ACADEMIA REPUBLICII POPULARE ROMÎNE

DICȚIONARUL LIMBII ROMÎNE LITERARE CONTEMPORANE

VOLUMUL AL III-LEA
M – R

Cota: IV-85
BIBLIOTECA
Institutul de Filologie Română
"A. Philippide", Iași
Inv: 2364

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII POPULARE ROMÎNE
1957

76.706

ACA[illegible] S.R.
ii. 76-706

DICȚIONARUL LIMBII ROMÎNE LITERARE CONTEMPORANE
A FOST ÎNTOCMIT, SUB ÎNDRUMAREA SECȚIEI A VIII-A (SUBSECȚIA DE ȘTIINȚA LIMBII ȘI LITERATURII) A ACADEMIEI REPUBLICII POPULARE ROMÎNE ȘI CONFORM DIRECTIVELOR PREZIDIULUI ACADEMIEI REPUBLICII POPULARE ROMÎNE, DE INSTITUTUL DE LINGVISTICĂ DIN BUCUREȘTI SUB DIRECȚIA PROF. UNIV. DIMITRIE MACREA ȘI DE INSTITUTUL DE LINGVISTICĂ DIN CLUJ SUB DIRECȚIA ACAD. EMIL PETROVICI

COMISIA DE REVIZIE FINALĂ

Acad. Iorgu Iordan, acad. Alexandru Graur, prof. univ. Dimitrie Macrea, prof. univ. Jacques Byck, Vasile Breban, Gheorghe Bulgăr, Ana Canarache, Nicolae Dănilă, Florența Sădeanu, conf. univ. Ilie Stanciu.

REVIZORI

Finuța Asan, Constantina Căplescu, Ilie Constantinescu, Maria Iliescu, Constant Maneca, Rodica Ocheșeanu, Luiza Seche, Mircea Seche, Ionel Stan, Virgil Stanciu.

REDACTORI

Acad. Alexandru Rosetti, acad. Tudor Vianu, Ion Cernăianu, Lili Chirvai, Georgeta Fanea, Eugenia Găitan, Iulia Manoliu, Geta Marin, Dumitru Muster, Maria Mușlea, Valentina Pop, I. Rizescu, Aurelia Stan, Elena Stîngaciu, Maria Strugaru, Rovena Șenchi, Emilia Todoran, Laura Vasiliu, Ileana Zamfirescu.

AU COLABORAT LA REDACTAREA ȘI REVIZIA TERMENILOR TEHNICI

din domeniul matematicii, fizicii, chimiei, mecanicii, geologiei și mineralogiei, industriei extractive și prelucrătoare, energeticii, construcțiilor, transporturilor și comunicațiilor: ing. Evdochia Bistriceanu, ing. Anghel Dumitrescu-Enacu, ing. Hugo Heschia, ing. Constantin Ștefănescu-Nica, ing. Radu Țițeica, ing. Hugo Zwecker; din domeniul agrosilvic: C. C. Georgescu, membru corespondent al Academiei R.P.R.; din domeniul botanicii: Șt. Gușuleac; din domeniul istoriei artei: Ion Frunzetti; din domeniul militar: col. Gh. I. Sava; din domeniul muzicii: Andrei Tudor; din domeniul zoologiei: Eugen Niculescu.

AU COLABORAT PARȚIAL

Jana Albin, Aurelia Brezeanu, Nicolae Căplescu, Stela Cismaș, Mircea Homorodean, Liliana Macarie, Elena Mercureanu, Maria Nalik, Teodor Naum, Petru Neiescu, Liviu Onu, Maria Oprean, Ionel Pop, Valeria Pop, Ion Popescu, D. I. Suchianu, Gheorghe Șerban, Zizi Ștefănescu-Goangă, Marina Vlasiu.

COLECTIVUL DE CORECTURĂ

Ion Lecca, Dorina Bîrsan, Paul Broșteanu, Ana Buzi, George Dumitrescu, Carola Frănkel, Octavian Niculescu, Virgil Orghidan, Marieta Pietreanu, N. Tcaciuc-Albu.

INSTITUȚII CARE AU FOST CONSULTATE PENTRU REDACTAREA UNOR TERMENI SPECIALI

INSTITUTE ALE ACADEMIEI R.P.R.

Institutul de biochimie, Institutul de cercetări agronomice, Institutul de arheologie — Muzeul național de antichități, Institutul de cercetări economice, Institutul de cercetări juridice, Institutul de endocrinologie, Institutul de energetică, Institutul de fizică, Institutul de inframicrobiologie, Institutul de istorie, Institutul de istoria artei, Institutul de matematică, Institutul de mecanică aplicată, Institutul de neurologie « I. P. Pavlov », Institutul de psihologie, Institutul de terapeutică, Centrul de cercetări metalurgice, Centrul de cercetări chimice, Comisia hidrologică, Colectivul de biologie animală, Colectivul de fiziologie vegetală, Colectivul forestier, Colectivul « Fauna R.P.R.», Observatorul din București.

ALTE INSTITUȚII

Academia militară « I. V. Stalin », Comitetul pentru cultură fizică și sport, Comitetul geologic, Direcția generală hidrometeorologică, Institutul de cercetări geografice, Institutul de cercetări cinematografice, Institutul de cercetări textile, pielărie și cauciuc, Institutul de cercetări științifice pentru construcții, Institutul de cercetări zootehnice, Institutul de metrologie, Institutul de științe economice și planificare « V. I. Lenin », Institutul de științe pedagogice, Institutul de patologie și igienă animală, Institutul universitar teologic-București, Ministerul Învățămîntului și Culturii (Direcția generală industrială), Școala superioară de științe sociale « A. A. Jdanov » de pe lîngă C.C. al P.M.R. (colectivele catedrelor de Istorie a P.C.U.S., Materialism dialectic și materialism istoric, Economie politică, Istoria P.M.R., Construcția de partid).

M-R

M

M s.m. invar. A cincisprezecea literă a alfabetului numită «me» şi sunetul pe care îl reprezintă; este o consoană nazală bilabială.

MAC[1] interj. (Şi în forma *maca;* adesea repetat) Onomatopee care redă strigătul raţelor. *Ea: maac, mac, mac, de te năuceşte, nu alta.* SEVASTOS, N. 331. *Raţa zice: maca, maca! Puiul zice: pui, pui, pui! Unde-o să le pui?* TEODORESCU, P. P. 349. ✧ Expr. **A nu zice** (sau **a nu spune**) **nici mac** = a nu scoate o vorbă, a tăcea chitic. *Fata, săraca, aşa se înspăimîntase, că... nu putea zice nici mac.* PAMFILE, M. R. I 180.

— Variantă: **máca** interj.

MAC[2], *maci,* s. m. **1.** Nume dat mai multor plante înrudite între ele *(Papaver),* cu floare de obicei roşie şi cu seminţe uleioase închise într-o capsulă; din fructele unei specii cultivate *(Papaver somniferum)* se extrage opiu, iar seminţele ei se întrebuinţează în alimentaţie. *Maci roşii aducători de somn Năpădiră grînele bălaie.* BENIUC, V. 75. *Vă dau o mierţă de sămînţă de mac.* CREANGĂ, P. 262. *Sub icoana afumată unui sfînt cu comănac Arde-n candel-o lumină cît un sîmbure de mac.* EMINESCU, O. I 84. ✧ (Cu sens colectiv) *Şi-a zis: «Cît mac e prin livezi, Atîţia ani la miri urez!».* COŞBUC, P. I 59. ✧ (În comparaţii şi metafore) *Anica plecă ochii în pămînt, roşie mac.* C. PETRESCU, Î. II 170. ✦ Seminţele unora dintre plantele descrise mai sus, folosite ca ingredient în bucătărie. *Covrigi cu mac.*

2. Compuse: **mac-cornut** = plantă erbacee cu flori roşii ca sîngele, avînd la baza fiecărei petale o pată neagră; creşte prin locuri cultivate sau pe marginea drumurilor *(Glaucium corniculatum);* **macul-cioarei** = zămoşiţă *(Hibiscus ternatus).*

MÁCA interj. v. **mac**[1].

MACÁBRU, -Ă, *macabri, -e,* adj. Care evocă moartea; care inspiră groază, înfiorare; sinistru, lugubru. *Ciudate şi neodihnite duhuri ale nopţii...* [liliecii] *îşi filfîie tot timpul macabrele aripi.* BOGZA, C. O. 172. *Cu furie mai multă Porneşte iar macabrul clănţănit.* CAMIL PETRESCU, V. 46. *Literatura decadentă se caracterizează prin manifestări criminale şi macabre.* IONESCU-RION, C. 102. ✧ (Adverbial) *Se mişcă... ritmic şi macabru.* CAMIL PETRESCU, V. 18. ✧ (Substantivat, n.) *Lămpile-aruncă lumina lor verzuie Pe-oglinzile murdare, făcînd să repercute La infinit macabrul acestei scene mute.* ANGHEL-IOSIF, C. M. I 96.

MACÁC, *macaci,* s. m. Nume dat mai multor specii de maimuţe mici care trăiesc în sud-estul Asiei *(Macacus).*

MACADÁM, *macadamuri,* s. n. Pietruire de şosea făcută din unul sau mai multe straturi de piatră spartă, îndesată cu compresorul, pietrele fiind legate între ele printr-un material pietros mai mărunt, stropit cu apă, sau printr-un liant (ca bitum, gudron, ciment etc.). *Podu Mogoşoaiei era podit cu macadam, pe o mică porţiune.* CAMIL PETRESCU, O. II 560. *Copitele escadroanelor de escortă pîrîiau prelung pe macadamul străzii.* REBREANU, R. I 195.

MACADAMIZÁ, *macadamizez,* vb. I. Tranz. A aplica macadam pe suprafaţa unei şosele.

MACAGÍU, *macagii,* s. m. Muncitor însărcinat cu manevrarea macazurilor; acar. *Ruţu a intrat macagiu la drumul de fier.* STANCU, D. 206. *Macagiul... stă drept, cu mîna gata pe cureaua clopotului.* CARAGIALE, M. 292.

MACÁR adv. v. **măcar.**

MACARÁ, *macarale,* s. f. Aparat de ridicat, uneori şi de transportat greutăţi mari pe distanţe scurte, echipat cu scripeţi, palane, troleuri etc., care poate fi acţionat manual sau mecanic. ✦ (Mar.) Muflă. *Scîrţiitul macaralelor începu să răsune pe puntea vaporului şi acolo pilcurile de oameni se adunau mereu.* DUNĂREANU, CH. 223.

MACARAGÍU, *macaragii,* s. m. Muncitor care manipulează o macara.

MACAROÁNĂ, *macaroane,* s. f. (Mai ales la pl.) Paste făinoase în formă de tuburi lungi şi subţiri. *Dintr-o budincă de macaroane domnu Iohan îşi scoase şi mîncă cu aceeaşi lăcomie.* SADOVEANU, O. VIII 66. *Vom mînca parmezan cu macaroane.* NEGRUZZI, S. III 70.

MACÁT, *macaturi,* s. n. (Astăzi rar) Cuvertură de pat, de obicei cu broderii sau înfloriturі. *Două sofale late de cîte un stînjen... aşternute cu macaturi roşii de Smirna.* CAMIL PETRESCU, O. I 261. *În colţul din fund şi dinspre dreapta, patul cu macat de lăvicer.* HOGAŞ, M. N. 137. *Tot într-acea odaie era şi patul Chiajnei, acoperit cu un macat de piei de urs.* ODOBESCU, S. I 131.

MACÁZ, *macazuri,* s. n. Dispozitiv cu ace mobile şi cu mecanism de comandă la bifurcarea unei linii de tren sau de tramvai, cu ajutorul căruia se îndrumează vehiculele pe una din liniile bifurcaţiei; porţiune mobilă de cale ferată care se deplasează cu ajutorul mecanismului de comandă al acestui dispozitiv (v. a c). *Cînd roţile călcau macazurile, dîrdîiau geamurile.* CAMILAR, N. II 100. *Trenul, clănţănind din roate, trece la un macaz.* CARAGIALE, O. II 161. ✧ *Macaz aerian* = dispozitiv cu ace mobile la bifurcaţia unei linii de cale ferată electrică, montat pe firul aerian pentru a permite trecerea prizei de curent a vehiculului pe unul din firele aeriene ale bifurcaţiei. ✧ Expr. (Familiar) **A schimba macazul** = a-şi schimba atitudinea brusc, devenind, de obicei, mai aspru sau mai intransigent faţă de cineva sau de ceva. (Fig.) *O întîmplare neprevăzută căzu din senin, schimbîndu-i* [Penelopei] *brusc macazul vieţii.* BART, E. 41.

MACĂU s. n. (Regional) Baţ. *Toată ziua, c-un macău.* MARIAN, S. 364.

MACEDONEÁN[1], **-Ă**, *macedoneni, -e*, adj. Care este originar din Macedonia, care este specific Macedoniei şi populaţiei din Macedonia. *Port macedonean.* ▭ *O legendă macedoneană spune că frumoasele zîne ale mării, setoase de glasul omenesc, caută să ademenească... vreun cîntăreţ rătăcit.* ANGHEL, PR. 167. ✧ *Romîn macedonean* = aromîn.

MACEDONEÁN[2], **-Ă**, *macedoneni, -e*, s. m. şi f. Persoană care face parte din populaţia de bază a Macedoniei sau este originară din Macedonia.

MACEDONEÁNCĂ, *macedonence*, s. f. Femeie care face parte din populaţia de bază a Macedoniei sau este originară din Macedonia. ✧ (Adjectival) *Romîncă macedoneancă* = aromîncă.

MACEDOROMÎN[1], **-Ă**, *macedoromîni, -e*, adj. Care ţine de macedoromîni; care provine de la macedoromîni.

MACEDOROMÎN[2], **-Ă**, *macedoromîni, -e*, s. m. şi f. Aromîn.

MACEDOROMÎNCĂ, *macedoromînce*, s. f. Aromîncă.

MACERÁ, *macerez*, vb. I. Tranz. A ţine un corp vreme îndelungată într-un lichid, la rece, pentru a-l face să elimine particulele solubile. V. dizolva. *Macerînd trandafiri în alcool se poate extrage parfum.*

MACERÁRE, *macerări*, s. f. Acţiunea de a macera şi rezultatul ei.

MACERÁT, **-Ă**, *maceraţi, -te*, adj. (Despre substanţe organice) Care a fost supus macerării.

MACERÁŢIE, *maceraţii*, s. f. Macerare.

MACFERLÁN, *macferlane*, s. n. Un fel de pardesiu de modă veche, fără mîneci, avînd numai deschizături pentru scoaterea braţelor, şi peste care cade o pelerină scurtă.

MACHÉTĂ, *machete*, s. f. **1.** Reproducere plastică, de obicei la scară redusă, a unei lucrări artistice (sculptură, monument, decoruri etc.) sau a unei construcţii (clădiri, maşini etc.), pentru a servi ca model în vederea executării definitive a lucrării respective, ca obiect de studiu, ca piesă pentru încercări, ca piesă de muzeu etc. *În antreul camerii lui Lenin se vede o machetă în care sînt arătaţi membrii şedinţei din 10 octombrie.* SAHIA, U.R.S.S. 37.

2. Tipăritură sau fragment dintr-o tipăritură, prezentată într-un număr mic de exemplare, înainte de publicare.

MACHÍ s. n. Formaţie vegetală de tufişuri şi arbuşti adaptaţi la uscăciune, caracteristică regiunii din jurul Mării Mediterane.

MACHIÁ, *machiez*, vb. I. Tranz. A da cuiva (mai ales unui actor) o anumită înfăţişare, cu ajutorul fardului; a grima. V. farda.
— Pronunţat: *-chi-a.*

MACHIÁJ, *machiaje*, s. n. Operaţie prin care i se dă cuiva (mai ales unui actor), cu ajutorul fardului, o anumită înfăţişare; grimă.
— Pronunţat: *-chi-aj.*

MACHIÁT, **-Ă**, *machiaţi, -te*, adj. (Mai ales despre actori) Care a primit o anumită înfăţişare prin machiaj.
— Pronunţat: *-chi-at.*

MACHIAVÉLIC, **-Ă**, *machiavelici, -e*, adj. Care ţine de machiavelism; perfid. *Condusese cu machiavelică ferocitate condiţiile împăcării cu Gică Elefterescu.* C. PETRESCU, C. V. 333. *Un plan machiavelic.* ALECSANDRI, T. 1734. *Nici putea înţelege acele machiavelice răstălmăciri născocite de iscusiţii lumii care fac albul negru şi ziua noapte.* NEGRUZZI, S. I 244.
— Pronunţat: *-chi-a-.*

MACHIAVELÍSM s. n. Acţiune lipsită de scrupule (caracteristică politicii regimurilor exploatatoare); comportare de rea-credinţă, perfidă.
— Pronunţat: *-chi-a-.*

MACHIAVERLÍC, *machiaverlîcuri*, s. n. (Rar) Machiavelism; şiretlic, tertip. *Eşti tare, stimabile, la machiaverlîcuri.* CARAGIALE, O. I 111.
— Pronunţat: *-chi-a-.*

MACHIÉRE, *machieri*, s. f. Acţiunea de a machia.
— Pronunţat: *-chi-e-.*

MACHINÁŢIE s. f. v. **maşinaţie.**

MACHINAŢIÚNE s. f. v. **maşinaţie.**

MACHIÓR, *machiori*, s. m. Specialist în arta machiajului.
— Pronunţat: *-chi-or.*

MÁCLĂ, *macle*, s. f. Formă de cristalizare în care două sau mai multe cristale se alipesc sau se întrepătrund în momentul formării lor. *Macle de cuarţ.*

MACMAHÓN s. n. (Învechit) Băutură răcoritoare, făcută din vin amestecat cu apă gazoasă; şpriţ. *S-a făcut roşie ca sfecla şi a băut un macmahon pe nerăsuflate.* CARAGIALE, O. II 171.

MACRAMÉU, *macrameuri*, s. n. Lucru de mînă asemănător cu dantela, făcut prin înnodarea unor fire groase, folosit pentru franjuri, împodobirea mobilelor etc. *Franjuri din macrameuri.*

MÁCRĂ adj. f. (Despre carne) Fără grăsime, slabă.

MACROBIÓTIC, **-Ă**, *macrobiotici, -e*, adj. Care se referă la macrobiotică, care priveşte macrobiotica.

MACROBIÓTICĂ s. f. Ştiinţă care cercetează posibilităţile de mărire a longevităţii.

MACROCEFÁL, **-Ă**, *macrocefali, -e*, adj. Care are craniul mare, disproporţionat.

MACROCEFALÍE, *macrocefalii*, s. f. Particularitate a unor indivizi de a avea craniul mare, disproporţionat.

MACROCÓSM, *macrocosmuri*, s. n. (Livresc, în opoziţie cu microcosm) Univers, cosmos. V. lume.

MACROMOLECULÁR, **-Ă**, *macromoleculari, -e*, adj. (Despre substanţe) Care este alcătuit din macromolecule.

MACROMOLECÚLĂ, *macromolecule*, s. f. Moleculă compusă dintr-un mare număr (sute, mii) de atomi.

MACROSCÓPIC, **-Ă**, *macroscopici, -e*, adj. Care se poate vedea şi cerceta cu ochiul liber.

MACROSTRUCTÚRĂ, *macrostructuri*, s. f. Structura unui corp aşa cum apare la examinarea cu ochiul liber sau cu o lupă care măreşte puţin.

MACULATÓR, *maculatoare*, s. n. Caiet, făcut de obicei din hîrtie de calitate inferioară, în care se iau note la cursuri şi se fac diferite exerciţii şi însemnări. *Maculator pentru matematică.*

MACULATÚRĂ s. f. (Cu sens colectiv) Hîrtie folosită pentru ambalaj sau ca materie primă în fabricile de hîrtie, provenită din deşeuri de tipar, ziare nevîndute, imprimate scoase din uz etc. *Mai-nainte de a fi rupt hîrtia s-a uitat bine la ea, dacă e în adevăr maculatură scrisă pe amîndouă părţile.* SLAVICI, O. I 108. ✦ Fig. (Uneori determinat prin «literară») Scriere lipsită de valoare. *Tipărituri fără noimă pentru noi, ca... lauda*

sistemului ortografic al lui Laurian și Massim și altă maculatură. SADOVEANU, E. 47.

MÁCULĂ, *macule,* s. f. (Livresc) Pată. *Între unul și altul este diversitate d-opiniune asupra mijloacelor... fără a se atribui veriunuia din ei macula de nesinceritate.* GHICA, A. 765.

MADÁM s. f. invar. (Franțuzism, pe cale de dispariție) Termen de politețe (de obicei însoțind un nume propriu) cu care cineva denumește o femeie măritată sau cu care i se adresează; doamnă. *Am scăpat... de cățeluța lui madam Știubei.* C. PETRESCU, C. V. 16. *Săriți! Chiriac! Spiridoane! — Nu striga, madam!* CARAGIALE, O. I 69.

— Scris și: (după franțuzește) *madame* (MACEDONSKI, O. III 38).

MADÁMĂ, *madame,* s. f. (Învechit) Doamnă. *Ba mai vezi cîte-o madamă, ce torcea odată-n furcă, Cum fudulă și cochetă în cupeu ușor se urcă.* BELDICEANU, P. 120. *Multe închinăciuni... madamei Wimmer.* KOGĂLNICEANU, S. 6. ◇ (Rar, înaintea prenumelui soțului) *Într-o vreme a izbutit chiar să fie admis corist în trupa madamei Carl.* GHICA, S. 62. ✦ (Ieșit din uz) Femeie din personalul de îngrijire al unui hotel. ✦ Guvernantă la copii.

MADEÁ, *madele,* s. f. 1. (Rar) Fel, soi, categorie. *Făina poate să fie de mai multe madele.* PAMFILE, A. R. 250. ◇ (Peiorativ) *Doar cunosc eu ce madea-i Hrisanti; vorba d-voastră, trebuie să plănuiască el vro drăcie.* HOGAȘ, H. 37.

2. (Învechit) Pricină, problemă, chestiune. *Poate să se iveaască ceva datornici, și noi trebuie să cercetăm cu băgare de seamă această madea.* FILIMON, C. 235. ✦ Cusur, meteahnă. *Avea și ea două madele: era leneșă ... și rea.* PAMFILE, M. R. I 123.

MADERÁN s. m. v. **maghiran.**

MADIPOLÁN s. n. v. **madipolon.**

MADIPOLÓN s. n. (Astăzi rar) Pînză albă și fină de bumbac, întrebuințată la confecționarea albiturilor. *Nu mai aveam de-a face nici cu iluziunile mele tinere, ci cu bucățile de ... madipolon, stambă etc.* DEMETRESCU, O. 96.

— Variantă: **madipolán** s. n.

MADÓNĂ, *madone,* s. f. Reprezentare plastică a Maicii Domnului. *E o fată foarte tînără, cu un suav aer de madonă italiană.* CAMIL PETRESCU, T. II 9. *Rafael creat-a pe madona dumnezeie, Cu diadema-i de stele, cu surîsul blînd, vergin.* EMINESCU, O. I 30. ✦ Femeie cu înfățișare blîndă și pură. (Ironic) *Hai, madonă plictisită, hai la masă.* CAMIL PETRESCU, T. II 67.

MADREPÓR, *madrepori,* s. m. Animal marin din clasa coralierilor, cu scheletul calcaros foarte dezvoltat; trăiește în colonii mari în mările calde, formînd recife sau atoli. *Arborii nînși ca giganți madrepori albi.* C. PETRESCU, Î. II 48.

MADRIGÁL, *madrigaluri* și *madrigale,* s. n. Scurtă compoziție în versuri, cultivată mai ales în societatea medievală și conținînd elogii galante la adresa unei femei. *Un nou poet îți cîntă madrigale Și-ți simți deodată inima ta plină.* D. BOTEZ, P. O. 100. ✦ Scurtă compoziție muzicală vocală, polifonică, cu caracter liric.

MAÉSTRU, -Ă, *maeștri, -stre,* s. m. și f. 1. Persoană înzestrată cu multe cunoștințe, cu multă experiență sau talent și care a atins un grad înalt de perfecțiune într-o anumită ramură de activitate. *Am iubit cu pasiune pe maeștrii romanului francez din veacul al XIX-lea.* GALACTION, O. I 19. *Era minunea satului — un maestru în cusături țărănești.* VLAHUȚĂ, O. A. 510. ◇ *Maestru emerit al artei din R.P.R.* = titlu oficial acordat cuiva pentru activitate deosebită într-una din ramurile artei; persoană care poartă acest titlu. *Maestru al sportului* = titlu acordat unei persoane care s-a distins în mod deosebit într-o ramură sportivă.

2. Persoană care, printr-o bogată activitate artistică, literară sau științifică, creează o școală sau un curent și formează elevi în specialitatea sa. *Divinul cîntăreț al Divinei Comedii, călăuzit de maestrul său Virgil.* ODOBESCU, S. III 34. ✦ Termen de prețuire și admirație dat cuiva care practică iscusit, de mulți ani, o profesiune intelectuală (scriitor, pictor, avocat etc.). *Păi nu știe toată lumea că eu sînt omul maestrului Aristia?* CAMIL PETRESCU, O. II 113.

3. Titlu dat, în trecut, profesorilor care predau în școli discipline ca desenul, caligrafia, muzica etc.

— Pronunțat: *ma-es-.* — Variantă: (3) **máistru, -ă** s. m. și f.

MÁFLER, *mafleri,* s. m. (Mold.) Șarlatan, escroc; om de nimic. *Mafleri de aiștia n-au altă grijă decît să... scoată fetele din minte.* CONTEMPORANUL, VII 504.

MAG, *magi,* s. m. Nume dat preoților unor religii din antichitate; p. ext. astrolog, vrăjitor. *Ce e necunoscutul și misterul acesta, bun numai pentru magi și astrologi?* C. PETRESCU, R. DR. 38. *Bătrînul mag înalță fruntea.* GOGA, P. 24. *Magul priivea pe gînduri în oglinda lui de aur, Unde-a cerului mii stele ca-ntr-un centru se adun.* EMINESCU, O. I 44. ✦ (În religia creștină) Fiecare dintre cei trei regi care au venit din Orient să se închine lui Iisus Hristos la nașterea lui. *Magii, cum zăriră Steaua mare, Se călătoriră După zare.* TEODORESCU, P. P. 100.

MAGAOÁIE s. f. v. **măgăoaie.**

MAGAZÍE, *magazii,* s. f. Încăpere sau ansamblu de încăperi în care se depozitează provizii alimentare, lemne, materiale, mărfuri etc. V. depozit. *Magazie de lemne.* ▭ *Comitetul de fabrică cere cheia să verifice ce se află în magazie.* DEMETRIUS, C. 16. *Avu o privire de ură... spre magazia de vechituri.* SADOVEANU, O. VIII 157. ◇ Fig. *Ai crede, văzîndu-i privirea, că el, uitîndu-se de-a-ndăratele înăuntru-i, caută ceva ascuns departe în magaziile memoriei.* CARAGIALE, O. VII 45. ✦ (Mold., popular) Magazin, prăvălie. *Ce vrei de la mine? Capele, bonete? — Foarte-ți mulțămesc, că am prea multe. — Cu adevărat!... ți-i magazia plină!* ALECSANDRI, T. I 80. ✦ (Mil.) Cutie metalică în partea de dedesubt a puștii, în care stau cartușele înainte de a intra în camera cartușului.

MAGAZÍN, *magazine,* s. n. 1. Local în care se expun și se vînd diferite mărfuri; prăvălie (mare). *Intrăm în magazine alimentare, în magazine de îmbrăcăminte, în magazine de jucării.* STANCU, U.R.S.S. 16. *Erau în sală patruzeci, cincizeci de băieți... ghicindu-se că unii sînt funcționari de birou sau băieți de la magazine, iar ceilalți ucenici.* PAS, Z. I 316. *Privește în vitrina magazinului la varietatea stofelor.* SAHIA, N. 98.

2. Publicație periodică, de obicei ilustrată, cu conținut din domenii variate (literatură, artă, modă etc.).

3. Cutie din care se alimentează o mașină cu piese de prelucrat sau cu unelte. *Magazinul linotipului.*

MAGAZINÁJ, *magazinaje,* s. n. Depozitarea unui produs într-o magazie; timpul cît se păstrează acolo; p. ext. taxă care se plătește pentru depozitarea unor lucruri într-o magazie a unei întreprinderi de transport.

MAGAZINÉR, *magazineri,* s. m. (Și în forma *magazioner*) Funcționar care răspunde de lucrurile depozitate în magazia unei întreprinderi sau instituții. *Spune-i... magazionerului, dacă treci pe acolo, să-mi trimită înapoi cei patru saci pe care i-am împrumutat.* DEMETRIUS, V. 97. *Se vede prin fereastră Ichim, magazionerul, cu un*

cărucior. SEBASTIAN, T. 197. *Bătrînului îi dau un post de magazioner în port.* BART, E. 304.
— Variantă: **magazionér** s. m.

MAGAZIOÁRĂ, *magazioare,* s. f. Diminutiv al lui magazie. *Magazioară de scînduri.*

MAGAZIONÉR s. m. v. **magaziner.**

MAGHÉRNIȚĂ, *maghernițe,* s. f. **1.** Casă mică, sărăcăcioasă, dărăpănată (v. cocioabă) sau construcție primitivă în formă de casă (v. baracă). *Dimineața de mult, cînd se deschid măcelăriile,* [cîinele] *venea să cerșească la ușa maghernițelor roșii.* GALACTION, O. I 311. *Casa unde am găsit la învățătura buchiilor era o maghernță posomorită.* I. BOTEZ, ȘC. 31. *O maghernță de scînduri... adăpostește pietrele morii.* MACEDONSKI, O. III 30.
2. (Învechit) Bucătărie (la o mănăstire). *Maghernițele sau cuinile... coprindeau o vatră largă.* ODOBESCU, S. I 443.

MAGHIÁR[1]**, -Ă,** *maghiari, -e,* adj. Propriu maghiarilor, al maghiarilor; unguresc, ungar. *Limba maghiară.*

MAGHIÁR[2]**, -Ă,** *maghiari, -e,* s. m. și f. Persoană făcînd parte din populația de bază a Ungariei sau originară de acolo; ungur.

MAGHIARÍSM, *maghiarisme,* s. n. Termen, expresie, construcție proprie limbii maghiare și împrumutată de altă limbă, fără a fi intrat în sistemul acesteia.

MAGHIRÁN s. m. (Și în forma *măghiran)* Plantă erbacee din familia labiatelor, cu flori roșiatice sau albe, cultivată în grădini pentru mirosul ei plăcut *(Origanum majorana). Foaie verde maghiran Ș-o cracă de leuștean.* TEODORESCU, P. P. 303.
— Variante: **măgherán** (ANGHEL, Î. G. 13), **măghirán, măderán** (JARNÍK-BÎRSEANU, D. 32) s. m.

MÁGIC, -Ă, *magici, -e,* adj. **1.** Care ține de magie sau derivă din ea, care se referă la magie; ocult, vrăjitoresc. *Unde ești acuma, tu, magică nuieluță?* CARAGIALE, O. III 24. *Al idolilor preot, cu magice cuvinte, Mulțimii adunate oracole-mpărțea: Oracole viclene, de interes dictate.* ALEXANDRESCU, P. 146. ◇ *Lanternă magică* v. lanternă. *Baghetă magică* v. baghetă. *Ochi magic* v. ochi.
2. Fig. Încîntător, fermecător, minunat, feeric, captivant. *Coboară-ți, iarnă albă, vălul magic, Pe orășelul meu tăcut.* CAZIMIR, L. U. 38. *Magicul film al copilăriei începea din nou să-i ruleze pe ecranul minții.* BART, E. 44. *În fața unui răsărit sau unui apus de soare magic ... sufletul omenesc este uimit și înălțat.* MACEDONSKI, O. IV 129. ◇ (Adverbial) *Fulgii se legănau magic în luminile vitrinelor.* C. PETRESCU, C. V. 162.

MAGICIÁN, *magicieni,* s. m. (Franțuzism) Persoană care se ocupă de magie; vrăjitor.
— Pronunțat: *-ci-an.*

MAGÍE, *magii,* s. f. (În practicile oculte) Sistem de acțiuni și formule cu ajutorul cărora vrăjitorii credeau că pot supune sau răsturna legile naturii și pot provoca fenomene miraculoase. V. vrăjitorie. ✦ Fig. Încîntare, farmec, vrajă; putere ascunsă. *Palatul plutea în magie Aurie.* EMINESCU, O. IV 97. *O, vînt!... Tu, prin a ta magie, Mă porți ușor, ferice, în lumi necunoscute.* ALECSANDRI, P. III 386. *Poetul se exprimă-n limba sa; Într-o limbă de magie.* BOLLIAC, O. 114..

MAGISTRÁL, -Ă, *magistrali, -e,* adj. De maestru, obișnuit la un maestru, perfect, desăvîrșit. *Lenin are meritul nepieritor de a fi făcut o analiză magistrală a imperialismului ca ultim stadiu al capitalismului.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2562. ◇ (Adverbial) *A completat magistral pe autor, care nici nu se putea gîndi la o mai desăvîrșită interpretă.* ARDELEANU, D. 85. *Ne-ar plăcea ca, în versuri așa de magistral tăiate, să ni se spună lucruri frumoase, vesele, înălțătoare.* VLAHUȚĂ, O. A. 465. ✦ (Rar) Specific unui magistru, de magistru. *Ar fi de un nespus de mare folos ca învățătorul să-și părăsească morga magistrală și să se coboare lîngă elev.* VLAHUȚĂ, O. A. 188.

MAGISTRÁLĂ, *magistrale,* s. f. Cale de comunicație terestră sau fluvială principală, din care derivă căile de circulație secundare.

MAGISTRÁT, *magistrați,* s. m. **1.** (În vechea organizare judecătorească) Judecător sau procuror. *Magistratul are o replică în care martorul nu-l mai poate urma.* ARGHEZI, P. T. 95. *Chițibușuri avocățești propunea bărbatul Emiliei, magistratul.* C. PETRESCU, Î. II 238. *Mina* [caii]... *păzind un aer grav, vrednic de un magistrat.* NEGRUZZI, S. I 37.
2. (Învechit) Înalt demnitar. *Magistrații voștri vor încinge eșarpe în contra tiraniei și stindardul tricolor va flutura cu fală în capul trupelor noastre.* BOLLIAC, O. 224.

MAGISTRATÚRĂ, *magistraturi,* s. f. (În vechea organizare judecătorească) Funcția magistratului; timpul cît își exercită funcția un magistrat. *E o istorie din primii mei ani de magistratură.* GALACTION, O. I 93. ✦ Corpul magistraților. *Adus în capitală la ultima mișcare în magistratură.* C. PETRESCU, C. V. 182.

MAGÍSTRU, *magiștri,* s. m. (Livresc, rar) Profesor considerat în raport cu elevii săi. V. maestru. *Mi s-a zis pe rînd magistru, doctor, culme strălucită.* MACEDONSKI, O. I 271. *Am devenit o ființă superioară magistrului meu.* EMINESCU, N. 79.

MAGIÚN s. n. Pastă alimentară asemănătoare cu marmelada, făcută din prune, fără zahăr; (Mold.) povidlă, (Transilv.) lictar. *Lucrătoarele și ceilalți mîncau ce-și aduceau de-acasă: magiun, brînză.* PAS, Z. I 268.
— Pronunțat: *-giun.*

MAGMATÍSM s. n. Totalitatea proceselor de deplasare a magmei în scoarța pămîntului.

MÁGMĂ, *magme,* s. f. Masă topită din interiorul pămîntului, prin întărirea căreia se formează rocile eruptive.

MAGNÁT, *magnați,* s. m. Feudal maghiar (mai rar polon), mare proprietar de moșii. *Detronatul Bogdan-vodă adună în Polonia cu ajutorul magnaților o numeroasă oaste.* HASDEU, I. V. 55. *Palatini poloni, magnați unguri, afară de cei întăi feciori de boieri, își disputau mîna ei.* NEGRUZZI, S. I 106. ✦ Fig. (Adesea urmat de determinări în genitiv) Mare capitalist, mare bogătaș, persoană influentă în viața economică din statele capitaliste. *Fanatismul său de apărător al progresului monopolizat de magnații nesățiosului capital.* C. PETRESCU, A. 416.

MAGNÉT, *magneți,* s. m. Corp care are proprietatea de a atrage fierul sau alte corpuri feromagnetice. *Subtilități metafizice îi atrăgeau cugetarea, ca un magnet.* EMINESCU, N. 30. ◇ Fig. *Un magnet tainic mă trăgea fără voie spre teatru.* ALECSANDRI, O. P. 17. *Stăpîna acei capele era fanalul care mă lumina, magnetul ce mă trăgea.* NEGRUZZI, S. I 38.

MAGNÉTIC, -Ă, *magnetici, -e,* adj. Care se referă la magnet, care are proprietățile magnetului. *Fenomene magnetice.* ◇ (În comparații și metafore) *Domnița, atrasă ca de o putere magnetică, se apropia mereu.* GANE, N. I 22. ◇ *Cîmp magnetic* = a) spațiul din jurul unui magnet, în care se resimt acțiunile acestuia; b) starea fizică particulară din acest cîmp. *Ac magnetic* = magnet în formă de ac. *Acul busolei este un ac magnetic.* ▭ *Flux magnetic* v. flux. *Meridian magnetic* v. meridian. *Remanență magnetică* v. remanență. ◇ Fig.

Înălțat, un tînăr cheamă, cu magneticul său glas, Ale țărănimii harnici muncitoarele noroade. DEMETRESCU, O. 37. *Avea pentru dînsul un farmec magnetic care îl trăgea fără voie.* ALECSANDRI, O. P. 52.

MAGNETÍSM s. n. 1. Proprietate pe care o au substanțele magnetice de a atrage fierul sau alte corpuri feromagnetice. ◇ *Magnetism terestru* = ansamblul de fenomene magnetice datorite pămîntului.
2. Parte a fizicii care studiază fenomenele magnetice ale scoarței pămîntești.
3. Sarcină magnetică.

MAGNETÍT s. m. Minereu de fier de culoare neagră, feromagnetic, care conține mari cantități de fier sub formă de oxizi.
— Variantă: **magnetítă** s. f.

MAGNETÍTĂ s. f. v. **magnetit.**

MAGNETIZÁ, *magnetizez,* vb. I. Tranz. A aduce un corp în starea în care are, permanent sau temporar, proprietăți de magnet. *A magnetiza o bară de fier.* ✦ Fig. A atrage cu o forță irezistibilă. *Eu o urmam, ca și cînd eram magnetizat.* BOLINTINEANU, O. 382.

MAGNETIZÁRE, *magnetizări,* s. f. Acțiunea de a magnetiza și rezultatul ei.

MAGNETOFÓN, *magnetofoane,* s. n. Aparat care înregistrează sunetele prin magnetizarea variabilă a unei benzi, a unei sîrme de oțel sau a unui film cu substanță feromagnetică și apoi le reproduce. *Am adus noi aparatul, magnetofonul. Imprimăm aci și retransmitem din studio.* BARANGA, I. 168. ◇ *Bandă de magnetofon* v. bandă² (2).

MAGNETOGRÁF, *magnetografe,* s. n. Instrument cu care se măsoară și se înregistrează variațiile mărimilor magnetice.

MAGNETOMÉTRU, *magnetometre,* s. n. Instrument avînd ca piesă principală un mic magnet, cu care se măsoară intensitatea cîmpurilor magnetice.

MAGNETÓU, *magnetouri,* s. n. Mic generator de curent alternativ, care servește la producerea curentului necesar aprinderii carburantului la motoarele cu aprindere electrică; dispozitiv care transformă energia mecanică în energie electrică. *Motorul nu pornea; nu se făcea aprinderea. «A pătruns apa la magnetou!» gîndi Guju.* MIHALE, O. 252. *Răspunse simplu că, deocamdată, nu poate scoate mașina, fiindcă are un defect de magnetou; chiar acuma lucrează și se silește să-l repare.* REBREANU, R. II 101.

MAGNETRÓN, *magnetroane,* s. n. Tub electronic al cărui curent electric e comandat cu ajutorul unui cîmp magnetic produs din afara lui.

MAGNÉZIC, -Ă, *magnezici, -e,* adj. Care indică prezența magneziului într-un compus; care conține magneziu. *Oxid magnezic. Săruri magnezice.*

MAGNÉZIE s. f. Oxid de magneziu (în special în formă de praf alb, întrebuințat în medicină).

MAGNEZÍT s. n. Mineral foarte dur, de culoare albăgălbuie sau brună, care cristalizează în sistemul romboedric; servește ca materie ceramică pentru unele produse refractare, la fabricarea unor varuri, a unor lianți etc.
— Variantă: **magnezítă** (CONTEMPORANUL, S. II, 1948, nr. 112, 6/1) s. f.

MAGNEZÍTĂ s. f. v. **magnezit.**

MAGNÉZIU s. n. Element chimic din familia metalelor alcalino-pămîntoase, moale, ușor, de culoare albă-argintie, care arde cu o flacără foarte luminoasă; se găsește în natură sub formă de săruri și e folosit la fabricarea aliajelor ușoare, în metalurgia nichelului, în fotografie etc.

MAGNÍFIC, -Ă, *magnifici, -e,* adj. (Livresc) Măreț, grandios, splendid. *Un clopot magnific de cleștar.* CAMIL PETRESCU, V. 26. *Ceea ce se exprimă, ceea ce s-a dezvelit în aceste magnifice versuri... e cerința intimă a naturii poetului, cerința de dreptate, de bunătate.* GHEREA, ST. CR. I 215.

MAGNÓLIE, *magnolii,* s. f. Arbust (sau arbore) originar din Asia sau din America de Nord, cu frunzele (la unele specii) totdeauna verzi, cu flori mari, frumos mirositoare, cultivat și la noi ca plantă decorativă *(Magnolia). În aerul cald, floarea grea a magnoliei își împrăștia mireasma.* BOGZA, M. S. 117.

MAHALÁ, *mahalale,* s. f. 1. Cartier mărginaș al unui oraș (v. periferie); (învechit și arhaizant) cartier al unui oraș. *Aveam eu un vecin în mahala la noi. Cînd eram eu copil, era ca dumneata, tînăr și voinic.* DUMITRIU, N. 269. *Din Tîrgul-Neamțului, prin mahalaua liniștită a Țuțuienilor, ieșim spre Cetățuie.* SADOVEANU, O. VII 192. *Zinca Bălcescu a căutat o casă încăpătoare la București și... a găsit ceea ce-i trebuia cam prin mahalaua Visarionului.* CAMIL PETRESCU, O. I 176. *Iată cele întîi case a mahalalei Socola.* ALECSANDRI, O. P. 183. ◇ Loc. adj. **De mahala** = care aparține mahalalei, specific mahalalei; (peiorativ) de rînd, vulgar, grosolan. *Această cucoană, cu morala ei de mahala... trăiește înaintea ochilor noștri.* GHEREA, ST. CR. II 200. *Nu-i minune ca simțirea-i să se poată înșela, Să confunde-un crai de pică cu un crai de mahala.* EMINESCU, O. I 162.
2. Populația unui cartier. *Caterina a spus totdeauna tot ce avea pe inimă... de-o auzea toată mahalaua.* DEMETRIUS, C. 34. *Într-o noapte de primăvară Simion muri. N-a fost de loc un eveniment pentru mahala.* SAHIA, N. 108. *Pînă-n două zile, mahalaua-ntreagă... a știut istoria lui kir Ianulea.* CARAGIALE, O. III 32.
— Pl. și: (popular) *măhăláli* (SADOVEANU, N. P. 388).

MAHALAGIOÁICĂ, *mahalagioaice,* s. f. Femeie care locuiește într-o mahala, într-un cartier mărginaș; femeie cu apucături vulgare, care se ceartă și bîrfește. *Bîrfești pe socoteala lui, ca mahalagioaicele.* C. PETRESCU, C. V. 237. *Dacă între Zița și Veta era o deosebire de vîrstă de șapte-opt ani, ea, ca mahalagioaică, trebuia să-i zică surorii sale «țață».* IBRĂILEANU, S. 51.

MAHALAGÍSM, *mahalagisme,* s. n. (Mai ales la pl.) Vorbă sau expresie vulgară. ✦ Bîrfeală, clevetire.

MAHALAGÍȚĂ, *mahalagițe,* s. f. (Mold.) Mahalagioaică.

MAHALAGÍU, *mahalagii,* s. m. Persoană care locuiește într-o mahala; persoană cu apucături vulgare. *Eu și cu prietinii méi mahalagii visam o stradă fără rîpi, fără noroi, și luminată.* SADOVEANU, O. VI 393. *Moș Niculaie era un mahalagiu de vremea veche.* ARGHEZI, P. T. 116. *Bătrîna a început să țipe de s-au strîns mahalagiii.* CARAGIALE, P. 146.

MAHÁLĂ, *mahale,* s. f. (Regional) Cantitate mare și grea dintr-un material. *Cînd văzu atîta mahală de fier mare, Luă foile de-a spinare.* ȘEZ. VIII 110.

MAHARADJÁH, *maharadjahi,* s. m. Cel mai înalt titlu de prinț în India; persoană care poartă acest titlu.

MÁHĂR, *mahări,* s. m. (Argou) Personaj ridicat la o situație socială prin procedee lăturalnice, subterfugii, relații dubioase și care se pricepe să-și aranjeze diversele afaceri prin șmecherii; (ironic) șef. *Cu două zile înainte de alegeri, numai ce dă sfoară să se prezinte la club toți mahării sectoarelor.* C. PETRESCU, Î. II 136.

MAHINĂȚIE s. f. v. **mașinație.**

MAHÍNĂ s. f. v. **mașină.**

MAHMUDEÁ, *mahmudele,* s. f. (Învechit) Monedă turcească de aur, cu circulație și în țările românești. *Grămezi de mahmudele ca jeraticul.* DELAVRANCEA, S. 175. *Mi-au luat tot ce aveam în chimir... cinci sute de mahmudele d-ale noi.* GHICA, S. 25.

— Variantă: **mamudeá** (PĂSCULESCU, L. P. 207) s. f.

MAHMÚR, -Ă, *mahmuri, -e,* adj. (Despre persoane) Fără chef, indispus, posomorit, buimac (de băutură, de prea mult somn etc.). *Fusese mahmur, cum era firesc după chef cu băutură tare și proastă.* PAS, L. II 18. *S-a sculat acum mahmur; somnul de după prînz nu i-a priit.* BASSARABESCU, S. N. 13. ◇ (Substantivat) *Cunosc leac pentru mahmuri.* SADOVEANU, Z. C. 65. *Borșul acru... îl mănîncă cu gust cei mahmuri de beție.* ȘEZ. VI 65. ◇ (Substantivat, n., în expr.) **A scoate mahmurul** (din cineva) = a face (pe cineva) să-și iasă din fire, a cicăli, a sîcîi, a enerva. *Știi că și mătușa Măriuca e una din cele care scoate mahmurul din om; nu-i o femeie de înțeles.* CREANGĂ, A. 59.

MAHMUREÁLĂ, *mahmureli,* s. f. Starea celui mahmur, faptul de a fi indispus, fără chef; lipsă de bună dispoziție; indispoziție. *Morocănoși, întunecați, triști, umblau prin sat cu fețe pe care nu puteai citi nimic, decît acea mahmureală asemănătoare unei boli.* DUMITRIU, V. L. 57. *Dacă ți-a trecut mahmureala, spune-mi o vorbușoară bună.* CARAGIALE, O. VII 75.

MAHMURÍE, *mahmurii,* s. f. (Rar) Mahmureală. *Să-l afumăm puțin, să-i treacă mahmuria.* GANE, N. III 136.

MAHOMEDÁN, -Ă, *mahomedani, -e,* adj. Care ține de mahomedanism; musulman. *Biserică mahomedană. Religie mahomedană.* ✦ (Substantivat) Adept al mahomedanismului; (prin restricție) turc. *Un prefect din Dobrogea a refuzat să primească o delegație de mahomedani.* C. PETRESCU, R. DR. 46.

— Variantă: **mohamedán, -ă** adj.

MAHOMEDANÍSM s. n. Cult religios întemeiat, în secolul al VII-lea, de Mahomed.

— Variantă: **mohamedanísm** s. n.

MAHÓN s. m. Arbore din regiunea tropicală a Americii de Sud *(Swietenia mahagoni);* acaju. ✦ Lemnul acestui arbore, foarte rezistent, de culoare gălbuie-roșiatică, întrebuințat mai ales la confecționarea mobilelor de preț. *Bătaia metalică a pendulei mari de mahon... umplea tăcerea.* DUMITRIU, B. F. 48. *Domnu Pandele trecu îndată la biroul său de mahon, și-l inaugură.* BASSARABESCU, S. N. 183. *Toată piatra, cîtă am văzut-o în lucrare, avea fața mahonului, adică puțintel mai închisă decît fața lemnului tisa.* GOLESCU, Î. 39.

MAHÓRCĂ s. f. Tutun de calitate inferioară, cu miros neplăcut. *Să le ducem și puțină mahorcă băieților.* C. PETRESCU, Î. II 3. *Unul sau altul fumează mahorcă.* CONTEMPORANUL, VII 289. ✦ Specie de tutun cultivată mai ales pentru extracția industrială a nicotinei și a acidului citric.

MAHRÁMĂ s. f. v. **maramă.**

MAI[1] adv. **I.** (Înaintea unui adjectiv, a unui adverb sau a unei locuțiuni adjectivale ori adverbiale) **1.** (Servește la formarea gradului comparativ de superioritate) *Mîne plec în zori de zi... Însă pînă mîne Vino mai aproape, — zi Doina mea, stăpîne!* IOSIF, P. 51. *Mai bine să te tocmești întîi, decît pe urmă.* CREANGĂ, P. 151. *Se pregătesc ca într-o școală pentru alte lupte mai mari ce îi așteaptă.* BĂLCESCU, O. II 12. ◇ (În locuțiuni, întărind sensul unor cuvinte) **Și mai; și mai și** v. **și. Cît mai** v. **cît. Tot mai** v. **tot. Cu atît mai** v. **atît. Mai ales** v. **ales. Mai cu seamă** v. **seamă. Mai bine** v. **bine. Care mai de care** v. **care.** (Regional) **Mai vîrtos** v. **vîrtos.** (Învechit) **Mai cu asupra** v. **asupra.** (Pleonastic) **Mai întîi (și-ntîi)** = în primul rînd. *Cum ajunge la fîntînă, scoate mai întîi furca de unde-o avea strînsă și apoi se pune jos să se odihnească.* CREANGĂ, P. 96. **Mai (î)nainte.** *Ai voit, amice, ca, mai înainte de a o tipări, să citesc eu, în manuscript, cartea românească ce tu ai compus.* ODOBESCU, S. III 9. **Mai apoi** = pe urmă. ◇ (Rar, înaintea unui substantiv) *În mai îmbilșugare decît trăim acum.* NEGRUZZI, S. II 177.

2. (Precedat de articolul «cel», servește la formarea superlativului relativ) *Revoluția franceză, zguduind Europa pînă în cele mai adînci ale sale temelii, se resimți și între români.* KOGĂLNICEANU, S. A. 74. *Păduricea Bănesei... este locul cel mai romantic în preajma capitalei noastre.* BOLLIAC, O. 214. ◇ (Rar, înaintea unui substantiv) *Laura... judeci ca cea mai femeie dintre femei.* C. PETRESCU, Î. I 9. ◇ (Precedat de «ce», în construcții exclamative, are valoare de superlativ absolut) *Mamele, privind-o-n horă, Se cotesc: «Olio, tu leică, Ce mai drac frumos de noră».* COȘBUC, P. I 97. (În expr.) **Mai rar** = deosebit, neobișnuit, întîlnit rareori. *Așa lovitură, mai rar!* SADOVEANU, la TDRG.

II. (Cu valoare atenuantă, înaintea adjectivelor, adverbelor, locuțiunilor adjectivale și adverbiale) *Galeria era ticsită de dame frumoase, frumușele și mai slutișoare.* NEGRUZZI, S. I 36. ◇ Expr. **Mai mult sau mai puțin** v. **mult.** ✦ (Înaintea unui verb) Puțin, în oarecare măsură. *Dar vîntul s-a mai potolit.* CARAGIALE, P. 38. *Ninsoarea mai încetase și după multă trudă am găsit drumul.* CREANGĂ, A. 32. *Te-ai mai încălzit?* ALECSANDRI, T. I 460. ◇ Expr. **(Acum) mai vii de-acasă** v. **acasă. Așa mai merge** v. **merge.** ◇ (În corelație cu determinări cantitative) *Să mai citești puțin.* ◇ (Precedat de determinări cantitative) *Vino un pic (oleacă, puțin, ceva) mai tîrziu.*

III. (Mai ales înaintea unui substantiv sau verb) Aproape; aproximativ, cam. [Îi făceau] *felurite mustrări: care pentru un miel furat mai an din stînă, care pentru un mînzat sugrumat în ocol.* GANE, N. I 129. *Mai îmi vine a crede că aiasta-i țara spînilor.* CREANGĂ, P. 203. ✦ (Urmat de o propoziție subordonată introdusă prin conj. «că» sau «să») Aproape... *Dacă nu era binele ce mi-ai făcut și rugăciunea puilor mei, mai că te mîncam.* ISPIRESCU, L. 90. *Numai iată ce dă de un cuptiori nelipit și mai să se risipească.* CREANGĂ, P. 287. *La pămînt mai că ajunge al ei păr de aur moale.* EMINESCU, O. I 85. ✦ (Întărit prin repetiție) **Mai-mai** = cît pe ce, gata-gata. *Biet Achim era mai-mai Să zboare precum zboar-un pai.* COȘBUC, P. II 230. *Îi dedică cărțile sale... numindu-l mai-mai un al doilea Alexandru Machedon.* HASDEU, I. V. 241. (Neobișnuit) **Mai că mai** = aproape că... *Ș-așa bine că fugea, Mai că mai îl agiungea.* ALECSANDRI, P. P. 151.

IV. (Înaintea unui verb) **1.** (Arată valoarea durativă a acțiunii) Încă, și acum. *Acolo încă nu-i iarnă și oile mai găsesc verdeață.* SADOVEANU, B. 59. *Mai merge el înainte prin codru, cît merge.* CREANGĂ, P. 200. *Vai! tot mai gîndești la anii, Cînd visam în academii?* EMINESCU, O. I 140. ◇ (Cu verbe la forma negativă) *Hai, nu mai sta la îndoială.* CREANGĂ, P. 203. *Tu-ți arzi ochii și frumseța... Dulce noaptea lor se stinge, Și nici știi ce pierde lumea. Nu mai plînge, nu mai plînge!* EMINESCU, O. I 83. *De te-aș prinde-n mîna mea, Zile tu n-ai mai avea.* ALECSANDRI, P. II 23. ◇ Expr. **Mai e vorbă!** = desigur, neapărat, fără îndoială. *Adevărat să fie...? — Mai e vorbă!* ISPIRESCU, L. 274. ✦ (În formule familiare interogative, cu referire la o situație nouă, necunoscută vorbitorului) *Ce mai faci? Cum o mai duci? Ce se mai aude?*

2. (Arată repetarea acţiunii) Iar, iarăşi, din nou, încă o dată. *De ce să mai vie dacă el n-o iubeşte mult.* REBREANU, R. I 246. *Mi-a ajutat să ajung ca să nu mai puie mîna pe mine un voinic.* ISPIRESCU, L. 3. *Poate să ne mai întîlnim.* CREANGĂ, P. 192. ◇ (Cu verbe la forma negativă) *Nu ne-am mai văzut de treizeci de ani.* C. PETRESCU, C. V. 107. *Înapoi nu m-oi mai întoarce.* CREANGĂ, P. 192. ◇ (Întregit prin «iar», «iarăşi», «şi», «încă», «încă o dată», «o dată» etc.) *M-ai făcut să mai fiu o dată pe lume cum doream.* ISPIRESCU, L. 16. *Cerbul... începe a bea hîlpav la apă rece; apoi mai boncăluieşte şi iar mai bea cîte un răstimp.* CREANGĂ, P. 225.

3. (Arată nedumerire) După aceea. *Furnicile parcă intrase în pămînt; s-au mistuit, de nu se ştie ce s-au mai făcut.* CREANGĂ, P. 264. ◇ (În interogaţii retorice) *Mai ştiu eu ce-aş vrea s-ascult!* COŞBUC, P. I 49. *Mai ştii de unde sare iepurele?* CREANGĂ, P. 172. *Ce mai atîta vorbă* (sau *ce mai încoace-încolo*), se zice cînd voim să punem capăt unei discuţii, să îndepărtăm o îndoială, o ezitare.

V. (Folosit pentru a accentua un anumit element al contextului)

1. (În enumerări) Şi în plus, în afară de aceasta, pe lîngă aceasta. *Oleacă di brînză cu smîntînă, mai un vinişor.* C. PETRESCU, Î. II 204. *Dacă vede şi vede, taie baierile de la traistă, mai căpeţala din capul unei iepe şi face cum poate, de leagă el gîrneţul.* CREANGĂ, P. 125. *Leafă avea, pămînt de aşijderea, mai ceva vitişoare.* CONTEMPORANUL, VI 97.

2. (Repetat, arată o alternare, o oscilare între două idei) Cînd... cînd, ba... ba, parte... parte. *Mai una, mai alta.* ▭ *Cugeta că mai cu marghiolii, mai cu şoalda, mai cu prefăcătorii, să înşele pe Făt-Frumos.* ISPIRESCU, L. 109. *Mai cu degetele depeni, Mai sucești vreo ţigară, numeri fire de musteţi.* EMINESCU, O. I 155.

VI. (În propoziţii şi construcţii exclamative, uneori întărit cu alte cuvinte; intensifică ideea din frază) *Că bine mai zici tu, nevastă, răspunse bărbatu-său.* CREANGĂ, P. 15. *Ce mai freamăt, ce mai zbucium!* EMINESCU, O. I 147. *I! Ce de mai belşug, mămulica me!* ALECSANDRI, T. 898.

MAI[2] s. m. Numele lunii a cincea a anului; (popular) florar. *La braţ vă strecuraţi afară, Prin parcul liniştit să stai Cu ea, pe-o bancă solitară, În noaptea tainică de mai.* TOPÎRCEANU, B. 67. *A revenit albastrul mai! Flori în grădină, flori pe plai Şi flori la pălărie!* IOSIF, PATR. 15. *Era boboc de trandafir din luna lui mai.* CREANGĂ, P. 276. ◇ *1 Mai* = ziua internaţională a muncii. *Miere de mai* = miere cu un parfum special, făcută de albine din nectarul florilor care înfloresc în luna mai. *Pelin de mai* v. pelin (2).

MAI[3], *maiuri*, s. n. Unealtă în formă de ciocan, de obicei de lemn, folosită în dulgherie şi rotărie; unealtă de diverse forme, uneori acţionată mecanic, folosită la îndesarea betonurilor, terasamentelor etc. *Dintr-o dată, ca lovit cu un mai în creştetul capului, a închis ochii.* GALAN, Z. R. 309. *Ciocanele băteau, maiurile greoaie de lemn icneau... toţi lucrau cu un zor nemaipomenit la înjghebarea unui sat model.* ANGHEL-IOSIF, C. L. 54. ✦ Unealtă de lemn de forma unei lopeţi cu coada scurtă, cu care se bat uneori rufele cînd se spală.

MAI[4], *maiuri*, s. n. (Mold., Transilv.) Ficat. *L-au spălat frumuşel: inima, maiul.* SBIERA, P. 291. *Nu trebuie să mănînce mai sau rînză de pasere.* ŞEZ. III 150.

MAIÁ, *maiele*, s. f. Cultură de fermenţi folosită pentru a produce un proces de fermentaţie în materia în care este însămînţată. *Maia pentru iaurt.*

MAIÁL, *maiale* şi *maialuri*, s. n. (Transilv., Bucov.) Petrecere cîmpenească tradiţională cu jocuri şi dansuri, organizată de obicei în luna mai.

MÁICĂ, *maici*, s. f. **1.** (Adesea urmat de un adjectiv posesiv) Mamă. *S-a certat rău cu maică-sa, care n-a vrut să-l lase să mai iasă din casă.* REBREANU, R. II 219. *Feciorul nu ieşi din hotărîrea maică-sa.* CREANGĂ, P. 4. *Glasul maicei mele... Veni să mă dizmierde.* ALECSANDRI, P. I 128. ◇ Expr. (Familiar) **De cînd maica m-a făcut** = de cînd exist, de cînd ştiu, în toată viaţa, niciodată. ◇ Fig. *Maica Roma cea bătrînă Mi-a pus arma asta-n mînă.* ALECSANDRI, P. II 12. ◇ (Termen de alintare întrebuinţat adesea la vocativ) *Mulţumesc, maică, să trăieşti.* GALAN, Z. R. 165. *Radule, voinicul maichii, Taci, maică, nu te-ntrista.* ODOBESCU, S. II 431. *Catincuţo, maică, tu... eşti mai micuţă.* GORJAN, H. IV 170. ✦ Formulă cu care cineva se adresează unei femei mai în vîrstă. *Uite, maică Ioană, că ăl mare nu lasă-n pace pe cocoş!* REBREANU, R. I 151. ✦ *Maica Domnului* (sau *Precista*) = mama lui Iisus Hristos; fecioara Maria. *Maica Domnului să-şi facă milă de fata mea!* NEGRUZZI, S. I 27.

2. Călugăriţă; termen cu care se adresează cineva unei călugăriţe. *Mănăstire de maici.*

— Pl. şi: (rar) *maice* (GALACTION, O. I 204, CREANGĂ, P. 110).

MAIDÁN, *maidane*, s. n. **1.** Loc liber (în oraş) fără construcţii pe el, neîngrădit şi nelucrat; teren viran. *Într-un mic maidan, se întîlniră cu vro patru copii de seama lor, care se jucau.* VLAHUŢĂ, O. A. I 143. *Din dosul casei mele este un maidan deşert.* ALECSANDRI, T. 1727.

2. (Învechit şi regional; în expr.) **A scoate (sau a ieşi) la maidan** = a scoate (sau a ieşi) la iveală, la lumină, a (se) face cunoscut. *Puii scoaseră la maidan pe mîntuitorul lor.* MARIAN, O. I 139. *Tarafurile politice se-nmulţesc pe toată ziua... Care au mai ieşit la maidan?* ALECSANDRI, T. I 407.

MAIESTÁTE, (2) *maiestăţi*, s. f. **1.** Caracter sau aspect impunător, care trezeşte admiraţie, respect etc.; măreţie. *Doctorul... contempla mut maiestatea naturii.* BART, E. 123. *Curg mîndru-n nepăsare, cu-o lină maiestate.* ALECSANDRI, P. III 135. *Privind maiestatea naturii, el se inspiră.* NEGRUZZI, S. I 197.

2. (Adesea urmat de adjectivul posesiv de pers. 2 sau 3 sg.) Titlu dat capetelor încoronate. *Nu ţi-ai iubit poporul, maiestate, sau nu l-ai înţeles — şi e totuna. De sus şi pînă jos s-a-ntins minciuna, Ea leagă şi desleagă-n ţară toate.* VLAHUŢĂ, O. A. I 39.

— Variantă: **majestáte** s. f.

MAIESTÓS, -OÁSĂ, *maiestoşi, -oase*, adj. Măreţ, impunător, solemn. *Cîntecul... e atît de maiestos în felul cum străbate lumea.* BOGZA, C. O. 413. *Fumuri albe se ridică în văzduhul scînteios Ca înaltele coloane-a unui templu maiestos.* ALECSANDRI, P. A. 115. *Dascălul tinse braţul... cu un gest maiestos.* NEGRUZZI, S. I 6. ◇ (Adverbial) *Lumina zorilor devenea din ce în ce mai aurie, anunţînd maiestos sosirea soarelui dătător de viaţă.* BUJOR, S. 137. *Înalţ-a lui statură şi zice maiestos...* ALECSANDRI, P. III 101.

— Variante: **maiestuós, -oásă** (BOLINTINEANU, O. 121), **majestós, -oásă** (SAHIA, U.R.S.S. 40), **majestuós, -oásă** (BOGZA, C. O. 315) adj.

MAIÉSTRĂ adj. f. v. **măiestru.**

MAIESTUÓS, -OÁSĂ adj. v. **maiestos.**

MAIMÚCĂ, *maimuci*, s. f. (Regional) Maimuţă. *Dă o nucă La maimucă.* CONTEMPORANUL, S. II, 1949, nr. 126, 11/6. ✦ Fig. Calificativ injurios dat unei persoane. *Chestia este, cine-i stă în spate, fiindcă de la el singur maimuca nu face nimic.* DAVIDOGLU, M. 23.

MAIMUŢÁ, *maimuţez*, vb. I. Tranz. (Rar) A maimuţări. *Maimuţează şi ei, bieţii... pe oamenii cei mari.* ISPIRESCU, la TDRG.

MAIMUȚÁR, *maimuțari,* s. m. (Rar) Persoană care umblă cu maimuța prin bîlciuri; p. ext. om caraghios. *Dar cine crezi că sînt, maimuțar... ori miner de vreme bună?!* DAVIDOGLU, M. 26.

MAIMÚȚĂ, *maimuțe,* s. f. Mamifer din ordinul primatelor, cu structura corpului asemănătoare cu cea a omului, posedînd un deosebit spirit de imitație; trăiește mai ales prin pădurile tropicale și ecuatoriale. *Maimuța, agățată c-o labă de balustradă, făcea acrobații.* BART, E. 85.
— Variantă: (Mold.) **momițĭă** (ALECSANDRI, T. I 116, CONACHI, P. 276) s. f.

MAIMUȚĂREÁLĂ, *maimuțăreli,* s. f. Imitație caraghioasă a vorbelor, gesturilor sau faptelor cuiva; grimasă, schimonoseală. *Se adăugase în program o oră de instrucție militară. O maimuțăreală cu tîlc fascist.* PAS, Z. I 112.

MAIMUȚĂRÍ, *maimuțăresc,* vb. IV. Tranz. A imita pe cineva urmărind efecte comice; a lua în rîs pe cineva imitîndu-i vorbele, gesturile etc. *Făcea pozne și la bucătărie, cînd se întîmpla să lipsească bucătăreasa, maimuțărindu-i pe clienți, pe cliente.* PAS, Z. II 65.

MAIMUȚĂRÍE, *maimuțării,* s. f. Maimuțăreală.
— Variantă: (Mold.) **momițărío** (RUSSO, O. 55) s. f.

MAIMUȚÍ, *maimuțesc,* vb. IV. Tranz. A maimuțări. *Nae, iritat, maimuțindu-mi tonul: Da cuponul de iulie?* CARAGIALE, M. 197.

MAIMUȚÍCĂ, *maimuțele,* s. f. Diminutiv al lui maimuță.

MAIMUȚÓI, *maimuțoi,* s. m. Augmentativ al lui maimuță; fig. (familiar) persoană care imită în mod caraghios pe cineva; om urît, cu aspect de maimuță.
— Variantă: (Mold.) **momițói** (HOGAȘ, H. 60) s. m.

MAIOLÍCĂ s. f. v. **majolică.**

MAIONÉZĂ, *maioneze,* s. f. Sos gros preparat din gălbenuș de ou, frecat cu untdelemn și zeamă de lămîie. *Vezi să nu fie maioneza aia cu boabe în ea.* DUMITRIU, B. F. 47. *Ia gustă mai bine din iastă maioneză.* HOGAȘ, DR. II 195.

MAIÓR, *maiori,* s. m. Grad în armată, imediat superior gradului de căpitan; ofițer avînd acest grad. *Maiorul nu lua seamă la acestea.* C. PETRESCU, Î. II 131. ✧ *General maior* v. general.

MAIOREÁSĂ, *maiorese,* s. f. (Familiar) Soție de maior. *Erau glume... cu colonelese, maiorese și căpitănese.* CAMILAR, N. I 155.

MAIORITÁTE s. f. v. **majoritate.**

MAIÓU, *maiouri,* s. n. Tricou (cu sau fără mîneci) care se poartă direct pe piele.

MÁISTĂR s. m. v. **maistru**[1].

MÁISTOR s. m. v. **maistru**[1].

MÁISTRU[1], *maiștri,* s. m. Muncitor cu o calificare superioară care de obicei conduce un mic sector al producției într-o întreprindere sau este proprietarul unui mic atelier. *Instruirea practică la locul de muncă se face de către muncitori calificați, maiștri și maiștri instructori.* SCÎNTEIA, 1955, nr. 3194.
— Pronunțat: *mais-tru.* — Variante: **máistăr** (POPOVICI-BĂNĂȚEANU, V. M. 37), **máistor** (POPOVICI-BĂNĂȚEANU, V. M. 38), **máistur** (DUNĂREANU, CH. 69) s. m.

MÁISTRU[2], **-Ă** s. m. și f. v. **maestru.**

MÁISTUR s. m. v. **maistru**[1].

MÁJĂ, *măji,* s. f. 1. (Învechit și regional) Unitate de măsură pentru greutăți mari, egală, după regiuni, cu 100 de kg sau 100 de ocale. *Pe fiecare car era încărcate cîte cincisprăzece măji de sare.* SBIERA, P. 167.
2. Cîntar pentru greutăți mari.
3. Căruță de transportat pește. *Aveai voloace și măji multe.* DELAVRANCEA, O. II 263.
4. Legătură sau pachet de foi de tablă.

MAJESTÁTE s. f. v. **maiestate.**

MAJESTÓS, -OÁSĂ adj. v. **maiestos.**

MAJESTUÓS, -OÁSĂ adj. v. **maiestos.**

MAJOLÍCĂ s. f. Faianță. *Un dormitor mare, cu odaia de baie în majolică.* CAMIL PETRESCU, U. N. 43. ✦ Obiect de faianță, fabricat în Italia în epoca Renașterii.
— Variantă: **maiolícă** s. f.

MAJÓR, -Ă, *majori, -e,* adj. 1. (Despre oameni; în opoziție cu minor) Care a împlinit vîrsta cînd se poate bucura prin lege de drepturi civile și politice depline. *Eleonora era majoră, era stăpînă pe moșie mai mult ca oricînd.* DUMITRIU, B. F. 146. *Ca mîine vii să-mi ceri consimțămîntul; și nu ți-l dau... — Nu-mi pasă; sînt majoră.* D. ZAMFIRESCU, R. 139.
2. Foarte important, principal, de căpetenie. *Preocuparea lor majoră, artă sau speculația filozofică, le absoarbe întreaga existență.* SADOVEANU, E. 30. ✧ *Caz de forță majoră* v. forță.
3. (Mil.; numai în expr.) *Sergent-major* v. sergent. *Locotenent-major* v. locotenent. (Ieșit din uz) *Plutonier-major* v. plutonier. *Stat-major* = grup de ofițeri care funcționează pe lîngă un comandant în scopul conducerii trupelor. [Un] *general scund și grozav de spătos, în uniformă cu buzunări numeroase și enorme, încît ar fi putut cuprinde toată arhiva marelui stat-major.* C. PETRESCU, Î. II 71.
4. (Muz.; în expr.) *Gamă majoră* = modul diatonic (cu semitonuri între treptele 3-4 și 7-8) pe care se bazează sistemul armonic tonal.
5. (Logică; în expr.) *Termen major* (sau *premisă majoră*) = unul din cei doi termeni (sau din cele două premise) ai unui silogism, și anume acela care conține obiectul concluziei.

MAJORÁ, *majorez,* vb. I. Tranz. A face mai mare; a mări, a spori, a urca.

MAJORÁRE, *majorări,* s. f. Acțiunea de a majora și rezultatul ei; creștere, mărire, sporire, urcare.

MAJORÁT[1] s. n. Vîrstă la care o persoană devine majoră; starea persoanei majore.

MAJORÁT[2], **-Ă,** *majorați, -te,* adj. Mărit, sporit, urcat.

MAJORDÓM, *majordomi,* s. m. Persoană însărcinată cu administrarea unui palat regal sau princiar; p. ext. șeful personalului de îngrijire la casele nobililor și ale marilor bogătași.

MAJORITÁR, -Ă, *majoritari, -e,* adj. Care face parte din majoritate (în special din majoritatea unei adunări legislative sau politice), care cuprinde cel mai mare număr, care are majoritatea. ✧ *Reprezentanță majoritară* = sistem electoral conform căruia sînt considerați aleși numai candidații care au întrunit majoritatea absolută a voturilor.

MAJORITÁTE, *majorități,* s. f. Numărul sau partea cea mai mare dintr-o colectivitate; cei mai mulți, cele mai multe. *Deputatului i se poate retrage oricînd mandatul, în urma hotărîrii majorității alegătorilor, luată în conformitate cu procedura fixată de lege.* CONST. R.P.R. 45. *Majoritatea oamenilor ține la viață.* BOLINTINEANU, O. 361. ✧ (Cu determinarea subînțeleasă «de voturi») *Poimîine, în momentul cînd voi fi proclamat cu majoritatea*

cerută... în momentul acela vei avea scrisoarea. CARAGIALE, O. I 136. ◇ *Majoritate absolută* = număr de voturi egal cu cel puțin jumătate plus unu din totalul voturilor exprimate; (la o adunare etc.) număr de participanți egal cu cel puțin jumătate plus unu din totalul reglementar. *Majoritate relativă* = numărul cel mai mare de voturi obținut de cineva în raport cu voturile obținute de fiecare concurent în parte.

— Variantă: (învechit) **maioritáte** (GHICA, A. 498) s. f.

MAJÚR, *majuri,* s. m. (Popular) Plutonier-major. *Toader cornistul își puse la gură cornul și începu, cu glas repezit, adunarea majurilor.* CAMILAR, N. I 404. *Își mustruluiește chiriașii mai abitir decît ne mustruluiesc pe noi majurii la cazarmă.* STANCU, D. 197.

MAJÚSCULĂ, *majuscule,* s. f. Literă mare (v. m a r e). *Pagini încărcate... De cercuri seci, de semne și magice majuscule.* CAMIL PETRESCU, V. 7. ◇ (Adjectival) *Litere majuscule slavone.* ODOBESCU, S. I 402.

MAL, *maluri,* s. n. **1.** Fîșie, margine îngustă de pămînt de-a lungul unei ape; țărm; p. e x t. regiune de la marginea unei ape. *Îi venea să se arunce peste bord... să înoate, să zboare pînă la celălalt mal al Dunării.* BART, E. 184. *Pe malurile Senei, în faeton de gală, Cezarul trece palid, în gînduri adîncit.* EMINESCU, O. I 61. ◇ E x p r. **Din mal în mal** = (despre o apă) de la o margine la alta, pe toată porțiunea albiei. [Gîrla] *se umflă din mal în mal, parc-ar fi Dunărea.* REBREANU, R. I 74. **A se îneca (tocmai) la mal** = a se da (sau a fi) bătut sau învins, ori a renunța la ceva tocmai cînd țelul era aproape atins. *Cum se poate să se lase ea să se înece tocmai la mal!* ISPIRESCU, L. 59. **A ajunge la mal** v. a j u n g e.

2. Peretele unei gropi, al unei rîpe, al unui șanț etc. *Cînd sărea peste cîte un șanț, malu se prăbușea în urma lor,* BUJOR, S. 127. ✦ Rîpă. *Și să-mi alergați La valea adîncă La poteca strîmtă, La răscruce-n deal, La muche de mal.* TEODORESCU, P. P. 498. ◇ E x p r. **A da de mal** (pe cineva sau ceva) = a prăpădi, a nimici. *Cu informațiuni ca ale dumitale, dăm de mal gazeta.* CARAGIALE, O. II 297. ✦ (Regional) Deal. ◇ E x p r. **(A fi gras, mare** etc.) **cît malul** sau **cît un mal** = (despre ființe) (a fi) foarte mare, foarte gras, mătăhălos. *Am un cal, Cît un mal.* TEODORESCU, P. P. 241. **Mal de om** (sau **de femeie**) = namilă de om (sau de femeie), bărbat (sau femeie) mare din cale-afară. *Olivanca, un mal de femeie, cu un ochi umflat, gemea într-un colț.* CAMILAR, N. II 301. *Nu vezi că-i coșcogemite mal de om?* DUNĂREANU, CH. 223.

MALĂ, *male,* s. f. Unealtă a zidarului alcătuită dintr-o placă de lemn cu mînere pe una din fețele ei, care se folosește pentru a nivela stratul de tencuială proaspătă sau pentru a așeza pe ea materialul care urmează a fi aruncat cu mistria.

MALÁC, *malaci,* s. m. Pui de bivol; vițelul bivoliței. *Numai cît pomenise samsaru de masline, și cel leșinat se puse a suge cu buzele ca un malac.* ALECSANDRI, T. 48. *Acsenti a cumpărat... trei bivolițe cu malacii mici.* I. IONESCU, M. 558. ✦ F i g. (Depreciativ) Om gras; p. e x t. nătărău, prost.

— Variantă: **mălác** (STĂNOIU, C. I. 99) s. m.

MALACHÍT s. n. v. **malahit.**

MALACÓF, *malacofuri* și *malacoafe,* s. n. (Și în forma *malacov)* Veșmînt femeiesc cu talia foarte strîmtă, cu fustă largă, în formă de clopot, fixată pe niște cercuri subțiri (la modă pînă către sfîrșitul secolului al XIX-lea). V. c r i n o l i n ă. *Vremea... malacoavelor — ceva ca niște colivii... înguste împrejurul taliei și lărgindu-se de la șolduri în jos.* MACEDONSKI, O. III 38. *Printre boltele invoalte ale malacoafelor... zării mai multe figuri rotunde și drăgălașe.* ODOBESCU, S. I 384.

— Variantă: **malacóv** (DELAVRANCEA, O. II 276) s. n.

MALACÓV s. n. v. **malacof.**

MALADÉȚ, *maladeți,* s. m. (Rusism rar) Flăcău, tînăr, voinic. *Ea chiuia și juca numa-n papuci, cu palmele-n ceafă... ca un maladeț zaporojean.* CARAGIALE, O. III 35.

MALADÍE, *maladii,* s. f. (Franțuzism) Boală. *Munții aceștia își împing piatra pe toate arterele dintre marile orașe, luptîndu-se cu huma și făcînd-o să dea înapoi, ca o maladie biruită.* BOGZA, C. O. 177.

MALADÍV, -Ă, *maladivi, -e,* adj. (Franțuzism) Bolnăvicios. *Chipul Adinei Buhuș părea mai îngust, maladiv și fin.* C. PETRESCU, O. P. I 81.

MALAHÍT s. n. Mineral de culoare verde, întrebuințat la fabricarea unor obiecte decorative sau a unor vopsele.

— Variantă: **malachít** s. n.

MALAIÉZ, -Ă, *malaiezi, -e,* s. m. și f. Persoană care face parte din populația de bază a Malaiei.

MALÁR, *malare,* s. n. Os al craniului situat în partea laterală a feței, dedesubtul orbitei.

MALÁRIC, -Ă, *malarici, -e,* adj. Care suferă de malarie. *Ce abdomene de copii malarici.* CARAGIALE, O. II 310. ◇ (Substantivat) *Se vedeau copii desculți, cu picioarele subțiri și cu burți de malarici sub cămașa despicată.* C. PETRESCU, R. DR. 102.

MALÁRIE s. f. Boală infecțioasă cauzată de hematozoarul palustru propagat de țînțarul anofel și care se caracterizează prin puternice friguri intermitente; paludism, friguri (palustre).

MALAXÁ, *malaxez,* vb. I. T r a n z. A amesteca două sau mai multe materiale (uneori mărunțindu-le) pentru a obține un amestec omogen.

MALAXÁRE, *malaxări,* s. f. Operație de amestecare (uneori și de zdrobire sau fărîmițare) a unor materiale cu ajutorul unui malaxor.

MALAXÓR, *malaxoare,* s. n. Mașină folosită la amestecarea, uneori și la mărunțirea unor materiale pentru a le transforma într-o masă omogenă.

MÁLDĂR, *maldăre,* s. n. **1.** Cantitate mare de lucruri (în dezordine); grămadă, morman. *În sobă ardea cu pară uriașă maldărul de stuf.* SADOVEANU, P. S. 44. *Într-un șopron, ne arată un maldăr de hamuri.* DELAVRANCEA, H. T. 120. *Dincă înșfăcă degrabă un maldăr de cărți și prinde a le deschide ș-a le răvăși pe scaune.* VLAHUȚĂ, O. A. I 210.

2. (Regional) Iarbă verde (cosită). *Adie mirosul de maldăr cosit.* CARAGIALE, S. 3.

— Pl. și: (m.) *maldări* (BUJOR, S. 43). — Variantă: **máldur,** *malduri* (ALECSANDRI, P. III 39), s. m.

MÁLDUR s. m. v. **maldăr.**

MALEÁBIL, -Ă, *maleabili, -e,* adj. (Despre metale) Care poate fi întins în foi subțiri (cu ajutorul ciocanului sau al laminorului) la o temperatură inferioară aceleia de topire. ✦ F i g. (Despre oameni, despre caracterul lor) Care se adaptează ușor la împrejurări, lipsit de fermitate; mlădios; docil.

— Pronunțat: *-le-a-.*

MALEABILITÁTE s. f. Însușirea unui corp de a fi maleabil. ✦ F i g. Capacitate (a unei persoane) de a se adapta ușor la împrejurări.

— Pronunțat: *-le-a-.*

MALÍGN, -Ă, *maligni, -e,* adj. (Despre boli, mai ales despre tumori, în opoziție cu b e n i g n) De natură gravă, foarte primejdioasă. *A ști ce este cancerul înseamnă în primul rînd a cunoaște particularitățile pe*

care le prezintă schimbul de substanțe în tumorile maligne. CONTEMPORANUL, S. II, 1956, nr. 492, 5/3. ◇ *Pustula malignă* = dalac.

MALÍȚIE s. f. (Livresc) Răutate, atitudine răutăcioasă. *E un om cu... ochi vii în lucirea cărora se simte parcă totuși o ușoară maliție.* SADOVEANU, V. F. 34. *Dar dacă nu m-ar chema Maria? zise ea sub inspirația unei fulgerătoare maliții.* EMINESCU, N. 82.

MALIȚIÓS, -OÁSĂ, *maliționi, -oase,* adj. (Despre oameni și manifestările lor) Răutăcios, caustic, pornit spre fapte și glume răutăcioase. *Nadina ascultă întîi cu o seriozitate prefăcută și maliționsă.* REBREANU, R. II 100. *O curiozitate maliționsă m-a hotărît să vizitez pe Timotin.* IBRĂILEANU, A. 130. ◇ (Adverbial) *Aș fi curios... urmă el puțin malițions, să cunosc podurile de piatră pe care le aveți aruncate peste rîuri.* SADOVEANU, Z. C. 23.

MALIȚIOZITÁTE, *maliționzități,* s. f. (Livresc) Maliție, răutate. *Și acuma încă cîte un scriitor național, cu o maliționzitate și mirare pe care o dau totdeauna lucrurile nepricepute, neștiute, repetă: critica științifică, auzi!* GHEREA, ST. CR. III 144. *Atins pînă-n suflet de maliționzitatea confraților, li se pune în cale.* CARAGIALE, M. 70.

— Pronunțat: *-ți-o-*.

MALM s. n. Epoca geologică și seria de straturi corespunzătoare părții superioare a perioadei și a sistemului jurasic.

MALONÉST, -Ă, *malonești, -ste,* adj. (Franțuzism învechit) Necinstit, necorect. *Am văzut zarafi... fanfaroni și malonești care sărăcesc lumea prin dobînzile lor cele nemăsurate.* FILIMON, C. 37.

MALOTEÁ, *malotele,* s. f. (Învechit și regional) Haină femeiască îmblănită, largă în partea de jos și strîmtă în talie, cu guler de blană. *Serdăreasa e mînioasă. Se strînge în maloteaua de pambriu, îmblănit cu vidră, își trage șalul de cașmir la piept.* CAMIL PETRESCU, O. I 175. *Îmbrăca iar maloteaua de catifea... cusută cu fir.* MACEDONSKI, O. III 101. *Ține, gazdă, nu mă da, Că ți-oi face-o malotea.* GHICA, S. 282.

MALTÁZĂ s. f. Ferment secretat de unele drojdii și care are proprietatea de a transforma maltoza în glucoză.

MÁLTĂR, *maltăre,* s. n. (Regional) Mortar.

MALTÉF s. n. (Învechit) Un fel de stofă. *Să-mi faci rochie de maltef și să-mi cumperi și cercei de Lipsca, auzi tu?* FILIMON, C. 203.

— Variantă: **maltéh** (la TDRG) s. n.

MALTÉH s. n. v. **maltef.**

MALTÓZĂ s. f. Substanță zaharoasă care se prepară în industrie din amidon, sub influența diastazei din malț și care este folosită la fabricarea alcoolului etilic.

MALTRATÁ, *maltratez,* vb. I. Tranz. A supune pe cineva la dureri fizice sau morale, a se purta rău cu cineva; a chinui, a brutaliza. *Emil îl maltratează cînd lipsesc eu.* C. PETRESCU, Î. II 247. *N-am fost destul de maltratat de limba și de mîna cutezătorului acestuia, ca să mă mai apuc acum să mă espun și țintei pistolului său?* NEGRUZZI, S. I 211. ◇ Fig. *Sensibilitatea firească i-e maltratată în căsnicia asta în fiece moment.* REBREANU, R. I 230.

MALTRATÁRE, *maltratări,* s. f. Acțiunea de a maltrata și rezultatul ei; purtare nemiloasă, tratament rău, aspru; brutalitate. *Pentru maltratare însă, ce reparație aș mai fi căutat?* CARAGIALE, O. VII 229. *În zadar am cerut să mi se spuie motivul unei asemeni maltratări.* RUSSO, S. 200.

MALTRATÁT, -Ă, *maltratați, -te,* adj. Chinuit, brutalizat. *Raportul chiar al acestei comisiuni constată pe deplin abuzurile și suferințele țăranilor maltratați.* KOGĂLNICEANU, S. A. 158.

MALȚ s. n. (Cu înțeles colectiv) Boabe de cereale (mai ales de orz) încolțite, uscate și măcinate, întrebuințate la fabricarea berei și a spirtului; aceste boabe prăjite se folosesc ca surogat de cafea sau la fabricarea berei negre.

MALȚIFICÁRE, *malțificări,* s. f. Operație de transformare a orzului sau a altor cereale în malț.

MALVACÉE s. f. pl. Familie de plante dicotiledonate, ale cărei flori au cinci petale și numeroase stamine; fructul este o capsulă. *Bumbacul este o plantă din familia malvaceelor.*

MAMÁIE s. f. (Mold., familiar) Mamă.

MAMÁR, -Ă, *mamari, -e,* adj. Care ține de mamele. *Glande mamare.* ▭ *O femeie atinsă de un cancer mamar.* PARHON, O. A. I 191.

MÁMĂ, *mame,* s. f. **1.** Femeie care are copii; nume pe care i-l dau copiii cînd i se adresează sau cînd vorbesc despre dînsa; maică. *Văzu... ochii albaștri și duioși ai mamei care l-a strîns la sîn și l-a legănat.* SADOVEANU, O. VII 101. *Vocea mamei tremura de plîns.* SAHIA, N. 56. *Nici flacări, nici potopul, nici mii de limbi infame Nu pot să pună stavili pornirii unei mame.* COȘBUC, P. II 189. *Încetul cu încetul, icoana bunei și iubitoarei lui mame i se lămuri în minte.* VLAHUȚĂ, O. A. I 101. (În forma *mumă*) *Și mumă, frați, prieteni, și toți pe cîți iubisem, Coprinși de-o jale-adîncă plîngîndu-mă-i vedeam.* MACEDONSKI, O. I 42. *Pentru unii mumă, pentru alții ciumă.* ◇ (Familiar și popular, nearticulat, urmat de adjectivul posesiv de pers. 2 și 3 sg.) a) *Copilul pășește lîngă mamă-sa.* b) (În forma prescurtată *mă-* din vechiul *îmă-*) *E mă-sa colo-n sat, Dar e rămasă de bărbat Și-i tînără, și-i greu!* COȘBUC, P. I 230. *Pe mă-sa n-a apucat-o.* VLAHUȚĂ, N. 181. c) (La gen.-dat., în forma *mumîne, mumîni* — prescurtat *mîne-* sau *mîni-*) *Au spus mîni-sale ce au aflat.* SBIERA, P. 23. *Fiii să răped atunci cu toții în casă, la patul mîne-sa.* CREANGĂ, P. 15. *Fără voia mîni-sa.* TEODORESCU, P. P. 623. ◇ *Mamă-eroină* = titlu oficial acordat unei femei care are cel puțin zece copii în viață. *Unui mare număr de femei li s-a decernat înaltul titlu de «Mamă-eroină».* SCÎNTEIA, 1954, nr. 2913. ◇ Loc. adj. **De mamă** = (ca) al mamei, matern. *Dragoste de mamă.* ◇ Expr. **Vai de mama lui** = vai de el. *N-au și dînșii neveste și copii și necazuri, de vai de mama lor?* C. PETRESCU, Î. II 8. ◇ *Mamă-mare* = bunică. *Mam'mare, mamițica și tanti Mița au promis tînărului Goe să-l ducă în București.* CARAGIALE, O. II 159. *Mamă vitregă* = a doua soție a cuiva în raport cu copiii acestuia dintr-o căsătorie anterioară. *Și această mamă vitregă... îi apăruse... ca o madonă a fatalității.* GALACTION, O. I 144. (În opoziție cu mamă vitregă) *Mamă bună* = mamă adevărată. *Mama mea bună nu m-ar fi vîndut.* DAVIDOGLU, M. 20. (În basme) *Mama-pădurii* (sau *pădurilor*) = personaj cu puteri miraculoase și înfățișare înfricoșătoare, simbolizînd elementul rău. *Urla prin aerul cernit mama-pădurilor cea nebună.* EMINESCU, N. 7. (În imprecații, amenințări sau în exclamații de mirare, de ciudă, de necaz etc.) *Mama-dracului* = personaj imaginar, socotit a fi mai rău decît dracul. *Nu blestema, babo, că te ia mama-dracului.* PAS, Z. I 51. *Dar oare pe acesta cum mama-dracului l-a mai fi chemînd?* CREANGĂ, P. 245. (Expr.) **La mama-dracului** = să nu-l mai văd; foarte departe. ✦ (Uneori determinat prin «soacră») Nume dat de ginere sau de noră soacrei sale.

2. (În vorbirea afectivă, adesea cu funcțiune de atribut genitival pe lîngă «dragul», «puiul» etc.) Nume pe care și-l dă însăși femeia, vorbind cu copiii ei. *Dragii*

mamei copilaşi! eu mă duc în pădure. CREANGĂ, P. 19. *De-aş avea un copilaş, Dragul mamei îngeraş!* ALECSANDRI, P. A. 60. *Draga mamei torcătoare, Cînd te-i duce-n şezătoare, Spune-i badei la urechie, Că eşti tinerică vechie.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 448. ✦ (La vocativ) Nume pe care femeia îl dă copilului ei, adesea şi unei persoane străine, pentru a marca un raport de familiaritate şi de afecţiune. *Radule mamă, vezi de nu ne uita.* VLAHUŢĂ, N. 7.

3. Nume dat unei femei (mai în vîrstă), în semn de respect sau de afecţiune. *Alături de părinţii mei, în inima mea îşi are locul mama Sia.* M. I. CARAGIALE, C. 73. *Soarele trecuse de prînzul cel mic şi moş Matei cu mama Ioana nu mai soseau.* MIRONESCU, S. A. 78. *Săruta frumos mîna părintelui şi mamei preotese.* VLAHUŢĂ, N. 9.

4. (În expr.) **O mamă de bătaie** = o bătaie straşnică, grozavă. *Cea întâi se chema bătaie, iar a doua o bătaie ca aceea, ori o mamă de bătaie.* SADOVEANU, B. 12. *Se aşterne tata să ne burduşească o mamă de bătaie.* C. PETRESCU, R. DR. 132. **De mama focului** = cu mare intensitate, cu încordare, în gradul cel mai înalt; extraordinar, straşnic. *Mitralierele prinseră a răpăi de mama focului.* CAMILAR, N. I 196. *Se apucase, că n-avea nici o treabă, să mai dreagă gardul şi cioplea şi bocănea de mama focului.* REBREANU, R. II 62. *Era frumoasă de mama focului.* CREANGĂ, P. 276.

— Variantă: (regional) **múmă** (ISPIRESCU, L. 384) s. f.

MAMELÁR, -Ă, *mamelari, -e,* adj. Care ţine de mamele, care se referă la mamele; mamar.

MAMÉLĂ, *mamele,* s. f. Organ de secreţie a laptelui la femeie şi la femelele animalelor mamifere.

MAMELÓN, *mameloane,* s. n. **1.** Sfîrcul mamelei.

2. Ridicătură de teren, movilă cu vîrful rotunjit, de cele mai multe ori izolată. V. m u s c e l.

MAMELÚC, *mameluci,* s. m. Soldat (în vechime sclav) din garda personală a sultanilor din Egipt. *Dar mamelucii zboară prin cîmpii cei sălbateci Ca pulberea în vînt.* BOLINTINEANU, O. 189. ✦ F i g. Om lipsit de personalitate şi de păreri proprii, care face tot ce i se spune.

MAMELUCĂRÍE, *mamelucării,* s. f. (Rar) Purtare, atitudine, faptă de om lipsit de personalitate, fricos, moale. *Destul cu sistema oligarhică... destul cu mamelucăria!* CARAGIALE, O. VII 456.

MAMIFÉR, *mamifere,* s. n. Nume dat animalelor din clasa superioară a vertebratelor, care au corpul acoperit cu păr, nasc pui vii şi îi hrănesc cu laptele secretat de mamele. *La majoritatea mamiferelor, în cavitatea bucală sînt dinţi bine dezvoltaţi, înfipţi în alveole.* ZOOLOGIA 170. ✧ (Adjectival) *Animal mamifer.*

MAMÍŢĂ s. f. v. **mămiţă.**

MAMIŢÍCĂ s. f. v. **mămiţică.**

MAMÓN, *mamoni,* s. m. Nume dat diavolului, considerat că ispiteşte pe oameni prin mijlocul banului; f i g. aviditate, lăcomie de bani. *Mamonul a norocit-o.* RETEGANUL, P. V 20.

MAMÓRNIŢĂ, *mamorniţe,* s. f. (În superstiţii) Numele unui duh rău. ✦ Termen de ocară dat unei femei. *Să te scoli, mamorniţo!* DELAVRANCEA, T. 170.

MÁMOŞ, *mamoşi,* s. m. Medic specialist în obstetrică şi ginecologie.

MAMUDEÁ s. f. v. **mahmudea.**

MAMÚT, *mamuţi,* s. m. Animal din epoca glaciară, înrudit cu elefantul şi ale cărui fosile s-au găsit mai ales în Siberia.

MANÁF, *manafi,* s. m. (Turcism învechit) Soldat turc.

MANAGÉR, *manageri,* s. m. Persoană care (în ţările capitaliste) însoţeşte (în turneu) un campion sau o echipă sportivă, fiind însărcinată cu aranjarea chestiunilor financiare şi organizatorice ale turneului. V. i m p r e s a r.

MÁNĂ s. f. **1.** (Şi în compusul *mană-cerească)* Lichen comestibil, care creşte în mare cantitate prin deşerturile Asiei şi ale Africii de nord şi care, smuls de furtuni, este ridicat la înălţimi, de unde cade la pămînt ca o grindină; măcinat, dă o făină din care în timp de foamete se face pîine *(Lecanora esculenta).*

2. Ciupercă parazită care atacă unele plante ca viţa de vie, cartoful, tutunul etc. *(Plasmopara viticola);* boală produsă de această ciupercă. ✦ Secreţie a frunzelor unor plante, care apare pe timp călduros cu nopţi reci ca un strat lucitor, lipicios.

3. F i g. Rod, fruct. *Poate c-au luat strigoaicele mana de la vaci.* CREANGĂ, A. 45. ✦ Belşug, abundenţă. *Norul plin de mană... trece şi revarsă O ploaie roditoare pe brazda care-i arsă.* ALECSANDRI, P. III 332. *Asta-i mană din cer,* se zice cînd după secetă vine ploaie. ✦ Mîngîiere, balsam. *Cîntul meu ca mana se răsfiră Peste jalea grea a veacului.* BENIUC, V. 78.

4. Compus: **mană-de-apă** = plantă erbacee din familia gramineelor, cu tulpina dreaptă şi cu numeroase spiculeţe; creşte prin mlaştini, lacuri şi pe marginea apelor *(Glyceria aquatica).*

MÁNCĂ, *mance,* s. f. (Mold., Bucov.) Doică. *Mancă, guvernantă m-aş îngriji s-aleg.* NEGRUZZI, S. II 265.

MANCIURIÁN[1], -Ă, *mańciurieni, -e,* adj. Care aparţine Manciuriei, din Manciuria.

— Pronunţat: *-ciu-ri-an.*

MANCIURIÁN[2], -Ă, *manciurieni, -e,* s. m. şi f. Persoană care face parte din populaţia de bază a Manciuriei sau este originară din Manciuria.

— Pronunţat: *-ciu-ri-an.*

MÁNCO s. n. Ceea ce lipseşte; lipsă de numerar constatată la încheierea unei socoteli; pierdere de cantitate la mărfuri cu prilejul transportului, al desfacerii etc.

MANDARÍN[1], *mandarini,* s. m. **1.** Înalt demnitar în China veche. *A rămas tot solemn şi ţîfnos ca un mandarin.* C. PETRESCU, C. V. 362. *Mandarini, stînd laolaltă, Spun că semne sînt de ploaie.* MACEDONSKI, O. I 205. *Pe un pod păşeşte-alene fiica unui mandarin Sub cortelul de crep galbin.* ALECSANDRI, P. III 88.

2. F i g. Persoană care se consideră superioară celorlalte şi manifestă dispreţ faţă de oamenii simpli şi de munca lor. *La acest curent s-au alipit cîţiva mandarini ai păturii intelectuale.* IBRĂILEANU, SP. CR. 171.

MANDARÍN[2], *mandarini,* s. m. Arbust fructifer cultivat în regiunile mediteraneene, al cărui fruct este comestibil.

MANDARINÁT s. n. Funcţia mandarinului; f i g. situaţia unei persoane care se consideră superioară, dispreţuind pe oamenii simpli.

MANDARÍNĂ, *mandarine,* s. f. Fructul mandarinului, asemănător cu portocala, dar mai mic decît aceasta şi a cărui coajă se desprinde uşor.

MANDÁT, *mandate,* s. n. **1.** Împuternicire dată cuiva de către una sau mai multe persoane pentru a le apăra interesele; însărcinare. V. p r o c u r ă. *La toate congresele internaţionale de navigaţie lua parte ca delegat, avînd mandat să reprezinte interesele armatorilor din marina comercială grecească.* BART, E. 303. ✧ (Ieşit din uz) *Teritoriu sub mandat* = teritoriu sub tutelă. *Mandat asupra coloniilor* = tutelă internaţională.

2. (Jur., în e x p r.) *Mandat de aducere* = ordin dat unui organ de miliţie, de către procuror, anchetator penal sau o instanţă de judecată, pentru a aduce o persoană în

fața acestora. *Mandat de arestare* = ordin dat unui organ de miliție, de către procuror, anchetator penal sau o instanță de judecată, pentru arestarea unui învinuit într-o pricină penală. (Ieșit din uz) *Mandat de depunere* = ordin dat de judecătorul de instrucție organelor de poliție judiciară pentru a ridica și ține la dispoziția lui, timp de 24 de ore, o persoană învinuită.

3. (În expr.) *Mandat (poștal)* = formular tip pe baza căruia se expediază prin poștă o sumă de bani pentru a fi plătită destinatarului. *Și mumă-sa scontase al pensiei mandat, Jertfind o lună-ntreagă din zilnica ei hrană.* MACEDONSKI, O. I 45.

4. (Neobișnuit) Scrisoare. *Mă pomenii c-un mandat Că Tița s-a măritat.* ȘEZ. VII 22.

MANDATÁ, *mandatez,* vb. I. Tranz. (Franțuzism; cu privire la o sumă de bani) A decide, a dispune să se facă o plată; a ordonanța.

MANDATÁR, -Ă, *mandatari, -e,* s. m. și f. Persoană care a primit o împuternicire, căreia i s-a dat un mandat. *Acest mandatar fusese pe vremuri funcționar la vama Prisăcani.* VLAHUȚĂ, O. A. 246.

MANDÍBULĂ, *mandibule,* s. f. **1.** (Zool.) Falcă, maxilar inferior la animale. ◇ (Emfatic, depreciativ) *Hagi-Iordan și-a aplecat mandibulele puternice spre urechea lui, mustrîndu-l într-un ris de bas.* C. PETRESCU, R. DR. 249.

2. Fiecare din cele două părți ale ciocului păsărilor. ✦ Piesă bucală tare, cu care insectele taie frunzele sau sfîșie prada.

MANDOLÍNĂ, *mandoline,* s. f. Instrument muzical cu cutia de rezonanță boltită, avînd coarde metalice duble, ale căror vibrații sînt produse prin atingere cu o pană de celuloid. *Prin bolta ferestrei, arcată pompos, S-aude vibrînd mandolină.* EMINESCU, O. IV 33. *Mergeam... Să văz în ceață luna, și trista mandolină Sub maluri depărtate, s-auz cum modula.* BOLINTINEANU, O. 6.

MANDRAGÓRĂ, *mandragore,* s. f. Plantă erbacee cu rădăcini groase, adesea în forma unei mîini omenești, din care se extrage un tonic *(Mandragora officinalis).*

MÁNDRĂ, *mandre,* s. f. Dispozitiv format din îngrădituri de nuiele sau de stuf, care se așază în apă pentru prinderea peștilor.

MANDRÍL, *mandrili,* s. m. Maimuță care trăiește în Guineea, avînd coada ciuntită, pielea capului intens colorată în nuanțe de roșu și albastru, iar blana măslinie *(Papio maimon).*

MANDRÍN, *mandrine,* s. n. (Tehn.) Dorn.

MANDRINÁ, *mandrinez,* vb. I. Tranz. A îmbina, cu ajutorul mandrinei de lărgit, o țeavă cu o placă perforată pentru a realiza o încheietură etanșă.

MANDRINÁRE, *mandrinări,* s. f. Acțiunea de a mandrina și rezultatul ei.

MANDRÍNĂ, *mandrine,* s. f. Dispozitiv pentru fixarea unei piese de prelucrat sau a uneltelor cu care se face prelucrarea. *Mandrină universală de strung.*

MANDÚLĂ, *mandule,* s. f. (Transilv.) Amigdală.

MANEÁ, *manele,* s. f. (Învechit) Cîntec melancolic de origine orientală. *Pe drum l-a-ngrijit căpitanul ca un frate, ziua și noaptea, cîntîndu-i din gură și cu tambura manele turcești.* CARAGIALE, S. N. 63. *Mlădiindu-și glasul pe tonul lenos al manelelor orientale.* ODOBESCU, S. II 521. *Deșert pline pahare, Apoi încep să cînt vreo manea.* NEGRUZZI, S. II 29.

MANECHÍN, *manechine,* s. n. **1.** Figură de lemn, de carton, de ceară etc., de forma corpului (sau numai a bustului) omenesc și servind ca model în pictură și în sculptură, ca suport pentru întocmirea mulajelor sau potrivirea hainelor în timpul confecționării lor, sau pentru expunerea acestora în vitrine etc. *Alerga ca un animal, cu mișcări de manechin, de mașinărie.* DUMITRIU, B. F. 126. *I-a prins fruntea în degetele scurte și grase, i-o răsucește ca unui manechin.* C. PETRESCU, Î. II 76. *Trebuie să faci ceva. Nu te-am angajat degeaba. Așa puteam foarte bine să îmbrac un manechin.* SAHIA, N. 102. ✦ Fig. Persoană fără voință, pe care o dirijezi cum vrei.

2. Persoană după al cărei corp se confecționează modele de îmbrăcăminte în marile ateliere sau în fabrici de confecții și care prezintă aceste modele (în cadrul unor expoziții).

— Pl. și: (m.) *manechini* (VLAHUȚĂ, O. A. III 19), *mănechini* (ODOBESCU, S. II 115).

MANÉJ, *manejuri,* s. n. Loc (acoperit sau deschis) pe care se dresează și se antrenează caii și se învață călăria. *Făcuseră multă instrucție... prin manejurile mirosind a var.* DUMITRIU, B. F. 127. ✦ (La circ) Arenă (acoperită sau deschisă) pe care animalele dresate evoluează în fața spectatorilor. ✦ Dispozitiv rudimentar pentru punerea în mișcare a unor mașini agricole cu ajutorul unui cal.

MANÉLĂ, *manele,* s. f. Piesă de lemn, rotundă și subțire, folosită la executarea schelelor în construcții, ca drug de căruță etc. ✦ Bară scurtă de lemn sau de metal, folosită ca pîrghie pentru a pune în mișcare un mecanism sau un dispozitiv (cabestan, teasc de struguri etc.).

MANÉTĂ, *manete,* s. f. Mică pîrghie de mînă, cu care se declanșează sau se oprește un mecanism, un motor etc.

MANEVRÁ, *manevrez,* vb. I. **1.** Intranz. (Despre un tren) A executa mișcările pregătitoare necesare pentru formarea sau descompunerea unei garnituri, cum și pentru deplasarea vagoanelor la locul de destinație. *De cealaltă parte a gării se aude o locomotivă manevrînd.* C. PETRESCU, A. 341. *Lîngă poarta docului trenurile manevrau.* DUNĂREANU, CH. 67. ✦ Tranz. A conduce, a pune în mișcare.

2. Intranz. (Despre armate) A executa deplasări organizate și rapide, pe cîmpul de luptă sau de operații.

3. Intranz. Fig. A întrebuința diverse mijloace (de obicei necorecte) pentru a reuși într-o acțiune; a unelti.

4. Tranz. (Cu privire la sume de bani) A mînui, a folosi.

MANEVRÁBIL, -Ă, *manevrabili, -e,* adj. Care poate fi manevrat.

MANEVRÁRE, *manevrări,* s. f. Acțiunea de a manevra; manipulare, mînuire. *Silit de dimineață pînă în sară a face marșuri... a învăța manevrarea puștii în douăsprezece timpuri.* DONICI, la NEGRUZZI, S. I 332.

MANÉVRĂ, *manevre,* s. f. **1.** Deplasare organizată și rapidă a unei anumite grupări de trupe, pentru a lovi pe adversar sau pentru a respinge lovitura lui. ✦ (Mai ales la pl.) Pregătiri tactice ale unei armate sau ale unei flote, în condiții asemănătoare cu cele de război. *Tata fusese... la Tîrgoviște cu manevrele.* PAS, Z. I 239. *Nu vedeți că e cîmpul plin de batalioane romînești, ca la manevre?* CAMIL PETRESCU, U. N. 346. *În zădar și ofițerii se luptă, se bat mereu, În zădar mai fac manevre și-n tot chipul se sucesc.* NEGRUZZI, S. I 128.

2. Totalitatea operațiilor făcute spre a conduce un tren, o navă, în direcția voită (mai ales la sosire și la plecare), spre a forma garnitura unui tren etc. *Trupul... locomotivei de manevră care trăgea un vagon de marfă.* DUMITRIU, B. F. 78. *Lumea, ca de obicei, se strîngea pe cheu, ca să privească manevra vaporului care pleca.* BART, E. 234. ✦ (Concretizat) Frînghie folosită la legarea și

mînuirea pînzelor sau la legarea catargelor; aparat de manevrat. *Oamenii grăbiți se string la posturi în dreptul manevrelor, pilotul își încleștează mînile în roata cîrmei.* BART, S. M. 19.

3. Fig. Uneltire făcută de cineva pentru a obține, a întreprinde sau a ascunde ceva. *Pe urmă a început bănuiala că aș putea fi victima unei abile manevre.* CAMIL PETRESCU, U. N. 186. *Cu atîta ești mai vinovată, giupîneasă. Ai ochi și nu vezi manevrele Adelei.* ALECSANDRI, T. I 355.

MANGAFÁ, *mangafale,* s. f. Persoană care nu merită nici o considerație; om de nimic, prost, caraghios. *Mangafaua pleacă mîine, miercuri, la Ploiești.* CARAGIALE, O. I 186. *Dă-mi voie să-ți spun... că ești o mangafa.* id. M. 179.

MANGÁL, *mangaluri,* s. n. **1.** (Cu sens colectiv) Cărbune de lemn. V. cărbune. *O tipsie plină de mangal aprins.* ALECSANDRI, T. I 106.

2. (Învechit) Vas de tablă în care se pune jăratic și care servește la încălzit. *Împrejurul unui mangal, lumea stă grămadă, ascultînd cum se cîrîiau unul pe altul trei inși așezați pe o laviță.* GHICA, S. 501. *Un mangal de aramă, plin cu cărbuni aprinși, slujea de încălzit.* FILIMON, C. 220.

— Pl. și: (2) *mangale* (ODOBESCU, S. I 292).

MANGĂLIȚĂ s. f. Numele unei rase de porci cu botul lung și părul creț.

— Variantă: **mangóliță** (PAMFILE, la CADE) s. f.

MANGÁN s. n. Element chimic din categoria metalelor, de culoare albă-cenușie, strălucitor, foarte dur și fărîmicios, care se găsește în natură sub formă de oxizi; se întrebuințează în metalurgia fierului, la prepararea anumitor oțeluri speciale.

MANGANÁT, *manganați,* s. m. Sare a acidului manganic. *Manganat de potasiu.*

MANGANEZÍT s. n. Oxid de mangan, natural ori cristalizat în sistemul cubic.

MANGÁNIC, -Ă, *manganici, -e,* adj. (Despre compuși) Care derivă din elementul mangan (în stare trivalentă). *Oxid manganic.* ◇ *Acid manganic* = acid format din oxigen, hidrogen și mangan.

MANGANÍN s. n. Aliaj de cupru și de nichel, folosit mai ales la fabricarea rezistențelor electrice.

MANGANÍT s. n. Minereu de mangan alcătuit din oxid de mangan hidratat.

MANGANÓS, -OÁSĂ, *manganoși, -oase,* adj. (Despre compuși) Care derivă din elementul mangan (în stare bivalentă). *Sulfat manganos.*

MANGÓLIȚĂ s. f. v. **mangaliță.**

MANGOSÍT, -Ă, *mangosiți, -te,* s. m. și f. (Regional, familiar) Persoană netrebnică, neîndemînatică; nătărău. *Na! zise el, mai dîndu-i o tiflă; păcătoaso și mangosito!* HOGAȘ, M. N. 145. *Ticălosul și mangositul! Încă se rînjea la mine cîteodată.* CREANGĂ, P. 28. *Vai... mangosiților, c-o să-mi faceți zile fripte!* ALECSANDRI, T. I 110.

MANIÁ, *maniez,* vb. I. Tranz. (Franțuzism învechit) A mînui. *Știi să maniezi armele, Radule?* ALECSANDRI, T. 1290. ◇ Fig. *A discerne ceea ce este adevăr de ceea ce este minciună în cifrele ce maniază.* I. IONESCU, M. 11.

— Pronunțat: *-ni-a.*

MANIÁBIL, -Ă, *maniabili, -e,* adj. (Franțuzism) Ușor de mînuit. *Avionul construit de Vlaicu era foarte maniabil, în special datorită inovației pe care el a adus-o aparatului prin situarea comenzilor în față.* CONTEMPORANUL, S. II, 1953, nr. 361, 5/6.

— Pronunțat: *-ni-a-.*

MANIÁC, -Ă, *maniaci, -e,* adj. (Despre oameni) Care suferă de o manie, atins de o manie. *Lasă, Marine! Ai ajuns maniac! Unde te uiți, numai dușmani vezi!* BARANGA, I. 170. *Apostol plecă buimăcit, blestemîndu-și clipa care l-a îndemnat să intre la ruteanul maniac.* REBREANU, P. S. 103. *Deodată acel domn maniac începe a plînge și a se bate cu pumnii în cap.* GHICA, S. 618. ◇ (Substantivat) *Cu o pasiune de maniac, tot timpul liber și-l trecea expunînd în dreapta și-n stînga cum înțelege el să fie organizat un spital.* C. PETRESCU, Î. II 49.

— Pronunțat: *-ni-ac.*

MANICHIURÁT, -Ă, *manichiurați, -te,* adj. (Rar; despre mîini, degete) Cu unghiile îngrijite, curățate, lăcuite. *De ce vă tremură degetele atît de fin manichiurate?* C. PETRESCU, O. P. I 23.

MANICHIÚRĂ, *manichiuri,* s. f. Îngrijirea unghiilor de la mîini, prin curățirea și lăcuirea lor. *A-și face manichiura.*

MANICHIURÉZĂ, *manichiureze,* s. f. Manichiuristă.

MANICHIURÍSTĂ, *manichiuriste,* s. f. Persoană specializată în facerea manichiurii. *Manichiurista a întins pe masa de cristal toate ustensilele.* C. PETRESCU, C. V. 258.

MANÍE, *manii,* s. f. Stare psihică patologică în care conștiința și sentimentele se concentrează asupra unei idei fixe, ducînd adesea la o depresiune a individului. *Era bun și foarte simpatic tuturor — afară de accesurile acute în care-l apuca mania persecuției.* CARAGIALE, O. I 243. ✦ (Cu sens atenuat) Înclinare exagerată și lipsită de rațiune, preocupare obsedantă pentru ceva; deprindere bizară, capriciu, toană. *Nimeni nu ridica nici o plîngere împotriva maniei lui.* GALACTION, O. I 30. *Își bate joc cu mult spirit de mania latinistă.* IBRĂILEANU, SP. CR. 105. *Amorul e un zugrav ce are mania să facă portreturi mîncinoase.* ALECSANDRI, O. P. 306.

MANIERÁT, -Ă, *manierați, -te,* adj. (Despre oameni) Care are o purtare corectă, cuviincioasă; cu bune maniere. V. politicos. *Vîrsta, experiența, o făcuseră deșteaptă, manierată și cuminte.* BART, E. 193. *Altminteri ce-i lipsea ca să fericească o soție, frumos și tînăr, «manierat» și cult, cum pretindea a fi?* M. I. CARAGIALE, C. 99. ✦ (Depreciativ, despre modul de a se exprima al cuiva) Afectat, artificial, căutat. *Stil manierat.*

— Pronunțat: *-ni-e-.*

MANIÉRĂ, *maniere,* s. f. **1.** (Mai ales la pl.) Fel de a se purta în societate; purtare corectă, cuviincioasă, aleasă. *Eu nu știu ce maniere învață copila asta.* C. PETRESCU, C. V. 94. *Agapița, găsind în bărbatul său un om cu maniere nobile... se deprinse ușor cu căsătoria.* NEGRUZZI, S. I 73. ◇ *Codul manierelor elegante* = ansamblu de reguli privitoare la buna purtare în societate.

2. (Franțuzism) Fel, chip, procedeu, mod. *Compoziția din gătănoșel nu știe Didina cum s-o întrebuințeze... scrie-i cum să și-o aplice, să nu te pomenești că-i albește părul, dacă nu știe exact doza și maniera.* CARAGIALE, O. VII 5. *Feliul cum se purta bătrînul cu musafirii săi și maniera... cu care-i slujea ca pe oameni cumsecade, făcea mai mult decît vinul.* CONTEMPORANUL, VII 385. ◇ Loc. adv. (Franțuzism) **De (așa) manieră...** = în (așa) chip, în (așa) mod... ✦ Aplicare mecanică a procedeelor stilistice într-o operă literară, datorită căreia se ajunge la artificialitate. *Iată greșeala mare: a confunda stilul cu maniera.* CARAGIALE, N. F. 30.

— Pronunțat: *-ni-e-.*

MANIERÍSM s. n. Lipsă de naturaleţe; afectare. *Cît de profund trebuie să-l fi afectat pe delicatul poet... noile relaţii de dragoste, manierismul, rafinarea, spoiala lor.* GHEREA, ST. CR. III 385. ✦ Procedeu formalist de realizare a unei opere literare şi artistice prin folosirea afectată şi prea insistentă a unor mijloace de expresie, pe care un maestru anterior le folosise just şi măsurat. *Ştie să întrebuinţeze totdeauna cuvîntul cel mai just, cel mai curat, fără a silui vocabularul, fără a cădea în manierism.* V. ROM. mai 1954, 293.

— Pronunţat: *-ni-e-*.

MANIFÉST[1], *manifeste,* s. n. Declaraţie scrisă, cu conţinut de program, prin care un guvern, un partid politic, o grupare literară etc. îşi fac cunoscute în mod public profesiunea de credinţă şi intenţiile pentru viitor sau îşi justifică atitudinea din trecut; text cu conţinut politic, răspîndit pentru a determina acţiuni imediate. *Manifestul Partidului Comunist.* ▭ *Scoase manifestul din buzunar şi începu să-l citească.* DUMITRIU, B. F. 12. *La 1769 se iviră manifestele împărătesei Rusiei, Ecaterina a II-a, chemînd pe toate popoarele supuse Turciei la arme, făgăduindu-le libertate şi independenţă.* BĂLCESCU, O. I 85.

MANIFÉST[2], **-Ă**, *manifeşti, -ste,* adj. Vădit, învederat, evident, clar. *Bolnava a prezentat o paralizie manifestă a muşchilor.* PARHON, O. A. I 153. ✧ (Adverbial) *Aceste lămuriri topografice le datoresc chelnăriţei, care, manifest indispusă c-am deranjat-o, mi le dă scurt.* CARAGIALE, M. 298.

MANIFESTÁ, (1) *manifést,* (2) *manifestez,* vb. I. **1.** Tranz. A arăta, a exprima, a da la iveală. *Dragostea pentru elenism şi-a manifestat-o botezîndu-şi copiii cu nume eroice.* REBREANU, R. I 166. ✧ Refl. *Iniţiativa maselor se manifestă în mod deosebit în aplicarea, în cadrul întrecerii socialiste, a metodelor înaintate de lucru.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2731.

2. Intranz. A face o manifestaţie. *Studenţimea era în fierbere şi pusese de gînd să manifesteze.* CARAGIALE, O. II 143.

MANIFESTÁNT, -Ă, *manifestanţi, -te,* s. m. şi f. Persoană care participă la o manifestaţie. *Prin lozinci şi urale, manifestanţii îşi exprimă dragostea şi ataşamentul fierbinte faţă de Republica Populară Română.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2651.

MANIFESTÁRE, *manifestări,* s. f. Acţiunea de a (se) manifesta; afirmare, exprimare, dezvăluire. *Această baladă unică... eu o socotesc drept cea mai nobilă manifestare poetică a neamului nostru.* SADOVEANU, E. 16. *În manifestările limbii radiază un focar interior de viaţă şi primeşte căldură şi lumină o comunitate omenească oarecare.* VIANU, A. P. 15. *Faţă cu atîtea şi atîtea manifestări de dragoste, să mai zic că munca mea n-a fost răsplătită?* CARAGIALE, O. VII 299.

MANIFESTÁŢIE, *manifestaţii,* s. f. Demonstraţie în masă pe străzile unui oraş, ca dovadă a simpatiei, a solidarităţii sau a protestului faţă de un eveniment (în special politic) de interes general; manifestare prin care o mulţime îşi exprimă aprobarea sau dezaprobarea faţă de o persoană sau de un fapt de interes general. *De la un capăt la altul al lumii, grandioasele manifestaţii de 1 Mai ale maselor largi populare se desfăşoară sub semnul luptei pentru pace.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2651.

MANÍLA s. f. Fibră textilă extrasă din frunzele unei specii de plante (care creşte în insulele Oceanului Pacific şi ale Oceanului Indian), folosită la fabricarea sforii şi a unor pînzeturi aspre şi rezistente.

MANIÓC s. m. Plantă erbacee tropicală, din ale cărei tubercule se extrage o făină hrănitoare *(Manihot utilissima);* p. ext. făina extrasă din tuberculele acestei plante.

MANIPULÁ, *manipulez,* vb. I. Tranz. A mînui. *A manipula un mecanism. A manipula bani.*

MANIPULÁNT, -Ă, *manipulanţi, -te,* s. m. şi f. Muncitor care mînuieşte comenzile unei maşini, în special care conduce un tramvai. ✦ Persoană care manipulează bani, obiecte sau materiale.

MANIPULÁRE, *manipulări,* s. f. Acţiunea de a manipula. *Cheltuieli de circulaţie şi manipulare.*

MANIPULATÓR[1], *manipulatoare,* s. n. Aparat cu care se apucă şi se manipulează piesele supuse acţiunii căldurii într-o uzină sau într-un atelier. ✧ *Manipulator telegrafic* = dispozitiv cu ajutorul căruia se stabileşte şi se întrerupe circuitul la transmiterea semnalelor telegrafice.

MANIPULATÓR[2], **-OÁRE**, *manipulatori, -oare,* s. m. şi f. Manipulant.

MANÍŞCĂ, *manişte,* s. f. (Învechit) Plastron. *Fratele mortului, cu guler şi manişcă negre, lăcrima cuviincios.* MACEDONSKI, O. III 97. *Trece drept la oglinda din faţă, îşi potriveşte cravata şi manişca.* CARAGIALE, O. II 188.

MANÍŢĂ s. f. (Învechit) Stofă groasă din care se făceau odinioară anterie şi rochii. *Nu va purta niciodată rochii de maniţă şi de bogasiu.* FILIMON, C. 209.

MANIVÉLĂ, *manivele,* s. f. Pîrghie care serveşte la mînuirea unui mecanism, la rotirea unui arbore sau la transformarea unei mişcări de rotaţie într-o mişcare rectilinie (şi invers) etc. *Răsucea fără nici un entuziasm manivela.* C. PETRESCU, Î. II 121. *Manivela semnalului nu se poate trage decît rupîndu-se ata înnodată şi cu nodul plumbuit.* CARAGIALE, M. 127.

MANOMÉTRIC, -Ă, *manometrici, -e,* adj. Care ţine de manometrie, care se referă la manometrie. *Indicaţii manometrice.*

MANOMETRÍE s. f. Tehnica măsurării presiunii gazelor şi a vaporilor dintr-un spaţiu închis.

MANOMÉTRU, *manometre,* s. n. Instrument cu care se măsoară presiunea unui fluid (lichid, gaz) dintr-un spaţiu închis sau din atmosferă, ori diferenţa de presiune a două gaze închise în vase diferite.

MANÓPERĂ, *manopere,* s. f. **1.** Muncă manuală depusă pentru efectuarea unei lucrări.

2. Fig. Uneltire pusă la cale în vederea realizării unui scop necinstit sau a cîştigării unei cauze nedrepte; intrigă, manevră, tertip. *Manoperă grosolană, ca să intimideze pe cîţiva nehotărîţi.* CARAGIALE, O. I 114. *Celelalte actriţe privesc la dînsa cu ochi pizmaşi şi întrebuinţează toate manoperele pentru ca să împiedice succesul ei.* ALECSANDRI, O. P. 130.

MANSARDÁT, -Ă, *mansardaţi, -te,* adj. Care se găseşte la mansardă; care are mansardă.

MANSÁRDĂ, *mansarde,* s. f. Încăpere sau ansamblu de încăperi amenajate ca locuinţă sub învelitoarea unui acoperiş avînd de obicei tavanul şi pereţii oblici sau neregulaţi. *A urcat scările unui etaj, al doilea, al treilea, pînă la mansardă.* C. PETRESCU, A. 330. *Am stat la mansardă o lună. De-acolo, de sus, de la geam... Priveam ca la teatru.* TOPÎRCEANU, P. 163. *În mansarda lui, mereu, Sărăcia e stăpînă.* MACEDONSKI, O. I 201.

MANSÚP, *mansupuri,* s. n. (Învechit) Dregătorie, funcţie, slujbă. *Le arăta a sa bunăvoinţă şi a sa încredere dîndu-le mansupuri şi întrebuinţîndu-i ca slujbaşi.* ODOBESCU, S. A. 127. *Am auzit că s-a mazilit ispravnicul de Teleorman şi viu să cer domniei-tale ca să iau acest mansup.* FILIMON, C. 137.

MÁNȘĂ, *manșe,* s. f. Pîrghia din fața pilotului, folosită la comanda aripioarelor și a profundorului unui avion. ✦ Țintă aeriană (remorcată prin cablu de un avion) în care trage, pentru exerciții, aviația sau artileria antiaeriană.

MANȘÉTĂ, *manșete,* s. f. **1.** Garnitura mai strîmtă și uneori răsfrîntă de la capătul mînecii unei cămăși bărbătești sau a unei bluze; bandă (uneori detașabilă) adăugată ca garnitură la partea de jos a unei mîneci. *Intră în salon trăgînd nervos de manșetele lungi din dantelă.* DUMITRIU, N. 43. *Vameșul și-a luat locul de umilință, potrivindu-și cît se poate de bine surtucul pe el și trăgîndu-și cu vîrful degetelor celor mici manșetele.* SADOVEANU, P. S. 177. *Duminica pune manșete albe și guler de cauciuc, cu cravată înnodată strîmb.* C. PETRESCU, S. 62. ✦ Marginea de jos, răsfrîntă, a pantalonilor.

2. (Tehn.) Garnitură de piele sau de cauciuc, în formă de inel răsfrînt, servind la etanșarea deschiderilor dintre un organ fix și unul mobil.

3. Text tipărit cu litere mari pe prima pagină a unui ziar, sub titlu, și conținînd, în rezumat, o știre importantă din cuprinsul ziarului.

MANȘÓN, *manșoane,* s. n. **1.** Accesoriu de îmbrăcăminte (în formă cilindrică) deschis la ambele capete, confecționat din blană sau din postav (îmblănit) și folosit pentru a apăra mîinile de frig. *Lepădase manșonul, își scotea pălăria.* PAS, Z. I 68.

2. Piesă de legătură în formă de inel sau de țeavă scurtă, care servește la asamblarea a două țevi, bare sau cabluri, ale căror capete le cuprinde; partea lărgită de la capătul unui tub, care servește la îmbinarea acestuia cu alt tub pe care îl îmbracă la capăt. *Pietrele azvîrlite izbeau undeva fierăria, de obicei manșonul roților.* DUMITRIU, V. L. 110. ✦ Bucată de cauciuc care se introduce între camera și anvelopa unei roți de automobil, pentru a proteja camera, în dreptul unei rosături sau rupturi a anvelopei. ✦ (Sport) Înveliș de sfoară înfășurată, servind pentru apucarea suliței.

MANTÁ, *mantale,* s. f. **1.** Haină lungă dintr-o țesătură groasă sau impermeabilizată, făcînd parte mai ales din uniforma militarilor și care se poartă peste alte haine contra frigului sau a ploii. *Jandarmul își ridica gulerul mantalei.* CAMILAR, N. I 90. *Vedeți, domnule sublocotenent, dacă aruncam mantaua de cauciuc.* CAMIL PETRESCU, U. N. 387. *Ofițerul... învelit în mantaua de ploaie, controlează cercetător busola.* BART, S. M. 16. ◇ Expr. **Manta de vreme rea** = om care-ți este de folos, dar pe care nu-l bagi în seamă decît atunci cînd ai nevoie de el. **A-și întoarce mantaua după vînt** = a se acomoda împrejurărilor, a fi oportunist. **A-și găsi mantaua** (cu cineva) = a-și găsi beleaua, a avea de furcă (cu cineva). *Apoi nu mă faceți din cal măgar, că vă veți găsi mantaua cu mine.* CREANGĂ, P. 253. ✦ Mantie. *Într-o manta de mătase cafenie... privea paturile printr-un lornion.* C. PETRESCU, Î. II 32. *Făt-Frumos îl ascultă. Se dete jos de pe cal și-și așternu mantaua pe năsip încă fierbinte.* EMINESCU, N. 24. *Poartă pe spate o manta albă, cu gulerul de blană.* BĂLCESCU, O. I 222.

2. Înveliș care servește pentru a proteja sau a căptuși o piesă sau un sistem tehnic. *Mantaua tunelului.*

— Pl. și: *mantăi* (SAHIA, N. 117), *măntăi* (V. ROM. noiembrie 1953, 155), *măntăli.*

MÁNTĂ, *mante,* s. f. (Rar) Mantie. *Ca-ntr-un cuib ne-om pituli Și-astă mantă largă, tainic, pe-amîndoi ne va-nveli.* DAVILA, V. V. 30. *La pieptu-i manta neagră în falduri și-o adună, Movili de frunze-n drumu-i le spulberă de sună.* EMINESCU, O. I 92. ◇ Fig. *Dar a nopții neagră mantă peste dealuri se lățește, La apus se adun norii, se întind ca un veștmînt.* ALEXANDRESCU, P. 135.

MANTÉL s. n. v. **mantelă.**

MANTÉLĂ, *mantele,* s. f. (Învechit; și în forma *mantel)* Haină purtată de femei pe deasupra rochiei. *Te rog, lasă pe Spiridon să se ducă pîn la mine acasă, ca să-mi aducă mantelul; bate vîntul și mi-e frică să nu răcesc.* CARAGIALE, O. I 58. *Fosta-i pe la croitorul meu, ca să-i spui să-mi aducă mantela cea de drum?* ALECSANDRI, T. I 271. ✦ Mantie. *Niște porci îi sfîșiară mantela și coiful.* BĂLCESCU, O. II 258.

— Variantă: **mantél** s. n.

MÁNTIE, *mantii,* s. f. (Astăzi mai ales figurat sau în comparații) Veșmînt (de ceremonie) lung și larg, fără mîneci, ca o pelerină, confecționat dintr-o stofă grea și scumpă, adesea împodobit, care se purta peste celelalte haine. *Cum ieșiră din Amara, cîmpia albă se desfășura în fața lor ca o nesfîrșită mantie de ermină, scînteind în lumina soarelui.* REBREANU, R. I 215. *Mantia lungă, pălăria cu pană... fac prea mare întipărire asupra domnișorilor din lumea așa-zisă bună.* GHEREA, ST. CR. I 261. *Mihai era îmbrăcat cu o mantie albă, țesută cu fir de aur.* ISPIRESCU, M. V. 43. ◇ Fig. *Toamna goală se-nfioară... Își aruncă-nfrigurată Peste trupul ei de spumă, Argintie și ușoară Mantie de brum.ă.* CAZIMIR, L. U. 26. *Ia vezi soarele colo la marginea pămîntului, îmbrăcat în mantia lui roșie.* GANE, N. I 145.

MANTÍLĂ, *mantile,* s. f. **1.** Pelerină scurtă, pînă la genunchi, pe care o purtau altădată femeile. *Mantila ei din cuier, cînd intru în antret, mă înfioară.* IBRĂILEANU, A. 167.

2. Broboadă, șal de dantelă. *Înaltă, scheletică și solemnă, înfășurată în mantilă neagră de dantelă.* C. PETRESCU, O. P. I 66.

MANTÍSĂ, *mantise,* s. f. (Mat.) Partea zecimală pozitivă a unui logaritm.

MANTÓU, *mantouri,* s. n. (Franțuzism) Palton de damă. *Mantou de astrahan.*

MANUÁL[1], *manuale,* s. n. Carte, lucrare care cuprinde elementele fundamentale ale unei științe, arte sau îndeletniciri practice și care e folosită mai ales de începători. *Am voit amice... să citesc eu în manuscript cartea românească ce tu ai compus sub titlul de « Manualul vînătorului ».* ODOBESCU, S. III 9.

MANUÁL[2]**, -Ă,** *manuali, -e,* adj. **1.** Făcut, lucrat cu mîna (nu cu mașina): de mînă. *Lucru manual.*

2. (Despre muncitori, în opoziție cu intelectual) Care lucrează mai mult cu mîinile.

MANUFACTURÁ, *manufacturez,* vb. I. Tranz. A fabrica obiecte de manufactură.

MANUFACTURÁT, -Ă, *manufacturați, -te,* adj. Fabricat într-o manufactură **(1).** *Erau adunate o mulțime de producte agricole și manufacturate.* ODOBESCU, S. I 470. *Obiectele manufacturate, aduse din țările industrioase.* I. IONESCU, M. 684.

MANUFACTÚRĂ, *manufacturi,* s. f. **1.** Formă de producție capitalistă, premergătoare marii industrii, care se caracterizează prin predominarea muncii manuale, prin diviziunea amănunțită a muncii în cadrul atelierului și prin reunirea muncitorilor și meșterilor în ateliere sub conducerea capitalistului; întreprinderea corespunzătoare acestei forme de producție. *Manufactura dezvoltă pînă la virtuozitate specializarea absolut unilaterală în dauna capacității generale de muncă.* MARX, C. I 328.

2. (Cu sens colectiv) Produse ale industriei textile; țesături. *Magazin de manufactură.* ▭ *Înconjurați de butoaie de coloniale și baloturi cu manufactură... boii rumegau domol.* BART, S. M. 83.

MANUFACTURIÉR, -Ă, *manufacturieri, -e,* adj. Care ține de manufactură (1), privitor la manufactură (1); producător de manufactură (2). *Diviziunea manufacturieră a muncii presupune un oarecare grad de dezvoltare a diviziunii muncii în cadrul societății.* MARX, C. I 331. ◇ *Perioada manufacturieră* = perioada de timp în care a predominat manufactura (1). *În perioada manufacturieră propriu-zisă supremația comercială este aceea care duce la supremația industrială.* MARX, C. I 666.

MANUSCRÍPT s. n. v. **manuscris.**

MANUSCRÍS, *manuscrise,* s. n. Text (al unei lucrări, opere, cărți) scris de mînă, netipărit (încă). *Manuscrisul original al cronicii lui Gr. Ureche nu ni s-a păstrat.* ROSETTI, S. L. 18. *Eminescu era un mare căutător și cercetător de manuscrise vechi.* BENIUC, P. 25. *Puteai să descifrezi mai repede un manuscris și să-i prinzi sensul.* PAS, Z. I 300. ◇ (Adjectival) *M-am cercat să cetesc un romanț din acele manuscrise.* NEGRUZZI, S. I 11.

— Variantă: (învechit) **manuscript** (CARAGIALE, O. VII 473, EMINESCU, N. 44) s. n.

MANUTÁNȚĂ, *manutanțe,* s. f. Formațiune din cadrul armatei, dotată cu instalațiile și utilajul necesar fabricării pîinii pentru militari și depozitării cerealelor panificabile. *Tata nu mai e tînăr. L-a mobilizat la manutanță. Frămîntă toată ziua pîine și-o bagă în cuptoare.* STANCU, D. 213.

MAPAMÓND, *mapamonduri,* s. n. Hartă care înfățișează alăturat emisfera de est și cea de vest a globului terestru.

MÁPĂ, *mape,* s. f. **1.** Obiect făcut din două scoarțe de carton, pînză, piele etc., în care se ține, pe masa de scris, lucrări la zi, hîrtie de scris, sugativă etc. *Strînse din umerii lați... apucînd un creion colorat și începînd să deseneze pe sugativa mapei de scris.* C. PETRESCU, C. V. 147. ✦ Servietă. *Tînărul își strînse în grabă hîrtiile în mapă, își potrivi cravata, își încuie sertarul și, cu mapa la subsuoară, intră printr-o ușă îngustă, capitonată, în cabinetul alăturat.* PAS, Z. IV 73.

2. (Învechit) Hartă.

MARABÚ s. m. **1.** Pasăre exotică asemănătoare cu barza, ale cărei pene gri-albăstrii servesc ca podoabă la îmbrăcămintea femeilor *(Leptoptilus crumenterus).*

2. Credincios musulman venerat ca un sfînt de către populația superstițioasă care uneori îi atribuie puteri supranaturale. *Cîteva femei... stau în nemișcare lîngă acel marabu.* ALECSANDRI, la CADE.

MARAFÉT, *marafeturi,* s. n. **1.** (Mai ales la pl.) Fasoane, nazuri, mofturi, fandoseli. *Cît vrei, domnule? Fără marafeturi, cît vrei?* PAS, Z. II 115. *Vin-încoace, Guguleo, ce atîtea marafeturi?* ALECSANDRI, T. I 162. *Lasă marafeturile, deschide-ți inima.* NEGRUZZI, S. III 11. ✦ Gesturi, mișcări ostentative (pentru a-și arăta anumite însușiri); strîmbături. *Vizitiul, după ce plesni de cîteva ori din bici și mai făcu și cîteva marafeturi prin care voia să arate abilitatea ce avea în meseria sa, trase butca la scară.* FILIMON, C. 44.

2. (Mai ales la pl.) Podoabă (pretențioasă) întrebuințată ca garnitură la haine. *Nu-mi plac marafeturile de fir ale popilor.* G.M. ZAMFIRESCU, SF. M. N. II 231. ✦ Lucruri mărunte, fleacuri, nimicuri. *Mai aveau și alte marafeturi, adunate de pe te miri unde.* PAS, L. I 79.

3. Meșteșug, dibăcie, abilitate, măiestrie. *Aici e curechiul Gătit cu marafeturi.* SĂVASTOS, N. 287. *Adică-i greu marafet de a să-mprieteni cu copiii!* ALECSANDRI, T. 1233. ✦ Mijloc, procedeu; p. ext. truc, artificiu. *Mă smulgi de lîngă el printr-un marafet uzat.* CARAGIALE, N. F. 56.

MARÁMĂ, *marame,* s. f. Văl de pînză foarte subțire, de bumbac sau de borangic (brodat), cu care se îmbrobodesc femeile de la țară, lăsîndu-i capetele să atîrne pe spate, pînă aproape de pămînt. V. năframă. *O fetișcană cu marama albă culegea mure tîrzii din rugii înfloriți a doua oară.* C. PETRESCU, S. 228. *Își acoperi fața cu marama muiată în lacrime.* DELAVRANCEA, S. 174. *O maramă albă cu aur semănată Îi învăluiește păru-i răsfățat.* BOLINTINEANU, O. 51. ◇ Fig. *Copacii somnoroși ne cheamă S-acopere iubirea noastră Sub parfumata lor maramă.* VLAHUȚĂ, O. A. 80. *Ea ridică somnoroasă lunga genelor maramă.* EMINESCU, O. I 84. ✦ Pînză de bumbac sau de cînepă, folosită ca prosop sau ca batistă. *Cu țesala-l țesăla Cu marama Că-l ștergea.* TEODORESCU, P. P. 534.

— Variantă: **mahrámă** (TEODORESCU, P. P. 16) s.f.

MARAMUREȘEÁN[1], -Ă, *maramureșeni, -e,* adj. Din Maramureș, caracteristic Maramureșului.

MARAMUREȘEÁN[2], -Ă, *maramureșeni, -e,* s. m. și f. Locuitor din Maramureș.

MARANGÓZ, *marangozi,* s. m. Dulgher specializat în cioplirea, fasonarea și îmbinarea pieselor de lemn ale navelor. *Ieremie, ajutat de doi marangozi luați de la șantier, băteau scîndurile punții.* TUDORAN, P. 109.

MARÁSM s. n. Epuizare morală, demoralizare, descurajare; decădere. *Admirase o pereche de asemenea pui hîrjonindu-se și încercîndu-și elastic puterile tinere, fără să sufere încă de marasmul captivității.* C. PETRESCU, C. V. 15. *Zadarnic singur, cîteodată, pentru-a scăpa de-al meu marasm Încerc să cred că este astfel și să mă pierd cu ochii-n soare.* MACEDONSKI, O. I 98.

MARATÓN s. n. Cursă atletică de 40 km.

MARCÁ, *marchez,* vb. I. Tranz. **1.** A face un semn distinctiv pe un obiect, pe un arbore, pe un animal etc., pentru a-l deosebi de altele, pentru a-i arăta proveniența etc. V. nota. ✦ A însemna obiectele de metal prețios, pentru a garanta că sînt veritabile.

2. Fig. A indica, a servi drept dovadă, a dovedi, a arăta. *Doar scaunele desperecheate marcau succesivele renovări.* C. PETRESCU, O. P. I 145. ✦ A scoate în evidență, a sublinia. *Victoria revoluției chineze a fost marcată prin proclamarea, la 1 octombrie 1949, a Republicii Populare Chineze.* LUPTA DE CLASĂ, 1953, nr. 12, 70.

3. (Sport) A înscrie puncte cîștigătoare. *A marca un gol.*

MARCÁJ, *marcaje,* s. n. Semn aplicat pe un obiect pentru a-l deosebi de altele, pentru a-i arăta proveniența etc. ✦ Semn făcut pe copaci, stînci etc. sau pe tăblițe speciale, pentru a indica turiștilor un anumit drum; totalitatea semnelor care indică un drum turistic.

MARCÁNT, -Ă, *marcanți, -te,* adj. Care are o valoare deosebită, care se ridică deasupra altora, care iese în evidență, se relevă; de seamă. *Auzi, eu să nu fiu marcant.* CARAGIALE, O. I 166.

MARCÁRE, *marcări,* s. f. Acțiunea de a marca.

1. Aplicare a unui semn distinctiv.

2. (Sport) Înscriere a unui punct cîștigător. *Marcarea unui gol.* ✦ Acțiune prin care un apărător încearcă să împiedice pe un atacant de a întreprinde acțiuni ofensive.

MARCASÍT s. n. Sulfură de fier naturală, cristalizată în sistemul rombic, fărîmicioasă, de culoare galben-verzuie și cu luciu metalic; la temperatură înaltă se transformă în pirită.

MARCÁT, -Ă, *marcați, -te,* adj. **1.** (Despre obiecte) Care poartă o marcă (1), căruia i s-a aplicat un semn distinctiv. *Legară osînditul în manta-i cea marcată.*

BOLLIAC, O. 104. ✦ (Despre un drum turistic) Prevăzut cu marcaj.

2. (Despre abstracte) Care iese în evidență, accentuat.

MARCATÓR[1], *marcatoare*, s. n. Unealtă folosită în agricultură pentru a trasa rîndurile pe răzoare și pentru a însemna locul în care urmează să se pună sămînța plantelor care se seamănă rar.

MARCATÓR[2], **-OÁRE**, *marcatori, -oare*, s. m. și f. Persoană care marchează (1) un obiect.

MÁRCĂ[1], *mărci*, s. f. **1.** Semn distinctiv (inscripție, cifră, desen) aplicat pe un obiect, pe un arbore, pe un animal, pe un produs industrial sau pe ambalajul lui, pentru a-i indica felul sau proveniența, pentru a-l deosebi de altele, pentru a constitui un punct de orientare etc. *Muncitorii și tehnicienii din întreprinderile producătoare de bunuri de larg consum trebuie să muncească în așa fel, încît marca fabricii lor să se bucure de prestigiu în rîndurile consumatorilor, să constituie o garanție a produselor de calitate.* SCÎNTEIA, 1954, nr. 2862. ✧ Fig. *Opera poetică a lui Mihail Eminescu a îmbogățit patrimoniul limbii naționale cu expresii, cuvinte, construcții care poartă marca geniului său.* ROSETTI, S. L. 58. *Pentru noi, zicerile vechi și locale dintr-un cîntic vor fi, în lipsa altor probe mai explicite, marca prin care vom determina, precît se va putea, la ce epocă și pe ce tărîm au născut deosebitele inspirațiuni poetice ale poporului romîn.* ODOBESCU, S. I 218. ✦ Tip, model, produs al unei anumite fabrici. *Închipuia capitala ca un fabulos garaj, de unde nu lipsește nici o marcă de automobil.* C. PETRESCU, C. V. 13. ✦ Fig. (Rar) Particularitate, însușire caracteristică.

2. (Învechit) Semn distinctiv al unei țări; stemă. *Marca Moldovei era un zimbru.* ✦ Semn distinctiv al unei familii nobile; blazon, emblemă. *Fiindcă băietul este curățăl, a să-l îmbrace c-o livrea... pe bumbii căreia a să fie marca stăpînului.* NEGRUZZI, S. I 298. ✧ Loc. adj. **De marcă** = de seamă, distins, marcant. *Cetățenii de marcă încep să facă prinsori.* CARAGIALE, la CADE.

3. (Adesea determinat prin «poștală») Mică bucățică de hîrtie pătrată sau dreptunghiulară, pe care este imprimată o efigie și care se aplică pe scrisori, drept plată a transportului poștal. V. timbru.

4. Fișă de metal cu număr de ordine, pe care lucrătorii o lasă în schimbul uneltelor primite sau cu care își dovedesc prezența la lucru în unele fabrici. *Îmi dă o marcă. Are un număr pe ea: 1250... Mă dă în primire unuia de la poartă și-i zice să mă ducă la secția XVIII lăcătușerie.* V. ROM. decembrie 1953, 169.

5. (Adesea determinat prin «de siguranță») Bucată de șină vopsită în alb așezată transversal între două linii de cale ferată care se întretaie; ea indică vehiculelor pînă unde pot înainta fără pericol de ciocnire cu vehiculele care circulă pe cealaltă linie.

MÁRCĂ[2], *mărci*, s. f. Unitate monetară, monedă în diverse țări (Germania, Finlanda). *Un împrumut de zece mii mărci de aur.* NEGRUZZI, S. III 293.

MÁRCĂ[3], *mărci*, s. f. Nume dat în evul mediu provinciilor din Germania, aflate lîngă frontiera țării și puse sub guvernare militară. *Marca Brandenburg.*

MARCGRÁF s. m. v. **margraf.**

MARCHETĂRÍE, *marchetării*, s. f. Procedeu de decorare a unui obiect (în special de lemn), prin lipirea pe suprafața lui a unor bucăți mici de lemn prețios, fildeș, marmură, metal etc.; obiecte decorative obținute prin acest procedeu.

MARCHIDÁN s. m. v. **marchitan.**

MARCHITÁN, *marchitani*, s. m. (Învechit și arhaizant) Negustor (în special ambulant) de mărunțișuri. V. bocceagiu, colportor. *Se jură, se văicărește fără lacrimi, ca niște marchitani.* CAMIL PETRESCU, U. N. 304. *Trandafirii de mătase, rourați cu sticlă pisată... de la cel mai de seamă marchitan din București.* MACEDONSKI, O. III 10.

— Variante: **marchidán** (G. M. ZAMFIRESCU, SF. M. N. I 17), **mărchidán** (ȘEZ. VI 156), **mărchitán** s. m.

MARCHITĂNÍE, *marchitănii*, s. f. (Învechit) Prăvălia unui marchitan; ocupația marchitanului. ✦ (Cu sens colectiv) Mărfurile pe care le vinde marchitanul (în special lăcăte, balamale și alte articole de metal).

MARCHÍZ, *marchizi*, s. m. Titlu de noblețe, rang în apusul Europei, între duce și conte; persoană care poartă acest titlu. *Ce e muzeul acesta de conți, contese, marchizi, marchize?* C. PETRESCU, Î. II 55. *Personalul civil obicinuit, care se compunea din marchizul de Massignac ... și vreo șase-șapte atașați și dragomani.* GHICA, A. 19.

MARCHÍZĂ[1], *marchize*, s. f. Soția unui marchiz. *Descriind admirabil rochia caraghioasă a unei marchize.* VLAHUȚĂ, la CADE. *Întreit șir de munți, ce se întind în amfiteatru pe orizon, tufoși și creți, ca freza unei marchize din veacul XIV.* NEGRUZZI, S. I 195.

MARCHÍZĂ[2], *marchize*, s. f. **1.** Apărătoare, de obicei de sticlă, prinsă într-o armătură de fier și așezată deasupra intrării principale a unor case. *Marchiza de sticlă, în chip de scoică deasupra porții, le ferea... de ploaie.* DUMITRIU, B. F. 91.

2. Construcție cu acoperiș și pereți cu geamuri numeroase, așezată dinaintea ușii de intrare a unei clădiri pentru a o apăra de intemperii. *Lîngă odaie, în fața ușii, are un fel de cutie ca o gheretă ce servă de «marchiză».* ARDELEANU, D. 14. *Un domn se dă jos din trăsură și cu pas moleșit s-apropie de ușa marchizei, unde pune degetul pe butonul soneriei.* CARAGIALE, O. II 272.

3. (Adesea determinat prin «de locomotivă») Cabină situată în partea de dinapoi a locomotivelor cu aburi, în care stau mecanicul și ajutoarele lui.

MARCHIZÉT s. n. Țesătură de bumbac, subțire și transparentă, din care se fac rochii ușoare de vară, perdele etc. *Ileana, în rochiță albă de marchizet... stă agățată de mîna mamei.* SAHIA, N. 50.

MARCOTÁJ, *marcotaje*, s. n. Mod de a obține înmulțirea plantelor, prin îngroparea unei ramuri care formează rădăcini, dînd naștere unei plante noi. *Vița de vie se poate înmulți și prin marcotaj.*

MARCÓTĂ, *marcote*, s. f. Ramură folosită în marcotaj.

MARDÁ, *mardale*, s. f. (Regional) Rămășiță dintr-o marfă proastă, învechită, care nu se mai poate vinde; lucru de aruncat, vechitură. *Cu asemenea marda... îndrăznim să ne mai lăudăm?* M. I. CARAGIALE, C. 23. *Bănuiam că între atîtea mardale de tipar... se găsește poate ceva interesant.* CARAGIALE, O. III 197.

MARDEÁLĂ, *mardeli*, s. f. (Argou) Bătaie zdravănă.

MARDÍ, *mardesc*, vb. IV. Tranz. (Argou) A bate, a lovi. *Mai zi o dată stimabile, că te-am mardit! îl amenință de la spate un glas de bas profund.* C. PETRESCU, C. V. 101.

MÁRE[1], *mari*, adj. **1.** (Indicînd dimensiunea; în opoziție cu mic) Care depășește dimensiunile obișnuite, care întrece măsura mijlocie. *Ca un glas domol de clopot Sună codrii mari de brad.* COȘBUC, P. I 48. *Ghemele tari și mari ca bostanii.* RETEGANUL, P. I 57. ✧ *Literă mare* = literă folosită în mod obișnuit ca inițială a substantivelor proprii și a cuvintelor cu care începe o frază. *Degetul*

2
76.706

cel mare = degetul cel mai gros, format numai din două falange (şi care, la mînă, se poate opune celorlalte degete). *Cuprinzîndu-şi tîmplele între degetul cel mare şi arătător, se gîndea la ceva.* GALAN, B. I 54. ◇ Expr. **A face (sau a deschide) ochii mari (cît cepele)** = a privi cu uimire, cu curiozitate. [Evantia] *deschise ochii mari cătînd în jurul ei cu spaimă.* BART, E. 205. **Cît toate zilele de mare** v. zi. **A lăsa** (pe cineva) **mare şi devreme** = a lăsa pe cineva dezamăgit, cu buzele umflate. *Pupăza... îşi ia apoi drumul în zbor spre Humuleşti şi mă lasă mare şi devreme cu lacrimile pe obraz, uitîndu-mă după dînsa.* CREANGĂ, A. 57. **A fi** (sau **a umbla**) **cu capul mare** = a fi încrezut, a-şi da aere. ◇ (Adverbial; în legătură cu «a măcina», «a pisa») *Sarea era tot atît de vînătă ca zahărul, pisată mare.* C. PETRESCU, Î. II 166. ✦ (Despre suprafeţe) Întins, vast, larg. *O ţară aşa de mare şi bogată.* CREANGĂ, P. 184. *Apa... În mari cercuri se-nvîrti.* ALECSANDRI, P. I 13. ◇ Fig. *Umbra morţii se întinde tot mai mare şi mai mare.* EMINESCU, O. I 148. ◇ Expr. **În mare** = a) după un plan vast, în proporţii vaste. *Începu să facă, în tovărăşie, negoţ în mare şi cu străinătatea.* CAMIL PETRESCU, O. II 65; b) în linii generale, în rezumat. **În linii mari** v. linie. ✦ (În opoziţie cu jos, scund) Înalt. *Un deal mare ne desparte.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 253. ✦ (În opoziţie cu scurt) Lung. *Fată cu cosiţa mare.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 209. ✦ Încăpător, cuprinzător, spaţios, voluminos. *Au împlut un sac mare, mare.* SBIERA, P. 184. *Trec furnici ducînd în gură de făină marii saci Ca să coacă pentru nuntă şi plăcinte şi colaci.* EMINESCU, O. I 87. ◇ *Casa cea mare* = camera cea mai frumoasă dintr-o casă ţărănească, destinată oaspeţilor. ✦ (Despre cursuri de apă; în opoziţie cu îngust, mic) Lat, adînc. *Era o apă mare, ca Dunărea, ori poate şi mai mare.* RETEGANUL, P. II 11.

2. (Indicînd cantitatea, numărul sau intensitatea; în opoziţie cu puţin, mic, redus) Mult, îmbelşugat, bogat, abundent, în cantitate însemnată; numeros. *Lisa îşi săpase albie prăpăstioasă, iar la vituri mari, puhoiul rupea şi surpa ogoarele din coasta satului.* SADOVEANU, M. C. 5. *O ceată mai mare de fete Au prins pe flăcăi, mai puţini.* COŞBUC, P. II 47. *Se va supune cum i se va făgădui mai mare simbrie.* NEGRUZZI, S. I 138. ◇ Expr. (Despre ape curgătoare) **A veni mare** = a creşte, a se umfla. *Apa venise mare. În munte se topeau încă nămeţii.* C. PETRESCU, Î. II 174. *Prahova, din cauza ploilor la munte, venise mare.* BOLINTINEANU, O. 427. ✦ (Despre surse de lumină şi căldură care pot fi reglate) Puternic, intens. *Fă lampa mai mare!*

3. (Despre diviziuni de timp; în opoziţie cu scurt) De lungă durată, lung. *Făcu noaptea aceasta să fie de trei ori mai mare.* ISPIRESCU, U. 16. *Cît era ziulica şi noaptea de mare, şedeau singuri-singurei.* CREANGĂ, P. 73. *Că ziua cîtu-i de mare Nime gînd ca mine n-are.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 82.

4. (Purtînd accentul în frază, adesea precedînd substantivul) În grad înalt, intens, adînc, profund, tare. *Avusese mare iubire pentru el.* SADOVEANU, M. C. 7. *Marea înzestrare auditivă a lui Caragiale a fost una din rădăcinile artei lui.* VIANU, S. 114. *Mă, da drept să-ţi spun că mare nătărău mai eşti!* CREANGĂ, O. A. 150. ◇ *Mare viteză* v. viteză. ◇ Loc. adj. **De-a mai mare dragul** v. drag. ◇ Expr. **(A-i fi cuiva) mai mare dragul** (sau **mila, ruşinea, necazul** etc.) = (a-i fi cuiva) foarte drag, foarte bine, foarte plăcut (milă, ruşine, necaz etc.). *Şi-n mijloc el, mai mare dragul.* COŞBUC, P. I 241. *Ţi-i mai mare dragul să te duci la el.* CREANGĂ, A. 19. **Ziua-mare** = moment al dimineţii cînd soarele a răsărit de mult, cînd lumina începe să devină intensă. *Cînd am deschis ochii, era ziua-mare.* NEGRUZZI, S. I 60. **Ziua în amiaza-mare** v. amiază. **Îndată-mare** v. îndată. ✦ (Despre sunet, glas; în opoziţie cu slab, stins) Tare, puternic, ridicat. *Se auzea un glas mare, mînios, la care răspundea vocea groasă a hangiului.* SADOVEANU, O. VII 28. *Şi-n glas mare îţi urăm... Ani mulţi.* ALECSANDRI, P. II 110. ◇ Expr. **A vorbi** (sau **a striga**) **în gura mare** = a vorbi cu glasul ridicat, tare, strigînd. *Striga în gura mare că crapă de foame.* CREANGĂ, P. 241. **A fi cu gura mare** = a fi certăreţ. ✦ (Despre fenomene atmosferice) Violent, năprasnic, aspru. *Ger mare.* ▭ *Ţipa şerpele în gura broaştei de secetă mare ce era pe acolo.* CREANGĂ, P. 247. *Vînt mare Se rădică.* CONACHI, P. 265. ✦ (Adverbial, popular) Din cale-afară, peste măsură, tare. *A să fie Mare mult omor!* ALECSANDRI, P. I 54. *Mare posomorîtu-i.* id. T. 138.

5. (Despre fiinţe; în opoziţie cu tînăr) Adult, matur, major, vîrstnic; (la comparativ) mai în vîrstă, mai bătrîn. *Tu să te supui mie, căci îţi sînt frate mai mare.* SADOVEANU, M. C. 17. *Şi-oi ajunge să-mi cresc copiii, să mi-i văd mari şi voinici.* MIRONESCU, S. A. 37. *Aici nu sîntem la Ieş ca să mă iei în rîs... Acu-s mare!* ALECSANDRI, T. I 184. ◇ *Fată-mare* v. fată. *Mamă-mare* v. mamă. *Coană-mare* v. cucoană. *Socru-mare* v. socru. *Tată-mare* v. tată. ◇ Expr. (Despre copii) **A se face mare** = a creşte, a deveni adult, matur. *Dragii mei copii, v-aţi făcut mari.* ISPIRESCU, L. 33. ◇ (Substantivat) *Ba mai bine îi dau eu una peste bot ca să nu se amestece în vorba ălor mari.* SADOVEANU, M. C. 6. (Expr.) **Cu mic cu mare** v. mic.

6. Vestit, renumit, ilustru. *Viaţa marelui nostru poet Mihail Eminescu a fost nefericită şi scurtă.* SADOVEANU, E. 75. ◇ (În componenţa unor nume proprii) *Ştefan cel Mare. Alexandru cel Mare.*

7. (În opoziţie cu inferior, de jos, subaltern) Care ocupă un rang superior într-o ierarhie; puternic, sus-pus. *Tot crai şi tot crăiese mari.* COŞBUC, P. I 57. *Şădea într-o chiliuţă din casele unui boier mare.* EMINESCU, N. 57. ◇ Expr. **Mare şi tare** = puternic, influent. *Iară mare şi tare-i în comună primarele.* C. PETRESCU, Î. II 11. **A se ţine mare** = a fi mîndru, fudul, semeţ. **A călca a mare** v. călca. **La mai mare,** urare făcută cuiva cu ocazia unei numiri sau avansări într-un post. ◇ (Substantivat) *Împrejur cei mari ai ţării şi ai sfatului s-adună.* EMINESCU, O. I 165. (Expr.) **Mai-marele** = şeful, superiorul. *A luat poziţie de drepţi dinaintea mai-marilor, aşa cum se ia la armată.* PAS, L. II 24. *Mai-marii lui văzîndu-l că şi-a făcut datoria de ostaş, l-au slobozit din oaste.* CREANGĂ, P. 297. ◇ (Precedînd denumirile de dregători din trecut, arată treapta cea mai înaltă a dregătoriilor respective) *Mare ban, mare logofăt.* ▭ *Călărime, supt comanda marelui paharnic.* BĂLCESCU, O. I 13. ✦ (Despre familie, nume, neam) Nobil, ales, făcînd parte din protipendadă. *De se trag din neam mare, Asta e o-ntîmplare.* ALEXANDRESCU, M. 321.

8. (În opoziţie cu de rînd, obişnuit) Important, de seamă, hotărîtor. *Lupta cea mare se va da odată.* SAHIA, N. 40. ◇ *Prînzul cel mare* v. prînz. *Zi mare* = zi de sărbătoare, zi importantă. *Săptămîna mare* = săptămîna care precedă imediat sărbătoarea paştilor la creştini. *Strada mare* = nume dat în oraşele de provincie străzii principale. *Vorbe mari* = cuvinte umflate, vorbe fără miez, bombastice, promisiuni goale. *Aceia care vorbe mari aruncă.* EMINESCU, O. I 151. ◇ Expr. **Cu mare ce** v. ce. **Mare lucru** v. lucru **(III 2).** ✦ (Despre onoruri, glorie) Deosebit, ales, înalt. *Fură bine dăruiţi şi trimişi înapoi cu mare cinste.* BĂLCESCU, O. II 271. ✦ (Despre obiecte; în opoziţie cu ieftin, neînsemnat) De preţ, valoros, scump. *Cu mari daruri l-au dăruit.* CREANGĂ, P. 102. ✦ Uimitor, extraordinar. *Harap-Alb vede altă drăcărie şi mai mare.* CREANGĂ, P. 241.

MÁRE[2], *mări*, s. f. Vastă întindere de apă stătătoare, sărată şi amară, de obicei unită cu oceanul printr-o strîmtoare sau formînd partea oceanului de lîngă ţărm; nume

generic dat apelor sărate de pe suprafaţa pămîntului. *Cînd chiuie o dată, se cutremură pămîntul, văile răsună, mările clocotesc şi peştii din ele se sparie.* CREANGĂ, P. 54. *La picioare-ţi cad şi-ţi caut în ochi negri-adînci ca marea, Şi sărut a tale mîne şi-i întreb de poţi ierta.* EMINESCU, O. I 30. *Marea limpede şi albastră pare ca un smarald încadrat într-un inel de aur.* ALECSANDRI, O. P. 312. ✧ *Lup de mare* v. lup. *Cal de mare* v. cal (3). *Spumă de mare* v. spumă. *Rău de mare* v. rău. ✧ Expr. **Marea cu sarea** = imposibilul. *A făgădui marea cu sarea.* ▭ *Popa cerea însă marea cu sarea!* SLAVICI, O. II 88. **A cerca marea cu degetul** = a face o încercare, chiar dacă şansele de reuşită sînt foarte mici. *Bine, bine! cercaţi voi marea cu degetul, dar ia! să vedem, cum i-ţi da de fund?* CREANGĂ, P. 260. (În legătură cu verbe de mişcare) **Peste (nouă) mări şi (nouă) ţări** = foarte departe, v. nouă. *Şi merg ei şi merg, cale lungă să le-ajungă, trecînd peste nouă mări, peste nouă ţări şi peste nouă ape mari.* CREANGĂ, P. 207. **A vîntura mări şi ţări** = a cutreiera lumea largă, a hoinări. ✦ Fig. Întindere mare, suprafaţă întinsă, vastă; imensitate. *La asfinţit un soare roşu, încununat de nouri de jăratic, se cufunda în mările verzi ale codrilor.* SADOVEANU, O. I 325. *S-aprinde un joc de licăriri ciudate pe această mare întinsă de nisipuri arzătoare.* BART, S. M. 22. *Stele pluteau ca nişte faruri pe nemăsurata şi liniştita mare de întuneric.* VLAHUŢĂ, O. A. 158.

MARÉE, *maree,* s. f. (Mai ales la pl.) Mişcare alternativă a apelor mării, care are loc în general de două ori pe zi, cînd apele acoperă ţărmul (v. flux) sau se retrag de la ţărm (v. reflux), foarte accentuată la mările deschise şi abia vizibilă la mările din interior; ea se datoreşte atracţiei lunii şi soarelui. *Atracţia exercitată de lună este cea mai însemnată cauză a mareelor.* GEOGRAFIA FIZ. 138.

MAREGRÁF, *maregrafe,* s. n. Aparat cu care se determină şi se înregistrează variaţia nivelului apelor unei mări, în special la maree; mareometru.

MAREOMÉTRU, *mareometre,* s. n. Maregraf.

MAREŞÁL, *mareşali,* s. m. **1.** Gradul cel mai înalt în armată; persoană care are acest grad.

2. (La curţile monarhilor; în expr.) *Mareşal al palatului* = administrator al casei regale.

MAREŞALÁT, *mareşalate,* s. n. Funcţia de mareşal.

MARFAGÍU, *marfagii,* s. m. (Învechit şi regional) Negustor ambulant; marchitan. *Datoriile ce făcea pe horboţele, pe la marfagii cu toba, el i le plătea.* MACEDONSKI, O. III 97. *Te cunosc, marfagiule! Nu eşti Ilie, moftangiule?* TEODORESCU, P. P. 126.

MARFÁR s. n. v. **mărfar.**

MÁRFĂ, *mărfuri,* s. f. Produs al muncii destinat schimbului pe piaţă. *Ce gîndeşti dumneata, moşule? Te joci cu marfa omului?* CREANGĂ, A. 57. *Spune-mi însă mai-nainte, pentru banii ce ni-ai dat, Ce fel de marfă anume să-ţi dea.* HASDEU, R. V. 53. *Marfa lui e marfă ce nu aduce pagubă.* NEGRUZZI, S. I 285. ✧ Expr. **A-şi lăuda marfa** = a se lăuda cu ceea ce are, a-şi face reclamă.

MARGARÉTĂ, *margarete,* s. f. Plantă din familia compozeelor avînd inflorescenţa în centru, cu flori mici, galbene, strînse, iar pe margine flori cu o corolă lungă albă *(Chrysanthemum Leucanthemum). Din treacăt, ici şi colo, să culegi... Margarete, scînteioare şi aglice.* TOPÎRCEANU, B. 44.

— Variantă: **mărgărítă** (CAZIMIR, L. U. 23, NEGRUZZI, S. I 101) s. f.

MARGARÍNĂ s. f. Produs alimentar asemănător cu untul, care se obţine prin emulsionarea cu zer sau cu lapte smîntînit a unor grăsimi vegetale sau animale.

MARGHILOMÁN, *marghilomane,* s. n. Cafea turcească pregătită cu mult rom sau coniac. *Desigur şi cafele!... Două marghilomane... şi lichioruri.* C. PETRESCU, Î. I 5.

— Variantă: **marghilománă** (M. I. CARAGIALE, C. 118) s. f.

MARGHILOMÁNĂ s. f. v. **marghiloman.**

MARGHIÓL, -OÁLĂ, *marghioli, -oale,* adj. (Regional) Deştept, dezgheţat, vioi, isteţ; p. ext. ştrengar, şmecher, şiret. *Moldovenii sînt marghioli: Bagă fetele-n fiori.* TEODORESCU, P. P. 338. ✧ (Substantivat) *Ţiţo, Ţiţo copiliţă... Dă pace voinicilor, Că tu-i da peste-un păcat Cu marghiolul cel din sat.* ALECSANDRI, P. P. 325.

MARGHIOLEÁLĂ, *marghioleli,* s. f. (Regional, mai ales la pl.) Moft, fandoseală. *Eu aş curma o dată pentru totdeauna cu marghiolelile astea.* C. PETRESCU, O. P. I 49. ✦ Şiretlic, prefăcătorie.

MARGHIOLÍ, *marghiolesc,* vb. IV. Refl. (Regional) A se fandosi, a se sclifosi, a face fasoane. ✦ A se văieta. *Dihăniile... cădeau tumba cu labele-n sus, marghiolindu-se a moarte.* DELAVRANCEA, S. 80.

MARGHIOLÍE, *marghiolii,* s. f. (Învechit, mai ales la pl.) Marghioleală. *Iar o leşinat?... Mări, ce-s marghioliile aiste?* ALECSANDRI, T. I 164. ✦ Prefăcătorie; viclenie, şiretlic. *Cugeta că mai cu marghiolii, mai cu şoalda... să înşele pe Făt-Frumos.* ISPIRESCU, L. 109.

MARGINÁL, -Ă, *marginali, -e,* adj. Care se află la margine; (despre o notă, un comentariu etc.) care e scris pe marginea unui text tipărit sau manuscris. ✦ (Despre o problemă, o propunere etc.) Secundar.

MARGINÁLIA s. f. (Livresc, cu sens colectiv) Note sau titluri tipărite pe marginea unei pagini, în afara textului. ✦ Observaţii sau referinţe făcute pe marginea paginilor.

MÁRGINĂ s. f. v. **margine.**

MÁRGINE, *margini,* s. f. (Urmat de obicei de determinări în genitiv sau introduse prin prep. «de») **1.** Locul unde se termină o faţă a unui obiect; porţiune laterală extremă a unei suprafeţe. *Cu frîul calului trecut pe după cot, porni pe cărarea din marginea drumului.* SADOVEANU, B. 222. *Se ghemui cum putu pe o margine, lîngă un geamantan.* REBREANU, R. I 13. *Era odată, la marginea unui drum umblat, o fîntînă.* CARAGIALE, P. 51. *Braţul ei atîrnă leneş peste marginea de pat.* EMINESCU, O. I 79. ✧ Expr. **A ţine marginea** = a merge, a înainta pe (sau aproape de) linia unde se termină o suprafaţă. *Călca cu băgare de seamă... ferind noroiul şi băltoacele, ţinînd marginea.* REBREANU, R. I 298. ✦ Mal, ţărm, litoral. *Mai am un singur dor... Să mă lăsaţi să mor La marginea mării.* EMINESCU, O. I 216. *Oraş mare şi frumos, în marginea Dunării.* GOLESCU, Î. 40. ✦ Hotar, graniţă. *Un an şi mai bine Tomşa primi veşti după veşti de la marginile Lehiei.* SADOVEANU, O. VII 141. ✦ Regiune periferică; periferie. *Şed la o femeie bătrînă, departe, departe, tocmai la marginea oraşului.* VLAHUŢĂ, O. A. 134. *Au abătut la o căsuţă micuţă în marginea cetăţii.* SBIERA, P. 123. ✧ Loc. adj. **De margine** = periferic, mărginaş, situat la o extremitate. *Nu va putea cîrmui o ţară de margine.* BĂLCESCU, O. II 286.

2. Loc de unde începe o prăpastie, o groapă etc. *Oamenii apar şi dispar pe marginea prăpastiei, asemeni unor pitici.* BOGZA, C. O. 255. *Sta în groapă liniştit, sprijinindu-şi mîinile de marginea ei.* SAHIA, N. 89. ✧ Expr. **A fi la (sau pe) marginea prăpăstiei** v. prăpastie.

3. Fig. Limită. *Entuziasmul a întrecut orice margine cînd scamatorul şi-a fluturat în soare cele trei săbii.* SAHIA, N. 67. *Într-un mic studiu critic e foarte greu a vorbi despre o chestie însemnată; sînt neajunsuri fatale, care ţin de*

marginile restrînse ale unui articol. GHEREA, ST. CR. II 290. ◇ Loc. adj. şi adv. **Fără (de) margini** = nesfîrşit, infinit; imens. *Şi iubind-o fără margini scrie «visul de poet».* EMINESCU, O. I 32. *Calea-i lungă, fără margini, Cum e şi iubirea mea.* ALECSANDRI, T. I 435. ◇ Expr. **De nu mai are margini** = foarte mare (sau tare), fără pereche. *E un încăpăţînat de nu mai are margini.* SADOVEANU, O. I 37. ✦ Capăt, sfîrşit. *Urmări maşinuţa din poartă, cu un colţ al şorţului dus la ochi, pînă ce norul de pulbere se topi la marginea satului.* MIHALE, O. 501. *Soarele sclipeşte proaspăt lustruit la marginea orizontului.* C. PETRESCU, A. 295.

4. (Învechit) Fiecare dintre laturile unei formaţii de luptă; aripă. *Bate tu marginile, Eu să bat mijloacele, Că le ştiu soroacele.* PĂSCULESCU, L. P. 261.

— Variantă: **márgină** s. f.

MARGRÁF, *margrafi,* s. m. Titlu purtat în orînduirea feudală de unii demnitari sau nobili feudali germani, ale căror ţări erau (sau fuseseră cîndva) mărci[3]. *Prinţişorii şi margrafii nemţeşti... voiră să ţină şi ei haite luxoase de vînătoare.* ODOBESCU, S. III 142.

— Variantă: **maregráf** (CONTEMPORANUL, II 247) s. m.

MARIÁJ, *mariaje,* s. n. (Franţuzism) Căsătorie; căsnicie. *La începutul mariajului doream şi eu să am un copil.* C. PETRESCU, Î. II 236.

MARÍN, -Ă, *marini, -e,* adj. De mare; care ţine de mare, care se referă la mare, care trăieşte în mare. *Faună marină.* ▭ *Mai stăruie parcă în auz, foşnetul marin de talazuri rostogolite.* BOGZA, C. O. 329. *Bolnavi trimişi să respire aer marin.* C. PETRESCU, Î. I 12. ◇ *Pictură marină* = pictură care înfăţişează o privelişte a mării.

MARINÁ, *marinez,* vb. I. Tranz. A prepara (carne, peşte etc.) cu un sos făcut din untdelemn, bulion, oţet şi diverse condimente (uneori în vederea conservării).

MARINÁR, *marinari,* s. m. Persoană care face parte din echipajul unei nave; matroz. *Doream de ani de zile... să stau de vorbă cu copiii şi marinarii Volgii.* SAHIA, U.R.S.S. 19. *Ofiţerii vaporului dau ordine marinarilor spre a se prepara pentru orice întîmplare.* BOLINTINEANU, O. 270. *Acele minuni ce le spune Sinbad marinarul în cele o mie şi una de nopţi.* NEGRUZZI, S. I 205. ◇ *Guler marinar* = guler mare, dreptunghiular, lăsat pe spate, obişnuit la uniformele marinarilor. ◇ (Adjectival, învechit) *Nu vor să mai intre în slujbă marinară.* NEGRUZZI, S. II 182.

MARINÁT, -Ă, *marinaţi, -te,* adj. (Despre peşte, p. ext. despre carne) Conservat sau pregătit cu sos de bulion, untdelemn, lămîie (sau oţet) şi diverse mirodenii. *Peşte marinat. Chiftele marinate.*

MARINÁTĂ, *marinate,* s. f. Mîncare de peşte ori de carne, pregătită sau conservată cu sos de bulion, untdelemn, lămîie (sau oţet) şi diverse mirodenii. *Şi-ţi aştern la poale... toate chiupurile cu marinate.* NEGRUZZI, S. III 56.

MARÍNĂ s. f. Ansamblul navelor, al unităţilor navale ale unei ţări, precum şi personalul care lucrează pe ele. *Marina militară.* ▭ *Marina lor de comerciu rivaliza cu marina italiană şi cu marina franceză.* GHICA, S. 93. *Un june ofiţer din marina franceză.* NEGRUZZI, S. I 328.

MARINĂRÉSC, -EÁSCĂ, *marinăreşti,* adj. De marinar. *Berete marinăreşti. Uniformă marinărească.*

MARIONÉTĂ, *marionete,* s. f. **1.** Păpuşă care imită mişcări şi gesturi omeneşti, fiind pusă în mişcare cu sfori, pentru a interpreta, pe o scenă amenajată în acest scop, roluri de teatru; fantoşă. *Teatru de marionete.* ▭ *Fiecare club de copii trebuie să aibă trupa lui de marionete.* SAHIA, U.R.S.S. 129.

2. Fig. Persoană care execută servil, orbeşte, ceea ce i se cere.

MARITÁL, -Ă, *maritali, -e,* adj. (Jur.) Care se referă la drepturile soţului.

MARÍTIM, -Ă, *maritimi, -e,* adj. Care este în legătură cu navigaţia pe mare, care ţine de navigaţia pe mare. *Flotă maritimă. Comerţ maritim.* ▭ *Insula aceasta bogată, aşezată într-o minunată poziţie maritimă şi militară, ajunsese odată cheia întregului arhipelag.* BART, S. M. 47. ◇ *Putere maritimă* = stat care are o flotă puternică. *Serviciu maritim* = serviciu care are drept sarcină buna funcţionare a navigaţiei pe litoral. *Cod maritim* = totalitatea legilor privitoare la navigaţia pe mare.

— Accentuat şi: *maritím.*

MARMANZÍU, -ÍE adj. v. **marmaziu.**

MARMAZÍU, -ÍE, *marmazii,* adj. (Regional, despre vin, rar despre rachiu) Purpuriu, vioriu, roşu-deschis; p. ext. de bună calitate. *Rachie marmazie.* BIBICESCU, P. P. 330.

— Variantă: **marmanzíu, -ie** (JARNÍK-BÎRSEANU, D. 368) adj.

MARMELÁDĂ s. f. Produs alimentar cu aspect de pastă mai mult sau mai puţin consistentă, obţinut prin fierberea cu zahăr a fructelor proaspete, zdrobite sau trecute prin sită. V. magiun.

MARMÍTĂ, *marmite,* s. f. Vas mare cu două toarte şi cu capac, în care se transportă mîncare caldă. V. cratiţă. *Sleite de apa chioară a cazanelor, de apa leşietică a marmitelor, infanteriile grăbeau spre pădurea morţii.* CAMILAR, N. I 243.

MÁRMOR s. n. v. **marmură.**

MARMORÁ, *marmorez,* vb. I. Tranz. A da aspect de marmură, colorînd materialul prin anumite procedee.

MARMORÁJ, *marmoraje,* s. n. Desen colorat imitînd aspectul marmurei, imprimat pe o hîrtie sau pe marginile tăiate ale cărţilor şi registrelor.

MARMORÁT, -Ă, *marmoraţi, -te,* adj. Cu aspect de marmură.

MÁRMORĂ s. f. v. **marmură.**

MARMOREÁN, -Ă, *marmoreeni, -e,* adj. (Franţuzism) Ca de marmură, asemănător marmurei. *O vedea viind... spre el cu braţele întinse, cu gîtul gol, alb, marmorean.* VLAHUŢĂ, O. A. III 12.

— Pronunţat: *-re-an.*

MARMORÉU, -ÉE, *marmorei, -ee,* adj. (Latinism rar) Marmorean. *Din negru giulgi se desfăşor Marmoreele braţe.* EMINESCU, O. I 172.

MARMORÍU, -ÍE, *marmorii,* adj. (Rar) Marmorean. *Paloarea cea liniştită şi marmorie a feţei contrasta cu părul în dezordine.* EMINESCU, N. 77.

— Variantă: (popular) **mărmoríu, -ie** adj.

MARMÓTĂ, *marmote,* s. f. Mamifer rozător din Alpi, de mărimea unui iepure de casă; are corpul acoperit cu o frumoasă blană cenuşie *(Arctomys marmotta).* ◇ Expr. **A dormi ca o marmotă** = a dormi mult şi greu.

MÁRMURĂ, (2, rar) *marmure,* s. f. **1.** Rocă calcaroasă cristalină, care se poate ciopli şi lustrui, întrebuinţată mai ales la lucrări de sculptură şi în arhitectură. *Să urcă pe trepte la deal în casele cele de marmură.* RETEGANUL, P. III 31. *Şi cînd răsai nainte-mi ca marmura de clară.* EMINESCU, O. I 232. *Măreţele mausolee de bronz şi marmură.* NEGRUZZI, S. I 192. *Marmura bălţii tresăreà, înfiorîndu-se pînă la trestii.* SADOVEANU, O. A. II 145.

◇ Expr. **A rămîne de marmură** = a rămîne împietrit, încremenit de spaimă, de uimire etc.; a înmărmuri. **A fi de marmură sau a fi rece ca o marmură** (sau **ca marmura**) = a fi insensibil, a nu se tulbura de nimic, a rămîne rece la toate.

2. Bloc sau bucată de marmură (1), cioplită şi lustruită, statuie de marmură (1). *Imaginea femeii, pe care* [Eminescu] *o aseamănă cu Diana, are simplitatea şi graţia marmurelor aitice.* VIANU, S. 33. *Artiştii... au săpat marmurele columnei dacice.* ODOBESCU, S. III 75.

— Pl. şi: *marmuri* (EMINESCU, O. I 44). — Variante: **mármoră** (MACEDONSKI, O. I 107) s. f., **mármor** (COŞBUC, P. I 52) s. n.

MÁRNĂ, *marne,* s. f. Rocă sedimentară compusă din calcar amestecat cu argilă, care se întrebuinţează mai ales la fabricarea cimentului şi pentru îmbunătăţirea solului.

MARÓ adj. invar. De culoarea castanei coapte; cafeniu, brun-roşcat.

MAROCHÍN s. n. Piele de capră, de oaie, de viţel sau de alte animale, tăbăcită special pentru a căpăta lustru şi fineţe şi întrebuinţată la diferite obiecte de galanterie; saftian. *Numai Nicoară purta încălţări de marochin pînă la genunchi.* SADOVEANU, N. P. 22. *Îmi întinse portţigaretul de marochin.* C. PETRESCU, S. 223. *Criton lucră o carte în douăzeci de ani... Apoi legînd-o-n aur, în toc de marochin A dedicat-o falnic nerodului Damet.* NEGRUZZI, S. II 227. ◇ *Hîrtie marochin* = hîrtie colorată imitînd pielea.

— Variantă: **marochinŭ** (HOGAŞ, H. 103) s. f.

MAROCHÍNĂ s. f. v. **marochin.**

MAROCHINĂRÍE, *marochinării,* s. f. 1. Meseria celui care face obiecte de marochin; atelier sau magazin unde se lucrează sau se vînd obiecte de marochin (sau din orice fel de piele).

2. (Cu sens colectiv) Totalitatea obiectelor făcute din marochin.

MARÓTĂ, *marote,* s. f. (Franţuzism) Obiect al unei afecţiuni exagerate. *Caii aceia au devenit pentru N... o marotă, o idee fixă.* CARAGIALE, O. II 23. ✦ Sceptru avînd în vîrf un cap acoperit cu glugă şi împodobit cu clopoţei, pe care îl purtau bufonii.

MARSUÍN, *marsuini,* s. m. Mamifer marin din ordinul cetaceelor, asemănător cu delfinul *(Phocaena communis). Un cîrd de marsuini se întrec în mers cu noi.* BART, S. M. 30.

MARSUPIÁL, *marsupiale,* s. n. Animal mamifer din Australia a cărui femelă are o pungă abdominală în care îşi ţine puii incomplet dezvoltaţi, imediat după naştere. ✦ (La pl.) Ordinul din care face parte un astfel de animal.

— Pronunţat: *-pi-al.*

MARŞ[1] interj. 1. Cuvînt cu care se comandă pornirea unei unităţi militare. *Înainte, marş!*

2. Cuvînt cu care se alungă un cîine. ✦ Cuvînt cu care se alungă în mod brutal un om. *Eu, cu slăbănogii nu fac treabă... Nu mă joc! Marş!* CAMILAR, N. II 271. *Marş la dreapta! Ce te-ai vîrît în el? Crezi că afli ceva?* SAHIA, N. 73.

MARŞ[2], *marşuri,* s. n. 1. Mers, deplasare a unei unităţi militare (într-o anumită formaţie). *Era o toamnă prelungită, senină, uscată, vreme favorabilă marşului cu blindate peste pămîntul tare ca piatra.* STANCU, U.R.S.S. 135. *Se duseră manevrele de toamnă, trecerile prin satele pline de grădini cu poame, glumele la popasuri cu fetele, marşurile şi luptele pe dealuri şi văi.* SADOVEANU, O. VI 105. *Vagmistrul comandă luarea pasului de marş regle-mentar.* SANDU-ALDEA, U. P. 130. ◇ *Coloană de marş* v. coloană (5). *Marş forţat* = marş în care trupele execută, în 24 de ore, o deplasare mai mare decît în marşul normal. ✦ (Învechit) Distanţă, etapă parcursă de o trupă în 24 de ore. *Trimişii lui Mihai întîmpinară pe Basta două marşuri de Casovia.* BĂLCESCU, O. II 304. ✦ Acţiune militară viguroasă îndreptată asupra unui obiectiv. *Marşul victorios al Armatei Roşii asupra Berlinului.*

2. Piesă muzicală, puternic ritmată, care reglează cadenţa pasului unei formaţii sau al unui cortegiu. *Pornind, începeau să cînte marşuri ostăşeşti.* SADOVEANU, O. VI 225. *Nu uita să-i cînţi marşul lui Napoleon.* ALECSANDRI, T. I 46. ◇ *Marş funebru* v. funebru. *Marş nupţial* v. nupţial.

3. Compoziţie literară în versuri, cu subiect patriotic, scrisă spre a fi cîntată pe o arie de marş (2).

MARŞÁNDĂ, *marşande,* s. f. (Franţuzism învechit) Patroana unui atelier luxos de rochii şi pălării pentru femei. V. modistă. *Vai de mine! zice marşanda. Cum strîmtă? e destul de comodă.* CARAGIALE, O. II 99. *Printre toate gătelile încărcate şi împestriţate ce lipscanii şi marşandele din Bucureşti vînd cocoanelor de ţeară drept marfă de Paris, zării mai multe figuri rotunde şi drăgălaşe.* ODOBESCU, S. I 385.

MÁRŞĂ, *marşe,* s. f. Sol format pe depunerile rămase în urma retragerii apelor mării; polder.

MARŞRÚT, *marşrute,* s. n. 1. (Astăzi rar) Itinerar; parcurs. *Deoarece însă marşrutul îl lăsasem cu totul pe samă Pisicuţii, nu căutai să mă dezmeticesc unde mă aflu.* HOGAŞ, M. N. 55. (În forma *marşrută*) *Eu am obicei de a călători fără marşrută hotărîtă de înainte.* ALECSANDRI, O. P. 277. ✦ Act, document în care e fixat itinerarul unui tren, al unei maşini etc.

2. Mers al unui tren de marfă (cu parcurs lung) care nu lasă şi nici nu ia vagoane din vreo staţie de pe itinerar. ✦ (Tehn.) Metodă de lucru la mai multe maşini, prin deservirea acestora într-o ordine stabilită dinainte.

— Variantă: **marşrútă** s. f.

MARŞRÚTĂ s. f. v. **marşrut.**

MART s. m. v. **martie.**

MARTÁC, *martaci,* s. m. (Învechit) Par, stîlp de lemn, întrebuinţat ca material de dulgherie în construcţii (mai ales la bordeie). [Pe grindă] *se pun martaci, cu un capăt pe grindă şi cu altul pre pămîntul de la marginea bordeiului.* I. IONESCU, M. 151.

MÁRTE s. m. v. **martie.**

MARTELÁT, -Ă, *martelaţi, -te,* adj. Care a fost şters prin batere cu ajutorul ciocanului.

MÁRTIE s. m. Numele lunii a treia a anului; (popular) mărţişor. *În zori de ziuă, vineri în 10 martie, munteanca şi feciorul ei au închingat caii cei pagi şi-au încălecat.* SADOVEANU, B. 105. ◇ Expr. **Martie din post nu lipseşte** (sau **ca-n martie postul**) v. post[3].

— Variante: **mart** (SADOVEANU, E. 110, KOGĂLNICEANU, S. 131), **márte** (COŞBUC, P. II 37) s. m.

MARTÍN, *martini,* s. m. Pescăruş.

MARTINÁŞ, *martinaşi,* s. m. Diminutiv al lui martin; pui de pescăruş. *Aripile... îl porniră la un cuib ascuns sub malul prăpastiei, unde îl aşteptau martinaşii cei mititei.* SADOVEANU, V. F. 57.

MARTINGÁLĂ, *martingale,* s. f. 1. Cureaua de la ham, în formă de furcă, legată cu un capăt de frîu şi cu celălalt de chingă, pentru a nu lăsa calul să se ridice în două picioare.

2. Procedeu de a ponta la jocurile de noroc, constînd în mărirea mizei după o lovitură pierdută, în spe-

ranța că se va scoate paguba (și un cîștig pe deasupra). *De atunci trăia «împrumutînd» de la Zoe bani, pe care avea să-i restituie odată și odată, cînd va izbuti martingala.* C. PETRESCU, Î. I 96.

MARTÍR, -Ă, *martiri, -e,* s. m. și f. Persoană care îndură chinuri sau moartea pentru convingerile sale, pentru o credință sau o atitudine; mucenic. *Martir iubite a libertății, Tu mori departe de-al tău pămînt!* ALECSANDRI, O. 96. ✦ Persoană care suferă chinuri morale sau fizice provocate de cineva sau de ceva. *Nu mă mărit! repetă Laura cu o liniște tristă de martiră.* REBREANU, I. 88. *Prin arșița canculară, semnîndu-și pașii pe asfalt, Porni din nou martirul nostru de la un cap la celălalt Cutreierînd tot Bucureștii.* ANGHEL-IOSIF, C. M. II 10.

MARTIRÁJ, *martiraje,* s. n. Martiriu.

MARTÍRIU, *martirii,* s. n. Suferință, supliciu, cazną îndurată de cineva pentru convingerile sale, pentru o credință sau o atitudine. *În sfîrșit, cum ar fi posibil martiriul, dacă n-ar exista călăul?* CARAGIALE, O. I 132.

MARTIRIZÁ, *martirizez,* vb. I. Tranz. A supune pe cineva la suferințe morale sau la torturi pentru credința sau convingerile sale; p. ext. a chinui, a tortura, a maltrata.

MÁRTOR, -Ă, *martori, -e,* s. m. și f. **1.** Persoană care asistă sau a asistat la o întîmplare, la un eveniment, la o discuție (și care poate relata sau atesta cum s-au petrecut lucrurile). *Păstorii care trăiesc vara pe înălțimile Hăsmașului Mare sînt martorii, adeseori înspăimîntați, ai unora din cele mai năprasnice furtuni.* BOGZA, C. O. 55. *Sînt martori toți că nu mă ating de nimic din pungă.* C. PETRESCU, C. V. 36. *Trebuie să-ți vorbesc fără martori, îi zisei.* BOLINTINEANU, O. 371. ✧ Fig. *Oltule, care-ai fost martor vitejiilor trecute Și puternici legioane p-a ta margine-ai privit.* ALEXANDRESCU, P. 133. ✧ (Întărit prin «ocular») *Martor ocular al întîmplării.*

2. Persoană chemată să declare (în fața unei instanțe judecătorești) tot ce știe în legătură cu un fapt petrecut. *Am luat parte ca martor la un proces, între un proprietar și un chiriaș.* ARGHEZI, P. T. 92. *Sătul de a face mereu de pomană meseria ticăloasă de martor mincinos, își ceru seama de la stăpîn.* ODOBESCU, S. III 44. ✧ Expr. **A lua pe cineva (de) martor** = a invoca mărturia cuiva, a se servi de depoziția cuiva. *Se întoarse să ia tot vagonul de martor la neobrăzarea călătorului.* DUMITRIU, N. 6. **Dumnezeu mi-i martor** = jur că spun adevărul. ✦ Persoană chemată să fie de față, după lege, la îndeplinirea unor anumite acte pe care le semnează pentru a le da valoare legală.

3. (Ieșit din uz) Fiecare dintre reprezentanții a două persoane care urmează să se bată în duel. ✧ Expr. **A trimite martori** = a provoca la duel, trimițînd două persoane care să stabilească condițiile.

4. (Tehn.) Obiect așezat în interiorul sau în apropierea unei lucrări de construcție (ori semn făcut pe o construcție) pentru a constitui un punct fix față de care să se facă măsurătorile sau să se determine unele deformații.

— Variantă: **mártur, -ă** (CREANGĂ, A. 63, ALEXANDRESCU, M. 10, CONACHI, P. 102) s. m. și f.

MÁRTUR, -Ă s. m. și f. v. **martor.**

MARȚ s. m. invar. (Și în forma *marți,* numai în expr.) **A face sau a fi (a rămîne) marț** = a) (la jocul de table) a bate (sau a fi bătut), a repurta o victorie (sau a suferi o înfrîngere) dublă într-un singur joc; b) (fig., familiar) a învinge (sau a fi învins), a depăși (sau a fi depășit) într-o anumită împrejurare. *Nu e decît un an... de cînd a auzit-o el făcînd marți pe m-me Krauss de la Opera din Paris.* DELAVRANCEA, S. 143. *Buciume, cimpoaie și alte multe... cîntau într-o unire, de rămîneau marți cei mai buni muzicanți.* ISPIRESCU, L. 237. *Pot face marț pe un profesor de universitate.* CARAGIALE, O. III 169.

— Variantă: **marți** s. m.

MARȚAFÓI[1], *marțafoi,* s. m. Om de nimic, superficial, căruia îi place să pozeze; netrebnic, secătură. *Făcea să-i reiasă și mai respingătoare mutra obraznică de marțafoi.* M. I. CARAGIALE, C. 46. *Da, mă rog, cine-s toți marțafoii aiștea, măi cumnate?* HOGAȘ, H. 94. *Îl deteră afară, ca pe un marțafoi și becisnic.* ISPIRESCU, L. 252.

MARȚAFOÍ[2], *marțafoiesc,* vb. IV. Refl. (Rar) A-și lua aere, a se îngîmfa. *Ei se marțafoiau mai mult, le era rușine să-și arăte adîncul inimei, în care era numai groază.* CONTEMPORANUL, III 773.

MARȚI[1] s. f. Ziua a doua a săptămînii, care urmează după luni. *Marți e zi de sărbătoare.* ȘEZ. I 13. *Azi e luni și mîni e marți, Pleacă Costea la Galați.* ALECSANDRI, P. P. 54. ✦ (Adverbial) **a)** Într-o zi de marți. *Marți am fost la teatru.* **b)** (Mai ales în forma articulată) În fiecare marți. *Veneau din satele vecine la tîrgurile săptămînale, marțea și vinerea, cînd mahalaua era înecată de precupeți.* CAMIL PETRESCU, O. II 63. *Lunea, marțea n-am lucrat.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 425.

MARȚI[2] s. m. v. **marț.**

MARȚIÁL, -Ă, *marțiali, -e,* adj. Solemn și grav. *Cînd Iliescu luă o atitudine marțială și deschise gura, lungul și uritul musafir îi făcu semn cu mîna să nu înceapă.* PAS, Z. IV 140. *Domnu Pandele făcu un gest marțial, foarte potrivit cu jacheta pe talie.* BASSARABESCU, S. N. 181. *Cu ce aer marțial răspunde la saluturile pietonilor.* VLAHUȚĂ, O. A. 444. ✦ Ostășesc, militar. *Muzica militară a companiei de onoare cîntînd un marș marțial.* REBREANU, R. I 197. ✧ (În țările burgheze) *Curte marțială* = tribunal militar care funcționează în timp de război (în anumite cazuri prevăzute de legi speciale și în timp de pace) și care judecă după legi speciale, prin judecători militari. *Citi sentința Curții marțiale a diviziei, care osîndea la moarte prin streang pe sublocotenentul Svoboda.* REBREANU, P. S. 22. *Lege marțială* = lege care prevede anumite măsuri de siguranță internă, mai ales în timp de război, utilizîndu-se, la nevoie, forța armată.

— Pronunțat: *-ți-al.*

MARÚLĂ, *marule,* s. f. (Mold.) Lăptucă. *Grădinarii seamănă... varză și ceapă... conopide, bame, marule etc.* I. IONESCU, M. 357. *Foaie verde și-o marulă, Am un pom în bătătură.* ȘEZ. XV 69.

MARXÍSM s. n. v. **marxism-leninism.**

MARXISM-LENINÍSM s. n. (Uneori numai în forma *marxism*) Știința legilor de dezvoltare a naturii și a societății, a revoluției maselor asuprite și exploatate, a victoriei socialismului în toate țările, a construirii societății comuniste. *Marxismul a îmbinat într-un tot indisolubil lupta economică și lupta politică a clasei muncitoare.* LENIN, O. IV 157.

MARXÍST, -Ă, *marxiști, -ste,* adj. Care se referă la marxism, care aparține marxismului. ✦ (Substantivat) Adept, partizan al marxismului. *Marxist este numai acela care extinde recunoașterea luptei de clasă pînă la recunoașterea dictaturii proletariatului.* LENIN, O. XXV 408.

MARXIST-LENINÍST, -Ă, *marxist-leniniști, -ste,* adj. (La feminin, primul element rămîne invariabil) Care se referă la marxism-leninism, care aparține marxism-leninismului. *Știința marxist-leninistă este știința cea mai înaintată a vremii noastre.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2766. ✦ (Substantivat) Adept al marxism-leninismului.

MAS s. n. Faptul de a mînea; popas peste noapte. *În noaptea aceea la fîntînă mi-a fost masul şi n-am închis ochii nici cît ai scăpăra din amnar.* CREANGĂ, A. 15. ✦ Găzduire. *Au mulţămit babei frumos pentru mas.* SBIERA, P. 124.

MASĂ[1], *masez*, vb. I. Tranz. A face masaj. V. fricţiona.

MASĂ[2], *masez*, vb. I. Tranz. (Cu privire la persoane; mai rar la lucruri) A concentra într-un grup mare, compact. (Refl.) *Vînzătorii de ziare se masează la uşa tipografiilor, în întuneric.* BOGZA, A. î. 251.

MASACRĂ, *masacrez*, vb. I. Tranz. A extermina în masă, a măcelări. ✦ Fig. (Cu privire la o lucrare, un text etc.) A descompleta, a strica.

MASĂCRU, *masacre*, s. n. Ucidere în masă a oamenilor (de obicei într-un război); măcel. *Se mai aflau printre noi şi doi germani — doi vechi comunişti — care au supravieţuit masacrelor hitleriste.* STANCU, U.R.S.S. 108.

MASĂJ, *masaje*, s. n. Acţiunea de a freca, (apăsînd) diferite părţi ale corpului, îndeosebi muşchii şi încheieturile, cu scopul de a activa circulaţia sîngelui, de a da supleţe muşchilor şi a înviora nervii. *Masajul constituie o metodă terapeutică practicată în tratamentul dermatozelor feţii.* NICOLAU-MAISLER, D. V. 114. *Azi e ziua mea de masaj electric.* C. PETRESCU, C. V. 265.
— Pl. şi: *masajuri* (CARAGIALE, O. VII 46).

MASALĂ, *masalale*, s. f. (Învechit) Făclie care arde cu păcură sau răşină şi care servea la luminatul străzilor; era folosită de cărăuşi la drum etc.; torţă, faclă. *Umblau cu masalale. Că au fost mai întîi masalale şi după ele felinare cu luminări.* G. M. ZAMFIRESCU, M. D. II 226. *Toţi se-ntoarseră pe la casele lor cu făclii şi cu masalale.* ODOBESCU, S. I 77. *Au ieşit, una după alta, caleştile cu masalale.* GHICA, S. 10.

MASALAGĪU, *masalagii*, s. m. (Învechit şi arhaizant) Purtător sau aprinzător de masalale. *Ne uitam pe ferestre cînd duruiau caleştile, vedeam robi masalagii purtînd pe grătare, în spate, cîrpile muiate în catran.* SADOVEANU, O. V 432. *Fanaragii, masalagii... pîndeau pe nesocotitul pedestru.* NEGRUZZI, S. I 16. *În fundul curţii se vedeau diferite grupe de masalagii şi pungaşi.* FILIMON, C. 58.

MASĂT, *masate*, s. n. (Popular) Unealtă de oţel în formă de sul, întrebuinţată la ascuţitul cuţitelor. *Scoase un cuţit de la brîu, îl dete pe masat.* ISPIRESCU, L. 108. *După mine s-au luat... Lăutari cu diblele, Casapi cu masatele.* TEODORESCU, P. P. 136.

MĂSĂ[1], *mese*, s. f. **1.** Mobilă, de obicei de lemn, formată dintr-o placă (dreptunghiulară, rotundă etc.) sprijinită pe unul sau pe mai multe picioare şi avînd diverse întrebuinţări. *De la masa mea de sub nuc, îl priveam acum coborînd cărarea, posomorît.* C. PETRESCU, S. 177. *Între cele două fereşti de la stînga, o masă de brad alb odată, dar mohorît acum de vremuri.* HOGAŞ, M. N. 137. *Cu perdelele lăsate Şed la masa mea de brad, Focul pîlpîie în sobă, Iară eu pe gînduri cad.* EMINESCU, O. I 105. *Capra sare masa, iada sare casa,* se spune cînd copiii întrec pe părinţii lor în răutăţi. ✧ *Masa verde* = a) masă (de obicei acoperită cu postav verde) în jurul căreia stau cei ce joacă jocuri de noroc (mai ales cărţi); b) masă în jurul căreia stau diplomaţii cînd discută probleme internaţionale. ✧ (Urmat de determinări indicînd destinaţia) *Trecură pe lîngă masa de operaţie, simplă, cu vopseaua albă cojită pe alocuri.* DUMITRIU, N. 236. *Cînd obosesc, deschid fereastra şi întorc spatele mesei de lucru.* C. PETRESCU, Î. II 267. *Şi ce?... n-au să mă ducă pe masa de disecţii?* MACEDONSKI, O. I 44. ✧ (Întrebuinţată în primul rînd pentru a mînca pe ea) *Florica aşternea în mijlocul ogrăzii, pe masa rotundă şi scurtă în picioare, mămăliga.* BUJOR, S. 28. *Într-o clipă masa e plină cu de-ale gurii.* VLAHUŢĂ, O. A. I 88. *Răpede fac alte bucate, le pun pe masă şi apoi zînele se fac nevăzute.* CREANGĂ, O. A. 274. *La mijloc de masă şi la colţ de ţară* (= în locul cel mai bun). ✧ *Faţă de masă* v. faţă. *Serviciu de masă* v. serviciu. *Sală de mese* = încăpere unde se serveşte mîncare într-o şcoală, cazarmă etc. *Soldaţii mai stau încă în sala de mese.* SAHIA, N. 116. *Masă întinsă* = masă plină cu bucate, pregătită cu tacîmuri şi veselă pentru multă lume. (Ironic) *Îşi lua cătinel drumul spre gazdă, unde-l aştepta sărăcia cu masa întinsă.* CREANGĂ, O. A. 98. *Capul* (sau *fruntea*) *mesei* = locul de cinste, ocupat de cineva printre comeseni. *Baba şi moşneagul... pe cari i-au pus în capul mesei.* CREANGĂ, P. 102. *Socrul roagă-n capul mesei să poftească să se pună Nunul mare.* EMINESCU, O. I 85. ✧ Loc. adv. **Cu (sau pe) nepusă masă** (sau, rar, **cu nepus în masă**) = pe neaşteptate, pe nepregătite. *Nenorocita, ieşind cu nepus în masă şi necăjită ca vai de ea, s-a dus iarăşi la fîntînă.* CREANGĂ, P. 98. *Am scăpat din Focşani cum am putut... cu nepus în masă.* ALECSANDRI, T. I 117. ✧ Expr. **A pune (sau a aşterne) masa** = a aşterne faţa de masă, a aşeza farfuriile şi tacîmurile folosite pentru a mînca. **A strînge masa** = a aduna, a lua farfuriile, tacîmurile etc. (după ce s-a mîncat). *Mama Zoiţa strîngea masa, aruncînd fărmăturile la pui.* BUJOR, S. 87. **A nu avea ce pune pe masă** = a nu avea cu ce trăi, a fi în mare sărăcie.

2. Ceea ce se mănîncă (mai ales la amiază şi seara), mîncare, bucate; prînz, cină; p. ext. ospăţ, banchet. *De cele mai multe ori mi se aducea masa sus.* C. PETRESCU, Î. II 238. *Cît a ţinut masa, cu fruntea-nseninată Măria-sa pe Despot zîmbind l-a ascultat.* ALECSANDRI, T. II 99. ✧ Expr. **A lua masa** = a mînca prînzul sau cina. *Vrei să luăm mîine seară masa împreună?* ARGHEZI, P. T. 134. **A da o masă** v. da[3] **(1). A întinde masa** (sau **masă mare**) = a pune masa (pentru multe persoane), a primi invitaţi (mulţi) la mese bogate. *Stroie Orheianu intră în odaia unde era întinsă masa.* SADOVEANU, O. VII 53. *Cum n-a mai întins masă mare, prietenii s-au făcut nevăzuţi.* CARAGIALE, P. 121. **A sta la masă** = a mînca prînzul sau cina. *Dar pe un vîrf de munte stă Mihai la masă.* BOLINTINEANU, O. 31. **(A nu avea) nici casă, nici masă** = a nu avea ce-i trebuie; a fi fără căpătîi. *A doua zi, nici tu casă, nici tu masă, băiatul începu iarăşi să plîngă.* ISPIRESCU, L. 162. **A-i fi** (cuiva) **casa casă şi masa masă** = a duce o viaţă ordonată şi lipsită de griji, a trăi tihnit, fără necazuri. *S-ajungi mireasă, s-ajungi crăiasă! Calea să-ţi fie numai cu flori, Şi casa casă şi masa masă.* ALECSANDRI, P. III 46. ✧ Loc. adv. **Înainte de masă** = în partea zilei care precede masa de prînz; înainte de amiază. **După-masă** = a) în partea zilei care urmează după masa de prînz; după prînz, după-amiază. *Mi-a trimis după-masă un bileţel.* DUMITRIU, N. 36. (Substantivat) *Am aşteptat-o toată după-masa şi n-a venit.* DEMETRIUS, C. 104; b) (adverbial) în fiecare după-masă. *După-masă* (sau *după-masa*) *copiii dorm.*

3. Placă sau platformă izolată sau făcînd parte dintr-un sistem tehnic, pe care se aşază obiecte, se fac operaţii tehnice sau care serveşte la conducerea sau la transportarea pieselor în timpul unui proces de fabricaţie.

4. Corp metalic mare la care se leagă anumite puncte ale unei înfăşurări electrice.

MĂSĂ[2], *mase*, s. f. Mulţime compactă de oameni considerată ca o unitate, gloată; grupare mare de oameni cu anumite caractere comune; cercurile largi ale populaţiei. *Nici la bîlciuri nu văzuse o asemenea masă de ţărani.* DUMITRIU, N. 30. *Să ia comanda Acelor mase de ţărani Ce vin furtună după noi.* BENIUC, V. 52. *Vorbea cu o adîncă*

înțelegere despre rolul maselor în istorie. CAMIL PETRESCU, O. II 332. ◇ *Cîntec de masă* = melodie cu un ritm dinamic, mobilizatoare, exprimînd năzuințele maselor populare. ◇ Loc. adj. **De masă** = privitor la mase, din care fac parte mase de oameni. *Organizație de masă.* ◇ Loc. adv. **În masă** = cu toții, împreună; în număr mare, masiv.

MÁSĂ[3], *mase*, s. f. **1.** Corp solid, compact; bloc. *Din masa neagră, lucioasă, pietrificată* [a cărbunilor], *se desprinde urma unui arbore intact.* BOGZA, V. J. 31. *Un munte năruit astupă valea de-a curmezișul; dar o gură neagră se cască în masa vînătă de piatră.* VLAHUȚĂ, O. A. III 33. ✦ (Fiz.; uneori determinat prin «inertă») Mărime caracteristică pentru un corp, dată de cîtul dintre forța care se exercită asupra corpului și accelerația pe care o are corpul. ✦ (Fiz.; uneori determinat prin «grea») Mărime caracteristică pentru un corp, proporțională cu intensitatea cîmpului de gravitație, pe care corpul o produce la o distanță dată de el.

2. Cantitate mare. *O masă de aer cald.* ◇ Fig. *Clădirile nu se mai pot distinge în masa de întuneric.* BART, S. M. 39. ◇ *Masa vocabularului* (față de fondul principal) = partea cea mai mare și mai mobilă a vocabularului. *Aceeași noțiune poate fi redată într-o limbă printr-un cuvînt din fondul principal, iar în altă limbă printr-un cuvînt din masa vocabularului.* GRAUR, F. L. 18.

MASCÁ, *maschez*, vb. I. Tranz. **1.** (Cu privire la figura omului) A acoperi cu o mască (mai ales pentru a participa la un bal mascat). *Va avea însă grijă să-și mascheze figura spre a nu fi recunoscut.* SAHIA, N. 107.

2. A ascunde ceva sub aparențe înșelătoare, cu intenția de a induce pe cineva în eroare; a camufla, a disimula. *Joben, lavalieră, redingotă... erau într-o stare de umilință pe care n-o mai putea masca stăpînul lor.* SADOVEANU, O. VIII 155. *În veci aceleași doruri mascate cu-altă haină, Și-n toată omenirea în veci același om.* EMINESCU, O. I 64. ✦ A sustrage vederii, a ascunde, a camufla. *Barca fu oprită mai sus de debarcader, lîngă un elevator plutitor care o masca perfect.* BART, E. 335.

MASCARÁ, *mascarale*, s. f. (Învechit) Bufon, paiață, măscărici; p. ext. om neserios, pușlama. *Marele logofăt îl primește cu mîna întinsă, răsturnat într-un fotoliu, zicîndu-i: na, mascara, vino de sărută mîna.* GHICA, S. XII. *Slugă veche, mascara bătrînă.* PANN, P. V. II 57. ◇ Expr. (Popular) **A face** (pe cineva) **de mascara** = a face (pe cineva) de rîs, de rușine. *Dar de i-om tăia căpățîna, Să-l facem de mascara, Să se ducă pomina.* PĂSCULESCU, L. P. 292.

MASCARÁDĂ, *mascarade*, s. f. **1.** Petrecere, bal la care participanții sînt deghizați și mascați; ceată de oameni mascați. *Prin umbra parcului discret, Nu se strecoară mascarade.* MACEDONSKI, O. I 180.

2. Fig. Acțiune sau atitudine falsă, ipocrită, mincinoasă; prefăcătorie, înșelătorie, farsă. *Ah, mascarada cînd sărbătorisem doi ani de la căsătoria noastră.* CAMIL PETRESCU, U. N. 238. *Cei de sus vor înțelege în sfîrșit că răzmeriță pe care au fermentat-o nu e o mascaradă.* REBREANU, R. II 117.

MASCÁRE, *mascări*, s. f. Acțiunea de a masca; ascundere, camuflare. *Împrejurul observatorului sînt rămășițe de tufe, lăsate înadins pentru mascare.* REBREANU, P. S. 104.

MASCARÓN, *mascaroane*, s. n. Element decorativ sculptat, care reprezintă un cap fantastic sau grotesc de om sau de animal, folosit pentru a decora cheile de boltă, capitelurile, coloanele etc.

— Pl. și: (m.) *mascaroni.*

MASCÁT, -Ă, *mascați, -te*, adj. Care poartă mască, acoperit cu o mască. *Mă duc drept la el... Dar dacă o fi mascat?* CARAGIALE, O. I 208. ◇ *Bal mascat* = bal la care participanții sînt deghizați și poartă mască. *Mulți și-au înfățișat războiul ca o bătaie de flori și confeti la șosea, ca un bal mascat în uniformă.* ARGHEZI, P. T. 69. *Se răzbună punînd să se taie cozile Zoei cu prilejul unui bal mascat.* BOLINTINEANU, O. 450. ✦ Care nu se vede, fiind acoperit de un alt obiect, de un strat de material etc.; ascuns, tăinuit. *Ușa din dreapta tronului, fiind o ușă mascată, e acoperită toată cu catifea roșie brodată.* CAMIL PETRESCU, O. II 409.

MÁSCĂ, *măști*, s. f. **1.** Bucată de stofă, de mătase sau de dantelă, cu care își acoperă cineva fața pentru a nu fi recunoscut; bucată de carton colorat, înfățișînd o față omenească caraghioasă sau figura unui animal, care se pune pe față la balurile mascate și în timpul carnavalului. *Avea barbă și mustăți tăiate rotunjit și țepos, parcă-și pusese pe jumătate de obraz o mască de arici roș.* SADOVEANU, B. 96. *Hainele îi erau mînjite de pămînt, iar pe față parcă purta o mască de lut.* REBREANU, R. II 200. *Lîngă ea sta un om cu mască.* NEGRUZZI, S. I 294. ◇ (Poetic) *Treptat Pe pleoape, pe obraji și pe Urechi Ni s-a cernut o mască De catifea de praf.* CAMIL PETRESCU, V. 15. ✦ (În teatrul antic) Imitație a feței, făcută din lemn sau din metal cu care actorii își acopereau figura și o parte a capului. *Mască comică. Mască tragică.* ◇ Expr. **A lepăda masca** = a-și scoate masca; fig. a-și da pe față firea sau intențiile ascunse (v. demasca). *Atunci Iancul lepădă masca, își dezvăli urîtul caracter.* NEGRUZZI, S. I 25. **A smulge** (cuiva) **masca** = a scoate cu forța masca cuiva; fig. a arăta pe cineva sub adevăratul lui aspect (urît, nedemn), v. demasca. ✦ Persoană mascată. *Masca îmi luă brațul și mă tîrî prin sală.* BOLINTINEANU, O. 382. *În toate ulițele întîlnești măști, păpuși, irozi.* ALECSANDRI, T. I 65. ◇ Fig. *Fugi de zîmbetul fățarnic și de strîngerea de mînă A acestor măști, ce firea omenească o îngînă.* VLAHUȚĂ, O. A. I 73. *Panglicari în ale țării, care joacă ca pe funii, Măști cu toate de renume din comedia minciunii?* EMINESCU, O. I 150. ✦ Înfățișare falsă care ascunde realitatea; figură, imagine convențională. *Apologu-i arată, ca într-o oglindă, sub masca unui lup, a unei momîțe, și toată lumea-i cunoaște.* NEGRUZZI, S. I 336. *În zadar chipu-ți poartă mîhnirea... Subt astă mască văz bucurie.* ALEXANDRESCU, M. 62. ✦ Expresie neobișnuită a feței, provocată de o emoție sau de un sentiment puternic. *Bătrînul arăta o mască galbenă asudată cu sînge și închise ochii, istovit.* SADOVEANU, Z. C. 257. *Fața ei e-o mască ce-ascunde-un infern.* EMINESCU, O. IV 11.

2. Machiaj. *Unii* [actori] *și-au făcut de o sută de ori, ba chiar de mai mult de o sută de ori, măștile.* STANCU, U.R.S.S. 77. ✦ Preparat cosmetic din diferite substanțe nutritive, sau astringente, care se aplică pe față pentru întreținerea tenului.

3. (În expr.) *Mască mortuară* = mulaj în ghips al feței unei persoane decedate, făcut, de obicei, îndată după moarte. *Bătrînul saltă capacul unei măsuțe și ne arată masca mortuară a lui Ceaikovski.* STANCU, U.R.S.S. 89.

4. Dispozitiv care acoperă parțial sau total corpul unei persoane, al unui animal, un obiect, o mașină etc. pentru a le proteja, a le ascunde vederii etc. ✦ Cască avînd în partea dinainte o împletitură bombată de fire de metal, întrebuințată ca apărătoare a feței la scrimă, la albinărit sau în industria explozibilelor. ✦ (Determinat prin «de gaze») Dispozitiv care se așază pe cap și pe față, folosit ca mijloc de protecție, mai ales împotriva efectelor gazelor de luptă și a substanțelor radioactive.

5. Lucrare menită să sustragă cercetării inamicului un obiectiv militar; (ieșit din uz) adăpost individual, săpat de fiecare luptător pe cîmpul de luptă. *Radu Comșa își aprinde țigarea, cît oamenii scobesc măști.* C. PETRESCU, Î. II 35.

MASCÓTĂ, *mascote,* s. f. (Franțuzism) Ființă sau lucru despre care cei superstițioși cred că aduce noroc. V. amuletă.

MASCÚL, *masculi,* s. m. Individ de sex bărbătesc. *Țiparul femelă... coboară în estuare. Acolo e întîmpinat de țiparul mascul.* C. PETRESCU, C. V. 192.
— Accentuat și: *máscul.*

MASCULÍN, -Ă, *masculini, -e,* adj. Propriu masculului, bărbatului; bărbătesc. ◇ (Gram.) *Gen masculin* = formă pe care o ia substantivul denumind o ființă bărbătească sau un lucru considerat de sex bărbătesc; prin analogie cu substantivul, prezintă diferențe după gen și pronumele, articolul, adjectivul (participiul) și numeralul. *Sînt de genul masculin substantivele nume de ființe de sex bărbătesc, precum și nume de lucruri care prin tradiție și prin analogie cu cele dintîi sînt socotite tot ca masculine.* GRAM. ROM. I 126.

MÁSCUR, *mascuri,* s. m. Porc (spre deosebire de scroafă); (în special) porc castrat (spre deosebire de vier). *Vine Ivancea, cum umblă el ca un mascur.* DUMITRIU, B. F. 24. *I-au apucat repede și i-au aruncat între mascuri, socotind că ei i-or prăpădi.* SBIERA, P. 109. *Porcii ți-oi plăti; Scroafa cu purcei O sută cinci lei; De tot mascurul Ți-oi da galbenul!* TEODORESCU, P. P. 461.
— Accentuat și: *mascúr.*

MASETÉR, *maseteri,* adj. m. (Numai în expr.) *Mușchi maseter* = unul dintre cei doi mușchi fixați cu un capăt pe maxilarul inferior și cu al doilea pe arcada zigomatică.

MASÉZĂ, *maseze,* s. f. Femeie specialistă în practica masajului.

MASICÓT s. n. Oxid de plumb, sub formă de praf galben, întrebuințat la fabricarea vopselelor de ulei, ca mordant în industria textilă, ca smalț în industria ceramică etc.

MASÍV[1], *masive* și *masivuri,* s. n. **1.** Ansamblu de înălțimi, în regiunile de munte și de deal, grupate în jurul unui punct culminant și formînd o unitate de relief. *Marele masiv al Bucegilor se înalță cu fiecare stîncă și cu fiecare perete de piatră, tot mai sus.* BOGZA, C. O. 206. *În stînga începe să s-așeze un platou la poalele brădișului din care iese gol masivul Bucegiului.* VLAHUȚĂ, O. A. III 33. ✦ Grup de păduri de același fel. *Masiv de brazi.*
2. Masă mare de material solid, grămadă mare, morman. *S-au dus în Celei și au dat cu tîrnăcopul în masivul ruinelor.* GALACTION, O. I 120. ✦ Partea cea mai însemnată, cea mai mare dintr-un întreg; gros. *În planurile sale... intra ideea ciudată de a trage din masivul armatei o coloană lungă și ușoară, care, ca un cui, să fie bătută în corpul turcesc, pînă la inimă.* D. ZAMFIRESCU, R. 187.

MASÍV[2], **-Ă,** *masivi, -e,* adj. **1.** Care se prezintă ca o masă compactă și relativ mare. *Contrastul dintre siluetele lor masive* [ale munților]... *și suprafața liniștită a Oltului dă naștere unei frumuseți intense.* BOGZA, C. O. 253. *Într-o masivă coloană înaintau pe Griviței muncitorii de la calea ferată.* PAS, Z. IV 84. ✦ (Despre obiecte sau despre materialele din care acestea sînt confecționate) Plin, dens, greu. *Inelul masiv pe care Mișu îl purta la degetul cel mic.* DUMITRIU, B. F. 141. *Într-o altă sală... se află expuse mii și mii de obiecte de aur. Predomină vasele și candelabrele de aur masiv.* STANCU, U.R.S.S. 69. *Obiecte masive de bronz și de argint.* ODOBESCU, S. I 336. ✦ (Despre construcții) Trainic, solid; mare și impunător. *Clădirile sînt masive, elegante și zvelte în același timp.* STANCU, U.R.S.S. 111. ✦ (Despre persoane) Mare, impunător, voluminos. *Sosește din urmă colonelul, greoi și masiv.* CAMIL PETRESCU, U. N. 273.
2. Care se găsește sau se produce în cantități mari; pe scară întinsă, amplu. *O dată cu planul cincinal au început construcțiile masive de locuințe muncitorești.* CONTEMPORANUL, S. II, 1952, nr. 300, 3/5.

MASIVITÁTE s. f. sg. Însușirea de a fi masiv; mărime, soliditate. *Prin fereastră razele soarelui... alcătuiau un paralelipiped luminos de-o ciudată, ireală masivitate.* GALAN, Z. R. 339. *Spre bătrînețe însă, se accentuează masivitatea stîncoasă a feței.* CĂLINESCU, E. 29.

MÁSLĂ, *masle,* s. f. (Învechit și arhaizant; la cărțile de joc) Culoare (4). *Lipsea din sobor numai craiul de ghindă, care se afla la dreapta jos, cu aprodul de aceeași maslă.* SADOVEANU, Z. C. 209.

MASLÍN s. m. v. **măslin.**

MASLÍNĂ[1] s. f. v. **măslin.**

MASLÍNĂ[2] s. f. v. **măslină.**

MÁSLU, *masluri,* s. n. Slujbă religioasă care se oficiază pentru un om grav bolnav (sau la anumite sărbători bisericești mari), însoțită de ungere cu untdelemn sfințit. *Dă pentru un maslu, mînca-te-aș.* PAS, Z. I 117.

MASÓN, *masoni,* s. m. Francmason. *Socoti că e locul și timpul să convertească pe cei doi care i se părură copți... să devie masoni.* CAMIL PETRESCU, O. II 116.

MASONERÍE s. f. Francmasonerie. *Nu avusese curajul să-i vorbească pînă acum despre masonerie.* CAMIL PETRESCU, O. II 117.

MASÓNIC, -Ă, *masonici, -e,* adj. Francmasonic. *Lojă masonică.*

MASÓR, *masori,* s. m. Specialist în practica masajului.

MAST, *maste,* s. n. Construcție metalică mobilă, folosită provizoriu ca turlă de sondă, cînd se sapă la adîncimi mici.

MÁSTĂ, *maste,* s. f. (Învechit) Catarg. *Poposi cîteva minute, pînă legă o frînghie de vîrful unei maste.* CONTEMPORANUL, VII 37.

MASTÍC, *masticuri,* s. n. **1.** Material fluid sau vîscos alcătuit dintr-un amestec de substanțe minerale sau organice, care are proprietatea de a se întări în contact cu aerul; se întrebuințează la umplerea golurilor dintre două piese în contact, la lipire etc. *Și oare ce-or să facă boierii cu-atîta mastic? — Spunea vătavu de la Pepeleni c-au să prunduiască cu el șoselele cele nouă.* ALECSANDRI, T. I 245. ✦ Preparat vîscos conținînd ceară galbenă, terebentină, seu și ulei, întrebuințat pentru acoperirea rănilor pomilor (în cazul altoirii, al unei lovituri etc.).
2. Suc rășinos aromatic care se scurge din tăieturile făcute în trunchiul și ramurile unui arbust *(Lentiscus)* din Asia și care servește la fabricarea masticii, a anumitor lacuri etc; sacîz.

MASTICATÓR, -OÁRE, *masticatori, -oare,* adj. (Numai în expr.) *Mușchi masticator* = mușchi situat între cele două maxilare și care pune în mișcare falca inferioară.

MASTICÁȚIE, *masticații,* s. f. (Franțuzism) Mestecarea alimentelor în gură cu ajutorul limbii și al dinților.

MASTÍCĂ s. f. Băutură alcoolică, aromată cu mastic. *Toarnă-i un păhărel de mastică de Hios, să mai prindă puteri.* BART, E. 31. *Clondirul cu trei chile mastică.* CARAGIALE, O. II 37. *Bău un pahar de mastică.* FILIMON, C. 155.

MASTÍTĂ, *mastite,* s. f. Inflamația mamelei.

MASTODÓNT, *mastodonți,* s. m. Mamifer pachiderm uriaș, asemănător cu elefantul, care trăia în epocile terțiară și cuaternară.

MASTOÍDĂ, *mastoide,* adj. f. (Numai în e x p r.) *Apofiză mastoidă* = fiecare din cele două ridicături ale osului temporal, situate dinapoia urechii.
— Pronunțat: *-to-i-*.

MASTOIDÍTĂ, *mastoidite,* s. f. Boală produsă de inflamația celulelor osoase ale apofizei mastoide.
— Pronunțat: *-to-i-*.

MAȘĂLA interj. (Învechit) Bravo ! bine ! de minune ! *Arnăuții strigară: maşala! închinîndu-se pînă la pămînt.* NEGRUZZI, S. I 24.

MAȘCÁT, -Ă, *maşcați, -te,* adj. (Regional) Mare, gros. *Muie pana de gîscă în cerneală şi scrise cu slove maşcate.* SADOVEANU, Z. C. 246. ✦ (Despre unele cereale) Cu bobul mare. *Ea purta grăunțe întregi de orzul cel mai maşcat.* DONICI, la CADE.
— Variantă: **măşcát, -ă** (I. IONESCU, D. 403) adj.

MAȘINÁ, *maşinez,* vb. I. I n t r a n z. (Rar) A unelti, a complota. *Dară maică-sa n-au încetat nici acuma să maşineze împotriva ficiorului său!* SBIERA, P. 29.

MAȘINÁL, -Ă, *maşinali, -e,* adj. Care acționează ca o mașină, mecanic, automat, fără să gîndească ; inconștient, involuntar. *Simțea că-l zdrobește greutatea piesei mari de metal pe care, din cînd în cînd, cu mişcări maşinale, şi-o sălta în sus pe umeri.* DUMITRIU, V. L. 138. ✧ (Adverbial) *Începu să-şi pună gulerul maşinal, cu gîndurile aiurea.* C. PETRESCU, A. 390. *Zidul de soldați executa maşinal, sacadat, aceeași mişcare de arme.* REBREANU, R. II 254.

MAȘINALICÉȘTE adv. (Învechit) În mod automat, maşinal. *Vîrî maşinaliceşte mîna în sîn şi scoase un plic sigilat.* FILIMON, la CADE.

MAȘINÁȚIE, *maşinații,* s. f. Intrigă, uneltire, complot.
— Variante: (rar) **maşinațiúne,** (învechit) **machinăție** (BĂLCESCU, O. II 185), **machinațiúne** (GHEREA, ST. CR. II 285), **mahinăție** (NEGRUZZI, S. I 294) s. f.

MAȘINAȚIÚNE s. f. v. **maşinație.**

MAȘÎNĂ, *maşini,* s. f. **1.** Sistem tehnic alcătuit din piese cu mişcări determinate care transformă o formă de energie în energie mecanică a unor solide mobile sau invers. *Scot fum negru maşinile cu coş înalt.* STANCU, D. 215. ✧ *Maşină de forță* = mașină care cedează energie utilizabilă în tehnică numai după ce a mai fost supusă unei transformări. *Maşină de lucru* = mașină care transformă energie cedînd lucru mecanic folosit direct la prelucrarea sau la deplasarea unor obiecte. *Maşină-unealtă* = mașină de lucru care prelucrează materiale prin operații mecanice de aşchiere, tăiere, forfecare etc. *Îmbunătățirea calității maşinilor-unelte este strîns legată de o serie de măsuri tehnico-organizatorice.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2677. ✧ (Urmat de determinări arătînd forma de energie folosită) *Maşină electrică.* ✧ (Urmat de determinări arătînd operația la care e folosită) *Nevasta lui Mogrea duruie la maşina de cusut.* C. PETRESCU, Î. II 128. ✧ *Maşină de gătit* = instalație specială în bucătărie, pe care se gătește; plită. ✧ (Determinarea este subînțeleasă) *Dosarul... s-a trecut la dactilografiat. Cu cine ai bătut la maşină, Marine?* BARANGA, I. 205. *Trecură în fugă peste rîndurile scrise de maşină.* MIHALE, O. 478. *Un manuscris transcris curat la maşină, ca un raport administrativ.* C. PETRESCU, C. V. 23. ✧ (Urmat de determinări calitative) *Lucrează tăcut şi automat, ca o maşină de precizie.* CAMIL PETRESCU, U. N. 399. ✧ *Maşină infernală* v. i n f e r n a l. ✧ (Urmat de determinări arătînd domeniul în care este folosit sistemul) *Maşini agricole.* ✧ F i g. [Oamenii sovietici] *au sfărîmat fioroasa maşină de război nazistă, au cîştigat cea mai mare victorie din toate timpurile.* STANCU, U.R.S.S. 190.

2. Nume dat în mod curent cîtorva sisteme tehnice acționate prin motoare de diferite tipuri:
a) locomotivă. *Maşina fluieră, trenul urni din loc.* C. PETRESCU, S. 41. *Soseşte trenul de la Tecuci şi se opreşte maşina chiar în dreptul ferestrei lui moş Gheorghe.* SP. POPESCU, M. G. 34. *Ne-am suit în vagon şi: mînă, băiete! Mînă, băiete, adecă şuieră maşină!* NEGRUZZI, S. I 324.
b) batoză. *Domnul Ivancea vrea să vii cu snopii de la cîmp drept la maşină.* DUMITRIU, B. F. 24. *Şi am început să arunc la snopi în maşină.* PREDA, Î. 22.
c) automobil. *Mă aşteaptă la colț maşina lui văru-meu.* C. PETRESCU, C. V. 73. *M-am urcat într-o maşină de curse.* SAHIA, U.R.S.S. 92.
3. (Popular) Mașinărie. (F i g.) *S-a întors maşina lumii, cu voi viitorul trece; Noi sîntem iarăşi trecutul, fără inimi, trist şi rece.* EMINESCU, O. I 35.
— Variantă: **mahînă** (KOGĂLNICEANU, S. 83) s. f.

MAȘINĂRÍE, *maşinării,* s. f. Totalitatea pieselor unei mașini sau ale unui grup de mașini. ✦ Mașină. *Alerga ca un animal, cu mişcări de manechin, de maşinărie.* DUMITRIU, B. F. 126. *Ai să le vezi aici, cînd vor veni maşinăriile prietenului nostru Iosif.* SADOVEANU, P. M. 23. ✧ F i g. *Într-o tăcere penibilă, tragică, el privea la rămăşița de viață care mai palpita cu îndărătnicie încă în maşinăria aceea umană distrusă.* BART, E. 341. ✦ Mecanism. *Maşinăria ceasornicului.*

MAȘÍNGHEVER, *maşingheveruri,* s. n. (Germanism rar) Mitralieră. *Bat tunurile şi bat maşingheverurile.* CAMILAR, N. II 296.

MAȘINÍSM s. n. sg. Utilizare amplă a mașinilor în procesele de producție.

MAȘINÍST, -Ă, *maşinişti, -ste,* s. m. şi f. Persoană care conduce o mașină sau supraveghează funcționarea ei; mecanic. *Ar putea să intre maşinist la vreo moară.* GALACTION, O. I 145. *Maşinistul îşi ia mîna de pe mînerul cu care oprise trenul şi se întoarce cu fața spre moş Gheorghe.* SP. POPESCU, M. G. 34.

MAȘINÚȚĂ, *maşinuțe,* s. f. Diminutiv al lui m a ş i n ă; automobil mic. *Andrei ajunse la Pănoiu o dată cu amurgul. Opri maşinuța lîngă vagonul de dormit şi coborî.* MIHALE, O. 486.

MÂȘTER, -Ă, *maşteri, -e,* adj. Care se poartă neomenos cu altul; aspru, rău, crud. V. v i t r e g. (F i g.) *Şi-ntr-o noapte-un vifor maşter ți-a smuls cumpăna fîntînii.* GOGA, C. P. 37.

MÂȘTERĂ, *maştere,* s. f. Mamă vitregă. *Maştera e vinovată că crăimei ne-a-nchinat.* DAVILA, V. V. 34. *Că-i de vină maică-ta, Maică-ta, Maşteră-ta, Eu am zis că te-oi lua, Ea mi-a spus că nu te-o da!* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 257.
— Variante: **mâștihă** (SADOVEANU, D. P. 65, NEGRUZZI, S. II 144), **mâștigă** (ALECSANDRI, T. I 356), **mâștie** (SBIERA, P. 169), **mâștină** (ŞEZ. VII 71) s. f.

MÂȘTIE s. f. v. **maşteră.**

MÂȘTIGĂ s. f. v. **maşteră.**

MÂȘTIHĂ s. f. v. **maşteră.**

MÂȘTINĂ s. f. v. **maşteră.**

MAT[1] s. n. Uneori în compusul ş a h - m a t) Situație în cadrul unei partide de șah în care regele uneia din părți, fiind atacat, este pus în imposibilitate de a mai fi apărat, determinîndu-se astfel sfîrşitul partidei. ✧ E x p r. **A face** (pe cineva) **mat** = a bate (pe cineva) la jocul de șah; f i g. a pune (pe cineva) în situația de a nu mai putea spune sau face nimic, de a se recunoaşte învins. ✦ (Adjectival, despre rege la jocul de șah) Aflat în situația descrisă mai sus. *Regele e mat.*

MAT[2], **-Ă**, *mați, -te*, adj. Fără luciu, fără strălucire, șters. *Ochii îi deveniseră de un albastru mat, oțeliu.* CAMIL PETRESCU, P. 223. *Cu coatele pe masă, cu obrazul arămiu-mat... declamă autoritar, ca într-un consiliu de familie.* C. PETRESCU, Î. I 6. *Din cerul mat, încovoiat pe zare Ca un imens cuptor de porțelan Un soare imobil și diafan Trimite raze perpendiculare.* TOPÎRCEANU, M. 18. ◇ (Adverbial) *Mobilele și covoarele străluceau somnoros și mat.* EMINESCU, N. 81. ✦ (Despre sticlă) Care nu este transparentă. *Era o odăiță cu divan și c-un dulăpior cu geam mat alături.* SADOVEANU, P. M. 184. ✦ Fig. (Despre sunete) Fără rezonanță, surd. *Răsună-n noaptea lumei cîntul mării blînd și mat.* EMINESCU, O. IV 119.

MATÁ pron. pers. (Mai ales în Mold.) Pronume de politețe de persoana a doua singular; dumneata. *Ar trebui să-l chemi mata odată și să-l aduci la realitate.* C. PETRESCU, C. V. 228.

— Formă gramaticală: gen.-dat. *matale* (întrebuințată uneori și la celelalte cazuri).

MATADÓR, *matadori*, s. m. Nume dat șefului unei grupe de toreadori căruia (în lupta cu taurii) îi revine sarcina să dea animalului lovitura mortală.

MATAHÁLĂ, *matahale*, s. f. (Uneori urmat de determinări introduse prin prep. «de») Ființă foarte mare; ceea ce este voluminos și diform; colos, namilă. *De mult nu se văzuse așa matahală de om; înalt, zdravăn ca un uriaș, cu ochii mici ca bobul de mazăre.* DUNĂREANU, N. 96. *Iar bietul Dragoș, deși era o matahală de om mare și lălîie, se făcuse totuși mic numai cît un purece.* HOGAȘ, DR. II 97. ◇ Fig. *Agentul se uită la vila domnului ministru, matahală cu zeci de ferestre, plină de întunerec și de pustiu.* DUMITRIU, N. 236. ✦ (Rar) Sperietoare. *Se tem precum se teme un corb d-o matahală.* NEGRUZZI, S. II 254.

— Variantă: **mătăhálă** (BOGZA, C. O. 170, SLAVICI, O. I 218, CONTEMPORANUL, IV 45) s. f.

MATARÁ, *matarale*, s. f. (Regional) Vas în care țăranii duc apa la cîmp. *Să ții calea la fîntînă, că el vine atuncea să ia apă-n matara să-și adape mîndruța.* ȘEZ. III 215.

MATARAGÍU s. m. (Învechit) Subofițer din suita unui pașă.

MÁTCĂ, *mătci*, s. f. **I. 1.** Albie ocupată de apele unui rîu cînd nivelul acestora este normal. *De la sat pînă-n suiș Drumul merge ocoliș Lîngă matca rîului, Pîn'la poala muntelui.* DEȘLIU, M. 22. *De la Giurgiu în jos... trecem printr-o largă alee de răchiți. Dunărea-și croiește matca drept, pare c-ar fi canalizată.* VLAHUȚĂ, O. A. 408. *Căprioare sorioare, Sculați în două picioare, Roadeți poala codrului Să văd matca Oltului.* ALECSANDRI, P. P. 291. ◇ Fig. *Viața a curs în matca adîncită de veac și de veac.* C. PETRESCU, A. 140. ✦ (Rar) Izvor al unei ape curgătoare; p. ext. apa rîului. *Așa lăutar ca Mură nu mai auzise valea Oltului, de la matca lui și pînă la Dunăre.* GALACTION, O. I 69. *Matca Oltului bătea La colțul casei într-un soc.* GOGA, P. 35.

2. Fig. (Învechit) Origine, obîrșie, început. *Trage fiecare la matca lui.* C. PETRESCU, A. R. 54. *Deci fieștecare om care vre să știe bine legile patriei sale trebuie să cunoască matca lor, care este codica* (= cod) *romană sau împărătească a lui Justinian.* KOGĂLNICEANU, S. 113.

II. 1. Albină femelă, mai mare decît albinele lucrătoare și care asigură perpetuarea speciei; regină (2). *Din dobitoacele toate, numai matca la albine N-are cusur ca stăpînă.* HASDEU, R. V. 88. ◇ (Uneori determinat prin «de stup») *Am crezut că-i matcă de stup, și deodată Trezitu-ne-am c-un trîntor și cu mierea mîncată.* ALECSANDRI, T. II 164.

2. Parte legată a unui chitanțier, bonier etc. din care s-au rupt jumătățile detașabile; cotor (2).

MATELÓT, *mateloți*, s. m. Persoană care servește pe bordul unei nave în grupul celor însărcinați cu manevra și cu serviciul la punte. V. matroz, marinar. *Costache Rusu, cel mai scurt dintre toți și ciupit de vărsat, matelot pe vaporul «Vasile Lupu».* DUNĂREANU, CH. 153.

MATEMÁTIC, -Ă, *matematici, -e*, adj. Care se referă la matematică, de matematică, bazat pe principiile matematicii. *Analiză matematică.* ▭ *Dionis făcea c-un creion un calcul matematic.* EMINESCU, N. 35. ✦ Fig. Precis, riguros, exact.

MATEMÁTICĂ, *matematici*, s. f. Știința care se ocupă cu studiul mărimilor, al relațiilor cantitative și al formelor spațiale. *Fusese chemat de domnul Moldovei ca dascal de matematică și filozofie la Academia din Socola.* EMINESCU, N. 52. *Eu l-am autorizat ca să ia un repetitor de matematică.* GHICA, A. 512.

MATEMATICÉSC, -EÁSCĂ, *matematicești*, adj. (Învechit) Matematic. *Împrejurările vieții unui popor nasc limbile și cuvintele; cu precizie matematicească nu se îngrădește limba și inima.* RUSSO, S. 57.

MATEMATICÉȘTE adv. (Rar) Conform cu procedeele întrebuințate în matematică; (fig.) cu exactitate, cu precizie absolută. *Eram în stare să dovedesc lucrul matematicește.* HOGAȘ, H. 74.

MATEMATICIÁN, -Ă, *matematicieni, -e*, s. m. și f. Specialist în matematică. *Matematicianul ăsta nu îmbătrînește.* IBRĂILEANU, A. 15.

— Pronunțat: *-ci-an.*

MATERIÁL[1], *materiale*, s. n. **1.** (Cu sens colectiv) Materiile prime sau semifabricatele din care se fac diverse bunuri; totalitatea mijloacelor materiale folosite în procesul de producție pentru efectuarea lucrărilor specifice unei întreprinderi sau necesare unei anumite activități. *Material de construcție.* ▭ *Treceau... camioane grele încărcate cu oameni și materiale.* V. ROM. februarie 1950, 57. *Vreau să te rog să-mi dai căruța și caii să iau niște materiale de la gară. E pentru școală.* PREDA, Î. 118. ◇ *Material rulant* v. rulant.

2. Totalitatea documentelor, informațiilor și datelor necesare pentru elaborarea unei lucrări literare, științifice etc. *Secretul artei lui Eminescu stă în însușirea desăvîrșită a materialului folcloric și a stilului poeziei populare.* ROSETTI, S. L. 39. *Din diviziunea muncii în știință a urmat o creștere mare... a materialului științific.* GHEREA, ST. CR. II 338. *Pe lîngă greutatea sarcinii ce se pricinuiește prin haosul atîtor materiale așa de felurite... apoi se mai înfățișează și îndatoririle ce se cer de la orice istoric.* KOGĂLNICEANU, S. A. 63.

— Pl. și: (învechit) *materialuri* (NEGRUZZI, S. II 157).
— Pronunțat: *-ri-al.*

MATERIÁL[2], **-Ă,** *materiali, -e*, adj. **1.** Care e alcătuit din materie, care aparține realității obiective, existînd independent de conștiință și în afara ei. *În viața societății, ca și în natură, factorul material constituie elementul prim și hotărîtor, iar ideile, conștiința constituie factorul derivat, secund.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2608. ◇ *Cultură materială* = totalitatea bunurilor create de societate într-o perioadă istorică dată. ✦ Palpabil, concret, real. *Istoria nu se scrie numai pe baza amintirilor personale, ci și pe baza documentelor materiale.* CAMIL PETRESCU, O. II 414.

2. Care constă în bunuri economice, care ține de venit, de avere, care se referă la trai, la întreținerea vieții. *Comori materiale sau frumuseți alese Îl lasă... indiferent!* MACEDONSKI, O. I 260. *Soarta lui materială din momentul acesta era schimbată.* EMINESCU, N. 77. *Omenirea va urmări în această lume și altceva decît satisfacerea trebuințelor materiale.* GHICA, A. 176. ◇ *Bază materială* = totalitatea mijloacelor (clădiri, instalații, forță

de muncă etc.) care permit desfășurarea unei activități economice sau științifice.
— Pronunțat: *-ri-al.*

MATERIALICÉȘTE adv. (Rar) Din punct de vedere material (2). *Burghezimea, ajungînd puternică materialiceşte şi intelectualiceşte, fiind bogată şi cultă, a învins clasa feudală.* GHEREA, ST. CR. I 328.

MATERIALÍSM s. n. Concepție filozofică care, în opoziție cu idealismul, consideră că materia este factorul prim, iar conștiința factorul secund. *Materialismul, în genere, admite existența obiectiv reală (materia) independentă de conștiința, de senzațiile, de experiența etc. ale omenirii.* LENIN, O. XIV 320. ◇ *Materialism filozofic marxist* = formă superioară, științifică a materialismului, care admite materialitatea lumii, primordialitatea materiei asupra conștiinței, cognoscibilitatea lumii materiale și a legilor ei de dezvoltare. *Materialism dialectic* = concepția despre lume a partidului marxist-leninist, a cărei metodă de cercetare a fenomenelor naturii, societății și gîndirii este dialectică, iar felul de a privi lumea, teoria ei filozofică, este materialistă. *Materialism istoric* = concepția materialistă a istoriei care extinde și aplică principiile materialismului dialectic la studiul fenomenelor vieții sociale. *Adîncind şi dezvoltînd materialismul filozofic, Marx l-a dus pînă la capăt şi l-a extins de la cunoaşterea naturii la cunoaşterea societăţii omeneşti. Materialismul istoric al lui Marx s-a dovedit a fi cea mai grandioasă cucerire a cugetării ştiinţifice.* LENIN, O. A. I 46.
— Pronunțat: *-ri-a-.*

MATERIALÍST [1], **-Ă**, *materialişti, -ste*, adj. (În opoziție cu idealist) Care se referă la concepțiile materialismului, care aparține materialismului. *Materia este factor prim, iar gîndirea, conştiinţa, senzaţiile sînt produse ale unei dezvoltări foarte avansate. Aceasta este teoria materialistă a cunoaşterii.* LENIN, O. XIV 64. *Bălcescu era unic în epoca lui prin concepţia materialistă care îl călăuzea la judecarea faptelor istorice.* SADOVEANU, E. 50. ◇ *Materialist-dialectic* = care se referă la materialismul dialectic.

MATERIALÍST [2], **-Ă**, *materialişti, -ste*, adj. (Impropriu) Care este preocupat exclusiv de cîștig, de foloase materiale. V. interesat.

MATERIALÍST [3], **-Ă**, *materialişti, -ste*, s. m. și f. Adept al concepției filozofice materialiste.

MATERIALITÁTE s. f. Însușirea de a fi material, de a avea existență materială, de a exista independent de conștiință și în afara ei. *Adevărata unitate a lumii constă în materialitatea ei.* ENGELS, A. 53.

MATERIALIZÁ, *materializez*, vb. I. Tranz. A da formă materială, a transpune în viață, a concretiza. V. realiza, înfăptui. *Marea Revoluţie Socialistă din Octombrie a materializat sub ochii întregii lumi ideile leninismului şi a dovedit fără putinţă de tăgadă justeţea lor.* LUPTA DE CLASĂ, 1952, nr. 1, 8.

MATERIALIZÁRE s. f. Acțiunea de a materializa; concretizare. *Orice plusvaloare, în orice formă specială, de profit, dobîndă, rentă etc. s-ar cristaliza mai tîrziu, este după substanţa sa materializare de timp de muncă neplătit.* MARX, C. I 482.

MATERIALIZÁT, -Ă, *materializaţi, -te*, adj. Concretizat, întrupat. V. înfăptuit.

MATERIALMÉNTE adv. (Rar) Din punct de vedere material.

MATÉRIE, *materii*, s. f. **1.** Realitatea obiectivă care există în afară și independent de conștiința omenească și care este unicul izvor și ultima cauză a proceselor din natură; diversitatea fenomenelor reprezentînd diferitele ei forme de mișcare; categorie filozofică care desemnează realitatea obiectivă dată omului prin senzațiile lui și oglindită de acestea. *Niciodată şi nicăieri n-a existat materie fără mişcare, şi nici nu poate să existe.* ENGELS, A. 70.

2. Substanță din care sînt făcute diverse obiecte; material (1). *Materia lemnoasă a unei tulpini.* ◇ *Materie cenuşie* = parte a sistemului nervos central care este situată la suprafața creierului și în interiorul măduvei și care dă naștere fluxului nervos; fig. creier; p. ext. minte, inteligență. *Ar mai exista oare necunoscutul dacă două miliarde de kilograme de materie cenuşie, într-un avînt comun, ar porni la asaltul porţilor închise?* REBREANU, P. S. 40. *Materie primă* = material destinat prelucrării în vederea fabricării unui produs finit. ✦ (Popular) Țesătură, pînză, stofă, material. *Portu oamenilor îi tot postav... iar a fimeilor rochie de materie neagră.* KOGĂLNICEANU, S. 8.

3. Domeniu (de cunoaștere, de cercetare etc.). *Dacă cumva acum te simţi cam obosit de lunga digresiune zoologico-filologică... apoi tot mai iartă-mă să adaog vreo două-trei cuvinte în materii analoage.* ODOBESCU, S. III 32. *Nefiind competenţi în asemene materie, l-am crezut uşor.* NEGRUZZI, S. I 325. ◇ *Tablă de materii* = listă atașată la începutul sau la sfîrșitul unei lucrări în care sînt înșirate, în ordinea tratării lor, capitolele cuprinse în lucrare, cu indicarea paginilor corespunzătoare. ◇ Loc. adv. **În materie de...** = privitor la..., în chestiuni de..., în ceea ce privește... *Puterea Sovietelor... a arătat, în chip practic, voinţa şi capacitatea sa de a da maselor tărănimii muncitoare un ajutor sistematic şi statornic în materie de producţie.* CONTEMPORANUL, S. II, 1948, nr. 111, 8/5. ◇ Expr. **A intra în materie** = a începe (după o introducere) discutarea sau tratarea subiectului propriu-zis. *Cucoana Marieta, nerăbdătoare, intră de-a dreptul în materie.* HOGAȘ, DR. II 76. ✦ Conținut, cuprins. *Nu cumva să se întîmple ca, vreunui cititor... să-i vină răul gînd de a lepăda cartea ta din mînă, mai înainte chiar de a fi intrat în materia ei.* ODOBESCU, S. III 11.

4. Obiect de studiu (la școală). *S-a interesat de situaţia noastră şcolară, punîndu-ne chiar cîteva întrebări în legătură cu materiile pe care le făceam.* SAHIA, N. 59. ✦ Totalitatea cunoștințelor care se predau într-un anumit domeniu. *Elevii recapitulează materia predată la limba română.*

MATÉRN, -Ă, *materni, -e*, adj. Care vine din partea mamei, de mamă, propriu mamei. *Privirea avea o înduioşare maternă.* C. PETRESCU, C. V. 209. *În zece rînduri se silise a scutura tirania maternă a Caterinei Medici.* HASDEU, I. V. XVII. ◇ *Limbă maternă* = limbă pe care și-o însușește cineva din prima copilărie, de la părinți, și pe care o folosește cu mai multă ușurință și siguranță decît limbile străine, învățate ulterior. *În Republica Populară Română se asigură minorităţilor naţionale folosirea liberă a limbii materne, învăţămîntul de toate gradele în limba maternă, cărţi, ziare şi teatre în limba maternă.* CONST. R.P.R. 38. *Rezultatul acesta îl atinge poetul dînd o întrebuinţare personală instrumentului obştesc al limbii materne.* VIANU, S. 6.

MATERNITÁTE, (2) *maternităţi*, s. f. **1.** Starea, calitatea de mamă; instinct matern. *Îi sărută obrajii... cu nesaţiul maternităţii ei osîndită să rămînă pentru totdeauna sterilă.* C. PETRESCU, Î. II 254. ✦ (Rar) Sarcină. *Adu-ţi aminte, Alexandre, acum trei ani la Wirzburg... femeile purtîndu-şi maternitatea ca un trofeu.* C. PETRESCU, Î. I 9.

2. Spital pentru îngrijirea femeilor în timpul nașterii. [Statul] *organizează maternităţi, creşe şi cămine de copii.* CONST. R.P.R. 39.

MÁTIMĂ, *matimi*, s. f. (Învechit) Lecție. *N-ai învăţat matima.* GHICA, S. 51. ✦ Învățătură. *Scopul scriitorului a*

fost de a arăta ridicului... încheindu-se morala piesei în ruşinarea Zoiţei, ca o matimă pentru toate fetele. RUSSO, S. 92.

MATINÁL, -Ă, *matinali, -e,* adj. De dimineaţă. *Oră matinală.* ✦ (Despre persoane) Care se scoală devreme. *A doua zi Raul Brumaru, mai matinal decît toţi, coborî spilcuit.* REBREANU, R. I 228. *A doua zi, cucoana Marieta fu mai matinală decît Andrei.* HOGAŞ, DR. II 80.

MATINÉU, *matinee,* s. n. **1.** Spectacol (de teatru, operă, balet etc.) care are loc dimineaţa sau în primele ore ale după-amiezii. *Matineu pentru copii.*

2. (Învechit) Haină comodă de casă, lungă pînă mai jos de talie, pe care o purtau femeile dimineaţa. V. c a p o t[1]. *Se duse răpede la oglindă, îşi aşeză părul, se roti puţin; era într-un matineu elegant.* CONTEMPORANUL, VII 197.

MATISÁ, *matisez,* vb. I. T r a n z. A împreuna două cabluri, două parîme etc. fără a le înnoda, petrecînd suviţele care le compun unele prin altele.

MATÍŢĂ, *matiţe,* s. f. Parte a năvodului, sac de plasă mare, în care se strîng peştii. *Începură a trage năvodul, ca să aducă matiţa la lumină.* SADOVEANU, Î. A. 125.

MATOSÍ, *matosesc,* vb. IV. R e f l. (Popular) A se îmbăta. *Nene Tache, parcă m-am matosit şi eu.* PAS, L. II 12.

MATOSTÁT, *matostaturi,* s. n. Jasp. *Ghiordane de diamant, rubin şi matostat.* C. PETRESCU, C. V. 79. *Un lat brîu... semănat cu matostaturi.* ODOBESCU, S. I 133. *Era încinsă cu un colan de aur, ce se încheia cu mari paftale de matostat.* NEGRUZZI, S. I 145. ✧ (În metafore şi comparaţii) *Vestita pădure... unde iarba e de smarald şi frunzele de matostat.* MACEDONSKI, O. III 68.

MATRACÚCĂ, *matracuce,* s. f. (Popular) Femeie cu un fizic neplăcut sau cu purtări imorale.

MATRAPAZLÎC, *matrapazlîcuri,* s. n. (Mai ales la pl.) Şarlatanie, înşelătorie, escrocherie, fraudă. *Făcuse nişte matrapazlîcuri, pentru care i s-a cerut demisia.* DUNĂREANU, N. 175.

MATRIARHÁT s. n. Treaptă istorică în dezvoltarea orînduirii comunei primitive, caracterizată prin rolul predominant al femeii în viaţa economică şi socială şi prin stabilirea descendenţei în linie maternă.

— Pronunţat: *-tri-ar-.*

MATRÍCE[1] s. f. Uter.

MÁTRICE[2], *matrice,* s. f. (Mat.) Sistem de numere grupate într-un tablou dreptunghiular care are un anumit număr de linii sau rînduri, fiecare rînd avînd acelaşi număr de numere, aranjate în coloane.

MATRÍCOL, -Ă, *matricoli, -e,* adj. Matricular. *Foaie matricolă. Număr matricol.*

MATRÍCOLĂ, *matricole,* s. f. Registru în care se înscriu, într-o instituţie, numele persoanelor a căror evidenţă este necesară; condică; (în special) registru folosit în şcoli, în care se înscriu numele, datele personale şi situaţia şcolară a elevilor. (Atestat în forma *matriculă*) *Mergea cu cataloagele la şcoală şi trecea notele în matriculă.* CARAGIALE, O. II 288.

— Variantă: **matrículă** s. f.

MATRICULÁR, -Ă, *matriculari, -e,* adj. (Rar) Care face parte dintr-o matricolă; al unei matricole. *Număr matricular. Foaie matriculară.*

MATRÍCULĂ s. f. v. **matricolă.**

MATRIMONIÁL, -Ă, *matrimoniali, -e,* adj. (Livresc) De căsătorie, privitor la căsătorie. *Invitaţii... se dovedeau rebeli proiectelor matrimoniale.* C. PETRESCU, C. V. 180.

— Pronunţat: *-ni-al.*

MATRÍŢĂ, *matriţe,* s. f. Unealtă cu o cavitate interioară, alcătuită din unul sau mai multe elemente, folosită la fasonarea, prin deformare plastică, sub presiune, a unor materiale. ✦ Formă în care se toarnă literele de tipografie.

MATRIŢÉR, *matriţeri,* s. m. Muncitor care lucrează cu matriţe.

MATROÁNĂ, *matroane,* s. f. (La romani) Nume dat în semn de respect unei femei căsătorite din aristocraţie. *Roma veche întreagă Se-nşiră pe dinaintea mea: consuli, proconsuli, matroane, copile.* MACEDONSKI, O. I 14. ✧ (Astăzi livresc sau ironic) *Juvaerurile atîrnau la gîtul şi urechile matroanelor.* ANGHEL, PR. 40. [Iat-o] *în sfîrşit, matroană respectabilă, povăţuind.* NEGRUZZI, S. I 289.

MATRÓZ, *matrozi,* s. m. Marinar, corăbier; (azi) grad în marina militară, corespunzător gradului de soldat din armata de uscat. *Corabia-n fugă trecea, Cîntau despicatele valuri, Cîntau şi matrozii pe ea.* COŞBUC, P. II 93. *El de tînăr s-a înrolat ca matroz pe o corabie.* ODOBESCU, S. III 248.

MATÚF, *matufi,* s. m. (Învechit) Bătrîn, babalîc. *Pe drum s-a prefăcut în chip de om, nici matuf, dar nici prea ţîngău.* CARAGIALE, O. III 29. *Vezi zăcînd cîte un matuf gîrbov.* ALECSANDRI, la TDRG. ✦ Om posomorît, ursuz. *Era un matuf răposatul... să fugi în lume.* ALECSANDRI, T. 175.

MATÚR, -Ă, *maturi, -e,* adj. (Despre oameni) Ajuns la o vîrstă cînd dezvoltarea fizică şi mai ales cea intelectuală sînt depline; cu judecată, cu experienţă. *Filip creşcuse parcă în timpul boalei lui, şi părea acum matur.* DUMITRIU, N. 194. *Vorbea rar şi domol, ca un om matur.* CAMIL PETRESCU, O. I 150. ✦ (Despre manifestări ale oamenilor) Care dovedeşte judecată adîncă, raţionament solid, seriozitate; p. e x t. profund, adînc. *Gîndire matură.*

— Accentuat şi: (popular) *mátur.*

MATURÁŢIE s. f. **1.** Totalitatea transformărilor pe care le suferă o celulă sexuală, un fruct sau un organism întreg, pînă la dezvoltarea morfofiziologică completă.

2. Totalitatea transformărilor fizice sau chimice pe care le suferă anumite substanţe sau sisteme coloide, preparate pe cale chimică sau prin fermentare, înainte de a ajunge la forma definitivă; maturizare.

MATURÍT, -Ă, *maturiţi, -te,* adj. (Rar) Matur.

MATURITÁTE s. f. Stare de deplină dezvoltare fizică şi mai ales intelectuală; calitatea de a fi matur. *Deşi era în plină maturitate şi foarte cunoscut, Ladima nu putea să scrie decît la foi sărace, mai curînd obscure.* CAMIL PETRESCU, N. 37. *Scrierile care au rămas nepieritoare sînt toate opere ale maturităţii.* VLAHUŢĂ, O. A. II 228. ✧ *Examen de maturitate* = examen pe care îl trece un absolvent al unei şcoli medii de cultură generală şi în urma căruia se bucură de anumite drepturi. ✦ Stare de deplină dezvoltare a unui fruct.

MATURIZÁ, *maturizez,* vb. I. R e f l. A deveni matur, a ajunge la maturitate. *Tineretul muncitor s-a maturizat politiceşte.* ✦ T r a n z. A face ca cineva sau ceva să devină matur, potrivit, apt, gata pentru o acţiune. *Experienţa tragică a trecutelor războaie a maturizat masele populare de pretutindeni.* LUPTA DE CLASĂ, 1953, nr. 1-2, 113.

MATURIZÁRE s. f. Faptul de a (s e) m a t u r i z a.

MAŢ, *maţe,* s. n. **1.** (Mai ales la pl.) Intestin al animalelor şi păsărilor sau (popular) al oamenilor. *Trimise maţele la pîrîu cu o credincioasă d-ale ei.* ISPIRESCU, L. 66. ✧ E x p r. **A-i chiorăi** (cuiva) **maţele (de foame)** = a-i fi cuiva foarte foame. **A fi pestriţ la maţe** (sau **cu maţele**

pestriţe) v. p e s t r i ţ. ✧ Compus: (familiar) **maţe-goale** (sau **fripte**) = denumire dispreţuitoare dată unui om sărac şi lihnit de foame, p. e x t. unui om pentru care cineva nu are consideraţie. *Ajungem la sfîntul Ilie în Gorgani, — moftangiul după noi; mergem pe la Mihai-vodă... maţe-fripte după noi.* CARAGIALE, O. I 46. ✦ **Maţe-negre** = (Iht.) scobai.

2. (Învechit) Tub flexibil (de cauciuc), furtun. *Trofim se duse şi supse apă din butoiaş printr-un maţ de cauciuc vechi.* DUMITRIU, P. F. 13. *Turcii înmărmureau, unii cu gura pe maţul narghilelelor, alţii cu gura căscată.* DELAVRANCEA, la TDRG.

MÁUR[1], *mauri*, s. m. Persoană făcînd parte din populaţia care locuia în antichitate în nordul Africii; persoană făcînd parte din populaţia arabă care a cucerit în evul mediu nord-vestul Africii (ulterior şi Spania) şi s-a amestecat cu indigenii. *Umeri laţi şi o talie mlădioasă, tenul bronzat, de maur.* BART, E. 50. ✧ (Cu sens colectiv) *Nilul mişcă valuri blonde pe cîmpii cuprinşi de maur.* EMINESCU, O. I 43.

— Pronunţat: *ma-ur*.

MÁUR[2], **-Ă**, *mauri, -e*, adj. De maur[1], al maurilor, caracteristic maurilor. *O vastă construcţie, ale cărei ziduri lungi se întîlnesc în patru unghiuri drepte, asemeni cetăţilor maure.* BOGZA, C. O. 214. *În zidirea cea antică, sus în frunte-i turnul maur.* EMINESCU, O. I 44.

— Pronunţat: *ma-ur*.

MAURÉSC, -Ă, *maureşti*, adj. (Franţuzism rar) Care aparţine maurilor, care e în obiceiurile maurilor. *O lampă de argint, de forma maurească, se cobora din mijlocul tavanului.* ALECSANDRI, O. P. 141.

— Pronunţat: *ma-u-*.

MÁUS s. n. Numele unui joc de cărţi. *Mai o excursie, mai un pocheraş ori un maus.* C. PETRESCU, Î. II 244. *Şi petrecerea, întreruptă pentru o clipă, îşi urmă cursul mai departe: care jucau maus, care preferans.* HOGAŞ, DR. II 68.

— Pronunţat: *ma-us*.

MAUSOLÉU, *mausolee*, s. n. Mormînt cu aspect şi dimensiuni monumentale, ridicat în memoria unor oameni iluştri, a unor eroi etc. V. c a v o u. *Am ajuns să cinstim, într-un mausoleu demn, acest simbol.* SADOVEANU, E. 61. *Măreţele mausolee de bronz şi marmură.* NEGRUZZI, S. I 192. ✧ F i g. *O, dormi în pace... În mausoleu-ţi mîndru, al cerurilor arc, Tu adorat şi dulce al nopţilor monarc!* EMINESCU, O. I 69.

— Pronunţat: *ma-u-*.

MAVROFÓR, *mavrofori*, s. m. (Învechit) Voluntar grec din unităţile de elită de sub conducerea lui Alexandru Ipsilante. *Chehaia-Beg nu lăsase picior de mavrofor.* GHICA, S. 21. *O să mă scriu între mavrofori!* FILIMON, C. 256.

MAXILÁR, *maxilare*, s. n. Fiecare dintre cele două oase ale feţei, în care sînt înfipte măselele şi dinţii; falcă. *Muşchii maxilarelor îi zvîcneau din ce în ce mai des.* V. ROM. februarie 1953, 49. *Se distinge bine efortul lui să-şi stăpînească tremurul prin încleştarea maxilarelor.* SAHIA, N. 39. ✧ (Adjectival) *Os maxilar.*

MAXÍLĂ, *maxile*, s. f. Fiecare dintre cele două piese chitinoase care înconjură gura insectelor, aşezate imediat deasupra buzei inferioare. *La fluturi mandibulele sînt foarte mici, iar maxilele sînt foarte lungi şi transformate într-o trompă.* ZOOLOGIA 73.

MÁXIM[1], *maxime*, s. n. Valoarea cea mai mare pe care o poate lua o mărime variabilă; maximum.

MÁXIM[2], **-Ă**, *maximi, -e*, adj. Care are dimensiunea, durata, intensitatea, valoarea etc. cea mai mare; foarte mare. *Porni cu viteză maximă la Bujoreni să-şi ia serviciul în primire.* MIRONESCU, S. A. 113.

MAXIMÁL, -Ă, *maximali, -e*, adj. (În e x p r.) *Preţ maximal* = preţ a cărui depăşire este interzisă de lege. *Se simţi cel mai focos partizan al preţurilor maximale.* C. PETRESCU, C. V. 61.

MÁXIMĂ, *maxime*, s. f. Gîndire formulată concis, exprimînd un principiu etic, o normă de conduită; aforism, sentinţă, adagiu. *Aceste era maximele pe care prinţul Cantemir întemeia politica sa.* NEGRUZZI, S. II 153.

MÁXIMUM s. n. Cea mai mare valoare (peste care nu se poate trece sau nu este necesar să se treacă); maxim. *Încleştaţi pe ciocanele de abataj, ca pe nişte mitraliere, ei* [minerii] *le mînuiesc cu repeziciune, cu maximum de putere de care sînt în stare.* BOGZA, V. J. 117. *Cînd nenea Iorgu o lua cu «nenişorule», însemna că a ajuns la maximum de indignare.* C. PETRESCU, S. 104. ✦ (Adverbial) Cel mult. *Cînd vine Iloveanu? — Cred, în maximum zece-douăsprezece zile.* C. PETRESCU, R. DR. 201. *Domnilor, în maximum trei zile vreau să avem ordine, linişte şi pace în judeţ!* REBREANU, R. II 226.

MAZAGRÁN, *mazagranuri*, s. n. Băutură răcoritoare preparată din cafea neagră foarte concentrată, în care se introduc bucăţele de gheaţă. *Auzi: două înghe-ţate, un mazagran!* C. PETRESCU, Î. I 5.

MÁZĂRE s. f. **1.** Plantă erbacee de cultură, din familia leguminoaselor, cu seminţe aproape sferice, în păstăi *(Pisum sativum)*. *Mazărea se aseamănă în cultură cu bobul.* PAMFILE, A. R. 188. ✦ (Cu sens colectiv) Păstăile tinere sau seminţele coapte, comestibile, ale acestei plante; mîncare pregătită din aceste seminţe. *Îi pune înainte tot ce mai bun avea, Orz, mazăre şi hrişcă.* NEGRUZZI, S. I 299.

2. Compuse: **mazăre-de-cîmp** = plantă asemănătoare cu mazărea **(1)**, care creşte prin semănături sau cultivată; serveşte ca nutreţ pentru vite *(Pisum arvense)*; **mazăre-sălbatică** = plantă erbacee agăţătoare, cu flori de culoare roşu-deschis *(Pisum elatius)*.

— Variantă: **mázere** (CREANGĂ, A. 99, ŞEZ. II 223) s. f.

MAZDRÁC, *mazdrace*, s. n. (Învechit şi popular) Lance sau suliţă lungă; p. e x t. măciucă ghintuită. *Generalul Isaiov ne-a îmbrăcat căzăceşte, ne-a dat mazdrace, ne-a pus pistol şi sabie la brîu.* GHICA, S. 18.

— Variante: **măsrác** (TEODORESCU, P. P. 482), **măzărác** (TEODORESCU, P. P. 293), **mazdrág** (PĂSCULESCU, L. P. 281) s. n.

MAZDRÁG s. n. v. **mazdrac.**

MÁZERE s. f. v. **mazăre.**

MAZÉTĂ, *mazete*, s. f. (Franţuzism rar) Persoană nepricepută la jocul de cărţi (la alte jocuri de noroc, p. e x t. la sport etc.). V. a g e a m i u. *Joci cărţi şi rîd toţi de tine ca de o mazetă.* CARAGIALE, O. II 127.

MAZÍL, *mazili*, s. m. (Ieşit din uz) **1.** Membru al unui rang inferior al boierimii format din boierii rămaşi fără slujbă şi din urmaşii acestora, sărăciţi cu timpul. *Cînd patria era în primejdie, se ridicau mazilii şi breslaşii.* BĂLCESCU, O. I 121. *Şi l-au pus* [la bir] *ca pe-un mazil.* ALECSANDRI, P. P. 275. *Duşmanii mi-l pun la bir, Şi nu-l pun ca p-un copil, Ci mi-l pun ca p-un mazil.* TEODORESCU, P. P. 325. ✧ (Adjectival) *Gloata boierilor mazili şi boiernaşilor.* ODOBESCU, S. I 73. ✦ Domnitor sau înalt demnitar scos din funcţie, destituit. *Îi dete pecetea împărătească în mîini, spuindu-i că el e mazil.* BĂLCESCU, O. II 77.

2. Membru al unui corp de cavalerie format din boierii scoşi din funcţii. (Atestat în forma *mazil*) *Călărimea sărdarului de mazili, care se alcătuia din toţi boierii ieşiţi din slujbă.* BĂLCESCU, O. I 14.

3. Om însărcinat cu strîngerea birurilor; vătășel în slujba boierilor, plătit din banii birului. *Vătămanul și cîțiva nespălați de mazili se purtau printre oameni de colo pînă colo.* CREANGĂ, A. 8. *Știa că răzeșii din Gisca îs cam ai dracului, mai ales că Ciopîrlă era și mazil.* CONTEMPORANUL, IV 299.

— Variantă: **mazîl** (IBRĂILEANU, S. 16) s. m.

MAZILÍ, *mazilesc*, vb. IV. Tranz. (Învechit) A îndepărta din domnie, a detrona; a scoate dintr-un post, dintr-o slujbă. *Se suia pe scaun și după șapte ani — hait — mazilit.* ALECSANDRI, T. 47. *Îl pîrîră la vizirul și izbutiră a-l mazili.* BĂLCESCU, O. I 185. *Adevăr e c-ai chitit, Pîn-a nu fi mazilit, Să desparți a ta domnie De a noastră-mpărăție?* ALECSANDRI, P. P. 210. ◇ Refl. pas. *Miron șezu în Polonia mai bine de un an pînă cînd se mazili Dumitrașcu Cantacuzino, succesorul Duchii vv.* BĂLCESCU, O. I 186. *Am auzit că s-a mazilit ispravnicul de Teleorman.* FILIMON, C. 137. ✦ (Azi, glumeț, cu privire la funcționari) A îndepărta dintr-o funcție, a destitui. *E mai de oaie cu șeful; îl mazilesc; să știi că-l mazilesc.* DAVIDOGLU, M. 78. ✦ Fig. A alunga, a îndepărta. *Tu cați să mă mazilești din inima copilei.* ALECSANDRI, T. 1233.

MAZILÍE, *mazilii*, s. f. (Învechit) Detronare, destituire, îndepărtare dintr-o funcție; mazilire. *Doi soli veniră de la-mpărăție Și aduc lui Țepeș știreaug și mazilie.* BOLINTINEANU, O. 46. *Hărăzi lui Mahomet Socoli carte de mazilie.* ODOBESCU, S. A. 150. *Mazilia lui Ipsilant și a lui Moruz... a adus războiul de la 1806.* GHICA, S. 27. *Deputații erau porunciți de Tomșa... să mijlocească mazilia lui* [Lăpușneanu]. NEGRUZZI, S. I 142. ✦ Starea celui mazilit; perioadă de timp petrecută în această stare. *Miron dimpreună cu alți boieri însoți pe Antonie vv. în mazilia lui la Constantinopol.* BĂLCESCU, O. I 185.

MAZILÍRE, *maziliri*, s. f. (Învechit) Acțiunea de a mazili; mazilie, detronare, destituire.

MAZILÍT, -Ă, *mazîliți, -te*, adj. (Învechit, despre domni, mitropoliți etc.) Detronat, scos din scaun sau din slujbă, destituit.

MAZÎL s. m. v. **mazil**.

MAZÚ s. n. (Învechit) Sumă care se adăuga la miza jocului de cărți. ✦ Ceea ce se dă pe deasupra, adaos. *Pe două consumății și-o guriță mazu.* CARAGIALE, O. I 207. *Halal de tine dacă vei ști... Să faci transporturi... cu cinstea mazu!* ALECSANDRI, T. I 118.

MAZÚRCĂ, *mazurci*, s. f. Dans național polonez, devenit apoi dans de salon. *Am învățat la pension și valțu și cotilionul și polca și mazurca și cadril... toate dansurile.* ALECSANDRI, T. I 147. *Se începu mazurca. Doamna B. juca cu lăncerul.* NEGRUZZI, S. I 64. ✦ Melodia după care se dansează acest dans. *Se așează la piano și cîntă o mazurcă de Chopin.* VLAHUȚĂ, O. A. II 75.

MAZÚT s. n. (Rar) Păcură.

MĂ interj. v. **măi**.

MĂCÁR adv. **1.** (Restrictiv) Cel puțin, barem. V. încalte, încai. *Acestea sînt fapte care, măcar pentru o bucată de vreme, nu se uită.* C. PETRESCU, A. 28. *Măcar din deal, așa ca-n zbor, S-arunce ochii-n jos spre văi, Spre sat, spre casa lor!* COȘBUC, P. I 232. *Dar lăsați măcar strămoșii ca să doarmă-n colb de cronici.* EMINESCU, O. I 151. ◇ (Urmat de conj. «dacă», «de» sau «să», formează loc. conj. cu care se introduc construcțiile optative) *Măcar de-ar ploua!* ▭ *Măcar dacă aș fi aghiotant de batalion, să merg călare.* CAMIL PETRESCU, U. N. 391. ◇ (În propoziții sau expresii negative, uneori împreună cu «nici») *Trecea prin pădure fără să-l doară măcar capul.* ISPIRESCU, L. 8. *Ea se uită, se tot uită, un cuvînt măcar nu spune, Ride doar cu ochii-n lacrimi, spărietă de-o minune.* EMINESCU, O. I 84. *N-ai spus nici măcar un cuvînt.* ODOBESCU, S. III 33.

2. (Cu nuanță concesivă) Chiar, încă. *Fă-mă, mamă, cu noroc, Și măcar m-aruncă-n foc.* CREANGĂ, P. 235. *Fie măcar aurit, Nu-l voi, nu-mi este dorit.* PANN, P. V. II 130. *Cînd mai vii tu pe la noi? Eu, mîndro, măcar și joi!* BIBICESCU, P. P. 37. ◇ Loc. conj. **Măcar de** (sau, rar, **dacă**) sau **măcar să** = chiar dacă. *Florico, ascultă, să știi că te iau de nevastă măcar de-ar fi orice!* REBREANU, I. 81. *Nu scap eu de tine, nici tu de mine, măcar de s-ar pune nu știu cine și cruciș și curmeziș.* ISPIRESCU, L. 63. **Măcar că** = deși, cu toate că. *Era zdravăn Pîrvu, măcar că-l supsese boala.* DUMITRIU, B. F. 100. *Tînărul, măcar că și-a întors privirile de multe ori pe calea umblată, nu a luat seama să mai vină cineva după el.* CARAGIALE, P. 43. *Nu se astîmpără nici în ruptul capului, măcar că au pățit multe.* CREANGĂ, P. 218. (Regional, fără conj. «că») *Vestitul crai, măcar e crai, Nu-i vrednic preț de trei surcele.* COȘBUC, P. II 228. *Căci cunoștea pe Vlad foarte bine, Măcar era în hainele străine.* BUDAI-DELEANU, Ț. 200.

3. (Popular, în legătură cu un pronume sau cu adverbe relative-interogative, echivalează cu «ori», «oricît», «oricine», «oricum») *Cioarei cît să-i cînți măcar, Ea tot îți va zice: gar!* PANN, P. V. III 40. *De s-ar gîlcevi și s-ar uri omul măcar cum pentru orice lucru.* ȚICHINDEAL, F. 153. *De-ar fi niște peștitori, Cheamă-i, maică, pe la noi, să le dăm și de mîncare, Doar m-a cere măcar care.* HODOȘ, P. P. 198. *Citu-i țara romînească Nu-i ca fat-ardelenească, Măcar cine ce gîndește, Măcar cum mi-o ocărăște.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 31.

— Accentuat și: *măcar*. — Variantă: (Mold.) **macár** (în Transilv. accentuat și *măcar*) adv.

MĂCĂÍ, pers. 3 *măcăie*, vb. IV. Intranz. (Despre rațe) A scoate strigătul caracteristic «mac-mac». *Rațele închise în coștirețe se trezeau măcăind.* CAMILAR, N. II 32. *Un cîrd de rațe s-a năpustit măcăind zgomotos.* SAHIA, N. 55.

— Variantă: **măcăni** (MACEDONSKI, O. III 110) vb. IV.

MĂCĂÍRE, *măcăiri*, s. f. (Rar) Acțiunea de a măcăi și rezultatul ei; strigătul raței. *Măcăirile, cotcudăcirile găinilor... turburară liniștea vecinătății.* MACEDONSKI, O. III 49.

MĂCĂÍT, *măcăituri*, s. n. Strigătul caracteristic al raței. *Întregul stol, la măcăitul grav al rățoilor, se ridica din baltă bătînd năprasnic din aripi.* SADOVEANU, O. VIII 205. *Au umplut îndată ograda cu piuit, cotcodăcit și măcăit.* C. PETRESCU, R. DR. 49.

MĂCĂITÚRĂ, *măcăituri*, s. f. Măcăit. *Rațele cele mari sălbatice... se zvîrliră spre cer cu măcăituri de spaimă.* SADOVEANU, A. L. 146.

MĂCĂLEÁNDRU, *măcălendri*, s. m. Pasăre mică de pădure, cu pene brune-măslinii pe spate, roșiatice pe piept și albicioase pe pîntece *(Erithacus rubecula)*. *A venit... un măcăleandru, care s-a așezat deasupra pe o crenguță.* SADOVEANU, D. P. 96. *Un sprinten și viu măcăleandru Zorit se abate din drum.* CAZIMIR, L. U. 17.

— Variantă: **macaleándru** (ALECSANDRI, P. A. 125) s. m.

MĂCĂNÍ vb. IV v. **măcăi**.

MĂCEÁȘĂ, *măceșe*, s. f. Fructul măceșului (și al altor arbuști din familia rozaceelor), de culoare roșie, cu coajă tare și aspră, acrișor la gust, întrebuințat pentru bogatul lui conținut în vitamina C. *Obrajii ei bălai, răsurați cu niște pajure roșietice ca măceașa.* DELAVRANCEA, S. 198.

— Pronunțat: *-cea-șă*.

MĂCÉL, *măceluri,* s. n. Ucidere de oameni în masă (mai ales în război, în acțiuni de reprimare, de opresiune etc.); masacru, carnaj. *Neron!... E Roma-n flăcări, în lacrimi și-n măcel.* MACEDONSKI, O. I 107. *Măcelul se-nfierbîntă, Luptătorii sînt piept la piept.* VLAHUȚĂ, O. A. II 119. *Acțiunea ținu mult și măcelul fu mare, cu pierdere mai multă din partea turcilor.* BOLINTINEANU, O. 262.

MĂCELÁR, *măcelari,* s. m. Persoană care se ocupă cu tăierea animalelor a căror carne se mănîncă, sau cu vînzarea cărnii acestora. *N-a mai văzut încă Lipova măcelar care junghie, taie și cîntărește ca dînsul.* SLAVICI, O. II 126. ✦ Fig. Om crud, ucigaș. *Baș-agaoa turcilor, Măcelarul frîncilor.* ALECSANDRI, P. P. 124.

MĂCELĂREÁSĂ, *măcelărese,* s. f. (Rar) Soție de măcelar; femeie care vinde carne. *Aci, și arătă cu mîna peste drum, stă Tana măcelăreasa.* ARDELEANU, D. 131.

MĂCELĂRÉSC, -EÁSCĂ, *măcelărești,* adj. De măcelar. *Cuțit măcelăresc.* ◇ *Ghiveci măcelăresc* = ghiveci gătit cu carne și multe legume.

MĂCELĂRÉȘTE adv. (Rar) În felul măcelarilor, ca măcelarii.

MĂCELĂRÍ, *măcelăresc,* vb. IV. Tranz. **1.** A ucide în mod sîngeros și în masă; a masacra. *Fără să țină samă de cuvîntul meu, domnul colonel Vartic a dat vina pe populație și a împușcat-o... a măcelărit-o.* CAMILAR, N. I 185. *Vestitul paharnic Lupul și căpitanul Buzdugan pradă și măcelăresc pe toți grecii din țară.* BĂLCESCU, O. II 22. *Noaptea măcelărește Cu cincizeci de măcelari, Tot agale și turci mari.* TEODORESCU, P. P. 538. ◇ Refl. pas. *La 1615, la Tăutești, se măcelăriră mișelește dărăbanii de către poloni.* BĂLCESCU, O. I 123.

2. (Rar) A tăia vite pentru consum.

MĂCELĂRÍE, *măcelării,* s. f. **1.** Prăvălie în care se vinde carne. *Dimineața de mult, cînd se deschid măcelăriile, se tîra și el afară și, șontîc-șontîc, venea să cerșească la ușa magherniților roșii.* GALACTION, O. I 311. *Măcelăriile curate, cu cărnuri frumos tăiate și puse în vederea trecătorilor.* SLAVICI, O. II 167.

2. (Rar) Măcel, masacru, măcelărire. *Privea măcelăria ce începuse.* NEGRUZZI, S. I 152.

MĂCELĂRÍRE, *măcelăriri,* s. f. Acțiunea de a măcelări și rezultatul ei.

1. Măcel. *Acuma măcelărire! Nici una din muierile ce căzură în mîinile voinicilor nu mai scăpa cu viață.* ISPIRESCU, U. 53. *Noaptea opri măcelărirea armatei musulmane și o feri de o destrucție totală.* BĂLCESCU, O. I 201.

2. (Rar) Desfacerea cărnii de consum în bucăți, separarea felurilor de carne. *Trebuia, înainte de toate, să-și dea părerea cît cîntărește carnea... apoi să facă măcelărirea în șasesprezece feluri de cărnuri.* SLAVICI, O. II 126.

MĂCELĂRÍT[1] s. n. Măcelărire; ocupația măcelarului.

MĂCELĂRÍT[2]**, -Ă,** *măcelăriți, -te,* adj. Ucis în mod sîngeros; ciopîrțit, schilodit. *Nu mai putu de bucurie cînd îi văzu* [pe zmei] *măcelăriți.* ISPIRESCU, L. 256.

MĂCÉȘ, *măceși,* s. m. (Și în forma *măcieș*) Arbust din familia rozaceelor, cu spini, cu flori roșii, trandafirii, galbene sau albe și cu fructe roșii *(Rosa canina);* rujă, cacadîr. *Privighetoarea... bătea din cînd în cînd melodios în preajma mea, într-un măcieș bătrîn.* SADOVEANU, N. F. 164. *Boschete de măcieș întindeau triumfale arcuri roze.* ANGHEL, PR. 57. *E umed cimbrul pe colină, Măceșii par o florărie.* MACEDONSKI, O. I 159.

— Variantă: **măciéș** s. m.

MĂCIÉȘ s. m. v. **măceș.**

MĂCINÁ, *mácin,* vb. I. Tranz. **1.** A preface grăunțele de cereale în făină, cu ajutorul pietrelor sau al valțurilor morii. *La moara lui Ghiță Lungu, pietrele măcinau boabe.* SADOVEANU, M. C. 126. *O, macină grîul mai bine Și-nvîrte-te roată mereu!* COȘBUC, P. I 65. *Atunci moara s-a pornit, Roțile și le-a-nvîrtit Și pe loc a măcinat Tot grîul cel secerat.* ANT. LIT. POP. I 622. (Absol.) *Chirică treierase, vînturase, măcinase.* CREANGĂ, P. 160. ◇ Fig. *Cît macină moara doi saci, măcinăm și noi două vorbe.* SADOVEANU, M. C. 29. ◇ Refl. pas. Fig. *Cîtă vorbă s-a măcinat aici ca, din ea, să iasă apă chioară și fum și vînt.* PAS, Z. IV 253. (Expr.) **Altă făină se macină acum la moară** v. făină. ✦ (Cu privire la alte boabe) A preface în pulbere cu ajutorul rîșniței sau al altor instrumente. *Mașini de măcinat cafea.* C. PETRESCU, Î. I 8. ✦ A frămînta. *Zadarnic se opri într-un colț și cercă să privească nepăsător la lumea care măcina glodul uliții.* SADOVEANU, O. VIII 155.

2. (Cu privire la alte lucruri decît cerealele) A preface în bucățele sau în pulbere, a fărîmița. *Răsturnați copacii-n codri, măcinați dealuri și stînci.* ALECSANDRI, P. III 237. ◇ Refl. Fig. *Credințele și hotărîrile se macină dacă le cîntărești mult și eu nu pot să nu le cîntăresc!* REBREANU, P. S. 142.

MĂCINÁR, *măcinari,* s. m. (Neobișnuit) Morar. *Frate morar, măi măcinar.* TEODORESCU, P. P. 140.

MĂCINÁRE, *măcinări,* s. f. Acțiunea de a măcina. (Fig.) *O mînie înfricoșată care se vădea... într-o măcinare necontenită a măselelor.* SADOVEANU, F. J. 413.

MĂCINÁT[1] s. n. Măcinare. *Oamenii, pîn' să le vină rîndul măcinatului, zăboveau cu drag la moara fermecată.* ANGHEL-IOSIF, C. L. 25.

MĂCINÁT[2]**, -Ă,** *măcinați, -te,* adj. (Despre boabe de cereale) Prefăcut în făină; (despre alte boabe) prefăcut în pulbere. *Cafea măcinată.* ◇ Fig. *Pas cu pas, suflînd greu, pedeștrii treceau prin neaua măcinată.* SADOVEANU, O. VI 123. ✦ (Despre alte obiecte) Fărîmat, distrus, ros. *În bazinul pătrat, cu marginile de piatră căzute și măcinate, apa de ploaie, neagră și putredă, răsfrîngea ochiuri tremurate de cer.* C. PETRESCU, A. 154.

MĂCINĂTÚRĂ, *măcinături,* s. f. **1.** Produs obținut prin măcinare; făină. ✦ Resturi de grăunțe fărîmițate.

2. Pămînt fărîmițat, rezultat al eroziunii și ruperii malurilor unui rîu cînd vin apele mari. *Măcinătura malurilor.*

MĂCINÍȘ, *măcinișuri,* s. n. Acțiunea de a măcina, măcinare. ✦ Ceea ce se macină; cerealele duse la moară pentru a fi măcinate. *Am avut azi mult măciniș.* SADOVEANU, O. VIII 65. ✦ Produs rezultat din măcinarea unor cereale. *Grîșul, urluiala sînt măcinișuri.*

MĂCIÚCĂ, *măciuci,* s. f. **1.** Capătul bulbucat al unui ciomag (provenind dintr-un nod bine rotunjit); p. ext. capătul îngroșat și rotunjit al altor obiecte. *Un băț de rădăcină cu măciuca cît un pumn de copil se înălța în aer lîngă Miron Iuga.* REBREANU, R. II 197. *La cap măciucă, La coadă măciucă, La mijloc nemică* (Furnica). GOROVEI, C. 162. ◇ Expr. **A i se face cuiva părul** (sau **chica**) **măciucă,** se spune cînd cineva e cuprins de o spaimă foarte mare. *Ei, cîte-a îndura bietul om, ți se face părul măciucă.* REBREANU, R. II 224. *Urlau dobitoacele de ți se făcea părul măciucă.* ISPIRESCU, L. 7. **A-i face cuiva părul** (sau **chica**) **măciucă** = a bate pe cineva. *Sună bine-n cobză, sună, Să nu-ți fac spetele strună Și chica măciucă.* ALECSANDRI, P. I 68.

2. Bîtă mare, mult îngroșată la unul din capete și adesea ferecată la celălalt. *Măciuca ghintuită, cu mînerul încrustat, era agățată dedesubtul lanțurilor.* V. ROM. decembrie 1953, 28. *Armele moldovenilor erau... sabia,*

paloșul, măciuca. BĂLCESCU, O. I 125. *Eu măciuc-am ridicat, Pe-amîndoi i-am și culcat.* ALECSANDRI, P. P. 249. ◇ Expr. **A lovi cu o măciucă două capete** = a obține două rezultate printr-o singură acțiune. ✦ Lovitură dată cu o asemenea bîtă. *Bată-te crucea, ciocoi, De te-oi prinde-n sat la noi, Să-ți dau măciuci să te moi.* TEODORESCU, P. P. 293.

MĂCIUCĂRÍȚĂ, *măciucărițe,* s. f. Unealtă cu ajutorul căreia se culegea măciuca de pe jos, din fuga calului. *Bouarul, din zbor, culese de jos ghioaga cu măciucărița.* SADOVEANU, O. VIII 84.

MĂCIUCHÍȚĂ, *măciuchițe,* s. f. Măciucuță. *Măciuchița glava Cunjură dumbrava* (Ochii). GOROVEI, C. 250.

MĂCIUCÚȚĂ, *măciucuțe,* s. f. Diminutiv al lui măciucă (1). *Măciucuța grabnică Încunjură dumbravnică* (Albina). GOROVEI, C. 9.

MĂCIULÍE, *măciulii,* s. f. Capăt bulbucat, îngroșat și rotunjit al unor obiecte. *Sub umflătură răsar bube mici, cît măciulia chibritului.* STANCU, D. 278. *Vîntură în aer măciulia de argint a bastonului, în care soarele scăpără cîteva fulgere.* I. BOTEZ, ȘC. 112. *Un buzdugan cu măciulia numai de plumb gol.* ISPIRESCU, U. 123. ✦ Capsulă. *Unii s-au prăpădit de pojar, alții de fiertură de măciulii de mac.* SADOVEANU, M. C. 8.

MĂCRÍȘ s. n. 1. Plantă erbacee, cu frunze mari acrișoare, care crește prin pajiști sau se cultivă ca plantă alimentară și medicinală *(Rumex acetosa). Borșul lung, fiert cu urzici, știr, măcriș și crupe.* CAMILAR, N. I 271. ◇ *Sare de măcriș* = numele popular al acidului oxalic.

2. Compuse: **măcrișul-iepurelui** = plantă erbacee, fără tulpină, cu frunzele în formă de trifoi, cu flori albe sau alb-roșietice *(Oxalis acetosella). Mă rog, n-ai putea să-mi spui dumneata dacă în țara fericită a miresmelor se găsește măcrișul-iepurelui?* HOGAȘ, M. N. 107; **măcrișul-calului** = ștevie.

MĂDĂRÍ, *mădăresc,* vb. IV. Refl. (Regional) A se alinta, a se răsfăța. *Pițigoii... se mădăresc și ei cîntînd.* MARIAN, O. II 152. ✦ A face mofturi, a face nazuri. *Așa-s fetele rușinoase, se mădăresc la măritat.* CONTEMPORANUL, VII 14.

MĂDĂRÎT, -Ă, *mădăriți, -te,* adj. (Regional) Alintat, răsfățat. *Copil mădărit.* ȘEZ. II 187. ◇ Fig. *Dorul tău e mădărit Trebuie-n brațe-nvelit.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 109.

MĂDULÁR, (1) *mădulare* și *mădulări,* s. n., (2) *mădulari,* s. m. 1. Parte, membru al corpului. *O dureau toate mădulările, n-avea putere să miște un deget.* SADOVEANU, P. M. 243. *Florea Cazacu porni să-și mai dezmorțească mădularele.* SANDU-ALDEA, U. P. 139. *Șidea pe un jilț în balcon, încălzindu-și slăbitele mădulări la razele soarelui.* NEGRUZZI, S. I 293.

2. (Învechit) Membru al unei societăți, al unei organizații etc. *Academia, care admirase superioritatea și întinderea talentelor prințului Cantemir în cursul învățăturilor sale, îl alese curînd de mădular al său.* NEGRUZZI, S. II 144. *Am avut norocire a face cunoștință cu mai mulți învățați însemnați, mădulari a Academiei.* KOGĂLNICEANU, S. 196.

MĂDULĂRÍ, *mădulăresc,* vb. IV. Tranz. (Regional) A bate zdravăn, a omorî în bătăi, a cotonogi. *Ieri m-au opărit, astăzi m-au mădulărit cu totul... mă mir că se mai ține sufletu-n mine!* SBIERA, P. 239.

MĂDUVĂ s. f. 1. Substanță moale aflată în interiorul oaselor, care ia parte la formarea sîngelui și ajută la formarea țesutului osos. *Trecînd desculți prin vad... ne degera măduva-n oase de frig.* CREANGĂ, A. 116. ◇ *Măduva spinării* = parte a sistemului nervos central, aflată în interiorul coloanei vertebrale, care are ca funcție principală coordonarea reflexelor medulare și conducerea știrilor la centrii nervoși. ◇ Expr. **Pînă în măduvă** sau **pînă în** (sau **la**) **măduva oaselor** = profund, adînc. *Răsărea un soare, Anghelache, de te pătrundea pînă la măduva oaselor.* PREDA, Î. 90. *Roasă pînă-n măduvă se surpă Putredă, o-ntreagă-mpărăție.* BENIUC, V. 41. *Sînt înveninat pînă în măduvă și pînă în vîrful degetelor.* SADOVEANU, P. M. 126.

2. Zona centrală a tulpinii plantelor, puternic dezvoltată în unele cazuri (de ex. la soc). *Stătea posomorît, ca un copac cu măduva uscată.* REBREANU, I. 27. *Să pună... Măduvă de soc, Fir de busuioc, Să fiarbă la foc.* COȘBUC, P. II 148. *Ce-i înalt cît pădurea Și nu vede de fel lumea?* (Măduva, inima copacului). GOROVEI, C. 227.

3. Fig. (Rar) Partea cea mai importantă, cea mai bună, cea mai prețioasă a unui lucru; esență, miez.

MĂGÁN adv. (Regional, numai în expr.) **De măgan** = de la sine, din proprie voință, nesilit de nimeni. *Scrisorică de pe ban, Nu m-ai urît de măgan.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 254.

MĂGÁR, *măgari,* s. m. 1. Animal din familia calului, mai mic decît acesta, cu părul de obicei sur, capul mare și urechile lungi, întrebuințat ca animal de povară; asin *(Equus asinus). Cînd omul dete toate lucrurile jos, măgarul rămase cu urechile pleoștite, cu genunchii îndoiți.* GÎRLEANU, L. 28. *Eu, a zis Ion către ascultătorii de la masă, eu știu ce glas are măgarul.* CARAGIALE, P. 25. *Nebunul n-asudă nici la deal, nici la vale... Șede pe măgar și caută măgarul.* NEGRUZZI, S. I 248. ◇ Expr. **A nu fi nici cal, nici măgar** = a nu avea o situație precisă. **A ajunge din cal măgar** v. cal. **A face** (pe cineva) **din cal măgar** v. cal.

2. Fig. Calificativ dat unui om prost, nătîng, încăpățînat sau obraznic, prost crescut. *Nu rîde la front, măgarule! se răstește Macedon.* REBREANU, I. 15.

MĂGĂDĂU, *măgădăi,* s. m. (Regional) Bărbat mare la trup; vlăjgan, lungan. *Odată mă pomenesc cu o matahală lîngă mine. — Al cui ești, mă? a vorbit măgădăul.* PREDA, Î. 50. *Joe, după ce se făcu măgădău mare, răsturnă pe tat-său din scaunul domniei.* ISPIRESCU, U. 82.

— Variantă: **mîgădán** (VLAHUȚĂ, la TDRG) s. m.

MĂGĂOÁIE, *măgăoi,* s. f. Sperietoare de păsări; ființă imaginară, urîtă; matahală. (Atestat în forma *magaoaie) Mireasa arată ca o magaoaie — zău, ca o magaoaie.* STANCU, D. 179.

— Variantă: **magaoáie** s. f.

MĂGĂRÉSC, -EÁSCĂ, *măgărești,* adj. 1. De măgar, al măgarului. *Acest sfat măgăresc, Măgarii cu un glas îl îmbunătățesc.* DONICI, la TDRG. ✦ Fig. (Despre vorbe, fapte etc.) Prostesc, obraznic, grosolan. *Purtare măgărească.*

2. (Popular; în expr.) *Tuse măgărească* = tuse convulsivă, v. convulsiv. *După cuptiori se auzi întîi un gemăt și apoi un plîns de copil, întrerupt... de tuse măgărească.* CONTEMPORANUL, III 923.

MĂGĂRÉȘTE adv. Ca măgarii, în felul măgarilor.

MĂGĂRÉȚ[1], *măgăreți,* s. m. (Rar) Măgar (2). *Poate are el dreptate, păcătosul și măgărețul dracului!* SADOVEANU, P. M. 146.

MĂGĂRÉȚ[2], **-EĂȚĂ,** *măgăreți, -e,* adj. (Rar) De măgar, măgăresc. ✦ Fig. (Despre viață) Chinuit, bătut de nevoi, nefericit. *Viață măgărească... Am oarecare suferință. Încă nu i-au dat doctorii de rost.* SADOVEANU, P. M. 185.

MĂGĂRÍE, *măgării,* s. f. Faptă sau vorbă prostească; neghiobie, nerozie, obrăznicie, impertinență.

MĂGĂRÍȚĂ, *măgărițe,* s. f. Femela măgarului. — Accentuat și: *mă̂gărită.*

MĂGĂRÚȘ, *măgărași,* s. m. Diminutiv al lui măgar. *Îmi rămase deodată stăruitoare, înaintea ochilor, figura cuminte și deșteaptă a măgărușului meu Vasilache.* SADOVEANU, O. VI 65. *Merg pe cale tot cîntînd, Din cavale șuierînd, Ciobănașii tot jucînd, Măgărușii tot zbierînd.* TEODORESCU, P. P. 679.

MĂGHERÁN s. m. v. **maghiran.**

MĂGHIRÁN s. m. v. **maghiran.**

MĂGUIÁȚĂ, *măguițe,* s. f. (Mold.) Mogîldeață. *Cînd ajunse la pod... iată că-i ieșă înainte o măguiață și-i sparie caii.* MARIAN, O. II 99.

MẮGULĂ s. f. v. **măgură.**

MĂGULEÁLĂ, *măguleli* și *măgulele,* s. f. Vorbă care măgulește, lingușeală. *Mama... crezîndu-le toate lăptoase după răbuș cum i le spusesem eu cu măgulele, mi-a dat și de mîncare.* CREANGĂ, A. 61. *Trimițîndu-i măgulele Ș-un poclon de zece pungi.* ALECSANDRI, P. P. 179.

MĂGULÍ, *măgulesc,* vb. IV. **1.** Tranz. A face plăcere cuiva prin vorbe sau fapte, a satisface amorul propriu sau vanitatea cuiva; a linguși, a adula, a flata. *Știi tu cine te judecă și cine te măgulește?* ARGHEZI, P. T. 77. *Atențiunea dumitale m-a măgulit foarte.* CARAGIALE, O. VII 501. *Măgulit e fiecare Că n-ai fost mai mult ca dînsul.* EMINESCU, O. I 134.

2. Refl. (Învechit) A se amăgi, a se împăca. *Să stai cu turcii fără a te măguli însă că vei dobîndi ceva.* GHICA, A. 598. *Nu te mai măguli cu o nădejde ce niciodată nu se poate împlini.* NEGRUZZI, S. I 25.

MĂGULÍRE, *măguliri,* s. f. Acțiunea de a măguli; lingușire, încîntare. *Măgulirea de a vedea venindu-ți în ajutor bărbați de litere distinși.* MACEDONSKI, O. IV 89. *Nu mă amăgesc însumi cu deșerte și pretențioase măguliri.* ODOBESCU, S. III 511.

MĂGULITÓR, -OÁRE, *măgulitori, -oare,* adj. Care măgulește, care conține sau exprimă o măgulire. *Acest cercetător va deduce despre noi lucruri puțin măgulitoare.* GALACTION, O. I 337. *Cezar Bolliac nu a găsit că zice prea mult, exprimîndu-se în niște termeni din cei mai măgulitori și călduroși.* MACEDONSKI, O. IV 14. *Nu ascunde simțiminte adevărate sub vorbe măgulitoare și fățarnice.* BOLINTINEANU, O. 339. ◇ (Adverbial, atestat în forma *măgulitori*) *Nevestele... încep a-i lua cu vorba și a-i dezmierda care de care mai măgulitori.* CREANGĂ, P. 14. ◇ (Substantivat) *Au doar ție se cuvine a-nmulți măgulitorii Ce aleargă cu cățuia tămîind stăpînitorii?* CONACHI, P. 258.

MĂGURĂ, *măguri,* s. f. Deal, p. ext. munte mic, izolat; movilă. *Amurgul palid a-nceput să scadă... Se ivesc departe măguri de hotar.* TOPÎRCEANU, B. 13. *Pale de umbră se lățesc pe măguri.* VLAHUȚĂ, O. A. 418. *Peste vîrful munților, Prin ceața măgurilor.* CREANGĂ, P. 220. — Pl. și: (învechit) *măgure* (ODOBESCU, S. II 141). — Variantă: **măgulă,** *măgule* (ODOBESCU, S. II 141), s. f.

MĂGURÍCĂ, *măgurele,* s. f. Diminutiv al lui măgură. (Fig.) *Ciucurele, măgurele Merg pe drum înșirățele; Ciucur, măgur Șede-n drum, Trage din liulea la scrum.* SBIERA, P. 322.

MĂHĂLÓS, -OÁSĂ, *măhăloși, -oase,* adj. (Regional) Mare, voluminos, mătăhălos.

MĂHĂNÍ, pers. 3 *măhăne,* vb. IV. Intranz. (Regional, despre rațe) A măcăi. *A început femeia a se văicări... Găina a cloncăni, Rața a măhăni, Gîsca a gîgăi.* PĂSCULESCU, L. P. 136.

MĂI interj. **1.** (Familiar) Cuvînt cu care ne adresăm uneia sau uneori mai multor persoane masculine; p. ext. și uneia sau mai multor femei. *Ia ascultați, măi, dar de cînd ați pus voi stăpînire pe mine, zise Gerilă.* CREANGĂ, P. 253. ◇ (Întărit prin pronume) *Tu, măi, ești bun de trăit în pădure cu lupii.* CREANGĂ, P. 252. ◇ (Urmat de substantive la vocativ) *Măi fraților! zise Botgros cu mare mîhnire, cine știe dacă ne-om mai întîlni!* SADOVEANU, O. I 114. *Apoi, dă, măi nevastă, sîngele apă nu se face.* CREANGĂ, P. 38.

2. (Mai ales repetat) Exclamație prin care se exprimă uimirea, mirarea, nedumerirea, neîncrederea. *Măi, măi! se minună profesorul.* C. PETRESCU, R. DR. 126. *Măi, măi, măi, că multe-ți mai văd ochii!* CREANGĂ, P. 241.

— Variantă: **mă** (CREANGĂ, P. 45, BIBICESCU, P. P. 37, TEODORESCU, P. P. 120) interj.

MĂICULEÁNĂ s. f. (Popular) Măicuță. *Maică, măiculeana mea, Auzi-mi tu jalea mea?* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 192.

MĂICULÍȚĂ, *măiculițe,* s. f. Măicuță. *Hei, mare, apă sărată, Ești cu lacrimi mestecată; Lacrimi de-a voinicilor De dorul mîndruțelor Și de-al măiculițelor.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 351. ◇ (Cu valoare de interjecție) *Măiculiță, spada mea săracă, Oare de te-oi scoate eu din teacă? Uite-n zare, oamenii așteaptă, Cearcă să le-aduci o zi mai dreaptă!* BENIUC, V. 21.

MĂICUȘOÁRĂ, *măicușoare,* s. f. (Rar) Măicuță. *Scoală, maică, măicușoară, De-mi fă albă turtișoară.* TEODORESCU, P. P. 204.

MĂICÚȚĂ, *măicuțe,* s. f. **1.** Diminutiv al lui maică (1). *Era să-l las, măicuță, Cu gluma și să tac?* COȘBUC, P. I 266. *Eu cerc un aspru dor De măicuța mult iubită.* BOLINTINEANU, O. 90. *Cînd măicuța m-a scăldat...* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 18. ◇ (Apelativ dezmierdător, la vocativ, cu care o femeie se adresează copilului ei sau unei persoane dragi) *Corbeo, maică, mai trăiești?... Că, de-i fi, măicuță, mort, Să dau la popa d-un ort.* TEODORESCU, P. P. 518. ✦ Termen de respect cu care ne adresăm unei femei (mai) în vîrstă (de la țară). *Cine-i acolo?...* — *Om bun, măicuță!* CREANGĂ, P. 90.

2. Călugăriță; termen cu care se adresează cineva unei călugărițe. *În satul liniștit și curat din jurul mănăstirii Văraticului, măicuțele se strecurau pe ulicioare lin, nici nu li se simțeau pașii.* SADOVEANU, O. VII 220.

MĂIÉSTRĂ adj. f. v. **măiestru.**

MĂIESTRÉȘTE adv. (Rar) Cu măiestrie, cu artă, iscusit, dibaci. *Straturi de cărămidă... se alternă măiestreșteu cu așternuturi de un moloz țeapăn.* ODOBESCU, S. I 388.

MĂIESTRÉȚ, -EÁȚĂ, *măiestreți, -e,* adj. (Învechit, rar) **1.** Care face un lucru cu măiestrie, plin de măiestrie; talentat. *Poeții măiestreți ai școalei alexandrine.* ODOBESCU, S. I 204.

2. Care este făcut cu măiestrie. *Ochiul trebuia să fie deprins spre a descifra acel tainic și măiestreț dedal.* FILIMON, C. 179.

MĂIESTRÍ, *măiestresc,* vb. IV. Tranz. (Rar) A lucra ceva cu mare pricepere, cu deosebită îndemînare, a executa artistic. *Lăutarii măiestriră hore nalte și urări adînci.* EMINESCU, N. 29.

MĂIESTRÍE, (2) *măiestrii,* s. f. **1.** Pricepere, dibăcie, iscusință deosebită. *Fusese furat de măiestria sa în muncă, de siguranța cu care stăpînea motorul.* MIHALE, O. 169. *Eminescu valorifică cu o măiestrie nemaiîntîlnită virtualitățile estetice ale limbii romîne.* ROSETTI, S. L. 54. *Intriga dramei e condusă cu măiestrie.* GHEREA, ST. CR. II 46. ◇ *Măiestrie artistică* = totalitatea elementelor pe care le pune în valoare artistul în procesul creației, pentru a realiza desăvîrșirea unei opere de artă.

2. (Învechit, concretizat) Lucrare, operă, creație de artă; capodoperă. *Se întîmplă ca popoarele... să aibă obiecte și măiestrii păstrate din vechime.* ODOBESCU, S. II 107. ✦ (Mai ales la pl.) Diferite obiecte, instrumente lucrate artistic. *Ba eu, cuscră Ileană, i-oi alcătui, într-o punguță de piele, măiestriile acestea și le-a purta cu sine.* SADOVEANU, N. F. 77.

3. (Învechit) Ocupație, îndeletnicire, meserie; meșteșug. *Secolul al XIX-lea... prin mecanică și prin chimie a transformat toate artele și măiestriile.* GHICA, S. A. 27.

MĂIESTRÍT, -Ă, *măiestriți, -te,* adj. (Rar) **1.** Lucrat cu măiestrie; ingenios, artistic. *Făcu un grajd măiestrit pentru iapă.* ISPIRESCU, L. 80. *Părul-i... e ridicat cu o măiestrită eleganță, sub podoaba artistică de pe creștet.* ODOBESCU, S. III 57. ✧ (Adverbial) *Sprîncenele... Ce o singură trăsură măiestrit le încondeie.* EMINESCU, O. I 79.

2. Iscusit, abil, măiestru. *Aiestea-s* [făcute] *de mînile lui măiestrite.* ȘEZ. IX 123.

MĂIÉSTRU, -IÁSTRĂ, *măieștri, -iestre,* adj. **1.** (Astăzi mai ales la feminin) Foarte priceput, iscusit, îndemînatic, abil, ingenios. *Ca o horbotă lucrată de o mînă răbdătoare, măiastră, era creasta Bucegilor.* PAS, L. II 156. *Tu ești ca o vioară, în care sînt închise toate cîntările, numai ele trebuiesc trezite de o mînă măiastră.* EMINESCU, N. 54. ✧ (Substantivat) *Calul bătrîn, un măiestru, Nu-l poți învăța-n buiestru.* PANN, P. V. III 154. ✦ Realizat în mod iscusit, minunat. *Cîntarea măiastră din codrii cărunți Dă strunelor mele povață.* GOGA, C. P. 52. *Tot mai citesc măiastra-ți carte, Deși ți-o știu pe dinafară.* VLAHUȚĂ, O. A. 49. *Paiangenul se apropie de musca prinsă în mreja măiastră.* SLAVICI, N. II 128. ✧ (Adverbial) [Eminescu] *a restituit poporului — măiestru șlefuite — diamantele sufletului generațiilor acestui neam.* SADOVEANU, E. 83. *Draperiile de pe femei erau... măiestru răsucite pe daltă.* GALACTION, O. I 122.

2. (În basme) Înzestrat cu însușiri miraculoase. *Mă leapăd de puterea mea cea măiastră.* ISPIRESCU, L. 188. *Și la fata cea măiastră El își pleacă un genunchi.* EMINESCU, L. P. 146. ✧ *Pasăre măiastră* = pasăre fabuloasă care are puterea de a lua diferite înfățișări și de a vorbi ca oamenii. *Pe umărul ei cînta o pasere măiastră.* EMINESCU, N. 67. *E pasăre măiastră... adresați-i orice întrebare, ea va răspunde.* ALECSANDRI, T. I 417. *Fă-mă-o pasăre măiastră, Să zbor la maica-n fereastră.* ȘEZ. VII 166.

— Variante: **măiéstră** (ODOBESCU, S. III 57), **maiéstră** (MACEDONSKI, O. I 96) adj. f.

MĂIETOÁRE, *măietori,* s. f. (Transilv.) Construcție într-o gospodărie sătească în care se păstrează păioasele, nutrețul etc.; șură.

MĂIÚG, *măiuge,* s. n. **1.** Ciocan de lemn cu care se bate cînepa de toamnă, uscată, pentru ca să se frîngă.

2. (Neobișnuit) Buzdugan. *Măiug de aur și de pietre scumpe.* ODOBESCU, S. III 634.

MĂIÚȚ, *măiuțe,* s. n. Diminutiv al lui m a i [3]; lopățică cu care se bate cînepa.

MĂJÁR s. m. v. **măjer.**

MĂJĂRÍT s. n. (Învechit și regional) Negoț de pește. ✦ Impozit, taxă percepută pentru negoțul de pește.

MĂJÉR, *măjeri,* s. m. (Învechit și regional) Pescar; negustor sau cărăuș de pește. *Vine știre bună și despre peștele închis în bălți în fiece primăvară, pe care măjerii îl prind apoi cu hărnicie.* SADOVEANU, F. J. 487.

— Variantă: **măjár** s. m.

MĂLÁC s. m. v. **malac.**

MĂLÁI s. n. (Și cu pronunțare regională *malai*) **1.** Făină de porumb; p. e x t. (regional) făină în general. *Doi pumni de mălai ia mama din copaie.* STANCU, D. 51. *Nu-mi văz capul de necaz. Uite cîți așteaptă să le fac mălai.* SADOVEANU, M. C. 29. *Ar fi trebuit să-i prezenți... prepelițe tăvălite în mălai.* ODOBESCU, S. III 39.

2. Aliment preparat din aluat de făină de porumb, dospit și copt în cuptor; înlocuiește uneori pîinea de grîu; turtă de făină de porumb, frămîntată cu lapte. ✧ F i g. *Moșneagul a rămas pleșuv și spetit de mult ce-l netezise baba pe cap și de cercat în spatele lui cu cociorva, dacă-i copt malaiul.* CREANGĂ, P. 294. ✧ E x p r. **Și-a trăit traiul, și-a mîncat mălaiul** = a îmbătrînit, s-a învechit, s-a perimat. *De mult v-ați trăit traiul, V-ați mîncat de mult mălaiul.* ALECSANDRI, P. I 207. **Mălai mare** = poreclă dată unui om bleg, prostănac sau unui om care mănîncă mult. *Lui Filimon îi plăcea traiul bun; amicii săi îl poreclise mălai mare, fiindcă mînca bine.* GHICA, S. 66.

3. (Regional) Porumb. *Frunză de mălai.* ȘEZ. I 73.

4. (Regional) Mei. *Mălaiul, păsatul sau meiul se cosește după ce i s-au secerat spicele.* PAMFILE, A. R. 150. *Cînd te-i sătura de strujit pene, vei pisa malai.* CREANGĂ, P. 5. *Mare zgîrcit ți! Îi în stare să taie un fir de mălai în opt.* ALECSANDRI, T. I 316. ✧ E x p r. **Vrabia mălai visează** = fiecare se gîndește la ceea ce-i place mai mult.

MĂLĂCÍNĂ, *mălăcini,* s. f. (Regional) Busuioc.

MĂLĂIÁȘ, *mălăiașe,* s. n. (Și în forma *mălăieș*) Diminutiv al lui m ă l a i **(2).** *Ușa mamei descuieți Că mama v-aduce voua... Mălăieș în călcăieș.* CREANGĂ, P. 20. *La casa măicuții mele, Mîncam mălăiaș cu mere.* BIBICESCU, P. P. 112.

— Variantă: **mălăiéș** s. n.

MĂLĂIÉR, *mălăieri,* s. m. (Neobișnuit) Căruțaș. *Țăranul care cumpără peștele de la căruțașii ce umblă prin sate, așa-zișii mălăieri... plătește cu mult mai scump decît dacă l-ar lua de la o prăvălie.* ANTIPA, P. 722.

MĂLĂIÉȘ s. n. v. **mălăiaș.**

MĂLĂIÉȚ, -IÁȚĂ, *mălăieți, -e,* adj. (Despre fructe) Moale, făinos, fărîmicios; prea copt. *Pară mălăiață.* ✧ E x p r. **(Pică) pară mălăiață în gura lui Nătăfleață,** se zice despre un om leneș, care așteaptă să-i vină toate de-a gata. ✧ (Substantivat) *Pepenii galbeni... se numesc... mălăieți cînd sînt moi.* PAMFILE, A. R. 175. ✦ F i g. Moale, lipsit de energie; p. e x t. prostovan. *Iubirea fără dojană nu-i iubire deplină, sinceră, cinstită. E doar un sentimentalism comod, mălăieț și laș.* V. ROM. iulie 1953, 261.

MĂLĂÍȘTE, *mălăiști,* s. f. Loc pe care s-a cultivat porumb sau mei; porumbiște.

MĂLĂÚȚ, *mălăuțe,* s. n. (Regional) Mălăiaș. *Femeile care au copii mici pentru ei fac mălăuțe.* ȘEZ. V 52.

MĂLCÍ vb. IV v. **mîlci.**

MĂLDĂRÉL, *măldărele,* s. n. (Rar) Diminutiv al lui m a l d ă r; grămăjoară. *Ia coasa și gresia Și-mi cosește cînepa, Fă-o apoi măldărele.* PAMFILE, A. R. 171.

MĂLDĂRÍ, *măldăresc,* vb. IV. T r a n z. (Rar) A face maldăr(e), a așeza, a clădi, a aduna în maldăr. *În loc de căciuli aveau paie măldărite în cap.* GORJAN, H. IV 197.

— Variantă: (regional) **mălduri** (CONTEMPORANUL, VIII[II] 2) vb. IV.

MĂLDĂRÚȘ, *măldărușe,* s. n. Măldărel. *Se smulge sovîrful din pămînt, cu rădăcină cu tot, și se fac snopișori sau măldărușe.* PAMFILE-LUPESCU, CROM. 134.

MĂLDURÍ vb. IV v. **măldări.**

MĂLÍN, *mălini*, s. m. **1.** Arbust din familia rozaceelor, cu frunze asemănătoare celor de prun, cu flori albe mirositoare, în ciorchine *(Prunus padus)*. *Mălinii înfloriți își revărsau miresmele tari asupra cerdacului.* SADOVEANU, O. I 344. *Din albele crenguțe de mălin, Petale mici cu palide nervuri Îmi plouă tot parfumul din păduri.* CAZIMIR, L. U. 9.
2. (Transilv.) Liliac.
— Variantă: **mălínă** s. f.

MĂLÍNĂ[1] s. f. v. **mălin.**

MĂLÍNĂ[2], *măline*, s. f. (Mai ales la pl.) Fructul mălinului (1), de culoare neagră, asemănător cu o cireașă mică.

MĂLURÁ, pers. 3 *mălurează*, vb. I. R e f l. (Despre cereale) A se îmbolnăvi de mălură.

MĂLURÁT, -Ă, *mălurați, -te*, adj. (Despre cereale) Atacat de mălură. *Grîu mălurat.*

MĂLÚRĂ s. f. Boală a grîului și a altor păioase, cauzată de o ciupercă microscopică, care distruge sămînța, umplînd boabele cu o pulbere de culoare neagră, formată din sporii ciupercii. ✦ (Cu sens colectiv) Boabe atinse de această boală; pulberea neagră din interiorul lor. *Cu o traistă de boabe, mai mult mălură și neghină, ne-am ales.* STANCU, D. 99. *Ca mălura de negri sînt ochii ei duioși.* COȘBUC, P. II, 195.
— Accentuat și: *mălură.*

MĂLURÍCI, *mălurici*, s. m. Plantă erbacee din familia leguminoaselor, cu rizom noduros și cu flori roz-purpurii; fructul este o păstaie care la maturitate are o culoare brună *(Orobus variegatus)*; orăstică.

MĂLURÓS, -OÁSĂ, *măluroși, -oase*, adj. Mălurat. (F i g.) *Odorul mamei, odorul mamei! îngîna mama Stanca, legănîndu-și fata pe pieptul ei zbîrcit, măluros și mort.* DELAVRANCEA, S. 36.

MĂLÚȚ, *măluțuri*, s. n. Diminutiv al lui m a l. *Cîntă cucul pe măluț.* SEVASTOS, C. 87.

MĂMĂLIGÁR, *mămăligari*, s. m. Termen injurios folosit în trecut la adresa țăranilor (a căror hrană de bază era mămăliga). *Întîi și-ntîi, măi mămăligarule măi... pe mine să nu mă iei cu «om bun».* CAMILAR, N. I 315. *Elena face haz de acești mămăligari.* BOLINTINEANU, O. 439.

MĂMĂLÍGĂ, *mămăligi*, s. f. Aliment preparat din făină de porumb, fiartă cu apă pînă se îngroașă (și care, mai ales la țară, înlocuiește pîinea). *Pe cînd Guzgan răstoarnă Mămăliga din ceaun, Din clopotniță Tăun Sun-a-furisit din goarnă.* COȘBUC, P. I 326. *Am găsit pe-o teșitură un boț de mămăligă de-am mîncat.* CREANGĂ, O. A. 187. ✧ E x p r. **A pune de mămăligă** = a pune să fiarbă apă pentru a face mămăligă. *Ia grăbește, Irino, de fă focu și pune de mămăligă.* BUJOR, S. 59. **A o pune de mămăligă** = a da greș, a încurca lucrurile, a o păți; a o sfecli, a nu putea ieși dintr-o situație grea, dintr-o încurcătură. *De piere zmeoaica, îi crapă și fiul; atunci împărăția zmeilor a pus-o de mămăligă.* RETEGANUL, P. III 36. *Măi Chirică, d-apoi știi că și boieriul, cîtu-i de boieri, a pus-o de mămăligă.* CREANGĂ, P. 161. ✦ F i g. Om moale, lipsit de energie și de inițiativă. *Toți — niște mămăligi!* GALAN, Z. R. 296. ✧ (Adjectival) *Am fost mai mămăligă decît alții și m-am lăsat potopit de rușine și de necaz.* PAS, L. I 147.

MĂMĂLIGÓI, *mămăligoaie*, s. n. **1.** Mămăligă mare.
2. (Regional) Făcăleț, melesteu. *Făina în ceaun se mestecă prin ajutorul unui băț cu sau fără lopățică la un capăt numit făcăleț... mămăligoi și mestecător.* PAMFILE, I. C. 195.

MĂMĂLIGÓS, -OÁSĂ, *mămăligoși, -oase*, adj. (Despre oameni) Lipsit de energie, molîu, bleg. *Mai bine moartea decît așa... bărbat sicîit și mămăligos.* VLAHUȚĂ; la TDRG.

MĂMĂLIGÚȚĂ, *mămăliguțe*, s. f. Mămăligă. *Cîțiva cățel de usturoi cu care vor îndulci mămăliguța aceea.* CAMILAR, N. II 384. *Fetele mari umblau iute încolo și încoace, aducînd mămăliguța fierbinte pe șervete curate.* SADOVEANU, O. VI 237. *Găsi un om orb, ce-și mînca mămăliguța cu lapte dulce.* ISPIRESCU, L. 262.

MĂMĂRÚȚĂ, *mămăruțe*, s. f. (Transilv.) Buburuză.

MĂMÍCĂ s. f. Diminutiv al lui m a m ă. *Nicu, fricos, nu mai aștepță glasul mămicăi și se retrase grabnic după portiță.* REBREANU, R. II 31.
— Forme gramaticale: vocativ *mămico* și (familiar), prin analogie cu «tăticule», *mămicule* (DUMITRIU, B. F. 81).

MĂMÍȚĂ s. f. Mămică. *Între ei e și mămița, care te socotea nevinovat.* VISSARION, B. 262. (În forma *mamiță*) *Băiețelul scoate capul cu panglicuțe... Mamița-l degajează din țoalele în care dospește-nfășurat.* CARAGIALE, O. II 267.
— Variantă: **mamíță** s. f.

MĂMIȚÍCĂ s. f. (Familiar) Mămică. *Dacă ți s-o apleca, îți pregătește mămițica un ceai de izmă.* PAS, L. I 46.
— Variantă: **mamițícă** (CARAGIALE, O. II 268) s. f.

MĂMÚCĂ s. f. (Popular) Diminutiv al lui m a m ă. *Ce-ar fi putut să fie, s-a isprăvit, mămucă.* GALACTION, O. I 72. *Și cine nu ne-a uita? Numai biata mămuca.* ȘEZ. V 89. *Mult mi-e dor, mămucă, dor, De cel codru frățior.* ALECSANDRI, P. P. 295.

MĂMUCÚȚĂ s. f. (Popular) Mămucă. *Ce s-a întîmplat, sufletul mămucuței? șopti dădaca.* SADOVEANU, Z. C. 254. *Dragii mămucuței, dragi! Cum așteaptă ei cu bucurie!* CREANGĂ, P. 25. *Busuioc cu trei crenguță, Petrece-mă, mămucuță.* SEVASTOS, C. 17.

MĂMULÁR, *mămulari*, s. m. (Învechit) Negustor ambulant de mărunțișuri. V. b o c c e a g i u. *Era un mămular care-și avea negustoria alături de dogar.* CAMIL PETRESCU, O. II 42.

MĂMULÍCĂ s. f. Mămucă. *Să-ți dea mămulica leacuri.* ISPIRESCU, L. 54. ✧ (Ca exclamație, fără a ne adresa unei persoane anumite) *Ie o înghețată, doar te-i mai răcori. — Răce-i, mămulica mea!* ALECSANDRI, T. I 159.

MĂMULÍȚĂ s. f. Mămucă. *Cunosc iubirea ce ai pentru mămulița dumitale.* ISPIRESCU, L. 126.

MĂMUȘOÁRĂ s. f. Mămucă. *Aide, mămușoară, haide, îi zise fata.* VISSARION, B. 170. *D-acas'cînd am plecat, Mămușoara mi-am lăsat.* TEODORESCU, P. P. 676.

MĂMÚȚĂ s. f. Mămucă. *Iarna... se duceau tătuța și mămuța la Galați, unde aveau casa lor de reședință.* SADOVEANU, P. M. 143.

MĂNÁ, pers. 3 *mănează*, vb. I. R e f l. (Despre unele plante) A căpăta boala numită mană; a se îngălbeni, a se strica.

MĂNÁT, -Ă, *mănați, -te*, adj. (Despre fructe și recolte) Atins de mană, stricat de mană. *Struguri mănați. Holde mănate.*

MĂNĂSTIOÁRĂ, *mănăstioare*, s. f. Diminutiv al lui m ă n ă s t i r e. *Scînteia o pînză de apă... Se bănuia și un colț de turn al unei mănăstioare.* SADOVEANU, P. J. 372.
— Pronunțat: *-ti-oa-.*

MĂNĂSTÍRE, *mănăstiri*, s. f. Instituție religioasă, cuprinzînd o biserică, mai multe chilii și dependințe unde

trăiesc, potrivit unor reguli austere de viaţă, călugări sau călugăriţe; p. ext. biserică; locaş în care serviciul divin e făcut de călugări. *Vechea mănăstire, cu ziduri înnegrite, cu morminte vechi acoperite de brazde, se înalţa fantomatic înainte-mi.* SADOVEANU, O. VI 527. *Am să durez o mănăstire pe pajiştea asta, de are să se ducă vestea în lume.* CREANGĂ, P. 48. *S-a pus Mărcuţ în silă Să ceară mereu la milă, Precum cer călugării Pe seama mănăstirii.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 486. *Mănăstire-ntr-un picior, Ghici, ciupercă, ce-i?* ✧ *Mănăstire închinată* v. închinat.

— Variante: **minăstíre,** (învechit) **monastíre** (ISPIRESCU, L. 295, NEGRUZZI, S. I 143), **monăstíre** (ALECSANDRI, T. I 85) s. f.

MĂNĂSTIRÉSC, -EÁSCĂ, *mănăstireşti,* adj. De mănăstire, al mănăstirii, de la mănăstire, care aparţine mănăstirii. *Unii, mai nevoiaşi, cultivau ogoare la «cîmp», pe moşii mănăstireşti şi boiereşti.* SADOVEANU, E. 92. *Frunză verde măr domnesc, Pe dealul mănăstiresc.* ŞEZ. I 48.

— Variante: **mînăstirésc, -eáscă** (LIT. ANTIMONARHICĂ 148), (învechit) **monastirésc, -eáscă** (GANE, N. III 191), **monăstirésc, -eáscă** (ODOBESCU, S. I 339) adj.

MĂNĂŞTÉRGURĂ s. f. v. **mîneştergură.**

MĂNGĂLĂU, *măngălaie,* s. n. (Regional) Obiect lung, dreptunghiular, de lemn sau de metal, cu suprafaţa ondulată, pe care se freacă rufele la spălat şi cu care se netezesc, la ţară, rufele groase, înfăşurate în prealabil pe un sul de lemn. *Cămăşile i-am spalat... Cu măngălău le-am calcat.* SEVASTOS, C. 143.

— Variante: **mînjălău** s. n.

MĂNGĂLUÍ, *măngăluiesc,* vb. IV. Tranz. (Regional) A călca rufele cu măngălăul.

MĂNÓS, -OÁSĂ, *mănoşi, -oase,* adj. **1.** Care dă rod bogat; fertil, rodnic. *Pămîntul rusesc e pămînt rodnic şi mănos.* GHEREA, ST. CR. II 217. *Mănosul plai unde răsar Maslinul iubitor de pace Şi falnicul viteaz stejar.* ALECSANDRI, P. III 537. *Călătorul respiră mai uşor mergînd prin bogate finaţe şi mănoase semănături.* NEGRUZZI, S. I 191. ✦ Îmbelşugat. *Anul ce vine are să fie mănos.* ŞEZ. XII 170.

2. (Despre vacă) Care dă lapte mult şi bun. *Cînd untul e galbăn şi frumos, vaca e mănoasă.* ŞEZ. VII 98. *Şi mănoasă, şi lăptoasă, şi devreme acasă,* se spune în glumă cuiva care pretinde altuia să aibă toate calităţile.

3. Fig. Care aduce profit, cîştig mare. *Tîrgul Riurenilor fusese mănos.* GALACTION, O. I 260. *Mai toţi oamenii talentaţi din acest cerc literar* [«Convorbiri literare»] *au părăsit literatura pentru meserii mai mănoase.* GHEREA, ST. CR. II 99.

MĂNTĂLÚŢĂ, *mănţăluţe,* s. f. Diminutiv al lui manta. *Să ne daţi o părăluţă, să cumpărăm o mănţăluţă.* ŞEZ. III 244.

MĂNÚCHI s. m. şi n. v. **mănunchi.**

MĂNUCHIULÉŢ s. n. v. **mănunchiuleţ.**

MĂNÚNCHE s. n. v. **mănunchi.**

MĂNUNCHEÁŞ, *mănuncheşi,* s. m. Persoană care umblă în urma secerătorului sau a celui care coseşte grîul, orzul, secara, pentru a strînge în mănunchiuri păioasele secerate. (Cu pronunţare regională) *Busuioc îşi făcuse socoteala cîţi cosaşi, cîţi legători şi cîţi mănunchieşi îi trebuiau pentru ca să-şi poată aduna rodul în timp de trei zile.* SLAVICI, O. I 219.

MĂNÚNCHI, *mănunchiuri,* s. n. **1.** Grup de mai multe fire (de grîu, iarbă, flori, paie etc.), cîte poţi cuprinde cu mîna. V. fasciculă, buchet. *Ieri am găsit pe banca solitară Din parc un biet mănunchi de flori trecute.* IOSIF, P. 36. *Tinerele-i plete... ea le prinde mănunchi în alba-i mînă.* COŞBUC, P. I 52. *Duceţi pe Sura la grajd şi-i daţi un mănunchi de fîn.* NEGRUZZI, S. III 195. ✧ Fig. *Iată deci un mănunchi întreg de cauze importante: sociale, economice... intelectuale, care lucrează în aceeaşi direcţie.* GHEREA, ST. CR. III 80. ✦ Legătură de mai multe obiecte de acelaşi fel, strînse laolaltă. *Un mănunchi negru de pene de cocor... împodobea căciula cea ungurească.* ISPIRESCU, M. V. 43.

2. Mîner de lemn, de os sau de metal, la unele unelte şi arme. *Mănunchiul săbiei întoarse era bătut în pietre scumpe.* SADOVEANU, O. VII 91. *Paloş oţelit, Cu mănunchiul poleit.* ALECSANDRI, P. P. 137. *Secerile mărunţele, Cu dinţii de floricele, Cu mănunchi de viorele.* TEODORESCU, P. P. 150.

— Pl. şi: (m.) *mănunchi.* — Variante: **mănúchi,** *mănuchiuri* (ODOBESCU, S. III 57), s. n., şi *mănunchi* (id. ib. I 480), s. m., **mănúnche** (D. ZAMFIRESCU, R. 76) s. n.

MĂNUNCHIULÉŢ, *mănunchiuleţe,* s. n. (Rar, şi în forma *mănuchiuleţ*) Diminutiv al lui mănunchi. *Slujba lui de căpetenie fu ca să facă în fiecare zi cîte douăsprezece mănuchiuleţe de flori.* ISPIRESCU, L. 232.

— Variantă: **mănuchiulét** s. n.

MĂNÚNT, -Ă adj. v. **mărunt.**

MĂNUŞÁR[1], *mănuşari,* s. m. Lucrător care confecţionează mănuşi.

MĂNUŞÁR[2], *mănuşare,* s. n. Mănuşă specială de protecţie, folosită la apucatul unui metal fierbinte. *N-ai, fărtate, mănuşare? Ţine, de pe mîini fierbinţi.* CONTEMPORANUL, S. II, 1948, nr. 108, 6/4.

MĂNÚŞĂ, *mănuşi,* s. f. **1.** Obiect de îmbrăcăminte făcut din piele, lînă, cauciuc etc., care acoperă mîna, ferind-o de frig, de murdărie etc. *Îşi scoase mănuşile şi îşi apropie palmele să le dezmorţească.* C. PETRESCU, A. 280. *În cea ţară de păpuşi Tîlharii poartă mănuşi, Şi se jură pe dreptate, Că le-s mînile curate!* ALECSANDRI, T. I 96. *Dă-mi, Mariţo, un fulg de lînă Să-mi fac o mănuşă-n mînă.* BIBICESCU, P. P. 365. ✧ Expr. **A umbla** (sau **a se purta**) **cu mănuşi** (cu cineva) = a se purta cu menajamente (faţă de cineva). **A arunca** (cuiva) **mănuşa** = a provoca (pe cineva) la duel; p. ext. a provoca (pe cineva). **A ridica mănuşa** = a primi provocarea cuiva (la duel).

2. (Regional şi ca termen tehnic în arheologie) Toartă. *Mănuşile unei amfore. Olarul unde voieşte, acolo pune mănuşa.*

3. Cantitate de fire de cînepă, in, grîu etc. cît poţi cuprinde cu mîna. V. mănunchi.

— Varîantă: **minúşă** (CAMIL PETRESCU, N. 55, I. BOTEZ, ŞC. 124) s. f.

MĂR[1], *meri,* s. m. Pom din familia rozaceelor, cu frunze ovale, păroase şi cu flori albe-trandafirii, care se cultivă pentru fructele sale comestibile; creşte şi în stare sălbatică prin păduri *(Pirus malus). Mărul m-a primit întinzîndu-mi spre îmbrăţişare crengi fără frunziş.* C. PETRESCU, S. 14. *Se pierde în grădină printre merii înfloriţi.* BASSARABESCU, V. 26. *Frunză verde-a mărului, Nu crede feciorului.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 276. ✧ Loc. adv. **De florile mărului** = degeaba, fără rost, fără scop. *Nu se poate să mi se fi zis de florile mărului să păstrez aceste oscioare.* ISPIRESCU, L. 59.

MĂR[2], *mere,* s. n. **1.** Fructul mărului[1]. *Şi de-a soarelui căldură Voi fi roşie ca mărul.* EMINESCU, O. I 55. *Fetele tinere ivesc feţele rumene ca mărul prin obloanele deschise.* id. N. 51. *Cu mîndra de-acum un an Dintr-un măr mă săturam.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 155. *Merele putrede strică şi pe cele bune* (= exemplele rele exercită o influenţă dăunătoare). *Mărul nu cade departe de pom* (= co-

pilul seamănă cu părinții săi). ◇ *Mărul discordiei* v. d i s c o r d i e. ◇ E x p r. **A bate** (sau **a lăsa**) **măr** (pe cineva) = a bate rău (pe cineva). *Fira a fost luată de mama ei și bătută acasă măr.* PAS, Z. I 125. *Lipsești de-acice, Că-ți sar în păr Și te bat măr.* ALECSANDRI, T. I 111. *Ia-l cu mîinile de păr... să-l pisez, să ți-l las măr.* PANN, P. V. I 113. ◇ Specii: **măr crețesc** v. c r e ț e s c; **măr domnesc** v. d o m n e s c; **măr dulce** v. d u l c e; **măr pădureț** v. p ă d u r e ț. ◇ Compus: (regional) **mărgutui** = gutui. *Vino, mîndră-n deal la vii, Să mîncăm mere-gutui.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 162.

2. (Anat.; în e x p r.) *Mărul lui Adam* = partea proeminentă a zgîrciului tiroidian; nodul gîtului.

MĂRÁR s. m. Plantă erbacee aromatică din familia umbeliferelor, ale cărei frunze se întrebuințează drept condiment *(Anethum graveolens)*.

MĂRÁZ, *mărazuri,* s. n. (Regional; mai ales la pl.) Mofturi, nazuri. *Cînd văd că mița face mărazuri, ț-o string de coadă, de mănîncă și mere pădurețe.* CREANGĂ, P. 230.

MĂRĂCINÁR, *mărăcinari,* s. m. Mică pasăre călătoare, cu pene castanii-întunecate, care trăiește prin mărăcini, pe sub poalele pădurilor *(Saxicola rubetra)*.

MĂRĂCINÁȘ, *mărăcinași,* s. m. (Rar) Diminutiv al lui m ă r ă c i n e. *Vînară munții cu urșii... Mărăcinașii cu iepurașii.* SEVASTOS, N. 361.

MĂRĂCÍNE, *mărăcini,* s. m. (Adesea la pl.) Nume generic dat la diverse plante a căror tulpină este acoperită cu spini; fructul unor asemenea plante, prevăzut cu țepi, care se agață de hainele oamenilor și de blana sau lîna animalelor. V. s c a i, s c a i e t e. *Sub licărirle de afară descoperii acolo un morman de mărăcini uscați.* GALACTION, O. I 81. *Rochia i se prinse de un mărăcine și o ținu în loc.* BOLINTINEANU, O. 331. (În forma *mărăciune*) *Învățătorul este pentru un tînăr... ca plugarul bun care curăță de mărăciuni țarina sa.* NEGRUZZI, S. I 8. ◇ E x p r. **A sta (ca) pe mărăcini** = a fi nerăbdător, a nu avea răbdare; a sta (ca) pe ghimpi. *Stăteai pe mărăcini să se facă ziuă mai repede, ca să ajungi acasă.* PAS, Z. I 234. **A trăi ca pe mărăcini** = a trăi rău. *Nu poți trăi nici în sat; Nici în sat nici în vecini, Trăiești ca pe mărăcini.* BIBICESCU, P. P. 177. ✦ (La pl.) Mărăciniș. *Cunosc un domn revizor care s-a ascuns două săptămîni în mărăcini.* DAVIDOGLU, O. 89.

— Variantă: **mărăciúne** s. m.

MĂRĂCINÉT s. n. (Rar) Mărăciniș.

MĂRĂCINÍȘ, *mărăcinișuri,* s. n. Tufăriș de mărăcini. *Drumul ieșea la un loc deschis, între mărăcinișuri înalte și dese.* DUMITRIU, V. L. 74. *Făt-Frumos... se opri și el mai cît colea, după un mărăciniș.* ISPIRESCU, L. 109.

MĂRĂCINÍT, -Ă, *mărăciniți, -te,* adj. (Rar) Acoperit cu mărăcini. *Apoi deodată... s-a agățat de strașina mărăcinită a gardului și s-a zvîrlit dincolo.* POPA, V. 116.

MĂRĂCINÓS, -OÁSĂ, *mărăcinoși, -oase,* adj. (Despre un teren) Pe care au crescut mulți mărăcini, plin de mărăcini. *Nu mai pot de picioare, Că e... cîmpu mărăcinos.* ȘEZ. IX 92.

MĂRĂCIÚNE s. m. v. **mărăcine.**

MĂRĂMIOÁRĂ, *mărămioare,* s. f. Diminutiv al lui m a r a m ă.

MĂRĂMÚȚĂ, *mărămuțe,* s. f. Mărămioară. *Ea le donează mărămuțe.* MARIAN, NU. 642.

MĂRĂRÁȘ s. m. Diminutiv al lui m ă r a r. *Foiță mărăraș.* PĂSCULESCU, L. P. 198. *Frunză verde mărăraș, Am drăguț păcurăraș, Vine seara-aduce caș.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 410.

MĂRĂȘÍN s. n. (Transilv.) Semn rău, piază-rea. *Ieșirea înainte cu gol e mărășin.* La CADE.

MĂRCHIDÁN s. m. v. **marchitan.**

MĂRCHITÁN s. m. v. **marchitan.**

MĂRE interj. (Mai ales în literatura populară; și în forma *mări)* Cuvînt care exprimă mirare, surprindere, uimire, admirație. *Și mîndre palaturi mai avea zîna, măre.* ISPIRESCU, L. 77. *Iată, mări, că deodată O poiană se arată.* ALECSANDRI, P. II 90. ◇ (În legătură cu un vocativ) *Da ce vrei, mări Cătălin? Ia dut' de-ți vezi de treabă.* EMINESCU, O. I 174. *Greu la deal, măre copile.* PANN, P. V. II 57.

— Variantă: **mări** interj.

MĂRÉȚ, -EÁȚĂ, *măreți, -e,* adj. **1.** Care trezește admirație; falnic, grandios, impunător, magnific. *Treceai prin văile afunde, Încovoindu-ți îndărătnic Mărețul tău grumaz de unde.* GOGA, P. 18. *Dascălul acesta lua în ochii mei un chip măreț.* NEGRUZZI, S. I 6. ✦ (Adverbial, rar) Bogat, luxos. *Caragea căuta să adune cît mai curînd o avere cu care să poată trăi măreț în străinătate.* GHICA, S. 37.

2. (Învechit și regional) Mîndru, semeț, arogant, fudul. *Măgaru s-a făcut măreț și îngîmfat.* DONICI, F. 44. ◇ (Adverbial) *Uneori ieșea în straiele-i frumoase și pășea măreț pe uliță, avînd în mînă o cîrjă de protopop.* SADOVEANU, E. 116.

MĂREȚÍE s. f. **1.** Faptul de a fi măreț; sumă de calități care trezesc admirație, uimire, splendoare. *Sta cu ochii spre stele și se gîndea la măreția veșniciei.* SADOVEANU, O. VI 431. *Măreția uimitoare a vechilor castele de pe malurile Rinului.* VLAHUȚĂ, la TDRG. *Toat-a apei ș-a pustiei și a nopții măreție Se unesc să-mbrace mîndru vechea-acea împărăție.* EMINESCU, O. IV 113.

2. (Arhaizant și regional) Mîndrie, fală, semeție, orgoliu, trufie, îngîmfare. *Trase de la brîu o năframă de borangic și se șterse cu măreție la nas.* SADOVEANU, P. M. 32.

MĂRFÁR, *mărfare,* s. n. (Și în forma *marfar)* Tren de marfă. *Dimineața a fost liniște ca-n toate zilele: două marfare, expresul de la Lemberg.* GALAN, Z. R. 164. *Trebuia acum să-nconjoare mult, tocmai pe la rampa marfarelor.* CAMILAR, N. II 211.

— Variantă: **marfár** s. n.

MĂRFȘOÁRĂ s. f. v. **mărfușoară.**

MĂRFUȘOÁRĂ, *mărfușoare,* s. f. Diminutiv al lui m a r f ă. (Atestat în forma regională *mărfșoară)* *Mă duc cu ceva mărfșoară.* GORJAN, H. IV 135.

— Variantă: (regional) **mărfșoáră** s. f.

MĂRGĂREÁ, *mărgărele,* s. f. (În limbaj poetic) Obiect, lucru care seamănă cu mărgăritarul (1), ca formă sau ca strălucire. *Și-apoi, frate, mai avea Pe guriță-o floricea Și-n guriță mărgărele.* ALECSANDRI, P. I 92.

MĂRGĂRÍ, *mărgăresc,* vb. IV. I n t r a n z. (Popular, în urări) A prospera, a înflori. *Vrei să te sorcovăiesc?... Să înfloreșți, să mărgărești!* DELAVRANCEA, S. 187. *Să-nfloriți, Să mărgăriți, Ca un măr, Ca un păr.* TEODORESCU, P. P. 159.

MĂRGĂRÍNT s. n. v. **mărgărit**[1].

MĂRGĂRÍT[1], *mărgărite,* s. n. **1.** Mărgăritar (1). *« Înșir-te mărgărite » este titlul unui basm popular.*

2. (Și în forma *mărgărint)* Nume dat la două plante: a) mărgăritar (3); b) lăcrimioară. *Rid în grămadă:*

flori de nalbă şi albe flori de mărgărint. ANGHEL, P. 11. *Mărgărit de toţi iubit, Cu floarea albă, focoasă.* ŞEZ. VII 22.
— Variantă: **mărgărínt** s. n.

MĂRGĂRÍT[2], **-Ă,** *mărgăriţi, -te,* adj. (Popular, despre pomi) Împodobit cu flori; înflorit. *Născut-au, crescut-au, Doi meri împletiţi, De vară-nfloriţi... Cu flori mărgăriţi, Cu flori de arginţi.* TEODORESCU, P. P. 80.

MĂRGĂRITÁR, *mărgăritare,* s. n. **1.** Boabă, mărgea rotundă şi tare de culoare albă-strălucitoare, cu reflexe sidefii, care se formează în corpul unor moluşte (prin secretare de carbonat de calciu în jurul unor corpuri străine) şi care este folosită ca podoabă de preţ; perlă. *Purta barişul alb cu două mărgăritare prinse de carnea urechii.* ARGHEZI, P. T. 116. *Stofe cu fir Şi cu mărgăritar.* ALECSANDRI, P. I 148. *Un inel bizantin mare de aur, cu un rubin şi mărgăritare.* BOLLIAC, O. 268. *Ce-i lipseşte chelului* (sau *chelbosului)? Tichie* (sau *scufie) de mărgăritar* v. t i c h i e. ✧ F i g. *Colecţii vechi, reviste prăfuite, Vă răsfoiesc... Înduioşat, cu mîna tremurînd, Adun mărgăritare risipite.* ANGHEL-IOSIF, C. M. I 56. *Veselul Alecsandri... înşirînd mărgăritare pe a stelei blondă rază.* EMINESCU, O. I 32. ✦ Ceea ce seamănă sau se poate compara ca formă, culoare sau strălucire cu un mărgăritar **(1).** *Cad din cer mărgăritare pe oraşul adormit.* TOPÎRCEANU, B. 69. *Din ochii ei albaştri şi mari curgeau şiroaie de mărgăritare apoase.* EMINESCU, N. 3.
2. Pietriş mărunt (folosit în diverse lucrări de construcţie sau pentru aşternut în curţi, pe alei etc.). (F i g.) *În lunca pudruită cu mărunt mărgăritar Saltă-o veveriţă mică pe o creangă de stejar.* ALECSANDRI, P. A. 114.
3. Vîsc care creşte pe stejari, avînd fructele în forma unor bobiţe ovale, galbene şi frunzele căzătoare *(Loranthus europaeus);* mărgărit **(2),** vîsc de stejar.
4. Lăcrimioară.
— Pl. şi: *mărgăritaruri* (GORJAN, H. II 49), (m.) *mărgăritari* (MACEDONSKI, O. I 213, COŞBUC, P. I 68).

MĂRGĂRÍTĂ s. f. v. **margaretă.**

MĂRGĂRITĂRÁŞ, *mărgărităraşe,* s. n. Diminutiv al lui m ă r g ă r i t a r **(1).** *Veriguţa... cu trei mărgărităraşe.* CONACHI, P. 192.

MĂRGĂRITĂRÉL, *mărgăritărele,* s. n. **1.** Diminutiv al lui m ă r g ă r i t a r **(1).** *O cunună de mărgăritărele era aşezată pe fruntea ei netedă. Luminată de razele lunii, ea părea muiată într-un aer de aur.* EMINESCU, N. 8.
2. (Bot.; mai ales la pl.) Lăcrimioară. *Cu voi, scumpe strugurele, Albe mărgăritărele, Primăvara-şi face salbe.* ALECSANDRI, P. I 123. *Într-acest fel se fac toate celelalte ape, de mărgăritărel, de căpşune, de liliac alb.* PISCUPESCU, O. 298.

MĂRGĂRITÍ, pers. 3 *mărgăriteşte,* vb. IV. R e f l. (Rar) A se împodobi cu flori, cu stropi etc. ca mărgăritarul. *În munţii Catrinului... unde iarba se-mpleteşte, La vîrf să mărgăriteşte.* PĂSCULESCU, L. P. 219.

MĂRGĂRIŢĂ, *mărgăriţe,* s. f. (Regional) Gărgăriţă. *Mărgăriţă Încotro-i zbura Într-acolo m-oi însura.* MARIAN, INS. 113.

MĂRGEÁ, -ÍCĂ, *mărgele,* s. f. **1.** (Mai ales la pl.) Boabă (mică) de sticlă, de piatră etc. avînd diverse forme şi culori, care poate fi înşirată pe aţă, cusută pe un veşmînt, pe o pînză etc. şi folosită ca podoabă. *Îşi scotea şiragul de mărgele de la gît şi pestelca cea frumoasă.* BUJOR, S. 132. *Cum mergea pe drum, găseşte şi ea o mărgică.* CREANGĂ, P. 69. *Mi-am pus flori, mi-am pus mărgele, Să se uite cu mîndrie Puicuţa la ele.* ALECSANDRI, P. A. 58. ✧ (Poetic) *Doar furnicile de-aleargă acuma fără de hodină, Mărgele negre semănate pe drumuri albe de lumină.* ANGHEL, Î. G. 21.
2. (Numai la pl.) Încreţituri ale pielii, în formă de bobiţe roşii, la guşa curcanului. *Curcanii leorbăind din guşa cu mărgele roşii.* C. PETRESCU, R. DR. 242.
3. (În forma *mărgică)* Nume dat mai multor plante erbacee din familia gramineelor, al căror fruct seamănă cu o mărgea **(1)** *(Melica).*

MĂRGEÁN, (rar) *mărgeanuri,* s. n. Animal din încrengătura celenteratelor, care trăieşte în colonii marine formate din mai mulţi indivizi de culoare albă, înfipţi pe un schelet calcaros roşiatic; (prin restricţie) scheletul calcaros al acestui animal, din care se fac mărgele şi alte podoabe; p. e x t. obiect de podoabă făcut din acest schelet; coral. *Purta... şirag de mărgean pe sîni.* SADOVEANU, P. M. 59. ✧ (Poetic) *Colo-n palate de mărgean Te-oi duce veacuri multe.* EMINESCU, O. I 170. ✧ F i g. *O, cocostîrci, dragi păsări migratoare... Am să vă văd şi anul ăsta oare Prin mlaştini de smarald la vînătoare, Umblînd pe catalige de mărgean?* ANGHEL-IOSIF, C. M. II 73.

MĂRGELÚŞĂ, *mărgeluşe,* s. f. **1.** Diminutiv al lui m ă r g e a. *Picăturile de ploaie alunecau ca nişte mărgeluşe.* MIHALE, O. 237.
2. Plantă mică erbacee cu flori albe, albastre sau trandafirii, cu fructe mici *(Lithospermum arvense).*

MĂRGELÚŢĂ, *mărgeluţe,* s. f. Mărgeluşă. *Mărgeluţă, mărgeluţă, Du-ne l-a noastră căsuţă.* RETEGANUL, P. V 14.

MĂRGHÍLĂ, *mărghile,* s. f. (Regional) Loc apătos, mlăştinos. *În jumătate de ceas au ajuns la lucirile glodurilor, între mărghile moi şi fîntîni de apă stătută.* SADOVEANU, N. P. 304.

MĂRGINÁŞ, -Ă, *mărginaşi, -e,* adj. Care se află la margine, la hotar; periferic, limitrof. *Cotind pe uliţi mărginaşe... ajunseră în cartierul gării.* VORNIC, P. 200. *Locuia acum într-o casă mărginaşă.* C. PETRESCU, Î. II 127. ✦ (Substantivat) Persoană care locuieşte la marginea unei aşezări omeneşti (sat, oraş etc.). *Dogarul era încă ţăran, aşa cum era o mare parte dintre mărginaşii Bucureştilor.* CAMIL PETRESCU, O. II 42. *S-a oprit în faţa viişoarei unui mărginaş bondoc şi-ndesat.* CARAGIALE, P. 87. ✦ De la marginea unui grup. *O oaie mărginaşă se opri... şi o luă la goană spre cîrdul străin.* PREDA, Î. 143.

MĂRGINEÁN, *mărgineni,* s. m. (Învechit şi regional) Locuitor de la marginea **(1),** de la graniţa unei ţări sau regiuni.
— Pronunţat: *-nean.*

MĂRGINÍ, *mărginesc,* vb. IV. **1.** R e f l. A avea hotar comun cu..., a se învecina cu... *Republica Populară Romînă se mărgineşte la răsărit şi la miazănoapte cu Uniunea Sovietică.* ▭ *Ţara Împăratului Verde... se mărginea cu împărăţia zînelor.* RETEGANUL, P. II 11. ✦ T r a n z. A pune hotar, a forma marginea, limita unui loc, a îngrădi. *Acei care profesează alungarea cercetării cauzelor din speculaţiunile cugetării mărginesc ei singuri ştiinţa şi o reduc la o simplă nomenclatură.* MACEDONSKI, O. IV 130. *În depărtare, dealuri blînde mărgineau vederea.* VLAHUŢĂ, la TDRG. *Iepuri roşcaţi... se scufundau în tufele ce mărgineau pîrăul.* SADOVEANU, O. I 64. ✧ (Poetic) *Fulger lung încremenit Mărgineşte munţii negri în întregul asfinţit.* EMINESCU, O. I 148.
2. R e f l. F i g. A se limita, a se rezuma, a se reduce. *Se mărgini să-l privească ţintă în ochi.* C. PETRESCU, A. R. 19. *Am avea multe de zis în privinţa articolului «Poeţi şi critici», dar... acuma ne mărginim la cîteva cuvinte.* GHEREA, ST. CR. II 73. *Mi se pare că întru atîta se cam mărginesc foile de dafin ce am putut culege în cariera mea cinegetică.* ODOBESCU, S. III 22.

3. Tranz. (Învechit) A ține sub pază, a închide. *Îl mărginea în casă sau la moșie cu pază, ca să nu comunice cu nimeni.* GHICA, S. X.

MĂRGINÍRE, *mărginiri,* s. f. **1.** Acțiunea de a (s e) mărgini și rezultatul ei; limitare; p. ext. (rar) limită, capăt. *Să punem mărginire la limbuția noastră.* NEGRUZZI, S. II 211.

2. Fig. Limitare a puterii de înțelegere și intuiție, lipsă de orizont, îngustime intelectuală; prostie.

MĂRGINÍT, -Ă, *mărginiți, -te,* adj. **1.** Limitat, restrîns. *Sfera plăcerilor e foarte mărginită iarna.* RUSSO, O. 131.

2. Fig. (Despre oameni) Lipsit de inteligență, cu orizont îngust; (despre calitățile intelectuale, sufletești etc. ale oamenilor) redus. *M-am resignat să trec drept cel mai mărginit și mai bucher dintre toți colegii.* GALACTION, O. I 14. *Frumoasă, tăcută, gravă, spirit mărginit, inimă seacă de orice simțimînt.* BOLINTINEANU, O. 419.

MĂRGINÚȚĂ, *mărginuțe,* s. f. (Rar) Diminutiv al lui margine. *Li se vede numai cîte o mărginuță ceva mai groasă decît o muche de cuțit.* SEVASTOS, N. 153.

MĂRI[1] interj. v. **măre.**

MĂRÍ[2], *măresc,* vb. IV. **1.** Refl. A-și spori dimensiunile, a crește, a deveni mai mare. *Luna tremură pe codri, se aprinde, se mărește.* EMINESCU, O. I 152. *Pînă-s mere mititele Stau în creangă cu putere; Iară dacă se măresc Oamenii le-agrămădesc!* HODOȘ, P. P. 71. ✦ A se înmulți ca număr, a crește în număr, a spori. *Pe măsură ce treceau prin inima satului, prin «centru», ceata se mărea.* DUMITRIU, N. 253. ✧ Refl. pas. *Între timp i se mări leafa cu cinci lei pe zi.* SAHIA, N. 109. ✦ A crește în vîrstă, a se dezvolta. *Mărindu-se și mergînd la școală, el întrecea la învățătură și istețime pe toți copiii.* ISPIRESCU, M. V. 4.

2. Tranz. A face mai mare, a face să sporească, să crească; p. ext. a intensifica. *Zgomotul depărtat al văilor frămîntate de vijelia Bistriței amuți, fantasmagoria fără de margini a nopții își mări farmecul.* HOGAȘ, DR. II 16.

3. Tranz. (Rar) A slăvi, a preamări, a lăuda. (Refl. pas.) *Nu lipsea a ridica și un monument în care să se mărească dumnezeul... îndurărilor.* NEGRUZZI, S. I 196.

4. Refl. (Învechit) A se făli, a se fuduli, a se îngîmfa. *Asinul mărindu-se întru sine a întrebat pe leu... ce judeci de glasul meu?* ȚICHINDEAL, F. 16.

MĂRICÉL, -EÁ, -ÍCĂ, *măricei, -ele,* adj. Diminutiv al lui mare.

1. v. mare (**1**). *Erau două străzi: Birjarii Noi și Vechi, așezate la depărtare destul de măricică.* PAS, Z. I 223. *Oraș măricel, cu o cetate mică.* GOLESCU, Î. 31. *Luceau stele mărunțele... Mai în jos mai măricele.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 512.

2. v. mare (**2**). *Sînt cîștiguri mari? — Măricele.* CARAGIALE, O. I 349.

3. v. mare (**5**). *Copiii măricei părăseau scurteica bunichii.* DELAVRANCEA, S. 217. *Sînt fete măricele, Cîte flori și cîte stele.* ALECSANDRI, P. P. 377.

MĂRÍE, *mării,* s. f. **1.** (În orînduirea feudală și capitalistă; urmat de adj. posesiv «ta», «sa» etc.) Termen de reverență la adresa unui monarh, unui domnitor, unui slujbaș înalt, unui boier. V. înălțime (**5**). *Să ne dai un semn și nouă de mila măriei-tale.* EMINESCU, O. I 146. *Cum vor vedea că măria-ta vii cu putere, îndată vor alerga.* NEGRUZZI, S. I 138.

2. (Învechit) Persoană sus-pusă. *L-au pus împăratul hargat la cai, iarăși la acea mărie la care fusese el mai înainte.* SBIERA, P. 73. ✧ Compus: **mai-mărie** = șefie, conducere. *Toiagul de cinste al mai-măriei.* ODOBESCU, S. II 513.

MĂRÍME, *mărimi,* s. f. **1.** Faptul de a fi mare; dimensiune, întindere, volum. *Vizitai orașul, pe care îl găsii sporit în mărime.* NEGRUZZI, S. I 67. *Ce fel de mărime avea, tată, ostrovul acela?* DRĂGHICI, R. 154. ✦ (Fiz.; uneori determinat prin «scalar») Proprietate comună unor obiecte, pe baza căreia acestea pot fi ordonate într-un șir (dacă eventual nu sînt egale). ✧ *Mărime de stare* = mărime a unui sistem fizic, care variază cu aceeași valoare, oricum ar trece sistemul între două stări date. *Masa, temperatura, sarcina electrică și energia sînt mărimi de stare.* ✦ Talie, statură, stat. *De mărime mijlocie.* ▭ *Era aninat într-un cui bustul în mărime naturală a unui copil.* EMINESCU, N. 38.

2. (Rar) Însemnătate, importanță. *Cît de puțin a socotit mărimea puterii dușmane.* GHEREA, ST. CR. I 257.

3. (Azi depreciativ; mai ales la pl.) Persoană însemnată, sus-pusă, influentă. V. mare (**7**). *Mărimile cu monoclu și burtă, Magnați cu mîna lungă și inima scurtă.* DEȘLIU, G. 18. *Eu n-am nici o legătură cu mărimile care hotăresc soarta și veniturile terenurilor mele petrolifere.* C. PETRESCU, A. 324. ✦ Funcție sau situație înaltă; mărire. *Are un obraz pe care se citește o prostatică rîvnire la mărimi.* ODOBESCU, la TDRG.

4. (Învechit, uneori determinat prin «de suflet») Mărinimie, noblețe sufletească, superioritate morală. *Într-atîta slăbiciune are ș-atîta mărime.* CONACHI, P. 261. *Mai cu mărime de suflet s-au arătat la această întîmplare decît ceilalți.* DRĂGHICI, R. 21.

MĂRINIMÍE s. f. Bunăvoință și generozitate; atitudine plină de abnegație, bunătate. *Se mai cade către ea mărinimie?* DAVILA, V. V. 166. *Căpitani de frunte, plini de vitejie... și mărinimie.* BOLINTINEANU, O. 68. ✧ Fig. *Arar se află pe tron mărinimia.* MACEDONSKI, O. I 248.

MĂRINIMÓS, -OÁSĂ, *mărinimoși, -oase,* adj. Care este plin de mărinimie; generos. V. darnic. *Dan avea totuși aerul unui luptător mărinimos, care ar putea să dea o lovitură supremă, mortală, dar nu vrea.* VLAHUȚĂ, O. A. 313. *Acea zînă năzdrăvană a auzit de prea mărinimosul Papură-împărat.* ALECSANDRI, T. I 416.

MĂRÍRE, *măriri,* s. f. **1.** Acțiunea de a (s e) mări; creștere în dimensiuni, sporire, majorare numerică (sau cantitativă). ✦ Operație de obținere a unei copii fotografice pozitive mai mare decît negativul, cu ajutorul unui aparat special. ✦ Reprezentarea la o scară mai mare a unui desen, a unui plan sau a unei hărți. ✦ (Fiz.) Raport între o dimensiune liniară a unei imagini produse de un sistem optic și dimensiunea liniară corespunzătoare a obiectului respectiv.

2. Fig. Glorie, măreție, splendoare, grandoare, strălucire. *O, eroi, care-n trecutul de măriri vă adumbriseți!* EMINESCU, O. I 149. *Fală-n lume și mărire pentru tine-n veci să fie, O, Moldovo! țeară mîndră!* ALECSANDRI, P. A. 72. *Armata Moldovei, în zilele măririi sale, se urca la patruzeci mii moldoveni și patrusprezece mii străini.* BĂLCESCU, O. I 118. ✦ Putere, tărie, autoritate. *Bietul domn! Mare a fost... că de mărirea lui nu mai sufla nici un boier.* DELAVRANCEA, A. 54.

3. (Ieșit din uz; în legătură cu un adjectiv posesiv) Termen de reverență pentru domnitori, înalții demnitari etc.; mărie. V. înălțime. *Această ambasadă fu vesel primită de mărirea-sa.* BĂLCESCU, O. II 266.

MĂRIȘÓR, -OÁRĂ, *mărișori, -oare,* adj. Diminutiv al lui mare.

1. v. mare (**1**). *Via lui Aristia, vie mărișoară de zece pogoane.* CAMIL PETRESCU, O. II 10. *Era o livadă mărișoară, presărată cu pomi.* REBREANU, I. 19. *Cinci cămăruțe... din care una mai mărișoară poartă pomposul nume de salon.* NEGRUZZI, S. I 70.

2. v. mare (**5**). *Era băiat mărișor, de vreo paisprezece ani.* VLAHUȚĂ, O. A. 428. *Crește, fă-te mărișoară, Să*

trăim cît avem viață Cu iubire și dulceață. ALECSANDRI, P. P. 279.

MĂRÍT[1] s. n. (Popular) Măritat. *Măritu-i lucru mare, Nime nu-l poate stricare.* MARIAN, NU. 287. ✦ Loc. adj. **De mărit** = de măritat, în vîrstă potrivită pentru căsătorie. *Pare-mi bine c-ați venit, Dar n-am fată de mărit.* BIBICESCU, P. P. 268.

MĂRÍT[2], **-Ă,** *măriți, -te,* adj. **1.** Devenit mai mare; crescut, sporit. *Viteză mărită.* ▭ *Ochii lor, măriți peste măsură, sfredelesc zarea.* BART, S. M. 38.

2. Fig. Slăvit, glorios, plin de mărire. *Cugeta ce vorbe alese să rostească în fața măritului divan.* SADOVEANU, O. VII 107. *Mărită fie dimineața Ce-a săvîrșit a noastră nuntă.* GOGA, P. 15. *Și de n-o fi cu bănat, Domnul nostru-ar vrea să vază pe măritul împărat.* EMINESCU, O. I 146.

MĂRITÁ, *mărit,* vb. I. **1.** Refl. (Despre femei) A se uni legitim, prin căsătorie, cu un bărbat, a se căsători. *Irino, tu să mă aștepți, să nu te măriți pînă nu m-oi întoarce, că pe alta n-o să iau.* BUJOR, S. 64. *Nu erau mai mult decît două săptămîni de cînd se măritase.* CREANGĂ, P. 114. ✧ (Urmat de determinări introduse prin prep. «cu») *Mîndruța te-a lăsat, Cu altul s-a măritat.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 100. ✦ Tranz. A da în căsătorie. *Împăratul vrea să-și mărite fata.* CREANGĂ, P. 77. *În loc să-și bată capu ca să mărite pe duduca, el umblă să se însoare.* ALECSANDRI, T. I 338. *Plînsese o zi întreagă cînd auzise c-or să o mărite.* NEGRUZZI, S. I 73. ✧ (Urmat de determinări introduse prin prep. «după» sau «cu») *El a măritat pe fiică-sa după un om bun și harnic.* CREANGĂ, P. 294. ✧ Fig. *Iar calul... spuma alb-o mărita Cu sînge roș ce picura Din strînsele zăbale.* COȘBUC, P. I 195. ✦ (Regional, despre un soț care se stabilește la gospodăria nevestei) A se însura.

2. Tranz. Fig. A vinde, a da cu preț mic ceva nefolositor sau de proastă calitate; a se debarasa de ceva. *În sfîrșit, dur la deal, dur la vale, unul mai dă, altul mai lasă, și Prepeleac mărită capra!* CREANGĂ, P. 43.

MĂRITÁRE s. f. (Rar) Măritiș. *După multe ademeneli, o înduplecă de măritare.* SEVASTOS, N. 203. *O haină de doliu ar fi trebuit să port de la măritarea mea.* NEGRUZZI, S. III 183.

MĂRITÁT s. n. Faptul de a (se) mărita; măritiș, căsătorie. *Nu voia să audă de măritat.* NEGRUZZI, S. I 105. *Vai de măritatul tău, Că te-ai măritat cu dracu Și ți-i beutor bărbatu.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 185. ✧ Loc. adj. **De măritat** = (despre o fată) în vîrstă potrivită pentru căsătorie.

MĂRITÁTĂ, *măritate,* adj. f. (Despre femei) Unită prin căsătorie cu un bărbat; căsătorită. *Cea mijlocie, Bicuța, mai norocoasă, era singura soră măritată.* BASSARABESCU, V. 5.

MĂRITÍȘ, *măritișuri,* s. n. Căsătorie a femeilor. *Nu mă prea gîndeam eu la măritiș. Inima mea dormea încă, cum dormea și conștiința mea despre lume.* VLAHUȚĂ, O. A. II 62. *Tatăl Marioarei se opunea la asemenea măritiș.* BOLINTINEANU, O. 383. *Nu-ți învoiește măritișul cu o rudenie.* NEGRUZZI, S. I 242.

MĂRMORÍU, -ÍE adj. v. **marmoriu.**

MĂRMURÁR, *mărmurari,* s. m. (Popular) Meșter care taie, netezește, prelucrează marmura.

MĂRMURÍ, *mărmuresc,* vb. IV. Intranz. (Popular) A înmărmuri. *Voinic d-auzea, Voinic tremura, Apoi mărmurea... Șerpe-l colăcea Gura-și deschidea... Și mi-l îmbuca.* TEODORESCU, P. P. 447.

MĂRMURÍT, -Ă, *mărmuriți, -te,* adj. **1.** (Rar) Lucrat în marmură. *Cufundat în întuneric, ling-o cruce mărmurită, Într-o umbră neagră, deasă, ca un demon el veghează.* EMINESCU, O. I 50.

2. Fig. Înmărmurit, încremenit. *Să luăm calea pădurilor, strigă un flăcău din mijlocul lumii mărmurite.* DELAVRANCEA, S. 199. *Toate în preajmă-i stau mărmurite și reci ca gheața.* ODOBESCU, S. I 93.

MĂRMURÍU, -ÍE adj. v. **marmoreu.**

MĂRNĂÍ vb. IV v. **mormăi.**

MĂRÓI, -OÁIE, *măroi, -oaie,* adj. (Rar) Augmentativ al lui mare; de formă sau de proporții mai mari decît cele obișnuite. *În scara șelei... hodinea lat o opincă măroaie, cu sfîrcul semeț înfipt în subsuoara calului.* GALAN, Z. R. 215.

MĂRȘĂLUÍ, *mărșăluiesc,* vb. IV. Intranz. (Mai ales despre unități militare) A face un marș, a se deplasa în marș. *Înaintează pe drumul pe care, cu mii de ani în urmă, oștirile lui* [Traian] *au mărșăluit spre miazănoapte.* BOGZA, C. O. 318. *Trupele au mărșăluit zile și nopți, ajungînd istovite pe poziții.* PAS, Z. III 38. *De nopți întregi, prin pulberea uscată Și mai înecăcioasă decît fumul, Mărșăluim spre miazăzi.* CAMIL PETRESCU, V. 16.

MĂRTĂCÉL, *mărtăcei,* s. m. Diminutiv al lui martac. *Bordeiaș, bordei, bordei, Cu mărtăceii de tei.* TEODORESCU, P. P. 331.

MĂRTURÍE, *mărturii,* s. f. **1.** Declarație a unui martor; depoziție făcută în fața unei instanțe de judecată asupra unui fapt. *A depus mărturie scrisă.* ✦ Martor. *Ostași, boieri, curteni, v-am adunat aci să stați mărturie după ce n-oi mai fi.* DELAVRANCEA, O. II 58. *Andrei nu putea să ieie mărturie decît pe nevastă-sa și pe copiii săi.* SLAVICI, N. I 240. ✧ Fig. *Un biet mănunchi de flori trecute... La ce-ntîlnire mărturii tăcute Mi-ați fost?* IOSIF, P. 36.

2. Dovadă, probă, atestare. *Se găsesc în poveștile lui Ion Creangă mărturii ale timpului său despre stările de lucruri de acum o sută de ani.* SADOVEANU, E. 88. *Era dovedit cu destule mărturii ceea ce Lică tăgăduia.* SLAVICI, O. I 174. *Ai tu mărturie, Ca să stea dovadă după datorie?* PANN, P. V. I 121.

3. Iconiță sau cruciuliță legată cu o panglică pe care nașul o împarte celor care asistă la botezul unui copil.

MĂRTURISÁNIE, *mărturisanii,* s. f. (Învechit) Spovedanie. *Dacă îl prinde stăpînirea mai înainte de mărturisanie și de călugărie?* GALACTION, O. I 250.

MĂRTURISÍ, *mărturisesc,* vb. IV. **1.** Tranz. A declara (1), a afirma, a susține ceva. *Agenți ai poliției soseau gîfîind și mărturiseau că au cercetat prin toate ogrăzile și podurile vecine și n-au găsit nimic.* SADOVEANU, O. VI 384. *Brătulescu mărturisește că nu-și închipuia că Hrisant să ia alt drum decît cel obișnuit.* POPA, V. 95. ✧ Absol. *Se jură că el n-a fost de servici în noaptea aceea... precum pot mărturisi toți vecinii lui.* REBREANU, R. I 99. ✦ A recunoaște, a admite. *Cum auziră ginerii împăratului, o băgară pe mînecă și mărturisiră că așa este.* ISPIRESCU, L. 158. *Și mărturisesc că zestrea asta îmi făcea cu ochiul.* ALECSANDRI, T. I 439. ✧ Intranz. *Tot nu pot înțelege, mărturisi Boldur Iloveanu, intrigat.* C. PETRESCU, R. DR. 107.

2. Intranz. Fig. (Subiectul e un lucru, un eveniment, o faptă etc.) A dovedi, a proba, a arăta. *Vorbele trec; vor rămînea faptele, să mărturisească pentru mine. Ele au să mă cufunde ori au să mă izbăvească.* SADOVEANU, D. P. 19. *Văzînd o căsuță tupilată și acoperită cu mușchi, care mărturisea despre vechimea ei, a bătut la poartă.* CREANGĂ, P. 90.

3. Tranz. A destăinui. *Îți părea bine că, la plecare, nu mărturisiseși mamei hotărîrea ta.* PAS, Z. I 262. *Prietenii care-or să vie cu mine, îmbrăcați în irozi, mi-au mărtu-*

risit că-s tufă de parale. ALECSANDRI, T. I 76. *Acum îți mărturisesc că nu mai simt acel foc.* NEGRUZZI, S. I 47. ◇ Refl. *Se mărturisește publicului de toate cîte le-a făcut.* CARAGIALE, O. III 14.

4. Refl. A se spovedi. *Las' să mă mărturisesc... La un popă creștinesc.* ALECSANDRI, P. P. 78. ◇ Tranz. *Nu cumva vine la noi și popa, ca să ne mărturisească?* SADOVEANU, P. M. 28.

MĂRTURISÍRE, *mărturisiri,* s. f. **1.** Faptul de a mărturisi și rezultatul lui; mărturie, declarație, recunoaștere; depoziție (judiciară). *Mărturisirea unui fapt.* ✦ Destăinuire, confidență, confesiune. *Prietenul meu alunecă, povestind, la mărturisiri.* C. PETRESCU, S. 227. *Simțea că îi apasă inima și-i vin pe buze mărturisirile.* BART, E. 91.

2. Spovedanie.

MĂRTURISITÓR, -OÂRE, *mărturisitori, -oare,* adj. (Învechit) Care adevereşte, demonstrează ceva; doveditor. *Un act mărturisitor de nevinovăția părintelui lor.* ODOBESCU, S. I 445.

MĂRȚIȘÓR[1], **(2)** *mărțișori,* s. m. **1.** (Popular) Luna martie. *În primăvara leatului opt sute douăzeci și unu, luna lui mărțișor.* C. PETRESCU, A. R. 192.

2. Plantă erbacee din familia rozaceelor, cu o singură tulpină terminată cu o floare mare, galbenă, cu frunzele dispuse în rozetă *(Geum montanum).*

MĂRȚIȘÓR[2], *mărțișoare,* s. n. Mic obiect de podoabă legat de un fir împletit (roșu cu alb), care se poartă la începutul lunii martie, mai ales de femei și copii. *Aveau mărțișoarele cele mai frumoase; și le cumpărau singure, din economii.* BASSARABESCU, S. N. 27.

MĂRÚNT, -Ă, *mărunți, -te,* adj. **1.** (În opoziție cu mare) De dimensiuni mici, foarte mic. *Își înălțau trunchiuri albe și-și răsfirau rămurele subțiri cu frunziș mărunt.* SADOVEANU, O. VII 57. *O stea măruntă... se ivea mereu prin coroana unui plop.* IBRĂILEANU, A. 182. *Unde-i acea mare Vidră ale căreia cuvinte, Ca o sămînță măruntă, Îmi cădeau adînc în minte?* HASDEU, R. V. 152. *Codrule, frunză măruntă, Paserile-n tine cîntă.* HODOȘ, P. P. 92. ◇ (Adverbial, mai ales pe lîngă verbe ca: «a tăia», «a pisa») *Trei îngeri îl slujesc: Unul apă îi aduce, Altul îi taie mere, Al treilea mărunt i le face.* ȘEZ. IV 144. ✦ Cu elemente componente (particule, picături etc.) foarte mici. *Vin din iarna-ntunecoasă Zile lungi cu ploi mărunte.* TOPÎRCEANU, B. 23. *Pulberea măruntă din bolovanii de piatră, în care izbesc de dimineața pînă seara.* DELAVRANCEA, V. V. 118. *Afară era moină, cernea de sus o burĭ măruntă.* VLAHUȚĂ, O. A. III 72. *Albinele-aduc miere, aduc colb mărunt de aur.* EMINESCU, O. I 87. ◇ (Adverbial, pe lîngă verbele «a ploua», «a ninge», «a cerne» etc.) *Ploua mărunt... crengile pădurii începeau să se acopere de ploaie.* SAHIA, N. 76. *Ningea mărunt și des, iar o furie de viscol împrăștia fulgii de-a lungul uliților.* DEMETRESCU, O. 122. *Începe să cearnă mărunt și-nțepos.* CARAGIALE, P. 38. ✦ (Despre scris) Cu litere foarte mici.

2. (Despre bani) În monedă divizionară. *Scoase o hîrtie de o sută, trei de douăzeci și vreo cincisprezece lei mărunți, pentru bacșișuri și alte cheltuieli.* BASSARABESCU, V. 44. ✦ (Substantivat, adesea la f. pl.) Mărunțiș. *37 galbini, 14 irmilici... și ceva mărunte.* ALECSANDRI, T. 1353.

3. (În opoziție cu înalt, despre ființe sau, mai rar, despre lucruri) De statură mică, de înălțime mică; scund. *Deodată însă își făcu loc prin îngrămădeală un bătrîn mărunt, îndesat.* SADOVEANU, O. VII 60. *Trec pe vale, la iernat, Turmele mărunte.* IOSIF, P. 52. *Pe cai de munte mărunți, puternici și cuminți, «caravana» urca la pas.* VLAHUȚĂ, O. A. III 44. *Multe-s frate, și mai multe corturi mari, corturi mărunte.* ALECSANDRI, P. P. 77. ✦ (În opoziție cu lung) Mic de tot, scurt. *Tocmai din fundul ogrăzii largi, acoperite peste tot cu iarbă verde, măruntă și curată, Ștefan răsărea somnoros.* HOGAȘ, DR. II 87. *Îl văz înaintea ochilor... cu părul mărunt și încărunțit, cu barba ascuțită.* DELAVRANCEA, H. T. 98. ◇ (Adverbial) *L-a tuns mărunt.*

4. (În opoziție cu mare, întins; despre pași, mers) Mic. *Poate că intrase chiar, cu un pas mărunt, ușor și nesimțit, prin ușa întredeschisă a odăii.* HOGAȘ, M. N. 20. *Dar atuncea greieri, șoareci, Cu ușor măruntul mers, Readuc melancolia-mi, Iară ea se face vers.* EMINESCU, O. I 106. ✦ (Adverbial) Cu pași mici. *Două cîrduri de oi urcau mărunt spre cîmpie.* PREDA, Î. 143. *Pășea iute, mărunt, ușor, ca un șoarece.* DELAVRANCEA, H. T. 99.

5. Fig. De mică importanță, de valoare neînsemnată, de rînd. *Să te angajezi la o tipografie mică, dintre acelea care execută lucrări mărunte.* PAS, Z. I 300. *Cîntări, fabule și alte mărunte compuneri.* NEGRUZZI, S. II 169. *Lupte mărunte se înhățau între unii și alții.* BĂLCESCU, O. II 106. ◇ Expr. **Multe și mărunte** = lucruri de tot felul. *De la un asemenea flecar, cu agerime descusut, multe și mărunte se puteau afla.* C. PETRESCU, A. R. 17. *Începe a se chicoti și a spune de la nuntă multe și mărunte.* CREANGĂ, P. 173.

— Variantă: (învechit și regional) **mănúnt, -ă** (ALECSANDRI, O. 169) adj.

MĂRÚNTA s. f. art. Numele unui dans popular care se joacă cu pași mici. *Și-un moșneag juca mărunta Cartenind pe lîng-o babă.* EMINESCU, L. P. 148.

MĂRUNTÁIE s. f. pl. **1.** Totalitatea organelor interne, mai ales cele aflate în cavitatea abdominală, la animale (popular și la om); viscere. *Zicea că știe măruntaiele omului și leacurile bolilor.* DELAVRANCEA, V. V. 45. *Și măruntaiele din om tot se ceartă uneori.* CARAGIALE, O. III 36. *Din creierii capului, Din măruntaiele trupului, Din baierele inimii.* TEODORESCU, P. P. 358. ✦ Totalitatea organelor interne ale animalelor (excluzînd intestinele), bune de gătit și de mîncat. *O frigare lungă și plină de pui cu minile în șolduri și cu măruntaiele la subsiori se rumenea, sfîrîind.* HOGAȘ, DR. II 103. *Porunci bucătăresei să nu lepede nimic din ale găinei, nici din măruntaie.* ISPIRESCU, L. 271. ◇ Expr. **A ști toate măruntaiele** (din cineva) = a cunoaște gîndurile cele mai ascunse ale cuiva. *Eu șăd călare în inima lor, și nu că mă laud, dar știu toate măruntaiele dintr-însele.* CREANGĂ, P. 162.

2. Fig. Partea cea mai dinăuntru, cea mai adîncă a unui lucru; fund, adîncime. *Destul am fost certați cu focuri și cutremure din măruntaiele acestui pămînt.* CARAGIALE, O. VII 36. *Străbateți voi pămîntul și a lui măruntaie.* EMINESCU, O. I 94. *Șuvoaiele crescute deodată se rostogoleau din măruntaiele munților, mînioase.* RUSSO, O. 114.

— Variantă: **mărunțăi** (GANE, N. III 190) s. f. pl.

MĂRUNȚÁI s. f. pl. v. **măruntaie.**

MĂRUNȚÉL, -ÍCĂ, *mărunței, -le,* adj. Diminutiv al lui mărunt.

1. v. mărunt **(1).** *Pe cei mai mărunței care or rămînea, îi aburesc cu sare și-i usuc în cuptor.* SADOVEANU, N. F. 30. *Vă dau o mierță de sămînță de mac amestecată cu una de năsip mărunțel.* CREANGĂ, P. 262. *Și pe-ntinsul hainelor, Și-mprejurul poalelor Luceau stele mărunțele.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 512. ◇ (Adverbial) *Se așează trudit sub streașina-i largă prin care se cerneau mărunțel razele soarelui.* VLAHUȚĂ, O. A. 132. *Scrie, scrie mărunțel, Pe frunza de pătrinjel.* ANT. LIT. POP. I 141.

2. v. mărunt **(2).** *De la noi și pînă la voi Tot în zale Și-n măsele Și-n parale mărunțele* (Cîntarul). GOROVEI, C. 61. ◇ (Substantivat, pl.) *I-a dat ceva mărunțele pentru covrigi.* CARAGIALE, N. S. 54.

3. v. mărunt **(3).** *Nevastă-sa Catrina era mărunțică: dar tot așa de vorbăreță ca cucoana Maria.* SADO-

VEANU, B. 204. *Aici un flăcău mărunțel, după ce lăsă dulapul, îi puse mîna pe umeri.* DUNĂREANU, CH. 224. *Niște cărări sucite și cotite, acoperite cu un fel de iarbă mărunțică.* ISPIRESCU, L. 243. *De trup ești mărunțel, nu-i vorbă, dar la fire ești mare.* CREANGĂ, P. 150.

4. v. mărunt (4). *A plecat cu pasul mărunțel.* CARAGIALE, O. III 88. *Intră ca actorii cu păsciorul mărunțel, Lăsînd val de mirodenii și de vorbă după el.* EMINESCU, O. I 162. ✧ (Adverbial) *Ciocîrlanii pășesc mărunțel pe marginea șanțului.* VLAHUȚĂ, la CADE.

5. v. mărunt (5). *Mai în jos de ei Sfinți mai mărunței, Sfinți și mucenici O sută și cinci.* TEODORESCU, P. P. 25.

MĂRUNȚÍ, *mărunțesc,* vb. IV. Tranz. A tăia mărunt, a fărîma în bucăți mici, a fărîmița, a pisa mărunt.

MĂRUNȚÍȘ, *mărunțișuri,* s. n. **1.** (Mai ales la pl.) Lucruri, obiecte mărunte (fără valoare). *Își adună micile obiecte de toaletă și ceasornicul și cîteva mărunțișuri, le înfundă în poșeta de piele roșie.* REBREANU, R. II 137. (În forma regională *mărunțuș*) *Încep cu toții a cărăbăni la saltele cu puf, perini moi, o legătură cu demîncare și alte mărunțușuri.* CREANGĂ, P. 117. *O coasă ruginită, o secere și alte mărunțușuri.* CONTEMPORANUL, VI 290. ✦ Fig. Fapte, idei mărunte, fără importanță; amănunte. *Mărunțișurile-mi scapă și ideile ce-mi vin, Dacă-ncep cu o zîmbire, se sfîrșesc cu un suspin.* ALEXANDRESCU, P. 49. *Fostu-ne-ar fi de vro treabă o asemine vedere Oprită în mărunțișuri?* CONACHI, P. 268. ✦ (Regional) Bucățele de carne. *Un blid... era plin de curechi acru, colea prăjit cumsecade, mai avînd în el și ceva mărunțișuri.* RETEGANUL, P. I 65.

2. (La sg., cu sens colectiv) Bani mărunți. *Răsturnă pe masă mărunțișul din buzunar.* C. PETRESCU, C. V. 47. *Că nu-și mai vine în voie, măcar de i-ai da tot mărunțișul și pe deasupra și toiagul lui vodă pe spinare.* DELAVRANCEA, H. T. 129. *Nu s-a găsit nimic alta decît... mărunțiș în monede nouă de nichel.* CARAGIALE, M. 245.

3. (La pl.) Lucruri mici, mai ales obiecte și materiale accesorii (ace, ață, nasturi etc.). *Magazin de mărunțișuri.*

4. (Învechit, numai în expr.) **A vinde cu mărunțișul** = a vinde în cantități mici, a vinde cu amănuntul. *Canalurile ce intră în oraș sînt pline de corăbii care au într-însele mărfuri și stau pînă le vînd, unii cu rîdicata și alții cu mărunțișul.* GOLESCU, Î. 108.

— Variantă: **mărunțúș** s. n.

MĂRUNȚIȘÁ, *mărunțișez,* vb. I. Tranz. (Rar) A sfărîma, a fărîma; a mărunți.

MĂRUNȚIȘÁRE, *mărunțișări,* s. f. (Rar) Acțiunea de a mărunți. [Grebla] *e foarte necesară... la mărunțișarea... pămîntului.* La TDRG.

MĂRUNȚÍT s. n. (Rar, numai în expr.) **Pe mărunțite** = cu pași mici și deși. *Budulea cel bătrîn șchiopăta sprinten și pe mărunțite.* SLĂVICI, N. I 165.

— Formă gramaticală: (în expr.) *mărunțite.*

MĂRUNȚÚȘ s. n. v. **mărunțiș.**

MĂRÚȚ, -Ă, *măruți, -e,* adj. (Popular) Mărișor, măricel. *A murit Neculai Chirilă. Îi rămîne nevasta cu trei băieți: cel mai măruț cît masa.* SADOVEANU, O. VIII 188.

MĂSĂI, *măsăiuri,* s. n. (Regional) Față de masă. *N-ai nici măsai pe masă.* HODOȘ, P. P. 191.

MĂSĂIÉL, *măsăiele,* s. n. (Regional) Diminutiv al lui măsai. *Mătură numai locul după ușă, așternînd o pînză albă, un măsăiel.* MARIAN, Î. 385.

MĂSĂLÁR, *măsălari,* s. m. (Popular) Numele lunii august. *Sămănăturile grîului de toamnă se începe a se face de la 15 măsălar.* I. IONESCU, la TDRG.

MĂSĂLĂRIȚĂ s. f. v. **măselariță.**

MĂSĂRÍȚĂ, *măsărițe,* s. f. (Transilv.) Față de masă.

MĂSCĂRĂ, *măscări,* s. f. (Mai ales la pl.) Obscenitate. *Se așeza în mijlocul străzii cu mîinile în șolduri, blogodorind măscări.* PAS, Z. I 145. *Ordonanța maiorului i-a vorbit măscări nerușinate.* C. PETRESCU, C. V. 85. *Spune obrăznicii, măscări... și capătă și el o bucățică de pîine.* CARAGIALE, S. 70.

MĂSCĂRÍCI, *măscărici,* s. m. Personaj de pe lîngă curțile domnitorilor sau marilor boieri, care căuta să provoace rîsul celor din jur, spunînd glume, făcînd ghidușii etc.; bufon. *Acesta era și măscăriciul lui Bacus; și nimeni nu scăpa fără să-i atîrne de coadă acest*[ui] *Silen cîte vrun ponos.* ISPIRESCU, U. 104. ✦ Personaj comic în reprezentațiile de bîlci; saltimbanc, clovn. *Un copil... în cap un cilindru turtit — face caraghiozlîcuri. Este un mititel măscărici.* CARAGIALE, O. I 301.

MĂSCUÍ, *măscuiesc,* vb. IV. Refl. (Învechit) A se masca.

MĂSCUÍT, -Ă, *măscuiți, -te,* adj. (Învechit) Mascat. *Am fost la balurile... măscuite... și m-am întors acasă cu ideea că cei mai mulți care-și pun mască o fac pentru că le-i rușine de obrazele lor!* ALECSANDRI, T. 1012. *Am scăpat pe un om măscuit de trei ucigași ce era să-l omoare... — Acel om măscuit eram eu.* NEGRUZZI, S. III 434.

MĂSEÁ, *măsele,* s. f. **1.** Dinte mare, de obicei terminat cu o suprafață lată, fixat în partea posterioară a maxilarelor, la om și la unele animale, servind la zdrobirea și măcinarea alimentelor. V. molar. *O durea îngrozitor o măsea de sus.* CARAGIALE, P. 21. *De vorbit, nu poate vorbi, că măselele și dinții i-au căzut.* CREANGĂ, P. 52. *Nu știu cine mă oprește să nu-ți sfărîm măselele din gură cu buzduganul.* NEGRUZZI, S. I 139. *Că din sus Măsele nu-s Și din jos Dinții i-am scos.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 447. ✧ *Măsea de minte* v. minte. ✧ Expr. (Familiar) **Oltean cu douăzeci și patru** (sau **cu gura plină**) **de măsele** = om viu, isteț și priceput să se descurce; abil, șmecher. *Tinerețea aceasta înflăcărată, prisosul acesta de viață au făcut să se zică despre olteni că au «douăzeci și patru de măsele».* VLAHUȚĂ, la TDRG. **A nu-l durea pe cineva măselele** (sau **măseaua**) **de ceva** = a nu-i păsa. *De te-ar calici numai pe tine... nu m-ar durea măseaua.* ALECSANDRI, T. 1232. **A-i crăpa** (**cuiva**) **măseaua** (sau **măselele în gură**) = a fi foarte nerăbdător; a dori mult ceva; a avea mare nevoie de ceva. *Mă uitam... așteptînd cu neastîmpăr să vie un lainic de școlar de afară... și-mi crăpa măseaua-n gură cînd vedeam că nu mai vine.* CREANGĂ, A. 5. **A trage** (sau **a lua**) **la măsea** = a bea mult, a fi bețiv. **N-are ce pune** (**n-ajunge**) **nici pe-o măsea** sau **nici cît să puie pe-o măsea** = prea puțin, foarte puțin, insuficient. *Îi rîdea mustața cînd vedea atîta hoit: lua tot, și oamenilor nu le lăsa nici măcar cît să puie p-o măsea. Vedeți lăcomie de zeu!* ISPIRESCU, U. 84. *Și nici una, nici două, haț! pe ied de gît, îi reteză capul pe loc, și-l mînîncă așa de iute și cu așa poftă, de-ți părea că nici pe-o măsea n-are ce pune.* CREANGĂ, P. 23. ✧ Compus: **măseaua-ciutei** = mică plantă erbacee, din familia liliaceelor, cu flori frumoase roșii-purpurii aplecate și frunze cu pete roșii-brune *(Erythronium dens canis).*

2. Fiecare dintre bucățile de lemn dreptunghiulare prinse, la distanțe egale, de jur împrejurul obezilor roții care învîrtește piatra de deasupra morii. *Lovi c-un ciocan în șele De o dete pe măsele; Atunci moara s-a pornit Roțile și le-a-nvîrtit.* ALECSANDRI, P. P. 103.

3. Colț, dinte de fier ascuțit al grapei, la încrucișarea legăturilor de la chingi. *Grapa pe părete-o stat, Cinci măsele i-o picat.* ȘEZ. XXI 83.

4. Proeminență în formă de cîrlig la capătul de sus al leucii carului, de care se sprijină lanțul sau veriga care

leagă loitrele de leucă; ureche. ✦ Cui cu care sînt prinse cele două blăni care leagă tălpile săniei de-a dreptul de protap.

5. Cui cu o floare colţuroasă şi ascuţită care se fixează de jur împrejur pe tălpile bocancilor.

MĂSELÁRIŢĂ, *măselariţe*, s. f. (Şi în forma regională *măsălariţă)* Plantă erbacee cu flori galbene şi cu tulpina şi frunzele acoperite cu peri lungi vîscoşi; are miros greu şi e foarte otrăvitoare *(Hyoscyamus niger)*; nebunariţă. *Peste temelii au crescut tufe de scăi şi de măsălariţă.* C. PETRESCU, R. DR. 96.

— Variantă: **măsălăriţă** s. f.

MĂSLÍN, *măslini*, s. m. Arbore din familia oleaceelor, cu frunzele persistente, de culoare verde-deschis pe partea superioară şi albă-argintie pe partea inferioară, cultivat mult în regiunile mediteraneene pentru lemnul lui şi mai ales pentru fructele lui, numite măsline, bogate în ulei *(Olea europaea). Prinzînd în apa vremii rădăcini, Statui şi oase albe sub măslini.* BOUREANU, S. P. 3. *Casele mici de piatră se înşiră ca nişte pete albe pe malul roşietic. Printre ele cresc rari măslini slabi, noduroşi, abia ducîndu-şi zilele în pămîntul pietros.* BART, S. M. 54. ✧ Expr. **Ramură de măslin** = simbol al victoriei şi al păcii. ✧ (Cu sens colectiv) *Muntele cu dafini, cu dumbrave de măslin.* EMINESCU, O. IV 192.

— Variante: **maslín** (CONTEMPORANUL, III 654) s. m., (învechit şi popular, prin confuzie cu numele fructului) **maslínă** (JARNÍK-BÎRSEANU, D. 252, ALECSANDRI, P. P. 405) s. f.

MĂSLINÁR, *măslinari*, s. m. (Depreciativ) Negustor de coloniale; băcan.

MĂSLÍNĂ, *măsline*, s. f. Fructul măslinului, de culoare brună-verzuie, care se mănîncă de obicei conservat cu sare şi din care se extrage untdelemnul. *A mîncat şi un sfert de pîine neagră cu măsline.* C. PETRESCU, A. 352. *Costea lăuda într-una măslinele şi icrele de chefal, cumpărate de la Galaţi.* BUJOR, S. 117. *Joacă bine Moş Martine, Să-ţi dau pîine Cu măsline.* TEODORESCU, P. P. 191.

— Variantă: **maslínă** (HOGAŞ, DR. II 105) s. f.

MĂSLINÍU, -ÍE, *măslinii*, adj. De culoarea măslinei, verzui bătînd spre brun. *Floarea îşi scutura capul... cu obrajii măslinii aburiţi de o roşeaţă.* DUMITRIU, N. 284. *Purta în buzunarul unei haine măslinii poeziile.* DELAVRANCEA, T. 6. *Faţa măslinie, caracterul, fizionomia lui arăta viclenie.* BĂLCESCU, O. II 269.

MĂSLUÍ, *măsluiesc*, vb. IV. Tranz. **1.** A folosi cărţi de joc însemnate sau falsificate, pentru a înşela pe ceilalţi în timpul jocului. V. trişa.

2. Fig. A falsifica. *M-au rugat să ascund nişte registre. Bugetul era măsluit.* DEMETRIUS, C. 67. *Cuconul îi dus la curte pentru ca să măsluiască alegerile deputaţilor.* ALECSANDRI, T. 1357.

MĂSLUÍRE, *măsluiri*, s. f. Acţiunea de a măslui şi rezultatul ei; fig. falsificare. *O astfel de măsluire a oracolului n-ar rezolva nimic.* C. PETRESCU, C. V. 41.

MĂSLUÍT, -Ă, *măsluiţi, -te*, adj. **1.** (Despre cărţile de joc) Însemnat pe dos spre a da posibilitatea de a înşela la joc. *Cărţile cu care ţi-a cîştigat erau măsluite.* BOLINTINEANU, O. 399. *Mă paşte bine norocul cărţilor. — Să giuri că-s măsluite.* ALECSANDRI, T. I 160.

2. Fig. Fals, ticluit astfel încît să înşele pe alţii. *A umblat cu vorbe măsluite şi ne-a lăsat să-l credem tovarăş.* GALAN, Z. R. 24. *Am intrat prosteşte într-un joc neghiob, murdar şi... măsluit.* CAMIL PETRESCU, T. II 304.

MĂSLUITÓR, -OÁRE, *măsluitori, -oare*, s. m. şi f. Persoană care măsluieşte cărţile de joc, care înşală la joc; trişor; fig. falsificator. *Cînd s-a aflat această cifră* [a şomerilor], *lumea a ştiut că o măsluire în plus a fost pusă la cale în această ţară de măsluitori.* BOGZA, A. Î. 568.

MĂSORÍŞTE, *măsorişti*, s. f. (Învechit) Măsurare, măsurătoare. *Rezultatele acestea nu pot inspira o încredere deplină decît numai atunci cînd vom avea făcut cel puţin măsorişte şi harta judeţului.* I. IONESCU, D. 12.

MĂSRÁC s. n. v. **mazdrac.**

MĂSURÁ, *măsór* şi *măsur*, vb. I. Tranz. **1.** A determina cu instrumente de măsurat valoarea unei mărimi în raport cu o unitate de măsură dată; a lua măsura. *Cu compasul lumile toate măsoară.* CONACHI, P. 275. *Meşterii grăbea, Sferile-ntindea, Locul măsura, Şanţuri largi săpa Şi mereu lucra, Zidul rădica.* ALECSANDRI, P. P. 187. ✧ Expr. (Regional) **Măsoară-i vorba cu îmblăciul,** se spune cînd se înţelege greu sau nu se înţelege de loc ce spune cineva. *Apoi na, zise Ipate. Măsură-i vorba cu îmblăciul. Balan să-ţi aleagă din gură ce spui, dacă nu vorbeşti desluşit.* CREANGĂ, P. 151. (Glumeţ) **A măsura pe cineva** (sau **a măsura cuiva ceva**) **pe spinare** = a bate, a lovi, a trage o bătaie. *Las'să-ţi măsor eu boieria pe spinare cu ciubucu ista.* ALECSANDRI, T. 915. ✧ Absol. *I-am făgăduit că, în toată viaţa mea, nu voi măsura decît la drept.* ŞEZ. II 161. *Măsoară de două ori şi taie o dată.* ✧ Refl. pas. *Mulţi de-o zi pe-o lume mică de se măsură cu cotul, În acea nemărginire ne-nvîrtim uitînd cu totul Cum că lumea asta-ntreagă e o clipă suspendată.* EMINESCU, O. I 132. ✦ (Neobişnuit; cu privire la pedepse, lovituri etc.) A aplica, a număra. *Vouă vă pune lege, pedepse vă măsoară Cînd mîna v-o întindeţi la bunuri zîmbitoare, Căci nu-i iertat nici braţul teribilei nevoi.* EMINESCU, O. I 60.

2. (Mai ales determinat prin «cu ochii» sau «din ochi») A străbate, a cerceta cu privirea o distanţă, un loc; a scruta. *Gingu măsură cu ochii ascunzişurile, căutînd cel mai adăpostit ungher unde să fugă.* C. PETRESCU, S. 40. *Sta ziua-n prag, ieşea pe stradă, Cu ochii zarea măsurînd.* COŞBUC, P. I 99. *Un voinic cu ochi de vultur lunga vale o măsoară.* EMINESCU, O. I 83. ✦ (Cu privire la un om; determinat adesea prin «cu ochii» sau «din ochi») A privi pe cineva cu atenţie; a privi disprepţuitor sau ameninţător; a cîntări, a aprecia, a cerceta. *Hai, mai repede, că e frig! v-a îndemnat jucînd în loc, să se încălzească, măsurîndu-vă din ochi şi rîzînd.* PAS, Z. I 74. *Mă măsoară o clipă şi pe urmă îmi răspunde scurt.* CAMIL PETRESCU, U. N. 406. *Femeia îl măsură fără să răspundă şi-i întoarse spatele.* C. PETRESCU, C. V. 316. (Refl. reciproc) *Balcanul şi Carpatul... aprinşi de dor de luptă cu ochii se măsoară.* ALECSANDRI, P. A. 202. ✧ (Întărit prin «din cap pînă în picioare» sau «de sus pînă jos») *Ochiul lui ager măsurase din clipa intrării pe uşă fata, din cap pînă în picioare, şi rămăsese înmărmurit de frumuseţea ei.* CAMIL PETRESCU, O. I 267. *Moşneagul se uită cu tot dinadinsul ţintă la mine şi mă măsură din cap pînă-n picioare.* HOGAŞ, M. N. 71. *Începe el a o măsura cu ochii de sus pînă jos şi de jos pînă sus.* CREANGĂ, P. 163.

3. A parcurge (încoace şi încolo) o distanţă, a străbate de la un capăt la altul un spaţiu. *Măsură încăperea dintr-un capăt în altul, să-şi dezmorţească picioarele înţepenite în căruţă.* C. PETRESCU, Î. II 161. *Văd apoi pe Făt-Frumosul trist cum măsură poiana, Căci de mult iubeşte dînsul pe Ileana Cosînzeana.* COŞBUC, P. II 138. *La Picior-de-munte, pe dealuri mărunte Prin plaiuri tăcute De vînturi bătute, Urcă şi scoboară Şi drumul măsoară Trei turme de oi.* TEODORESCU, P. P. 435.

II. Fig. **1.** Intranz. (Rar) A avea valoare, a preţui, a valora. *Pune oarecare fanfaronadă în graba de a servi pe oricine, poate... pentru a arăta, vanitos, cît îi măsoară puterile.* C. PETRESCU, C. V. 62.

2. Tranz. (Cu privire la cuvinte, sentimente, acțiuni etc.) A modera, a cumpăni, a cîntări, a înfrîna, a tempera. *Clit are isteție și vorbele-și măsoară.* NEGRUZZI, S. II 195. *Deci patimile-ți măsoară, omule, și le slăbește.* CONACHI, P. 279. ✦ (Rar, cu privire la mers, zbor etc.) A cumpăni, a regulariza. *O cucuvea stîrnită din culcușul ei... lunecă pe sub streașina clopotniței și, măsurîndu-și zborul, trecu peste curtea mănăstirii.* CAZABAN, V. 62.

3. Refl. reciproc. A se compara, a se întrece, a se lua la întrecere, a rivaliza, a se lupta. *El fugea gonit de furtună, măsurîndu-se cu puterile ei, dar niciodată furtuna n-ar fi izbutit să-l ajungă.* MIHALE, O. 170. *În adevăr, ziceau zînele, noi nu ne putem măsura nici în frumusețe, nici în minte, dar nici în putere cu zîna noastră.* RETEGANUL, P. II 15. *Deși puțini, ostașii creștini erau însă plini de foc și de dorința de a se măsura cu dușmanul.* BĂLCESCU, O. II 86. ✧ Tranz. *Ești tu în stare să-ți măsori puterile cu ale mele?* ALECSANDRI, T. I 444. ✦ (Rar) A se considera. *Ați făcut ca să pricepem a trecutului mărime, Măsurîndu-vă de-o seamă cu-a strămoșilor nălțime.* ALECSANDRI, O. 247.

MĂSURÁBIL, -Ă, *măsurabili, -e,* adj. Care se poate măsura.

MĂSURÁRE s. f. Acțiunea de a (se) măsura; totalitatea operațiilor prin care se măsoară ceva; măsură.

MĂSURÁT[1] s. n. Măsurare, determinare a unei dimensiuni, a unei greutăți etc.

MĂSURÁT[2]**, -Ă,** *măsurați, -te,* adj. **1.** Determinat în ceea ce privește dimensiunile, greutatea, cantitatea etc. *Iubește nu pe femeie, ci auru-i cîntărit!... Pentru dînsul e femeie moșia cea măsurată.* HASDEU, R. V. 55.

2. Limitat. *Timpul meu e măsurat.* C. PETRESCU, C. V. 146.

3. Moderat, cumpătat, echilibrat, cu măsură. *Unu-i răsărit la stat, La cuvinte măsurat Și la cuget luminat.* BELDICEANU, P. 102. *Gospodăria să-ți fie măsurată, căci la gospodina bună mulți voinici s-adună.* NEGRUZZI, S. I 251. ✦ (Adverbial; învechit) Treptat, încetul cu încetul. *Trebuie ca cineva să-și deprindă trupul cu ostenelile măsurat.* DRĂGHICI, R. 156. ✦ (Despre pași, mers etc.) Cumpănit, regulat. *Înspre sară, Simion și Mitrea intrară cu pași măsurați pe poarta deschisă; curtea era plină.* SLAVICI, N. I 92. *C-un umblet măsurat, La sfîrșit s-ajung d-a dreptul, fără să mă mai abat.* ALEXANDRESCU, P. 49. ✧ (Adverbial) *Întorcîndu-se de la vînătoare, Iorgovan călca rar și măsurat.* SLAVICI, O. I 250.

MĂSÚRĂ, *măsuri,* s. f. **I. 1.** Valoarea unei mărimi (a unei dimensiuni, a unei greutăți etc.), determinată în raport cu o unitate dată. *Era un om... de măsura mea.* DELAVRANCEA, O. II 64. *Cîți voinici de-a mea măsură, Toți în Moldova trecură.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 304. ✧ Loc. adj. **De** (sau **pe**) **o măsură** = deopotrivă, egal, la fel. *Ce vis e de-o măsură cu-naltul vis al meu?* ALECSANDRI, P. III 387. ✧ Loc. adv. **În mare măsură** = în cea mai mare parte, în bună parte, mult. ✧ Loc. prep. **După** (sau **pe, în**) **măsura...** = în raport cu..., proporțional cu..., potrivit cu... *Leningradul a fost croit pe măsura aceluia care l-a plănuit, pe măsura lui Petru I, și pe măsura imperiului său, pe măsura poporului rus.* STANCU, U.R.S.S. 112. *Alții... îmbodoliți în surtuce și jachete croite nu pe măsura lor, erau foarte stîngaci.* NEGRUZZI, S. I 105. *Sprinteneala la dobitoace scade sau sporește pe măsura vărtutei sau a slăbiciunii.* CONACHI, P. 310. ✧ Loc. conj. **Pe măsură ce** = cu cît. ✧ Expr. **A lua** (cuiva) **măsura** = a măsura diferite dimensiuni în vederea confecționării unor haine, ghete etc. ✦ Operație prin care se măsoară ceva; măsurare. *Instrument de măsură.*

2. Cantitate determinată, întindere limitată, limită. *Cît despre mine, știu atîta că pierd măsura timpului, de îndată ce rămîn pe voia slobodă a pornirilor mele.* HOGAȘ, M. N. 63. ✧ Fig. (Atestat în forma de pl. *măsure*) *Acel atelagiu... era mai elegant și covîrșind măsurele obiceiului.* NEGRUZZI, S. I 37. ✧ Loc. adv. **Peste măsură** = mai mult decît trebuie, foarte mult, din cale-afară, exagerat, excesiv. *Ne așteaptă în sufragerie masa, încărcată peste măsură.* SAHIA, N. 56. *O chema cu privirea, ridicînd pleoapele peste măsură.* BART, E. 351. *Laudele lor desigur m-ar mîhni peste măsură.* EMINESCU, O. I 141. ✧ Expr. **În măsura posibilului** = în limita posibilului, pe cît posibil.

3. Unitate convențională cu care se măsoară o dimensiune, o cantitate, un volum etc. *Pe tejghea stăteau, bine rînduite, măsurile, ulcelele și paharele.* SADOVEANU, O. I 362. ✧ *Sistem de măsuri și greutăți* = sistem de unități de măsură, care servesc la determinarea dimensiunilor, a greutăților etc. *În sistemul de măsuri și greutăți, cele mai cunoscute sînt metrul și kilogramul.* ✧ Loc. adv. **Cu aceeași măsură** = deopotrivă, la fel. *Ilenuța îi răspunde voioasă, cu aceeași măsură, fără să se supere.* C. PETRESCU, A. 451. ✧ Fig. *Lirismul, după unii, dă măsura frumuseții în orice gen literar.* IBRĂILEANU, S. 137. *Dac-am putea măsura Pe cît ni-e de plină măsura, Vedea-vei ce multă mi-e ura În ziua din urmă a ta!* COȘBUC, P. I 155.

4. Diviziune metrică a unei piese muzicale, scrisă la începutul portativului. *Briceag se oprește să-și acordeze vioara. Holbea și Găvan atunci își îndoiesc meșteșugul ca să păstreze măsura.* REBREANU, I. 12. ✧ *Bară de măsură* = liniuță verticală pe portativ, divizînd toată durata piesei muzicale în unități metrice egale. ✧ Expr. **A bate măsura** = a executa cu mîna sau cu piciorul mișcări egale și regulate care marchează diviziunile grupurilor de note aflate în fiecare unitate delimitată de barele respective.

5. Unitate metrică compusă dintr-un anumit număr de silabe accentuate și neaccentuate sau (în metrica antică) dintr-un anumit număr de silabe lungi și scurte, care determină ritmul unui vers. *De mult mă lupt cătînd în vers măsura, Ce plină e ca toamna mierea-n faguri.* EMINESCU, O. IV 356.

II. Fig. **1.** (Mai ales la pl.) Dispoziție, mijloc, procedeu întrebuințat pentru realizarea unui anumit scop. *Măsurile de îmbunătățire a muncii organizatorice de partid trebuie să contribuie la creșterea forței partidului, la întărirea și mai mare a unității rîndurilor sale.* REZ. HOT. I 167. *Puse mîna pe megafon pentru o măsură repede și hotărîtă.* BART, S. M. 92. ✧ Expr. **A lua măsuri** = a împlini o serie de lucrări sau a duce o acțiune în vederea realizării unui anumit scop. *Se scoală mîine dis-de-dimineață, ca să ia măsuri. — Ce măsuri? — Măsuri, ca la un asemenea eveniment. Facem cunoscut oamenilor, explicăm, sfătuim.* SADOVEANU, M. C. 138. *Profetiza, ca încheiere, că o pelagră literară Va bîntui cu siguranță, de n-or lua măsuri urgente Cei responsabili de-nflorirea recoltei noilor talente.* ANGHELIOSIF, C. M. II 9. *Hei, hei! Cînd aud eu de popă și de Smărăndița popii, las mușchii în pace și-mi iau alte gînduri, alte măsuri: încep a mă da și la scris.* CREANGĂ, A. 7.

2. Valoare, putere. *Ce mai vrei cu-a tale sfaturi, Dacă știi a lor măsură?* EMINESCU, O. I 198. *Noi citim luptele voastre, cum privim vechea armură Ce-un uriaș odată în războaie a purtat; Greutatea ei ne-apasă, trece slaba-ne măsură, Ne-ndoim dac-așa oameni întru adevăr au stat.* ALEXANDRESCU, P. 134. ✧ Expr. **A fi în măsură** = a fi în stare, indicat, a avea posibilitatea de a face ceva, de a reuși. *Și cum e elevul dumitale, ești cel mai în măsură să-mi dai un sfat din vreme.* C. PETRESCU, Î. II 168. **A-și da măsura** = a-și manifesta talentul, priceperea în realizări concrete. *Acest mare și subțire artist nu și-a dat măsura în versuri.* SADOVEANU, E. 60. **În aceeași măsură** = deopotrivă, egal, la fel. *Arhitectura sovietică și, în aceeași măsură, tehnica construcției au avut a-și spune și aci cuvîntul lor.* STANCU, U.R.S.S. 127.

3. Moderație, înfrînare, cumpătare, sobrietate, rezervă. *La gură Să aibă lacăt și măsură.* PANN, P. V. I 3. ◇ L o c. a d j. și a d v. **Cu măsură** = chibzuit, cum se cuvine, cumpătat, cu socoteală. *Tînărul Herdelea se lăuda și se înălța, fireşte, dar cu măsură.* REBREANU, R. I 178. **Fără măsură** = nechibzuit, din cale-afară, fără socoteală. *Mă ceartă fără măsură.* DEȘLIU, M. 40. *Vorbeşte tare și cam fără măsură.* DELAVRANCEA, O. II 293.

— Pl. și: (învechit) *măsure.*

MĂSURĂTOÁRE, *măsurători,* s. f. Determinare a valorii unei mărimi (a unei dimensiuni, a unor cantități etc.); măsurare. *Într-o zi... venirăă mai mulți oameni și făcură niște măsurători.* PAS, Z. I 203.

MĂSURĂTÓR, -OÁRE, *măsurători, -oare,* adj. (Rar) Care măsoară. (Substantivat) *Domnul Negru-vodă... măsurător de lume, Ce vrea pe-a ei măsură ca să-și croiască-un nume!* ALECSANDRI, P. III 133. ✦ Care ajută la măsurat, cu care se măsoară. *Compas măsurător.* ✦ (Substantivat, n.) Calibru sau instrument folosit pentru a măsura sau a verifica dimensiunile interioare sau exterioare ale unui obiect.

MĂSÚȚĂ, *măsuțe,* s. f. Diminutiv al lui m a s ă; masă mică; mescioară. *De la măsuța lui acum, Se-nalță obosit poetul, Privind în depărtare cum Se spulber nourii cu-ncetul.* DEȘLIU, M. 21. *Se întoarse gîfiind, ca să ieie măsuța cu trei picioare.* SADOVEANU, B. 53. *Măsuță mult bogată, Tot cu poame-mpodobită, Cu naframă-acoperită.* ALECSANDRI, P. I 105. ◇ *Măsuță de noapte* = noptieră. *La mine, pe măsuța de noapte, ai un antinevralgic.* BARANGA, I. 204.

— Variantă: **mesúță** (C. PETRESCU, Î. II 77) s. f.

MĂȘCÁT, -Ă adj. v. **mașcat.**

MĂTÁNIE, *mătănii* și *mătanii,* s. f. (În unele practici religioase) **1.** (Mai ales la pl.; construit de obicei cu verbele «a face», «a bate») Îngenunchere și înclinare a corpului pînă la pămînt, făcută de credincioși în semn de venerație și pocăință. *Iar mama la icoane, Mătanii bate, ține post.* COȘBUC, P. I 118. *Ce-mi văzură ochii! Lipicescu bate mătănii!* ALECSANDRI, T. 1415. ◇ (Glumeț) *Sînt copii. Cu multe sănii De pe coastă vin țipînd, Și se-mping și sar rîzînd; Prin zăpadă fac mătănii, Vrînd-nevrînd.* COȘBUC, P. I 224.

2. (La pl.) Șirag de mărgele de os, lemn, sticlă etc. pe care credincioșii le trec printre degete pentru a număra rugăciunile pe care le rostesc. *M-am săturat să-mi număr anii, Ca un călugăr negrele mătanii.* BENIUC, V. 134. *Își amintea ca într-un vis... de pomii bătrîni, ca și dînsul, din livadă, de mătăniile și ciubucul lui.* ANGHEL, PR. 64.

— Variantă: (învechit) **metánie** (HOGAȘ, M. N. 134, CREANGĂ, A. 101, NEGRUZZI, S. II 235) s. f.

MĂTÁSĂ s. f. v. **mătase.**

MĂTÁSE, (1) *mătăsuri,* s. f. **1.** (Și în forma *mătasă*) Fibră textilă obținută prin fierbere din borangic (mătase naturală); p. e x t. fibră textilă vegetală sau sintetică avînd proprietăți asemănătoare cu proprietățile firului de borangic; (la pl.) soiuri de țesături din asemenea fire. «*Burghezia*»... *dă grîul țăranului pe mătăsurile franțuzești.* IBRĂILEANU, SP. CR. 200. *Moș Nichifor avea o biciușcă... cu șfichiul de mătasă.* CREANGĂ, P. 107. ◇ F i g. *La noi sînt codri verzi de brad Și cîmpuri de mătasă.* GOGA, P. 12. *Se tolănesc alene... pe mătasa troscotului.* DELAVRANCEA, S. 97. *Părul ei cel negru-n valuri de mătasă se desprinde.* EMINESCU, O. I 142. ◇ *Vierme de mătase* v. v i e r m e. *Gogoașă de mătase* v. g o g o a ș ă. ◇ E x p r. (Rar) **Crescut în mătase** = crescut în avuție, în belșug; răsfățat. *Fata crescută-n mătasă N-ai la ce-o aduce-n casă.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 436.

2. (Cu sens colectiv; în e x p r.) *Mătasea porumbului* = fire subțiri, cafenii-gălbui, care ies din pănuși, la vîrful știuletului de porumb, în formă de smoc mătăsos. *Stilele acestor flori sînt prelungite în formă de firișoare, cunoscute sub numele de mătasa porumbului.* BOTANICA 206. *Își arată dinții prin mustăcioara de coloarea mătăsii uscate de porumb.* SADOVEANU, O. A. II 209.

3. Compuse: **mătasea-broaștei** = alge verzi, filamentoase, formînd mase plutitoare la suprafața apelor dulci și stătătoare; lîna-broaștei, mătreață **(2).** *Sub pod, printre firele verzi de mătasa-broaștei, se legănau două mîini albe cu degetele desfăcute.* CAMILAR, N. I 70; **mătasea-bradului** = mătreață de arbori, v. m ă t r e a ț ă **(2); fluture de mătase** v. f l u t u r e.

— Pl. și: *mătăsi* (DONICI, F. 57). — Variantă: **mătásă** s. f.

MĂTĂCÍNĂ s. f. v. **mătăciune.**

MĂTĂCÍNE s. f. v. **mătăciune.**

MĂTĂCIÚNE, *mătăciuni,* s. f. Nume dat mai multor plante erbacee aromatice din familia labiatelor: **a)** plantă cu flori albastre sau albe, cultivată în parcuri și grădini ca plantă ornamentală sau pentru florile ei bogate în nectar, foarte căutate de albine *(Dracocephalum moldavica);* **b)** melisă **(1).** *Cînd se înălța zvonul cel mare al ieșirii roiului... dădea fuga după roiniță și mătăciune.* SADOVEANU, P. M. 50. *Găsește un buștihan putregăios... îl freacă pe dinăuntru cu cătușnică, cu sulcină, cu mătăciune.* CREANGĂ, P. 238.

— Variante: **mătăcínă, mătăcíne** s. f.

MĂTĂHÁLĂ s. f. v. **matahală.**

MĂTĂHĂÍ, *mătăhăiesc,* vb. IV. (Regional) **1.** I n t r a n z. A se mișca greoi, cu pași șovăitori, nesiguri, într-o parte și într-alta; a se clătina. *Căpitanul a plecat mătăhăind după ea.* SANDU-ALDEA, U. P. 185. *Auzind pe cineva cîntînd din urmă, se uită înapoi și cînd colo vede un ostaș mătăhăind pe drum în toate părțile.* CREANGĂ, P. 298.

2. T r a n z. A clătina, a mișca încoace și încolo. *Mătăhăiește în dreapta și-n stînga un țurlui prin care se scurge apa din saca.* Lă TDRG. ◇ I n t r a n z. *Prisăcarul aleargă după el* [după roi] *mătăhăind în sus cu o năframă.* La TDRG.

MĂTĂHĂLÓS, -OÁSĂ, *mătăhăloși, -oase,* adj. Mare și greoi, voluminos (ca o matahală), diform. *Drăgan se făcuse tot atît de voinic ca tată-său, Ignat, dar mai mătăhălos și mai greoi puțin.* CAMIL PETRESCU, O. I 232. *Omul cu tesac, spîn și mătăhălos, lovea fără cuvînt.* G. M. ZAMFIRESCU, SF. M. N. I 61. *Departe, într-un albastru-fumuriu, se încalecă... spinările mătăhăloase ale dealurilor.* VLAHUȚĂ, O. A. 411. ✦ (Rar, despre gesturi, atitudini) De matahală, greoi. *Îl așează pe Găman cu un soi de gingășie mătăhăloasă pe lavița de la poarta lui Căciulămare.* CAMIL PETRESCU, O. I 16.

MĂTĂHÚIE, *mătăhui,* s. f. (Regional) Matahală, namilă. *Tot vine cîte o mătăhuie, una după alta, vreme de-o jumătate de ceas.* RETEGANUL, P. I 29.

MĂTĂLÚȚĂ pron. pers. (În limbajul afectiv) Diminutiv al lui m a t a l e.

MĂTĂNĂÍ, *mătănăiesc,* vb. IV. I n t r a n z. (Regional) A bate mătănii, a se înclina, a se apleca. *Cum isprăvi de mîncat, capetele tinerilor se îngreunară de somn așa de tare încît începură să mătănăiască pe piept.* POPESCU, B. II 56.

MĂTĂSÁR, *mătăsari,* s. m. **1.** Persoană care lucrează sau vinde mătase.

2. Pasăre din Europa boreală, de culoare cenușie, cu aripile negre cu mici pete roșii, cu un moț pe cap și

care vine în țara noastră numai în timpul iernilor geroase *(Bombycilla garrulus)*.

MĂTĂSĂRÍE, *mătăsării*, s. f. **1.** Cantitate mare de mătăsuri. *La belșugul de abanos și de mahon, de mătăsării... iubirea de flori a chiriașului, împinsă la patimă, adăoga o nebunească risipă de trandafiri.* M. I. CARAGIALE, C. 37.

2. (Învechit) Țesătură de mătase; produse confecționate din această țesătură. *Logodnica îi ceruse să-i facă o haină de o mătăsărie foarte scumpă.* ISPIRESCU, L. 399. *Ia mătăsăria cea albă, colțunii, colanul și ce mai are.* NEGRUZZI, S. I 32. *Să îmi cumpăr o mătăsărie după placul meu.* GORJAN, H. I 158.

3. (Învechit) Meseria de mătăsar (**1**). *Băbacă, cît pentru a învăța mătăsăria, răchieria și creșterea oilor spaniolești, aceasta o doresc și eu din toată inima me.* KOGĂLNICEANU, S. 107.

MĂTĂSÍCĂ s. f. (Învechit) Țesătură subțire din mătase vegetală amestecată cu bumbac.

MĂTĂSÍT, -Ă, *mătăsiți, -te*, adj. (Popular) Brodat cu mătase. *Și pieptariul mătăsit, Pe sub vatră-i tăvălit.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 448.

MĂTĂSÍNĂ adj. f. (Popular, despre iarbă) Mătăsos, ca mătasea.

MĂTĂSÓS, -OÁSĂ, *mătăsoși, -oase*, adj. Moale și lucios (ca mătasea). *Stepa largă e și astăzi un domeniu necucerit... Pe sub iarba mătăsoasă cu talaz nețărmurit Se revarsă fără margini.* MACEDONSKI, O. I 28. ✧ (Adverbial) *Apa portului lucea metalic, mătăsos, în luminile farurilor.* DUMITRIU, P. F. 69.

MĂTRĂGÚNĂ s. f. Plantă erbacee otrăvitoare, din familia solanaceelor, cu flori brune-violete și cu fructe negre, lucitoare, asemănătoare cu cireșele; în corpul său conține atropină și alți alcaloizi; crește în stare sălbatică și cultivată, avînd întrebuințări în medicină *(Atropa Belladona)*; beladonă. *Tot în asemenea gărăfioare strînge dumneaei și zamă de mătrăgună.* SADOVEANU, N. F. 35. *Azi așterne-mi pe sub piept Flori de mătrăgună.* COȘBUC, P. I 184. *Văzură o babă... săpînd mătrăgună.* ȘEZ. I 208.

MĂTRĂȘÍ, *mătrășesc*, vb. IV. Tranz. (Popular, cu privire la oameni) **1.** A goni, a alunga, a da afară. *Cît aș fi... de ferice, De-aș putea s-o mătrășesc!* ALECSANDRI, T. 604. ✧ Fig. *De demult erai tu mătrășit din lumea asta.* CREANGĂ, P. 324.

2. (Cu privire la bunuri materiale) A cheltui, a risipi, a irosi. *După ce au mătrășit ei toate acestea... au vrut să fure altaceva, ca să aibă ce să mănînce.* SBIERA, P. 262.

MĂTREÁȚĂ s. f. **1.** (Cu sens colectiv) Părticele de epidermă de culoare albicioasă, care se desprind de pe pielea capului. *Din cînd în cînd se întorcea spre un domn civil... în redingotă neagră, cu ninsoare de mătreață pe umeri.* C. PETRESCU, Î. II 72.

2. (Bot.) Mătasea-broaștei. *Acum scot* [broaștele] *din mătreață numai ochii ficși și gurile lor rotunde și dezgustătoare.* C. PETRESCU, Î. II 33. *Au dat de o fîntînă plină de buruiene și de mătreață.* SBIERA, P. 206. ✧ Compus: **mătreață de arbori** = un fel de lichen care crește mai cu seamă pe brazi, atîrnînd de crengile acestora ca niște firișoare alburii *(Usnea barbata)*.

MĂTURÁ, *mătur*, vb. I. Tranz. **1.** A curăța, a șterge cu mătura o suprafață. *Dumitrache apuca mătura de coadă și mătura casa mai abitir ca o fată.* STANCU, D. 6. *Se puse de mătură coliba.* ISPIRESCU, L. 396. *Iar de cînd m-am măritat Nici un bine n-am aflat, De cu ziua mătur casa, Aprind focul, gătesc masa.* ALECSANDRI, P. P. 308. ✧ Fig. [Preotul citea] *măturînd cu barba-i căruntă furnicile chirilice de pe ceaslovul dinainte-i.* SADOVEANU, O. VIII 216. *Haina-i măturînd pămîntul Și-o tîrăște-abia, abia.* COȘBUC, P. I 224. ✦ A aduna ceva, a strînge cu mătura. *Mai întîrzie puțin, ca să cureți blidele și să mături fărîmiturile subt vatră.* SADOVEANU, B. 31. *Credinciosul împăratului... vine cu gîndul să mature scrumul afară.* CREANGĂ, P. 255. ✧ Intranz. *Derdicam și măturam prin casă ca o fată mare.* CREANGĂ, A. 69.

2. Fig. A înlătura pe cineva sau ceva, a alunga, a goni, a face să dispară. *A pierit pentru totdeauna, măturată de Marea Revoluție, lumea «Revizorului» și a «Sufletelor moarte».* STANCU, U.R.S.S. 96. *Aduceți-mi degrabă o putină, o piele de cîne și două bețe, să fac o jucărică cum știu eu, și acuș vi-l mătur de-aici.* CREANGĂ, P. 310.

MĂTURÁT s. n. Faptul de a mătura. *Pe țăran el l-a găsit Ocupat cu măturatul curții.* COȘBUC, P. I 144.

MĂTURĂ, *mături*, s. f. **1.** Obiect de uz casnic, în forma unui mănunchi, făcut din tulpinile plantei cu același nume, sau de nuiele, paie etc., cu care se mătură. *Ce-are, mă, cîinele ăsta al tău, Pațanghele?! întrebă Matei al Barbului, ștergîndu-și cu mătura zăpada de pe opinci.* PREDA, Î. 75. *Și să văd pe maică-mea Cu mătura măturînd.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 199.

2. Plantă erbacee din familia gramineelor, bogat ramificată, cultivată în scopuri industriale sau pentru facerea obiectului descris mai sus *(Sorghum vulgare)*. *Nu i-a fost greu fugarului să se tîrîie într-un lan de mături.* POPA, V. 126. *Și prin tufele de mături, ce cresc verzi, adînce, dese, Păsări îmblînzite-n cuiburi distind penele alese.* EMINESCU, O. I 43.

MĂTURĂTOÁRE, *măturători*, s. f. Mașină remorcată sau cu motor propriu, prevăzută cu o perie în formă de sul lung, rotitor, cu care se mătură străzile, șoselele etc.

MĂTURĂTÓR, -OÁRE, *măturători, -oare*, s. m. și f. Muncitor care se ocupă cu măturatul străzilor. *Toți jucătorii au plecat și... măturătorii îi alungă acasă.* C. PETRESCU, A. 426.

MĂTURĂTÚRĂ, *măturături*, s. f. (Rar) Gunoiul adunat cu mătura. *Cutia unde cad măturăturile bucătăriei.* GALACTION, O. I 130.

MĂTURÉLE s. f. Plantă erbacee din familia compozeelor, cu tulpina ramificată în numeroase ramuri subțiri, cu floarea compusă, de culoare roz; crește prin locuri aride, mărăcinișuri și poieni *(Centaurea jurineifolia)*.

MĂTURÍCĂ, *măturici*, s. f. Diminutiv al lui mătură. **1.** v. mătură (**1**); mătură mică, întrebuințată de obicei ca perie.

2. v. mătură (**2**). *Ara locul și-l semăna cu măturică.* I. BOTEZ, ȘC. 7. *Foaie verde măturică.* TEODORESCU, P. P. 350.

MĂTURÍȘ s. n. (Rar) Lan de mături (**2**). *Încet, s-a tras în mijlocul măturișului și a ieșit spre Nisipuri, departe.* POPA, V. 127.

MĂTURÓI, *măturoaie*, s. n. Augmentativ al lui mătură; (în special) mătură de nuiele, folosită mai ales la țară; tîrn. *Unii aduceau coșuri de nuiele, alții măturoaie cu coadă lungă.* VORNIC, P. 212. *Fă-ți numai un îmblăciu, o lopată, o greblă și un măturoi.* SBIERA, P. 160.

MĂTÚȘĂ, *mătuși*, s. f. **1.** Sora tatălui sau a mamei, în raport cu copiii acestora, mai rar în raport cu copiii verilor și verișoarelor ei. *Mătușa-mea... mi-a spus plîngînd și sărutîndu-mă: nu se poate, Nicolachi!* GALACTION, O. I 76. *Nu-i acasă Ion, zise mătușa Mărioara.* CREANGĂ, A. 47. *E-un congres de rubedenii, vre un unchi, vre o mătușă.* EMINESCU, O. I 155.

2. (Popular) Termen de respect cu care se adresează cineva unei femei în vîrstă. *Mătușă, de mi-i face acest bine, atunci să știi că ai să ai mai mult de la mine.* CREANGĂ, P. 171. *Să venim acum la copila d-tale, mătușă.* NEGRUZZI, S. I 298.

MĂTUȘÍCĂ s. f. Diminutiv al lui mătușă. *Mătușica-i prea bătrînă și Guliță prea tînăr... Nu mă pot înțălege cu ei.* ALECSANDRI, T. I 183.

MĂȚĂR, *mățari,* s. m. (Rar) Cel care curăță și vinde mațe pentru făcut cîrnați. *Se dădeau acolo parlagiilor și mățarilor, pe o băncuță, o cinzeacă de trăscău sau un pac de mahorcă.* M. I. CARAGIALE, C. 62.

MĂȚIȘÓR, *mățișoare,* s. n. Diminutiv al lui maț. *Să nu deie cineva ca să-mi pierdeți voi vrun mățișor.* SBIERA, P. 112. *Trimise mațele la pîrău... după ce numără pînă și cel mai mic mățișor.* ISPIRESCU, L. 66.

MĂZĂCÍE, *măzăcii,* s. f. (Regional) Murdărie, necurățenie. *În casă gunoi și măzăcie, de să fugi pe lume.* ȘEZ. VII 141.

MĂZĂRÁC s. n. v. **mazdrac.**

MĂZĂRÁT, -Ă, *măzărați, -te,* adj. (Despre grîu) Mare în bob; mașcat. *Grîu roș îmi sămîna: Roșu ca focul, Măzărat ca bobul.* PĂSCULESCU, L. P. 19. ✦ (Despre ochi) Mare. *Ochii-s negri ca neghină Scoală junii de la cină; Ochii tăi ăi măzărați, Scoală junii necinați.* HODOȘ, P. P. 68.

MĂZĂRÍCĂ s. f. v. **măzăriche.**

MĂZĂRÍCHE s. f. **I. 1.** Borceag.

2. Nume dat mai multor plante erbacee din familia leguminoaselor, înrudite cu mazărea: a) plantă agățătoare cu frunze compuse terminate cu un cîrcel, cu flori roșii, galbene sau violete; crește prin fînețe, tufișuri și păduri de munte *(Vicia);* b) bob. *O mulțime de buruieni... printre care... neghina, măzărichea.* PAMFILE, A. R. 94. ✧ Compus: **măzăriche-neagră** (sau **măzărichea-cucului**) = orăstică.

II. Precipitație atmosferică sub formă de picături înghețate de ploaie, ca o grindină mărunță. *Te-au apucat vijelii și te-au spulberat viscolele cu măzăriche ale sfîrșiturilor de toamnă.* SADOVEANU, O. VI 50. *Vîntul vuia de te lua groaza; măzărichea răpăia în fereastră.* DELAVRANCEA, S. 16. *Începuse a ninge, cădea o măzăriche tare ca plumbul.* CONTEMPORANUL, VII 294.

III. (Med.) Cisticercoză.

— Variante: **măzărícă** (ȘEZ. I 236), **măzeríche** (NEGRUZZI, S. I 101) s. f.

MĂZDRĂCÉL, *măzdrăcele,* s. n. Diminutiv al lui mazdrac. *Doicil mi se ridica, Mîna-n streașină băga, Măzdrăcelul își scotea, Mazdracul și sabia.* TEODORESCU, P. P. 580.

MĂZERÍCHE s. f. v. **măzăriche.**

MEÁNDRU, *meandre,* s. n. **1.** (Mai ales la pl.) Cotituri dese și întortocheate pe care le face cursul anumitor ape curgătoare, mai ales în regiunile de șes. *Prin exagerarea meandrelor, Călmățuiul își micșorează mereu panta.* PROBL. GEOGR. I 94. ✧ Fig. *Butoiul urma să murmure gîlgîindu-și veselia, strecurîndu-și divinul elixir în nenumărate meandre.* ANGHEL, PR. 97. ✦ Drumuri, străzi întortocheate. *Știți bine că m-am deprins cu meandrele Stambulului.* SADOVEANU, Z. C. 269. ✧ Fig. *Ai cunoscut mai bine meandrele caracterului femeiesc.* CAMIL PETRESCU, T. II 325.

2. Motiv ornamental sculptat sau pictat, format dintr-o îmbinare măiestrită de linii frînte sau curbe, dînd un ansamblu decorativ ce pare a descrie un traseu cu multe sinuozități. *Meandrele... ornau friza templurilor grecești.* ODOBESCU, S. I 247.

— Pronunțat: *me-an-.*

MEÁSER, -Ă, *measeri, -e,* adj. (Învechit) Sărac, umil, vrednic de plîns. *Să nu asuprească pe cel... measer.* ISPIRESCU, M. V. 48.

— Pronunțat: *mea-.*

MEÁT, *meaturi,* s. n. (Anat.) Tub, canal îngust și subțire. *În timpul inspirației, aerul trece prin meaturile înguste ale cavității nazale.* ANATOMIA 68.

— Pronunțat: *me-at.*

MECÁNIC[1]**,** *mecanici,* s. m. Lucrător care efectuează operații mecanice de fabricare, de reparare sau de întreținere a utilajelor. *Rămîn aici pînă vine mecanicul să repare telefonul.* SEBASTIAN, T. 46. ✦ Persoană care conduce un vehicul sau care supraveghează o mașină; mașinist. *Mecanicii au oprit; oamenii s-au risipit în cîmp.* SADOVEANU, P. M. 40.

MECÁNIC[2]**, -Ă,** *mecanici, -e,* adj. **1.** Care este pus în mișcare sau care funcționează cu ajutorul unei mașini sau al unui mecanism; care se referă la un fenomen studiat în mecanică. *Șeful echipei... zîmbește ortacilor cu brațele-ncleștate Pe ciocanul mecanic.* DEȘLIU, G. 46. *Mișcări sacadate de păpușă mecanică.* C. PETRESCU, Î. II 36. ✦ (Adverbial) Automat. *Podul său uriaș se oprește în fața cuptorului, unde își deschide mecanic gura.* SAHIA, N. 33. ✦ Care se referă la mecanică (2), care aparține mecanicii. *Închiderea atelierului mecanic a fost o greșeală.* DEMETRIUS, C. 13.

2. (Despre o acțiune, un gest, o mișcare) Care nu-i legat de conștiință, executat în mod automat; mașinal. *Din două mișcări mecanice puștile se legănară... pe brațul trăgătorilor.* DUMITRIU, B. F. 124. ✧ (Adverbial) *Întinde mîna mecanic și rupe învelitorile.* C. PETRESCU, C. V. 214.

MECÁNICĂ s. f. **1.** Știință care studiază condițiile mișcării și ale repausului corpurilor considerînd masele și forțele lor. *Am putut să-mi pun mai bine la punct cursul... studiind cărțile de mecanică teoretică și aplicată ale lui Nekrasov.* CONTEMPORANUL, S. II, 1949, nr. 161, 6/2. *Prin mecanică și prin chimie* [secolul al XIX-lea] *a transformat toate artele și măiestriile.* GHICA, S. A. 27. ✧ *Mecanică cerească* = știința care se ocupă cu mișcarea corpurilor cerești, mai ales a planetelor, sateliților și cometelor.

2. (Uneori determinat prin «tehnic») Tehnica procedeelor în care intervin în special fenomene mecanice; mecanotehnica. ✧ *Atelier de mecanică* = atelier în care se construiesc și se repară mașini, piese etc. *Ai văzut jos atelierul de mecanică și motorul care ți s-a părut mare ca un elefant.* PAS, Z. I 291. ✦ Ocupația, îndeletnicirea, meseria mecanicului.

MECANICÉȘTE adv. (Învechit) În mod mecanic[2] (2); mașinal. *Prin puterea inerției psihice, mecaniceșteː..* [Pristanda] *repetă cuvîntul din urmă, «curat condei».* GHEREA, ST. CR. I 355.

MECANICÍSM s. n. Formă depășită a filozofiei materialiste care încerca să explice toate fenomenele naturii cu ajutorul legilor mecanicii și să reducă diversitatea calitativă a proceselor și fenomenelor naturii la procese și fenomene mecanice.

MECANICÍST, -Ă, *mecaniciști, -ste,* adj. Care este în conformitate cu principiile mecanicismului, care se referă la mecanicism. *Idealism mecanicist.* ✦ (Substantivat) Adept al mecanicismului.

MECANÍSM, *mecanisme,* s. n. **1.** Sistem tehnic alcătuit din mai multe piese mobile și fixe care sînt în contact între ele astfel încît unele elemente mobile pot antrena mișcarea celorlalte.

2. Totalitatea elementelor care alcătuiesc un întreg şi, prin acţiunea lor combinată, funcţionează ca un organism.

3. Fig. Sistem, organizaţie, mod de organizare politică, economică, socială etc. *D-ta dispui de o tipografie bine instalată şi de un mecanism administrativ bine organizat.* CARAGIALE, O. VII 271.

MECANIZÁ, *mecanizez,* vb. I. Tranz. A introduce folosirea mecanismelor sau a maşinilor pentru a efectua anumite operaţii, înlocuind forţa musculară. *Avem misiunea să mecanizăm furnalele.* (Refl. pas.) *În economia socialistă se mecanizează în primul rînd procesele cele mai grele şi care cer un mare volum de muncă.* LUPTA DE CLASĂ, 1952, nr. 6, 115.

MECANIZÁRE, *mecanizări,* s. f. Acţiunea de a mecaniza şi rezultatul ei.

MECANIZÁT, -Ă, *mecanizaţi, -te,* adj. (Despre muncă, despre un proces de producţie, un sector de producţie etc.) Care se face prin intermediul unui mecanism sau al unei maşini.

MECANOCHÍMIC, -Ă, *mecanochimici, -e,* adj. (Rar) Care se referă la un procedeu combinat, folosind mijloace mecanice şi reacţii chimice.

MECANOTÉHNIC, -Ă, *mecanotehnici, -e,* adj. Care se referă la un produs de mecanotehnică.

MECANOTÉHNICĂ s. f. Mecanică (2).

MECANOTERAPÍE s. f. Denumire generală pentru terapeutica prin masaj, gimnastică şi alte mijloace fizice.

MECĂÍ, *mécăi,* vb. IV. Intranz. (Despre capre, mai rar despre iepuri) A scoate strigăte caracteristice. ✦ Fig. (Ironic; despre oameni) A vorbi sau a cînta cu voce tremurată.

MECÉT, *meceturi,* s. n. (Învechit) Casă de cult pentru religia musulmană, mai mică decît geamia; moschee mică. *Strigă paşa-al Diului, Din vîrful mecetului.* TEODORESCU, P. P. 480. ✦ Cimitir (turcesc). *Să-l fi dus la mecet, În poala lui Maomet.* TEODORESCU, P. P. 131. ✦ Fig. (Ironic) Consistoriu bisericesc. *Ei, ce mai zice mecetul despre popia voastră?* CREANGĂ, A. 107.

MECI, *meciuri,* s. n. Întrecere sportivă disputată între două persoane sau între două echipe; joc (4). *Meci de fotbal. Meci de şah.*

MECÓNIU s. n. Materia pe care o elimină ca excremente fătul imediat după naştere.

MEDALIÁT, -Ă, *medaliaţi, -te,* adj. Care a fost distins cu o medalie. V. decorat. *Bogoslovul* (=teolog) *medaliat s-a întors la locul său încet şi cu capul plecat.* CONTEMPORANUL, IV 6.

MEDÁLIE, *medalii,* s. f. Piesă de metal asemănătoare cu o monedă gravată cu figuri şi inscripţii, făcută fie spre a marca amintirea unui eveniment, fie spre a fi acordată ca distincţie pentru merite deosebite în diverse domenii de activitate, pe cîmpul de luptă etc. V. decoraţie. *Medalia de aur «Secera şi Ciocanul» se poartă în permanenţă.* B. O. 1953, 20. *Uneori privirea i se cobora pe piept unde luceau cele trei medalii de vitejie şi-şi reamintea emoţia clipei cînd a primit-o pe cea dintîi.* REBREANU, P. S. 90. ✧ *Medalia muncii* = distincţie în Republica Populară Romînă, conferită celor care se evidenţiază în mod deosebit în cîmpul muncii. ✧ Expr. *Reversul medaliei* = partea neplăcută sau nefavorabilă a unui lucru sau a unei situaţii.

MEDALIÉR, *medaliere,* s. n. Colecţie de medalii; mobilă cu sertare în care se păstrează medaliile.
— Pronunţat: *-li-er.*

MEDALIÓN, *medalioane,* s. n. 1. Obiect de podoabă, de formă ovală sau rotundă, în interiorul căruia se păstrează o fotografie sau altă amintire şi care se poartă atîrnat la gît mai ales de către femei. *Luă în mînă toate medalioanele, le deschise.* DUMITRIU, N. 85. *La gît purta un lanţ de aur cu medalion.* CAMIL PETRESCU, O. I 347. ✦ Ornament de formă rotundă sau ovală, în interiorul căruia este pictat sau sculptat în basorelief un motiv decorativ.

2. Fotografie, tablou de formă ovală sau rotundă. *Îmi defilează pe dinainte... Matei Basarab şi Vasile Lupu, cu căciuli, în medalioane — toată istoria pînă la sfîrşitul cărţii.* SAHIA, N. 49.

3. (Arhit.) Ornament de formă rotundă sau ovală, cuprinzînd un basorelief sau o inscripţie. *Opt statue de marmoră frigiană viorie, cu întreite frize, cu timpane şi cu medalioane sculptate.* ODOBESCU, S. III 71.
— Pronunţat: *-li-on.*

MEDALÍSTICĂ s. f. Ramură a numismaticii care se ocupă cu studierea medaliilor.

MEDEÁN, *medeanuri,* s. n. (Mold.) Loc deschis, teren neacoperit de clădiri, maidan; p. ext. piaţă. *În medeanul unei cişmele, se opreşte. Cîteva facle se aprind, rumenind chipurile sinistre.* SADOVEANU, O. I 203. *La 6 dimineaţa ne aflam toţi, ciotcă, în medeanul din faţa primăriei.* HOGAŞ, DR. II 130. *Iese cîne-cîneşte în medean, aproape de gazda noastră şi găseşte un ţăran... cu un car încărcat cu lodbe de fag.* CREANGĂ, A. 82.

MEDELEÁN, -Ă, *medeleni, -e,* adj. (Mold.; despre animale, mai ales despre boi şi cîini) Foarte mare şi puternic; uriaş. *C-un om în casă intră un cîne medelean.* NEGRUZZI, S. II 300. *Am un bou medelean: Pe unde paşte, Se cunoaşte, Pe unde sare, Urmă n-are Şi fuge-n mare* (Rîul). GOROVEI, C. 320.

MEDELNICÉR, *medelniceri,* s. m. (Învechit şi arhaizant) Demnitar al curţii, care turna domnului apă ca să se spele pe mîini, punea masa şi servea bucatele; boier de rangul al doilea, fără funcţie. *Jder îşi ceru voie de la măria-sa ca să se ducă să vadă în ce chip rînduieşte medelnicerul mîncarea şi masa slujitorilor domneşti.* SADOVEANU, F. J. 122. *Această tăcere fu întreruptă de medelnicerii ce aduseră pe masă, în sahane de argint, un morman de pilaf alb şi fumegos.* ODOBESCU, S. I 79. *Cîteva sute de boieri mici, fără barbă, zişi starea a doua şi a treia, între care se prenumărau: ...slugeri, medelniceri, cluceri de arie etc.* GHICA, S. A. 37.

MEDÉLNIŢĂ, *medelniţe,* s. f. (Ieşit din uz) Vas, lighean de cositor, de aramă, de argint etc. în care domnul şi mesenii îşi spălau mîinile înainte şi după masă.

MEDIÁ, *mediez,* vb. I. Intranz. A mijloci între două sau mai multe părţi adverse pentru o înţelegere, a face demersuri oficiale pentru a preveni sau pentru a pune capăt ostilităţilor dintre două sau mai multe state.
— Pronunţat: *-di-a.*

MEDIÁL, -Ă, *mediali, -e,* adj. Aşezat la mijloc. ✧ *Vocală medială* = vocală al cărei punct de articulaţie se găseşte în partea mijlocie a cavităţii bucale, între punctul de articulaţie al vocalelor anterioare şi cel al vocalelor posterioare. *Vocalele mediale î, ă şi a, nefiind nici anterioare, nici posterioare, pot fi numite şi vocale neutre.* GRAM. ROM. I 59.

MEDIÁN, -Ă, *mediani, -e,* adj. Care e aşezat la mijloc, mijlociu. ✧ *Linie mediană* = linie care împarte o figură în două părţi de mărimi egale.

MEDIÁNĂ, *mediane,* s. f. Dreapta care uneşte unul dintre vîrfurile unui triunghi cu mijlocul laturii opuse. ✦ Dreapta care uneşte un vîrf al unui tetraedru cu centrul de greutate al feţei opuse.

MEDIÁNTĂ, *mediante,* s. f. Sunetul al treilea din orice gamă majoră sau minoră.

MEDIATÓR[1]**, -OÁRE,** *mediatori, -oare,* adj. (Geom.; despre drepte sau planuri) Care este perpendicular pe mijlocul unui segment de dreaptă. *Locul geometric al punctelor egal depărtate de două puncte date este planul perpendicular pe segmentul format în mijlocul său. Acest plan se numeşte plan mediator al segmentului.* GEOMETRIA S. 40. ✦ (Substantivat, f.) Dreaptă perpendiculară ridicată pe mijlocul unui segment de dreaptă. *Dreapta CD, perpendiculară pe mijlocul segmentului AB, se numeşte mediatoarea segmentului AB.* GEOMETRIA P. 18.

MEDIATÓR[2]**, -OÁRE,** *mediatori, -oare,* s. m. şi f. Persoană (fizică sau juridică) care mijloceşte sau intervine pentru a stabili o înţelegere, un acord între două părţi adverse (persoane, state etc.); mijlocitor, intermediar. V. a r b i t r u. *El avu mulţămirea a aduce la bun sfîrşit negoţiaţia păcii cu turcii în care Franţa intră ca mediatoare.* NEGRUZZI, S. II 151.

MEDIÁŢIE, *mediaţii,* s. f. Acţiunea de a interveni între părţi adverse (persoane, state etc.) pentru a le aduce la o înţelegere, la un acord; mijlocire.

MÉDIC, *medici,* s. m. Persoană care practică medicina, pe baza studiilor superioare de specialitate. V. d o c t o r (1). *Mă găseam... în cabinetul unui prieten, medic de boli nervoase.* ARGHEZI, P. T. 93. *Medicul povesti. Rănile erau grave desigur, dar nu de moarte.* C. PETRESCU, Î. II 45. *Şi, după cum spunea tot el, lumea trebuie să aleagă medic tînăr şi avocat bătrîn.* BART, E. 265. ✧ *Medic veterinar* v. v e t e r i n a r. *Medic legist* v. l e g i s t.

MEDICÁL, -Ă, *medicali, -e,* adj. Care este în legătură cu medicul sau cu medicina; de medic. *Îngrijirea medicală a angajaţilor, precum şi a membrilor lor de familie nesalariaţi, este în sarcina Ministerului Sănătăţii.* COD. M. 45. *Se aude de concediu, Serdici. Şi pe urmă tu ai să-l iei sigur pe cale medicală.* SAHIA, N. 118. ✧ *Concediu medical* = concediu care se obţine în caz de boală. *Gimnastică medicală* = sistem de exerciţii metodice de gimnastică, menite să amelioreze ori să corecteze diferite defecte fizice, sau să reactiveze unele funcţiuni fiziologice.

MEDICAMÉNT, *medicamente,* s. n. Substanţă care se foloseşte pentru a vindeca sau a preveni o boală; doctorie, leac. V. r e m e d i u. *Sub numele de medicamente se înţelege un număr enorm de substanţe şi anume tot ce putem noi întrebuinţa în tratamentul bolilor.* DANIELOPOLU, F. N. I 79. *Privirea se posomora îndată ce drumeţul întîmpina aci mirosul de medicamente.* C. PETRESCU, Î. II 41. *Mania sa cea mai vătămătoare... era ideea ce-şi făcuse că, de nu va lua într-o zi medicamente, trebuie să moară.* NEGRUZZI, S. I 207.

MEDICAMENTÓS, -OÁSĂ, *medicamentoşi, -oase,* adj. De medicament. *Bolnava a început însă să prezinte crize de tremurături generalizate... cedînd după un tratament medicamentos.* PARHON, O. A. I 258.

MEDICÁŢIE, *medicaţii,* s. f. Mod de a trata un bolnav sau o boală; tratament. *În momentul cînd schimbăm medicaţia este bine să încercăm efectul ei pe un teritoriu redus.* NICOLAU-MAISLER, D. V. 111.

MEDICINÁL, -Ă, *medicinali, -e,* adj. Întrebuinţat în medicină ca medicament, cu proprietăţi medicamentoase, curative. ✧ *Plantă medicinală* = plantă care se foloseşte ca medicament sau ca materie primă în industria farmaceutică.

MEDICÍNĂ s. f. **1.** Ştiinţă care studiază prevenirea şi vindecarea bolilor, prin cunoaşterea organismului şi a funcţiunilor lui, a cauzelor care pot să-i tulbure funcţionarea normală şi a mijloacelor apte să împiedice şi să înlăture tulburările atunci cînd ele s-au produs. *Medicina, inspirîndu-se continuu de descoperirile făcute în domeniul celorlalte ştiinţe, va putea uşura marile mizerii care bîntuie umanitatea.* MARINESCU, P. A. 69.

2. (Învechit şi regional; şi la pl. în forma *medicini*) Medicament. *Te duci la doctorul oraşului şi trebuie să vină, numai medicinile ai să le plăteşti.* POPOVICI-BĂNĂŢEANU, V. M. 129. *Acum nu-i mai lucra nici o medicină, deprins fiind cu ele.* NEGRUZZI, S. I 208.

MEDICINÍST, -Ă, *medicinişti, -ste,* s. m. şi f. Student în medicină. *Avea lîngă el un ucenic, fecior de pescari, medicinist.* SADOVEANU, P. M. 124. *Medicinistul era mai bine preparat decît filozoful.* CARAGIALE, O. I 288.

MEDICO- Element de compunere avînd sensul de «cu caracter medical», «care ţine de medicină», servind la formarea unor adjective ca: m e d i c o - l e g a l, m e d i c o - m i l i t a r etc.

MEDICO-FARMACEÚTIC, -Ă, *medico-farmaceutici, -e,* adj. Care are un caracter medical şi farmaceutic; care se referă la medicină şi farmacie, de medicină şi de farmacie. *Institutul medico-farmaceutic.*

MEDICO-LEGÁL, -Ă, *medico-legali, -e,* adj. Care se referă la medicina legală. ✧ *Act medico-legal* = document care conţine rezultatele unei expertize medicale într-un caz care interesează justiţia.

MEDICO-MILITÁR, -Ă, *medico-militari, -e,* adj. Care se referă la problemele de medicină ivite în armată sau avînd legătură cu practica medicinei în armată.

MEDICO-SANITÁR, -Ă, *medico-sanitari, -e,* adj. Care are un caracter medical şi sanitar. *Reţeaua medico-sanitară care deserveşte pe ceferişti şi familiile lor a fost mult dezvoltată.* GHEORGHIU-DEJ, ART. CUV. 600.

MÉDIE, *medii,* s. f. Valoare mijlocie a mai multor mărimi. ✧ *Medie aritmetică* = suma mai multor mărimi împărţită la numărul lor. *Medie geometrică* v. g e o m e t r i c. ✧ L o c. a d v. **În medie** = luînd o măsură intermediară între cantităţile sau calităţile diferitelor elemente componente; una cu alta, una peste alta. ✦ Rezultat obţinut din adunarea notelor obţinute de un elev într-o anumită perioadă şi împărţirea lor la numărul acelor note şi servind la aprecierea sau la clasificarea elevului.

— Pronunţat: *-di-e.*

MEDIEVÁL, -Ă, *medievali, -e,* adj. Care se referă la evul mediu, din evul mediu, al evului mediu. *S-au sfărîmat oraşe de veacuri şi s-au prăbuşit cetăţi de clopotniţe medievale.* ARGHEZI, P. T. 69. *Înfăşuraţi în bunzi imense, cît nişte pelerine medievale, acoperiţi cu pleduri groase şi îmblănite, sfidau gerul aspru ce dăinuia de peste o săptămînă.* REBREANU, R. I 214. ✧ F i g. *Cetatea... îşi înalţă spre cer silueta medievală.* BOGZA, C. O. 212. ✦ (Substantivat) Om din evul mediu. *Medievalii au clădit catedralele gotice.*

MEDIEVÍST, *medievişti,* s. m. Istoric care se ocupă cu studiul evului mediu.

MEDIOCRITÁTE, *mediocrităţi,* s. f. **1.** Starea celui mediocru; faptul de a fi mediocru. *Mediocritatea, prostia ori incultura lor mă exasperează. Aceştia nu sînt artişti.* SADOVEANU, E. 173. *Este peste putinţă a organiza cevaşi şi a face cevaşi cu atîţia oameni pătimaşi şi invidioşi în mediocritatea lor.* GHICA, A. 566. ✧ (Personificat) *În jurul lor mediocritatea, neruşinarea, viclenia triumfă, au o statornicie exasperantă.* VLAHUŢĂ, O. A. III 109.

2. Om mediocru, scriitor sau artist lipsit de talent, fără merite. *Din citirea acestei analize, publicul îşi va forma o mai sigură judecată literară şi se va învăţa la rîndu-i să analizeze. Pentru mediocrităţi, ea va fi cazul*

Meduzei; pentru scriitorii de talent, oglinda greşelilor de evitat. MACEDONSKI, O. IV 53.

— Pronunţat: *-di-o-*.

MEDIÓCRU, -Ă, *mediocri, -e,* adj. **1.** Care nu iese din comun, la un nivel modest, mijlociu, comun. *Dumnealui n-ar fi putut îngădui răspunsuri mediocre unui elev pe care-l socotea între elementele valoroase ale gimnaziului.* SADOVEANU, N. F. 130. *S-a supus prejudecăţilor şi socotelilor strîmte, clocite într-o familie cu destin mediocru.* C. PETRESCU, R. DR. 301. *Două surori tinere au adus dulceaţă şi cafea. Una din ele... frumoasă ca o zînă. Cealaltă de o frumuseţe mai mediocră.* BOLINTINEANU, O. 347. ✧ (Rar, adverbial) *Găsisem locuinţă şi întreţinere... eram mediocru mulţumit.* GALACTION, O. I 99.

2. (Despre oameni, despre calităţile şi activitatea lor) Lipsit de strălucire, fără spirit, fără valoare. *Peruianu era un avocat mediocru, dar învîrtea afaceri care nu mai erau mediocre.* VLAHUŢĂ, O. A. III 44.

MEDIÓR, *mediori,* adj. m. (Popular, rar) De statură mijlocie. *De era el năltişor Îi da postav roşior... De era el medior Îi da postav gălbior.* ALECSANDRI, P. P. 176.

MEDITÁ, *meditez,* vb. I. **1.** Intranz. (Construit adesea cu prep. «la», «asupra») A cugeta adînc asupra unui lucru. *Am să meditez mai serios la cazul dumitale.* C. PETRESCU, C. V. 201. *Zile întregi putea medita asupra unui cuvînt.* EMINESCU, N. 41. *M-am coborît în lumea mormintelor tăcute Şi pe ţărîna lumii adînc am meditat.* BOLINTINEANU, O. 197. ✧ Fig. *Pe cer, în miez de noapte, Stau stelele în rînd, Iar luna printre ele Păşeşte meditînd.* COŞBUC, P. II 268. *Iar pe lanul ce în soare se zvîntează fumegînd, Cocostîrcii cu largi pasuri calcă rar şi meditînd.* ALECSANDRI, P. III 41.

2. Tranz. (Învechit) A examina ceva din toate punctele de vedere; a aprofunda, a studia, a cerceta. *Această boală trebuia meditată.* NEGRUZZI, S. I 33. ✦ A plănui, a proiecta ceva, a pune ceva la cale, a chibzui ceva. *Se cunoştea că meditează vreo nouă moarte.* NEGRUZZI, S. I 143.

3. Tranz. A instrui un elev, a-l supraveghea şi a-l ajuta să-şi prepare lecţiile, a-l pregăti în vederea examenelor, a da lecţii particulare unui elev.

MEDITÁRE, *meditări,* s. f. Faptul de a medita; meditaţie, reflexie. *Meditările... te-au ridicat definitiv deasupra ţărmurilor mediocre pe care rătăcim noi ceilalţi.* GALACTION, O. I 226.

MEDITATÍV, -Ă, *meditativi, -e,* adj. Înclinat spre meditare, spre gîndire, căruia îi place să mediteze; gînditor. *Şerban, fratele cel mare, era «domnişor» meditativ.* CĂLINESCU, E. 55. *Într-o oglindă de buzunar... examinează cum le vine surîsul mistic şi atitudinea ochilor meditativă.* ARGHEZI, P. T. 108.

MEDITATÓR, -OÁRE, *meditatori, -oare,* s. m. şi f. Persoană care meditează (3) un elev; repetitor. *Aveam un meditator acasă, un băiat sărac, mai mare decît mine cu vreo patru ani.* VLAHUŢĂ, O. A. 480.

MEDITÁŢIE, *meditaţii,* s. f. **1.** Meditare, reflectare, gîndire, cugetare adîncă. *Bogoiu (din adîncul meditaţiei în care era cufundat): Domnule, în cîte o fi astăzi?* SEBASTIAN, T. 81. *Cetirea şi meditaţia îi daseră o mare cunoştinţă de trebi.* NEGRUZZI, S. II 156.

2. Poezie lirică cu caracter filozofic şi elegiac. *Meditaţii, elegii, epistole, satire şi fabule* [titlu]. ALEXANDRESCU.

3. Pregătirea lecţiilor cu un meditator; lecţie particulară. *Marioara i-a mărturisit că se simte slăbuţă la limba romînă şi ar avea nevoie de o meditaţie serioasă.* REBREANU, R. I 24. *Vremea se tîra aşa de greu între orele de instrucţie... şi între orele de meditaţie seara, cînd capul cădea încet pe cartea deschisă.* BART, S. M. 11. ✧ *(Sală de) meditaţie* = sală într-un internat unde elevii îşi pregătesc lecţiile. ✦ Angajare ca meditator. *A găsit în sfîrşit o meditaţie, într-o familie.* VLAHUŢĂ, O. A. I 91.

MEDITERANEÁN, -Ă, *mediteraneeni, -e,* adj. Care ţine de Marea Mediterană, se referă la ea sau e situat în vecinătatea ei. *Frumuseţea lor se iveşte, uneori, tot atît de pe neaşteptate şi desăvîrşit, ca în legendele de ţărm mediteranean ale mitologiei.* BOGZA, C. O. 283. ✧ *Climă mediteraneană* = nuanţă a climatului temperat, cu ierni calde, caracteristică în special regiunilor din jurul Mării Mediterane.

— Pronunţat: *-ne-an*.

MÉDIU[1], *medii,* s. n. **1.** Natura înconjurătoare în care se află fiinţele şi lucrurile. V. ambianţă. *Mediul pune la dispoziţia fiinţei vii materia din care se compune, energiile pe care le cheltuieşte şi excitanţii care o pun în mişcare.* MARINESCU, P. A. 44. [Animalele] *s-au selecţionat... şi s-au adaptat diferitelor medii.* ANGHEL, PR. 74. ✧ *Mediu geografic* = natura înconjurătoare, condiţiile naturale exterioare ale vieţii sociale (clima, solul, bogăţiile subsolului etc.), care constituie una dintre condiţiile necesare şi permanente ale vieţii materiale a societăţii şi un factor care influenţează dezvoltarea ei. *Adaptare la mediu* = evoluţie a organismelor animale şi vegetale sub influenţa condiţiilor fizice, în vederea vieţuirii lor în aceste condiţii. *Mediu de cultură* = hrană oferită organismelor cultivate artificial şi care trebuie să cuprindă toate substanţele necesare vieţii lor. ✦ Orice substanţă care poate fi străbătută de un fluid. *Lumina se refractă trecînd dintr-un mediu într-altul.*

2. Societatea, lumea din preajma cuiva, totalitatea persoanelor în mijlocul cărora trăieşte cineva. *Mediul în care a trăit şi a lucrat Mihail Eminescu i-a fost cu totul neprielnic.* SADOVEANU, E. 83. *Faptele se petrec într-un mediu orăşănesc.* IBRĂILEANU, S. 4. *Influenţa mediului imediat înconjurător asupra artistului e prea vădită.* GHEREA, ST. CR. II 20.

3. (În practicile ocultiste) Persoană care pretinde că poate comunica cu spiritele, servind ca intermediar între ele şi cei vii.

MÉDIU[2]**, -IE,** *medii,* adj. Care se află la mijloc, mijlociu, care constituie o medie. *Introducerea indicilor tehnico-economici medii progresivi...* [este] *o metodă nouă de organizare tehnică a muncii.* CONTEMPORANUL, S. II, 1949, nr. 164, 10/2. ✧ *Învăţămînt mediu* = treaptă a învăţămîntului public, urmînd după învăţămîntul elementar, în care se predau elemente de cultură generală, cunoştinţe teoretice şi practice. *Şcoală medie* = şcoală de învăţămînt mediu. *Rata medie a profitului* v. rată. *Evul mediu* v. ev. (Logică) *Termen mediu* = termen al unui silogism, care pune în relaţie pe celelalte două.

— Pronunţat: *-diu*.

MEDULÁR, -Ă, *medulari, -e,* adj. Care se referă la măduva spinării, care are caracterele măduvei spinării, care alcătuieşte măduva. *Canal medular* = canal în interiorul coloanei vertebrale în care se află măduva spinării.

MEDÚZĂ, *meduze,* s. f. **1.** Animal marin din încrengătura celenteratelor, cu corpul gelatinos, în forma unui clopot sau a unei umbrele şi prevăzut cu tentacule, care îl ajută să plutească şi să se hrănească. *Orice apropiere a unui necunoscut, care vrea să-mi vorbească, mă întăreşte ca pe o meduză.* CAMIL PETRESCU, P. V. 10.

2. (În mitologia antică) Fiinţă fabuloasă, imaginată ca o femeie cu şerpi pe cap în loc de păr şi despre care se credea că preface în stane de piatră persoanele la care se uita.

MÉETING s. n. v. **miting.**

MEFISTOFÉLIC, -Ă, *mefistofelici, -e,* adj. Diabolic, drăcesc, răutăcios, sarcastic, perfid. *Alb apoi de nesomn şi cu un zîmbet mefistofelic, apărea şi el o dată cu soarele pe deal.* ANGHEL, PR. 83.

MEFÍTIC, -Ă, *mefitici, -e,* adj. (Neobişnuit) Cu miros urît, infect. *Murdării care scot miasme mefitice vătămătoare sănătăţii oamenilor.* I. IONESCU, D. 421.

MEGAFÓN, *megafoane,* s. n. Difuzor mare şi puternic; amplificator. *O voce subţire de fată anunţa prin megafoanele staţiei de radioficare . . . un spectacol în sala clubului.* V. ROM. februarie 1953, 52. ✦ Aparat pentru comunicări verbale la distanţă, de forma unui cornet acustic mărit, care e folosit pentru a intensifica sunetul, vocea. *Ar debita cu glas de megafon trei sute de cuvinte.* C. PETRESCU, O. P. I 18. *Din gura căscată a conului de megafon răsună ca un tunet, răspicat, în tot cuprinsul portului comanda căpitanului.* BART, S. M. 92.

MEGAGRÁF, *megagrafe,* s. n. Planşetă mare de desen, montată articulat pe un suport special, pentru a i se putea da orice înclinaţie.

MEGALÍT, *megaliţi,* s. m. Nume generic dat unor monumente funerare sau de cult, de dimensiuni mari, construite din blocuri de piatră brută sau cioplită sumar în epoca neolitică şi la începutul epocii bronzului. *Megaliţii cel mai bine păstraţi se află în Bretania.*

MEGALÍTIC, -Ă, *megalitici, -e,* adj. Privitor la megaliţi.

MEGALOMÁN, -Ă, *megalomani, -e,* adj. Care are o părere exagerată despre calităţile sale; grandoman.

MEGALOMANÍE, *megalomanii,* s. f. Faptul de a fi megaloman; grandomanie.

MEGATÉRIU, *megaterii,* s. m. Mamifer fosil din epoca cuaternară care întrecea în dimensiuni pe un elefant.

MEGIÁŞ, -Ă s. m. şi f. v. **megieş.**

MEGIÉŞ, -Ă, *megieşi, -e,* s. m. şi f. (Regional) Vecin. *Împărecherile boierilor şi oştile megieşilor au dus ţara în risipire.* SADOVEANU, O. VII 50. *Şoimaru bea cu megieşii Izbind căciulele-n pămînt.* TOPÎRCEANU, P. 249. *Copiii şi copilele megieşilor erau de-a pururea în petrecere cu noi.* CREANGĂ, A. 34. ✧ (Adjectival) *Tata era fiul unui împărat mare din părţile megieşe.* POPESCU, B. II 37. *Îndată după întocmirea lor în state neatîrnate, îi vedem luptîndu-se cu popoarele megieşe.* KOGĂLNICEANU, S. A. 71.

— Pronunţat: *-gi-eş.* — Variantă: **megiáş, -ă** (PĂSCULESCU, L. P. 113, TEODORESCU, P. P. 617) s. m. şi f.

MEGIEŞÍ, *megieşesc,* vb. IV. Refl. reciproc. (Regional) A se învecina, a se mărgini. *Pe şesul unde se megieşesc plăşile Prutul de Sus, Coşula şi Başăul, se află satul Cordărenii.* ODOBESCU, S. II 174. *Plaiul Şarului este un munte în comuna Şaru Dornei, ce se megieşeşte cu comuna Neagra Şarului.* ŞEZ. II 41.

MEGIEŞÍE, *megieşii,* s. f. (Regional) Vecinătate, învecinare; (concretizat, cu sens colectiv) vecinii cuiva. *Toată megieşia se vaietă de furturile ce făcea ea.* ISPIRESCU, L. 75. *Evenimentele ce începuseră în megieşie încurajară şi înlesniră vrednica sa hotărire.* BĂLCESCU, O. II 32.

MEGLENÍT, -Ă, *megleniţi, -te,* s. m. şi f. Meglenoromîn. *Megleniţii din nordul golfului Salonic.* ✧ (Adjectival) *Dialectul meglenit este vorbit astăzi de o populaţie puţin numeroasă.*

MEGLENOROMÎN[1]**, -Ă,** *meglenoromîni, -e,* adj. Care aparţine meglenoromînilor, referitor la meglenoromîni; meglenit. *Port meglenoromîn. Dialect meglenoromîn.*

MEGLENOROMÎN[2]**, -Ă,** *meglenoromîni, -e,* s. m. şi f. Persoană care face parte din grupul de romîni care trăiesc în sudul Peninsulei Balcanice, în regiunea Meglen.

MEHĂÍ, pers. 3 *mehăie,* vb. IV. Intranz. (Despre capre şi oi) A behăi.

MEHĂÎT, *mehăituri,* s. n. Faptul de a mehăi; behăit. *Mieluşelele . . . zburdau în cîrduri, umplînd văzduhul cu mehăitul lor nevinovat.* STĂNOIU, C. I. 76.

MEHEHÉ interj. Behehe.

MEHÉNCHI s. m. v. **mehenghi.**

MEHÉNGHI, -GHE, *mehenghi, -ghe,* s. m. şi f. Persoană pricepută, iscusită, abilă; p. ext. şmecher, şiret, viclean, perfid. *Venea mehenghiul, din cărăruşele lui de dragoste.* CAMILAR, N. II 425. *Intrînd în vorbă cu dînsa, fata, bună mehenghe, îi întoarce capul şi Ipate vede că nu-i de lepădat.* CREANGĂ, P. 165. ✧ (Adjectival) *Ni-l zugrăvi ca pe un bulibaşa mehenghi, vînzător şi slugarnic.* M. I. CARAGIALE, C. 22. *Îi arătă bucurie mare . . . ca o leliţă mehenghe.* GORJAN, H. IV 74. ✦ Persoană glumeaţă, poznaşă, şugubeaţă. *Flăcăii . . . mai luau cu ei şi cîte un mehenghi bun de gură.* ŞEZ. IV 230.

— Variantă: **mehénchi** (SEVASTOS, N. 317) s. m.

MEHMENDÁR, *mehmendari,* s. m. (Turcism învechit) Funcţionar ataşat pe lîngă un înalt demnitar străin cu sarcina de a-i servi drept ghid; comisar, călăuză. *Numai venirea muscalilor la 1828 a pus capăt acestei vieţi zvăpăiate a tinerilor cuconaşi, luîndu-i ca comisari (mehmendari) pe lîngă generalii ruşi.* GHICA, S. 47.

MEHTERBÁŞ s. m. v. **mehterbaşă.**

MEHTERBÁŞĂ s. m. (Turcism ieşit din uz) Capelmaistru. *Cînd înceta cîte puţin scîrţiitorul ţipet a surlei lui mehterbaşa, s-auzea . . . norodul grămădit la poartă cîntînd.* NEGRUZZI, S. I 288.

— Variantă: **mehterbáş** s. m.

MEHTERHANEÁ s. f. v. **meterhanea.**

MEHTÚP, *mehtupuri,* s. n. (Turcism învechit) Scrisoare oficială; adresă, raport. *Grigore Ghica-vodă . . . pecetluia peşcheşul şi mehtupul.* La CADE.

MEHTUPCÍU, *mehtupcii,* s. m. (Învechit) Scriitor într-o cancelarie domnească, scriitor oficial, secretar. *Îi ziceau mehtupciu, pentru că fusese scriitor de limba turcească la postelnicie.* GHICA, la TDRG.

MEI, (2) *meiuri,* s. n. **1.** Plantă erbacee din familia gramineelor cu inflorescenţa ramificată, cu seminţe mici, făinoase, cultivată în trecut ca cereală, iar azi mai ales ca nutreţ pentru vite şi păsări *(Panicum miliaceum);* mălai, păsat. *Mălaiul, păsatul sau meiul se coseşte după ce i s-au secerat spicele.* PAMFILE, A. R. 150. *Atît soldaţii cît şi ofiţerii sau boierii aveau de la stăpînire pe fiecare zi mertic de carne, de pîne de grîu sau de mei şi de lumînări.* BĂLCESCU, O. I 16. *Cine se teme de vrăbii nu seamănă mei. Flămîndul codri visează şi vrabia mei.* ✧ Expr. **Cît ai zice mei** v. zice. ✧ Compuse: **mei-păsăresc** = plantă erbacee cu frunze cu perişori, cu flori mici alb-gălbui şi cu fructe în formă de boabe pietroase, mici, alburii şi foarte lucitoare *(Lithospermum officinale);* **mei-mărunt** = plantă asemănătoare cu meiul-păsăresc, cu florile dispuse în spiculeţe care formează o inflorescenţă compusă *(Panicum capillare).*

2. (Mai ales la pl.) Lan, holdă cultivată cu această plantă. *Iote-l, ăsta e . . . Acolea, între meiurile alèa şi porumburi.* DUMITRIU, V. L. 124. *Cei ce muncesc cîmpul,*

să vadă de grîne, de meiuri, de cartofi, de toate. VISSARION, B. 195.

MEIOÁRĂ s. f. v. **mioară.**

MEIȘÓR s. m. Plantă erbacee de pădure din familia gramineelor avînd tulpina și frunzele acoperite cu o brumă albăstrui-verzuie, cu inflorescența ramificată, aplecată în jos *(Milium effusum).*

MÉIȘTE, *meiști,* s. f. (Rar) Suprafață de teren cultivată cu mei.

MÉJDINĂ, *mejdine,* s. f. (Regional) Hat.

MEJÉRĂ, *mejere,* s. f. (Franțuzism) Femeie rea și arțăgoasă. *O credeați o mejeră și acum toate sînteți îndrăgostite de ea.* CAMIL PETRESCU, T. II 526.

MELANCÓLIC, -Ă, *melancolici, -e,* adj. **1.** (Despre persoane) Stăpînit de tristețe, de deprimare; care are o fire visătoare, închisă, întunecată, posomorîtă. *Nu-s melancolic ca Petrarca. Dar știu să rîd, și plîng apoi.* ANGHEL-IOSIF, C. M. II 165. *Norii toți cînd strălucesc, Melancolic îi privesc Și rămîn cu ochiul jalnic.* MACEDONSKI, O. I 112. *Dacă artistul e melancolic, amărît... plină de melancolie și de durere va fi opera lui.* GHEREA, ST. CR. II 81. ◇ (Poetic) *Șire lungi de melancolici cocori.* ODOBESCU, S. III 34. ◇ (Adverbial) *Matrozii melancolic cîntă.* MACEDONSKI, O. I 153. ✦ (Despre cuvinte, ochi, frunte etc.) Care exprimă, reflectă tristețe apăsătoare, melancolie. *A fost odinioară un cavaler tăcut Cu ochii melancolici, obrajii de zăpadă.* IOSIF, T. 102. *Mai ales garafa goală era în stare de a-l umplea cu cugetări melancolice.* EMINESCU, N. 42. *Sudoarea roura melancolica lui frunte.* NEGRUZZI, S. I 53. ✦ (Despre lucruri, peisaje etc.) Care inspiră, trezește melancolie. *Peisaj melancolic, în apele lunii Mai ești pentru unii, Aievea, simbolic. Al țării din vis Dorit paradis.* BENIUC, V. 57. *Riurile se ciorăiau mai jos de brîiele melancolicelor stînce.* EMINESCU, N. 5. *Era spînzurată o candelă ce ardea neîncetat, dînd o lumină slabă și melancolică.* FILIMON, C. 265. ◇ (Adverbial) *Clopotele cailor sunau melancolic în noapte.* SADOVEANU, O. IV 11. *Dintre ramuri de arin Melancolic cornul sună.* EMINESCU, O. I 206.

2. (Despre un bolnav mintal) Care suferă de melancolie **(2).**

MELANCOLÍE, *melancolii,* s. f. **1.** Stare de tristețe, de deprimare, amestecată cu visare și meditație, cu dorință de izolare și singurătate. *Mă întorceam acasă, cu sufletul plin de melancolie, cu o dragoste nesfîrșită și neînțeleasă, pentru trecut și pentru pămîntul cu mormintele lui.* SADOVEANU, O. VI 528. *Nu știu, e melancolia secolului care moare, Umbra care se înecă la un asfințit de soare, Sau decepția, durerea luptelor de mai-nainte.* VLAHUȚĂ, O. A. I 62. *Surîsul era foarte inocent, dulce l-am putea numi, și totuși de o profundă melancolie.* EMINESCU, N. 35.

2. Boală mintală care se manifestă prin tristețe morbidă, apatie, delir, halucinații și obsesia ideii de sinucidere.

— Variantă: **melanholie** (ALECSANDRI, T. I 33) s. f.

MELANHOLÍE s. f. v. **melancolie.**

MELANÍNĂ s. f. Pigment de culoare neagră, format la suprafața pielii, mai ales sub influența razelor solare.

MELÁNJ, *melanjuri,* s. n. (Franțuzism) Amestec, amestecătură.

MELANTERÍT s. n. Sulfat de fier natural hidratat, sub formă cristalizată, colorat în verde, care se formează în minele metalifere. V. c a l a i c a n.

MELÁSĂ s. f. Lichid siropos care rămîne la fabricarea zahărului din sfeclă sau trestie de zahăr, după depunerea zahărului cristalizat; e întrebuințată la fabricarea spirtului, ca hrană pentru vite etc.

MELC, *melci,* s. m. **I.** Animal din încrengătura moluștelor, care are pe cap patru tentacule sensibile și al cărui corp, moale și vîscos, se află într-o cochilie de formă conică, învîrtită în spirală *(Helix pomatis);* culbec. *Casa săracul o are Toată ca melcu-n spinare.* PANN, P. V. I 133. *Melc, melc codobelc, Scoate coarne bourești Și te du la Dunăre, Și bea apă turbure.* TEODORESCU, P. P. 191. ◇ (În comparații) [Luleaua] *are coadă adusă melc și un ornament în zig-zag săpat în jurul gurii.* ODOBESCU, S. II 296. ◇ L o c. a d v. **Ca melcul** = în spirală. *Paturile erau..., așezate pe patru stîlpi lucrați ca melcul și cu niște dungi de aur.* ISPIRESCU, L. 251. ◇ E x p r. **A merge** (sau **a umbla**) **ca melcul** (sau **cu pași de melc**) = a merge foarte încet. **A tăcea ca melcul** = a nu scoate nici un cuvînt, a tăcea chitic.

II. 1. (Anat.) Partea osoasă a labirintului urechii interne.

2. (Tehn.) Angrenaj folosit la transmiterea mișcării de rotație dintre doi arbori perpendiculari ai unui mecanism, care nu se găsesc în același plan.

3. Un fel de prăjitură făcută din aluat încolăcit, presărat cu nuci.

MELCIȘÓR, *melcișori,* s. m. **1.** Diminutiv al lui m e l c **(I).**

2. (De obicei la pl.) Mici bucăți de pastă făinoasă răsucită în diferite forme, care se pun, mai ales, în supă. V. c u ș c u ș.

MELEÁG, *meleaguri,* s. n. (Mai ales la pl.) Loc, ținut; regiune. *Vin și eu cam de departe, ș-am rătăcit pe meleagurile aistea.* HOGAȘ, M. N. 114. *Toate femeile din sat și de prin meleagurile vecine vorbeau despre soacra cu trei nurori.* CREANGĂ, P. 16. *Nici pasere priminteană nu s-a abătut prin meleagurile acestea, da încă picior de om.* ȘEZ. II 53. ◇ E x p r. (Rar) **A umbla meleagurile** = a umbla mult, a colinda peste tot, a străbate distanțe mari. *Aș umbla meleagurile, Păn' ți-aș găsi leacurile.* SEVASTOS, C. 191. **A-i ști cuiva meleagul** = a cunoaște secretele cuiva, a-i ști gîndurile.

MELEGÁR, *melegare,* s. n. (Regional) **1.** Strat de pămînt amestecat cu gunoi în care se pun răsaduri; răsadniță.

2. Bazin de lemn folosit la depunerea minereului în șteampurile țărănești.

MELESTÉU, *melesteie,* s. n. (Regional) Făcăleț. *Curățâ bine și melesteul, Culai; văd că prinde a se înfiera apa în ceaun.* SADOVEANU, N. F. 70. *Culeșerul sau melesteul.* CREANGĂ, P. 150. *Ce-aș mai rîde, rîde, zău, De-aș putea c-un melesteu Să-i măsor în lung și-n lat.* ALECSANDRI, T. 552.

MELESTUÍ, *melestuiesc,* vb. IV. T r a n z. (Regional, și în forma *meleștui)* A mesteca. ✦ F i g. A snopi, a stîlci în bătăi. *Toată era meleștuit â*[fata] *de bătaie.* RETEGANUL, P. II 80.

— Variantă: **meleștuí** vb. IV.

MELEȘTUÍ vb. IV v. **melestui.**

MELIÁN, *melieni,* s. m. (Mold.; familiar) Om înalt și voinic. *Nică Oșlobanu, ca de obicei, se scoală în picioare, cît mi ți-i melianul și se roagă de iertare.* CREANGĂ, A. 77.

— Pronunțat: *-li-an.*

MELIFÉR, -Ă, *meliferi, -e,* adj. Care are flori cu nectar (folosit de albine la producerea mierei). *Floră meliferă.*

MELINÍTĂ s. f. Exploziv puternic alcătuit din acid picric și întrebuințat în special la fabricarea fitilelor detonante și în vopsitorie.

MELÍSĂ s. f. **1.** Plantă erbacee din familia labiatelor, cu flori albe sau gălbui şi miros plăcut aromat, căutată de albine; este cultivată ca plantă ornamentală şi medicinală *(Melissa officinalis)*; roiniţă. *Iată iasomie, gura-leului... melisă, creasta-cocoşului.* NEGRUZZI, S. I 101.

2. (Învechit) Băutură alcoolică aromată, obţinută prin fermentarea frunzelor acestei plante. *Constantin Racoviţă muri pe tron, victimă a patimei sale pentru melisă şi băuturile spirtoase.* ODOBESCU, S. I 264.

MELIŢĂ, *méliţ,* vb. I. **1.** Tranz. (Cu privire la cînepă, in etc.) A zdrobi cu meliţa, după topire, părţile lemnoase ale tulpinii de cînepă sau de in pentru a alege fuiorul şi a înlătura puzderiile. [Inul] *îl bat, îl curăţă, îl meliţă, îl perie, îl torc.* DRĂGHICI, R. 78. *Ş-am cules-o* [cînepa], *Ş-am uscat-o, Ş-am topit-o, Ş-am meliţat-o.* PĂSCULESCU, L. P. 147.

2. Tranz. Fig. A bate straşnic pe cineva, a snopi (în bătaie). *Atuncea ea unde n-au început să-l îmblătească şi să-l meliţe.* SBIERA, P. 198.

3. Intranz. Fig. (Uneori determinat prin «cu gura») A vorbi mult şi fără rost; a flecări, a trăncăni. *Ţaţa Niculina nu mai ostenea meliţînd cu gura, în dreapta şi în stînga, şi ajutîndu-se şi cu mîinile.* PAS, Z. I 89. *Dimineaţa, după ce pornesc gospodarii la lucru, femeile ies la porţi, se string pe podeţe şi încep a meliţa.* SADOVEANU, O. VII 312. *Meliţi mereu... Vorbeşti prostii şi nu te ascultă nimeni.* ARDELEANU, D. 163.

MELIŢÁRE, *meliţări,* s. f. Meliţat[1].

MELIŢÁT[1] s. n. Faptul de a meliţa. *Meliţatul, adecă desfacerea părţii textile de partea lemnoasă, se face cu ajutorul meliţei.* PAMFILE, I. C. 206.

MELIŢÁT[2], **-Ă,** *meliţaţi, -te,* adj. (Despre cînepă, in etc.) Zdrobit şi ales, curăţat cu meliţa. *Importul este cîteodată din grîu, orz... cînepă meliţată.* I. IONESCU, M. 725.

MÉLIŢĂ, *meliţe,* s. f. Unealtă făcută dintr-o bucată de lemn avînd în mijloc o despicătură în care cade o limbă cu ajutorul căreia se zdrobesc, după topire, tulpinile de in, de cînepă etc. pentru a se alege fuiorul; maşină de lucru în industria textilă, înzestrată cu tobe şi cuţite sau cu aripi şi folosită la zdrobirea părţii lemnoase a tulpinilor de in sau de cînepă topită; zdrobitor. *Toată vara, toată toamna latră Meliţa, meliţa. Cad puzderii cînepile verii... Cum le muşcă îndîrjit şi latră Meliţa, meliţa.* BENIUC, V. 73. *Cînd te apuci de război ori de meliţat să zicem, parcă nu mai eşti pe lume decît tu şi meliţa.* DEMETRIUS, V. 91. *În pădure născui, În pădure crescui, Acasă de m-aduseră, Lătrătoarea satului mă puseră (Meliţa,* meliţoiul). GOROVEI, C. 225. ◇ (În comparaţii) *Cînd venea moşneagul, de pe unde era dus, gura babei umbla, cum umblă meliţa.* CREANGĂ, P. 285. *Domnul N. Colescu, ce-i toca gura ca o meliţă printre vînători, dete semnul de plecare.* BOLINTINEANU, O. 328. *De frumoasă eşti frumoasă Şi-ai fi bună de mireasă, Dar te strică guriţa, Că-ţi umblă ca meliţa.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 427. ✦ Fig. (Familiar) Gura ca organ al vorbirii. *Tacă-ţi meliţa, împeliţatule! ţipă acru şi răstit un glas femeiesc din casă.* C. PETRESCU, R. DR. 16. ◇ Expr. **A da cu meliţa** = a trăncăni, a vorbi vrute şi nevrute. *I-auzi, hoaşca, ia! Cum îi dă cu meliţa.* DUMITRIU, B. F. 84.

MELIŢÓI, *meliţoaie,* s. n. Meliţă mai mare, cu dăltuitura şi limba mai groase (cu care se zdrobeşte partea lemnoasă a cînepii, cînd se începe meliţatul). *Era odată o fată isteaţă şi harnică. Ei îi mersese vestea că face din cînepa cea picată sub meliţoi sute de coţi de pînză.* SBIERA, P. 220.

MELIŢÚICĂ, *meliţuici,* s. f. Meliţă mică cu care se prelucrează inul şi cînepa, după ce au fost zdrobite cu meliţoiul, pentru a se curăţa mai bine de puzderii.

MELÓDIC, -Ă, *melodici, -e,* adj. Melodios, armonios. *Melodica şoptire a rîului ce geme, Concertul ce-l întoană al păsărilor cor... Născur-acolo-n mine şoptiri de-un gingaş dor.* EMINESCU, O. I 8. ◇ (Adverbial) *Pe ritmuri persane în strofe-aşezate, Melodic, coloarea coloarei răspunde.* MACEDONSKI, O. I 193.

MELÓDICĂ s. f. Ramură a ştiinţei muzicale care se ocupă cu studiul melodiei. ✦ Felul în care este compusă o melodie. *Ca putere de exprimare, poetica şi melodica din cîntecul popular formează un tot organic.* CONTEMPORANUL, S. II, 1953, nr. 365, 2/1.

MELODÍE, *melodii,* s. f. Succesiune de sunete muzicale care alcătuiesc un cîntec; compoziţie muzicală, cîntec. *Melodiile orchestrei străbăteau înăbuşite.* C. PETRESCU, S. 101. *Auzeam din prora vaporului o melodie dulce care se pierdea aşa de trist.* DUNĂREANU, CH. 58. ◇ (Poetic) *Clopotele umpleau valea cu melodia lor gravă.* SADOVEANU, O. VI 518. ◇ Fig. *Drumul Oltului prin lume e un cîntec neîntrerupt, un lung poem simfonic căruia mereu i se adaugă noi melodii şi teme.* BOGZA, C. O. 125. *Vîntul care bătea aspru intona melodii ciudate; părea că duce departe oftările unui suflet chinuit.* DUNĂREANU, CH. 37.

MELODIÓS, -OÁSĂ, *melodioşi, -oase,* adj. Care emite o melodie, plin de sunete armonioase, plăcute auzului. *Frunzişul se înfioară cîteodată şi un susur melodios coboară pînă în cerdacul liniştit.* SADOVEANU, O. I 320. *Dintre canaluri Şi de pe maluri Se-nalţ-un cîntic melodios.* ALECSANDRI, O. 88. ◇ (Adverbial) *Mii de valuri sănine, strălucite... treieră aria mării încet şi melodios.* EMINESCU, N. 13.

MELODRAMÁTIC, -Ă, *melodramatici, -e,* adj. De melodramă; ca într-o melodramă. *Ah! am strigat luînd un aer cît am putut mai melodramatic, poţi a mă judeca acest fel?* NEGRUZZI, S. I 49.

MELODRÁMĂ, *melodrame,* s. f. Operă dramatică (însoţită uneori de muzică), scrisă într-un stil emfatic, în care scenele neverosimile, pline de groază, alternează cu cele comice, rezervîndu-se un loc însemnat neprevăzutului şi destinului. *Noi zicem de asemenea că scrierile d-lui Caragiale sînt mult mai pe sus decît melodramele franceze.* GHEREA, ST. CR. II 57. *Gestul marchizului de melodrame, care moare în actul al V-lea, cu spada de tinichea înfiptă în inimă.* DEMETRESCU, O. 148.

MELOMÁN, -Ă, *melomani, -e,* s. m. şi f. Persoană care iubeşte cu pasiune muzica. *Meloman pătimaş, fluiera toate operele pe care le învăţase în tinereţe.* BART, E. 172. *Divin era concertul... Iar eu, ca Ludwig, melomanul, în sală singur spectator.* ANGHEL-IOSIF, C. M. II 38.

MELOMANÍE s. f. Pasiune deosebită pentru muzică.

MELÓN, *meloane,* s. n. (Franţuzism rar) Pălărie de fetru tare, cu fundul bombat şi cu borurile întoarse în sus.

MELOPÉE, *melopei,* s. f. Melodie lentă, ritmică şi monotonă, cu un caracter melancolic, trist, care (mai ales în trecut) acompania o declamaţie; recitativ. *Copilul luă cartea şi reîncepu monoton, ca o melopee a plictiselii «Fierul, fonta şi oţelul... Fierul...».* C. PETRESCU, Î. II 166. ◇ Fig. *Dulce şi tristă, melopeea bietului greieruş parcă vine din trecutul veşnic şi tremură spre întunecatul viitor.* SADOVEANU, O. VI 408. ✦ Bucată muzicală, melodie. *Cvatorul rusesc cînta o melopee gravă şi tristă.* C. PETRESCU, C. V. 314. *Opera Guilom Tell a lui Rossini... Ce minunată interpretaţiune a vieţei vînătoreşti este, în adevăr, această măiastră melopee.* ODOBESCU, S. III 93.

— Pl. şi: *melopee* (TOPÎRCEANU, B. 52).

MEMBRÁNĂ, *membrane,* s. f. **1.** Strat subţire care protejează celulele unui corp animal sau vegetal. V. pieliţă. *Toată suprafaţa internă a cavităţii nazale*

este acoperită cu o membrană mucoasă. ANATOMIA 68. ✦ Ţesut subţire, care separă două medii sau două părţi ale unui organ. *La capătul intern al canalului auditiv extern se găseşte o membrană foarte întinsă, numită timpan.* ANATOMIA 230.

2. Corp subţire sau foaie care prin vibraţie poate transmite sunetele. *Membrana difuzorului.* ✦ Corp subţire în formă de peliculă, folosit pentru a separa două medii; diafragmă.

3. (Rar) Pergament. [Pecetea] *stă aşezată, printre hrisoave pe membrană, şi printre felurite pitace domneşti.* ODOBESCU, S. I 131.

MEMBRANÓS, -OÁSĂ, *membranoşi, -oase,* adj. Care are o structură asemănătoare cu o membrană; moale şi străveziu ca o membrană. *Ţesut membranos. Libelula are aripi membranoase.*

MÉMBRU[1], **(1, 3)** *membre,* s. n., **(2)** *membri,* s. m. **1.** (Mai ales la pl.) Organ al omului (mînă, picior) şi al unor animale (picior, labă, aripă), care serveşte la îndeplinirea funcţiilor de relaţie şi este legat printr-o articulaţie de trunchiul corpului; mădular. *Animalele, inclusiv maimuţele, se sprijină în mers pe cele 4 membre.* ANATOMIA 151. *Hainele ei umede de ploaie se lipise de membrele dulci şi rotunde.* EMINESCU, N. 11. ✧ *Membru superior* = mînă. *Comparînd membrele superioare ale omului cu membrele anterioare ale celorlalte animale, se observă la om o mobilitate mare a încheieturilor.* ANATOMIA 152. *Membru inferior* = piciorul omului. *Aceleaşi părţi principale le întîlnim şi la membrele inferioare.* ANATOMIA 146.

2. Fiecare dintre cele două părţi ale unei relaţii care leagă două expresii matematice. *Numărul scris la stînga semnului «-» se numeşte membrul întîi, iar cel scris la dreapta acestui semn se numeşte membrul al doilea.* ✦ Fiecare dintre părţile celor două rapoarte ale unei proporţii.

3. Fiecare dintre părţile unei propoziţii, fraze sau perioade. *Deplasarea unor membre ale frazei le dă acestora o anumită independenţă.* VIANU, S. 120.

MÉMBRU[2]**, MÉMBRĂ,** *membri, membre,* s. m. şi f. Persoană care face parte dintr-o organizaţie socială, politică, culturală sau dintr-o asociaţie, alianţă etc. *Existenţa comitetului şi numele membrilor trebuie a rămîne secrete.* GHICA, A. 461. *Dascăle Macovei... tu care eşti membrul Societăţii geografice din Podul Iloaiei, trebuie să cunoşti partea asta de lume.* ALECSANDRI, T. I 425. ✧ *Membru activ* v. a c t i v.

MEMÉNTO s. n. **1.** (Azi rar) Semn distinctiv, însemnare, notă care reaminteşte ceva. ✦ Carte care rezumă esenţialul unei discipline, al unei ştiinţe.

2. Listă a spectacolelor şi a conferinţelor, publicată în presa cotidiană; calendar al zilei.

MEMORÁ, *memorez,* vb. I. T r a n z. A învăţa pe de rost; a memoriza, a ţine minte. *Mai erau şi alţii, ale căror nume nu le-am memorat.* SADOVEANU, E. 162. *Orice creaţiune presupune o îndelungată observaţie... care permite actorului de a memora mii de atitudini.* IBRĂILEANU, SP. CR. 226.

MEMORÁBIL, -Ă, *memorabili, -e,* adj. Vrednic de ţinut minte, demn de reţinut; important, însemnat. *S-au cetit nişte memorabile versuri.* SADOVEANU, E. 134. *Da, în zilele memorabile de 5 august 1746 şi 6 aprilie 1749, şerbia a contenit de a fi condiţiunea ţăranilor noştri.* KOGĂLNICEANU, S. A. 176. [Virtutea] *şi după moarte lasă memorabilul său nume.* PANN, P. V. I 26.

MEMORÁND s. n. v. **memorandum.**

MEMORÁNDUM, *memorandumuri,* s. n. Notă, memoriu cuprinzînd expunerea chestiunilor care fac obiectul unor discuţii diplomatice, politice etc.

— Variantă: (învechit) **memoránd** (GHICA, A. 6) s. n.

MEMORÁRE, *memorări,* s. f. Acţiunea de a m e m o r a.

MEMORATÓR, *memoratoare,* s. n. Carte de buzunar, care cuprinde rezumativ noţiuni şi principii, tabele, formule etc. utilizate în ştiinţă şi în tehnică.

MEMORIÁL, *memorialuri,* s. n. Lucrare, scriere care conţine memoriile cuiva. V. m e m o r i u **(3).** *Acest interesant fragment ne strămută din naiva povestire, uzitată de cronicarii noştri, în cercul celor mai delicate memorialuri diplomatice.* ODOBESCU, S. I 288. *Memorial de călătorie* [titlu]. ALEXANDRESCU, M.

MEMORIALÍSTIC, -Ă, *memorialistici, -e,* adj. Care se referă la memorialistică.

MEMORIALÍSTICĂ s. f. Totalitatea lucrărilor care conţin memorii; speţă de scrieri care cuprinde memorii.

MEMÓRIE, *memorii,* s. f. **1.** Proprietate a creierului omenesc de a reţine şi de a recunoaşte sau a reproduce ulterior date furnizate de practică sau de experienţa trecută; ţinere-de-minte. *Mă mir că mai ţii minte! — Am o memorie teribilă a cifrelor.* BARANGA, I. 166. *Cartojan dovedi o memorie fenomenală a numelor.* C. PETRESCU, Î. II 140. *Alte întîmplări îi răsăriră în memorie.* D. ZAMFIRESCU, R. 243.

2. Amintire, aducere-aminte. *Atunci am putut vedea că memoria durerii e mai intensă decît a plăcerei.* BART, E. 229. ✧ L o c. a d v. **Din memorie** = pe de rost, fără a se folosi de text sau de anumite note. *Cînta din memorie, şi foarte bine, toate ariile operelor italiane.* GHICA, S. 62. ✧ E x p r. **În memoria cuiva** = în amintirea cuiva, spre aducerea-aminte a cuiva. *Monument ridicat în memoria eroilor căzuţi pentru apărarea ţării.*

3. Amintirea pe care posteritatea o păstrează oamenilor mari.

MEMÓRIU, *memorii,* s. n. **1.** Expunere documentată, raport, dare de seamă asupra unei probleme sau asupra unui fapt. *Era cel dintîi memoriu al profesorului Alexandru Opriş asupra săpăturilor din Piscul Voievodesei.* C. PETRESCU, R. DR. 45. *De ne vor cere un memoriu mai întins sau special asupra cutărui sau cutărui punct sau părţi a chestiei romîne, lesne îl putem face.* GHICA, A. 437. ✧ *Memoriu de titluri şi lucrări* = listă în care candidaţii la unele concursuri (în special pentru ocuparea unui post în învăţămîntul superior) prezintă titlurile academice şi bibliografia lucrărilor personale de specialitate. ✦ Text care cuprinde descrierea şi justificarea soluţiilor sau a dispoziţiilor adoptate în proiectul unei lucrări pe care îl însoţeşte. ✦ (La pl.) Culegere de conferinţe, comunicări, discuţii care au avut loc la dezbaterile unei societăţi culturale, literare, ştiinţifice etc. *Memoriile Secţiunii literare a Academiei.*

2. Petiţie, cerere în care motivele şi faptele sînt expuse pe larg. *Memoriul d-tale nu conţine un răspuns precis.* CAMIL PETRESCU, T. II 586.

3. (Mai ales la pl.) Scriere care cuprinde însemnări asupra evenimentelor la care a luat parte cineva sau desfăşurate în timpul existenţei sale. *Te îndemn... a scrie memoriul vieţii tale.* EMINESCU, N. 61. *Petreceau citind istorii militare: campaniile lui Napoleon, memoriile lui Frederic cel Mare şi scrieri de ale poeţilor în renume.* GHICA, S. 660.

4. (În vechea organizare a armatei) Dosar personal cuprinzînd date biografice şi notările periodice ale şefilor ierarhici asupra activităţii şi capacităţii unui ofiţer sau unui subofiţer. *Nu e vorba de protecţie, dar te gîndeşti la memoriu. Zece note bune nu fac cît una rea.* BRĂESCU, V. A. 32.

MEMORIZÁ, *memorizez,* vb. I. T r a n z. A memora. (A b s o l.) *Un istoric memorizează. El expune pe rînd*

sistemele, nu le explică. CAMIL PETRESCU, U. N. 84. *Ascultă cu atenție și memorizează, îi șopti Pașadia.* M. I. CARAGIALE, C. 26.

MEMORIZÁRE, *memorizări,* s. f. Acțiunea de a memoriza și rezultatul ei. ◇ *Exercițiu de memorizare* = exercițiu de învățare (pe dinafară) a unui text.

MEMORIZÁT s. n. Memorizare.

MENÁJ, *menajuri,* s. n. **1.** Gospodărie (limitată la treburile casei, uneori ale bucătăriei). *Obiecte de menaj.* ▭ *Într-o cameră mică, Făceau împreună menaj Un moș, un actor și-o pisică.* TOPÎRCEANU, B. 62. *Dan se însărcina să se ocupe el de menaj.* VLAHUȚĂ, O. A. III 135.

2. Căsnicie, căsătorie, viață conjugală. *Cunoșteai menajul nostru: ideal! Nu mă întreba cînd plec, cînd mă întorc, de unde vin, ce-am făcut.* C. PETRESCU, Î. II 124.

MENAJÁ, *menajez,* vb. I. **1.** Tranz. A trata cu atenție și îngăduință, a se purta bine, a proceda cu prudență și tact pentru a nu supăra pe cineva; a cruța. *Să-ți menajez amorul tău propriu.* C. PETRESCU, O. P. II 55. *Unde aiurea și-ar mai bate capul un comandant să menajeze asemenea scrupuluri?* REBREANU, P. S. 126. ✦ (Rar) A economisi. *Vreau să fac un stoc mai mare de articole, ca să-mi menajez timp și pentru basmele mele.* CARAGIALE, O. VII 126.

2. Refl. A-și cruța sănătatea, a se îngriji, a se cruța.

MENAJAMÉNT, *menajamente,* s. n. Menajare, cruțare. *Nu uita ce te-am rugat, dragă Adi. Toate menajamentele de circumstanță pentru bietul băiat.* C. PETRESCU, O. P. II 175. *Nu simțea nevoie de nici un fel de menajament sufletesc.* REBREANU, R. I 187.

MENAJÁRE, *menajări,* s. f. Acțiunea de a menaja și rezultatul ei; menajament, cruțare. *Credeam că meritã o soartă mai dulce, o privire mai blîndă, o menajare cel puțin relativă.* CONTEMPORANUL, S. II, 1949, nr. 126, 6/4.

MENAJÉR, -Ă, *menajeri, -e,* adj. Care privește menajul, de menaj. *Treburi menajere.*

MENAJÉRĂ, *menajere,* s. f. **1.** (Franțuzism) Gospodină. *Soția n-a avut decît simpla ocupație de menajeră.* SAHIA, U.R.S.S. 116.

2. (Azi rar) Femeie angajată să îngrijească de gospodăria cuiva. *O femeie tînără, cu înfățișare de menajeră, se arătă în pragul unei uși lăturalnice.* HOGAȘ, DR. II 196.

MENAJERÍE, *menajerii,* s. f. Loc amenajat cu încăperi, cuști cu gratii etc. în care sînt ținute animale sălbatice; totalitatea animalelor dintr-un asemenea loc.

MÉNDRE s. f. pl. (Numai în expr.) **A-și face** (sau, rar, **a-și bate, a-și juca**) **mendrele** = a face tot ce-i place, a-și satisface capriciile, a-și face gustul; a-și face de cap. *Te-am lăsat destul să-ți faci mendrele și să-ți bați joc de mine.* VLAHUȚĂ, O. A. II 66. *Deși nu mai vorbea de rău aievea în fața împăratului, pe din dos însă își bătea mendrele, cum voiau.* ISPIRESCU, L. 37. *Dar nu ș-a juca el mendrele îndelung, așa cred eu.* CREANGĂ, P. 266.

MENESTRÉL, *menestreli,* s. m. Poet și muzicant care în evul mediu umbla din castel în castel cîntînd și recitînd versuri; p. ext. cîntăreț. V. trubadur, rapsod. *Vestitul lăutar Dumitrache... acel menestrel al tuturor veseliilor și întristărilor caselor boierești.* GHICA, S. 634.

MENEȘTÉRG s. n. v. **mîneștergură.**

MÉNGHINĂ, *menghine,* s. f. Unealtă portativă sau fixată pe o masă de lucru, alcătuită dintr-o falcă fixă și una mobilă, ultima putîndu-se deplasa cu ajutorul unui șurub (cu manivelă), astfel încît să poată prinde între ele un obiect. *Menghină de mînă.*

— Variante: **minghine** (GALAN, Z. R. 23), **minghinea** (SADOVEANU, O. I 194), **menghinea** (CARAGIALE, O. I 334) s. f.

MENGHINEÁ s. f. v. **menghină.**

MENHÍR, *menhire,* s. n. Monument funerar megalitic alcătuit dintr-un bloc de piatră nelucrată. *Dolmenele și menhirele, acei colosali bolovani de piatră grămădiți de celți în codrii Armoricei.* ODOBESCU, S. II 254.

MENÍ, *menesc,* vb. IV. **1.** Tranz. A destina. *Ce voivod Ai menit Moldovei?... — Cînd totul va fi gata, fii pe pace, ți-l voi spune.* DAVILA, V. V. 180. ◇ Intranz. *Va crește tot ce-n lume este menit să crească.* EMINESCU, O. I 61.

2. Tranz. (În superstiții) A predestina, a ursi, a soroci, a hărăzi. *Și fata s-a-ndrăgit de el, Că doară tocmai Viorel I-a fost menit.* COȘBUC, P. I 54. *De ce sînt eu în lume, cînd tu ai fost menită să fii?* EMINESCU, N. 73. ◇ Intranz. *Da las', omule, nu mai meni... ai încă să depeni.* CONTEMPORANUL, VI 493. *M-am născut în zilele babei, pe cînd cutremurul cel mare; de aceea poate am fost menit a duce o viață atît de furtunoasă.* ALECSANDRI, T. I 369. ✦ A prezice. *Se săturase de atîta burlăcie, și cînd colea, ia uite ce-i menește sluțenia de babă.* ȘEZ. VI 110. ◇ Expr. **A meni a bine** (sau **a rău**) = a prezice cuiva bine sau rău. *Ia nu mai meni a rău, jupînește-hăi.* CREANGĂ, P. 124. *Și ce zic cărțile? — Menesc a bine.* ALECSANDRI, T. I 175.

3. Tranz. (În superstiții) A descînta, a vrăji, a fermeca. *Dădu Vitoriei dama de cupă, ca s-o menească încet deasupra buzelor.* SADOVEANU, B. 51. *Alții mai fricoși își stupeau în sîn menind-o* [pe pasărea măiastră] *ca să se întoarcă pe capul aceluia care a trimis-o.* CREANGĂ, P. 233. *Ea surîse, luă un joc de cărți și le meni.* EMINESCU, N. 117. ✦ Fig. A blestema, a înjura. *Pînă-l mai menim noi pe popă, pînă-l mai boscorodim, pînă una alta, amurgește bine.* CREANGĂ, A. 43.

4. Intranz. (Învechit) A ura, a dori, a pofti. *O mie! zice unul menind cu veselie. — Noroc și roadă bună! adaoge un alt.* ALECSANDRI, P. III 43.

MENÍNGE s. n. Fiecare dintre cele trei membrane care înfășoară creierul și măduva spinării.

MENINGÍTĂ s. f. Boală infecțioasă provocată de inflamarea meningelui. *Meningită tuberculoasă.*

MENINGOCÓC, *meningococi,* s. m. Microb care provoacă meningita cerebro-spinală infecțioasă.

MENÍRE, *meniri,* s. f. Misiune, rost, chemare, sarcină. *Scriitorul a devenit un reprezentant al norodului, își închină binelui obștesc talentul și opera, își îndeplinește armonios menirea sa pe pămînt.* SADOVEANU, E. 197. *Nu se cade ca-n menirea ce croit-o-ne-am senină, Să ne fie spada roasă de-a păcatului rugină.* DAVILA, V. V. 45. *Rolul criticului de azi este eminamente constructiv, menirea lui este de a lămuri întunecatele și complicatele procese ale minții și vieții omenești.* VLAHUȚĂ, O. A. 230. ✦ Ursită, soartă, destin. *Tu ai aripi zburătoare Ca să te înalți la soare, Eu la umbră, la răcoare Am menire-nfloritoare.* ALECSANDRI, P. P. 31.

MENÍSC, *meniscuri,* s. n. Corp sau figură geometrică, convexă de o parte și concavă de partea opusă.

MENÍT, -Ă, *meniți, -te,* adj. **1.** Hotărît, destinat. *Ar fi de prisos să înmulțim aici exemplele menite să arate că pornind de la faptele de repetiție ale limbii, poetul are facultatea să le dezvolte în fapte de invenție.* VIANU, S. 8. *Ne întîlneam iarăși acum în pragul unei noi și grele meserii, meniți a împărtăși aceeași soartă.* BART, S. M. 12.

2. (În superstiții) Vrăjit, fermecat. *Buruiene strînse la zile mari, menite și sorocite.* CONTEMPORANUL, VI 291.

MENITÓR, -OÁRE, *menitori, -oare,* adj. (În superstiții, rar) Care menește, care prezice, care proorocește. (Substantivat) *Acest nor gros este un menitor prevestitor soartei orașului.* NEGRUZZI, S. I 270.

MENÍU, *meniuri,* s. n. Totalitatea felurilor de mîncare servite la o masă. *Era celebru în întocmirea măiastră a meniurilor.* C. PETRESCU, Î. I 5. ✦ Listă pe care sînt scrise mîncările servite la un restaurant.

MENOPÁUZĂ s. f. Perioadă în timpul căreia încetează activitatea glandelor genitale la femei și care apare la o vîrstă mai înaintată.
— Pronunțat: *-pa-u-*.

MENORAGÍE, *menoragii,* s. f. Afecțiune constînd în pierderea unei cantități excesive de sînge în timpul menstruației.

MENSTRUÁL, -Ă, *menstruali, -e,* adj. Care se referă la menstruație. *Ciclu menstrual.*

MENSTRUÁȚIE, *menstruații,* s. f. Scurgere de sînge din organul genital al femeii, care se produce periodic, aproximativ la 25-30 de zile, începînd din epoca pubertății pînă la menopauză; period, regulă, (popular) soroc.

MENSUÁL, -Ă, *mensuali, -e,* adj. (Franțuzism) Care se referă la răstimpul de o lună; lunar. *Cît despre foaia Convorbirilor, planul de a o publica o dată pe lună este bun, însă numărul coalelor îmi pare puțin pentru o publicare mensuală.* ALECSANDRI, S. 57.

MENȘEVÍC, -Ă, *menșevici -e,* s. m. și f. Adept al menșevismului. *Demascarea de către Lenin a principiilor ideologice și organizatorice ale menșevicilor a constituit o puternică lovitură dată oportunismului internațional și a avut o imensă însemnătate pentru dezvoltarea mișcării revoluționare în toate țările.* SCÎNTEIA, 1954, nr. 2874. ✦ (Adjectival) Care ține de menșevism. *Lupta contra curentului menșevic.*

MENȘEVÍSM s. n. Curent oportunist mic-burghez apărut în sînul social-democrației ruse, susținut de burghezia liberală, urmărind să promoveze tendințele acesteia în rîndurile mișcării muncitorești și să adapteze lupta clasei muncitoare la liberalismul burghez; ca manifestare a oportunismului internațional, acest curent s-a coalizat cu burghezia împotriva proletariatului revoluționar, dar a fost zdrobit de către partidul comunist și puterea sovietică.

MENTÁL, -Ă adj. v. **mintal.**

MENTALITÁTE, *mentalități,* s. f. Felul particular de gîndire al unui individ, al unei colectivități etc. *I-am făcut o schiță falnică a vieții și a mentalității mele.* GALACTION, O. I 231. *Cu mentalitatea-i ardelenească el își închipuie că învățătorul, adică reprezentantul intelectualității în sat, trebuie să fie îmbrăcat orășenește.* REBREANU, R. I 94.

MÉNTĂ s. f. v. **mintă.**

MENTÓL s. n. Substanță organică cu miros aromatic, obținută sub formă de cristale din uleiul de mintă, întrebuințată în farmacie și în cosmetică.

MÉNTOR, *mentori,* s. m. Povățuitor, îndrumător, călăuzitor, preceptor; educator. *Am apucat pe cărarea de care îmi vorbise mentorul meu și m-am tot dus spre miazăzi.* SADOVEANU, N. F. 58. *Dinu Păturică salută pe mentorul său și plecă înainte, mulțumit de povețele lui.* FILIMON, C. 87.

MÉNȚIE s. f. v. **mențiune.**

MENȚÍNE, *mențin,* vb. III. Tranz. A păstra ceva în aceeași stare, neschimbat. *Arta clasică realistă continuă să-și mențină importanța ideologică-estetică și din pricina profundului ei caracter popular.* CONTEMPORANUL, S. II, 1953, nr. 334, 4/3. *Încearcă să mențină ordinea cel puțin în Amara prin indulgență și convingere.* REBREANU, R. II 117.

MENȚÍNERE s. f. Acțiunea de a menține; păstrare. *Menținerea și consolidarea păcii este supremul interes comun al tuturor popoarelor din lume.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2723.

MENȚIONÁ, *menționez,* vb. I. Tranz. A semnala, a pomeni, a aminti, verbal sau în scris, de ceva. *Tot ce poate fi menționat e că i-am dat Adamovei... cîteva sute de fiorini.* GALACTION, O. I 246. ✦ A indica ceva în mod special, pentru a atrage atenția sau pentru a scoate în relief; a specifica.

MENȚIONÁRE, *menționări,* s. f. Acțiunea de a menționa și rezultatul ei; semnalare, pomenire, mențiune. *Primele menționări de populație românească, la nordul Dunării și anume în Ardeal și în Moldova, sînt din secolul al XI-lea (ipotetic) și al XII-lea (1164).* ROSETTI, I. SL. 17.

MENȚIÚNE, *mențiuni,* s. f. **1.** Menționare, relatare (în scris sau oral), semnalare; indicație specială pentru a scoate ceva în evidență; specificare, precizare.
2. Distincție care constă în citarea elogioasă a cuiva, în urma succesului obținut la un concurs, un examen etc.
— Variantă: (învechit) **mênție** (NEGRUZZI, S. I 304) s. f.

MENUÉT, *menuete,* s. n. Dans vechi francez și melodia după care se execută; una dintre părțile componente ale unei simfonii, sonate etc., care se execută în trei timpi, urmînd după un adagio sau un andante. *Începu să facă cîteva mișcări... ca și cum în urechi i-ar fi sunat un accent de menuet.* SADOVEANU, Z. C. 64. *Protipendada juca menuet.* C. PETRESCU, C. V. 78. *Monotonul menuet, dantul clasic al saloanelor europene.* FILIMON, C. 176. ✧ Fig. *Caișii, zarzării și prunii Înveșmîntați-n haine albe se clatină în fața lunii, Stînd gata să înceapă un pas ușor de menuet.* ANGHEL, P. 17.

MENZÍL, *menziluri,* s. n. (Învechit) **1.** Poștă cu diligențe și cai, cu care se făcea, pînă în secolul trecut, transportul călătorilor și al corespondenței. *Cu cai de menzil... avea să-l ducă... la Dunăre.* SADOVEANU, Z. C. 175. *Era un han cuprinzător ... cu căruțe de poștă și potcovăria nelipsită de orice conac al menzilului.* CAMIL PETRESCU, O. II 139.
2. Curier, ștafetă. *Nu mai zăbovi, ci trimete acum numaidecît menzil cu vestirea.* GORJAN, H. II 154.
— Variantă: **mezil** (GORJAN, H. IV 35) s. n.

MEOÁRĂ s. f. v. **mioară.**

MEOȚIÁN s. n. (Geol.) Etajul inferior al pliocenului, alcătuit mai ales din gresie, marnă și nisipuri, dezvoltat în Europa de est. *În țara noastră meoțianul cuprinde straturile cele mai bogate în petrol și în cărbuni.*
— Pronunțat: *me-o-*.

MERÁR, *merari,* s. m. (Rar) Cultivator sau vînzător de mere. *Se așezau pe vine în șir... merari, simigii și bragagii cu tablalele și panerele lor.* GHICA, S. 676.

MERCANTÍL, -Ă, *mercantili, -e,* adj. Relativ la comerț, comercial, negustoresc. ✦ Care se preocupă numai de cîștig, care caută în orice împrejurare numai profitul; interesat.

MERCANTILÁJ, *mercantilaje,* s. n. (Cu sens colectiv) Imprimate folosite în activitatea comercială (concepte, foi de însoțire, cărți de adrese etc.).

MERCANTILÍSM s. n. Doctrină economică apărută la începutul dezvoltării capitalismului, care pretindea,

în mod greşit, că la baza bunăstării unei ţări nu stă producţia, ci dezvoltarea schimbului de mărfuri şi acumularea capitalului bănesc.

MERCENÁR, *mercenari,* s. m. Militar angajat cu leafă într-o armată străină, (învechit) lefegiu; (fig.) persoană care, pentru bani, se pune în serviciul oricărui interes, se face adept al oricărei convingeri. *Advocatul, care se refugiase în această atroce chiţibuşerie de mercenar, era şi el un tînăr din «generaţia» cultivată.* ARGHEZI, P. T. 96. *N-aţi perdut nimica lipsindu-vă de colaborarea unui... aşa brav mercenar al condeiului.* CARAGIALE, O. VII 230.

MERCEOLOGÍE, *merceologii,* s. f. Ştiinţă care se ocupă cu studiul mărfurilor.

MERCERÍE, *mercerii,* s. f. Lucruri mărunte folosite pentru confecţionarea îmbrăcămintei (ace, aţă, nasturi, panglici, şireturi etc.). ✦ Negoţ de mărunţişuri; p. ext. prăvălia unde se vînd mărunţişuri.

MERCERIZÁ, *mercerizez,* vb. I. Tranz. A trata firele sau ţesăturile de bumbac cu o soluţie de hidrat de sodiu sau de potasiu şi a le supune unei întinderi mecanice, pentru a le mări luciul, rezistenţa şi afinitatea faţă de coloranţi.

MERCERIZÁRE s. f. Acţiunea de a merceriza şi rezultatul ei. *Mercerizarea fibrelor.*

MERCERIZÁT, -Ă, *mercerizaţi, -te,* adj. (Mai ales despre bumbac) Tratat cu o soluţie de hidrat de sodiu sau de potasiu pentru a i se da un luciu mătăsos, a i se mări rezistenţa şi capacitatea de absorbţie a coloranţilor.

MERCHÉZ, *merchezuri,* s. n. (Învechit) Rost, socoteală. *Cine nu-i ştie merchezul poate scotoci-n sertar cît pofteşte, că nu-i dă de fundul adevărat.* CARAGIALE, O. III 42. ✧ Loc. adv. **Cu merchez(ul)** = cu iscusinţă. *Dragostea zburdalnica Mult e grea pîrdalnica... Dar cine-i cunoaşte miezul Ş-o pipăie cu merchezul, E ca pleava de uşoară.* TEODORESCU, P. P. 302. ✧ Expr. **A-i veni** (cuiva) **la merchez** = a-i veni la socoteală. *Ha, aferim, frumos... aşa-mi mai vine la merchez.* ALECSANDRI, T. I 140. ✦ Meşteşug, dibăcie, şiretlic, truc. *Eu joc conţina* (= concina) *oarbă cu fantele, şi am eu merchezul meu.* CARAGIALE, O. I 192.

MERCÚR s. n. Metal de culoare argintie, lichid la temperatura obişnuită, foarte dens şi mobil, întrebuinţat în tehnică la construirea unor aparate (termometre, barometre etc.) şi în medicină sub formă de săruri etc.; (popular) argint-viu. *Coloana de mercur a termometrului mi s-a părut cît turnul Eiffel.* IBRĂILEANU, A. 180. ✧ (Poetic) *Stropi neaşteptaţi izbeau geamul şi curgeau de-a lungu-i boabe de mercur.* DUMITRIU, B. F. 43.

— Variantă: (învechit) **mercúriu** (NEGRUZZI, S. I 208) s. n.

MERCURIÁL[1], *mercuriale,* s. n. (În trecut) Listă zilnică de preţuri într-o piaţă alimentară.

— Pronunţat: *-ri-al.*

MERCURIÁL[2], -Ă, *mercuriali, -e,* adj. De mercur, care conţine mercur. *Alifie mercurială.*

— Pronunţat: *-ri-al.*

MERCÚRIC, -Ă, *mercurici, -e,* adj. (Despre sărurile de mercur) Care conţine mercur bivalent.

MERCÚRIU s. n. v. **mercur.**

MERCURÓS, -OÁSĂ, *mercuroşi, -oase,* adj. (Despre sărurile de mercur) Care conţine mercur monovalent.

MÉRE vb. III v. **merge.**

MEREÁZ[1] s. n. v. **miraz.**

MEREÁZ[2], *mereazuri,* s. n. (Regional) Tîrlă. *Paşte Nică oile... De pre urmă strînge-le, La mereaz întoarce-le, Dar mereazul und'l-a pus? Sus, la vîrful munţilor.* TEODORESCU, P. P. 41.

— Pronunţat: *-reaz.*

MEREDÉU[1], *meredeie,* s. n. Unealtă de pescuit în formă de sac făcută dintr-o plasă de aţă sau de sîrmă. *Pregătim meredeul: cum vezi, e o cupă de sîrmă împletită, întărită în capătul unui băţ.* SADOVEANU, N. F. 89.

MEREDÉU[2], *meredeie,* s. n. Unealtă de lemn zimţată pe o parte, cu care se frămîntă caşul.

MEREMÉT, *meremeturi,* s. n. (Învechit) Acţiunea de a drege, de a cîrpi (o casă, un zid etc.); reparaţie, refacere. *Atît se stricase acum grădina, încît... nu ştia de unde să înceapă meremetul.* ISPIRESCU, L. 152. *Cum m-oi vedea la un fel cu meremetul caselor, îl fac tovarăş la parte şi-l şi însor!* CARAGIALE, O. I 48. *Distincţiune între ceea ce este veche pictură bizantină... şi ceea ce este adaos, prefacere, meremet.* ODOBESCU, S. I 412.

MEREMETISEÁLĂ, *meremetiseli,* s. f. Meremet. *Murmură răcorit, într-un tîrziu, reluîndu-şi meremetiseala.* REBREANU, R. II 62.

MEREMETISÍ, *meremetisesc,* vb. IV. Tranz. A repara, a drege, a cîrpi; a aranja; a îngriji. *Avea lîngă casă o grădină pe care o meremetisea totdeauna pe înserate.* PAS, Z. I 145. *Bătrînii Nastasiei duraseră în luminişul de la capătul pogoanelor, aproape de pîrîiaş, o colibă de frunzar. În fitece primăvară trebuia meremetisită.* SADOVEANU, M. C. 183. *El îşi făcuse, meremetisindu-le de-a-ntregul* [casele]... *o somptuoasă sihăstrie.* M. I. CARAGIALE, C. 47. ✧ Fig. *Domnia-sa cugeta cum să facă şi să dreagă ca să-şi meremetisească fiinţa.* SADOVEANU, F. J. 489.

MEREMETISÍT, -Ă, *meremetisiţi, -te,* adj. Reparat, dres, aranjat; (fig.; despre oameni) beat, cherchelit. *Gîlgîiau cîte o cinzeacă de rachiu şi se apucau de treabă, meremetisiţi.* MACEDONSKI, O. III 50.

MEREÓR adv. (Regional) Diminutiv al lui **mereu**; încetişor. *Săracă inimă-ntreagă, Cum o roade-o goangă neagră, Nu mi-o roade Cum se roade, Ci mi-o roade mereor, Ca să-şi facă loc de dor.* HODOŞ, P. P. 70.

MERÉU[1] adv. (Indică continuarea sau repetarea unei acţiuni ori durata neîntreruptă a unei stări) Neîncetat, necontenit, într-una, fără răgaz, continuu. *Ghervane vechi... Se duc spre munţi şi curg mereu din zare.* IOSIF, P. 26. *Dincă... mereu îşi scoate ceasornicul, mereu priveşte pe fereastră.* VLAHUŢĂ, O. A. 208. *Deasupra criptei negre a sfîntului mormînt Se scutură salcîmii de toamnă şi de vînt, Se bat încet din ramuri, înginã glasul tău... Mereu se vor tot bate, tu vei dormi mereu.* EMINESCU, O. I 129. ✧ (Întărit prin «tot») *Dar tot mereu gîndesc cum ne iubirăm, Minune cu ochi mari şi mînă rece.* EMINESCU, O. I 120.

MERÉU[2], -ÉIE, *merei,* adj. (Regional) Care se întinde pînă departe; vast, întins, nesfîrşit. *Codrii merei... se văd spre dreapta.* SADOVEANU, N. P. 19. *Dorul tău, bade, ş-al meu De şi-ar face-un pod mereu, Pod mereu pîn' la Braşeu Să treci, bade, tu şi eu.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 140. *Ca vulturul se uita... Peste cîmpi merei pustii.* ALECSANDRI, P. P. 198. ✦ Fig. (Rar) Încordat, întins. *Trei cai aleargă-n urmă-i selbatici de merei.* COŞBUC, P. II 196.

MEREÚŢ adv. (Regional) Cu băgare de seamă, fără grabă, încetişor. [Măgarul] *s-au vîrît mereuţ şi, punîndu-şi capul... lîngă urechea stăpînului său, au început cît au putut: hia, hia.* DONICI, F. 104.

MERGĂTÓR, -OÁRE, *mergători, -oare,* adj. (Rar; despre o apă, un rîu; în opoziţie cu stătător) Curgător. *Murăş, Murăş, apă lină, De mi-ai fi tu vorbitoare, Precum*

ești de mergătoare! JARNÍK-BÎRSEANU, D. 136. ◇ (Substantivat, învechit) *Înainte-mergător* = înaintaș, precursor; p. ext. persoană de frunte, cu concepții progresiste, om înaintat. *Oamenii pe cari instituțiunile, împrejurările sau educațiunea i-a pus în fruntea unei națiuni sînt datori să fie înainte-mergătorii ei, să nu caute niciodată să împiedice mersul progresului.* GHICA, S. XXII.

MÉRGE, *merg*, vb. III. Intranz. **I.** (Despre ființe) **1.** A se mișca (pășind sau fiind purtat de un vehicul) dintr-un loc într-altul; a păși, a se deplasa. V. umbla, circula. *Caii mergeau acum mai greu pe drumul desfundat.* SADOVEANU, O. VII 80. *Eu mergeam pe strîmtă cale de sub marginea pădurii.* COȘBUC, P. I 317. *Și-a mers el multă lume și țară.* RETEGANUL, P. III 27. *Mers-au ei și zi și noapte, nu se știe cît au mers.* CREANGĂ, P. 275. ◇ Expr. **A merge glonț** (sau **întins**) **la...** v. glonț. **A merge ață** = a merge drept la țintă. **A merge în bobote** v. bobot. **A merge** (sau **a umbla**) **pe două cărări** v. cărare. ✦ (Subiectul este drumul, calea etc.) A se întinde; a duce. *Calea mergea trăgănată pe coastă; casele se răreau, trupul satului rămînea în urmă, în verdeața livezilor.* SADOVEANU, O. I 35. *Mergea atunci podul făcut de Sinan de la capul cel de lîngă orașul Giurgiului... pînă la poalele castelului.* BĂLCESCU, O. II 123. *Cărăruța merge-n vii.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 162.

2. A pleca. *Todosia nici n-o zări pînă cînd merse să închidă poarta.* REBREANU, I. 31. *N-ar trebui să meargă nerăsplătit de la fața ta.* CREANGĂ, P. 299. *Mergînd, dragă, de la tine, Plînge inima în mine.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 108. ◇ (În formule de urare, la despărțire) *Mergi sănătoasă, mămucă, zise cel mic, cu lacrimi în ochi.* CREANGĂ, P. 20. ✦ (Determinat de un adverb de loc sau de un substantiv introdus prin «(pînă) la», «(pînă) în», «întru», «către», «spre») A se duce, a porni. *Dimineața mergea la cîmp, ca de obicei; serile arareori.* GÎRLEANU, L. 34. *Dumineca viitoare, stăpîne, să mergem în sat la horă.* CREANGĂ, P. 162. *Ei, dar gătește-te, Luluță, c-o să mergem la tîrg.* ALECSANDRI, T. I 183. *Se scobora... ca să meargă la tabăra de la Sas-Sabeș.* BĂLCESCU, O. II 258. ◇ Expr. **A-i merge** (cuiva ceva) **la inimă** v. inimă. **A merge pînă...** = a ajunge pînă la... *Știam pînă unde merge afecțiunea mamei.* CAMIL PETRESCU, U. N. 417. *O prietenă a mers cu îndrăzneala pînă chiar să-mi tragă palme.* CARAGIALE, O. II 323. *Duhul de superstiție... merse pînă a crede că și schimbarea portului ce ei făcuseră de vreo cîțiva ani fuse un semn rău.* BĂLCESCU, O. II 258. **A merge la pieire** (sau, mai rar, **la pieirea capului**) = a ajunge în primejdie, a-și periclita existența. *Să se lase de a face călătoria aceasta, ca nu care cumva să meargă la pieirea capului său.* ISPIRESCU, L. 4. ✦ (Popular, urmat de determinări introduse prin prep. «în» sau «la») A intra. *A mers la armată.* ▭ *Nu voia nici să lucre, nici să meargă în slujbă, ca să-și cîștige și ea ceva.* SBIERA, P. 208.

3. (Cu determinări introduse prin prep. «cu») A întovărăși, a însoți, a acompania. *Nu era mai nimerit să fi mers cu noi și fetele celea, decît să se ducă ele după gură-cască, după pustietăți?* SP. POPESCU, M. G. 57. *Dacă vei merge cu mine... habar să n-ai.* ISPIRESCU, L. 16. *Așa mi-a fost sortit și n-am ce face; trebuie să merg cu Harap-Alb și pace bună.* CREANGĂ, P. 274. ✦ (Determinat prin «pe urmă» sau «în urmă») A urmări pe cineva cu scopul de a-l prinde. *În zadar mai merg în urma lor!* RETEGANUL, P. I 37. ◇ Expr. **A merge pe urma** (sau **pe urmele**) **cuiva** v. urmă. (Popular, despre femei) **A merge după cineva** = a se mărita. *Cum de-ai putut tu merge după un mire hîd ca acesta!* SBIERA, P. 20.

II. 1. A se mișca în spațiu, a se duce, a străbate un drum pentru a ajunge într-un anumit loc. *Domnule, mă rog, trenul acesta merge la Tîrgoviște?* BASSARABESCU, V. 48. *Trenul merge tot mai departe.* D. ZAMFIRESCU, R. 78. *Corăbiile mergeau ca săgeata.* ISPIRESCU, L. 25. ◇ (Despre lună, soare) *Luna după dealuri mergînd să se culce Îi arată calea și-i surîde dulce.* BOLINTINEANU, O. 35. ◇ (Despre lucruri duse de om) *Urciorul nu merge de multe ori la apă* (= pînă la urmă ți se înfundă). ◇ Expr. (Despre mîncări) **A merge pe gît** = a aluneca pe gît. *Mă răped în cramă ș-aduc și un cofăiel de vin ca să meargă plăcintele acestea mai bine pe gît.* CREANGĂ, P. 10. **A bate** (sau **a freca, a croi, a flocăi** pe cineva) **de-i merg** (sau **să-i meargă**) **fulgii** (sau **peticele, colbul, untul**) = a bate rău, a bate măr. *Altfel mi ți i-aș freca eu pe mîrlani, să le meargă untul.* C. PETRESCU, R. DR. 117. *Scoteam mîțele de prin ocnițe și cotruțe și le flocăiam... de le mergea colbul.* CREANGĂ, A. 37. *Acuș iau varga din coardă și vă croiesc de vă merg peticile.* id. ib. 38. **Joacă de-i merg peticele** (sau **de-i merge colbul**) = joacă cu multă pasiune, cu mult foc. *Zîna... au început deodată să joace, și unde nu juca și juca de-i mergea petecele.* SBIERA, P. 37. *Și juca și juca de-i mergea colbul.* id. ib. 39.

2. (În legătură cu noțiuni temporale) A se apropia de... *Băiatul merge pe opt ani.* ◇ (Impersonal) *Eu babei mele — că merge pe douăzeci și patru de ani de cînd m-am luat cu dînsa... și tot nu i-am spus.* CREANGĂ, P. 122. ◇ Expr. **Pe zi ce merge** sau **de ce, pe cît merge** = pe măsură ce trece vremea, pe zi ce trece; progresiv. *Și în chaosul uitării, oricum orele alerge, Ea, din ce în ce mai dragă, ți-ar cădea pe zi ce merge.* EMINESCU, O. I 160. *Tîrgul Frumos, de ce merge, se face urît.* NEGRUZZI, S. I 192. *Au început a să ivi niște nourași, carii pe cît mergea acoperea ceriul.* DRĂGHICI, R. 9. ✦ (Determinat prin «înainte») A continua. *Flăcăul începe și el a se trece, mergînd tot înainte cu burlăcia.* CREANGĂ, P. 142.

III. 1. (Familiar, despre bani) A fi în circulație, a circula, a avea curs.

2. (Despre veste, zvon, vorbă, faimă, nume) A se răspîndi, a ajunge să fie cunoscut de toată lumea, a se generaliza. *Auzi! Îi umblă-n cap, tu soră, S-ajungă ea Lucsandrei noră! O, meargă-i numele! N-o vezi La horă?* COȘBUC, P. I 126. *Îi mersese vestea că face din cînepa cea picată sub meliți sute de coți de pînză.* SBIERA, P. 220. *Îi mergea numele că este cea mai frumoasă făptură omenească de sub soare.* ISPIRESCU, U. 10.

IV. 1. (Despre un mecanism) A funcționa, a umbla. *Ceasul merge bine.* ▭ *Un cuptor electric pentru topit oțelul consumă el singur, atunci cînd merge, cea mai mare parte din miile de kilowați care pun în mișcare valea.* BOGZA, V. J. 82. ◇ Expr. **A merge ca pe roate** v. roată **(1).**

2. (În expr.) **A-i merge** (cuiva) **gura** v. gură.

V. 1. (În legătură cu o activitate) A se prezenta într-un anumit fel, a o duce. *Bietul Guraliuc făcea pozne; la instrucție mergea binișor, dar la teorie era ca lemnul.* SADOVEANU, O. VI 140. *Umblam la școală, unde mergeam bine. Eram monitor, premiant.* La TDRG. ✦ (Impersonal) A reuși, a avea succes. *Cu mine nu-ți merge.* ▭ *Nu ți-a merge tot așa, pe somn, pe mîncare și pe bere.* ALECSANDRI, T. 611. ✦ A evolua, a decurge, a se desfășura (într-un anumit fel). *Se scuză că a lipsit atîta vreme și era vesel parcă toate i-ar fi mers în plin.* REBREANU, R. I 231. *Toate îmi mergeau după plac, fără leac de supărare.* CREANGĂ, A. 34. *Treaba mergea strună.* NEGRUZZI, S. I 343. ◇ (Impersonal) *Cît mai ai de muncit ca să te plătești? — Eu știu, tovarășe dragă? După cum mi-o merge și mie. O lună... două luni...* DUMITRIU, N. 268. *A fost Cuminte om; dar nu știu cum Așa i-a mers de prost.* COȘBUC, P. I 229. ✦ (În legătură cu sănătatea sau cu starea cuiva) A o duce, a fi. *Cum merge soția d-tale? Tot bolnavă?* La TDRG.

2. (Înlocuind alte verbe) A se potrivi. *Aceste culori nu merg bine împreună.* ✦ (Despre un material întrebuințat spre a face ceva din el) A se consuma, a intra, a se întrebuința. *Ca să nu meargă miere multă, după ce le-au scos din cuptor, le ung pe deasupra cu miere.* SEVASTOS, N. 78. *Unde merge mia, meargă și suta.* ✦ (Despre

venituri) A reveni. *Şi dobînda de 50 la sută merge la...* — *La capetele întregi!* DELAVRANCEA, O. II 366. ✦ (Impersonal) A se putea. *Merge şi fără zahăr.* ▭ *Ţi-arăt eu ţie! Cu dinţii te rup! Ha, ha! Parcă aşa merge?* DUMITRIU, P. F. 22. *Cu mine nu merge aşa!* C. PETRESCU, A. R. 14. ✧ Expr. **Aşa mai merge** = aşa e bine, se potriveşte. **Treacă (şi) meargă** = fie ! să zicem că se poate. *Greu lucru mă întrebaşi, mamă, dară aide, treacă-meargă.* ISPIRESCU, L. 114. *Cît pentr-o piele, treacă şi meargă, Fiindcă singur spui c-ai dreptate.* ALEXANDRESCU, M. 301.

— Forme gramaticale: perf. s. *mersei*, part. *mers*. — Variantă: (regional) **mére** (JARNÍK-BÎRSEANU, D. 81) vb. III.

MÉRGERE s. f. (Rar) Acţiunea de a merge; pornire, plecare, ducere. *Serdarul luase cu prilejul mergerii la şcoală a lui Costache, numele de Bălcescu.* CAMIL PETRESCU, O. I 148. *A ta e mergerea mereu Spre ţintă.* COŞBUC, P. I 287. *Vra... să lasă slobodă mergerea lamelor încotro vor voi.* DRĂGHICI, R. 162.

MERIDIÁN, *meridiane*, s. n. (Uneori determinat prin «pămîntesc») Fiecare dintre liniile imaginare în formă de cerc, care, în număr de 360, trec prin polii globului pămîntesc tăind ecuatorul printr-un unghi drept şi servesc la stabilirea poziţiei longitudinale a punctelor de pe glob. *Oameni de altă rasă şi animale de sub alt meridian.* C. PETRESCU, A. 288. ✧ (Poetic) *Îşi desenează* [norii] *pe cer hărţile unor continente necunoscute, navigînd apoi... în lungul ţărmurilor neexplorate încă. Unul după altul rămîn în urmă meridianele acestor lumi ciudate.* BOGZA, C. O. 53. ✧ *Primul meridian* = meridianul stabilit prin convenţie internaţională ca fiind cel care trece prin localitatea Greenwich din Anglia şi în raport cu care se calculează longitudinea punctelor de pe glob. *Meridian magnetic* = linie obţinută prin intersecţia suprafeţei pămîntului cu planul vertical care include direcţia acului magnetic. ✦ Intersecţia unei suprafeţe de revoluţie cu un plan care trece prin axa suprafeţei. ✧ *Meridian ceresc* = intersecţia sferei cereşti cu planul care trece prin axa universului.

— Pronunţat: *-di-an*.

MERIDIONÁL, -Ă, *meridionali, -e*, adj. Care este (de) la miazăzi; sudic. *Vegetaţie meridională.* ▭ *Romîna este o limbă romanică care a suferit o puternică influenţă slavă meridională.* ROSETTI, I. SL. 13. ✦ Care este propriu popoarelor din sud. *Sînt toate mofturi, fantezii meridionale.* CARAGIALE, O. VII 179.

MERINDÁRE, *merindare* şi *merindări*, s. f. (Regional) Şervet, ştergar, de obicei cu înfloriturі sau cusături, în care se învelesc la ţară merindele. *Puse neşte plăcinte-ntr-o merindare.* RETEGANUL, P. III 58.

MERÍNDE, *merinde*, s. f. (Mai ales la pl.) Hrană rece pe care o ia cineva cînd pleacă la drum sau la lucru; p. ext. provizii de alimente; mîncare. *Şeile cu poclăzile, pentru căluţii cei pagi, erau gata, cu trăistile cu merinde aninate de boturi.* SADOVEANU, B. 105. *A fost nevoit să-şi ieie tălpăşiţa spre Humuleşti... lăsînd toate merindele sale în stăpînirea noastră.* CREANGĂ, A. 102. *Cînd de fete şi neveste de la sat aduc merinde.* ALECSANDRI, P. A. 121.

MERINDEÁŢĂ, *merindeţe*, s. f. (Regional) Merindare. *Sub pomul lor se pune şi cîte o năframă nouă de mînă sau şi o merindeaţă frumoasă.* MARIAN, NU. 746.

MERINÓS adj. invar. (În expr.) *Oaie merinos* = oaie cu lînă albă, fină, moale, ondulată şi deasă. *Vorbim de oi merinos.* SADOVEANU, A. L. 131. *Lînă merinos* = lîna unei astfel de oi. (Eliptic) *Cît îi şede de frumos Cu şalvari de merinos!* ALECSANDRI, T. 81. ✦ (Substantivat) Rasa acestor oi.

MERIŞOÁRE s. f. pl. Fructele merişorului[1] **(2).**

MERIŞÓR[1], *merişori*, s. m. **1.** Diminutiv al lui măr[1]. *Crescut-au Doi merişori nalţi, Nalţi şi minunaţi.* TEODORESCU, P. P. 79.

2. Mic arbust de munte, cu frunzele totdeauna verzi, cu flori albe sau roşietice şi cu fructe în formă de bobiţe roşii folosite în alimentaţie *(Vaccinium vitis idaea).* ✦ Cimişir; frunzele acestui arbust. *Doi şcolari eminenţi şi-au disputat cununa de merişor, smulgînd admiraţia profesorilor.* CARAGIALE, O. II 186.

MERIŞÓR[2], *merişoare*, s. n. Diminutiv al lui măr[2]. *Lupul... îi spuse: ţine, Făt-Frumos, acest merişor.* ISPIRESCU, L. 75. *Merişor că-i întindea, Spre mîncare i-l dedea.* TEODORESCU, P. P. 440. *Cîte fete ardelene Toate-s negre la sprîncene... Albişoare, roşioare Ca şi nişte merişoare.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 28.

MÉRIT, *merite*, s. n. Ceea ce face pe o persoană vrednică de preţuire, ca urmare a unor acţiuni valoroase; vrednicie; p. ext. însuşire, talent, pricepere. *Şi-a făcut un nume destul de cunoscut, numai prin munca şi meritele lui.* VLAHUŢĂ, O. A. III 62. *Fură omoriţi atunci... şi mulţi alţii, vestiţi prin meritul şi avuţiile lor.* BĂLCESCU, O. II 258. ✧ Loc. adj. **De (un mare) merit** = valoros, meritoriu. *Creaţiunea lui* [Caragiale] *e originală şi de un mare merit.* GHEREA, ST. CR. II 147.

MERITÁ, *mérit*, vb. I. Tranz. A i se cuveni cuiva ceva (bun sau rău) ca răsplată a acţiunilor sale, a fi vrednic de ceva. *Măcar prieteneşte crez că meritam un răspuns.* GHICA, A. 606. *Merită o pedeapsă exemplară.* BĂLCESCU, O. II 271. *Simţ chinuire atît mai amară, Cu cît a mea soartă eu n-am meritat.* ALEXANDRESCU, M. 40. ✧ Absol. (Rar) *Am cerut un cuvînt bun, dacă scrisul meu merită.* C. PETRESCU, C. V. 149. ✦ A avea o valoare suficientă pentru a justifica preţuirea, atitudinea sau grija cuiva. *Nu ştiu dacă merită să mă ocup de ea.* DUMITRIU, N. 38.

MERITÁT, -Ă, *meritaţi, -te*, adj. Care îi revine sau i se cuvine cuiva, decurgînd din faptele sau din calităţile sale. *Pedeapsă meritată.*

MERITÓRIU, -IE, *meritorii*, adj. (Despre manifestări sau realizări ale oamenilor) Care e vrednic de stimă, demn de laudă, care se bucură de aprobare deplină. *Ispirescu... ale cărui colecţiuni de basme constituiesc o lucrare din cele mai meritorii.* MACEDONSKI, O. IV 27. *Ne putem felicita, domnilor, cu alegerea acestui autor care... a putut produce o aşa meritorie emulaţiune.* ODOBESCU, S. II 486.

MERITÓS, -OÁSĂ, *meritoşi, -oase*, adj. (Despre oameni) Care are merite; valoros. *Să se convingă şi directorul că are într-însul un colaborator meritos.* REBREANU, R. I 243.

— Variantă: **merituós, -oásă** adj.

MERITUÓS, -OÁSĂ adj. v. **meritos.**

MERLÓN, *merloane*, s. n. Porţiune de zidărie dintre două creneluri.

MERS s. n. **1.** Mişcare, deplasare dintr-un loc într-altul (a fiinţelor cu ajutorul picioarelor, a vehiculelor, a obiectelor cu ajutorul unei forţe din afară sau al unui mecanism etc.). *De la un timp nici mersul nu mai ajută nimic, mă trîntesc iar jos.* CAMIL PETRESCU, U. N. 340. *Petre îşi iuţi mai mult mersul.* REBREANU, R. II 199. *Trenul prinse a-şi domoli mersul, pînă se opri de tot în gară.* MIRONESCU, S. A. 132. ✧ Loc. adv. **Din mers** = în timpul deplasării. *Se întoarce, aşezîndu-şi din mers firele de păr în care luceşte lumina.* C. PETRESCU, Î. II 271. ✧ *Mersul trenurilor* = orar după care circulă trenurile într-o ţară; p. ext. tabelă sau broşură care conţine acest orar.

2. Felul de a merge al cuiva, umblet. *Subt mersul său uşor nici vreascurile nu trăsneau şi nici aşternutul moale şi ruginiu de foi uscate şi seci nu foşnea.* HOGAŞ, M. N. 130. *Ieşi Zamfira-n mers isteţ.* COŞBUC, P. I 56. *A trecut bădiţa dealul, Îi cunosc mersul şi calul.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 96. ✦ Funcţionarea unui sistem tehnic care consumă energie. *Mersul ceasornicului.*

3. Fig. Curs, dezvoltare, evoluţie, înaintare, desfăşurare. *Păstra de la zi la zi... o condică amănunţită a lucrului în mers.* C. PETRESCU, R. DR. 56. *Preotul vorbea cu... ceilalţi ţărani despre mersul vremii.* REBREANU, I. 23. *Mi-e drag să stau şi din ochi de-amărunt să privesc La sate tot mersul de trai romînesc.* COŞBUC, P. II 203. ✦ Funcţionare. *Dacă însă un curios ar fi observat cu sînge rece mersul său* [al teatrului], *ar fi văzut cu întristare că nu are baze solide.* NEGRUZZI, S. I 345.

MERSÍ interj. (Franţuzism) Mulţumesc. *Dansaţi cu mine, domnişoară? — Mersi! răspunde ea încet.* TOPÎRCEANU, B. 66. *Sănătoasă, mersi, răspunse ea politicos şi cam oficial.* CONTEMPORANUL, VII 119.

MERSÚRĂ, *mersuri,* s. f. (Rar) Felul de a merge al cuiva, umblet; mers (2). *Mersura lui e că dă... în sus şi apoi se lasă iarăşi în jos în apă.* MARIAN, INS. 309.

MERTÍC, *mertice* şi *merticuri,* s. n. 1. Măsură veche pentru cereale de aproximativ 1-2 ocale; cantitate de cereale, făină etc. corespunzătoare acestei măsuri. *Fă colaci mari de doi saci... Ş-un covrig de un mertic Pentru cumnăţel mai mic.* ALECSANDRI, P. P. 97. ✧ Fig. *Trebuie, amice, să te mai îngrijeşti despre un mertic de răbdare, trebuie să faci din nou inimă viteză.* ODOBESCU, S. A. 425. ✦ Măsură mică cu care se dă orzul şi ovăzul la cai; cantitatea de orz sau ovăz care intră în această măsură. *În zădar umbli minţind pre lîngă mine, spălîndu-mă şi tăsălindu-mă, dacă tu nu-mi dai mie obicinuitul mertic de ovăz.* ŢICHINDEAL, F. 120. ✦ (Învechit) Dijmă ce se lua la mori pentru făină.

2. (Învechit şi popular) Cantitate fixă de hrană, îmbrăcăminte etc. adăugată la salariu (v. tain); sumă de bani ce i se cuvine cuiva ca plată. *Aveau... pe fiecare zi mertic de carne, de pîine de grîu sau de mei şi de lumînări.* BĂLCESCU, O. I 16. *Dar cum zisei astăzi că ştiu să ghicesc, Cîştigai merticul cel împărătesc.* PANN, P. V. I 33. ✧ Fig. *Pe cine m-o supăra cu atîtica măcar, îl plesnesc şi-l trimit numaidecît la agie să-şi ia merticul şi de-acolo.* CARAGIALE, P. 74.

— Pl. şi: (m.) *mertici* (CAMIL PETRESCU, O. I 298).

MERUÍT, *meruiţi,* adj. m. (Regional) Încărcat cu mere; rodit. *Un pom mîndru rodit, cu mere meruit.* ŞEZ. II 95.

MÉSA adv. (Familiar, numai în expr.) **A băga** (pe cineva) **mesa** = a aduce (pe cineva) prin diverse uneltiri într-o situaţie neplăcută. **A intra** (sau **a cădea**) **mesa** = a se lăsa păcălit, a ajunge într-o situaţie neplăcută, de care profită alţii. *Cu toate astea, am intrat mesa, se văicări el, am intrat şi nu pot afla mîngîiere.* M. I. CARAGIALE, C. 29.

MESÁDĂ, *mesade,* s. f. (Şi în forma *misadă*) Bucată de blană confecţionată din mai multe piei (pentru căptuşeală la paltoane). *Se fac blane albe puindu-se cîte 4 piei într-o misadă.* I. IONESCU, M. 701.

— Variantă: **misádă** s. f.

MESAGÉR, *mesageri,* s. m. (Adesea în contexte figurate sau poetice) Persoană însărcinată să ducă un mesaj; trimis, sol, vestitor. *Ea a fost mesagerul iubirii mele.* SADOVEANU, Z. C. 54. *Acum, nu-mi rămîne decît să aştept mesagerii domniei-sale.* C. PETRESCU, C. V. 328. ✧ Fig. *În inima oraşului... aceşti mesageri ai iernii* (= fulgii de zăpadă) *n-au fost încă văzuţi.* SAHIA, N. 91.

MESAGERÍE, *mesagerii,* s. f. Sistem de transport rapid al mărfurilor pe calea ferată, în vagoane ataşate trenurilor de călători; oficiul, localul sau biroul de unde se dirijează expedierea; vagonul cu care se face transportul. *Ca să poată ajunge în faţa mesageriilor, trebuia acum să-nconjoare mult.* CAMILAR, N. II 211.

MESÁGIU s. n. v. **mesaj.**

MESÁJ, *mesaje,* s. n. 1. Apel oral sau scris, de obicei cu caracter oficial, adresat poporului, armatei etc. *La mesajul regelui care ne insultă, noi vom striga: trăiască democraţia!* LIT. ANTIMONARHICĂ 139.

2. Însărcinare de a comunica ceva; ceea ce se comunică, ştire, veste. (Fig.) *Nu se va spune niciodată îndeajuns care este însemnătatea concepţiei despre lume şi a mesajului uman al naraţiunilor, al dramelor şi poemelor lirice.* VIANU, S. 5.

— Variantă: **meságiu,** *mesagii* (BOGZA, C. O. 191, C. PETRESCU, C. V. 277), s. n.

MESÁŞ, *mesaşi,* s. m. (Regional) Mesean, nuntaş. *Ascultaţi dumneavoastră, Cinstiţi mesaşi... Puţinele cuvinte De rugăminte!* SEVASTOS, N. 380.

MESCHÍN, -Ă, *meschini, -e,* adj. Lipsit de generozitate, legat de interese mărunte, egoist. *Să nu discutăm problemele acestea. Sînt meschine.* PAS, Z. I 95. *Tovarăşul ei n-o înţelegea. Era mic şi meschin. Şi ea rîvnea o viaţă de lumină şi pasiune.* SADOVEANU, O. VIII 100. *Meschine interese ce-n mici inimi locuiesc.* ALEXANDRESCU, M. 164. ✧ (Adverbial) *E o consolare să ştii că suferinţa ta individuală... nu se pierde meschin şi izolată, ca un moft fără importanţă pentru restul lumei.* C. PETRESCU, Î. II 57. ✦ Mic, neînsemnat. *Nu vezi acolo decît pitulate şi împrăştiate grămezioare de pămînt, ce se par a fi înălţate cu mîna omului, căci producerile naturei nu pot fi atît de meschine.* HASDEU, I. V. 108.

MESCHINĂRÍE, *meschinării,* s. f. Fel de a fi, manifestare, gest al omului meschin; lipsă de generozitate; lucru, fapt mărunt, micime de suflet. *Mărunte meschinării personale.* DUMITRIU, B. F. 87. *Ne înveselim cu toţii, fiindcă am scăpat de... toate meschinăriile din tîrgul nostru.* C. PETRESCU, C. V. 16.

MESCIOÁRĂ, *mescioare,* s. f. Măsuţă. *Un clavir şi mai multe mescioare cu obiecte de toaletă.* GALACTION, O. I 328. *Lampa de petrol ce atîrna din tavan peste mescioara încărcată cu cuie de lemn şi calapoade.* REBREANU, R. I 65. *Se opri în faţa unui tînăr ce sta deoparte la o mescioară de nuc.* VLAHUŢĂ, O. A. III 9.

— Pronunţat: *-cioa-.*

MESEÁN, *meseni,* s. m. Persoană care participă la un ospăţ, la o masă; comesean. *Mesenii deveneau din ce în ce mai zgomotoşi.* BUJOR, S. 118. *În tot timpul ospăţului, să steie numai la spatele stăpînu-său şi nici măcar să-şi rîdice ochii la ceilalţi meseni.* CREANGĂ, P. 231. *Cătălin... Ce împle cupele cu vin Mesenilor la masă.* EMINESCU, O. I 173.

MESERIÁŞ, *meseriaşi,* s. m. Lucrător calificat care practică o meserie manuală (în cadrul unui atelier); meşteşugar. *Continuă să tragă linii pe o scîndură, ferind din cale un metru galben, articulat, de meseriaş.* C. PETRESCU, Î. II 181.

— Pronunţat: *-ri-aş.*

MESERÍE, *meserii,* s. f. 1. Îndeletnicire sau profesiune bazată pe o muncă manuală calificată, desfăşurată pentru a prelucra şi a transforma diferite materiale; meşteşug. *M-a dat la meserie de mic, la un atelier de reparaţii, să mă fac mecanic.* DUMITRIU, N. 266. *Mi-am*

învățat meseria la oraș. SAHIA, N. 80. *Puse de gînd ca pe fiul său să-l dea să învețe toate meseriile.* ISPIRESCU, L. 366.

2. Orice fel de profesiune, manuală sau intelectuală. *Mai toți oamenii talentați din acest cerc literar au părăsit literatura pentru meserii mai mănoase.* GHEREA, ST. CR. II 99. ◇ Expr. **(Om) de meserie** = (om) de specialitate, cu experiență într-un domeniu de activitate. *E cel mai concret și mai colorat dintre psihologii de meserie.* IBRĂILEANU, S. 227. ✦ Ocupație, îndeletnicire. *Sătul de a face mereu de pomană meseria ticăloasă de martor mincinos, își ceru seama de la stăpîn.* ODOBESCU, S. III 44.

MESÉRNIȚĂ, *mesernițe,* s. f. (Regional) Locul în care se taie vite sau se vinde carne; măcelărie. *De cu noapte mă scol, ca să mă duc să jupesc vitele la meserniță.* SADOVEANU, O. II 433.

MESÍ, *mesesc,* vb. IV. Intranz. (Popular) A sta la masă, a benchetui, a chefui. *Pe timpul cît nuntașii mirelui mesesc și cînd sînt cam pe la jumătatea mesei, nuntașii miresei încep a striga... pe la ferestre.* SEVASTOS, N. 151.

MESÍA s. m. Personaj căruia textele biblice îi atribuiau rolul de mîntuitor al lumii.
— Accentuat și: *mésia.*

MESIÁNIC, -Ă, *mesianici, -e,* adj. Care cuprinde o prezicere, de propovăduitor, profetic.
— Pronunțat: *-si-a-.*

MESIȘOÁRĂ, *mesișoare,* s. f. **1.** Măsuță.
2. Mîncare; ospăț, pomană. *Să-i faci o mesișoară, Să merg și eu la pomană.* MARIAN, Î. 363.

MESÎT s. m. v. **misit.**

MESTEÁCĂN, *mesteceni,* s. m. Arbore cu coajă albă, cu frunze de un verde-cenușiu, cu rămurele flexibile plecate în jos; crește în regiunile de deal și de munte *(Betula verrucosa). O pădure tînără de mesteceni, în care deodată parcă se făcea lumină.* SADOVEANU, O. VII 57. *Mesteacănul de la poartă își răsucea frunzele argintii la răsuflețul vîntului.* C. PETRESCU, S. 227. *Pădurile de brad și de mesteacăn ale Rusiei.* ODOBESCU, S. III 33. ✦ Lemnul arborelui descris mai sus. *Pe o vatră veche de foc ardeau bucăți mari de mesteacăn.* SADOVEANU, O. VIII 171. *M-am oprit să mă gîndesc pe o bancă de mesteacăn.* CAMIL PETRESCU, U. N. 241.

MESTÉC s. m. v. **mestecă.**

MESTECÁ [1], *méstec,* vb. I. Tranz. **1.** A fărîma, a măcina cu dinții alimentele solide și a le amesteca cu salivă pentru a fi mai ușor de înghițit și digerat. *Carnea o-nghite fără s-o mestece.* STANCU, D. 12. *De leneș ce era, nici îmbucătura din gură nu și-o mesteca.* CREANGĂ, P. 329. ✦ A mînca. *Într-un colț, o călătoare cu haina săracă și neagră, mesteca în silă un corn cu miezul aspru.* C. PETRESCU, S. 150.
2. (Cu privire la alte obiecte) A învîrti, a frămînta în gură, a întoarce cu limba. *Cum mesteci spuma albă-n frîu, Cum joci al coamei galben rîu.* COȘBUC, P. I 112. ◇ Fig. *Numai ea nu rîdea, ci își mesteca ciuda în vîrful buzelor.* BASSARABESCU, S. N. 164.
3. Fig. A pune la cale, a plănui. *Zîmbește caracteristic: se vede bine că mestecă în sine o replică zdrobitoare.* CARAGIALE, O. II 233.

MESTECÁ [2], *méstec,* vb. I. Tranz. **1.** A agita o substanță (de obicei într-un lichid) pentru a obține o pastă omogenă. V. amesteca. *Vorbisem cu el sara, îmi mestecase voinicește mămăliga... și peste noapte boala l-a cuprins cu ghearele-i de fier.* SADOVEANU, O. VIII 31. *Chiar atunci luase ceaunul de pe foc, să mestece mămăliga.* CREANGĂ, P. 147. ✦ A face să se dizolve, să se amestece o substanță învîrtind lichidul pentru a obține o soluție uniformă. *Ți-a mestecat ea zahărul cu linguriță și te-a îmbiat.* PAS, Z. I 69.
2. A amesteca. *D. Cristodor... mestecă cîteva cărți* [de joc]. DELAVRANCEA, S. 124. *Cînd bătea vîntul turbat, Cu zăpadă mestecat.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 511. ◇ Fig. *O eroi!... vă citează toți nerozii Mestecînd veacul de aur în noroiul greu al prozii.* EMINESCU, O. I 149. (Refl.) *Sus, mai sus că s-or urca, Cu norii s-or mesteca.* TEODORESCU, P. P. 39.

MESTECÁT [1], **-Ă,** *mestecați, -te,* adj. (Despre alimente) Sfărîmat, fărîmițat cu dinții, măcinat (în gură) și amestecat cu salivă, gata spre a fi înghițit.

MESTECÁT [2], **-Ă,** *mestecați, -te,* adj. (Rar) **1.** Pus împreună cu altceva, împreunat, unit; amestecat.
2. Tulburat, agitat; p. ext. impur. *Apa turburată și mestecată a Dîmboviței.* ODOBESCU, S. I 487.

MESTÉCĂ s. f. (Și în forma *mestec)* Plantă erbacee din familia compozeelor, cu tulpini lungi și flori galbene, care crește în locuri pietroase; tulpina ei secretă un latex care la aer se întărește și se întrebuințează ca gumă de mestecat; răsfug *(Condrillo juncea). Tufe de mestecă se deslușeau prin grîu.* SANDU-ALDEA, U. P. 163. *Foaie verde de mestec, Gheorghieș fecior de grec.* ȘEZ. III 58.
— Variantă: **mestéc** s. m.

MESTECĂNÍȘ, *mestecănișuri,* s. n. (Cu sens colectiv) Pădure de mesteceni. *Zgomote neînțelese veneau din mestecănișurile desfrunzite.* DUMITRIU, N. 184. *Lumina de toamnă umplea ca de un fum auriu mestecănișul.* SADOVEANU, O. II 334.

MESTECĂTÓR, *mestecătoare,* s. n. Unealtă cu care se mestecă ceva (mai ales mămăliga); făcăleț, melesteu. *Ședeai la un contoraș, La masă după cuptor, Rodeai un mestecător.* SEVASTOS, N. 95.

MESTECĂU, *mestecaie,* s. n. (Regional) Făcăleț pentru mestecat mămăliga. *Dacă nu se samănă cucuruzul pînă la arminden, poți să bagi mestecăul mămăligei în foc.* HEM 1709.

MESÚȚĂ s. f. v. **măsuță.**

MEȘ [1], *meși,* s. m. (Mai ales la pl.) Un fel de cizmulițe fără toc, făcute din piele subțire, purtate mai demult peste ciorapi (și în încălțăminte); (azi, regional) papuci de pîslă. *Bătu din palme... și se înfățișară doi slujitori cu meși galbeni în picioare.* SADOVEANU, O. VII 20. *Boierii cei mari se îmbrăcau cu ceacșiri roșii cu meși.* GHICA, S. 501. *Încălțat cu meși și papuci de saftian galben.* FILIMON, C. 55. ◇ Expr. **A-i da** (cuiva) **meșii** = a-i da (cuiva) mîna, a cuteza. *Să se ducă acolo, nu-i da meșii, căci nu știa ca ce drăcovenie să fie aia.* ISPIRESCU, L. 255. *Însă pe unde îl știe, Nu-i dă meșii să mai vie.* PANN, P. V. III 22. **A-l ține pe cineva meșii** = a fi în stare, a putea. *Ei, și dumneata ai vrea să te arunci, crezi că te țin meșii?* M. I. CARAGIALE, C. 21.

MEȘ [2], *meșuri,* s. n. (Regional) Fiecare dintre inelele care se formează anual în trunchiul copacilor și după care se poate recunoaște vîrsta acestora.

MÉȘĂ, *meșe,* s. f. (Mai ales la sg.) **1.** Șuviță de păr.
2. Bucată de tifon sau vată care se introduce într-o rană pentru drenaj.

MEȘÍNĂ, *meșine,* s. f. Piele (mai ales de oi, capre) folosită în special pentru căptușirea încălțămintei. *Lazăr Lungu privea nehotărît în jos, la noroiul ce căuta să-i treacă peste opincile-i subțiri, ca de meșină.* MIHALE, O. 48. *Cizmarul întrebuințează pentru căptușeala pantofilor și a cizmelor meșină albă și roșie.* I. IONESCU, M. 704. *Tureatca e căptușită cu un fel de piele roș-gălbuie, subțire, păroasă, numită meșină.* ȘEZ. IX 33.

MÉŞNIŢĂ, *meşniţe,* s. f. (Popular) Mîncare gătită din lapte cu orez, cu păsat, cu crupe de mălai sau de mei. *Farfuriile late sau întinse sînt... umplute cu meşniţă.* PAMFILE, S. V. 8. *Aduc în masă plachie, meşniţă... şi mălai ori pîne.* SEVASTOS, N. 4.

— Variantă: **mléşniţă** (MARIAN, Î. 390, SBIERA, P. 163) s. f.

MÉŞTER, *meşteri,* s. m. **1.** Muncitor calificat care exercită o meserie manuală (v. m e s e r i a ş) sau tehnician care coordonează activitatea mai multor muncitori într-un atelier sau într-o secţie a unei întreprinderi; maistru. *Meşterii lucrau fără întrerupere şi nu mai aflau răgaz.* SADOVEANU, O. VI 385. *Meşterii grăbea, Sforile-ntindea, Locu-l măsura, Şanţuri mari săpa Şi mereu lucra Zidul ridica.* ANT. LIT. POP. I 498. *Nouă meşteri mari Calfe şi zidari.* ALECSANDRI, P. P. 186. (Urmat de specificarea calificării) *Meşter lăcătuş.* ▭ *Şi albinele-aduc miere, aduc colb mărunt de aur, Ca cercei din el să facă cariul, care-i meşter faur.* EMINESCU, O. I 87. ✧ (Adjectival) *A fost odată într-un oraş oarecare un ţigan covaci care era cel mai meşter fierar din toată împărăţia.* POPESCU, B. II 110.

2. Persoană priceputǎ, îndemînatică, abilă. *Mare meşter este Bălcescu în întrebuinţarea verbului. Mai ales din succesiunea timpurilor, obţine el efecte stilistice dintre cele mai interesante.* VIANU, A. P. 35. *Ca dumneata meşter de şagă nu mai este altul.* MIRONESCU, S. A. 91. *Am citit pe Turgheniev. Mare meşter! Mare de tot.* CARAGIALE, O. VII 166. ✧ Fig. *Zdrobită-n praf murea arama Şi codrul chiotea, viteazul; Iar tu, frăţîne, mare meşter, Biruitor fringeai zăgazul.* GOGA, P. 17. ✧ (Adjectival) *Hora s-a spart, şi Gavrilă Tonţoroi, cel mai meşter în chiuituri, ia cîrma unui brîu sau bătute.* HOGAŞ, DR. II 185. *Dacă-i fi meşter şi-i izbuti, să ştii c-am să te fac mai mare.* CREANGĂ, P. 58. *Fură omoriţi atunci... Mihai Karacsoni, meşter căpitan de artilerie, şi mulţi alţii, vestiţi prin meritul şi avuţiile lor.* BĂLCESCU, O. II 258. (Fig.; despre mîini, degete) *Se-ntrec ţesătorii cu degete meştere.* DEŞLIU, G. 47. *La început, mintea i-a fost senină, parcă o mînă meşteră nevăzută i-ar fi şters din creieri toate amintirile.* REBREANU, P. S. 110.

3. (Învechit) Titlu dat unei persoane respectate pentru ştiinţa sau talentul ei. V. m a e s t r u. *Ah! meştere Ruben... cartea ta într-adevăr minunată este!* EMINESCU, N. 49.

MEŞTERÁŞ, *meşteraşi,* s. m. (Rar) Diminutiv al lui m e ş t e r.

MEŞTEREÁSĂ, *meşterese,* s. f. (Rar) Femeie care încearcă să vindece diferite boli, prin leacuri băbeşti, descîntece, vrăji, farmece; vrăjitoare. *Am umblat... pe la meşterese, pe la vraci.* ISPIRESCU, L. 95.

MEŞTERÉSC, -EÁSCĂ, *meştereşti,* adj. (Rar) De meşter. *Meşterul Manole... şi-a întins activitatea lui meştereaşcă preste toate mănăstirile cîte s-au restaurat şi s-au clădit în ţeara de peste Olt.* ODOBESCU, S. II 507.

MEŞTERÉŞTE adv. În felul unui meşter, ca un meşter. *De lucrat, le lucrez* [poveştile] *pe brînci, meştereşte.* CARAGIALE, O. VII 122.

MEŞTER-GRÍNDĂ, *meşter-grinzi,* s. f. (Regional) Grindă principală, care susţine tavanul şi acoperişul la casele ţărăneşti; faur-maur. *Înfipt în meşter-grindă, iată-l, Răvaşul turmelor de oi.* GOGA, P. 20.

MEŞTERÍ, *meşteresc,* vb. IV. T r a n z. **1.** A lucra, a face, a executa ceva. *Ţi-au dat în mînă aur şi argint... ca să le meştereşti şi să le gravezi.* SADOVEANU, O. L. 48. *Meşterea tot ce era de meşterit în jurul casei lor trîntite pe o rînă, sus pe deal.* CAMIL PETRESCU, O. I 149. *Dan meşterea cu briceagul un cărucior.* VLAHUŢĂ, D. 300. *Nu ţi-am zis să mi le faci subţiri?... Ian vezi cum mi le-ai meşterit.* ALECSANDRI, T. I 125.

2. A aranja, a potrivi, a pune la punct, a face să funcţioneze. *Întinse hăţurile lui Mitu şi el coborî, prefăcîndu-se că meştereşte ceva la un ham.* MIHALE, O. 285. *Toată vremea cît meştereşte armele, se uită duşmănos la ţăranul pe care nu-l poate mistui.* PAS, L. I 96. ✧ I n t r a n z. *Petrişor... se strînge pe banca dinspre ulicioară şi meştereşte la flaut.* DAVIDOGLU, M. 46.

MEŞTERÍE, *meşterii,* s. f. (Rar) Pricepere, îndemînare; măiestrie. *Spuneţi-mi... De-aveţi meşterie, Ca să-mi faceţi mie Altă monastire.* ALECSANDRI, P. P. 191.

MEŞTERÍŢĂ, *meşteriţe,* s. f. (Rar) Femeie priceputǎ la un anumit lucru, îndemînatică, abilă. ✦ Femeie care cunoaşte şi practică o meserie. *Lelea morăriţă, Bună meşteriţă.* TEODORESCU, P. P. 144.

MEŞTERUÍ, *meşteruiesc,* vb. IV. T r a n z. (Rar) A meşteri (**2**). *A cerut lampa, a meşteruit-o singur şi apoi, cu urechea atentă la aparatul telegrafic, a început să aştepte.* C. PETRESCU, A. 274.

MEŞTEŞÚG, *meşteşuguri,* s. n. **1.** Meserie. *Mai degrabă învaţă un meşteşug sau ploşeşte-te într-o slujbă.* C. PETRESCU, C. V. 121. *Şi-n cîteva zile a deprins meşteşugul de infirmier.* MIRONESCU, S. A. 124. *Îl dete la cel mai meşter vraci, de învăţă şi meşteşugul leacurilor.* ISPIRESCU, L. 366. ✧ E x p r. **Adus din meşteşug** v. a d u s. ✦ Muncă depusă de un meşter. *Cu gîndul la meşteşugul său, nu auzise duduitul tractoarelor.* DUMITRIU, V. L. 119. *Am o bardă şi-o secure, Mă dusei cu ea-n pădure, M-apucai de meşteşug Şi-mi făcui coarne la plug Şi prinsei boufii-n jug.* ANT. LIT. POP. I 221.

2. Îndeletnicire, ocupaţie. *Începu a-mi vorbi despre meşteşugul vînătoresc.* SADOVEANU, O. VIII 209. *Nu poţi şti cum iubeam viaţa şi cum ne iubeam meşteşugul nostru.* C. PETRESCU, C. V. 304. [Împăratul] *l-a fost trimis cu cheltuială în străinătăţi, să se desăvîrşească-n şcolile înalte la meşteşugul cîntării frumoase.* CARAGIALE, O. I 375.

3. Pricepere, abilitate, îndemînare, iscusinţă, talent (în muncă). *Are moş Căliman starostele un meşteşug de zvîrle o scurtătură de băţ de corn încîrligată la capăt, încît păleşte iepurele de la douăzeci de paşi.* SADOVEANU, F. J. 21. *O lăudară pentru meşteşugul de a face bucatele.* ISPIRESCU, L. 22. ✦ Artă. *Templul nalt... s-arată Uriaş prin înălţime, răpitor prin meşteşug.* MACEDONSKI, O. I 103. *Uit cu totul meşteşugul de-a face versuri.* ALECSANDRI, S. 73.

4. Procedeu iscusit de a face un lucru, mijloc practic, instrument, metodă. *S-ar putea da, cu meşteşug mecanic, apă pretutindeni.* SADOVEANU, P. M. 11. *Broşură învăţătoare meşteşugului de a face zahar din ciocălăi de cucuruzi.* NEGRUZZI, S. I 3. ✦ Mecanism. *Într-acest foişor este şi un pat cu meşteşug, pe care şezînd omul, cu repeziciune îl suie deasupra învălişului, unde are o vedere minunată.* GOLESCU, Î. 75.

5. Viclenie, şiretenie, înşelătorie, tertip. *Ei! zice baba, d-ăştia mi-ai fost?... Lasă că-ţi cunosc eu dumitale meşteşugul!* CARAGIALE, P. 57. ✧ E x p r. **A-i da** (unui lucru) **de meşteşug** = a descoperi secretul unui lucru, a descurca un lucru încurcat. *În sfîrşit, mai stă el Ivan oleacă aşa, cu fruntea răzămată pe mînă, şi-i şi trăsneşte în gînd una: taci! că i-am dat de meşteşug.* CREANGĂ, P. 321.

MEŞTEŞUGÁR, *meşteşugari,* s. m. Persoană care practică un meşteşug; meseriaş, meşter. *Era mai bine înstărit decît meşteşugarii ceilalţi.* PAS, Z. I 145. *Erau... amîndoi mari meşteşugari în meşteşugul lor.* GALACTION, O. I 213. *Însoţesc cu iubire pe meşteşugar la lucrarea mîinilor sale.* ISPIRESCU, U. 26.

MEŞTEŞUGÁREŢ, -Ă, *meşteşugareţi, -e,* adj. (Rar, despre persoane) Abil, dibaci, iscusit, îndemînatic, descurcăreţ. *Iermelai, curat tip de ţăran... muscal... priceput şi meşteşugareţ la vreme de nevoie.* ODOBESCU, S. III 160.

MEȘTEȘUGĂRÉSC, -EÁSCĂ, *meșteșugărești,* adj. Care se referă la meșteșugar și la ocupația lui; de meșteșugar. *Producția meșteșugărească constituie un ajutor permanent al industriei de stat în producerea bunurilor de larg consum.*

MEȘTEȘUGÉȘTE adv. (Rar) Cu dibăcie, cu pricepere.

MEȘTEȘUGÍ, *meșteșugesc,* vb. IV. Tranz. A efectua un lucru cu atenție, cu migală, cu iscusință. ✦ A unelti, a urzi.

MEȘTEȘUGÍRE, *meșteșugiri* s. f. Acțiunea de a meșteșugi și rezultatul ei.

1. Aranjare, potrivire. *Niște pîine albă ca zăpada și niște legumă bună de mîncare, însă gătită fără multe meșteșugiri.* ISPIRESCU, L. 101.

2. Uneltire, vicleșug, înșelăciune. *Vom vedea-n haine bune niște oameni îmbrăcați, Umblînd cu meșteșugire și-nșelînd lumea prin piață.* PANN, P. V. I 62. *Îmi plesni în cap o meșteșugire ca să putem scăpa de acea hiară.* GORJAN, H. II 33. *Vremea încurcăturilor și meșteșugirilor lor sătănești trebuie să înceteze.* ȘEZ. IV 132.

3. (Concretizat) Mecanism, dispozitiv. *Învîrtind niște șurupuri și niște vîrtejuri la niște meșteșugiri ce avea acest foișor, începu a pluti în vînt.* ISPIRESCU, L. 367.

MEȘTEȘUGÍT, -Ă, *meșteșugiți, -te,* adj. 1. Lucrat cu artă, cu măiestrie, executat cu iscusință, aranjat cu gust. *Avea... o grădină frumoasă, bogată de flori și meșteșugită nevoie-mare!* ISPIRESCU, L. 81.

2. (Despre acțiuni, vorbe etc.) Iscusit, abil, priceput. *O față schimbătoare ș-un grai meșteșugit sînt chipuri lesnicioase pre om de amăgit.* NEGRUZZI, S. II 301. ✦ (Învechit) Viclean, șiret. *Meșteșugitul vizir crezu că ar fi bine a face a străluci înaintea ochilor lor o mincinoasă licoare de pace.* NĂLCESCU, O. II 68.

MEȘTEȘUGÓS, -OÁSĂ, *meșteșugoși, -oase,* adj. (Regional) Iscusit, dibaci, îndemînatic, abil. *Un tălpoi de babă, meșteșugoasă la trebile sale cum îi sfredelul dracului.* CREANGĂ, P. 170. *Găsi om meșteșugos a-i ciopli obrazul gros.* PANN, P. V. III 33.

METABÓLIC, -Ă, *metabolici, -e,* adj. Privitor la metabolism, care se referă la metabolism. *Lipsa de lumină... sporirea potasiului din sol reduc procesele metabolice și au ca rezultat reducerea sensibilității grînelor la rugini.* SĂVULESCU, M. U. I 174.

METABOLÍSM s. n. Totalitatea proceselor nutritive de asimilare și dezasimilare, produse în organism. *Mediul influențează condițiile de viață ale organismului, schimbînd tipul său de metabolism.* CONTEMPORANUL, S. II, 1953, nr. 335, 4/4. ✧ *Metabolism bazal* = cantitatea de căldură, exprimată în calorii, produsă într-o oră și pe metru pătrat de suprafață corporală pentru un individ, după 12 ore de la ultima masă și după un repaus de cel puțin o jumătate de oră, fiind îmbrăcat și la o temperatură ambiantă între 16 și 18 grade.

METACÁRP, *metacarpuri,* s. n. Partea din scheletul mîinii formată din cinci oase dispuse radiar, cuprinsă între carp și degete.

METACARPIÁN, -Ă, *metacarpieni, -e,* adj. Care se referă la metacarp, care face parte din metacarp.
— Pronunțat: *-pi-an.*

METACÉNTRU, *metacentre,* s. n. Intersecția imaginară a verticalelor care trec prin centrele de greutate ale volumului de apă dislocat de un plutitor (considerat în poziție înclinată și în poziție normală de plutire).

METAFÍZIC[1]**,** *metafizici,* s. m. (Învechit) Metafizician. *Metafizicul nostru se apropie să se uite, și razele pătrunseră printr-o ușă și-i loviră fața.* EMINESCU, N. 34.

METAFÍZIC[2]**, -Ă,** *metafizici, -e,* adj. Care se referă la metafizică, care are caracterul metafizicii; care folosește metafizica. *D. Bogdan e unicul dintre criticii mei, care e... estetician metafizic.* GHEREA, ST. CR. II 9. *Subtilități metafizice îi atrăgeau cugetarea ca un magnet.* EMINESCU, N. 36.

METAFÍZICĂ s. f. Metodă de cercetare a fenomenelor, diametral opusă metodei dialectice, care consideră fenomenele izolate unele de altele și imuabile, concepe dezvoltarea ca un simplu proces de creștere și neagă contradicțiile interne ale obiectelor. *În țara noastră sînt unul din cei dintîi cari au zdruncinat toate teoriile metafizicei estetice.* GHEREA, ST. CR. III 205. ✦ (În filozofia veche premarxistă) Parte a filozofiei care se ocupa de problemele care ieșeau din cadrul experienței (dumnezeu, suflet, libertate, voință etc.).

METAFIZICIÁN, *metafizicieni,* s. m. Adept al concepțiilor metafizice. *Pentru metafizician, lucrurile și imaginile lor în gîndire, adică noțiunile, sînt obiecte izolate, imuabile, rigide, date o dată pentru totdeauna și care trebuie cercetate unul după altul și unul independent de altul.* MARX-ENGELS, O. A. II 137.
— Pronunțat: *-ci-an.*

METAFONÍE, *metafonii,* s. f. Deschiderea unei vocale sub influența anumitor vocale din silaba următoare.

METÁFORĂ, *metafore,* s. f. Figură de stil care constă în a da unui cuvînt o semnificație nouă, în virtutea unei comparații subînțelese. *O, muza mea... De ce te-ai dus de lîngă mine? Ți-am prins în părul inelat Vreo floare artificială? Te-am ofensat Cu vreo metaforă banală?* TOPÎRCEANU, M. 3. *Putem să ne lipsim de cuvinte prea aspre... chiar cînd sînt întrebuințate ca metafore.* GHEREA, ST. CR. I 17. *Poeții... nu găseau în univers destule metafore și comparațiuni pentru apoteoza eroilor.* EMINESCU, N. 66.

METAFÓRIC, -Ă, *metaforici, -e,* adj. 1. Care ține de metaforă, care este propriu metaforei; figurat. *Asemuind în chip metaforic societatea cu un organism, putem afirma că fiecare celulă se resimte de înnoirea sau îmbătrînirea pe care o trăiește întregul.* CONTEMPORANUL, S. II, 1954, nr. 379, 2/1.

2. (Despre stil) Bogat în metafore. *Versurile lui* [Victor Hugo] *sînt cînd izbucniri de fanfare metaforice și antiteze, cînd modulații suave.* SADOVEANU, E. 226.

METAFORÍSM, *metaforisme,* s. n. Mod de exprimare în care se folosesc frecvent metaforele.

METAGENÉZĂ s. f. (Biol.) Alternanța a două generații, una sexuată și una asexuată.

METAHIRISÍ, *metahirisesc,* vb. IV. Tranz. (Învechit) A obișnui, a fi deprins cu..., a folosi (mai ales lucruri de mîncare). *Nu mai metahirisesc de mult cafea cu caimac.* CARAGIALE, M. 288. *Eu postesc miercurea și vinerea și metahirisesc sărături.* ALECSANDRI, T. I 310.

METÁL, *metale,* s. n. 1. Element chimic, cu un luciu caracteristic, bun conducător de căldură și de electricitate, maleabil și ductil, de obicei solid la temperatura obișnuită, care se găsește în natură în stare nativă sau sub formă de săruri, oxizi etc. *Uralul reprezintă o adevărată comoară de metale și materii chimice.* PROBL. GEOGR. I 193. *Orologiul, fidel interpret al bătrînului timp, sună de 12 ori din limba sa de metal.* EMINESCU, N. 37. ✧ *Metal prețios* = metal care se găsește în natură în cantități relativ mici și care nu se oxidează și nu se alterează decît cu greutate. *Aurul și argintul sînt metale prețioase.*

2. Aliaj al unor metale. *Oțelul, bronzul, alama sînt metale.* ✧ *Metal dur* = aliaj cu duritate mare și rezistență mare la uzură. ✦ Amestec de concrețiuni, aglomerat de pulberi metalice sau forme tranzitorii între aliaje și compuși.

— Pl. şi: (învechit) *metaluri* (MACEDONSKI, O. IV 145, CARAGIALE, T. II 81, ALEXANDRESCU, M. 254).

METALAZBÉST, *metalazbesturi*, s. n. Ferodou.

METALÉPSĂ, *metalepse*, s. f. Figură retorică constînd în schimbarea ordinii normale a ideilor prin substituirea termenilor.

METÁLIC, -Ă, *metalici, -e*, adj. **1.** De metal, făcut din metal. *Înfipseră în burţile rezervoarelor pîlniile mari căptuşite cu site metalice.* MIHALE, O. 158. *Maşina înaintează pe un jgheab metalic, dînd locul altor maşini, care o urmează.* SAHIA, U.R.S.S. 86. *Pe metalice tripede ard parfumuri arăpeşti.* MACEDONSKI, O. I 104.

2. Care are însuşiri asemănătoare cu ale metalului, ca metalul. *Arsen metalic.* ✦ (Despre sunete) De metal, caracteristic metalelor (lovite, ciocnite); fig. (despre voce, glas) asemănător sunetelor produse de un metal; sonor, dur. *Tot mai departe, tot mai domol rămînea în urmă, în întinderi, sunetul metalic al coasei.* SADOVEANU, O. VII 306. *Glasul metalic, energic şi totuşi cald te cucerea.* REBREANU, R. I 81. *Auzul se resimte de vibrări asurzitoare, De răsunetul metalic al tam-tamului de bronz.* ALECSANDRI, P. III 84. ✧ (Adverbial) *Pendula bătea răsunător, metalic.* DUMITRIU, B. F. 56. ✦ De culoarea metalului, cu luciu ca al metalului. *Urcară muntele... scăldat de lumina albastră şi metalică a lunei.* C. PETRESCU, Î. II 14. *Să cadă ca o floare pe faţa unui lac, Să-i tulbure metalica oglindă.* TOPÎRCEANU, B. 82. ✧ (Adverbial) *Prin colţuri de traverse, Pe banchete, Zvîrlite la-ntîmplare, Lucesc metalic tuburi de cartuşe, Baionete.* CAMIL PETRESCU, V. 107.

METALIFÉR, -Ă, *metaliferi, -e*, adj. (Despre roci) Care conţine metal.

METALIZÁ, *metalizez*, vb. I. Tranz. A depune un strat de metal pe suprafaţa unui obiect, folosind anumite procedee.

METALIZÁRE s. f. Acţiunea de a metaliza şi rezultatul ei.

METALOCERÁMICĂ s. f. sg. Ramură a metalurgiei care se ocupă cu fabricarea de pulberi metalice şi sintetizarea lor prin presiune şi căldură pentru a obţine diferite obiecte.

METALOCHÍMIC, -Ă, *metalochimici, -e*, adj. Care priveşte metalochimia.

METALOCHIMÍE s. f. Partea chimiei care tratează despre metale.

METALOGRÁFIC, -Ă, *metalografici, -e*, adj. Care se referă la metalografie.

METALOGRAFÍE s. f. Ramură a metalurgiei care se ocupă cu studiul structurii metalelor şi a aliajelor cît şi cu legătura dintre proprietăţile şi structurile acestora.

METALOGRAVÚRĂ s. f. Procedeu de gravare cu dalta a clişeelor metalice folosite la imprimarea hîrtiilor cu valoare nominală.

METALOÍD, *metaloizi*, s. m. Element chimic lipsit în general de luciu metalic şi de ductilitate, rău conducător de căldură şi de electricitate, de obicei în stare solidă sau gazoasă, mai rar lichidă. *În protoplasma şi nucleul celulelor vii se găsesc următoarele metaloide: carbon, hidrogen, oxigen.* ANATOMIA 16.

— Pl. şi: (n.) *metaloide.*

METALOTÉHNICĂ s. f. Ramură a tehnicii referitoare la prelucrarea metalelor după elaborare, care foloseşte unelte sau maşini-unelte; metalurgie prelucrătoare.

METALÚRGIC, -Ă, *metalurgici, -e*, adj. Care se referă la metalurgie, folosit în metalurgie.

METALURGÍE s. f. **1.** Ştiinţă care se ocupă cu studiul proprietăţilor fizice şi chimice ale metalelor şi ale aliajelor lor, precum şi cu studiul proceselor fizice şi chimice care se produc la extragerea metalelor din minereuri şi la prepararea aliajelor.

2. Tehnica elaborării unui metal sau a unui aliaj al acestuia, de la extragerea metalului din minereu şi prepararea aliajelor industriale, pînă la turnarea în lingouri sau prelucrarea în semifabricate.

METALURGÍST, -Ă, *metalurgişti, -ste*, s. m. şi f. Lucrător calificat pentru prelucrarea industrială a metalelor; specialist în metalurgie. *Metalurgist pentru plumb.*

METAMÓRFIC, -Ă, *metamorfici, -e*, adj. Care a suferit un metamorfism. *Roci metamorfice.*

METAMORFÍSM s. n. Transformare a structurii şi compoziţiei chimice a mineralelor din rocile subterane, sub influenţa căldurii pămîntului, a presiunii şi a reacţiilor chimice.

METAMORFOZÁ, *metamorfozez*, vb. I. Refl. (Despre unele animale inferioare) A trece prin metamorfoze în cursul dezvoltării lor, a se dezvolta prin metamorfoză. ✦ (Mitol.; despre oameni şi zei) A-şi schimba prin mijloace supranaturale înfăţişarea, a lua alt chip, a se transforma. ✦ Fig. (Livresc, despre persoane) A căpăta altă înfăţişare (de obicei mai plăcută); a-şi schimba caracterul.

METAMORFOZÁRE, *metamorfozări*, s. f. Acţiunea de a se metamorfoza; prefacere, transformare, metamorfoză.

METAMORFÓZĂ, *metamorfoze*, s. f. **1.** Totalitatea transformărilor pe care le suferă batracienii, insectele şi alte animale inferioare în cursul dezvoltării lor, de la faza de ou la faza de maturitate. *Metamorfoza broaştei.* ✦ (În mitologie sau în povestiri fantastice) Transformare a unei fiinţe umane în animal, în plantă sau într-un lucru neînsufleţit. *Mai întoarce şapte foi şi metamorfoza reciprocă va fi desăvîrşită. Dan întoarse foile, şopti, şi umbra deveni om.* EMINESCU, N. 62.

2. Fig. Transformare, prefacere, schimbare. *Gîndul îi aduse o destindere în obrazul ei ostenit şi pămîntiu... Savantul profesor luă această metamorfoză drept o victorie personală.* C. PETRESCU, C. V. 192.

METÁN s. m. Gaz inflamabil din grupa hidrocarburilor, fără culoare şi fără miros, care se formează din materia organică în descompunere; este întrebuinţat drept combustibil în industria chimică. ✧ *Gaz metan* = gaz natural, de obicei amestecat cu alte substanţe, care emană din pămînt în regiunile vulcanice, petrolifere sau mlăştinoase şi care, captat prin conducte, este întrebuinţat drept combustibil; gazul bălţilor.

METÁNIE s. f. v. **mătanie.**

METAPLÁSMĂ, *metaplasme*, s. f. Trecerea unui substantiv de la o declinare la alta sau a unui verb de la o conjugare la alta, de obicei ca rezultat al transformărilor fonetice sau al unei analogii.

METASTÁZĂ, *metastaze*, s. f. Deplasarea locului unei boli în organism; localizarea secundară a unei boli în alt loc decît focarul primitiv.

METATÁRS, *metatarsuri*, s. n. Porţiune din scheletul labei piciorului, formată din cinci oase paralele cuprinse între tars şi degete.

METATARSIÁN, -Ă, *metatarsieni, -e*, adj. Care se referă la metatars, care face parte din metatars. *La picior se deosebesc... cinci oase metatarsiene ale tălpii piciorului.* ANATOMIA 147.

METATÍZĂ, *metateze*, s. f. Fenomen fonetic constînd în intervertirea a două sunete sau a două grupuri de sunete în interiorul unui cuvînt. *De la «porfiriu» s-a ajuns, prin metateză, la forma «profiriu»; tot prin metateză s-a ajuns de la forma veche «frătat» la forma de astăzi «fîrtat».* ▭ *Diftongii «or» şi «ol» din slava comună au suferit, în limbile slave meridionale, metateza «ra», «la».* ROSETTI, I. SL. 70.

METATORÁX s. n. Inelul posterior al toracelui insectelor.

METAZOÁR, *metazoare*, s. n. (Biol.) Nume dat oricărui animal multicelular (la care celulele încep să se diferenţieze).

— Pronunţat: *-zo-ar.*

METEÁHNĂ, *metehne*, s. f. **1.** Defect, cusur, lipsă. *Tot răzăşi sînt, cu aceleaşi daruri şi cu aceleaşi metehne.* SADOVEANU, O. VII 279. *Are o meteahnă... îi zuliară... să fugi în lume.* ALECSANDRI, T. 1159. *Să se apuce a ne zugrăvi şi pre noi locuitorii din capitalie cu toate metehnele şi ticăloşiile noastre!* NEGRUZZI, S. I 240.

2. Boală, leziune. *Pe cei cu metehne mai grele îi duceau la spital.* PAS, Z. III 48. *Turnă apoi de două-trei ori apă vie, şi se vindecă Ţugulea de toate metehnele, rămînînd... sănătos şi întreg.* ISPIRESCU, L. 330. ✦ Fig. Pasiune, slăbiciune. *Cînd n-ai ce face... cugeţi. Asta e meteahna ta cea veche.* SADOVEANU, O. VII 26. ✦ Supărare, necaz, neajuns. *Ca să nu se întîmple cuiva vreo meteahnă de la niscaiva duhuri necurate... eu am găsit cu cale în mintea mea să mîneţi aci.* ISPIRESCU, L. 376.

METELÉU, *metelei*, s. m. (Regional) **1.** Nătărău, prost. *Sărmane bărbatul meu, Eşti nebun şi meteleu.* PAMFILE, A. R. 171. *Decît pîne cu hemeu Şi s-o mînc c-un meteleu, Mai bine-oi mînca pogace, Cu voinicul care-mi place.* MARIAN, NU. 41.

2. Mîncău. *Dar numai cu atîta mîncare aşteptai tu pe trei metelei... dacă nici mie nu-mi fu de-ajuns?!* RETEGANUL, P. III 63.

METEMPSIHÓZĂ s. f. Concepţie religioasă după care sufletul omului ar trece, după moarte, în corpul unui animal, al unei plante sau al altui om. *Zici, meştere Ruben, că egiptenii aveau pe deplin dreptate cu metempsihoza lor.* EMINESCU, N. 49.

METEÓR, *meteori*, s. m. **1.** Nume generic dat fenomenelor meteorologice electrice, luminoase, de condensare a vaporilor de apă etc., care se produc în atmosferă. (Poetic) *Ici, colo, cerul dispare sub mari insule de nori Scuturînd din a lor poale lungi şi răpizi meteori.* ALECSANDRI, P. III 30.

2. (Impropriu) Meteorit, bolid. *Ades l-a mea suflare un meteor se vede (Lucire minciunoasă în care lumea crede!).* NEGRUZZI, S. II 134.

— Pronunţat: *-te-or.*

METEÓRIC, -Ă, *meteorici, -e*, adj. Caracteristic meteorilor, ca meteorii, care provine dintr-un meteor; care se iveşte pe neaşteptate şi produce uimire. *Bălcescu a fost singurul care, în scurtul răstimp al trecerii lui meteorice printre romîni, a ales şi s-a menţinut pe calea justă.* SADOVEANU, E. 54. *Cu toată impresia de noutate pe care ne-o sugerează scrisul lui Arghezi, el nu alcătuieşte o apariţie meteorică a literaturii noastre.* VIANU, A. P. 265.

METEORÍT, *meteoriţi*, s. m. Corp de natură minerală care, provenind din spaţiile interplanetare, străbate atmosfera şi cade izolat sau în grupuri pe suprafaţa pămîntului; bolid.

METEOROGRÁF, *meteorografe*, s. n. Aparat care înregistrează simultan şi continuu, pe un cilindru care se roteşte, presiunea, temperatura şi umezeala aerului.

METEOROGRAFÍE s. f. Ştiinţă care se ocupă cu descrierea fenomenelor meteorologice; p. ext. tratat asupra acestor fenomene.

METEOROLÓG, *meteorologi*, s. m. Cercetător sau cunoscător al fenomenelor meteorologice; specialist în meteorologie.

METEOROLÓGIC, -Ă, *meteorologici, -e*, adj. De meteorologie, privitor la meteorologie. *Hăsmaşul Mare este un punct meteorologic cumplit.* BOGZA, C. O. 55. *Am un prieten la Institutul meteorologic.* SEBASTIAN, T. 33. *De ce nu introduceţi o rubrică zilnică în «Opinia» despre vreme: observaţiuni meteorologice?* CARAGIALE, O. VII 432. ✧ *Buletin meteorologic* v. buletin.

METEOROLOGÍE s. f. Ramură a geofizicii care se ocupă cu studiul fenomenelor atmosferice. (Glumeţ) *Prevederea timpului după meteorologia căpitanului Lecca nu da niciodată greş.* BART, E. 329.

METERÉZ, *metereze*, s. n. (Învechit) **1.** Întăritură militară de apărare, constînd dintr-un şanţ şi un terasament de pămînt sau un zid; fortificaţie, redută. *În scurtă vreme, copacii fură aşezaţi de o parte şi de alta a drumului, ca nişte metereze.* V. ROM. noiembrie 1953, 13. *Şi ei stau ca şi noi, ascunşi după metereze.* D. ZAMFIRESCU, R. 93. *La metereze! La metereze! Să daţi în carne!* BOLLIAC, O. 145. ✦ Întăritură la stîlpii unui pod. *Rîul Doamnei, umflat... poartă sloiuri mari de gheaţă, butuci groşi şi-i aruncă de meterezele podului, zguduit la fitece lovitură.* DELAVRANCEA, S. 5.

2. Deschizătură într-un turn sau într-un zid de apărare al unei cetăţi, prin care apărătorii puteau trage asupra duşmanului; crenel. *Hei, frate portar, ieşi la meterezul cuviosiei-tale!* SADOVEANU, N. P. 128. *Un castel feodal cu turnuri şi cu metereze.* ODOBESCU, S. III 59. *La porţi, flăcăi! zise bătrînul. Încuieţi-le şi grămădiţi bolovani pe ziduri. Aşezaţi-vă toţi pe la metereze.* NEGRUZZI, S. I 171.

— Pl. şi: *meterezuri* (SADOVEANU, F. J. 303, GHICA, S. 16, DRĂGHICI, R. 165), (m.) *meterezi* (ALECSANDRI, C. 101).

METERHANÁ s. f. v. **meterhanea.**

METERHANEÁ, *meterhanele*, s. f. (Învechit) Muzică militară, fanfară. *Ascultau cu gura căscată meterhaneaua cu multe fluiere, surle şi tîmpeni.* SADOVEANU, O. VII 71. *Meterhaneaua domnească îl întîmpina cu mare zgomot.* MACEDONSKI, O. III 120. *Cîntau jos pe sub ferestre meterhanele.* CARAGIALE, O. III 49.

— Variante: **mehterhaneá** (NEGRUZZI, S. I 287), **meterhaná** (FILIMON, C. 59) s. f.

METICULÓS, -OÁSĂ, *meticuloşi, -oase*, adj. (Despre persoane) Care dă atenţie tuturor amănuntelor, migălos, scrupulos la lucru. *Orînduise conţinutul cu toată luarea-aminte de femeie meticuloasă.* C. PETRESCU, C. V. 9. *Ştii şi tu cu ce oament de omenie avem a face — foarte meticuloşi, exigenţi şi scrupuloşi.* CARAGIALE, O. VII 225. ✦ (Despre acţiuni sau manifestări ale oamenilor) Făcut cu multă atenţie, caracterizat prin atenţie şi răbdare, scrupulos. *Şi-a reluat camera în care a stat cînd era student... A găsit-o aranjată cu o grijă meticuloasă.* REBREANU, R. I 249. ✧ (Adverbial) *Conacul cel nou era aşezat în mijlocul unui parc îngrijit meticulos.* REBREANU, R. I 79.

METICULOZITÁTE s. f. Însuşirea de a fi meticulos; minuţiozitate, scrupul în muncă. V. pedanterie. *Aşeză cu meticulozitatea lui de miop pîlnia pe suportul de nichel.* C. PETRESCU, C. V. 345. *Îl întîmpină Gavrilaş, pufuind rar dintr-o ţigară răsucită de el însuşi cu multă meticulozitate.* REBREANU, R. I 25.

METÍL s. m. Radical organic monovalent, format dintr-un atom de carbon şi trei atomi de hidrogen, care intră în componenţa multor substanţe chimice.

METILÉN s. m. Radical organic bivalent format dintr-un atom de carbon şi doi atomi de hidrogen, existent în numeroşi compuşi organici. ◇ *Albastru de metilen* v. albastru[1].

METÍLIC, -Ă, *metilici, -e,* adj. Care conţine metil. ◇ *Alcool metilic* = alcool industrial toxic, obţinut prin distilarea uscată a lemnelor şi prin sinteză; spirt de lemn.

METÍS, -Ă, *metişi, -se,* s. m. şi f. Persoană născută dintr-un tată alb şi o indiană (din America) sau dintr-o mamă albă şi un indian. ✦ Animal sau plantă provenind din încrucişarea a doi indivizi de rase sau de specii diferite; corcitură, hibrid. *Ereditatea metişilor... în special la prima generaţie, de obicei, nu e stabilă şi cedează uşor condiţiunilor de viaţă.* CONTEMPORANUL, S. II, 1948, nr. 106, 9/2.

METÓC, *metocuri,* s. n. Mănăstire mică subordonată din punct de vedere administrativ unei mănăstiri mai mari. ✦ (Cu sens colectiv) Aşezări omeneşti, în afara incintei mănăstirii, dar care aparţineau acesteia. *În sus nu mai erau decît cîteva binale, dincolo de metocul episcopiei.* CAMIL PETRESCU, O. II 394. *Porni Artemie apostoleşte pe drumul Bucureştilor. Cînd ajunse la metoc, găsi pe Averchie vînzînd borş.* STĂNOIU, C. I. 10.

— Variante: **mitóc** (CREANGĂ, A. 121), **metóh,** *metoaşe* (ODOBESCU, S. II 14), s. n.

METOCÁR, *metocari,* s. m. Călugăr însărcinat cu purtarea de grijă a unui metoc; îngrijitor al caselor sau dependinţelor unei mănăstiri. *I se dă slujba de metocar, adică îngrijitor al caselor pe care mănăstirea le are în Bucureşti.* STĂNOIU, C. I. 8.

METÓD s. n. v. **metodă.**

METÓDĂ, *metode,* s. f. **1.** Procedeu, mod, sistem raţional folosit pentru realizarea unui lucru sau atingerea unui scop. *Mihai Zaharia descrise pe scurt noua metodă întrebuinţată de brigada sa pentru filtrarea motorinei.* MIHALE, O. 200. *Cu oamenii mei însă eu am metodele mele încercate.* REBREANU, R. II 14. ◇ *Metodă de comandă* v. comandă. ◇ Loc. adv. **Cu metodă** = sistematic, metodic. *Lucrarea din afară urmează cu metodă şi stăruinţă.* CARAGIALE, O. I 292. ✦ Totalitatea procedeelor practice folosite la predarea unei discipline. *Se aplică noi metode în învăţămînt.* ✦ Manual în care se cuprind regulile de învăţare a unei limbi sau a unui instrument muzical. *Metodă de vioară.*

2. Modul de a privi realitatea, modul de a studia, de a cerceta fenomenele naturii şi ale societăţii. *Oamenii de ştiinţă sovietici... experimentează metode noi în ştiinţa medicală.* STANCU, U.R.S.S. 127. *Vina multor greşeli, în ce priveşte găsirea cauzelor hotărîtoare ale pesimismului, stă în metodele greşite întrebuinţate pentru căutarea acestor cauze.* GHEREA, ST. CR. II 294. ◇ *Metodă comparativă* v. comparativ.

— Variantă: **metód** (ANGHEL, PR. 29, GHICA, A. 683) s. n.

METÓDIC, -Ă, *metodici, -e,* adj. Cu metodă, care se conformează unei metode; făcut după un plan, după o normă, sistematic. *Aţi transformat războiul... într-un asasinat metodic.* C. PETRESCU, Î. I 15. *Întreprinse în această academie un curs de studii metodic şi necurmat.* NEGRUZZI, S. II 143. ◇ (Adverbial) *Cred totuşi că ar trebui să lucrăm mai metodic.* BARANGA, I. 18. *M-am urcat în maşină şi am pornit-o, metodic, din gară în gară.* SEBASTIAN, T. 347. ✦ De metodică. *Cabinet metodic.*

METÓDICĂ, *metodici,* s. f. Parte a pedagogiei care tratează despre principiile şi metoda de predare proprie fiecărui obiect de studiu; metodă. *Era convins că îmbunătăţirea învăţămîntului universitar este de neconceput fără o ameliorare a metodicii de predare.* CONTEMPORANUL, S. II, 1954, nr. 385, 5/4.

METODÍSM s. n. Numele unei doctrine mistice practicată de o sectă anglicană întemeiată în secolul al XVIII-lea.

METODÍST, -Ă, *metodişti, -ste,* s. m. şi f. **1.** Specialist în metodică.

2. Adept al metodismului.

METODOLÓGIC, -Ă, *metodologici, -e,* adj. Care se referă la metodologie. *Activitate ştiinţifică şi metodologică pentru predarea lecţiilor.*

METODOLOGÍE s. f. Ştiinţă care se ocupă de metodele cercetării ştiinţifice; totalitatea procedeelor, a metodelor de cercetare folosite într-o ştiinţă.

METÓH s. n. v. **metoc.**

METONÍMIC, -Ă, *metonimici, -e,* adj. Privitor la metonimie.

METONIMÍE, *metonimii,* s. f. Figură de stil care constă în înlocuirea unui termen prin altul cu care se află într-un raport oarecare (de întreg faţă de parte, abstract faţă de concret, cauză faţă de efect). *Metonimia va fi una din figurile poetice deseori folosite de Bogza.* VIANU, S. 122.

METÓPĂ, *metope,* s. f. Fiecare dintre suprafeţele netede sau împodobite cu basoreliefuri dintre triglifele unei frize dorice. *Stam admirînd frumoasele metope dintre trigrifele frizei exterioare ale Partenonului.* GHICA, S. 652.

METRÁJ, *metraje,* s. n. Lungime (măsurată în metri); cantitate de material (în special de ţesături) care se măsoară cu metrul. *Eu nu voiam să întîmpin ziua numai cu un metraj sporit de ţesături.* CONTEMPORANUL, S. II, 1949, nr. 156, 6/1. ◇ *Film de scurt metraj* = film scurt.

METRÉSĂ, *metrese,* s. f. Amantă, (popular) ibovnică. *O să fie un scandal mai mare decît cu băiatul lui... Popescu, acela de şi-a înjunghiat metresa.* DUMITRIU, B. F. 76. *Să am răbdare? Dar ce, e vorba de mine, de metresele mele?* CAMIL PETRESCU, T. II 351.

MÉTRIC[1], -Ă, *metrici, -e,* adj. Care se referă la un sistem de unităţi de măsură avînd metrul ca unitate fundamentală de lungime. ◇ *Sistem metric* = sistem internaţional de măsurare a lungimilor, greutăţilor, capacităţii etc., bazat pe unităţi fixe, care cresc şi descresc din zece în zece. ✦ (Despre mărimi) Care are calitatea de a admite o măsură. ✦ (Despre relaţii) Care are calitatea de a se referi la lungimi, la arii sau la volume.

MÉTRIC[2], -Ă, *metrici, -e,* adj. Privitor la structura ritmică a versurilor.

MÉTRICĂ[1] s. f. Totalitatea regulilor privitoare la structura ritmică a versului.

MÉTRICĂ[2], *metrice,* s. f. (Învechit, şi în forma *mitrică*) Registru de stare civilă. *Cel puţin veleatul 1793 nu putea să însemne altăceva decît mitrica de naştere şi de botez a lăzii.* HOGAŞ, M. N. 138.

— Variantă: **mitrícă** s. f.

METRÍTĂ, *metrite,* s. f. Boală constînd în inflamarea mitrei.

METRÓ, *metrouri,* s. n. Metropolitan.

METROLOGÍE s. f. Parte a fizicii care se ocupă cu stabilirea unităţilor de măsuri şi greutăţi şi cu procedeele de măsurare a mărimilor fizice.

METRONÓM, *metronoame,* s. n. Instrument care marchează, prin bătăile regulate ale unui pendul, intervale egale (de o durată care poate fi reglată după voie) şi care se întrebuinţează în laboratoare, în muzică sau la exerciţiile fizice pentru baterea măsurii.

METRÓPOLĂ, *metropole*, s. f. **1.** Oraş mare, de obicei capitala unei ţări. *În zeci şi zeci de puncte ale Moscovei... se construiesc edificii uriaşe, care vor îmbogăţi această metropolă.* STANCU, U.R.S.S. 102.

2. Stat imperialist în raport cu coloniile sale. *Se ascut tot mai mult contradicţiile dintre metropole şi ţările coloniale, popoarele din colonii transformîndu-se într-o rezervă uriaşă a revoluţiei proletare.* LUPTA DE CLASĂ, 1953, nr. 12, 15.

— Accentuat şi: *metropólă.*

METROPOLÍE s. f. v. **mitropolie.**

METROPOLÍT s. m. v. **mitropolit.**

METROPOLITÁN [1], *metropolitane*, s. n. Linie feroviară urbană, de obicei subterană, pe care circulă vehicule cu tracţiune electrică; vehicul de transport în comun care merge pe o astfel de linie; metro. *În toate oraşele mari ale lumii unde există metropolitane, constructorii acestor căi de comunicaţie au avut în vedere numai utilitatea lor.* STANCU, U.R.S.S. 18.

METROPOLITÁN [2], **-Ă,** *metropolitani, -e*, adj. Arhiepiscopal. *L-a purtat ca de mînă pînă la scaunul metropolitan al Heracleei.* GALACTION, O. I 92.

METRORAGÍE, *metroragii*, s. f. Hemoragie uterină.

MÉTRU [1], *metri*, s. m. **1.** Unitate fundamentală de măsură a lungimii din sistemul metric (aproximativ egală cu a zecea milioana parte din sfertul meridianului pămîntesc). *Peste o jumătate de oră reluăm marşul. După vreo cinci sute de metri, aflăm ce-a fost.* CAMIL PETRESCU, U. N. 348. ◇ (Precizat prin «liniar») *Faţada are paisprezece metri liniari.* ◇ *Metru pătrat* v. p ă t r a t. *Metru cub* (sau *cubic*) v. c u b.

2. Riglă de metal sau de lemn împărţită în centimetri şi milimetri, cu care se măsoară lungimile. *Continuă să tragă linii pe o scîndură, ferind din cale un metru galben.* C. PETRESCU, Î. II 181.

MÉTRU [2], *metri*, s. m. Unitate de măsură în versificaţie, compusă din unul sau două picioare. ✦ Sistem de versificaţie, caracterizat printr-o anumită structură şi dispoziţie a unităţilor ritmice. ◇ *Metru iambic* v. i a m b i c. *Metru trohaic* v. t r o h a i c. *Metru dactilic* v. d a c t i l i c. ✦ Ritm, cadenţă. *Inimi reci ca vîntul iernii, psalmodii pe-acelaşi metru.* MACEDONSKI, O. I 95.

— Pl. şi: (învechit, n.) *metruri* (MACEDONSKI, O. IV 98).

MEU, MEA, *mei, mele*, adj. şi pron. pos. (Precedat de art. «al», «a», «ai», «ale» cînd e pronume, cînd stă ca adjectiv înaintea substantivului, cînd se află pe lîngă un substantiv nearticulat sau este separat de substantiv printr-un alt cuvînt)

1. (Indică posesiunea) Care aparţine vorbitorului, de care vorbitorul este legat printr-o relaţie de proprietate: **a)** adjectiv. *Căluţul meu nu-i dintre cei voinici şi bine hrăniţi.* SADOVEANU, Z. C. 20. *Mi-e teamă că are să mă întrebe ce caut eu între ei, în hainele mele.* SAHIA, N. 17. *Alta nu-i de făcut, decît să însoţmoltăcim* (= învelim) *motanul ista al meu cu nişte petece.* CREANGĂ, P. 174; **b)** pronume. *Ei au totuşi hainele lor; eu pe-ale mele nu le am.* SADOVEANU, Z. C. 31. *Să ştiu eu atunci — de-oi ajunge cu sănătate — ce-i al tău şi ce-i al meu.* CREANGĂ, P. 152.

2. (Indică dependenţa, legătura de filiaţie, înrudire, prietenie, vecinătate etc.) **a)** Adjectiv. *E un bun prietin al meu, cu care am petrecut ani frumoşi.* SADOVEANU, Z. C. 14. *Tatăl meu era arendaşul trupului de moşie Dideştii.* GALACTION, O. I 7. *Mă topesc d-a-n picioarele de dorul părinţilor mei.* ISPIRESCU, L. 8. ◇ (Cu valoare afectivă, însoţind un vocativ) *Mergi cu bine, fătul meu.* CREANGĂ, P. 185. (Franţuzism, însoţind vocativul «doamnă» sau «domnule») *Tînguieşte-mă, doamna mea, şi nu mă osîndi.* NEGRUZZI, S. I 47. ◇ (Enclitic, numai la sg., pe lîngă un nume de rudenie sau un nume indicînd orice raporturi sociale, substantivul şi pronumele uneori fiind invariabile) *Îşi luase pruncii în braţe şi se întorsese la bunică-mea.* STANCU, D. 16. *Ia, acum cred eu frăţine-meu.* CREANGĂ, P. 188. *Eu, lele, de dorul tău Nu poci sluji domnu-meu.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 18. ◇ (Cu flexiunea trecută asupra adjectivului) *La masă, povestesc noră-mei fapta mea caritabilă.* C. PETRESCU, Î. II 185. **b)** Pronume. *Şi cîtu-i satu mereu, Nu-i bădiţă ca al meu.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 29. ◇ (Precedat de prep. «de» sau «dintre», partitiv) *A lucrat la d-ta un prieten de-al meu, Sachelarie.* C. PETRESCU, Î. I 284. *Că-s două surori d-a mele.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 193. ✦ (La m. pl.) Familia de care ţine vorbitorul, rudele, prietenii, partizanii persoanei care vorbeşte. *Are să iasă şi mama şi ai mei şi vor întreba: ce-o fi lucrat de mîna lui Bozan din toate astea?* SAHIA, N. 30. *Ai mei pierduţi sînt, paşă, toţi.* COŞBUC, P. I 109. *Acolo nu mai mi-e frică; sînt între ai mei!* CARAGIALE, O. I 97. ✦ (La m. sg.) Soţul persoanei care vorbeşte. *Mie mi-a spus al meu* [bărbat] *că... nu l-a mai văzut.* DELAVRANCEA, la TDRG.

3. Care ţine de cel ce vorbeşte; care îi este propriu, caracteristic: **a)** adjectiv. *Frumoasă cît eu nici nu pot O mai frumoasă să-mi socot Cu mintea mea.* COŞBUC, P. I 57. *Ca în cămara ta să vin, Să te privesc de-aproape, Am coborît cu-al meu senin Şi m-am născut din ape.* EMINESCU, O. I 170. *Cu-a mea inimă amară Sufletu-mi s-au învrăjbit!* ALECSANDRI, P. A. 38; **b)** pronume. *Omul ăsta îşi joacă viaţa. — Nu şi-o joacă pe a lui, Fănică, o joacă pe a mea.* CARAGIALE, O. I 131. *Dorul tău, bade, ş-al meu De şi-ar face-un pod mereu, Pod mereu pîn'la Braşeu.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 140. ✦ (La f. pl.) Treburile (preocupările, obiceiurile, părerile, cusururile) persoanei care vorbeşte. *Oi fi avînd şi eu ale mele, dar nu sînt cum credeţi.* D. ZAMFIRESCU, la TDRG. ◇ E x p r. **A rămîne** (sau **a fi**) **pe-a mea** = a rămîne (sau a fi) aşa cum vreau eu, aşa cum zic eu.

4. (Indică subiectul, autorul unei acţiuni) *Greşeala mea se agravează, vorbi beizade Alecu încruntînd sprînceana.* SADOVEANU, Z. C. 20.

5. (Indică obiectul direct sau indirect al unei acţiuni) *De-ar iubi bădiţa zece, De dorul meu tot nu-i trece.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 154. *Nime grija mea n-o are.* id. ib. 450.

6. Care constituie obiectul unei preocupări a vorbitorului, de care acesta se ocupă în acel moment. *Dar omul meu a isprăvit de scris.* CARAGIALE, O. II 300. *Dacă strămoşii tăi cu tine semăna, Negreşit era proşti cîti lor se închina, Răspunse tigrul meu.* ALEXANDRESCU, M. 324.

MEXICÁN [1], **-Ă,** *mexicani, -e*, adj. Care se referă la Mexic, din Mexic.

MEXICÁN [2], **-Ă,** *mexicani, -e*, s. m. şi f. Persoană care face parte din populaţia de bază a Mexicului sau este originară din acea ţară.

MEZALIÁNŢĂ, *mezalianţe*, s. f. (În societatea aristocrată şi burgheză) Căsătorie, considerată nepotrivită, cu o persoană de condiţie socială inferioară. *Sînt o ramură colaterală a Ghiculeştilor. Născută tot dintr-o mezalianţă.* C. PETRESCU, C. V. 69.

— Pronunţat: *-li-an-.*

MEZANÍN, *mezanine*, s. n. Etaj situat deasupra parterului, care se deosebeşte de celelalte etaje prin înălţime mai mică şi prin lipsa balcoanelor.

MEZÁT s. n. (Astăzi rar) Vînzare publică a bunurilor unui datornic; licitaţie. *Tobele băteau ca la mezat.* ANGHEL-IOSIF, C. L. 97. *Avea, în adevăr, o astfel de ţigaretă, cumpărată ieftin de la un mezat.* HOGAŞ, DR. II 8. *Cînd sosi*

ziua mezatului, piața Ocîrmuirii înfățoșa un tablou vrednic de cele mai crunte vremi a barbariei. ALECSANDRI, C. 77. ◇ Expr. **A scoate (sau a vinde) la mezat** = a vinde (ceva) la licitație. *Urloi scotea la mezat în uliță boarfele oamenilor în nevoi.* I. BOTEZ, ȘC. 62.

MEZDREÁ s. f. v. **mezdreală.**

MEZDREÁLĂ, *mezdrele,* s. f. (Regional) Cuțitoaie. — Variantă: **mezdreá** s. f.

MEZDRÍ, *mezdresc,* vb. IV. Tranz. (Regional) **1.** A ciopli, a netezi cu cuțitoaia.

2. (Despre capre, oi) A roade cu dinții coaja copacilor.

MEZÉL, *mezeluri,* s. n. (Mai ales la pl.) Diferite feluri de salam și preparate similare. *Masa era plină cu tot felul de mezeluri.* BUJOR, S. 117. *Cîte un mezel, cîte un păhăruț de vin.* VLAHUȚĂ, la TDRG. *Sare repede jos, plătește birjarului și, încărcat în buzunare cu mezeluri... sună destul de emoționat.* CARAGIALE, O. II 233.

MEZELÁR, *mezelari,* s. m. Lucrător specializat în prelucrarea cărnii pentru mezeluri; fabricant sau negustor de mezeluri.

MEZELĂRÍE, *mezelării,* s. f. Fabrică sau prăvălie de mezeluri.

MEZELÍC, *mezelicuri,* s. n. (La pl. cu valoare de sg.) Gustare, aperitiv. *După mezelic, onorata comisie de anchetă trecu în biroul arhimandritului.* STĂNOIU, C. I. 103. *Eu am mîncat... Un mezelic de pastramă Cu un dumicat de pîine.* PANN, P. V. I 17. ✦ (Rar) Delicatese, bunătăți. *Are gusturi răsfățate, el o să se tot plîngă că nu i-ai dat mezelicuri și trufandale.* ODOBESCU, S. III 39.

MEZENTÉR, *mezentere,* s. n. Membrană (formată dintr-o îndoitură a peritoneului) care leagă intestinul subțire de peretele posterior al abdomenului. *N-ai să mi-o tămădui tu* [inima] *în laborator. Nici n-ai să mi-o întinzi la pila electrică, ca mezenterul broaștelor.* C. PETRESCU, Î. II 266.

MEZENTÉRIC, -Ă, *mezenterici, -e,* adj. Care aparține mezenterului.

MEZÍL s. m. v. **menzil.**

MEZÍN, -Ă, *mezini, -e,* s. m. și f. **1.** Ultimul născut dintre mai mulți frați și surori; cel mai tînăr, cel mai mic; prîslea. *Mezinul Ydrilor și-a simțit pleoapele înfierbîntate și n-a mai văzut limpede înaintea ochilor.* SADOVEANU, F. J. 567. *Lumea-ntreagă povestea de frumusețea celei mai mari și de mintea mezinei.* CARAGIALE, S. N. 276. *Mezinul se vîrî iute în horn.* CREANGĂ, P. 23. ◇ (Adjectival) *Se plimba prin casă, uitîndu-se din cînd în cînd la Filip, feciorul lui mezin.* SLAVICI, O. I 234. *Atunci iedul mezin... sare iute și-i deschide ușa.* CREANGĂ, P. 26.

2. (Rar) Al doilea născut dintre trei copii, mijlociu. *Sora cea mai mare s-a dus înspre mare, Sora cea mezină Pe mal, în grădină, Sora cea mai mică... Pe Cerna în sus.* ALECSANDRI, P. P. 14.

MEZOCÁRP s. m. Partea cărnoasă a unui fruct, cuprinsă între coajă și sîmbure.

MEZODÉRM s. n. Strat de celule din embrion, situat între stratul extern (v. ectoderm) și cel intern (v. endoderm) din care se dezvoltă organele de susținere (oasele, mușchii etc.).

MEZOFÍL s. n. Țesutul cuprins între cele două membrane exterioare ale frunzei, conținînd clorofila.

MEZOLÍTIC s. n. Nume dat epocii mijlocii a pietrei; epoca dintre paleolitic și neolitic.

MEZOTORÁX s. n. Al doilea inel al toracelui insectelor, de care sînt prinse aripile anterioare și a doua pereche de picioare.

MEZOZÓIC, -Ă, *mezozoici, -e,* adj. (Mai ales în expr.) *Era mezozoică* (și substantivat, n.) = a doua eră geologică, cuprinsă între era paleozoică și cea neozoică și caracterizată prin predominarea reptilelor și prin apariția primelor păsări, a primelor mamifere și a primilor pești osoși; era secundară.

— Pronunțat: *-zo-ic.*

MEZOZÓNĂ, *mezozone,* s. f. (Geol.) A doua zonă de transformare metamorfică a rocilor, în care predomină micașisturile, gnaisurile, calcarurile cristaline etc.

MEZZO-FÓRTE adv. (Indicînd modul de executare a unei bucăți muzicale) Cu intensitate potrivită, cu tărie mijlocie, între « piano » și « forte ». *Pasaj executat mezzo-forte.*

— Pronunțat: *me-țo-.*

MEZZO-SOPRÁNĂ, *mezzo-soprane,* s. f. Cîntăreață cu voce de o înălțime mijlocie, între sopran și alto.

— Pronunțat: *me-țo-.*

MI s. m. invar. Treapta a treia în gama do major; sunetul și nota corespunzătoare.

MIÁ, *miele,* s. f. **1.** Puiul de sex feminin al oii, oaie tînără. V. miel. *Miaua zice: mia, mia, mia!* TEODORESCU, P. P. 350. *Cîndu-s oile cu miele și vacile cu vițele.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 243.

2. (În forma *mială*) Arșic de miel. *Ei, ce drăcos mai are arșice? întrebă domnul Vucea. Și copiii, unii răi, alții din prostie, începeau: cutare a spălat pe cutare de zece capre și o mială.* DELAVRANCEA, H. T. 111.

— Variantă: **miálă** s. f.

MIÁLĂ s. f. v. **mia.**

MIAMBÁL s. n. Suc de lemn-dulce, uscat și turnat în formă de bastonașe, întrebuințat ca medicament contra tusei. *Parcă nu știe lumea că, de mult, numai în miambal și-n magiun îți mai stă nădejdea.* M. I. CARAGIALE, C. 21. ◇ (În comparații) *Mă iertați, sărut mîna, răspunde, cu glasul ca miambalul, jupînul, frecîndu-și mîinile.* CARAGIALE, M. 18.

— Pronunțat: *mi-am-.*

MIÁRLĂ s. f. v. **mierlă.**

MIÁRȚĂ, *miarțe,* s. f. (Regional, numai în expr.) *O miarță de copil* = copil pipernicit, nedezvoltat. *Făcu • miarță de copil pînă nu era încă de șapte luni.* ISPIRESCU, U. 18.

— Pronunțat: *miar-.*

MIÁSMĂ, *miasme,* s. f. Emanație rău mirositoare, provenită din descompunerea corpurilor organice; putoare, duhoare. *Putreziciunile bălții împrăștiau în aerul nopții miasme înțepătoare.* SADOVEANU, O. VI 12. ✦ Miros rău. *Răsuflarea vîntului venea însă arzătoare, tîrînd miasmele gazelor de benzină.* C. PETRESCU, A. 362.

— Pronunțat: *mi-as-.*

MIAU interj. Onomatopee care redă sunetul scos de pisică. *Fă-i miau, miau, pisică dragă.* ALECSANDRI, T. I 203. *Prin casă începe a alerga. Și miau! miau!... a țipa și a striga.* PANN, la TDRG. ◇ (Substantivat, numai în expr.) **A-i lua cuiva miaul** (familiar) = a-i astupa cuiva gura, a face pe cineva să tacă. *Dacă îl prindea nea Ghiță cu șoalda... îi dedea una cu ciocanul de ferecat pietrele de-i lua miaul.* SADOVEANU, M. C. 156.

MIĂUN, *miaune,* s. n. Mieunat. *Dintr-un salt sări în craca unui măr c-un miaun zugrumat.* SADOVEANU, N. F. 34.

MIÁUT, *miaute*, s. n. (Rar) Mieunat, miaun. *Prin fuga lor auzeau miautele lungi și îndoite ale motanului din vatra castelului.* EMINESCU, N. 15.

MIÁZĂ s. f. v. **amiază.**

MIAZĂNOÁPTE s. f. **1.** Nord. *Numai către miazănoapte scăpăra tremurător cîte un fulger liliachiu.* DELAVRANCEA, T. 170. ◇ Loc. adj. **De** (rar **din, despre**) **miazănoapte** = nordic, de nord. *Crivățul din miazănoapte vîjîie prin vijelie Spulberînd zăpada-n ceruri de pe deal, de pe cîmpie.* ALECSANDRI, P. III 13. *Curînd era să purceadă la Londra... cu vas sau corabie pe o apă mare, carea să numească marea despre miazănoapte.* DRĂGHICI, R. 5. ✦ Lumea, popoarele de la nord. *Cînd fu a-l boteza, împăratul adună Răsăritu și Apusu, Miazăzi și Miazănoapte ca să se veselească de veselia lui.* ISPIRESCU, L. 41.

2. (Rar) Mijlocul nopții, ora douăsprezece din noapte; miezul nopții. *Mai sînt Două ceasuri pîn'la miazănoapte.* DAVILA, V. V. 149. ◇ (Personificat, în basme) *Făt-Frumos aruncă buzduganu-n nori și lovi Miazănoaptea în aripi.* EMINESCU, N. 24.

MIAZĂZÍ s. f. Sud. *Luna albă, în miazăzi, trece lin prin singurătatea cerului.* SADOVEANU, M. 129. *La miazăzi, pe culmea de tufe ruginite, Se văd niște ocoale cu lungi șuri pentru boi.* BELDICEANU, P. 62. *Vîntul de la miazăzi Cu zăpadă se hrănește.* ALECSANDRI, P. A. 189. ◇ Loc. adj. **De** (rar **din, despre**) **miazăzi** = meridional, sudic. *Frumusețea ei de miazăzi... mă intimida și mă descumpănea!* GALACTION, O. I 98. ✦ Lumea, popoarele de la sud. *Miazănoapte și Miazăzi, Apusul și Răsăritul... s-au luat la luptă.* RUSSO, S. 148.

MIC [1], *mici*, s. m. (Mai ales la pl.) Mititel [1].

MIC [2], **-Ă,** *mici*, adj. **1.** (În opoziție cu mare) Care este sub dimensiunile obișnuite, sub mărimea mijlocie; de dimensiuni, de proporții reduse. *Ochii ei mici nu păreau o clipă pe nevasta lui Lipan.* SADOVEANU, B. 53. *Boii tăi sînt mari și frumoși; ia-i și-i du la iarmaroc, vinde-i și cumpără alții mai mici.* CREANGĂ, P. 39. *Adă-mi aice hărțile cele mici.* DRĂGHICI, R. 18. *Buturuga mică răstoarnă carul mare.* ◇ *Degetul mic* = degetul cel mai subțire, așezat lîngă inelar și mai scurt decît acesta. *Literă mică* = literă folosită în mod obișnuit în interiorul cuvintelor. ◇ Loc. adv. **În mic** = pe scară redusă, fără amploare. ◇ Expr. **A (se) face mici fărîme** v. fărîmă. **(A fi) mic la os** = (a fi) cu oase mici, delicate. *Slăbuț, timid, mic la os, cam deșirat la trup, cu pielea străvezie.* BASSARABESCU, S. N. 26. ◇ (Despre suprafețe, așezări etc., în opoziție cu vast, extins) *Satu-n vale pe-o colină, Mic și vesel: colo-n fund.* COȘBUC, P. I 261. [Făgărașul este] *oraș mic, cu o cetate foarte mică.* GOLESCU, Î. 26. ✦ (În opoziție cu încăpător, cuprinzător, spațios) Cu capacitate redusă, strîmt. *Cameră mică. Sac mic.* ▭ *Cea mai mică barcă a vaporului era legată la scară.* BART, E. 184. ✦ (În opoziție cu înalt) Care nu atinge înălțimea sau măsura mijlocie; scurt, scund. *Văzîndu-mă așa mic... mi-au pus numele Tîndală.* NEGRUZZI, S. I 247. ✦ (Despre ape) Puțin adînc; (în opoziție cu lat) îngust. *Mă scăldam în gîrlă, eram tocmai la apă mică.* DELAVRANCEA, la TDRG.

2. (Determină cantitatea, numărul; în opoziție cu mult, abundent) Puțin, redus, limitat. *Ceată mică. Sumă mică.* ◇ (Despre surse de lumină și căldură care pot fi reglate) *Stătea pe gînduri și se uita la lampă. O făcu iarăși mai mică.* DUMITRIU, N. 277.

3. (Despre sunet, glas, voce, etc., în opoziție cu puternic, tare) Slab, scăzut, puțin intens, încet, stins. *Din frunzișurile grele... Tot mai vin Glasuri mici de păsărele.* TOPÎRCEANU, B. 39. *Începu cu vorbă mică... băiatul să zică.* PANN, P. V. III 47. *Cel mai mic sunet ce auzea îl înspăimînta.* DRĂGHICI, R. 40.

4. (Despre zi, noapte, în opoziție cu lung) Care durează puțin, scurt. *Frunză verde de urzică, Primăvara-i noaptea mică.* HODOȘ, P. P. 54. *Pentru mîndra care-mi place Trei zile la domni aș face; Da pentru care-i urîtă, Una mică-mi pare multă.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 11.

5. (Despre persoane; în opoziție cu matur, vîrstnic) În vîrstă fragedă, nevîrstnic; copil, (la comparativ) mai tînăr. *M-am gîndit la mine, la mine cînd eram mic.* SAHIA, N. 32. *De la o boală ce-am avut, cînd eram mic, mi-am schimbat numele.* CREANGĂ, P. 149. *Cînd era mică a căzut din scrînciob.* NEGRUZZI, S. I 59. ◇ (Substantivat) *Emisiune radiofonică pentru cei mici.* ◇ Loc. adv. **De mic** = din vîrstă fragedă, din copilărie. *Încă de mic Te cunoșteam pe tine.* EMINESCU, O. I 175. *În amar trăind de mică, Ochi-mi plîng, sufletu-mi geme.* ALECSANDRI, P. I 16. ◇ Expr. **Din mica copilărie** = din vîrstă fragedă. *El din mica copilărie au fost dat către aceste.* DRĂGHICI, R. 73. **Cu mic cu mare** (sau **mic și mare**) = toată lumea, toți. *Atunci mulțimea cu mic cu mare... strigară într-un grai.* ISPIRESCU, L. 40. *Ordonă să se ridice îndată mic și mare... ca să prinză pe fugari.* NEGRUZZI, S. I 108. **Mic de zile** v. zi. ✦ Uneori la superlativ, alteori precedat de «cel», «ăl») Ultimul născut dintre mai mulți frați; mezin. *Nu după multă vreme se și însoți cu fata cea mai mică.* ISPIRESCU, L. 8. [Iedul] *cel mic era harnic și cuminte.* CREANGĂ, P. 19. *Fratele cel mai mic De-i mai mic, e mai voinic.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 310.

6. (În opoziție cu important, însemnat, principal etc.) Fără prea mare valoare, lipsit de importanță, neînsemnat. *Devin tot mai mic față de dînsa.* IBRĂILEANU, A. 101. *Dacă pentru cel mai mic lucru ar fi să se tot mînie unii și alții, cînd se gioacă vro piesă, apoi n-ar mai fi chip de-a avea Teatrul Național.* ALECSANDRI, T. I 156. ◇ *Prînzul cel mic* v. prînz.

7. (Despre oameni și manifestările lor; în opoziție cu generos, nobil) Meschin, lipsit de noblețe, de măreție. *Cît de mică, de stupidă, de stricată e lumea...* GHEREA, ST. CR. I 109. *Toate patimile cele mici trăiesc încă.* ARHIVA R. I IV. *Ici, umbre de noroade le vezi ocîrmuite De umbra unor pravili călcate, siluite De alte mai mici umbre, neînsemnați pitici.* ALEXANDRESCU, M. 5. ◇ Expr. **Mic la suflet** = cu caracter josnic, meschin, egoist, lipsit de generozitate. *Noi... la niște astfel de oameni le zicem mișei, ori mici la suflet.* ISPIRESCU, U. 63. *Este mic la suflet! Ce rușine!* DRĂGHICI, R. 73. **Mic la minte** = cu orizont limitat; mărginit. *El e mare și stogos. La minte mic și prost!* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 180.

8. (Indicînd o ierarhie) Care se află pe o treaptă inferioară în comparație cu alții (v. subaltern), care nu are autoritate, putere (mare). *Își luă ziua bună... de la toți boierii cei mari și cei mici.* ISPIRESCU, L. 4. *Cine-i mic vrea a fi mare.* ALECSANDRI, P. II 107. *Breslele se alcătuiau de oarecari slujbași mai mici ai țării.* BĂLCESCU, O. II 14. ◇ (Substantivat) *Fii bun, mare vornic, și îngăduie mai micului dumitale să stea lîngă jupîneasa Leana.* VISSARION, B. 284.

MICACÉU, -ÉE, *micacei, -ee*, adj. (Despre o rocă sau un mineral) Care conține mică [2].

MICANÍTĂ, *micanite*, s. f. Amestec din fragmente de mică [2] cu un liant, folosit ca izolant electric.

MICAȘÍST, *micașisturi*, s. n. Rocă metamorfică stratificată, alcătuită (în cea mai mare parte) din mică [2] și cuarț. *A prezentat adunării... rotocoale de micașist și de piatră văroasă, ciocace și bulgări de silex.* ODOBESCU, S. II 138.

MÍCĂ [1] s. f. (Mold., numai în expr.) **Pe mică pe ceas** = a) foarte des; fără încetare, neîntrerupt. *Ofițerii pe mică pe ceas scoteau ceasornicele, unii le priveau lung, pe gînduri, alții le puneau iute în buzunărașul de la pantaloni, pentru a le scoate în clipa următoare.* SADOVEANU, O.

VI 20; b) foarte curînd, neîntîrziat; din clipă în clipă. *S-o întors Farcaș de la Eși? — Ba-ncă nu... S-așteaptă să cadă pe mică pe ceas.* ALECSANDRI, T. 1478.

MÍCĂ[2] s. f. Familie de minerale cristalizate, care se desfac în foițe subțiri, elastice și flexibile și care sînt răspîndite ca minerale principale în rocile eruptive și cristaline, fiind folosite mai ales ca materie izolantă electrică și termică. *La lumina lămpilor... straturile de mică sclipeau tainic în pereții galeriei.* DUMITRIU, V. L. 43. *O geantă cu geam de mică, prin care se întrevedeau hărți și planuri.* MIRONESCU, S. A. 114. *Țărmi de nisip, cu spărturi de mică schinteietoare prin el.* MACEDONSKI, O. III 3.

MICÉL s. n. v. **micelă.**

MICÉLĂ s. f. Grup sau agregat de molecule care se formează în substanțele coloidale și în soluțiile lor. — Variantă: **micél** s. n.

MICÉLIU, *micelii,* s. n. Rețea de fire subțiri formată din germinarea sporilor.

MICHIDÚȚĂ s. m. Termen familiar și glumeț pentru drac. *Măi, michiduță! da cu mine ți-ai găsit că poți tu să te întreci din fugă?* CREANGĂ, P. 51.

MICHILÍE, *michilii,* s. f. (Regional) Debarcader pentru acostarea bărcilor și vapoarelor care predau și încarcă peștele. *În afară de rolul de debarcader... pe michilie se face toată manipulația peștelui adus din baltă.* ANTIPA, P. 695.

MICÍ, *micesc,* vb. IV. Refl. (Popular) A se face mai mic, a se micșora. *Dacă iei din ea, se mărește; Dacă pui, se micește* (Groapa). GOROVEI, C. 182. ◇ Tranz. *De n-aș mici eu în oameni durerile cele rele, N-ar mai suferi cu anii a răbda necazuri grele.* PANN, P. V. II 23.

MICÍME *micimi,* s. f. **1.** (În opoziție cu mărime) Faptul de a fi mic, dimensiune sau întindere redusă, număr mic. *Micimea locului.*

2. Fig. Josnicie, meschinărie. *Firea lui dreaptă se ridică deasupra micimii momentului.* D. ZAMFIRESCU, R. 182. *Da, triste zile trăim noi, multă micime, stupiditate, corupție.* GHEREA, ST. CR. I 109.

MICOFLÓRĂ s. f. Vegetație formată din ciuperci.

MICOLÓG, *micologi,* s. m. Specialist în micologie. *Uredinalele — ciuperci microscopice, parazite obligate — au stîrnit interesul micologilor romîni.* SĂVULESCU, M. U. I 11.

MICOLOGÍE s. f. Ramură a botanicii care se ocupă cu studiul ciupercilor.

MICÓZĂ, *micoze,* s. f. Boală a plantelor, cauzată de ciuperci.

MICRÓB, *microbi,* s. m. Nume generic dat unor microorganisme de natură vegetală sau animală, care sînt agenți transmițători ai bolilor infecțioase. *Dacă microbii ar fi putut desfășura deplina lor acțiune asupra altor organisme, lumea organică s-ar fi stins de mult.* BABEȘ, O. A. I 510.

MICROBALÁNȚĂ, *microbalanțe,* s. f. Balanță de laborator foarte sensibilă, care poate cîntări cu mare precizie cantități foarte mici, de ordinul miligramului.

MICROBIÁN, -Ă, *microbieni, -e,* adj. Cauzat de microbi, care răspîndește microbi. V. contagios. *Boală microbiană.*

— Pronunțat: *-bi-an.*

MICROBIOLÓG, *microbiologi,* s. m. Specialist în microbiologie.

MICROBIOLÓGIC, -Ă, *microbiologici, -e,* adj. Privitor la microbiologie, care ține de microbiologie.

MICROBIOLOGÍE s. f. Știința care se ocupă cu studiul microorganismelor. V. bacteriologie.

MICROCEFALÍE s. f. Dimensiune anormal de mică a cutiei craniene, însoțită de dezvoltarea insuficientă a creierului, avînd drept urmare idioția.

MICROCENTRÁLĂ, *microcentrale,* s. f. Centrală electrică mică (avînd o putere pînă la 500 kw), folosită mai ales la sate, pentru a deservi gospodăriile agricole, morile etc. *Muncitorii și-au instalat, prin folosirea unui dinam, o microcentrală care le furnizează lumină electrică în cabane.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2824.

MICROCLÍMĂ s. f. Clima unui spațiu foarte redus în apropierea solului (se ridică pînă la înălțimea de 1,50 m). *Pădurile creează în spațiul pe care îl ocupă o microclimă proprie.* CONTEMPORANUL, S. II, 1949, nr. 113, 1/1.

MICROCÓC, *micrococi,* s. m. (Mai ales la pl.) Bacterii în formă de sferă, de dimensiuni mai mici decît cocii.

MICROCÓSM, (rar) *microcosmuri,* s. n. (Livresc, în opoziție cu macrocosm) Universul în dimensiuni miniaturale. (Fig.) *Sînt miliarde de fire de pămînt care pornesc cu apele Oltului, ca într-o cale lactee de nebuloase și microcosmuri de humă.* BOGZA, C. O. 139.

MICROCRISTALÍN, -Ă, *microcristalini, -e,* adj. (Despre o rocă sau un mineral) Care este alcătuit din agregate de cristale microscopice.

MICROFÍLM, *microfilme,* s. n. Film de dimensiuni reduse, folosit la aparatele fotografice moderne; el permite să se scoată imagini multe, dar mici, care apoi trebuie mărite.

MICROFÓN, *microfoane,* s. n. Aparat (cu sau fără sursă proprie de energie) care sub acțiunea undelor sonore este străbătut de un curent electric variabil; este folosit în transmisiunea telefonică, în radiodifuziune etc. *Pentru transmiterea sunetului la distanță ne servim de două aparate: microfonul și telefonul. Microfonul este aparatul transmițător care prinde sunetele la postul de emisiune.* FIZICA 118.

MICROFOTOCÓPIE, *microfotocopii,* s. f. Copie fotografică de dimensiuni foarte mici, obținută printr-un procedeu microfotografic.

MICROFOTOGRÁFIC, -Ă, *microfotografici, -e,* adj. Care se folosește în microfotografie, care se obține prin microfotografie.

MICROFOTOGRAFÍE, *microfotografii,* s. f. **1.** Fotografie reprezentînd imaginea mărită a unor obiecte sau ființe microscopice, obținută cu ajutorul unui aparat fotografic adaptat la un microscop. ✦ Fotografie de dimensiuni foarte mici, care trebuie mărită pentru a i se putea distinge amănuntele.

2. Tehnica obținerii acestor fotografii.

MICROFOTORADIOGRAFÍE, *microfotoradiografii,* s. f. Tehnică radiologică prin care se poate realiza radiografia și fotografia plămînului într-o suprafață mică; radiografie pulmonară obținută prin această tehnică.

MICROGRÁM, *micrograme,* s. n. A milioana parte dintr-un gram.

MICROLÍT, *microlite,* s. n. Nume generic dat cristalelor microscopice de formă prismatică sau tubulară, care se găsesc în unele roci.

MICROMÉTRIC, -Ă, *micrometrici, -e,* adj. **1.** Care se referă la micrometru sau la măsurarea cu micrometrul. ◇ *Șurub micrometric* = element al unui instrument de măsură, care servește la măsurarea lungimilor mici.

2. Care are dimensiuni foarte mici, de ordinul zecimilor de microni.

MICROMÉTRU, *micrometre,* s. n. Instrument mecanic de precizie, pentru măsurarea directă a lungimilor relativ mici. ◇ *Micrometru ocular* = dispozitiv folosit pentru determinarea dimensiunilor obiectelor studiate cu microscopul.

MICRÓN, *microni,* s. m. Subdiviziune a milimetrului, egală cu a mia parte din acesta.

MICROORGANÍSM, *microorganisme,* s. n. Organism vegetal sau animal vizibil numai la microscop. *Fără activitatea biologică a microorganismelor corespunzătoare din sol, acesta nu conține nici hrana necesară plantelor.* CONTEMPORANUL, S. II, 1953, nr. 365, 5/1.

MICROSCÓP, *microscoape,* s. n. Aparat optic alcătuit dintr-un sistem de lentile, folosit la observarea și examinarea obiectelor foarte mici, a microorganismelor etc., pentru a distinge cît mai multe detalii. *În prima jumătate a secolului al XIX-lea, microscopul a devenit instrument științific apt pentru studiul părților componente ale organismelor animale și vegetale inaccesibile ochiului liber.* ANATOMIA 13. *A gravat... patru versuri pe un bob de orez. Cu ochiul liber nu vezi nimic, dar dacă privești bobul de orez cu microscopul, literele îți apar foarte clar.* STANCU, U.R.S.S. 62. ◇ *Microscop electronic* = instrument asemănător cu microscopul optic, avînd ocularul deplasat pentru a da o imagine reală, dar în care fasciculele de raze de lumină sînt înlocuite prin fascicule de electroni, iar lentilele optice, prin cîmpuri electrice sau prin cîmpuri magnetice.

MICROSCÓPIC, -Ă, *microscopici, -e,* adj. **1.** Care se poate vedea sau cerceta numai cu microscopul. *Vietăți microscopice.* ✦ Care se face cu ajutorul microscopului. *Analize microscopice.*

2. Fig. Foarte mic, minuscul, mărunt; p. ext. lipsit de importanță, neînsemnat, fără valoare. *Ființe depun la soare Ouă microscopice.* TOPÎRCEANU, M. 39. *Micimea vieții unui om, cu toate microscopicele lui interese... toate aceste sînt minunat de bine exprimate în satira întîia* [a lui Eminescu]. GHEREA, ST. CR. I 116. *Microscopice popoare, regi, oșteni și învățați Ne succedem generații și ne credem minunați.* EMINESCU, O. I 132.

MICROSCOPÍE, *microscopii,* s. f. Examinare, analiză făcută cu microscopul.

MICROSEÍSM, *microseisme,* s. n. Cutremur de pămînt de intensitate mică, înregistrat numai de aparate foarte sensibile.

MICROTÓM, *microtomuri,* s. n. Instrument cu ajutorul căruia se pot tăia felii foarte subțiri dintr-un corp, pentru a putea fi cercetate la microscop.

MICROZOÁRE s. f. pl. Clasă de animale de apă foarte mici care se pot vedea numai cu microscopul.

MICROZÓNĂ, *microzone,* s. f. Regiune din masa solului arabil în care sînt grupate particulele cu funcțiuni biochimice.

MICSÁNDRĂ, *micsandre,* s. f. Plantă erbacee din familia cruciferelor, avînd tulpina ramificată, frunzele acoperite cu peri cenușii și florile albe, roșii sau violete cu miros plăcut *(Mathiola incana);* micșunică. *Îngustă grădiniță provincială cu micsandre.* C. PETRESCU, Î. I 20. *Micsandra spre rozetă se pleacă fermecată.* MACEDONSKI, O. I 117. ◇ Compus: **micsandră-sălbatică** = plantă erbacee cu flori în ciorchine, galbene, plăcut mirositoare, care crește prin locuri însorite *(Erysimum Wittmannii).*

MICȘÓR, -OÁRĂ, *micșori, -oare,* adj. Diminutiv al lui mic[2].

1. (În opoziție cu mare) v. mic[2] **(1).** *Frumos și încruntat; micșor, și părea ca un munte.* DELAVRANCEA, O. II 173. *Buruiana e micșoară, Ca rubinu roșioară.* VĂCĂRESCU, P. 338. *Am patru surioare, Două mari, două micșoare; una pe alta se alungă Și nu pot să se ajungă* (Roatele). GOROVEI, C. 321.

2. (În opoziție cu lat) v. mic[2] **(1).** *Sînt doi munți prin care curge un rîu micșor.* GOLESCU, Î. 82.

3. (În opoziție cu vîrstnic) v. mic[2] **(5).** *Numai fetele erau mai mari; băieții erau micșori.* GALACTION, O. I 292. *Eu micșor mi-am fost, minte n-am avut.* PĂSCULESCU, L. P. 9.

— Variantă: **micușór, -oáră** (MIRONESCU, S. A. 33, NEGRUZZI, S. III 87) adj.

MICȘORÁ, *micșorez,* vb. I. Tranz. **1.** (În opoziție cu mări) A face mai mic (ca dimensiune, volum, intensitate etc.), a reduce din dimensiuni. *Tata avea grijă să închidă ușa la sobă și să micșoreze lumina lămpii.* PAS, Z. I 174. *Se gîndește să-l lase să treacă și-și micșorează pasul.* SAHIA, N. 94. ◇ Fig. *Apoi se retrase în fundul banchetei și micșoră privirea părînd că măsoară de la distanță un soclu aievea.* C. PETRESCU, C. V. 23. ◇ Refl. *Eu îi iau și ea tot crește, Dacă-i dau se micșorează* (Groapa). SADOVEANU, P. C. 6. ✦ Refl. (Despre zi, noapte) A se scurta (după anotimpuri). *S-a micșorat ziua.*

2. (Cu privire la valori, prețuri etc.; în opoziție cu spori) A reduce, a scădea. *A micșora impozitele.*

— Variantă: **micșurá** (NEGRUZZI, S. I 154, DRĂGHICI, R. 151) vb. I.

MICȘORÁRE, *micșorări,* s. f. **1.** Acțiunea de a (se) micșora și rezultatul ei; reducere, scădere, restrîngere. *Micșorarea unui spațiu.*

2. (Învechit) Depresiune sufletească, descurajare, deznădejde; desperare. (În forma *micșurare) Frica și micșurarea sufletului său, aruncîndu-l în niște trudnice gînduri i-au rădicat cu totul pofta mîncării.* DRĂGHICI, R. 73.

— Variantă: **micșuráre** s. f.

MICȘORÁT, -Ă, *micșorați, -te,* adj. Făcut mic, redus ca proporții, scăzut ca intensitate, ca număr; împuținat. *Subt lampa micșorată Fața ta s-alege-n umbră tristă și îngîndurată.* CAZIMIR, L. U. 50.

MICȘORÍME, *micșorimi,* s. f. (Învechit) Faptul de a fi mic; micime. *Gîndiți ce-ar zice eroii din vechime, Găsindu-se azi față cu-a voastră micșorime?* ALECSANDRI, T. II 188. *Spre patru părți ale lumii Patru ferestre privesc... Al lor număr, micșorime, Cu a casei înălțime atît nu se învoiesc.* ALEXANDRESCU, P. 96.

MICȘUNEÁ, *micșunele,* s. f. Toporaș. *Cu miros de viorele, Trandafiri și micșunele, Bate vîntul țerei mele!* HASDEU, R. V. 115. *Îmi place micșuneaua, zambila dulce floare.* ALEXANDRESCU, M. 191. *Frunzuliță micșunele, Pe sub lună, pe sub stele Trece-un cîrd de rîndunele.* SEVASTOS, C. 146. ◇ Expr. **(De sau pe) cînd făcea** (sau **va face**) **plopul pere și răchita micșunele** = niciodată. *A fost odată ca niciodată... pe cînd făcea plopșorul pere și răchita micșunele.* ISPIRESCU, L. 1. ◇ Compus: **micșunele-ruginite** (sau **micșunea-galbenă**) = plantă erbacee din familia cruciferelor, cu flori mari, plăcut mirositoare, colorate în galben-auriu și brun, cu frunze ascuțite, acoperite cu peri *(Cheiranthus cheiri). Iată la o fereastră... cîteva rozete, o micșunea galbenă.* NEGRUZZI, S. I 322.

MICȘUNÍCĂ, *micșunele,* s. f. Micsandră.

MICȘURÁ vb. I v. **micșora.**

MICȘURÁRE s. f. v. **micșorare.**

MICȚIÚNE s. f. Urinare.

MICUȘÓR, -OÁRĂ adj. v. **micșor.**

MICÚŢ, -Ă, *micuţi, -e,* adj. Diminutiv al lui m i c [2]. **1.** (În opoziţie cu m a r e) v. m i c [2] (1). *Trandafirii erau singuri, nici purtaţi de mîini micuţe, nici înfipţi la cingătoare.* GALACTION, O. I 58. *Părul ei cel blond şi împletit în cozi cădea pe spate... gura micuţă ca o vişină coaptă.* EMINESCU, N. 71. **2.** (Despre fiinţe, în opoziţie cu î n a l t) v. m i c [2] (1). *Nici micuţă, nici năltuţă, Numai bună de drăguţă.* ALECSANDRI, P. I 91. *Dragă mi-i mîndra micuţă Că la cîmp e hărnicuţă.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 431. **3.** (În opoziţie cu v î r s t n i c) v. m i c [2] (5). *Drăguţul nu-i nici drăguţ, Ci-i un copilaş micuţ.* HODOŞ, P. P. 181. *Cînd creşteam ca ş-un brăduţ, M-ai lăsat, maică, micuţ.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 210. ◇ (Substantivat, în l o c. a d v.) **De micuţ** = din cea mai fragedă vîrstă. **4.** (Despre zi, noapte, în opoziţie cu l u n g) v. m i c [2] (4). *Pîn-aveam şi eu drăguţă, Îmi părea noaptea micuţă.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 163.

MICUŢÉL, -EÁ, *micuţei, -ele,* adj. (Regional) Diminutiv al lui m i c [2]. *Am un neică micuţel, Dă-mă, mamă, după el.* HODOŞ, P. P. 74. *Dar leliţa micuţea, Rupe gardul pe colea.* id. ib. 169. *Omul micuţel Face gardul frumuşel* (Acul). GOROVEI, C. 1.

MÍDIE, *midii,* s. f. Gen de moluscă de mare, comestibilă, cu corpul închis între două scoici ovale *(Mytilus edulis). Au găsit mulţime de stridii şi midii.* DRĂGHICI, R. 90.

MÍE, *mii,* num. card. Numărul care e egal cu zece sute; p. e x t. foarte mulţi (sau multe). a) (Adjectival) *Preoţi munţii mari, Păsări lăutari, Păsărele mii Şi stele făclii.* ALECSANDRI, P. P. 3. b) (Substantivat) *Las'că te fac eu s-o cunoşti şi dintr-o mie.* CREANGĂ, P. 271. *Floricică dintr-o mie, Pusu-şi-o mîndra mînie, De dor nu vrea să mai ştie!* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 164. *Unde merge mia, meargă şi suta.* ◇ (Înaintea unui substantiv de care se leagă prin prep. «de») *Mii de fluturi mici albaştri, mii de roiuri de albine, Curg în rîuri sclipitoare.* EMINESCU, O. I 85. *Sar în joc ştergare albe, Rîd la soare mii de salbe.* BELDICEANU, P. 56. *Îţi cer o mie de iertări.* NEGRUZZI, S. I 47. ◇ (Popular, urmînd după substantivul pe care îl determină) *Şi cu nădragi de Anglie, Petece pe ei o mie.* CREANGĂ, P. 148. ◇ L o c. a d v. **Cu miile** (sau **cu mia**) = în număr foarte mare, cu duiumul, cu nemiluita. *Fluturii cu miile Joacă pe cîmpie.* IOSIF, P. 61. *În două părţi infernul portalele-şi deschide, Spre-a încăpea cu mia răsufletele hîde Tiranilor ce pier!* EMINESCU, O. I 25. ◇ E x p r. **Mii şi sute** (sau **mii şi mii, mii de mii**) = extrem de mulţi. *Să fi dat mii de mii de lei, nu găseai fir de mac, printre năsip.* CREANGĂ, P. 264. *Frunză verde-a mărului, Nu crede feciorului... Că te pune pe-un genunche Şi-ţi tot minte mii şi sute.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 276. *Opt se pornesc, Patru se-ntîlnesc, Mii şi mii se clatină* (Berbecii). GOROVEI, C. 22. **A face mii şi fărîme** v. f ă r î m ă.

MIED s. n. Băutură puţin alcoolică, obţinută prin fermentarea mierei de albine amestecată cu apă; hidromel. *Timofte prisăcarul mi-a dat să cinstesc mied vechi de patru ani.* SADOVEANU, Z. C. 39. *Cupele cu mied Oprite lung la gură trec vesele şi-ntr-una, Din om în om.* COŞBUC, P. I 161. *Un bătrîn ce sta-ntr-un colţ de masă Ridică cupa lui cu mied.* EMINESCU, O. IV 105.

MIÉJLOC s. n. v. **mijloc.**

MIEL, *miei,* s. m. Puiul oii în primele luni (indiferent de sex). *Oaia finului fătase un miel.* ISPIRESCU, L. 208. *Mai bine nici oaia cu doi miei, nici lupul flămînd.* NEGRUZZI, S. I 249. *Am un şălaş Plin cu miei albi* (Dinţii). GOROVEI, C. 132. *Mielul blînd suge la două oi.* (În comparaţii) *Blînd ca un miel.* ◇ *Omătul* (sau *zăpada*) *mieilor* = zăpada care cade uneori primăvara tîrziu, cînd nu o mai aşteaptă nimeni. *Ş-au să ne mai bată viscole, căci trebuie să vie asupra lumii omătul mieilor.* SADOVEANU, B. 92. ✦ Blana prelucrată a acestui animal. *Un cap cu plete... înfundat într-o căciulă de miel.* EMINESCU, N. 33. *S-a ivit un voinicel, Nalt la stat şi subţirel, Cu meşini, cu cojocel, Cu cuşmă creaţă de miel.* ŞEZ. I 10. ✦ Carnea acestui animal. *Ospătarul le dete borş de miel.* NEGRUZZI, S. I 280.

MIELĂREÁ, *mielărele,* s. f. Arbust originar din sudul Europei, cu flori violete şi miros foarte aromatic; se cultivă ca plantă decorativă *(Vitex agnus castus).*

MIELÍNĂ s. f. Substanţă care intră în alcătuirea nervilor cerebrospinali.
— Pronunţat: *mi-e-.*

MIELÍTĂ s. f. Boală a măduvei spinării.
— Pronunţat: *mi-e-.*

MIELÚŞ, -Ă, *mieluşi, -e,* s. m. şi f. Mieluşel. *Toată vara se aude cîntînd cu glas îngeresc: «Ici în vale la părîu, Mieluşa lui dumnezeu!».* CREANGĂ, A. 121.

MIELUŞÉL, -EÁ, *mieluşei, -ele,* s. m. şi f. Diminutiv al lui m i e l. *Boierul avea un mieluşel.* ISPIRESCU, L. 65. *Cînd primăvara vine... se-nalţă turturica; Aleargă mieluşeaua; zîmbeşte floricica.* BOLLIAC, O. 67. *De-oi pierde-o mieluşea, Oi slugi un an pe ea Şi de-oi pierde-un mieluşel Oi slugi doi ani pe el.* ALECSANDRI, P. P. 208. (În comparaţii) *A venit alt sergent-major, blînd ca un mieluşel.* PAS, Z. I 113.

MIELUŞÓR, *mieluşori,* s. m. Mieluşel. *Mieluşorul... ar fi aşteptat în pace sîngeroasa sa jertfire.* CONACHI, P. 262.

MIELÚŢ, -Ă, *mieluţi, -e,* s. m. şi f. Mieluşel. *Mă duc la pîrău, unde am lăsat la păscut doi mieluţi.* SADOVEANU, O. VIII 232. *Copiii tot mai ştiau să rîdă şi mieluţele cu canaf în ureche, să zburde.* C. PETRESCU, R. DR. 191. *Mieluţele nu le vinde, ci le ţine pentru ca să-şi crească turma.* I. IONESCU, P. 309. *Deodată iese din corobană o mieluţă cu lîna toată de aur.* ŞEZ. I 208.

MIERÁ vb. I v. **mira.**

MIERÁRE s. f. v. **mirare.**

MIERCĂÍT, *miercăituri,* s. n. Geamăt, scîncet. *Auzi miercăitul unui iepure, ca şi cînd îl apucase ogarul.* ISPIRESCU, L. 369.

MIÉRCURI, *miercuri,* s. f. Ziua a treia a săptămînii, care urmează după marţi. *Într-o dimineaţă miercuri... moş Nichifor deciocălase căruţa şi-o ungea.* CREANGĂ, P. 112. *Minciuni spui... că tocmai ieri am împlinit treizăci şi cinci de ani. — Treizăci şi cinci fără miercuri, fără vineri şi fără simbete.* ALECSANDRI, T. I 191. ◇ (Adverbial, în forma articulată) a) În fiecare miercuri. *Miercurea e tîrg.* b) Într-o miercuri. *Mă dusei miercurea-n tîrg Să văz boii cum se vînd.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 97.

MIÉRE s. f. Substanţă vîscoasă gălbuie, dulce şi aromatică, produsă de albine prin transformarea nectarului cules din flori. *Albinele din Sihăstrii au hrănit-o cu mierea lor, iar nopţile senine au scăldat-o în rouă de flori mirositoare.* HOGAŞ, DR. II 144. *Adu bostanul fiert ca fagurii de miere şi ulciorul cu apă rece.* DELAVRANCEA, A. 3. *Starîţul... [îl cinstea] cu rachiu îndulcit cu miere.* CREANGĂ, A. 139. ◇ (În metafore şi comparaţii) *Părul grijit de dînsa era încărcat de pere galbene ca ceara, de coapte ce erau, şi dulci ca mierea.* CREANGĂ, P. 290. *Văd poeţi ce-au scris o limbă, ca un fagure de miere.* EMINESCU, O. I 31. *Pentru unii miere, pentru alţii fiere.* ◇ *Luna de miere* = prima lună din viaţa conjugală. *Ei sînt tot în luna de miere. Personalitatea lor doarme în legănarea iluziilor.* VLAHUŢĂ, O. A. III 137. ✦ Nectar. *Albinele grele de miere suptă şi cu picioarele încărcate de polen se întorc seara din îndepărtate finete.* C. PETRESCU, S. 179. *Albinele... Au început să zboare fredonînd Prin florile cu miere şi lumină.* D. BOTEZ, P. O. 21.

Mii de fluturi mici albaştri... Curg în rîuri sclipitoare peste flori de miere pline. EMINESCU, O. I 85. ◇ Compus: **mierea-ursului** = plantă erbacee cu flori în ciorchine, de culoare albastru-violet sau roşie şi cu frunzele catifelate, folosită în trecut în medicină *(Pulmonaria officinalis). Prin frunze vechi, viorele ca cerul şi toporaşi violeţi, şi galbena ciuboţică a cucului, şi mierea-ursului — răzbătuseră.* SADOVEANU, O. VIII 49.

MIERIÓR, -OÁRĂ, *mieriori, -oare,* adj. (Transilv., Mold.) Diminutiv al lui mieriu. *Ochii lelei care-mi plac, Dulcişori şi mieriori, Mă cheamă sub prunişori.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 36.

MIERÍU, -ÍE, *mierii,* adj. (Transilv., Mold.) Albastru. *Codrule, frunză mierie, Eu mă culc, tu mă mîngîie.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 199. *Am o rochie mierie Şi e plină de puzderie* (Cerul şi stelele).

MIÉRLĂ, *mierle,* s. f. Pasăre cîntătoare de pădure, cu cioc lunguieţ, galben, şi cu pene negre sau brun-închise; se hrăneşte cu fructe şi cu insecte *(Turdus merula). Soarele se lăsa spre munţi; mierle, ici-colo, ca flaute nevăzute, cîntau în tăcere.* SADOVEANU, O. I 103. *Zările, de farmec pline, Strălucesc în luminiş; Zboară mierlele-n tufiş.* COŞBUC, P. I 47. *Sub crengile umbroase mierla sare şuierînd.* ALECSANDRI, P. A. 122.

— Pronunţat: *mier-.* — Variante: **miárlă** (MARIAN, O. I 282), **mîrlă** (RETEGANUL, P. I 17) s. f.

MIERLĂÍ vb. IV v. **miorlăi.**

MIERLÍCĂ, *mierlici,* s. f. (Rar) Mierliţă. *Mierlică, mierlică, Nu fi sălbătică.* TEODORESCU, P. P. 455.

MIERLÍŢĂ, *mierliţe,* s. f. Diminutiv al lui mierlă. *S-au dus privighetorile măiestre; Pustiu e cuibul blîndei turturele... Ah, unde-i şuierul mierliţei sure!* IOSIF, P. 47. *Străină, maică, ca mine Nu e nimenea pe lume, Făr' mierliţa din pădure.* BIBICESCU, P. P. 108. *Unde-aud cucul cîntînd Şi mierliţa şuierînd, Nu mă ţiu om pre pămînt.* TEODORESCU, P. P. 345.

MIERLÍU, -ÍE, *mierlii,* adj. (Regional) Care nu este nici tulbure, nici limpede. ◇ (Adverbial, în expr.) **A se uita mierliu** = a se uita galeş.

MIERLÓI, *mierloi,* s. m. Bărbăţuşul mierlei. *Îi răspunse mierloiul acelui unghi de dumbravă.* SADOVEANU, P. M. 294. *Mierloiul sprinten şuieră o clipă. Un sturz strengar îngîn-o turturică.* IOSIF, P. 31. *Un mierloi saluta... cu glas prevestitor întăile raze ale zorilor.* HOGAŞ, M. N. 92.

MIERLOITÓR, -OÁRE adj. v. **miorlăitor.**

MIERLÚŞCĂ, *mierluşte,* s. f. Mierliţă. *Să mor între doi butuci de vie... Trei mierluşte... Să cetească-al meu prohod.* ALECSANDRI, P. III 532. *O! tu, mierluşcă dulce Tu trebui să fii bună; Zburînd pe jos, adună Şi adu viermişori La bieţii puişori.* DONICI, F. 93.

MIERLÚŢĂ, *mierluţe,* s. f. (Rar) Mierliţă. *Drăguţă mierluţă, Pasere murguţă, Acuma poţi cînta slobod toată zioa.* ŢICHINDEAL, F. 238.

MIERÓS, -OÁSĂ, *mieroşi, -oase,* adj. 1. (Despre vorbe, priviri etc.) Dulce, plăcut. *Vorbele ei mieroase, viersul ei plăcut... zăpăcise oarecum pe bietul fecior de împărat.* ISPIRESCU, L. 37. ✦ (Peiorativ) De o amabilitate afectată şi nesinceră; fals, prefăcut, ipocrit. *Nu se mai putea împotrivi zîmbetelor şi iscodirilor mieroase ale mahalagioaicei.* PAS, Z. I 84. ◇ (Adverbial) *Buruiană însă, simţindu-se şi direct atins, răspunse mieros, dar şi puţin indignat.* REBREANU, R. I 88.

2. (Rar, despre albine) Care produce multă miere. *Sînt oile mai grase, Albinele mai mieroase, Văcşioarele mai lăptoase.* TEODORESCU, P. P. 678.

— Pronunţat: *mie-.*

MIÉRTE s. m. pl. (Regional, în expr.) **Mierte-fierte** (sau **prăjite**) = tot felul de lucruri. *Au dorit mierte-fierte, Cerul cu stelele, Raiul cu miresmele, Zori cu rochi de curcubee Şi cu ochii de scînteie.* DELAVRANCEA, S. 98.

— Pronunţat: *mier-.*

MIÉRŢĂ, *mierţe,* s. f. (Regional) Măsură de capacitate pentru cereale, a cărei mărime (variind după timp şi loc) e aproximativ de 20-25 de litri; dimerlie. V. baniţă. *Puneţi-mi dobîndă la zece mierţe de cucuruz şi m-oi răscumpăra eu.* SADOVEANU, N. F. 93. *A luat de la curte doi poli şi o mierţă de păpuşoi, ca să aibă cu ce-şi scoate casa din iarnă.* VLAHUŢĂ, O. A. 356. *O mierţă de sămînţă de mac, amestecată cu una de năsip mărunţel.* CREANGĂ, P. 262.

— Pronunţat: *mier-.*

MIERUÍ, *mieruiesc,* vb. IV. Tranz. (Rar) A unge, a îndulci cu miere.

MIERUÍT, -Ă, *mieruiţi, -te,* adj. (Rar) Uns, îndulcit cu miere. *Eu cu miere îs mieruită Şi cu zahar îs îndulcită.* PĂSCULESCU, L. P. 145.

MIERÚŢ, -Ă, *mieruţi, -e,* adj. (Regional) Mierior.

MIEUNĂ, pers. 3 *miáună,* vb. I. Intranz. (Despre pisici) A scoate un mieunat. *Drept sub nasul lui, motanul A venit să miaune.* TOPÎRCEANU, M. 39. *Scîrţîie de vînt fereasta, În pod miaună motanii.* EMINESCU, O. I 46.

MIEUNÁT s. n. Strigătul caracteristic al pisicii. *O privi deodată un pui cenuşiu de mîţă, cu ochi rotunzi, şi-şi ceru dreptul de lapte c-un mieunat subţirel.* SADOVEANU, B. 32. *Parcă mai aud mieunatul unei mîţe, ţîrîitul unei lăcuste, ciripitul unor sturzi.* IONESCU-RION, C. 46.

MIEUNĂTÚRĂ, *mieunături,* s. f. Mieunat.

MIEZ, (rar) *miezuri,* s. n. 1. Partea interioară, mai moale, a unui fruct, a unei legume, a pîinii etc. *Să vă dea... colivă cu miez de nucă.* CREANGĂ, A. 39. *Să vină la mine, că-l voi hrăni cu miez de nucă.* EMINESCU, N. 27. *Pere cu miezul roşu.* ŞEZ. V 68. ✦ Partea cea mai dinăuntru, interiorul unui lucru oarecare; mijloc, inimă. *Îl chinuia piciorul, parc-ar fi avut o dihanie cu dinţi ascuţiţi, ce i se tîra prin miezul osului coapsei.* DUMITRIU, B. F. 133. *A tras în miezul tîrgului, la hanul lui Manuc.* CARAGIALE, O. III 29. *Deveni... mic ca un mărgăritar albastru, stropit cu stropi de aur şi c-un miez negru.* EMINESCU, N. 65. ◇ *Miezul nopţii* = mijlocul, jumătatea nopţii. ✦ (Tehn.) *Miez de turnătorie* = parte detaşabilă a unei forme de turnătorie, aşezată în aceasta pentru a se obţine golul interior sau scobiturile laterale ale unei piese turnate. *Armătură de miez* = scheletul metalic al unui miez de turnătorie executat din sîrmă de oţel, din fontă etc. ✦ (Regional) Fărîmă, bucăţică. *Cînd cînta, se gîndea la cei şapte copii, slabi, galbeni de foame şi la nevasta lui, rămasă, de luni de zile, fără un miez de pîne.* CAMILAR, N. I 26.

2. Fig. Parte esenţială, fond, conţinut al unui lucru. *Faceţi să scapere miezul cuvîntului, Bobul adînc de lumină, Care mîngîie, care alină.* DEŞLIU, G. 34. *Munca noastră îi miez din lupta noastră.* DAVIDOGLU, M. 61. *Am putea să abordăm însuşi miezul articolelor d-lui Panu, adică relaţia dintre eminescienii noştri de azi şi literatura trecută.* GHEREA, ST. CR. III 162. ◇ Loc. adj. **Cu miez** = substanţial, valoros, bogat. *Din povestirile lui cu miez şi de o îngăduitoare ironie, nenea Iorgu ştia întotdeauna să-nsufleţească un ceas de plictiseală.* C. PETRESCU, S. 102. ◇ Expr. **A intra în miezul lucrurilor** = a pătrunde în fondul problemelor, a studia chestiunile adînc, în profunzime. **A vorbi fără miez** = a vorbi cuvinte deşarte, fără temei.

3. Fig. (În legătură cu noțiuni temporale) Mijloc, toi. *Cînd mi-am revenit complet în fire... era miezul nopții.* GALACTION, O. I 242. *Era-n amiazi și-n miez de vară Și soarele-a scăzut spre seară.* COȘBUC, P. I 102. *Avea o împărăteasă tînără și zîmbitoare ca miezul luminos al zilei.* EMINESCU, N. 3.

— Pl. și: (m.) *miezi* (VLAHUȚĂ, O. A. II 87), *mieji* (DELAVRANCEA, T. 147).

MIEZÓS, -OÁSĂ, *miezoși, -oase,* adj. Plin de miez, cu miezul bogat. *Nucă miezoasă.* ✦ Fig. Plin de conținut; bogat, substanțial, temeinic. *Are palma pietroasă, Privirea dreaptă, vorba miezoasă.* DEȘLIU, G. 25. *Cîte neuitate ceasuri m-a ținut, pironit în jilț, convorbirea oaspelui. Miezoasă și cuprinzătoare... ea învăluia în mreje puternice.* M. I. CARAGIALE, C. 14.

— Pronunțat: *mie-.*

MIEZUÍNĂ, *miezuine,* s. f. (Regional) Brazdă, fîșie îngustă de pămînt care formează hotarul dintre două locuri; hat, răzor. *Ține porumbei, și a mai sădit și-un șir de salcîmi de-a lungul miezuinei.* SLAVICI, N. I 252.

— Pronunțat: *mie-.*

MIEZUITÓR, -OÁRE, *miezuitori, -oare,* s. m. și f. Muncitor într-o turnătorie, care pregătește miezul tiparelor în care se toarnă metalul topit.

MIEZÚRĂ, *miezuri,* s. f. Calitate mijlocie de lînă. *Caierele... de miezură se fac... învălătucindu-le cu mîna.* PAMFILE, I. C. 9.

MIGÁLĂ s. f. Muncă făcută cu multă răbdare și minuțiozitate; migăleală. *După lungă și trudnică migală, m-am oprit la forma următoare.* GALACTION, O. I 17. *Migala, modelarea lentă și continuă... cere liniște.* ANGHEL, PR. 68. *Viața, pe care o urzește ș-o fixează cu atîta migală pe paginile lui, va vibra de emoțiile, de bucuriile, de suferințele lui și ale noastre.* VLAHUȚĂ, O. A. II 216.

MIGĂÍ vb. IV v. **migăli.**

MIGĂIÉTIC adv. (Regional) Cu migală, cu minuțiozitate. *Lucrează migăietic orișice lucru.* ȘEZ. II 149.

MIGĂLEÁLĂ, *migăleli,* s. f. Migală. *Meșterul dibuise aceste broderii o lună de zile și le greșise de multe ori, fiindcă se cere multă migăleală la astfel de lucruri.* La TDRG.

MIGĂLÍ, *migălesc,* vb. IV. Tranz. A lucra încet, cu răbdare și cu minuțiozitate. *Lua calapodul sau pantoful pe care pînă atunci îl migălise.* ARDELEANU, D. 64. *Dan... migălea fiecare frază și-și tortura capul pentr-un epitet.* VLAHUȚĂ, O. A. 261. ✧ Absol. *Se așeza la masa de scris unde migălea cu necurmare pînă la douăsprezece.* C. PETRESCU, C. V. 142.

— Variantă: **migăí** (CREANGĂ, P. 6, DONICI, F. 19) vb. IV.

MIGĂLÍT, -Ă, *migăliți, -te,* adj. Făcut cu migală. *Pe migălite rînduri stă nopți întregi plecat.* VLAHUȚĂ, P. 2.

MIGĂLITÚRĂ, *migăliturí,* s. f. (Rar) Lucru făcut cu migală. *Pe patul de scînduri e așternută o scoarță aleasă în fel de fel de migăliturí.* DELAVRANCEA, S. 8.

MIGĂLÓS, -OÁSĂ, *migăloși, -oase,* adj. **1.** (Despre persoane) Care lucrează cu migală, minuțios, meticulos. *Vînătoria n-a avut alți interpreți plastici decît pe migăloșii miniaturiști.* ODOBESCU, S. III 131.

2. (Despre acțiuni sau despre rezultatul lor concret) Care cere o muncă stăruitoare și minuțioasă, făcut cu migală. *Niculaie nu-și părăsi îndeletnicirea sa migăloasă și plină de răspundere.* V. ROM. iulie 1953, 101. *Trebuia să adun papucii din curte și să-i împerechez din nou — muncă așa de migăloasă și de plictisitoare.* G. M. ZAMFIRESCU, SF. M. N. I 256. *O poartă grea de stejar, lucrată toată-n sculpturi migăloase.* VLAHUȚĂ, la TDRG. ✧ (Adverbial) *Toate întrebările și frazele construite migălos îi pieriră brusc din memorie.* BART, E. 215.

MIGDÁL, *migdali,* s. m. Arbore mediteranean, din familia rozaceelor, cu flori albe sau trandafirii și al cărui fruct este comestibil *(Amygdalus communis). Așa au prins rădăcină la margini de stînci... migdalii, din semințe prăpădite de marinarii arhipelagului.* SADOVEANU, O. I. 10. *Pe sub migdali și pe sub roze S-au dus în umbră zîmbitori.* MACEDONSKI, O. I 73. *Migdalul, piersicul, prunul, cireșul, pentru dînșii au tot un nume.* NEGRUZZI, S. I 102.

MIGDALÁT, -Ă, *migdalați, -te,* adj. (Despre ochi) Ca migdala, în forma migdalei; prelung, codat. *Ochi migdalați, remarcabili de blînzi.* SADOVEANU, O. I. 45. *O domniță necunoscută, din alt veac... cu ochi migdalați.* C. PETRESCU, R. DR. 65.

MIGDÁLĂ, *migdale,* s. f. Fructul migdalului, de formă alungită, al cărui sîmbure alb și cărnos, cu gust dulce sau amar este comestibil; (în mod obișnuit) sîmburele acestui fruct. *Ochii tăiați în forma migdalei erau de acea intensivă voluptate pe care o are catifeaua neagră.* EMINESCU, N. 34. *Eu îți voi trimete stafide și migdale.* DRĂGHICI, R. 95.

MIGMATÍTĂ, *migmatite,* s. f. Rocă metamorfică provenită din pătrunderea unei topituri magmatice în rocile sedimentare.

MÍGMĂ, *migme,* s. f. (Rar) Amestec de diverse materiale, care au proprietatea de a se întări și de a deveni rezistente. [Uși] *împodobite... cu ornamente policrome, pe care vremea și apa le-a șters, fără a desființa cu totul urma migmei.* ODOBESCU, S. I 404. *Grajdurile sînt construcțiuni monumentale de piatră... cu dușumeaua de migmă, pare c-ar fi asfalt.* I. IONESCU, D. 526.

MIGRĂ, *migrez,* vb. I. Intranz. (Livresc) A se deplasa dintr-un loc în altul; a se muta în masă dintr-o regiune în alta, dintr-o țară în alta. V. pribegi, peregrina.

MIGRÁRE, *migrări,* s. f. (Livresc) Acțiunea de a migra; migratiune. (Fig.) *Stagiunea migrării actorilor se sfîrșise: era toamnă, și aceste păsări călătoare se-ntorceau pe la cuiburile lor.* CARAGIALE, M. S. 7.

MIGRATÓR, -OÁRE, *migratori, -oare,* adj. (Livresc, mai ales despre păsări) Care migrează. *Două rînduri de valuri, ca triunghiul pe care îl scriu toamna pe cer păsările migratoare.* BOGZA, C. O. 406. *O, cocostîrci, dragi păsări migratoare Ce primăvara-n fiecare an Veniți cu veștí... Ca niște albe plicuri zburătoare.* ANGHEL-IOSIF, C. M. II 73.

— Variantă: **migrătór, -oáre** (MARIAN, O. II 296) adj.

MIGRÁȚIE s. f. v. **migrațiune.**

MIGRAȚIÚNE, *migrațiuni,* s. f. **1.** Deplasare în masă a unor populații, dintr-o regiune în alta. *În 1953... s-a găsit în apropiere de Valea lui Mihai un cimitir din epoca migrațiunilor.* CONTEMPORANUL, S. II, 1954, nr. 382, 5/3. *Cîndva, demult de tot, într-una din înserările acelor timpuri pierdute, cîțiva păstori, oprindu-se din neîntrerupta lor migrațiune, au aprins un foc.* BOGZA, C. O. 239.

2. Deplasare în masă a unor animale, mai ales a păsărilor, la anumite epoci, din unele ținuturi în altele, în vederea reproducerii sau în căutarea hranei și a unor condiții de trai mai bune.

3. (În expr.) *Migrațiunea țițeiului* = trecerea țițeiului și a gazelor care-l însoțesc, din rocile în care s-au format, în altele.

— Variantă: (rar) **migrátie** s. f.

MIGRĂTÓR, -OÁRE adj. v. **migrator.**

MIGRÉNĂ, *migrene,* s. f. Durere de cap (de origine variată). *Cu capul dogorît de un început de migrenă, mi-am auzit numele pronunțat.* GALACTION, O. I 58. *Am o migrenă grozavă.* NEGRUZZI, S. III 57.

MIHÁLȚ, *mihalți,* s. m. Pește de rîu, asemănător cu somnul, cu corpul lungăreț și cu capul mare și turtit, acoperit de solzi mărunți de culoare galben-verzuie *(Lota lota lota). Trag fără grabă... ș-aduc la fața apei un mihalț.* SADOVEANU, Î. A. 12. *Păstrăvi, mihalți și felurite alte mîncări fragede și gustoase.* FILIMON, C. 150. *Pleacă pescarii în două luntre și prind... crapi, scrumbii, mihalți și alte neamuri de pește mărunt.* I. IONESCU, M. 86.

MIHAMEÁ, *mihamele,* s. f. (Turcism învechit) Ospătărie, cafenea. *Era, măi, la mihamea, Bea cu turcii la cafea.* PĂSCULESCU, L. P. 262.

MIHOHÓ interj. Onomatopee care redă nechezatul calului. *Aşchiuță din pădure, mihoho din cîmp și liop-liop în casă; ce-i aceea?* (Sita). SBIERA, P. 320. ✦ (Substantivat; glumeț, într-o zicală) Cal. *Nu băga mîna unde nu-ți fierbe oala, nici căuta cai morți să le iei potcoavele, căci pentru behehe vei prăpădi și pre mihoho.* NEGRUZZI, S. I 247.
— Accentuat și: *mihóho.*

MIHONÁ, pers. 3 *mihonă,* vb. I. Intranz. (Rar) A necheza. *Ionică, înhămat la săniuță mă duce-n goană; din cînd în cînd sare și mihonă ca un mînz care zburdă.* VLAHUȚĂ, O. A. II 87.

MIHOTÍ, *mihotesc,* vb. IV. Intranz. (Despre cai) A necheza; (fig., despre oameni) a rîde zgomotos, cu hohot; a chicoti. *Ceialalți băieți mihoteau și zburdau.* CONTEMPORANUL, VI 199.

MIÍME, *miimi,* s. f. Număr care este egal cu a mia parte dintr-o unitate; a mia parte dintr-un întreg. *Milimetrul reprezintă o miime dintr-un metru.* ▭ *În aceeași miime de secundă, își mai zise că prizonierul îl face de batjocura ofițerilor.* REBREANU, P. S. 145. ✦ Unitate de măsură a unghiurilor, folosită în artilerie și reprezentînd unghiul sub care se vede un metru la o distanță de o mie de metri.

MÍJA s. f. art. (Mai ales în expr.) **De-a mija** = nume dat mai multor jocuri de copii: a) de-a v-ați ascunselea, v. ascuns; b) (și în forma *de-a baba-mija)* de-a baba-oarba, v. babă. *După clacă se puneau cu toții la jocuri: de-a ineluș-învîrtecuș, de-a baba-mija, de-a gaia, de-a cîrpa și acestea se încheiau printr-o horă mare.* GHICA, S. 35.

MIJEÁLĂ, *mijeli,* s. f. Licărire, mijire. *O singură mijeală de lumină putea veni dintr-o singură parte.* C. PETRESCU, R. DR. 245.

MIJÍ, *mijesc,* vb. IV. Intranz. **1.** A apărea, a începe să se vadă, a se ivi, a licări. *Pe fețele tuturor vedeai mijind o duioșie înseninată de nădejde.* BUJOR, S. 104. *Dimprejurul alb al brațului ei, mijeau cu scînteieri palide-roșii, boabele mari ale unei brățări de mărgean.* HOGAȘ, M. N. 20. ✧ Fig. *Întreg spectacolul părea de înmormîntare, trist, dar în el mijea un început de răscoală.* SAHIA, N. 92. *În mintea mea aburită mijea frica.* M. I. CARAGIALE, C. 8. ✧ Expr. **A mija de ziuă** = a se face ziuă, a se crăpa de ziuă. *Mijea de ziuă, cu lumină sfioasă și întîrziată de norișori.* POPA, V. 126. *Se trezi pe cînd mijea de ziuă.* EMINESCU, N. 20. (Refl. impers.) *Se tot urcă voinicește, Doară culmea va sui-o Pe cînd s-o miji de ziuă.* EMINESCU, L. P. 122. *Se porni... cînd abia se miji de ziuă și ajunse deodată cu zorile.* ODOBESCU, S. III 186. ✦ (Cu determinări introduse prin prep. «a») A prinde să... *Kira, mijind a rîs, răspunde...* DELAVRANCEA, S. 167. *Frunză verde de săcară, Cînd mijește-a primăvară Și cînd vin berzele-n țară.* ȘEZ. VII 44.

2. (Despre iarbă, frunze, muguri etc.) A răsări, a ieși, a încolți. *Pe grinduri mijea colțul ierbii.* SANDU-ALDEA, U. P. 220. *Verdeața a prins să mijească pretutindeni și negrul crengilor să lege frunză.* ANGHEL-IOSIF, C. L. 123. ✧ (Despre mustăți) *Era între 19 și 20 de ani; mustața îi mijea.* BUJOR, S. 22. *Mustăcioara îi mijește.* TEODORESCU, P. P. 306.

3. (Rar) A face ochii mici, a strînge pleoapele spre a vedea mai bine sau spre a se deprinde cu lumina ori cu întunericul. *Adormitul strănută îndată și miji din ochi; deși nu era încă destulă lumină, văzu că se află în mijlocul unei odăi mari.* CARAGIALE, O. III 67. ✧ Tranz. *Cu cît mijesc ochii mai tare, cu atît bătrîna mea prietină apare mai limpede între cei patru salcîmi venerabili.* CARAGIALE, O. II 98. ✦ (Despre ochi) A se face mici, a se închide, a se împăienjeni (de somn sau de oboseală); a clipoci. *Ochii îi mijeau obosiți și tulburi, sufla greu.* VLAHUȚĂ, O. A. 105.

4. (La unele jocuri de copii) A sta cu ochii închiși sau legați în timp ce ceilalți se ascund, ascund un obiect etc. *Cine mijește?*
— Variantă: (rar) **amiji** (SBIERA, P. 100) vb. IV.

MIJÍRE, *mijiri,* s. f. Acțiunea de a mija; apariție, ivire, licărire. *O mijire albă de soare într-un cer închis, acoperit de nori.* VLAHUȚĂ, la TDRG.

MIJÍT, -Ă, *mijiți, -te,* adj. **1.** Apărut, ieșit la iveală, ivit. (Fig.) *Orice pas al bătrînului nu făcea decît să întărească bănuiala mijită la început.* POPA, V. 97.

2. Răsărit, încolțit. *Iarbă, flori, — nerăbdătoare Stau mijite sub zăpezi.* VLAHUȚĂ, P. 11.

MIJITÓR, -OÁRE, *mijitori, -oare,* adj. (Neobișnuit) Care mijește. *Strîngea* [pruna] *între buzele lui roșii și cu mustăți mijitoare.* MACEDONSKI, O. III 6.

MÍJLOC, (I 2) *mijlocuri,* **(II)** *mijloace,* s. n. **I. 1.** Punct care se găsește la egală depărtare de extremitățile unui lucru; loc care se află în interiorul unui spațiu. *În mijlocul drumului picotește cîinele învățătorului.* REBREANU, I. 10. *La mijloc de codru des, Toate păsările ies.* EMINESCU, O. I 215. *Piața... are în mijloc un stîlp de marmură.* GOLESCU, Î. 47. ✧ Loc. prep. **Prin mijlocul...** = prin, printre. *Corabia plutea cu mare repejune prin mijlocul valurilor.* DRĂGHICI, R. 24. **Din mijlocul...** = dintre. *Harap-Alb iese atunci din mijlocul celorlalți și iar se înfățișează înaintea împăratului.* CREANGĂ, P. 262. **În mijlocul...** = între, printre. *Din fericire am observat că domnul Herdelea nu s-a plictisit prea rău în mijlocul cărților.* REBREANU, R. I 55. *Văzînd pe Galben-de-soare în mijlocul iepelor, se răpezi la dînsul.* ISPIRESCU, L. 28. ✧ Expr. **A fi** (cineva) **la mijloc** = a fi (cineva) pricina, cauza, explicația unui lucru sau a unei situații. *Aici încă trebuie să fie un drac la mijloc.* CREANGĂ, P. 266. **A fi ceva la mijloc** = a fi ceva nelămurit, suspect (un dedesubt) la baza sau ca explicație a unui lucru. *Altceva e la mijloc. Ție ți-a plăcut să trăiești comod.* BARANGA, I. 154. *Fără îndoială, era ceva la mijloc. Și-l sili încetul cu încetul, prin întrebări treptate, să-i spuie toate amănuntele.* BASSARABESCU, V. 22. **A se pune** (sau **a sta**) **la mijloc** = a se amesteca între cei care se ceartă pentru a mijloci o împăcare, a interveni. *Văzînd noi că era cît pe ce să se încaiere la bătaie, ne punem la mijloc și-i împăcăm cu mare greu.* CREANGĂ, A. 107. **A-și pune capul** (sau **gîtul**) **la mijloc** = a-și pune viața în joc sau în primejdie; a garanta ferm. *Mi-au spus mie cine l-au văzut că Ion a luat-o* [pupăza]; *gîtul îmi pun la mijloc.* CREANGĂ, A. 56.

2. Partea corpului omenesc cuprinsă între piept și abdomen; talie. *Nu-mi fi inimă dușmană Cînd vezi răul lîngă mine. Haide, prinde-mă mai bine De mijloc!* COȘBUC, P. I 238. *Atunci ea deodată s-a văzut încinsă cu un cerc zdravăn de fier peste mijloc.* CREANGĂ, P. 88. *Și-ntîlnii o fetișoară, Cu cosița gălbioară, Cu mijloc de tres-*

tioară. JARNÍK-BÎRSEANU, D. 101. ✦ Abdomen, burtă. *Cu nasurile prea rumene, cu mijlocurile prea umflate și cu rasele pătate de grăsimile mîncărilor.* SADOVEANU, Z. C. 181.

3. (Învechit) Mediu, ambianță. *Un artist, un scriitor... e influențat de mijlocul în care trăiește.* GHEREA, ST. CR. II 70.

4. Moment situat la aceeași depărtare de începutul și sfîrșitul unui fragment de timp; jumătate. *Mijlocul zilei.* ▭ *Cînd la mijloc de cale, S-a iscat un vînt, Din fund de pămînt.* SEVASTOS, N. 136. ✧ (Învechit) *Veacul* (sau *vîrsta*) *de mijloc* = evul mediu. *Clasicismul antic și romantic din veacul de mijloc* [titlu]. GHEREA, ST. CR. II 106. *O pompă solemnă, ce aducea aminte de turnerile cavalerilor vrîstei de mijloc.* NEGRUZZI, S. I 36. ✧ Loc. adv. **La mijloc** = între două momente; între timp, de atunci. *Nu trece mult la mijloc, iaca se pomenește Ivan cu un car plin de palce.* CREANGĂ, P. 305. *Sînt ani la mijloc și-ncă mulți vor trece Din ceasul sfînt în care ne-ntîlnirăm.* EMINESCU, O. I 120. *Au trecut cîteva zile la mijloc fără a le istorisi ceva.* DRĂGHICI, R. 111. **De la mijloc** = de la jumătate; din interior. ✧ Loc. prep. **În mijlocul...** = în toiul..., în puterea... *Ne aflăm în mijlocul iernii.* STANCU, D. 307. ✦ Miezul unei acțiuni, narațiuni etc. *Ei, acu ai înțeles? zise George oprindu-se în mijlocul cîntecului.* REBREANU, I. 21. *Vrei să-ți spui un basm, s-adormi mai bine? — Spune... — Ei! începutul nu-i nimica; să vezi dumneata mijlocul și sfîrșitul.* CARAGIALE, P. 56.

5. (În loc. adj.) **De mijloc** = mijlociu, potrivit, mediocru. *Era un om de mijloc, pe chipul căruia citeai numai blîndețe.* I. BOTEZ, ȘC. 158. *Anul... va fi de mijloc.* ȘEZ. II 197. ✧ Expr. **Cale** (sau **drum**) **de mijloc** = soluție intermediară, între două extreme. *Cînd îi alb, spun alb, și la negru, spun negru... ori, ori! Că drum de mijloc nu există.* DAVIDOGLU, M. 83.

II. 1. Procedeu, mod de acțiune, metodă; chip, fel; instrument (2). *Rolul limbii este de a servi ca mijloc de comunicare între oameni.* GRAUR, S. L. 11. *Arta înseamnă... fond și formă, conținut și mijloace, teme și procedee.* VIANU, S. 147. *Căci aceloraș mijloace Se supun cîte există, Și de mii de ani încoace Lumea-i veselă și tristă.* EMINESCU, O. I 196. *O supărare de care căuta vreun mijloc a scăpa!* NEGRUZZI, S. I 49. ✦ Posibilitate, putință. *Dar cu slabele-ți mijloace faptele-ți sînt de mirare.* ALEXANDRESCU, P. 134.

2. (Concretizat, la pl.) Avere, stare; bani, fonduri, resurse. *Pe la anul 1846 Bălcescu, procurîndu-și mijloace bănești din familie, a pornit în străinătate.* GHICA, S. 698. *Înțeleg că nu vrei, dar dacă nu-s mijloace, ce să facem? Trebuie răbdare, fata mea!* ALECSANDRI, T. I 279.

3. (La pl.) Unealtă, instrument, utilaj. *Gospodăria agricolă colectivă își organizează munca după plan, folosește pe scară largă mijloacele mecanizate și metodele științei agricole înaintate.* STAT. GOSP. AGR. 3. *Omul de azi, mai luminat și mai înțelegător, trebuie să-și cultive pămîntul mai bine, cu mijloace tehnice.* SADOVEANU, E. 26. ✧ *Mijloace de muncă* = lucrurile cu ajutorul cărora omul acționează asupra obiectului muncii lui și îl modifică: uneltele de producție, precum și pămîntul, clădirile destinate producției, drumurile, canalurile, depozitele etc. *Mijloacele de muncă indică nu numai gradul de dezvoltare a forței de muncă omenești, dar și raporturile sociale în care se lucrează.* MARX, C. I 187. *Mijloace de producție* = totalitatea uneltelor de producție, împreună cu solul, subsolul, mijloacele de comunicație etc., necesare pentru a obține bunuri materiale. *După cucerirea întregii puteri politice de către clasa muncitoare și după naționalizarea principalelor mijloace de producție, partidul nostru, mobilizînd masele largi de oameni ai muncii, a trecut la construirea socialismului.* LUPTA DE CLASĂ, 1952, nr. 6, 57.

— Accentuat și: *mijlóc.* — Variantă: **miéjloc** (BUDAI-DELEANU, Ț. 245) s. n.

MIJLOCÁȘ, -Ă, *mijlocași, -e,* adj. **1.** (În expr.) *Țăran mijlocaș* = țăran muncitor care posedă pămînt și alte mijloace de producție în cantitate suficientă pentru a-i asigura existența fără a exploata munca altora și care prin interesul lui de om al muncii devine un aliat firesc al clasei muncitoare. *Marele Lenin ne învață că o însemnătate hotărîtoare pentru întărirea alianței clasei muncitoare are înfăptuirea unei politici de înțelegere și alianță trainică cu țăranul mijlocaș.* LUPTA DE CLASĂ, 1954, nr. 3, 35. *Țărănimea mijlocașă* = pătură a țărănimii alcătuită din țărani mijlocași.

2. (În expr., mai ales substantivat) *Jucător mijlocaș* = jucător dintr-o echipă de fotbal, rugbi, hochei sau oină, care are sarcina să facă legătura între liniile de atac și apărare. *Cal mijlocaș* = cal înhămat la un vehicul între alți doi cai.

MIJLOCÉL, *mijlocele,* s. n. Diminutiv al lui mijloc (I 2). *Nimeni nu m-a strîns în brață, Mijlocelul meu frîngîndu-l.* COȘBUC, P. I 239. *Că ți-aș prinde mijlocelul, Cum apucă lupul mielul.* HODOȘ, P. P. 170. *Lado, Lado, nu mai plînge, Mijlocelul nu-ți mai frînge.* ALECSANDRI, P. P. 383. ✧ Fig. *Și-n cea dulce legănare Iarba-și curmă mijlocelul.* CERNA, P. 141.

MIJLOCÍ, *mijlocesc,* vb. IV. Tranz. A interveni, a stărui (pe lîngă cineva în favoarea cuiva) pentru a obține ceva. V. intermedia. *Tudoran... mijlocise ca răzeșul Oartă să fie deodată dăruit cu hîrtii de boierie.* SADOVEANU, P. 223. *Arhiepiscopul... mijloci a se trămite împotriva acestei țări armate numeroase.* ODOBESCU, S. I 4. *Mă rog că dacă spatariul Alecsandri are să vie cu adevărat în Franția, apoi mijlocește ca trecînd prin Liunevil să mă ia și pre mine la Paris.* KOGĂLNICEANU, S. 65. ✦ A pune la cale, a înlesni. *Ar trebui însă ca să mijlocești a avea un căpitălaș, de care vom avea trebuință în alte ocazii.* GHICA, A. 303. *Deputații erau porunciți de Tomșa ca, neputînd înturna pre Lăpușneanul din cale, să-și urmeze drumul la Constantinopol, unde prin jalobe și dare de bani, să mijlocească mazilia lui.* NEGRUZZI, S. I 142. *Văzduhul curat dintr-acea zi... i-au mijlocit îndreptarea sănătății.* DRĂGHICI, R. 139.

MIJLOCÍRE, *mijlociri,* s. f. Acțiunea de a mijloci; intervenție, intermediu; demers. *N-am nevoie de mijlocirea d-tale pentru a afla ce doresc oamenii mei!* REBREANU, R. I 296. *Se rugară de dînsa ca să intre ea la împăratul, cu mijlocire de iertare.* ISPIRESCU, L. 120. *Prin mijlocirea fetei el află multe.* POPESCU, B. III 81.

MIJLOCITÓR, -OÁRE, *mijlocitori, -oare,* s. m. și f. Persoană care mijlocește; intermediar. *Mă fac mijlocitor între voi și proprietari, și voi insista ca să vi se facă drepțate și condiții mai blînde.* DUMITRIU, N. 31.

MIJLOCÍU, -ÍE, *mijlocii,* adj. **1.** De mijloc, la mijloc. ✧ *Deget mijlociu* = degetul care se află între arătător și inelar. ✦ Între două extreme; potrivit. *Statură mijlocie.* ✦ (Despre oameni) De înălțime potrivită. *Era un bărbat mijlociu.* SADOVEANU, O. I 461.

2. Care este al doilea născut dintre trei frați, care se află ca vîrstă între cel mai mare și cel mai mic dintre trei. *Ceru și fata cea mijlocie să se ducă și dînsa.* ISPIRESCU, L. 14. *Acolo locuiește zmeul cel mijlociu .. cu mult mai puternic ca cel mare, dar nu atîta cît cel mic.* POPESCU, B. II 118. *Iedul cel mare și cu cel mijlociu dau prin băț de obraznici ce erau.* CREANGĂ, P. 19.

MIJOÁRCA s. f. art. (Mold., numai în expr.) **De-a mijoarca** = de-a mija. *Ne jucam noi băieții de-a mijoarca.* CREANGĂ, A. 33.

MIL, *miluri,* s. n. (Învechit) Blană de oaie. *Călugări .. cu cîte două blane de miluri și de samururi îmbrăcați.* GOLESCU, Î. 37.

MILANÉZ, *milaneze,* s. n. Tricou (de mătase) cu împletitură de jerseu, folosit de obicei pentru confecționarea unor obiecte de lenjerie.

MILARÉT s. n. (Regional) Cantitate sau număr mare. *Aveau milaret de vite.* ȘEZ. XVIII 54.

MÍLĂ[1], *mile,* s. f. (Rar la pl.) **1.** Sentiment de compătimire pe care îl deșteaptă suferința sau nenorocirea cuiva. V. îndurare. *Tu care nu cunoști pe lume nici mila, nici iubirea, dispari.* ALECSANDRI, T. I 437. *Suferința îndelungată împietrește inima omului și ucide mila.* RUSSO, O. 27. *Fugit-am, mîndro, de tine, De trei luni și de trei zile, Să găsesc pace și mile, Că tu rău m-ai fărmecat.* ALECSANDRI, P. P. 306. ◇ Loc. adj. și adv. **Fără (de) milă** = (în mod) nemilos, crud. *Sînt de toți ai mei uitată Și de rude fără milă În pustiuri lepădată.* ALECSANDRI, P. I 15. *Fără milă m-aș junghea.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 54. ◇ Loc. adv. **Cu milă** = cu compătimire, compătimitor. *Costea gîndi cu milă: «Nu are curaj să discute».* C. PETRESCU, C. V. 94. *Nu uita, Făt-Frumos, că pe cît vei fi tu departe, eu oi tot plînge. El se uită cu milă la ea.* EMINESCU, N. 13. ◇ Loc. conj. **De milă să nu, ..** = de teamă ca nu cumva să... *Nu cuteza să calce... pe velințele cele de mare preț... de milă să nu le strice.* ISPIRESCU, L. 38. ◇ Expr. (Popular) **Fără milă de păcat** = fără teamă de a greși. *Am putea zice, fără milă de păcat, că era cel mai bun meșter între megieși.* ISPIRESCU, la TDRG. **De milă** = din compătimire. *Începu a se boci, de ți se rupea rărunchii de milă.* ISPIRESCU, L. 30. *Eu o iubesc acum mai mult de milă.* NEGRUZZI, S. I 47. (Fig.) *Și frunzele cad de milă.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 184. **De mila cuiva** = din compătimire față de cineva; de jalea cuiva. *Grăbit poporul cruci făcea De mila ei, și sta-ngrozit.* COȘBUC, P. I 150. *Au venit la dînsa o mulțime de vulturi, numai de mila ei și au întrebat-o de ce tînguiește.* SBIERA, P. 212. **De silă, de milă** sau **de milă, de silă** = vrînd, nevrînd; de voie, de nevoie. *De silă, de milă, fu nevoit a mai aștepta încă un an.* ISPIRESCU, L. 82. **A-i fi milă de cineva** = a fi cuprins de compătimire, a compătimi pe cineva. *Mi-e milă de mama și nu pot să-i spun nici un cuvînt.* SAHIA, N. 51. *Fie-ți milă de două suflete nevinovate.* CREANGĂ, P. 100. *D-tale ți-e milă de mine.* NEGRUZZI, S. I 52. *Milă mi-e de tine, dar de mine mi se rupe inima,* se spune în glumă pentru a arăta că fiecare ține mai mult la el decît la altul. **A i se face milă de...** = a fi cuprins de compătimire. *Mi s-a făcut milă de el și mi-am schimbat vorba.* GALACTION, O. I 88. *Făcîndu-i-se milă de această nenorocită și struncinată ființă a strigat și sfînta Dumineacă o dată din răsputeri și îndată i s-au adunat toate vietățile.* CREANGĂ, P. 92. **A avea milă de...** = a cruța pe cineva, a manifesta grijă față de... *Nu avea milă de om nici cît de un cîne.* CREANGĂ, P. 247. **A simți** sau **a prinde milă (față de cineva** sau **pentru cineva)** = a se simți înduioșat de suferința cuiva. [Omul] *simte milă și pe alții miluiește.* CONACHI, P. 288. **A-i face cuiva milă** sau **a provoca mila cuiva** = a trezi în cineva sentimentul milei, a-l înduioșa. **(Ți-e) mai mare mila!** se zice despre cineva care se află într-o stare demnă de compătimit. *Gemea copila... Și-apoi plîngea, mai mare mila.* COȘBUC, P. I 125. ◇ (Cu privire la o ființă sau la un obiect) *Dar mi-i milă de obraz, Că rămîne fript și ars.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 102. *Cine nu cruță paraua, nici de galbeni nu-i e milă,* se zice despre omul risipitor.

2. (Concretizat) Pomană, milostenie, binefacere. *Bătrîna... își trimise copilul chiar la împăratul, ca să ceară ceva milă de la dînsul.* BÓTA, P. 42. *Dăruiește-mi viața Păsărilă, că te-oi dărui și eu cu milă și cu daruri împărătești.* CREANGĂ, P. 268. *Dacă Luminărică ar fi strîns toți banii cîți a împărțit mile... ar fi fost bogat.* NEGRUZZI, S. I 253. ◇ Expr. **A cere milă** = a cerși. *Îi învață baba să-și ia pălăriile din cap... cînd va cere ea milă.* RETEGANUL, P. II 38. *Și s-a pus Mărcuț în silă Să ceară mereu la milă.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 486. (Popular) **A-și face milă** (de cineva) = a da (cuiva) pomană, a ajuta, a face milostenie. *Să vii, bade, și la mine, Ca să-mi fac milă de tine Cu-o cojiță de mălai.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 260.

3. Stare jalnică, vrednică de plîns, în care se află cineva; mizerie. V. nenorocire. *Se făcu un rîs de mila lor în toată nunta.* ISPIRESCU, L. 40. *Harap-Alb* [era] *înduioșat de mila bietelor păsări.* CREANGĂ, P. 246. ◇ (Poetic) *Cel bogat e surd la plînsul milei și nenorocirii.* DEMETRESCU, O. 38. ✦ Tristețe, melancolie, jale. *A răspuns femeia, ridicînd spre noi mila ochilor ei castanii. Las' că nici nu-s povești; is dureri ale vieții mele.* SADOVEANU, N. F. 69. ◇ Loc. adv. **Cu milă** = astfel încît îți provoacă milă (1); cu jale, dureros. *Trage-o cătană să moară Și-așa trage de cu milă, Că moare-n țară străină.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 319. *Puica mea plînge cu milă.* TEODORESCU, P. P. 325. ◇ Expr. **A-i plînge cuiva de milă** = a-i părea foarte rău de suferința cuiva. [Lupul] *a găsit iezii singuri, i-a ucis și i-a crămpoțit, de le-am plîns de milă.* CREANGĂ, P. 30.

4. Bunăvoință, bunătate, îngăduință, indulgență. V. dragoste, iubire. *Pe slugile cele bune să le răsplătească c-o vorbă de milă — căci la bani și straie se știa că doamna Anastasia e zgîrcită.* SADOVEANU, Z. C. 215. *Orișiunde te-i duce, să fii supusă, blajină și harnică; căci la casa mea tot ai dus-o cum ai dus-o, c-a mai fost și mila părintească la mijloc!* CREANGĂ, P. 286. *Că mila de la părinți Anevoi-o s-o mai uiți.* TEODORESCU, P. P. 270. ◇ Expr. (Popular) **A nu avea** sau **a nu afla milă** (undeva) = a nu găsi bunăvoință (undeva). *Străinu-s ca pasărea, N-am milă nicăierea.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 207. ✦ (În credințele religioase) Bunăvoință și ajutor pe care dumnezeu îl acordă omului; grație, îndurare divină. *Peste cîte multe ți-a dat mila cea bogată, Nimic n-ai.* CONACHI, P. 264. ◇ Expr. **Unde** (sau **pe ce**) **pune el mîna, pune și dumnezeu mila,** se spune despre acela căruia îi merg toate din plin. *Pe ce punea mîna, punea și dumnezeu mila.* ISPIRESCU, L. 209. (Formulă întrebuințată mai ales în limbajul bisericesc) **Dumnezeu** (sau **domnul**) **să-și facă milă** (de cineva sau cu cineva) = dumnezeu să se îndure (de cineva). **Dumnezeu cu mila** = (apoi) ce-o da dumnezeu. (Mai ales formulă cu care încep actele emanate de la domnii țărilor românești) **Prin** (**cu** sau **din**) **mila lui dumnezeu** = de la dumnezeu. **Mila domnului!** = slavă domnului! v. slavă. *Mîncarea cam pe sponci, dar apa, mila domnului.* CREANGĂ, A. 197. *Mila domnului, ne aflăm bine.* TEODORESCU, P. P. 172.

MÍLĂ[2], *mile,* s. f. Unitate de măsură pentru lungimi, a cărei mărime diferă de la o țară la alta. ◇ *Milă (engleză)* = unitate de măsură pentru lungimi, folosită în Anglia și în Statele Unite ale Americii, egală cu 1609,3 m. *Milă marină internațională* = unitate de măsură pentru lungimi, adoptată de toate statele, egală în practică cu 1852 m. *Milă geografică* = unitate de măsură pentru lungimi, egală cu 7420 m. *Milă austriacă* = unitate de măsură pentru lungimi, folosită în trecut și în Transilvania, egală cu 7585,9 m. *Milă pătrată (austriacă)* = unitate de măsură pentru suprafețe, folosită în trecut și în Transilvania, egală cu 57,55 ha. *Ducatul de Nassau... numără treizeci și opt mile pătrate.* NEGRUZZI, S. I 325. ✦ (Învechit și popular; adesea determinat prin «de loc» sau «de pămînt») Unitate de măsură de mărime neprecizată. V. leghe. *Ia buzduganul din eui și-l zvîrle înapoi de șase mile de loc.* CREANGĂ, O. A. 278. *Zvîrle buzduganul de trei mile de loc.* ȘEZ. II 52. *Ș-încă-o milă de mergea, Ciobănașul ce-i zicea?* TEODORESCU, P. P. 507.

MILCUÍ, *milcuiesc,* vb. IV. Refl. (Regional) A se ruga (de cineva) cu umilință, a cere cu stăruință, a implora milă, a se milogi. *Am îmblat, am alergat, M-am*

milcuit, m-am rugat... Nici că-n seamă m-au băgat. ALECSANDRI, P. P. 285.

MILDUÍ, *milduiesc,* vb. IV. Tranz. (Regional) A bate uşor (în glumă), a atinge pe cineva cu ceva. [Mirele] *de-i blajin şi molcom numai o milduieşte* [pe mireasă] *cu harapnicul.* SEVASTOS, N. 202.

MILENÁR, -Ă, *milenari, -e,* adj. Care există de un mileniu; care durează de un mileniu; p. ext. de mii de ani. *Aţi văzut... Una din cele 7 minuni, milenarul zid chinezesc.* BOUREANU, S. P. 10. *Era o formă a luptei milenare pentru pîine, într-un ţinut secetos.* CAMIL PETRESCU, N. 89.

MILÉNIU, *milenii,* s. n. Perioadă de timp de o mie de ani, p. ext. de mii de ani. *În codrul acesta vrăjit, Stejarii-s de două milenii.* BENIUC, V. 85.

MILIAMPÉR, *miliamperi,* s. m. Unitate subdivizionară de măsură a intensităţii curentului electric, egală cu a mia parte dintr-un amper.

MILIAMPERMÉTRU, *miliampermetre,* s. n. Instrument de măsură pentru intensităţile mici ale curentului electric.

MILIÁN, *miliani,* s. m. (Regional) Om înalt şi corpolent. V. namilă. *Peste vro doi ani, el era cogemite milian.* ŞEZ. II 201.

MILIAR, -A, *miliari, -e,* adj. (Despre o piatră, un stîlp de pe marginea drumurilor) Care marchează distanţa de o mie de metri de-a lungul unei şosele, al unei linii ferate etc. *Ajunşi cam la a şasea ţiatră miliară, deterăm peste un cort.* D. ZAMFIRESCU, la CADE. *Movilele erau dar semnele căii, semne aşezate acolo de mii de ani... Ele au fost şi sînt încă... stîlpii miliari ai drumurilor.* ODOBESCU, S. II 271. ✦ (Substantivat, la pl.) Pietre aşezate din kilometru în kilometru la marginea şoselelor şi a drumurilor mari, spre a marca distanţele.

MILIÁRD, *miliarde,* num. card. Număr egal cu o mie de milioane (v. bilion); p. ext. număr foarte mare. *Miliardele de candele licăreau tremurînd în adîncuri.* BART, E. 251.

MILIARDÁR, -Ă, *miliardari, -e,* s. m. şi f. Persoană care posedă o avere evaluată în miliarde (de lei, de dolari etc.).

MILIGRÁM, *miligrame,* s. n. Unitate subdivizionară de măsură a greutăţii, reprezentînd a mia parte dintr-un gram.

MILILÍTRU, *mililitri,* s. m. Unitate de măsură subdivizionară de capacitate, reprezentînd a mia parte dintr-un litru.

MILIMÉTRIC, -Ă, *milimetrici, -e,* adj. De mărimea unui milimetru; p. ext. foarte mic. ✧ *Hîrtie milimetrică* = hîrtie liniată orizontal şi vertical din milimetru în milimetru, întrebuinţată la desene tehnice, la lucrări topografice şi la executarea graficelor.

MILIMÉTRU, *milimetri,* s. m. Unitate de măsură subdivizionară de lungime, reprezentînd a mia parte dintr-un metru. *Un centimetru are 10 milimetri.*
— Pl. şi: (n.) *milimetre* (CARAGIALE, O. VII 126).

MILIÓN, *milioane,* num. card. Număr egal cu o mie de mii. *Ce spectacol măreţ!... Patru milioane de deputaţi la un loc, cerînd cuvîntul!* ALECSANDRI, T. I 232. *O aristocraţie ignorantă, sprijinită de Poartă şi de cler... ţine în lanţuri un popor de mai mult de două milioane de oameni.* KOGĂLNICEANU, S. A. 74. ✧ (Adjectival, f.; cu valoare de numeral ordinal) *Milimetrul pătrat este a milioana parte dintr-un metru pătrat.* ✧ (Fără complinire, exprimă adesea valori băneşti) *Acele milioane, ce în grămezi luxoase Sînt strînse la bogatul, pe cel sărac apasă.* EMINESCU, O. I 59. *Nu mi-aş vinde secretul p-un milion.* NEGRUZZI, S. III 232.
— Pronunţat: *-li-on.*

MILIONÁR, -Ă, *milionari, -e,* s. m. şi f. Persoană care posedă o avere evaluată în milioane (de lei, de dolari etc.). *Băiatul domnului Iordan Hagi-Iordan, milionarul şi directorul societăţii «Petrolul»...* C. PETRESCU, C. V. 97. ✧ (Adjectival) *Colhoz milionar.*

MILIONÍME, *milionimi,* s. f. Număr care este egal cu a milioana parte dintr-un întreg; a milioana parte dintr-un întreg.

MILIONÍST, -Ă, *milionişti, -ste,* s. m. şi f. (Învechit şi arhaizant) Milionar. *Milionistul poate să ajungă ca mine, iar eu nu pot să ajung ca el.* PAS, L. I 137. *Sînt milionişti ca şi mine.* GORJAN, H. IV 12.

MILITÁ, *militez,* vb. I. Intranz. A dezvolta o activitate intensă, a lupta (sprijinind sau combătînd un principiu, o tendinţă, o acţiune etc.). V. activa. *Nicolaie Bălcescu a fost unul dintre luptătorii progresişti de acum un veac, care au militat pentru independenţa şi pentru unirea Principatelor dunărene.* SADOVEANU, E. 49.

MILITÁNT, -Ă, *militanţi, -te,* adj. Care militează, care luptă intens pentru un principiu, o cauză etc. *Un Nicolaie Bălcescu, un Alecu Russo, oricît de deosebite ar fi temperamentele lor individuale, coincid prin acea tendinţă activă, practică şi militantă a scrisului lor.* VIANU, A. P. 23. ✦ (Substantivat) Luptător, combatant. [Alecsandri] *a fost un militant neobosit, luptînd cu însufleţire în toate domeniile progresului.* SADOVEANU, E. 58.

MILITÁR [1], *militari,* s. m. (În opoziţie cu civil) Persoană care face parte din cadrele armatei sau care îşi face stagiul militar (indiferent de grad). V. ostaş, oştean. *Drept să vă spun, ca vechi militar care am făcut campania cu ruşii în tinereţe, îi admir.* SADOVEANU, M. C. 92. *Frumos, domnule maior, foarte frumos. Ce fel de cavaler eşti dumneata? Ce fel de militar eşti dumneata?* SEBASTIAN, T. 38. *Frunză verde de stejar, M-a dat satul militar.* TEODORESCU, P. P. 300.

MILITÁR [2], **-Ă,** *militari, -e,* adj. 1. Care ţine de armată; al armatei, ostăşesc. *În clipa supremă a despărţirii, la vasele militare n-au loc acele scene de îmbrăţişări, lacrime, strigăte şi gălăgie, care se petrec la plecarea vaselor de pasageri.* BART, E. 234. *Fiinţa funcţionarilor civili şi militari... da acestei privelişti o pompă solemnă.* NEGRUZZI, S. I 36. *Constantin Mavrocordat, la 1739, desfiinţă de tot vechea organizare militară a ţării.* BĂLCESCU, O. I 32. ✧ *Serviciu militar* = stagiu obligatoriu în armată pentru toţi cetăţenii valizi. *Tren militar* = tren care transportă trupe şi materiale. *Trenul militar e-aici de două zile.* VINTILĂ, O. 11. ✦ Care se bazează pe armată. *Ofensivă militară.*
2. Privitor la război, de război; războinic. [Al. Donici] *s-a dus la Petersburg şi a intrat în corpul de cadeţi. Însă avea el oare vocaţiune pentru arta militară?* NEGRUZZI, S. I 332.

MILITARÍSM s. n. Politică reacţionară agresivă, caracterizată prin intensificarea înarmării, cu scopul de a pregăti războaie imperialiste şi de a aservi din punct de vedere politic şi economic noi state şi teritorii.

MILITARÍST, -Ă, *militarişti, -ste,* adj. Partizan al militarismului; propriu militarismului sau făcut în spiritul militarismului; războinic. *Spui că ai tras numai fiindcă aşa ţi-a dictat educaţia militaristă.* C. PETRESCU, Î. II 112.

MILITARIZÁ, *militarizez*, vb. I. Tranz. A organiza militărește, a imprima (unei țări, unei ramuri a economiei naționale, unei instituții etc.) un caracter militar; a subordona scopurilor militarismului, a adapta la scopurile războiului.

MILITARIZÁRE s. f. Acțiunea de a militariza; introducerea formelor și metodelor organizării militare (într-un sector sau în întregul domeniu al vieții sociale). *Orașul, din cauza militarizării... trăiește în casele cu aspect de vile, în grădini, în centrul plin de prăvălii, o viață deosebită.* CAMIL PETRESCU, U. N. 418.

MILITĂRÉSC, -EÁSCĂ, *militărești*, adj. De militar; ostășesc, militar[2]. *Comandantul-șef al oștirii și-a sfîrșit tocmai trebile militărești.* MACEDONSKI, O. III 39. *Slujba militărească are mai multe neplăceri decît mulțămiri.* NEGRUZZI, S. I 39.

MILITĂRÉȘTE adv. Ca militarii; ostășește, soldățește. *Un tînăr îmbrăcat militărește, înalt, frumos, cu o figură aproape copilărească.* BART, S. M. 24. *Satele din ținutul Năsăudului... au fost organizate militărește, ca sate de grăniceri.* GHEREA, ST. CR. III 312.

MILITĂRÍE s. f. Serviciul militar, viața de militar; armată, cătănie, ostășie. *Feciorul dascălului Andrei... face slujba milităriei la Piatra.* SADOVEANU, B. 17. ◇ Expr. **A lua** (pe cineva) **la militărie** = a încadra pe cineva, la recrutare, în categoria celor apți pentru serviciul militar. *Am recrutat anul trecut și nu m-au luat la militărie.* STANCU, D. 368. **A-și face milităria** = a-și face stagiul militar. (Familiar) **A face militărie** (cu cineva) = a acționa în mod sever, a se purta aspru cu cineva.

MILITĂRÓS, -OÁSĂ, *milităroși, -oase*, adj. (Despre oameni și manifestările lor) De militar, milităresc; p. ext. aspru, rigid. *Maiorul, deși de felul lui foarte milităros, nu mai ține socoteală de nimic, nu mai respectă nici pe superiori.* CAMIL PETRESCU, O. II 240. ◇ (Substantivat) *A strigat, vrînd să facă pe militărosul.* PAS, Z. III 12.

MILIȚIÁN, -Ă, *milițieni, -e*, s. m. și f. **1.** Persoană care este în serviciul miliției (1), însărcinată cu paza ordinii și a securității publice. *La intersecțiile străzilor, milițianul dirijează circulația.* ▭ *Noi acum trebuie să ajutăm pe milițian să-l afle pe vinovat.* DUMITRIU, N. 167.

2. Soldat din miliție (2). *Încotro, domnule locotenent? întrebă un milițian.* CAMILAR, N. II 341. *Mult mai de lipsă ar fi fost companiilor care atacase fortul despre apus o întărire de vreo trei-patru sute de milițieni.* ODOBESCU, S. III 596.

— Pronunțat: *-ți-an.*

MILÍȚIE s. f. **1.** Instituție avînd drept scop menținerea ordinii și a securității publice, apărarea proprietății socialiste, precum și a bunurilor și libertăților cetățenilor. *Circumscripție de miliție.* ▭ *La postul de miliție nu-l găsiră pe șef, care era plecat în alt sat.* DUMITRIU, N. 153.

2. (În vechea organizare militară) Armata nepermanentă sau de rezervă și unele corpuri speciale de armată (jandarmeria); (în organizarea militară a regimului trecut) stadiul ultim al serviciului militar (după «activitate» și «rezervă»). *Instituțiile cărora se cuvine numirea de miliție la noi, sînt: jandarmii și cordonașii cu potecași.* BĂLCESCU, O. I 36. ✦ (Popular) Serviciu militar, armată. *E un flăcăiandru care o să tragă sorți la anul și pe care, se înțelege, o să mi-l mănînce fript miliția.* GALACTION, O. I 65. *Nu mai plînge, Florico. Că vremea o să treacă repede. N-o să mor doar în miliție.* BUJOR, S. 38. *Cînd scăpai din miliție Eram beat de bucurie.* ȘEZ. V 89.

MILIȚIONÉR, *miliționeri*, s. m. (Neobișnuit) Milițian (1). *A venit și miliționerul (sergentul de stradă).* SAHIA, U.R.S.S. 63.

MILIVÓLT, *milivolți*, s. m. Unitate subdivizionară de măsură a tensiunii electrice și electromotoare, egală cu a mia parte dintr-un volt.

MILIVOLTMÉTRU, *milivoltmetre*, s. n. Instrument de măsură pentru tensiuni electrice foarte joase, de ordinul milivoltului.

MILÓG, -OÁGĂ, *milogi, -oage*, s. m. și f. Cerșetor. *Pe la porți domnești n-am fost milog.* BENIUC, V. 10. *Stăteați tustrei ca niște mogildețe... «Ca niște milogi», l-ai auzit pe tata mîrîind.* PAS, Z. I 177. *Cu trunchiul zgîrcit... cu aeru-i de milog stăruitor, acest copac stîrni mînia cerului.* GALACTION, O. I 79.

MILOGEÁLĂ, *milogeli*, s. f. Faptul de a se milogi; cerșire. *Sfiicioasă, înghinînd o milogeală fără vorbe... ea-și întindea talerul pe la toate mesele.* VLAHUȚĂ, O. A. 135.

MILOGÍ, *milogesc*, vb. IV. Refl. A se ruga de cineva cu stăruință spre a obține ceva; a cere de pomană, a cerși. [Țăranii] *sînt siliți să cerșească pur și simplu... să se milogească pentru porumb.* REBREANU, R. I 223. *O fetiță, c-un paneraș de flori, se tot milogește pe lîngă noi, c-un aer de sfîșietoare mizerie.* VLAHUȚĂ, O. A. 442. *Cînd vedea drumeț... lăsa baba covrigul din gură, întindea dreapta și se milogea tînguios numai din vîrful limbii.* CARAGIALE, O. III 51. ◇ Tranz. (Neobișnuit) *Milogea sprijinul unui om și pe omul acela nu-l socotea vrednic de stimă.* C. PETRESCU, C. V. 62.

MILOGÎT, -Ă, *milogiți, -te*, adj. (Mai ales despre voce, grai) Plîngător, plîngăreț. *Zmeul se apropie... cu grai milogit.* ISPIRESCU, L. 126.

MILÓS, -OÁSĂ, *miloși, -oase*, adj. Plin de milă, sensibil (1) față de nenorocirile altuia; compătimitor, milostiv. V. îndurător. *Îmi face rău, nepoată, s-aud guițînd* [porcul]... *c-așa sînt eu... milos.* DELAVRANCEA, H. T. 16. *Ca om milos ce era zise: scobori, babă, de te-ncălzește.* RETEGANUL, P. IV 51. *Și cu inimă miloasă... un om... fuse cîrmaciul.* CONACHI, P. 300. ◇ Fig. *Ochii ei painjeniți de lacrîmi se îndreptară spre el... adînci, miloși.* EMINESCU, N. 76. ✦ Care dă milă (2); binefăcător, darnic. (Fig.) *Cine-i mai milos pe lume?* (Somnul). SBIERA, P. 320. ✦ (Adverbial) Jalnic, trist, stîrnind compătimire. *O fată de-mpărat, cerînd Un loc de mas, sărmana, Și se ruga milos de blînd.* COȘBUC, P. I 66.

MILOSÎRDIE s. f. (Învechit și arhaizant) Milă, îndurare. *Mulțămesc... dimineața și sara pentru milosîrdia sa.* SADOVEANU, F. J. 489.

MILOSTÉNIE, *milostenii*, s. f. **1.** Binefacere, pomană, milă (2). *Făcu milostenie ologului din ușa bisericii.* DUMITRIU, B. F. 138. *Am pățit și noi ca un cerșitori, care ședea pe comoară și cerea milostenie.* CREANGĂ, P. 134. ✦ Danie făcută unei mănăstiri, unei biserici etc. *Maicele din schit primeau din cînd în cînd milostenii.* GALACTION, O. I 315.

2. (Învechit) Milă (1), altruism. *Puterea milosteniei și inima ta cea bună te ajută.* CREANGĂ, P. 214.

MILOSTÍV, -Ă, *milostivi, -e*, adj. Plin de milă (1), milos, îndurător; p. ext. bun, blînd. *Milostiv te crede lumea, dar nu eu, căci te ghicesc.* DAVILA, V. V. 178. *Ostașul acesta e un om bun la inimă și milostiv.* CREANGĂ, P. 298. *Aleargă la Trifan, Că este foarte blînd și milostiv țăran.* DONICI, F. 52. ✦ Binevoitor, îngăduitor, iertător. *Cucoana e țîfnoasă și îndrăcită cum nu se mai poate, dar conul Grigoriță, cum îl știți, drept și milostiv.* REBREANU, R. I 239. *Milostive dumnezeu, Nu mă bate așa rău.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 430. ✦ Binefăcător, darnic. *Na-ți împrumutul înapoi, căci noi nu avem trebuință de bani. Ia, numai am vrut să dovedesc lui Petre, cît ești tu de milostiv.* CREANGĂ, P. 300. ◇ Fig. *Blînd tainele vi le desface Din*

sînu-i milostiva glie, Căci toată floarea vă cunoaşte Şi toată frunza ei vă ştie. GOGA, P. 9.

MILOSTÍVĂ, *milostive,* s. f. (Bot.) Veninariţă. *Iată mintă, săbiuţă... sălvie, milostivă.* NEGRUZZI, S. I 97.

MILOSTIVÍ, *milostivesc,* vb. IV. Refl. (Popular; adesea urmat de determinări introduse prin prep. «de», «spre», «asupra» sau «cu») A se arăta milostiv (1), a i se face milă (de cineva); a se îndura. *Oşteanul se milostivi de dînsa ş-o învoi să iasă la lumina lunii.* SADOVEANU, O. VIII 230. *Dumnezeu să se milostivească cu ea şi să-i dăruiască un copil.* ŞEZ. II 200. *De-mpărat a se ruga, Ca să se milostivească Şi roaba să-i dăruiască.* TEODORESCU, P. P. 117. ◇ Tranz. fact. (Rar) *Chinurile ce am tras mă milostivesc spre ale tale.* NEGRUZZI, S. III 387. ✦ A da de pomană, a milui.

MILOSTIVÍRE s. f. Faptul de a se milostivi şi rezultatul lui.

1. Milă (1), compătimire, îndurare; înduioşare, bunăvoinţă. *Eu cunosc prea bine pe domnul meu şi ştiu care va fi milostivirea lui... M-am spăriat de o pedeapsă mai cumplită.* SADOVEANU, Z. C. 165. ◇ Loc. adv. (Rar) **Fără milostivire** = fără milă, (în mod) nemilos. *Oh! Cum ne mărită fără milostivire!* NEGRUZZI, S. III 438.

2. Milă (2), binefacere, pomană, dar. *Te rog să faci o milostivire şi să-mi ierţi feciorul să nu meargă la oaste.* RETEGANUL, P. III 7. ✦ Calitatea de a fi milostiv; dărnicie, generozitate. *Vestit prin meleagurile aceste pentru bunătatea lui cea nepomenită şi milostivirea lui cea neauzită. Îl ştiu eu cît e de priitor şi de darnic.* CREANGĂ, P. 250.

MILUÍ, *miluiesc,* vb. IV. Tranz. 1. A dărui cuiva ceva din milă, a da cuiva pomană. *Nu numai că n-a miluit în viaţa lui pe nimeni, dar el lua... şi bucăţica de pîine din gura orfanului.* VLAHUŢĂ, O. A. 215. *Îi miluia cîte-o vecină bună cu cîte ceva.* RETEGANUL, P. I 42. *Eu sînt cerşitoriul pe care l-ai miluit colo la pod.* CREANGĂ, P. 300.

2. A se arăta milostiv faţă de cineva, a arăta milă cuiva; a se îndura de cineva. *Doamne, miluieşte şi iartă pre păcătoasa Calipso!* NEGRUZZI, S. I 220. ✦ (Rar) A solicita mila cuiva, a cere îndurarea cuiva. *Fata-ngălbinea Tot mai tare... mă-sa-n rugare Pe toţi sfinţii miluia.* COŞBUC, P. II 214.

— Prez. ind. şi: *mílui* (STANCU, D. 276).

MILUÍRE, *miluiri,* s. f. (Învechit) Acţiunea de a miluí (1) şi rezultatul ei; milă (2), pomană. *Darurile şi miluirile rînduite prin voinţa ctitorilor.* ODOBESCU, S. II 20.

MILUITÓR, -OÁRE, *miluitori, -oare,* adj. (Rar) Darnic.

MILÚŢĂ s. f. (Rar) Diminutiv al lui milă[1]. *Cine n-are mămucuţă, Nu mai ştie ce-i miluţă.* ŞEZ. XIX 116.

MIM, *mimi,* s. m. Actor de pantomimă.

MIMÁ, *mimez,* vb. I. Tranz. (Cu privire la o piesă de teatru, un rol etc.) A interpreta prin gesturi, ca un mim. (Fig.) *Femeile îl ascultă cu interes şi aprobă cu întrebări mirate, respectuos mimate, savanta expunere.* CAMIL PETRESCU, T. II 90. ✦ (Cu privire la gesturi, apucături etc.) A imita. *C-o uşurinţă uimitoare ştia să mimeze gesturile.* BART, E. 40.

MIMÁT, -Ă, *mimaţi, -te,* adj. Reprodus sau exprimat prin gesturi.

MIMETÍSM s. n. Însuşire pe care o au unele animale (de exemplu cameleonul) de a avea sau a-şi schimba culoarea după mediul în care se află sau de a lua forma unor obiecte din mediul înconjurător, pentru a se confunda cu acestea şi a nu fi recunoscute de duşmani.

MÍMIC, -Ă, *mimici, -e,* adj. Care se referă la mim sau la mimică; de mim. *Scenă mimică.*

MÍMICĂ s. f. Arta de a înfăţişa, de a exprima prin gesturi, dar mai ales prin mişcarea muşchilor feţei, sentimente şi idei; p. ext. expresie a feţei, mină[2]. *Richard, în timpul mimicei lui Danton, mai aşteaptă încă, nehotărît.* CAMIL PETRESCU, T. II 616. *Jucau un feli de horă... cu o mimică foarte vioaie.* CONTEMPORANUL, IV 140. *Impresarii noştri se făcură profesori de declamaţie şi de mimică.* NEGRUZZI, S. I 343.

MIMÓZĂ, *mimoze,* s. f. Nume dat mai multor specii de plante erbacee exotice din familia leguminoaselor, cu inflorescenţe bogate în flori mici şi dese, de culoare roz sau albă. *Aşa cum eşti tu, delicată ca o mimoză.* CAMIL PETRESCU, T. II 22. ◇ *Mimoză senzitivă* (rar, *simţitoare*) = plantă erbacee din America de Sud, dotată cu o mare sensibilitate, încît frunzele ei se strîng cînd sînt atinse *(Mimosa pudica). Ţară-n care Mimoza simţitoare ori lotusu-azuriu Sînt serbede vedenii.* MACEDONSKI, O. I 224.

MINÁ, *minez,* vb. I. Tranz. 1. A aşeza explozibile, mine[1] (2) undeva, cu scop defensiv. *Un pod despre care ştim că e minat.* CAMIL PETRESCU, U. N. 265.

2. Fig. A distruge (puţin cîte puţin). V. submina. *Lupta plină de grele sacrificii a acestor popoare* [din colonii] *mineazâ temeliile imperialismului.* CONTEMPORANUL, S. II, 1949, nr. 156, 10/2.

MINARÉ[1] s. f. v. **minaret.**

MINÁRE[2], *minări,* s. f. Acţiunea de a mina.

1. Aşezare de mine[1] (2). *Minarea podurilor.*

2. Fig. Ruinare, distrugere (lentă).

MINAREÁ s. f. v. **minaret.**

MINARÉT, *minarete,* s. n. Turnul înalt al geamiilor (din înălţimea căruia hogea cheamă pe credincioşi la rugăciune). *Într-o clipă întrevăzu oraşul cu palmieri, clădirile albe şi cubice, minaretele, moscheele, deşertul, soarele arzător, sfinxul şi piramidele.* C. PETRESCU, A. 281. *Acolo jos, peste cununa Întunecatului boschet, Sclipeşte-n aer semiluna Din vîrful unui minaret.* TOPÎRCEANU, S. A. 72. ✦ Turn asemănător cu cel descris mai sus, folosit ca element decorativ al unei clădiri.

— Variante: (învechit şi arhaizant) **minaré** (ALECSANDRI, P. I 238), **minareá** (SADOVEANU, F. J. 659, ODOBESCU, S. III 14), (neobişnuit) **minarétă** (MACEDONSKI, O. I 55) s. f.

MINARÉTĂ s. f. v. **minaret.**

MINÁT, -Ă, *minaţi, -te,* adj. 1. (Despre locuri, clădiri etc.) Unde s-au aşezat mine[1] (2), cu mine[1] (2). *Cîmp minat.*

2. Fig. Ruinat, distrus; nimicit.

MINAVÉT, *minaveturi,* s. n. (Învechit) Flaşnetă de dimensiuni reduse. *Nu te poţi arăta la o fereastră fără să nu începă să-ţi urle un minavet sau o primadonă de doi-trei anişori.* GHICA, S. 592. *S-a mînia nineaca şi nu ţi-a mai cumpăra minavet.* ALECSANDRI, T. I 113.

— Variantă: **minavétă** s. f.

MINAVÉTĂ s. f. v. **minavet.**

MÍNĂ[1], *mine,* s. f. 1. Loc subteran, amenajat cu diferite lucrări şi instalaţii care permit accesul la zăcămintele de minerale utile şi fac posibilă exploatarea acestora. *Noi bine ştim că azi, din mină, Cei ce primesc căldură şi lumină Ai noştri sînt, şi tot ce noi vom face E pentru-o viaţă nouă, pentru pace.* BENIUC, S. 7. *În minele adînci ale Munţilor Apuseni se vede perfect tot ce s-a petrecut atunci. Aurul lichid şi fierbinte s-a strecurat printre stînci.* BOGZA, A. Î. 121. *Mai înainte, aceste mine de sare prezentau un aspect înspăimîntător.* BOLINTINEANU, O. 432. ✦ Ansamblul lucrărilor, construcţiilor şi instalaţiilor de la suprafaţă şi din subteran ale unei exploatări miniere. ✦ Fig.

Bogăție mare, izvor nesecat. *Știința lui France este o mină de considerații, de apropieri, de comparații, care dau o mai mare forță creației sale.* IBRĂILEANU, S. 280.

2. Armă explozivă, compusă dintr-o încărcătură de exploziv și un dispozitiv de aprindere, care se așază pe pămînt, în pămînt sau sub apă și explodează la atingere sau la comandă (prin acțiunea unui dispozitiv special). *Tîrnăcopul, pila, mina mușcă stînca cu-ndîrjire.* MACEDONSKI, O. I 231. *Gestul acesta fu ca izbucnirea unei mine.* NEGRUZZI, S. I 6.

3. (Adesea determinat prin «de creion») Vergea cilindrică sau prismatică subțire făcută din grafit, plombagină sau dintr-o altă substanță care poate lăsa o urmă pe hîrtie sau pe alte materiale. *Mină de grafit. Mină colorată.*

MÎNĂ[2], *mine*, s. f. Expresie a feței; fizionomie, chip; înfățișare. V. m i m i c ă. *Fata încercă să-și facă o mină surîzătoare, dar lacrămile îi jucau încă în ochi.* BART, E. 338. *Acum, închipuiește-ți, de poți, mina călugărilor.* NEGRUZZI, S. I 228. ◇ E x p r. A avea mină bună (sau rea) = a arăta bine (sau rău); a părea sănătos (sau bolnav).

MÍNĂ[3], *mine*, s. f. (La grecii din antichitate) Monedă valorînd o sută de drahme. *Alcibiad, floarea efebilor din Atena, tăie într-o zi coada cea frumoasă a unui cîne minunat pe care-l cumpărase cu șaptezeci de mine.* ODOBESCU, S. III 43.

MÍNCE s. f. v. **minge.**

MINCINÓS, -OÁSĂ, *mincinoși, -oase*, adj. **1.** Care minte; înclinat să spună minciuni. (Substantivat) *Mincinosul nu e crezut nici cînd spune adevărul.* ◇ E x p r. A face sau a scoate (pe cineva) **mincinos** = a socoti (pe nedrept), a acuza (pe cineva) că este mincinos, că a mințit. *Îl făcuseră mincinos și el fugise din fața ocării.* DUMITRIU, N. 32. ✦ Care nu se ține de cuvînt. *Un datornic mincinos.*

2. (Despre acte, fapte, atestări, jurăminte etc.) Fals, neadevărat, inexact, strîmb. *Promisiunea mincinoasă era o inspirație a momentului.* REBREANU, R. II 92. *Lacrimile ce vărsa la genuchii mei mă spăriau; inima îmi spunea că sînt mincinoase.* NEGRUZZI, S. I 52.

— Variantă: (regional) **minciunós, -oásă** (NEGRUZZI, S. III 179) adj.

MINCIÓG, *mincioguri*, s. n. Mică plasă în formă de coșuleț, prinsă de un cerc prevăzut cu o prăjină drept coadă și folosită pentru aducerea la suprafață a peștelui prins cu undița; ciorpac. (Atestat în forma regională *mingioc*) *Cînd e dragostea mai dulce Ia mingiocul și se duce, Și se plimbă prin ostrețe.* TEODORESCU, P. P. 305.

— Variantă: **mingióc** s. n.

MINCIÚNĂ, *minciuni*, s. f. **I. 1.** Afirmație, relatare neadevărată, făcută, de obicei, cu scopul de a înșela; denaturare intenționată a adevărului; neadevăr. *Unul strigă ascuțit că s-au săturat de vorbe, altul adăugă că boierii numai cu minciuni i-au ținut.* REBREANU, R. II 92. *Mă bate soarele-n ochi .. — Spui minciuni, bădie, soarele te bate în spate.* HOGAȘ, M. N. 19. *Cirpește o minciună, care se potrivea ca nuca în părete.* CREANGĂ, P. 47. ◇ (Personificat) *Minciuna stă cu regele la masă... Doar asta-i cam de multișor poveste.* VLAHUȚĂ, O. A. I 36. ◇ E x p r. **Minciună gogonată** v. g o g o n a t. A da (pe cineva) de **minciună** = a descoperi ca mincinos pe cineva. A rămîne de **minciună** v. r ă m î n e. A (se) prinde cu **minciuna** v. p r i n d e. A se prinde **minciuna** (cuiva) v. p r i n d e.

2. Obicei, deprindere de a spune neadevăruri, de a denatura adevărul. *Cu minciuna n-o duci departe.*

3. Născocire, scornitură, invenție, ficțiune, plăsmuire, închipuire. ◇ E x p r. A umbla cu (traista sau cu ploșca de) **minciuni** v. u m b l a. Ce-i în mînă nu-i **minciună** = folosește-te de ceea ce poți avea în mod sigur și nu te lăsa ademenit de avantaje nesigure. *Cu toate aceste, știi una? Ce-i in mină nu-i minciună. Hai, să fugim împreună.* ALECSANDRI, T. I 204. *Ce-i in mînă, nu-i minciună, și e mai bine acum un ou, decît la anul un bou.* NEGRUZZI, S. I 248. ✦ F i g. (La pl.) Fleacuri, nimicuri. *Rîdea într-una și povestea fel de fel de minciuni, de-ți era mai mare dragul de el.* REBREANU, I. 49. *Și mi-i spune-atunci povești Și minciuni cu-a ta guriță, Eu pe-un fir de romăniță Voi cerca de mă iubești.* EMINESCU, O. I 55.

II. (Mai ales la pl.) Prăjitură făcută din bucățele de aluat dospit, prăjite în grăsime. *Cînd veniră sarailia și minciunile, cheful era în toi.* STĂNOIU, C. I. 99. *Tocmai atunci aducea baba Maria și punea pe masă două farfurii rotunde și mari pline cu «minciuni».* HOGAȘ, DR. II 106.

MINCIUNEÁ, *minciunele*, s. f. (Mai ales la pl.) Minciună (II).

MINCIUNÍ, *minciunesc*, vb. IV. T r a n z. (Neobișnuit) A mînți, a înșela. *A minciunit lumea să-și rîdă de lesnecrezători.* C. PETRESCU, R. DR. 136.

MINCIUNÍCĂ, *minciunele*, s. f. (Mai ales la pl.) Minciună (II).

MINCIUNÓS, -OÁSĂ adj. v. **mincinos.**

MINDÍR, *mindire*, s. n. Saltea umplută cu paie. *A dormit și pe paturi de fier cu mindir de paie.* C. PETRESCU, A. 352. *Trebuie să dormi pe rogojină, noi n-avem nici mindir.* DUNĂREANU, CH. 118. *Bunicuța, săraca, dormea în săliță pe-un mindir de paie.* VLAHUȚĂ, O. A. 490. ✦ Cuvertură, cergă. *Un pat, adică cîteva scînduri pe doi căpriori acoperite c-un mindir și c-o plapomă roșie.* EMINESCU, N. 38.

MINÉI, *mineie*, s. n. Carte bisericească în care sînt indicate, pe luni și pe zile, slujbele religioase. *Am găsit un volum manuscript pe hîrtie coprinzînd mineiul pe luna decemvrie în limba slavonă.* ODOBESCU, S. I 460.

— Variantă: **minéu** s. n.

MINÉR, *mineri*, s. m. Lucrător calificat care lucrează într-o mină. *Tovarășii dragi, tovarăși de frunte, Minerii noștri harnici de pe Jii.* DEȘLIU, G. 46. *Minerul a trecut numai dintr-o galerie în alta, și în urma lui pînza groasă a tenebrelor se reface, de parcă nimeni n-ar fi sfîșiat-o.* BOGZA, V. J. 156.

MINERÁL[1], *minerale*, s. n. Corp solid, cristalizat sau amorf, care se găsește în scoarța pămîntului și care are o anumită compoziție chimică.

MINERÁL[2], **-Ă**, *minerali, -e*, adj. Care conține minerale, care ține de minerale, care se referă la minerale. *Cărbune mineral.* ▭ *Un însemnat spor de producție îl aduce întrebuințarea îngrășămintelor organice și minerale.* CONTEMPORANUL, S. II, 1954, nr. 382, 5/1. ◇ (Spre deosebire de r e g n u l a n i m a l și r e g n u l v e g e t a l) *Regnul mineral* = totalitatea mineralelor. *Apă minerală* = apă care conține în soluție săruri, gaze și substanțe radioactive; (la pl., rar) stațiune unde se află asemenea ape. *Pe sub seară scoborîm în satul Olănești, vestit prin băile lui de ape minerale.* VLAHUȚĂ, O. A. II 137. *Pe la sfîrșitul lui august poate mă întorc și eu la Paris de la apele minerale.* GHICA, A. 587. *Nu departe de aici sînt apele minerale de Strungă.* NEGRUZZI, S. I 192. *Izvor mineral* = izvor a cărui apă conține în soluție o cantitate însemnată de săruri sau de gaze, avînd o temperatură mai înaltă de 20°, uneori puternic radioactivă. *Ulei mineral* = ulei obținut prin distilarea țițeiului. *Parafina este un ulei mineral.*

MINERALIZÁ, *mineralizez*, vb. I. R e f l. A se transforma în mineral.

MINERALIZÁRE s. f. Acțiunea de a se mineraliza și rezultatul ei. *Deplasarea lentă a apelor subterane a favorizat o evaporare intensă în timp, fapt ce a avut ca urmare o mineralizare accentuată a acestor ape.* PROBL. GEOGR. II 202.

MINERALIZÁT, -Ă, *mineralizați, -te,* adj. Care a devenit mineral, care s-a transformat în mineral.

MINERALIZATÓR, -OÁRE, *mineralizatori, -oare,* adj. Care favorizează formarea sau cristalizarea unor minerale; care transformă un metal în mineral, combinîndu-se cu el.

MINERALÓG, *mineralogi,* s. m. Om de știință care se ocupă cu studiul mineralogiei.

MINERALÓGIC, -Ă, *mineralogici, -e,* adj. Care ține de mineralogie.

MINERALOGÍE s. f. Știință care are ca obiect studierea formării, a structurii și a proprietăților mineralelor, precum și a posibilităților de folosire a acestora.

MINERALURGÍE s. f. Știință care are ca obiect aplicațiile cunoștințelor de mineralogie, pentru folosirea mineralelor în industrie.

MINERÉU, *minereuri,* s. n. Mineral în compoziția căruia se găsesc anumite elemente (metale și metaloizi) care se pot extrage prin procedee fizice și chimice, spre a fi folosite ca materie primă în industrie. *Întreabă tu pe maică-ta ce-i greul, Că a spălat o viață minereul.* DEȘLIU, M. 41. *Ne-am propus să găsim un procedeu nou pentru obținerea fontei din minereurile aflate în țară la noi.* BARANGA, I. 168.

MINERÍ, *mineresc,* vb. IV. Intranz. (Rar) A lucra în mine. *Mineream pe la Abrud, Pribegit departe, Cînd boierii-au început Cu război și moarte.* DEȘLIU, M. 55.

MINERÍT s. n. Totalitatea operațiilor tehnice miniere (explorare și exploatare) prin care se pot valorifica zăcămintele de minereu aflate în scoarța pămîntului; îndeletnicirea minerului. *Mineritul fără disciplină înseamnă moartea minei.* DAVIDOGLU, M. 29.

MINERÍȚĂ, *minerițe,* s. f. Lucrătoare calificată care lucrează într-o mină. *În suflet îi creștea dorința de a deveni cît mai repede minerițã și a contribui prin munca ei la înflorirea patriei.* SCÎNTEIA, 1951, nr. 1950.

MINÉU s. n. v. **minei.**

MÍNGE, *mingi,* s. f. Obiect (mai ales) sferic, de diferite mărimi, uneori elastic, făcut din cauciuc, piele, celuloid, pînză etc., umplut de obicei cu aer și folosit în diferite jocuri sportive. *După minge și după cerc alergau prin casă și prin curte.* GALACTION, O. I 306. *În momentul acesta sare o minge de ping-pong în scenă.* SEBASTIAN, T. 83. *Mingea sare pînă la policandrul din tavanul salonului, unde turbură grozav liniștea ciucurilor de cristal.* CARAGIALE, O. II 166. ✦ Joc (de copii) la care se folosește acest obiect. *Cînd ceilalți băieți de sama lui să duceau la minge ori la poarcă, el se tot făcea că are treabă în preajma casei Irinei.* BUJOR, S. 80.

— Variantă: (învechit și regional) **mince** (NEGRUZZI, S. I 125) s. f.

MÍNGHINE s. f. v. **menghină.**

MINGHINEÁ s. f. v. **menghină.**

MINGIÓC s. n. v. **minciog.**

MINIÁ, *miniez,* vb. I. Tranz. (Rar) A ilustra ceva cu miniaturi. *Manuscris miniat cu dibăcie.*

— Pronunțat: *-ni-a.*

MINIATURÁL, -Ă, *miniaturali, -e,* adj. De proporții minuscule, de dimensiuni mici. *Un clar peisagiu miniatural.* CAZIMIR, L. U. 38. *Toate păreau extraordinar de limpezi și de aproape, dar miniaturale.* C. PETRESCU, O. P. I 222. ✧ (Poetic) *O ploaie miniaturală de-accente, virgule și puncte — Și-acele negre arabescuri pe care-o vagă fantezie Sau numai mîna mea distrată le zugrăvește pe hîrtie.* TOPÎRCEANU, M. 8.

MINIATÚRĂ, *miniaturi,* s. f. Pictură sau desen (mai rar sculptură) de dimensiuni mici și lucrate cu multă finețe și minuțiozitate. *Expoziție de miniaturi.* ✦ Desen ornamental sau figurativ executat în culori (mai ales în miniu) care împodobește vechile manuscrise. ✦ Obiect de dimensiuni reduse. *Cabinet de miniaturi unde au felurimi și minunate mici chipuri lucrate pe fildeș.* GOLESCU, Î. 155. ✧ Loc. adj. și adv. **În miniatură** = (în) mic, de proporții reduse. *Deocamdată se cuvenea să ducă la capăt, cu demnitate și cu toată răspunderea, misiunea ei de gospodină în miniatură.* C. PETRESCU, A. 285. *Învălmășit, s-azvîrle-ntr-o bulboană, Ca o cascadă în miniatură.* CAZIMIR, L. U. 28. *Scavinschi cel mititel la statură, Pre care-a plăcut naturii a-l lucra-n miniatură.* NEGRUZZI, S. I 206.

MINIATURÍST, -Ă, *miniaturiști, -ste,* s. m. și f. Artist care execută miniaturi. *Aripile de smalț roșu, simetrice și desenate cu o pensulă fină de miniaturist.* C. PETRESCU, A. 315. *Vînătoria n-a avut alți interpreți plastici decît pe migăloșii miniaturiști.* ODOBESCU, S. III 131.

MINIATURÍSTICĂ s. f. Arta de a executa miniaturi. ✦ Studiul miniaturilor de pe manuscrisele vechi.

MINIÉR, -Ă, *minieri, -e,* adj. Care aparține minei[1], care ține de mină, care se referă la mine. *Exploatare minieră.*

— Pronunțat: *-ni-er.*

MÍNIM[1], *minimuri,* s. n. (Și în forma *minimum*) Limita inferioară în ceea ce privește cantitatea, intensitatea, valoarea etc., sub care nu se poate coborî sau nu este necesar să se coboare. *Nu știu ce să fac să nu mă mai îngraș... Am redus la minimum mîncarea.* C. PETRESCU, C. V. 207. [Caragiale] *era dramaturg născut. În «Momente» e un minimum de expunere. Încolo totul e dialogat.* IBRĂILEANU, S. 60. ✧ *Minim de trai* = sumă de bani, salariu, venit foarte mic, care de-abia acoperă cheltuielile absolut indispensabile pentru trai. ✦ Valoarea cea mai mică pe care o poate lua sau pe care e permis să o ia o mărime variabilă.

— Variantă: **mínimum** s. n.

MÍNIM[2], -Ă, *minimi, -e,* adj. Care are dimensiunile, durata, intensitatea, valoarea etc. cea mai mică; foarte mic; neînsemnat, neglijabil. *Efort minim. Rezistență minimă.*

MINIMALIZÁ, *minimalizez,* vb. I. Tranz. A micșora pe nedrept valoarea, importanța unei persoane, a unui lucru, a unei idei etc.; a bagateliza. V. desconsidera, deprecia.

MINIMALIZÁRE s. f. Acțiunea de a minimaliza.

MINIMALIZÁT, -Ă, *minimalizați, -te,* adj. A cărui valoare sau importanță a fost micșorată pe nedrept (fiind prezentat în mod fals); bagatelizat, diminuat.

MÍNIMUM s. n. v. **minim[1].**

MINISTÉR, *ministere,* s. n. **1.** Sector al administrației de stat condus de un ministru; instituția respectivă; p. ext. clădirea în care își are sediul această instituție. *Și tu de unde știai de ședința de azi dimineață? .. — Mi s-a telefonat de la minister.* BARANGA, I. 187. *Aici îi Ministerul de Finanțe, n.oș Gheorghe — spune Ion oprindu-l în loc.* ȘP. POPESCU, M. G. 65.

2. (Învechit) Funcție de ministru. *Am căutat să te dau peste cap din minister.* ALECSANDRI, T. I 427.

3. (În expr.) *Minister public* (în trecut) = procuror.

MINISTERIÁBIL, *ministeriabili,* s. m. (În trecut; adesea ironic sau peiorativ) Persoană făcînd parte din rîndul acelora care aspirau la calitatea de ministru.

— Pronunțat: *-ri-a-.*

MINISTERIÁL, -Ă, *ministeriali, -e,* adj. Care aparține unui ministru sau unui minister, care se referă la un ministru sau la un minister, emis de un ministru sau de un minister. *Decizie ministerială.* ▭ *Trece vertiginos un automobil ministerial.* C. PETRESCU, C. V. 318. *Profesorii părăsesc clasele ca să dezbată chestii ministeriale.* BOLINTINEANU, O. 425. ✧ *Format ministerial* = formatul obișnuit al unei coli de hîrtie pentru cerere. *Hîrtie (coală) ministerială* = hîrtie sau coală de formatul descris mai sus. *Plic ministerial* = plic de dimensiuni mari, în care pot încăpea, fără a fi îndoite, diverse acte. *Bancă ministerială* = banca, locul pe care-l ocupă reprezentanții guvernului în incinta unui parlament.

MINISTERIÁT s. n. (În trecut) Răstimpul, perioada în care un guvern sau un ministru erau la putere.

MINISTÉRIU s. n. (Învechit) Funcție publică de răspundere, dregătorie înaltă. *După urgisita depărtare din slujbă a răpitorului vistieriu Stroe, la 1652... Matei v. v. făcu greșeala de încredințâ acest ministeriu unui mare tîlhar, un grec anume Ghinea Țucală.* BĂLCESCU, O. I 70.

MINISTREÁSĂ, *ministrese,* s. f. (Familiar sau ironic; în trecut) Soție de ministru. *Pe fiică-sa el o măritase, de ajunsese... ministreasă.* MACEDONSKI, O. III 97. *Dacă n-ar fi fost la mîncare, Radu ar fi spus o vorbă de care-ar fi țiuit un ceas urechea stîngă a doamnei ministrese.* VLAHUȚĂ, O. A. III 56.

MINÍSTRU, *miniștri,* s. m. Membru al guvernului, care conduce de obicei un minister. *Ministrul ascultă cu ochii pe fereastră și cu o mînă în buzunar.* ARGHEZI, P. T. 57. *Trebuie neapărat să mă duc la București, să cer audiență ministrului de finanțe.* BART, S. M. 86. *Ce veac! ce oameni... Stăpînitorul ce varsă în războaie păraie de sînge pentru ambiție, ministrul ce despoaie pe văduvă și pe orfan.* NEGRUZZI, S. I 31. ✧ *Consiliu de miniștri* v. consiliu. *Ministru fără portofoliu* v. portofoliu. *Ministru-adjunct* = locțiitor de ministru. *Ministru plenipotențiar* v. plenipotențiar.

MÍNIU s. n. Oxid de plumb, de culoare roșie-portocalie, folosit ca prim strat la vopsirea obiectelor din materiale feroase.

— Pronunțat: *-niu.*

MINÓR, -Ă, *minori, -e,* adj. **1.** (Despre oameni) Care n-a împlinit încă vîrsta la care își poate exercita toate drepturile. (Substantivat) *Ești minoră încă. Mai ai de crescut.* IBRĂILEANU, A. 29.

2. De mică importanță, neînsemnat, secundar. *Preocupări minore.* ✧ *Arte minore* = meșteșuguri care cer iscusință, rutină și gust artistic (pictura pe vase, ilustrarea manuscriselor, argintăria etc.).

3. (Muz.; în expr.) *Gamă minoră* = mod diatonic, avînd terța și sexta mici (în raport cu tonica).

4. (Logică; în expr.) *Termen minor* (sau *premisă minoră*) = unul dintre cei doi termeni (sau dintre cele două premise) ai unui silogism și anume acela care conține subiectul concluziei.

MINORÁT s. n. (Rar) Timpul cît cineva este minor; situația persoanei minore.

MINORITÁR, -Ă, *minoritari, -e,* s. m. și f. Persoană care face parte dintr-o minoritate națională.

MINORITÁTE, *minorități,* s. f. **1.** Partea (cea) mai mică sau numărul (cel) mai mic de ființe sau de lucruri dintr-o colectivitate împărțită în două; cei mai puțini, cele mai puține. ✦ (Mai ales determinat de «națională») Populație de naționalitate diferită și în număr mai mic față de națiunea de bază a unui stat. *Limba romînă devine un mijloc de comunicare nu numai între romîni și celelalte minorități naționale, ci și între ele înșeși, de la una la alta.* IORDAN, L. R. 19. ✧ Loc. adv. (Construit cu verbele «a fi», «a se afla», «a cădea» etc.) **În minoritate** = în număr (mai) mic; în inferioritate numerică.

2. (Franțuzism învechit) Minorat. *Salutînd pre doamna Ruxanda de regentă în vremea minorității fiului ei, proclamară pre Bogdan de domn.* NEGRUZZI, S. I 160.

MINOTÁUR, *minotauri,* s. m. Monstru mitologic cu cap de om și trup de taur.

MINTÁL, -Ă, *mintali, -e,* adj. Care se referă la minte, care aparține minții, care se face în minte. *Calcul mintal.* ▭ *Închipuiește-ți ce-ar fi cînd s-ar uni, printr-o organizație perfectă, sforțările mintale ale tuturor oamenilor spre aceeași țintă!* REBREANU, P. S. 40. ✧ *Alienație mintală* = nebunie. *Debil mintal* = bolnav care prezintă întîrzieri sau opriri în dezvoltarea facultăților psihice (inteligență, memorie, atenție etc).

— Variantă: **mentál, -ă** (ARGHEZI, P. T. 120, CARAGIALE, O. VII 213) adj.

MÍNTĂ s. f. (Și în forma *mentă*) Izmă. *Pe-a icoanei policioară, busuioc și mint-uscată Împlu casa-ntunecoasă de-o mireasmă pipărată.* EMINESCU, O. I 84. ✧ *Bomboane* (sau *pastile*) *de mintă* = bomboane aromate cu esență extrasă din această plantă. *După fiecare țigară, băga în gură o bomboană de mentă.* PAS, Z. I 285. *Își dăduseră întîlnire toate miasmele... de cerneală de tipar și de pastile de mintă.* G. PETRESCU, C. V. 129. *Mintă-creață* = izmă-creață. *A, iaca mintă-creață, și cimbru și sulcină Și ierburi de cîmpie și plante de grădină.* ALECSANDRI, T. II 196. *Ș-apoi foaie mintă-creață, Puica badei cea isteață.* ȘEZ. I 167.

— Variantă: **méntă** s. f.

MÍNTE, *minți,* s. f. (La pl. cu valoare de sg.) **1.** Facultatea de a gîndi, de a judeca, de a înțelege; gînd, cuget **(3),** rațiune, cugetare. *Și pe veci aceeași groază port și-n minte și-n privire.* MACEDONSKI, O. I 95. *În prezent cugetătorul nu-și oprește a sa minte, Ci-ntr-o clipă gîndu-l duce mii de veacuri înainte.* EMINESCU, O. I 133. *Fecioraș cu mintea crudă Și bărbați voinici la trudă.* ALECSANDRI, P. P. 36. ✧ (Popular) *Mult stau eu cîteodată și mă gîndesc în mintea mea.* CREANGĂ, P. 162. ✧ Expr. **A-i veni cuiva ceva în minte** (sau **a-i trece, a-i da, a-i trăsni cuiva ceva prin minte**) = a se gîndi (dintr-o dată) la ceva, a bănui (ceva), a-i da (cuiva ceva) prin gînd. *Fiul craiului, boboc în feliul său la trebi de aieste, se potrivește spînului și se bagă în fîntînă, fără să-l trăsnească prin minte ce i se poate întîmpla.* CREANGĂ, P. 205. *Nici nu-i trecea prin minte că pe el l-ar fi putut iubi cineva.* EMINESCU, N. 41. *I-au venit în minte o închipuire.* DRĂGHICI, R. 58. **A învăța pe cineva minte** = a pedepsi pe cineva pentru a-l face să fie mai cu judecată, să se cumințească; a pedepsi în mod exemplar. *A sărit să mă bată, pentru că nu vreau să mă duc fată-n casă la curte. — Ia las' că-l învăț eu minte!* BUJOR, S. 92. **A (se) învăța minte** = a se cumînți. *Te-i învăța tu minte altă dată.* CREANGĂ, P. 146. **A se frămînta cu mintea** sau **a-și frămînta mintea** (sau **mințile**) = a se munci (cu gîndul), a se gîndi mult, a-și bate capul. *Se frămîntă ei cu mintea fel și chip, dar nici uniia nu-i vine în cap ce să facă.* CREANGĂ, P. 310. **A fi dus cu mintea** (sau **cu mințile**) = a fi cufundat în gînduri, a se gîndi aiurea. *Nu vedea, nu auzea. Atîta era de dus cu mințile.* ISPIRESCU, L. 34. **A-și aduna mințile** = a se concentra, a-și reveni

din distrare, a se dezmetici. *Toate minţile-şi adună, Să ia lumea-n cap, nebună, Parc-atîta-i mai rămîne.* EMINESCU, O. I 102. **A-i sta** (cuiva) **mintea în loc,** se spune cînd cineva rămîne uluit şi nu ştie ce să facă sau să zică. **A avea** (ceva sau pe cineva) **în minte** = a) a avea (ceva sau pe cineva) în gînd, în amintire; a fi preocupat de ceva (sau de cineva), a ţine la cineva. *Spune-mi, tinere, pe cine Fata are-acum în minte?* EMINESCU, L. P. 147; b) a avea intenţia să facă ceva. *Nici n-au avut în minte ca să ne înşale pre noi.* ŢICHINDEAL, F. 133. **Aproape de mintea omului** v. a p r o a p e. **La mintea omului** (sau **a cocoşului**) = uşor de înţeles, de aflat, pe înţelesul tuturor, clar. **A ajunge** (sau **a intra, a cădea, a fi**) **în mintea copiilor** = a avea judecata slăbită (din cauza bătrîneţii). *E pur şi simplu căzută în mintea copiilor.* DUMITRIU, N. 133. *Na! joacă-te. Tot eşti în mintea copiilor.* C. PETRESCU, Î. II 227. **A-l ajunge** (pe cineva) **mintea** sau **a-i sta** (cuiva ceva) **în minte** = a înţelege, a pricepe. (Mai ales în construcţii negative) *Nu-mi stă-n minte cum L-aşa frumoasă fată Buturugă Statu-Palmă au putut să fie tată.* ALECSANDRI, la TDRG. ✧ *Măsea de minte* = fiecare dintre cele patru măsele aşezate la extremităţile celor două şiruri de dinţi şi care apare la sfîrşitul adolescenţei, fiind de obicei mai puţin rezistentă decît celelalte măsele.

2. Judecată sănătoasă, dreaptă; mod just de a raţiona. *Rudele susţin că i s-a cam slăbit mintea.* C. PETRESCU, C. V. 76. *Să-mi dedic a mele versuri la cucoane bunăoară, Şi dezgustul cel din suflet să-l împac prin a mea minte.* EMINESCU, O. I 138. *De cînd dorul m-au lovit, Minţile mi-au rătăcit.* ALECSANDRI, P. P. 243. ✧ L o c. a d j. **În toată mintea** (sau **cu mintea întreagă**) = (despre oameni) în toată firea, cu judecata sănătoasă, cu mintea echilibrată. *Nu, Tomşa, romîn dintre străbuni, E om în toată mintea, ferit de gărgăuni.* ALECSANDRI, T. II 116. ✧ E x p r. **A-şi bea şi minţile** v. b e a. **A nu avea minte** (sau **a nu fi în toate minţile, a nu fi în minţile lui**) = a fi nebun. *Şi fata şi vodă, să juri că n-ar fi în minţile lor.* DELAVRANCEA, O. II 221. **A-şi pierde minţile** (sau **mintea**) = a înnebuni. *Femeile au crezut că fratele lor şi-a pierdut minţile din cauza norocului.* PAS, Z. I 226. *Lumea mă află atît de schimbat, că se teme să nu-mi pierd minţile.* BOLINTINEANU, O. 355. **A-i veni** (cuiva) **minţile acasă** (sau **la loc, în cap, la cap**), **a prinde la minte** = a se potoli, a se cumînţi, a deveni mai înţelept. *Apoi, dă!... bădiţă! păn-aici, toate-au fost cum au fost; da de-acum am prins eu la minte.* CREANGĂ, P. 45. *Cîntă cucu-n deal la vie, Inima ca să-mi învie, În cap minţile să-mi vie.* BELDICEANU, P. 95. **A-şi ieşi din minţi** v. i e ş i. **A-şi pune mintea cu cineva** = a se coborî la nivelul cuiva, a lua în serios pe cineva care nu merită (sau credem noi că nu merită). *N-am să-mi pun mintea cu vorbele ei.* STANCU, D. 251. *N-a vrut să-şi puie mintea c-o sturlubatecă.* CREANGĂ, P. 292. **A-şi pune mintea cu ceva** = a se potrivi la ... *Nu cumva să vă puneţi mintea cu toată mîncarea şi băutura, c-apoi al vostru e dracul!* CREANGĂ, P. 260. **A lua** (sau **a fura, a răpi, a suci**) cuiva **mintea** (sau **minţile**) = a face pe cineva să-şi piardă judecata, să nu mai ştie ce face. *Parcă dracul mi-a luat minţile.* CREANGĂ, P. 44. *Ele-n horă Începură-a se-nvîrti Cu-o mişcare graţioasă, Luminoasă, Care minţile-mi răpi.* ALECSANDRI, P. II 61. *Te-ntreabă, te ispiteşte, Pînă mintea ţi-o sucşte.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 276. **A scoate din minţi** (sau **din minte**) = a face pe cineva să-şi piardă dreapta judecată, a-l zăpăci. *Măi Chirică, tare mai eşti şi tu nu ştiu cum; scoţi omul din minţi cu vorbele tale.* CREANGĂ, P. 162. *Nu-s frumoasă, nici n-am fost, Dar voinic din minte-am scos.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 66.

3. Înţelepciune, chibzuinţă, prudenţă, socotinţă. *Doamne, moşule, doamne! multă minte îţi mai trebuie!* CREANGĂ, P. 82. *Cantemir s-a purtat cu mare minte atunci.* NEGRUZZI, S. I 184. ✧ L o c. a d j. **Fără (de) minte** (sau **minţi**) = lipsit de înţelepciune. *Bine-ţi pare să fii singur, crai bătrîn fără de minţi, Să oftezi dup-a ta fată, cu ciubucul între dinţi?* EMINESCU, O. I 83. *Bine!... Vă iert, ca pe nişte copii fără minte şi vă dau de ştire că mîni vom pleca spre ţara noastră.* ALECSANDRI, T. II 37. *Cît de fără minte eram eu în tinereţile mele.* DRĂGHICI, R. 58. **A-şi băga minţile în cap** v. b ă g a (I 1). ✦ Inteligenţă, deşteptăciune, isteţime, iscusinţă. *Trei feciori nalţi ca nişte brazi şi tari de virtute, dar slabi de minte.* CREANGĂ, P. 3. *Trebuie... cap bun şi minte ascuţită şi sănătoasă.* ŞEZ. I 98. ✧ F i g. *Mi-a părea cum că natura Toată mintea ei şi-a pus, Decît orişice păpuşă Să te facă mai presus.* EMINESCU, O. I 100.

4. (Precedat de prep. «în») Amintire, memorie. *Şi dacă ramuri bat în geam Şi se cutremur plopii E ca în minte să te am Şi-ncet să te apropii.* EMINESCU, O. I 193. *Cuvintele lui Schiller ce le cetisem în tăbliţele Olgăi îmi veniră în minte.* NEGRUZZI, S. I 54. *Aceasta, tată, o vom tipări-o în mintea noastră.* DRĂGHICI, R. 141. ✧ E x p r. **A ţine minte** = a-şi aminti de, a înregistra în memorie, a nu uita. *Îl cunosc. Dar nu ştiu de unde. Pe front sînt mulţi, ne întîlnim atîţia şi ziua şi noaptea — dar nu ţinem minte.* SAHIA, N. 75. *Ţine tu minte, copile, ce-ţi spun eu.* CREANGĂ, P. 28. *O sărmane! ţii tu minte cîte-n lume-ai auzit, Ce-ţi trecu pe dinainte, cîte singur ai vorbit?* EMINESCU, O. I 134. ✧ Compus: **ţinere-de-minte** = memorie, amintire; facultatea, posibilitatea de a-şi aminti, de a păstra în memorie. *Eu una credeam că ai pierdut cu totul ţinerea-de-minte.* GALACTION, O. I 135. *Fiu-său are ţinere-de-minte grozavă şi ia în cap uşor cele ce i se arăta.* ISPIRESCU, la TDRG.

5. Imaginaţie, închipuire, fantezie. *Toate cele poveştite de mă-sa se desfăşurau în mintea ei cu o putere ameţitoare.* BUJOR, S. 135. *Dar toată-n tot Frumoasă cît eu nici nu pot O mai frumoasă să-mi socot Cu mintea mea.* COŞBUC, P. I 57. *Mintea lui era departe cu atîţia ani în urmă.* VLAHUŢĂ, O. A. III 13.

MINTEÁN, *mintene,* s. n. Haină ţărănească (de dimie, pănură etc.) lungă pînă mai jos de brîu, de obicei împodobită cu găitane. *Cotulbea îşi lipi ţigara, scoase amnarul şi iasca din buzunărelul din dreapta al minteanului şi se luptă o clipă cu ele.* DUMITRIU, N. 230. *Rămase într-un mintean alb ca varul, de sub care-i ieşeau poalele.* CAMILAR, N. II 259. *Recruţii noştri... au venit în mare parte la război cu mintenele şi cu sucmanele lor ţărăneşti.* ODOBESCU, S. III 587. ✦ (Învechit) Pieptar, vestă sau tunică de stofă colorată, cu sau fără mîneci, purtată de arnăuţi sau de alte categorii de slujitori. *Veneau roşiorii şi verzişorii călări... purtînd mintene roşii şi verzi.* ODOBESCU, S. I 73. *Fustanelă sau poturi, mintean şi iminei roşii.* GHICA, S. 98.

MINTÉIE s. f. v. **mintie.**

MINTENÁŞ adv. (Transilv.) Îndată, imediat, numaidecît. *Şi la urmă să vii să vezi de masă! — Mintenaş!* MACEDONSKI, O. II 414. *Scoate-mă de la puşcaşi, Că de nu, mor mintenaş.* RETEGANUL, P. I 49. *Las' să fie cum o vrea, Că drăguţ pe seama mea Mintenaş voi căpăta.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 412.

MÎNTENI adv. (Transilv.) Mintenaş. *Cum era flămînd şi însetoşat, să răpede la ele şi minteni mănîncă două* [mere]. RETEGANUL, P. II 77. *Ian ieşi, maic-afar' din sat De vezi cum mă duc legat... Cu curea braşovenească, Minteni să mă cătănească.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 306.

MINTEÓS, -OÁSĂ adj. v. **mintos.**

MINTEÚŢĂ s. f. (Regional) Diminutiv al lui m i n t i e. *Lăsaţi-mă voi pe mine Să-mi bag mîna-n minteuţă Să scot dalbă hîrtiuţă.* BIBICESCU, P. P. 322.

MINTÍE, *mintii,* s. f. **1.** Manta lungă îmblănită. (Atestat în forma *minteie*) *Bine băgaseşi de seamă Că*

Parpangel să gată să deie Şi-l oprişi ţiindu-l de minteie. BUDAI-DELEANU, Ţ. 118.

2. Haină lungă preoţească. *O-mbrăcat haine călugăreşti, O luat o mintie.* MAT. FOLK. 1072.

— Variantă: **mintéie** s. f.

MINTÓS, -OÁSĂ, *mintoşi, -oase,* adj. Cu multă minte, isteţ; deştept, inteligent. *Ascultînd împăratul astă poveste s-a bucurat foarte mult că a dobîndit un ginere aşa de mintos.* POPESCU, B. IV 14. *Un băietan voinic... mintos, tînăr.* CARAGIALE, S. 58. *Deşi ştii că prostia îl face-a fi tăcut, Tu lumii dovedeşte că e bărbat mintos.* NEGRUZZI, S. II 216.

— Variantă: **minteós, -oásă** (pronunţat *-teos;* CREANGĂ, P. 50) adj.

MINTULÍŢĂ, *mintuliţe,* s. f. (Rar) Diminutiv al lui m i n t e. *Dar potcaşa-i mintuliţă Nici de-un ban n-a mai crescut.* ODOBESCU-SLAVICI, la TDRG.

MINŢÍ, *mint,* vb. IV. **1.** I n t r a n z. A afirma în mod conştient un neadevăr, a denatura adevărul, a spune minciuni. *De ce mă pune pe mine să mint în locul lui? Să mă fac de ris?* DEMETRIUS, C. 18. *Nu, nu te iubesc, sărmană copilă! De ţi-am şi spus-o, am mînţit.* NEGRUZZI, S. I 55. *Zis-a badea c-a veni Pînă-n fundul grădinii... D-a mînţit şi n-a venit.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 97. ◇ E x p r. **Minte de stinge** (sau **de stă soarele-n loc, de-ngheaţă apele**) = spune minciuni foarte mari, gogonate. *Minte de stă soarele-n loc, iar luna să bagă după nor de ruşine.* RETEGANUL, P. I 30. ◇ T r a n z. (Rar) *Te pune pe-un genunche Şi-ţi tot minte mii şi sute, Şi mai mari şi mai mărunte.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 276. ✦ T r a n z. (Neobişnuit, cu privire la basme, snoave etc.) A povesti. (Atestat în forma regională *mînţ*) *Încordaţi-vă urechile, căscaţi-vă gurile şi ascultaţi să vă mînţă nenea Ionuţ o poveste asemenea căreia n-a fost, nici nu este.* BOTA, P. 114.

2. T r a n z. A induce în eroare; a amăgi, a înşela. *Vai de mine! cum poţi mînţi oamenii astfel!* SADOVEANU, Z. C. 254. *Oare ochii ei o mint, Sau aievea-i, adevăru-i? Flori de tei el are-n părul-i Şi la şold un corn de-argint.* EMINESCU, O. I 103. *Iepurile fricos şi vulpea vicleană cari, fiecare dupe firea sa, se silesc a-şi mînţi gonacii.* ODOBESCU, S. III 41. ◇ A b s o l. *Un tînăr — zmeu năprasnic cu ochi ce sorb şi mint.* MACEDONSKI, O. I 24. ◇ F i g. *Ca să mai mintă aşteptarea, Constantin a început să fumeze.* GALACTION, O. I 146. ◇ E x p r. **A-şi mînţi foamea** = a-şi potoli temporar foamea cu puţină mîncare; a-şi amăgi foamea. *Îmi mai mînţii niţel foamea cu poamele ce găseam.* GORJAN, H. I 133.

— Prez. ind. şi: *mînţesc* (RETEGANUL, P. III 84), (învechit şi regional) *mînţ.*

MINŢÍT[1] s. n. Faptul de a m i n ţ i; minciună. *S-a dezvăţat de mînţit.*

MINŢÍT[2]**, -Ă,** *mînţiţi, -te,* adj. Căruia i s-a ascuns adevărul, care a fost înşelat. *Nu am stofă de bărbat mînţit.* CAMIL PETRESCU, T. II 291.

MINŢITÓR, -OÁRE, *mînţitori, -oare,* adj. (Neobişnuit) Care minte; înşelător; amăgitor. *L-au deşteptat picăturile reci ale unei ploi vijelioase, izvodite pe neaşteptate din seninul mînţitor al zilei.* GALACTION, O. I 48.

MINUNÁ, *minunez,* vb. I. T r a n z. A uimi pe cineva, a-l face să rămînă mirat, surprins; a impresiona. *Rîvna lor o minunează pe mama.* STANCU, D. 446. *După ce şi-a vîrît la brîu cele trei săbii ale lui, cu care... minunase lumea, a luat baioneta jundarmului.* SAHIA, N. 69. *Zi de 15 mai (1848)... Tu minunaşi lumea şi fii arătaşi că naţia română e matură.* BĂLCESCU, O. I 332. ◇ A b s o l. *Altă biserică este Sf. Andrei care minunează prin zvelteţea sa.* SAHIA, U.R.S.S. 43. ◇ R e f l. *Ceasuri întregi ne minunam din drum De bradul ce se străvedea prin geamuri.* BENIUC, V. 36. *Păşea încet, minunîndu-se la fiecare pas.* EMINESCU, N. 127.

— Prez. ind. şi: (pers. 3 sg.) *minúnă* (MACEDONSKI, O. I 24).

MINUNÁRE s. f. Uimire. *A dat drumul... la rîşniţa feluritelor sale gălăgioase şi mult pisăloage minunări.* C. PETRESCU, A. R. 12. ◇ E x p r. (Învechit şi arhaizant) **A fi a minunare** = a fi de mirare. *N-ar fi de altfel de mirare ca tot acest Zaharia Duhu să aibă o vină mai mare, la care a minunare este că încă nu s-au gîndit.* C. PETRESCU, R. DR. 169.

MINUNÁT, -Ă, *minunaţi, -te,* adj. **1.** Care surprinde, uimeşte prin frumuseţe; încîntător, fermecător, splendid. *Fata sta nemişcată şi înfiorată, cu mîinile mici albe în poală şi privea pe rănit cu ochii ei minunaţi.* SADOVEANU, O. I 97. *Podul cel minunat îndată s-a stricat şi s-a mistuit.* CREANGĂ, P. 89. *Ochii mari şi minunaţi Lucesc adînc, himeric.* EMINESCU, O. I 172. *Crescut-au, Doamne, crescut, Doi meri nalţi Şi minunaţi, La tulpine-mpreunaţi.* TEODORESCU, P. P. 81. ✦ (Adverbial; înaintea unui adjectiv de care se leagă prin prep. «de», dă acestuia valoare de superlativ) Foarte, deosebit de... *Se făcea o duminică minunat de frumoasă.* DELAVRANCEA, H. T. 64. *Balul d-tale e minunat de frumos şi de vesel!* ALECSANDRI, T. 762. *Au văzut... mulţime de papagali minunat de frumoşi.* DRĂGHICI, R. 97. ✦ Foarte bun, excepţional. *Original în păreri şi gesturi, dar are un suflet minunat.* REBREANU, R. I 90. ◇ (Adverbial) *Robinson au socotit că acest loc ar putea să-i slujască minunat la trebuinţa sa.* DRĂGHICI, R. 79. ✦ (Adverbial) Perfect, foarte bine, admirabil. *Cîntă minunat.*

2. (În basme) Care face minuni, dotat cu puteri supranaturale. *I-au schimbat... asinul cel minunat şi i-au pus altul în locul lui tot ca acela.* SBIERA, P. 196. *Furca cea minunată torcînd singură fire de aur.* CREANGĂ, P. 96. ✦ Ciudat, straniu, bizar. *Minunat lucru îmi pare că dobitoacile sălbatice arată mai multă mulţămire către făcătorul lor de bine.* DRĂGHICI, R. 103.

3. (Rar) Mirat, uimit, surprins, încîntat. *Acele nemărginite epopee vînătoreşti... sperie şi obosesc azi ochii călătorului minunat.* ODOBESCU, S. III 80.

MINUNĂŢÍE, *minunăţii,* s. f. **1.** Faptă, vorbă sau lucru uimitor, neobişnuit, extraordinar, care umple de uimire; minune (2). *Ei auziseră însă de la alţii despre minunăţiile scamatorului şi s-au strîns să-l vadă.* SAHIA, N. 67. *Se vorbeau multe minunăţii despre palatul zmeului şi despre avutul lui.* POPESCU, B. II 65. *Harap-Alb vede altă minunăţie şi mai mare: o arătare de om băuse apa de la 24 de iazuri şi o gîrlă.* CREANGĂ, P. 241.

2. Minune (3). *Camera lor de jucării este o minunăţie.* SAHIA, U.R.S.S. 135. ✦ Admiraţie. *Hei, leliţă de la Blaj, Ce ţi-i trupu-aşa cinaş? — Las' să fie... C-aşa-i din copilărie, Făcut spre minunăţie!* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 402.

MINÚNE, *minuni,* s. f. **1.** Pretins fenomen supranatural care în credinţele mistice e atribuit intervenţiei unei forţe divine; miracol. *Parcă aştepta ca acolo, pe dealul din zare... să se întîmple o minune.* DUMITRIU, P. F. 58. *Minuni în vremea noastră nu văz a se mai face.* ALEXANDRESCU, P. 130. *Taina s-o istorisim, Minunea s-o povestim.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 513. ◇ L o c. a d v. **Ca prin minune** = dintr-o dată, pe neaşteptate, ca şi cum s-ar fi întîmplat o minune. *Un oraş nou răsare ca prin minune pe apă, alături de cel vechi de pe uscat.* BART, E. 330. *Atunci ca prin minune se şi trezeşte Ivan la poarta raiului!* CREANGĂ, P. 307.

2. Lucru uimitor, neobişnuit, extraordinar, care umple de mirare; minunăţie, ciudăţenie. *Văzînd şi această mare minune, fuga la stăpînă-sa şi-i spune că femeia cea de ieri are acum o vîrtelniţă de aur, care deapănă singură.* CREANGĂ, P. 98. *Nu simţiţi că-n proaste lucruri voi*

vedeți numai minuni? EMINESCU, O. I 157. *Fă în viață o minune Hotărîndu-te a-mi spune Adevăr neprelucrat.* ALECSANDRI, P. I 211. ◇ *Cele șapte minuni ale lumii* = nume dat unor monumente din vechime cunoscute și admirate de lumea întreagă pentru măreția lor. *Voi ați văzut... Una din cele șapte minuni, milenarul zid chinezesc.* BOUREANU, S. P. 10. *A opta minune a lumii*, se spune (de obicei ironic) despre un lucru care provoacă admirație sau uimire. ◇ Expr. **A face minuni** = a) (determinat prin «de vitejie», «de bravură» etc.) a face ceva uimitor, greu de îndeplinit, a se distinge prin fapte strălucite. *L-am văzut cu ochii mei făcînd minuni de vitejie.* ALECSANDRI, T. II 14. *Romînii făcuseră minuni de vitejie și dovediseră cît de puternică este națiа cea mai mică cînd se luptă pentru libertatea sa.* BĂLCESCU, O. I 194; b) a produce un efect foarte bun. *Medicamentul acesta face minuni.* **Mare minune** (sau **minune mare**), exclamație care exprimă uimire, admirație etc. *Și atunci, minune mare! numai iaca au și început a curge furnicele cu droaia, cîtă pulbere și spuză, cîtă frunză și iarbă.* CREANGĂ, P. 264. *Mare minune!... Da bine, cum de vă găsiți amîndoi în catrințe?* ALECSANDRI, T. I 269. **Mare minune să...** = m-aș mira să..., sînt aproape sigur că nu... *Mare minune să vină el acum.* (Rar) **De-a** (sau regional **d-a**) **minune** = iacă numai așa, ca o încercare, să vedem ce-o să se întîmple. *D-a minune, ia să vedem unde are să se mai ascunză.* ISPIRESCU, L. 46. **A se face de minune** = a ieși din comun; a se face de rîs, a produce uimire.

3. Lucru foarte frumos, încîntător, care produce admirație. *Noi știm că-n lume-i o putere Ce schimbă oameni și destin Dezvăluind privirii noastre Minunea vremilor ce vin.* FRUNZĂ, Z. 45. *Marie, a grăit el, minunile sînt ale nopții și, la lumina zilei, se dovedesc a nu mai fi minuni.* SADOVEANU, N. P. 42. *Șorț cu flori, minune mare.* COȘBUC, P. I 103. ◇ (Repetat la genitiv, cu valoare de superlativ) *Împăratul nu mai putu de bucurie cînd văzu că fiul său cel mai mic îi aduce în casă minunea minunilor.* ISPIRESCU, L. 38. ◇ **De minune** = a) (loc. adv.) foarte bine, foarte tare, admirabil. *Toate au avut preț și s-au vîndut de minune.* GALACTION, O. I 261. *Privirea, gesturile, toată ființa ei aveau un aer strengăresc, care-o prindea de minune.* VLAHUȚĂ, O. A. III 34. *Îi picase lui moș Nichifor două iepușoare, care mergeau de minune la drum.* CREANGĂ, P. 109. *Vîntul bate de minune!* ODOBESCU, S. III 87; b) (loc. adj.) foarte frumos. *Păsărică, spune, spune Cea poveste de minune!* ALECSANDRI, P. II 176. *Tu atît de negru, el atît de alb: era un contrast de minune.* NEGRUZZI, S. I 40. ✦ (Urmat de determinări introduse prin prep. «de» atribuie acestora însușiri superlative) *Lumea privea pe postelnicul Zimbolici ca pe un model de bărbat, și pe dînsa ca pe o minune de soție.* NEGRUZZI, S. I 73.

MINUNEÁ, *minunele*, s. f. (Regional) Privighetoare. *Pe-o creangă de răchițea Este-un pui de minunea.* MARIAN, O. I 435.

MINUNÍCĂ, *minunici*, s. f. (Rar) Diminutiv al lui minune (3). *Mai ieri, erai numai de-o șchioapă, Cînd te pierdeam printre păpuși; Cînd te dam huța pe picioare, O minunică răsfățată.* VLAHUȚĂ, P. 113.

MÍNUS[1] adv. Mai puțin, fără. *Zece minus trei fac șapte.* ▭ *Găsești aici toată colecția «Vieței Rumînești» minus două numere, ce nu se mai găsesc.* CARAGIALE, O. VII 152.

MÍNUS[2], *minusuri*, s. n. **1.** Semn de formă unei liniuțe orizontale care indică: a) (Mat.) operația scăderii sau o valoare negativă. (Adjectival) *S-a pus... să ne învețe cu tot dinadinsul matematica. Ne vorbea despre plus și minus infinit.* I. BOTEZ, ȘC. 40; b) (Fiz.) temperatură sub zero grade.

2. Deficit, lipsă. *S-au constatat minusuri la casă.*

MINÚSCUL, -Ă, *minusculi, -e*, adj. De dimensiune redusă; foarte mic. *Își caută un punct de sprijin... paianjenii minusculi atîrnați de firele de funigei.* SADOVEANU, O. L. 10. *Un tren minuscul coboară ca o jucărie.* C. PETRESCU, S. 225. *Împrejurul unui lac minuscul ca o piscină, ibișii cu piciorul de mărgean... se privesc în oglinda apelor.* ANGHEL, PR. 113. ◇ (Rar, despre litere, în opoziție cu majusculă) *Literă minusculă* = literă mică, v. mic[2]. *S-a pus d. Niță pe brînci... exercitîndu-se în fiecare zi pe hîrtie velină, la fel de fel de scrieturi — engleze, italice, gotice, batarde, ronde, majuscule, minuscule.* CARAGIALE, O. II 245. *Manuscripte... scrise cu litere capitale și minuscule.* ODOBESCU, S. I 343.

MINÚT, *minute*, s. n. **1.** Unitate de măsură a timpului, egală cu a șaizecea parte dintr-o oră și care cuprinde șaizeci de secunde. *În mai puțin de cinci minute salonul se umplu.* VLAHUȚĂ, O. A. III 3. *Ploaia din ce în ce creștea. După cîteva minute, erau toți muiați de apă.* BOLINTINEANU, O. 265. ✦ Spațiu străbătut în această unitate de timp. *Locul alergării este zece minute afară de oraș.* NEGRUZZI, S. I 35. ✦ Interval de timp foarte scurt, nedeterminat; clipă, moment. *Ne-am oprit un minut, în potecă, între codrul plin de umbră și fînețele luminoase,* GALACTION, O. I 208. *Înainte de-a porni caii, Grigore mai strigă: stai! stai! încă un minut!* REBREANU, R. I 73. ◇ Loc. adv. **Într-un minut** = imediat, îndată. *Într-un minut fu aproape de pădure.* ISPIRESCU, L. 7. (Învechit) **Pe tot minutul** = necontenit, în fiece clipă. *Sufletul... Se schimbă pe tot minutul.* CONACHI, P. 285. **Din minut în minut** = dintr-un moment în altul. (În forma *minută*) *Conferențiarul era așteptat din minută în minută.* VLAHUȚĂ, O. A. 218. ◇ Loc. adj. și adv. **La minut** = pe loc, imediat sau în foarte puțin timp. *Fotografie la minut.*

2. (Mat.) Unitate de măsură pentru unghiuri și arcuri, egală cu a șaizecea parte dintr-un grad sexagesimal sau cu a suta parte dintr-un grad centesimal.

— Variantă: (regional) **minútă** (RETEGANUL, P. IV 21, NEGRUZZI, S. I 52) s. f.

MINUTÁR, *minutare*, s. n. Acul ceasornicului care indică minutele. *Minutarul fosforescent abia înaintează.* C. PETRESCU, Î. II 32. *Am pus minutarul, pe rînd, la toate cele douăsprezece semne ale cadranului.* IBRĂILEANU, A. 69. *Nu sta cu ceasornicul deschis pe catedră, ca nu cumva minutarul să treacă peste semn.* GHICA, S. 51.

MINÚTĂ[1] s. f. v. **minut**.

MINÚTĂ[2], *minute*, s. f. **1.** Originalul unei hărți sau al unui plan topografic, așa cum a fost întocmit pe teren sau redactat provizoriu.

2. (Jur.) Act în care se consemnează, imediat după deliberare, soluția dată de judecători într-un proces și care se transpune apoi în hotărîre.

3. Relatarea în rezumat a dezbaterilor unei ședințe. *Își mîzgăli semnătura pe minuta ședinței.* CAMIL PETRESCU, O. II 497.

MINÚȚIE s. f. (Rar) Minuțiozitate. *Delavrancea își vede personagiile în atitudini individualizate, pe care le descrie cu minuție.* VIANU, A. P. 179.

MINUȚIÓS, -OÁSĂ, *minuțioși, -oase*, adj. Care cercetează lucrurile în amănunt, cu multă atenție și răbdare; migălos, meticulos, scrupulos. ✦ Făcut cu deosebită atenție, în amănunt, care dovedește meticulozitate. *Studiu minuțios.* ▭ *Un prietin bun al meu, care i-a fost secretar într-o vreme, povestește despre... grija necontenită și minuțioasă pentru frază, despre prelucrarea lui neobosită.* SADOVEANU, E. 146. *Înfipse un cuțit într-o pară și o curăță cu răbdare minuțioasă.* C. PETRESCU, Î. I 9. *Îmi aranja cu minuțioasă fantezie mustețile, cravata și părul.* IBRĂILEANU, A. 18. ✦ (Adverbial) Cu grijă, cu

multă băgare de seamă. *Am să vă spun o veste bună, copii! anunță Constantin Lipan, strîngînd șervetul minuțios, ca un pachet ambalat de farmacie.* C. PETRESCU, C. V. 91. *Cerceta minuțios în maldărul de hîrtii și semna.* SAHIA, N. 71.

MINUȚIOZITÁTE, *minuțiozități,* s. f. Însușirea de a fi minuțios; meticulozitate.

MIOÁRĂ, *mioare,* s. f. Oaie tînără (de un an) care încă n-a fătat; p. ext. oaie în general. *Pe pajiști vor paște mai multe mioare: Pe glie ara-vor mai multe tractoare.* TULBURE, V. R. 43. *Moș Dediu i-a dăruit patruzeci și nouă de mioare, oacheșe numai de cîte un ochi.* CREANGĂ, P. 105. *Și mînat-am dragi mioare, Pintre iarbă numai floare.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 510. ✦ (Adjectival, f.) Tînără. *O ciută mioară La bot gălbioară.* PĂSCULESCU, L. P. 63.
— Pronunțat: *-oa-.* — Variante: **meioáră** (pronunțat *-ioa-;* ALECSANDRI, T. 813), **meoáră** (pronunțat *-oa-;* CONACHI, P. 8, ȘEZ. I 207) s. f.

MIOCÁRD s. n. Mușchiul striat al inimii; p. ext. inimă. *Dozele moderate de săruri de bariu măresc excitabilitatea miocardului, întocmai ca și calciul.* DANIELOPOLU, F. N. II 171.
— Pronunțat: *-mi-o-.*

MIOCARDÍTĂ, *miocardite,* s. f. Boală care se caracterizează prin inflamația mușchiului inimii.

MIOCÉN s. n. Una dintre diviziunile erei terțiare, în care s-au format regnul animal și cel vegetal precum și contururile actuale ale continentelor și principalele lanțuri de munți.

MIOCÉNIC, -Ă, *miocenici, -e,* adj. Privitor la miocen, al miocenului.

MIOGÉN s. n. Proteină specifică, prezentă în țesutul muscular.

MIOGRÁF, *miografe,* s. n. Aparat pentru înregistrarea grafică a contracțiunilor musculare.

MIOGRAFÍE s. f. Înregistrarea grafică a activității musculare cu ajutorul miografului.

MIÓP, -OÁIĂ, *miopi, -oape,* adj. Care suferă de miopie, bolnav de miopie. *Clipi din ochii miopi.* DUMITRIU, B. F. 82. *Era miop și, pentru că nu voia să poarte ochelari, ținea ochii foarte aproape de hîrtie cînd lucra.* STANCU, U.R.S.S. 43. *Aveau înainte un individ timid și miop, cu înfățișare neînsemnată.* C. PETRESCU, C. V. 184. ✧ (Substantivat) *Nu existase nimic pentru el, ca un peisaj pentru miop.* CAMIL PETRESCU, U. N. 159. *Milescu, cu minunata însușire a firii lui de miop, intră în sufletul Nataliei.* D. ZAMFIRESCU, R. 160. ✦ Fig. Care nu vede desfășurarea lucrurilor în viitor, lipsit de pătrundere, fără perspectivă.
— Pronunțat: *mi-op.*

MIOPÍE, *miopii,* s. f. Defect al vederii, care se manifestă prin imposibilitatea de a distinge obiectele situate la depărtare, datorită faptului că imaginea se formează înaintea retinei. *Cu toată miopia, recunoscu îndată, în perete, tabloul.* C. PETRESCU, Î. II 215. ✦ Fig. Incapacitate de a vedea ansamblul lucrurilor, lipsă de perspectivă; mărginire.

MIÓR, *miori,* s. m. (Regional) Miel de un an de pe care nu se tunde lîna.
— Pronunțat: *mi-or.*

MIORÁR, *miorari,* s. m. (Regional) Cioban, păstor. *Toma Duroi a luat de coarne un berbece și-l arată unuia din miorari.* LA CADE.
— Pronunțat: *mi-o-.*

MIORC interj. Onomatopee care redă sunetul scurt produs cînd respirația e împiedicată. *I-a pus pe foc; Făceau peștii numai miorc.* CONTEMPORANUL, II 655. *Pe boieri îi strîngea de gît, mă! numai ce-i auzeai: miorc! ... și-atîta le era.* GHICA, S. 503.

MIORCĂÍ, *miorcăiesc,* vb. IV. **1.** Intranz. (Despre broaște) A orăcăi (slab).
2. Intranz. și refl. (Despre copii) A plînge (fără motiv, făcînd mofturi); (despre oameni) a se tîngui din cauza unor necazuri mărunte.
— Pronunțat: *mior-.*

MIOREÁ, *miorele,* s. f. Mioriță. *Mă despart acum De berbeci și miorele Și de voi, dragile mele oi.* COȘBUC, P. II 167. *Iar o biată miorea Tot în urmă rămînea.* SEVASTOS, C. 295. *Nu să lasă de doiniță Mînînd printre floricele Albișoare miorele.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 76.
— Pronunțat: *mi-o-.*

MIORÍȚĂ, *miorițe,* s. f. Diminutiv al lui mioară. *Dar cea mioriță Cu lînă plăviță, De trei zile-ncoace, Gura nu-i mai tace.* ALECSANDRI, P. P. 1.
— Pronunțat: *mi-o-.*

MIORLĂÍ, pers. 3 *miórlăie,* vb. IV. Intranz. **1.** (Despre pisici) A scoate miorlăituri; a mieuna. *Se aud prin casă o mulțime de glasuri cari de cari mai uricioase: unele miorlăiau ca mița, altele covițau ca porcul.* CREANGĂ, P. 302. *La casa cu multe fete, Miorlăie pisicile de sete.* PĂSCULESCU, L. P. 110. *Să te duci... Unde cocoș Nu cîntă, Unde vacă Nu zbiară, Unde pisică Nu miorlăie.* TEODORESCU, P. P. 368.
2. (Despre oameni, cu sens depreciativ) A vorbi, a cînta sau a plînge cu glas subțire și tînguitor. (Refl.) *Copilul se miorlăi, fără a se opri din joc.* REBREANU, R. II 31.
— Pronunțat: *mior-.* — Variante: **mierlăí** (ODOBESCU, S. III 42, ȘEZ. XII 147), **miorlíi** (MACEDONSKI, O. III 31) vb. IV.

MIORLĂIÁLĂ, *miorlăieli,* s. f. Miorlăit[1].
— Pronunțat: *mior-.*

MIORLĂÍT[1], *miorlăituri,* s. n. Sunetul scos de pisică: mieunat, **miorlăitură.** [Plînsul] *semăna mai mult cu miorlăitul unei mițe lihnite.* CONTEMPORANUL, IV 393. *De azi înainte, visurile mele poetice nu vor mai fi îngînate de miorlăitul motanilor și de urletul dulăilor.* ALECSANDRI, T. 280. ✦ Sunet asemănător scos de alte animale sau de păsări. *Frumușel cățel aveți, zic eu cocoanei... Din paner se aude un miorlăit sentimental.* CARAGIALE, M. 333.

MIORLĂÍT[2], -Ă, *miorlăiți, -te,* adj. (Despre oameni sau glasul lor) Plîngăreț. *Cu o voce miorlăită și tremurată începu să ne întrebe.* SADOVEANU, O. VII 204.

MIORLĂITÓR, -OÁRE, *miorlăitori, -oare,* adj. (Despre glasul oamenilor) Miorlăit[2]. ✦ (În forma *mierloitor*) Mieros, lingușitor. *Slutul... începu s-o lingușească cu vorbe mierloitoare.* ISPIRESCU, L. 47.
— Variantă: **mierloitór, -oáre** adj.

MIORLĂITÚRĂ, *miorlăituri,* s. f. Miorlăit[1]. *Nu isprăvesc cu miorlăiturile lor de pisoi.* G. M. ZAMFIRESCU, SF. M. N. I 201.

MIORLÍÍ vb. IV v. **miorlăi.**

MIOTOMÍE, *miotomii,* s. f. Disecția mușchilor; incizie în mușchi.
— Pronunțat: *mi-o-.*

MIOZÍNĂ, *miozine,* s. f. Proteină care se găsește în mușchii mamiferelor.
— Pronunțat: *mi-o-.*

MIOZÓT s. m. v. **miozotis.**

MIOZÓTIS s. m. (Bot.) Nu-mă-uita. (Metaforic) *Înotară umezi, ochii de miozotis și ochii de antracit.* C. PETRESCU, C. V. 371.

— Pronunțat: *mi-o-*. — Variantă: **miozót** (TOPÎRCEANU, B. 5) s. m.

MIR[1] s. n. (Numai în loc. adj.) **De mir** = care nu face parte din tagma călugărească; lumesc. *Slujește preotul țăran Radu Șapcă și alți patru preoți de mir.* CAMIL. PETRESCU, O. II 180. *Popilor de mir... le cînta antifoanele următoare.* CREANGĂ, A. 140.

MIR[2], *miruri*, s. n. **1.** Untdelemn sfințit folosit în biserica creștină la săvîrșirea unor ritualuri. *Cu miru ne miruim, Cu vinu ne veselim.* ȘEZ. II 22. *Îs trei rîuri, trei părîuri, Un' de vin, Altul de mir, Ș-altul d-apă limpejoară.* TEODORESCU, P. P. 27.

2. (În expr.) **A lovi, a izbi, a trăsni** (pe cineva) **la mir** = a lovi pe cineva drept în mijlocul frunții. **A lua** (cuiva) **mirul** = a omorî. *Un pumn, și le-a luat mirul.* DELAVRANCEA, S. 39. *Cum aduse buzduganul său și lovi pe zmeu, îi luă mirul, apoi îi tăie capul.* ISPIRESCU, L. 317.

MIRÁ[1], *mir*, vb. I. **1.** Refl. A fi surprins, nedumerit, uimit (de ceva), a găsi că ceva e curios, ciudat, de neînțeles. *Ce te miri?... Sînt bătrîn. M-au obosit Căile-alergate.* COȘBUC, P. I 260. *Vă mirați, cum de minciuna astăzi nu vi se mai trece?* EMINESCU, O. I 151. *Ați auzit negreșit vorbind de mine? — Ba... niciodată! — Mă mir.* ALECSANDRI, T. I 284. *Trandafir ș-un fir subțire, Rău m-ai scos, dragă, din fire; Trandafir ș-un fir mai gros, Mult mă mir, cum de m-ai scos.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 29. ◇ Expr. **Te miri cine** (cu valoare de substantiv) = un oarecare (lipsit de importanță), oricine, cine știe cine. *Nu e Mirteanu omul de care își bate joc te miri cine.* La TDRG. **Te miri** (sau **miră**) **ce** (**și mai nimica**) (cu valoare de substantiv) = nimica toată, cine știe ce, lucru mărunt. *Inimă slabă, așa ca să se clatine și să se-nduioșeze de te miri ce, n-avea cuvioasa.* VLAHUȚĂ, O. A. 138. *Lui îi da, te miri ce.* ISPIRESCU, L. 338. (În forma regională *miera*) *Nu te mai pune și d-ta atîta pentru te mieri ce și mai nemica, că doar n-are să fie un cap de țară.* CREANGĂ, P. 152. **Te miri unde** = undeva, cine știe unde. *Mai aveau și alte marafeturi, adunate de pe te miri unde.* PAS, L. I 79. **Mă miram cu să nu...** = eram sigur că... *Mă miram eu, să nu-ți dai în petec.* HOGAȘ, DR. II 1. (În forma regională *miera*) *Mă mieram eu să nu se îngrijească biata babă de mine.* CREANGĂ, P. 133. **Mă miram eu să...** = eram sigur că nu... **Să nu te miri dacă...** = e normal să...

2. Tranz. A surprinde pe cineva, a-l face să se minuneze, să rămînă uimit. *Rochia ei de mireasă... mira, în ziua nunței, pe toți.* MACEDONSKI, O. III 17.

3. Refl. A nu se dumiri, a fi curios să știe, să afle, să înțeleagă ceva, a se întreba. *O întreb și nu-mi răspunde! Și mă mir — ce i-am făcut!* COȘBUC, P. I 49. *Se mira cu ce cuvinte Să-i mai bage în cap minte.* PANN, P. V. III 45. *Mă miram ce-mi place mie... Badea-nalt cu pălărie.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 41.

— Variantă: (regional) **mierá** vb. I.

MIRÁ[2], *mirez*, vb. I. Refl. (Franțuzism învechit) A se privi în oglindă. *Baba cochetă și sulemenită se mirează în oglinda rîurilor înghețate.* ALECSANDRI, la CADE.

MIRÁCOL, *miracole*, s. n. Minune. *În mijlocul acestui vis, împrăștiate pe fața pămîntului, se află satele... Oltul trece prin dreptul lor, ca pe lîngă tot atîtea miracole.* BOGZA, C. O. 238. *Știu că nu putem face miracole.* C. PETRESCU, Î. II 88. *L-a întrebat, ca în fața unui miracol, cu inima dezgolită și caldă.* SAHIA, N. 76.

— Variantă: **mirácul** (NEGRUZZI, S. I 256) s. n.

MIRÁCUL s. n. v. **miracol.**

MIRACULÓS, -OÁSĂ, *miraculoși, -oase*, adj. Uimitor, extraordinar, minunat; (în superstiții și basme) supranatural. *Aici, la fereastra lui... se întîmplă un lucru miraculos.* SEBASTIAN, T. 365. *Iar pe ierburile stepei, un palat miraculos Îl vei face ca prin farmec, dintr-o dată să răsară.* MACEDONSKI, O. I 30. ✦ Care face minuni. *Colonelul ridică la lumină paharul cu piciorul înalt, ținîndu-l între degetele grase, cu o luare-aminte și o înduioșare de savant, examinînd un elixir miraculos.* C. PETRESCU, Î. I 5. ✦ (Substantivat) Totalitatea elementelor supranaturale din basme și legende. *Este cunoscută înclinarea pentru miraculos, pentru neobișnuit, a micului cititor.*

MIRÁGIU s. n. v. **miraj.**

MIRÁJ, *miraje*, s. n. **1.** Fenomen optic produs prin refracția luminii în atmosferă, datorită căruia uneori în regiunile de stepă, în deșerturi și în regiunile polare apar la orizont imagini răsturnate și suplimentare ale unor părți din natură, lucruri etc. îndepărtate, dînd iluzia că se reflectă într-o apă. V. fata morgana, apa morților. *Apa cea lină nu-i apă, ci fundul văii... În zilele de august priveliștea asta e obișnuită și fenomenul se cheamă miraj.* SADOVEANU, O. L. 12. *Orașul strălucește în distanță de cinci oare... el atrage de departe și te înșală prin efectul mirajului.* ALECSANDRI, C. 181.

2. Fig. Farmec, atracție. *Ochii sînt luați de mirajul munților.* CAMILAR, N. I 116. *Țăran atras de mirajul orașului.* SAHIA, N. 95.

— Variantă: **mirágiu**, *miragii* (C. PETRESCU, C. V. 12, ALECSANDRI, P. III 93), s. n.

MIRALÁI, *miralai*, s. m. (Învechit) Ofițer turc care comanda un regiment. *Se zărește comandantul turcilor, un miralai călare pe un cal alb.* ODOBESCU, S. III 590. *Miralaiul Iusuf Beg, comandantul, ne era prietin.* GHICA, S. 322. *Grajdiul miralaiului În dosul saraiului.* ALECSANDRI, P. P. 130.

MIRÁRE s. f. Faptul de a (se) mira; stare de uimire pricinuită de o impresie neașteptată; surprindere. *Un copil salută. El pricepe. Ochii tineri de mirare-i ard.* BENIUC, V. 59. *Dar ce zgomot se aude?... Toți se uită cu mirare și nu știu de unde vine.* EMINESCU, O. I 87. ◇ Loc. adj. **De mirare** = uimitor, surprinzător; vrednic de admirație, de admirat. *Nu știau ce să zică, pentru că în adevăr era și lucru de mirare!* CREANGĂ, P. 229. *Dar, cu slabele-ți mijloace, faptele-ți sînt de mirare.* ALEXANDRESCU, M. 15. *Avea... o ținere-de-minte foarte de mirare.* GORJAN, H. I 13. ◇ Expr. **N-ar fi de mirare să...** = ne putem aștepta să..., e posibil să... *N-ar fi de mirare să-l vedem deschizînd două-trei afaceri scandaloase.* C. PETRESCU, C. V. 131. *N-ar fi de mirare să se ridice și cei de-aici.* REBREANU, R. II 66. (Popular) **Ar fi de-a mirarea** sau **a-i fi cuiva de-a mirare** = a i se părea surprinzător, a fi surprins, mirat, nedumerit, uimit. *Așa-i că vi-i de-a mirare? grăiește el rîzînd.* SADOVEANU, O. VIII 189. *Mi-i de-a mirarea de unde ai să-l iei, dacă n-are ființă pe lume.* CREANGĂ, P. 194. ✦ (Învechit și popular) Admirație. *Tineret* [ieșit din școlile Ardealului] *cu mare curaj și mare iubire de neamul rominesc! Multă mirare insufla pribegilor spectacolul frăției curate.* RUSSO, O. 56.

— Variantă: (regional) **mieráre** (CREANGĂ, P. 66, RUSSO, S. 27) s. f.

MIRÁS s. n. v. **miraz.**

MIRÁT, -Ă, *mirați, -te*, adj. Uimit, surprins. *Moșneagul cel mititel părea mirat de răspunsurile scurte și înghețate ale lui Șoimaru.* SADOVEANU, O. VII 66. *Departe-n zare, Mirat ca un copil. Răsare un astru inutil.* TOPÎRCEANU, B. 31. ◇ Fig. *Soarele mirat sta-n loc, Că l-a ajuns și-acest noroc.* COȘBUC, P. I 58.

MIRÁZ s. n. (Învechit) Moștenire; (în special) ceea ce îi revine cuiva pe neașteptate, la moartea unei rude care n-a avut copii. *Stavrache stăpînește mirazul rămas de la frate-său.* CARAGIALE, O. I 358.

— Variante: **mereíz** (ARDELEANU, D. 294), **mirás** (PANN, P. V. III 84, GORJAN, H. I 35, TEODORESCU, P. P. 586) s. n.

MIRÁZĂ, *miraze,* s. f. (Învechit) Oglindă. *Bosforul... din a cărui undă și-a făcut mirază bolta azurată.* BOLINTINEANU, P. I 25.

MÍRĂ, *mire,* s. f. **1.** Riglă cu diviziuni speciale, servind la măsurarea indirectă a distanțelor sau a înălțimilor și la operațiile de nivelment.

2. Mică piesă metalică așezată deasupra țevii unei arme de foc, care formează dispozitivul de ochire; cătare.

MIRĂZĂNIE s. f. v. **mirozenie.**

MÍRE, *miri,* s. m. Nume dat unui bărbat în ziua căsătoriei lui, în special în cursul ceremoniilor din această zi; p. ext. logodnic. *Ți-ai ales un mire vrednic de-al tău suflet.* DAVILA, V. V. 82. *Acum iată că din codru și Călin mirele iese, Care ține-n a lui mînă, mîna gingașei mirese.* EMINESCU, O. I 85. *Iată-mă-s la nuntă... Unde-i mirele să gioc cu el?* ALECSANDRI, T. I 223. ✦ (La pl.) Nume dat în cursul ceremoniilor din ziua căsătoriei celor două persoane care se căsătoresc. *Cît mac e prin livezi, Atîția ani la miri urez!* COȘBUC, P. I 59. *M-am pus la un loc de unde puteam privi pe miri.* NEGRUZZI, S. I 53.

MIREÁDĂ, *mirede,* s. f. (Rar) Podoabă de admirat, minunăție. [Bradul zice:] *Domnii și-mpărații Mă pun la paradă, Pe uliți mireadă.* TEODORESCU, P. P. 353.

— Pronunțat: *-rea-.*

MIREÁN, *mireni,* s. m. (În opoziție cu cleric) Credincios care nu aparține clerului; laic. *Șezînd pe iarbă, împreună cu părinții lor și preuți și mireni.* CREANGĂ, A. 129. *Călugărul Dan se visase mirean.* EMINESCU, N. 49.

MIREÁNCĂ, *mirence,* s. f. (Rar) Femeie laică. *Veronico, ești ucenica mea din urmă și cugeți să mă lași și să te faci mireancă?* GALACTION, O. I 320. ✧ (Prin analogie) *Auzi treabă! Să se facă iar mireancă, de unde era oșteancă?* ALECSANDRI, T. 911.

MIREÁSĂ, *mirese,* s. f. **1.** Nume dat unei femei în ziua căsătoriei, în special în cursul ceremoniilor din această zi; p. ext. logodnică. *Mamă, mie mi-a venit ceasul, vreau să mă însor și mireasa mea e bună, frumoasă.* DELAVRANCEA, A. 98. *Din patru părți a lumii împărați și-mpărătese Au venit ca să serbeze nunta gingașei mirese.* EMINESCU, O. I 85. *Zis-a badea să nu'joc Pîn' la storsu vinului, Cînd voi fi mireasa lui.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 142. ✧ (Bis.) *Mireasa domnului* = călugăriță. *Mai mult de jumătate din aceste mirese ale domnului crescuseră... în casa maicei Rahila.* GALACTION, O. I 316. ✧ Expr. **A plînge ca o mireasă** = a plînge cu foc. *Plîngea ca o mireasă, de sărea cămeșa de pe dînsa.* CREANGĂ, A. 4. **A mînca ca o mireasă** = a mînca foarte puțin. **A sta ca o mireasă** = a sta degeaba.

2. (Regional) Obicei practicat la sărbătorile de iarnă. *Colindători ... flăcăi ce îmblau cu țapul, cu mireasa.* CONTEMPORANUL, VI 100.

MIREÁSMĂ, *miresme,* s. f. **1.** Miros plăcut și puternic, răspîndit mai ales de plante și de flori; parfum, aromă. *Copacii înfloresc, — în aer Plutesc miresme-mbătătoare.* VLAHUȚĂ, O. A. 66. *Busuioc și mint-uscată Împlu casa-ntunecoasă de-o mireasmă pipărată.* EMINESCU, O. I 84.

2. (La pl.) Substanțe aromatice cu care se parfumează în casă. V. balsam. *Miresmele care au ars în vase largi... trec risipite.* GALACTION, O. I 341. *Ar clădi cu .. miresme, cu smirnă și cu tămîie altarul vînătorilor.* ODOBESCU, S. III 54. *Îndată alergară surorile ei... afumînd-o cu felurimi de miresme ca să-și vie în simțiri.* GORJAN, H. I 98. ✦ Ulei mirositor cu care se unge corpul; balsam. *L-au scăldat și l-au uns cu miresme.* SADOVEANU, D. P. 25.

MIRÉL, *mirei,* s. m. (Popular) Mire. *Mirel de la masă, Pe soriță noastră N-om da nicidecum Pînă nu ne spui...* MARIAN, NU. 605.

MIRENÉSC, -EÁSCĂ, *mirenești,* adj. (Învechit) De mirean, lumesc, laic. *Trebuința neapărat simțită de a despărți atribuțiunile... îngrijitorilor și ale administratorilor cari duc afacerile mirenești ale mănăstirilor.* ODOBESCU, S. II 29.

MIRENÍE s. f. (În opoziție cu călugărie) Starea sau calitatea de a fi mirean; viață laică. *Eu Teodor, monahul de la schitul Frăsinei, care pe mirenie m-am chemat Tudor... adeverez cu această scrisoare.* BĂLCESCU, O. I 33.

MIRIÁDE s. f. pl. Număr foarte mare, mulțime nenumărată, cantitate mare indefinită. V. miliard. *Miriadele de gîze foiesc iarăși în stoluri.* BART, E. 309.

— Pronunțat: *-ri-a-.*

MIRIAPÓD, *miriapode,* s. n. (La pl.) Clasă de animale inferioare, cu trupul alcătuit din segmente sau din inele, avînd mai multe perechi de picioare. *În afară de urechelnița comună se mai cunosc o serie de alte miriapode.* ZOOLOGIA 68. ✦ (La sg.) Animal făcînd parte din această clasă. (În comparații) *Ne reluăm tîrîtul Comun de uriaș miriapod.* CAMIL PETRESCU, V. 18.

MIRÍE, *mirii,* s. f. (Popular) Bir, dare, impozit. *Să vie... Pîrcălabul... s-aducă miria Și toată datoria.* PĂSCULESCU, L. P. 208.

MIRÍFIC, -Ă, *mirifici, -e,* adj. (Franțuzism) Minunat, admirabil, măreț. *Panorama mirifică a Sinaiei, cu simetricele ei constelații de lampioane electrice.* CARAGIALE, O. II 200.

MÍRIȘTE, *miriști,* s. f. Cîmp de pe care s-au secerat păioasele, rămînînd în pămînt rădăcina și partea de jos a tulpinilor; (cu sens colectiv) totalitatea tulpinilor retezate, rămase pe pămînt după seceriș. *Tot tîrgul s-a adunat pe miriștea din fața regimentului, în lungul drumului.* SADOVEANU, O. VI 231. *După cîteva ceasuri de rătăcire în finețele cosite și de-a curmezișul miriștilor țepoase, trebuia să odihnim în amiaz, la moară.* C. PETRESCU, S. 24. *Miriștea arămie se întindea nesfîrșită.* REBREANU, R. I 70.

MÍRLĂ s. f. v. **mierlă.**

MIROÁZNĂ s. f. v. **miroznă.**

MIRODÉNIE, *mirodenii,* s. f. **1.** (Mai ales la pl.) Frunza, coaja, floarea unor plante (de obicei exotice), folosite pentru a da mîncărilor un gust picant sau aromat. *Tot tumultul planetei, cu porturi și hamali... cu minuscule arbuști de mirodenii.* C. PETRESCU, C. V. 119. *Nu s-a învrednicit... să guste rachiu călugăresc cu mirodenii.* HOGAȘ, M. N. 163. *În mijloc sta așezată o masă cu șapte talere de aur greu, cu mîncăruri din care se ridicau aburi de deosebite mirodenii.* CARAGIALE, P. 141.

2. Miros plăcut, mireasmă, parfum, aromă. *Curînd începură curcile a sfîrîi deasupra jarului și a răspîndi o mirodenie care nu se mai află.* SADOVEANU, O. VI 44. *Cer un ceai fierbinte de cinci parale, cu mirodenie de cuișoare.* I. BOTEZ, ȘC. 52. ✦ (Învechit, mai ales la pl.) Ulei aromat, întrebuințat la ungerea trupului. *Șipușoarele cu mirodenii și celelalte mărunțușuri cumpărate de mine.* SEVASTOS, N. 220.

3. Plantă erbacee din familia cruciferelor, cu flori galbene-verzui, care răspîndesc noaptea un miros plăcut *(Hesperis tristis).*

— Pronunțat: *-ni-e.*

MIRÓDIE, *mirodii,* s. f. (Învechit) Mirodenie.

MIRONOSÍȚĂ, *mironosițe,* s. f. **1.** Femeie cucernică, smerită; (ironic) femeie fățarnică, de o smerenie și nevinovăție ipocrită și afectată. *Copila vorbăreață și nebu-*

natică de totdeauna deveni gînditoare, tăcută şi spăsită ca o mironosiţă. VLAHUŢĂ, O. A. I 119. ◇ Expr. **A face pe mironosiţa** = a-şi lua aere de nevinovăţie, a simula pietate şi modestie. ◇ (Adjectival, fig.) *Trandafirul cel înfocat, crinii de argint, lăcrămioarele sure ca mărgăritarul, mironosiţele viorele şi florile toate s-adunară.* EMINESCU, N. 29.

2. Specie de fluture cu aripile de dinainte albe cu pete cafenii şi cele de dinapoi cenuşii-albăstrii *(Lymantria monacha). Un neam al mironosiţei aduce mari stricăciuni şi arborilor din grădină.* SIMIONESCU, F. R. 389.

MIRÓS, *mirosuri,* s. n. **1.** Emanaţie plăcută (v. aromă, parfum, mireasmă) sau neplăcută (v. duhoare, miasmă) pe care o exală unele corpuri; senzaţie (plăcută sau neplăcută) pe care o produce această emanaţie asupra simţului olfactiv. *Un miros plăcut de cîmp şi de pădure udă îl izbi în faţă.* VLAHUŢĂ, O. A. III 72. *În atmosfera grea de mirosul substanţelor închise în fiole, făclia arunca o lumină turbure.* EMINESCU, N. 52. *În toată împrejmuirea, un miros greu de oaie, de ceapă şi de rachiu.* ODOBESCU, S. III 18.

2. Unul din cele cinci simţuri cu care sînt înzestraţi oamenii şi unele animale şi care permite perceperea senzaţiilor olfactive; capacitate de percepere şi deosebire a mirosurilor **(1).** *De aveţi voi amîndoi Miros bun, nas de copoi, Luaţi seama, pîndiţi bine; Iată lupul, lupul vine!* ALECSANDRI, T. I 354. *Mirosul duce pre cine... Pe urme neînsemnate a păsărilor ştiute.* CONACHI, P. 269.

3. (La pl., în forma *miroase)* Condimente folosite la prepararea cîrnaţilor.

— Accentuat şi: (regional) *míros.* — Pl. şi: *miroase* (SADOVEANU, D. P. 152, EMINESCU, O. I 97, RUSSO, O. 120).

MIROSÍ, *mirós,* vb. IV. **1.** Intranz. (De obicei urmat de determinări introduse prin prep. «a») A avea sau a răspîndi un miros de... *Aerul miroase a pămînt ud, a iarbă proaspătă şi-a flori de liliac.* VLAHUŢĂ, O. A. 371. *Răsărit-a pom în coastă Cu frunzele de argint, Lumea-ntreagă mirosind.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 70. ◇ (Unipersonal) *Mirosea a ceaţă risipită de vîntul uşor dinspre baltă.* DUMITRIU, N. 51. *În brutării miroase-a pîine nouă.* DRAGOMIR, P. 56. ✦ A răspîndi un miros urît. *Carnea alterată miroase.* ◇ Expr. **(Nici) usturoi n-a mîncat, nici gura nu-i miroase,** se zice despre cineva care se preface că nu ştie nimic despre un lucru de care e vinovat. *Veniră acasă şi dormiră, ca şi cînd usturoi nu mîncase şi gurile nu le miroseau.* ISPIRESCU, L. 372.

2. Tranz. A percepe cu simţul mirosului, a simţi un miros, a inspira aer pe nas de repetate ori pentru a simţi un miros. V. adulmeca. *Miroseau adierea vîntului şi... se ţineau după urme.* GALACTION, O. I 279. *Dolca vesel se scula, Cîmpul de-a lung apuca, Botul prin iarbă vîrînd, Urmele tot mirosind.* ANT. LIT. POP. I 258. ◇ Intranz. *Calul de la Misir miroase de departe unde-i vreun zid părăsit.* ODOBESCU, S. I 162. ◇ (Unipersonal, construit cu subiectul logic în dativ) *Mie-mi miroase a om.* ISPIRESCU, L. 114.

3. Tranz. Fig. A simţi ceva (de departe, din timp), a adulmeca, a presimţi, a bănui, a presupune. *Guvernul, care mirosise ceva în legătură cu manevrele generalului... vru să forţeze mîna acestuia.* PAS, Z. IV 189. *După ce... nu găsi pe Ţugulea, mirosi ea că trebuie să fie la împăratul.* ISPIRESCU, L. 319. ◇ Intranz. *Cu Aspasia nu merge, ea pricepe, miroase, uite, ea-şi pune capul că e ceva la mijloc.* VLAHUŢĂ, O. A. III 71. ◇ Expr. **Miroase a...** = prevesteşte (ceva), denotă, anunţă (ceva). *Toată forfota asta mirosea a inspecţie.* CAMILAR, N. I 383. ◇ (Construit cu subiectul logic în dativ) *Mişcarea ce se simte dincoace de Olt... nu prea îmi miroase a bine.* ISPIRESCU, M. V. 6. *Au zestre oare? — Aşa-mi miroase.* ALECSANDRI, T. II 120. ✦ A dibui, a da de..., a simţi prezenţa cuiva sau a ceva. *Copoii vamali miroseau afacerile puse la cale în taverna cunoscută.* BART, E. 342. *Simţisem că mitocanul de cumnată-tău mă mirosise; ştia că mă ţiu după voi.* CARAGIALE, O. I 69.

— Accentuat şi: prez. ind. (regional) *míros.* — Forme gramaticale: prez. ind. pers. 3 sg. *miroase* şi (regional) *miroasă* (CREANGĂ, P. 188), pers. 3 pl. *miros,* rar *miroase* şi (regional) *miroasă* (RETEGANUL, P. V 25). — Variantă: **amirosí** (DUMITRIU, N. 173, SADOVEANU, F. J. 375, EMINESCU, O. I 50) vb. IV.

MIROSITÓR, -OÁRE, *mirositori, -oare,* adj. Care miroase (de obicei plăcut), care are sau răspîndeşte un miros, mai ales frumos, parfumat. *Se gîndeau tustrei fumînd iarba cea nouă şi mirositoare.* SADOVEANU, O. VII 23. *Îl freacă pe dinăuntru cu... buruiene mirositoare şi prielnice albinelor.* CREANGĂ, P. 238. *Puse jos dulcea lui sarcină pe malul mirositor al unui lac albastru.* EMINESCU, N. 65.

— Variantă: **amirositór, -oáre** adj.

MIROZÉNIE, *mirozenii,* s. f. (Popular) Minunăţie, ciudăţenie. *Haid să ne sculăm... şi să vedem ce mirozenie a mai adus şi-acum.* RETEGANUL, P. I 76.

— Variantă: **mirăzănie** (ŢICHINDEAL, F. 352) s. f.

MIRÓZNĂ s. f. (Regional) Miros; p. ext. mireasmă. *Eu socot că v-a deşteptat mirozna bucatelor... zise răzăşul.* SADOVEANU, O. VII 65. *Uit' te florile cele frumoase de prin marginea pădurii, cum umplu văzduhul de mirozna.* CREANGĂ, O. A. 122.

— Variantă: **miroáznă** s. f.

MIRT, *mirţi,* s. m. Arbust totdeauna verde, mirositor, cultivat pentru lemnul său greu, cu structură fină şi omogenă sau (la noi) ca plantă ornamentală în ghivece; din florile mici şi albe, frumos mirositoare, considerate ca simbol al castităţii, se fac cununi de mireasă *(Myrtus communis). Şi-n păru-i poartă o cunună De mirt.* IOSIF, PATR. 64. *Tu îmi pari ca o bacantă, ce-a luat cu-nşelăciune De pe-o frunte de fecioară mirtul verde de martir.* EMINESCU, O. I 30. *Mirtul... stă trîndav împletit împrejurul cununei.* NEGRUZZI, S. II 42.

MIRUÍ[1], *miruiesc,* vb. IV. Tranz. **1.** A unge pe credincioşi cu mir[1] (de obicei pe frunte). *Popa Tonea a început să miruiască pe credincioşi.* GALACTION, O. I 174. *Creştini miruiau Şi blagosloveau.* BIBICESCU, P. P. 243. *În cel* [rîu] *de vin l-om boteza, Cu mirul l-om mirui, Cu vestmînt l-om premeni.* TEODORESCU, P. P. 27. ◇ Refl. pas. [Caragea] *s-a dus de s-a miruit în biserica Curtea-Veche, după obicei.* GHICA, S. 28.

2. Fig. A lovi pe cineva în cap. *Mai întîi să stingem datoriile, fraţilor, şi să-i miruim pe ciocoi.* DUMITRIU, B. F. 111. *Mi se pare că le-a miruit cineva feciorul cu parul.* CAMILAR, N. II 418.

— Prez. ind. şi: *mírui* (EMINESCU, O. IV 48).

MIRUÍ[2], *miruiesc,* vb. IV. Tranz. (Regional) A cîştiga. *După acela s-a mărita care i-a mirui banii în joc de cărţi.* RETEGANUL, la CADE.

MIRUÍT s. n. Acţiunea de a mirui; ungere cu mir. *Minunea aceasta o trăi sufleteşte Popa Tonea, în răstimpul ce trecu cu miruitul a douăzeci-treizeci de creştini.* GALACTION, O. I 175.

MIRUITÓR, *miruitori,* s. m. Preot care miruieşte. *A sărutat apoi mîna miruitorului.* GALACTION, O. I 175.

MISÁDĂ s. f. v. **mesadă.**

MISCELANÉA s. f. v. **miscelaneu.**

MISCELANÉU, *miscelanee,* s. n. (Livresc, şi în forma *miscelanea)* Volum care cuprinde studii, articole variate ale unuia sau mai multor autori. ✦ Rubrică în unele publicaţii periodice care cuprinde articole, note cu conţinut variat.

◇ (Adjectival) *Manuscris miscelaneu* = manuscris vechi cu caracter variat.
— Variantă: **miscelanéa** s. f.

MISCHÉT s. n. Varietate de struguri tămîioși cu sîmburii foarte mici.

MISCHÍE s. f. v. **mischiu.**

MISCHÍU s. m. (Învechit) Oțel tare din care se fac de obicei tocile sau amnare. *Paloș din teacă scotea Și la mischiu că-l trăgea.* PĂSCULESCU, L. P. 267.
— Variantă: **mischíe** (PĂSCULESCU, L. P. 218, ȘEZ. VII 60) s. f.

MISCÍBIL, -Ă, *miscibili, -e,* adj. (Despre substanțe) Care poate fi amestecat cu altul.

MISCIBILITÁTE s. f. Proprietatea unor substanțe de a fi miscibile.

MÍSIE s. f. v. **misiune.**

MISIONÁR, *misionari,* s. m. Persoană (de obicei călugăr sau preot) care propagă religia creștină mai ales în țările coloniale.
— Pronunțat: *-si-o-.*

MISÍR, *misiri,* s. m. (Învechit și popular) Cal de rasă din Egipt; cal bun. *Cincizeci de cai,. Tot cai nemețești, Tot misiri turcești.* TEODORESCU, P. P. 57.

MISÍT, *misiți,* s. m. **1.** Persoană care mijlocește o afacere comercială; intermediar, mijlocitor, samsar. *Un misit alergă după el, pînă la vagon, cu capul descoperit, rugîndu-l ceva.* C. PETRESCU, S. 168.
2. (Învechit, în forma *mesit)* Emisar, mesager, trimis, sol. *Mesiții mării-tale îi vor aduce ferecați.* ODOBESCU, S. I 83.
— Variantă: **mesít** s. m.

MISITÍE, *misitii,* s. f. Ocupația misitului, samsarlîc; plata pentru serviciile misitului. *Pînă la urmă, și-a găsit rostul: face misitie pentru greci, — cumpără pentru greci cereale, de la rumînii care au cereale de vînzare.* STANCU, D. 287.

MISIÚNE, *misiuni,* s. f. **1.** Însărcinare dată cuiva, împuternicire, sarcină de a face ceva, delegare; rol, rost, menire. *Clasa muncitoare are misiunea istorică de a desființa exploatarea capitalistă și a construi societatea socialistă.* REZ. HOT. I 94. *Am misiunea grea să-ți comunic rezultatul judecății dumitale.* SAHIA, N. 83. *Misiunea poeziei este de a întări sufletele prin pictura patimilor, mizeriilor și măririlor umanității.* BOLLIAC, O. 64.
2. Grup de persoane trimis într-o țară străină cu un scop special (de obicei diplomatic).
3. (Cu sens colectiv) Preoți trimiși într-o țară spre a propaga religia creștină; p. ext. clădirea și anexele întemeiate de misionari în vederea acestui scop.
— Variantă: (învechit) **misie** (CARAGIALE, O. I 107, BĂLCESCU, O. II 10) s. f.

MISÍVĂ, *misive,* s. f. (Învechit, azi adesea ironic) Comunicare scrisă, scrisoare. *Veninul pe care-l toarnă în noi misivele cu vești rele.* SADOVEANU, Z. C. 19.

MISOGHÍN s. m. v. **misogin.**

MISOGÍN, *misogini,* s. m. (Livresc) Bărbat care urăște femeile.
— Variantă: **misoghín** s. m.

MISTÉR, *mistere,* s. n. **1.** Ceea ce e încă necunoscut, nedescoperit, nepătruns de minte; taină. *E atît mister și atîta frumusețe în această undă de aer parfumat care rătăcește așa prin văzduh!* SANDU-ALDEA, U. P. 66. *Pădurea te-adumbrea cu bucurie Și-ți povestea viața ei intimă Cu tot misterul ei, lăsîndu-ți ție Doar greutatea de-a găsi o rimă.* ANGHEL-IOSIF, C. M. II 156. *Am căutat misterul în lumi necunoscute: pe oameni, pe natură, pe toți am întrebat.* BOLINTINEANU, O. 197. ✦ Secret.
2. (În evul mediu, în țările catolice occidentale, la pl.) Dramă religioasă cu subiect din biblie.
— Pl. și: (rar) *misteruri* (CARAGIALE, O. III 132, EMINESCU, O. IV 120). — Variantă: (învechit) **mistériu** (EMINESCU, N. 32) s. n.

MISTERIÓS, -OÁSĂ, *misterioși, -oase,* adj. **1.** Care conține lucruri necunoscute, de neînțeles, plin de mister; tainic, ascuns. *Nu are decît o misterioasă icoană din viitor.* GALACTION, O. I 323. *Era un vis misterios și blînd din caleafară.* EMINESCU, O. I 185. *Auz o armonie... Un glas care se pare Ascuns în depărtare, Un imn misterios.* ALEXANDRESCU, M. 49. ◇ (Adverbial) *Cadrele-aurite ce de pereți sînt prinse Sub palidă lumină apar misterios.* ALECSANDRI, P. III 3.
2. (Despre persoane și manifestările lor) Care ascunde ceva, despre care nu se știe nimic; enigmatic. *Privea țintă numai cu ochii lui vii și zîmbea cu zîmbetul lui misterios.* SADOVEANU, O. VII 77. *Misterios, fără să spuie cuiva secretul numelui lui, el ședea în casa preotului bătrîn.* EMINESCU, N. 39. *Iată aceea ce ne va lămuri asupra misterioasei dame.* NEGRUZZI, S. I 45.

MISTÉRIU s. n. v. **mister.**

MÍSTIC, -Ă, *mistici, -e,* adj. **1.** Stăpînit de misticism, care vădește misticism. *Aveau o teamă neînțeleasă, mistică.* VLAHUȚĂ, O. A. III 49. *Cu doi ochi ca două basme mistice, adînce, dalbe.* EMINESCU, O. I 32. ✦ (Substantivat) Adept al misticismului. *Dumnezeul misticului modern e ba natura, ba suprema iubire.* GHEREA, ST. CR. II 315.
2. Cu înțeles ascuns, tainic, neînțeles. *Într-o oglindă de buzunar... domnii de la senat examinează cum le vine surîsul mistic.* ARGHEZI, P. T. 108. *Lucruri mistice, subtilități metafizice îi atrăgeau cugetarea.* EMINESCU, N. 36. *Calcule geometrice zidite după o închipuită și mistică sistemă.* id. ib. 45. ◇ *Testament mistic* (sau *secret)* = testament semnat de testator și prezentat de acesta tribunalului competent, închis sau sigilat și pe a cărui față exterioară judecătorul întocmește un proces-verbal autentic.

MÍSTICĂ s. f. (Rar) Totalitatea ideilor care stau la baza unei doctrine mistice.

MISTICÍSM s. n. Formă a concepției idealiste religioase despre lume, care propagă credința în existența unor forțe supranaturale. *Misticism, egoism, efecte de formă, subiecte luate de prin nouri, — iată decadentismul.* IONESCU-RION, C. 108. *Misticismul este totdeauna fatal popoarelor.* BOLLIAC, O. 259.

MISTIFICÁ, *mistífic,* vb. I. Tranz. A induce în eroare; a înșela, p. ext. a falsifica. *Ei, vedeți cum v-am mistificat, eu știu foarte bine pe d-l Dan și sînt unul din cei mai pasionați admiratori ai talentului lui.* VLAHUȚĂ, O. A. III 41.

MISTIFICÁRE, *mistificări,* s. f. Acțiunea de a mistifica și rezultatul ei; falsificare. *M-am gîndit: n-o fi o mistificare a ta ca să-mi faci o surpriză?* BASSARABESCU, S. N. 145.

MISTIFICATÓR, -OÁRE, *mistificatori, -oare,* s. m. și f. Persoană care falsifică, denaturează, contrafăce adevărul. *Mistificatorul se arăta gata să mărturisească fără nici o constrîngere.* C. PETRESCU, O. P. II 210.

MISTIFICÁȚIE, *mistificații,* s. f. (Rar) Mistificare. *Cît va mai ține această mistificație?* GHICA, A. 537.

MISTRÁL s. m. Vînt puternic, rece și uscat, care suflă din valea Ronului spre Marea Mediterană.

MISTREÁȚĂ, *mistrețe,* s. f. (Rar) Scroafă sălbatică. *În schimbul laptelui de mistrețe, să primească să-mi fie*

robi şi să-i înfierez. VISSARION, B. 66. *Căciuli creţe De pui de mistreţe.* TEODORESCU, P. P. 76.

MISTRÉŢ, -EÁŢĂ, *mistreţi, -eţe,* adj. **1.** De pădure, pădureţ, sălbatic; (despre fructe) acrişor. *Paserile să te-nveţe Care sînt poamele dulce, care sînt cele mistreţe.* CONACHI, P. 298. ◇ *Porc mistreţ* (şi substantivat) = porc sălbatic. *Acolo scociorau îndelung... pînă ce izbîndeau să scoată la lumină nişte gulii, pe care le caută şi mistreţii bălţilor pentru gustul lor dulceag.* SADOVEANU, P. M. 259. *Văzură un porc mistreţ mare, fugind.* ISPIRESCU, L. 140.

2. (Regional) Care rezultă dintr-un amestec (de rase, de calităţi, de feluri diferite), amestecat; p. ext. care e de valoare mijlocie; nici prea rău, nici prea bun. *Ghiţă e... ştii, nici prea-prea, nici foarte-foarte... ca vinul cel mistreţ.* ALECSANDRI, T. 791.

— Variantă: (regional) **nistréţ, -eáţă** (ŞEZ. V 68) adj.

MISTRÍE, *mistrii,* s. f. Unealtă a zidarului, formată dintr-o placă subţire de oţel, de diferite forme, prevăzută la un capăt cu un mîner şi folosită în lucrările de zidărie şi de tencuire. *Turnau lut de dimineaţă şi pînă în seară, îl netezeau cu mistria.* ANGHEL, PR. 178. *Păreţii cuibului sînt nălbiţi şi daţi la mistrie.* DELAVRANCEA, S. 165. *Meşterul Manole... a contribuit cu mistria şi cu dalta la prefacerea bisericii de la Argeş.* ODOBESCU, S. II 507.

MISTRÍI, *mistriesc,* vb. IV. Tranz. A întinde tencuiala cu mistria pe zid. ✦ A alcătui, a întocmi. *Rîndunica sfîrşise de mistriit cuibul.* C. PETRESCU, Î. II 174.

MISTRÚI, -IE, *mistrui, -e,* adj. (Popular) Pestriţ. *Păsărică mistruie.* MAT. FOLK. 1579.

MISTUÍ, *mistui* şi *mistuiesc,* vb. IV. **1.** Tranz. A transforma alimentele (prin organele digestive) în substanţe direct asimilabile de organism; a digera. *Nevasta zmăului celui mai tare au zis: cînd a trece el pe-acolo, eu am să-l înghit de viu şi am să-l mistuiesc în mine o săptămînă întreagă.* SBIERA, P. 105. *Deşi mînca foarte puţin, nu putea mistui nimic.* NEGRUZZI, S. II 154. ◇ Fig. *Viţele stăteau în aer... cu frunzele întinse în soare, gata să prefacă şi să mistuie hrana.* DUMITRIU, N. 249. ◇ Refl. pas. *Racii greu se mistuiesc.* CONTEMPORANUL, II 911. ✦ Fig. A primi ca bun, a suferi, a suporta. *Feciorii de boieri nu puteau mistui vorbele ciobănaşului.* ISPIRESCU, L. 247. *Pesemne inima le spune că spînul nu le este văr şi de aceea nu-l puteau mistui.* CREANGĂ, P. 210.

2. Tranz. Fig. (Mai ales despre foc) A distruge, a nimici; a consuma. *Toată noaptea spre sîmbătă cerul Amarei fu însîngerat de jocul flăcărilor ce mistuiau castelul Iuga.* REBREANU, R. II 206. *Focul somnoros mistuia, fumegînd, cel de pe urmă tăciune.* HOGAŞ, M. N. 169. *Spuie rîul cel oltean Şi codrul călugărean Cîte lupte au privit, Cîte oşti au mistuit, Cîte oase-au înălbit.* ALECSANDRI, P. P. 214. ✦ A roade, a chinui, a istovi sufleteşte. *Un foc ascuns şi groaznic îl mistuie pe popa Tonea!* GALACTION, O. I 172. *Umilinţele şi ruşinea îl mistuiau amarnic.* VLAHUŢĂ, O. A. 149. *Visurile tale toate, ochiul tău atît de tristu-i, Cu-a lui umedă-adîncime toată mintea mea o mistui.* EMINESCU, O. I 155. ◇ Absol. *Călca în gerul aspru al iernii... cu mersul unui om în care s-a cuibărit o boală, mistuind deocamdată ascuns.* C. PETRESCU, Î. II 151. ◇ Refl. *Gogu Vlahopol se mistuia ca o fiară în cuşcă.* C. PETRESCU, S. 120. *Se mistuia amarnic în necurmatu-i zbucium, se topea de pe picioare.* VLAHUŢĂ, O. A. 141.

3. Refl. (Regional) A dispărea, a se face nevăzut, a pieri. *Două umbre omeneşti... se depărtară în fugă, mistuindu-se în întuneric spre pădure.* SADOVEANU, B. 103. *Bătrînul se desprinsese dintre oameni pe nebăgate în seamă şi se mistuise într-o porumbişte.* POPA, V. 110. *În o clipă, dispăru şi se mistui, ca înghiţită de privazul întunecos al unei uşi întredeschise.* HOGAŞ, M. N. 16. ✦ A se ascunde. [Pupăza] *sărmana, se vede că se mistuise de frica mea prin cotloanele scorburii.* CREANGĂ, O. A. 59. ✦ Tranz. (Rar) A face ca ceva să nu se mai vadă, să dispară. *Banul luci numai o clipă şi bătrîna îl mistui în gheara ei.* SADOVEANU, O. VII 54.

MISTUIÁLĂ, *mistuieli,* s. f. (Învechit) Mistuire. *Mistuiala bucatelor.* PISCUPESCU, O. 139.

MISTUÍRE s. f. Acţiunea de a mistui; digerare. *Aţipeala care-i întovărăşea totdeauna mistuirea nu venea ca de obicei să-l cuprindă într-o moleşire plăcută.* SADOVEANU, Z. C. 108. *Vezi ierburile gata a sluji spre mistuire.* CONACHI, P. 290.

MISTUITÓR, -OÁRE, *mistuitori, -oare,* adj. Care mistuie; chinuitor; distrugător, nimicitor. *Din ceruri peste pămînt, ca din o sită imensă, mîni colosale şi nevăzute cerneau o ploaie de foc mistuitor.* HOGAŞ, M. N. 172. *Fiind sincer, ca într-o pară mistuitoare se topea inima lui în focul sentimentelor.* IONESCU-RION, C. 120. *Rămase vreme îndelungată pierdut în gînduri mistuitoare.* SLAVICI, N. I 120. ◇ (Adverbial) *Toată noaptea m-am frămîntat mistuitor.* CAMIL PETRESCU, U. N. 198. *Ochii tăi ce străluceau mistuitor şi înfocat Sînt osteniţi.* EMINESCU, O. IV 424.

MIŞÁUCĂ adj. f. (Mold.) Ticăloasă, netrebnică. *Mişauca de babă a ieşit în tîrg şi s-a uitat cu agerime la unul şi la altul.* SADOVEANU, D. P. 78.

MIŞCÁ, *mişc,* vb. I. **1.** Intranz. şi refl. A-şi schimba locul, poziţia; a ieşi din imobilitate, a nu mai avea fixitate; a nu sta liniştit. *Ei trec în răpejune de rîuri fără punţi... Naintea lor se mişcă pădurile de brad.* EMINESCU, O. I 98. *Moş Vlad... cu ochi de vulpe, zărea creştetul delicat al dropiei mişcînd printre fulgii coliliei.* ODOBESCU, S. III 14. *Din trei* [fete] *două nici mişca, Iar mireasa se pleca... Şi inelul culegea.* ALECSANDRI, P. P. 177. ◇ (Urmat de determinări indicînd punctul de plecare) *Fără a se mişca din locul lui, se uită la munteancă.* SADOVEANU, B. 77. *Ţi-am spus că nu mă mişc de aci.* C. PETRESCU, C. V. 329. *Nu mă mai mişc de acasă; am mult de lucru.* CARAGIALE, O. VII 147. ◇ (Urmat de determinări introduse prin prep. «din», arătînd o parte a corpului în mişcare) *Dă de balaur, care mai mişca din coadă.* ŞEZ. II 142. *Caii noştri să mănînce Şi din capete să nu mişte.* TEODORESCU, P. P. 176. [Şoimul] *se uită drept în soare, Tot mişcînd din aripioare.* ALECSANDRI, P. P. 31. ✦ (Despre maşinării, mecanisme) A merge, a umbla. *Stăi, morişcă, nu mişca.* TEODORESCU, P. P. 152. ✦ Tranz. A face să-şi schimbe locul, poziţia, atitudinea; a urni din loc, a deplasa, a muta. *Şi povestea încet moşneagul mişcîndu-şi pletele cărunte.* GOGA, C. P. 9. *Nilul mişcă valuri blonde pe cîmpii cuprinşi de maur.* EMINESCU, O. I 43. *Bate vîntul, mişcă crîngul.* TEODORESCU, P. P. 289. ✦ (Cu privire la maşinării, mecanisme) A pune în funcţie, a face să lucreze. *Vijeliosul Lotru... mişcă mori, pive şi fierăstraie.* VLAHUŢĂ, O. A. II 141. ✦ A fi sau a părea viu, a avea viaţă, a trăi. *Tot ce mişcă-n ţara asta, rîul, ramul, Mi-e prieten numai mie.* EMINESCU, O. I 147.

2. Refl. A porni, a se duce, a se deplasa. *De cînd luminăţia-sa, vodă Ştefan, s-a mişcat cu oştile la munteni, se cheamă că a deschis războiul cu ismailitenii.* SADOVEANU, F. J. 580. *Lumea începu să se mişte spre cele două uşi deschise.* VLAHUŢĂ, O. A. III 3. *Apusul îşi împinse toate neamurile-ncoace... Se mişcau îngrozitoare ca păduri de lănci şi săbii.* EMINESCU, O. I 147. ◇ Intranz. (La imperativ sg.) **Mişcă** = du-te! şterge-o! *Mişcă! mişcă, caracudă! — Ba nu... Mă rog! Fără pripă!... Mai avem o socoteală.* HASDEU, R. V. 70. *Mişcă, băiete!* ODOBESCU, S. I 379.

3. Refl. (Familiar) A face mişcare, a se dezmorţi. *Ies puţin să mă mai mişc.* ✦ (Rar) A se afla în..., a frecventa. *Asemenea oameni... nu pot aparţinea cercurilor în care te mişti tu.* EMINESCU, N. 72. ✦ Intranz. A

depune un efort, a se strădui. *De nu curge, macar picură și cine mișcă, tot pișcă.* CREANGĂ, P. 110. ✦ Intranz. A căpăta viață, a deveni activ, p. ext. a prospera. *Acum vine primăvara și afacerile încep a mișca.* SADOVEANU, B. 221.

4. Intranz. (Familiar) A dovedi pricepere, a se descurca într-un domeniu (nou) de activitate. *Începuse a mișca binișor la meseria lor.* ISPIRESCU, L. 370.

5. Refl. Fig. (Despre o colectivitate) A se agita, a se răscula, a intra în acțiune împotriva cuiva sau a ceva. *Ții minte ce spuneai și tu... nu se mișcă țăranii.* DUMITRIU, B. F. 144. *Dacă secțiile nu se mișcă și nu trimit delegați, totul e pierdut.* CAMIL PETRESCU, T. II 395. *Se mișcă țara, domnul meu! Toată țara!* REBREANU, R. I 306. ✧ Tranz. *Ea-l vedea mișcînd poporul cu idei reci, îndrăznețe.* EMINESCU, O. I 52. *Crîncenele fărădelegi și amenințările turcilor mișcară toată creștinătatea.* BĂLCESCU, O. II 33.

6. Tranz. Fig. A impresiona, a zgudui sufletește (prin provocarea unei emoții): a tulbura, a zdruncina, a deștepta interes, milă sau compătimire. *Cum acest nume nu mă mișcă de loc, gospodina sfîrșește c-o voce misterioasă.* SADOVEANU, O. VIII 187. *Nu mă-ncîntă azi cum mă mișcară Povești și doine, ghicitori, eresuri.* EMINESCU, O. I 201. *Aceste vorbe mișcară adînc inimile ascultătorilor.* BOLINTINEANU, O. 442. ✦ A îndemna, a îmboldi. [Arabul] *Mișcat de-o înaltă și dulce gîndire Spre-a lui mîntuire Lucrează cu zel!* MACEDONSKI, O. I 16. *Îndată după revoluțiunea franceză de la februarie 1848, cei mai mulți din tinerii romîni care se aflau în Paris s-au întors în țară, ca mișcați printr-o gîndire electrică.* GHICA, S. A. 701.

MIȘCÁRE, *mișcări,* s. f. Acțiunea de a (se) mișca și rezultatul ei.

I. 1. Schimbare a locului, a poziției; ieșire din starea de imobilitate, de stabilitate sau de fixitate; deplasare a unui obiect, a unei ființe sau a unei părți a corpului ființelor. *Prin vuietul de valuri, Prin mișcarea-naltei ierbi, Eu te fac s-auzi în taină Mersul cîrdului de cerbi.* EMINESCU, O. I 110. *Am lăsat în urmă pe tovarășii mei și am rupt-o de-a fuga înainte, doar m-oi încălzi cu mișcarea.* ALECSANDRI, T. I 457. *O mișcare de deget și s-a sfîrșit!* NEGRUZZI, S. I 28. ✧ Fig. *Asculta chemările nopții. Asculta mișcările casei.* C. PETRESCU, R. DR. 314. ✧ Expr. (Cu valoare de imperativ) **Nici o mișcare!** = (să fie) liniște! tăcere! ✦ Fel de a se mișca, gest. *Isidor în mișcări repezi, zăpăcite, scoase din buzunarul stîng al mantalei cutia de tinichea.* SAHIA, N. 77. *Mișcările și glasul i le-a schimbat frica.* BASSARABESCU, S. N. 20. *Spumegă desfrîul în mișcări și în cuvinte.* EMINESCU, O. I 150. ✦ Mlădiere sau deplasare a corpului, executată la gimnastică sau în sporturi. *Mișcări ritmice.* ✧ Expr. (Familiar) **În doi timpi și trei mișcări** = foarte repede, imediat, la repezeală. ✦ Fiecare deplasare de piese la o partidă de șah, table etc. ✧ Expr. **A prinde** (sau **a surprinde**) **mișcarea** = a înțelege mersul unei lucrări; fig. a descoperi la timp rostul ascuns al unei acțiuni. ✦ Fig. Frămîntare, agitație sufletească. *Avea nește ochi mici și negri, în care se răsfrîngeau cu o deosebită energie și repeziciune toate pasiunile și toate mișcările sufletului.* HASDEU, I. V. 18. *Este o mare mișcare națională între toți romînii din Austria.* GHICA, A. 470.

2. Activitate, acțiune. *Lumea asta toată e o veșnică mișcare, Unde cea mai mică forță împlinește o chemare.* VLAHUȚĂ, O. A. 69. ✧ Loc. adj. și adv. **În mișcare** = îndeplinind o acțiune, în lucru, în plină activitate. (Fig.) *Simțirile-i sînt în veci deștepte; inima* [vînătorului] *este mereu în mișcare și urîtul fuge.* ODOBESCU, S. III 17. ✧ Expr. **A pune** (ceva sau pe cineva) **în mișcare** = a face să se agite, să lucreze. *Articolul de azi i-a pus pe toți în mișcare.* BARANGA, I. 159. *Imediat îl puse în mișcare să oprească loja.* REBREANU, R. I 186. *Marta avea obiceiul de a pune toată casa în mișcare.* SLAVICI, N. I 80. **A se pune în mișcare** = a porni. *Aproape de ziuă trenul se pune în mișcare.* STANCU, U.R.S.S. 174. **A privi** (un fenomen) **în mișcare** = a considera un fenomen în desfășurarea lui evolutivă. ✦ (Familiar) Plimbare. *Avea nevoie de mișcare, de aer, de liniște.* BART, E. 216. ✧ Expr. **A face mișcare** = a se plimba, a umbla. ✦ Circulație. ✧ *Birou de mișcare* (sau *al mișcării*) = biroul de unde se dirijează și se coordonează într-o gară circulația trenurilor. *La fereastra biroului mișcării apăru ... chipul prefectului.* DUMITRIU, B. F. 13. *Biroul șefului de gară... este în același timp «birou de mișcare, telegraf», «casa de bilete».* SEBASTIAN, T. 188. (Eliptic) *Veniți iute la mișcare, don' șef!* DUMITRIU, N. 70. ✦ Forfoteală, animație, du-te-vino. *Dis-de-dimineață, cînd răsăritul se aprindea, se deștepta și curtea o dată cu satul și se umplea de mișcare și de viață.* SADOVEANU, O. I 110. *Pretutindeni se vedea mișcare multă și voie bună.* SAHIA, N. 61. *E plin de mișcare pămîntul Și cîntă și codrul și vîntul, Și-o mie de guri.* COȘBUC, P. II 9.

3. Deplasare organizată a unei unități armate. *Gazetele erau cu desăvîrșire mute în privința mișcărilor de trupe în țară.* SADOVEANU, M. C. 72.

4. Schimbare, variație intervenită în situația persoanelor dintr-o colectivitate organizată, în repartizarea personalului sau a bunurilor dintr-o instituție sau dintr-o întreprindere etc. *Mișcarea populației de la ultimul recensămînt.* ▭ *Gută Mereuță, jude de ședință adus în capitală la ultima mișcare în magistratură.* C. PETRESCU, C. V. 182.

5. (Urmat de determinări indicînd scopul, natura, caracterul etc.) Acțiune sau curent care grupează un număr mare de oameni în jurul unei activități, al unei idei sau concepții. *Mișcare sindicală. Mișcare cooperatistă.* ▭ *Mișcarea pentru pace, acea uriașă mișcare de masă cunoscută în istorie, a crescut în amploare, și-a lărgit și și-a întărit rîndurile în toate țările.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2826. *Dan vorbea de cercurile literare din București, de mișcarea intelectuală care se începe acum cu tinerimea care se ridică.* VLAHUȚĂ, O. A. III 39. ✦ (Determinarea este subînțeleasă) Acțiune revoluționară a clasei muncitoare. *Amîndoi sîntem în mișcare de aproape cinci ani... În mișcare, adică sîntem muncitori conștienți.* GALAN, Z. R. 254. ✦ Acțiune (organizată) de masă, care tinde să realizeze un scop pe plan social-politic; agitație, revoltă. *Mișcările țărănești din 1888.*

II. (Fil.) Mod, formă de existență a materiei. *Mișcarea înțeleasă în accepțiunea cea mai largă a cuvîntului, concepută ca formă de existență a materiei, ca un atribut inerent al acesteia, înglobează în sine toate schimbările și procesele care au loc în univers, începînd cu simpla deplasare și terminînd cu gîndirea.* ENGELS, D. N. 55.

MIȘCÁT, -Ă, *mișcați, -te,* adj. **1.** Scos din locul său, din starea de repaus ori de echilibru; pus în mișcare, mutat, deplasat.

2. Fig. (Despre persoane) Zguduit sufletește, impresionat, emoționat; (despre manifestări sau acțiuni ale oamenilor) care trădează o emoție. *Are să se bucure cucoana mea, șopti el c-o înmlădiere mișcată în glas.* SADOVEANU, O. VIII 59. *Dintr-un portofoliu scoase niște fotografii și-i arătă, falnic și mișcat, întîi copilașii... apoi pe nevastă-sa.* REBREANU, P. S. 62. *Doctorul privea mișcat, ascunzîndu-și mila care-l cuprinsese.* BART, E. 312.

MIȘCĂTÓR, -OÁRE, *mișcători, -oare,* adj. **1.** Care se mișcă, care nu stă pe loc; mobil. *Unghiul mișcător al cocorilor se șterse de pe cer.* C. PETRESCU, A. 307. *Cît vezi în depărtare Viu nimic nu se ivește... Iată însă, colo-n zare, Mișcător un punct răsare Și tot crește.* COȘBUC, P. I 221. *Peste cîte mii de valuri stăpînirea ta străbate, Cînd plutești pe mișcătoarea mărilor singurătate!* EMINESCU, O. I 130. ✧ *Avere mișcătoare* = avere mobilă. (Învechit) *Pod mișcător* = pod umblător. ✦ (Jur.; învechit, despre bunuri materiale) Care poate fi transportat dintr-un loc într-altul; mobil. *Averile lor mișcătoare și nemișcătoare să se iaie.* NEGRUZZI, S. I 232.

2. Fig. Care impresionează, impresionant, emoționant. *Momente mișcătoare.*

MIŞÉL, -EĂ, *mişei, -ele,* adj. (Adesea substantivat) **1.** (Om) de nimic, ticălos, nemernic, mizerabil. *Noi cu toţii am pătimit de pe urma mişelului de Tomşa.* SADOVEANU, O. VII 157. *Să-i împarţi în două cete: în smintiţi şi în mişei.* EMINESCU, O. I 151. *Bine, bine! împodobiţi-vă, mişelelor, cu mătăsuri şi scule.* CONTEMPORANUL, IV 502. ✦ (Om) laş, fricos. *Că de groaza lui duşmanii au dosit-o ca mişeii.* MACEDONSKI, O. I 84. *Cel ce fuge dinaintea duşmanului este mişel... şi mişeii nu sînt de sîngele nostru... Duceţi-vă de muriţi mai bine slobozi, decît să trăiţi în robie şi ocară.* RUSSO, O. 34.

2. (Învechit şi arhaizant) (Om) din popor, de jos, de rînd. *E ceasul pentru cei mişei... Să li se deie partea!* BENIUC, V. 82. *Înaintea bătăliei... chemase în sfat de-a valma «neamurile» cu mişeii. Au stat mojicii la un loc cu boierii.* SADOVEANU, O. I 4. ✦ (Om) sărac, în stare de mizerie; neputincios, nevolnic. *Erau o samă din mişeii tîrgului, unii calici de-o mînă ori de-un picior, alţii chiori şi orbi.* SADOVEANU, Z. C. 82. *Mişeii nu pot să ridice măcar un poloboc plin, lucrul cel mai lesne.* ALECSANDRI, T. I 442. *Avui parte d-un mişel, Pică ţundra de pe el.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 277. ✦ (Om) vrednic de plîns, nenorocit, necăjit. *La Dropii aş vrea să trag brazdă, unde m-am chinuit ca un rob mişel într-o toamnă.* SADOVEANU, M. C. 108.

MIŞELĂTÁTE s. f. (Rar) Sărăcie. *Lucrul acesta este mişelătatea, neajungerea sau sărăcia.* ŢICHINDEAL, la CADE.

MIŞELÉSC, -EÁSCĂ, *mişeleşti,* adj. (Despre acţiuni ale omului) De mişel; nemernic, ticălos, laş. *Îl înfruntă pentru fapta cea mişelească.* ISPIRESCU, L. 77. *Pricep de unde vine această mişelească faptă.* NEGRUZZI, S. III 140. ✧ Fig. *A pierit ucis de un buzdugan mişelesc.* SADOVEANU, O. VII 62. *Lupta e voinicească, Iar spata E mişelească!* TEODORESCU, P. P. 628.

MIŞELÉŞTE adv. Ca un mişel, în chip mişelesc, netrebnic, nedemn. *Ca gîndul se repezi, smuci arma din mîna flăcăului şi-o rupse la fugă, mişeleşte.* MIRONESCU, S. A. 74. *Tăiatu-m-ai tîlhăreşte, Fugitu-mi-ai mişeleşte.* ALECSANDRI, P. P. 74.

MIŞELÍ, *mişelesc,* vb. IV. Tranz. (Învechit şi arhaizant) A aduce (pe cineva) într-o stare nenorocită, mizeră; a chinui. *S-a mai uitat o clipă... la trupul acela adus de spate şi mişelit în trudă şi în bătăi.* POPA, V. 306.

MIŞELÍE, *mişelii,* s. f. **1.** Faptă, purtare, atitudine de mişel (1); ticăloşie, mîrşăvie, laşitate. *O singură clipă de curaj general ar pune capăt tuturor mişeliilor!* REBREANU, P. S. 53. *Pe femeia pusă-n lanţuri n-o ucizi, că-i mişelie!* COŞBUC, P. I 121. *N-am dorinţă să aflu mişeliile... a astfel de oameni.* GHICA, A. 492.

2. (Învechit şi arhaizant) Sărăcie, mizerie. *Rînduri după rînduri de oameni, în sute de ani, se perindă în mişelie şi neştiinţă.* SADOVEANU, P. M. 154.

MIŞÉLNIC, -Ă, *mişelnici, -e,* adj. Mişelesc, nemernic, ticălos, josnic, laş. *O, dar e mişelnic lucru singur zilele să-ţi curmi!* VLAHUŢĂ, O. A. I 42. ✧ (Adverbial) *Nu-mi convine viaţa mişelnic cîştigată.* ALECSANDRI, P. III 101.

MÎŞENIŢĂ, *mişenite,* s. f. (Regional) Mulţime mare de oameni sau de animale care se mişcă neîncetat, ca într-un furnicar.

MÎŞINĂ[1], *mişini,* s. f. (Regional) **1.** Grămadă de lucruri (mai ales cereale, alimente) adunate ca provizie; rezervă de orice fel. *Strînge mişină de cu vreme.* PANN, P. V. III 72. *Ce-ai strîns tu, pentru iarnă, că eu am făcut nouă mişini pe cîmp.* ŞEZ. VII 27.

2. Mulţime, adunătură, învălmăşeală. *Unde te afli?... Într-un furuicar ciocoiesc... Într-o mişină de jigănii pocite cu feţe de om.* ALECSANDRI, T. 1343.

— Variantă: **mîşună** (DELAVRANCEA, S. 89) s. f.

MIŞÍNĂ[2], *mişine,* s. f. Mică scobitură pe suprafaţa dinţilor molari ai calului şi ai altor ierbivore, care dispare cu vîrsta, prin roadere.

— Variantă: **mişúnă** s. f.

MIŞMÁŞ, *mişmaşuri,* s. n. (Familiar) Vin amestecat cu apă minerală sau gazoasă, şpriţ. *Iau aperitive, ţuică, mastică, pelin, mişmaş.* CARAGIALE, O. II 313. ✦ Fig. Amestecătură, talmeş-balmeş. *Ce fel de mişmaş este dar poreclita nuvelă?* GHEREA, ST. CR. I 187.

MIŞMÍŞ, *mişmişuri,* s. n. (Familiar) Afacere necinstită, învîrteală. *Cît le sînt oamenii la putere, îşi încropesc din mişmişuri o stare să le ajungă pentru vremea de opoziţie.* PAS, L. I 195.

MIŞUÍ, *mişuiesc,* vb. IV. Intranz. **1.** A mişuna. (Fig.) *În capul lui aprins şi fără odihnă mişuiesc noroade de gînduri răzvrătite.* VLAHUŢĂ, N. 180.

2. (Rar) A copleşi, a invada, a năpădi. (Fig.) *Privirile-i alunecau pe poteca de argint trasă de soare, peste velinţa mării mişuită de colori.* DELAVRANCEA, V. V. 166.

MIŞUIÁLĂ, *mişuieli,* s. f. Mişuneală. *Pretutindeni este o mişuială, o forfoteală, o fierbere, o pornire de trai proaspăt.* CARAGIALE, S. U. 65.

MÍŞUN, *mişuni,* s. m. Hîrciog. *Mişunii cei cu gropanele pline de grîne.* ODOBESCU, S. III 185.

MIŞUNÁ, *mişun,* vb. I. Intranz. A se mişca, a circula în număr mare, de colo pînă colo; a forfoti, a foi, a viermui. *Cîte minuni văd ele noaptea în fundul apei, unde mişună raci.* STANCU, D. 205. *Dar pe scoarţa acestei tulpine mişună toate gîzele.* C. PETRESCU, C. V. 351. *Lumea ... mişuna prin toate părţile cetăţii.* CARAGIALE, O. III 92. ✧ (Cu inversarea construcţiei, urmat de determinări introduse prin prep. «de») *Micul peron... mişuna ca niciodată de lume.* C. PETRESCU, A. 420. *Codrii mişunau în acea vreme de fiare care nu mai sînt.* id. ib. 45. ✦ (Neobişnuit, despre o singură persoană) A umbla adesea prin aceleaşi locuri. *Nu l-aţi văzut cum mişună prin circiumi şi băcănii?* DELAVRANCEA, H. TUD. 14.

MIŞUNÁRE s. f. Acţiunea de a mişuna şi rezultatul ei; forfoteală. *Se vedea înfiripîndu-se de departe mulţimea ţăranilor. Era o mişunare de siluete negre, mărunte.* DUMITRIU, B. F. 122.

MÍŞUNĂ[1] s. f. v. **mişină**[1].

MIŞÚNĂ[2] s. f. v. **mişină**[2].

MIŞUNEÁLĂ, *mişuneli,* s. f. Mişunare. *Deodată începea să forfote, deşteptată, toată mişuneala celui un miliard jumătate de suflete.* C. PETRESCU, R. DR. 37.

MIT, *mituri,* s. n. Povestire fabuloasă care cuprinde credinţele popoarelor antice despre originea universului şi a fenomenelor naturii, despre zei şi eroi legendari. V. legendă. *Pentru mine erai zeul unui mit olimpian.* MACEDONSKI, O. I 75. *Din Helada rătăcit-a mitul vechilor eroi Şi p-o cale-ndreptăţită s-a prelins pînă la noi.* COŞBUC, P. II 140. ✦ Născocire, poveste, basm. *Se sfîrşeşte blindul mit, Povestitorul merge să se culce.* CERNA, P. 151.

— Pl. şi: (neobişnuit) *mite* (EMINESCU, O. I 61).

MITÁRNIC, -Ă, *mitarnici, -e,* adj. (Învechit) Care primeşte mită; necinstit. *Pizmaşul... de este judecător sau slujbaş, este mitarnic.* PISCUPESCU, O. 113.

MÎTĂ, *mite,* s. f. (Întrebuinţat mai ales la sg.) Sumă de bani sau daruri date unei persoane oficiale cu scopul de a o corupe să facă un lucru ilegal; şperţ. V. plocon. *Dă voie poliţaiului să ia mită, numai să-i fie lui cu credinţă.* GHEREA, ST. CR. I 343. *Sînt mîncaţi de cercetările şi de*

isprăvile procurorilor care iau mită. VLAHUȚĂ, O. A. 159. ✦ (Învechit) Contribuție bănească plătită unui exploatator. *De cinci ani salahorie! Vatra-mi a rămas pustie Și-ncă-mi cer ciocoii mită.* BOLLIAC, O. 207.

MÍTE adv. (Rar) Chiar . . , pînă . . *Romînii, la sat, pe cel dintre dînșii care știe să fure oul de sub coțofană fără să-i bage de seamă, și carele aude, mite și iarba crescînd, îl numesc năzdrăvan.* ODOBESCU, S. I 397. ✧ (Folosit ca întărire pe lîngă unele adverbe) *Și tocmai mite! Îndată după cea cu cirezile, vine alta la rînd.* CREANGĂ A. 52.

MÍTEL, *mitele,* s. n. Corp de litere de paisprezece puncte tipografice.

MITÉNĂ, *mitene,* s. f. (Franțuzism învechit) Mănușă care acoperea numai o parte a mîinii, lăsînd liber vîrful degetelor. [Roșeața mîinilor] *n-o pitea îndestul mitenele lor de mătase neagră.* ODOBESCU, S. I 385.

MÍTIC, -Ă, *mitici, -e,* adj. De mit, aparținînd mitului; fabulos, legendar. *Mureșan scutură lanțul cu-a lui voce ruginită . . . Cheamă piatra să învie ca și miticul poet.* EMINESCU, O. I 32.

MÍTING, *mitinguri,* s. n. Întrunire, manifestație publică (pentru discutarea unor probleme politice). *Poporul se bucură azi de libertatea cuvîntului, libertatea presei, a întrunirilor și mitingurilor.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2746. ✧ *Miting-fulger* v. fulger.
— Scris și: *meeting.*

MITITÉL [1], *mititei,* s. m. (Mai ales la pl.) Cîrnăcior de carne tocată amestecată cu diverse condimente, care se mănîncă fript la grătar. *Pe la răspîntiile podurilor celor întortocheate au răsărit umbrare mari de frunze și de trestie, cu butoaie de must, șatre cu gustări, cu mititei și pastramă.* CAMIL PETRESCU, O. I 401. *Mititeii — celălalt fel de bucate — îi merg drept la inimă. Îl minunează gustul și făptura lor de cîrnați fără piele.* SP. POPESCU, M. G. 86.

MITITÉL [2], **-ÍCĂ, -EÁ,** *mititei, -ele,* adj. Diminutiv al lui mic.

1. De proporții mici, de dimensiuni reduse. *Atîta-i moșule! răspunse Mihail, apucînd după moșneag care se-ndreptă cu pași mititei spre trăsurică.* MIRONESCU, S. A. 133. *Vezi tu colo pe cineva ghemuit jos și mititel?* CREANGĂ, P. 51. *Pe o stîncă neagră, într-un vechi castel, Unde cură-n poale un rîu mititel.* BOLINTINEANU, O. 33. *Luceau stele mărunțele: Mai în sus, mai mititele, Mai în jos, mai măricele.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 512. ✦ (Despre persoane) De statură mică. *Era o femeie mititică și iute.* SADOVEANU, O. V 6. *Dragă mi-i lelița-naltă, Că-mi dă gura peste poartă; Dar lelița mititea Se-ntindea și n-ajungea.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 430.

2. Foarte tînăr, de vîrstă fragedă. *Toma se scula, se îmbrăcă și desfăcu în fața ochilor celui mititel jucăriile aduse de la oraș.* V. ROM. februarie 1952, 106. ✧ Loc. adv. **De mititel** = de (mic) copil. *Ce treabă are el Cu banii mei? pentru care m-am trudit de mititel.* PANN, P. V. III 85. (Prin exagerare) *N-avea Tudor ce lucra, Dă mititel să-nsura.* ȘEZ. III 212. ✦ (Cu nuanță afectivă) Gingaș, drăguț; drag. *De-aș avea un copilaș . . . Alt copil n-ar fi ca el Mititel și frumușel!* ALECSANDRI, P. I 81. (Substantivat) *De cu sară mititelul încetase să mai țipe.* VLAHUȚĂ, P. 61. *Băiatul se înveselea, mititelul, că merge cu tata la tîrg, neștiind ce i se pregătește.* POPESCU, B. IV 31. *Astfel zise mititica, Dulce netezindu-mi părul.* EMINESCU, O. I 54.

3. Mărunt, neglijabil, fără importanță, de minimă valoare. *Din greșele mititele în greșeli nemăsurate.* CONACHI, P. 281. ✦ (Substantivat, fig.) Om lipsit de calități și de merite deosebite; mediocru. *Iar deasupra tuturora va vorbi vrun mititel, Nu slăvindu-te pe tine . . . lustruindu-se pe el.* EMINESCU, O. I 134.
— Variantă: **mitutél, -icĕ, -eá** (MAT. FOLK. 162) adj.

MITITELÚȚ, -Ă, *mititeluți, -e,* adj. Diminutiv al lui mititel. *Vai de mine n-am drăguțe Numai trei mititeluțe.* ȘEZ. III 124.

MITÓC s. n. v. **metoc.**

MITOCÁN, *mitocani,* s. m. Om lipsit de delicatețe, grosolan, bădăran, mojic; (în trecut) orășean de condiție socială modestă, cu maniere simple. *Ce caut eu aici? Stăm în pustiu . . . cu mitocanii de arendași.* DUMITRIU, B. F. 45. *Să trăiesc eu cu un mitocan! Nu era de mine; eu sînt o persoană delicată.* CARAGIALE, O. I 59. *Cîte un mitocan cu capul lulea de vin își făcea de vorbă cu părețII și cu vîntul.* EMINESCU, N. 34.

MITOCÁNCĂ, *mitocance,* s. f. (Rar) Bădărancă, mojică; (în trecut) orășeancă de condiție socială modestă, cu maniere simple. *Cocoană cu hachițe, care, cînd nu-i merge după voie, uită că e boieroaică și se poartă ca mitocanca.* PAS, L. I 228.

MITOCĂNÉSC, -EÁSCĂ, *mitocănești,* adj. De mitocan.

MITOCĂNÉȘTE adv. (Rar) Ca mitocanii. *Se poartă mitocănește.*

MITOCĂNÍE, *mitocănii,* s. f. Purtare, faptă, vorbă de mitocan; bădărănie, mojicie.

MITOCĂNÍME s. f. (Ieșit din uz) Mulțime de persoane din pătura de jos; oameni simpli, fără (multă) cultură. *Pe Podul Mogoșoaiei, mitocănime, femei, bărbați . . . mișunau.* MACEDONSKI, O. III 52. *De pe la cinci ceasuri, galeria gemea de mitocănime foarte veselă.* CARAGIALE, N. S. 90.

MITOLOGHICÉSC, -EÁSCĂ, *mitologhicești,* adj. (Învechit) Mitologic. *Halima sau povestiri mitologhicești arabești.* GORJAN, H. I 1.

MITOLOGHÍE s. f. v. **mitologie.**

MITOLÓGIC, -Ă, *mitologici, -e,* adj. Privitor la mitologie, care ține de mitologie, inspirat de mitologie. *Nu mă pot opri de a face o comparație mitologică.* NEGRUZZI, S. I 312. *Dacă aș fi poet, și mai ales poet mitologic, aș edita întîi mitologia română care-i frumoasă.* RUSSO, S. 16.

MITOLOGÍE, *mitologii,* s. f. Totalitatea miturilor unui popor. *Frumusețea lor se ivește uneori, tot atît de pe neașteptate și desăvîrșit ca în legendele de țărm mediteranean ale mitologiei.* BOGZA, C. O. 283. *Această cetate este vestită în mitologie, în tradițiile religioase și în istorie.* BOLINTINEANU, O. 291.
— Variantă: **mitologhíe** s. f.

MITRALIÁ, *mitraliez,* vb. I. Tranz. A supune tirului de mitralieră o așezare omenească, o coloană, etc. *Șosea mitraliată.* ✦ Intranz. (Franțuzism) A trage cu mitraliera.
— Pronunțat: *-li-a.*

MITRALIÉRĂ, *mitraliere,* s. f. Armă automată, pe afet sau trepied, care trage într-un timp scurt un număr mare de gloanțe, asemănătoare cu cele de pușcă. *În preajma noastră, de cu seară potrivite, Mitraliere străjuiesc ca scorpii atîpite.* CAMIL PETRESCU, V. 37. *Pînza mitralierei a trecut pe deasupra și oamenii au zvîcnit mai departe.* C. PETRESCU, Î. II 34. ✧ Fig. *Cîntau lăutarii căutînd să acopere mitraliera cleștelui pe grătar.* PAS, Z. I 171. ✧ *Pistol mitralieră* v. pistol.
— Pronunțat: *-li-e-.*

MITRÁLII s. f. pl. (Învechit) Mici bucățele de fier cu care se umpleau ghiulelele de tun.

MITRALIÓR, *mitraliori,* s. m. Soldat specializat în folosirea mitralierei. *Un mitralior oftă, căzînd cu fruntea pe benzile de cartușe.* CAMILAR, N. I 121.
— Pronunțat: *-li-or.*

MÍTRĂ [1], *mitre*, s. f. **1.** Acoperămînt de cap în formă aproape sferică în partea superioară, bombată, cu o cruce în vîrf, purtat de arhierei în timpul slujbei religioase. *Dionis, să-ţi crească barba pînă la genuchi, şi în cap: o mitră de arhimandrit!* GALACTION, O. I 90. *Mitropolitul face pe părintele Duhu arhimandrit cu mitră.* CREANGĂ, A. 138.

2. (Învechit) Coroană. *Iată craiul, socru mare, rezemat în jilţ cu spată, El pe capu-i poartă mitră şi-i cu barba pieptănată.* EMINESCU, O. I 85. *Pe capul său de taur, poart-o mitră grea de fier.* NEGRUZZI, S. II 121.

MÍTRĂ [2], *mitre*, s. f. Partea interioară a organelor genitale femeieşti, în care se dezvoltă fătul; uter, matrice [2].

MÍTRICĂ s. f. v. **metrică** [2].

MITROÁCĂ, *mitroace*, s. f. Piesă auxiliară a dubei de pescuit pe care se deapănă năvodul (cînd acesta e scos din apă).

MITROPOLÍE, *mitropolii*, s. f. **1.** Instituţie administrativă superioară a bisericii ortodoxe, avînd în frunte un mitropolit. *Cununia... se săvîrşi cu mare paradă în biserica mitropoliei.* POPESCU, B. II 81. *Mitropolia Moldaviei... fu prochiamată liberă şi neatîrnată.* NEGRUZZI, S. I 240.

2. Biserică principală (catedrală) a oraşului de reşedinţă mitropolitană. *Se făcuse de ştire tuturor boierilor să se adune... la mitropolie unde are să fie şi domnul.* NEGRUZZI, S. I 148. ✦ Reşedinţă sau palat unde locuieşte şi funcţionează un mitropolit.

— Variantă: (învechit) **metropolíe** s. f.

MITROPOLÍT, *mitropoliţi*, s. m. **1.** Rang în ierarhia administrativă a bisericii ortodoxe, inferior patriarhului şi superior episcopului. *Cînd se umplu încăperea, intră şi părintele mitropolit cu vodă.* SADOVEANU, O. VII 109. *Cîţi domnitori şi mitropoliţi s-au rînduit la scaunul Moldovei... au trebuit să treacă măcar o dată prin Humuleşti.* CREANGĂ, A. 73. *Cînd tronul era vacant... mitropolitul... convoca* [adunările] *pentru alegerea domnului.* BĂLCESCU, O. II 13. ✧ *Mitropolit primat* v. p r i m a t.

2. (Rar.) Nume glumeţ dat dropioiului. *Tămădăienii... au dat roată ore, zile şi luni întregi împrejurul falnicilor dropioi, cărora ei le zic mitropoliţi.* ODOBESCU, S. III 14.

MITROPOLITÁN, -Ă, *mitropolitani, -e*, adj. Care ţine de mitropolie; al mitropoliei sau al mitropolitului. *Era în odăile mitropolitane, în care se înghesuiseră peste patruzeci de boieri.* CAMIL PETRESCU, O. II 648.

MITUÍ, *mituiesc*, vb. IV. T r a n z. A îndupleca prin mită, a corupe (un funcţionar public) cu bani. *Mituieşte pe judecător din banii boilor celor furaţi.* RETEGANUL, P. I 28. *Se făcu bolnavă, mitui pe toţi vracii cari spuseră împăratului că pînă nu va tăia pasărea de aur... nu se va însănătoşi.* ISPIRESCU, L. 363.

MITUIÁLĂ, *mituieli*, s. f. (Învechit) Mituire. *De acum înainte... mituielile şi mîncătoriile vor lipsi cu totul.* FILIMON, la TDRG.

MITUÍRE s. f. Acţiunea de a m i t u i; dare (sau luare) de mită. *A trimis acea scrisoare... cerînd să se cerceteze Bolliac ca să nu rămîie asupra sa bănuiala de mituire.* GHICA, A. 627.

MITUITÓR, -OÁRE, *mituitori, -oare*, s. m. şi f. Persoană care mituieşte, care dă mită. *Inginerul Mindirigiu îşi închipuie că Matei e un mituitor.* V. ROM. mai 1954, 67.

MITUTÉL, -ÍCĂ, -EÁ adj. v. **mititel** [2].

MÍŢĂ, *miţe*, s. f. Lînă tunsă pentru prima oară de pe miei; (mai ales la pl.) cîrlionţii blănii de oaie, smoc de păr sau de lînă. *Un om în cojoc lung, cu mîţele atîrnînd, intră din viscol la adăpost.* SADOVEANU, B. 139.

MIŢÓS, -OÁSĂ, *miţoşi, -oase*, adj. (Despre blănuri sau obiecte de lînă) Care are fire lungi, creţe şi bogate; păros, flocos. *S-a aşezat singur în sanie, punînd pe sine blană de lup şi în jurul său cergi miţoase.* SADOVEANU, Z. C. 263. *Ridicîndu-şi căciula cea miţoasă, vedem o frunte atît de netedă, albă, corect boltită.* EMINESCU, N. 35. *Era Mane cel spătos Cu cojoc mare, miţos.* ALECSANDRI, P. P. 73.

MIŢUÍ, *miţuiesc*, vb. IV. T r a n z. (Rar) A tunde (un miel, o oaie), a tăia lîna, mîţele. *Îl miţui şi pe dînsul, ca pe mieii ceilalţi şi îi trimise mîţele acasă.* ISPIRESCU, L. 208. *Şi mi-i băga* [cîrlanii] *la ocol, Să m-apuc de miţuit, Că mîţele le-am vîndut.* PĂSCULESCU, L. P. 275.

MIŢUIÁLĂ, *miţuieli*, s. f. (Rar) Acţiunea de a miţui; tunderea oilor. *Dă-mi foarfecele-n mînă Să-i încerc la miţuială.* TEODORESCU, P. P. 597.

MIŢUÍT s. n. (Rar) Acţiunea de a m i ţ u i; miţuială. *Să-l prinză, cînd o putea, Cam la capul Plaiului... pe calea vornicului În vremea miţuitului.* TEODORESCU, P. P. 592.

MIXT, -Ă, *micşti, -xte*, adj. Alcătuit din elemente deosebite; eterogen. *La venirea ungurilor în Ardeal, ei găsesc aici o populaţie mixtă, slavo-romînă, cu voievozi slavi.* ROSETTI, I. SL. 19. ✧ *Şcoală mixtă* = şcoală în care învaţă elevi de ambele sexe. *Cor mixt* = cor compus din voci bărbăteşti şi voci femeieşti. *Tren mixt* = tren compus din vagoane de călători şi vagoane de marfă. (Mat.) *Număr mixt* = număr compus din numere întregi şi din fracţiuni.

MIXTÚRĂ, *mixturi*, s. f. **1.** (Livresc, depreciativ) Amestec de elemente eterogene; amestecătură. V. a m a l g a m. *Tabloul din urmă e o amestecătură de panteism... o mixtură metafizică.* GHEREA, ST. CR. I 94.

2. Medicament lichid preparat prin amestecarea mai multor substanţe.

3. Amestec format din două sau mai multe materiale granulare diferite, folosit la prepararea betonurilor, a mortarelor etc.

MIZÁ, *mizez*, vb. I. T r a n z. **1.** A angaja o sumă de bani într-un joc de noroc. *Alberto îi categorisea anticipat, cu emoţia unui jucător care-şi mizează restul averii pe-un cal sau pe-o carte.* C. PETRESCU, O. P. I 153.

2. F i g. A conta pe..., a se bizui, a pune temei pe..., a-şi pune nădejdea în.. *Tocmai pe un asemenea coeficient de nesiguranţă, de probabilitate în munca de conducere mizează Stratulat.* V. ROM. decembrie 1953, 289.

MIZANTRÓP, *mizantropi*, s. m. Persoană stăpînită de mizantropie; persoană nesociabilă, neprietenoasă. *Medelioglu era mizantrop şi singuratic.* CAMIL PETRESCU, O. II 291. *N-aveau altă treabă decît să supere singurătatea unor mizantropi.* NEGRUZZI, S. I 235.

MIZANTRÓPIC, -Ă, *mizantropici, -e*, adj. Referitor la mizantrop şi la mizantropie; de mizantrop. *Blestemul mizantropic cu vînăta lui gheară.* EMINESCU, O. I 23.

MIZANTROPÍE s. f. sg. Lipsă de încredere în calităţile morale ale oamenilor; tendinţă de a evita, de a urî societatea lor; izolare de lume. *Mizantropia nu e rodnică şi contrazice sensul socialismului.* CONTEMPORANUL, S. II, 1956, nr. 498, 1/7.

MÍZĂ, *mize*, s. f. Sumă de bani pe care o depune fiecare dintre participanţii la un joc de noroc (în special la cărţi) şi care trece în posesiunea cîştigătorului. *Luă miza de pe masă.* DUMITRIU, B. F. 128. *Se pregătea să puie pe masă miza ei obicinuită, care era acum de zece napoleoni de aur.* CAMIL PETRESCU, O. I 583. *Fii ce-i fi, numai pune miza, zise căpitanul de intendenţă,* D. ZAMFIRESCU, R. 20.

MÍZER, -Ă, *mizeri, -e,* adj. (Livresc) Care se află într-o situație (materială) foarte proastă, care se prezintă sub un aspect rău, urît, nenorocit; care inspiră milă, compătimire. V. lamentabil. *Trecătorii nu mai goneau alungați de grijile lor mizere.* C. PETRESCU, Î. II 179. ◇ (Substantivat) *Zdrobiți orînduiala cea crudă și nedreaptă Ce lumea o împarte în mizeri și bogați!* EMINESCU, O. I 60.

MIZERÁBIL, -Ă, *mizerabili, -e,* adj. **1.** (Despre persoane) Vrednic de dispret, ticălos, mîrșav, nemernic. *Toți au ceva comun, prin care sînt și mizerabili și ridicoli și acel ceva este liberalismul lor, sau noua stare de suflet datorită liberalismului romîn.* IBRĂILEANU, SP. CR. 233. ◇ (Substantivat) *Tu ești răspunzător de moartea mătușe-mi, nemernicule!... În genunchi, mizerabile!* DUMITRIU, B. F. 140. *Și aș avea plăcere nespusă să le trag și eu cîte o palmă la toți mizerabilii ăștia.* MIRONESCU, S. A. 25. *Ce! a cutezat? mizerabilul!* CARAGIALE, O. I 110. ✦ Fig. Aspru, rău. *Dar cînd știu c-o să vă-ngheațe Iarna mizerabilă, Mă cuprinde o tristeațe Iremediabilă.* TOPÎRCEANU, S. A. 70.

2. (Despre lucruri etc.) Lipsit de valoare, prost făcut; în stare proastă, neîngrijit. *Teza d-tale... este mizerabilă.* SEBASTIAN, T. 212. *Versurile ce scrii sînt rele, — ce zic rele? ele sînt mizerabile.* MACEDONSKI, O. III 112. *Intrăm în micul și mizerabilul port.* BOLINTINEANU, O. 291.

3. (Franțuzism rar; despre persoane) Care se află într-o stare nenorocită, care inspiră milă, care este vrednic de plîns; lamentabil, jalnic. *Voi care-ați cunoscut-o... Recunoașteți-o, dacă puteți, în mizerabila birtășiță de lîngă «Biserica Neagră».* MACEDONSKI, O. II 411.

MIZERICÓRDIE s. f. (Emfatic) Milă, milostivire, îndurare. *Madam, cocoană! ai mizericordie de un june romîn în primăvara existenței sale!* CARAGIALE, O. I 72.

MIZERICORDIÓS, -OÁSĂ, *mizericordioși, -oase,* adj. (Franțuzism rar) Îndurător, milostiv, milos. *Libertatea este mizericordioasă.* RUSSO, S. 182. ✦ (Ironic) Care trezește milă. *Sînt într-o poziținne pitorească și mizericordioasă.* CARAGIALE, T. II 26.

MIZÉRIE, (2) *mizerii,* s. f. **1.** Stare de extremă sărăcie, lipsă mare, sărăcie-lucie. *N-o mai pot ține pe mătușă-ta în mizeria asta.* DUMITRIU, N. 130. *Mizeria presupune o anumită promiscuitate, murdărie, haine zdrențuite, prăbușiri interioare.* BOGZA, Ț. 22. ◇ (Personificat) *Trufie în trăsură, Mizerie pe jos, Lărgea prin tot orașul un haos zgomotos.* MACEDONSKI, O. I 48. ◇ Loc. adj. **De mizerie** = sărac, sărăcăcios; insuficient, nesatisfăcător. *Salariu de mizerie.* ▭ *Numai neînduplecatei lor voințe... se datorează faptul că la poalele măreților munți nu se întinde un ținut de mizerie.* BOGZA, C. O. 269. ✦ Semn, aspect exterior care dovedește sărăcie extremă, murdărie sau dezordine. *Mizeria din cameră.* ✦ Stare nenorocită care inspiră milă. *Sînt sătul de-așa viață... nu sorbind a ei pahară, Dar mizeria aceasta, proza asta e amară.* EMINESCU, O. I 155.

2. (Mai ales la pl.) Ceea ce decurge dintr-o stare de extremă sărăcie; lipsuri, supărări, griji; (cu sens atenuat) neplăceri, necazuri, șicane făcute cuiva din răutate sau din invidie. *Toate micile mizerii unui suflet chinuit Mult mai mult îi vor atrage decît tot ce ai gîndit.* EMINESCU, O. I 136. *Misiunea poeziei este de a întări sufletele prin pictura patimilor, mizeriilor și măririlor umanității.* BOLLIAC, O. 64.

MÍCĂ s. f. (Regional) Nume dezmierdător dat mamei, mătușii, nașei etc. *Mîco, fie ce-ar fi, nu vrau să mă fac fugar, zise el către mă-sa.* CONTEMPORANUL, III 775.

MÎGĂDÁN s. m. v. **măgădan.**

MÎGLÁȘ, *mîglași,* s. m. (Regional) Muncitor în minele de sare.

MÍGLĂ, *mîgle,* s. f. (Regional) Grămadă, morman (mai ales de sare). *Milioane de morți, ale căror oase stau ca mîglele de sare.* GORJAN, II. II 52.

MÎGLISÍ, *mîglisesc,* vb. IV. Tranz. (Regional) A linguși pe cineva spre a-l înșela; a amăgi, a păcăli. *Eu nu te voi mîglisi de loc cu făgăduieli că o să dai numai și numai preste plăceri.* ISPIRESCU, U. 23. *S-a luat cu binișorul pe lîngă el; a-nceput să-l mîngîie și să-l mîglisească.* CARAGIALE, O. III 37.

MÎGLISITÓR, -OÁRE, *mîglisitori, -oare,* adj. (Regional) Lingușitor, seducător, înșelător. *Cu tot felul de mîngîioase și mîglisitoare păreri.* PISCUPESCU, O. 107.

MÎHNÍ, *mîhnesc,* vb. IV. Tranz. A pricinui cuiva o supărare; a întrista, a îndurera. *Parc-aș plînge viața toată Dac-aș ști că te-am mîhnit.* COȘBUC, P. I 178. *Niciodată plecarea lui Gheorghe la școală nu mîhnise casa atît de adînc.* VLAHUȚĂ, O. A. I 120. *Laudele lor, desigur, m-ar mîhni peste măsură.* EMINESCU, O. I 141. ✦ Refl. A se întrista, a deveni trist. *Cic, auzind moș Nichifor de aceasta, cumplit s-ar fi mîhnit în sufletul său.* CREANGĂ, P. 110. *Toderică se mîhnea că n-are vin mai bun.* NEGRUZZI, S. I 82.

MÎHNICIÓS, -OÁSĂ, *mîhnicioși, -oase,* adj. (Învechit) Care produce mîhnire, care îndurerează. *Cu așa mîhnicioase cugetări își petrece Ancuța zilele și nopțile.* ODOBESCU, S. I 132. *Am găsit un mare pachet cu scrisori de la Iași. Toate îmi vesteau cîte o supărare. Una un proces, alta niscaiva vești politice mîhnicioase.* NEGRUZZI, S. I 55.

MÎHNICIÚNE, *mîhniciuni,* s. f. (Învechit) Mîhnire. *Ceea ce adăuga la mîhniciunea lui era și împrejurarea că se afla omul la bătrînețe, împovărat de două copile destul de coapte, care trebuiau numaidecît măritate.* CARAGIALE, O. III 199. *Rareș... cu multă jale și mîhniciune a tuturor, s-a îngropat.* NEGRUZZI, S. I 143. *Dorul meu cel mare și mîhniciunea mea este că nu sînt acasă.* KOGĂLNICEANU, S. 100.

MÎHNÎRE, *mîhniri,* s. f. Întristare; tristețe. *Catrina sta cu buzele strînse... legănîndu-și, în umbletul rădvanului, amarele ei mîhniri.* SADOVEANU, Z. C. 327. *Avea multe cuvinte de mîhnire în ziua aceea.* BASSARABESCU, S. N. 54. *Scump suvenir de fericire, Cu glasul tău de nălucire Alungi ades a mea mîhnire.* ALECSANDRI, T. I 183.

MÎHNÎT, -Ă, *mîhniți, -te,* adj. Întristat, îndurerat; trist. *Prin zarva veselă numai el trecea mîhnit, ducîndu-și calul de căpăstru.* DUNĂREANU, CH. 31. *Ei erau așa de mîhniți, de nu mai le-a ticnit mîncarea.* CREANGĂ, P. 12. *Ești mîhnită, dar senină! Ce să plîngi?... Ce poți oare fi de vină Dacă fața ți-e urîtă?* EMINESCU, O. I 464. ◇ Fig. *Din alăuta țiganului izvora o melodie mîhnită.* SADOVEANU, O. I 303. *Aici am petrecut foarte mîhnite sărbători.* KOGĂLNICEANU, S. 100.

MÎHNITÓR, -OÁRE, *mîhnitori, -oare,* adj. (Rar) Care produce mîhnire. *Aduse vorba despre lucruri atît de mîhnitoare sufletului.* ISPIRESCU, L. 192.

MÍINE adv. (Și în formele *mîne, mîni, mîini*) În ziua care urmează după cea de azi, în ziua următoare. *Am să cuget la noapte și voi vedea mîni ce am de făcut.* SADOVEANU, D. P. 52. *Dacă pînă mîne dimineață n-a fi podul gata, moșnege, are să-ți steie capul unde-ți stau talpele.* CREANGĂ, P. 83. *Vai de mine, bine mi-i, Nu știu mîne cum mi-a fi.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 382. ◇ (În corelație cu azi sau astăzi) *Azi așa, mîine așa, el făcu cunoștință cu toți fiii de domnitori.* ISPIRESCU, L. 192. *Îl vede azi, îl vede mîni, Astfel dorința-i gata.* EMINESCU, O. I 167. ◇ Loc. adj. **De mîine** = din ziua următoare celei de azi; din viitorul apropiat. *Veniți, dacă inima voastră Vrea zarea de mîni mai albastră.*

DEŞLIU, G. 28. *Pentru drumul cel de mîne De cu azi te pregăteşte!* EMINESCU, O. I 102. (În construcţia *ziua de mîine*) *Nu cumva... să întraţi înaintea mea unde ne-a duce omul ţapului celui roş, că nu mai ajungeţi să vedeţi ziua de mîne.* CREANGĂ, P. 250. ✦ În viitor, într-o bună zi, cîndva. *Dar aşa, mîine ai să-mi pui mîna-n beregată, că ţi-e foame.* REBREANU, R. I 235. ✧ Loc. adv. **Azi-mîine** v. azi. **Ca mîine (poimîine)** sau **mîine, poimîine** = (în) curînd, într-un viitor apropiat. *De-acum cred că n-ai ce mai zice: ca mîne-poimîne ni se împlinesc anii şi rămîi făr' de mine.* CREANGĂ, P. 161. *Mîine, poimîine poate, soarele fericirii Se va arăta vesel pe orizon senin.* ALEXANDRESCU, P. 77. *Eu mă duc, mîndră, ca mîne, Inima la tin'rămîne.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 338. ✧ Expr. **Ba azi, ba mîine** v. azi. **De azi pînă** (sau **pe**) **mîine** v. azi. **De mîine în... zile** (sau **săptămîni, luni** etc.) = peste... zile (sau luni etc.). **Pe mîine!** = la revedere! ✧ (Substantivat) *Glorie celor ce merg către mîine.* TULBURE, V. R. 28. *Cu mîne zilele-ţi adaugi, Cu ieri viaţa ta o scazi.* EMINESCU, O. I 204.

— Variante: (regional) **mîne, mîni, mîini** adv.

MÎINI adv. v. **mîine.**

MÎITÚRĂ s. f. (Popular) Mers întins, fugă, goană (în special la vînătoare, în urmărirea vînatului). *Ş-o mers toată noaptea şi mîitură a fost aceea c-a doua zi... o fost în Tătăraşi.* ŞEZ. VIII 57.

MÎL, *mîluri,* s. n. **1.** Rocă formată din depuneri argiloase aduse de ape şi depuse pe fundul albiei, pe malul sau în apropierea unui rîu, pe o cîmpie sau o vale inundabilă. V. nămol. *Mîlul vînăt prindea şi el coajă împietrită.* DUMITRIU, N. 288. *Infanteria romînească părăsi gropile, revărsîndu-se pe brînci, ca o ciudată apă plină de bolovani, trunchiuri şi mîluri.* CAMILAR, N. I 431. *Întreaga faună fără număr, fiica mîlului primordial, se frămînta într-o monstruoasă bucurie sub tremurul ploii de primăvară.* SADOVEANU, N. F. 74.

2. Lichid cu substanţe solide şi mărunte în suspensie, provenite din prepararea mecanică umedă a minereurilor sau din alte operaţiuni metalurgice.

MÎLC adv. (Numai în expr.) **A tăcea mîlc** = a nu spune nici un cuvînt, a nu scoate o vorbă. *Se hotărî să tacă mîlc deocamdată.* REBREANU, R. I 110. *Oamenii mei tăceau mîlc şi se uitau unii la alţii.* SANDU-ALDEA, U. P. 61. *Voinea tăcu mîlc şi se ascunse într-un colţişor de odaie ca să nu mai audă gura babei.* POPESCU, B. III 22.

— Variante: **mîlcă** (ISPIRESCU, L. 143, id. U. 108), **molc** (ALECSANDRI, T. 976), **mulc** (ŞEZ. II 122) adv.

MÎLCĂ adv. v. **mîlc.**

MÎLCÎ, *mîlcesc,* vb. IV. Tranz. (Mai ales în expr.) **A o mîlci** = a tăcea mîlc; a amuţi. (Atestat în forma regională *mălci*) *Fraţii cei mai mari o mălciră, văzînd atîta frumuseţe.* ISPIRESCU, L. 38.

— Variantă: **mălci** vb. IV.

MÎLCOMÍŞ adv. (Rar) Pe furiş, pe nesimţite, fără zgomot.

MÎLÎ, *mîlesc,* vb. IV. Tranz. A acoperi, a umple de mîl. *Ploaia a mîlit semănăturile.* ✧ Refl. *Văile apelor sînt întotdeauna primejduite de revărsări şi de înecuri, cînd finul se mileşte, prinde mîl.* PAMFILE, A. R. 151.

MÎLÍRE, *mîliri,* s. f. Acţiunea de a (se) mîli şi rezultatul ei; acoperire cu mîl. *Secetă aspră urmată de ploi cu rost sau un înec cu potmoliri sau mîlire.* PAMFILE, A. R. 150.

MÎLÍT, -Ă, *mîliţi, -te,* adj. Acoperit cu mîl, plin de mîl. *Vede o fîntînă mîlită şi părăsită.* CREANGĂ, P. 287. *Sărutatu de urît, ca şi finul cel mîlit.* ŞEZ. XX 38.

MÎLITÚRĂ, *mîlituri,* s. f. Depunere de mîl, teren cu mîl. *Plouase de curînd şi torentul aducea cu dînsul mîlitură.* D. ZAMFIRESCU, R. 117.

MÎLÓS, -OÁSĂ, *mîloşi, -oase,* adj. (Despre un loc, despre o apă) Plin de mîl. V. nămolos, noroios. *Am umblat multă vreme pe mirişti, prin mlaştini, am sărit pîraie mîloase care curgeau pe sub sălcii neclintite.* SADOVEANU, O. I 361. *Apele grele în măreţia lor mîloasă puneau un galben argilos în priveliştea care venea.* CAMIL PETRESCU, N. 63. *Cel mai bun pămînt pentru cînepă trebuie să fie gras, adecă mîlos.* PAMFILE, A. R. 165.

MÎNÁ, *mîn,* vb. I. Tranz. **1.** (Cu privire la animale de tracţiune) A îndemna la mers (trăgînd de hăţuri, îmboldind, strigînd), a conduce pe un drum, a face să urmeze o anumită direcţie. *E-n amurg. Pe deal bulgarul liniştit îşi mînă carul.* COŞBUC, P. II 27. *Frate, mai fă-mi bine şi cu iapa, să mîn boii d-a călare.* CREANGĂ, P. 47. *Încălecînd pe una din iepe, mînă pe celelalte.* EMINESCU, N. 20. *Aud moara vîjîind Pe badea boii mînînd.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 144. ✧ (Rar, cu privire la alte animale) *Cît mi-a fost mie de drag Să mîn oile să pască.* COŞBUC, P. II 167. *O nuia lungă... cu care mătură fundul apei de pe lîngă maluri, mînînd peştele-n calea voloculuí.* ŞEZ. IV 115. ✧ Absol. *Rădvanul zbura pe cale. Surugiii mînau din şele şi chiuiau.* GALACTION, O. I 74. *Te rog să mîi cu băgare de samă, ca să nu-mi prăvăli nora.* CREANGĂ, P. 115. *Staţi puţin şi nu mînaţi, Lîngă boi v-alăturaţi.* ALECSANDRI, P. P. 387. ✧ Expr. (Familiar) **A mîna porcii la jir** v. jir. **A mîna pe tînjală** v. tînjală. ✦ (Cu privire la obiecte) A împinge, a face să alunece. *Oltule cu repezi valuri! Multe, mîndre flori dezmierzi... Du-le Oltule, le mînă Mîndru tresărind mereu! Numai una să-mi rămînă: Floarea sufletului meu.* CERNA, P. 144. ✦ A goni (animale sălbatice). *Leoaica mînă, goneşte pe ciuta cea îngrozită.* CONACHI, P. 269.

2. (Cu privire la persoane) A sili să meargă undeva, a îmboldi, a îndemna, a împinge spre o ţintă. *Cîţiva ostaşi cu baionetele la puşti coborîră în şlep şi-i mînară sus pe prizonieri.* DUMITRIU, N. 140. *Tatarii începeau a mîna pe cei prinşi.* SADOVEANU, O. VII 15. *Ei braţul tău înarmă ca să loveşti în tine, Şi pe voi contra voastră la luptă ei vă mîn'!* EMINESCU, O. I 59. ✧ Fig. (Subiectul este un abstract) *Poate-i vrun bătut de soartă, Care-aleargă pe cîmpie... Dor îl mînă, griji îl poartă.* COŞBUC, P. I 221. *Gheorghe, Gheorghe, ce păcat te mînă pe tine!* CARAGIALE, O. I 249. *Năvălesc duşmani mereu... Păcatu-i mînă din urmă. Mulţi au mai venit la noi, Puţini s-au dus înapoi.* ALECSANDRI, P. P. 172. ✦ A conduce. (Fig.) *Mircea însuşi mînă-n luptă vijelia-ngrozitoare.* EMINESCU, O. I 148. ✦ (Regional) A trimite pe cineva undeva, a spune sau a porunci cuiva să se ducă undeva sau să facă ceva. *M-o mînat pe mine ingineru să le arăt.* DEMETRIUS, V. 88. *Directorul, foarte nervos, mînă un vătăşel călare.* CARAGIALE, N. S. 63. *M-a mînat maica să ţăs.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 428.

3. (Subiectul este o forţă oarecare) A pune în mişcare, a mişca din loc, a face să înainteze, a împinge din urmă, a duce. *Cu grabă, a pornit un vînt învierşunat mînînd vîrtejuri de pulbere.* SADOVEANU, E. 5. *Un vînt cald mînă norii spre miazănoapte.* C. PETRESCU, Î. II 69. *În luntre era un turc care o mîna.* RETEGANUL, P. III 5. ✦ Intranz. (Neobişnuit) A merge repede, a se grăbi. *Secerătorii mînau năvală spre bordeiele lor.* DELAVRANCEA, S. 195. *Mîndra-n urmă-i se lua Şi mîna, măre, mîna.* TEODORESCU, P. P. 629.

MÎNÁCI, *mînaci,* s. m. (Rar) Persoană care mînă vitele; mînător. *Zdraveni mînaci împrejur stau roată.* COŞBUC, AE. 231.

MÎNÁŞ, *mînaşi,* s. m. (Regional) Mînător; vizitiu. *Năimindu-şi un mînaş... s-a cam mai dus.* SBIERA, P. 237.

MÎNÁT s. n. Acțiunea de a mîna. *Mînatul cailor.*

MÎNĂ, *mîini* și *mîni,* s. f. **1.** Fiecare dintre cele două membre superioare ale corpului omenesc de la umăr și pînă în vîrful degetelor, în special partea care urmează după capătul de jos al antebrațului. *Cătră sfîrșit, lacrimile lor începură a izvorî și bunicul apucă mîna albă a nepoatei.* SADOVEANU, O. IV 324. *Cînd voi pune eu mîna cea dreaptă pe mijlocul tău, atunci să plesnească cercul acesta.* CREANGĂ, P. 88. *Las'să vie cin' mi-i drag Să-mi puie mîna la cap Și să-ntrebe de ce zac.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 104. *Dai un deget și-ți ia toată mîna,* se zice despre cel obraznic și lacom, care nu se mulțumește cu cît i se dă, ci vrea să ia tot. *Ce-i în mînă nu-i minciună.* ◇ Loc. adj. **De mîna întîi (a doua, a treia** etc.)= de calitatea sau de categoria întîi (a doua, a treia etc.). *Pînă la bătrînețe are să joace roluri de mîna a doua.* C. PETRESCU, C. V. 210. *Stoicea aruncase prin toată casa... ochi de vultur și porunci de mîna a doua.* GALACTION, O. I 53. **De toată mîna** = de toate felurile, din toate categoriile. *Humuleștenii... au fericirea de a vedea lume de toată mîna.* CREANGĂ, A. 74. *Cavaleri de toată mîna, și mai mari... și mai mici.* ALECSANDRI, T. I 95. **Cu dare de mînă** v. dare. ◇ Loc. adj. și adv. **De mînă**= **a)** făcut cu mîna, fără mijloace mecanice; manual. *Broderie de mînă.* ▭ *Se opri înaintea avizului din ușă, scris de mînă.* C. PETRESCU, Î. II 43; **b)** (despre o unealtă, un instrument) care se mînuiește sau se pune în mișcare cu mîna. *Ferăstrău de mînă.* **La (în, spre** sau, învechit, **de-a) mîna dreaptă** (sau **stîngă**) = pe partea dreaptă (sau stîngă). *În fundul îndepărtat al priveliștii, sub ceață, se afla altă pădure, ca și cea pe care o aveau acum necontenit în mîna dreaptă.* SADOVEANU, F. J. 463. *Pe malul Mureșului d-a mîna stîngă.* BĂLCESCU, O. II 323. ◇ Loc. adv. **Pe sub mînă** = pe ascuns, în secret, clandestin. *Toate morile din partea locului macină grîu adus pe sub mînă de la șlepurile din port.* BART, E. 327. **Mînă-n mînă** = în colaborare, în bună înțelegere, de acord. *Lucrează mînă-n mînă cu tovarășul său.* ◇ Expr. **A bate** (sau **a da) mîna** = a cădea de acord (mai ales asupra unei cumpărări sau vînzări), a se învoi, a lua o hotărîre de comun acord. *Florico, mă duc și viu îndată, ca să batem mîna împreună.* ALECSANDRI, T. 918. *Vino, mîndră, să dăm mîna Și să fim amîndoi una.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 50. **A da mîna cu cineva** (sau **a da mîna cuiva**) = **a)** a strînge (cuiva) mîna în semn de salut. *Dascălul... ocolind masa să dea mîna cu toți, găsi mijlocul să răstoarne un pahar.* C. PETRESCU, Î. I 13. *Și-acum dă-mi mîna! a sunat Cornistul de plecare, Du Oltului din partea mea O caldă salutare.* COȘBUC, P. I 79; **b)** fig. a se uni, a colabora. *Muncitorii din toate țările își dau mîna.* **A se lua de mînă cu cineva** = a fi la fel (de rău) cu cineva, a nu fi mai bun unul decît altul, a se potrivi cu altcineva. **A face cu mîna** v. face. **A întinde mîna** v. întinde (1 2). **A-și mușca mîinile** = a regreta foarte mult ceea ce a făcut sau (mai ales) faptul că n-a făcut ceea ce ar fi trebuit. **A se ține cu mîna de inimă** (sau **de pîntece) (rîzînd)** = a rîde din toată inima, a se prăpădi de rîs. *Cînd spunea cîte una, ori te țineai cu mîna de inimă rîzînd, ori te făcea să-ți sară inima din loc, de frică.* CREANGĂ, P. 120. **A (-și) pune** (sau **a băga) mîna în foc (pentru cineva)** = a garanta (cu toată convingerea) pentru cinstea cuiva. **A pune** (sau **a încrucișa) mîinile pe piept** = a muri. *De-oi pune eu mînile pe piept, are să rămîie căruța asta de haimana și iepușoarele de izbelițe!* CREANGĂ, P. 118. **A se spăla pe mîini** = a nu-și lua răspunderea pentru ceva. **A se spăla pe mîini de ceva** = a pierde ceva, a nu mai avea la dispoziție. *Pustnicul, dacă văzu că s-a spălat pe mîini de vasul de botez, cătă către fata de împărat cum zbura cu Galben-de-Soare.* ISPIRESCU, L. 30. **A i se tăia** (cuiva) **mîinile și picioarele** v. picior. **(A da sau a primi ceva) în mînă** = (a da sau a primi ceva) direct, personal, fără intermediul cuiva. *Dă sălățile în mîna spînului.* CREANGĂ, P. 216. **A da (a lăsa** sau **a pierde) ceva din** (sau **de la) mînă** = a da (a lăsa sau a pierde) ceva care-ți aparține, de care ești sigur. *Și-apoi s-a îndrepta, nu s-a îndrepta... vrei să pierdem zestrea Luluței de la mînă?* ALECSANDRI, T. I 197. **A veni cu mîna goală (la cineva)** = a veni fără nici un dar. (Fig.) *Budulea știa o mulțime de minciuni și niciodată nu venea cu mîna goală.* SLAVICI, O. I 83. **A pleca** (sau **a se întoarce) cu mîna goală** = a pleca (sau a se întoarce) fără a fi primit sau obținut ceva, fără rezultatul dorit. *N-am putut nici chiar portretu-ți, umbră scumpă, să-l ridic; Am plecat cu mîna goală, fără-n urmă a privi.* MACEDONSKI, O. I 9. **Una la mînă,** se spune despre un lucru (dobîndit), despre o acțiune etc. pentru a arăta că este primul element al unei serii sau o parte a unui tot, după care urmează și altele. *Am scăpat patru suflete de la moarte. Asta e una la mînă.* STANCU, D. 146. **A-i fi** (sau, mai ales, **a-i veni) cuiva ceva peste mînă** (în opoziție cu la îndemînă) = a-i fi prea departe, prea greu (de ajuns, de făcut), a-i fi inaccesibil, incomod; a nu-i conveni (cuiva, ceva). *Le vine cam peste mînă tîrgul.* CREANGĂ, A. 48. **A avea la mînă** (pe cineva) v. avea. **A trece** (sau **a ceda) mîna (cuiva)** = a lăsa pe altul să execute un lucru (început); a da întîietate; (la jocul de cărți) a nu juca, a nu împărți cărțile, trecînd rîndul jucătorului sau jucătorilor următori. *Am cedat mîna... E rîndul dumneavoastră acum.* C. PETRESCU, Î. II 216. *El socotea natural ca, în această măsurare de puteri, cei mai slabi să treacă mîna celor mai tari.* id. A. 400. **A întinde** (sau **a da) cuiva mîna** (sau **o mînă de ajutor)** = a da cuiva ajutor, a ajuta (pe cineva). *Am fi încîntați să vină cineva să ne dea o mînă de ajutor.* DEMETRIUS, C. 27. *Te-ai dus chiar pînă acolo să dai mînă de-ajutor Uciga-șilor ce-asupră-mi încercat-au un omor.* DAVILA, V. V. 167. **A-i lega cuiva mîinile** sau **a lega pe cineva de mîini și de picioare** = a imobiliza pe cineva, a nu-i mai lăsa cuiva posibilitatea să acționeze. **A avea mînă liberă** = a avea toată libertatea, a nu fi oprit de nimic. *Prefecții, primarii, perceptorii, jandarmii, toată clica de vătafi ai clasei exploatatoare, aveau mînă liberă să jefuiască și să schingiuiască pe oamenii muncii.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2843. **A avea** (ceva) **pe mînă** = a dispune de ceva. *Femeia avea pe mîna sa toată casa.* **A pune mîna pe ceva** = a apuca un lucru pentru a se servi de el; a ajunge în posesia unui lucru. *Spînul pune mîna pe cartea, pe banii și pe armele fiului de crai și le ie la sine.* CREANGĂ, P. 207. **A pune mîna pe cineva** = **a)** a prinde, a înhăța (pe cineva). *Subprefectul și căpitanul dădură ordin călărașilor să se împrăștie prin sat și să mai aresteze pe cîți vor putea pune mîna.* BUJOR, S. 128. *Pune mîna pe dînsa și n-o lăsa!* CREANGĂ, P. 267. *Cum nu vii tu, Țepeș-doamne, ca, punînd mîna pe ei, Să-i împarți în două cete.* EMINESCU, O. I 151; **b)** a găsi pe cel de care ai nevoie. *Ioane, nu știi tu unde-aș putea pune mîna pe lăutari?* ALECSANDRI, T. I 292. **A pune** (cuiva) **mîna în piept** (sau **în gît)** = a prinde, a înșfăca (pe cineva). **A-și pune mîinile** (sau **mîna) în cap** sau **a se lua cu mîinile de cap** v. cap. **A pune** (cuiva) **mîna în cap** = a lua (pe cineva) la bătaie. **Mi-a (ți-a** etc.) **pus dumnezeu mîna în cap** = am (ai etc.) avut noroc, am (ai etc.) reușit foarte bine. **A ridica mîna asupra cuiva** = a lovi pe cineva, a bate. **A lua cu o mînă și a da cu alta** (sau **cu zece)** = a cheltui mult, a fi risipitor. **A lua boala** (sau **durerea) cu mîna** = a face să treacă boala (sau să înceteze durerea) repede, numaidecît. **A sta cu mîinile în buzunar (în sîn** sau **încrucișate)** = a sta inactiv, a nu lucra, a nu întreprinde nimic. **A ajunge** (sau **a aștepta) la mîna altuia** = a avea nevoie de ajutorul altuia, a depinde de altul. **A pune mînă de la mînă** = a aduna ceva (lucruri, bani etc.) prin contribuție benevolă, a contribui. *Punem mînă de la*

mină şi-i stringem banii pentru tren. STĂNOIU, C. I. 129. **A avea mînă uşoară** (sau **a fi uşor de mînă**) = (mai ales despre un medic) a fi îndemînatic, a lucra cu îndemînare, uşor. **A avea mînă bună** (sau **a fi bun de mînă**) = **a)** a fi folositor pentru alţii, a fi dibaci, a reuşi; **b)** a avea noroc la cărţi. **A-şi face mînă bună la cineva** = a se pune bine cu cineva, a avea trecere la cineva. *Pînă într-atît izbutiră ei a-şi face mînă bună la turci, încît împărăţia le arăta a sa bunăvoinţă... întrebuinţîndu-i ca slujbaşi ai bisericei.* ODOBESCU, S. I 122. **A-i da cuiva mîna** (**să facă ceva**) = a-şi putea cineva permite să facă ceva, a dispune cineva de mijloace (materiale) pentru a face ceva. (Familiar) **A fi mînă spartă** = a fi risipitor. **A fi mînă largă** = a fi darnic, generos. **A plăti cu mînă largă** = a plăti fără să te tîrguieşti, în mod generos. *Nu-i cojocul, ci podoaba de pe el ceea ce-i aduce cîştig cojocarului: asta se plăteşte, dacă e frumoasă, cu mîna largă şi pe întrecute.* SLAVICI, O. II 84. **A fi cu mînă lungă** (sau **lung de mînă**) v. l u n g. **A fi mîna dreaptă a cuiva** = a fi omul de încredere al cuiva. *Daca dumnezeu îmi va da un fiu, tu vei fi mîna lui cea dreaptă.* ISPIRESCU, L. 31. *Un bun grămătic era mîna dreaptă a boierului, mai cu seamă la cele politiceşti.* CARAGIALE, O. III 162. *Căpitanul Turculeţ îi mîna dreaptă a lui Cantimir-vodă.* ALECSANDRI, T. II 8. (Pe cale de dispariţie) **Sărut mîna** = formulă de salut adresată femeilor (mai în vîrstă), părinţilor şi, în unele regiuni, preoţilor (în trecut şi boierilor). (Regional) **A apuca** (pe cineva) **pe-a mîinile** v. a p u c a. (Învechit) **Bunuri de mînă moartă** = bunuri dăruite unei mănăstiri sau unui aşezămînt de binefacere şi care nu puteau fi înstrăinate de acestea. **A scoate castanele din foc cu mîna altuia** v. c a s t a n ă. ◇ (Simbolizează o persoană, un individ) *Mîna care-au dorit sceptrul universului.* EMINESCU, O. I 134. (E x p r.) **A cere mîna unei femei** = a cere o femeie în căsătorie. *O aştepta în salonaşul părintesc... să-i ceară mîna.* C. PETRESCU, C. V. 170. *Un june... ceru mîna tinerii domniţe.* NEGRUZZI, S. I 107.

2. F i g. (Simbolizează munca, activitatea) Forţă, putere, tărie fizică. *Mai bine iau o săracă Ce cu mîna ei se-mbracă.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 436. ◇ *Mînă de lucru* = forţă de muncă, muncitor. ◇ E x p r. **A ajunge pe mîini bune** = a căpăta o îngrijire bună, un tratament bun. **A avea pe cineva sub mînă** = a avea pe cineva în subordine, sub ascultare, sub poruncă. *Rînduia singură în cămară, avînd subt mîna ei cîteva slujitoare şi roabe de credinţă.* SADOVEANU, Z. C. 108. **A fi** (sau **a avea**) **mînă de fier** (sau **forte**) = a fi autoritar, sever. **A fi în** (sau **la mîna**) **cuiva** = a depinde de cineva, a fi la discreţia, sub ordinele, sub ascultarea cuiva. *Domnia lui vodă Ştefan e-n mîna lui Ahmet sultanul.* SADOVEANU, O. VII 108. *De mine voi n-aveţi parte, Că la mînă eu v-am fost, De mine vrednici n-aţi fost.* BIBICESCU, P. P. 332. *Cetatea-i pe mîna mea.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 490. **A intra** (sau **a cădea, a pica, a încăpea**) **pe mîna cuiva** = a intra, (a cădea etc.) sub puterea, autoritatea, ascultarea cuiva, a-şi pierde independenţa. *De mi-ţi mai pica vrodată în mînă, turbinca are să vă ştie de ştire.* CREANGĂ, P. 311. *Astfel încăput pe mîna a oricărui, te va drege, Rele-or zice că sînt toate cîte nu vor înţelege.* EMINESCU, O. I 134. **A fi** (sau **a ajunge**) **în mîini bune** v. b u n.

3. Cantitate mică din ceva, atît cît încape în palmă, cît se poate lua dintr-o dată; puţin. V. p u m n. *Nu căzu din el decît o mînă de cenuşă în nisipul cel fierbinte şi sec al pustiului.* EMINESCU, L. P. 180. ◇ F i g. *Avea o mînă de învăţătură, un car de minte şi multă bunătate de inimă.* CREANGĂ, O. A. 285. ✦ F i g. Grup mic, număr restrîns de oameni. *Noi, o mînă de oameni, ne luptăm de cinci zile şi cinci nopţi c-o armie-ntreagă.* ALECSANDRI, T. II 19. *Vestea că ajutorul aşteptat a sosit vărsă nădejdea izbîndirii şi un curaj nou în inima acelei mîini de voinici romîni.* BĂLCESCU, O. II 91.

4. (Numai în e x p r.) **Mînă curentă** = **a)** bară de lemn, de metal sau de beton care se fixează la partea superioară a unei balustrade pentru a servi ca sprijin pentru mînă; **b)** (ieşit din uz) registru de contabilitate în care se înscriu la zi toate operaţiile comerciale; jurnal.

— Pl. şi: (regional) *mîne* (CREANGĂ, P. 140, ALECSANDRI, P. I 9), *mîni, mînuri* (BUDAI-DELEANU, Ţ. 276, ŞEZ. III 181).

MÎNĂSTÎRE s. f. v. **mănăstire**.

MÎNĂSTIRÉSC, -EĂSCĂ adj. v. **mănăstiresc**.

MÎNĂŞTÉRGURĂ s. f. v. **mîneştergură**.

MÎNĂTÁRCĂ, *mînătărci,* s. f. (De obicei la pl.) Ciupercă comestibilă, cărnoasă, de culoare brună-gălbuie şi cu carnea albă sau roşiatică, gustoasă şi cu miros plăcut; creşte prin păduri umbroase şi prin poieni, vara şi toamna *(Boletus edulis).*

MÎNĂTÓR, -OÁRE, *mînători, -oare,* adj. (Adesea substantivat) Persoană care mînă vitele; (cioban) care dă oile la strungă, face de mîncare celorlalţi ciobani şi îi ajută la unele munci (v. s t r u n g a r). *Dar aseară, pe-nserat... Mînătorul (ce-a făcut? Lapte dulce c-a băut).* TEODORESCU, P. P. 593. ◇ *Ciine mînător* = ciine de vînătoare care adulmecă şi urmăreşte vînatul.

MÎNC, *mîncuri,* s. n. (Regional) Scobitura de sub talpa piciorului.

MÎNCÁ, *mănînc,* vb. I. **1.** T r a n z. A mesteca şi a înghiţi un aliment (pentru a-şi potoli foamea). *Îmi reamintesc cum mîncam bucăţica aceea de pîine.* SAHIA, N. 32. *Nepoate, mai mîncat-aţi sălăţi de aceste?* CREANGĂ, P. 210. *Am un păr cu pere moi Şi le-om mînca amîndoi.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 48. *Cine vrea să mănînce miezul trebuie mai întîi să spargă coaja* (= cine vrea să dobîndească un lucru de preţ trebuie să muncească). *Şi-a trăit traiul, şi-a mîncat mălaiul* (= i-a trecut vremea, nu mai aduce folos). *Unul mănîncă aguridă şi altuia i se strepezesc dinţii,* se zice cînd unul greşeşte şi altul suportă consecinţele; unul face, altul trage. (R e f l. p a s.) *Nu tot ce zboară se mănîncă* (= nu e realizabil orice vis). ◇ E x p r. **A mînca** (ceva) **cu ochii** = a fi ispitit de o mîncare atrăgătoare; f i g. a dori mult ceva. *Ceasuri întregi pierdea Penelopa, mîncînd cu ochii lacomi bijuteriile.* BART, E. 41. **A mînca** (pe cineva) **din ochi** = a nu-şi mai lua ochii de la cineva drag, a nu pierde din ochi. *Ceilalţi oameni îl mîncau din ochi pe Uracu.* DUMITRIU, B. F. 103. *Albert o mînca din ochi, ea-i trimitea pe furiş cîte o privire caldă.* VLAHUŢĂ, O. A. III 53. **A mînca pe cineva** (**fript** sau **de viu**) = a nimici, a răpune, a doborî pe cineva. *Vorincea... mînca zece premianţi cu pătrunderea şi cunoştinţele lui.* VLAHUŢĂ, N. 29. *Cu nevastă-mea, mizerabile! Te-am mîncat!* CARAGIALE, O. I 279. *Da unde-s ticăloşii să-i mănînc!* ALECSANDRI, T. I 91. **A mînca cuiva zilele** (sau **viaţa**) = a-i face cuiva viaţa grea, a amărî, a chinui (pe cineva). *Trăsnita asta de fată are să-mi mănînce zilele cu-ndărătnicia ei.* RETEGANUL, P. I 52. **A mînca foc** (pentru cineva) = a ţine foarte mult la cineva, a-şi pune viaţa în primejdie, a-şi băga capul în foc pentru cineva. *Celor ce nu ştiau carte le scria şi le citea scrisorile. Iară soldaţii mîncau foc pentru el.* CAMILAR, N. I 31. **A mînca bătaie** (**trîntească, paparŭ, pumni, ghionţi, palme, chelfăneală**) = a căpăta bătaie. *Chiriţă se încolţi cu oamenii şi mîncă la repezeală nişte pumni de la Toader Strîmbu, care de mult îl păştea.* REBREANU, R. II 175. *Ştii c-am mai mîncat eu odată de la unul ca acesta o chelfăneală.* CREANGĂ, P. 298. *Ăst somn nu prea-mi place şi o să i-o spui. — Ba să-ţi cauţi treaba, că mănînci trîntească.* ALEXANDRESCU, M. 355. **A-şi mînca amarul** (sau **viaţa**) = a avea o viaţă grea, chinuită. *Una din cele patru moşii pe care ne mîncăm,*

muncind, amarul. STANCU, D. 50. **A(-şi) mînca** (sau **a-i mînca cuiva**) **banii** (sau **averea**) = a cheltui, a risipi, a toca averea. *Boierii stau vara la moşie, îşi umplu lăzile cu aur şi pe urmă, iarna, vin la oraş de-şi mănîncă banii şi petrec cu toţii.* SP. POPESCU, M. G. 78. *Pentru mîndra cea din colţ Mîncai şaptezeci de zloţi.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 376. *Bani, să nu-i poţi mînca doi ani.* ALECSANDRI, P. P. 135. **A mînca** (cuiva) **(şi) urechile** v. u r e c h e. **A mînca pe cineva** (rar, **din cineva**) = a frustra, a jecmăni, a păgubi. *De mult te mănîncă megieşii şi neamurile.* STANCU, D. 27. *Mîncaţi şi păscuţi am fost noi săracii de către cei bogaţi.* SADOVEANU, P. M. 29. *Cum, şi tu ai să mănînci din noi?* ALECSANDRI, T. I 448. **A-şi mînca lefteria** v. l e f t e r i e. **A mînca o pîine** v. p î i n e. (Ironic) **A mînca răbdări prăjite** v. r ă b d a r e. (Mai ales în basme) **A nu (mai) mînca pîine şi sare** (**de pe sau dintr-un talger**) **cu cineva** = a nu mai convieţui cu cineva, a nu mai avea raporturi de intimitate sau prietenie cu cineva. *Să facă ce va face cu pruncul său... că de nu, pîine şi sare de pe un talger cu el nu va mînca.* MARIAN, O. I 182. *Dacă te-ntorci fără el, viu ori mort, pîine şi sare cu mine nu mai mănînci.* CARAGIALE, O. III 91. (Despre ei) **A mînca foc** (sau **jăratic**) = a fi foarte iute. *Trase la scară o căruţă ferecată în aur cu patru telegari de mîncau foc.* ISPIRESCU, L. 38. ✧ A b s o l. *Sfîrşirăm repede de mîncat, iar după masă eu mă retrăsei în odaia anume hotărîtă pentru mine.* HOGAŞ, M. N. 231. *Pe la noi, cine are bani bea şi mănîncă, iară cine nu, se uită şi rabdă.* CREANGĂ, P. 279. *Cu lingura îi dă şă mănînce şi cu coada îi scoate ochii,* se zice despre un om făţarnic. ✧ E x p r. **A mînca ca un lup** (sau **cît şapte**) = a mînca foarte mult. **A mînca ca o pasăre** (sau **ca o păsărică**) = a mînca puţin. **A-şi mînca de sub unghie** (sau **unghii**) = a fi zgîrcit, a trăi cu foarte multă economie. *Fata lui hagi Cănuţă... n-a fost învăţată la casa părintească să-şi mănînce de sub unghie.* CARAGIALE, S. N. 28. **A-i mînca cuiva cîinii** (sau **raţele**) **din traistă** (sau **din buzunar**), se spune despre un om moale, bleg. *Omul nostru era un om din aceia căruia-i mîncau cîinii din traistă şi toate trebile cîte le făcea, le făcea pe dos.* CREANGĂ, P. 39. ✧ R e f l. i m p e r s. **Se mănîncă** = se ia masa. *Elisabeta, de cîte ori se mănîncă la noi pe zi?* SAHIA, N. 57. ✧ F i g. (În legătură cu mişcări, acţiuni rapide) *Roţile veneau mîncînd meridianele, miliarde de roţi de fier se rostogoleau unele după altele, zile şi nopţi.* CAMILAR, N. II 101. *Cînd toarce, mănîncă caierul.* DELAVRANCEA, S. 12. ✧ E x p r. **A fugi** (sau **a alerga**) **mîncînd pămîntul** (sau **de mănîncă pămîntul**) = a fugi foarte repede. *Aleargă de groaza pieirii bătut, Mănîncă pămîntul.* COŞBUC, P. I 207. *Fugea iapa, di mînca pămînt cu gura.* ŞEZ. IV 200. ✦ I n t r a n z. (Cu înţeles generic) A se hrăni, a se nutri, a se alimenta. *Lui Filimon îi plăcea traiul bun; amicii săi îl poreclise Mălai-mare, fiindcă mînca bine.* GHICA, S. A. 83. (Prin exagerare) *Copil care nu mănîncă.* ✦ F i g. A trăi din... *A fost învăţător în sat, iar azi mănîncă o pensie de cinci zloţi pe lună.* REBREANU, I. 14. ✦ (Cu privire la sunete, litere, cuvinte) A omite (în vorbă sau în scris).

2. T r a n z. (Despre insecte, paraziţi) A pişca, a ciupi. *Cum i-a mîncat rîia prin streini, mititeii!* CREANGĂ, A. 32. *Dar nu ne-a mînca ţînţarii!* ALECSANDRI, T. I 429. *Puricii te mănîncă.* TEODORESCU, P. P. 326. ✦ (Despre boli) A distruge, a roade. *Oftica îi mănîncă pieptul pe dinăuntru.* STANCU, D. 281. *Aşa de mîncat era de holeră bietul om, că vedeam că fără ajutor nu s-ar mai fi putut întoarce acasă.* RUSSO, O. 51. ✧ (Despre oameni, în e x p r.) **A-şi mînca unghiile** = a-şi roade unghiile. ✧ (Despre alţi agenţi distructivi) *Rugina mănîncă fierul. Apa a mîncat malul.* ▭ *Amintirea unui nume, scris pe o piatră mîncată de ploi.* C. PETRESCU, R. DR. 36.

3. T r a n z. (Despre părţi ale corpului, fiind aşezat înaintea subiectului gramatical) A produce o senzaţie de mîncărime, însoţită de nevoia de a scărpina locul. *Mă mănîncă capul.* (Impersonal) *Mă mănîncă în cap.* ▭ *Da acasă nu puteai sta, măi femeie? Zău, parcă te mănîncă tălpile.* REBREANU, I. 15. ✧ E x p r. (Glumeţ) **A-l mînca pe cineva spinarea** (sau **pielea**) = a se comporta în aşa fel, ca şi cum ar căuta într-adins bătaie. *Taci, mă, din gură şi pleacă d-aici... Ori te mănîncă pielea?* PREDA, Î. 50. *Pe semne te mănîncă spinarea, cum văd eu.* CREANGĂ, A. 57. **A-l mînca** (pe cineva) **palma** (sau **palmele**) = a avea chef să baţi pe cineva.

4. T r a n z. (Despre foc, pămînt etc.) A mistui, a înghiţi, a absorbi, a consuma, a nimici. *Pămîntul pă toate le mănîncă.* ŞEZ. III 100. ✧ (În imprecaţii) *La făgădăul din deal Mi-o rămas al meu suman, Pentru-o ţîr' de băutură, Mînca-o-ar mormîntul gură.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 386.

5. T r a n z. F i g. (Despre nenorociri, stări sufleteşti etc.; cu privire la oameni) A face să sufere, a chinui. *Vedea pe mă-sa slabă, mîncată de necazuri, zbuciumată de necurmatele amărăciuni.* VLAHUŢĂ, O. A. 140. *De la o vreme încoace, urîtul îi mînca şi mai tare.* CREANGĂ, P. 73. *Mîncatu-s de nevoi Ca iarba de cele oi.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 191. ✧ (Neobişnuit, despre oameni) *Căpitani care pînă la război mîncaseră contingentele cu asprimea, cu răutatea şi cu mizeria.* CAMILAR, N. II 374.

6. R e f l. r e c i p r o c. F i g. (Despre oameni) A se certa, a se prigoni, a-şi face rău unul altuia. *Moştenitorii s-au certat şi s-au mîncat multă vreme.* SADOVEANU, E. 120. *Femeie, taci! nu te mînca cu mine.* SLAVICI, la TDRG.

— Forme gramaticale: prez. ind. *mănînc, mănînci, mănîncă* (Mold. *mînînc, mînînci* etc., Transilv. *mînc, mînci* etc.), *mîncăm, mîncaţi, mănîncă* (Mold. *mînîncă,* Transilv. *mîncă).*

MÎNCĂRE, (2) *mîncări,* s. f. **1.** Acţiunea de a m î n c a. *Îl aşezau între ele tot timpul mîncării şi-i ţineau de urît cu vorba.* BASSARABESCU, V. 4. *Tatăl meu era nepot viteazului Sfarmă-Piatră, care avea obicei cînd se punea la masă să înghită mai întîi şepte, opt bolovani ca să-i facă poftă de mîncare.* NEGRUZZI, S. I 246. *Nu avea poftă de mîncare, căci de frică îi trecusă foamea, dorind mai mult ca să se odihnească.* DRĂGHICI, R. 40. ✧ E x p r. **A-i trece** (cuiva) **pofta de mîncare** v. t r e c e. **A(-i) tăia** (cuiva) **pofta de mîncare** v. t ă i a. **De-ale** (sau, regional, **de-a**) **mîncării** = hrană. *Nevestele şi fetele găteau de-ale mîncării.* BUJOR, S. 132. *Voi lucraţi, că eu mă duc să pregătesc ceva de-a mîncării.* CREANGĂ, P. 9.

2. (Concretizat) Ceea ce se mănîncă, ceea ce (se) serveşte pentru alimentare; hrană, aliment. *Pe-o măsuţă cu trei picioare aburea mîncarea.* SADOVEANU, O. VII 65. *Mîncarea e bună şi vinul şi mai bun.* CARAGIALE, P. 45. *Flăcăul... pune mîncarea în traistă, înjugă boii la car.* CREANGĂ, P. 142. *Să intrăm în sat cu soare, C-am o mîndră ca ş-o floare Ce ne-aşteaptă cu mîncare.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 24. ✧ E x p r. **A strica mîncarea degeaba** = a trăi degeaba, fără să fie de vreun folos. *Din trei feciori, cîţi are tata, nici unul să nu fie bun de nemica?! Apoi drept să vă spun că atunci degeaba mai stricaţi mîncarea, dragii mei.* CREANGĂ, P. 188. ✦ (Mai ales la pl.) Fel de alimente, hrană. *De mult n-am mai mîncat mîncări moldoveneşti.* SADOVEANU, M. 180. *După borşul polonez, veneau mîncări greceşti.* NEGRUZZI, S. I 151. ✧ E x p r. **Asta-i altă mîncare** (**de peşte**) = asta e cu totul altceva. ✦ F i g. (Familiar, depreciativ) Soi, fel. *Ia spune-mi, te rog, ce mîncare-i cucoana Marieta, musafirul d-tale de la Iaşi?... — Ce mîncare să fie? Ia, o babă nebună şi nimic mai mult.* HOGAŞ, H. 88.

— Pl. şi: (2) *mîncăruri* (CAMIL PETRESCU, O. I 187).

MÎNCÁT[1] s. n. Faptul de a m î n c a. (Mai ales în e x p r.) **A se pune pe mîncat(e) şi pe băut(e)** = a mînca mult şi bine. *Din turmă, lupul sur o oaie a răpit, în codru s-a ascuns Şi pe mîncat s-a pus.* DONICI, F. 73. **A ţine**

(pe cineva) **pe mîncat(e) și pe băut(e)** = a întreține (pe cineva).

— Formă gramaticală: (în expr.) *mîncate.*

MÎNCÁT[2]**, -Ă,** *mîncați, -te,* adj. **1.** (Despre alimente) Consumat (în parte sau total). ✦ Fig. (Despre bani, avere etc.) Cheltuit, risipit; prădat. *Pentru Iani Livaridi orice ban cheltuit era un ban «mîncat».* SANDU-ALDEA, D. N. 256.

2. Ros, măcinat, distrus.

3. (Despre ființe) Care s-a hrănit (bine); sătul. *Peste o jumătate de ceas, mîncați, băuți, se așezau în luntre.* CONTEMPORANUL, VI[1] 28.

MÎNCĂCIÓS, -OÁSĂ, *mîncăcioși, -oase,* adj. Care mănîncă mult (și des), care are mare poftă de mîncare; lacom la mîncare; mîncău. [Mierlele] *sînt foarte mîncăcioase... și le place cu deosebire strugurii.* ODOBESCU, S. III 27.

MÎNCĂRÎCĂ s. f. **1.** (Familiar) Diminutiv al lui mîncare (2). *Seara cînd se întoarseră, găsiră mîncărică și fierturică gata.* ISPIRESCU, L. 337. *Despre odihnă, mîncărică și băuturică să n-ai grijă.* CARAGIALE, O. VII 267.

2. (Mold.) Tocană.

MÎNCĂRÎCI s. n. Mîncărime. ✧ (Familiar, mai ales în expr.) **A avea mîncărici** = a umbla de colo-colo fără astîmpăr, a nu sta locului o clipă. **A avea mîncărici pe limbă** = a fi foarte vorbăreț, a vorbi vrute și nevrute.

MÎNCĂRÎME s. f. Iritație a pielii însoțită de nevoia de a se scărpina. *Tot corpul este întărîtat de o mîncărime permanentă.* CAMIL PETRESCU, T. II 206. *Dă-mi voie să te consult asupra unei mîncărimi la frunte care mă supără foarte mult.* ALECSANDRI, T. 1635. ✧ Expr. **A avea (sau a simți) mîncărime de (sau la) limbă** (sau, rar, **de cuvînt**) = a fi foarte vorbăreț, a vorbi vrute și nevrute, a palavragi; a nu putea păstra un secret. *Sora împăratului... simțea o mîncărime de cuvînt în vîrful limbei.* DELAVRANCEA, S. 93. *Avea, biet, mîncărime de limbă, dară îi era frică de cap ca să dea pe față taina.* ISPIRESCU, U. 112.

MÎNCĂTÓR, -OÁRE, *mîncători, -oare,* s. m. și f. Cel care obișnuiește să mănînce mult; lacom la mîncare. *De nu-ți fi mîncători și băutori buni, v-ați găsit beleaua cu mine.* CREANGĂ, P. 259. ✧ *Mîncător de oameni* = canibal, antropofag. *În ostroavile caraibice lăcuie oameni sălbatici... sau, mai bine zicînd, mîncători de oameni.* DRĂGHICI, R. 158.

MÎNCĂTORÍE, *mîncătorii,* s. f. (Familiar) **1.** Hoție, fraudă, delapidare; risipă. *Fusese la pușcărie pentru mîncătorie din hrana ostașilor.* I. BOTEZ, ȘC. 64. *Clucerul Alecu făcuse mîncătorii, abuzuri.* GHICA, S. 3. *Scoase pe sofragiu și pe stolnic, sub cuvînt de mîncătorie, și puse în locul lor pe alții aleși de dînsul după sprînceană.* FILIMON, C. 119.

2. Intrigă, bîrfeală. *Jupîn Rănică Vulpoiul nu se lăsă de mîncătorii și de vicleșuguri nici cînd ajunse om de frunte.* ODOBESCU, S. A. 468.

MÎNCĂTÚRĂ, *mîncături,* s. f. **1.** Eroziune. *În sfîrșit, cu destulă anevoință, ajunseră la viroagă... Mîncătura era acum și mai mare decît o știa el.* GALACTION, O. I 296. *Mîncătura Oltului, lîngă cătunul Fîntînelile, la o distanță ca de 300 stînjeni.* ODOBESCU, S. II 417. ✦ Rană produsă de o roadere sau de anumite boli.

2. (Învechit) Hrană. *Îi aducea Prînz de mîncătură, Vin de beutură.* ALECSANDRI, P. P. 188.

MÎNCĂU, *mîncăi,* s. m. (Glumeț sau peiorativ) Om care mănîncă foarte mult, care are mare poftă de mîncare sau este lacom la mîncare; mîncăcios. *Casa s-a mai îngreuiat cu un mîncău.* CREANGĂ, P. 6. *Mîncău de șase prînzuri pe fiecare zi. Gras egoist!* ALECSANDRI, T. II 325. *Era un mare mîncău de plăcinte.* NEGRUZZI, S. I 286. ✧ (Adjectival) *Începură să istorisească întîmplări pline de interes, în legătură cu tactica și strategia electorală. — Eu unul, povesti cel gros și mîncău, n-am văzut una mai reușită ca cea de acum doi ani.* C. PETRESCU, Î. II 136.

MÎNDĂLÁC, *mîndălaci,* s. m. (Regional) Alunică. *Să vezi, Voico, dumneata, Foiță mîndălac, Te-am chemat să-ți dau bărbat.* PĂSCULESCU, L. P. 241. ✧ Expr. **A căuta (cuiva) păcate în mîndălaci** = a găsi cu orice preț o vină (cuiva), a căuta nod în papură. *Ce punea satul în nedumerire, și mai vîrtos p-ale ce cată ... păcate-n mîndălaci, e cînd* [Sultănica] *apucă lumea-n cap.* DELAVRANCEA, S. 13.

MÎNDRĂ, *mîndre,* s. f. (În limbaj poetic) Fată sau femeie pentru care un bărbat simte o dragoste deosebită; cuvînt cu care un bărbat se adresează fetei sau femeii iubite; dragă, iubită. *Cînd mîndra mea doarme în păru-i bălai, Cînd stelele tremur și apele sună, Răsai, Lumină de lună!* EMINESCU, O. IV 542. *Calea e a ta, Mîndra e a mea, Și de nu mi-o dai, Hai la luptă, hai!* HASDEU, R. V. 75. *Cîntă-ți, mîndro, cîntecul, Că mi-e drag ca sufletul.* ALECSANDRI, P. P. 24.

MÎNDRÉNIE, *mîndrenii,* s. f. Mîndrețe. *Ho! calul meu și dragul meu, că prea mîndră mîndrenie văd.* RETEGANUL, P. III 17.

MÎNDRÉȚE, *mîndrețe,* s. f. Frumusețe, splendoare; (concretizat) ființă, lucru cu aspect frumos, strălucitor, minunat. *I-am sădit cu mîinile mele, și acum, cînd au ajuns mîndrețe de copaci, să mă puie să-i tai!* DUNĂREANU, CH. 31. *Crăiasa schimbă fețe, Că n-a văzut în viața ei Inel, și ce mîndrețe!* COȘBUC, P. I 67. *Sala era pardosită cu oglinzi, pereții de porțelan, ușile de cristal... și alte multe minunății și mîndrețe.* NEGRUZZI, S. I 240.

MÎNDRÍ, *mîndresc,* vb. IV. Refl. **1.** A fi mîndru; a se lăuda cu..., a se făli. *De cînd eram încă mic, Doina știu și doina zic, Căci rominul, cît trăiește, Tot cu doina se mîndrește.* NEGRUZZI, S. II 26. *Toate armele și instrumentele de piatră aflate prin țări din vechime locuite și cu care se mîndresc muzeele Europei, la noi se găsesc în toate părțile.* BOLLIAC, O. 292. *Îi da postav albăstrel, Ca să se mîndrească-n el!* ALECSANDRI, P. P. 176.

2. A se îngîmfa, a se fuduli; a fi plin de orgoliu. *N-am fost eu încă destul de bun că te-am așteptat atîta vreme, și tu acuma te mîndrești și nici nu-mi răspunzi?* SBIERA, P. 3. *Ca păunul se mîndrește Și tot cu laude trăiește.* PANN, P. V. I 162.

MÎNDRÍE, *mîndrii,* s. f. **1.** Faptul de a fi mîndru (2), fală, încredere în calitățile proprii. *Știu, toți avem mîndria noastră.* SADOVEANU, P. M. 26. *I se umplea inima de mîndrie.* ISPIRESCU, L. 39. *Ochii săi mari și negri avea mîndria ochilor de vultur.* ALECSANDRI, O.P. 11. ✦ Prilej de laudă, de fală, de mulțumire pentru cineva, cauză a mulțumirii cuiva. *Pentru mine Creangă era o mîndrie, era un strigăt de luptă.* SADOVEANU, E. 101.

2. Orgoliu, trufie, îngîmfare. *Dezbracă-te degrabă de-orice deșertăciuni, Mîndrii, cruzimi, zavistii, mînii, bîrfiri, minciuni.* MACEDONSKI, O. I 167. *Praf, pulbere și cenușă! Nebuni ce din lăcomie, El pentru o biată lescaie, ea pentr-un ceas de mîndrie!* HASDEU, R. V. 167.

MÎNDRÍRE, *mîndriri,* s. f. (Neobișnuit) Mîndrie. *Soldatul, cu destulă mîndrire, își încheie tunica, își lustrui puțin nasturii cu mînica, își așează capela-n cap, puțin plecată pe ochiul drept.* SADOVEANU, P. S. 85. *Nici o mîndrie mare nu-ntrecea a ta mîndrire!* ALECSANDRI, P. III 71.

MÎNDRIȘOÁRĂ, *mîndrișoare,* s. f. Diminutiv al lui mîndră. *Care mîndrișoară, Care soțioară, Întîi c-o*

veni... În zid s-o aruncați. TEODORESCU, P. P. 463. *Înălțate împărate... te-or bate lacrimile, Lacrimile maicelor, Ș-ale surioarelor, Ș-ale mîndrișoarelor De dorul voinicilor!* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 316.

MÎNDRU[1] s. m. (În limbaj poetic, rar) Bărbat pentru care o fată sau o femeie simte o dragoste deosebită; cuvînt cu care o fată sau o femeie se adresează bărbatului iubit; drag, iubit. *Turturică dragă mie, Spune-i mîndrului să vie.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 121.

MÎNDRU[2], **-Ă**, *mîndri, -e*, adj. **1.** Plin de încredere în forțele, în însușirile sale, în care se vede satisfacția, mulțumirea de însușirile proprii. *Vom împărți dreptate tuturora... zise Alexăndrel, ridicînd mîndru capul.* SADOVEANU, O. VII 157. *Era mîndru și frumos ca un zmeu.* VLAHUȚĂ, O. A. II 9.

2. Cu încredere exagerată în însușirile proprii; fudul, îngîmfat, trufaș, orgolios. *Zici că-s mîndră și n-am vrut Ca s-ascult vorbele tale?* COȘBUC, P. I 51. *Iubesc o fată frumoasă... fata Genarului, om mîndru și sălbatec.* EMINESCU, N. 13.

3. Fericit, mulțumit; onorat. *Încrede-te, stăpînă, zise Galben-de-Soare, căci voi fi mîndru să încalece pe mine o viteză ca tine.* ISPIRESCU, L. 21.

4. Frumos, minunat, falnic, măreț. *Cutrieram... cîmpul cu florile și mîndrele dealuri, de după care-mi zîmbeau zorile.* CREANGĂ, A. 117. *Te-am ruga, mări, ruga, Să-mi trimiți prin cineva Ce-i mai mîndru-n valea ta.* EMINESCU, O. I 149. *Pe culmea cea mai naltă a munților Carpați se întinde o țară mîndră și binecuvîntată între toate țările.* BĂLCESCU, O. II 207. ◇ (Adverbial) *Din cînd în cînd vărsate, mîndru lacrimile-ți șed.* EMINESCU, O. I 83.

MÎNDRULEÁNĂ, *mîndrulene*, s. f. (Popular) Mîndruță. *Mîndră, mîndruleana mea, Fie-ți gura ca mierea.* MARIAN, S. 102. *Mîndră, mîndruleana mea, Doar ai știut tu ceva De nu te mai pot uita.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 16.

MÎNDRULÍCĂ, *mîndrulici*, s. f. (Popular) Mîndruță. *De-aș avea o mîndrulică Cu-ochișori de porumbică.* ALECSANDRI, P. I 3. *Mîndrulică, ochii tăi Bine seamănă cu-ai mei.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 402. ◇ (Adjectival) *Alelei, tu, nevestică, Nevestică mîndrulică.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 488.

MÎNDRULÍȚĂ, *mîndruliță*, s. f. (Popular) Mîndruță. *Și cine l-a fermecat? Mîndrulița lui din sat.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 11. ✦ (Adjectival) Frumos. *Doare-mă inimă tare După mîndrulița floare.* HODOȘ, P. P. 112.

MÎNDRÚȚ[1], *mîndruți*, s. m. (Popular) Diminutiv al lui mîndru[1]; iubit. *Bădița cel sărăcuț, Zău, acela mi-i drăguț, Că, zău, ăla mi-i mîndruț.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 38.

MÎNDRÚȚ[2], **-Ă**, *mîndruți, -e*, adj. (Popular) Diminutiv al lui mîndru[2].

1. v. mîndru[2] (2). *Cucuruz de pe deluț, Ce ești, bade-așa mîndruț?* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 404.

2. v. mîndru[2] (4). *Zece care ș-o căruță Pline cu fete mîndruțe.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 443.

MÎNDRÚȚĂ, *mîndruțe*, s. f. (Popular) Diminutiv al lui mîndră: iubită. *Amintirea mîndruțelor cărora vînătorul le destină cîte o «cetină frumoasă de brad verde, neuscat».* ODOBESCU, S. III 90. *Unde mergi bade-n cocie? — La cosit, soro Marie, Să cosesc frunza căpșunii, Să iubesc mîndruța lumii.* HODOȘ, P. P. 47. *Nu mi-i foame, nu mi-i sete, Nici mi-i dor de codrul verde, Dar mi-i dor de satul meu, Că am trei mîndruțe-n el.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 122.

MÎNE adv. v. **mîine.**

MÎNEÁ, *mîi*, vb. II. Intranz. (Adesea determinat prin «peste noapte», «de noapte» sau «noaptea») A petrece toată noaptea, a dormi undeva, a rămîne, a se adăposti, a poposi undeva (peste noapte). *Nu-l las niciodată să se depărteze ori să mîie la conacul tîrlei, dincolo peste Olt.* GALACTION, O. I 65. *Călătorii ajunseră în sat... și maseră peste noapte acolo.* MACEDONSKI, O. III 15. *Mîi de noapte aici; pleci mîine pe lumină.* CARAGIALE, P. 36. ◇ (Familiar) *Parcă i-au mas șoarecii* (sau *o cireadă de boi*) *în pîntece*, se spune despre un om foarte flămînd sau nesătul. *Ia mai îngăduiți oleacă măi, zise Ochilă, că doar nu v-au mas șoarecii în pîntece.* CREANGĂ, P. 259. *Ai flămînzit?... Mai așteaptă, doar n-a mas o cireadă de boi în pîntecele tău.* CONTEMPORANUL, VII 99.

— Forme gramaticale: conj. pers. 3 sg. și pl. *să mîie*, perf. s. *măsei*, part. *mas*, gerunziu *mîind*. — Prez. ind. și: *mîn* (BENIUC, V. 72, HOGAȘ, M. N. 77).

MÎNEC s. n. sg. (Învechit, azi popular) Faptul zilei, zorii zilei. V. mînecat. *Marți la mînec... M-am pornit.* TEODORESCU, P. P. 380.

MÎNECÁ, *mînec*, vb. I. Refl. (Popular) A se scula dis-de-dimineață. *M-am mînecat, Toiagu-n mînă am luat.* PĂSCULESCU, L. P. 114. *Ba, dragă, m-oi mîneca Și la măicuță-oi pleca.* SEVASTOS, C. 26. ◇ Intranz. *Cine mînecă de dimineață, El izbutește mai mult în piață.* PANN, P. V. II 68.

— Variantă: **mînicá** (ȘEZ. XXIII 23) vb. I.

MÎNECĂR, *mînecare*, s. n. Haină scurtă țărănească de stofă, de blană sau de pînză, cu sau fără mîneci; mintean, zăbun. *Sta ghemuit... cu mîinile petrecute-n mînecile mînecarului.* SANDU-ALDEA, U. P. 224.

MÎNECÁT s. n. Faptul de a mîneca. ◇ (Mai ales în loc. adv.) **De** (sau **la, pe, cu** etc.) **mînecate** = foarte de dimineață, dis-de-dimineață. *Avuse grijă, de mînecate, să-i pună dinainte un alt maldăr de iarbă proaspătă și înflorită.* HOGAȘ, M. N. 150. *Te-ai pornit prea cu mînecate.* SBIERA, P. 240. *A doua zi, de mînecate, își chemă copiii.* ISPIRESCU, L. 211.

— Formă gramaticală: (în loc. adv.) *mînecate.*

MÎNECĂ, *mîneci*, s. f. (Și în forma *mînică*) **1.** Parte a îmbrăcămintei care acoperă brațul (de la umăr pînă la încheietura mîinii sau pînă deasupra ori dedesubtul cotului). *Filip își trece mîneca hainei peste frunte.* SAHIA, N. 31. *Maică, fericirea mea, Pe mîneca de-a dreapta Pune-te pe dumneata; Pe mîneca de-a stînga Pune pe iubita mea.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 307. ◇ Expr. **A trage de mînecă** (pe cineva) = **a)** a insista, a stărui (pe lîngă cineva) pentru a obține ceva; **b)** a atrage atenția cuiva că minte sau exagerează. *Femeia îl trăgea într-una de mînecă.* REBREANU, I. 34. *Cît vei auzi că încep a croi cîte una mai deocheată, tu să mă tragi de mînica hainei, căci eu îndată voi îndrepta-o după ființa adevărului.* ODOBESCU, S. III 46. **A (nu) se lăsa tras de mînecă** (de cineva) = a (nu) se lăsa prea mult rugat. (Regional) **A da cu mîneci largi** = a da cu plăcere, bucuros. *Părinții fetei, cînd aud asta, au de bucurie că le-a picat un om așa de bun și o dau cu mîneci largi.* CREANGĂ, P. 168. **A o băga pe mînecă** = a se speria, a se înspăimînta; a o sfecli. *Cum o auziră ginerii împăratului, o băgară pe mînecă și mărturisiră că așa este.* ISPIRESCU, L. 158. *Naiba di spaimi o băgasi pi mînici rău, da rău di tăt.* ȘEZ. III 6. **A scoate din mînecă** = a inventa la repezeală o explicație. **A nu avea (de-a face) nici în clin, nici în mînecă** (cu cineva) v. clin.

2. (Tehn.) Dispozitiv în formă de mînecă (1). ◇ *Mînecă de vînt* = dispozitiv în formă de mînecă, instalat pe un aerodrom, într-un loc ușor vizibil și înalt, cu ajutorul căruia se indică direcția vîntului.

3. (Învechit) Coloană de soldați orînduiți în flancul unei armate. *Un lung pătrat cu două mînici de cîte cinci sute mușchetari fiecare.* BĂLCESCU, la TDRG.

— Variantă: (Mold.) **mînică**, *mînici* și (rar) *mînice* (NEGRUZZI, S. I 145), s. f.

MÎNECÚȚĂ, *mînecuțe,* s. f. (Rar) **1.** Diminutiv al lui mînecă.

2. (Numai la pl.) Un fel de manșete mobile, lungi pînă la cot, care se pun peste mîneci.

— Variantă: (Mold.) **mînicúță** s. f.

MÎNÉR, *mînere,* s. n. Parte a unui obiect, în special a unei unelte sau a unui instrument, cu o formă potrivită de care se apucă pentru a putea mînui obiectul. *Arme bogate Cu mînere late.* TEODORESCU, P. P. 449.

MÎNEȘTÉRGURĂ, *mînești erguri,* s. f. (Popular) Ștergar, prosop. *Aduce soacra cea mică mai multe mînești erguri de bumbac foarte frumos țesute.* MARIAN, NU. 550.

— Variante: **mănăștérgură** (TEODORESCU, P. P. 180), **mînăștérgură** s. f., **meneștérg** s. n.

MÎNEZÍ adv. (Regional) Mîine; a doua zi, în ziua următoare. *Trăseseră de gazdă, pentru ca mînezi să plece mai departe.* SLAVICI, la TDRG.

MÎNGĂIÉRE s. f. v. **mîngîiere.**

MÎNGÎIÁ, *mîngîi,* vb. I. Tranz. **1.** A atinge netezind ușor cu palma în semn de dragoste (uneori și ca un gest reflex); a dezmierda, a alinta. *Își mîngîia mustăcioara pe care și-o lăsase de curînd.* DUMITRIU, N. 281. *Bătrîna îi mîngîia capul plecat pe lada cu portocale.* ARGHEZI, P. T. 117. *O mîngîie — dar apoi, desfăcîndu-se de îmbrățoșerile ei, se avîntă pe șaua calului.* EMINESCU, N. 13. ◇ Fig. *În aerul luminos pluteau miresme de pămînt umed, de finețe răcorite; soarele deasupra pădurii mîngîia viața cu dragoste caldă.* SADOVEANU, O. I 309. *Visele mi se împlineau... acele vise care îmi mîngîiaseră viața tristă de școală.* BART, S. M. 11. *Cu zîmbetul tău dulce tu mîngîi ochii mei.* EMINESCU, O. I 213. ✦ (Ironic) A lovi, a bate. *Începe a ne pofti pe fiecare la Bălan și a ne mîngîia cu sfîntul ierarh Nicolaie* (= biciul). CREANGĂ, A. 4.

2. A liniști, a potoli; a împăca pe cineva. *Las', mamă, că lumea asta nu-i numai cît se vede cu ochii, zicea bădița Vasile mîngîind-o.* CREANGĂ, O. A. 37. *Neștiind cum s-o mîngîi,.am început și eu a plînge.* NEGRUZZI, S. I 52. ✦ Refl. A se împăca cu o idee, cu o stare, cu o situație; a se consola. *Noi, bătrînii, căutăm să veselim ceasurile cîte ne mai rămîn de trăit, pentru ca să ne mîngîiem de cele care au trecut.* ALECSANDRI, T. I 42. *Am sfîrșit prin... a ne mîngîia de poznașele isprăvi a timpului.* NEGRUZZI, S. I 68. ✦ A bucura, a desfăta. *Un suvenir poetic... mîngîie și-nvie duioasă inima mea.* ALECSANDRI, P. I 121.

— Accentuat și: (prez. ind.) *mîngîi.*

MÎNGÎIÉRE, *mîngîieri,* s. f. Acțiunea de a mîngîia.

1. Dezmierdare, alintare, gest cu care se mîngîie. *Dacă nu-ți ieșeam în drum, Ai fi dat cu bucurie Altuia străin, nu mie, Mîngîierile de-acum.* TOPÎRCEANU, M. 58. ◇ Fig. *Pe fereastra deschisă, veneau mîngîierile verii.* SADOVEANU, O. I 268.

2. Încurajare, îmbărbătare; consolare. *Amintirea zilelor bune e de multe ori o mîngîiere în ceasuri triste.* SADOVEANU, O. VI 525. *N-am altă mîngîiere mai vie pe pămînt Decît să-nalț la tine duioasa mea gîndire.* ALECSANDRI, O. 124. ✦ Persoană (sau obiect) care mîngîie, încurajează, sprijină. *Numai tu, tată, ești mîngîierea noastră.* ISPIRESCU, L. 12. *Domnița Manda... era singura mîngîiere ce-i lăsase o soție mult iubită.* NEGRUZZI, S. I 105.

3. Satisfacție, mulțumire, plăcere. *Nu au nici chiar mîngîierea de a-și putea tipări scrierile, din lipsă de mijloace.* MACEDONSKI, O. IV 6. *Cartea îți aduce și oarecare mîngîiere.* CREANGĂ, A. 22.

— Variantă: **mîngăiére** s. f.

MÎNGÎIETÓR, -OÁRE, *mîngîietori, -oare,* adj. (Și în forma *mîngîitor;* mai ales poetic) Care mîngîie, care încurajează, îmbărbătează; consolator. *Soarele de toamnă era prietinos și mîngîietor.* SADOVEANU, O. VII 102. *De o feminitate mîngîietoare... răspîndea atîta seninătate și bunătate că lumina și locul pe unde trecea.* REBREANU, R. I 56. *Se luminâ întinsa noapte cu poleieli mîngîietoare.* MACEDONSKI, O. I 63. ◇ (Substantivat) *Ne mutăm la un fierar peste drum dimpreună cu moș Bodringă, mîngîitorul nostru.* CREANGĂ, O. A. 90.

— Variantă: **mîngîitór, -oáre** adj.

MÎNGÎIÓS, -OÁSĂ, *mîngîioși, -oase,* adj. (Mai ales poetic) Mîngîietor, blînd, duios; plăcut, desfătător, încîntător. *Era, în miercurea aceea de cireșar, o căldură mîngîioasă de soare și o boare lină stîrnea valuri în întinsele mări galbene de grîu.* SADOVEANU, O. I 298. *Amintiri... cad grele, mîngîioase Și se sfarmă-n suflet trist.* EMINESCU, O. I 105. *Învață-ne cuvinte de-acele mîngîioase.* NEGRUZZI, S. II 64.

MÎNGÎITÓR, -OÁRE adj. v. **mîngîietor.**

MÎNI adv. v. **mîine.**

MÎNIÁ, *mînii,* vb. I. Refl. A se lăsa cuprins de mînie, a-și ieși din fire, a se înfuria, a se supăra. *Se mînia foc cînd scripcarul Dadaci... îi aducea sara cîte doi-trei puișori.* CAMILAR, N. I 31. *De mă mai necăjești așa, bădie, să știi că mă mînii foc.* HOGAȘ, M. N. 24. *Ci numai nu te mînia, Ci stai cu binișorul.* EMINESCU, O. I 174. ◇ (Urmat de determinări introduse prin prep. «pe») *Boierul se mînie pe soția sa.* ISPIRESCU, L. 69. *Se mînie vătcarul pre sat; satul nu știe nimic.* NEGRUZZI, S. I 250. ◇ (Învechit, urmat de determinări introduse prin prep. «de») *Se mînie foarte de înșelăciunea... împărătească.* BĂLCESCU, O. II 270.

— Prez. ind. și: *mîniu* (ALECSANDRI, T. I 205).

MÎNIÁT, -Ă, *mîniați, -te,* adj. Supărat, iritat, înfuriat. ◇ (Substantivat) *Radu avu tăria și făcu pe mîniatul pînă seara.* VLAHUȚĂ, O. A. 113.

MÎNICĂ vb. I v. **mîneca.**

MÎNICĂ s. f. v. **mînecă.**

MÎNICÚȚĂ s. f. v. **mînecuță.**

MÎNÍE, *mînii,* s. f. **1.** Supărare mare, nestăpînită, furie (trecătoare). *O dată cu Hugo, pătrunde în literatură poporul cu bucuriile, durerile, mîniile și acuzațiile lui.* VIANU, S. 148. *Începutul cu începutul satul fu cuprins de indignare și de mînie.* REBREANU, R. II 230. *Abu-Hasan, fierbînd de mînie, se uită cu ochii rătăciți la toți de jur împrejur.* CARAGIALE, P. 146. *A lui mînie ca trăsnetul era, În patru mari hotare tuna și fulgera.* ALECSANDRI, O. 207. ◇ Loc. adj. **Iute (sau grabnic, rău) la mînie** = care se aprinde ușor; iritabil, irascibil. *Om bun, dar iute la mînie.* BART, S. M. 101. ◇ Loc. adv. (Neobișnuit) **Într-o mînie** = într-un moment de mînie. *De-ar fi lumea de hîrtie, i-aș da foc într-o mînie.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 221. ✦ Necaz, ciudă. *Mi-a fost luni întregi mînie, Că tu nu te-ai priceput.* COȘBUC, P. I 51.

2. (Uneori determinat prin «lui dumnezeu») Dezlănțuire (a naturii), urgie, grozăvie. *Și la țărm, aproape, căsuța podarului deschidea un ochi îngrozit, roșu, asupra mîniei de sub malul prăpăstios.* SADOVEANU, O. III 289. *Mînia lui dumnezeu, ce era afară: să nu scoți cine din casă, dar încă om.* CREANGĂ, P. 143. ◇ (Cu sens atenuat) *Mai ține mult mînia asta de pădure?* GALACTION, O. I 211.

MÎNIÓS, -OÁSĂ, *mînioși, -oase,* adj. Plin de mînie; furios. *Cît era de mînioasă, baba tot mai strigă după odorul de nepot.* REBREANU, R. II 31. *Atunci fiul craiului, mînios, îi mai trage un friu.* CREANGĂ, P. 195. ◇ Fig. *Furtunile primăverii sînt mînioase și repezi, nici nu știi cînd te prind în vîrtejul lor.* SADOVEANU, O. III 285. ◇ Expr. **Dunăre de mînios** v. dunăre. ✦ Care exprimă

sau trădează mînie. *O armă pocni şi-un glas mînios strigă.* CAMILAR, N. I 81. ✦ Supărat, necăjit, înciudat (împotriva cuiva). *Am gîndit că eşti mînioasă pe tătuca şi pe mămuca.* CREANGĂ, P. 12.

— Pronunţat: *-ni-os.*

MÎNJĂLĂU s. n. v. **măngălău.**

MÎNJEÁLĂ, *mînjeli,* s. f. **1.** Murdărie.

2. Amestec de lut şi balegă cu care se ung casele ţărăneşti de lemn înainte de a le tencui şi vărui.

3. Un fel de aluat făcut din sămînţă de in sau din tărîţe, cu care se unge urzeala de cînepă, ca să nu se rupă firele la ţesut. *Stativi, tort, spată şi mînjeală.* DRĂGHICI, R. 77.

MÎNJÍ, *mînjesc,* vb. IV. Tranz. A murdări, a păta. *Aduceai ciorba... în aşa fel, încît să nu se verse şi nici să nu mînjească pereţii farfuriei.* PAS, Z. I 269. *Mînjiţi de funingine şi unsoare...* [muncitorii] *creau un aspect de muncă într-o încordare nebună.* SAHIA, N. 33. *Tu să-l mîngîi cu mîna pe obraz... şi mîngîindu-l să-l mînjeşti niţel cu muc de luminare.* ISPIRESCU, L. 376. ✧ Fig. *Noi cîrpim cerul cu stele, noi mînjim marea cu valuri.* EMINESCU, O. I 35. ✦ A mîzgăli. *Compune două sute de versuri într-un ceas, Mînjind o jumătate de coală pe toată ziua.* NEGRUZZI, S. II 269.

MÎNJÍRE s. f. Acţiunea de a mînji.

MÎNJÍT, -Ă, *mînjiţi, -te,* adj. Murdar, pătat, mîzgălit.

MÎNJITÓR, -OÁRE, *mînjitori, -oare,* adj. Care mînjeşte.

MÎNJITÚRĂ, *mînjituri,* s. f. (Rar) Pată, murdărie. V. mîzgăliturǎ. *Mînji pe toţi oaspeţii... pe obraz, la fel cu mînjitura lui de pe faţă.* ISPIRESCU, L. 377.

MÎNTUÍ, *mîntui* şi *mîntuiesc,* vb. IV. Tranz. **1.** A scăpa (dintr-o primejdie, de la moarte etc.); a salva, a izbăvi. *Credinţa ta te va mîntui, zice o vorbă veche.* SADOVEANU, E. 29. *Ai mei pierduţi sînt, paşă, toţi; O, mîntuie-i, de vrei, că poţi.* COŞBUC, P. I 109. *Am auzit, urmă Alexandru, de bîntuirile ţării şi am venit s-o mîntui.* NEGRUZZI, S. I 139. ✧ Refl. *Să iei pielea cea de porc şi în foc s-o dai ca să ardă, şi atunci ai să te mîntui de dînsa!* CREANGĂ, P. 87. *O naţie nu se poate mîntui decît prin sine însăşi.* BĂLCESCU, O. I 94. ✦ (Rar) A lecui, a vindeca, a tămădui (de o boală). *Îs bolnavă şi mai moartă, Cînepa cade de coaptă. Ia tu coasa de-o coseşte, De boală mă mîntuieşte.* ANT. LIT. POP. I 121. ✧ Fig. *Eu cu dor, mîndra cu dor, Trebui-ne-ar un doftor... De dor să ne mîntuiască.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 107. ✧ (În concepţia religioasă) *Doamne fereşte şi ne păzeşte şi ne mîntuieşte! se închină deodată femeia cuprinsă de spaimă.* REBREANU, R. II 72.

2. A termina, a isprăvi, a încheia, a sfîrşi. *Pe ţărani îi vestise adineaori cîrciumarul Cristea că grecul a trecut spre curte să mîntuie tocmeala pentru Babaroaga.* REBREANU, R. I 170. *Cuconu Ioniţă îşi mîntuia de sorbit cafeaua, stînd jos.* HOGAŞ, DR. II 87. *Ei, cucoane, am mîntuit trebuşoara.* CREANGĂ, P. 159. ✧ Absol. *Pe spate-şi lasă capul: «Mă uimeşti, dacă nu mîntui... Ah, ce fioros de dulce de pe buza ta cuvîntu-i!»* EMINESCU, O. I 154. ✧ Refl. *Se mîntuiau atunci proviziile făcute în toamnă.* PAS, Z. I 131. *Ca să se mîntuie toată dihonia, cărăbăniţi-vă de la mine!* CREANGĂ, A. 114. *Tropotul cailor scade, se mîntuie, Se risipeşte.* BOLINTINEANU, O. 116. ✧ Expr. **S-a mîntuit** = s-a terminat, s-a isprăvit, gata, nu mai e nimic de zis sau de făcut. *Numai ochii să-i fi văzut şi s-a mîntuit! Straşnic romîn!* SADOVEANU, P. 247. *Ei, apoi s-a mîntuit, că cu d-ta nu mai poate să vorbească nimeni.* ŞEZ. I 100.

MÎNTUIÁLĂ s. f. (Numai în loc. adj. şi adv.) **De mîntuială** = superficial, numai ca să zici că ai făcut ceva. [Popa] *voia, înainte de-a face slujba, să ştie cît i se plăteşte, iar dacă i se plătea puţin, o făcea de mîntuială.* PAS, Z. I 232. *Tu dai vina pe soartă. Asta e judecata ieftină şi de mîntuială a tuturor nevoiaşilor, care nu ştiu ce vor.* VLAHUŢĂ, O. A. 502.

MÎNTUÍNŢĂ s. f. (Învechit) Mîntuire. *Starea noastră tristă cere mîntuinţă, Ori prin moartea noastră, ori prin biruinţă.* BOLINTINEANU, la TDRG. *Lupta meritorie în favoarea mîntuinţei şi a civilizaţiunii.* ODOBESCU, S. III 419.

MÎNTUÍRE, *mîntuiri,* s. f. Acţiunea de a mîntui şi rezultatul ei; salvare, scăpare, izbăvire; dezrobire, eliberare. *Nu te mai gîndi la nici o mîntuire, căci nu mai e nici una.* GALACTION, O. I 72. *Mîntuirea mea stătea în traista umflată de la şoldul călugărului.* HOGAŞ, M. N. 111. *Mă uitam pe furiş la uşa mîntuirii şi tot scăpăram din picioare.* CREANGĂ, A. 5. ✦ (În concepţia religioasă) Iertare de păcate, izbăvire.

MÎNTUÍT, -Ă, *mîntuiţi, -te,* adj. Scăpat, salvat, eliberat. (Substantivat) *S-au dat mîncare şi băutură acelor mîntuiţi.* DRĂGHICI, R. 23. ✦ (În concepţia religioasă) Curăţat de păcate, ispăşit, izbăvit.

MÎNTUITÓR, -OÁRE, *mîntuitori, -oare,* adj. **1.** Care mîntuieşte; salvator, izbăvitor, eliberator. *Se duc cîntînd pe stradă şi-n mintea tuturor E-o dulce-nflăcărare de gînd mîntuitor.* PĂUN-PINCIO, P. 93. *Nu afla un singur gînd mîntuitor, un singur chip de scăpare.* SLAVICI, O. I 61. ✧ (Substantivat) *Dacă se văzu scăpat, îmbrăţişă pe mîntuitorul său şi-i mulţumi.* ISPIRESCU, L. 19. *Au venit trei mîntuitori care au scăpat din robia unui zmeu cumplit pe fata cea mică a împăratului.* POPESCU, B. II 103. *Sobieţki... mîntuitorul Vienei, să fie nevoit pentru a doua oară a da pas turcilor.* NEGRUZZI, S. I 168. ✦ (Substantivat, m. sg.; în religia creştină) Nume dat lui Iisus Hristos. (Cu pronunţare dialectală) [Candela] *ardea... sub icoana îmbrăcată cu argint a Mîntuitoriului.* EMINESCU, N. 58.

2. (Rar) Care vindecă; tămăduitor. *Romanii... au dat preste apele cele mîntuitoare de la Mehadia.* ISPIRESCU, U. 80.

MÎNTÚŞ, *mîntuşi,* s. m. (Regional, Iht.) Mihalţ.

MÎNUÍ, *mînuiesc,* vb. IV. Tranz. **1.** A folosi (cu pricepere, cu îndemînare) un instrument, o unealtă etc. cu ajutorul mîinilor. V. manipula. *Un viteaz... care să ştie să răsucească buzduganul, să mînuiască sabia cu virtute.* ISPIRESCU, L. 12. *Ştii să mînuieşti sabia?* EMINESCU, N. 123. *A fost, fără îndoială, un vînător inspirat şi a ştiut să mînuiască bine arcul şi săgeţile artistul subt a cărui daltă s-a mlădiit statua Dianei de la Luvru.* ODOBESCU, S. III 55. ✧ Fig. *Cînd vă gîndiţi la acele sute de persoane pe care le-a mînuit artistul.* GHEREA, ST. CR. III 115.

2. (Cu privire la bani) A administra. *A mînui bani publici.*

— Prez. ind. şi: *mînui* (EMINESCU, L. P. 142).

MÎNUÍRE, *mînuiri,* s. f. Acţiunea de a mînui. *Cînd a ajuns băiatul la vreo şase anişori, împăratul a-nsărcinat pe un curtean de credinţă să-l înveţe mînuirea armelor.* CARAGIALE, P. 106. *Scene în care sălbăticia şi gravitatea subiectelor reclamă oarecare asprime în mînuirea daltei.* ODOBESCU, S. III 75. ✧ (Mil.) *Mînuiri de armă* = exerciţii de întrebuinţare a armei.

MÎNUITÓR, -OÁRE, *mînuitori, -oare,* s. m. şi f. **1.** Persoană care mînuieşte ceva. *Aci, cunoştinţele mînuitorului de cuţite s-au oprit.* C. PETRESCU, A. R. 19.

2. (În expr.) *Mînuitor de bani publici* = persoană care primeşte, păstrează şi eliberează bani în cadrul unei gestiuni publice. V. casier.

MÎNÚȘĂ s. f. v. **mănușă.**

MÎNUȘÎȚĂ, *mînușițe,* s. f. Mînuță. *Întinse mînușița spre obrazul mamei și zîmbi ușor.* GÎRLEANU, L. 44. *Cucoana Sevastița își furișă sub brațul lui sting... mînușița dumisale fină.* HOGAȘ, DR. II 135. *Lasă-mă să-ți plîng de milă, Să-ți sărut a tale mîni... Mînușițe, ce făcurăți De atîtea săptămîni?* EMINESCU, O. IV 370.

MÎNÚȚĂ, *mînuțe,* s. f. Diminutiv al lui mînă. *Fata își lăsă mînuța aspră... între degetele flăcăului.* SADOVEANU, E. 124. *Pe-o liră gingașă și argintie Mînuța-i coardele le-ncurcă.* EMINESCU, O. IV 98.

MÎNZ, *mînji,* s. m. **1.** Puiul iepei (pînă la un an); p. ext. pui de măgar. *Gîndul îi era la fel de ușor și de sprinten ca și mișcările, și-i plăcea să se joace ca unui mînz de cîteva săptămîni care scapă pe cîmp.* DUMITRIU, N. 148. *Ea-l pune să-și aleagă, drept răsplată, un mînz.* EMINESCU, N. 18. *Printre copitele zglobiilor mînji ce pasc în erghelii se strecoară pitpalacul limbaret.* ODOBESCU, S. III 160. ◇ Expr. **A umbla ca mînzul după iapă** sau **a merge** (ori **a se ține**) **mînz** (după cineva) = a se ține scai (după cineva), a nu se dezlipi (de cineva). *Mergem. Ei doi înainte, eu după ei, mînz.* STANCU, D. 198. **A bate** (sau **a umbla**) **calea mînzului** = a umbla fără rost și fără folos, a se obosi zadarnic.

2. Fig. (Familiar, ca termen de alintare) Copilandru, tînăr (plin de viață). *Așa, mînzule, bravo, a fost bine.* PAS, Z. I 269.

— Pl. și: (rar) *mînzi* (CAMILAR, N. I 300, CREANGĂ, A. 10).

MÎNZÁRE, *mînzări,* s. f. Oaie care a fătat, oaie cu lapte. *Mînzărarii aduceau mînzările... pentru mulsoare.* SADOVEANU, O. L. 33. ✦ (Adjectival; despre oi sau despre alte animale) Cu lapte. *Apropiindu-să lama ce* (= cea) *mînzare lîngă dînsul au întins mîna și mulgînd puțin lapte... l-au băut.* DRĂGHICI, R. 139.

MÎNZÁT, *mînzați,* s. m. Viței înțărcat (pînă la un an). *Veneau... cu cefile lor ca de mînzați.* PREDA, Î. 85. *Ciocoii mi-au luat boii Și mînzatul, ipistatul.* TEODORESCU, P. P. 332. ◇ (Adjectival) *Viță mînzat.* ȘEZ. III 55.

MÎNZÁTĂ, *mînzate,* s. f. Viței înțărcată (pînă la un an). *Mînzatele... la un loc, mînzații și gonitorii la altul.* I. IONESCU, D. 370.

MÎNZĂ, *mînze,* s. f. (Rar) Puiul de sex feminin al iepei. *Iacă badea trece Oltul, Că-i cunosc minza și portul.* BIBICESCU, P. P. 36.

MÎNZĂRÁR, *mînzărari,* s. m. Cioban care păzește mînzările. *La țarcul larg, mînzărarii aduceau mînzările... pentru mulsoare.* SADOVEANU, O. L. 33. *Pleacă Costea la Galați Să ia sare La mioare... Și glugi mari La mînzărari.* ALECSANDRI, la TDRG.

MÎNZÉȘTE adv. (Numai în expr.) **A rîde** (sau **a zîmbi**) **mînzește** = a rîde (sau a zîmbi) silit, nenatural; a rîde cam fără voie. *Domnu Dincă... își tot face vînt și rîde mînzește.* BASSARABESCU, V. 119.

MÎNZIȘOÁRĂ, *mînzișoare,* s. f. Diminutiv al lui mînză. *Am lăsat* [nemeșului] *o mînzișoară, Să-și care cu ea la moară.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 291.

MÎNZIȘÓR, *mînzișori,* s. m. Diminutiv al lui mînz.

MÎNZÓC, *mînzoci,* s. m. Mînz mai în vîrstă (de doi sau trei ani). *Sărea șanțul dintr-un salt, ca un mînzoc aprig.* SADOVEANU, O. VII 237. *Tînăr ca un tretin, de nu era alt mînzoc mai frumos în toată herghelia.* CREANGĂ, P. 196.

MÎNZÚC, *mînzuci,* s. m. (Rar) Mînzișor. *Văzu un mînzuc roșietic cu zurgălău la gît.* CAMILAR, N. I 29.

MÎNZULÉȚ, *mînzuleți,* s. m. Mînzișor. *Iepșuna* [născu] *un mînzuleț gingaș.* ISPIRESCU, L. 161. *Vouă v-a venit Herghelii de cai, Caii nechizînd, Mînzuleți jucînd.* PĂSCULESCU, L. P. 40.

MÎNZULÎCĂ, *mînzulici,* s. f. (Popular) Mînzișoară. *Păgubașul merge pe la case unde are prepus că s-ar afla mînzulica.* MARIAN, Î. 211.

MÎNZULÎȚĂ, *mînzuliță,* s. f. (Popular) Mînzișoară.

MÎR interj. (În expr.) **Cîr-mîr** (sau **că-i mîr, că-i cîr**) v. cîr.

MÎRA interj. (În expr.) **Gîra-mîra** v. gîra.

MÎRĂÍ vb. IV v. **mîrîi.**

MÎRC interj. (În expr.) **A nu zice nici mîrc** = a nu zice nimic, a nu sufla o vorbă. *Voinicul, cum îi dete feciorul drumul, nu zise nici mîrc.* MARIAN, T. 331. ◇ (Substantivat) *N-ai să-mi spui nici un mîrc!* SBIERA, P. 20. **Ba cîrc, ba mîrc** v. cîrc.

MÎRCĂ adv. (Popular; în expr.) **A se face mîrcă** = a se ghemui. *Caprele începură să behăiască cu întristare și să se uite spre băiat care se făcuse mîrcă pe pămînt într-unul din colțurile cămării.* POPESCU, B. IV 39.

MÎRCED, -Ă, *mîrcezi, -de,* adj. (Regional) **1.** (Despre plantele erbacee) Veșted, ofilit. ✦ (Despre lemne) Îmbibat cu apă, gata să putrezească.

2. Fig. (Despre oameni) Uscățiv, sleit de puteri, slab, deșirat.

MÎRÎÍ, *mîrîi,* vb. IV. Intranz. **1.** (Despre cîini, rar despre alte animale) A scoate un șir de sunete aspre, hîrîite, exprimînd iritare. *Cînii tăcură și se traseră mîrîind în umbră.* SADOVEANU, O. I 351. [Cîinele] *stătu în loc mîrîind ca în preajmă de vînat.* ODOBESCU, S. III 183. [Motanul] *ori de cîte ori îl netezam, mîrîia.* ȘEZ. I 147.

2. (Despre oameni) A emite un zgomot surd; a vorbi neclar, printre dinți, manifestînd nemulțumire, enervare. V. bombăni. *La obraz seamănă cu bunicumeu, unchiul Tone... Ca un cîine rău se uită la mine. Mîrîie.* STANCU, D. 339. *S-or fi pus la masă și e rușine să venim cînd mănîncă, a mîrîit tata.* PAS, Z. I 176. *Fata împăratului începu a cam mîrii și a cîrti.* SBIERA, P. 43.

— Variantă: **mîrăí** (SLAVICI, V. P. 73) vb. IV.

MÎRÎIÁLĂ, *mîrîieli,* s. f. Mîrîit. *Baba, cam cu mîrîială, cam de voie, cam de nevoie, priimi darul fetei.* ISPIRESCU, L. 396.

MÎRÎÍT s. n. Faptul de a mîrîi; sunetele scoase de un animal care mîrîie. *Urechile îi prinseră zgomote de pași ușori și mîrîit de cîine.* V. ROM. decembrie 1951, 204.

MÎRÎITÓR, -OÁRE, *mîrîitori, -oare,* adj. (Rar, despre unele animale și mai ales despre cîini) Care mîrîie. *Se gîndea... ce să facă dacă s-ar întîlni cu o jiganie mîrîitoare.* ALECSANDRI, la CADE.

MÎRÎITÚRĂ, *mîrîituri,* s. f. Sunetele scoase de un animal care mîrîie. *Auz o mîrîitură... a unui cățel lățos.* CARAGIALE, la CADE.

MÎRLÁN, *mîrlani,* s. m. Om prost crescut, necioplit; termen disprețuitor folosit în trecut la adresa oamenilor simpli. *Vrei un pumn de făină? Muncește, mîrlane, un an de zile.* DUMITRIU, N. 19.

MÎRȘAV, -Ă, *mîrșavi, -e,* adj. **1.** Josnic, infam, ticălos, mișel, detestabil. *Și de ce, supus orbirei unui mîrșav interes, Să nu vrei a înțelege lucru lesne de-nțeles.* ALECSANDRI, T. 165. *Cel ce cere dezunirea Nu-i bun nici stăpînitor; Ăla vrea în veci robirea; E un mîrșav trădător.* BOLLIAC, O. 209.

2. (Regional) Murdar. *Sub firmă era un geam mîrşav.* CAMILAR, N. II 320. *Să te ferească dumnezeu de femeia leneşă, mîrşavă şi răsipitoare.* CREANGĂ, P. 141.
3. (Învechit) Slab, costeliv.
— Accentuat şi: *mîrşáv.*

MÎRŞĂVÍE, *mîrşăvii,* s. f. Mişelie, josnicie, ticăloşie, infamie. *Ticălosul! în ce grad de mîrşăvie a ajuns!* ALECSANDRI, T. 1718.
— Variantă: **mîrşcvíe** (ODOBESCU, S. II 38) s. f.

MÎRŞEVÍE s. f. v. **mîrşăvie.**

MÎRTÁN, *mîrtani,* s. m. (Regional) Cotoi. *Şi trecu multă vreme; cătelul se făcu cîne, pisicul se făcu mîrtan.* RETEGANUL, P. V 5.

MÎRŢOÁGĂ, *mîrţoage,* s. f. Cal slab, rău îngrijit; gloabă. V. r ă p c i u g ă. *Năcazul meu părea a fi o mîrţoagă murgă.* SADOVEANU, N. F. 88. *Porunci să-i dea şi lui o mîrţoagă de cal.* ISPIRESCU, L. 169. [Căruţa] *înaintează încetinel... dupe bunul plac al mîrţoagelor.* ODOBESCU, S. III 16. *Auzi, telegari? Două mîrţoage de pripas.* ALECSANDRI, T. 1584.
— Variante: **smîrţoágă** (CREANGĂ, A. 123) s. f., **smîrţóg** (CREANGĂ, P. 203), **mîrţóg** (PANN, P. V. III 21) s. m.

MÎRŢÓG s. m. v. **mîrţoagă.**

MÎRZÁC, *mîrzaci,* s. m. (Învechit) Nobil tătar; căpetenie de ceată ostăşească. *Înţelepciunea mîrzacilor era să călăuzească taberele de cară la vaduri.* SADOVEANU, F. J. 191. *A şi pornit după dînşii un mîrzac c-o mulţime de tatari.* NEGRUZZI, S. I 170. *Iar mîrzacul auzea Ş-aşa din gură-mi zicea.* PĂSCULESCU, L. P. 209.

MÎRZĂCÉSC, -EÁSCĂ, *mîrzăceşti,* adj. De mîrzac, care aparţine mîrzacilor. *Se duc care mocăneşti Cu copile mîrzăceşti.* ALECSANDRI, P. P. 78.

MÎŞÎÍ, *mîşii,* vb. IV. I n t r a n z. (Regional) A mirosi, a adulmeca, a căuta (după miros). *Pisica, prin grămada de măruntaie, cu botul, mîşîie.* STANCU, D. 12.

MÎTCĂ, *mîtci,* s. f. (Regional) Băţ cu care se bate laptele; brighidău. *Druga se numeşte în Moldova de sus brighidău, în Ardeal... mîtcă.* PAMFILE, I. C. 23. ✦ Mestecător. *În Munţii Apuseni mîtca este un lemn rotund... se foloseşte la mestecarea coleşei.* PAMFILE, I. C. 23.

MÎŢ, *mîţi,* s. m. **1.** Pisică sau pui de pisică. *Smîrţoagele lui de cai erau... slabi şi ogîrjiţi ca nişte mîţi de cei leşinaţi.* CREANGĂ, A. 123. *Ea o tot azvîrlit cu bolohani în mîţ, doar s-ar întoarce înapoi, acasă.* ŞEZ. I 185.
2. (Regional) Mîţişor (2).

MÎŢÁN, *mîţani,* s. m. (Rar) Cotoi. *Un mîţan... cu ochii ca două scîntei, sare de la un fus la altul.* DELAVRANCEA, S. 40.

MÎŢĂ, *mîţe,* s. f. **1.** Pisică. *Cînd m-am întors, am găsit-o cu o mîţă albă în braţe.* IBRĂILEANU, A. 83. *Măi motane... De-ar fi-n lume-un stat de mîţe, zeu că-n el te-aş pune vornic.* EMINESCU, N. 43. *Ne acăţarăm ca mîţele pe o scară ce se îndoia scîrţiind sub picioarele noastre.* ALECSANDRI, O. P. 217. *Mîţa blîndă zgîrie rău,* se zice despre cel care, sub o aparenţă de blîndeţe, ascunde un caracter rău. ✧ E x p r. **A prinde** (pe cineva) **cu mîţa-n sac** = a surprinde pe cineva care caută să înşele. *Să nu care cumva să vă prind şi pe voi cu mîţa-n sac, că vai de mama voastră!* C. PETRESCU, Î. I 46. **A umbla cu mîţa-n sac** = a umbla cu înşelăciuni, cu viclenii. *A prins pe boieri îmblînd cu mîţa-n sac şi i-a pus la pedeapsă.* ALECSANDRI, la TDRG. **A rupe mîţa-n două** = a fi voinic, energic, curajos. *Acu văd şi eu că eşti bărbat, om verde, colea, care rupe mîţa-n două.* ALECSANDRI, T. 907. **A fi mîţă blîndă** = a fi prefăcut. **A trage mîţa de coadă** v. c o a d ă. **A se uita** (la ceva) **ca mîţa-n calendar** v. c a l e n d a r. **Cînd o prinde mîţa peşte** v. p e ş t e.

2. F i g. (Depreciativ) Animal slab, jigărit. *Da ce vrai să fac eu cu mîţa asta, bre?... — Mîţă, nemîţă, ai să vezi, numai mersul ei face mai mult decît am dat.* HOGAŞ, M. N. 9.
3. Femela jderului, a rîsului şi a altor animale sălbatice.
4. Nume dat la diverse obiecte sau instrumente în formă de gheară, cu care se apucă, se prinde sau se fixează ceva: a) un fel de ancoră cu patru cîrlige, cu care se scoate un obiect căzut într-o fîntînă; b) ancora de la capătul lanţului capcanei de fier, care nu lasă ca animalul prins să plece cu capcana; c) (mai ales la pl.) colţari care se pun la bocanci ca să nu alunece pe gheaţă sau pe brînele plutelor; d) dispozitiv de siguranţă pentru prinderea coliviei ascensorului din mine, în cazul ruperii cablului cu care aceasta este legată.

MÎŢÉSC, -EÁSCĂ, *mîţeşti,* adj. De mîţă. *Ce idei se-nşiră dulce în mîţeasca-i fantazie?* EMINESCU, N. 43.

MÎŢIŞÓR, *mîţişori,* s. m. **1.** Diminutiv al lui m î ţ. *Un mîţişor pe care-l deprinsese... să steie în mijlocul mesei, pe picioarele de dinapoi.* SBIERA, P. 246.
2. (Mai ales la pl.) Spic pufos cu flori de un singur sex (la salcie, stejari, alun etc.). *Trăsura trecea pe drumul larg, pe sub sălcii bătrîne pline de mugurii vieţii înnoite, mîţişori cenuşii şi lucioşi.* SADOVEANU, O. IV 9. *Poate scutura-va vîntul mîţişorii vrunei sălcii peste groapa mea.* VLAHUŢĂ, O. A. I 43.
— Pl. (2) şi: (n.) *mîţişoare* (PAMFILE, M. R. I 268).

MÎŢÓI, *mîţoi,* s. m. (Rar) Augmentativ al lui m î ţ ă. [Cotoşmanul] *era un mîţoi cum nu este altul în ziua de azi.* ISPIRESCU, L. 286.

MÎŢÚC, *mîţuci,* s. m. (Rar) Diminutiv al lui m î ţ. *Mîţuci abia mai mieunînd, aruncaţi afară.* CAMILAR, N. II 136.

MÎZGĂ s. f. sg. **1.** Noroi moale, lipicios şi alunecos. *Trecui prin mîna stîngă frîul calului şi pornii, încet, lunecînd prin mîzga malului, spre căsuţa vînătorului.* SADOVEANU, O. III 666. *În pădure a plouat grozav şi s-a făcut o mîzgă şi-un gheţuş, de nu te mai poţi de feli ţinea pe picioare.* CREANGĂ, P. 47.
2. Lichid lipicios şi vîscos din organele plantelor, mai ales de sub scoarţa sau coaja lor; sevă; p. e x t. stratul moale de pe partea interioară a scoarţei unui copac. *Cîrligele... se pun în gropi pe un timp bun şi mai-nainte de a începe a umbla mîzga în copaci.* I. IONESCU, P. 247. *Mîzgă d-alun verde.* TEODORESCU, P. P. 403. ✧ E x p r. **A suge mîzga din cineva** = a stoarce (pe cineva) de puteri; a-l vlăgui, a-l secătui. *Nici ţie, mă, nu-ţi dau, auzi? Nimic! Du-te să-ţi dea prietenii tăi cari vreau să sugă mîzga din noi!* V. ROM. martie-aprilie 1949, 177.
3. Substanţă moale, cleioasă, unsuroasă formată pe suprafaţa unor alimente sau rămasă pe vasul în care a stat mîncarea. ✧ E x p r. (Rar) **A prinde mîzgă** = a se îmbogăţi.

MÎZGĂLEÁLĂ, *mîzgăleli,* s. f. Mîzgălitură.

MÎZGĂLÍ, *mîzgălesc,* vb. IV. T r a n z. **1.** A scrie urît şi murdar, a desena sau a picta ceva neîndemînatic, neglijent, mînjind hîrtia sau pînza. *Chirilă îşi scotea carnetul unsuros din buzunar, mîzgîlea în el ceva, apoi îngîna încet.* DUNĂREANU, N. 13. ✦ F i g. A scrie, a compune ceva neîndemînatic, fără pricepere, fără talent. *Ai mîzgălit şi tu trei articole de gazetă.* CAMIL PETRESCU, T. II 24.
2. A murdări, a păta, a mînji. *Dintr-un grup de oameni se desfăcu brutarul, mîzgălit de cocă şi făină.* ARGHEZI, P. T. 118. *Mîzgălesc pereţii.* EMINESCU, N. 118.
— Variantă: **smîngăli** (BOGZA, C. O. 340) vb. IV.

MÎZGĂLÍRE, *mîzgăliri,* s. f. Acţiunea de a mîzgăli; mînjire.

MÎZGĂLÍT, -Ă, *mîzgăliţi, -te,* adj. Mînjit, murdărit. *A fost cît pe-aci să rupi două caiete cu pagini mîzgălite.* PAS, Z. I 313.

MÎZGĂLITÚRĂ, *mîzgălituri,* s. f. Scriere, pictură sau desen neîndemînatic şi murdar. *Are nişte creioane colorate, de ceară, bune pentru mîzgălîturile lui.* C. PETRESCU, R. DR. 71. ✦ Fig. Operă literară sau plastică fără valoare, compusă fără talent.

MÎZGÓS, -OÁSĂ, *mîzgoşi, -oase,* adj. **1.** (Despre pămînt) Noroios, cleios, plin de mîzgă.

2. (Despre plante) Plin de suc, cu multă sevă.

MLÁCĂ, *mlăci,* s. f. (Regional) Teren mlăştinos, mlaştină, smîrc. *Printre afini şi ienuperi, sui mlaca Cernatului pînă în vîrful muntelui.* ODOBESCU, S. A. 430.

MLÁDĂ, *mlăzi,* s. f. **1.** Ramură tînără şi subţire a unei plante lemnoase; mlădiţă, vlăstar. *Cercetezi mugurii merilor şi perilor, începi a curăţi uscăturile şi a tăia mlăzile nefolositoare.* SADOVEANU, O. VI 399. *Un fel de cerdac, deasupra căruia se înalţă creasta, puţintel încovoiată şi încununată de o mladă plecată de tei.* RUSSO, O. 106. ✧ Fig. *Erau amîndouă, ea şi sorioara ei, două mlăzi de salcie care veneau să se încredinţeze pămîntului de la Păuna Mică.* SADOVEANU, P. M. 237. ✦ Fig. Descendent. *Privirea ei alunecă asupra lui Filip, mladă plăpîndă ce recăpăta viaţă în această vreme neprielnică de iarnă.* DUMITRIU, N. 192.

2. Pădure tînără şi deasă; (cu sens colectiv) copaci tineri. *Între pădure şi fluviu se întindea, acoperit cu bălării înalte, cu arini ciuntiţi şi cu mladă — pămîntul nimănui.* CAMILAR, N. I 241. *Goruni mari îşi întindeau aici braţe de uriaşi, ca după un somn de un veac şi, la umbra lor, se împletea mlada tînără.* SADOVEANU, O. I 62.

— Pl. şi: *mlade* (BENIUC, P. 5).

MLÁJĂ, *mlăji,* s. f. Arbust din familia salicaceelor, cu frunze cenuşii-verzui, care creşte prin prundişuri şi prin zăvoaie şi ale cărui ramuri subţiri şi flexibile sînt întrebuinţate la împletitul coşurilor, la legatul viei etc. *(Salix viminalis). Trecură pe la marginea satului, prin desiş mărunt de mlajă.* SADOVEANU, O. I 522. ✧ (Cu sens colectiv) *În mlaja de pe prunduri, o pasăre de noapte fluieră deodată un viers.* C. PETRESCU, S. 35. ✦ (Cu sens colectiv) Ramurile arbustului descris mai sus; p. ext. vreţele altor plante servind la legatul viei. *Mergeau într-o trăsurică uşoară, cu coşul din mlajă împletită, vopsită galben.* SADOVEANU, O. IV 382. *Vreţele de vie ale unui butuc... se leagă cu mlajă.* I. IONESCU, P. 249. *Vîrşa îi împletită din mlajă.* ŞEZ. IV 115.

MLĂŞTINĂ, *mlaştini,* s. f. Depresiune naturală de teren, în care se adună apa fără a se putea scurge şi pe al cărei fund se formează nămol favorizînd creşterea stufului şi a altor plante de apă. V. mocirlă. *Seceta verii îi adunase încet-încet către mlaştinile de la Cortal.* SADOVEANU, O. VII 146. *O, cocostîrci... Blînzi musafiri ai omului sărman, Am să vă văd şi anul ăsta oare Prin mlaştini de smarald la vînătoare Umblînd pe catalige de mărgean?* ANGHEL-IOSIF, C. M. II 73. *Oştirea îl ajunse într-o mlaştină.* ISPIRESCU, L. 155. ✧ Fig. *Au fost vremuri îndelungate cînd, trăind în mlaştina neliniştii... bietul muritor nu-şi putea găsi apărare fiinţei.* SADOVEANU, D. P. 5.

— Pl. şi: *mlăştini* (VLAHUŢĂ, R. P. 32), *mlaştine* (NEGRUZZI, S. I 184, TEODORESCU, P. P. 354).

MLĂDEÁ, *mlădele,* s. f. (Popular) Diminutiv al lui mladă. *Ici-colea pe cea vălcea Leagă murgul d-aicea, D-aicea de cea mlădea.* PĂSCULESCU, L. P. 62.

MLĂDÍ[1] vb. IV v. **mlădia.**

MLĂDÍ[2], *mlădesc,* vb. IV. Tranz. (Rar) A dezvolta, a face să crească. *Judecata dreaptă este care a făcut, care susţine şi care mlădeşte limbile, credinţele fireşti.* RUSSO, S. 54.

MLĂDIÁ, *mlădii* şi *mlădiez,* vb. I. **1.** Refl. (Despre corpuri flexibile) A se încovoia, a se apleca, a se legăna uşor într-o parte şi în alta. *Harapnicul se mlădia în vînt ca un şarpe negru.* SADOVEANU, O. I 449. *Prin trestia din baltă ce-n aer se mlădie Răsună-n dimineaţă o tainică-armonie.* ALECSANDRI, P. III 52. ✧ Fig. *Drumul se mlădia şi s-apropia de ripa neagră.* CAMILAR, N. I 70. ✧ (Despre oameni) *Se mlădie puţin înainte, rămase neclintită şi se uită ţintă.* HOGAŞ, M. N. 15. *E frumos cum îşi ţine capul, cum îşi poartă trupul şi cum se mlădie la tot pasul.* SLAVICI, N. I 81. *Iar talia-i naltă, gingaşă, subţire Se mlădie-n vînt.* EMINESCU, O. I 4. ✧ Tranz. *Veselă-ţi mlădii trupşorul.* COŞBUC, P. I 166. *S-o priveşti cum umblă, cum rîde, cum îşi ridică braţele, cum îşi mlădie trupul.* VLAHUŢĂ, O. A. III 34.

2. Tranz. (Cu privire la voce, sunete sau acorduri muzicale) A modula. *Ea e duioasă, umilită, îşi mlădie glasul şi caută vorbe dulci, de o linguşire caldă şi ademenitoare.* VLAHUŢĂ, O. A. 205. [Haydn] *ştiu încă să mlădieze, prin simpatica şi naiva dulceaţă a geniului său, stilul muzical... al secolului din urmă.* ODOBESCU, S. III 95. ✧ Refl. *Cu cît urca mai sus paserea în tremur, cu atît i se mlădia mai dulce cîntecul.* SADOVEANU, O. VI 336. *Vocea lui Milescu se mlădia pe acorduri.* D. ZAMFIRESCU, R. 144.

3. Refl. Fig. A se modela, a se mula, a se adapta. *Religia se mlădiază şi se schimbă după condiţiile istorice.* GHEREA, ST. CR. II 128.

— Variante: **înmlădiá** (EMINESCU, O. I 80) vb. I, **mlădíi** (ODOBESCU, S. III 55), **mlădi** (RUSSO, O. 90) vb. IV.

MLĂDIÁT, -Ă, *mlădiaţi, -te,* adj. Mlădios. (Cu pronunţare regională) *O faţă dulce şi bălaie, Un trup înalt şi mlădiet.* EMINESCU, O. I 229.

MLĂDIÉRE, *mlădieri,* s. f. **1.** Acţiunea de a (se) mlădia; mişcare unduioasă, legănată. *Îl priveam uimit cum se mişcă fără silinţă, cumpănindu-se cu mlădieri sigure.* SADOVEANU, Î. A. 76.

2. Fig. Posibilitate de modelare, adaptabilitate, supleţe. *În decursul secolului al XIX-lea, clasele superioare... nu mai erau simţitoare — din nefericire, ca şi astăzi, — la frumuseţile şi la mlădierea acestei limbi.* MACEDONSKI, O. IV 114. *Se puse a ne arăta mlădierea limbii prin traduceri din Lamartine şi Byron.* NEGRUZZI, S. I 339. ✦ Inflexiune a vocii, modulaţie. *Glasul lui avea mlădieri de durere şi mînie.* SADOVEANU, O. I 427. *De ce, doamna mea? o întrerupse Andrei, cu mlădierea de glas cea mai sentimentală din lume.* HOGAŞ, H. 99.

— Variantă: **înmlădiére** (SADOVEANU, O. V 335) s. f.

MLĂDIETÓR, -OÁRE adj. v. **mlădiitor.**

MLĂDIÍ vb. IV v. **mlădia.**

MLĂDIITÓR, -OÁRE, *mlădiitori, -oare,* adj. (Învechit) Mlădios (2). (Atestat în forma *mlădietor) Acele tonuri neimitate, Glasul acela mlădietor, Ce c-o-ntorsură lină, uşoară, Treptat se urcă şi se coboară.* ALEXANDRESCU, P. 74.

— Pronunţat: *-di-i-.* — Variantă: **înmlădiitór, -oáre, mlădietór, -oáre** adj.

MLĂDIÓR, -OÁRĂ, *mlădiori, -oare,* adj. Diminutiv al lui mlădiu. *Nu e floare pămînteancă Ca fetiţa ardeleancă! Ea-i năltuţă, mlădioară, Ca o verde trăstioară.* ALECSANDRI, P. P. 301.

MLĂDIÓS, -OÁSĂ, *mlădioși, -oase,* adj. **1.** Care se îndoaie ușor fără să se frîngă, flexibil, suplu. *Trupul ei mlădios era plecat ușor peste fierul de călcat.* REBREANU, R. I 200. *Nalt la stat, lat în spete, subțire la mijloc, mlădios ca un mesteacăn.* CREANGĂ, A. 85. *O copilă el zări Ce-i zîmbește, mlădioasă ca o creangă de alun.* EMINESCU, O. I 144. *Pasul tău ușor Abia se însemnează Pe iarba mlădioasă.* ALEXANDRESCU, M. 123. ◇ (Adverbial) *Doamna Vorvoreanu se ridică mlădios, ieși afară.* DUMITRIU, N. 129.

2. (Despre sunete, glas) Plăcut la auz, melodios, armonios. *Vorbind se aprindea repede, iar vocea lui aspră, neplăcută, devenea mlădioasă și cuceritoare.* REBREANU, P. S. 52.

3. Fig. (Despre oameni și despre caracterul lor) Care se adaptează ușor împrejurărilor, maleabil. *Ambițios, fără scrupule, dar dulce la vorbă și mlădios cu toată lumea.* VLAHUȚĂ, O. A. III 45.

— Variantă: **înmlădós, -oásă** (ALEXANDRESCU, M. 241) adj.

MLĂDÍȚĂ, *mlădițe,* s. f. **1.** Ramură tînără, vlăstar. *O dureau șelele și grumazii, întinzîndu-se pe sus, la plopii cei înalți, și plecîndu-se atîta pe la rădăcinele celor tufari, după mlădițe fragede.* CREANGĂ, P. 316. *Pe mlădița mugurie frunzele se dezvelesc, Și de pulbere de aur fluturașii strălucesc.* BELDICEANU, P. 53. *Iată-o gingașă mlădiță cu șirag de mărțișori.* ALECSANDRI, P. III 16. ◇ (Cu sens colectiv) *Merseră o vreme printre cioate de sălcii vechi, din care mănunchiuri de mlădiță tînără răsăriseră.* SADOVEANU, O. IV 77. ◇ Fig. *În inima ta, dragă, din nou va da mlădiță Iubirea.* COȘBUC, P. II 193. *Copilițe, fragede mlădițe.* TEODORESCU, P. P. 67.

2. Fig. Descendent, urmaș, copil. *Oleana, fata boierului și mlădiță de viță domnească, iubea pe Mură lăutarul.* GALACTION, O. I 70. *Se lăuda a fi mlădiță de zeu.* ISPIRESCU, U. 44.

— Pl. și: *mlădiți* (CAZIMIR, L. U. 24).

MLĂDÍU, -ÍE, *mlădii,* adj. Mlădios. *Crescuse parcă... și părea acum matur, în ciuda trăsăturilor lui copilărești și trupului mlădiu și firav.* DUMITRIU, V. L. 63. *Pe umeri pletele-i curg rîu, Mlădie ca un spic de grîu... O pierd din ochi de dragă!* COȘBUC, P. I 118.

MLĂDOÁCĂ, *mlădoace,* s. f. (Rar) Ramură verde, mai groasă decît mlada. *Leagă calul... de o mlădoacă.* PAMFILE, CR. 93.

MLĂȘTINÓS, -OÁSĂ, *mlăștinoși, -oase,* adj. (Despre un teren) Acoperit de mlaștini, plin de mlaștini. V. mocirlos. [Stepa] *se revarsă fără margini printre locuri mlăștinoase.* MACEDONSKI, O. I 28. *Trei persoane călări... străbat în fuga mare un tărîm stufos și mlăștinos.* ODOBESCU, S. III 74.

MNEMOTÉHNIC, -Ă, *mnemotehnici, -e,* adj. Referitor la regulile și procedeele care ajută la memorarea cunoștințelor, a faptelor etc.

MOÁCĂ, *moace,* s. f. (Regional) **1.** Bîtă ciobănească, ciomag. *L-om arde c-o moacă la cap.* C. PETRESCU, Î. II 15.

2. (Iht.; Olt.) Zglăvoacă.

3. (Argou) Falcă; p. ext. cap, figură.

4. (În forma *moache*) Femeie proastă, lipsită de vioiciune, înceată la lucru. *Toate moachele-s poftite pe rînd... Numai a mele șed locului parcă-s înfipte.* ALECSANDRI, T. I 160.

— Variantă: **moáche** s. f.

MOÁCHE s. f. v. **moacă.**

MOÁLE[1] s. n. (Numai în forma articulată, urmat de un genitiv) Partea puțin rezistentă a unui lucru, care cedează ușor la apăsare. *Mi-am luat de-o grijă, zise... scufundîndu-se în moalele unui fotoliu de piele fină.* MIRONESCU, S. A. 105. *Și-afunda capul din ce în ce în moalele pernei.* DELAVRANCEA, S. 108. ◇ *Moalele capului* = fontanelă. *Miai s-a învîrtit și l-a lovit pe Lisandru drept în moalele capului.* PREDA, Î. 122. *Învățătorul înalt, osos... ciocănea copiii în moalele capului.* CAMILAR, N. I 19. *Vai de mine și de mine! făcu deodată Petre, parcă l-ar fi lovit în moalele capului.* REBREANU, R. II 199. *Moalele securii* = muchea securii. *Pe moalele (muchea) săcurii se piseză usturoi.* ȘEZ. XII 194.

MOÁLE[2], *moi,* adj. **1.** (În opoziție cu tare, dur) Care cedează ușor la apăsare, modificîndu-și forma temporar sau definitiv. *Se așezase peste toate o zăpadă moale și nouă, care lumina ușor în noaptea fără lună.* SADOVEANU, M. C. 58. *Încep cu toții a cărăbăni la saltele cu puf, perini moi, o legătură cu demîncare și alte mărunțișuri.* CREANGĂ, P. 117. *Mută-ți casa lîngă noi, C-am un păr cu pere moi.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 48. ◇ *Ouă moi* = ouă fierte puțin, cu albușul și gălbenușul neîntărite. *Icre moi* = icre proaspete, nepresate. ✦ (Despre un teren) Înmuiat de umezeală. *Călca anevoie în pămîntul moale.* DUMITRIU, N. 140. *Locul unde sta această piatră fiind moale, putea să cadă.* DRĂGHICI, R. 117. ✦ (Despre metale) Lipsit de duritate; p. ext. flexibil. *Cînd oțelul este prea moale, coasa se îndoaie.* PAMFILE, A. R. 125. ◇ *Apă moale* = apă care conține foarte puțin calcar (ca apa de ploaie).

2. (În opoziție cu aspru) Neted, catifelat, mătăsos, fin. *Mă lungii într-un cot pe iarba moale.* HOGAȘ, M. N. 183. *Mușchi pletos... moale ca mătasa și verde ca buratecul.* CREANGĂ, P. 213. *Părea un tînăr voievod Cu păr de aur moale.* EMINESCU, O. I 170. ◇ Fig. *El se uită... la expresia caldă a ochilor ei moi, lungi, cu gene mari.* VLAHUȚĂ, O. A. III 90. ◇ Expr. **A nu-i fi** (cuiva) **moale** = a nu-i fi (cuiva) bine, a i se întîmpla ceva neplăcut, a o păți. *Da să știi d-ta, că babei mele n-are să-i fie moale, cînd m-oi întoarce acasă.* CREANGĂ, P. 126. (Substantivat) **A trăi pe moale** = a duce o viață bună, liniștită. *Eu trăiesc bine, pe moale și la cald.* DELAVRANCEA, la TDRG.

3. (Despre sunete, voce etc.) Încet, stins; p. ext. plăcut, armonios. *Glasul i se făcea moale.* DUMITRIU, N. 22. *Vorbește cu glasul moale judecătorul.* STANCU, D. 257. *Acompaniind sunetele ușoare a unor note... cu glasul ei dulce și moale.* EMINESCU, N. 47. ◇ (Adverbial) *Talanga suna moale în liniștea cîmpiilor.* SADOVEANU, O. I 34. *Albinele băziiau moale în prisaca de-aproape.* id. ib. VII 101. ✦ *Consoană moale* = consoană palatalizată. *Palat moale* v. palat. ✦ (Despre lumină și despre izvoare de lumină) Lipsit de intensitate; pal, palid, estompat. *Printre gratii luna moale Sfiicioasă și smerită și-au vărsat razele sale.* EMINESCU, O. I 76. *Țintește ochii... chiar pe luna plină de o lumină moale.* ALECSANDRI, P. III 81. ✦ (Despre vreme) Care nu e geroasă. *Am avut anul acesta o iarnă moale.* La CADE.

4. (Despre pas, mers) Ușor, abia simțit, lin, domol. *Tudor își duse în buiestru calul o vreme, apoi îl lăsă în pas moale.* SADOVEANU, O. VII 163. *Deodat-aud foșnirea unei rochii, Un moale pas abia atins de scînduri.* EMINESCU, O. I 119. ◇ (Adverbial) *Înaintă sprintenă numai în sumăieș, pășind moale pe covor cu opincile.* SADOVEANU, B. 69. (Fig.) *Platoul se cobora moale.* DUMITRIU, N. 215.

5. Fig. (Despre persoane) Lipsit de energie și de voință, slab de caracter; apatic, indolent, fără vlagă, bleg. *Fusese un bărbat înalt, voinic... moale, trîndav.* STANCU, D. 5. *Dar moale ești, Antoane, cînd e vorba de fiu-tu... Te-ai îngălbenit ca un mort.* DEMETRIUS, C. 120. *Era... moale în mișcări.* RUSSO, S. 28. ◇ (Adverbial) *Asta n-aș crede-o, se împotrivi moale Mînecuță.* SADOVEANU, P. M. 136. *De ce să n-ascult? se apără moale colonelul.* C. PETRESCU, Î. I 11. *Șoviind, le lăsă moale pe banchetă.* BART, E. 212. ◇ Expr. **A o lăsa (mai) moale** = (familiar) a-și reduce pretențiile.

MOAR s. n. Ţesătură groasă de mătase cu reflexe lucioase ondulate care se schimbă după poziţia din care privim. *Poartă anteriu de brocard cu flori de aur şi o giubea de moar bătrînesc alb.* CAMIL PETRESCU, O. I 221.

MOÁRĂ, *mori,* s. f. **1.** Construcţie prevăzută cu toate instalaţiile necesare pentru măcinarea cerealelor. *Moară de aburi. Moară de apă.* ▭ *Ajunse la moara de scînduri negre, aşezată pe tăraşi voinici, zguduită de fierberea apelor.* SADOVEANU, O. II 54. *Veneau din zori scîrţiind carele încărcate şi poposeau sub sălciile care împrejmuiau moara.* ANGHEL-IOSIF, C. L. 24. *Pe malul apei se-mpletesc Cărări ce duc la moară.* COŞBUC, P. I 191. *Pe-un deal oarecare... făcea zgomot mare O moară de vînt.* ALECSANDRI, O. 170. *(Îi merge gura ca o) moară stricată* (sau *hodorogită, neferecată),* se spune despre omul care vorbeşte mult, căruia nu-i tace gura. *Bre, bre, bre! Ce moară stricată!* ALECSANDRI, T. 1043. ◇ Expr. **(Pe rînd) ca la moară** = unul după altul, fiecare la rîndul său. *Pe uşile deschise larg unii intrau şi alţii ieşeau ca la moară.* REBREANU, R. II 200. **Altă tăină se macină acum la moară** = s-a schimbat rostul lucrurilor. **A avea** (sau **a nu avea, a isprăvi) de moară** = a avea (sau a nu avea) cele necesare pentru trai. *Vorba ceea: «Cînd se însoară, nu-i de moară».* CREANGĂ, P. 155. **Ca o piatră de moară** = foarte greu, (fig.) anevoios; neplăcut. **A-i veni cuiva apa la moară** v. apă. **A-i lua** (sau **a-i tăia) cuiva apa de la moară** v. apă. **A-i da cuiva apă la moară** = a crea cuiva condiţii favorabile de afirmare, de manifestare, de cîştig. (Livresc) **A se bate cu morile de vînt** = a întreprinde acţiuni inutile, ridicole, a se lupta cu duşmani ireali. *Să ai... o victorie care să-ţi dea toate satisfacţiile, nu să te baţi cu morile de vînt ca un zevzec ca mine.* C. PETRESCU, Î. II 156. ✦ Maşină de lucru care mărunţeşte prin izbire, prin frecare sau prin apăsare, materiale relativ dure.

2. Clădire cu instalaţiile necesare unde se prelucrează prin strivire diferite materii prime. *Moară de ulei. Moară de ciment. Moară de var.*

3. (Regional) Numele unui joc distractiv de copii; ţintar.

MOÁRE s. f. (Regional) Zeamă acră de varză sau de murături. *Moarea de curechi te răcoreşte.* ŞEZ. III 14. ◇ Expr. **A mînca sau a gusta, (din) moarea cuiva** = a cunoaşte firea, năravul cuiva, a avea de-a face cu cineva, a fi avut de suferit de pe urma firii aspre a cuiva. *Nu ştii cine-i mămuca, n-ai mîncat niciodată moarea ei.* CREANGĂ, P. 8. *Da ai gustat încaltea şi din moarea lui!* ŞEZ. VII 41. ◇ Fig. *Dă, cucoane... ieşim la mal, că doar îi ştim noi moarea Tazlăului.* HOGAŞ, M. N. 218.

MOÁRTE, *morţi,* s. f. **1.** Încetarea completă şi definitivă a tuturor funcţiilor organice ale unei fiinţe; stare a fiinţei la care funcţiile organice s-au oprit; încetare din viaţă, sfîrşitul vieţii; răposare, deces. *Mă-ndoiesc, dar nu mă frîng Gîndurile morţii.* COŞBUC, P. I 265. *Să-l lase împărat în locul său, după moartea sa.* CREANGĂ, P. 184. *De-a morţii gălbeneală pieriţi ei sînt la faţă... Ei sînt c-a lor vorbire-i mai slabă, tot mai slabă.* EMINESCU, O. I 97. *Zis-a maica că mă scoate De la cîte, de la toate. De la două nu mă poate: De la mîndră, de la moarte.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 7. ◇ (Personificat) *Înapoi nu m-oi mai întoarce, să ştiu bine că m-oi întîlni şi cu moartea în cale.* CREANGĂ, P. 192. *Şi chipul morţii pare că-n orice colţ îl vezi.* EMINESCU, O. I 96. *Războiul e bici groaznic, care moartea îl iubeşte.* ALEXANDRESCU, M. 16. *Bun de trimis după moarte,* se spune despre cineva care zăboveşte sau nu se mai întoarce de unde a fost trimis. ◇ Expr. **A muri de moarte bună** = a muri de moarte firească (de boală, de bătrîneţe). *Mihai a murit de moarte bună.* DAVIDOGLU, O. 121. **A-şi face moarte** = a se omorî, a se sinucide. *M-ai dat, maică, şi nu-mi place, Moarte cu mîna mi-oi face.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 173. **A lăsa cu limbă de moarte** v. limbă. **A (umbla) cu moartea-n suflet** = (a fi) foarte mîhnit, foarte îndurerat. *Arald cu moartea-n suflet... Pe jeţ tăcut se lasă.* EMINESCU, O. I 94. **Pe viaţă şi** (sau **ori) pe moarte** = cu înverşunare, din toate puterile, cu riscul vieţii, punîndu-şi viaţa în joc. *Lupta era pe moarte ori pe viaţă.* ISPIRESCU, L. 19. **A intra moartea în cineva** = a intra spaima în cineva, a-l cuprinde spaima pe cineva. (Familiar) **Moarte de om** = înghesuială, aglomeraţie mare, învălmăşeală. **A se da de ceasul morţii** v. ceas. (Despre persoane) **Uitat de moarte** = foarte bătrîn. *De-un veac el şede astfel, de moarte-uitat, bătrîn.* EMINESCU, O. I 93. **A fi bolnav** (sau **beteag) de moarte, a fi pe moarte, a se zbate** (sau **a se lupta) între viaţă şi moarte, a fi pe patul de moarte** (sau **pe patul morţii)** = a fi în agonie, în comă. *Stancu... înţelegea că e pe moarte.* PREDA, Î. 157. *Slabă, stîlcită cum era, căzu la pat bolnavă de moarte.* CREANGĂ, P. 13. *L-au lăsat luptîndu-se între moarte şi viaţă.* DRĂGHICI, R. 11. *Nu mă da, maică, departe, Să viu cu hainele-n spate, Cu trupul beteag de moarte.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 273. **A lupta** (sau **a da mîna) cu moartea** sau **a vedea moartea cu ochii** = a fi gata să moară. *Toată figura lui e luminată de mulţumirea omului care a luptat cu moartea şi-a biruit-o.* VLAHUŢĂ, O. A. II 167. (În basme) **Viaţă fără de moarte** = viaţă veşnică, nemurire. *Taci, fătul meu, că ţi-oi da tinereţe fără bătrîneţe şi viaţă fără de moarte.* ISPIRESCU, L. 2. ◇ Loc. adj. (Despre obiecte, în special despre ţesături) **Fără moarte** = trainic, durabil. ◇ Loc. adj. şi adv. **De moarte** = îngrozitor, grozav, groaznic, teribil. *O tăcere de moarte cuprinse totul.* CAMIL PETRESCU, O. II 692. *O, de luceafărul din cer M-a prins un dor de moarte.* EMINESCU, O. I 174. ✦ Dispariţie. *Moartea treptată a ceea ce este vechi.*

2. Omor, asasinat; p. ext. ucidere în masă, măcel. *E pace! auzi? E pace! S-a terminat cu moartea.* SAHIA, N. 53. *Moarte pentru moarte, cumătre.* CREANGĂ, P. 33. *Se cunoştea că meditează vreo nouă moarte.* NEGRUZZI, S. I 143. ◇ Expr. **A face moarte** (de om) = a) a ucide. *Ţi-ai găsit duşman în mine, Căci fac moarte Pentru ea!* COŞBUC, P. I 138. *Iaca pozna!... Păpuşile or să facă moarte de om!* ALECSANDRI, T. I 86; b) (popular) a provoca un chin, o suferinţă. *Una mie foarte-mi place Cealaltă moarte-mi face.* BIBICESCU, P. P. 384. *Sprîncenele moarte-mi fac.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 23. ◇ *Condamnare la moarte* = pedeapsă capitală.

3. Ceea ce pricinuieşte sau se crede că pricinuieşte sfîrşitul vieţii. *Bietele dobitoace... treceau fără grijă... pe lîngă moartea lor.* DRĂGHICI, R. 65. ◇ Expr. (Familiar) **(Asta) e moartea mea** = a) ţin foarte mult la...; b) nu pot suferi să...

MOÁŞĂ, *moaşe,* s. f. **1.** Femeie cu pregătire specială, din personalul mediu sanitar, care asistă şi îngrijeşte femeile la naştere. *Trimise... să aducă o moaşă.* ISPIRESCU, L. 63. *Tată-său a alergat cu brişca la moaşa satului tocmai în margine.* CARAGIALE, P. 11.

2. (Popular) Bunică, (p. ext.) femeie dintr-o ascendenţă îndepărtată; femeie bătrînă. *Nu te deznădăjdui, dragul moaşei, îi zise bătrîna.* ISPIRESCU, la CADE. *Jocul moşului Adam şi al moaşei Evei.* GORJAN, H. II 120. *De cînd era moaşa fată.* ŞEZ. I 10.

MOÁŞTE s. f. pl. (În religia creştină) Oseminte mumificate, bucăţi din veşminte sau obiecte ale unei persoane considerate ca sfîntă şi cărora li se atribuie puteri supranaturale. *Tot ce rămăsese fostei capitale din antica-i strălucire era sicriul cu moaştele unui sînt. Ioan cel Nou — aşa-i zicea pe nume.* HASDEU, I. V. 34. *Am la piept o cruciuliţă Cu lemn sfînt, cu moaşte sfinte.* ALECSANDRI, P. A. 44. ◇ (Rar, la sg.) *Bătrînul Dan... sărută ca pe-o moaşte Pămîntul ce tresare şi care-l recunoaşte.* ALECSANDRI, P. III 296. ◇ Expr. **A păstra ceva ca pe nişte moaşte** =

a păstra cu mare grijă. ✦ Fig. Rămăşiţe ale trecutului, demne de respect. [Munţii] *văzură cum coboară Pe cărări de plai ciobanii... Cu căciula lor de oaie Şi cu sarica pe umăr, A trecutului vii moaşte · Peste care vremea creşte.* TOPÎRCEANU, B. 22.

MOBÍL[1], *mobile*, s. n. **1.** Cauză determinantă a unei acţiuni, motiv. *În acest mic monolog... se arată totodată şi mobilul ce-l mişcă* [pe Pristanda] *şi cauza întregii lui activităţi.* GHEREA, ST. CR. I 346. *Nu se poate admite că singurul mobil al acţiunilor lor să fie interesul.* GHICA, A. 176.

2. Corp în mişcare.

MOBÍL[2], **-Ă**, *mobili, -e*, adj. **1.** Care se mişcă sau poate fi mişcat ori mutat (cu uşurinţă) dintr-un loc în altul. *Tunurile ţominești erau mai mici, de aceea erau mai mobile şi se putea trage tot folosul dintr-însele.* BĂLCESCU, O. I 26.

2. Schimbător, variabil, nestatornic. *Termenii tehnici sînt printre cele mai mobile elemente ale vocabularului.* GRAUR, F. L. 83. ✧ *Substantiv mobil* = substantiv care îşi poate crea formă de feminin de la cea de masculin sau formă de masculin de la cea de feminin. *Substantivele apte de a suferi această modificare* [numită moţiune] *se numesc mobile.* GRAM. ROM. I 130. ✦ (Despre figura omenească) Care îşi schimbă uşor expresia; (despre ochi) care este în continuă mişcare; vioi. *Cu coatele pe masă, se uita ţintă în ochii lui calzi, mobili, expresivi.* VLAHUŢĂ, O. A. III 31.

3. (Jur.; cu accentul pe prima silabă, în expr.) *Bunuri mobile* (sau *avere mobilă*) = avere constînd din obiecte care se pot transporta dintr-un loc în altul.

— Accentuat şi: (3) *móbil.*

MOBILÁ, *mobilez*, vb. I. Tranz. A aranja o încăpere cu mobila necesară. *Salonul era mobilat cu oglinzi, canapele, scaune, foteluri.* BOLINTINEANU, O. 414. *La Turnul Severinului am luat iar o casă cu chirie şi am mobilat-o frumos, pentru ca să nu fiu mai pregios decît colegii mei.* ALECSANDRI, T. I 371. ✧ Refl. pas. *Odăile se zugrăviră şi se mobilară cu gust.* NEGRUZZI, S. I 73.

MOBILÁRE s. f. Acţiunea de a mobila şi rezultatul ei; felul cum se mobilează. *Salonul în care intrase Alexis nu era mare, însă prin mobilarea lui arăta că era locuinţa favorită a unor dame.* ALECSANDRI, O. P. 95.

MOBILÁT, -Ă, *mobilaţi, -te*, adj. (Despre încăperi sau locuinţe) Amenajat cu mobile. *O casă rău mobilată, ale cărei ferești dau peste rîu.* BOLINTINEANU, O. 197. ✦ Care se închiriază cu mobilele necesare. *Locuia într-o odăiţă mobilată, cu o femeie tinerică şi un copilaş care nu începuse a umbla în picioare.* I. BOTEZ, ŞC. 108.

MÓBILĂ, *mobile*, s. f. Obiect (pat, dulap, masă, birou etc.) cu care amenajăm o locuinţă. *Cumpărăm chiar o garnitură de mobile.* C. PETRESCU, Î. II 258. *Casa e aceeaşi, însă mobile nouă şi elegante.* EMINESCU, N. 81. *Ba, te poftesc să-mi laşi mobilele în pace.* ALECSANDRI, T. I 419. ✦ (Cu sens colectiv) Mobilier. *Mobila cazonă încărcată cu teancuri de dosare verzi, portocalii sau roşii.* SAHIA, N. 71.

MOBILIÁR, -Ă, *mobiliare*, adj. (Jur.; despre bunuri sau averi) Care poate fi transportat dintr-un loc în altul; mobil.

— Pronunţat: *-li-ar.*

MOBILIÉR s. n. (Cu sens colectiv) Totalitatea mobilelor dintr-o încăpere. *Să atragă luare-aminte asupra mobilierului sumar şi a încăperii sărăcăcioase.* C. PETRESCU, C. V. 321.

— Pronunţat: *-li-er.*

MOBILITÁTE s. f. **1.** Proprietatea unui corp, a unui organ sau a unui obiect de a se mişca sau de a putea fi mişcat (cu uşurinţă). *Infanteria se conservă... prin natural-i stabilitate, în comparaţie cu esenţiala mobilitate a unei cavalerii.* HASDEU, I. V. 156.

2. Fig. Nestatornicie; faptul de a fi nestabil. *Mobilitatea caracterului.* ✦ Calitatea figurii omeneşti de a-şi schimba cu uşurinţă expresia.

MOBILIZÁ, *mobilizez*, vb. I. Tranz. **1.** A pune o armată pe picior de război, a chema sub arme oamenii lăsaţi la vatră. *Nimeni nu putea da nici o lămurire asupra serviciului. Erau mobilizaţi acolo, fără îndoială după mari şi grele stăruinţi.* C. PETRESCU, Î. I 109. ✧ Expr. (În trecut) **A mobiliza pe cineva pe loc** = a păstra în timp de război pe cineva în postul civil pe care îl ocupă, supunîndu-l obligaţiilor militare care decurg din starea de război. *Deocamdată, unul dintre voi ar fi mobilizat pe loc.* CAMIL PETRESCU, U. N. 42.

2. A antrena la o activitate susţinută, organizată şi coordonată, în vederea unei acţiuni de interes general. *Poeţii şi-au mobilizat toate forţele pentru a da opere pătrunse de spirit de partid, realist-socialiste.* BENIUC, P. 145.

MOBILIZÁBIL, -Ă, *mobilizabili, -e*, adj. Care poate fi mobilizat.

MOBILIZÁRE, *mobilizări*, s. f. **1.** Chemarea sub arme a oamenilor lăsaţi la vatră, pentru a face faţă cerinţelor impuse de război. *L-am văzut echipat în noaptea plecării de la 14 august, noaptea mobilizării.* SAHIA, N. 22.

2. Antrenarea unei colectivităţi la o muncă sau la o acţiune cu caracter social.

MOBILIZÁT, -Ă, *mobilizaţi, -te*, adj. **1.** Chemat sub arme în vederea unei acţiuni de război. *Trupe mobilizate. Rezerviști mobilizaţi.*

2. Antrenat la o muncă cu caracter social.

MOBILIZATÓR, -OÁRE, *mobilizatori, -oare*, adj. Care antrenează sau este capabil să antreneze o colectivitate la o luptă sau la o acţiune cu caracter social. *Pentru întîia dată îl vedeam... vocea domoală şi blîndă, energică şi mobilizatoare în acelaşi timp.* STANCU, U.R.S.S. 48.

MOCÁN, *mocani*, s. m. Persoană (în special din regiunile de munte ale Transilvaniei) care posedă turme de oi sau se ocupă de îngrijirea oilor; cioban, păcurar. *Într-un amurg, se auzi în stepă clinchetul tălăngilor, strigătul mocanilor care coborau cu oile la iernat în stufăraie.* DUNĂREANU, N. 76. *Stăpînu-său vînduse turma unui mocan din Ialomiţa.* VLAHUŢĂ, O. A. II 291. *Şi mocani bogaţi de vite, Cu chimirele ticsite.* ALECSANDRI, P. P. 257. ✦ (Învechit) Nume dat oricărui romîn din Transilvania, indiferent de ocupaţie. *S-a tras cu bucatele încoace, ca şi moş Dediu din Vînători şi alţi mocani, din pricina păpistăşiei.* CREANGĂ, A. 19.

MOCÁNCĂ, *mocance*, s. f. **1.** Soţie sau fiică de mocan; femeie originară din Transilvania. *Întind mîinile spre cănile pe care le aduce pe o tavă mare de lemn mocanca, nevasta cîrciumarului.* STANCU, D. 133.

2. (La sg. art.) Numele unui dans popular. *În toiul sîrbei, chindiei, mocancei, cînd tinerii... jucau de rupeau pămîntul.* ŞEZ. XII 31.

MOCĂÍ, *mócăi* şi *mocăiesc*, vb. IV. Refl. A lucra prea încet, a-şi pierde vremea, a tîndăli.

MOCĂIÁLĂ s. f. Faptul de a se mocăi.

MOCĂÍT, -Ă, *mocăiţi, -te*, adj. Încet la treabă.

MOCĂNÁŞ, *mocănaşi*, s. m. Diminutiv al lui mocan. *Alelei! Mocănaş dragă, De mine dorul se leagă.* ALECSANDRI, P. P. 87.

MOCĂNCÚŢĂ, *mocăncuţe*, s. f. Diminutiv al lui mocancă. *El că mi-a plecat, Ivan Iorgovan, Fecior de mocan Şi de mocăncuţă.* MAT. FOLK. 34.

MOCĂNEÁSCA s. f. art. Numele unui dans popular; melodia după care se dansează. (Fig.) [Uraganul] *norii frămîntă jucînd mocăneasca.* EMINESCU, O. IV 198.

MOCĂNÉSC, -EÁSCĂ, *mocănești,* adj. De mocan, al mocanilor. *Era-n opinci și cu căciula mocănească-n cap.* SLAVICI, N. II 256. ◇ *Oaie mocănească* = oaie cu lînă mare și aspră; oaie țurcană. *Cal mocănesc* = cal de munte. *Car* (sau *chervan) mocănesc* = car mare, bine ferecat. *Venea un chervan mare mocănesc plin pînă în coviltir de sipeturi.* ODOBESCU, S. I 95. *Și de noapte tăbărît-au Zece care mocănești.* ALECSANDRI, P. II 104. *Zestre mîndră-i încărca Și-nainte-o trimetea Cu car mare, mocănesc.* TEODORESCU, P. P. 580. *Porumb mocănesc* = varietate de porumb cu bobul mare și spornic.

MOCĂNÍME s. f. (Cu sens colectiv) Grup de mocani, mulțime de mocani. *Era un dobrogean din mocănimea de mult coborîtă la limanul mării.* SADOVEANU, O. I., 15.

MOCĂNÍȚĂ, *mocăniță,* s. f. **1.** Mocancă.

2. (Glumeț) Nume dat unor trenuri locale (cu linie îngustă) care circulă în Munții Apuseni. *De la Turda spre Abrud, pleacă de două ori pe zi o mocăniță.* BOGZA, Ț. 16.

MOCHÉT s. n. v. **mochetă.**

MOCHÉTĂ, *mochete,* s. f. Țesătură plușată, cu urzeală de lînă și bătătură de in sau de cînepă, folosită ca stofă de mobile sau de covoare.

— Variantă: **mochét** s. n.

MOCÍ, *mocesc,* vb. IV. Tranz. (Regional) A schilodi, a zdrobi. *De urechi m-au asurzit, De mîni m-au mocit.* TEODORESCU, P. P. 381.

MOCÍRLĂ, *mocirle,* s. f. **1.** Întindere (mică) de apă stătătoare, plină de mîl. *Chemă rațele, care-i răspunseră din mocirlă.* SADOVEANU, P. M. 42. *Porcii... căzură toți în mocirla răcoroasă.* GALACTION, O. I 296. *Mistreți... dau năvală prin leasă și prin mocirlă.* ODOBESCU, S. III 110. ✦ Noroi mare, adînc. *Oraș înecat în mocirlă dintr-un capăt la altul.* GHICA, S. 243.

2. Fig. Stare de decădere morală, în care domnește necinstea, obscurantismul, viciul; josnicie. *Trebuia să mă ridic din mocirla în care căzusem.* CAMIL PETRESCU, T. II 243.

MOCIRLÓS, -OÁSĂ, *mocirloși, -oase,* adj. (Despre un teren) Noroios. *Căluții se încordară și izbutiră să tragă din clisa mocirloasă căruța.* SADOVEANU, Z. C. 190. *Copacii dezgoliți, aleele întroienite de foi uscate, pămîntul mocirlos în care crucile se aplecau pe-o coastă.* BART, E. 258. *Pîrîul Schitul, cu maluri rîpoase și cu fund mocirlos.* ODOBESCU, S. III 581.

MOCÎRȚÁN, *mocîrțani,* s. m. **1.** (Popular) Om de la munte, muntean. *Primesc în dar... un ciurel de mere aduse de mocîrțani cu căruțele dinspre munte.* STANCU, D. 169.

2. Fig. Om necioplit, prost crescut, bădăran. *Jupîne, ai astîmpăr odată! că vezi bîta asta: acum o apucă dracii! — Ce spui, mă, mocîrțane?* GALACTION, O. I 284.

MÓCLES interj. v. **mucles.**

MOCNEÁLĂ s. f. (Rar) **1.** Starea omului care se închide în sine înăbușindu-și sentimentele. *Ea... înțelesese mocneala cizmarului.* ARDELEANU, D. 93.

2. Faptul de a sta în amorțire; lipsă de însuflețire. V. apatie. *Tînjise în mocneala orașului de provincie.* C. PETRESCU, C. V. 12.

3. (Regional) Gust sau miros rău al alimentelor stătute.

MOCNÍ, *mocnesc,* vb. IV. **1.** Intranz. A arde fără flacără, înăbușit (sub cenușă). *Numa jarul mai mocnește Sub spuza ce se răcește Și izvorul mai îngînă Doina muntelui bătrînă.* DEȘLIU, M. 61. [Focul] *însă nu era stîns, ci numai mocnea sub cenușă.* ȘEZ. V 49. ✦ Fig. A nutri în mod ascuns sentimente de ură, revoltă, mîhnire etc. *Nu... vedeai decît dușmănia ce mocnea în el.* MIHALE, O. 162. [Țăranii] *mocneau și numai arar își aruncau cîte-o vorbă.* REBREANU, R. I 273. *Parcă mocneau veacuri de suferință.* VLAHUȚĂ, N. 122.

2. Intranz. Fig. A sta fără treabă, a lîncezi; a vegeta. *Oamenii mocnesc în șanțuri.* C. PETRESCU, Î. II 14. *Destul am mocnit la țară.* ALECSANDRI, T. I 180. [Fetele] *or mocni ș-or îmbătrîni în casa părintească.* id. ib. 131.

3. Refl. (Regional, despre alimente) A se altera, a prinde miros de mucegai.

— Variantă: **mohní** (PAMFILE-LUPESCU, CROM. 227) vb. IV.

MOCNÍRE, *mocniri,* s. f. Mocneală. *S-au pregătit toate s-aștepte, într-o încordată mocnire, ținîndu-și răsuflul.* C. PETRESCU, A. R. 5.

MOCNÎT, -Ă, *mocniți, -te,* adj. **1.** Care arde înăbușit, înfundat. (Fig.) *Fața îi era mai întunecată ca de obicei și în ochi avea o pîlpîire mocnită.* REBREANU, R. II 55. ◇ (Adverbial) *Umple groapa cu jăratec și cu lemne putregăioase, ca să ardă focul mocnit.* CREANGĂ, P. 29.

2. Fig. (Despre oameni) Închis în sine, posomorît; (despre sentimente) ascuns, înăbușit. *Pricepu în sfîrșit că tovarășul zilelor ei, mocnit și neguros tovarăș... era cu sufletul gol.* SADOVEANU, M. 126. *Ca să arate că dezaprobă ... stătea toată ziua mocnit și mormăind.* C. PETRESCU, C. V. 84. *Deodată triste glasuri sporesc mocnita jale.* IOSIF, PATR. 72. ◇ (Adverbial) *Vereștencele plîngeau mocnit.* CAMILAR, N. II 348. ✦ Întunecat. *Noaptea stelelor, a lunei, a oglinzilor de rîu Nu-i ca noaptea cea mocnită și pustie din sicriu.* EMINESCU, O. I 82.

3. Fig. Lipsit de vioiciune, fără viață, inactiv. *Orașul doarme-n miezul zilei, Mocnit sub arșița de vară.* VLAHUȚĂ, O. A. I 74. *Satul Humulești în care m-am trezit nu-i un sat lăturalnic, mocnit și lipsit de priveliștea lumii ca alte sate.* CREANGĂ, A. 71.

4. (Despre ploaie) Încet și potolit, dar stăruitor, de durată. *Ploaia mocnită pătrunsese prin girezi.* SADOVEANU, P. S. 11. *După cinci zile de ploaie mocnită, un vînt cald mînă norii spre miazănoapte.* C. PETRESCU, Î. II 69. ◇ (Adverbial) *Afară ploua mocnit de patruzeci de ceasuri, dintr-un cer de plumb.* SADOVEANU, O. VI 525.

5. (Regional; despre alimente) Cu gust rău, alterat; (despre apă) stătut; (despre aer) închis, viciat.

MOCOFÁN, *mocofani,* s. m. Om prost, bleg, tont. *Mocofanii abia mișcă picioarele.* STANCU, D. 169. *Ia să-ți văz brînza, mocofane!* CARAGIALE, N. S. 96.

MOCOȘEÁLĂ s. f. Faptul de a (se) mocoși.

MOCOȘÍ, *mocoșesc,* vb. IV. Intranz. A zăbovi prea mult la o treabă, a lucra încet, fără spor, cu prea multă migală. *Bătrînele... mocoșeau asupra unui ceaun mare, unde forfotea mămăliga de praznic.* CAMILAR, N. I 209. *Lăsăm pe țaca Frăsina să mocoșească singură la turte, și noi ne ducem tustrei la bucătărie.* VLAHUȚĂ, O. A. 385. *Și iar începe a tăia alt gîrneț... Mocoșește el cît mocoșește, pînă-l pune și pe-acela.* CREANGĂ, P. 127. ◇ Refl. *Numai cată de nu te mocoși atîta.* CREANGĂ, A. 111. ◇ Tranz. *Peste zi mai mocoși ce putu pe lîngă casă.* RETEGANUL, P. III 29.

MOCȘÁNDĂ, *mocșande,* s. f. (Regional) Moviliță de pămînt prin care se înseamnă hotarul dintre două comune, două loturi de pămînt etc.

MOD, *moduri,* s. n. **1.** Fel de a fi al unui lucru; felul cum se manifestă sau se efectuează ceva, chip, sistem de lucru al cuiva. *Pornind de la modul de a crea al poporului,*

Eminescu el însuşi scrie doine şi cîntece pe care cu greu le distingi de realizările proprii ale poporului. BENIUC, P. 20. *Pentru fiecare nemulţumire, durere sau bucurie...* [poporul] *are modul lui particular de a se exprima.* HOGAŞ, DR. II 179. *Gramatica este o învăţătură ce ne arată modul de a vorbi şi de a scrie bine într-o limbă.* CREANGĂ, A. 87. ◇ (Ec. pol.) *Mod de producţie* = felul în care oamenii obţin bunurile materiale, reprezentînd unitatea dintre forţele de producţie şi relaţiile de producţie. *Modul de producţie al vieţii materiale condiţionează în genere procesul vieţii sociale, politice şi spirituale.* MARX, CR. EC. POL. 9. ◇ (Precedat de prep. «în» şi urmat de un adjectiv formează locuţiuni adverbiale al căror sens este dat de adjectiv) *În mod cinstit. În mod fatal. În modul acesta.* ▭ *Membrul de partid... se leagă în mod organic de întreaga operă uriaşă a statului proletar.* SAHIA, U.R.S.S. 75. ✦ (Învechit) Exemplu, pildă. *Ar lua loruşi spre mod pre vulpoiul acesta.* ŢICHINDEAL, F. 15.

2. (Gram.) Formă verbală prin care se arată felul cum consideră vorbitorul acţiunea exprimată de verb. *Modul indicativ exprimă o acţiune considerată ca reală.* ▭ *Numai modurile aşa-zise personale pot funcţiona ca predicat.* IORDAN, L. R. 581. ◇ *Mod personal* v. p e r s o n a l. *Complement circumstanţial de mod* = complement care arată cum sau în ce măsură se desfăşoară sau apare o acţiune sau o calitate. *Propoziţie circumstanţială de mod* = propoziţie subordonată care arată felul cum se desfăşoară acţiunea din regentă.

3. (Muz.) Structura unei scări de sunete, determinată de raportul de intervale dintre sunetele componente. *Modul minor. Modul major.*

MODÁL, -Ă, *modali, -e,* adj. **1.** (Gram.) Care se referă la un mod gramatical. *Folosind conjuncţiile în locul sufixelor modale, ajungem de asemenea la îmbogăţirea numerică a fondului principal.* GRAUR, F. L. 181. ◇ *Propoziţie modală* = propoziţie circumstanţială de mod.

2. Privitor la modurile muzicale. *Elementul modal... dă intonaţii populare melodiilor.* CONTEMPORANUL, S. II, 1949, nr. 138, 8/4.

MODALITÁTE, *modalităţi,* s. f. **1.** Fel, chip, mijloc de a efectua un lucru; mod, putinţă, posibilitate. ◇ E x p r. **A găsi o modalitate** = a găsi o cale, un mijloc, un aranjament pentru a ieşi sau a scoate pe cineva dintr-o situaţie dificilă sau a rezolva o chestiune complicată.

2. Criteriul de diferenţiere al judecăţilor după gradul lor de certitudine.

3. (Muz.) Caracterul unei compoziţii, modul (major sau minor) în care e scrisă o bucată.

MÓDĂ, *mode,* s. f. **1.** Ansamblu de gusturi, deprinderi, preferinţe care predomină la un moment dat într-o societate cu privire la îmbrăcăminte, ţinută, comportare, idei etc. V. o b i c e i. *Era un dulău sur şi flocos, cu urechile şi cu coada scurtate, după moda din munte a ciobanilor.* SADOVEANU, B. 207. *S-a trecut cu moda de lacrimi şi suspine.* MACEDONSKI, O. I 213. *Părul ei, după moda de atunci, se împărţea despletit.* NEGRUZZI, S. I 145. *Aşa-i moda pe la noi: Să jucăm doi cîte doi.* ŞEZ. V 151. ◇ E x p r. **A fi** (sau **a ajunge**) **la** (învechit **de**) **modă** = a se bucura de mare trecere la un moment dat. *Pe-atunci era la modă vara, cînd plecau la băi, Regii, meşteri în bătăi, Să-şi ia drumul încotrova Totdeauna prin Moldova.* COŞBUC, P. I 326. *O, eroi!... Aţi ajuns acum de modă de vă scot din letopiseţi Şi cu voi drapîndu-şi nula, vă citează toţi nerozii.* EMINESCU, O. I 149.

2. (În e x p r.) *Magazin de mode* = magazin unde se vînd pălării femeieşti, uneori şi obiecte mărunte de îmbrăcăminte femeiască. *Perechea a intrat la un magazin de mode.* C. PETRESCU, A. 225. *Jurnal* (sau *revistă*) *de mode* = album cu modele de haine şi cu indicaţii pentru confecţionarea lor. *Ceruse o revistă de mode şi tocmai o plătea.* CAMIL PETRESCU, U. N. 136.

MODÉL, *modele,* s. n. **1.** Lucru care poate servi ca orientare pentru imitaţie, reproduceri etc.; tipar. *Model de grafice. Model de cusătură.* ◇ E x p r. **A lua model de la ceva** = a se orienta după ceva, a imita ceva. *De la ştiubeiul albinei ia model şi aşezare.* CONACHI, P. 298. **A servi** (sau **sluji**) ca (sau **drept**) **model** = a constitui un exemplu vrednic de imitat. *Paginile lui de polemică pot sluji ca model de discuţie serioasă.* VLAHUŢĂ, O. A. 229. ✦ Reprezentare în mic a unui obiect ca machetă. *Modele de ceară.* ✦ Tipul unui obiect confecţionat de om. *Modele de confecţiuni.* ▭ *Femeile treceau felin... cercetîndu-şi reciproc modelul pălăriilor de fetru.* C. PETRESCU, C. V. 56. *Era de dorit ca astă* [biserică] *de acum să se fi făcut întocmai dupre modelul bisericuţei lui Alexandru.* NEGRUZZI, S. I 214. ✦ Obiect de lemn sau de metal cu o anumită configuraţie care poate fi imprimat într-un material plastic, formînd un tipar după care să se realizeze alte obiecte cu aceeaşi configuraţie.

2. Persoană, operă, realizare care prin valoarea sau calităţile sale poate sau trebuie să servească drept exemplu. *Jupîn Dumitrache nu e un model de blîndeţă.* IBRĂILEANU, S. 43. ◇ (Adjectival) *A aflat aseară de la un căpitan ungur că Bologa e... ofiţer model şi patriot incomparabil.* REBREANU, P. S. 61. ✦ Tip caracteristic. *Prostia unui cuconaş de astăzi era caracterizată în el, ca în cel mai desăvîrşit model.* RUSSO, S. 5.

3. Persoană care pozează înaintea pictorilor sau sculptorilor. *Să-i steie model pentru un tablou al său.* EMINESCU, N. 108. ✦ Manechin.

MODELÁ, *modelez,* vb. I. T r a n z. **1.** A prelucra un obiect din material plastic sau adus în stare plastică, a da materialului forma dorită; a fasona. *Lua lecţiuni de sculptură şi... în cîteva luni modela busturi după natură.* CARAGIALE, N. F. 100. ✦ A confecţiona modele de lemn sau de metal, folosite în turnătorie pentru a executa tipare.

2. F i g. A modifica după voie, a potrivi după..., a adapta; a influenţa. *Fiecare om are pentru sufletul lui o cheie anume potrivită; unora, ea rămîne a le fi singurul secret. Dacă o ai, descui şi intri; poţi să le modelezi sufletul după cum vrei.* MIHALE, O. 170. *Avea convingerea mare că verbul său fierbinte merge totdeauna drept în inima ţăranului şi o modelează după intenţiile lui.* REBREANU, R. II 86. *Acea iubire delicată care i-a modelat primele gînduri, primele manifestări ale sufletului.* VLAHUŢĂ, O. A. III 16.

MODELÁJ, *modelaje,* s. n. Acţiunea de a modela; reproducere a unor obiecte, folosind materiale plastice. ✦ Operaţia de a da forma cuvenită pieselor tehnice. *Modelajul fontei.*

MODELÁRE s. f. Acţiunea de a m o d e l a.

MODELÁT, -Ă, *modelaţi, -te,* adj. Care a primit forma cuvenită; fasonat.

MODELATÓR[1], *modelatori,* s. m. Sculptor care execută lucrări decorative din materiale plastice. ✦ Meseriaş care execută, după un model dat, modelări de motive, multiplicîndu-le.

MODELATÓR[2], *modelatoare,* s. n. Unealtă de metal, de lemn, de os etc. folosită de sculptori pentru modelarea lucrărilor de sculptură.

MODELĂRÍE, *modelării,* s. f. Atelier în care se confecţionează modele.

MODELÍST, *modelişti,* s. m. Modelor.

MODELÓR, *modelori,* s. m. Lucrător care confecţionează modele.

MODERÁ, *moderez,* vb. I. T r a n z. A micşora (cantitatea, intensitatea, durata, viteza etc.), a reduce, a împuţina; (cu privire la oameni) a face să fie mai cumpătat,

mai măsurat; a înfrîna, a potoli. *A trebuit să caut a-i modera puindu-i pe o cale mai serioasă.* GHICA, A. 553.

MODERÁRE s. f. Acțiunea de a m o d e r a.

MODERÁT, -Ă, *moderați, -te,* adj. **1.** Redus, micșorat ca intensitate, cantitate, viteză etc. *La foarte multe uredinale s-a observat în stadiile inițiale o influență moderată asupra plantei gazdă.* SĂVULESCU, M. U. I 90. ✦ (Despre persoane și manifestările lor) Cu pretenții modeste, cumpătat, potolit, înfrînat, nepretențios. *Pare-mi-se că sînt destul de moderat.* NEGRUZZI, S. I 282.

2. (Despre prețuri) Care nu este prea ridicat, prea mare, care nu depășește măsura. *Tarif moderat.*

MODERÁTO adv. (Indicație servind pentru executarea unei bucăți muzicale) Allegro mai puțin viu.

MODERATÓR, *moderatoare,* s. n. Dispozitiv de reglare a vitezei de mișcare a unui sistem tehnic sau a unui organ al acestuia.

MODERÁȚIE s. f. Însușirea de a fi moderat, atitudine moderată; cumpătare, măsură, lipsă de exagerare.

MODÉRN, -Ă, *moderni, -e,* adj. (În opoziție cu v e c h i) Care aparține timpurilor prezente, din vremea noastră, actual, nou; în pas cu progresul actual. V. c o n t e m p o r a n. *Drumurile moderne se ivesc, străbătînd țara.* BOGZA, C. O. 176. *În adevăr, e-atîta larmă în capitalele moderne, Că omul n-are chip să doarmă, Oricît de bine și-ar așterne.* ANGHEL-IOSIF, C. M. II 52. *Este oare vreo introducere mai minunată în literatura modernă, un tablou mai omeric decît această strofă care începe cu un vechi cîntic haiducesc?* RUSSO, S. 190. ✧ *Istoria modernă* = parte a istoriei care cuprinde epoca de la mijlocul veacului al XVII-lea (cînd a avut loc revoluția burgheză din Anglia) pînă la Marea Revoluție Socialistă din Octombrie 1917. *Limbă modernă* = (în opoziție cu l i m b ă v e c h e sau m o a r t ă) limbă vie, vorbită de o populație actuală. *Pintre mulțimea calendarelor și a cărților în limba grecească modernă, iaca ce am găsit... Istoria lui Arghir și a pre-frumoasei Elene.* NEGRUZZI, S. I 10. *Aceste dialecte duse de soldații romani răsplătiți cu pămînturi în țările biruite s-au întrulocat cu limbile acelor țări biruite și au produs moderne limbi, zise neolatine.* RUSSO, S. 70. ✦ Făcut, confecționat, construit, aranjat după moda zilei. *Rochie modernă.*

MODERNÍSM s. n. Curent în arta și în literatura burgheză a epocii moderne, care caută originalitatea în creații arbitrare, rupte de realitate.

MODERNÍST[1], *moderniști,* s. m. Adept al modernismului.

MODERNÍST[2], **-Ă,** *moderniști, -ste,* adj. Privitor la modernism, conform modernismului. *Pictură modernistă.*

MODERNIZÁ, *modernizez,* vb. I. T r a n z. A da unui lucru un aspect modern, în conformitate cu gusturile și cerințele actuale; a modifica un proces tehnologic de fabricație, conform progresului științelor tehnice. ✦ A înzestra o întreprindere cu utilaj și amenajări corespunzătoare tehnicii moderne.

MODERNIZÁRE, *modernizări,* s. f. Acțiunea de a m o d e r n i z a; înnoire. *Modernizarea transporturilor.*

MODERNIZÁT, -Ă, *modernizați, -te,* adj. Transformat prin înnoire, ridicat la nivelul actual al progresului.

MODERNIZATÓR, -OÁRE, *modernizatori, -oare,* adj. (Rar) Care modernizează, (în special) care are tendințe de a moderniza. [Sînt] *în fine, toți moderni și modernizatori.* CARAGIALE, O. VII 231.

— Variantă: (învechit) **modernizătór, -oáre** (ODOBESCU, S. I 245) adj.

MODERNIZĂTÓR, -OÁRE adj. v. **modernizator.**

MODÉST, -Ă, *modești, -ste,* adj. **1.** (Despre persoane) Care are despre sine o părere lipsită de îngîmfare, căruia nu-i place să se laude; p. e x t. fără pretenții (mari), simplu, moderat. *Își dezbrăcă blana și o atîrnă modest lîngă soba de fier.* C. PETRESCU, A. 280. *Angelica, deși modestă, tînără și frumoasă avea un defect mare: nu avea zestre!* NEGRUZZI, S. I 109. ✧ (Adverbial) *Cred că averea pe care o am îmi ajunge să trăiesc modest.* CAMIL PETRESCU, U. N. 41.

2. De valoare redusă, neînsemnat, simplu, mediocru; (în legătură cu valori bănești) ieftin. *Descoperi și un restaurant modest.* C. PETRESCU, Î. II 244. *Nădăjduiesc că se va găsi un locșor în ccloanele dv. pentru modesta mea încercare lirică.* CARAGIALE, O. VII 333. *Palat gotic împrejurat de modeste case țărănești.* NEGRUZZI, S. I 192.

MODESTÍE s. f. Însușirea de a fi modest. *E o misiune atît de delicată! vorbi Constantin Lipan, emoționat. — Lasă modestia, dragă Costică.* C. PETRESCU, C. V. 109. *Nicu Bălcescu era de o modestie rară.* GHICA, S. 681. *Fără modestie, mă simt vrednic și demn de orice rol în sînul patriei mele.* ALECSANDRI, T. I 281.

MÓDIC, -Ă, *modici, -e,* adj. (Franțuzism rar; despre valori bănești) De puțină valoare, neînsemnat, modest. *Sumă modică.*

MODIFICÁ, *modific,* vb. I. T r a n z. A schimba aspectul, forma sau conținutul unui lucru; a transforma, a preface. *Planul vostru pentru Sinaia trebuia modificat.* CARAGIALE, O. VII 40. *Națiile... au dreptul de a le modifica* [legile] *cînd trebuința o cere.* RUSSO, S. 159. ✧ R e f l. *Limbile... se modifică și cresc.* RUSSO, S. 51.

MODIFICÁBIL, -Ă, *modificabili, -e,* adj. Care poate fi modificat.

MODIFICÁRE, *modificări,* s. f. Acțiunea de a m o d i f i c a și rezultatul ei; schimbare, prefacere, transformare. *Copiștii au introdus tot felul de modificări în textul cronicii lui Gr. Ureche.* ROSETTI, S. L. 18. *În așteptarea acestor modificări ipotetice și îndepărtate, gospodăria spitalului suferea îndestule lipsuri.* C. PETRESCU, Î. II 49.

MODIFICÁT, -Ă, *modificați, -te,* adj. Transformat, schimbat, prefăcut. *Nu scăpa nici o inspecție fără să ceară îmbunătățiri după o listă întotdeauna la îndemînă, modificată, adnotată, completată.* C. PETRESCU, Î. II 49.

MODIFICATÓR, -OÁRE, *modificatori, -oare,* adj. Care modifică. *Apa este agent modificator.*

MODIFICÁȚIE, *modificații,* s. f. Modificare. (Atestat în forma *modificațiune*) *Dobîndind cîteva modificațiuni în constituțiune și în personalul guvernului, recunoaște... căimăcămia de trei.* GHICA, A. 29.

— Variantă: **modificațiúne** s. f.

MODIFICAȚIÚNE s. f. v. **modificație.**

MODILIÓN, *modilioane,* s. n. Ornament în formă de consolă, cu fața interioară curbată, plasat sub o cornișă sau pe un perete pentru a susține un vas, un bust etc.

MODÍSTĂ, *modiste,* s. f. Femeie care confecționează sau vinde pălării femeiești. *De o săptămînă împlinită, Ana alerga de la croitoreasă la modistă.* C. PETRESCU, C. V. 168. *De-acum mă pot duce... la magazia modistei!* ALECSANDRI, T. I 75.

MODÎLCĂ, *modîlci,* s. f. **1.** (Popular) Umflătură de natură patologică, care se formează la cap, mai rar la mîini sau în altă parte a corpului; gîlcă. V. c h i s t. *Două gîlci, Două modîlci.* TEODORESCU, P. P. 378. *La cap modîlcă, La șezut modîlcă, La mijloc nemică* (Furnica). GOROVEI, C. 164.

2. Umflătură noduroasă, nod pe tulpina unui arbore. *Chersin... făcut din modilca ciotoroasă a unui copac.* ŞEZ. VII 153.

3. Ridicătură de pămînt (v. d î l m ă), bulgăre de pămînt. *Pe jos, modîlcile uscate de glod, aşa de dese şi de tari.* HOGAŞ, M. N. 80.

MODÎRLÁN, *modîrlani,* s. m. (Regional) Om cu maniere grosolane; necioplit, bădăran.

MODÎRLĂ, *modîrle,* s. f. (Regional) Modîrlan. *Cuconaşule!... — Ce vrei, modîrlă?* ALECSANDRI, T. 1626.

MÓDRU s. n. (Regional) Mod, chip, fel. *Cu orişice modru vrea să-mi pună capul.* REŢEGANUL, P. II 52. ✦ (În construcţii, mai ales negative, cu verbele «a fi», «a avea», «a afla») Putinţă, posibilitate. *Se vede c-am bătrînit, Nu e modru de trăit.* MARIAN, O. II 19. *N-are cap de-a o uita, Nici modru de-a o lăsa.* HODOŞ, P. P. 32. *De-ar avea modru şi cum, M-ar face cenuşă-n drum.* ŞEZ. XX 46. ◇ L o c. a d v. **La** (sau **cu**) **modru** = cu măsură potrivită. *Cite păsărele-n codru Toate-mi cîntă mai la modru.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 198. ◇ E x p r. **De nu-i modru** = peste măsură, fără seamăn (de mult, de tare). *Năcăjitu-s, de nu-i modru.* HODOŞ, P. P. 155.

MODÚL, *moduli,* s. m. (Mat.) Valoare absolută a unui număr real (fără a se ţine seama de semnul algebric).

MODULÁ, *modulez,* vb. I. T r a n z. **1.** (Cu privire la voce, rostire, cîntec) A exprima prin inflexiuni ale vocii, adaptate conţinutului de idei, de sentimente, a trece în chip melodios de la un ton la altul. ✦ (Rar) A imita. *Frînturi de vorbe ce încercau să moduleze dulcele glas omenesc, îi loveau auzul.* ANGHEL, PR. 43.

2. A fasona, a executa artistic. *Diana de Poitiers... modulată în linii unduloase.* ODOBESCU, S. III 57. ✦ A modifica anumite mărimi caracteristice ale unei oscilaţii, astfel încît aceste mărimi să varieze în timp la fel cu anumite oscilaţii date.

MODULÁRE, *modulări,* s. f. Acţiunea de a m o d u l a şi rezultatul ei.

MODULÁT, -Ă, *modulaţi, -te,* adj. (Despre sunete muzicale) Care a suferit o modulaţie. *Această măiastră melopee... ale cărei sunete modulate prefiră în inima omului, mai lesne decît orice cuvinte, şi dorul şi veselia!* ODOBESCU, S. III 94.

MODULATÓR, *modulatoare,* s. n. Aparat sau dispozitiv folosit pentru modularea unei oscilaţii.

MODULÁŢIE, *modulaţii,* s. f. **1.** Trecerea de la o tonalitate sonoră la alta; serie de sunete care îşi schimbă tonalitatea. *Slăvind sărbătoarea pomilor, prinvighetoarea cea fără de pereche îşi începe modulaţiile ei de o putere şi o dulceaţă nesfîrşită.* SADOVEANU, O. VI 400. *Îşi da seama în acelaşi timp de sonoritatea şi modulaţiile glasului.* VLAHUŢĂ, O. A. III 64.

2. (Fiz.) Modificarea mărimilor caracteristice ale unei oscilaţii, astfel încît aceste mărimi să varieze în timp la fel cu anumite oscilaţii date; rezultatul modulării.

— Variantă: **modulaţiúne** (C. PETRESCU, Î. I 237) s. f.

MODULAŢIÚNE s. f. v. **modulaţie.**

MOFÉTĂ, *mofete,* s. f. Emanaţie de bioxid de carbon care străbate prin crăpăturile scoarţei terestre (în legătură cu vulcanii stinşi sau în activitate).

MOFLÚZ[1] s. n. Faliment. *Am marfă de mofluz ieftină.* ALECSANDRI, T. 19.

MOFLÚZ[2], *mofluji* şi *mofluzi,* s. m. **1.** (Ieşit din uz) Persoană care a dat faliment, falit. *Nu-i asta o socoteală de mofluz?* EMINESCU, N. 148. *Pierderea corabiei lui îl făcusă mofluz.* DRĂGHICI, R. 306. ◇ E x p r. **A ieşi** sau **a rămîne mofluz = a)** a da faliment; **b)** a nu reuşi într-o afacere după aşteptări, a i se încurca cuiva socotelile, a rămîne păcălit. *Cogemete bancheri... să iasă deodată mofluz!* CONTEMPORANUL, VII 386.

2. Om nemulţumit, dezamăgit, blazat. *Unii s-au desprins pe furiş, chipurile să se mai răcorească şi să facă doamnelor complimenturi. S-au amestecat în grupul mofluzilor.* PAS, L. I 111.

— Variantă: **muflúz** (CARAGIALE, O. III 39) s. m.

MOFLUZÍ, *mofluzesc,* vb. IV. I n t r a n z. (Învechit) A da faliment; p. e x t. a-şi pierde averea, a sărăci. *Cine-i prost şi derbedeu Lesne-n lume mofluzeşte.* ALECSANDRI, T. I 317. *Logofătul Dinu s-a sculat pe la cîntatul cocoşilor şi ne-a spus că dumneata ai mofluzit.* FILIMON, C. 243.

MOFLUZÍT, -Ă, *mofluziţi, -te,* s. m. şi f. (Rar) Persoană care a dat faliment; p. e x t. om ruinat, sărăcit (v. l e f t e r). *Din cînd în cînd se ridica* [de la masa de joc] *palid, cîte un mofluzit şi începea să se caute... prin toate buzunările.* VLAHUŢĂ, O. A. III 170.

MOFT, *mofturi,* s. n. **1.** Lucru de nimic, lipsit de importanţă sau de valoare; fleac, bagatelă. *Ce să mai căutăm la comediile alea nemţeşti, nişte mofturi; dăm parale şi nu înţelegem nimica.* CARAGIALE, O. I 46. ◇ E x p r. **A umbla cu mofturi** = a invoca motive lipsite de temei, a aduce argumente fără valoare. *Ce-mi umblaţi mie cu mofturi şi acadele patriotice?* REBREANU, R. II 183. ✦ (Rar) Şmecherie. *La teatru amîndoi merg cîteodată la galerie cu un singur franc; unul plăteşte, iar celălalt intră pe mofturi cu contramarca aceluiaşi bilet.* CARAGIALE, O. II 6.

2. (Mai ales la pl., de obicei în construcţie cu verbul «a face») Nazuri, fasoane, fandoseli, ifose. [Calul] *mă poartă fără mofturi şi cu uşurinţă pe drumuri, pe dealuri şi prin ripi.* SADOVEANU, O. VIII 199. *Mă bucur eu... şi dumnealui face mofturi!* REBREANU, P. S. 157. *Începu să facă mofturi, să s-alinte că-e greu la pluguri.* CONTEMPORANUL, II 359.

MOFTANGIOÁICĂ, *moftangioaice,* s. f. Femeie lipsită de seriozitate, pe care nu poţi pune temei, flecară. *Pentru cine conspiră, e prudent să evite pe moftangioaica romînă.* CARAGIALE, O. II 32.

MOFTANGÍU, *moftangii,* s. m. Om lipsit de seriozitate, pe care nu poţi pune temei; flecar, palavragiu. *E jocul moftangiilor care ţin să se procopsească.* PAS, L. I 151. *Ajungem la sfîntul Ilie, în Gorgani, — moftangiul după noi.* CARAGIALE, O. I 46.

MOFTOLÓGIC, -Ă, *moftologici, -e,* adj. Care se ţine de mofturi. *Cu toată dăscălimea dumnealui, cu toată societatea moftologică... degeaba!* CARAGIALE, O. I 102.

MOFTURÓS, -OÁSĂ, *mofturoşi, -oase,* adj. Care face mofturi, răzgîiat, capricios, pretenţios. *Copil mofturos.*

MOGHINDEÁŢĂ s. f. v. **mogîldeaţă.**

MOGÎLDEÁŢĂ, *mogîldeţe,* s. f. Fiinţă sau lucru care apare nedesluşit şi nu poate fi identificat din cauza ceţei, a întunericului sau a depărtării. *Locomobila stinsă, batoza oprită stăteau părăsite, mogîldeţe negre în focul asfinţitului.* DUMITRIU, N. 228. *Nişte mogîldeţe acoperite din cap pînă-n picioare în foi de cort.* CAMILAR, N. II 444. *Felinarele cu carbid abia sparg bezna în dreptul piciorului, şi mogîldeţele omeneşti înaintează în pasta cleioasă, prin galeria care pare că nu mai are sfîrşit.* BOGZA, C. O. 121.

— Variante: **mogînde íţă** (JARNÍK-BÎRSEANU, D. 183), **moghindeáţă** (MACEDONSKI, O. III 121) s. f.

MOGÎNDEÁŢĂ s. f. v. **mogîldeaţă.**

MOGLÁN, *moglani,* s. m. (Regional) Om necioplit, bădăran. *Mă moglane! te fac chisăliţă!* SADOVEANU,

O. VI 205. *Tu moglanule de Oşlobene, care te robeşti pîntecelui şi nu-ţi dai cîtuşi de puţină osteneală minţei.* CREANGĂ, A. 78.

MOGOROGÍ, *mogorogesc,* vb. IV. Intranz. (Regional) A vorbi nedesluşit (spre a-şi arăta nemulţumirea); a bombăni, a bodogăni, a mormăi, a murmura. ✦ Tranz. A certa (pe cineva) bombănind mereu, a cicăli. *Ce spui, cîrpaciule... şi tu mă mogorogeşti?* CREANGĂ, A. 106.

MOHAÍR s. n. (Învechit) Stofă lucrată din lînă amestecată cu păr de capră de angora. *Îi puse mîna pe anteriul de mohair, dar el i-o zvîrli supărat.* CAMIL PETRESCU, O. I 100.

— Variantă: **muhaír** s. n.

MOHAMEDÁN, -Ă adj. v. **mahomedan.**

MOHAMEDANÍSM s. n. v. **mahomedanism.**

MOHNÍ vb. IV v. **mocni.**

MOHÓR, (2) *mohoare,* s. n. **1.** Numele mai multor plante erbacee din familia gramineelor, cu frunze liniare, ascuţite, cu flori în spice cilindrice de culoare stacojie, unele specii fiind cultivate ca plante furajere *(Setaria);* dughie, costrei, mei, mei-păsăresc. *Iarba-rea, cum năpădeşte Cîmpul de mohor, Cîmpul tot îl otrăveşte, Florile de mor.* DAVILA, V. V. 107. *Frunză verde de mohor, Somn îi, maică, ochilor! Şez.* I 171. *Şi de-a fi să mor În cîmp de mohor.* ALECSANDRI, P. P. 2.

2. Loc cultivat cu mohor **(1).** *De acolo, uitîndu-se tot mereu în urmă, a ocolit pe hatul dintre nişte mohoare... şi a dat in şosea.* POPA, V. 110. ✧ (Poetic) *Sus, pe dealuri, toamna pune... Arături ca de cărbune Şi mohoare de rugină.* TOPÎRCEANU, P. 212.

MOHORÎ, *mohorăsc,* vb. IV. **1.** Tranz. A colora în stacojiu, în culoarea spicelor de mohor. *Spre a îmbuna pe zei, ei închipuise un soi nou de înjunghieri şi de sacrificii, care mohorîse pămîntul cu sînge.* ODOBESCU, S. III 273.

2. Refl. A căpăta o culoare roşie-închisă; p. ext. a se întuneca. *Soarele va cădea după codri, mănăstirea se va mohorî.* GALACTION, O. I 218. *Pulberea roşie se stingea, se mohora şi apa lua luciri de oţel.* SANDU-ALDEA, la CADE. ✧ Tranz. *Amurgul cobora nesimţit, mohorînd din ce în ce văzduhul.* REBREANU, N. 84. ✦ Fig. (Despre oameni) A se posomorî.

MOHORÎT, -Ă, *mohorîţi, -te,* adj. **1.** Roşu-vînăt (ca spicele mohorului), stacojiu; p. ext. de culoare închisă, întunecat. *Zilele erau mohorîte, cu cerul căptuşit de zăpada nourilor.* SADOVEANU, O. IV 176. *Vremea era de asemenea răcoroasă, umedă, mohorîtă.* AGÎRBICEANU, S. P. 115. *Văzusem un nor mohorît Venind din adîncuri de zare.* COŞBUC, P. I 235. *Pe bănci de lemn, în scunda tavernă mohorîtă.* EMINESCU, O. I 56. ✧ (Substantivat, rar) *Din ce-a fost o zi întreagă mai măreţ, mai lucitor, Dintr-un soare, ce rămîne? Mohorîtul unui nor.* DAVILA, V. V. 100.

2. Fig. (Despre oameni) Supărat, amărît, trist, posomorît. *Mohorîţi sub căşti, soldaţii urmăreau lucrul tot mai grăbit al groparilor.* CAMILAR, N. I 373. *Miron Iuga deveni grav şi mohorît.* REBREANU, R. I 85. *Ce-nseamn-acele candeli ce ard în orice colţ Sub chipuri mohorîte cu-adînci şi slabe feţe?* EMINESCU, O. IV 363.

MOI s. n. (Regional) Înmuiat. *Se lasă* [firele de lînă] *treizeci şi şase de ore la moi.* PAMFILE-LUPESCU, CROM. 116.

MÓIMĂ, *moime,* s. f. (Regional) Maimuţă. *Avea şi o moimă îmbrăcată cu o scurteică roşie.* RETEGANUL, la CADE.

MOINÁ, pers. 3 *moineazâ,* vb. I. Refl. impers. şi intranz. A se face moină; a începe să se dezgheţe. *Se moinase şi zăpada cădea mai mare şi mai deasă.* DELAVRANCEA, V. V. 178.

— Pronunţat: *moi-na.*

MÓINĂ s. f. **1.** Timp umed şi călduros, de obicei cu ceaţă sau ploaie, care urmează iarna după o perioadă de ger (cînd se topeşte zăpada). *Afară, se vedea pădurea uşor ninsă, subt un cer albastru şi însorit de moină.* SADOVEANU, B. 58. *E o zi de moină, parcă-i primăvară.* VLAHUŢĂ, O. A. 388. *Ciobanii stau în jurul vetrei, Afară-i negură şi moină.* DEMETRESCU, O. 75. ✦ Timp umed, cu ceaţă sau cu ploaie, în oricare anotimp.

2. Cîmp muiat de ploaie; cîmp necultivat unul sau mai mulţi ani pentru a fi lăsat să se odihnească. *Eu cu muierea şi cu copila mea lăzuirăm cîteva săptămîni la moină.* RETEGANUL, la CADE. *Boii mei cînd aud doină Ară ţelină şi moină.* La NEGRUZZI, S. II 26. *Arătura de popuşoi în moină.* I. IONESCU, D. 152.

— Pronunţat: *moi-nă.*

MOINÓS, -OÁSĂ, *moinoşi, -oase,* adj. (Rar, despre timp) Umed, a ploaie. *Dacă se întîmplă ca bobii de fasole să nu fie bine uscaţi, sau dacă au fost bătuţi pe o vreme moinoasă, este de neapărată trebuinţă... să se usuce, întinzîndu-se la soare pe ţoluri.* PAMFILE, A. R. 187.

MÓIŞTE s. f. (Rar) Moină **(1).** *Era moişte şi sătenii, vrînd-nevrînd, trebuiau să-şi cumpere opinci.* POPOVICI-BĂNĂŢEANU, V. M. 72.

MOJÁR, *mojare,* s. n. Piuliţă pentru pisat (folosită în farmacii, în mineritul aurifer primitiv etc.) şi pentru amestecat diverse substanţe fărîmicioase. ✦ (Regional) Piuliţă de bucătărie.

MOJDÉI s. n. v. **mujdei.**

MOJDREÁN, *mojdreni,* s. m. Specie de frasin care creşte pe coastele dealurilor însorite şi al cărui lemn roşu-deschis este folosit în rotărie şi pentru bastoane *(Fraxinus ornus);* frasin-de-munte.

MOJÍC, -Ă, *mojici, -e,* s. m. şi f. **1.** Persoană rău crescută, obraznică, impertinentă; bădăran. *Era mojic Busuioc, cînd îi sărea ţandăra.* SLAVICI, O. I 257. *Dar ce nevoie mare este, să înţelegi tu, mojicule!* CREANGĂ, A. 155.

2. (Învechit şi arhaizant) Om simplu, de rînd, ţăran. *Au stat mojicii la un loc cu boierii.* SADOVEANU, O. I 4.

— Variantă: **mujíc, -ă** (NEGRUZZI, S. II 229) s. m. şi f.

MOJICÉSC, -EÁSCĂ, *mojiceşti,* adj. De mojic **(1);** grosolan. *Purtare mojicească.*

MOJICÉŞTE adv. Ca un mojic **(1).** *Se poartă mojiceşte.*

MOJICÍE, *mojicii,* s. f. Faptă, purtare sau vorbă de mojic **(1);** grosolănie, necuviinţă, obrăznicie, bădărănie. *Se găseau şi cucoane mai îndrăzneţe, care să-l dojenească în faţă, cu gînd de a-l mai ciopli şi a-l mai scoate din... obişnuita lui mojicie.* HOGAŞ, H. 80. *Auzi dîrzie! Blăstămăţie! Obrăznicie! Şi mojicie!* ALECSANDRI, T. I 111. *La o mojicie atît de mare, Viţelul răspunde că va aştepta.* ALEXANDRESCU, M. 355.

MOJICÍME s. f. (Cu sens colectiv) Grup de mojici **(2),** mulţime de oameni de rînd. *Îi vezi, jupîne vătav! Taie-i pe toţi! Nimiceşte mojicimea cu nărav.* HASDEU, R. V. 41.

MOL[1], *moli,* s. m. Moleculă-gram.

MOL[2], *moluri,* s. n. Dig de piatră, care înaintează de la mal către larg, construit la intrarea sau în interiorul unui bazin portuar pentru a domoli acţiunea apelor (valuri, depuneri etc.) sau pentru a realiza cheiuri şi platforme suplimentare.

MOLÁR adj. m. (Numai în expr.) *Dinte molar* = (și substantivat, m.) dinte mare, cu suprafața lată, fixat în partea posterioară a maxilarelor la om și la unele animale, servind la măcinarea alimentelor. *Ultimul molar (măseaua de minte) apare de obicei după vîrsta de 20 de ani.* ANATOMIA 97.

MOLÁSĂ s. f. Gresii și conglomerate cu ciment calcaros, slab consolidat, frecvente în straturile miocenului din depresiunile perialpine.

MOLÁTEC, -Ă adj. v. **molatic.**

MOLÁTIC, -Ă, *molatici, -e,* adj. **1.** Moale, lin, domol. *Nici măcar un sîrc, cu zborul lui molatic, nu trecu deasupra noastră.* CAZABAN, V. 31. *Plopul din poartă fiștie legănîndu-se... cu mișcarea molatică a unei draperii imense.* VLAHUȚĂ, O. A. III 84. *Luminarea-i stinsă-n casă... somnu-i cald, molatic, lin.* EMINESCU, O. I 42. ◇ (Adverbial) *De acolo, bătînd spre răsărit,* [Motrul] *se lasă molatic pe șes deschis.* VLAHUȚĂ, O. A. II 129. [Izvoarele] *trec cu harnici unde și suspină-n flori molatic.* EMINESCU, O. I 85.

2. Lipsit de vlagă, fără energie, slab, slăbănog, moliu; leneș, greoi. (Poetic) *Ceea ce spusese despre Bărăganul nostru condeiul meu cel smead, molatic, searbăd și spălăcit.* ODOBESCU, S. III 159.

— Variantă: **molátec, -ă** (CÎRLEANU, L. 44, HOGAȘ, M. N. 26, EMINESCU, O. IV 172) adj.

MOLĂTÁTE s. f. (Rar) Moliciune, lipsă de avînt și de energie; delăsare. *Trebuie dar stimulată molătatea ce urmează după entuziasm în apucăturile rominului.* ALECSANDRI, S. 77.

MOLC adv. v. **mîlc.**

MOLCĂÚȚ, -Ă, *molcăuți, -e,* adj. (Regional) Neted, mătăsos, fin. *Părul mai molcăuț* [este bun] *pentru flanele.* PAMFILE, I. C. 9.

MÓLCOM, -Ă, *molcomi, -e,* adj. Liniștit, lin, domol, potolit. *Plînsetele se-nălțau o dată cu glasul molcom, adînc, al goarnei.* CAMILAR, N. I 92. *Clara era... molcomă și mlădioasă ca nuferii.* GALACTION, O. I 96. *Pe molcome vînturi vin tainice cînturi Și glasuri ciudate.* IOSIF, P. 80. ◇ (Adverbial) *A vîslit cît a putut mai molcom.* GALACTION, O. I 152. *Trăgea adînc fumul pînă în fundul pieptului, apoi îl slobozea încet afară pufnind molcom cu buzele lui late.* BART, E. 347. ◇ Expr. **A tăcea molcom** = a păstra tăcere completă; a nu sufla o vorbă, a tăcea chitic. *Soră-sa tăcu molcom, ca o fată cuminte.* VLAHUȚĂ, N. 76. *Liniștește-te acolo și taci molcom.* CREANGĂ, O. A. 123. **A sta (sau a ședea) molcom** = a sta (sau a ședea) liniștit, nemișcat, cuminte. *Nu-l răbda inima să stea molcom.* REBREANU, R. I 267. *Să șadă acolo molcom.* ȘEZ. I 184.

— Variante: **mólcum, -ă** (MIRONESCU, S. A. 61, CREANGĂ, A. 55), **múlcom, -ă** (REBREANU, R. II 59) adj.

MOLCOMEÁLĂ, *molcomeli,* s. f. Încetineală, potolire; zăbavă.

MOLCOMÍ, *molcomesc,* vb. IV. Tranz. (Și în forma *mulcomi*) A liniști, a astîmpăra, a potoli, a îmblînzi; a alina. *Ei, nu te necăji, nevastă tînără și frumoasă, spuse molcomind-o Goldiș.* V. ROM. decembrie 1953, 67. *Fata... se mira ce are Cinele, și blîndă ea l-a mulcomit.* COȘBUC, P. I 251. *I-ar fi putut îmbuna și mulcomi.* MARIAN, O. I 7. ◇ Refl. *Furia incendiului se mulcomise.* REBREANU, R. II 157.

— Variantă: **mulcomí** vb. IV.

MOLCOMÍT, -Ă, *molcomiți, -te,* adj. Calmat, liniștit, domolit; împăcat. (Adverbial) *Auzi, măi Bujor, zise el molcomit, d-apoi că n-am zis eu că nu ți-o dau.* SLAVICI, N. I 76.

MOLCOMITÓR, -OÁRE, *molcomitori, -oare,* adj. (Rar) Liniștitor, potolitor, calmant. *Și tot mai blînd răsună cîntări molcomitoare.* PĂUN-PINCIO, P. 93.

MÓLCUM, -Ă adj. v. **molcom.**

MOLCÚȚ, -Ă, *molcuți, -e,* adj. Diminutiv al lui moale.

1. v. moale (1). [Plăcintele] *era călduțe și molcuțe cît le-ai fi mîncat și cu ochii.* SBIERA, P. 147.

2. v. moale (2). *În lumina molcuță, se soreau gîngănii învrîstate roșu și negru.* C. PETRESCU, R. DR. 25. *O picică de abur molcuț și cald.* POPA, V. 153.

3. v. moale (5). *Jandarmii sînt slabi și șeful cam molcuț.* REBREANU, R. I 98.

MOLDÁV, -Ă, *moldavi, -e,* adj. (Învechit) Moldovean, moldovenesc. *Capul zimbrului moldav ținînd în coarnele sale pajura împărătească.* NEGRUZZI, S. I 42.

MÓLDĂ, *molde,* s. f. (Regional) Albie, covată, postavă. ✦ Vas în care se scurge vinul după ce au fost presați strugurii.

MOLDOVÁN, -Ă s. m. și f. v. **moldovean.**

MOLDOVEÁN, -Ă, *moldoveni-e,* s. m. și f. (Și în forma regională *moldovan)* Persoană care locuiește în Moldova ori este originară de acolo. *Sadoveanu a notat cu multă precizie limba poporului, mai cu seamă pe aceea a moldovenilor.* VIANU, A. P. 238. *Inima ne-au rămas tot de moldovan.* RUSSO, S. 13. *Măi bădiță moldovene, Hai la maica de mă cere.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 408. *Unu-i moldovan, Unu-i ungurean Și unu-i vrancean.* ALECSANDRI, P. P. 1. ◇ (Adjectival) *În capul mesei, între nobili și boieri moldoveni, Alexăndrel sta drept pe un jilț mai înalt.* SADOVEANU, O. VII 156. ◇ Compus: (în forma prescurtată *moldo-)* **mŏldo-valah** = romîn. *Limba romînă sau moldovalahă.* KOGĂLNICEANU, S. 235.

— Variantă: **moldován, -ă** s. m. și f.

MOLDOVEÁNCĂ, *moldovence,* s. f. Femeie din Moldova sau originară de acolo.

MOLDOVENÉSC, -EÁSCĂ, *moldovenești,* adj. De moldovean; propriu Moldovei, al moldovenilor. *Femeia aceea mîndră era soața domnului moldovenesc.* SADOVEANU, O. VII 90. *Numai Magda-i înțelegea graiul lui moldovenesc.* id. ib. 171.

MOLDOVENÉȘTE adj. Ca moldovenii, în felul moldovenilor. *Apoi mă mieram eu de ce vorbești așa de bine moldovenește și aduci la mers cu de-ale noastre.* CREANGĂ, P. 129.

MOLDOVENÍSM, *moldovenisme,* s. n. Cuvînt, expresie, construcție caracteristică graiului moldovenesc.

MOLECULÁR, -Ă, *moleculari, -e,* adj. Privitor la molecule, de natura moleculei; al moleculelor. *Studiindu-se construcția moleculară a proteinelor întîlnite în natură, s-a găsit că în toate celulele din natură revin aceleași elemente simple constitutive.* MARINESCU, P. A. 53. ◇ *Greutate moleculară* = numărul care arată de cîte ori molecula unei substanțe este mai grea decît atomul de hidrogen (considerat ca unitate).

MOLECÚLĂ, *molecule,* s. f. Cea mai mică parte dintr-o substanță care are compoziția procentuală și toate proprietățile chimice ale acelei substanțe. *Prin dizolvare, moleculele de sare... se desfac în două părți.* FIZICA 129. ◇ *Moleculă-gram* = numărul care exprimă în grame cantitatea dintr-o substanță, egal cu greutatea ei moleculară; mol.

MOLESTÁ, *molestez,* vb. I. Tranz. (Franţuzism) A face cuiva neajunsuri; a necăji, a şicana.

MOLEŞEÁLĂ s. f. Stare de slăbire a energiei, însoţită de somnolenţă, lene etc.; toropeală, moliciune; sfîrşeală. *O moleşeală mă cuprinse; îmi venea să mă întind şi să dorm.* SADOVEANU, P. 127. *Moleşeala crescu, inundîndu-i ochii, inima.* SAHIA, N. 37. *Nu se putea mişca, nu vorbea, dar simţea o dulce moleşeală în tot trupul.* BART, E. 351.

MOLEŞÍ, *moleşesc,* vb. IV. Refl. A fi cuprins de toropeală, de slăbiciune, a pierde din puteri; a-şi pierde vlaga, a slăbi, a se muia. *Tînărul se moleşeşte din toate-ncheieturile şi se prăbuşeşte pe prispă.* CARAGIALE, O. I 371. ◇ Tranz. *Ca un abur greu şi înfierbîntat* [căldura] *îi îneca răsuflarea şi-i moleşea trupul, fără să-l adoarmă.* VLAHUŢĂ, O. A. 106.

MOLEŞÍRE s. f. Faptul de a (se) moleşi; toropeală, slăbiciune, moleşeală. (Cu pronunţare regională) *Mîna ta cea tare cade de oboseală... şi molăşirea au intrat în lăcaşul voinicilor.* RUSSO, S. 127.

MOLEŞÍT, -Ă, *moleşiţi, -te,* adj. Fără vlagă, fără putere, slăbit; molatic, leneş. *Un domn se dă jos din trăsură şi cu pas moleşit s-apropie de uşa marchizei.* CARAGIALE, O. II 272. ◇ (Poetic) *Sub ploaia de aur a soarelui de vară natura întreagă dormea moleşită.* BART, E. 19.

MOLEŞITÓR, -OÁRE, *moleşitori, -oare,* adj. Care moleşeşte. *O piroteală moleşitoare se alegă de ochii lui.* ISPIRESCU, L. 83.

MOLETIÉRĂ, *moletiere,* s. f. Obiect de îmbrăcăminte format dintr-o fîşie lungă şi lată de stofă, cu care se înfăşoară pulpa piciorului, pe deasupra pantalonului, de la încălţăminte pînă la genunchi, folosit mai ales de soldaţi, în trecut. *Moletierele le strîngeau gleznele ca nişte cătuşe.* CAMILAR, N. I 7.

MOLFĂÍ, *mólfăi* şi *molfăiesc,* vb. IV. Tranz. **1.** (Mai ales despre persoane fără dinţi) A mesteca (un aliment) cu gingiile şi cu limba; p. ext. a mînca încet, alene, fără poftă, greu. *Prindea să molfăie bucăţile de mălai şi pîne.* CAMILAR, N. II 135. *Somnul cade ca plumbul pe pleoape, în vreme ce gura molfăie încă dumicatul de pîine.* PAS, L. I 170. *Moş Bodrîngă, şezînd cucuiet pe nişte buci şi molfăind la pere uscate.* CREANGĂ, A. 97. ◇ Absol. *Savantul profesor muia pesmeţi în ceai şi molfăia melancolic.* C. PETRESCU, C. V. 190. *În gingini molfăieşte, neavînd nici un dinte în gură.* NEGRUZZI, S. II 304. ✦ A mesteca, a învîrti ceva între buze şi între dinţi. *Tovarăşul merse un timp alături molfăind inseparabilul rest de trabuc.* C. PETRESCU, C. V. 267.

2. Fig. A vorbi nedesluşit, a îngăima, a bîlbîi. *Tanti... dădea din cap şi molfăia în gingii vorbe neînţelese.* DUMITRIU, B. F. 56. *Vreo babă... molfăind întîmplările mahalalei.* CONTEMPORANUL, VII 482.

MOLFĂIÁLĂ, *molfăieli,* s. f. (Rar) Molfăit.

MOLFĂÍT s. n. Acţiunea de a molfăi; molfăială, molfăitură. *Un răstimp nu se mai auzirâ decît sorbiturile lui flămînde şi molfăitul fălcilor.* REBREANU, R. I 205.

MOLFĂITÚRĂ, *molfăituri,* s. f. (Rar) Molfăit; mestecătură. *Prinzînd a muşca din pîne ca o fiară, o sfîrşi din cîteva molfăituri.* CAMILAR, N. II 240.

MOLIBDÉN s. n. Element chimic avînd caracter metalic, dur, de culoare alb-argintie, inoxidabil la temperatura obişnuită şi neatacabil de apă, întrebuinţat în industrie, îndeosebi pentru fabricarea oţelurilor speciale şi a filamentelor unor becuri electrice, iar în laboratoare pentru prepararea unor reactive.

MOLIBDENÍT s. n. Sulfură naturală de molibden, cristalizată, din care se obţine molibdenul.

MOLIBDÍT s. n. Mineral compus din oxizi de molibden şi de fier, care se găseşte sub formă de mase fibroase sau de straturi pulverulente.

MOLICIÚNE, *moliciuni,* s. f. **I. 1.** Lipsă de vioiciune, de sprinteneală; trîndăveală, trîndăvie, lene. *Turcul trezărise deodată din moliciunea şi încetineala lui.* SADOVEANU, O. VII 9. *Scrierile unuia... vor respira energie, sănătate, ale altuia moliciune, tînjire.* GHEREA, ST. CR. II 23. *E necuviincios lucru, în vreme ce erau în siguranţă fără duşmani de nicăiri, de a-şi petrece vara închişi în tabără, topindu-se în moliciune.* BĂLCESCU, O. II 218. ✦ Viaţă uşuratică. *Şi cînd atîţia oameni se dau la moliciune, Sub jugul unei mîndre ca robii lănţuiţi.* BOLINTINEANU, O. 203.

2. Slăbiciune, toropeală, sfîrşeală, moleşeală. *Toropirea şi moliciunea pe care o lasă în organismele plăpînde o violentă zguduire de nervi.* VLAHUŢĂ, la TDRG. *Îl apucă o moliciune, de nu putea sta în sus.* ISPIRESCU, L. 382.

3. (Rar) Calm. *Peste toate-o moliciune... se lasă de sus.* VLAHUŢĂ, la TDRG.

II. 1. Însuşirea de a fi moale, mlădios; flexibilitate. *Moliciunea cerii.* ▭ *Gîndul i se oprise la... moliciunea firelor lungi de iarbă.* ARDELEANU, D. 175.

2. Delicateţe, graţie, dulceaţă. *Moliciunea vocii.*

MOLÍD, *molizi,* s. m. Arbore răşinos de munte din familia coniferelor, cu frunzele în patru muchii, ascuţite şi de un verde strălucitor, întrebuinţat ca material de construcţie, la fabricarea mobilelor, a hîrtiei etc. *(Picea excelsa);* brad-negru, brad-roşu. *În curînd au să bată din aripi asupra molizilor bătrîni cucoşii sălbatici.* SADOVEANU, B. 120. *Lîngă biserică sînt doi molizi.* I. IONESCU, P. 372.

— Variante: **molíft,** *molifţi* (SAHIA, N. 55, ALEXANDRESCU, M. 64), (învechit şi popular) **molídv** (ALECSANDRI, P. P. 299) s. m.

MOLIDÁŞ, *molidaşi,* s. m. Diminutiv al lui molid. *Molidaş, pleacă-ţi vîrvuţu, Să mă sui cu legănuţu.* ŞEZ. XXIII 87.

MOLIDÍŞ, *molidişuri,* s. n. (Rar) Pădure de molizi; loc unde cresc molizi.

— Variantă: (popular) **molidvíş** (PAMFILE, A. R. 22) s. n.

MOLÍDV s. m. v. **molid.**

MOLIDVÍŞ s. n. v. **molidiş.**

MÓLIE, *molii,* s. f. Nume dat mai multor specii de fluturaşi (de noapte) ale căror larve rod haine, blănuri, cărţi etc. *(Tinea pellionela). Urmărea... înaripata molie, care năluceşte arar în aer, bătînd fantastic din aripioarele ei făcute din veştede culori.* ANGHEL, PR. 4. *În volumul ros de molii Cauţi noaptea adevăr.* EMINESCU, O. I 108. ◇ Compuse: **molia-merelor** = fluturaş ale cărui larve, în formă de viermişori, se dezvoltă în mere *(Lasperesia pomonella);* **molia-albinelor** = găselniţă; **molia-grîului** = fluturaş ale cărui larve atacă cerealele, făinurile şi pastele făinoase; **molia-strugurilor** = fluture ale cărui larve distrug florile şi rodul viţei de vie.

MOLÍFT s. m. v. **molid.**

MOLÍFTĂ s. f. v. **molitvă.**

MÓLIMĂ, *molime,* s. f. Boală contagioasă la oameni sau la animale; epidemie, epizootie, bolnăviciune. *Nu era lucru să nu fie întors, bătut, sucit, şlefuit ca şi cum ar fi trecut vreo molimă prin casă.* ANGHEL, PR. 5. ◇ (La plante) *Molima, care a mîncat viile oamenilor, a ros şi via... lui Miliarezi.* STANCU, D. 53. *Acolo, la Cotnari, am fost de mult la culesul viilor, pe cînd încă nu dăduse molima*

filoxerei. SADOVEANU, O. VII 233. ◇ Fig. *Şi a început, în zilele cele mai întunecoase... molima fugilor.* DUMITRIU, V. L. 57.

MOLIPSEÁLĂ s. f. Molipsire. *Se înverşuna să se descotorosească de molipseala cu care îl căpătuise Coco.* C. PETRESCU, A. R. 49.

MOLIPSÍ, *molipsesc,* vb. IV. Refl. A se îmbolnăvi prin atingere cu un bolnav; a se contamina. *S-a fost molipsit, cînd bîntuia o boală năprasnică.* CARAGIALE, O. III 86. *Nu ţi-am spus, soro, că toţi se molipsesc de boala asta?* ALECSANDRI, T. I 65. ◇ Tranz. (Neobişnuit) *S-a ivit o boală nouă ce pe mulţi a molipsit.* ALECSANDRI, T. 161. ◇ Fig. *Curînd n-a lipsit a se molipsi de aerul acestui oraş.* NEGRUZZI, S. I 20.

MOLIPSÍRE, *molipsiri,* s. f. Faptul de a (se) molipsi; contaminare, contagiune. V. infectare.

MOLIPSITÓR, -OÁRE, *molipsitori, -oare,* adj. Care molipseşte; contagios. V. infecţios. *Boală molipsitoare.*

MOLÍTFĂ s. f. v. **molitvă.**

MOLITFÉLNIC s. n. v. **molitvelnic.**

MOLÍTVĂ, *molitve,* s. f. (În ritualul bisericii creştine; şi în forma *molitfă)* Rugăciune specială citită de preot pentru iertarea păcatelor; p. ext. orice rugăciune. *Tîrcovnicul palatului citi lui Rănică o molitvă.* ODOBESCU, S. III 240. *Bătrînii... îşi făceau cruce boscorodind molitfe.* NEGRUZZI, S. I 227.

— Variante: **molítfă, molíftă** s. f.

MOLITVÉLNIC, *molitvelnice,* s. n. (Şi în forma *molitfelnic)* Carte de rugăciuni în cultul bisericii creştine ortodoxe. *Mă reped devale la chilie să iau molitfelnicul.* GALACTION, O. I 253. *Cere-n grab-un molitfelnic şi începe a-l citi.* PANN, P. V. I 65.

— Variantă: **molitfélnic** s. n.

MOLÍU, -ÍIE, *moli,* adj. **1.** Lipsit de energie, fără vlagă, slăbănog; apatic. *Uf, ce văr moliu mai am!* C. PETRESCU, Î. I 6.

2. Încet, domol, molatic. *E tristă şi la vedere apa lui lată, molîie.* VLAHUŢĂ, la TDRG. ◇ (Adverbial) *Murmurînd o doină trist, moliu.* BENIUC, V. 9.

3. (Rar) Searbăd, plicticos, monoton. *Scrieri dulcegi, molii, otova.* La TDRG.

MOLÓH s. m. (După numele unui zeu fenician căruia i se aduceau jertfe umane) Simbol al cruzimii şi al unei forţe implacabile, care cere jertfe de la oameni.

— Scris şi: *moloch.*

MOLÓS, *moloşi,* s. m. Soi de cîine (originar din platourile Asiei) de talie foarte mare, cu părul lung şi moale. *Colibe... păzite de cînii moloşi carii sperie fiarele prin groaznicile lor lătrături.* La ODOBESCU, S. I 229.

MOLOŞÁG s. n. (Mold.) Moină. *Era sară de iarnă, cu moloşag şi pîclă.* SADOVEANU, F. J. 740.

MOLÓTRU s. m. (Regional) Sulfină. *Frunză verde de molotru, Dacă astăzi sînt în codru... De ce nu mă-ntrebi, creştine, Să-ţi spui focul ce-arde-n mine?* FILIMON, C. 121. [Pentru] *tusea rea... Rădăcina de molotru şi cu sămînţa lui, piseză-le şi le bea cu vin.* ŞEZ. VIII 152.

MOLÓZ s. n. **1.** Sfărîmături şi praf de cărămidă, de tencuială şi de mortar, provenite din dărîmarea unei zidării. *Gospodăria în miniatură era numai movili de moloz, cărămidă, ţiglă pisată.* C. PETRESCU, Î. II 5. *Cînd rîndunica veni într-o primăvară, găsi la picioarele tovarăşului său atîta moloz şi cărămizi, că-i fu milă.* BASSARABESCU, V. 50. *Casa noastră — o grămadă de moloz acoperită de bălării.* VLAHUŢĂ, O. A. 497.

2. (Rar) Tencuială, mortar. *Oamenii urcau şi coborau schelele, ducînd cărămizile ori molozul trebuitor.* ANGHEL, PR. 57. *Straturi de cărămidă roşie... se alternă măiestreşte cu aşternuturi de un moloz ţeapăn şi gălbui.* ODOBESCU, S. I 388.

— Variantă: **molúz** (SADOVEANU, O. L. 13) s. n.

MOLTÓN s. n. Ţesătură groasă de bumbac (mai rar de lînă) scămoşată pe o faţă sau pe amîndouă feţele şi întrebuinţată la confecţionarea unor obiecte de îmbrăcăminte. V. finet.

MOLÚRĂ, *moluri,* s. f. Plantă aromatică originară din sudul Europei, cu flori galbene dispuse în umbele, ale cărei fructe sînt mult întrebuinţate în medicină *(Foeniculum vulgare).*

MOLÚSCĂ, *moluşte,* s. f. Animal din încrengătura nevertebratelor, care are corpul moale, adesea închis într-o cochilie. *Tot felul de moluşte încep să apară în acest mediu prielnic pe care apele Oltului îl creează.* BOGZA, C. O. 261. ✦ (La pl.) Încrengătură din care face parte acest animal.

MOLÚZ s. n. v. **moloz.**

MOMEÁLĂ, *momeli* şi (2) *momele,* s. f. **1.** Hrană (rîme, insecte, bucăţi mici de carne etc.) care se pune în undiţă sau se aruncă peştilor în apă pentru a-i atrage şi a-i prinde; hrana pe care vînătorul o pune într-un loc, pentru a atrage vînatul; nadă. *Alături, două undiţe uitate. Calmi, din momeală, peştii ciugulesc Şi ne trimit saluturi argintate.* DRAGOMIR, P. 52.

2. (Mai ales la pl.) Vorbă cu care se amăgeşte; p. ext. înşelăciune, minciună, viclenie. *Acum ştiu cum să-l aduc unde vreau. Îl iau cu momeli.* SADOVEANU, M. C. 19. *Tata mă amînă cu momele de la o fîntînă la alta.* CREANGĂ, O. A. 40. ◇ Expr. **Cu şoşele, cu momele** v. şoşele.

MOMÉNT, *momente,* s. n. **1.** Interval scurt de timp, clipă, secundă; poziţie în timp a unui fapt sau eveniment. *Şi-n acel moment de taină, cînd s-ar crede că-i ferice, Poate-ar învia în ochiu-i ochiul lumii cei antice.* EMINESCU, O. I 162. *Cine ne-ar fi văzut în momentul acela n-ar fi putut deosebi care e mai nenorocită.* NEGRUZZI, S. I 52. [Omul] *ar dori ca tot lucrul să se îndeplinească în acest moment, iute.* BĂLCESCU, O. II 10. ◇ *Ultimele momente* (ale unui om) = clipele dinainte de moarte. ◇ Loc. adv. **Un moment,** se zice cînd cerem cuiva o clipă de răgaz, de aşteptare. *Un moment, vă rog, să aduc cartea.* **În tot momentul** = mereu, în fiecare clipă; (regional) imediat. **La moment** = imediat, numaidecît. **Din moment în moment, dintr-un moment într-altul** = foarte curînd, imediat. *Staţia cea mai apropiată aştepta din moment în moment sosirea plugului de desfundat liniile şi echipele de lucrători.* C. PETRESCU, A. 280. **Din primul moment** = chiar de la început. (În propoziţii negative) **(Nici) un moment** = nici o singură clipă, niciodată, de loc. *Această semeaţă idee nu mi-a trecut un moment prin creieri.* ODOBESCU, S. III 61. ◇ Loc. adj. **De moment** = vremelnic, efemer, de scurtă durată. *Acţiunea pentru reducerea preţului de cost nu înseamnă o campanie de moment, ci, dimpotrivă, o luptă permanentă.* CONTEMPORANUL, S. II, 1949, nr. 159, 10/3. ◇ Loc. conj. **Din moment ce...** = de vreme ce, deoarece. ✦ Interval de timp mai îndelungat în care se întîmplă ceva deosebit; etapă. [Caragiale] *ne-a dat în opera sa unul din momentele cele mai de seamă ale limbii romîneşti din veacul al XIX-lea.* VIANU, S. 93. *Fiecare moment al dramei cinegetice avea cîntecul său consacrat şi tradiţional.* ODOBESCU, S. III 96. ◇ Loc. adv. **Pentru (un) moment** = deocamdată, pentru un timp foarte scurt. *Să arăt, în cîteva cuvinte, cauzele ce trebuie să îndemne pe vînătorul înţelept a curma, pentru un mo-*

ment, isprăvile sale. ODOBESCU, S. III 39. **În momentul de față** = în prezent, acum. ✦ Dată, termen. *În toate țările ce se bucură de legiuiri înțelepte... vine un moment al anului cînd d.odată vînătoarea se închide.* ODOBESCU, S. III 37. ✦ (Fiz.) Mărime fizică egală cu produsul dintre o mărime dinamică (forță, masă, sarcină electrică etc.) și una sau mai multe distanțe.

2. Ocazie favorabilă, prilej bun. *Acum era ultimul moment, ultima scăpare; după trenul acesta nu va mai trece, poate, nici unul.* DUMITRIU, B. F. 85. *Cuconu Costea, crezînd că a sosit momentul, deschise vorba despre măsurătoarea de a doua zi.* BUJOR, S. 118. *Fii liniștită și fă-te că dormi. Ți-oi da de știre cînd a veni momentul.* ALECSANDRI, T. I 450. ✧ Expr. **A prinde momentul** v. prinde.

MOMENTÁN, -Ă, *momentani, -e,* adj. 1. Care durează numai un moment, care trece repede, de moment, trecător. *Acțiune momentană.* ▭ *Folosindu-se de momentana teroare a infanteriei moldovene... turcii ne atacară acum în ordine conică.* IIASDEU, I. V. 149.

2. Din momentul de față, de acum. *Fu cuprins de o bucurie copilărească la gîndul acestei eliberări momentane.* C. PETRESCU, A. 390. ✦ (Adverbial) Chiar acum, în clipa de față.

MOMENTÓS, -OÁSĂ, *momentoși, -oase,* adj. (Rar) Favorabil, p. ext. important. *Împrejurările momentoase ale epocei în care trăim.* ODOBESCU, S. III 454.

MOMÍ, *momesc,* vb. IV. Tranz. 1. A amăgi (pe cineva) cu vorbe sau cu minciuni, a ademeni, a ispiti, a înșela. *Atunci mai zăbovește prin sat — zise Gogu jovial. Că doar n-o să îndrăznești să-mi momești oaspeții cu teleguța d-tale?* REBREANU, R. I 164. *Moș Petrache'... îl făcea să-și culce liniștit capul în claia de fin din pod, momindu-i inima cu vorbe bătrînești și bune.* POPA, V. 89. *Lumea-ntinde lucii mreje; Ca să schimbe-actori-n scenă, Te momește în vîrteje.* EMINESCU, O. I 196. ✦ (Subiectul e un lucru ademenitor) A atrage. *Ne momește farmecul necunoscutului... și încercăm, într-un noroc, o nouă scoborîre de pe Ceahlău.* VLAHUȚĂ, O. A. II 158. ✧ Absol. *Un zîmbet e apa, la scaldă momește. Băiatul pe verdele țărm aromește.* IOSIF, T. 59. ✦ A atrage cu momeală pești sau alte animale pentru a le prinde; a arunca ceva de mîncare unui animal pentru a-l domoli. [Ciinii] *m-au simțit cale de o jumătate de ceas și-am pierdut o mulțime de vreme ca să-i momesc.* SLAVICI, N. II 72.

2. (Cu privire la foame) A amăgi, a înșela. *Ar fi bine... să culeagă cîteva pere spre a-și mai momi foamea.* ISPIRESCU, L. 224. *Ne mai momirăm foamea nițel.* GORJAN, H. II 36.

— Variantă: (regional) **smomí** (SBIERA, P. 149, CREANGĂ, P. 170, ALECSANDRI, T. 1409) vb. IV.

MOMÍȚĂ[1] s. f. v. **maimuță.**

MOMÍȚĂ[2], *momițe,* s. f. (Mai ales la pl.) Glande de la pieptul sau de la gîtul vitelor, din care se prepară anumite feluri de mîncare. *Venea lumea din mahala... pentru fleici și momițe.* PAS, Z. I 171.

MOMÍȚĂ[3], *momițe,* s. f. (În expr.) **A umbla cu chichițe și momițe** = a încerca să tragă pe sfoară (pe cineva).

MOMIȚĂRÍE s. f. v. **maimuțărie.**

MOMIȚÓI s. m. v. **maimuțoi.**

MOMÎIE, *momîi,* s. f. 1. Schelet de lemn, de obicei acoperit cu zdrențe, pentru a-i da înfățișarea unui om, care se așază într-un teren cultivat pentru a speria și a ține departe păsările și animalele sălbatice dăunătoare. *Stăpînă pe-ntinderi, momîia privește Cu capul în cîrpe, cu labe de beț.* BENIUC, V. 75. *Baba-i o momîie-n grîu.* COȘBUC, P. I 107. *Și vă lasă-n urma lui Ca momîi de-a cîmpului.* ALECSANDRI, P. P. 81.

2. Fig. Ființă urîtă; mogîldeață. *O momîie ce d-abia se zărea în albul zăpezii se apropie de noi.* VLAHUȚĂ, O. A. II 40.

3. (Învechit) Semn care se pune la capătul unei moșii; semn de aliniere. *Hotărînd moșiile Ș-așezînd momîile.* ALECSANDRI, la TDRG.

MOMOÁȚĂ, *momoațe,* s. f. (Neobișnuit) Maimuță. ✧ Fig. (Glumeț, despre copii) *Să vezi ce bine le șade momoațelor în încadratura albă și albastră de flori... dar, din nenorocire, portretele nu pot rîde.* CARAGIALE, O. VII 524.

MONÁC s. m. v. **monah.**

MONÁDĂ, *monade,* s. f. 1. (Fil.) Termen folosit în filozofia premarxistă pentru desemnarea celei mai simple unități indivizibile. *Leibniz... găsea că absolut certă e existența substanței active, a monadelor adică, un fel de mici suflete din care ar fi făcută lumea.* CAMIL PETRESCU, U. N. 86.

2. Organism inferior, microscopic, unicelular, care face trecerea de la plante la animalele cele mai simple; protozoar, infuzor.

MONÁH, *monahi,* s. m. Călugăr. *Toți monahii erau în strane, cu camilafcele aplecate.* SADOVEANU, B. 69. *Monahi, cunoscătorii vieții pămîntene Se mișc' în line pasuri Ducînd la groapă trupul reginei dunărene.* EMINESCU, O. I 92. *Cum te mai simți, frate Paisie? îl întrebă unul din monahi.* NEGRUZZI, S. I 160.

— Variantă: **monic** (CREANGĂ, A. 78) s. m.

MONAHÁL, -Ă, *monahali, -e,* adj. Călugăresc. *O, tristeți ale psihologiei monahale!* GALACTION, O. I 61.

MONAHICÉSC, -EÁSCĂ, *monahicești,* adj. Monahal, călugăresc. *Știa să mănînce și să beie bine, după monahiceasca rînduială.* SADOVEANU, Z. C. 260. *Să examinăm primul punt... consultînd regulile monahicești.* ODOBESCU, S. II 31.

MONAHÍE[1], *monahii,* s. f. (Rar) Călugărie, monahism.

MONAHÍE[2], *monahii,* s. f. Călugăriță. *Soru-mea și cumnatu-meu vor să mă trimeată la... mănăstirea Țigănești, unde trăiește o mătușă a noastră, monahie bătrînă.* SADOVEANU, M. C. 63. *Jalnica lor mumă, Efrosina monahia.* ODOBESCU, S. I 427.

MONAHÍSM s. n. Starea, viața, calitatea de monah.

MONÁRC s. m. v. **monarh.**

MONÁRH, *monarhi,* s. m. Conducător suprem (rege, împărat etc.) al unei monarhii; suveran. *Un Ludovic e mai întîi monarh, și numai în urmă francez.* CAMIL PETRESCU, T. II 385. ✧ (Poetic; în forma *monarc*) *O dormi, o dormi în pace printre făclii o mie... În mausoleu-ți mîndru, al cerurilor arc, Tu adorat și dulce al nopților monarc!* EMINESCU, O. I 69.

— Variantă: (învechit) **monárc** s. m.

MONÁRHIC, -Ă, *monarhici, -e,* adj. Relativ la monarhie; (despre idei, grupări, partide etc.) care acceptă și susține monarhia ca formă de guvernămînt.

MONARHÍE, *monarhii,* s. f. Formă de conducere a statului, de obicei ereditară, în care puterea supremă aparține monarhului; statul cu o astfel de formă de conducere. V. regat. *De-ar fi monarhia cît de bună, Cu vreme se mută în despoție.* BUDAI-DELEANU, Ț. 360. ✧ *Monarhie absolută* = monarhie bazată pe puterea nelimitată a monarhului, desconsiderînd drepturile poporului. *Monarhie constituțională* = monarhie în care prerogativele monarhului sînt limitate prin constituție.

MONARHÍST, -Ă, *monarhiști, -ste,* adj. Care susține monarhia, care se bazează pe monarhie.

MONÁSTIC, -Ă, *monastici, -e,* adj. (Învechit) Mănăstiresc, călugăresc. *Edificiu monastic.* ODOBESCU, S. I 442.

MONASTÍRE s. f. v. **mănăstire.**

MONASTIRÉSC, -EÁSCĂ adj. v. **mănăstiresc.**

MONĂSTÍRE s. f. v. **mănăstire.**

MONĂSTIRÉSC, -EÁSCĂ adj. v. **mănăstiresc.**

MONDÉN, -Ă, *mondeni, -e,* adj. Care ține de viața de lux și de petreceri; care reflectă sau privește o astfel de viață. *Ducesă celebră în carnetul monden al Parisului.* C. PETRESCU, C. V. 169. *Citește cu o interesată atenție pe iubiții săi cronicari mondeni.* VLAHUȚĂ, O. A. 212.

MONDENITÁTE, *mondenități,* s. f. Înclinare spre îndeletniciri mondene; îndeletnicire de acest fel.

MONDIÁL, -Ă, *mondiali, -e,* adj. Care e răspîndit, cunoscut în toată lumea; care aparține lumii întregi; care angajează toată lumea. V. u n i v e r s a l. *Firme mari, cu renume mondial.* SAHIA, N. 100. ◇ *Piață mondială* v. p i a ț ă. *Război mondial* v. r ă z b o i.

— Pronunțat: *-di-al.*

MONDÍR, *mondire,* s. n. (Învechit) Tunică militară. *Ceafa lată și dreaptă se răsfrîngea... peste gulerul strîns al mondirului.* DELAVRANCEA, S. 124. *Ridic pe maiorul, îi deschei repede mondirul la gît și la piept.* CARAGIALE, O. II 167.

— Variantă: **mundír** s. n.

MONDIRÁȘ, *mondirașe,* s. n. Diminutiv al lui m o n d i r. (Atestat în forma *mundiraș*) *Era numai în mundirașul lui cel alb.* ALECSANDRI, T. 47.

— Variantă: **mundir.§** s. n.

MONÉDĂ, *monede,* s. f. (Mai ales cu sens colectiv) Bani de metal sau de hîrtie, avînd curs legal pe teritoriul unui stat; (în limbajul obișnuit) bani de metal (de obicei) de valoare mică, bani mărunți, mărunțiș. *O nesfîrșită colecție de monede din toate epocile și din toate țările pămîntului.* STANCU, U.R.S.S. 122. [În cutie] *erau cîteva inele fără pietre, mai multe pietre fără inele, monede vechi de aur și de argint.* BASSARABESCU, V. 44.

— Variantă: **monétă** (BOLINTINEANU, O. 118, BOLLIAC, O. 282) s. f.

MONETÁR[1], *monetare,* s. n. Tablou cu specificarea numărului și valorii diferitelor monede, întocmit de un mînuitor de bani la predarea casei.

MONETÁR[2], **-Ă,** *monetari, -e,* adj. De monedă, care se referă la monedă. *Reformă monetară.*

MONÉTĂ s. f. v. **monedă.**

MONETĂRÍE, *monetării,* s. f. Întreprindere de stat pentru baterea monedelor.

MONGÓL[1], -Ă, *mongoli, -e,* adj. Care este propriu mongolilor, al mongolilor.

MONGÓL[2], -Ă, *mongoli, -e,* s. m. și f. Persoană care face parte din populația de bază a Republicii Populare Mongole sau din provincia Mongolia a R. P. Chineze.

MONÍC, *monice,* s. n. (Regional) Dîmb mic; movilă, dîlmă. *Se duce pe monicu cela.* ȘEZ. XVIII 168.

MONÍSM s. n. Teorie filozofică care, în opoziție cu dualismul, recunoaște un singur principiu la baza tuturor fenomenelor.

MONÍST, -Ă, *moniști, -ste,* adj. Care ține de monism, al monismului.

MONITÓR[1], *monitoare,* s. n. Navă ușoară de război cuirasată, care are ca armament principal tunuri protejate cu turele. *Prin această lume pestriță și plutitoare, monitorul englez trecea imperturbabil.* BOGZA, A. Î. 329. *Umblau monitoarele turcești aiurite, căutînd adăpost sub zidurile cetății.* D. ZAMFIRESCU, R. 189.

MONITÓR[2], *monitoare,* s. n. (Ieșit din uz; în e x p r.) *Monitor Oficial* = publicație periodică de stat cuprinzînd legi, decrete, decizii etc., v. b u l e t i n.

MONITÓR[3], -OÁRE, *monitori, -oare,* s. m. și f. (Ieșit din uz) Elev care menținea ordinea în clasă. *Cine e notat de monitor că n-a fost cuminte e deznodat în bătăi.* STANCU, D. 298. *Băieții în clasă erau cu monitorii.* SADOVEANU, O. VII 324.

MONO- Element de compunere însemnînd «unu», «o dată», care servește la formarea unor cuvinte ca: m o n o b r ă z d a r, m o n o c u l t u r ă etc.

MONOBÁZIC, -Ă, *monobazici, -e,* adj. (Despre acizi) Care are în molecula lui un singur atom de hidrogen, apt de a fi înlocuit cu un metal, formînd numai o singură serie de săruri.

MONOBLÓC, *monoblocuri,* s. n. Dispozitiv, aparat sau sistem tehnic format dintr-un singur bloc, nedemontabil.

MONOBRĂZDÁR, *monobrăzdare,* adj. n. (Adesea substantivat, n.) (Plug) cu un singur brăzdar.

MONOCELULÁR, -Ă, *monocelulari, -e,* adj. (Despre organisme microscopice) Care este format dintr-o singură celulă.

MONOCLÍNIC, -Ă, *monoclinici, -e,* adj. Care cristalizează în forma unei prisme oblice cu baza dreptunghiulară.

MONÓCLU, *monocluri,* s. n. Lentilă rotundă, concavă sau convexă, care se așază în orbita ochiului pentru a corecta un defect de vedere. *Urmau... cum spuneau mai înflorit publiciștii cu monoclu, aceeași dramă a eternului feminin.* SADOVEANU, P. M. 227. *Monoclul îi spînzura de jiletcă.* ARGHEZI, P. T. 80.

MONOCÓRD, -Ă, *monocorde,* adj. f. și n. (Despre instrumente muzicale) Care are o singură coardă; f i g. care vibrează într-un singur fel, într-un singur ton.

MONOCOTILEDONÁT, -Ă, *monocotiledonați, -te,* adj. (Despre plante) Al cărui embrion are un singur cotiledon.

MONOCRÓM, -Ă, *monocromi, -e,* adj. De o singură culoare; f i g. plictisitor, uniform. *Realitatea mediocră și monocromă a urbei cu zidurile fumurii.* C. PETRESCU, Î. II 121.

MONOCROMÁTIC, -Ă, *monocromatici, -e,* adj. Care are o singură culoare, format dintr-o singură culoare (ca fond).

MONOCROMÍE, *monocromii,* s. f. **1.** Predominare a unei culori într-un tablou.

2. (În opoziție cu p o l i c r o m i e) Reproducere în culoare unică.

MONOCULTÚRĂ, *monoculturi,* s. f. Sistem de exploatare agricolă limitat la cultura, mai mulți ani în șir, a unei singure plante, pe același loc.

MONODÍE, *monodii,* s. f. Cîntare pe o singură voce, fără acompaniament.

MONOFAZÁT, -Ă, *monofazați, -te,* adj. (Fiz.) Cu o singură fază. *Curent monofazat.*

MONOFOBÍE s. f. Stare mintală patologică în care bolnavul are o teamă bolnăvicioasă de a rămîne singur.

MONOFTÓNG, *monoftongi,* s. m. Sunet simplu provenit din reducerea unui diftong.

MONOFTONGÁ, *monoftonghez,* vb. I. Tranz. A reduce un diftong la un sunet simplu.

MONOFTONGÁRE s. f. Acțiunea de a monoftonga.

MONOGAMÍE, *monogamii,* s. f. (Spre deosebire de bigamie sau poligamie) Formă de căsătorie în care un bărbat are o singură soție, iar femeia un singur bărbat.

MONOGENÉZĂ s. f. (Biol.) Sistem care se bazează pe un singur fel de reproducere (acela de ou sau de ovul).

MONOGENÍSM s. n. Teorie antropologică care admite, pentru specia umană, o origine unică.

MONOGENÍST, -Ă, *monogeniști, -ste,* s. m. și f. Partizan al monogenismului.

MONOGRÁFIC, -Ă, *monografici, -e,* adj. Care ține de monografie, propriu monografiei. *Cercetare monografică a unui grai.*

MONOGRAFÍE, *monografii,* s. f. Studiu științific asupra unui subiect anumit, tratat din toate punctele de vedere. [Bălcescu] *a lucrat la o monografie'a lui Mihai-vodă Viteazul.* SADOVEANU, E. 49. *N-am să aștern aci tot ce ar trebui să se afle în acea monografie... a vînătoriei.* ODOBESCU, S. III 61. *Fiecare din noi făcea monografia tiutiunului.* RUSSO, S. 28.

MONOGRÁM s. n. v. **monogramă.**

MONOGRÁMĂ, *monograme,* s. f. Semn scris, gravat sau brodat, format din alăturarea sau împletirea inițialelor numelui și prenumelui unei persoane. *Un biet portofel roșcat... cu pielea decolorată, cu monograma ruptă.* C. PETRESCU, S. 157. *La expoziția de lucru a pensionului, în toți anii avea... horbote împletite, dantele și monograme cusute pe batiste.* VLAHUȚĂ, O. A. III 20.

— Variantă: **monográm** s. n.

MONOGRANULÁR, -Ă, *monogranulari, -e,* adj. (Despre un material granular) Care este format din granule de aceeași mărime.

MONÓIC, -Ă, *monoici, -e,* adj. (Despre plante, în opoziție cu dioic) Care are flori masculine deosebite de cele feminine, pe aceeași tulpină. [Uredinalele] *pot fi împărțite în două grupuri: monoice și dioice.* SĂVULESCU, M. U. I 67.

MONOLÍT[1], *monoliți,* s. m. Monument format dintr-un singur bloc de piatră.

MONOLÍT[2], **-Ă,** *monoliți, -te,* adj. (Despre obiecte de piatră) Care e constituit dintr-un singur bloc.

MONOLÍTIC, -Ă, *monolitici, -e,* adj. De monolit, unitar, omogen, bine închegat.

MONOLÓG, *monoloage,* s. n. Lucrare dramatică de proporții reduse, cu un singur personaj; scenă dintr-o lucrare dramatică, în care vorbește un singur personaj. *Anca, într-un lung monolog, își exprimă nehotărîrea.* GHEREA, ST. CR. II 161. *Serghe ținea la monologul lui, decît nu știa boabă din rol, ca de obicei.* CARAGIALE, N. S. 106. ✦ Vorbire neîntreruptă a cuiva, fără a da altuia timp pentru replică; vorbire cu sine însuși. *Ivan îmi curmă monologul.* NEGRUZZI, S. I 61.

MONOLOGÁ, *monologhez,* vb. I. Intranz. A vorbi singur, a vorbi cu sine însuși. *Va rămîne ghemuit într-un colț... abia îndrăznind să monologheze în gînd.* C. PETRESCU, O. P. I 58. *Am impresia că monologhez, oricîtă atenție ar arăta vorbelor mele.* IBRĂILEANU, A. 108.

MONÓM, *monoame,* s. n. Expresie algebrică formată din simbolurile algebrice ale numerelor, fără folosirea adunării sau a scăderii. (În forma de pl. *monomi*) *Chiar eu... mă trezeam cîteodată că știam cum să înmulțesc între dînșii doi monomi.* HOGAȘ, DR. II 124. ✧ Loc. adv. (Familiar) **În monom** = așezați în rînd, unul după altul.

— Pl. și: (m.) *monomi.*

MONOMANÍE, *monomanii,* s. f. Stare mintală patologică, în care bolnavul este obsedat de un singur gînd, de o singură preocupare; idee fixă. *În străinătate dorul de a primi vești de acasă devine o monomanie.* ALECSANDRI, la CADE.

MONOMÉR, *monomeri,* s. m. Moleculă simplă care intră în constituția unui polimer.

MONOMETALÍSM s. n. Sistem monetar întemeiat pe un singur etalon metalic (aurul sau argintul).

MONOPETÁL, -Ă, *monopetali, -e,* adj. (Despre flori) Cu o singură petală.

MONOPLÁN, *monoplane,* s. n. Avion cu o singură pereche de aripi dispuse simetric față de fuzelaj.

MONOPÓL, *monopoluri,* s. n. **1.** Drept exclusiv al statului de a produce unele bunuri de consum și de a face comerț cu anumite mărfuri. *Monopolul alcoolului.* ▭ *În Republica Populară Română comerțul exterior este monopol de stat.* CONST. R.P.R. 13.

2. (În economia capitalistă) Înțelegere, alianță, uniune de capitaliști care concentrează în mîna lor producția și desfacerea unei importante părți de produse cu scopul stabilirii unor prețuri ridicate și al unor profituri maxime. *Principala bază economică a imperialismului este monopolul.* LENIN, O. XXII 271. ✦ Fig. Drept exclusiv pe care și-l arogă cineva. V. privilegiu. *Cel ce are plin stomacul Rîde de cel cu el gol, Traiul bun e luat, în fine, de bogați în monopol.* DEMETRESCU, O. 43.

MONOPOLÍST, *monopoliști,* s. m. Capitalist participant la conducerea unui monopol. *Îngrămădirea unor profituri uriașe în mîinile unui mănunchi de monopoliști.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2712. ✦ (Adjectival) Care ține de regimul monopolurilor.

MONOPOLIZÁ, *monopolizez,* vb. I. Tranz. **1.** A pune stăpînire, cu drept de monopol, pe o ramură de producție, a exercita un monopol.

2. Fig. A-și aroga drepturi exclusive asupra unui obiect.

MONORÎMĂ, *monorime,* adj. f. (Despre poezii) Care are la toate versurile aceeași rimă.

MONOSILÁB, *monosilabe,* s. n. Cuvînt format dintr-o singură silabă.

MONOSILÁBIC, -Ă, *monosilabici, -e,* adj. Care are o singură silabă, format din monosilabe. *Cuvînt monosilabic. Limbă monosilabică.* ▭ *În limbile monosilabice, cuvintele nu pot avea familie.* GRAUR, F. L. 154.

MONOTEÍSM s. n. Sistem religios care recunoaște o singură divinitate.

MONOTEÍST, -Ă, *monoteiști, -ste,* s. m. și f. Adept al monoteismului.

MONOTÍP, *monotipuri,* s. n. (Tipogr.) Mașină de cules și de turnat literele fiecare în parte, asemănătoare celor folosite la culesul cu mîna.

MONOTIPÍST, -Ă, *monotipiști, -ste,* s. m. și f. Lucrător într-o tipografie, care lucrează la monotip.

MONOTÓN, -Ă, *monotoni, -e,* adj. (Despre sunete, melodii etc.) Care are sau care păstrează mereu același

ton; fără variații de ton. *E o melodie înceată și monotonă, parcă slăvește liniștea și aerul limpede.* SADOVEANU, O. VI 407. *Bate toba cu degetele-n masă, amuzată ceasuri întregi de muzica monotonă.* ARGHEZI, P. T. 123. *Un timp se auzi numai țăcănitul monoton al roților.* C. PETRESCU, C. V. 9. ✦ Fig. Care indispune prin lipsa de variație; plictisitor, uniform. *De la Ruginoasa... pînă aproape de Izvoru... aceeași cîmpie dreaptă, pustie, monotonă.* REBREANU, R. I 116. *Cît de monotoni vor trece anii vieții lui.* EMINESCU, N. 36. *Cîmpie fără margini ce arată ne-ncetat O vedere monotonă.* ALEXANDRESCU, M. 261. ✧ (Adverbial) *Ploua monoton și trist afară și picurau streșinile fără întrerupere și obositor.* SADOVEANU, O. VI 473. *N-au coborît încă ploile cernute fără sfîrșit, monoton, împotmolind cărările.* C. PETRESCU, S. 61.

MONOTONÍE, *monotonii,* s. f. Lipsă de varietate în ton. *Lătrătura... răsună cu o ciudată monotonie la urechile vînătorului.* ODOBESCU, S. III 42. ✦ Fig. Uniformitate plictisitoare. *Monotonia acelorași decoruri, pe care le înălțase anii și mi le impusese o voință care nu era a mea, mă revolta.* ANGHEL, PR. 8. *Îmi aminteam viața de școlar, cînd libertatea nu-mi era măsurată și o puneam alături de monotonia zilelor ce duceam în acel magazin.* DEMETRESCU, O. 95.

MONOVALÉNT, -Ă, *monovalenți, -te,* adj. (Despre elemente chimice) Cu o singură valență.

MONSENIÓR, *monseniori,* s. m. Titlu care se dădea în epoca feudală nobililor (mai ales în Apus); titlu onorific dat unor prelați catolici.

MÓNSTRU, *monștri,* s. m. **1.** Ființă mitologică cu corpul format din părți ale unor animale deosebite sau din unele părți de om și altele de animal. V. d i h a n i e. ✦ Ființă care se naște cu o anomalie fizică; pocitanie, om diform, foarte urît. *Sosește ucigașul... șchiop, ghebos, uscat, monstru moral și fizic.* GHEREA, ST. CR. II 279.

2. Ființă extraordinar de mare, namilă, matahală. *Sub biciuirile vîntului din larg, norii negri veneau goniți așa de jos, încît păreau turme de monștri marini care se încălecau tîrîndu-se pe fața apei.* BART, E. 237. ✧ Fig. *Voinicul, frumosul rîu se smulge din brațele monștrilor și pleacă hăulind devale.* VLAHUȚĂ, O. A. II 134. ✦ (Adjectival) De proporții neobișnuit de mari; extraordinar, colosal, excesiv. *Țăranii care ar vedea cheful monstru permanent de-aici, ce-ar zice?* REBREANU, R. I 264.

3. Fig. Om josnic din punct de vedere moral, om rău, crud, denaturat. *Damele însă din contră îi descoperiră multe defecte închipuite, cari erau de natură a face din copila drăgălașă un monstru înspăimîntător.* ALECSANDRI, O. P. 131.

MONSTRUÓS, -OÁSĂ, *monstruoși, -oase,* adj. **1.** Ca un monstru; urît, hidos, pocit, anormal; fig. urît, neestetic, neartistic. *Dacă a avut norocire a fi colaboratorul vreunui vodevil monstruos... ferice de el!* NEGRUZZI, S. I 69.

2. Mare, colosal, de proporții extraordinare, nemaipomenit. *Un vrej de care atîrnă un fruct monstruos.* BOGZA, C. O. 26. [Apele Dunării] *se varsă către țărm... în urmă zvîrcolind inele monstruoase.* GALACTION, O. I 169. ✧ (Adverbial) *Cum e cu putință să s-apropie și să meargă alături două ființe atît de monstruos deosebite!* VLAHUȚĂ, O. A. III 65.

3. Oribil, rău, crud.

MONSTRUOZITÁTE, *monstruozități,* s. f. **1.** Faptul de a fi monstruos, ceea ce este monstruos. *Monstruozitate morală.*

2. Grozăvie, cruzime. *Această regretabilă monstruozitate s-a petrecut în București.* ARGHEZI, P. T. 122.

MONT, *monturi,* s. n. Bucata care rămîne după retezarea unei mîini, a unui picior etc., ciot; capătul sau extremitatea unui os sau ieșitura anormală a unui os prin piele. *Își zdrobi o lacrimă cu montul arătătorului.* CAMILAR, N. II 403. *Acel bărbat... avea trupul ușor strîmbat, cu spatele umflat de un mont într-o parte.* SADOVEANU, F. J. 516.

MONTÁ, *montez,* vb. I. T r a n z. **1.** A potrivi la locul lor diferite piese ale unui sistem tehnic (pentru ca acesta să funcționeze în bune condiții). ✦ A fixa pietre prețioase într-o bijuterie. *Pietrele să fie montate în două inele și o brățară.* C. PETRESCU, A. 320. ✦ A așeza, a fixa un obiect, un aparat, o mașină la locul pe care trebuie să-l ocupe. *Cristescu apăsă un buton mare, montat pe colțul biroului.* GALAN, B. I 9.

2. A pregăti reprezentarea unui spectacol, a pune în scenă.

3. Fig. A ațința împotriva cuiva, a îndemna, a întărîta pe cineva împotriva cuiva. *L-a montat grecul... Gata! Stai să vezi!* DUMITRIU, B. F. 130.

MONTÁJ, *montaje,* s. n. **1.** Montare. ✧ *Secție de montaj* = secție a unui atelier sau a unei fabrici în care se execută lucrări de montare.

2. (În cinematografie) Operația de combinare a diferitelor scene cinematografice într-o succesiune naturală, în vederea realizării unui tot artistic. ✦ *Montaj radiofonic* = combinarea, într-o ordine succesivă, logică, și într-un tot unitar, a scenelor și episoadelor caracteristice dintr-o piesă sau operă literară, în vederea unei transmisiuni radiofonice.

3. Ansamblu rezultat în urma unei montări.

MONTÁN, -Ă, *montani, -e,* adj. (Livresc) De munte. *Locuri ierboase, uscate, din regiunea montană.* FLORA R.P.R. II 84.

MONTÁNT, *montanți,* s. m. Bară verticală sau stîlp vertical.

MONTÁRE, *montări,* s. f. Acțiunea de a m o n t a. **1.** Potrivire la locul lor a diferitelor piese ale unui sistem tehnic (pentru ca acesta să funcționeze în bune condiții). *Montarea unui tractor.* ✦ Fixarea unui aparat, a unei mașini sau a unui obiect pe locul destinat să-l ocupe. *Montarea mașinilor pe fundație.*

2. Punere în scenă a unui spectacol. *Spectacole de desăvîrșită artă, fără pereche în lume în ceea ce privește montarea și interpretarea.* STANCU, U.R.S.S. 47.

3. Fig. Aținare, pornire, întărîtare contra cuiva.

MONTATÓR, *montatori,* s. m. Tehnician care montează, care îmbină diferite piese sau părți componente ale unor obiecte sau aparate fabricate.

MÓNTĂ, *monte,* s. f. **1.** Împreunare a unui armăsar cu o iapă; (p. e x t.) împreunare a altor animale. *Stație de montă.*

2. Herghelie de armăsari pentru reproducere.

MONTÓR, *montori,* s. m. Montator. *Nu departe de locul fundației, o mînă de harnici montori lucrează la instalarea unei fabrici de beton.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2758.

MONTÚRĂ, *monturi,* s. f. Parte accesorie a unui sistem tehnic (mașină, aparat, instrument etc.) în care se montează o piesă și care o menține la locul ei; mod de fixare a pietrelor prețioase într-o bijuterie; piesă de metal care fixează o piatră prețioasă într-o bijuterie (inel, cercei, broșă) sau care adăpostește mecanismul unui ceasornic. *Montura era după moda anilor 1840-1850, copiată de altfel după exemplare autentice.* C. PETRESCU, A. 325.

MONȚIÁN s. n. (Geol.) Etajul inferior al paleocenului.

MONUMÉNT, *monumente,* s. n. **1.** Operă de sculptură sau de arhitectură, menită să amintească un eveniment important sau un personaj ilustru; p. ext. edificiu de proporții mari și cu numeroase elemente arhitectonice sau de ornamentație. *Pe drum începui a-i vorbi de frumoasele monumente ale Florenții.* ALECSANDRI, O. P. 9. [Ștefan cel Mare] *îndată ce cîștiga o izbîndă... nu lipsea a ridica și un monument.* NEGRUZZI, S. I 196. ◇ *Monument funerar* v. funerar. *Monument istoric* v. istoric. *Monument al naturii* = element al naturii valoros din punct de vedere științific sau renumit prin frumusețea lui naturală.

2. Document istoric de valoare; operă literară, științifică, istorică de valoare. *Limba acolo își are temelia... în legi, în instituții, în istorie, în monumentele scrise.* RUSSO, S. 64. ◇ Fig. *Poporul nostru muncitor a creat acel monument superb și genial care se cheamă poezia populară.* GHEREA, ST. CR. II 244.

— Pl. și: (învechit) *monumenturi* (ALECSANDRI, O. P. 287, KOGĂLNICEANU, S. 73).

MONUMENTÁL, -Ă, *monumentali, -e,* adj. Ca un monument, care are proporțiile și măreția unui monument; grandios, măreț. *Un hol cu scara monumentală.* CAMIL PETRESCU, T. II 7. *Grilajul de fier cu vîrfurile poleite avea o poartă monumentală la mijloc.* REBREANU, R. I 18. *Doctorul sta înfundat într-un jilț bătrînesc, în fața biroului monumental.* BART, E. 173. ◇ (Adverbial) *Piața Roșie a fost monumental decorată.* SAHIA, U.R.S.S. 27.

MONUMENTALITÁTE s. f. Faptul de a fi monumental, grandios. *Monumentalitatea unui oraș.*

MOPS, *mopși,* s. m. Rasă de cîini de statură mică, cu corpul puternic, cu capul mare și rotund, cu botul scurt și gros, cu părul scurt și neted; cîine de această rasă.

MOR interj. (Adesea repetat) Onomatopee care redă mormăitul ursului. *Deodată se auzi prin pădure glasul ursului: mor! mor! mor!* ISPIRESCU, L. 329. *Numai iaca și ursul: mor! mor! mor! mor!* CREANGĂ, P. 187.

MORÁL[1] s. n. Stare morală, dispoziție sufletească. *Deznădăjduirea... de care pătimește moralul său.* NEGRUZZI, S. I 41. ✦ Curaj, tărie sufletească. *I-a crescut moralul.* ◇ Expr. **A ridica moralul cuiva** = a-l îmbărbăta, a-l încuraja. **A avea moralul ridicat** = a suporta cu curaj, cu tărie o situație grea, a nu se lăsa copleșit de o nenorocire.

MORÁL[2]**, -Ă,** *morali, -e,* adj. **1.** Care este în conformitate cu principiile sau cu regulile moralei. *Atitudine morală.* ✦ Care conține o învățătură. *Germanii au... o întreagă literatură de povestiri morale și educative.* ANGHEL, PR. 180.

2. Care se referă la intelect, la spirit; intelectual, spiritual, sufletesc. *Analizînd pe artist din punctul de vedere fiziologic, psihologic, moral etc., vom da de mediul înconjurător care a fasonat pe artist.* GHEREA, ST. CR. II 11.

MORÁLĂ, *morale,* s. f. **1.** Formă a conștiinței sociale care cuprinde regulile sau normele de conviețuire și de comportare a oamenilor, atît între ei cît și față de societate și care variază în raport cu orînduirea economică. *Morala este ceea ce servește la distrugerea societății vechi, exploatatoare, și la unirea tuturor celor ce muncesc în jurul proletariatului, care făurește societatea nouă, comunistă.* LENIN, O. A. II 673.

2. (Familiar, mai ales în legătură cu «a face») Dojană, mustrare. *A face morală cuiva.* ▭ *Conține cu morala, mă rog.* NEGRUZZI, S. III 230. ✦ (Învechit) Învățătură cuprinsă într-o scriere. *Prea puțini urmează morala dintr-o carte.* ALEXANDRESCU, M. 255. ✦ Rîndurile, versurile dintr-o fabulă care cuprind o învățătură. *Morala fabulei.*

MORALICÉSC, -EÁSCĂ, *moraliceşti,* adj. (Învechit) Cu conținut moral, cu învățături morale. *I-am făcut o mică bibliotecă de cărți moraliceşti.* NEGRUZZI, S. I 77. *Am cetit eu în cartea noastră cea moralicească de întîmplarea unui om.* DRĂGHICI, R. 103.

MORALICÉȘTE adv. (Rar) **1.** După regulile moralei. *Plagiatul acesta de la începutul culturii românești nu se poate caracteriza, moralicește, ca un furt.* IBRĂILEANU, SP. CR. 91.

2. Sub raport moral sau spiritual, sufletește; moralmente. *Nu puteam decît să cîștig moralicește.* NEGRUZZI, S. I 318.

MORALICÍ, *moralicesc,* vb. IV. Intranz. (Învechit) A face morală.

MORALÍST, *moraliști,* s. m. **1.** Persoană (filozof, scriitor) care se preocupă de probleme morale, de moralitate. *Moralistul face observații asupra sufletului și a conduitei omului, caută cauzele stărilor sufletești tipice etc.* IBRĂILEANU, S. 8.

2. Persoană care face sau căreia îi place să facă morală, să dojenească. *Era... în comedie moralist mușcător.* CARAGIALE, N. S. 105. ◇ (Adjectival) *Lupul moralist* [titlu]. ALEXANDRESCU, M. 331.

MORALITÁTE, *moralități,* s. f. Caracterul a ceea ce este moral; comportare în conformitate cu principiile morale; cinste, bună purtare. *Moralitatea individuală e în legătură de cauzalitate cu organizarea societății.* IONESCU-RION, C. 55.

MORALIZÁ, *moralizez,* vb. I. Tranz. A da cuiva învățături morale. *Nu-l mai zgîndăriți, că iar vă moralizează.* CAMIL PETRESCU, O. II 415. ◇ Absol. *Anton Pann moralizează și filozofează, cu ris glumeț și grai de meșter.* MACEDONSKI, O. IV 116.

MORALIZATÓR, -OÁRE, *moralizatori, -oare,* adj. Care contribuie, care ajută la crearea unei atmosfere morale; educativ. *Analiza însemnătății sociale, educatoare, moralizatoare a lucrării artistice.* GHEREA, ST. CR. I 44.

MORALMÉNTE adv. Din punctul de vedere al moralei, sub raport moral.

MORÁR, *morari,* s. m. **1.** Proprietar sau conducător al unei mori. *Din întunerec, coborînd greoi treptele, ne-a ieșit în cale Sava, morarul cel nou.* C. PETRESCU, S. 29. *Un morar făina abia a scuturat. Și-acum din ochi închide, se supără, cîrtește Că mușchii ce zboară rădică colb prin casă.* NEGRUZZI, S. II 220. *După morar nu m-oi duce Că somnul cînd e mai dulce, El moara că și-o pornește Și pe mine mă trezește.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 75. ✦ Muncitor care lucrează într-o întreprindere în care se macină diferite materii. *Morar la fabrica de cicoare.*

2. Gîndac cu aripile brune sau negre, lucitoare, care trăiește prin mori *(Tenebrio molitor).*

MORATÓRIU, *moratorii,* s. n. (În economia capitalistă) Amînare de plată a datoriilor unui comerciant, acordată înainte sau după declararea lui în stare de faliment; suspendare sau amînare cu caracter general a plății datoriilor publice sau particulare, acordată prin lege. ◇ (Adjectival, în expr.) *Dobînzi moratorii* = dobînzi socotite de la data acordării moratoriului pînă la plata datoriilor. *Daune moratorii* = despăgubiri care se acordă în caz de întîrziere de plată a unei obligații și care încep să se calculeze din momentul trimiterii somației.

MORÁVURI s. n. pl. Totalitatea obiceiurilor și deprinderilor unui popor, ale unei clase, ale unui mediu social etc.; purtări, apucături, deprinderi ale unei persoane. *Stăpînă-sa... după cîte înțelegea cățelul Jap, era*

o femeie cu moravuri culpabile. GALACTION, O. I 304. *Dar ginerele e băiat de la țară cu moravuri de la patruzeci și opt.* REBREANU, R. I 29. ◇ *Moravuri ușoare* v. ușor.

MORĂÍ, pers. 3 *mórăie,* vb. IV. Intranz. (Regional) A mîrîi. *Cinele însă nu mai morăia.* RETEGANUL, P. V 6. *Un motan... prinse a ghionti pe bătrînă, morăind vesel.* CONTEMPORANUL, VII 23.

MORĂREÁSĂ, *morărese,* s. f. Morăriță.

MORĂRÉL, *morărei,* s. m. (Popular) Diminutiv al lui morar. *Mi te cere-un morărel: Mere-i, mîndră, după el?* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 75.

MORĂRÉSC, -EÁSCĂ, *morărești,* adj. Care aparține sau este caracteristic morii sau morarului.

MORĂRÍ, *morăresc,* vb. IV. Intranz. (Rar) A practica meseria de morar.

MORĂRÍE s. f. (Rar) Morărit. *Atunci — urmă dinsa — te vei fi pricepind și la morărie.* SLAVICI, V. P. 12.

MORĂRÍT s. n. **1.** Ocupația, meseria morarului. *Trăiește din morărit.* ✦ Operația de măcinare a cerealelor sau a altor materiale.

2. (Învechit) Impozit pe mori (introdus la noi în secolul al XVIII-lea).

MORĂRÍȚĂ, *morărițe,* s. f. Soția morarului sau stăpîna unei mori. *Iar hoața de morăriță... Ieși afară-n fuga mare.* PĂSCULESCU, L. P. 27.

MORB, *morburi,* s. n. (Livresc) Boală. *Parcă aș fi descoperit deodată în mine morbul cel mai grav.* SADOVEANU, V. F. 141. ◇ *Morbul lui Pott* = tuberculoza coloanei vertebrale.

MORBÍD, -Ă, *morbizi, -de,* adj. Care indică o stare bolnăvicioasă sau rezultă dintr-o astfel de stare; bolnăvicios, nesănătos (din punct de vedere fizic sau moral). *Scriitorul sau criticul de astăzi din Uniune sau din țările de democrație populară nu mai recunoaște istorisirilor criminale, invențiilor morbide, prozei și versului fără scop nobil, dreptul de a se adresa omenirii muncitoare.* SADOVEANU, E. 41.

MORBIDÉȚĂ s. f. v. **morbideță.**

MORBIDÉȚE s. f. (Livresc) Rafinament bolnăvicios, moliciune excesivă. (Atestat în forma *morbideță)* [Diana de Poitiers] *modulată în linii unduloase și pline de morbideță, nu mai are nimic... din energia virginală a anticei Artemide.* ODOBESCU, S. III 57.

— Variantă: **morbidéță** s. f.

MORBIDITÁTE s. f. Faptul de a fi morbid; predispoziție, înclinare spre îmbolnăvire.

MÓRCOV, *morcovi,* s. m. Plantă leguminoasă din familia umbeliferelor, cu rădăcina groasă în formă de con, de culoare galbenă-roșiatică, cu gust dulce, plăcut, întrebuințată în alimentație *(Daucus carota). Merse la stejarul de care fusese legat, îl smulse din pămînt ca pe un morcov.* RETEGANUL, P. V 34.

MORCOVEÁNCĂ, *morcovence,* s. f. Plantă erbacee din familia umbeliferelor, cu frunze plăcut mirositoare, cu flori albe dispuse în formă de umbele și cu fructele ovale *(Pleurospermum austriacum).*

MORCOVÍU, -ÍE, *morcovii,* adj. (Rar) De culoarea morcovului; roșcat, portocaliu.

MORDÁNT, *mordanți,* s. m. **1.** Substanță care fixează vopselele pe fibrele textile, avînd afinitate atît pentru fibre cît și pentru materia colorantă.

2. (Muz.) Ornament format din succesiunea rapidă a notei obișnuite și secunda inferioară sau superioară, alterată sau nu.

MORÉNĂ, *morene,* s. f. Grămadă de pietriș, de nisip, sfărîmături de stînci și argilă, transportată de un ghețar în alunecarea lui sau depusă de un ghețar dispărut.

MORÉSC, -ÉSCĂ, *morești,* adj. (Franțuzism învechit) Care se referă la firea, obiceiurile și stilul maurilor. *O sorioară... crescută sub... boltele morești a Alhambrei.* NEGRUZZI, S. I 263.

MORFÉM, *morfeme,* s. n. (Gram.) Element morfologic (prefix, sufix, desinență etc.) cu ajutorul căruia se formează cuvinte și forme flexionare ale cuvintelor. « *-ez* » *în cuvîntul « lucrez » este un morfem.* ▭ *Persoana a III-a* [a imperfectului] *se deosebește de amîndouă celelalte, prin faptul că nu are nici un morfem, deci lipsa morfemului este și ea un morfem, adică un semn care poate distinge o formă de alta.* GRAM. ROM. I 112. *Fonemul nu poate fi studiat ca o abstracție și nu poate fi studiat izolat, ci numai în complexul cuvintelor și morfemelor.* MACREA, F. 30.

MORFÍNĂ s. f. Substanță alcaloidă extrasă din opiu, întrebuințată drept calmant și narcotic, uneori și ca stupefiant. *Schimbase morfina pe praful alb, fiindcă era mai ușor de găsit.* C. PETRESCU, C. V. 313.

MORFINÍSM s. n. Intoxicație provocată de folosirea excesivă a morfinei.

MORFINOMÁN, -Ă, *morfinomani, -e,* s. m. și f. Persoană care consumă în mod obișnuit morfină și suferă de morfinomanie.

MORFINOMANÍE s. f. Stare bolnăvicioasă a celui care folosește morfina ca stupefiant.

MORFOFIZIOLÓGIC, -Ă, *morfofiziologici, -e,* adj. Care ține de morfofiziologie.

MORFOFIZIOLOGÍE s. f. Disciplină care se ocupă cu studierea raportului dintre structura celulelor, a țesuturilor sau a organelor și funcțiunile lor.

MORFOLÍ, *morfolesc,* vb. IV. Tranz. **1.** A molfăi. *Hagiul tremură și morfolește o bucățică de pîne.* DELAVRANCEA, H. T. 35.

2. A molfăi (**2**). *Se spăimîntă însă singur de revolta lui și urmă repede, morfolindu-și vorbele.* REBREANU, R. I 127. ◇ Fig. *Tăcu și își morfoli singur gîndurile.* REBREANU, R. I 86. (Refl. pas.) *În jurul președintelui se morfoleau procese-verbale sumare și alte lucruri pe care nu le asculta nimeni.* REBREANU, R. II 36.

3. A suci și a răsuci un lucru pe toate părțile; p. ext. a deteriora, a ferfeniți.

MORFOLÍT, -Ă, *morfoliți, -te,* adj. Deteriorat, ferfenițit. *Cu registre pătate, morfolite... secretarii primesc înscrieri noi.* PAS, Z. IV 56.

MORFOLOGÍ, *morfologesc,* vb. IV. Tranz. (Rar) A morfoli (**1**). *Morfologea-n gingii un crîmpei de covrig.* CARAGIALE, O. III 51.

MORFOLÓGIC, -Ă, *morfologici, -e,* adj. **1.** (Biol.) Care se referă la structura organismelor plantelor și animalelor. *Studiul morfologic al plantelor. Evoluția morfologică a corpului.*

2. (Lingv.) Care se referă la studiul părților de vorbire și al flexiunii; care ține de morfologie (**2**). *Analiza morfologică a unei fraze.* ▭ *Mijlocul morfologic cel mai des folosit în limba noastră este modificarea aspectului formal al cuvintelor.* IORDAN, L. R. 258.

MORFOLOGÍE s. f. **1.** Parte a biologiei care studiază forma exterioară și structura internă a organismelor plantelor și animalelor. *Uredinalele... pun o serie de probleme interesante de morfologie, fiziologie și biologie.* SĂVULESCU, M. U. I 11.

2. Parte a gramaticii care se ocupă cu studiul părților vorbirii și al flexiunii lor. *Între ortografie și morfologie există o legătură strînsă.* IORDAN, L. R. 227.

MORGÁNA adj. f. invar. (Numai în expr.) **Fata morgana** v. fata.

MORGANÁTIC, -Ă, *morganatici, -e,* adj. (În țările cu regim monarhic, în expr.) *Căsătorie morganatică* = căsătorie între un bărbat dintr-o familie domnitoare și o femeie din altă categorie socială. *Soție morganatică* = soție într-o astfel de căsătorie.

MÓRGĂ [1] s. f. Clădire special amenajată în care se află cadavrele neidentificate sau cele care necesită autopsii pentru stabilirea legală a cauzelor morții. ✦ Sală specială într-un spital, unde se depun morții, provizoriu, pînă la înmormîntare. *Domnul doctor a telefonat că vă așteaptă la morga spitalului ca să asistați la autopsia unui înecat.* BART, E. 252.

MÓRGĂ [2] s. f. (Franțuzism) Trufie, mîndrie, orgoliu, aroganță. *Era un băiat bun, serviabil și fără morgă.* C. PETRESCU, C. V. 102. *Ar fi de un nespus de mare folos ca învățătorul să-și părăsească morga magistrală și să coboare lîngă elev.* VLAHUȚĂ, O. A. 188. *E... ruinat lipit pămîntului, însă tot fudul, tot țanțoș și plin de «morgă».* CARAGIALE, N. S. 96.

MORÎȘCĂ, *moriști* și *moriște,* s. f. 1. Mașină de vînturat grîne. *Moriști... duduiau împrăștiind nori de pleavă, alegînd grăunțele galbene ca aurul.* ANGHEL, PR. 82.

2. Mașină mică de măcinat pesmet, cafea, piper etc.; rîșniță.

3. Jucărie de copii înfățișînd aripile, roata unei mori etc. ✧ *Morișcă de vînt* = obiect de ornament care se pune de obicei pe acoperișul caselor și care la bătaia vîntului se rotește în direcția acestuia. *Vîntul... șuiera prin moriștele de vînt de pe creasta caselor.* SADOVEANU, O. I 387. *Morișcă hidraulică* = instrument care servește la măsurarea vitezei cursurilor de apă.

MORMÁN, *mormane,* s. n. Îngrămădire, adunătură de obiecte de același fel (aflate în dezordine unele peste altele); grămadă. *Stăteau morman măturile cu care împlinisem dereticarea.* I. BOTEZ, ȘC. 37. *La vederea mormanelor de vechituri, d. Lefter tresare.* CARAGIALE, M. 30. *Cărți închise în lăzi sau grămădite în mormane.* ODOBESCU, S. I 334. ✧ (În metafore) *Vînătorul căzu morman de pe cal.* ISPIRESCU, L. 140.

MORMĂÍ, *mórmăi,* vb. IV. Intranz. 1. (Despre urși) A scoate sunete scurte și joase, caracteristice speciei. *Îl legă la bubă și ursul plecă mormăind.* ISPIRESCU, L. 326.

2. (Despre oameni) A scoate sunete neclare pe un ton coborît, gros; a vorbi nedeslușit sau cu intenția de a manifesta o nemulțumire, a murmura, a bombăni. *Da s-a lăsat afară ger grozav, mormăie fratele tatii.* ȘTANCU, D. 106. *Tudor Șoimaru mormăia nemulțămit, — cînd boierul care suia costișa spre ei îi chiui cu voie bună.* SADOVEANU, O. VII 82. *Se repezi afară în coridor, mormăind în treacăt către căpitan.* REBREANU, R. I 15. ✧ Tranz. *Către amiază, mă întorceam de la gimnaziu mormăind o declinare elină ce ne învățase domnul profesor.* SADOVEANU, N. F. 32. *D-abia a putut deschide gura mormăind ceva neînțeles.* CARAGIALE, P. 144.

— Prez. ind. și: *mormăiesc* (SADOVEANU, O. VII 214). — Variante: **mărnăí** (CREANGĂ, A. 68), **mornăí** (MARIAN, O. I 218) vb. IV.

MORMĂIÁLĂ, *mormăieli,* s. f. Mormăit [1]. *Nu mai avu timp să audă mormăiala de răspuns a invitatului său.* CAMIL PETRESCU, N. 27.

MORMĂÍRE, *mormăiri,* s. f. Acțiunea de a mormăi; mormăit. *Mormăirile ei erau tunete, invectivele trăsnete. Ne venea uneori să ne luăm lumea în cap.* SADOVEANU, N. F. 6.

MORMĂÍT [1], *mormăituri,* s. n. 1. Sunet caracteristic pe care îl scoate ursul. ✧ Loc. adv. **Pe mormăite** = mormăind (pentru a-și arăta nemulțumirea). *De trei luni moș Martin înghițea această umilință, dar pe mormăite.* GHICA, S. 524.

2. Rostirea cuvintelor cu glas scăzut și nedeslușit, de obicei arătînd nemulțumire. V. bombăneală. *Cu mormăitul meu numai cu urșii m-aș putea lua la întrecere.* SADOVEANU, N. F. 17. *Mi se mai părea că și un mormăit plin de rele prevestiri străbate depărtările pînă la mine.* HOGAȘ, M. N. 161.

— Formă gramaticală: (în expr.) *mormăite.*

MORMĂÍT [2], **-Ă,** *mormăiți, -te,* adj. (Despre sunete, cuvinte) Rostit încet, nedeslușit (adesea pentru a ascunde o nemulțumire). *Numele așezării îl poți întrucîtva presupune după reflecțiile mormăite ale căruțașului.* SADOVEANU, O. L. 13. ✧ (Adverbial; atestat în forma *mornăit*) *Răspundea iute, iute și mornăit.* CREANGĂ, A. 90.

— Variantă: **mornăit, -ă** adj.

MORMĂITÚRĂ, *mormăituri,* s. f. Mormăit [1]. *Urmară cîteva mormăituri nedeslușite, apoi un glas ascuțit: Ioane, Ioane.* DUNĂREANU, CH. 28.

MORMINȚÉL, *morminței,* s. n. (Popular) Diminutiv al lui mormînt. *Morminței, groapă săpată, Lasă-mă să-l văd o dată.* BIBICESCU, P. P. 40.

MORMÎNT, *morminte* și *mormînturi,* s. n. Groapă săpată în pămînt pentru înmormîntarea celor decedați; loc unde este înmormîntat cineva. *Mame triste pe mormîntul Copiilor pun trandafiri.* COȘBUC, P. II 264. *Nu voi mormînt bogat, Cîntare și flamuri.* EMINESCU, O. I 221. *Și nimeni nu va plînge pe tristul meu mormînt.* BOLINTINEANU, O. 5. ✧ Expr. **A duce** (pe cineva) **la mormînt** = a cauza moartea cuiva. *Se apropiase de el boala care avea să-l ducă... la mormînt.* STANCU, U.R.S.S. 72. **A băga** (pe cineva) **în mormînt** (sau **a săpa cuiva mormîntul**) = a ucide pe cineva; (prin exagerare) a chinui pe cineva. *Copilul acesta are să ne bage în mormînt.* C. PETRESCU, C. V. 229. *În patimi, tu singur îți sapi mormîntul.* CONACHI, P. 109. **A-și găsi** (undeva) **mormîntul** = a muri într-un anumit loc.

MORMÎNTÁ vb. I v. **înmormînta.**

MORMÎNTÁL, -Ă, *mormîntali, -e,* adj. (Învechit) 1. De mormînt, funerar. *Din țerna mormîntală răsare dulce floare.* ALECSANDRI, P. II 88. ✧ (Azi în expr.) **Tăcere mormîntală** = tăcere adîncă, liniște deplină.

2. De înmormîntare, funebru. *Mitropolitul... începu a zice cu un glas sărbătoresc și mormîntal.* NEGRUZZI, S. I 232.

MORMOLÓC, *mormoloci,* s. m. 1. Pui de broască în prima fază de dezvoltare a animalului, avînd branhii în loc de plămîni și o coadă lungă care-i servește la înotat. *Existența mea în mijlocul pîrăului trecea pentru domnul Arsene tot așa de nebăgată în samă, ca și aceea a unui netrebnic mormoloc.* HOGAȘ, M. N. 233.

2. Fig. (Familiar) Om molatic, încet în mișcări. ✦ Epitet cu nuanță glumeață dat copiilor mici.

MORMOROSÍ, *mormorosesc,* vb. IV. Tranz. (Regional) A mormăi, a bolborosi. *Oare ce mormorosește ursu?* ALECSANDRI, la CADE.

MORNĂÍ vb. IV v. **mormăi.**

MORNĂÍT, -Ă adj. v. **mormăit** [2].

MOROÁICĂ, *moroaice,* s. f. (În superstiții) Strigoaică. *Mă-ntîlnii cu moroiu Și cu moroaica-n cale.* ȘEZ. XII 190.

— Pronunțat: *-roai-.*

MOROCĂNEÁLĂ, *morocăneli,* s. f. Acțiunea de a morocăni; mustrare, cicăleală. *La vale iar să da pe jos, ca să nu se spetească iepele. Chirieșii, vrînd-nevrînd, trebuiau să se deie și ei; căci li era lehamite de morocăneala lui moș Nichifor.* CREANGĂ, P. 107.

MOROCĂNÍ, *morocănesc,* vb. IV. T r a n z. A mustra pe cineva mereu, pe înfundate; a cicăli. *Hojma mă morocănește* [baba mea] *și-mi scoate ochii cu cele tinere.* CREANGĂ, P. 122.

MOROCĂNÓS, -OÁSĂ, *morocănoși, -oase,* adj. Ursuz, posac, posomorît. *Pe poartă intră, dîrz și morocănos, bătrînul Milu.* SADOVEANU, O. VII 160. *Sub înfățișarea întotdeauna placidă și de atîtea ori morocănoasă, eu am avut prilej să aflu ce ascundea.* C. PETRESCU, C. V. 301. *Moșul meu... este... un bătrîn serios, morocănos.* ALECSANDRI, T. 758.

MORÓI, *moroi,* s. m. (În superstiții) Stafie, strigoi. *Era cît pe-aci să-l înțepe cu un ac, să nu se întîmple cumva să-l îngroape de viu, să se facă moroi.* REBREANU, I. 57. *Toate stihiile năpădesc pe mine... strigoii, moroii, tricolicii.* ALECSANDRI, T. 616.

MORÓN s. m. v. **morun.**

MORONÁȘ s. m. v. **morunaș.**

MORONCÍ, *moroncesc,* vb. IV. T r a n z. (Regional) A cicăli; a mustra, a ocărî.

MOROȘÁN, -Ă, *moroșani, -e,* s. m. și f. (Regional) Maramureșean. *Moroșanul s-a dus la coliba lui.* SADOVEANU, V. F. 157.

MÓRSĂ, *morse,* s. f. Mamifer marin carnivor din Atlanticul de nord și din Pacificul de nord, cu trupul lung de 3-4 metri, gros și greoi, cu ochi mici, cu membre foarte scurte în formă de lopeți și cu coadă mică; caninii superiori dezvoltați la ambele sexe ies afară din gură ajungînd la masculi la o lungime de 70-80 cm *(Trichechus rosmarus);* vacă-de-mare.

MÓRSE s. n. Aparat telegrafic care lucrează cu alfabetul Morse (alfabet format din puncte și linii care reprezintă literele, cifrele și semnele de punctuație ale scrierii obișnuite). ✦ Aparatul de recepție al telegrafului.

MORT, MOÁRTĂ, *morți, moarte,* adj. **1.** Care nu mai trăiește; decedat, defunct, răposat. *O palmă îi trase... și căzu mort.* ISPIRESCU, L. 10. *Nu știți că mătușa-i moartă, de cînd lupii albi?* CREANGĂ, P. 23. *Cînd a venit doctorul îl găsi mort.* NEGRUZZI, S. I 62. ◇ E x p r. **A umbla după potcoave de cai morți** v. p o t c o a v ă. **A se face mort în păpușoi** sau (substantivat) **a face pe mortul în păpușoi** = a se face că nu știe nimic, a face pe nevinovatul. *Să vă faceți moarte-n popușoi, să nu spuneți nici laie, nici bălaie.* CREANGĂ, P. 13. **A o lăsa moartă în păpușoi** = a o lăsa încurcată, a o lăsa baltă; a abandona. *S-a trece ea și asta; obraz de scoarță, și las-o moartă-n popușoi.* CREANGĂ, A. 51. **A fi mort fără** (sau **după**) **cineva** sau **ceva** = a nu putea trăi fără cineva sau ceva; a fi doritor sau ahtiat de (sau după) ceva, a ține mult la cineva sau la ceva. *E mort după căimăcămie.* CAMIL PETRESCU, O. II 452. **A fi mai mult mort (decît viu)...** = a fi istovit, prăpădit (de oboseală, de boală, de frică etc.). *Robinson... de frică era mai mult mort.* DRĂGHICI, R. 10. **Nici mort** sau **mort-tăiat** = cu nici un chip, sub nici un motiv. *N-ați vrea să plecați de aici? — Nici mort.* SEBASTIAN, T. 123. *Mi-e drag ca ochii mei din cap Și nu l-aș da nici mort.* COȘBUC, P. I 109. *Dar noi aveam poruncă de la Miloradovici, morți-tăiați să nu părăsim locul.* GHICA, S. 18. **Mort-copt** = cu orice preț, necondiționat, neapărat. *Împăratul... dete poruncă ca, mort-copt, să facă ce-o ști el și să-i aducă mere de aur.* ISPIRESCU, U. 59. *N-am încotro; mort-copt trebuie să te ieu cu mine, dacă zici că știi bine locurile pe aici.* CREANGĂ, P. 203. **A cădea mort** = a muri. ◇ (Prin exagerare, urmat de determinări exprimînd o senzație fizică sau o stare sufletească, arată că acestea sînt simțite foarte intens) *Oamenii aceștia sînt morți de frică.* REBREANU, R. II 20. *Trecui valea mort de sete.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 384. ◇ (Pe lîngă un adjectiv, în comparații eliptice, cu valoare de superlativ) *Eram ostenit mort, abia isprăvisem șira.* PREDA, Î. 20. ◇ E x p r. **Beat-mort** sau **mort (de) beat** v. b e a t. **A umbla** (sau **a se ține**) **mort după cineva** (sau **ceva**) = a umbla mult pentru a obține un lucru rîvnit, a persevera, a se zbate. ◇ (Substantivat) *Ieșeam la pîrlaz cînd trecea cu mortul pe la poartă.* CREANGĂ, A. 14. *Din inimă-i pămîntul la morți să deie viață.* EMINESCU, O. I 94. *Ce aveți în car? — Un mort.* NEGRUZZI, S. I 31. *Morții cu morții și viii cu viii.* ◇ E x p r. **Mortul de la groapă nu se mai întoarce,** se zice cînd un lucru e pierdut definitiv, cînd nu mai e nădejde să-l recapeți. *Ce-a făcut a făcut; mortul de la groapă nu se mai întoarce.* VORNIC, P. 172. **A umbla ca după mort** = a umbla încet. ✦ *Apa morților* v. a p ă. ◇ Compus: **(fluture) cap-de-mort** = specie de fluture mare, care are pe spate o pată brună, asemănătoare cu un craniu; strigă. ✦ (Pe lîngă verbele «a dormi», «a adormi») Fără să-și dea seama de ce se întîmplă; dus. *Dormea mort. Îl zgudui, îl scuturâ.* ISPIRESCU, L. 370. *Am adormit mort și de-abia a doua zi pe la toacă m-am trezit sănătos.* CREANGĂ, A. 16.

2. (Despre părți ale corpului) Paralizat, înțepenit. *O mînă iese afară, degetele înțepenite, moarte, țin cu tărie pușca.* GHEREA, ST. CR. II 88. ◇ *Os mort* = excrescență cartilaginoasă, nedureroasă, pe corp (mai ales la cai), provenită de obicei dintr-o lovitură. (Popular) *Carne moartă* = carne care se formează deasupra rănilor și prin care nu trec ramificații nervoase.

3. (Despre plante) Uscat, veșted. *În frunzele moarte din marginea unei ripi, Vitoria găsi clopoței albi.* SADOVEANU, B. 222.

4. F i g. (Despre lucruri) Fără viață, neînsuflețit. *Construite din materiale moarte, ele* [satele] *trăiesc totuși asemeni unor ființe vii, adevărate organisme biologice.* BOGZA, C. O. 238. ✦ (Despre lucruri aflate de obicei în mișcare) Nemișcat, încremenit. *Aerul era tot acela, mort, nemișcat, fierbinte.* DUMITRIU, V. L. 115. *Pustiul tace, aerul e mort.* EMINESCU, N. 46. ◇ (Mil.) *Unghi mort* = loc de pe distanța de tragere a unei arme de foc pe care nu-l poate atinge proiectilul. (În pictură) *Natură moartă* v. n a t u r ă. ✦ Liniștit, lipsit de zgomot. *Îl treziră bătăi în poartă în puterea nopții, în ceasurile tîrzii și moarte dinspre dimineață.* DUMITRIU, V. L. 67. ✦ (Despre orașe, străzi etc.) Lipsit de viață, de activitate; în care nu se întîmplă nimic deosebit.

5. F i g. (Despre culori, nuanțe etc.) Fără strălucire, mohorît. *În sat, pe ulițele viscolite, patrulau în lung și-n lat dorobanții din Șoimii, spintecînd cu luciul mort al baionetelor suflarea aspră a crivățului.* MIRONESCU, S. A. 23.

6. (În e x p r.) *Limbă moartă* = limbă care a încetat a mai fi mijloc de comunicare. *Amețiți de limbe moarte, de planeți, de colbul școlii, Confundam pe bietul dascăl cu un crai mîncat de molii.* EMINESCU, O. I 140. *Timp mort* (mai ales la pl.) = lipsă de activitate a forțelor de muncă sau a mașinilor în timpul cînd ar trebui să lucreze; întrerupere nepreväzută a muncii. *Punct mort* = poziție a unui mecanism bielă-manivelă care corespunde momentului cînd biela și manivela au axele în prelungire sau suprapuse. *Inventar mort* v. i n v e n t a r. *Linie moartă* = linie de cale ferată care se înfundă, servind numai pentru garare. *Literă moartă* v. l i t e r ă. **(A ajunge la un** (sau **într-un**) **punct mort** = a ajunge într-un impas, în imposibilitate de a găsi o soluție. Despre persoane) **A fi (a se afla, a trece) pe linie moartă** = a nu mai îndeplini sarcini de răspundere, a nu mai juca un rol de seamă.

MORTÁL, -Ă, *mortali, -e,* adj. Care provoacă moartea, care aduce moartea. *E o stîncă neagră şi rea şi plină de o mortală primejdie.* BOGZA, C. O. 374. *Ciuma, ca toate boalele mortale... foarte periculoasă întîia oară, devine puţin violentă la acei care au mai fost loviţi de ea.* GHICA, S. A. 31. ◇ *Salt (mortal)* = figură de gimnastică constînd într-o mişcare de rotire totală a corpului cu capul în jos şi cu picioarele în aer. ✦ Care poate provoca moartea; groaznic, îngrozitor. *În prada unei senzaţii mortale.* CARAGIALE, N. S. 88.

MORTALITÁTE s. f. Numărul sau proporţia de morţi a unei ţări sau a unei regiuni (după categorii, profesiuni, ori după vîrstă) într-un timp determinat (socotit de obicei în raport cu numărul naşterilor sau cu numărul total al populaţiei ori al categoriei respective). *Pre lîngă mortalitate se adăogi şi lipsa hranii.* NEGRUZZI, S. I 291.

MORTÁR s. n. Material de construcţie alcătuit dintr-un amestec de var, ciment, nisip şi apă, întrebuinţat pentru a lega elementele unei zidării sau la tencuit; (regional) maltăr.

MORTĂCIÚNE, *mortăciuni,* s. f. **1.** Stîrv, hoit de animale şi păsări. *Aruncîndu-i şi mortăciunea acestuia şi a calului său sub pod, se puse iarăşi de a se odihni.* ISPIRESCU, L. 222. [Vulturii] *se răped la stîrvuri şi se îmbuibă cu mortăciuni.* ODOBESCU, S. III 16.

2. Fig. Fiinţă foarte slabă care abia se mai ţine pe picioare, care este lipsită de putere şi energie. *O mortăciune de cal.* ▭ *Am să merg eu, ai să mergi dumneata, au să meargă dumnealor, că nu sîntem mortăciuni.* D. ZAMFIRESCU, R. 26.

MORTEZÁ, *mortezez,* vb. I. Tranz. A prelucra un material prin aşchiere cu ajutorul unei morteze.

MORTÉZĂ, *morteze,* s. f. Maşină de prelucrare prin aşchiere a metalelor, la care cuţitul efectuează mişcarea de lucru după direcţia axei lui.

MORTIÉR, *mortierc,* s. n. Piesă de artilerie de calibru relativ mare, cu ţeava scurtă şi cu traiectoria de curbură mare, folosită pentru a trage în spatele unor obstacole. *Mortierele pîndeau linia depărtărilor.* CAMILAR, N. II 101. *Duşmanii plouau înainte cu gloanţe şi trăgeau cu mortierele obuze.* MIRONESCU, S. A. 120.

— Pronunţat: *-ti-er.* — Variantă: (învechit) **mortiéră** (BĂLCESCU, la CADE) s. f.

MORTIÉRĂ s. f. v. **mortier.**

MORTIFICÁ, *mortífic,* vb. I. Tranz. A chinui trupul (mai ales prin nemîncare). *Un regim vegetal înadins comandat pentru a slăbi puterile, a mortifica corpul.* I. IONESCU, M. 203.

MORTIFICÁRE, *mortificări,* s. f. Acţiunea de a mortifica; chinuire, torturare.

MORTIFICÁT, -Ă, *mortificaţi, -te,* adj. (Despre ţesuturi organice) Care nu mai este viu, care şi-a pierdut proprietăţile; cangrenat.

MORTUÁR, -Ă, *mortuari, -e,* adj. Care se referă la un mort sau la o înmormîntare; de mort, de moarte; funerar. *Să-l poarte... în camera unde să-i pregătească toaleta mortuară.* C. PETRESCU, C. V. 291. *O ceaţă ce vine şi se întinde ca un giulgi mortuar.* NEGRUZZI, S. I 270.

— Pronunţat: *-tu-ar.*

MORŢÉŞTE adv. (Învechit) Ca la mort, ca după un mort. *Împărăteasa rămase bocindu-se morţeşte şi... smulgîndu-şi părul de pe cap.* RETEGANUL, la CADE.

MORŢÍŞ adv. (De obicei pe lîngă verbul «a ţine») Cu orice preţ, cu încăpăţînare, cu insistenţă. *Am încercat să schimb gîndul moşneagului, care ţinea morţiş să mă ducă la fiul şi nepoatele intrate în rîndul «boierilor».* C. PETRESCU, S. 183. *O albină, rătăcită, se ţine morţiş de plugar şi el o alungă, înfuriat, cu mîna.* GÎRLEANU, L. 38. *Părintele Isaiia în loc să umble morţiş, ca alţi popi, după cerşitorit... zicea că este de altă părere.* CREANGĂ, A. 138.

MORŢÍU s. m. (În expr.) **A urla a morţiu** = a urla ca o prevestire de moarte. *Cînii cum îl văd La el se răped Şi latră-a pustiu Şi urlă-a morţiu.* ALECSANDRI, P. P. 187.

MORÚN, *moruni,* s. m. Peşte răpitor din familia nisetrului, care trăieşte în Marea Neagră cu migraţiuni în apele care se varsă în ea (şi în care îşi depune icrele); are corpul acoperit cu solzi ascunşi în piele, capul gros şi botul scurt şi ascuţit, atingînd greutatea de 500-600 kg; este apreciat pentru carnea lui şi, mai ales, pentru icrele negre pe care le produce *(Huso huso).*

— Variantă: **morón** (CREANGĂ, A. 65) s. m.

MORUNÁŞ, *morunaşi,* s. m. Peşte din familia crapului, de aproximativ 25-40 cm, cenuşiu-albăstriu, cu botul alungit şi cu carnea gustoasă *(Vimba vimba).*

— Variantă: **moronáş** (CONTEMPORANUL, VII 21) s. m.

MÓRVĂ s. f. sg. Răpciugă.

MORVÓS, -OÁSĂ, *morvoşi, -oase,* adj. Care are morvă, atins de morvă; răpciugos. *Cal morvos.*

MOSAFÍR s. m. v. **musafir.**

MOSAFÍRĂ s. f. v. **musafiră.**

MOSC (1) s. m. şi **(2, 3, 4)** n. **1.** Mamifer rumegător, de mărimea unei căprioare, trăind în munţii înalţi ai Asiei; masculul are sub pîntece o pungă în care se acumulează o substanţă mirositoare *(Moschus moschiferus).* ✦ Blana acestui animal.

2. Substanţă cu miros pătrunzător, secretată de masculul acestui animal.

3. Produs artificial al cărui miros puternic imită pe al substanţei de mai sus. ✦ Cu miros de mosc. *Se zărea... o bucată de săpun mosc în formă sferică.* FILIMON, C. 47.

4. Culoare brună-închisă, asemănătoare cu culoarea pielii animalului descris mai sus. ◇ (În comparaţii) *Tulpan mosc.* FILIMON, C. 210.

MOSCÁL s. m. v. **muscal.**

MOSCÁT, -Ă, *moscaţi, -te,* adj. Frecat cu mosc; cu miros de mosc. ✦ *Bou moscat* = mamifer răspîndit în Groenlanda şi în regiunile arctice ale Americii, asemănător cu boul, mai mic decît acesta, cu coarnele scurte întoarse în jos şi a cărui carne miroase a mosc *(Ovibos moschatus).*

MOSCĂLÉSC, -EÁSCĂ adj. v. **muscălesc.**

MOSCĂLÉŞTE adv. v. **muscăleşte.**

MOSCĂLÍE, *moscălii,* s. f. (Mold., învechit) Militărie, serviciu militar, cătănie. *Al nostru se duse la moscălie cu fagadă* (= făgăduială) *de întoarcere.* RUSSO, S. 101.

MOSCHÉE, *moschei* şi *moschee,* s. f. Templu mahomedan. V. geamie. *Tainice moschei, Pe soarele din apă plimbîndu-şi minaretele.* LESNEA, A. 56. *Marile moschee ale padişahilor.* ODOBESCU, S. II 505.

MOSCHICÉSC, -EÁSCĂ, *moschiceşti,* adj. (Învechit) Rusesc, moscovit. *Armata moschicească.* CONTEMPORANUL, III 773. (În forma *muschicesc*) *Hai Ileană-n Bucureşti Să-ţi fac straie muschiceşti Şi papuci cazaclieşti* (= căzăceşti). ŞEZ. II 223.

— Variantă: **muschicésc, -eáscă** adj.

MOSCOVÍT, -Ă, *moscoviţi, -te,* adj. Care este din Moscova, care aparţine Moscovei; p. ext. rusesc. *Cînd am venit pentru prima oară în contact cu aspectul*

real al străzilor moscovite, am rămas cu totul surprins. SAHIA, U.R.S.S. 20.

MOSLÍM, *moslimi,* s. m. (Învechit) Musulman. *Muri într-o miercuri... zi rea în ochii moslimilor.* BĂLCESCU, O. II 166.

MOSÓR, *mosoare,* s. n. Piesă de lemn sau de metal, care are forma unui cilindru, cu discuri la capete, pe care se înfășoară ață, fire de mătase, sîrmă etc.; p. e x t. acest cilindru împreună cu firele înfășurate pe el. *Cîteva duzini de mosoare în diferite culori, testele cu ace... și ceva șireturi.* SAHIA, N. 92. *Cum e fusul, și mosorul* (= cum e munca, așa și sporul). ✧ F i g. *Anii treceau... Mosorul vremii se desfășura implacabil.* EFTIMIU, N. 126.

MOSORÉL, *mosorele,* s. n. Mosor.

MÓSTRĂ, *mostre,* s. f. **1.** Cantitate mică dintr-o marfă, dintr-un material, sau un obiect dintr-o serie de obiecte de același fel, după care se pot aprecia anumite caracteristici ale acestora; probă, eșantion, model. *O mostră de stofă.* ✧ E x p r. **Tîrg de mostre** = tîrg la care diferitele industrii își expun produsele în cantități mici, pentru a le face cunoscute.

2. F i g. Exemplu, pildă, model. *Am văzut pînă acuma cîteva mostre, pentru a înțelege felul cum critică d. Bogdan.* CHEREA, ST. CR. II 15.

— Variantă: (regional) **mústră** (COȘBUC, P. I 249) s. f.

MOȘ, *moși,* s. m. **I. 1.** Om bătrîn; moșneag, unchiaș. *Totuna e dac-ai murit Flăcău ori moș îngîrbovit; Dar nu-i totuna leu să mori Ori cîne-nlănțuit.* COȘBUC, P. I 257. *Și moșului îi plac toate, dar să le roază nu poate.* PANN, P. V. III 72. *Pe dealul rotat Șede moșul bosumflat* (Bostanul). GOROVEI, C. 26. ✦ Termen cu care cineva mai tînăr se adresează unui bătrîn sau vorbește despre acesta. *Moșule! strigă brutarul... Astîmpără-te!* ARGHEZI, P. T. 118. *Un străjeri, cum vede pe moșneag că stă pe-acolo, îl întreabă: Dar ce vrei, moșule?* CREANGĂ, P. 80. *De mult ești însurat, moșule? l-am întrebat. — De patruzeci de ani.* NEGRUZZI, S. I 58. ✧ (În compuneri cu substantive nume de persoane) *Da-ntreabă pe moș-popa că-l știe.* MACEDONSKI, O. II 53. *Moș Nichifor nu-i o închipuire din povești, ci e un om ca toți oamenii.* CREANGĂ, P. 105. ✧ *Moș Martin* sau (mai rar) *moș Ursilă* = ursul. *Atîta i-a trebuit lui moș Ursilă și apoi las' pe dînsul!* CREANGĂ, P. 53. *Joacă bine, moș Martine.* TEODORESCU, P. P. 191. (În numirile unor sărbători religioase) *Moș Ajun* v. a j u n. *Moș Crăciun* v. c r ă c i u n. ✧ E x p r. **A-i veni cuiva moș Ene pe la gene** = a i se face somn, a începe să moțăie.

2. Personaj mascat care însoțește brezaia; unul dintre irozi.

II. 1. (Regional; și în forma *tata-moșu)* Bunic. *Greu Să nimerești pe vreme nouă Ca-n zilele lui moșu-meu.* DEȘLIU, M. 10. ✦ Termen cu care un nepot se adresează bunicului său. *Avere-ai azi și dumneata Nepoți să-ți zică: moșu.* GOGA, P. 33.

2. (Mold., Maram.) Unchi. *Atuncea eu îți sînt moș drept, frate cu tatăl tău... strigă bătrînul.* SADOVEANU, O. VII 61. *Iată ce-mi scrie frate-mieu și moșul vostru.* CREANGĂ, P. 184.

3. Ascendent îndepărtat; strămoș, străbun. ✧ E x p r. **De cînd cu moș Adam** = de multă vreme, din vremurile de demult. ✦ (La pl.) Șirul ascendenților, generațiile trecute; bătrînii, strămoșii. *Ion al Anei... cică rus din moși.* COȘBUC, P. I 228. ✧ E x p r. **Din** (sau **de la**) **moși, (de la) strămoși** = de demult. *Îi dete un inel ce zicea că îl are de la moși, de la strămoși.* ISPIRESCU, L. 104. *Din moși-strămoși aveam palatul meu împărătesc așezat în scorbura ăstui copaci.* POPESCU, B. I 10. *Din moși-strămoși la noi se spune C-a fost a raiului minune Pe timpii nașterii lumești.* ALECSANDRI, P. III 547. **La moșii ăi verzi** = niciodată, la sfîntu-așteaptă. *Vei mai căpăta și tu cap la moșii ăi verzi ori la paștele cailor.* ISPIRESCU, L. 261. **A spune (a înșira, a îndruga) moși-pe-groși** sau **moși-păroși** = a îndruga la nimicuri, a trăncăni, a palavragi. *Eu nu vă spun moși-pe-groși, ci numai lucruri pe care le-am auzit de la oameni ce trebuiesc crezuți.* MACEDONSKI, O. III 122. *Ori gîndești că-ți spun moși-pe-groși, ca să glumesc cu d-ta?* CARAGIALE, O. III 79. *Tot înșiră la gogoși, spuind despre moși-păroși.* PANN, P. V. I 9.

III. (Date calendaristice în legătură cu datine, superstiții, practici religioase) **1.** Fiecare dintre cele nouă zile din luna martie, care urmează după zilele babelor.

2. (La pl.) Ajunul duminicii în care creștinii sărbătoresc pogorîrea duhului sfînt; în acea sîmbătă se fac slujbe și se dă de pomană pentru sufletele celor morți. *Într-o zi prin luna lui mai, aproape de moși.* CREANGĂ, A. 5. *Laptele îngroșat cu crupe se dă de pomană în talgere ori în ulcele la moși.* ȘEZ. VII 75.

3. Mare bîlci tradițional ținut la București în epoca sărbătorii amintite, în luna mai. *La moși* [titlu]. CARAGIALE, O. II 168. *Ți se pare că auzi la moși strigătul precupeților.* ALECSANDRI, T. 1201. ✧ E x p r. **S-a strîns lumea ca la moși,** se spune cînd se adună lume să vadă un lucru curios.

IV. (Învechit) Bucată de moșie (rămasă de la strămoși); fîșie de pămînt stăpînită de un moșnean. *Cînd... am văzut 20 de moșneni cu sînurile pline de hrisoave... am fost silit să caut pe cel dintîi moș, apoi să cercetez dintr-însul cîte părți s-au făcut.* GOLESCU, Î. 91.

MOȘÁN s. m. v. **moșnean.**

MOȘÁNCĂ s. f. v. **moșneancă.**

MOȘCONDÍ vb. IV v. **moșmoli.**

MOȘCOTÍ vb. IV v. **moșmoli.**

MOȘÍ, *moșesc,* vb. IV. **1.** T r a n z. A da ajutorul necesar unei femei la naștere. ✦ A ajuta un copil să se nască, a tăia buricul copilului la naștere. *A adus Triglea pe baba Chița Trigloaia, care-l moșise cu aproape douăzeci de ani în urmă.* SADOVEANU, M. C. 48.

2. I n t r a n z. și r e f l. (Familiar) A lucra încet de tot, a face cu zăbavă un lucru, a se trudi mult, de obicei fără rezultat satisfăcător, a nu mai isprăvi o treabă începută, a moșmoli, a mocăi. *Ce (te) tot moșești acolo?*

3. T r a n z. (Cu privire la o persoană) A învăța minte; a struni, a bate. *Lasă-l să-l moșesc eu.* PANN, P. V. III 25.

MOȘÍC, *moșici,* s. m. (Familiar) Diminutiv al lui m o ș. *Mulțumim dumitale, moșicule, îi răspunde fata.* ISPIRESCU, L. 335. ✦ (În jocul păpușilor) Păpușă reprezentînd un bătrîn. *Moșicule și păiățică, Vă roagă și moș Ionică Să-i faceți o trebșoară mică.* TEODORESCU, P. P. 131.

MOȘÍCĂ, *moșici,* s. f. **1.** Diminutiv al lui m o a ș ă. (Cu pronunțare regională) *Aceasta este moașa... Copilul îi mai zice și moșîcă.* ȘEZ. IX 158.

2. Băbuță. *Bine-ai venit, moșică!* SBIERA, P. 118. *Bună ziua, voinicele! — Mulțămesc moșichii mele.* ȘEZ. XIX 87.

MOȘÍE, *moșii,* s. f. **1.** Proprietate mare de pămînt cultivabil, mare gospodărie individuală, proprietate funciară a unui moșier. *Moșia d-tale?... Departe-i?... În care județ?* ALECSANDRI, T. I 287. *Se afla la moșia lui la Bărboși, în ținutul Neamțului.* BĂLCESCU, O. I 188. *De moștenim moșii părintești... peste puțini ani le și vindem făr' de a ști în care parte de loc au fost.* GOLESCU, Î. 125. ✦ (Familiar) Lucru de care poți dispune, domeniu de unde cineva poate fura nestingherit.

2. (Arhaizant) Țară strămoșească, patrie. *Iubirea de moșie e un zid Care nu se-nfiorează de-a ta spaimă, Baiazid!* EMINESCU, O. I 147. *Hai, copii, cu voinicie Să scăpăm biata moșie De păgîni și de robie!* ALECSANDRI, P. I 5.

3. (Învechit) Moștenire. (Fig.) *Tata, cînd s-a dus Spre negrul apus, Moșie mi-a dat Sufletu-i curat.* BELDICEANU, P. 113. *Toată a lui nerozie E de la părinți moșie.* PANN, P. V. I 93.

MOȘIÉR, *moșieri,* s. m. Proprietar de moșie, exploatator al țărănimii muncitoare. *Oameni politici, speculanți, arendași, moșieri treceau necontenit.* SADOVEANU, E. 174.

— Pronunțat: *-și-er.*

MOȘIEREÁSĂ, *moșierese,* s. f. Boieroaică, proprietară a uneia sau a mai multor moșii, exploatatoare a țărănimii muncitoare; soție de moșier. *Multă vreme moșiereasa, care venea vara la moșie, n-a știut că baba Rada e mătușa bărbatului ei.* PAS, Z. I 191.

— Pronunțat: *-și-e-.*

MOȘIERÉSC, -EÁSCĂ, *moșierești,* adj. De moșier, al moșierimii, privitor la moșier. *Țărănimea muncitoare din Republica Populară Romînă a scăpat pentru totdeauna de jaful moșieresc.* LUPTA DE CLASĂ, 1951, nr. 11-12, 7. ◇ Compus: **burghezo-moșierese** v. burghez.

MOȘIERÍME s. f. sg. Clasa moșierilor, a proprietarilor funciari exploatatori ai țărănimii muncitoare.

MOȘIERÍȚĂ, *moșierițe,* s. f. Moșiereasă.

MOȘINÁȘ, *moșinași,* s. m. (Învechit și regional) Mic proprietar rural; răzeș. *Eu îți dau fata mea, și... te fă moșinaș în locul mieu.* SBIERA, P. 151.

MOȘINÓI s. n. v. **mușuroi**[1].

MOȘIOÁRĂ, *moșioare,* s. f. **1.** Diminutiv al lui moșie. *Are să-ncapă biata moșioara noastră pe mîna posesorului.* ALECSANDRI, T. 1579. *Venisem ca să mai răsuflu cîteva zile la moșioara mea.* NEGRUZZI, S. I 220. *Ca un iconom politic, prin mici slujbe, mici lefșoare Am îmbogățit eu statul, cumpărîndu-mi moșioare.* ALEXANDRESCU, M. 170.

2. Fig. Domeniu de unde cineva poate fura nestingherit. *Bateria e moșioara lui, a vorbit serios Florea Costea. Ciupește de la porția de pîine la dramul de carne, de la ovăzul cailor la zahărul soldatului.* SADOVEANU, M. C. 58.

— Pronunțat: *-și-oa-.*

MOȘIRÓI s. n. v. **mușuroi**[1].

MOȘÍT s. n. Acțiunea de a moși. *Știe bine treaba moșitului.* CREANGĂ, P. 76.

MOȘMÎNDÍ vb. IV v. **moșmoli.**

MOȘMOÁNĂ, *moșmoane,* s. f. Fructul moșmonului, moale, suculent și bun de mîncat, avînd un gust dulce-acrișor.

— Variantă: **moșmúlă** (GOLESCU, Î. 110) s. f.

MOȘMOÁNE s. f. pl. (În superstiții) Vrăji, farmece; invocații și mijloace materiale (băuturi, cîrpe etc.) întrebuințate în astfel de practici.

MOȘMOLEÁLĂ, *moșmoleli,* s. f. Faptul de a moșmoli; încetineală în mișcări, în acțiuni; mocăială, mocoșeală.

MOȘMOLÍ, *moșmolesc,* vb. IV. Intranz. **1.** A face mișcări încete și neprecise. *Obicinuită a primi vizite în timpul acesta, ea nu era cîtuși de puțin mirată cînd auzi că cineva moșmolește la ușa ei.* SLAVICI, N. II 270.

2. A lucra încet și fără spor, cu prea multă migală sau neîndemînatic; a se mocăi, a mocoși. *Ce dracu moșmolești acolo, femeie?* C. PETRESCU, Î. II 205. *Pe cînd el moșmolea la nojița opincii din stînga, iată și căpitanul de jurnă.* SLAVICI, N. II 233.

— Variante: (regional) **moșcondí** (VLAHUȚĂ, O. A. II 253), **moșcoti** (SLAVICI, O. I 66), **moșmîndí, moșmoní** vb. IV.

MOȘMÓN, *moșmoni,* s. m. Arbust din familia rozaceelor, cu flori mari, albe și cu fructe comestibile în formă de măr; crește prin păduri și tufișuri *(Mespilus germanica). Vă spun că aceasta este o frunză de moșmon.* CAMIL PETRESCU, O. II 417.

MOȘMONÍ vb. IV v. **moșmoli.**

MOȘMÚLĂ s. f. v. **moșmoană.**

MOȘNEÁG, *moșnegi,* s. m. **I. 1.** Bărbat bătrîn; moș (I 1). *Moșneagul mormăi cîteva vorbe fără înțeles, apoi își întoarse fața chinuită de durerile trecutului spre pădurea din față.* SADOVEANU, O. III 101. *Și, purtat de biruință, să mă-mpiedic de-un moșneag? — De-un moșneag, da, împărate, căci moșneagul ce privești Nu e om de rînd, el este domnul Țării Romînești.* EMINESCU, O. I 147. *Portretul lui Matei Basarab bine stampat pe o foaie in-folio. Fizionomia principelui e bătrînă, foarte expresivă și seamănă mult cu moșnegii noștri.* BĂLCESCU, O. I 222.

2. Bărbat mascat care însoțește brezaia; moș (I 2).

II. (Regional) **1.** Știulete de porumb de pe care nu se desprinde ușor mătasea.

2. Una dintre grinzile care susțin moara de vînt.

MOȘNEÁN, *moșneni,* s. m. **1.** (Munt.; în opoziție cu clăcaș) Țăran liber care-și cultivă propriul său pămînt; răzeș. *Eu am auzit, bădiță, c-adecă și la munteni Ar fi rezași ca ș-ai noștri, numiți acolo moșneni.* HASDEU, R. V. 46. *Moșnenii ce mai rămăsese, împreună cu opinca, răbdau păsul țării și nici măcar aduseră jeluiri doamnei.* ODOBESCU, S. A. 157.

2. (Regional) Stăpîn al unei moșii (1). *Sosește aice și moșneanul moșiei.* SBIERA, P. 174.

3. (Învechit) Moștenitor, moștean (1). *Aidi, romîne! aidi, voinice! Lasă rîpe, văi, colnice! Aidi! moșnean de vitejie.* VĂCĂRESCU, P. 73.

— Variantă: (regional) **moșán** s. m.

MOȘNEÁNCĂ, *moșnence,* s. f. (În trecut) Proprietară de pămînt, stăpîna unei moșii; (învechit) moștenitoare.

— Variantă: **moșáncă** s. f.

MOȘNEGĂRÍE, *moșnegării,* s. f. (Rar) **1.** (Cu sens colectiv) Adunătură de moșnegi. *Dar ce horă mămulică! S-a răscolit moșnegăria toată de pe lăiți.* MIRONESCU, S. A. 55.

2. (Depreciativ) Moșneag. *Un fel de moșnegărie cam ca tine... Cine-o fi și cum îl cheamă, nu știu.* C. PETRESCU, O. P. II 82.

MOȘNEGÉL, *moșnegei,* s. m. Moșneguț. *Vitoria fugea cu ochii ei iuți de la moșnegel... la nasul omului fudul.* SADOVEANU, B. 83.

MOȘNEGÉSC, -EÁSCĂ, *moșnegești,* adj. De moșneag. *Li se pune* [pe cap] *o cușmă moșnegească.* MARIAN, Î. 62.

MOȘNEGÉȘTE adv. Ca moșnegii; bătrînește, încet. *Ajuns pe culme,* [drumul] *odihnea îndelung, prăvălindu-se moșnegește peste capetele răzoarelor.* DAN, U. 196.

MOȘNEGÚȚ, *moșneguți,* s. m. Diminutiv al lui moș-neag (I 1). *Niște moșneguți neputincioși... se trudesc amar să meargă înainte.* AGÎRBICEANU, S. P. 37. *Moșneguțului i-au părut foarte bine că-i așa de aproape de ținta sa.* SBIERA, P. 78. *Da parcă zăresc ceva colo, sub tufă. Un moșneguț!* ALECSANDRI, T. I 430. ◇ Fig. *Moșneguțu supărat, Șade-n margine de sat Și-n toate diminețile Își sloboade săgețile* (Stupul). SADOVEANU, P. C. 15. *Moșneguțul mititel Face gardul frumușel* (Acul). GOROVEI, C. 2.

MOŞNENÉSC, -EÁSCĂ, *moşneneşti,* adj. (Rar) De moşneni, care aparţine moşnenilor; răzeşesc. *Puica era, de asemeni, neam moşnenesc din Padina buzoienilor.* G. M. ZAMFIRESCU, SF. M. N. I 38.

MOŞOÁICĂ, *moşoaice,* s. f. (Regional) Oală de lut de mărime mijlocie în care se prepăteşte mîncare. *Încep să vină fete şi băieţi mici... cu cîte o oală sau moşoaică.* PAMFILE, VĂZD. 132.

— Pronunţat: *-şoai-.*

MOŞORÓI s. n. v. **muşuroi**[1].

MOŞTEÁN, *moşteni,* s. m. (Arhaizant) **1.** Moştenitor, urmaş, succesor, moşnean **(3).** *N-avea pe cine altul care să-i fie moştean.* SBIERA, P. 258. *Măria-sa Aron-vodă... Moşteanul ţărei Moldovei, domnul şi stăpînul meu.* HASDEU, R. V. 139. *Îi rugă să le fie milă de fiul seu Bogdan, pre care îl lasă moştean scaunului.* NEGRUZZI, S. I 159.

2. Proprietar, stăpînitor, stăpîn. *Romînul, vechi moştean al acestui pămînt, e îndurător şi ospătos şi darnic.* ODOBESCU, S. III 550. *Simţimentul drepturilor de moşteni ai ţării.* BĂLCESCU, O. II 209. ✦ Moşnean **(1).**

MOŞTENÉSC, -EÁSCĂ, *moşteneşti,* adj. (Învechit) De moştean **(2)**; răzeşesc. *Mihai-vodă Viteazul hotărîse să înfiinţeze oraş din satul moştenesc al Ploieştilor.* La TDRG.

MOŞTENÍ, *moştenesc,* vb. IV. Tranz. **1.** A primi ceva ca moştenire, a dobîndi prin testament. *A moştenit o casă.* ▭ [Boierii] *nu erau o clasă nobiliară ca în Europa, ei n-aveau... dreptul d-a fi singuri proprietari de pămînt, d-a moşteni titluri şi slujbe.* BĂLCESCU, O. II 14. ✧ Fig. (Cu privire la tradiţii, limbă, obiceiuri, însuşiri) *Curaj dar, scumpii mei amici; aveţi o frumoasă campanie de făcut, aveţi de apărat tezaurul cel mai scump ce aţi moştenit de la strămoşi, limba.* ALECSANDRI, S. 50. ✦ A înlocui pe cineva în calitate de stăpîn, a deveni moştenitorul cuiva. *A moştenit pe fratele său.*

2. Fig. (Cu privire la o noţiune temporală) A urma. *Un an vine, trece, şi-alt an îl moşteneşte.* ALEXANDRESCU, M. 4.

MOŞTENÍRE, *moşteniri,* s. f. **1.** Avere, bunuri materiale rămase de la o persoană decedată şi intrate în posesia altcuiva. *Moştenire să rămîie după el, nu era de unde.* ANGHEL, PR. 63. *Uite, avem de moştenire de la tata o pereche de opinci.* ISPIRESCU, L. 215. ✧ Expr. **A lăsa moştenire** = a transmite cuiva un bun după moarte. *Buzduganul ista îl avem lăsat moştenire de la strămoşul nostru.* CREANGĂ, P. 57. *Ştefan după moarte lăsă moştenire Arcul său şi cupa l-astă mînăstire.* BOLINTINEANU, O. 54.

2. Fig. Bunuri morale, intelectuale, artistice, idei, fenomene de cultură etc. primite de la înaintaşi. *N-a iertat soarta să-ncununi a ta dorinţă Şi-al tău nume moştenire libertăţii să îl laşi.* ALEXANDRESCU, P. 133.

MOŞTENÍT, -Ă, *moşteniţi, -te,* adj. Lăsat prin moştenire; rămas de la înaintaşi. *Un suflet care l-ar înţelege, copilăros, întunecat încă de mici vanităţi moştenite, dar cald, pasionat de lumină.* VLAHUŢĂ, O. A. III 74.

MOŞTENITÓR, -OÁRE, *moştenitori, -oare,* s. m. şi f. **1.** Persoană care moşteneşte bunuri materiale; urmaş. *Tînărul Creţescu a rămas singurul moştenitor al celor o sută cincizeci de hectare, mihnit că tatăl nu i-a putut lăsa moştenire şi şefia partidului.* BUJOR, S. 158. ✧ (În monarhiile ereditare, adesea în expr.) *Prinţ moştenitor* (sau *moştenitorul tronului, al regelui, al împăratului)* = prinţul care urmează să se urce pe tron după moartea unui suveran. *Îl primesc cu toată cinstea cuvenită unui fiu de crai şi moştenitor al împăratului.* CREANGĂ, P. 208.

2. (Glumeţ) Fiu, copil.

MOŞÚC, *moşuci,* s. m. (Regional) Moşuleţ. *S-au dat peste cap şi s-au făcut un moşuc mititel.* SBIERA, P. 78.

MOŞULÉŢ, *moşuleţi,* s. m. Diminutiv al lui moş **(I 1).**

MOŞULÍCĂ, *moşulici,* s. m. (Rar) Diminutiv (cu nuanţă depreciativă) al lui moş **(I 1).** *Au rămas paf moşulicii!* C. PETRESCU, O. P. II 138.

MOŞURÓI[1] s. n. v. **muşuroi**[1].

MOŞUROÍ[2] vb. IV v. **muşuroi**[2].

MOTÁN, *motani,* s. m. **1.** Cotoi, pisoi. *Nu te uita ca un motan blînd, că te cunosc eu cîte parale faci.* SADOVEANU, N. F. 8. *În cotlon torcea motanul.* EMINESCU, O. I 84. *Găsii o băbuţă zbîrcită încungiurată de căţei şi de motani.* NEGRUZZI, S. I 68.

2. Fig. Om ipocrit, ascuns, despre care e greu să ştii ce gîndeşte, care tace şi face.

MOTĂNÁŞ, *motănaşi,* s. m. Diminutiv al lui motan. *Motănaşul ţupăi delicat pe horn, pe prichici şi jos.* SADOVEANU, B. 32.

MOTĂNÉL, *motănei,* s. m. Motănaş.

MOTĂNÍME s. f. sg. (Rar, cu sens colectiv) Adunătură de motani; neamul motanilor. *Aş striga: o motănime! motănime! Vai!... De-al tău suflet, motănime, nepostind postul cel mare.* EMINESCU, N. 44.

MÓTCĂ, *motci,* s. f. Jurubiţă sau scul de tort.

MOTÉT s. n. Temă muzicală, dezvoltată după regulile contrapunctului, pe baza unui text religios, şi care se cîntă pe mai multe voci.

MOTILITÁTE s. f. Facultatea de a se mişca. *Muşchii... îşi păstrează... motilitatea.* PARHON, O. A. I 160.

MOTÍV, *motive,* s. n. **I.** Cauza, raţiunea, pricina unei acţiuni; îndemn, imbold care face să se întîmple ceva, care împinge la o acţiune; faptul pentru care se face ceva. *El nu-i mărturisea tocmai motivul hotărîtor.* REBREANU, R. I 233. ✧ Loc. conj. **Pentru motivul că...** = deoarece. **Pe motiv că...** = aducînd argumentul că... ✧ Expr. **A da cuiva motiv să...** = a provoca pe cineva să..., a da cuiva pretext să... **Fără motiv** = nejustificat. ✦ Pretext.

II. 1. Mic fragment muzical care se repetă sub diferite aspecte, într-o compoziţie; temă. *Prinse a fluiera, prinblîndu-se de colo pînă colo. — Anicuţo, cum e motivul din sonata noastră?* D. ZAMFIRESCU, R. 109. *Aud uvertura de vînătoare a lui Méhul în care aceeaşi fanfară domneşte ca motiv de căpetenie.* ODOBESCU, S. III 97.

2. Element pictural sau sculptural, folosit într-o compoziţie decorativă sau arhitecturală. *Un motiv, în toată pictura, îmi atrage cu deosebire atenţia.* CARAGIALE, O. II 99. *Am studiat... toate motivele ornamentale care împodobesc şi caracterizează bucăţile aflate şi păstrate la noi.* ODOBESCU, S. III 633.

3. (În literatură) Temă. *Topind în el motivele populare, Eminescu le-a reluat cu sufletul din veac al poetului anonim şi cu arta poetului modern.* SADOVEANU, E. 78.

MOTIVÁ, *motivez,* vb. I. Tranz. A justifica, a arăta, a explica motivele, cauzele unui fapt. ✦ A îndreptăţi, a susţine, a întemeia. *Acţiunile eroilor nu sînt peste tot motivate cu destulă putere.* GHEREA, ST. CR. II 262.

MOTIVÁRE, *motivări,* s. f. Acţiunea de a motiva şi rezultatul ei; justificare, îndreptăţire.

MOTÎNTÓC, *motîntoci,* s. m. (Regional) Prost, tont, nătîng. *Poate nu vedeţi voi, motîntocilor.* ŢICHINDEAL, F. 200.

MOTO[1]- Element de compunere care dă cuvintelor compuse cu el înţelesul de «pus în mişcare cu ajutorul unui motor», «echipat cu un motor», «motorizat» şi serveşte la formarea unor substantive ca: motonavă, motomitralieră.

MÓTO [2], (rar) *motouri*, s. n. Citat care se pune înaintea unei scrieri, a unui capitol etc. spre a reda ideea principală sau tendința autorului.
— Scris și: *motto*.

MOTOÁȘCĂ, *motoaște*, s. f. (Regional) Boccea mică ținînd loc de pungă. *Țăranul scotea motoașca, îi dezlega băierile, vărsa pe masă numai gologani.* I. BOTEZ, ȘC. 88.

MOTÓC, *motoci*, s. m. (Regional) Cotoi. *Șoarecii... n-au legat clopoței la grumazul motocului.* ȚICHINDEAL, la CADE.

MOTOCÉL, *motocei*, s. m. Ghemuleț, canaf, ciucure. *Stîlpul hornului unde lega mama o șfoară cu motocei la capăt, de crăpau mițele jucîndu-se cu ei.* CREANGĂ, A. 33.

MOTOCICLÉTĂ, *motociclete*, s. f. Vehicul cu două roți montate pe un cadru și pus în mișcare de un motor fixat pe același cadru. *Tovarășul... a venit cu motocicleta ălora din Budești.* DUMITRIU, N. 263. *Pe lîngă dînșii, țișni zgomotos, lăsîndu-i în urmă, o motocicletă.* C. PETRESCU, Î. II 222.

MOTOCICLÍSM s. n. Sport practicat cu motocicleta.

MOTOCICLÍST, -Ă, *motocicliști, -ste*, s. m. și f. Persoană care conduce o motocicletă, care practică sportul cu motocicleta.

MOTOCOMPRESÓR, *motocompresoare*, s. n. Agregat constituit dintr-un compresor și un motor montat pe un cadru cu una sau două osii și folosit pe șantiere și în ateliere pentru acționat mașini pneumatice. *Un camion sălta în iureș... Purtînd un motocompresor.* DEȘLIU, M. 8.

MOTOCULTÚRĂ, *motoculturi*, s. f. Agricultură mecanizată. *Agricultura sovietică se caracterizează... prin motocultură și electrificare.* SAHIA, U.R.S.S. 102.

MOTOFLÉTE, *motofleți*, s. m. (Familiar) Om neîndemînatic, încet la treabă. *Voi, motofleți, nu-ți fi în stare să luați năframa cu banii.* RETEGANUL, la CADE.

MOTOLÓG, -OÁGĂ, *motologi, -oage*, s. m. și f. (Regional) Persoană greoaie la cap, toantă, proastă, nevolnică. *Ci, zi o dată, motologule.* DELAVRANCEA, H. TUD. 37.

MOTOMECANIZÁRE, *motomecanizări*, s. f. Mecanizare făcută cu ajutorul motoarelor.

MOTOMECANIZÁT, -Ă, *motomecanizați, -te*, adj. Înzestrat cu mijloace de tracțiune auto. *Unități motomecanizate.*

MOTOMITRALIÉRĂ, *motomitraliere*, s. f. Mitralieră instalată pe o motocicletă. *Soldații... încălecați pe motomitraliere așteptau încruntați.* CAMIL PETRESCU, P. V. 15.

MOTONÁVĂ, *motonave*, s. f. Navă cu motor, de obicei cu ardere internă. *Motonava «Transilvania» a sosit în portul Constanța.*

MOTOPLÚG, *motopluguri*, s. n. Plug greu care formează un ansamblu cu un tractor sau este pus în mișcare de un motor la care este atașat.

MOTOPÓMPĂ, *motopompe*, s. f. Pompă pusă în mișcare de un motor, folosită în grădinărit, la stingerea incendiilor etc.

MOTÓR [1], *motoare*, s. n. 1. Mașină care transformă o formă de energie în energie mecanică pentru a pune în mișcare altă mașină, un vehicul etc. *Motoarele bîzîiau peste ogoare ca niște uriași bondari de oțel.* MIHALE, O. 390. *În subsol duduia motorul care punea în mișcare, prin curele de transmisie, secția de mașini de la parter.* PAS, Z. I 290. *Își clădise și o moară cu motor de benzină.* C. PETRESCU, Î. II 141. ◇ *Motor cu explozie* v. explozie. *Motor cu ardere internă* = motor care prin dezvoltare și consum de căldură în interiorul său transformă energia chimică a unui combustibil în energia mecanică a unor corpuri solide în mișcare. *Motor cu ardere externă* = motor în care energia potențială a unui fluid se transformă în energie mecanică, fluidul fiind încălzit în exterior. *Motor electric* = motor în care energia electrică se transformă în energie mecanică.
2. Fig. Ceea ce dă impuls unei acțiuni, unei mișcări; imbold, stimulent. *Andrei a fost motorul activității lor, sufletul luptei din întreaga companie.* MIHALE, O. 481.

MOTÓR [2], **-OÁRE**, *motori, -oare*, adj. Care pune ceva în mișcare. *Nerv motor. Mușchi motor.*
— Variantă: **motóriu, -ie** (PARHON, O. A. I 29) adj.

MOTORÉTĂ, *motorete*, s. f. Motocicletă pusă în mișcare de un motor cu putere mică, de obicei prevăzută și cu pedale.

MOTORÍNĂ s. f. Lichid vîscos obținut prin distilarea petrolului, a gudroanelor cărbunilor de pămînt sau a unor produse sintetice, folosit drept combustibil la anumite motoare. *Tractoarele... se depărtau încet în norul lor de praf, cu miros cald de motorină arsă.* DUMITRIU, V. L. 111. *Cîteva umbre se mișcau pe lîngă depozitul de motorină.* MIHALE, O. 14.

MOTORÍST, -Ă, *motoriști, -ste*, s. m. și f. (Rar) Mașinist. *Eu sînt motoristă, femeie care lucrez în industria grea.* SAHIA, U.R.S.S. 115. ✦ Lucrător specializat în repararea sau întreținerea motoarelor.

MOTÓRIU, -IE adj. v. **motor** [2].

MOTORIZÁ, *motorizez*, vb. I. Tranz. A înzestra cu tracțiune mecanică, a înlocui tracțiunea animală prin tracțiune mecanică. ✦ A echipa un vehicul cu un motor.

MOTORIZÁT, -Ă, *motorizați, -te*, adj. Care utilizează tracțiune mecanică. *Aviație, tancuri, artilerie motorizată.* SADOVEANU, M. C. 92. ✦ (Substantivat, pl.) Trupă de ostași care folosesc mijloace mecanizate de luptă, în special tancuri. *În noapte, departe, s-auzea cutremurul motorizatelor germane.* CAMILAR, N. I 12.

MOTOTÓL [1] s. n. (Adesea în construcție cu verbele «a cădea», «a ședea») Obiect făcut cocoloș; corp chircit; ghemotoc. *Căzu mototol la pămînt, ca un morman de omăt prăbușit de căldura soarelui.* BUJOR, S. 51. *L-a aruncat... cît colo mototol.* CARAGIALE, O. III 58. ◇ Fig. *Marinică umbla pe drumeaguri, omuleț pribeag și rebegit, mototol negru risipit departe pe întinsul șesurilor.* DUMITRIU, B. F. 14. *Apucînd bine în brațe mototolul adormit, se sculă puternic în picioare și porni.* CARAGIALE, O. I 304. ◇ Expr. **A face mototol** = a mototoli. *Furtunile sînt niște copile nebunatice... Într-o clipă fac pe om mototol, îl dărîmă la pămînt.* SADOVEANU, M. C. 96. *Omul face un sac mototol și-l pune sub cap.* GÎRLEANU, L. 39.

MOTOTÓL [2], **-OÁLĂ**, *mototoli, -oale*, adj. (Rar la f.; despre oameni) Lipsit de vigoare, bleg, tont. *Se învîrtea prin casă, băcănită pe obraji și mototoală.* STANCU, D. 440. *Fără voință, bleg, mototol, ai să fii toată viața.* PAS, Z. I 293. *Mătușa Ruxanda se dădu doi pași înapoi, să-și vadă feciorul mai bine și să-l măsoare mai cu jale, cîtu-i de mototol și nevolnic.* C. PETRESCU, R. DR. 20.

MOTOTOLÍ, *mototolesc*, vb. IV. Tranz. A face mototol, a face cocoloș. *Mototoli tustrele rămășele și le zvîrli alături de coș.* C. PETRESCU, A. 354. *Mototolind în mîini hîrtia a aruncat-o.* CARAGIALE, O. III 90. *Procopseala nu e cîrpă să o mototolești și să o bagi în sîn.* PANN, P. V. II 4. ✦ (Cu privire la haine, rufe) A boți, a șifona. (Refl.) *Se puse binișor în pat, ca să nu se mototolească albiturile.* ISPIRESCU, L. 251.

MOTOTOLÍT, -Ă, *mototoliţi, -te,* adj. Făcut mototol, cocoloşit, boţit. *Era un om scurt, spătos, cu o pălărie mototolită pe cap.* DUMITRIU, N. 221. *El îi desfăcu cu o dulce silă scrisoarea cea mototolită din mîni.* EMINESCU, N. 76. ◇ Fig. *Era subţirel, mărunt, cu faţa mototolită, bătută de vînturi şi ploi şi mistuită pe dinăuntru de foame.* DUMITRIU, B. F. 5.

MOTRÍCE adj. invar. Care pune în mişcare, care mişcă. *Este de asemenea posibil ca aceşti muşchi cu inervare multiplă să-şi primească inervarea motrice dintr-o sursă şi inervarea senzitivă din alta.* PARHON, O. A. I 55. *În actul percepţiei spiritul omului lucrează ca şi în actul exprimării, numai că descărcarea apucă altă cale, o cale mintală, în locul uneia motrice.* GHEREA, ST. CR. III 231. ◇ (Tehn.) *Forţă motrice* = forţă care produce o mişcare. *Forţa motrice a vîntului pune în mişcare morile de vînt.*

— Accentuat şi: *mótrice.*

MOTROŞÍ, *motroşesc,* vb. IV. Intranz. (Transilv.) A face ceva pe încetul, a lucra fără spor. V. mocoşi. *Zmeul motroşea cu mînile în despicătura stejarului.* BOTA, P. 47.

MÓTTO s. n. v. **moto**[2].

MOŢ[1], *moţuri* şi (2) *moaţe,* s. n. **1.** Şuviţă de păr la femei şi copii, ondulată şi lăsată pe frunte, sau, la copii, prinsă în creştetul capului cu o panglică, cu o fundă; p. ext. panglică sau fundă cu care se leagă această şuviţă. *Poartă moţ albastru.* ▭ *Să-ţi fac o coadă ş-un moţ.* ŞEZ. I 237. ◇ Expr. **A lua de moţ** (pe cineva) = a apuca, a trage de păr (pe cineva). (Ironic) **(A fi) cu moţ (în frunte)** sau **mai cu moţ** = a fi cu vază, însemnat, iscusit, breaz, grozav. *Să-l vezi pe Martin: el cu moţu-n frunte.* DAVIDOGLU, M. 83. *Cum te-ai brodit tu mai cu moţ, Mai firoscos decît noi toţi?* TEODORESCU, P. P. 111. **A spune lucrurile cu moţ** = a exagera, a înflori o expunere. ◇ (Familiar, cu valoare de interjecţie, la adresa unei persoane care se amestecă nechemată în vorbă) *Eh! moţ! sărişi şi tu. Moţ şi el!* ◇ (Rar, la animale) *De pe vîrful prelins al moţului său din frunte, cele de pe urmă picături de apă ale potopului ceresc se strecurau domol şi rar.* HOGAŞ, M. N. 179.

2. (La pl.) Bucată de şiret, hîrtie sau metal pe care se înfăşoară o şuviţă de păr pentru a o ondula. V. bigudiu.

3. Smoc de pene de pe capul unei păsări. *Pupăza are moţ. Moţul ciocîrlanului.*

4. Pielea roşie care atîrnă (ca un ciucure) de pe capul curcanului. V. creastă. *Un curcan stă sus, pe-o bîrnă. Nu vrea să se bucure. Moţul roşu îi atîrnă Moale ca un ciucure.* TOPÎRCEANU, M. 39. ◇ Compus: **moţul-curcanului** = **a)** plantă erbacee cu flori roşii în formă de spice care atîrnă în jos *(Poligonum orientale);* **b)** plantă erbacee cu flori mici şi roşii aşezate în spice lungi şi mari, care atîrnă ca o coadă *(Amarautus Caudatus). Moţul-curcanului tivea cu violet şanţurile.* I. BOTEZ, ŞC. 102.

5. Ciucure de fire de mătase, de lînă sau de bumbac, care atîrnă la fes, la scufie etc. *Cu căciuli moţate, Cu moţuri vărgate, Lăsate pe spate.* TEODORESCU, P. P. 497.

6. Partea superioară, ascuţită sau bulbucată a unor lucruri. *Îmi aduc aminte de fiecare fir de păpădie al cărui moţ l-am retezat cu nuiaua.* STANCU, D. 24. *Moţurile capelelor se înălţau ţanţoşe către tavan.* SAHIA, N. 73.

MOŢ[2]**, MOÁŢĂ,** *moţi, moaţe,* s. m. şi f. Romîn din Munţii Apuseni (ţinutul Cîmpenilor, al Abrudului şi al Zlatnei). *Vinerea era tîrg şi moţii veniţi în căruţe... ascultau uimiţi cuvintele mormăite de Lupul sau de Pantelimon.* DUMITRIU, N. 188. ◇ (Adjectival) *Am păstrat pentru sfîrşit, ca pe un omagiu, rîndurile în care voi vorbi despre munca femeilor moaţe.* BOGZA, Ţ. 44.

MOŢÁ, *moţez,* vb. I. **1.** Refl. A se găti cu moţ, cu zulufi. *Te moţezi toată ziua şi îţi scoţi zulufii din beretă.* PAS, Z. I 184.

2. Tranz. (Rar, cu privire la buze) A ţuguia. *Ridică capul în sus cu mîndrie, moţează buzele.* La TDRG.

MOŢÁT, -Ă, *moţaţi, -te,* adj. **1.** Care poartă moţ, cu moţ. *Ciuta moţată Sub barbă bălţată.* TEODORESCU, P. P. 178. ✦ Fig. Îndrăzneţ, cu gura mare. *Hai să spunem ghicitori... Şervet vărgat, pe Dunăre aruncat! — Şarpele! — Minţi, moţato!* DELAVRANCEA, S. 237. *Te-ai găsit tu mai moţat,* se spune cuiva care face pe deşteptul, care se crede mai isteţ decît ceilalţi.

2. Cu smoc de pene pe cap. *Repede ieşi în bătătură şi prinse o găină moţată.* SANDU-ALDEA, D. N. 270. *Găinuşe moţate... picau ca fermecate cînd ieşea el la vînătoare.* ODOBESCU, S. III 180. *Porumbei de tot neamul... şi de cei moţaţi şi de cei încălţaţi.* GHICA, S. 301. *Ciocîrlan moţat Strigă noaptea în sat* (Cumpăna fîntînii). GOROVEI, C. 121.

3. (Despre căciuli) Cu vîrf ascuţit, ţuguiat. *Silise cîrmuirea pe şcolarii din ţară să poarte... căciuli moţate cu pene de curcan.* PAS, Z. I 112. *Doi surugii... cu căciula moţată de oaie pe ureche.* ODOBESCU, S. I 161. ◇ Fig. *Cînd am privit depărtările, am văzut aria mării suită deasupra liniei orizontului; pe ea plutea numai floarea moţată a luceafărului de ziuă.* SADOVEANU, O. I, 65.

MOŢĂÍ, *móţăi,* vb. IV. Intranz. **1.** A aţipi şezînd; a picoti, a piroti, a dormita. *Ion începu să moţăie pe scîndura căruţei.* DUMITRIU, N. 200. *Toată noaptea trecută moţăisem ghemuit în unghiul unui vagon.* CARAGIALE, O. II 12. *Neamţul moţăia călare şi calul îşi urma calea în ticnă.* ODOBESCU, S. III 191.

2. (Determinat prin « din cap ») A da din cap (în semn de afirmare sau de salut). *Ceilalţi visau, moţăind din cap a încuviinţare.* DUMITRIU, N. 183. *Poetul a salutat în dreapta şi-n stînga; unii tot i-au moţăit din cap; dar alţii, parcă nici nu-l văzuseră.* CARAGIALE, O. I 380.

— Prez. ind. şi: *moţăiesc* (GALACTION, O. I 269).

MOŢĂIÁLĂ, *moţăieli,* s. f. **1.** Aţipire, piroteală, dormitare. *Şi pe el îl stăpînea un fel de moţăială, un fel de sfîrşeală, de adormire a minţii.* DUMITRIU, N. 254.

2. Înclinare, plecare a capului (în semn de afirmare sau de salut). *La început îşi mai dădeau bună ziua în faţă, pe urmă plecară ochii şi sfîrşiră cu o moţăială drept « bună vremea ».* DELAVRANCEA, H. T. 144.

MOŢĂÍT s. n. Moţăială. *Noaptea, nu mai vezi... moţăitul prefăcut al cocoanelor.* DELAVRANCEA, la CADE.

MOŢĂITÚRĂ, *moţăituri,* s. f. Moţăit. *El răspunse cu o moţăitură uşoară din cap.* SANDU-ALDEA, la CADE.

MOŢIONÁL, -Ă, *moţionali, -e,* adj. (Gram.; în expr.) **Sufix moţional** = sufix care serveşte la moţiune[1]. *« -oaică »* şi *« -oi » sînt sufixe moţionale în substantivele « lupoaică » şi « vulpoi ».*

MOŢIÚNE[1] s. f. Procedeu de formare a substantivelor feminine de la masculine şi a substantivelor masculine de la feminine prin adăugarea unui sufix.

MOŢIÚNE[2]**,** *moţiuni,* s. f. Propunere formulată într-o adunare şi supusă votului acesteia. *Cei cu adunări, moţiuni, petiţionări şi toate alte ălea!* C. PETRESCU, A. R. 21. *Comisiunea, unindu-se în fiinţă cu motivele celor ce au făcut moţiunea, nu găseşte cu cale a întocmi o comisiune specială.* La GHICA, A. 150.

MOŢÓC, *moţoace,* s. n. (Regional) Păr adunat şi legat în vîrful capului; coc. *Primarele cu cojoc, Primăriţa cu moţoc Judecă ciocoii foc.* MARIAN, S. 177. *Îi prinde apoi cozile moţoc.* SEVASTOS, N. 236.

MOŢPÁN, *moţpani,* s. m. (Regional, ironic) Domn, boier; p. ext. berbant, ştrengar. *Singură ai venit în trăsură cu cuconaşu Ghiţă?... Şi nu ţi-o cîntat moţpanu vro neică, neiculiţă?* ALECSANDRI, T. 196.

MOV adj. invar. Care are culoarea florilor de stînjenel; liliachiu, violet-deschis. *I s-au dat cîteva scrisori cu plicuri şi hîrtie roză şi mov.* PAS, Z. I 280. *Potirele mov ale florilor glicinei cîntă.* MACEDONSKI, O. III 92.

MOVÍLĂ, *movile,* s. f. **1.** Ridicătură de pămînt mai mică decît dealul; gorgan. *Pe movilele cele mari din zări aprinseră focuri, cum căzu amurgul.* SADOVEANU, O. VII 122. *Nu e zidire veche, ruină, movilă de pămînt de care să nu fie legat un cîntec, o legendă, un nume de viteaz.* VLAHUŢĂ, O. A. II 138. *Vine cucul de trei zile Peste văi, peste movile Şi n-are un'să se puie, Şi necazu să şi-l spuie.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 213.

2. Mică ridicătură de pămînt de formă conică, făcută de mîna omului pentru a servi ca semn de hotar între două proprietăţi; mocşandă.

3. Grămadă de obiecte de acelaşi fel, morman (în general de formă conică). *Şedea turceşte pe movila de pietriş.* POPA, V. 85. *De la înălţime, pe-o movilă de cărbuni... vorbea cu înflăcărare mulţimii.* BART, E. 294. *Torceam împreună cu dînsa la umbra nucului lor cîte-o movilă de drugi de canură.* CREANGĂ, A. 63.

MOVILÍ, *movilesc,* vb. IV. Tranz. A aşeza grămadă, în formă de movilă. *Parte din semănături erau pălite la pămînt, legate în snopi şi movilite în clăi.* DELAVRANCEA, S. 195.

MOVILÍT, -Ă, *moviliţi, -te,* adj. Aşezat, clădit în formă de movilă, făcut ca o movilă. *Pămîntul acela movilit şi plin de buruieni, care-mi mai arăta urma casei unde mă născusem.* VLAHUŢĂ, N. 123.

MOVILÍŢĂ, *moviliţe,* s. f. Diminutiv al lui movilă. *Şezu privind acea proaspătă moviliţă de pămînt, pînă ce soarele începu a se coborî spre apus.* NEGRUZZI, S. I 32. *Pe gura movilei Ş-a moviliţei, Sînt trei suliţe înfipte.* PĂSCULESCU, L. P. 222. *Foaie verde peliniţă, Sus pe verdea moviliţă Voinicelul se urca... Ochii roată că-şi făcea.* TEODORESCU, P. P. 451.

MOVILÓI, *moviloaie,* s. n. (Rar) Movilă mare, morman. *În zori găsit-am pe-amîndoi Tăiaţi de iatagane, Alături c-un moviloi De leşuri musulmane.* ALECSANDRI, P. III 441.

MOZAÍC [1], *mozaicuri,* s. n. Lucrare (de artă) decorativă în care plăci sau bucăţi mici de diferite materiale, de forme şi culori variate, sînt lipite între ele cu mortar sau cu mastic alcătuind un desen ornamental sau figurativ. *Alături de palatul alb şi cărămiziu se înalţa o clădire mult mai mare: coloane sculptate, statui, mozaicuri o împodobeau cu o bogăţie de piatră, granit şi marmură.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2806. ✧ Loc. adv. **În mozaic** = ca un mozaic, în multe culori; pestriţ, colorat. *Un covor de petice, împletit de dumneaei, în mozaic de culori.* BASSARABESCU, S. N. 17. ✦ Fig. Amestec de elemente, culori, lucruri, fiinţe diferite. *Luna... pardosea cerdacul cu un mozaic fantastic de puncte albe.* ANGHELIOSIF, C. L. 18. *Strofa lui* [Coşbuc] *e variată, capricioasă, citeodată un adevărat mozaic.* GHEREA, ST. CR. III 378. *Un mozaic curios de tot soiul de neamuri, afară de romîni.* ALECSANDRI, la CADE.

MOZÁIC [2], **-Ă,** *mozaici, -e,* adj. Legat de învăţătura religioasă a lui Moise, bazat pe această învăţătură. *Religie mozaică.* ✦ (Substantivat) Adept al cultului propovăduit de Moise.

MOZAICÁR, *mozaicari,* s. m. Lucrător specializat în lucrări de mozaic.

— Pronunţat: *-za-i-.*

MOZAÍSM s. n. Cult religios monoteist (practicat de evrei) ale cărui principii sînt cuprinse în vechiul testament şi care are ca punct de plecare învăţătura lui Moise; religie mozaică.

MOZOLÍ, *mozolesc,* vb. IV. Tranz. **1.** A frămînta ceva în gură, mestecînd (fără a rupe cu dinţii). *Moş Petrea oftă, apoi începu să mozolească iar capătul lulelei.* SADOVEANU, O. I 19. *Faţa preotului se umflase de groază şi cîteva clipe nici nu putu vorbi, mozolindu-şi doar buzele neputincioase.* REBREANU, P. S. 149. ✧ Fig. *N-are nici o părere personală... Admirabilă pomadă între degetele lui Alexandru Vardaru. Are să-l mozolească aşa cum vrea el.* C. PETRESCU, Î. II 127. ✦ Refl. (Regional, despre persoane) A se murdări (în special cu mîncare); a se mînji.

2. (Regional) A învîrti rufele prin apă fără a le freca, a spăla de mîntuială. *Numa a mozolit cămeşile.* ŞEZ. IX 146.

MRĂNIŢĂ s. f. Îngrăşămînt natural, putrezit, provenit din bălegar de animale sau din diferite resturi vegetale. *Un amestec de pămînt, mraniţă, bălegar şi îngrăşăminte chimice, după nevoile plantelor ce se cultivă.* SCÎNTEIA, 1954, nr. 2882.

MRĂNIŢÓS, -OÁSĂ, *mrăniţoşi, -oase,* adj. (Despre un pămînt) Peste care s-a împrăştiat mraniţă; gunoit. *Să-şi planteze* [măceşii]... *într-un pămînt mrăniţos.* La TDRG.

MREÁJĂ, *mreje,* s. f. (Adesea la pl.) **1.** Plasă de prins peşte, compusă din trei reţele suprapuse, cu ochiuri de dimensiuni diferite. *Acasă se-ntoarce, Se pune şi toarce, O mreajă să facă.* TEODORESCU, P. P. 91. ✧ (În comparaţii şi contexte figurate) *Ca un paianjăn care aşteaptă să-i cadă musca-n mreje, aşa stătea el ascuns după un colţ de zid.* MIRONESCU, S. A. 72. *Stăteau aşa, tăcuţi şi învăluiţi într-o mreajă de iubire nesfîrşită.* BUJOR, S. 149. *Iar de sus pîn-în podele un paianjăn prins de vrajă A ţesut subţire pînză străvezie ca o mreajă.* EMINESCU, O. I 76. ✦ Gărduleţe de trestie, aşezate în zig-zag în bălţi, folosite la prinderea peştelui; coteţ.

2. Fig. (Mai ales în construcţii cu verbul «a prinde») Mijloc viclean de a prinde sau a înşela pe cineva; cursă. *Victimele, pe care era cît p-aci să le răpună, scapă la un moment dat din mrejele lui.* CARAGIALE, O. III 14.

— Variantă: **mréjă** (SLAVICI, O. I 62) s. f.

MREÁNĂ, *mrene,* s. f. Peşte de rîu din familia crapului, cu trupul cilindric; are patru mustăţi scurte, solzi de culoare verde-cenuşie pe spate, alburii pe burtă, putînd ajunge la o greutate de 4-5 kg; este apreciat pentru carnea lui gustoasă *(Barbus fluviatilis). Mrenele scînteiau argintiu în lumină.* SADOVEANU, Î. A. 137. *Tocmai era să se lase de pescuit, cînd văzu o mreană.* ISPIRESCU, L. 280.

MRÉJĂ s. f. v. **mreajă.**

MREJÍ, *mrejesc,* vb. IV. Tranz. (Rar) A împleti mreje; fig. a umbla cu intrigi. *Acei înrăutăţiţi au iscodit deosebite pîri minciunoase şi au mrejit feluri de intrigi asupra lui.* NEGRUZZI, S. I 232.

MRENÚŢĂ, *mrenuţe,* s. f. Diminutiv al lui mreană. *Peşti mai mici, şomotei şi mrenuţe cad... în cîrlig.* SADOVEANU, Î. A. 11.

MUC [1], *muci,* s. m. (Popular, mai ales la pl.) Lichid cleios care iese din nările omului şi (rar) ale animalelor. *Calul a sforăit deodată şi, tuşind scurt, a împrăştiat un smoc de muci în toate părţile.* PREDA, Î. 131. *Are nasul*

uscat, fără muci. ŞEZ. IV 27. ◇ Expr. (Familiar) **A fi cu mucii la nas** = a fi copil, a nu avea experienţă.

MUC[2], *mucuri*, s. n. **1.** Vîrful înnegrit prin ardere al unui fitil de lampă, de lumînare, de candelă; (Mold.) fitilul întreg. *Opaiţa arde roşie, sus, pe colţul hornului şi mucul sfîrîie în seu.* SADOVEANU, O. I 79. *Închise cartea ş-o lăsă încet pe mucul luminării, ca să rămînă cu sineşi în tihna întunericului.* VLAHUŢĂ, O. A. 140. *Pe capătu unei laiţi, Lumina cu mucul negru într-un hîrb un roş opaiţ.* EMINESCU, O. I 84.

2. (Determinat prin «de lumînare») Bucăţica rămasă dintr-o lumînare aproape consumată. *În toată casa nu era nici un muc de lumînare.* STĂNOIU, C. I. 66. *Să nu se-ndure s-aprinză un muc de lumînare-n casă.* CARAGIALE, O. III 35. ✦ Capătul care rămîne dintr-o ţigară fumată. *Cît n-ar da ei acum pentru un muc de ţigară... un muc din care să poată trage numai un fum, dar unul puternic, adînc, deznădăjduit.* CAMILAR, N. I 363. *Tata trage dintr-un muc de ţigară.* PAS, Z. I 133. *Tovarăşul lui Radu Comşa turteşte ţigara de perete şi aruncă jos mucul.* C. PETRESCU, Î. II 56.

MUCALÍT[1], *mucaliţi*, s. m. (Învechit) Bufon. *Un rege al Franţei... avea şi el nebunul sau mucalitul său, ca toţi regii cei vechi.* BOLLIAC, O. 236.

MUCALÍT[2], **-Ă,** *mucaliţi, -te*, adj. (Despre persoane) Care ştie să înfăţişeze latura comică a lucrurilor, păstrîndu-şi un aer serios; care sub aparenţă serioasă provoacă rîs, bună dispoziţie; ale cărui vorbe sau atitudini sînt amuzante; glumeţ, poznaş, ghiduş. *Acum douăzeci şi cinci de ani era un scriitoraş la tribunalul din Tîrgovişte. Dar mucalit... lucru mare.* VLAHUŢĂ, O. A. 207. *Cum venea el, nu era chip să nu rîzi, atît e de mucalit.* CONTEMPORANUL, VIII 197. *Bărbatu-meu îi tare mucalit, bată-l-ar norocu c-un car de galbeni.* ALECSANDRI, T. I 131. ◇ (Despre gesturi, vorbe, manifestări ale oamenilor) *Cîntă, îndelungă vreme, cîntece mucalite care plăceau mult celor de faţă.* CAMIL PETRESCU, O. I 130. ◇ (Adverbial) *Şi în mustărie crezi că nu te-a văzut nimeni? întrebă Ghica, glumind mereu şi controlînd mucalit fereastra.* V. ROM. octombrie 1953, 75. ◇ (Substantivat) *Şi ce mai pică pe de lături... completă un mucalit.* REBREANU, R. II 82. *Mucalitul... a şi trîntit o glumă de s-au zdruncinat şi ferestrele de rîs.* I. BOTEZ, ŞC. 159.

MUCALITLÍC, *mucalitlicuri*, s. n. (Învechit) Vorbă de rîs, glumă, şagă; povestire nostimă. *Amator de danţ şi muzică, de vorbe cu duh, ba încă şi de mucalitlîcuri.* BĂLCESCU, O. II 32.

MUCAREMEÁ s. f. (Turcism învechit şi arhaizant) Mucarer. *Duca-vodă... împovărat fiind de groaznică nevoie de bani, ca să plătească mucaremeaua, adică înnoirea domniei.* SADOVEANU, Z. C. 108.

MUCARÉR s. n. (Turcism învechit) Firman de confirmare a domnului de către Poarta otomană; p. ext. birul plătit Porţii cu această ocazie; mucaremea. *Mihai Racoviţă... şi Grigore Ghica la 1748 stricară multe din reforme şi se hotărî ca boierii şi mînăstirile să plătească ploconul, ajutorinţa, mucarerul, văcăritul şi oieritul în toţi anii.* BĂLCESCU, O. I 17.

MUCÁRNIC, *mucarnici*, s. m. (Învechit şi arhaizant) Om care stingea felinarele sau luminile. *Un şir de vreo zece felinare puse pe stîlpi verzi, de un stat de om ca să ajungă pînă la ele cu scăriţa lui dusă pe umeri, mucarnicul.* CAMIL PETRESCU, O. II 388.

MUCÁRNIŢĂ, *mucarniţe*, s. f. Unealtă cu care se stingeau felinarele, lumînările sau se rupeau mucurile acestora. *Să vie cu mucarniţa să stingă candelabrul.* CAMIL PETRESCU, O. II 571.

MUCAVÁ, *mucavale*, s. f. Carton gros fabricat la maşini speciale şi întrebuinţat la legatul cărţilor, la făcutul cutiilor etc. V. carton. *În faţă, sau pe stînga, era locuinţa patronului, iar pe dreapta depozitul de hîrtie, de mucava şi de accesorii.* PAS, Z. I 264. *Tot ce priveşte pe legătorul de cărţi şi lucrătorul de carton (mucava).* ODOBESCU, S. II 94.

MUCĂRI[1] s. f. pl. (Învechit) Un fel de foarfece cu care se tăia capătul ars al mucului, pentru a înviora flacăra lumînării sau a candelei. *Sfeşnice de aramă cu mucările lor.* ODOBESCU, S. I 422. *O pereche de mucări de alamă cu care o ţigancă frumuşică lua din cînd în cînd mucul lumînărilor, ca să dea mai multă lumină.* FILIMON, C. 151. *Şase sfeşnice cu tăbliţe şi mucări.* I. IONESCU, D. 111.

MUCĂRÍ[2], *mucăresc*, vb. IV. Tranz. **1.** A reteza mucul unei lumînări care fumegă.

2. A reteza vîrful unor plante (ca tutunul, porumbul etc.). *Sătenii obicinuiesc a mucări porumbul, adică a culege vîrfurile lui tăindu-le de deasupra.* I. IONESCU, M. 529.

MÚCED, -Ă, *mucezi, -de*, adj. Acoperit de mucegai (din cauza vechimii sau a şederii în umezeală); mucegăit. *Cu sfărmate catapulturi Turnul muced stă-nclinat.* COŞBUC, P. II 69. *Un lanţ de dughene de lemn mucede... alcătuiesc una şi singura uliţă a Romanului.* NEGRUZZI, S. I 194. ◇ (Despre miros) *Camerele păstrau mirosul muced de pustiu şi închis.* C. PETRESCU, R. DR. 102. ◇ (Despre alimente) *Untură de porc mucedă ori rîncedă.* ŞEZ. III 145. ✦ (Despre cărţi, hîrtie) Îngălbenit de vreme, degradat. *Negruzzi şterge colbul de pe cronice bătrîne, Căci pe mucedele pagini stau domniile romîne.* EMINESCU, O. I 32. ✦ (Regional, despre părul unor animale) De culoarea mucegaiului; fumuriu, negru-vînăt.

MUCEGÁI, *mucegaiuri*, s. n. Nume dat ciupercilor care se dezvoltă la suprafaţa substanţei organice, ori în condiţii de umezeală excesivă, sub forma unui strat pîslos, cenuşiu spre verzui. *Miroase a mucegai, a umezeală.* BOGZA, A. Î. 169. *Plăviţa multă vreme contenită între zăgazuri se repede între jgheaburile verzi de mucegai.* MACEDONSKI, O. III 3. *Pereţii erau negri de şiroaiele de ploaie ce curgeau prin pod şi un mucegai verde se prinsese de var.* EMINESCU, N. 38.

— Variantă: **mucigái** s. n.

MUCEGĂÍ, pers. 3 *mucegăieşte*, vb. IV. Intranz. şi refl. A prinde mucegai, a se acoperi de mucegai, a mucezi.

MUCEGĂIÓS, -OÁSĂ, *mucegăioşi, -oase*, adj. Muced. *Cărbuni de pămînt negri... mucegăioşi.* La TDRG.

MUCEGĂÍRE, (rar) *mucegăiri*, s. f. Acţiunea de a (se) mucegăi; mucegai. *Mucegăirile-nverzite îmbracă jgheaburile mute.* MACEDONSKI, O. I 184.

MUCEGĂÍT, -Ă, *mucegăiţi, -te*, adj. Acoperit sau pătruns de mucegai; muced. *Podul bătrîn de lemn, acoperit cu şindrilă mucegăită.* REBREANU, I. 9. *Ajunse... la o fîntînă mucegăită şi plină de nomol.* ISPIRESCU, L. 359. *Oraşul vechi... cu streaşinele mucegăite.* EMINESCU, N. 78.

— Variantă: **mucigăít, -ă** (COŞBUC, P. I 158, SLAVICI, N. II 315) adj.

MUCENÍC, -Ă, *mucenici, -e*, s. m. şi f. (În religia creştină) **1.** Martir din primele timpuri ale creştinismului. *Oştean a fost şi sfîntul Gheorghe şi sfîntul Dimitrie şi alţi sfinţi mucenici.* CREANGĂ, A. 9. ◇ (În comparaţii) *Văd şi pe Maria, sora lui Andrei, cu aeru-i de mucenică.* SADOVEANU, O. VI 430. *Şi răbda Şandru, răbda ca un mucenic şi bătaie şi foame îndelungată.* MIRONESCU, S. A. 60.

2. (La m. pl.) Sărbătoare creştină pentru pomenirea celor patruzeci de martiri. ✦ Un fel de colăcei (preparaţi

cu nuci sau cu miere) care se mănîncă în această zi; sfinţişori. *Ceasuri întregi, uneori toţi ai casei răsucesc şi împletesc de zor mucenicii, care sînt puşi apoi unul lîngă altul pe tablale de lemn.* CAMIL PETRESCU, O. I 183.

MUCENICÍE s. f. Suferinţă extremă, chin; martiriu.

MUCENÍŢĂ, *muceniţe,* s. f. Mucenică; fig. femeie care se jertfeşte pentru o idee, o acţiune. *Eu plîng atunci, căci tu-mi răsai în zare, A vremii noastre dreaptă muceniţă, Copil blajin, cuminte prea devreme, Sfielnică, bălaie dăscăliţă.* GOGA, P. 29.

MUCEZEÁLĂ s. f. Faptul de a mucezi; starea lucrului mucegăit; mucegăire, mucegai.

MUCEZÍ, *mucezesc,* vb. IV. Intranz. şi refl. **1.** A deveni muced, a prinde mucegai; a (se) mucegăi. *Privii lung şi jalnic cărţile... mucezite de umezeală.* DEMETRESCU, O. 100. *Hainele de pe dînsa se hărtăniseră, se muceziseră şi se putreziseră.* ISPIRESCU, L. 144.

2. Fig. A trăi inactiv, a duce o viaţă monotonă, a lîncezi. [Exploatatorii] *au poliţia care ne burduşeşte, şi armata care trage în noi şi puşcăriile în care ne aruncă să mucezim.* PAS, Z. IV 203. *M-am scandalizat cînd am văzut cum te-au lăsat toţi să mucezeşti într-o puturoşenie de tîrg.* C. PETRESCU, C. V. 105. *Mă mucezisem la ţară, la Bîrzoieni.* ALECSANDRI, T. I 309.

MUCEZÍRE, *muceziri,* s. f. Faptul de a (se) mucezi; mucegăire.

MUCEZÍT, -Ă, *muceziţi, -te,* adj. Care a prins mucegai, care are mucezeală; mucegăit. *Satan afurisit Cu-a sa jertfă se aruncă în băltoiul mucezit.* ALECSANDRI, P. I 13. *Iacă stăpînul călare Că-mi aduce demîncare Mălai negru zguruit Şi uscat şi mucezit.* ANT. LIT. POP. I 57.

MÚCHE s. f. v. **muchie.**

MUCHELÉF, -Ă, *muchelefi, -e,* adj. (Turcism învechit) Îmbrăcat cu îngrijire, curăţel, dichisit; fercheş, cochet, elegant. *Mie mi-a căzut parte la braţ un tînăr mărunţel... muchelef la haine.* GHICA, S. 150. *Auzi colo! Să sperie cineva atît de mult pe un flăcăiaş aşa de frumos şi muchelef!* FILIMON, C. 91.

MÚCHIE, *muchii,* s. f. (Şi în forma *muche*) **1.** Linia de intersecţie a două feţe ale unui corp. *Cît de clare mi se-nşiră toate din trecut, în minte, Cînd de-a crucii muche rece îmi lipesc tîmpla fierbinte!* VLAHUŢĂ, P. 107. *La un cerdac ţinut în aer de stîlpi de zid în patru muchi, duceau dintr-o latură nişte scări înalte.* EMINESCU, N. 51.

2. Margine, dungă a unui lucru. *Deodată s-a trezit pe muchia unei prăpăstii.* AGÎRBICEANU, S. P. 20. *Patru cuie de lemn... sînt bătute pe muchile luntrei.* CONTEMPORANUL, IV 42. ◇ Fig. *Doi cîni... se iviră în fugă de după muchea depărtată a zării.* HOGAŞ, M. N. 185. ◇ *Muchia palmei* = marginea palmei dinspre degetul mic. *Cînd eram băiet, stupeam în palma stîngă, apoi trînteam cu muchea palmei celeilalte în stupit.* CREANGĂ, A. 141. ◇ Expr. **Bani bătuţi pe muchie** = bani în numerar, bani gheaţă, bani peşin.

3. Partea opusă tăişului unor unelte (ca topor, cuţit, sabie etc.). *Mi se părea că merge pe o cale îngustă numai cît o muche de cuţit.* HOGAŞ, M. N. 53. *Cum puse capul pe perină, adormiră îndată, parcă-i lovise cineva cu muchea în cap.* ISPIRESCU, L. 243. *Şi ţi-o rămas nasul gol Cît o muche de topor.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 441. ◇ Expr. (Rar) **(Ca) de o muchie de cuţit** = foarte puţin, puţin de tot. *De o muche de cuţit mai trebuia ros lemnul.* ŞEZ. II 4. **(A fi** sau **a sta) pe muchie de cuţit** = a fi în mare primejdie, a se găsi într-un moment critic. *Mereu pe muche de cuţit, mereu la un fir de păr de lucrurile îngrozitoare care cu nici un preţ nu trebuiau spuse.* DUMITRIU, B. F. 150.

4. Partea cea mai înaltă, ascuţită şi alungită a unui munte, a unui deal sau a unei stînci; creastă, creştet, coamă, culme, spinare; p. ext. coasta unui munte sau a unui deal. *În depărtare, printre muchi de dealuri, scînteia Moldova ca argintul viu.* SADOVEANU, O. I 42. *Ne odihnirăm pe muchea muntelui, avînd sub ochi nemărginita întindere.* BOLINTINEANU, O. 306. *Acum se găsesc De benchetuiesc La valea adîncă, La muchie de stîncă.* ALECSANDRI, P. P. 63.

— Variantă: **múche,** *muchi,* s. f.

MUCHIIÉR, *muchiere,* s. n. **1.** Rindea de dimensiuni mai mari, care serveşte la îndreptatul muchiilor scîndurilor.

2. Prăjină lungă de brad, cioplită, folosită la pescuit.

— Pronunţat: *-chi-er.*

MUCHÍŢĂ, *muchiţe,* s. f. (Regional) Măicuţă. *O muchiţă, muica mea.* BIBICESCU, P. P. 310.

MUCIGÁI s. n. v. **mucegai.**

MUCIGĂÍT, -Ă adj. v. **mucegăit.**

MUCILAGINÓS, -OÁSĂ, *mucilaginoşi, -oase,* adj. Ca mucilagiul, vîscos. *Materie mucilaginoasă.*

MUCILÁGIU, *mucilagii,* s. n. Substanţă vîscoasă care are proprietatea de a absorbi multă apă, fără să se dizolve, şi care se găseşte în diferite plante (rădăcina nalbei, seminţele de in etc.).

MUCIÓRNIŢĂ, *muciorniţe,* s. f. Nămol rău mirositor de pe fundul lacurilor şi al mlaştinilor, provenit din putrefacţia plantelor acvatice.

MÚCLES interj. (Familiar, şi în forma *mocles,* folosit cînd i se încredinţează cuiva un secret) Tăcere! sst! *Nu spuneţi nimărui; mocles!* ALECSANDRI, T. 736.

— Variantă: **mócles** interj.

MUCOÁSĂ, *mucoase,* s. f. Membrană care căptuşeşte cavitatea unui organ secretor. *Mucoasă intestinală. Mucoasă nazală.*

MÚCOR s. m. Gen de ciuperci din familia mucoraceelor.

MUCORACÉE s. f. Familie de ciuperci microscopice care apar ca o pîslă filamentoasă şi au o acţiune de fermentaţie foarte puternică.

MUCÓS, -OÁSĂ, *mucoşi, -oase,* adj. **1.** Căruia îi curg mucii, plin de muci. *Copil mucos.* ✦ (Substantivat; depreciativ) Tînăr necopt la minte, fără experienţă (dar cu pretenţii de om matur); ţîngău. *De nu-i vrea pe uşă, îi ieşi pe fereastră.* [Gavril:] *Iaca, mucosu...* ALECSANDRI, T. 1532. *Taci, mucosule! îl curmă bătrînul.* NEGRUZZI, S. I 172.

2. Care produce mucozitate. *Membrană mucoasă.*

3. (Rar, despre lumînări) Cu mucul mare. *Ah! garafa pîntecoasă doar de sfeşnic mai e bună! Şi mucoasa luminare sfîrîind săul şi-l arde.* EMINESCU, O. I 46.

MUCOZITÁTE, *mucozităţi,* s. f. Cantitate mare de mucus.

MÚCUS s. n. Secreţie produsă de celulele mucoase ale glandelor. *Mucusul secretat de numeroasele glande ale membranei mucoase... joacă un rol mare în sensul apărării organismului de acţiunea vătămătoare a microbilor.* ANATOMIA 69.

MUDÍR, *mudiri,* s. m. (Turcism învechit) Sfetnic în divanul domnesc. *Mudirul ne făcea semn din ochi şi din măsea că tot ce ne spun erau minciuni.* GHICA, S. 412.

MUEZÍN, *muezini,* s. m. Slujitor al bisericii mahomedane care vesteşte credincioşilor, din minaret, ora rugăciunii.

MÚFĂ, *mufe,* s. f. (Tehn.) **1.** Piesă tubulară de metal folosită la legarea între ele a două țevi.

2. Mic tub metalic, deschis la ambele capete, folosit pentru fixarea capsei unui fitil.

MÚFLĂ, *mufle,* s. f. **1.** Recipient, vas sau cutie de diferite forme, cu pereți refractari, constituind încăperea unui cuptor industrial în care se introduce materialul pentru a nu ajunge în contact cu combustibilul sau cu gazele de ardere în timpul încălzirii. *Cuptor cu muflă.*

2. Dispozitiv constituit dintr-o carcasă, un cîrlig sau un inel de suspendare și din doi sau mai mulți scripeți, montați pe un ax sau pe două axe paralele.

MUFLÓN, *mufloni,* s. m. Oaie sălbatică, cu picioarele lungi și subțiri și cu coarnele răsucite, originară din Corsica, trăind și la noi în parcuri de vînătoare *(Ovis musimon).*

MUFLÚZ s. m. v. **mofluz.**

MUFTÍU, *muftii,* s. m. Căpetenie religioasă a musulmanilor. *El dobîndi de la muftiul Sanollah o fetva* (= sentință). BĂLCESCU, O. II 292.

MÚGET, *mugete,* s. n. **1.** Strigătul, zbieretul vitelor cornute; răget. *Din sat veneau mugete prelungi de vite.* SADOVEANU, O. III 655. *Dumana întindea gîtul la poartă și mugea, era așa de duios mugetul ei!* VLAHUȚĂ, O. A. II 47. ✦ (Prin extensiune) Strigătul puternic, melodios al cerbului în epoca de împerechere; boncăluit, răget. *Numai iată că aude Harap-Alb un muget înădușit: cerbul venea boncăluind.* CREANGĂ, P. 225.

2. Fig. Zgomot puternic produs de ape, de vînt, de furtună; vuiet, vîjîit. *În timpul acestor furtuni, apele scot un muget cumplit.* BOGZA, C. O. 98. *Mereu crește zgomotul valurilor ce se izbesc de chei, spărgîndu-se într-un muget sălbatic.* BART, S. M. 14. [Rinul] *din înălțime în fund se prăbușește C-un muget lung.* ALECSANDRI, P. III 135. ✦ (Rar) Bubuit. *Asculta mugetul tunurilor și trișca lui Vatămanu.* CAMILAR, N. I 422.

MUGÍ, pers. 3 *mugește,* vb. IV. Intranz. **1.** (Despre vite cornute) A rage, a zbiera. *Sîmbotina se zbătu în ștreang, mugi înfuriată.* MIHALE, O. 509. *Boii păsteau liniștiți și în răstimpuri vreunul mugea prelung.* AGÎRBICEANU, S. P. 115. *Turmele s-aud mugind, Și flăcăii vin pe luncă Hăulind.* COȘBUC, P. I 47. ✦ (Despre cerb) A scoate un strigăt puternic și melodios în epoca de împreunare; a boncălui, a rage. ✦ Fig. (Despre oameni) A striga puternic, a răcni. *Atunci o pînză vînătă se ridică din valuri și un glas fioros mugește.* DUNĂREANU, N. 30. *Deodată numai iaca vedem în prund cîțiva oameni claie peste grămadă și unul din ei mugind puternic.* CREANGĂ, A. 8. *Lăpușneanul mugind ca un taur... voi a se întorna cu fața spre părete.* NEGRUZZI, S. I 165.

2. (Despre ape) A vui puternic, a clocoti (1), a hăui. *Dunărea mugește mai tare. Cu ochii închiși te-ai crede într-un codru pe o vijelie cumplită.* VLAHUȚĂ, O. A. II 115. *Marea se răscoală mugind cu-nfuriere.* NEGRUZZI, S. II 276. ✦ (Despre vînt, furtună) A vîjîi puternic, a urla, a vui. *Vîntul mugește afară, zguduind ferestrele sălii.* MACEDONSKI, O. IV 21. ✦ (Despre arme de foc) A bubui. *O bubuire de pușcă mugi în tabăra lui Potocki.* SADOVEANU, O. VII 11. *Bateriile din toate părțile au mugit fără încetare toată ziua.* ODOBESCU, S. III 595.

— Prez. ind. pers. 3 sg. și: *múge* (COȘBUC, P. I 249, GOROVEI, C. 178).

MUGÍRE, *mugiri,* s. f. (Rar) Acțiunea de a mugi; fig. urlet, vuiet, clocot. *O, mare... lumea spăimîntată De cruntele-ți mugiri Tresare cufundată în triste presimțiri.* ALECSANDRI, P. III 99.

MUGÍT s. n. (Învechit) Muget. *Sperie-l* [boule] *cu grozavul tău mugit.* GORJAN, H. I 16.

MUGITÓR, -OÁRE, *mugitori, -oare,* adj. (Despre ape și despre furtuni) Care vuiește, care hăuiește puternic. *Un torent ce-și prăvălește cursul de-apă peste stavili Nu s-azvîrle printre pietre cu asalt mai mugitor.* MACEDONSKI, O. I 105.

MÚGUR, *muguri,* s. m. **1.** Organ complex al plantelor, învelit cu solzi acoperitori și conținînd în interior un ax, frunzulițe sau flori în formație, apărate de uscăciune și de ger. *Mugurii de ieri, tari ca mărgăritarele, s-au desfăcut și-n locul fiecăruia joacă o creangă nouă, gingașă, cu frunzele diafane.* ARGHEZI, P. T. 21. [Frunza] *s-a desfăcut din mugur într-o dimineață caldă a începutului de primăvară.* GÎRLEANU, L. 40. *Mugurii pe creangă se văd îmbobocind.* ALECSANDRI, O. 174. ✧ Fig. *Marele preot înjunghia un berbecuț alb și creț, cu mugurii corniților abia rotunzite sub blana frunții.* C. PETRESCU, R. DR. 56. ✦ Fig. Copil, progenitură. *Pe mama o măritase repede bunica... vrusese să rămînă numai cu băiatul cel mic, singurul care-i era drag dintre mugurii ei.* STANCU, D. 6.

2. Excrescență mică, de natură patologică, pe unele organe. *Muguri laringieni.*

3. Partea pieptului dintre picioarele de dinainte la vînat (cerb, căprioară, capră neagră) și la cornutele domestice.

— Variantă: **múgure** s. m.

MUGURÁ vb. I v. **înmuguri.**

MUGURÁȘ, *mugurași,* s. m. Diminutiv al lui mugur (1). (Cu sens colectiv) *La pădure mi-a plecat Ca să taie muguraș Oilor și mieilor.* TEODORESCU, P. P. 204.

MUGURÁT, -Ă, *mugurați, -te,* adj. (În concurență cu înmugurit) Îmbobocit. *La răchita mugurată, Șede-o babă supărată.* MARIAN, S. 118.

MÚGURE s. m. v. **mugur.**

MUGURÉL, *mugurei,* s. m. Muguraș. *Merge cucu și mi-o-ntreabă: De ce, mierlo, ești beteagă? Vino jos la izvorel Să mîncăm noi mugurel.* HODOȘ, P. P. 92. ✧ (Poetic, în cîntece) *Să te-alinte Moș-cuminte Și să-ți cînte-ncetinel: Mugur, mugur, mugurel.* IOSIF, V. 137.

MUGURÍ vb. IV v. **înmuguri.**

MUHAFÍZ, *muhafizi,* s. m. (Turcism învechit) Comandantul unei cetăți turcești. *Să faceți mehtup către muhafizii sehaturilor dupe marginea Dunării, ca să vă dea ajutorul trebuincios.* FILIMON, C. 240.

MUHAÍR s. n. v. **mohair.**

MUHURDÁR, *muhurdari,* s. m. (Învechit) Păstrătorul sigiliului domnesc. *După ce-a scris logofătul, domnul iscăli și muhurdarul puse pecetea.* NEGRUZZI, S. I 306.

MUIÁ, *moi,* vb. I. (În concurență cu înmuia) **1.** Tranz. A băga, a introduce ceva într-o substanță lichidă ori cleioasă sau într-un vas, orificiu etc. cu lichid; a îmbiba cu lichid. *Muind condeiul legat cu ață într-un șip colbăit de cerneală violetă... așternu un prea frumos răvaș.* SADOVEANU, B. 45. *Muia feleștiocul în strachina cu dohot.* CREANGĂ, A. 46. *Să-mi moi degetul în gură.* EMINESCU, N. 43. ✦ (Poetic) A scălda. *Bătrînul îi mîngîia fruntea muiată în sudoare.* SADOVEANU, O. VII 106. *Punți de stele peste abisuri muiau adîncu-n străluciri.* MACEDONSKI, O. I 230. *Lumea-l crezuse mort pe Făt-Frumos și de aceea, cînd se împrăștie faima venirii lui, ziua-și muie aerul în lumină de sărbătoare.* EMINESCU, N. 27. ✧ Refl. *Codrii de prinprejur se muiau... în rumeneala serii.* GALACTION, O. I 281. ✦ A uda. *Și ploaia mă ploaie,*

Căpeneagu-mi moaie. UDOȘ, P. P. 118. ✦ A întinge. *Prostul muia mălaiul în brînză.* ȘEZ. V 53. *Muiați în lapte-o cojiță.* TEODORESCU, P. P. 172.

2. Tranz. A face să devină mai moale, mai puțin dur; a face să nu mai fie uscat sau țeapăn. *Trebuia să... moi* [pesmetul] *o zi întreagă în apă, să-l faci terci ca să-l poți băga în gură.* GHICA, S. 20. *Să moi pielea cea uscată.* ȘEZ. IV 52. ✧ Refl. *Carnea... de multă greutate și căldură se moaie.* DRĂGHICI, R. 70. ✧ Expr. (Familiar) **A muia oasele** (sau **ciolanele** cuiva) = a bate rău pe cineva.

3. Refl. (Despre vreme și intemperii) A se domoli, a se potoli. *Să muie gerul. Să topiră zăpezile.* DELAVRANCEA, O. II 29. ✦ Tranz. (Cu privire la acțiuni) A încetini, a domoli. *Mai încet! zise de la o vreme Potcoavă. Și își muiară fuga.* SADOVEANU, O. I 151. *După o bucată de drum, o muiară de tot, la pas.* STĂNOIU, C. I. 57.

4. Refl. (Despre oameni și despre unele părți ale corpului lor) A-și pierde puterile, a slăbi, a se moleși. *Nu ducea la băutură, astfel că se muia din două țuici.* PAS, Z. I 225. *De la o vreme, simții că picioarele mi se moaie de la genunchi.* DUNĂREANU, CH. 116. *De mai ținea lupta numai cît ai aținea un foc,* [feciorul] *s-ar fi muiat.* ISPIRESCU, L. 254. ✧ Expr. **A i se muia** (cuiva) **gura** v. gură. ✧ (Despre lucruri) *Gîrnețul s-a înfierbîntat, s-a muiat și foflenchi! iar sare roata!* CREANGĂ, P. 126.

5. Refl. (Despre oameni și pornirile lor sufletești) A se potoli, a se calma, a se liniști. *Oamenii se muiară numaidecît.* STĂNOIU, C. I. 68. ✦ (Determinat prin «la inimă» sau, mai ales, subiectul fiind «inima») A se îmblînzi, a se înduioșa, a fi mișcat. *Mitrea și-a adus aminte de înfățișarea uitată a Agapiei și i s-a muiat inima.* SADOVEANU, M. C. 64. *Cum o văzu împăratul, i se muie inima și prinse un dor pe dînsa.* ISPIRESCU, L. 79. *Mă dusei la rîul sec, Dorul mîndrei să-l înec... La inimă m-am muiat Și nu l-am mai înecat.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 393. ✦ Tranz. A face (pe cineva) să cedeze; a îndupleca. *Împăratul... vede că nu îl poate muia.* PANN, P. V. III 49.

6. Tranz. (Cu privire la consoane) A articula o consoană palatalizată mărind zona de contact dintre limbă și palat, astfel încît să se obțină o consoană cu un timbru palatal caracteristic. *Unele graiuri teritoriale moaie consoanele «n», «t», «d» etc. în cuvinte ca «deget», «teme» etc.*

MUIÁT[1] s. n. Muiere[2].

MUIÁT[2], **-Ă,** *muiați, -te,* adj. **1.** (În concurență cu înmuiat) Introdus într-un lichid, îmbibat (cu apă sau cu alt lichid). (Cu pronunțare regională) *Ia, întreabă că muieți-s posmagii?* CREANGĂ, P. 331. ✧ (Despre ochi) *Agapița mea a să fie cocoană mare, zicea ea cu ochii muiați în lacrimi de bucurie.* NEGRUZZI, S. I 72.

2. Fig. (Despre oameni) Îmbrăcat în..., împodobit cu... *S-au dat de părete ușile, și toți ofițerii cei mari, muiați din cap pînă-n picioare numa-n mătăsuri și-n fireturi, au intrat.* CARAGIALE, O. III 70. *Văzu... o junǎ fată muiată într-o haină albă.* EMINESCU, N. 46. *Ei stau în linii drepte și armele prezentă La șefi muiați în aur.* ALECSANDRI, P. III 336.

3. Fig. (Despre oameni) Moleșit, lipsit de vlagă, stors de puteri, fără energie. *Noul sultan era un prinț crud, afemeiat și muiat de tot prin plăcerile care îl făcură să piarză înfocarea ce avea.* BĂLCESCU, O. II 63. ✦ Abătut, descurajat. *Deocamdată însă n-avea decît 3 lei și patruzeci de bani și se simțea foarte muiat.* SLAVICI, N. II 258.

4. (Despre glas sau vorbire; rar) Care abia se aude. domol, încet. *Într-un tîrziu, sfatul lor slăbi; vorbeau mai puțin, cu glasurile muiate și se uitau lung unul la altul.* SADOVEANU, O. IV 203.

5. (În expr.) *Consoană muiată* = consoană cu timbru palatal obținut prin extensiunea zonei de contact dintre limbă și palat. *În pluralul «scumpi» se rostește un «p» muiat.*

MÚICĂ s. f. (Regional) Mamă, maică. *Bătrîna zîmbi, cu sticla întinsă: păi, i-l umplu, muică.* DUMITRIU, N. I. 46.

MUIERĂȘĂ, *muierașe,* s. f. (Popular) Muierușcă (1). *Voi... muieri, muierașelor... nu vă mirați.* ȘEZ. IV 191.

MUIERÁTEC, -Ă adj. v. **muieratic.**

MUIERÁTIC, -Ă, *muieratici, -e,* adj. **1.** Afemeiat. *Bătrîn chefliu, cartofor și muieratic.* C. PETRESCU, Î. II 122.

2. Muieresc, femeiesc. *O pasere măiastră se vede bătînd la fereastră și zicînd cu glas muieratic: mîncați, beți și vă veseliți, dar de fata Împăratului Roș nici nu gîndiți.* CREANGĂ, P. 232. ✧ (Depreciativ) *Privește-ți-i, acei tineri, cu zîmbiri banale, cu simțiri muieratice, cu șoapte echivoace.* EMINESCU, N. 113. ✦ (Neobișnuit) Care are înfățișare de femeie. *Unul din acei palicari muieratici, purtînd fustanelă filfiindă și strînsă la mijloc.* ODOBESCU, S. I 132.

— Variantă: **muierátec, -ă** (CONTEMPORANUL, VII 196) adj.

MUIÉRE[1], *muieri,* s. f. (Popular, uneori peiorativ) **1.** Femeie. *Soția mea a fost muiere frumoasă.* SADOVEANU, O. VII 56. *Nu te mai boci ca o muiere!* NEGRUZZI, S. I 156. *Soacra mea, muiere rea, De mine grijă n-avea.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 170.

2. (Regional) Soție. *Era acolo unul de zicea: oameni buni, la anul o să-mi trageți voi la jug, voi cu muierile voastre.* DUMITRIU, B. F. 20. *Omul spunea că-l cheamă Maftei, că are muiere și șase copii numai ca ulcelele.* SADOVEANU, O. VII 81. *Și bogatu-mi dă avere Să iau fata lui muiere.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 435.

MUIÉRE[2], *muieri,* s. f. (În concurență cu înmuiere) Acțiunea de a (se) muia; articulare palatalizată a unei consoane. *Muierea consoanelor.*

MUIERÉSC, -EÁSCĂ, *muierești,* adj. (Popular, peiorativ) **1.** De muiere, femeiesc. *Era greu, dar mințile muierești storc din piatră zăr.* SLAVICI, la TDRG. *Gîndit-ai dară, iubite, c-o nălucă muierească Ar putea glasul mărirei în pieptu-mi să-l năbușească?* HASDEU, R. V. 158.

2. Ca de femeie, caracteristic unei femei. *Să cer un așa deznodămînt, fiindcă sînt atît de mișel și decăzut, că nu pot să mai opun piept bărbătesc unei patimi muierești!* GALACTION, O. I 187.

MUIERÉȘTE adv. Ca o muiere, femeiește. *Nu se lupta voinicește, cu puterea, ci muierește, cu prefăcătoria.* SBIERA, P. 104.

MUIERÉT, *muiereturi,* s. n. **1.** (Cu sens colectiv și cu nuanță ironică) Mulțime, grup de femei. *Odinioară, cînd sosea în toiul horei, închega zarva și muieretul se despica în două.* DELAVRANCEA, S. 56.

2. (Învechit) Femeie, muiere. *Cînd auziră muiereturile despre una ca asta, se adunară numai într-o clipeală.* ISPIRESCU, U. 51. *Pe celelalte muiereturi ale palatului său le tăie.* GORJAN, H. I 12.

MUIERÍ, *muieresc,* vb. IV. Refl. (Popular) A se moleși. *N-am lăsat satul și tîrgul ca să venim în codru să ne muierim.* GANE, la TDRG. *Frunzuliță măr sucit, Băieții s-au muierit Și fetele s-au vorbit Să lase părul pe frunte, La băieți să nu se uite.* ȘEZ. XII 81.

MUIERÚȘĂ, *muierușe,* s. f. (Rar) Muierușcă (1). *Azi îți fură căldărușa, Mîne-nșală muierușa.* MAT. FOLK. 500.

MUIERÚȘCĂ, *muieruște,* s. f. Diminutiv al lui muiere[1].

1. (Uneori cu nuanță peiorativă) Femeiușcă. [Amazoanele] *erau niște muieruște cu care nu se putea juca*

cineva. ISPIRESCU, U. 50. *Muieruşcă din Bercuţ Cu pieptarul cel mîndruţ, De ce dracul n-am aflat Că tu eşti de măritat?* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 371.

2. (Regional) Femelă. *Poporul romîn pe muieruşca cucului o numeşte cucă sau cuculiţă.* MARIAN, O. I 42. *Prind o muieruşcă de cărăbuş şi, rupîndu-i o aripă deasupra, bagă în unul din capetele acesteia un spin subţire.* id. INS. 25.

MUIETOÁRE, *muietori,* s. f. (Popular) Putină în care se pune ceva la muiat; groapă cu apă în care se topeşte cînepa. *Adă cana; nu mai am apă în muietoare.* CONTEMPORANUL, II 219.

MUJDEÁ, *mujdele,* s. f. (Turcism învechit) Veste, ştire. *Ei bine, Neagule... ce mujdele îmi aduci despre bietul coconu Dinu?* FILIMON, C. 351.

MUJDÉI s. n. Amestec de usturoi pisat, oţet (sau apă) şi sare. *Pisăm în găvan... trei căpăţîni de usturoi. Le stropim cu sare şi turnăm deasupra o ulcică de apă. Gata mujdeiul.* STANCU, D. 195. *Puii fripţi, trecuţi prin mujdei de usturoi, fură devoraţi cu entuziasm.* CAMIL PETRESCU, N. 70. *Iaca nişte bulughine cu mujdei şi cu mămăligă.* CREANGĂ, P. 153.

— Variantă: **mojdéi** (HOGAŞ, M. N. 69) s. n.

MUJÍC s. m. v. **mojic.**

MUL s. n. (Geol.) Humus caracteristic solurilor în care descompunerea masei vegetale se face mai repede decît acumularea ei.

MULÁ, *mulez,* vb. I. **1.** Tranz. A da formă unui obiect prin presare în tipare sau în matriţe a materialului plastic. (Fig.) *Arătînd spre cicatrice: de ce nu încerci o grefă?... Treci într-o zi pe la Juvara, el cu plastica lui te mulează din nou.* C. PETRESCU, Î. II 241.

2. Refl. (Despre îmbrăcăminte) A se lipi şi a scoate în relief formele corpului.

MULÁJ, *mulaje,* s. n. Reproducere în ipsos, în ceară etc. a unui obiect (mai ales a unei lucrări de sculptură), obţinută prin mulare. *Interior modest care ar putea fi luat drept atelier... Portrete creionate, cărţi, cîteva mulaje «obiecte de artă».* CAMIL PETRESCU, T. II 133. ◇ *Mulaj negativ* = tipar de ipsos, de ceară etc., făcut după un obiect în relief, cu ajutorul unui material plastic. ✦ Model de hîrtie al unei haine, după care se croieşte.

MULÁR, *mulari,* s. m. (Neobişnuit) Catîr. *Oamenii... cu zgomotoasele lor care încurîndu-şi armăsarii şi mularii, au să tulbure liniştea templului.* ODOBESCU, S. III 296.

MULÁRE, *mulări,* s. f. Acţiunea de a mula. *Mularea unei statui.*

MULÁTRU, -Ă, *mulatri, -e,* s. m. şi f. Persoană născută dintr-un bărbat alb şi o negresă sau dintr-un negru şi o femeie albă. *Avea părul des şi creţ; tip de mulatru.* BART, S. M. 27.

MULC adv. v. **mîlc.**

MÚLCOM, -Ă adj. v. **molcom.**

MULCOMÍ vb. IV v. **molcomi.**

MULGÁRĂ, *mulgare* şi *mulgări,* adj. f. (Rar, popular; despre oi, vaci etc.) Mulgătoare. (Substantivat) *Tamazlîcul numără 300 de vaci fătătoare, împărţite în două cîrduri, mulgarele într-unul şi cele a făta într-altul.* I. IONESCU, D. 369.

MULGĂTOÁRE, *mulgători,* adj. f. (Despre oi, vaci etc.) Care se (poate) mulge, care are lapte. *De la 140 de vaci mulgătoare de diferite seminţii, nu se dobîndeşte mai mult de 4 pînă la 6 cofe de lapte.* I. IONESCU, D. 369.

MULGĂTÓR, -OÁRE, *mulgători, -oare,* s. m. şi f. Persoană care mulge vacile, oile etc.

MÚLGE, *mulg,* vb. III. Tranz. **1.** (Cu privire la vaci, oi etc.) A extrage lapte din uger prin stoarcerea acestuia. *Moşul Careba tăcea mereu. Se duse să mulgă oile.* DUMITRIU, N. 186. *A doua zi vin să-ţi mulgă oile.* GALACTION, O. I 65. *Scoală, mulge vacile.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 456. ◇ (Cu privire la lapte) *Cît mi-a fost mie de drag... în amurgit la strungă Să mulg laptele-n găleţi!...* COŞBUC, P. II 167. *Fiind băile gata şi apa încropită numai ca laptele cînd îl mulge de la oaie, intrară fiecare în cîte o baie şi se îmbăiară.* ISPIRESCU, L. 38. ◇ Expr. **Vacă de muls** = persoană sau (mai rar) situaţie care poate fi exploatată, de pe urma căreia se pot trage foloase. *Din cărţi culegi multă înţelepciune; şi la dreptul vorbind nu eşti numai aşa o vacă de muls pentru fiecare.* CREANGĂ, A. 22. ◇ Fig. *Deştele tale mulg caierul, şi caierul se topeşte şi fusul zbîrnîie şi pluteşte parc-ar avea aripi.* DELAVRANCEA, A. 6.

2. Fig. (Cu privire la oameni, ţări etc.) A exploata, a jefui, a despuia; a trage foloase, a profita (de pe urma cuiva sau a ceva). *Ciocoii lui de la Forăşti ne rod, ne mulg.* SADOVEANU, N. F. 50. *Voi mulgeţi laptele ţării, dar a venit vremea să vă mulg şi eu pre voi.* NEGRUZZI, S. I 140. ◇ Refl. pas. *Un veac se mulse ţara de aceşti arendaşi!* NEGRUZZI, S. I 277.

MÚLGERE, *mulgeri,* s. f. Acţiunea de a mulge; muls[1], mulsoare. *Mulgerea vacilor.*

MULS[1] s. n. Acţiunea de a mulge; mulgere, mulsoare. *Ceaun mare ciobănesc de fiert laptele după muls.* CAMIL PETRESCU, O. II 215.

MULS[2], -Ă, *mulşi, -se,* adj. (Despre vaci, oi etc.) Căreia i s-a extras lapte din uger; (despre lapte) care a fost extras din uger.

MULSOÁRE, *mulsori,* s. f. Mulgere, muls. *Mai îngăduiţi pînă se isprăveşte mulsoarea.* SADOVEANU, O. L. 36. *Văzu... o porumbiţă uşoară şi albă ca spuma laptelui la mulsoare.* ODOBESCU, S. III 199. *Iar Costea cînd se-ntorcea Mare pagubă-şi vedea, Că lui, mări, nu-i venea Nici laptele la mulsoare, Nici caşul la-nchegătoare.* ALECSANDRI, P. P. 55.

MULSÚRĂ, *mulsuri,* s. f. (Popular) Mulgere, mulsoare, muls. *Avea... o turmă de oi, care la toată mulsura îi da cîte douăsprezece vedre de lapte.* MARIAN, O. I 66.

MULT[1] adv. **1.** (Arată măsura, intensitatea, proporţia) În mare cantitate; intens, tare. *Mănîncă mult.* ▭ *Cu asta a voit spînul să-şi arate arama şi să facă pe Harap-Alb ca să-i ieie şi mai mult frica.* CREANGĂ, P. 208. *Sărmana fată în drum se puse Şi mult îl plînse, mult îl dori.* ALECSANDRI, P. I 23. *Mintea... poate mult, căci cunoaşte cît poate.* BĂLCESCU, O. II 11. *Mult mă mustră măicuţa.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 29. ◇ (În locuţiuni) **Cu mult** = în foarte mare măsură, tare, foarte. *M-a întrecut cu mult.* **Mai mult** = mai ales, mai cu seamă, în special, îndeosebi. *Mai mult de bucurie că au venit, îi scăpă ea.* ISPIRESCU, L. 7. *Eu o iubesc acum mai mult de milă.* NEGRUZZI, S. I 47. **Mai mult decît...** = foarte, absolut. *Mai mult decît probabil cum că o parte ocupa înălţimea predomnitoare.* HASDEU, I. V. 142. **Cel mult** = **a)** maximum. *Voi pleca din Bucureşti pentru cel mult două zile;* **b)** în cel mai bun caz. *Lăsaţi măcar strămoşii ca să doarmă-n colb de cronici; Din trecutul de mărire v-ar privi cel mult ironici.* EMINESCU, O. I 151. ◇ Expr. **A fi mai mult mort (decît viu)** v. mort. **Ce să spun** (sau **să fac**) **mai mult?** = asta e tot, nu pot (sau nu-i necesar) să fac sau să spun altceva. *Unii secerau, alţii legau snopi... mă rog, claca dracului era; ce să spun mai mult?* CREANGĂ, P. 158. (Rar) **Din**

mult în mai mult = din ce în ce mai mult. *Defăimau din mult în mai mult petrecerile holteiei.* NEGRUZZI, S. I 75. **Mai mult sau (ori) mai puțin** = în oarecare măsură, întrucîtva, aproximativ. *Consum am avut noi, mai mult ori mai puțin, și altădată.* DAVIDOGLU, M. 18. *Tot ce dorești dumneata se poate realiza mîine, poimîine, într-un viitor mai mult sau mai puțin îndepărtat.* C. PETRESCU, A. 289. **Nici mai mult, nici mai puțin** = exact atît. **(Asta) e prea mult** = e mai mult decît trebuie, decît se cuvine; întrece măsura.

2. Departe, pe o distanță mare. *Dînd pe de altă parte, ieși mult înaintea ei.* ISPIRESCU, L. 17. *Nu merse ea tocmai mult și numai iată ce vede un păr frumos.* CREANGĂ, P. 286.

3. Un timp îndelungat, îndelung. *Vorba ceea: și piatra prinde mușchi dacă ședе mult într-un loc.* CREANGĂ, P. 140. *Dragostea noastră cea bună Nu ținu mai mult de-o lună.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 162. ✧ Loc. adv. **Mai mult** = a) mai ales, mai des, mai frecvent. *Harabagiul nostru s-a hotărît ca de-acum să aibă a face mai mult cu parte negustorească.* CREANGĂ, P. 111; b) (regional, în construcții negative) de acum înainte, din acest moment. *Copiii mei nu s-or juca Mai mult cu frunze-n coama ta.* COȘBUC, P. I 111. *Că mai mult nu mi-i vedea.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 312. **De mult** = a) de o bună bucată de vreme. *Mămăliga se răcise de mult pe măsuță.* CAMILAR, N. I 213. *Un dușman de lup... de mult pîndea vreme cu prilej ca să pape iezii.* CREANGĂ, P. 21. *Dar cuibu-mi jos cade, Că de mult îl roade Un șarpe cumplit.* ALECSANDRI, P. I 197; b) (regional) devreme. *Dimineața de mult, cînd se deschid măcelăriile, se tîra și el afară și, șontîc-șontîc, venea să cerșească la ușa magherniților roșii.* GALACTION, O. I 311. ✧ Expr. **Mult și bine** = vreme îndelungată; pentru totdeauna. *Dormeai tu mult și bine Harap-Alb, de nu eram eu.* CREANGĂ, P. 279. **A nu mai avea mult** = a fi pe moarte, a nu mai avea de trăit decît puține zile. *Știu că nu mai am mult: de aceea te-am chemat.* SADOVEANU, O. I 342. ✦ (Regional) Maximum. *Roșiile mai au pînă să dea în pîrgă, mult șapte-opt zile.* SADOVEANU, P. M. 283.

4. (Precedînd un adjectiv, îi dă valoare de superlativ) În cel mai înalt grad, foarte, extrem. *Se pomeni cu mult pătimitorul Anichit că intră pe ușă.* STĂNOIU, C. I. 188. *Ea-l oprește-n loc cu ochii și c-o mult smerită rugă.* EMINESCU, O. I 80. *E foarte ambițios și prezumțios, deși se arată mult republican.* GHICA, A. 278. ✧ (Învechit, determină adverbe) *Mult bine s-au mai bătut romînii și în rîndul ala.* GHICA, S. 24.

MULT[2]**, -Ă,** *mulți, -te.* **I.** (Numai la sg.; adj. nehot.) **1.** În cantitate mare, îmbelșugat, în număr mare. *Lume multă. Vorbă multă.* ▭ *Boierul acela, de mult bănărit ce avea, nu-i mai știa numărul.* CREANGĂ, P. 67. *Toți trecătorii simțeau deodată O sete mare în pieptul lor; Beau multă apă, cătînd la fată, Și urmau drumul oftînd de dor.* ALECSANDRI, P. I 20. *Niciodată astă lună ce înoată în tărie... Mai mult număr de cadavre de atunci n-a luminat.* ALEXANDRESCU, P. 138. ✧ (Despre abstracte) *Primi cu multă cinste pe Ileana Simziana.* ISPIRESCU, L. 26. *A îndreptat-o și ea, cu multă bunătate și blîndețe, la soră-sa cea mai mare.* CREANGĂ, P. 91. *Norodul nu va răsplăti numai multa știință, ci și buna voință, buna cugetare.* GOLESCU, Î. 94. ✧ (Substantivat) *Cu spaimă mută-n jur privea, Din mult nimic nu-nțelegea.* COȘBUC, P. I 152. *Mătușă, de mi-i face acest bine, atunci să știi că ai să ai și mai mult de la mine.* CREANGĂ, P. 171. ✧ Expr. **Mult puțin** (sau **puținul**) = toată cantitatea existentă. *Mult puținul pe care l-a agonisit.* **A nu fi mult să...** = a fi cît pe-aci să..., mai-mai. *N-a fost mult să piardă trenul.* **Mult** (sau **multul**) **cu multul** = extrem de mult, foarte mult. *Mergi mult cu multul și dai oricît, pînă întîlnești o făptură de om.* PAS, L. I 131. *Cafea așa bună... nu găsea el, să fi dat mult cu multul în altă parte.* BASSARABESCU, la TDRG. *Împăratul.... făgădui multul cu multul voinicului ce se va încumeta să o răpuie.* ISPIRESCU, U. 122. ✦ Intens. *Zgomot mult.*

2. Vast, întins, amplu. *Lăsînd pe toți, din cît afund O mie de crăimi ascund, Toți crai ai multului rotund De veste plini.* COȘBUC, P. I 54. *Și de cînd m-am depărtat Multă lume am îmblat.* EMINESCU, O. I 123.

3. (Despre timp) Care durează; îndelungat. *Strîngea cuțitu-n pumn... Mult timp în mînă l-a-nvîrtit.* COȘBUC, P. I 231. *Nu după multă vreme se și însoți.* ISPIRESCU, L. 8. *Eu slujesc la poarta raiului de multă vreme.* CREANGĂ, P. 313.

II. (Numai la pl; num. nehot.) În mare număr, numeroși. *Colo-n palate de mărgean Te-oi duce veacuri multe.* EMINESCU, O. I 170. *Multe flori lucesc în lume.* ALECSANDRI, P. A. 64. *Nu te apuca de multe trebi o dată.* NEGRUZZI, S. I 248. *Ce-i pasă bietei turme... dacă are unul sau mulți apăsători?* ALEXANDRESCU, P. 79. ✧ (Urare făcută la sărbători sau la aniversări) *(La) mulți ani!* v. an[2]. ✧ Loc. adv. **De multe ori** (sau **în multe rînduri**) = adesea, în mod frecvent. *De multe ori zicea în sine.* CREANGĂ, P. 4. *Zamfira în multe rînduri Videa o umbră zburînd pin nori.* ALECSANDRI, P. I 21. *Scumpetea în multe rînduri... S-au văzut oprind pornirea.* CONACHI, P. 283. ✧ (Substantivat) *Multora le-au făcut bine și uite răsplata!* REBREANU, R. II 201. *Mulți ar dori să aibă ceea ce ai d-ta.* CREANGĂ, P. 154. *Mă mărit, te las pe tine, Că mulți tare m-au cerut, Tu nici grijă n-ai avut.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 232. ✦ (Substantivat, n.) Lucruri, întîmplări, fapte numeroase și felurite. *Multe văzuse, despre multe se întrebase în sine și la multe aflase răspuns; multe i s-au lămurit.* C. PETRESCU, A. 396. *De multe ce dăduse peste dînsul, se făcuse cam hursuz.* CREANGĂ, P. 111. *Nu te certa cu cei ce știu mai multe decît tine.* NEGRUZZI, S. I 250. (Expr.) **Multe (și) de toate** sau (rar) **multe toate** = tot felul de lucruri. *Nebun, din ce?... Din multe toate.* COȘBUC, P. I 229. *Gîndindu-se mereu la multe de toate.* CREANGĂ, P. 141. **Multe și mărunte** v. mărunt. **A nu ști multe** = a se supăra ușor, a-și da drumul mîniei, a nu cruța pe altul, spunîndu-i pe față ce gîndește. **A voi (ceva) și mai multe nu** = (a voi) cu orice preț, cu tot dinadinsul, a nu renunța cu nici un chip. *Voia cu dinadinsul să aibă pentru dînsul inelul lui Făt-Frumos și mai multe nu.* ISPIRESCU, L. 109.

— Formă gramaticală: gen.-dat. pl. m. și f. *multora.*

MULTI- Element de compunere, intrat în limbă prin neologisme de origine latină sau franceză, care dă cuvîntului pe care îl precedă sensul pluralității: multicolor, multiform, multilateral etc.

MULTICÉL, -ÍCĂ, *multicei, -ele,* adj. Multișor. *De ai bani mai multicei, Dă-mi jumătate din ei.* ALECSANDRI, P. P. 162. ✧ (Adverbial, cu sens temporal) *Ai zăbovit cam multicel.* ✧ Loc. adv. **De multicel** = cam de multă vreme. *Doar ne cunoaștem de multicel și ne credem unul altuia.* GALACTION, O. I 177. *Este caldă* [apa], *mi se pare, C-am pus-o* [la foc] *de multicel.* PANN, P. V. I 98.

MULTICOLÓR, -Ă, *multicolori, -e,* adj. Colorat cu culori variate. V. pestriț. *Filfiiau multicolore eșarfe de mătase.* C. PETRESCU, C. V. 364. *După lumea asta multicoloră de tufare, zidul negru de brazi... stătea ocrotitor la năvala vînturilor.* ANGHEL, PR. 57.

MULTIFÓRM, -Ă, *multiformi, -e,* adj. (Rar) Cu forme variate. *De la cleștarul alb de rocă și pîn' la amfora de lut, Bogate cupe multiforme chemau pe oaspeți la băut.* ANGHEL-IOSIF, C. M. II 81.

MULTILATERÁL, -Ă, *multilaterali, -e,* adj. Care îmbrățișează mai multe aspecte ale realității, care cuprinde sau se desfășoară pe mai multe planuri, orientat în mai multe sensuri. *Învățămînt multilateral.*

MULTILATERALITÁTE s. f. (Rar) Faptul de a fi multilateral. *Realismul socialist cere cea mai largă și mai deplină dezvăluire a frumosului în toată multilateralitatea vieții spirituale a omului.* V. ROM. mai 1953, 197.

MULTIMILIARDÁR, -Ă, *multimiliardari, -e,* s. m. și f. Persoană a cărei avere se ridică la mai multe miliarde.

MULTIMILIONÁR, -Ă, *multimilionari, -e,* s. m. și f. Persoană a cărei avere se ridică la mai multe milioane. *Radu Comșa privi cu uimire la Sofron Vesbianu, multimilionar.* C. PETRESCU, Î. II 83.

MULTINAȚIONÁL, -Ă, *multinaționali, -e,* adj. (Despre state) Care cuprinde mai multe națiuni. *Prietenia dintre popoarele Chinei multinaționale a devenit o forță motrice a societății.* LUPTA DE CLASĂ, 1953, nr. 12, 79.

MULTIPLICÁ, *multiplic,* vb. I. Tranz. **1.** A mări de mai multe ori, a spori; (Mat.) a înmulți. *Munca brațelor omenești multiplicată de lucrul mașinelor se confundă în tumultul unui haos nesfîrșit.* BART, S. M. 39. ✦ Refl. A deveni mai numeros. *Perechile de ființe se multiplicau, se apropiau, se întretăiau.* REBREANU, R. I 13.

2. A reproduce un obiect, prin diverse procedee tehnice, în mai multe exemplare. (Fig.) *Parcă toți căpătaseră aceeași figură, ca și cum la fiece pas se întîlneau cu același om multiplicat.* ARGHEZI, P. T. 118. ✧ Refl. *Figurile lor se multiplicau, ca din reflectarea unor oglinzi paralele.* VLAHUȚĂ, O. A. III 58.

MULTIPLICÁRE, *multiplicări,* s. f. Acțiunea de a multiplica și rezultatul ei; înmulțire, sporire. *După aceea s-a pus problema multiplicării* [dosarului]. *Ne trebuiau patru.* BARANGA, I. 204.

MULTIPLICATÍV, -Ă, *multiplicativi, -e,* adj. (În expr.) *Numeral multiplicativ* = numeral care arată în ce proporție crește o cantitate sau se desfășoară o acțiune. *« Întreit », « înzecit », « însutit » sînt numerale multiplicative.*

MULTIPLICATÓR, *multiplicatoare,* s. n. Aparat sau mașină de multiplicare a unor acțiuni, mărimi sau exemplare.

MULTIPLICÁȚIE, *multiplicații,* s. f. (Rar) Multiplicare.

MULTIPLICITÁTE s. f. Faptul de a fi în număr mare; mulțime.

MULTÍPLU [1], *multipli,* s. m. **1.** Număr întreg care e divizibil cu un număr întreg dat. *8 este multiplu al lui 2.* ✧ *Cel mai mic multiplu comun* = cel mai mic număr întreg care se poate împărți exact la mai multe numere întregi date. *300 este cel mai mic multiplu comun al numerelor 10, 12, 72.*

2. (În sistemul metric) Fiecare din unitățile de măsură mai mari decît unitatea tip, considerate în raport cu aceasta. *Multiplii metrului.*

MULTÍPLU [2], **-Ă,** *multipli, -e,* adj. Care este compus din mai multe unități, care este de mai multe feluri; numeros, felurit. *Între multiplele calități politice ce-și atribuia prefectul era și aceea de neîntrecut orator.* REBREANU, R. II 86.

MULTIPOLÁR, -Ă, *multipolari, -e,* adj. Care are mai mulți poli.

MULTISECULÁR, -Ă, *multiseculari, -e,* adj. (Livresc) Care are o durată sau o existență de mai multe veacuri.

MULTIȘÓR, -OÁRĂ, *multișori, -oare,* adj. Diminutiv al lui mult; destul de mult, cam mult; multicel. *Luasem, bag seamă, mai multișoară apă decît vin avurăm în urciorașul acesta.* RETEGANUL, P. III 10. ✧ (Adverbial) *E cam multișor de atunci.* ✧ Loc. adv. **De multișor** = de multă vreme. *De multișor a înserat, Dar noi am întîrziat.* PĂSCULESCU, L. P. 34. ✧ Expr. **A fi cam de multișor** = a fi vechi, a fi de mai multă vreme. *Mai pe dos om n-am văzut de cînd sînt, și, slavă domnului! sînt de multișor.* ALECSANDRI, T. 992.

MULTITÚDINE s. f. (Livresc, rar) Mulțime (de oameni); număr mare, cantitate impunătoare (de lucruri).

MULȚĂMÍ vb. IV v. **mulțumi.**

MULȚĂMÍRE s. f. v. **mulțumire.**

MULȚĂMÍT, -Ă adj. v. **mulțumit.**

MULȚĂMÍTĂ s. f. v. **mulțumită.**

MULȚĂMITÓR, -OÁRE adj. v. **mulțumitor.**

MULȚÍME, *mulțimi,* s. f. **1.** (Urmat de obicei de determinări în genitiv sau în acuzativ cu prep. « de » care indică natura obiectelor) Cantitate mare, număr mare de ființe sau lucruri. *Într-un ceas ne spune o mulțime de lucruri, ne trece pe dinaintea ochilor o mulțime de icoane vechi și afumate.* SADOVEANU, O. VII 201. *Să trec peste dînsele, am să omor o mulțime* [de furnici]. CREANGĂ, P. 237. *O mulțime de noțiuni istorice, de povățuiri înțelepte și de fapte interesante.* ODOBESCU, S. III 11. *Mulțime de corăbii cu pînzele-nvălite Stau, umbre uriașe, fantasme neclintite Pe luciul Bosfor.* ALECSANDRI, O. 75. ✧ (În legătură cu noțiuni de timp) *Este o mulțime de vreme de cînd n-am venit la d-ta.* NEGRUZZI, S. I 47.

2. Lume multă strînsă laolaltă, grămadă de oameni (de obicei adunați într-un scop comun); gloată. *Mulțimea împresura zidurile curții.* SADOVEANU, O. VII 73. *Grupul actorilor principali se detașează din mulțime.* VIANU, S. 143. *Înțelese că mulțimea e împotriva lui.* REBREANU, R. I 194. ✦ Colectivitate, masă. *Instabilitatea dovedește că nici mulțimea nu mai are încredere în guvernele burgheze.* C. PETRESCU, A. 320. *Începînd la talpa însăși a mulțimii omenești Și suind în susul scării pîn' la frunțile crăiești.* EMINESCU, O. I 133. *Soarta-mi cu a-mulțimii aș vrea să o unesc.* ALEXANDRESCU, P. 79.

MULȚUMÍ, *mulțumesc,* vb. IV. (Și în forma *mulțămi*) **1.** Intranz. (Adesea construit cu dativul; la pers. 1 ca formulă stereotipă) A exprima (cuiva) recunoștința și satisfacția pentru o manifestare de politețe, un dar sau un bine care i s-a făcut. *Au mulțumit pentru masă cu o reverență distinsă.* C. PETRESCU, A. 452. *De n-ai gazdă-n sat Să vii să dormi la noi... — Îți mulțumesc!* COȘBUC, P. I 230. *Pentru atîta încredere, nu am cum să-ți mulțumesc.* ODOBESCU, S. III 9. *Pe cîte l-oi doftori, Prea frumos mi-or mulțumi.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 374. ✧ (Popular, urmat de determinări introduse prin prep. « de ») *Mulțămesc de compliment, am zis.* NEGRUZZI, S. I 48. *Noi de masă-ți mulțumim, Că n-am venit să prînzim.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 493. ✧ (În forma regională *mulțam*) *Mulțam de cuvîntare.* CAMILAR, N. II 296. *Cînd îi dau un bănuț, el zice... mulțam.* ȚICHINDEAL, F. 342. ✦ (Adesea la pers. 1 pl., cu valoare de sg.) Exprimă răspunsul la un salut sau la o urare de bine. *Bună vreme, măi băiete! — Mulțămim, voinic străin!* EMINESCU, O. I 84. *Cale bună, mîndruliță! — Mulțămim ție, bădiță!* ALECSANDRI, P. I 97.

2. Tranz. A răsplăti, a recompensa. *Și noi, taică părinte, te-om mulțămi cît nu se mai poate. Îți dăm și bucate.* STĂNOIU, C. I. 25. ✧ (Urmat de determinări introduse prin prep. « cu » și exprimînd răsplata) *Bunicul, fără vorbă, a mulțumit pe Irinuca cu patru galbeni.* CREANGĂ, A. 32. *Te-aș mulțămi cu orice mi-ai cere, zise popa, dacă m-ai scăpa de moarte.* ȘEZ. IV 187.

3. Tranz. A satisface (pe cineva), a face pe placul cuiva. *Toată lumea căuta să-l mulțumească, să-i ghicească, de se poate, intențiile.* CAMIL PETRESCU, U. N. 27. *Mă voi*

sili din toate puterile mele să te mulțumesc. ISPIRESCU, L. 13. *M-a mulțămit întîlnirea voastră.* NEGRUZZI, S. I 39.

4. Refl. A se socoti satisfăcut; a avea de ajuns; a nu pretinde mai mult. *Avea cîteva pogoane și nu se mulțumea, mai lua și «vamă» pe baltă.* DUMITRIU, N. 226. *Sta într-un pension de băieți, ca pedagog. El se mulțumea acolo.* VLAHUȚĂ, la TDRG. *Bine că-i părea, Mult să mulțămea.* TEODORESCU, P. P. 467. ✧ (Urmat de determinări introduse prin prep. «cu», rar «de») *Dar criticul nu se mulțumește numai cu atîta.* GHEREA, ST. CR. II 58. *Nu te mulțumești de simbria ce-ți dau?* ISPIRESCU, L. 231. ✧ (Urmat de propoziții secundare introduse prin «să») *Noi ceilalți ne mulțumim să fumăm fără să spunem o vorbă.* CAMIL PETRESCU, U. N. 387. *Mă mulțumesc numai să te privesc cum scrii.* REBREANU, R. I 244. ✦ (Popular) A se lăsa de ceva, a renunța la ceva. *După un oarecare timp, fiecare împărat trebuia să se mulțămească de împărăție și în locul lui să se aleagă altul.* MARIAN, O. I 12. ✦ (Rar) A se sătura (de ceva). *Spuse... că el s-a mulțumit de ciobănie și să duce de acum în lume.* ȘEZ. I 208.

— Prez. ind. și: pers. 1 sg. (regional) *mulțám.* — Variantă: (regional) **mulțámi** vb. IV.

MULȚUMÍRE, *mulțumiri,* s. f. (Și în forma *mulțămire*) **1.** Acțiunea de a mulțumi, exprimare a recunoștinței; răsplătire, recompensă. *Ca dar de mulțămire pentru mire ele primesc de la mireasă... mere și altele.* ȘEZ. XII 16.

2. Satisfacție, plăcere, bucurie. *Peste un an de la plecare, întorcîndu-se împăratul biruitor de la războiu, a găsit acasă mare mulțumire: cocon împărătesc de trei luni în vîrstă.* CARAGIALE, P. 105. *C-o mulțumire adîncă, nemaisimțită, El în ochii ei se uită.* EMINESCU, O. I 53. *Pe tine, an tînăr, te văz cu mulțămire!* ALEXANDRESCU, M. 4.

— Variantă: (regional) **mulțámíre** s. f.

MULȚUMÍT, -Ă, *mulțumiți, -te,* adj. (Și în forma *mulțămit*) Satisfăcut, îndestulat; împăcat. *Era mulțămit și zîmbea. În sfîrșit, ajungea la Iași.* SADOVEANU, O. VII 68. *Primarul Ion Pravilă intră în cîrciumă frecîndu-și mîinile mulțumit.* REBREANU, R. II 73. *Ești mulțămită, fata mea? — Mulțămită, răspunse ea zîmbind.* EMINESCU, N. 18.

— Variantă: (regional) **mulțámít, -ă** adj.

MULȚUMÍTĂ, (rar) *mulțumite,* s. f. (Și în forma regională *mulțămită*) **1.** Recunoștință; recompensă, răsplată; cuvinte prin care se exprimă recunoștința. *Abia își isprăvise mulțumita, și alți creștini din sat sosiră la el.* GALACTION, O. I 255. *La gît purta o salbă de galbeni, pe care a dat-o fetei ca mulțămită, pentru că a căutat-o la boală.* CREANGĂ, P. 291. *Auzit-ai mulțumite, Mulțumite-mbobocite, Bodaproste înflorite.* PĂSCULESCU, L. P. 8. ✦ (Cu valoare de prepoziție, urmat de un dativ) Datorită (unei persoane sau unui lucru). *Mulțumită domnului, părinții noștri aveau de unde; căci sărăcia nu se oploșise încă la ușa lor.* CREANGĂ, A. 103.

2. Mulțumire (**2**). *Oamenii ce iubesc noul vor ceti cu mulțămită, Căci de-i și gol adevărul la-nțelepți tot e plăcut.* NEGRUZZI, S. II 290.

— Variantă: (regional) **mulțámítă** s. f.

MULȚUMITÓR, -OÁRE, *mulțumitori, -oare,* adj. (Și în forma *mulțămitor*) Care corespunde cerințelor, care dă satisfacție, produce mulțumire; satisfăcător. *Binevoiți dar a trece îndată pe la biroul nostru spre a regula această afacere într-un chip mulțumitor pentru amîndouă părțile.* CARAGIALE, O. I 113. ✧ (Adverbial) *Vorbind despre felurite rîuri și rîușoare, candidatul răspunsese mulțumitor.* I. BOTEZ, ȘC. 152. ✦ (Despre persoane, construit cu dativul) Recunoscător. *Nu-mi trebuiesc bani. Mai degrabă ți-oi fi mulțămitor pentr-un bărbăcuț, cu coada groasă.* SADOVEANU, B. 42. *Cetitorul îmi va rămîne mulțămitor.* NEGRUZZI, S. I 43.

— Variantă: (regional) **mulțămitór, -oáre** adj.

MULÚRĂ, *muluri,* s. f. Element secundar de ornamentație arhitecturală în relief, cu profil pronunțat, destinat să sublinieze, să lege între ele sau să decoreze elementele arhitecturale principale. V. ciubuc (**2**).

MÚMĂ s. f. v. **mamă.**

MUMBAȘÍR, *mumbașiri,* s. m. (Învechit) Slujbaș însărcinat cu încasări și execuții fiscale. *Hătmănia avea un stog de slujitori și mumbașiri cu care se slujea la împliniri de bani și execuțiuni.* FILIMON, C. 233. *Peste o lună de zile să trimete mumbașirul după rămășituri, care împlinesc tot acei bani ce au dat lăcuitorii odată.* GOLESCU, Î. 87.

— Variantă: **bumbașír** (ODOBESCU, S. III 28) s. m.

MUMGÍU s. m. v. **mungiu.**

MUMÍE, *mumii,* s. f. Cadavru conservat printr-o îmbălsămare specială la vechii egipteni. *Ca mumii egiptene stau cu toții-n scaun țepeni.* EMINESCU, O. I 155. ✦ (În metafore și comparații, despre oameni) Persoană foarte slabă.

— Accentuat și: *múmie.*

MUMIFICÁ, *mumific,* vb. I. Refl. A se usca ca o mumie. *Au luat o șopîrlă mare și un șarpe de cîțiva metri pe care i-au ținut în catacombe... În cîțiva ani țiritoarele s-au mumificat.* SAHIA, U.R.S.S. 48.

MUMIFICÁT, -Ă, *mumificați, -te,* adj. Transformat în mumie; uscat. (Fig.) *Foi late de podbal rotund, pe care stăteau așternute și mumificate... popoare întregi de zglăvoace căpățînoase.* HOGAȘ, M. N. 154. ✦ (Rar, despre păsări) Împăiat. *Își plimbă privirea de vultur mumificat peste oamenii din sat, ca să vadă de sînt înspăimîntați sau nu.* CAMIL PETRESCU, O. I 286.

MUMIFIÉRE s. f. (Neobișnuit) Faptul de a se mumifica. *Climatul și compoziția acestui sol ajută foarte mult fenomenului de mumifiere.* SAHIA, U.R.S.S. 46.

MUMUÍ, *mumuiesc,* vb. IV. Intranz. (Rar, despre viței) A zbiera chemîndu-și mama.

MÚNCĂ, *munci,* s. f. **1.** Activitate a omului îndreptată spre un scop, în procesul căreia omul modifică și adaptează lucrurile din natură pentru satisfacerea trebuințelor lui. *În Republica Populară Romînă munca este o datorie și o chestiune de onoare pentru fiecare cetățean capabil de muncă, după principiul «cine nu muncește nu mănîncă».* CONST. R.P.R. 13. *Munca e pulsul de viață al omenirii, e biruința veacurilor viitoare.* SADOVEANU, O. VI 337. *În mai, cînd rozele-nfloresc... Popoarele sărbătoresc A muncii sfîntă sărbătoare.* DEMETRESCU, O. 80. *Și cu muncă mai puțină va fi lan mai roditor, Cînd descoperiri mărețe vor sta lumii de-ajutor.* BELDICEANU, P. 126. ✧ (Ec. pol.) *Forță de muncă* v. forță. *Muncă abstractă* = cheltuire de forță de muncă omenească socotită în general și care creează valoarea mărfurilor. *O valoare de întrebuințare, un bun, nu are deci valoare decît pentru că în el se află concretizată sau materializată muncă omenească abstractă.* MARX, C. I 72. *Muncă concretă* = cheltuire de forță de muncă omenească într-o formă specială, îndreptată către un anumit scop și care creează valoarea de întrebuințare a mărfii. *Orice muncă este, pe de altă parte, cheltuire de forță de muncă omenească într-o formă specială, îndreptată asupra unui scop anumit, și în această calitate a ei de muncă utilă concretă ea produce valori de întrebuințare.* MARX, C. I 79. *Oamenii muncii* = toți cei care muncesc permanent cu brațele sau cu mintea într-un sector al producției. *Protecția muncii* = ansamblul măsurilor luate pentru a evita acci-

dente de muncă, a asigura desfășurarea activității muncitorilor în condițiile cele mai bune. *Muncă în acord* v. acord. *Muncă salariată* v. salariat. *Muncă calificată* v. calificat. *Diviziunea muncii* v. diviziune. ◇ Expr. **A cuprinde munca** = a face față cu succes, a îndeplini cu succes anumite sarcini de îndrumare sau de conducere. **A scoate din muncă** = a îndepărta pe cineva dintr-un anumit post.

2. Efort de a realiza ceva; osteneală, strădanie. *Stilul artistic al lui Eminescu este rezultatul unei munci îndelungate de selectare a materialului din limba comună.* ROSETTI, S. L. 37. *Toți aceia care vorbe mari aruncă Numai banul îl vînează și cîștigul fără muncă.* EMINESCU, O. I 151. ✦ Ocupație, îndeletnicire. *Care muncă mi-e mai dragă? Munca cea de haiducie.* ALECSANDRI, P. P. 290. ✦ (La pl.) Lucrul cîmpului; muncă agricolă. *O să vii să ne rogi să sărim să-ți facem muncile-n primăvară.* SANDU-ALDEA, D. N. 209. *Care cu poveri de muncă Vin încet și scîrțiind.* COȘBUC, P. I 47. *Văzui oameni... Cu plugurile la munci.* ALECSANDRI, P. P. 285.

3. Folosul material agonisit prin lucru; agonisită. *Cînd își aducea ea aminte de puicele cele nadolence și boghete, de vinișorul din cramă, de răsipa ce s-a făcut cu munca ei... crăpa de ciudă.* CREANGĂ, P. 12. *Munca-ne de zece ani Pun p-o haină de purtare.* BOLLIAC, O. 203.

4. (Învechit, mai ales la pl.) Torturi, cazne. *Muncile cele groaznice ale usturimei.* ISPIRESCU, U. 78. *Și-n temniță să-i bagi, Și la muncă să-i ții Pîn-or pieri de vii!* TEODORESCU, P. P. 106. ✦ (Rar) Suferință, chin. *Cîte munci, cîte necazuri... Inimi, soarta hotărește să răbdați.* CONACHI, P. 82.

5. (Numai în expr.) *Muncă silnică* = pedeapsă care se aplică pentru fapte penale grave, pentru crime (pronunțată printr-o hotărîre judecătorească). *Didina... îl orbește, riscînd astfel să fie arestată și să meargă la munca silnică.* GHEREA, ST. CR. I 366.

MUNCÉL, *muncele,* s. n. Munte mic, deal, colină făcînd parte dintr-un șir de înălțimi asemănătoare. *De la amiază o luaseră pe un drum îngust, care se strecura întortocheat pe sub muncele și prin văi.* SADOVEANU, O. I 12. *Ștefan-vodă... la luptă purcedea Peste munte și muncel Cu tot codrul după el.* ALECSANDRI, P. III 158. *Pe cel deal, pe cel muncel, Se iveste-un voinicel.* ȘEZ. XXI 51. — Pl. și: (m.) *muncei* (SBIERA, P. 179).

MUNCÍ, *muncesc,* vb. IV. **1.** Intranz. A depune un efort fizic și intelectual pentru a produce, a crea, a pregăti sau a prelucra ceva; a face o muncă, a depune o activitate; a lucra. *Munceste el, că de muncit nu-i rușine, ș-ascultă, și-i supus, și-și face ochii în patru cînd îi spune cineva ceva.* VLAHUȚĂ, O. A. II 10. *S-a statornicit în satul aceala pentru totdeauna, trăgîndu-se la casa lui și muncind ca pentru dinsul.* CREANGĂ, P. 139. *Nu-mi trimite-atîta dor Pe gurile tuturor, Că n-am vreme să-l doresc: Ziua lucru și muncesc, Noaptea voi să odihnesc.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 117. ◇ *Cei ce muncesc* = oamenii muncii. ✦ Tranz. (Cu privire la pămînt, cîmp, ogor) A lucra, a efectua munci agricole. *Învață poporimea cum să-și muncească cîmpurile mai cu folos.* ISPIRESCU, U. 73. ✦ Tranz. (Cu privire la obiecte concrete sau la creații ale spiritului) A prelucra, a modifica; a meșteri, a meșteșugi. *Sînt și meșteri care dintr-o coasă rea fac una bună... o muncesc în fel și chip.* PAMFILE, A. R. 129.

2. Tranz. A supune la cazne, la tortură; a provoca suferințe morale, a chinui, a necăji, a supăra. *Pintea, fraged copilandru, La ciobani intrase slugă, Și-l muncea într-una gîndul Cum ar face el să fugă.* IOSIF, P. 70. *Puse de tăie... pe alți mulți boieri, muncindu-i, mai întîi, spre a le afla toate avuțiile.* ODOBESCU, S. I 425. *Mă muncește dorul cînd îmi aduc aminte De vremile trecute.* ALECSANDRI, P. I 240. ◇ Absol. *Desperarea ucide, această simțire muncește.* EMINESCU, N. 73.

3. Refl. A suporta suferințe fizice, a se chinui, a îndura, a suferi. *A dat poroncă pin toată cetatea lui să-i vie doftorii în clipă să facă ceva, ca să nu i se muncească copila.* SBIERA, P. 301. *Așa se munci biata noră, pînă după miezul nopții; dar, despre ziuă, somnul o doborî.* CREANGĂ, P. 6. *Că de-ai și ti tu cum trăiesc, Cum trăiesc, cum mă muncesc, Ți-ai încleșta mînele Și ți-ai plînge zilele.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 318. ✦ (Cu sens atenuat) A se strădui, a se sili, a se frămînta, a se osteni, a se obosi. *Un cocostîrc stătea cu capul ridicat, muncindu-se să înghită ceva care-i umfla... gîtul subțire.* DUMITRIU, V. L. 120. *Se muncea Simina să-și aduc-aminte Cînd s-a prins la ceartă.* COȘBUC, P. I 246. *Asta nu poate s-o facă, oricît s-ar munci.* ȘEZ. IV 170. ◇ Expr. **A se munci cu gîndul** (mai rar **cu gîndurile**) = a fi chinuit, preocupat de un gînd. *Și-și duse mîna la gură, scoborîndu-și ochii în jos, muncindu-se cu gîndul să afle ce-i de făcut.* MIRONESCU, S. A. 33.

4. Tranz. (Rar) A cîștiga ceva cu osteneală, cu muncă. *Banii mei, munciți de mine.* DELAVRANCEA, O. II 365.

MUNCÍRE s. f. (Învechit și popular) Acțiunea de a munci (2) și rezultatul ei; suferință, tortură, chin. *De muncirea lui* [a diavolului] *să-l slobozești.* TEODORESCU, P. P. 385.

MUNCÍT, -Ă, *munciți, -te,* adj. **1.** Chinuit, trudit; (fig.) forțat. *Vorbise... cu o umbră de încordare în glas, care arăta că liniștea e silită, muncită.* DUMITRIU, V. L. 99.

2. Cîștigat cu osteneală, cu anevoință, cu muncă grea. *Căutau să-l despoaie de « averea lui muncită ».* VLAHUȚĂ, la TDRG.

MUNCITÓR[1], -OÁRE, *muncitori, -oare,* adj. **1.** Care muncește, care lucrează într-un domeniu de activitate productivă. *Căci de lumea muncitoare Și de glia strămoșească Nu-i putere pe sub soare Cîndva să mă despărțească.* BENIUC, M. 125. [Eminescu] *a ilustrat... jalea și amarul întregului popor muncitor în tumultul veacurilor.* SADOVEANU, E. 76. ◇ *Clasă muncitoare* v. clasă. *Țărănime muncitoare* = totalitatea țăranilor săraci și mijlocași.

2. Harnic, activ, zelos. *Nevasta acestui sărac era muncitoare și bună la inimă.* CREANGĂ, P. 37.

MUNCITÓR[2], -OÁRE, *muncitori, -oare,* s. m. și f. Persoană care ia parte nemijlocit la procesul de producție industrială; persoană care își cîștigă existența muncind cu brațele. V. lucrător. *Muncitorii, țăranii, intelectualii, călăuziți de Partidul Muncitoresc Romîn, devin tot mai conștienți de faptul că ei sînt stăpîni în această țară, stăpîni peste bunurile și bogățiile ei.* GHEORGHIU-DEJ, ART. CUV. 153. *În depărtările înghețate, închipuirea muncitorului căuta făptura omului viitor.* ARGHEZI, P. T. 90. ◇ *Muncitor agricol* = muncitor care lucra pămîntul altora, neavînd pămînt propriu sau alte mijloace de producție. *Muncitor calificat* v. calificat. ✦ Om care lucrează pămîntul. *Cît vedeam cu ochii, pe lanuri și-n ogoare, muncitorii stăteau aplecați asupra pămîntului.* SADOVEANU, O. VI 336. *Dar din ce în ce s-alină Toate zgomotele-n sat, Muncitorii s-au culcat.* COȘBUC, P. I 48. *La foc de soare Bietul muncitor Stropea cu sudoare Micul său ogor.* ALECSANDRI, P. A. 131.

MUNCITORÉSC, -EÁSCĂ, *muncitorești,* adj. Care aparține muncitorilor, propriu muncitorilor. *Partid muncitoresc.*

MUNCITORÉȘTE adv. Ca muncitorii, cum fac muncitorii.

MUNCITORÍME s. f. (Cu sens colectiv) Totalitatea muncitorilor, mulțime de muncitori.

MUNCULÍȚĂ s. f. Diminutiv al lui muncă.

1. v. muncă (1). *Ne-am răfuit pe dreptul și pe munculița noastră și a părinților părinților noștri.* C. PE-

TRESCU, R. DR. 19. *Nu-i păsa lui de nu ştiu cine de ar fi fost. Vezi că-şi căta de munculiţa lui.* ISPIRESCU, L. 205. *Tot tortul se face cilţi şi-i păcat de munculiţa mea.* ŞEZ. V 10.

2. v. m u n c ă (3). *Putem spune că ni s-a dus munculiţa noastră pe gîrlă.* C. PETRESCU, Î. II 209. *Birul greu, podveada grea, Vai de munculiţa mea!* TEODORESCU, P. P. 290.

MUNCUŞOÁRĂ s. f. Munculiţă. *N-au preţ nici ouăle, nici puii, păcat de muncuşoara mea!* DUNĂREANU, N. 20.

MUNDÍR s. n. v. **mondir.**

MUNDIRÁŞ s. n. v. **mondiraş.**

MUNGERÍE, *mungerii,* s. f. (Învechit) Lumînărie. *Veniturile comunelor rurale... provin din... venitul de la mungerii.* I. IONESCU, P. 111.

MUNGÍU, *mungii,* s. m. (Învechit, în forma *mumgiu)* Lumînărar. *Luminează casele... cu lumînări de seu; pentru această trebuinţă sînt lumînărarii (mumgiii) indigeni care o îndestulează.* I. IONESCU, M. 685.

— Variantă: **mumgiu** s. m.

MUNICIPÁL, -Ă, *municipali, -e,* adj. (Ieşit din uz) Privitor la administrarea municipiilor. ✧ *Consiliu municipal* = consiliu care conducea administraţia unui oraş. *Teatru municipal* = teatru susţinut de un municipiu. ✦ (Substantivat, m.) Măturător de stradă. *Aşteptînd, miros cum din apropiere adie dulce un zefir, pe cînd un municipal îşi face cu măturoiul lui enorm datoria.* CARAGIALE, O. II 176.

MUNICIPALITÁTE, *municipalităţi,* s. f. (La noi în vechea organizare administrativă) Administraţia unui oraş mare; totalitatea organelor administrative care conduc un municipiu. *Toate închisorile Parisului ţin de municipalitate.* CAMIL PETRESCU, T. II 411.

MUNICÍPIU, *municipii,* s. n. (În vechea organizare administrativă) Oraş mare, cu administraţie proprie, bucurîndu-se de autonomie în cadrul administraţiei de stat.

MUNIFICÉNŢĂ, *munificenţe,* s. f. (Franţuzism rar) Dărnicie, generozitate. *Trăia din munificenţa celor ce petreceau cu prostia lui.* GHICA, S. 326.

MUNÍŢIE, *muniţii,* s. f. (Mai ales la pl.; la sg. cu sens colectiv) Proiectile folosite la armele de foc (şi accesoriile acestora). *Dincolo de magaziile de muniţii... îşi înalţă fruntea o placardă strîmbă.* SAHIA, N. 116. *Văzură că au sfîrşit şi muniţiile şi merindele.* NEGRUZZI, S. I 173.

MUNTÁR, *muntari,* s. m. (Regional) Bărbat care mulge în fiecare zi oile sau vacile duse la munte şi prepară derivatele de lapte; baci.

MUNTĂRÍŢĂ, *muntăriţe,* s. f. (Regional) Femeie care mulge în fiecare zi vacile sau oile duse la munte şi prepară derivatele de lapte; băciţă. *Muntarii sau muntăriţele... se adună peste zi şi peste noapte la una din măietoarele vecine, unde fierb laptele... fac brînză etc.* PAMFILE, I. C. 438.

MÚNTE, *munţi,* s. m. **1.** Ridicătură a scoarţei pămîntului mai mare decît dealul, de obicei stîncoasă şi depăşind înălţimea de 800 de metri. *În faţa noastră, munţii Dobrogei stăteau nemişcaţi, cu frunţile posomorîte, la spatele pădurilor de sălcii şi mlaştinilor întinse.* DUNĂREANU, N. 28. *Cînd să pună mîna pe dînsa, zbîr! pe vîrful unui munte şi se ascunde după o stîncă.* CREANGĂ, P. 268. *Cîmpii frumoase, împrejurate de munţi verzi, se întindeau mai mult decît putea prinde ochiul.* RUSSO, O. 24. *E un brad în munte, Cu crăci verzi, cu verde frunte.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 29. ✧ (În metafore şi comparaţii, pentru a exprima proporţiile neobişnuite ale unui lucru) *Un munte de om.* ▭ *Un val ca un munte.* DRĂGHICI, R. 34. ✧ L o c. a d j. **De munte** = de la munte. *Sub un ulm Aluta cată să se culce, Şi cu flori de munte face fraged pat.* BOLINTINEANU, O. 86. *Atunce falnic omul rîdică a sa frunte Şi-n ceruri cu mîndrie aţintă ochiul său. Fiinţa lui se-nalţă ca vulturul de munte.* ALECSANDRI, P. I 125. (În raport cu regiunea Moldovei şi a Munteniei) **De peste munţi** = din Transilvania. *Românii de peste munţi.* ✧ E x p r. **Prin munţi şi văi** = peste tot. ✧ *Munte de gheaţă* = gheţar plutitor. ✦ (Popular) Loc de păşune. *Turmele de-şi aduna Şi la munte le pornea.* TEODORESCU, P. P. 513.

2. F i g. Grămadă, cantitate mare de ceva. *Pe lîngă zidurile uzinei, adevăraţi munţi de oţel şi fier, de fontă şi aramă.* STANCU, U.R.S.S. 195. *Mihai porni înapoi pe solul turcesc... trimiţînd sultanului vorbe paşnice şi, în secret, făgăduind munţi de aur.* BĂLCESCU, O. II 273.

3. (Numai în e x p r.) *Munte de pietate* = casă de amanet în ţările burgheze. *Cocoşul ţinea loc ceasornicului amanetat la muntele de pietate.* C. PETRESCU, C. V. 23.

MUNTEÁN, -Ă, *munteni, -e,* s. m. şi f. **1.** Persoană care locuieşte la munte, de la munte. *Munteanului i-i dat să-şi cîştige pînea cea de toate zilele cu toporul.* SADOVEANU, B. 10. *Eşti tu fată de muntean Sau copilă de vălean?* ALECSANDRI, P. I 97. ✦ (Adjectival) De la munte. *Pentru noi, ţăranii munteni, este o mare facere de bine!* CREANGĂ, A. 19. *Înaintînd am început a videa şi sătenii în costumul muntean.* NEGRUZZI, S. I 308.

2. Persoană care este originară din Muntenia sau locuieşte în Muntenia. *Măi muntene, măi vecine, Vină să te prinzi cu mine, Şi la viaţă cu unire, Şi la moarte cu-nfrăţire!* ALECSANDRI, P. A. 104.

MUNTEÁNCĂ, *muntence,* s. f. **1.** Femeie care locuieşte la munte, de la munte.

2. Femeie originară din Muntenia sau care locuieşte în Muntenia. *C-o graţioasă munteancă i se părea că vorbea.* ALEXANDRESCU, M. 210.

MUNTENÉSC, -EÁSCĂ, *munteneşti,* adj. **1.** De munte. *Eu ştiu... să duc să pască turma pe locuri munteneşti.* EFTIMIU, Î. 142.

2. Din Muntenia, al muntenilor (2). ✧ (Învechit şi arhaizant) *Ţara Muntenească* = Muntenia. *Tomşa, aşezat în Ţara Muntenească, începu să lovească ţinuturile moldoveneşti din margine.* SADOVEANU, O. VII 159.

MUNTENÉŞTE adv. Ca cei din Muntenia, ca muntenii, în felul muntenilor.

MUNTENÍSM, *muntenisme,* s. n. Cuvînt, expresie; construcţie proprie graiului din Muntenia.

MUNTENIZÁ, *muntenizez,* vb. I. R e f l. A-şi însuşi felul de a fi sau de a vorbi al muntenilor (2). *Interveni Sabina, parodiind accentul lui Nelu, atît de subit muntenizat.* C. PETRESCU, C. V. 98.

MUNTICÉL, *munticei,* s. m. (Rar) Diminutiv al lui m u n t e. *Pe piscul unui munticel... zări o căprioară.* ISPIRESCU, L. 288.

MUNTIŞÓR, *muntişori* şi *munţişori,* s. m. Munticel. *Dornele-s numai pîraie, numai munţişori cu brazi, numai ţăpşanuri şi aşezări de sate.* SADOVEANU, B. 151. [Piatra] *stă între doi ascuţiţi munţişori.* NEGRUZZI, S. I 196. *O bîtcă ce este între patru dealuri, dincolo de muntişorul ăla ce se vede.* GORJAN, H. I 63.

MUNTÓS, -OÁSĂ, *muntoşi, -oase,* adj. Plin de munţi, cu munţi, format din munţi. *Mai presus de acel brîu muntos se înalţă două piramide mari de munţi.* BĂLCESCU, O. II 207.

MUR[1], *muri,* s. m. Nume dat mai multor specii de arbuşti din familia rozaceelor, cu tulpina spinoasă, cu

flori albe dispuse în umbelă, cu frunze compuse și cu fructe comestibile; formează tufișuri întinse mai ales în tăieturi de pădure *(Rubus). Să nu fie urîțică, Nici în stat prea puțintică, Să fie un vrej de mur.* POP.

MUR[2], *muri*, s. m. (Latinism învechit) Zid. *Memfis, colo-n depărtare, cu zidirile-i antice, Mur pe mur, stîncă pe stîncă, o cetate de giganți.* EMINESCU, O. I 43. *Eu, în copilărie, iubeam să mă opresc Pe murii mănăstirei, și-n vale să privesc.* ALEXANDRESCU, M. 10.

MUR[3], **-Ă**, *muri, -e*, adj. (Rar) Negru-lucios. *Ah, ochilor muri, Vii și plini de nuri La căutături.* CONACHI, P. 74. *Cucule cu pană mură, Ce-am grăit gură la gură Să nu cînți pe tișătură!* ȘEZ. XXIII 106.

MURÁ, *murez*, vb. I. Tranz. **1.** (Cu privire la varză, castraveți etc.) A ține într-o soluție de oțet sau în saramură, ca să se acrească. *Din partea mea, v-aș lăsa să-i luați și toți* [bureții], *că doar n-am să-i murez.* CONTEMPORANUL, VI[1] 485. ◇ Refl. *Castraveții s-au murat.*

2. A conserva nutreturile în stare suculentă printr-un proces de fermentare.

3. (Cu privire la plante textile) A pune la topit, a topi. (Refl. pas.) *Să ia de nevastă-o fată Ce știe inul să bată, Cînepa cum se murează.* POP.

4. Fig. A uda. *Era să plec la Neamțu... M-ar fi murat* [ploaia] *ca p-un cîine.* DELAVRANCEA, A. 108.

MURAHÁS, *murahași*, s. m. (Turcism învechit) Plenipotențiar turc.

MURÁL, -Ă, *murali, -e*, adj. Aflat pe un zid, executat pe un zid; care se atîrnă pe perete. *Portret mural al lui Neagoie Basarab.* ODOBESCU, S. I 391. ◇ *Pictură murală* = pictură făcută pe zid. *Hartă murală* = hartă mare de atîrnat pe perete.

MURÁRE s. f. Acțiunea de a mura.

MURÁT, -Ă, *murați, -te*, adj. **1.** (Despre alimente) Ținut în oțet sau în saramură un timp necesar ca să capete un gust acru specific; acrit. *Zicem zeamă de varză, în loc de curechi murat.* NEGRUZZI, S. I 349. *S-a mai pus la masă întîi scoici murate.* ȘEZ. XXIII 73.

2. (Despre plante furajere) Conservat printr-un proces de fermentare. *Nutreț murat.*

3. Fig. Ud. *Pisicuța, murată ca un șoarece, tremura cum îi varga și căta din cînd în cînd cu groază înapoi.* HOGAȘ, M. N. 224.

MÚRĂ, *mure*, s. f. **1.** Fructul comestibil, negru și lucios, asemănător cu smeura, al murului[1]. *Văd în zori cum merg s-adune Mure fetele.* COȘBUC, P. I 262. *Ea culege fragi și mure De sub brazi, de prin tufari.* ALECSANDRI, P. A. 154. *Spun lămurit Cum au mers urșii la o bătaie Și cîte mure ei au jertfit.* ALEXANDRESCU, M. 349. *Frumos e badea la gură, Ca și roua de pe mură.* HODOȘ, P. P. 62. ◇ (În metafore și comparații) *Mai mare dragul să fi privit pe Davidică... cu ochii mari, negri ca murele și scînteietori ca fulgerul.* CREANGĂ, A. 95. *Din ochi negri îți dă mure, Ce știu mințile să fure.* BELDICEANU, P. 85. *Pentru ochi ca murele Ocolesc pădurile.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 18. *Ochișorii lui, Mura cîmpului!* ALECSANDRI, P. P. 3. ◇ Expr. (În construcție cu verbele «a da», «a pica», «a aștepta», «a vrea» etc.) **Mură în gură** = fără muncă, fără oboseală, de-a gata. *Cum să-i pice lui mură în gură o bucățică așa de bună.* ISPIRESCU, M. V. 35.

2. Mur[1]. *Rugii murelor cu flori tîrzii și albe atîrnau între crăpăturile catifelate de mușchi.* C. PETRESCU, S. 215. *Acolo-n ochi de pădure, Lîngă trestia cea lină Și sub bolta cea senină Vom ședea în foi de mure.* EMINESCU, O. I 54.

MURĂTÚRĂ, *murături*, s. f. (Mai ales la pl., la sg. cu sens colectiv) Legume conservate în saramură sau în oțet. *Murăturile foarte îi plăceau.* SLAVICI, N. I 5.

MURDÁR, -Ă, *murdari, -e*, adj. **1.** (În opoziție cu curat) Plin de pete, acoperit de praf, de murdării sau de gunoi; nespălat, impur, întinat. *Băgară de seamă că hainele lor sînt murdare.* ISPIRESCU, L. 40. *Înaintea patului, o masă murdară.* EMINESCU, N. 38. *În scunda tavernă mohorîtă, Unde pătrunde ziua printre ferești murdare... stătea posomorîtă, Cu fețe-ntunecoase, o ceată pribegită.* id. O. I 56. ✦ (Despre ființe) Care nu respectă curățenia. ✦ (Despre apă sau despre lumină) Lipsit de limpezime, de claritate; tulbure. *De prin crișme... pătrundea prin ferestrele cu multe geamuri, mari și nespălate, o lumină murdară.* EMINESCU, N. 34.

2. Fig. (Despre acțiuni omenești) Josnic, mîrșav, degradant; (despre oameni) care comite acțiuni urîte. *Acuma vezi și tu cît e de murdar și de nevrednic de iubirea ta.* REBREANU, I. 113. *Dumneata sugi sîngele poporului... — Murdar!* CARAGIALE, O. I 102. ✦ (Despre cuvinte) Necuviincios, obscen. *Și începu să-i spuie vorbe murdare și s-o înjure, cu patimă.* DUMITRIU, P. F. 37.

MURDĂRÍ, *murdăresc*, vb. IV. Tranz. A face murdar, a păta, a mîzgăli, a mînji; fig. a degrada. *Bocancii plini de noroi murdăreau... pătura.* DUMITRIU, N. 163. *Da! ce-am văzut să-mi murdăresc mănușițele!* ISPIRESCU, L. 350.

MURDĂRÍE, *murdării*, s. f. **1.** Strat de necurățenie care acoperă sau îmbîcsește ceva; (concretizat) obiect murdar, bun de aruncat; gunoi. *Dar vezi, vezi să nu-mi facă murdărie ori să-mi umple casa cu cine știe ce mirosuri.* REBREANU, R. I 169. *Slugile împăratului rîdeau de dînsul și toate murdăriile le arunca pe bordeiul lui.* ISPIRESCU, L. 154.

2. Fig. Faptă josnică, degradantă. *Bine că nu m-ați amestecat și în murdăria asta.* DEMETRIUS, C. 61. *La cîte murdării nu m-am pretat, ca s-o spionez.* CAMIL PETRESCU, T. II 106. ✦ Vorbă necuviincioasă.

MURG[1], *murguri*, s. n. (Învechit și popular) Amurg. *Într-o zi în murgul serii fata așteptînd după obicei pe fratesău... vede înainte-i o păsărică.* POPESCU, B. III 118. *Murgul serei începe a se destinde treptat preste pustii.* ODOBESCU, S. III 17. *Duminică... în murgul serii, năpădește peste avangarda vrăjmașului.* BĂLCESCU, O. II 49.

MURG[2], **-Ă**, *murgi*, adj. (Despre cai, mai rar, despre alte animale sau despre obiecte) De culoare închisă, castaniu-închis, brun. *Cei doi cai... erau murgi.* SADOVEANU, O. L. 16. [Cățeluși] *unii negri, alții murgi și alții bălțați.* ODOBESCU, S. III 42. ✦ (Substantivat) Cal cu părul de această culoare; p. ext. orice cal. *Trece-n sus, pe plai în sus, Un voinic pe-un murg călare.* IOSIF, PATR. 51. *În urma lor venea călare pe un murg buiestraș Vasile, feciorul.* SLAVICI, N. I 92. *N-am eu cal de alergat Și nici murgă Să te-ajungă.* BIBICESCU, P. P. 329. ◇ Expr. **Paște, murgule, iarbă verde** v. iarbă. ◇ (Substantivat, f., în expr.) **A intrat murga în sat** = s-a înserat, s-a făcut întuneric.

MURGÁN, -Ă, *murgani, -e*, adj. (Rar) Murg[2]. *Buhai murgani jertfeau pe-a lui altare.* MURNU, O. 33.

MURGÁȘ, -Ă, *murgași, -e*, adj. (Regional, despre oi) De culoare murgă. *Oile au diferite numiri... oacheșe... murgașe.* PAMFILE, I. C. 36.

MURGÍ, *murgesc*, vb. IV. Intranz. (Rar) A căpăta o culoare închisă, a se întuneca. *Chipul ei, gălbejit de boală și de sărăcie, începuse a murgi în vînăt.* DELAVRANCEA, S. 184.

MURGÍT s. n. (Rar, în loc. adv.) **În murgit** = pe înserate, în amurg. *Cîndu-i colea în murgit, Badea din codru-a ieșit.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 286.

MURGULÉȚ, *murguleți*, s. m. (Mai ales în poezia populară) Cal cu părul castaniu-închis sau brun

(v. murg[2]); p. ext. orice cal. *Murguleț cu părul creț... Să zbori zborul gîndului!* ALECSANDRI, P. I 106.

MURGUȘÓR, *murguși*, s. m. (Mai ales în poezia populară) Murguleț. *De azi calea-mi părăsesc, Murgușoru-mi priponesc.* ALECSANDRI, P. I 100.

MURGÚȚ, -Ă, *murguți, -e*, adj. (Mai ales în poezia populară) Diminutiv al lui murg[2]. *Drăguță mierluță, Pasere murguță, Acuma poți cînta.* ȚICHINDEAL, F. 238. ✦ (Substantivat) Murguleț. *Murgule, murgulțul meu, Datu-mi-te-a taică-tău Ca să-mi fii de ajutor La nevoie și la zor, Să te-ntreci cu șoimii-n zbor.* ANT. LIT. POP. I 293. *Cosicioara că-și smulgea Și murgulțul blăstăma.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 498. *Tu, murgulțule-n putere, Du-mă iute ca un zmeu.* ALECSANDRI, P. P. 49.

MURÍ, *mor*, vb. IV. Intranz. **1.** A înceta de a mai trăi, de a mai fi în viață; a-și pierde viața, a răposa, a deceda. *Băiatul vioi, tînărul plin de avînt și de vise, prietinul tinereții mele murise!* SADOVEANU, O. VIII 20. *De-oi muri... al meu nume or să-l poarte Secolii din gură-n gură.* EMINESCU, O. I 133. ✧ Fig. *Mor azi zîmbetele mele, Moare-ntreagă vraja firii.* GOGA, C. P. 114. ✧ (Urmat de determinări introduse prin prep. «de» și arătînd cauza morții) *Niciodată n-a crezut că într-adevăr se poate muri de foame.* C. PETRESCU, C. V. 129. *Ei, bine ar fi să poată muri omul cînd vrea; dar... nu moare nimeni de asta!* CARAGIALE, O. I 64. ✧ (În imprecații și jurăminte) *Să mor dacă-nțeleg ceva.* CARAGIALE, P. 136. ✧ (La viitor, în construcții negative, ca încurajare la o acțiune, adesea ironic) *Te-ai deprins tot la Ieș... Mai șezi și pîn ținut, că nu-i muri.* ALECSANDRI, T. I 183. ✧ Expr. **A muri cu zile** = a muri în urma unei boli neîngrijite sau în împrejurări neprevăzute. (Învechit și popular) **A muri cu moarte** = a muri condamnat la moarte și executat. *După datinele noastre, cu moarte trebuie să mori.* ISPIRESCU, L. 76. ✧ Tranz. (Cu complement intern) *A muri moarte de erou.* ✦ Fig. (Despre plante) A se usca, a se veșteji. *A murit pe luncă macul, A murit și-i mult de-atunci.* COȘBUC, P. II 276.

2. (Prin exagerare) A suferi foarte tare, a fi la capătul puterilor, a se simți covîrșit (de o senzație dureroasă, de o stare psihică, de un sentiment apăsător etc.). V. consuma. *Tăbărau pe bietul om cu gura: tată, mi-e foame, tată, mor de foame!* ISPIRESCU, L. 174. *Striga cît îl lua gura, că moare de frig.* CREANGĂ, P. 239. *Să moară de ciudă celelalte fete.* ALECSANDRI, T. I 36. ✧ (Urmat de un conjunctiv prin care se exprimă o dorință) *Murea să afle toate despre toți și să clevetească.* REBREANU, R. I 178. ✦ (Urmat de determinări introduse prin prep. «după») A ține foarte mult la cineva sau la ceva, a iubi cu patimă, a nu se putea lipsi de ființa sau de obiectul iubit. *Fete mari și mititele, Moare neica după ele.* ANT. LIT. POP. I 105. *Sfîntul soare, dacă-i soare, Și tot după tine moare; Dară eu fecior sărac, Cum să nu mor de-al tău drag?* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 15.

3. Fig. A înceta de a mai fi văzut sau auzit, a se pierde, a se stinge treptat. *De pe dealuri depărtate răspundeau melodii de bucium, treceau ca vîntul serii și mureau în depărtări.* SADOVEANU, O. I 101. *Drumul murea în desișul negru-verde a doi munți parcă împreunați.* HOGAȘ, DR. II 3. *Focul ce murea în sobă c-o albastră vîlvătaie.* MACEDONSKI, O. I 84.

MURIBÚND, -Ă, *muribunzi, -de*, s. m. și f. Persoană care e pe moarte, care se află în ultimele momente ale vieții. *A bătut la ușă, a deșteptat pe bătrîn și i-a lăsat în prag muribundul.* SADOVEANU, P. M. 124. *Ici-colo cîte-un muribund gemea ori se zvîrcolea încă.* REBREANU, R. II 269. *Muribunda deschise ochii, deveniți catifelați.* BART, E. 389. ✦ (Adjectival) Fig. Care e gata să piară, pe ducă, pe cale de dispariție, p. ext. slab, fără vlagă. *Becul împrăștia o lumină muribundă.* C. PETRESCU, C. V. 41.

MURÍND, -Ă, *murinzi, -de*, adj. (Neobișnuit) Care este pe moarte, în agonie; muribund. *Îmi pare că-i văz încă, răsturnați în țărînă... Dar mai clătinîndu-și capul, și c-o murindă mînă Fierul care le scapă cu furie strîngînd.* ALEXANDRESCU, P. 39. ✧ Fig. *Făcliile murinde sub pînza ce albează Al nopții întuneric ce-ncepe a fugi.* BOLLIAC, O. 73. ✧ (Substantivat) *Hangiul, simțind că se frînge de la mijloc, voi să dea drumul murindului și să se ridice în picioare ca să răsufle și să-și recapete puterile.* CARAGIALE, O. I 359.

MURÍȘ, *murișuri*, s. n. (Rar) Loc în care cresc tufe de muri[1], desiș de muri[1].

MURÍT, -Ă, *muriți, -te*, adj. (Rar) Mort. *Cel ce în astă lume a dus numai durerea Nimic n-are dincolo, căci morți sînt cei muriți.* EMINESCU, O. I 59 ✦ Fig. (Regional) Uscat. *Foaie verde măr murit, Am un puiuț prăpădit.* ȘEZ. II 9.

MURITÓR, -OÁRE, *muritori, -oare*, adj. Care își termină existența prin moarte, supus morții. *Tu te coboară pe pămînt, Fii muritor ca mine.* EMINESCU, O. I 173. *În sfîrșit, așa i-o fost scris, toți sîntem muritori.* ALECSANDRI, T. 134. *Măria-ta ești muritor și ai să dai sama!* NEGRUZZI, S. I 146. ✧ Expr. **A fi (sau a ajunge, a rămîne, a lăsa pe cineva) muritor de foame** = a fi (a ajunge etc.) foarte sărac, neavînd ce mînca. *Ai lăsa-o pe fata asta muritoare de foame.* DUMITRIU, N. 38. *Nimeni nu s-a gîndit să-l lase pe drumuri muritor de foame.* SADOVEANU, O. VII 38. *Crizele comerciale și economice... lasă muritori de foame mii de lucrători manuali și intelectuali.* GHEREA, ST. CR. II 309. ✦ (Substantivat) Om. *Nici un muritor n-a cutezat să calce hotarele mele.* ISPIRESCU, L. 5. *O dată-n viața-i muritorul vede în visul său un chip așa d-ales.* EMINESCU, O. IV 78. *Muritorul, bun ca blîndul mieluțel, Face rele peste rele fără' s-o știe singur el.* HASDEU, R. V. 57.

MURMUÍ, *murmuiesc*, vb. IV. Tranz. (Rar) A murmura, a șopti.

MURMUIÁLĂ, *murmuieli*, s. f. (Rar) Murmur. *Auzi de jos, din vale, murmuiala păraielor.* SLAVICI, N. I 104.

MURMUITÓR, -OÁRE, *murmuitori, -oare*, adj. (Rar) Care murmură. *Împlu aerul văratic de mireasmă și răcoare A popoarelor de muște sărbători murmuitoare.* EMINESCU, O. I 85.

MÚRMUR, *murmure*, s. n. **1.** Zgomot confuz de voci produs atunci cînd se vorbește prea încet sau prea de departe sau cînd mai multe persoane vorbesc în același timp cu jumătate de glas. *Răzbătea de afară un murmur nedesluțit de glasuri.* SADOVEANU, M. C. 202. *Din odaia alăturată, auzii cîteva murmure nedesluțite, pe urmă dintr-o dată un glas aspru.* DUNĂREANU, CH. 119. *Deodată un murmur de mirare se ridică împregiurul nostru.* ALECSANDRI, O. P. 10. ✦ Exprimarea unei nemulțumiri prin cuvinte rostite cu jumătate de glas; protest înfundat al unei mulțimi nemulțumite. V. mormăit. *Ei îi răspunseră cu un murmur întunecos.* DUMITRIU, N. 17.

2. Zgomot ușor și continuu făcut de o apă curgătoare, de frunzișul mișcat de vînt etc.; freamăt, susur, șopot. *Apa cădea mărunt, izbind pămîntul într-un murmur molcom și înăbușit.* MIHALE, O. 250. *Sărutarea de atunci, în viața, în fiorul și în murmurul pădurii, s-a împrăștiat peste toată viața mea.* SADOVEANU, O. VIII 14. ✧ Fig. *Prin lumina orbitoare veneau zgomotele împrejurimilor ca ceva neobișnuit, ca murmurul unei vieți cu totul nouă, atunci izvorîtă din pămînt.* SADOVEANU, O. IV 21. ✦ (Rar) Zgomot surd și continuu produs de un motor sau de o mașină în acțiune. *Fabricile de la margini trimeteau murmurul lor surd, slăbit de depărtare.* DUNĂREANU, CH. 98.

— Pl. și: *murmururi* (ANGHEL, Î. G. 46). — Variantă: **múrmură** (ODOBESCU, S. III 92, NEGRUZZI, S. I 160, ALEXANDRESCU, M. 74) s. f.

MURMURÁ, *múrmur*, vb. I. Intranz. **1.** A rosti cuvinte sau a intona o melodie încet, nedesluşit. V. bolborosi. *Ceasuri lungi scria de zor, Făr' să obosească, Murmurînd încetişor.* DEŞLIU, M. 59. *Radu... murmură pierdut, pe ginduri.* CAMIL PETRESCU, T. II 56. *Valea-i în fum, fluiere murmură-n stînă.* EMINESCU, O. IV 100. ◇ (Rar, subiectul este vorba, glasul) *Să n-ai grijă, bă, auzişi, care eşti acolo? — Auzit, murmură adînc glasul din şlep.* DUMITRIU, N. 139. *Vorbe murmurau amestecate în juru-i.* SADOVEANU, O. VIII 39. ◇ Tranz. *Cînd a murmurat vorba asta, Panţîru a înţeles-o.* SADOVEANU, O. VIII 192. (Poetic) *Îmi murmur bucuria în fluier vechi de fag.* STANCU, C. 81. *Noaptea-ntreag-o să-şi murmure Apele povestea lor.* COŞBUC, P. I 316. ✦ A cîrti împotriva cuiva sau a ceva, a protesta cu jumătate de glas. *Parcă ştiţi voi cum murmură şi se mişcă poporul asuprit?* SADOVEANU, O. I 324. *Oamenii nu se ajung şi murmură, şi se agită, şi ameninţă.* REBREANU, R. I 223. *Cei ce se luptă murmurînd De s-ar lupta şi-n primul rînd, Ei tot atît de buni ne par Ca orişicare laş fugar.* COŞBUC, P. I 257. *Lumea începe să murmure.* CARAGIALE, O. III 10.

2. A produce un zgomot uşor şi continuu. *Vîntul de toamnă pornise o dată cu sara şi murmura pe afară în tăcerea curţii goale.* SADOVEANU, O. III 210. *Fetele seceră-toare Rîd şi cîntă, snopi fac grîul, Murmură-ntre sălcii rîul.* COŞBUC, P. I 96. *Izvoară vii murmură şi saltă de sub piatră.* EMINESCU, O. I 93.

MÚRMURĂ s. f. v. **murmur.**

MÚRSĂ[1] s. f. (Mold.) **1.** Băutură preparată din miere amestecată cu apă sau lapte. *Sfînta Duminecă... ia mursa aceea şi iute se duce de o toarnă în fîntîna din grădina ursului.* CREANGĂ, P. 214.

2. Suc, sevă, zeamă, must. *În privinţa tăriei, cel mai bun este vinul armaş de Cotnar, făcut din poamă grasă, de culoare galbenă şi gros la mursă.* La HEM 1682. *Mursă stoarsă din sacară.* ŞEZ. VIII 66.

MÚRSĂ[2], *murse*, s. f. (Învechit) Mic semn negru pus pe obraz pentru a imita o aluniţă; benghi. V. aluniţă. *Îşi îmbina sprîncenele şi-şi punea murse.* GHICA, S. 66. *Plasturile cele negre cu care îşi făcea murse sau benghiuri false.* FILIMON, C. 88.

MURSECÁ, *múrsec*, vb. I. Tranz. **1.** (Popular) A muşca, a rupe cu dinţii, a sfîşia. [Pogoanele] *erau subt puterea lui Ghiţă Lungu, care sta asupra lor ca ursul cînd mursecă juninca.* SADOVEANU, M. C. 154. *Într-o zi un cîine turbat s-a năpustit în curtea popii... mursecînd pe Joian, un taur frumos.* SANDU-ALDEA, U. P. 26.

2. Fig. A bate; a chelfăni. (Atestat în forma *mursica*) *Cu baba şi cu fata, de! merge să le mursici mai zdravăn; dar cu Ţica nu prea.* CARAGIALE, M. 32.

— Variantă: **mursicá** vb. I.

MURSICÁ vb. I v. **murseca.**

MURUÍ, *muruiesc*, vb. IV. Tranz. (Regional) **1.** A acoperi pereţii unei case cu un strat neted de lut muiat cu apă; a lipi, a văruí. *În cîteva zile toţi patru pereţii erau lipiţi şi muruiţi.* SLAVICI, N. I 20. ✦ A astupa crăpăturile sau golurile mici din pereţii lucrărilor subterane cu un material argilos.

2. A uda cu apă sau a unge cu ou, grăsime etc. suprafaţa unui aluat înainte de a-l băga în cuptor. (Refl. pas.) [Colacii] *se muruiesc (se ung) cu muruială făcută din făină de grîu muiată în apă gălbuie.* ŞEZ. V 138.

3. A unge cu ceva care murdăreşte, a mîzgăli. *Mă murui cu dohot de sus pînă jos.* HOGAŞ, DR. II 148.

MURUIÁLĂ s. f. (Regional) Acţiunea de a murui. **1.** Acoperirea pereţilor unei case cu un strat de lut. **2.** Lut sau alt material cu care se muruieşte. *Muruiala pe pereţii de lemn... cade cu vremea.* SLAVICI, N. I 9.

MURUÍRE, *muruiri*, s. f. Acţiunea de a murui.

MURUÍT, -Ă, *muruiţi, -te*, adj. (Regional, despre pereţi) Lipit cu lut. *Şase bordeie muruite stăteau tupilate în fundul poienii.* SADOVEANU, O. I 126. *Un fulger scăpără şi lumină pereţii muruiţi.* id. ib. 139.

MUSACÁ s. f. Mîncare preparată din carne tocată şi felii de pătlăgele vinete, de dovlecei sau de cartofi. *Să-mi facă la masă... vro plachie, vro musaca.* ALECSANDRI, T. I 196.

MUŞAFÍR, *musafiri*, s. m. Persoană venită în vizită la cineva sau căreia i se oferă vremelnic ospitalitate; oaspete, invitat. *Musafirul a spus că, fiind obosit de atîta drum cît făcuse, are nevoie de odihnă.* CARAGIALE, P. 127. *Porunceşte... să-l culce în nişte case nelocuite, unde culca pe toţi musafirii, cari veneau aşa nitam-nisam.* CREANGĂ, P. 301. *Toderică... se bucură că-i veniră musafiri.* NEGRUZZI, S. I 82.

— Variantă: **mosafír** (GALACTION, O. I 102, REBREANU, R. I 20) s. m.

MUSAFÍRĂ, *musafire*, s. f. (Rar) Femeie venită în vizită la cineva sau căreia i se oferă vremelnic ospitalitate; invitată. *Musafirii şi mai ales musafirele făceau haz.* CARAGIALE, O. III 35.

— Variantă: **mosafíră** (CARAGIALE, O. VII 22) s. f.

MUSAFIRLÎC, *musafirlîcuri*, s. n. (Învechit, azi de obicei ironic) Vizită. *Nemaiavînd nimic pe masă s-a sfîrşit musafirlîcul.* ARDELEANU, D. 32.

MÚSAI adv. (Regional) **1.** Neapărat, negreşit, în mod necesar, fără discuţie. *Să-ţi aduci de la tîrg musai o ladă de fier.* C. PETRESCU, R. DR. 260. *Era nevoită biata mama să ne facă musai cîte un şurub, două prin cap.* CREANGĂ, A. 40. ✦ Cu insistenţă, cu încăpăţînare, morţiş. *Fug de tine, Şi tu musai după mine* (Umbra). SADOVEANU, P. C. 13.

2. (De obicei în construcţie cu verbul «a fi») E necesar, e nevoie; trebuie. *Şi-i musai să le dăm peste bot.* DAVIDOGLU, M. 56. *Mai ales este o casă la Păuna pe care musai s-o dezgropăm.* SADOVEANU, P. M. 175. *Nu ne-am luat soldele şi e musai să le luăm.* CAMIL PETRESCU, U. N. 380.

MUSCÁL[1], *muscali*, s. m. (Învechit) Rus. *Un muscal a avut milă de nenorociţii săteni şi n-a protejat pre hoţi.* I. IONESCU, M. 254.

— Variantă: **moscál** (RUSSO, S. 11) s. m.

MUSCÁL[2], *muscali*, s. m. (Munt.; învechit) Birjar care conducea o trăsură elegantă. *Nu mai aveai cap să umbli pe pod de muscalii dumnealui.* D. ZAMFIRESCU, la TDRG.

MUSCÁL[3], *muscale*, s. n. (Învechit) Nai.

MUSCALAGÍU, *muscalagii*, s. m. (Regional) Muzicant care cîntă din muscal[3], cîntăreţ din nai. *Doi viorişti bătrîni, un ţambalagiu, adolescent tuciuriu şi un muscalagiu voinic, cu albeaţă la ochi, ridicau din umeri, plini de respect şi de frică.* G. M. ZAMFIRESCU, M. D. II 232. *Acolo sînt şi... trîmbiţaşi, şi toboşari, şi muscalagii cu naiul.* ODOBESCU, S. III 111.

MUSCÁR, *muscari*, s. m. **1.** Pescar care prinde peştele cu undiţa, întrebuinţînd ca nadă muşte. *Cercăm. Asta-i numaidecît datoria muscarilor.* SADOVEANU, V. F. 80.

2. Pasăre migratoare de mărimea privighetorii, cu penajul sur-închis pe spate şi alb-murdar pe abdomen; se hrăneşte cu insecte pe care le prinde din zbor ca rîndunica *(Muscicapa striata)*.

3. Insectă de formă lunguiaţă, de culoare roşie, cu o pată neagră pe partea ventrală şi cu aripile negre, acoperite cu peri; se hrăneşte cu musculiţe *(Telephorus fuscus)*.

MUSCÁT, -Ă, *muscați, -te,* adj. (Despre struguri sau vin) Tămîios.

MÚSCĂ, *muște,* s. f. **I. 1.** Insectă din ordinul dipterelor, cu aparatul bucal adaptat pentru supt, care trăiește pe lîngă casa omului; nume dat și altor insecte din același ordin; (popular) nume dat oricărei insecte mici, zburătoare, căreia nu i se știe numele. *O muscă îmi cînta în jurul capului o muzică lină.* SADOVEANU, O. VI 313. *Musca... a ieșit din nou, a plecat, a reapărut.* ARGHEZI, P. T. 110. *Se putea auzi musca zbîrnîind, atîta liniște și tăcere se făcu.* ISPIRESCU, L. 143. *Cum erau filele cam unse, trăgeau muștele și bondarii la ele.* CREANGĂ, A. 4. *Nu toate muștele fac miere* (= nu toți oamenii se arată destoinici la munca la care sînt puși; aparențele înșală). ◇ Fig. *Și numai omul cel mare, stăpîne, tu-l osîndești, Ca să moară deopotrivă cu muștele omenești.* HASDEU, R. V. 165. ◇ (Cu sens colectiv) *Faci sămne... cu capu, așa, ca un cal ce se apără de muscă?* ALECSANDRI, T. I 357. ◇ Expr. **Să se audă musca!** = să fie tăcere deplină. **Cal rău de muscă** = cal nărăvaș. **A cădea** (sau **a se băga**) **ca** (sau **cum cade, cum se bagă**) **musca-n lapte** = a sosi undeva într-un moment rău ales, a interveni într-o discuție în chip nepotrivit. *Te-ai fi împrietenit cu vreun băiat, chemîndu-se că ai pe cineva acolo și că nu cazi cum cade musca-n lapte.* PAS, Z. I 293. **A fi** (**a se ști** sau **a se simți**) **cu musca pe căciulă** v. căciulă. **A se aduna** (**a se strînge** sau **a veni**) **ca muștele la miere** = a se aduna undeva la ceva plăcut, (în mare număr). (Despre o colectivitate de oameni) **A muri ca muștele** = a muri în număr foarte mare, pe capete, cu nemiluita. ◇ Compuse: **muscă-albastră** (**de carne**) = muscă mai mare decît musca de casă, cu abdomenul albastru-lucios *(Calliphora vomitoria);* muscoi; **pasăre-muscă** v. pasăre.

2. (Popular) Albină. *Îi era drag să învețe și el meșteșugul albinăritului, iar maica Evlampia băgase de seamă că avea dar; nu-l înțepau muștele.* SADOVEANU, P. M. 50.

II. 1. Mic smoc de fire din barbă, lăsate să crească sub buza inferioară. V. barbișon, cioc. *Mustața mică, mătăsoasă avea parcă sub ea un soi de sedilă pusă pe buza de jos, o așa-zisă muscă.* V. ROM. octombrie 1953, 135.

2. Scobitură înnegrită în dinții calului, care după vîrsta de 6 ani se șterge prin roadere. V. mișină[2].

3. (Regional) Cătarea armelor de foc.

MUSCĂLÉSC, -EÁSCĂ, *muscălești,* adj. (Învechit) De muscal[1]; din Rusia, rusesc. *Vine un vînt de cele muscălești.* ALECSANDRI, T. I 327.

— Variantă: **moscălésc, -cáscă** adj.

MUSCĂLÉȘTE adv. (Învechit) Rușește. (Atestat în forma *moscăleșteț) Moscăleșteț să-nvățăm Și la oaste să intrăm.* ALECSANDRI, P. P. 404.

— Variantă: **moscălésțe** adv.

MUSCĂRÍE, *muscării,* s. f. (Cu sens colectiv) Mulțime de muște, roi. *Cuțitele și furculițele ruginite, lingurile pline de zoi și peste toate o muscărie ca-n toiul verii.* SLAVICI, V. P. 90.

MUSCĂRÍME s. f. (Cu sens colectiv, rar) Muscărie. *Muscărime... se aduna de-i mînca trupul.* SEVASTOS, la TDRG.

MUSCÉL, *muscele,* s. n. Deal înalt, cu pantă ușoară, făcînd tranziția între regiunea de munte și cea de deal. *Cele două focuri pocniră de parcă s-ar fi spart bolta cerului și pe urmă hăuliră, sfărîmîndu-se peste muscele.* V. ROM. noiembrie 1953, 12. *Se îndreptă apoi spre Vîlcea, ca de acolo să se-ntoarcă, pe sub muscele, la locul unde se adunase la tabără fiii săi.* ODOBESCU, S. I 164.

— Variantă: **mușcél** (ȘEZ. I 142) s. n.

MUSCHÉT s. n. v. **muschetă.**

MUSCHETÁR s. n. v. **mușchetar.**

MUSCHÉTĂ, *muschete,* s. f. Armă de foc lungă și grea, întrebuințată înainte de inventarea puștii și care se descărca prin aprinderea pulberii cu ajutorul unui fitil. (Atestat în forma *muschet) Arcul prea cu-anevoiă s-a putut dezrădecina din oastea moldovenească, și nici pînă la 1700 nu-l alungase încă muschetul.* HASDEU, I. V. 76.

— Variantă: **muschét** s. n.

MUSCHICÉSC, -EÁSCĂ adj. v. **moschicesc.**

MUSCÓI, *muscoi,* s. m. **1.** Muscă mare, bondar.

2. Muscă-albastră (de carne). V. muscă.

MUSCULÁR, -Ă, *musculari, -e,* adj. Care se referă la mușchi[2], de mușchi. *Febră musculară. Contracțiuni musculare.*

— Variantă: **mușchiulár, -ă** (GHEREA, ST. CR. I 132) adj.

MUSCULATÚRĂ, *musculaturi,* s. f. Mușchii corpului unui om sau al unui animal. *Era pipernicit, cu brațe subțiri, fără musculatură.* C. PETRESCU, Î. II 112. *Vînătorii, dar Traian mai ales, în pozele, în mișcările, în expresiunea, în musculatura lor, sînt adevărați eroi de vînătoare, precum în realitate erau eroi și pe cîmpul de bătălie.* ODOBESCU, S. III 76.

— Variante: **mușchiulatúră** (CAMILAR, N. II 231), **mușculatúră** (C. PETRESCU, Î. II 106) s. f.

MUSCULÍȚĂ, *musculițe,* s. f. Diminutiv al lui muscă. *Ca stelele sînt musculițele prin frunze și împlu aerul cel cald cu o lumină verzuie.* EMINESCU, O. IV 92.

MUSCULÓS, -OÁSĂ, *musculoși, -oase,* adj. Care are mușchi puternici, dezvoltați. V. cărnos. *Împrejurul gurii musculoase se vedea o dulceață amărîtă de îndoieli.* EMINESCU, N. 52.

— Variantă: **mușchiulós, -oásă** (DUMITRIU, N. 234) adj.

MUSCÚȚĂ, *muscuțe,* s. f. Musculiță. *Aștipesc și le bîzîie pe la urechi cele din urmă muscuțe ale anului.* SADOVEANU, P. M. 82. *Și cu crengi îl apăr pagii de muscuțe și zăduf.* EMINESCU, O. I 85.

MUSELÍN s. n. v. **muselină.**

MUSELÍNĂ s. f. (Și în forma *muselin)* Țesătură de bumbac sau de mătase, subțire și străvezie. *Rochie de muselină.* ▭ *O pulbere vaporoasă vibra în unde, plutind în zare ca o muselină transparentă.* BART, E. 19. ✦ Stofă de lînă foarte fină.

— Variante: **muselín, muslín** s. n., **muslínă** s. f.

MUSÍU s. m. (Franțuzism, la origine termen politicos de adresare; azi rar și ironic) Domn. *Ce-mi folosește mie regretul dumitale, musiu?* SADOVEANU, N. F. 33. *Se mărită cu un tînăr de viitor ca musiu Năstase.* G. M. ZAMFIRESCU, SF. M. N. II 42.

MUSLÍN s. n. v. **muselină.**

MUSLÍNĂ s. f. v. **muselină.**

MUSÓN, *musoni,* s. m. Vînt periodic caracteristic pentru părțile sudice ale Asiei și care bate șase luni dinspre continent spre ocean (iarna) și șase luni dinspre ocean spre continent (vara).

MUST, (rar) *musturi,* s. n. **1.** Suc dulce, stors din struguri (mai rar din alte fructe), care n-a început încă să fermenteze. *Aduceau un boloboc de țuică și unul de must.* PAS, Z. I 170. *În Cotnari, ieșeau oameni cu cofăiele de must.* SADOVEANU, O. VII 233. *O, dați-mi vin și must să beu, să-nec durerea-n mine!* COȘBUC, P. II 220. *Să beau must de poamă coarnă.* TEODORESCU, P. P. 332.

2. Zeamă, suc, sevă. *Ar fi trebuit să-i prezenţi... în loc de pui de găină fripţi, prepeliţe tăvălite în mălai şi ficaţi prăjiţi în mustul lor.* ODOBESCU, S. III 39.

MUSTÁŢĂ, *mustăţi,* s. f. (Şi în forma regională *musteaţă;* de obicei la pl., cu valoare de sg.) **1.** Părul care creşte deasupra buzei superioare, la bărbaţi. *Dinţii ti străluceau subt tufele de păr ale mustăţilor.* SADOVEANU, B. 38. *Mustaţa lui întoarsă frumos era ca şi şorţul de albă.* ARGHEZI, P. T. 116. *Sub mustăţile stufoase, buzele le mişcau monoton.* C. PETRESCU, S. 34. ◇ (Considerat ca formînd o pereche) *Avea o păreche de mustăţi roşii sub nas şi nişte ochi neliniştiţi şi răi.* SADOVEANU, O. VII 357. *Cu o mînă îmi prinse o musteaţă, iar cu cealaltă mă luă pe după gît.* HOGAŞ, M. N. 18. ◇ *Mustăţi pe oală* v. oală. ◇ Expr. (Familiar) **A-i rîde** (sau **a-i zîmbi**) cuiva **mustaţa** = a se bucura. *Cum văzu pe Ercule, îi zîmbi mustaţa.* ISPIRESCU, U. 61. **A rîde** (sau **a zîmbi**) **pe sub mustaţă** = a rîde sau a zîmbi stăpînindu-se, ca să nu se bage de seamă. *Domnul nostru se zîmbi pe sub mustăţi de minciuna ce cîrpise Toderică.* NEGRUZZI, S. I 82. **A trage** (sau **a duce**) **la mustaţă** = a bea mult. *Cînd tragi...la musteaţă, de ce nu te olicăieşti atîta?* CREANGĂ, A. 17. (Familiar, ca întărire a unei afirmaţii) **Să-mi razi** (sau **radeţi**) **mie mustaţa dacă nu...** = fă-mi ce vrei. *Dacă nu vă va pune într-o săptămînă stăpînul pe picioare, să-mi radeţi mie mustaţa!* SADOVEANU, O. I 47. ◇ Fig. *Inginerul tînăr şi elegant îşi fixase stăruitor privirea la mustăţile pînzei.* C. PETRESCU, A. 348.

2. (Mai ales la pl.) Fire lungi de păr, care cresc la unele animale în jurul gurii. ✦ Antenele insectelor. (Glumeţ) *O cojiţă de alună trag locuste, podu-l scutur, Cu musteaţa răsucită Şede-n ea un mire flutur.* EMINESCU, O. I 87.

3. (La pl.) Fire vegetale lungi şi subţiri care apar la spicul cerealelor. *Grîul... numit ceacîr are mustăţi.* I. IONESCU, P. 239.

— Variante: **musteáţă,** *musteţi* (NEGRUZZI, S. I 37, ALECSANDRI, P. P. 209) şi *mustete* (SLAVICI, N. I 187), s. f.

MUSTĂCIOÁRĂ, *mustăcioare,* s. f. Diminutiv al lui mustaţă. *Începea să-şi răsucească cu luare-aminte mustăcioara încîrligată frumos la amîndouă vîrfurile.* SADOVEANU, O. II 326. *Mustăcioara abia mijea, de parcă era o umbră pe buza lui cea de sus.* ISPIRESCU, L. 229.

MUSTĂCIÓS, -OÁSĂ, *mustăcioşi, -oase,* adj. **1.** Care are mustăţi mari. *Slujitorii... arătau ostentativ străinului obrazuri încruntate şi foarte mustăcioase.* SADOVEANU, Z. C. 277. *Era un bărbat înalt, slab şi mustăcios.* CAMIL PETRESCU, O. I 219.

2. (Despre cereale) Cu ţepi lungi şi dese. *Grîul pe care îl cunoaşte poporul romîn este de mai multe feluri... grîul cîrnău mustăcios, numit şi grîu de vară.* PAMFILE, A. R. 103.

— Variantă: **mustecióş, -oásă** (CREANGĂ, A. 84) adj.

MUSTĂREÁŢĂ s. f. (Regional) Suc, sevă. *Ierburi cunoscute... fierbe ea într-o căldare, Din altele stoarce mustăreaţă, Iar din alte-i face scăldătoare.* BUDAI-DELEANU, Ţ. 210.

MUSTĂRÍE, *mustării,* s. f. Locul unde se face sau se vînde must. *Curînd vor începe să sfîrîie grătarele, în grădinile circiumilor şi ale mustăriilor.* PAS, L. I 205.

MUSTEÁ, *mustele,* s. f. Unealtă în formă de ciocan cu care cizmarii bat talpa şi cusăturile.

— Variante: **muşteá, muşcheá** (CREANGĂ, A. 81) s. f.

MUSTEÁŢĂ s. f. v. **mustaţă.**

MUSTECIÓS, -OÁSĂ adj. v. **mustăcios.**

MUSTÍ, *mustesc,* vb. IV. Intranz. **1.** (Despre lichide) A se întinde îmbibînd, a se ivi încet peste tot. *Se simţea seva primăverii mustind proaspătă în fiecare crenguţă şi în firul mărunt de mintă.* C. PETRESCU, A. 48. [Viţele] *erau retezate de la pămînt şi puterea li se scurgea, mustea din coarde ca din vine tăiate.* DUMITRIU, N. 249. *Sînteţi toţi dintr-un sat?... Mă rog, din toate părţile pe unde musteşte păcura.* POPA, V. 252.

2. A fi plin de sevă sau de alt lichid; a fi îmbibat. *Pămîntul încă negru-vioriu şi gol, sub care musteau seminţele.* C. PETRESCU, Î. II 166. ◇ (Urmat de determinări introduse prin prep. «de») *Vine căldura, pămîntul musteşte de apă.* MIHALE, O. 300.

MUSTÍRE s. f. Acţiunea de a musti. (Fig.) *Abureau cîmpurile, vestind mustirea bobilor în brazde.* CAMILAR, N. II 367.

MUSTÓS, -OÁSĂ, *mustoşi, -oase,* adj. Care are must mult, plin de must, zemos. *Mîncară zîmbind un fruct mustos.* SADOVEANU, E. 124. *Vestea cea adusă De mustosul Strugur.* PANN, P. V. I 121.

MUSTRÁ, *mústru,* vb. I. Tranz. (Cu privire la persoane) A dojeni, a certa pe cineva; a reproşa cuiva. *O mustra că o găseşte în fiecare an mai slabă şi mai lipsită de vlagă.* C. PETRESCU, A. 399. *Bătrînii, văzînd astă mare nenorocire şi pe nora lor în aşa hal, au început a o mustra.* CREANGĂ, P. 89. *Mult mă mustră măicuţa Să las seara uliţa.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 29. ◇ Expr. **A-l mustra** (pe cineva) **cugetul** (sau **conştiinţa**) = a-şi face reproşuri, a simţi remuşcări, a se căi. *Mă mustră cugetul de atîtea dovezi mincinoase ce-mi ceri să dau.* ODOBESCU, S. III 45. *Lasă-mă să fug... cugetul mă mustră.* ALECSANDRI, T. I 207. *Nu te mustră cugetul că eşti necredincios femeii d-tale?* id. T. 313. ◇ Refl. *Vede... rînjetu ăsta şi se mustră singur.* DUMITRIU, N. 170. *Iarăşi se simţea crescut în casa Boarului şi se mustra pentru greşelile ce le-a făcut.* SLAVICI, N. I 67.

MUSTRÁRE, *mustrări,* s. f. **1.** Acţiunea de a mustra şi rezultatul ei; dojană, reproş. *Tonul ei de mustrare dovedeşte că nu mă mai respectă.* IBRĂILEANU, A. 45. *La blînda ta mustrare simt glasul cum îmi seacă.* EMINESCU, O. I 91. *Fără a le face cea mai mică mustrare, Radu făcu semn... să-l deie pe mînile călăului.* NEGRUZZI, S. I 108. ✦ Sancţiune aplicată unui salariat.

2. Părere de rău, remuşcare, căinţă. *Cu fiecare privire ea primea în inimă săgeata unei nesfîrşite mustrări.* SADOVEANU, M. 124. *Liber de mustrări Lăsa oricare patimi... Să-i treacă peste frunte.* MACEDONSKI, O. I 267. *Mai multă mustrare am simţit în cugetul meu decît oricînd.* CREANGĂ, A. 70. *Mulţi sînt ca nisipul mării, Mulţi ca ghearele mustrării.* ALECSANDRI, P. II 14. ◇ Expr. **Mustrare de cuget** (sau **de conştiinţă**) sau **mustrare a cugetului** (sau **a conştiinţei**) = remuşcare. *Te îmbia cu un susan, ca să fie liber să ronţăie şi el, fără mustrare de conştiinţă.* PAS, Z. I 165. *Aşa vorbesc şi spun Poveştile, că-n urmă mustrarea conştiinţei S-a prins de el.* COŞBUC, P. II 184. *Îşi trecea zilele în lacrimi şi în rugăciuni, ca şi cînd o mare mustrare de cuget o gonea.* BOLINTINEANU, O. 349.

MÚSTRĂ[1] s. f. v. **mostră.**

MÚSTRĂ[2], *mustre,* s. f. (Regional învechit; şi în forma *muştră*) Exerciţiu militar, instrucţie. *Odată împăratul a mers la muştră cu cătanele pe cîmp.* RETEGANUL, P. II 22. *N-au milă de viaţa noastră, Zice că ne-nvaţă muştră.* BIBICESCU, P. P. 144. *Să văz frunza cum se-ngustă Şi pe badea scos la muştră.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 312.

— Variante: **múştră** s. f., **múştru** (ALECSANDRI, T. 4), **mústru** (KOGĂLNICEANU, S. 42) s. n.

MUSTRĂTÓR, -OÁRE, *mustrători, -oare,* adj. Care mustră; dojenitor. *Domnul gras vorbeşte pe un ton rece, mustrător.* SAHIA, N. 98. *Din uşa tinzii s-auzi un glas Mustrător dar dulce.* COŞBUC, P. I 254. ◇ (Adverbial) *De ce se uită aşa de mustrător la dînsul?* DELAVRANCEA, la TDRG.

MÚSTRU s. n. v. **mustră** [2].

MUSTUÍ, *mustuiesc,* vb. IV. Tranz. A zdrobi strugurii cu mustuitorul. *Un om... mustuiește strugurii, adică-i zdrobește cu mustuitorul.* I. IONESCU, P. 251.

MUSTUIÁLĂ, *mustuieli,* s. f. Amestec format din must, boabe zdrobite și ciorchini, obținut prin mustuire.

MUSTUÍRE, *mustuiri,* s. f. Acțiunea de a mustui.

MUSTUITÓR, *mustuitoare,* s. n. Unealtă de lemn făcută dintr-un băț cu ramificații la capăt, cu care se zdrobesc strugurii. *La fiecare ciubăr un om... mustuiește strugurii, adecă-i zdrobește cu mustuitorul.* I. IONESCU, P. 251.

MUSULMÁN, -Ă, *musulmani, -e,* s. m. și f. Adept al mahomedanismului, mahomedan; (prin restricție) turc. *El iese din Constantinopol... luînd cu sine și steagul cel sfînt, cu care musulmanii se credeau nebiruiți, cînd îl aveau în tabăra lor.* BĂLCESCU, O. I 195. ◇ (Adjectival) *Populația Iafei poate să se urce la 10 mii suflete. Cei mai mulți locuitori sînt arabi musulmani.* BOLINTINEANU, O. 292.

MUȘAMÁ, *mușamale,* s. f. Țesătură făcută impermeabilă prin lăcuire pe una din fețe, din care se fac învelitori de protecție contra prafului și a umezelii sau alte obiecte; obiect făcut dintr-o asemenea pînză. *În jurul mesei rotunde, acoperită cu o mușama... prietenele se așezau cu oftatul lor obișnuit.* ANGHEL-IOSIF, C. L. 76. *Soldații alergau de colo pînă colo, unii aruncînd mușamale peste muniții, alții trăgînd de lanțuri caii.* D. ZAMFIRESCU, R. 70. *Pistoale alămite, cu mușamale-nvelite.* TEODORESCU, P. P. 298. ◇ Expr. **A face mușama** = a cocoloși, a masca, a ascunde faptele urîte ale cuiva ca să nu le afle lumea. (Refl. pas.) *Acum ne rămîne să ne păzim aici vro cîtăva vreme, pîn'ce s-a face lucru mușama.* ALECSANDRI, T. I 117.

MUȘAMALIZÁ, *mușamalizez,* vb. I. Tranz. (Cu privire la acțiuni urîte, necinstite) A ascunde, a cocoloși, a acoperi, a masca.

MUȘAMALIZÁRE s. f. Acțiunea de a mușamaliza; cocoloșire.

MUȘCÁ, *mușc,* vb. I. 1. Tranz. A apuca puternic cu dinții și a strînge (provocînd durere, rănind sau sfîșiind). *Lăsați cîinii în pace, c-o să vă muște!* REBREANU, R. II 30. *O lovi după ceafă de era să-și muște limba.* ISPIRESCU, L. 208. *Cățelușa a mușcat-o de i-a rupt degetele.* CREANGĂ, P. 294. ◇ Fig. *Roțile* [tractorului] *se înfig în pămînt, nu în pietrele drumului pe care le mușcă.* DUMITRIU, V. L. 111. *Tîrnăcopul, pila, mina mușcă stînca cu-ndîrjire.* MACEDONSKI, O. I 231. ◇ Expr. **A-și mușca mîinile** (sau **degetele**) = a se căi amarnic. *Ai să-ți muști mîinile... și ai să te dai cu capul de toți pereții.* CAMIL PETRESCU, U. N. 49. *Își mușca fata acum degetele... de ciudă și de rușine, dar n-avea ce face.* CREANGĂ, P. 294. **A-și mușca buzele** v. buză. **A-l mușca pe cineva de inimă să...** = a se lăsa ispitit să... *Tu cînd îi intra la pasere, să o iei, dar să nu care cumva să te muște de inimă să pui mîna pe cușcă.* ȘEZ. IV 172. ◇ Absol. *Cîinele cînd mușcă nu mai latră!* REBREANU, R. II 73. *Calu-i turbă, mușcă, sare Nechezind cu înfocare.* ALECSANDRI, P. II 15. *Moțoc îi sărută mîna, asemenea cînelui care, în loc să muște, linge mîna care-l bate.* NEGRUZZI, S. I 141. ◇ (Urmat de determinări introduse prin prep. «de» și indicînd obiectul sau partea obiectului care se apucă) *Mușcă-mă de vîrful degetului, să văz: dorm ori sînt deștept?* CARAGIALE, O. III 69. *Nevăstuica... de multe ori mușcă vitele de picioare.* ȘEZ. III 204. ✦ Fig. A pricinui durere, usturime; a înțepa. *Simte sub tălpi iarna, cum îl mușcă prin încălțăminte.* SAHIA, N. 91. ◇ Intranz. *Frigul începe a mușca, mîntăile coboară de pe poliți.* SADOVEANU, O. VI 254. *Arșița miezului înflăcărat al zilelor de iulie mușca cu dinți de foc pretutindeni.* HOGAȘ, M. N. 172.

2. Intranz. (De obicei urmat de determinări introduse prin prep. «din») A rupe cu dinții o bucată dintr-un aliment (pentru a mînca). *Grigoriță mușcă din o felie de măr și sorbi foarte liniștit din paharul cu vin.* HOGAȘ, DR. II 26. ◇ Fig. *Al nostru-i pămîntul din care fierul va mușca.* BENIUC, V. 111. *Numai susurul Prahovei, numai detunătura unei stînci prăvălită din înălțimi, numai izbitura securilor care mușcau din tulpina mustoasă a copacilor, tulburau tihna locului.* PAS, L. II 157.

3. Tranz. Fig. A ataca cu vorbe răutăcioase, sarcastice.

MUȘCÁRE, *mușcări,* s. f. (Neobișnuit) Acțiunea de a mușca și rezultatul ei; mușcătură. *Șarpele... de multe ori te primejduiește prin mușcarea lui.* PAS, L. I 133.

MUȘCÁT s. n. (Neobișnuit) Mușcătură. (Fig.) *Buza ta învinețită de-al corupției mușcat.* EMINESCU, O. I 29.

MUȘCÁTĂ, *mușcate,* s. f. Plantă decorativă, cu frunze catifelate și păroase, mirositoare, cu flori mici albe sau roșii dispuse în umbele *(Pelargonium). Fina zîmbea nepăsătoare, potrivindu-și la ureche mușcata veștedă.* SADOVEANU, M. C. 153. *Curtea era mai curată și în geamuri într-adevăr rideau niște mușcate însîngerate.* REBREANU, R. I 93. *A-nflorit mușcata Din grădina noastră Și-i atît de roșu Macul din fereastră.* GOGA, C. P. 65. ◇ Compus: **mușcată-creață** = pelargonie.

MUȘCĂTÓR, -OÁRE, *mușcători, -oare,* adj. 1. Care mușcă; (mai ales despre soare puternic, ger etc.) care provoacă o senzație de arsură, de usturime. *Cîmpia albă se desfășura în fața lor ca o nesfîrșită mantie de hermină, scînteind în lumina soarelui mușcător.* REBREANU, R. I 215.

2. (Despre persoane, p. ext. despre vorbele lor) Caustic, înțepător. *Începu conversația, făcînd o diatribă spirituală și mușcătoare asupra celor mai multe femei ce văzuse la bal.* BOLINTINEANU, O. 378. *Dumitru Postelnic era un țăran... nu prea vorbăreț, dar glumeț și cîteodată mușcător din vorbă.* ȘEZ. IV 18.

MUȘCĂTÚRĂ, *mușcături,* s. f. 1. Acțiunea de a mușca și rezultatul ei; rană produsă. *De mușcătura-nveninată Nu găsesc doftori îndată.* ȘEZ. I 11. *Cîți dinți eu am în gură îs făcuți pe mușcătură.* ALECSANDRI, P. P. 319. ✦ Fig. Senzație dureroasă, violentă (produsă de căldură mare, ger etc.). *Luînd cu aceleași două degete un cărbune, fără teamă de mușcătura arsurii, îl așeză metodic în lulea.* HOGAȘ, M. N. 191.

2. Bucată mușcată dintr-un aliment, atît cît se mușcă.

MUȘCÉL s. n. v. **muscel.**

MUȘCHEÁ s. f. v. **mustea.**

MUȘCHETÁR, *mușchetari,* s. m. (În trecut) Soldat infanterist înarmat cu muschetă; nobil care făcea serviciu într-o unitate de călăreți la curtea regilor Franței. «*Cei trei mușchetari*», *roman de A. Dumas.* ▭ *Avea înfățișarea unui mușchetar cu pelerină.* SADOVEANU, E. 6.

— Variantă: **muschetár** s. m.

MUȘCHI [1] s. m. (Cu sens colectiv) Nume dat unor plante inferioare, fără rădăcină, care cresc în covoare de fire veșnic verzi în locurile umede, pe pămînt, pe copaci sau pe ziduri *(Bryophyta). O căsuță sing.ratică, pe care era crescut niște mușchi pletos... moale ca mătasa și verde ca buratecul.* CREANGĂ, P. 213. *Streșină de șindrilă... acoperită c-un mușchi care strălucea ca bruma în lumina cea rece a lunei.* EMINESCU, N. 37. *Munții vechi întinerea Și cu mușchi s-acoperea.* ALECSANDRI, P. I 94. ◇ Compus: **mușchi-de-munte** = lichen cartilaginos, ramificat, creț, de culoare gălbuie, verde-cenușie sau cafenie, care crește în locuri uscate din regiunea alpină *(Lichen islandicus);* mușchi-creț.

MUŞCHI[2], (1) *muşchi*, s. m., (2) *muşchiuri*, s. n. **1.** Ţesut fibros şi cărnos la oameni şi la animale, care se contractă şi se relaxează după impulsul nervos primit şi pune în mişcare diferite organe şi părţi ale corpului. *Ceilalţi concurenţi... cu pieptul lat, cu muşchii în fus şi cu tendoanele elastice.* C. PETRESCU, Î. II 216. *Pe faţa-i osoasă muşchii jucau subt pielea oacheşă, întinsă şi lucitoare.* REBREANU, R. II 232. *Munteanul e sprinten, potrivit în legăturile lui, mai mult muşchi decît carne.* RUSSO, O. 101.

2. Bucată de carne de măcelărie desprinsă din regiunea şirei spinării, a pulpelor etc.

MUŞCHIÓS[1], **-OÁSĂ**, *muşchioşi, -oase*, adj. (Neobişnuit) Care a prins muşchi[1], acoperit cu muşchi. *Se află un loc numit Siliştea Veche, pe coasta unei văi muşchioase.* ODOBESCU, S. II 212.

MUŞCHIÓS[2], **-OÁSĂ**, *muşchioşi, -oase*, adj. (Rar) Musculos. *Arabul căzuse în aspră robie: Muşchioasele-i braţe legate era.* MACEDONSKI, O. I 15.

MUŞCHIULÁR, -Ă adj. v. **muscular.**

MUŞCHIULATÚRĂ s. f. v. **musculatură.**

MUŞCHIULÉŢ, *muşchiuleţe*, s. n. Diminutiv al lui m u ş c h i [2] (2).

MUŞCHIULÓS, -OÁSĂ adj. v. **musculos.**

MUŞCULATÚRĂ s. f. v. **musculatură.**

MUŞEŢÉL s. m. Plantă erbacee din familia compozeelor, cu inflorescenţe care au pe margine flori albe iar în centru flori galbene, mici, dese şi mirositoare, folosite în medicină sub formă de infuzie *(Matricaria Chamomilla)*; romaniţă. *Ceai de muşeţel.*

MUŞINÁ, *múşin*, vb. I. T r a n z. (Regional, despre animale) A adulmeca, a mirosi. *Cînele începu să muşine mălaiul.* SLAVICI, N. I 36.

MUŞINÍŢĂ, *muşiniţe*, s. f. (Rar) Muşiţă.

MUŞINÓI s. n. v. **muşuroi**[1].

MUŞIRÓI[1] s. n. v. **muşuroi**[1].

MUŞIROÍ[2] vb. IV v. **muşuroi**[2].

MUŞIROÍT s. n. v. **muşuroit.**

MÚŞIŢĂ, *muşiţe*, s. f. **1.** (Cu sens colectiv) Nume dat îngrămădirii de musculiţe mai ales din jurul butoaielor cu vin, al vaselor cu oţet sau al fructelor în fermentaţie. *Au refuzat să primească printre dînsele pe... ţinţari şi alte mici soiuri de muscuţe şi de muşiţe.* ODOBESCU, S. III 486. ✦ Grămadă de insecte care se dezvoltă pe rădăcinile şi frunzele plantelor. *Muşiţa e de regulă multă, măruntă şi şade potlog pe frunze.* MARIAN, INS. 463.

2. (Cu sens colectiv) Grămadă de larve care se dezvoltă vara pe carnea descoperită, din ouăle depuse de musca-albastră (de carne).

MUŞLUÍ, *muşluiesc*, vb. IV. I n t r a n z. (Regional, despre animale) A mirosi, a adulmeca, a muşina; a scotoci cu botul pentru a găsi de mîncare. *Godacul muşluia pe lîngă o poartă, în ograda unui gospodar.* SADOVEANU, O. VI 41. *De nu muşluia un cîne pe la capul meu, aş fi dormit tun pîn-a doua zi.* HOGAŞ, DR. II 26. *Purcelul... mergea în urma lui, grohăind şi muşluind pe jos, cum e treaba porcului.* CREANGĂ, P. 82.

MUŞTÁR s. n. **1.** Nume dat mai multor plante din familia cruciferelor, cu tulpini ramificate, cu flori galbene şi seminţe mici, rotunde, de culoare galbenă sau castanie *(Sinapia; Brassica)*. *Rădăcina de muştar, fiartă în vin, se bea dimineaţa şi sara.* ŞEZ. XV 89.

2. Sămînţa uneia dintre speciile plantei descrise mai sus *(Sinapis alba)*, întrebuinţată la prepararea unui condiment picant sau, în medicină, ca vezicant; condiment, sub formă de pastă moale de culoare galben-verzuie, preparat din această sămînţă. *Deşi se crede iute ca muştarul, bine l-o poreclit cine i-o zis Nalbă.* ALECSANDRI, T. I 338. ✧ E x p r. (Familiar) **A-i sări** (cuiva) **muştarul** = a se înfuria, a se supăra, a se aprinde.

MUŞTEÁ s. f. v. **mustea.**

MUŞTERÉU s. m. v. **muşteriu.**

MUŞTERÍU, *muşterii*, s. m. Cumpărător, client. *Şi-au stricat unul altuia preţurile, şi-au furat muşteriii.* GALAN, Z. R. 259. *Eu i-am fost totdeauna cel dintăi muşteriu al lui.* SADOVEANU, B. 97. *Micul negustor îşi serveşte muşteriii cu o îndemînare care mă uimeşte.* VLAHUŢĂ, O. A. II 84.

— Variantă: (regional) **muşteréu** (CREANGĂ, A. 97, CONTEMPORANUL, I 509, NEGRUZZI, S. II 234) s. m.

MUŞTIÚC, *muştiucuri*, s. n. **1.** Piesă (de ebonit, de os sau de metal) la instrumentele muzicale de suflat, prin care se suflă. ✦ Imameaua ciubucului.

2. Capătul metalic cu care se termină un furtun de stropit şi care serveşte la concentrarea şi dirijarea vînei de lichid.

3. Piesă de oţel sau de lemn căptuşit cu tablă, fixată la capătul presei de cărămidă, folosită la fasonarea materialului din care se taie cărămizile sau ţiglele.

MÚŞTRĂ s. f. v. **mustră**[2].

MÚŞTRU s. n. v. **mustră**[2].

MUŞTRULUÍ, *muştruluiesc*, vb. IV. T r a n z. **1.** A instrui, folosind mijloace sau vorbe aspre, a învăţa pe cineva, a deprinde la ceva. *Ea rămînea cu surorile şi fraţii cei mai mici cînd se duceau părinţii la muncă, vedea de dînşii, îi muştruluia şi îi povăţuia.* ISPIRESCU, L. 175. *Fetele se dădeau pe mîna unei mame Sanda... de le muştruluia şi le învăţa cusături.* GHICA, S. 295.

2. A mustra, a dojeni, a certa pe cineva. *Îşi muştruluieşte chiriaşii mai abitir decît ne muştruluiesc pe noi majurii la cazarmă.* STANCU, D. 245. *Cumperi nişte terfeloage de la anticari şi nişte caiete şi tocşti singur. Te va ajuta din cînd în cînd Nebunul, care te-a mai muştruluit o dată: «La carte, mă, la carte!».* PAS, Z. I 262. ✦ A bate. *Am să vă muştruluiesc, de au să rîdă şi cînii de voi.* CREANGĂ, P. 304.

MUŞTRULUIÁLĂ, *muştruluieli*, s. f. Acţiunea de a muştrului şi rezultatul ei; mustrare, dojană; bătaie. *Să tragă o sfîntă de muştruluială călugărilor.* STĂNOIU, C. I. 107.

MUŞUNÓI s. n. v. **muşuroi**[1].

MUŞURÓI[1], *muşuroaie*, s. n. (Şi în forma *muşunoi*) **1.** Movilită formată din ţărîna pe care furnicile, cîrtiţele şi alte animale o aruncă la suprafaţa solului, cînd îşi sapă coridoarele subterane; p. e x t. grup de furnici care locuiesc într-un furnicar. *Este în colibă un muşuroi pustiu de furnici şi împietrit de vechime.* SADOVEANU, M. C. 186. *Drept înainte, în zarea plumburie, satul se zugrăvea ca un muşuroi uriaş crescut cu bălării.* REBREANU, R. I 70. ✧ F i g. *Iar în lumea asta mare noi copii ai lumii mici, Facem pe pămîntul nostru muşunoaie de furnici.* EMINESCU, O. I 132.

2. Grămăjoară de pămînt care este adunată la rădăcina unor plante, pentru a le sprijini, a le feri de îngheţ etc.

3. (Rar) Ridicătură mică de pămînt; moviliţă. *Unde i-a picat capul, s-a făcut un muşunoi.* SBIERA, P. 177.

— Variante: (regional) **moşinói** (CREANGĂ, A. 133), **moşirói** (DUNĂREANU, CH. 87), **moşurói** (STĂNOIU, C.I. 173), **moşoróí** (PAS, L. I 287, DELAVRANCEA, S. 16), **muşinói** (NEGRUZZI, S. II 247, SEVASTOS, C. 99), **muşirói** (EMINESCU, O. I 132), **muşunói** (ŞEZ. I 72) s. n.

MUŞUROÍ[2], *muşuroiesc*, vb. IV. **1.** Tranz. A grămădi pămînt la rădăcina unei plante cu scopul de a favoriza dezvoltarea rădăcinii.

2. Refl. Fig. (Despre elemente care pot forma grămezi) A se aduna laolaltă, a se îngrămădi. *Năvălesc măguri din toate părţile, se muşuroiesc în jurul nostru greoaie.* VLAHUŢĂ, O. A. II 169.

— Variante: **moşuroí** (I. IONESCU, M. 345), **muşiroí** vb. IV.

MUŞUROÍRE, *muşuroiri*, s. f. Acţiunea de a (se) muşuroi; operaţie de îngrămădire a pămîntului în jurul părţii inferioare a tulpinii plantelor.

MUŞUROÍT s. n. (Şi în forma *muşiroit*) Muşuroire. *Peste o săptămînă se face sapa a doua, adică muşiroitul cu sapa.* PAMFILE, A. R. 76.

— Variantă: **muşiroít** s. n.

MUT, -Ă, *muţi, -te*, adj. **1.** (Despre oameni) Care nu poate vorbi, care este lipsit de facultatea vorbirii. (Fig.) *N-ai ştiut că eu sînt oarbă şi mută? Oarbă că nu pot ceti şi mută că nu pot spune în scris.* SADOVEANU, P. M. 62. *Mut îmi e mormîntul, şi mut orice mormînt.* MACEDONSKI, O. I 50. ◇ (Substantivat) *Căciula mutului În fundul pămîntului* (Găleata). GOROVEI, C. 170. (Expr.) **Unde a dus (surdul roata şi) mutul iapa** = foarte departe, la dracu-n praznic. *Haiti! lipseşti dinaintea mea şi du-te unde-a dus surdul roata şi mutul iapa, ca să nu mai aud de numele tău.* CREANGĂ, P. 47. ◇ *Film mut* = film cinematografic pe care sînt înregistrate numai imagini.

2. Fig. Care nu vrea sau nu poate să vorbească la un moment dat sau în anumite împrejurări; p. ext. căruia nu-i place să vorbească (mult), care e din fire tăcut. *Nu mai e singur alături de acest colonel mut şi gras.* SAHIA, N. 73. *Numai ochiul e vorbareţ, iară limba lor e mută.* EMINESCU, O. I 82. *Am rămas mut de oţerire şi de ruşine.* NEGRUZZI, S. I 7. ◇ (Poetic) *Iarna însă-l înspăimînta Negura şi mutul ger.* COŞBUC, P. II 84. *Cartea lui Zoroastru... rămînea mută la întrebările lui.* EMINESCU, N. 68. ◇ *Scenă mută* = scenă (într-o piesă de teatru) în care personajele nu vorbesc, ci îşi exprimă sentimentele prin gesturi, atitudini, mimică etc. ✦ (Adverbial) Fără zgomot. *Celălalt îşi arătă dinţii rîzînd mut.* DUMITRIU, B. F. 62. ✦ Care nu se manifestă prin cuvinte. *Durere mută.*

3. Fig. Tăcut, liniştit. *În amurgul mutelor seri de toamnă, din plîngerea singurătăţii grele se desface tristeţea farmecului stins.* PĂUN-PINCIO, P. 126. *Mută-i noaptea numai rîul Se frămîntă-n pietricele.* EMINESCU, O. IV 280. *Cetatea era mută şi pustie ca un mormînt de urieş.* NEGRUZZI, S. I 160.

4. Fig. (Popular) Slut; prost, nătîng. (Substantivat) *Săracele sutele, Cum mărită mutele!* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 455.

MUTÁ, *mut*, vb. I. **1.** Tranz. A deplasa un lucru dintr-un loc în altul. *După războiul cu Radu-vodă Basarab, măria-sa Ştefan mutase hotarul de la apa Trotuşului cu mult mai la vale, pînă la apa Milcovului.* SADOVEANU, F. J. 692. *Vezi tu buţile aste două? Una-i cu apă, alta cu putere. Să le mutăm una-n locul alteia.* EMINESCU, N. 10. *Măi, bădiţo, buze moi, Mută-ţi casa lîngă noi.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 48. ✦ (Popular) A schimba. *Mă rog să mă ascultaţi, Vorba să nu mi-o mutaţi.* SEVASTOS, N. 324. ◇ Expr. **A-şi muta gîndul** = a se răzgîndi, a renunţa. *Te-ai gîndit iarăşi să faci rost de cărţile din clasa întîia de liceu... Pe urmă ţi-ai mutat gîndul. Erai prea mare, pierduseşi rîndul.* PAS, Z. I 278. *Ercule, dacă văzu care încotro merge treaba, îşi cam muta gîndul şi pleca în ale sale.* ISPIRESCU, U. 69. (Familiar) **A-i muta** (cuiva) **fălcile** (sau **căpriorii**) = a-i trage (cuiva) o palmă zdravănă. *Jandarmii vă suduie şi vă mută căpriorii.* C. PETRESCU, Î. II 12. ✦ A transfera (pe cineva) dintr-un serviciu în altul. *L-a mutat la minister.*

2. Refl. A se aşeza (cu locuinţa) în alt loc, a se stabili în altă parte, a-şi schimba domiciliul. *Începu să observe cu atenţie odaia, în care numai de cîteva zile se mutase.* VLAHUŢĂ, O. A. 255. *A doua zi s-a mutat la curţi, care acuma erau ale lor.* RETEGANUL, P. V 72. *Domnul cu toată curtea se mută la Cotnar.* NEGRUZZI, S. I 106. ◇ Tranz. *Pe mine mă mută acum într-altă casă.* GHICA, A. 560. ✦ A se mişca, a se urni din loc, a-şi schimba locul. *Coco s-a mutat pe vergele de cîteva ori, s-a suit pe trapez, a ieşit din colivie.* ARGHEZI, P. T. 110. *Aşa numai să se mute de pe vatră pe cuptiori, ştie şi hleabul de baba mea, de acasă.* CREANGĂ, P. 130. *Zoroastru... făcea ca stelele să se mute din loc.* EMINESCU, N. 60.

3. Refl. (Rar, urmat de determinări introduse prin prep. «în») A se schimba în..., a lua înfăţişarea de..., a se pune în locul..., a se transpune. *Cînd te vei muta tu în firea ei, atunci vei fi tu atotştiutori.* EMINESCU, N. 55.

MUTÁBIL, -Ă, *mutabili, -e*, adj. Care poate fi mutat, care poate fi schimbat, transformat.

MUTABILITÁTE s. f. Însuşirea de a fi mutabil.

MUTÁRE, *mutări*, s. f. Acţiunea de a (se) muta şi rezultatul ei; schimbare a locului de aşezare, a locuinţei. *Pe urmă a adus vorba despre situaţia lor veşnic nesigură, cu mutări şi chirii exagerate.* C. PETRESCU, A. 422. ✦ (Concretizat) Locul unde se aşază sau unde a fost aşezată o tîrlă; păşune.

MUTÁT, (rar) *mutaturi*, s. n. Schimbare de locuinţă sau de domiciliu, mutare. *Două mutaturi prăpădesc mai rău ca focul.* BASSARABESCU, la TDRG. *Să te ferească pronia de foc, de cutremur, de înec şi de mutat.* CARAGIALE, O. VII 159.

MUTATÓR, *mutatoare*, s. n. Aparat care transformă un curent alternativ în curent continuu sau invers, care schimbă frecvenţa sau faza unui curent alternativ sau schimbă tensiunea unui curent continuu.

MUTÁŢIE, *mutaţii*, s. f. **1.** Îndeplinirea formelor legale în legătură cu mutarea dintr-o localitate în alta. *Şi-a făcut mutaţia pentru Bucureşti.* ✦ Înregistrarea unei schimbări intervenite în statul personal sau de serviciu al unei persoane din cîmpul muncii sau în situaţia militară a cuiva.

2. Schimbare; modificare calitativă bruscă sau formare a unor trăsături noi într-un organism, sub influenţa schimbării condiţiilor de trai.

3. (Jur.) Transmitere (a unui lucru) dintr-o proprietate în alta. (Atestat în forma *mutaţiune*) *Transcrierea actelor de mutaţiuni de imobile.* I. IONESCU, P. 191.

— Variantă: **mutaţiúne** s. f.

MUTAŢIÚNE s. f. v. **mutaţie.**

MUTĂLĂU, *mutălăi*, s. m. Om posac, care vorbeşte puţin; p. ext. om prost, nerod. *Feciorii s-or iefteni Preţul lor aşa va fi:... cari îs mai mutălăi, Fi-vor cu doi grîţari rei!* MARIAN, S. 123.

MUTĂTOÁRE, *mutătoare*, s. f. Plantă erbacee agăţătoare din familia cucurbitaceelor, cu rădăcină groasă şi cărnoasă întrebuinţată în medicină, cu flori alb-gălbui şi cu fructele în formă de boabe roşii; creşte pe gardurile viilor şi prin tufişuri *(Bryonia dioica)*.

MUTĂTÓR, -OÁRE, *mutători, -oare*, adj. (Rar) Care se mută dintr-un loc în altul; (despre păsări) migrator, călător. *Mii şi mii de păsărele mutătoare se-ntorc acuma din ţările cele calde.* MARIAN, O. I 1. ✦ (Substantivat, f.) Stînă provizorie (alături de stîna cea mare), care poate fi mutată uşor dintr-un loc în altul.

MUTÉLCĂ, *mutelci,* s. f. (Regional) Piuliță. *Beregata domnișorului pomădat umbla repede, în sus și-n jos, ca o mutelcă.* CAMILAR, N. II 142. *Un om c-un ciocan de fier într-o mînă și c-o cheie pentru mutelci în alta s-apropie de gară.* SP. POPESCU, M. G. 28. *Șuruburi și mutelci te împiedecau la fiecare pas.* ANGHEL, PR. 82.

MUTÉSC, -EĂSCĂ adj. v. **muțesc.**

MUTÉȘTE adv. Ca un mut, pe tăcute, fără vorbă, fără a spune nimic. *Se priviră din nou și mîinile li se mișcară. Vorbeau din ele, scurt, mutește.* PREDA, Î. 150. *Turcalete și Negoiță... mînau stăruitor dobitoacele moleșite, izbind mutește în ele.* GALACTION, O. I 295.

— Variantă: **mutéște** (ODOBESCU, S. III 487) adv.

MUTILÁ, *mutilez,* vb. I. Tranz. A schilodi, a ciunti (prin tăierea sau ciopîrțirea unui membru al corpului, v. amputa); p. ext. a sluți, a deforma, a zdrobi. (Fig.) *Acela este tipograful care, În primul tău poem, din zăpăceală, Ți-a mutilat trei strofe lapidare.* TOPÎRCEANU, B. 98. *A mutila lucrarea de artă... este, cu un cuvînt, o profanare.* CARAGIALE, O. III 244.

MUTILÁRE, *mutilări,* s. f. Acțiunea de a mutila; schilodire, desfigurare, sluțire.

MUTILÁT, -Ă, *mutilați, -te,* adj. Ciuntit, schilodit (prin tăierea sau ruperea unui membru al corpului). *Ca toate mahalalele, își avea și a voastră făpturile ei cu trupuri mutilate și cu mintea scrîntită.* PAS, Z. I 54. ✧ (Substantivat) *Mutilatul, după cîteva clipe, vorbi iar.* CAMILAR, N. II 91. *Dar pe lîngă mine trec oameni în cîrje, schilozi, betegiți, «marii mutilați» ai războiului... către mausoleul eroilor.* SAHIA, N. 16.

MUTÍSM s. n. (Franțuzism rar) Mutenie; p. ext. tăcere încăpățînată.

MÚTRĂ, *mutre,* s. f. (Familiar, uneori peiorativ) **1.** Figură, obraz, față. *Toader Strîmbu, la cîțiva pași, răbufni cu o mutră roșie de ură.* REBREANU, R. II 197. *Privitorii de pe mal își strîmbau gîtul .. să vadă mutrele călătorilor de pe punte.* BART, E. 79. *Nu mai aveam de-a face cu colegii mei de bancă, ci cu mutrele burghezilor, care nu se gîndeau decît cum să înșele și să nu fie înșelați.* DEMETRESCU, O. 95.

2. Înfățișare, mină, fizionomie. *Rîdea toată vremea de mutra morocănoasă și solemnă a lui Trăilă.* DUMITRIU, N. 180. *Mutra-i oarecum arată suflet ager și deștept.* HASDEU, R. V. 31. ✧ Expr. **Nu e de mutra lui** = nu e pentru el, e mai presus de ce i s-ar cuveni. **După mutra cuiva** = după rangul, după condiția socială a cuiva. *Luă de soție o zînă după mutra lui.* ISPIRESCU, U. 4. **A face mutre** = a face mofturi, a se sclifosi. *Muza îmi face mutre.* ALECSANDRI, S. 165.

MUTRIȘOÁRĂ, *mutrișoare,* s. f. Diminutiv al lui mutră. *Scotea fruntea cu gîțe bălane și ochi albaștri o mutrișoară ageră de copilă.* SADOVEANU, P. M. 235.

MUTUÁL, -Ă adj. sg. Reciproc. *Ajutor mutual. Asistență economică mutuală.*

— Pronunțat: *-tu-al.*

MUTULÍCĂ s. m. sg. (Familiar) Mutălău. *Îi ziceau toți mutulică, fiindcă nu prea vorbea.* CAMIL PETRESCU, O. I 170. *De cînd a luat pe mutulică al ei, parcă s-a mai prostit.* BASSARABESCU, la TDRG.

MUȚÉNIE s. f. **1.** Starea celui mut, lipsa capacității de a vorbi.

2. Tăcere. *Vorbea repede, ca și cum tot ce adunase într-o viață de mutenie trebuia spus acum.* DUMITRIU, V. L. 83. *Eu am canon mutenia, el singurătatea.* SADOVEANU, Z. C. 292. *O mutenie nesfîrșită stăpînea zările.* ANGHEL-IOSIF, C. L. 23.

MUȚÉSC, -EĂSCĂ, *mutești,* adj. (Rar, despre gesturi) Neînsoțit de cuvinte, fără cuvinte; mut. *De multe ori semnele mutești schimbate cu meșterul Lupu erau înțelese greșit.* GALAN, Z. R. 18.

— Variantă: **mutésc, -cáscă** adj.

MUȚÉȘTE adv. v. **mutește.**

MUȚÎ vb. IV v. **amuți.**

MUȚÍE, *mutii,* s. f. (Rar) Mutenie.

MUȚÎRE s. f. Faptul de a amuți, de a nu (putea) vorbi; mutenie, tăcere. *Îți trimit cel întîi snop de strofe... după un an întreg de mutire.* ALECSANDRI, S. 154.

MUȚÍU s. m. invar. (Regional, în expr.) **A lătra a mutiu** = a lătra înfundat. *Cîinii, cînd îl văd, La el se reped, Latră a mutiu și urlă-a pustiu.* MAT. FOLK. 25.

MUȚUNÁCHE s. m. invar. (Și în forma *mutunachi)* Păpușă (în teatrul de marionete) reprezentînd un personaj amuzant sau grotesc; fig. tînăr spilcuit, sclivisit; filfizon, fante, domnișor; maimuțoi. *Radu se îndoaie nervos și trăsăturile feții i se frîng scurt, ca ale unui mutunache tras de sfoară în jos.* CAMIL PETRESCU, T. II 79. *Îmi face vină că mă îngraș. Că nu port straie ca primii-amorezi din film. Ar vrea să mă vadă un mutunache.* C. PETRESCU, O. P. I 71. *Nu e nevoie, cînd zîmbiți, să întindeți buzele pîn' la ceafă... Mai cercați o dată. — Bucuros! Așa? (zîmbește). — Minunat! Parcă sînteți un mutunachi...* ALECSANDRI, T. I 295.

— Variantă: **mutunáchi** s. m. invar.

MUȚUNÁCHII s. m. invar. v. **mutunache.**

MÚZĂ, *muze,* s. f. **1.** (În mitologia clasică) Fiecare dintre cele 9 zeițe ocrotitoare ale artelor și ale științelor; (în special) zeița poeziei care inspiră pe poeți. *O, muză, vino și mă-nspiră.* ANGHEL-IOSIF, C. M. I 118. ✦ Fig. Femeie iubită de un poet și care îl inspiră. ✧ (În invocațiile poeților antici și, prin imitație, la poeții moderni) *Prin ce ținuturi rătăcești Pribeagă? În care grotă din povești Ai hibernat o vară-ntreagă?... O, muza mea.* TOPÎRCEANU, P. 195. *Muză, ce lui Omir odinioară Cîntași Vatrahomiomahia, Cîntă și mie, fii bunișoară, Toate cîte făcu țigănia.* BUDAI-DELEANU, Ț. 71.

2. Fig. Izvorul inspirației poetice, precum și însăși inspirația. *Gîze, flori întîrziate, Muza mea satirică V-a-nchinat de drag la toate Cîte-o strofă lirică.* TOPÎRCEANU, B. 52. *Să mă vezi umblînd pe cîmpuri, rătăcit cu muza mea, Și vînînd cîte-o idee, cîte-o rimă, un cuvînt, Cînd pîn lună și pîn stele, cînd pe cer și pe pămînt.* ALEXANDRESCU, P. 52.

3. (Învechit) Poezie, literatură. *Era pe vremea cînd muza românească abia gîngăvea.* SADOVEANU, E. 225.

MUZĂU s. n. v. **muzeu.**

MUZEOLOGÍE s. f. Știință care are ca obiect studiul organizării muzeelor.

— Pronunțat: *-ze-o-.*

MUZÉU, *muzee,* s. n. Instituție care se ocupă cu strîngerea, păstrarea și expunerea (pentru a fi văzute de public) a obiectelor care prezintă un interes artistic, istoric, științific etc.; clădire în care sînt păstrate și expuse asemenea obiecte, colecții etc. *Aș dori să mai rămîn la Paris și să vizitez amănunțit oarecare muzee istorice și arheologice.* C. PETRESCU, A. 303. ✧ Fig. *Într-o noapte doi școlari, frații Cuciuc, ne povestiseră nenorocirile lui Robinson Crusoe, și de atunci mintea mea devenise un muzeu de tablouri ce reprezentau corăbii sfărîmate de stînci.* GHICA, S. 75. ✧ Loc. adj. **De muzeu** = a) rar și prețios, vrednic de a figura într-un muzeu. *Pereții sînt acoperiți cu tablouri și fotografii, — piese rare, unele unice, de muzeu.*

STANCU, U.R.S.S. 72; b) (glumeț, despre obiecte) învechit (de tot). ✦ Templu antic dedicat muzelor.

— Variantă: (popular) **muzău** (STANCU, D. 178, C. PETRESCU, R. DR. 37) s. n.

MUZICÁL, -Ă, *muzicali, -e,* adj. **1.** Privitor la muzică, de muzică, al muzicii. *Instrumente muzicale. Audiție muzicală. Serată muzicală.* ▭ *Odobescu este un stilist distins, cu certe daruri ale imaginației și cu un incontestabil simț muzical.* VIANU, A. P. 143. *Cîteva clipe nu îndrăzni să-l tulbure în exercițiul lui muzical.* CAMIL PETRESCU, N. 107. ✦ Cu simț pentru muzică. *Ureche muzicală.*

2. (Despre sunete) Armonios, melodios. *Începu să vorbească în surdină, c-o voce dulce, aproape muzicală.* BART, E. 397. *Dar în toată acea armonie de sunete se simțea perfect tehnica maestrului, limba lui aleasă și muzicală.* VLAHUȚĂ, O. A. II 100. ✧ (Adverbial) *Clopotul gării bătu muzical două semnale.* DUMITRIU, B. F. 12.

MUZICALITÁTE s. f. Caracter muzical; însușirea de a fi muzical; armonie, sonoritate. *Muzicalitatea interioară a stilului lui Russo are uneori o funcțiune imitativă.* VIANU, A. P. 45. *Din pana lui Eminescu ies capodopere... muzicalitatea limbii, potrivirea desăvîrșită a imaginilor cu simțirea și o economie perfectă în privința spațiului.* GHEREA, ST. CR. I 158.

MUZICÁNT, -Ă, *muzicanți, -te,* s. m. și f. Persoană care cîntă la un instrument muzical; (învechit) persoană cu talent la muzică *Erau muzicanți aleși de la Varșovia, cîntînd pe instrumente cu forme ciudate.* SADOVEANU, O. VII 90. *Natalia mea... este muzicantă din cap pînă în picioare.* NEGRUZZI, S. I 75. ✧ Fig. *Orchestrația aeriană și plină de farmec pe care o alcătuiesc... muzicanții înaripați.* HOGAȘ, M. N. 116. ✧ (Adjectival) *Cîmpiile de astăzi sînt ele mai mînoase... Broasca mai muzicantă în bălțile stufoase?* ALEXANDRESCU, M. 178.

MÚZICĂ, (2) *muzici,* s. f. **1.** Arta de a exprima sentimente și idei cu ajutorul sunetelor combinate în chip armonic; p. ext. opere create în domeniul acestei arte. *Muzică populară românească.* ▭ *În viața lui Lenau, muzica are o mare însemnătate.* IONESCU-RION, C. 66. *Dantul, muzica, pădurea, Pe acestea le-ndrăgii.* EMINESCU, O. I 102. *Acest neam este foarte iubitori de muzică.* GOLESCU, Î. 119. ✧ *Muzică de cameră* v. cameră. ✦ Melodie, armonie a unei compoziții muzicale executate cu vocea sau cu un instrument. *Muzica curgea și se amesteca cu jocul — ca un vifor.* SADOVEANU, O. VII 252. *Undeva se aude o muzică minunată.* C. PETRESCU, S. 45. ✧ Fig. *Secretul muzicii eminesciene rezidă în cuvînt, nu în rimă.* ROSETTI, S. L. 54. *Prin mîndra fermecare sun-o muzică de șoapte.* EMINESCU, O. I 142.

2. Orchestră. *Muzica rări tactul, pînă se opri obosită.* BART, E. 151. *Muzici vesele cîntară la botezul meu cu fală.* MACEDONSKI, O. I 72. *Ceasul... cînta mai frumos decît toate muzicile din lume.* RETEGANUL, P. II 10. ✧ *Muzică militară* = fanfară. *Muzica militară cînta adinioarea în parc.* IBRĂILEANU, A. 41. ✧ Expr. (Familiar) **A-i face** (cuiva) **muzică** = a-i face (cuiva) gălăgie, scandal.

MUZICIÁN, -Ă, *muzicieni, -e,* s. m. și f. Persoană care scrie sau execută compoziții muzicale.

— Pronunțat: *-ci-an.*

MUZICOLÓG, *muzicologi,* s. m. Specialist în studiul muzicii, teoretician al muzicii.

MUZICOLOGÍE s. f. Ramură a științei artelor care studiază istoria și teoria muzicii, cultura muzicală a popoarelor.

MUZICÚȘ, *muzicuși,* s. m. (Regional, rar) Muzicant. *Cîntau, beau și jucau fără muzicuș.* PAMFILE, VĂZD. 113.

MUZICÚȚĂ, *muzicuțe,* s. f. (Adesea determinat prin «de gură») Mic instrument muzical de suflat, format dintr-un șir de tuburi cu ancii de metal, închise într-o cutiuță îngustă, dreptunghiulară; armonică de gură. *Mîna dreaptă se urcă încet spre buzunarul de la pieptul salopetei, pipăi ușor o clipă, scoase o muzicuță de gură mare și strălucitoare.* DUMITRIU, V. L. 100. ✦ Fig. (Familiar) Gură. *Mai tacă-ți muzicuța.*

N

N s. m. invar. A şaisprezecea literă a alfabetului, numită «ne», şi sunetul pe care îl reprezintă; este o consoană ocluzivă nazală, dentală, sonoră.

NA interj. **1.** (Adesea cu valoare de verb) Poftim, ia, ţine. *Na, să-ţi cumperi haine şi casă şi pîne.* ALECSANDRI, P. A. 50. *Na, mîndruţo, vin şi bea, Că mai mult nu mi-i vedea.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 312. ✧ (Urmat de formele neaccentuate ale dativului pronumelui personal de persoana a II-a şi ale acuzativului pronumelui personal de persoana a III-a) *Na-ţi-le pe toate.* ▭ *Fragi i-am dat, ea mi-a zis: «Na-le! Ţi-am cerut eu ţie fragi?».* COŞBUC, P. I 49. *Na-ţi bani în locul grăului ce mai ai a lua şi lasă-mă în pace.* CREANGĂ, P. 160. *Amor... Na-ţi şi arc, na-ţi şi săgeată, na-ţi şi ghimpul cu venin.* CONACHI, P. 226. ✧ Expr. **Na-ţi-o bună!** sau **na-ţi-o frîntă** (sau **bună**) **că ţi-am dres-o!** sau **na-ţi-o bună că ţi-am frînt-o!** v. bun[4] **(II 1).** ✦ Însoţeşte gestul unei lovituri, al bătăii; p. ext. (în limbajul folosit de cei mai în vîrstă — repetat, cînd se adresează copiilor) bătaie. *Prinde cucoşul şi-i dă o bătaie bună, zicînd: na! ori te ouă, ori du-te de la casa mea.* CREANGĂ, la CADE.

2. (Exprimă nemulţumire, nerăbdare, surprindere) Iată, iacă, uite; ei! *Na! că făcui pacostea şi frăţine-meu.* CREANGĂ, P. 46. *Na! c-am stins focul şi am uitat să-mi aprind luleaua.* id. ib. 132. *Na! te pricepi acu?* NEGRUZZI, S. III 20. ✧ (Repetat) *Na, na, na, măria-ta! parcă astă grijă am eu acum?* CREANGĂ, A. 108.

3. Strigăt cu care chemăm sau (mai rar) îndepărtăm unele animale domestice. *Ţibă! Hormuz; na! Balan... daţi-vă-n laturi, cotarle!* CREANGĂ, P. 147.

4. (În jocuri şi cîntece populare, de obicei repetat) Strigăt de voie bună, refren.

NABÁB, *nababi,* s. m. Prinţ musulman din Orient (Iran, Pakistan, India); p. ext. persoană foarte bogată. *Blana scumpă aruncată cu neglijenţă de nabab pe un scaun.* C. PETRESCU, S. 153.

NABÓINIC, *naboinici,* s. m. (Regional) Instrument cu care se bat, spre a se fixa, parii carmacelor în fundul unei ape. *Parii... se bat în fundul Dunării cu un instrument special numit naboinic.* ANTIPA, P. 350.

NABÓR s. n. (Rusism rar) Recrutare prin tragere la sorţi. *Mai mulţi din ţărani nici nu credeau că are să fie «naborul».* CONTEMPORANUL, III 773.

NACAFÁ, *nacafale,* s. f. (Învechit şi arhaizant) **1.** Capriciu, toană; pretenţie, preocupare. *I-i dragă doamna lui, care-i tînără şi cu multe nacafale.* SADOVEANU, O. I. 254. *Pentru izbînda legămintelor... dator era să-şi calce pe inimă, răbdîndu-i cu abnegaţie toate nacafalele.* C. PETRESCU, A. R. 17. *Păcat că nu m-au dat să-nvăţ filozofia! eu ieşeam filozof, să nu crezi că spun mofturi! filozof: asta era nacafaua mea, nu negustor!* CARAGIALE, O. II 346.

2. Necaz, belea, pacoste. (Atestat în forma *năcăfa*) *Şi popia are multe năcăfale, e greu de purtat.* CREANGĂ, A. 22.

3. (Popular) Bir; tain. *Şi-mi cerea, măre, cerea, Nacafaua cînd făcea, Tot de casă, Vacă grasă.* TEODORESCU, P. P. 578.

— Variantă: **năcăfá** s. f.

NACAZÁNIE, *nacazanii,* s. f. (Rusism învechit) Pedeapsă. *Unchiul meu... cere să i se facă o nacazanie.* ALECSANDRI, T. 1359.

NACEÁLNIC, *nacealnici,* s. m. (Rusism învechit şi arhaizant) Şef al unui serviciu sau al unei instituţii; comandant, superior. *Moş Elisei mai avea treabă cu nacealnicul Pamfilie.* SADOVEANU, N. P. 333. *Mai puse cîte ceva la cale cu nacealnicul Gherasim.* STĂNOIU, C. I. 73. *Intrat de copil ca piser în cancelaria poliţiei, ajunsese nacealnic.* GHICA, S. 518.

— Pronunţat: *-ceal-*.

NACÉLĂ, *nacele,* s. f. Coş deschis sau cabină metalică care se atîrnă de un balon, pentru a transporta în el persoane, instrumente de bord şi lest. *Balonul este prevăzut de asemenea şi cu o nacelă pentru oameni, aparate şi balast.* CARAFOLI-OROVEANU, M. F. I 78. ✦ Încăpere închisă, ataşată la un dirijabil, în care se află motoarele, personalul etc.

NACRÍT, *nacrite,* s. n. Silicat hidratat de aluminiu, varietate de caolinit, prezentîndu-se în natură sub formă de cristale lamelare; fiind un component al caolinelor, se întrebuinţează în industria ceramică.

NÁCRU s. n. (Franţuzism) Sidef. *Vasul e de aur virgin schinteiat cu plăci de nacru.* MACEDONSKI, O. I 151. *Şi pagoda cea de nacru cu roz acoperămînt.* NEGRUZZI, S. II 132.

NÁDĂ [1], *nade,* s. f. Hrană care se pune în cîrligul undiţei sau la altă unealtă de pescuit, pentru a ademeni şi a prinde peştii; mîncare care se pune într-o cursă pentru a ademeni şi a prinde animalele şi păsările; momeală. *Cinci undiţi... le-a desfăşurat, le-a pus nadă — mămăligă ori rîmă — şi le-a aruncat.* SADOVEANU, N. F. 65. *În vîrşă se pune nadă (mîncare) o bucată de mămăligă.* ŞEZ. IV 115. ✦ Fig. Ispită, tentaţie, amăgire; cursă. *Eu pentru tine, Despot, aici am întins nada. Acum îţi zic: La luptă, izbîndă, iată prada!* ALECSANDRI, T. II 68. *Făcu să strălucească în ochii tăi ademenitoarea nadă a fericirii.* NEGRUZZI, S. II 44.

NÁDĂ [2], *năzi,* s. f. **1.** Parte înnădită, adăugată la ceva (prin lipire, coasere etc.), înnădătură.

2. Îmbinare a două piese în prelungire, făcută astfel încît să poată transmite o sarcină de la una la alta.

NADÉL, *nadeluri,* s. n. (Rusism învechit) Pămîntul cu care au fost împroprietăriţi ţăranii în 1864, lot de împroprietărire. *Le venise şi ţurcanilor ca «nadel» patru pogoane de pămînt.* CONTEMPORANUL, III 774. ✦ Porţiune de pămînt aparţinînd bisericii unui sat şi exploatată de preot. *Diacon... fără de prihod şi afară din nadel.* CONTEMPORANUL, III 655.

NADICEÁNCĂ s. f. v. **nadişancă.**

NADICÉNCĂ s. f. v. **nadişancă.**

NADÍR s. n. (Astron.) Loc în care verticala unui punct de pe una din emisferele terestre întîlneşte suprafaţa bolţii cereşti corespunzătoare emisferei opuse.

NADIŞÁNCĂ, *nadişence,* s. f. (Regional) Trăsură mică, uşoară, neacoperită; brişcă. *Preoţii îşi aveau şi ei o nadişancă vopsită verde.* SADOVEANU, B. 267.

— Variante: **nadiceáncă, nadicéncă** (GANE, N. II 144) s. f.

NADÓL, -OÁLĂ, *nadoli, -oale,* adj. (Regional, uneori substantivat) Rău, crud, fără milă, fără suflet. *Şi ce fel de oaste-avea? Tătărimea Crîmului, Nadolii pămîntului.* PĂSCULESCU, L. P. 221.

NADOLEÁN, -Ă, *nadoleni, -e,* adj. (Regional, despre găini) Originară din Anatolia (şi mai mare decît găinile obişnuite).

NADOLEÁNCĂ, *nadolence,* adj. f. (Regional, despre găini) Nadoleană. *Ana se uita la o găină nadoleancă.* VLAHUŢĂ, O. A. III 150. *Cînd îşi aducea ea aminte de puicele cele nadolence... crăpa de ciudă.* CREANGĂ, P. 12.

NÁDPIS, *nadpisuri,* s. n. (Învechit) Rezoluţie, apostilă. *Lupu Balş le întoarse jalba cu nadpis zicînd că obiceiul pămîntului poate sluji de lege.* NEGRUZZI, S. I 280.

— Variantă: **nátpis** (ALECSANDRI, T. 563) s. n.

NAFEÁ, *nafele,* s. f. (Învechit) Parte a blănii de pe pîntecele vulpii, cu care se îmblăneau giubelele boiereşti, căciulile etc. *Acel straniu echipaj purta un fel de boier cu ciacşiri şi cizme roşii, cu o giubea soioasă îmblănită cu nafea.* GHICA, S. 498. *Şi mi-o arunca Sus peste sandale... Pe vraf de nafele Şi de malotele.* TEODORESCU, P. P. 644.

NAFT s. n. (Regional) Petrol brut, ţiţei. ✧ Compus: **unt-de-naft** = specie de catran lichid, transparent, foarte inflamabil şi cu un miros pătrunzător; se obţine prin distilarea petrolului. *Să torni în rana vitei unt-de-naft.* ŞEZ. III 148.

— Variantă: **neft** s. n.

NAFTALÍNĂ s. f. Hidrocarbură cristalizată, lucioasă, de culoare albă, cu miros pătrunzător, extrasă din gudronul de huilă, folosită la prepararea naftolilor, a unor coloranţi organici, ca insecticid (la conservarea blănurilor şi a materialelor textile) etc. *Un aer greu în care îşi dăduseră întîlnire toate miasmele, de naftalină şi de violete.* C. PETRESCU, C. V. 128. *În ladă, miros de naftalină trezită şi de tutun.* BASSARABESCU, V. 44. ✧ Expr. (Familiar) **(Parc-ar fi) scos de la naftalină,** se zice despre o persoană despre care nu s-a mai vorbit în ultimul timp şi despre care începe din nou să se vorbească. **A pune la naftalină,** se zice despre o persoană despre care nu se mai vorbeşte, care e dată uitării.

NAFTÉNIC, *naftenici,* adj. m. (Numai în expr.) *Acid naftenic* = acid organic, cu miros pătrunzător, caracteristic, care se extrage din petrolul distilat.

NAFTÓL, *naftoli,* s. m. (Mai ales la pl.) Compus organic derivat din naftalină prin înlocuirea unui atom de hidrogen cu o grupă de hidroxil şi care este întrebuinţat ca materie primă în industria coloranţilor şi în farmacie.

NAFTOLÁT, *naftolaţi,* s. m. Sare sau eter al unui naftol. ✦ Derivat metalic al naftolului folosit de obicei ca antiseptic.

NÁFURĂ s. f. v. **anafură.**

NAGÁICĂ, *nagaice,* s. f. (Regional) Cnut. *Fiecare mai avea atîrnat la şold cîte un bici gros căzăcesc, nagaică.* CONTEMPORANUL, IV 303.

NAGÎŢ, *nagîţi,* s. m. Pasăre de baltă de mărimea unui porumbel, cu penele albe şi negre, cu un moţ negru în creştet alungit şi întors spre frunte *(Vanellus vanellus);* ciovică. *Cîte un stol de nagîţi se ridica la depărtări mari dintr-un smîrc.* SADOVEANU, O. III 369. *Se-ngîn pe luciul apei nagîţii şi cristeii.* NECULUŢĂ, Ţ. D. 73. *Pe deasupra bălţii nagîţii se-nvîrtesc.* ALECSANDRI, O. 173. ✦ Poreclă glumeaţă dată în special copiilor (din cauza glasului lor piţigăiat). *Taci, nagîţule, nu mai striga atîta că m-ai asurzit!* MARIAN, O. II 291. *Auzi copil!... Coşcoge nagîţ!* ALECSANDRI, T. I 345.

NÁGODĂ, *nagode,* s. f. (Regional) **1.** Fiinţă sau lucru ciudat, minunăţie, ciudăţenie. *Ce nagodă e-aceasta cu arme încărcată?... — Eu, nagodă? viteazul şi straşnic căpitan Al cărui nume groaza o duse în duşman?* MACEDONSKI, O. I 168. *Baia... închipuia fel de fel de flori, de păsări şi cîte nagode toate.* ISPIRESCU, L. 38.

2. Neajuns, neplăcere, pacoste. *La multe nagode te împinge pustia de dragoste!* POPESCU, B. III 146.

NAHLÁP, *nahlapi,* s. m. (Mai ales la pl.) Vîrtej mare într-o apă curgătoare. *Cînd vin nahlapi... apoi parcă au gheare, aşa apucă şi duc cu ei.* SADOVEANU, N. P. 152. *Vuiesc pe Bistriţa nahlapii Şi cîntă volbura la Toance.* TOPÎRCEANU, M. 73. *Bistriţa, vijelios bătîndu-şi nahlapii de stînci.* VLAHUŢĂ, la TDRG. ✦ Undă. (Atestat în forma *năhlap*) *Şi-i plăcea liniştea în care nu se auzea decît clipocitul năhlapilor de pe lîngă mal.* POPA, V. 180.

— Variantă: **năhláp** s. m.

NAHT s. n. (Învechit, numai în loc. adv., în legătură cu valori băneşti) **În naht** = în numerar, peşin. *N-ai primit în naht nici pe giumătate din suma cuprinsă în sîneturi.* ALECSANDRI, T. 1251.

NAI, *naiuri,* s. n. Numele a două instrumente muzicale: **a)** instrument compus din mai multe fluiere de diferite lungimi, împreunate; **b)** fluier de trestie cu şapte găuri. *Cobza, naiul şi vioara pe arminden îl serbează.* BELDICEANU, P. 53. *Şi-n sunet de vioare, de cobze şi de nai Se-ntoarce hora lină.* ALECSANDRI, P. III 39. *Se roşea suflînd într-un nai ce scotea un fluierat dulce şi depărtat.* BOLLIAC, O. 215. ✧ Fig. *Furtuna pe naiuri Să cînte noi arii!* BENIUC, V. 134. *Dulce va doini din nai Multe doine, mierla.* COŞBUC, P. I 301.

NAIÁDĂ, *naiade,* s. f. (Mitol.) Nimfă a izvoarelor şi a apelor curgătoare. V. zînă. *Un faun rustic c-o naiadă S-au prins de vorbe şi de glume.* MACEDONSKI, O. I 63. *O fîntînă frumoasă, cu apă limpede ca cristalul, în care se giucau naiadele.* RUSSO, S. 41.

NÁIBA s. f. art. (Familiar) Dracul. *Strigoii, stihiile urzitoare de rele, naiba... îi umplea de spaimă deopotrivă pe amîndoi.* RUSSO, S. 103. ✧ (Mai ales în imprecaţii) **Fire-ar al naibii** sau **du-te (fugi) la naiba, lua-te-ar naiba.** *Să vă dau, cioroilor, fire-aţi ai naibii!* REBREANU, I. 21. *Fugi la naiba, ghiuj bătrîn.* ALECSANDRI, P. P. 326. *Du-te la naiba şi nu mă necăji!* NEGRUZZI, S. III 32. ✧ (Mai ales în expr., în concurenţă cu dracul, v. c.) **A da de (sau a vedea pe) naiba** = a-şi găsi beleaua, a o păţi. *Dacă se atingea cineva de un cîine al Cazangiilor... da de naiba cu ei.* PAS, Z. I 149. **A da** (sau **a lăsa** pe cineva sau ceva) **naibii** (sau **la naiba**) = a părăsi, a neglija, a nu se mai interesa (de cineva sau de ceva). *Să laşi la naiba*

şi zmeu şi tot. ISPIRESCU, L. 259. *Te las naibii, sărăcie, Şi mă duc la vitejie.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 285. **Naiba de...** = afurisitul, blestematul de... *Ei, iaca naiba de părău, Mi-l puse focu-n drumul tău!* COŞBUC, P. I 170. **La naiba!** formulă (de dispreţ) prin care se exprimă dorinţa de a renunţa la ceva, de a se lepăda de ceva. *Dar la naiba frunza verde! Ce să mai tocăm degeabă?* HASDEU, R. V. 15. **N-am (n-ai** etc.) **nici pe naiba** = n-am (n-ai etc.) nimic, nici o durere. *Jucăm, zău, toată ziua, Şi n-avem nici pe naiba!* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 361. ◇ (Ca atribut genitival, cu nuanţă afectivă de întărire) *Ghiujul naibii, ticălosul de bărbatu-meu, s-a îmbătat.* SADOVEANU, O. I 365. *Golanul naibii scoate din traistă ceva.* RETEGANUL, P. I 21. *Dorul naibii tare strică Pe mîndruţa ocheşică.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 89. ◇ Loc. adj. şi adv. **Al naibii** = (familiar) excelent, grozav. *Al naibii copil.* ▭ *Şampania era rece şi bună, al naibii de bună.* SLAVICI, N. II 310. ◇ (Ca element cu valoare stilistică, mai ales în propoziţii exclamative şi interogative, exprimă mirarea, nemulţumirea, reproşul, supărarea, indignarea) *Mîine ce naiba o să mai ardeţi?* PAS, Z. I 133. *Cum naiba dor să nu-mi fie? Cînd şi muntele că-i munte Şi-ncă are doruri multe.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 144.

NÁICĂ s. f. (Regional; adesea însoţit de numele persoanei la care se referă) Termen de respect cu care se adresează, la ţară, un copil sau o persoană mai tînără unei femei mai în vîrstă; dadă, nană, lele. *Naica Marta se opri în portiţă şi stete uimită.* SLAVICI, N. I 36.

NÁIE, *naie,* s. f. (Rar) Corabie. *A fost vîntul mare Atuncea pe mare... Naiele a-nturnat.* SEVASTOS, N. 137.

NAIMÍ vb. IV v. **năimi.**

NAINGÎU, *naingii,* s. m. Lăutar care cîntă din nai. *Ca din pămînt ieşiră trei lăutari: un scripcar, un cobzar şi un naingiu.* GANE, N. II 193.

NAINTÁŞ, -Ă adj. v. **înaintaş**[2].

NAÍNTE adv. v. **înainte.**

NAISÁN, *naisani,* s. m. (Învechit) Cel care cîntă din nai. (Atestat în forma *neisan*) *Adusese pe cel mai vestit tacîm de lăutari, tot meşteri aleşi dintre cei mai buni, scripcari, cobzari şi neisani.* GHICA, S. 170.
— Pronunţat: *nai-.* — Variantă: **neisán** s. m.

NAÍV, -Ă, *naivi, -e,* adj. (Despre oameni şi despre tot ce ţine de natura omului) Care denotă simplitate, credulitate, candoare, provenite din lipsă de experienţă (uneori şi de inteligenţă); sincer, neprefăcut. V. candid, inocent, credul. *Profită de buna-credinţă a naivului bătrîn.* CARAGIALE, O. III 257. *Ce gîndea copilul cu mintea lui naivă... o preocupa zile întregi.* EMINESCU, N. 41. *Autorul spune cu o mirare naivă că a găsit, sub un munte, o fîntînă frumoasă.* RUSSO, S. 41. ◇ (Adverbial) *Se bucură naiv cînd Ana Lipan veni să se aşeze alături.* C. PETRESCU, C. V. 195. *Întreba naiv, povestea ceva şi mai naiv, cu glasul ei de violină.* IBRĂILEANU, A. 135.

NAIVITÁTE, (2) *naivităţi,* s. f. **1.** Însuşirea de a fi naiv; simplitate, inocenţă, candoare, credulitate. *Nişte ochi în care lăcrămau naivitatea, simplitatea şi umilinţa, fără nici un amestec de viclenie sau de făţărnicie.* GALACTION, O. I 85. *În locul ochilor de o infinită naivitate se aprinsese două văpăi de demon.* DELAVRANCEA, H. T. 58. *Amărăciunea unei tinereţi apăsate... rămăsese încă într-o trăsătură de nespusă naivitate în jurul gurei.* EMINESCU, N. 83.
2. (La pl.) Vorbe, fapte, atitudini de om naiv. *Spune naivităţi.*
— Pronunţat: *na-i-.*

NÁJNĂ, *najne,* s. f. (Regional) Poznă, şotie, dandana, păcăleală. *Văzînd că nu o pot scoate la capăt cu popa, se sfătuiră a-i găti o najnă spre a-l dezbăra de acest obicei.* ŞEZ. II 68.

NALBÁR, *nalbari,* s. m. Fluture alb, cu nervuri negre pe aripi, înrudit de aproape cu albiniţa şi ale cărui omizi distrug frunzele pomilor fructiferi, ale verzei etc. *(Aporia crataegi).*

NÁLBĂ, *nalbe,* s. f. Nume dat la mai multe plante: a) plantă erbacee cu tulpina acoperită de peri aspri şi cu flori mari, roşii, purpurii sau albe; frunzele, florile, uneori şi rădăcinile sînt folosite în medicină *(Malva silvestris);* b) (şi în forma *nalbă-de-grădină)* plantă erbacee înaltă, cu flori roşii, galbene, violete sau pestriţe, cultivată în grădini, cu întrebuinţări în medicină *(Althea rosea);* c) (şi în forma *nalbă-mare)* plantă erbacee cu rădăcina cărnoasă, care creşte în locuri umede şi ale cărei frunze, flori şi mai ales rădăcini se întrebuinţează în medicină ca emolient *(Althea officiñalis). Îşi făcu un ceai de nalbă şi rămase frumuşel acasă.* ANGHEL-IOSIF, C. L. 80. *Ea are faţă albă, Ca tăiată-n flori de nalbă.* COŞBUC, P. II 209. *Eşti ca floarea cea de nalbă.* ALECSANDRI, P. P. 340.

NALT, -Ă adj. v. **înalt**[2].

NAMÉSNIC, *namesnici,* s. m. (Învechit) Locţiitor al cuiva într-o funcţie însemnată (laică sau bisericească). *Mai jos decît namesnic nici un străbun nu am.* NEGRUZZI, S. II 185.

NAMÉSTIE, *namestii,* s. f. (Învechit şi arhaizant, mai ales la pl.) Casă, clădire cu toate dependinţele ei; (prin restricţie) acaret, dependinţă. *Moşneni era cei mai vechi... ca locuri şi cu namestii.* PISCUPESCU, O. 25. *Namestii de fabrice cu felurimi de mori.* GOLESCU, Î. 162.
— Variante: **năméstie** (DEŞLIU, G. 27), **neméstie** (GORJAN, H. I 15) s. f.

NAMIÁZĂ s. f. v. **năimiază.**

NAMIÁZI s. f. v. **năimiază.**

NAMIÉZI s. n. v. **năimiază.**

NÁMILĂ, *namile,* s. f. Fiinţă sau lucru foarte mare; matahală, colos. *Deodată ieşi din tufişuri o namilă cît un junc. Era un vier negru.* SADOVEANU, O. I 64. *Namila de vapor a dat peste mine şi eu m-am văzut deodată în fundul apei.* DUNĂREANU, CH. 190. *O namilă de om mînca brazdele de pe urma a 24 de pluguri.* CREANGĂ, P. 241. ◇ (În comparaţii şi metafore) *Troienii se ridicau namilă pînă în tinda creştinului.* DELAVRANCEA, H. T. 249.

NÁNĂ, *nane,* s. f. (Adesea însoţit de numele persoanei la care se referă) Termen de respect cu care se adresează, la ţară, un copil sau o persoană mai tînără unei femei mai în vîrstă; dadă, lele. ✦ (Rar) Iubită, mîndră. *Feciorii cînd zăresc Cîte-o nană, să grăbesc, Să grăbesc lucru-a găta, Să înceap-a săruta.* ANT. LIT. POP. I 145.

NÁNCHIN s. n. Ţesătură de bumbac foarte deasă şi rezistentă, întrebuinţată pentru dosul de perne.
— Variantă: **nánghin** s. n.

NANDRALĂU, *nandralăi,* s. m. (Regional) Vlăjgan; p. ext. derbedeu, puşlama. *Vrai să te bueşească cei nandralăi prin omăt?* CREANGĂ, A. 41.

NÁNDRAŞ, *nandraşi,* s. m. (Regional) Flăcău; ştrengar.

NÁNGHIN s. n. v. **nanchin.**

NÁNI interj. Cuvînt de alintare, mai ales în cîntece de leagăn. *Nani, nani, puiul meu... Să fii oacheş şi fru-*

mos Ca un soare luminos. ALECSANDRI, P. P. 381. ✧ Expr. (Familiar) **Fă nani,** se zice unui copil ca îndemn la somn.

NANSÚC s. n. Țesătură foarte subțire de bumbac sau de mătase. *Să lunec pe obraz, ca o mîngîiere, nansucul alb al șorțului.* G. M. ZAMFIRESCU, SF. M. N. II 257.

NÁOS, *naosuri,* s. n. Partea de mijloc a bisericilor creștine, cuprinsă între altar și pronaos. *Ploaia izbea în naos cu abundență.* GALACTION, O. I 80. ✧ Încăperea centrală a unui templu.

NAP, *napi,* s. m. Plantă erbacee din familia cruciferelor, a cărei rădăcină cărnoasă, de formă aproximativ sferică, groasă, este comestibilă *(Brassica Napus esculenta);* broajbă. *Mănîncă napi sau napelie curățindu-i de coajă.* ȘEZ. VIII 39. ✧ *(Gol) ca un nap* (sau *ca napul)* = fără haine, dezbrăcat, gol-pușcă; foarte sărac. (Glumeț) *E îmbrăcat ca un nap Din cîlcîie pîn' la cap.* PANN, P. V. I 133. *Unde-ncepe a stărosti pe mire... că-i îmbrăcat (arată un deget al mînei în sus; adică gol ca napul).* ȘEZ. III 184. ✧ Compuse: **nap-de-pămînt** = cartof; **nap-porcesc** = plantă erbacee din familia compozeelor, avînd tuberculi comestibili *(Helianthus tuberosus);* gulie (2). *Mănîncă... gulii sau napi-porcești.* ȘEZ. VIII 39. ✦ (Transilv.) Sfeclă.

NAPOIÁ vb. I v. **înapoia** [2].

NAPOLEÓN, *napoleoni,* s. m. (Învechit) Monedă franceză de aur, în valoare de 20 de franci, cu chipul lui Napoleon. *Grămada de napoleoni din fața lui Augustatos de la un timp nu mai crescuse.* DUMITRIU, B. F. 128. *I-a pus două fișicuri de napoleoni în mînă.* CREANGĂ, A. 160. *Prețul lor e mai presus de puterea sătenilor — 27 napoleoni.* ALECSANDRI, S. 8.

— Accentuat și: *napóleon.*

NAPRISTÁN adv. (Învechit și regional) Îndată, imediat, numaidecît, neîntîrziat. *Vin în goană cu-naltă poruncă să-l aducă napristan la Craiova.* CARAGIALE, S. N. 53. (Și în forma *năpristan) Jandarmii rămăseseră chinciți în colțul lanului, dovedind năpristan că așteaptă și că au plan socotit.* POPA, V. 176.

— Variantă: **năpristán** adv.

NARÁ, *narez,* vb. I. Tranz. (Livresc) A povesti, a istorisi. *Observați bine că narez numai faptele.* CARAGIALE, O. III 139. *Eu am voit să-ți narez aci numai episoadele care au precedat revoluția de la iunie 1848, pe cît le-am putut cunoaște.* GHICA, S. A. 165.

NARAMGÍU, -ÍE adj. v. **naramziu.**

NARÁMZ, *naramzi,* s. m. (Învechit) Portocal. *Dincolo e țărmul ce-a fost de zei iubit Pe care-l încununa naramzul înflorit.* MACEDONSKI, O. I 51. ✦ Varietate de portocal. *Grădina lui de naramzi și portocali.* DELAVRANCEA, la TDRG.

— Variante: **naránz** (NEGRUZZI, S. I 263), **nerámz** (DELAVRANCEA, S. 81) s. m.

NARAMZÁT, -Ă, *naramzați, -te,* adj. (Rar) Naramziu. (Atestat în forma *narămzat) Naltă-se... Un cort mare și rotat, Poleit și narămzat.* ALECSANDRI, P. P. 77.

— Variante: **narămzát, -ă, nărîmzát, -ă** (STANCU, D. 50, PĂSCULESCU, L. P. 239), **nerămzát, -ă** (ODOBESCU, S. II 427) adj.

NARÁMZĂ, *naramze,* s. f. **1.** Fructul naramzului, portocală (amară), din a cărei coajă aromată (uneori și din miez) se prepară dulceață, marmeladă etc. *Să îndulcim acest ceas cu șerbetul cel mai bun de naramze pe care-l am.* SADOVEANU, Z. C. 117. *Cine nu cunoștea cireșele negre de la Pîngărați!... cu carnea tare și roșie ca de naramze.* HOGAȘ, DR. II 37. ✧ (Poetic) *Să-i dea Dina buzele, Buzele, naramzele.* TEODORESCU, P. P. 326.

2. Naramz. *Lîngă curtea sa: O mîndră grădină, De miresme plină Și roiuri de-albine Prin florile dalbe De naramze albe.* EMINESCU, L. P. 116. *La Palerma-ncoronată Sub cer dulce, fără nori, Cu ghirlanda parfumată De-a naramzei albe flori.* ALECSANDRI, P. II 127.

NARAMZÍU, -ÍE, *naramzii,* adj. (Regional) De culoarea portocalei, roșu-portocaliu. *Șalul era naramziu și fața cataveicei ca piatra vînătă.* SADOVEANU, Z. C. 257.

— Variante: **naramgíu, -ie** (MAT. FOLK. 1415, ȘEZ. VIII 59), **narangíu, -ie** (MARIAN, INS. 544, id. NU. 384, ȘEZ. V 31, ib. XIII 2), **nărămzíu, -ie** (TEODORESCU, P. P. 306, JARNÍK-BÎRSEANU, D. 152), **narîmzíu, -ie** (CAMIL PETRESCU, O. I 296), **nerămzíu, -ie** (M. I. CARAGIALE, C. 77) adj.

NARANGÍU, -ÍE adj. v. **naramziu.**

NARÁNZ s. m. v. **naramz.**

NARATÍV, -Ă, *narativi, -e,* adj. Care ține de narațiune, propriu narațiunii, de povestire. *Stil narativ. Gen narativ.* ▭ *În poezia lui Coșbuc domineaza... elementul narativ, epic.* GHEREA, ST. CR. III 366.

NARATÓR, *naratori,* s. m. (Livresc) Povestitor. *Fără a fi prezintate cu răceala unui narator obiectiv... evenimentele din trecut sînt povestite mai mult cu un sentiment de duioșie discretă.* IORGA, L. I 246.

NARÁȚIE s. f. v. **narațiune.**

NARAȚIÚNE, *narațiuni,* s. f. Relatare, expunere a unui fapt, a unui eveniment; povestire, istorisire (caracteristică mai ales genului epic). *Își ilustra narațiunea cu gesturi, strîmbături și schimbări de glas caraghioase.* VLAHUȚĂ, O. A. III 69.

— Variantă: (învechit) **naráție** (RUSSO, O. 52) s. f.

NÁRĂ, *nări,* s. f. **1.** Fiecare dintre cele două orificii exterioare ale nasului, prin care respiră și miroase omul și unele animale. *Șoimaru simți pătrunzîndu-i în nări mirosul iute al gunoiului.* SADOVEANU, O. VII 144. *Cîinele o luă la goană, cu nările lărgite.* C. PETRESCU, S. 37. ✧ (Metaforic) *Locomotiva a intrat în gara supraîncărcată, împroșcînd pe nări fișii de aburi.* SAHIA, N. 51. ✧ Expr. **Cu nările** (sau **nara**) **în vînt** = **a)** (despre cai) cu gîtul întins, în goană mare. *Roibii cu nările-n vînt Vor trece-n sălbatec galop.* COȘBUC, P. I 154; **b)** (despre oameni) mîndru, țanțoș, sigur de sine. **A se umfla în nări** sau **a-și umfla nările** = a se făli, a se ține mîndru; a-și da importanță. *Cel mai mare... Se rădică în scări, Se umflă în nări Și-și face ochii roată Peste oștirea toată.* SEVASTOS, N. 110. *Și prostatecele nări Și le umflă orișicine în savante adunări Cînd de tine se vorbește.* EMINESCU, O. I 134.

2. Tub de fontă sau de fier care merge de la puntea unei nave la unul din borduri și prin care trece lanțul ancorei. [Bricul] *Mircea, desfăcut din legăturile de la uscat, se mișcă încet, trăgîndu-și pe nară, c-un zăngănit fioros, lanțul ancorei.* BART, S. M. 14.

— Pl. și: (1) *nare* (ALECSANDRI, P. III 12). — Variantă: **náre** (DELAVRANCEA, S. 183, ALECSANDRI, P. P. 91) s. f.

NARĂMZÁT, -Ă adj. v. **naramzat.**

NARCÍS, *narcișI,* s. m. (Și în forma *narcisă)* Nume dat mai multor specii de plante erbacee, cu flori albe sau galbene, decorative și cu miros plăcut *(Narcissus);* zarnacadea. *Cineva mi-a adus un mănunchi de narcișI.* GALACTION, O. I 333. *Purtînd în mîna dreaptă Narcisul alb ca spuma.* ANGHEL, P. 23. *Iată zambile... narcise, busuioc.* NEGRUZZI, S. I 97.

— Variantă: **narcísă,** *narcișe,* s. f.

NARCÍSĂ s. f. v. **narcis.**

NARCISÍSM s. n. Admirație contemplativă și dragoste exagerată (pînă la anormal) față de propria sa persoană fizică. (Poetic) *Împrejurul unui lac minunat ca o piscină,*

ibişi cu piciorul de mărgean, cuprinşi de un etern narcisism, se privesc în oglinda apelor. ANGHEL, PR. 113.

NARCÓTIC, *narcotice,* s. n. Substanţă cu ajutorul căreia se provoacă narcoza. *Opiul este un narcotic natural. Eterul este un narcotic produs pe cale sintetică.* ▭ *A luat un narcotic greu şi nu poate să se deştepte.* CĂLINESCU, E. O. II 157. ✧ (Adjectival) *Substanţă narcotică.*

— Variantă: (învechit) **narhótic** (NEGRUZZI, S. III 403) s. n.

NARCOTÍNĂ, *narcotine,* s. f. Alcaloid extras din opiu cu ajutorul eterului, folosit în medicină în locul chininei.

NARCOTIZÁ, *narcotizez,* vb. I. Tranz. A produce (cuiva) o stare de anestezie generală, de ameţeală, cu un narcotic, p. ext. cu o băutură alcoolică. *Îşi omora mintea cu otrava colorată, care-l narcotiza ţinîndu-l între vis şi viaţă.* BART, E. 255.

NARCOTIZÁRE, *narcotizări,* s. f. Acţiunea de a narcotiza.

NARCÓZĂ, *narcoze,* s. f. Anestezie generală caracterizată prin somn profund, provocată de un narcotic sau de curenţi electrici, pentru a amorţi, în special, durerile cauzate de intervenţii chirurgicale.

NARD s. n. Nume dat mai multor specii de plante erbacee originare din regiunea Himalaia *(Nardostachys).* ✦ Parfum extras din rădăcina uneia dintre aceste specii *(Nardostachys Jatamansi),* folosit mult în trecut.

NÁRE s. f. v. **nară.**

NARGHELEÁ s. f. v. **narghilea.**

NARGHILEÁ, *narghilele,* s. f. Lulea de origine orientală, prevăzută cu o ţeavă lungă şi flexibilă, al cărei capăt de jos este fixat într-un vas cu apă parfumată prin care trece fumul, înainte de a fi inspirat. *Narghileaua portativă a perşilor.* ODOBESCU, S. II 296. *Dulcea atmosferă de plante aromate Ce ard în căţulete prin colţuri aninate Unind cu-a narghilelei narcotice parfumuri.* ALECSANDRI, P. III 384. *Greaca... chemă pe ţigancă şi-i porunci să aducă: două cafele, două dulceţe, un ciubuc şi o narghilea.* FILIMON, C. 100.

— Variantă: **narghileá** (GHICA, S. 388) s. f.

NARHÓTIC s. n. v. **narcotic.**

NARÎMZÍU, -ÍE adj. v. **naramziu.**

NÁRNĂ s. f. (Regional, în expr.) **A sta narnă** (de cineva) = a stărui morţiş. *El stă narnă de mine că, de nu vreau să mă mărit după el, să-i caut o fată chiar ca mine.* RETEGANUL, la CADE.

NARÓDNIC [1], *narodnici,* s. m. Adept al narodnicismului. *Narodnicii... au fost zdrobiţi din punct de vedere ideologic de Plehanov şi Lenin.* CONTEMPORANUL, S. II, 1949, nr. 105, 1/1.

NARÓDNIC [2], **-Ă,** *narodnici, -e,* adj. Care aparţine narodnicismului, susţine narodnicismul, privitor la narodnicism. *Afirmaţia că ţărănimea este singura clasă producătoare dovedeşte... o afirmare făţişă a unei teze narodnice.* CONTEMPORANUL, S. II, 1948, nr. 106, 5/4.

NARODNICÍSM s. n. Mişcare social-politică a intelectualităţii mic-burgheze din Rusia în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, care susţinea că principala forţă revoluţionară este ţărănimea, negînd astfel rolul de conducător al clasei muncitoare în lupta revoluţionară; ea acorda personalităţilor, eroilor, rolul de creatori ai istoriei şi preconiza acte anarhice şi teroarea individuală.

NART, *narturi,* s. n. **1.** (Învechit) Preţ obligatoriu, fixat de autorităţi pentru vînzarea anumitor mărfuri (mai ales a celor de primă necesitate). *Preţul nu poţi să-l încarci, căci carnea este cu nart... Vinatul şi pasările n-au nart.* FILIMON, C. 168. ✧ Expr. **A pune nart** (sau **a tăia nartul**) = a fixa, a stabili preţul unei mărfi. *Au tăiat nartul grîului la schelele Dunării pe şase lei chila.* GHICA, S. 512. *Să puneţi nart la toate lucrurile ce veţi tîrgui.* FILIMON, C. 167.

2. (Învechit şi arhaizant) Normă, cantitate de muncă pe care ţăranii erau obligaţi s-o realizeze într-o zi pe moşia boierului. *Puţini bani toamna; multă muncă vara; că le puneţi asemenea nart, de nu se mai pot descurca.* SADOVEANU, N. F. 91.

NÁRTEX, *nartexuri,* s. n. Tinda dinăuntru a unei biserici creştine, situată între pronaos şi intrare. [Biserica domnească] *de la Curtea de Argeş n-are alt nartex decît o îngustă boltă lungăreaţă.* ODOBESCU, S. I 390.

NARVÁL, *narvali,* s. m. Mamifer mare din ordinul cetaceelor, care trăieşte în mările îngheţate din nord, putînd ajunge pînă la 6 metri lungime; masculul are doi dinţi canini, dintre care cel superior are lungimea de peste un metru; este vînat pentru carnea, grăsimea şi pielea lui *(Monodon monoceros). Plocoanele lor de dincolo de cercul polar, făurite din coarne de ren, piele de focă şi dinte lung de narval.* C. PETRESCU, O. P. II 98.

NAS, *nasuri,* s. n. **1.** Parte proeminentă a feţei, între frunte şi gură, servind la respiraţie şi ca organ al mirosului. *Apoi, măi băieţi, să vă jucaţi, dar să nu vă bateţi aşa: că uite, tu Ţilică, ţi-ai turtit nasu.* BUJOR, S. 174. *Nasul îi era cam adus.* ISPIRESCU, U. 28. *Curteanul cel care sta lîngă căpătîiul califului apropie de nasul adormitului un burete înmuiat în oţet de trandafir.* CARAGIALE, P. 132. ✧ Expr. **A avea nas, a-şi ridica nasul** sau **a-i da** (cuiva) **nasul** = a îndrăzni, a cuteza. *De i-a mai da lui nasul să mai miroase pe-aici, apoi las'! CREANGĂ, P. 28. Gospodarii buni... nu-şi rădică nasul mai sus decît se cuvine.* ALECSANDRI, T. I 165. **A-şi lua nasul la purtare** v. lua. **A-şi cunoaşte** (sau **vedea**) **lungul nasului** = (mai ales în construcţii negative) a-şi da seama cît e în stare să facă cu cunoştinţele sau cu puterile proprii; a-şi da seama de măsura pe care trebuie s-o păstreze faţă de alţii; a nu se obrăznici. *Viindu-i cu greaţă de atîta cutezare, vru... să-i arate că nu-şi cunoaşte lungul nasului.* ISPIRESCU, U. 109. **A-i cădea nasul** = a-şi pierde cutezanţa, îngîmfarea. **Nu-i ajungi cu prăjina la nas** = e foarte încrezut, îngîmfat. **(A umbla, sau a fi, a se ţine) cu nasul (pe) sus** = (a fi) înfumurat, încrezut; a-şi da importanţă. **A strîmba din nas** v. strîmba. **A da** (cuiva) **nas** = a îngădui (cuiva) prea multe, a lăsa sau a încuraja pe cineva să se obrăznicească. *Tu le dai nas şi le ţii hangul.* CREANGĂ, A. 39. **A tăia** (sau **a scurta**) **nasul** (cuiva) = **a)** a pedepsi pe cineva desfigurîndu-l prin mutilarea nasului. *Întîmpinînd pre Joldea, îl birui, şi prinzîndu-l îi tăie nasul.* NEGRUZZI, S. I 444; **b)** a pune la locul lui (pe cineva), a pune capăt îngîmfării sau obrăzniciei (cuiva). *Ca să-i taie nasul, îi răspunsă: Ba mai bine să mori tu!* ŞEZ. III 27. **A da** (cuiva) **peste nas** = a pune (pe cineva) la locul lui; a spune (cuiva) vorbe aspre pentru a-l pune la punct. (Neobişnuit) **A-i trece pe sub nas** = a-i reproşa. *Văd că mă socotiţi ahtiat după averi şi milioane, cum mi-a trecut-o aceasta pe sub nas şi prietenul Zaharia.* C. PETRESCU, R. DR. 178. **Nu-i** (sau **nu face**) **de nasul tău** (**lui** etc.) = nu meriţi, e mai presus de ceea ce ţi se cuvine. *Îmi aduce... două sticle de lichior... — De unde le găsişi, mă urîtule? — întreb — astea nu sînt de nasul tău!* C. PETRESCU, Î. II 124. **(A fi) ca de nasul tău** (**lui** etc.) = (a fi) potrivit cu... *Îţi dau o parohie aşa, ca de nasul sfinţiei-tale.* STĂNOIU, C. I. 39. **A-i veni mustarul la nas** = a se mînia, a se supăra. **A-i tremura nasul** = a fi supărat; a se enerva. **A fi cu nasul de ceară** = a fi extrem

de susceptibil. **A lăsa** (sau **a pune**) **nasul în jos** (sau **în pămînt**) = a se rușina, a se simți vinovat. *George puse nasul în pămînt și tăcu.* REBREANU, I. 24. **A se întoarce** (de undeva) **cu nasul în jos** = a se întoarce rușinat, cu coada între picioare; a se întoarce supărat, mofluz. *Ce-aș mai rîde să te văz întorcîndu-te cu nasul în jos!* ISPIRESCU, L. 15. **Să-ți fie în nas!** = să-ți fie rușine! **A-și băga** (sau **a-și vîrî**) **nasul în ceva** (undeva sau **în toate**) = a se amesteca în ceva (undeva sau în toate). *Pretutindenea vîrîndu-și nasul, au venit la acest... izvor.* ȚICHINDEAL, F. 32. *Nu-ți vîrî nasul unde nu-ți fierbe oala.* **A duce, a purta** sau, rar, **a tîrî de nas** (pe cineva) = a determina (pe cineva) să facă tot ce voim; a amăgi, a înșela. *Nu e om să se lase dus de nas.* G. M. ZAMFIRESCU, M. D. II 306. *Pre dînsul amorul nu-l tîrîie de nas.* NEGRUZZI, S. I 63. **A scoate panglici pe nas** = a) a face scamatorii; b) a minți, a înșela. **A pune** (cuiva) **belciug de** (sau **în, la**) **nas** v. b e l c i u g. **(A-i) rîde** (cuiva) **în nas** v. r î d e. **A trece** (cuiva) **pe la** (sau **pe lîngă**) **nas** = a) a trece ceva pe dinaintea ochilor cuiva, a amăgi; b) a scăpa ceva din mînă, a pierde un prilej favorabil. **A da** (cuiva) **cu ceva pe la nas** = a tenta (pe cineva). **A lua** (cuiva, ceva) **de sub** (sau **de la, de lîngă**) **nas** = a lua cuiva ceva din față, din apropiere. *Mama... i-a luat farfuria de sub nas.* SAHIA, N. 57. **A-i scoate** (cuiva ceva) **pe nas** = a-i reproșa cuiva ceva, a-i face imputări (amintindu-i de serviciile pe care i le-a făcut altădată). **A zvîrli** sau **a arunca** (cuiva ceva) **în nas** = a reproșa, a spune direct, fără înconjur, fără menajamente. *Ce te ții, mă, după mine? — răcni oșteanul tare, întorcîndu-se și zvîrlindu-i vorbele în nas.* SADOVEANU, O. VI 127. **A-i ieși** (sau **a-i da** cuiva ceva) **pe nas** = a o păți în urma unei întîmplări. *Las'dacă nu i-a da odihna pe nas, zise boierul în gîndul său.* CREANGĂ, O. A. 206. *Bine, bine! cercați voi marea cu degetul, dar ia! să vedem, cum i-ți da de fund? Vă vor ieși ele toate aceste pe nas.* id. P. 260. **A da** (pe cineva) **cu nasul de ceva** = a duce, a împinge, a obliga (pe cineva) să vadă un lucru pe care nu-l găsea, nu-l vedea, sau un lucru rău pe care l-a făcut. **A trînti** (sau **a închide**) **cuiva ușa în nas** = a) a goni, a expedia; a refuza să primești pe cineva; b) a pleca mînios închizînd ușa cu putere. **A nu vedea de nas** = a fi neatent; a nu fi în stare să vadă ceva. **A nu vedea mai departe decît lungul nasului** = (despre oameni) a fi mărginit. **A da cu nasul** (pe undeva) = a trece (pe undeva) întîmplător, de formă. **A-și arăta nasul** = a se înfățișa, a apărea. *Predescu nu vroia să-și arate nasul pe peron.* POPA, V. 210. **A-și scoate nasul** = a ieși. **A da nas(ul) cu cineva** = a se întîlni cu cineva; a avea curajul, îndrăzneala de a se întîlni cu cineva. **(A se întîlni) nas în nas** (cu cineva) = (a se întîlni) față în față (cu cineva). **Nu miroase a nas de om** = nu e faptă de om vrednic, de ispravă. *Să umblați numai așa frunza frăsinelului... și să vă lăudați că sînteți feciori de crai, asta nu miroasă a nas de om.* CREANGĂ, P. 188. **A vorbi** (sau **a cînta** etc.) **pe nas** = a vorbi (sau a cînta etc.) fonfăit. *Matache, în capul mesii, cînta pe nas.* CARAGIALE, O. III 13. *Un bondar rotund în pîntec Somnoros pe nas ca popii glăsuiește-ncet un cîntec.* EMINESCU, O. I 87. (Ironic) **Îi curge untura** (sau **grăsimea**) **pe nas** = e foarte slab. ✦ Simțul mirosului; f i g. simț pentru realitatea înconjurătoare. *Copoiul are nas.* ✧ E x p r. **A avea nas de prepelicar** = a presimți, a intui exact o situație.

2. Proeminență a unei piese servind pentru a o fixa într-o anumită poziție, pentru a o distanța de altă piesă etc.; cioc.

3. Partea din față a fuzelajului unui avion.

NASCÓRNIȚĂ, *nascorniță,* s. f. (Entom.) Nasicorn. *Căruțele cele mari stăteau acum goale... ca niște nascorniță mîncate de furnici.* GALACTION, O. I 262.

NASICÓRN, *nasicorni,* s. m. Insectă mare din ordinul coleopterelor, de culoare castanie strălucitoare, cu perișori roșcați pe picioare, al cărei bărbătuș are la cap un corn curbat înapoi *(Oryetes nasicornis).*

NÁSTURE, *nasturi,* s. m. Disc de metal, sidef, os, lemn etc. care, cusut pe o parte a unei haine și putînd trece printr-o butonieră sau printr-o cheotoare aflată pe cealaltă parte a hainei, servește la încheiatul hainelor (și uneori ca ornament). *Bluză rusească, neagră, încheiată cu nasturi de sidef la gît.* C. PETRESCU, Î. II 216. *Mandarinu-n haine scumpe... cu nasturi de opal.* ALECSANDRI, P. III 83. *Cu nasturi curați, Pe pept revărsați.* TEODORESCU, P. P. 79. ✧ (Poetic) *Roua-i nasturi pe verdeață Și Zorilă-n răsărit Joacă-n cîmpul aurit.* BOLLIAC, O. 181.

NAȘ, -Ă, *nași, -e,* s. m. și f. (În practica bisericii creștine) **1.** Persoană care ține pruncul în brațe, asistă ca martor în timpul săvîrșirii ritualului botezului și care devine astfel rudă (mai îndepărtată) a familiei respective. *Nașul era antreprenor și el. Îi plăcea să boteze și să cunune. Dădea finilor numele lui, al nașei și-al copiilor lor.* PAS, Z. I 174. *Ar fi voit și el, de! să-și boteze copilul cu vrun naș mai de doamne-ajută.* ISPIRESCU, L. 207. *Tatăl meu... chemă pre nașu-meu Păcală, mă încredință lui.* NEGRUZZI, S. I 247. ✧ E x p r. **A fi nașul cuiva** = a-i veni cuiva de hac, a învăța pe cineva minte; a fi popa cuiva. **A-și găsi nașul** = a da de cineva care nu poate fi ușor înșelat, biruit sau amăgit, care îți ține piept.

2. Nun(ă).

NÁȘTE, *nasc,* vb. III. **1.** T r a n z. (Despre ființe) A da viață, a aduce pe lume, a face un copil. V. p r o c r e a. *Alungat-o-ai pe dînsa, ca departe de părinți, În coliba împistrită, ea să nasc-un pui de prinț.* EMINESCU, O. I 83. *După ce se mărită, născu o fată.* NEGRUZZI, S. I 247. *Părinții noștri, Care ne-au făcut, Care ne-au născut.* TEODORESCU, P. P. 422. ✦ F i g. A produce; a provoca, a stîrni. *Și boale ce mizeria ș-averea nefirească Le nasc în oameni, toate cu-ncetul s-or topi.* EMINESCU, O. I 61. *Asta poate să nască mari complicațiuni.* ALECSANDRI, T. I 409. *Iubirea de sine... naște pofte, desfătare.* CONACHI, P. 276.

2. R e f l. (Despre ființe) A căpăta viață, a veni pe lume, a începe să trăiască. *Mai încolo e casa în care m-am născut.* SADOVEANU, O. VII 60. *Cînd voi pune eu mîna mea cea dreaptă pe mijlocul tău, atunci să plesnească cercul acesta și numai atunci să se nască pruncul din tine.* CREANGĂ, P. 88. *Socoți d-ta c-oi lăsa eu să-mi stricați bunătate de casă, unde m-am născut, unde-am crescut.* ALECSANDRI, T. I 359. ✧ I n t r a n z. *Naștem oare pentru-a naște și trăim ca să trăim?* MACEDONSKI, O. I 72. *Ce naște din pisică șoareci mănîncă,* se spune despre cineva pentru a arăta că a moștenit defectele părinților săi.

3. R e f l. F i g. A apărea, a se ivi, a se forma. *Azvîrlea cîte o privire pe ogorul arat și pe brazda care se năștea sub plug.* DUMITRIU, V. L. 5. *Vremea-ncearcă în zadar Din goluri a se naște.* EMINESCU, O. I 176. *Un mistreț odată turburase rîul Unde calul, mîndru, căci nu știe frîul, Merse de bău; Cearta se născu.* BOLINTINEANU, O. 194. ✧ I n t r a n z. *Sara acoperise valea și de la răsărit năștea luna, din nouri și codri.* SADOVEANU, Z. C. 30. *Vom determina... la ce epocă și pe ce tărîm au născut deosebitele inspirațiuni poetice.* ODOBESCU, S. I 218. *Din moarte naște viață, din întuneric soare, Din țărna mormîntală răsare dulce floare!* ALECSANDRI, P. A. 92.

NÁȘTERE, *nașteri,* s. f. Acțiunea de a (s e) n a ș t e și rezultatul ei; venire pe lume a unei ființe. *A venit vremea să-mi dai ceea ce mi-ai făgăduit la naștere.* ISPIRESCU, L. 2. *Care vra să zică, aș fi venit pe lume cu 6 ani înaintea nașterii mele? Mare minune!* ALECSANDRI, T. I 344. *Nașterea mea costă viața mamei.* NEGRUZZI, S. I 247. ✧ *Casă de* (sau *pentru) nașteri* = instituție spitalicească la sate, unde sînt îngrijite femeile care nasc și copiii nou-născuți; maternitate (2). *Azi are satul școală și-n ulițe pietriș, Și-o casă pentru nașteri.* VINTILĂ, O.

37. ◇ Loc. adj. şi adv. **Din** (sau **prin**) **naştere** sau (învechit) **cu naşterea** = originar, de origine; de la început; prin natură. *Era... determinat prin naştere la nepozitivism.* EMINESCU, N. 35. *Grigore Ghica... şi Ioniţă Sturdza numiţi de Poartă domni ai Principatelor erau amîndoi romîni cu naşterea şi cu inima.* GHICA, S. IV. ◇ Expr. **A da naştere** = a naşte; fig. a crea, a produce, a provoca, a pricinui. *Crăiţarii, oriunde ar fi căzut... dau naştere la încăierări.* MACEDONSKI, O. III 25. **A lua naştere** = a se naşte; fig. a se forma, a fi creat, a apărea. *Partidul Comunist din Romînia a luat naştere într-un moment de cotitură radicală în destinele omenirii, în istoria universală, cotitură marcată de victoria Marii Revoluţii Socialiste din Octombrie.* LUPTA DE CLASĂ, 1953, nr. 8, 84. ◇ (În denumirea unor sărbători religioase, la creştini) *Naşterea domnului sau crăciunul.*

NAT s. n. (Transilv., Ban., cu sens colectiv) Om, individ. *Aşa era de mult popor... Şi sfetnici şi feciori de crai Şi nat de rînd.* COŞBUC, P. I 149. ◇ Expr. **Tot natul** = toată lumea, tot omul, cu toţii. *Astăzi tot natul este îngrijit a învăţa să citească.* I. IONESCU, D. 340. *Ş-or striga domnii pe noi... Să stăm doi mînă la mînă Tot natu cu puşca plină.* HODOŞ, P. P. 219.

NATÁL, -Ă, *natali, -e,* adj. De naştere; în care s-a născut (cineva). *Cîntînd, munţii natali i se năzăreau în faţa ochilor.* CAMILAR, N. 202. *Pe-nserate intram în oraşelul meu natal, unde nu mai fusesem de copil.* CARAGIALE, O. II 12. *Aş vrea să văd acuma natala mea vîlcioară, Scăldată în cristalul pîrăului de-argint.* EMINESCU, O. I 6.

NATALITÁTE s. f. Raportul dintre numărul naşterilor şi numărul total al populaţiei unei ţări pe o perioadă dată. *Natalitatea a înregistrat la noi o creştere simţitoare.*

NATANTÓL, -OÁLĂ adj. v. **nătăntol.**

NATÁŢIE s. f. Sportul înotului. *Concurs de natăţie.*

NÁTEMĂ s. f. v. **natimă.**

NÁTIMĂ, *natime,* s. f. (Regional) Fiinţă uriaşă, înspăimîntătoare; namilă, colos. *În poala dealului a întors capul şi a zărit natima departe, înfiptă acolo, în gura pădurii, ca un duh rău.* POPA, V. 241.

— Variantă: **nátemă** (CONTEMPORANUL, VI$_1$ 486) s. f.

NATÍV, -Ă, *nativi, -e,* adj. **1.** Din naştere, înnăscut; natural, firesc. *Cătălin era fermecător la vorbă, avea o uşurinţă rară să traducă gîndurile în imagini... şi o pătrundere nativă a oamenilor.* G. M. ZAMFIRESCU, SF. M. N. II 44.

2. (Mai ales despre metale) Care se găseşte în zăcămintele din scoarţa pămîntului necombinat cu alte substanţe; pur. *Cuprul se găseşte în natură în stare nativă sau sub formă de combinaţii chimice.* ▭ *Într-o regiune mai lăturaşă... a găsit un obiect de aramă nativă.* ODOBESCU, S. II 422.

NÁTPIS s. n. v. **nadpis.**

NÁTRĂ, *natre,* s. f. Partea urzelii dintre iţe şi sulul dinapoi. *Ţese-o natră. Rupe-o spată.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 423.

NÁTRIU s. n. (Chim.) Sodiu.

NATURÁL, -Ă, *naturali, -e,* adj. **1.** Care se referă la natură (**1**), care aparţine naturii; care se găseşte în natură, care provine din natură; de la natură; firesc. *Socot însă că şi prin caracterul meu... şi prin pitorescul meu natural — înfăţişez destule note pentru un roman.* CAMIL PETRESCU, P. 250. ◇ *Bogăţie naturală* = bogăţie a solului sau a subsolului unei regiuni, unei ţări. *Ştiinţele naturale* = denumire convenţională pentru ştiinţele naturii. *Graniţă naturală* = (în opoziţie cu convenţională) graniţă marcată de un rîu, un munte sau alt accident de teren. ◇ (În opoziţie cu artificial) *Magnet natural. Mătase naturală. Flori naturale.*

2. Care se supune legilor naturii, conform naturii, potrivit cu natura; firesc, adevărat, real. *Să căutăm a trage din acea revoluţie tot folosul putincios şi să-i dăm aliaţi naturali, adecă pe popoare.* GHICA, A. 571. *Vrea să se mărite, lucru natural.* ALECSANDRI, T. I 409. ◇ Expr. (În artele plastice) **Mărime naturală** = mărimea reală a modelului. *S-a apucat să facă o statuă peste mărimea naturală.* CARAGIALE, O. VII 433. *Bustul în mărime naturală a unui copil.* EMINESCU, N. 38. ◇ *Fiu natural* sau *fiică naturală* = copil născut în afara căsătoriei, copil nelegitim. *O lungă tragedie de lupte între feluriţi copii naturali.* HASDEU, I. V. 3. ✦ Care are un aspect firesc, apropiat de natură, ca în natură, luat din natură. *Flăcăi cu cămeşi albe şi briie late, fete rumene şi pălite de soare înfăţişau un tablou foarte natural şi animat.* NEGRUZZI, S. I 104.

3. (În opoziţie cu afectat) Simplu, firesc. *Am citit azi, zise el, un poet francez; mi-au plăcut poeziile lui, fiind foarte simple şi naturale.* BOLINTINEANU, O. 327. *Traduse apoi «Ţiganii» de Puşkin, poem atît de frumos şi de natural.* NEGRUZZI, S. I 333. ✦ (Adverbial; adesea ca simplă întărire a unei afirmaţii) Firește, bineînţeles, desigur, negreşit, de bună seamă. *Ai trimis scrisoarea? — Natural!* ✦ (Substantivat, n.) Naturalețe, lipsă de afectare, simplitate, firesc. *Armonia versurilor, naturalul acţiunii... formează un tot.* MACEDONSKI, O. IV 74. *Toată scena respiră adevăr şi natural.* GHEREA, ST. CR. II 160.

4. (Rar, substantivat, numai la pl.) Motive populare de ornamentaţie în cusături, reprezentînd flori cusute cu fir. *Şi-ţi zării rochiţa-n poale Cusută cu naturale: Naturalele de fir, La mijloc cu trandafir.* TEODORESCU, P. P. 326.

NATURALÉŢE s. f. Atitudine naturală (**2**), lipsă de afectare, de prefăcătorie; calitatea de a fi natural (**2**), neafectat.

NATURALÍSM s. n. Curent în arta şi literatura burgheză care se limitează la copierea realităţii, avînd o predilecţie deosebită pentru aspectele urîte, josnice ale naturii omeneşti. *Senzualismul... transformă naturalismul în pornografie.* IBRĂILEANU, S. 198.

NATURALÍST[1], **-Ă,** *naturalişti, -ste,* adj. Care se referă la naturalism, care reflectă naturalismul, care aparţine naturalismului. *Georges Sand influenţează romanul naturalist francez prin intermediul romanului rus.* GHEREA, ST. CR. III 199.

NATURALÍST[2], **-Ă,** *naturalişti, -ste,* s. m. şi f. Persoană care se ocupă cu studiul ştiinţelor naturii. *Cam demult, fusesem pe coclauri cu un mare naturalist.* HOGAŞ, M. N. 99.

NATURALIZÁ, *naturalizez,* vb. I. Tranz. A acorda unui străin drepturile de cetăţean al statului în care locuieşte. V. încetăţeni. (Refl.) *Se naturalizase şi spera că fiul său, făcînd politică, va ajunge deputat.* REBREANU, R. I 166.

NATURALIZÁRE, *naturalizări,* s. f. Acţiunea de a (se) naturaliza; obţinerea de către un străin a dreptului de cetăţenie. V. încetăţenire.

NATURALIZÁT, -Ă, *naturalizaţi, -te,* adj. Care a obţinut naturalizarea. V. încetăţenit.

NATÚRĂ, *naturi,* s. f. **1.** Lumea materială care constituie realitatea obiectivă existentă în afara conştiinţei şi independent de ea, organizată într-un tot unitar, coerent, în veşnică mişcare şi dezvoltare; univers, lume. *Natura există independent de orice filozofie; ea este temelia pe care am crescut noi, oamenii, noi înşine produse ale naturii; în afara naturii şi a omului nu există nimic.* MARX-ENGELS, O. A. II 398. *Se simţea în aer că vine furtuna. O grijă înfioră*

mulțimea, căci pe deasupra capetelor plana ca un mister eterna groază de elementele naturii. BART, E. 237. ◇ *Științele naturii* = (în opoziție cu ș t i i n ț e l e s o c i a l e) științele care au ca obiect fenomenele lumii înconjurătoare. ✦ (În limbaj curent) Lumea înconjurătoare (vegetația, formele de relief, apele etc.). *Îndeletnicirea... vînatului și pescuitului i-ar fi prelungit bucuria luminii în natura veșnic înnoită, în cîmpii și dumbrăvi.* SADOVEANU, E. 43. *Natura, în felul ei, nu e nici tristă, nici veselă.* ANGHEL, PR. 61. *Pulbere de diamante cade fină ca o bură, Scînteind plutea prin aer și pe toate din natură.* EMINESCU, O. I 142. ◇ (Numai în e x p r.) *Natură moartă* = **a)** grup de obiecte neînsuflețite. *În sînul acestei naturi moarte... doctorul trăia singur, misterios, ca un mag din alte vremi.* BART, E. 173; **b)** pictură care înfățișează un astfel de grup. *Am pictat și eu destule naturi moarte.* CAMIL PETRESCU, T. II 69. ◇ L o c. a d j. și a d v. **După natură** = (executat) direct după obiectele din realitate, fără intermediul unei reproduceri. *Pictează după natură.*

2. (Numai în l o c. a d j. și a d v.) **În natură** = (în opoziție cu î n b a n i) în obiecte, în mărfuri, în produse. *A plăti în natură. Impozit în natură.* ▭ *Hoțul prins întoarce în fine cele furate sau în natură sau în pielea sa.* GHICA, A. 663.

3. Totalitatea caracteristicilor fizice sau psihice ale unui individ; fire, fel de a fi, temperament. *În rîndul primilor realiști stă Costache Negruzzi, natură cumpătată și discretă.* VIANU, A. P. 47. *Sînt oameni închiși... naturi posomorîte și refractare care împrăștie în jurul lor ca o senzație de frig.* VLAHUȚĂ, O. A. III 86. *Natura psihică a lui Eminescu a dat prilej multor aprecieri greșite asupra poetului.* IONESCU-RION, C. 65.

4. Caracter specific al unui lucru, calitate; fel de a fi. *Datoria... fiecărui patriot era ca nici un minut să nu înceteze din lucrări, care de natura lor să fie ca o protestație energică.* GHICA, A. 795. *Acești doi oameni vestiți prin cercările lor, unul cu idei, cu foc, inimă și talent, al doile cu giudecată dreaptă numai și conștiința naturei limbei, sînt Ronsard și Malherbe.* RUSSO, S. 64. ◇ L o c. a d j. **De natură să...** = capabil să..., apt să..., potrivit să... *Argument de natură să impresioneze.* ◇ E x p r. **Este în natura lucrurilor** = este firesc, e de la sine înțeles.

NĂȚIE s. f. v. **națiune.**

NAȚIONÁL, -Ă, *naționali, -e,* adj. Care se referă la națiune, care este propriu sau aparține unei națiuni, care caracterizează o națiune. *Iar pe muza teatrală Să o văd națională.* ALECSANDRI, T. I 283. *Să nu socoți însă că eu, patriot, disprețuiesc bucatele aste naționale.* NEGRUZZI, S. I 220. ◇ *Problema națională* = ansamblul chestiunilor politice, economice, culturale privind situația unei națiuni sau naționalități atît din punct de vedere juridic cît și faptic. *Mișcare (de eliberare) națională* = lupta popoarelor din țările coloniale și dependente împotriva asupririi imperialiste, pentru a obține libertatea și independența lor. *Limbă națională* = limbă comună și unică a tuturor membrilor unei națiuni. *Tiparul, la noi, nu este încă destul de slobod și de împrăștiat; noi n-avem încă publicată în limba națională, măcar o istorie universală.* KOGĂLNICEANU, S. A. 53. *Mi-au răspuns că în toate satele lor trebuie să fie școală în limba națională.* GOLESCU, Î. 165. *Minoritate națională* v. m i n o r i t a t e. *Sărbătoare națională* v. s ă r b ă t o a r e. *Venit național* v. v e n i t.

NAȚIONALICÉSC, -EÁSCĂ, *naționalicești,* adj. (Învechit) Național. *Portul naționalicesc* [în Bavaria] *este pălărie mică, cămașă curată, veste sau spențer, pantaloni pînă în genunche.* GOLESCU, Î. 159.

NAȚIONALÍSM s. n. (Uneori determinat de «burghez») Ideologie și politică reacționară care susține interesele burgheziei exploatatoare, prezentîndu-le ca interese ale întregii națiuni, cu scopul de a sparge unitatea de luptă a clasei muncitoare, instigînd la ură națională, la asuprirea altor națiuni sau a minorităților naționale.

NAȚIONALÍST, -Ă, *naționaliști, -ste,* adj. Care propagă naționalismul, care are la bază sau susține naționalismul. ✦ (Substantivat) Adept al naționalismului. *Belciug era mare naționalist.* REBREANU, I. 108.

NAȚIONALITÁTE, *naționalități,* s. f. **1.** Comunitate de oameni cu aceleași caractere naționale, locuind pe teritoriul unui stat multinațional sau, ca minorități, pe teritoriul unui stat național. *Grecii... erau singura națiune din imperiul otoman cunoscută în Europa.* GHICA, S. 93. ✦ (Învechit) Popor. *Pînă a nu luci la soare, naționalitățile mocnesc veacuri.* RUSSO, S. 77.

2. Totalitatea însușirilor specifice unei națiuni; caracter național; specific etnic. *Colonii romani... se traseră în Munții Carpați, unde-și păstrară naționalitatea și independența lor.* BĂLCESCU, O. II 12.

3. Calitatea unui individ de a aparține unei națiuni; cetățenie, supușenie. *Majoritatea locuitorilor Republicii Populare Romîne sînt de naționalitate română.*

NAȚIONALIZÁ, *naționalizez,* vb. I. T r a n z. **1.** (Cu privire la mijloace de producție, bunuri și averi imobile, întreprinderi etc.) A trece în proprietatea statului. *La 11 iunie 1948 principalele întreprinderi industriale, de transporturi, precum și băncile au fost naționalizate.*

2. (Învechit; neobișnuit) A face național, a imprima un caracter național. *Germanii, rușii, ungurii au naționalizat mult limba științifică.* IBRĂILEANU, SP. CR. 165. ◇ R e f l. p a s. *Literatura românească nu se poate naționaliza și înfrumuseța decît prin inspirarea de la literatura populară.* IBRĂILEANU, SP. CR. 213.

NAȚIONALIZÁRE, *naționalizări,* s. f. **1.** Acțiunea de a n a ț i o n a l i z a și rezultatul ei; trecere a unor bunuri în proprietatea statului. *În urma naționalizării, uzinele și fabricile, băncile și transporturile etc. au fost smulse din mîinile capitaliștilor și transformate în proprietate socialistă de stat.* GHEORGHIU-DEJ, ART. CUV. 518.

2. (Învechit; neobișnuit) Imprimare a unui caracter național. *În vremea propagandei școalei critice în favoarea naționalizării literaturii... nu se atacă de loc multele piese inferioare străine.* IBRĂILEANU, SP. CR. 54.

NAȚIONALIZÁT, -Ă, *naționalizați, -te,* adj. Trecut în proprietatea statului.

NAȚIÚNE, *națiuni,* s. f. Comunitate stabilă de oameni, istoricește constituită, care a luat ființă pe baza comunității de limbă, de teritoriu, de viață economică și de factură psihică, care se manifestă în comunitatea particularităților specifice ale culturii. *Ce fuse această revoluție de la 1848 în București?... Nu fuse fapta nici a unui partid, nici a unui individ — fuse fapta națiunii romîne.* BOLINTINEANU, O. 311. *Cugetătorul și organizatorul* [revoluției de la 1848] *a fost națiunea, iar Tell și Magheru au fost brațul care a executat voința ei.* GHICA, S. A. 166. *Eu... sînt trimis aici de națiune ca reprezentantul intereselor ei.* ALECSANDRI, T. I 23. ◇ *Națiune socialistă* = națiune născută pe baza vechii națiuni burgheze, ca rezultat al orînduirii socialiste, și care, eliberată de contradicții de clasă de neîmpăcat, se caracterizează printr-o puternică unitate a întregului popor. *O dată cu construirea socialismului în țările de democrație populară, națiunile acestor țări se transformă și ele treptat în națiuni socialiste.* LUPTA DE CLASĂ, 1951, nr. 11-12, 24. ✦ (Impropriu, în forma *națiе*) Popor, neam. *Cînd citim în vechea carte a istoriei strămbune Virtuți mari, ilustre fapte, ale nației romîne, Care inimă stă rece?* ALEXANDRESCU, M. 163.

— Variantă: (învechit) **náție** (ANGHEL-IOSIF, C. M. II 14, EMINESCU, O. I 150, BĂLCESCU, O. I 325) s. f.

NAUFRAGIÁ, *naufragiez,* vb. I. Intranz. A suferi un naufragiu. *Corabia a naufragiat.* ◇ Fig. *Junele... se află acum în tristul adăpost al celor a căror inteligenţă a naufragiat pe valurile oceanului de nenorociri.* MACEDONSKI, O. IV 16.

NAUFRAGIÁT, -Ă, *naufragiaţi, -te,* adj. Care a suferit un naufragiu. *N-aude nimeni, nu răspunde nimeni. Nici ţipenie de om. Parc-am fi undeva la capătul pământului. Naufragiaţi. Pierduţi.* SEBASTIAN, T. 16. ◇ (Substantivat) *Două pasări albe... ca doi porumbei mesageri cu o veste bună spre necunoscuta insulă cu naufragiaţi.* C. PETRESCU, Î. II 251. (Fig.) *A băgat cineva de samă înfăţişarea lui de naufragiat în luptă cu elementele nepăsătoare şi nemiloase?* SADOVEANU, O. VIII 155.

NAUFRÁGIU, *naufragii,* s. n. Scufundare sau eşuare a unei nave; avariere gravă sau accident care scoate o navă din circulaţie. *Ce întîmplare grozavă are loc?... Un naufragiu, un cataclism, o trombă marină care sfărîmă totul?* BOGZA, C. O. 19. *În fundul curţii sub un uriaş şopron, toate sfărîmăturile... se adunau zi cu zi, ca în urma unui vast naufragiu.* ANGHEL, PR. 84. *În Constantinopole vă sînt apoi cunoscute piedicile ce avurăm, apoi naufragiul ce cercarăm la înturnare.* GHICA, A. 804.

NAÚTIC, -Ă, *nautici, -e,* adj. Care serveşte la navigaţie, referitor la navigaţie. *Hartă nautică.* ✦ (Despre sporturi) Care se practică pe apă. *Cînd vă vor da răgaz variile sporturi nautice, vom primi, sper, cîte o vorbuşoară de la dv.* CARAGIALE, O. VII 106.

NAUTÍL, *nautili,* s. m. Moluscă din mările calde, cu corpul închis într-o scoică împărţită în mai multe încăperi *(Nautilus pompilius).*

NAVÁL, -Ă, *navali, -e,* adj. Referitor la nave sau la navigaţie. *Şantier naval.* ▭ *În locul acesta s-a dat vestita bătălie navală dintre turci şi ruşi.* BART, S. M. 21. ◇ *Bază navală* v. bază.

NÁVĂ, *nave,* s. f. **1.** Nume generic dat vaselor de navigaţie de dimensiuni relativ mari. V. corabie, vapor, bastiment. *Numai pe-o navă cu pînzele umflate în vîntul de la larg, înţelegi frumuseţea şi poezia mării.* BART, E. 121. *Se uită de-a lungul pe mare La navă, la maluri, la cer.* COŞBUC, P. II 94. ◇ *Navă aeriană* = aeronavă.

2. Încăperea centrală a unei biserici creştine cuprinsă între peretele faţadei principale şi altar.

NAVÉTĂ s. f. **1.** Suveică.

2. Ac de formă specială cu care se lucrează fileul.

3. Vehicul de transport în comun sau tren care face un drum dus şi întors pe un anumit traseu sau între două puncte ale unei reţele de transport. ◇ Expr. **A face naveta** = (despre vehicule cu orar fix, sau, fig., despre oameni) a parcurge cu regularitate aceeaşi distanţă dus şi întors, a face cu regularitate acelaşi drum.

NAVIGÁ, *navighez,* vb. I. Intranz. **1.** (Despre nave) A merge pe apă (urmînd un drum dinainte ales). *Vapoare navigau pe mări pustii.* C. PETRESCU, R. DR. 37. ✦ (Despre oameni) A călători cu o navă pe apă. *Navighez. Da, da, navighez. Vezi tabla asta? E jurnalul meu de bord.* SEBASTIAN, T. 32. *De două luni navigam tot prin aceleaşi locuri.* BART, S. M. 11. *De trei zile-acum pe mare Navigînd fără-ncetare, Noi pămîntul n-am zărit!* ALECSANDRI, O. 137.

2. (Despre vehicule aeriene) A pluti în aer, a zbura (urmînd un drum dinainte ales).

NAVIGÁBIL, -Ă, *navigabili, -e,* adj. (Despre mări, lacuri, fluvii) Care îndeplineşte condiţiile necesare pentru a servi la navigaţie, care permite navigaţia. *Prin lentilele binoclului vedea în faţă deschis, neted, canalul navigabil.* BART, E. 125. *Dunărea începe a fi navigabilă de la Ulm.* I. IONESCU, M. 76.

NAVIGABILITÁTE s. f. Însuşirea unei ape de a fi navigabilă. *În ţinutul Zaporojului, înainte, navigabilitatea* [Niprului]... *era turburată de apariţia stîncilor.* SAHIA, U.R.S.S. 80.

NAVIGÁRE, *navigări,* s. f. Acţiunea de a naviga şi rezultatul ei; navigaţie.

NAVIGATÓR, -OÁRE, *navigatori, -oare,* s. m. şi f. **1.** Persoană care se îndeletniceşte în mod obişnuit cu navigaţia, care conduce o navă sau face parte din personalul unei nave (v. corăbier, marinar); p. ext. persoană care călătoreşte pe mare. *Îndrăzneţul navigator se strecoară între Scylla şi Charybda.* BOGZA, C. O. 49. *Ai... o înfăţişare de navigator.* SEBASTIAN, T. 91.

2. (Uneori determinat prin «aerian») Membru al echipajului unei aeronave.

NAVIGÁŢIE s. f. Faptul de a naviga; ştiinţa şi tehnica de a conduce o navă către un punct dat, pe un drum precis şi dinainte stabilit; ramură a transporturilor şi comunicaţiilor, pe apă şi în aer. *Navigaţie fluvială. Navigaţie maritimă. Navigaţie aeriană.*

— Variantă: (învechit) **navigaţiúne** (GHICA, S. 250) s. f.

NAVIGAŢIÚNE s. f. v. **navigaţie.**

NAVIGRÁF, *navigrafe,* s. n. Instrument de bord al unei aeronave, cu ajutorul căruia se determină, prin vizări la sol, deriva şi viteza faţă de sol, trasîndu-se drumul de urmat.

NAVLOSÍ, *navlosesc,* vb. IV. Tranz. (Învechit) A închiria un vas de transport (aparţinînd unui proprietar particular).

NAVLOSÍRE, *navlosiri,* s. f. Faptul de a navlosi. *Navlosiri de vase — mărunte afaceri de port — se încheiau acolo pe loc.* BART, E. 60.

NÁVLU, *navluri,* s. n. Chiria plătită pentru folosirea unui vas (aparţinînd unui proprietar particular); costul transportului unei mărfi cu o navă.

NAZÁL, -Ă, *nazali, -e,* adj. **1.** Relativ la nas, din nas, al nasului. *Cavitate nazală.*

2. (Despre sunetele limbii) Care se pronunţă pe nas, cu scurgerea aerului expirat prin fosele nazale. *Vocale nazale. «M» şi «n» sînt consoane nazale.* ▭ *În timpul acestei ocluziuni vălul palatului e coborît şi curentul fonator poate trece liber prin nas, ceea ce explică numele de consoane nazale ce se dă lui «m» şi «n».* GRAM. ROM. I 69. ✦ (Substantivat, f.) Consoană nazală. *Am să-i aranjez eu pe parveniţii cari... au pierdut pe «r» şi au cîştigat secretul nazalelor pariziene.* CARAGIALE, O. VII 334.

NAZALITÁTE s. f. Particularitate a unui sunet de a fi pronunţat cu rezonanţă nazală. *Elementele slave au pătruns în limbă înainte de secolul al XI-lea, cînd aceste vocale şi-au pierdut nazalitatea.* ROSETTI, I. SL. 17.

NAZALIZÁ, *nazalizez,* vb. I. Tranz. A pronunţa nazal un sunet, a da unui sunet nuanţă nazală. ✦ Refl. A căpăta un caracter nazal.

NAZALIZÁRE, *nazalizări,* s. f. Transformarea unui sunet oral în sunet nazal, prin adăugarea unei rezonanţe nazale.

NAZÁR, *nazaruri,* s. n. (Învechit) Bunăvoinţă acordată cuiva. *De ce te-a scos de la nazar? Una, pentru că ţi vorbeşti adevărul, şi alta că te-i fi învrăjbit cu vreun măscărici al său.* GORJAN, H. II 171. ◇ Expr. **A avea**

(pe cineva) **la nazar** = a avea pe cineva în grație. *Răspîndește vorbă... că ministrul mă are la nazar și că m-a chemat azi în cabinetul său.* ALECSANDRI, T. 143.

NAZÎR, *nazîri,* s. m. (Învechit) Inspector, supraveghetor, intendent; guvernator turc de cetate. *La o alegere făcută după legi Ce dobitoacele povățuiesc din veci, Pe urs l-au fost ales nazîr peste priseci.* DONICI, F. 60.

NĂZURI s. n. pl. (Mai ales în legătură cu verbul «a face») Capricii, mofturi, toane. *În puterea prieteniei, iartă-mi aceste nazuri de lăcomie literară.* ODOBESCU, S. III 39. *Băiatul a făcut o vreme nazuri.* ȘEZ. III 95.

NĂBĂDĂICĂ, *năbădăici,* s. f. (Învechit și regional, mai ales la pl.) **1.** Spaimă, frică.

2. Furie, mînie. V. n ă b ă d ă i[1]. *Ei! apoi să nu te apuce șaptezăci de năbădăici?* ALECSANDRI, T. I 113.

3. Epilepsie. *Tremura, sărmanu, ca de năbădăici.* ALECSANDRI, T. 47.

4. (La sg.) Drac, diavol. *Naiba, năbădaica... îi umplea de spaimă deopotrivă pe amîndoi.* RUSSO, S. 103.

— Pl. și: *năbădăice* (ALECSANDRI, T. 366). — Variantă: **năpădăícă** (ȘEZ. VII 135) s. f.

NĂBĂDĂÍ[1] s. f. pl. (În e x p r.) **A-l apuca** (sau **a-l găsi**) pe cineva (**toate**) **năbădăile** = **a)** a se supăra foarte tare, a se mînia. *Cînd o văz pe nevasta asta a mea că vine cu vadra... tocmai din vale... mă găsesc năbădăile!* PREDA, Î. 158. *Cum s-a arătat Negoiță, domnița a stat din cap și a început să țipe, apucată de toate năbădăile.* CARAGIALE, O. III 46; **b)** a se înfricoșa, a se înspăimînta; p. e x t. a-și pierde mințile. *Cîți se amureza de dînsa, unul se înnebunea, pe altul îl găsea năbădăile.* GORJAN, H. II 98; **c)** a avea o criză de epilepsie. *Tremură de parcă îl găsesc toate năbădăile.* PANN, P. V. III 52. **A băga** (pe cineva) **în năbădăi** = a înspăimînta, a înfricoșa; p. e x t. a face să-și piardă mințile, să înnebunească. *Lelea cu făptura ei M-a băgat în năbădăi.* ȘEZ. VIII 26.

NĂBĂDĂÍ[2], *năbădăiesc,* vb. IV. R e f l. (Neobișnuit) A se frămînta, a se înfuria, a se mînia, a se aprinde. *Se ridica, holba ochii, deschidea nările, se zbuciuma, se năbădăia.* CARAGIALE, S. 42.

NĂBĂDĂIÓS, -OÁSĂ, *năbădăioși, -oase,* adj. **1.** (Despre oameni) Care își iese repede din fire; supărăcios, iute, aprins. *Ce viață putea ea să aibă în casa acestui bătrîn zuliar și năbădăios.* VLAHUȚĂ, O. A. III 16. *Cu baba nu vă puneți... zise un flăcău mai năbădăios.* CONTEMPORANUL, VI 297. *Aoleo! ce bătăioasă! Îmblă tot năbădăioasă.* ALECSANDRI, P. P. 352. ◇ (Substantivat) *Începu să zbiere ca un năbădăios și închise ușa cu repeziciune.* FILIMON, C. 226. ✦ Capricios, deșucheat. *Junona porunci unei zîne năbădăioase să turbure mintea bietului Ercule.* ISPIRESCU, U. 29. ✦ (Despre animale) Nărăvaș, sălbatic. *Patru iepe, sirepe și năbădăioase.* ISPIRESCU, U. 48.

2. (Regional) Epileptic. (Substantivat) *Începu a tremura... ca un năbădăios.* GORJAN, H. I 54.

NĂBĂRÍ, *năbărăsc,* vb. IV. T r a n z. (Regional) A invada, a călca (I 4). *Cu ce lege îmi năbărîți grădina, neoamenilor?* CAMILAR, N. II 332.

NĂBÓI[1], *năboaie,* s. n. (Învechit și regional) Curent puternic născut prin umflarea, primăvara, a apelor și care duce cu sine sloiuri de gheață și zăpadă. (F i g.) *Un năboi de povești... s-a revărsat în cîmpia literaturii românești.* GALACTION, O. I 30.

NĂBOÍ[2], *năboiesc,* vb. IV. I n t r a n z. (Învechit și regional) **1.** A se revărsa, a inunda, a potopi; a năvăli. *Năboise Dunărea mare primăvara și urmase în vremea verii secetă.* SADOVEANU, A. L. 204. *Murat pînă la piele și înghețat hăt bine, căci năboise apa în toate părțile.* CREANGĂ, A. 24. ◇ T r a n z. *Își șterse cu mîna sudoarea rece ce-i năboise fruntea.* MIRONESCU, S. A. 76.

2. F i g. (Despre ființe) A se năpusti, a invada. *Mistreții numaidecît trebuie să pogoare... Năboiesc pe unde apucă, dînd cu colții; atuncea-s mai cu primejdie.* SADOVEANU, N. P. 78.

NĂBÓNIC, *năbonice,* s. n. (Regional) Unealtă de lemn în formă de sabie, cu care se bate cînepa.

NĂBÚC s. n. Imitație de piele de antilopă, de obicei de culoare albă, cu aspect mat, catifelat, obținută din piele de bovine.

— Variantă: **nubúc** s. n.

NĂBUȘEÁLĂ s. f. Căldură mare, atmosferă sufocantă; zăduf, arșiță, dogoare, zăpușeală. *Să pun la umbra unui pom, că era căldură mare și năbușeală cumplită.* RETEGANUL, P. I 22.

NĂBUȘÍ. *năbuș* și *năbușesc,* vb. IV. (Învechit și regional, în concurență cu î n ă b u ș i) **1.** T r a n z. A sufoca, a înăbuși. *Îi frînse mijlocul, îl năbuși cu strînsoarea, și-l făcu să-și dea sufletul.* ISPIRESCU, U. 62. *Sîngele să-l năpădească, Sîngele să-l năbușească.* TEODORESCU, P. P. 372. ◇ F i g. *O nălucă muierească Ar putea glasul măririi în pieptu-mi să-l năbușească.* HASDEU, R. V. 158. *Mă năbușesc lacrimile de bucurie.* ALECSANDRI, T. 151. ✦ F i g. A face să nu se vadă, să nu se simtă, să nu se audă; a reprima. *Priveam, gîndeam aiurea, îmi năbușeam căscatul.* GALACTION, O. I 229. *Năbușindu-și în piept mînia și ura ce-l sugruma.* VLAHUȚĂ, la TDRG.

2. T r a n z. A potoli, a stinge. *Focul... a fost năbușit în cîteva minute.* CARAGIALE, N. S. 69.

3. I n t r a n z. (Neobișnuit, despre apă, p. e x t. despre alte lichide) A se revărsa, a inunda; a năvăli. *Spumosul vin cu vuiet pe vrană năbușește.* NEGRUZZI, S. II 201. ✦ F i g. A năvăli, a se năpusti, a invada. *Au năbușit tătarii în țară.* SBIERA, P. 200. *Gloata... năbuși înuntru ca un șiroi.* NEGRUZZI, S. I 230.

NĂBUȘITÓR, -OÁRE, *năbușitori, -oare,* adj. Care năbușă (1), sufocă; sufocant. (F i g.) *El se uita în întunericul năbușitor.* MACEDONSKI, O. III 19.

NĂBÚZNA adv. (Rar) Buzna. *Chiar pe lîngă mine a dat năbuzna și s-a mistuit în rîpă.* SADOVEANU, O. V 460.

NĂCÁZ s. n. v. **necaz.**

NĂCĂFÁ s. f. v. **nacafa.**

NĂCĂJÍ vb. IV v. **necăji.**

NĂCĂJICIÓS, -OÁSĂ adj. v. **necăjicios.**

NĂCĂJÍT, -Ă adj. v. **necăjit.**

NĂCLĂÍ, *năclăiesc,* vb. IV. **1.** T r a n z. A unge, a îmbiba cu substanțe cleioase, unsuroase, murdare; a murdări. *Simțea sîngele curgîndu-i în sîn, năclăindu-i vestonul.* CAMILAR, N. I 439. *Sudoarea-i izvora și-l năclăia din creștet pînă-n tălpi.* VLAHUȚĂ, O. A. 127.

2. R e f l. (Despre sînge) A se închega, a se învîrtoșa. *Din gură sîngele curgea în valuri... năclăindu-se pe gît și pe haine.* DUNĂREANU, CH. 51.

NĂCLĂIÓS, -OÁSĂ, *năclăioși, -oase,* adj. (Rar) Năclăit. (Atestat în forma *năcleios*) *Riul cu apele sale galbine curge pe o matcă de lut năcleios.* ODOBESCU, S. I 147.

— Variantă: **năcleiós, -oásă** adj.

NĂCLĂÍT, -Ă, *năclăiți, -te,* adj. Îmbibat cu o materie cleioasă, unsuroasă; (despre sînge și alte lichide) închegat. *Se trudeau din răsputeri să scoată dintr-o groapă piei năclăite, cu părul de pe ele pe jumătate desprins.* CAMIL PETRESCU, O. I 452. *Balele cătrănite... se scurg năclăite*

d-a lungul movilițelor, se adună în nomol, se usucă de vînt. ODOBESCU, S. III 187.

NĂCLEIÓS, -OÁSĂ adj. v. **năclăios.**

NĂDĂÍ, *nădăiesc,* vb. IV. Refl. (Regional) A băga de seamă, a pricepe, a înțelege. *Un om de la ei îi tot făcea cu capul... dar ea nu se nădăia.* RETEGANUL, la CADE. *Neagră în grădină, Vorbește ungurește, Nime-n lume Nu se nădăiește* (Rîndunica). GOROVEI, C. 319. ✦ A cere cuiva socoteală pentru ceva; a imputa, a bănui. *Să fiu știut, zice, nu m-aș fi măritat, și cine s-ar nădăi de aceea.* ȚICHINDEAL, F. 91.

NĂDĂJDUÍ, *nădăjduiesc,* vb. IV. Tranz. A crede în rezultatul favorabil al unei acțiuni; a trage nădejde; a spera. *Cu pămîntenii nădăjduia Tomșa să poată da o izbire mare și să fărme pe dușman.* SADOVEANU, O. VII 147. *Fugim deci la întîmplare, nădăjduind să ajungem la rînd.* CAMIL PETRESCU, U. N. 359. *Nădăjduiesc însă că mi-i sluji de cavaler, Alecule?* ALECSANDRI, T. I 81. ✧ Intranz. *Mai nădăjduia în brațul lui, cît îl simțea tare.* SADOVEANU, O. VII 39.

— Variantă: **nădejdui** (ALEXANDRESCU, M. 7) vb. IV.

NĂDĂJDUÍRE, *nădăjduiri,* s. f. (Rar) Faptul de a nădăjdui; nădejde, speranță. *Era o viață nouă, de care se apropia, o viață necunoscută, și această necunoștință în o clipă da loc celor mai dulci nădăjduiri și în alta celor mai îngrozitoare temeri.* SLAVICI, N. I 100. *Manolea zîmbea Și șiret grăia: Asta e de-nvățătură, Altele cu nădăjduire.* PĂSCULESCU, L. P. 192.

NĂDÉJDE, *nădejdi,* s. f. Încredere în realizarea unei dorințe; speranță. *Oamenii pe care îi întîlneam aveau ochii liniștiți și plini de nădejde.* SADOVEANU, O. VI 350. *Norodul pretutindene îl întîmpina cu bucurie și nădejde.* NEGRUZZI, S. I 142. ✧ Loc. adj. **De nădejde** = în care poți avea toată încrederea, de încredere. *Din partea mea atîta știu: am pus oameni de nădejde.* C. PETRESCU, R. DR. 50. ✧ Loc. adv. (Regional) **De** (sau **cu**) **nădejde** = așa cum trebuie, foarte bine, zdravăn. *Rănița asta și-a așezat-o pe creștetul capului și, petrecîndu-și brîul de cîteva ori pe sub bărbie, a înțepenit totul de nădejde.* GALAN, B. I 188. *Săcurea plugului... Ager, oțelul rupe de la fund Pămîntul greu, muncit cu dușmănie și cu nădejde.* ARGHEZI, V. 50. *Gîrneață o cetluise de nădejde.* HOGAȘ, DR. II 99. *Nici că se mai mișcară din loc, fiindcă îi lovise cu nădejde.* ISPIRESCU, L. 123. ✧ Expr. **A trage nădejde** = a nădăjdui, a spera. *Cine n-are nimic ascultă la toate și trage nădejde!* REBREANU, R. I 238. *Îți pot mai dinainte spune că degeaba tragi nădejde.* CARAGIALE, O. III 61. **A se lăsa în nădejdea** (cuiva) = a conta pe..., a se bizui pe... *Steaua aceasta să ne lumineze drumul, căci finarele de pe uliți s-au lăsat în nădejdea lunei pe astă-sară, și luna în nădejdea finarelor.* ALECSANDRI, T. I 87. **A-și pune** (sau **a avea**) **nădejdea** (în cineva) = a avea încredere în forțele și capacitatea cuiva, a se încrede în... *Ce te face să-ți pui asemenea nădejde în mine?* SADOVEANU, A. L. 169. *Pot să am nădejde în voi?* CREANGĂ, P. 20. **A trage nădejde ca spînul de barbă** v. barbă. **A-și lua nădejdea** (de la cineva sau de la ceva) v. lua (II 1). **Slabă nădejde** = puțin probabil, nesigur. *Slabă nădejde să vie aitul și să-ți spuie.* C. PETRESCU, Î. II 12.

NĂDEJDUÍ vb. IV v. **nădăjdui.**

NĂDRÁG, *nădragi,* s. m. (Popular, mai ales la pl.) Pantaloni bărbătești. V. cioareci. *Era un flăcău voinic, cu un laibăr de dimie cenușie, nădragii vîriți în ciorapi de lînă verde, și bocanci grei.* DUMITRIU, N. 153. *Se dădeau la piciorul drumețului și, dacă nu apucau să-i sfîșie pulpa, îi rupeau în orice caz nădragul.* PAS, Z. I 148. *Un dulău... îl apucă de pulpa piciorului și-i sfîșie nădragii pînă jos la imineu.* GALACTION, O. I 282.

NĂDRĂGÁR, *nădrăgari,* s. m. (Depreciativ) Tîrgoveț, orășean.

NĂDRĂGÉI s. m. pl. Diminutiv al lui nădragi. *Să-mi fac niște nădrăgei, Tocmai ca frunza de tei.* ANT. LIT. POP. I 74.

NĂDÚF, (3) *nădufuri,* s. n. (Popular) **1.** Senzație de apăsare, de greutate în respirație, care constituie simptomul mai multor boli; sufocare, înecăciune; astmă. *Un necaz mare îi înăbușea inima ca un năduf.* REBREANU, R. II 262. *Inima nu-i mai bătea și năduful îl lăsase, nici el nu știa cînd.* ARDELEANU, D. 250.

2. Căldură înăbușitoare; zăpușeală, zăduf. *Minune de timp, după năduful de peste zi.* G. M. ZAMFIRESCU, SF. M. N. I 292. *Omul la vînătoare, fie pe ger și ninsoare, fie pe năduf de soare, nici nu prinde veste că ce timp mai este.* ODOBESCU, S. III 197.

3. Ciudă, necaz, supărare, mînie. *Iordache suflă pe nări cu năduf.* DUMITRIU, N. 61. *Oftă cu năduf și începu să strîngă masa, cu mișcări smuncite.* SADOVEANU, B. 62. *« Răbdare și tact! » oftă din nou Stroe Vardaru, biruindu-și năduful.* C. PETRESCU, A. R. 17.

— Variante: (regional) **nădúh** (SADOVEANU, O. III 112, CREANGĂ, A. 66), **nădúv** (CONTEMPORANUL, VI 99) s. n.

NĂDÚH s. n. v. **năduf.**

NĂDUȘEÁLĂ, *nădușeli,* s. f. **1.** Sudoare, transpirație. *Îi trebuie un petic mare s-o cîrpească în spinare... acolo unde cămașa putrezește mai repede de nădușeală.* STANCU, D. 106. *Colonelul, care își ștersese timp de două ceasuri chipiul și fruntea de nădușeală... hotărăște plecarea.* CAMIL PETRESCU, U. N. 276. ✧ Expr. **A-l trece pe cineva (toate) nădușelile** = **a)** a asuda mult; fig. a munci din greu; **b)** a fi cuprins de spaimă, de groază, de emoție. *Omul asculta și-l treceau nădușelile de cîte auzea.* PAS, Z. I 151. *Îl treceau năduși pe bietul băiat, și vederile i se întunecau.* VLAHUȚĂ, O. A. 111.

2. (Regional) Căldură mare, arșiță, zăpușeală. *Era nădușeală și căldură de nu-ți puteai trage sufletul.* CONTEMPORANUL, III 781. ✦ Stare neplăcută de zăpușeală, provocată de căldură mare. *Mă scald așa, să-mi treacă nădușeala.* PREDA, Î. 45.

— Variantă: **înădușeálă** (ȘEZ. IV 120) s. f.

NĂDUȘÍ, *năduș* și *nădușesc,* vb. IV. **1.** Intranz. A asuda, a transpira. *Lăutarii cîntă pînă nădușesc.* STANCU, D. 181. *A ajuns a cunoaște semnele cu ochii, a le zugrăvi tremurat pe tăbliță; totuși nu putea răzbi la legătura dintre semn și sunet. Nădușea ca după suișuri grele, și, unde poposea, nu vedea încă nimic.* SADOVEANU, M. C. 71. *Și eu nădușesc al dracului!* CARAGIALE, M. 150.

2. Tranz. (Și în forma *înăduși*) A sufoca, a înăbuși. *Nesocotind ranele ce primeau, îi strîngeau pînă îi înădușea.* NEGRUZZI, S. I 152. *Lipsindu-i hornul, trebuia să-l înădușească fumul.* DRĂGHICI, R. 76. ✧ Absol. *Pentru aceea și puterea patimei... înecă și nădușește.* CONACHI, P. 282. ✧ Refl. *Vara te înăduși de căldură.* CREANGĂ, A. 125. *Dar se-nădușă, tușește.* CONTEMPORANUL, I 132. ✧ Fig. *Da mînca-l-ar brînca să-l mînînce, surlă, că mult mă mai înăduși cu dînsul!* CREANGĂ, P. 77. ✦ A păstra, a ține în aburi prin acoperire ceea ce s-a fiert sau s-a opărit; a înăbuși. *La crăciun, cînd tăia tata porcul, și-l pîrlea, și-l opărea, și-l învălea iute cu paie de-l înădușea.* CREANGĂ, A. 41.

— Variantă: **înăduși** vb. IV.

NĂDUȘÍT, -Ă, *năduși, -te,* adj. **1.** Asudat, transpirat. *Un miros de corpuri nădușite.* CAMIL PETRESCU, T. II 68. *Flăcăii... își plesnesc tureacii cizmelor cu palmele nădușite.* REBREANU, I. 12.

2. (Neobișnuit) Sufocat, înecat, sugrumat. *Taci, strigă cu glas nădușit și tremurînd vecinul meu.* NEGRUZZI, S.

I 236. ◇ (Adverbial, în forma *înăduşit*) *Odată încep ele a se boci înăduşit şi a se bate cu pumnii peste cap.* CREANGĂ, P. 174.

— Variantă: **înăduşit, -ă** (CREANGĂ, P. 174, ALECSANDRI, P. II 11) adj.

NĂDUȘITÓR, -OÁRE, *năduşitori, -oare,* adj. Sufocant, năbuşitor, apăsător. *Peste zi, o căldură năduşitoare, fără aer, fără vînt.* NEGRUZZI, S. I 291.

NĂDÚV s. n. v. **năduf.**

NĂFRÁMĂ, *năframe* şi *năfrămi,* s. f. Bucată de pînză de in, cînepă, bumbac, borangic etc. (subţire, fină) tivită pe margini şi folosită ca basma, broboadă, maramă (mai rar ca batistă, ştergar etc.). *A vărsat aurul blestemat... într-o năframă şi l-a băgat în sîn.* GALACTION, O. I 152. *Moş Istrate se ridică, şi cu mîna tremurată Pune cartea în năframă, de trei ori împăturată.* GOGA, C. P. 28. *Iată vine-un sol de pace c-o năframă-n vîrf de băţ.* EMINESCU, O. I 146. *De lacrămi n-aş băga seamă, Că le şterg cu-a mea năframă.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 102.

NĂFRĂMÍŢĂ, *năfrămiţe,* s. f. Năfrămuţă. *Năfrămiţă de nînaş Ţi-om pune-o la prăpuraş.* MARIAN, Î. 579.

NĂFRĂMÚŢĂ, *năfrămuţe,* s. f. Diminutiv al lui n ă f r a m ă; batistă. *Să îmi dai tu năfrămuţa ta, albă şi curată, şi-mi va fi de mare ajutor.* AGÎRBICEANU, S. P. 21. *A dat lui Prier-Negru atunci o năfrămuţă.* COŞBUC, P. II 175.

NĂFURÍCĂ, *năfurici,* s. f. Plantă erbacee din familia compozeelor, cu tulpina dreaptă şi cu flori gălbui dispuse în mici capitule aplecate în jos; creşte prin livezi şi locuri necultivate *(Artemisia annua);* peliniţă.

NĂGÁRĂ s. f. Plantă erbacee din familia gramineelor, caracteristică vegetaţiei din stepe, cu paiul înalt, frunzele înguste, spicul cu fire lungi şi aspre *(Stipa);* păiuş, colilie. *Năgara înflorită strălucea ca argintul la soarele verii în sîngurătatea cuprinsului.* SADOVEANU, N. P. 222. (Cu pronunţare regională) *Frunzuleană de nagară, Este-un nuc între hotară.* SEVASTOS, C. 11. ◇ F i g. *Un bărbat de treizeci şi cinci de ani... începe să aibă la tîmple fuioraşe de năgară.* SADOVEANU, F. J. 68.

— Variantă: **negáră** (ALECSANDRI, P. P. 228) s. f.

NĂGĂRÚŞ s. n. (Rar) Loc unde creşte năgară. *Hai! iute... tupiluş prin năgăruş.* ALECSANDRI, T. 216.

NĂGLÁG s. n. Pămînt argilos (lut) muiat cu apă şi frămîntat cu picioarele (uneori amestecat cu paie), din care se fac pereţii construcţiilor rurale de la şes, fie direct, fie sub formă de cărămizi (chirpici).

NĂHLÁP s. n. v. **nahlap.**

NĂHÚT s. n. v. **năut.**

NĂIÉR, *năieri,* s. m. (Rar) Luntraş, corăbier. *Unde-i căpitanul Ce-nfrunta vecia? Unde-i sînt năierii, Ce-au vînat misterul Stelelor puzderii?* LESNEA, I. 45. *Pe ţărm erau stoluri de fete Cu drag de năier ascultînd — Şi ele rîdeau scuturînd Flori albe din negrele plete.* COŞBUC, P. I 81.

NĂIMEÁLĂ, *năimeli,* s. f. (Regional) Faptul de a (se) năimi.

1. Angajare pentru o muncă; p. e x t. angajament; tocmeală. *Pentru că şi-au împlinit năimeala cum se cuvine, i-au zis... vină dară cu mine ca să-ţi plătesc.* SBIERA, P. 207.

2. Închiriere, arendare; p. e x t. chirie, arendă. *Mă gîndesc că la capătul războiului să-mi ridic o căsuţă. Că stau cu năimeală.* CAMILAR, N. I 166. *Năimiră casele şi locurile ce le-au moştenit de la părinţi la nişte oameni şi după aceasta, luînd banii de pe năimeală şi părăsind satul... se duseră în lume.* MARIAN, O. II 316.

NĂIMÍ, *năimesc,* vb. IV. T r a n z. (Regional) 1. A angaja pe cineva pentru o muncă; a tocmi. *Să se ştie că năimesc cărăuşi să-mi care averea la locurile mele.* SADOVEANU, F. J. 93. *A pornit înspre piaţ, ca să năimească pe cineva şi să-i aducă şatra în tîrg.* POPOVICI-BĂNĂŢEANU, V. M. 88. *Au năimit pe un om... să meargă să vestească tatălui său.* DRĂGHICI, R. 6. ◇ R e f l. *Ca să nu mor de foame, m-am năimit şi am slujit şapte ani.* ŢICHINDEAL, F. 463.

2. A închiria; a arenda. *Năimim amîndoi păşuni pentru oile noastre în aceeaşi parte de ţară.* SADOVEANU, N. F. 38.

— Variante: (regional) **naimí** (I. IONESCU, D. 365), **nămi** (NEGRUZZI, S. I 260) vb. IV.

NĂIMÍT, -Ă, *năimiţi, -te,* s. m. şi f. (Regional) Persoană angajată cu plată pentru a efectua o muncă temporară. *Se temeau de un atac desperat, dat în timpul nopţii de forţele reacţionare şi de năimiţii lor.* CAMIL PETRESCU, O. II 487. *Vor lucra din toate puterile şi nu se vor simţi ca nişte năimiţi, nişte argaţi.* CONTEMPORANUL, VI 104.

NĂÍNTE adv. v. **înainte.**

NĂJÍ, *năjesc,* vb. IV. R e f l. (Regional; şi în forma *neji*) A se îmbolnăvi de năjit. *Vaca care nu e bună de lapte nu se nejeşte niciodată, ci numai acelea ce dau mult lapte.* MARIAN, INS. 331.

— Variantă: **neji** vb. IV.

NĂJÍT s. n. Nume generic dat de popor nevralgiilor, durerilor de dinţi, inflamaţiilor urechii, a ugerului vitelor etc. *Scăpăm de friguri. Dă peste noi năjitul. Ni se umflă gingiile.* STANCU, D. 278. *Sper că te-ai scăpat de tot de năjit şi că te-ai şi pus pe hrană regulată.* CARAGIALE, O. VII 139. (În superstiţii) *Băbăţia lui... ba-i e făcut de năjit, ba că-i e făcut pe ursită.* CREANGĂ, P. 111.

NĂJÍŢĂ s. f. v. **nojiţă.**

NĂLBÁN s. m. v. **nălbar.**

NĂLBÁR, *nălbari,* s. m. (Învechit şi arhaizant) Potcovar. *Dacă n-oi fi eu vraci bun şi nălbar, apoi rămîn oştile măriei-sale fără cai.* SADOVEANU, F. J. 32. *Acesta e Gîrneaţă, nălbar vestit pe vremea aceea pînă pe departe, în împrejurimi.* HOGAŞ, H. 26.

— Variantă: **nălbán** (PISCUPESCU, O. 211) s. m.

NĂLBÍ vb. IV v. **înălbi.**

NĂLBÍT, -Ă adj. v. **înălbit.**

NĂLTÚŢ, -Ă, *năltuţi, -e,* adj. (Rar) Înăltuţ. *Era potrivit de năltuţ şi subţirel, dar voinic.* V. ROM. noiembrie 1953, 92. *Era năltuţă şi subţire, avea ochi mari şi sprîncene negre.* SADOVEANU, O. VIII 29.

NĂLŢÁ vb. I v. **înălţa.**

NĂLŢÍME s. f. v. **înălţime.**

NĂLÚCĂ, *năluci,* s. f. 1. Fiinţă ireală pe care oamenii cu imaginaţia tulburată cred că o văd uneori sau pe care o creează fantezia poeţilor; arătare, vedenie, fantomă. *Oricît de tare om ai fi, năluca unui mort te înspăimîntă, fiindcă pe-aceea n-o poţi alunga cu pumnii.* POPA, V. 29. *El tresări. Ca şi cînd acest bătrîn nu ar mai fi fost un om vieţuitor, ci un fel de năluci, de care nu poate scăpa.* SLAVICI, N. II 11. *Nu ştiu, năluca să fii, om să fii, dracul să fii, dar nici lucru curat nu eşti.* CREANGĂ, P. 162. ◇ (În comparaţii şi metafore) *Un mistreţ rănit se năpusti... Venea năluca.* SADOVEANU, O. I 65. ◇ F i g. *E Meka! E Meka! Ş-aleargă spre ea... Ca gîndul aleargă spre alba năluca.* MACEDONSKI, O. I 146. ◇ E x p r. (În legătură cu verbe de mişcare) **Ca năluca** (sau **ca o năluca**) = foarte repede. *Calul fugea ca o năluca prin lumina vînătă.* SADOVEANU, O. I 473. *Trecînd, ca o năluca, în zarea din*

apus. IOSIF, PATR. 70. *Cînd eram tinerel, Mi-era corpul subțirel, Carnea mi-era ca roua, Și osul ca măduva, Mă duceam ca năluca.* PĂSCULESCU, L. P. 251. (Regional) **A-și face năluci** = a se speria, a fi cuprins de panică. *Turcii își făcuseră năluci; fugeau mai mult de groază decît de armele romînilor.* ISPIRESCU, M. V. 30.

2. Închipuire deșartă, iluzie, himeră. *Nu te lăsa ispitit de năluci. Nainte mereu să te duci.* BENIUC, V. 98. *Dar ce e vis, e o năluci... Rămîn cu trista mea nevroză, Cu dorul meu nespus de ducă.* MACEDONSKI, O. I 159.

3. Imitație de peștișor, făcută din lemn sau din metal sclipitor, de care se folosesc pescarii cu undița pentru a atrage și a prinde peștii răpitori.

NĂLUCEÁLĂ, *năluceli,* s. f. Închipuire, nălucă **(2).** *Eu sînt de vină, Coco? — Tu, cu născocelile și năluceile tale!* C. PETRESCU, A. R. 36.

NĂLUCÍ, pers. 3 *nălucește,* vb. IV. **1.** Refl. (Construit cu dativul) A i se părea cuiva că vede năluci, fantasme, a i se năzări cuiva ceva. *I se năluci că el ar fi cunoscător mare în ale cîntecelor.* ISPIRESCU, U. 109. *Vom merge și prin țările vecine... și repurtînd apoi orice lumină ni se va ivi sau chiar ni se va năluci, la țara noastră, ne vom cerca într-astfel să lămurim oareșicum vechile noastre datine.* ODOBESCU, S. I 192. ◇ Tranz. (Neobișnuit) *Cine... își nălucește ceva, noi zicem că bate cîmpii.* ISPIRESCU, U. 126.

2. Intranz. A se înfățișa vag sau fugitiv vederii; fig. a se ivi în amintire, în minte. *Din cînd în cînd năluceau ape în depărtări.* SADOVEANU, F. J. 540. *Înaripata molie, care nălucește arar în aer, bătînd fantastic din aripioarele ei făcute din veștede culori.* ANGHEL, PR. 4. *Năluicesc pe tăpșane căsuțele satelor.* VLAHUȚĂ, O. A. II 173. ◇ (Construit cu dativul) *Cele paisprezece șipote de subt dealul lui Coman îi năluciseră în amintire.* SADOVEANU, Z. C. 290. *Soarta e, pe bunuri pămînțești, invidioasă... Cînd un vis ne nălucește, strălucește și s-a stins.* MACEDONSKI, O. I 75.

3. Tranz. (Neobișnuit) A lua vederea, a orbi. *Arme împotrivă-i arc Ce vederea năluicesc.* VĂCĂRESCU, P. 6.

NĂLUCÍRE, *năluciri,* s. f. **1.** Ceea ce îi nălucește cuiva; vedenie, fantasmă; nălucă. *Nu mai dormea de multă vreme decît un ceas, două pe noapte și-l chinuiau fel de fel de năluciri și gînduri rele.* CAMIL PETRESCU, O. I 223. *Se frecă la ochi ca să se încredințeze de sînt aievea cele ce i se înfățișa, sau năluciri.* ISPIRESCU, L. 131. *O frică fantastică i-a închipuit niște năluciri fioroase.* NEGRUZZI, S. I 28. ✦ Halucinație. *Urmă a se zvîrcoli, vorbind ca-ntr-o nălucire în care și-l închipuia de față pe dușmanul său.* SADOVEANU, Z. C. 303. *Iat-am trezărit ușor Ca de-o nălucire.* COȘBUC, P. I 263.

2. Închipuire deșartă, iluzie, himeră. *Noi, în viața noastră, n-am trăit din năluciri.* SADOVEANU, N. F. 28. *De cîte ori închipuirea nu întrupează nălucirile deșerte ale sufletului!* HOGAȘ, M. N. 59. *Și pe-o pernă moale cad în aromire Și mă primblu-n lumea cea de nălucire.* ALECSANDRI, P. A. 136.

NĂLUCITÓR, -OÁRE, *nălucitori, -oare,* adj. (Rar) Amăgitor, ademenitor, fermecător. *Și-n aeru-mbătat de roze sfidez atingerea durerii Cu cîntece nălucitoare.* MACEDONSKI, O. I 64.

NĂLUCITÚRĂ, *năluciturl,* s. f. (Rar) Nălucire. *Pofte și dorință... trecură Chiar ca o năluciturâ.* CONACHI, P. 218.

NĂMÉSTIE s. f. v. **namestie.**

NĂMÉȚE, *nămeți,* s. m. (Mai ales la pl.) Cantitate mare de zăpadă, morman (de obicei îngrămădit de viscol); troian. *Greu era drumul în diminețile cu zăpadă multă și viscol, cînd trebuia să lupți cu nămeții.* PAS, Z. I 294. *Unde au fost nămeții în putere, i-au lăsat oamenii să se topească atunci cînd le va veni vremea.* SADOVEANU, P. M. 180. *Într-o singură noapte s-a înfășurat șesul, pînă-n depărtările sinilii, cu învelitoarea albă a nămeților.* C. PETRESCU, S. 53. ◇ (Metaforic) *Ulița... se ducea de-a berbeleaca în nămeții de verdeață prăfuiți ai Cișmegiului.* MACEDONSKI, O. III 47.

— Variantă: **neméte** (ODOBESCU, S. III 63) s. m.

NĂMETÉNIE, *nămetenii,* s. f. (Rar) Matahală, namilă. *Din bezna nucilor s-a desprins o nămetenie... Părea de cinci ori mai mare ca Manlache cel de toată ziua.* POPA, V. 34.

— Variantă: **nemeténie** (ISPIRESCU, L. 206) s. f.

NĂMEȚÍ, pers. 3 *nămețește,* vb. IV. Tranz. (Regional) A acoperi cu mormane de zăpadă; a înzăpezi, a troieni. *Grea zăpadă mi-a picat, Oile le-a nămețit, Dulăii mi-a risipit.* ANT. LIT. POP. I 490.

NĂMEȚÍRE s. f. (Regional) Înzăpezire, troienire.

NĂMEȚÍT, -Ă, *nămețiți, -te,* adj. (Regional) Blocat de zăpadă; troienit.

NĂMÍ vb. IV v. **nămi.**

NĂMIÁZĂ s. f. (Și în forma *namiază, nămiez(i),* mai ales precedat de prepoziții) **1.** Amiază. *Pe la nămeaz ajunseră la tîrle.* SANDU-ALDEA, U. P. 44. *Era-n nămiez... Da să m-adoarmă Foșnitul leneș din frunziș.* IOSIF, P. 66. *Dormi la nămiez, ai?... Scoală, că-ți vin mușterii.* CARAGIALE, S. 140. ◇ Expr. **Ziua nămiaza-mare** = (în) plină zi. *E ziua nămiază-mare, e soare de început de toamnă.* CAMIL PETRESCU, U. N. 336.

2. (Regional) Al doilea prînz pe care îl ia țăranul cînd e la munca cîmpului; p. ext. odihna de după prînz. *Cerbul ce-mi făcea? Sta Și rumega, Namiaza-și făcea, Dulce aromea.* TEODORESCU, P. P. 65.

— Variante: **namlázi, namiázâ** s. f., **nămiéz(i),** (regional) **namiézi** (I. BOTEZ, ȘC. 197), **nimiézi** (PREDA, Î. 85, TEODORESCU, P. P. 439), **niméz** (VISSARION, B. 139) s. n.

NĂMIÉZ(I) s. n. v. **nămiază.**

NĂMÓL, *nămoluri,* s. n. (Și în forma *nomol)* **1.** Noroi (uneori cu proprietăți radioactive), depus pe fundul apelor stătătoare sau rămas după inundație pe malul apelor curgătoare; mîl. *Băi de nămol.* ▭ *Nămolurile de primăvară ale Dunării sînt destul de îmbielșugate.* SADOVEANU, O. L. 7. *Cu picioarele înțepenite în nomol.* CAMIL PETRESCU, V. 59. *Ajunse apoi la o fîntînă mucegăită și plină de nomol.* ISPIRESCU, L. 359.

2. Fig. Grămadă, morman; număr mare. *Figurile și isprăvile voivozilor se pierd sub un nomol de date și de nume proprii.* VLAHUȚĂ, la CADE.

— Variantă: **nomól** s. n.

NĂMOLÍ vb. IV v. **înnămoli.**

NĂMOLÓS, -OÁSĂ, *nămoloși, -oase,* adj. (Și în forma *nomolos)* Plin de nămol, cu mult nămol; mocirlos. *Locul unde merseră ei... era aproape de o lacoviște nomoloasă.* ISPIRESCU, L. 249. ◇ Fig. *Frazeologie nomoloasă și încălcită.* ODOBESCU, S. II 368.

— Variantă: **nomolós, -oásă** adj.

NĂNÁȘ, -Ă, *nănași, -e,* s. m. și f. (Regional) **1.** Naș **(1).** *Cei doi oameni... botează copilul; cel mai bătrîn i-a fost nănaș, iar cel mai tînăr a făcut slujba de preot.* RETEGANUL, P. V 59. *Fie oricine ți-a fi nănaș, dar știu c-a nemerit-o bine de ți-a pus numele Chirică.* CREANGĂ, P. 149.

2. Naș **(2)**; nun. *Cămășuță cu mătasă Le-a cusut mîna nănașii.* GOGA, P. 87. *Rădvan cu mire, cu nănași, Cu soceri mari și cu nuntași.* COȘBUC, P. I 56. *O, nănașă,*

draga mea, De ț-ar fi secat mîna, Cînd mi-ai pus tu cununa. JARNÍK-BÎRSEANU, D. 171.

3. Fig. (În glumă) Nuia, vargă, băț. *Și iar lua mama nănașa din coardă, și iar ne jnăpăia.* CREANGĂ, A. 40.

— Variantă: **nînáș, -ă** (SADOVEANU, O. VIII 189) s. m. și f.

NĂNĂȘÉL, -ÍCĂ, *nănășei, -ici,* s. m. și f. (Regional; și în forma *ninășel)* Diminutiv al lui nănaș. *Ia vină-n-coace la nînășelul, să te pupe el!* CREANGĂ, P. 24. *Doamne! nînășică dragă! Nu cumva vorbești în șagă? De micuț m-ai botezat, De mare m-ai cununat.* MARIAN, S. 36.

— Variantă: **nînășél, -icĂ** s. m. și f.

NĂPÁDĂ, *năpăzi,* s. f. (Învechit) Năvală, invazie, incursiune. *Ei stau bărbătește Ne-nfricoșați de năpada și rîla puterii dușmane.* MURNU, I. 101.

NĂPÁSTĂ, *năpaste* și *năpăști,* s. f. **1.** Nenorocire, calamitate, pacoste, belea. *Vremile adunaseră asupra țăranilor noștri năpăști și amaruri.* SADOVEANU, O. VI 486. *Toți așteptau cu spaimă ca să treacă năpasta.* ANGHEL, PR. 110. ✧ (În imprecații) *Dar cui năpastele-a testat Papucii roși de-atitea uliți?* COȘBUC, P. II 255.

2. (Și în forma învechită *năpaste)* Calomnie, pîră nedreaptă, învinuire neîntemeiată. *Ion a fost condamnat cu năpaste, — o imoralitate.* GHEREA, ST. CR. II 275. *Pentru faptă răsplată și năpastă pentru năpastă!* CARAGIALE, O. I 276. *Toată comedia asta e o nerușinată năpaste a clevetitorilor mei.* NEGRUZZI, S. I 229. ✧ Loc. adv. (Neobișnuit) **Cu năpaste** = cel mult. *Să fi avut cu năpaste douăzeci și opt de ani.* HOGAȘ, DR. II 19.

3. (Învechit, în forma de pl. *năpăști)* Bir, impozit impus pe nedrept. *Munca și sudoarea lui abia îi dau cu ce să plătească contribuțiile, cărora, neștiind ce nume să le deie, le numește năpăști.* NEGRUZZI, S. I 274.

4. Prostovol.

— Pl. și: (rar) *năpăști.* — Variante: **năpáste, năpástie** (ODOBESCU, S. III 28) s. f.

NĂPÁSTE s. f. v. **năpastă.**

NĂPÁSTIE s. f. v. **năpastă.**

NĂPÁTCĂ, *năpătci,* s. f. (Regional) Plasă de pescuit, legată de două nuiele arcuite, dispuse în cruce și fixate la o prăjină lungă; crîsnic[2].

NĂPĂDÁICĂ s. f. v. **năbădaică.**

NĂPĂDÍ, *năpădesc,* vb. IV. **1.** Tranz. A cuprinde din toate părțile, a acoperi (peste tot); a împresura, a umple. *A aruncat o privire spre conacul dărăpănat în care acum nu locuiește nimeni și e năpădit de bozii și de tufișuri.* CAMIL PETRESCU, O. I 322. *Și-i năpădit de bălării Pustiul din pridvor.* IOSIF, PATR. 8. *M-am pus Cu fața-n sus, Supt un măr mare-nflorit. Florile m-au năpădit.* BIBICESCU, P. P. 8. ✦ Fig. A copleși, a doborî, a birui. V. apăsa. *În nepăsarea ce îl năpădise acum, îi era totuna dacă l-or mai prinde ori ba.* POPA, V. 81. *Nevoile îl năpădea din toate părțile.* ISPIRESCU, L. 207. *Iarna grea ne năpădește.* ALECSANDRI, P. P. 316. ✦ (Despre plîns, lacrimi) A podidi. *Își înclină capul, își strînse buzele clipind des ca să-și învingă plînsul care o năpădea.* BART, E. 318.

2. Intranz. (Adesea urmat de determinări introduse prin prep. «asupra», «în», «peste») A se năpusti, a năvăli (de obicei în număr mare). V. invada, tăbărî. *La urma urmelor năpădiră asupra lui și-i mai trîntiră în cap cu bolovani.* CREANGĂ, P. 33. *Îndată ce o corabie apuca pe Strîmtoare... năpădeau asupra-i două bărci.* GHICA, la TDRG. *Armata întîmpină un vrăjmaș înverșunat în grecii ce năpădiră în țară îndată după moartea lui Mihai-vodă.* BĂLCESCU, O. I 19.

3. Intranz. (Despre lichide) A țîșni brusc și în cantitate mare, a izbucni, a năvăli (4). V. revărsa. *Cald sînge năpădește în șipote pe gură.* COȘBUC, P. II 201. *De-o muche de cuțit mai trebuia ros lemnul și apa ar fi năpădit în corabie.* ȘEZ. II 4. ✧ Fig. *Mulțumirea îi năpădește în ochii săi aprinși.* DELAVRANCEA, S. 144.

NĂPĂDÍRE, *năpădiri,* s. f. Acțiunea de a năpădi; invazie, cotropire. *Țara pustiindu-se adese de năpădirile dușmănești, domnii o împoporau cu prinșii ce luau de la vecinii lor.* NEGRUZZI, S. I 193. ✦ (Despre ape) Revărsare, inundare. *Ar fi încă bine, dacă această năpădire ar ține numai scurtă vreme. Apa rămîne însă pe vale.* SLAVICI, O. I 55.

NĂPĂSTRÓC s. m. v. **năpîrstoc[1].**

NĂPĂSTUÍ, *năpăstuiesc,* vb. IV. Tranz. **1.** A urmări cu dușmănie, a asupri, a oropsi; a persecuta. *Pe dușmani i-a năpăstuit și i-a strîns aspru în chingi.* SADOVEANU, O. VIII 90. *El n-a năpăstuit pe nimeni și a ajutat pe unde a putut, încît n-are de ce să-i fie frică.* REBREANU, R. II 66. *De el ascultam totdeauna și la dînsul căutam scăpare cînd eram năpăstuit.* SLAVICI, O. I 72.

2. A ponegri, a defăima, a învinui pe nedrept; a calomnia. *Pentru c-am năpăstuit-o chiar pe sfînta dreptate, am să-i duc un fes roș și un tulpan untdelemnu, ca să-și mai aducă aminte din tinerețe.* CREANGĂ, P. 134. *Uite cum îmi năpăstuiam bunătate de nevastă.* ȘEZ. V 10.

NĂPĂSTUÍRE, *năpăstuiri,* s. f. Acțiunea de a năpăstui și rezultatul ei.

1. Asuprire, oprimare; nedreptate. [Mircea Ciobanul] *numai hulă și ură își ridicase asupră-și prin năpăstuirile sale.* ODOBESCU, S. I 106.

2. Ponegrire, defăimare, învinuire nedreaptă; calomnie. *Ce? Eu să fiu un astfel de om, — pe cînd din fire Sînt pașnic și nu merit a ta năpăstuire!* MACEDONSKI, O. II 134.

NĂPĂSTUÍT, -Ă, *năpăstuiți, -te,* adj. **1.** Asuprit, oprimat, nedreptățit. (Substantivat) *Cei năpăstuiți să vie la mine și-și vor afla dreptatea.* FILIMON, la TDRG.

2. Ponegrit, defăimat, calomniat.

NĂPĂSTUITÓR, -OÁRE, *năpăstuitori, -oare,* s. m. și f. Persoană care năpăstuiește, persecutor; p. ext. calomniator. *Mulți literați romîni au făcut feluri de disertații asupra începutului și a construcției limbii noastre... Nu aveau trebuință a iscodi sofisme ca să detune pre năpăstuitorii romînilor.* NEGRUZZI, S. I 267.

NĂPÎRCĂ[1], *năpîrci,* s. f. Specie de șopîrlă lipsită de membre, cu corpul lung, cilindric, acoperit cu solzi strălucitori *(Anguis fragilis);* șarpe-de-sticlă. V. viperă. *Întrebă pe puii ei, care erau balauri, șerpi, nevăstuici, ciuhurezi, șopîrle, năpîrci și gușteri, cum le-a dat mîncarea.* ISPIRESCU, L. 348. *Ăst boier prin răutate Întrece gadini, șopîrle și năpîrci înveninate.* HASDEU, R. V. 65. *O pustie de năpîrcă Culcușul și l-a făcut În buzunar.* PĂSCULESCU, L. P. 202. ✧ Fig. *La auzul astor cuvinte pe mama Stanca o mușcară năpîrci în pîntece.* DELAVRANCEA, S. 52. ✦ (Mai ales în expr. *pui de năpîrcă)* Om rău, perfid. *Vasilică, te-ai dat cu năpîrca de Eftimie.* DUMITRIU, N. 238. *Și primaru-i un pui de năpîrcă.* VLAHUȚĂ, la TDRG. *Voi aveți să mă învățați tipicul, pui de năpîrcă ce sînteți!* CREANGĂ, A. 79. ✦ (Regional) Șopîrlă.

— Pl. și: (învechit) *năpîrce* (ISPIRESCU, M. V. 15).

NĂPÎRCĂ[2], *năpîrci,* s. f. (Regional) Biciușcă. *El pe Dolfa alegea... Din guriț-o judeca, Cu năpîrca mi-o bătea.* TEODORESCU, P. P. 511.

NĂPÎRCĂ[3], *năpîrci,* s. f. (Regional) Lotcă mică. *Aveau ascunsă în stuf o năpîrcă și cu ea străbăteau ghiolurile luncii.* DUNĂREANU, N. 71.

NĂPÎRCÍCĂ, *năpîrcele,* s. f. (Rar) Diminutiv al lui năpîrcă[1]. *Chinguliţa lui Doiă năpîrcele... De coade-nodate De guri încleştate.* ŞEZ. I 113.

NĂPÎRLÍ, *năpîrlesc,* vb. IV. Intranz. (Despre animale) A-şi schimba părul, penele sau pielea (în anumite anotimpuri sau la anumite faze ale dezvoltării). *Paşti* [murgule] *de năpîrleşte, Frumos te găteşte.* PĂSCULESCU, L. P. 154. *Mingea se face... mai cu samă din părul vitelor cînd năpîrlesc primăvara.* ŞEZ. II 62. ◇ Tranz. *Un soi pietros* [de cai]... *cu păr mare de iarnă pe care îl năpîrleau în soarele primăverii.* SADOVEANU, N. P. 267. ✦ (Despre păr, pene etc., la animale) A cădea de pe corp. *Riul unda cea grasă şi-o schimbă în grabă Ca pe o piele care-a năpîrlit.* JEBELEANU, C. 28.

NĂPÎRLÍRE s. f. Faptul de a năpîrli.

NĂPÎRLÍT, -Ă, *năpîrliţi, -te,* adj. (La animale; despre păr, pene, piele etc.) Căzut de pe corp. *Făt-Frumos se pomeni că trece pe lîngă el o rablă de cal bătrîn, costeliv şi pintenog... cu părul năpîrlit de bătrîneţe.* POPESCU, B. II 10. ✦ (Despre animale sau părţi ale corpului lor) Care şi-a lepădat părul, penele sau pielea. *Începu să scarpine grumazul năpîrlit al bivolului.* GALAN, B. I 115.

NĂPÎRSTÓC[1], *năpîrstoace,* s. n. (Regional) Degetar (fără fund). *Am un năpîrstoc, Şade jos la foc Şi dă cu săgeţile În toate părţile Şi ustură şi băşică Şi frige şi muşcă* (Scînteile). PĂSCULESCU, L. P. 99.
— Variantă: **năpăstróc** s. n.

NĂPÎRSTÓC[2], **-OÁCĂ,** *năpîrstoci, -oace,* s. m. şi f. (Familiar) Poreclă dată unui copil mic. V. pici, puşti. *Carul îl păzise Luţa, fetiţa de cinci ani... un năpîrstoc de fată.* CAMIL PETRESCU, O. II 380. *Un copil ca mine, un năpîrstoc... abia întors de pe maidane, ar merita o părţială zdravănă.* G. M. ZAMFIRESCU, SF. M. N. II 203. ✦ Persoană mică de statură; fig. om de nimic. *Dada Zvîca, năpîrstoaca, le ţine hangul.* STANCU, D. 152.

NĂPLĂÍ, *năplăiesc,* vb. IV. Refl. (Regional) **1.** A se sufoca din cauza căldurii prea mari; a se înăbuşi. *La umbră de păr uscat Cînd mă bag să mă umbresc, Tot mai rău mă năplăiesc.* ŞEZ. XII 85.
2. A se chinui în somn, a avea coşmaruri.

NĂPLĂIÁLĂ, *năplăieli,* s. f. (Regional) Căldură foarte mare, zăpuşeală; zăduf. ✦ Fierbinţeală, febră. (Atestat în forma *năploială*) *Cu toată năploiala, Cu toată greaţa, Tu să te domoleşti.* ŞEZ. VIII 153.
— Variantă: **năploiálă** s. f.

NĂPLĂÍT, -Ă, *năplăiţi, -te,* adj. (Regional) Care se sufocă de căldură sau de febră; (despre somn sau vise) greu, apăsător, chinuitor. *O limbă de negură a lunecat peste copaci, a curs peste ea, a subţiat-o şi a şters-o ca pe-o pată ori ca pe-o iazmă de vis năplăit.* POPA, V. 241.

NĂPLOIÁLĂ s. f. v. **năplăiálă.**

NĂPRÁSNĂ, *năprasne,* s. f. (Arhaizant) Întîmplare groaznică, neaşteptată, nenorocire, dezastru. *Mitru muri într-o năprasnă.* CAMILAR, N. I 108. *Pe urmă mă gîndeam cum are să sfîrşească toată năprasna asta, să ne întoarcem odată pe la necazurile noastre.* C. PETRESCU, Î. II 8. ◇ Loc. adv. **De năprasnă** = pe neaşteptate, fără veste, subit. *Au îndrăznit să intre de năprasnă la divan şi să cadă dinaintea împăratului.* SADOVEANU, D. P. 127. *Voind a se abate către ţărmurile mării, de năprasnă au rămas înlemnit.* DRĂGHICI, R. 155.

NĂPRÁSNIC, -Ă, *năprasnici, -e,* adj. **1.** Neaşteptat, nepreväzut, fulgerător, subit. *Vedea-n năprasnica-i mirare Cum una pe-alta se ţinea În braţe strîns.* COŞBUC, P. I 256. *I-au venit căpitanului un somn aşa de năprasnic, cît a trebuit să se culce pe iarbă şi să doarmă.* SBIERA, P. 277. ◇ (Adverbial) *Prietinul care mi-a scris-o, nu de mult, năprasnic, şi-a pus capăt vieţii.* SADOVEANU, P. S. 113. *Toate s-au petrecut aşa de năprasnic că nici el, nici nimeni n-a putut interveni.* REBREANU, R. II 245. *A murit sărmanul năprasnic, într-aceeaşi sară. Otrava, înţelegi?* NEGRUZZI, S. III 428.
2. Iute, violent, vehement, nestăpînit, năvalnic, impetuos. *C-un salt năprasnic, zăporojanul cel cărunt dispăru în tufe.* SADOVEANU, O. VII 38. *Chiotele unei bucurii năprasnice înăbuşeau trosniturile focului.* REBREANU, R. II 206. *S-a stîrnit un vînt năprasnic.* CREANGĂ, P. 89. ◇ (Adverbial) *Acum se aprinseşeră în mine dorinţile de dragoste, năprasnic, ca-n anii tineri în care mă aflam.* SADOVEANU, O. VIII 33. *Plouă năprasnic zi şi noapte.* IBRĂILEANU, A. 102. *Şi-ntr-una Tot creşte năprasnic furtuna.* COŞBUC, P. I 237. ✦ (Despre persoane) Aprig, pornit, furios. *Vornicul descălică... însoţit d-o gloată năprasnică de boieri şi de slujitori.* ODOBESCU, S. I 172.
3. Grozav, îngrozitor, înfricoşător, uluitor, cumplit. *De-o năprasnică putere mă resimt însufleţit.* MACEDONSKI, O. I 29. *Năprasnica silnicie a ciobanului ne-a ţinut alungaţi pe la străini.* ODOBESCU, S. I 110. *Crud e cînd intră prin stejari Năprasnica secure.* ALECSANDRI, P. III 438. ✦ (Substantivat, m.; rar) Voinic, uriaş. *Eu! zice un năprasnic cu braţele vînoase.* BELDICEANU, P. 62. *Bătrînul Matei Cîrjă are-mpregiurul lui Cinci sute de năprasnici ce vin despre Vaslui.* ALECSANDRI, P. III 204.

NĂPRÁSNICĂ, *năprasnice,* s. f. Plantă erbacee de pădure, cu un miros neplăcut, cu flori mici, roşii *(Geranium robertianum).*

NĂPRĂSNICÍ, *năprăsnicesc,* vb. IV. Refl. (Popular; rar) A deveni năprasnic, fioros. *Părul i-a crescut, Din creştet pînă-n pămînt. Trupul s-a-nvălit, S-a sălbăticit, S-a năprăsnicit.* PĂSCULESCU, L. P. 180.

NĂPRĂSNICÍE s. f. (Neobişnuit) Violenţă, cruzime, străşnicie. *Suferinţa trupească pe care le-o pricinuia cu năprăsnicia lui, i-o răbdau.* MACEDONSKI, O. III 55.

NĂPRISTÁN adv. v. **napristan.**

NĂPRÚI, -IE, *năprui,* adj. (Regional) Prost, idiot. *Cum era puţin năprui Făcea ca din cioc-pocul lui Să nu-nţelegem multe.* COŞBUC, P. I 272.

NĂPÚST s. n. (Regional, în expr.) **A lăsa năpustului** = a nu se mai preocupa de..., a lăsa în pace. *Lasă-l năpustului, zise bătrîna, să te ferească dumnezeu să nu-l cunoşti, ci să fii totdeauna ocolit de el.* RETEGANUL, P. IV 41.

NĂPUSTÍ, *năpustesc,* vb. IV. **1.** Refl. A năvăli, a tăbărî, a se repezi cu furie, a da buzna, a se arunca. *Izbit parcă şi el, a deschis uşa, s-a năpustit în întuneric şi s-a dus.* SADOVEANU, O. VIII 194. *Izbiţi de neaşteptata arătare a străinilor,* [cîinii] *se năpustiră în ei.* GALACTION, O. I 282. *Fata împăratului, îmbărbătată de cal, se năpusti odată într-însul cu sabia goală.* ISPIRESCU, L. 17. ◇ Fig. *Deodată vîntul începu să bată mai tare, năpustindu-se nebun în cărbunărie.* DUNĂREANU, CH. 206. ✦ Tranz. (Rar) A arunca, a azvîrli violent. *Un crivăţ năpusteşte viscolirea lui brutală.* MACEDONSKI, O. I 30.
2. Tranz. A năpădi, a inunda, a acoperi. *Zidurile împrejmuitoare risipite şi năpustite în risipa lor de plante grase, de furnici.* EMINESCU, N. 94.
3. Tranz. (Învechit) A lăsa în părăsire, a abandona. *Atunci pricepu dînsul că copila a fugit şi în păduri l-a năpustit.* ODOBESCU, S. III 206. *Toporul l-ai năpustit, Sub lemne ai adormit! Alecsandri, P. P. 351. Mihai ocoli cetatea şi începu a o bate cu tunurile; dar văzînd că nu o poate dobîndi... o năpusti deocamdată şi se întoarse la scaun în Bucureşti.* BĂLCESCU, O. II 44.

NĂPUSTÍRE, *năpustiri,* s. f. Acțiunea de a (se) **năpusti** și rezultatul ei; asalt, năvălire, invazie. *Pedestrul doborît În cumplita năpustire, Sub a calului izbire, A căzut și a perit!* NEGRUZZI, S. II 82.

NĂPUSTÍT, -Ă, *năpustiți, -te,* adj. (Rar) Lăsat (fără ajutor), părăsit. *Îmi apăru la lumina unui fulger o biserică veche, năpustită de ani de zile.* GALACTION, O. I 80.

NĂRĂV, *năravuri,* s. n. **1.** Deprindere rea, obicei rău. V. **cusur, patimă.** *Nu-i mai rămăsese din vechile năravuri decît patima jocului de cărți și beția.* VLAHUȚĂ, O. A. 154. *Vedeți bine că nu-l ducem noi la spînzurătoare numai așa de flori de cuc, să-i luăm năravul.* CREANGĂ, P. 332. *Lupul își schimbă părul, dar năravul ba.* ✦ Obicei al unor animale de a da din picioare, a mușca etc. *Sui, cuconașule... n-are nărav dobitocul, jos nu te dă.* CONTEMPORANUL, III 827.

2. (Învechit și regional, la pl.) Deprinderi, apucături, obiceiuri, fel de a fi, de a se purta; moravuri. *Diferitele specii... se disting prin mărime, prin coloritul penelor și chiar prin unele năravuri.* ODOBESCU, S. III 27. *Civilizația nu izgonește nicidecum ideile și năravurile naționale, ci numai le îmbunătățește spre binele nației în particular și al omenirii în general.* KOGĂLNICEANU, S. A. 98. *Năravurile, obiceiurile publice și private, portul, muzica și limba ne va da poate soluția ce o căutăm.* RUSSO, S. 82.

NĂRĂMZÍU, -ÍE adj. v. **naramziu.**

NĂRĂVĂȘ, -Ă, *nărăvași, -e,* adj. (Mai ales despre cai) Cu nărav (1). *Armăsar nărăvaș.* ✦ (Rar, despre oameni) Cu apucături rele. V. **incorigibil.** (Substantivat) *Stoica e un nărăvaș și așa i se cuvine.* D. ZAMFIRESCU, la CADE.

NĂRĂVEÁLĂ, *nărăveli,* s. f. Nărav (1).

NĂRĂVÍ, *nărăvesc,* vb. IV. Refl. **1.** A se deprinde, a se învăța cu nărav (1). *Ai săvîrșit multe blăstămății, cu alți feciori... ca și tine, nărăvindu-te în jocuri și beții.* SADOVEANU, Z. C. 57. ✧ Tranz. (Rar) *Pe frate-meu Ion caută Avendrea să-l nărăvească la furtișaguri.* STANCU, D. 312.

2. (Învechit și regional) A se înțelege, a se împăca, a fi de acord; a fi sau a trăi în bună înțelegere cu cineva. *Neputîndu-se nărăvi care e acea adevărată cale.* ȚICHINDEAL, F. 214. *Prin o gîlceavă amară (Căci nu să nărăvea dempreună), Toți cari încătro fuga luară.* BUDAI-DELEANU, Ț. 72. ✦ (Neobișnuit) A se potrivi. *La el să nărăvea zicala: Joc de frică Pe nimică.* RETEGANUL, P. III 29.

— Variantă: **înnărăví** (CREANGĂ, P. 285) vb. IV.

NĂRĂVÍE, *nărăvii,* s. f. (Rar) Nărav (1). *Tu cu nărăvia ta O să dai, mări, de belea.* PĂSCULESCU, L. P. 259.

NĂRĂVÍRE, *nărăviri,* s. f. Faptul de a (se) **nărăvi**; deprindere, învățare, nărav. *Reaua nărăvire, Vă-ntunecă cu totul cunoașterea de sine.* NEGRUZZI, S. II 226. *Reaua nărăvire, Ce o aveți din fire, Nu se tămăduiește.* ALEXANDRESCU, M. 332. *Precum îi este firea, Așa și nărăvirea.* PANN, P. V. II 134.

NĂRĂVÍT, -Ă, *nărăviți, -te,* adj. Cu nărav, cu deprinderi, cu apucături rele. *Numai de n-ar fi prea nărăvit amator de dansuri și de petreceri.* C. PETRESCU, C. V. 193. ✦ (Despre animale) Care are obiceiul de a mușca, de a da din picioare etc. *Ciini nărăviți care se lipesc de pămînt cîtă vreme-i privești, iar cînd nu-i bagi în seamă îți sar în spate.* V. ROM. iulie 1953, 152. *De-a lungul drumului, trăsura întîlnea soldați de toate armele, cai nărăviți.* D. ZAMFIRESCU, R. 83. ✧ Fig. *Cît pe ce să zbor pe aripele nărăvitei mele închipuiri.* HOGAȘ, M. N. 116.

— Variantă: **înnărăvít, -ă** (CREANGĂ, P. 285) adj.

NĂRĂVÓS, -OÁSĂ, *nărăvoși, -oase,* adj. (Rar) Nărăvit; nărăvaș.

NĂRÎMZÁT, -Ă adj. v. **naramzat.**

NĂRÓD, -OÁDĂ adj. v. **nerod.**

NĂRÓI s. n. v. **noroi.**

NĂROZÉNIE, *nărozenii,* s. f. (Învechit) Nerozie. *Aceste nărozenii și nebunii... le-au lăpădat.* ȚICHINDEAL, F. 282.

NĂRTÍLĂ s. m. Nume dat unei persoane cu nasul mare. *Ce ai, nărtilă?* ALECSANDRI, la TDRG.

NĂRTÓS, -OÁSĂ, *nărtoși, -oase,* adj. (Rar) Cu nasul mare, năsos; p. ext. fudul, mîndru, îngîmfat; arogant, țîfnos. *Acela-i mai cu minte, care-i mai nărtos.* ALECSANDRI, T. 154.

NĂRUÍ, *nărui,* vb. IV. Refl. A se dărîma, a se surpa, a se prăbuși, a se prăvăli; (despre construcții) a se ruina, a se dărăpăna. *Șanțurile noastre erau pline de apă și de noroi; pămîntul moale se năruia, surpat de umezeală.* SADOVEANU, O. VI 73. *Un zgomot surd de ape puternic frămîntate îmi izbi auzul, muntele din față păru că se năruie peste mine.* HOGAȘ, M. N. 223. ✧ Tranz. *Un turn înalt pe care grozavul cutremur îl năruie dintr-o zguduitură.* CARAGIALE, O. III 100. ✦ (Despre ființe) A se prăbuși, a cădea; p. ext. a muri. *Se năruise la masa lui de lucru, cu capul în mîini.* PAS, L. I 257. *Îi crăpa vreun porc... se năruia vreun cal.* ȘEZ. XVIII 199.

— Prez. ind. și: *năruiesc* (GALACTION, O. I 202).

NĂRUÍRE, *năruiri,* s. f. **1.** Acțiunea de a (se) **nărui** și rezultatul ei; dărîmare, doborîre, prăbușire, surpare; ruinare. *Tunetele apropiate se descărcau deasupra capetelor în vuiet de năruiri.* C. PETRESCU, A. 51.

2. (Învechit, concretizat) Ruină, dărîmătură, năruitură. *O ticăloasă colibă... făcută pe năruirile unei biserici vechi.* NEGRUZZI, S. III 216.

NĂRUÍT, -Ă, *năruiți, -te,* adj. Dărîmat, prăbușit, surpat, prăvălit; (despre construcții) ruinat, dărăpănat. *Prin șuri, pe sub șopruri, pe prispe năruite, se îngrămădeau strîns unii în alții.* CAMILAR, N. I 10. *Un munte năruit astupă valea de-a curmezișul.* VLAHUȚĂ, O. A. III 33. ✧ Fig. *Petre privea lung fața năruită a bătrînului boier.* REBREANU, R. II 201. *Nu mai răscoli cenușa năruitelor povești!* VLAHUȚĂ, O. A. I 34. *Infirmi năruiți, otrăviți prin influența corozivă a vitriolului.* ALECSANDRI, S. 7.

NĂRUITÚRĂ, *năruituri,* s. f. **1.** Surpare, prăbușire, prăvălire; loc unde s-a produs o surpătură. *Năruituri de bolovani.*

2. (Concretizat) Ruină a unei construcții; surpătură, dărîmătură. *Se presupune că întinderea acelei catacombe s-ar trage înlăuntrul dealului; încercarea pe la năruitură este periculoasă din cauza malului.* ODOBESCU, S. II 179.

NĂRÚJNIC, *nărujnice,* s. n. (Regional) Mămăligă fiartă cu brînză de oi. V. **balmuș.**

NĂSÁDĂ, *năsade,* s. f. (Regional) **1.** (Cu sens colectiv) Snopi desfăcuți și împrăștiați pe arie pentru a fi treierați cu ajutorul vitelor. *Năsada nu va fi pretutindeni frămîntată cu picioarele.* PAMFILE, A. R. 205. ✦ Teanc. *După ce stau două săptămîni la uscat... frunzele* [de tutun] *se fac păpuși și păpușile năsadă, adecă... teancuri.* I. IONESCU, P. 413.

2. Arie. (Cu pronunțare regională) *Cînd vremea căratului se apropie, agricultorul începe să se îngrijească despre locul unde trebuie să-și adune pînea, snopii sau strînsura. Acest loc se numește... nasadă.* PAMFILE, A. R. 143.

NĂSĂDEÁLĂ, *năsădeli,* s. f. (Regional) Faptul de a năsădi; năsădire.

NĂSĂDÍ, *năsădesc,* vb. IV. Tranz. (Folosit și absolut) A așeza snopii pe o arie, pentru a-i treiera

cu ajutorul vitelor; p. ext. a împrăștia. *A năsădi, vrea să zică a pune snopii pe arie în anumit fel.* PAMFILE, A. R. 202. *Barbă albă că-și smulgea, Haine mîndre le rupea, Pe brazde că năsădea.* PĂSCULESCU, L. P. 200. ✧ Fig. *Un murmur trezit de-o durere năsădită la inimă.* MIRONESCU, S. A. 34.

NĂSĂDÍRE, *năsădiri,* s. f. Acțiunea de a năsădi și rezultatul ei.

NĂSĂDÍT s. n. Faptul de a năsădi; năsădire. *Năsăditul se face dis-de-dimineață.* PAMFILE, A. R. 202.

NĂSĂLÍE, *năsălii,* s. f. Targă, pat pe care se așază mortul pentru a fi transportat (la biserică, la cimitir). *Cînd a murit tălharul acela... nimeni nu i-a urmat sicriul; năsălia i-au dus-o argații.* CAMILAR, N. I 333. *Patru oameni pun umerii sub capetele năsăliilor și cortegiul pleacă tăcut, înaintînd... spre biserică.* BUJOR, S. 110. *Frații de arme îl aduc pe năsălii, îl întind pe catafalc.* CARAGIALE, O. III 11.

NĂSĂLNIC, -Ă adj. v. **năsilnic.**

NĂSĂPÍ vb. IV v. **nisipi.**

NĂSĂRÎMBĂ, *năsărîmbe,* s. f. (Regional) Greșeală făcută fără intenție; boroboață, poznă; prostie, neghiobie. *Orice năsărîmbe i-am învățat eu, ei toate le-au primit degrabă.* MARIAN, la CADE.

— Variantă: **năstărîmbă** (TEODORESCU, P. P. 258) s. f.

NĂSCÁRE s. f. (Rar) Naștere. *Astă născare fără vreme cam supără pre tata.* NEGRUZZI, S. I 247. ✧ Loc. adv. **Din născare** = din naștere. *Midas... cam prostănac din născare, tot ce făcea îi ieșea d-a-ndoasele.* ISPIRESCU, U. 108. *Prostia din născare, leac nu mai are.* NEGRUZZI, S. I 248.

NĂSCĂTOÁRE, *născătoare,* s. f. (Învechit) **1.** Mamă. *Născătoarea spornicei ginte romane... antica Vinere.* ODOBESCU, S. III 39. ✧ (În credința creștină) *Născătoare de dumnezeu* sau *Sfînta Născătoare* = Maica Domnului, fecioara Maria. *Lacrimile jupîneselor văduve... strigă răsplătire la domnul Hristos și la Sfînta Născătoare, pentru îngele care verși.* NEGRUZZI, S. I 146.

2. (Rar) Femeie care naște sau care trebuie să nască. *Se suie născătoarea în pod... și așa naște.* SBIERA, P. 109.

NĂSCĂTÓRI s. m. pl. (Învechit) Părinți. *Cunosc pe născătorii tăi și am pătruns în ființa ta încă de copil.* ISPIRESCU, U. 23. *Dragii mei născători și părinți! Iertați-mă.* ȚICHINDEAL, F. 6.

NĂSCIÓR, *născioare,* s. n. Năsuc. *Era o femeie nostimă, cu obrajii de păpușă, cu născiorul obraznic.* REBREANU, I. 104.

NĂSCÎND, -Ă, *născînzi, -de,* adj. (Rar) Care se naște, care ia ființă, care se înfiripează, care e la începutul existenței sale. *La lumina slabă a zilei născînde, parcă se vede circiuma lui Dragomir.* GHEREA, ST. CR. II 172. ✧ *Stare născîndă* = stare a unui element chimic, imediat după ce a fost obținut printr-o reacție, înainte ca atomii lui să se fi unit pentru a forma molecule.

NĂSCOCEÁLĂ, *născoceli,* s. f. Născocire. *Se înțelegeau toți... să-l pună pe goană cu tot soiul de născoceli poznașe.* C. PETRESCU, A. R. 17.

NĂSCOCÍ, *născocesc,* vb. IV. **1.** Tranz. A face ceva nou, care nu exista pînă atunci; a descoperi, a inventa. *Oamenii iscusiți au născocit mașinile și înlesnirile vieții.* SADOVEANU, P. M. 140. *Nu știau cum să-și ațițe focul, nefiind născocit meșteșugul de a scăpăra.* ISPIRESCU, U. 87. *Născoci feluri de schingiuiri.* NEGRUZZI, S. I 158.

2. Tranz. A scorni, a plăsmui lucruri închipuite, neexistente, neadevărate; p. ext. a minți. *Născocesc ceva, să mă scuz că nu pot veni mîine.* C. PETRESCU, C. V. 376. *Cine-a putut născoci o bazaconie ca asta?* ALECSANDRI, T. 1684.

3. Refl. (Regional) A se naște, a se isca, a se ivi. *Îi fu frică să nu să născocească ceva din scînteile focului.* RETEGANUL, P. II 32.

NĂSCOCÍRE, *născociri,* s.f. Acțiunea de a născoci și rezultatul ei.

1. Imaginare, concepere a ceva nou, care nu exista pînă atunci; (concretizat) lucru inventat, descoperit. *Urmînd învățăturile și născocirile științei... alcătuim și la noi o țară nouă.* SADOVEANU, M. C. 124. *Se puse pe fel de fel de născociri.* ISPIRESCU, U. 82. *Fiindcă viața este dulce și dorită... omul iscodește mii de născociri spre apărarea și păstrarea ei.* GORJAN, H. II 37.

2. Scornire de lucruri închipuite, inexistente, neadevărate; minciună.

NĂSCOCITÓR, -OÁRE, *născocitori, -oare,* adj. **1.** Care născocește, descoperă ceva; inventiv. *Fie, că face! că-i meșteră lumea! — sfîrșește el clătinînd din cap și lăsînd mîna în jos, biruit, bucuros de puterea născocitoare a minții omenești.* SP. POPESCU, M. G. 29. ✧ (Substantivat) Inventator; creator. *Cineva este un născocitor dibaci care scoate din creierii lui lucruri folositoare omenirii.* ISPIRESCU, U. 89.

2. Care scornește, plăsmuiește lucruri sau veste neadevărate, minciuni. (Substantivat) *Să fi ascultat pe acești născocitori... ai fi crezut că Olimpul este pe pămînt.* BOLINTINEANU, O. 430. *Cel ce nu va să muncească este-n veci născocitor, Spiritu-i în viclenie totdeauna-i creator.* BOLLIAC, O. 106.

NĂSCOCITÚRĂ, *născocituri,* s. f. (Rar) Lucru plăsmuit, scornit; plăsmuire, scornitură. *Născocituri făcute de dragul vremii în care ni se urăște.* SLAVICI, la TDRG.

NĂSCOCORÍ, *născocorăsc* și *născócor,* vb. IV. Refl. (Învechit și regional) **1.** A se răsti. *Se auzeau vorbe răzlețe: ce te născocorăști, să fi venit la lucru.* V. ROM. martie 1952, 157.

2. A se făli, a se îngîmfa, a se lăuda, a se mîndri. *Și vedeți-l cum să născocoară, Ca cînd ar îmbuca tot plăcinte.* BUDAI-DELEANU, Ț. 402.

NĂSCÚT, -Ă, *născuți, -te,* s. m. și f. (Mai ales în expr.) **Întîiul-născut** = copilul cel mai mare dintr-o familie. **Nou-născut** = copil care s-a născut de curînd. ✦ (Neobișnuit) Copil, fiu, fiică. *Să nu mai fii de astăzi născuta mea!* COȘBUC, P. II 200.

NĂSÎLNIC, -Ă, *năsilnici, -e,* adj. (Învechit și regional) Grozav, cumplit, năprasnic, violent; rău, îndărătnic. (Atestat în formele *năsîlnic* și *năsălnic*) *Așa s-au făcut de năsălnic... parcă nu a bine.* CONTEMPORANUL, VI 292. *Năsîlnica zînă... Încălecînd, la iad să pogoară.* BUDAI-DELEANU, Ț. 74.

— Variante: **năsălnic, -ă, năsîlnic, -ă** adj.

NĂSILNICÍE s. f. (Învechit) Violență, brutalitate, furie, sălbăticie; p. ext. încăpățînare, îndărătnicie.

NĂSÍP s. n. v. **nisip.**

NĂSIPÍ vb. IV v. **nisipi.**

NĂSIPÍȘ s. n. v. **nisipiș.**

NĂSIPÍT, -Ă adj. v. **nisipit.**

NĂSIPÓS, -OÁSĂ adj. v. **nisipos.**

NĂSÍLNIC, -Ă adj. v. **năsilnic.**

NĂSLÍ, *năslesc,* vb. IV. Intranz. (Învechit) A năzui.

NĂSLÍRE, *năsliri*, s. f. (Învechit) Faptul de a n ă s l i; dorință, năzuință. *Un interes tainic și mult deosebit de năslirile celorlalți îl ademenise la curțile domnești.* ODOBESCU, S. I 119.

NĂSÓI s. n. (Rar) Nas mare. ✦ Trompă. *Elefantul se apără vitejește cu năsoiul său.* GORJAN, H. II 25.

NĂSÓS, -OÁSĂ, *năsoși, -oase*, adj. Cu nasul, cu trompa mare. *Elefantul năsos Și bivolul peptos, Cu lupul coadă-lungă, Multe izbînzi făcură.* ALEXANDRESCU, M. 328. ✦ F i g. (Substantivat) Îndrăzneț, obraznic. *Tu, năsosul ăla, ai fost totdeauna cu gura mare, sări Chiva ca friptă.* PAS, L. I 125.

NĂSTĂȘNIC, -Ă, *năstașnici, -e*, adj. (Ban., Transilv.; despre copii) Care nu poate sta locului, zburdalnic, neastîmpărat. (Adverbial) *Unul dintre copilași... îi fură pălăria din cap și fuge cu ea năstașnic.* SLAVICI, O. I 69.

NĂSTÁV, *năstavuri*, s. n. (Învechit) **1.** Îndemn, imbold, impuls. *De îndată cu năstavul acel plin de bunătate S-au apropiat* [amorul] *de dînșii.* CONACHI, P. 87. **2.** Înclinare, pornire către ceva, aptitudine, talent.

NĂSTÁVNIC, *năstavnici*, s. m. (Învechit) Conducător, administrator (al unei biserici sau al unei mănăstiri).

NĂSTĂRÎMBĂ s. f. v. **năsărîmbă.**

NĂSTĂVÍ, *năstăvesc*, vb. IV. T r a n z. (Învechit) A îndemna, a îndruma, a sfătui. *Alege imperia Turciei, năstăvit poate de duhul ocrotitor a ființei popoarelor.* NEGRUZZI, S. I 272. *Nu știe unde să o așăze spre păstrare dacă ceriul nu l-ar fi năstăvit și la această întîmplare.* DRĂGHICI, R. 121.

NĂSTIMÍ, *năstimesc*, vb. IV. R e f l. (Regional; despre plante) A se ivi, a răsări, a încolți.

NĂSTRĂPĂ, *năstrăpi* și *năstrape*, s. f. (Regional) Cană, vas mare (pentru apă sau vin); potir, cupă. *Alături cu dînșii vei vedea o săpălugă de aur, o năstrapă tot de aur.* ISPIRESCU, L. 234. *Un crîmpei de covrig muiat într-o năstrapă cu apă rece.* CARAGIALE, O. III 51. *Și-mi adă vin în năstrapă.* TEODORESCU, P. P. 234.

NĂSTRĂPÁT[1] adv. (Regional, în e x p r.) **A călca năstrăpat** = a merge urît, crăcănat. *De călcîie depărtat, De genunchi alăturat, Și mult calcă năstrăpat.* PĂSCULESCU, L. P. 252.

NĂSTRĂPÁT[2]**, -Ă,** *năstrăpați, -te*, adj. (Regional) Prețios, nestemat. *Iar în fundul scufioarei Este-o piatră năstrăpată Ce cuprinde lumea toată.* PAMFILE, CR. 56.

NĂSTRĂPIOÁRĂ, *năstrăpioare*, s. f. Diminutiv al lui n ă s t r a p ă. *Năstrăpioara-n mîini lua, Pe ochi negri se spăla.* TEODORESCU, P. P. 450.

NĂSTRÚȘNIC, -Ă, *năstrușnici, -e*, adj. Extraordinar, straşnic, grozav. *Urcau din nou, săpînd tuneluri, Surpau la brazi să facă punți Și-aveau năstrușnice dueluri Cu urși mai mari și... mai mărunți.* ANGHEL-IOSIF, C. M. I 119. ✦ Ciudat, bizar. *Să zicem însă că, printr-o năstrușnică împrejurare, galantarele și tarabele ar fi înfățișat dintr-o dată belșug de mărfuri.* PAS, Z. IV 52. *Locuitorii străzii apărură cu paltoane și cojoace vechi și cu căciuli năstrușnice.* SADOVEANU, O. VIII 155.

NĂSTRUȘNI(Í)E, *năstrușnicii*, s. f. (Rar) Lucru extraordinar, nemaivăzut, nemaiauzit; ciudățenie. *Uniia zic așa, că femeia-i sac fără fund... alții — alte năstrușnicii, încît nu știi ce să crezi și ce să nu crezi?!* CREANGĂ, P. 141.

NĂSTURÁR, *năsturari*, s. m. Fabricant sau vînzător de nasturi.

NĂSTURÁȘ, *năsturași*, s. m. Năsturel. *Șaua frumoasă o punea. Tafturași, cu năsturași.* PĂSCULESCU, L. P. 32.

NĂSTURĂRÍE, *năsturării*, s. f. Atelier în care se fac nasturi sau magazin în care se vînd nasturi.

NĂSTURÉL, *năsturei*, s. m. **1.** Diminutiv al lui n a s t u r e. *Tabăra de soldăței, Așa nalți și subțirei, Și la piept cu năsturei.* SEVASTOS, C. 121. **2.** Plantă erbacee din familia cruciferelor, cu flori mici, albe, în inflorescențe bogate, întrebuințată ca salată și ca plantă medicinală *(Nasturtium officinale)*; creson.

NĂSÚC, *năsucuri*, s. n. Diminutiv al lui n a s. *Ți-am șters năsucul de cînd erai atîtica.* C. PETRESCU, C. V. 83.

NĂSUÍ, *năsui*, vb. IV. R e f l. (Popular, construit cu dativul) A se obrăznici, a-și lua nasul la purtare, a face pe grozavul. *Tu... cui te năsui De te scalzi în rînd cu noi.* TEODORESCU, P. P. 30.

NĂSUȘÓR, *năsușoare*, s. n. (Rar) Năsuc. *Eram... c-un năsușor obraznic și cu ochi iscoditori.* SADOVEANU, O. VIII 45.

NĂSÚT, -Ă, *năsuți, -te*, adj. (Regional) **1.** Cu nas mare; năsos. **2.** F i g. Curios; obraznic, înfigăreț. *O femeie năsută, adică una din acelea căreia îi plăcea să-și bage nasul în tot locul.* MARIAN, O. I 81.

NĂSÚȚ, *năsuțuri*, s. n. (Rar) Năsuc.

NĂȘÍ, *nășesc*, vb. IV. I n t r a n z. A fi naș (la un botez sau la o cununie).

NĂȘÍC, -Ă, *nășici, -e*, s. m. și f. Diminutiv al lui n a ș (ă). *Nu știi, nășică, ceva! S-a bolnăvit nevasta.* TEODORESCU, P. P. 336.

NĂȘICÚȚĂ, *nășicuțe*, s. f. (Rar) Nășică. *Foicică, foaie lată, Nășicuță Radă... Hai cu mine la ogradă, Nășicuță Radă.* TEODORESCU, P. P. 342.

NĂȘÍE s. f. (Rar) Legătura de înrudire dintre naș și fin. *Ți-ai tăiat tu nășia, Darmite domnia?* ȘEZ. VIII 167.

NĂȘÍȚĂ, *nășițe*, s. f. Diminutiv al lui n a ș ă.

NĂTANTÓL, -OÁLĂ adj. v. **nătăntol.**

NĂTĂFLÉTE adj. m. v. **nătăfleț.**

NĂTĂFLÉȚ, -EÁȚĂ, *nătăfleți, -e*, adj. Prost, tont, prostănac, nătărău; nătîng, gogoman. *Să-l certe, să-l ocărască... Nerod, nătărău făcîndu-l, nătăfleț, guguman, prost.* PANN, P. V. III 127. *D-o fi vrun drumeț Prost și nătăfleț, O palmă să-i dați... Slobod să-l lăsați.* TEODORESCU, P. P. 493. ✧ (Substantivat, forma feminină fiind adesea folosită pentru a desemna o persoană de sex masculin) *Aș fi o nătăfleață să dau cu piciorul noroculuí.* REBREANU, I. 54. *Pică pară mălăiață, în gura lui nătăfleață,* se spune despre omul care așteaptă să-i vină toate de-a gata, fără nici o osteneală din partea lui.

— Variantă: **nătăfléte** (ISPIRESCU, la CADE) adj. m.

NĂTĂNTÓL, -OÁLĂ, *nătăntoli, -oale*, adj. (Regional) Nătîng (1). *Cristache... este nătăntol și nu știe să-și facă datoria.* PAS, L. I 306.

— Variante: **natantól, -oálă** (STANCU, D. 204), **nătantól, -oálă** adj.

NĂTĂRÁIE s. f. (Rar) Prostie, nerozie, neghiobie. *Sfiala lui o luă drept dovada nestatorniciei, măcar că era semnul nătărăiei.* NEGRUZZI, S. I 25.

— Pronunțat: *-ră-i-e.*

NĂTĂRĂU, -ÁUCĂ, *nătărăi, -auce*, adj. (Adesea substantivat) Prost, mărginit la minte, neghiob, netot, nătîng (1). *Am văzut și buni și răi, Și cu duh și nătărăi.*

ALECSANDRI, T. I 95. *Nu ştie nătărăul că un purice viu face mai mult decît Napoleon mort!* NEGRUZZI, S. I 212. *Şi cu toată-a ei silinţă beţişori de fîn trăgea Sau vro muscă nătărăucă prinzînd iute împungea.* DONICI, la CADE. *Copiii ce beu adeseori vin pierd încet-încet simţirea şi se fac nătărăi.* DRĂGHICI, R. 29.

NĂTÎNG, -Ă, *nătîngi, -e,* adj. **1.** Mărginit la minte, prostănac; neîndemînatic, stîngaci, nepriceput. *Fratemeu cel mare, nătîng şi neastîmpărat, cum îl ştii, fuge la uşă să deschidă.* CREANGĂ, P. 27. *Da cum focu să nu plîng, C-am luat bărbat nătîng!* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 183. ◇ (Adverbial) *Zaharia Duluı trăgea de cravată şi rîdea nătîng.* C. PETRESCU, R. DR. 312. ◇ (Substantivat) *Un ziarist... m-a tratat de nătîng, zicînd că am spus o enormitate.* GHICA, S. 2. *Mulţi nătîngi în lume vor crede nencetat, Că un bătrîn cu mintea întrece pe trei juni.* NEGRUZZI, S. II 259.

2. Îndărătnic, încăpăţînat. *Aşa-i; decît, vezi d-ta, bătrînii sînt nătîngi; ei ştiu una şi bună.* HOGAŞ, H. 26. *Mogorogea, nătîng şi zgîrcit cum era, începe a striga la mine.* CREANGĂ, A. 109. *Măi, măi, măi, că nătîng mai eşti... — Cît un catîr şi giumătate!* ALECSANDRI, T. 1155.

NĂTÎNGÍE, *nătîngii,* s. f. **1.** Neghiobie, prostie. *Mintea ta... fiind... în nătîngie, Trebuie ades chemată în orice nevoie nouă Pentru a-i deştepta lenea la vreun ajutor nouă.* CONACHI, P. 293.

2. Îndărătnicie, încăpăţînare. *Cît s-a apărat moş Gheorghe şi n-a fost chip să scape! Te poţi pune cu nătîngia primarului?!* SP. POPESCU, M. G. 22. *Nu-i vorbă că şi nătîngia unor bătrîni era mare.* CREANGĂ, A. 153. *Cu toată nătîngia sa, am silit pe grădinarul meu să-mi răsădească de tot soiul de flori.* NEGRUZZI, S. I 104.

NĂTÎNGÍT, -Ă, *nătîngiţi, -te,* adj. (Rar) Încăpăţînat, îndîrjit. *Alţii, mai nătîngiţi în răutate... îl alungau cu sudalme.* RETEGANUL, P. III 27.

NĂTÎNTÓC, -OÁCĂ, *nătîntoci, -oace,* adj. (Regional) Nătîng. (Substantivat) *De ar fi fost un nătîntoc, fata Împăratului Galbăn... nu l-ar fi luat de bărbat o dată cu capul.* BOTA, P. 106. *Ierte-te dumnezeu, nătîntocule!* RETEGANUL, P. I 1.

NĂÚC, -Ă, *năuci, -e,* adj. **1.** Zăpăcit, buimac; p. ext. nebun. *Sînt mari averi domneşti, strînsoarea, rodul Atîtor lacrimi şi sudori cumplite... Năuc se uită-n urma lor norodul.* IOSIF, P. 27. *Cu-ntunericul în suflet, ca o umbră fără viaţă, Fără grai, năucă, şade rece ca un stîlp de gheaţă.* NECULUŢĂ, Ţ. D. 117. *El sta năuc şi nu credea. Să-i moară Radu! Acest lucru El nu-l înţelegea.* COŞBUC, P. I 101. ◇ (Substantivat) *Un cuconaş... te iubeşte ca un năuc.* ALECSANDRI, T. 140. *Desfă, puică, ce-ai făcut Şi-mi dă drumul să mă duc C-am ajuns ca un năuc.* TEODORESCU, P. P. 307. ◇ (Rar, despre animale) *Am încălecat... Calul a pornit năuc.* CARAGIALE, P. 39.

2. Prost, nepriceput, tont. *Pe cînd el, nesocotitul, ce din fire-i cap năuc, Nu-i în stare să priceapă nici croiala de papuc.* BELDICEANU, P. 120. *Cuculeţule năuc, Cum n-am puşcă să te puşc.* ŞEZ. I 46. ◇ (Substantivat) *O, mişelule, ticălosule şi năucule! mai puţină pricepere decît tine n-are doară nici o gîscă.* RETEGANUL, P. I 38. *Năucii! le-am arătat eu cine-i mama-pădurii.* ALECSANDRI, T. I 421. *Năuca mea Făcînd mare foc A ars săul tot.* MARIAN, S. 45.

NĂUCEÁLĂ s. f. (Rar) Stare de zăpăceală, buimăceală. *Te doare capul cumplit, simţi o greutate în tot corpul, o năuceală şi te toropeşte somnul.* ŞEZ. I 56.

NĂUCÍ, *năucesc,* vb. IV. Tranz. A zăpăci (pe cineva), a ameţi; a buimăci, aului. *Armele care mi se descarcă aici în groapă, în urechi, mă năucesc şi mă înfurie.* CAMIL PETRESCU, U. N. 403. *Va rîde de acei ce caută să-l năucească cu nişte stropituri ridicule.* ALECSANDRI, S. 50.

NĂUCÍE s. f. (Rar) Faptul de a fi năuc, starea celui năuc. *Un lucru, cu toată năucia lor, nu putură să-l uite.* GANE, la CADE.

NĂUCÍRE s. f. Faptul de a năuci; buimăcire, uluire.

NĂUCÍT, -Ă, *năuciţi, -te,* adj. (Despre oameni) Zăpăcit, ameţit, uluit; năuc. *Femeia ieşi năucită afară şi cîteva zile n-a mai dat pe la bancă.* AGÎRBICEANU, S. P. 32. *În ograda cea mare a conacului, oamenii alergau de ici-colo năuciţi.* REBREANU, R. II 200. *Ţăranul iese năucit şi se duce la primărie să se jeluiască.* CARAGIALE, O. II 43.

NĂUCITÓR, -OÁRE, *năucitori, -oare,* adj. (Rar) Care năuceşte; uimitor, uluitor. *Nu trebuie să credeţi că dacă... printr-o împrejurare năucitoare... a venit aici la mine, eu am uitat.* SEBASTIAN, T. 361.

NĂÚT s. n. Plantă din familia leguminoaselor, cu frunze compuse şi flori izolate liliachii sau albe, ale cărei seminţe (asemănătoare cu boabele de mazăre uscată) sînt comestibile *(Cicer arietinum). Foaie verde de năut, Tinereţe ce-am avut Cu amar le-am petrecut.* TEODORESCU, P. P. 277. *Foaie verde bob năut, Lungu-i drumul şi bătut.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 200. ✦ (Cu sens colectiv) Seminţele plantei descrise mai sus, comestibile, întrebuinţate de obicei pentru a înlocui cafeaua sau pentru a se amesteca cu aceasta. *Prăvălii îmbălsămate de cafea... şi năut.* DUMITRIU, N. 265. *Cîteva farfurii cu migdale curăţite şi cu năut prăjit.* FILIMON, la TDRG.

— Variante: **năhút,** (regional) **nóhot** (PAMFILE, A. R. 188) s. n.

NĂUTÍU, -ÍE, *năutii,* adj. (Învechit) De culoarea năutului; gălbui. *Haină albăstrie, pantaloni negri, jiletcă de dril năutiu, călcată şi lustruită.* DELAVRANCEA, H. TUD. 38.

— Variante: **nohotíu, -íe** (SADOVEANU, O. VIII 220), **nohutíu, -íe** (GHICA, S. 150) adj.

NĂVÁL adv. (Rar) În chip năvalnic; impetuos. *Ţii piept cînd vin furtuni năval.* IOSIF, PATR. 7. *Ursan năval s-aruncă în neagra tătărime.* ALECSANDRI, P. III 290.

NĂVÁLĂ s. f. **1.** Faptul de a năvăli (asupra cuiva); atac, asalt, invazie; (concretizat) mulţime de oameni care năvălesc, se îmbulzesc. *Strigătul uriaş al mulţimii se umflă, crescu, străpuns deodată ca de multe ace subţiri, de o salvă de împuşcături. Năvala se opri.* DUMITRIU, N. 110. *Viteazul cu-a sa pală Face drum printre năvală Şi pătrunde prin săgeţi.* ALECSANDRI, P. II 16. *Dealul Catalinei... se numeşte astfel, de pe numele unei prinţese romîne, care scăpase de o năvală duşmănească în vîrful lui.* NEGRUZZI, S. I 183. *Năvala se trase înapoi spăimîntată de piepturile goale ale vitejilor.* BĂLCESCU, O. II 132. ◇ Expr. **A da năvală** = a năvăli. *Călăraşii dau năvală, manevrînd prin mulţime.* BUJOR, S. 127. *Şi cum starea oştii noastre o ştia, fără-ndoială, Mikloş, chiar în acea noapte, peste noi dădu năvală.* DAVILA, V. V. 34. *Calul atunci dă năvală asupra ursului.* CREANGĂ, P. 198. ✦ (În metafore şi comparaţii, în legătură cu verbe de mişcare) Goană impetuoasă. *Secerătorii mînau năvală spre bordeiele lor. Călări şi pe jos.* DELAVRANCEA, S. 195. *Aleargă năvală nebună. Împrăştie singur pe cîţi îi adună, Cutreieră cîmpul.* COŞBUC, P. I 206. *În duşmanii Moldovei acu să-ntraţi năvală, Cum intră leu-n turme şi paloşul în coaste!* ALECSANDRI, P. III 222.

2. Năpădire, pornire impetuoasă, copleşitoare, care nu poate fi stăvilită. *E o năvală de sunete scurte, puternice, făcînd aproape să trepideze pămîntul.* BOGZA, C. O. 164.

Afară se simțea năvala vîntului. SADOVEANU, P. S. 39. *Titu asculta năvala de vorbe, uluit mai ales de înfățișarea omului.* REBREANU, R. I 162. ◇ Fig. *Din năvala de neologisme se vor ciurui cele necesare exprimării precise.* SADOVEANU, E. 38. ◇ (În legătură cu abstracte) *Abramovici avu o năvală de bucurie.* SAHIA, N. 73.

NĂVÁLNIC[1] s. m. Ferigă cu frunzele mari, lucitoare, în formă de rozetă, folosită în medicină *(Scolopendrium vulgare). Mi-a poroncit oftînd S-adun în faptul zilei și flori și buruiene, Năvalnic, odoleană, sulcină, sinziene.* ALECSANDRI, T. II 201.

NĂVÁLNIC[2], **-Ă,** *năvalnici, -e,* adj. Furtunos, impetuos. *Avea în inimă-i... o pornire năvalnică.* GALACTION, O. I 197. *Nu e soare, dar e bine, Și pe rîu e numai fum. Vîntu-i liniștit acum, Dar năvalnic vuiet vine De pe drum.* COȘBUC, P. I 223. ◇ (Adverbial) *Se auzeau de-afară tropotele jucătorilor, scîrțîitul viorilor și glasul lui Pantelimon Văduva chiuind năvalnic.* REBREANU, R. I 134. *Năvalnic s-apropie pașii, Și-n goana lor cîntă arcașii.* COȘBUC, P. II 31. ✦ (Despre ape curgătoare) Care curge repede, cu torente, cu puhoaie. *Era Dunărea mare și năvalnică din martie.* DUMITRIU, N. 135.

NĂVĂDÍ, *năvădesc,* vb. IV. Tranz. A trece firele urzelii printre ițe și spată în ordinea cerută de modelul țesăturii. *Am plecat la arat, Ș-am arat ș-am sămănat Cînepă. Și m-am dus ș-am culeș-o... Ș-am urzit-o, Ș-am năvădit-o, Ș-am învelit-o, Ș-am țesut-o.* PĂSCULESCU, L. P. 147.

— Variante: **nevedí** (ALECSANDRI, P. III 261), **nividi** (CREANGĂ, A. 62) vb. IV.

NĂVĂDÍRE s. f. Acțiunea de a năvădi.

NĂVĂDÍT s. n. Năvădire. (Atestat în forma *nevedit*) *Dupre nevedit prin ițe, se face neveditul prin spată.* I. IONESCU, M. 690.

— Variante: **nevedít, înnăvădít** s. n.

NĂVĂLÍ, *năvălesc,* vb. IV. Intranz. **1.** A se repezi la cineva cu intenții dușmănoase, a tăbărî asupra cuiva, a ataca; (despre forțe armate) a invada, a năpădi. *De-i vedea... că s-a trezit și năvălește la tine... fugi încoace spre mine.* CREANGĂ, P. 215. *De cîte ori un vrăjmaș puternic năvălea în țară, toți locuitorii cîmpiilor pustiau orașele și satele și se strîngeau cu turmele și bucatele lor la munți.* BĂLCESCU, O. I 27. ◇ Tranz. *În tinerețele noastre, dam război dușmanului cînd ne năvălea glia.* CAMILAR, N. I 104. *Nu știi, maică, ciobanii Rătăcit-au cîrlanii, Ori drumul au rătăcit, Ori haiduci i-au năvălit?* ALECSANDRI, P. P. 59. ◇ Refl. (Învechit, rar) *Împărăția turcească asupra noastră se năvălește.* ARHIVA R. I 47.

2. A se revărsa, a pătrunde tumultuos. *Asupra singurătății în care vegheau uimiți cei doi camarazi năvăli o suflare rece, aripă depărtată a furtunii.* SADOVEANU, M. C. 95. *Noaptea luminoasă Ca o undă de parfum Năvălește-n casă.* TOPÎRCEANU, P. O. 99. *Un zgomot de trăsuri depărtate năvăli în odaie.* VLAHUȚĂ, O. A. III 72. ✦ Tranz. A învălui, a copleși. *Eu simț cum mă năvălesc, din ce în ce mai irezistibile, ideile negre.* CARAGIALE, O. II 268. ✦ Tranz. Fig. A asalta. *Dacă m-ai năvălit cu întrebările, cînd era să-ți spui?* CARAGIALE, O. III 53. *Este cam indiscret din parte-mi a vă năvăli astfel cu poezii.* ALECSANDRI, S. 43.

3. A se repezi într-o anumită direcție sau spre un anumit punct, a da buzna; (despre o mulțime) a se îmbulzi, a se îngrămădi. *Către patru după amiază, năvăli în odaie un gradat.* CAMIL PETRESCU, U. N. 248. *Vara năvălesc mulțime de bolnavi la cură.* NEGRUZZI, S. I 317. ◇ Fig. *Roate de frunze moarte năvăleau la fereastră.* SADOVEANU, O. I 330.

4. (Despre lichide) A se revărsa cu forță, în cantitate mare. *Asupra lumii năvăli o ploaie cumplită.* SADOVEANU, O. VI 513. *Sîngele năvăli în obrajii tînărului. Indignarea se amesteca și cu temerea.* CĂLINESCU, E. O. I 56. *În zguduirea sufletească în care vibra, simțea cum îi năvălește sîngele la inimă.* BART, E. 22.

NĂVĂLÍRE, *năvăliri,* s. f. Acțiunea de a năvăli; atac, asalt, invazie. *Ce socotiți că mi-ți era? o mulțime de jigănii mici și urîte la vedere... pornite spre năvălire.* ISPIRESCU, U. 100. *Albert, craiul Lehiei, făcut-au un vis mare, Un vis de năvălire.* ALECSANDRI, P. A. 137. *Îi făcură cunoscut că Mihai-vodă nu se privește în Ardeal decît ca un guvernator spre a administra țara și a o păzi de năvălirile dușmanilor.* BĂLCESCU, O. II 270.

NĂVĂLITÓR, -OÁRE, *năvălitori, -oare,* s. m. și f. Invadator, cotropitor. *Pîrcălabul... vînduse pe domn și trecuse de partea năvălitorilor.* SADOVEANU, O. VII 147. ◇ (Adjectival) *Ostașul meu Își izbește calul său Peste codrii mișcători De barbari năvălitori.* ALECSANDRI, P. II 15.

NĂVĂLNICÍE, *năvălnicii,* s. f. (Rar) Impetuozitate. *Se potolise neastîmpărul copilăresc și năvălnicia adeseori sălbatică, și fata ei era așezată, înțeleaptă și duioasă.* SLAVICI, O. II 79.

NĂVÎRLÍI s. f. pl. (Regional) Năbădăi, furii. *Îl apucară curate năvîrlii, scîncea, se tăvălea pe jos.* M. I. CARAGIALE, C. 119. *Femeia are năvîrlii grozave: într-una sare și joacă tontoroiul, că trebuie s-o lege.* CARAGIALE, O. III 44.

NĂVÎRLIÓS, -OÁSĂ, *năvîrlioși, -oase,* adj. (Regional) Plin de furii, năbădăios; arțăgos. *Asta poate că ți-o mai muia olecuță din iuțala ta... Că tare năvîrlios ești și tu uneori!* POPA, V. 133.

— Pronunțat: *-li-os.*

NĂVLÉG, -EÁGĂ, *năvlegi, -e,* s. m. și f. (Regional) Persoană înapoiată mintal; prost, tont. *Se amestecă în vorbă Dumitrache, năvlegul.* STANCU, D. 15. ✦ (Adjectival, despre părți ale corpului) Bolnav, beteag. *Se poate trăi și cu un picior năvleg.* STANCU, D. 321.

NĂVÓD, *năvoade,* s. n. Unealtă de pescuit alcătuită dintr-o plasă mare, cu care se pescuiește în apele mari, peștele putînd fi adunat de pe suprafețe întinse. *Pe sîrmă, atîrna năvodul, cel mai mare din sat.* DUMITRIU, N. 233. *Cîțiva oameni din sat dădură cu năvodul în heleșteu.* GALACTION, O. I 254. *În apă, pînă la brîu, moșneagul așează năvoadele.* C. PETRESCU, S. 38.

— Variantă: **nevód** (ALECSANDRI, P. P. 384) s. n.

NĂVODÁR, *năvodari,* s. m. **1.** Pescar care pescuiește cu năvodul. *Purta ciubote de năvodar și care miroseau strașnic a untură.* DUNĂREANU, CH. 117. *Să scrie la năvodari Să-ntindă năvoadele.* ȘEZ. VIII 127. *Năvodari chema, Năvod aducea, Și-n mare-l băga.* TEODORESCU, P. P. 424.

2. Meșter care face năvoade sau lucrător în industria textilă care face sfori, frînghii, plase pentru pescuit etc.

3. Pasăre de baltă de mărimea unui porumbel, cu pene albe și negre, cu picioare lungi și cu ciocul încovoiat în sus *(Recurvirostro avocetta).*

— Variantă: **nevodár** (PĂSCULESCU, L. P. 159) s. m.

NĂVODÍ, *năvodesc,* vb. IV. Tranz. A pescui cu năvodul.

NĂVODÍT s. n. Pescuit cu năvodul.

NĂVOLOÁCĂ, *năvoloace,* s. f. (Regional) **1.** Porumbiște în care se seamănă grîu de toamnă fără să se mai are, ci numai se împrăștie boabele și apoi se grăpează. ✦ Livadă pe malul unui rîu.

2. Mal înalt, la mare.

NĂVRĂP, *năvrapi,* s. m. (Învechit și arhaizant) Soldat călare dintr-un detașament trimis în țară străină să prade; năvălitor. *Călărimea boierilor a trecut cu flamurile filfiind la năvrapii împărăției.* SADOVEANU, N. P. 12.

NĂVRĂPÍ, *năvrăpesc,* vb. IV. Intranz. (Învechit) A năvăli, a se năpusti.

NĂZÁRNIC, -Ă, *năzarnici, -e,* adj. (Rar, despre oameni) Care își închipuie lucruri rele, care cade repede la bănuială, căruia i se năzare ușor. *Îleu! fată, năzarnică mai ești!* CONTEMPORANUL, VII 7.

NĂZÁTIC, -Ă, *năzatici, -e,* adj. (Regional, despre cai) Sperios. *Năzatică n-o știam* [pe iapă] *și, prin urmare, nu-mi puteam da cu socoteala ce se întîmplase cu dînsa.* HOGAȘ, M. N. 93.

NĂZĂREÁLĂ, *năzăreli,* s. f. Năzărire, nălucire. *Două companii de jandarmi cercetau fiecare palmă de pămînt... trăgînd focuri de năzăreală și alungînd cristeii din cuiburi.* POPA, V. 130. *Căutai să-mi tălmăcesc pricina acestor năzăreli sau, poate, chiar marafeturi ale Pisicuții.* HOGAȘ, M. N. 94.

NĂZĂRÍ, pers. 3 *năzăre* și *năzărește,* vb. IV. **1.** Intranz. A apărea vederii pentru scurt timp, a se ivi, a se întrezări. *O clipă a năzărit apa-morților spre mormîntul vechii Histrii.* SADOVEANU, O. L. 22. *Lui Stoicea îi năzări... o sclipitură ca de brici. Era iazul.* GALACTION, O. I 46. *Năzare bătrînul în bolta ferestii, În pletele-i albe cunună de trestii.* EMINESCU, O. IV 327. ◇ Refl. *Un cap buhos se năzări la geam.* CAMILAR, N. I 76. *Nestinsul foc de veghe se năzărește mic.* LESNEA, I. 34. *Departe se năzare Un greu convoi cu strigăt de pierzare.* IOSIF, P. 26. ✦ Tranz. (Rar) A zări, a vedea. *Ioviță, frate, ascultă, Îndărăt că se uită, Puținel că-l năzărea.* PĂSCULESCU, L. P. 258. *Osteniți și însetați nevoie-mare, năzăriră o fată mare, care cînta și secera cu multă hărnicie în mijlocul unui lan de grîu.* ȘEZ. XII 112.

2. Refl. (Construit cu dativul) A i se părea cuiva că vede sau aude ceva ce nu există; a i se năluci. *Parcă i se năzărea între buruiene umbra lui Mitru.* CAMILAR, N. I 109. *Mereu i se năzărea că aude pași prin grădină sau prin celelalte camere.* REBREANU, R. II 119. *I se năzare ca la caii cei cu nărav.* ALECSANDRI, T. 1173. ✦ A-i veni cuiva o idee ciudată, bizară, a fi cuprins de o toană, de un capriciu. *I se năzare de măritiș.* STANCU, D. 312. *I s-a năzărît că nu e bună mîncarea.* SANDU-ALDEA, U. P. 191.

NĂZĂRÍRE, *năzăriri,* s. f. Faptul de a i (se) năzări cuiva ceva; închipuire, vedenie, nălucă.

NĂZĂRITÚRĂ, *năzărituri,* s. f. (Rar) Închipuire, vedenie, nălucă. *Ce-ți faci năzărituri, dragul mamei!* CONTEMPORANUL, VII 19.

NĂZBÎTIE, *năzbîtii,* s. f. Faptă lipsită de seriozitate, poznă, strengărie, drăcie, farsă. *Dănilă cel lung și rece descreștea cîteodată frunțile cu năzbîtiile lui.* SADOVEANU, O. VI 175. *Mi-a trăsnit mie o năzbîtie prin cap.* ANGHEL, PR. 177. *Stăi, mă: nu te-apuca de năzbîtii.* CREANGĂ, P. 48.

— Variantă: **năzbúție** (CREANGĂ, A. 88, ALECSANDRI, T. I 353) s. f.

NĂZBÚTIE s. f. v. **năzbîtie.**

NĂZDRAVÁN, -Ă adj. v. **năzdrăvan.**

NĂZDRĂVÁN, -Ă adj. v. **năzdrăvan.**

NĂZDRĂVÁN, -Ă, *năzdrăvani, -e,* adj. **1.** (În basme) Înzestrat cu puteri supranaturale, capabil să ghicească gîndurile, să prevadă viitorul și să săvîrșească isprăvi miraculoase. *Calul știa de toate astea, căci nu era el năzdrăvan de florile-mărului.* ISPIRESCU, L. 29. *Gerilă atunci, năzdrăvan cum era el, chemă tovarășii săi deoparte.* CREANGĂ, P. 249. *Genarul, om nalt și puternic, avea un cal năzdrăvan cu două inimi.* EMINESCU, N. 14. ◇ (Substantivat) *Voinea, ca un năzdrăvan ce era, ghici de la început tot ce zăcea în inimile fraților și cumnatelor.* POPESCU, B. III 9. *Ș-apoi pleacă iar în lume năzdrăvanul cel voinic.* EMINESCU, O. I 79.

2. Care iese din comun, extraordinar, minunat. *Tat-tău... nu va da peste noi pînă nu va săvîrși o faptă năzdrăvană.* ISPIRESCU, L. 216. *El s-au dus ca să găsească ... Două oi țigăi, bîrsane Și copile năzdrăvane.* ALECSANDRI, P. P. 302.

3. Care se ține de năzbîtii; care provoacă hazul, poznaș, glumeț. *Om chipeș, hazliu, năzdrăvan, de te ții cu mîna de inimă.* DELAVRANCEA, S. 12. ◇ Fig. *Norocul e cam năzdrăvan, Face multe pozne într-un an.* TEODORESCU, P. P. 184.

— Variante: **năzdraván, -ă** (ALECSANDRI, P. P. 2), **năzdrávăn, -ă** (RETEGANUL, P. I 25), **nezdrávăn, -ă** (COȘBUC, P. II 138) adj.

NĂZDRĂVĂNÍE, *năzdrăvănii,* s. f. **1.** (În basme) Puterea, darul sau fapta unei ființe năzdrăvane. *În zori de ziuă nu mai putea fi nici o îndoială că acel cucoș porumbac, cu creasta pieptene și cu coada secere, a dat dovadă de năzdrăvănie.* SADOVEANU, F. J. 446.

2. Faptă de necrezut, minunăție. *Erai cu amintirea lecturilor de romane în fascicule, care istoriseau toate năzdrăvăniile.* PAS, Z. I 229. *Mama... era vestită pentru năzdrăvăniile sale.* CREANGĂ, A. 34. *Pehlivanii arapi... făcură și ei feluri de năzdrăvănii și de jocuri minunate și nevăzute locurilor noastre.* ODOBESCU, S. I 136.

3. Glumă, poznă, strengărie. *Flăcăii înaintea ibovnicelor lor se silesc care mai de care să facă cîte și mai multe năzdrăvănii.* ȘEZ. I 271. ✦ Vicleșug. *Nu te teme, știu eu năzdrăvănii de ale spînului.* CREANGĂ, P. 219. *Vulpoiul, rumegînd în mintea lui alte năzdrăvănii, îl rugă să-i dea voie a se duce mai întîi la o mănăstire.* ODOBESCU, S. III 240.

NĂZUÍ, *năzuiesc,* vb. IV. Intranz. **1.** A tinde cu putere și stăruință către ceva, a aspira, a rîvni, a dori stăruitor ceva, a ținti la ceva. *Dac-ar fi pretutindene tot asemene judecători... cei ce n-au dreptate, n-ar mai năzui în veci și în pururea la judecată.* CREANGĂ, A. 150. *La asemenea viață, volnică și voinicească se prinseră a năzui cu dor toți romînii din Ardeal.* ODOBESCU, S. III 524. ✦ Refl. (Regional, în forma *nizui*) A se strădui, a se munci. *Nime n-ar putea zice că Ganul țiganul nu era om cuminte, căci el și ca om sărac totuși s-a nizuit să aibă o familie.* RETEGANUL, P. III 60. ✦ (Învechit) A se îndrepta către cineva cerîndu-i ajutor, a recurge, a apela la sprijinul, la bunăvoința cuiva. *Îi spuse toată șiretenia... omului ce năzuia la mila lor.* ISPIRESCU, L. 123. *Unii se dau prinși la dușman, la mila lui năzuiesc.* NEGRUZZI, S. I 130. *După ce se văzu scăpătat cu totul din starea sa cea bogată, năzui pe la prietenii săi, ca să îl ajute.* GORJAN, H. IV 66.

2. A se îndrepta..., a se duce spre..., a ținti să ajungă la... *Trei avioane mari apărură din direcția în care năzuia convoiul.* SADOVEANU, M. C. 105. *Porniserăm din văi adînci Și ne tîram acum pe brînci Să nu ne prind-Osman de veste Că năzuim la deal spre creste.* COȘBUC, P. II 39. *Năzuiește pîn'la stele, fă-te tot și tot mai mare.* HASDEU, R. V. 123.

— Variantă: **nizuí** vb. IV.

NĂZUÍNȚĂ, *năzuințe,* s. f. Tendință, înclinație puternică și consecventă spre ceva; aspirație. *I-ai împărtășit cîte ceva din viața ta și din năzuințele tale.* PAS, Z. I 297. *Rînd pe rînd îmi înviară Năzuințe frînte-n două, De la satu de sub munte Pînă-n lumea asta nouă.* GOGA, C. P. 64.

NĂZUÍRE, *năzuiri,* s. f. (Rar) Acțiunea de a **n ă z u i**; năzuință, aspirație. *Solul se întorsese cu bogate daruri și cu înalte năzuiri.* ODOBESCU, S. I 114.

NĂZUÍT, -Ă, *năzuiți, -te,* adj. (Rar) Urmărit cu stăruință, dorit, rîvnit. *Tinerii ei feciori domnești, însoțiți, unul de oaste pămîntească și de ajutorințe ungurești, altul de turcii ce i se dase ca să-l așeze pe scaunul năzuit al Moldovei, se întîmpinase în ocolul Focșanilor.* ODOBESCU, S. I 170.

NĂZURÓS, -OÁSĂ, *năzuroși, -oase,* adj. Care face nazuri, mofturos, capricios, pretențios. *Dar năzuroasă mi s-a mai făcut nevasta!* SLAVICI, O. I 136. *Nu se putu împrieteni cu toți ceilalți fii de împărați, fiindcă cei mai mulți erau năzuroși, tembeli și deșuchiați.* ISPIRESCU, L. 22. *Cucoana Tarsița s-au arătat cam năzuroasă pîn-acum.* ALECSANDRI, T. 1362. ✧ **F i g.** *Se-ntoarce iarăși năzuroasa toamnă, Acuma-i soare și acuma plouă.* ANGHEL-IOSIF, C. M. II 139.

NE- pref. Element de derivație cu sens negativ și privativ (formînd uneori cuvinte care au o circulație mai mare decît corespondentul pozitiv).

1. (Întrebuințat pentru a forma derivate de la substantive) **N e a d e v ă r, n e a s c u l t a r e, n e d e l i c a t e ț e, n e î n g r i j i r e, n e î n ț e l e g e r e, n e l ă m u r i r e** etc. (Restrînge sfera noțiunii negate, iar derivatul capătă un înțeles concret) **N e c u r ă ț e n i e, n e l e g i u i r e.** (Sensul derivatului se îndepărtează de sensul cuvîntului la care s-a adăugat prefixul) **N e v o i e.** ✧ (Întrebuințat pentru a forma derivate de la adjective sau participii cu valoare de adjective) **N e d r e p t, n e m i l o s, n e i m p o z a b i l, n e l i n i ș t i t, n e r e c u n o s c ă t o r, n e s ă t u l, n e s i m ț i t, n e ț ă r m u r i t.** ✧ (În derivate de la verbe) **N e f e r i c i, n e l i n i ș t i, n e n o r o c i.** ✧ (În corelație cu pozitivul formează îmbinări expresive, de la adverbe) **C î n d - n e c î n d.** ✧ (Cu intercalarea lui «mai» între prefix și cuvînt) **N e m a i a u z i t, n e m a i p o m e n i t, n e m a i v ă z u t, n e m a i p u t î n d.**

2. (Pus pe lîngă gerunziul unui verb, constituie procedeul curent de negare în frază a acțiunii exprimate de acesta) *Acel demon plînge, rîde, neputînd s-auză plînsu-și.* EMINESCU, O. I 160. ✧ (În supine constituie procedeul curent de negare a acțiunii prin exprimarea imposibilității realizării ei) *O singură furtună, de neuitat... a smuls... cincizeci de mii de brazi.* BOGZA, C. O. 58. *Prin întunericul de nepătruns al nopții... cîteva pîlpîituri luminoase scapără.* BART, S. M. 16. *Din toate cusururile ce-i găsea lumea, nu mă învoiam a-i recunoaște decît unul singur — acela însă de neiertat.* M. I. CARAGIALE, C. 15. ✧ (Pe lîngă cuvinte din orice categorie gramaticală, creează formații nestabile care, în corelație cu corespondentul pozitiv, alcătuiesc construcții expresive) *Atîția bani pentru un ou de găină!... — De găină, de negăină, uite, l-am vîndut cu două pungi de bani.* ISPIRESCU, L. 268. *Greu, negreu, nu poți, dacă ai caracter.* CARAGIALE, O. II 222. *De ce, de nece, nu voi să merg.* id. ib. I 60.

NEA[1] interj. (Uneori repetat) Strigăt cu care se îndeamnă la mers, se cheamă ori se abat vitele sau (rar) cu care se alungă cîinii. *Nea! Zurzan; dați-vă-n lături, cotarle!* CREANGĂ, P. 147. *Ion...* [strigînd la boi] *nea bălan, na.* ALECSANDRI, T. 1536.

NEA[2] s. f. (Regional) Zăpadă. *După ce se curăță pămîntul de neaua asta dintîi, va să vie iarna cea adevărată.* SADOVEANU, P. M. 157. *Iarna-i grea și neaua-i mare.* HODOȘ, P. P. 59. *Cîndu-i negură și nea, Atuncea caii să ia.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 464. ✧ (În comparații) *Și plîngînd înfrînă calul, Calul ei cel alb ca neaua.* EMINESCU, O. I 66.

— Variantă: **neáuă** (EMINESCU, O. IV 107) s. f.

NEA[3] s. m. v. **nene.**

NEABĂTÚT, -Ă, *neabătuți, -te,* adj. Care nu se abate de la un principiu, de la o normă; ferm, dîrz, neclintit, consecvent. *Era... neabătut din drumul cel drept, în care îl călăuzea o neprihănită conștiință.* NEGRUZZI, S. I 244.

— Pronunțat: *ne-a-.*

NEADEMENÍT, -Ă, *neademeniți, -te,* adj. (Învechit) Care nu se lasă ademenit sau influențat de ceva; incoruptibil, integru. *Se nimerise un director tipicar și neademenit, care nu ieșea c-o iotă din asprimile regulamentului.* VLAHUȚĂ, N. 184.

NEADEVĂR, *neadevăruri,* s. n. Lipsă de conformitate cu realitatea; afirmație inexactă. V. **m i n c i u n ă.** *Bibescu știa că spune un neadevăr, dar voia mai curînd să sugereze această emoție.* CAMIL PETRESCU, O. II 244. *S-ar simți, în creațiunea lui, nesinceritatea, nenaturalul, neadevărul.* GHEREA, ST. CR. III 407.

NEADORMÍRE s. f. (Rar) Atenție, grijă. *Ziua și noaptea* [fiarele] *păzesc cu neadormire și sînt multe foarte.* ISPIRESCU, L. 6.

— Pronunțat: *ne-a-.*

NEADORMÍT, -Ă, *neadormiți, -te,* adj. Care nu doarme, deștept, treaz; **f i g.** atent. *Dacă Enachi se punea pe gene-i, ea îndată lua apă rece și-și spăla fața, ca nu cumva s-o vadă neadormita soacră.* CREANGĂ, P. 6. ✦ Activ, neobosit. *Era pretutindeni, neadormit, acum cercînd făina care curgea pe jgheab, acum alergînd la opust să potrivească năvala apei.* ANGHEL-IOSIF, C. L. 28. ✧ (Despre acțiuni) *Prin neadormita-i stăruință, se obișnuiră cu toții... a-și vorbi, ca și cum ar fi din aceeași familie.* VLAHUȚĂ, O. A. 112.

NEĂGĂ s. f. invar. (Popular, mai ales însoțit de atributul «rea») Persoană încăpățînată, rea; belea, cobe, piază-rea. *El ne-a scăpat de neaga-reaua aia de zmeoaică.* ISPIRESCU, L. 327. ✧ **E x p r. A sta neagă-rea în spinarea cuiva** = a se ține scai de cineva. *Mă ghiorlane, nu-mi mai sta neagă-rea în spinare!* PAS, L. I 78.

— Pronunțat: *nea-.*

NEAGRESIÚNE s. f. (Mai ales în **e x p r.**) **Pact de neagresiune** = pact prin care două sau mai multe state se obligă să renunțe la orice acțiune dușmănoasă (militară, economică etc.) între ele.

NEAJÚNGERE, *neajungeri,* s. f. (Învechit) **1.** Insuficiență. *Nu este de ajuns însă de a îndestula vremelniceștе neajungerea muncii, trebuie încă a-i prevedea pricinile.* KOGĂLNICEANU, S. A. 80.

2. Sărăcie, lipsă. *Gîrbov, alb de vîrstă, în neajungere murind Îl vedem în desperare-i cerul, stelele privind.* BOLLIAC, O. 110.

NEAJÚNS[1], *neajunsuri,* s. n. **1.** Neplăcere, necaz, dificultate, supărare. *Adăogă rîzînd și arătîndu-și dinții: știi că ți-am făcut un neajuns.* D. ZAMFIRESCU, R. 46. *Un diavol șchiop... ținea cale drumeților ca să le facă neajunsuri.* ISPIRESCU, L. 226. *Mama și tata se gîndesc la neajunsurile vieții, la ce poate să le aducă ziua de mîine.* CREANGĂ, A. 36.

2. Lipsă, scădere, defect. *Aceasta ne pare a fi neajunsul principal al acestei admirabile nuvele.* GHEREA, ST. CR. II 144. *Scăderile și neajunsurile lui să nu i le spui drept în față.* SBIERA, P. 226.

NEAJÚNS[2], **-Ă,** *neajunși, -se,* adj. (Rar) **1.** Care nu a ajuns încă la destinație sau într-un anumit punct; care nu a atins o anumită limită sau stare. *Se porni iar înainte pe fugă, ca să n-o prindă noaptea neajunsă.* VISSARION,

B. 171. ✦ (Rar) Care nu poate fi ajuns, care nu poate fi atins de nimeni. *Rămîne-va ş-aceasta, vechea Mekă neajunsă?* MACEDONSKI, O. I 231.

2. (Popular) Lipsit de mijloace materiale; nevoiaş, sărac. *Intră într-o împărăţie cu oameni neajunşi şi scăpătaţi.* ŞEZ. IX 118. ✦ (Adesea urmat de determinarea «de (sau la) minte») Lipsit de judecată matură, cu mintea necoaptă. *Ah! neajunsă omenire deşartă, Încă firea te rabdă, te iartă!* BUDAI-DELEANU, Ţ. 132. *Ba sînt* [fete] *multe şi mărunte Şi neajunse de minte.* ŞEZ. I 144.

NEAJUTÁT, -Ă, *neajutaţi, -te,* adj. Care nu este sau nu a fost ajutat; stîngaci, neîndemînatic. *Sînt cele mai plate, mai şchioape şi mai neajutate versuri ce se pot închipui.* IORGA, L. II 86.

NEAJUTORÁT, -Ă, *neajutoraţi, -te,* adj. (Despre persoane) **1.** Lipsit de mijloace (mai ales materiale); sărac, nevoiaş. *Eu vreau să-ţi fac un bine, căci te văd bătrînă şi neajutorată.* SANDU-ALDEA, D. N. 190. ◇ (Substantivat) *M-am luptat... pentru mîntuirea celor neajutoraţi.* CONACHI, P. 49.

2. Care nu se descurcă singur, nepriceput, neîndemînatic, stîngaci.

NEALTĂDÁTĂ adv. (Rar) Niciodată, nicicînd. *Ca nealtădată e palidă la faţă şi două cearcăne vinete îi îngrădesc ochii.* VLAHUŢĂ, O. A. 141. *Amîndoi sta pe gînduri ca nealtădată.* ALECSANDRI, O. P. 77.

NEÁLTUL, -ÁLTA, *nealţii, -altele,* pron. nehot. (Numai în expr.) **Ca nealtul** = ca nici o altă persoană, ca nimeni altul. *Face treaba ca nealtul.* PAMFILE, VĂZD. 176. *Învaţă ca nealţii pe lumea asta albă.* ISPIRESCU, L. 161.

NEAM[1] adv. (Olt., Munt.; familiar) De loc, de fel, cîtuşi de puţin, nimic. *Azi-noapte n-am dormit neam.* PREDA, Î. 160. *Mai greu e că, în oraşul ăsta babilonic, surugiii ei de la Bălceşti nu se pot descurca neam.* CAMIL PETRESCU, O. I 177.

NEAM[2], *neamuri,* s. n. **1.** (În vorbirea comună) Popor, naţiune. *Sînt inimă-n inima neamului meu Şi-i cînt şi iubirea şi ura.* COŞBUC, P. I 5. *Eu? Îmi apăr sărăcia şi nevoile şi neamul.* EMINESCU, O. I 147. *Viaţă şi domnie le nesocotesc: Ale mele lupte vouă-o dovedesc; Însă ţin la ţară, ţin la neatîrnare; Ţin ca să-mi fac neamul lăudat şi mare.* BOLINTINEANU, O. 46. *Libertatea-n faţa lumii a aprins un mîndru soare, Şi-acum neamurile toate către dînsul aţintesc.* ALECSANDRI, O. 91. ◇ Fig. *Împărat slăvit e codrul, Neamuri mii îi cresc sub poale.* EMINESCU, O. I 100. ◇ Loc. adj. **De tot neamul** = de toate naţionalităţile; p. ext. de toate felurile, de toate speciile. *Trăiau în oraşul acela oameni de tot neamul.* ◇ Expr. **De neam** (sau **de neamul lui**) sau **neam de...** = de origine, de naţionalitate. *Jder a aflat că, de neamul lui, acel slujitor e alvanit şi-l cheamă Grigore Doda.* SADOVEANU, F. J. 521. *Sînt, paşă, neam de beduin, Şi de la Bab-el-Mandeb vin.* COŞBUC, P. I 108. *Nu ştii că sînt neam de turc?* TEODORESCU, P. P. 615. **A-şi trage neamul din...** = a proveni de la..., a se trage din... *Strămoşul nostr-Adam, Din care ne tragem neamu.* TEODORESCU, P. P. 166. ✦ (Ist.) Uniune de ginţi în orînduirea comunei primitive.

2. Familie. *Două neamuri nu se puteau suferi în Drăgaica: neamul Bivolăreştilor şi neamul Beldieştilor.* SANDU-ALDEA, U. P. 115. ◇ Fig. *Vicleşugul, îndrăzneala, isteţimea, şotia şi cu tot neamul lor să fie uneltele tale.* ISPIRESCU, L. 369. ◇ (În loc. adj., reflectînd deosebiri de stări sociale) **De neam (bun, mare** etc.) = care face parte din nobilime, nobil; din rîndurile celor bogaţi. *Are casă frumoasă, nevastă de neam, ş-un băiat la Paris.* VLAHUŢĂ, O. A. 207. *Am încercat* [condurul]... *la femei de neam şi la de cele proaste.* ISPIRESCU, L. 307. *Poftim, vestiţi şi de bun neam domni, crai şi împăraţi!* ALECSANDRI, T. I 413. **(De) neam prost** = **a)** de origine modestă, din păturile de jos; **b)** prost crescut, bădăran. ✦ (Învechit; mai ales la pl.) Familie nobilă, boierime. *Vodă, înaintea bătăliei... chemase în sfat de-a valma «neamurile» cu mişeii. Au stat mojicii la un loc cu boierii.* SADOVEANU, O. I 4. *Boierănaşii, neamurile şi mazilii sau nobilimea cea de la ţară... erau scutiţi de dări către stat.* GHICA, S. XIII. ✦ (Învechit şi regional) Partea de ţarină pe care o lucrează o familie. *De obicei neamurile sînt hotărîte din vechi, prin stîlpi de piatră sau prin diferite semne, care se ştiu: copaci, tufe, movilite ş. a.* PAMFILE, A. R. 152.

3. Rudă. *Trecu pe la neamurile celui ucis.* DUMITRIU, N. 191. *Mama s-a împrumutat la neamuri şi a încropit banii.* PAS, Z. I 243. *Neamurile erau adunate şi începuseră ospăţul.* SADOVEANU, F. J. 394. ◇ Expr. **A fi neam după Adam** sau **a fi neam (de) a cincea (a şasea** sau **a noua) spiţă** = a fi rudă foarte îndepărtată sau a nu fi rudă de loc cu cineva. *Erau şi neamuri aşa mai departe, a cincea, a şasea spiţă.* RETEGANUL, P. I 30. **A fi** (sau **a se face) neam cu cineva** = a fi sau a deveni rudă, a se înrudi cu cineva. *Ţ-oi da car cu şase boi, Să te faci tu neam cu noi.* HODOŞ, P. P. 148. **Neam de neamul meu** (tău etc.) = **a)** (în propoziţii negative, întărind negaţia) nimeni din familia mea (ta etc.). *N-a călcat neam de neamul lui Precup pe covoare persieneşti.* C. PETRESCU, A. 475. *Crezi că eu de bine bat drumurile cu traista de icoane în spinare? Aoleu! N-a umblat cu treburi d-astea neam de neamul nostru.* REBREANU, R. I 274. *Neam de neamul meu n-a mîncat aşa bucate.* CREANGĂ, P. 9; **b)** (în propoziţii afirmative) din tată în fiu, din moşi-strămoşi. *Ai voştri să fie* [aceşti munţi] *de veci, şi neam de neamul vostru să-i stăpînească-n pace.* VLAHUŢĂ, la TDRG. *Tămădăienii... neam de neamul lor au rătăcit prin Bărăgan.* ODOBESCU, S. III 14.

4. (Învechit şi arhaizant) Generaţie. *Flamura cea verde se înalţă an cu an, Neam cu neam urmîndu-i zborul şi sultan după sultan.* EMINESCU, O. I 144.

5. Specie, gen, varietate. *Aveau... porumbei de toate neamurile şi de toate culorile.* PAS, Z. I 129. *Fluturi mulţi, de multe neamuri, vin în urma lui un lanţ.* EMINESCU, O. I 87. *N-am avut parte a constata... talentele poliglote ale acestui interesant neam de păsări.* ODOBESCU, S. III 31. ◇ *Neamul omenesc* = genul uman, omenirea. *Pe tine, an tînăr, te văz cu mulţămire! Pe tine te doreşte tot neamul omenesc!* ALEXANDRESCU, M. 4.

6. Categorie de oameni care au aceeaşi profesie sau anumite însuşiri ori interese comune. *O să se nască alt Tudor... să pună capăt puterii nesătule a neamului ciocoiesc.* STANCU, D. 10. *Neamul Cain încă nu s-a stîns.* EMINESCU, O. I 157. [Armata românească] *se alcătuia: 1. De cetele de dorobanţi sau neamul dorobănţesc după cum îl numesc cronicarii noştri.* BĂLCESCU, O. I 13.

NEAMŢ, *nemţi,* s. m. (Popular) Nume dat unui bărbat care face parte dintr-o populaţie de limbă germană. *Găsesc printre răniţi, pe jos, şi un grup de nemţi.* CAMIL PETRESCU, U. N. 404. *Mă întîmpină un neamţ sarbăd şi flegmatic, care cîrmuia birtul.* NEGRUZZI, S. I 67. *Neamţule-n compania ta, Nu-i voinic ca bădiţa.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 314. ◇ Expr. (Familiar) **A lua** (sau **a fura) luleaua neamţului** = a se îmbăta, v. lulea.

NEÁNT s. n. Nefiinţă; gol nesfîrşit, nimic. *Neantul care domnise de la o margine la alta a orizontului e întrerupt de o superbă fiinţă în mişcare.* BOGZA, ŢC. O. 284. *Un slujbaş dat afară... un student care a căzut la examen, — vorbesc de marele neant.* GHEREA, ST. CR. I 261. ◇ (Poetic) *Luna clară, din neant, Pune pe covoare Străluciri de diamant Şi mărgăritare.* TOPÎRCEANU, P. O. 99.

— Pronunţat: *ne-ant.*

NEÁOŞ, -Ă, *neaoşi, -e,* adj. **1.** Băştinaş, autohton, indigen. V. get-beget. *Vorbele-ţi sînt bune Şi chipul de om neaoş, dar cine eşti, ne spune.* ALECSANDRI,

T. II 80. ◇ (Substantivat) *Falnicii Toporski, vechi neaoşi de-ai Lehiei.* ALECSANDRI, P. III 208.

2. Autentic, adevărat, curat, veritabil. *Vorbeşte cea mai neaoşă limbă moldovenească.* IBRĂILEANU, A. 39. *Născut ţigan, dintr-un neam osîndit de veacuri la robie, el* [Răzvan-vodă] *se arătă, în acele vremi, mai patriot decît cei mai neaoşi moldoveni.* BĂLCESCU, O. I 344. *Ciobani tot înarmaţi, Cu postavuri îmbrăcaţi, De nu crezi că sînt ciobani, Ci chiar neaoşi căpitani.* ALECSANDRI, P. P. 202. ◇ (Adverbial) *V. Alecsandri... cunoscut prin farmecul neaoş-romînesc al muzei ce-l inspiră.* ODOBESCU, S. III 21.

— Pronunţat: *nea-oş.*

NEAPĂRÁT[1] adv. În mod necesar, cu orice preţ; negreşit. *Trebuie să-ţi pun o decoraţie neapărat.* ALECSANDRI, T. I 84. *Nu-i destul de a şti carte şi a scri, pentru a fi critică... mai trebuie neapărat giudecata nepărtinitoare.* RUSSO, O. 88.

— Pronunţat: *ne-a-.*

NEAPĂRÁT[2], **-Ă,** *neapăraţi, -te,* adj. (Învechit) De care nu te poţi lipsi, absolut trebuincios, strict necesar, indispensabil. *Muzica a fost preţuită ca o neapărată auxiliară a petrecerilor vînătoreşti.* ODOBESCU, S. III 101. *Sînt unii bătrîni care ţi se fac neapăraţi, a cărora faţă doreşti s-o vezi.* NEGRUZZI, S. I 301. *Societatea este o întovărăşire neapărată şi slobodă totodată.* KOGĂLNICEANU, S. A. 78. ◇ (Azi mai ales în e x p r.) **A fi de** (sau **a avea**) **neapărată nevoie** (sau **trebuinţă**) = a fi de (sau a avea) absolută nevoie. [Eu cer] *poate prisos acolo unde se află ceea ce este de neapărată trebuinţă.* ODOBESCU, S. III 39. *Să aibă... foc, lucru ce-i era de neapărată trebuinţă.* DRĂGHICI, R. 74. ✦ (Rar) Inevitabil. *Aceste dar împlinite, pacea fu neapărată Şi tot omul cu vecinul se-ntovărăşi îndată.* CONACHI, P. 300. *Loc... care îi înfăţoşa o neapărată moarte.* DRĂGHICI, R. 160.

NEARTICULÁT, -Ă, *nearticulaţi, -te,* adj. (Despre sunete) Care nu e articulat, fără articol; (despre cuvinte, limbaj) pronunţat neclar, îngăimat. *Am vrut să spun ceva, dar n-am reuşit decît să scot nişte sunete nearticulate.* BOGZA, A. Î. 657.

NEASCULTĂRE s. f. Lipsă de ascultare, insubordonare, indisciplină; încălcare a unei porunci. *Neascultarea ce îmi făcuşi va fi în sufletul tău o aducere-aminte foarte jalnică.* GORJAN, H. IV 62.

NEASEMĂNÁT, -Ă, *neasemănaţi, -te,* adj. Care nu poate fi asemănat cu nimic, fără seamăn; neasemuit, incomparabil. [Caragiale] *a simţit nevoia să exteriorizeze ceea ce crease în închipuirea sa, ajutat de o putere neasemănată de expresie.* IBRĂILEANU, SP. CR. 219.

NEASEMUÍT, -Ă, *neasemuiţi, -te,* adj. Neasemănat, incomparabil, extraordinar. *Apele fluviului se îndreaptă spre mare, urmărite de priviri care încep să viseze la marile depărtări şi neasemuita frumuseţe a lumii.* BOGZA, M. S. 24.

NEASTÎMPĂR s. n. Lipsă de astîmpăr, de calm; nelinişte, impacienţă, agitaţie. *S-a dus să-şi ucidă neastîmpărul şi nerăbdarea prin cele păduri cu fiare de vînat.* GALACTION, O. I 71. *Margareta, în neastîmpărul aşteptării, trecea mereu prin sală şi făcea zgomot.* VLAHUŢĂ, O. A. 123. *Fetele şi nevestele ardeau de neastîmpăr să vază găteala de mireasă a Martei.* SLAVICI, N. I 99. *Episoade caracteristice din viaţa plină de neastîmpăr a vînătoarei celei mari.* ODOBESCU, S. III 78. ◇ L o c. a d j. **În neastîmpăr** = în veşnică mişcare, nepotolit. *Iarna veni viforoasă şi plină de semne de spaimă. Pînă şi marea-n neastîmpăr — acum amorţise la ţărmuri.* ANGHEL-IOSIF, C. M. II 100. ◇ L o c. a d v. **Cu neastîmpăr** = agitat, tulburat, neliniştit. *Toţi mesenii lui se mişcară cu neastîmpăr, fiindcă pricepeau acum că din acest răspuns li se hotărăşte soarta.* C. PETRESCU, R. DR. 11. *Flăminzilă şi Setilă... aşteptau cu neastîmpăr, fiind rupţi în coş de foame şi de sete.* CREANGĂ, P. 261.

— Variantă: **nestîmpăr** (ANGHEL-IOSIF, C. L. 170) s. n.

NEASTÎMPĂRÁT, -Ă, *neastîmpăraţi, -te,* adj. Plin de neastîmpăr, neliniştit, tulburat, agitat, nepotolit. *Dincă se plimbă prin birou neastîmpărat, nerăbdător.* VLAHUŢĂ, O. A. 208. *Merge drept... tot mai iute, tot mai neastîmpărată, tot mai îmbătată de fericirea apropierii.* SLAVICI, N. I 103. *Era duh neastîmpărat şi neîmpăcat chiar cu sine însuşi.* CREANGĂ, A. 135. ✦ (Mai ales despre copii; în opoziţie cu a ş e z a t, c u m i n t e) Zburdalnîc, zglobiu. *Eram subţirică, iute şi neastîmpărată ca argintul viu.* SADOVEANU, O. VIII 45. *Din copil neastîmpărat ce eram, mă făcui un băiet aşezat şi înţelept.* SLAVICI, N. I 150. *Frate-meu cel mare, năting şi neastîmpărat, cum îl ştii, fuga la uşă să deschidă.* CREANGĂ, P. 27. ◇ (Substantivat) *La fereastra lui moş Gheorghe stau neastîmpăratele celea de Mărica şi Catinca şi-i tot strigă să se gătească mai iute.* SP. POPESCU, M. G. 23. ✦ (Despre ochi, privire etc.) Vioi, jucăuş. *Clipeşte des din ochii mici, veseli şi neastîmpăraţi.* STANCU, U.R.S.S. 154.

NEAŞTEPTÁT[1] s. n. (Numai în e x p r.) **Pe neaşteptate** = fără să te aştepţi, deodată, subit. *Numai iată că se trezeşte, pe neaşteptate, cu Ivan Turbincă.* CREANGĂ, P. 309.

— Formă gramaticală: (în e x p r.) *neaşteptate.*

NEAŞTEPTÁT[2], **-Ă,** *neaşteptaţi, -te,* adj. La care nu te aştepţi, subit, fără veste; neprevăzut. *Îl întrebă, neînţelegătoare, cu o îndîrjire feminină neaşteptată.* CAMIL PETRESCU, N. 144. *Lăuda pe fiul de împărat pentru o aşa nimerită şi neaşteptată alegere.* ISPIRESCU, L. 38. *Mi-aţi adus o veste atît de neaşteptată, că, zău, nu ştiu cum să vă mulţămesc!* ALECSANDRI, T. I 300. ◇ (Adverbial) *Omul dinăuntru ridică neaşteptat ochii spre fereastră şi cercetă întunerecul bănuitor.* C. PETRESCU, S. 34. ◇ (Adverbial, împreună cu prep. «de», folosit în construirea superlativului) *Lucrează neaşteptat de bine.*

NEATÍNS, -Ă, *neatinşi, -se,* adj. Care nu este sau n-a fost atins de nimeni; intact, întreg. *Caierul de burungic din furcă şi suveica stativelor... stau părăsite şi neatinse.* NEGRUZZI, S. I 107. ✦ F i g. Neumblat, necălcat (de picior de om). *Piei din aste locuri neatinse şi curate!* ALECSANDRI, P. III 319.

NEATÎRNÁRE s. f. (Învechit) Independenţă. V. a u t o n o m i e. *Ţin la ţară, ţin la neatîrnare; Ţin ca să-mi fac neamul lăudat şi mare.* BOLINTINEANU, O. 46. *Am cunoscut ce plătesc moldovenii la luptă, cînd îşi apără ţara şi neatîrnarea lor.* ALECSANDRI, T. II 16.

NEATÎRNÁT, -Ă, *neatîrnaţi, -te,* adj. Independent. V. a u t o n o m. *Entuziasmul meu era într-adevăr nebiruit faţă de luciurile şi stufăriile acelor lacuri, ţinut neatîrnat al sălbătăciunilor aripate, al peştilor şi racilor, al vidrelor şi vulpilor.* SADOVEANU, N. F. 53. *Deosebite staturi mici... se contopiră printr-o mişcare de unitate în două staturi neatîrnate, al Ţării Româneşti şi al Moldovei.* BĂLCESCU, O. II 12.

NEÁUĂ s. f. v. **nea.**

NEAUZÍT, -Ă, *neauziţi, -te,* adj. Care nu produce zgomot; imperceptibil. *Porni cu paşi neauziţi.* ✦ (Cu valoare de superlativ) De care nu s-a mai auzit, nemaiauzit, nemaipomenit. *Bunătatea lui cea nepomenită şi milostivirea lui cea neauzită.* CREANGĂ, P. 250.

NEAVENÍT, -Ă, *neaveniţi, -te,* adj. (Jur.; în e x p r.) **Nul şi neavenit** = lipsit de valabilitate, considerat ca inexistent.

NEAVÉRE s. f. (Învechit) Lipsă de avere, sărăcie. *eri încă n-aveam masă, trăiam în sărăcie, În umbra*

neaverii ascuns, disprețuit. BOLINTINEANU, O. 207. *Se vede o lipsă însemnată în plasa Blahnița din cauza lipsei și a neaverii ce au fost în același an.* I. IONESCU, M. 183. ◇ Loc. adv. **La neavere** = la nevoie. *Cei mai slabi dintre dînșii o să-și piarză cinstea și sufletul, vînzîndu-se la cei ce le vor da bani de cheltuială la neavere!* FILIMON, C. 158.

NEÁZĂ s. f. sg. (Regional, în expr.) **A-i fi** (cuiva) **nează** = a se înfiora, a avea repulsie sau aversiune pentru ceva. *Pe vremea asta cețoasă, tot omului i-i nează.* PAMFILE, A. R. 252.

NEBĂGÁRE s. f. (În loc. adv.) **Din nebăgare de seamă** = din lipsă de atenție sau de grijă, din neglijență. *Din nebăgare de seamă și fără de voia mea am călcat pe coprinsul tău.* ISPIRESCU, L. 42. *Nu-ți poți închipui ce rău poți face din nebăgare de seamă.* CARAGIALE, O. VII 327. (Învechit) **Cu nebăgare de** (sau **în**) **seamă** = fără a da atenția cuvenită. *Să nu trecem cu nebăgare în seamă pe lîngă Bălănești.* NEGRUZZI, S. I 195. *Cu nebăgare de samă, bînd o dată apă pe osteneală, au căpătat oftică.* DRĂGHICI, R. 3.

NEBĂGÁT s. n. (În expr.) **Pe nebăgate de** (sau, mai rar, **în**) **seamă** = fără a (se) băga de seamă, neobservînd sau nefiind observat; pe nesimțite. *Pe nebăgate de seamă, mă depărtam de țintă.* D. ZAMFIRESCU, la TDRG. *Și vînează ici, vînează colea, se depărtase de oamenii săi, pe nebăgate în seamă.* ISPIRESCU, L. 389.

— Formă gramaticală: (în expr.) *nebăgate.*

NEBĂÚT s. n. (Numai în expr.) **Pe nebăute** = înainte de a fi băut ceva; fără să fi băut ceva. *Au mîncat amîndoi din toate, pe tăcute și pe nebăute.* CARAGIALE, O. III 63.

— Formă gramaticală: (în expr.) *nebăute.*

NEBIRUÍT, -Ă, *nebiruiți, -te,* adj. Care nu este sau nu poate fi biruit; neînvins, invincibil. *Nebiruit e brațul tău.* COȘBUC, P. I 257. *Domnul Ștefan cel vestit, Domnul cel nebiruit!* ALECSANDRI, P. III 161.

NEBÎNTUÍT, -Ă, *nebîntuiți, -te,* adj. (Învechit) Liniștit, netulburat; nevătămat. *Se întoarse cu merele la împăratul lui, teafăr și nebîntuit, precum îl făcuse mă-sa.* ISPIRESCU, U. 65. *Dac-ar fi pretutindene tot asemene judecători... societatea bună ar remănea nebîntuită.* CREANGĂ, A. 150.

NEBOLÍT, -Ă, *neboliți, -te,* adj. (Regional, despre ființe) Care nu a fost sau nu este bolnav. *Ce caută nepierdut Și geme nebolit?* (Porcul). GOROVEI, C. 304. ◇ (Despre boli) De care nu a mai suferit nimeni. *Eu zac boală nebolită... Boală nemaiisprăvită.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 208.

NEBULOÁSĂ, *nebuloase,* s. f. Acumulare de materie sau de pulbere cosmică în univers, difuză și obscură, cu forme și dimensiuni instabile asemănătoare cu norii; aglomerare indistinctă de stele formînd o lumină difuză pe bolta cerească. *Ca niște sori de necrezut, avînd în ei lumini culese din nebuloase diferite, așa trec cîteodată crizantemele pe dinaintea noastră.* GALACTION, O. I 325. *Întregi sisteme De nebuloase siderale Răsar din lumile spectrale.* MACEDONSKI, O. I 54.

NEBULÓS, -OÁSĂ, *nebuloși, -oase,* adj. Neclar, confuz, vag, neinteligibil. *Citind frazele nebuloase din articolele d-lui Maiorescu, am zis că aceste fraze ar fi mai bine lăsate nemților.* GHEREA, ST. CR. III 206.

NEBULOZITÁTE, *nebulozități,* s. f. Întunecare ușoară a cerului, datorită norilor; p. ext. lipsă de claritate, obscuritate, confuzie.

NEBÚN [1], -Ă, *nebuni, -e,* adj. **I. 1.** Care suferă de o boală mintală; alienat, dement, dezechilibrat mintal. *Doamne ferește de omul nebun, că tare-i de jălit!* CREANGĂ, P. 243. *Unde-s șirurile clare din viață-mi să le spun? Ah! organele-s sfărmate și maestrul e nebun!* EMINESCU, O. I 158. *Baba Cloanța cea nebună... aleargă descîntînd.* ALECSANDRI, P. I 12. *Negreșit că mă socotea nebun.* NEGRUZZI, S. I 66. ◇ Expr. **A fi** (sau **a umbla**) **nebun după cineva** (sau **după ceva**) = a fi foarte îndrăgostit de cineva, a iubi peste măsură pe cineva; a-i plăcea la nebunie, a se da în vînt după cineva (sau ceva). *Cînd eram fată... umblam nebună după el.* DAVIDOGLU, M. 43. *Eram nebun după o vară a mea.* DELAVRANCEA, la TDRG. *Aceste domnițe... erau nebune după joc și pe fiecare noapte rupeau cîte o pereche de conduri de mătase albă, dănțuind.* ISPIRESCU, L. 232. **A fi nebun de bucurie** (**de groază, de durere** etc.) = a fi cuprins, a fi copleșit de bucurie (groază, durere etc.). *Mulțimea, nebună de groază, își caută scăparea-n fugă.* VLAHUȚĂ, O. A. II 119. *I-a opărit pe toți, de țipau și fugeau nebuni de usturime și de durere.* CREANGĂ, P. 292.

2. Nechibzuit, nesocotit. *Nu sînt oamenii așa de nebuni cum crede lumea la oraș.* REBREANU, R. II 46. *Cine-a fi nebun ca mine, Tot ca mine să pățească.* ALECSANDRI, P. III 366. *Cine-a făcut crișma-n drum, N-a făcut-o de nebun.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 385. ◇ (Despre manifestările oamenilor) *Mergea de-un gînd nebun purtat: Să moară-ntre străini!* COȘBUC, P. I 233. *Să nu-ți mai scape din gură astfel de vorbe nebune.* NEGRUZZI, S. I 146. *Eu am prins gînduri nebune, Să mă duc cu mîndra-n lume.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 56.

3. Neastîmpărat, nestăpînit, zvăpăiat, vioi. *Poate să mai doarmă cineva de răul nebunelor istor de privighetori?* CREANGĂ, P. 131. *Mi-e murgul cam nebun Și de fugă numai bun.* ALECSANDRI, P. P. 72. ◇ Fig. *Joc amețitor, nebun, fără astîmpăr.* BART, S. M. 15.

4. (Cu valoare de superlativ) Foarte mare (tare, puternic etc.), extraordinar, teribil, strașnic. *Cum alergam ca furtuna În fugă nebună, pe bețe! Hi! cal năzdrăvan!* BENIUC, V. 23. *Apusul se îneca în urma mea în nourii de praf, pe care Harap îi ridica din fuga lui nebună.* GALACTION, O. I 78. *Acești miliardari duc o viață de somptuozitate, de un lux nebun.* GHEREA, ST. CR. II 316.

II. (Azi neobișnuit; popular) Care nu e bun; rău. *La elenii aceia, zeii cei buni, ca și cei nebuni, cei răi, ca și cei nerăi, toți fierbeau într-o oală.* ISPIRESCU, U. 4. *Dar ne-ați dat o călăuză nebună, Ne-a dus pe calea ce n-a fost bună.* TEODORESCU, P. P. 180.

NEBÚN [2], -Ă, *nebuni, -e,* s. m. și f. **1.** Persoană care suferă de o boală mintală; alienat, dement, smintit. *Nebunii se plimbau în halaturi albe.* C. PETRESCU, S. 193. *Setilă... zvîrlea cu doage și cu funduri de poloboc în toate părțile ca un nebun.* CREANGĂ, P. 261. *Ferește-te de proști Și de nebuni. Nebunul n-asudă nici la deal, nici la vale.* NEGRUZZI, S. I 248. ◇ *Casă de nebuni* v. casă. ◇ Expr. **Se bat nebunii la gura lui,** se spune despre cineva care vorbește sau mănîncă mult și foarte repede.

2. Persoană lipsită de rațiune, de judecată, nesocotit, nechibzuit. *Taci, măi nebune, și nu-l mai amări.* DUMITRIU, B. F. 20. *Te pomenești că nebunul ăsta nu mai vine mîine.* SAHIA, N. 103. *Crezi tu că vom putea noi singuri secera și strînge atîta amar de grîu?... Ce nebun ai crede tu c-ar fi acela?* CREANGĂ, P. 156.

3. Ființă vioaie, zvăpăiată, neastîmpărată. *Văd că te-ai săturat și-ți arde de joacă, nebunule.* REBREANU, R. I 147. *Iată-i iepurii, nebunii, Coarne-n cap își pun:* COȘBUC, P. II 19.

4. Piesă la jocul de șah, care se poate muta numai transversal pe aceeași culoare. *O momiță strîmbătoare... Cade-n șahul de pe masă și răstoarnă pe covor Doi nebuni peste un rege.* ALECSANDRI, P. III 87.

NEBUNARIȚĂ, *nebunarițe,* s. f. (Bot.) Măselariță.

NEBUNÁTIC, -Ă, *nebunatici, -e,* adj. Care face nebunii, neastîmpărat, zglobiu, zburdalnic. *Deveni vorbăreț, expansiv, copilăros și nebunatic, cum nu-l văzuse amicul lui niciodată.* VLAHUȚĂ, O. A. 112. *Zile întregi putea medita asupra unui cuvînt ieșit din nebunatica sa gură.* EMINESCU, N. 41. *Zburătorul nebunatic îl aud sunînd prin stuh.* NEGRUZZI, S. II 60.

NEBUNEÁLĂ, *nebuneli,* s. f. (Popular) Nebunie. — Pronunțat: *-nea-*.

NEBUNÉSC, -EÁSCĂ, *nebunești,* adj. Necugetat, nesăbuit, nesocotit. *Mi-a venit deodată un gînd nebunesc.* DEMETRIUS, C. 54. *Nebuneasca lui sumeție se sfărmă în sfîrșit.* NEGRUZZI, S. I 177.

NEBUNÉȘTE adv. **1.** În mod necugetat, nesocotit, nesăbuit; orbește. *Am pierdut nebunește giumătate din ostașii noștri.* ALECSANDRI, T. II 16. *Citu-i viața înflorită, o cheltuim nebunește.* RUSSO, O. 49.

2. (Cu valoare de superlativ) În mod excesiv, din cale-afară, foarte tare, foarte mult. *Copilul se trudi nebunește, din răsputeri, să-l smulgă de acolo.* DUMITRIU, V. L. 12. *Umbra roților și a cailor se prelungea departe, pe întinsul alb al șoselei, fugind nebunește înaintea lor.* BASSARABESCU, S. N. 138.

NEBUNÍ vb. IV v. înnebuni.

NEBUNÍE, *nebunii,* s. f. **1.** Pierdere a judecății datorită unei boli mintale; alienație mintală, demență. *Suferința care lucea ca o nebunie în ochii lui Tudor îi ținea pe tustrei treji.* SADOVEANU, O. VII 63. *Ar fi avut momente de adevărată nebunie ca să mă vadă.* CAMIL PETRESCU, U. N. 187. *Pentru că mă văd tristă și pe gînduri, zic că dau semne de nebunie.* ALECSANDRI, T. I 188. ◇ Loc. adv. (Determinînd verbe ca: «a iubi», «a plăcea» etc.) **La nebunie** = cu mare intensitate, foarte mult. *Pe urmă mi-a citit niște scrisori de dragoste, de la o fată, care-l iubea la nebunie și dormea cu poeziile lui sub pernă.* VLAHUȚĂ, O. A. 193. *Mănunchiul plăcu foarte mult Arăpușchii, căci iubea florile la nebunie.* POPESCU, B. III 82.

2. Faptul de a fi nesocotit, nechibzuit. *Eu cu nebunia mea am cutezat să-i necăjăsc.* DRĂGHICI, R. 89.

3. Faptă nesocotită, nechibzuită, nesăbuită, prostie. *Nu îndrăzni în țară păgînă să faci vreo nebunie, ca să nu-ți pierzi capul.* SADOVEANU, Z. C. 302. *Aveai figura unui om ce merge să se ucidă: mi-era teamă să nu faci vreo nebunie.* BOLINTINEANU, O. 389. ✦ Năzdrăvănie, poznă. *În Moși... au făcut tot felul de nebunii.* PAS, Z. I 126. *Întrecea mai pe toți băieții și din carte, dar și din nebunii.* CREANGĂ, A. 2. ✦ Neastîmpăr, zburdălnicie. *Rîdea c-un fel de copilăroasă nebunie.* EMINESCU, N. 83.

4. Faptă de om nebun; grozăvie, oroare.

NEBUNÍT, -Ă adj. v. înnebunit.

NECALCULÁBIL, -Ă, *necalculabili, -e,* adj. (Rar) Incalculabil. *Efectul moral ce produse reprezentarea lui Mahomet fu necalculabil.* FILIMON, C. 199.

NECÁZ, *necazuri,* s. n. **1.** Supărare, amărăciune, suferință. *Nerăbdător să-i aflu necazul, l-am îndemnat să coboare cîțiva pași, lîngă izvor.* C. PETRESCU, S. 172. *Sub bătaia trandafirie a razelor soarelui, necazul i se risipi.* BASSARABESCU, S. N. 133. [Petrec] *tot cu dor și cu necaz Și cu lacrimi pe obraz!* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 101. ◇ Expr. **La necaz** = a) în momente de supărare, cînd e supărat. *Camarazii erau oameni cumsecade, care își credeau la necaz.* CAMIL PETRESCU, U. N. 7. *La necaz, spune omul multe.* CARAGIALE, O. III 36; b) într-un moment critic, în primejdie. *Auzit-ați de-un viteaz Care veșnic șede treaz Cît e țeara la necaz?* ALECSANDRI, P. P. 214. **A face haz de necaz** v. haz. ✦ Neajuns, neplăcere, impas. *Cînd nu m-ai ascultat, numai necazuri am avut.* REBREANU, R. I 280. *Aveau odată un viței; îl scoseră din necaz — se prăpădise vaca și rămăsese bietul fără țiță.* CARAGIALE, O. I 308. *Voi să-l scutesc... de necazurile și primejdiile călătoriei.* ISPIRESCU, L. 21.

2. Mînie, furie, pornire împotriva cuiva, ciudă, pică. *Se turbură de necaz și nu mai vedea înaintea ochilor.* ISPIRESCU, L. 27. *Ca și Gogol, într-o pornire de drăgăstos necaz, aș sfîrși și eu zicînd: «dracul să vă ia, cimpiilor, că mult sînteți frumoase!».* ODOBESCU, S. III 20. *Vărsa sudori de necaz.* NEGRUZZI, S. I 89. ◇ Loc. prep. **În necazul cuiva** = cu intenția de a supăra, de a mînia (pe cineva), în ciuda cuiva. ◇ Expr. **A avea necaz** (pe cineva) = a fi supărat (pe cineva), a purta (cuiva) pică, a purta (cuiva) sîmbetele. *Avea chiar necaz pe oamenii care se uitau la el cu milă.* VLAHUȚĂ, O. A. I 120. *M-aș face un fluturaș ușor... M-aș pune pe-o floare de crin Să-i beau sufletelul din sîn Căci am eu pe-o floare necaz.* EMINESCU, O. IV 5. **A-i fi** (cuiva) **necaz** = a-i fi ciudă, a-i părea rău (de ceva). *Scăpa de data asta Pirgu și mi-era necaz deoarece n-aveam ochi să-l văd.* M. I. CARAGIALE, C. 11. *Nu știu ce-avea fata, că-i era necaz Și umbla de colo pînă colo beată.* COȘBUC, P. I 244. *Nu ți-e necaz cînd te izbește un armăsar, Ci cînd te trîntește un măgar.* PANN, la TDRG. **A (-i) face** (cuiva) **în necaz** = a supăra intenționat (pe cineva), a face în ciudă (cuiva), a-l întărîta.

— Pl. și: (neobișnuit) *necaze* (NEGRUZZI, S. I 192). — Variantă: **năcáz** (SADOVEANU, O. V 16, CREANGĂ, P. 7, JARNÍK-BÎRSEANU, D. 175) s. n.

NECĂJÍ, *necăjesc,* vb. IV. **1.** Tranz. A pricinui (cuiva) un necaz, o supărare; a face cuiva sînge rău, a mînia, a supăra, a irita, a amărî. *Blestemul părinților pe care nu-i asculta, ci îi tot necăjea, a făcut-o să fie gheonoaie.* ISPIRESCU, L. 4. *Tu ai fost bun de călugărit, iar nu de trăit în lume, să necăjești oamenii și să chinuiești nevasta și copiii.* CREANGĂ, P. 47. ✦ A nu lăsa (pe cineva) în pace; a sîcîi, a tachina. *Ați necăjit într-o zi, prin gard, un păun, care s-a-nfoiat pe dată.* PAS, Z. I 47. *Se găsea însă din cînd în cînd cîte un om care, neavînd altă treabă, se lega de el și-l necăjea.* SLAVICI, O. I 227. ✦ Refl. A se enerva, a se mînia. *Cu cît se vedea mai neîndeminatic, cu atît se necăjea mai rău.* VLAHUȚĂ, O. A. 111. *Se necăjea pentru că-l durea inima cînd vedea că nu se silesc copiii la învățătură.* GHICA, S. A. 71. *Ce, bade, te-ai necăjit? Și eu numa i-am glumit!* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 77.

2. Refl. A-și da osteneala, a se trudi, a se căzni. *Pușcașii se necăjeau să scoată un polobocel de vin.* SADOVEANU, O. I 68. *După ce ne-am necăjit pe drum două zile și două nopți, cînd s-agiungem la gazdă... ne fug surugiii.* ALECSANDRI, T. I 120. ◇ Intranz. (Rar) *Vai de mama cu feciori! Necăjește Pînă-i crește, Împăratu-i cătănește.* BIBICESCU, P. P. 124.

— Variantă: **năcăji** (CREANGĂ, A. 23, ALECSANDRI, T. I 112, HODOȘ, P. P. 207) vb. IV.

NECĂJICIÓS, -OÁSĂ, *necăjicioși, -oase,* adj. (Învechit) Care se necăjește ușor; supărăcios. *Amorul ei e exaltat, nobil, plin de foc, dar necăjicios.* NEGRUZZI, S. I 48. *Omul răutăcios și necăjicios, De nu poate strica altui, își strică luișî.* PANN, P. V. III 17.

— Variantă: **năcăjicíós, -oásă** adj.

NECĂJÍT, -Ă, *necăjiți, -te,* adj. Care are un necaz; supărat, amărît. *Draga mea, nici n-ai idee ce necăjită am fost.* BARANGA, I. 218. *Toată lumea în așteptare era enervată, necăjită.* BART, E. 283. *Fata asta necăjită trebuie să aibă ceva dur.* IBRĂILEANU, S. 7. ✦ Care exprimă supărare. *Cu un obraz necăjit, se uita la soră-sa ca la un dușman.* D. ZAMFIRESCU, R. 138. ✦ Plin de necazuri, de lipsuri. *Ajung slăbănogiți la niște bătrînețe necăjite.* ISPIRESCU, U. 26.

— Variantă: **năcăjít, -ă** (SADOVEANU, Z. C. 5, RUSSO, S. 104) adj.

NECĂLCÁT, -Ă, *necălcați, -te,* adj. (Despre rufe, haine etc.) Care nu este călcat cu fierul; mototolit, boțit. *Cămașă necălcată. Pantaloni necălcați.*

NECĂLÍT, -Ă, *necăliți, -te,* adj. (Despre oțel sau alte metale) Care nu a fost supus călirii; care nu a devenit dur prin călire.

NECERCÁT, -Ă, *necercați, -te,* adj. (Rar) Fără experiență, nepriceput, neîncercat. *N-a putut face nimic arapul meu, dar încămite tu, un copil necercat în ale războiului.* ISPIRESCU, L. 193.

NECESÁR, -Ă, *necesari, -e,* adj. De care este (neapărată) nevoie, de care nu ne putem lipsi; trebuitor, trebuincios, indispensabil. *Nu poți cionti dintr-o ființă vie organele absolut necesare vieții.* CARAGIALE, N. F. 26. *Puturăm să cumpărăm cele necesare pentru mîncare, adică pîine, brînză și struguri.* BOLINTINEANU, O. 265. *Dacă în adevăr concursul meu vă este necesar, vi-l promit din toată inima.* ALECSANDRI, S. 33. ◇ *Strictul necesar* = cantitate minimă (din ceva) indispensabilă pentru un anumit scop. (În economia capitalistă) *Muncă necesară* (spre deosebire de supramuncă) = munca prin care muncitorul salariat reproduce valoarea forței sale de muncă. ✦ (Substantivat, n.) Ceea ce este trebuincios la ceva. *Necesarul de semințe.* ═ (În forma *ne esar.u*) *Veni aici cu mulțime de vesminte... cizme lungi și alte necesarii.* BOLINTINEANU, O. 268.

— Variantă: **necesáriu, -ie** adj.

NECESÁRIU, -IE adj. v. **necesar.**

NECESARMÍNTE adv. (Rar) În mod necesar, în mod obligatoriu; inevitabil. *El a fost învins, necesarmente învins.* GHEREA, ST. CR. III 167.

NECESITÁ, pers. 3 *necésită,* vb. I. Tranz. (Rar) A cere, a reclama (ceva necesar). *Problema necesită o analiză specială.*

NECESITÁTE, *necesități,* s. f. 1. Trebuință, nevoie; cerință. *Prezentarea faptului nud și a vorbei izvorite din necesitatea situației i se par scriitorului mijloace literare de o eficacitate superioară.* VIANU, A. P. 127. *Am să vînd producte din magazie și-ți voi trimite banii de care ai necesitate.* SADOVEANU, B. 45. ◇ Loc. adj. **De primă necesitate** = absolut necesar, indispensabil (traiului).

2. (Fil.) Dezvoltare care decurge în mod inevitabil din legătura internă și interacțiunea dintre fenomene, dintr-o anumită înlănțuire reciprocă a cauzelor și efectelor. *Nu se poate trata despre morală și drept fără să se ajungă la chestiunea așa-zisului liber-arbitru, a responsabilității omului, a raportului dintre necesitate și libertate.* ENGELS, A. 128. ◇ Loc. adv. **Cu necesitate** = în mod imperios, obligator, neapărat; inevitabil. *Idei și sentimente nasc cu necesitate alte sentimente.* GHEREA, ST. CR. III 402.

NECHEMÁT, -Ă, *nechemați, -te,* adj. Nepriceput, incompetent, ignorant.

NECHÉZ, (rar) *nechezuri,* s. n. Nechezat[2]. *În nechezul calului și-n rîsul omului răzbătea toată puterea și bogăția primăverii.* SADOVEANU, O. V 207. *Nechezul înspumatei guri Speria tăcerea din păduri.* COȘBUC, P. I 195. *Atunci să auzi... nechezuri de cai ce vin de la păscut.* ALECSANDRI, O. P. 66.

— Variante: **nichéz** (TEODORESCU, P. P. 492), **ninchéz** (id. ib. 494) s. n.

NECHEZÁ, *nechez,* vb. I. Intranz. (Despre cai) A scoate strigătul caracteristic; a rîncheza. *Caii, amîndoi albi, nechezau fără astîmpăr.* SAHIA, N. 58. *Murgul nechează încet și prinde a ronțăi.* PĂUN-PINCIO, P. 99. *Murguțorul necheza, La fugă se repezea, Și fugea, mări, fugea.* ALECSANDRI, O. 114. ◇ (Glumeț; despre oameni) *La crăciun nechezam ca mînzii, iar la bobotează strigam chiraleisa, de clocotea satul.* CREANGĂ, A. 10.

NECHEZÁRE, *nechezări,* s. f. (Rar) Nechezat[2]. *Se auzeau în sat din vreme în vreme izbucniri de glasuri și nechezări de cai.* SADOVEANU, O. VII 123.

NECHEZÁT[1] adv. (Rar) Într-un mod asemănător cu nechezatul calului. *După ce-au rîs amîndoi — unul gros și altul nechezat — au stat o vreme așa.* SADOVEANU, O. A. II 216.

NECHEZÁT[2], *nechezaturi,* s. n. Strigătul caracteristic calului; nechez, nechezătură, nechezare. *Din desiș se auzi un nechezat de cal.* SADOVEANU, O. VII 37. *Furtuna îi aduse la ureche un nechezat de cal.* GALACTION, O. I 49. *Un sforăit puternic și un nechezat ascuțit al Pisicuții rupse firul melancolic al cugetărilor mele.* HOGAȘ, M. N. 166.

NECHEZĂTÓR, -OÁRE, *nechezători, -oare,* adj. (Rar) Care nechează. (Atestat în forma *nechezitor*) *Cai zburdători, Ce-n tropot, pe strade, trec nechezitori.* ALECSANDRI, P. II 148.

— Variantă: **nechezitór, -oáre** adj.

NECHEZĂTÚRĂ, *nechezături,* s. f. (Rar) Nechezat[2]. *Calul din groapă scoase o nouă nechezătură.* POPESCU, B. I 38.

NECHEZITÓR, -OÁRE adj. v. **nechezător.**

NECHIBZUÍNȚĂ s. f. Faptă nesocotită, nesocotință, ușurință.

NECHIBZUÍT, -Ă, *nechibzuiți, -te,* adj. Care nu e chibzuit în cele ce face sau vorbește, care face toate fără a chibzui; nesocotit.

NECHIMULUÍT, -Ă adj. (Popular) Fără măsură, mult de tot, tare. (Adverbial) *Nu cheltui nechimuluit. Nu mînca nechimuluit.* ȘEZ. XIX 60. ◇ Expr. **Cu nechimuluita** = foarte mult, fără socoteală, cu nemiluita. *Bolștea aceea potopea vitele cu nechimuluita.* ȘEZ. XVIII 195.

— Formă gramaticală: (în expr.) *nechimuluita.*

NECHITÍT, -Ă, *nechitiți, -te,* adj. (Regional) Nesocotit, lipsit de judecată. *Era leneș, nechitit la minte și nechibzuit la trebi.* CREANGĂ, P. 37.

NECICATRIZÁT, -Ă, *necicatrizați, -te,* adj. (Despre o rană) Care nu s-a cicatrizat (încă).

NECÍNSTE s. f. Lipsă de cinste; batjocură, ocară, insultă; rușine. *Hotări să ceară dreptate pentru necinstea ce i-a făcut soția lui.* ISPIRESCU, L. 27.

NECINSTÍ, *necinstesc,* vb. IV. Tranz. A acoperi de rușine, a batjocori, a dezonora. *Cine să fie acel neomenit carele mi-a necinstit perii cei albi?* ISPIRESCU, L. 121. *Cantemir vv. necinsti atunci printr-o crimă bătrînețea sa și o domnie nepătată încă de sînge.* BĂLCESCU, O. I 188. ◇ Refl. *Pedant, ignorant și îngîmfat, strigai, vrei să învăț buchile tale! Să mă necinstesc!* NEGRUZZI, S. I 10. ✦ A profana, a pîngări. ✦ (Cu privire la o femeie) A viola. *Te-oi învăța eu a cerca să necinstești nevestele oamenilor, după ce calicești bărbații!* ALECSANDRI, T. 1533. *Tu ai necinstit pe logodnica mea, ești un nerușinat!* NEGRUZZI, S. III 300.

NECINSTÍRE s. f. Faptul de a necinsti; dezonorare, batjocorire.

NECINSTÍT, -Ă, *necinstiți, -te,* adj. Lipsit de cinste; neonest, incorect, înșelător. *Cît era de lacom, era și necinstit.* NEGRUZZI, S. II 239. ◇ (Adverbial) *Atunci a hotărît să nu joace cu cărțile cele blagoslovite, decît cu jucătorii care jucau necinstit.* NEGRUZZI, S. I 87.

NECINSTITÓR, -OÁRE, *necinstitori, -oare,* adj. (Învechit) Care necinstește, dezonorant, infamant. *E lucru*

foarte necinstitor şi vătămător de a face o retragere în faţa unui duşman numeros. BĂLCESCU, O. II 326.

NECIOPLÍT, -Ă, *necioplíţi, -te,* adj. **1.** Care nu e cioplit, care nu e netezit la cioplitor, lucrat din topor. *Venea* [pe apă] *o cutie mică şi necioplită.* ISPIRESCU, L. 349. ◇ Fig. *Ce mişcări respingătoare! Ce obrazuri necioplite.* HASDEU, R. V. 82.

2. Fig. (Despre oameni şi purtările lor) Lipsit de educaţie; prost crescut, grosolan, nedelicat.

NECITÉŢ, -EÁŢĂ, *neciteţi, -e,* adj. Care nu se poate citi; ilizibil. V. indescifrabil. *Vedea numai o gravură stîngace şi cîteva inscripţii neciteţe.* C. PETRESCU, R. DR. 35.

NECLĂTÍT, -Ă, *neclătiţi, -te,* adj. (Învechit şi arhaizant) Neclintit. *Măria-sa veghează neclătit în hotărîrile sale.* SADOVEANU, F. J. 343. *O republică bine aşezată, Pe temeiuri fireşti neclătite.* BUDAI-DELEANU, Ţ. 359.

NECLINTÍRE s. f. Stare de nemişcare, de imobilitate; fixitate. *Vînturile trebuiau să-şi sfărîme furia lor vijelioasă de neclintirea zidurilor de lemn.* HOGAŞ, M. N. 170. *Totul e în neclintire, fără viaţă, fără glas.* ALECSANDRI, P. III 18. ◇ (Poetic) *Stepa fără hotar încremenise ca în moarte. Suna totuşi ceva subţire şi mărunt în acea neclintire a tăcerii.* SADOVEANU, M. C. 94. ✦ Fig. Statornicie, neschimbare, nestrămutare.

NECLINTÍT, -Ă, *neclintiţi, -te,* adj. **1.** Care nu se clinteşte (din loc), nemişcat, încremenit. *Stăturăm multă vreme neclintiţi, cu răsuflările oprite, ascultînd prin întunericul acela orb.* SADOVEANU, O. VI 13. *Peste geana neguroasă a hotarălor pămîntului cumpănea, palidă şi neclintită, luna plină a miezului de noapte.* HOGAŞ, DR. II 14. *Cuzavodă a stat neclintit şi s-a uitat ţintă la moş Ioan Roată.* CREANGĂ, A. 159. ◇ (Adverbial) *Toţi stăteau şi se uitau neclintit la el.* DUMITRIU, N. 20. *Cum stătea cu mîna neclintit întinsă, părea un scamator.* C. PETRESCU, Î. I 13.

2. Fig. Neschimbat, statornic, ferm, de nezdruncinat. *Înfăţişarea ei din clipa aceea i-a rămas în ochi lui popa Tonea, cu neclintită şi chinuitoare preciziune.* GALACTION, O. I 175. ◇ (Adverbial) *Toate sfaturile mele să le păzeşti neclintit.* CONACHI, P. 49.

NECONDIŢIONÁT, -Ă, *necondiţionaţi, -te,* adj. Care nu e supus vreunei condiţii, fără rezerve, neîngrădit.

NECONSECVÉNŢĂ, *neconsecvenţe,* s. f. Inconsecvenţă. *Revoluţia s-a stîns în mijlocul neconsecvenţelor şi neînţelegerilor guvernului provizoriu.* SADOVEANU, E. 50.

NECONSOLÁT, -Ă, *neconsolaţi, -te,* adj. Care nu este sau nu poate fi consolat; nemîngîiat. *Încleştă mîinile îndelung, cu o durere neconsolată.* C. PETRESCU, C. V. 295.

NECONTENÍT, -Ă, *necontenіţi, -te,* adj. Care nu conteneşte, fără întrerupere, continuu, necurmat, neîncetat. *Totul era, pe aceste străzi şi bulevarde, luminos şi aerian, chiar mişcarea necontenită şi îmbrăcămintea trecătorilor.* CAMIL PETRESCU, N. 85. *Rada, cînd o vezi, te fură Cu necontenitul zîmbet.* COŞBUC, P. I 95. *Erau necontenite jalobele obştiei pentru jăfuirile lui Moţoc.* NEGRUZZI, S. I 150. ◇ (Adverbial) *Nicoriţă îşi purta ochii de guzgan cînd la vodă, cînd la Şoimaru, necontenit.* SADOVEANU, O. VII 69. *Şi-n caterincă, ostenit, El învîrtea necontenit O veche melodie.* IOSIF, PATR. 39. *Pe drum necontenit ceream apă.* CREANGĂ, A. 15.

NECONTESTÁT, -Ă, *necontestaţi, -te,* adj. Care nu este (sau nu poate fi) contestat; recunoscut (ca valabil, adevărat), netăgăduit, evident. *Primele sale poezii... îl ridicară îndată* [pe Alecsandri] *la titlul necontestat de întîiul poet naţional al Romîniei.* NEGRUZZI, S. I 339. *Un lucru necontestat că limbile se prefac.* RUSSO, O. 75.

NECÓPT, -OÁPTĂ, *necopţi, -oapte,* adj. **1.** Crud, care nu este bine copt. *Măr necopt. Plăcintă necoaptă.*

2. Fig. (Despre persoane) Nevîrstnic, neexperimentat. *Rîdea uşor, cu gura lui de băieţandru necopt.* DUMITRIU, N. 159.

NECOVÎRŞÍT, -Ă, *necovîrşiţi, -te,* adj. (Neobişnuit) Nestăpînit, foarte mare. *Îl cuprinse cu o putere necovîrşită gîndul... că Lică, ştiindu-l că are bani mulţi, va veni într-o zi.* SLAVICI, O. I 192.

NECREDINCIÓS, -OÁSĂ, *necredincioşi, -oase,* adj. **1.** Care îşi calcă cuvîntul dat; infidel. *Cum ai putut crede că o proastă fetişoară mă va face să fiu necredincios?* NEGRUZZI, S. I 22.

2. Care nu crede în nici o doctrină religioasă; care nu respectă o anumită religie. V. păgîn. (Substantivat) *Una din cele mai mari datorii ale unui bun musulman, fie bărbat, fie femeie, era de a lumina pe necredincioşi.* GHICA, A. 17.

NECREDÍNŢĂ s. f. **1.** Lipsă de credinţă manifestată în relaţiile dintre oameni; infidelitate. *Inima nu mă lăsa a crede la atîta necredinţă.* NEGRUZZI, S. I 49.

2. Lipsă de credinţă religioasă; faptul de a nu crede în dumnezeu.

NECREZÚT, -Ă, *necrezuţi, -te,* adj. Care nu este (de) crezut, care nu poate fi închipuit; nemaipomenit, grozav, extraordinar. *Intră cu mai mult de 6000 călăreţi şi pedeştri şi cu o pompă necrezută.* BĂLCESCU, O. II 273.

NECROFÁG, -Ă, *necrofagi, -e,* adj. (Despre animale) Care se hrăneşte cu cadavre.

NECROFÓR, *necrofori,* s. m. Insectă din ordinul coleopterelor, care se hrăneşte cu cadavre *(Necrophorus germanicus);* gropar.

NECROLÓG, *necrologuri,* s. n. Cuvîntare funebră sau articol de ziar, de revistă, cuprinzînd o expunere a meritelor unui om însemnat decedat de curînd. *Văduva marelui om, cu o locvacitate nemaipomenită, începu un necrolog care dură aproape o oră.* ANGHEL, PR. 119. *Ziarele, chiar ele, urnindu-se, mă rog, Pe pagina a treia mi-au pus un necrolog.* MACEDONSKI, O. I 42. ✦ Imprimat prin care se face cunoscută rudelor şi prietenilor moartea cuiva.

NECROMÁN, -Ă s. m. şi f. v. **necromant.**

NECROMÁNT, -Ă, *necromanţi, -te,* s. m. şi f. Persoană care se ocupă cu necromanţia. *Necromanţii şi vrăjitorii cearcă în zodii şi cu bobii viitorul sufletelor.* ODOBESCU, S. II 370.

— Variantă: (învechit) **necromán, -ă** (NEGRUZZI, S. II 121) s. m. şi f.

NECROMÁNTIC, -Ă, *necromantici, -e,* adj. Referitor la necromanţie, din domeniul necromanţiei.

NECROMANŢÍE s. f. (În practicile obscurantiste) Pretinsă aflare a viitorului prin invocarea sufletelor morţilor.

NECRÓPOLĂ, *necropole,* s. f. (În antichitate) Vastă boltă subterană în care se îngropau morţii; (în epoca modernă) cavou. V. mausoleu. *Cimitirele întîilor creştini... necropolele acelea întunecate, saltarele acele înguste săpate unul peste altul în zidul întunecat... mă înspăimîntă.* ANGHEL-IOSIF, C. L. 217. *Descoperirea unor aşa tragice scene ne-a ţinut cîtva timp în necropola bisericii.* ODOBESCU, S. I 429.

NECROPSÍE, *necropsii,* s. f. (Rar) Autopsie.

NECROZÁ, pers. 3 *necrozează,* vb. I. Refl. (Med.; despre ţesuturi) A se altera şi a se distruge.

NECROZÁRE s. f. Acțiunea de a se necroza; necroză. *Necrozarea țesuturilor reprezintă o barieră peste care uredinalele nu pot trece, fiind cu totul inapte pentru viață saprofită.* SĂVULESCU, M. U. I 96.

NECROZÁT, -Ă, *necrozați, -te,* adj. Atins de necroză.

NECRÓZĂ, *necroze,* s. f. (Med.) Mortificare a unor țesuturi vii ale plantelor sau ale animalelor. *Fenomenul de necroză se întîlnește rar la plantele atacate de rugini.* SĂVULESCU, M. U. I 96.

NECRUȚÁT adv. (Învechit) Fără milă, necruțător. *Haideți, haideți cu grăbire la teatru romînesc, Unde relele din fire Necruțat se biciuiesc!* ALECSANDRI, T. I 150.

NECRUȚĂTÓR, -OÁRE, *necruțători, -oare,* adj. Care nu cruță, fără milă, neîndurător; intransigent. *Necruțător este poporul în pedepsirea a tot ceea ce este potrivnic vieții, fals.* BENIUC, P. 12.

NECTÁR, *nectare,* s. n. **1.** Suc dulce secretat de anumite glande în interiorul florilor și care atrage insecte și păsări. *S-ar fi îndulcit acum, în amărăciunea lui, cu nectarul florilor.* SADOVEANU, E. 43.

2. (În mitologia greacă) Băutură a zeilor, despre care se credea că dă nemurire celor care gustă din ea. *Hebe, tu a lui Joe iubită fiică! zînă Ce torni nectarul vesel în cupele cerești.* ALECSANDRI, T. II 255. ✦ (Emfatic, prin analogie cu băutura mitologică) Băutură minunată, delicioasă. *Tu n-ai deșertat cupa ce încă este plină: Tu nu știi de-ți păstrează otravă sau nectar.* ALEXANDRESCU, M. 125.

NECTÓN s. n. (Cu sens colectiv) Totalitatea viețuitoarelor acvatice care se pot mișca liber.

NECUGETÁRE s. f. Lipsă de cugetare; nechibzuință, nesocotință. V. imprudență.

NECUGETÁT, -Ă, *necugetați, -te,* adj. Lipsit de cugetare, nechibzuit, nesocotit. V. imprudent. *Vorbă necugetată.* ✧ (Adverbial) *De fapt, nu plecase atît de necugetat în aventură.* C. PETRESCU, C. V. 30.

NECÚM adv. Cu atît mai puțin, darămite; nicidecum. *Nu mai putea nici picioarele să și le miște, necum să mai tîrască și căruțul.* ISPIRESCU, L. 373. *Pasăre măiastră nu vine pe aici, necum om pămîntean.* CREANGĂ, P. 90. *Și... ce e la Dobrișean E doar numai la Sultan, Necum la măria-ta, Necum în toată țara.* TEODORESCU, P. P. 473.

NECUMPĂNÍT, -Ă, *necumpăniți, -te,* adj. Care nu este cumpănit; făcut fără cumpănire, fără chibzuială, fără precauție; pripit. *Mă pot însă făli că încă n-am făcut nici un pas necumpănit.* ALECSANDRI, T. I 65.

NECUMPĂTÁT, -Ă, *necumpătați, -te,* adj. Fără cumpăt, lipsit de cumpătare, nechibzuit. *Asculta și el la vorbele lor cele nesărate și necumpătate.* ISPIRESCU, L. 247.

NECUNOSCÚT, -Ă, *necunoscuți, -te,* adj. Care nu e cunoscut, despre care nu se știe nimic; ascuns, neștiut. *O ajungea mintea ce are de făcut, însă față de o lume necunoscută pășea cu oarecare sfială.* SADOVEANU, B. 75. *Și din adînc necunoscut Un mîndru tînăr crește.* EMINESCU, O. I 170. *Dama necunoscută nu se pare a-ți fi compatriotă.* NEGRUZZI, S. I 45. ✦ (Substantivat) Persoană pe care nu o cunoaște cineva. *I s-a părut că necunoscuta-i surîde prietenos.* C. PETRESCU, C. V. 19. *Apoi bine, cucoană Chiriță, se poate să-ți lași copilele pe mîna unor necunoscuți?* ALECSANDRI, T. I 123. ✦ (Substantivat, n.) Ceea ce nu se cunoaște, ceea ce nu e (încă) cercetat sau explorat. *Izvorăște din necunoscut... cîntarea tainică de bucium.* SADOVEANU, O. I 51. *Pentru toți patru copiii... capitala era necunoscutul miraculos.* C. PETRESCU, C. V. 12. *Tocmai necunoscutul mă ispitește, necunoscutul în care locuiesc toate posibilitățile.* REBREANU, P. S. 142.

NECUNOSCÚTĂ, *necunoscute,* s. f. (Mat.) Mărime a cărei valoare nu e cunoscută și care trebuie determinată pe baza datelor problemei. *Ecuație cu două necunoscute.*

NECUPRÍNS, -Ă, *necuprinși, -se,* adj. Imens, infinit. (Substantivat, n.; poetic) *Tot necuprinsul tace fermecat, Doar de departe vine tremurată O doină de drumeț întîrziat.* CERNA, P. 74.

NECURÁT, -Ă, *necurați, -te,* adj. **1.** Necinstit, murdar. V. dubios. *Afaceri necurate.* ▭ *De gînduri necurate mi-e simțirea urmărită.* MACEDONSKI, O. I 280. *El pre nurliu rîdea, Făcînd semne la un alt Judecător necurat.* DONICI, F. 63.

2. Blestemat, spurcat; (în concepțiile religioase) închinat diavolului; diavolesc. *Mai bine-ți rupeai gîtul decît îmi intrai în casă, ciumă necurată.* CONTEMPORANUL, VII 19. ✧ (Substantivat) *Făcu mici fărîme pe necuratul de zmeu, bala dracului.* ISPIRESCU, L. 131. ✧ *Duh necurat* = spirit rău, diavol. *Fătu-meu, cum îți mai e? Cum stai la cap? Te-ai mai dezbărat de duhul necurat care te canonește?* CARAGIALE, O. III 77. *Dare-ar duhul necurat Să fie-n veci fărmecat.* ALECSANDRI, P. I 7. ✦ (Substantivat; mai ales în forma articulată) Dracul, diavolul. *Așa se învrăjbiră, fără să vrea, ca și cum necuratul și-ar fi vîrît coada.* DELAVRANCEA, H. T. 148. *L-aș fi strigat, Dar m-am temut că-i apucat Și-mi prind cu necuratul treabă.* COȘBUC, P. I 242. *Boierul acela avea o pereche de case... în care se zice că locuia necuratul.* CREANGĂ, P. 301.

NECURĂȚÉNIE, *necurățenii,* s. f. Lipsă de curățenie; (concretizat, mai ales la pl.) murdărie, gunoi. *Se adaugă încă necurățenia străzilor și face pe acești locuitori să uite a umbla.* BOLINTINEANU, O. 277. *Necurățeniile luate de apă curgeau prin gratii de fier în canalul colector.* GHICA, S. 534.

NECURĂȚÍE, *necurății,* s. f. (Învechit) **1.** Murdărie. *Te temi ca nu cumva Vrun oaspe să-nsemneze acea mai mică lipsă, Ori ochiul lor să vadă vreo necurăție.* NEGRUZZI, S. II 267. *L-am umplut cu totul de necurăție.* PANN, P. V. II 50.

2. Fig. Faptă rea; nelegiuire. [Soarele] *vede toate necurățiile oamenilor.* ISPIRESCU, L. 57.

NECURMÁT, -Ă, *necurmați, -te,* adj. Necontenit, neîntrerupt, continuu, nesfîrșit, neîncetat. *Apele... se risipeau, coteau și murmurau cu zvon necurmat.* SADOVEANU, O. VIII 135. *O sudoare necurmată îi brobona fruntea.* SANDU-ALDEA, U. P. 20. *Începu necurmatele dispute.* NEGRUZZI, S. I 268. ✧ (Adverbial) *Calu-i turbat Zbura necurmat.* EMINESCU, O. IV 96. *Ioan Cantacuzino se afla necurmat în ambele taberi.* BĂLCESCU, O. I 88.

NECUVIINCIÓS, -OÁSĂ, *necuviincioși, -oase,* adj. Care nu este cuviincios; nerespectuos, obraznic, mojic. *Copil necuviincios. Purtare necuviincioasă.*

NECUVIINȚĂ, *necuviințe,* s. f. Faptă, vorbă etc. necuviincioasă; obrăznicie, mojicie. *Atîta necuviință nici n-am mai pomenit!* REBREANU, R. I 231. *Nu-și mai ținea gura... învinuind pe împărăteasa cu fel de fel de necuviințe.* RETEGANUL, P. II 27.

NECUVÎNTĂTÓR, -OÁRE, *necuvîntători, -oare,* adj. Care nu cuvîntă, care nu vorbește. ✦ (Substantivat, n.) Animal, pasăre. V. dobitoc. *Soarele lumina orbitor, cu ape și fișii de raze repezite să străpungă ochii oamenilor și necuvîntătoarelor.* DUMITRIU, N. 227.

NEDEFINÍT, -Ă, *nedefiniți, -te,* adj. Care nu a fost definit în prealabil. ✦ Care e lipsit de contur sau de precizie; vag, indefinit. ✦ (Gram.) Nehotărît. *Articol nedefinit. Pronume nedefinit.*

NEDÉIE, *nedei,* s. f. (Regional) 1. Întrunire cîmpenească populară, de obicei cu prilejul unei sărbători sau al unui hram. *O zi în care se face aici rugă sau nedeie.* I. IONESCU, M. 605.

2. Loc plan pe vîrful unui munte. *Să las stanişti şi nedeie, Şi să schimb tăcerea lor Cu mult zgomot, multă larmă Din cetate.* COŞBUC, P. II 168.

NEDELICATÉŢE s. f. Gest sau vorbă lipsită de delicateţe; indelicateţe. *Îi părea rău că prietenul săvîrşise o nedelicateţe.* C. PETRESCU, Î. II 86. *Titu era convins în sineşi că elocinţa secretarului s-a dezlănţuit mai cu seamă din pricina nedelicateţei lui involuntare.* REBREANU, R. I 301.

NEDESĂVÎRŞÍRE, *nedesăvîrşiri,* s. f. (Rar) Imperfecţiune, defect, cusur. *Părîndu-mi stilul lor îndestul de deosebit de cele de mai nainte alcătuiri ale mele... m-am apucat să le îndreptez. Nu puţină osteneală am avut, găsind în ele multe neîndepliniri şi nedesăvîrşiri.* NEGRUZZI, S. II 169.

NEDESLUŞÍT, -Ă, *nedesluşiţi, -te,* adj. Care nu e desluşit, care nu se poate distinge (precis); nelămurit, confuz, neclar. *Norul negru din capul nopţii începu a se mişca domol, luînd felurite forme nedesluşite.* SADOVEANU, M. C. 94. *Un amestec nedesluşit de sunete diferite, ca o muzică sinistră ce împrăştie fiori de groază.* BART, S. M. 16. *Un potop de gînduri nedesluşite se năpustiră asupra-i.* VLAHUŢĂ, O. A. 140. ◇ (Adverbial) *În acea lucire a înălţimilor se prevedeau toate nedesluşit.* SADOVEANU, F. J. 545. *Ca într-un joc de umbre se vedeau nedesluşit oameni care umblau pe punte.* BART, E. 236.

NEDESPĂRŢÍT, -Ă, *nedespărţiţi, -te,* adj. Strîns unit (prin sentimente); inseparabil. V. l e g a t. *Eram prietini nedespărţiţi în vremea cea mai fericită.* SADOVEANU, O. VIII 22. *Pe lîngă grupul Anton Pann, Nănescu, Chiosea şi Unghiurliu, unul şi nedespărţit, se lipise un copilandru nalt.* GHICA, S. A. 79.

NEDETERMINÁRE, *nedeterminări,* s. f. (Mat.) Lipsă de determinare a valorii unei mărimi, datorită fie lipsei de date suficiente pentru stabilirea valorii căutate, fie faptului că expresia cu ajutorul căreia se efectuează determinarea nu are sens.

NEDEZLIPÍT, -Ă, *nedezlipiţi, -te,* adj. Care nu este sau nu poate fi dezlipit, despărţit sau izolat; inseparabil. *A lăsat... ca danie un ţinut la hotar, neam de neamul ei să-l stăpînească, rămînînd ţinutul nedezlipită parte din trupul împărăţiei.* CARAGIALE, O. III 87. ✦ (Despre persoane) Care este nedespărţit (de altul). *Toată vremea şi-o petreceau nedezlipiţi unul de altul.* CARAGIALE, O. III 85.

NEDEZMINŢÍT, -Ă, *nedezminţiţi, -te,* adj. Care nu se dezminte niciodată; consecvent. *Îl privi înţelegător şi cu aceeaşi nedezminţită simpatie.* CAMIL PETRESCU, O. I 344.

NEDOMOLÍT, -Ă, *nedomoliţi, -te,* adj. Care nu e sau nu poate fi domolit; nepotolit, aprig. *Cu obrazul îngust şi privirea înfruntătoare şi nedomolită.* DUMITRIU, P. F. 60. *Omul acesta fusese în tinereţă uragan nedomolit.* SADOVEANU, O. I 248.

NEDORMÍRE s. f. Lipsă de somn, veghe (continuă); insomnie. *Cu ochii grei de nedormire Zăream în cale licuricii cum luminau în şanţ otava.* GOGA, C. P. 56. *Boala sa era numai o mare slăbiciune de stomah, dureri de şale şi nedormire.* NEGRUZZI, S. II 154.

NEDORMÍT, -Ă, *nedormiţi, -te,* adj. (Despre persoane) Care nu a dormit destul. *Te-ai sculat nedormită!* TEODORESCU, P. P. 335. ✦ (Despre timpul destinat somnului) Petrecut fără somn. *Probabil din cauza nopţilor nedormite, sau cine ştie, era poate bolnavă.* CAMIL PETRESCU, U. N. 95. *Tot ce săvîrşise pînă acum, nopţile nedormite, veghea încăpăţînată, serviciile respingătoare au fost fără să-şi dea seamă.* C. PETRESCU, C. V. 209.

NEDRÉPT[1] s. n. (Numai în l o c. a d v.) **Pe nedrept** sau **pe** (mai rar **cu**) **nedreptul** = în mod nedrept, comiţîndu-se o nedreptate; samavolnic. *Era în ochii lui durere, spaimă, jignire de om care se vede... învinovăţit pe nedrept.* GALAN, B. I 262. *Bani agonisiţi cu nedreptul.* SBIERA, P. 4. *El se jura că pe nedrept îl bănuieşte.* CARAGIALE, O. III 34. *Cu nedreptul i le luase.* NEGRUZZI, S. II 147.

NEDRÉPT[2]**, -EĂPTĂ,** *nedrepţi, -te,* adj. Care nu este drept sau conform cu dreptatea, cu normele stabilite; incorect, ilegal, nejust. *Dar acum, nedreapta rînduială Ce-a ţinut pe Creangă-n sărăcie În bojdeuca lui din Sărărie E chemată azi la socoteală.* D. BOTEZ, F. S. 34. *Se găsea nedrept în chipul prea aspru cu care judeca lumea.* VLAHUŢĂ, O. A. I 103. *Zdrobiţi orînduiala cea crudă şi nedreaptă, Ce lumea o împarte în mizeri şi bogaţi!* EMINESCU, O. I 60. ◇ *Complement nedrept* = complement indirect, v. i n d i r e c t.

NEDREPTÁTE, *nedreptăţi,* s. f. Lipsă de dreptate, injustiţie; faptă nedreaptă. *Mare nedreptate, dom'le prefect! A rămas şi satul fără învăţător!* REBREANU, R. II 93. *Loveşte lenea, viciul, răpirile, nedreptatea, oriunde le vei găsi, oricine ar fi făptuitorii.* BOLINTINEANU, O. 440. *În loc să facă alegere şi îndreptare jeluitorilor, fac mai rea nedreptate.* GOLESCU, Î. 96.

NEDREPTĂŢÍ, *nedreptăţesc,* vb. IV. T r a n z. A trata (pe cineva) în chip nedrept, a face (cuiva) o nedreptate. *I se părea lui că îl nedreptăţeşte profund. Averea se împărţea, după o serie de legate deosebite, în trei părţi.* CAMIL PETRESCU, U. N. 33.

NEDUMERÍ, *nedumeresc,* vb. IV. T r a n z. (Rar) A pune (pe cineva) în nedumerire; a uimi. *Compatriotul acela de sus, de la camera 53 a hotelului «Molière», îl nedumerea cu totul.* C. PETRESCU, A. 317.

NEDUMERÍRE, *nedumeriri,* s. f. Uimire, nelămurire, mirare. *Mi-a căzut, tremurînd, cu capul pe umărul meu drept... Nu plîngeam nici unul... Eram ca într-o nedumerire năprasnică.* SADOVEANU, O. VIII 24. *Mama, surorile, toţi cei de faţă erau surprinşi pînă la nedumerire de noua interpretare.* CAMIL PETRESCU, U. N. 35.

NEDUMERÍT, -Ă, *nedumeriţi, -te,* adj. Care nu este dumerit; nelămurit, surprins, uluit. *Irena era sincer nedumerită, dincolo de motivul real al supărării ei.* CAMIL PETRESCU, N. 135. *Ţăranii rămaseră pe loc. Se uitară unii la alţii nedumeriţi.* REBREANU, R. I 231. *Se uită un moment la mine nedumerită şi întrebător, apoi iute se înroşi.* HOGAŞ, M. N. 30.

NEFÁST, -Ă, *nefaşti, -ste,* adj. Care aduce nenorociri, supărări; dăunător. V. f u n e s t. *Te-ai abătut numai sub influenţa nefastă a unui rău prieten?* CAMIL PETRESCU, T. II 602. *De ce să fiţi voi sclavii milioanelor nefaste Voi, ce din munca voastră abia puteţi trăi?* EMINESCU, O. I 59.

NEFAVORÁBIL, -Ă, *nefavorabili, -e,* adj. Nepriincios, neprielnic, defavorabil. *Erau destule ca să nimicească orice supoziţie nefavorabilă.* GHICA, A. 155.

NEFĂCÚT, -Ă, *nefăcuţi, -te,* adj. Care nu a fost (încă) făcut; necreat, nelucrat, nesăvîrşit. (Substantivat) *Umbra celor nefăcute nu-ncepuse-a se desface.* EMINESCU, O. I 132. ◇ (Substantivat, în e x p r.) **A face o nefăcută** = a face o poznă, o boroboaţă, o ispravă (1).

NEFĂŢĂRÍT, -Ă, *nefăţăriţi, -te,* adj. (Rar) Sincer, deschis, neprefăcut. *Noi nu înţelegem altă critică decît pe cea dreaptă, nepărtinitoare, nefăţărită.* ODOBESCU, S. I 504.

NEFÉR, *neferi,* s. m. (Învechit) Soldat din armata turcă; soldat făcînd parte din corpul arnăuţilor; oştean. *Nu s-arată şir de care, Şir de care ferecate, Scîrţîind împie-*

decate De-angarale-mpovărate, De neferi înconjurate? IOSIF, PATR. 68. *De la zaveră rămaseră în țară trupe turcești, un beșli-aga, cu cîțiva neferi în fiecare județ.* GHICA, S. A. 29. *La neferi să-nchidem calea, Să dăm groaza prin ciocoi!* ALECSANDRI, O. 29.

NEFERÍCE adj. (Învechit; mai ales invar.) Nefericit, nenorocit. *O! viteze neferice, Ai să pieri în cîmp aice!* ALECSANDRI, P. II 13. *Viața-ți face neferice.* NEGRUZZI, S. III 89. ◇ (Rar, acordat cu substantivul) *Chiar acuma, căpitane, zece călărași în silă Tiresc la călugărie pe nefericea copilă.* HASDEU, R. V. 53.

NEFERICÍ, *nefericesc*, vb. IV. Tranz. A nenoroci (pe cineva), a aduce nefericire (cuiva).

NEFERICÍRE, *nefericiri*, s. f. Starea celui nefericit; nenorocire. *Cîteva clipe i-am făcut să uite propriile lor nefericiri și să se înduioșeze de ale altora.* BRĂTESCU-VOINEȘTI, Î. 12. *Îmi rămăsese adînc săpată în memorie suvenirea nefericirii și mizeriei lor.* CARAGIALE, O. III 145. *De cînd te-ai dus, toate nefericirile m-au împresurat.* NEGRUZZI, S. I 62. ◇ Loc. adv. **Din nefericire** = din nenorocire, din păcate.

NEFERICÍT, -Ă, *nefericiți, -te*, adj. Care nu este fericit, care suferă, este cuprins de durere; nenorocit, trist, zdrobit. *Un sentiment de revoltă îngrozitoare umplea inima nefericitului tată.* BUJOR, S. 51. *Orice sume ar fi trecut prin mînă-i, el tot nefericit ar fi fost.* CARAGIALE, O. III 238. ◇ (Substantivat) *Dară nefericitul, în învălmășeală, nu băgase de seamă că, alergînd după iepure, trecuse în valea plîngerii.* ISPIRESCU, L. 8. *Nefericite, ce ai îndrăznit a cugeta?* EMINESCU, N. 70. *Mi-i pricepe prea mult, nefericitule, cînd ți-oi împărtăși taina înfricoșată.* ALECSANDRI, T. I 69. ✦ Care aduce nenorocire; funest, nefast. *O, gînd nefericit! aiuri el.* EMINESCU, N. 70.

NEFERÓS, -OÁSĂ, *neferoși, -oase*, adj. (Despre un material metalic) Care nu conține fier. ✦ (Despre industrie) Care prelucrează materiale ce nu conțin fier.

NEFIÉRT, -IÁRTĂ, *nefierți, -te*, adj. Care nu e (destul de) fiert; crud. *Cartofi nefierți.*

NEFIÍNȚĂ s. f. **1.** (În limbaj poetic) Lipsă de existență; neant. *Se pare că, nerăbdătoare, Viețile din viitor Aud a voastră sărutare Din noaptea neființei lor.* CERNA, P. 15. *La-nceput, pe cînd ființă nu era, nici neființă... Fu prăpastie? genune? Fu noian întins de apă?* EMINESCU, O. I 132. *Împărat al neființei mi se pare cum că sînt.* ALEXANDRESCU, M. 262.

2. (Învechit) Absență, inexistență, lipsă (a unei persoane). *Folosindu-se de neființa sa, au mers acasă la el.* NEGRUZZI, S. I 226.

NEFIRÉSC, -EÁSCĂ, *nefirești*, adj. Care nu e în firea lucrurilor; nenatural, neobișnuit; anormal. *În liniștea aceasta mai ales, nefirească, părea parcă o amenințare.* C. PETRESCU, R. DR. 7. *Și boale ce mizeria ș-averea nefirească Le nasc în oameni, toate cu-ncetul s-or topi.* EMINESCU, O. I 61. ◇ (Adverbial) *Întrebarea lui Toderiță sună nefiresc.* VORNIC, P. 52. ✦ (Neobișnuit, despre oameni) Nenatural, afectat, artificial. *Mișu Georgian era de felul lui nefiresc în vorbă, în mișcări.* BASSARABESCU, S. N. 145.

NÉFLĂ, *nefle*, s. f. (La unele jocuri de cărți) Carte mică, fără valoare.

NEFRÍCĂ s. f. (Rar) Lipsă de frică; curaj, îndrăzneală. *Ochii lui... plini de foc dovedeau curaj și nefrică.* NEGRUZZI, la TDRG.

NEFRÍPT, -Ă, *nefripți, -te*, adj. Care nu e (destul de) fript; crud. *Carne nefriptă.*

NEFRÍT s. n. Agregat cristalin care se prezintă ca o masă compactă, tenace, verde și translucidă, folosit la confecționarea unor obiecte de ornament sau a unor podoabe.

NEFRÍTĂ, *nefrite*, s. f. Boală care constă în inflamația rinichilor. *Nefrita scarlatinoasă trece cîteodată în stare de nefrită permanentă, incurabilă.* BABEȘ, O. A. I 254.

NEFRÍTIC, -Ă, *nefritici, -e*, adj. (Despre boli) Care e localizat la rinichi; renal. *Colici nefritice.* ✦ (Despre medicamente) Care este folosit în bolile de rinichi.

NEFTÍU, -ÍE, *neftii*, adj. (Neobișnuit) Verde-închis, întunecos, ca naftul.

NEG, *negi*, s. m. Excrescență rotundă, nedureroasă, care se formează uneori pe piele, prin dezvoltarea exagerată a unei părți a epidermei. *Curățirea și netezirea obrazului de negi, de pete și de zbîrcituri.* PISCUPESCU, O. 155.

NEGĂ, *neg*, vb. I. Tranz. A contesta existența, necesitatea, obligativitatea unui lucru, a unui fenomen etc., a nu recunoaște, a nu admite un fapt; a tăgădui. *Își flutura într-una capul mare, negînd vădit, în sinea lui, tot ce auzea.* GALAN, B. I 124. *Iată efecte pe care nu poate să le nege nimeni.* GALACTION, O. I 236. ◇ Absol. *N-are rost să negi. — De ce să neg? Nu l-am adus eu.* GALAN, Z. R. 354. *Nu e nevoie să negi.* C. PETRESCU, C. V. 108. *Un moment ezită, parcă ar voi să nege... să reziste.* SEBASTIAN, T. 74.

NEGÁRĂ s. f. v. **năgară**.

NEGÁRE, *negări*, s. f. Acțiunea de a nega; respingere a unei afirmații, tăgăduire, contestare. *Sociologia burgheză, incapabilă să înțeleagă legile dezvoltării societății, ajunge inevitabil la negarea rolului hotărîtor al maselor populare în istorie.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2701.

NEGÁTA adj. invar. (Rar) Care nu este pus la punct; neisprăvit, nepregătit. *Într-o zi aflîndu-mă singură acasă, îmi vestiră pe doamna Olga... Deși eram negata, am luat un șal și am primit-o.* NEGRUZZI, S. I 50.

NEGATÍV[1], *negative*, s. n. Imaginea unui obiect pe un material fotografic impresionat, developată și fixată, la care distribuția luminii și a umbrei este inversă în raport cu cea reală; p. ext. placă, film sau hîrtie fotografică pe care s-a obținut o asemenea imagine.

NEGATÍV[2], **-Ă**, *negativi, -e*, adj. **1.** (În opoziție cu afirmativ) Care exprimă o negație, care neagă ceva. *Răspuns negativ. Propoziție negativă.*

2. (Despre oameni și manifestările lor, în opoziție cu pozitiv) Care e ostil progresului, demobilizator, distructiv. *Element negativ.*

3. (Mat.) Care este mai mic decît zero. *Număr negativ. Mărime negativă.*

4. (În expr.) *Electricitate negativă* = sarcină electrică care apare la anodul unui element generator electrochimic. *Mulaj negativ* v. mulaj.

NEGATIVÍSM s. n. Atitudine de ignorare voită a elementelor pozitive pe care le prezintă cineva sau ceva.

NEGATIVÍST, -Ă, *negativiști, -ste*, adj. Care ține de negativism, caracteristic negativismului. *Atitudine negativistă.* ✦ (Substantivat) Persoană care are o atitudine negativistă.

NEGATOSCÓP, *negatoscoape*, s. n. (Fiz.) Ecran luminos folosit pentru examinarea prin transparență a radiogramelor.

NEGÁȚIE, *negații*, s. f. Faptul de a nega; judecată negativă prin care declarăm nevalabilă legătura dintre două sau mai multe noțiuni. *Întrebarea retorică, adică aceea care impune afirmația sau negația pe care vorbitorul dorește s-o obțină de la ascultătorii săi este bine cunoscută*

de Bălcescu. VIANU, A. P. 31. ✦ Simbol grafic care reprezintă negația în lucrări de logică sau de matematică. ✦ Cuvînt care dă unei propoziții un înțeles negativ. *« Nu » și « nicidecum » sînt negații.*

NEGÉL, *negei,* s. m. Neg. *Toți știu de la el Că pe-un braț Simina are un negel.* COȘBUC, P. I 247. *Tînărul este îmbobocit în vîrful nasului cu un negel monstruos.* ALECSANDRI, O. P. 316. *De negei scapi uneori greu, alteori ușor de tot.* ȘEZ. II 70.
— Pl. și: (n.) *negele* (COȘBUC, P. II 253).

NEGELÁRIȚĂ, *negelariță,* s. f. (Bot.) Rostopască.

NEGHÍNĂ, *neghine,* s. f. Buruiană cu flori, de obicei roșii-purpurii, care crește în lanurile de grîu *(Agrostemma githago);* (prin restricție) sămînța mărunță și de culoare neagră a acestei buruieni, care, măcinată împreună cu grîul, dă făinii un gust neplăcut și proprietăți toxice. *Vrajba dintre noi să piară, și neghina din ogoară.* CREANGĂ, A. 60. *Neghina, atît de urîcioasă în grîu, face cel mai frumos efect ca gazon.* NEGRUZZI, S. I 96. *Ochii-s negri ca neghina, Gura-i dulce ca smochina.* HODOȘ, P. P. 48. ✧ Fig. *Aceștia sînt oameni de nimic... le zicem mișei, ori mici la suflet, sau neghina omenirii.* ISPIRESCU, U. 63. ✧ Expr. **A alege neghina din grîu** (sau **grîul din neghină**) = a despărți pe cei buni de cei răi. *Ah! maștera haină Însăși tu ales-ai pentru mine grîul de neghină. În această culă neagră bob cu bob am adunat Rodul bun.* DAVILA, V. V. 135. **A semăna neghină** = a produce zîzanie, discordie, ceartă.

NEGHINÍȚĂ, *neghinițe,* s. f. Diminutiv al lui neghină. *Peste o măciuchiță Sare o neghiniță* (Puricele). PĂSCULESCU, L. P. 97.

NEGHINÓS, -OÁSĂ, *neghinoși, -oase,* adj. (Rar, despre grîu, făină) Plin de neghină. *Grîu neghinos.*

NEGHINÚȚĂ, *neghinuțe,* s. f. Neghiniță.

NEGHIÓB, -OÁBĂ, *neghiobi, -oabe,* adj. (Adesea substantivat) Neîndemînatic, nepriceput, nătărău, nerod, tont. *De, mă, neghiobilor; da ce, aici legați voi caii? Locul cailor este la grajd.* ISPIRESCU, L. 389. *La același șir de patimi deopotrivă fiind robi, Fie slabi, fie puternici, fie genii ori neghiobi!* EMINESCU, O. I 130. *Trei neghiobi mergînd p-o vale Și zărind un urs din cale... Zice unul: ai să-l prindem.* PANN, P. V. I 83.

NEGHIOBÉȘTE adv. (Neobișnuit) În felul neghiobului; prostește. *Alta bîrfește Prea neghiobește.* VĂCĂRESCU, P. 342.

NEGHIOBÍE, *neghiobii,* s. f. Faptă sau vorbă prostească, nelalocul ei; prostie, nerozie. *Fata îl aștepta cu ochii trași, se însenina la cea dintîi neghiobie rostită de el.* C. PETRESCU, S. 118. *Lui Pepelea nu-i prea plăcea să-l povățuiască alții, ori să-l mustre pentru neghiobiile lui.* SBIERA, P. 3. *Ai trecut, nefericitule, în valea plîngerii! îți ziseră ele cu totul speriate. — Am trecut, dragele mele, fără ca să fi voit să fac astă neghiobie.* ISPIRESCU, L. 8.

NEGÎNDÍT s. n. (Numai în expr.) **Pe negîndite** = în mod neașteptat, fără veste, spontan, prin surprindere. *Dar cînd bătrînul gîrbovit Sfîrși romanța, m-a lovit Pe negîndite plînsul.* IOSIF, PATR. 40. *Aproape pe negîndite... se pomeniră între ulmii cei mari.* MACEDONSKI, O. III 6.
— Formă gramaticală: (în expr.) *negîndite.*

NEGLÁSNICĂ, *neglasnice,* s. f. (Învechit) Consoană. *Tu ai slove amfibii, nici glasnice, nici neglasnice!* NEGRUZZI, S. I 10.

NEGLIJÁ, *neglijez,* vb. I. Tranz. A nu avea grijă de cineva sau de ceva, a nu se ocupa suficient, a nu da atenția cuvenită; a omite, a lăsa la o parte, a trece cu vederea. *Atunci își neglija și ținuta.* CAMIL PETRESCU, P. 227. *Te rog nu neglija, în caz că publici articolul meu, să faci următoarea îndreptare neapărat necesară.* CARAGIALE, O. VII 234.

NEGLIJÁBIL, -Ă, *neglijabili, -e,* adj. Care poate fi lăsat la o parte sau trecut cu vederea, care nu trebuie băgat în seamă; fără însemnătate, de mică valoare. ✧ *Cantitate neglijabilă* = cantitate foarte mică care poate fi lăsată la o parte într-un calcul, fără ca aceasta să influențeze rezultatul.

NEGLIJÁRE s. f. Acțiunea de a neglija; omitere, lăsare la o parte.

NEGLIJÁT, -Ă, *neglijați, -te,* adj. Căruia nu i s-a dat atenția cuvenită, neîngrijit. *Dar doamna doctor Probotă va trece peste aceste regretabile lapsusuri din educația mea neglijată.* C. PETRESCU, Î. II 52.

NEGLIJÉ s. n. v. **neglijeu.**

NEGLIJÉNT, -Ă, *neglijenți, -te,* adj. (Despre persoane) Care nu-și îndeplinește îndatoririle cu destulă grijă; indolent, nepăsător. ✦ (Despre realizări, acțiuni, atitudini) Făcut fără suficientă grijă, dezordonat; care vădește nepăsare, indiferență. *Lucrare neglijentă.* ▭ *Ion Ozun surîse cu modestie, făcînd un gest neglijent cu mîna.* C. PETRESCU, C. V. 161. ✧ (Adverbial) *O haină a Tatianei, scurtă, neagră, e așezată neglijent pe marginea unui scaun.* STANCU, U.R.S.S. 42.

NEGLIJÉNȚĂ, *neglijențe,* s. f. Nepăsare, atitudine de delăsare, faptă care denotă lipsă de grijă; stare, situație care trădează lipsă de grijă.

NEGLIJÉU, *neglijeuri,* s. n. (Franțuzism învechit) Ținută comodă de casă; haină femeiască de casă (purtată în special dimineața). *Neglijeu de mătase.* ✧ Expr. **A fi în neglijeu** = a fi îmbrăcat cu haine de casă, a avea toaleta neterminată. (În forma *neglij*) *Sînt de-abia îmbrăcată, sînt în neglije, în cel mai mare neglije.* NEGRUZZI, S. III 75.
— Variantă: **neglijé** s. n.

NEGOCIÁ, *negociez,* vb. I. Tranz. A trata încheierea unei convenții (economice, politice, culturale etc.). *În toate administrațiile publice mișunau samsari care negociau tot felul de afaceri cu miniștrii.* PAS, Z. IV 147. ✦ (În regimul capitalist) A trafica efecte publice; a converti în bani o hîrtie de valoare.

NEGOCIÁBIL, -Ă, *negociabili, -e,* adj. Care poate fi negociat, care poate forma obiectul unor tratative.

NEGOCIÁNT, *negocianți,* s. m. (Învechit) Cel care face mari afaceri comerciale, care cumpără și vinde cu ridicata; negustor angrosist.

NEGOCIATÓR, -OÁRE, *negociatori, -oare,* s. m. și f. Persoană care negociază (în numele său sau din însărcinarea altuia).

NEGOCIÉRE, *negocieri,* s. f. (Mai ales la pl.) Acțiunea de a negocia; tratative. *După trei luni de negocieri și intervenire a mai multor puteri amice, se hotărăște ca postelnicul cel mare al Moldovei... să exprime părerea sa de rău pentru neînțelegerea urmată.* GHICA, S. XI.

NEGÓS, -OÁSĂ, *negoși, -oase,* adj. (Învechit, rar) Plin de negi, cu mulți negi. *Fruntea-i cucuiată, fața mohorîtă, Peste tot negoasă și posomorîtă.* PANN, P. V. II 95.

NEGÓȚ, *negoțuri,* s. n. 1. Comerț, negustorie. *Hanul rămase lui Zibal, care urmă negoțul pe seama lui.* GHEREA, ST. CR. II 136. *Pribegiră din pricina aceasta, aducînd sărăcie pămîntului și cădere negoțului.* NEGRUZZI, S. I 144.
2. (Învechit și regional) Marfă. *Tîrgurile erau slabe și negoțul se vindea fără preț.* POPOVICI-BĂNĂȚEANU,

v. M. 105. *Să face-o boltă cu negoţ de tot felul.* RETEGANUL, P. III 20.
— Pl. şi: (rar) *negoaţe* (SEVASTOS, N. 137).

NEGOŢÁ vb. I v. **neguţa.**

NEGRĂÎT, -Ă, *negrăiţi, -te,* adj. Care nu poate fi exprimat în cuvinte; nespus, de nedescris; extraordinar. *A venit un timp cînd crinii s-au înmulţit prodigios... I-am cules cu farmec negrăit din grădini.* GALACTION, O. I 340. *E de o frumuseţă negrăită drumul acesta, pînă sus, la Polatiştea.* VLAHUŢĂ, R. P. 65. *Ce bucurie negrăită au simţit ea!* SBIERA, P. 55. ✧ (Legat de un adj. sau adv. prin prep. «de», dă acestora o valoare de superlativ) *O, lasă-mi capul meu pe sîn, Iubito, să se culce, Sub raza ochiului senin Şi negrăit de dulce.* EMINESCU, O. I 179.

NEGREÁLĂ, *negreli,* s. f. Însuşirea de a fi negru; culoare neagră, întunecată. *În odaia întunecoasă... era vatra. Negreala pereţilor o întuneca mai tare.* DUMITRIU, N. 157. ✦ Fig. Întunecime. *Într-o noapte rece de august, mă întorceam de la vînat... Sălciile de pe maluri păreau nişte monştri în negreala deasă.* DUNĂREANU, CH. 115. ✦ (Concretizat) Materie care înnegreşte, vopsea neagră. *Uneori luam cu degetul negreală de pe gura cuptorului şi ne zugrăveam mustăţi şi barbişoane, rîdeam să ne prăpădim.* VLAHUŢĂ, O. A. II 86. ✦ (Regional) Cerneală. *Îndată am gătit caiete, condeie nouă, negreală bună.* NEGRUZZI, S. I 7. *Sau negreala s-o gătat, Ori pe mine m-ai uitat?* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 142. ✦ Material lichid folosit pentru spoirea suprafeţelor active ale formelor de turnătorie.

NEGREÁŢĂ, (rar) *negreţi,* s. f. Culoare neagră, pată neagră. *Părul, în inele căzîndu-i pe grumaz, Punea negreţi albastre pe straniul obraz!* MACEDONSKI, O. I 214. *Serile, viind despre Arad, pe şesul neted, vezi în faţa ta parcă un alt cer, un fel de negreaţă întinsă în faţa ta şi nenumărate lumini risipite pe ea, focurile ce ard la crame.* SLAVICI, O. II 90.

NEGRÉSĂ, *negrese,* s. f. Femeie care aparţine rasei negre. *Sălile de joc şi de spectacol vărsau o necurmată procesiune... militari în tunici strînse, o negresă întovărăşită de un domn scurt şi gras.* C. PETRESCU, Î. I 12. *În zăpada albiturilor o pată neagră — capul micii negrese cît o nucă de cocos.* BART, E. 383.

NEGREŞÍT adv. Desigur, fără nici o îndoială, fără doar şi poate, neapărat. *Peste două zile trebuia să plece negreşit la post.* BASSARABESCU, V. 14. *L-a primit foarte bine şi i-a spus că a doua zi... să ia parte negreşit la concurs.* CARAGIALE, O. II 245. *Vrea să zică, trebuie să mă duc? — Negreşit.* ALECSANDRI, T. 315. ✦ (Adjectival, rar) Care nu greşeşte, care nu poate greşi; infailibil. *Erau prietenii mei... îi recunoşteam pe toţi; mi-i destăinuia o ştiinţă superioară şi negreşită.* GALACTION, O. I 243.

NEGRÍ vb. IV v. **înnegri.**

NEGRICIÓS, -OÁSĂ, *negricioşi, -oase,* adj. De o culoare care se apropie de negru, care bate în negru. *Se cufundă şi el în rîul de trupuri îmbrăcate în postavuri negricioase, zdrenţuite, şi se topi numaidecît.* DUMITRIU, B. F. 108. *Licăreau luminile portului şi se vedea ca o fîşie negricioasă apa Niprului.* SAHIA, U.R.S.S. 181. ✦ (Despre oameni şi despre părţi ale corpului lor) Cu pielea, părul, ochii de culoare închisă; oacheş, brun, brunet. *Directorul... era negricios, bondoc şi foarte gras.* PAS, Z. I 283. *Vine de peste deal de la Mănăstireni un romîn mărunţel şi negricios.* SADOVEANU, O. VIII 188. *Postelnicul vîrî cartea la brîu şi lovi din palmele lui negricioase, mici şi subţiri.* CAMIL PETRESCU, O. I 29. ✧ (Substantivat) *Se bălăbănea, acum, în mijlocul negricioşilor care... erau de meserie fierari.* PAS, L. I 256.

NEGRIJITÓR, -OÁRE, *negrijitori, -oare,* adj. (Învechit, rar) Neglijent. *Ajunse a fi cel mai nesuferit şi mai negrijitor subprefect.* NEGRUZZI, S. I 111.

NEGRIÓR, -OÁRĂ, *negriori, -oare,* adj. (Popular) Negrişor. *Cheam-afar' din cîrciumioară P-a dalbă cîrciumăriţă... Negrioară La cosiţă.* TEODORESCU, P. P. 557.
— Pronunţat: *-gri-or.*

NEGRIŞÓR, -OÁRĂ, *negrişori, -oare,* adj. Diminutiv al lui negru[3] (1). *Avu mama doi feciori Cu ochii cam negrişori.* HODOŞ, P. P. 205. *Ochii-s negri negrişori.* ŞEZ. III 19. *Ia gîciţi de cin'mi-i dor? De-un flăcău cam negrişor.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 32. ✧ (Substantivat) *Rău ţi-i ţie, surioară, Rău ţi-i ţie, negrişoară?* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 206.

NEGRITÚRĂ s. f. (Cu sens colectiv) Materiale care se folosesc la vopsit în negru. *În etajul de jos erau atelierele de talpă, în al doilea, atelierul de negritură şi sus, uscătoarea.* ARDELEANU, D. 101.

NEGRÍU, -ÍE, *negrii,* adj. Negricios. *De cînd bădiţa s-a dus, Cîrpă roşă n-am mai pus, Numai neagră şi negrie, Trag nădejde să mai vie.* BIBICESCU, P. P. 45. *Mîndră cu ochii negrii, Albă eşti dar nu-mi trebui.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 372.

NEGROÍD, -Ă, *negroizi, -de,* s. m. şi f. Persoană făcînd parte din popoarele care au culoarea pielii aproape neagră, asemănătoare cu a negrilor.

NÉGRU[1] s. n. **1.** Culoarea unui corp care nu reflectă lumina; culoare neagră, întunecată. *Să nu se năpustească o ceată de călăi pitulaţi în negrul codrului.* C. PETRESCU, R. DR. 8. *Vasul în goana lui nebună de pasăre de noapte... îşi moaie parcă vîrful aripilor desfăcute în negrul apei.* BART, S. M. 15. *Un costum roş se îmbină armonios cu negrul brazilor.* IBRĂILEANU, A. 145. ✧ Expr. **A i se face (cuiva) negru înaintea (sau pe dinaintea) ochilor** = a i se tulbura (cuiva) vederea, a nu mai vedea bine de supărare, de mînie etc. *De nu mă propteam de-un stîlp de la gărduţ, cădeam; negru mi s-a făcut înaintea ochilor.* MIRONESCU, S. A. 76. *Şi unde n-a început a mi se face negru pe dinaintea ochilor.* CREANGĂ, A. 5. **A vedea (totul) în negru** = a fi pesimist. ✦ Veşmînt, îmbrăcăminte, acoperămînt de culoare neagră. *În negru, şi în lacrimi, prietenii-mi s-arată.* MACEDONSKI, O. I 43. ✦ Fig. Întristare, mîhnire, jale. *De cînd badea mi s-a dus, Negru-n curte mi s-a pus Şi pe par şi pe nuia Şi pe inimioara mea!* BIBICESCU, P. P. 118.
2. Materie care înnegreşte, vopsea neagră. *Pudra se topise de pe obraji, negrul curgea de sub gene.* C. PETRESCU, C. V. 198. ✧ *Negru de fum* = cărbune obţinut prin arderea cu cantităţi insuficiente de aer a unor substanţe organice, întrebuinţat la prepararea unor vopsele negre. *Negru de anilină* = substanţă colorantă obţinută prin oxidarea unei sări de anilină. *Negru animal* = cărbune de natură organică, extras din substanţe organice.
3. Murdărie. *Radu Comşa văzu că unghiile prietenului sînt netăiate, cu negru dedesubt.* C. PETRESCU, Î. II 189. ✧ Expr. **(Nici) cît (e) negru sub unghie** = foarte puţin, (aproape) de loc. *Aş păcătui de moarte, deacă o aş învinui numai cît e negru sub unghie.* RETEGANUL, P. II 49. *Da şi din mîini şi din picioare, cum se zice, şi folos, nici cît negru sub unghie.* ISPIRESCU, L. 207.

NEGRU[2], *negri,* s. m. Persoană care aparţine rasei negre. *Unii mulatri şi negri au reuşit să se elibereze în decursul secolului al XVIII-lea.* RALEA, O. 29. *Dansurile ei exotice, necunoscute, erau vechi jocuri de negri, pe care ea le învăţase din copilărie în ţara în care se născuse.* BART, E. 364.

NÉGRU[3], **NEÁGRĂ,** *negri, -e,* adj. **1.** Care nu reflectă lumina, care are culoarea funinginii, a cărbunelui, a penelor corbului; (despre culori) ca funinginea, ca penele

corbului. *Foile de hîrtie au mers sub muşamaua neagră să ţină tovărăşie altei scrisori.* C. PETRESCU, Î. II 32. *Un flăcău cu negre plete şi frumos cum nimeni nu-i.* COŞBUC, P. I 180. *Mîndra-mi rupse inima, Ea mi-o rupse, ea mi-o leagă, C-un fir de mătasă neagră.* HODOŞ, P. P. 86. ◇ *Ochi negri* = ochi al căror iris are o culoare brun-închisă. *Ochii vizitiului, negri, catifelaţi... erau grei.* DUMITRIU, N. 33. *Are barbă albă şi ochi negri.* SADOVEANU, O. III 221. *Tu zeu cu ochii negri... o, ce frumoşi ochi ai!* EMINESCU, O. I 95. *Pîine neagră* = pîine mai închisă la culoare, făcută din făină integrală. *Ei mîncau acasă, la mătuşa lui care l-a crescut, numai pîine neagră.* C. PETRESCU, C. V. 120. *Vin negru* = vin de culoare întunecată, de obicei roşu-închis. *Rasă neagră* = unul dintre marile grupuri de popoare în care e împărţită omenirea şi care se caracterizează prin culoarea foarte închisă a pielii. *Bilă neagră* v. b i l ă [2]. ◇ E x p r. **A face albul negru** = a înfăţişa un lucru altfel decît este, a denatura, a falsifica. **Ba e albă, ba e neagră** v. a l b [2]. **Nici albă, nici neagră** v. a l b [2]. **Negru pe alb** v. a l b [2]. **A nu spune** sau **a nu zice cuiva (nici) «negri ţi-s ochii»** = a nu supăra cu nimic pe cineva, a nu se lega de cineva, a nu mustra, a nu face nici o imputare cuiva. [El] *umblă în toate părţile fără să-i zică nimene: negri ţi-s ochii!* SEVASTOS, la TDRG. ✦ (Despre persoane) Cu pielea (părul, ochii) de culoare închisă; brunet, oacheş. *Iancu, ţiganul cel mare, negru şi buzat, îşi făcea loc în cămaşa lui roşie printre oşteni.* SADOVEANU, O. VII 74. *Un maior de artilerie, negru, cu dinţii albi ce-i sticleau printre buzele groase.* BART, S. M. 27. ✦ (Regional, despre rufe şi unele obiecte de îmbrăcăminte) Murdar, nespălat, înnegrit. *Mi s-au strîns o mulţime de rufe negre.* SBIERA, P. 307. *Vine Barbul de la plug... Cu cămeşa neagră plumb.* ŞEZ. I 143.

2. Lipsit de lumină, cufundat în întuneric; întunecat, obscur. *Şi neguri cresc Din negre văi, Plutind pe munţi.* IOSIF, PATR. 66. *Doar izvoarele suspină, Pe cînd codrul negru tace.* EMINESCU, O. I 207. *Aide, mîndro, aide, dragă, Să trecem măgura neagră La sfinţitul soarelui.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 62. ◇ F i g. (Simbolizînd ceva rău, trist, urît, neplăcut, funest, apăsător) *Problema privea mai ales exploatarea braţelor de muncă şi starea de robie neagră a plugăriimii.* SADOVEANU, E. 52. *Am cunoscut pe vremuri un scriitor de mare talent, care îmbătrînise în cea mai neagră sărăcie.* VLAHUŢĂ, O. A. II 284. *De greul negrei vecinicii, Părinte, mă dezleagă.* EMINESCU, O. I 177. *Să nu cazi la vreun loc rău, La loc rău şi mult departe, În neagra străinătate.* ALECSANDRI, P. P. 144. ◇ *Vărsat negru* v. v ă r s a t. *Bubă neagră* v. b u b ă. *Preţ negru* = preţ de speculă; suprapreţ. *Bursă neagră* v. b u r s ă. *Listă neagră* = (într-un regim de oprimare politică) listă cuprinzînd nume de oameni care trebuie supravegheaţi de poliţie. ◇ E x p r. **A avea** (sau **a-i fi cuiva**) **inima neagră** = a fi foarte trist, foarte mîhnit. *Ca să vadă şi să creadă, Cum mi-i inima de neagră.* HODOŞ, P. P. 81. **A-i face cuiva zile negre** = a-i pricinui cuiva supărări, a-i amărî viaţa. **A strînge bani albi pentru zile negre** = a face economii în timp de belşug, pentru a avea la nevoie. **Post negru** = post foarte sever, fără nici un fel de mîncare sau băutură. *Am să ţin post negru douăsprezece vineri în şir.* SADOVEANU, B. 54. ✦ F i g. Ascuns, misterios. *Poţi face să scapere cremenea celei mai negre taine.* SADOVEANU, D. P. 28.

3. F i g. Rău (la inimă), răutăcios, hain. *Săraci ochişorii mei, Multă lume văz cu ei, Dar nu văz oameni d-ai mei, Ci tot negri străinei.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 200.

NEGRÚŞCĂ, *negruşte,* s. f. Plantă erbacee din familia ranunculaceelor, cu frunze subţiri, flori alb-albăstrii, care creşte prin semănături şi terenuri nisipoase *(Nigella arvensis).*

NEGRÚŢ, -Ă, *negruţi, -e,* adj. Negricios. *Dragă mi-i fata negruţă.* HODOŞ, P. P. 169. *Că eu pentru că-s negruţă Mă bucur să-ţi fiu drăguţă.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 234. ◇ (Substantivat) *Bată-te norii, negruţă, De trei ani mi-ai fost drăguţă.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 256.

NEGURÁT, -Ă adj. v. **înnegurat.**

NÉGURĂ, *neguri,* s. f. **1.** (La pl. cu valoare de sg.) Ceaţă groasă, care reduce mult vizibilitatea. *Dimineaţa, înainte de şase, într-o negură de ger de nu se vedea la doi paşi, Ilinca încuie poarta curţii.* AGÎRBICEANU, S. P. 40. *Şi neguri cresc Din negre văi, Plutind pe munţi.* IOSIF, PATR. 66. *Nu e însă negură, cerul e senin.* SLAVICI, N. I 59. *Şi din neguri, dintre codri, tremurînd s-arată luna.* EMINESCU, O. I 148. ◇ F i g. *Ochii lui se-ntorceau plini de neguri spre chipul distinsei sale soţii.* VORNIC, P. 62.

2. F i g. Beznă, întuneric. *Clipe scurte, icoane, totuşi îmi rupeau negura minţii ca nişte lumini pîlpîitoare.* SADOVEANU, O. I 350. ◇ (De obicei determinat prin «timp» sau «vreme», arată depărtarea în trecut) *După anii duşi în neguri nu te mai uita cu jale, Dă-i pe veci uitării.* VLAHUŢĂ, O. A. I 34. *Căta-vom a descoperi, prin negura timpilor preistorici, pe sălbaticii primitivi ai pămîntului.* ODOBESCU, S. III 78. *O, mamă, dulce mamă, din negură de vremi Pe freamătul de frunze la tine tu mă chemi.* EMINESCU, O. I 129.

3. F i g. (Rar) Mulţime mare, număr nesfîrşit. *Astă negură de turci va prăda şi va pustii ţara.* NEGRUZZI, S. I 140.

— Pl. şi: *negure* (ANGHEL, PR. 24).

NEGUREÁLĂ, *negureli,* s. f. (Rar) Pîclă, negură. *Acolo, folosindu-se de poziţia locului, chiar şi de negureala atmosferei, puse o seamă de oameni în cîmpie.* BĂLCESCU, O. I 127. ✦ F i g. Întunecime adîncă, loc întunecos. *Ce vînt te-a suflat pe sub atîta negureală de pădure... pînă la moară la mine?* GALACTION, O. I 47.

NEGURÍŢĂ, *neguriţe,* s. f. (Rar) Diminutiv al lui n e g u r ă. *Ridică-te, neguriţă, De pre pari, de pre nuiele, De pre ochii mîndrei mele.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 134.

NEGURÍU, -ÍE, *negurii,* adj. (Rar) Neguros. *Zarea înaltă era închisă de coamele neclintite ale munţilor negurii din miazăzi.* HOGAŞ, DR. II 3.

NEGURÓS, -OÁSĂ, *neguroşi, -oase,* adj. **1.** Acoperit de negură; ceţos, pîclos. *În urmă zarea se stingea în întunericul munţilor neguroşi.* SADOVEANU, O. I 131. *Rîzi cu hohot la privirea Neguroşilor Bucegi?* COŞBUC, P. I 165. *Pe ţărmurile neguroase ale Nevei.* NEGRUZZI, S. I 332.

2. F i g. Întunecat, întunecos, obscur. *În fundul temniţei celei mai neguroase.* MACEDONSKI, O. IV 130. ◇ (Poetic) *În durerile şi furtunile negurosului nostru trecut, doina şi cîntecul bătrînesc au fost izvoare de viaţă şi energie.* SADOVEANU, E. 17. *Să văd chipul tău frumos, Stea din cerul neguros.* TEODORESCU, P. P. 326.

3. F i g. Trist, posomorît, întunecat, încruntat. *Sămănau şi la înfăţişare: sprîncenaţi, mustăcioşi şi neguroşi.* SADOVEANU, O. L. 160. *Ochii-i erau neguroşi, scăldaţi în lacrimi.* VORNIC, P. 17. *Ea cădea din braţele lui... ca o salcie neguroasă ce-şi întindea crengile spre el.* EMINESCU, N. 70. ◇ (Adverbial) *Bătrînul oftă greu şi privi neguros spre oştean.* SADOVEANU, O. VII 104.

NEGUSTÓR, *negustori,* s. m. Persoană care se ocupă cu comerţul particular; comerciant. *Mi-a dat un răvaş pecetluit către un negustor bogat din Brăila.* GALACTION, O. I 77. *Iaca şi codrul Grumăzeştilor, grija negustorilor şi spaima ciocoilor.* CREANGĂ, P. 119. *De-ar fi dorul vînzător, Eu m-aş face negustor.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 92.

— Variantă: (învechit şi regional) **neguţătór** (SADOVEANU, D. P. 48, ISPIRESCU, L. 24, ALEXANDRESCU, M. 373) s. m.

NEGUSTORÁŞ, *negustoraşi,* s. m. Diminutiv al lui n e g u s t o r. *Fiică... de negustoraş.* CARAGIALE, O. II 31.

NEGUSTOREÁSĂ, *negustorese,* s. f. Femeie care se ocupă cu negoțul particular, soție de negustor. *Mamamare era... negustoreasă de prescuri și de lumînări la biserică.* PAS, Z. I 27.

NEGUSTORÉSC, -EÁSCĂ, *negustorești,* adj. De negustor. *Harabagiul nostru s-a hotărît ca de-acum să aibă a face mai mult cu parte negustorească.* CREANGĂ, P. 111. ✦ Care se referă la comerț, de comerț; comercial.

NEGUSTORÉȘTE adv. Ca un negustor, în felul negustorilor.

NEGUSTORÍ, *negustoresc,* vb. IV. Intranz. (Rar) A cumpăra și a vinde pentru cîștig, a face negoț, a fi negustor de profesie. *Bolbocean negustorea, Dar bănet ce cîștiga Cu săracii-l împărțea.* TEODORESCU, P. P. 604. ✦ Tranz. A trafica, a specula. (Fig.) *Nu dumnealor... Să ne mai smulgă plînsul înflorit Ca să-l negustorească prin vitrine!* DEȘLIU, G. 10.

— Variantă: (învechit și regional) **neguțătorí** (SBIERA, P. 230, GORJAN, H. IV 135) vb. IV.

NEGUSTORÍE, *negustorii,* s. f. **1.** Profesiunea, starea sau calitatea de negustor; faptul de a vinde și a cumpăra mărfuri; negoț, comerț. *Mergea bine negustoria lumînărarului.* STANCU, D. 242. *Apuca-n călătorie, Să facă negustorie.* ALECSANDRI, P. P. 38.

2. Afacere. *Mai făcea... nu-i vorbă, și alte negustorii.* CREANGĂ, P. 112.

— Variante: (învechit și regional) **neguțătoríe** (EMINESCU, N. 153), **neguțitoríe** (NEGRUZZI, S. I 297) s. f.

NEGUSTORÍME s. f. Tagma, breasla negustorilor. *Alte mese erau puse... pentru negustorime.* ISPIRESCU, L. 39.

NEGUSTORÍȚĂ, *negustorițe,* s. f. (Rar) Negustoreasă. *Ne privea pe rînd, pe negustoriță și pe mine.* IBRĂILEANU, A. 120.

— Variantă: (învechit) **neguțitoríță** (NEGRUZZI, S. I 17) s. f.

NEGUȚÁ, *neguțez,* vb. I. Tranz. (Învechit și arhaizant) A vinde sau a cumpăra (o marfă) discutînd prețul, tocmindu-se; a face negoț, a negustori. *Scotea în fiecare primăvară piei de vulpe... pe care le neguța cu pricepere în tîrg la Sebeș.* SADOVEANU, V. F. 147. ✦ Refl. A se tocmi, a se tîrgui. *N-am eu coraj acuma să mă neguțez. Dumneata cercetezi și numeri marfa și-mi pui banii pe masă.* SADOVEANU, B. 98. ✦ Refl. Fig. A duce tratative cu cineva pentru a-i smulge o favoare, oferindu-i în schimb altceva; a se tîngui. *A prins... a se neguța cu dînsul, ca să nu-i jupească toate spatele.* SBIERA, P. 20.

— Prez. ind. și: (rar) *negóț* (GOROVEI, C. 109). — Variantă: **negoțá** (CAMILAR, N. II 410) vb. I.

NEGUȚĂTÓR s. m. v. **negustor.**

NEGUȚĂTORÍ vb. IV v. **negustori.**

NEGUȚĂTORÍE s. f. v. **negustorie.**

NEGUȚITORÍE s. f. v. **negustorie.**

NEGUȚITORÍȚĂ s. f. v. **negustoriță.**

NEHOTĂRÎRE s. f. Lipsă de hotărîre, ezitare, șovăială, îndoială. *E în mine o nehotărîre parcă aproape de panică.* CAMIL PETRESCU, U. N. 295. *Evantia, îngrozită de cele ce auzise din gura lui Ahile, se frămînta în frigurile nehotărîrii.* BART, E. 343.

NEHOTĂRÎT, -Ă, *nehotărîți, -te,* adj. **1.** (Despre persoane) Care nu e hotărît, care nu știe ce hotărîre să ia; șovăitor, nesigur; (despre manifestări, gesturi ale oamenilor) care arată nehotărîre, nedecis; vag, incert, confuz. *Stăteau nehotărîți, plini de așteptare și neliniște.* DUMITRIU, N. 27. *Ozun se opri în stradă, nehotărît încotro să apuce.* C. PETRESCU, C. V. 135. *Grigore răspunse numai cu un zîmbet nehotărît.* REBREANU, R. I 18. ✧ (Poetic) *Pămîntul doarme încă în lumina umedă și nehotărîtă a dimineții.* VLAHUȚĂ, R. P. 51. ✧ (Adverbial) *Se lăsa purtat de gîndurile care întotdeauna izvorăsc nehotărît și neisprăvit, cînd mergi drum lung.* C. PETRESCU, Î. I 133.

2. (Gram.; în expr.) *Adjectiv nehotărît* = adjectiv pronominal care însoțește substantivul fără să individualizeze obiectul. *Adjectivele nehotărîte însoțesc substantivele, determinîndu-le în mod neprecis.* GRAM. ROM. I 220. *Pronume nehotărît* = pronume care ține locul unui substantiv fără să-l precizeze. *Pronumele nehotărît «unul», «una» apare în corelație cu pronumele nehotărît «altul», «alta», de care este legat prin opoziție de sens.* GRAM. ROM. I 222. *Articol nehotărît* = articol care dă un sens nedeterminat substantivului pe care-l însoțește. *Articolul nehotărît dă substantivului un sens asemănător cu acela pe care îl dau adjectivul pronominal nehotărît și numeralul «un», «o».* GRAM. ROM. I 168. *Numeral nehotărît* = numeral care exprimă o cantitate neprecizată sau aproximativă de obiecte. *Numeralele nehotărîte «mulți», «puțini», «cîțiva» au forme deosebite după gen și după caz.* GRAM. ROM. I 234.

NÉICĂ s. m. (Regional) Termen de respect cu care se adresează, (de obicei) la țară, un copil sau o persoană mai tînără unui bărbat mai în vîrstă sau unui frate mai mare; nene, bade. *Așa vă e cîntecul? Apăi aveți de-a face cu neica!* SADOVEANU, A. L. 202. *Lui neica să-i dați drumul, că nu e vinovat.* CARAGIALE, O. I 266. ✧ (Urmat de numele persoanei la care se referă) *Îl vedea lucrînd cînd la alde neica Burcilă, cînd la aleșii ori la fruntașii satului.* ISPIRESCU, L. 206. *Dar neica Barbu, cum trăiește?* ODOBESCU, S. I 74. ✦ Termen afectiv cu care la țară o fată se adresează flăcăului iubit și pe care flăcăul îl întrebuințează cînd vorbește despre sine cu fata. *Mîndra neichii-i ochișa.* HODOȘ, P. P. 33. ✧ (Întrebuințat în cursul unei povestiri sau conversații fără să fie adresat unei persoane anumite, servind numai pentru a atrage atenția asupra celor spuse) *Și cinstești la vin, măi neico!* CONTEMPORANUL, I 456. *Bine-i lîngă puiculiță, Neică, neiculiță!* ALECSANDRI, T. 195.

NEICULEÁN s. m. (Rar, mai ales la vocativ) Neică. *Unde mi se repezirăi, neiculene,ăi arapi.* ISPIRESCU, L. 107.

NEICULÍȚĂ s. m. (Mai ales la vocativ) Diminutiv al lui neică. *Da cum așa, neiculiță hăi? îl întrebară cu toții.* SBIERA, P. 251. *Ia uită-te, neiculiță, ce mi s-a întîmplat.* ISPIRESCU, L. 46. *Bre! da ce mai palmă, neiculiță!* GHICA, S. 509. ✧ (Uneori în corelație cu neică) *Frunză verde lemn de tei, Neico, neiculiță.* MARIAN, S. 55.

NEICUȘÓR, *neicușori,* s. m. Neiculiță. *Cine-mi dă, neicușorilor, o țigară... că foc găsesc la altul?* PAS, L. I 19.

NEICÚȚĂ s. m. Neiculiță. *Măi neicuță depărcior, Nu-mi trimite-atîta dor.* HODOȘ, P. P. 43. *De cînd neicuța s-a dus, Trei garoafe-n poart-am pus.* TEODORESCU, P. P. 275.

NEIERTÁT, -Ă, *neiertați, -te,* adj. Care nu este sau nu poate fi iertat, neîngăduit, nepermis. *Ținea mînele tenerei dame strînse întru ale sale cu o familiaritate neiertată altui decît unui bărbat.* NEGRUZZI, S. I 37.

NEIERTĂTÓR, -OÁRE, *neiertători, -oare,* adj. Care nu iartă (ușor), care nu cruță; sever, aspru, nemilos. *Se născu în sufletul lor un simțămînt neiertător; își amintiră fiecare că nu-i asta nici prima și nici cea mai mare batjocură cu care Creștetii împroașcă satul.* V. ROM. iulie 1953, 133. *Propaganda iezuită... face din ei oamenii cei mai neiertători către ceilalți de alt rit.* BOLINTINEANU, O. 285.

NEIMITÁBIL, -Ă, *neimitabili, -e,* adj. Care nu poate fi imitat, reprodus; incomparabil. *Neasemuitul dar ce are autorul, dar excepțional, care-l va face neimitabil, fără pereche.* GHEREA, ST. CR. I 9. *Ne arătau în scrierile lor neimitabila frumuseță a limbii.* NEGRUZZI, S. I 334.

NEIMPOZÁBIL, -Ă, *neimpozabili, -e,* adj. Care este scutit de impozit, care beneficiază de o scutire legală față de obligațiile fiscale. *Venit neimpozabil.*

NEISÁN s. m. v. **naisan.**

NEISPRĂVÍT, -Ă, *neisprăviți, -te,* adj. **1.** Care nu este isprăvit, care este lăsat neterminat. *Se smunci de jos și strînse brusc mîna lui Radu Comșa. Făcu un gest neisprăvit de îmbrățișare.* C. PETRESCU, Î. II 19. *N-a mai avut mijloace să-și procure material și a fost silit să-și lase capodopera neisprăvită — fără brațe.* CARAGIALE, O. VII 433. *Aspru, rece sună cîntul cel etern, neisprăvit.* EMINESCU, O. I 158. ✦ Care nu se termină niciodată, care n-are capăt sau sfîrșit; infinit.

2. (Despre oameni) Lipsit de calități, de pregătire; incapabil. (Substantivat) *Ce se poate face cu un neisprăvit?* SADOVEANU, A. L. 170.

NEISTOVÍT, -Ă, *neistoviți, -te,* adj. (Despre oameni) Care este mereu activ, care nu obosește; (despre ceea ce ține de natura omenească) care nu secătuiește, nesfîrșit; p. ext. intens și continuu. *Acum știa din ce adînc de veac îi veneau puterile neistovite, cînd ceilalți, unul cîte unul, cădeau.* C. PETRESCU, Î. I 261. ✦ (Despre un efort) Intens și continuu. *Muncă neistovită.*

NEIZBÎNDĂ, *neizbînzi,* s. f. Înfrîngere, eșec, insucces. *Nu se împăca cu neizbînda.* DUMITRIU, N. 136.

NEÎMBLÎNZÍT, -Ă, *neîmblînziți, -te,* adj. Care nu este sau nu poate fi îmblînzit (v. crunt, cumplit, violent); (despre animale) sălbatic, nedomesticit. *Începu goana, urmărirea neîmblînzită, poticnirile prin zăpadă.* DUMITRIU, N. 215. *Pe-atunci dușmanul neîmblînzit era leahul.* SADOVEANU, O. I 247.

NEÎMPĂCÁT, -Ă, *neîmpăcați, -te,* adj. **1.** Care nu este sau nu poate fi împăcat, satisfăcut sau mulțumit; nesatisfăcut. *Era duh neastîmpărat și neîmpăcat chiar cu sine însuși.* CREANGĂ, A. 135. *Se întoarce îndată Cu inimă nempăcată Și cu gînduri doritoare Pentru rumena lui floare.* TEODORESCU, P. P. 171.

2. Aprig, crunt, înverșunat. *Îndoiala e o luptă neîmpăcată și nesfîrșită a omului cu el însuși.* DELAVRANCEA, T. 76. *Traiul crud și nempăcat Te sfărîmă nencetat.* MACEDONSKI, O. I 41. *Cu o ură nempăcată mi-am șoptit atunci în barbă.* EMINESCU, O. I 147.

— Scris și: *nempăcat.*

NEÎMPLINÍT, -Ă, *neîmpliniți, -te,* adj. Care nu e împlinit; care s-a dezvoltat defectuos sau nu a ajuns încă la maturitate; nedesăvîrșit. V. crud, necopt. *Privea dus frunzele palmate, cu multe colțuri, mladele palide și ciorchinele neîmplinite.* DUMITRIU, N. 250. *Am băgat de seamă că fiul meu s-a întors la noi neîmplinit întru știința filozofească.* SADOVEANU, D. P. 16.

NEÎNCEPÚT, -Ă, *neîncepuți, -te,* adj. Care nu e început, din care nu s-a luat încă nimic; care nu a fost (încă) folosit, intact. V. întreg. *Port bogății amestecate-n lut, Neîncepute încă zăcăminte.* D. BOTEZ, F. S. 16. ✧ *Apă neînceputĕ* = apă scoasă dis-de-dimineață din fîntînă (înainte de a mai fi scos alții în ziua aceea), căreia i se atribuie, în basme, în povestiri, puteri miraculoase. *Pe acea măsuță aburea o oală nouă de lut, cu apă neînceputĕ, atunci fiartă.* SADOVEANU, N. P. 46. *Să mă spele în toate zilele cu apă neînceputĕ.* ISPIRESCU, L. 15.

NEÎNCETÁT, -Ă, *neîncetați, -te,* adj. Care nu încetează, nu se oprește, nu se întrerupe (niciodată); necurmat, continuu. *Călătoria-ți lungă prin țările străine, Cu-atîte cheltuiele și trudă nencetată, Se-ncheie într-aceasta.* NEGRUZZI, S. II 190. ✧ (Adverbial) *Fumul cel vînăt, roșia ceață Crește, se-ntinde neîncetat.* BELDICEANU, P. 60.

— Scris și: *nencetat.*

NEÎNCHIPUÍT, -Ă, *neînchipuiți, -te,* adj. Care prin înfățișarea sa neobișnuită, prin caracterul aparte, întrece puterea închipuirii, care nu se poate închipui; inimaginabil. *Plutea pe mare o tăcere neînchipuită.* DUMITRIU, P. F. 4. *Ființe spăimîntătoare și de proporții neînchipuite, cum numai groaza altor monștri a putut născoci.* BOGZA, C. O. 46. *Mese încărcate cu poame, dulcețuri, prăjituri, fel de fel de bunătăți neînchipuite.* CARAGIALE, O. III 73. ✦ (Adverbial, împreună cu prep. «de», folosit în construirea superlativului) Grozav de..., extrem de..., foarte. *Cînd... Oltul iese din munți, ca pe poarta înaltă și veche a unei cetăți cucerite, apele lui se găsesc dintr-odată, neînchipuit de mari și de puternice.* BOGZA, C. O. 253. *Avea o voce moale, neînchipuit de caldă.* CAMIL PETRESCU, O. I 331.

NEÎNCRÉDERE s. f. Lipsă de încredere, îndoială, suspiciune. *Îl măsură din cap pînă-n picioare cu bănuială și neîncredere.* DUMITRIU, N. 16.

NEÎNCREZĂTÓR, -OÁRE, *neîncrezători, -oare,* adj. Care nu se încrede (ușor), care are îndoieli; bănuitor. *Nicoriță își ridică neîncrezător capul și privi spăriat la Tomșa.* SADOVEANU, O. VII 134. *Ladima asculta neîncrezător și nu știa ce să răspundă.* CAMIL PETRESCU, N. 85.

NEÎNDEMÎNÁRE s. f. Lipsă de îndemînare, stîngăcie.

NEÎNDEMÎNĂTIC, -Ă, *neîndemînatici, -e,* adj. Care este lipsit de abilitate, care n-are îndemînare; stîngaci. *Încercare neîndemînatică.* ✧ (Adverbial) *Îndată ce prima lacrimă îi alunecă pe obraz, se repede cu mîinile și o șterge neîndemînatic.* SAHIA, N. 49.

NEÎNDEMÍNĂ s. f. (Învechit) Situație nefavorabilă, stare rea; ananghie. ✧ Expr. **A fi la neîndemînă** = a se afla într-o situație critică, a fi la strîmtoare. *Mai lesne tu găsi-vei un vultur mort ce zboară... Decît, atunci cînd țara e la neîndemînă, O lipsă de-ndrăzneală în inima romînă.* ALECSANDRI, T. II 73.

NEÎNDOIÓS, -OÁSĂ, *neîndoioși, -oase,* adj. Sigur, cert, hotărît; neîndoielnic. *Existența contactului între populația romanizată și slavi, atît la sudul cît și la nordul fluviului, apare neîndoioasă.* ROSETTI, I. SL. 15.

NEÎNDRĂZNEÁLĂ s. f. (Rar) Lipsă de îndrăzneală, timiditate. *Mă ștersei la ochi și vrusei să deschid gura, dar... neîndrăzneala îmi ținea graiul închis.* DEMETRESCU, O. 97.

NEÎNDUPLECÁT, -Ă, *neînduplecați, -te,* adj. Care nu se înduplecă sau nu poate fi înduplecat (ușor); hotărît, ferm, energic, p. ext. crud, necruțător. *Bătrînul puse pe el neînduplecată stăpînire.* SADOVEANU, O. I 271. *Vizuina neînduplecatului voievod era așezată pe niște colți de stîncă.* CARAGIALE, O. III 91. ✧ Fig. *Gîndul... îi răscolea neînduplecat amintirile.* SANDU-ALDEA, U. P. 137.

NEÎNDURÁRE s. f. Lipsă de îndurare, strășnicie, cruzime. *Răsplătire vei lua La neîndurarea ta.* CONACHI, P. 31. ✧ Loc. adv. **Cu neîndurare** = fără milă, fără îndurare. *L-am contrazis cu neîndurare.* GALACTION, O. I 103.

NEÎNDURÁT, -Ă, *neîndurați, -te,* adj. Lipsit de îndurare, neîndurător, nemilos, crud. *Om aspru și neîndurat care... cunoaște pe toți oamenii buni și mai ales pe cei răi.* SLAVICI, N. II 55. ✧ Fig. *O moarte nendurată a vrut a-l secera.* MACEDONSKI, O. I 43. *Unde ai judecătorii,*

Nenduraţii ochi de gheaţă. EMINESCU, O. I 226. ◇ Loc. adj. **De neîndurat** = foarte dureros, cumplit. *Un bandaj aplicat prea multe zile pe o rană... se lipeşte de ea de nu-l poţi desface decît cu suferinţă de neîndurat.* CAMIL PETRESCU, U. N. 18.

— Scris şi: *nendurat.*

NEÎNDURĂTÓR, -OÁRE, *neîndurători, -oare,* adj. Care nu se milostiveşte, nu iartă; nemilos. ✦ (Adverbial; legat de un adj. prin prep. «de», dă acestuia o valoare de superlativ) Foarte, prea. *Am căutat să vedem cît mai multe teatre... dar timpul, neîndurător de scurt, nu ne-a dat răgaz.* STANCU, U.R.S.S. 78.

NEÎNFRICĂRE s. f. Curaj, îndrăzneală. *N-a existat în lume partid care să lupte pentru interesele oamenilor muncii cu consecvenţa, perseverenţa şi neînfricarea cu care luptă pentru aceste interese partidul comunist.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2563.

NEÎNFRICÁT, -Ă, *neînfricaţi, -te,* adj. Care nu se teme de nimic, curajos. (Adverbial) *Erau flăminzi şi goi, da-n fiecare Trăia, neînfricat, un luptător Ce-n ochi purta o lume viitoare, Ce-o construiesc acum copiii lor.* D. BOTEZ, F. S. 38. *El a crescut şi a trăit aşa neînfricat.* AGÎRBICEANU, S. P. 16.

NEÎNFRICOŞÁT, -Ă, *neînfricoşaţi, -te,* adj. Care nu se înfricoşează, neînfricat, curajos. *De trei ori neînfricoşatele şiruri ale lui Mihai se răped dincolo de pod şi-şi despică drum cu paloşele-n gloatele adînci şi dese ale lui Sinan.* VLAHUŢĂ, O. A. II 118.

NEÎNFRÎNT, -Ă, *neînfrînţi, -te,* adj. Care nu este sau nu poate fi înfrînt (uşor). V. invincibil.

NEÎNGRIJÍRE s. f. Lipsă de grijă, neatenţie, neglijenţă. *Un ceas de neîngrijire e primejduitor!* NEGRUZZI, S. II 191. ✦ (Neobişnuit) Lipsă de decenţă, necuviinţă. *Vorbiră... cu o neîngrijire care făcu pe Elena şi Caterina să roşească.* BOLINTINEANU, O. 436.

— Scris şi: *nengrijire.*

NEÎNSEMNÁT, -Ă, *neînsemnaţi, -te,* adj. Care nu e însemnat, care este lipsit de însemnătate, mic, mărunt, neglijabil. *Un peisaj neînsemnat mă opreşte.* ANGHEL, PR. 173. *Faptele noastre... sînt aşa de mici, aşa de neînsemnate.* KOGĂLNICEANU, S. A. 44. ✦ (Rar) Lipsit de pretenţii, modest. *Frumoasă e cîmpia... Pentru acel ce caută un trai neînsemnat.* ALECSANDRI, P. I 132.

NEÎNSUFLEŢÍT, -Ă, *neînsufleţiţi, -te,* adj. Care nu e însufleţit; lipsit de viaţă, mort. *Spintecă pînza c-un briceag şi în faţa lor apăru trupul neînsufleţit al lui Lazăr Lungu.* MIHALE, O. 511. *Au rămas nemişcaţi, asemănători între ei ca nişte pietre neînsufleţite.* GALAN, B. I 122. *Ea n-are să-l revadă decît neînsufleţit — omorît?* MACEDONSKI, O. III 17.

NEÎNTÎRZIÁT adv. Fără întîrziere, fără amînare, imediat. *M-am gîndit să las furculiţa în farfurie şi să mă scol neîntîrziat.* CAMIL PETRESCU, U. N. 111. ✦ (Adjectival; neobişnuit) Care trebuie executat imediat. *Fusese alaltăieri slobozit din temniţă printr-o poruncă neîntîrziată a lui Bolliac.* CAMIL PETRESCU, O. II 455.

NEÎNTÓRS, -OÁRSĂ, *neîntorşi, -oarse,* adj. Care nu s-a întors sau n-a fost întors, răsucit sau schimbat în altă poziţie, care a rămas pe aceeaşi parte sau faţă ca la început. ◇ Expr. **A dormi neîntors** = a dormi bine, liniştit, adînc. **A se duce pe drum neîntors** (sau **pe cale neîntoarsă**) = a muri. *De n-ar fi avut soacră-sa Constandia milă să-l aplece la o capră, s-ar fi dus şi Ghiţă pe drum neîntors.* SADOVEANU, M. C. 8.

NEÎNTRECÚT, -Ă, *neîntrecuţi, -te,* adj. Care nu este sau nu poate fi întrecut (în valoare, merite etc.); inegalabil, neasemuit. *Priveşte la vîrtejul valsului; în acest vîrtej ochii lui trebuiesc să deosibească între toate pe cîteva, mai graţioase, şi între aceste cîteva mai graţioase, pe una nentrecută, adorabilă.* CARAGIALE, O. II 120.

— Scris şi: *nentrecut.*

NEÎNTRERÚPT, -Ă, *neîntrerupţi, -te,* adj. Care nu este întrerupt, care are loc fără întrerupere; continuu. *Se desfăceau aripi cu nervuri fine, înfiorate de tremur neîntrerupt.* SADOVEANU, A. L. 200. *Pentru mine dragostea aceasta era o luptă neîntreruptă.* CAMIL PETRESCU, U. N. 210. ◇ (Adverbial) *Orbitoare, fulgerele scăpărau neîntrerupt.* MIHALE, O. 506. *Merse neîntrerupt trei zile şi trei nopţi.* POPESCU, B. I 5.

NEÎNŢELÉGERE, *neînţelegeri,* s. f. **1.** Faptul de a nu (se) înţelege; lipsă de înţelegere.

2. Discordie, disensiune, diferend, ceartă. *Se împrăştie norii neînţelegerilor.* REBREANU, R. I 189.

NEÎNŢELÉS, -EÁSĂ, *neînţeleşi, -se,* adj. **1.** Care nu este sau nu poate fi înţeles, inexplicabil, enigmatic, tainic, misterios. *Acum, după somn, simte o tristeţe neînţeleasă.* BASSARABESCU, V. 41. *Dascălul acesta lua în ochii mei un chip măreţ... neînţeles.* NEGRUZZI, S. I 6.

2. (Mai ales despre cuvinte) Confuz, neclar, nedesluşit. *Dormind, şoptise cîteva cuvinte neînţelese.* C. PETRESCU, C. V. 8. *D-abia a putut deschide gura mormăind ceva neînţeles.* CARAGIALE, O. III 74. ◇ (Adverbial) *Cuvintele lui erau puţine şi bolborosite neînţeles.* C. PETRESCU, A. 47

NÉJDIE, *nejdii,* s. f. (Regional) Lucru neaşteptat, minunăţie; bazaconie, poznă. *Curge la drăcăraie cîtă frunză şi iarbă din tătă lumea, să vadă ce nejdie s-a tîmplat.* I. CR. IV 206.

NEJÍ vb. IV v. **năji.**

NELĂMURÎRE, *nelămuriri,* s. f. Fapt insuficient lămurit, chestiune neclară. *Nelămuririle au fost îndepărtate.*

NELĂMURÍT, -Ă, *nelămuriţi, -te,* adj. Care nu este lămurit, care nu apare clar; confuz, neînţeles, vag. *În tăcerea nopţii, se auzea lugubru vuietul nelămurit al buhaiului de baltă.* SADOVEANU, O. I 410. *Îmbujoraţi, surîzînd amîndoi de-o fericire nelămurită, s-au despărţit.* BART, E. 134. *Se gîndea vag... la melodii blînde, somnoroase, la depărtări nelămurite, la nimic.* VLAHUŢĂ, O. A. III 70.

NELEÁPCĂ, *nelepci,* adj. f. (Regional, despre vaci) Care nu are încă doi ani împliniţi, tînără. *Să caute o vacă neleapcă.* SBIERA, P. 163. *Trupul unge-ţi-a Tot cu unt de vacă Guţă şi neleapcă.* TEODORESCU, P. P. 391.

NELEGIUÍRE, *nelegiuiri,* s. f. Faptă nelegiuită, fărădelege, infamie, crimă. *Va da pe mîna jandarmilor orice nelegiuire.* REBREANU, R. I 236. *Verişoara la călugărie! Nu voi suferi niciodată asemene nelegiuire.* ALECSANDRI, T. I 51.

NELEGIUÍT, -Ă, *nelegiuiţi, -te,* adj. Infam, criminal. *Gîndea că tocmai în nopţi ca astea îşi ticluieşte Filică acţiunile lui nelegiuite.* MIHALE, O. 504. *Dar să nu-i lăsăm, arhon şatrar, ca să-şi împlinească planul cel nelegiuit.* ALECSANDRI, T. I 70. ◇ (Substantivat) *E un nelegiuit. Îi murise nevasta şi a doua zi după înmormîntarea ei a dat un bal.* PAS, Z. IV 10. *Nelegiuitul îmi smulge fericirea.* ALEXANDRESCU, P. 25.

NELIMITÁT, -Ă, *nelimitaţi, -te,* adj. Care nu are limite sau margini; foarte mare, imens, nemăsurat.

NELÍNIŞTE, *nelinişti,* s. f. Stare de îngrijorare, tulburare sufletească, grijă, frămîntare. *Copilului însă nu-i trecuse neliniştea pe care n-o mărturisise.* DUMITRIU, N.

149. *O neliniște grea îl cucerea clipă cu clipă.* SADOVEANU, O. VII 161.

NELINIȘTÍ, *neliniștesc,* vb. IV. Tranz. A lipsi de liniște, a umple de neliniște, a tulbura, a îngrijora. *Pentru a neliniști în somnul dimineții pe toți oaspeții.* La TDRG.

NELINIȘTÍT, -Ă, *neliniștiți, -te,* adj. Care nu este liniștit, care este frămîntat (de griji), tulburat. *Căuta în dreapta și în stînga, neliniștit.* DUMITRIU, N. 155. *Viața e neliniștită ca apa călătoare.* SADOVEANU, O. I 504. *Pe cît de neliniștit era el... pe atît de calm eram eu.* CAMIL PETRESCU, U. N. 35. ✦ Agitat. *Pe jos umblau neliniștiți niște gîndaci negri, speriați de lumina lămpii.* DUMITRIU, P. F. 43.

NELIPÍT, -Ă, *nelipiți -te,* adj. Care n-a fost lipit; (despre case sau accesorii ale caselor țărănești) de pe care s-a scorojit tencuiala de lut, pe care nu s-a aplicat lipitura. *Dă de un cuptiori nelipit.* CREANGĂ, P. 287.

NELIPSÍT, -Ă, *nelipsiți. -te,* adj. Care e întotdeauna prezent, care nu lipsește niciodată (dintr-un loc, dintr-o împrejurare etc.). V. obișnuit. *Nelipsitul foc al lucrătorului romîn arde într-un cotlon.* SADOVEANU, O. VIII 200. *Cum va comenta lumea plecarea lor. Cît se va simți lipsa la ceaiurile și la premierele unde de patru ani era nelipsită.* C. PETRESCU, C. V. 357. *E în picioare, între o măsuță și un grilaj, nelipsitul grilaj albicios al fotografilor.* BASSARABESCU, S. N. 16. *Cine mai întîlnește tipurile acele originale... de lăutari, nelipsiți la sărbători.* ALECSANDRI, S. 26.

NELUCRÁRE s. f. (Învechit) Inactivitate, repaus. *Bathori... sta în acea iarnă în nelucrare.* BĂLCESCU, O. II 54. *Tu, care petreci timpul în... nelucrare... care în odihnă îți mărginești silința.* ALEXANDRESCU, M. 258. ◇ Expr. (Jur.) A lăsa (un proces) în **nelucrare** = a scoate un proces de pe rol. ✦ Șomaj. *Cît pentru cei sănătoși, pe care împrejurări deosebite îi țin într-o nelucrare silită, societatea le este datoare cu muncă.* KOGĂLNICEANU, S. A. 80.

NELUPTÁT s. n. (Numai în expr.) **Pe neluptate** (rar, **pe neluptat**) = fără luptă, fără efort; de-a gata. *Viața-i datorie grea Și lașii se-ngrozesc de ea Să aibă tot cei lași ar vrea Pe neluptat.* COȘBUC, P. I 151.
— Formă gramaticală: (în expr.) *neluptate.*

NEMAIAUZÍT, -Ă, *nemaiauziți, -te,* adj. Care este atît de neobișnuit, atît de extraordinar, încît nimeni n-a auzit încă de ceva asemănător; nemaipomenit. V. nemaivăzut. *O întîmplare nemaiauzită.* ◇ (Adverbial) *Crezi că e posibilă asemenea obrăznicie? Asta-i nemaiauzit!* VORNIC, P. 121.

NEMAIÎNTÎLNÍT, -Ă, *nemaiîntîlniți, -te,* adj. Care este cu totul deosebit, neobișnuit, ieșit din comun. V. nemaipomenit.

NEMAIPOMENÍT, -Ă, *nemaipomeniți, -te,* adj. Care este atît de neobișnuit, atît de extraordinar, încît nimeni n-a pomenit încă ceva asemănător; nemaiauzit, extraordinar. *Într-o zi, o întîmplare nemaipomenită a adunat lume la crîșmă și-a stîrnit o zarvă nebună.* SADOVEANU, O. VIII 143. *Se încrucișau într-același nemaipomenit amestec de foarte nou și de foarte vechi.* C. PETRESCU, A. R. 9. *Parc-ar fi auzit întîia oară o poveste nemaipomenită.* REBREANU, R. I 126. ◇ (Adverbial) *Marea crește nemaipomenit spre cer.* CAMIL PETRESCU, N. 84. ✦ (Adverbial, împreună cu prep. „de", folosit în construirea superlativului) Foarte, extrem de... *Un spectacol nemaipomenit de emoționant.*

NEMAIVĂZÚT, -Ă, *nemaivăzuți, -te,* adj. Care este atît de neobișnuit, atît de extraordinar, încît nimeni n-a mai văzut ceva asemănător. V. nemaiauzit.

NEMĂRGINÍRE, *nemărginiri,* s. f. Întindere fără margini, spațiu nemărginit. V. infinit. *În înserarea de april, în nemărginirea apelor, a pădurilor și a stufurilor, clopotul avea înmlădieri de cîntec.* SADOVEANU, O. VIII 240. *Aburi ușori și străvezii, ca o rețea alburie și subțire de ață de paingăn, împînzeau imensitatea nemărginirilor deșerte.* HOGAȘ, M. N. 165. *Nemărginirile ceriului și a mării între care mă găsesc dau aripi închipuirii mele.* ALECSANDRI, O. P. 290. ✦ Cantitate mare, mulțime mare. *O mișcare necurmată și domoală agita ritmic nemărginirea de foi.* ANGHEL, PR. 57.

NEMĂRGINÍT, -Ă, *nemărginiți, -te,* adj. Care nu are margini, nelimitat, fără capăt; p. ext. fără număr, infinit. *Soarele asfințise... și împrăștia o lumină dulce pe întinderile nemărginite.* SADOVEANU, O. VII 24. *Nemărginită se întindea... Balta Dunării.* CAMIL PETRESCU, N. 63. *Vede ieșind dintr-o pădure-n depărtare cele șepte iepe alungate de un roi nemărginit de țînțari.* EMINESCU, N. 20. ◇ Fig. *Pe șesuri și-n văi era o tăcere nemărginită.* SADOVEANU, O. VI 11. *Simt frămîntată-n urlete păgîne Nemărginita lumilor durere.* GOGA, C. P. 145. *Toată ființa lui respira o nemărginită bunătate.* VLAHUȚĂ, O. A. III 11.

NEMĂSURÁT, -Ă, *nemăsurați, -te,* adj. Fără măsură; care nu poate fi măsurat; incalculabil, nelimitat. *În tot trupul copilului s-a revărsat căldura unei fericiri nemăsurate.* BRĂTESCU-VOINEȘTI, Î. 22. *Muntele nemăsurat și diform, în tristețea indescriptibilă a sfîrșiturilor de zi pe munți, inspira neîncredere și neliniște.* IBRĂILEANU, A. 160. *Stele pluteau ca niște faruri pe nemăsurata și liniștita mare de întuneric.* VLAHUȚĂ, O. A. 158. ✦ Prea mare, excesiv, exagerat. *A scăpătat din pricina cheltuielilor nemăsurate cu atîtea petreceri și ziafeturi.* CARAGIALE, O. III 61.

NEMÉNIE, *nemenii,* s. f. (Învechit, rar) Categorie, specie, soi. *Arheologi de fantazie, a căror nemenie a început a se-nmulți la noi.* ODOBESCU, S. I 391.

NEMERÍ vb. IV v. **nimeri.**

NEMERÍT[1] s. n. v. **nimerit**[1].

NEMERÍT[2]**, -Ă** adj. v. **nimerit**[2].

NEMÉRNIC, -Ă, *nemernici, -e,* adj. 1. Ticălos, mișel, mîrșav, infam. *Făcu trei pași și bătu pe nemernicii boieri în frunte și-n piept.* SADOVEANU, O. VII 74. *Craiu-nchide cu groază ochii săi; Cunoaște ce nemernic a fost și, de văpăi Cuprins, mai tare plînge Și-l arde-n suflet vina.* COȘBUC, P. II 184. ✦ De nimic, fără valoare, nevrednic, neputincios. *Se socotea nemernică, umilită.* SLAVICI, N. II 207. *N-a apucat să ridice nemernicul mîna și a picat grămadă, trăsnit.* CARAGIALE, O. III 194. *Norocul, știi, atîrnă de la un fir de ață, Slab omului nemernic, bun celui iscusit.* ALECSANDRI, T. II 108. *Traiul vostru să fie mîrșav și nemernic.* NEGRUZZI, S. I 233. ◇ (Substantivat) *Ce te-ai culcat aici, nemernice, să te vadă împărătița și să fugă din grădină, scîrbită de urîțenia ta?* VISSARION, B. 26. *Nemernicii nu se bat de față.* ISPIRESCU, M. V. 50.

2. Vrednic de milă, sărman, jalnic. *Nemernic este omul ce n-a-ntîlnit pe cale O gingașă pereche în cursul vieții sale.* ALECSANDRI, P. III 153. *Acum trupa cam șchioapă, cam nemernică, era plină de... speranță în viitoriul ei.* NEGRUZZI, S. I 343. ◇ (Substantivat) *Din vîrful acestui codru, mai aruncăm, nemernicii de noi, cîte-o căutătură jalnică spre munții Neamțului.* CREANGĂ, A. 125.

3. (Învechit) Străin, pribeag, pripășit. *Nu te bucura așa degrabă, că încă ești nemernică pe aceste locuri.* CREANGĂ,

P. 95. *Se găsea nemernic, pribegit din ţara sa.* NEGRUZZI, S. I 117.

— Variantă: **nimérnic, -ă** (SBIERA, P. 49) adj.

NEMERNICÍ, *nemernicesc,* vb. IV. Intranz. (Învechit) A umbla pribeag, a pribegi. *Şi, ca băiet străin ce se găsea, nemernicind el de colo pînă colo pe la uşile oamenilor... s-a oploşit de la o vreme într-un sat.* CREANGĂ, P. 139. *Flori strălucitoare se vor deschide în orice loc vom nemernici.* NEGRUZZI, S. II 49. *Să umbli nemernicind prin necunoscute locuri.* DRĂGHICI, R. 41.

NEMERNICÍE s. f. **1.** Faptă mîrşavă, ticăloşie, infamie. **2.** Starea celui nemernic; mizerie, neputinţă. *Aveam nevoie să spun ceva, să mă ridic, să strălucesc — dar vecina mea zîmbea nemerniciei mele.* SADOVEANU, O. VIII 99.

NEMÉSTIE s. f. v. **namestie.**

NÉMEŞ, -Ă, *nemeşi, -e,* s. m. şi f. Nobil din clasa stăpînitoare a Transilvaniei medievale; p. ext. nobil de rang mic. *Nemeşii s-au strîns la sfat; Şoaptă, spaimă li-i cuvîntul.* BENIUC, V. 105. *Multe oase şi pînă în ziua de azi se tăvălesc acolo în cîmpii Rigăi, de nemeşii ungureşti ce au pierit la acel război.* BĂLCESCU, O. I 45. [Caii] *cu stava i-am mînat De la nemeşul bogat.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 291. ◇ (Adjectival) *Ş-au luat cu vitejie Multe suflete-n robie Şi maghiari nemeşi o mie!* ALECSANDRI, P. I 26.

— Variantă: **némiş, -ă** s. m. şi f.

NEMEŞÉSC, -EÁSCĂ, *nemeşeşti,* adj. De nemeş, nobil, boieresc. *Mare a fost mulţumirea... iobagilor romîni de la graniţe, cînd s-au văzut deodată scăpaţi de robia nemeşească.* ODOBESCU, S. III 524. *M-am întrecut Cu cincizeci de cai, Tot cai nemeşeşti.* TEODORESCU, P. P. 57. *Cavaleria moldovenească se compunea din toţi proprietarii teritoriali, numindu-se oaste nemeşească.* HASDEU, la TDRG.

NEMEŞÍE s. f. **1.** Stare, calitate de nemeş. **2.** Tagma nemeşilor. *De-acum De nemeşie Scrum să s-aleagă şi fum!* BENIUC, V. 156.

NEMEŞÚG, *nemeşuguri,* s. n. (Învechit) Origine nobilă, rang de nobil, noblеţe; (cu sens colectiv) totalitatea nobililor, nobilime. *Nimene cu nobilitatea sau cu nemeşugul său să nu se laude.* ŢICHINDEAL, F. 381.

NÉMET, *nemeturi,* s. n. (Rar, cu sens colectiv) Totalitatea neamurilor cuiva, neamuri, rude. *D-or veni de bunăvoie, îi prindem cu tot nemetul lor aici.* ODOBESCU, S. A. 98.

NEMETÁLIC, -Ă, *nemetalici, -e,* adj. (Despre materiale) Care nu conţine metale sau nu prezintă caracter metalic.

NEMÉTE s. m. v. **nămete.**

NEMETÉNIE s. f. v. **nămetenie.**

NEMÍC pron. neg. v. **nimic**[1].

NEMÍCĂ pron. neg. v. **nimic**[1].

NEMIJLOCÍT, -Ă, *nemijlociţi, -te,* adj. Direct, pe o cale neocolită, fără ceva intermediar. (Adverbial) *Am văzut că lucrul nu se mai poate tracta nemijlocit în parlament.* GHICA, A. 165.

NEMÍLĂ s. f. (Rar) Lipsă de milă, cruzime, străşnicie. *Bătrînul duhovnic, în nemila jurămîntului său, n-a ştiut că, închizînd o cale, deschide alta alături.* POPA, V. 39. *Pîn' la omul care-n viaţa-i n-a gustat de nicăiri Decît despreţ şi nemilă, batjocură şi loviri!* HASDEU, R. V. 73.

NEMILÓS, -OÁSĂ, *nemiloşi, -oase,* adj. Care nu cunoaşte mila, neîndurător, necruţător, crud, aspru. *Orice scriitor rus dă, cu talentul lui, lovituri nemiloase unei stări de lucruri atît de nedrepte şi îngrozitoare.* IONESCU-RION, C. 106. ◇ Fig. *Pune într-una lemne într-o gură de cuptor lacomă şi nemiloasă.* SADOVEANU, O. VIII 180. ◇ (Adverbial) *Lung şi crunt de nemilos În ochii fiului privea.* COŞBUC, P. I 270.

NEMILOSTÍV, -Ă, *nemilostivi, -e,* adj. (Despre oameni) Fără milă, crud, cumplit. *Crud şi nemilostiv, sălbatic.* DRĂGHICI, R. 156. ◇ (Adverbial) *S-au abătut asupră-i toate urgiile biblice, mai nemilostiv ca asupra lui Iov.* C. PETRESCU, A. R. 17. ✦ Fig. (Despre o boală) Cu caracter grav, fără leac; nemilos. [Gr. Alexandrescu] *a fost lovit de o boală nemilostivă care l-a ţinut aproape un sfert de secol, mort între cei vii.* GHICA, S. A. 133.

NEMILOSTIVÍRE, *nemilostiviri,* s. f. (Mai ales în loc. adv.) *Cu nemilostivire* = fără milă, fără cruţare. *Scoaseră apoi paloşele şi se loviră cu nemilostivire.* ISPIRESCU, U. 52. *A rănit-o cu aşa nemilostivire.* GORJAN, H. I 161.

NEMILUÍT, -Ă, *nemiluiţi, -te,* adj. (Rar) **1.** Mult. *A dat dumnezeu zăpadă nemiluită.* DELAVRANCEA, S. 4. ◇ (Adverbial) *Zăpada cădea nemiluit.* SANDU-ALDEA, U. P. 36.

2. Fără milă, fără cruţare. (Adverbial) *S-aţine nemiluit pe urma fiarelor din codru.* ODOBESCU, S. III 149.

NEMILUÍTA s. f. (Numai în expr.) **Cu nemiluita** = în cantitate foarte mare, din belşug, foarte mult, cu ghiotura. *Vitele începură apoi să piară cu nemiluita.* AGÎRBICEANU, S. P. 30.

NÉMIŞ, -Ă s. m. şi f. v. **nemeş.**

NEMIŞCÁRE s. f. Starea a ceea ce nu se mişcă; faptul de a nu se mişca; imobilitate. *Se uită la maică-sa în deplină nemişcare.* DUMITRIU, N. 40. *Pulberea fină de zăpadă, răscolită din nemişcarea de două săptămîni, s-a învălurat în dune ciudate.* C. PETRESCU, A. 274. *Brazii stau în nemişcare.* TOPÎRCEANU, B. 24.

NEMIŞCÁT, -Ă, *nemişcaţi, -te,* adj. Care stă pe loc, care nu se mişcă; neclintit, imobil. *Stătu în scaun nemişcată.* DUMITRIU, N. 85. *O babă şade pe prispă... nemişcată, parc-ar fi de lemn.* REBREANU, I. 10. *Un obrăzar de ceară părea că poartă el, Atît de albă faţa-i ş-atît de nemişcată.* EMINESCU, O. I 96.

NEMIŞCĂTÓR, -OÁRE, *nemişcători, -oare,* adj. Nemişcat, imobil. *Şi ochii tăi nemişcători, Sub ochii mei rămîie.* EMINESCU, O. I 174. ◇ (Învechit) *Avere nemişcătoare* = avere imobilă. *Averile lor mişcătoare şi nemişcătoare să se iaie în folosul bisericii.* NEGRUZZI, S. I 232. (Fig.) *Deşi n-am bani... Am averi nemişcătoare!* ALECSANDRI, T. I 160.

NEMÍTE adv. (Rar) Cu atît mai puţin, necum, darămite. *Două copile... care trebuiau numaidecît măritate, şi el n-avea para frîntă, nemite cu ce să le-nzestreze.* CARAGIALE, O. III 199.

NEMITÉŢ s. n. v. **nimitez.**

NEMÎNCÁRE s. f. Faptul de a nu mînca sau de a nu fi mîncat; flămînzire, foame. *Era sleit... de nesomn, de nemîncare şi de harţa asta pe viaţă şi pe moarte în care trăia.* POPA, V. 81. *Să calc pe urmele tale... Leşinat de nemîncare.* TEODORESCU, P. P. 307.

NEMÎNCÁT[1] s. n. (Numai în expr.) **Pe nemîncate** = fără să fi mîncat, cu stomacul gol. *Începură să le guste lacomi, aşa, pe nemîncate.* CAMIL PETRESCU, O. II 28. *În loc să mă-ntrebi: « Ai mîncat tu ceva, măi băiete, astăzi? ... ţi-o fi foame? », dumneata îmi iei tacrirul pe nemîncate.* CARAGIALE, O. III 53.

— Formă gramaticală: (în expr.) *nemîncate.*

NEMÎNCÁT[2], **-Ă**, *nemîncați, -te*, adj. Care nu a mîncat; flămînd; p. ext. sărac. *Era slăbit, nemîncat, prăfuit.* DUMITRIU, P. F. 58.

NEMÎNGÎIÁT, -Ă, *nemîngîiați, -te*, adj. Care are o supărare, o durere sufletească mare; care nu poate găsi mîngîiere; neîmpăcat *Luă copilul în brațe și porni într-un plîns nemîngîiat.* GANE, N. II 132. *Totdeauna se întorcea acasă nemîngîiată cu gîndul că fiu-său nu mai are leac.* CARAGIALE, O. III 76. (Cu pronunțare regională) *Au stătut pînă a doua zi, nemîngîiet întru această stare.* DRĂGHICI, R. 114.

NEMOTÉNIE, *nemotenii*, s. f. **1.** (Regional) Înrudire. *Minciuna... oarece nemotenie are cu gluma.* ȚICHINDEAL, F. 158.

2. Rudă, cimotie. *O femeie dintre neamurile acestuia, muma, soția, sora ori altă nemotenie.* MARIAN, Î. 322. *De la care nemotenie au moștenit acea avuție.* ȚICHINDEAL, F. 291.

NEMȚÉSC, -EÁSCĂ, *nemțești*, adj. Al nemților, propriu nemților. ✧ (Popular) *Haine sau straie nemțești* = haine orășenești. *Un om mijlociu la stat, în straie nemțești, cam ponosite.* SADOVEANU, P. S. 69. *Cînd pe-aproape de casa lui Stan, dracul s-a prefăcut într-un băiet ca de opt ani, îmbrăcat cu straie nemțești.* CREANGĂ, P. 147.

NEMȚÉȘTE adv. Ca nemții, în felul nemților; în limba germană. *Știe căpitanul nemțește?* DRĂGHICI, R. 16. ✦ (Pe lîngă verbul «a se îmbrăca») După moda apuseană, orășenește. *Ea băga și așa prin întuneric de seamă că el era îmbrăcat nemțește.* SLAVICI, N. II 324. *Lepădase lebadeaua și tombatera și se îmbrăcase nemțește.* GHICA, S. A. 107.

NEMȚÍ, *nemțesc*, vb. IV. Refl. (Învechit) A împrumuta limba, obiceiurile și portul din Apus; a imita moda din Apus. *Pare-mi-se, vere... că și Iorgu s-a nemțit.* ALECSANDRI, T. 1003. *Vezeteul înspăimîntat se dipărta mîrîind din dinți: ...«s-au nemțit și stăpînul meu!».* RUSSO, S. 17.

NEMȚÍE s. f. (Popular, în expr.) **Pe nemție** = după moda orășenească. *Fata care-mi place mie Se tot poartă pe nemție, Ca să-mi facă necaz mie.* MAT. FOLK. 888.

NEMȚIȘÓR, *nemțișori*, s. m. Plantă erbacee din familia ranunculaceelor, cu frunzele în formă de palmă și cu florile albastre-azurii *(Delphinium). Se vădește minune în gingășia fără seamăn a caliciului întortocheat și fraged al florilor... de nemțișor și de gura-leului de pe masă.* CAMIL PETRESCU, O. II 712. ✧ Compus: **nemțișor-de-cîmp** = plantă erbacee cu flori albastre sau roz, cu fructul o capsulă *(Delphinium Consolida);* pintenaș.

NEMȚOÁICĂ, *nemțoaice*, s. f. (Popular) Femeie care face parte dintr-o populație de limbă germană. *Într-un an au fost ochi negri; într-altul niște ochi albaștri de nemțoaică.* SADOVEANU, B. 127. ✦ (Ieșit din uz) Guvernantă. *Rămas de mic fără mamă, crescuse pînă la paisprezece ani sub îngrijirea unei nemțoaice bătrîne.* VLAHUȚĂ, O. A. III 51.

NEMULȚĂMÍ vb. IV v. **nemulțumi.**

NEMULȚĂMÍRE s. f. v. **nemulțumire.**

NEMULȚĂMÍT, -Ă adj. v. **nemulțumit.**

NEMULȚĂMITÓR, -OÁRE adj. v. **nemulțumitor.**

NEMULȚUMÍ, *nemulțumesc*, vb. IV. Tranz. A pricinui cuiva nemulțumiri; a nu satisface, a indispune, a supăra (pe cineva). *Mă voi sili a nu nemulțumi lumea pe unde voi fi.* FILIMON, la TDRG.

— Variantă: **nemulțămi** (NEGRUZZI, S. II 214) vb. IV.

NEMULȚUMÍRE, *nemulțumiri*, s. f. Faptul de a fi nemulțumit, starea celui nemulțumit; supărare, mîhnire. *Era om de treizeci și ceva de ani, dar părea mai bătrîn din pricina nemulțumirii neîncetate care-l întu neca.* DUMITRIU, P. F. 64. *Caracterul acestei literaturi* [dintre 1880 și 1900] *este nemulțumirea. Nemulțumirea provocată de situația scriitorului în societate și (sau ori) de mizeriile celor mulți.* IBRĂILEANU, S. 89. *Nemulțumirea boierilor crescu și mai mult și pierderea domnului se hotărî.* BĂLCESCU, O. I 142. ✦ Neajuns, neplăcere, necaz. *Peste o zi, o nemulțumire intimă intervenise.* CARAGIALE, O. III 232.

— Variantă: **nemulțămire** (SADOVEANU, O. V 422) s. f.

NEMULȚUMÍT, -Ă, *nemulțumiți, -te*, adj. Care nu e mulțumit; nesatisfăcut, neîmpăcat, supărat. (Adverbial) *Se uita nemulțumit peste curtea celui la care striga.* PREDA, Î. 133. ✧ (Substantivat) *Nemulțumitului i se ia darul.*

— Variantă: **nemulțămít, -ă** (NEGRUZZI, S. I 142) adj.

NEMULȚUMITÓR, -OÁRE, *nemulțumitori, -oare*, adj. Care nu recunoaște binele primit; nemulțumit, nerecunoscător. (Atestat în forma *nemulțămitor) Baba și cu odorul de fiică-sa tot cîrtitoare și nemulțămitoare erau.* CREANGĂ, P. 284. ✦ Care nu mulțumește; nesatisfăcător. *Rezultate nemulțumitoare.*

— Variantă: **nemulțămitór, -oáre** adj.

NEMURÉLE s. n. pl. (Popular) Diminutiv al lui nea m[2]; rudă. *Să audă nemurelele de acasă.* ȘEZ. XVIII 175. *Sărmanele nemurele, Unde-s eu și unde-s ele?* SEVASTOS, C. 36.

NEMURÍRE s. f. Calitatea (atribuită de diverse religii zeilor și sufletului omenesc) de a nu muri niciodată; faptul de a nu fi supus morții; stare a celui nemuritor. *Tu-mi cei chiar nemurirea mea În schimb pe-o sărutare.* EMINESCU, O. I 173. ✦ Fig. Glorie veșnică, amintire eternă, faimă nepieritoare, renume. *Sînt puțini fericiți cărora soarta le îngăduie să intre, fiind vii încă, în Panteonul nemuririi.* ANGHEL, PR. 37. *Ocupă-te, te rog, cît mai curînd de aceasta, căci făgăduiesc a te trece la nemurire.* GHICA, A. 607. *Fericit, măreț acela care Sub un falnic soare Pentru patria sa moare, Nemurire moștenind.* ALECSANDRI, P. A. 82.

NEMURITÓR, -OÁRE, *nemuritori, -oare*, adj. (În concepțiile religioase, în basme) Care nu moare niciodată. V. etern. *Dar cum ai vrea să mă cobor? Au nu-nțelegi tu oare Cum că eu sînt nemuritor Și tu ești muritoare?* EMINESCU, O. I 172. ✦ Fig. Care rămîne veșnic în amintirea oamenilor, care se bucură de o glorie eternă; nepieritor, etern. *Nemuritor e și Petroniu Care-a descris cu-atîta vervă banchetul lui Trimalcion.* ANGHEL-IOSIF, C. M. II 80. *Virgil a imitat pe Omer, Dante pe Virgil... și cu toate acestea sînt nemuritori!* BOLINTINEANU, O. 358.

NEMUȘÚG, *nemușuguri*, s. n. (Regional) **1.** Legătură de familie, rudenie. *În puterea nemușugului, venea tare adesa pe la curtea boierească.* I. CR. III 35.

2. Rudă, neam[2] **(3).** *Face pe nemușuguri să rîdă.* PAMFILE, M. R. I 92.

NEMÚȚ, *nemuțuri*, s. n. (Popular) Rudă, neam[2] **(3).** *Copii mici în legănuț, Nu știu cine li-i nemuț.* ȘEZ. II 80.

NÉNE s. m. **1.** (Uneori articulat și în forma prescurtată regională *nea;* adesea însoțit de numele persoanei la care se referă) Termen de respect cu care se adresează un copil sau o persoană mai tînără unui bărbat mai în vîrstă sau unui frate mai mare. V. bade, unchi. *De ce să ai, nea Ioane, ciudă pe mine?* DUMITRIU, B. F. 65. *Da unde te duci, nene George?* ISPIRESCU, L. 139. *Să venim la istoria d-tale, nene Bogonos.* NEGRUZZI, S. I 224. ✧ (În forma prescurtată *nen-*, urmat de adjectivul posesiv de persoana a doua și a treia) *Mă! spune lui nen-tu Chiriac să nu uite de ce ne-a fost vorba.* CARAGIALE, O. I 53. *Chiruța se-nspăiminta Și către nen-său grăia.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 492. ✧ (Întrebuințat în cursul unei povestiri sau conversații fără să fie adresat unei anumite persoane, servind numai pentru a atrage atenția asupra celor spuse) *Să fi văzut,*

nene, cadînele cum mai fugeau desculțe. ISPIRESCU, M. V. 15. *Ei, nene, să pomenea Din inima cîmpului În buricul pămîntului.* PĂSCULESCU, L. P. 212.

2. (Neobișnuit) Tată. *Au zis împăratul că cine m-a scăpa din gura bălaurului, după acela m-a mărita și... are să mă deie nenea, cu bună samă, după acest țigan.* SBIERA, P. 125.

— Variantă: (însoțit de numele persoanei la care se referă) **nea** s. m.

NENEÁCĂ s. f. (Familiar, mai ales în Mold.) Termen cu care se adresează un copil mamei sale; mamă. *Prima datorie pe care am învățat-o eu a fost să respect pe babaca și pe neneaca.* SADOVEANU, N. F. 9. *Bine-ți șede mitropolit... unde-i neneacă-ta să te vadă!* CREANGĂ, A. 137. *Mai bine-ți caută de nevoi și-ți ie tălpășița pînă nu vine neneaca ca să te deie de urechi afară.* ALECSANDRI, T. I 38. ◇ Expr. **Trai neneacă cu banii babachii** v. babacă.

— Variantă: **nineácă** (ALECSANDRI, T. I 119) s. f.

NENECÚȚĂ s. f. (Familiar, mai ales în Mold.) Diminutiv al lui neneacă. *Ah, nenecuță, cît ești de bună!* ALECSANDRI, T. I 36.

NENIȘÓR, *nenișori,* s. m. (Familiar și adesea ironic, numai la vocativ) Diminutiv al lui nene. *Ți-am pus lingurile-n brîu, nenișorule!* REBREANU, R. I 25. *Mai avem treabă, nenișorule!* NEGRUZZI, S. III 19.

NENIÚC, *neniuci,* s. m. (Regional) Nenișor. *Dragul meu, neniucul meu.* MARIAN, Î. 511.

NENIUCÚȚ, *neniucuți,* s. m. (Regional) Nenișor. *Neniucuțul meu iubit.* MARIAN, Î. 511.

NENIÚȚ s. m. v. **nenuț.**

NENORÓC s. n. Lipsă de noroc, nefericire; necaz, ghinion. *Spunea de-un sat cu case albe, pierdut pe coasta unui munte, De oameni uitați acolo, pe care-i paște nenorocul.* GOGA, C. P. 9.

NENOROCÍ, *nenorocesc,* vb. IV. Tranz. A face pe cineva nenorocit, a aduce cuiva nefericire, a-i pricinui un rău mare, a-i strica, a-i nimici viața. *Ai ascultat de sfaturile altora, de-ai nenorocit și căzăturile aieste de bătrîni.* CREANGĂ, P. 88. *Doamnele... m-ar nenoroci foarte mult, condamnîndu-mă... a nu mai putea admira grațiile lor.* ALECSANDRI, O. P. 132. *Am iubit, și acel întîi amor m-a nenorocit.* NEGRUZZI, S. I 51.

NENOROCÍRE, *nenorociri,* s. f. Stare a celui nenorocit; (concretizat) întîmplare care face pe cineva nenorocit, care curmă cursul liniștit al vieții, p. ext. care aduce după sine necazuri, dureri, suferințe; neajuns mare, dezastru. *Ce nenorociri te-au zdrobit, ce dureri ți-au împietrit sufletul?* SADOVEANU, O. I 422. *Mi s-a întîmplat o mare nenorocire.* CAMIL PETRESCU, U. N. 233. ◇ Loc. adv. **Din nenorocire** = datorită unor împrejurări nefavorabile; din păcate.

NENOROCÍT, -Ă, *nenorociți, -te,* adj. 1. Lipsit de fericire, de noroc; nefericit. *N-am să mă înțeleg cu oamenii aceștia și am să fiu nenorocită!* SADOVEANU, O. V 638. *Cine să se mai gîndească la nenorocita de ea, în huietul și bezna acestei nopți îngrozitoare!* VLAHUȚĂ, O. A. 354. *Nenorocitul animal fugea făcînd niște salturi nebunești și chelălăind într-un chip infernal.* CARAGIALE, O. II 77. ◇ (Substantivat) *La o stîncă de sare lucrează doisprezece nenorociți.* SADOVEANU, O. VI 275. *E o nenorocită care s-a aruncat înaintea trenului.* C. PETRESCU, C. V. 38. *Nenorociții aceia nu veneau, ci erau aduși acolo.* CARAGIALE, O. III 202.

2. Care inspiră milă, tristețe; dureros, trist. *Sfîrșitul văduvei lui Irimia-vodă a fost cel mai nenorocit dintre al tuturor doamnelor Moldovei.* SADOVEANU, O. VII 172. ✦ (Adverbial) Greșit, rău. *N-am avut în viața mea decît un prieten: pe tine. Și acum văd că alesesem prost, nenorocit.* DEMETRIUS, C. 54.

NENOROCÓS, -OÁSĂ, *nenorocoși, -oase,* adj. Care nu are noroc, care nu are succes; p. ext. care aduce nenoroc; nefast. *Nouă nenorocoase ispite îl așteptă.* DRĂGHICI, R. 212.

NENUFÁR, *nenufari,* s. m. (Franțuzism) Nufăr. [Plutea] *alături de el pe o floare de nenufar.* G. M. ZAMFIRESCU, SF. M. N. I 15. *Pe prefiratele lui ape plutește albul nenufar.* MACEDONSKI, O. I 63.

NENUMĂRÁT, -Ă, *nenumărați, -te,* adj. Care este în număr atît de mare, încît nu poate fi numărat; fără număr, imens. *Învățămintele și rînduielile lumii civilizate sînt nenumărate.* SADOVEANU, E. 28. *El numără în gîndu-i zile nenumărate.* EMINESCU, O. I 93. *Stele nenumărate, ca nisipul mării, scînteiază care de care mai mult.* BOLINTINEANU, O. 350. *Turme nenumărate ca stelele păsteau în cîmpii întinse.* RUSSO, O. 40. ◇ (Substantivat, în loc. adj.) **Cu nenumărata** = în cantitate imensă, nesfîrșită, neisprăvită. *Bani cu nenumărata.* RETEGANUL, P. III 71.

NENÚȚ, *nenuți,* s. m. (Regional) Tată. *Să fii mamii de-ajutor Și nenuțului de spor.* MARIAN, NA. 318.

— Variantă: **neniúț** (MARIAN, Î. 329) s. m.

NEO- Element de compunere avînd sensul de «nou» și care formează cuvinte ca neogrec, neolatin etc.

— Pronunțat: *ne-o-.*

NEOBIȘNUÍT, -Ă, *neobișnuiți, -te,* adj. Care iese din comun, care nu se întîlnește în mod frecvent; special.

NEOBOSÍT, -Ă, *neobosiți, -te,* adj. Care nu simte oboseala; foarte activ, harnic. *Bedros, neobosit, sălta lăzile în camion.* DUMITRIU, N. 258. ✦ (Despre o muncă, un efort) Susținut, continuu, necontenit. *Mihai a reușit să facă din brigada lui prima brigadă de calitate. E rodul unei munci neîntrerupte, neobosite.* MIHALE, O. 391.

NEOBRĂZÁRE, *neobrăzări,* s. f. Obrăznicie, nerușinare.

NEOBRĂZÁT, -Ă, *neobrăzați, -te,* adj. Nerușinat, obraznic.

NEOCLÁSIC, -Ă, *neoclasici, -e,* adj. Care își ia ca model arta și arhitectura clasică. *Un acoperămînt al tindei în chip de fronton grec... dădeau albei clădiri acoperite cu tablă un vag stil neoclasic.* CĂLINESCU, E. 49. *Pretindea că ar fi o clădire în stil neoclasic, cu coloane și ferestre arcuite.* CAMIL PETRESCU, O. II 389.

NEOCLASICÍSM s. n. Curent în artă și în arhitectură, dezvoltat în secolul al XIX-lea și care își ia ca model arta și arhitectura clasică.

NEODIHNÍT, -Ă, *neodihniți, -te,* adj. Care n-a avut odihna necesară sau suficientă; p. ext. care e gata de lucru, de luptă. *Săcuii erau neodihniți și cîrtitori, pentru că nu li se dedese încă diploma întăritoare a drepturilor de curînd dobîndite.* BĂLCESCU, O. II 104.

NEOFALÍNĂ s. f. Produs obținut prin distilarea petrolului, asemănător cu benzina și folosit la spălarea sau curățirea obiectelor de stofă, mătase etc.

NEOFÍT, -Ă, *neofiți, -te,* s. m. și f. Persoană care a îmbrățișat de curînd o religie (abandonînd credința veche); p. ext. persoană intrată de curînd într-o grupare, o societate, o asociație etc. și încă neinițiată. *Aceasta le-a dovedit el atunci cu toată înfocarea de neofit și poate cu o... pripită confuzie a textelor.* C. PETRESCU, A. 318. *Numele neofiților sau noilor botezați.* ODOBESCU, S. I 452.

NEOGÉN s. n. A doua perioadă a erei neozoice, de la sfîrșitul oligocenului pînă la începutul cuaternarului.

NEOGOÍT, -Ă, *neogoiți, -te,* adj. (Regional) Care se desfășoară cu intensitate susținută; nepotolit, nestăvilit,

aprig. *Zaharia rămînea în aşternutul fierbinte, cu faţa în sus, frămîntat de dureri neogoite.* C. PETRESCU, A. 32.

NEOGRÉC, -GREÁCĂ, *neogreci, -e,* adj. Care se referă la Grecia modernă sau la poporul grec modern. *Limba neogreacă.*

NEOLATÍN, -Ă, *neolatini, -e,* adj. (Despre o limbă) Care continuă limba latină; (despre un popor) care descinde din romani. V. r o m a n i c.

NEOLÍTIC, -Ă, *neolitici, -e,* adj. Referitor la ultima fază a evoluţiei industriei omului preistoric. ✦ (Substantivat, n.) Ultima epocă a preistoriei, epoca pietrei lustruite (caracterizată prin folosirea uneltelor de piatră lustruită sau de bronz, prin apariţia agriculturii primitive, a creşterii vitelor şi a olăriei). ✦ (Substantivat, n.) Etajul inferior al cuaternarului superior.

NEOLÓGIC, -Ă, *neologici, -e,* adj. (Despre cuvinte sau expresii) Care a fost împrumutat recent dintr-o limbă străină; care este o formaţie lingvistică nouă.

NEOLOGÍSM, *neologisme,* s. n. Cuvînt nou împrumutat sau creat într-o limbă. *Nevoia de cuvinte noi a ştiinţelor, a filozofiei, a cercetării istorice, a analizelor morale se satisface prin masiva introducere de neologisme în epoca de după 1780.* L. ROM. 1954, nr. 4, 50. *În limba literară, neologismul intră firesc acolo unde e nevoie de el.* SADOVEANU, E. 34.

NEÓM, *neoameni,* s. m. Persoană lipsită de însuşirile morale, sociale sau fizice proprii unui om normal. *Boleşte o săptămînă sau două... şi pe urmă de-abia o să fie neom.* DUMITRIU, P. F. 35. *Se ţinea lumea după dînsul ca după urs. Pasămite unde era îmbrăcat ca neoamenii.* ISPIRESCU, L. 136. *Toată nenorocirea căzu asupra maică-sa, ea-l dăduse lumii om; şi-l luă să-l ţie neom.* CONTEMPORANUL, VII 217. ✧ E x p r. **A face pe cineva (din om) neom** = a aduce pe cineva într-o stare de plîns, distrugîndu-l sau degradîndu-l fizicеşte sau sufleteşte. *Hei, domnule! oftă cu năduf gazda. Ploaia asta te face neom!* SADOVEANU, O. VIII 76. *Negru-i, doamne, pămîntu, Da-i mai negru urîtu; Din om te face neom.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 212.

NEOMENÉSC, -EÁSCĂ, *neomeneşti,* adj. Lipsit de omenie, sălbatic, inuman, neomenos. *Avea în faţa lui prelungă, negricioasă, slabă... ceva neomenesc, de ascet necruţător.* CAMIL PETRESCU, O. II 21.

NEOMENÉŞTE adv. În chip neomenesc, cu cruzime, barbar. *Cel mai bun amic şi camarad de arme al său... fusese asasinat neomeneşte.* GHICA, A. 32.

NEOMENÍE s. f. Lipsă de omenie, răutate, cruzime, sălbăticie. *Ţăranii s-au deşteptat, vor ei înşişi pămînt şi nu mai rabdă fără a crîcni înşelăciunile şi neomenia.* REBREANU, R. I 168. *Vreau să mă luminez singur despre mişelia şi neomenia lor.* CARAGIALE, O. III 61.

NEOMENÍT, -Ă, *neomeniţi, -te,* adj. (Învechit) Neomenos, rău. *Neomenit şi sălbatic obicei.* DRĂGHICI, R. 194. *În pizma acestui neomenit zmeu, carele mă ţine cu atîta pază grozavă în ladă.* GORJAN, H. I 11. ✧ (Substantivat) *Cine să fie acel neomenit carele mi-a necinstit perii cei albi ai bătrîneţelor mele?* ISPIRESCU, L. 121.

NEOMENÓS, -OÁSĂ, *neomenoşi, -oase,* adj. Lipsit de omenie sau de bună-cuviinţă, fără milă; inuman, rău, crud. *Comşa fu de părere că masa se prelungeşte peste măsură, neomenos spectacol sub ochii celor ţinuţi să poftească, în picioare.* C. PETRESCU, Î. II 144. *Noi nu ştiam la sufletul nostru nici o faptă neomenoasă să fi săvîrşit.* ISPIRESCU, L. 378.

NEÓN s. n. Gaz nobil neinflamabil, fără miros şi fără culoare, cu care se umplu tuburile luminoase.

NEOPLĂSM, *neoplasme,* s. n. (Med.) Cancer; p. e x t. tumoare. *Termenul de neoplasm este sinonim cu cel de tumoare şi se aplică la orice formaţiune cutanată proeminentă circumscrisă, neinflamatorie.* NICOLAU-MAISLER, D. V. 441.

NEOPLATONÍSM s. n. Doctrină filozofică idealistă, cu centrul în Alexandria, ai cărei adepţi pretindeau că reiau filozofia platonică, pe care încercau s-o concilieze cu concepţiile mistico-religioase ale Orientului.

NEOPRÉN s. n. Cauciuc sintetic obţinut prin polimerizare, care este mai rezistent decît cauciucul natural la acţiunea uleiurilor şi ozonului.

NEOPRÍT, -Ă, *neopriţi, -te,* adj. Care nu este oprit sau împiedicat de nimic; nestînjenit, nestăvilit, continuu. *Valul trece neoprit!* ALECSANDRI, P. II 101.

NEORGÁNIC, -Ă, *neorganici, -e,* adj. Anorganic.

NEORÎNDUIÁLĂ, *neorînduieli,* s. f. Dezordine, neregulă. *Părul cărunt îi cădea în neorînduială pe frunte.* SADOVEANU, O. I 435. *Se temea să nu fie vorba despre vreo neorînduială în buna gospodărie a domeniului său.* C. PETRESCU, A. 305. *Mobile scumpe dispuse într-o neorînduială intenţionată.* VLAHUŢĂ, O. A. 245.

NEOSALVARSÁN s. n. Produs farmaceutic folosit în tratamentul sifilisului.

NEOSTOÍT, -Ă, *neostoiţi, -te,* adj. Neobosit, nepotolit, continuu. *Era în el o sete neostoită cum să-şi aibă şi el casa lui, vita lui, muierea şi copiii lui.* CAMIL PETRESCU, O. I 35. *Gîndurile îi rătăceau tulburi, neostoite, răscolind amintiri.* REBREANU, R. I 45. ✧ (Adverbial) *Între buchete de sălcii, înfloreau finaţurile şi sfîrîiau cosaşii neostoit.* SADOVEANU, N. F. 26.

NEOZÓIC s. n. Eră geologică dintre sfîrşitul cretacicului şi începutul cuaternarului.

NEPĂMÎNTEÁN, -Ă, *nepămînteni, -e,* adj. Care nu e de pe pămînt, care nu are caracterul lucrurilor de pe pămînt; din alte lumi, nepămîntesc; f i g. care pare din altă lume, cu totul neobişnuit, nefiresc. *De acolo, din tăcerea nepămînteană a sihlelor, se deştepta cîteodată urlet de fiare necunoscute.* C. PETRESCU, A. 17.

NEPĂMÎNTÉSC, -EÁSCĂ, *nepămînteşti,* adj. Nepămîntean. *Ochii, de un albastru nepămîntesc, în formă de migdală, cu gene negre lungi, străluceau subt sprîncenele subţiri.* CAMIL PETRESCU, O. I 515. *Se părea fiinţă fărmăcătoare, nepămîntească!* CONTEMPORANUL, IV 86.

NEPĂRTINÍRE s. f. Lipsă de părtinire; imparţialitate; obiectivitate. *Noi n-am ajuns încă aşa departe ca să putem trata cu nepărtinire istoria contemporană.* KOGĂLNICEANU, S. A. 77.

NEPĂRTINITÓR, -OÁRE, *nepărtinitori, -oare,* adj. Care nu e părtinitor; imparţial, drept; obiectiv. *Se zice mult bine de administraţia sa... El lovea abuzurile; era nepărtinitor, integru.* BOLINTINEANU, O. 254. *Oricît aş voi să fiu de nepărtinitor, suvenirea ei ar sili imaginaţia mea să galopeze fără voie.* NEGRUZZI, S. I 38.

NEPĂSÁRE s. f. Faptul de a fi nepăsător, lipsă de interes şi de grijă, indiferenţă. V. l e n e v i e. *Moşul privea toate cu o nepăsare de gheaţă.* SADOVEANU, O. VI 106. *Urmă să citească, luînd un aer din ce în ce mai pronunţat de nepăsare.* BASSARABESCU, S. N. 146. *Am priceput că e nemulţumit de nepăsarea publicului.* VLAHUŢĂ, O. A. 227. ✧ L o c. a d v. **Cu nepăsare** = în mod nepăsător, fără grijă, fără atenţie. *Ivan leagă turbinca la gură cu nepăsare şi-o anină într-un copac.* CREANGĂ, O. A. 211.

NEPĂSĂTÓR, -OÁRE, *nepăsători, -oare,* adj. Lipsit de interes pentru ceea ce se petrece în jurul său, indiferent la cele ce se întîmplă. *Întorcînd spatele către pădurar, intră nepăsătoare în casă.* SADOVEANU, O. VIII 226. *Cîntaţi, păsări ale cerului, nepăsătoare la durerile noastre.* DELAVRANCEA, A. 34. *Nu-l ierta firea să stea nepăsător cînd te miri cu ce mari nevoi se lupta sărmana aceea de văduvă.* SLAVICI, O. II 112.

NEPĂTÁT, -Ă, *nepătaţi, -te,* adj. Care nu are pete; fig. curat, neprihănit. *Să-ţi rămîie numele nepătat.* ISPIRESCU, L. 77. *Întreprinderea-ţi fu dreaptă, a fost nobilă şi mare; De aceea al tău nume va fi scump şi nepătat.* ALEXANDRESCU, M. 15.

NEPĂTRÚNS, -Ă, *nepătrunşi, -se,* adj. Care nu este sau nu poate fi pătruns sau străbătut, în care nu se poate pătrunde (cu piciorul, cu privirea), impenetrabil; des, compact. *Bezna era nepătrunsă.* DUMITRIU, N. 41. *Noaptea fu mai nepătrunsă şi pustie.* C. PETRESCU, C. V. 268. ✦ Fig. Tainic, misterios, neînţeles, necunoscut. *Acea putere nepătrunsă a spiritului, pe care o numim imaginaţiune.* CARAGIALE, O. II 144.

NEPERÉCHE adj. invar. (Despre numere întregi) Care nu se poate împărţi fără rest cu numărul doi; impar.

NEPERIÁN, *neperieni,* adj. m. (În expr.) **Logaritm neperian** v. logaritm.

NEPIERITÓR, -OÁRE, *nepieritori, -oare,* adj. Care nu piere; care durează multă vreme. V. nemuritor. *Coroane-n veci nepieritoare Dintre frunzişurile mari Ale bătrînilor stejari: Mi-aşterne umbra sub picioare.* MACEDONSKI, O. I 190. *Din lucruri mici, din întîmplări de toate zilele se pot face opere nepieritoare.* VLAHUŢĂ, O. A. II 224. *De flori nepieritoare ghirlandă fericită Sînt scumpele podoabe ce nu te părăsesc.* ALEXANDRESCU, M. 191.

NEPILDUÍT, -Ă, *nepilduiţi, -te,* adj. (Învechit) Unic, fără precedent. *Se distinsese... prin o toleranţă religioasă nepildutită în celelalte state catolice.* HASDEU, I. V. XVIII. *Rezultatul acestei neauzite, nepilduite şi deşănţate revizuiri ne este astăzi supus spre aprobare.* KOGĂLNICEANU, S. A. 128.

NEPLĂTĂ s. f. Faptul de a nu se achita de o obligaţie băneasă, de a nu plăti. *Sancţiuni pentru neplata impozitelor.*

NEPLĂCÉRE, *neplăceri,* s. f. Stare sufletească produsă de ceva neplăcut, supărător; silă, dezgust. *Cu toată neplăcerea Deliu trebuia să se ducă.* BART, E. 252. ✦ Neajuns, necaz, nemulţumire. *Crăişorul ca să nu facă neplăcere la vreunul dintre soldaţii săi... s-a dat jos chiar însuşi.* BOTA, P. 94.

NEPOÁTĂ, *nepoate,* s. f. **1.** Fiica fiului sau a fiicei în raport cu bunicii. *I-a spus Marioara Irinii, nepoata bucătăresei de la curte.* REBREANU, R. I 237. *Nepoată-ţi e? Şi-a arătat Spre fată.* COŞBUC, P. I 230. ✦ (Uneori determinat prin «de frate», «de soră», «de văr» sau «de vară») Fiica fratelui sau a surorii, ori fiica vărului sau a verişoarei. *Creşteţi flori şi nu-nfloriţi Că mie nu-mi trebuiţi Că n-am fraţi să vă-ngrădească, Nici surori să vă plivească, Nici nepoate Să vă poarte.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 210.

2. (Rar) Descendentă, urmaşă.

3. (Popular, mai ales la vocativ) Cuvînt cu care o persoană în vîrstă se adresează unei femei tinere sau unei fete. (Glumeţ) *Dragele mele nepoate, Nu vă pot juca pe toate.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 362.

NEPOFTÍT, -Ă, *nepoftiţi -te,* adj. Nechemat, neinvitat. *Ochi un scaun, îl trase cu hotărîre în faţa biroului şi se instală nepoftit.* C. PETRESCU, C. V. 146. *Eu sînt sărăcia, răspunse ea, şi am venit nepoftită.* ISPIRESCU, L. 207. *Cată-ţi de treabă! ce te amesteci dumneata nepoftit în vorba noastră?* CARAGIALE, O. VII 296. ✦ Nedorit. *Prea ai meşteşugul de a mi te vîri nepoftită în suflet.* HOGAŞ, M. N. 21. ✧ (Substantivat) *Nepoftitul n-are scaun.*

NEPOMENÍT, -Ă, *nepomeniţi, -te,* adj. (Rar) Neauzit; nemenţionat. ✦ (Adverbial, împreună cu prep. «de», folosit în construirea superlativului) Foarte, deosebit, nemaipomenit de... *Era o lună nepomenit de frumoasă.* DELAVRANCEA, T. 25.

NEPÓT, *nepoţi,* s. m. **1.** Fiul fiului sau al fiicei în raport cu bunicii. *Nu poate veni să-şi ia nepoţii, fiind ocupat la Vieroş.* SADOVEANU, A. L. 24. *Bunicul meu David... a zis... am să iau nepotul cu mine.* CREANGĂ, A. 18. ✦ (Uneori determinat prin «de frate», «de soră», «de văr» sau «de vară») Fiul fratelui sau al surorii ori fiul vărului sau al verişoarei. *Fără copii, dar cu un numeros contigent de nepoţi şi nepoate.* C. PETRESCU, C. V. 177. *Nici Împăratul Verde nu cunoştea nepoţii săi, nici craiul nepoatele sale.* CREANGĂ, P. 183.

2. Descendent, urmaş. *În fiecare văd un nepot de-al lui Horia, de-al lui Iancu.* BENIUC, V. 27. *Eu, nepotul lui Păcală, Care-n orice timp şi loc Rîd de proşti, rîd de Tîndală Şi de dracul îmi bat joc.* ALECSANDRI, T. I 316. *Tatăl meu era nepot viteazului Sfarmă-Piatră.* NEGRUZZI, S. I 246.

3. (Popular, mai ales la vocativ) Cuvînt cu care o persoană în vîrstă se adresează unui tînăr sau unui copil. *Moş Oprea, baciul, un om bătrîn şi înţelept, s-a bucurat de vederea mea... — Nepoate Năstase, s-au schimbat vremile.* GALACTION, O. I 64. *În ce te bizui, de te îndărjeşti aşa, nepoate?* CREANGĂ, A. 57. *Am să mă fac, nepoate, din cîrjă buzdugan!* ALECSANDRI, P. III 204.

NEPOTÍSM s. n. Abuz de putere pe care îl comite cineva care acordă avantaje, favoruri, funcţii rudelor şi prietenilor, nedreptăţind prin aceasta pe alţii. V. favoritism, familiarism.

NEPOTOLÍT, -Ă, *nepotoliţi, -te,* adj. Care nu este sau nu poate fi potolit (uşor); nestins, neîmpăcat, aprig. *Apele Oltului... îşi continuă nepotolitul zbucium.* BOGZA, C. O. 97. *Ea întreagă era dragoste, simţire în veci nepotolită.* SADOVEANU, O. I 433. *Simţi în sine un foc mare Un foc drăcesc nepotolit.* NEGRUZZI, S. II 113.

NEPOTRIVÍRE, *nepotriviri,* s. f. Lipsă de potrivire, de concordanţă; neasemănare, discordanţă. *Descoperea o imperceptibilă nepotrivire a minutarelor.* C. PETRESCU, A. 432.

NEPOTRIVÍT, -Ă, *nepotriviţi, -te,* adj. Care nu se potriveşte; deplasat. *I se părea însă cam nepotrivit să i se aducă mulţumiri în faţa frontului pentru atîta lucru.* V. ROM. noiembrie 1953, 132.

NEPOŢEÁ, -ÍCĂ, *nepoţele,* s. f. Diminutiv al lui nepoată.

1. v. nepoată (1). *Dumneata... mi se pare... ai o nepoţică?... Şi după cît am auzit, foarte frumuşică.* BUJOR, S. 140. *Ho, viteazule! Stăi pe loc şi nu-mi mai ciondăni nepoţica... — Care nepoţică, boierule?* ALECSANDRI, T. I 101. *Stăncuţa de la Bagdat, Nepoţică de-mpărat.* TEODORESCU, P. P. 640.

2. v. nepoată (2). *Stai de nu ne săgeta, Că noi ţie că ţi-om da Surioara soarelui, Nepoţica zînelor, Frumoasa frumoaselor.* TEODORESCU, P. P. 81.

3. v. nepoată (3). *Stăpînul nostru... făcu nouă secerele Şi nouă toporele, Dădu pe la nepoţi şi nepoţele Să secere grîul cu ele.* TEODORESCU, P. P. 140.

NEPOȚÉL, *nepoței,* s. m. Diminutiv al lui nepot. **1.** v. nepot (1). *Am un nepoțel numai de zece ani.* ALECSANDRI, T. I 384.

2. v. nepot (3). *După ce mîncă și se sătură, se puse la vorbă cu unchiașul... — Să vezi dumneata, nepoțelul moșului, această împărăție a fost și ea odată mare.* ISPIRESCU, L. 101.

NEPOVESTÍT, -Ă, *nepovestiți, -te,* adj. **1.** Care nu a fost povestit, istorisit.

2. Care nu poate fi exprimat prin cuvinte; nemaiauzit, nemaivăzut, nespus. *Nepovestită fu mîhnirea tatălui său cînd auzi spuindu-i-se astă întîmplare.* ISPIRESCU, L. 82. *Împăratul și împărăteasa, auzindu-l că vorbește așa de galeș și așezat, fură cuprinși de o milă și jale nepovestită.* POPESCU, B. II 13. *Bucuria ce avea Robinson privind răsărirea soarelui... era nepovestită.* DRĂGHICI, R. 61. ✧ (Adverbial, mai ales legat de un adjectiv prin prep. «de» pentru a exprima superlativul) *Este nepovestit de frumoasă astă copilă minunată.* POPESCU, B. I 85.

NEPRECUPEȚÍT, -Ă, *neprecupeți, -te,* adj. Fără rezerve, necondiționat, larg. *Toate succesele obținute în anii puterii populare în lupta pentru construirea socialismului se datoresc sprijinului neprecupețit de zi cu zi pe care statul democrat-popular l-a primit din partea maselor.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2581.

NEPRÉGET s. n. sg. (Învechit) Rîvnă, ardoare, zel. *Cîtă filozofie n-am depănat împreună toată noaptea aceea cu nepregetul vîrstei de șaptesprezece ani!* CARAGIALE, N. S. 9. ✧ Loc. adv. **Cu nepreget** = fără șovăire. *Cu nepreget luînd amîndoi lungărețele suliți, S-au năpustit ca și leii.* MURNU, I. 143.

NEPREGETÁT, -Ă, *nepregetați, -te,* adj. (Învechit) **1.** (Despre oameni) Harnic, neobosit, fără preget; iute. *În precuvîntarea sa... vom vedea... pe bărbatul nepregetat suferind cu greu silita sa nelucrare.* ODOBESCU, S. I 311.

2. (Despre acțiuni) Neîncetat, neîntrerupt, continuu, fără preget, neobosit. *Printr-o stăruință nepregetată, printr-o muncă continuă a ajuns omul a-și clădi casă pe seama sa.* ODOBESCU, S. III 325.

NEPRETENȚIÓS, -OÁSĂ, *nepretențioși, -oase,* adj. Lipsit de pretenții, modest; (despre limbă, stil) simplu, neafectat. *Coșbuc a știut în cuvinte tot așa de simple, în versuri și imagini tot așa de nepretențioase, să redea un simțimînt și mai complex, și mai dureros decît acel din «Cîntecul fusului».* GHEREA, ST. CR. III 270.

NEPREȚUÍT, -Ă, *neprețuiți, -te,* adj. De mare preț, foarte valoros. *Pergamente și colecții vechi, neprețuite.* CAMIL PETRESCU, V. 7. *Lecțiunile neprețuite ce ascultam... cine ar putea să ți le spună!* GALACTION, O. I 247. *Bravo! ești un tînăr neprețuit pentru comisioane!* ALECSANDRI, T. I 272. *Zile neprețuite ale copilăriei.* ALEXANDRESCU, M. 113. ✦ (Substantivat) Drag, scump. *Neprețuita! șopti el, uitîndu-să la ea.* EMINESCU, N. 72.

NEPREVĂZÚT, -Ă, *neprevăzuți, -te,* adj. Care n-a fost sau nu poate fi prevăzut; care se ivește pe neașteptate, pe negîndite, fără veste, subit. *Nici un om n-a putut fi pus vreodată într-o situație atît de neprevăzută.* BOGZA, A. î. 656. *Chemat de afaceri neprevăzute, va pleca din localitate.* GALACTION, O. I 240. *O întîmplare neprevăzută i-a adus o soluție.* REBREANU, R. I 242. ✧ (Adverbial) *Dintr-o dată, neprevăzut și cu grabă, a pornit un vînt înviersunat.* SADOVEANU, E. 5. ✧ (Substantivat, n.) *Neprevăzutul din ghicitoare naște mai întotdeauna rîsul copiilor, atunci cînd îi află dezlegarea.* L. ROM. 1953, nr. 2, 53.

NEPRICÉPERE s. f. **1.** Lipsă de înțelegere, neștiință, necunoaștere. *Rîd cu hohot de nepriceperea și slăbăciunea lor.* CREANGĂ, P. 190.

2. Lipsă de destoinicie, incapacitate. *Averea părintească... (din nepriceperea unchiului) s-a încurcat și s-a micșorat.* GALACTION, O. I 113.

NEPRICEPÚT, -Ă, *nepricepuți, -te,* adj. **1.** Care nu poate fi priceput, care nu este înțeles; neînțeles; enigmatic. *Și cînd șoptesc cu voce mută Poema cea nepriceputǎ, Trăsar.* MACEDONSKI, O. I 32. *În inima lui zace un dor nepriceput.* ALECSANDRI, P. III 371.

2. (Despre persoane) Care nu se pricepe la ceva; neîndemînatic, stîngaci; prost. *Tu, cu pînea și cuțitul Mori flămînd, nepriceput!* COȘBUC, P. I 52. *Alei! femeie nepriceputǎ! Ce-ai făcut?!* CREANGĂ, P. 88. ✧ (Substantivat) *Stăi, nepriceputule! că buzduganul ista îl avem lăsat moștenire.* CREANGĂ, P. 57.

NEPRICOPSÍT, -Ă, *nepricopsiți, -te,* adj. Care nu s-a pricopsit, nu s-a căpătuit; p. ext. care nu e bun de nimic, netrebnic, nătărău. *Doi feciori — băieți buni, aminteri, da cam nepricopsiți.* CARAGIALE, O. III 32. *Îl dă afară și vine altul nepricopsit.* GHICA, A. 430. ✧ (Substantivat) *În doi ani... și-a cheltuit nepricopsitul toată averea.* BASSARABESCU, S. N. 141.

— Variantă: **neprocopsít, -ă** adj.

NEPRIÉLNIC, -Ă, *neprielnici, -e,* adj. Nepotrivit, nefavorabil. *Ai observat în ce nebunie neprielnică trăiesc toți?* C. PETRESCU, C. V. 163. *Crestele calcaroase, de dincolo de tîrgul strivit între apă și piatră, împrumutau decorului o atmosferă de loc sălbatic și sterp, neprielnic visului.* G. M. ZAMFIRESCU, SF. M. N. II 49.

NEPRIÉTEN, *neprieteni,* s. m. (Învechit) Dușman, inamic, vrăjmaș. *Neprietenul se întinde ca pecinginea.* ISPIRESCU, M. V. 11. *Cîștiga o izbîndă asupra neprietenilor.* NEGRUZZI, S. I 196.

NEPRIETENÉSC, -EÁSCĂ, *neprietenești,* adj. Neprietenos. *În patul neprietenesc al otelului rece, începu să viseze la pămîntul țării.* SADOVEANU, M. 178.

NEPRIETENÍE, *neprietenii,* s. f. Lipsă de prietenie; dușmănie, ostilitate. *Ei primiră... dregătoriile și păstrară în inimile lor neprietenia.* IORGA, L. I 314.

NEPRIETENÓS, -OÁSĂ, *neprietenoși, -oase,* adj. (Și în forma *neprietinos*) Lipsit de prietenie, de amabilitate, de bunăvoință; dușmănos, ostil. *Îmi vorbea cu glasu-i neprietinos despre o mulțime de lucruri.* SADOVEANU, O. VIII 65. ✧ (Adverbial) *Zise, fără să se clintească și zîmbind neprietinos...* SADOVEANU, Z. C. 299.

— Variantă: (regional) **neprietinós, -oásă** adj.

NEPRIETINÓS, -OÁSĂ adj. v. **neprietenos.**

NEPRIHĂNÍRE s. f. (Rar) Puritate, curățenie. *Sub tălpile lor zăpada și-a pierdut neprihănirea.* STANCU, D. 377.

NEPRIHĂNÍT, -Ă, *neprihăniți, -te,* adj. Fără pată; curat, nepătat, imaculat. *Mergeau mereu... Cu pașii rari, scufundîndu-se uneori pînă-n brîu în zăpadă neprihănită.* REBREANU, N. 78. *Sfioase-s bolțile spre sară, și mai sfioasă-i iasomia: Pe fața ei neprihănită se-ngînă-n veci melancolia.* ANGHEL, Î. G. 9. *Larga și neprihănita singurătate a naturii.* HOGAȘ, M. N. 90.

NEPRIINCIÓS, -OÁSĂ, *nepriincioși, -oase,* adj. (Rar) Neprielnic. *Izbăvit acum de gîndurile cele nepriincioase, l-au împresurat altile.* DRĂGHICI, R. 298.

NEPRIÍNȚĂ s. f. (Învechit) **1.** Daună, vătămare, fapt păgubitor. *În stupul cu albine stăpînirea... Este slobodă și-n pace despre orice nepriință.* CONACHI, P. 299. ✧ Loc. adj. **De nepriință** = neprielnic; dăunător. *În cele ce-s de lipsă, slăvește buna-voință, Căci lipsa lor dovedește că ț-ar fi de nepriință.* CONACHI, P. 269.

2. Necredință; infidelitate. *Rugat fiind foarte, atît de soția cît și de împăratul și de toată curtea lui, au iertat nepriința soției.* SBIERA, P. 48.

NEPROCOPSÍT, -Ă adj. v. **nepricopsit.**

NEPTUNIÁN, -Ă, *neptunieni, -e,* adj. (Geol.) Neptunic.

NEPTÚNIC, -Ă, *neptunici, -e,* adj. (Geol.; rar, despre terenuri, roci etc., în opoziție cu plutonic) Format prin acțiunea apei.

NEPTUNÍSM s. n. (Geol.) Știință care se ocupă cu studiul formării rocilor sub acțiunea apei.

NEPTÚNIU s. n. Element chimic obținut pe cale sintetică, prin reacții nucleare.

NEPUTÉRE s. f. (Rar) Incapacitate, neputință. *Neputerea de a îndeplini aceste toate.* MACEDONSKI, O. IV 82.

NEPUTINCIÓS, -OÁSĂ, *neputincioși, -oase,* adj. **1.** Lipsit de puterea de a face ceva, incapabil. *Al meu e cîntul ce-n pustie Neputincioasa jale-și plînge.* GOGA, P. 11. *Un val de furie neputincioasă îl cuprinse tulburîndu-i vederea.* BART, E. 213.

2. Slab, nevolnic; p. ext. bolnav, infirm. *Figura lui părea neputincioasă și mai acră.* REBREANU, R. II 77. ✧ (Substantivat) *Am căutat necontenit, neputinciosul de mine, să merg și în picioare.* GALACTION, O. I 187. *Cine este acolo?... — Un biet neputincios.* ISPIRESCU, L. 303. *Uite ce vorbește gîrbova și neputincioasa!* CREANGĂ, P. 191.

NEPUTÍNȚĂ, *neputințe,* s. f. **1.** Lipsă de putere, incapacitate. [Era] *în neputință sufletească de a-și crea o soartă mai fericită.* EMINESCU, N. 36.

2. Nevolnicie; slăbiciune, p. ext. boală, beteșug, infirmitate. *Leac băbesc pentru cine știe ce măruntă neputință căpătată.* GALAN, Z. R. 379.

3. Imposibilitate. *Momentul l-am amînat, mai exact: s-a amînat mereu. De fapt, era neputința de a trece de la o stare la alta.* IBRĂILEANU, A. 32. *El înțălese... neputința realizărei viselor lui.* EMINESCU, N. 71. ✧ Loc. adj. și adv. **Cu neputință** = imposibil. *Șoväind, cercă să umble... dară îi fu cu neputință.* ISPIRESCU, L. 59. *Oricît ai voi tu și oricare altul să mai meargă înainte de aici, este cu neputință!* CREANGĂ, P. 93. *O lume întreagă de închipuiri... îi umplea creierii, care mai de care mai bizară și mai cu neputință.* EMINESCU, N. 42.

NERÁMZ s. m. v. **naramz.**

NERĂBDÁRE s. f. Lipsă de răbdare, impacientă, dorință arzătoare de a face ceva; p. ext. încordare, neliniște, iritare, nervozitate. *Biruindu-l nerăbdarea, intră înlăuntru.* ISPIRESCU, L. 112. *Mă asculta cu o nerăbdare ce se vedea în neastîmpărul său.* NEGRUZZI, S. I 255. ✧ Loc. adj. și adv. **Cu nerăbdare** = nerăbdător. *Așteptau cu nerăbdare să le vie vestea că spicul a-ngălbenit.* GLAVICI, O. I 214. *Se așezară la umbra unui stejar, unde așteptau cu nerăbdare timpul prînzului.* BOLINTINEANU, O. 329. *Fugim?... Zmeul a intrat în casă, sînt cu nerăbdare să ies din turn.* ALECSANDRI, T. I 449.

NERĂBDĂTÓR, -OÁRE, *nerăbdători, -oare,* adj. Care nu are răbdare, fără răbdare, impacient; p. ext. încordat, agitat, neastîmpărat, nestăpînit. *Să te prindă de departe Dorul meu nerăbdător.* CAZIMIR, L. U. 47. *Cucoana Marieta, nerăbdătoare, intră de-a dreptul în materie.* HOGAȘ, DR. II 76. *Soarele în urmă se lăsa încet, copacii parcă se lungeau, se întindeau în sus, ca niște brațe nerăbdătoare să-l apuce.* VLAHUȚĂ, O. A. III 70.

NERĂMZÁT, -Ă adj. v. **naramzat.**

NERĂMZÍU, -ÍE adj. v. **naramziu.**

NERĂSUFLÁT s. n. (Numai în expr.) **Pe nerăsuflate** = foarte repede, fără oprire; dintr-o răsuflare. *Înghițea mîncarea pe nerăsuflate.* DUMITRIU, N. 262. *Bău pe nerăsuflate un pahar de vin.* SADOVEANU, B. 282. *Se ajungea la jumătățile de poștă pe nerăsuflate, și alți cai erau aruncați la oiște.* MACEDONSKI, O. III 19.

— Formă gramaticală: (în expr.) *nerăsuflate.*

NERĂZBÎT, -Ă, *nerăzbiți, -te,* adj. Prin care nu se poate trece, de netrecut. *La o înghesuială nerăzbită, cum e la orice iarmaroc, iacă se întîlnesc cei doi frați și nu le vine să crează ochilor.* CARAGIALE, O. III 105.

NERECUNOSCĂTÓR, -OÁRE, *nerecunoscători, -oare,* adj. Care nu recunoaște un serviciu, un avantaj ce i s-a făcut, care nu-și manifestă recunoștința; ingrat.

NERECUNOȘTÍNȚĂ s. f. Lipsă de recunoștință, ingratitudine. *Vreau numai să încerc pînă unde pot merge cu nerecunoștința.* CARAGIALE, P. 122.

NEREGULARITÁTE, *neregularități,* s. f. Abatere de la regulă, de la forma obișnuită, deviere; (concretizat) formă, lucru neregulat. *Căile cetății* [Iafa] *sînt strîmte și cele mai multe formate din scări de piatră, din pricina neregularității țărmului.* BOLINTINEANU, O. 292.

NEREGULÁT, -Ă, *neregulați, -te,* adj. Care prezintă abateri de la o normă, de la o formă regulată. *Curs de apă neregulat.* ✧ *Armată neregulată* (sau *trupe neregulate)* = armată formată din luptători cu instrucție neomogenă, avînd în loc de uniformă o insignă sau o cocardă, formînd unități ocazionale de luptă. *Pusese mereu chestiunea organizării trupelor neregulate.* CAMIL PETRESCU, O. II 553.

NERÉGULĂ, *nereguli,* s. f. **1.** Lipsă de regulă, dezordine, neorînduială. *Neregulă în cameră.*

2. Lipsă de exactitate, nerespectarea regulilor, neconformitate cu situația reală în scriptele unei gestiuni (provenită din neglijență sau din necinste). *Nereguli în registre.*

NEREÍDĂ, *nereide,* s. f. Fiecare din cele cincizeci de nimfe din mitologia greco-romană, despre care se credea că trăiesc în mare.

NERÍTIC, -Ă, *neritici, -e,* adj. (În expr.) *Zonă neritică* = zonă a fundului mării, situată în apropierea țărmului continental.

NERÓD, -OÁDĂ, *nerozi, -oade,* adj. Prost, neghiob. *Cine e nerod să ardă în cărbuni smarandul rar?* EMINESCU, O. I 83. *Faceți voi în lături, irozi nerozi ce sînteți.* ALECSANDRI, T. I 86. ✧ (Substantivat) *Nerodul, Gură are de vorbit Și cap n-are de gîndit.* PANN, P. V. I 94. *Mai bine c-un înțelept la pagubă decît cu un nerod la cîștig.* PĂSCULESCU, L. P. 111. ✦ Lipsit de sens, fără rost; inutil. *Să nu mai răsfir lacrimile în plînset nerod.* VINTILĂ, O. 38. *Am tras o spaimă neroadă... Bine c-am avut un vizitiu energic!* REBREANU, R. I 216. *Și te-o strînge-n două șiruri, așezîndu-te la coadă, În vro notă prizărită sub o pagină neroadă.* EMINESCU, O. I 134.

— Variantă: (regional) **năród, -oádă** (HODOȘ, P. P. 78) adj.

NEROTUNJÍT, -Ă, *nerotunjiți, -te,* adj. **1.** Care nu e rotunjit. *Stîlp nerotunjit.*

2. (Despre vocale) Care se pronunță fără participarea buzelor; nelabial. *«A» este vocală nerotunjită.*

NEROZÉSC, -EÁSCĂ, *nerozești,* adj. (Rar) De nerod; prostesc. *Fugi de fleacuri și de vorbe nebune și nerozești.* PANN, P. V. I 142.

NEROZÍE, *nerozii,* s. f. **1.** Prostie, neghiobie. *Ochii lui erau plini de o superstițioasă nerozie.* EMINESCU, N. 39. *Deșertăciunea face pre oameni să-și sape nerozia în piatră.* NEGRUZZI, S. I 315. *Prostia și nerozia Se rudesc cu nebunia.* PANN, P. V. I 80.

2. (Concretizat) Faptă prostească; greșeală. *Abia acum îmi dau seama că fac o nerozie.* SAHIA, N. 25.

NERUȘINÁRE s. f. Lipsă de rușine; (concretizat) faptă lipsită de bună-cuviință; impertinență, necuviință. *Sfînta mare neruşinare* [titlu]. G. M. ZAMFIRESCU.

NERUȘINÁT, -Ă, *neruşinaţi, -te,* adj. Care este lipsit de rușine, impudic; obraznic, impertinent. *Minciuni, minciuni. Gaiță neruşinată!... Nu o credeți.* ALECSANDRI, T. I 417. *Cunoşti tu cine sîntem, şi ţi se cade ţie, Lichea neruşinată, astfel să ne vorbeşti?* ALEXANDRESCU, M. 322. ◇ (Substantivat) *Să nu te mai arăţi în ochii mei, neruşinato!* ALECSANDRI, T. I 362.

NERV, *nervi,* s. m. **1.** Cordon format din mănunchiuri de fibre (prelungiri ale neuronilor) care conduc excitațiile senzitive de la organele periferice ale corpului către centrul celular, iar excitațiile motorii de la centrul celular către organele periferice (mușchi). *Metoda pentru determinarea localizărilor musculare există şi constă fie în secţionarea sau rezecţia nervului care dă inervare muşchiului atunci cînd aceasta este posibil, fie în rezecţia muşchiului însuşi.* PARHON, O. A. I 27. *Trei ceasuri răbdarea oamenilor a stat întinsă ca nervii unui dinte bolnav.* SADOVEANU, M. C. 102. *Nervii lui de nobil animal, în presimţirea groaznicei furtuni, vibrau.* GALACTION, O. I 79. ✦ Fig. (Învechit) Parte principală. *Se grăbi a scrie sultanului... că nervul oştilor e cu dinsul.* BĂLCESCU, O. II 134.

2. (Numai la pl.) Stare de surescitare, enervare, nervozitate. *Nu şi-a putut stăpîni nervii.* PAS, Z. I 94. *Am căzut într-o stare de nervi cum rar mi s-a întîmplat.* CARAGIALE, O. VII 131. ◇ Expr. **A avea** (sau **a fi în**) **nervi** = a fi irascibil, iritabil, predispus la ceartă, nervos. *Acum cînd sînt în nervi... mă opreşte mila.* PAS, Z. I 98. *Obrazul Tinei Diaconu s-a uscat, glasul s-a ascuţit, cîteodată are nervi şi nu vrea să vadă pe nimeni.* C. PETRESCU, A. 451. ◇ *Războiul nervilor* = stare de încordare, de tensiune provocată de acțiuni politice, cu scopul de a crea un climat favorabil înarmărilor şi agresiunilor militare.

3. Fig. (Numai la sg.) Putere, vigoare, energie, vioiciune. *Era atîta nerv în ritm, atîta suflare marţială în executarea bătrînului cîntec popular, că... începui să-l acompaniez.* CARAGIALE, N. S. 51.

— Pl. art. şi: (învechit, n.) *nervele* (ALECSANDRI, T. 1313), *nervile* (NEGRUZZI, S. III 58).

NERVATÚRĂ, *nervaturi,* s. f. (Tehn.) Ansamblul nervurilor de pe suprafața unui obiect.

NERVÁȚIE, *nervaţii,* s. f. **1.** (Bot.) Modul în care sînt dispuse nervurile la o frunză.

2. (Tehn.) Nervatură.

NERVÍSM s. n. Concepție care susține că sistemul nervos conduce şi oglindeşte toate activitățile organice.

NERVÍST, -Ă, *nervişti, -ste,* adj. Cu privire la nervism, referitor la nervism. *Tot printr-o prismă nervistă a fost studiat recent efectul protector al timusului... în cancerul experimental.* PARHON, O. A. I XX.

NERVÓS, -OÁSĂ, *nervoşi, -oase,* adj. **1.** Care ține de nervi (1), privitor la nervi, de nervi, al nervilor. *Sistem nervos.* ▭ *Mă găseam... în cabinetul unui prieten, medic de boli nervoase.* ARGHEZI, P. T. 93. *O regăsea atît de streină, cu glasul acela strident, cu ticuri nervoase.* C. PETRESCU, C. V. 20. *S-ar fi prelungit coşmarul... dacă o agitaţie nervoasă nu mă deştepta.* NEGRUZZI, S. I 295.

2. Cu nervi (2), irascibil; iritat, enervat. *O apucă de mînă cu o mişcare nervoasă.* DUMITRIU, N. 71. *Vorbind la telefon, făcuse semne nervoase nevestei sale să tacă pînă isprăveşte.* REBREANU, R. II 63. ◇ (Glumeț) *Un ţinţar, nervos şi foarte Slab de constituţie, În zadar vrea să ia parte Şi el la discuţie.* TOPÎRCEANU, B. 47. ◇ (Adverbial) *Se înroşi uşor şi mîinile i se agitară nervos.* DUMITRIU, B. F. 37. *Bălean, care aşteaptă nerăbdător la portiţa prin care intrase Ianco, bate nervos în geam.* DAVIDOGLU, M. 18. *Căpitanul Panteli, fumînd nervos, aştepta lîngă sacii plini, traşi la marginea punţii.* BART, E. 332.

3. Fig. Cu nerv (3), energic, vioi. *Nicu Bălcescu scria lesne, stilul său era limpede, strîns, nervos şi elegant.* GHICA, S. A. 143.

NERVOZICÉȘTE adv. (Neobişnuit) În ceea ce privește nervii, din punctul de vedere al nervilor. *Pesimistul modern e un degenerat nervozicește, e un enervat.* GHEREA, ST. CR. II 296.

NERVOZÍSM s. n. (Rar) Iritare bolnăvicioasă a sistemului nervos, boală de nervi.

NERVOZITÁTE s. f. Stare de enervare; iritare, surescitare, încordare nervoasă; p. ext. nerăbdare. *Am cetit plicul, desfăcut cu nervozitate, stînd rezemat de bara de alamă.* CAMIL PETRESCU, U. N. 168. *O nervozitate neîncetată îl agita.* ANGHEL, PR. 79.

NERVÚRĂ, *nervuri,* s. f. **1.** Vînişoară din interiorul frunzelor, prin care circulă seva. *Frunze... pe nervuri şi pe margini zbîrlit păroase.* FLORA R.P.R. II 130.

2. Fiecare din fibrele cornoase şi ramificate care împart aripa unei insecte în mai multe părți, formînd un fel de rețea.

3. Dungă subțire; vînă. *Nervurile unei bucăţi de marmură.*

4. (Tehn.) Ieşitură pe suprafața unei piese, care servește la mărirea rezistenței piesei, la mărirea suprafeței de schimb, de căldură etc.

5. (Arhit.) Fiecare din mulurile de piatră sau de cărămidă care formează osatura unei bolți gotice sau romanice. *Pereţii, care fac una cu bolta, sînt de zid masiv, sprijiniţi la distanţe egale de nervure de zidărie.* CONTEMPORANUL, S. II, 1956, nr. 487, 3/1. ✦ Mulură care conturează şi decorează muchiile unei bolți, marginile unei nișe etc.

6. Grindă de beton armat turnat împreună cu o placă şi alcătuind o piesă în forma literelor T sau L.

7. Fiecare din piesele așezate vertical, paralel şi perpendicular pe axa unei aripi de avion pentru a asigura profilul aripii, a împiedica deformarea ei şi a mări rezistența scheletului acesteia.

8. Cusătură proeminentă făcută în scopul înfrumusețării unui obiect de îmbrăcăminte.

— Pl. şi: *nervure* (ODOBESCU, S. I 442).

NESATURÁT, -Ă, *nesaturaţi, -te,* adj. (Despre un amestec de substanțe) Care conține o cantitate mai mică din una dintre substanțele componente decît cantitatea corespunzătoare stării de saturație. ✦ (Despre substanțe chimice) Care conține duble sau triple legături în moleculă.

NESÁȚ s. n. (De obicei în loc. adv., construit cu prep. «cu») Poftă, lăcomie, aviditate, dorință arzătoare. V. lăcomie. *De pe plută, din goană, ochii noştri beau cu nesaţ frumuseţile acestea, care curg şi nu se mai sfîrşesc.* VLAHUȚĂ, O. A. 419. *O, vino iar în al meu braţ, Să te privesc cu mult nesaţ.* EMINESCU, O. I 235.

— Variantă: **nesáțiu** (C. PETRESCU, A. 310, BART, E. 352, MACEDONSKI, O. I 222, VLAHUȚĂ, O. A. 215) s. n.

NESÁȚIU s. n. v. **nesaţ.**

NESĂBUÍNȚĂ, *nesăbuinţe,* s. f. Nesăbuire.

NESĂBUÍRE s. f. Lipsă de chibzuială; nesocotință, nechibzuință; faptă nesocotită, nebunească.

NESĂBUÍT, -Ă, *nesăbuiţi, -te,* adj. Nechibzuit, nesocotit; irațional, nebun, nebunesc. *De obicei nu prea eram grijuliu... dovadă escapada mea nesăbuită de la Nada Florilor.* SADOVEANU, N. F. 123. *Un trai nesăbuit*

și sec. VLAHUȚĂ, P. 53. ◇ (Substantivat) *Cel ce însă umblă mereu cercînd este un nesăbuit, căruia trebuie să-i lipsească vreo doagă.* ISPIRESCU, L. 247.

NESĂRÁT, -Ă, *nesărați, -te,* adj. **1.** Care nu conține sare îndeajuns sau care e lipsit cu totul de sare.

2. Fig. Fără spirit, fără sens; plicticos, insipid, anost, searbăd. *Zbîrnîie toți, din dible sparte, Un cîntec vechi și nesărat!* VLAHUȚĂ, P. 54. *Să nu casti cînd înșiră cuvinte nesărate.* NEGRUZZI, S. II 253.

NESĂTÚL, -Ă, *nesătui, -le,* adj. Care nu s-a săturat, care n-a mîncat de ajuns; care nu se simte sătul niciodată. (Fig.) *Nesătul, nesățios, A ros munții pîn' la os!* DEȘLIU, M. 22.

NESĂTURÁT, -Ă, *nesăturați, -te,* adj. Nesătul.

NESĂȚIÓS, -OÁSĂ, *nesățioși, -oase,* adj. Care nu se (mai) satură; care nu se mulțumește niciodată cu cît are, foarte doritor de..., neîndestulat. *Milioane de omizi, înviate de căldura soarelui, pornesc nesățioase.* SADOVEANU, O. VI 400. *În privința șingelui vărsat de popoare pe cîmpul de război, suveranii, fără excepție, au o poftă nesățioasă.* DEMETRESCU, O. 125. *Nesățios gîtlej, de nu pot să-i potolească setea nici izvoarele pămîntului.* CREANGĂ, O. A. 247. ◇ (Adverbial) *Să ne privim nesățios Și dulce toată viața.* EMINESCU, O. I 174 ◇ (Substantivat) *Începea a pricepe că războiul...* [este] *al nesățioșilor: că pentru veșnic-nesățioșii pier veșnic-flămînzii.* SADOVEANU, M. C. 67. ✦ (Despre mîncări) Care nu satură. *Ciorbă nesățioasă.*

NÉSCAI adj. nehot. v. **niscai.**

NESCAIVÁ adj. nehot. v. **niscaiva.**

NESCARIVÁ adj. nehot. v. **niscaiva.**

NÉSCARI pron. nehot. v. **niscai.**

NESCHIMBÁRE s. f. Lipsă de schimbare, invariabilitate. ◇ (Ieșit din uz) *Spre neschimbare,* formulă care se folosea ca apostilă pe actele autentificate.

NESCHIMBÁT, -Ă, *neschimbați, -te,* adj. Care își păstrează conținutul, forma, aspectul vechi, care n-a suferit vreo schimbare. *Piața a rămas neschimbată.*

NESCRÍPTIC, -Ă, *nescriptici, -e,* adj. (Contabilitate, mai ales în expr.) *Fond nescriptic* = fond destinat pentru plata personalului angajat în acord într-o întreprindere sau într-o instituție.

NESECÁT, -Ă, *nesecați, -te,* adj. Care nu poate seca, fără sfîrșit, mereu viu; inepuizabil. *Printr-o temeinică și adîncă cunoaștere a limbii poporului, scriitorul are la îndemînă nesecata ei bogăție lexicală și gramaticală, ca material de construcție pentru stilul său artistic.* L. ROM. 1953, nr. 2, 38.

NESÉTRU s. m. v. **nisetru.**

NESFÎRȘÍT[1], *nesfîrșituri,* s. n. Ceea ce nu are limită în spațiu; nemărginire, infinit. *Părea o lume din basme, împietrită de vrăjitori, și-n tăcere, nesfîrșiturile parcă așteptau cuvîntul mîntuirii.* SADOVEANU, O. I 162. ◇ Loc. adv. **La nesfîrșit** = într-una, necontenit. *Ar fi voit să meargă mereu, la nesfîrșit, un drum fără liman.* BART, E. 46.

NESFÎRȘÍT[2], -Ă, *nesfîrșiți, -te,* adj. Fără sfîrșit, fără limite, fără margini, care nu se (mai) termină; infinit. *O liniște nesfîrșită plutea pe fînețuri.* SADOVEANU, O. VII 25. *Ploaia curge monoton în burlane, iar ziua e nesfîrșită.* C. PETRESCU, A. 486. *Se întinse călătoria ceo lungă și nesfîrșită prin cîmpii și păduri, orașe și sate, munți și văi, riuri și mări.* POPESCU, B. I 28. ◇ (Adverbial) *Glasul mulțimii părea un cor în multe voci repetînd nesfîrșit același refren.* REBREANU, R. II 91. ✦ (Adverbial, împreună cu prep. «de», folosit în construirea superlativului) Extrem de..., foarte. *Sînt nesfîrșit de fericit! grăi cu politeță aleasă leahul.* SADOVEANU, O. VII 83. *Manifestările artistice, psihologice, sociale sînt... nesfîrșit de complexe.* GHEREA, ST. CR. III 58.

NESÍGUR, -Ă, *nesiguri, -e,* adj. Fără siguranță, nehotărît, dezorientat. *Femeia se uită de la unul la altul cu ochi nesiguri, apoi porni repede spre casă.* DUMITRIU, N. 234. *Dușmanii! strigă înăbușit Tomșa, și-și strecură privirea-i nesigură spre Husein.* SADOVEANU, O. VII 9. *Privea la început în jurul ei sfioasă, nesigură.* BART, E. 102. ✦ Neprecis, dubios. *Nu poate face nimic pentru noi și... ne trimite la un viitor nesigur.* GHICA, A. 597.

NESIGURÁNȚĂ s. f. Lipsă de siguranță, incertitudine, îndoială. *Nesiguranța îl chinuia mai mult decît dacă ar fi cunoscut adevărul oricît de crud.* REBREANU, R. II 236.

NESIMȚÍRE s. f. **1.** (Construit mai ales cu verbele «a fi», «a rămîne», «a cădea» etc. și precedat de prep. «în») Pierdere a cunoștinței, lipsă de cunoștință de sine; leșin. *Și-n nesimțire cade pe-a jilțului său spată.* EMINESCU, O. I 95.

2. Lipsă de bun-simț; purtare a celui nesimțit.

NESIMȚÍT[1] s. n. (Numai în expr.) **Pe nesimțite** = fără să fie simțit, fără să se observe. *Își apropiaseră pe nesimțite bărbile mari și ascultau cu un fel de spărioasă uimire.* SADOVEANU, O. VIII 146. *Pe nesimțite se ridică, clănțăne din dinții albi și cu gîtul întins începe să urle.* C. PETRESCU, S. 42. *Și se duc pe nesimțite Nopți pustii și zile reci.* TOPÎRCEANU, S. A. 25.

— Formă gramaticală: (în expr.) *nesimțite.*

NESIMȚÍT[2], -Ă, *nesimțiți, -te,* adj. Lipsit de bun-simț, care nu știe să se poarte, care stinghерește pe alții prin necuviința sa ori prin aspectul său neîngrijit, murdar.

NESIMȚITÓR, -OÁRE, *nesimțitori, -oare,* adj. **1.** Care nu e simțitor; nepăsător, insensibil. *Iarna, care precît era de încîntătoare, părea a fi rece și nesimțitoare.* ALECSANDRI, T. I 455.

2. Lipsit de bun-simț; nesimțit. *Trecea Belciug pe uliță... plin de praf, murdar, asudat și dezmățat ca un vizitiu nesimțitor.* REBREANU, I. 81.

NESIPÓS adj. v. **nisipos.**

NESMINTÍT adv. (Învechit și regional) Negreșit, neapărat, desigur. *Să vii nesmintit să întorci dumneata pologul.* REBREANU, I. 46. *Altul în locul lui Ercule de ar fi fost, nesmintit că ar fi asurzit.* ISPIRESCU, U. 40.

NESOCOTÍ, *nesocotesc,* vb. IV. Tranz. A nu ține seamă de..., a trece peste...; p. ext. a disprețui, a desconsidera, a ignora. *Viață și domnie le nesocotesc: Ale mele lupte vouă-o dovedesc.* BOLINTINEANU, O. 46. *Nu nesocoti cuvintele mele.* ALECSANDRI, T. 1434.

NESOCOTÍNȚĂ, *nesocotințe,* s. f. Lipsă de chibzuială; ușurință, nechibzuință; imprudență; p. ext. (concretizat) faptă, vorbă etc. nechibzuită. *Am să te pedepsesc amar pentru nesocotința ta.* ISPIRESCU, L. 87. *Simți urmările nesocotinței sale.* NEGRUZZI, S. I 25. *Îl vom vedea... generos pînă la nesocotință.* BĂLCESCU, O. II 272.

NÉSOCOTÍRE s. f. Faptul de a nesocoti; ignorare, desconsiderare. *Nesocotirea unei dispoziții.*

NESOCOTÍT, -Ă, *nesocotiți, -te,* adj. **1.** Nechibzuit; imprudent. *Să ajungem a putea pedepsi pe acei blestemați de zmei pentru nesocotita lor îndrăzneală.* ISPIRESCU, L. 219. *Plug, grapă, teleagă... nici că se aflau la casa acestui om nesocotit.* CREANGĂ, P. 38. *O, tu, om nesocotit, La aceasta ai venit, Ca să mă omori pe mine?* TEODORESCU, P. P. 117. ◇ (Substantivat) *Fugi d-aci, nesocotitule, zise împăratul.* ISPIRESCU, L. 82.

2. Ignorat, desconsiderat, disprețuit; nerespectat. *Dispoziție nesocotită.*

8. (Învechit) Care nu poate fi socotit, apreciat; nenumărat, nemăsurat. *Urma-vom cu ochii cetele nesocotite de arcași și de lănceri?* ODOBESCU, S. III 79. *Felurimea și mulțimea peștelui este nesocotită.* GOLESCU, Î. 110.

NESÓMN s. n. Lipsă de somn, neputință de a dormi; insomnie; p. ext. oboseală, epuizare fizică pricinuită de lipsa de somn. *În pieptul lui Daniil clocoteau cuvinte arzătoare; toată turburarea lui din nopți de nesomn... sta gata să se reverse.* SADOVEANU, M. 113. *Își va amăgi nesomnul inspectînd santinelele de noapte.* C. PETRESCU, Î. I 4. *Nu-și mai simțea nici mîna umflată, nici foamea, nici nesomnul.* POPA, V. 327.

NESPĂLÁT[1] s. n. (În expr.) **Pe nespălate** = fără a se spăla, înainte de a se spăla. *Fierse buruienele... și le bău de trei ori pe nespălate.* POPESCU, B. II 5.
— Formă gramaticală: (în expr.) *nespălate.*

NESPĂLÁT[2], **-Ă,** *nespălați, -te,* adj. Care nu s-a spălat (încă), care nu s-a spălat bine; care în mod obișnuit nu se spală. *Mă arătă cu bucurie la vro șese copii zdrențeroși și nespălați.* ALECSANDRI, O. P. 50. ✦ (Substantivat) Golan, mitocan. *Mă duc să văd ales-au năsipul din mac acei nespălați, care-mi rod urechile să le dau fata?* CREANGĂ, O. A. 258.

NESPÚS, -Ă, *nespuși, -se,* adj. Care nu se poate exprima, greu de redat prin cuvinte; mare, imens, extraordinar. *O milă nespusă plutea pe toate fețele.* BASSARABESCU, V. 3. *Atîta nestatornicie... îi ostenea mintea și-l umplea de o nespusă melancolie.* VLAHUȚĂ, O. A. 253. *Face onorurile, luînd loc în capul mesei, cu grația nespusă care o caracterizează.* CARAGIALE, O. II 121. ✧ (Adverbial) *Mă bucuram nespus de năvala apelor, ca de orice lucru trecător.* SADOVEANU, O. VIII 210. ✦ (Adverbial, împreună cu prep. «de», folosit în construirea superlativului) Extrem de..., foarte. [Trandafirii galbeni] *îmi erau nespus de dragi.* GALACTION, O. I 345. *Cu furca-n brîu, cu gîndul dus, Era frumoasă de nespus În portu-i de la țară.* IOSIF, PATR. 9. *Realitatea grozavă îmi răni sufletul cu vîrful sfîșietor al unor impresiuni nespus de dureroase.* DEMETRESCU, O. 100. ✦ Neprețuit. *O vin' odorul meu nespus Și lumea ta o lasă.* EMINESCU, O. I 172.

NESTABÍL, -Ă, *nestabili, -e,* adj. Care nu are stabilitate. *Echilibru nestabil.* ✦ (Despre un corp chimic) Care se descompune sau se transformă cu ușurință.

NESTABILITÁTE s. f. Proprietatea de a fi nestabil.

NESTATÓRNIC, -Ă, *nestatornici, -e,* adj. Schimbător. *Fulgi nestatornici de lumină aurie cădeau peste mine de pretutindeni.* HOGAȘ, M. N. 73. *Era pe la 20 martie, timpul cel mai nestatornic al climei noastre.* FILIMON, C. 272. *Un geniu sălbatic, prin societate se înnobilează; un duh nestatornic, prin societate se reglementează.* BOLLIAC, O. 47.

NESTĂPÎNÍT, -Ă, *nestăpîniți, -te,* adj. Care nu poate fi oprit, nestăvilit. *Din cînd în cînd, în pacea asta, năvălea cucoana Casuca, cu risetele, cu înduioșările și șuvoaiele ei de vorbă nestăpînită.* SADOVEANU, O. IV 82. *Zbucni într-un hohot de plîns nestăpînit.* VLAHUȚĂ, O. A. III 15.

NESTĂTĂTÓR, -OÁRE, *nestătători, -oare,* adj. Care nu stă într-un loc, care este în continuă mișcare. *Nestătătorul vînt Venit de peste munți, de-aiurea, Tot spune ce din veci a spus.* COȘBUC, P. II 90.

NESTĂVILÍT, -Ă, *nestăviliți, -te,* adj. Care nu este sau nu poate fi (ușor) stăvilit; care nu poate fi oprit; năvalnic. (Adverbial) *Voi cei mai buni, mîndria țării, Înaintați nestăvilit Spre țărmul zilelor de aur De-atîtea secole rîvnit!* FRUNZĂ, Z. 41.

NESTEMÁTĂ, *nestemate,* adj. f. (Și în forma *nestimată;* în expr.) *Piatră* (sau, mai rar, *mărgea) nestemată* = piatră prețioasă. *Zilele... se înșiră ca mărgele nestemate pe un fir de aur.* SADOVEANU, N. P. 277. *În clipele... luminatului de ziuă, apa părea presărată cu pulbere de pietre nestemate roșii ca șingele.* SANDU-ALDEA, U. P. 101. *Nepoate, mai văzut-ai pietre nestimate așa de mari și frumoase ca acestea?* CREANGĂ, P. 217. ✦ (Substantivat) Piatră prețioasă; p. ext. (mai ales la pl.) lucru scump, prețios. *A făcut datorii ca să răscumpere cutiile cu nestemate.* C. PETRESCU, C. V. 353. ✧ (În metafore și comparații) *Poezii devenite nestemate ale creației eminesciene.* BENIUC, P. 18. *Expresiuni neaoșe românești... ca nestemate într-o frumoasă salbă de versuri.* ODOBESCU, S. III 86.
— Variantă: **nestimátă** adj. f.

NESTIMÁTĂ adj. f. v. **nestemată.**

NESTÍNS, -Ă, *nestinși, -se,* adj. 1. Care nu se stinge (niciodată), care nu poate fi stins. *De-a lungul veacurilor multe s-au schimbat în viața oamenilor; nestinsă însă a rămas flacăra năzuinței spre fericire.* CONTEMPORANUL, S. II, 1954, nr. 381, 4/4. *Eu sînt Pîrlea cel aprins Care ard în foc nestins.* ALECSANDRI, T. I 395.
2. (În expr.) *Var nestins* = var în forma în care iese din cuptorul de calcinat piatra de var.

NESTÎMPĂR s. n. v. **neastîmpăr.**

NESTRĂMUTÁT, -Ă, *nestrămutați, -te,* adj. 1. Care nu se clintește din loc, care rămîne fix, nemișcat; p. ext. trainic, durabil. *Voi... monumente d-eternă admirare, Nestrămutate-ați stat!* BOLINTINEANU, O. 186. *În zadar vuiește Cerna și se bate De-a ei stînci mărețe, vechi, nestrămutate.* ALECSANDRI, P. A. 73.
2. Fig. Ferm, constant, statornic, neschimbat. *Te anunț că hotărîrea mea rămîne nestrămutată.* SADOVEANU, N. F. 146. *Credinciosul și nestrămutatul d-tale admirator și prietin, nenea Iancu.* CARAGIALE, O. VII 268. *Credeți, domnule agă, că vă voi păstra o recunoștință nestrămutată.* KOGĂLNICEANU, S. 236. ✦ (Adverbial) Fix, neclintit. *Îl privea nestrămutat pe Micluț, cu umbra aceea de zîmbet.* DUMITRIU, V. L. 24.

NESTRICÁT, -Ă, *nestricați, -te,* adj. Întreg, neatins, nevătămat. *Pădurea Petrișorului, bătrînă și nestricată de mînă de om, își desfășura tăcută bolțile de frunzișuri.* SADOVEANU, O. III 355. *Bine c-am scăpat nestricați și frumoși.* ALECSANDRI, T. I 448.

NESUCCÉS, *nesuccese,* s. n. (Rar) Insucces. *Iritată de atîta nesucces, Borivoje sări în picioare cu energie și se apropie de preot.* GALACTION, O. I 190.

NESUFERÍRE s. f. (Rar) Antipatie, intoleranță; ură, dușmănie. *De altfel, nesuferirea și dușmănia se încrucișaseră pe drum, de la întîia lor privire.* POPA, V. 345.

NESUFERÍT, -Ă, *nesuferiți, -te,* adj. Care nu poate fi suferit, greu de suportat; insuportabil, intolerabil. *Cînd veneau căldurile nesuferite ale verii, patronii de la «Timpul» plecau toți pe la băi.* VLAHUȚĂ, O. A. 237. *Nu mai pot duce această nesuferită sarcină!* CREANGĂ, P. 100. *Ajunse a fi cel mai nesuferit și mai negrijitor subprefect.* NEGRUZZI, S. I 111. ✧ (Adverbial) *Se poartă cu dînsa din ce în ce mai nesuferit.* C. PETRESCU, C. V. 310. ✧ Loc. adj. **De nesuferit** = insuportabil, plictisitor. *Era torturat de sentimentul unei ofense de nesuferit.* BART, E. 216. *Ah! de nesuferit este acest Robinson.* DRĂGHICI, R. 6.

NEȘÁNSĂ, *neșanse,* s. f. Ghinion, nenoroc, întîmplare nefavorabilă.

NÉȘTE art. nehot. v. **niște.**

NEȘTIÍNȚĂ s. f. 1. Necunoaștere, necunoștință. *Stea! cum lucești în ceriul tău fără să știi că un suflet*

moare. Și în neștiința ta, ești și mai frumoasă. EMINESCU, N. 73. ◇ Expr. **Din neștiință** = din cauză că nu știi, că nu ai știut. **Cu** (sau **întru**) **neștiință** = fără a ști. (În corelație cu știință) *Se ruga pentru iertarea greșelilor mortului... pentru cele «întru știință» și pentru cele «întru neștiință».* MACEDONSKI, O. III 100. *Noi nu știam... nici o faptă neomenoasă să fi săvîrșit, nici cu știință, nici cu neștiință.* ISPIRESCU, L. 378.

2. Lipsă de știință sau de învățătură; incultură, ignoranță. *Din a neștiinței noianuri scăpînd, Se-nalță la ceruri cu agerul gînd.* NEGRUZZI, S. II 284. ◇ *Neștiință de carte* = analfabetism. *În anii puterii democrat-populare, milioane de oameni ai muncii de la orașe și de la sate au lichidat neștiința lor de carte.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2681. *Cu ce drept cerea patria aceasta sînge unui norod ținut în sărăcie, în biruri grele, în neștiință de carte?* CAMILAR, N. I 33.

NEȘTÍNE pron. nehot. (Învechit și regional) Cineva, careva, oarecare. *Luă și dînsul niște haine, numai să nu zică neștine că nu s-a gătit.* ISPIRESCU, L. 33.

NEȘTÍRE s. f. (Mai ales în loc. adv.) **În neștire** = fără a-și da seama. *Mergea în neștire, amorțit, cu mîinile în buzunare și cu bățul strîns subțioară.* DUMITRIU, N. 13. *Întinse în neștire lumînarea de ceară și o aprinse de la un vecin.* SADOVEANU, O. VIII 237. *Ea mergînd tot mușcă în neștire Din mănunchiul veșted de flori violete.* D. BOTEZ, P. O. 168. **Din neștire** = din nebăgare de seamă. *Un țipet de gîscan, închis din neștire într-un cerdac, i-aruncă inima din loc.* DELAVRANCEA, la TDRG.

NEȘTIÚT[1] s. n. (Numai în expr.) **Pe neștiute** = fără să (se) știe, tiptil, pe furiș. *De-acolo, pe neștiute, femeia îl duse pe povîrnișul ușor, cătră rîu.* SADOVEANU, O. VIII 230.

— Formă gramaticală: (în expr.) *neștiute.*

NEȘTIÚT[2], **-Ă**, *neștiuți, -te*, adj. Care nu e știut, necunoscut; tainic. *Cei doi drumeți coborîră prin rîpi, pe poteci neștiute și îngropate în zăpadă.* DUMITRIU, N. 209. *Acum parcă pentru-ntîia dată, În hărțile cu neștiute nume, El vede, vie, o întreagă lume De viață și de pace însetată.* D. BOTEZ, F. S. 21. ✦ (Substantivat, n.) Neant, gol. *Mă gîndesc la trecut... Toate s-au dus, s-au scufundat în neștiut.* SADOVEANU, O. VII 191.

NEȘTIUTÓR, -OÁRE, *neștiutori, -oare*, adj. Care nu știe, neorientat, neinformat; lipsit de cultură. *Suferințele gloatei neștiutoare Clocotesc în mine ca viforul.* BENIUC, V. 29. *Erai un prunc neștiutor.* SADOVEANU, O. VII 103. *Neștiutor priveam departe și ochii-nchiși pe jumătate S-au umezit de arătarea acestui asfințit de sară.* GOGA, C. P. 10. ◇ (Substantivat, în expr.) *Neștiutor de carte* = analfabet. *Neștiutorilor de carte nu li se putea pretinde să aibă cunoștință de opera scriitorului.* SADOVEANU, E. 96.

NET, -Ă, *nete*, adj. **1.** Clar, deslușit, precis; hotărît, categoric. *Deosebire netă.* ◇ (Adverbial) *N-a fost respins net.* REBREANU, R. I 259.

2. (În opoziție cu brut; despre venituri) Din care s-au scăzut cheltuielile, impozitele. *Salariu net.* ✦ (Despre greutatea mărfurilor) Din care s-a scăzut daraua. *Greutate netă.*

NETAM-NESÁM adv. v. **nitam-nisam.**

NETĂGĂDUÍT, -Ă, *netăgăduiți, -te*, adj. Care nu se (poate) pune la îndoială; neîndoios, indiscutabil, sigur, cert. *Adunarea... a socotit de netăgăduită datorie, în numele suferințelor patriei, ajutorul și cooperația d-voastră.* GHICA, A. 797. *Drepturi pozitive și netăgăduite.* BĂLCESCU, O. II 262. *Netăgăduit este că omul neînvățat e ca un copac neîngrijit.* NEGRUZZI, S. I 8. ◇ Loc. adv. **De netăgăduit** = incontestabil.

NÉTED, -Ă, *netezi, -de*, adj. **1.** Care are suprafața fără asperități, fără proeminențe și adîncituri; p. ext. lustruit, lucios; plan, întins, drept. *Obrazul cîmpului alerga înainte, neted și proaspăt.* SAHIA, N. 61. *Vuietul conține — biruitoare, apa se așază între maluri, potolită, netedă ca o oglindă.* VLAHUȚĂ, O. A. 408. *O! dezmiardă, pîn'ce fruntea-mi este netedă și lină.* EMINESCU, O. I 42. *O, făt-logofete, cu netede plete.* ALECSANDRI, P. I 64. ◇ Fig. *Se mișca vioi, avînd totuși în ținută ceva neted și lin.* VORNIC, P. 47. ◇ (Adverbial) *Părul... pe umeri neted cădea.* ALECSANDRI, P. I 20.

2. Fig. Clar, precis, limpede, fără ocol, deslușit, net (1). *Concluzia a fost netedă.* C. PETRESCU, C. V. 324. *Pricina era netedă.* ODOBESCU, S. I 89. ◇ (Adverbial) *I-am scris neted și convenabil.* CAMIL PETRESCU, U. N. 156. *Nu mi-ai spus-o neted, dar înțeleg.* C. PETRESCU, R. DR. 230.

3. (Regional, numai în expr.) **A-i veni** (sau **a-i fi**) **neted** = a-i fi comod, ușor, a-i veni la îndemînă. *Lui îi venea neted, vezi bine, să se lupte... namila de om, cu oamenii de boiul nostru.* ISPIRESCU, U. 61. *Oricum neted nu ne vine De orișice nu ni-e bine.* PANN, P. V. II 154.

NETÉZ s. n. sg. (În expr.) **A se da netezului** = a se lăsa învins. *Curgea sudorile de pe fiul împăratului șiroaie și nu se da netezului nici cît. Lupta ținu... pînă despre cîntători.* ISPIRESCU, L. 254.

NETEZÁ vb. I v. **netezi.**

NETEZÉL, -EÁ, *netezei, -ele*, adj. (Rar) Diminutiv al lui neted. (Ironic) *Săraca mîndruța mea Cît e ea de netezea: Dimineața cînd se scoală Cioarele din cap îi zboară.* MARIAN, O. II 38.

NETEZÍ, *netezesc*, vb. IV. Tranz. **1.** A face neted; a nivela. *Și grapele spinoase... îngroapă-ncet sămînța și cîmpul netezesc.* ALECSANDRI, P. A. 122. ◇ Expr. **A(-i) netezi calea** = a înlesni, a ușura (cuiva, ceva). ✦ (Rar) A ascuți. *Se opri să mai netezească coasa cu grezia.* REBREANU, I. 50.

2. (Cu privire la rufe, haine etc.) A călca (ușor) cu fierul de călcat.

3. A aranja, a îndrepta, a potrivi (părul, penele); p. ext. a mîngîia, a alinta, a dezmierda (pe cineva sau ceva). *Mihnit... începe a-și netezi calul pe coamă.* CREANGĂ, P. 212. *Astfel zise mititica, Dulce netezindu-mi părul.* EMINESCU, O. I 54. *Netezește-ți penele Ca mîndra sprîncenele! Netezește-ți codița Ca și mîndra cosița!* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 400. ◇ Refl. *Lebăda la umbră pe piept se netezea.* ALECSANDRI, P. III 526. ✦ (Glumeț și ironic) A lovi, a bate. *Scornără minciuna că lelea Nastasie ar cam netezi din cînd în cînd pe Ileana... cu cîte-o despicătură de lemn.* RETEGANUL, P. I 51. *Moșneagul a rămas pleșuv și spetit, de mult ce-l netezise baba pe cap.* CREANGĂ, P. 294.

— Variantă: (rar) **netezá**, *netez* (EMINESCU, O. I 66), vb. I.

NETEZÍME s. f. **1.** Însușirea de a fi neted (1).

2. (Concretizat) Întindere plană, suprafață netedă (1).

NETEZÍȘ, *netezișuri*, s. n. Suprafață întinsă, plană, netedă (1). *M-am hotărît, în sfîrșit, să mă urnesc din nămolul cleios și să ies, cît mai degrabă, la neteziș.* CAZABAN, V. 79. *Vremea din moșoroi face neteziș.* DELAVRANCEA, S. 214. *E un joc fermecător de scîntei pe netezișul alb, poleit de soare.* VLAHUȚĂ, O. A. 385.

NETEZÍT, -Ă, *neteziți, -te*, adj. **1.** Făcut neted (1); nivelat. *Loc netezit.* ✦ (Despre rufe, haine etc.) Călcat cu fierul.

2. (Despre păr, barbă etc.) Potrivit, aranjat, îndreptat, dichisit. *Fata babei era împopoțată și netezită pe cap, de parc-o linsese viteii.* CREANGĂ, P. 284. *Firtate... ți-i părul netezit.* ȘEZ. XII 17.

NETEZITOÁRE, *netezitori*, s. f. Mistrie cu paleta îndoită, folosită pentru a netezi tencuiala la muchiile pieselor de beton sau la unghiurile dintre ziduri.

NETEZITÓR, *netezitoare*, s. n. Unealtă de mînă folosită pentru îndreptarea şi netezirea muchiilor formelor de turnătorie. ✦ Maşină formată din doi cilindri între care se trece un material pentru a fi netezit prin apăsarea acestora.

NETÎHN adj. m. (Neobişnuit) Neastîmpărat. *Alei! Doamne Mihnule, Mihnule netihnule!* ALECSANDRI, P. P. 201.

NÉTO adv. (În opoziţie cu b r u t o; la o sumă) Fără diferite sarcini sau cheltuieli ca: impozite, reţineri etc.; (la o greutate) fără dara. V. n e t.

NETÓT[1], **-OÁTĂ,** *netoţi, -oate*, adj. Redus la minte, fără minte, neghiob, prostănac, prost, smintit. *Ce stai, mîndruţă, la poartă, Ori eşti proastă şi netoată?* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 156. ✧ (Substantivat) *Eşti un netot! Ţi-e capul prost Şi-ţi faci de cap, Ioane!* COŞBUC, P. I 118. *Într-a păpuşilor ţară Mulţi netoţi pe bani se-nsoară.* ALECSANDRI, T. I 96.

NETÓT[2], **-OÁTĂ,** *netoţi, -oate*, s. m. şi f. (Învechit) Persoană aparţinînd unui grup de ţigani nomazi care trăia prin Ungaria şi Transilvania. *Ţigăriţi şi hărtăniţi ca nişte netoţi.* ISPIRESCU, L. 174. *Netoţi, oameni fără casă şi fără şatră, nomazi, umblau în cîrduri, cu capul gol.* GHICA, S. XII.

NETRÉBNIC, -Ă, *netrebnici, -e*, adj. 1. (Despre oameni şi manifestările lor) Ticălos, mizerabil, rău, nevrednic. *Eu te las a cugeta Că... lovind pe-un domn netrebnic, vei scăpa chiar ţeara ta.* HASDEU, R. V. 129. *L-au rugat ca să-l ierte pentru netrebnicele cugetări.* DRĂGHICI, R. 75. ✧ (Substantivat) *Te voi crede cu-o dovadă: vreau să fie pedepsiţi Toţi acei netrebnici; mîine, vreau să fie oropsiţi.* DAVILA, V. V. 71.

2. Care nu-i bun de nimic; nefolositor, netrebuincios, inutil. *Moluzurile sînt netrebnice rămăşiţi, de care nimeni nu se mai atinge.* SADOVEANU, O. L. 13. *Cea întîi nevoie a omului este a înţelege şi a fi înţeles. Cît de clasic ar fi un om neînţeles, munca lui e netrebnică.* RUSSO, O. 79. *Jumătate arătură şi jumătate loc netrebnic, pietriş.* I. IONESCU, P. 502.

NETREBNICÍE, *netrebnicii*, s. f. Ticăloşie, răutate; (concretizat) faptă netrebnică (1).

NETRECÚT, -Ă, *netrecuţi, -te*, adj. (Rar; uneori precedat de prepoziţia «de») Peste care nu se poate trece, imposibil de trecut. *Astupaţi cărări şi drumuri... Puneţi stavili netrecute sus din ceruri pînă jos.* ALECSANDRI, P. III 237.

NEŢĂRMURÍT, -Ă, *neţărmuriţi, -te*, adj. Care nu are limite, fără margini, imens. *O neţărmurită dragoste pentru ţară se desprinde din versurile poeţilor.* BENIUC, P. 147. *O bucurie neţărmurită îi furnica prin toate mădularele.* SADOVEANU, O. V 340. *Frunza codrilor nu se clătina şi tăcerea neturburată îşi întinsese pretutindeni neţărmurita ei stăpînire.* HOGAŞ, M. N. 165.

NEŢESĂLÁT, -Ă, *neţesălaţi, -te*, adj. (Despre cai, boi etc.) Necurăţat (cu ţesala); p. e x t. (despre oameni) nepieptănat, cu părul zbîrlit, neîngrijit. *Trei cai murgi, păroşi ca nişte vaci neţesălate.* GALAN, Z. R. 146. *Un băietan ca de vreo 15 ani, îmbrăcat cu pantaloni scurţi, dar murdar şi neţesălat... i se anină de spate.* D. ZAMFIRESCU, R. 89. (Cu pronunţare regională) *Are nevoie de zorzoane poleite, să şi le pună-n capul neţăsălat.* CARAGIALE, N. F. 99.

NEUITÁT, -Ă, *neuitaţi, -te*, adj. Care nu se poate uita; memorabil. *Dulci şi neuitate visuri.* EMINESCU, N. 59. *Scria maicii sale aceste neuitate cuvinte...* NEGRUZZI, S. I 181.

NÉUMĂ, *neume*, s. f. Semn de notaţie muzicală fără portativ, folosit în evul mediu în cîntecele liturgice. ✦ Parte dintr-o frază muzicală religioasă, care se cîntă fără cuvinte sau se vocalizează ultima silabă.
— Pronunţat: *ne-u-*.

NEURÁL, -Ă, *neurali, -e*, adj. (Rar) Care face parte din sistemul nervos. ✧ *Canal neural* = şanţ brăzdînd ectodermul embrionului, din pereţii căruia ia naştere sistemul nervos. *Măduva spinării se află în canalul neural.* ANATOMIA 188.

NEURASTÉNIC, -Ă, *neurastenici, -e*, adj. Privitor la neurastenie; specific neurasteniei; care suferă de neurastenie. ✦ (Substantivat) Bolnav de neurastenie.

NEURASTENÍE s. f. Boală care se caracterizează prin tulburări funcţionale ale sistemului nervos (dureri de cap, insomnie, oboseală).

NEURASTENIZÁ, *neurastenizez*, vb. I. R e f l. A se îmbolnăvi de neurastenie, a deveni neurastenic.

NEURASTENIZÁNT, -Ă, *neurastenizanţi, -te*, adj. (Rar) Care produce neurastenie. *Erau ţinute ore întregi la poartă, în frig, în arşiţă sau în burniţa toamnelor neurastenizante.* G. M. ZAMFIRESCU, M. D. II 358.

NEURASTENIZÁT, -Ă, *neurastenizaţi, -te*, adj. Devenit neurastenic, bolnav de neurastenie.

NEURÎNĂ s. f. Substanţă organică toxică, care se găseşte în materiile intrate în putrefacţie.

NEUROCHIRURGÍE s. f. Chirurgie aplicată la sistemul nervos.

NEUROCÍT, *neurocite*, s. n. Celulă nervoasă; neuron.

NEUROLÓG, *neurologi*, s. m. Medic specialist în boli nervoase.

NEUROLOGÍE s. f. Ramură a medicinei care studiază formarea, structura, funcţiunile şi bolile sistemului nervos.

NEURÓN, *neuroni*, s. m. Celulă nervoasă. *Studiul microscopic al ţesutului nervos a arătat că în structura sa intră celule nervoase, de formă variată, numite neuroni.* ANATOMIA 29.

NEUROSIMPÁTIC, -Ă, *neurosimpatici, -e*, adj. Care se referă la sistemul nervos al marelui simpatic.

NEUTRÁL, -Ă, *neutrali, -e*, adj. (Ieşit din uz) Neutru (1). *Poziţiune neutrală... confirmată printr-un act diplomatic.* ODOBESCU, S. III 379.

NEUTRALITÁTE s. f. Situaţie, atitudine a unui stat care nu se amestecă în conflictul sau în războiul dintre două sau mai multe state şi întreţine relaţii paşnice cu fiecare stat beligerant în parte; (mai rar) stare, atitudine neutră (1) a unei persoane sau a unui grup social. *Partidul lui unchiu-meu e pentru rămînerea în neutralitate.* CAMIL PETRESCU, U. N. 42. *Mai întîlneşti oameni care, de la adăpostul neutralităţii lor foarte confortabile, tot au îndestul suflet.* C. PETRESCU, Î. II 66. *Bem a scris lui Fuad-efendi o scrisoare, în care se plînge că turcii nu păzesc neutralitatea.* GHICA, A. 339.

NEUTRALIZÁ, *neutralizez*, vb. I. T r a n z. 1. A pune în imposibilitate de a se manifesta, a face inofensiv; a anihila, a anula, a zădărnici. *A neutraliza ofensiva unei armate inamice.*

2. (Chim.; cu privire la compuşi) A face neutru (4). ✦ (Fiz.) A compensa cuplajul dintre circuitul electric de intrare şi cel de ieşire al unui amplificator electric.

NEUTRALIZÁRE, *neutralizări,* s. f. Acţiunea de a n e u t r a l i z a.

1. Anihilare, anulare, zădărnicire a unei acţiuni.

2. Operaţie de tratare a unui acid cu o bază, pînă ce amestecul are o reacţie neutră.

NEUTRALIZÁT, -Ă, *neutralizaţi, -te,* adj. 1. Pus în imposibilitate de a se manifesta, făcut inofensiv; anihilat, anulat, zădărnicit, împiedicat.

2. (Chim.; despre compuşi) Făcut sau devenit neutru (4).

NEUTRÓN, *neutroni,* s. m. Particulă elementară care intră în compoziţia nucleului atomilor avînd o masă aproape egală cu cea a protonului, dar fără sarcină electrică.

NEUTRÓNIC, -Ă, *neutronici, -e,* adj. Care se referă la neutroni, care provine de la neutroni sau corespunde neutronilor.

NEÚTRU, -Ă, *neutri, -e,* adj. 1. (Despre un stat) Care nu ia parte la conflictul dintre două sau mai multe state, care nu participă la pacte sau alianţe militare, care păstrează neutralitatea; (despre oameni sau grupuri sociale) care nu se încadrează în nici un partid, în nici un curent etc. (v. a p o l i t i c). *O vizită a unor gazetari elveţieni, olandezi... în sfîrşit din ţările neutre.* C. PETRESCU, Î. II 66. *De nu vor a le face ajutor sau a sta neutri, apoi ungurii vor căuta a nu avea trebuinţă de el.* GHICA, A. 318. ✧ *Zonă neutră* (sau *teritoriu neutru*) = teritoriu (situat între graniţele a două ţări) pe care nu se pot ţine forţe armate.

2. Indiferent.

3. (Gram., în e x p r.) *Gen neutru* = formă pe care (în gramaticile unor limbi) o ia numele (substantivul, adjectivul etc.), denumind mai ales obiecte inanimate, nume colective şi generice, precum şi unele animate. *Substantivul «scaun» este de genul neutru.* ▭ *Sub influenţa limbilor slave, genul neutru a căpătat în romîneşte o nouă valorificare, conţinutul noţional al categoriei a fost precizat mult mai bine decît în latineşte.* GRAUR, S. L. 104. *Substantiv neutru* = substantiv care este de genul neutru. *Vocală neutră* = vocală medială, v. m e d i a l. ✦ (Substantivat, n.) Genul neutru. *Problema neutrului în limba romînă.*

4. (Chim.; despre compuşi) Care nu are nici caracter acid, nici caracter bazic. ✦ (F i z.; despre corpuri sau porţiuni de materie) Care nu are sarcină electrică.

— Accentuat şi: *néutru.*

NEVÁSTĂ, *neveste,* s. f. (Popular) 1. Femeie măritată; p. e x t. femeie. *Nevasta stătu pe gînduri, cumpănind în sine adevărurile.* SADOVEANU, B. 52. *Cu cofiţa, pe-ndelete, Vin neveste de la rîu.* COŞBUC, P. I 47. *Pe un pat de scînduri goale doarme tînăra nevastă.* EMINESCU, O. I 84. *Multe fete şi neveste Fură inimi făr'de veste!* ALECSANDRI, P. I 90.

2. (Urmat de obicei de o determinare) Soţie. *Nevasta învăţătorului... sări în picioare de pe patul pe care şedea.* DUMITRIU, N. 125. *Grigore vorbea despre nevastă-sa pe un ton glumeţ în care totuşi se simţea amărăciunea.* REBREANU, R. I 58. *Aşa cum e săracă ea, Aş vrea s-o ştiu nevasta mea.* COŞBUC, P. I 118. *Că bine zici tu, nevastă, răspunse barbatu-său.* CREANGĂ, P. 15. ✧ E x p r. **A lua de nevastă** = a lua în căsătorie.

— Pl. şi: (învechit) *nevesti* (ALECSANDRI, T. II 185).

NEVĂSTOÁIE, *nevăstoaie,* s. f. (Rar) Nevastă. *Nevăstoaie de la munte Trage tulpanul pe frunte, Multă vorbă ţi s-aude.* ŞEZ. VIII 61.

NEVĂSTÚICĂ[1], *nevăstuici,* s. f. (Regional) Nevestică. *Nevăstuica lui Petrea rînduia pe măsuţa cu trei picioare crapul la protap.* SADOVEANU, O. VIII 165. *Nevăstuica trece iute, torcînd lîna din fuioare.* ALECSANDRI, P. III 64. *Maică, măiculiţa mea, Să-mi ţii nevăstuica bine Cu colac şi cu smochine.* ŞEZ. II 7.

— Pl. şi: *nevăstuice* (ALECSANDRI, P. P. 36).

NEVĂSTÚICĂ[2], *nevăstuici,* s. f. Animal de pradă, cu trupul zvelt, subţire, acoperit cu blană roşcată pe spinare şi albă pe pîntece, care atacă păsările de casă, uneori şi animale mai mari *(Mustela nivalis). O nevăstuică albă, cu cravată castanie, m-a privit o clipă cu ochişori de rubine.* SADOVEANU, A. L. 190. *Sare pe fag nevăstuica, privind cu mirare la mine.* COŞBUC, P. II 63.

— Pl. şi: *nevăstuice* (ODOBESCU, S. III 185).

NEVĂSTÚŢĂ, *nevăstuţe,* s. f. (Regional) Nevestică. *Dragostea de nevăstuţă Ca floarea din grădinuţă.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 17.

NEVĂTĂMÁT, -Ă, *nevătămaţi, -te,* adj. (Uneori întărit prin «viu») Neatins, nerănit, nelovit; întreg; teafăr. *Pustiul larg al opcinii pleşuve, la care ajunsei întreg şi nevătămat, mă împresură de pretutindeni cu cercu-i rourat de verdeaţă scînteietoare.* HOGAŞ, M. N. 184. *Cînd sînt zile şi noroc, treci prin apă şi prin foc şi din toate scapi nevătămat.* CREANGĂ, P. 235.

NEVĂZÚT[1] s. n. (Numai în e x p r.) **Pe nevăzute** = fără a vedea, fără a controla. V. o r b e ş t e.

— Formă gramaticală: (în e x p r.) *nevăzute.*

NEVĂZÚT[2], **-Ă,** *nevăzuţi, -te,* adj. Care nu se vede sau nu se poate vedea, care nu se lasă sau nu poate fi văzut. V. i n v i z i b i l. *Ciocîrlia cîntînd nevăzută-n văzduh.* BENIUC, V. 24. *Sufletul meu era gata să străbată, pe o rază de lumină, taina lumilor nevăzute.* HOGAŞ, M. N. 12. *Fata împăratului se preface într-o păsărică şi zboară nevăzută prin cinci străji.* CREANGĂ, P. 267. ✧ E x p r. **A se face nevăzut** = a pleca brusc, a dispărea dintr-o dată, fără urme şi a nu se mai înapoia. *Se strecură printre oameni, se făcu nevăzută şi rămăsei c-un gol în suflet.* SADOVEANU, O. VIII 12. *Cum n-a mai întins masă mare, prietenii s-au făcut nevăzuţi.* CARAGIALE, O. III 60. *Postaşul îmi descărcase bagaju lîngă mine şi se făcuse nevăzut cu căruţă cu tot.* ALECSANDRI, O. P. 261. ✧ (Substantivat, n. pl.) *Deasupra capului meu văd o mulţime nenumărată de văzute şi nevăzute.* CREANGĂ, P. 243.

NEVEDÍ vb. IV v. **năvădi.**

NEVEDÍT, -Ă adj. v. **năvădit.**

NEVERTEBRÁT, -Ă, *nevertebraţi, -te,* adj. (Despre animale) Caracterizat prin lipsa coloanei vertebrale şi a unui schelet osos intern. ✦ (Substantivat, n. pl.) Grup din subregnul metazoarelor cuprinzînd animale cu caracteristicile arătate mai sus; (la sg.) animal făcînd parte din acest grup.

NEVESTEÁ, *nevestele,* s. f. (Rar) Nevestică (1). *Fată mare n-oi iubi, Ci-oi iubi o nevestea.* TEODORESCU, P. P. 315.

NEVESTÉSC, -EÁSCĂ, *nevesteşti,* adj. (Rar) De nevastă, al nevestei.

NEVESTÍCĂ, *nevestici,* s. f. Diminutiv al lui n e v a s t ă.

1. v. n e v a s t ă (1). (Cu pronunţare regională) *Bună sara, nevăstică... Nu ţi-i bărbatul acasă?* SBIERA, P. 200.

2. v. n e v a s t ă (2). *N-ai milă de durerea mea! Nu-ţi pasă! — Da! Ca de nimica! Ba-mi pasă mult, că eu n-aş vrea Să-mi fie şchioapă nevestica!* COŞBUC, P. I 182. *Îşi luă de nevestică p-o fată care-l voi.* PANN, P. V. II 123. *Nevestica că-şi gătea, Măiculiţa că-şi lua Şi cu ele Se ducea.* TEODORESCU, P. P. 573.

NEVESTÍE s. f. (Rar) Situaţia de nevastă, starea de după căsătorie a femeii măritate. *A început a se face cămeşi... fără deschidere la piept. Ele sînt bune pentru fetele mari şi nevestele în primul an de nevestie.* PAMFILE, I. C. 360.

NEVICLENÍT, -Ă, *nevicleniţi, -te,* adj. (Rar) Lipsit de viclenie; bun, prietenos. *Sîntem ţinuţi cu neviclenită Inimă să dăm noi sfătuire Fieşcui.* BUDAI-DELEANU, Ţ. 375.

NEVINDECÁT, -Ă, *nevindecaţi, -te,* adj. **1.** Care nu s-a vindecat încă; bolnav; (despre răni, tăieturi etc.) deschis, necicatrizat. *Spitalul unde zăceau bolnavii nevindecaţi, părăsiţi în sărăcia lor de toţi.* RUSSO, S. 99.

2. Fig. (Neobişnuit) Neschimbat, statornic. *Iacă cum judecă acest june nevindecat în părerile lui.* NEGRUZZI, S. I 258.

NEVINOVÁT, -Ă, *nevinovaţi, -te,* adj. **1.** Care nu e vinovat, care nu are nici o vină, fără vină. *Să curm viaţa atîtor gîzuliţe nevinovate.* CREANGĂ, P. 237. *Ce lucru poate să fie, Să mă bage în robie, Nelegat, nevinovat?* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 101. *Că-s nevinovată Ca apa curată.* ALECSANDRI, P. P. 117.

2. Curat la suflet, candid, inocent; cast. *Mai bine despre copilărie să povestim, căci ea singură este veselă şi nevinovată.* CREANGĂ, A. 38. *Nu zîmbea nici la cîntecul nevinovat al copilului.* EMINESCU, N. 3. *Un copil blînd şi nevinovat ca o fată mare.* ALECSANDRI, T. I 343. ✧ Fig. *Ani de-a rîndul... nevinovaţii şi suavii trandafiri mi-au fost inimici.* GALACTION, O. I 58. ✧ (Substantivat) *Cocheta face pe nevinovata.* NEGRUZZI, S. I 65.

NEVINOVĂŢÍE s. f. **1.** Lipsă de vinovăţie, de vină; calitatea celui nevinovat. *Împăratul şi împărăteasa, văzînd nevinovăţia lui Afin, începură a plînge.* ISPIRESCU, L. 118.

2. Inocenţă, candoare; castitate. *Negoiţă povesti cu nevinovăţie tot ce i se întîmplase.* GALACTION, O. I 300. *Cu amîndouă mînile... şterse ea singură... locul unde mă sărutase cu atîta nevinovăţie.* HOGAŞ, M. N. 19. ✦ Naivitate, simplitate. *Auzind bietul om vorbele păgubaşului, au prins a schimba feţe, dară tot se îmbărbătă şi-i zise cu nevinovăţie: ce? eu să-ţi plătesc?* SBIERA, P. 254.

NEVÎRSNIC, -Ă adj. v. **nevîrstnic.**

NEVÎRSTNIC, -Ă, *nevîrstnici, -e,* adj. Care e în vîrsta copilăriei; care n-a ajuns încă matur; minor; tînăr. *Copii nevîrstnici... au venit să înveţe.* GHICA, A. 791. ✧ (Substantivat) *Lăsat-aţi vatră şi ogor... Iar pe nevîrstnici şi bunici Lăsat-aţi bir, podvezi, nevoi.* NECULUŢĂ, Ţ. D. 101.

— Variante: **nevîrsnic, -ă** (VĂCĂRESCU, P. 47), **nevrîsnic, -ă** (NEGRUZZI, S. II 145), **nevrîstnic, -ă** adj.

NEVÎRSTNICÍE s. f. (Rar) Copilărie. *Nu e vorba de nevîrstnicie... ci de bună învoială.* BOLINTINEANU, O. 323. *Aceşti preoţi... sînt siliţi să cuvînteze către toţi copiii satului, din mica nevîrstnicie şi pînă la ziua căsătoriei.* GOLESCU, Î. 97.

NEVÓD s. n. v. **năvod.**

NEVODÁR s. m. v. **năvodar.**

NEVOÍ, *nevoiesc,* vb. IV. **1.** Tranz. (Numai la pasiv, urmat de un infinitiv sau de o propoziţie completivă cu verbul la conjunctiv) A fi silit sau constrîns; a fi obligat, dator. *În vremea iernii e nevoit să se acopere cu şube.* SADOVEANU, E. 94. *Societatea ce se afla aici fusese nevoită a se închide în casă şi a căuta distracţii în convorbiri.* BOLINTINEANU, O. 414. *Sinan, trebuind a înainta spre Bucureşti, era nevoit a trece pe la Călugăreni.* BĂLCESCU, O. I 198.

2. Refl. (Învechit şi arhaizant) A se sili, a se strădui, a face eforturi, a se trudi, a se căzni. *De două luni de cînd se nevoieşte el n-a văzut măcar un drac... să se ia la harţă cu dînsul.* STĂNOIU, C. I. 168. *Văzîndu-l păzitorul cum se nevoia a-şi scoate calul şi căruţa din noroi, i se făcu milă de el.* ISPIRESCU, L. 374. *Nevoindu-se cu silă să se urce pîn'la ea.* NEGRUZZI, S. II 6.

NEVOIÁŞ, -Ă, *nevoiaşi -e,* adj. **1.** Lipsit de mijloace materiale; sărac, mizer. *Imprimate făcute pentru firme nevoiaşe rău platnice.* PAS, Z. I 304. *O femeie nevoiaşă... veni la schit.* GALACTION, O. I 317. *Averea şi-a făcut-o împrumutînd pe oamenii nevoiaşi şi luîndu-le dobînzi îngrozitoare.* DEMETRESCU, O. 137. ✧ (Substantivat) *Găsea de cărat lemne nevoiaşilor din alte străzi şi oamenii îl căutau.* DUNĂREANU, CH. 18. ✦ Sărăcăcios, prăpădit. *Tot frămîntîndu-se cu firea ca să afle că ce ar putea să fie în nevoiaşul acela de tron, îşi amăra viaţa.* ISPIRESCU, U. 95.

2. Lipsit de vlagă; neajutorat, nepriceput, incapabil, becisnic. *Bătrînul avea nişte cai, cam nevoiaşi.* PREDA, Î. 115. *Se văzu mic şi nevoiaş pe lîngă frate-său.* VISSARION, B. 14. ✧ (Substantivat) *Nevoiaşul la toate Zice că nu poate.* PANN, P. V. I 104.

NEVÓIE, *nevoi,* s. f. **1.** Trebuinţă, cerinţă, necesitate. *Nevoile nouă cer mijloace nouă, şi ideile nouă au trebuinţă de cuvinte nouă, dar nevoia trebuie să le dea la iveală, să le creeze şi să le împămîntenească.* RUSSO, O. 54. ✧ (Personificat, de obicei în proverbe) *Nevoia te duce pe unde nu ţi-i voia.* CREANGĂ, P. 30. *Nevoia învaţă pre cărăuş.* NEGRUZZI, S. I 249. ✧ Loc. adv. **La nevoie** = în caz de trebuinţă, cînd este necesar, cînd trebuie, cînd se impune. *Sîntem ostaşi şi la nevoie putem da ajutor.* SADOVEANU, O. VII 30. *Beciul privighitorului... putea să tăinuiască la nevoie o domniţă.* CREANGĂ, A. 74. ✧ Loc. adj. şi adv. (Astăzi rar) **De nevoie** = trebuincios, necesar. *Nu găsesc de nevoie să-mi mai pierd vremea.* STĂNOIU, C. I. 224. *Multe de nevoie lucruri... le cîştigăm fără osteneală.* DRĂGHICI, R. 99. ✧ Expr. **De voie, de nevoie** = vrînd-nevrînd, silit. *De voie, de nevoie trebui să se scoale.* CREANGĂ, P. 7. *Slut, neslut, ai să fii a mea de voie, de nevoie.* ALECSANDRI, T. I 423. **A avea** (sau **a fi**) **nevoie de cineva** (sau **de ceva**) = a avea (sau a se simţi) trebuinţă de cineva (sau de ceva), a-i trebui cuiva ceva, a fi necesar. *Eu sînt bătrîn, aici e nevoie de un om tînăr, puternic.* DEMETRIUS, C. 51. *De îmbrăcăminte prezentabilă aveau toţi nevoie.* C. PETRESCU, A. 311. *Mare nevoie mai au de fier.* CREANGĂ, P. 57. **A avea** (sau **a fi**) **nevoie să...** = a fi necesar să... *În astă-seară am însă nevoie să-mi amintesc despre ceilalţi.* C. PETRESCU, C. V. 306. *Vînătorul n-are nevoie să umble pe jos.* ODOBESCU, S. III 15. *Mai demult era nevoie a se cumpăra cai din staturile vecine.* NEGRUZZI, S. I 36. ✦ (La pl., în expr.) **A-şi face nevoile** = a-şi satisface anumite necesităţi trupeşti. *Pe unul l-a ucis glonţul... cînd îşi făcea nevoile.* C. PETRESCU, Î. II 14.

2. (Mai ales la pl.) Grijă, necaz; neajuns, lipsă, mizerie, sărăcie. *Tatăl tău o viaţă s-a luptat cu nevoile.* SADOVEANU, O. VI 50. *Răbdăm poveri, răbdăm nevoi Şi ham de cai şi jug de boi; Dar vrem pămînt!* COŞBUC, P. I 207. *M-am chinuit de l-am crescut şi l-am scos din toată nevoia.* CREANGĂ, P. 81. *Nu pot să dispună de timpul lor, fiind acel timp ocupat cu lupta în contra nevoiei.* ALECSANDRI, S. 64. ✧ (Personificat) *Pedepse vă măsoară Cînd mîna v-o întindeţi la bunuri zîmbitoare, Căci nu-i iertat nici braţul teribilei nevoi.* EMINESCU, O. I 60. ✧ Expr. **A scăpa de nevoie** (sau **a încăleca pe nevoie, a ieşi din nevoie, a se ridica deasupra nevoii**) = a scăpa de griji, de necazuri, de lipsuri, de sărăcie. *Şase ani de cînd mă chinuiesc şi nu mă pot ridica deasupra nevoii.* DUNĂREANU, CH. 69. *Muncea în dreapta şi în stînga, că doar-doar a încăleca pe nevoie.* CREANGĂ, P. 140. **A-şi prinde nevoile** v. prinde. **A fi mîncat de nevoi** = a fi suferit multe necazuri, lipsuri. *Mîncatu-s de nevoi, Ca iarba de cele oi!* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 191. **A fi de nevoie** (sau **a face cuiva nevoie**) = a aduce cuiva neplăceri, a pricinui

necazuri. *Jivinele cele mai voinice și mai grase erau cele mai de nevoie.* GALACTION, O. I 295. *La alți le-ai făcut pe voie, Ție ți-ai făcut nevoie.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 223. La (vreme de) **nevoie** = în împrejurări grele, la necaz, la nenorocire. *El... te va învăța... ce să faci la vreme de nevoie.* ISPIRESCU, L. 21. *Păstreaz-o, că ți-a prinde bine la nevoie.* CREANGĂ, P. 91. *Prietenul la nevoie se cunoaște.* **În nevoie** (de ceva) = lipsit (de ceva); în suferință, în necaz. *Pe Nadina o știe veșnic în nevoie de bani.* REBREANU, R. I 165. ✦ (Numai la pl.) Treburi, preocupări, afaceri. *Ce... nu-mi caut de copilăria petrecută în Humulești și de nevoile mele?* CREANGĂ, A. 74. *Ba mai bine-ți caută de nevoi și-ți ie tălpășița pînă nu vine neneaca ca să te deie de urechi afară.* ALECSANDRI, T. I 38.

3. Împrejurare critică, grea, situație periculoasă; greutate, dificultate. *Peste multe nevoi ai să dai și multe primejdii ai să întîlnești.* ISPIRESCU, L. 22. *Dragul meu tovarăș, la grea nevoie m-a băgat iar spînul.* CREANGĂ, P. 234. ✧ Expr. **Cu vai-nevoie** = cu greutate, cu greu; cu chiu, cu vai. *Cu vai-nevoie mă țineam de dînsul cît colea.* HOGAȘ, M. N. 131. *Mă trezește mama într-o dimineață din somn cu vai-nevoie, zicîndu-mi: scoală, duglișule.* CREANGĂ, A. 52. **Zor-nevoie** = numaidecît, cu orice preț. *Bătrînul... vrea zor-nevoie să mă ginerească.* CARAGIALE, la TDRG. **De nevoie** = fără voie, silit de împrejurări, neavînd încotro. *Ursul joacă de nevoie.* (Învechit) **De** (sau **din**) **nevoia cuiva** (sau **a ceva**) = din cauza... *Ajutor care întîrzie citva din nevoia iernii.* BĂLCESCU, O. II 46. ✦ Încurcătură, bucluc, belea, pacoste. *Din om ce era, se pomeni deodată măgar. Altă nevoie acum.* ISPIRESCU, L. 281. ✦ (Familiar, în exclamații și imprecații) Dracul, naiba. *Stăi, mă, să-mi iau căciula, că mi-a căzut din cap... — Las-o încolo la nevoile căciula.* ISPIRESCU, L. 110. *O dată cu capul nu va gusta nicidecum nemica, și pentru ce? nevoia să-l știe.* ȚICHINDEAL, F. 57. ✧ Expr. **Nevoie mare** = (formînd superlative) strașnic, grozav. *Se aveau bine nevoie mare, încă de pe cînd erau surori.* STĂNOIU, C. I.[2] 193. *Era o zînă naltă, subțirică și drăgălașă, și frumoasă nevoie mare!* ISPIRESCU, L. 7.

4. Fig. (Regional) Om neputincios. *Ia, să apucăm noi doi în două părți... căc tot degeaba stăm noi la un loc amîndoi, două nevoi.* ISPIRESCU, L. 95. *O venit carte-napoi, Că-s toate* [fetele] *niște nevoi!* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 433.

NEVOÍNȚĂ, *nevoințe*, s. f. (Învechit) **1.** Trebuință, necesitate, nevoie (1). *Caracterul ajutoarelor ce trebuiesc date* [muncitorilor] *este arătat prin natura nevoințelor.* KOGĂLNICEANU, S. A. 79.

2. Dificultate, greutate, piedică, nevoie (2). *Erau deprinși cu tot felul de nevoințe.* STĂNOIU, C. I. 159.

NEVÓLNIC, -Ă, *nevolnici, -e*, adj. Neputincios (din cauza unei infirmități fizice), incapabil, nevoiaș, neajutorat. *Stolnicul Petre, un om de rînd, un stolnic, Ce pînă la domnie s-a prefăcut nevolnic... uitat-a cine-a fost.* ALECSANDRI, T. II 73. ✧ (Substantivat) *Rămîne să-mi iau baba și pe nevolnicul ăsta... și să plecăm.* DAVIDOGLU, O. 68. *Mai știa, din dovezi trecute, că uneori nevolnicul avea el dreptate.* C. PETRESCU, R. DR. 52.

NEVOLNICÍE s. f. Starea celui nevolnic, lipsă de vlagă, de pricepere.

NEVRÁLGIC, -Ă, *nevralgici, -e*, adj. Privitor la nevralgie, provocat de nevralgie. *Dureri nevralgice.* ✧ Expr. **Centru** (sau **punct**) **nevralgic** = partea cea mai spinoasă a unei probleme în discuție.

NEVRALGÍE, *nevralgii*, s. f. Durere acută simțită pe traiectul unui nerv.

NEVREDNICÍE, *nevrednicii*, s. f. Lipsă de destoinicie; josnicie.

NEVRICÁLE s. f. pl. (Familiar) Atac de nervi, criză nervoasă. *Ca să evite scenele și nevricalele Penelopei, pleca mereu pe drumuri.* BART, E. 239. *Urechile îi vîjîiau de țipetele nevestei... care îi dovedea, torturată de nevricale, că el e de vină.* DELAVRANCEA, S. 118. *Dacă voia să plece, cînd îl ocăra, ca să n-o mai asculte, o apucau nevricale și spărgea oglinzile.* VLAHUȚĂ, O. A. 149.

NEVRICÓS, -OÁSĂ, *nevricoși, -oase*, adj. (Familiar) Nervos, iritabil. *Eu sînt nevricos și nu știu ce-aș fi în stare... de frică.* CARAGIALE, O. II 267.

NEVRÍTĂ, *nevrite*, s. f. Inflamație a unui nerv. *Aceste alterări puteau fi datorate unei nevrite periferice.* PARHON, O. A. I 29.

NEVRÎSNIC, -Ă adj. v. **nevîrstnic.**

NEVRÎSTNIC, -Ă adj. v. **nevîrstnic.**

NEVROPÁT, -Ă, *nevropați, -te*, adj. (Despre persoane) Care suferă de nevropatie.

NEVROPATÍE s. f. Denumire generală pentru diferite tulburări ale sistemului nervos.

NEVROPTÉR, *nevroptere*, s. n. (La pl.) Ordin de insecte cu aripile membranoase, străbătute de o rețea deasă de nervuri. ✦ (La sg.) Insectă care face parte din acest ordin.

NEVRÓZĂ, *nevroze*, s. f. Tulburare nervoasă cu caracter funcțional (neurastenie, psihastenie, isterie). *Rămîn cu trista mea nevroză, Cu dorul meu nespus de ducă.* MACEDONSKI, O. I 159.

NÉWTON, *newtoni*, s. m. Unitate de măsură pentru forță în sistemul de unități metru-kilogram-secundă, mai mică de aproximativ 9,81 ori decît kilogramul-forță.
— Pronunțat: *niu-ton.*

NEX, *nexuri*, s. n. (Rar, livresc, numai în expr.) *Nex cauzal* = raport cauzal, legătură de la cauză la efect.

NEZDRÁVĂN, -Ă adj. v. **năzdrăvan.**

NEZDRUNCINÁT, -Ă, *nezdruncinați, -te*, adj. Care nu poate fi zdruncinat, clintit sau abătut; neclintit.

NI conj. (Învechit și popular; corelativ, indicînd o alternanță de acțiuni succesive) Cînd..., cînd...; acum..., acum...; ba..., ba... *A ostenit măicuța Tot mutîndu-și pernuța Ni la umbră, ni la soare, Ni la cap, ni la picioare!* TEODORESCU, P. P. 288.

NIAGÁRĂ, *niagare*, s. f. (Rar, după numele cascadei Niagara) Șuvoi mare de apă. *De cu noaptea a-nceput a turna și toarnă... Pietele, ogrăzile, locurile virane sînt mări și lacuri; ulițele, fluviuri și niagare... Caii înoată, birjile plutesc.* CARAGIALE, O. II 311.
— Pronunțat: *ni-a-.*

NICĂIÉREA adv. v. **nicăieri.**

NICĂIÉRI adv. (Și în forma *nicăiri*; de obicei în propoziții negative) În nici un loc, în nici o parte. *Ilie Zăganu era acasă; nu plecase încă nicăieri.* MIHALE, O. 161. *Umblară ceasuri întregi, dar ființă vie nu găsiră pe nicăieri.* POPESCU, B. II 87. *Se ițește el pe colo, se ițește pe dincolo, dar pace bună! iezii nu-s nicăiri!* CREANGĂ, P. 24. ✧ (Cu elipsa verbului) *Caut-o în sus, caut-o în jos, capra nicăiri.* ISPIRESCU, L. 135. *Se trezi pe cînd mijea de ziuă. Cînd colo iepele nicăieri.* EMINESCU, N. 20.
— Variante: **nicălérea, nicăíri, nicăírea** (ANGHELIOSIF, C. M. II 11, COȘBUC, P. I 125), **nicăiúrea** (CREANGĂ, P. 135), **nicălúri** (SBIERA, P. 55) adv.

NICĂÍREA adv. v. **nicăieri.**

NICĂÍRI adv. v. **nicăieri.**

NICĂIÚREA adv. v. **nicăieri.**

NICĂIÚRI adv. v. **nicăieri.**

NÍCHEL s. n. Element chimic din grupul metalelor feromagnetice, alb-argintiu, inoxidabil, întrebuințat în tehnică, la fabricarea aliajelor de oțel speciale, a instrumentelor medicale, a tacîmurilor etc. [Jap] *a ieșit din curte... ducînd cu el, din tot norocul și din toată bunăstarea lui de pînă aci, numai zgarda cu plăci de nichel de la gîtu-i.* GALACTION, O. I 308. *Își strînse termometrul în tocul de nichel.* C. PETRESCU, Î. II 243.

NICHELÁ, *nichelez,* vb. I. Tranz. A acoperi suprafața unui metal, pe cale electrochimică, cu un strat subțire de nichel.

NICHELÁJ, *nichelajuri,* s. n. **1.** Nichelare.

2. (Concretizat) Strat depus prin nichelare pe suprafața unui metal.

NICHELÁRE s. f. Acțiunea de a nichela.

NICHELÁT, -Ă, *nichelați, -te,* adj. Acoperit cu un strat de nichel. *Era un revolver frumos... Gloanțele nichelate parcă rîdeau în deschiderea butoiașului.* SADOVEANU, O. VIII 244. *Barul era alb, lăcuit, geometric; numai lemn lustruit și metal nichelat.* C. PETRESCU, C. V. 307.

NICHELÍNĂ, *nicheline,* s. f. Aliaj de nichel, cupru și zinc, din care se face sîrma întrebuințată la fabricarea rezistențelor electrice. ✦ Mineral care conține nichel și arsen.

NICHÉZ s. n. v. **nechez.**

NICHIPÉRCEA s. m. art. Unul dintre numele populare date diavolului. *Am să mint. Așa e meseria... — Lua-te-ar nichipercea cu meseria ta.* STANCU, D. 36. *Cum a dat cu ochii la grămada cu lemne, le-a răspîndit nichipercea de nu s-a știut lemn cu lemn.* ȘEZ. III 106.

NICI[1] adv. **1.** Cuvînt folosit în propozițiile negative, pentru a întări negația sau cu valoare de negație. *E lung pămîntul, ba e lat, Dar ca Săgeată de bogat Nici astăzi domn pe lume nu-i.* COȘBUC, P. I 53. *Nici n-aveți idee ce bun e Radu al meu.* VLAHUȚĂ, O. A. 111. *Nu știu ce făcuseră, că nici focul nu era făcut pe vatră.* ISPIRESCU, L. 23. *Satul, văzînd că acest om nu se dă la muncă nici în ruptul capului, hotărî să-l spînzure.* CREANGĂ, P. 329. ✧ Expr. **Nici pas** = de loc. *Voi priveghea nurorile... și nu le-oi lăsa nici pas a ieși din casă, în lipsa feciorilor mei.* CREANGĂ, P. 4. **A nu zice nici cîrc** v. cîrc. **Nici de loc** (sau, învechit, **de leac**) = absolut de loc. *Mult e dușmanul jurat: Te vede că plîngi de foc, Lui nu-i pasă nici de loc.* TEODORESCU, P. P. 318. ✧ (Învechit, neînsoțit de negația «nu») *O, tu nici visezi, bătrîne, cîți în cale mi s-au pus!* EMINESCU, O. I 146.

2. (Urmat de «că» formează loc. adv. care constituie o negație mai categorică decît «nu») De loc nu... *Așa luptă, nici că s-a mai văzut.* ISPIRESCU, L. 223. *Mai mare pedeapsă decît asta, nici că se mai poate!* CREANGĂ, P. 320. *Vie valuri mari de foc, Nici că m-or clinti din loc.* ALECSANDRI, P. II 13.

3. (Împreună cu pronumele nehotărît «unul», «una» formează pronume negative) *Poate că nici unul, pentru nimic în lume, nu ar fi cerut însă celuilalt să mai rămîie.* CAMIL PETRESCU, U. N. 137. *Aș vrea s-alerg spre ei, să-i strîng în brațe, Să-i dăruiesc... dar nu mai e nici unul.* IOSIF, P. 21. ✧ (Adjectival, urmat de art. nehot. «un», «o») *Era convins de mult că nici o scăpare nu mai există.* BART, E. 388. *Nici un zgomot, nici o mișcare, nici o adiere de vînt nu se simte.* VLAHUȚĂ, O. A. 410.

NICI[2] conj. (De obicei urmat de «nu»; învechit, regional și arhaizant, fără «nu»; leagă două sau mai multe propoziții, stabilind un raport de coordonare copulativă; repetat, arată excluderea, pe rînd, a ideilor exprimate prin propozițiile sau prin cuvintele pe care le precedă) *Nici nu vede, nici n-aude.* TOPÎRCEANU, B. 25. *Puiule, secuiule! Nici eu să robesc la tine, Nici tu să robești la mine.* ALECSANDRI, P. II 24. *Nici mi-i foame, nici mi-i sete, Nici mi-i dor de codru verde.* ȘEZ. V 12. *Nici nu suie, nici coboară.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 127. ✧ (Leagă două sau mai multe părți ale unei propoziții cu predicatul negativ) *Să nu ocolești nici deal, nici vale, nici munte, nici iaz.* DELAVRANCEA, A. 98. *S-a și stîrnit un vifor... de nu vedeai nici înainte, nici înapoi.* CREANGĂ, P. 143. *Dorul meu odihnă n-are, Nici la umbră, nici la soare.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 381. ✧ Expr. **Nici așa și nici așa** v. așa. **Nici una, nici două** sau **nici una, nici alta** = fără multă vorbă, îndată, imediat, numaidecît. *Fiul cel mic... se pomeni cu zîna că vine, și nici una nici alta, țop! se prinse lîngă dînsul în horă.* ISPIRESCU, L. 213. *Și nici una, nici două, haț! pe ied de gît, îi retează capul pe loc, și-l mînîncă.* CREANGĂ, P. 23. *M-am dus la Galați cu trăsura mea cea galbănă, și cum am agiuns, nici una, nici două... țup în vapor.* ALECSANDRI, T. I 310. ✧ (Între «nici» și cuvîntul negat se intercalează pron. pers. «tu» iar verbul se omite, subînțelegîndu-se) *Nici tu casă, nici tu masă, nimic, nimic, dară nimic n-aveau după sufletul lor.* ISPIRESCU, L. 174. *Femeia lui Ipate și cu baba, cînd se trezesc din amețeală, nici tu drumeț, nici tu copil, nici tu nemica!* CREANGĂ, P. 174. *Nici tu sat, nici tu tîrg, nici tu nemica. De ce mergi înainte, numai peste pustietăți dai.* id. ib. 201. ✧ (Leagă două propoziții negative continuînd și întărind în propoziția a doua negația din propoziția întîi) *Nu caut vorbe pe ales, Nici știu cum aș începe.* EMINESCU, O. I 173. *Obștea ne-a trimis pre noi să-ți spunem că norodul nu te vrea, nici te iubește.* NEGRUZZI, S. I 139. *Trandafire, n-ai mai fi, Nici în oale-ai înflori!* ALECSANDRI, P. P. 341. ✧ (Uneori precedat de «și») *Nu s-a mai pomenit și nici cred că s-a mai pomeni una ca asta undeva.* CREANGĂ, P. 102. ✦ (Leagă două sau mai multe părți ale aceleiași propoziții, negînd noțiunea exprimată prin cuvîntul pe care îl precedă) *Lișițile, nefiind chioare nici moarte, au zburat.* CREANGĂ, P. 46.

NICICACÚM adv. (Învechit și regional) Nicidecum, de loc, în nici un chip. *Într-acel loc niciodată iarna urmează... — Niciodată! Nicicacum!* DRĂGHICI, R. 67.

NICICÁRE pron. nehot. (Popular) Nici unul; nici una.

NICICÍND adv. (În legătură cu o negație) Niciodată. *Se simțea mulțumit, sănătos, vesel și puternic cum nu se simțise nicicînd.* GALAN, B. I 331. *A fost odată o cioară care nu mai avea nicicînd parte de puii săi, căci în tot anul venea uliul și-i mînca.* MARIAN, O. II 41. ✧ (Popular, fără altă negație) *Eu nicicînd te-am auzit... Vorbind de crai și de-mpărați La sabie învățăiați.* TEODORESCU, P. P. 111.

NICICÎT adv. (Învechit și popular) De loc, nicidecum, cîtuși de puțin. *Fata... îl căută toată ziua, și ca să dea de dînsul, nicicît.* ISPIRESCU, L. 46.

NICICÚM adv. (Regional) În nici un chip; de loc, de fel. *Să nu să cunoască în tot ostrovul nicicum semn de lăcuință de om.* DRĂGHICI, R. 162.

NICIDECÎT adv. De loc, de fel, nicidecum. *Ar avea haz să mă pirască... — Ba, zău, n-ar avea haz nicidecît, pentru că Tarsița mi-ar scoate ochii.* ALECSANDRI, T. I 69.

NICIDECÚM adv. De loc, de fel; în nici un chip. *Nu se poate nicidecum, Cînd frigi, să nu iasă fum.* PANN, P. V. II 31.

NICIODÁTĂ adv. (Negație temporală absolută; în propoziții negative) În nici un moment, în nici o împre-

jurare, nicicînd. *S-a jurat pe părul său că nu mi-a spăria copilaşii niciodată.* CREANGĂ, P. 28. *Dară pe calea ce-ai deschis N-oi merge niciodată!* EMINESCU, O. I 172. *Veveriţă îmi este vechi duşman, dar încai niciodată nu s-a ascuns.* NEGRUZZI, S. I 141. ◇ (Învechit şi popular, fără negaţie) *Eu niciodată voi be.* DRĂGHICI, R. 29. ◇ Expr. **Ca niciodată** = aşa cum nu s-a mai întîmplat altă dată. *Grigore, ca niciodată, răspunse.* REBREANU, R. I 250. *A fost odată ca niciodată; că de n-ar fi nu s-ar mai povesti.* ISPIRESCU, L. 1. *A fost odată ca-n poveşti, A fost ca niciodată Din rude mari împărăteşti,. O prea frumoasă fată.* EMINESCU, O. I 167.

NICIODINIOÁRĂ adv. (Învechit şi arhaizant) Niciodată. *Aşa mulţime nu se văzuse niciodinioară în acea parte de lume.* SADOVEANU, F. J. 365. *De veţi păzi aceste, fiilor, niciodinioară vă veţi căi.* DRĂGHICI, R. 141.

NICIÚNDE adv. (Învechit şi regional) Nicăieri.

NICORÉTE, *nicoreţi,* s. m. Nume dat mai multor specii de bureţi *(Agaricus).*

NICOTÍNĂ s. f. Substanţă chimică din clasa alcaloizilor, incoloră, lichidă şi toxică, care se găseşte în frunzele de tutun.

NICOTÍNIC, -Ă, *nicotinici, -e,* adj. (Numai în expr.) *Acid nicotinic* = acid derivat din nicotină.

NICOTINÍSM s. n. Intoxicaţie lentă cu nicotină; tabagism.

NICOVÁLĂ, *nicovale,* s. f. **1.** Piesă de oţel sau de fontă care serveşte ca suport la prelucrarea pieselor prin batere cu ciocanul; (regional) ilău. *Zgomotul nicovalelor se auzea neîntrerupt pînă dincolo de zidul îndepărtat.* MIHALE, O. 306. *Mîni vînjoase băteau bucăţi de foc în roate de scîntei, băteau nicovalele care ţipau toată ziua.* SADOVEANU, O. II 157. *O ceartă neîncetată de ciocane căzute zgomotos pe nicovală umplea aerul.* ANGHEL, PR. 82. ◇ Fig. *Pe nicovala de-aur a poeziei tale Tu baţi şi nu-ţi dai seama că inima ta bate Din ce în ce mai slabă.* ANGHEL-IOSIF, C. M. I 27. ◇ Expr. **A fi între ciocan şi nicovală** v. ciocan.

2. Unul dintre cele patru oscioare ale urechii medii.

NICRÓM s. n. Aliaj de nichel şi crom cu fier şi mangan care se întrebuinţează la fabricarea rezistenţelor electrice, avînd proprietatea de a rezista la temperaturi înalte.

NÍCSIS s. n. (Învechit) Supărare. *Cuvintele d-tale pot să mă scoată din sărite şi să-mi pricinuiască un nicsis.* ALECSANDRI, T. I 200.

NICTAGINÉE s. f. pl. Familie de plante dicotiledonate apetale, ale căror flori se deschid numai în timpul nopţii.

NIGROZÍNĂ, *nigrozine,* s. f. Materie colorantă neagră, obţinută din anilină şi întrebuinţată la fabricarea cremei de ghete, a panglicilor pentru maşinile de scris etc.

NIHILÍSM s. n. Atitudine filozofică mic-burgheză, constînd din negarea oricăror norme, principii sau legi; negarea moştenirii culturale a epocilor trecute. V. anarhism.

NIHILÍST, -Ă, *nihilişti, -ste,* s. m. şi f. Adept al nihilismului. ✦ (Adjectival) Privitor la nihilism; al nihilistului, de nihilist. *Influenţele formaliste şi cosmopolite din literatura romînă au dus la o atitudine dispreţuitoare, nihilistă, faţă de limba populară, faţă de vocabularul şi structura ei gramaticală.* SCÎNTEIA, 1952, nr. 2385.

NIMB, *nimburi,* s. n. **1.** Cerc luminos convenţional, cu care pictorii înconjură capul anumitor persoane (mai ales în pictura bisericească). *Traian, încununat cu o aureolă circulară sau nimb... stă în picioare.* ODOBESCU, S. III 74. ◇ (În comparaţii şi metafore sugerînd ideea de strălucire, splendoare, măreţie, glorie) *Nici un sat din lungul Oltului nu-şi poate acoperi fruntea cu un nimb asemănător.* BOGZA, C. O. 201. *Pe cînd oastea se aşază, iată soarele apune, Voind creştetele-nalte ale ţării să-ncunune Cu un nimb de biruinţă.* EMINESCU, O. I 148.

2. Nor (de praf). *Ajunse la gazda lui într-un galop falnic şi-ntr-un mare nimb de pulbere.* SADOVEANU, Z. C. 95. *O uşoară abureală de vînt... ne ţinea într-un nimb de praf.* IBRĂILEANU, A. 117.

NIMBOSTRÁTUS s. n. Tip de nori, în formă de strat continuu, de culoare cenuşie-închisă, care plutesc la înălţimea de circa 800 de metri şi produc ploaie sau ninsoare continuă; nimbus.

NÍMBUS, (rar) *nimbuşi,* s. m. Gen de nori de culoare cenuşie-închisă (cu marginile în formă de ciucuri), care aduc ploaie. *Aceste lacuri albastre se tulbură îndată, covîrşite de treceri grăbite de nimbuşi.* SADOVEANU, V. F. 99.

NÍME pron. neg. v. **nimeni.**

NÍMENE pron. neg. v. **nimeni.**

NÍMENEA pron. neg. v. **nimeni.**

NÍMENI pron. neg. Nici o persoană, nici un om. *Copilul se ridică şi, fără să se uite la nimeni, porni pe uliţă în sus.* REBREANU, R. II 33. *Mă cuprinde dor adînc de ţară Şi n-am pe nimeni să-mi potoale dorul.* IOSIF, P. 22. *Taina voastră-n veci de veci La nimeni n-o s-o spui!* COŞBUC, P. I 232. *Nimeni nu o ştia de unde este şi cine este.* NEGRUZZI, S. I 43.

— Forme gramaticale: gen.-dat. *nimănui* şi (regional) *nimărui* (ALECSANDRI, P. I 81), (învechit) *nimului* (GHICA, A. 728). — Variante: **níme** (HASDEU, R. V. 123, EMINESCU, O. I 55), **nímene** (CREANGĂ, A. 200, EMINESCU, O. I 55), **nímenea** (BENIUC, V. 59, SADOVEANU, P. M. 47, ANGHEL, PR. 7), (regional) **nímine** (RUSSO, O. 28) pron. neg.

NIMEREÁLĂ s. f. (Mai ales în loc. adv.) **La nimereală** = după cum se nimereşte, fără alegere, la întîmplare.

NIMERÍ, *nimeresc,* vb. IV. **1.** Tranz. A atinge, a lovi (unde trebuie) cu un obiect aruncat sau cu proiectilul unei arme. *Se întîmpla să nu nimerească paserile cu săgeata.* CREANGĂ, P. 245. *Paloşul mi-l învîrtea, În Mogoş îl azvîrlea, Dar nici că mi-l nimerea.* ALECSANDRI, P. P. 154. *A slobozit un pistol asupră-mi, dar nu m-a nimerit.* NEGRUZZI, S. I 24. ◇ Absol. *Cu o rugină de puşcă... nimerea mai bine decît altul cu o carabină ghintuită.* ODOBESCU, S. III 14.

2. Intranz. A ajunge, a sosi undeva, uneori din întîmplare, a ajunge la... *Sosiră în Bucureşti dimineaţa şi nimeriră tocmai bine spre amiazi în strada Argintari.* REBREANU, R. I 268. *Se vede că tot mai ai oleacă de noroc, de-ai nimerit tocmai la mine.* CREANGĂ, P. 90. *Lîng-a Docolinei vad, Nimerit-au, poposit-au... Zece care mocăneşti.* ALECSANDRI, P. II 104.

3. Tranz. A afla, a găsi, a descoperi pe cineva sau ceva (printr-o întîmplare). *Niciodată n-a nimerit-o acasă singură.* REBREANU, I. 104. *Nu ştia ce să facă, ca s-o poată găsi şi nimeri.* ŞEZ. V 66. *A nimerit orbul Brăila* v. orb. ✦ Intranz. A da de... *Între-acestea nimeresc peste o urmă de bou, plină cu apă limpede.* RETEGANUL, P. I 45.

4. Intranz. (Deseori urmat de determinări calitative) A găsi o cale, o soluţie pentru o anumită situaţie

sau împrejurare; a o potrivi. *Acordîndu-mi mie o așa amicală și lingușitoare precădere, n-ai nimerit tocmai bine.* ODOBESCU, S. III 9. ◇ Tranz. *Nu știa cum s-o nimerească mai bine.* ISPIRESCU, L. 259. (Expr.) **A o nimeri ca Ieremia cu oiștea-n gard** v. gard. ✦ A ghici. *Poate mărgăritar! — Chiar ai nimerit.* DRĂGHICI, R. 98. (Tranz.; atestat în forma *nemeri*) *N-ai nemerit-o: că nu-i gîscă, ci-i gînsac.* CREANGĂ, P. 43.

5. Refl. unipers. A se întîmpla ca ceva sau cineva să fie într-un anumit fel sau într-un anumit loc. *De data asta se nimerise ca sărbătorile creștinești să le facem și noi după lege, pe loc, în port.* BART, S. M. 96.

6. Refl. A se găsi, a se afla (din întîmplare) undeva. *Îmi dau drumul jos, prăbușit, și mă nimeresc cu capul în dreptul unui bolovan.* CAMIL PETRESCU, U. N. 279. ✦ A fi (din întîmplare) la îndemînă, a cădea sub mînă. [Țăranii] *spărgeau și sfărîmau ce se nemerea.* REBREANU, R. II 231.

7. Refl. (Popular) A se potrivi, a se asemăna cu cineva. (Atestat în forma *nemeri*) *Ai, mîndro, să ne iubim, C-amîndoi ne nemerim.* BIBICESCU, P. P. 25.

— Variante: **nemeri, înnemeri** vb. IV.

NIMERÍT [1] s. n. (Numai în expr.) **Pe nimerite** = **a)** la nimereală, la întîmplare. (Atestat în forma *nemerit*) *Și mergea treaba mai pe brodite, mai pe nemerite.* DELAVRANCEA, S. 81; **b)** pe dibuite. *De-acolo știau merge acasă și pe nimerite.* RETEGANUL, P. I 44.

— Formă gramaticală: (în expr.) *nimerite.* — Variantă: **nemerít** s. n.

NIMERÍT [2], **-Ă**, *nimeriți, -te*, adj. **1.** Conform cu scopul urmărit, potrivit, bun, indicat. *La o răspîntie de drumuri, unde totul arăta că e un loc nimerit pentru o așezare omenească, o casă sau două s-au străduit să se mențină, anevoie.* BOGZA, C. O. 241. *Lăuda pe fiul de împărat pentru o așa nimerită și neașteptată alegere.* ISPIRESCU, L. 38. *Crezu că e momentul nimerit spre a-l aduce la o deplină pocăință.* ODOBESCU, S. III 47. ◇ (Adverbial) *Se întreceau care de care să facă baia... mai nimerit de încropită.* ISPIRESCU, L. 31.

2. Reușit, izbutit. *Versuri mai vii și mai colorate decît cel mai nimerit tabel.* ODOBESCU, S. III 82.

— Variantă: **nemerít, -ă** (EMINESCU, N. 34, DRĂGHICI, R. 52) adj.

NIMÉRNIC, -Ă adj. v. **nemernic.**

NIMÉZ s. n. v. **nămiază.**

NÍMFĂ [1], *nimfe*, s. f. (În mitologia greco-romană) Divinitate feminină despre care se credea că locuiește în izvoare, păduri etc. și personifica puterea acestor locuri. *Ar fi crezut cineva că vede o scăldătoare a nimfelor din mitologie.* BOLINTINEANU, O. 303. *Ca o nimfă pînditoare de sub arbori înfloriți, Ea la sînul ei atrage călătorii fericiți.* ALECSANDRI, P. III 49. ✦ Fig. Fată tînără și frumoasă. *Cînd ne pregăteam să plecăm, își făcu apariția o nimfă cu păr castaniu.* IBRĂILEANU, A. 81. *Ne întoarserăm dar acasă să primim grațioasele nimfe ce trebuiau să vie.* BOLINTINEANU, O. 391.

NÍMFĂ [2], *nimfe*, s. f. Formă de metamorfoză prin care trec unele insecte înainte de a se transforma în insecta adultă.

NIMÍC [1] pron. neg. (Și în forma *nimica*) **1.** Nici un lucru. *Grigore Iuga îl privi o clipă și nu răspunse nimic.* REBREANU, R. I 43. *Ce era boierul de sfat, Cosma Șerpe? Nimic. Un răzăș.* DELAVRANCEA, A. 103. *Căci nimic nu se întîmplă în întinderea pustie.* EMINESCU, O. I 133. ◇ Loc. adv. **Pe nimic** = aproape gratuit, fără o contravaloare corespunzătoare. **Întru** (sau **cu**) **nimic** = în nici un fel, de fel, de loc. *Cei doi trecători din Piscul Voivodesei nu se deosebeau întru nimic de ceilalți.* C. PETRESCU, A. 322. ◇ Loc. adj. **De nimic** = fără valoare, fără importanță, mărunt; (despre oameni) lipsit de merite, șters, netrebnic. *Aceasta nu-l împiedică să aibă admirație pentru un om de nimic.* C. PETRESCU, C. V. 174. *Adesea, lucruri de nimic îl impresionau puternic.* VLAHUȚĂ, O. A. 316. *Uscățiv așa cum este, gîrbovit și de nimic, Universul fără margini e în degetul lui mic.* EMINESCU, O. I 132.

2. (Adverbial, învechit și regional) De fel, de loc, nicidecum. *Nu le păsa nimic de focul zmeoaicei.* ISPIRESCU, L. 26. *Nu-ți fie frică nimic.* GORJAN, H. I 22.

— Variante: **nimica, nimică** (C. PETRESCU, Î. II 141, COȘBUC, P. II 158, EMINESCU, O. I 38), (învechit) **nemíc** (CREANGĂ, A. 16), **nemică** (PĂUN-PINCIO, P. 49, GOROVEI, C. 164) pron. neg.

NIMÍC [2], *nimicuri*, s. n. **1.** (Mai ales la pl.) Lucru sau vorbă fără valoare, fără importanță, de puțină valoare, neînsemnat; fleac, bagatelă. *Le împărțea bomboane, gravuri, cutii, creioane colorate și tot ce avea acolo; tot tezaurul ei de nimicuri scumpe.* VLAHUȚĂ, O. A. III 37. *Aducerile-aminte pe suflet cad în picuri, Redeșteptînd în față-mi trecutele nimicuri.* EMINESCU, O. I 107. *Neguțitorii îți vînd feluri de scumpe nimicuri.* NEGRUZZI, S. I 326.

2. Fig. (De obicei în forma articulată) Neant. *Se poate ca bolta de sus să se spargă, Să cadă nimicul cu noaptea lui largă.* EMINESCU, O. I 38. ✦ Lipsă de merit, nimicnicie. *Generații întregi... vor fi umplut cu nimicul lor o vreme, și o bucată din care să scoți un alt Eminescu nu se va mai găsi poate.* CARAGIALE, O. III 235.

NIMÍCA [1] pron. neg. v. **nimic** [1].

NIMÍCA [2] s. f. sg. (Și în forma *nimică*) Lucru sau vorbă fără valoare; bagatelă, nimic [2] **(1).** *I-a dat o nimica.* ◇ Expr. **Nimica toată** = ceva de mică importanță, fără nici o însemnătate. *În primăvară se certară dintr-o nimica toată.* DUMITRIU, P. F. 55. *Lucra toată săptămîna ca un bărbat, pentru nimica toată.* CREANGĂ, A. 26. **Nimică de vreme** = timp foarte scurt, v. clipă. *Nu vorbise cu el într-o săptămînă, cît vorbise acum într-o nimica de vreme.* DUMITRIU, P. F. 45. (Prin confuzie cu «mică») **Pe nimică pe ceas** = pe mică pe ceas, v. mică [4]. *Pe nimică pe ceas beam cîte-un cofăiel întreg de apă.* CREANGĂ, A. 15.

— Variantă: **nimícă** s. f. sg.

NIMÍCĂ [1] pron. neg. v. **nimic** [1].

NIMÍCĂ [2] s. f. sg. v. **nimica** [2].

NIMICCÍE s. f. v. **nimicie.**

NIMICÍ, *nimicesc*, vb. IV. Tranz. A distruge, a desființa, a prăpădi. *Îi năvăli în piept... o sfîrșeală ce-l nimicea pînă la oase.* PREDA, Î. 163. *În viața ta luminoasă nu s-a putut ivi nici umbra măcar a unei dureri asemenea aceleia ce-mi nimicește inima.* EMINESCU, N. 72. *Pe Sînger ucigașul nu îl întrece nime!... Străin de toată mila, plăcerea-i cea mai vie Au fost să nimicească pe lume tot ce-nvie.* ALECSANDRI, P. III 300.

NIMICÍE s. f. (Rar, învechit) Nimicnicie. *Spre... a stigmatiza trufașa nimicie, el a inspirat omului amorul pentru trecut.* ODOBESCU, S. I 462. *Priviți-i!... goi și sarbezi, ca robi trăiți în lanțuri!... Ologi, ciuntiți, o! doamne, reduși la nimicie.* ALECSANDRI, P. III 477.

— Variantă: **nimiccíe** (NEGRUZZI, S. I 191) s. f.

NIMICÍRE s. f. Acțiunea de a nimici; distrugere, desființare, prăpădire, exterminare. *În suflet simți o zdruncinare, urmată de o dorință vagă de nimicire.* REBREANU, P. S. 154. *O! lege-a nimicirii, o, lege nemiloasă! Cînd, cînd s-a toci oare a vremii lungă coasă!* ALECSANDRI, P. III 281.

NIMICÍT, -Ă, *nimiciți, -te*, adj. Distrus, prăpădit, zdrobit.

NIMICITÓR, -OÁRE, *nimicitori, -oare*, adj. Care nimicește; distrugător. *Bucuria mare... ca și o mare nefericire neașteptată... îl fac să exprime nimicitorul sentiment în fraze scurte, confuze.* GHEREA, ST. CR. I 356.

NIMICNICÍ, *nimicnicesc,* vb. IV. (Învechit) **1.** Tranz. A nimici, a distruge; a zădărnici. *Aşa, orice mărire nimicnicită piere!* ALEXANDRESCU, P. 27. *Mircea-vodă... a nimicnicit legislaţia numitului sultan.* GORJAN, H. IV 231.

2. Refl. A decădea. *Oracolu slăvit Cu totul s-a nimicnicit.* DONICI, F. 76.

NIMICNICÍE, *nimicnicii,* s. f. Deşertăciune, zădărnicie. *Filozofia acea banală de a şedea pe malurile unui rîu şi a ne gîndi, după mersul undelor lui, la nimicnicia vieţii, astfel de melancolie filozofică nu are Eminescu.* IONESCU-RION, C. 87. ✦ Lipsă de însemnătate, micime. *Singurătatea şi nimicnicia lui îi păreau mai insuportabile decît într-o pustietate de nisipuri.* C. PETRESCU, C. V. 58. *Se lăsă ostenit pe scaun, zdrobit de sentimentul nimicniciei lui.* VLAHUŢĂ, O. A. II 285. *Şi cînd el ar avea o minte mai isteaţă, Atunce ar cunoaşte Şi-ar plînge mai amar a sa nimicnicie.* DONICI, F. 82.

NIMICNICÍRE s. f. (Rar, învechit) Acţiunea de a (se) nimicnici; nimicire, distrugere.

NIMICÚŢA s. f. art. Diminutiv al lui nimica[2]; nici un lucru. *Făr' de nimicuţa-n gură.* PĂSCULESCU, L. P. 54. (Şi în forma *nimicuţă) Cutea au căzut în apă şi eu am rămas cu nimică, nimicuţă.* SBIERA, P. 233.

— Variantă: **nimicúţă** s. f.

NIMICÚŢĂ s. f. v. **nimicuţa.**

NIMIÉZI s. n. v. **nămiază.**

NÍMINE pron. neg. v. **nimeni.**

NIMITÉŢ s. n. v. **nimitez.**

NIMITÉZ, *nimitezuri,* s. n. (Mold., Bucov.) Văl de lînă sau de mătase subţire cu care femeile îşi acoperă capul; zăbranic. *Pe-oglinzi de marmuri negre un negru nimitez.* EMINESCU, O. I 96.

— Variante: **nimitéţ, nemitéţ** (MARIAN, NU. 247) s. n.

NIMURÍC s. m. (Transilv.) Om slab şi pipernicit, schilod. *Strîmbă-Lemne, văzîndu-se ruşinat de nimuricul acela, dă să pună mîna pe el, numai o-mpinsătură să-i deie.* RETEGANUL, P. III 63.

NINCHÉZ s. n. v. **nechez.**

NINEÁCĂ s. f. v. **neneacă.**

NINGĂU s. n. (Popular) **1.** Ninsoare mare. *De la o vreme s-a oprit ningăul să-şi tragă răsuflarea ş-apoi iar s-a pornit spornic, potopind lumea de fulgi.* V. ROM. noiembrie 1953, 103. *Dă dumnezeu un ningău şi un viscol ca acela... şi se face aşa de frig de mai că crepa şi lemnele de ger.* MARIAN, O. I 274.

2. Nume popular dat lunii decembrie.

NÍNGE, pers. 3 *ninge,* vb. III. Intranz. **1.** Impers. A cădea zăpadă. *Joi a început să ningă şi să viscolească din nou.* BOGZA, Ţ. 27. *Afară plouă, ninge! afară-i vijelie, Şi crivăţul aleargă pe cîmpul înnegrit.* ALECSANDRI, P. III 3. *Bătea vîntu şi ningea Şi badea la noi venea.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 165. ✧ Expr. **Pareă-i tot ninge şi-i plouă (într-una),** se spune despre o persoană veşnic nemulţumită şi posomorîtă. *Ce naiba, parcă tot îţi ninge şi-ţi plouă!... se minună prietinul de mutra-i posomorîtă.* C. PETRESCU, C. V. 52. *Da ce stai, bre omule, aşa scîrbit, de pare că... îţi ninge şi-ţi plouă.* ŞEZ. III 185. **I-a nins în barbă** (sau **în cap, în păr, pe la tîmple**) = a încărunţit. ✧ (Cu subiectul «neaua», «ninsoarea») *Vîntu bate, Nu străbate; Neaua ninge, Nu-l atinge.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 516. ✦ Tranz. A acoperi cu ninsoare. *Nici ploaia să nu te ploaie, Nici neaua să nu te ningă.* HODOŞ, P. P. 47. *N-am văzut verde frunzuţă Ca la mîndra-n grădinuţă; Cît o ninge, cît o plouă Ea e tot mîndră şi nouă.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 21.

2. Fig. A cădea ca fulgii de zăpadă; a cerne. *Ninseseră din piersici suave flori roz-albe.* MACEDONSKI, O. I 139. *Priveşte-a nopţii mîndră coroană Cum las-a ninge stele din ea.* ALECSANDRI, P. II 78. ✦ Tranz. A lăsa să cadă. *Cireşii ningeau căzătorii lor fulgi De albă şi nobilă floare.* COŞBUC, P. II 204. *Crengile-aninate-n cale ning steluţe şi se-ndoaie.* ALECSANDRI, P. III 16.

NINS, -Ă, *ninşi, -se,* adj. Acoperit de zăpadă. *E-atît de bine cînd pe drumuri ninse Întîlneşti o casă cu lumini aprinse.* TOPÎRCEANU, B. 12. *Iar cînd bietul bătrîn intră pe uşă nins şi plin de frig, eu tresar de bucurie şi-l primesc cu un «bună vremea» cald şi repetat de cîteva ori în şir.* PĂUN-PINCIO, P. 97. *Să aluneci de poleiul de pe ulîţele ninse, Să priveşti prin lucii geamuri la luminile aprinse.* EMINESCU, O. I 157. ✦ Fig. Cărunt. *Deşi bătrîn şi nins, în trupu-i drept şi falnic ardea un suflet de flacără.* SADOVEANU, O. I 248. *Cu părul nins, cu ochii mici Şi calzi de duioşie, Aieve parc-o văd aici Icoana firavei bunici.* IOSIF, PATR. 9. ✧ Expr. **Nins de ani** (sau **de vreme**) = bătrîn, cu părul alb. *Atîta ştiau că acum albi erau caii, bătrîn vizitiul, nins de ani doctorul.* ANGHEL, PR. 91.

NINSOÁRE, *ninsori,* s. f. **1.** Faptul de a ninge; căderea zăpezii. *De 24 de ceasuri ninge-ntr-una — ninsoare deasă, ninsoare repede, ninsoare grea, ninsoare bogată, stăruitoare, neîntreruptă.* CARAGIALE, O. VII 126. *O dă în frig şi ninsoare cumsecade.* CREANGĂ, A. 30. *Ninsoarea încetează, norii fug, doritul soare Străluceşte.* ALECSANDRI, O. 168. *Dacă nu e ploaie, fie şi ninsoare* (= la nevoie să ne mulţumim şi cu mai puţin). ✧ Fig. *Te văd ca o umbră de-argint strălucită... Suind, palid suflet, a norilor schele, Prin ploaie de raze, ninsoare de stele.* EMINESCU, O. I 37.

2. Zăpadă, nea, omăt. *Sub troiane de ninsoare zace stîncă, zace val.* MACEDONSKI, O. I 163. *Mirele-şi pusă cămaşă de tort de raze de lună, brîu de mărgăritare, manta albă ca ninsoarea.* EMINESCU, N. 29. *Eu răzbăteam iute troieni de ninsori.* ALECSANDRI, P. I 221. ✧ (În comparaţii şi metafore) *Dar şi în părul meu sălbatic A prins ninsoarea fu.. r de-argint.* BENIUC, V. 38. *Acolo stă la masa lungă, albă, Bătrînul zeu cu barba de ninsoare.* EMINESCU, O. IV 87. *Stelele sclipeau în aer ca o ninsoare de diamanturi.* ALECSANDRI, T. 1212.

NINSORÍU, -ÍE, *ninsorii,* adj. (Rar) Alb ca zăpada; ca nins. *Şoimul tău... poart-o zale ninsorie, Ce luceşte de departe sub seninul luminos.* ALECSANDRI, P. III 81.

— Variantă: **ninsuríu, -íe** (POPA, V. 213) adj.

NINSURÍU, -ÍE adj. v. **ninsoriu.**

NIÓBIU s. n. Element chimic rar, cu caracter metalic, de culoare cenuşie.

NIPÓN, -Ă, *niponi, -e,* adj. (Livresc, uneori substantivat) Japonez. *Crizantemele sînt... pentru mine originare din Japonia. Ceva din parfumul eroinei nipone a rămas în fiinţa lor zveltă şi despletită.* GALACTION, O. I 324.

NIRVÁNA s. f. (În religia budistă) Stare mistică de fericire, presupusă a fi realizată prin eliberarea de grijile vieţii şi prin contopirea sufletului individual cu esenţa divină.

NISAM-NITÁM adv. v. **nitam-nisam.**

NÍSCAI adj. nehot. invar. (Popular; determină substantive la pl.) Nişte. *S-ar putea ca brutarul să mai scoată niscai pîini din cuptor, niscai saci cu mălai aduşi cine ştie de unde.* PAS, Z. IV 59. *Nu-i venea ei a crede să fi făcut bărbatu-său niscai fapte minunate.* ISPIRESCU, L. 217. *Iată-i ajunşi sub dîmbul mare... Ţin sfat şi iarăşi pleacă... Or fi niscai fugari Ce vreau să treacă-n ţară.* ALECSANDRI, T. II 62.

— Variante: **nêscai** (RETEGANUL, P. I 46), **nescári** (RETEGANUL, P. IV 19, TEODORESCU, P. P. 175), **niscáre** adj. nehot. invar.

NISCAIVÁ adj. nehot. invar. (Popular) Niscai; nişte. *Or fi niscaiva musafiri... poate chiar vecinii moşiei matale.* ALECSANDRI, T. 943. *Toderică... găsise niscaiva jucători mai proşti decît acei care veniseră să-l vadă.* NEGRUZZI, S. I 85. *Mielu-i gras, ploscuţa-i grea, De sînteţi niscaiva fraţi, Iată masa şi mîncaţi!* ALECSANDRI, P. P. 88.

— Variante: **nescaivá, niscarevá, nescarevá** adj. nehot. invar.

NISCÁRE adj. nehot. invar. v. **niscai.**

NISCAREVÁ adj. nehot. invar. v. **niscaiva.**

NISÉTRU, *nisetri,* s. m. Peşte mare migrator asemănător cu cega şi păstruga, cu botul scurt şi lat, cu plăci ososase ascuţite pe spinare şi pe laturile corpului; e cunoscut pentru carnea şi icrele lui *(Acipenser güldenstaedtii). În luntrile burtoase se prăvălesc vedenii, Crapi albăstrui, nisetri, caraşii de sidef.* DRAGOMIR, P. 24. *Dar la masă ce mînca? Numai cegă şi postrugă Şi galbenă caracudă, Şi nisetru d-el mărunt.* PĂSCULESCU, L. P. 175.

— Variantă: **nesétru** (I. IONESCU, M. 86) s. m.

NISFEÁ s. f. v. **nisfia.**

NISFIÁ, *nisfiele,* s. f. (Învechit) Veche monedă turcească de argint. *A vărsat pe masă un pumn de mărunţiş: icusari, nisfiele... şi gologani.* CARAGIALE, la CADE. *Tot galbeni şi mahmudele, Icosari şi cu nisfiele.* TEODORESCU, P. P. 567. ◇ Fig. (În forma *nisfea) Pe umerii obrajilor Îi joacă şi se schimbă două nisfele de rumeneală.* DELAVRANCEA, S. 37.

— Pronunţat: *-fi-a (-fi-e-le).* — Variante: **nisfeá, nisifiá** (CARAGIALE, O. II 86) s. f.

NISIFIÁ s. f. v. **nisfia.**

NISÍP, *nisipuri,* s. n. **1.** Sediment provenit din sfărîmarea blocurilor de granit, gresie, gnais şi care se prezintă sub forma unei acumulări de granule mici, depuse mai ales în straturi, dune, pe terasele apelor, în grinduri etc. *Apuci întăi pe un drum de nisip, urmînd litoralul.* SADOVEANU, O. L. 12. *Un cuptor e roşiul soare, Şi cărbune sub picioare E nisipul.* COŞBUC, P. I 222. *Luna răsărise dintre munţi şi se oglindea într-un lac mare şi limpede ca seninul ceriului. În fundul lui, se vedea sclipind, de limpede ce era, un nisip de aur.* EMINESCU, N. 6. *Valuri albe* [de zăpadă] *trec în zare, se aşază-n lung troian Ca nisipurile dese din pustiul african.* ALECSANDRI, P. III 13. ◇ Expr. **Ca nisipul (mării)** = în număr foarte mare. *Mulţi ca frunzele de brad, Ca nisipul de pe vad.* ALECSANDRI, P. P. 214. (În forma *năsip) Oamenii cresc în îndestulare şi se înmulţesc ca năsipul mării.* RUSSO, O. 25. **A clădi pe nisip** = a întreprinde o acţiune fără a avea o bază care să o susţină, fără sorţi de izbîndă. ✦ Material mineral, natural sau artificial alcătuit din granule de dimensiuni mici, folosit la prepararea mortarului şi a betonului, ca materie primă la fabricarea sticlei, a obiectelor de ceramică etc.

2. (Uneori determinat prin «la rinichi») Depunere de granule fine compuse din oxalaţi, uraţi etc., care se formează într-un rinichi bolnav. V. litiază.

— Variantă: (regional) **năsíp** (SADOVEANU, Z. C. 128, CREANGĂ, O. A. 65, JARNÍK-BÎRSEANU, D. 107) s. n.

NISIPÁR, *nisipare,* s. n. Aparat montat pe un vehicul de cale ferată, pentru a distribui nisip la roţi, împiedicînd patinarea acestora.

NISIPÁRIŢĂ, *nisipariţe,* s. f. Peşte mic din apele de munte, asemănător cu zvîrluga *(Cobitis caspia romanica).*

NISIPĂRÍE s. f. (Cu sens colectiv) Nisip mult îngrămădit de apă sau de vînturi.

NISIPÉRNIŢĂ, *nisipernişte,* s. f. (Învechit) Vas mic conţinînd nisipul care se presăra pentru uscarea cernelei peste hîrtia proaspăt scrisă. *Trei călimări cu nisipernişte.* I. IONESCU, D. 111.

NISIPÍ, *nisipesc,* vb. IV. **1.** Tranz. (Rar) A acoperi cu nisip, a astupa cu nisip. (Cu pronunţare regională) *Principele ascunse mai întăi coroana sa... într-o fîntînă şi, după ce o năsăpi, luă cu ai săi refugiul spre munţii Carpaţi.* ŞEZ. III 171.

2. Refl. A se preface în nisip, a se măcina, a se pulveriza. (Atestat în forma *năsipi) Că piatra se năsipeşte Şi cît lumea nu trăieşte!* MARIAN, S. 238.

— Variantă: (regional) **năsipí** vb. IV.

NISIPÍŞ, *nisipişuri,* s. n. Loc acoperit cu nisip. *Uraganu-acum aleargă pîn'ce caii lui îi crapă Şi în Nil numai deşertul nisipişul şi-l adapă, Aşternîndu-l peste cîmpii cei odată înfloriţi.* EMINESCU, O. I 45. (În forma *năsipiş) Copiii petreceau la un loc. Se scăldau la năsipişuri, în apa domoală.* SADOVEANU, O. VIII 135.

— Variantă: (regional) **năsipiş** s. n.

NISIPÍŞTE, *nisipişti,* s. f. Aluviune depusă pe fundul bălţilor, formată dintr-un strat subţire de mîl acoperit cu nisip.

NISIPÍT, -Ă, *nisipiţi, -te,* adj. Acoperit cu nisip; nisipos. *Apa limpede s-a adunat într-o albie mai largă, săpată, prunduită, nisipită şi peste apa limpede ca lacrima se apleacă sălcii pletoase.* SADOVEANU, O. III 242.

— Variantă: (regional) **năsipit, -ă** (ALECSANDRI, P. III 362) adj.

NISIPÍU, -ÍE, *nisipii,* adj. (Rar) De culoarea nisipului; gălbui. *Apele nisipii... păreau încremenite ca într-o icoană fără margini, cît zarea.* CAMIL PETRESCU, O. II 175.

NISIPÓS, -OÁSĂ, *nisipoşi, -oase,* adj. **1.** Plin de nisip, care conţine nisip mult. *Ies ca delfinii unşi de pămînt galben şi nisipos.* SAHIA, U.R.S.S. 22. *Pe «Faţa» locul este nisipos, grîul creşte cît palma şi păpuşoiul cît cotul.* SLAVICI, N. I 8. *I se păru atunci că e într-un pustiu uscat, lung, nisipos.* EMINESCU, N. 46.

2. (Despre unele preparate alimentare) Care prezintă mici grăuncioare asemănătoare cu nisipul. *Şerbet nisipos. Aluat nisipos.*

— Variante: (regional) **năsipós, -oásă** (ODOBESCU, S. III 77), **nesipós, -oásă** (MACEDONSKI, O. I 118) adj.

NISTRÉŢ, -EÁŢĂ adj. v. **mistreţ.**

NÍŞĂ, *nişe,* s. f. **1.** Firidă. *Deasupra patului, într-o nişă, o scară de frînghie — mijloc de salvare în caz de incendiu.* BART, S. M. 41.

2. Dulap cu pereţii de sticlă, legat de un coş de evacuare şi folosit în laboratoare împotriva gazelor vătămătoare.

3. Intrînd amenajat în peretele unei camere, pentru a se obţine un spaţiu în care să se poată aşeza un pat, mobile mici etc.

4. Intrînd amenajat în peretele unei galerii de mină sau de tunel, pentru a servi ca refugiu lucrătorilor. ✦ Fiecare dintre adînciturile amenajate în pereţii unei ecluze pentru a adăposti canaturile porţilor cînd acestea sînt deschise.

NÍŞTE art. nehot. Cuvînt (de obicei invariabil) întrebuinţat înaintea substantivelor la pl. pentru a arăta o cantitate oarecare. *După masă, ne-a chemat să ne împartă nişte broşuri.* CAMIL PETRESCU, U. N. 197. *Avea de descurcat nişte socoteli cu un slujbaş.* REBREANU, R. I 91. *Cucule, de unde vii? — De la nişte vii pustii!* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 119. ◇ (Însoţind un substantiv nume de

materie la singular sau un substantiv cu sens colectiv) *Au fript niște carne de iepure.* RETEGANUL, P. II 71. *Au trimes... să-i ducă niște pînză... și niște ață.* SBIERA, P. 99. *Ia și tu o bucată de mămăligă din colțar și cu niște ceapă și mîncă.* CREANGĂ, P. 9. ◇ (Pe lîngă un substantiv care redă o idee de calitate, întreaga sintagmă avînd o nuanță peiorativă) *Iaca niște papugii, niște scîrțascîrța pe hîrtie. Îi știm noi.* CARAGIALE, O. I 44. *Pesemne păcatele cele mari și grele m-au aruncat și aici să învăț niște țopîrlani sălbatici.* CREANGĂ, A. 77.

— Variantă: **néște** (HASDEU, R. V. 42) art. nehot.

NIT, *nituri,* s. n. Tijă de metal cilindrică, cu capul de diametru mai mare decît corpul propriu-zis, folosită la îmbinarea prin nituire a pieselor metalice plate, de piele sau de carton.

NITAM-NISÁM adv. (Familiar; adesea precedat de adv. «așa») Pe neașteptate (și în mod nepotrivit), deodată; nici una nici alta, nici una nici două; tam-nisam. *Rudele cucoanei Vochița s-au cam speriat la început auzind despre felul grabnic cum, așa nitam-nisam, domnul Daniil Macovei a făcut cunoștința fetei.* SADOVEANU, M. 117. *Poruncește unei slugi să deie lui Ivan ceva de mîncare și apoi să-l culce în niște case nelocuite, unde culca pe toți musafirii cari veneau, așa nitam-nisam.* CREANGĂ, P. 301. *Mai dăunăzi mă-ntîlnește unul ce-i zic Clevetici și mă-ntreabă nitam-nisam de sînt, ca dînsul, demagog?* ALECSANDRI, T. I 238.

— Variante: **netam-nesám** (SANDU-ALDEA, D. N. 199), **nisam-nitám** (CONTEMPORANUL, IV 822) adv.

NITRÁT, *nitrați,* s. m. Azotat. ◇ *Nitrat de argint* = compus al natriului, folosit în medicină ca substanță cauterizatoare.

NÎTRIC, -Ă, *nitrici, -e,* adj. Azotic.

NITRIFICÁ, pers. 3 *nitrifică,* vb. I. Tranz. A produce o nitrificare.

NITRIFICÁRE, *nitrificări,* s. f. Procesul de oxidare a amoniacului rezultat din descompunerea compușilor animali și vegetali de către microorganismele din sol, cu producere de nitrați.

NITRÎT, *nitriți,* s. m. Sare a acidului azotos.

NITROBENZÉN s. m. Lichid uleios, otrăvitor, cu miros de migdale amare, preparat prin acțiunea acidului azotic asupra benzenului și întrebuințat în industrie, mai ales ca materie primă, la fabricarea anilinei.

NITROCELULÓZĂ, *nitroceluloze,* s. f. Substanță formată dintr-un grup de eteri acizi (obținuți prin tratarea celulozei cu un amestec de acid azotic și acid sulfuric), care e folosită mai ales ca exploziv; (v. fulmicoton); (impropriu) nume uzual dat nitratului de celuloză.

NITROGÉN, *nitrogeni,* s. m. Azot.

NITROGLICERÍNĂ s. f. Substanță explozivă (rezultată din acțiunea acidului azotic asupra glicerinei), care se întrebuințează la fabricarea dinamitei; nume uzual (dar incorect) al trinitratului de glicerină.

NITRONATRÎT, *nitronatriți,* s. m. Nitrat de sodiu care formează componentul principal al salpetrului de Chile.

NITRURÁRE s. f. Tratament termochimic care se aplică anumitor oțeluri pentru a le mări duritatea la suprafață prin încălzire într-o atmosferă de amoniac și prin răcire lentă.

NITRURÁT, -Ă, *nitrurați, -te,* adj. (Mai ales despre oțel) Căruia i s-a aplicat nitrurarea.

NITUÍ, *nituiesc,* vb. IV. Tranz. **1.** A forma prin ciocănire sau prin apăsare un al doilea cap al nitului după ce a fost trecut prin găurile pieselor care trebuie îmbreunate.

2. A îmbina cu ajutorul niturilor două sau mai multe piese de metal. *Podul a fost nituit piesă cu piesă.* ◇ Refl. Fig. *În inima neîncărcată se nituise pas cu pas, zi cu zi, o viclenie sănătoasă.* POPA, V. 309.

NITUÍRE, *nituiri,* s. f. Acțiunea de a nitui și rezultatul ei. *Nituire la cald.*

NITUÍT[1] s. n. Nituire. *Nituitul plăcilor.*

NITUÍT[2]**, -Ă,** *nituiți, -te,* adj. Care este prins cu nituri, împreunat, fixat cu ajutorul niturilor. ✦ Ferecat, bătut (II 4). *Era un chimir lat, roșcat, nituit cu bani de aramă.* STANCU, D. 21.

NITUITÓR, *nituitori,* s. m. Muncitor din industria metalurgică specialist în nituire.

NITUITÚRĂ, *nituituri,* s. f. Nituire.

NIȚÉL, -ÍCĂ, *nițel, -ele,* num. nehot. (Regional) Puțin, oleacă. *Mai bine ascultăm nițică muzică.* C. PETRESCU, S. 102. *Să-mi dai o sticluță, să-ți aduc și dumitale nitică anghelică.* CARAGIALE, O. II 254. *Mă duc, zise-ndată, nițel fin să-i cer.* ALEXANDRESCU, M. 354. ◇ (Adverbial) *Cum ieși în uliță, faci la stînga și mai mergi nițel și vezi o casă cu flori în geamuri.* REBREANU, R. I 92. *Mai așteaptă tu nițel, Pînă ce vom ospăta.* ALECSANDRI, P. P. 197. ◇ Loc. adv. **Cîte nițel** = cîte puțin. **Nițel cîte nițel** = treptat, puțin cîte puțin.

NIȚELÚȘ, num. nehot. (Regional) Puțintel, oleacă. (Adverbial) *Să se așeze jos, nițeluș, pînă mai prinde puteri.* STANCU, D. 16. *Mai așteaptă nițeluș.* ISPIRESCU, L. 350.

NIVÉL[1]**,** *nivele,* s. n. Instrument topometric cu ajutorul căruia se determină diferența de nivel dintre diferite puncte terestre; nivelmetru.

NIVÉL[2]**,** *niveluri,* s. n. **1.** Înălțime la care se găsește un punct, o linie sau o suprafață a unui loc, obiect etc. în raport cu un plan orizontal dat. *Lichidul se ridică la același nivel în vase comunicante.* ▭ *Porțiunea rămasă uscată în urma scăderii nivelului apei din lac se prezintă ca o plajă tipică.* PROBL. GEOGR. II 203. *Se ștersese pe mîini cu îngrijire și cerceta nivelul de motorină.* DUMITRIU, V. L. 127. ◇ *Nivelul mării* = punct situat la înălțimea mării, în raport cu care se măsoară toate altitudinile. *Localitate situată la 1000 de metri deasupra nivelului mării.* ▭ *Curbă de nivel* = linie care unește punctele de aceeași altitudine. *Linie de nivel* = curbă de nivel. *Pasaj de nivel* = loc unde o cale ferată se încrucișează cu o șosea, ambele fiind situate la aceeași înălțime. ◇ Fig. *Sînt trei feluri de produceri intelectuale: unele mai presus, altele mai prejos de orice critică, iar altele la nivelul criticei.* CARAGIALE, N. F. 94.

2. Fig. Stadiu, grad (de pregătire, de dezvoltare), treaptă (a calității), indice (al cantității). *Nivel ideologic. Nivel material.*

NIVELÁ, *nivelez,* vb. I. Tranz. A face ca toate punctele unui teren să fie la același nivel, a netezi, a îndrepta. *Aleele erau refăcute, nivelate cu tăvălugul.* MIHALE, O. 14. *Munții cei mari cu-ale lor stînci, Vreu să-i răstorn prin văi adînci, Să nivelez tot pre pămînt.* ALECSANDRI, T. I 232.

NIVELÁRE, *nivelări,* s. f. Acțiunea de a nivela și rezultatul ei.

1. Aducere (a unui teren) la același nivel. *Nivelarea terenului.*

2. Fig. Egalare, punere pe acelaşi plan. *Nivelarea trebuinţelor.*
3. (Top.) Nivelment.

NIVELÁT, -Ă, *nivelaţi, -te,* adj. Făcut sau devenit egal, neted, uniform.

NIVÉLĂ, *nivele,* s. f. Instrument format dintr-un tub umplut cu un lichid în care s-a lăsat un spaţiu gol (bulă de aer) şi care serveşte la stabilirea poziţiei orizontale a suprafeţelor sau a dreptelor; cumpănă. *Statul nostru se clăteşte încă nestatornic, întocmai ca picătura de argint viu ce nu şi-a găsit încă echilibrul sub ţeava de sticlă a unei nivele.* ODOBESCU, S. III 335.

NIVELMÉNT, *nivelmente,* s. n. Totalitatea operaţiilor prin care se determină altitudinea punctelor de pe o porţiune de teren, în raport cu o suprafaţă dată.

NIVELMÉTRIC, -Ă, *nivelmetrici, -e,* adj. Referitor la nivelment.

NIVELMÉTRU, *nivelmetre,* s. n. Nivel[1].

NIVIDÍ vb. IV v. **năvădi.**

NIZÁM, (1) *nizami,* s. m., (2) *nizamuri,* s. n. **1.** (Învechit şi arhaizant) Soldat din armata turcească. *Am înţeles... că-i căsăpesc încă nizamii acolo, în redută.* SADOVEANU, P. S. 136. *Închid de veci nizamii gura, Iar noi îi dăm pe ripi de-a dura.* COŞBUC, P. II 42. *În amîndouă forturile de la Rahova pot fi ca la vreo 2000 de nizami.* ODOBESCU, S. III 591.
2. Oştire turcească regulată.

NIZNÁI adv. Ca şi cînd n-ar şti nimic, simulînd indiferenţă. *Cum m-a văzut, a sfeclit-o... A întors capu-n colo şi a început să bea din ţigară, ştii aşa, niznai.* CARAGIALE, O. I 47. ◇ Expr. **A se face niznai** sau (substantivat) **a face pe niznaiul** = a se preface că nu ştie nimic. *Dar Pandele făcea pe niznaiul, învîrtindu-şi capul încoace şi încolo.* V. ROM. martie 1954, 152. *Doi pasageri prinseseră ceva în auz, simţiseră ceva. S-au făcut niznai. Au intrat în vagon.* PAS, Z. IV 247. *Te făceai niznai şi nu ştiai să potriveşti din gît pe moş Nichifor.* CREANGĂ, P. 108.

NIZUÍ vb. IV v. **năzui.**

NÎNĂŞ, -Ă adj. v. **nănaş.**

NÎNĂŞÉL, -ÍCĂ s. m. şi f. v. **nănăşel.**

NO interj. (Regional; şi în forma *noa)* Ei! hai! *No, puişoara mamei, acum poţi umbla toată lumea, că eşti gata.* RETEGANUL, P. III 14. *Noa! am venit acuma! dă-mi banii!* SBIERA, P. 3.

NOÁDĂ, *noade,* s. f. (Popular) Coccis. *Împinse şi el vaca, lipindu-şi palma de noada ei.* PAS, L. I 135. *Prepeliţa se ţine că e cu coadă, şi ea e numai pîn' la noadă.* PANN, la CADE.

NOÁPTE, *nopţi,* s. f. **1.** Interval de timp durînd de seara pînă dimineaţa, în care soarele se află sub orizont şi e întuneric. *Soarele surîse şi el în înfocata lui împărăţie, chiar stătu pe loc, încît trei zile n-a fost noapte.* EMINESCU, N. 4. *Noaptea despărţi pe luptători pînă a doua zi.* BĂLCESCU, O. I 47. *Pîn-aveam şi eu drăguţă, Îmi părea noaptea micuţă, Dar de cînd drăguţă n-am, Paru-mi nopţile un an.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 163. ◇ *Noapte albă* v. alb. *Nopţi albe* v. alb. *Noapte polară* v. polar. ◇ Loc. adv. **La noapte** = în timpul nopţii următoare; cînd va începe noaptea următoare. *Să vii la noapte la portiţa de colo, din fundul ogrăzii.* SADOVEANU, O. VIII 225. *N-ai grijă, iubito... Am venit înadins ca să te scap... Poţi ieşi la noapte din palat?* ALECSANDRI, T. I 447. *M-o striga şi la noapte.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 152. **Peste noapte** = în timpul nopţii, noaptea. *De va ajunge la locul destinat, el să nu se culce peste noapte în cort.* BOTA, P. 94. *Le dă răspuns ca să rămîie peste noapte acolo.* CREANGĂ, P. 249. **Noapte de noapte** = în fiecare noapte. **De (cu) noapte** = înainte de ivirea zorilor, foarte devreme. *Astă-dimineaţă s-a sculat de noapte.* COŞBUC, P. I 245. *Într-una din zile flăcăul se scoală de noapte... şi se duce la pădure să-şi aducă un car de lemne.* CREANGĂ, P. 142. *Ling-a Docolinei vad, Nimerit-au, poposit-au Şi de noapte tăbărît-au Zece care mocăneşti.* ALECSANDRI, P. II 104. **Cu noaptea în cap** = dis-de-dimineaţă, în zori, foarte devreme. *A doua zi, cu noaptea în cap, legară păsările de picioare, le puseră pe băţ şi porniră.* DUNĂREANU, CH. 76. *Baba... se sculă cu noaptea-n cap.* CREANGĂ, P. 6. ◇ *Noapte bună* = formulă de salut folosită cînd te despărţi de cineva în cursul serii. *Se despărţiră zicîndu-şi în acelaşi timp: noapte bună!* REBREANU, R. I 42. ◇ (Personificat) *Din văi, spre pădure, noaptea îşi pornise valurile de umbră, venea încet, sfiindu-se încă de vuietele surde, tot mai slabe, ale serii de brumar.* SADOVEANU, O. III 104. *Îşi strînge noaptea genele-i bogate.* D. BOTEZ, P. O. 29. *Şi din codri noaptea vine pe furiş.* COŞBUC, P. I 47. ✦ (Adverbial; în forma *noaptea* sau *nopţile)* **a)** În (tot) timpul nopţii. *Eu lucrez noaptea săptămîna asta.* DEMETRIUS, C. 38. *Iată ce am gîndit eu, noro, că poţi lucra nopţile.* CREANGĂ, P. 5. *Vis frumos avut-am noaptea.* EMINESCU, O. I 80. **b)** În fiecare noapte. *Pentru ochi ca sfîntul soare, Umblu noaptea pe răzoare.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 18. ◇ (Nearticulat, cînd e precedat de un numeral, de adjectivul demonstrativ «astă» sau de adverbele de timp «azi», «mîine», «poimîine», «ieri», «alaltăieri») *S-a dus trei zile şi trei nopţi.* ISPIRESCU, L. 4. *Astă-noapte şi ieri-noapte Mă strigă cu blînde şoapte Mîndra mea.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 152. ◇ Loc. adv. **Zi(ua) şi noapte(a)** = tot timpul, fără încetare. *Această casă este înconjurată cu o pădure deasă şi înaltă, unde stau toate fiarele cele mai sălbatice din lume; ziua şi noaptea păzesc cu neadormire.* ISPIRESCU, L. 6. *Mergînd ea acum zi şi noapte, nu ştiu ce făcu, că se rătăci.* CREANGĂ, P. 288. ✦ *Fluturi de noapte* = fluturi care zboară numai la întuneric, în timpul zilei fiind lipsiţi de vedere; aripile şi corpul îl au acoperit cu perişori fin colorati în nuanţe sumbre; în repaos îşi ţin aripile una peste alta.

2. Întuneric, întunecime, beznă. *Prin noaptea uliţelor strîmte alergau ochi mînioşi de facle, lăsînd dungi şi scîntei roşii în urmă.* SADOVEANU, O. I 197. *Ne vom ascunde În noaptea codrului umbros.* COŞBUC, P. I 123. *Pe veci pieriră-n noaptea măreţului mormînt.* EMINESCU, O. I 98. ◇ (În metafore, comparaţii, alegorii) *Domniţa închise iar ochii, într-o noapte amară de durere.* SADOVEANU, O. V 599. *Luna varsă peste toate voluptoasa ei văpaie, Ea din noaptea amintirii o vecie-ntreagă scoate De dureri, pe care însă le simţim ca-n vis pe toate.* EMINESCU, O. I 130. *Să văd un om lipsit de simţul cel mai scump; care este într-o veşnică noapte... Un om care iubeşte cu tinereţă pe gingaşa lui soţie şi însă nu o poate vedea.* NEGRUZZI, S. I 56.

NOÁTEN, -Ă, *noateni, -e,* s. m. şi f. **1.** Miel sau mioară de la înţărcat pînă la doi ani. *Din lîna de la oi nu se împărtăşesc decît cu cîte un biet şumuiog de pe la noateni.* STĂNOIU, C. I. 104. *Un om, băgîndu-se cioban la oi, se tocmeşte pre jumătate de an... cu patru oi cu miei şi patru noateni.* I. IONESCU, M. 196. ◇ (Adjectival) *Se coc merele domneşti şi iese must nou, carele sfîrîie în gură cînd îl bei după pastramă de bărbăcuţ noaten.* SADOVEANU, F. J. 554. ✦ Lînă neagră de miel, mioară sau terţin, tunsă în al doilea an. *Se fac multe giguri de sumani, şi lăi şi de noaten, care se vînd şi pănură şi cusute.* CREANGĂ, A. 47.

2. (Mold.) Mînz de la şase luni pînă la doi sau trei ani. *Mînzul creşte şi se face noaten, iar noatenul se face cal de şa.* SANDU-ALDEA, U. P. 15. *Iapa-i bună şi de soi; are acasă un noaten cît dînsa.* ŞEZ. VI 182.

— Variantă: **noátin, -ă** (TOPÎRCEANU, S. A. 18, ŞEZ. VI 88) s. m. şi f.

NOÁTIN, -Ă s. m. şi f. v. **noaten.**

NÓBIL[1], -Ă, *nobili, -e,* adj. **1.** Care dă dovadă de generozitate, cinste, curaj, spirit de abnegaţie; generos, ales, bun. *Lumea sovietică e plină de oameni sănătoşi sufleteşte, devotaţi şi nobili.* SADOVEANU, E. 194. *Acela este nobil ce moare pentru ţară!* BOLINTINEANU, O. 143. *Nu doară că tăgăduiesc caracterul lui cinstit şi nobil.* NEGRUZZI, S. I 49. ✦ Care face cinste, care onorează. *Înveselit de lumină şi primăvară, se hotărî numaidecît să le dea* [banilor] *o nobilă întrebuinţare.* SADOVEANU, O. VIII 156. *Întreprinderea-ţi fu dreaptă, a fost nobilă şi mare.* ALEXANDRESCU, M. 15.

2. Distins, elegant, graţios. *Scriitor retoric este apoi şi Nicolaie Bălcescu, dar retorica lui este nobilă; ea este intervenţia unui vorbitor plin de demnitate.* VIANU, A. P. 30. *Nobilă, cu ochi de flacări, ea priveşte-n faţă-i drept.* COŞBUC, P. I 121. *Figură nobilă şi melancolică; nişte sprincene pe care penelul nu le-ar fi încordat cu atîta delicateţă încoronau ochii ei negri ca mura.* NEGRUZZI, S. I 44. ✧ (Adverbial) *Veneţio măreaţă!... În vremile trecute a libertăţii tale... Cînd nobil răzămată pe falnicul tău leu, Videai Adriatica.* ALECSANDRI, P. I 164. ✦ (Despre animale, mai ales despre cai) Cu înfăţişare impunătoare; de rasă aleasă. *Nobilul animal de rasă e prins în zbor, e redat în toate mişcările lui.* GHEREA, ST. CR. III 358. *Aruncîndu-se în zece copce, ajunse ţinta, nobilul dobitoc!* NEGRUZZI, S. I 42.

3. (În expr.) *Metal nobil* = metal preţios. *Gaz nobil* = nume dat fiecăruia dintre gazele inerte, incolore şi inodore care se găsesc în atmosferă în mici cantităţi. *Heliul şi neonul sînt gaze nobile.*

NÓBIL[2], -Ă, *nobili, -e,* s. m. şi f. Persoană făcînd parte din pătura socială a nobilimii. V. aristocrat, boier. *Pămîntul pe care stai d-ta astăzi era al unui mare nobil cu mii de slugi.* SAHIA, U.R.S.S. 101. *Fu atunci o dispută între săcui, din care unii voiau să păstreze în viaţă vreo cîţiva din nobilii prinşi, iar alţii cereau ca să se omoare îndată «aceşti oameni nesuferiţi şi vrednici de ură».* BĂLCESCU, O. II 259. ✧ (Adjectival) *Agă? Agă? Bine, fie! Rangu-i nobil şi-l primesc.* ALECSANDRI, T. I 139.

— Variantă: (învechit) **nóblu** (KOGĂLNICEANU, S. 4, BUDAI-DELEANU, Ţ. 362) s. m.

NOBILIÁR, -Ă, *nobiliari, -e,* adj. Care aparţine nobilimii, privitor la nobilime, de nobil. *Pare a fi hierbul unei poporaţiuni, unei localităţi, ori unei familii nobiliare.* ODOBESCU, S. II 210. *Aceste principii, care singure constituiesc casta nobiliară, n-au fost niciodată recunoscute în ţările noastre.* BĂLCESCU, O. II 14.

NOBILÍME s. f. **1.** (În orînduirea feudală) Pătură socială formată din vîrfurile exploatatoare privilegiate ale posesorilor de feude şi de titluri ereditare; (în orînduirea capitalistă, ca rămăşiţă a feudalismului) pătură reacţionară alcătuită din foştii feudali şi descendenţii lor, care au dat mîna cu înalta burghezie păstrînd într-o oarecare măsură privilegiile de castă. V. aristocraţie, boierime. *Ţăranii romîni şi ţăranii unguri au luptat... împotriva nobilimii maghiare.* BOGZA, A. Î. 124. *Contele Adam făcea parte din nobilimea veche.* VORNIC, P. 90. ✦ Grup de nobili dintr-o regiune, dintr-o localitate. *Toată nobilimea era la biserică.* NEGRUZZI, S. I 53.

2. (Rar) Noblеţe (1). *Boierii... nu erau o clasă nobiliară ca în Europa, ei n-aveau nobilimea feudală, de concuistă, de origină, nici dreptul d-a fi singuri proprietari de pămînt.* BĂLCESCU, O. II 14.

NOBILITÁR, -Ă, *nobilitari, -e,* adj. (Neobişnuit) Care se referă la nobilime, privitor la nobilime. *Despre importanţa documentelor nobilitare ale familiilor romîne.* ODOBESCU, S. I 493.

NOBILITÁTE s. f. (Învechit) Noblеţe (1). *Catîrul ce-şi laudă nobilitatea.* ALEXANDRESCU, M. 291. *Vulpea şi crocodilul au început a se prici pentru nobilitate care va fi mai de bun neam.* ŢICHINDEAL, F. 69.

NOBLÉŢĂ s. f. v. **nobleţe.**

NOBLÉŢE s. f. **1.** Calitatea de nobil[2], rangul de nobil[2]. V. aristocraţie. *Averea lasă-ţi şi luxul nebunesc, Străbunii ce pe buze-ţi mereu se întîlnesc, Nobleţea — orice titluri — şi orice vanitate.* MACEDONSKI, O. I 168. (În forma *nobleţă*) *Catîrul unui părinte Cu proastele lui cuvinte Nobleţa îşi lăuda.* ALEXANDRESCU, M. 291.

2. Clasa nobililor, nobilime (1). *Un străin nu poate cunoaşte care este din nobleţe şi care din norod.* GOLESCU, Î. 67.

3. Distincţie, eleganţă. (În forma *nobleţă*) *Coşbuc e un poet eminamente original... nu numai prin nobleţa formei, dar şi prin faptul că răsfrînge în creaţia lui un alt mediu, o altă clasă.* GHEREA, ST. CR. III 125.

— Variantă: **noblétă** s. f.

NÓBLU s. m. v. **nobil[2].**

NOCÍV, -Ă, *nocivi, -e,* adj. Vătămător, distrugător. *Substanţe nocive.*

NOCTAMBÚL, -Ă, *noctambuli, -e,* s. m. şi f. Somnambul; (familiar) persoană care pierde nopţile în petreceri.

NOCTÚRN, -Ă, *nocturni, -e,* adj. Care se face sau se întîmplă noaptea; de noapte. *Veneau de la vreo petrecere nocturnă.* EMINESCU, N. 57. *Cu Grigorie Romalo, cînd eram la Paris, duceam uneori, pe lună, plimbările noastre nocturne pînă la Neuilly.* GHICA, S. A. 146. *Iată-i pe o culme, nocturnii călători, Lucind sub cerul palid în mantie de zori!* ALECSANDRI, O. 214. ✧ Loc. adj. **În nocturnă** = care se desfăşoară noaptea. *Meci de fotbal în nocturnă.*

NOCTÚRNĂ, *nocturne,* s. f. Piesă muzicală (mai ales pentru pian) cu caracter liric, melancolic. *Se cînta o nocturnă de Chopin.* VORNIC, P. 128.

NOD, *noduri,* s. n. **1.** Loc în care se leagă două fire, două fîşii etc., ca să se ţină strîns împreună; loc, în lungul sau la capătul unui fir, al unei sfori, al unei fîşii de pînză etc., unde s-a făcut un ochi prin care s-a trecut unul din capete şi s-a strîns tare; legătură obţinută astfel. *Cînd să strîngă nodul, pîc! se rupse aţa.* ISPIRESCU, L. 55. ✧ Loc. adj. **În noduri** = încîlcit. *O, tu crai cu barba-n noduri.* EMINESCU, O. I 83. ✧ Expr. **A lega paraua cu zece noduri** = a fi foarte zgîrcit. *Era odată o babă care... lega paraua cu zece noduri şi tremura după ban.* CREANGĂ, P. 3. ✦ Loc de intersecţie a două sau a mai multor căi de comunicaţie (şosele, căi ferate etc.). *Nod de cale ferată.* ✦ Loc de legătură a două sau a mai multor elemente ale unui mecanism.

2. Porţiune dintr-o ramură, care se dezvoltă în interiorul tulpinei purtătoare. *Grîul s-a ars, chircit, cu un singur nod în pai.* C. PETRESCU, R. DR. 151. *Via în pămîntul negru scoate viţa lungă, cu nodurile departe.* I. IONESCU, P. 245. ✧ Expr. **A căuta (sau a găsi) cuiva nod în papură** = a căuta (sau a găsi) greşeli, cusururi, acolo unde ele nu sînt; a căuta pricină de învinuire, a învinovăţi pe nedrept. *Căuta nod în papură lui Mihai.* ISPIRESCU, M. V. 57. ✦ Porţiune mică, rotundă, cu o structură mai compactă, într-o scîndură, reprezentînd locul de ramificaţie a crăcilor pe trunchi. ✦ Aglomerare locală de material în masa unui corp, cu o structură mai compactă sau de culoare diferită.

3. Încheietură, articulație. *Măreț, adînc și luciu călătorește Rînul... Ca un balaur verde ce mișc-a sale noduri.* ALECSANDRI, P. III 134.

4. (În expr.) *Nodul gîtului (gîtlejului* sau *beregatei)* = mărul lui Adam. *Rezemat cu ceafa în perete și lăsînd să se vadă, în gulerul prea larg, nodul beregatei.* C. PETRESCU, C. V. 28. *Nodul vital* = punctul bulbului rahidian de care depind mișcările respiratorii (și a cărui rupere are ca urmare moartea imediată).

5. (Geom.) Punct dublu al unei curbe, în care aceeași ramură a curbei se intersectează pe ea însăși. ✦ Fig. Punct care face parte dintr-un sistem de unde staționare, în care una dintre mărimile variabile ale undei are mereu o valoare nulă. ✦ (Astron.) Fiecare dintre cele două puncte în care orbita unui astru intersectează planul eclipticei. ✦ Loc sau centru geografic sau geologic, cu anumite caracteristici deosebite față de împrejurimi sau cu importanță deosebită față de alte centre sau locuri asemănătoare. ✧ *Nod hidroenergetic* = centru geografic pe a cărui suprafață sînt așezate construcții hidrotehnice și de unde pleacă arterele de transport respective.

6. Fig. Senzație de înecăciune, de sufocare a celui cuprins de o emoție sau de o enervare puternică (pe care încearcă să și-o stăpînească). *Mi se așază... un nod în gît — și nu mai pot să vorbesc.* SAHIA, N. 50. *Nodul ce-l gîtuia îi dispăruse.* BUJOR, S. 32. ✧ Expr. **A înghiți noduri** = a suporta cu necaz, cu amărăciune o durere, o umilință etc. *Îi asculta cu dezgust și numai înghițea noduri.* CREANGĂ, P. 260. **A înghiți cu noduri** = a mînca în silă (fiind supărat), a mînca fără poftă.

7. Fig. Punct esențial, fundamental, de care depinde soluționarea unei probleme. *Aici e un nod al chestiunii.* BARANGA, I. 209. ✧ Expr. **Nod gordian** = problemă încurcată, dificultate mare, greu sau cu neputință de rezolvat. **A tăia nodul gordian** v. tăia.

8. Unitate de măsură pentru viteza navelor, egală cu viteza unei nave care se deplasează cu o milă marină (1852 m) pe oră. *Ce viteză avem?... — Cred că 20 de noduri pe oră!* SEBASTIAN, T. 94.

NODÁ vb. I v. **înnoda.**

NODÁL, -Ă, *nodali, -e,* adj. Crucial; p. ext. esențial, fundamental. *Ne aflăm într-un moment nodal al acestei lupte.* CONTEMPORANUL, S. II, 1949, nr. 160, 11/4.

NODORÓS, -OÁSĂ adj. v. **noduros.**

NODÓS adj. m. (Numai în expr.) *Eritem nodos* v. eritem.

NODOZITÁTE, *nodozități,* s. f. **1.** Formație rezultată din înmulțirea celulelor rădăcinilor de leguminoase, în urma infecției cu anumite bacterii.

2. Ridicătură mică, rotunjită, la suprafața unui obiect.

NODÚL, *nodule,* s. n., și *noduli,* s. m. Mică umflătură anormală (la animale sau la plante).

NODURÓS, -OÁSĂ, *noduroși, -oase,* adj. **1.** Cu noduri, plin de noduri. *Făceau puțină umbră doi zarzări bătrîni, cu trunchiurile noduroase.* SADOVEANU, O. VIII 221. *Hîrliță, noduroasă stă în colb rîșnița veche.* EMINESCU, O. I 84.

2. (Despre părți ale corpului) Cu noduri proeminente; cioturos, ciolănos. *Picioarele lui noduroase și gîtuite par smulse din butuce.* ARGHEZI, P. T. 10. *Erau niște voinici noduroși care se plimbau prin munți ca pe moșia lor.* AGÎRBICEANU, S. P. 16. *Mîinile... noduroase de muncitor strîngeau voinicește coarnele plugului.* SANDU-ALDEA, U. P. 7.

— Variantă: **nodorós, -oásă** (SADOVEANU, O. VII 230, ALECSANDRI, P. P. 145) adj.

NOHÓT s. n. v. **năut.**

NOHOTÍU, -ÍE adj. v. **năutiu.**

NOHUTÍU, -ÍE adj. v. **năutiu.**

NOI pron. pers. 1 pl. (La dativ și la acuzativ formele neaccentuate sînt adesea însoțite de formele accentuate)

1. (Desemnează pe cel ce vorbește și persoana sau persoanele pe care și le asociază în vorbire; adesea marcînd insistența) *Ne-a împrăștiat furtuna tocmai cînd dăduserăm peste ursoaică.* GALACTION, O. I 50. *Dă soarele după deal și noi tot pe loc stăm.* CREANGĂ, P. 128. *Tot pămîntul, lacul, cerul... toate, toate ni-s prietini.* EMINESCU, O. I 155. ✧ (Urmat de determinări) *Păi noi, contingentul de-abia sosirăm!* SADOVEANU, M. C. 103. *Noi, tinerii, devenisem simburele împrejurul căruia se grupau ideile viitorului.* GHICA, S. 255.

2. (În dativ, numai la formele neaccentuate, are valoare posesivă) *Nu-i nevoie să ne ostenim de pe acum caii.* SADOVEANU, O. I 146. *Poftim de ne blagosloviți casa și masa.* CREANGĂ, A. 10. *Mormîntul să ni-l sape la margine de rîu.* EMINESCU, O. I 129. ✧ Loc. adv. (La acuzativ) **La noi** = acasă; în țara noastră. *La noi sînt codri verzi de brad și cîmpuri de mătasă.* GOGA, P. 12. *Cerna a fost pe la noi cînd eram la Lipsca.* CARAGIALE, O. VII 193. (Regional) **Ca pe noi** = cum trebuie; p. ext. strașnic. *Și nu puteau scăpa bietele mîțe din mîinele noastre, pînă ce nu ne zgîriau... ca pe noi.* CREANGĂ, A. 37. ✦ (În dativ sau în acuzativ, numai la formele neaccentuate, are valoare de pronume reflexiv) *Vrei să ne-aprindem paie în cap?* CREANGĂ, P. 9. *Ne-om culca lîngă izvorul Ce răsare sub un tei.* EMINESCU, O. I 101. *Noi însă, începem a ne căi că ne porniserăm de la Hangu.* ALECSANDRI, C. 39. ✦ (În dativ și acuzativ, numai la formele neaccentuate, are valoare de pronume reflexiv reciproc) *Sînt ani la mijloc și-ncă mulți vor trece Din ceasul sfînt în care ne-ntîlnirăm.* EMINESCU, O. I 120. *De ce nu ne-am scris unul altuia, sub formă de epistole intime, cele ce ne-am povestit într-astă seară?* GHICA, S. XXIV.

3. (Cu valoare de dativ etic) *Cum ni l-au sfîrticat nelegiuiții!* SADOVEANU, O. I 21. *Ce ne treci ca un drumeț.* ALECSANDRI, P. P. 280.

4. (În stilul oficial-administrativ, azi rar; de obicei urmat de determinări) Eu. *Noi comisarul secției 55 după reclamația părților.* CARAGIALE, O. II 109. ✧ (Ca plural al modestiei, folosit de autori) Eu. *Noi credem că una din însușirile poeziei este că ea atîță, pune în lucrare, dacă putem zice așa, puterile psihice ale omului.* GHEREA, ST. CR. I 132.

— Forme gramaticale: dat. *nouă, ne, ni,* acuz. *(pe) noi, ne.*

NOIÁN, *noiane,* s. n. **1.** Cantitate mare. (Fig.) *Noianul de lumină trandafirie al zorilor cuprinsese tot cerul din calea soarelui ce se vestea.* HOGAȘ, M. N. 156. *Îți pare rău dumitale C-ai picurat o nedejde peste un noian de jale?* HASDEU, R. V. 73. ✦ Mulțime, număr mare. *Brazi și fagi uriași... ridicau în slăvi noian de vreascuri și de crengi.* GALACTION, O. I 210. *Stradele nepavate... ce trec prin noianul de case mici și rău zidite.* EMINESCU, N. 33. ✧ (În legătură cu abstracte) *Din ce noian de doruri au răsărit aceste accente de suavă poezie!* SADOVEANU, E. 14. *Un noian de amintiri trecu prin capul lui.* BUJOR, S. 44.

2. Întindere mare de apă, imensitate, nemărginire. *Peste vîrful munților, Prin ceața măgurilor, Spre noianul mărilor.* CREANGĂ, P. 220. *Și din noian de ape puteri au dat scînteii.* EMINESCU, O. I 115. ✦ Întindere de teren inundabil, care în timpul viiturilor constituie un loc de reproducere a peștilor, iar în timpul verii este loc de pășune.

3. Genune, abis, hău; străfund. *Așteptam pe fiece minut să mă prăbușesc în noianul gol și fără fund de sub picioarele mele.* HOGAȘ, M. N. 53. *S-a dus amorul, un amic Supus amîndurora, Deci cîmpurilor mele zic Adio tuturora... Din ce noian îndepărtat Au răsărit în mine!* EMINESCU, O. I 184.

— Pl. şi: *noianuri* (TOPÎRCEANU, B. 35, NEGRUZZI, S. II 284).

NOIÉMBRIE s. m. A unsprezecea lună a anului; (popular) brumărel, brumar.
— Variantă: (învechit şi regional) **noiémvrie** (SADOVEANU, E. 7), **novémbre** s. m.

NOIÉMVRIE s. m. v. **noiembrie.**

NÓIMĂ, *noime,* s. f. **1.** Înţeles, sens; rost. *Îngîna vorbe fără noime.* DUMITRIU, B. F. 83. *Mă privi şi mă văzu mirat de acea întrebare fără noimă.* SADOVEANU, A. L. 26. *Cercetă el mult şi bine ca să afle noima tainei acelei «pune-te masă, scoală-te masă», dar nu fu chip să afle ceva.* POPESCU, B. III 61. ✦ (Învechit) Idee, gînd, părere. *Nu mi-ai înţeles bine noima, frate, eu nu-l ocărăsc.* DRĂGHICI, R. 180.
2. Menire, ţel; tîlc. *Ce noimă au, ce înseamnă acele mii de pagini, în cari se descriu picioare goale?* GHEREA, ST. CR. II 212. *Înţelesese el noima acestei cumpene.* ISPIRESCU, L. 400. *Ai trebuit să-nţelegi noima scrisorii mele.* ALECSANDRI, T. 1157.
3. (Rar) Simbol. *Se petrifică unul în sclav, altu-mpărat, Acoperind cu noime sărmana lui viaţă.* EMINESCU, O. I 64.
— Pronunţat: *noi-.*

NOÍME, *noimi,* s. f. A noua parte dintr-un întreg. *Un întreg este compus din nouă noimi.*
— Pronunţat: *no-i-.*

NOÍŢĂ, *noiţe,* s. f. Dungă subţire albă, care apare uneori pe unghiile degetelor de la mînă.

NOJÍŢĂ, *nojiţe,* s. f. **1.** Cureluşă sau şiret de lînă, de păr de cal etc., care se petrece prin găurile opincilor şi se leagă împrejurul gleznei, pentru a fixa încălţămintea pe picior. *Are totdeauna opincile fără petice, nojiţele fără noduri.* STANCU, D. 80. *Era îmbrăcat curat, cu cojocul scurt... cu opinci frumos aduse la vîrfuri şi cu nojiţele negre de păr de cal înfăşurate des şi strîns pînă mai sus de gleznă.* SADOVEANU, O. VIII 51. *A făcut pielea dă bivol nojiţe subţirele.* ŞEZ. III 75. ◇ Expr. **Cît ţi-ai lega nojiţele** = în puţin timp, în scurtă vreme.
2. Fiecare din găurile opincii, prin care se petrece cureluşa sau şiretul. *A petrecut cîte o pereche de aţă neagră de păr de cal prin cele nojiţe.* CREANGĂ, A. 25.
— Variantă: **năjiţă** (DELAVRANCEA, S. 22) s. f.

NOMÁD, -Ă, *nomazi, -de,* adj. (Despre oameni, despre grupuri sau colectivităţi umane) Care este nestabil, nu are aşezare statornică, se află în permanentă mişcare (mai ales în deşerturi). V. migrator. *Bătrîna ţigancă, acolo sub brazi, Descîntece-nvaţă pe negrii nomazi.* COŞBUC, la CADE. ◇ (Substantivat) *Se afla în popas, în laturea şoselei, la intrarea satului, o tabără de nomazi.* SADOVEANU, E. 45.

NOMADÍSM s. n. Stare a unor colectivităţi umane care duc o viaţă nomadă.

NOMENCLATÓR, *nomenclatoare,* s. n. **1.** Listă care cuprinde nomenclatura dintr-un anumit domeniu al ştiinţei, al tehnicii etc.
2. Listă de materiale, produse etc. clasificate conform unui anumit criteriu. *Nomenclator de materii prime. Nomenclator de utilaj.*

NOMENCLATÚRĂ, *nomenclaturi,* s. f. **1.** Totalitatea termenilor întrebuinţaţi sistematic într-o specialitate oarecare sau într-un domeniu de activitate. *Amestecurile etnice, cînd sînt numeroase, dau naştere unei nomenclaturi topice pestriţe şi complicate.* IORDAN, N. L. VI. *Poezia nu este... nici o declaraţiune de dragoste... nici o nomenclatură botanică, ori mineralogică.* MACEDONSKI, O. IV 104.
2. Listă, catalog conţinînd titluri de opere, nume proprii, denumiri ale obiectelor dintr-un domeniu etc. *Nomenclatura străzilor.* ▭ *Veţi vedea o nomenclatură întreagă de cărţi scrise anume pentru tinerime.* ANGHEL, PR. 179. *Numele fiului domnesc figurează numai între «marturi» mai sus de nomenclatura boierilor.* HASDEU, I. V. 235.

NOMINÁL, -Ă, *nominali, -e,* adj. Care conţine nume, de nume; pe nume, după nume. *L-au trecut şi pe el pe acele tabele nominale.* CAMILAR, N. I 18. *Astfel, la apelul nominal lipsi.* BOLINTINEANU, O. 280. ◇ (Ec. pol.) *Valoare nominală* = valoarea indicată pe o acţiune, pe o hîrtie-monedă, care uneori nu corespunde cu valoarea reală după cursul zilei; valoare trecută în scripte, valoare oficială. *Valoarea nominală a acestui împrumut a fost de...* GHICA, S. 449. *Salariu nominal* = sumă de bani pe care o primeşte un salariat pentru munca îndeplinită. (Gram.) *Flexiune nominală* = flexiunea părţilor de vorbire declinabile. *În ruseşte flexiunea nominală e sintetică, iar cea verbală e analitică.* GRAUR, F. L. 180. *Predicat nominal* = predicat alcătuit dintr-un nume predicativ şi un verb copulativ. *În propoziţia «pupăza era ceasornicul satului»* (CREANGĂ, A. 55), *«era ceasornicul» este predicatul nominal.*

NOMINALÍSM s. n. Curent în filozofia medievală (reprezentînd experienţa iniţială a materialismului din acea epocă) care susţinea că numai lucrurile individuale cu calităţile lor sînt reale, iar noţiunile generale, create de gîndirea noastră, sînt simple nume ale acestor lucruri, nu oglindesc proprietăţile şi calităţile lor şi nu există independent de ele.

NOMINALÍST, -Ă, *nominalişti, -ste,* s. m. şi f. Adept al nominalismului.

NOMINATÍV [1], *nominative,* s. n. Caz al declinării în care stau subiectul, numele predicativ şi apoziţia. *Nominativul este şi cazul predicatului nominal (adică, mai exact spus, al numelui predicativ).* IORDAN, L. R. 305.

NOMINATÍV [2], **-Ă,** *nominativi, -e,* adj. (Fin.; mai ales în expr.) *Obligaţie nominativă* = obligaţie care (spre deosebire de cea «la purtător») poartă numele proprietarului.

NOMOGRAFÍE s. f. Disciplină care are ca obiect întocmirea nomogramelor.

NOMOGRÁMĂ, *nomograme,* s. f. (Mat.) Diagramă care reprezintă legătura dintre două sau mai multe mărimi variabile, cu ajutorul căreia se pot determina uşor, grafic, valorile numerice ale uneia sau ale unora dintre variabile, în funcţie de valorile numerice date celorlalte variabile. ◇ *Nomogramă carteziană* = nomogramă raportată la un sistem de coordonate plane.

NOMÓL s. n. v. **nămol.**

NOMOLÓS, -OÁSĂ adj. v. **nămolos.**

NONAGENÁR, -Ă, *nonagenari, -e,* s. m. şi f. Persoană care a atins (sau a depăşit) vîrsta de nouăzeci de ani.

NONSÉNS, *nonsensuri,* s. n. Ceea ce e fără înţeles; vorbă, lucru, faptă fără rost; absurditate. *Tăcerea şi liniştea pentru el au fost un cuvînt van, un nonsens aproape.* ANGHEL, PR. 77.

NOPTÁ vb. I v. **înnopta.**

NOPTÁTEC, -Ă adj. v. **noptatic.**

NOPTÁTIC, -Ă, *noptatici, -e,* adj. De noapte, nocturn. *Apa îndepărtată, de unde venea zvoana noptatică a broaştelor, era tot caldă şi stătută.* DUMITRIU, V. L. 104. *Un susur noptatic se înalţă de pre faţa pămîntului.* ODOBESCU, S. III 17. ✦ Fig. Negru ca noaptea, întunecat. *Nişte ochi*

mari, negri, nepătrunși, noptatici, care străluceau nefiresc. DUMITRIU, N. 224.

— Variantă: **noptátec,-ă** (COȘBUC, P. I 315) adj.

NOPTICÍCĂ s. f. (Familiar) Diminutiv al lui noapte. *Neamțul n-a putut dormi toată nopticica de gînduri.* CARAGIALE, S. 55. *Și de gînduri multe tot fiind muncit Toată nopticica de loc n-a dormit.* PANN, P. V. I 37.

NOPTICOÁSĂ, *nopticoase,* s. f. Plantă din familia cruciferelor, cu flori purpurii sau violete, cultivată ca plantă meliferă sau pentru mirosul puternic pe care-l răspîndesc florile ei seara *(Hesperis matronalis).*

NOPTIÉRĂ, *noptiere,* s. f. Dulăpior sau măsuță care se așază lîngă pat și pe care se țin la îndemînă diverse obiecte; măsuță de noapte. *Luă lampa de pe noptieră și o duse pe masă să aprindă lumina.* REBREANU, R. I 243.

NOPTIȚĂ, *noptițe,* s. f. (Rar) Nopticică. *Nici nu dormi mai toată noptița.* RETEGANUL, P. III 29.

NOPTÓS, -OÁSĂ, *noptoși, -oase,* adj. (Rar) Întunecos, întunecat. *Oltul... cu haiducii lui pîndind în noptoasele păduri ale Teșliului, își umfla apele.* MACEDONSKI, O. III 135. *Întoarce-vă-ți la lumină, fugiți de drumul noptos.* PANN, P. V. I 141. ◇ (Poetic) *Ochii nu mai aveau acea sălbatecă și noptoasă strălucire.* EMINESCU, N. 120.

NOR, *nori,* s. m. **1.** (Și în forma *nour)* Îngrămădire de vapori condensați în picături de apă, cristale de gheață sau fulgi de zăpadă, care se formează în aer, putînd da în anumite condiții de temperatură, presiune etc. ploaie, zăpadă, grindină, ceață etc. *În regiunile întinse de șes, norii se formează dacă există o depresiune barometrică.* CARAFOLI-OROVEANU, M. F. I 78. *Soarele scăpăta spre dealurile de la apus, între pături subțirele de nouri.* SADOVEANU, O. II 499. *Țin ochii la norul din zare.* COȘBUC, P. II 89. *Trecut-au anii ca nori lungi pe șesuri.* EMINESCU, O. I 201. ◇ Expr. **E nor** = e înnorat. **Trăiește sau e (cu capul) în nori** sau **parc-ar fi căzut din nori,** se spune despre cel care este străin de cele ce se întîmplă în jurul lui, care trăiește într-o lume aparte, de visuri, care nu vrea să țină seama de realitate. ✦ *Nor arzător* = izbucnire vulcanică frecventă, compusă din gaze, vapori fierbinți și mari cantități de cenușă. ✦ Fig. Ceea ce tulbură, întunecă liniștea, seninătatea; mîhnire, întristare, amărăciune. *În nourii care i se frămîntau în minte întrezărise o lucire.* SADOVEANU, O. VII 63. *De nicăiri o altă rază de lumină nu va mai veni să dea strălucire norilor posomoriți ai vieții!* HOGAȘ, M. N. 109. *La aceste vorbe... pe fruntea Udrei se lasă un nor.* BOLINTINEANU, O. 51.

2. Masă densă și mobilă (de praf, fum, aburi etc.). *Se plimba... printre norii groși ai aburilor cocliți.* SAHIA, N. 33. *Un nor de colb îi cuprinsă, căci Genarul venea în fuga calului, de rupea pămîntul.* EMINESCU, N. 15. *Nori de praf a răspîndit, Urma i-a acoperit!* TEODORESCU, P. P. 625.

3. Fig. Mulțime compactă și mobilă de ființe (care întunecă zarea). *Un nor de lăcuste.* ▭ *Sentinelă! te arată, Norul crunt se sparge!... Iată, iată oardele avane.* ALECSANDRI, P. II 14. *Un nour de corbi filfiia pe deasupra croncăind.* RUSSO, S. 139.

— Variante: (regional) **nóur, nuór** (DELAVRANCEA, S. 107) s. m.

NORÁT, -Ă adj. v. **înnorat.**

NÓRĂ, *nurori,* s. f. Soția considerată în raport cu părinții soțului. *Moșneagul avea gineri și nurori, care locuiau cu el.* SADOVEANU, O. VI 343. *Iată ce am gîndit eu, noro, că poți lucra noptile.* CREANGĂ, P. 5. *Baba zicea: moșulică, Vreu o noră precum nu-i.* ALECSANDRI, T. I 208. ◇ Expr. (Familiar) **A intrat nora-n blide** v. blid.

— Forme gramaticale: gen.-dat. *nurorii* și (familiar) *norei;* (urmat de un adj. pos.) *noru-* sau *noră-* (C. PETRESCU, Î. II 185). — Variantă: **nuróră** (TEODORESCU, P. P. 53) s. f.

NORD s. n. **1.** Unul din cele patru puncte cardinale, opus sudului și aflat în direcția stelei polare; miazănoapte. *Umblu cu busola în buzunar și, oriunde aș fi, eu caut nordul.* SEBASTIAN, T. 32. ◇ *Nord magnetic* = direcție în care se îndreaptă totdeauna capătul nord al unui ac magnetic. ◇ Loc. adj. **De nord** = nordic. *Sîntem în cel mai de nord punct al hotarului petrolifer.* BOGZA, A. Î. 28. ◇ Loc. adv. **La** (sau **spre, către,** învechit **despre**) **nord.** *Despre nord, te sui pe o scăriță la o nălțime de 15 palme și intri într-o săliță îngustă.* NEGRUZZI, S. I 311.

2. Parte a globului pămîntesc, a unui continent, a unei țări, a unui oraș etc. așezată spre nord (1); ținut nordic. *Frumoasa copilă a nordului... avea să-și aleagă chiar astăzi un mire.* ALECSANDRI, T. I 455. *Carol al XII-lea... adusese spaimă în tot nordul Europei.* NEGRUZZI, S. I 177. ◇ (Adjectival, în expr.) *Polul nord.*

NORD-AMERICÁN, -Ă, *nord-americani, -e,* adj. (Uneori substantivat) Care este din America de Nord; care aparține Americii de Nord; (prin restricție) care ține de Statele Unite ale Americii de Nord.

NORD-ÉST s. n. Punct cardinal secundar, situat în direcția bisectoarei unghiului format de direcțiile nord și est; parte a globului pămîntesc, a unui continent, a unei țări etc., așezată între nord și est.

NORD-ÉSTIC, -Ă, *nord-estici, -e,* adj. De la nord-est, spre nord-est.

NÓRDIC, -Ă, *nordici, -e,* adj. De nord, de la nord. *Asemenea zeilor întunecați din epopeile nordice.* EMINESCU, N. 34. ✦ (Substantivat) Persoană cu înfățișare sau cu însușiri ale omului de la nord. *E un bărbat înalt... figură de nordic.* SAHIA, U.R.S.S. 189.

NORD-VÉST s. n. Punct cardinal secundar, situat în direcția bisectoarei unghiului format de direcțiile nord și vest; parte a globului pămîntesc, a unui continent, a unei țări etc., așezată între nord și vest.

NORD-VÉSTIC, -Ă, *nord-vestici, -e,* adj. De la nord-vest, spre nord-vest.

NOREÁ, *norele,* s. f. (Bot.) Barba-împăratului. *Norele sau frumoase-de-noapte cresc pe la munte.* ȘEZ. XV 93. *Foicică trei norele.* TEODORESCU, P. P. 451.

NORÉL s. m. v. **nourel.**

NORIȘÓR, *norișori,* s. m. Diminutiv al lui nor. **1.** v. nor (1). (În basme) *Iacă un norișor roșu, vine după noi ca vîntul. — Aia este zmeoaica bătrînă.* ISPIRESCU, L. 318.

2. v. nor (2). *Nu-și dădea seama... că roiuri de gloanțe găuresc lutul zidului, ridicîndu-l în norișori de praf.* DUMITRIU, V. L. 88.

NORMÁ, *normez,* vb. I. Tranz. A stabili norma unei anumite lucrări sau pentru un domeniu de activitate tehnico-economic.

NORMÁL, -Ă, *normali, -e,* adj. **1.** Așa cum trebuie să fie, potrivit cu starea firească, obișnuit. *Cînd trebuia să aibă loc, în mod normal, proba?* BARANGA, I. 209. *Cîntecul obișnuit al exploziilor nu era cel normal.* MIHALE, O. 212. *Numai dacă boala are evoluție normală.* C. PETRESCU, C. V. 97. ◇ (Adverbial) *Viața e grea în aceste cătune, chiar atunci cînd se desfășoară normal.* BOGZA, C. O. 361. ◇ *Plan normal* = plan perpendicular pe tangenta dusă într-un punct al unei curbe. ✦ (Despre oameni) Sănătos (din punct de vedere fizic și psihic); în toate mințile.

2. Care este conform cu o normă sau cu un grup de norme. ✦ (Despre mărimi) A cărei valoare este apropiată de valoarea întîlnită cel mai des.

3. (Învechit, în expr.) *Şcoală normală* = şcoală menită a forma învăţători, şcoală pedagogică.

NORMALÍST, -Ă, *normalişti, -ste,* s. m. şi f. (Învechit) Elev al unei şcoli normale. *Să aducem în luna dinaintea examenului pe cineva, vreun normalist ori vreun student să-i prepare.* C. PETRESCU, A. 288.

NORMALIZÁ, *normalizez,* vb. I. Tranz. A readuce în stare normală, a face să devină normal. V. reglementa. *Circulaţia a fost normalizată.*

NORMALIZÁRE, *normalizări,* s. f. Acţiunea de a (se) normaliza şi rezultatul ei. *Normalizarea schimburilor economice.*

NORMÁRE, *normări,* s. f. Acţiunea de a norma şi rezultatul ei. *Scopul principal al normării muncii în societatea socialistă este determinarea timpului de lucru necesar a fi cheltuit pentru unitatea de produs şi stabilirea măsurii în care contribuie fiecare muncitor la munca colectivă.* LUPTA DE CLASĂ, 1952, nr. 4, 73.

NORMÁT, -Ă, *normaţi, -te,* adj. Care se efectuează după norme stabilite, care este corespunzător unor astfel de norme. *Muncă normată.* ◇ *Contabilitate normată* = sistem de contabilitate în care conturile poartă numere simbolice, aceleaşi în toate întreprinderile, pentru a uşura controlul autorităţilor superioare.

NORMATÍV [1], *normative,* s. n. Tabel cuprinzînd duratele medii în care se efectuează anumite operaţii tehnice şi folosit pentru stabilirea normelor tehnice în producţie.

NORMATÍV [2], **-Ă,** *normativi, -e,* adj. Care serveşte ca normă sau stabileşte o normă (1), care are caracterul unei norme. *Fără o limbă unitară, fără o activitate normativă în domeniul limbii, munca de creaţie culturală... ar fi stînjenită.* L. ROM. 1953, nr. 2, 5.

NORMATÓR, -OÁRE, *normatori, -oare,* s. m. şi f. Persoană calificată în stabilirea normelor de timp de lucru în producţie. *Începu apoi verificarea, însoţit de normator.* MIHALE, O. 24.

NÓRMĂ, *norme,* s. f. 1. Regulă fixată prin lege sau prin uz, ordine recunoscută ca obligatorie. V. rînduială, lege. *Uriaşele transformări economice şi politice care s-au petrecut în ţara noastră au dat naştere unor raporturi sociale noi, care în mod necesar cer norme juridice noi.* CONTEMPORANUL, S. II, 1954, nr. 389, 5/4. *De altfel toate se petreceau în casa asta după bătaia ceasornicului şi după o normă fixată.* VLAHUŢĂ, O. A. III 83.

2. Mijloc, criteriu de apreciere, îndreptar. *S-a luat ca normă jumătatea preţului de dus şi-ntors.* CARAGIALE, O. VII 209.

3. Lucrare pe care trebuie să o execute cineva într-o unitate de timp. *Fac zilnic trei norme minerii: Puhoi de lumină, şuvoi de căldură!* DEŞLIU, G. 55. *Toţi tractoriştii îşi îndeplinirā normele indicate în grafice.* MIHALE, O. 407. ◇ *Normă de timp* = normă care determină cantitatea de timp de muncă în cursul căreia muncitorul trebuie să execute o anumită operaţie. *Normă tehnică* = normă stabilită prin mijloace ştiinţifice, pe baza unor condiţii tehnice date, pentru îndeplinirea unei acţiuni. ◇ Expr. **A sparge norma** v. sparge.

NORÓC, (rar) *noroace,* s. n. 1. Soartă, ursită, destin (favorabil). *Din casa voastră, unde-n umbră Pling doinele şi rîde hora, Va străluci odată vremii Norocul nost' al tuturora.* GOGA, P. 11. *A oftat adînc de nedreptatea norocului.* CARAGIALE, P. 24. *Cearcă şi tu, să vezi cum ţi-a sluji norocul.* CREANGĂ, P. 187. *Cînd norocu-şi schimbă pasul, N-aduc ani ce-aduce ceasul!* ALECSANDRI, O. 116. *Norocul e cum şi-l face omul.* ◇ Expr. **La** (sau **într-un**) **noroc** = la întîmplare, fără a fi sigur de rezultat. *Socotind că a venit vremea... o ceru de soţie într-un noroc.* GANE, N. I 96. *Apucă şi el într-un noroc spre răsărit.* ISPIRESCU, L. 124. **Cum a da tîrgul şi norocul** = după împrejurări. *Apoi dă, tată, cum a da tîrgul şi norocul.* CREANGĂ, P. 197. **La cît mi-a sta norocul** = în ce măsură voi fi favorizat de soartă. *Nu ştiu zău la cît mi-a sta norocul.* CREANGĂ, P. 219. **A(-şi) încerca norocul** v. încerca (1).

2. Întîmplare neaşteptată sau concurs de împrejurări favorabile care asigură reuşita, succesul unei acţiuni, îndeplinirea unei dorinţe etc.; şansă. *A fost un noroc că în clipa aceea i-a văzut Gică.* C. PETRESCU, C. V. 181. *Norocul mă făcu să dau peste o aşezare omenească.* HOGAŞ, M. N. 76. ◇ (În proverbe şi zicători) *Munca, norocul omului cel mai mare şi mai sigur. Cînd cu gîndul nu gîndeşti, Atunci norocul ţi-l găseşti. Numai* (sau *tot*) *de noroc să se plîngă omul,* se spune despre omul norocos, pe care-l ajută norocul în toate. *Nu şedea, că-ţi şade norocul* (= dacă eşti inactiv nu realizezi nimic). ◇ *Joc de noroc* = joc (cu cărţi, zaruri etc.) practicat mai ales în societatea burgheză, în care partenerii riscă sume de bani, urmărind cîştiguri care depind numai de întîmplare. *Bacaraua e un joc de noroc la care proştii n-au noroc.* DELAVRANCEA, la TDRG. ◇ Expr. **A avea noroc** sau **a fi cu noroc** = a avea succes în acţiunile întreprinse, datorită unor împrejurări favorabile neaşteptate. *N-avea noroc la vînat.* ISPIRESCU, L. 288. *Se vede că tot mai ai oleacă de noroc, de-ai nimerit tocmai la mine.* CREANGĂ, P. 90. *Intrase acasă cu torba plină, căci avusese noroc în ziua aceea.* NEGRUZZI, S. I 82. **A avea norocul să ...** = a se ivi prilejul favorabil pentru... *Înţelegea să preţuiască binele în care avusese norocul să intre.* SADOVEANU, O. VIII 222. **A avea noroc de** (sau **la**) **cineva** (sau **ceva**) = a avea avantajul de a da peste cineva (sau ceva) folositor; a putea profita sau a se bucura de cineva (sau ceva), a se putea sluji de cineva (sau de ceva). *Tot drumul avură noroc de vreme bună.* SADOVEANU, O. I 129. *Au avut noroc de un vînt bun de la coastă.* BART, E. 277. *Ai avut mare noroc de mine.* CREANGĂ, P. 202. **Noroc că ...** = din fericire s-a întîmplat că..., bine că... *Noroc că tocmai atunci sosise pustnicul.* ISPIRESCU, L. 30. *Noroc din cer pînă-n pămînt, că nu m-a prins... haraminul de Trăsnea.* CREANGĂ, A. 68. ◇ (În formule de salut sau de urare, uneori determinat prin «bun») *Le dai tovarăşilor de la Uniune «noroc bun» şi din partea mea.* DAVIDOGLU, M. 72. *Noroc, noroc, Trifoane! strigă Leonte Orbişor din uliţă.* REBREANU, R. II 59. *Noroc bun, Tudore!* ALECSANDRI, T. II 26. ◇ (Familiar, afectuos, în formule imitînd imprecaţiile) *Bată-te norocul să te bată!*

3. Stare sufletească în care omul se simte fericit; ceea ce procură omului o astfel de stare; fericire, bine. *Soarele mirat stă-n loc Că l-a ajuns şi-acest noroc, Să vadă el atîta joc P-acest pămînt!* COŞBUC, P. I 58. *Faţa-i roşie ca mărul, de noroc i-s umezi ochii.* EMINESCU, O. I 85. *Cît îmi pare de bine C-am să mă mărit! Ce noroc pe mine! Ce vis fericit!* ALECSANDRI, T. I 37.

NOROCÍ, *norocesc,* vb. IV. Tranz. 1. A face pe cineva fericit, a da sau a aduce cuiva noroc; a ferici. *E foarte convins că o întîmplare extraordinară are să vie... să-l norocească deodată.* VLAHUŢĂ, O. A. 223. *Pe toate le-ai norocit... La toate le-ai dat noroc.* BIBICESCU, P. P. 202.

2. (Popular) A ursi, a soroci, a sorti, a meni. *Mamonul a norocit-o de s-a făcut crăiasă.* RETEGANUL, P. V 20.

NOROCÍRE, *norociri,* s. f. 1. Faptul de a noroci. *Începuse a se gîndi la norocirea bietei femei.* ISPIRESCU, L. 184.

2. Reuşită, succes, fericire. *Mare norocire te aşteaptă.* CREANGĂ, P. 191. *Au avut norocirea a cîştiga făgăduinţa marelui Sobieţki.* NEGRUZZI, S. I 174. *Cu prilejul înnoirii anului, mă grăbesc ca să-ţi poftesc cele mai mari norociri, o viaţă îndelungată.* KOGĂLNICEANU, S. 55. ◇ (În locuţiuni, precedat de prep. «cu» sau «din») *Din norocire pe la*

sfîrşitul lui ianuarie sosi şi tatăl său la Bucureşti. REBREANU, R. I 254. *Ajunseră cu norocire la ţărm.* ISPIRESCU, L. 25. *Din norocire atunce au început şi turbatele valuri a se mai alina.* DRĂGHICI, R. 12. ✦ (Rar) Noroc. *Norocire că nevasta şi fata... se căpuiseră d-un ginere pe potriva lor.* GHICA, A. 691.

NOROCÍT, -Ă, *norociţi, -te,* adj. **1.** Norocos, fericit. *Împărăteasa îl sărută plîngînd şi-i pofti întoarcere norocită.* POPESCU, B. II 15. *Ca să fiu, dar, norocită, S-o ascult pe ea.* ALECSANDRI, T. I 411. *Noi am făcut un norocit drum.* KOGĂLNICEANU, S. 16.

2. (Învechit) Care aduce noroc. *Iaca norocita plăcintă de care am vorbit, intră adusă pe o tipsie de argint.* NEGRUZZI, S. I 287.

NOROCÓS, -OÁSĂ, *norocoşi, -oase,* adj. Care are noroc, căruia îi reuşesc toate. *Iată-l pe Stoicea... norocos în copii, norocos în roadele pămîntului, norocos în toate cele, ca în poveste!* GALACTION, O. I 51.

NORÓD, *noroade,* s. n. (Învechit şi arhaizant) **1.** Popor. *Domn am stat Moldovei mele şi norodului părinte.* VLAHUŢĂ, O. A. 51. *Obştea ne-a trimis pre noi să-ţi spunem că norodul nu te vrea.* NEGRUZZI, S. I 139.

2. (În opoziţie cu clasele dominante) Totalitatea populaţiei exploatate. *Bine ar fi să poată merge cît mai mulţi, ca să vază boierii că întreg norodul cere pămînt.* REBREANU, R. I 267. *Tot norodul era îndatorat să se ridice în arme subt comanda boierilor şi a căpitanilor miilor.* BĂLCESCU, O. I 23.

3. Mulţime de oameni (din popor) strînşi la un loc; gloată. *Întreg norodul ia aminte Şi-ascultă jalnica poveste.* GOGA, P. 24. *Aceste vorbe rostite de gura domnească au brăzdat adînc inima norodului adunat acolo.* CREANGĂ, A. 75. *Se întunră spre norod... zicînd: iertaţi-mă.* NEGRUZZI, S. I 149. ✧ Fig. *Un stejar lăsa braţe noduroase şi bătrîne peste un norod de dediţei.* GALACTION, O. I 46. *Un vuiet lung şi sinistru ca un norod de glasuri în răscoală.* VLAHUŢĂ, N. 164.

NORÓI [1], *noroaie,* s. n. Pămînt (de pe un loc umblat) amestecat cu apa adusă de ploaie, de rîuri etc.; glod, tină. V. nămol, mocirlă. *Era o clădire veche... stropită de toate noroaiele, mînjită de toate intemperiile naturii.* ANGHEL, PR. 15. *Ploaia cădea măruntă pe stradele nepavate... şi prin bălţile de noroi.* EMINESCU, N. 33. *Pulberea şi noroiul se succedă cu o regularitate de desperat.* NEGRUZZI, S. I 95. ✧ (În metafore şi comparaţii, exprimă ideea de murdărie, josnicie, decădere etc.) *Tăvălesc a mea simţire în noroi ca-ntr-un pîrîu.* MACEDONSKI, O. I 279. *Şi cu voi drapîndu-şi nula, vă citează toţi nerozii, Mestecînd veacul de aur în noroiul greu al prozei.* EMINESCU, O. I 149. ✧ Expr. **A tîrî pe cineva în noroi** v. tîrî. **A împroşca pe cineva cu noroi** (sau **a zvîrli cu noroi în cineva**) = a calomnia, a defăima (pe cineva).

— Variantă: **nărói** (BUDAI-DELEANU, Ţ. 170, HODOŞ, P. P. 96) s. n.

NOROÍ [2], *noroiesc,* vb. IV. Tranz. A acoperi cu noroi, a umple cu noroi; a cufunda, a îneca în noroi. *Mă împăcam şi cu primăriile de-atunci ale oraşelor, ce nu dau pe foc să strice drumurile şi să noroiască uliţele cu ridicarea zăpezii.* MACEDONSKI, O. III 32. *În mijlocul acestei mări glodoase era noroit un car.* CONTEMPORANUL, III 657.

NOROIÁLĂ s. f. (Neobişnuit) Noroi mare. *O trăsură... lupta în noroiala mahalalei, alunecînd cu greu.* DELAVRANCEA, S. 117.

NOROIÓS, -OÁSĂ, *noroioşi, -oase,* adj. Cu noroi, plin de noroi; mînjit cu noroi; mocirlos. *Mişcă nervos cizmele noroioase pe covor.* DUMITRIU, N. 45. *Un biet vînător, bondoc şi pîntecos, bălăcind ca vai de dînsul, pe ploaie şi pe zloată, într-o luncă noroioasă.* ODOBESCU, S. III 157.

NOROÍT, -Ă, *noroiţi, -te,* adj. (Rar) Acoperit de noroi, cufundat în noroi. *Ca un bivol trîntit, Trîntit, noroit!* PĂSCULESCU, L. P. 169.

NORÓS, -OÁSĂ, *noroşi, -oase,* adj. **1.** (Despre cer, p. ext. despre zi, despre vreme; şi în forma *nouros*) Cu nori, plin de nori, înnorat. *Ziua era nouroasă şi un vîntişor umed venea de la miazăzi.* SADOVEANU, O. IV 40.

2. Fig. Întunecat, posomorît, întristat. *Comisul îşi întoarse după el ochii cu sprînceana nouroasă.* SADOVEANU, F. J. 61. *Sub fruntea sa noroasă şi zîmbetu-i amar!* MACEDONSKI, O. I 260. ✧ Fig. *Arta a servit întotdeauna marile cauze sociale... ea n-a putut rămîne în sfera nouroasă a frumosului în sine.* IONESCU-RION, C. 105.

— Variantă: (regional) **nourós, -oásă** adj.

NORULÉŢ, *noruleţi,* s. m. Norişor. *Din copitele cailor se ridicau noruleţi de praf.* SANDU-ALDEA, U. P. 175.

NORÚŢ, *noruţi,* s. m. Norişor. *Fost-am, zău, sub cel noruţ, Fost-am la cap la codruţ.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 510.

NORVEGIÁN [1], **-Ă,** *norvegieni, -e,* adj. Care aparţine Norvegiei, care se referă la Norvegia, care provine din Norvegia.

— Pronunţat: *-gi-an.*

NORVEGIÁN [2], **-Ă,** *norvegieni, -e,* s. m. şi f. Persoană care face parte din populaţia de bază a Norvegiei sau este originară de acolo.

NÓSFIŢĂ s. f. v. **nostiţă.**

NOST, NOÁSTĂ adj. pos. v. **nostru.**

NOSTÁLGIC, -Ă, *nostalgici, -e,* adj. Plin de nostalgie. *Totul se petrece într-un abur de poezie calmă şi nostalgică.* SADOVEANU, E. 238. *Şi-n sufletul nostru cobori, O, dulce, nostalgică jale.* NECULUŢĂ, Ţ. D. 57. ✧ (Adverbial) *Numai izvorul cîntă nostalgic.* LESNEA, C. D. 114.

NOSTALGÍE, *nostalgii,* s. f. Sentiment de tristeţe, de melancolie, provocat de dorinţa de a revedea un loc iubit (în special pe cel natal), de a retrăi ceva din trecut. *Subt farmecul amintirilor, cuprins de o nostalgie dureroasă, vru să se apuce pe loc să răspundă, ca şi cînd numai astfel şi-ar fi putut uşura inima.* REBREANU, R. I 32. *Steluţă vie ca şi ele, În nostalgia mea de stele Simţeam un dor nemărginit De zbor, de pribegit.* ALECSANDRI, P. III 116.

NÓSTIM, -Ă, *nostimi, -e,* adj. **1.** Plin de haz, spiritual. *Am să-ţi povestesc în legătură cu aceasta o scenă nostimă.* C. PETRESCU, C. V. 249. *A să-ţi spuie că s-a jucat comedia lui... care e foarte... nostimă.* NEGRUZZI, S. I 237. ✦ Interesant, ciudat. *I s-a părut foarte nostimă ideea lui.* CARAGIALE, O. III 65.

2. Atrăgător, simpatic, plăcut, graţios. *Ce femeiuşcă nostimă şi simpatică!* REBREANU, R. I 233. ✧ Expr. **Nostim şi cu picăţele** v. picăţele.

NOSTIMÁDĂ, *nostimade,* s. f. Lucru sau întîmplare nostimă, glumă nostimă. V. bufonerie. *Nu poate să fie decît un vis plin de toate nostimadele.* C. PETRESCU, Î. II 258. *O să descriu piesa de astă-seară cu nostimadele ei.* BASSARABESCU, S. N. 48. *Spunea desigur nostimade şi ghiduşii de-ale lui, căci s-auzeau hohote de rîs.* VLAHUŢĂ, O. A. III 46. ✧ Loc. adj. **De toată nostimada** = foarte nostim, admirabil. *Avea o rochiţă de toată frumuseţea şi o pălărioară de toată nostimada.* BRĂTESCU-VOINEŞTI, la CADE.

NOSTIMIÓR, -OÁRĂ, *nostimiori, -oare,* adj. Diminutiv al lui nostim. *Ce nostimioară este!* GORJAN, H. II 121.

— Pronunţat: *-mior.*

NÓSTIȚĂ, *nostițe,* s. f. Cegă mică. (Cu sens colectiv) *Pleacă pescarii în două luntre și prind nostiță.* I. IONESCU, M. 86.

— Variantă: **nósfiță** (BĂCESCU, P. 24) s. f.

NÓSTROM, *nostromi,* s. m. Șef de echipaj al unei nave de comerț. *Nostromii căutau cu limba scoasă oameni ca să-și întregească echipajele.* TUDORAN, P. 353.

NÓSTRU, NOÁSTRĂ, *noștri, noastre,* adj. pos. (Precedat de art. *al, a, ai, ale* cînd are valoare pronominală propriu-zisă, cînd precede substantivul sau cînd cuvîntul precedat nu are articol enclitic)

1. (Arată posesia; la singular indică posesorul multiplu și obiectul posedat unic, la plural indică atît posesorul cît și obiectul posedat multiplu) Care aparține vorbitorului și unui grup din care face parte vorbitorul, care este legat printr-o relație de proprietate cu vorbitorul și grupul din care face parte acesta. *O carte a noastră.* ▭ *Și pe-nserat, la casa noastră... Coboară storul la fereastră.* CAZIMIR, L. U. 52. ✧ (Pronominal) *O casă... mult mai mare decît a noastră.* DRĂGHICI, R. 8. ✧ (Ideea de proprietate este atenuată, obiectul fiind o regiune, o țară etc.) *În frumoasa noastră țară, luna florilor sosește.* BELDICEANU, P. 53. *Dacia noastră mai mult de opt secoli îi văzu trecînd.* BĂLCESCU, O. II 12. *Munții noștri au fost adesea scump azil de libertate.* ALEXANDRESCU, M. 21.

2. (Arată apartenența la un grup) Din care face parte vorbitorul, la care aparține vorbitorul. *Hai la arie, că azi începe ceata noastră să treiere, îmi spune nevasta.* PREDA, Î. 21. *Stați și nu vă tulburați. Oamenii noștri nu se întorc încă.* SADOVEANU, M. C. 129. *Dar breasla noastră avea nevoie de vreme lină, ca să putem arunca undițile cu folos.* id. N. F. 101. ✧ (Pronominal) *Avem noi, la Iași, un scriitor dintre ai noștri, de locul lui din Ardeal.* SADOVEANU, N. F. 109. *Doamne! bine-ți mai șede, jupîneșică; parcă ești una de-ale noastre.* CREANGĂ, P. 129. *N-o să aflu între-ai noștri vreun falnic juvaer?* EMINESCU, O. I 149. ✦ (Pronominal; familiar, în trecut, numai la pl. m.) **Ai noștri** = **a)** partizani politici. *Trăiască ai noștri, d-le Iancule!* CARAGIALE, O. II 76; **b)** persoane care împărtășesc aceleași idei sau principii. *E dintre ai noștri.*

3. (Arată relații în general reciproce, de rudenie, prietenie, ospitalitate etc.) Care se află cu vorbitorul și cu grupul din care acesta face parte în relații de rudenie, prietenie etc. *Eu tocmai mă întorceam de la Iași, unde mă dusesem să văd pe un prietin al nostru.* SADOVEANU, N. F. 107. ✧ (Pronominal) *D-apoi cînd or veni ai noștri?* CREANGĂ, P. 13.

4. Care ține de vorbitor și de grupul din care face parte; al vorbitorului și al grupului din care face parte. *Cu străjuirea voastră, era vai de pielea noastră!* CREANGĂ, P. 269. *Înălțimile albastre Pleacă zarea lor pe dealuri, Arătînd privirii noastre Stele-n ceruri, stele-n valuri.* EMINESCU, O. I 210. *Dragostea noastră cea dragă Nu trăi nici cît o fragă!* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 162.

5. (Cu valoare afectivă) Despre care este vorba; cunoscut; apropiat sufletește de vorbitor și de grupul din care face parte. *Iaca și Corniță al nostru cel viteaz! s-a fudulit răzășița. Ce-i, dragul mamei?* SADOVEANU, N. P. 56. *Atunci lupul nostru începe a mînca hîlpov.* CREANGĂ, P. 32. *Împrejuru-ne s-adună Ale curții mîndre neamuri... Și pe teiul nostru-ntreabă: Cine sîntem, stau la sfaturi.* EMINESCU, O. I 101.

6. (În stilul oficial și solemn, cu valoare de sg.) Meu. *Ordinul nostru. Părerea noastră.*

7. (După prepozițiile și locuțiunile prepoziționale care cer genitivul substantivului) *Venea într-adevăr, la acel ceas, asupra noastră, nenorocirea vîntului și a nourilor.* SADOVEANU, N. F. 101. *A trecut drumul pe dinaintea noastră și a intrat iar în pădure.* CREANGĂ, P. 120. *Adormind de armonia Codrului bătut de gînduri, Flori de tei deasupra noastră Or să cadă rînduri-rînduri.* EMINESCU, O. I 75.

— Variantă: (Transilv.) **nost, noástă,** *noști, noaste* (GOGA, P. 11, JARNÍK-BÎRSEANU, D. 55), adj. pos.

NOTÁ [1] vb. I v. **înota.**

NOTÁ [2], *notez,* vb. I. Tranz. **1.** A însemna, a înregistra, a înscrie, a consemna în scris. *Sadoveanu a notat cu multă precizie limba poporului.* VIANU, A. P. 238. *Ochiul explicatorului vede tot, notează tot.* ARGHEZI, P. T. 124. *Trebuie să notăm aici o particularitate.* GHEREA, ST. CR. II 171. ✦ A califica cu ajutorul notelor (**4**) pe un elev sau un student, a aprecia pe cineva sau ceva; a clasifica după calitate. *Naum era băiat bun și bine notat de profesori.* C. PETRESCU, C. V. 106. ✦ A însemna pe cineva în vederea sancționării lui. ✦ A observa, a băga de seamă.

2. (Cu privire la valori numerice, elemente geometrice etc.) A însemna prin litere, cifre sau alte simboluri. *A nota unghiurile unui patrulater.*

NOTÁBIL, -Ă, *notabili, -e,* adj. Vrednic de a fi luat în seamă; remarcabil, însemnat, important. *Mai adeseori venea celălalt și, lucru notabil, cînd venea acesta, nu mai pătrundea în casă nimeni.* GALACTION, O. I 306. *Orice om practic... va declara cu sinceritate că legea, astfel cum e formulată, nu este aplicabilă... și că-i trebuie modificațiuni notabile.* ODOBESCU, S. III 345. ✦ (Substantivat, m. pl.; mai ales ironic) Personaj de seamă, personalitate cu importantă situație socială, prestigiu, vază etc. *Acolo s-au adunat... îmbrăcați în redingote negre, cu tricolor pe piept, notabilii orașului.* PAS, L. I 289. *Pe trotoarul cafenelii pe scaune și-n picioare stau notabilii orașului — reprezentanții județului în vacanță parlamentară, membrii tribunalului, funcționari de la prefectură.* CARAGIALE, O. I 301.

NOTABILITÁTE, *notabilități,* s. f. (Mai ales la pl.) Personaj important, personalitate cu vază. *Se așează în fundul sălei, în mijlocul notabilităților.* BART, E. 145. *Este tocmai locul public de predilecțiune al tuturor notabilităților.* CARAGIALE, O. III 141.

NOTÁR, *notari,* s. m. **1.** (Azi mai ales determinat prin «de stat») Funcționar public învestit cu puterea de a autentifica acte juridice. *Notarul de stat poate face singur inventarierea sau să delege pe secretarul biroului de notariat de stat.* B. O. 1953, 4.

2. (Ieșit din uz; în vechea administrație) Secretar al primăriei unei comune rurale. *Avea însă notarul doi băieți Și popa o fetiță.* BENIUC, V. 36. *Notarul se încrunta la oameni.* AGÎRBICEANU, S. P. 30.

NOTÁRE, *notări,* s. f. Acțiunea de a nota; indicare prin litere, cifre sau alte semne. *Au fost scriitori care au adus în notarea graiului viu aceeași preciziune a auzului, aceeași intuiție exactă a sintaxei vorbite, a vocabularului și a inflexiunilor care ne uimesc în proza lui Caragiale.* VIANU, A. P. 134.

NOTARIÁT, *notariate,* s. n. (Azi mai ales determinat prin «de stat») Instituție publică în care se legalizează și se autentifică acte. ✧ *Acte de notariat* = acte autentice sau care urmează să fie autentificate, legalizate. (În vechea organizare judecătorească) *Secție de notariat* = secție a unui tribunal care se ocupa cu înregistrarea, legalizarea, autentificarea actelor.

— Pronunțat: *-ri-at.*

NOTÁȚIE, *notații,* s. f. **1.** Însemnare, notă. *Căutam să fiu, în notațiile mele, amănunțit... ascuțit, original!* GALACTION, O. I 16.

2. Sistem de reprezentare grafică a sunetelor și a diferitelor raporturi dintre ele.

3. Reprezentare grafică a unor semne convenționale. *Notație algebrică. Notație chimică.*

NÓTĂ, *note,* s. f. **1.** Însemnare scrisă referitoare la o anumită chestiune. *De altfel, toate cărțile îi erau pline*

de note şi scrisori uitate. CAMIL PETRESCU, U. N. 185. ◇ Expr. **A lua notă** (de ceva) = a lua cunoştinţă de ceva, a ţine seamă, a înregistra, a reţine. *Din nou îl privi dreaptă, şi acum autoritară oarecum, fără să ia notă de dorinţa lui de a o jigni.* CAMIL PETRESCU, N. 106. ✦ (La pl.) Însemnări scrise cu privire la o călătorie, la o problemă etc.; comentarii. *Voi începe zilele acestea să-mi public notele de călătorie.* STANCU, U.R.S.S. 80. *Notele despre vînătoare, coprinse în Onomasticonul lui Iuliu Polux.* ODOBESCU, S. III 61. ◇ Expr. **A lua note** = a face însemnări. *De vei avea vreme, ia note tot despre acea epocă.* GHICA, A. 609.

2. Nuanţă, trăsătură caracteristică. *Fiecare neam trebuie să-şi aducă nota sa în armonia obştească.* SADOVEANU, E. 12. *Elencuţa vorbea cu Comăneşteanu, limpede la chip, cu o palidă notă de suavitate în întreaga ei fiinţă.* D. ZAMFIRESCU, R. 161. *În două sute de versuri lungi, ne daţi, pe ici pe colea, cîteva note adevărate din viaţa ţiganilor.* VLAHUŢĂ, O. A. 467. ✦ Fel caracteristic de a se manifesta, particularitate. *Milescu puse nota lui zgomotoasă în totul, îmbrăţişînd pe Mihai, bufnind pe nări, pocnind din palme.* D. ZAMFIRESCU, R. 102.

3. (Mai ales la pl.) Adnotări la un text literar sau ştiinţific, cuprinzînd informaţii suplimentare de amănunt, referinţe bibliografice etc., trecute în josul paginii sau la sfîrşitul volumului adnotat. *Ediţie critică însoţită de note şi variante.* ▭ *Te-o strînge-n două şiruri, aşezîndu-te la coadă, În vro notă prizărită sub o pagină neroadă.* EMINESCU, O. I 134.

4. Calificativ care reprezintă (printr-o cifră sau o menţiune specială) aprecierea cunoştinţelor sau a comportării unui elev sau a unui student, notată de către profesor. *Se dăduse notele de peste an, şi se ştie că această împrejurare stîrneşte întotdeauna discuţii între şcolari.* VLAHUŢĂ, O. A. I 106.

5. (Determinat uneori prin «diplomatic») Comunicare, de obicei scrisă, prin care guvernul unui stat informează guvernul altui stat asupra unor probleme, face anumite propuneri, protestează împotriva lezării unor interese etc. *Guvernul imperial începuse a cere... expulzi-unea mai multor refugiaţi italieni din Lombardia şi din Toscana şi aceasta prin note ameninţătoare.* GHICA, A. 616. *Ce avînt au luat tinerii întorşi din... Franţa?... Un avînt revoluţionar, asupra căruia consulul au trimis mai multe note.* ALECSANDRI, T. 1396.

6. Socoteală scrisă cuprinzînd sumele pe care cineva trebuie să le achite pentru obiectele cumpărate, pentru consumaţii, servicii etc. *Cînd mergeam înainte, în grup, plăteam eu nota totdeauna.* CAMIL PETRESCU, U. N. 96. *Îşi aminti că nota la hotel e neplătită de două luni.* C. PETRESCU, A. 387.

7. (Determinat uneori prin «muzical») Semn grafic prin care se indică înălţimea şi durata unui sunet şi care se foloseşte în transcrierea compoziţiilor muzicale. *Îmi pare rău acu mai mult ca totdeauna că nu pot scrie notele muzicale.* CARAGIALE, O. VII 91. ✦ (La pl.) Caiet cuprinzînd piese muzicale transcrise. *Intrăm într-o odaie mare. Un pian cu coadă, note muzicale.* STANCU, U.R.S.S. 42. ✦ Sunet muzical. *Cornurile începeau să cînte prelung, zvîrlind în cîmpii rostogoliri de note metalice.* SADOVEANU, O. VI 263. *Din antret am auzit notele unui clavir.* C. PETRESCU, S. 163. *Fanfara a plesnit în note aspre şi tari.* POPA, V. 214. ◇ (În metafore şi comparaţii) *Poeziile lui de durere sînt numai nişte note sincere în durerea adevărată a acelor care suferă: a proletarilor, a dezmoşteniţilor.* IONESCU-RION, C. 127. *Astfel prin notele lirei de-amor Glasul ei tremură, dulce uşor.* EMINESCU, O. IV 32. ◇ Expr. **A forţa nota** v. forţa. **A fi în notă** = a fi în acord, a se afla în deplină consonanţă cu situaţia.

NOTĂRÁŞ, *notăraşi,* s. m. Diminutiv al lui notar. *Cărăruşă la pîrlaz Bătută de-un primăraş; Frunză verde iarbă mare Notăraşu-i în cărare.* ŞEZ. VIII 28.

NOTĂTOÁRE s. f. (Bot.) Broscariţă (1).

NÓTES, *notesuri,* s. n. Carnet de însemnări. *Privea din nou pagina din notesul lui Filip.* GALAN, B. I 68.

NOTIFICÁ, *notific,* vb. I. Tranz. A aduce în mod oficial la cunoştinţă. *Am onoarea de a notifica... că ambasadorul s-ar fi denumit.* GHICA, A. 164. ✦ (Impropriu) A nota, a însemna. *Timpul însă ne-a lipsit spre a vorbi mai pe larg despre acest fapt de o însemnătate destul de mare... şi mai bine decît a-l notifica în treacăt... am preferit a aştepta.* ODOBESCU, S. I 465.

NOTIFICÁRE, *notificări,* s. f. Acţiunea de a notifica şi rezultatul ei; înştiinţare oficială. *Cît pentru notificare, zicea că această neîmplinire de formalitate provenise numai din lipsa ambasadorului rusesc de la Constantinopol.* GHICA, S. 123.

NOTÍST, -Ă, *notişti, -ste,* s. m. şi f. (Familiar) Care ştie să cînte după note.

NOTÍŢĂ, *notiţe,* s. f. Diminutiv al lui notă (1); notă, însemnare. *Mai pune şi despre mine cîte-o notiţă din cînd în cînd!* REBREANU, R. I 180. *Romînia Literară, la deschiderea ei, au început cu o notiţă tristă despre o pierdere mare ce au făcut neamul romînesc cu Neculai Bălcescu.* RUSSO, S. 151. ✦ (La pl.) Însemnări rezumative, după un curs, o lecţie etc., făcute în timpul audierii cursului sau lecţiei; note.

NOTÍŢIE, *notiţii,* s. f. (Italienism învechit) Informaţie, ştire. *Asemine sînt silit să zic şi eu în privirea acelor notiţii.* ALECSANDRI, C. 99.

NOTORIETÁTE, *notorietăţi,* s. f. Faptul de a fi notoriu; renume, reputaţie, faimă, celebritate. *Eram... încredinţaţi că vom cuceri, într-o zi, cununele notorietăţii.* GALACTION, O. I 19. *Cea mai vajnică boală ce bîntuie umanitatea — furoarea notorietăţii sau turba importanţei.* CARAGIALE, O. VII 177.

NOTÓRIU, -ÓRIE, *notorii,* adj. Cunoscut de toată lumea, ştiut de toţi.

NOŢIÚNE, *noţiuni,* s. f. **1.** Formă a gîndirii omeneşti cu ajutorul căreia sînt cunoscute caracterele generale, esenţiale ale obiectelor şi fenomenelor din natură şi societate, obţinute prin generalizarea unor fenomene individuale, făcîndu-se abstracţie de proprietăţile necesenţiale sau de momentele întîmplătoare. *Cuvînt fără o noţiune corespunzătoare şi noţiune fără un cuvînt care s-o numească nu există.* IORDAN, L. R. 35. *Era ceea ce se numeşte o problemă — cuvînt şi noţiune cu desăvîrşire necunoscute unei muntence.* SADOVEANU, B. 63. *Esteticii metafizici... au început să speculeze asupra noţiunei abstracte a frumosului.* GHEREA, ST. CR. II 26.

2. Cunoştinţă generală despre valoarea şi sensul unui lucru; idee, concepţie despre ceva. *Noţiunea de libertate a democraţiei romantice trebuie revizuită şi adusă la realităţi precise şi necesare.* SADOVEANU, E. 55. *N-am pomenit un om care să fi avut mai puţin noţiunea banului ca el.* CAMIL PETRESCU, U. N. 29. *Nu mai e-n stare să spună ce i-ar plăcea şi ce nu să mănînce — noţiunea de plăcere şi neplăcere este stinsă.* CARAGIALE, O. VII 45.

3. (Numai la pl.) Cunoştinţe generale de bază, într-o anumită ramură; principii de bază, elementare; elemente. *O carte plăcută, în care formulele... mecanicei şi reţetele... medicinei veterinarii sînt mai peste tot locul foarte binişor furişate printre o mulţime de noţiuni istorice, de povăţuiri înţelepte.* ODOBESCU, S. III 11.

NOU, NÓUĂ, pl. m. *noi,* pl. f. *noi* şi *noue,* adj. **I. 1.** Făcut sau creat de curînd, care a apărut, s-a născut de curînd, care apare pentru prima dată. *Satele noi au şcoli; au medici şi povăţuitori.* SADOVEANU, M. C. 111. *Vreme trece, vreme vine, Toate-s vechi şi nouă toate.* EMINESCU,

O. I 194. *Dragostea din ce-i făcută?... — Din omul cu vorbă multă; Zice-o vorbă, zice două, Îndată-i dragoste nouă!* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 80. ◇ (Astăzi rar) *Lumea nouă* = nume dat continentului american; America. ◇ (Adverbial) *Nou-născut* = copil care s-a născut de curînd. ◇ Loc. adv. **Din nou** sau (regional) **de nou** = **a)** încă o dată, iar, iarăşi; în continuare. *Veni-vor rîndunele din nou în primăvară.* COŞBUC, P. II 192. *Hai şi noi la craiul, dragă, Şi să fim din nou copii, Ca norocul şi iubirea Să ne pară jucării.* EMINESCU, O. I 100. *Iar se-nduioşa, Dar de nou se stăpînea.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 489; **b)** (neobişnuit) recent, de curînd. *Rămure de industrii, sau vechi, naţionale, sau din nou introduse.* ODOBESCU, S. II 101. ◇ Expr. **Ce mai (e) nou?** = ce s-a mai întîmplat în ultima vreme? ✦ (Despre produse agricole, viticole etc.) Din recolta anului în curs. *Cartofi noi. Vin nou.*

2. Care apare în locul unui lucru mai vechi; de azi, contemporan, actual. *Pe linia dreaptă a razei solare În zare Nou drum s-a deschis pentru mine.* BENIUC, V. 144. *Căpitanul de jandarmi Corbuleanu aproba din cap fiecare cuvînt al noului său şef.* REBREANU, R. II 227. *Ştiinţa nouă... a continuat zdrobirea lumii vechi.* BĂLCESCU, O. II 9. ◇ *Anul nou* = ziua de 1 ianuarie. *Lună nouă* (sau *crai nou*) = luna în prima ei fază, cînd are forma unei seceri subţiri. *Roşii, ca o lună nouă, Ai tu hainele subţiri, Lungi şi fără-mpodobiri, Iar pe tîmplele-amîndouă Porţi, strălucitori de rouă, Trandafiri.* COŞBUC, P. I 218.

3. Cu aspect şi conţinut schimbat; transformat (în bine). V. înnoit. *Viitorul e al tău... suspină Cocor şi zimbi în el nenumăratelor icoane pe care le adunase din rătăcirile prin ţara nouă a socialismului.* SADOVEANU, M. C. 211. *Veghează-n noi porniri de viaţă nouă Şi nici nu ştim cum izbucnesc deodată.* IOSIF, P. 15. *Din idealurile voastre, O visători flămînzi şi goi, Vor răsări ca nişte astre, Senine lumi cu oameni noi.* DEMETRESCU, O. 81. ✦ Evoluat, perfecţionat. *Căci întreb, la ce-am începe să-ncercăm în luptă dreaptă A turna în formă nouă limba veche şi-nţeleaptă?* EMINESCU, O. I 137.

4. Recent, care s-a ivit de curînd; p. ext. altfel, alt. *Pentru morar, de altfel, Nastasia era un ghimpe mai puţin ascuţit decît preocupările şi necazurile noi ce i se iscaseră deodată în acel început de toamnă.* SADOVEANU, M. C. 155. *Unul din ei vesteşte împăratului despre venirea noilor peţitori.* CREANGĂ, P. 83. ◇ Expr. **Lume nouă!** exclamaţie cu care întîmpinăm pe oaspeţii rari.

II. Făcut sau cumpărat de curînd; care nu a mai fost folosit, neîntrebuinţat, neînceput, intact; în bună stare, neuzat. *Rochia era nouă, pălăria nouă, nou colierul de cristal.* C. PETRESCU, C. V. 168. *Alt om venea dinspre tîrg cu un car nou, ce şi-l cumpărase chiar atunci.* CREANGĂ, P. 40. *Vezi badea cum se duce Cu cămaşa lui cea nouă, Cu inima ruptă-n două.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 113. ◇ Loc. adj. **Nou-nouţ** (sau, rar, **nou-nouleţ**) = foarte nou; neîntrebuinţat, nepurtat. *Îmbrăcat într-un cojoc nou-nouţ.* SBIERA, P. 9. *Mai găsii şi alte haine cu totul de aur şi noi-noulele.* GORJAN, H. II 55. ✦ (Despre cuvinte, expresii etc.) Intrat de curînd în limbă. *Termeni noi.* ✦ Proaspăt. *Munteanca simţea şi ea în nări, ca sălbăticiunile pădurilor, mireasmă de apă nouă.* SADOVEANU, B. 120. *Ţărîna era muma lui* [Anteu]; *şi avea darul că, de cîte ori va osteni şi-l va trînti cineva, de atîtea ori muma lui să-i dea puteri noi.* ISPIRESCU, U. 61. *N-am văzut verde frunzuţă Ca la mîndra-n grădinuţă; Cît o ninge, cît o ploaie, Ea e tot mîndră şi nouă.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 21.

III. Lipsit de experienţă, neexperimentat. *E nou în meserie.*

NÓUĂ num. card. Numărul care are în numărătoare locul între opt şi zece. *Nouă şi cu trei fac doisprezece.* ◇ (Adjectival) *Se duc pe-aici, la Toroioagă, Nouă mineri c-un compresor.* DEŞLIU, M. 21. *Cîte fac la un loc: şase bucăţi şi cu nouă bucăţi? — Cincisprezece bucăţi, domnule judecător.* CREANGĂ, O. A. 268. ◇ (Arătînd un număr mare) *De pe deal Se vede peste nouă sate!* IOSIF, P. 68. *Amîndoi că vom cinsti... Vinişor de nouă ai* (= ani), *Cum e mai bun pentru trai, Nouă ai şi nouă luni, Cum e bun pentru bătrîni.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 487. *Cînd îţi intră paraua în mînă, leag-o cu nouă noduri* (= fii econom). *Unde sînt nouă fraţi, Coada să nu-ţi bagi* (= să nu te bagi undeva nepoftit). ◇ Expr. (Popular şi familiar) **Patru ochi şi nouă minţi** = (despre ştiutorii de carte) capabil de a pricepe bine. **A avea nouă guri** = a fi foarte pretenţios. **A avea nouă vieţi** (sau **suflete**) = a fi foarte rezistent. **A avea nouă băleri la pungă** = a fi foarte zgîrcit. **(Ducă-se, du-te** etc. sau **te duci** etc.) **opt (şi) cu a brînzei nouă** v. brînză. **(Peste) nouă mări şi nouă ţări** = foarte departe. *Şi merg ei şi merg cale lungă să le-ajungă, trecînd peste nouă mări, peste nouă ţări.* CREANGĂ, P. 207. *Vestea frumuseţii tale a trecut peste nouă mări şi nouă ţări.* ALECSANDRI, T. I 412. *Om ca badea nu se vede... Poţi să cauţi nouă mări, Nouă mări şi nouă ţări!* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 19. ◇ (Cu valoare de num. ord.) *Pagina nouă.* ▭ *La nouă ore bricul Mircea va părăsi portul Sulina, ieşind în larg.* BART, S. M. 13. ◇ (Substantivat) *Un nouă arab.*

NÓUĂLEA, NÓUA num. ord. (Precedat de art. «al», «a») Care se află între al optulea şi al zecelea. *Clasificat al nouălea în clasă.* ◇ (Cu valoare adjectivală, arătînd împreună cu substantivul determinat depărtarea) *Mîndro, de dragostea noastră Răsărit-a pom în coastă... Mirosind a noua ţară, A rujă ş-a scorţişoară.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 70. ◇ Expr. **A fi în al nouălea cer** = a fi în culmea fericirii.

NÓUĂSPREZECE num. card. Numărul care îşi are locul între optsprezece şi douăzeci.

NÓUĂSPREZECELEA, -CEA num. ord. (Precedat de art. «al», «a») Care se află între al optsprezecelea şi al douăzecelea. *Secolul al XIX-lea.* ◇ Expr. (Ironic) **Al nouăsprezecelea cer** = culmea fericirii, a măririi. *L-am ridicat în fantasia mea pînă la al nouăsprezecelea cer!* ALECSANDRI, T. 1015.

NOUĂZÉCI num. card. Număr care îşi are locul între optzeci şi nouă şi nouăzeci şi unu. (Uneori cu valoare adjectivală, arătînd un număr neobişnuit de mare) *Iar cînd a fost de s-a-mplinit Ajunul zilei de nuntit... Nuntaşi din nouăzeci de ţări S-au răscolit.* COŞBUC, P. I 55. *Moşneagul de-o sută de ani şi baba de nouăzeci.* CREANGĂ, P. 73.

NOUĂZÉCILEA, -ZÉCEA num. ord. (Precedat de art. «al», «a») Care se află între al optzeci şi nouălea şi al nouăzeci şi unulea.

NOULÉŢ, -EÁŢĂ, *nouleţi, -e,* adj. (Rar) Nouţ.

NÓUR s. m. v. **nor.**

NOURÁ vb. I v. **înnora.**

NOURÁŞ, *nouraşi,* s. m. Diminutiv al lui nour. *Cerul era albastru şi numai ici, colo, în întinderea mare se făceau drumuri de nouraşi cenuşii.* DUNĂREANU, CH. 201. *Soarele în cale-i sta Şi cea roată de pe ea Cu-a lui raze o sorbea, Nouraş o prefăcea.* ALECSANDRI, P. I 108. *Negru porumbaş, Sus mi s-a-nălţat, Sus la nouraş.* PĂSCULESCU, L. P. 42. ◇ Fig. *Braţul... apărea trandafiriu şi plin, sub nouraşii mînecii de borangic.* GALACTION, O. I 176.

NOURÉL, *nourei,* s. m. (Rar) Nouraş. *Numai din cînd în cînd cîte un nourel alb, ca şi cînd s-ar fi vărsat lapte pe cer.* EMINESCU, N. 102.

— Pl. şi: (n.) *nourele* (ALECSANDRI, P. III 242). — Variantă: **norél** (TEODORESCU, P. P. 20) s. m.

NOURÓS, -OÁSĂ adj. v. **noros.**

NOUTÁTE, *noutăți,* s. f. **1.** (Numai la sg.) Însușirea de a fi nou. *Noutatea întreprinderii poate că-mi va ierta greșalele stilului.* NEGRUZZI, S. II 174.

2. Lucru nou, de curînd pus în circulație. de-abia descoperit etc. *O librărie ne arată ultimele noutăți literare.* STANCU, U.R.S.S. 112.

3. (Mai ales la pl.) Fapt recent și interesant; veste, știre. *Cosma Buruiană n-avea nici o noutate să-i comunice.* REBREANU, R. II 20. *Ce noutăți ați mai aflat astăzi?* ALECSANDRI, T. I 74.

NOÚȚ, -Ă, *nouți, -e,* adj. (Rar) Diminutiv al lui **nou.** ◇ Expr. **Nou-nouț** v. **nou (II 1).**

NOVÁ, *novez,* vb. I. Tranz. (Jur.) A stinge o obligație înlocuind-o cu alta (care diferă de prima prin obiect, prin creditor, prin debitor sau prin cauză).

NOVÁC, *novaci,* s. m. (Învechit și popular) Uriaș, gigant, titan; voinic. *Își alese din prăvălia stăpînului său o sabie rămasă de la novaci, pe care o păstra în prăvălie ca pe un odor din vechime.* ISPIRESCU, L. 137. *Un arap trupeș ca un novac.* GORJAN, H. I 63.

NOVÁT, -Ă, *novați, -te,* adj. (Jur.) Care este obiectul unei novații. *Obligația novată, împreună cu toate accesoriile ei, se consideră stinsă.*

NOVATÓR, -OÁRE, *novatori, -oare,* adj. (Rar) Înnoitor. ✦ (Substantivat) Persoană cu idei și concepții noi. *De asemeni... în arte și în litere, novatori, cei care ies din cărările obișnuite, întîmpină împotriviri.* MACEDONSKI, O. IV 138.

NOVÁȚIE, *novații,* s. f. **1.** (Jur.) Stingerea unei obligații prin crearea alteia noi care o înlocuiește și care diferă în mod esențial de ea.

2. (Rar) Inovație.

NOVĂCÉSC, -EÁSCĂ, *novăcești,* adj. (Popular) Care se referă la novac; de uriaș, de voinic. *Vă dau haine novăcești, Și să-mi dați călugărești.* PĂSCULESCU, L. P. 261.

NOVÉLĂ[1] s. f. v. **nuvelă**[2].

NOVÉLĂ[2], *novele,* s. f. (Învechit) Noutate. știre. *Deși ți-am scris îndată ca să cercetezi mai cu de-amănuntu această novelă, ai tăcut cu totul.* KOGĂLNICEANU, S. 207.
— Variantă: **nuvélă** (GHICA, A. 352) s. f.

NOVÉMBRE s. m. v. **noiembrie.**

NOVÍCE, *novici, -e,* s. m. și f. **1.** Persoană care abia a început să învețe ceva; începător. V. ucenic, neofit. *Ca toți novicii la comandă, căpitanul dă ordine complete.* CAMIL PETRESCU, U. N. 317. *Cîrmaciul oftează, Matrozii melancolic cîntă... Novicii în port se coboară, Spre rîs și petrecere zboară.* MACEDONSKI, O. I 153. ✦ (Adjectival) Cu suflet curat, nevinovat, candid, inocent. *După aceasta, veni una, încă copilă, încă novice: timidă și sperioasă.* BOLINTINEANU, O. 391.

2. Persoană care a intrat într-o mănăstire și are de făcut un stagiu pînă la călugărire.

NOVICIÁT s. n. Situația, starea, condiția de novice (2). V. ucenicie. *Terminîndu-și* [Șincai] *astfel studiile... se așează la Blaj, unde făcu profesia pentru noviciat.* IORGA, L. II 197.

NOVITÁ, *novitale,* s. f. (Mai ales la pl.; ieșit din uz) Noutate, știre de actualitate. *Ne-aduce o ploscă plină de novitale politice și sociale.* CARAGIALE, O. VII 85. *Cucoana începe a-și arăta turbanul, și boierul a spune novitale.* NEGRUZZI, S. I 240. *Am mai multe novitale din patria me.* KOGĂLNICEANU, S. 42.

NOVOCAÍNĂ, *novocaine,* s. f. Substanță care se prezintă în formă de ace incolore, solubile în apă și în alcool, întrebuințată ca anestezic local.

NU adv. **A.** (Dă valoare negativă verbului dintr-o propoziție și, prin aceasta, și propoziției întregi)

I. (Apare într-o propoziție principală, independentă sau legată de alta prin coordonare) **1.** (Într-o propoziție enunțiativă) *El nu se sperie, nu cere, nu întreabă.* C. PETRESCU, A. 355. *Ar zîmbi și nu se-ncrede, ar răcni și nu cutează.* EMINESCU, O. I 84. *Ea n-aude... Ci tot fuge nencetat.* ALECSANDRI, P. A. 41.

2. (În propoziții optative) *Busuioace, busuioace, N-ai mai crește, nici te-ai coace!* ALECSANDRI, P. P. 341.

3. (În propoziții imperative) *Nu trînti obloanele, ponivosule!* DELAVRANCEA, H. T. 21. *Dragul tatei, nu da, că eu sînt.* CREANGĂ, P. 198. *Dar să nu adormi, că mori.* ALECSANDRI, T. I 459.

4. (În propoziții exclamative) *Nu ți-e rușine obrazului!... o dată în viața ta m-ai adus la restorant și te tîrguiești pentru-o cartofă.* ALECSANDRI, T. 750. ◇ (Fără valoare negativă, întărește conținutul afectiv al propoziției exclamative) *Cîte n-am văzut și eu De atunci pe lume!* COȘBUC, P. I 262. *Și unde nu s-au așternut pe mîncate și pe băute, veselindu-se împreună.* CREANGĂ, P. 34.

5. (În propoziții interogative) *Nu mai trăiește măicuța ta?* SADOVEANU, N. F. 82. *N-auzi tu de departe cucoșul răgușit?* EMINESCU, O. I 98. ◇ (În întrebări retorice, cu rolul de a exprima mai colorat o afirmație, o dorință, o exclamație etc.) *Și-atunci cînd pretutindeni e putere, Voi nu cunoașteți cîntul ce se cere?* BENIUC, V. 146. *Nu-ți spuneam eu, fata mea?* ISPIRESCU, L. 14. *Au prezentul nu ni-i mare? N-o să-mi dea ce o să cer? N-o să aflu între-ai noștri vreun falnic juvaer?* EMINESCU, O. I 149.

6. (În propoziții dubitative) *N-o fi vrun dușman, vrun calic care-l pîndește la întoarcere?* CAMILAR, N. II 551. *Apoi doară că nu o fi blăstem ca și d-aice, de sub pămînt, să iasă zvon de ceea ce vom chibzui.* ODOBESCU, S. I 82. ✦ (În propoziții deliberative) *O pieri, n-o pieri, e rîndul meu.* VISSARION, B. 14. *Cel mare se dă după ușă și — să tragă, să nu tragă? — în sfîrșit trage zăvorul.* CREANGĂ, P. 23.

II. (În propoziții subordonate, cu aceeași valoare ca în propozițiile independente) *La bocetul ei, deodată, în acel ostrov al primăverii, m-am simțit întristat, cum nu fusesem niciodată.* SADOVEANU, N. F. 82. *Se puse pe plîns, de n-a putut nici un vraci să-l împace.* ISPIRESCU, L. 2. ✦ (După verbe care exprimă teama, în propoziții completive introduse prin «să», fără valoare de negație) *Mi-e teamă să nu te trezesc.* CASSIAN, H. 19.

III. (Negația de pe lîngă predicatul regentei se referă la întreaga frază) *Dormi, iubito, dormi în pace, N-am venit să-ți tulbur somnul.* VLAHUȚĂ, P. 107. *Eu nu am venit să te întreb asta.* ISPIRESCU, L. 1.

B. (Negația se referă la o parte a propoziției)

I. (Pe lîngă diferite părți de propoziție) *A scris o schiță, nu o nuvelă.* ▭ *A ținut să ajungă stăpîn în moșia Moldovei nu pentru vinovat folos al său, ci ca să dea țării slobozenia ei cea veche.* SADOVEANU, N. P. 10. *Și numai iaca îl și vede viind repede, dar nu așa cum se dusese.* CREANGĂ, P. 186. *Nu pe-acolo, domnule, nu pe din față, ca să nu te-ntîlnești cu d-lui.* ALECSANDRI, T. 1162.

II. (Negația însoțește predicatul, dar se referă la altă parte a propoziției) *Nu cîta în depărtare Fericirea ta, iubite!* EMINESCU, O. I 54. *O cometă este accidentală, fiindcă nu vine în fiecare an.* BĂLCESCU, O. II 10.

C. (În expresii, locuțiuni sau în corelație cu adverbe, conjuncții etc.)

I. (Corelativ într-o frază sau propoziție ale căror părți sînt în raport adversativ) **1.** (În corelație cu ci marcînd într-o alternativă situația sau elementul înlăturat) *Mergînd spre căruțe, era mîhnit, amărît, că parcă ducea în*

brațe nu pelerina, ci un stîrv. CAMILAR, N. I 163. *De din vale de Rovine Grăim, doamnă, cătră tine, Nu din gură, ci din carte, Că ne ești așa departe.* EMINESCU, O. I 149. ◇ (Învechit, în corelație cu d a r) *Astfel romînii, nu învinși și coprinși fiind, dar printr-o unire politică, primiră pe unguri în țara lor.* BĂLCESCU, O. II 209.

2. (Opoziția între cele două alternative este întărită de adverbe) *Dar nu numai artistul și naturalistul, ci încă strategicul, politicul și arheologul au de multe a se minuna într-acest împodobit ținut.* BĂLCESCU, O. II 208. ◇ (În propoziții cu valoare temporală, arată că acțiunea din propoziția afirmativă se petrece înainte de a se fi terminat acțiunea din propoziția negativă) *Nu lăsase să se scurgă anul și-și și adusese gospodină în casă.* SADOVEANU, P. S. 139.

II. (În legătură cu adverbe) **1.** (Formează expresii eliptice) **Nu prea** v. p r e a. **Nu tocmai** v. t o c m a i.

2. (Formează locuțiuni adverbiale) **Nu (care) cumva,** servește la precizarea unei întrebări, exclamații etc. (Interogativ cu nuanță dubitativă) *Moș Pricop, dumneata n-ai mai potcovit cumva cai din părțile Tarcăului?* SADOVEANU, B. 142. *Oare nu cumva de-acum mi-oi da cu paru-n cap de răul Vidmei?* CREANGĂ, P. 324. ◇ (Cu nuanță finală) *Îl rugau să se lase de a face călătoria aceasta, ca nu care cumva să meargă la pieirea capului său.* ISPIRESCU, L. 4. *Nu cumva să-ți iasă vreo dihanie ceva înainte.* CREANGĂ, P. 199.

III. (În e x p r.) **A nu avea decît (să)...** v. d e c î t².

D. (Folosit singur, înlocuiește predicatul unei propoziții, o propoziție sau o frază; în opoziție cu d a)

I. (Într-o propoziție eliptică se referă la un verb exprimat înainte, înlocuind predicatul) *Să-mi aduci pe stăpîna acestei cosițe; căci, de nu, unde-ți stau talpele, îți va sta și capul.* ISPIRESCU, L. 23. *Cine poate oase roade; cine nu, nici carne moale.* CREANGĂ, P. 248. *Iubește-mă dacă-ți plac, Dacă nu, silă nu-ți fac.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 47. ◇ E x p r. (Familiar) **A spune că nu** = a nega. *Mă, dacă eu îți spun că nu, și tu nu crezi, atunci taci din gură și nu-mi mai spune nimic.* PREDA, Î. 44. **Ba bine că nu** v. b a (5). ✦ (Exprimă opoziția față de cele afirmate în propozițiile precedente) *M-ar irita apropierea lui așa de mult, încît l-aș acuza de-a dreptul că el, ocrotit de stăpînul destinelor omenești, mi-a răpit partea mea de bine în această scurtă trecere pe sub lumina soarelui!... Ei bine, el — nu!... el mă pofțește la un aperitiv.* CARAGIALE, O. II 222. ✦ (Repetat, exprimînd îndărătnicia) *Cucoana, nu și nu! Că i-i urît grecul.* SADOVEANU, O. I 463.

II. (Înlocuiește o propoziție negativă) **1.** (Ca răspuns la o întrebare, ca acceptare a unei enunțări negative) *Dormi? — Încă nu, a răspuns Mitrea.* SADOVEANU, M. C. 46. ◇ (Rezumă o frază întreagă, atît într-o replică interogativă cît și în răspunsul la aceasta) *N-am grijă despre asta... Vă cunosc eu... — Nu? — Nu.* ALECSANDRI, T. 1209. ◇ (Legat de adverbe, locuțiuni adverbiale sau conjuncții) *Sigur că nu. O dată cu capul nu.*

2. (Exprimă atitudinea negativă față de cele expuse mai înainte, lăsînd să urmeze enunțarea hotărîrii printr-o propoziție sau o frază) *Nu, mă rog, nu-mi datorești nimica, adăogi el ferind cu mîna într-o parte bancnota.* SADOVEANU, B. 156. *Nu! moartea cu viața a stins toată plăcerea.* EMINESCU, O. I 59.

3. (Întărit prin repetare) *Nu, nu, nu! nu vorbi așa.* SADOVEANU, O. IV 213. *Atunci ea începu iarăși să bolborosească în neștire: «nu, nu, nu».* REBREANU, R. I 247. *Orice s-ar întîmpla, nu se poate să sprijinim pe mizerabilul, nu, nu, nu!* CARAGIALE, O. I 130.

NUANȚÁ, *nuanțez,* vb. I. T r a n z. A reda nuanțele unei culori, ale unui ton etc. ✦ F i g. A introduce variații expresive. *A-și nuanța stilul.* ◇ I n t r a n z. *El vibra de patriotism și de iubirea aproapelui. Poate că uneori nu nuanța destul.* MACEDONSKI, O. IV 112.

NUANȚÁRE, *nuanțări,* s. f. Acțiunea de a n u a n ț a și rezultatul ei.

NUANȚÁT, -Ă, *nuanțați, -te,* adj. Cu varietăți de tonuri, de culori; bogat în nuanțe. *A fost încîntat întîi de limba mlădioasă, nuanțată, așa de simplă și de artistică în același timp a marelui scriitor de la Humulești.* SADOVEANU, E. 133. *Dimineața-ncremenită sta în cer pe pragul porții Și muia cu lacrimi negre nuanțatul ei buchet.* MACEDONSKI, O. I 77. ◇ (Adverbial) *Citește nuanțat.*

NUÁNȚĂ, *nuanțe,* s. f. **1.** Fiecare din varietățile unei culori provenită fie din diferențele de intensitate luminoasă, fie din diferențele de calitate ale tonului cromatic. *Nu lipsește... nici o nuanță în felul cum pe deasupra lor sînt distribuite colorile.* BOGZA, C. O. 280. *Aurul avea nuanțe verzui, vechi; reliefurile puțin tocite.* C. PETRESCU, A. 325. *El mă făcea să deosebesc toate nuanțele verdelui de pe frunze — nuanțe închise, vii sau argintate de soare.* DEMETRESCU, O. 144. ✦ Culoare simplă care nu poate fi obținută prin suprapunerea mai multor culori diferite.

2. F i g. Deosebire ușoară și aproape nesimțită între aspecte, lucruri etc.; varietate de manifestare a unui sunet, a unei acțiuni, a unei senzații etc. *Din bogăția de sinonime se vor diferenția nuanțele.* SADOVEANU, E. 38. *Era întîia oară cînd simțeam o nuanță de sentiment în vorbele lui.* GALACTION, O. I 209. *Nu e aci numai o nuanță, ci o deosebire fundamentală.* CAMIL PETRESCU, U. N. 71. *Nuanța de ridicul din vorbele lui Mihai păru a-l atinge mai mult decît toate argumentele, fiindcă începu a rîde.* D. ZAMFIRESCU, R. 63.

NUBÍL, -Ă, *nubili, -e,* adj. (Livresc; mai ales despre femei) Care a atins vîrsta de a se căsători.

NUBILITÁTE s. f. (Rar) Stare a unei persoane nubile.

NUBÚC s. n. v. **năbuc.**

NUC, *nuci,* s. m. Arbore mare cu coroană bogată, rotată, cu frunze compuse avînd un miros pătrunzător; fructele sînt comestibile, iar lemnul se întrebuințează la fabricarea mobilelor, a furnirului etc. *(Juglans regia). Nuci mari se ridicau din vii, și un grangur cînta în pacea satului.* SADOVEANU, O. VII 60. *La nucii din livezi m-am dus, Să văd ce e prin vale.* COȘBUC, P. II 215. *Pe marginea uliței, deasupra zaplazurilor, atîrnau... șiruri de nuci cu frunze late.* EMINESCU, N. 57. *Tu te duci, bădiță, duci Pe sub fagi și pe sub nuci!* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 109.

NUCÁR, *nucari,* s. m. **1.** (Ornit.) Alunar.

2. Gîndac mic cu trompă, care își depune ouăle în alune, larva lui consumînd sîmburele *(Balaminus nucum).*

NÚCĂ, *nuci,* s. f. **1.** Fructul nucului, cu miezul comestibil, învelit într-o coajă lemnoasă tare, acoperită de o coajă cărnoasă verde, care, după coacere, crapă și se usucă. *Întocmai ca nuca veche era și fața lui.* DUMITRIU, N. 91. *Legă pe țigancă de coadele cailor, împreună cu un sac de nuci.* ISPIRESCU, L. 71. *Copii eram noi amîndoi, Frate-meu și cu mine. Din coji de nucă car cu boi Făceam și înhămam la el Culbeci bătrîni cu coarne.* EMINESCU, O. IV 74. ◇ E x p r. **A se potrivi** (sau **a se lovi**) **ca nuca-n perete** = a nu se potrivi de loc. *Pe loc cîrpește o minciună, care se potrivea ca nuca în părete.* CREANGĂ, P. 47.

2. (În e x p r.) *Nucă de cocos* = fructul comestibil al cocotierului. *Vedea pădurile de smarald... nucile de cocos, ciorchinii de banane, lianele și orhideele, îmbrățișînd copacii seculari.* BART, E. 307. *Nucă vomică* = semințele unui arbore sălbatic răspîndit în India, Australia, Indochina etc. din care se extrag substanțe utilizate în farmacie și în industria chimică.

3. Piesă formată dintr-o tijă metalică filetată la un capăt și terminată la celălalt cu un fus sferic, servind la realizarea legăturii de articulație dintre două organe de mașină.

NUCÉT, *nuceturi,* s. n. Grădină, livadă de nuci. *Privea... sîngele apusului întins pe cer şi zărit prin desişul unui nucet.* DELAVRANCEA, S. 14. *Prin cel nucet... Prin cel verde vişinet, Mi-este-un leagăn de mătase.* TEODORESCU, P. P. 82.

NUCLEÁR, -Ă, *nucleari, -e,* adj. Care se referă la nucleu (1), de nucleu, al nucleului. ✧ *Fizică nucleară* = ramură a fizicii care se ocupă cu studiul nucleului atomului şi al fenomenelor în care nucleul are rolul principal. *Fizica atomică şi fizica nucleară au fost întemeiate abia în a treia decadă a secolului nostru.* CONTEMPORANUL, S. II, 1949, nr. 120, 7/1. *Chimie nucleară* = ramură a chimiei care se ocupă cu studiul nucleului atomului. *Energie nucleară* = energie obţinută prin dezintegrarea atomului în urma unor reacţii nucleare. *Epoca energiei nucleare trebuie să pună capăt războaielor de agresiune.* CONTEMPORANUL, S. II, 1950, nr. 185, 1/1. *Reacţie nucleară* = fenomen de interacţiune între un nucleu atomic şi o particulă care ciocneşte acel nucleu, ceea ce duce la formarea nucleului unui alt atom sau la eliberare de energie.

— Pronunţat: *-cle-ar.*

NUCLEÍNĂ, *nucleine,* s. f. Substanţă organică bogată în fosfor pe care o conţine nucleul unei celule. *Caracteristice pentru nucleu sînt combinaţiile complexe de albumine, aşa-zisele nucleine.* ANATOMIA 19.

NUCLEÓL, *nucleoli,* s. m. (Anat.) Corpuscul care se găseşte în nucleul unei celule organice.

NUCLEÓN, *nucleoni,* s. m. Particulă elementară grea care face parte din nucleul unui element.

NUCLEOPROTEÍDĂ, *nucleoproteide,* s. f. (Mai ales la pl.) Nume dat substanţelor care constituie componenţii principali ai nucleelor celulare prezente în plasma celulelor şi în multe secreţii ale organismului animal.

NUCLÉU, *nuclee,* s. n., şi *nuclei,* s. m. (Chim.) Ciclu de atomi sau ansamblu de cicluri alipite care formează scheletul moleculelor unor anumite substanţe şi care rămîne neschimbat la toţi derivaţii substanţei respective. ✦ (Fiz.) Partea centrală a unui atom, purtătoare de sarcini electrice pozitive, în care este concentrată aproape toată masa atomului. ✧ *Nucleu cristalin* = cristal de dimensiuni foarte mici care serveşte ca centru de depunere în cursul cristalizării unei soluţii sau topituri. ✦ (Biol.) Element al celulei, situat în plasmă, cu o structură proprie şi îndeplinind funcţii importante în viaţa celulei. *Nucleul joacă un rol foarte important în procesul schimbului de materii, al metabolismului celulei.* ANATOMIA 15. *Celula de fuziune binucleată* (= cu doi nuclei) *se alungeşte în direcţia epidermei; nucleii migrează spre vîrf şi se divid.* SĂVULESCU, M. U. I 51. ✦ Fig. Element esenţial al unui lucru, al unei acţiuni. *Nucleul stabil al Şcolii de tractorişti era alcătuit din douăzeci şi doi de băieţi.* GALAN, B. I 329.

NUCŞOÁRĂ, *nucşoare,* s. f. **1.** Diminutiv al lui nucă (1).

2. Sămînţa aromată a nucşorului (2) întrebuinţată drept condiment, în medicină etc. (Atestat în forma *nucuşoară) Tronc! că mi-o dat nucuşoară-n ochi.* ALECSANDRI, T. I 125.

— Variantă: **nucuşoáră** s. f.

NUCŞÓR, *nucşori,* s. m. **1.** Nuculeţ.

2. Arbore aromatic cultivat în ţările tropicale *(Myristica fragrans).*

NUCULÉŢ, *nuculeţi,* s. m. Diminutiv al lui nuc. *Într-un vîrf de pisculeţ, Mi-a crescut d-un nuculeţ.* TEODORESCU, P. P. 344. *Colea jos în prunduleţ A crescut un nuculeţ, Nuculeţ cu frunza rară, S-adună cucii din ţară.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 182.

NUCUŞOÁRĂ s. f. v. nucşoară.

NUCÚŢ, *nucuţi,* s. m. (Popular) Nuculeţ. *Cîntă puiu cucului În vîrfu nucuţului.* MAT. FOLK. 1081.

NUD [1], *nuduri,* s. n. Corp gol, neacoperit, neîmbrăcat, sau statuie, pictură care reprezintă un corp omenesc gol. *Un nud de femeie.* CAMIL PETRESCU, T. II 7. *Îşi admira nudul în oglinda mare cu ramă de nuc.* REBREANU, R. I 207. ✧ Fig. (Glumeţ) *Un hipopotam ca un burghez rumen şi bine instalat, care-şi are baia la domiciliu, a ieşit şi pozează pentru nudul lui trandafiriu.* ANGHEL, PR. 113.

NUD [2], **-Ă,** *nuzi, -de,* adj. **1.** Fără veşminte; neîmbrăcat, gol, neacoperit. *Pe Isis nudă o scosesem din cupa florilor de crini.* MACEDONSKI, O. I 230. ✧ *Floare nudă* = floare fără petale, care are numai stamine şi pistil sau numai unul din aceste două elemente. ✦ Fig. Curat, pur. *Dacă mai avusese unele îndoieli, vijelia nervilor mei le spulberase, lăsînd în locul lor nuda certitudine.* GALACTION, O. I 104.

2. (Jur.; numai în expr.) *Proprietate nudă* = proprietate pe care o stăpîneşte cineva, fără însă a se bucura (vremelnic) şi de uzufructul ei.

NUDÍSM s. n. Expunere a corpului gol la razele solare.

NUDITÁTE, *nudităţi,* s. f. Starea sau înfăţişarea unei persoane nude; goliciune. *Nuditatea a fost odinioară o boală în artă.* CARAGIALE, O. III 253. ✧ Fig. *E liber fiecare Să intre, cînd arată biletul de intrare, Dar dacă nuditatea ideilor nu-i place E liber să se ducă.* TOPÎRCEANU, P. 308.

NÚFĂR, *nuferi,* s. m. Numele a două plante erbacee acvatice cu frunze late plutind la suprafaţa apei, dintre care una (numită şi *nufăr alb)* are flori mari albe, cu miros plăcut *(Nymphaea alba),* iar cealaltă (numită şi *nufăr galben)* are flori galbene *(Nuphar luteum). Nuferi delicaţi de la Nil... lucesc fin cizelaţi în bătaia oblică a soarelui.* SADOVEANU, O. A. II 188. *Nuferii, pe care lianele-i dezgroapă... Păreau luceferi galbeni, căzuţi adînc în apă.* TOPÎRCEANU, B. 36. *În nuferi, ca în nişte potire plutitoare, curg raze de aur.* GÎRLEANU, L. 16. *Lacul codrilor albastru Nuferi galbeni îl încarcă.* EMINESCU, O. I 74.

NUFĂRÍŞ, *nufărişuri,* s.n. (Rar) Loc acoperit cu nuferi. *Ochiuri de apă mai limpede... fără brădiş, nufăriş ori mătasea-broaştei.* CAMIL PETRESCU, O. II 584.

NUGÁ, *nugale,* s. f. Preparat dulce făcut din albuş de ou, zahăr şi nuci, pus între două foi de aluat; (la pl.) bucăţele tăiate din acest preparat. *Altul are tablaua purtată de gît, cu corăbioare, nugale şi foi dulci, roşcate, de pistil.* CAMIL PETRESCU, O. I 197.

NUIÁ, *nuiele,* s. f. **1.** Ramură tînără şi flexibilă, tăiată dintr-un copac sau dintr-o tufă şi folosită mai ales la împletituri. V. mlădiţă. *Se furişează în livada îngrădită cu nuiele, peste drum.* REBREANU, I. 10. *Aşază o leasă de nuiele numai înţinată şi nişte frunzari peste dînsa.* CREANGĂ, P. 29. *Să-ngrădească uliţa Tot cu pari şi cu nuiele.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 268. *Manea se trezi, Ş-apoi se sui Pe gard de nuiele Şi mai sus, pe schele.* ALECSANDRI, P. P. 188.

2. Lovitură dată cu nuiaua (1). *Să-i daţi douăzeci şi cinci de nuiele.* RETEGANUL, P. II 51. *Li se trăgea cîteva nuiele la tălpi, ca să le vie mintea la cap.* GHICA, S. X.

NUIELÚŞĂ, *nuieluşe,* s. f. Diminutiv al lui nuia.

NUIELÚŢĂ, *nuieluţe,* s. f. Nuieluşă. *Nuieluţă, huţă-mă, ori te tai!* ŞEZ. III 92. *M-am dus într-o poieniţă Şi am tăiat 12 nuieluţe.* GOROVEI, C. 18.

NUL, -Ă, *nuli, -e,* adj. **1.** Care se reduce la zero, la nimic, care nu valorează nimic; inexistent. *Experienţa*

ce-a cîştigat e nulă! MACEDONSKI, O. I 260. ✧ Expr. **A fi nul la...** = a nu şti nimic (într-un domeniu oarecare). *Eram nul la matematici.* GALACTION, O. I 15.

2. (Despre acte, contracte etc.) Fără valoare legală, fără putere legală, fără nici o valoare. *Contract nul.* ✧ Expr. **A declara nul** = a anula. **Nul şi neavenit** v. neavenit.

3. Fig. (Despre persoane) Fără nici un fel de valoare, fără vreo importanţă. *Există în Romînia o cultură literară şi ştiinţifică puternică, în necazul celor cari, simţindu-se nuli, îşi fac o mîngîiere din a tăgădui ţării lor... forţa şi valoarea.* MACEDONSKI, O. IV 140. *Ori pe cine ar imita, ori de unde s-ar inspira, tot nul va rămînea.* GHEREA, ST. CR. III 177.

NÚLĂ, *nule,* s. f. **1.** Zero. *Trei nule puse înaintea cifrei una sau după ea nu înseamnă acelaşi lucru.* CAMIL PETRESCU, U. N. 73. *Nişte ochelari cu cercuri negre ca două nule ce i s-ar fi urcat din catalog pe nas.* ANGHEL, PR. 79.

2. (Rar) Lipsă de orice merit; nulitate, incapacitate. *O eroi!... cu voi drapîndu-şi nula, vă citează toţi nerozii.* EMINESCU, O. I 149.

NULITÁTE, *nulităţi,* s. f. **1.** Persoană complet lipsită de merite, incapabilă. *Unii, duşmani ai artistului, îl ocărăsc, îl numesc om fără talent, nulitate, aşa din senin, fără nici o motivare.* GHEREA, ST. CR. I 8. *Publicul Bucureştilor nu suferă nulităţi; el cere persoane cu talente, care să ştie a ocupa rolurile sale.* ALECSANDRI, T. I 295. ✦ Lipsă totală de merite, incapacitate. *Pe cît sînt de înflăcăraţi de nulitatea lor literară, pe atît sînt de ridicoli ca persoane.* ALECSANDRI, S. 66.

2. (Jur.) Lipsă de valoare legală a unui act, a unui contract etc.

NÚMA adv. v. **numai.**

NÚMAI adv. **I.** Exprimă restricţia sau exclusivitatea.

1. Nu mai mult de (cît), nimeni (sau nimic) decît... *Cînd l-aude, numai dînsul îşi ştia inima lui.* EMINESCU, O. I 84. *Numai Ruxandra rămăsese din familia lui Petru Rareş.* NEGRUZZI, S. I 144. (Glumeţ) *O arătare de om băuse apa de la 24 de iazuri şi o gîrlă, pe care umblau numai 500 de mori, şi tot atunci striga în gura mare că se usucă de sete.* CREANGĂ, P. 242. *Dintr-o sută ş-o mie Numai una-mi place mie.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 100. ✧ Expr. (Învechit şi popular) **Fără numai** = decît. *N-au fără numai un mijloc a-şi păstra naţionalitatea lor, şi acesta e federaţia, iar nu supremaţia.* GHICA, A. 354. ✧ (Pentru întărirea sau precizarea unui cuvînt, adesea însoţind pe «unul», «una», «singur») *Singur numai cavalerul suspinînd privea balconul.* EMINESCU, O. I 152. *Numai eu unul am făcut un tur de valţ cu dînsa.* NEGRUZZI, S. I 65.

2. (Arată prezenţa sau desfăşurarea exclusivă a unor obiecte, fapte, acţiuni etc.) Nimic altceva decît...; exclusiv. *Doar în sufletul flăcăului răsărise întîi numai bucurie.* REBREANU, R. II 203. *Nu e soare, dar e bine, Şi pe rîu e numai fum.* COŞBUC, P. I 223. *Un castel numai pietre şi ziduri sparte.* EMINESCU, N. 213. *Cînd mă deşteptai din ameţeala mea, văzui calul numai spumă.* NEGRUZZI, S. I 67. ✦ Doar. *Cum? Numai cu atîţi oamini s-au luptat întreaga noastră oaste?* ALECSANDRI, T. II 42. *Numai o samă era care abie să ţinea pe picioare.* DRĂGHICI, R. 26. *N-are casă, nici moşie, Numai peană-n pălărie.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 39. ✧ (În legătură cu alt adverb sau cu o locuţiune adverbială) *Ivan dezleagă turbinca... numai cît poate să încapă mîna.* CREANGĂ, P. 306. *Ieri numai am venit şi mîne mă duc.* NEGRUZZI, S. I 39. ✧ Loc. adv. **Numai aşa** = de formă, fără rost, degeaba. *Nu-l ducem noi la spînzurătoare numai aşa de flori de cuc.* CREANGĂ, P. 332. ✧ Expr. **A fi numai ochi şi urechi** v. ochi. ✧ (Întăreşte cuvîntul următor) *Şi numai după aceea se aşează să aştepte.* C. PETRESCU, C. V. 130. *Apoi el numai sărac nu era.* RETEGANUL, P. II 3. *Numai ţine minte sfatul ce-ţi dau.* CREANGĂ, P. 198. ✧ (Repetat pentru a întări un fapt, o afirmaţie) *Un munte, numai şi numai de piatră.* ISPIRESCU, L. 194. *Altă mulţime nenumărată de gîngănii şi jigănii înspăimîntătoare, cari stăteau cu gurile căscate, numai şi numai să-i înghită.* CREANGĂ, P. 94. *Această nouă digresiune... o fac şi pe dînsa numai şi numai întru cea mai mare laudă şi glorie a artei vînătoreşti.* ODOBESCU, S. III 102. ✦ Abia. *Numai aţi crîmpoţit mîncarea.* CREANGĂ, P. 261.

3. (Urmat de obicei de adv. «bun», «bine») Tocmai, chiar. *Numai bine i-au ajuns cele trei sute de lei pentru toate acestea.* SBIERA, la TDRG. *O asemenea fată viteză ar fi numai bună să o ia el de soţie.* ISPIRESCU, L. 20. *Din pricina voastră am răcit casa, căci pentru mine era numai bună cum era.* CREANGĂ, P. 252.

4. (Regional, în legătură cu «hai», întăreşte îndemnul) *Hai numai... Că mie nu-mi pare rău.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 232.

II. (Cu valoare de conjuncţie adversativă) Dar, însă. *De-acum am prins eu la minte... Numai ce folos? Cînd e minte, nu-i ce vinde.* CREANGĂ, P. 45. *Mîndră eşti, frumoasă eşti, Numai nu mă prea iubeşti!* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 380. ✧ Loc. conj. **Numai că** (sau, regional, **numai cît**) = dar; cu singura deosebire că... *E foarte frumoasă. Numai cît nu-i adevărată.* AGÎRBICEANU, S. P. 21. *Numai că bătaia nu se-ntoarce, dom' primar!* REBREANU, R. I 234. *Şi aici i s-a întîmplat ca şi la sfînta Miercuri; numai că sfînta Vineri i-a mai dat şi ea un corn de prescură.* CREANGĂ, P. 91.

III. (Condiţional, în loc. conj.) **Numai să...** = cu condiţia (ca)... *Fă cum ştii; numai să nu ne bagi şi pe noi în belea.* CREANGĂ, P. 9. *Dă-mă şi dup-un sărac, Numai să trăiesc cu drag.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 275. **Numai de** sau **numai dacă** = doar dacă, cu condiţia ca... *Lucrurile se fac numai dacă le ştim face.* SLAVICI, N. I 7. *De mi-ai zice, aş zbura Unde stea n-ar lumina; Numai de te-ai îndura Să-mi dai flori din ochi albaştri.* BELDICEANU, P. 82.

IV. (Cu sens temporal) Îndată, imediat, pe loc. *Femeia lui Ipate, cînd a mai văzut şi asta, numai i s-a încleştat gura şi a îngheţat de frică.* CREANGĂ, P. 178. ✧ Loc. adv. **Numai cît** sau **numai ce** = abia, doar. *Numai ce-l privesc odată în ochi... şi-ţi spun: «alb ori negru».* DAVIDOGLU, M. 22. *Şi numai cît a gîndit Făt-Frumos, şi îndată au şi fost de faţă părinţii împărătesei lui.* CREANGĂ, P. 102. **Numai ce (iacă)** sau **numai (ce) iaca** = iată, deodată. *Aştepta, aştepta... şi numai ce-o vede că vine, păşind încet prin iarba înrourată.* MIRONESCU, S. A. 72. *Şi cum sta ea în preajma fîntînei, numai ce iaca pe slujnica ştiută.* CREANGĂ, P. 99. *Moş Nichifor deciocălase căruţa şi-o ungea; cînd numai iaca se trezeşte la spatele lui cu jupîn Ştrul.* id. ib. 112.

V. (Întărind o propoziţie finală sau un complement de scop) *Dacă ţi-am făgăduit atunci, a fost numai ca să te împac.* ISPIRESCU, L. 2. *Trebuie să fie un trimis de undeva, numai pentru a iscodi casele oamenilor.* CREANGĂ, P. 233. *Au doar dumnezeu muncit-au numai ca să te hrănească?* CONACHI, P. 290.

VI. (În expr.) **Nu numai** = mai mult decît...; afară de..., pe lîngă. *Îi era drag pămîntul nu numai pentru cîştigul ce-l produce.* REBREANU, R. I 165. *Fuge lumea de dînsul de-şi scoate ochii; şi nu numai atîta, dar chiar cînd se uită la cineva, fie om sau orice dihanie a fi, pe loc rămîne moartă.* CREANGĂ, P. 217.

— Variantă: **núma** (CARAGIALE, O. I 250, EMINESCU, O. I 171) adv.

NUMAIDECÎT adv. **1.** Îndată, imediat, fără întîrziere. *Tudor găsi numaidecît pe Bîrnovă, care era în mare cinste la Tomşa.* SADOVEANU, O. VII 108. *Inima ei bună şi delicată înţelege numaidecît ce-i în sufletul meu.* VLAHUŢĂ,

O. A. 427. *Ia pe această femeie, du-o numaidecît acolo, cum îi ştii tu.* CREANGĂ, P. 93.

2. (Regional) Negreşit, neapărat, necondiţionat. *Leul se gîndea în sine: numaidecît trebuie să fie Şeitan, stăpîn al nopţii, în spinarea mea.* SADOVEANU, D. P. 100. *Însă dacă vrei şi vrei numaidecît să te duci, eu nu te opresc.* CREANGĂ, P. 193.

NÚMĂR, *numere,* s. n. **I. 1.** Ceea ce reprezintă rezultatul unei comparări a două mărimi de acelaşi fel; semn grafic sau grup de semne grafice corespunzător acestui rezultat. ◇ *Număr întreg* = număr care este un multiplu al unităţii, adică se poate obţine adunînd unitatea cu ea însăşi de mai multe ori. *Număr fracţionar* v. fracţionar. *Număr zecimal* = număr a cărui parte fracţionară este exprimată printr-o fracţie zecimală. *Număr cu soţ* v. soţ. *Număr atomic* = numărul de ordine pe care îl poartă elementele chimice aşezate în ordinea tabloului lui Mendeleev şi care exprimă numărul de protoni din nucleul atomului respectiv. ◇ Expr. **La număr** sau **în număr de...** = în total. *Sfetnicii, nouă la număr, povesteau, şi fiecare Înşira cîte-o legendă, cîte-un basm ori o-ntîmplare.* COŞBUC, P. II 125. *Adunîndu-se boierii, 47 la număr, Lăpuşneanul se puse în capul mesii.* NEGRUZZI, S. I 150. *Puţini erau la număr ostaşii Romîniei.* ALEXANDRESCU, M. 29. **Fără (de) număr** = nenumărat, fără margini, nelimitat. *Întreaga faună fără număr, fiica mîlului primordial, se frămînta.* SADOVEANU, N. F. 74. *Ei trec ca vijelia cu aripi fără număr.* EMINESCU, O. I 97. *Se zărea atunce pe umeda cîmpie... delfini fără număr.* ALECSANDRI, P. I 238. ✦ (Gram.) Forma pe care o ia un cuvînt spre a arăta dacă e vorba de unul sau de mai multe exemplare din obiectul numit de cuvîntul respectiv. *Atributul adjectival se acordă cu substantivul în număr şi gen.* IORDAN, L. R. 618.

2. Cantitate oarecare. *Numărul lor se mări ocupînd întreg trotoarul.* SAHIA, N. 108. *Şi fie-n mare sau mic număr, neputincioşi sînt cei nemernici.* MACEDONSKI, O. I 101. *De mult bănărit ce avea, nu-i mai ştia numărul!* CREANGĂ, P. 67. *Numărul cordonaşilor şi al potecaşilor se urca, la 1842, la 39859 familii.* BĂLCESCU, O. I 38. ◇ Expr. **Cu** (sau **în**) **număr** = numărat, cu socoteală, cît trebuie. *Aduse toate mateie şi le dete iarăşi în număr.* ISPIRESCU, L. 66. ✦ Mulţime. *De ce uitaţi că-n voi e şi număr şi putere?* EMINESCU, O. I 59. *Se văzură copleşiţi de numărul duşmanilor.* BĂLCESCU, O. II 12. ✦ Ceată, grup. *Scoate-mă din numărul celor ce merg la vînat.* GORJAN, H. I 4.

II. 1. (La ziare, publicaţii, periodice etc.) Exemplar din tirajul care poartă acelaşi număr de ordine al apariţiei sau al seriei din care face parte. *D. Maiorescu a publicat în «Convorbiri» două critici literare, una în numărul din septembrie şi alta în cel din aprilie.* GHEREA, ST. CR. II 56.

2. Bucată sau parte din programul unui spectacol de estradă, al unei reprezentaţii de circ etc.; parte dintr-o operă (duet, arie etc.). *Fiecare număr a fost executat cu o strălucită măiestrie şi cu plăcere creatoare.* CONTEMPORANUL, S. I, 1954, nr. 379, 1/1. *Un scamator... se pregăteşte pentru un mare număr final.* C. PETRESCU, Î. I 13. ✦ Persoană care execută o astfel de bucată sau parte de program. *Copila asta, uimitor de precoce, era un număr de senzaţie în lumea diplomatică de la Terapia.* BART, E. 39.

3. Mărime a unui obiect (în special de îmbrăcăminte şi de încălţăminte). *Se vedeau şi pantofii femeii. Pantofi pe care Ana îi socoti cu două numere măcar mai mari ca ai ei.* C. PETRESCU, C. V. 355.

4. Însemnare în cifre făcută pe un obiect, pe o clădire etc., spre a arăta locul pe care îl ocupă acestea într-un şir de obiecte, de clădiri etc. asemănătoare. *Eu vă spun încă o dată că în magazia numărul 8 nu s-a ascuns nimic.* DEMETRIUS, C. 17. *În lada cu numărul 5 sînt mătăsuri.* CAMILAR, N. I 301. ✦ (Concretizat) Obiect, clădire etc. purtînd o astfel de însemnare. *Locuieşte pe Calea Victoriei la numărul 20.* ✦ Bilet purtînd o cifră dintr-o serie, dintr-un şir de cifre. *Am o listă de lotărie. — Iar? — Un franc numărul... mai sînt numai trei numere!* CARAGIALE, O. I 230.

5. (Adesea determinat prin «de telefon») Cifră sau grup de cifre corespunzînd unui anumit post receptor de telefon. *Pe urmă a cerut un număr la telefon.* CAMIL PETRESCU, U. N. 69.

III. (În loc. adj.) **Numărul unu** = de prima calitate, fără pereche, straşnic, excelent. *I-a tras vizirului o săpuneală numărul unu.* CARAGIALE, la TDRG.

— Pl. şi: (învechit, m.) *numeri* (ALECSANDRI, S. 80).

NUMĂRÁ, *númăr,* vb. I. Tranz. **1.** A socoti cîte unităţi sînt într-o cantitate dată sau cîte persoane sînt într-un grup; a determina numărul de elemente dintr-o mulţime; a afla, a înregistra, a verifica numărul unui şir de obiecte, al unei serii de mişcări etc. *Am numărat oile şi Alexa Baciul le-a însemnat la răbuş.* SADOVEANU, B. 59. *Cînd pui capul tu pe pieptu-mi şi bătăile îi numeri... Fericit mă simt atuncea cu asupra de măsură.* EMINESCU, O. I 82. *Eu sînt tînăr încă: Pe douzeci de roze îmi număr anii mei!* BOLINTINEANU, O. 4. ◇ Fig. *Pînă la judecată bătaia e mai sfîntă!... Caporal, numără-i şi ăstuia douăzeci şi cinci.* REBREANU, R. II 281. ◇ Expr. **A-i număra (cuiva) bucăturile** (sau **înghiţiturile**) = a-i tot spune cuiva cît mănîncă, a nu-l lăsa să mănînce liniştit, a-i ţine cuiva socoteală la mîncarea pe care i-o dai. (Intranz.) **A număra puţin** = a dura puţin, a trăi puţin, a fi efemer. *Dar păstrăvul e prea trecător şi numără puţin.* SADOVEANU, N. F. 139. ◇ Refl. *Toţi se numărau, mirîndu-se că sînt atît de mulţi.* C. PETRESCU, C. V. 293. ◇ Refl. pas. *Toamna se numără bobocii* (= la urmă se văd roadele unei activităţi). ✦ (Adesea folosit absolut) A înşira numere la rînd în ordinea lor crescîndă sau descrescîndă. *El numără în gîndu-i şi anii îi adună.* EMINESCU, O. I 98.

2. A considera, a pune ceva sau pe cineva în acelaşi rînd, în acelaşi număr, în acelaşi grup; a cuprinde, a îngloba. *Tu, autor al manualului de vînătoare, n-ai socotit de cuviinţă a număra şi turturica printre păsările de vînat.* ODOBESCU, S. III 37. ◇ Refl. *Dă-mi voie dar să mă număr şi eu de acum pintre prietenii d-tale.* ALECSANDRI, T. I 67.

3. (Cu privire la o sumă de bani) A plăti, a da. *Îi număra cîte douăzeci şi cinci de lei pe lună.*

NUMĂRÁRE, *numărări,* s. f. Acţiunea de a număra. *Numărarea banilor.*

NUMĂRÁT[1] s. n. Numărătoare. *Număratul cărţilor.*

NUMĂRÁT[2]**, -Ă,** *număraţi, -te,* adj. Socotit, calculat, verificat. *El luă din bani trei sute numărate.* RETEGANUL, P. IV 26. *Lupul mănîncă şi din oile numărate* (= omul lacom şi rău nu ţine seamă de nimic). ◇ Expr. **Bob numărat** v. bob.

NUMĂRĂTOÁRE, *numărători,* s. f. **1.** Acţiunea de a număra; socotit, numărat, calcul. *Aici la dumneavoastră s-a greşit numărătoarea.* DUMITRIU, N. 260. *Să arăte... martorii care s-au găsit faţă la vînzare şi la numărătoarea banilor.* SADOVEANU, B. 216. *Nici nu-i poate veni în minte cugetul ascuns în această ciudată numărătoare.* EMINESCU, N. 55. ◇ (Învechit, în expr.) **În numărătoare** = în numerar, în bani gheaţă. *Văzînd că nu poţi căpăta bani în numărătoare, ia o orînduială la visterie.* KOGĂLNICEANU, S. 203.

2. (Învechit) Recensămînt, statistică.

3. Abac.

NUMĂRĂTÓR[1]**,** *numărători,* s. m. Termenul fracţiei ordinare scris deasupra liniei de fracţie arătînd numărul părţilor care intervin în fracţie.

NUMĂRĂTÓR[2], *numărătoare*, s. n. Aparat care servește la numărarea a ceva.

NUMĂRĂTÓR[3], **-OÁRE**, *numărători, -oare*, s. m. și f. (Rar) Persoană care numără ceva.

NUMĂRĂTÚRĂ s. f. (Popular) Numărare. *Începe unul a număra de la 1-9, trăgînd în același timp la fiecare numărătură cîte o mînă.* MARIAN, Î. 205.

NUMĂRÚȘ, *numărușuri*, s. n. (Învechit și regional) **1.** Număr. *Făcea trăsuri și sămădaș Din slove și din numărușuri.* COȘBUC, P. II 234.

2. Recrutare, sorți pentru recrutare. *A venit... Să meargă la număruș.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 323.

NU-MĂ-UITÁ s. f. Plantă erbacee cu flori mici albastre, roșii și albe, cultivată ca plantă decorativă; miozotis *(Myosotis). De atunci floricica asta s-a numit: nu-mă-uita.* NEGRUZZI, S. I 109. *Să răsară garofițe, Viorele, micșunele, Nu-mă-uita: floricele.* TEODORESCU, P. P. 330.

NÚME, *nume*, s. n. **1.** Cuvînt prin care numim, arătăm cum se cheamă o ființă sau un lucru, o acțiune, o noțiune etc. *Știu c-a nemerit-o bine de ți-a pus numele Chirică.* CREANGĂ, P. 149. *Hyperion, ce din genuni Răsai c-o-ntreagă lume, Nu cere semne și minuni Care n-au chip și nume.* EMINESCU, O. I 177. *Singur numele bucatelor era de ajuns ca să-mi taie apetitul.* NEGRUZZI, S. I 58. ◇ Loc. prep. **În numele...** = **a)** în locul cuiva, din partea, din împuternicirea cuiva. *Nu știu, amice, dacă să-ți prezint sau nu mulțumiri în numele rubedeniilor.* CAMIL PETRESCU, U. N. 32. *M-am angajat în numele dumneavoastră.* ALECSANDRI, T. I 290; **b)** invocînd ceva (puterea, autoritatea cuiva). *La săbii copii, în numele lui Irod-împărat.* ALECSANDRI, T. I 86. *Să-și reclame... libertatea sa în numele suvenirilor istorice.* BĂLCESCU, O. II 11. ◇ Expr. **Pe nume** = rostind numele (cuiva). *Dănilă însă a început a-i striga pe nume.* CREANGĂ, P. 59. *Blînd pe nume el o chemă.* EMINESCU, O. I 84. *Nimeni nu vrea să-mi zică pe nume!* HASDEU, R. V. 147. **Cu numele** sau **cu nume de...** = numind, numit, avînd numele de... *Au rămas în sfîrșit singur numai cel mai mic fiu, cu numele Crusoe.* DRĂGHICI, R. 3. *S-a sculat mai an Bădica Troian Și-a încălicat P-un cal învățat Cu nume de Graur.* TEODORESCU, P. P. 145. **Pe numele cuiva** = (despre o proprietate, un act etc.) înscris ca proprietate legală a cuiva. *Să afli după un an, doi că-și durează o casă cu trei etaje, pe numele nevestii.* C. PETRESCU, C. V. 186. **Zi-i pe nume...** = spune-mi numele lui, amintește-mi numele lui. *Dar oare pe acesta cum mama dracului l-a fi mai chemînd? — Zi-i pe nume să ți-l spun.* CREANGĂ, P. 245. **În** (sau **pentru**) **numele lui dumnezeu** v. dumnezeu. **A lovi** (sau **a păli, a-i trage cuiva una**) **în numele tatălui** = a lovi pe cineva drept în mijlocul frunții; a lovi la mir. *Măi slăbănogilor, eu pe voi vă pălesc în numele tatălui și vă prăvălesc cu piciorul în rîpă.* SADOVEANU, B. 123. *Îi mai trage-și-n numele tatălui una!* CREANGĂ, P. 55. (Familiar) **Să nu-mi** (**mai**) **zici pe nume dacă...** = să mă disprețuiești dacă..., să nu mă mai recunoști dacă... *Dacă nu te-oi face eu să izbutești, să nu-mi mai zici pe nume.* ISPIRESCU, la TDRG. **A cunoaște pe cineva numai după nume** = a cunoaște pe cineva din auzite, nu personal. **A nu-i** (**mai**) **ști** (sau **auzi**) **cuiva de nume** = a nu avea nici un fel de veste despre cineva. *Nu li s-au mai auzit nimică de nume.* SBIERA, P. 22. *Ni s-or pierde urmele Și nu ne-or ști de nume.* EMINESCU, O. I 176. (În imprecații) **Veni-ți-ar** (sau **pieri-ți-ar**) **numele** sau **să nu** (**-ți**) **mai aud de nume, nu ți-aș mai auzi de nume, acolo să-ți rămîie numele.** *Să nu mai aud de numele tău!* CREANGĂ, P. 47. ◇ *Nume de botez* (sau *nume mic*) = prenume. *Nume de familie* = denumire a unei persoane care se transmite de la părinți la copii.

2. Calificativ, atribut; p. ext. titlu, rang. *Tu!!... nu vezi... nu-ți aflu nume.* EMINESCU, O. I 82. *Mintea atunci bate-n palme și cu glas le mulțămește, Dînd nume de faptă bună focului ce le pornește.* CONACHI, P. 278. *Avea numai un nume de împărat, iar încolo era la toate... nătărău.* GORJAN, H. I 48. ◇ Loc. adv. **(Numai) cu numele** = (numai) în aparență, de formă. *Era domn numai cu numele.* **Sub** (rar **în**) **nume de...** = ca, drept, anume. *Să se ducă la dînsul supt nume de sol.* GORJAN, H. I 2. *În nume de om mort l-ați lăsat.* TEODORESCU, P. P. 383. ◇ Expr. **A lua** (sau **a avea**) **pe cineva** (sau **ceva**) **în nume de bine** (sau **de rău**) = a privi pe cineva sau ceva cu ochi buni (sau răi), a aproba (sau a dezaproba), a ține (sau a nu ține) la cineva (sau ceva). *Toată curtea împărătească lua în nume de bine pe această găinăreasă pentru vrednicia și curățenia ei.* ISPIRESCU, L. 185. **A-i lua** (cuiva ceva) **în nume de bine** (sau **de rău**) = a se arăta mulțumit (sau nemulțumit) de ceva.

3. Reputație, renume, faimă. *Ușor se duce nume De-un lucru bun în lume.* COȘBUC, P. I 277. *Și-a făcut un nume destul de cunoscut, numai prin munca și meritele lui.* VLAHUȚĂ, O. A. III 62. *De ce nu voi pentru nume, pentru glorie să scriu?* EMINESCU, O. I 137. *De vrei să ai nume bun, nu te uni cu cei răi.* ◇ Expr. **A scoate** (sau **a scorni** cuiva) **nume** = a face cuiva reputație rea. *Scoată-mi nume cît or vrea!* COȘBUC, P. I 203. **A-i ieși** (cuiva) **nume rău** v. ieși.

4. (Regional) Pretext, motiv. *Să urcă în pod, cu numele să le aducă slănină.* RETEGANUL, P. V 42.

5. Calificativ care se adaugă la numele cuiva, pornind de la o însușire caracteristică sau de la un obicei al persoanei respective; poreclă. *Tot Nichifor Coțcariul i-a rămas bietului om numele și pînă în ziulica de astăzi.* CREANGĂ, P. 136. *Văzîndu-mă așa mic și ovilit, mi-au pus numele Tăndală.* NEGRUZZI, S. I 247. *Frumos nume că-mi stîrnea.* ȘEZ. I 143.

6. (Gram.) Denumire comună sub care se grupează, în unele gramatici, substantivul, adjectivul, pronumele și numeralul. ◇ *Nume de agent* = substantiv sau adjectiv derivat dintr-un verb și indicînd pe autorul acțiunii.

NÚMEN s. n. (În filozofia idealistă a lui Kant) Lucru în sine, care nu poate fi cunoscut prin rațiune.

NUMENÁL, -Ă adj. Care se referă la numen.

NUMERÁL, *numerale*, s. n. Partea de vorbire care exprimă un număr, o determinare numerică a obiectelor sau ordinea obiectelor prin numărare. *Cuvîntul «doi» este un numeral.* ▭ *Toate numeralele simple sînt de origine latină cu excepția lui sută, care e de origine slavă.* GRAUR, F. L. 167. ◇ *Numeral cardinal* v. cardinal. *Numeral ordinal* v. ordinal. *Numeral distributiv* v. distributiv. *Numeral multiplicativ* v. multiplicativ.

NUMERÁR s. n. (Cu sens colectiv) Valoare bănească în monede sau în hîrtie-monedă (și nu în efecte sau în hîrtii de valoare); bani lichizi, bani gheață. *Gospodăria colectivă își păstrează numerarul disponibil în cont curent la Banca de Stat sau la C.E.C.* STAT. GOSP. AGR. 30. ◇ Loc. adv. **În numerar** = în bani lichizi. *Salariul se va plăti în numerar, în mod excepțional se va putea plăti și în natură, dar numai parțial, potrivit dispozițiunilor ce se vor stabili.* COD. M. 21.

NUMERÁȚIE, *numerații*, s. f. Constituirea numerelor cu ajutorul unor numere considerate simple sau date imediat.

NUMÉRIC, -Ă, *numerici, -e*, adj. **1.** Care ține de numere, referitor la numere; de numere. *Calcul numeric.*

2. Exprimat printr-un număr. *Însemnătatea numerică a publicului cetitor... e un factor important.* GHEREA,

ST. CR. III 19. *În orice caz, forța numerică a armatei sale nu putea întrece cifra de 4 până la 5 mii de oameni.* HASDEU, I. V. 16.

NUMERICÉȘTE adv. În ce privește numărul, din punctul de vedere al numărului, ca număr.

NUMERÓS, -OÁSĂ, *numeroși, -oase,* adj. În număr mare, mult. *La începutul veacului nou au apărut și la noi traduceri numeroase în ziare și reviste.* SADOVEANU, E. 193. *Adunarea era numeroasă.* NEGRUZZI, S. I 100.

NUMEROTÁ, *numerotez,* vb. I. Tranz. A însemna (ființe sau obiecte) cu numere în ordine succesivă (pentru a le deosebi, a le identifica). *A numerota cărțile.*

NUMEROTÁRE, *numerotări,* s. f. Acțiunea de a numerota și rezultatul ei. *Numerotarea capitolelor cu cifre romane.*

NUMEROTÁT, -Ă, *numerotați, -te,* adj. Care poartă un număr de ordine; însemnat cu un număr de ordine (pentru a putea fi deosebit, identificat). *La rînd, în cuiere, atîrnă vărgate, Veșmintele aspre și numerotate.* LESNEA, I. 79.

NUMEROTATÓR, *numerotatoare,* s. n. Aparat fixat pe o bandă mobilă de cauciuc, pus în funcțiune cu mîna sau fixat la mașinile tipografice, cu care se imprimă unul după altul numerele paginilor diferitelor imprimate.

NUMEROTÁȚIE, *numerotații,* s. f. Faptul de a numerota; numerotare. *Ca să nu le păturiți pe dos și să iasă greșită numerotația, trebuia să fiți cu luare-aminte la cifra lămuritoare din colțul de jos.* PAS, Z. I 271. *Sistemul blocurilor și a numerotației stradelor e foarte practic, înlesnind orientarea.* BART, S. M. 42.

NUMÍ, *numesc,* vb. IV. Tranz. **1.** A da un nume, a pune un nume; a denumi. *Este caracteristic amănuntul că «Băbeasca» și «Dealul» din lista noastră numesc păduri, așadar locuri interesante pentru un număr mai restrîns de indivizi.* IORDAN, N. L. 108. *Papagalul lui, pe care îl numise Pol, rostea cîte un cuvînt.* DRĂGHICI, R. 150. ✦ Refl. pas. A purta numele de..., a fi denumit..., a se chema. *Fratele craiului se numea Verde-împărat.* CREANGĂ, P. 183. *Aceea ce se aflase mai sigur pentru dînsa era că se numea Olga.* NEGRUZZI, S. I 44. *Este o parte a pămîntului care se numește Africa.* DRĂGHICI, R. 15.

2. A adăuga (la numele cuiva) un epitet, o poreclă, a considera (pe cineva) drept... (dîndu-i calificativul, titlul sau numele de...). *De nu era doamna palatului afară, dînd de mîncare puilor ei (căci așa numea ea lighioanele din pădure), îi prăpădea negreșit.* ISPIRESCU, L. 7. *Amîna... această poznașă trebușoară și gingașă în multe privinți, după cum o numea el.* CREANGĂ, P. 141. *Pe măgar, cît să-l împodobești, Armăsar tot nu poți să-l numești.* PANN, P. V. III 39. ✧ Refl. pas. *Boierii, ca toți orășenii, se numeau jupani, adică cetățeni.* BĂLCESCU, O. II 14. ✦ Refl. A fi supranumit, a purta un titlu sau un calificativ; a se intitula. *Spune-mi cînd mă voi numi soția ta?* NEGRUZZI, S. I 18.

3. A rosti, a menționa, a arăta, a pomeni numele cuiva sau a ceva. *Mai ales, ținea la un cîntec, pe care vru să-l numească.* BASSARABESCU, V. 12.

4. A pune (pe cineva) într-o funcție (v. încadra), a angaja; a da cuiva o însărcinare; a conferi cuiva un grad, un titlu. *Prin urmare, Numiți-mă prefect!* ALECSANDRI, T. I 285. ✧ Refl. pas. (Învechit) *Boierii ajutorați de popor gonesc pe... Ilieș, și Vasile Lupul se numește domn.* BĂLCESCU, O. II 22.

NUMÍRE, *numiri,* s. f. Acțiunea de a (se) numi și rezultatul ei.

1. Fixare, dare a unui nume (pentru a individualiza sau a identifica ființele, mai rar lucrurile, faptele etc.); denumire; (concretizat) nume. *Cîte numiri ar inventa el... pentru un surîs de pe buzele ei!* EMINESCU, N. 74. *Mănăstirea Neamțul... luase astă numire de la pîrîul ce curge aproape.* NEGRUZZI, S. I 214. *Titluri nu erau la început, căci nu se dau deosebit, ci reprezentau numai numirea funcțiilor.* BĂLCESCU, O. II 14. ✦ Titlu. *Cîți oameni își ascund nimicnicia sub pompoase numiri.* NEGRUZZI, S. I 191.

2. Rostire, pomenire, menționare a unui nume. *Nu trebuie să se ocolească numirea lucrurilor pe adevăratul lor nume.* MACEDONSKI, O. IV 66.

3. Angajare a cuiva într-un post, într-o funcție (v. încadrare); conferire a unui titlu, a unui grad. *Numiri în învățămînt.* ✦ (Concretizat) Act oficial prin care se comunică cuiva încadrarea într-o funcție. *Căpătasem numirea în noua slujbă de gardian.* I. BOTEZ, ȘC. 73.

NUMISMÁT, *numismați,* s. m. Persoană care colecționează sau studiază monede și medalii; specialist în numismatică. *Generalul Mavru, filolog și numismat de frunte, era de mai mulți ani în relațiune cu Laurianu și cu Bolliac.* GHICA, S. A. 143.

NUMISMÁTIC, -Ă, *numismatici, -e,* adj. Relativ la numismatică, de numismatică. *Colecție numismatică.*

NUMISMÁTICĂ s. f. Disciplină auxiliară a istoriei care se ocupă cu studiul monedelor și medaliilor (vechi).

NUMÍT, -Ă, *numiți, -te,* adj. **1.** Care a fost citat mai înainte, al cărui nume s-a pomenit mai înainte. *Copilărise cu Ciubăr-vodă cu care învățase carte la dascalul Pascal din Podul Iloaiei, ce știa toată Alexandria pe de rost, făcută de numitul dascal Pascal.* NEGRUZZI, S. I 246. ✧ (Substantivat, mai ales în limbajul juridic și administrativ) *Numiții au fost trimiși în judecată.*

2. (Învechit) Cunoscut, renumit, celebru. *Cadre... zugrăvite de cei mai numiți zugravi.* GOLESCU, Î. 72.

NUMITÓR, *numitori,* s. m. (Mat.) Partea unei fracții ordinare, scrisă sub linia de fracție, arătînd în cîte părți a fost împărțit întregul. *Dacă înmulțim numitorul și numărătorul unei fracții cu același număr, valoarea fracției nu se schimbă.* ✧ *Numitor comun* v. comun. ✧ Expr. **A aduce la același numitor** = a face (printr-o serie de operații) ca două sau mai multe fracții ordinare să aibă același numitor; fig. a împăca puncte de vedere deosebite, a uniformiza păreri, tendințe, concepții diferite.

NUMULÍT, *numuliți,* s. m. Animal fosil, caracteristic pentru prima jumătate a erei terțiare, ale cărui cochilii, acumulate în mari cantități, au dat naștere la calcare.

NUMULÍTIC[1] s. n. (Geol.) Paleogen.

NUMULÍTIC[2], **-Ă,** *numulitici, -e,* adj. Care conține numuliți. *Calcar numulitic.* ✦ Care este din epoca numuliticului. *Terenuri numulitice.*

NUN, *nuni,* s. m. (Adesea urmat de determinarea «mare») Bărbat care, împreună cu o femeie, asistă pe miri la căsătoria religioasă, îndeplinind formele cerute de ritualul bisericesc; naș de cununie; (la pl.) bărbatul și femeia care îndeplinesc aceste forme. *A fost nun mare Pipăruș Pătru cu Ileana Cosînzeana.* RETEGANUL, P. I 81. *Acum un an era nun mare la nunta lui Vișanu dorobanț.* GHICA, S. 14. *Dați-mi voie să fiu nunul domnișoarei Lina.* ALECSANDRI, T. I 300.

NÚNĂ, *nune,* s. f. (Adesea urmat de determinarea «mare») Femeie care, împreună cu un bărbat, asistă pe miri la căsătoria religioasă, îndeplinind formele cerute de ritualul bisericesc; nașă de cununie. *Sprijinind o enormă lumînare pavoazată cu flori și panglici albe, asista*

în rolul... de nună, în dreapta unui mire. C. PETRESCU, C. V. 177. *Socrul roagă-n capul mesei să poftească să se pună Nunul mare, mîndrul soare, şi pe nună, mîndra lună.* EMINESCU, O. I 85. *Ajungă-te voia bună Pe dumneata, jupîne nune mare, Şi pe dumneata, jupîneasă nună mare!* TEODORESCU, P. P. 168.

NUNCIATÚRĂ s. f. v. **nunţiatură.**

NÚNCIU s. m. v. **nunţiu.**

NUNEÁSCA s. f. art. Horă care se joacă la nuntă; melodia după care se joacă această horă. *Lăutarii încep nuneasca.* STANCU, D. 181. *Cimpoierul zice nuneasca, iar nuntaşii joacă roata împrejur.* SEVASTOS, N. 152.

NUNTÁ vb. I v. **nunti.**

NUNTÁŞ, *nuntaşi,* s. m. Persoană care participă la o nuntă, care face parte din alaiul unei nunţi; flăcău care însoţeşte călare alaiul unei nunţi. *De la han, mireasa şi toţi nuntaşii s-au urcat în cele opt căruţe împodobite cu verdeaţă.* CAMIL PETRESCU, O. I 95. *Văzutu-s-a crescînd în zări Rădvan cu mire, cu nănaşi, Cu socrii mari şi cu nuntaşi, Şi nouăzeci de feciorași Veneau călări.* COŞBUC, P. I 56. *Nuntaşii veniseră în Făneşti cu toate trebuincioasele şi aşteptau ziua cununiei.* BOLINTINEANU, O. 441. ◇ Fig. *Prepeliţa-n sirg adună Pe nuntaşi mereu.* COŞBUC, P. II 34. *Soarele şi luna Mi-au ţinut cununa. Brazi şi paltinaşi I-am avut nuntaşi.* ALECSANDRI, P. P. 2.

NÚNTĂ, *nunţi,* s. f. **1.** Ceremonial şi petrecere organizate cu prilejul unei căsătorii. *Bunicul Matei... nu putuse veni la nuntă.* SADOVEANU, O. IV 301. *Aduceţi-vă aminte, oameni buni, că Făt-Frumos nu făcuse nuntă, cînd s-a însurat.* CREANGĂ, O. A. 177. *Apoi mîndri, el şi ea La biserică mergea. Dar cînd nunta se făcea, Vai de el, amar de ea!* ALECSANDRI, P. P. 28. ◇ *Nuntă de argint* = aniversare a 25 de ani de căsătorie; petrecere organizată cu acest prilej. *Nuntă de aur* = aniversare a 50 de ani de căsătorie; petrecere organizată cu acest prilej.

2. (Cu sens colectiv) Persoanele care iau parte la o nuntă (1) (v. nuntaş); alai, convoi, cortegiu. *Se făcu un ris de mila lor în toată nunta.* ISPIRESCU, L. 40. *În toate părţi se uita, Nunta că mi-o năzărea.* PĂSCULESCU, L. P. 204. ◇ (Metaforic) *Iată o nuntă de furnici trecea şi ea tocmai atunci podul.* CREANGĂ, P. 237. *Iată vine nunta-ntreagă — vornicel e-un grierel, Îi sar purici înainte cu potcoave de oţel.* EMINESCU, O. I 87.

3. (Regional) Datină de sărbătorile crăciunului constînd dintr-un fel de reprezentaţie care imită nunta (1). *Băieţii îmblă cu clopotul, cu buhaiul, cu biciul şi cu fluierul, iar flăcăii cu nunta.* ŞEZ. III 183.

— Pl. şi: *nunte* (ALEXANDRESCU, P. 92).

NUNTÍ, *nuntesc,* vb. IV. Intranz. (Popular) **1.** A se căsători, a face nuntă. *După ce-or nunti, va aduce coconul mireasa la moştenirea lui.* SADOVEANU, D. P. 62. *Iar cînd a fost de s-a-mplinit Ajunul zilei de nuntit... Nuntaşi din nouăzeci de ţări S-au răscolit.* COŞBUC, P. I 55. ◇ Fig. *Lumina şi cîntul nuntesc peste fire.* GOGA, C. P. 84. ◇ Tranz. (Cu complement intern) *Să-mi prind eu peştişor, Să-mi nuntesc nunta cu el.* PĂSCULESCU, L. P. 175. ✦ Tranz. A căsători pe cineva. *Sîmbătă-l logodea, Duminică-l şi nuntea.* TEODORESCU, P. P. 616.

2. A participa la o petrecere de nuntă, a petrece la nunta cuiva. *Şi patruzeci de zile-ntregi Au tot nuntit.* COŞBUC, P. I 58.

— Variantă: (regional) **nuntà** (PĂSCULESCU, L. P. 178) vb. I.

NUNTÍRE, *nuntiri,* s. f. (Rar) Faptul de a nunti; nuntă. *Se pregătea la curte pentru nuntirea fiicei împăratului cu voinicul.* ISPIRESCU, L. 227.

NUNTÍT, -Ă, *nuntiţi, -te,* adj. (Rar) Care este căsătorit, care a făcut nunta. *Trăiră în pace şi în veselie perechea nuntită.* ISPIRESCU, L. 294.

NUNTITÓR, -OÁRE, *nuntitori, -oare,* adj. (Rar) De nuntă, nupţial. (Fig.) *Iar nuntaşi un număr mare De lupi lacomi, de urşi groşi... Ei în noaptea nuntitoare Mare praznic au făcut.* ALECSANDRI, P. III 395.

NUNTÍŢĂ, *nuntiţe,* s. f. (Popular) Diminutiv al lui nuntă (1). *Lin, mai lin, Cerbe stretin, C-ai mei fraţi, De te-or vedea, O să-mi facă Nuntiţa.* TEODORESCU, P. P. 62.

NUNŢIATÚRĂ, *nunţiaturi,* s. f. Reprezentanţă diplomatică a Vaticanului într-o ţară străină; localul unde se află această reprezentanţă. ✦ Funcţia nunţiului.

— Pronunţat: *-ţi-a-.* — Variantă: **nunciatúră** s. f.

NÚNŢIU, *nunţii,* s. m. Reprezentant diplomatic al Vaticanului într-o ţară străină. *La unsprezece şi jumătate vine eminenţa-sa nunţiul papal.* VORNIC, P. 104.

— Variantă: **núnciu** (BĂLCESCU, O. II 267) s. m.

NUNÚŢĂ, *nunuţe,* s. f. (Popular) Diminutiv al lui nună.

NUÓR s. m. v. **nor.**

NUPŢIÁL, -Ă, *nupţiali, -e,* adj. (Livresc) Privitor la nuntă, de nuntă. *Ceremonie nupţială.*

— Pronunţat: *-ţi-al.*

NUR, *nuri,* s. m. (Mai ales la pl.) Calitatea unei persoane (în special a unei femei) de a atrage, de a plăcea prin farmecul, drăgălăşenia, graţia ei; aspect atrăgător al unei femei; p. ext. atracţie. *Stăpînul meu sutaşul se închină cu sănătate nurilor dumnitale.* SADOVEANU, D. P. 50. *Îngrijeşte-te mai bine de starea în care m-au adus nurii matale.* ALECSANDRI, T. I 68. ◇ Fig. *Şi de-abia întîia oară dînsu-n lume se arată Blond şi plin de «vino-ncoace» ca şi-al dragostelor nur!* MACEDONSKI, O. I 242.

NÚRCĂ, *nurci,* s. f. Mic animal mamifer din familia jderului, care trăieşte în apropierea apelor curgătoare şi a cărui blană, de culoare cafenie-roşcată, este foarte preţuită *(Mustela lutreola). Prepara şi unele din animalele bălţii, mai ales vidre şi nurci.* SADOVEANU, Î. A. 200. ✦ Blana prelucrată a animalului descris mai sus. *Mi-o făgăduit rochie de nurcă.* ALECSANDRI, T. 1153. *Pre Movil-a îmbrăcat C-un contuş frumos de nurcă, Şi Ştefan în mîni i-a dat Buzduganul armăşiei.* NEGRUZZI, S. I 133.

NURIOÁRĂ, *nurioare,* s. f. (Popular) Diminutiv al lui noră. *Nurioara că-şi tocmea.* TEODORESCU, P. P. 617.

NURÍŢE s. f. pl. (Învechit) Diminutiv al lui nur. *Mai bine un dram de nuriţe Decît un car de frumuseţe.* PANN, P. V. II 129. *N-am mai văzut ca tine aşa de frumoasă ... nuriţele ce ai nu se mai pot dovedi în toată lumea.* GORJAN, H. IV 214.

NURLÍU, -ÍE, *nurlii,* adj. (Astăzi rar) Cu nuri, plin de nuri; atrăgător, graţios. [Flăcău] *mult e nurliu şi drăgălaş.* ISPIRESCU, L. 45. *Sînt înamorat de vecina mea... văduvă nurlie.* ALECSANDRI, T. 251. *Ca tine nurlie Alta să mai fie, Nu cred că se poate.* CONACHI, P. 186. ◇ (Adverbial) *Cînd merge, saltă puţin şi se mlădie aşa de nurliu.* DELAVRANCEA, S. 9. *Ţineţi-vă mai drept şi zîmbiţi nurliu.* ALECSANDRI, T. I 119.

NURÓRĂ s. f. v. **noră.**

NÚRSĂ, *nurse,* s. f. (Rar) Dădacă. *O nursă cu bonetă de dantelă albă ţinea un copil pe braţe.* C. PETRESCU, Î. II 187.

NUT, *nuturi,* s. n. Canelură, uluc.

NUTRÉŢ, *nutreţuri,* s. n. Nume dat plantelor care servesc (verzi, uscate sau murate) ca hrană animalelor domestice erbivore; hrana animalelor constituită din aceste plante. V. f u r a j. *Nutreţul se împuţina şi pe la oamenii cei mai cu stare.* AGÎRBICEANU, S. P. 29. *I se spuse că focul a pornit de la şirele de nutreţ.* REBREANU, R. II 116. *Se întorcea în grajdul în care îl aştepta nutreţul.* GÎRLEANU, L. 33. ✦ (Învechit şi popular) Mîncare pentru animale. *Patru iepe, sirepe şi năbădăioase, legate cu căpestre de fier... Diomede le da nutreţ numai carne de oameni.* ISPIRESCU, U. 48. *Spuie corbii munţilor Şi fiarele codrilor Care-a fost nutreţul lor?* ALECSANDRI, P. P. 214.

NUTRÍ, *nutresc,* vb. IV. T r a n z. **1.** (Cu privire la fiinţe) A hrăni, a alimenta, a da de mîncare. *Mă nutreşte şi mă adapă.* RETEGANUL, P. II 14. *Fiinţe, lighioane... Ş-au găsit mormîntul În marea adîncime Şi monştri au nutrit?* ALEXANDRESCU, M. 178. ✧ R e f l. *Pribegea copila... nutrindu-se cu zmeură, mure, alune.* RETEGANUL, P. V 18. ✦ A sătura, a potoli foamea. *Fata cea mai mare nutrea curtea cu o pîne, iar cea mijlocie o îmbrăca cu un fus de tort.* RETEGANUL, P. II 26. ✦ A întreţine cu mîncare, a procura hrană sau alte mijloace de existenţă. *Această lavră nutreşte la o mie cinci sute monahi.* NEGRUZZI, S. I 214.

2. F i g. (Cu privire la idei, sentimente) A întreţine, a cultiva. *Nu mai nutreau nădejdea că le va asculta, că le va lua petiţiile şi le va spune un cuvînt bun.* PAS, Z. III 161. *Îşi descoperiră unul altuia dragostea ce o nutreau.* BOTA, P. 100.

NÚTRIA s. f. Numire comercială pentru blana unui castor din America *(Myocastor coypus),* din care se fac haine de blană, gulere pentru paltoane etc.

NUTRIMÉNT, *nutrimente,* s. n. (Rar) Hrană, alimentaţie. *Nutrimentul, îmbrăcămintea, chirii, focul, lumina, ajunseră cu toate a trece suma de alţi 300.* GHICA, A. 806.

NUTRÍRE s. f. Acţiunea de a (s e) n u t r i.

NUTRITÍV, -Ă, *nutritivi, -e,* adj. Care nutreşte; hrănitor. *Substanţe nutritive.* ✦ Privitor la nutriţie, de nutriţie.

NUTRÎŢIE s. f. Totalitatea fenomenelor prin care un organism viu îşi procură substanţele necesare dezvoltării, creşterii, refacerii ţesuturilor etc.; p. e x t. hrănire, alimentare; hrană. *Îngrăşarea ogoarelor, asigurarea unor condiţii bune de nutriţie a plantelor sînt de mare importanţă.* CONTEMPORANUL, S. II, 1953, nr. 365, 5/1.

NUVÉLĂ[1] s. f. v. **novelă**[2].

NUVÉLĂ[2], *nuvele,* s. f. Compunere literară în proză, mai puţin complexă decît romanul, înfăţişînd un fragment caracteristic din viaţa unor personaje prezentate în mediul lor social; specie a genului epic reprezentată prin această compunere. *Nuvelele şi schiţele ce alcătuiesc culegerea... fac impresia unor detalii dintr-o frescă uriaşă.* CONTEMPORANUL, S. II, 1949, nr. 162, 2/1.

— Variantă: **novélă** (C. PETRESCU, C. V. 145) s. f.

NUVELÉTĂ, *nuvelete,* s. f. (Rar) Nuvelă de proporţii reduse. *Nuveleta ce deschide volumul... reia pictura cartierului evreiesc.* V. ROM. martie 1954, 263.

NUVELÍST, -Ă, *nuvelişti, -ste,* s. m. şi f. Autor de nuvele.

NUVELÍSTIC, -Ă, *nuvelistici, -e,* adj. Care face parte din specia genului epic numită nuvelă; de nuvelă.

NUVELÍSTICĂ s. f. Totalitatea nuvelelor (unui scriitor, ale unei epoci, ale unei literaturi). *Nuvelistica lui Rebreanu fixează momente şi din viaţa oraşului.* V. ROM. noiembrie 1953, 284.

O

O[1] s. m. invar. A şaptesprezecea literă a alfabetului şi sunetul corespunzător; este o vocală rotunjită, mijlocie ca deschidere, din seria posterioară.

O[2] art. nehot. v. **un.**

O[3] interj. **1.** Exclamaţie, adesea emfatică, folosită mai ales în invocaţii şi apostrofări, înaintea unui vocativ. V. o f. *Aştept din parte-ţi, o, rege cavaler, Că-mi vei da prins pe-acela, ce umilit ţi-l cer.* EMINESCU, O. I 91. *N-ai nimerit tocmai bine, o, iscusite vînătorule!* ODOBESCU, S. III 9. *O! blîndă, mult duioasă şi tainică lumină! În veci printre steluţe te cată al meu dor.* ALECSANDRI, P. I 119.

2. Exclamaţie care exprimă diverse stări emotive ca: admiraţie, bucurie, uimire, nemulţumire, revoltă, regret etc. *O, ce frumoşi ochi ai!* EMINESCU, O. I 95. *O! cum fulgeră de straşnic!* NEGRUZZI, S. I 58. *O, cum vremea cu moartea cosesc fără-ncetare.* ALEXANDRESCU, M. 87.

O[4] num. nehot. v. **un.**

O[5] pron. pers. v. **el.**

OAC interj. Onomatopee care redă cîntecul broaştelor.

OÁCĂN, -Ă adj. v. **oacăr.**

OÁCĂR, -Ă, *oacări, -e,* adj. (Regional, mai ales despre oi) Cu pete negre pe bot. V. p e s t r i ţ. (Atestat în forma *oacăn) Oaie, oaie oacănă, Şede jos şi dapănă* (Vîrtelniţa). GOROVEI, C. 398.
— Variantă: **oácăn, -ă** adj.

OÁCHEŞ, -Ă, *oacheşi, -e,* adj. **1.** Cu pielea feţei de culoare închisă şi cu ochii, părul şi sprîncenele negre; brunet. *În ochii mari ai fetei, umbriţi de sprîncene lungi, pe faţa ei oacheşă, tremura ca un farmec de durere ori de iubire.* SADOVEANU, O. VII 306. *Şi oacheşe fete se-nşiră la joc În cercul cel magic al zării de foc.* COŞBUC, P. I 143. *Dintr-o fereastră deschisă se zărea, printre oale de flori, un cap de fată oacheş şi visător, ca o noapte de vară.* EMINESCU, N. 17. ✧ (Poetic) *Oacheşele viorele Se retrag de el departe, rîzînd vesel între ele.* ALECSANDRI, P. A. 125. ✦ (Rar, despre lucruri) De culoare închisă, care bate în negru. *Scoase la iveală o pîne oacheşă, destul de mare, cu gingii zdrenţuroase de amîndouă părţile şi începută la un capăt.* HOGAŞ, M. N. 119.

2. (Despre oi) Cu pete negre în jurul ochilor. *Moş Dediu i-a dăruit patruzeci şi nouă de mioare, oacheşe numai de cîte un ochi.* CREANGĂ, P. 105. *Prindeţi cea oaie oacheşă.* PĂSCULESCU, L. P. 277. *Am o oaie oacheşă, Şade jos şi deapănă* (Lupul). GOROVEI, C. 216.

OÁIE, *oi,* s. f. Animal domestic rumegător crescut pentru lînă, lapte şi carne; (spre deosebire de b e r b e c) femela acestei specii *(Ovis aries). Cînd eram eu copil, pe acolo păşteam oile satului.* BUJOR, S. 146. *Cît mi-a fost mie de drag Să mîn oile, să pască.* COŞBUC, P. II 167. *S-au dus ca să găsească... Două oi ţigăi, bîrsane Şi copile năzdrăvane.* ALECSANDRI, P. P. 302. *Cine se face oaie îl mănîncă lupul* (= cine e prea bun, prea moale, dă prilej celor răi să-i facă neajunsuri). *A da oile în paza lupului* v. l u p. ✧ L o c. a d v. **Ca oile** = cu grămada, grămadă. ✧ E x p r. **S-a dezbrăcat (lupul) de pielea oii** = şi-a scos masca, şi-a dat pe faţă caracterul urît, crud. **A se ţine** (sau **a se agăţa de cineva**) **ca scaiul de oaie** = a se ţine mereu după cineva, a nu-l slăbi, a nu-i da pace. *Atunci, bucuria lui Ipate! Începe a se ţinea de faţă ca scaiul de oaie.* CREANGĂ, P. 167. **A suge la două oi** = a trage foloase din două părţi. **A umbla să iei** (sau **să scoţi**) **două piei de pe o oaie** = a urmări un cîştig exagerat din ceva sau de la cineva. **A fi oaie între lupi** = a fi bun, blînd, moale între oameni răi. **A fi deştept** (sau **şiret**) **ca oaia,** se zice, în ironie, despre un om naiv, prost. **A o face de oaie** = a face o prostie, o gafă, a o face boacănă. **(Prea) e de oaie** = prea e de tot, prea e din cale-afară. **A băga oile în lapte** v. b ă g a. ✦ Carnea acestui animal. *Tocană de oaie.* ✦ Blana acestui animal. *Căciula cea de oaie pe urechi am tras-o zdravăn.* EMINESCU, N. 42. ✧ Compus: (Bot.) **ţiţa-oii** = ciuboţica-cucului.
— Pronunţat: *oa-ie.*

OÁLĂ, *oale,* s. f. **1.** Vas de lut ars, de metal sau de porţelan, cu gura largă şi cu înălţimea mai mare decît lărgimea, folosit pentru pregătirea bucatelor, pentru păstrarea lor (sau pentru diferite alte necesităţi casnice). *Ce cugeta această babă, care aştepta cu oala în mînă înaintea mea?* GALACTION, O. I 40. *Ia scoate oalele şi ulcelele celea din dăsagi, Irino.* BUJOR, S. 85. *Avînd cănaci pe umeri puşi, El vine aducînd o oală.* COŞBUC, P. II 245. *Rîde ciobul* (sau *hîrbul) de oală spartă* (sau *şade hîrbu-n cale şi rîde de oale),* se zice cînd cineva rîde de altul pentru defecte pe care le are şi el, în măsură mai mare chiar. ✧ *Oală de flori* = ghiveci, glastră. *Dintr-o fereastră se zărea, printre oale de flori, un cap de fată oacheş.* EMINESCU, N. 14. ✧ E x p r. **Cît o oală de praznic** = foarte mare. *Hrubă astupată cu capac de fier şi încuiată cu lacăt cît o oală de praznic mare.* C. PETRESCU, R. DR. 137. **A prinde** (sau **a lua** etc.) **pe cineva ca din oală** (sau **din strachină, cu plasa**) = a prinde pe cineva uşor, fără nici o greutate. *Bănetul tău, dacă-l iau... ca din oală m-ar ridica.* GALAN, B. I 457. *Îi luau ca din oală şi-i treceau prin săbii.* STANCU, D. 10. **A se face (a fi) oale şi ulcele** (sau **ulcioare**) = a fi mort de mult. *Despre noi nimeni n-are să mai ştie nimic, cînd vom fi oale şi ulcele.* C. PETRESCU, C. V. 295. *Nu ştiţi că mătuşa-i moartă... şi s-a făcut oale şi urcioare sărmana?* CREANGĂ, P. 23. **A fierbe toţi într-o oală** = a fi toţi din aceeaşi categorie. **A pune (toate) în aceeaşi oală** = a amesteca lucruri diferite, producînd confuzii, a încurca. **A se amesteca**

unde nu-i fierbe oala v. a mesteca. **A plăti oalele sparte** = a plăti paguba făcută de altul, a suferi pentru faptele altuia. **A trage jar la oala proprie** = a se îngriji de interesele sale, neglijînd pe ale altuia. *Fiecare trage jar la oala lui.* ŞEZ. I 219. **Ajunge un ciomag** (sau **o măciucă**) **la un car de oale** = nu e nevoie de un efort prea mare pentru a anihila ceva netemeinic, ceva puţin rezistent; ajunge ce s-a spus, ce s-a făcut. ✦ Conţinutul unei oale. *Io la joc, Mîndra la joc, Şi oala curge la foc!* HODOŞ, P. P. 25. ✦ Vas de formă apropiată cu cel descris mai sus, folosit în tehnică.

2. (Numai în e x p r.) *Mustăţi pe oală* = mustăţi lăsate în jos.

3. (Regional) Ţiglă, olan, scoc (făcut din lut ars). *Hemei... se agăţa... de coperişul de oale albii.* CONTEMPORANUL, III 781.

OÁRĂ [1] s. f. v. **oră.**

OÁRĂ [2], *oare*, s. f. (Regional; mai ales la pl.) Pasăre de curte; orătanie, galiţă. *Să aducă porumbul şi meiul cu baniţa, ca să-şi îndestuleze el... drăguţele lui de păsări... Dar să te ţii bătaie pe oare.* MACEDONSKI, O. III 50.

— Pl. şi: (învechit) *oară* (PANN, P. V. II 64).

OÁRĂ [3], *ori*, s. f. **1.** (Mai ales la sg.; precedat de un num. ord., sinonim şi în concurenţă cu d a t ă) Timpul sau momentul în care are loc un fapt. *Cînta cocoşul pentru-ntîia oară Şi eu vegheam o stea ca să răsară.* TULBURE, V. R. 11. *I-ai făcut un serviciu... Chiar îmi spunea ultima oară cînd l-am întîlnit.* C. PETRESCU, C. V. 106. *Iubesc — şi-mi pare că-i întîia oară!* IOSIF, PATR. 14.

2. (Numai la pl.) Folosit la formarea num. adverbial. *Mă măsoară aşa de vreo două ori din cap pînă-n picioare.* C. PETRESCU, S. 145. *De două ori... a încercat să se oprească şi, de amîndouă orile, flăcăii s-au năpustit la el.* REBREANU, I. 12. *Alergătorii... într-o fugă, sînt datori a face giurul pieţii de patru ori.* NEGRUZZI, S. I 36. ✧ (Urmat de un comparativ, are sens de num. multiplicativ) *Părul s-a făcut de o mie de ori mai nalt de cum era.* CREANGĂ, P. 293. ✧ L o c. c o n j. **Ori de cîte ori...** = în toate rîndurile, în toate cazurile cînd... *Am izbutit ori de cîte ori te-am ascultat.* ISPIRESCU, L. 21. ✧ L o c. a d v. **De multe ori** sau (exclamativ) **de cîte ori!** = în repetate rînduri, adeseori. *De multe ori i-a venit flăcăului în cap să se însoare.* CREANGĂ, P. 141. *De cîte ori am aşteptat O şoaptă de răspuns.* EMINESCU, O. I 191.

OÁRDĂ s. f. v. **hoardă.**

OÁRE adv. interog. Întăreşte valoarea interogativă sau dubitativă a unor propoziţii. *De ce m-am dus eu oare La locul unde turme pasc?* COŞBUC, P. II 215. *Oare nu cumva nenea Martin a dat raita pe la d-ta pe-acasă?* CREANGĂ, P. 31. *Un bucium se aude în codri... Ce-o fi oare?* ALECSANDRI, T. II 62. *Care oare va fi rezultatul final al acestei căi?* BĂLCESCU, O. II 9.

OARECÁRE adj. nehot. **1.** Anumit. *Simeon privea cu oarecare mirare la supunerea lui Mihu.* SADOVEANU, O. VII 121. *Ana vorbea cu autoritate şi cu oarecare dispreţ.* C. PETRESCU, C. V. 231. *Cu toate astea, chiar fără permisiunea ta, eu te voi urma la o distanţă oarecare!* REBREANU, R. II 229.

2. Indiferent care, careva. *Dacă nu ne-am fi-ntîlnit (Absolut din întîmplare) Tu pe altul oarecare Tot aşa l-ai fi iubit.* TOPÎRCEANU, M. 58.

3. Neînsemnat, fără importanţă; ceva. *Înlăuntru, oarecare frămîntare şi neorînduială.* SADOVEANU, A. L. 184. *În vremea ei, atunci, întîmplarea a fost oarecare.* id. O. V 92. ✧ (Substantivat) *Prietenul meu nu e un oarecare.*

— Variantă: **oareşicáre** (pronunţat *oa-reşi-*) adj. nehot.

OARECÉ pron. nehot. (Învechit şi regional) Ceva. *Are să-i spuie oarece, negreşit, are să-i dea o poveaţă.* ARGHEZI, P. T. 60. ✦ (Adverbial) Puţin, cîtva. *Iar hamalul fiind mai obraznic, şi oarece mai îndrăzneţ... îi zise.* GORJAN, H. I 99.

— Variantă: **oareşicé** (pronunţat *oa-reşi-*) pron. nehot.

OARECÎCĂ pron. nehot. (Învechit) Diminutiv al lui o a r e c e. (Substantivat) *Rămîi că am să-ţi spun o oarecică... Nu-i nime? Ascultă: cunoşti pe domnul Leonaş?* ALECSANDRI, T. 216.

OARECÎNE pron. nehot. (Învechit şi regional) Cineva. *Hai, hai, hai, bădiţă, bine, Tu mai ai pe oarecine! — Ba eu, mîndră m-oi jura De mai am pe cineva.* MARIAN, S. 31.

— Variantă: **oareşicíne** (pronunţat *oa-reşi-*) pron. nehot.

OARECÎND adv. (Învechit şi regional) Cîndva, vreodată. *Renturna-voi oarecînd? Prin poiana « de la Cruce » Mai putea-mă-voi eu duce?* COŞBUC, P. II 171. *Lasă, lasă-ţi gînd de-a prinde oarecînd Sobol fugători, fără de ajutori.* BUDAI-DELEANU, Ţ. 307.

— Variantă: **oareşicînd** (pronunţat *oa-reşi-*) adv.

OARECÎT adv. Puţin, ceva, întrucîtva. *Sincer să fi fost, şi oarecît era.* M. I. CARAGIALE, C. 118. ✧ (Adjectival) *Pricirea lor au ţinut oarecîtă vreame.* ŢICHINDEAL, F. 29.

OARECÚM adv. Întrucîtva, într-o măsură oarecare. V. c u m v a. *Clipi din ochi, silindu-se oarecum să se trezească deplin.* SADOVEANU, B. 24. *La început, eram oarecum, într-un anumit sens, liniştit.* CAMIL PETRESCU, U. N. 192. ✧ E x p r. **A-i fi** (cuiva) **oarecum** = a-i fi greu, neplăcut, a-i fi ruşine, a se jena. *Mă mier că nu ţi-i oarecum să-ţi fie.* CREANGĂ, P. 127.

— Variantă: **oareşicúm** (pronunţat *oa-reşi-*) (VLAHUŢĂ, O. A. 138) adv.

OAREŞICÁRE adj. nehot. v. **oarecare.**

OAREŞICÉ pron. nehot. v. **oarece.**

OAREŞICÍNE pron. nehot. v. **oarecine.**

OAREŞICÎND adv. v. **oarecînd.**

OAREŞICÚM adv. v. **oarecum.**

OAREÚNDE adv. (Învechit şi regional) Undeva. *Să zice că oareunde un împărat curios Vrea să afle-n ce chip este omul cel mai lenevos.* PANN, P. V. I 109. *Să-ţi aduci, bade, aminte, Că-i blăstăm de oareunde.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 264.

OÁRZĂN, -Ă, *oarzeni, -e*, adj. (Regional) **1.** (Despre fructe, uneori despre cereale) Care se coace mai de timpuriu decît altele din aceeaşi specie; văratic. *În unele comune din Transilvania... pomul mortului se face... dintr-o creangă de măr şi cu deosebire de măr oarzăn.* MARIAN, Î. 169.

2. (Adverbial, în e x p r.) **A-i spune cuiva oarzăn (în faţă)** = a-i spune de-a dreptul, fără ocoluri. (În forma *oarzin*) *De nu l-oi face mi-a spus oarzin că-mi taie capul, ca la un pui de găină.* RETEGANUL, la CADE.

— Variantă: **oárzin, -ă** adj.

OÁRZIN, -Ă adj. v. **oarzăn.**

OÁSPĂT s. m. v. **oaspete.**

OÁSPE s. m. v. **oaspete.**

OÁSPETE, *oaspeţi*, s. m. **1.** Persoană care vizitează pe cineva în casa acestuia, persoană căreia i se oferă ospitalitate; musafir. *Masa din foişorul casei lui Iorgu Samson era împresurată de oaspeţi.* SADOVEANU, N. P. 52. *Cina lui Abu-Hasan nu era foarte bogată, însă bună şi curată, aşa ca să poată mulţumi destul pe un oaspete drumeţ.* CARAGIALE, P. 123. *Nu te turbura tătucă, mai bine mergi de te găteşte, ca să primim oaspeţii veniţi la noi de prin fundul lumii.* ALECSANDRI, T. I 410. ✧ F i g. *Numai*

lebedele albe, cînd plutesc încet din trestii, Domnitoare peste ape, oaspeți liniștei acestei, Cu aripele întinse se mai scutură și-o taie Cînd în cercuri tremurînde, cînd în brazde de văpaie. EMINESCU, O. I 152. *Oaspeții caselor noastre, cocostîrci și rîndunele, Părăsit-au a lor cuiburi și-au fugit de zile rele.* ALECSANDRI, O. 167. ◇ Expr. **(A fi) bucuros de oaspeți** (rar **de oaspete**) = a primi cu plăcere musafiri. *Bătu în ușă și strigă: bucuros de oaspete?* VISSARION, B. 99. ✦ Persoană care vizitează o țară, o instituție sau asistă (ca invitat, ca reprezentant) la o solemnitate, la reprezentații etc. *A devenit o tradiție ca la marea noastră sărbătoare națională să fie de față numeroși oaspeți de peste hotare.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2749.

2. (Transilv., Maram., Bucov.) Nuntaș. *La ospăț... tot oaspeți rari, Tot crai și tot crăiese mari.* COȘBUC, P. I 57. *În Transilvania tot oaspetele aduce cu sine cîte ceva de-ale mîncării.* SEVASTOS, N. 285.

— Variante: **oáspe** (REBREANU, R. I 53, EMINESCU, O. I 147, ALECSANDRI, T. II 97), **oáspăt** (LESNEA, I. 130) s. m.

OÁSTE, *oști,* s. f. (Învechit și arhaizant) **1.** Armată, oștire. *Încă din zorii zilei se mișcase de deasupra Popricanilor Ștefan Tomșa, cu oastea lui amestecată.* SADOVEANU, O. VII 7. *Întreaga oaste a lui Tudor trecuse de Craiova și se apropia, cu mult popor după ea, de Olt.* CAMIL PETRESCU, O. I 8. *În sunet de fanfare trece oastea lui întreagă; Ieniceri, copii de suflet ai lui Alah și spahii Vin de-ntunecă pămîntul la Rovine în cîmpii.* EMINESCU, O. I 144. ◇ Fig. *Oastea stufului se înclină mundu-și vîrfurile în apă.* DUNĂREANU, N. 172. ✦ Serviciu militar. *A făcut oastea doisprezece ani.* REBREANU, I. 14. ✦ (Rar) Oșteni, soldați. *Patruzeci de mii de oaste să te-aștepte-n ascultare.* HASDEU, R. V. 141. ✦ Fig. Mulțime. *Pe drum se-nșiră-o oaste: e oastea proletară. Nici zăngăniri de arme, nici sarbăda fanfară... Ci ochii veseli cată.* PĂUN-PINCIO, P. 93.

2. (Învechit) Război, luptă, bătălie. *Eu sînt, bună maică, fiul tău dorit, Eu, și de la oaste mă întorc rănit.* BOLINTINEANU, O. 33. *Mihai cu Kiraly se gătiră îndată de oaste.* BĂLCESCU, O. II 46.

OÁȘĂ, *oașe,* s. f. (Regional) Teren unde e oprit (prin lege) tăiatul copacilor, pășunatul, vînătoarea.

— Pronunțat: *o-a-.*

OÁZĂ, *oaze,* s. f. Loc cu apă și cu vegetație bogată, în mijlocul unui pustiu nisipos. *Și tot fără margini pustia se-ntinde... Abia, ici și colo, găsesc, cîteodată, Verdeața de oază cu dor așteptată.* MACEDONSKI, O. I 145. ◇ (În comparații și metafore) *Toate aceste gînduri și toată această floră viguroasă... începeau să mi se pară ca o insulă într-un ocean, ca o fragedă oază într-un pustiu.* GALACTION, O. I 347. *Era orașul de-altădată, Sub plopi de-argint, muiați în soare, O verde oază fermecată Cu repezi ape cîntătoare.* MACEDONSKI, O. I 188.

OBÁDĂ, *obezi,* s. f. **1.** Partea periferică a unei roți de vehicul, peste care se montează șina (la roțile de lemn) sau cauciucul (la roțile autovehiculelor); jantă, coroană; fiecare dintre bucățile de lemn încovoiat care, împreunate, alcătuiesc această parte a unei roți de lemn. *Se așezase pe scăunelul lui de sub șopron, la cuțitoaie, să cioplească niște obezi de roată.* VORNIC, O. 162. *Lua stejarul cît de gros, îl îndoia cu mîinile și-l făcea obadă de roată.* NEGRUZZI, S. I 245. *Obezile de lemn nu pot să mai serve mult timp pe șoselele ce se fac pretutindene.* I. IONESCU, D. 497.

2. (Învechit, numai la pl.) Instrument alcătuit din două bucăți de lemn alăturate, prevăzute cu găuri, în care se prindeau picioarele sau, mai rar, mîinile osîndiților, pentru a-i imobiliza; p. ext. cătușe. *Fiindcă se împotrivi pe dreptul său, l-au mai băgat și la baște, l-au mai ferecat și la obezi.* C. PETRESCU, A. R. 51. *Obezi și lanț cînd ne mișcăm, Și plumb cînd istoviți strigăm Că vrem pămînt!* COȘBUC, P. I 209. *Și vin' soro, să mă vezi Cum îmi frîng trupu-n obezi.* ALECSANDRI, P. P. 239. ◇ Fig. *În inimă obezile se sfarmă, Se dezrobesc aducerile-aminte.* GOGA, C. P. 70.

— Variantă: **obeádă** (RETEGANUL, P. I 33) s. f.

OBĂDÁ, *obădez,* vb. I. Tranz. A lega roata sau spițele cu obezi.

OBĂDÁR, *obădare,* s. n. Sfredel folosit de rotari pentru a face găuri în obezi.

ÓBCINĂ s. f. v. **opcină.**

OBEÁDĂ s. f. v. **obadă.**

OBEDIÉNȚĂ, s. f. (Livresc) Supunere, ascultare.

— Pronunțat: *-di-en-.*

OBELÍSC, *obeliscuri,* s. n. Monument comemorativ sau decorativ, în arta egipteană, în forma unui stîlp înalt și ascuțit la vîrf, alcătuit de obicei dintr-un singur bloc de piatră, acoperit cu inscripții hieroglifice; monument modern, asemănător cu cele egiptene. *Sus, pe-un stîlp de telegraf, S-a oprit din zbor o cioară .. Ca o pajură trăsnită Într-un vîrf de obelisc.* TOPÎRCEANU, M. 10. *Pe vîrful unui obelisc bătrîn se abate cîteodată și un vultur.* CARAGIALE, O. III 243. *Pentru un șlic, mai ales să fi fost acel șlic nalt ca obeliscul din grădina publică, s-ar fi dat în vînt.* RUSSO, S. 18. ✦ Stîlp scund sau piesă de lemn, de piatră etc. de forma monumentului descris mai sus folosit ca element de arhitectură, ca piatră de hotar etc.

ÓBER, *oberi,* s. m. (Germanism rar, în graiul minerilor) Muncitor șef. *Mi s-a plîns oberul că faci revoluție în sector.* DAVIDOGLU, M. 29.

ÓBERLIHT, *oberlihturi,* s. n. Porțiune dintr-o fereastră sau dintr-o ușă, situată deasupra cercevelelor sau a canaturilor mobile, avînd deschidere separată, care servește la iluminarea și la aerisirea interiorului. ✦ Geam așezat orizontal în tavan, spre a lumina o încăpere întunecoasă.

ÓBERȚAL, *oberțali,* s. m. (Germanism ieșit din uz) Ospătar care făcea încasările într-un local de consumație. *Eu eram oberțal la bufet.* CARAGIALE, T. II 193.

OBÉZ, -Ă, *obezi, -e,* adj. Care suferă de obezitate, peste măsură de gras. *Era bondoacă, obezică.* PAS, Z. I 81. *Un general obez, stacojiu ca un rac fiert.* C. PETRESCU, Î. II 70.

OBEZITÁTE s. f. Stare bolnăvicioasă manifestată printr-o îngrășare anormală. *E aceeași Sonia Viișoreanu, mereu torturată de panica obezității.* C. PETRESCU, C. V. 252. *Mînca mult, se văita că băutura îl balonează și nu se putea reține, oricît medicii îl preveniseră că e predispus la obezitate.* REBREANU, R. I 33. *E manifest amenințată și de obezitate.* CARAGIALE, N. F. 119.

OBIÁLĂ[1] s. f. v. **ogheal.**

OBIÁLĂ[2], *obiele,* s. f. (Mai ales la pl.) **1.** Bucată de pînză sau de postav cu care țăranii își înfășoară laba piciorului pentru a le ține de cald în încălțăminte, înlocuind ciorapul. *Dîndu-ne schimburi și cîte două perechi de obiele de suman alb, ne-am încălțat cu opincile binișor.* CREANGĂ, A. 25.

2. Zdreanță, cîrpă. ◇ Expr. **A-i curge** (cuiva) **obielele** sau **a curge obielele de pe** (sau **după**) **cineva** = a fi îmbrăcat în zdrențe, a fi zdrențăros. (Cu pronunțare regională) *Care de care mai chipeș și mai îmbrăcat, de se tîriiau ațele și curgeau oghelele după dînșii.* CREANGĂ, P. 249.

— Pronunțat: *-bia-.*

OBICÉI, *obiceiuri* și (rar) *obiceie,* s. n. **1.** Deprindere cîștigată prin repetarea deasă a aceleiași acțiuni; fel particular de a se purta sau de a face ceva; obișnuință, învățat. *Obiceiul să stau de vorbă cu sătenii bătrîni îl am de copil.*

SADOVEANU, O. VII 242. *Împotriva obiceiului său, Lăpuşneanul... era îmbrăcat cu toată pompa domnească.* NEGRUZZI, S. I 148. ◇ Loc. adv. **De obicei** = de regulă, în mod obişnuit, de cele mai multe ori, în genere. *Ieşise mai curînd ca de obicei, ca să asculte zvonul cel dulce al paserilor.* SADOVEANU, D. P. 45. *Titu Herdelea găsi pe Roşu mai ursuz ca de obicei.* REBREANU, R. I 299. *Lumea se aduna ca de obicei pe cheu la sosirea vaporului.* BART, E. 317. *Lîngă leagăn cîntul Mamei de obicei e trist.* COŞBUC, P. I 265. ◇ Expr. **A avea obicei** sau **obiceiul** (sau **de obicei**) = a obişnui. *Ştiind că împăratul are obicei a bea în toată sara o cupă de lapte dulce, i-a pregătit acum una.* CREANGĂ, P. 97. *Nu mai am de obicei Ca-n zilele acele Să mă îmbăt şi de scîntei Din stele.* EMINESCU, O. I 187. *Sfarmă-Piatră... avea obicei, cînd se punea la masă, să înghită mai întîi şepte-opt bolovani.* NEGRUZZI, S. I 246.

2. Rînduială, deprindere consacrată; uz, fel, chip de a se purta, de a se îmbrăca etc., comune unui popor sau unei comunităţi omeneşti; datină. *Prea v-aţi bătut joc de limbă, de străbuni şi obicei.* EMINESCU, O. I 151. *Vede că îi aduc dulceţi. — O, ce bun obicei!* NEGRUZZI, S. I 70. *Îndată după aceea, pre obiceiul războiului, cerură ca cetatea să se predea.* BĂLCESCU, O. II 113. *Cîte bordeie, atîtea obiceie.*

3. (Învechit) Lege nescrisă, drept statornicit prin tradiţie. *Ostaşii aveau multe privilegii sau obiceie, după cum se zicea p-atunci.* BĂLCESCU, O. I 17. *Belea ochi şi căsca gura Ca să vază crângi uscate De propietar iertate, Fiind verzile oprite C-obiceiuri legiuite.* PANN, P. V. I 89. ◇ *Obiceiul pămîntului* v. pămînt.

OBICINUÍ vb. IV v. **obişnui.**

OBICINUÍNŢĂ s. f. v. **obişnuinţă.**

OBICINUÍT, -Ă adj. v. **obişnuit.**

OBIDÁ vb. I v. **obidi.**

OBIDÁT, -Ă adj. v. **obidit.**

OBÍDĂ, (rar) *obide,* s. f. **1.** Întristare adîncă, mîhnire, durere sufletească, chin, amărăciune, păs. *S-a întors către zid, singur, descărcîndu-şi într-acolo obida.* SADOVEANU, Z. C. 235. *Fără nici o mustrare privea la suferinţele şi obida supuşilor săi.* VLAHUŢĂ, O. A. I 218. *Şi-a adus aminte cu dor şi cu obidă de ea.* CARAGIALE, N. S. 55.

2. (Învechit) Nedreptate, strîmbătate; asuprire. *Slugerul Tudor, care a ridicat noroadele ţării din obidă, să-şi ceară dreptate.* C. PETRESCU, A. R. 191.

OBIDÍ, *obidesc,* vb. IV. (Învechit, astăzi mai ales popular) **1.** Intranz. şi refl. A se lăsa pradă deznădejdii sau durerii, a se necăji, a se amărî. *Dacă tu eşti vinovat (obidindu-se treptat şi arătîndu-şi moalele capului) de ce mi-a făcut mie bubă aici?* CARAGIALE, O. I 264. *Ziua Stau şi obidesc, Noaptea Nu mă odihnesc.* TEODORESCU, P. P. 528.

2. Tranz. A deplînge, a jeli. (Atestat în forma *obida*) *Unu-ncepu să ofteze Şi moartea să-şi obideze.* PANN, P. V. II 39.

3. Tranz. A asupri, a împila.

— Variantă: **obidá,** *obidez* (HODOŞ, P. P. 203), vb. I.

OBIDÍRE, *obidiri,* s. f. (Învechit, astăzi mai ales popular) Acţiunea de a (se) obidi şi rezultatul ei.

1. Suferinţă, chin, amar. *Ci-n pacea obidirii voastre, Ca-ntr-un întins adînc de mare, Trăieşte-nfricoşatul vifor Al vremilor răzbunătoare.* GOGA, P. 11.

2. Asuprire, împilare.

OBIDÍT, -Ă, *obidiţi, -te,* adj. (Învechit, astăzi mai ales arhaizant şi popular) **1.** Amărît, mîhnit, necăjit, chinuit, zdrobit de durere. *Drumeţul pe cărarea-ngustă Cu suflet obidit, trecea.* IOSIF, T. 191. *E aşa de obidit, încît ai crede că vrea să plîngă.* CARAGIALE, O. II 177. *Bătrînii îşi ascund ochii plini de lacrimi, bărbaţii stau obidiţi.* RUSSO, O. 38. ✦ Care exprimă mîhnire, obidă. *Se plimba de colo pînă colo, vorbind ca-n aiurarea unor friguri, cu un glas obidit.* BRĂTESCU-VOINEŞTI, Î. 75. *La dreapta ei umblau doi coconi tineri... cu haine negre şi cu feţe obidite.* ODOBESCU, S. I 108.

2. Obijduit, năpăstuit, apăsat. *O vrajă s-a ţesut pe deasupra satelor obidite, din auz în auz; undeva... se află o ţară întinsă, unde munca e căutată şi răsplătită.* BOGZA, C. O. 306. ◇ (Substantivat) *Îl privise ca pe un binefăcător al celor obidiţi.* G. M. ZAMFIRESCU, SF. M. N. II 47. *Veniţi voi obidiţii lumii, cu buzele înfrigurate, Voi chinuiţii din arsura unei tăceri îndelungate.* GOGA, C. P. 131.

— Variantă: **obidát, -ă** (ŞEZ. VIII 48) adj.

OBÍDNIC, -Ă, *obidnici, -e,* adj. (Regional) Slab, neajutorat, invalid. (Substantivat) *Nu-i păcat de d-zeu din om teafăr, sănătos, să mă laşi un obidnic?* SEVASTOS, la TDRG.

OBIDÓS, -OÁSĂ, *obidoşi, -oase,* adj. (Învechit) Îndurerat, amărît. *Auzi un glas de plîngere întovărăşit de cuvinte jalnice şi obidoase.* GORJAN, H. I 66.

OBIÉCT, *obiecte,* s. n. **1.** Corp, de obicei prelucrat, folosit în diverse împrejurări. *Împrăştiate prin unghere se află celelalte obiecte pe care păstorii le-au adus cu ei din sat.* BOGZA, C. O. 69. *Am deschis o tombolă cu obiecte la moşi.* CARAGIALE, O. II 39. *Vaporul... ne arunca ca pe nişte obiecte de la o parte la cealaltă a camerei.* BOLINTINEANU, O. 285. ◇ *Obiect de inventar* = tot ceea ce poate fi inventariat (utilaj, marfă, clădiri etc.).

2. Element, materie asupra căreia e îndreptată o activitate. *Obiectul unei cercetări.* ▭ *Discuţia a fost foarte lungă şi anevoioasă. Obiectul ei era cererea lui Eliade de a face parte din Frăţia.* V. ROM. noiembrie 1953, 73. *Pictura mediului contemporan, a omului care îl reprezintă şi a chipului în care el se mişcă şi vorbeşte, alcătuiesc obiectul artei lui I. L. Caragiale.* VIANU, A. P. 123.

3. (În organizarea învăţămîntului) Disciplină de studiu; materie. *A luat «foarte bine» la toate obiectele.*

4. Scop, ţintă, ţel. *Tîrziu de tot revine la obiectul apropiat al vizitei.* CAMIL PETRESCU, U. N. 56. *Nu-l putură, însă, întorna de la marele obiect ce-şi propusese cu satirele sale.* NEGRUZZI, S. II 149.

5. (Gram.) Complement (direct sau indirect).

— Pronunţat: *-bi-ect.*

OBIECTÁ, *obiectez,* vb. I. Tranz. A face o obiecţie, a arăta argumentele pentru care se contestă ceea ce susţine altcineva; a contesta, a invoca motive, a găsi pricină.

— Pronunţat: *-bi-ec-.*

OBIECTÍV[1], *obiective,* s. n. **1.** Lentilă sau sistem de lentile (mai rar oglindă concavă) care formează într-o lunetă, într-un microscop, într-un aparat fotografic etc. o imagine reală a obiectului observat.

2. Porţiune de teren, localitate, fortăreaţă etc. care prezintă importanţă din punct de vedere militar. ✦ Ţintă asupra căreia trage o gură de foc. ✦ Fig. Scop, ţintă, ţel. *Convorbirea avusese cu totul alte obiective.* ARGHEZI, P. T. 94.

— Pronunţat: *-bi-ec-.*

OBIECTÍV[2], **-Ă,** *obiectivi, -e,* adj. (În opoziţie cu subiectiv) **1.** (Fil.) Care există în afara conştiinţei omeneşti şi independent de ea. *Folosirea legilor economice obiective de către statul sovietic în opera de construire a socialismului este un înalt exemplu pentru ţările de democraţie populară.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2595. *Pentru ştiinţa marxistă, legile limbii sînt la fel cu legile din celelalte domenii, ele... au caracter obiectiv.* GRAUR, S. L. 93. ◇ *Adevăr obiectiv* v. adevăr. *Idealism obiectiv* = aspect al idealismului, care recunoaşte existenţa unei

idei mistice, independentă de conștiința omenească și prin a cărei dezvoltare ia naștere lumea materială. ✦ (Despre artă și creatori) Care are însușirea de a reda realitatea în chip nefalsificat, detașat de impresii subiective. *Puterea-i obiectivă i-a îngăduit* [lui Victor Hugo] *să îmbrățișeze domenii nemărginite: natura, omul, istoria, universul.* SADOVEANU, E. 226.

2. (În vorbirea curentă) Nepărtinitor, imparțial. *Junimismul a avut pretenția... că asistă... la fenomenele politice, sociale și culturale și că le definește din punct de vedere obiectiv.* IBRĂILEANU, SP. CR. 98. *Să aprobați întocmai planul meu, în toate amănuntele, studiat din punct de vedere obiectiv pur.* CARAGIALE, O. VII 200. ✧ (Adverbial) *Cu moșul nu-i chip să discuți obiectiv, că el din chestia pensiei nu iese.* REBREANU, R. I 65.

— Pronunțat: *-bi-ec-*.

OBIECTIVÁT, -Ă, *obiectivați, -te,* adj. Devenit obiectiv[2] (1); concretizat, materializat. [Înțelegem] *prin psihologie totalitatea faptelor sufletești introspectate și «obiectivate» prin exprimare.* IBRĂILEANU, S. 227.

OBIECTIVÍSM s. n. 1. Atitudine de falsă obiectivitate, de pretinsă nepărtinire, prin care se maschează poziția de clasă în rezolvarea problemelor politice și teoretice (v. a p o l i t i s m); prezentarea unor teorii, a unor concepții opuse, fără a lua atitudine față de ele.

2. (Ieșit din uz) Obiectivitate. *Caragiale, cu tot obiectivismul său... găsește prilejul să se amestece direct în bucăți curat literare, pentru a da lovituri «liberalismului».* IBRĂILEANU, SP. CR. 223.

— Pronunțat: *-bi-ec-*.

OBIECTIVÍST, -Ă, *obiectiviști, -ste,* adj. Care ține de obiectivism (1), care manifestă obiectivism (1).

— Pronunțat: *-bi-ec-*.

OBIECTIVITÁTE s. f. 1. Însușire a ceea ce este obiectiv (1).

2. Imparțialitate, nepărtinire, lipsă de idei preconcepute în aprecierea, în raționamentul cuiva. *Mai este încă o categorie foarte mică... dar pe care, pentru interesul obiectivității cercetării de față, nu trebuie s-o dăm uitării.* CARAGIALE, O. III 219.

— Pronunțat: *-bi-ec-*.

OBIECTIVIZÁ, pers. 3 *obiectivizează,* vb. I. R e f l. (Neobișnuit) A căpăta un caracter obiectiv.

OBIECTIVIZÁRE, *obiectivizări,* s. f. (Neobișnuit) Faptul de a s e o b i e c t i v i z a. *Mediul țărănesc... prin caracterele sufletești pe care le provoacă, produce, firește, și aici efecte contrarii și în loc de a provoca o subiectivizare psihică, produce o obiectivizare psihică.* GHEREA, ST. CR. III 365.

OBIÉCȚIE, *obiecții,* s. f. (Adesea în legătură cu verbele «a face», «a ridica» etc.) Argument care se opune unei teze, observație prin care cineva își manifestă dezacordul față de ceva. V. c r i t i c ă. *O obiecție poate să ne fie făcută, și anume una foarte serioasă.* GHEREA, ST. CR. I 313. *Și-și plecă urechea ca și cînd i s-ar fi făcut o obiecție pe care n-a auzit-o.* VLAHUȚĂ, O. A. III 23.

— Pronunțat: *-bi-ec-*. — Variantă: **obiecțiúne** (IBRĂILEANU, SP. CR. 93) s. f.

OBIECȚIÚNE s. f. v. **obiecție.**

OBIELÚȚĂ, *obieluțe,* s. f. Diminutiv al lui o b i a l ă[2].

OBIJDUÍ, *obijduiesc,* vb. IV. T r a n z. (Învechit și arhaizant) A nedreptăți, a împila, a asupri. *Nu se cuvine să obijduiesc om nevinovat.* SADOVEANU, B. 220. *Da mă rog, cucoane, nu mă obijduiți.* ALECSANDRI, T. 1333.

OBIJDUÍRE s. f. Faptul de a o b i j d u i; asuprire, împilare. *În loc de dreptate, obijduirea săracilor și celor mici.* GHEREA, ST. CR. I 71.

OBIJDUÍT, -Ă, *obijduiți, -te,* adj. (Învechit și arhaizant) Nedreptățit, năpăstuit, împilat, asuprit, exploatat. *Am cunoscut în țărănimea românească o clasă obijduită, părăsită și trădată.* SADOVEANU, E. 30. *Așa, copii obijduiți, Pe lumea noastră sînt poeții.* IOSIF, PATR. 85. ✧ (Substantivat) *Se suie pînă la cer plîngerile obijduiților.* SADOVEANU, Z. C. 235. *Făcea în mintea lui o adevărată apărare a dreptății celor obijduiți.* BUJOR, S. 120. *Caragiale reprezintă... critica socială extremă a liberalismului, făcută în numele celor mici și obijduiți.* IBRĂILEANU, SP. CR. 259.

OBIȘNÉNIE s. f. (Învechit) Lămurire, informare. *Am înțeles cursul pricinei... Vra să zică, ai îndestulă obișnenie despre dînsa?* ALECSANDRI, T. 1359.

OBIȘNUÍ, *obișnuiesc,* vb. IV. 1. R e f l. A se deprinde, a se familiariza, a se învăța. *Se obișnuise de două zile cu sunetul acesta.* DUMITRIU, N. 127. *Încet-încet, ochii mi se obișnuiră cu întunericul.* SADOVEANU, O. VI 12. *Se obișnuise să fie primit... cu izbucniri de «trăiți» și voie bună.* REBREANU, R. II 84. ✧ T r a n z. *A obișnui pe copii cu cititul.*

2. T r a n z. A practica un anumit obicei; a avea o anumită deprindere. *Minerii, cu tristețe și mîndrie, cel mai des obișnuiesc să spună: mina noastră e veche de o sută de ani.* BOGZA, C. O. 120. ✧ R e f l. i m p e r s. (În e x p r.) *Se obișnuește să...* = este obiceiul să...

— Variantă: **obicinuí** (pronunțat *-bici-*) (NEGRUZZI, S. I 199) vb. IV.

OBIȘNUÍNȚĂ, *obișnuințe,* s. f. Faptul de a fi obișnuit cu ceva, de a avea un anumit obicei. ✧ L o c. a d v. **Din obișnuință** = în virtutea deprinderii, potrivit obiceiului. *Scoase din buzunarul vestei un creion cu capsa galbenă, fără de care, din obișnuință dăscălicească, nu putea vorbi.* C. PETRESCU, Î. I 15. *Țăranii se uitau toți după brișcă, mai mult din obișnuință.* REBREANU, R. II 17.

— Variantă: **obicinuínță** (pronunțat *-bici-*) (CONACHI, P. 81) s. f.

OBIȘNUÍT, -Ă, *obișnuiți, -te,* adj. 1. Care a devenit un obicei, care a intrat în obișnuința cuiva, care face parte din felul de a fi al cuiva; caracteristic cuiva. *Lîngă vatră, cu coatele pe genunchi și cu tîmplele în palme, se cufundă în starea ei obișnuită.* SADOVEANU, B. 63. *Îl primi cu drăgălășia-i obișnuită, parcă nimic nu s-ar fi întîmplat.* REBREANU, R. II 258. *Porniră la drum în obișnuitul mers al cailor țărănești.* MIRONESCU, S. A. 133. ✦ (Substantivat) Persoană care frecventează în mod obișnuit un loc. *Obișnuiții cîrciumii rîd în timpul cînd Marmeladof povestește.* GHEREA, ST. CR. II 231.

2. Care se face în mod regulat, care se întîmplă sau se întîlnește frecvent sau de obicei (într-un loc), care se folosește adesea; curent. *Își răsuci obișnuita țigară și-mi zîmbi cu prietinie.* SADOVEANU, O. VIII 8. ✧ (Adverbial) *Eminescu a străbătut etapele de dezvoltare literară pentru care, obișnuit, literaturile începătoare cheltuiesc decenii multe.* SADOVEANU, E. 79.

3. Care nu se distinge prin nimic; comun (2). *A lucrat din lemn obișnuit o vioară.*

— Variantă: **obicinuit, -ă** (pronunțat *-bici-*) (C. PETRESCU, Î. I 251, CREANGĂ, P. 209, NEGRUZZI, S. I 296) adj.

OBÎRȘIE, *obîrșii,* s. f. 1. Punct de plecare, început, origine. *Acest obicei... nu l-am mai întîlnit pe nicăieri la români... de bună seamă că la turci e obîrșia lui.* SEVASTOS, N. 239.

2. Locul unde s-a născut cineva; familia, neamul din care se trage cineva; origine (socială). *Baba Rada avea nepoți care învățaseră prin școli și se însuraseră cu femei bogate, față de care își tăinuiau obîrșia.* PAS, Z. I

191. *Porecla îi este Bistriţanu, care-l arată unde îi e obîrşia.* SADOVEANU, A. L. 190. *Eşti bun de limbuţie, Dar unde-ţi e dovada de-naltă obîrşie?* ALECSANDRI, T. II 81.

3. Locul unde începe să se formeze albia unui rîu. *Din culmi împădurite şi stîncoase Reci obîrşii, A coborît Pîrîul cu pietroaie mari de munte.* CAMIL PETRESCU, V. 23. *Trecem pe la obîrşia izvoarelor sărate, peste vîrtoapele sălbatice ale Nemirei.* VLAHUŢĂ, O. A. II 153. ✦ (Rar) Intrarea unei peşteri. *O peşteră... a cărei obîrşie sau gură erea foarte largă.* GORJAN, H. II 71. ✦ Capătul din deal al jilipului, lărgit ca o pîlnie, pe unde se introduc buştenii în jilip.

4. (Regional) Bucată de pămînt moştenită din tată în fiu; ţarină, glie. *Nu era supărat nici pe tată-său nici pe cai, că în loc să-l lase să se joace îl ţineau cu ei la muncă. Că doar «obîrşia» trebuia arată.* DUMITRIU, N. 147.

— Accentuat şi: (rar) *obîrşie.*

OBLÁNIC, *oblanice,* s. n. (Regional) Suport făcut dintr-un ştergar sau dintr-o bucată de pînză încolăcită, pe care îl pun femeile pe creştet cînd poartă greutăţi pe cap.

— Variantă: **oblăínic** s. n.

OBLĂÍNIC s. n. v. **oblanic.**

OBLĂDUÍ, *oblăduiesc,* vb. IV. Tranz. **1.** A conduce, a administra, a cîrmui, a guverna. *A oblăduit moşia pentru slava ei şi-a lui.* DAVILA, V. V. 33. *Orînduind vechil... ca să oblăduiască împărăţia... ieşi spre seară din cetate.* GORJAN, H. I 3. ✧ Refl. *Mănăstiri osebite şi neatîrnate unele de altele, oblăduindu-se fiecare de sine.* ODOBESCU, S. II 16. ✧ Intranz. *Pe atunci, oblăduia pe Lotru un boier mare.* GALACTION, O. I 67. *Alergă la prea înalta Poartă... rugîndu-se să-l mazilească şi arătînd că nu mai iaste destoinic de a oblădui.* La ODOBESCU, S. I 279.

2. A proteja, a ocroti, a apăra.

OBLĂDUÍRE, *oblăduiri,* s. f. **1.** Acţiunea de a oblădui şi rezultatul ei; guvernare, conducere. *Pentru oblăduirea ţinuturilor creştine coprinse de dînşii... simţise trebuinţă a se sluji cu oameni cari să vorbească limbile europene.* ODOBESCU, S. A. 126. *Toţi boierii duşmani oblăduirii mele Sînt prinşi de acest paingăn în desele-i reţele.* ALECSANDRI, T. II 86. *Cum a fost oblăduirea mea?... Care s-a întors de la uşa mea, fără să cîştige dreptate şi mîngîiere?* NEGRUZZI, S. I 140. ✦ (Concretizat) Organ de conducere, stăpînire. *Înalta oblăduire nu simte trebuinţa de a se amesteca în traiul... lighioanelor sălbatice.* ODOBESCU, S. III 38.

2. Protecţie, ocrotire. *Femeile mă salutau zîmbind, ca pe un profesor subt oblăduirea căruia doreau ele să-şi aşeze cîndva acele odrasle.* SADOVEANU, A. L. 181. *Rămasă de mică orfană de tată, a ajuns sub oblăduirea unchiului ei.* REBREANU, I. 67.

OBLĂDUITÓR, -OÁRE, *oblăduitori, -oare,* adj. (Rar) Care guvernează, conducător, cîrmuitor, protector. (Substantivat) *Era un cîntăreţ care, în tinereţa lui, ar fi fermecat şi pe vodă, dacă acest mîndru oblăduitor al ţării Moldovei s-ar fi ostenit să vie să-l asculte la bisericile tîrgului.* SADOVEANU, E. 125.

OBLEÁGĂ, *oblege,* s. f. (Regional) Teren cultivabil lăsat un an să se odihnească, servind ca păşune; pîrloagă.

OBLÉTE s. m. v. **obleţ.**

OBLÉŢ, *obleţi,* s. m. Peşte mic de culoare albă-argintie, turtit lateral, care trăieşte în apele dulci *(Alburnus lucidus);* albişor[1]. *Văz jucînd obleţi.* SADOVEANU, A. L. 145. *Nu cer un rechin. Prinde colo un obleţ, ca să fie.* SEBASTIAN, T. 19. *«Obleţul, de Dunărea obleţul!» şi glasul lui domol se pierde în liniştea cucernică a înserării.* DUNĂREANU, CH. 85.

— Variantă: **oblété** s. m.

OBLÍ, *oblesc,* vb. IV. Tranz. (Regional) A îndrepta, a nivela. *Cum şi unde s-au întîmplat cîte o rîpă... au săpat de sus şi au aruncat în groapă, pînă au oblit şi au înfrumuseţat locul.* GOLESCU, Î. 165. ✦ Refl. (Despre oameni) A da corpului o poziţie dreaptă, a se ţine drept. *După ce au plecat cei doi cărăuşi, Visalon Luca s-a oblit greoi de şale.* VORNIC, O. 326.

ÓBLIC, -Ă, *oblici, -e,* adj. **1.** Care e înclinat faţă de o dreaptă sau faţă de un plan; pieziş, plecat, aplecat. *În lumina oblică a soarelui de toamnă, scăpărară arme.* SADOVEANU, Z. C. 11. *O rază oblică străpungea frunzele.* C. PETRESCU, S. 142. *La bătălia de la Sibiu... vedem pe Mihai a da rînduielii sale de bătălie o poziţie oblică.* BĂLCESCU, O. I 29. ✧ (Adverbial) *O rază de soare a intrat oblic prin fereastra deschisă.* C. PETRESCU, C. V. 212. ✦ (Despre cilindre şi prisme) Care are generatoarele sau muchiile înclinate faţă de bază; (despre conuri şi piramide) cu dreapta care uneşte vîrful cu centrul bazei înclinată faţă de bază. ✦ (Despre ochi) Cu colţurile exterioare ridicate spre tîmple; codat. *Era într-adevăr foarte tînără, cu obrajii mari albi de tot, cu ochii negri puţin oblici.* CAMIL PETRESCU, N. 4.

2. (În opoziţie cu caz direct, numai în expr.) **Caz oblic** = nume dat uneori în gramatica romînă cazurilor genitiv şi dativ, iar în gramatica altor limbi, în mod curent, tuturor cazurilor, afară de nominativ şi vocativ.

OBLICÍ, *oblicesc,* vb. IV. Tranz. (Popular şi arhaizant) **1.** A descoperi, a dibui; a găsi. *E mîţa de la vecina, Că mi-a oblicit slănina.* MARIAN, S. 136. *Au început ei a se văiera pentru că le era frică să nu-i oblicească cineva.* SBIERA, P. 5. *Mîndro, de dragostea noastă Răsărit-a pom în coastă... Duşmanii l-au oblicit, Cu securile-au ieşit.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 70.

2. A afla, a auzi în taină, a prinde de veste, a simţi. *Eu socot că are o pricină, de aceea întîrzie. — Ştii ceva? ai oblicit ceva?* SADOVEANU, B. 39. *Finii şi vecinii, Dacă-mi obliciră Ce vrea lelea Fără, Mi se învoiră.* COŞBUC, P. II 152. ✧ Absol. *Mărculeţ s-a dus de-acasă, Şi turcu a d-oblicit... Şi rău l-a batjocorit.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 485. ✧ Intranz. *Oblicind din nou despre sosirea boierilor pribegiţi, cu oaste, Chiajna... nu se turbură prea mult.* ODOBESCU, S. I 115.

OBLICITÁTE s. f. Proprietatea unei drepte de a fi oblică faţă de o dreaptă sau un plan; poziţie oblică.

OBLIGÁ, *oblig,* vb. I. **1.** Tranz. A constrînge, a sili la ceva. *A făcut o descoperire, ştiu că e lucru serios, şi mă simt obligat, ca prieten, să viu să-l felicit.* BARANGA, I. 153. *Cine te obligă adică să renunţi... la libertate?* C. PETRESCU, Î. II 124. ✧ (Poetic) *Chinuite apele se zvîrcolesc şi se reped orbeşte... Uneori, munţii le obligă parcă să meargă pe un grătar de cuţite.* BOGZA, C. O. 336.

2. Tranz. A determina pe cineva să simtă recunoştinţă în urma unui serviciu care i s-a făcut; a îndatora. *Mi s-a întîmplat cîteodată să oblig prietenii, împrumutîndu-i.* ALECSANDRI, T. 816. *Te rog să binevoieşti a-mi traduce alăturatul răvaş şi a-mi trimite îndată traducerea. Mă vei obliga foarte mult.* id. S. 40.

3. Refl. A se angaja, a-şi lua o sarcină. *S-a obligat să vină.*

OBLIGÁT, -Ă, *obligaţi, -te,* adj. Care simte recunoştinţă; îndatorat. (Substantivat) *Cum vezi, eu sînt obligatul dumitale.* C. PETRESCU, R. DR. 109.

OBLIGATIVITÁTE s. f. Caracterul a ceea ce este obligatoriu. *Obligativitatea învăţămîntului elementar.*

OBLIGATÓR, -OÁRE adj. v. **obligatoriu.**

OBLIGATÓRIU, -ÓRIE, *obligatorii,* adj. (Şi în forma *obligator)* Care trebuie urmat întocmai, care trebuie făcut, îndeplinit. V. i m p u s. *Adevărurile ştiinţelor sînt deopotrivă obligatorii pentru fiecare.* GHEREA, ST. CR. III 198.
— Variantă: **obligatór, -oáre** adj.

OBLIGĂŢIE, *obligaţii,* s. f. **1.** Ceea ce i se impune cuiva sau îşi impune cineva să facă într-o anumită situaţie; datorie, sarcină, îndatorire. *A spus la început că are obligaţii faţă de mamă şi de două surori.* PAS, Z. I 94. *Printre oamenii noştri am contractat o obligaţie.* C. PETRESCU, Î. II 105.

2. Legătură juridică prin care o persoană poate fi constrînsă de altă persoană să dea, să facă sau să nu facă ceva.

3. (Fin., mai ales în forma *obligaţiune)* Titlu înscris (emis de stat sau, în ţările capitaliste, de o societate pe acţiuni), reprezentînd o sumă de bani împrumutată, care trebuie restituită într-un anumit timp şi care dă drept deţinătorului la o dobîndă anuală fixă.
— Variantă: **obligaţiúne** (GHICA, S. 449) s. f.

OBLIGAŢIÚNE s. f. v. **obligaţie.**

OBLIGEÁNĂ, *obligene,* s. f. Plantă erbacee cu miros plăcut, cu frunze liniare late şi flori gălbui, care creşte pe marginea apelor; e utilizată în medicină *(Acorus calamus).*

OBLITERÁ, *obliterez,* vb. I. **1.** R e f l. (Livresc, despre o inscripţie, un manuscris etc.) A se şterge treptat, a deveni neciteţ, a se spălăci. *Manuscrisele se obliterează cu timpul.*

2. T r a n z. A anula (un timbru) aplicînd o ştampilă.

OBLITERÁRE s. f. Acţiunea de a (s e) o b l i t e r a.

OBLITERÁŢIE, *obliteraţii,* s. f. **1.** Obliterare.

2. (Med.) Astuparea vaselor sanguine prin îngroşarea pereţilor sau prin formarea cheagurilor. *Obliteraţia arterelor.*

OBLÍNC, *oblíncuri,* s. n. Partea de dinainte a şeii, mai ridicată şi încovoiată. *Călăreţii se aplecară pe oblíncuri, caii zguduiră pămîntul în ropotul copitelor.* SADOVEANU, O. VI 48. *Să doboare cocorii... repezind asupră-le agerii săi şoimi, legaţi de oblíncul şelei.* ODOBESCU, S. III 54.

OBLOJEÁLĂ, *oblojeli* şi *oblojele,* s. f. (Popular) Cataplasmă, pansament. *Rănile dezlegate din bandaje şi oblojeli.* G. M. ZAMFIRESCU, SF. M. N. II 241. *Mi-o închipuiam acum înconjurată de copii... făcînd oblojele dascălului Gheorghe.* GANE, N. II 149. *Tot îmbla din babă în babă cu descîntece şi cu oblojele.* CREANGĂ, P. 111.

OBLOJÍ, *oblojesc,* vb. IV. **1.** T r a n z. (Popular) A trata (o rană, un organ bolnav sau un om bolnav) cu mijloace băbeşti, a lecui prin oblojeli; a pansa o rană. *Dioaica m-a oblojit cînd am fost bolnav.* STANCU, D. 273. *Baba Aniţa pregătea legăturile care trebuiau să oblojească rana.* SADOVEANU, O. I 51. ✦ F i g. A purta (de) grijă cuiva, a îngriji. V. r ă s f ă ţ a. *Nu cumva doreşti, mă frăţioare, să te oblojim numai pe tine?* SADOVEANU, P. M. 269.

2. R e f l. F i g. A se înfofoli, a se înveli, a se încotoşmăna.

OBLOJÍRE s. f. (Popular) Acţiunea de a o b l o j i; oblojeală.

OBLOJÍT, -Ă, *oblojiţi, -te,* adj. **1.** (Popular) Căruia i s-au pus, i s-au aplicat oblojeli.

2. F i g. Îmbrăcat gros, înfofolit, încotoşmănat.

OBLÓN, *obloane,* s. n. **1.** Dispozitiv format din unul sau mai multe panouri de lemn sau de metal, aşezat în faţa sau în spatele unei ferestre, a unei uşi sau deschizături, pentru a constitui o închizătoare mai sigură, o protecţie contra intemperiilor, a luminii prea mari etc. *Închise obloanele şi pofti pe domni să-l informeze ce-ar dori pentru cină.* SADOVEANU, A. L. 26. *Trage definitiv oblonul ghişeului.* SEBASTIAN, T. 191. *Ne-a dus deoparte, într-o odaie mare cu obloane la ferești.* CREANGĂ, O. A. 81.

2. (Regional) Deschizătură în formă de fereastră într-un perete (mai ales al podului); tăblie de lemn care închide această deschizătură. *Au sfătuit ce-au sfătuit, apoi... au coborît pe scara proptită sub oblon.* GALAN, Z. R. 270.

3. (Învechit) Uşă a trăsurii; portieră a unui cupeu. *Sosi într-o trăsură închisă, cu patru cai, întovărăşită de doi călăreţi la oblon.* GANE, N. III 59. *El mi-a deschis oblonul trăsurii.* ALECSANDRI, T. I 352.

OBLÓNG, -Ă, *oblongi, -e,* adj. (Franţuzism) Care e mai mult lung decît lat, lunguieţ, alungit. *O faţă slabă, oblongă, de o blîndeţe suavă.* CĂLINESCU, E. 29.

OBLONÍ, *oblonesc,* vb. IV. T r a n z. (Rar) A închide cu obloane. (F i g.) *Oblonitu-mi-a fereastra Gerul, cu-a lui flori de gheaţă.* VLAHUŢĂ, O. A. 86.

OBLONÍT, -Ă, *obloniţi, -te,* adj. Închis cu obloane. *Casele erau cu uşile închise, cu ferestrele oblonite.* CAMILAR, N. I 71. *Dincolo de ferestrele oblonite, în sălile dinlăuntru, lumea nu dormea.* SADOVEANU, Z. C. 319.

ÓBLU[1] adv. (Regional) În linie dreaptă, drept; p. e x t. (în legătură cu verbe de mişcare) fără înconjur, fără ocol, direct. *O sanie cu tălpi de lemn luneca oblu, fără zgomot.* C. PETRESCU, R. DR. 143. *Se ducea oblu pe drumul prăfuit, gîndindu-se la atîtea şi atîtea lucruri.* D. ZAMFIRESCU, R. 223. *Deştept copilul geme şi oblu-n sus tresare.* COŞBUC, P. II 188.

ÓBLU[2]**, OÁBLĂ,** *obli, oable,* adj. (Regional) Care se prezintă ca o linie dreaptă, drept. *Dîră oablă din apa Nistrului pînă-n muntele ăl mare.* DELAVRANCEA, O. II 30. *Dar ea are faţa albă Ca tăiată-n flori de nalbă Oblu trup ca bradu-n plai.* COŞBUC, P. II 210. *Prinse a căuta lemne oable de casă.* RETEGANUL, P. III 60. ✦ (Despre cîmpii) Plan, neted, şes. *Toată acea lată şi oablă cîmpie se arăta scăldată într-o lumină gălbuie.* ODOBESCU, S. III 194. ✦ (Despre înălţimi, urcuşuri) Aproape vertical, abrupt, povîrnit. *Săpătura costişei venea oablă ca o prăpastie.* SADOVEANU, B. 227. [Muntele] *era mai luciu decît oglinda şi mai oblu decît păretele.* RETEGANUL, P. I 41.

OBNUBILÁT, -Ă, *obnubilaţi, -te,* adj. (Rar, despre memorie, vedere etc.) Umbrit, întunecat; slăbit. *Inteligenţa* [bolnavului] *pare foarte obnubilată.* PARHON, O. A. I 255.

OBNUBILÁŢIE s. f. (Rar) Umbrire, întunecare, slăbire a memoriei, vederii etc. *De cîtva timp, bolnavul se află într-o stare de obnubilaţie psihică aproape completă.* PARHON, O. A. I 267.

OBÓD, *oboduri,* s. n. Cilindru făcut din coajă de copac sau din lemn, aşezat în jurul pietrelor morii ţărăneşti, pentru a împiedica risipirea făinii.

OBÓI, *oboaie,* s. n. Instrument muzical de suflat, în formă de tub cu ancie dublă, construit din lemn (de abanos sau de cedru), cu găuri şi clape, folosit mai ales în orchestră; are o sonoritate potrivită pentru a crea o atmosferă pastorală melancolică. *Alăturea ursuz platanul mîncat şi găurit de ploi Prin scorburile lui respiră cu note grave de oboi.* ANGHEL-IOSIF, C. M. II 37. *O instrumentaţie bizară din concertul căreia nu lipsea nici piculina, nici oboiul.* HOGAŞ, M. N. 86.

OBOÍST, -Ă, *oboişti, -ste,* s. m. şi f. Persoană care cîntă din oboi.

OBÓL, *oboluri,* s. n. (Mai ales în construcţii cu verbul «a da») Monedă; p. ext. sumă modestă cu care cineva contribuie la o acţiune; fig. contribuţie de orice natură.

OBÓR, *oboare,* s. n. **1.** (Munt., Mold.) Loc, de obicei împrejmuit, unde se ţine tîrgul de vite, de fîn, de lemne; tîrg de vite. *Negustori aprigi de cereale, geambaşi vestiţi de oboare, samsari de lînă şi brînzeturi.* I. BOTEZ, ŞC. 87. *Măgarul se vinde tot în oborul armăsarilor.* PANN, P. V. II 117. *Se mai duse stăpînul nostru La obor Şi cumpără doi boi.* TEODORESCU, P. P. 140.

2. Împrejmuire pentru vite în apropierea casei, la cîmp, la tîrlă etc.; ţarc, ocol. *Văzu la lumina lunei pe porcarul mînăstirii ducînd din urmă vreo zece-cincisprezece porci, care scăpaseră pe semne din obor.* STĂNOIU, C. I. 186.

3. (Regional) Loc îngrădit în jurul unei case ţărăneşti (v. curte) sau în apropierea ei, unde se ţin unelte agricole, nutreţ pentru vite etc. *Iată că era-n mijlocul oborului, înaintea curţii, un stîlp mare.* RETEGANUL, P. VII 21. *Cînd treci pe lîngă obor, Mă cuprinde, bade-un dor.* HODOŞ, P. P. 45.

4. Împrejmuire de nuiele, de stuf făcută într-o apă curgătoare pentru a ademeni şi păstra peştele viu; spaţiul din interiorul acestei împrejmuiri. *Talianul îi al obştei, cu tot ce are: plase, sîrme, taraci, oboare.* DAVIDOGLU, O. 51.

OBOREÁN, *oboreni,* s. m. (Rar) Persoană care locuieşte în cartierul apropiat de obor. *Oborenii puneau cometa în socoteala intrării în Bucureşti a împăratului Austriei.* MACEDONSKI, O. III 90.

OBORÎ, *obór,* vb. IV. Tranz. (Învechit şi arhaizant) A doborî, a culca (cu o lovitură) la pămînt, a ucide; fig. a scoate prin uneltiri dintr-un post, dintr-o demnitate. *Pe tatăl meu... îl oborîseră cu buzduganele vorniceii Sucevii.* SADOVEANU, N. P. 33. *N-apucă să sfîrşească, căci buzduganul armaşului, lovindu-l drept în frunte, îl oborî la pămînt.* NEGRUZZI, S. I 152. *Ei ştiu foarte bine, că de nu mă vor oborî ei, eu îi voi oborî.* KOGĂLNICEANU, S. 187.

OBOROÁCĂ s. f. v. **oboroc.**

OBORÓC, *oboroace,* s. n. (Şi în forma *obroc*) **1.** Vas mare de formă cilindrică, larg la gură, făcut din scoarţă de tei, care serveşte (la ţară) ca unitate de măsură pentru cereale sau pentru păstrarea şi transportul acestora. V. baniţă, mierţă. *Piua-i în căsoaia de alături, fusele în oboroc sub pat, iar furca după horn.* CREANGĂ, P. 5. *La măsură a ieşit... Dintr-un snop Un oboroc.* TEODORESCU, P. P. 151. ◇ Expr. **A pune** (sau **a ascunde, a ţine** etc.) **ceva sub obroc** (sau **oboroc**) = a feri ceva de văzul lumii, a ţine ascuns. *Eşti cel ce astăzi ai lumină; nu o pune subt obroc! las-o să lumineze aproapelui tău.* GALACTION, O. I 247. *Bată-te pustia noroc, că te-am pus sub oboroc.* ŞEZ. I 3. ◇ Fig. *Lumina ştiinţei de carte nu a mai zăbovit sub obroc pentru cei mulţi.* I. BOTEZ, ŞC. 8.

2. Coş de nuiele fără fund, în care se prinde crapul (din stuf). *Punem oborocul unde umblă ori trece peştele.* SADOVEANU, Î. A. 112.

3. (Bucov.) Un fel de ciubăraş în care se înmoaie rufele. *Pînă i-or fierbe oalele la foc, ca să toarne în obroc peste cămeşi, s-au pus la stative şi s-au fost dat la făsut.* SBIERA, P. 309.

— Variante: **oboroácă** (SADOVEANU, O. VIII 81, ALECSANDRI, T. 920) s. f., **obróc** s. n.

OBOSEÁLĂ, *oboseli,* s. f. Slăbire a puterilor, cauzată de un efort fizic sau intelectual, stare a celui obosit; osteneală, istovire. *Uită de oboseli şi de necazuri, ca şi cum ar fi ieşit întinerit dintr-o baie.* VORNIC, P. 191. *Eram sfîrşit de oboseală, nu mai puteam; îmi dădeam sufletul.* SADOVEANU, O. VI 66. *Oboseala, slăbiciunea, toate relele ce sînt într-un mod fatal legate de o mînă de pămînt.* EMINESCU, O. I 136. ✦ (Tehn.) Scădere a rezistenţei mecanice a materialului unei piese folosită des.

OBOSÍ, *obosesc,* vb. IV. Intranz. A-şi pierde puterile fizice sau intelectuale în urma unei sforţări îndelungate, a simţi oboseală; a osteni. *Copilul obosise, gîfîia, se împiedica de pietroaiele mari.* DUMITRIU, N. 152. *Cînd îi obosesc ochii, s-apucă de altceva.* STANCU, D. 90. *De cînd m-o adus păcatele aici, am obosit ca un cal de poştă.* ALECSANDRI, T. I 137. ◇ Tranz. *M-au obosit Căile-alergate.* COŞBUC, P. I 260. *Dar toţi caii-şi obosea Şi potrivă nu-şi găsea.* ALECSANDRI, P. P. 27. *Ulicele oraşelor europeneşti, trase cu sfoara, au multă monotonie şi obosesc vederea.* NEGRUZZI, S. I 70. ◇ Refl. *Şi să luară de să luptară pînă ce se obosiră, dar nici unul pe altul nu s-au putut învinge.* RETEGANUL, P. I 73.

OBOSÍRE s. f. (Rar) Faptul de a obosi; oboseală. *După aceste cuvinte... îşi plecă fruntea cu o tristă obosire.* ALECSANDRI, P. 26. *Am început a simţi obosirea.* NEGRUZZI, S. I 317.

OBOSÍT, -Ă, *obosiţi, -te,* adj. Care simte oboseală, sleit de puteri, ostenit, istovit. *Sta întunecat şi obosit, cu privirile aţintite în gol.* DUMITRIU, N. 76. *Obosit, omul şade pe o bancă, să răsufle.* CARAGIALE, O. II 199. *Ipate... obosit fiind, se lăsă oleacă jos pe iarbă.* CREANGĂ, P. 158. ◇ (Adverbial) *Vorbea puţin şi obosit.* VORNIC, P. 20. ◇ Fig. *În lumina din ce în ce mai albă a zilei, veneau parcă mai obosite deosebitele zgomote ale tîrguşorului.* SADOVEANU, O. IV 28. *Din mii de sunete uşoare... se naşte ca o slabă suspinare ieşită din sînul obosit al naturii.* ODOBESCU, S. III 17.

OBOSITÓR, -OÁRE, *obositori, -oare,* adj. Care oboseşte, care aduce oboseală, istovitor, p. ext. plictisitor. *O întindere de şese poşte lungi şi obositoare.* CREANGĂ, A. 117.

ÓBOT, *obote,* s. n. Scîndura din faţă de la sanie.

OBOVÁL, -Ă, *obovali, -e,* adj. (Despre frunze) Care are formă ovală şi este legată de peţiol prin extremitatea mai ascuţită.

OBRĂŢ, *obraţe* şi *obraţuri,* s. n. (Mold.) **1.** Veche unitate de lungime, egală cu 26,76 m; (astăzi) măsură de lungime (nedeterminată), de obicei mică. *La o sută de obraţe, curge Siretul.* SADOVEANU, O. I 284. *La vro cîteva obraţuri, gîrneţul s-a înfierbîntat.* CREANGĂ, P. 126. *Începînd a cosi, coasa merse cîteva obraţe şi odată sări din toporîşte.* ŞEZ. I 85.

2. Suprafaţă de teren, lată de aproximativ o prăjină şi lungă de patru. *Lanurile mari... se răcluiesc la un obraţ, la două obraţe ori la mai multe obraţe şi pe urmă se dau la secerători bucăţi care se despart între ele prin cărări.* PAMFILE, A. R. 120.

OBRĂŢIE, *obraţii,* s. f. Loc îngrădit plantat cu pomi, la poalele unui deal cu vii.

OBRÁZ, (1) *obraji,* s. m., (2,3,4) *obraze* şi *obrazuri,* s. n. **1.** Fiecare dintre cele două părţi laterale ale feţei; pielea care acoperă aceste părţi. *Lacrămi amare năvăleau şi-i frigeau obrajii.* SADOVEANU, O. IV 347. *Îl sărută pe amîndoi obrajii, înduioşat şi de-abia stăpînindu-şi firea.* REBREANU, R. II 16. *Ca partea de la soare a unei caise, aşa sînt obrajii tăi şi tot aşa de mirositori.* DELAVRANCEA, O. II 81. ◇ *Umerii obrajilor* = proeminenţe formate din oasele obrajilor, dedesubtul ochilor; pometi. ◇ Expr. (La sg., ca expresie a cuviinţei) **Să-ţi fie în obraz!** (sau **să-ţi fie ruşine obrazului!**), se spune cuiva care a săvîrşit ceva necuviincios. **A-i plesni** (sau **a-i crăpa**) **cuiva obrazul de ruşine** = a-i fi cuiva foarte

ruşine, a se ruşina foarte tare. *Îmi plesneşte obrazul de ruşine cînd mă gîndesc cum am să mă înfăţoşez înaintea femeii celeia.* CREANGĂ, P. 172. **A fi gros de obraz** = a fi fără ruşine, obraznic. *Lupul e gros de obraz, eu unul nu-i dau crezare cîtă vreme este încă în pielea lui.* GANE, N. I 130. **A avea obraz subţire** = a fi binecrescut, a avea purtări frumoase. **Obrazul subţire cu cheltuială se ţine** = pentru a putea face faţă unor pretenţii mari trebuie să dispui de mijloace corespunzătoare. **(A fi) fără obraz** = (a fi) neruşinat, necuviincios. *Cum mergea, dă de nişte copii fără-obraz, chinuind un căţăluş.* RETEGANUL, P. V 3. **A-şi pune obrazul** (pentru cineva) = a garanta (pentru cineva) cu cinstea, cu reputaţia, cu autoritatea pe care o ai. *Să-şi puie cineva obrazul pentru unul ca tine şi să te hrănească ca pe un trîntor, mare minune-i şi asta!* CREANGĂ, P. 331. **A da** (cuiva) **obraz** = a îngădui (cuiva) prea multe, făcîndu-l astfel să devină obraznic; a da cuiva nas. *Celui fără ruşinare De-i dai ceva obraz, sare Să ţi să urce-n spinare.* PANN, P. V. III 33. (Ca expresie a cutezanţei) **Cu ce obraz?** = cu ce îndrăzneală? *Cu ce obraz mă faci pe mine de vină?* DUMITRIU, N. 48. *Cu ce obraz să se înfăţişeze înaintea lui.* CREANGĂ, P. 145. **A (mai) avea obraz** sau **a (mai) avea încă obraz să...** = a avea îndrăzneala să... *Ai băut cît şăpte şi mai ai obraz să te jăluieşti.* ALECSANDRI, T. 561. *Tu eşti bun de talpa iadului şi ai încă obraz să cauţi loc în rai.* NEGRUZZI, S. I 93. ✦ Fig. Cinste, valoare morală a unei persoane. *Pe obrazul tău nu dau eu nici o duşcă de apă chioară.* REBREANU, I. 33.

2. Partea anterioară a capului omenesc; faţă, figură, chip. *Tudor Şoimaru tresări ca izbit în piept de calul lui şi obrazul deodată i se lumină.* SADOVEANU, O. VII 84. *Îşi aruncase în obraz un pumn din apa fermecată.* GALACTION, O. I 55. ✧ Fig. *Numai ici-colo poposeau cîrduri de ciori punctînd cu pistrui negri obrazul pămîntului.* REBREANU, R. I 70. ✧ Expr. **A ieşi** (sau **a scăpa, a o scoate**) **cu obraz curat** = a ieşi cu bine dintr-o situaţie dificilă, a o scoate la capăt cu demnitate, fără a se compromite, cu faţă curată, demn, onorabil. *Fuge... scăpînd cu obraz curat.* CREANGĂ, P. 216. *N-o scos-o la capăt cu obraz curat.* ŞEZ. III 6. **A-i spune cuiva** (un lucru) **de la obraz** = a-i spune cuiva (un lucru) fără înconjur, direct; a-i spune verde în faţă. *I-a spus-o şefului de la obraz, ştiu eu.* GALAN, Z. R. 15. **A orbi** (pe cineva) **de la obraz** = a-i spune cuiva minciuni vădite; a încerca să înşele pe cineva în chip grosolan. **A scoate obrazul în lume** = a se arăta printre oameni, a apărea în societate. *Mi se dusese buhul despre pozna ce făcusem, de n-aveai cap să scoţi obrazul în lume de ruşine.* CREANGĂ, A. 51. **A face** (cuiva) **pe obraz** = a se purta cu cineva după cum merită, a se răzbuna pe cineva. *De atunci căuta şi ea vreme cu prilej ca să facă pe obraz cumătru-său.* CREANGĂ, P. 29. (Rar) **A da obraz** = a se înfăţişa la cineva, a da ochi cu cineva. *Da de unde şi pînă unde la noi?... De atîta vreme de cînd nu ne-ai mai dat obraz.* ALECSANDRI, T. I 41.

3. (Învechit şi arhaizant, adesea urmat de determinări adjectivale) Persoană, personaj, ins. *Nechifor Lipan era pentru ei obraz cunoscut.* SADOVEANU, B. 116. *Vor mai sosi pînă în prînz vreo două obrazuri de la Ploieşti, aşa că va fi zaiafet.* PAS, L. I 14. *Va fi slobod stăpînirii să vînză această slobozenie la obrazele care va voi.* GOLESCU, Î. 92. ✧ (Cu determinări indicînd funcţia, rangul) *Asta e treaba obrazelor judecătoreşti.* CARAGIALE, S. 60. ✧ Expr. **Obraz subţire** = persoană fină, care trăieşte în lux, aristocratică, pretenţioasă. *De obraze subţiri, care vin de-a dreptul de la domnie, eu am început a mă teme.* SADOVEANU, F. J. 515. *Oare nu cumva v-aţi face şi voi nişte feciori de ghindă... că sînteţi obraze subţiri.* CREANGĂ, P. 255.

4. (La sg.) Rang, condiţie, stare socială. *Fură... trataţi după obrazul fiecăruia.* BĂLCESCU, O. II 173. *Acest bărbat ce mă ţine nu e de obrazul meu.* PANN, P. V. II 104.

OBRĂZNIC, -Ă, *obraznici, -e,* adj. Lipsit de respect, de ruşine; neruşinat, impertinent, insolent; (cu sens atenuat) neascultător, neastîmpărat. *Unii îi aruncau în treacăt vorbe înţepătoare şi aluzii obraznice.* BART, E. 316. *Iedul cel mare şi cel mijlociu dau prin băţ de obraznici ce erau.* CREANGĂ, P. 19. *Oare ce vor fi zicînd boii, în mintea lor, despre acele obraznice păsăruice?* ODOBESCU, S. III 23. ✧ Fig. *Iarna trecută îl apucase-o tuse obraznică, de care abia a scăpat în primăvară.* VLAHUŢĂ, N. 14. ✧ (Substantivat) *Fugi, obraznicule, că m-ai spăriet.* ALECSANDRI, T. I 38. *Obraznicul mănîncă praznicul* (= cel care îndrăzneşte fără ruşine trage adesea foloase de pe urma îndrăznelii sale). ✧ (Adverbial) *Tu obraznic îngîmfîndu-te... Vrei să schimbi şi rînduiala.* CONACHI, P. 264. (Fig.) *Castelele latifundiarilor îşi înalţă vîrfurile obraznic.* SAHIA, U.R.S.S. 6.

OBRĂJÉL, *obrăjei,* s. m. Obrăjor. *Cu obrăjei ca doi bujori De rumeni, bată-i vina, Se furişează pînditor, Privind la Cătălina.* EMINESCU, O. I 173. *De-aş avea un copilaş... Obrăjelu-i ca de spume N-ar avea seamăn pe lume!* ALECSANDRI, P. I 81.

OBRĂJÓR, *obrăjori,* s. m. Diminutiv al lui obraz. *Mama toarnă cu tot zorul Apă-n pumni şi se grăbeşte La copil şi-i răcoreşte Obrăjorul.* COŞBUC, P. I 222. *Toată lumea să mira de obrăjorii lui cei frumoşi.* RETEGANUL, P. II 8. *Vinu-i roşu dulcişor, Ca şi dalbu-ţi obrăjor.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 373.

OBRĂZÁR, *obrăzare,* s. n. **1.** Plasă deasă de sîrmă sau sac de pînză cu care stuparul îşi fereşte faţa de înţepăturile albinelor. *Rar pune obrăzar, după cît spune maica Evlampia. Nu se teme de muşte.* SADOVEANU, P. M. 60. ✦ Cască metalică cu care se acoperă faţa, pentru a o proteja (în lupte, în probele sportive de sabie şi floretă etc.). (Cu pronunţare regională) *Scoate sfînta Duminecă obrăzariul şi sabia... dîndu-le lui Harap-Alb.* CREANGĂ, P. 224. ✦ (Regional) Ţesătură albă, subţire şi rară, cu care se acoperă faţa (p. ext. trupul) mortului.

2. Mască. *Un obrăzar de ceară părea că poartă el, Atît de albă faţa-i şi-atît de nemişcată.* EMINESCU, O. I 96.

OBRĂZNICĂTÚRĂ, *obrăznicături,* s. f. (Familiar) Fiinţă obraznică.

OBRĂZNICÉŞTE adv. (Învechit) În mod obraznic, cu obrăznicie. *Se uită... obrăzniceşte prin toate lojele teatrului.* NEGRUZZI, S. I 237.

OBRĂZNICÍ, *obrăznicesc,* vb. IV. **1.** Refl. A deveni necuviincios, obraznic, impertinent; a-şi lua nasul la purtare. *M-am lămurit! Şi-a îngăduit să se obrăznicească adineauri cu mine.* C. PETRESCU, A. R. 22. *De l-oi vedea obrăznicindu-se cumva, acolo pe loc îi şi tai capul.* CREANGĂ, P. 231. *Mămuca-i da peste mînă, cînd se mai obrăznicea.* NEGRUZZI, S. III 25.

2. Tranz. (Familiar) A certa cu vorbe aspre, a ocărî (pe cineva) pentru o obrăznicie.

OBRĂZNICÍE, *obrăznicii,* s. f. Atitudine, purtare obraznică; necuviinţă, insolenţă, impertinenţă; p. ext. (la copii) neastîmpăr. *Numai obrăznicie putea să se cheme îndrăzneala unui ocnaş, care cere să fie tocmit străjă de noapte.* POPA, V. 24. *Scoţi sufletul din om cu obrăzniciile tale.* CREANGĂ, A. 46. *Ce obrăznicie e asta, să intri aici?* NEGRUZZI, S. I 227.

OBRĂZNICÚŢ, -Ă, *obrăznicuţi, -e,* adj. Diminutiv al lui obraznic. *Să-ţi spun drept, soro dragă, ţi-i hazlie Luluţa... dar îi cam obrăznicuţă.* ALECSANDRI, T. I 129.

OBRĂZUÍ, *obrăzuiesc,* vb. IV. Tranz. (Învechit) A reprezenta, a înfăţişa, a reda; a schiţa. *Obrăzui în pulbere o căruţă Cu toiagu învrîstat ce avea în mînă.* BUDAI-DELEANU, Ţ. 208.

OBRICĂRIȚĂ, *obricarițe,* s. f. (Învechit și regional) Porție, rație, tain. *S-a găsit cine să-i taie din obricariță.* PANN, P. V. I 168.

OBRICÍ, *obrîcesc,* vb. IV. Tranz. (Olt.) A opri, a împiedica pe cineva să facă ceva.

OBRINTEÁLĂ, *obrinteli,* s. f. (Popular) Inflamație, umflătură (a unei răni). *Brîncă și... obrinteli de răni vechi.* PISCUPESCU, O. 232. (În forma *obrînteală*) *Calul speriindu-se a sărit și l-a trîntit jos... — Apoi despre căzătură să n-aibi vreo mîhniciune, că pămîntul nostru romînesc e bun de obrînteală.* ODOBESCU, S. III 191.

— Variantă: **obrînteálă** s. f.

OBRINTÍ, pers. 3 *obrintește,* vb. IV. Refl. și intranz. (Popular; despre răni; p. ext. despre corp sau părți ale corpului) A se inflama, a se umfla (din cauza unei infecții, a frigului etc.). *În curînd scaunul Moldovei e văduv. Piciorul lui Ștefan obrintește.* DELAVRANCEA, O. II 33.

OBRINȚITÚRĂ, *obrintituri,* s. f. (Popular) Obrinteală.

OBRÎNTEÁLĂ s. f. v. **obrinteală.**

OBRÓC s. n. v. **oboroc.**

OBROCEÁLĂ, *obroceli,* s. f. (În basme) Farmec, vrajă.

OBROCÍ, *obrocesc,* vb. IV. Tranz. (În basme) A fermeca, a vrăji. *Moldoveanu ce-mi făcea?... pe șarpe-l obrocea.* ȘEZ. XII 68.

OBROCÍT, -Ă, *obrociți, -te,* adj. (În basme) Fermecat, vrăjit.

OBRÓN, *obroane,* s. n. (Regional) Șopron deschis format dintr-un acoperiș susținut de patru stîlpi, în care se ține fînul, trăsura etc.

OBSCÉN, -Ă, *obsceni, -e,* adj. Nerușinat, trivial, indecent, grosolan. *După gesturile și grimasele cobzarului... pare a fi un cîntec obscen.* CARAGIALE, O. II 13. *La Paris, în lupanare de cinisme și de lene, Cu femeile-i pierdute și-n orgiile-i obscene, Acolo v-ați pus averea.* EMINESCU, O. I 151. *Se vor înlătura... expresiunile obscene.* ODOBESCU, S. II 342.

OBSCENITÁTE, *obscenități,* s. f. Ceea ce e obscen; vorbă sau faptă obscenă. *Citeai... glume triviale, a căror obscenitate îți scăpa.* PAS, Z. I 40.

OBSCÚR, -Ă, *obscuri, -e,* adj. **1.** Lipsit de lumină, care nu e străbătut de lumină, întunecos. *Intrarea pare cam obscură.* TOPÎRCEANU, B. 96. ◇ *Cameră obscură* v. cameră (2).

2. Fig. Nedeslușit, nelămurit, neclar; greu de priceput, neînțeles. *Un instinct obscur îi spunea ei, se vede, că noul venit în casa lor nu e decît un parazit.* ANGHEL, PR. 42. *Drept preot toarce-un greier un gînd fin și obscur.* EMINESCU, O. I 69.

3. Fig. (În opoziție cu celebru) Necunoscut sau puțin cunoscut; de mică importanță; fără merite sau calități deosebite, mediocru. *A venit împăratul Constantin cel Mare... cu prilejul unei expediții obscure împotriva goților.* GALACTION, O. I 121. *Miron a aflat mai tîrziu că Ionescu ar fi un bogătaș de origină obscură.* REBREANU, R. I 49.

OBSCURANTÍSM s. n. Stare de înapoiere culturală. ✦ Atitudine de împotrivire la acțiunea de răspîndire a culturii și a progresului în mase.

OBSCURANTÍST, -Ă, *obscurantiști, -ste,* adj. Care aparține obscurantismului, care oglindește sau susține obscurantismul. *Teorii obscurantiste.* ✦ (Substantivat) Adept al obscurantismului.

OBSCURITÁTE, *obscurități,* s. f. **1.** Întuneric, întunecime. *Stoluri mici treceau prin obscuritatea înserării.* SADOVEANU, O. I 410. *Lampa... lăsa restul odăiței într-o obscuritate în care și oamenii păreau siluete de umbre.* REBREANU, R. I 65. ◇ Fig. *M-a dojenit pentru obscuritatea și trîndăvia în care îmi duc viața.* GALACTION, O. I 26.

2. Fig. Lipsă de claritate. *Obscuritatea unei fraze.*

OBSEDÁ, pers. 3 *obsedează,* vb. I. Tranz. (Despre o imagine, o idee, un sentiment etc.) A urmări, a preocupa neîncetat, a stărui fără întrerupere în mintea cuiva. *O problemă care... m-a obsedat mereu.* CAMIL PETRESCU, U. N. 371. *Luptă cu tine însuți, ca să alungi din minte imaginea care te obsedează.* BART, E. 229. *Cîte-un cuvînt frumos, sonor, îl obseda, îi umbla prin gură, enervant.* VLAHUȚĂ, O. A. III 9.

OBSEDÁNT, -Ă, *obsedanți, -te,* adj. Care obsedează. *Se pomeni fluierînd aria obsedantă a sezonului.* C. PETRESCU, O. P. I 111. *Privegherea continuă, obsedantă, a ochiului aceluia neadormit.* VLAHUȚĂ, O. A. III 195.

OBSERVÁ, *obsérv,* vb. I. Tranz. **1.** A băga de seamă, a remarca. *Ai observat cît de streină trece prin această lume nouă?* C. PETRESCU, C. V. 76. *Între invitați observai pe un bărbat frumos.* GALACTION, O. I 102. *Cine are geniu și nu va observa aceasta se va pierde.* BOLINTINEANU, O. 356. ✦ A exprima, a face o observație, a constata. *Simțind în glasul învățătorului un fel de amenințare ascunsă, Titu Herdelea observă, împăciuitor.* REBREANU, R. I 108. ✦ A atrage atenția, a face observație. *Fie-mi iertat... a vă observa că acești oameni s-au purtat vitejește, și că nu merită așa asprime.* ALECSANDRI, T. II 15.

2. A cerceta, a privi, a scruta, a examina cu atenție, de aproape. *Aprodul... o observa în tăcere.* SADOVEANU, B. 80. *Începu să observe cu atenție odaia.* VLAHUȚĂ, O. A. III 18. ✦ Refl. A privi cu atenție propriile sale acțiuni, a-și controla gesturile, atitudinea; a se studia.

3. A spiona, a iscodi, a pîndi. *Ea se ivi în fereastră. El se retrase după perdea, ca s-o observe.* EMINESCU, N. 75.

4. (Rar, cu privire la legi, obiceiuri etc.) A respecta, a ține, a păzi.

OBSERVÁRE, *observări,* s. f. Acțiunea de a (se) observa și rezultatul ei.

1. Cercetare, scrutare, examinare. *Observarea naturii.*

2. (Rar) Observație, constatare, remarcă; p. ext. reflecție, considerație. *Beizade îi tălmăci cu plăcere, numaidecît, observările filozofice ale sătrarului.* SADOVEANU, Z. C. 41. *Această observare este foarte puțin măgulitoare pentru ambiția mea de narator.* ALECSANDRI, C. 82. *Dacă ne încercăm a face oarecare observări asupra limbii noastre... n-avem nicidecum pretenția a fi priviți ca niște legiuitori.* NEGRUZZI, S. I 337.

3. (Rar) Respectare (a unei legi, a unui obicei etc.).

OBSERVATÓR[1], *observatoare,* s. n. Clădire amenajată special pentru observarea fenomenelor astronomice, meteorologice etc.; instituție aflată în această clădire. *Observatorul astronomic din București.* ▭ *Un eveniment important în istoria geodeziei ruse este înființarea observatorului astronomic de la Pulkovo.* PROBL. GEOGR. II 23. ✦ (De obicei urmat de determinări) Clădire, turn, instalație, adăpost de unde cineva poate să observe ce se întîmplă pe o mare distanță în jur și care servește și la adăpostirea personalului și a instrumentelor necesare pentru observație. *Observator de artilerie.*

OBSERVATÓR[2]**, -OÁRE,** *observatori, -oare,* adj. Care observă; pătrunzător, perspicace. *Una din creațiunile poetului nostru, în care s-a arătat variatul lui talent, ca observator psiholog, e incontestabil admirabila satiră «Liniștea».* GHEREA, ST. CR. I 230. *Un alt epitrop, ceva*

mai observator, a fost de idee că băiatul este bun pentru școala de meserii. GALACTION, O. I 115. (În forma *observatoriu*) *Poezia poporală se mai deosebește și prin o cunoștință psihologică, care denotă spiritul observatoriu al poporului.* RUSSO, S. 191. ◇ (Ieșit din uz) *Ordin observator* = sancțiune disciplinară constînd dintr-o mustrare făcută în scris unui salariat pentru neîndeplinirea unor sarcini. V. a d m o n e s t a r e. ✦ (Substantivat, m.) Persoană care vede, supraveghează sau scrutează ceva; delegat al unui guvern la conferințe internaționale, cu misiunea de a informa guvernul său despre cele discutate.

— Variantă: **observatóriu, -ie** adj.

OBSERVATÓRIU, -IE adj. v. **observator²**.

OBSERVÁȚIE, *observații,* s. f. **1.** Cercetare, examinare, observare (1); studiu. *Orice creațiune presupune o îndelungată observație.* IBRĂILEANU, SP. CR. 226. *Cînd făceam observațiile aceste fiziologice, înaintam încet.* NEGRUZZI, S. I 308. *Știința nouă întemeindu-se... pe observație, experiență, calcul, a continuat zdrobirea lumii vechi.* BĂLCESCU, O. II 9.

2. Remarcă, constatare, observare (2). *Mi-a făcut o serie de observații extrem de juste.* BARANGA, I. 160. *În capul lui... ciocnirile cu lumea, încercările vieții au lăsat o comoară de observații.* VLAHUȚĂ, O. A. 391.

3. Obiecție, critică; p. e x t. mustrare, dojană, reproș. *Aceste cîteva cuvinte pot să arate... cît de binevenită socotesc orice critică, orice observație făcută scrierilor mele.* GHEREA, ST. CR. II 8. *Domnilor, nu primesc acasă la mine astfel de observații, pe care... le consider ca niște insulte.* CARAGIALE, O. I 116. *Să urmez eu cum îmi place, Fără a putea guvernul observație a face.* ALEXANDRESCU, M. 171.

4. (În legătură cu verbele «a pune», «a ține», «a sta», «a fi», «a se afla» etc., precedat totdeauna de prep. «sub») Supraveghere, pază. *Bolnavul e ținut sub observație.* ◇ *Foaie de observație* = formular pe care se notează zilnic evoluția bolii și fazele tratamentului unui bolnav. *Vardaru citi inscripțiile foii de observație.* C. PETRESCU, Î. II 46.

OBSÉSIE, *obsesii,* s. f. **1.** Imagine sau idee care te urmărește stăruitor, anormal; preocupare chinuitoare, frămîntare neîncetată provocată de un gînd sau de o imagine. *Se împletesc gîndurile, obsesiile și amintirile.* BOGZA, C. O. 348. *Sînt mereu subt obsesia regulamentelor.* CAMIL PETRESCU, U. N. 296.

2. Tulburare a sistemului nervos care se manifestă prin manii, idei fixe, frică. *Repeta fără sfîrșit, ca într-o obsesie, cîteva măsuri dintr-o mazurcă.* IBRĂILEANU, A. 110.

— Variantă: (învechit) **obsesiúne** (GALACTION, O. I 58) s. f.

OBSESIÚNE s. f. v. **obsesie.**

OBSIDIÁN, *obsidiane,* s. n. Rocă vulcanică de culoare neagră, verde-închis sau roșie, avînd înfățișarea sticlei topite.

OBSÍGĂ s. f. Nume dat mai multor specii de plante erbacee asemănătoare cu ovăzul, cultivate pentru nutreț (specii de *Bromus* și *Brachypodium*); zizanie.

OBSTÁCOL, *obstacole,* s. n. Piedică, stavilă care stă în cale, care închide drumul, oprește vederea, trecerea etc.; f i g. ceea ce se împotrivește la săvîrșirea unei acțiuni; greutate, dificultate. *Întotdeauna i se împotrivea un obstacol neprevăzut.* C. PETRESCU, C. V. 41. *Proiectul de divorț al lui Grigore i se părea obstacolul cel mai grav, pe care trebuie neapărat și în primul rînd să-l înlăture.* REBREANU, R. I 255. *Păturică... își luase hotărîrea de a deveni om mare, și nici un obstacol nu putea să-l abată de la această idee fixă.* FILIMON, C. 77. ✦ Gard, șanț etc. anume amenajat, peste care trebuie să treacă, să sară cel ce ia parte la anumite competiții sportive (cros, hipism etc.). *Cursă de obstacole.*

— Variantă: (învechit) **obstácul** (GHICA, S. 132, I. IONESCU, M. 76) s. n.

OBSTÁCUL s. n. v. **obstacol.**

OBSTÉTRIC, -Ă, *obstetrici, -e,* adj. Privitor la obstetrică, care aparține obstetricii, de obstetrică.

OBSTETRICÁL, -Ă, *obstetricali, -e,* adj. Obstetric. *Metode obstetricale.*

OBSTÉTRICĂ s. f. Ramură a medicinei care se ocupă de fiziologia și patologia nașterii.

OBSTINÁ, *obstinez,* vb. I. R e f l. (Franțuzism) A se încăpățîna, a se îndîrji. *Tu te obstinezi a rămînea singur, izolat într-o tabără părăsită.* GHICA, A. 586.

— Prez. ind. și: *obstín* (ODOBESCU, S. III 484).

OBSTINÁT, -Ă, *obstinați, -te,* adj. (Franțuzism) Încăpățînat, îndărătnic. *Ea a vegheat cu trudă un om pierdut la minte, obstinat în tăcere.* CĂLINESCU, E. 40. *În frămîntările unei lupte obstinate... numai viind noaptea se putură potoli cu încetul focurile.* ODOBESCU, S. III 596.

OBSTINÁȚIE, *obstinații,* s. f. (Franțuzism) Încăpățînare, îndărătnicie.

OBSTRUCTÍV, -Ă, *obstructivi, -e,* adj. Care astupă, care oprește circulația normală în organism.

OBSTRÚCȚIE, *obstrucții,* s. f. **1.** Oprire, întrerupere a circulației normale a substanțelor din organism prin astuparea (parțială sau totală a) unor canale sau vase. *Obstrucția ficatului.* ◇ *Obstrucție intestinală* = ocluzie intestinală; (popular) încurcătură de mațe.

2. Tactică de luptă folosită în parlamentele burgheze pentru a împiedica prin toate mijloacele desfășurarea unei discuții sau luarea unei hotărîri; p. e x t. opoziție înverșunată.

OBSTRUCȚIONÍSM s. n. Obstrucție (2).

OBSTRUCȚIONÍST, -Ă, *obstrucționiști, -ste,* adj. Care practică obstrucționismul; privitor la obstrucționism. *A găzduit la un om de ispravă, desigur... dar oricum, un opozant obstrucționist.* C. PETRESCU, O. P. II 323.

ÓBȘTE, *obști,* s. f. (Învechit și popular) **1.** Colectivitate, comunitate de oameni, mulțime; popor. *Numai... aducînd toată obștea la lumină și bunăstare, facem lucru bun și durabil.* SADOVEANU, P. 55. *Mii și milioane... întocmesc obștea de rînd a romînimii.* ODOBESCU, S. III 546. *Dacă obștea ar pătimi, ar fi vai de cei bogați.* GORJAN, H. II 94. ◇ L o c. a d j. și a d v. **De obște** = comun, general, public. *Totuși, aveau... grijă pentru pînea cea de obște.* SADOVEANU, P. M. 254. ◇ L o c. a d v. **(În) de obște** = a) împreună, fără excepție, deopotrivă. *Am pus o parte la cămară, ca s-o împărțim de obște.* STĂNOIU, C. I. 84. *Ne-am străduit să arătăm la toți de obște.* ODOBESCU, S. I 274; b) în mod obișnuit, de obicei.

2. Reprezentanță a poporului, a colectivității; adunare, sfat. (Atestat în forma *obștie*) *Obștia ne-a trimis pre noi să-ți spunem că norodul nu te vrea.* NEGRUZZI, S. I 139.

3. Formă primitivă de uniune economică agricolă în care țăranii dintr-un sat stăpîneau și munceau în comun pămîntul, dar își menținеau proprietatea privată asupra celorlalte mijloace de producție precum și însușirea individuală a produselor.

— Variantă: **óbștie** (GALACTION, O. I 278, C. PETRESCU, Î. II 208, ALECSANDRI, P. I 32) s. f.

OBȘTÉSC, -EÁSCĂ, *obștești,* adj. Comun pentru tot poporul, care aparține întregului popor; public, general, colectiv. *Proprietatea obștească asupra mijloacelor de pro-*

ducție. Muncă de folos obștesc. ▭ *După vrednicia lui și după săvîrșirea învățăturii e chemat la slujbele obștești.* SADOVEANU, E. 27. *Numai tu să nu iei parte la obștească înfrățire?* ALECSANDRI, O. 91. *Cei ce ostenesc întru binele obștesc, Neprivind la răsplătire, Sînt prea vrednici de cinstire.* DONICI, F. 19. ✧ (Învechit) *Obștească adunare* = reprezentanța poporului, adunarea națională. O *trimise la obștească adunare.* NEGRUZZI, S. I 225. *Erau din drept mădulari ai sfatului domnesc și ai obștestilor adunări.* BĂLCESCU, O. I 17. *Împăratul... Porunci să s-adune obșteasca adunare.* ALEXANDRESCU, M. 331. ✧ Expr. **A-și da obștescul sfîrșit** = a muri. *Sînt în clipa de a-mi da obștescul sfîrșit.* ISPIRESCU, L. 41.

OBȘTÉȘTE adv. (Învechit) Din punct de vedere obștesc, avînd în vedere interesul comun, colectiv.

OBȘTÍ, *obștesc,* vb. IV. Tranz. (Învechit) A vesti, a înștiința, a anunța tuturor. *El obști că va ședea armia acolo cincisprezece zile.* BĂLCESCU, O. II 119. ✧ Refl. pas. *Propunerile de membri onorari să se facă mai întîi dinaintea unei comisiuni examinatoare care va decide dacă se pot obști în adunarea generală.* ODOBESCU, S. I 503.

ÓBȘTIE s. f. v. **obște.**

OBȘTÍME s. f. (Învechit) Obște (1). *Deși privit de toată obștimea ca un cuvios, era cel mai smerit între toți.* NEGRUZZI, S. I 215.

OBȘTÍRE, *obștiri,* s. f. (Învechit) Înștiințare, știre. *Se porni vuietul mulțimii. — Să obștească, să obștească... Să auzim obștirea.* CAMIL PETRESCU, O. II 682.

OBTURÁ, *obturez,* vb. I. Tranz. A astupa (o deschizătură, un tub, un vas sau arteră sanguină etc.), a înfunda, a închide, a acoperi.

OBTURÁRE, *obturări,* s. f. Acțiunea de a obtura și rezultatul ei; astupare, înfundare, închidere, acoperire.

OBTURATÓR, *obturatoare,* s. n. Dispozitiv care poate reduce sau opri trecerea unui fluid sau a unor materiale solide mărunte printr-o conductă, a unui fascicul de lumină printr-o deschidere etc. ✧ *Obturator fotografic* = dispozitiv mecanic montat pe un aparat fotografic, avînd drept scop să oprească sau să permită căderea luminii pe placa sau pe filmul fotografic.

OBTURÁȚIE s. f. Obturare.

OBTÚZ, -Ă, *obtuzi, -e,* adj. **1.** (Geom.; în expr.) *Unghi obtuz* = unghi mai mare de 90 de grade.
2. Fig. (Despre minte, spirit etc.; p. ext. despre oameni) Care pricepe greu; redus, mărginit. *O conștiință din cale-afară obtuză ori smintită.* CARAGIALE, N. S. 33.

OBTUZÚNGHI adj. n. (În expr.) *Triunghi obtuzunghi* = triunghi care are un unghi obtuz.

OBȚÍNE, *obțin,* vb. III. Tranz. A dobîndi, a primi, a căpăta; a realiza ceva. *Își făcuse planul să obțină un pașaport pe numele lui Badea și al Frusinei.* GALACTION, O. I 143. *Aș fi foarte mulțămită dac-aș obține și pe aiurea un rezultat atît de bun.* ALECSANDRI, T. 1318.

OBȚÍNERE s. f. Acțiunea de a obține; dobîndire, primire; repurtare.

OBÚZ, *obuze,* s. n. Proiectil, în general de formă cilindrică și ogivală, conținînd o încărcătură de exploziv (uneori substanțe incendiare sau toxice etc.) și care este aruncat spre obiectiv cu ajutorul unui obuzier sau tun; ghiulea. *Gura obuzelor țărînă mușcă.* BENIUC, V. 76. *Au rămas... pogoane întregi de pămînt nelucrat, sterp de 18 ani, răscolit de obuze, așa cum au explodat.* SAHIA, N. 17.

OBUZIÉR, *obuziere,* s. n. Gură de foc asemănătoare cu tunul, dar cu țeava mai scurtă, al cărei proiectil urmează o traiectorie mai curbă decît proiectilul tras cu tunul. *Știu însă că d-ta ai fost brigadir la regimentul 6 obuziere.* SADOVEANU, P. M. 102. *Armata noastră avea... 80 obuziere și 60 tunuri de cîmp.* HASDEU, I. V. 139.
— Pronunțat: *-zi-er.*

OCÁ, *ocale,* s. f. (Învechit și popular) **1.** Unitate de măsură de greutate, cu valorile de 1260 de grame (în Transilvania), 1271 de grame (în Muntenia) și 1291 de grame (în Moldova); p. ext. cantitate de marfă, de obiecte etc. egală cu această unitate de măsură. *Văzui o apă mare și-mi năluciră subt undă crapi de zece ocale.* SADOVEANU, P. M. 310. *Du-te acum degrabă... în tîrg, și-mi cumpără o oca de zaharicale.* ALECSANDRI, T. I 35.
2. Unitate de măsură de capacitate, cu valorile de 1288 de mililitri (în Moldova și Transilvania) și 1520 de mililitri (în Muntenia); p. ext. conținutul acestei unități de măsură; vasul cu care se măsoară. *E o corabie austriacă ce are șase sute de ocale praf de pușcă de vînzare.* CAMIL PETRESCU, O. II 552. *Reîncingîndu-și șorțurile verzi, ei clăteau ocalele și litrele coclite.* MACEDONSKI, O. III 50. ✧ Expr. **Oca mică** = măsură falsă, mai mică decît cea legală. **A prinde** (pe cineva) **cu ocaua mică** = a prinde (pe cineva) cu o minciună, cu o pungășie; a prinde asupra faptului. *De te-oi prinde cu oca mică, greu are să-ți cadă.* CREANGĂ, P. 206. *I-am prins... cu oca mică, la picioarele fetelor în genunchi.* ALECSANDRI, T. I 150.
— Pl. și: (învechit și regional) *oca.* — Variantă: (învechit și regional) **ócă** (NEGRUZZI, S. I 250), pl. *ocă* (SADOVEANU, O. VII 156, TEODORESCU, P. P. 341) și *oci* (SADOVEANU, O. I 67, ȘEZ. VII 37), s. f.

OCĂRÁ, *ocări,* s. f. Vorbă sau faptă care mustră, ceartă, supără pe cineva; rușinare, umilire, înfruntare; defăimare, jignire, insultă. *Limbuta-i vanitate... nu mai putea îndura asemenea ocară.* C. PETRESCU, A. R. 31. *Începură a-l împroșca cu pietre, urmîndu-l cu sudălmi și cu ocări pînă acasă.* NEGRUZZI, S. I 225. *Duceți-vă de muriți mai bine slobozi, decît să trăiți în robie și ocară.* RUSSO, O. 34. ✧ Loc. adj. **De ocară** = compromițător, rușinos. *Țin ei... de ocară numirea de valah, nevrînd a fi chemați altfel decît romîni.* BĂLCESCU, O. II 176. ✧ Expr. **A ajunge** (sau **a (se) face, a fi, a (se) lăsa, a rămîne de rîs și de ocară** = a ajunge (sau a (se) face etc.) demn de dispreț, de batjocură. *Era de rîs și de ocară pretutindeni.* GALACTION, O. I 86. *O învață să nu se lase... căci altfel se face de ocară.* STĂNOIU, C. I. 213. *Aceste creaturi Nice rușine n-au să ieie în smintitele lor guri Gloria neamului nostru spre-a o face de ocară.* EMINESCU, O. I 151. **A da de ocară** = a ajunge, a se face de rîs. *Fără prietenia și ocrotirea lui Mușat, Constantin ar fi dat de ocară cu milităria.* GALACTION, O. I 135.

OCARÍNĂ, *ocarine,* s. f. Instrument muzical de teracotă, de formă ovală, cu găuri; scoate sunete asemănătoare cu ale fluierului. *Madala făcu un semn... cucului cu glas de ocarină.* C. PETRESCU, R. DR. 93. *O instrumentație bizară din concertul căreia nu lipsea nici piculina, nici oboiul, nici trîmbița... nici ocarina.* HOGAȘ, M. N. 86.

OCÁZIE, *ocazii,* s. f. Împrejurare care provoacă, permite sau ușurează săvîrșirea unei acțiuni; prilej, moment favorabil. V. circumstanță. *Crezu că e cea mai bună ocazie să vorbească de el.* VLAHUȚĂ, O. A. III 70. *Sînt sigur că oștirea romînă... în orice ocazie ar da un exemplu de curaj.* BOLINTINEANU, O. 427. *Revolta aștepta numai o ocazie ca să izbucnească.* BĂLCESCU, O. I 19. ✧ Loc. adj. **De ocazie** = a) potrivit numai pentru o anumită împrejurare; nefiresc, artificial, de circumstanță. *Nu voia să puie în romanul lui țărani de ocazie și de teatru.* VLAHUȚĂ, O. A. III 57; b) care se

vinde (sau se cumpără) din întîmplare, de obicei în mod avantajos. *Bicicletă de ocazie.* ◇ Expr. **La (o) ocazie** (sau **la ocazii**) = cu prilejul unor evenimente deosebite (în special al unor festivități). *Cîntat-am, la ocazii, așa precum se cîntă.* MACEDONSKI, O. I 44. **Cu altă ocazie** = cu alt prilej, altă dată. **A da ocazie la** (sau învechit **de**)... = a provoca, a prilejui. *Aceste primblări... da ocazie de multe bănuiele.* NEGRUZZI, S. I 107.

— Variantă: (învechit) **ocazíune** (ANGHEL-IOSIF, C. M. II 11, ODOBESCU, S. III 11, GHICA, A. 766, ȘEZ. I 282) s. f.

OCAZIONÁ, *ocazionez,* vb. I. Tranz. (Rar) A da ocazie, a pricinui, a cauza, a prilejui. *Mă îngrijesc de mine pentru ca să nu-ți ocazionez nici un necaz și nici o supărare.* ALECSANDRI, S. 308.

OCAZIONÁL, -Ă, *ocazionali, -e,* adj. Care are loc cu prilejul unui anumit eveniment; de ocazie. *Mi-a dăruit plocon un discurs ocazional.* VORNIC, P. 12.

OCAZIÚNE s. f. v. **ocazie.**

ÓCĂ s. f. v. **oca.**

OCĂÍ, pers. 3 *ócăie,* vb. IV. Intranz. (Rar) A măcăi. *Atunci două rațe grase, pîntecoase, trecură ocăind deasupra capului meu.* GANE, N. II 182.

OCĂÍT s. n. (Rar) Măcăit. *Din cînd în cînd auzeam, ca o notă pierdută în adîncul tăcerii, cîte un mic ocăit înăbușit a vreunei rațe.* GANE, N. II 180.

OCĂRÎ vb. IV v. **ocărî.**

OCĂRÎ, *ocărăsc,* vb. IV. Tranz. **1.** A mustra, a certa, a dojeni (pe cineva). *O să mă ocărască mătușa mea.* CAMIL PETRESCU, U. N. 137. *Baba scoase alte grăunțe, le aruncă, apoi prinse a ocărî găinile îndrăznețe și inima-i creștea de bucurie privindu-și vietățile.* DUNĂREANU, CH. 71. *Gazda a să înceapă... a ocărî pe bietul țigan bucătar.* NEGRUZZI, S. I 239. ◇ Absol. *Se așează pe scaun, ocărînd: nu ești bun de nimic, mă.* STĂNOIU, C. I. 101.

2. A vorbi de rău, a defăima. *Pîra la unchiaș pe fiica lui și o tot ocăra.* ISPIRESCU, L. 347. *Nu-i ca fat-ardelenească, Măcar cine ce gîndește, Măcar cum mi-o ocărăște.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 31.

— Variantă: **ocărí** (REBREANU, R. I 236) vb. IV.

OCĂRÎRE, -OÁRE, *ocărîri,* s. f. Acțiunea de a ocărî; mustrare, ocară.

OCĂRÎTÓR, -OÁRE, *ocărîtori, -oare,* adj. (Învechit) Care jignește, insultă, ofensează; rușinos. *Și-și făgăduiau... a se mîntui de o robire ocărîtoare.* BĂLCESCU, O. II 254.

OCCIDÉNT s. n. Unul dintre cele patru puncte cardinale; apus[1], vest; spațiul geografic din apusul Europei; nume generic pentru țările sau popoarele din acest spațiu. *Într-o zi limpede de iunie... am plecat spre Occidentul îndepărtat.* RALEA, O. 75.

OCCIDENTÁL, -Ă, *occidentali, -e,* adj. Care ține de regiunea apuseană a Europei, care provine de acolo, care are caracteristicile vieții de acolo. [Scamatorul] *s-a gîndit chiar la clipele de glorie din marile circuri occidentale.* SAHIA, N. 67.

OCCIPITÁL, -Ă, *occipitali, -e,* adj. Situat în partea dinapoi și de jos a craniului. *Regiune occipitală.* ▭ *Mușchiul occipital este separat de regiunea facială.* PARHON, O. A. I 168. ✦ (Substantivat, n.) Os care formează partea de dinapoi și de jos a cutiei craniene.

OCCIPÚT s. n. Partea posterioară și inferioară a capului, care e legată de vertebrele gîtului; occipital. *Are brațele peste măsură lungi și picioarele prea scurte, fruntea îngustă și turtită, occiputul tare dezvoltat.* CARAGIALE, O. I 288.

OCEÁN, *oceane,* s. n. Vastă întindere de apă sărată stătătoare, care ocupă suprafețele dintre continente. *Oceanul Pacific.* ▭ *Oceanul geme, urlă groaznic Insula se zguduie-n temei.* BENIUC, V. 40. *De ce plecase însă de bunăvoie Lara, Lăsînd în părăsire căminul său și țara, Spre-a merge peste-oceane cu țărm necunoscut?* MACEDONSKI, O. I 257. ✦ Fig. Noian, imensitate. *Luna căzuse într-un ocean de întuneric.* SADOVEANU, O. III 607. *Ninsoarea încetează, norii fug, doritul soare Străluce și dezmiardă oceanul de ninsoare.* ALECSANDRI, P. A. 112.

— Pronunțat: *o-cean.*

OCEÁNIC, -Ă, *oceanici, -e,* adj. Care ține de ocean, referitor la ocean, de ocean, asemănător cu oceanul.

— Pronunțat: *-cea-.*

OCEANOGRÁFIC, -Ă, *oceanografici, -e,* adj. Care se referă la oceanografie. *Am vizitat muzeul oceanografic.* C. PETRESCU, Î. I 14.

— Pronunțat: *-cea-.*

OCEANOGRAFÍE s. f. Știință care se ocupă cu studiul fenomenelor fizice și chimice din oceane și mări, cu studiul reliefului și structurii fundului oceanelor și mărilor. ✦ Știință care se ocupă cu studiul influenței mediului marin asupra florei și faunei marine de la diferite adîncimi.

— Pronunțat: *-cea-.*

OCENÁȘE s. f. pl. v. **ocinașe.**

OCHEÁDĂ, *ocheade,* s. f. Privire (semnificativă) aruncată pe furiș; închidere intenționată a ochilor, pentru a atrage atenția asupra celor spuse sau sugerate; semn cu ochiul. *Surîse și el la ocheadele lăcrimoase și comice ale senatorului cu vesta de pichet.* C. PETRESCU, A. 372. *Cucoana ce se așezase tocmai lîngă el și dinadins îl plictisise cu ocheadele ce i le arunca.* G. M. ZAMFIRESCU, SF. M. N. II 43. *Semnul să fie a mea ocheadă, Și-ndată șireangul să-i aruncați.* BOLLIAC, O. 158.

OCHEÁN, *ocheane,* s. n. Nume curent dat diferitelor instrumente optice care măresc unghiul sub care se văd obiectele depărtate de pe suprafața pămîntului, permițînd o mai bună distingere a detaliilor. V. lunetă, telescop, binoclu. *Ofițerii ridicară ocheanele și le îndreptară spre Rodișevo.* SADOVEANU, O. VI 21. *Relieful lunei văzut prin ocheanele proaste.* ARDELEANU, D. 9. *Cunoști pe tînărul cela care se uită-ncoaci cu ocheanul?* ALECSANDRI, T. I 355. ◇ Fig. *Din toate facultățile omenești, nimic nu este mai ciudat decît resorturile ocheanului prin care străbatem fundurile acestei magazii ce o numim memorie.* BOLLIAC, O. 214.

— Variantă: (învechit și popular) **ocheánă** (VISSARION, B. 312, EMINESCU, N. 66, ALECSANDRI, P. P. 108) s. f.

OCHEÁNĂ[1] s. f. v. **ochean.**

OCHEÁNĂ[2], *ochene,* s. f. (Iht.) Babușcă. [Erau] *pești formați deplin — mari cît palma, alții mai mari, — ochene cu ochii cercuiți roș, lini aurii, carași cu reflexe de argint vechi, crapi bătrîni cu solzii ruginiți.* SADOVEANU, O. A. II 168.

OCHELÁRI s. m. pl. Dispozitiv optic format din două lentile (fixate într-o ramă) care se sprijină pe rădăcina nasului în fața ochilor, cu scopul de a corecta un defect de vedere. *Își potrivi pe nas ochelarii de aur, semn de mare emoție la el.* REBREANU, R. I 256. *Își luă ochelarii și, scoțîndu-și batista, îi aburi, îi șterse, și-i puse.* VLAHUȚĂ, O. A. III 10. *Mi-am uitat ochelarii și nu văd bine.* ALECSANDRI, T. I 376. ✦ Dispozitiv asemănător cu cel descris mai sus, cu lentilele colorate, avînd drept scop să protejeze ochii împotriva prafului, a luminii prea puter-

nice, a radiațiilor dăunătoare ochilor etc. *Ochelari de soare.* ✦ *Ochelari de cai* = dispozitiv format din două bucăți de piele, prinse de curelele laterale ale căpețelei și așezate în dreptul ochilor cailor, pentru a-i împiedica să privească lateral. ◇ Expr. (Despre persoane) **A avea ochelari de cai,** se zice despre cei care n-au perspectivă asupra problemelor, văd lucrurile printr-o prismă prea îngustă, sînt lipsiți de orizont.

— Variantă: **ochilári** (CARAGIALE, O. I 75, NEGRUZZI, S. I 68) s. m. pl.

OCHELARÍST, -Ă, *ochelariști, -ste,* s. m. și f. (Familiar, depreciativ) Persoană care poartă ochelari. *Îl lăsă pe ochelaristul care se făcea că citește... pe urmă se așeză cîteva minute la masa unui gazetar.* PAS, L. I 41.

OCHELÁRIȚĂ, *ochelarițe,* s. f. Plantă erbacee din familia cruciferelor, cu flori galbene și fructul de forma unor ochelari *(Biscutella laevigata).*

OCHENÍȚĂ, *ocheniță,* s. f. (Iht.) Diminutiv al lui ocheană[2]. *Aici prinzi zece ori douăzeci de ocheniță.* SADOVEANU, Î. A. 40.

OCHEȘÉL, -EÁ, -ÍCĂ, *ocheșei, -ele,* adj. Diminutiv al lui oacheș.

1. v. oacheș (1). *Nimeni nu putea, Făr'd-un Ciupăgel, La chip ocheșel.* TEODORESCU, P. P. 500. *Dorul naibei tare strică Pe mîndruța ocheșică.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 89.

2. v. oacheș (2). (Substantivat) *Măi băiete, ia-ți tu ocheșica ta și hai cu noi. Copilul să-nvoi; luă oița cea oacheșă și merse cu cei doi moșnegi.* RETEGANUL, P. III 56.

— Variantă: **ochișél, -oá** (ALECSANDRI, P. P. 388, ȘEZ. III 242, TEODORESCU, P. P. 146) adj.

OCHEȘÉLE s. f. pl. (Bot.) Crăiță (I 1), vîzdoage. *În locul tufelor de busuioc și de ocheșele crescuseră mărăcini și lobodă.* CONTEMPORANUL, VI 105.

— Variantă: **ochișéle** (HODOȘ, P. P. 82) s. f. pl.

OCHÉTE, *ocheți,* s. m. Inel metalic care întărește o gaură anume făcută într-o pînză de navă, într-o foaie de cort etc., înlocuind tivitura găurii, și prin care se poate introduce sau lega o frînghie subțire. ✦ (Regional) Ochi[1] (II 4). *Își spînzură cuțitul la spate, într-un ochete de la brăcinarul nădragilor.* GALACTION, O. I 299.

OCHI[1], (I, II 4, 7, 12) *ochi,* s. m., (II 1, 2, 3, 4, 5, 6, 8, 9, 10, 11) *ochiuri,* s. n. **I. 1.** Fiecare dintre cele două organe de formă globulară, sticloase, așezate în chip simetric în partea din față a capului; globul împreună cu orbita, pleoapele, genele etc., irisul colorat al acestui organ; organul vederii unui animal ori al unei insecte, indiferent de structura lui. *Avea, precum, desigur, trebuie să fi avînd și astăzi, niște ochi mici și cenușii, de o strălucire stranie.* HOGAȘ, DR. II 120. *Mergi sănătoasă, mămucă, zise cel mic, cu lacrimi în ochi.* CREANGĂ, P. 20. *Ci tu rămîi în floare ca luna lui april, Cu ochii mari și umezi, cu zîmbet de copil.* EMINESCU, O. I 128. *Ochi pentru ochi și dinte pentru dinte,* se spune cînd la o faptă rea se răspunde cu altă faptă de aceeași măsură; cum e fapta, așa și răsplata. *Prinde orbul, scoate-i ochii,* se zice cînd cineva te păgubește fără să-l poți trage la răspundere. *Banul e ochiul dracului* (= banul e o ispită care te poate duce la multe rele). ◇ Fig. *Rămîne Toamna singură pe zare, Privind cu ochiu-i tulbure și mare.* D. BOTEZ, P. O. 35. *Ei fac din noapte ziuă, ș-a zilei ochi închid.* EMINESCU, O. I 56. ◇ *Albul ochiului* v. alb. *Coada ochiului* v. coadă. *Ochi de broască* v. broască. *Ochi de bou* v. bou. ◇ Loc. adv. **Văzînd cu ochii** = foarte repede, pe zi ce trece. *Cu tărîțe, cu cojițe, purcelul începe a se înfiripa și a crește văzînd cu ochii.* CREANGĂ, P. 76. **De (sau pentru) ochii lumii** = de formă, în aparență, ca să vadă sau să creadă oamenii că s-a făcut. ◇ Expr. **Ochii lumii** = opinia publică. *Ea riscă a-și compromite reputația în ochii lumii.* BOLINTINEANU, O. 382. **Cu ochii închiși** v. închis. **Cît te-ai frecа** (sau **șterge**) **la ochi** = foarte repede, cît ai bate din palme. **Numai ochi și urechi** = foarte atent. *Se ridică — numai ochi și urechi.* GALAN, B. I 54. **A scoate cuiva ochii** (cu ceva) = a-i aduce aminte cuiva cu răutate de anumite fapte ale sale, de anumite atitudini proprii sau de faptele alto-a dar care îl privesc; a-i scoate pe nas. *Hojma mă morocănește și-mi scoate ochii cu cele tinere.* CREANGĂ, P. 122. **A dormi numai cu un ochi** = a dormi ușor, neliniștit (gata să se trezească la cel mai mic zgomot); a dormi iepurește. **Cît vezi cu ochii** (sau **cu ochiul**) = cît cuprinzi cu privirea, pînă la depărtări foarte mari. *Nimeni, nimic, cît vedeai cu ochiul.* DUMITRIU, N. 14. **(A vedea) cu ochii liberi** v. liber. **A vedea cu ochii lui** = a vedea el însuși, a fi fost de față la o întîmplare. **A vedea cu ochii altuia** = a nu avea păreri proprii, a privi prin prisma altuia. **A păzi** (sau **a îngriji**) **pe cineva ca ochii** (sau **ca de doi ochi**) **din cap** = a păzi pe cineva cu cea mai mare grijă. *Avea vodă Calimah o iapă arăbească și o păzeau slujitorii ca ochii din cap.* SADOVEANU, O. I 462. *Să îngrijești de calul meu ca de doi ochi din cap.* CREANGĂ, P. 208. **A arăta** (pe cineva sau ceva) **din ochi** = a semnala cuiva în mod discret (pe cineva sau ceva), făcînd o mișcare ușoară a ochilor în direcția voită. *Îmi arătă, din ochi, pe frate-meu.* SADOVEANU, O. I 434. **A iubi pe cineva** sau **a-i fi drag cineva ca** (sau **mai mult decît**) **ochii din cap** = a iubi pe cineva din tot sufletul, peste măsură. *Acum văzuse Ipate ce poate Chirică, și-i era drag ca ochii din cap.* CREANGĂ, P. 153. *Îl iubeau mai mult decît ochii din cap.* DRĂGHICI, R. 3. **A i se scurge** (sau **a-i curge**) **cuiva ochii după cineva** (sau **după ceva**) = a se uita cu mult drag la cineva sau ceva, a tine mult la cineva sau ceva. *E mîndru și fetelor le curg ochii după el.* SADOVEANU, la TDRG. *Li se scurgeau ochii după dînșii.* ISPIRESCU, L. 24. **A-i fi cuiva drag ca sarea-n ochi** = a nu-i fi cuiva pe plac, a-i fi cuiva nesuferit. *Fetele împăratului însă priveau la verișor cum privește cinele pe mîță și li era drag ca sarea-n ochi.* CREANGĂ, P. 231. **A nu avea ochi să vezi pe cineva** = a nu putea suferi pe cineva, a fi mînios pe cineva. *Cu toate că el se nevoiește... să îl iubesc, însă eu din zi în zi îl uresc mai mult și n-am ochi să-l văz.* GORJAN, H. II 123. **A privi pe cineva cu** (sau **a avea pe cineva la**) **ochi buni** (sau **răi**) = a simpatiza (sau a fi ostil, a nu avea la inimă) pe cineva. *Nu se căia de loc că l-a primit la curtea sa, ba încă începuse a-l privi cu ochi buni.* ISPIRESCU, L. 126. *Am cam băgat eu de seamă că nu-l prea are la ochi pe Chiriac.* CARAGIALE, O. I 48. *Știu bine la ce ochi răi mă aveți cu toții.* ODOBESCU-SLAVICI, la TDRG. **A nu vedea (lumea) înaintea ochilor** = a fi foarte supărat, a fierbe de mînie. *Se făcu foc și pară de mînie, se turbură de necaz și nu mai vedea înaintea ochilor.* ISPIRESCU, L. 27. *Nu-mi văd lumea înaintea ochilor de năcaz.* CREANGĂ, P. 190. **A da ochii** (sau **ochi**) **cu cineva** = a întîlni pe cineva (pe neașteptate). *Mîine sau poimîine, streinul care doarme sus are să dea ochii cu d. Demetru Demetrian.* C. PETRESCU, A. 295. *N-ar fi vrut să dea ochii cu nimeni.* BART, E. 213. **A da cu ochii de cineva** (sau **de ceva**) = a întîlni întîmplător pe cineva, a vedea ceva care din întîmplare îți iese în cale; a zări. *Mergînd așa, pe vremea cînd soarele se-nglină Cu noaptea, a dat Sînger cu ochii de-o fîntînă.* COȘBUC, P. II 183. *Cînd a dat cu ochii de mire, pe loc a încremenit.* CREANGĂ, P. 86. *Colonelul... dă cu ochii de sarbedul romîn Ce stase-n loc la umbră, sub un stejar bătrîn.* ALECSANDRI, O. 244. **A-și vedea visul cu ochii** = a-și vedea realizată o dorință. **E cu ochi și cu sprîncene** = e evident, e clar, e cusut cu ață albă. *Prea cu ochi și cu sprîncene erau însă glumele lui încît ea să nu-l priceapă.* La TDRG. **A i se întoarce** (cuiva) **ochii în cap** (sau **pe dos**), se zice cînd cineva este în agonie, cînd moare. (În impre-

cații) *În cap ochii să i se-ntoarcă Și să-i fie graiul prins.* ALECSANDRI, P. I 7. **A face** (sau **a deschide**) **ochii mari** v. mare. **A i se face** (cuiva) **negru înaintea ochilor** = a i se tulbura (cuiva) vederea, a nu mai vedea bine de supărare, de mînie etc. **A face** (cuiva) **ochi dulci** = a arunca (cuiva) priviri de dragoste, a privi galeș. **(A fi) cu ochii în patru** v. patru. **A avea** (sau **a fi cu**) **ochii pe cineva** = a nu pierde pe cineva din vedere, a urmări cu atenție mișcările cuiva (în care nu te încrezi). *Să știi că am să am ochii pe dumneata.* C. PETRESCU, R. DR. 249. **A pune** (**o armă**) **la ochi** (sau **a lua la ochi**) = a ținti, a ochi. *Petru își încordă arcul, îl luă la ochi, săgeata zbură și în aceeași clipă se văzu trupul lui Malaspina căzînd.* GANE, N. II 86. *Cînd fură aproape de lup de o bătaie de săgeată, puse Făt-Frumos arcul la ochi.* ISPIRESCU, L. 75. **A lua** (pe cineva) **la ochi** = a avea anumite bănuieli (cu privire la cineva), a supraveghea atent mișcările cuiva, a suspecta. *Ți s-a părut că drumurile tale sînt închise pentru totdeauna... din pricina portarului care te luase la ochi.* PAS, Z. I 261. **A pune ochii** (pe cineva sau ceva) = a-i plăcea cineva sau ceva. **A face un lucru cu ochii închiși** = a face un lucru fără o cercetare prealabilă, în mod superficial; a face foarte ușor un lucru, fără dificultate. **Între patru ochi** = numai între două persoane, fără martori, în intimitate. **A face cu ochiul** v. face. **A face ochi** v. face. **A deschide ochii** v. deschide. **A deschide** (sau **a i se deschide**) **cuiva ochii** v. deschide. **A închide ochii** v. închide. **A închide** (cuiva) **ochii** v. închide. **A da ochii peste cap** v. da. **A lega la ochi** (pe cineva) v. lega. **A se băga în ochii cuiva** v. băga. **A arunca praf în ochii cuiva** v. praf. **Plin ochi** = plin de tot. *Într-o clipă fu adusă dinaintea ei o cofă plină ochi.* GANE, N. II 44. (Familiar) **Cu un ochi la făină și cu altul la slănină**, se spune despre cel care se uită cruciș sau, fig., despre cel care rîvnește la două lucruri odată. (Arătînd intensitatea cu care se săvîrșește o acțiune) **(Muncește, lucrează, aleargă, se ferește, fuge** etc. **de ceva) de-și scoate ochii** = (muncește, lucrează etc.) cît poate, din răsputeri. *Moș Nichifor fugea de cărăușie de-și scotea ochii.* CREANGĂ, P. 107.

2. (La pl., urmat de determinarea «buni» sau «slabi») Facultatea de a vedea, simțul văzului, vedere. *Ai ochi mai buni și te rog să-mi vii tu în ajutor.* C. PETRESCU, C. V. 247. ◇ Expr. **A lua** (cuiva) **ochii** v. lua. **A bate la ochi** v. bate. **A nu-și crede ochilor** v. crede. ✦ (Mai ales la pl.) Privire, uitătură. *Pe stradă, trecătorii, puțini la număr, alergau cu ochii în pămînt.* C. PETRESCU, A. 468. *Draga mea fără cuvinte, Doar din ochi pricepe toate.* TOPÎRCEANU, B. 58. *Ea-l oprește-n loc cu ochii și c-o mult smerită rugă.* EMINESCU, O. I 80. ◇ (În apostrofări) *Să nu te văd în ochi!* ▭ *Depărtează-te din ochii-mi.* CONACHI, P. 84. ◇ Loc. adv. **Cu ochii pierduți** = cu privire neconcentrată, privind în vag, în extaz. *Se uita cu ochii pierduți de bucurie cînd la moșneag, cînd la Maranda.* MIRONESCU, S. A. 83. **Sub ochii noștri** = **a)** sub privirea noastră, în raza noastră vizuală; **b)** acum, în prezent, în timpul vieții noastre. *Societatea noastră se construiește sub ochii noștri.* V. ROM. decembrie 1953, 261. **În ochii cuiva** = în conștiința cuiva, după părerea cuiva. *Dinastia este condamnată în ochii poporului romîn.* LIT. ANTIMONARHICĂ 133. **Ochi în ochi** = privind unul în ochii celuilalt. *Au ascultat o clipă, pe urmă, ochi în ochi, și-au zîmbit.* GALAN, Z. R. 201. *S-o vadă cum șade ochi în ochi cu Ion.* REBREANU, I. 24. ◇ Expr. **A privi cu ochi de piatră** = a privi cu indiferență, nepăsător, rece, înmărmurit. *Constandin îl privea cu ochi de piatră.* DUMITRIU, N. 248. **A privi cu ochi mari** = **a)** a fi uimit de ceea ce vede; **b)** a i se dilata ochii de mînie, furie etc. *Mă privește cu ochii mari de copil furios.* CAMIL PETRESCU, U. N. 82. **A avea ochi** = a se arăta priceput în a aprecia un lucru dintr-o privire. **A măsura** (**a judeca, a prețui** etc.) **din ochi** = a aprecia fără măsurători precise, examinînd numai cu privirea. *Tot chibzuia, parcă măsura așa din ochi depărtarea.* MIRONESCU, S. A. 119. **A vinde** (**a da** sau **a cumpăra**) **pe ochi** = a vinde (sau a cumpăra) apreciind cantitatea cu privirea. **A sorbi** (pe cineva) **din ochi** = a ține foarte mult la cineva, a-l privi cu drag. *El necontenit o sorbea din ochi și se minuna cum îi ședea de bine culcată pe canapea.* GANE, N. II 123. **A fura** (pe cineva) **cu ochiul** = a privi pe cineva (pe furiș), cu dragoste, cu plăcere. *Smărăndița începe, din cînd în cînd, a mă fura cu ochiul.* CREANGĂ, A. 7. **A (-și) arunca ochii** = **a)** a privi repede, în treacăt. *Cînd își aruncă ochii spre poartă, ce să vadă.* CREANGĂ, P. 68; **b)** a examina, a cerceta sumar. **A pierde pe cineva** (sau **ceva**) **din ochi** = a nu mai vedea pe cineva sau ceva care se depărtează sau de care te depărtezi. **A pierde** (sau **a prăpădi**) **pe cineva din ochi** = a ține foarte mult la cineva, a iubi nespus. *O iubeau... pe fată de-o pierdeau din ochi.* CARAGIALE, O. III 103. **Încotro vede cu ochii** (sau **unde îl duc ochii**) = indiferent unde, în orice direcție, fără țintă, aiurea. *Inima-mi e moartă și brațul fără putere, mergeți unde vă vor duce ochii, căci oriunde, tot mai bine veți fi decît cu mine.* GANE, N. I 212.

3. (La pl.) Obraz, față. *N-apucaseră a vedea la ochi pe înfricoșatul Șoiman.* SADOVEANU, O. VII 139. *Să nu te speli pe ochi din cană.* ȘEZ. VI 24. ◇ Loc. adv. **De la ochi** sau **(verde) în ochi** = cu îndrăzneală, fățiș, fără cruțare. *Spune-mi verde-n ochi, ca să știu ce leac trebuie să-ți fac.* CREANGĂ, la TDRG. *Un copil de ieri să mă batjocorească de la ochi!* ALECSANDRI, T. 233.

II. (Prin analogie) **1.** Fiecare dintre spațiile libere ale unei ferestre, în care se montează geamurile; panou de sticlă care închide fiecare dintre aceste spații. *Sunară la ușa... cu nenumărate ochiuri de geamlîc.* DUMITRIU, B. F. 91. *Și-au mers pînă la fereastră și să uitară pe ochiul ferestrei, cum mănîncă tată-so.* RETEGANUL, P. I 44. ✦ Mică deschizătură (de obicei închisă cu sticlă) făcută într-un perete exterior, folosind la aerisirea sau iluminarea unei încăperi. *Prin ochiul colbăit și galbăn care ținea loc de fereastră, intra lumina și punea o pată lungă în mijlocul casei.* SADOVEANU, O. III 563.

2. Porțiune de loc, de obicei în formă circulară, acoperită cu altceva (zăpadă, verdeață, nisip etc.) decît mediul înconjurător. *Un ropot de ploaie spală cele din urmă ochiuri zgurite de omăt.* C. PETRESCU, R. DR. 312. *Aice era un ochi de pămînt verde, ca un ostrov în mare.* SBIERA, P. 227. *Acolo-n ochi de pădure, Lîngă trestia cea lină Și sub bolta cea senină Vom ședea în foi de mure.* EMINESCU, O. I 64.

3. Întindere de apă (în formă rotundă), în regiuni mlăștinoase, mărginită cu papură (v. baltă); loc unde se adună și stagnează apa (v. băltoacă). *O uliță îngustă plină de noroi și de ochiuri întunecoase de apă.* SADOVEANU, P. 162. *Ochiurile de baltă pitite după zidul întunecat al papurei.* C. PETRESCU, S. 24. *Ochiurile de apă stătută înghețaseră și gîștele nu mai aveau unde să se scalde.* DUNĂREANU, CH. 75. ✦ Vîrtej de apă, bulboană. *Peste adîncimi se fac ochiuri care rotesc în loc.* VLAHUȚĂ, O. A. 407.

4. Buclă formată prin îndoirea unei sfori și petrecerea unuia dintre capete prin îndoitură; laț. *Făcuse un nod prost... care nu prindea decît cu două din ochiuri.* DUMITRIU, P. F. 12. *La celălalt capăt* [funia] *are băgat un șumuiog... de paie, care intră într-un ochi, ureche sau laț.* PAMFILE, A. R. 204. *Un streang... aluneca pe un ochi.* ODOBESCU, S. I 442. ✦ Fiecare dintre golurile (simetrice) dintre firele unei împletituri, ale unor țesături, plase etc.; golul împreună cu firele care îl mărginesc. *Zece ochi pe fiecare cîrlig. Doi ochi scăpați.* ▭ *Vietățile undelor... le arunci în ochiurile plășilor late.* DELAVRANCEA, S. 64. *Volocul... de prins pește se face în două feluri: țesut și împletit în ochiuri.* ȘEZ. IV 113. ✦ Fiecare dintre verigile din care se compune un lanț; za.

5. Orificiu (pe partea superioară a unei maşini de gătit) pe care se aşază vasele pentru a le pune în contact direct cu flacăra.

6. (Mai ales la pl.) Mîncare făcută din ouă prăjite în tigaie sau fierte fără coajă, astfel ca gălbenuşul să rămînă întreg (cu albuşul coagulat în jurul lui).

7. Mugur. *Fiecare bucată* [de cartof] *să aibă un colţ, ochi sau mugur în mijloc, din care va naşte şi va creşte viitorul fir.* PAMFILE, A. R. 189. *Cîrligul este o bucată de viţă... avînd un ochi sub nodul de unde se taie şi altul deasupra lui.* I. IONESCU, P. 247.

8. Despărţitură, compartiment într-o magazie, un hambar, o pivniţă etc.; boxă.

9. Pată colorată de pe penele de la coada păunului.

10. Picătură rotundă de grăsime care pluteşte pe suprafaţa unui lichid.

11. (În expr.) *Ochi magic* = tub electronic cu ecran fluorescent care se foloseşte în special la aparatele de recepţie radiofonică sau radiotelegrafică, ca indicator de funcţionare a aparatului pe lungimea de undă a unui post de radioemisiune. *Ochi de pisică* = disc de sticlă (montat într-o garnitură metalică) care reflectă razele de lumină proiectate asupra lui şi este folosit ca piesă de semnalizare la vehicule sau la panourile fixe de pe şosele.

12. Fiecare dintre punctele colorate de pe zaruri, cărţi de joc etc. *Vrei să iei zăce ochi de caro cu nouă ochi de treflă?* ALECSANDRI, T. 1202. *Dă-mi un zece ochi, un popă, o preoteasă sau orice alta.* FILIMON, C. 154.

13. Fig. Pată de lumină, licărire, punct strălucitor. *Jarul focului creştea, clipind din ochi nenumăraţi de pietre scumpe.* SADOVEANU, F. J. 369. *Un ochi de lumină galbenă, sfioasă, pîlpîie o clipă şi adoarme iute.* REBREANU, N. 111. *Din cer un singur ochi de soare Căzu pe briu şi l-a răpit.* COŞBUC, P. I 124.

III. Compuse: 1. **Ochiul-boului** = nume dat mai multor plante din familia compozeelor, cu inflorescenţe mari, asemănătoare cu florile simple, albe sau viu colorate (specii de *Leucanthenum, Aster, Chrysanthemum*); steliţă.

2. **Ochiul-lupului** = a) plantă erbacee cu flori mici albastre *(Lycopsis arvensis)*; b) plantă erbacee cu tulpina ramificată *(Plantago arenaria)*.

3. **Ochiul-păunului** = fluture de noapte care are pe aripi pete rotunde, colorate, asemănătoare cu cele de pe coada păunului *(Saturnia pyri)*.

OCHÍ[2], *ochesc*, vb. IV. 1. Intranz. A potrivi o armă la ochi pentru ca proiectilul să nimerească ţinta; a lua ţinta. *Un bun trăgător nu ocheşte atît de lung la şapte paşi.* CAMIL PETRESCU, U. N. 280. *Iar cînd ochesc, cu hohot Tu rîzi căci plumbii moi S-au dus în piept de-a dreptul Spurcatului ciocoi!* COŞBUC, P. I 217. *Comandantul smuci arma din mîna unui soldat şi ochi.* VLAHUŢĂ, O. A. 156. ◇ (Urmat de determinări introduse prin prep. «în», arătînd ţinta urmărită) *Am ochit adesea şi «în ciocîrlia cea voioasă».* ODOBESCU, S. III 23. ✦ Tranz. A ţinti pe cineva sau ceva cu o armă (sau cu un proiectil); a lua la ochi cu arma. *Andrei, pe dinaintea căruia trecu animalul sălbatic, îl ochi.* BOLINTINEANU, O. 331. ✦ A lovi cu un proiectil, a nimeri ţinta urmărită. *Pe Turcalete şi porcii lui n-ar fi putut să-i ochească turcii.* GALACTION, O. I 295.

2. Tranz. A urmări, a fixa cu privirea, a descoperi (printre mai multe persoane) o fiinţă dorită sau plăcută; a-şi pune ochii pe cineva. *Îi era dragă Tudora... pe care-o ochise într-o zi la adunatul fînului.* MIRONESCU, S. A. 89. *Pe coasta unei stînci, se mişcă un şarpe lung, pe care îl ocheşte de sus un vultur.* ALECSANDRI, O. P. 350. *Ce feată pe drum vedea, Cu privirea mi-o ochea.* TEODORESCU, P. P. 578. ✦ A remarca, a observa (dintr-un grup mai mare) un obiect necesar (pentru a şi-l însuşi sau a se folosi de el); a-şi fixa privirea asupra unui obiect. *El, Ponici, ochise o cameră tare bună.* GALAN, B. I 408. *Ochi un scaun, îl trase cu hotărîre în faţa biroului şi se instală nepoftit.* C. PETRESCU, C. V. 146. *Ochea un loc unde să se facă nevăzut o clipă, ca să poată ajunge pînă la Manlache.* POPA, V. 176. *Ioane, eu ţi-am şi ochit un potcapic, zise moş Vasile.* CREANGĂ, A. 109. ✦ A privi cu insistenţă, cu atenţie, cu interes, a cerceta. *Oi ochi-o bine şi apoi ţi-oi spune eu ce zace într-însa.* CREANGĂ, P. 163. ✦ A zări, a distinge cu privirea. *De cum îl ochi, începu să-i ticăie inima.* ISPIRESCU, L. 24. ✦ A descoperi pe cineva care deşteaptă bănuieli, a lua la ochi, a suspecta. *Domnule şef, îi ştiu, i-am ochit eu pe toţi.* DUMITRIU, B. F. 79. *Dar dacă mă ocheşte comandantul?* CAMILAR, N. I 363. ✦ Intranz. A cerceta cu privirea, a scruta. *Îi mai spuse să ochească prin poliţele cu haine.* ISPIRESCU, L. 163. *Şi cum sta şi cum ochea, Iată, nene, că zărea Un corb mare şi rotat.* ALECSANDRI, P. P. 198.

3. Refl. (Neobişnuit, despre întinderi acoperite cu zăpadă) A se acoperi cu petice de verdeaţă, a căpăta ochiuri (II 2). *În poienile sorite pămîntul se ochise bine şi înverzeau pajişti.* SADOVEANU, B. 222.

OCHILÁRI s. m. pl. v. **ochelari.**

OCHIÓS, -OÁSĂ, *ochioşi, -oase*, adj. (Popular, despre persoane) Cu ochi mari, strălucitori. *Cocoana Marghioala era frumoasă, voinică şi ochioasă.* CARAGIALE, P. 33. *Un băiat ochios, sprîncenat şi frumuşel, de nu se mai poate.* CREANGĂ, P. 75. ◇ Fig. *Mă deşteptai în puterea nopţii, cînd stelele luceau mai ochioase pe ceri.* GANE, N. II 177. *Stelelor ochioase Le tot trimit, pe rînd, Eu, gîndul meu flămînd De dragoste şi pace.* BELDICEANU, P. 77. ✦ Frumos, chipeş, arătos. *Dimineaţa, stau în pridvor la locuinţa preotului treizeci-patruzeci de femei... mai urîte şi mai ochioase.* SADOVEANU, P. M. 160.

OCHÍRE, *ochiri*, s. f. Acţiunea de a ochi.

1. Cercetare rapidă, sumară. *Ale-mpărăţiei venituri, cheltuiele C-o singură ochire să poată lămuri.* NEGRUZZI, S. II 262. ✦ Privire. *Ochii săi şerpii şi crunţi, Cu ochirea-i să zărească pre o pradă sufleteaşcă.* ALECSANDRI, P. II 33. ◇ Expr. **A arunca o ochire** v. a arunca. ✦ Ocheadă. [Cavalerii] *se luptau ca să capete o ochire de la dama inimei lor.* NEGRUZZI, S. I 36. *Cele mai de soi cocoane se sfădeau pentr-o singură ochire a lui.* id. ib. 86.

2. Luare a unei ţinte, pentru ca proiectilul să nimerească unde voim. *Generalul intră în cupolă şi controlă ochirea tunului.* SANDU-ALDEA, U. P. 134. ◇ *Linie de ochire* = rază vizuală care porneşte din ochiul unui trăgător, trece prin crestătura înălţătorului şi prin vîrful cătării, pentru a ajunge la baza punctului ochit.

OCHIŞÉL, -EÁ adj. v. **ocheşel.**

OCHIŞÉLE s. f. pl. v. **ocheşele.**

OCHIŞÓR[1] s. m. (Bot.) Scînteiuţă.

OCHIŞÓR[2], *ochişori*, s. m. Diminutiv al lui ochi (I 1). *Deschide ochişorii, pe iubitul tău priveşte.* NEGRUZZI, S. II 9. *Te cunoşti, mîndră, cunoşti... Te cunoşti pe ochişori... Că eşti loatră de feciori.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 249. *Perişorul lui Peana corbului; Ochişorii lui Mura cîmpului.* ALECSANDRI, P. P. 3.

OCHITÓR, *ochitori*, s. m. Persoană care ocheşte cu arma; ţintaş. *Cîte un ochitor trimitea toate gloanţele în ţintă.* CAMILAR, N. I 33. ✦ Militar care mînuieşte aparatele de ochire ale tunului, mitralierei etc. şi execută ochirea. *Sergentul e ochitor la tunul întîi.*

OCHITÚRĂ, *ochituri*, s. f. 1. Privire, căutătură din ochi. *Văzînd ei aşa, au zis ca să se lupte din ochitură. Se uită o dată feciorul împăratului la zmeu şi-l înfioră.* SEVASTOS, la TDRG.

2. Acţiunea de a ochi; ochire (2). *Vînător cu ochitură bună.*

OCINÁŞE s. f. pl. Rugăciuni care se spun dimineaţa. *Nu mai poate omul de tine nici să-şi zică ocinaşele!* REBREANU, I. 44.
— Variantă: **ocenáşe** s. f. pl.

ÓCINĂ, *ocini,* s. f. (Învechit şi arhaizant) Bucată de pămînt moştenită; moştenire, proprietate. *A pierit ucis de buzdugan mişelesc, pentru că s-a ridicat pentru drepturile şi ocinile noastre strămoşeşti.* SADOVEANU, O. VII 62. *Să-i fie ocină lui şi urmaşilor săi în veci, cu tot cu casa noastră de vînătoare ce se află pe acea moşie.* id. F. J. 714.

OCÎRMUÍ, *ocîrmuiesc,* vb. IV. Tranz. (Învechit şi arhaizant) A cîrmui, a conduce, a guverna; a administra. *Pre dînsul îl urmează mulţi domni buni, căci inima poporului ce ocîrmuiau era bună.* NEGRUZZI, S. I 271. ◇ Refl. pas. *Oraşele... se ocîrmuiau de o magistratură aleasă pe fiecare an.* BĂLCESCU, O. II 14. *Lăcuitorii de la Peru... să ocîrmuiesc şi de împăraţi.* DRĂGHICI, R. 65.
— Variantă: **otcîrmui** (ODOBESCU, S. I 320, PISCUPESCU, O. 276) vb. IV.

OCÎRMUÍRE, *ocîrmuiri,* s. f. (Învechit şi arhaizant) Acţiunea de a ocîrmui; cîrmuire, conducere, guvernare; administrare; (concretizat) organ de conducere, de administraţie. *N-a mai avut încredere nici în linişte, nici în belşug, nici în statornicie şi nici mai ales în oamenii ocîrmuirii, pe care îi vedea mai ales la strîngerea birului.* SADOVEANU, E. 24. *El prin ocîrmuire îndată ne-ar urmări şi ne-ar prinde.* BOLINTINEANU, O. 403.

OCLÉI s. m. v. **uclei.**

OCLÚZIE s. f. v. **ocluziune.**

OCLUZIÚNE, *ocluziuni,* s. f. (Şi în forma *ocluzie*) Închidere, astupare a unei deschizături, a unei conducte etc. ◇ *Ocluzie intestinală* = boală care constă în oprirea sau întreruperea circulaţiei materiilor fecale, într-un punct oarecare al intestinului; (popular) încurcătură de maţe. ✦ (Fon.) Închidere totală a canalului vorbitor într-un anumit punct al lui. *Consoanele bilabiale se produc prin închiderea buzelor sau apropierea lor una de alta, formînd fie o ocluziune, fie o constricţiune.* GRAM. ROM. I 66.
— Variantă: **oclúzie** s. f.

OCLUZÍVĂ, *ocluzive,* adj. f. (Numai în expr.) *Consoană ocluzivă* (şi substantivat) = consoană a cărei articulare comportă ocluziunea canalului vocal, urmată de deschiderea lui; consoană explozivă. *Consoanele p, b, t, d, k, g sînt consoane ocluzive.*

OCNÁŞ, *ocnaşi,* s. m. Individ condamnat la muncă silnică într-o ocnă; p. ext. puşcăriaş. *Ocnaşii, pe ulitele înguste, păşeau fără cuvinte, fără zîmbet, cu feţele rase zbîrcite, cu ochii plini de întunericul celulelor.* SADOVEANU, O. VI 274. *Făceam parte din ocnaşii ce pe şubrede picioare Îşi tîrăsc ale lor zile ca ghiulele-obositoare.* MACEDONSKI, O. I 72. *Greu vine unor copile să-şi petreacă viaţa închise în casă, ca ocnaşii în ocnă.* ŞEZ. II 50.

ÓCNĂ, *ocne,* s. f. Mină de sare; salină. *Numiri de felul lui Ocna de Fier arată că apelativul ocnă a însemnat odinioară «mină (în general)», nu numai «salină», ca astăzi.* IORDAN, N. L. 33. *Sosind la Tîrgul Ocnii, s-a coborît într-o ocnă părăsită.* NEGRUZZI, S. I 87. ◇ Expr. **Sărat ocnă** = foarte sărat, prea sărat. *Brînză sărată ocnă.* ✦ Loc unde se închid condamnaţii la muncă silnică, de obicei lîngă o salină în care sînt siliţi să lucreze; p. ext. munca, pedeapsa pe care o are de executat un ocnaş. *La 1825, decembriştii, sculaţi în numele libertăţii... luau drumul Siberiei către închisori şi ocne pustii.* SADOVEANU, E. 199. *Şi ce-a făcut, Destul de rău a fost De frica ocnei s-a răznit, Şi-i dus de-atunci.* COŞBUC, P. I 230. *Ai mai bine să fugim, să nu dea cineva peste noi, că-nfundăm ocna!* CARAGIALE, S. 36.

ÓCNIŢĂ, *ocniţe,* s. f. 1. (Popular) Adîncitură într-o sobă de zid, în cuptorul sau în pereţii caselor ţărăneşti, în care se păstrează diferite obiecte; firidă, nişă. *Iaca, laptele l-am pus în pahar, în ocniţa sobei, să steie călduţ.* SADOVEANU, P. S. 183. *Noi scoteam mîţele de prin ocniţe şi cotruţe şi le flocăiam şi le şmotream dinaintea lui, de le mergea colbul.* CREANGĂ, A. 37. ✦ Firidă mică făcută în partea exterioară a zidului unei clădiri, al unei biserici etc., pentru a constitui un element decorativ.
2. Groapă adîncă; hrubă. *Stoicea dădu fuga la adăpost într-o ocniţă ivită sub deal.* GALACTION, O. I 49. *Pogoriră întîi pe moartă pe un grătar în acea ocniţă foarte adîncă, care erea întocmai ca o ocnă.* GORJAN, H. II 49.
3. Spaţiu liber, loc gol care se lasă din loc în loc într-o şură etc. pentru a uşura pătrunderea aerului (ca să se usuce plantele). *Dacă ovăzul e făcut snopi, se alcătuieşte tot în şură cu ocniţă.* PAMFILE, A. R. 147. *Popuşoii... se cosesc după culegere, iar ca să se usuce, se pun pe ocniţe.* id. ib. 225.
— Pl. şi: *ocniţi* (GORJAN, H. IV 111, ŞEZ. XVIII 202).

OCÓL, (1) *ocoluri,* (2, 3, 4, 5, 6) *ocoale,* s. n. 1. (Adesea în construcţie cu verbele «a face», «a da» etc.) Mişcare în jurul unui punct fix, de jur împrejurul unui loc (v. tur); deplasare în spaţiu, care nu urmează calea cea mai dreaptă (v. înconjur). *Făceau ocoluri largi, se apropiau de copaci, apoi iarăşi se speriau şi se depărtau.* DUMITRIU, N. 149. *Stai, călăreţ! Întoarce-ţi calul semeţ, Fă un ocol.* ARGHEZI, V. 225. *Ea mai face-o dat-ocolul Adunării.* EMINESCU, L. P. 145. ◇ Fig. *Întîi ştirea, făcînd ocolul satului, stîrni curiozitate.* REBREANU, R. II 230. ◇ Loc. adj. **De ocol** = ocolit, indirect. *Pe această cale, deşi de ocol, credem c-am ajuns aproape de dezlegarea primei întrebări.* CARAGIALE, N. F. 15. ◇ Loc. adv. **Cu ocoluri** = pe departe, indirect. *Îi vorbi şi de fratele ei, cu ocoluri, cu băgare de seamă.* DUMITRIU, N. 211. **Fără ocol** = fără ezitare, fără menajamente; direct. *Un memoriu în care arăta, de data aceasta fără ocol, că, dacă nu sînt rezolvate cererile cuprinse în el, muncitorii vor recurge la acţiuni.* PAS, Z. IV 217. *Rămase încremenit: binoclul ei îl ochise drept, fără ocol.* BASSARABESCU, S. N. 167.
2. Linie care delimitează un spaţiu; p. ext. spaţiul delimitat; cuprins. *Mă mir cum d-avu răbdare domnul să nu-nceapă vînătoarea de cum dădurăm în ocolul slobod al Cîmpulungului.* DELAVRANCEA, O. II 105. *Prin tot ocolul acelei văi fără de scursoare, ţîşneşte tina în sus.* ODOBESCU, S. III 187. ✦ Cotitură, cot. *Spre culmile întunecate şi tot mai înalte dinspre apus se întoarce Oltul, scriind cu argint, în verdele liniştit al cîmpiei, un ocol elegant, plin de frumuseţe.* BOGZA, C. O. 243. *Identific, după dîmb şi după ocolul şoselei, locul unde sîntem.* CAMIL PETRESCU, U. N. 263. ✦ (Învechit) Circumferinţă. *Ocolul acestui bulz erea ca de doisprezece stînjini.* GORJAN, H. II 18.
3. (Concretizat) Împrejmuire, îngrăditură, gard făcut în jurul unui loc; p. ext. loc îngrădit. *La miazăzi, pe culmea de tufe ruginite, Se văd nişte ocoale, cu lungi şuri pentru boi.* BELDICEANU, P. 62. *Tabăra împregiuru-i avînd ca s-o-ntărească Un lung ocol de cară legate strîns cu lanţuri.* ALECSANDRI, P. III 219. ◇ (Poetic) *Zvelta insulă apare... Sărutată cînd de valuri, cînd de vînturi asaltată Printre-o-colul spumei albe.* MACEDONSKI, O. I 161. ✦ (Adesea determinat prin «de vite») Loc îngrădit, uneori acoperit, unde se închid vitele. *La ocoale se adunaseră tamazlîcurile, cu mugete.* SADOVEANU, F. J. 427. *Am fost să-mi văd ocolul meu de vite. Sărmanele duc lipsă de nutreţ.* ANGHEL-IOSIF, C.M. II 20. ✦ Loc unde se închid vitele de pripas sau cele prinse pe semănături străine.
4. (Concretizat) Curte, ogradă. *Răgete lungi Pornesc din ocol. Tălăngile, trist Tot sună dogit.* BACOVIA, O. 10. *În larg d-ocol s-adună curtenii şi fac roată.* COŞBUC, P. II 201. *Bade-n ocolul tău Puteare-aş să umblu eu.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 461.

5. (Rar) Spaţiu, loc liber. *Cu bătul se-nvîrteşte Ca să-şi facă-n jur ocol; Dar abia e locul gol, Şi mulţimea năvăleşte Iarăşi stol.* COŞBUC, P. I 226.

6. (Ieşit din uz) Circumscripţie administrativă (judiciară, silvică, agricolă); sediul ei; p. ext. instituţie care conduce una din aceste forme de împărţire administrativă. *Judecătorie de ocol.* ▭ *Tinerii ei feciori domneşti... se întîmpinase în ocolul Focşanilor şi se lăsase cu taberile lor amestecate la satul Săpăţeni.* ODOBESCU, S. I 170.

OCOLÁŞ[1], *ocolaşi*, s. m. (Ieşit din uz) Căpetenia, conducătorul administrativ al unui ocol (6). *Nu se satură iadul De strîns ispravnici, ocolaşi, Popi, vornici şi vătămani.* TEODORESCU, P. P. 168.

OCOLÁŞ[2], *ocolaşe*, s. n. (Rar) Diminutiv al lui ocol. *Pepelea a rădicat un ocolaş numai de frunziş.* SBIERA, P. 1. *Am un ocolaş plin de miei albi* (Dinţii şi gura). ŞEZ. IV 106.

OCOLEÁLĂ, *ocoleli*, s. f. (Rar) Ocol, ocolire. ✧ Loc. adj. şi adv. **Cu ocoleală** = pe departe, indirect, cu ocoluri. **Fără ocoleală** = fără ocol, direct. *Pre limba noastră cea fără ocoleli... le zicem pe şleau.* ISPIRESCU, U. 114.

OCOLÍ, *ocolesc*, vb. IV. Tranz. 1. A străbate o distanţă făcînd un înconjur; a merge de jur împrejur, a înconjura. *Mic, cît un fir de linte, mişca picioruşele fragede şi ocolea, pe de margini, frunzişoara care-l adăpostise.* GÎRLEANU, L. 22. *Pentru ochi ca murile, Ocolii pădurile.* ŞEZ. VI 125. ✧ Intranz. *Ocoliră pe la biserică.* CAMILAR, N. I 68. *Ocolea aşa, de bunăvoie, umblînd după turmele ciobanilor.* SADOVEANU, B. 67. *Ocoleşte în vîrful picioarelor casa... mai sînt cîţiva paşi... A ajuns.* BRĂTESCU-VOINEŞTI, Î. L. 1. ✦ A evita să atingi sau să loveşti pe cineva, ferindu-te într-o parte, făcînd un mic ocol. *Cînd să iasă din Bădeni, în lumina farurilor, le apăru o căruţă pe care Bunea o ocoli cu îndeminare la numai o palmă de roţi.* MIHALE, O. 524. *La fiecare pas ocolim lucrări, eşafodagii, canale desfundate.* BART, S. M. 42. ✦ Intranz. Fig. A ieşi din subiect, a divaga. *Moşul ocolea cu povestirea.* La TDRG.

2. A evita să întîlneşti (pe cineva sau ceva) sau să vorbeşti (despre cineva sau ceva). *Oricît o insista el, ocoleşte deocamdată chestia nunţii.* CAMIL PETRESCU, T. II 48. *Că pentru dînsul, că-l iubesc, Părinţii-n drum mă ocolesc Şi m-au gonit din casa lor.* COŞBUC, P. I 283. *Oamenii sînt ca păsările: pe cît un arbore este înflorit, ele îl vizitează, iar cînd frunza şi floarea se usucă, ele zboară şi-l ocolesc.* BOLINTINEANU, O. 380.

3. (Rar) A pune gard împrejurul unui loc; a înconjura, a împrejmui, a îngrădi. *Gîndeai că toate curţile sînt ocolite cu sori, aşa lumină arunca.* RETEGANUL, P. II 16. *Ion-vodă ocoli cu şanţuri platoul muntelui.* HASDEU, I. V. 159. *Au ocolit locul acela de lăcuinţă.* DRĂGHICI, R. 52. ✦ Fig. (Învechit) A apăra, a proteja, a ocroti. *Fieşcare după a sa avere şi agoniseală răspunde...; iar nu cel mare şi bogat nimic, căci îl ocoleşte puterea, şi cel mic şi sărac să dea tot.* GOLESCU, Î. 44. *De toată neputinţa Cea păgubitoare... le ocoleşte.* TEODORESCU, P. P. 394. ✦ (Învechit) A încercui din toate părţile, a înconjura, a împresura, a asedia. *Deodată năvăli O ceată numeroasă, pe rege-l ocoli.* MACEDONSKI, O. II 249. *Ţara era ocolită de vrăjmaşi.* BĂLCESCU, O. II 275.

OCOLÍRE, *ocoliri*, s. f. Acţiunea de a ocoli. *Ocolirea unui obstacol.*

OCOLÍŞ, *ocolişuri*, s. n. 1. Ocol, înconjur. *Şalupa... porni încet, cu un ocoliş larg, întinzînd cablurile.* GALAN, B. I 48. ✧ Fig. *În folosul cui atîta minciună şi atîtea ocolişuri?* GALAN, B. I 374. ✧ Loc. adj. şi adv. **Cu ocolişuri** = cu ocoluri, indirect. *Ca să nu-şi calce hotărîrile pline de tact şi iscusinţă, dibăci un răspuns cu ocolişuri.* C. PETRESCU, A. R. 44. **Fără ocoliş** (sau **fără ocolişuri**) = direct, pe faţă. *Iată, fără ocolişuri, ce m-a mirat şi m-a supărat.* GALAN, Z. R. 19.

2. (Învechit) Perimetru, circumferinţă. [Pesta] *a căruia ocoliş tot gîndesc că va fi aproape de 800 stînjeni.* GOLESCU, Î. 15.

OCOLÍT[1] s. n. Faptul de a ocoli. ✧ (Mai ales în expr.) **Pe ocolite** = pe departe, indirect.

— Formă gramaticală: (în expr.) *ocolite.*

OCOLÍT[2], **-Ă**, *ocoliţi, -te*, adj. Care se abate din drumul drept, care face ocoluri, cotituri; care înconjură. *Drum ocolit.* ▭ *Iacă steaua care vine... Cu schintei cătrănite, Cu fulgere ocolite, Cu săbii ascuţite.* BIBICESCU, P. P. 238. ✧ Expr. **Pe căi ocolite** = prin mijloace indirecte, nerecomandabile, prin subterfugii.

OCROTÍ, *ocrotesc*, vb. IV. Tranz. A lua sub paza sa; a apăra, a proteja, a ajuta, a sprijini. *Statul ocroteşte căsătoria şi familia şi apără interesele mamei şi copilului.* CONST. R.P.R. 39. *Unul dintre pedagogi mă ocrotea.* GALACTION, O. I 14. *Ocrotea pe toţi copiii sărmani.* ISPIRESCU, L. 269. ✧ (Poetic) *Veniseră nouri asupra lunii, ocrotindu-i.* SADOVEANU, N. P. 20. *În lungul cîmpiei arse, pustii, se înalţă doar un singur pîlc de sălcii ce ocrotesc, sub umbra deasă a crengilor dezlipite, un izvor din care şi ele îşi sug viaţa.* GÎRLEANU, L. 20. ✦ Refl. (Învechit) A se apăra. *După ce se ocroti un minut cu sabia sa, Micu plin de răni fu prins viu.* BĂLCESCU, O. II 256.

OCROTÍNŢĂ, *ocrotinţe*, s. f. (Învechit) Ocrotire. *Care... pe sus cată, Unde ocrotinţă frica le arată.* BUDAI-DELEANU, Ţ. 272.

OCROTÍRE s. f. Acţiunea de a ocroti; apărare, protejare, sprijin, ajutor. *Nu te teme, că te ieu sub ocrotirea mea.* ALECSANDRI, T. I 83. *Nu vor mai putea... sta mult în ţară... cetăţile făcute la Tîrgovişte şi la Bucureşti nefiind o ocrotire temeinică.* BĂLCESCU, O. II 101. *Educaţia, ocrotirea obştească, egalitatea morală şi civilă... şterg baştina şi dau locuitori buni şi îndatoriţi.* RUSSO, O. 98. ✦ Adăpost, azil. *Trimise o solie şi la craiul Poloniei poftindu-l ca să nu sprijinească pe duşmanul său Ieremia Movilă, nici să dea ocrotire emigraţilor din Ardeal.* BĂLCESCU, O. II 279. *Au aprins un foc mare, ca să deie semn acelor ce să primejduie că în acel ostrov pot să afle ocrotire.* DRĂGHICI, R. 221.

OCROTITÓR, -OÁRE, *ocrotitori, -oare*, adj. Care apără, protejează, ajută. V. apărător, protector, sprijinitor. *Sălbăticiunea năvăli speriată pe plai, din adăpostul ocrotitor al desişului de ramuri spinoase şi negre.* DUMITRIU, N. 148. *Învăluindu-l apoi cu o privire ocrotitoare, şi-a dres glasul.* C. PETRESCU, A. R. 25. *Mihai... în timpuri de pace era ca un înger ocrotitor.* ISPIRESCU, M. V. 45. ✧ (Adverbial) *Ei, bravo, Marioară — făcu tînărul, ocrotitor.* REBREANU, R. I 92. ✧ (Substantivat) *Păcat că nu mai era secretarul acolo, fiindcă ai fi avut în el un prieten mai vîrstnic şi un ocrotitor.* PAS, Z. I 304. *Împăratul... invoacă pe ocrotitorul familiei sale, pe Ercul.* ODOBESCU, S. III 75.

ÓCRU s. n. Argilă de culoare galbenă, roşie, brună etc. conţinînd oxizi de fier şi uneori oxizi de mangan şi folosită ca pigment la fabricarea unor vopsele; vopsea preparată din această argilă.

OCTAÉDRIC, -Ă, *octaedrici, -e*, adj. Care are forma unui octaedru. *Prismă octaedrică.*

OCTAÉDRU, *octaedre*, s. n. Poliedru cu opt feţe triunghiulare.

OCTÁNT, *octante*, s. n. 1. Instrument de navigaţie maritimă şi aeriană, care serveşte la măsurarea înălţimii astrelor, a distanţelor lor unghiulare etc.

2. A opta parte din circumferinţa unui cerc sau dintr-o suprafaţă circulară. ✦ Fiecare dintre cele opt porţiuni din

suprafața unui corp sferic, determinate de trei planuri perpendiculare care se intersectează în centrul corpului.

OCTÁVĂ, *octave*, s. f. (Muz.) Interval într-o gamă diatonică, cuprinzînd opt note consecutive. *În arpegiul « do-mi-sol-do », intervalul dintre primul « do » și ultimul « do » alcătuiește o octavă.*

OCTÉT, *octete*, s. n. Ansamblu compus din opt persoane (instrumentiști sau cîntăreți) care execută împreună o bucată muzicală; bucată muzicală scrisă pentru acest ansamblu.

OCTÓDĂ, *octode*, s. f. Tub electronic cu un anod, un catod și șase grile, folosit ca schimbător de frecvență în radio.

OCTOFÓR, *octofori*, s. m. (În antichitate) Purtător de litieră. [Indicație scenică :] *Lictori, octofori, sclavi, sclave.* ALECSANDRI, T. II 296.

OCTOGENÁR, -Ă, *octogenari, -e*, s. m. și f. Persoană care a atins (sau a depășit) vîrsta de optzeci de ani. *O predase unui octogenar ogîrjit și friguros, cu gîtul înfășurat într-o legătură cadrilată.* C. PETRESCU, C. V. 190. *Octogenarul satului, cu înfățișarea lui olimpiană, stă nemișcat și privește cu drag nebunia nevinovată a tineretului.* HOGAȘ, DR. II 190. ◇ (Adjectival) *Noi găsirăm pe abatele Lhommé, deși octogenar, încă în plină vigoare.* KOGĂLNICEANU, S. A. 191.

OCTOGÓN, *octogoane*, s. n. Poligon cu opt laturi. *În centrul tăvii este o rozetă de fine arabescuri în octogoane, rotocoale și romboide.* ODOBESCU, S. II 188. ✦ (Adjectival, neobișnuit, despre corpuri geometrice) Care are opt fețe (corespunzînd unei baze octogonale). *E o cameră pătrată cu patru pilaștri octogoni ce susțin un turn boltit.* ODOBESCU, S. I 390.

— Pl. și: (m.) *octogoni.*

OCTOGONÁL, -Ă, *octogonali, -e*, adj. (Despre poligoane) Care are opt unghiuri. *Masă octogonală.*

OCTOÍH, *octoihuri*, s. n. Carte bisericească care cuprinde cîntările zilelor săptămînii (pe opt glasuri). *Glas al șaptelea din octoih.* CONTEMPORANUL, VI 195. ✦ Cîntare, litanie. *Avea un glas de buhai, de răsuna bolta bisericii cînd cînta octoihul.* CAMIL PETRESCU, O. II 680.

— Variante: **ohtoic** (ALECSANDRI, T. 383), **oftoic** (GHICA, S. 51) s. n.

OCTÓMBRIE s. m. Numele lunii a zecea a anului; (popular) brumărel. (În forma *octomvrie*) *Era prin octomvrie. La poartă un plop bătrîn îți chema, fără să vrei, ochii spre cer.* BASSARABESCU, V. 16.

— Variante: (învechit) **octómvrie,** (rar) **octómvre** s. m.

OCTÓMVRE s. m. v. **octombrie.**

OCTÓMVRIE s. m. v. **octombrie.**

OCTOPÓD, -Ă, *octopozi, -de*, adj. Care are opt picioare. ✦ (Substantivat, f. pl.) Subordin de cefalopode, care cuprinde animale cu opt picioare în jurul capului.

OCULÁR [1], *oculare*, s. n. Lentilă sau grup de lentile ale unui instrument optic care servește la observarea imaginii produse de obiectiv.

OCULÁR [2], **-Ă,** *oculari, -e*, adj. Care se referă la ochi, al ochiului. *În fiecare orbită se află cîte un glob ocular, care se poate mișca destul de liber.* ANATOMIA 222. ◇ *Martor ocular* = persoană care a văzut cum s-a petrecut un fapt. *Ce fel de martori oculari sînteți dumneavoastră care nu mai știți exact ce s-a petrecut acum doi ani?* CAMIL PETRESCU, O. II 412. *S-a scris o relație pe larg despre cele întîmplate de la 13 pînă la 19 sept. în București, de un martor ocular.* GHICA, A. 643.

OCULÍST, *oculiști*, s. m. Medic specializat în boli de ochi; oftalmolog. ◇ (Adjectival) *Medic oculist.*

OCULÍSTIC, -Ă, *oculistici, -e*, adj. (Neobișnuit) De ochi. *A cerut un răgaz de două zile, să-și interneze mama într-o clinică oculistică în așteptarea unei operații.* C. PETRESCU, A. 319.

OCÚLT, -Ă, *oculți, -te*, adj. **1.** Care admite ocultismul, care se bazează pe ocultism, care se referă la ocultism. *În gînd o văd Vag luminoasă, Alburie — O fotografie, în cărțile oculte.* CAMIL PETRESCU, V. 56. *Nu sînt alte decît niște slabe și proaste rămășiți a acelei științi oculte, care era atît de dezvoltată la vechii egipteni.* ALECSANDRI, O. P. 67.

2. Ascuns; tainic. *Ca o putere ocultă, străină de voința lui, îi împingea trupul greu și moleșit.* VLAHUȚĂ, O. A. III 195.

OCULTÁȚIE, *ocultații*, s. f. Interpunere a unui astru opac între un astru și un observator. *Eclipsele totale de soare sînt ocultații provocate prin interpunerea lunii între soare și pămînt.*

OCULTÍSM s. n. Concepție obscurantistă, după care în natură ar exista forțe supranaturale, misterioase, cu care unii oameni, socotiți inițiați, ar putea comunica.

OCUPÁ, *ocúp*, vb. I. **I.** Tranz. **1.** (Cu privire la un teritoriu, un oraș etc.) A pune stăpînire, a lua în stăpînire cu forța armată, a cuceri. *Streine armii țara noastră ocupară.* ALEXANDRESCU, P. 157.

2. A cuprinde, a umple (un loc, o porțiune din spațiu). *Întotdeauna vei ocupa mijlocul trotuarului din fața magazinului.* SAHIA, N. 102. ✦ A reține; a păstra. *Ocupă-mi un loc în tren.*

3. A lua în stăpînire, în posesiune. *Acei puțini impiegați ce nu se îndurau a se dezlipi de cancelaria lor, de frică că-și vor găsi locul ocupat de alții, mai rămăseră.* NEGRUZZI, S. I 291. ✦ A deține. *Tot romînul a avut dreptul a se face proprietar de pămînt și a ocupa slujbele statului.* BĂLCESCU, O. II 14.

II. Refl. **1.** (Urmat de determinări introduse prin prep. « cu ») A se îndeletnici cu ceva, a lucra într-un anumit domeniu, a avea drept ocupație, profesie. *Multă vreme n-am știut cu ce se ocupă tînărul.* VLAHUȚĂ, O. A. 447. *Cronicarii... s-au ocupat cu descrierea faptelor istorice.* ALECSANDRI, S. 25. ✦ (Urmat de determinări introduse prin prep. « de ») A se consacra unei preocupări temporare. *Se ocupă de probleme de teatru.* ✦ Tranz. (Învechit) A preocupa, a absorbi. *Împrejurare care a ocupat pe emigranții noștri... a fost acuzațiunea căzută asupra lui Bolliac.* GHICA, A. 624. *Aceste pregătiri m-au ocupat pînă sara.* NEGRUZZI, S. I 7.

2. (Adesea urmat de determinări introduse prin prep. « de ») A se interesa, a se îngriji, a avea grijă. *Ai lăsa-o pe fata asta muritoare de foame dacă n-aș fi eu... Deși nu știu dacă merită să mă ocup de ea.* DUMITRIU, B. F. 41. *Te-ai ocupat a-mi lua note după istoricul turc Selaniki?* GHICA, A. 609.

— Prez. ind. și: (învechit) *ocupez* (NEGRUZZI, S. II 169).

OCUPÁNT, -Ă, *ocupanți, -te*, s. m. și f. (Mai ales la pl.) Persoană, forță armată etc. care ia în stăpînire un teritoriu sau un oraș străin. *Poporul* [romîn] *mocnea de ură împotriva ocupanților hitleriști.* GHEORGHIU-DEJ, ART. CUV. 347. ◇ (Adjectival) *Putere ocupantă.*

OCUPÁRE s. f. Acțiunea de a (se) ocupa; (învechit) ocupație; preocupare. *Necazurile ce am nu-mi lasă capul liber pentru ocupări literare.* ALECSANDRI, S. 116. *Chiar astăzi ocuparea sa este de a vizita școala publică și spitalul.* NEGRUZZI, S. I 313.

OCUPÁT, -Ă, *ocupați, -te*, adj. **I. 1.** (Despre teritorii, orașe etc.) Luat în stăpînire, cucerit. *Cetate ocupată.*

2. (Despre locuințe, camere, scaune etc.) Deținut temporar de cineva; pe (sau în) care stă sau șade cineva. *Fotoliu ocupat.*

II. (Despre persoane) Care are mult de lucru, cu multe treburi; preocupat, absorbit. *N-am timp și-s tare ocupată.* SADOVEANU, B. 184.

OCUPÁȚIE, *ocupații,* s. f. **I.** Îndeletnicire, preocupare, activitate. *Dați-mi voie, răspunse musafirul meu; nu vreau să vă întrerup ocupațiile.* SADOVEANU, O. VIII 56. *Are acuma atîtea ocupații că nici nu se poate gîndi să le întrerupă.* REBREANU, R. I 207. *Trebile casnice și ale statului... nu-l puteau întuma* [pe Cantemir] *de la ocupațiile literare.* NEGRUZZI, S. II 146. ✦ Slujbă, post. *Dar nu mi-ai spus ce ocupație ți-ai găsit?* SAHIA, N. 95.

II. Luare în stăpînire; cucerire. ✧ Loc. adj. (Despre o forță armată) **De ocupație** = care are în stăpînire un teritoriu, o localitate străină. *Trupe de ocupație.*

— Variantă: **ocupațiúne** (GHICA, S. 174) s. f.

OCUPAȚIÚNE s. f. v. **ocupație.**

OCURÉNȚĂ, *ocurențe,* s. f. (Franțuzism rar) Împrejurare, întîmplare, circumstanță, conjunctură, concurs de împrejurări.

ODAGÁCI s. m. **1.** Plantă erbacee cu flori trandafirii, mai rar albe, formînd bucheţele la vîrful tulpinii; rădăcinile (v. ciuin) se utilizează la scoaterea petelor de pe stofe *(Saponaria officinalis);* săpunel, săponele, săpunariță.

2. Nume dat la doi arbuști exotici, a căror scoarță aromatică se întrebuințează în medicină *(Croton);* lemnul arbuștilor; scoarța lor, care răspîndește (prin ardere) un miros plăcut. *Să-i spuie că i-a scris «persoanii» multe răvășele cu miros de odagaci, dar că n-a avut parte de răspuns.* CARAGIALE, N. S. 99. *Aceste obiecte nu se executau mai niciodată în piatră, ci, mai ales în... chiparos, sandal, odagaci.* ODOBESCU, S. I 452. (În forma *odogaci*) *Sărmănica, Mititica, Ce dulceți bune făcea!... Ce vutci bune, De minune, Cu miros de odogaci!* ALECSANDRI, T. I 44.

— Variante: **odogáci, udagáci** (GHICA, S. 58) s. m.

ODÁIE, *odăi,* s. f. **1.** Cameră, încăpere. *Copiii nerăbdători așteaptă în odaia din dreapta semnalul cînd vor putea intra.* BRĂTESCU-VOINEȘTI, Î. L. 19. *Radu nu se simțea tocmai bine, și-i plăcea să rămîie singur în odaie.* VLAHUȚĂ, O. A. 118. *În odaie Luna varsă peste toate voluptoasa ei văpaie.* EMINESCU, O. I 130. ✦ (Învechit) Locuință; apartament. *Niște lungi șiruri de clădiri cu tinde... slujeau de locuințe sau odăi copiilor din casă, strejilor și slujitorilor domnești.* ODOBESCU, S. I 126.

2. (Învechit, regional) Așezare gospodărească izolată de sat, fermă mică, tîrlă de vite etc. *Producerea laptelui de la odaia domnului Mișolu este recunoscută de cea mai abundintă de către toți negustorii care cumpără laptele de la odăile din această parte a județului.* I. IONESCU, D. 358.

3. Otac. *Stătusem o săptămînă cu vitele la odaie, lîngă apă.* SADOVEANU, la CADE.

ODALÍSCĂ, *odalisce,* s. f. Femeie de serviciu în haremul unui sultan; p. ext. cadînă. *Ai gură de odaliscă, Radule! repeta colonelul Vardaru, de cîte ori Comșa amintea despre firea lui hotărîtă.* C. PETRESCU, Î. I 13. *Albe odalisce se cobor pe mare Pline de plăcere, din a lor serai.* BOLINTINEANU, O. 100.

ODALÎC, *odalîcuri,* s. n. (Regional) Tîrlă de vite cu tot ce ține de ea. *Iute, Ghineo, să te duci, Și la noi să ni-l aduci, Cam cu oi, Cam cu odăi, Cam cu odalîcul lui.* TEODORESCU, P. P. 474.

ODÁTĂ adv. **1.** Într-un timp nedeterminat, cîndva; (în legătură cu verbe la trecut) odinioară, mai de mult; (în legătură cu verbe la viitor) de-acum înainte, în viitor. *Din casa voastră, unde-n umbră Pling doinele și rîde hora, Va străluci odată vremii Norocul nost' al tuturora.* GOGA, P. 11. *Mult bogat ai fost odată, Mult rămas-ai tu sărac.* EMINESCU, O. I 83. *Tot vei fi odată zău, Tu a mea și eu al tău.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 60. ✧ Expr. **Odată și odată** = într-o bună zi, cîndva, mai devreme sau mai tîrziu. *Poate odată și-odată am să plec pe un timp mai lung, poate pentru totdeauna.* DAVIDOGLU, M. 27.

2. Îndată, imediat, fără întîrziere, brusc. *Odată-l văd că se scoală în picioare, pune puşca la ochi și trage.* DUMITRIU, B. F. 26. *Vede... un boț de mămăligă. Atunci bucuria dracului: odat-o și hălește și nu zice nemica.* CREANGĂ, P. 145.

3. În sfîrșit, în cele din urmă. *Ia mai sfîrșește odată cu lupul cela; altă ceva n-ai de vorbit?* CREANGĂ, P. 123.

4. (Cu valoare adjectivală) În toată puterea cuvîntului, întreg; p. ext. foarte reușit, foarte bun. *Am și eu numai o fată, Și n-o dau să fie dată; Cui o dau voiesc să-mi fie Om odată.* COȘBUC, P. I 103. *Noi sîntem odată băieți și ce-am vorbit... vorbit rămîne.* CREANGĂ, P. 20.

ÓDĂ, *ode,* s. f. Poezie lirică (formată din strofe cu aceeași formă și aceeași structură metrică), în care se exprimă preamărirea, elogiul, lauda, entuziasmul sau admirația, de obicei față de fapte eroice etc. *O să-ți spuie de panglice, de volane și de mode, Pe cînd inima ta bate ritmul sfînt al unei ode.* EMINESCU, O. I 159. *Scavinschi scria... sonete... ode.* NEGRUZZI, S. I 206. ✦ (În anticitate) Poezie sau poem (mai ales cu subiect eroic), destinat să fie cîntat sau recitat cu acompaniament de liră; p. ext. (și azi) compoziție muzicală cu caracter eroic, solemn.

ODĂIÁȘ, *odăiași,* s. m. **1.** (Ieșit din uz) Om de serviciu în anumite instituții (tribunal, prefectură etc.); camerist.

2. (Învechit și regional) Om care locuiește afară din sat, într-o odaie **(2).**

ODĂÍȚĂ, *odăițe,* s. f. Diminutiv al lui odaie. *În odăița strîmtă ședeau în semîntuneric mai mulți țărani.* DUMITRIU, N. 17. *Ostrov de flori e odăița noastră.* GOGA, C. P. 92. *Căsuța mea e bunișoară. Patru odăițe, ogradă bună cu gard.* NEGRUZZI, S. I 302.

ODĂJDII s. f. pl. Veșminte bisericești (pe care le îmbracă preoții în timpul slujbelor religioase sau în împrejurări solemne). *Oamenii se adunară în grabă și aflară pe părinte în odăjdii, slujind.* SADOVEANU, O. VII 113. *Fu întîmpinat de toți episcopii... îmbrăcați în odăjdiile lor.* ISPIRESCU, M. V. 42. *Mănăstirea Bistrița... e una din mănăstirile care au păstrat... odăjdii preoțești, manuscripte, cărți tipărite și alte rămășițe vechi.* ODOBESCU, S. I 334.

ODGÓN, *odgoane,* s. n. Funie groasă și lungă. *Grămezile de pește tresaltă-ntre odgoane, Cu ochi sticloși spre balta de liniște și stuh.* DRAGOMIR, P. 24. *Era un pod cunoscut și vechi de la un mal la celălalt mal, pe șăici și cu odgon legat de amîndouă țărmurile în șarampoi de stejar cît buțile.* SADOVEANU, N. P. 149. *Se întoarse... cu o slugă credincioasă, aducînd niște scînduri... drugi, odgoane.* ISPIRESCU, L. 367.

— Variantă: **otgón** (C. PETRESCU, A. R. 56) s. n.

ODICOLÓN s. n. (Popular) Apă de colonie. *Domnișoarele purtau flori în părul care mirosea a odicolon.* PAS, Z. I 121. *Mirosea a piatră stropită proaspăt... a odicolon ieftin.* POPA, V. 209.

ODÍHNĂ, (4) *odihne,* s. f. **1.** Întrerupere temporară a unei activități în scopul recîștigării energiei, al refacerii forțelor; (stare sau timp de) repaus. *Cum ajunse acasă,*

își lăsă numai o zi de odihnă, apoi începu a pune la cale îndeplinirea unor hotărîri mari. SADOVEANU, B. 85. *Iată cel mai frumos loc de odihnă pe care l-am întîlnit în viața mea!* GALACTION, O. I 40. *După o clipă de odihnă, încordîndu-și toate puterile, bietul bătrîn se tîra tot mai în afara satului.* BUJOR, S. 169. ◇ *Casă de odihnă* = clădire în localități balneare sau climaterice, în care oamenii muncii își pot petrece concediul. ◇ Loc. adj. și adv. **Fără odihnă** = (care este) în veșnică mișcare, în veșnic neastîmpăr. *Apa clipotește fără odihnă.* C. PETRESCU, S. 141. (În forma regională *hodină) Parcă-i o căpriță fără astîmpăr și fără hodină.* SADOVEANU, O. VII 56. ✦ Somn. *Ia acuși se duce noaptea și vai de odihna noastră.* CREANGĂ, P. 253. ◇ Expr. **A se da odihnei** = a se culca, a dormi. *Îl rugă să se dea nițel odihnei.* ISPIRESCU, L. 128.

2. Calm desăvîrșit, pace, liniște sufletească; tihnă, răgaz. *În această familie deprinsă cu trai ușor și bun, el singur nu-și găsea odihnă.* C. PETRESCU, Î. I 10. *Moșia Babaroaga însă nu-i mai dădea odihnă.* REBREANU, R. I 255. *Vitele nu mai aveau odihnă de muște.* SANDU-ALDEA, U. P. 164.

3. (Determinat adesea prin «de veci», «veșnică» etc.) Moarte; p. ext. mormînt. *Gătire se făcu de îngropăciune... și cu mare alai și jale fu pus la odihna de veci.* ISPIRESCU, L. 253. *Acolo au odihna, locaș adînc, tăcut, Eroi.* ALEXANDRESCU, M. 9.

4. Platformă orizontală așezată, de obicei, la cotiturile unei scări (pentru a permite persoanelor care circulă pe ea să se odihnească sau pentru a înlesni intrarea în încăperile unui cat).

— Variante: (regional) **hodină** (JARNÍK-BÎRSEANU, D. 282), **odină** (EMINESCU, O. I 49, HODOȘ, P. P. 66) s. f.

ODIHNÍ, *odihnesc*, vb. IV. **1.** Refl. A întrerupe temporar o activitate pentru a-și recîștiga energia, a se reface; a se afla, a fi în repaus. *Ne-am odihnit cîteva ore.* GALACTION, O. I 89. *Am lăsat caii să se odihnească puțin.* CAMIL PETRESCU, U. N. 227. *Acum deodată, pînă te-i mai odihni, ia furca în brîu.* CREANGĂ, P. 5. ◇ Fig. *Coșurile de încărcat se odihneau și ele, goale, răsturnate.* BART, S. M. 59. ◇ (Rar) Intranz. *Către nici un țărm al vieții n-am s-ajung să odihnesc.* MACEDONSKI, O. I 95. *Mult că mai umblau, Pin'ce osteneau, Apoi odihneau, Ceva îmbucau Și mi se culcau.* ANT. LIT. POP. I 310. ✦ Tranz. A lăsa să stea la odihnă (1), a pune la repaus; a da, a oferi odihnă cuiva. *Războinicii albiți în furtunile bătăliilor își odihneau ciolanele trudite.* SADOVEANU, O. I 247. *Aș vrea să fiu... O perină pe care cu drag să-l odihnesc.* MACEDONSKI, O. I 269. *Ia, să mai odihnesc oleacă aste bătrînețe.* CREANGĂ, P. 24.

2. Refl. A se reface prin somn, a dormi. *Noaptea asta nu ne odihnim noi de loc?* CARAGIALE, O. III 53. *Dar poate, bietul, să se odihnească? Căci cum a stîns lumînarea, odată se trezește că-i zmuncește cineva perna de sub cap.* CREANGĂ, P. 302. ◇ Intranz. (Rar) *Cînd leul odihnește e bine-a nu-l trezi.* ALECSANDRI, P. II 349. *Nu pot, maică, odihni, De oracul broaștelor, De șuierul șerpilor.* PĂSCULESCU, L. P. 228. ◇ Tranz. (Atestat în forma *hodini*) *Omul acesta, de breasla lui ciubotar, i-a primit foarte bine, i-a ospătat și hodinit.* ȘEZ. I 260. (Glumeț, în expr.) **A odihni bucatele** = a se culca după masa de la amiază; a-și face siesta. *Ceilalți mai rămîn oleacă sub răchită, să odihnească bucatele.* CREANGĂ, A. 144.

3. Intranz. A dormi somnul de veci, a fi mort; a zăcea în pămînt, în mormînt. *Sînt cincisprezece ani de cînd eram la această masă cu... mai mulți alții care odihnesc acuma.* CONTEMPORANUL, II 220. *Sub o cruce tristă Vesela artistă Odihnește-acuma singură-n mormînt.* ALECSANDRI, P. I 229. ◇ Refl. *Vinturile duioase ale toamnei treceau printre mormintele tăcute și frunzele galbene foșneau. Iar străinul se odihnea sub glii.* SADOVEANU, O. I 380. (Expr.) **Domnul** (sau **dumnezeu**) **să-l odihnească** (**în pace**), formulă prin care credincioșii invocă îndurarea lui dumnezeu pentru cei morți. *Era un călugăr... da a murit de mult... dumnezeu să-l odihnească!* GALACTION, O. I 40. *Creștinul ista, domnu-l odihnească.* ALECSANDRI, P. I 41.

4. Refl. (Învechit) A-și înlătura tulburarea sufletească sau îngrijorarea; a se liniști, a se potoli, a se calma. *De atunci neîncetat văd capul acela și mi-e tot frică! Nu pot să mă odihnesc!* NEGRUZZI, S. I 147.

5. Refl. Fig. A sta undeva, a-și avea locul, a fi situat undeva. *La lumina verde, concentrată de abajur, se odihnea sub lampă un roman.* BASSARABESCU, S. N. 146. ◇ Intranz. *Căsuța lor odihnește ceva mai la o parte.* DUNĂREANU, CH. 103.

— Variante: (regional) **odini** (SANDU-ALDEA, U. P. 48, DELAVRANCEA, O. II 252), **hodini** (GALAN, Z. R. 215) vb. IV.

ODIHNÍRE s. f. (Rar) Acțiunea de a (se) odihni; odihnă, repaus.

ODIHNÍT[1] s. n. (Mai ales în expr.) **Pe odihnite** = fără a se obosi, p. ext. fără zor, pe-ndelete, în liniște. *Pe odihnite, putem vedea tot în două zile.* CARAGIALE, O. VII 170. (Rar) **Pe odihnit** = cu odihnă bună; bine, comod. *Morarul ăsta e smintit: Cînd vrea să doarmă pe-odihnit El pat își face grapa!* COȘBUC, P. I 272.

— Formă gramaticală: (în expr.) *odihnite.*

ODIHNÍT[2], **-Ă**, *odihniți, -te*, adj. **1.** Care și-a recîștigat energia, care are puterile refăcute (prin somn sau prin întreruperea temporară a activității). *Amurgul dase peste dinșii nemîncați și neodihniți.* ISPIRESCU, L. 335. *Iepele fiind hrănite și odihnite bine, pe la prînzul cel mare i-au pus în Piatră.* CREANGĂ, P. 135.

2. (Învechit) Liniștit, calm; mulțumit, satisfăcut. *Fii odihnit, că negreșit mă voi ține de cuvînt.* GORJAN, H. I 28.

— Variantă: **hodinít, -ă** adj.

ODIHNITÓR, -OÁRE, *odihnitori, -oare*, adj. Care reface energia, puterile (v. reconfortant); care liniștește, calmează. *Și deasupra cerul. Ce odihnitor e și lin.* C. PETRESCU, Î. II 78. *Spun bun-rămas acestor odihnitoare stele.* LESNEA, I. 150. *Somn bun ș-odihnitor natură, somn bun.* ANGHEL, Î. G. 36.

ODÍNĂ s. f. v. **odihnă.**

ODINÍ vb. IV v. **odihni.**

ODINIOÁRĂ adv. **1.** Pe vremuri, altădată, înainte vreme, odată. *Avea glasul dulce de odinioară.* SADOVEANU, O. VII 165. *Își aducea aminte de planurile ce îi treceau odinioară prin capul lui de copil.* VLAHUȚĂ, O. A. 253. *Da... visam odinioară pe acea ce m-ar iubi.* EMINESCU, O. I 157. *Odinioară îți părea că zboară ceasurile ca minutele lîngă mine.* NEGRUZZI, S. I 18.

2. (Învechit) Cîndva, vreodată, într-o bună zi (în viitor), odată și odată. *Așteaptă ziua dorită În care odinioară în locuința gătită, Va merge.* CONACHI, P. 263. *De-i simți odinioară Adiere linișoară... Să știi că-mprejuru-ți este Suspinul meu.* VĂCĂRESCU, P. 195. *Deacă vei ști cumva odinioară De firșitu mieu... încai varsă-mi lăcrămioară.* BUDAI-DELEANU, Ț. 138.

— Pronunțat: *-ni-oa-.*

ODIÓS, -OÁSĂ, *odioși, -oase*, adj. Care provoacă ură, indignare, dezgust; demn de ură, dezgustător, respingător, detestabil. *Vrea să recurgă la o manevră odioasă.* BOGZA, A. Î. 544. *Cele două tablouri odioase... își reluaseră locul.* C. PETRESCU, C. V. 90. *El sta liniștit la hotel, așteptînd să meargă soldații pe jos la Giurgiu, ca el, cuconașul, să-i ajungă mai tîrziu cu trenul... I se păru odios un asemenea lucru.* D. ZAMFIRESCU, R. 38.

— Pronunțat: *-di-os.*

ODISÉE s. f. Călătorie lungă şi plină de aventuri; şir de întîmplări neprevăzute. *Mă trezii stăpînul în regulă al unei iepe mici şi slabe... care urma să fie tovarăşa odiseei ce plănuiam.* HOGAŞ, M. N. 10.

ÓDIU s. n. (Latinism învechit) Ură, dezgust, scîrbă. *Trebuie să denunţăm neîncetat odiului public... această ofensă.* CARAGIALE, O. VII 334.

ODIVÓI, *odivoi,* s. m. (Învechit) Infanterist. *P-atunci avea ţeara dorobanţi, roşiori, călăraşi, odivoi, seimeni.* GHICA, S. 18.

ODOBEÁLĂ, *odobeli,* s. f. (Învechit şi regional) Închisoare. *Bagă pe derviş la odobeală.* GORJAN, H. IV 75.

ODOGÁCI s. m. v. **odagaci.**

ODOLEÁN [1] s. m. Nume dat mai multor specii de plante erbacee cu flori trandafirii sau albe, care cresc prin fînețe şi locuri umede şi dintre care una serveşte la prepararea unor produse farmaceutice *(Valeriana). Cu ce apă m-ai scăldat: Cu apă de la fîntînă... Şi c-un fir de odolean.* ŞEZ. XX 100. *Frunză verde odolean, La crişmuţa de subt deal Bea Bugean şi cu Vargan.* SEVASTOS, C. 315.

— Variante: **hodoleán** (ŞEZ. VII 166) s. m., **odoleánă** (ALECSANDRI, P. A. 125, JARNÍK-BÎRSEANU, D. 423) s. f.

ODOLEÁN [2], **-Ă,** *odoleni, -e,* adj. (Regional, despre păsările de curte) Nadolean. *Într-o mînă ţinea de aripă o găină odoleană şi-n cealaltă ţinea de picioare o pereche de raţe leşeşti.* GALAN, Z. R. 233.

— Variantă: **hodoleán, -ă** adj.

ODOLEÁNĂ s. f. v. **odolean** [1].

ODOMÉTRU, *odometre,* s. n. Podometru.

ODÓR [1] s. n. (Latinism învechit) Miros, mireasmă. *Busuiocul Dulcele-odor răspîndind.* COŞBUC, AE. 28.

ODÓR [2], *odoare,* s. n. **1.** Obiect lucrat dintr-un metal preţios (adesea împodobit cu pietre scumpe); obiect de (mare) preţ; giuvaer. *Raiul nostru se compunea din cinci-şase camere bogat mobilate, pline de sofale... şi de fel de fel de odoare.* GALACTION, O. I 328. *Porunceşte să-i aducă pe hîrca de babă înaintea sa, dimpreună cu toate odoarele luate cu vicleşug de la împărăteasa lui.* CREANGĂ, P. 101. ◇ Fig. *În braţul drept, Avea flori albe, dragi odoare.* COŞBUC, P. II 258. ✦ (Mai ales la pl., adesea determinat prin «sfinte» sau «bisericeşti») Veşminte scumpe şi alte obiecte preţioase folosite la serviciile religioase. *Au luat în mîini odoare sfinte, cărţi.* GALACTION, O. I 75. *Să văd măiastra-ţi mînă lucrînd odoare sfinte.* ALECSANDRI, T. II 84. *Au prădat bisericile şi mănăstirile de odoare.* NEGRUZZI, S. I 169.

2. Fig. (Numai la sg.) Fiinţă iubită, preţuită. *Baba şi cu odorul de fiică-sa tot cîrtitoare şi nemulţumitoare erau.* CREANGĂ, P. 284. *O vin-odorul meu nespus, Şi lumea ta o lasă.* EMINESCU, O. I 172. *Spune de-al meu dor, Scumpului odor.* ALECSANDRI, T. I 404.

ODORÁNT, -Ă, *odoranţi, -te,* adj. (Franţuzism rar) Care răspîndeşte miros plăcut; parfumat, mirositor. *Singura roză ce îmi place... este însă cea mai frumoasă şi cea mai odorantă.* NEGRUZZI, S. I 100. ✦ (Despre o substanţă) Care excită simţul mirosului.

ODORÁŞ, *odoraşe,* s. n. Diminutiv al lui odor (2); copil drag, scump, nepreţuit. *Ce nu făcu biata împărăteasă, ce nu drese ca să capete un odoraş?* POPESCU, B. II 3.

ODORIZÁ, *odorizez,* vb. I. Tranz. A da miros unui gaz combustibil inodor, prin amestecarea lui cu un odorizant.

ODORIZÁNT, *odorizanţi,* s. m. Compus chimic cu miros puternic, folosit pentru a da miros unui gaz combustibil inodor, în scopul de a putea fi observată orice scăpare a gazului dintr-o conductă, dintr-un vas etc.

ODORIZÁRE, *odorizări,* s. f. Acţiunea de a odoriza.

ODORÓB, *odoroabe,* s. n. (Regional) Coş de nuiele în forma unui trunchi de con fără fund, care serveşte la pescuit; oboroc.

ODOROGÍT, -Ă adj. v. **hodorogit.**

ODÓS s. n. (Regional) Ovăz sălbatic.

ODOVĂÍ, *odovăiesc,* vb. IV. Tranz. (Regional, despre haine, încălţăminte) A strica, a uza. *Făcutu-mi-am opinci de fier... şi umblat-am pînă le-am odovăit.* RETEGANUL, la CADE.

ODRĂSLĂ, *odrasle,* s. f. **1.** Copil, descendent, urmaş; pui. *Să nu uiţi, Iliuţă, că eşti odrasla noastră, feciorul Polixeniei.* SADOVEANU, N. F. 30. *Se zice că-i odraslă de neam prea strălucit.* ALECSANDRI, T. II 84. ◇ (Poetic) *Eşti nobila odraslă a celui brav popor.* ALECSANDRI, T. II 206.

2. (Rar) Ramură tînără, mlădiţă, lăstar, vlăstar. *Să-mpletim şi noi cunună de odrasle înverzite.* ŞEZ. VIII 45.

ODRĂSLÍ, *odrăslesc,* vb. IV. Intranz. **1.** A se naşte, a se ivi; a creşte. *Sate odrăsliră din vetrele brazilor tăiaţi.* GALACTION, O. I 254. *Popoare vechi s-au risipit, iar altele au odrăslit şi s-au ridicat pe sfărămăturile lor.* VLAHUŢĂ, O. A. 409. ◇ Fig. *Într-o zi... are să odrăslească şi pentru noi binele.* CAMILAR, N. I 21. *Inimi în care odrăsleşte duhul vrajbei şi al răzvrătirii.* NEGRUZZI, S. I 274. ◇ Tranz. *Să trăiască, Să-nflorească, Coconaşi să odrăslească.* GALACTION, O. I 71.

2. (Despre plante) A da mlădiţe, lăstari; p. ext. a înverzi, a înmuguri. *S-a iscat de la o vreme o buruiană îndărătnică şi păgubitoare... De ce o tai, de ce odrăsleşte mai vîrtos.* SADOVEANU, N. P. 40. *Frunză verde liliac, Bată-l vina de gîndac, C-au mîncat frunza de fag; N-au lăsat să odrăslească, Fetele să se umbrească.* SEVASTOS, C. 83. ◇ Tranz. *Şi iarăşi unde firea copaci nu au odrăslit, oamenii, cu feliurimi de meşteşuguri şi munci, păduri întregi au sădit.* GOLESCU, Î. 143. ◇ (Cu complement intern) *Să crească, Să înflorească, Odrasle să odrăslească.* TEODORESCU, P. P. 171.

ODRĂSLÍRE s. f. Acţiunea de a odrăsli.

1. Naştere, zămislire; creştere, dezvoltare. (Fig.) *Mai cu foc muncea, cu gîndul la odrăslirea aceea a binelui.* CAMILAR, N. I 21.

2. Creştere de mlădiţe; p. ext. înverzire, înmugurire. *O întîlnea, sara, pe vremea odrăslirii răchiţilor.* CAMILAR, N. I 21.

ODRĂSLÍT, -Ă, *odrăsliţi, -te,* adj. **1.** Născut, zămislit, ivit; crescut, dezvoltat. *Spuneţi, n-aţi aflat, De-un tînăr băiat Bine odrăslit, Numai potrivit?* CORBEA, A. 39.

2. (Despre plante) Care a dat lăstari; p. ext. înverzit, înmugurit. *Cimpoieşu se gîndea la Mărioara, la serile cu toate răchiţile odrăslite, colo pe părăul Alisandroaiei.* CAMILAR, N. I 227.

OECOLOGÍE s. f. Ştiinţă care se ocupă cu studiul influenţei factorilor externi asupra organismelor animalelor şi vegetalelor. *Progresul acestor lucrări nu poate fi asigurat dacă sistematica, biologia, răspîndirea, oecologia agenţilor patogeni nu sînt cunoscute.* SĂVULESCU, M. U. I 15.

— Variantă: **ecologie** s. f.

OENOLOGÍE s. f. Enologie.

OF interj. (Şi în forma *oh*) Exclamaţie care exprimă sentimente ca: a) durere, amărăciune, mîhnire, regret; deznădejde; necaz, ciudă. *Of! crăişorule! crede-mă că, să aibi tu puterea mea, ai vintura ţările şi mările.* CREANGĂ, P. 190. *Of! of! am rămas iar cu piatra-n casă.* ALECSANDRI, T. I 49. *Oh! cînd ar voi femeile să ştie ce înaltă solie au primit.* NEGRUZZI, S. I 56; b) scîrbă, dezgust. *Oh, eu nu, nu-l mai pot suferi!* DRĂGHICI, R. 73. ✦ (Substantivat, n., cu pl. *ofuri*) Oftat, suspin; p. ext. durere, amărăciune, mîhnire, regret, suferinţă, deznădejde. *Zi-i, mă, că mă arde la inimă!... Şi în nişte ofuri lungi, trăgănate, cu întorsături de gîtlej, îşi tremurau ţiganii cîntecul.* SADOVEANU, O. VI 208. *Îşi dădea seama că a pus între Manlache şi Rusandra un stăvilar de neurnit, care-l răzbuna şi de oful inimii lui.* POPA, V. 290. *Oricine are nevricale şi ofuri la inimă.* G. M. ZAMFIRESCU, SF. M. N. I 177.
— Variantă: **oh** interj.

OFENSÁ, *ofensez,* vb. I. Tranz. A aduce (cuiva) o ofensă; a insulta, a jigni. *Mihai se simţi ofensat de acest dispreţ.* C. PETRESCU, Î. I 10. *Trebuie să ia seama, să nu facă vreo gafă, să-l ofenseze şi să-l piarză.* REBREANU, R. I 43. *Dacă te-am ofensat dineaorea, iartă-mă.* NEGRUZZI, S. III 482. ✦ (Familiar) Refl. A se supăra (simţindu-se jignit). *Ce te-ai ofensat aşa!*

OFENSÁRE s. f. (Rar) Faptul de a (se) ofensa; insultare, jignire; supărare.

OFENSÁT, -Ă, *ofensaţi, -te,* adj. Care a suferit o ofensă; insultat, jignit, supărat. *Nu mai vrei să vezi copii ofensaţi şi flămînzi.* PAS, Z. I 79. ✧ (Substantivat) *Scriitorii ruşi făcuseră loc larg în operele lor umiliţilor şi ofensaţilor vieţii.* SADOVEANU, E. 255.

OFENSATÓR, -OÁRE, *ofensatori, -oare,* adj. Care ofensează, care conţine o ofensă; insultător, jignitor. *Simbolul e prea ofensator.* IBRĂILEANU, A. 173.

OFÉNSĂ, *ofense,* s. f. Cuvînt sau faptă jignitoare; insultă, jignire, injurie. *Nu pierdea prilejul să le arunce o ofensă.* C. PETRESCU, C. V. 99. *Asta o consider ca o ofensă adusă autorităţilor portului.* BART, S. M. 103. *Ofensa nemaiauzită o ţinuse secretă.* IBRĂILEANU, A. 22.

OFENSÍV, -Ă, *ofensivi, -e,* adj. (În opoziţie cu defensiv) Care atacă sau cu care se atacă. *Acţiune ofensivă. Arme ofensive.* ✧ (Adverbial) *Era gata a susţine, ofensiv sau defensiv, pe oricare din aripele* [armatei] *sale.* HASDEU, I. V. 145.

OFENSÍVĂ, *ofensive,* s. f. (În opoziţie cu defensivă) Formă principală de luptă a unor forţe armate care, cu sprijinul tuturor armelor şi prin surprindere, are ca scop nimicirea totală sau capturarea inamicului. V. atac, asalt, şarjă. *Am găsit armata împărţită între 3 corpuri de armată pe frontieră... Ofensiva în ţările de jos a fost o grea înfrîngere.* CAMIL PETRESCU, T. II 433. ✦ Fig. Acţiune întreprinsă cu scopul de a înfrînge o dificultate, de a lichida o situaţie nefavorabilă, de a învinge pe duşmani, pentru a înfăptui o nouă stare de lucruri, pentru a cuceri un nou obiectiv etc. *Popoarele care au suferit cel mai mult de pe urma războiului sînt în primele rînduri ale ofensivei pentru pace.* GHEORGHIU-DEJ, ART. CUV. 331. *Încrezător peste măsură în statornicia norocului lui, a pornit o ofensivă.* GALAN, B. I 240. *Acolo se strămutase bătălia cea mare a petrolului, cu repezi ofensive şi cuceriri de poziţii.* C. PETRESCU, A. 410.

OFERÍ, *ofér,* vb. IV. Tranz. **1.** A propune cuiva (în semn de atenţie, din bunăvoinţă etc.) să primească un lucru necerut; a da în dar, a pune la dispoziţie. *Oferi tabachera cu ţigări.* C. PETRESCU, Î. II 171. *Scaunul acesta este al meu... Vi-l ofer.* SEBASTIAN, T. 120. *Iată adăpostul şi straja ce le poate oferi baciul.* ODOBESCU, S. III 18. ✦ Refl. A se pune la dispoziţia cuiva. *Flăcăul se oferi bucuros să-l conducă el.* REBREANU, R. I 160.

2. A propune spre cumpărare o marfă, un bun etc. ✦ A propune un preţ pentru o marfă, un bun etc. *A oferi 50 de lei pentru o carte.*

3. Fig. A înfăţişa, a arăta, a prezenta. *Vedea cu stranie limpezime... tot ce fauna şi flora celor cinci continente oferă în pămînt, pe pămînt, în apă şi în văzduh.* C. PETRESCU, C. V. 119. *Ei pot oferi literaturii şi artei o comoară nesecată de subiecte.* DEMETRESCU, O. 182.

OFERÍRE, *oferiri,* s. f. Acţiunea de a oferi; punere la dispoziţia cuiva a unui lucru, în dar sau în schimbul unei contravalori.

OFERTÁNT, -Ă, *ofertanţi, -te,* adj. Care face o ofertă. *Întreprindere ofertantă.* ✧ (Substantivat) *Dintr-o concurenţă de preţuri, n-avem decît de cîştigat. În afară dacă nu cumva ofertanţii nu cad între dînşii la înţelegere.* C. PETRESCU, R. DR. 211.

OFÉRTĂ, *oferte,* s. f. **1.** Propunere făcută de cineva care doreşte să vîndă o marfă, să angajeze sau să se angajeze într-un serviciu, să obţină participarea cuiva la o acţiune, la o întreprindere etc.; p. ext. (concretizat) act, document în care se face o astfel de propunere. *Grăbeşte, căci îmi retrag oferta.* C. PETRESCU, C. V. 315. *Încă nu se hotărîse cine să cînte doina haiducească... Mincu... se oferă el. Oferta e primită.* CARAGIALE, O. III 17.

2. Totalitatea mărfurilor oferite la un moment dat pe piaţă. ✧ *Cerere şi ofertă* (sau, rar, *ofertă şi cerere*) = raportul dintre cantitatea de mărfuri aduse pe piaţă şi posibilitatea de a fi cumpărate. *Munca... devenind în societatea noastră o marfă, ea depinde de starea pieţii, de legea economică a ofertei şi cererii, de concurenţă, şi, dacă în piaţă va fi mai multă ofertă decît cerere, atunci marfa oferită... e cu desăvîrşire depreciată.* GHEREA, ST. CR. II 308.

OFICIÁ, *oficiez,* vb. I. **1.** Tranz. A celebra slujba bisericească; a sluji în biserică. *Mitropolitul... era aci şi oficia sfînta liturghie.* GALACTION, O. I 90. ✧ Absol. *Cu barba lui mare, roşcată, avea un aer de preot care oficiază.* VLAHUŢĂ, O. A. III 54. ✦ A săvîrşi cu solemnitate un act de însemnătate publică sau privată (în special o căsătorie); a celebra. *La un birou micuţ... stă funcţionara, o fată tot atît de tînără ca aceea care oficiază căsătoriile.* SAHIA, U.R.S.S. 114.

2. Intranz. Fig. (Glumeţ) A-şi îndeplini slujba, a presta un serviciu. *Berta e... prin cămări, drămuind ce trebuie pentru bucătăria unde oficiază madama Sultana.* PAS, L. I 94. *Omul nostru oficia însă la grătarul cu pastramă, care împrăştia miros de grăsime ca o jertfă antică.* SADOVEANU, E. 170.

OFICIÁL, -Ă, *oficiali, -e,* adj. **1.** Care reprezintă o autoritate, un guvern, un stat; care emană de la o autoritate, de la un guvern, de la un stat; stabilit prin lege. *Declaraţie oficială.* ▭ *Totul trebuie vîndut pe loc, la preţ oficial. De ce nu-ţi faci datoria?* GALAN, B. I 19. *Convin şi eu că n-ai însărcinări oficiale.* SADOVEANU, Z. C. 177. *La el se centralizează toate ştirile acuma, cele oficiale, fireşte.* REBREANU, R. II 76. ✧ *Buletinul* (sau, ieşit din uz, *Monitorul*) *oficial* = publicaţie (periodică) în care se tipăresc legile, regulamentele, decretele, deciziile etc. autorităţilor de stat. ✦ Propriu actelor guvernamentale, documentelor administraţiei de stat, folosit în actele, în documentele administraţiei de stat. *Stil oficial. Terminologie oficială.* ▭ *Cum ne-au părăsit limba latină oficială cu stingerea romanilor, asemine şi limba slavonă ne lasă cu înfiinţarea staturilor romîne.* RUSSO, S. 71.

2. Care se conformează regulilor, formalităţilor, tradiţiilor; care are caracter legal; aprobat, convenit între

autorități. *Sfeștania oficială trebuia să aibă loc la ora 9.* SADOVEANU, O. VI 359. *Mergem în vizită oficială la guvernator.* BART, S. M. 21. ◇ (Adverbial) *Nu putem frecventa oficial spectacule unde se debitează în limbi străine.* CARAGIALE, O. VII 33.

3. F i g. De o politețe rece, calculată; formal, stereotip. *Ton oficial în conversație.* ▭ *Bine, bine! Vocea devenise mai rece, mai oficială.* GALAN, B. I 171. ◇ (Adverbial) *Sănătoasă, mersi, răspunse ea politicos și cam oficial.* CONTEMPORANUL, VII$_{II}$ 119.

— Pronunțat: *-ci-al.* — Variantă: (învechit) **ofițiál, -ă** (RUSSO, S. 95) adj.

OFICIALITÁTE, (1) *oficialități,* s. f. **1.** (La pl., sau la sg. cu înțeles colectiv) Autoritățile dintr-o țară, dintr-un oraș; reprezentanții unei autorități. *Dacă oficialitatea n-a fost în stare să oprească nenorocirea, măcar piedici să nu-mi puie!* REBREANU, R. II 229.

2. Caracter oficial: calitate, ținută, atitudine oficială. *Cu un soi de obrăznică oficialitate în mișcări, îmi făcu semn să mă opresc.* HOGAȘ, M. N. 56.

— Variantă: (învechit) **ofițialitáte** (RUSSO, S. 76) s. f.

OFICIALIZÁ, *oficializez,* vb. I. T r a n z. (Rar) A da sau a face să dobîndească un caracter oficial; a consfinți (prin lege).

OFICIALIZÁRE s. f. (Rar) Acțiunea de a o f i c i a l i z a. *Era un fel de oficializare a situației.* CAMIL PETRESCU, U. N. 106.

OFICIALMÉNTE adv. (Rar) În mod oficial. *Locotenenții ne-au împărtășit oficialmente acele acte.* GHICA, A. 492.

OFICIÁNT [1], **-Ă,** *oficianți, -te,* adj. (Rar) Care oficiază (mai ales slujba bisericească). *Privind mai lung pe bătrînul mitropolit oficiant, mi se păru că figura lui îmi este cunoscută.* GALACTION, O. I 91.

OFICIÁNT [2], **-Ă,** *oficianți, -te,* s. m. și f. (Ieșit din uz) (Grad de) funcționar în unele instituții sau întreprinderi de stat.

OFICIÉRE s. f. Acțiunea de a o f i c i a.

OFICINÁL, -Ă, *oficinali, -e,* adj. Din domeniul farmaciei, farmaceutic. *Plante oficinale.*

OFICÍNĂ, *oficine,* s. f. (Livresc) Încăpere amenajată pentru a servi drept laborator al unei farmacii, al unei instituții de cercetări etc. (Glumeț) *Mustețile domnului Georges, resfirate subt nas și arcuite deasupra nărilor, ca ieșite proaspăt din oficina celei mai moderne frizerii.* HOGAȘ, M. N. 38. ✦ F i g. Loc unde se urzesc intrigi, calomnii, comploturi.

OFICIÓS, -OÁSĂ, *oficioși, -oase,* adj. (De obicei despre ziare, despre informații publicate etc.) Care reprezintă, reflectă, susține punctul de vedere al unui guvern, al unui partid, fără a avea un titlu oficial. *Știre oficioasă. Ziar oficios.* ▭ [Izbutise] *a da agenției noastre oficioase un caracter oficial.* ALECSANDRI, S. 171. ◇ (Substantivat) *«Drapelul» e oficiosul guvernului.* REBREANU, R. I 183.

— Pronunțat: *-ci-os.*

OFÍCIU, *oficii,* s. n. **1.** Serviciu al unei administrații, biroul unde este instalat serviciul. *Oficiu poștal. Oficiu de stare civilă.* ▭ *Mișneagul însă mereu se află în treabă, deși n-are nimic de făcut, se codește și nu pleacă, pînă nu închidem oficiul.* PĂUN-PINCIO, P. 97.

2. Îndatorire specială, funcție; slujbă. *A face oficiul de secretar.* ◇ L o c. a d j. și a d v. **Din oficiu** = în conformitate cu o dispoziție luată de o autoritate (și nu la cererea cuiva). *Avocat din oficiu.* ▭ *Te-am apărat din oficiu, dar cît puteam să te apăr?* SAHIA, N. 83.

3. (Mai ales la pl.) Ajutor, serviciu. *Recurg la oficiile tale.* ◇ E x p r. **Bune oficii** = intervenție binevoitoare, servicii făcute cuiva. *S-a hotărît să recurgă la bunele oficii ale Engliterei.* GHICA, la CADE.

4. (Mai ales determinat prin «divin») Slujbă bisericească, serviciu religios.

5. (Rar) Încăpere (mică) lîngă sufragerie (unde se depozitează tacîmuri, mîncăruri etc.). *O altă ușă în stînga... duce spre o altă încăpere (bucătărie, oficiu...).* SEBASTIAN, T. 256.

OFILÍ, *ofilesc,* vb. IV. R e f l. **1.** (Despre plante și părți ale lor) A se veșteji, a păli, a (se) trece; a se îngălbeni. *Transportăm un pom... Cum l-o atinge soarele, se ofilește.* GALAN, Z. R. 108. *Prea ați făcut cald aici... Uite cum s-au ofilit frunzele!* BASSARABESCU, S. N. 145. *Nu-nflorește, Nici nu rodește Și nici locul nu-i prietește, Ci mai mult se ofilește.* TEODORESCU, P. P. 174.

2. F i g. (Despre oameni) A-și pierde culoarea, frăgezimea feței; a-și pierde vigoarea, puterea. *Dochia se ofilea pe zi ce merge și fire de argint îi răsăreau în păr.* SADOVEANU, O. I 272. ◇ T r a n z. *Numai cine-a păscut dorul Știe cin' mi-a albit părul Și mi-a ofilit trupșorul.* TEODORESCU, P. P. 327.

— Variantă: (învechit și regional) **ovilí** (NEGRUZZI, S. I 275) vb. IV.

OFILÍRE s. f. Acțiunea de a (s e) o f i l i și rezultatul ei.

1. Veștejire a unei plante (ca urmare a faptului că pierde mai multă apă decît absoarbe); pălire.

2. F i g. Pierdere a culorii, a frăgezimii feței; pierdere a vioiciunii, a vigorii tinereții; slăbire. *În acele chipuri se vede ceva mai mult decît ofilire.* ODOBESCU, S. I 24.

OFILÍT, -Ă, *ofiliți, -te,* adj. **1.** (Despre plante și părți ale lor) Veștejit, pălit, îngălbenit. *Purta la pălărie o ramură ofilită de liliac.* CARAGIALE, O. III 96. *Văzu codrul ofilit.* PĂSCULESCU, L. P. 265.

2. F i g. (Despre oameni și fața lor) Palid, tras (la față); slab, uscat; lipsit de vigoare, istovit, slăbit. *Era ofilită și slabă.* DUMITRIU, N. 26. [Îmi] *veneau lacrimile cînd o vedeam atît de ofilită.* SADOVEANU, O. I 315. *Mi-e milă de obraz Că rămîne fript și ars Și rămîne ofilit.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 102.

— Variantă: (învechit și regional) **ovilít, -ă** (NEGRUZZI, S. I 100) adj.

ÓFIS, *ofisuri,* s. n. (Învechit și arhaizant) Decizie, decret domnesc. *O colecție a ofisurilor sale din ramul judecătoresc.* KOGĂLNICEANU, S. 204. *Ș-un ofis redijat bine e o lege-n prescurtare.* ALEXANDRESCU, P. 158.

— Variantă: **ofísus** s. n.

OFÍSUS s. n. v. **ofis.**

OFIȚÉR, *ofițeri,* s. m. **1.** Rang în ierarhia militară, mergînd de la sublocotenent pînă la colonel inclusiv; persoană avînd în ierarhia militară unul dintre gradele de la sublocotenent la colonel (în vorbirea obișnuită, de la sublocotenent la general). *Dacă ofițerul secund nu e cu ochii în patru peste tot, unde ajunge vasul?* DUMITRIU, P. F. 70. *La 1828, am avut în gazdă un ofițer de cazaci.* ALECSANDRI, T. I 344. *Boierii erau slujbași țării, adică ofițerii și capii puterii armate.* BĂLCESCU, O. II 14.

2. Titlu dat unor funcționari cu atribuții sau cu însărcinări speciale. *Ofițer de port.* ▭ *Sînt ofițer de poliție judiciară.* C. PETRESCU, Î. II 172. ◇ *Ofițer al stării civile* = delegat al sfatului popular (în trecut al primăriei) însărcinat cu încheierea actelor de stare civilă și cu oficierea căsătoriei civile. *Birjarul și un zugrav, Florian Cotuf, declarau moartea la ofițerul stării civile.* CĂLINESCU, E. 41.

3. (Ieșit din uz) Grad (mai mare decît cel de cavaler) conferit de anumite decorații.

OFIȚERÁȘ, *ofițerași,* s. m. (Depreciativ) Diminutiv al lui o f i ț e r. *Fiică de arendaș, de negustoraș, de funcționăraș, de avocățel, de ofițeraș.* CARAGIALE, O. II 31.

OFIŢEREÁSĂ, *ofiţerese,* s. f. (Familiar) Soţie de ofiţer (1). *Ofiţereasa era văduvă de colonel.* PAS, Z. I 82.

OFIŢERÉSC, -EÁSCĂ, *ofiţereşti,* adj. De ofiţer (1), (ca) al ofiţerilor. *Ţin în grajd numai cai ofiţereşti.* CAMILAR, N. II 456.

OFIŢERÉŞTE adv. Ca un ofiţer (1), în felul ofiţerilor. *Îmbrăcat ofiţereşte.*

OFIŢERÍME s. f. (Cu sens colectiv) Corpul ofiţeresc; mulţime, număr mare de ofiţeri; totalitatea ofiţerilor. *Îndrăzneşti să spui că ţi-am cerut eu să fiu primit iară în cadrele ofiţerimii?* CAMIL PETRESCU, O. II 529.

OFIŢIÁL, -Ă adj. v. **oficial.**

OFIŢIALITÁTE s. f. v. **oficialitate.**

OFRÁNDĂ, *ofrande,* s. f. Jertfă adusă unei divinităţi, prinos; dar făcut bisericii. *Grătarele sfirîie aruncînd în aer valuri de miros fierbinte şi gras, ca nişte altare antice pe care se ard ofrande unui zeu tutelar.* CARAGIALE, M. 279. *O scenă religioasă în care împăratul aduce rugăciuni şi ofrande zeilor.* ODOBESCU, S. III 75. ✦ Dar oferit unei persoane în semn de recunoştinţă, devotament, respect. *Binevoiţi a primi o ofrandă mai prozaică.* ALECSANDRI, T. 1311. ✧ Fig. *Venim ca să-ţi aducem ofrandele durerii, Venim să vărsăm lacrimi.* ALECSANDRI, P. III 339. ✦ Contribuţie la o operă de binefacere, de ajutorare a celor lipsiţi.

ÓFSAID, *ofsaiduri,* s. n. (Sport) Greşeală de plasare a unui jucător constînd în depăşirea, fără minge, la fotbal, a ultimului apărător advers (exceptînd pe portar), iar la rugbi a liniei pe care se află mingea.
— Pronunţat: *-said.*

ÓFSET s. n. (Tipogr.) Procedeu de imprimare planografică, cu clişee de metal care imprimă pe hîrtie prin intermediul unei pelicule de cauciuc.

OFT, *ofturi,* s. n. (Regional) Oftat, suspin; p. ext. durere, amărăciune, mîhnire, regret, suferinţă, deznădejde. *Iorgu şede şi oftează. Ce folos de oftul lui... Dacă nu-i şi puica lui.* ŞEZ. III 22. *În luna lui mai în opt, Ne-am pornit cu mare oft.* SEVASTOS, C. 281.

OFTÁ, *oftez,* vb. I. Intranz. A scoate un oftat. V. suspina. *Era mîhnire şi jale, căci despre mine nu se ştia nimic; şi mama ofta cu amar, închidea ochii, şi lacrimi încete îi curgeau pe obrajii zbîrciţi.* SADOVEANU, O. VI 116. *Oftă din adînc şi îşi uşură inima, apăsată ca de o piatră de moară.* VLAHUŢĂ, O. A. 103. *Iar ea, vorbind cu el în somn, Oftînd din greu suspină.* EMINESCU, O. I 168. ✧ Fig. *Sună acoperişul, oftează adierile vîntului.* SADOVEANU, N. P. 257. *Vîntul ofta tot mai adînc pe sub praguri.* I. BOTEZ, ŞC. 70. ✧ Expr. **A ofta după cineva (sau ceva)** = a regreta adînc pierderea cuiva (sau a ceva); a dori din tot sufletul pe cineva (sau ceva). *Toată ziulica ofta omul după o vorbă mai dulce.* CARAGIALE, O. III 33. *Să oftezi dup-a ta fată.* EMINESCU, O. I 83. *Oftă după mărimea şi vitejia trecută a romînilor.* BĂLCESCU, O. I 319. ✦ Refl. (Popular) A se jelui, a se tîngui. *Nu flăminzesc, Nu însetez, Dar totuna mă oftez.* GOROVEI, C. 70.

OFTALMÍE s. f. Termen generic pentru afecţiunile inflamatorii ale globului ocular.

OFTALMOLÓG, *oftalmologi,* s. m. Medic specializat în oftalmologie; oculist.

OFTALMOLÓGIC, -Ă, *oftalmologici, -e,* adj. Care se referă la oftalmologie, de oftalmologie. *Clinică oftalmologică.*

OFTALMOLOGÍE s. f. Ramură a medicinii care se ocupă cu studierea şi tratarea bolilor de ochi. *Tratat de oftalmologie.*

OFTALMOSCÓP, *oftalmoscopuri,* s. n. Instrument care serveşte la examinarea retinei, pentru determinarea diverselor afecţiuni ale ochiului.

OFTÁRE, *oftări,* s. f. Acţiunea de a oftа; oftat, suspin. *În tăcere, străbătu deodată oftarea şuierătoare a rănitului.* SADOVEANU, O. I 52. *Tăcu lăsînd să scape din sînul ei o oftare, o oftare de acele ce sfîşie inimi.* NEGRUZZI, S. I 18. *Să-mi cat oftările Pe toate cărările.* TEODORESCU, P. P. 273. ✧ Fig. *O tăcere adîncă, fără o chemare de pasere, fără o oftare de vînt.* SADOVEANU, O. V 592. *Şi toamna şi vîntul ţinîndu-şi oftarea, Pe buzele moartei îşi pun sărutarea.* NECULUŢĂ, Ţ. D. 80.

OFTÁT, *oftaturi,* s. n. Respiraţie puternică, profundă şi prelungă, pricinuită de o durere morală (uneori fizică) şi dînd naştere, în expiraţie, unui sunet caracteristic; suspin. V. geamăt. *Somnul oamenilor săraci e necăjit şi vine greu... Îl întrerup oftaturi.* PAS, Z. I 246. *Oftă lung şi i se păru că-ntr-un oftat îşi povesti toată viaţa.* MIRONESCU, S. A. 82. *Iartă-i doamne, păcatu Cui a făcut oftatu, Că oftatu-i lucru mare Şi e bun la supărare.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 219. ✧ Fig. *Doina plîngea pe strune... apoi slăbi, pînă ce se stinse într-o adiere jalnică, într-un oftat.* SADOVEANU, O. I 301. *În oftat se-ndoaie fagii, Tremură în crîng alunii.* GOGA, C. P. 82. *Izvoarele-o plîng şi îi tînguie soarta, Iar firea îşi naltă la ceruri oftatul.* NECULUŢĂ, Ţ. D. 79.

OFTICÁ, *oftic,* vb. I. (Popular) **1.** Refl. A se îmbolnăvi de tuberculoză.
2. Tranz. Fig. A învenina viaţa cuiva, a face cuiva zile amare. *Amorul de la tine M-a ofticat, vai de mine.* TEODORESCU, P. P. 303. *Ochii tăi m-au înşelat... Buzele m-au ofticat.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 252.
— Prez. ind. şi: (învechit) *oftichez.* — Variante: **oftici** (CARAGIALE, O. III 170), **oftigí** (HOGAŞ, M. N. 203, ŞEZ. I 89) vb. IV.

OFTICÁRE s. f. Acţiunea de a (se) oftica.

OFTICÁT, -Ă, *ofticaţi, -te,* adj. Bolnav de tuberculoză, ofticos; fig. amărît, chinuit. *Nu intraţi acolo, că e ofticată.* STĂNOIU, C. I. 203. *Vin' de vezi cum o să mor Ofticat şi plin de dor.* TEODORESCU, P. P. 288.

ÓFTICĂ s. f. (Popular) Tuberculoză pulmonară; ftizie, boală de piept. *Oftica îi mănîncă pieptul pe dinăuntru.* STANCU, D. 281. *Actorii căpătau junghiuri, junghiurile aduceau oftica.* NEGRUZZI, S. I 345. *Cel mijlociu... bînd odată apă pe osteneală, au căpătat oftică.* DRĂGHICI, R. 3.
— Variantă: **óftigă** (HOGAŞ, M. N. 154) s. f.

OFTICÍ vb. IV v. **oftica.**

OFTICÓS, -OÁSĂ, *ofticoşi, -oase,* adj. (Popular; adesea substantivat) Bolnav de tuberculoză pulmonară; ftizic, atacat. *Un doctor... se uită la un chip de ofticos.* MACEDONSKI, O. I 124. ✦ Fig. Fără putere, slab, pipernicit, prăpădit, anemic. *Era fără îndoială becul cel mai ofticos care-a fost fabricat vreodată.* C. PETRESCU, C. V. 41. *Două rînduri de pini ofticoşi.* STĂNOIU, C. I. 74.
— Variantă: **oftigós, -oásă** (CREANGĂ, A. 124, ALECSANDRI, T. I 313) adj.

ÓFTIGĂ s. f. v. **oftică.**

OFTIGÍ vb. IV v. **oftica.**

OFTIGÓS, -OÁSĂ adj. v. **ofticos.**

OFTOÍC s. n. v. **octoih.**

OFUSCÁ, *ofuschez,* vb. I. Refl. (Franţuzism rar) A se simţi jignit, a se supăra. *Iuga se ofuscă, tocmai fiindcă moşneagul îi citise în suflet.* REBREANU, R. I 143. ✧ Fig.

Adjectivele își întorceau spatele, ofuscate că s-au aflat în asemenea companie. C. PETRESCU, O. P. I 257.
— Prez. ind. și: *ofúsc.*

OGÁR, *ogari,* s. m. Cîine de vînătoare cu botul lung, cu corpul înalt și subțire, foarte iute la fugă. *Iepurele odată Fu tras la judecată De un ogar.* ALEXANDRESCU, M. 377. *Șoimul prinde paserile din zbor, precum și ogarul prinde iepurii din fugă.* I. IONESCU, M. 97. *Odată ogarul avea circiuma lui și Copoiu era circiumar cu zeciuială.* ȘEZ. XIII 169. ◇ Expr. **Nici cîine** (sau, rar, **copoi**), **nici ogar,** se zice despre cel care nu aparține în chip hotărît unei specii (sau, fig., unei grupări, unei tagme); șters, nedefinit. *Alții iar cu fudulie De neam mare vrînd să fie, Se lipesc tot de cei mari... Nu-s nici copoi, nici ogari.* ALECSANDRI, T. I 96. **Slab ca un ogar** = foarte slab.

OGÁRCĂ, *ogarce,* s. f. (Rar) Femela ogarului.

OGÁRNIC, -Ă, *ogarnici, -e,* adj. (Rar) Ca ogarul, cu însușiri de ogar. *Privesc din depărtare cum vine... un cal de soi ogarnic.* ALECSANDRI, P. III 228.

OGÁȘ s. n. v. **fugaș.**

OGĂRÁTIC, -Ă, *ogăratici, -e,* adj. Cu trupul zvelt și subțire ca al ogarului.

OGĂRÉL, *ogărei,* s. m. (Rar) Diminutiv al lui ogar. *Și ne-o tot goni, Cu cai, cu șoimei, Și cu ogărei.* TEODORESCU, P. P. 60.

OGĂRÉȘTE adv. Ca ogarii, foarte iute. *Caii lor săriră ogărește.* GALACTION, O. I 53. *Dar nu fuge, cum să fuge, Ci mi-și fuge ogărește.* PĂSCULESCU, L. P. 172. *Șoimul vesel nechezea, Zborul iute-și repezea, Iepurește, ogărește.* ALECSANDRI, P. P. 113.

OGEÁC s. n. v. **hogeag.**

OGEÁG s. n. v. **hogeag.**

OGHEÁL, *oghealuri,* s. n. (Mold.) Plapumă. *Noi, cu oghealurile pînă peste nas... așteptam deznodămîntul.* HOGAȘ, H. 73. *Pe valea unde să-ntinde umbra norilor ca un ogheal.* DELAVRANCEA, O. II 64. *Încep exilul, dormind pe un pat fără pernă, fără saltea, fără ogheal.* RUSSO, O. 154.
— Variantă: **obiálă** (ODOBESCU, S. I 110) s. f.

OGHELÁȘ, *oghelașe,* s. n. (Regional) Diminutiv al lui ogheal. *Vro cîteva scutece, un oghelaș, un tulpănaș.* MARIAN, NA. 89.

OGIVÁL, -Ă, *ogivali, -e,* adj. În formă de ogivă, ca ogiva. V. gotic. *În stînga o fereastră ogivală care se deschide și dă asupra pieței din mijlocul castelului.* DELAVRANCEA, O. II 145. *Stîlpi rotunzi... pe care se sprijineau, de patru părți, niște bolte ogivale.* ODOBESCU, S. I 442.

OGÍVĂ, *ogive,* s. f. **1.** Element arhitectural caracteristic construcțiilor în stil gotic, rezultat din întretăierea a două arcuri de cerc care se întîlnesc pe verticala ridicată la egală distanță de centrele lor. *Astăzi, pe culoare cu ogive s-au instalat calorifere.* RALEA, O. 123. *Opt mari ferești, ogive dantelate... Răspînd lumini.* ALECSANDRI, P. III 263. ◇ Fig. *Privesc apusul soarelui printre Ogive De trunchiuri negre de copaci.* CAMIL PETRESCU, V. 115.
2. Partea anterioară a proiectilelor armelor de foc.

OGÎRJÍ, *ogîrjesc,* vb. IV. Refl. (Regional) A slăbi foarte tare, a ajunge numai piele și oase. *Nu vezi cum m-am ogîrjit cu drumurile astea?* STĂNOIU, C. I. 37.

OGÎRJÍT, -Ă, *ogîrjiți, -te,* adj. (Regional) Slab, pipernicit, sfrijit. *Doamna ministru o predase unui octogenar ogîrjit și friguros.* C. PETRESCU, C. V. 190. [Purcelul] *care era mai ogîrjit, mai răpănos și mai răpciugos, neputînd ieși din glod, rămase pe loc.* CREANGĂ, P. 75.

OGLINDÁ vb. I v. **oglindi.**

OGLÍNDĂ, *oglinzi,* s. f. **1.** Obiect făcut de obicei din metal sau din sticlă acoperită pe o față cu un strat metalic care reflectă razele de lumină și pe care se formează imaginea obiectelor. *Prin sala cu pereții de oglinzi Vezi înmiită silueta-ți fină.* D. BOTEZ, P. O. 99. *Cînd mă uitam în oglindă, barbă și mustețe ca în palmă.* CREANGĂ, A. 86. *Se vede că nu te-ai uitat de mult în oglindă.* ALECSANDRI, T. I 198. ◇ (În metafore și comparații) *Opera... [poetului] trebuie să fie o oglindă a năzuințelor poporului.* BENIUC, P. 135. *Plecă să caute un vas cu apă, păsind în vîrful bocancilor lustruiți oglindă.* C. PETRESCU, Î. II 51. *Harnică, din zorii zilei Nu stau mîinile copilei Fără lucru, tot să prindă, Casa lor toată-i oglindă.* COȘBUC, P. I 95. *Ochii sînt oglinda inimii* (= ochii reflectă starea sufletească a omului). ◇ *Oglindă retrovizoare* v. retrovizor. ✦ Imagine. *Visul e ca o oglindă a realității.*
2. (Urmat de determinări) Orice suprafață netedă și lucioasă (în special a unei ape) care are proprietatea de a reflecta lumina. *În oglinda mare a rîului începeau să tremure luminile stelelor de sus.* SADOVEANU, O. VII 341. *Sabina apăruse lunecînd pe oglinda de gheață.* C. PETRESCU, C. V. 371. *Lumina lor se răsfrîngea tremurînd în oglinda apei limpezi.* BART, S. M. 26.
— Pl. și: (învechit) *oglinde* (EMINESCU, O. IV 128).

OGLINDÍ, *oglindesc,* vb. IV. Refl. **1.** A se reflecta pe o suprafață lucie sau într-o oglindă; (mai rar, despre persoane) a se privi în oglindă. *Dragu-mi era satul nostru cu Ozana cea frumos curgătoare... în care se oglindește... Cetatea Neamțului.* CREANGĂ, A. 117. *Stă castelul singuratic, oglindindu-se în lacuri.* EMINESCU, O. I 152. *Fața palidă-și spăla, Păr de aur pieptăna, Și frumos se oglindea.* ALECSANDRI, P. I 105. ◇ Tranz. (Complementul indică elementul reflectat) *Rîul sclipea lin într-o bulboană, în care dintr-o dată și-a oglindit globul luna în scădere.* SADOVEANU, N. P. 25. *Și pentru ce-aș porni cu tine-n vale? Să văd cum oglindești tot alte flori Plecate peste zîmbetele tale?* CERNA, P. 95.
2. Fig. (Despre stări, fenomene, acțiuni) A se răsfrînge în..., a fi înfățișate de..., a se arăta prin..., a-și găsi ecoul, a se reflecta. *În folclor se oglindește felul de viață și munca omului, cîteodată din cele mai vechi începuturi.* BENIUC, P. 9. *Încă de la începutul veacului al XIX-lea, atitudinea critică față de realitatea rusă se oglindește în operele scriitorilor.* SADOVEANU, E. 209. ✦ Tranz. A înfățișa, a prezenta. *Arta oglindește într-un fel ori în altul viața unei epoci.* GHEREA, ST. CR. II 118. [Eminescu] *oglindește atît de bine viața proletară, încît poezia lui pare scrisă de un copil de geniu al acestei clase.* IONESCU-RION, C. 88.
— Variantă: (învechit și popular) **oglindá,** *oglindez* (ALECSANDRI, P. II 39) și *oglind* (JARNÍK-BÎRSEANU, D. 441), vb. I.

OGLINDIOÁRĂ s. f. v. **oglinjoară.**

OGLINDÍRE, *oglindiri,* s. f. Acțiunea de a (se) oglindi și rezultatul ei; reflectare. *Ape fără oglindire, Sfoara rîurilor subțire Care-într-o dîră se zbate.* ARGHEZI, V. 236.

OGLINDÚȚĂ, *oglinduțe,* s. f. (Popular) Oglinjoară. *Își iau... în sîn o oglinduță mică.* MARIAN, NU. 262.

OGLINGIOÁRĂ s. f. v. **oglinjoară.**

OGLINJOÁRĂ, *oglinjoare,* s. f. Diminutiv al lui oglindă; oglindă mică. *Cea mai prețioasă mobilă era o mică oglinjoară dinaintea căreia își pieptăna părul.* GANE, N. I 102.
— Variante: (învechit) **oglindioáră** (NEGRUZZI, S. I 208), **oglingioáră** (BUJOR, S. 78, VLAHUȚĂ, O. A. II 212) s. f.

OGOÍ, *ogoiesc* și *ogói,* vb. IV. Refl. (Popular) A se liniști, a se potoli, a se calma (în urma unei stări fizice sau

sufleteşti dureroase, tulburătoare). *Dacă a pus el ochiul pe hangiţă, apoi nu se ogoaie nici în trei sîmbete.* SADOVEANU, O. III 424. *Au plîns bietele neveste şi au bocit .. dară de la un timp s-au mai ogoit.* SBIERA, P. 13. *Mai bine ogoieşte-te oleacă, şi mai strînge-ţi buzişoarele acasă.* CREANGĂ, P. 253. ◇ Intranz. (Rar) *Să nu poată ogoi Să nu poată odihni, Cum n-a putut mă-sa ogoi şi odihni.* PĂSCULESCU, L. P. 127. ✦ Tranz. A alina, a calma, a potoli. *Ar fi vrut mai multă mîngîiere, mai multe vorbe de dragoste, care să-i mai ogoaie durerea.* SADOVEANU, O. I 251. *Părinţii au început s-o ogoiască şi s-o mîngîie, tot sfătuind-o ca să se mărite după el.* SBIERA, P. 144. ✦ (Despre fenomene ale naturii sau despre alte forţe dezlănţuite) A pierde din intensitate, a se domoli. *Afară vînturile sfîrşitului de toamnă se văitau în livezile uscate, bubuiau, se mai ogoiau.* SADOVEANU, O. I 330. *Bătălia se ogoia pretutindeni.* id. ib. VII 13. ✦ Tranz. A tempera, a linişti. *Se opri înaintea lui Ştefan Rusu şi se apucă de spus cu atîta aprindere, încît nimeni nu-l putea ogoi.* V. ROM. martie 1952, 171.

— Variantă: **ogoiá** (SADOVEANU, O. I 150) vb. I.

OGOIÁ vb. I v. **ogoi.**

OGOÍRE s. f. Acţiunea de a (se) ogoi; alinare. *Mama a lăsat-o fără aripi. Îşi aducea aminte doar ca prin vis de ogoirile ei blînde.* REBREANU, I. 116.

OGOÍT, -Ă, *ogoiţi, -te,* adj. Potolit, liniştit.

OGÓR, *ogoare,* s. n. **1.** Bucată de pămînt cultivată sau cultivabilă; ţarină. *Ogoarele stăteau nearate.* DUMITRIU, N. 122. *Gheorghieş... prinde pe Bardac în ogor furînd popuşoi.* SADOVEANU, O. VII 359. *Lăsai plugul pe ogor Şi plecai unde mi-i dor.* HODOŞ, P. P. 44. ◇ Expr. **A face ogor** = a pregăti cîmpul pentru cultură, a ara. *Am scos boii din obor Şi plugul de sub şopron Şi-am plecat să fac ogor.* ANT. LIT. POP. I 103. ✦ (Prin generalizare) Teren agricol, proprietate agricolă, moşie. *Noi ogoarele noastre le-am dobîndit cu braţul nostru şi le-am îngrăşat cu sînge.* SADOVEANU, O. VII 104. *Şi dînsul e proprietar şi iubeşte ogorul strămoşesc, dar ce doresc oamenii nu se poate.* REBREANU, R. II 91.

2. Teren arabil lăsat necultivat şi nelucrat, folosit ca păşune timp de un an, în scopul de a obţine în anii următori recolte mai bogate. ◇ Expr. **A lăsa ogor** = a nu cultiva intenţionat un cîmp. ◇ *Ogor negru* = teren lăsat nesemănat timp de un an, dar arat şi grăpat pentru a nu fi năpădit de buruieni, pentru a aduna apa şi hrana necesare plantelor.

3. Arătură care se face cu mult înainte de lucrările de însămînţare.

OGORÁŞ, *ogoraşe,* s. n. (Popular) Diminutiv al lui ogor. *Ogoraşul să-l brăzdească* (= brăzdeze) *După mine să pornească.* SEVASTOS, C. 24.

OGORÍT s. n. v. **ogorît.**

OGORÎ, *ogorăsc,* vb. IV. Tranz. A pregăti un teren agricol pentru cultivare, a face un ogor; a ara adînc. *Ieşi cu plugul să-şi ogorască şi el o porumbişte pe care la primăvară socotea s-o semene cu grîu.* REBREANU, I. 92. *Sima Baltag silea să sfîrşească de ogorît.* SANDU-ALDEA, U. P. 7.

OGORÎT s. n. Faptul de a pregăti un teren pentru cultură; arat. *Arătura sau ogorîtul pentru popuşoi se face obişnuit primăvara.* PAMFILE, A. R. 69.

— Variantă: **ogorít** (HODOŞ, P. P. 44) s. n.

OGRÁDĂ, *ogrăzi,* s. f. **1.** Curte, bătătură. *Toată lumea străluceşte ca o ogradă de fazani, păuni şi alte păsări brodate şi decorative.* ARGHEZI, P. T. 26. *Măi băiete, stai în ogradă şi nu te mai juca în uliţă.* REBREANU, R. II 30. *Cucuta creşte prin ogradă.* GOGA, P. 19. *El se opri înaintea unei case ce se ridica izolată în mijlocul unei ogrăzi pustii.* EMINESCU, N. 51.

2. (Regional) Grădină cu arbori fructiferi. *Ogrăzile de pruni şi mere se îndoiau sub greutatea pometului.* DELAVRANCEA, la CADE.

3. (Învechit) Îngrăditură, gard. *Boul... a dat cu cornul cel stîng şi le-a sfarmat zmeilor ogrăzile, zidurile şi curţile.* SBIERA, P. 189.

OGRĂDÁŞ, -Ă, *ogrădaşi, -e,* adj. (Învechit) Care face serviciu în ograda unei curţi boiereşti. (Cu pronunţare regională) *Se fuduleau în cămeşe din întîmplare curate, chelarul, chelăriţa, lăptăriţa, surugii, oameni ogradaşi albi ca omătul şi raşi.* RUSSO, S. 21.

OGRĂJOÁRĂ, *ogrăjoare,* s. f. Diminutiv al lui ogradă. *Pe locul curţilor şi acareturilor de-acum, la început era o ogrăjoară înconjurată de bălării.* CAMILAR, N. I 331.

OGRÍNJI s. m. pl. Resturi de paie, de fîn etc. nemîncate de vite; cotoare, tulpini ale plantelor de nutreţ. *Turişte la oi, ogrinji în ieslea vitelor nu se pomeneau nici de leac.* AGÎRBICEANU, S. P. 28. *Biata Dumana a stîrpit de slabă, îi ies ciolanele prin piele; azi dimineaţă am dezvălit bordeiu, ca să-i dau o mînă de ogrinji.* VLAHUŢĂ, CL. 64. *Vaca, ca vaca; îmi irosea ogrinjii din căruţă.* CREANGĂ, P. 115.

OGÚR, *ogururi,* s. n. (Învechit, în superstiţii) Prevestire, semn (mai ales bun); piază. V. noroc. *Poftim* [banii] *şi să-ţi fie cu ogur.* ALECSANDRI, T. 1379.

OGURLÍU, -ÍE, *ogurlii,* adj. (Învechit, în superstiţii) Cu noroc, de bun augur. *Pasărea asta gingaşă nu mi se pare ogurlie pentru casa noastră.* ISPIRESCU, L. 220. *Să trăiţi, precum doriţi, cucoane, şi să vă fie sfîntul Vasile ogurliu.* ALECSANDRI, T. 1333.

OH interj. v. **of.**

OHÁBNIC, -Ă adj. v. **ohavnic.**

OHÁVNIC, -Ă, *ohavnici, -e,* adj. (Învechit, despre o proprietate) Fără posibilitate de înstrăinare, cu titlu ereditar; de veci. *Viriţi-vă printre cei ce se adună şi spuneţi că voinţa mea e să nu curgă sîngele pe locaşul meu ohavnic.* DELAVRANCEA, A. 151.

— Variantă: **ohábnic, -ă** adj.

OHM, *ohmi,* s. m. Unitate de rezistenţă electrică, în sistemul de unităţi metru-kilogram-secundă-amper, egală cu rezistenţa pe care o opune un conductor electric străbătut de un curent de un amper la tensiunea de un volt.

— Pronunţat: *om.*

OHMMÉTRU, *ohmmetre,* s. n. Instrument pentru măsurarea directă a rezistenţei electrice.

— Pronunţat: *om-me-.*

OHÓ interj. Exclamaţie care exprimă surprindere, contrarietate, neîncredere în cele spuse de cineva etc.

OHTOÍC s. n. v. **octoih.**

OI interj. Ah, vai, of; ehei. *Simeon prinse a rîde cu voie bună. — Oi, pan Zubovski, strigă el, fii vesel şi petrece!* SADOVEANU, O. VII 84. *Oi, doamne, Davide, cum nu te mai aştîmperi!* CREANGĂ, A. 24. ◇ (Precedat de un «d») *D-oi, slujnică, draga mea, Ce horeşti aşa cu jele În butul* (= ciuda) *dragostei mele.* TEODORESCU, P. P. 84. *D-oi bade-n ocolul tău Puteare-aş să umblu eu Tot cu mînile-n şolduri, Nu m-oi lovi de stoguri.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 461.

ÓIDEA interj. (Regional) Strigăt cu care se mînă boii înjugaţi ca să meargă spre stînga; hăis. ✦ (Substantivat) Stînga, partea stîngă. *Ia, ginere, fata mea, Că-ţi dau şase boi de cea Şi şase de oidea.* MAT. FOLK. 945.

— Accentuat şi: *oideá.*

OÍDIUM s. n. **1.** Nume dat ciupercilor parazite care formează pete cenuşii-fumurii pe suprafaţa organelor plantelor atacate.

2. Boală a viţei de vie şi a altor plante de cultură, produsă de aceste ciuperci.

— Pronunţat: *o-i-di-um.*

OIÉR, *oieri,* s. m. **1.** Crescător de oi, cioban, păcurar. *Sămînţa udeştenilor se trage din oieri maramureşeni.* CAMILAR, N. II 5. *Învăţătura asta băiatul o avea de la bădiţa Neonil care o cunoştea de la oieri vechi, de la muntele Ceahlău.* SADOVEANU, P. M. 148.

2. (Învechit) Slujbaş însărcinat cu încasarea oieritului. *Lăcuste mai puţin pustietoare decît cămăraşii... oierii, vădrarii.* RUSSO, S. 109.

3. Numele unei constelaţii; ciobanul-cu-oile. *Stă-n mijlocul bolţii oierul. Luceafăru-i gata s-apuie.* COŞBUC, P. II 7.

OIERÍE, *oierii,* s. f. Stînă, tîrlă, adăpost de oi. ✦ Oierit (1).

OIERÍT s. n. **1.** Creşterea oilor. *Nechifor Lipan s-a arătat totdeauna foarte priceput în meşteşugul oieritului.* SADOVEANU, B. 10.

2. (Învechit) Dare pentru păşunatul oilor. *Dajdii pămîntene, precum oierit, vînăriciu, vamă ş.c.l.* ODOBESCU, S. II 14. *Alexandru Ipsilanti la 1775 hotărî ca oieritul să li se ia numai la trei ani, după vechiul obicei.* BĂLCESCU, O. I 17. ✦ Dijmă asupra oilor plătită în natură.

OIÉSC, -EĂSCĂ, *oieşti,* adj. (Rar) De oaie, ca a(-l) oilor. *Da tu, cuc călugăresc Cu barba de păr oiesc! Cum de tu ai cutezat În Ţiligrad de-ai intrat.* BIBICESCU, P. P. 299.

OÍNĂ s. f. Joc sportiv între două echipe cu o minge mică de piele; fiecare jucător după ce bate mingea cu un băţ pentru a o trimite peste terenul ocupat de adversari, fuge printre aceştia pentru a ajunge în fundul terenului şi tinde să revină la linia de plecare fără să-l fi atins mingea aruncată în el de către adversari.

OINÍST, *oinişti,* s. m. Jucător de oină.

OIŞOÁRĂ, *oişoare,* s. f. (Popular) Oiţă. *Ciobănaşii toţi venea, Oişoarele-nşira.* TEODORESCU, P. P. 474.

— Pronunţat: *o-i-.*

ÓIŞTE, *oişti,* s. f. **1.** Prăjină, bară lungă de lemn fixată în crucea carului (căruţei, trăsurii etc.), de-a dreapta şi de-a stînga căreia se înhamă caii sau se înjugă boii. V. proţap, rudă. *Mocanul nostru căruţaş îşi adusese caii de la apă şi-i pusese în pripă la oişte.* SADOVEANU, O. II 230. *În colţ la marginea poienii, Era un car cu oiştea-ntoarsă.* GOGA, C. P. 22. *Două iepe albe ca zăpada şi iuţi ca focul, se sprijineau mai totdeauna de oiştea căruţei.* CREANGĂ, P. 106. ✦ Parte a constelaţiei carul-mare, alcătuită din trei stele, aşezate în prelungirea careului care închipuie un car. *Se vede oiştea carului-mare printr-o spărtură din norii negri.* DUMITRIU, P. F. 21. *Luceafăru-i gata s-apuie, Iar carul pre creştet se suie Cu oiştea-n jos.* COŞBUC, P. II 7. ✧ Expr. **A nimeri** (mai rar **a da ca Ieremia**) **cu oiştea-n gard** = a spune un lucru nepotrivit cu situaţia sau logica, a face o prostie boacănă. *Ia seama, Ioane, să nu dai cu oiştea în gard.* REBREANU, I. 110.

2. Parte componentă a morii de vînt, cu care aceasta se întoarce în bătaia vîntului; proţap, cîrmă.

OIŢĂ, *oiţe,* s. f. Diminutiv al lui oaie. *Ba oiţe, ba stupi, ba cai şi boi s-au dus ca pe gura lupului.* CREANGĂ, A. 114. *Strigă, strigă, să se strîngă Fetele din Valea-Lungă, Ca oiţele la strungă.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 306.

OIŢÍCĂ, *oiţici,* s. f. (Rar; popular) Oiţă. (Fig.) *Dar el oricit ar îmbla Ca mine nici c-a afla Oiţică blîndişoară Şi nevastă bălăioară.* ALECSANDRI, P. P. 302.

OJÍNĂ s. f. (Regional) Moment al zilei situat la jumătatea timpului dintre amiază şi asfinţit; gustare care se ia în acest moment al zilei. *După ce să săturară boii, iar îi înjugară şi ararâ pînă la ojină.* RETEGANUL, P. V 22.

— Variantă: **ujínă** s. f.

OJÓC, *ojoace,* s. n. Băţ (uneori cu o cîrpă udă la capăt) folosit pentru a curăţa cuptorul, pentru a mişca jarul etc.

— Variantă: **ojóg** s. n.

OJÓG s. n. v. **ojoc.**

OL, *oluri,* s. n. Vas de lut lunguieţ, curmat la mijloc, în care se pune de obicei lapte la prins, fiind folosit uneori şi la gătit bucate; conţinutul acestui vas. V. oală, ulcior. *Plată tu mi-ai dat-un ol de bere.* COŞBUC, P. II 288. *La olu cu varza.* TEODORESCU, P. P. 121.

OLÁC, (1) *olaci,* s. m., (2) *olace,* s. n. (Învechit) **1.** Curier special (călare); sol, ştafetă. *Ce fugă! Ce primblare de olac... cale de-o poştă călare.* ALECSANDRI, T. 601. *Spre noi vine Un olac; în drum ne ţine. De praf negru ca arapul, Sare, dă să-şi spargă capul.* VĂCĂRESCU, P. 337. ✧ *Lipcan de olac* = curier poştal călare. *Doi lipcani de olac se trămiseră cu această veste banului.* ODOBESCU, S. A. 100.

2. Căruţă de poştă; poştalion, diligenţă. *Înhămase la olac cînd mă vesti Moghilă.* DELAVRANCEA, A. 108. *Dînd ei printr-un lac Să răstoarnă-ntr-însul micul lor olac.* PANN, P. V. I 43. ✧ *Cal de olac* = a) cal de poştă *Şi noi ne-am luat, Din conac în conac, Pe cai de olac.* SEVASTOS, N. 100. *Butca e gata; pe drum aşteaptă cai de olac din poşte-n poşte.* CARAGIALE, O. III 45; b) cal datorat de săteni trimişilor domneşti în ţară (ca prestaţie temporară în secolele XV-XVIII). ✧ Expr. **A fi cal de olac** = a fi muncit peste măsură. ✦ Cal de poştă. *Unde te rătăcişi? Crezi c-avem picioare de olac? Te căutăm de-un ceas.* CONTEMPORANUL, VIII 204.

OLÁLTĂ adv. (În loc. adv.) **Între olaltă** = împreună, unul cu altul. *S-asemăn între olaltă.* EMINESCU, O. I 203. **După olaltă** = unul după altul (fără întrerupere). *Cu setea cea eternă ce-o au după olaltă Lumina de-ntunerec şi marmura de daltă.* EMINESCU, O. I 232. **Lîngă olaltă** = unul lîngă altul. *Mii de mii de ţepe Des lîngă olaltă s-afla înşirate.* BUDAI-DELEANU, Ţ. 295. (Rar) **De olaltă** = unul de altul, unul de celălalt. *Se iubesc — şi ce departe sînt de-olaltă amîndoi.* EMINESCU, O. I 52. **De la olaltă** = laolaltă, împreună. *Eu cu sergentul după el Sărim de la olaltă.* ALECSANDRI, P. III 443. *Toţi de la olaltă... Ţel au numai folosinţa.* CONACHI, P. 285. **Pe** (sau **peste**) **olaltă** = unul peste altul. *Durmea prăvăliţi toţi peste olaltă.* BUDAI-DELEANU, Ţ. 88.

OLÁN, *olane,* s. n. **1.** Bucată de argilă arsă, de formă semicilindrică, folosită ca învelitoare a (crestelor) acoperişului. *Pe o parte şi alta a ogrăzii se întindea cîte un şir de odăiţe în paiantă, acoperite cu olane.* I. BOTEZ, ŞC. 15. *Pe deasupra caselor, ale căror olane înnegrite dovedeau un trecut îndepărtat, se zăreau dealurile cu vii arămii.* BASSARABESCU, S. N. 23. *Case înalte a căror streşini de olane se uitau în lună.* EMINESCU, N. 63.

2. Tub de argilă arsă din care se fac canale de scurgere a apei, coşuri de fum etc. *Răcoare ca într-o colivie; şi nici o muscă; abia una mai înnegreşte într-un punct olanul văruit al sobei.* BASSARABESCU, S. N. 98. *Un zid circular... ce se aseamănă cu un olan foarte spaţios.* ODOBESCU, S. I 390. *Au adus două măsuri de apă pe olane de lut ars.* I. IONESCU, P. 312.

OLÁNDĂ s. f. Ţesătură din fire de in, de obicei albă, de bună calitate, cu bătătură deasă şi fină. *Pan-*

taloni albi şi pantofi de olandă cu talpă elastică. C. PETRESCU, Î. I 12. *Purta haine albe de olandă cu dunga neclintită.* I. BOTEZ, ŞC. 111.

OLANDÉZ[1], **-Ă**, *olandezi, -e,* adj. Care se referă la Olanda, care aparţine Olandei şi populaţiei sale, din Olanda. *S-a întîmplat... să fie anunţată o vizită a unor gazetari elveţieni, olandezi, danezi, spanioli.* C. PETRESCU, Î. II 66.

OLANDÉZ[2], **-Ă**, *olandezi, -e,* s. m. şi f. Persoană care face parte din populaţia de bază a Olandei.

OLANDÍNĂ s. f. Ţesătură de bumbac, care imită olanda.

OLÁR, *olari,* s. m. **1.** Meşter care face (şi vinde) oale sau alte obiecte din lut ars. *Toamna coboară olarii la şes cu căruţe cu oale.* STANCU, D. 43.

2. Par cu crăci, în care se agaţă vasele de la stînă, după ce s-au spălat; prepeleac.

OLASTISEÁLĂ, *olastiseli,* s. f. (Învechit şi regional) Dezmierdare, mîngîiere. *Se sili... cu fel de fel de olastiseli ca să facă pe băiat să scoată măcar un grai din gura lui.* POPESCU, B. III 125. *El şezu lîngă mine, vorbindu-mi cu cele mai nobile cuvinte şi pline de olastiseli, încît mă rănii grozav de dragoste către dînsul.* GORJAN, H. I 158.

OLASTISÍ, *olastisesc,* vb. IV. Refl. reciproc. (Învechit) A-şi spune cuvinte de dragoste, a se dezmierda. *Împăratul cu doamna începură a se olastisi.* GORJAN, H. II 179.

OLÁT, *olaturi* şi *olate,* s. n. (Învechit) **1.** Provincie, regiune, ţinut, teritoriu. *Spun răzăşii din satele de către miazănoapte că la turcii din cetatea Hotinului s-a simţit intrare de oşti în olatul moldovenesc.* SADOVEANU, N. P. 338. *Şi a vînat în acest olat.* SEVASTOS, N. 397.

2. Moşie; gospodărie (cu clădiri, acareturi etc.). *Socoti să-i armeze cum poate făgăduindu-le case ş-olate.* BUDAI-DELEANU, Ţ. 144. *Vînduşi sate Şi olate, Plătişi Birul jumătate.* BIBICESCU, P. P. 276.

OLĂCÁR, *olăcari,* s. m. **1.** Olac, curier; p. ext. îngrijitor al cailor de poştă. *Pe cal înspumat venea vijelios un olăcar, învîrtind pe deasupra capului ca un şarpe harapnicul negru.* SADOVEANU, O. I 511. *Împăratul trimise numaidecît după dînsul nişte olăcari.* ISPIRESCU, L. 344.

2. (Învechit) Slujbaş însărcinat cu strîngerea cailor de olac daţi de ţărani pentru nevoi momentane sau pentru un anumit timp. *Mă făcui pentru bani mulţi Olăcar de cai stătuţi.* PANN, P. V. II 126.

OLĂCĂÍ vb. IV v. **olicăi.**

OLĂCĂRÎE, *olăcării,* s. f. (Regional) Oraţie de nuntă, conăcărie. *Intrînd în ogradă, conăcarii spun conăcărie, cum îi zic în partea de sus a Moldovei... în Muntenia... olăcărie şi oraţie.* SEVASTOS, N. 99.

OLĂCÉŞTE adv. (Regional, rar) Ca olacul; p. ext. iute, grabnic. *Un trimis de la domnie... Olăceşte se ducea Şi la domn ştire făcea.* ALECSANDRI, P. P. 180.

OLĂNÁR, *olănari,* s. m. (Rar) Meşteşugar care face olane.

OLĂNĂRÎE, *olănării,* s. f. Teren pe care se fac olane; cuptor de fabricat olane.

OLĂRÎE, *olării,* s. f. **1.** Meşteşugul olarului; olărit. ✦ Atelierul sau prăvălia olarului.

2. (Cu sens colectiv) Oale; ceramică. *Am găsit diferite fragmente de olărie romană.* BOLLIAC, O. 290.

OLĂRÍT, *olărituri,* s. n. **1.** Meşteşugul olarului; olărie.

2. Rotunjirea capătului gros al unui buştean prin cioplire pentru a putea fi mai uşor transportat prin tîrîre sau alunecare.

OLĂRÍŢĂ, *olăriţe,* s. f. (Rar) Soţia olarului. [Olarul] *mai are acasă, pe lîngă olăriţă, cinci copii.* STANCU, D. 43.

OLCÁR, *olcare,* s. n. (Regional) Unealtă cu care se fac scobiturile şi muchiile cercevelelor.

OLCÚŢĂ, *olcuţe,* s. f. (Popular) Oliţă. *Cît e fata de micuţă Fură banii din olcuţă.* HODOŞ, P. P. 181.
— Variantă: **ulcúţă** (GOROVEI, C. 188) s. f.

OLEÁB, *oleaburi,* s. n. (Regional) Acaret din jurul casei; olat (2). *Straşinile oleaburilor acoperite cu paie.* MARIAN, INS. 193.

OLEÁCĂ adv. Puţin. *Ascultă-mă şi pe mine oleacă, Costel.* C. PETRESCU, C. V. 87. *Dumneata bei oleacă?* REBREANU, I. 18. *Lasă, Oană, pe biata doamnă să se întîlnească oleacă.* DELAVRANCEA, A. 129. ✧ Loc. adj. **Oleacă de ...** = puţin. *Oleacă de apă.*

OLEACÉE s. f. pl. Familie de arbuşti şi arbori cu flori gamopetale, cu două stamine şi două carpele concrescute, cuprinzînd, printre altele, ca specii: măslinul, liliacul etc.

OLEAGINÓS, -OÁSĂ, *oleaginoşi, -oase,* adj. (Mai ales despre plante şi seminţele lor) Care conţine grăsimi (ulei); din care se poate extrage ulei. *Rapiţa este o plantă oleaginoasă.*
— Pronunţat: *-le-a-.*

OLEÁNDRU s. m. v. **leandru.**

OLEÁT, *oleaţi,* s. m. Sare sau ester al acidului oleic.

OLEÁTĂ, *oleate,* s. f. Desen pe hîrtie de calc pe care sînt trasate detaliile unui teren şi cadrul secţiunii topografice la care se referă.

OLECÚŢĂ adv. Diminutiv al lui oleacă; puţin de tot. ✧ Loc. adj. **Olecuţă de...** *Olecuţă de odihnă şi să întremeze zmeul bătrîn.* DELAVRANCEA, O. II 34.

OLÉIC, -Ă, *oleici, -e,* adj. Care provine din (sau se raportă la) grăsimi şi uleiuri naturale. *Acid oleic.*

OLEÍNĂ s. f. sg. Substanţă lichidă care se găseşte în grăsimile vegetale şi care rezultă dintr-o combinaţie de acid oleic cu glicerină.

OLEÓ interj. Aoleu. *Mamele, privind-o-n horă, Se cotesc: «Oleo, tu leică, Ce mai drac frumos de noră!».* COŞBUC, P. I 97. *Vreo doi-trei uncheşi bătrîni De-şi ridica sprîncenele, Oleo, tot cu cîrjele, Să-şi vază drumurile.* PĂSCULESCU, L. P. 210.

OLEOGRAFÍE, *oleografii,* s. f. Cromolitografie care imită pictura în ulei, făcută pe hîrtie cu nervuri ca firele pînzei.

OLEOLEÓ interj. Aoleu, oleo. *Oleoleo! Cînd vînt de vară Culcă iarba la pămînt... Nu mai ştiu nimic de mine Pe ce lume sînt!* COŞBUC, P. II 66. *Oleoleo, măicuţa mea! Mînca, nu să sătura.* PĂSCULESCU, L. P. 197.

OLEOMÉTRU, *oleometre,* s. n. Instrument folosit pentru determinarea densităţii uleiurilor grase. ✦ Instrument folosit pentru dozarea uleiurilor şi grăsimilor din seminţe.

OLÉU s. n. v. **ulei.**

OLÉUM s. n. sg. Acid sulfuric concentrat care conţine în soluţie anhidridă sulfurică liberă.

OLFACTÍV, -Ă, *olfactivi, -e,* adj. Care se referă la simţul mirosului. *Un suvenir olfactiv — miros de mătase,*

de lînă, de stofă, de catifea, de olandă apretată. C. PETRESCU, O. P. II 121. ◇ *(Membrană) mucoasă olfactivă* = mucoasă care căptuşeşte pereţii nasului.

OLICĂÍ, *olicăiesc,* vb. IV. Refl. (Regional) A se văita, a se văicări, a se tîngui. *Cînd tragi sorocoveţii la musteaţă, de ce nu te olicăieşti atîta?* CREANGĂ, A. 17.
— Variante: **olăcăí** (ŞEZ. XIII 1), **olecăí** (MAT. FOLK. 551) vb. IV.

OLIGÁRH, *oligarhi,* s. m. Membru al unei oligarhii; partizan al oligarhiei.

OLIGÁRHIC, -Ă, *oligarhici, -e,* adj. Care se referă la oligarhie, propriu oligarhiei.

OLIGARHÍE, *oligarhii,* s. f. **1.** (În antichitate şi în evul mediu) Formă de guvernămînt în care puterea aparţine exclusiv vîrfurilor aristocratice. *Oligarhia veneţiană din secolul al XIV-lea.* ✦ Stat în care există această formă de guvernămînt.
2. Grup restrîns de persoane care, prin averea şi poziţia lor socială, domină viaţa politică şi economică a unui stat capitalist. *Oligarhie financiară.* ▭ *Iobăgia intelectuală, în care un autor se afla pînă acum cîţiva ani faţă de un bogătaş ori faţă de o mică şi stupidă oligarhie, a încetat.* IONESCU-RION, C. 115.

OLIGOCÉN s. n. Epocă geologică şi serie de straturi ale perioadei paleogenului.

OLIMPIÁDĂ, *olimpiade,* s. f. **1.** Competiţie sportivă internaţională care are loc o dată la patru ani; jocuri olimpice (v. olimpic). *Olimpiada din 1952 s-a ţinut la Helsinki.*
2. (În Grecia antică) Intervalul de patru ani (dintre două serbări ale jocurilor olimpice) care servea ca unitate pentru număratul anilor.
— Pronunţat: *-pi-a-.*

OLIMPIÁN, -Ă, *olimpieni, -e,* adj. Care aparţine lumii zeilor din antichitatea greacă; din Olimp. *Pentru mine erai zeul unui mit olimpian.* MACEDONSKI, O. I 75. ✦ Fig. Maiestos, impunător, solemn. *Octogenarul satului, cu înfăţişarea lui olimpiană, stă nemişcat şi priveşte cu drag nebunia nevinovată a tineretului.* HOGAŞ, DR. II 190.
— Pronunţat: *-pi-an.*

OLÍMPIC, -Ă, *olimpici, -e,* adj. **1.** (În expr.) *Jocuri olimpice* = competiţii sportive cu caracter periodic (o dată la patru ani) iniţiate în Grecia antică şi reluate în timpurile moderne sub formă de concursuri internaţionale.
2. Care ţine de jocurile desfăşurate în cadrul unei olimpiade. *Record olimpic. Campion olimpic.*
3. (Rar) Olimpian, maiestos. *Le suport însă toate senin, stoic, olimpic.* C. PETRESCU, A. R. 30. ◇ (Adverbial) *Olimpic şi cu glasul sfînt Citea poetul.* COŞBUC, P. I 86.

OLÍŢĂ, *oliţe,* s. f. Diminutiv al lui oală. *Zării o oliţă Umplută cu jintiţă.* MARIAN, S. 336.

OLÍVĂ, *olive,* s. f. **1.** (Rar) Măslină. *Crească-ne olivele Una cu legumele.* TEODORESCU, P. P. 210.
2. Mică piesă de sticlă, de forma unui tub îngroşat la un capăt, folosită în fonetica experimentală pentru înregistrarea suflului nazal.

OLM, *olmuri,* s. n. (Învechit şi arhaizant) Miros, mireasmă. *Nu mă întîmpina olmul de tămîie.* GALACTION, O. I 17.

OLMÁZ, *olmazuri,* s. n. (Rar) Diamant. *Avem în şapte sipete ferecate rubinuri, smaragde şi olmazuri.* SADOVEANU, D. P. 9.

OLOCÁUST s. n. v. **holocaust.**

OLOCÉN s. n. v. **holocen.**

OLÓG, -OÁGĂ, *ologi, -oage,* adj. **1.** Căruia îi lipseşte un picior sau amîndouă; care nu poate umbla bine sau nu poate umbla de loc. V. şchiop. *Era olog de amîndouă picioarele.* ISPIRESCU, L. 313. *Bătrîneţele m-au făcut olog de picioare.* ALECSANDRI, T. I 430. *De bătături durerea te face olog.* NEGRUZZI, S. II 189. ◇ (Substantivat) *Făcu milostenie ologului din uşa bisericii.* DUMITRIU, N. 121. *Stai, ologule... strigă careva către Sender.* CAMILAR, N. I 92. *Tocmai atunci se tîrăşte pe poartă, printre picioarele oamenilor, Savista, ologa satului.* REBREANU, I. 15. ✦ Fig. Care are un defect, infirm; stricat. *Judecata-i e ologă, Că-i lipseşte-n cap o doagă.* PANN, P. V. I 10.
2. Fig. (Despre unele plante) Care nu are cîrcei şi nu se agaţă pe arac. *Fasole ologă. Mazăre ologă.* ▭ *Via ologă, lăsată cu două capuri, creşte scoţînd lăstare de la tot ochiul.* I. IONESCU, M. 370.

OLOGEÁLĂ, *ologeli,* s. f. Neputinţă de a umbla; paralizie.

OLOGÍ, *ologesc,* vb. IV. **1.** Tranz. A face pe cineva să devină olog (lovindu-l, rănindu-l etc.). *Cît pe ce era să ne ologească boaita cea îndrăcită.* CREANGĂ, A. 43. *Nouă cai că-mi ologea.* TEODORESCU, P. P. 90.
2. Intranz. A rămîne olog (în urma unui accident sau a unei boli). *De ţi-ar ologi picioarele, îţi rămîne gura.* CAMILAR, N. II 351. *Îi crescuse barba de trei coţi... surzise şi ologise.* FILIMON, C. 301.

OLOGÍRE s. f. Ologeală. *Tata a alergat înnebunit cu arma în mîini, pînă la ologire.* SAHIA, N. 15.

OLOGÍT, -Ă, *ologiţi, -te,* adj. Care a rămas olog în urma unei boli sau a unui accident; paralizat de picioare.

OLOGRÁF, *olografe,* adj. n. (Despre un testament) Scris de mîna persoanei care lasă o moştenire.

OLÓI, *oloiuri,* s. n. (Regional) Ulei. *Îşi descoperiră capetele pieptănate cu cărare la mijloc şi unse cu oloiuri mirositoare.* SADOVEANU, O. I 297. *Ţuţuienii... sînt vestiţi pentru teascurile de făcut oloi.* CREANGĂ, A. 72. *Rana se unge cu oloi de cînepă şi buba trece.* ŞEZ. III 176. ✦ Vopsea de ulei. *Un vechi portret zugrăvit în oloi.* EMINESCU, N. 58.

OLÓINIŢĂ, *oloiniţe,* s. f. (Regional) Presă de ulei primitivă. *Sămînţa de cînepă... se aşază în nişte petici rare de cînepă şi se pune în oloiniţă.* ŞEZ. VIII 38.

OLOREÁLĂ s. f. (Regional) Vînt uşor şi neregulat; adiere, boare. *Prin aceste locuri, curenţii cei mai regulaţi se fring şi se fărîmă, dînd naştere unui vînt neregulat care, dacă este şi slab, se mai numeşte oloreală.* PAMFILE, A. R. 214.

OLORÍ, pers. 3 *oloreşte,* vb. IV. Intranz. (Regional, despre vînt) A bate încet şi neregulat, a adia (I 1). *Vîntul bate cîteodată mai domol, mai încet, mai potolit; de-abia trage, de-abia oloreşte.* PAMFILE, VĂZD. 27.

OLORÍT s. n. (Regional) Oloreală.

OLOZÍ, pers. 3 *olozeşte,* vb. IV. Refl. (Regional) A se macera. *Îşi fac pentru băutură rachiu roşu în mică cantitate, turnînd spirt peste flori de trandafir. Amestecul acesta se lasă la soare ca să se olozească.* PAMFILE-LUPESCU, CROM. 217.

OLTÁR, *oltare,* s. n. (Învechit) Altar. *Nu mai jărtfim pe oltar nici un miel.* RUSSO, S. 21. *Să mai vărs o dată o lacrimă fierbinte P-al inimi-ţi oltar.* ALEXANDRESCU, M. 122.

OLTEÁN, *olteni,* s. m. **1.** Persoană originară din Oltenia, locuitor al Olteniei. *Sîntem de neamul nostru olteni, olteni de dincolo de Olt.* STANCU, D. 91. *Las' să-i sune surle-n ţară, Să-şi adune-olteni destui.* COŞBUC, P. II 110.

2. (Ieşit din uz) Precupeţ (originar din Oltenia) făcînd comerţ ambulant cu fructe, legume, peşte. *Ce-o să-mi arăţi, domnişoară? întrebă rîzînd şiret olteanul şi se aplecă să-şi ridice cobiliţa cu coşurile.* DUMITRIU, B. F. 117. *Olteanul i-a vîndut a treia oară ouă clocite.* C. PETRESCU, C. V. 85.

OLTEÁNCĂ, *oltence,* s. f. Femeie originară din Oltenia. *Olteanca din Slatina Cu ochii cît strachina Mi-a cătrănit inima.* TEODORESCU, P. P. 337.

OLTENÉSC, -EÁSCĂ, *olteneşti,* adj. Din Oltenia, care se referă la Oltenia şi la locuitorii ei. *Port oltenesc. Covor oltenesc.*

OLTENÉŞTE adv. Aşa cum se obişnuieşte în Oltenia, ca în Oltenia. *Joacă oltenește.*

OLÚM, *olumuri,* s. n. (Regional) Adăpost construit pentru a feri animalele de vînt, de ninsoare. *Un bordei acoperit cu paie, — trestia şi şovarul sînt scumpe în Bărăgan — cîteva saiele şi olumuri pentru vite.* ODOBESCU, S. III 18.

OLÚŢ, *oluţe,* s. n. (Popular) Diminutiv al lui ol. *Cîte-un oluţ cu bani de aur şi argint se găseşte cînd şi cînd în acele movili.* SADOVEANU, O. I. 158. *Grăitorul feciorului se scoală şi scoţînd oluţul de subt suman închină la grăitorul miresei.* SEVASTOS, N. 233.

OM, *oameni,* s. m. **1.** Fiinţă care posedă facultatea de a gîndi, de a vorbi şi capacitatea de a crea unelte spre a se folosi de ele în procesul muncii. *Într-o zi, dascălul, un om foarte serios, a venit supărat.* CARAGIALE, P. 12. *Numai iată ce aude glas de om.* CREANGĂ, P. 198. *Omul muncitor Ca un pom roditor.* ◇ *Oamenii muncii* = cei care îşi cîştigă existenţa prin munca lor, fără a exploata pe alţii. ◇ Expr. **(Nu-i) nici picior de om** = (nu-i) nimeni, v. ţipenie. **(De) către om** = în partea stîngă a căruţei, plugului etc. *Cotiuga are o roată mai mică către om şi alta mai mare din brazdă.* PAMFILE, A. R. 40. **La mintea omului** = uşor de înţeles, evident, firesc. **Ca omul** = cum se întîmplă în mod obişnuit oricui. *Vrun păcat, vro greşeală, ca omul.* DELAVRANCEA, O. II 370. **Ca oamenii** = cu manifestări omeneşti, cum trebuie, cum se cuvine, bine. *Dă şi o farfurie de acolo, şi nişte furculiţe, să mîncăm ca oamenii.* VLAHUŢĂ, la TDRG. **Om bun,** răspuns pe care o persoană care bate la poartă îl dă stăpînului casei pentru a-l asigura că vine cu intenţii bune. *Bătu la poartă. Cine e acolo? îi zise dinăuntru... — Om bun, răspunse fata.* ISPIRESCU, L. 348. **A-şi găsi omul** v. găsi. ✦ Persoană care întruneşte calităţi morale deosebite. *Acel Ion Creangă a trăit în Iaşi... a fost om mare, scriitor.* SADOVEANU, E. 103. *Ăla om, nu secătură.* DELAVRANCEA, O. II 357. (Expr.) **A face** (pe cineva) **om** = **a)** a educa, a instrui pe cineva dezvoltîndu-i însuşirile caracteristice omului ca fiinţă superioară. *Şcoala... om îl face.* PANN, P. V. I 174; **b)** a da, a crea o situaţie cuiva. *Nenorocitule! ţi-ai aruncat norocul în gîrlă: te făceam om!* CARAGIALE, O. I 174. **A se face om** = a se îmbogăţi, a se înstări, a se căpătui. ◇ (Cu determinări introduse prin prep. «de», indicînd o însuşire morală, o stare socială, materială etc.) *Om de cuvînt. Om de încredere. Om de lume. Om de nădejde. Om de omenie. Om de onoare. Om de rînd Om de litere* v. c. ◇ *Omul legii* v. lege.

2. (Însoţit de obicei de determinări care indică un raport de dependenţă) Persoană care se află în slujba cuiva, persoană de încredere. *Las'că la noapte îl călcăm, mergem cu oamenii.* DUMITRIU, N. 30. *Oamenii Şoimăreştilor ajunseră la Iaşi chiar în ziua de sărbătoare.* SADOVEANU, O. VII 107. *Primarul era omul boierului.* I. BOTEZ, ŞC. 73. ◇ Expr. **(A fi) omul** (sau **om al**) **lui dumnezeu** = (a fi) om bun, om de treabă. *Ai dat peste nişte oameni ai lui dumnezeu, dar să fi fost cu alţii, hei, hei, mîncai păpara.* CREANGĂ, P. 254. *Sărac bărbăţelul meu, Toţi oamenii zic că-i rău, Da-i omul lui dumnezeu.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 461. **Omul** (sau **om al**) **dracului** = om rău, viclean. *De omul dracului să dai şi să scapi.* ISPIRESCU, L. 43.

3. Persoană cu vază, de seamă. *Nu mă lăsa-n părăsire, duducă... şi eu sînt ficior de oameni.* ALECSANDRI, T. 1415. ◇ Expr. **A fi (om) din** (sau **de**) **oameni** = a descinde din părinţi cu stare sau de neam nobil. *Lasă că-s din oameni, lasă că-s cunoscută de toţi boierii... dar apoi sînt şi văduvă de trei bărbaţi.* ALECSANDRI, T. I 382.

4. Bărbat. *Femeile de pe ţărm se repezeau şi întîmpinau oamenii care veneau clătinîndu-se prin apă pînă la brîu.* DUMITRIU, P. F. 32. *Mulţime de oameni şi de femei sîrbi şi turci veniseră pe malul Dunării să ne vadă.* BOLINTINEANU, O. 267. ✦ (Determinat prin «meu», «tău» etc.) Soţ. *Am trăit pe lumea asta numai pentru omul acela al meu, ş-am fost mulţămită şi înflorită cu dinsul.* SADOVEANU, B. 265.

5. Cineva, oricine, oricare. *Umblau tot felul de veşti, de se încreţea carnea pe om.* CAMIL PETRESCU, O. I 8. *Nu mai poate omul de tine nici să-şi zică ocinaşele.* REBREANU, I. 44. *Spunea omului verde în ochi, fie cine-a fi, cînd îl scormolea ceva la inimă.* CREANGĂ, O. A. 108. *Pînă nu te bagi cu omul în plug, nu-i cunoşti năravul.*

6. (La vocativ) Apelativ familiar conţinînd o nuanţă dojenitoare, persuasivă, explicativă etc. (cu care ne adresăm de obicei unui bărbat). V. frate, nene. *Omule, te credeam la Izlaz... Ce e cu dumneata?* CAMIL PETRESCU, O. II 22. *Ia ascultă, omule, dracul cel împelițat de dihor o să ne mănînce toate raţele.* BUJOR, S. 30. *Da cată-ţi de drum, omule!* ALECSANDRI, T. I 263. ◇ Expr. **Om bun** (sau **oameni buni**) = persoană de treabă, cinstită. *Oameni buni, eu de la om la om vă cunosc pe fiecare în parte.* CAMIL PETRESCU, O. II 322. *Oameni buni, eu sînt Petru Rareş.* DELAVRANCEA, O. II 264. *Aşa ar trebui să urmez, om bun, zise fiul craiului.* CREANGĂ, P. 202.

— Formă gramaticală: voc. (numai cu determinări) *om.*

OMÁG s. m. Plantă erbacee otrăvitoare, din familia ranunculaceelor, cu frunzele spintecate şi cu flori albastre (rar albe sau purpurii); este întrebuinţată în medicină ca diuretic şi calmant în afecţiunile reumatice *(Aconitum napellus). Sarcasm... mai rece decît omătul, mai tăios decît oţelul, mai înveninat decît omagul.* M. I. CARAGIALE, C. 84. *Mănînc frunze şi surcele şi cînt codrului cu jăle; Mănînc frunze şi omag Şi cînt codrului cu drag.* ŞEZ. I 290.

OMAGIÁ, *omagiez,* vb. I. Tranz. A aduce cuiva omagii, a exprima stima, respectul faţă de cineva.

— Pronunţat: *-gi-a.*

OMAGIÁL, -Ă, *omagiali, -e,* adj. Care are caracter de omagiu, ca omagiu, în semn de omagiu. *S-au întrunit în consiliu şi i-au trimis o adresă omagială.* PAS, Z. II 201. *Am deschis o stagiune cu «O scrisoare pierdută» şi am rostit şi un cuvînt omagial înainte de începerea spectacolului.* SADOVEANU, E. 153.

— Pronunţat: *-gi-al.*

OMAGIÉRE, *omagieri,* s. f. Acţiunea de a omagia.

— Pronunţat: *-gi-e-.*

OMÁGIU, *omagii,* s. n. **1.** Manifestare (prin cuvinte, gesturi etc.) a respectului, admiraţiei sau recunoştinţei faţă de cineva. *Din iarbă rupse un mac roşu de cîmp Şi-l puse, ca omagiu, pe-un panou.* D. BOTEZ, F. S. 41. *Se disputau care de care să-i aducă mai multe omagii.* BOLINTINEANU, O. 417. *Simt o plăcută datorie a-ţi prezenta aici omagiile mele de autor.* ALECSANDRI, T. II 54. ◇ *Omagiile mele,* formulă ceremonioasă de salut, v. respect.

2. (În orînduirea feudală) Ceremonie de închinare care cuprindea jurămîntul de credinţă şi supunere al unui vasal către suveranul său.

— Pl. şi: (învechit) *omage* (ALECSANDRI, T. 1308), *omagiuri* (ALEXANDRESCU, M. 189).

OMĂNĂŞ, *omănaşi,* s. m. (Regional) Omuleţ, omuşor (1). *Se topeşte omănaşul acesta de ceară la faţa focului.* SEVASTOS, N. 10. ◇ (Depreciativ) *Dacă stau eu de vorbă cu toţi omănaşii, aşa mi se cade!* PAMFILE, A. R. 253.

OMĂT, *omături,* s. n. (Regional) Zăpadă; nea. *Streşinile picurau şi soarele împrăştia deasupra Măgurei, pe omături, o strălucire orbitoare.* SADOVEANU, B. 90. *Tremură omătul pe livadă, Cînd de departe-un lup îşi taie cale Şi-şi strigă nopţii patima flămîndă.* GOGA, C. P. 18. *Treptat omătul spulberat Se-ntinde ca o mare.* ALECSANDRI, P. A. 160. ◇ Fig. *Cireşii poartă pe-a lor ramuri ce se-ndoaie Şi de vînt scutură grele omătul trandafiriu A-nfloririi lor bogate.* EMINESCU, O. IV 126. ◇ *Omătul mieilor* v. miel. *Pasărea-omătului* v. pasăre.

OMBELIFÉRĂ s. f. v. **umbeliferă.**

OMBILÍC, *ombilicuri,* s. n. (Anat.) Organ prin care fetusul este legat de corpul mamei; buric.

OMBILICÁL, -Ă, *ombilicali, -e,* adj. Care aparţine ombilicului, care se referă la ombilic. *Hernie ombilicală.* ◇ *Cordon ombilical* = organ prin care fetusul este legat de corpul mamei; aţa (sau baiera) buricului; ombilic.

OMÉGA s. m. invar. Numele ultimei litere a alfabetului grecesc, corespunzînd sunetului «o». ◇ Expr. **(A fi) alfa şi omega** v. alfa. **De la alfa la omega** v. alfa.

OMENÉSC, -EÁSCĂ, *omeneşti,* adj. **1.** Care este propriu înfăţişării sau firii omului, care ţine de genul uman, (ca) de om; uman. *O privi cu o mustrare omenească în ochi.* C. PETRESCU, C. V. 368. *Lepădîndu-mă ca pe o modă veche, fără măcar a cugeta că prin aceasta omoară o fiinţă omenească.* NEGRUZZI, S. I 48. *N-aveţi ţară, n-aveţi lege, N-aveţi inim-omenească! Între voi n-avem ce-alege, Piară breasla boierească.* BOLLIAC, O. 207. ◇ *Aşezare omenească* = denumire pentru sat, comună, oraş. *Porţiunile largi din lungul văilor constituie locurile cele mai bune pentru aşezări omeneşti.* PROBL. GEOGR. I 99. ◇ (Substantivat) *Deosebesc într-o clipă faţa marelui scriitor, unică prin monumentalitatea şi omenescul ei.* BOGZA, M. S. 91.

2. (În opoziţie cu boieresc sau ciocoiesc) Care aparţine omului de rînd. V. ţărănesc. *Vacile sînt ale statului? întrebai eu. — Sînt şi omeneşti, dar cele multe-s a ciocoilului.* SADOVEANU, O. V 64. ✦ (Substantivat, regional, cu sens colectiv) Lucruri străine, obiecte care aparţin altora. *Fata toarce omenesc.* SEVASTOS, N. 10.

OMENÉŞTE adv. **1.** Din punct de vedere omenesc, în mod omenesc, cît poate un om. *Am făcut tot ce e omeneşte posibil.* C. PETRESCU, C. V. 154.

2. În condiţii omeneşti, ca oamenii; p. ext. cu omenie, cumsecade, cum se cuvine. *Badea şi Constantin au crescut, în casa acestui unchi, destul de omeneşte şi de cinstit.* GALACTION, O. I 112. *Simion ca Simion... cu el te-ai fi învoit tu omeneşte.* REBREANU, I. 107. *Eu mă duc să pregătesc ceva de-a mîncării, ştii, colea, ceva mai omeneşte.* CREANGĂ, P. 9.

OMENÍ, *omenesc,* vb. IV. Tranz. (Popular) **1.** A primi în mod ospitalier pe cineva, a trata cu mîncare şi cu băutură; a cinsti (3), a ospăta. *Dimineaţa, iar omeni muierea pe călători cu mămăliguţă şi cu lapte cald.* RETEGANUL, P. III 4. ◇ Refl. *Stai jos şi te omeneşte cu ceva d-ale mîncării şi p-ormă om vedea ce-om face.* CAMIL PETRESCU, O. II 166. ✦ (Ironic) A trage (cuiva) o bătaie zdravănă. *Îl apucară voinicii amîndoi, apoi lasă că l-au omenit! Nici ferfeniţă nu s-a ales de el.* RETEGANUL, P. V 41.

2. A cinsti (1), a onora, a slăvi. *Prietenii îi doresc şi ţara îi omeneşte.* ISPIRESCU, U. 27. *O, zei ai zeilor... Precum v-am cinstit Şi v-am omenit, aşa vă voi cinsti Şi vă voi omeni.* TEODORESCU, P. P. 108.

OMENÍE s. f. Complex de calităţi alese, care fac pe om să fie cinstit şi iubit de semenii săi; purtare blîndă, înţelegătoare. *Mi-a rămas drag acest tîrg... cu omenia dintre amestecaţii lui cetăţeni.* GALACTION, O. I 13. *Boierii numai de frică ştiu omenia.* REBREANU, R. II 39. *Puteţi da* [sangulie] *şi de mătase... Iar de nu, şi d-arnici fie Cum veţi avea omenie.* TEODORESCU, P. P. 172. *Lăcomia pierde omenia.* ◇ Loc. adj. **De omenie** = bun, cumsecade, ospitalier; cinstit, onorabil. *Poate să fie sărac, poate să fie golan, cum zici d-ta, dar este om de omenie.* ISPIRESCU, L. 388. *Ciubuc era om de omenie; fiecare oaspe ce trăgea la odaia lui era primit cu dragă inimă.* CREANGĂ, P. 19. *Şi ţi-am fost bade şi ţie Dragă din copilărie Pîn-ai fost de omenie.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 253. ✦ Reputaţie bună, renume, cinste. *Foaie verde de-o lalea, Mîndră, cît ai fost a mea, Toată lumea te cinstea Numa-n omenia mea.* ŞEZ. IV 219. ◇ Expr. **A-şi mînca omenia** = a-şi pierde cinstea sau buna reputaţie, a se discredita, a se compromite. *Omenia ţi-ai mîncat Şi pustiei te-am lăsat.* HODOŞ, P. P. 120.

OMENÍME s. f. (Neobişnuit) Omenire; lume (multă), mulţime. *Paserile... înveseleau omenimea cu cîntecele lor.* MARIAN, O. I 2.

OMENÍRE, *omeniri,* s. f. Întreaga populaţie a globului, totalitatea oamenilor de pe pămînt, neamul omenesc; umanitatea. *Zadarnic timpul trece c-un zbor neobosit, În sînul omenirii vărsînd a iernii gheaţă.* ALECSANDRI, P. I 125. *Misia istoriei este a ne arăta, a ne demonstra această transformaţie continuă, această mişcare progresivă a omenirii.* BĂLCESCU, O. II 10. ✦ Mulţime mare de oameni; lume, public. *Ascultau în puterea nopţii frămîntul atîtor omeniri în mers, omeniri sleite de un marş lung.* CAMILAR, N. II 51. *Dădeai tîrcoale fabricei... ca să vezi cam ce fel de omenire intră acolo.* PAS, Z. I 292. *Omenirea împrejuru-i scotea ţipete de jale.* NEGRUZZI, S. II 6.

OMENÍT, -Ă, *omeniţi, -te,* adj. (Învechit) Blînd, amabil, omenos. *Şi acestea ne zicea cînd mînca, căci numai atunci era mai omenit.* GORJAN, H. IV 102.

OMENÓS, -OÁSĂ, *omenoşi, -oase,* adj. Plin de omenie; blînd, bun, cumsecade, îngăduitor. *Sanatoriul e curat şi liniştit. Toţi par a fi omenoşi.* C. PETRESCU, Î. II 236. *Harap-Alb... samănă a fi mult mai omenos.* CREANGĂ, P. 210. *Un stăpîn mai omenos, Care şede sus, dar ţine cu norodul cel de jos!* HASDEU, R. V. 116.

OMÉRIC, -Ă adj. v. **homeric.**

OMÉTIŢĂ s. f. (Regional) **1.** Zăpadă fină, spulberată de vînt. *Vîntul... spulbera prin jurul săniei o ometiţă uşoară ca o negură.* SADOVEANU, O. V 214.

2. Praf de făină care se ridică în timpul măcinatului; pospai. *În covată curgea făina în zvîcniri uşoare; o ometiţă fină, jucînd în bătaia soarelui, umplea încăperea.* SADOVEANU, O. IV 431.

OMETÓI, *ometoi,* s. m. (Regional) Om mare de stat, matahală, găligan. *Au intrat îndată după el, degeraţi, cu mustăţile în sloiuri şi cu genele în vîrfuri de ace, patru ometoi lungi, cu halebărzile în mîini.* VORNIC, O. 25.

OMÍDĂ, *omizi,* s. f. Larva unor insecte, cu corpul alcătuit din segmente, uneori acoperit cu peri; se hrăneşte cu frunze, flori şi fructe tinere şi în general este dăunătoare pentru pomi. *Milioane de omizi, înviate de căldura soarelui, pornesc nesăţioase.* SADOVEANU, O. VI 400. *Vede un păr frumos şi înflorit, dar plin de omizi.* CREANGĂ, P. 287.

OMILÍE, *omilii,* s. f. Cuvîntare bisericească, predică. *Unde ai rămas?... — La omilia despre ciumă. Aici! — zise el, arătînd locul în carte.* SLAVICI, N. I 262.

OMISIÚNE, *omisiuni,* s. f. Faptul de a omite şi rezultatul lui; trecere cu vederea, neglijare; lucru omis, lipsă, lacună.

OMÍTE, *omít,* vb. III. Tranz. A lăsa la o parte, a neglija, a trece cu vederea, a uita (ceva ce trebuia făcut, spus, amintit etc.).

OMÍTERE, *omiteri,* s. f. Acţiunea de a omite şi rezultatul ei; omisiune.

OMIZÍ, *omizesc,* vb. IV. Tranz. (Regional) A îndepărta cuiburile de omizi de pe arbori.

OMIZÍRE, *omiziri,* s. f. (Regional) Acţiunea de a omizi şi rezultatul ei.

OMLÉTĂ, *omlete,* s. f. Mîncare făcută din ouă bătute şi prăjite în grăsime, uneori cu un adaos de şuncă, brînză, spanac etc.

OMNEPUTÍNŢĂ s. f. v. **omnipotenţă.**

OMNIBÚS, *omnibuse* şi (învechit) *omnibusuri,* s. n. Vehicul pentru transportul în comun al călătorilor, folosit în unele ţări în interiorul oraşelor sau între două localităţi apropiate, cu itinerar determinat. ✦ (Învechit) Un fel de trăsură cu mai multe locuri, asemănătoare cu diligenţa, care servea altădată în unele oraşe mari la transportul în comun al călătorilor. *Vapoarele se urmează regulat cu omnibusurile.* NEGRUZZI, S. I 325.

OMNIPOTÉNT, -Ă, *omnipotenţi, -te,* adj. Cu o putere nelimitată, atotputernic. *Cine ştie soluţia omnipotentă care ar preschimba totul într-o oră?* GALACTION, O. I 127. *Acum locotenenţii, crezîndu-se omnipotenţi, au adresat lui N. Bălcescu o notă cu caracter oficial.* GHICA, A. 651.

OMNIPOTÉNŢĂ s. f. Atotputernicie, puterea de a face orice, autoritate absolută. (Atestat în forma *omneputinţă) Vom arăta care ortografie ni se pare mai conformă cu limba noastră şi publicul literat va decide în omneputinţa sa.* NEGRUZZI, S. I 341.
— Variantă: (învechit) **omneputinţă** s. f.

OMNIVÓR, -Ă, *omnivori, -e,* adj. (Despre animale) Care se hrăneşte şi cu substanţe vegetale şi cu substanţe animale; care mănîncă de toate.

OMOFÓN, -Ă, *omofoni, -e,* adj. (Despre cuvinte) Care sună la fel; (despre semne grafice) care se citeşte la fel. V. omonim.

OMOFONÍE, (2) *omofonii,* s. f. **1.** Însuşirea de a fi omofon.
2. Stil muzical caracterizat prin predominarea unei voci sau a unei melodii asupra celorlalte care formează acompaniamentul.

OMOFÓR, *omofoare,* s. n. Veşmînt bisericesc în forma unei eşarfe, purtat de arhiereu pe umeri în timpul serviciului bisericesc. *Omoforul, rucavitele, tiara, epitrahilul, sita şi cîrja vin de la Dosithei.* ARGHEZI, P. T. 25. *Între timp mitropolitul a fost îmbrăcat în odăjdii, punîndu-i-se omoforul de către diaconii săi.* CAMIL PETRESCU, O. II 355. *Mitropolitul, puindu-i omoforul pe cap, îi citi cu glas măreţ rugăciunile de încoronare ale împăraţilor bizantini.* ODOBESCU, S. A. 89.

OMOGÉN, -Ă, *omogeni, -e,* adj. (În opoziţie cu eterogen) Care e de acelaşi fel, de aceeaşi natură, care are aceleaşi proprietăţi, aceeaşi structură, aceeaşi compoziţie (în toate părţile constitutive); egal, asemenea, nediferenţiat. *Doi muşchi cu funcţiune omogenă.* PARHON, O. A. I 96. *Ar fi... foarte imprudent ca noi de sine-ne să facem o despărţire între interesele omogene ale ţărilor Romînia şi Moldavia.* GHICA, A. 156.

OMOGENEITÁTE, *omogeneităţi,* s. f. Însuşirea de a fi omogen; proprietatea unui sistem fizico-chimic de a avea aceleaşi proprietăţi în toate punctele sale. ✦ Proprietatea unei formule (fizice) de a avea aceleaşi dimensiuni în cei doi membri ai săi.
— Variantă: **omogenitáte** s. f.

OMOGENEIZÁ, *omogeneizez,* vb. I. Tranz. A face să fie omogen, a aduce în stare de omogeneitate; p. ext. a egaliza, a uniformiza.
— Variantă: **omogenizá** vb. I.

OMOGENEIZÁRE, *omogeneizări,* s. f. (Tehn.) Operaţie de amestecare a componenţilor unui sistem eterogen, pentru a obţine un amestec care să aibă aceeaşi compoziţie mijlocie în toată masa lui. ✦ Încălzire prelungită, la temperatură înaltă, a oţelurilor, pentru a difuza în toată masa părticelele de altă compoziţie.
— Variantă: **omogenizáre** s. f.

OMOGENEIZATÓR, *omogeneizatoare,* s. n. Aparat pentru obţinerea pe cale mecanică a unei emulsii.
— Variantă: **omogenizatór** s. n.

OMOGENITÁTE s. f. v. **omogeneitate.**

OMOGENIZÁ vb. I v. **omogeneiza.**

OMOGENIZÁRE s. f. v. **omogeneizare.**

OMOGENIZATÓR s. n. v. **omogeneizator.**

OMOLÓG, -OÁGĂ, *omologi, -oage,* adj. **1.** (Despre două elemente aparţinînd unor figuri geometrice între care există o corespondenţă determinată) Care corespunde, care se află în corespondenţă. *Laturi omoloage.*
2. (Despre o substanţă organică) A cărei structură chimică diferă de structura altei substanţe prin prezenţa unei grupe în care carbonul se află în combinaţie cu doi atomi de hidrogen. *Hidrocarburi omoloage.*

OMOLOGÁ, *omologhez,* vb. I. Tranz. A confirma, în baza autorităţii conferite de lege, valoarea sau autenticitatea unui act scris. ✦ (Sport) A recunoaşte oficial, a confirma valabilitatea unei performanţe sau a unui rezultat după o verificare prealabilă. ✦ A confirma oficial calităţile unui fabricat; a admite folosirea unui fabricat în anumite scopuri.

OMOLOGÁRE, *omologări,* s. f. Acţiunea de a omologa şi rezultatul ei.

OMONÍM, (1) *omonime,* s. n., (2) *omonimi,* s. m. **1.** Cuvînt care are aceeaşi formă cu altul sau cu altele, dar se deosebeşte ca înţeles de ele. *Cuvintele «cer» (indicativul prezent al verbului «a cere») şi «cer» (bolta cerească) sînt omonime.* ▭ *Omonimele pot fi în înţelegere, ajutîndu-se şi întărindu-se reciproc.* GRAUR, F. L. 129. ✧ (Adjectival) *Cuvinte omonime.*
2. (Rar) Persoană care poartă acelaşi nume ca altcineva. *Omonimul meu Jean Jacques* [Rousseau] *au pătimit mult în viaţa lui!* RUSSO, S. 199.

OMONIMÍE, *omonimii,* s. f. Însuşirea sau faptul de a fi omonim; situaţie în care se află două sau mai multe omonime. *Există tendinţa de a se considera că dacă un cuvînt îşi diversifică sensurile, se produce o omonimie.* GRAUR, F. L. 126.

OMOPLÁT, *omoplaţi,* s. m. Os triunghiular lat şi subţire, care formează partea posterioară a articulaţiei umărului; spată. *I-a repezit cîţiva pumni între omoplaţi.* V. ROM. martie 1954, 61.

OMÓR, *omoruri,* s. n. Faptul de a omorî; luarea vieţii cuiva (în mod criminal); asasinat, omucidere, crimă. *Se ridică şi le spuse în cîteva cuvinte că acela care lipsea plecase în noaptea omorului.* DUMITRIU, N. 246. *Iar tu de omor Să nu le spui lor.* ALECSANDRI, P. P. 2. ✦ Ucidere

în masă, măcel. *Să încetezi cu omorul, să nu mai văd capete tăiete.* NEGRUZZI, S. I 147. *Năvălește din nou asupra turcilor, făcîndu-le mare omor.* BĂLCESCU, O. I 199. *Astfel e atunci omorul, cît ostașul încetează Obosit și riga singur cu puțini scapă fugind.* ALEXANDRESCU, M. 22.

OMORÎ, *omór*, vb. IV. **1.** Tranz. A pricinui moartea cuiva, a lua viața cuiva; a ucide, a răpune, a asasina. *Și-i mai trîntiră în cap cu bolovani și cu ce au apucat, pînă-l omorîră de tot.* CREANGĂ, P. 33. *Strîngîndu-l tare-n brațe, era mai ca să-l omor.* EMINESCU, O. I 80. *De aș ști că mă vei și omorî, nu pot să tac.* NEGRUZZI, S. I 147. *Aoleo, măi hoț de dor, N-am topor să te omor.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 93. ◇ Expr. **A omorî** (pe cineva) **cu zile** = a pricinui moartea cuiva înainte de vreme; (prin exagerare) a învenina cuiva viața, a-i produce supărări în mod continuu. *Au să mă omoare cu zile nepoatele acestea.* C. PETRESCU, C. V. 202. **A omorî** (pe cineva) **în bătaie** = a bate zdravăn; a snopi în bătaie. (Familiar) **Nu mă omorî,** exclamație folosită cînd se spun lucruri de necrezut, care uimesc, minunează; nu mă înnebuni. ✦ Refl. A se sinucide. *Acela ce se omoară de deznădejde, ar fi putut face mult bine, puindu-și viața în primejdie pentru oameni.* BĂLCESCU, O. I 353.

2. Tranz. Fig. A distruge, a nimici, a face să dispară, să-și piardă puterea. *Cu alte cuvinte, medicamentele digitalice pot omorî inima, dar nu vasele.* DANIELOPOLU, F. N. II 36. *Valurile de apă care cad peste sulurile de oțel să omoare temperatura, se ridică pînă sus.* SAHIA, N. 33. ◇ Expr. **A-și omorî foamea** = a-și potoli foamea. **A-și omorî timpul** = a-și întrebuința timpul cu ocupații fără importanță, a-și căuta de lucru, a face ceva pentru ca timpul să treacă mai repede. *Lucrează de mult perne de etamină ca să-și omoare timpul.* CĂLINESCU, E. O. I 56.

3. Tranz. Fig. A pricinui durere, a chinui. *Înnoptez... pintre ponoară Că doar oi uita degrabă dorul care mă omoară.* CONACHI, P. 103. ◇ Absol. *Căci ca vîntul ea nu zboară, Nici ca paserea ușoară, Dar ca dorul ce omoară.* ALECSANDRI, P. I 28. ✦ A forța, a constrînge. *Io-i spun cu frumosul că nu pot și el mă omoară să mai zic.* REBREANU, I. 17.

4. Refl. A-și cheltui toate puterile făcînd ceva, a se epuiza, a se consuma. *S-adună cucii din țară Și cîntă de se omoară.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 182. ◇ Expr. **A se omorî de rîs** = a rîde foarte tare; a se prăpădi de rîs. **A se omorî cu firea** = a face eforturi mari pentru a realiza ceva, a se strădui foarte mult.

OMORÎTÓR, -OÁRE, *omorîtori, -oare*, adj. Care omoară, ucigător. *Nu vă lăsați a vă încredința că poezia nu este alt decît a spune frunză verde, că politica este un venin omorîtor.* BOLLIAC, O. 64. *M-am lepădat de tot gustul armelor omorîtoare.* CONACHI, P. 104. ◇ Fig. *Pesimismul e sentimentul cel mai omorîtor pentru omenire.* IONESCU-RION, C. 87. ✦ (Substantivat, rar) Ucigaș, asasin, criminal. *Ș-acum, adio, pleacă, Te du omorîtoare, Îți las a ta viață, trăiește de-i putea!* MACEDONSKI, O. I 250. *Adunarea îl osîndi la moarte ca pe un omorîtor.* BĂLCESCU, O. I 103.

OMUCÍDERE, *omucideri*, s. f. (Jur.) Omor, asasinat.

OMUCIGÁȘ, -Ă, *omucigași, -e*, s. m. și f. (Neobișnuit) Persoană care ucide; asasin, criminal. (Adjectival) *Dacă ar fi venit la dînsul să-i spună tot, toate meandrele cîte l-au purtat pînă la minciunile lui... pînă la visurile lui omucigașe.* C. PETRESCU, O. P. II 196.

OMULÉȚ, *omuleți*, s. m. Diminutiv al lui om.

1. Om mic de stat. *Era un omuleț mărunțel, negricios, care se ținea mereu de glume.* DUMITRIU, N. 198. *Ușa trosni, sări din clampă, și în birou țîșni un omuleț.* GALAN, B. I 6. *O îndîrjire încăpățînată și dureroasă, nefirească la asemenea vîrstă și la un astfel de omuleț.* C. PETRESCU, R. DR. 80.

2. Om neînsemnat, fără nici un merit, cu preocupări meschine. *Același omuleț deșert și de nimica, plin de egoism, ne strigă: «Vedeți ce superior sînt eu?».* GHEREA, ST. CR. I 280.

OMUȘÓR, *omușori*, s. m. **1.** Omuleț (1). *Mai are și omușorul cel cu căciula țuguiată a se juca o zi, două cu dînsul.* SADOVEANU, B. 284. *Și-i da piste un omușor care ți-a face coastele pîntece.* NEGRUZZI, S. I 250. *Am un omușor, Șade-ntr-un picior* (Curechiul). GOROVEI, C. 126. ✦ Figurină reprezentînd un om în miniatură. *Avea fără îndoială, pentru fiecare dificultate, zece portițe de rezervă, prin care să cadă tot în picioare, ca omușorii de celuloid cu un centru de greutate de plumb.* C. PETRESCU, C. V. 286. *Fă un omușor de ceară.* SEVASTOS, N. 10.

2. Apendice cărnos, situat în cavitatea bucală, în partea posterioară a palatului moale; uvulă. *Căscă zdravăn de i să văzu omușorul.* DELAVRANCEA, S. 244. ✦ (Rar) Mărul lui Adam. *De mînie îi juca omușorul ca un cotuleț de copil.* CAMIL PETRESCU, O. I 46.

ONĂNIE, *onanii*, s. f. (Regional, urmat de obicei de determinarea «de om») Om slut, pocitanie, arătare. *Măi! da al dracului onanie de om e și acesta, zise Harap-Alb.* CREANGĂ, P. 242. *Vine o onanie de om mititel ca de-o palmă, cu o barbă cît un cot.* ȘEZ. II 201.

ONĂNĂÍT, -Ă, *onănăiți, -te*, adj. (Regional) Fonf. (Substantivat) *Mama se gîndește să-l însoare pe frate-meu Ion cu o fată din vecini... cu onănăita.* STANCU, D. 427.

ONCOLÓGIC, -Ă, *oncologici, -e*, adj. De oncologie, privitor la oncologie, care ține de oncologie. *În anii regimului democrat-popular a fost organizat Institutul oncologic, for medical de înaltă specialitate.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2808.

ONCOLOGÍE s. f. Ramură a medicinii care se ocupă cu studierea și tratarea tumorilor canceroase.

ONCRÓP s. n. v. **uncrop.**

ONCTUÓS, -OÁSĂ, *onctuoși, -oase*, adj. **1.** (Franțuzism) Mieros, insinuant. *Ion Ozun aprobă stupid cu un surîs onctuos.* C. PETRESCU, C. V. 70. ◇ (Adverbial) *Jean zîmbi onctuos.* C. PETRESCU, Î. I 5.

2. (Rar) Unsuros, gras, uleios.

— Pronunțat: *-tu-os.*

ONCTUOZITÁTE s. f. **1.** Faptul de a fi onctuos (1).

2. Proprietatea unui lubrifiant de a se interpune ca film subțire între piese care alunecă una peste alta cu presiune, asigurînd ungerea lor.

— Pronunțat: *-tu-o-.*

ONDÍNĂ, *ondine*, s. f. Personaj din basmele și legendele germane și scandinave, închipuit ca o fată frumoasă care trăiește în ape. *Ondină, Cu ochi de dulce lumină, Cu bucle ce-nvăluie-n aur Tezaur.* EMINESCU, O. IV 31.

ONDOGRÁF, *ondografe*, s. n. Instrument de măsură care înregistrează pe o bandă de hîrtie valorile tensiunii sau intensității unui curent electric de încărcare sau descărcare periodică.

ONDULÁ, *ondulez*, vb. I. **1.** Intranz. A se mișca, a se legăna ca undele, ca valurile apei; a se undui. *Pe subt maluri nalte unde ondulau fire subțiri de rădăcini, bunicul a intrat cu crîsnicul.* SADOVEANU, N. F. 29. *Fiecare flacăre ondula ca vie.* GALACTION, O. I 147. ◇ Fig. *Frumusețea ei de miazăzi, ondulînd în rochia-i de horbotă albă ca într-un val de omăt, mă intimida.* GALACTION, O. I 98. ✦ A descrie o linie, un contur sinuos, a șerpui. *Șoseaua nu mai putea cuprinde șiragurile înțesate. Ca o omidă uriașă cu inele de fier, abia se tîra, ondulînd.* SADOVEANU, M. C. 104.

2. Tranz. (Cu privire la părul capului) A bucla, a încreți, a face cîrlionți. *Și-a ondulat părul la coafor.*

3. Tranz. (Cu privire la table, benzi de metal etc.) A face să aibă formă de valuri.
— Variantă: (rar) **undulí** (HOGAŞ, H. 89) vb. I.

ONDULÁRE, *ondulări,* s. f. Acţiunea de a ondula şi rezultatul ei.
1. Unduire, şerpuire. *Îşi săvîrşi neîntrerupt operaţia de cufundător şi se întoarse la ostrovul nostru cu aceleaşi ondulări line de dihanie acvatică.* SADOVEANU, N. F. 81.
2. Buclare, încreţire a părului.

ONDULÁT, -Ă, *ondulaţi, -te,* adj. **1.** (Despre un teren, despre suprafaţa unei ape etc.) Cu uşoare diferenţe de nivel asemănătoare undelor; ca unda. *De mii de ani ele* [viile] *acoperă aceste pămînturi ondulate, fiind oamenilor cea mai ştiută înfăţişare a lumii.* BOGZA, C. O. 38. ✦ (Despre linii, contururi etc.) Sinuos, şerpuitor. *Apele cerului şi vînturile urmează... a le asemăna* [molozurile] *cu linia uşor ondulată a podişului.* SADOVEANU, O. L. 13.
2. (Despre păr) Buclat, inelat, cu ondulaţii. *Un domn înalt şi spătos, cu părul cărunt, ondulat, cu profilul precis.* C. PETRESCU, O. P. I 29. *Pe umeri îi cad plete ondulate.* VLAHUŢĂ, O. A. 441.
3. (Despre obiecte de piele, de tablă etc.) În formă de valuri, cu curburi, vălurit.

ONDULATÓR[1], *ondulatoare,* s. n. Aparat care înregistrează semnalele telegrafice prin deviaţia unui ac indicator.

ONDULATÓR[2]**, -OÁRE,** *ondulatori, -oare,* adj. (Rar) Care se leagănă ca valurile, care ondulează; unduitor, văluros. (Atestat în forma *ondulător) Ce făgăduinţe să mai cer... acestor livezi ondulătoare?* GALACTION, O. I 347.
— Variantă: (rar) **ondulătór, -oáre** adj.

ONDULATÓRIU, -ÓRIE, *ondulatorii,* adj. Care se propagă în formă de unde sau valuri. *Mişcare ondulatorie.*

ONDULÁŢIE, *ondulaţii,* s. f. Ondulare. ✦ (Concretizat) Buclă, cută. ◇ *Ondulaţie permanentă* v. permanent.

ONDULĂTÓR, -OÁRE adj. v. **ondulator**[2].

ONDULÓR, *onduloare,* s. n. Aparat care serveşte la obţinerea de curent continuu din curent alternativ.

ONDULÓS, -OÁSĂ, *onduloşi, -oase,* adj. (Franţuzism învechit) Ondulat. (Atestat în forma *undulos) Păru-i, în viţe unduloase, e ridicat cu o măiestrită eleganţă.* ODOBESCU, S. III 57.
— Variantă: **undulós, -oásă** adj.

ONERÓS, -OÁSĂ, *oneroşi, -oase,* adj. (Despre contracte, convenţii etc.) Care impune cuiva sarcini; p. ext. împovărător, apăsător, dezavantajos. *Capitaluri fără procente oneroase.* I. IONESCU, P. 134. ◇ Expr. (Jur.) **Cu titlu oneros** = implicînd anumite obligaţii, cheltuieli sau sarcini.

ONÉST, -Ă, *oneşti, -ste,* adj. Cinstit, de treabă, corect. *Scriitorul rus, zice... Gorki, a fost luptător onest, martir suprem al adevărului.* SADOVEANU, E. 191. *Îl sprijinim pentru că dumnealui este cel mai onest cetăţean al nostru.* CARAGIALE, O. I 141. *Orice om onest nu va suferi a pune sau a vedea a se pune o piedică dreptăţii.* BOLINTINEANU, O. 255.

ONESTITÁTE s. f. Cinste (I), corectitudine. *Ar considera ca binevenită pentru cultura noastră o revistă strict literară, de a cărei onestitate profesională să garantez eu?* CARAGIALE, O. VII 220.

ONGUÉNT s. n. v. **unguent.**

ONÍRIC, -Ă, *onirici, -e,* adj. (Livresc) Care delirează, care aiurează din cauza unor obsesii sau halucinaţii. *Era obişnuit cu aceste contradicţii ale celui care înfăţişa, pe rînd, cînd faţa poetului oniric, cînd mînia «temutului polemist».* CAMIL PETRESCU, N. 39.

ONIRÍSM s. n. (Livresc) Delir, aiurare provocată de obsesii sau halucinaţii. *Stare de onirism.*

ÓNIX s. n. Varietate de agat fin, cu straturi de diferite culori, folosită ca piatră semipreţioasă la confecţionarea unor obiecte ornamentale, în special camee. *Cupe de-onix se ridică, daruri scumpe, lui trimese.* MACEDONSKI, O. I 103. *Pe palme-ţi voi aduce smochine rourate Şi pe-o tăblie cupe de-onix, frumos săpate.* ALECSANDRI, T. II 265.
— Accentuat şi: *onix.*

ONOÁRE s. f. **1.** Integritate morală, probitate, corectitudine; cinste (I 1). *Ceea ce pierdu definitiv pe Constantin fu tocmai faptul că era soldat fără onoare militară şi fără convingere.* GALACTION, O. I 152. ◇ *Cîmp de onoare* = cîmp de luptă pe care îşi dau viaţa cei care luptă pentru apărarea patriei. ◇ Loc. adj. **De onoare** = **a)** cinstit, onest, demn de încredere. *Am fost om de onoare şi m-am biruit. Am fost surd la toate cîte îmi şoptea patima.* GALACTION, O. I 104. *Ne-am desfăcut între noi ca doi oameni de onoare ce au de gînd să se mai întîlnească.* GHICA, A. 630; **b)** care pune în joc cinstea, demnitatea cuiva. *Chestiune de onoare.* ▭ *Îmi făceam un punct de onoare să fiu obiectiv.* IBRĂILEANU, A. 53. ◇ Expr. **Pe cuvîntul meu de onoare** sau **pe onoarea mea** (sau **a ta** etc.), formulă folosită pentru a garanta adevărul unei afirmaţii sau respectarea unei promisiuni. *Spune dumneata pe onoarea dumitale de militar şi om, nu v-am dat?* BRĂESCU, V. A. 41. *În momentul acela vei avea scrisoarea... pe onoarea mea!* CARAGIALE, O. I 136. **A-şi da cuvîntul de onoare** v. cuvînt.
2. Reputaţie bună, prestigiu, vază. *Onoarea mea o nimiciră.* MACEDONSKI, O. I 38. *Trădează interesele şi onoarea familiei sale.* CARAGIALE, O. I 160. ◇ Expr. **A face onoare** (cuiva) = a servi (cuiva) spre laudă, a-l onora. ✦ Mîndrie, demnitate. *Nu vreau să mă-nfrunte nimeni. — Cred; ai dreptate; îţi cerem iertare. — Eu am onoarea mea.* SADOVEANU, P. M. 27.
3. Consideraţie, respect, preţuire, stimă. *Nu ne aşteptam la atîta onoare.* CARAGIALE, O. III 159. *Am luat-o* [broşura] *cu toată onoarea cuvenită operei unui literat.* NEGRUZZI, S. I 7. ◇ Loc. adj. şi adv. **În onoarea cuiva** (sau **a ceva**) = pentru a onora pe cineva (sau ceva), spre lauda sau preamărirea cuiva (sau a ceva). *Prînz în onoarea oaspeţilor sportivi.* ▭ *Cu ea-n onoarea ta închin.* MACEDONSKI, O. I 186. ◇ Loc. adj. **De onoare** = de frunte, de cinste. *Menip, eşti de ispravă precum te şi credeam; Deci intră şi la locul de-onoare te aşază.* MACEDONSKI, O. I 166. *Îi dăm astăzi locul de onoare, recomandînd cu căldură poporului suveran scrierea amicului nostru.* CARAGIALE, O. I 53. *Un monument s-arată: Să-l privim... Dar ce semne d-onoare pe el sînt...?* ALEXANDRESCU, M. 89. ◇ *Preşedinte de onoare* = demnitate conferită cuiva în semn de respect şi deosebită preţuire şi care nu comportă obligaţii efective. *Figura din oficiu ca preşedinte de onoare în capul tuturor listelor de organizaţii locale.* BART, E. 171. *Panou* (sau *tablou, tabel* etc.) *de onoare* = panou cu numele (şi fotografiile) salariaţilor unei instituţii sau întreprinderi care s-au evidenţiat în mod deosebit în muncă şi constituie un exemplu pentru ceilalţi tovarăşi. *Gardă de onoare* = pază simbolică instituită în semn de respect cu ocazia unor anumite solemnităţi. *Cavaler* (sau *domnişoară) de onoare* = persoană aleasă dintre prietenii mirilor care însoţeşte în mod special pe miri la ceremonia cununiei. *Doamnă de onoare* = doamnă ataşată unei regine, unei prinţese etc.

4. Favoare, cinste (II 2). *Nu-ți pomenesc de onoarea ce ar fi pentru tine ca să fii în relăciune* (= relație) *cu un om învățat cum sînt eu.* ALECSANDRI, T. I 254. ◇ (În formule de politețe) **A avea onoarea să...** (sau **a...**) = a avea cinstea să... *Precum am avut onoarea a vă comunica în precedenta mea epistolă.* CARAGIALE, O. I 68. **A face** (cuiva) **onoarea să...** (sau **a...**) = a face favoarea de a..., a face cinstea de a..., a socoti demn de... *Vreun oaspe îmi face onoarea a-mi vizita grădina.* NEGRUZZI, S. I 96. (Familiar, eliptic) **Am onoarea (să vă salut)!** formulă de salut. **N-am onoarea** = nu cunosc, nu știu.

ONOMÁSTIC, -Ă, *onomastici, -e,* adj. Privitor la nume de persoane. *Calendar onomastic.* ◇ *Zi onomastică* (adesea substantivat, f.) = zi în care cineva își serbează numele; ziua numelui. *O onomastică e un eveniment important pentru o elevă din clasa a patra primară.* C. PETRESCU, A. 449. *Era zi de sărbătoare, onomastica sultanului.* BART, S. M. 21.

ONOMÁSTICĂ s. f. 1. Știința care se ocupă cu studiul numelor proprii.

2. (Cu sens colectiv) Totalitatea numelor proprii dintr-o limbă.

ONOMASTICÓN, *onomasticoane,* s. n. Lucrare care cuprinde un index de nume de persoane.

ONOMATOPÉE, *onomatopee,* s. f. Cuvînt care prin elementele lui sonore imită sunete din natură, forma fiind determinată de conținut. *Cuvîntul «cuc» este o onomatopee pentru că imită strigătul păsării pe care o denumește.* ▭ *Interjecțiile sînt cuvinte apropiate de onomatopee.* GRAUR, P. L. 166.

ONOMATOPÉIC, -Ă, *onomatopeici, -e,* adj. (Despre un cuvînt, o frază, un vers etc.) Cu caracter de onomatopee; imitativ. *Ghicitorile care conțin elemente onomatopeice îmbogățesc sfera de cunoștințe a copilului.* L. ROM. 1953, nr. 2, 54.

ONÓR, (1) *onoruri,* s. n. 1. (Mai ales la pl.) Manifestare a stimei, a considerației pentru cineva, exprimată prin semne exterioare de cinste, de respect; p. ext. ranguri, demnități. *Eminescu disprețuia onorurile.* VLAHUȚĂ, O. A. 401. ◇ Expr. (Mil.) **A da** (sau **a suna**) **onorul** = a prezenta arma (și a suna din goarnă) în semn de salut la primirea unui șef al unei autorități (militare), la paradă, la înmormîntări etc. *Cînd gornistul a sunat onorul la general... trupa a încremenit în poziție de drepți.* CAMIL PETRESCU, O. II 244. (Mil.) **Pentru onor!** comandă pentru darea onorului. **A face onorurile** (**casei** sau **ale balului**) = a-și îndeplini îndatoririle de gazdă la o primire (sau la un bal). *Era nevoie de o femeie distinsă și abilă, care știa să primească, să facă onorurile casei.* BART, E. 139. *Onorurile balului le-a făcut comitetul damelor.* CARAGIALE, O. II 120.

2. (La sg., învechit și arhaizant) Onoare (1). *Onorul și cinstea mea nu-mi permite altfel.* CAMIL PETRESCU, O. II 128. *Lovește în cruda tiranie și luptă pentru-al său onor.* ALECSANDRI, P. III 334. *Un om ce are cel mai mic simțiment de onor nu poate face altfel.* NEGRUZZI, S. I 212.

3. (Învechit) Rang, treaptă, poziție socială. *Doamne, cucoane Alecule, cum nu te lași de munca asta* [căratul gunoiului] *că nu-i de onorul dumitale.* CONTEMPORANUL, VII 218.

— Pl. și: (învechit) *onoare* (MACEDONSKI, O. I 43).

ONORÁ, *onorez,* vb. 1. Tranz. 1. A acorda cuiva respect, considerație, stimă. *Tînăra persoană care mă onorase cu vecinătatea ei era cam de aceeași vîrstă cu mine.* GALACTION, O. I 57. *Au nu știu c-al nostru nume Onorat de toți e-n lume?* ALECSANDRI, P. I 207. ◇ (Ironic) *Ruda dumneavoastră de altfel m-a onorat cu un foc de pușcă.* DUMITRIU, B. F. 38.

2. (Cu privire la o sumă de bani, la o poliță etc.) A achita, a plăti (în termen). *Onorează nota de plată.*

ONORÁBIL, -Ă, *onorabili, -e,* adj. Vrednic de cinste, de stimă, de respect; cinstit, stimabil, respectabil. *Sînt oameni care ocupă în societate un rol mult mai onorabil decît regii.* LIT. ANTIMONARHICĂ 156. *Această căsătorie... era mult mai onorabilă decît soarta unei cadîne orientale.* HASDEU, I. V. 173. *Nu-i rușine pentr-un om cumsecade să-și cîștige pînea zilnică într-un chip onorabil.* CONTEMPORANUL, VII 201. ◇ *Amendă onorabilă* v. amendă. ◇ (Învechit, ca epitet dat unei persoane sau unei instituții) *Domnilor!... Onorabili concetățeni!... Fraților!* CARAGIALE, O. I 155. *După a treia și a patra recidivă, onorabila dicasterie îi despărți* [pe soți]. NEGRUZZI, S. I 79. ◇ (Ironic) *Acest onorabil serdar e director la agie și am însemnat că el ne urmărește ca umbra peste tot locul.* ALECSANDRI, T. I 138. ◇ (Adverbial) *Eu am apelat la dumneata numai ca să-mi dai ocazie să muncesc și să arăt la ce sînt bun. — Foarte frumos. Foarte onorabil.* C. PETRESCU, C. V. 134. *Și-a plătit onorabil datoria ei.* GHEREA, ST. CR. III 125. ◇ (Substantivat) *Stimabile, onorabile, faceți tăcere.* CARAGIALE, O. I 147. (Ironic) *Cam ce credit merită onorabilul în piață?* GHEREA, ST. CR. I 232.

ONORABILITÁTE s. f. sg. (Astăzi neobișnuit) Calitatea de a fi onorabil; cinste. *Astăzi un om învăluit în onorabilitatea sa poate foarte bine nesocoti acele loviri.* GHICA, S. 144.

ONORÁR[1] s. n. v. **onorariu.**

ONORÁR[2]**, -Ă,** *onorari, -e,* adj. (Rar) De onoare, onorific.

ONORÁRIU, *onorarii,* s. n. Plată, retribuție pentru un serviciu prestat de o persoană cu profesiune liberă intelectuală (avocat, medic etc.). *La plecare, nu vru să primească onorariul.* C. PETRESCU, Î. II 244. *Deocamdată nici onorariul pentru procesul divorțului nu i l-a achitat.* REBREANU, R. II 47.

— Variantă: **onorár** s. n.

ONORÁT, -Ă, *onorați, -te,* adj. (Ca epitet de politețe, uneori glumeț) Stimat, respectat. *Spectacolul se desfășura fără taxă, fără scaune, fără bănci, onoratul public lungindu-se pe pietrișul mărunt.* PAS, Z. I 186. *Te-ntreb și eu, ca onoratul meu coleg Axente Sever.* CAMIL PETRESCU, O. II 221.

ONORÍFIC, -Ă, *onorifici, -e,* adj. 1. Care aduce onoruri; făcut, acordat în semn de cinste, de onoare, de respect, de considerație față de cineva. *Titlu onorific.*

2. Care aduce onoare, cinste, fără a produce un profit material. *Junii membri ai comitetului primiră cu plăcere astă onorifică însărcinare.* NEGRUZZI, S. I 342.

3. (Despre persoane) Căruia i s-a acordat un titlu în semn de respect, de considerație pentru merite deosebite; de onoare. *Membru onorific. Președinte onorific.*

ONTOGENÉTIC, -Ă, *ontogenetici, -e,* adj. Care se referă la ontogenie, de ontogenie, specific ontogeniei.

ONTOGENÍE s. f. Procesul de dezvoltare a unei ființe vii, cuprinzînd toate transformările de la stadiul de embrion pînă la sfîrșitul vieții sale. *Ontogenia trebuie studiată în legătură cu filogenia.* ✦ Ramură a biologiei care studiază acest proces.

ONTOLÓGIC, -Ă, *ontologici, -e,* adj. Care se referă la ontologie, de ontologie, specific ontologiei.

ONTOLOGÍE s. f. (În filozofia premarxistă) Teorie a existenței, a tot ceea ce există, despărțită arbitrar de teoria cunoașterii și care rupe categoriile și formele gîndirii de existență.

ONTOLOGÍST, *ontologişti,* s. m. Specialist în probleme de ontologie.

OOLÍT, *oolite,* s. n. Granulă sferică de calcar (de dimensiuni mici), formată prin depunerea carbonatului de calciu în jurul unui grăunte de nisip sau al unui fragment de cochilie.

OOLÍTIC, -Ă, *oolitici, -e,* adj. Care conţine oolite, format din oolite. *Calcar oolitic.*

OOSFÉRĂ, *oosfere,* s. f. Celulă reproducătoare femelă a plantelor care, în urma fecundaţiei, devine oul plantei.

OP, *opuri,* s. n. (Livresc, uneori cu nuanţă depreciativă) Carte, lucrare, operă. *Alecsandri începu a ne arăta frumoasele lui opuri.* NEGRUZZI, S. I 344. *Ne grăbim a insera în opul nostru rezumatul lucrărilor statistice.* I. IONESCU, M. 245.

OPÁC[1], *opace,* s. n. Cui de care se reazemă vîsla luntrii.

OPÁC[2]**, -Ă,** *opaci, -e,* adj. **1.** Prin care nu poate trece lumina, lipsit de transparenţă, nestrăveziu. *Placă metalică opacă.* ▭ *În bezna opacă a nopţii . . . se revarsă o mare de lumini.* BOGZA, V. J. 159. ✦ (Prin extensiune) Prin care nu pot trece unde electromagnetice, raze infraroşii, raze X etc. ✦ Lipsit de strălucire, întunecat, acoperit. *Noapte tristă, noapte mută, noapte moartă, cer opac.* MACEDONSKI, O. I 115. *Sus pe cer se vede soarele portocaliu, absolut rotund, cînd mai strălucitor, cînd mai opac.* CARAGIALE, O. VII 96.

2. Fig. (Despre persoane) Îngust la minte, cu orizont mărginit, obtuz.

OPÁCĂ, *opăci,* s. f. (Rar; regional) Vîslă, lopată. *Ciţi copii pe drum găsea, la opăci că mi-i punea.* TEODORESCU, P. P. 310.

OPACIFIÁ, *opacifiez,* vb. I. Refl. A deveni opac, a se face opac.

OPÁCINĂ, *opăcini,* s. f. (Regional) Vîslă scurtă, opacă. *Nicolaie Pescaru şi Cercu trăgeau la opăcini.* SADOVEANU, Î. A. 183. *Luntrile le sleia . . . Opăcini, cîrme făcea.* PĂSCULESCU, L. P. 176.

OPACITÁTE s. f. **1.** Faptul de a fi opac; lipsă de transparenţă.

2. Fig. Incapacitate de a pricepe, de a pătrunde ceva; îngustime de orizont.

OPACIZÁ, *opacizez,* vb. I. Tranz. (Rar) A face ca un corp să devină opac, a mări opacitatea unui corp.

OPÁIEŢ s. n. v. **opaiţ.**

OPÁIŢ, *opaiţe,* s. n. Lampă mică, primitivă, care luminează cu ajutorul unui fitil introdus într-un recipient umplut cu seu, ulei sau untură. *În întunerec, flacăra înecată de fum a opaiţului abia tremura un sîmbure de lumină ceţoasă.* C. PETRESCU, S. 34. *Focul e-nvelit pe vatră Iar opaiţele-au murit.* COŞBUC, P. I 48. *Pe capătu-unei laiţi Lumina, cu mucul negru într-un hîrb, un roş opaiţ.* EMINESCU, O. I 84.

— Pronunţat: *-pa-iţ.* — Variante: **opáieţ** (CREANGĂ, P. 6) s. n., **opáiţă** (SADOVEANU, B. 102) s. f.

OPÁIŢĂ s. f. v. **opaiţ.**

OPÁL, *opale,* s. n. **1.** Piatră semipreţioasă, cu luciu gras sau sticlos, incoloră sau de culoare variată: roşie, verde, albastră, albă-lăptoasă şi translucidă sau transparentă. *Riură pe sînu-i mărgele de opal.* MACEDONSKI, O. I 253. *Mandarinu-n haine scumpe de mătasă vişinie Cu frumoase flori de aur şi cu nasturi de opal.* ALECSANDRI, P. III 83. ◇ (Poetic) *Gerul creşte sub cerul de opal şi Dunărea se schimbă în pod de argint.* BART, E. 308. *Noaptea-i albă, luminoasă, Ceru-i boltă de opal.* ALECSANDRI, O. 221.

2. Ţesătură de bumbac subţire şi străvezie, albă sau colorată în nuanţe deschise, întrebuinţată pentru bluze, cămăşi, batiste etc.

OPALESCÉNT, -Ă, *opalescenţi, -te,* adj. Care prezintă fenomenul de opalescenţă. *Becurile opalescente luminau ca într-un fund de mină.* C. PETRESCU, C. V. 307.

OPALESCÉNŢĂ s. f. Proprietate a unor medii tulburi de a difuza lumina astfel încît mediul apare roşcat cînd este observat prin transparenţă şi albăstrui cînd este observat lateral.

OPALÍN, -Ă, *opalini, -e,* adj. (Rar) Care are culoarea lăptoasă şi reflexele caracteristice ale opalului; opalescent.

OPĂCEÁ, *opăcele,* s. f. (În poezia populară) Diminutiv al lui opacă. *Opăcele-afund băga, În caice se suia Şi mîna, măre, mîna.* TEODORESCU, P. P. 562.

OPĂCEÁLĂ, *opăceli,* s. f. (Regional) **1.** Împiedicare, reţinere.

2. Zăpăceală, năuceală.

OPĂCÍ, *opăcesc,* vb. IV. Tranz. (Regional) **1.** A opri în loc, a reţine de la lucru sau din drum; a împiedica. *Şi-acum plec unde-am plecat ieri, dar d-ta m-ai opăcit.* RETEGANUL, P. I 68.

2. A necăji; a buimăci, a năuci, a zăpăci. *Se duce vestea în ţară Că m-ai opăcit o vară.* MARIAN, S. 152.

OPĂCINÁŞ, *opăcinaşi,* s. m. (Regional) Vîslaş. *Bărci cu fundul lat, ale căror lopeţi au formă specială şi se numesc opăcini, iar lopătarii opăcinaşi.* ANTIPA, P. 440.

OPĂCÍT, -Ă, *opăciţi, -te,* adj. (Regional) **1.** Zăpăcit, speriat, uluit. (Fig.) *În înalt, nori după nori zburau opăciţi ca de spaima unei pedepse.* CARAGIALE, P. 37.

2. Pocit, monstruos. *Acuma nu mai sînt nici un fel de oameni opăciţi pe pămînt.* ŞEZ. III 31.

OPĂCITÚRĂ, *opăcituri,* s. f. (Regional) Apă lină la capătul unui vîrtej. *Opăcituri de apă în care undiţa se lasă de la depărtare pe curent în jos.* ANTIPA, P. 227.

OPĂCIÚIE, *opăciui,* s. f. (Regional) Opăcea. *Şi el, frate, se ducea, La apa Vidrosului, Unde-i toana peştelui . . . Luntrile le băga, Opăciui că aşeza, Nevoadele le-arunca.* PAMFILE, M. R. I 296.

OPĂICIÓR, *opăicioare,* s. n. (Rar) Diminutiv al lui opaiţ. *Descuie-mi dar tu, opăiciorule de pe muche.* SBIERA, P. 308.

OPĂREÁLĂ, *opăreli,* s. f. **1.** Opărire.

2. (Popular) Iritaţie a pielii, care se iveşte la copiii mici la îndoiturile gîtului şi între coapse, din cauza căldurii sau a necurăţeniei, producînd usturimi.

OPĂRÍ, *opăresc,* vb. IV. **1.** Tranz. A turna peste ceva un lichid foarte fierbinte (apă, leşie etc.) pentru a spăla, a curăţa, a găti etc. *Femeia strînse blidele repede, le opări şi le rîndui pe poliţă.* SADOVEANU, B. 95. *Pe mine m-a trimes părintele să opăresc îndata-mare lîna cea din poloboc.* SBIERA, P. 238. *La crăciun, cînd tăia tata porcul şi-l pîrlea şi-l opărea . . . eu încălecam pe porc deasupra paielor.* CREANGĂ, A. 41. ◇ Fig. *De va fi vorba de muzică, apoi îţi opăresc tot într-o leşie pe Rossini cu Offenbach.* ODOBESCU, S. III 102. ✦ A provoca arsuri cu apă clocotită sau cu alt lichid foarte fierbinte; a arde. *I-a opărit pe toţi, de ţipau şi fugeau nebuni de usturime şi de durere.* CREANGĂ, P. 292. *Şi-a dat pielea popii, opărindu-şi gîtu c-un felegean de cafea clocotită.* ALECSANDRI, T. I 382. *Ea umple oala prosteşte, Nencercînd apa de fel, Şi-ti toarnă de-l opăreşte Tocma ca pe un purcel.* PANN, P. V. I 98. ◇ Refl. *Povestea pentru a cincizecea sau a suta oară cum era să se opărească cu pilaf de prune.* STĂNOIU, C. I. 114.

2. Refl. (Mai ales despre copiii mici) A face în unele părți ale corpului, mai ales la încheieturi, răni și iritații ale pielii, din cauza lipsei de curățenie sau a căldurii.
3. Refl. (Regional, despre mălai, făină, plante uscate) A se încinge alterîndu-se.

OPĂRÍRE s. f. Acțiunea de a (se) opări. *Opărirea rufelor cu apă fierbinte.*

OPĂRÍT, -Ă, *opăriți, -te,* adj. **1.** (Mai ales despre copiii mici) Care are pielea iritată în unele părți ale corpului, mai cu seamă la încheieturi, din cauza căldurii sau a lipsei de curățenie.
2. Fig. Fără chef, fiert, plouat. *Să fi pierdut tot... și tot n-ar fi așa de opărit.* CARAGIALE, O. III 61. *Baba a rămas opărită și nu știa ce să facă de ciudă.* CREANGĂ, P. 291.

OPĂRITÓR, -OÁRE, *opăritori, -oare,* adj. (Rar) Care opărește. (Substantivat) *Mama-i cu două nurori, Una-i ruja macului, Una-i ruja dracului, Una-i pune lăutoare Ca să-i fie-opăritoare.* ALECSANDRI, P. P. 372.

OPĂRITÚRĂ, *opărituri,* s. f. Opăreală (2); parte a pielii cu o asemenea iritație.

ÓPCINĂ, *opcini,* s. f. **1.** Culme, coamă de deal sau de munte care împreună două piscuri și pe care se poate umbla cu carul. *Acum, sărind cu îndrăzneală, mă trezii pe muchia unei opcini pleșuve și largi, la picioarele căreia munții se tupilau smeriți.* HOGAȘ, M. N. 182. *Pentru ochi ca murele, Încunjuri pădurile, Opcina cu muntele.* ȘEZ. XII 139. ✦ (Regional) Munte sau deal prelung.
2. Loc, proprietate, moșie de pe opcină (1); p. ext. moștenire. *Curtea boierească, opcină strămoșească ce nu se mai află, albind pe troscotul verde al ogrăzii mari.* RUSSO, S. 100.
— Variantă: **óbcină** s. f.

OPERÁ, *operez,* vb. I. **1.** Tranz. A întreprinde o acțiune, a realiza, a înfăptui. *Sînteți chemat a opera salutare reforme.* ALECSANDRI, S. 5. ✦ Intranz. (Urmat de determinări introduse prin prep. «cu») A lucra cu..., a se folosi de..., a întrebuința. *Știința operează cu ajutorul noțiunilor.*
2. Tranz. A supune unei intervenții chirurgicale. *În «Amintirile despre A. N. Aleșhin», Gorki pune pe un talentat și îndrăzneț medic rus să opereze de viermi intestinali pe un copil.* SADOVEANU, E. 256. *Tot mai bine-ar fi să se lase să-l operăm, căci se poate să aibă noroc să rămîie în viață.* MIRONESCU, S. A. 33. ✧ Absol. *De cu noapte tăiem, pansăm, operăm.* C. PETRESCU, Î. II 45.
3. Tranz. A înregistra diverse date sau documente într-un registru de evidență contabilă. *Iar anul trecut și ăsta care a început la april, n-am operat nimic în registrele-chitanțiere.* STĂNOIU, C. I. 78. ✦ (Familiar) A aranja, a lucra pe cineva. *Ai văzut cum l-am operat, Tudoriță nene?* C. PETRESCU, O. P. I 217.
4. Intranz. A întreprinde o acțiune militară de mare amploare în vederea realizării unui plan strategic sau a sarcinilor subordonate acestuia. *Un corp de armate... fu însărcinat să opereze spre miazăzi.* ODOBESCU, S. III 567. ✧ Tranz. *În curs de cinci zile, polonii abia putură opera trecerea furiosului fluviu.* HASDEU, I. V. 22.
5. Tranz. (Argou) A comite furturi, spargeri, crime etc.

OPERÁBIL, -Ă, *operabili, -e,* adj. Care se poate opera (2).

OPERÁNT, -Ă, *operanți, -te,* adj. Care își produce efectul; eficace. *O măsură operantă.*

OPERÁT, -Ă, *operați, -te,* s. m. și f. Persoană căreia i s-a făcut o operație (2). *Pe urmă n-am mai putut respira și eram livid ca un operat.* CAMIL PETRESCU, U. N. 171.

OPERATÍV, -Ă, *operativi, -e,* adj. **1.** Care lucrează repede, care are efect (rapid); expeditiv, eficace, activ. *Măsuri operative.* ✧ (Adverbial) *Am trimis o notă... mai sus! căzu uscat și dușmănos răspunsul lui Lencu. Aici mergem operativ.* GALAN, B. I 425.
2. De acțiune, privitor la acțiuni. ✧ *Bază operativă* v. bază.

OPERATIVITÁTE s. f. Calitatea de a fi activ, de a-și produce rapid efectul, eficacitatea. *Operativitatea, priceperea de a sezisa la timp rămînerea în urmă și a lua măsuri urgente pentru lichidarea ei constituie condiții principale ale unei conduceri juste.* SCÎNTEIA, 1954, nr. 2874.

OPERATÓR, -OÁRE, *operatori, -oare,* s. m. și f. **1.** Persoană care supraveghează funcționarea unei mașini de lucru, a unui aparat, sau efectuează diverse operații cu acestea. V. manipulant. *Operatorii filmează aceste sute de mii de oameni care roiesc prin poienele pădurii.* STANCU, U.R.S.S. 169.
2. Persoană care face anumite operații (mai ales chirurgicale); chirurg. *Clinica are un foarte bun operator.*

OPERATÓRIU, -IE, *operatorii,* adj. (Livresc) Care se ocupă cu chirurgia, de chirurgie. *Medicină operatorie.* ▭ *Studiul leziunii în timpul intervențiilor operatorii.* PARHON, O A. I 113.

OPERÁȚIE, *operații,* s. f. **1.** Activitate efectuată de unul sau mai mulți oameni, de obicei calificați, sau acțiune efectuată de un aparat, o mașină etc. în cadrul unei munci specifice; p. ext. lucrare. *Scoase beșica de porc și luleaua pentru o lungă și migăloasă operație.* SADOVEANU, O. VIII 96. *Cum, izbucni căpitanul, d-voastră împiedicați operația vaporului pentru un cîine?* BART, S. M. 103.
2. Acțiune terapeutică chirurgicală, efectuată asupra unui organ sau a unui țesut bolnav; intervenție chirurgicală. *Medicii de la clinică cred că va mai fi nevoie de o operație peste o lună.* C. PETRESCU, A. 322. *În profesia mea de hirurg am făcut și am văzut grele și dureroase operații.* NEGRUZZI, S. I 295.
3. Acțiune militară de amploare în vederea realizării unui plan strategic sau a sarcinilor subordonate acestuia. *Operație în spatele inamicului.*
4. Efectuarea unei tranzacții financiare sau comerciale; înregistrarea acesteia într-un registru. *Operație de schimb.*
5. Regulă după care se face un calcul sau o socoteală aritmetică (sau matematică). *Cele patru operații aritmetice simple sînt: adunarea, scăderea, înmulțirea și împărțirea.* ✦ Efectuare a unui calcul.
— Variantă: **operațiúne** (DUMITRIU, B. F. 131, HASDEU, I. V. 133) s. f.

OPERAȚIÚNE s. f. v. **operație.**

ÓPERĂ[1], *opere,* s. f. **1.** Acțiune conștientă îndreptată spre un anumit scop. *Construirea socialismului este o operă revoluționară care cunoaște o permanentă și rapidă dezvoltare a forțelor de producție.* LUPTA DE CLASĂ, 1950, nr. 4, 42. *La căderea imperiului... Victor Hugo se întoarce în Franța și participă la opera de redresare a patriei.* SADOVEANU, E. 228.
2. Lucrare originală de artă, de știință etc.; lucrare, producție. *Cărțile și operele de artă trebuie să se vîndă, căci de aceea s-au produs.* IONESCU-RION, C. 41. *Cu drept cuvînt te așteptai să fii răsplătit... pentru toate ostenelile ce ai depus în opera ta.* ODOBESCU, S. III 10. ✦ (Numai la sg.; cu sens colectiv) Totalitatea lucrărilor unui artist sau ale unui om de știință, ale unui creator în general. *Opera lui Eminescu.*

ÓPERĂ[2], *opere,* s. f. Compoziție muzicală scrisă pentru cîntăreți, orchestră și cor, pe textul unui libret dramatic; clădire destinată reprezentării unor asemenea

compoziţii; ansamblul personalului artistic (şi administrativ) dintr-un asemenea teatru. «*Rigoletto*», *operă în 4 acte de Verdi.* ▭ *Asachi cu asistenţa a cîtiva amatori... vroi să ne arate drama şi opera.* NEGRUZZI, S. I 341.

OPÉRCUL, *opercule*, s. n. Membrană care acoperă branhiile la peşti sau deschizătura unei scoici. ✦ Căpăcel care închide căsuţa în care se află larva (de albină).

OPERÉTĂ, *operete*, s. f. Compoziţie muzicală în care replicile cîntate alternează cu dialogul vorbit şi care se caracterizează prin elemente comice, cu nuanţă de satiră, şi prin muzică veselă şi uşoară. *De voie te-ai adaos La cel cor ce-n operetă e condus de Menelaos.* EMINESCU, O. I 140.

OPÉRŢE s. f. pl. Cele două plase mai mici care se află de o parte şi de alta a năvodului pentru a-i mări capacitatea. *Operţele năvodului.* ANTIPA, P. 461.

OPINÁ, *opinez*, vb. I. Tranz. A fi de părere, a exprima sau a-şi da o părere; a socoti, a considera. *De aceea d. medic a opinat că ar fi mai bine dacă s-ar închide şcoala.* CARAGIALE, O. II 116. *Superarbitrul a constatat această călcare a legii şi a opinat a se modifica lucrarea.* I. IONESCU, M. 648. ✦ Intranz. A lua poziţie, atitudine. *Mulţi au opinat pentru desfiinţarea comitetelor.* ODOBESCU, S. I 498.

OPINCÁR, *opincari*, s. m. Purtător de opinci; ţăran. *Buciumă-n mine toate răscoalele ţării! Toate obidele răzvrătite... Ale acestor crîncene gloate De flenduroşi opincari.* DEŞLIU, G. 23. *În poartă la palat Iată-un ciocoi gulerat. — Ce cauţi, mă opincar? — Dreptate, boieri mari!* ANT. LIT. POP. I 36. ✦ Meşter de opinci.

OPÍNCĂ, *opinci*, s. f. **1.** Încălţăminte ţărănească făcută dintr-o bucată dreptunghiulară de piele (astăzi şi de cauciuc) cusută după forma labei piciorului şi strînsă cu ajutorul nojiţelor. *Cei mai mulţi din ei au opinci în picioare.* SAHIA, N. 16. *Opinca-i bună, săraca! Îţi şede piciorul hodinit şi la ger huzureşti cu dînsa.* CREANGĂ, A. 24. *Fudulie n-are, dar căldură are (Opinca).* GOROVEI, C. 259. ✧ Expr. (Regional) **A pune cuiva** (sau **a-i da cu**) **opinca (în obraz)** = a păcăli, a trage pe sfoară pe cineva; a face pe cineva de ruşine. *Măi, măi, măi... să nu-mi fi pus opinca berbantu cel de Pepelea?* ALECSANDRI, T. 832. *Să nu-mi pui opinca-n obraz.* ŞEZ. II 73. ✦ (Regional) Bucată de lemn montată sub stîlpii de susţinere ai unei galerii de mină, cînd terenul din galerie e moale.

2. Fig. (Învechit) Ţărănime. *Opinca nu mai are pe nimeni în adunarea dumneavoastră.* PAS, L. I 36. *Acum sîntem chemaţi a purta împreună, tot noi, opinca, o stîncă pe umerele noastre.* CREANGĂ, A. 167. *Despot, sîntem ţărani. Nu vîndem ţara noastră, nici cugetul pe bani... Opinca îţi azvîrle pomana înapoi.* ALECSANDRI, T. II 189. ✧ Expr. (Ieşit din uz) **De la vlădică pînă la opincă** = toţi, din toate clasele sociale. *Ni spuneaţi dinioarea că de acum toţi au să ieie parte la sarcini, de la vlădică pînă la opincă.* CREANGĂ, A. 167.

OPINCĂRÍE, *opincării*, s. f. (Rar) Atelier sau magazin în care se confecţionează sau se vînd opinci. *Ştia nişte prăvălii cu tot soiul de marfă de îmbrăcăminte şi încălţăminte: opincării, pînzării.* CAMIL PETRESCU, O. II 451.

OPINCÚŢĂ, *opincuţe*, s. f. Diminutiv al lui opincă (1). *Îşi scăpă ochii în jos şi picioarele lui treceau printre opinci ca broaştele, printre papucaşi şi opincuţe de copii.* CAMILAR, N. II 317. *Astăzi horele sînt pline! Crape-mi sura opincuţă, Şi să mor în joc cu tine, Mario, Măriuţă!* ALECSANDRI, P. I 70. *Place-mi fata sărăcuţă, Că umblă vara desculţă Şi iarna cu opincuţă.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 437.

OPÍNIE, *opinii*, s. f. Părere, judecată, idee. *Luptă de opinii.* ▭ *Ştiţi care este opinia mea în privinţa reviziuirii?* CARAGIALE, O. I 148. *Petru Maior... trece în opinia ardelenilor înaintea lui Şincai.* RUSSO, S. 45. ✧ *Opinie publică* v. public. ✧ Expr. **A face opinie separată** = a nu se alătura votului majorităţii la o şedinţă, la o adunare; p. ext. a-şi exprima prin atitudine şi cuvinte o părere contrară părerii majorităţii. *În şedinţă, Guţă Mereuţă făcea opinie separată.* C. PETRESCU, C. V. 265.

— Variantă: (învechit) **opiniúne** (GHICA, S. 180) s. f.

OPINIÚNE s. f. v. **opinie**

OPINTEÁLĂ, *opinteli*, s. f. **1.** Efort, sforţare mare; opintire. *Au auzit... vocea lui Cristofovici întretăiată de icnete şi opinteli.* GALAN, Z. R. 301. *Era să mai facă o opinteală, ca să prinză pe voinic, să mi-l facă mici fărîmi.* ISPIRESCU, U. 124. *Trăgînd zdravăn, după cîteva opinteli, cîrligul se rupe.* ŞEZ. VII 26.

2. Ghiont, lovitură, izbitură. *Omul... îi mai dete cîteva opinteli şi apoi îl făcu scăpat.* ŞEZ. XIII 171.

— Pl. şi: (regional) *opintele* (CREANGĂ, P. 40).

OPINTÍ, *opintesc*, vb. IV. **1.** Refl. (Despre fiinţe) A-şi aduna, printr-o sforţare, toată puterea fizică, a face un efort (mare) pentru a împinge, a urni sau a ridica ceva. *Într-un tîrziu, Rizea se opinti să se ridice şi Marinică îl ajută.* DUMITRIU, N. 120. *Pisicuţa se opintea din greu şi răsufla des.* HOGAŞ, M. N. 159. *Boi plăvani, în cîte şese, Trag, se opintesc în juguri.* ALECSANDRI, O. 176. ✧ (Metaforic, despre lucruri) *Trenurile se opinteau pe liniile înfundate.* PAS, Z. IV 47. ✧ Intranz. *Patru bat, opt opintesc, Mii şi sute se clătesc* (Berbecii cînd se bat în capete). SADOVEANU, P. C. 11. *Opintea şi sufla greu, Şi cotiga scîrţîia.* ALECSANDRI, P. P. 98.

2. Tranz. fact. (Regional) A sili, a forţa un animal (cu biciul etc.) să pornească, să meargă mai iute. *Bici de sîrmă el scotea Şi pe negrul opintea, Şapte stînjini că sărea.* ALECSANDRI, P. P. 107. ✦ Fig. (Cu privire la persoane) A îndemna, a îmboldi, a stimula. *Păcat că nu l-am opintit mai sus cu tîrgu.* ALECSANDRI, T. 270.

3. Tranz. (Cu privire la o povară) A ridica făcînd un efort, a sălta (cu greutate). *Bărbaţii au opintit sus povara destul de uşoară.* SADOVEANU, B. 267. *Mihu deodată În loc se opreşte, Pe Ianuş sucşte, Sus îl opinteşte.* ALECSANDRI, P. P. 67. ✧ Refl. reciproc. *Ei de brîie s-apucau Şi la luptă se luau, Cînd în loc Mi se-nvîrteau, Cînd în sus Se opinteau.* ALECSANDRI, P. P. 25.

OPINTÍC, *opintici*, s. m. Plantă erbacee cu flori galbene reunite într-o mică inflorescenţă la vîrful tulpinii; creşte prin locuri uscate, prin poieni şi livezi *(Hieracium auricula)*.

OPINTÍRE, *opintiri*, s. f. Acţiunea de a (se) opinti; sforţare, efort (pentru a împinge, a urni, a ridica etc.). *Cu o opintire deznădăjduită, se sculă în picioare, răsturnînd scaunul.* HOGAŞ, M. N. 148. *El apucă perdeaua de un colţ şi o smînci cu o opintire îndărătnică, ca s-o tragă la sine.* SLAVICI, N. II 187. *Pe urmă, cu toate opintirile, bicele, strigătele, am început a merge.* NEGRUZZI, S. I 307.

OPINTITÚRĂ, *opintituri*, s. f. (Rar) Opinteală, sforţare. *Calul, dintr-o opintitură, fu tocmai în slava cerului.* POPESCU, B. II 21.

ÓPIS, *opise*, s. n. (Învechit) Listă de acte, registru, indice, inventar. *Opisul de documente.*

ÓPIU s. n. Substanţă narcotică toxică, extrasă din capsulele de mac necoapte, folosită în industria farmaceutică pentru alcaloizii (morfină, papaverină etc.) pe care îi conţine; fumată, provoacă stări de halucinaţie vătămătoare organismului. *Sînt prea slabe* [acele ţigări] *şi conţin opiu.* C. PETRESCU, Î. I 6. *Vom lua şi noi ceaiul şi vom fuma opiul.* CARAGIALE, O. III 141. *Apoi luă o lingură,*

o umplu dintr-o stecluță și o înghiți. În stecluță era opiu. NEGRUZZI, S. I 209.

— Variantă: **ópium** (MACEDONSKI, O. I 188) s. n.

ÓPIUM s. n. v. **opiu.**

OPLEÁN, *oplene,* s. n. Fiecare dintre cele două lemne transversale care unesc și fixează tălpile săniei. *Luam loc amîndoi în sania cu oplene.* SADOVEANU, Î. A. 121.

OPLOȘÍ, *oploșesc,* vb. IV. **1.** Refl. A-și găsi un refugiu, a se pune la adăpost, a se aciua, a se pripăși. *Dădea tîrcoale curții și de dragul Marioarei, și în speranța că se va putea oploși și dînsul pe-aici.* REBREANU, R. I 175. *Se oploșise și el la grajd, fără ca să aibă nici o treabă.* DUNĂREANU, N. 118. *Ca băiat străin... de unde pînă unde, s-a oploșit de la o vreme într-un sat mare și frumos.* CREANGĂ, P. 139. ◇ Fig. *Părinții noștri aveau de unde, căci sărăcia nu se oploșise încă la ușa lor, pe cînd știu eu.* CREANGĂ, A. 104.

2. Tranz. A strînge de pe drumuri, a găzdui, a adăposti. *Ți-am zis să nu oploșești pe nebuna aceea.* CONTEMPORANUL, VIII 114. ✦ A lua sub aripa sa, a crea o situație, a așeza în slujbă; a căpătui. *I-am oploșit în slujbe.* SADOVEANU, Z. C. 130.

OPLOȘÍT, -Ă, *oploșiți, -te,* adj. Adăpostit; găzduit, aciuat. *Mîni dimineață... vă duceți la Leonte Crețu, stînd oploșiți la pădurăria lui două-trei zile.* SADOVEANU, N. F. 116.

OPONÉNT, *oponenți,* s. m. Persoană care își exercită dreptul de opoziție; opozant.

OPOPONÁX s. n. Plantă erbacee mare, din familia umbeliferelor, cu frunze despicate *(Opoponax chironium);* p. ext. rășina extrasă din rădăcina acestei plante, folosită în medicină și în parfumerie.

OPÓR, *opoare,* s. n. (Regional) Partea groasă a osiei, care intră în căpățîna roatei; cerculeț de fier care se pune pe lîngă capătul osiei spre a împiedica frecarea ei de roată.

OPORTÚN, -Ă, *oportuni, -e,* adj. Care se întîmplă, care se face la momentul potrivit, adecvat situației, împrejurărilor; potrivit, indicat, nimerit, favorabil. *S-a socotit mai oportun de a înlătura deocamdată toate notele indicătoare.* ODOBESCU, S. III 501. *Săvîrșesc tot lucrul în timpul cel mai scurt și mai oportun.* I. IONESCU, M. 201.

OPORTUNÍSM s. n. **1.** Curent contrarevoluționar în mișcarea muncitorească, care urmărește concilierea intereselor de clasă ale proletariatului cu interesele burgheziei.

2. Atitudine lipsită de principialitate, care urmărește satisfacerea unor interese personale, adoptînd și aplicînd, după împrejurări, principii și păreri diferite.

OPORTUNÍST, -Ă, *oportuniști, -ste,* s. m. și f. **1.** Adept al oportunismului **(1).** *Zdrobirea dușmanilor partidului, a oportuniștilor de toate nuanțele nu înseamnă că lupta a luat sfîrșit; sarcina este să demascăm sistematic ideologia și rămășițele ideologiei curentelor dușmane leninismului.* LUPTA DE CLASĂ, 1953, nr. 5, 10. ◇ (Adjectival) *Partidul se întărește curățindu-și rîndurile de elementele oportuniste.*

2. Persoană lipsită de caracter și de principialitate, care, pentru a-și satisface interesele, adoptă și aplică, după împrejurări, diverse păreri și principii.

OPORTUNITÁTE s. f. **1.** Caracterul a ceea ce este oportun. *Oportunitatea unei măsuri.*

2. Oportunism. *Aceste contradicții se explică... prin necesitățile de oportunitate ale partidului în care lupta Eminescu.* IBRĂILEANU, SP. CR. 179.

OPÓSUM, *oposumi,* s. m. Mamifer marsupial de mărimea unei pisici, care trăiește în America de Nord și a cărui blană cenușie e foarte căutată *(Didelphys Virginiana);* sarigă.

OPOSÚN adv. (Grecism învechit) Oricît, totuși. *Le prinde cămașa cu altițe de minune și-s frumușele coz!... dar oposun! ighemoniconu boieresc nu iartă.* ALECSANDRI, T. 656.

OPOTERAPÍE s. f. Metodă terapeutică folosind sucuri extrase din glande și țesuturi de animale sănătoase pentru a combate bolile organelor corespunzătoare la om.

OPOZÁBIL, -Ă, *opozabili, -e,* adj. **1.** Care poate fi opus, care se poate opune.

2. (Despre o sentință judecătorească, o ordonanță, un act etc.) Care poate fi atacat făcîndu-se opoziție. *Hotărîre opozabilă.*

OPOZÁNT, -Ă, *opozanți, -te,* s. m. și f. **1.** Oponent. *Speriat de popularitatea lui de opozant curajos și văzînd în el un rival... îl ținuse doi ani la închisoare.* CAMIL PETRESCU, O. II 389.

2. (În țările cu regim parlamentar burghez) Persoană care face parte dintr-un partid sau grup politic de opoziție. *Această scrisoare cade în mîna unui opozant, Cațavencu, care se folosește de ea ca de un instrument.* GHEREA, ST. CR. I 340. *Bine, dacă aș fi fost vreodată opozant, înțăleg să fiu catatricsit* (= persecutat). ALECSANDRI, T. I 377. ◇ (Adjectival) *Porni din nou... Pe la gazetele opozante, pe la ziare cu tiraj.* ANGHEL-IOSIF, C. M. II 11.

OPOZÍT, -Ă, *opoziți, -te,* adj. (Latinism învechit) Opus, contrar. *Lupta dar trebuia să înceapă între aceste trei elemente opozite și vrăjmașe.* BĂLCESCU, O. II 15. *Jidoștița este alt pîriu ce izvorăște din partea opozită a plaiului.* I. IONESCU, M. 67.

OPOZÍȚIE, *opoziții,* s. f. **I. 1.** Raportul dintre două lucruri sau situații opuse, contradictorii; deosebire izbitoare, contrast. V. antiteză. *Opoziția dintre idealism și materialism în filozofie.* ◇ Loc. adv. **În opoziție cu** = spre deosebire de... *În opoziție cu metafizica, dialectica demonstrează caracterul necesar al revoluției, subordonarea ei unor legi obiective tot atît de stricte ca și cele ale evoluției.* CONTEMPORANUL, S. II, 1953, nr. 360, 2/6.

2. Împotrivire, rezistență, opunere. *Ceea ce caracterizează leninismul este conținutul său profund creator, dialectic, opoziția sa neîmpăcată față de orice dogmatism.* LUPTA DE CLASĂ, 1954, nr. 1, 3.

3. Poziția a două corpuri astrale care se găsesc pe bolta cerească diametral opuse privite de pe pămînt.

4. (Jur.; în vechea organizare judecătorească) Cale ordinară de atac în fața aceleiași instanțe care a dat o hotărîre în lipsă.

II. (În țările capitaliste cu regim parlamentar) Totalitatea persoanelor care fac parte dintr-un grup politic potrivnic partidului la putere; politica pe care o face acest grup față de partidul la putere. *Mie îmi este indiferent dacă sînt din partidul nostru sau din opoziție.* C. PETRESCU, C. V. 108. *Mai mulți guvernamentali imputau opoziției că încurajează pe răufăcători.* REBREANU, R. II 22. *Acesta se afla în toiul unei discuții, comenta un eșec al opoziției la niște alegeri.* BASSARABESCU, S. N. 171.

— Variantă: (învechit) **opozițiúne** (ODOBESCU, S. III 29) s. f.

OPOZIȚIÚNE s. f. v. **opoziție.**

OPREÁ, *oprele,* s. f. (Popular) Proptea, frînă, piedică. ◇ Expr. **La deal cu opintele și la vale cu oprele** = greu la deal, greu la vale. *Pe unde trecea, Colbul că sărea, La deal tot cu opintele Și la vale cu oprele.* MARIAN, S. 269. **A scoate** (pe cineva) **din oprele** = a face (pe cineva) să-și piardă cumpătul.

OPREÁLĂ, *opreli*, s. f. (Învechit şi regional) Faptul de a opri, oprire; opreliște, piedică, obstacol. *Gîndind la această groază, ca cînd n-aş fi avut opreală, Am zburat la malul mării.* CONACHI, P. 232. ◇ Expr. **A pune** (sau **a ține**) **la opreală** = a închide, a ține închis, a băga la închisoare. *Iată-mă-s... pusă la opreală... de rîsul unui şui ca Ivan, nenorocita de mine!* CREANGĂ, P. 318. *Ademenise cu vorba soarele şi luna şi, căpuindu-i la strîmtoare, îi ținea de multă vreme la opreală.* ŞEZ. IX 122. **A scoate** (pe cineva) **din oprele** = a face (pe cineva) să-şi piardă cumpătul, să se tulbure. *Două fete frumuşele Mi-au furat mințile mele... Una are ochi de mură Care inimile fură, Alta două viorele Ce te scoate din oprele.* POP.

— Pl. şi: *oprele.*

OPRÉG, *oprege*, s. n. (La costumul național romînesc din unele regiuni) Fotă, avînd în partea de sus o platcă țesută de care atîrnă fire groase de lînă în diferite culori. V. catrință.

OPRÉLIȘTE, *opreliști*, s. f. Poruncă sau măsură prin care se interzice un lucru; p. ext. piedică, obstacol în calea unei realizări; interdicție. *Cu toată opreliștea stăpînirii... mulți negustori preferau în loc de judecata Divanului judecata mahalalei.* CAMIL PETRESCU, O. II 94.

OPRESIÚNE, *opresiuni*, s. f. Asuprire, oprimare, împilare. *După veacuri de opresiune muncitorii de pămînt au aflat în sfîrşit izbăvire.* SADOVEANU, E. 31.

OPRESÍV, -Ă, *opresivi, -e*, adj. Care oprimă; asupritor, împilator.

OPRESÓR, *opresori*, s. m. Persoană care oprimă; asupritor.

OPRÍ, *opresc*, vb. IV. **1.** Tranz. A întrerupe (brusc) o mişcare sau o acțiune în desfăşurare, a face să înceteze, a curma, a stăvili (pentru un timp limitat sau pentru totdeauna). *Inima îl îndemna* [să intre în horă], *dar frica de plutonier îi oprea avîntul.* REBREANU, R. I 136. *Spre-a opri acea privire, dacul manta şi-o ridică.* EMINESCU, O. IV 137. ◇ (Urmat de determinări arătînd acțiunea care este curmată) *Cinele... a apucat de straie pe stăpînul său cu atîta putere, încît l-a oprit de a mai luneca.* DRĂGHICI, R. 104. ◇ (Urmat de determinări arătînd instrumentul acțiunii) *Tu m-opreşti; de-aş vrea să fug, Cu-o singură privire.* COŞBUC, P. II 220. *Ea-l opreşte-n loc cu ochii.* EMINESCU, O. I 80. ✦ (Cu privire la o ființă) A face să stea pe loc, a întrerupe din mers, a face să înceteze acțiunea, activitatea începută, aflată în curs de desfăşurare. *Magda îşi opri calul şi ridică o mînă.* SADOVEANU, O. VII 57. *Moşneagul opri caii la pas.* C. PETRESCU, S. 181. *Tot îi venea să oprească pe Luca.* REBREANU, R. I 194. ◇ (Întărit prin «în drum», «în cale» sau urmat de determinări locale) *Am fost oprit pe bulevard de un domn şi o doamnă.* CAMIL PETRESCU, U. N. 184. *Amabilitatea cu care m-ați oprit în drum ca să mă aduceți aici în gazdă.* ALECSANDRI, T. I 281. *Nu mai cunoaştem drumul; ne-am oprit.* SADOVEANU, O. VI 526. *Iepuraşul se opri o clipă să se odihnească.* GÎRLEANU, L. 19. *Caii noştri apucă prin rîu şi se opresc în mijlocul lui, ca să se adape.* ALECSANDRI, O. P. 362. (Refl. pas.) *Nu ştiu cum să fac să se oprească focurile.* CAMIL PETRESCU, U. N. 401. ◇ (În personificări) *Gerul vine de la munte, la fereastră se opreşte.* ALECSANDRI, P. A. 113. ◇ (Urmat de determinări introduse prin prep. «din», arătînd mişcarea sau acțiunea care se întrerupe) *Se uită la boi cum se opriseră amîndoi din rumegat şi-l priveau neliniştiți.* MIRONESCU, S. A. 45. *Aude baba ceva şi se opreşte din povestit.* CARAGIALE, O. III 54. ◇ Intranz. (Numai despre obiecte) *Trecătorii se răsuceau în călciiul şoşonilor întorcînd spatele vîntului... făcînd semne automobilelor să oprească.* C. PETRESCU, C. V. 135. *În ogradă intrase şi oprise un car cu doi bouleni jigăriți.* REBREANU, R. I 101.

2. Refl. A sta pe loc undeva; a poposi, a zăbovi. *M-am oprit în dreptul lui, fără puterea de a-mi continua drumul.* VORNIC, P. 20. *Dar unde te opreşti acum în mijlocul pustiului şi... sub torentele vijelioase ale ploii?* GALACTION, O. I 80. *Eu în copilărie iubeam să mă opresc Pe murii mănăstirii.* ALEXANDRESCU, M. 10. ✦ Tranz. A reține (prin rugăminți) pe cineva, a determina să rămînă undeva. *Aproape toată ziua era la Domițian. Uneori îl opreau la masă.* BASSARABESCU, V. 10. ✦ Tranz. A reține cu forța, a sechestra, a aresta. *Eu nu mă dau cu una, cu două... La ce să mă opriți?* ALECSANDRI, T. I 98.

3. Tranz. (Cu privire la obiecte, valori) A reține (pentru sine), a-şi însuşi, a pune deoparte (pentru a se servi). *Aprinse şi îşi opri cutia de chibrituri.* C. PETRESCU, C. V. 55. *Mie îmi opresc trei lei, fiindc-am avut trei pîni întregi.* CREANGĂ, A. 145. *I-ați trimis 2400 fr., însă 200 fr. i-a oprit el pentru cheltuieli.* GHICA, A. 787. ✦ A rezerva, a reține (pentru sine sau pentru alții). *Mai aveți locuri pentru Timişoara? Perfect. Fii, te rog, drăguț şi opreşte... trei locuri.* BARANGA, I. 219. *Ți-am oprit demîncare.* C. PETRESCU, Î. II 175. *Mesele şi băncile erau oprite înadins pentru dînşii, ca să poată petrece mai în tihnă.* REBREANU, I. 32.

4. Refl. (Urmat de determinări introduse prin prep. «asupra») A se concentra asupra unui punct sau a unei probleme care merită atenție; a insista. *Ne pare rău că marginile articolului ne silesc a ne opri foarte puțin asupra acestei opere artistice.* GHEREA, ST. CR. II 326. ✦ (Despre ochi, priviri) A se fixa.

5. Tranz. A împiedica de la o acțiune, a nu îngădui, a nu da voie să...; a interzice. *Mai grav este că tu începi să-mi sapi autoritatea în fața lumii şi că opreşti pe oameni să execute poruncile mele.* REBREANU, R. I 119. *Întunericul mă oprea să văd fața Adelei.* IBRĂILEANU, A. 90. *Băiete, i-a răspuns mama, nu vreau să te opresc de la ce ai pus de gînd.* CARAGIALE, P. 122. ◇ (Eliptic) *Intrarea oprită.* ✦ Refl. (Despre persoane) A se stăpîni, a se înfrîna, a se abține (de la ceva). *Îi venea flăcăului, de drag, să o soarbă într-o lingură de apă, dară se opri şi nu făcu nici o mişcare.* ISPIRESCU, L. 35. *Mă iertați, dar, zău! nu mă pot opri de rîs.* ALECSANDRI, T. I 358. *Orice damă l-ar fi văzut în ceasul acela nu s-ar fi putut opri de a se coti cu vecina sa.* NEGRUZZI, S. I 16.

— Imper. sg. şi: (regional) *opreá* (DELAVRANCEA, S. 263).

OPRIMÁ, *oprim*, vb. I. Tranz. A asupri, a împila. V. exploata.

OPRIMÁRE, *oprimări*, s. f. Acțiunea de a oprima; asuprire. V. exploatare. *Comuniștii avertizau şi învățau pe muncitori să nu aibă încredere în guvernele burghezo-moşierești, care toate urmăresc oprimarea oamenilor muncii.* LUPTA DE CLASĂ, 1954, nr. 1, 116.

OPRIMÁT, -Ă, *oprimați, -te*, adj. Asuprit, împilat.

OPRÍRE, *opriri*, s. f. Acțiunea de a (se) opri şi rezultatul ei.

1. Întrerupere, încetare a unei acțiuni, a unei mişcări, rămînere pe loc, staționare. *Cu tabacii înfierbîntați nu mai poate fi oprire.* CAMIL PETRESCU, O. II 468. ◇ Loc. adv. **Fără oprire** = neîntrerupt, neîncetat, continuu. *Muncitorii au lucrat zi şi noapte fără oprire.* BARANGA, I. 171. *Mersesem trei ceasuri fără oprire.* HOGAŞ, M. N. 11. ✦ (Concretizat) Loc unde se opreşte sau unde trebuie să se oprească cineva sau ceva din mers; stație, popas.

2. Ținere pe loc, reținere. *O măsură agrotehnică obligatorie la îngrijirea culturilor de toamnă în perioada de iarnă este oprirea zăpezii pe semănături.* SCÎNTEIA, 1954, nr. 2862.

3. Interdicție, piedică, stăvilire, opreliște. *Iubirea cea de sine... Căreia, spre înfrînare şi spre un fel de oprire, Mintea îi stă împotrivă.* CONACHI, P. 277.

OPRÍT, -Ă, *opriți, -te,* adj. Interzis, rezervat. *Sînt vinovat că am rîvnit Mereu numai la bun oprit.* ARGHEZI, V. 25. ◇ *Pădure oprită* = pădure în care e interzisă orice tăiere; opritură.

OPRITOÁRE, *opritori,* s. f. **1.** Bucată de lemn care se introduce între spițele unei roți, sau dispozitiv format dintr-o talpă de fier sau de lemn, legată la capătul unui lanț, care se pune sub șina roții pentru ca vehiculul să nu meargă prea repede la vale; piedică. V. f r î n ă.

2. Una dintre curelele hamului, care ajută la împingerea înapoi a vehiculului, la încetinirea vitezei în timpul coborîrii și la oprirea lui. *Caii au încercat să zvîcnească din nou în galop, dar hățul i-a oprit, i-a tras înapoi încordat pînă cînd, slăbind opritorile, s-au așezat amîndoi pe cozi ca niște cîini.* GALAN, Z. R. 8.

3. Stăvilar, zăgaz, dig. *Se apucă și mai întări, cum putu, opritorile.* GALACTION, O. I 298.

4. Bucată de plasă întinsă pe un semicerc, cu care se astupă gura matiței, ca să nu iasă peștele cînd se scoate năvodul din apă.

5. (La pl.) Pari puternici care se pun la gardurile mari de prins pește, ca să nu le rupă valurile.

OPRITÓR, *opritoare,* s. n. Nume dat diverselor piese sau dispozitive care limitează deplasarea unui organ mobil al unei instalații, al unui aparat, al unui instrument. *Fereastră fixată în opritoare.* ✦ Piesă care limitează mișcarea, cursa unui organ mobil, a unei instalații sau a unui instrument.

OPRITÚRĂ, *opriturí,* s. f. (Regional) Porțiune dintr-o pădure de unde este interzis să se taie lemne. *Pădurea cea mare, cu copacii ca butea de groși, a vîndut-o... iar acum a rămas numai o opritură.* FILIMON, C. 130. ✦ Porțiune dintr-o pășune pe care n-au voie să pască vitele, fiind rezervată pentru cosit.

OPRÓBRIU s. n. (Livresc) Dispreț, dezaprobare prin care societatea condamnă fapte socotite nedemne sau oameni care săvîrșesc astfel de fapte. *A se expune oprobriului public.*

OPSÁS, *opsasuri,* s. n. (Mold.) Partea de la spate a încălțămintei, cuprinzînd și tocul, [Mama] *pregătea, cu degetul îmbălat, puțină tină din colbul adunat pe opsasul încălțării.* CREANGĂ, A. 35.

OPT num. card. Numărul care în numărătoare are locul între șapte și nouă. *Opt și cu doi fac zece.* ◇ (Glumeț) *Hii! opt (și) un cal, că nu-s departe Galații,* se spune unei vite slabe, care nu trage bine la căruță. ◇ (Adjectival) *Mersul în sanie îi place — și ce poate să știe el, la opt ani, de spaimele și necazurile celor mari?* CAMIL PETRESCU, O. I 10. *Cînd cu baba m-am luat, Opt ibovnice-au oftat.* CREANGĂ, P. 108. *Să-l aștepte aci opt zile.* GORJAN, H. I 2. ◇ (Eliptic, indicînd ora, ziua) *Înțelese că seara la opt va avea comunicare scrisă.* VORNIC, P. 188. ◇ (Cu valoare de num. ord.) *Etajul opt.* ✦ (Substantivat, n., cu pl. *opturi*) Cifră care reprezintă acest număr. *Scrie un opt pe tablă. Face opturi cu stropitoarea.*

— Formă gramaticală: pl. (substantivat) *opturi.*

OPTÁ, *optez,* vb. I. I n t r a n z. (De obicei urmat de determinări introduse prin prep. «pentru») A alege, a prefera dintre două sau mai multe lucruri, soluții, situații, posibilități pe aceea care îți convine; a se decide în favoarea cuiva sau a ceva. *Cei mai mulți au optat pentru cîteva mari spitale din capitală, unde li s-a spus că vor fi îngrijiți.* CAMIL PETRESCU, U. N. 416.

OPTATÍV, -Ă, *optativi, -e,* adj. (Gram.; numai în e x p r.) *Mod optativ* = mod care exprimă o acțiune dorită. (Substantivat) *Realizarea acțiunii exprimate prin optativ depinde de obicei de o condiție, exprimată sau nu.* GRAM. ROM. I 313. *Propoziție optativă* = propoziție care exprimă o acțiune sau o stare a cărei realizare este dorită. *În strînsă legătură cu propozițiile exclamative sînt cele optative, care exprimă o dorință.* L. ROM. 1953, nr. 4, 37.

ÓPTIC, -Ă, *optici, -e,* adj. Care se referă la fenomene ale luminii sau la senzații vizuale, care aparține unor astfel de fenomene sau senzații, care se folosește în optică. *Instrument optic.* ◇ *Centru optic* = punct de pe axa unei lentile, către care tind punctele principale și cele nodale ale ei și prin care raza de lumină trece fără a-și schimba direcția.

ÓPTICĂ s. f. **1.** Parte a fizicii care se ocupă cu studiul luminii sau al fenomenelor luminoase și vizuale. ✦ Parte a fizicii care se ocupă cu studiul radiațiilor de aceeași natură cu lumina (radiații infraroșii, ultraviolete etc.).

2. F i g. Felul de a vedea și de a interpreta faptele și fenomenele. *Morala lui, optica lui, estetica lui erau iremediabil jignite.* CAMIL PETRESCU, O. II 566.

OPTICIÁN, -Ă, *opticieni, -e,* s. m. și f. Specialist în optică; persoană care face, repară sau vinde instrumente optice.

ÓPTIM, -Ă, *optimi, -e,* adj. (Cu valoare de superlativ, despre noțiuni abstracte) Cel mai bun sau foarte bun (potrivit, indicat etc.).

OPTÍME, *optimi,* s. f. A opta parte dintr-un întreg. ✦ Notă muzicală valorînd a opta parte dintr-o notă întreagă.

OPTIMÍSM s. n. (În opoziție cu p e s i m i s m) Atitudine a omului care privește viața cu încredere. *Strofa ultimă, care ar fi să exprime optimismul lui Coșbuc, nu are de loc a face cu poeziile în care el își exprimă «concepția» vieții.* IBRĂILEANU, S. 146. *Nemulțumirea față de condițiile de trai poate să fie tot așa de bine semnul unui mare optimism.* GHEREA, ST. CR. II 293.

OPTIMÍST, -Ă, *optimiști, -ste,* adj. (În opoziție cu p e s i m i s t) Care manifestă optimism. *Literatura omului sovietic... e o literatură constructivă și optimistă, produs al schimbărilor sociale.* SADOVEANU, E. 194. *Toți se simțiră în cele mai optimiste dispoziții.* C. PETRESCU, Î. II 144. *Cînd putea să scape de acest mediu, el* [Eminescu] *era aproape optimist, dovadă iubirea naturii și dragostea.* IONESCU-RION, C. 91.

ÓPTSPREZECE num. card. Numărul care în numărătoare are locul între șaptesprezece și nouăsprezece. *De două ori nouă fac optsprezece.* ◇ (Adjectival) *În acele părți am pătimit eu pe cînd aveam optsprezece ani.* SADOVEANU, A. L. 132. ◇ (Cu valoare de num. ord.) *Tomul optsprezece.* ✦ (Substantivat, n.) Cifră care reprezintă acest număr. *A scris un optsprezece pe tablă.*

ÓPTSPREZECELEA, ÓPTSPREZECEA num. ord. (Precedat de art. «al», «a») Care se află între al șaptesprezecelea și al nouăsprezecelea. *Secolul al optsprezecelea. Este a optsprezecea pe listă.*

ÓPTULEA, ÓPTA num. ord. (Precedat de art. «al», «a») Care se află între al șaptelea și al nouălea. *L-a botezat pe al optulea — asta s-a întîmplat cu mulți ani în urmă.* GALAN, B. I 140.

OPTZÉCI num. card. Numărul care în numărătoare are locul între șaptezeci și nouă și optzeci și unu. *De opt ori zece fac optzeci.*

OPTZÉCILEA, OPTZÉCEA num. ord. (Precedat de art. «al», «a») Care se află între al șaptezeci și nouălea și al optzeci și unulea.

OPȚIÚNE, *opțiuni,* s. f. **1.** Faptul sau dreptul de a alege, de a prefera dintre două sau mai multe lucruri, posibilități etc. pe aceea care îți convine. ◇ *Drept de opțiune* =

drept acordat cuiva de a-şi alege cetăţenia (de obicei în cazuri de trecere a unui teritoriu de la un stat la altul).

2. Condiţie care stă uneori la baza tranzacţiilor comerciale, potrivit căreia i se acordă cumpărătorului un termen înăuntrul căruia el poate definitiva tranzacţia sau poate renunţa la ea, pe cînd pentru vînzător obligaţia rămîne fermă. *Nu lucrez întîia oară în materie de petrol. Sînt sătul de opţiuni şi puncte de redevenţă.* C. PETRESCU, R. DR. 201.

OPULÉNT, -Ă, *opulenţi, -te,* adj. (Livresc) Bogat, îmbelşugat, abundent; voluminos.

OPULÉNŢĂ s. f. (Livresc) Bogăţie, belşug, abundenţă (extremă). *Fiecare nouă sfidare adînceşte prăpastia dintre mizeria populaţiei muncitoare şi opulenţa luxuriantă a clasei stăpînitoare.* LIT. ANTIMONARHICĂ 157.

OPÚNE, *opún,* vb. III. **1.** Tranz. A pune un lucru, o acţiune împotriva cuiva sau a ceva, a ridica un argument faţă de cineva. *Toderiţă opunea... tatălui său tăceri înnegurate.* VORNIC, P. 8. *Marii ardeleni... opun străinismului, ivit sub forma grecească, scrierile lor.* RUSSO, S. 68. *Se consultară Ce fel ar putea face Şi prin care mijloace Stavilă ar opune L-acea înecăciune.* ALEXANDRESCU, M. 389. ✦ Refl. A se împotrivi (rezistînd sau făcînd uz de forţă), a pune piedici, a ţine piept. *Şetasar ce-i stă-mpotrivă de prisos i se opune.* MACEDONSKI, O. I 105. *Ladislau... se opune acestor barbari.* BĂLCESCU, O. II 12.

2. Tranz. A pune faţă în faţă două sau mai multe lucruri sau fiinţe pentru a face să iasă în evidenţă, prin comparare, deosebirile dintre ele.

3. Refl. (Geom.; despre unghiuri) A fi aşezat, într-o figură geometrică, în faţa altui unghi sau în faţa uneia dintre laturi; (despre laturi) a fi aşezat în faţa altei laturi sau în faţa unuia dintre unghiuri. *În triunghiuri egale la laturi egale se opun unghiuri egale.*

— Prez. ind. şi: (regional) *opúi* (ŞEZ. I 60).

OPÚNERE, *opuneri,* s. f. Acţiunea de a (se) opune; punere faţă în faţă; împotrivire, stăvilire, zădărnicire; p. ext. opoziţie. *Mulţimea-i deschidea drum fără opunere.* VORNIC, P. 218.

ÓPUS[1] s. n. Termen consacrat în muzică, pentru a denumi, împreună cu un număr de clasificare, o operă a unui compozitor, potrivit succesiunii cronologice a lucrărilor sale. *Sonata lui Beethoven opus 57.*

OPÚS[2]**, -Ă,** *opuşi, -se,* adj. Care este aşezat în faţa cuiva sau a ceva, în partea dimpotrivă; p. ext. (despre fenomene, caractere, legi) care nu se poate împăca cu altul, potrivnic, contrar. V. antagonist. *Sensuri opuse. Legi opuse.* ▭ *Pe trotuarul opus trecură prin lumina felinarului două umbre femeieşti.* BART, E. 190. *Paienjeni de smarald au ţesut de pe o insulă pînă la malul opus un pod.* EMINESCU, N. 66. ✧ *Unghiuri opuse* = unghiuri care au acelaşi vîrf, laturile unuia fiind în prelungirea laturilor celuilalt.

OPÚSCUL, *opuscule,* s. n. Scriere ştiinţifică sau literară de proporţii reduse. *Opuscule cu pagini încărcate de calcule Subtile.* CAMIL PETRESCU, V. 7. *Fructul acestei colaborări intelectuale fu publicarea însemnatului opuscul gramatical şi ortografic al «Elementelor» în 1780.* IORGA, L. II 201.

OPÚST, *opusturi,* s. n. (Mold.) Jgheab (de scînduri) prin care se scurge apa dintr-un iaz; p. ext. zăgaz, baraj, stăvilar. *Riuleţul era acuma lac; se strecura domol şi suna la opustul bine întocmit cu lanţuri şi zăvoare.* SADOVEANU, M. C. 110. *Era pretutindeni, neadormit, acum cercînd făina care curgea pe jgheab, acum alergînd la opust să potrivească năvala apei.* ANGHEL-IOSIF, C. L. 28.

OPÚŞINĂ, *opuşine,* s. f. Stufărie deasă, considerată zonă de protecţie în care iernează peştele şi unde pescuitul este interzis.

OR[1] conj. (Franţuzism) Dar, însă, deci.

OR[2] conj. v. **ori**[2].

ORÁC s. n. (Rar) Orăcăit. *Nu pot, maică, odihni, De oracul broaştelor, De şuierul şerpilor.* PĂSCULESCU, L. P. 228.

ORÁCOL, *oracole,* s. n. (La vechii greci) Persoană considerată a avea darul să prevestească viitorul; locul unde se făceau prevestirile; p. ext. prevestirea însăşi; prezicere, profeţie. [Căpitanul] *era călindarul şi barometrul portului... Toţi îl consultau ca pe oracolul de la Delfi.* BART, E. 325. ✧ Expr. (Livresc) **A vorbi ca un oracol** = a se exprima sentenţios şi neînţeles.

ORÁL, -Ă, *orali, -e,* adj. **1.** Care se transmite verbal, din gură în gură. *De la Puşkin încoace, limba rusească scrisă devine mai bogată, înglobînd în ea toată comoara de nestemate a cîntecului oral.* SADOVEANU, E. 209. *Tradiţia orală a neamului nostru cuprinsă în cîntecele vechi.* RUSSO, S. 78. ✦ Care se face verbal, prin viu grai, care caracterizează graiul viu, vorbirea (în opoziţie cu limba scrisă). *Unic prin geniul lui oral, Creangă apare, prin neasemănata lui putere de a evoca viaţa, un scriitor din linia realismului.* VIANU, A. P. 119. ✦ (Despre examene) Care se desfăşoară prin întrebări şi răspunsuri verbale. ✧ (Substantivat, n.) *Premiantul întîi la toate — zece la teză, zece la oral.* C. PETRESCU, Î. II 127.

2. (Fon.; în expr.) *Sunet oral* = sunet la articularea căruia aerul trece numai prin gură.

ORALITÁTE s. f. Calitatea stilului de a fi oral; ansamblul de particularităţi ale graiului viu; limbă vorbită. *Ion Slavici introduce oralitatea populară în scrierile sale înaintea lui Creangă.* VIANU, A. P. 119.

ORANGUTÁN s. m. v. **urangutan.**

ORANÍST, *oranisturi,* s. n. (Rar) Baldachin. *Leana l-a îngropat cu alai mare. Zece popi, arhiereu, oranist, colivă, steagul bisericii Troiţa, flori, luminări, zăbranice.* DELAVRANCEA, H. TUD. 29.

ORÁNIŢĂ, *oraniţe,* s. f. (Regional) **1.** Prăjină lungă prevăzută cu o cange la vîrf, de care se servesc marinarii. *Alearg' de spune lu tat'tu Să puie vîsla-Ntr-o rînă Şi oraniţa-Ntr-o mînă Că-mi slăbesc puterile Şi mi se duc zilele.* TEODORESCU, P. P. 576.

2. Luntre pescărească. *Ea-mpinsă şi oraniţa, Sări şi ta' său în ea.* PĂSCULESCU, L. P. 246.

ORÁNJ adj. invar. (Franţuzism) Portocaliu. *Cutii goale... în acelaşi format şi de aceleaşi tandre culori: bleu, roz, oranj, gri.* C. PETRESCU, O. P. I 145.

ORANJÁDĂ, *oranjade,* s. f. Băutură răcoritoare, preparată din suc de portocale, zahăr şi sifon sau apă. *Aroma răcoritoare de oranjade.* C. PETRESCU, C. V. 190. *A introdus în Moldova... marţipanele... oranjadele.* KOGĂLNICEANU, S. A. 96.

ORÁNZ, *oranzi,* s. m. (Învechit) Portocal. *Duceţi-mă acolo... unde cresc oranzii subt cerul cel senin.* ALEXANDRESCU, M. 157.

ORÁR[1]**,** *orare,* s. n. **1.** Program al unei activităţi eşalonat pe ore şi care se repetă periodic un număr oarecare de zile; (concretizat) tabel, grafic care indică programul în ore al unei activităţi, orele de plecare şi de sosire ale unui tren, vapor, autobus etc. *Cometa lui Halley soseşte şi pleacă după orar precis, cunoscut şi afişat de astronomi.* C. PETRESCU, A. 278.

2. (Învechit) Instrument care indică timpul; ceasornic. *Soarele, luna şi stelele uneori nu se pot vedea, şi de aceea ele sînt nişte orare nesigure.* MARIAN, O. II 238. *Armata... evului mediu în loc de orare purta cu dînsa cocoşi.* id. ib. 239. ✦ Acul mic al ceasului, care indică orele.

— Variantă: **orăriu,** *orarii,* s. n.

ORÁR[2], *orare,* s. n. Veşmînt bisericesc în formă de fîşie lungă de lînă, mătase sau bumbac, pe care diaconul îl poartă pe umăr în timpul slujbei religioase.

ORÁR[3], **-Ă,** *orari, -e,* adj. Care arată orele, privitor la ore; care se face sau se calculează pe timp de o oră. ✧ *Diferenţă orară* = diferenţă de timp înregistrată de două ceasornice situate pe longitudini diferite ale pămîntului. *Grafic orar* v. g r a f i c.

ORÁRIU s. n. v. **orar**[1].

ORÁŞ, *oraşe,* s. n. **1.** Aşezare omenească importantă, cu populaţie numeroasă, cu întreprinderi şi instituţii, care constituie un centru industrial, comercial, cultural, politic şi administrativ. *Vezi tu, tovarăşe, oraşul Cum se înalţă pe-nserat Ca o cetate fermecată Sub cerul ţării înstelat?* FRUNZĂ, Z. 40. *Nu-i drăguţ frumos c-al meu, Nici în sat, nici în oraş.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 30. ✧ *Oraş deschis* v. d e s c h i s. ✧ L o c. a d j. (În opoziţie cu d e ţ a r ă) **De oraş** = care provine din oraş, care are caracteristicile oraşului. *Marfă de oraş.* (E x p r.) *Haine de oraş* = **a)** (spre deosebire de haine de seară, de sărbătoare) haine mai bune decît cele de lucru şi mai proaste decît cele de gală; **b)** haine orăşeneşti, croite după moda de la oraş.

2. (Prin restricţie) Partea centrală a unui oraş (1); centru. *Ieşiră din gară şi o luară pe jos pe bulevard spre oraş.* REBREANU, R. II 224.

3. Locuitorii unei astfel de aşezări. *Oraşul rîde şi petrece, Huieşte-n chihot.* BENIUC, V. 34. *Oraşul întreg, măria-ta, Expiră în durerea morţii.* ALECSANDRI, T. II 179.

ORÁŞNIŢĂ s. f. v. **oreşniţă.**

ORATÓR, *oratori,* s. m. Persoană care rosteşte un discurs, care vorbeşte în faţa unui public; persoană care are talentul de a vorbi frumos în public. *Ţărănimea strînsă cap lîngă cap asculta oratori improvizaţi.* SADOVEANU, O. VI 477. *Între multiplele calităţi politice ce-şi atribuia prefectul era şi aceea de neîntrecut orator poporan.* REBREANU, R. II 86. *Nu putea da-ncredinţare, Slavă ăstui orator.* ALEXANDRESCU, M. 280.

ORATÓRIC, -Ă, *oratorici, -e,* adj. De orator, care aparţine oratorului, privitor la orator sau la oratorie. *Talent oratoric.* ▭ *După stilul artistic, cel mai apropiat de cel familiar este stilul oratoric.* IORDAN, L. R. 130. *Vorbele sunau calde, fără pompă oratorică.* C. PETRESCU, Î. II 105.

ORATORÍE s. f. Arta de a compune şi de a rosti discursuri; arta de a vorbi în public; elocvenţă. V. r e t o r i c ă. *Din prea numeroase motive Bălcescu nu iubea oratoria.* CAMIL PETRESCU, O. II 32.

ORATÓRIU, *oratorii,* s. n. **1.** Compoziţie muzicală simfonică de mare întindere, scrisă pe o temă dramatică, pentru orchestră, cor şi solişti vocali; (prin restricţie) cantată. *Oratoriile de Bach.*

2. (Învechit) Mic edificiu sau încăpere, separată sau făcînd parte dintr-o locuinţă, destinată să servească drept loc de rugăciune; paraclis. *Oratoriul este într-un turn mic. Are numai o fereastră cu gratii.* NEGRUZZI, S. III 430.

ORĂŢIE, *oraţii,* s. f. (Popular, adesea determinat prin «de nuntă») Urare în versuri pe care colăcerii o adresează mirilor la nuntă; conăcărie. *Ascultaţi întîi o oraţie a noastră, a mea şi a lui Prislea.* SADOVEANU, P. M. 204.

ORAŢIÚNE, *oraţiuni,* s. f. (Livresc, învechit) Cuvîntare, discurs. (Ironic) *Jalnica elegie a vechiului poet romîn îmi va servi drept oraţiune funebră pentru tot vînatul.* ODOBESCU, S. III 37.

ÓRĂ, *ore,* s. f. **1.** Unitate de măsură a timpului egală cu a douăzeci şi patra parte dintr-o zi, cuprinzînd 60 de minute sau 3600 de secunde; ceas. *Periră în această luptă crîncenă două mii de oameni... lupta ţiind zece ore.* ISPIRESCU, M. V. 42. *Lîngă salcîm sta-vom noi noaptea întreagă, Ore întregi spune-ţi-voi cît îmi eşti dragă.* EMINESCU, O. I 231. ✧ L o c. a d v. **Cu orele** = timp îndelungat. **Pe oră** = în decurs de un ceas. *Parcurge 20 de kilometri pe oră.* ✧ L o c. a d j. şi a d v. **Cu ora** = angajat şi plătit după un tarif orar. *Lucru cu ora.* **De ultimă oră** = foarte actual, nou de tot. *Ne aflăm în plină epocă de anchete şi discuţiuni în legătură cu manifestările literare de ultima oră.* BACOVIA, O. 240. **La ora actuală** = în prezent, în momentul de faţă. ✦ Distanţă, întindere, spaţiu cît poate fi parcurs în timp de un ceas. *Satul se află la 3 ore de Bucureşti.* ✦ Fiecare dintre cele 24 de părţi în care e împărţită o zi. *La ce oră trebuie să vin duminică la studio?* BARANGA, I. 168. *Venea să-şi facă observaţiile astronomice pentru calculul orei.* BART, E. 132. ✦ Durată de timp nedeterminată; timp, epocă, moment. *Trecut-au ani de lacrimi şi mulţi vor trece încă Din ora de urgie în care te-am perdut!* ALECSANDRI, P. I 120. *Este ora nălucirii... un mormînt se dezveleşte.* ALEXANDRESCU, M. 14.

2. Timp, moment fixat cu exactitate de mai înainte, în care cineva poate fi primit undeva. *Oră de audienţe.*

3. Lecţie, curs. *Şcolarii nu mai aveau curajul să stea cu el în clasă şi cei mai mulţi, în orele lui, fugeau.* SAHIA, N. 58. ✧ E x p r. **A lua (sau a da) ore de...** = a lua (sau a da) lecţii particulare de...

— Variantă: **oáră** (SBIERA, P. 67, GHICA, S. A. 134) s. f.

ORĂCĂÍ, pers. 3 *orăcăie,* vb. IV. I n t r a n z. (Despre broaşte, rar, despre alte animale) A scoate strigătul caracteristic speciei. *Buraticii orăcăiau în toate după-amiezile cu disperare.* SADOVEANU, N. F. 101. *Orătăniile se împrăştiară orăcăind speriate.* REBREANU, R. II 189. *Brotăceii orăcăiau în depărtare.* ISPIRESCU, L. 292. ✧ (Depreciativ, despre alte fiinţe) *Cîntam ca cucoşul, orăcăiam ca broasca, zbieram ca vaca.* HOGAŞ, DR. II 46. *Deodată se aud prin casă o mulţime de glasuri... unele orăcăiau ca broasca, altele mornăiau ca ursul.* CREANGĂ, P. 302. ✦ (Despre copii sugaci) A plînge, a scînci. *Mi te-a înfăşat, Mi te-a legănat Şi mi te-a culcat... Tu n-ai adormit Şi-ai orăcăit.* TEODORESCU, P. P. 446.

— Prez. ind. pers. 3 şi: *orăcăieşte* (BELDICEANU, P. 57, BOLINTINEANU, O. 195, ALECSANDRI, P. I 203).

ORĂCĂIÁLĂ, *orăcăieli,* s. f. Orăcăit.

ORĂCĂÍT, (rar) *orăcăituri,* s. n. Acţiunea de a o r ă c ă i şi rezultatul ei; strigăt caracteristic broaştei, orăcăială. *Îi e pe plac să vină aici, noaptea, şi să cosească papura. S-audă susurul vîntului, cîntecul greierilor, orăcăitul broaştelor.* PAS, L. II 85. *Cine n-ar fi ascultat cu plăcere întoarcerea vitelor de la păşune cu bălăngănitul lor depărtat, cu strigătele flăcăilor perdute în orăcăitul broaştelor gălăgioase?* DELAVRANCEA, T. 259. ✦ F i g. Amestec de voci, gălăgie. *Directorul de scenă o avertizase în orăcăitul de înveselire al camarazilor că nu-i poate da decît roluri de comedie.* C. PETRESCU, C. V. 209. ✦ Plînset, ţipăt (de copil sugaci). *Auzi un orăcăit de copil.* ISPIRESCU, L. 146.

ORĂSTÍCĂ s. f. Plantă erbacee din familia leguminoaselor, cu flori roşii-purpurii la început, apoi albastre *(Orbus niger);* măzăriche-neagră, mălurici, pupezele.

ORĂŞEÁN, *orăşeni,* s. m. Locuitor al unui oraş. *Mai aveţi grijă şi de cei orăşeni.* REBREANU, R. I 64. *În*

zori de ziuă orăşenii se deşteptară în sunetul clopotelor. NEGRUZZI, S. I 107. *Orăşenii erau însărcinaţi cu apărarea cetăţilor.* BĂLCESCU, O. I 31.

ORĂŞEÁNCĂ, *orăşence* şi *orăşenci,* s. f. Locuitoare a unui oraş. *O lăsa în voia ei... ca să se poarte cu capul gol şi să se pieptene ca orăşencile.* GALACTION, O. I 133.

ORĂŞÉL, *orăşele,* s. n. Diminutiv al lui oraş; oraş mic. *Existenţa lor se arăta însă şi mai avară ca în orăşelul de provincie.* C. PETRESCU, C. V. 95. *Acum s-a ridicat un orăşel, cu grădini, oteluri şi băi, în mijlocul acestei cîmpii nisipoase.* VLAHUŢĂ, O. A. II 124. *O să fac din orăşelul acesta un ermitagiu de odihnă şi de plăcere.* NEGRUZZI, S. I 309.

ORĂŞENÉSC, -EÁSCĂ, *orăşeneşti,* adj. De oraş, care aparţine oraşului, privitor la oraş, ca la oraş. *Haine orăşeneşti. Populaţie orăşenească.*

ORĂŞENÉŞTE adv. În felul orăşenilor, ca orăşenii. *A intrat rîzînd un flăcău... îmbrăcat în haine albe de cînepă, croite orăşeneşte.* GALAN, B. I 117. *Întîi s-a îmbrăcat el orăşeneşte. Pe urmă şi-a îmbrăcat orăşeneşte nevasta şi copiii.* STANCU, D. 42. *Primarul şi notarul... erau îmbrăcaţi orăşeneşte.* SADOVEANU, B. 195.

ORĂŞENÍME s. f. (Cu sens colectiv, rar) Locuitorii unui oraş, mulţime de locuitori ai unui oraş. *Orăşenimea, corporaţiile, clasele comerciale s-au deosebit totdeauna printr-un spirit liberal.* BĂLCESCU, O. I 237.

ORĂŞENÍSM s. n. (Rar) Fel de a fi, de a se comporta, specific unui orăşean; p. ext. comportare manierată, căutată, artificială. *Mă revăd băiatul tînăr cu superbe-nsufleţiri... Liberat de-orăşenismul subţiatelor simţiri.* MACEDONSKI, O. I 28.

ORĂŞENIZÁ, *orăşenizez,* vb. I. Refl. (Rar) A-şi însuşi felul de viaţă sau de comportare al orăşenilor.

ORĂTÁNIE, *orătănii,* s. f. (Mai ales la pl.) Pasăre de curte. *Mitrea o să stea aci să îngrijească de vite şi orătănii.* SADOVEANU, M. C. 18. *Prin ogrăzi mulţi copii şi orătănii.* REBREANU, R. I 75.

— Variante: **orătánie** (DUMITRIU, N. 126), **oráténie** (DUMITRIU, B. F. 143, PREDA, Î. 100) s. f.

ORĂTÁNIE s. f. v. **orătanie.**

ORĂTÉNIE s. f. v. **orătanie.**

ORB[1] s. n. (Numai în expr.) **Orbul găinilor** = numele popular al unei boli de ochi care se manifestă prin aceea că bolnavul îşi pierde aproape cu totul vederea seara, după apusul soarelui, dar vede normal ziua. **Ai orbul găinilor?** se spune în glumă celui care caută şi nu vede un obiect aflat chiar în faţa lui.

ORB[2]**, OÁRBĂ,** *orbi, oarbe,* adj. 1. Lipsit de simţul văzului, care nu vede. *Găsi un om orb ce-şi mînca mămăliguţa cu lapte dulce.* ISPIRESCU, L. 262. *Ea nu putu decît să-ndrepte asupră-i ochii săi stinşi şi orbi.* EMINESCU, N. 28. ◇ (Substantivat) *Pipăind cu mîna de orb... căuta pe măsuţa de trandafir ochelarii.* C. PETRESCU, C. V. 188. *Un orb pe care-l duce un copil de mînă Cîntă-acelaşi cîntec din catirincă.* D. BOTEZ, P. O. 165. *În ţara orbilor, chiorul e împărat.* ◇ Expr. **A nimerit orbul Brăila** sau **nimerese orbii Suceava,** se spune pentru a încuraja pe cineva la o treabă care i se pare nerealizabilă. *Nimeresc orbii Suceava şi eu nu eram să vă nimeresc?* CREANGĂ, A. 107. **Prinde orbul, scoate-i ochii** v. ochi. ✦ Fig. Lipsit de perspicacitate, lipsit de spirit de observaţie; legat la ochi. *Cum am putut să fiu atît de orb?* BARANGA, I. 215. *Orb este cel ce cată lumina să oprească În cursu-i regulat.* BOLINTINEANU, O. 191. *Orb am fost eu la vedere Cînd am fost că-mi iau muiere. Mă bucuram la avere Ş-am luat făr' de plăcere.* ANT. LIT. POP. I 120.

2. Fig. Lipsit de voinţă şi de personalitate, supus cu totul voinţei altuia. *M-ai silit să fiu agent orb politicii d-tale.* ALECSANDRI, T. I 374. *Nu urmează că omul este un instrument orb al fatalităţii.* BĂLCESCU, O. II 10.

3. Fig. Care acţionează, se manifestă fără stavilă, în ciuda oricărui consideren; necontrolat, iraţional; p. ext. de temut, fioros. *Aflînd cum ţi-ai bătut joc de el... o să fie orb şi turbat de mînie.* CAMIL PETRESCU, O. I 13. *E un adînc asemenea Uitării celei oarbe.* EMINESCU, O. I 176. *Pînă cînd să ne tot plece cruda, oarba tiranie?* ALECSANDRI, P. II 7. ✦ Nemărginit, foarte mare, total. *A avea încredere oarbă în cineva.*

4. Fig. Lipsit de lumină, întunecos, întunecat. *S-a lăsat o noapte oarbă, fără lună.* SADOVEANU, O. VI 526. *Peste adîncurile oarbe ale nopţii, geana lunii înflăcărate trimetea lungi raze de lumină.* HOGAŞ, M. N. 135. *Cade-o noapte-ntunecoasă, Noapte oarbă, fioroasă.* ALECSANDRI, P. II 21.

5. (În expr.) *Geam orb* sau *fereastră oarbă* = adîncitură în perete, avînd forma unei ferestre şi făcută cu scop arhitectonic. V. firidă. *Pătrunse într-o cameră cu geam orb spre curte.* VORNIC, P. 24. *Toate ferestrele erau oarbe.* CAMIL PETRESCU, O. II 491. *Sobă oarbă* = motiv ornamental închipuind o sobă; sobă care nu are deschidere în camera în care se află. *Era în această cameră... o sobă oarbă dasupra căreia era pusă o tavă.* FILIMON, C. 265. *Duşumea oarbă* = duşumea de scînduri brute aşezate distanţat între ele, peste care se montează parchetul. *Cartuş orb* = cartuş fără proiectil, folosit la exerciţii, parade, demonstraţii etc. *Cameră oarbă* = cameră fără ferestre destinată unor scopuri speciale (în fizică, în medicină etc.). *Puţ orb* = puţ de mină care nu are ieşire directă la suprafaţă. ✧ (Despre găuri) Care nu răzbeşte în partea cealaltă, care are o singură gură.

ORBĂLŢ s. n. (Regional) Erizipel, brîncă. *Domnul era bolnav de frică şi de orbalţ.* IORGA, L. I 350. *Se vindecă cei ce au orbalţ.* MARIAN, INS. 176.

ORBĂCĂÍ vb. IV v. **orbecăi.**

ORBĂLŢĂTÚRĂ, *orbălţături,* s. f. (Popular) Infecţie provocată de orbalţ. *M-am spălat de orbălţătură, de roşeaţă.* PĂSCULESCU, L. P. 134.

— Variantă: **orbălţitúră** (ŞEZ. III 140) s. f.

ORBĂLŢITÚRĂ s. f. v. **orbălţătură.**

ORBECÁ vb. I v. **orbecăi.**

ORBECÁT, -Ă, *orbecaţi, -te,* adj. (Neobişnuit, despre ochi) Orbit, fermecat, fascinat. *Meşteri... dibaci fac să joace în ochii orbecaţi ai publicului tot felul de vîrtejuri luminoase.* ODOBESCU, S. II 540.

ORBECĂÍ, *orbecăiesc* şi *orbécăi,* vb. IV. Intranz. A umbla încoace şi încolo pipăind şi rătăcind (ca orbii) prin întuneric, a dibui, a bîjbîi. *Şi-şi închipui cum, la ceasul acela, milioane de oameni orbecăiesc prin noroaie grele.* CAMILAR, N. I 63. *Mergînd să orbecăie în tenebrele cartierelor mărginaşe.* C. PETRESCU, C. V. 280. *Tainiţi încîlcite te scoboară în adîncimile întunecoase ale muntelui, în care înaintezi orbecăind şi de la o vreme păşeşti tot mai încet, tot mai cu grijă.* VLAHUŢĂ, O. A. II 137.

— Variante: **orbăcăí** (POPA, V. 83, ISPIRESCU, L. 59, POPESCU, B. II 31) vb. IV, **orbecá** (SBIERA, P. 258) vb. I.

ORBECĂÍRE, *orbecăiri,* s. f. Faptul de a orbecăi; dibuială, bîjbîială, rătăcire.

ORBÉSC, -EÁSCĂ, *orbeşti,* adj. (Despre acţiuni şi sentimente) Care se manifestă orbeşte; nesocotit, orb[2] (3). *Afecţiune orbească. Încredere orbească.* ✦ Fig. Exagerat, exorbitant. *Luase iar bani cu procente orbeşti.* CARAGIALE, N. S. 28.

ORBÉȘTE adv. **1.** Ca orbii, fără a vedea (deslușit), pe dibuite, la întîmplare, la nimereală. *Ai noștri trag în mod stupid, în sus, orbește, de altfel nici nu vedem nimic.* CAMIL PETRESCU, U. N. 398. *Constantin și Frusina înaintau orbește, plesniți de richiți, împiedecați de ierburi.* GALACTION, O. I 152.

2. Fig. Fără un punct de vedere propriu, fără discernămînt, fără socoteală, în mod mecanic. *Mergînd către o nemaipomenită primejdie, trebuie s-asculte orbește.* CAMILAR, N. I 165. *Mă deprinsesem prin urmare a crede orbește în prevestirile ei.* HOGAȘ, M. N. 185. ✦ Necontrolat, nebunește, inconștient; pătimaș. *Nu e destul să iubești orbește pe cineva, trebuie să știi să iubești.* DEMETRIUS, C. 48.

ORBÉTE [1] s. m. v. **orbeț.**

ORBÉTE [2], *orbeți*, s. m. Mamifer din familia rozătoarelor, asemănător cu cîrtița, care trăiește sub pămînt și se hrănește cu rădăcini *(Spalax hungaricus)*; țîncul-pămîntului.

ORBÉȚ, -EÁȚĂ, *orbeți, -e*, s. m. și f. Persoană oarbă; p. ext. cerșetor (orb). *Pururea să fie ca orbeții, dus de mînă.* DAVILA, V. V. 78. *O-ntreagă ciurdă de-orbeți și de lelițe.* MACEDONSKI, O. I 42. *Se ceartă ca niște orbeți.* SLAVICI, O. II 119. ✧ Expr. **A se bate ca orbeții** = a se încăiera aprig, a se bate rău. *Se bătură ca orbeții vreo jumătate de ceas, sfîșiindu-și cămășile.* REBREANU, I. 94. ✦ (Adjectival) Orb. *Cîrtițele orbețe și aricii ghimpoși, ba chiar șerpii, gușterii și șopîrlele, toate i se arătau lui în cale.* ODOBESCU, S. III 185.

— Variantă: **orbéte** (GALAN, B. I 168, PAS, Z. I 153) s. m.

ORBEȚÍ, *orbețesc*, vb. IV. Refl. (Regional) A se milogi, a cerși.

ORBÍ, *orbesc*, vb. IV. **1.** Intranz. A deveni orb, a-și pierde vederea. *Dă-mi-i mie ochii negri... Căci de noaptea lor cea dulce vecinic n-o să mă mai saturi, Aș orbi privind într-înșii.* EMINESCU, O. I 155. ✧ (În metafore și comparații) *Soarele orbește-n ceruri de a armelor lucire.* EMINESCU, O. IV 134.

2. Tranz. A face (pe cineva) să-și piardă vederea, a scoate (cuiva) ochii. *Îi dete cu frigarea peste ochi de orbi.* ISPIRESCU, L. 340. *Doamnele care ar voi să mă orbească m-ar nenoroci foarte mult, condamnîndu-mă astfel a nu mai putea admira grațiile lor.* ALECSANDRI, O. P. 132. ✦ (Prin exagerare, despre lumină sau despre un obiect strălucitor) A tulbura vederea, a lua ochii. *Roșii fulgere sclipesc, Săbii, săbii mă orbesc.* MACEDONSKI, O. I 275. *Fluturi ard, sclipesc în soare, orbind ochii ce îi vede.* EMINESCU, O. IV 131.

3. Tranz. Fig. A face (pe cineva) să-și piardă rațiunea, a împiedica (pe cineva) să vadă lucrurile clar, a-l face să nu mai judece obiectiv. V. zăpăci. *Iubirea nu mă poate orbi.* REBREANU, R. I 123. *Groaznic orbește ura pe oameni.* ODOBESCU, S. III 103. *Te-a fi orbit vestea cea mare.* ALECSANDRI, T. I 273. ✦ A înșela (pe cineva), a arunca praf în ochii cuiva. *Ai văzut ce rău îi venea pălăria?... Pe cine crede că orbește cînd se laudă că a cumpărat-o de la « Papagal » și a dat pe dînsa cincisprezece franci?* BASSARABESCU, V. 9.

ORBICULÁR, *orbiculari*, adj. m. (Despre mușchi) Care are o formă circulară și e plasat în jurul anumitor orificii, asupra cărora acționează. ✦ (Substantivat) Mușchi de formă circulară care pune în mișcare pleoapele și buzele. *Orbicularii pleoapelor și ai buzelor.* ANATOMIA 161.

ORBÍE s. f. (Popular) Starea celui orb [2] (2), lipsa vederii. ✦ Fig. Inconștiență, orbire. *Cum de-ai putut tu, în orbia ta, să nu bagi de samă dorințile și trebuințile oamenilor.* SBIERA, P. 153.

ORBÍRE s. f. Faptul de a orbi (pe cineva), pierderea vederii; fig. întunecare a minții, rătăcire, inconștiență. *Nebuniile mele... nu mă pot duce pînă la orbire.* SADOVEANU, Z. C. 117. *Natalia înțelese... cît de nedreaptă era orbirea ei.* D. ZAMFIRESCU, R. 169. *Mă duc, vă las orbirii, las țara-n seama voastră.* ALECSANDRI, T. II 116. ✧ Loc. adv. **Cu orbire** = orbește. *Nebun cine se-ncrede în tine cu orbire.* ALECSANDRI, T. II 121.

ORBÍȘ adv. **1.** Pe dibuite, la întîmplare, orbește. *Boarul mergea orbiș înainte, în direcția ce a luat-o de afară.* AGÎRBICEANU, S. P. 116. *După dînșii cot la cot, Suiam orbiș.* COȘBUC, P. II 41.

2. Fig. Nebunește, fără socoteală, orbește (2). [Calul] *se ridică în două picioare, se întoarse și se aruncă orbiș înapoi.* GÎRLEANU, L. 33. *Se-nalță roibu-nviforat... Se duce-orbiș fără stăpîn, Cu vuiet, ca furtuna.* COȘBUC, P. I 197. *Îi venea să ridice patul pușții și să deie orbiș în toate părțile.* SLAVICI, N. II 135.

ORBÍT, -Ă, *orbiți, -te*, adj. **1.** Lipsit de vedere, cu vederea întunecată. *Scăldați într-o strălucire albă rămînem orbiți cîteva clipe.* BART, S. M. 29.

2. Cu mintea întunecată (de furie, de ciudă, de durere etc.), scos din minți. V. zăpăcit. *Ștefan-vodă Tomșa stătea măreț pe calul lui arăbesc și nu vedea pe nimeni, orbit și înfierbîntat.* SADOVEANU, O. VII 72.

ORBITÁL, -Ă, *orbitali, -e*, adj. **1.** Privitor la orbita unui corp ceresc. *Traiectorie orbitală.*

2. Care aparține sau se află în regiunea orbitei oculare.

ORBÍTĂ, *orbite*, s. f. **1.** Traiectoria închisă a unui corp ceresc. *Orbita pămîntului.* ▭ *Două stele își încrucișează orbitele în univers.* BOGZA, C. O. 285.

2. Fig. Sfera sau mediul unei activități oarecare; sferă de influență.

3. Cavitate osoasă a craniului în care se află globul ocular. *Albia uscată a torentului... apare îngrozitor de tristă și dureroasă, ca orbitele fără ochi ale unui mutilat.* BOGZA, C. O. 210. *Vorbea acum grăbit și grav și ochii lui neliniștiți îi jucau necontenit în orbite.* SADOVEANU, O. VI 353. [Ochii] *înotau în orbitele lor.* EMINESCU, N. 34.

ORBITÓR, -OÁRE, *orbitori, -oare*, adj. Care te orbește, care te face să nu poți privi cu ochii deschiși, care îți ia vederea. *Grădinile risipeau... miresme și colori, într-un soare orbitor și subt un cer de mătasă sinilie.* SADOVEANU, Z. C. 269. *Vechiul oraș domnesc... se arăta în lumina orbitoare, indistinct și risipit.* GALACTION, O. I 346. ✧ Fig. *O sală orbitoare de lux, oglinzi și lumini.* CAMIL PETRESCU, T. II 255.

ÓRBOTĂ s. f. v. **horbotă.**

ORCÁN, *orcane*, s. n. (Învechit și arhaizant) Uragan. *Văzduhul se cutremură ca la suflarea orcanului.* SADOVEANU, O. I 106. *Auzul îi urlă ca un orcan.* DELAVRANCEA, S. 28. *Orcanul însuși stă domol Și-n gînduri dulci se pierde.* COȘBUC, P. I 65. ✧ Fig. *Mă topesc tainic, însă mereu De ale patimilor orcane.* EMINESCU, O. I 26.

ORCEÁG, *orceaguri*, s. n. (Regional) Arpagic. (Fig.) *Băieții se nasc mărunței, tărtăcuțe, ceapă mică, orceag.* STANCU, D. 87.

ORCHESTRÁ, *orchestrez*, vb. I. Tranz. A aranja o bucată muzicală pentru a putea fi executată de orchestră.

ORCHESTRÁL, -Ă, *orchestrali, -e*, adj. Propriu orchestrei, referitor la orchestră, de orchestră.

ORCHESTRÁNT, *orchestranți*, s. m. (Rar) Persoană care face parte dintr-o orchestră; instrumentist.

ORCHESTRÁRE, *orchestrări*, s. f. Acțiunea de a orchestra; orchestrație.

ORCHESTRÁȚIE, *orchestrații*, s. f. Arta de a orchestra; transcrierea, aranjarea pentru orchestră a unei bucăți muzicale. *Orchestrația piesei « Tablouri dintr-o expoziție »,*

a lui Musorgski, a fost făcută de Ravel. ✦ Felul cum sînt îmbinate diferite grupuri de instrumente ale unei orchestre (într-o anumită bucată muzicală). (Fig.) *Nu puteam prinde cu urechea depărtarea de la care venea această bizară orchestrație.* HOGAȘ, M. N. 87.

ORCHÉSTRĂ, *orchestre,* s. f. **1.** Ansamblu de instrumentiști care execută compoziții muzicale la diverse instrumente. *Orchestra începu cu o indignare grațioasă.* BACOVIA, O. 60. *Auzeam... de departe o muzică, o orchestră, o fanfară.* HOGAȘ, M. N. 86. *Dacă fiece membru al unei orchestre ar voi să se audă el mai mult decît toți ceilalți membri, acea orchestră n-ar produce nici o armonie.* BOLLIAC, O. 263. ✧ (În metafore și comparații) *Pierdut din stolul mîndrei lor orchestre, Ce trist răsună cînturile mele În liniștea adîncă din pădure.* IOSIF, P. 47. *Turturelele-n tenor Și-alte voci măiestre, Toate după glasul lor... Vor urma dup-acest cor Fel de fel de-orchestre.* COȘBUC, P. I 301.

2. Parte a unui teatru situată între scenă și primele scaune, de obicei sub nivelul parterului, destinată orchestranților. ✧ *Fotoliu de orchestră* v. fotoliu.

— Variante: **orhéstră** (C. PETRESCU, Î. I 12) s. f., **orchéstru** (EMINESCU, O. I 100, NEGRUZZI, S. I 100) s. n.

ORCHÉSTRU s. n. v. **orchestră.**

ORCÍC, *orcicuri,* s. n. (Regional) Crucea, bara unei căruțe, a unei trăsuri etc. de care se prind șleaurile. *A trebuit să coboare... pentru a înnoda hamurile rupte și orcicurile desprinse din cuie.* C. PETRESCU, S. 78.

ORCICÁR, *orcicare,* s. n. Lațul sau ochiul șireangului de la ham, care se prinde de orcic.

ORDALÍE, *ordalii,* s. f. (În antichitate și în evul mediu) Probă cu caracter de tortură la care era supus un împricinat spre a i se dovedi vinovăția sau nevinovăția în fața așa-zisei justiții divine. *Vrăjitorii erau... descoperiți prin ceea ce se numește ordalii.* ȘEZ. XIX 69.

ÓRDIE, *ordii,* s. f. (Învechit și arhaizant) Hoardă; oaste turcească. *Frații taie drumuri largi în ordiile păgîne.* SADOVEANU, O. I 106. *Chiajna, în fruntea oștirei sale, apucă drumul înapoi către București, răsipind groază înainte-i numai prin gloata năprasnicei sale ordii.* ODOBESCU, S. A. 123. *Vlad urmînd oștii cei mare Turcești, ordiilor despărțite Neașteptat înainte le sare.* BUDAI-DELEANU, Ț. 175.

— Accentuat și: *ordíe.*

ÓRDIN[1] s. n. v. **ordine.**

ÓRDIN[2], *ordine,* s. n. **1.** Dispoziție orală sau scrisă, dată de o autoritate sau de o persoană (oficială) unei autorități sau persoane (subalterne) și care trebuie executată întocmai; poruncă. *Ordinul e să cercetăm tot ce întîlnim în cale.* CAMIL PETRESCU, U. N. 264. *Într-o dimineață Gogu a primit ordinul să se prezinte la un regiment de pe țărmul Dunării.* C. PETRESCU, S. 119. *Trupa totdeauna execută ordinele, răspunse generalul.* REBREANU, R. II 227. ✧ Expr. **La ordinele cuiva** = la dispoziția cuiva, gata a-i îndeplini dorințele. *Ori pe care scenă, domnul meu; eu sînt la ordinele d-voastre.* ALECSANDRI, T. I 286. **Sub ordinele cuiva** = la comanda cuiva, sub conducerea cuiva. *Graurii par a fi supuși la o tactică ce se exercită cu o disciplină militară subt ordinele unui șef.* ODOBESCU, S. III 30. **La ordin!** = sînt gata a vă executa porunca, vă ascult, vă stau la dispoziție. *Am o rugăminte, domnule Ispas.* [Șeful:] *La ordin!* SEBASTIAN, T. 222. **A da ordin** = a ordona. ✦ (Concretizat) Act, hîrtie care conține o asemenea dispoziție. *Ordin de plată.* ▭ *Locotenentul Vieru îl dădu dezertor, trimițînd în satul lui, la postul de jandarmi, ordin de urmărire.* CAMILAR, N. I 203. *Și nu da banii, decît cînd ai ordinul la mînă.* CAMIL PETRESCU, P. V. 124. ✧ *Ordin de zi* = act prin care comandantul unei unități militare importante se adresează întregii unități în anumite ocazii extraordinare (sărbătoriri, victorii, evidențieri deosebite etc.). *Mareșalul... a citit ordinul de zi.* STANCU, U.R.S.S. 49. (Ieșit din uz) *Ordin de chemare* = dispoziție scrisă (a unei autorități militare) prin care o persoană făcînd parte din cadrele de rezervă ale armatei era chemată la unitate.

2. Decorație. *Uzina a fost decorată cu trei ordine.* ✧ (În denumirea unor decorații) *« Ordinul Muncii » clasa I.*

3. Termen folosit în clasificarea plantelor și a animalelor, care indică o unitate cuprinzînd una sau mai multe familii. *Clasa arahnidelor cuprinde zece ordine.*

4. Sistem arhitectonic ale cărui elemente sînt dispuse și proporționate după anumite reguli, pentru a forma un ansamblu armonios și regulat. ✧ *Ordinul doric* v. doric. *Ordinul ionic* v. ionic. *Ordinul corintic* v. corintic.

5. Comunitate monahală catolică. V. congregație. *Ordinul iezuiților. Ordinul carmelitelor.* ✦ Comunitate medievală de cavaleri-călugări care participau la acțiuni militare. *Ordinul templierilor. Ordinul cruciaților.*

6. (Însoțit de determinări adjectivale indicînd caracterul, natura, felul) Rang, categorie (după importanță). *Creanță de prim ordin.* ✧ Expr. **De ordin...** = cu caracter... *Considerente de ordin economic.* **De prim(ul) ordin** = de prim(ul) rang, excelent. ✦ (Învechit) Ordine, categorie, domeniu. *Zici iară că suma binelui în lume covîrșește suma răului, atît în ordinul moral cît și în cel fizic.* BOLINTINEANU, O. 361. ✦ (Rar) Lucru obișnuit, comun. *Conferă fericiților proprietari o situație cu totul în afară de ordin.* ARGHEZI, P. T. 102.

ORDINÁ vb. I v. **ordona.**

ORDINÁL, -Ă, *ordinali, -e,* adj. (În expr.) *Numeral ordinal* = numeral care indică ordinea numerică a unui lucru într-o serie. *« Al doilea », « al treilea » sînt numerale ordinale.*

ORDINÁR, -Ă, *ordinari, -e,* adj. **1.** Obișnuit, comun, frecvent. *Un versificator ordinar ar fi pus un calificativ oarecare.* MACEDONSKI, O. IV 48. ✧ Loc. adv. (Franțuzism învechit) **De ordinar** = de obicei. *Revistele de ordinar le face el.* VLAHUȚĂ, O. A. III 25. ✧ (Mat.) *Fracție ordinară* = raportul a două numere întregi. ✦ (Mil.; substantivat, învechit, în expr.) **A trece** (sau **a înscrie**) **la ordinar** = a înscrie în registrul de evidență a rațiilor alimentare și a soldei. *Ne trimit ori nu ne trimit hrană, ei o trec la ordinar.* CAMIL PETRESCU, U. N. 384.

2. De calitate inferioară, prost. ✦ (Despre oameni sau despre acțiunile lor) Vulgar, grosolan, josnic. *Înșelăciune ordinară. Același clișeu pentru oricine. Naiv cine le crede.* C. PETRESCU, C. V. 258.

ÓRDINE, (rar) *ordini,* s. f. **1.** Dispoziție, mod de succesiune metodică a unor lucruri sau fapte (înșiruite în timp sau în spațiu); orînduială, înșiruire, rînduire. *Ordine crescătoare. Ordine cronologică. Număr de ordine.* ✧ *Ordine de zi* = program cuprinzînd totalitatea chestiunilor care urmează a fi discutate într-o ședință, într-o conferință etc. *Era vorba ca astăzi la patru după-amiază să se țină... o ședință cu un singur punct pe ordinea de zi.* GALAN, B. I 112. ✧ Loc. adj. **La ordinea zilei** = care este de actualitate, despre care se vorbește, care face vîlvă. *Stau de vorbă, la masa lor obicinuită într-o berărie, despre chestiunile la ordinea zilei.* CARAGIALE, O. II 235.

2. Dispoziție, așezare a unor obiecte conform unor cerințe de ordin practic și estetic; p. ext. bună funcționare, mers reglementar; rînduială, disciplină, regulă. *Își face ordine pe birou, își așază-n teanc deoparte cele două cărți și caietul.* VLAHUȚĂ, O. A. III 87. ✧ Fig. *Nu puteam... să nu admir cultura variată, ordinea și puterea spiritului acestui om.* GALACTION, O. I 232. ✧ Expr. **A chema la ordine** = a soma (pe cineva) să se supună anumitor reguli de conduită pe care le-a călcat.

3. Orînduire (socială, politică, economică); regim. *Urmărind pe oamenii noi în faptele lor măreţe, literatura sovietică îi fixează cu credinţă şi iubire, ca pe cea mai frumoasă realizare a ordinei socialiste.* SADOVEANU, E. 196. *Lupta pentru schimbarea ordinii sociale.* IBRĂILEANU, SP. CR. 10.

4. (Învechit, numai în expr.) **De ordine...** = de natură, de domeniu. *Este destul să ne bucurăm de frumos, de orice ordine ar fi acel frumos.* MACEDONSKI, O. IV 129. *Să luăm acuma un exemplu mult mai complex de ordine sufletească.* GHEREA, ST. CR. II 52.

— Variantă: (învechit) **órdin** (BOLINTINEANU, O. 248) s. n.

ORDONÁ, (1) *ordón,* (2) *ordonez,* vb. I. Tranz. (Folosit şi absolut) 1. A da ordin, a porunci, a comanda. *Chibrit! Ordonă laconic sergentul şef de post.* C. PETRESCU, Î. II 171. *Arată-te, apari!... O voiesc, o cer, ordon.* MACEDONSKI, O. I 275.

2. A pune în ordine, a rîndui, a aranja, a grupa.

— Variantă: (1, învechit) **ordiná** (NEGRUZZI, S. I 336) vb. I.

ORDONANŢÁ, *ordonanţez,* vb. I. Tranz. A dispune plata unei sume prin emiterea unei ordonanţe, a unui ordin de plată.

ORDONANŢÁRE, *ordonanţări,* s. f. Acţiunea de a ordonanţa şi rezultatul ei.

ORDONÁNŢĂ[1], *ordonanţe,* s. f. 1. Dispoziţie scrisă emanînd de la o autoritate (mai ales administrativă). V. decizie. *Primele şase ordonanţe ce se vor afişa pe zidurile capitalei sînt gata.* ARGHEZI, P. T. 100. ✧ *Ordonanţă de plată* = dispoziţie, ordin de plată a unei sume. *Ordonanţă preşedinţială* (învechit *prezidenţială*) = măsură cu caracter urgent şi provizoriu pe care preşedintele unei instanţe judecătoreşti o poate ordona în cazuri excepţionale, pentru prevenirea unei pagube ireparabile. ✦ (În trecut) Hotărîre, sentinţă judecătorească.

2. (Franţuzism învechit) Reţetă medicală. *Să nu socotească cineva că consulta vreun doctor: însuşi îşi închipuia ordonanţele, îşi făcea leacurile.* NEGRUZZI, S. I 208.

ORDONÁNŢĂ[2], *ordonanţe,* s. f. (În vechea armată) Soldat ataşat pe lîngă un ofiţer pentru servicii personale. *Ordonanţele se ceartă cu popotarul pentru ofiţerii lor.* CAMIL PETRESCU, U. N. 332. *Îndată după masă se culcă dînd de grijă ordonanţei să-l scoale negreşit la unu după miezul nopţii.* REBREANU, P. S. 110. ✧ *Ofiţer de ordonanţă* = ofiţer ataşat pe lîngă marile comandamente, avînd ca sarcină principală transmiterea ordinelor. *Deocamdată mergea şi el în droaşcă, urmînd ca de la Focşani să întovărăşească pe oaspete înapoi călare ca ofiţer de ordonanţă.* CAMIL PETRESCU, O. II 538.

ORDONÁRE, *ordonări,* s. f. Acţiunea de a ordona (2); aranjare, potrivire, orînduire.

ORDONÁT, -Ă, *ordonaţi, -te,* adj. (Despre oameni) Căruia îi place ordinea, care păstrează ordinea. *Aşa îi voia şi ea: cuminţi, ordonaţi şi cuviincioşi.* C. PETRESCU, C. V. 9. ✦ (Despre obiecte, încăperi etc.) (Pus) în ordine, rînduit. *Rînduri ordonate.*

ORDONÁTĂ, *ordonate,* s. f. (Mat.) Coordonata unui punct dintr-un plan, măsurată pe axa care trebuie rotită în sensul acelor unui ceasornic pentru a obţine o altă axă, numită axa absciselor. ✦ Înălţimea unui punct de pe traiectoria unui proiectil, în raport cu linia de ochire.

ORDONATÓR, -OÁRE, *ordonatori, -oare,* s. m. şi f. Conducător de instituţie bugetară, centrală sau locală, care are dreptul să dispună de mijloacele bugetare aprobate prin planurile de cheltuieli. *Ordonator principal de credite.*

OREÁDĂ, *oreade,* s. f. Nimfă din mitologie care locuia prin munţi şi prin peşteri.

OREÁV, *oreave,* s. n. (Regional) Vale prin care curge apă numai cînd plouă.

OREIÓN s. n. sg. Boală contagioasă şi epidemică obişnuită la copii, care se manifestă prin inflamarea glandei parotide.

ORÉŞNIŢĂ, *oreşniţe,* s. f. Plantă erbacee din familia leguminoaselor, cu frunze terminate printr-un cîrcel, cu flori roşii-purpurii şi un tubercul comestibil *(Lathyrus tuberosus).* (Atestat în forma *oraşniţă*) *Oraşniţa c-a-nflorit Iar trifoiul s-a lăţit.* ŞEZ. II 76.

— Variantă: **oraşniţă** s. f.

ORÉZ s. n. Plantă din familia gramineelor, cu tulpina dreaptă, cu frunze liniare alungite şi spice mici, cultivată în terenuri umede, pentru fructele ei foarte nutritive *(Oryza sativa). Exploata zeci de moşii şi visa culturi rare de orez şi trestie de zahăr.* SADOVEANU, E. 173. *Verde foaie de orez, Mariţa cu ochii verzi.* ŞEZ. VII 169. ✦ (Cu sens colectiv) Fructele acestei cereale. *Nu se mai sătura privindu-l pe Nicu... cum mănîncă lacom, ca acum zece ani, farfuria plină cu orez cu lapte aromat cu coajă de lămîie.* CAMIL PETRESCU, O. I 326.

OREZĂRÍE, *orezării,* s. f. Loc cultivat cu orez, cultură de orez. *Au lucrat la orezării, la vite, la grădini de zarzavat.* GALAN, B. I 206. *Ion Ozun vedea cu stranie limpezime... vapoare şi gări, fabrici şi orezării inundate.* C. PETRESCU, C. V. 119.

ORFÁN, -Ă, *orfani, -e,* adj. (Despre copii) Care şi-a pierdut unul sau amîndoi părinţii. *Pe unicul copil — Petre — rămas orfan, îl luă sub ocrotire amiralul.* BART, E. 321. *Din cea mai fragedă a mea copilărie eu am rămas orfan şi lipsit de povăţuirile şi de dezmierdările părinteşti.* ALECSANDRI, O. P. 14. ✧ (Substantivat) *Împărţeau bucăţica de pîine cu orfanii, cu văduvele şi cu alţi nevoieşi.* CREANGĂ, A. 152.

ORFANÁL, -Ă, *orfanali, -e,* adj. (Transilv., în expr.) *Sedrie orfanală* v. sedrie.

ORFANOTROFÍE, *orfanotrofii,* s. f. (Învechit) Orfelinat. *A se întreţine spitale, aziluri şi orfanotrofii.* ODOBESCU, S. II 44. *D-ta, care ai înfiinţat o casă de orfanotrofie, refuzi a lua parte la o binefacere!* ALECSANDRI, T. 1668.

ORFĂURĂRÍE, *orfăurării,* s. f. (Neobişnuit) Meseria aurarului şi a argintarului; argintărie, aurărie. *Interesante modele de orfăurărie medievală.* ODOBESCU, S. I 456.

ORFELÍN, -Ă, *orfelini, -e,* s. m. şi f. (Franţuzism) Orfan. *Ajutorase într-ascuns orfelini nevoiaşi.* C. PETRESCU, O. P. II 302.

ORFELINÁT, *orfelinate,* s. n. (În trecut) Aşezămînt de caritate pentru creşterea copiilor orfani.

ORGÁN[1], *organe,* s. n. 1. Parte din corpul unei fiinţe, prin care se realizează una sau mai multe funcţiuni vitale sau utile vieţii. *Ochiul este organul văzului.* ▭ *Da straşnic ghiers, părinte Ghermănuţă! Halal de organ.* HOGAŞ, M. N. 147. *Floarea ce cu naivitate minte prin haina ei strălucită că e ferice înlăuntrul gingaşelor sale organe.* EMINESCU, N. 61.

2. (La maşini sau mecanisme) Ansamblu de piese îmbinate (uneori o piesă monobloc); p. ext. grup de piese reunite, avînd o anumită funcţiune.

3. F i g. Mijloc, instrument (de acțiune, de comunicare, de înțelegere etc.), p. e x t. exponent. *Sînt chemate limbile de a fi un organ de înțelegere.* RUSSO, S. 79. ✦ (Adesea determinat prin «de presă», «de publicitate» etc.) Ziar, publicație periodică, revistă. *«Lupta de clasă», organ teoretic și politic al Comitetului Central al Partidului Muncitoresc Romîn.*

4. Grup de persoane care îndeplinesc o funcție de conducere politică sau administrativă. *Organul suprem al puterii de stat a Republicii Populare Romîne este Marea Adunare Națională.* ▭ *Sarcinile de amănunt, dragă tovarășe, nu se pot fixa decît de dumneata însuți, la fața locului... în colaborare cu organele noastre locale, se-nțelege.* GALAN, B. I 10.

ORGÁN², *organe*, s. n. (Învechit) **1.** Harfă, liră. *Organe, fluiere, chitări, alăute, buciume, cimpoaie și alte multe d-alde astea cîntau într-o unire.* ISPIRESCU, L. 237. *Și în gîndu-mi trece vîntul, capul arde pustiit, Aspru, rece sună cîntul cel etern neisprăvit... Ah! organele-s sfărmate și maestrul e nebun!* EMINESCU, O. I 158.

2. Orgă. *Toată obștea cuvioasă... asculta cîntările latinești ale băiatului și răsunetul măreț al organului.* ODOBESCU, S. I 101. *Munții sînt a lui* [Tămplului] *altare, codrii, organe sonoare, Unde crivățul pătrunde scoțînd note-ngrozitoare.* ALECSANDRI, P. III 18.

ORGANDÍ s. n. Țesătură de bumbac sau de in, subțire, transparentă și apretată. *Sevastița, ca o fată de optsprezece ani ce e, într-o rochie ușoară de vară de organdi alb... se înclină într-un soi de reverență.* CAMIL PETRESCU, O. I 283.

— Variante: **organdín, organtín** s. n.

ORGANDÍN s. n. v. **organdi.**

ORGÁNIC, -Ă, *organici, -e*, adj. **1.** Care ține de structura, de esența unui organism sau a unui organ; care se referă la organism. *Viață organică. Boală organică.* ✧ F i g. *Moții își iubesc munții cu o dragoste organică.* BOGZA, Ț. 21.

2. (Despre substanțe) Care este alcătuit din carbon, hidrogen, uneori și alte elemente (oxigen, azot, sulf, halogeni). ✧ *Chimie organică* = ramură a chimiei care studiază hidrocarburile și derivații acestora.

ORGANÍSM, *organisme*, s. n. **1.** Corp **(I 1)**, ființă. *Organisme animale. Organisme vegetale.* ▭ *Acțiunea virusului în organism, așa cum era de așteptat, este departe de a se limita la ficat; boala generală afectează întreg organismul.* NICOLAU, H. I. 28. *Criza a trecut, a fost bine îngrijit la ambulanță înainte de a ajunge aci. Și este un organism robust, un om tare.* C. PETRESCU, Î. II 45.

2. F i g. Ceea ce apare ca un tot închegat; ceea ce funcționează în mod perfect organizat. V. o r g a n i z a ț i e. *Omul, în societatea modernă, e o celulă legată de organismul social.* GHEREA, ST. CR. II 342.

ORGANÍST, -Ă, *organiști, -ste*, s. m. și f. Persoană care cîntă la orgă. *Organista templului apare pe terasă.* GALACTION, O. I 244.

ORGANIZÁ, *organizez*, vb. I. T r a n z. (Cu privire la un grup social, la o instituție etc.) A face să funcționeze sau să acționeze organic (repartizînd însărcinările și coordonîndu-le conform unui plan adecvat). *Calicia este, într-adevăr, într-un stat bine organizat, o faptă monstruoasă.* KOGĂLNICEANU, S. A. 80. ✦ R e f l. A proceda metodic și ordonat în acțiunile sale, a-și coordona acțiunile orientîndu-se după un plan; a-și strînge și întări forțele. *Fără organizare nu se adună bani, și fără bani nu ne putem organiza.* GHICA, A. 83. *Puternică prin avuțiile sale, ea* [aristocrația] *se organiză mai bine din zi în zi și se întemeie pe robia gloatelor.* BĂLCESCU, O. I 139. ✦ (Cu privire la o activitate, o acțiune etc.) A pregăti temeinic, după un plan chibzuit, a lua măsurile potrivite spre a duce ceva la bun sfîrșit; a face să aibă loc, a aranja. *Noi studenții munteni și moldoveni ne-am apropiat și mai mult între noi; am organizat întrunirile noastre într-un mod mai sistematic.* GHICA, S. 177. *Ați organizat ceremonialul de astăzi?* ALECSANDRI, T. I 410. ✧ A b s o l. *Voi trebuie să organizați așa ca să ne putem vedea cît mai iute. Eu de poimîine, duminică, sînt liber de musafiri.* CARAGIALE, O. VII 86.

ORGANIZÁRE, *organizări*, s. f. Acțiunea de a (s e) o r g a n i z a; p. e x t. rînduială și disciplină. *Am elaborat împreună o schiță de organizare și de acțiune a emigrațiunii... ideea dominantă era unitatea de acțiune.* GHICA, A. 60. *Împărăția romană trebui să cază. Unitatea falsă la care ea supuse prin silă lumea trebui să se sfarme, ca să dea loc la organizarea progresivă a unei unități mai adevărate.* BĂLCESCU, O. II 11.

ORGANIZÁT, -Ă, *organizați, -te*, adj. Care are o organizare, care se desfășoară conform unui plan chibzuit. (Adverbial) *Cu cît lupta se va da mai organizat, cu atît triumful va fi mai sigur.* SAHIA, N. 40.

ORGANIZATÓR, -OÁRE, *organizatori, -oare*, adj. Care organizează; de organizare. *Nici o idee n-a exercitat pînă acum o influență atît de mare asupra destinelor omenirii, nu și-a manifestat forța organizatoare și transformatoare ca ideile marxism-leninismului.* LUPTA DE CLASĂ, 1953, nr. 5, 23. ✧ (Substantivat) *Organizator de partid. Organizator de grupă sindicală.*

ORGANIZATÓRIC, -Ă, *organizatorici, -e*, adj. Privitor la organizare, de organizare. V. o r g a n i z a t o r. *Principiile organizatorice ale partidului de tip nou, elaborate pentru prima dată în istoria marxismului de V. I. Lenin, sînt temelia organizării partidului nostru.* CONTEMPORANUL, S. II, 1954, nr. 410, 1/1.

ORGANIZÁȚIE, *organizații*, s. f. **1.** Asociație de oameni cu concepții sau preocupări comune, uniți conform unui regulament ori statut în vederea depunerii unei activități organizate. V. u n i u n e. *Uniunea Tineretului Comunist, condusă și îndrumată îndeaproape de partid, a fost singura organizație de tineret care — în condițiile celei mai crunte ilegalități și terori dezlănțuite de regimul burghezo-moșieresc... — a ținut sus steagul luptei revoluționare.* REZ. HOT. I 71. ✧ *Organizație de masă* v. m a s ă². *Organizație de bază* = (de obicei determinat prin P.M.R.) unitate organizatorică fundamentală a partidului cuprinzînd cel puțin trei membri. *Temelia întregii munci de partid o constituie organizațiile de bază.*

2. Mod de organizare, orînduire; alcătuire. V. s t r u c t u r ă. *Aș putea fi de folos la organizația măsurilor rezbelnice.* GHICA, A. 152. *Țara ia o organizație ostășească și o centralizare puternică.* BĂLCESCU, O. II 14. *Fiștecare nație are organizația sa; în ace organizație întră limbă, haine, tradiții istorice sau casnice.* RUSSO, S. 15.

ORGANOGÉN, -Ă, *organogeni, -e*, adj. (Despre elemente chimice) Care intră în compoziția substanțelor organice din structura animalelor și a vegetalelor.

ORGANOSÓL, *organosoli*, s. m. Soluție coloidală într-un lichid organic.

ORGANOTRÓP, -Ă, *organotropi, -e*, adj. (Despre medicamente) Care se fixează în organismul unei viețuitoare și acționează asupra acestuia.

ORGANTÍN s. n. v. **organdi.**

ÓRGĂ, *orge,* s. f. Instrument muzical al cărui mecanism se compune dintr-un sistem de tuburi sonore, puse în acțiune cu ajutorul unei claviaturi și al unor manete de registru, prin care trece aerul suflat de niște foale. *Și ca orgă colosală, geme tot, — se vaită — tot.* MACEDONSKI, O. I 162. *Complexa claviatură a unei imense orge.* CARAGIALE, O. III 262. ✧ Fig. *Departe, orga surdă a pădurii Cu mii de șoapte, taine de izvoare, Răsună-ncet, răsună lin.* IOSIF, V. 104. *Culcați sub strășini largi de ramuri, În adîncimi întunecate, Vom asculta orga pădurii, Foșnetul frunzelor în vînt.* VLAHUȚĂ, O. A. I 75.

ORGIÁC, -Ă, *orgiaci, -e,* adj. Cu caracter de orgie. — Pronunțat: *-gi-ac.*

ORGÍE, *orgii,* s. f. Petrecere desfrînată; dezmăț, desfrîu. *Tu pierzi în orgie al țării tezaur, Bînd vinul din cupe de aur.* COȘBUC, P. I 92. *La Paris, în lupanare de cinisme și de lene, Cu femeile-i pierdute și-n orgiile-i obscene, Acolo v-ați pus averea.* EMINESCU, O. I 151. ✧ Fig. *Ici-colo pete tari ca de jeratec arătau orgia apusului.* CAMIL PETRESCU, N. 119.

ORGOLIÓS, -OÁSĂ, *orgolioși, -oase,* adj. Plin de orgoliu, mîndru, încrezut. *Simțea o amețeală plăcută și orgolioasă la gîndul că a pornit să cucerească astfel capitala.* C. PETRESCU, C. V. 29.

ORGÓLIU, *orgolii,* s. n. Mîndrie, îngîmfare, vanitate, trufie. *Cu un fel de orgoliu căuta să-și ascundă suferința.* BART, E. 214. *Orgoliul meu este și-nvins și umilit.* MACEDONSKI, O. II 265.

ORHÉSTRĂ s. f. v. **orchestră.**

ORHIDÉE, *orhidee,* s. f. Plantă erbacee ale cărei flori mari, colorate, au trei petale, dintre care una se termină de obicei în formă de pinten răsucit. *Orhideele, paraziți grațioși ai arborilor, cresc pe coaja copacului sau printre crengi, ca vîscul la noi.* RALEA, O. 40. ✦ (La pl.) Nume dat familiei care cuprinde aceste plante.

ORHÍTĂ, *orhite,* s. f. Inflamație a testiculelor.

ORI[1] adv. (Învechit și popular; cu funcțiune interogativă, introduce o propoziție interogativă) Oare. *Ce vii, bade, tîrzior, Ori nu ți-i de mine dor?* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 237. ✦ (Regional, uneori în legătură cu conj. «de», introduce o propoziție interogativă indirectă) Dacă... *Tîlharul s-au prins și de aceasta și au întrebat apoi pe boier ori de are el multe oi?* SBIERA, P. 258.

ORI[2] conj. **I.** (Cu funcțiune disjunctivă, leagă mai ales două, rar mai multe, cuvinte sau propoziții care exprimă acțiuni și stări dintre care nu se poate realiza decît una; introduce două sau mai multe propoziții sau părți de propoziție care exprimă o alternativă) **1.** (În corelație cu sine însuși) Sau. *Măi bărbate... alege-ți una din două: ori merg eu de unde-am venit, ori alungă-ți copiii de la casă.* RETEGANUL, P. I 43. *Nu știu cum s-a făcut, că ori chersinul a crăpat, ori cumătrul a strănutat.* CREANGĂ, P. 24. *Voi merge ori cu voia, ori fără voia voastră.* NEGRUZZI, S. I 139. *Ori cu el să mă iubesc, Ori, de nu, mă prăpădesc.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 35. ✧ (Așezat numai în fața celei de-a doua alternative) *Mîndrul soare strălucea deodată, Ori în prag frumoasa Irină s-arată?* IOSIF, P. 58. *Dar acu vei vrea cu oaste și război ca să ne certi, Ori vei vrea să faci întoarsă de pe-acuma a ta cale.* EMINESCU, O. I 146. ✦ (În propoziții interogative, cînd se repetă întrebarea în forma negativă) *Hai, ce zici, te însori ori ba?* CREANGĂ, P. 161. *Oare să se însoare ori să nu se însoare?* NEGRUZZI, S. I 71.

2. (După o regentă, uneori în corelație cu «fie că», «sau», leagă două propoziții subordonate opuse) *Tot nimic eu nu voi ști, Fie că-n senin ori nouri va sta soarele ori luna, Fie că va da zăpadă ori că iarba va-nverzi.* VLAHUȚĂ, O. A. I 43.

II. (Cu funcțiune copulativă, introduce două sau mai multe propoziții exprimînd alternative fără obligația de a alege una singură) *Poate să ne ajungă cineva din urmă ori să ne întîmpine cineva dinainte.* CREANGĂ, P. 126. *Ții tu minte cîte-n lume-ai auzit... Prea puțin. De ici, de colo de imagine-o fășie, Vreo umbră de gîndire ori un petic de hîrtie.* EMINESCU, O. I 134. *Ce cați tu la noi în munte? Lance-n coaste, bardă-n frunte Ori un plumb vrăjit în piept...?* ALECSANDRI, P. II 23.

— Variantă: **or** (DELAVRANCEA, S. 217, ODOBESCU, S. I 232) conj.

ORI[3] s. f. pl. (Mold., Transilv.; numai în expr.) **A-și veni în ori** = a se reculege, a reveni la starea obișnuită, a-și veni în fire. *Ticăitul monah își venise în ori din spaima ce îndurase.* SADOVEANU, F. J. 421. *Nu dădu Ilenei cîteva zile nimic de lucru, că doară era obosită de cale, și o lăsă pînă-și va veni în ori.* RETEGANUL, P. I 53.

ORÍBIL, -Ă, *oribili, -e,* adj. Care inspiră oroare, dezgust, silă; foarte urît, groaznic, înspăimîntător, îngrozitor. *E oribil ceea ce spui.* CAMIL PETRESCU, T. II 160. *Vederile-mi senine Zăreau... Un șir de viermi oribili cu corpul cenușiu.* MACEDONSKI, O. I 50. *Aceeași privire groaznică și nici un cuvînt, apoi un rîs hidos, oribil.* VLAHUȚĂ, O. A. III 100. ✧ (Adverbial) *Cu greutate s-au putut reconstitui incomplet trei trupuri diforme, oribil sfîșiate.* BART, S. M. 75.

ORICÁRE pron. nehot. Indiferent care, care vrei, fiecare. *Astfel încăput pe mîna a oricărui, te va drege, Rele-or zice că sînt toate cîte nu vor înțelege.* EMINESCU, O. I 134. ✧ (Adjectival) *Oricare simțiminte înalte, generoase, Ne par ca niște basme.* ALEXANDRESCU, P. 78.

— Gen.-dat.: (cînd are valoare de pronume) sg. m. *oricăruia* și (rar) *oricărui,* sg. f. *oricăreia,* pl. *oricărora;* (cînd are valoare de adjectiv nehotărît) sg. m. *oricărui,* sg. f. *oricărei,* pl. *oricăror.*

ORICÉ pron. nehot. Indiferent ce, ce vrei. *Are să-l aștepte pe Pantelimon orice s-ar întîmpla.* REBREANU, R. I 130. *Orice-mi zici tu, nu mă supăr, Și cu orice faci, mă-mpac.* COȘBUC, P. I 177. *Primește orice-ți vor da.* NEGRUZZI, S. I 249. ✧ (Adjectival) *Orice gînd ai, împărate, și oricum vei fi sosit, Cît sîntem încă pe pace, eu îți zic: Bine-ai venit!* EMINESCU, O. I 146. *Era un om foarte de duh; avea răspuns la orice vorbă.* NEGRUZZI, S. I 247. *Orice națiie dar, precum orice individ, are o misie a împlini în omenire.* BĂLCESCU, O. II 10. ✧ Expr. **Cu orice chip** v. chip. **Cu orice preț** v. preț. ✧ (Cu intercalarea unei prepoziții) *Ori pe ce se oprea suflarea lui, se punea promoroacă.* CREANGĂ, P. 240.

ORICÍNE pron. nehot. Indiferent ce persoană. *Se întîlnea cu Ana uneori, dar nu-i vorbea. Îi dădea binețe ca oricine.* REBREANU, I. 79. *Oricine s-a afla să-i facă, de la casa aceluia și pînă la curțile împărătești, un pod de aur... aceluia îi dă fata.* CREANGĂ, P. 77. ✧ (Cu intercalarea unei prepoziții) *Împăratul d-auzea... Șapte pungi făgăduia, Ori la cine s-o afla.* TEODORESCU, P. P. 605. ✦ (Peiorativ) Cineva neînsemnat, un oarecare. *Știau că lui But nu-i place să-i dea bună seara oricine.* DUMITRIU, N. 159. *Că-s fecior, nu mărăcine Să mă iubesc cu oricine!* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 372.

— Gen.-dat.: *oricui.*

ORICÎND adv. **1.** În orice timp, cînd vrei; totdeauna. *La joc mă poți oricînd vedea Cu fetele de sama mea!* COȘBUC, P. I 128.

2. (În comparații) În oricare alt moment. *Acuma era mai hotărît decît oricînd, cu strășnicie.* SADOVEANU, M. 109. *Mai frumoasă ca oricînd.* REBREANU, I. 18.

ORICÎT[1] adv. Indiferent cît, cît vrei. *Cît să copiez? — Oricît.* ✦ (Cu valoare de conjuncție concesivă) Cît de mult, cît de tare. *Robotind oricît, nu va ajunge niciodată să aibă și el ceva.* REBREANU, I. 78. *Oricît îl durea de tare, el tot își ținu inima cu dinții.* CREANGĂ, P. 58. *Oricît aș voi să fiu de nepărtinitor, suvenirea ei ar sili imaginația mea să galopeze.* NEGRUZZI, S. I 38.

ORICÎT[2], **-Ă,** *oricîți, -te,* pron. nehot. Indiferent cît, cît vrei; indiferent de număr, de cantitate. *Poți sta oricît.* ✧ (Despărțit în elementele componente de o prepoziție) *Ori de cîte ori.*

ORICÚM adv. Indiferent cum, în orice fel; în tot felul. *Dar ce scriu eu? Oricum să scriu E ne-mplinit!* COȘBUC, P. I 56. *Alții ziceau că oricum ar fi, dar paserea aceasta nu-i lucru curat.* CREANGĂ, P. 232.

ÓRIE, *orii,* s. f. Plasă de prins pește, folosită la pescuitul în ape curgătoare adînci, fiind manevrată de doi oameni din aceeași luntre. *Năvoadele și oriile erau întinse la vînt, pe pari strîmbi de salcie, ca să se usuce.* SADOVEANU, N. P. 205.

ORIÉNT s. n. Unul dintre cele patru puncte cardinale situat în direcția în care răsare soarele; p. ext. loc pe orizont unde răsare soarele; răsărit, est. *Sînt șase ceasuri dimineața... În sfîrșit, Aurora cu degetele ei de roză a deschis porțile orientului.* CARAGIALE, O. II 325. ✧ *Orientul mijlociu* = spațiu geografic situat la răsăritul Europei, care cuprinde țări ale Asiei, ale Africii de nord-est (Turcia, Siria, Iran, Egipt). *Extremul Orient* = spațiu geografic care cuprinde țările situate în partea de răsărit a Asiei (China, Coreea, Japonia). *Pacheboturi de mare lux își încarcă directorii porniți în inspecție, să-și controleze fiefurile din Extremul Orient.* RALEA, O. 104.

ORIENTÁ, *orientez,* vb. I. **1.** Refl. A recunoaște, a stabili direcția, a găsi drumul, a ști încotro să se îndrepte (în raport cu punctele cardinale sau cu alte puncte de reper) pentru a ajunge la destinație; p. ext. a găsi calea cea mai bună de urmat într-o împrejurare oarecare, atitudinea cea mai potrivită, soluția cea mai justă. *Vechii corăbieri se orientau după steaua polară.* ▭ *Căută să se orienteze, dar o beznă atît de deasă acoperea lumea, că ochii lui nu puteau desluși nici o nuanță în negrul înăbușitor.* REBREANU, P. S. 83.

2. Tranz. A așeza un lucru sau pe cineva într-o anumită direcție sau poziție față de punctele cardinale. *Casa este orientată spre răsărit.* ✦ A îndrepta, a dirija, a îndruma. *Nu găsi nimic care să-l orienteze iar pe drumurile Podenilor. Cîmpia nu-și arăta decît nemărginirea-i neagră.* MIHALE, O. 282. *Ibrăileanu exercita... o presiune delicată și fină asupra mea orientîndu-mă.* SADOVEANU, E. 180.

ORIENTÁL, -Ă, *orientali, -e,* adj. Care aparține orientului; propriu, caracteristic orientului; din sau de la răsărit, (în special din țările Asiei, apropiate de Europa); răsăritean; (prin restricție) turcesc. *Fumegare subțire de miresme orientale.* VORNIC, P. 141. *Mulți priveau cu mirare la chipul lui exotic de patriarh oriental.* BART, E. 310. *Toate darurile firei sînt în zona orientală.* NEGRUZZI, S. II 130. ✦ (Substantivat) Persoană care face parte din populația de bază a unei țări din orient; (prin restricție) turc. *Se așează pe nisip, potrivindu-și dunga pantalonilor și încrucișînd picioarele ca orientalii.* C. PETRESCU, Î. II 257.

ORIENTALÍSM s. n. Ceea ce caracterizează pe orientali; moravurile, felul de a fi al orientalilor. (Cu sens peiorativ) *Și azi, pe vremea cînd a fost scrisă « O noapte furtunoasă », combinația ridicolă de orientalism și civilizație europeană e în mahala.* IBRĂILEANU, SP. CR. 109.

ORIENTALÍST, *orientaliști,* s. m. Specialist în studiul limbilor și culturii popoarelor orientale. *Cantemir, un orientalist, utilizează în același timp pe Saadi.* IORGA, L. I 280.

ORIENTALÍSTICĂ s. f. Grup de discipline care se ocupă cu studiul istoriei, limbilor și culturii materiale și spirituale a popoarelor din Orient. *Orientalistica sovietică studiază astăzi într-un spirit nou, științific, limbile chineză, mongolă, japoneză, afgană, malaieză, coreeană etc.* L. ROM. 1953, nr. 1, 17.

ORIENTÁRE, *orientări,* s. f. Acțiunea de a (se) orienta.

1. Aflare, recunoaștere a direcției și sensului în care se găsesc punctele cardinale în raport cu locul unde se găsește cineva; găsirea direcției și a sensului de urmat pentru a ajunge la destinație; identificarea elementelor de pe teren cu cele de pe o hartă. *Orientarea cu ajutorul busolei.* ✧ Fig. *Conu Dumitrachi ducîndu-și degetul la frunte... caută în datele marilor evenimente istorice pe care le-a apucat d-sa un punct de orientare cronologică.* VLAHUȚĂ, O. A. 473. ✦ Fig. Posibilitatea de a găsi calea cea mai bună de urmat într-o împrejurare oarecare, atitudinea cea mai potrivită, soluția cea mai justă. *Cunoașterea teoriei dă orientare și siguranță în activitatea practică.*

2. Mod de așezare a unui obiect față de punctele cardinale; p. ext. direcție, sens. *Petar Dușan schimbă orientarea și barca începu să ție largul.* GALACTION, O. I 198.

ORIENTÁȚIE s. f. (Învechit) Orientare. *E om cu păreri proprii, cu sentimente bine definite, cu orientație politică.* IORGA, L. II 91.

ORIÉR, *orieri,* s. m. Persoană care pescuiește cu oria. *Orierii de la Prut.* ANTIPA, P. 439.

ORIFÍCIU, *orificii,* s. n. Deschizătură prin care o cavitate (a unui organism sau a unui obiect) comunică cu exteriorul. *Orificiu bucal.*

ORIGINÁL, -Ă, *originali, -e,* adj. **1.** (Despre acte și documente, despre opere artistice și literare) Care constituie întîiul exemplar și a servit sau poate servi pentru copii sau reproduceri; care a fost produs pentru prima oară într-o anumită formă. V. autentic. *Manuscris original.* ▭ *Acest număr corespunde cu același număr al hîrtiei originale.* GHICA, A. 21. ✧ (Substantivat, n.) *Copie conformă cu originalul.* ▭ *S-a bătut: originalul pe alb și trei copii pe trei foițe de trei culori diferite.* BARANGA, I. 204. *Păstrez originalele tuturor actelor ce voi publica aici.* GHICA, A. 6. ✧ Loc. adj. și adv. **În original** = în forma primitivă, necopiat; în limba în care a fost scris, netradus. *Eminescu citea în original pe clasicii antici.* VLAHUȚĂ, O. A. 239. *Îți trimit chiar scrisoarea în original.* GHICA, A. 155. ✦ Care are o valoare autentică, reală, indiscutabilă, care nu poate fi pus la îndoială în privința autenticității. *Eu sînt născut la Iași, la 6 septembrie 1817, după cum rezultă din însemnarea originală scrisă de tatăl meu.* KOGĂLNICEANU, S. A. 189.

2. (Despre idei, teorii, concepții, realizări artistice sau științifice) Care e propriu unei persoane sau unui autor; personal, neimitat după altceva; nou. *Să cercetăm acum acele vederi critice care sînt individuale, originale.* GHEREA, ST. CR. II 262. *Ideea acestui june părîndu-mi originală și nimerită, o împărtășesc d-tale.* NEGRUZZI, S. I 199. *Alecsandri începu a ne arăta frumoasele lui opuri. « Iorgu de la Sadagura » fu întîia sa piesă originală.* id. ib. 344. ✦ (Despre artiști, scriitori, oameni de știință) Care creează ceva nou, personal, fără a imita servil un model. *Cînd un poet simte adînc dragostea și o poate întrupa în forme*

desăvîrşite poetice, atunci el va fi original. GHEREA, ST. CR. I 148.

3. Care iese din comun, neobişnuit; ciudat, bizar, excentric, extravagant. *Are un fel al lui original de a fi.* SADOVEANU, O. VIII 198. *Grierii şi broatecii din iarbă făceau o muzică originală.* NEGRUZZI, S. I 100. ◇ (Substantivat) *Pe cît mi se pare mie, deocamdată, domnul Arsene era un original.* HOGAŞ, M. N. 233.

ORIGINALITÁTE, (2) *originalităţi,* s. f. **1.** Fel particular de a fi; însuşirea de a fi original (2). *Ca apărători ai originalităţii limbii şi literaturii, tot la popor... trebuiau să se adreseze.* IBRĂILEANU, SP. CR. 94. [Legendele lui Bolintineanu] *strălucesc printr-o originalitate fără seamăn în literatura românească.* DEMETRESCU, O. 161. [Scrierile] *au un caracter de originalitate locală, fiind nişte tablouri ale epocii de la 1840.* RUSSO, S. 363.

2. Faptă originală; ciudăţenie, excentricitate, extravaganţă.

ORIGINÁR, -Ă, *originari, -e,* adj. **1.** Care este de loc din..., care îşi are obîrşia în... *E originar din părţile Mehedinţilor.* SAHIA, N. 95. *Crizantemele sînt din ziua aceea, pentru mine, originare din Japonia.* GALACTION, O. I 324. *Pretind a fi adevăraţi urmaşi ai Cantacuzinilor originari din Ploieşti.* BOLINTINEANU, O. 251.

2. În forma de la început, de origine. *Starea originară a pămîntului. Forma originară a unui cuvînt.*

ORÍGINĂ s. f. v. **origine.**

ORÍGINE, *origini,* s. f. **1.** Punct de plecare pentru formarea unui lucru sau a unui fenomen; început, izvor, obîrşie. *Originea toponimicelor pur slave din limba noastră variază după regiuni.* IORDAN, N. L. 57. *Li spuse... apoi despre originea românilor, cum şi de cine au fost ei aduşi pe aceste locuri.* CREANGĂ, A. 164. *E o schiţă asupra originii şi a limbii ţiganilor făcută de d. Kogălniceanu, tînărul.* NEGRUZZI, S. I 223. ◇ Loc. adv. **La origine** = în început, la obîrşie. *La origine, sistemul solar reprezenta o nebuloasă incandescentă, cu materia foarte rarefiată.* GEOGRAFIA FIZ. 37.

2. Apartenenţa prin naştere la o anumită familie, grup social, naţiune. *Originea familiei lui* [Creangă] *e ardelenească, cel puţin după mamă.* SADOVEANU, E. 93. *Dovezi erau asemănarea cu portretul şi multe alte împrejurări care nu ne interesează, legate însă de originea pînă acum obscură a lui Dionis.* EMINESCU, N. 77. ◇ Loc. adv. **De origine** = de provenienţă, în ceea ce priveşte provenienţa, de obîrşie; (determinat printr-un nume etnic) de naţionalitate. *Produse de origine animală.* ▭ *Constatăm... aşa cum era de aşteptat, că majoritatea cuvintelor din fondul nostru principal este de origine latină.* GRAUR, F. L. 61.

3. (Mat.) Punct pe o linie, pe o suprafaţă sau în spaţiu, de la care se măsoară coordonatele celorlalte puncte. ✦ Punct sau reper de pe un sistem tehnic dotat cu un sistem de numerotaţie sau cu o gradaţie, de la care începe numerotaţia sau gradaţia.

— Variantă: **origînă** (BOGZA, C. O. 89, ALEXANDRESCU, P. 148, HASDEU, I. V. 257) s. f.

ORIÎNCOTRÓ adv. În orice direcţie, încotro vrei. *Îi urau drum bun, oriîncotro s-a întoarce.* CREANGĂ, P. 307. *Ce deşert se arată, oriîncotro priveşti!* ALEXANDRESCU, P. 38.

ORIŞICÁRE pron. nehot. Oricare. *Mulţămit de-a sale gusturi şi de a sa iscusire, Orişicare pentru sineşi are ochi de părtinire.* CONACHI, P. 287. ◇ (Adjectival) *Şi cît de viu s-aprinde el În orişicare sară Spre umbra negrului castel Cînd ea o să-i apară.* EMINESCU, O. I 168.

ORIŞICÉ pron. nehot. Orice. *Spune-mi orişice.* ◇ (Adjectival) *Se leapădă lesne omul de orişice desfătare.* CONACHI, P. 286. ◇ (Învechit şi regional, cu intercalarea unei prepoziţii) *Iară eu sînt lemn de treabă, Ori şi pe ce om întreabă.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 508.

ORIŞICÎNE pron. nehot. Oricine. *Umbla fără hodină... Prin munţii sîlhui, În casa orişicui.* BENIUC, V. 155.

ORIŞICÎND adv. Oricînd. *Să ştii că de azi înainte eşti omul meu şi la domnie ţi-i deschisă uşa orişicînd.* CREANGĂ, A. 20. *Amoriul orişicînd binevoieşte Ca un stăpîn cu durere şi ceartă şi miluieşte.* CONACHI, P. 87.

ORIŞICÎT[1] adv. (Cu valoare de conjuncţie, introduce propoziţii concesive) Oricît[1]. *Fetelor, nevoilor, Orişicît vă ţineţi voi, Caută să vă luăm noi.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 454.

ORIŞICÎT[2]**, -Ă,** *orişicîţi, -te,* pron. nehot. Oricît[2].

ORIŞICÚM adv. Oricum.

ORIŞIÚNDE adv. Oriunde, pretutindeni. *Poţi să mergi orişiunde.* ◇ (Cu valoare de conjuncţie, introduce o propoziţie circumstanţială de loc) *În cale Ţi-am umblat şi-n deal şi-n vale, Şi-orişiunde te-am ştiut.* COŞBUC, P. I 51. *Orişiunde te-i duce să fii supusă, blajină şi harnică.* CREANGĂ, P. 286. *Orişiunde s-arăta Vorbe dulci întîmpina.* ALECSANDRI, P. I 95.

ORIÚNDE adv. În orice loc, pretutindeni. *Faţa ta iubită mi s-arătă oriunde.* ALECSANDRI, P. A. 65. ◇ (Cu valoare de conjuncţie; introduce o propoziţie circumstanţială de loc) *Nu-i mai întîlnea, oriunde i-ar fi căutat.* CARAGIALE, O. III 61. *Oriunde mergea, avea obicei să-şi lege vaca dinapoia căruţei.* CREANGĂ, P. 115. *Oriunde este plîns de despărţire, Cu-a sale aripi nădejdea abureşte răcorire.* CONACHI, P. 287.

ORIZÓN s. n. v. **orizont.**

ORIZÓNT, (rar) *orizonturi,* s. n. **1.** Linie care reprezintă intersecţia aparentă a suprafeţei pămîntului cu bolta cerească; partea cerului sau a pămîntului pe care o mărgineşte această linie; zare. *Pe orizontul purpuriu a apărut, puternic conturat, un plugar... venind spre mine dinspre soarele ce se scufunda.* SADOVEANU, L. 7. *Pe orizontul înalt şi închis de culmi, soarele începea să lase trandafiri.* GALACTION, O. I 211. *Nava se duce, se duce Dincolo de-albastru orizont.* COŞBUC, P. II 95. *Pămîntul n-am zărit... Orizontul ne încinge Ca un cerc nemărginit.* ALECSANDRI, O. 137. ◇ Fig. *Ţăranul, în scrierile sale, formează orizontul albastru, pe care se profilează tipurile groteşti ale clasei de sus.* IBRĂILEANU, SP. CR. 148. *Un orizont întins şi glorios se deschidea aspiraţiunilor naţionale.* GHICA, A. 20. *În urma multor pătimiri, multor nenorociri, un orizont mai senin ni se arată.* KOGĂLNICEANU, S. A. 75. ✦ Fig. (Mai ales la pl.) Întindere, sferă a cunoştinţelor, a unei activităţi intelectuale; perspectivă; capacitate de înţelegere, de orientare. *Lăsaţi să zboare-n voie Uşoara poezie — Mai multe orizonturi! Mai multă fantezie.* TOPÎRCEANU, P. 309. *Puterea gîndirii şi-a deschis orizonturi din ce în ce mai largi şi-n timp, şi-n spaţiu.* VLAHUŢĂ, O. A. II 227. ◇ *Om fără orizont* = om cu vederi înguste, cu concepţii înapoiate.

2. Strat distinct din formaţia unui sol, care prezintă caracteristicile condiţiilor climatologice în care s-a format acel sol. ✦ (Geol.) Strat sau ansamblu de straturi de aceeaşi origine, de aceeaşi vîrstă, de aceeaşi rocă şi aceeaşi poziţie geometrică în cuprinsul unui etaj. *De la suprafaţă şi pînă la trei sute de metri adîncime sînt numai straturi de cărbune, orizonturi care le străbat şi transversele care merg pe lîngă pereţii lor.* BOGZA, V. J. 60. ✦ Totalitatea lucrărilor de exploatare dintr-o mină, situate în acelaşi plan orizontal. *Şi multe încă nu s-ar întîmpla, Colo, prin orizontul şase sau şapte, Unde noaptea e ziuă şi amiaza e noapte.* DEŞLIU, G. 46. *La orizontul nouă, din sectorul III...*

se vede c-a ridicat cineva podul. DAVIDOGLU, M. 33. *Tot coborîm dintr-o galerie în alta, ajungem jos, la «orizont».* BOGZA, Ţ. 63. ✦ Subdiviziune geologică de ultimul ordin.

3. (În artele plastice şi în teatru) Fundal.

— Variante: (învechit) **orizónte** (ODOBESCU, S. III 96), **orizón** (MACEDONSKI, O. I 76, EMINESCU, O. I 175, ALECSANDRI, P. A. 110, NEGRUZZI, S. I 105) s. n.

ORIZONTÁL, -Ă, *orizontali, -e,* adj. (În opoziţie cu v e r t i c a l, despre o dreaptă sau un plan) Paralel cu suprafaţa liberă a unui lichid în stare de imobilitate. *O reţea de galerii, perfect orizontale, străbate toată mina.* BOGZA, Ţ. 63. ✧ (Adverbial) *Mergem orizontal un fragment de galerie.* BOGZA, Ţ. 62. ✧ (Substantivat) *Totul e turtit, aşezat, contopit în orizontala cîmpiei deasupra căreia... e o lume necunoscută.* BOGZA, C. O. 385.

ORIZÓNTE s. n. v. **orizont.**

ORÎND, *orînzi,* s. m. (Popular, în credinţele mistice) Bărbat ursit să devină soţul cuiva. *Dacă tu vei fi orîndul meu, nu scap eu de tine, nici tu de mine.* ISPIRESCU, L. 63.

ORÎNDÁR, *orîndari,* s. m. (Regional) Cîrciumar. *Au trimis pe Gavrilaş cu haitaşii la orîndă la Ghindăoani, ca să le deie orîndarul cîte-un gologan ori cîte-un păhărel de băutură.* SADOVEANU, N. F. 70. *A fost pe rînd băiat în procopseală, ucenic, ajutor, vătaf, orîndar.* C. PETRESCU, A. R. 190.

ORÎNDĂ[1], (rar) *orînde,* s. f. **1.** (Popular, în credinţele mistice) Soartă, ursită, destin. *Oamenii... îl lăsară să se ducă unde îl va duce orînda lui.* ISPIRESCU, L. 138.

2. Datină. *Să trăiţi, să înfloriţi Şi pe noi să ne plătiţi, C-aşa este orînda... De cînd mi s-a fapt lumea.* PĂSCULESCU, L. P. 39.

ORÎNDĂ[2], *orînzi* şi *orînde,* s. f. **1.** (Regional) Cîrciumă rurală (de obicei luată cu arendă de la proprietarul moşiei). *Jupîn Avrum, stăpînul orîndei, ieşi în prag şi întinse spre noi capul, cercetîndu-ne prin întunecime.* SADOVEANU, O. III 330. *Dar e-atîta veselie La orîndă-n astă-seară!* IOSIF, PATR. 28. *Nu cumva a ţinut vreodată tatăl d-tale orîndă în sat, undeva?* CREANGĂ, P. 129. *Leonaş împinge pe ispravnic în orîndă şi-l închide pe din afară.* ALECSANDRI, T. 230.

2. (Învechit) Arendă. ✧ E x p r. **A da** (sau **a lua**) **în orîndă** = a da (sau a lua) în arendă. *Dă-mi mie în orîndă, crîşma dumnitale.* ALECSANDRI, T. 1543.

ORÎNDUÍ, *orînduiesc,* vb. IV. T r a n z. **1.** A pune sau a aşeza într-o anumită ordine, a grupa într-un anumit fel; a aranja. *Doi servi cercetau şi orînduiau boclucuri într-o căruţă uşoară.* SADOVEANU, O. VII 43. *Ţinea cîte două clondire şi subsuoară alte două. După ce le orîndui, prezintă raportul.* C. PETRESCU, Î. II 143. *La dreapta, sub pădure, romîna oaste-apare, în pîlcuri şi în cete... orînduită.* ALECSANDRI, P. III 220. ✧ R e f l. *Alaiul se orîndui astfel: întîi venea pedestrimea, apoi calul lui Făt-Frumos.* ISPIRESCU, L. 197. ✦ A organiza, a întocmi. *Poate o fi murit găzdoaia curţilor şi bărbaţii nu ştiu orîndui lucrurile femeieşti.* RETEGANUL, P. IV 5. ✧ A b s o l. *Dar din umbră şi tăcere vodă face şi desface... Şi, pe-ascuns, orînduieşte.* DAVILA, V. V. 22.

2. A pune la cale, a hotărî, a dispune, a porunci. *Două sute de ostaşi, pe care-i orînduise împăratul ca să-l însoţească.* ISPIRESCU, L. 4. *Luă hotărîre nestrămutată... a nu orîndui nemic pentru împărţeală pînă aproape de moartea sa.* CREANGĂ, P. 3.

3. A desemna, a numi, a ridica la o demnitate, a învesti. *Sînt şi eu orînduit caimacam.* ODOBESCU, S. I 282. *Orînduind vechil în locul său... ca să oblăduiască împărăţia.* GORJAN, H. I 3. ✧ R e f l. p a s. *Noul stăpînitor, Cît s-a orînduit, Puse-n slujbă pe boi.* ALEXANDRESCU, M. 298.

ORÎNDUIÁLĂ, *orînduieli,* s. f. **1.** (Mai ales în construcţie cu verbele «a face» şi «a pune») Rînduială, ordine, regulă, disciplină. *Toate se petrec... prin lume şi prin viaţă cu orînduială.* SADOVEANU, O. I 576. *Încerc să pun orînduială între oamenii care se grămădesc unii într-alţii.* CAMIL PETRESCU, U. N. 261. *Binevoieşti a mai aştepta nitel... să-mi pui la orînduială lucrurile casăi.* GORJAN, H. I 27.

2. Orînduire socială. *Zdrobiţi orînduiala cea crudă şi nedreaptă, Ce lumea o împarte în mizeri şi bogaţi!* EMINESCU, O. I 60.

3. (Învechit) Hotărîre, ordin, dispoziţie; (concretizat) act care conţine o hotărîre. *Văzînd că nu poţi căpăta bani în numărătoare, ia o orînduială la visterie.* KOGĂLNICEANU, S. 203.

ORÎNDUÍRE, *orînduiri,* s. f. **1.** (De obicei determinat prin «socială») Formă de organizare a societăţii într-o perioadă dată a dezvoltării ei, al cărei caracter este determinat de modul de producţie a bunurilor materiale, în primul rînd de relaţiile de producţie dintre oameni. *Orînduirea feudală. Orînduirea socialistă.* ▭ *În orînduirea primitivă principala diviziune a societăţii o constituie tribul.* GRAUR, S. L. 115.

2. Aşezare, punere într-o anumită ordine, într-un anumit fel; grupare, repartizare, clasare. ✦ Organizare, întocmire, alcătuire; stabilire. *Aceste adunări se convocau de domn pentru facerea legilor, pentru orînduirea dăjdiilor.* BĂLCESCU, O. II 13.

3. (Învechit şi regional) Hotărîre, ordin, decizie, dispoziţie. *Vor urma întru toate tuturor orînduirilor lui pînă la răspicarea judecăţii.* ŞEZ. V 50.

ORJÁD s. n. (Învechit) Băutură răcoritoare făcută din zeamă de orz fiert, cu zahăr. *Un pahar de orjad la dumnealui.* NEGRUZZI, S. III 115.

ORLEÁNCĂ s. f. (Mold.) Rişcă. *Într-un colţ se auzi sunînd un ban, s-a început «orleanca».* CONTEMPORANUL, III 571.

ORLÍŞTE s. f. (Regional) Loc nelucrat, lăsat în paragină (după ce s-a cules recolta).

ORNÁ, *ornez,* vb. I. T r a n z. (Franţuzism) A împodobi, a decora. V. î n f r u m u s e ţ a. *Braţul stîng, ornat cu brăţări la umăr şi la mînă, ţinea un arc.* ODOBESCU, S. III 57. *Galeria de portreturi ce ornează salonul.* ALECSANDRI, T. 1422. *Scara întreagă a acestui palat a fost de marmură şi ornată de o singură viţă sculptată de jos pînă sus.* BOLLIAC, O. 291.

ORNAMÉNT, *ornamente,* s. n. **1.** Podoabă (grafică, picturală, sculpturală, stilistică etc.) cu care se înfrumuseţează diferite obiecte, vase, tipărituri, monumente arhitectonice etc. *Încrucişase mîinile sub cap privind ornamentele tavanului.* C. PETRESCU, Î. II 159. ✧ F i g. *Există în stilizarea eminesciană... nu numai o intensificare a ornamentului fabulos, dar şi o atitudine descriptivă, atentă la nuanţele aparenţei şi ale expresiunii.* VIANU, A. P. 109. ✧ L o c. a d j. **De ornament** = decorativ, ornamental. *Plante de ornament.* ✦ Semn tipografic accesoriu, care reprezintă copia unei figuri geometrice sau simbolice şi este folosit pentru alcătuirea motivelor decorative ale unui text.

2. Notă sau grup de note muzicale care măresc efectul unei note principale dintr-o melodie; semnul muzical corespunzător.

ORNAMENTÁ, *ornamentez,* vb. I. T r a n z. A împodobi cu ornamente, a orna, a decora ceva cu un motiv.

ORNAMENTÁL, -Ă, *ornamentali, -e,* adj. Care serveşte ca ornament, ca podoabă, decorativ. *Plantă ornamentală. Motive ornamentale.*

ORNAMENȚÁRE s. f. Acțiunea de a o r n a m e n t a; împodobire, înfrumusețare.

ORNAMENTÁȚIE, *ornamentații,* s. f. Faptul de a împodobi cu ornamente; arta, tehnica ornamentării; ansamblu ornamental. *Ornamentații folosite în arta olăriei.*

ORNÁNT, -Ă, *ornanți, -te,* adj. Care împodobește ceva. *În elegia filozofică «Cu mine zilele-ți adaogi», puținele epitete au toate un caracter ornant.* VIANU, S. 32.

ORNÁRE s. f. Acțiunea de a o r n a; decorare.

ORNÁT, *ornate,* s. n. (Mai ales la pl.) Odăjdii. *Preotul... se și îmbracă în ornate.* MARIAN, Î. 260.

ÓRNIC, *ornice,* s. n. (Învechit și arhaizant) Ceasornic de perete, pendulă; orologiu. *Un ornic bătrîn de lemn, cu limbă lungă de alamă, însemna domol clipele.* SADOVEANU, O. III 348. *Sună lung și monoton Ornicul cu trei cadrane.* TOPÎRCEANU, M. 68. *Sub vatră țîrăiește un greier nestatornic, Își leagănă-n perete tictacul vechiul ornic.* IOSIF, PATR. 11.

ORNICĂRÍE, *ornicării,* s. f. (Învechit) **1.** Meseria ceasornicarului. *Una din breslele boierului străin fiind ornicăria, domnia-sa învățase a cunoaște ceasurile.* SADOVEANU, F. J. 537.

2. Atelier, magazin de ceasornice; ceasornicărie.

ORNITOFÍL, *ornitofili,* s. m. Iubitor de păsări. *Calinic era un mare ornitofil.* HOGAȘ, DR. II 49.

ORNITOLÓG, *ornitologi,* s. m. Specialist în ornitologie.

ORNITOLÓGIC, -Ă, *ornitologici, -e,* adj. Care ține de ornitologie, privitor la ornitologie. *Studii ornitologice.*

ORNITOLOGÍE, s. f. Ramură a zoologiei care se ocupă cu studiul păsărilor.

ORNITOLOGÍST, *ornitologiști,* s. m. (Învechit) Ornitolog. *Paserile cunoscute ornitologiștilor sub numele de «aquillae», romînii nu le numesc «pajure», ci parte «acire», parte «vulturi».* MARIAN, O. I 145.

ORNITORÍNC, *ornitorinci,* s. m. Animal mamifer din Australia, care are un bot în forma ciocului de rață, coadă turtită și membrană înotătoare între degete și care depune ouă, dar alăptează puii ieșiți din ouă *(Ornithorhynchus paradoxus).*

OROÁRE, (2) *orori,* s. f. **1.** Sentiment de groază, de dezgust; repulsie, aversiune, scîrbă. *Bolnav de o prea mare sensibilitate, poetul avea o oroare fizică de accesul altora de milă, de compătimire sau de familiaritate.* CAMIL PETRESCU, N. 57. *Avea oroare de bărbații mici.* REBREANU, I. 85.

2. Faptă sau vorbă care inspiră groază, repulsie; grozăvie. *De ce să ne spunem orori în care nici unul nu crede.* DEMETRIUS, C. 54. *Oroare!... Capul zboară rostogolit departe Și corpul i se-nfige cu furie-n pămînt.* MACEDONSKI, O. I 255. *O, durerea de a spune încă o dată asemenea orori.* VLAHUȚĂ, O. A. III 97.

OROGENÉTIC, -Ă, *orogenetici, -e,* adj. Orogenic.

OROGENÉZĂ, *orogeneze,* s. f. Ansamblu de fenomene geologice datorită cărora se formează relieful uscatului.

OROGÉNIC, -Ă, *orogenici, -e,* adj. (Despre lanțuri de munți) Format într-un geosinclinal.

OROGENÍE s. f. Parte a geologiei care studiază formarea munților.

OROGRÁF, *orografi,* s. m. Specialist în orografie.

OROGRÁFIC, -Ă, *orografici, -e,* adj. Care ține de orografie, privitor la orografie. *Note istorice orografice și arheologice.* ODOBESCU, S. II 164.

OROGRAFÍE s. f. Parte a geografiei fizice care se ocupă cu descrierea, clasificarea și studierea formelor de relief ale uscatului.

OROLOGERÍE, *orologerii,* s. f. (Învechit) Meseria ceasornicarului; prăvălie sau atelier unde se exercită această meserie; ceasornicărie.

OROLÓGIU, *orologii,* s. n. (Învechit și arhaizant) Ceas de dimensiuni mari, fixat pe fațada unei clădiri, pe un perete interior, pe o coloană etc. *Deodată orologiul catedralei prinse a vibra iar. În tăcere sunară sfertu-rile, apoi zece bătăi adînci.* SADOVEANU, O. III 176. *Orologiile bat — Dar nimeni mai nu le ascultă De vorbă multă, lume multă.* EMINESCU, O. IV 195. *Un orologiu sună noaptea jumătate, La castel, în poartă, oare cine bate?* BOLINTINEANU, O. 33.

OROPSÍ, *oropsesc,* vb. IV. T r a n z. **1.** A asupri, a urgisi, a prigoni, a persecuta. *Pasări, fiare și lighioane trăiau de el oropsite.* ODOBESCU, S. III 203. *Se însură și luă o altă babă, care avea și ea un băiat; însă baba ținea mai mult la al ei și-l oropsea pe al unchiașului.* ȘEZ. VIII 132.

2. (Învechit) A izgoni, a alunga. *Ah! Spătarul? Tu în Argeș? Pe cît știu Oropsitu-te-am în valea Dîmboviței. Cu ce voie Vii la Curte?* DAVILA, V. V. 151. *Îi oropsi pe amîndoi și nu mai voia să știe și să audă de dînșii.* ISPIRESCU, L. 154. ✦ A părăsi, a lăsa la voia întîmplării. *Bărbățelul mi-a plecat, Singură că m-a lăsat... Singură m-a oropsit.* TEODORESCU, P. P. 277.

3. (Regional) A certa, a ocărî, a blestema. *Să mă ierți, Darie, să mă ierți că te-am ocărît, că te-am oropsit, că te-am drăcuit.* STANCU, D. 325.

— Variantă: (regional) **horopsi** (CREANGĂ, P. 283) vb. IV.

OROPSÍRE s. f. Acțiunea de a o r o p s i; asuprire, urgisire.

OROPSÍT, -Ă, *oropsiți, -te,* adj. Asuprit, prigonit, urgisit, chinuit. *Starea mulțimii oropsite se îmbunătățește.* SADOVEANU, E. 20. *Mai erau cîteva femei, speriate și bocite, fiecare cu o legăturică de merinde subțioară, pentru bărbații lor oropsiți.* REBREANU, R. I 114. *Se ridică împotriva formei sociale din vremea lor, în numele intereselor claselor de jos, oropsite și sărace.* IBRĂILEANU, SP. CR. 204. ✦ Sărman, prăpădit, nenorocit; (despre copii) fără familie, părăsit. *Dar ce om!... Cel mai oropsit... Era trențăros, murdar, slab.* GALACTION, O. I 84. *Cît a dorit el, copilul sărman și oropsit, să aibă călușul lui!* ȘANDU-ALDEA, U. P. 15.

— Variantă: (regional) **horopsít, -ă** (CREANGĂ, P. 89, NEGRUZZI, S. I 168) adj.

ORPIMÉNT s. m. Trisulfură de arsen, de culoare galbenă, care se găsește în stare naturală; preparată pe cale chimică, este folosită ca vopsea în pictură.

ORȘÁG, *orșaguri,* s. n. (Regional) Urare, orație. *Luați în nume de bine cinstit orșagul nostru.* BIBICESCU, P. P. 250.

ORT[1] s. n. (Transilv., în limbajul minerilor) Loc de muncă într-o mină.

ORT[2], *orți,* s. m. (Învechit și popular) Monedă mică valorînd a patra parte dintr-un leu vechi. *Vine-o fată, pune ortul Mortului pe piept.* COȘBUC, P. II 54. *Taleri trei mii patru sute cincizeci și șapte ș-un ort.* HASDEU, R. V. 63. *Am băgat mîna pînă-n cot Și n-am găsit nici un ort.* TEODORESCU, P. P. 130. ◇ E x p r. (Familiar) **A da ortul popii** = a muri. *Azi noapte, cu luna și plopii Opt bolnavi au dat ortul popii.* ARGHEZI, V. 183. *De foame nu dau popii ortul, Eu iarna singură-mi țes tortul.* COȘBUC, P. I 128. *Și-n urmă, dînd ortul popei, o voi duce și-n mormînt.* HASDEU, R. V. 116.

ORTĂ, *ortale*, s. f. (Învechit) **1.** Unitate militară corespunzătoare unui regiment; (în armata turcească) regiment de ieniceri. *Căpitănia de orta cunoştea pe franţuz ca pe-un de aproape prietin împărătesc.* SADOVEANU, Z. C. 277. *Spune lui Iordache să ia două ortale de arnăuţi aleşi şi să se ducă la Goleşti.* FILIMON, C. 289.

2. Ceată, trupă. *Se încheia cortegiul prin ortaua ciohodarilor.* FILIMON, C. 313. ✦ Ceată de haiduci. *Pe Vîlcan el părăsea Şi-n orta că se băga.* TEODORESCU, P. P. 554.

ORTÁC, *ortaci*, s. m. (Regional) Tovarăş (de drum, de muncă etc.), camarad; p. ext. prieten. *Cată moţul în desagă. Nu găseşte. Iar ortacii Îs departe.* BENIUC, V. 53. *Porecla i-o dăduseră ortacii din sat.* SADOVEANU, O. L. 105. *Cînd a fost la-nmormîntat Toţi morţii parcă s-au sculat Să-şi plîngă pe ortacul lor.* COŞBUC, P. I 148. ✦ (Glumeţ) Iubit, drăguţ. *Cîntă cucul, vai săracul, Şi-a pierdut mîndra ortacul.* HODOŞ, P. P. 223.

ORTĂCÍ, *ortăcesc*, vb. IV. Refl. (Regional) A se întovărăşi, a lega tovărăşie cu cineva. *Măi, tu, Gruie, fiul meu, Nu-mi place năravul tău, Cu beţivi te ortăceşti Şi capu-ţi primejduieşti.* ANT. LIT. POP. I 321.

ORTĂCÍE, *ortăcii*, s. f. (Regional) Tovărăşie. *Nici pe drum nu mai umblau oamenii ca altădată... şi astfel bunul om trebuia, vrînd-nevrînd, să meargă-n ortăcie.* RETEGANUL, P. I 23.

ORTÉNZIE s. f. v. **hortensie.**

ORTOCÉNTRIC, -Ă, *ortocentrici, -e*, adj. (Despre tetraedre) Care are un ortocentru, ale cărui înălţimi se întîlnesc într-un singur punct.

ORTOCÉNTRU, *ortocentre*, s. n. Punct de întîlnire a segmentelor de dreaptă care reprezintă înălţimile unui triunghi sau ale unor tetraedre.

ORTOCLÁZ s. n. Ortoză.

ORTOCROMÁTIC, -Ă, *ortocromatici, -e*, adj. (Despre plăci sau filme fotografice) Care este sensibil la toate culorile în afară de roşu.

ORTODIASCOPÍE s. f. Observare prin proiectarea pe un ecran fluorescent a contururilor organelor interne ale unor vietăţi, în mărime naturală.

ORTODIAGONÁL, -Ă, *ortodiagonali, -e*, adj. (Despre o figură geometrică) Care are diagonalele perpendiculare.

ORTODÓX, -Ă, *ortodocşi, -xe*, adj. **1.** Care ţine de biserica creştină răsăriteană, care este conform cu doctrina acestei biserici. *Numai biserica ortodoxă, cu turn bulbucat, era clădire de piatră.* SADOVEANU, O. VII 78. *Ion-vodă se arătă creştin ortodox ca domn al Moldovei.* HASDEU, I. V. 30. *Două biserici: una ortodoxă, alta catolică.* NEGRUZZI, S. I 183. ✦ (Substantivat) Persoană de religie creştină răsăriteană.

2. Conform cu principiile tradiţionale ale unei doctrine, concepţii etc.; (despre persoane) care urmează cu fermitate aceste principii. *Cît e puţin, ideea cea nouă ajunge şi ea idee ortodoxă, un stîlp al societăţii.* GHEREA, ST. CR. I 299.

ORTODOXÍE s. f. Conformitate cu doctrina bisericii creştine ortodoxe; p. ext. biserica ortodoxă, religia ortodoxă.

ORTODOXÍSM s. n. Religie creştină ortodoxă.

ORTOÉDRIC, -Ă, *ortoedrici, -e*, adj. (Despre forme cristaline) Care are planurile coordonate perpendiculare între ele.

ORTOÉPIC, -Ă, *ortoepici, -e*, adj. Care ţine de ortoepie, referitor la ortoepie, de ortoepie. *Regulile ortoepice, de pronunţare corectă a unei limbi, nu pot fi stabilite fără un studiu prealabil al foneticii limbii respective.* L. ROM. 1953, nr. 3, 19.

ORTOEPÍE s. f. Pronunţare corectă a cuvintelor unei limbi; disciplină care se ocupă cu studiul regulilor de pronunţare corectă. *Fonetica are şi o mare însemnătate practică în învăţarea limbilor, în stabilirea regulilor de ortoepie.* L. ROM. 1953, nr. 3, 18. *Între ortografie şi ortoepie există o legătură indisolubilă: scriind corect, ajungem să vorbim corect, potrivit normelor limbii literare.* IORDAN, L. R. 188.

ORTOFÓNIC, -Ă, *ortofonici, -e*, adj. (Despre transmisiuni) Care nu modifică timbrul sunetului emis.

ORTOGONÁL, -Ă, *ortogonali, -e*, adj. (Despre figuri geometrice) Care formează unghiuri drepte. ◇ *Proiecţie ortogonală* = proiecţie obţinută prin trasarea unei perpendiculare de la fiecare punct de proiectat, pe planul de proiecţie. ✦ (Despre curbe) Care se întretaie astfel încît tangentele lor în punctul de intersecţie sînt perpendiculare. ✦ (Despre suprafeţe) Care se întretaie astfel încît planurile lor tangente în orice punct al curbei de intersecţie sînt perpendiculare.

ORTOGRAFIÁ, *ortografiez*, vb. I. Tranz. (Rar) A scrie după regulile ortografice, a aplica o anumită ortografie.

ORTOGRÁFIC, -Ă, *ortografici, -e*, adj. Privitor la ortografie, de ortografie. *Îndreptar ortografic. Reguli ortografice.* ▭ *S-au manifestat opreliştii oficiale, s-au edictat sisteme ortografice şi glosare: limba şi-a urmat calea ei.* SADOVEANU, E. 35. ✦ Corect din punctul de vedere al ortografiei, în conformitate cu regulile ortografiei. *Scriere ortografică.*

ORTOGRAFÍE, *ortografii*, s. f. Sistem de reguli proprii unei limbi, privind scrierea corectă; aplicarea practică a acestor reguli. *Nu putea scrie o vorbă fără greşeli de ortografie.* C. PETRESCU, S. 109. *Copiii romîni vor scăpa de fantasmagoria gramaticilor, ortografiilor etc., ieşite din crierii prea înfierbîntaţi ai unor pedanţi ridicoli.* ALECSANDRI, S. 5. *Am văzut scriind fiecare cum îi plesnea în cap: fiecare îşi închipuise o ortografie.* NEGRUZZI, S. I 340.

ORTOLÁN, *ortolani*, s. m. Pasăre migratoare cu penele de culoare brun-roşcată, cu capul cenuşiu-verzui, cu guşa galbenă *(Emberiza hortulana). Numele romînesc al gustosului ortolan tot nu l-am aflat.* ODOBESCU, S. III 33.

ORTOMÁN, -Ă, *ortomani, -e*, adj. (Mai ales în baladele populare) **1.** Chipeş, viteaz, mîndru. *Că venea, măre, venea Voinic mîndru, ortoman, P-un cal ager dobrogean.* TEODORESCU, P. P. 442. *Ei se sfătuiră... Ca să mi-l omoare Pe cel moldovan, Că-i mai ortoman, Şi-are oi mai multe.* ALECSANDRI, P. P. 1. ◇ (Substantivat) *Un viteaz de ortoman, Pe-un cal negru dobrogean.* ALECSANDRI, P. P. 11.

2. (Despre cai) Care aleargă bine, sprinten, focos. (Atestat în forma *iortoman*) *Îmi trecea un moldovean, P-un cal sur şi iortoman.* ŞEZ. XII 67.

— Variantă: **iortomán, -ă** adj.

ORTOPÉD, *ortopezi*, s. m. Medic specialist în ortopedie. ✦ Meseriaş care fabrică aparate ortopedice.

ORTOPÉDIC, -Ă, *ortopedici, -e*, adj. Referitor la ortopedie, de ortopedie. *Au să ne sosească peste cîteva luni un transport de aparate ortopedice.* C. PETRESCU, Î. II 71.

ORTOPEDÍE s. f. Ramură a medicinii care se ocupă cu îndreptarea diformităţilor oaselor corpului.

ORTOPTÉR, *ortoptere*, s. n. Insectă cu aripile dinainte tari şi cu cele dinapoi subţiri, cu nervuri paralele şi care se pot strînge în evantai, în lungimea corpului. ✦ (La pl.) Ordinul insectelor prezentînd aceste caractere. ✦

(Adjectival) Care are însuşirile insectei descrise mai sus. *Insectă ortopteră.*

ORTOSCÓPIC, -Ă, *ortoscopici, -e,* adj. (Despre un sistem optic) Care nu prezintă defecte de distorsiune a imaginilor; rectiliniar.

ORTÓZĂ, *ortoze,* s. f. Mineral din grupul feldspaţilor cu aspect lăptos, roşiatic, gălbui sau cenuşiu; ortoclaz.

ORZ, *orzuri* şi *oarze,* s. n. (Adesea cu sens colectiv) **1.** Plantă erbacee din familia gramineelor, cu paiul lung şi cu spicul format din mai multe rînduri de boabe *(Hordeum sativum);* (cu sens colectiv) boabele acestei plante, folosite ca hrană pentru animale, în industrie (la fabricarea berii, a alcoolului, a amidonului) şi în alimentaţia omului, (ca înlocuitor al cafelei, la fabricarea pîinii, a arpacaşului etc.). *Trag acasă, cum trage calul la traista cu orz.* CREANGĂ, P. 116. *Căpitanul Turculeţ... a ascuns prin gropi grîul şi orzul şi duşmanul a găsit tot pustiu în drumul său.* NEGRUZZI, S. I 171. *Sînt trei feluri de orzuri.* I. IONESCU, P. 242. ◇ Expr. **A strica orzul pe gîşte** = a dărui lucruri bune cuiva care nu ştie să le preţuiască. *Degeaba mai voiţi a strica orzul pe gîşte.* CREANGĂ, P. 332.

2. Semănătură, lan de orz **(1).** *Tocmai bine se coc şi oarzele.* DAVIDOGLU, O. 79. *Calea pe care o urmam se îneca în orzuri şi în finețe.* GALACTION, O. I 37. *Prin oarze mai coapte.* TEODORESCU, P. P. 64.

ORZÁR[1], *orzari,* s. m. Negustor de orz. *Îmbrăcat ca toţi orzarii şi tîrgoveţii... făcu semn cu mîna, pe care lăutarii îl înţeleseră.* CAMIL PETRESCU, O. II 82. *Călătorul, după chip şi port, e un negustor, vreun orzar ori cirezar.* CARAGIALE, M. 45.

ORZÁR[2], *orzare,* s. n. Orzărie **(2).**

ORZĂRÍE, *orzării,* s. f. **1.** Cîmp semănat cu orz.
2. Hambar în care se ţine orzul.

ORZIŞÓR s. n. **1.** (Popular) Diminutiv al lui orz. *Foicică de mohor, Bate murgul din picior... Să-i dau fin şi orzişor.* TEODORESCU, P. P. 280.
2. (Cu sens colectiv) Pastă făinoasă în forma şi de mărimea unui bob de orz, care se pune în supă.

ORZOÁICĂ s. f. Specie de orz al cărui spic e format numai din două rînduri de boabe, mai mari şi mai bogate în amidon decît boabele orzului *(Hordeum distichum);* orzoaie. *Un neam nou introdus de cîţiva ani şi numit orzoaică.* I. IONESCU, P. 242.

ORZOÁIE s. f. (Rar) Orzoaică.

ORZULÉŢ s. n. Orzişor. *Noaptea-mi călcai un judeţ, Ziua-mi trăgeai... Şi mîncai la orzuleţ.* MAT. FOLK. 338.

OS, *oase,* s. n. **1.** Element al scheletului vertebratelor, caracterizat prin structura lui dură, solidă şi rezistentă. V. ciolan. *Alături cu cosciugul, zăcea un sac de oase.* MACEDONSKI, O. I 47. *Oasele albite de secăciune.* EMINESCU, N. 25. *Cine poate oase roade.* ◇ Expr. **A fi numai piele şi oase** (sau **a fi numai pielea şi oasele de cineva** sau **îi numeri oasele**) = a fi foarte slab. **A** (sau **a-i**) **trece os prin os** = a fi extrem de obosit, de hărţuit. **Pînă la oase** (sau **pînă la măduva oaselor**) = în tot trupul, adînc. *O umezeală rece pătrundea pînă la oase.* BART, E. 182. **A rupe** (sau **a frînge, a muia**) **cuiva oasele** = a bate zdravăn (pe cineva), a snopi în bătaie. *Am să-ţi rup oasele...* — *Bine, să vedem care din noi.* PREDA, Î. 52. **A sta** (sau **a şedea, a se ridica** etc.) **în capul oaselor** v. cap (III 2). **A-i rămîne** (sau **a-i putrezi cuiva**) **oasele pe undeva** = a muri pe undeva. **A** (sau **a-i**) **ajunge** (cuiva) **cuţitul la os** v. ajunge. **În carne şi** (sau **şi-n**) **oase** = în persoană, în realitate, aidoma, aievea. *Fără pălărie e exact Dante Alighieri, în carne şi-n oase.* C. PETRESCU, C. V. 88. **A băga** (sau **a intra** cuiva) **frica** (sau **spaima, groaza, fiorii**) **în oase** = a (se) speria, a (se) înspăimînta, a (se) îngrozi. *Numai la numele lui ne intra groaza în oase.* SADOVEANU, O. VII 376. *Un lup cu niște ochi turbaţi... de băga fiori în oase.* ISPIRESCU, L. 17. **A căpăta** (sau **a dobîndi, a avea** etc.) **un os de ros** = a obţine (sau a avea etc.) un avantaj, un profit (de obicei neînsemnat). *Fiindcă am dobîndit şi eu un os de ros, mi-am pus în gînd să vă povestesc... lucruri care, de s-ar crede, m-ar da de minciună.* ISPIRESCU, L. 40. ◇ *Os mort* = umflătură (tumoare) a unui os (de obicei a oaselor calului), care provine dintr-o lovitură, dintr-un efort etc. sau care se transmite pe cale ereditară.

2. Os **(1)** prelucrat pentru a fi întrebuinţat la fabricarea unor obiecte, în industrie etc. *Văzu un băţ de os alb de tot, cioplit de mînă de meşter mare.* DUMITRIU, N. 65. *Drept în faţă, într-un cui, un şirag de metanii de os cafeniu.* HOGAŞ, M. N. 137. *Poartă în mîna dreaptă baston înalt, negru, cu măciulie de os alb.* CARAGIALE, O. II 258.

3. (La pl.) Fig. Trup; fiinţă, făptură. *Trimisul domnului de Colbert... se grăbi să-şi odihnească oasele.* SADOVEANU, Z. C. 187. *O adiere de vînt, răcoritoare, pătrunse pînă-n sufletul flăcăului, alungîndu-i cele din urmă rămăşiţe de somn din oase.* REBREANU, I. 45. *El o ţinea una, să-i aducă pe fata lui Verdeş-împărat, dacă vrea... să rămîie cu sufletul în oase.* ISPIRESCU, L. 43. ◇ *Oase-goale* = om sărac, zdrenţăros. *Răsare soarele şi încălzeşte şi pe boieri şi pe oase-goale, fără deosebire.* DELAVRANCEA, A. 49.

4. Fig. Neam, familie, viţă. *Eu ştiu că nu mă trag din os de domn.* DUMITRIU, N. 36. *Sileşte pe un urmaş din osul lui, pe Petru Rareş, a se amesteca în trebile Transilvaniei.* BĂLCESCU, O. II 176. ◇ Expr. **(A fi) din os sfînt** (sau **din oase sfinte**) = (a fi) din neam domnesc. *Cei din oase sfinte nu cunosc moarte ruşinoasă.* SADOVEANU, Z. C. 160. ✦ Urmaş, descendent. *E o nedreptate strigătoare la cer să te porţi astfel cu un os boieresc.* CAMIL PETRESCU, O. II 663.

OSANÁ, *osanale,* s. f. (La pl., uneori ironic) Cuvinte de laudă, de slăvire, de preamărire; aclamaţii, ovaţii. *Primit cu osanale şi izgonit cu pietre.* LESNEA, C. D. 42. *Veşnic... te-or cînta poeţii, Lăudînd în osanale mincinoasa ta splendoare.* TOPÎRCEANU, P. O. 128. ◇ (La sg., cu valoare de interjecţie, mai ales în imnurile religioase) *Osana! slavă! sfînt eşti! sfînt!* VĂCĂRESCU, P. 115.
— Accentuat şi: *osána.*

OSÁR, *osari,* s. m. (Iht.) Pălămidă-de-baltă.

OSATÚRĂ, *osaturi,* s. f. **1.** Totalitatea oaselor unui vertebrat; schelet.
2. Element de rezistenţă al unei construcţii, al unei maşini etc. format din bare (de metal, de beton armat sau de lemn) îmbinate astfel încît să reziste la greutăţi. ✦ Fig. Structură, alcătuire (a ceva).

OSĂRÍE s. f. (Neobişnuit; cu sens colectiv) Totalitatea oaselor din trup; schelet, osatură. *Cînd omul l-a tras* [pe cal] *de căpăstru, toată osăria trupului a pornit să se desfacă şi să se mişte.* PREDA, Î. 130.

OSCILÁ, *oscilez,* vb. I. Intranz. **1.** A se legăna, a se balansa, a se mişca alternativ în sensuri opuse. *Capul... îi oscila în mers la stînga şi la dreapta.* SADOVEANU, A. I. 203.
2. Fig. A fi instabil, nehotărît, a sta în cumpănă, a şovăi, a ezita; a fluctua. *Unele nume recente oscilează în ce priveşte genul.* GRAM. ROM. I 126.

OSCILÁNT, -Ă, *oscilanţi, -te,* adj. Care oscilează; (fig.) şovăitor, ezitant, fluctuant. *Personaj oscilant, în care mai dăinuiesc încă rămăşiţele vechii mentalităţi.* CONTEMPORANUL, S. II, 1950, nr. 180, 6/1.

OSCILÁRE, *oscilări,* s. f. Acțiunea de a oscila și rezultatul ei.

1. Mișcare, clătinare, legănare. *Oscilările unui pendul.* ▭ *Atent numai și numai la oscilările volanului, a străbătut vreo cinci sute de metri.* GALAN, B. I 102.

2. Fig. Nehotărîre, șovăială, ezitare; fluctuare.

OSCILATÓR, *oscilatoare,* s. n. Aparat care produce oscilații (mecanice, electromagnetice).

OSCILATÓRIU, -IE, *oscilatorii,* adj. (Despre mișcări) Care oscilează, cu oscilații.

OSCILÁȚIE, *oscilații,* s. f. **1.** Variație periodică simetrică a valorii unei mărimi în raport cu o anumită valoare. ✦ Mișcare periodică simetrică a unui mobil în raport cu o anumită poziție a acestuia.

2. Fig. Nehotărîre, șovăială, ezitare; fluctuație. *Experiența ne arată că instinctul acesta e crud și înșelător. În oscilațiile lui alternează dezgust.* SADOVEANU, Z. C. 321. *Acest timp de expiație... se pare adesea un repaos, o stare în calea progresului, un pas înapoi, o oscilație istorică.* BĂLCESCU, O. II 10.

OSCILOGRÁF, *oscilografe,* s. n. Instrument care indică sau înregistrează grafic, la scară, variația unei mărimi fizice variabile în funcție de timp.

OSCILOGRÁMĂ, *oscilograme,* s. f. Diagramă obținută cu ajutorul oscilografului sau al osciloscopului.

OSCILOSCÓP, *osciloscoape,* s. n. Instrument care indică sau înregistrează grafic variația unei mărimi periodice, în funcție de timp, fără a păstra scara reprezentării.

OSCIÓR, *oscioare,* s. n. Diminutiv al lui os. *Trupul lui Andrei s-a risipit, pe lespezi, oscioare și țărînă.* GALACTION, O. I 259. *Îi dete să mănînce o găină friptă și îi zise să bage de seamă să nu piarză nici un oscior.* ISPIRESCU, L. 56.

OSCULÁȚIE, *osculații,* s. f. Aplicare a unei curbe sau a unei suprafețe pe o altă curbă, respectiv pe o altă suprafață, cu un contact mai strîns decît simpla tangență.

OSEBÍ, *osebesc,* vb. IV. Tranz. (Învechit și popular) **1.** A diferenția, a deosebi (**1**). (Refl.) *Ali se osebește în totul de Hassan.* MACEDONSKI, O. IV 96. *Eu sînt simțirea aceea prin care s-a osebit omul dintre dobitoace.* CONACHI, P. 176.

2. A despărți, a separa, a izola; a împărți, a divide. *Împăratu-i osebi, Ca să-i bage cîte unul în persoană a vorbi.* PANN, N. H. 72. ✧ Refl. *Puterea armată a Moldovei, ca și a Țării Rominești, se osebea în ostași cu leafă (armată) și ostași de scuteală (miliție).* BĂLCESCU, O. I 117.

3. A excepta. *N-aveau dreptul... d-a fi osebiți din legea comună pentru toți.* BĂLCESCU, O. II 14. *Toți... fără-a osebi pe unii, Țel au numai folosința.* CONACHI, P. 285.

— Variantă: (învechit) **usebí** (GORJAN, H. IV 155) vb. IV.

OSEBÍRE, *osebiri,* s. f. (Învechit și popular) Acțiunea de a (se) osebi și rezultatul ei; lipsă de asemănare, deosebire, diferență; p. ext. inegalitate. *Potrivit vechiului obicei domnesc, nu mai era osebire între noi și măria-ta.* DELAVRANCEA, O. II 137. *Nu te folosește, de-ai fi chiar fiu de rege, Cînd n-ai întru naravuri d-un cîne osebire.* NEGRUZZI, S. II 188. *O, ce rea nenorocire! Își zicea bietul măgar, De ce astă osebire?* ALEXANDRESCU, M. 285. ✧ Loc. adv. **Fără osebire** = fără excepție, fără deosebire. *Făgăduiești glorie, putere, fericire, și ca mîni, rîzi de noi fără milă și fără osebire.* ALECSANDRI, T. II 35. *Cunosc... Că îngrijești de toate, că fără osebire Ș-asupra mea privești.* ALEXANDRESCU, M. 37. **Cu osebire** = în special, mai cu seamă, mai ales; extrem de mult, foarte mult. *Unul cu altul se leagă cu osebire.* CONACHI, P. 295.

— Variantă: (învechit) **usăbíre** (GORJAN, H. II 203) s. f.

OSEBÍT[1] adv. (Arhaizant și popular; mai ales în loc. prep.) **Osebit de...** = în afară de..., pe lîngă... *Osebit de aceasta, mai veniră la mine doi creștini.* GALACTION, O. I 257. *Pe cît putea coprinde ochiul, nu se mai zărea împrejur nici o viață, osebit numai de vulturi care da roată pe cer.* ODOBESCU, S. III 277. *Abia se suise pe tron și primi silnice porunci... pentru plata darurilor obicinuite, osebit de alte cereri cu totul împrotivnice făgăduințelor date.* NEGRUZZI, S. II 140.

— Variantă: (învechit) **usăbít** (GORJAN, H. IV 37) adv.

OSEBÍT[2]**, -Ă,** *osebiți, -te,* adj. (Învechit și popular) **1.** Care este altfel, care nu e asemenea (cu altul); deosebit (**1**), diferit. *Scria «sară» în trei osebite feluri.* NEGRUZZI, S. I 6.

2. Care iese din comun, ales, remarcabil; p. ext. foarte mare. *Cu osebită dragoste... se roagă să nu fie uitată, căci are nevoie de sfaturile dumisale.* SADOVEANU, F. J. 504. *Să-l poată-nvăța carte cu vrun metod osebit.* PANN, P. V. II 6. *Dacă macar firea... l-ar fi împodobit cu vreun osebit dar.* DRĂGHICI, R. 5.

OSEÍNĂ s. f. Substanță organică din clasa proteinelor, care se găsește în oase, în țesutul celular al pielii și al cartilajelor și care se transformă în gelatină prin fierbere îndelungată cu apă. *Țesutul osos constă din două feluri de substanțe: dintr-o substanță organică, elastică, așa-numita oseină, și dintr-o masă dură.* ANATOMIA 132.

OSEMÍNTE s. n. pl. Oase care rămîn după moartea unei ființe. *Acolo unde zac osemintele eroilor... s-au adunat oameni mulți.* SAHIA, N. 18. *Și-n cale-mi, pretutindeni, calc țărnă de morminte sub care zac perdute grămăzi de oseminte.* ALECSANDRI, P. II 86.

ÓSIE, *osii,* s. f. Ax terminat la cele două capete cu fusuri pe care sînt montate roțile unui vehicul. *Scoase cuiul din capul osiei de dindărăt.* ISPIRESCU, L. 226. *Frate, frate de stejar! Lasă-mă să tai un par, Să-mi fac osie la car.* ALECSANDRI, P. P. 44. ✧ Expr. **A unge osia** = a mitui; a da ceva în dar pentru a obține o favoare. *Bătrînului îi mai unsei osia cu vreo cîțiva ochi de vulpe* (= galbeni), *ca să mă lase în pace.* GORJAN, H. IV 31.

OSIFICÁ, pers. 3 *osifică,* vb. I. Refl. (Despre părțile membranoase și cartilaginoase ale corpului) A se transforma în os, a se întări ca un os.

OSIFICÁRE, *osificări,* s. f. Transformare lentă a părților membranoase și cartilaginoase ale corpului în os.

OSIFICÁT, -Ă, *osificați, -te,* adj. (Despre părțile membranoase și cartilaginoase ale corpului) Transformat în os, întărit ca un os. ✦ Fig. Slab, scheletic. *Avea în față chipul osificat al amfitrioanei.* C. PETRESCU, O. P. I 241.

OSIFICÁȚIE s. f. Osificare.

OSÎNDĂ, *osînde,* s. f. (Popular) **1.** Condamnare, pedeapsă la care e supus cineva (de către organele judiciare). *Afară, la magazii, rămîneau ocnașii, care mai aveau puțini ani de osîndă, cei neprimejdioși.* SADOVEANU, O. VI 274. *Cînd v-o prinde, v-o lega, La-mpărat că v-o ducea, Să vă luați osînda.* PĂSCULESCU, L. P. 272. ✧ Expr. **A-și face osînda** = a executa pedeapsa la care e condamnat. **A-și face osînda cu cineva** = a-și face păcate cu cineva; a se purta rău, fără milă cu cineva, a maltrata. *Mă rog, scoate-mă și nu-ți mai face atîta osîndă cu mine.* CREANGĂ, P. 33.

2. Fig. Blestem, pacoste, năpastă, nenorocire, urgie. *Aceeași cauză făcea ca viața să fie pentru unii bună și pentru cei mai mulți o osîndă.* PAS, Z. I 317. *Dar de-i Rada cît de blîndă, Ea de mică-a fost osîndă Pentru sat.* COȘBUC, P. I 98. *După ce-amar muncirăți mizeri viața toată, Ați mai purta osînda ca vita de la plug?* EMINESCU, O. I 59.

OSÎNDÍ, *osîndesc*, vb. IV. **1.** Tranz. A condamna, a pedepsi (printr-o sentință judecătorească), a pronunța o sentință de condamnare (împotriva cuiva). *Se va căi cît va trăi el, pentru că a osîndit pe un om drept.* ISPIRESCU, L. 367. *Ieremia, nesocotind și legile războiului... și legile omenirii, osîndi pe toți prinții la moarte.* BĂLCESCU, O. I 344. ◇ (Glumeț) *Cine a fost osîndit a studia limba elenă știe cîtă bătaie de cap a suferit.* ALECSANDRI, S. 54. ◇ Refl. *Singur eu m-am osîndit!* DAVILA, V. V. 44. ◇ Refl. pas. *S-a osîndit acela ce a furat un ou.* BOLINTINEANU, O. 148. ✦ Fig. A judeca, a condamna. *Tinguiește-mă, doamna mea, și nu mă osîndi.* NEGRUZZI, S. I 47. *Vom fi osîndiți, nu după greutatea luptei și a vremii de atuncea, ci după patima partizilor.* RUSSO, S. 34. ◇ Absol. *Ești un copil și lesne crezător!... și osîndești, fără a te gîndi îndestul.* BOLINTINEANU, O. 340.

2. Tranz. A sili, a constrînge; a obliga. *Sînt osîndiți să se mărginească la lucruri mărunte.* ANGHEL, PR. 170. *Cei tari... conspiră Contra celor ce dinșii la lucru-i osîndiră Și le subjugă munca vieții lor întregi.* EMINESCU, O. I 56. *Mă văd deodată osîndită a zice adio la mulțămirile ce-mi făgăduia!* ALECSANDRI, T. I 279.

3. Refl. (Regional) A se chinui. *N-am ascultat sfaturile tatălui meu, de aceea sînt silit a mă osîndi pînă voi avea zile.* RETEGANUL, P. V 80.

OSÎNDÍRE, *osîndiri*, s. f. Acțiunea de a (se) osîndi și rezultatul ei; condamnare. *A fost amestecat într-un complot... Asta i-a adus arestarea, judecarea și osîndirea la temniță pe viață.* SADOVEANU, E. 49. ◇ Loc. adj. (Învechit) **În osîndire** = asuprit, chinuit, urgisit. *Veacuri multe de durere au trecut cu vijelie, Sub asprime plecînd capul unui neam în osîndire.* ALECSANDRI, P. A. 71. *Dintre toți pătimașii, cel mai mult în osîndire Este omul care-ți scrie.* CONACHI, P. 99.

OSÎNDÍT, -Ă, *osîndiți, -te*, adj. **1.** Condamnat, pedepsit. (Mai ales substantivat) *Nimic nu mai putea opri plînsetele osîndiților.* CAMILAR, N. I 92. *Domițian, galben ca un osîndit, aștepta în picioare hotărîrea.* BASSARABESCU, S. N. 26. *Tu poți dintr-un cuvînt Să mîngîi osîndiții ce-n desperare sînt.* ALECSANDRI, T. 206.

2. Blestemat; năpăstuit, urgisit. *Săracul țăran ce-și pierde vițișoarele sau plugul, Robul osîndit ce fuge blăstemînd biciul și jugul.* HASDEU, R. V. 61. *Dacă a mea privire s-o-ntoarce spre mormînt, Dacă a vieți-mi tristă făclie osîndită S-o întuneca...* ALEXANDRESCU, P. 80.

OSÎNZĂ, *osînze*, s. f. Grăsime de porc din regiunea abdominală. *Osînză topită.* ✦ Fig. Bunăstare, avere, bogăție. *Cheltuieli peste cheltuieli, osînza ni se împuținează.* SADOVEANU, P. M. 200.

OSÎRDIE s. f. (Învechit și arhaizant) Ardoare, zel, sîrguință, rîvnă, străduință. *Nenumăratele-i porecle pe care le agonisise singur, cu o vrednică și hîtră osîrdie.* C. PETRESCU, A. R. 11. *Îmi spuse anii lui de trudă... marea osîrdie pe care o pusese zi cu zi, an cu an, să facă toate acestea.* ANGHEL, PR. 58. *Voi sluji cu toată osîrdia la cîte mi-a poruncit.* GORJAN, H. IV 107.

OSMANLÍU s. m. v. osmanlîu.

OSMANLÎU, *osmanlii*, s. m. (Învechit și arhaizant) Turc. *După rînduiala călăreților osmanlii... slujitorii domniilor-sale Mihu și Ciornohut nu umblau buluc.* SADOVEANU, P. J. 705.

— Variantă: osmanlíu s. m.

OSMIRÍDIU s. n. Aliaj de osmiu, iridiu, platină, rodiu și ruteniu, folosit la confecționarea vîrfului peniței de toc rezervor.

ÓSMIU s. n. Metal dur de culoare cenușie-albăstruie, care se găsește în natură împreună cu platina; este nemaleabil și neductil, neputîndu-se prelucra decît în stare de pulbere; aliat cu iridiul are diverse întrebuințări în industrie.

OSMÓTIC, -Ă, *osmotici, -e*, adj. Care ține de osmoză, al osmozei. *Prin mărirea și scăderea tensiunii osmotice, volumul celulei suferă variațiuni continue.* MARINESCU, P. A. 56. ◇ *Presiune osmotică* = diferență de presiune care trebuie stabilită între o soluție și dizolvantul ei (acesta fiind separat de soluție printr-o membrană semipermeabilă) pentru a împiedica dizolvantul să treacă prin membrană în soluție.

OSMÓZĂ, *osmoze*, s. f. Proces de difuzie a unuia sau a mai multor substanțe (dintr-o soluție) printr-o membrană permeabilă sau semipermeabilă.

OSÓS, -OÁSĂ, *osoși, -oase*, adj. **1.** De oase, privitor la oase, asemănător cu oasele. *Sistem osos. Carapace osoasă.*

2. Cu oase mari, ieșite în relief; ciolănos; p. ext. uscățiv, slab. *Bătrînul tăcu, răsucind între degetele osoase o ață de nasture.* C. PETRESCU, A. 335. *Rață s-a minunat de chipul lung și osos al lui Izidor.* SAHIA, N. 76. *Voinicul e osos, Cum te prinde, cum pici jos.* ANT. LIT. POP. I 323.

OSPĂTÁ, *ospătez*, vb. I. Tranz. A primi (pe cineva) în casă ca oaspete, oferindu-i mîncare și băutură, a da de mîncare. *A avut chef să ne ospăteze el singur, ba încă să ne și cinstească.* SADOVEANU, O. VI 246. *Porunci să-i ospăteze bine pe toți.* REBREANU, R. I 220. *Să fii bun... să mă poftești la dumneata, să mă ospătezi.* CARAGIALE, O. III 78. ✦ (Regional) A mînca. *Împărăteasa a ospătat cu gust foarte mare mreana aceea.* SBIERA, P. 119. *Ia să ospătați ceva, ca să nu ziceți că ați ieșit din casa mea ca de la o casă pustie.* CREANGĂ, O. A. 255. ◇ Intranz. *Nici n-am ospătat, nici n-am băut.* ALECSANDRI, T. I 431. *Și prea mult m-oi bucura, Cu mine de-ți ospăta.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 493. ◇ Refl. *Băiatul povestește a doua zi... cum s-a ospătat... cu supă și friptură.* PAS, Z. I 67. *Pe la casele oamenilor se ospătau o mulțime de străini.* CREANGĂ, O. A. 38.

— Prez. ind. și: (regional) *oáspăt* (RETEGANUL, P. III 35, SBIERA, P. 82). — Variante: (rar) ospetá (RETEGANUL, P. III 33), ospîtá (MARIAN, O. II 50) vb. I.

OSPĂTÁR, *ospătari*, s. m. **1.** Salariat care servește pe consumatori într-un restaurant sau într-un alt local de consumație; chelner.

2. (Învechit) Patron al unui birt, al unei ospătării; birtaș, hangiu. *Viind la gazdă și simțind apetit... ospătarul le dete borș cu miel.* NEGRUZZI, S. I 280.

OSPĂTÁRE s. f. Acțiunea de a (se) ospăta; primire ospitalieră, cu mîncare și băutură; mîncare, hrană. *Am rămas foarte încîntat de ospătarea ce mi-ai făcut așa de îndatoritor.* CARAGIALE, O. III 64. *De cînd ai fost la curte poftit la ospătare, L-ai fărmecat pe vodă.* ALECSANDRI, T. II 96. *Oricare sărac află în toată vremea aici căutare și ospătare.* NEGRUZZI, S. I 214.

OSPĂTÁRNIC, -Ă, *ospătarnici, -e*, adj. (Regional) Ospitalier. *Nașul său... ospătarnic ca tot rominul, mai ales cu finii săi, îl pofti la cină.* RETEGANUL, P. I 65.

OSPĂTÁT s. n. (Rar) Faptul de a (se) ospăta; ospătare. *Fie-ți de bine ospătatul.* ȚICHINDEAL, P. 200. ◇ Expr. **A se așeza (sau a se pune) pe ospătat(e)** = a începe să mănînce. *Se așează pe ospătat cu o poftă ce se comunică la toți.* ALECSANDRI, O. P. 351.

— Formă gramaticală: (în expr.) *ospătate.*

OSPĂTĂRÍE, *ospătării*, s. f. Birt; han (cu birt). *Aci avem și ospătărie: cea mai bună ospătărie din ținut.* SADOVEANU, O. VII 78. *Aceste schituri sînt totdeodată ospătării pentru închinătorii ce trec pe aici la Ierusalim.* BOLINTINEANU, O. 293.

OSPĂTĂTÓR, -OÁRE, *ospătători, -oare,* s. m. şi f. (Învechit) Persoană care dă (sau ia parte la) un ospăţ. (Atestat în forma *ospătitor*) *În calitatea sa de ospătitor strigă cu un glas ascuţit şi obraznic: aduceţi ciorba, bre!* FILIMON, C. 163.

— Variantă: **ospătitór, -oáre** s. m. şi f.

OSPĂTITÓR, -OÁRE s. m. şi f. v. **ospătător.**

OSPĂTÓS, -OÁSĂ, *ospătoşi, -oase,* adj. (Învechit) Ospitalier. *Romînul, vechi moştean al acestui pămînt, e... ospătos şi darnic.* ODOBESCU, S. III 550.

OSPĂŢ, *ospeţe,* s. n. Masă mare, îmbelşugată (organizată de obicei cu ocazia unui eveniment, a unei sărbători, mai ales a unei cununii); petrecere cu masă mare. V. banchet. *Mură cînta la ospeţele boiereşti.* GALACTION, O. I 70. *Să-ţi povestească el ce mari ospeţe, Ce mîndre nunţi, ce luminate feţe Văzură ochii săi odinioară.* IOSIF, P. 29. *Împăratul făcu un ospăţ foarte mare.* CREANGĂ, P. 231. ✦ Masă, mîncare. *Pe subt şure şi la vatra bordeiului, ospăţul şi paturile se gătesc.* ODOBESCU, S. III 18. *Şi pe iarbă s-aşezau, De ospăţ că s-apucau.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 312.

— Pl. şi: *ospăţuri* (GOLESCU, Î. 97, ŞEZ. II 206). — Variantă: (neobişnuit) **ospéţ** (MACEDONSKI, O. III 96) s. n.

OSPECIÓR, *ospeciori,* s. m. (Rar) Diminutiv al lui oaspete. *Ospeciorii nici nu să aşăzaseră bine pe după mese cînd ajunse el acasă.* RETEGANUL, P. III 42.

— Variantă: **ospeţiór** (TEODORESCU, P. P. 459) s. m.

OSPETÁ vb. I v. **ospăta.**

OSPÉŢ s. n. v. **ospăţ.**

OSPEŢÍE, (2) *ospeţii,* s. f. **1.** Primire bună, ospitalitate. *După cît văd eu, de nevoie cereţi ospeţie, că aveţi un rănit.* SADOVEANU, O. I 36. *Taci, bădică, nu mai spune Că n-avem suflete bune, C-asta-i ţara ospeţiei, Ţara dulce-a veseliei.* ALECSANDRI, P. P. 241. *Graţioasa voastră ospeţie ne făcea a uita supărările vieţii.* NEGRUZZI, S. I 95.

2. (Neobişnuit) Ospăţ. *Veselia cea mare era însă la ospeţia dată de noul măiestru, masă întinsă şi încărcată.* SLAVICI, O. II 126.

OSPEŢÍME s. f. (Rar, cu sens colectiv) Mulţime de oaspeţi, totalitatea oaspeţilor. *El ar veni De acolo aci, Dar are mulţime De ospeţime.* SEVASTOS, N. 134.

OSPEŢIÓR s. m. v. **ospeciór.**

OSPÍCIU, *ospicii,* s. n. Spital, sanatoriu în care sînt îngrijiţi alienaţii; casă de nebuni. *Ceilalţi pensionari ai ospiciului, suiţi pe ziduri, priveau această scenă cu capete încremenite, pradă poate unor amintiri secrete.* BOGZA, C. O. 334. *Au trecut opt luni de la instalarea tatei în ospiciu... Aveam impresia că tata abia acum se-ntoarce din război şi nicidecum dintr-un sanatoriu de nebuni.* SAHIA, N. 59. *Trebuie să declari... dacă ai fost într-un ospiciu de nebuni.* BART, S. M. 40.

OSPITÁ vb. I v. **ospăta.**

OSPITALIÉR, -Ă, *ospitalieri, -e,* adj. (Despre persoane) Care primeşte bucuros oaspeţi, care e foarte atent, amabil cu oaspeţii; primitor. *Moldovenii sînt foarte ospitalieri.* BOLINTINEANU, O. 278. ✦ (Despre o casă, o ţară, un local etc.) În care eşti bine primit, în care te simţi bine. *Senzaţia de bucurie pentru toţi se găsea sporită de plăcerea de a fi într-un interior atît de agreabil şi negreşit ospitalier.* CAMIL PETRESCU, U. N. 40.

OSPITALITÁTE s. f. Însuşirea de a fi ospitalier; primire bună, găzduire (plină de atenţie faţă de oaspeţi). *Primarul i-a oferit ospitalitate chiar în familia sa.* REBREANU, R. II 238. *Sînt nerăbdător să le mulţămesc de ospitalitate.* ALECSANDRI, T. I 283. *În Tîrgul Ocnei tot se păstrează vechea ospitalitate romînă, ce era odinioară proverbială.* NEGRUZZI, S. I 310. ✧ (Ironic) *Permiteţi-mi să plec. Dacă aceasta e ospitalitatea dumneavoastră.* DUMITRIU, N. 37.

OSTÁŞ, *ostaşi,* s. m. Persoană care serveşte în armată, care face serviciul militar (v. oştean, soldat); p. ext. militar (indiferent de grad). *Porneşte spre casă, urmat de cîţiva ostaşi.* CREANGĂ, P. 84. *Nu zîmbea nici la... poveştile bătrîne şi glumeţe ale ostaşilor înălbiţi în bătălie.* EMINESCU, N. 3. *Dragii mei, ostaşii mei, Puişori viteji de zmei.* ALECSANDRI, P. P. 21. ✧ (Învechit) *Ostaş cu leafă* = mercenar. *Ostaş de scutelă* = soldat care slujea în schimbul unei scutiri de dări. *Puterea armată a Moldovei, ca şi a Ţării Româneşti, se osebea în ostaşi cu leafă (armată) şi ostaşi de scutelă.* BĂLCESCU, O. I 117. ✦ Fig. Militant, luptător. *Cu mii de mii sporesc şi vor spori Ostaşii păcii, forţele, speranţa.* BENIUC, S. 70. [Ibrăileanu] *a fost ostaş al unui ideal.* SADOVEANU, E. 176.

OSTÁTEC s. m. v. **ostatic.**

OSTÁTIC, *ostatici,* s. m. (Şi în forma *ostatec*) Persoană reţinută sub pază de către un stat, o organizaţie etc. drept garanţie pentru îndeplinirea obligaţiilor asumate de către alt stat, altă organizaţie etc. de care aparţine persoana respectivă. *Viteazul voievod ni s-a închinat... lăsînd ostatec pe copilul lui, pe care îl luăm împreună cu noi să crească la curtea noastră.* CARAGIALE, O. III 92. ✦ Fig. (Familiar, rar) Persoană reţinută ca garanţie de către cineva. *Nu bănuiam că am să devin atît de repede ostatec în mîna domnului Gică.* C. PETRESCU, C. V. 328.

— Variantă: **ostátec** s. m.

OSTĂŞÉSC, -EÁSCĂ, *ostăşeşti,* adj. De ostaş; militar, milităresc. *La aceste vorbe ceata ostăşească Strigă cu poporul: Ţepeş să trăiască.* BOLINTINEANU, O. 47. *Regulamentul recunoscu cele trei părţi alcătuitoare unei bune organizări ostăşeşti: armata, miliţia şi ridicarea gloatelor.* BĂLCESCU, O. I 35. *Şi-am venit cu suliţi ostăşeşti Să străpungem coaste-mpărăteşti.* TEODORESCU, P. P. 119.

OSTĂŞÉŞTE adv. Ca ostaşii, după norme militare; milităreşte. *Boierii erau slujbaşii ţării, adică ofiţerii şi capii puterii armate, fiind ţara organizată ostăşeşte.* BĂLCESCU, O. II 14.

OSTĂŞÍ, *ostăşesc,* vb. IV. Intranz. (Învechit) A fi în serviciul militar, a face armata, a sluji în oaste; a duce viaţă de ostaş; p. ext. a se război. *Lumea pierduse pînă şi aducerea-aminte a unui popor ce ostăşise atîtea veacuri.* BĂLCESCU, O. I 11.

OSTĂŞÍE s. f. (Învechit şi popular) **1.** Oştire, armată. *Noi sîntem ostaşii ostăşiei De la poarta împărăţiei.* TEODORESCU, P. P. 119.

2. Virtute ostăşească, vitejie. *Aicea vror să-şi cerce puterea ostăşiei.* NEGRUZZI, S. II 81.

OSTĂŞÍME s. f. (Rar) Mulţime de ostaşi, armată, soldăţime. *A noastră ostăşime, în foc iuţindu-şi pasul, Dorea, cerea, prin tunuri ca să-ţi audă glasul.* ALECSANDRI, P. III 471.

OSTEÍTĂ, *osteite,* s. f. Boală constînd în inflamarea ţesutului osos.

OSTENEÁLĂ, *osteneli,* s. f. **1.** Slăbire a puterilor (cauzată de o muncă anevoioasă şi îndelungată); oboseală, extenuare. *E zobit de osteneală.* DELAVRANCEA, A. 125. *Simţea în el o lene, o osteneală ş-o nelinişte apăsătoare.* VLAHUŢĂ, O. A. 251. *Fata împăratului arătă dorinţa ce are de a se odihni de osteneala drumului ce făcuse.* ISPIRESCU, L. 19. ✧ Expr. **(A fi) rupt** (sau **frînt**) **de osteneală** = (a fi) peste măsură de obosit, mort de oboseală, istovit. *Atît de mult era ruptă de osteneală, încît căzu şi rămase acolo o zi ş-o noapte.* ISPIRESCU, L. 59.

2. Muncă grea şi obositoare; sforţare mare, trudă, efort, strădanie. *Deprins cu trudă, cu vînturi, ploi şi osteneli, sufletul tînăr se înăspri.* SADOVEANU, O. I 271. *Ar fi avut mare nevoie de puţină odihnă după atîtea osteneli.* REBREANU, R. I 168. *Însă, pentru osteneală, spune fără de sfială Ce vrei? slujbă, rang sau bani?* ALEXANDRESCU, P. 33. ◇ Expr. **A-şi da osteneala** (sau **toată osteneala**) = a face toate eforturile, a se sili (din răsputeri), a-şi da toată silinţa, a se strădui. *În loc să-ţi dai osteneală ca să afli pînă şi gîndul oamenilor, tu nu ştii nici măcar ceea ce vorbesc ei.* CREANGĂ, P. 146.

OSTENÍ, *ostenesc,* vb. IV. **1.** Intranz. A simţi o slăbire a puterilor, a-şi pierde puterile din cauza unui efort mare şi îndelungat, a obosi, a fi sleit de puteri. *Cînd cstenea... se închidea în odaia lui, dormea dus şi peste două-trei zile se arăta iar liniştit.* CARAGIALE, O. III 234. *Şi voinicii osteneau, Că povară grea duceau.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 309.

2. Tranz. A supune la un efort, a obosi. *Atîta nestatornicie şi răsturnare de simţiri omeneşti îi ostenea mintea şi-l umplea de-o nespusă melancolie.* VLAHUŢĂ, O. A. III 16. *Văd... ceea ce n-aş mai dori să vadă nimene, pentru a-şi osteni vederea.* CREANGĂ, P. 243. *Am plecat la ogorit Şi rău boii-am ostenit.* HODOŞ, P. P. 44. ✦ Refl. A se trudi, a se strădui. *Priveşte cel puţin prin borta cheii Să ştiu că nu m-am ostenit degeaba.* TOPÎRCEANU, B. 96. *Pentru că... te-ai ostenit de ne-ai făcut adăpost, vreau să-ţi fac şi eu un bine.* CREANGĂ, P. 239. *E de prisos să vă mai osteniţi... V-am judecat destul după cele ce mi-aţi recitat.* ALECSANDRI, T. I 283. ◇ Intranz. *Furnica-n timpul verii asudă ostenind, Şi cîte un grăunte adună-n moşinoi.* NEGRUZZI, S. II 247.

3. Refl. A obosi umblînd, mergînd; p. ext. a merge, a se duce undeva sau la cineva. *Bine, prietine şi frate Nechifor, am să mă ostenesc eu singur pînă acolo.* SADOVEANU, O. VIII 251. ◇ Intranz. *Fii bun şi osteneşte după mireasa acea adevărată.* SEVASTOS, N. 56.

OSTENICIÓS, -OÁSĂ, *ostenicioşi, -oase,* adj. (Învechit) Obositor, ostenitor, istovitor. *Cu cît de ostenicios este drumul, cu atîta e şi pitoresc.* NEGRUZZI, S. I 308.

OSTENÍT, -Ă, *osteniţi, -te,* adj. Pătruns de oboseală; obosit, istovit, extenuat, trudit. *Îşi simţea capul tulbure şi trupul ostenit.* SADOVEANU, O. IV 304. *Petre însă dormea dus. Se dusese tîrziu acasă, şi atît de ostenit, cum nu s-a mai simţit niciodată.* REBREANU, R. II 211. *Mă privi... cu aerul unui om ostenit, care ar avea în urma lui o viaţă întreagă de sacrificii.* VLAHUŢĂ, O. A. 434. ◇ Fig. *Scîrţîie toamna din crengi ostenite Pe garduri bătrîne, pe streşini de lemn.* BACOVIA, O. 18. *Ostenită de atîtea rele... împărăţia romană trebui să cază.* BĂLCESCU, O. II 11. ✦ Care arată oboseală. *Într-o noapte de primăvară s-a auzit în înălţimile albastre tînguirea ostenită a cocorilor.* C. PETRESCU, A. 139. «*Domnul*» *se uită la mine cu nişte ochi osteniţi.* DELAVRANCEA, H. T. 94. *Cînd cu gene ostenite sara suflu-n lumînare.* EMINESCU, O. I 130.

OSTENITÓR, -OÁRE, *ostenitori, -oare,* adj. **1.** Obositor, istovitor, extenuant. [Poezia] *este scrisă pe şase-sprezece silabe, fără ca lungimea versurilor s-o facă ostenitoare.* MACEDONSKI, O. IV 46. *Călătoria fu lungă şi ostenitoare.* ODOBESCU, S. I 146. *Iat-o... aşteptînd sfîrşitul, ca un somn după o ostenitoare călătorie.* NEGRUZZI, S. I 289.

2. Care se străduieşte, care munceşte din greu; muncitor, truditor. *După cum aţi fost ostenitori, Şi cheltuitori, Poftim fiţi buni şi primitori.* ŞEZ. I 38. ◇ (Substantivat) *Am fost ca un ostenitor mut Care-a grăit şi nu şi-a dat seama.* ARGHEZI, V. 245. *Lîngă biserica aceasta e mormîntul monahului Chiril Carp, unul din ostenitorii şi fundatorii ei.* NEGRUZZI, S. I 215.

OSTENTATÍV, -Ă, *ostentativi, -e,* adj. Făcut cu intenţia de a pune ceva în evidenţă, de a impresiona, de a provoca; demonstrativ, provocator. *Un hol-birou aranjat cu îngrijire, fără luxul ostentativ al interioarelor burghèze.* BARANGA, I. 151. ◇ (Adverbial) *Slujitorii erau înarmaţi pînă în dinţi şi arătau ostentativ străinului obrazuri încruntate.* SADOVEANU, Z. C. 277.

OSTENTÁŢIE, *ostentaţii,* s. f. Atitudine de paradă, de înfumurare, de îngîmfare sau de nesocotire provocatoare a celorlalţi; prezentare demonstrativă, etalare pretenţioasă a ceva. *Fostul aghiotant domnesc... ştie desigur regulile protocolului, dar pune în gest ostentaţie revoluţionară.* CAMIL PETRESCU, O. II 260. ◇ Loc. adv. **Cu ostentaţie** = în mod demonstrativ, ostentativ. *Pe cînd eu căutam să ascund oarecum dragostea noastră, ea ţinea s-o afişeze cu ostentaţie.* CAMIL PETRESCU, U. N. 23.

— Variantă: **ostentaţiúne** (ODOBESCU, S. III 633) s. f.

OSTENTAŢIÚNE s. f. v. **ostentaţie.**

OSTEOGÉN, -Ă, *osteogeni, -e,* adj. Care produce materie osoasă.

— Pronunţat: *-te-o-.*

OSTEOFÍT, *osteofite,* s. n. Modificare patologică osoasă, întîlnită mai frecvent la apofizele transverse ale vertebrelor; cioc de papagal. V. spondiloză.

OSTEOLÍT, *osteoliţi,* s. m. Os petrificat, fosil.

OSTEOLÓG, *osteologi,* s. m. Specialist în osteologie.

OSTEOLOGÍE s. f. Parte a anatomiei care se ocupă cu studiul oaselor.

OSTEOMIELÍTĂ, *osteomielite,* s. f. Boală care se manifestă prin inflamarea oaselor şi a măduvei lor şi care atinge mai ales pe copii şi pe adolescenţi.

OSTEOPLASTÍE s. f. Restabilirea unui os cu ajutorul altor bucăţi de oase.

OSTEOTOMÍE s. f. Rezecţia parţială a unui os făcută cu scopul de a remedia o deformaţie a acestuia.

ÓSTIC, -Ă, *ostici, -e,* adj. (Învechit, rar) De răsărit, estic. *Tot corpul de oştire al colonelului Slăniceanu vine, în aceeaşi zi, de poposeşte seara la satul Selanoviţa, situat cam la aceeaşi distanţă, în partea sud-ostică a forturilor turceşti.* ODOBESCU, S. III 580.

ÓSTIE, *ostii,* s. f. Unealtă de pescuit de forma unei furci cu trei, patru sau cinci braţe ascuţite, cu care se prind peşti (înfigîndu-se în corpul lor). *Pircălabul de Iaşi dăduse poruncă să se caute numaidecît în acea zi, fie cu năvoadele, fie cu ostia, un crap de şase ocă.* SADOVEANU, F. J. 384.

OSTÍL, -Ă, *ostili, -e,* adj. Care manifestă o atitudine duşmănoasă faţă de cineva sau ceva, care poartă duşmănie; duşmănos, vrăjmaş. *Din nou va contraria spiritul meu democratic şi egalitar, ostil oricărui privilegiu de clasă.* C. PETRESCU, Î. II 52. *Guvernul se va modifica, şi alţi oameni mai puţin ostili naţionalităţilor vor lua cîrma.* GHICA, A. 354.

OSTILITÁTE, *ostilităţi,* s. f. **1.** Atitudine duşmănoasă; duşmănie, vrăjmăşie. *Nu mi-a spus o vorbă despre nevastă-mea şi am respectat ostilitatea lor de totdeauna.* CAMIL PETRESCU, U. N. 418. *Ostilitatea Aglaiei se îndreaptă încet dar sigur în direcţia lui Felix.* CĂLINESCU, E. O. I 136. ◇ Loc. adv. **Cu ostilitate** = cu duşmănie, duşmănos. *M-am îmbrăcat, tăcînd cu ostilitate.* CAMIL PETRESCU, U. N. 211.

2. (La pl.) Operaţii militare întreprinse de trupele unor state care sînt în război. V. luptă. *Îndată ce-au început ostilităţile, am intrat la o flotilă de aviaţie.* SADO-

VEANU, P. M. 22. *Acest document, eliberat... cu două săptămîne mai-nainte de începerea primelor ostilităţi, limpezeşte următoarele interesante cestiuni.* HASDEU, I. V. 234. ✧ Fig. (Glumeţ) *Ostilităţile se agravaseră, de cînd Ana, privilegiată, avea camera ei, aci, iar Costea rămăsese să suporte tovărăşia fratelui mai mic.* C. PETRESCU, C. V. 87.

OSTIŞOÁRĂ, *ostişoare,* s. f. (Rar) Diminutiv al lui oaste. *Aşa lovind viteaza ostişoară, în turcime trupuri prolineşte.* BUDAI-DELEANU, la CADE.

OSTOÍ, *ostoiesc,* vb. IV. Refl. (Popular) A se potoli, a se domoli, a se alina, a se linişti, a se calma. *Chirilă Păun pică tocmai cînd Florica aprindea lampa, abia puţin după ce se ostoise discuţia.* REBREANU, R. I 280. ✧ Tranz. *Femeia îl ostoia, tîrîndu-l de mînă.* REBREANU, R. I 177. *Noi trîndavi nu sîntem, şi nici cele guri n-avem de ostoit.* VLAHUŢĂ, CL. 64.

— Prez. ind. şi: *ostói* (TEODORESCU, P. P. 83). — Variante: **ostoiá** (SADOVEANU, O. I 262) vb. I, **ostoví** (PĂSCULESCU, L. P. 129) vb. IV.

OSTOIÁ vb. I v. **ostoi.**

OSTOÍRE s. f. Acţiunea de a se ostoi şi rezultatul ei; alinare, potolire, domolire, calmare. *Bătălia a început fără milă şi fără ostoire.* POPA, V. 345.

OSTOVÍ vb. IV v. **ostoi.**

OSTRÁCĂ, *ostrace,* s. f. (Învechit) Scoică, stridie.

OSTRACÉE s. f. pl. Subordin de moluşte lamelibranhiate, al căror tip este stridia.

OSTRACÍSM s. n. Ostracizare. *Scriitorii clasici ruşi eliberează definitiv pe omul din popor de... ostracism.* SADOVEANU, E. 193. *Ostracismul acesta nu trebuia pus, cugeta el, decît pe seama faptului că n-avea « carieră ».* M. I. CARAGIALE, C. 99. *Îmi place însă a crede că* [articolul oferit Convorbirilor] *nu va fi expus la ostracism.* ALECSANDRI, S. 46.

OSTRACÍTĂ, *ostracite,* s. f. Stridie fosilă.

OSTRACIZÁ, *ostracizez,* vb. I. Tranz. A proscrie, a scoate, a înlătura din viaţa publică pe cineva; a persecuta. *A fost de fapt ostracizat de contemporani şi pus sistematic în umbră.* SADOVEANU, E. 53.

OSTRACIZÁRE, *ostracizări,* s. f. Acţiunea de a ostraciza şi rezultatul ei; exilare, excludere, îndepărtare a cuiva din viaţa publică; persecuţie. *Cartea unde se afla închisă sentinţa de ostracizare a impostorului.* C. PETRESCU, O. P. II 215.

OSTREICULTÚRĂ, *ostreiculturi,* s. f. Cultura stridiilor. *Ostreicultura, aşa se numeşte înmulţirea scoicilor de mare (stridiilor).* I. IONESCU, M. 93.

OSTRÉŢ, *ostreţe,* s. n. (Mai ales la pl.) **1.** Şipcă din care se fac garduri sau diferite îngrădituri; vergea de fier, zăbrea. *Dezbîrnase la o cuşcă două ostreţe, prindea găinile una cîte una.* GALAN, B. I 18. *Săream şi eu peste un gărduţ de ostreţe.* SADOVEANU, N. F. 32. *Flori mîndre şi bogate rîdeau printre ostreţe.* ANGHEL, PR. 138. ✦ Gard, îngrăditură de pari, de şipci, de zăbrele etc.; grilaj, balustradă, pălimar. *Singur numai cavalerul suspinînd privea balconul Ce-ncărcat era de frunze, de îi spînzur' prin ostreţe.* EMINESCU, O. I 152. [Casele] *au început... a se îngrădi cu ostreţe de lemn sau de fier, dărîmînd gios zăplazurile şi zidurile acele tari care le da un aer de cetăţi.* ALECSANDRI, C. 97.

2. Împletitură, leasă, gard de nuiele sau de trestie, aşezat în apă, de-a curmezişul unui rîu sau al unei bălţi, spre a opri trecerea peştilor şi a uşura prinderea lor; îngrăditură de nuiele fixată în apă, pentru închiderea şi păstrarea peştilor vii.

OSTROGÓT, -Ă, *ostrogoţi, -te,* s. m. şi f. Persoană care făcea parte din triburile germanice medievale ale goţilor de est. *Regina ostrogoţilor* [titlu]. COŞBUC, P. I 119. ✧ (Adjectival) *E regina ostrogotă! Dar în turn aici e roabă.* COŞBUC, P. I 120.

OSTROGÓTIC, -Ă, *ostrogotici, -e,* adj. Care aparţine sau se referă la ostrogoţi; de ostrogoţi. *Parcă negrele blăsteme şi le-amestecau haotic Mii de glasuri, ţara toată, tot poporul ostrogotic.* COŞBUC, P. I 121.

OSTROPĂŢ s. n. v. **ostropeţ.**

OSTROPÉL, *ostropeluri,* s. n. Fel de mîncare preparată din carne de miel sau de pasăre, cu sos de oţet, făină şi usturoi.

OSTROPÉŢ, *ostropeţuri,* s. n. (Mold.) Ostropel. *Avusesem poftă să mănînc un ostropeţ de iepure.* ALECSANDRI, T. 239.

— Variantă: **ostropăţ** (NEGRUZZI, S. I 207) s. n.

OSTRÓV, *ostroave,* s. n. **1.** Insulă (situată mai ales în mijlocul unui rîu sau al unui lac). *Lupii plîng, venind din ostroave depărtate şi se tînguie că li s-au împuţinat furtişagurile.* SADOVEANU, A. L. 131. *Şi parcă zugrăvit anume, Îşi culcă umbra pînă-n mal Ostrovul, izolat de lume, Ca un castel medieval.* TOPÎRCEANU, S. A. 72. *Harap-Alb... se lasă încet-încet într-un ostrov mîndru din mijlocul unei mări.* CREANGĂ, P. 213. ✧ Fig. *În fundul prăpăstiilor se mai ţineau ostroave de omăt.* SADOVEANU, B. 230. *Pe pajiştea udă, soarele scăpătat printre copaci aşternea ostroave aurite de lumină.* C. PETRESCU, S. 181.

2. Îngrămădire de pămînt, nisip sau nămol, acoperită cu stufăriş şi ridicată pînă la suprafaţa unei ape. V. prag, grind. *Păsările speriate îşi luau zborul din frunzişurile bogate, căutîndu-şi adăpost în ostroave sau în stufărişurile bălţilor.* CONTEMPORANUL, S. II, 1949, nr. 162, 11/13.

— Accentuat şi: *óstrov.*

OSTROVÉL, *ostrovele,* s. n. (Rar) Diminutiv al lui ostrov. *Al doilea copil... rămase singur în mijlocul Dunării pe ostrovel.* RETEGANUL, P. III 5. *Icea-n mal de ostrovel, Mi-este-o dalbă mînăstire.* PĂSCULESCU, L. P. 16.

OSTROVÚŢ, *ostrovuţe,* s. n. (Rar) Ostrovel. *Doi răţoiaşi cu penele de aur... au zburat pe un ostrovuţ.* SBIERA, P. 113.

OSUÁR, *osuare,* s. n. Monument într-un cimitir sau pe un loc istoric, ori încăpere într-o biserică, mănăstire sau altă clădire în care sînt păstrate osemintele celor morţi. *Gorganele sînt... adevărate osuare, unde zac generaţiuni antice.* ODOBESCU, S. II 267.

OSÚŢ, *osuţe,* s. n. (Popular) Oscior. *Frunză verde-osuţ de peşte, Iubeşte, badeo, iubeşte!* ŞEZ. X 99.

OŞTEÁN, *oşteni,* s. m. (Învechit şi arhaizant) Soldat, militar, ostaş. *Oşteni tineri şi bine legaţi stăteau drepţi înaintea domnului, privindu-l.* SADOVEANU, O. VII 17. *Microscopice popoare, regi, oşteni şi învăţaţi, Ne succedem generaţii şi ne credem minunaţi.* EMINESCU, O. I 132. *Am văzut cu toţii cum paşnicul ţăran a devenit oştean voinic, oştean viteaz, care se uita la moarte cu dispreţ şi care a reînviat pe cîmpul de bătălie gloria strămoşilor.* KOGĂLNICEANU, S. A. 239.

OŞTÍ, *oştesc,* vb. IV. Refl. (Învechit şi arhaizant) A se lupta, a se război, a se bate în război. *Eu mă duc între oştenii mei, zise cu glas grav aga... Eu mă închin şi mă oştesc şi mănînc cu ei.* SADOVEANU, O. VII 17. *Vizirul se oşti împotriva Comornului, cu nădejdea sigură de a înainta în curînd spre Viena.* BĂLCESCU, O. II 40.

OŞTINÉSC, -EÁSCĂ, *oştineşti,* adj. (Învechit) Ostăşesc. *M-am lepădat din slujba oştinească.* KOGĂLNICEANU, S. 190.

OȘTÍRE, *oștiri,* s. f. (Învechit și arhaizant) Armată, oaste. *L-ale țării flamuri negre Cîrlova oștirea cheamă.* EMINESCU, O. I 32. *Istoria zice, la începutul biografiei lui Mihai Viteazul, că el, ca ban al Craiovei, avea o oștire deosebită.* BĂLCESCU, O. I 14. *Sînt plini munții de oștire, sună zalele de fier.* ALEXANDRESCU, M. 21. ✧ Fig. *Să cobor stelele ceriului și întinderea albă, ca să se asemene cu oștiri de flori de aur și argint.* EMINESCU, N. 59.

OTÁC, *otacuri,* s. n. (Regional) Colibă servind de adăpost provizoriu, în timpul lucrului, pescarilor, ciobanilor sau muncitorilor agricoli. *Otacul pescarilor de la Lipșa s-a alinat și noaptea s-a boltit înaltă pînă la stele.* SADOVEANU, N. P. 209. *Pe vremea aratului, se fac la plugari mămăligi, la otac, mari, în căldări.* ȘEZ. V 6. ✦ Loc de adăpost. *La cîrciuma Radului, La otacul Stanciului, Șăd băieții Bratului.* PĂSCULESCU, L. P. 239.
— Pl. și: *otace.*

OTÁGIU, *otagii,* s. n. (Învechit) Ostatic; zălog, amanet. *Furia lui provenea din cauză că fugise tînărul Marco Bozzari, pe care-l avea otagiu de la tată-său.* GHICA, S. 158.

OTALGÍE s. f. Durere de urechi.

OTARÁC, *otarace,* s. n. (Regional) Scăunaș (format dintr-o scîndură așezată transversal) la capătul dinainte al luntrii de pescuit. *Luntrile de pescuit... [au] un fel de scaun transversal numit... otarac.* ANTIPA, P. 76.

OTÁRIE, *otarii,* s. f. Mamifer carnivor din apele Americii de Sud, asemănător cu foca *(Otaria jubata).*

OTÁVĂ s. f. Iarbă fragedă care crește în același an după ce a fost cosită o dată. *Otava mi se pare cel mai bun culcuș.* CĂLINESCU, E. O. I 115. *Cîntă în otava de pe costișe prepelițe și cîrîie cristei.* SADOVEANU, F. J. 607. *Otava crește dar nu-nflorește.* BOLLIAC, O. 153.

OTĂVÍ, pers. 3 *otăvește,* vb. IV. Intranz. (Despre ierburi) A crește din nou în același an, după ce au fost cosite o dată. *O seamă de buruieni au otăvit din rădăcină.* PAMFILE, A. R. 201. *Inu-n baltă se topește Și finațul otăvește.* BELDICEANU, P. 88.

OTCÎRMUÍ vb. IV v. **ocîrmui.**

OTCÓȘ s. n. (Regional) Rînd, brazdă de nutreț cosită și lăsată să se usuce. *Mi-arde inimioara-n coș, Ca finul vara-n otcoș.* PAMFILE, A. R. 154.

OTCÚP, *otcupuri,* s. n. (Învechit) Bun (sau venit al statului) dat în arendă. *Era nepotul unui cafegi-bașa cules de Nicolaie-vodă Mavrocordat... înțolit din mănoase otcupuri, înnădit la grase huzmeturi.* C. PETRESCU, A. R. 11. *Veniturile celelalte, otcupurile... se vindeau la mezat de marele vistier.* GHICA, S. A. 39. ✦ Arendă. *Cică-s patrioți, liberali, progresiști... au luat patriotismul în otcup.* ALECSANDRI, T. I 237.

OTCÚPCIC, *otcupcici,* s. m. (Învechit) Cel care lua în arendă un bun, un venit al statului; arendaș. *Mă rog, cine ține poștele? Cine-i otcupcicul ghipcanilor? Să deie ochii cu mine.* ALECSANDRI, T. I 113.

OTCUPCÍU, *otcupcii,* s. m. (Învechit) Otcupcic. *Acesta era omul otcupciului care, după ce mă întrebă dacă am ceva marfă... începe a-mi scotoci prin trăsură și prin geamantan.* GHICA, S. A. 98.

OTÉL s. n. v. **hotel.**

OTFÉL, *otfeli,* s. m. (Regional) Flăcău care se află în fruntea alaiului care conduce mireasa la biserică.

OTGÓN s. n. v. **odgon.**

OTÍC, *otice,* s. n. Lopățică cu care se curăță de pămînt brăzdarul și cormana plugului. *Rumînul nostru mergea tăcut în urma plugului și curăța din cînd în cînd cormana cu oticul.* SANDU-ALDEA, U. P. 8. *Mi se pare c-a da el și teleagă și plug și otic și tot, numai să scape de noi.* CREANGĂ, P. 250. *Oticul dă afară lutul grămădit în plug.* BELDICEANU, P. 64.

OTICNÍ, *oticnesc,* vb. IV. Intranz. (Popular) **1.** A face sforțări, a se sili din răsputeri să respire sau să vomiteze, a icni; p. ext. a izbucni. *Cînd oticni într-o tuse scorboroșită, un clăbuc cătrănit de sare și cocleală îi umplu gura.* DELAVRANCEA, S. 153. *Zmeul tresări... începu să oticnească și să ceară cu glas detunător apă.* POPESCU, B. II 97.
2. A cădea. *Nenorocitul îndrăzneț... venea de-a rostogolul către iaz și oticnea în el.* GALACTION, O. I 44.

OTÍTĂ, *otite,* s. f. Boală care se manifestă prin inflamația membranei care acoperă canalul auditiv.

OTÎNJÍ, *otînjesc,* vb. IV. Tranz. (Mold.) A lovi tare; a bate. V. cotonogi. *N-apucă să isprăvească vorba, căci plutașul cel tînăr se apropie, ridicînd bîta să-l otînjească.* DUNĂREANU, CH. 136. *Încă te obrăznicești? Acuș te-oi otînji cu ceva, de nu te-i putea hrăni în toată viața.* CREANGĂ, A. 107.

OTNOȘÉNIE, *otnoșenii,* s. f. (Învechit) Raport, comunicat, adresă oficială. *Într-o zi, șeful său, dîndu-i să copieze o prețioasă otnoșenie... s-a speriat de icoana noului iuncher.* GHICA, S. A. 127. (Cu pronunțare regională) *Așterne o otnoșănie pe hîrtie.* ALECSANDRI, T. 1358.

OTOMÁN, -Ă, *otomani, -e,* adj. (Învechit) Turcesc, turc. *În dreptul Rusciucului, traserăm către un vapor otoman de război.* BOLINTINEANU, O. 264. *Capetele Brîncovenilor și ale Cantacuzinilor... căzură supt securea otomană.* BĂLCESCU, O. I 21.

OTOMÁNĂ, *otomane,* s. f. (Învechit) Canapea, sofa.

OTORINOLARINGOLÓG, *otorinolaringologi,* s. m. Medic specialist în otorinolaringologie.

OTORINOLARINGOLOGÍE s. f. Ramură a medicinii care studiază structura și funcțiunile urechii, nasului și laringelui, precum și bolile acestor organe.

OTOSCÓP, *otoscoape,* s. n. Instrument optic cu care se examinează interiorul urechii.

ÓTOVA adj. invar. Uniform, fără formă; (în special despre oameni) care nu are talia distinctă. *Așa de otova erai tu pe la spate, încît ar fi zis cineva că ești bătut cu lopata.* HOGAȘ, H. 60. *Era oacheș și înalt ca de opt palme și jumătate, iară trunchiul trupului lui îi era otova.* ISPIRESCU, U. 28. ✧ (Adverbial) *În barba crescută otova, ochii îi luceau vesel.* GALAN, Z. R. 58. *Grumazul celui bolnav... se umflă de se face otova (una) cu capul.* ȘEZ. III 12. ✦ Fig. Monoton, uniform. *Înlăuntru s-amestecă val-vîrtej ciocneli de pahare... cu zbîrnîitul otova al cobzarului.* DELAVRANCEA, S. 6. ✧ (Adverbial) *Ploaia cădea otova, întristînd sufletele.* D. ZAMFIRESCU, R. 251.

OTPÚST, *otpusturi,* s. n. (Învechit) Formulă sacramentală pe care o rostea preotul la sfîrșitul slujbei bisericești. ✧ Expr. **A-și da otpustul** = a muri. *Pe cînd răsărea luna, tata întîi, și mama îndată după el, și-au dat otpustul.* CARAGIALE, O. III 30. **A da** (cuiva) **otpustul** = a ucide (pe cineva).

OTRÁVĂ, *otrăvuri,* s. f. **1.** Substanță chimică toxică, care, introdusă sau formată în organism, produce tulburări sau moartea. *Rezistența organismului crește în contra otrăvurilor printr-o obișnuință lentă și continuă.* BABEȘ, O. A. I 516. *Puteam să știu că-n zeama ei suavă Albastră-alburie, era otravă?* ARGHEZI, V. 227. *Iată un praf, pune-l în băutura lui... — Otravă! strigă ea, înfiorîndu-se.* NEGRUZZI, S. I 162. ✦ Preparat care conține substanțe

nocive. *Piatră bună pentru făcut alifie de obraz... și alte otrăvuri.* CREANGĂ, P. 112.

2. Fig. Ceea ce produce un rău, un necaz, o supărare; p. ext. amărăciune, răutate; venin. *Eu nu cred, zise muierea, cu otravă în glas.* DUMITRIU, B. F. 18. *Ieșise dintr-un vis de groază, dar visul își prelungea otrava în fiori reci.* POPA, V. 163.

— Pl. și: *otrăvi* (MACEDONSKI, O. I 41).

OTRĂȚÉL s. m. (Bot.) Roibă. *Ia otrățel, o buruiană ce crește pe lîngă drumuri.* ȘEZ. III 148. ◇ Compus: **otrățel-de-apă** (sau **otrățelul-bălților**) = plantă erbacee plutitoare, carnivoră, cu flori galbene *(Utricularia vulgaris).*

OTRĂVÍ, *otrăvesc,* vb. IV. Tranz. **1.** A intoxica sau a omorî (pe cineva) cu otravă (1). *În loc să dea pămîntul la norod, îl ține el tot... pentru ca să nu se puie rău cu boierii, de frică să nu-l otrăvească.* SP. POPESCU, M. G. 73. ◇ Refl. *Ce este? l-am întrebat. — Nimic... o femeie s-a otrăvit.* NEGRUZZI, S. I 53. *Marele vizir Assan-pașa, desperat că nu a primit încă poruncă să facă pace, se otrăvește singur.* BĂLCESCU, O. I 91. ✦ A pune otravă (în apă, alimente etc.).

2. Fig. A supăra, a amărî, a necăji (extrem de mult), a învenina. *Se silea să nu se mai gîndească la ce-a pățit și totuși mintea îi era otrăvită numai de ocară.* REBREANU, I. 35. *Lipsești din ochii mei să nu te văd... că-mi otrăvești zilele!* ALECSANDRI, T. I 50.

3. Fig. A corupe, a perverti; a exercita o influență vătămătoare. *În loc să fiți luminătorii poporului, îi otrăviți sufletul.* REBREANU, R. I 296.

OTRĂVICIÓS, -OÁSĂ, *otrăvicioși, -oase,* adj. (Rar) Otrăvitor, veninos. *O scorpie grozavă... varsă din ea venin și fiere otrăvicioasă.* ISPIRESCU, U. 34.

OTRĂVÍRE s. f. Acțiunea de a (se) otrăvi și rezultatul ei; ucidere cu otravă (1); (fig.) corupere pervertire.

OTRĂVÍT[1] s. n. (Rar) Otrăvire. *De vă temeți de vrun otrăvit Lăsați c-om lua noi mai întîi.* SEVASTOS, N. 347.

OTRĂVÍT[2]**, -Ă,** *otrăviți, -te,* adj. **1.** Căruia i s-a dat otravă, intoxicat sau omorît cu otravă. (Substantivat) *Otrăvitul se zbuciuma în convulsii.* NEGRUZZI, S. I 164.

2. Care conține otravă, în care s-a pus otravă; otrăvitor, veninos. *Nu cumva... să te iețești la dînsul, că are un ochi otrăvit.* CREANGĂ, P. 225. *Te calc în picioare Ca pe-un șarpe otrăvit.* ALECSANDRI, P. P. 260. ◇ Fig. *Cu săgeata-i otrăvită A sosit ca să mă certe Fiul cerului albastru Și-al iluziei deșerte.* EMINESCU, O. I 236. *Voi, al căror corp e putred și suflarea otrăvită, Ascultare mie-mi dați!* BOLINTINEANU, O. 123. ✦ Fig. Dăunător, vătămător; dușmănos. *Negurile otrăvite ale fascismului vor fi risipite.* SAHIA, U.R.S.S. 165.

3. Fig. Supărat, amărît, necăjit tare, înveninat. *Mă uitam cu suflet otrăvit la omul acela.* SADOVEANU, O. VII 367. *Își mușcă buzele cărnoase și dădu din cap otrăvit.* CAMIL PETRESCU, O. II 130.

OTRĂVITÓR, -OÁRE, *otrăvitori, -oare,* adj. Care conține otravă, care otrăvește; veninos, dăunător, vătămător. *Știa care sînt ierburile otrăvitoare.* CAMIL PETRESCU, O. I 151. *Otrăvitorul șerpe văzînd p-un teișor O matcă de albine... Începe să îi spuie: că este prea frumoasă, Că are multe daruri.* NEGRUZZI, S. II 293. ◇ Fig. *Inima de vînzător E venin otrăvitor.* ANT. LIT. POP. I 259.

OTRĂVITÚRĂ, *otrăvituri,* s. f. (Învechit și popular) Otrăvire. *Toate descîntecele și otrăvîturile... să fugiți.* TEODORESCU, P. P. 393.

OTREÁPĂ, *otrepe,* s. f. **1.** Cîrpă (de șters), zdreanță. *Puse la căpătîi două cărămizi pe care le acoperi cu o otreapă veche.* STĂNOIU, C. I. 160. *Învîrteau otrepele ghemuite sub picioare.* MACEDONSKI, O. III 25.

2. Fig. Om de nimic, fără caracter; secătură, lepădătură; om slab, lipsit de voință. *Nu-și mai dă seama, otreapa asta, că locuința unui comandant în ajun de luptă nu poate fi necinstită astfel?* CAMIL PETRESCU, T. II 213. *Mă enerva această otreapă omenească.* GALACTION, O. I 241.

OTROCÓL s. n. (Mold.; numai în expr.) **A face** (sau **a da**) **otrocol prin** (sau **după**) **ceva** = a pune pe goană, a goni, a fugări. *Iaca, dacă nu v-am săcelat astăzi, faceți otrocol prin cele mîțe.* CREANGĂ, A. 37.

OTUZBÍR s. n. (Învechit) **1.** Joc de cărți în care cel ce totalizează treizeci și unu de puncte cîștigă partida. *Acrivița mai căzuse și la darul foițelor: casa plină de jucători, masă lîngă masă — otuzbir, ghiordun, ba și stos.* CARAGIALE, O. III 34. *Ce jucăm, boieri?... Facem un otuzbir... pînă se va găti masa?* FILIMON, C. 153.

2. (Numai în expr.) **Cu otuzbirul** = cu forța, forțat. *Se cere cu binișorul, se ia cu otuzbirul.* PAS, L. I 298.

OȚĂRÁLĂ s. f. v. **oțăreală.**

OȚĂREÁLĂ s. f. **1.** Oțărîre.

2. Înfiorare, cutremurare, grimasă (cauzată de o băutură tare sau cu gust neplăcut).

— Variantă: **oțărálă** (C. PETRESCU, Î. II 157) s. f.

OȚĂRÍ vb. IV v. **oțărî.**

OȚĂRÎME s. f. (Neobișnuit) Supărare mare; amărăciune. (Atestat în forma *oțerime*) *Începură a se plînge cu oțerime că de două ori Sigismund, fără învoirea țării, se dusese la împăratul.* BĂLCESCU, O. II 178.

— Variantă: **oțerímo** s. f.

OȚĂRÎT, -Ă adj. v. **oțărît.**

OȚĂRÎ, *oțărăsc,* vb. IV. Refl. **1.** A se mînia, a se întărîta, a se înfuria, a se burzului; a se răsti la cineva. *Duca-vodă s-a oțărît și a strigat cu mînie.* SADOVEANU, Z. C. 234. *Ci lasă-le încolo de terfeloage, măi băiete... se oțăra Ruxanda Duhu, ascunzîndu-le ca pe niște dușmani ai casei.* C. PETRESCU, R. DR. 29. ✦ Tranz. A mîhni, a supăra. *Acuma stă și doarme, după ce și-a oțărît inima.* C. PETRESCU, Î. II 176.

2. A face grimase, a se încrunta, a se strîmba (din cauza unei băuturi sau mîncări acre sau neplăcute). *Annie gustă și se oțări, rîzînd.* C. PETRESCU, C. V. 194. ◇ Tranz. fact. *Spuma de drojdie, din cale-afară de tare, oțări pe meseni. Contabilul se scutură ca de friguri.* STĂNOIU, C. I. 88.

— Variante: **oțări** (NEGRUZZI, S. I 120), **oțerí** (GALACTION, O. I 48, COȘBUC, P. I 226, ALECSANDRI, T. II 9, NEGRUZZI, S. I 292), **oțerî** (CREANGĂ, P. 204) vb. IV.

OȚĂRÎRE s. f. Faptul de a (se) oțărî; supărare mare, mînie, furie; indignare. *Fată hăi! vină-ncoace! strigă el cu oțărire, holbîndu-se la dînsa.* SADOVEANU, Z. C. 149.

— Variantă: **oțerîre** (NEGRUZZI, S. I 7) s. f.

OȚĂRÎT, -Ă, *oțărîți, -te,* adj. **1.** Supărat, mînios, furios. *Logofeteasa și-a arătat în pridvor obrazul oțărît.* SADOVEANU, N. P. 41. *Pe figura lui veșnic oțărîtă se vede un dispreț, un dezgust de toate cele.* VLAHUȚĂ, O. A. III 27.

2. Morocănos, înăcrit. (În forma *oțărît*) *Pintea era om oțărît.* SLAVICI, N. II 130. ◇ (Adverbial) *Dădu să cîrmească... pe ulița cu pricina, îndesîndu-și pălăria pe dunga dintre sprîncene mai oțărît încruntată.* C. PETRESCU, A. R. 11.

— Variante: **oțărít, -ă, oțerít, -ă** (ALECSANDRI, P. III 260) adj.

OȚÉL, (2) *oțeluri* și (3, 4) *oțele*, s. n. **1.** Aliaj de fier cu maximum 1,75% carbon, eventual și cu alte metale sau metaloizi, întrebuințat pentru rezistența, duritatea, tenacitatea, elasticitatea lui. *Omul sălță arma de oțel oxidat în palmă.* C. PETRESCU, C. V. 286. *Scoase... din traistă-i un cuțit de-oțel.* COȘBUC, P. I 231. *Am o cățea cu dinții de oțel, și de i-oi da drumul, te face mii și fărîme.* CREANGĂ, P. 90. ◇ *Oțel-balot* = bandă de oțel laminat, de secțiune dreptunghiulară, cu lățimea și grosimea de obicei standardizată; se folosește la confecționarea cercurilor de butoaie, la ambalarea lăzilor etc. *Oțel-beton* = oțel în formă de bare rotunde, folosit la armăturile elementelor de construcție din beton armat. ◇ (În metafore și comparații) *Mă ținti cu ochii lui de oțel.* SADOVEANU, O. I 420. *Rămas din toți singur, sub cer de oțel, Pe minte își simte o noapte adîncă.* MACEDONSKI, O. I 145. *Prometheus va ști să puie în fața vrăjmașului un piept de oțel, o voință de fier.* GHEREA, ST. CR. II 127.

2. (Numai la pl.) Diverse sorturi de oțel (1); p. ext. obiecte fabricate din acest aliaj (uneori și din alte metale). *Și el e emirul și are-n tezaur... oțeluri cumplite.* MACEDONSKI, O. I 142.

3. (Numai la pl.) Ținte, cuie mici cu capul lat și strălucitor. *Purtau ... chimir cu oțele.* ODOBESCU, S. I 65.

4. (Învechit, numai la pl.) Mecanism de declanșare la puștile și pistoalele vechi, alcătuit din cocoș, cremene și amnar. *Întinde pușca, trage oțelele și vrea să sloboadă.* SBIERA, P. 229. *Sătenii aduc acum puști și cer să le prefacă oțelele.* I. IONESCU, M. 712. *El ia pușca să mă-mpuște, Dar se-mpiedică-n podele, Pușca cade pe oțele.* MARIAN, S. 5. ◇ Expr. (Rar) **A se duce (sau a ajunge, a se trezi) în oțelele puștii** = a ieși, a ajunge în bătaia puștii. *Ieși afară... și te du în oțelele puștii vreunui vînător.* ISPIRESCU, L. 209. (Neobișnuit) **A fi iute** (sau **slab**) **de oțele** = a fi iute (sau slab) din fire. *Așa sîntem noi, partea femeiască... slabe de oțele.* ALECSANDRI, T. 341. ✦ (Învechit și arhaizant, numai la pl.) Pușcă, flintă, pistol. *În lucirile amurgului, oțelele oșteanului fulgerau.* SADOVEANU, O. VII 57. *Măi voinice, voinicele... Pune mîna pe oțele.* ALECSANDRI, P. II 51.

OȚELĂR, *oțelari*, s. m. Muncitor calificat care lucrează într-o oțelărie la fabricarea și prelucrarea oțelului.

OȚELĂRÍE, *oțelării*, s. f. Întreprindere industrială sau secție dintr-o asemenea întreprindere, care se ocupă cu fabricarea, uneori și cu prelucrarea oțelului.

OȚELÍ, *oțelesc*, vb. IV. **1.** Tranz. A mări duritatea suprafeței unei piese metalice prin călire; a căli[1] (1). *Cînd merge să vîneze ursul, el își oțelește vîrful lancei.* ODOBESCU, S. III 75. ✦ A îmbrăca, a căptuși (un obiect) cu oțel. ✦ A mări duritatea unei piese prin cimentare.

2. Tranz. Fig. A întări, a fortifica, a căli[1] (2). *Moldo-romînii aveau la început sau a urma tradițiilor pămîntești, sau a oțeli literatura în prefacerile politicești întîmplate la 1821.* RUSSO, O. 63. ◇ Refl. *Clasa muncitoare s-a oțelit în lupta dusă împotriva exploatatorilor.*

3. Refl. Fig. (Regional) A se ameți cu băutură, a se îmbăta. *Umbla plosca de la unul la altul... pînă ce să oțelîră ca tunul.* RETEGANUL, P. III 59.

OȚELÍRE s. f. Acțiunea de a (se) oțeli; călire, fortificare. *Istoria făuririi și oțelirii P.C.U.S. este istoria luptei necruțătoare desfășurate de Lenin și bolșevicii uniți în jurul său împotriva oportunismului.* LUPTA DE CLASĂ, 1954, nr. 1, 37.

OȚELÍT, -Ă, *oțeliți, -te*, adj. **1.** (Despre metale, obiecte de metal etc.) Întărit prin călire; p. ext. călit[1] (1). *Toporul mi-i vrăjit, Cu tăiușul oțelit.* ALECSANDRI, P. P. 42. *A lor zale-oțelite Cu pumnul le turtesc.* NEGRUZZI, S. II 73. ✦ Cu aspect, cu strălucire de oțel; oțeliu. *Într-o parte, zidul îmbrăcat în codri se știrbea, ca să lase... undele oțelite ale Iablanicioarei.* GALACTION, O. I 154. *Luna-l privește cu ochi oțelit.* MACEDONSKI, O. I 140.

2. Fig. Întărit, fortificat, încercat, călit[1] (2). *Neliniștea, înaintea necunoscutului ce-l aștepta, îi deschidea o noapte mare, în fața căreia inima cea mai oțelită bate cu teamă.* SADOVEANU, O. I 252. *Au brațe oțelite și pumni au voinicești.* BELDICEANU, P. 62. *Eroica-i cercare deodată s-a lovit Și frînt ca de o stîncă, de pieptul oțelit Al dușmanului Tomșa!* ALECSANDRI, T. II 175.

OȚELÍU, -ÍE, *oțelii*, adj. Cu aspect, cu strălucire de oțel; de culoarea oțelului. *Ochii îi deveniseră de un albastru mat, oțeliu.* CAMIL PETRESCU, P. 223. *Cucoșul acela negru e ceasornicul curții mele. Iată-l... țanțoș, cu pintenii arcuiți, cu platoșa penelor oțelii, gata ca de luptă.* GÎRLEANU, L. 9. ◇ (Adverbial) *Deasupra mulțimii se iviseră și străluceau oțeliu furci.* DUMITRIU, N. I. 115.

OȚELÓS, -OÁSĂ, *oțeloși, -oase*, adj. De oțel, (tare) ca oțelul. *Pușca-i grea și oțeloasă.* ȘEZ. III 51.

OȚERÍ vb. IV v. **oțărî.**

OȚERÍME s. f. v. **oțărîme.**

OȚERÎRE s. f. v. **oțărîre.**

OȚERÍT, -Ă adj v. **oțărît.**

OȚERÎ vb. IV v. **oțărî.**

OȚÉT, (2) *oțeturi*, s. n. **1.** Lichid cu gust acru, obținut fie prin fermentarea acetică a vinului, berii etc., fie prin diluarea în apă a acidului acetic pur; se întrebuințează în industria alimentară, în alimentație, la fricțiuni etc. *Oțet de vin.* ▭ *Strigară pe stăpîn, îi dădură cu oțet și abia o deșteptară.* AGÎRBICEANU, S. P. 44. *Are gazda un oțet de trandafir minunat.* VLAHUȚĂ, O. A. I 99. *Mi-au tras o frecătură bună cu oțet de leuștean.* CREANGĂ, A. 15. *Încetul cu încetul se face oțetul* (= cu răbdare, pe-ndelete se poate realiza orice). ◇ Expr. **A face pe cineva cu ou(ă) și cu oțet** = a-l batjocori, a-l face de două parale, a-l certa, a-l ocărî. *Făceau pe Belciug cu ou și cu oțet.* REBREANU, I. 74. (Regional) **Nu mai bea** (sau **nu mai mănîncă**) **mîța** (sau **pisica**) **oțet** = de acum încolo nu mai merge așa, s-a terminat cu ce a fost. (Cu pronunțare regională) *Mi-ai făcut tu multe... dar las'că n-o mai mînca mîța oțăt de-acu.* ȘEZ. IX 79.

2. (La pl.) Varietăți de oțet (1). (Fig.) *Balzac putea spune odinioară despre critici că sînt vinuri inferioare care au devenit oțeturi comestibile.* SADOVEANU, E. 41.

OȚETÁR[1], *oțetari*, s. m. (Rar) Persoană care fabrică sau vinde oțet.

OȚETÁR[2], *oțetari*, s. m. Arbore cu florile galbene-verzui, cu fructele roșii-purpurii, ale cărui frunze și scoarță, bogate în tanin, se folosesc în tăbăcărie; cultivat și ca plantă ornamentală *(Rhus typhina). Vîntul aducea miresme de pelin și de oțetar.* DUMITRIU, V. L. 137. *Foile de salcîm se îngălbeniră, cele de oțetar și arțar se înroșiră și zile de-a rîndul căzură tremurînd la pămînt.* SANDU-ALDEA, D. N. 151. *Frunză verde oțetar, Cîntă cucul în stejar.* BELDICEANU, P. 95.

OȚETÁR[3], *oțetare*, s. n. Mic serviciu de masă alcătuit din sticluțe în care se ține oțetul și untdelemnul.

OȚETĂRÍE, *oțetării*, s. f. (Rar) Instalație rudimentară de fabricat oțet; local în care se vinde oțet.

OȚETÍ, *oțetesc*, vb. IV. Refl. **1.** (Despre vinuri) A se preface, a se transforma în oțet; a se înăcri.

2. Fig. (Rar) A se supăra, a se mînia, a-și ieși din sărite. (Atestat în forma *oțeți*) *Cine să oțețește, să bea oțet să-i treacă.* PANN, P. V. III 13.

— Variantă: **oțeți** vb. IV.

OȚETÍRE s. f. Acțiunea de a se oțeti; transformare a alcoolului din vin în acid acetic, datorită unui ferment acetic.

OȚETÍT, -Ă, *oțetiți, -te,* adj. **1.** (Și în forma *oțețit;* despre vinuri) Prefăcut, transformat (sau pe cale de a se transforma) în oțet; înăcrit; acru. (Cu pronunțare regională) *L-a găsit în crișmă, bînd vin oțățit.* POPA, V. 259.

2. Fig. Supărat, mînios, iritat, neprietenos. *Negustorul îl privea oțețit.* CAMIL PETRESCU, O. II 46. *Mătușa Ruxanda își uitase glasul oțetit, muindu-l în dezmierdare, cînd i-a vorbit întîi.* C. PETRESCU, R. DR. 70.

— Variantă: (regional) **oțețít, -ă** adj.

OȚETÓS, -OÁSĂ, *oțetoși, -oase,* adj. Cu gust de oțet.

OȚEȚÍ vb. IV v. **oțetì.**

OȚEȚIT, -Ă adj. v. **oțetit.**

OȚOPÍNĂ, *oțopine,* s. f. (Regional) Mîrțoagă, gloabă. *Unde mi se nomoli oțopina de cal, de nu mai putea nici picioarele să și le miște.* ISPIRESCU, L. 373.

OU, *ouă,* s. n. **1.** Corp care se formează în ovarele femelelor și care conține germenul unei ființe din aceeași speță; la păsări este alcătuit dintr-o coajă calcaroasă, două membrane, albuș și gălbenuș, fiind folosit în general și ca aliment. *Găina babei se oua de cîte două ori pe fiecare zi și baba mînca o mulțime de ouă.* CREANGĂ, P. 63. *Brrr, frig e!... aici o fi-nghețînd și ouăle corbului.* ALECSANDRI, T. I 457. *A ajuns oul mai deștept* (sau *mai cuminte) decît găina,* se zice despre un copil sau despre un tînăr neexperimentat care caută să dea sfaturi celor mai în vîrstă și mai pricepuți. *Cine fură azi un ou mîine va fura un bou* (= cine apucă să fure o dată ceva, chiar un lucru fără valoare, mai tîrziu va fura lucruri de valoare, devenind hoț de-a binelea). ✧ (Despre cloșcă) *A sta pe ouă* = a cloci. ✧ Expr. **A face pe cineva cu ou(ă) și cu oțet** v. oțet. **A umbla cu ceva ca cu un ou moale** = a umbla foarte atent cu ceva. **(Merge sau calcă) parcă are ouă-n poale sau parcă calcă pe ouă** = merge exagerat de încet, umblă cu multă băgare de seamă. **Oul lui Columb** = problemă pe care cineva o rezolvă în mod simplu, dar a cărei soluție nu fusese găsită de nimeni mai înainte. ✦ (Bot.) Celulă reproducătoare care rezultă din fuziunea a doi gameți.

2. (Urmat de determinări care indică materia) Obiect, lucru în formă ovoidală. *Elena Lipan pirotea, țesînd găurile unui ciorap întins pe un ou de lemn.* C. PETRESCU, C. V. 99. ✧ (Popular) *Oul genunchiului* = rotula. *Oul piciorului* = glezna.

OUÁ, pers. 3 *óuă,* vb. I. Intranz. (Despre păsări) A face ouă. *Găina nu ouă în tot timpul anului.* ✧ Refl. *Ia du-te-n poiată... și vezi de nu cumva s-a ouat vro găină și-mi adă ouăle-ncoace.* HOGAȘ, DR. II 87. *Găina se ouase o mărgică.* CREANGĂ, P. 70. ✧ Tranz. *Oua mult, niște ouă ușor cafenii, foarte gustoase.* CAMIL PETRESCU, O. II 103.

OUÁT s. n. Faptul de a (se) oua. *Părăsesc găinile ouatul în acel loc.* ȘEZ. III 150. ✧ *Leapșa pe ouate* = numele unui joc de copii.

— Formă gramaticală: *ouate.*

OUĂTOÁRE, *ouătoare,* adj. f. (Despre păsări) Care face (multe) ouă. *Găină ouătoare.* ✧ (Substantivat) *Bune ouătoare, am încuviințat eu, ca unul ce eram dator să știu toate.* SADOVEANU, A. L. 159.

OULÉȚ, *oulețe,* s. n. (Rar) Oușor (1).

— Pronunțat: *o-u-.*

OUȘÓR, *oușoare,* s. n. **1.** Diminutiv al lui ou (1). *Din oușoare iese atunci o larvă transparentă ca sticla.* C. PETRESCU, C. V. 193. *Cuiburile lor sînt foarte curat clădite și oușoarele lor frumos colorate albastru sau verde.* ODOBESCU, S. III 27.

2. Plantă erbacee cu frunze ovale, fără codiță, cu flori albe-verzui și fructe de forma unor boabe lunguiețe, roșii, pline cu numeroase semințe *(Streptopus amplexifolius).*

OUȚ, *outе,* s. n. Oușor (1).

OVÁL[1], *ovale,* s. n. Curbă convexă închisă, cu o axă de simetrie, a cărei curbură este mai mare în punctele de intersecție cu axa decît în oricare alt punct de pe ea; formă sau contur asemănător cu figura descrisă mai sus (ca un ou, ca o elipsă). *Ochii negri, gura mică, nasul fin Și-un oval tăiat cu artă.* HOGAȘ, M. N. 50. *Ovalul figurii... se încheia cu un farmec nespus în gropița aceea drăgălașă din bărbie.* VLAHUȚĂ, O. A. III 90. *Se găsesc și rotocoale sau ovale de piatră teșită.* ODOBESCU, S. II 146.

OVÁL[2], **-Ă,** *ovali, -e,* adj. Care are forma unui oval[1]. *Cu o oglindă ovală, plimbată de sus în jos... își examină ceafa și cutele rochiei în spate.* C. PETRESCU, C. V. 167. *Văzu un băiat cu fața ovală.* EMINESCU, N. 81. *Piața se întinde ovală pe un neted șes.* NEGRUZZI, S. I 36. ✧ (Adverbial) *Rotunjește oval unghiile, taie pielițele.* C. PETRESCU, C. V. 259.

OVÁR, *ovare,* s. n. Organ unde se formează și cresc celulele sexuale feminine. *La bărbat aceste glande se numesc glande seminale, la femei se numesc ovare.* ANATOMIA 248. ✦ Organ femel al unei flori, în care se află ovulele și care se transformă după fecundație în fruct.

OVARIÁN, -Ă, *ovarieni, -e,* adj. Privitor la ovare, care aparține ovarelor, de ovare. *Unele fenomene ca senzația de căldură, insomnia sînt constatate și cînd este vorba de insuficiență ovariană.* PARHON, O. A. I 294.

OVARÍTĂ s. f. Boală care constă în inflamarea ovarelor.

OVÁȚIE, *ovații,* s. f. Manifestație publică entuziastă de admirație și aprobare față de o persoană, o hotărîre etc., prin aclamații și aplauze în cadrul unei adunări, serbări etc. *La urmă, venind vorba de doine ardelenești, a cîntat «Lungu-i drumul Clujului» și a stîrnit ovațiile tuturor.* REBREANU, R. I 173. *Îl întîmpinară cu ovații zgomotoase.* VLAHUȚĂ, O. A. III 11.

OVAȚIONÁ, *ovaționez,* vb. I. Tranz. A-și manifesta admirația, simpatia, aprobarea pentru cineva sau ceva prin aplauze și urale furtunoase; a aclama. *Publicul din sală a ovaționat pe actori.*

— Pronunțat: *-ți-o-.*

OVĂS s. n. v. **ovăz.**

OVĂZ, *ovăzuri* și *oveze,* s. n. **1.** (Adesea cu sens colectiv) Plantă erbacee de nutreț din familia gramineelor, avînd paiul drept și inflorescența ramificată, rămurelele fiind terminate cu cîte un spiculeț *(Avena sativa);* fructul acestei plante. *Tată-tău e dus la coasă, căci se scutură ovăzul cela pe jos.* CREANGĂ, A. 62. *Nu mă da, maică, pe deal, Că se face grîul rar... Ci mă dă, maică, pe șes, Că se face grîul des Și iarba numai ovăz!* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 274.

2. Lanuri semănate cu ovăz. *Vîntul iscă vechi aleanuri Prin ovezele sonore.* BENIUC, V. 51. *Din cauza inundării întregului șes cu ovăzuri, contururile priveliștii se rotunjeau.* CĂLINESCU, E. O. I 104. *La fîntînă-ntre oveze Se-ntîlnesc două neveste.* BIBICESCU, P. P. 75.

— Variantă: **ovăs** (EMINESCU, O. I 147) s. n.

OVĂZCIÓR s. n. Plantă erbacee din familia gramineelor, asemănătoare cu ovăzul, cultivată uneori pentru nutreț *(Arrhenatherum elatius).*

— Pronunțat: *-cior.*

OVIFÓRM, -Ă, *oviformi, -e,* adj. Care are forma unui ou.

OVILÍ vb. IV v. **ofili.**

OVILÍT, -Ă adj. v. **ofilit.**

OVÍN, -Ă, *ovini, -e,* adj. De oaie, din familia sau din speța oii și a caprei. *Rasă ovină.* ✦ (Substantivat, f. pl.) Subfamilie a rumegătoarelor, având ca genuri principale oaia și capra; (la sg.) animal care face parte din această subfamilie.

OVIPÁR, -Ă, *ovipari, -e,* adj. (Despre animale) Care se înmulțește, se reproduce prin ouă. ✦ (Substantivat, n. pl.) Animale care se înmulțesc prin ouă.

OVOÍD, -Ă, *ovoizi, -de,* adj. Care are forma unui ou; oval. *Caliciu umflat, ovoid.* FLORA R.P.R. II 131. *Bărbatul Zoiei își ștergea cu batista sudoarea de pe chelia ovoidă.* C. PETRESCU, Î. II 82.

OVOIDÁL, -Ă, *ovoidali, -e,* adj. Ovoid.

OVOSCÓP, *ovoscoape,* s. n. Aparat cu care se examinează calitățile ouălor.

OVRÉI, *ovrei,* s. m. (Regional) Evreu.
— Variantă: **OVRÉU** (REBREANU, I. 63) s. m.

OVRÉICĂ, *ovreice,* s. f. (Regional) Evreică.

OVRÉU s. m. v. **ovrei.**

OVÚL, *ovule,* s. n. Celulă sexuală femelă la plante și la animale, care, în urma fecundării, dă naștere embrionului. *În ovare sînt fabricate celulele sexuale femeiești sau ovulele.* ANATOMIA 248. ✦ Parte principală a carpelei plantelor fanerogame, care, după fecundare, se transformă în sămînță.

OXALÁT, *oxalați,* s. m. Sare sau ester al acidului oxalic; se găsește în natură sau se fabrică pe cale sintetică, fiind întrebuințată în medicină, în vopsitorie, în industria textilă etc.

OXÁLIC, *oxalici,* adj. m. (Numai în expr.) *Acid oxalic* = substanță solidă, albă, cristalizată, solubilă în apă, otrăvitoare; se întrebuințează în vopsitorie, la fabricarea cernelii etc.

OXÍD, *oxizi,* s. m. Compus al oxigenului cu alt element chimic. ✧ *Oxid de calciu* = var nestins (obținut prin arderea calcarului). *Oxid de carbon* = gaz incolor, fără miros și otrăvitor, care se formează în arderile incomplete ale cărbunilor. *Oxid de magneziu* = magnezie. *Oxid de zinc* = praf alb amorf obținut prin distilarea zincului și folosit ca pigment pentru vopsit; alb de zinc.

OXIDÁ, *oxidez,* vb. I. Refl. A se combina cu oxigenul, a se transforma în oxid, a se acoperi cu oxid. V. rugini.

OXIDÁBIL, -Ă, *oxidabili, -e,* adj. Care se poate oxida, care poate rugini (ușor). *Metale oxidabile.*

OXIDÁNT, -Ă, *oxidanți, -te,* adj. Care are proprietatea de a oxida, care produce oxidare. ✦ (Substantivat, m.) Substanță care are proprietatea de a produce o oxidare. *Ozonul este unul dintre cei mai puternici oxidanți.*

OXIDÁRE, *oxidări,* s. f. Acțiunea de a se oxida. V. ruginire.

OXIDÁT, -Ă, *oxidați, -te,* adj. Care a fost supus acțiunii oxidării; care s-a transformat în oxid sau s-a acoperit cu oxid. V. ruginit.

OXIDÁȚIE, *oxidații,* s. f. Oxidare.

OXIDRÍL, *oxidrili,* s. m. (Chim.) Hidroxil.

OXIGÉN s. n. Element chimic gazos, incolor, fără miros, care reprezintă aproximativ o cincime din aerul atmosferic, fiind indispensabil în procesul respirației și al arderii; are numeroase întrebuințări în industrie și medicină.

OXIGENÁ, *oxigenez,* vb. I. Refl. (Despre diverse substanțe chimice) A se combina cu oxigenul. ✦ Tranz. (Cu privire la păr) A decolora prin acțiunea apei oxigenate. *Ți-ai oxigenat părul?* CAMIL PETRESCU, U. N. 136. ✦ Tranz. (Cu privire la textile) A albi prin tratare cu apă oxigenată.

OXIGENÁRE, *oxigenări,* s. f. Acțiunea de a (se) oxigena și rezultatul ei.

OXIGENÁT, -Ă, *oxigenați, -te,* adj. Care conține (mult) oxigen, transformat cu ajutorul oxigenului. ✦ *Apă oxigenată* = lichid incolor, constituit dintr-o soluție de perhidrol în apă obișnuită; are proprietăți dezinfectante și decolorante și se întrebuințează în medicină și în industrie. ✦ (Despre păr) Decolorat prin acțiunea apei oxigenate; (despre persoane) cu părul decolorat prin acțiunea apei oxigenate. *Umbla cu părul scurt, oxigenat.* PAS, Z. I 90. *Pavilionul era în locul unde e masa cea cu... două doamne oxigenate.* C. PETRESCU, C. V. 225.

OXITÓN, *oxitoane,* s. n. Cuvînt care are accentul pe ultima silabă.

OXIÚR, *oxiuri,* s. m. Vierme parazit din familia ascaridelor, care trăiește de obicei în intestinul oamenilor (mai ales al copiilor), al unor animale sau pe unele plante.
— Pronunțat: *-xi-ur.*

OZALÍD s. n. Hîrtie acoperită cu o substanță sensibilă la acțiunea luminii, folosită pentru reproducerea heliografică a desenelor făcute pe hîrtie de calc.

OZOCHERÍTĂ s. f. Ceară minerală alcătuită din hidrocarburi parafinice, de culoare galbenă, galben-brună; se folosește la fabricarea cerii, a lumînărilor etc.

OZÓN s. n. Corp gazos a cărui moleculă este formată din trei atomi de oxigen, reprezentînd o stare alotropică a oxigenului, care se obține prin descărcări electrice în aer; are numeroase întrebuințări practice (ca oxidant, dezinfectant etc.). *Aerul... se încarcă deodată cu atîta ozon, încît sub tăria lui, plămînii par că respiră pentru prima oară.* BOGZA, C. O. 65.

OZONÁT, -Ă, *ozonați, -te,* adj. Care conține (mult) ozon, plin de ozon. *Pipăie în buzunar tichetul de tren, port-biletul cu prețul unei luni de umbră, de răcoare ozonată.* C. PETRESCU, O. P. I 15. *Se plimbă noaptea cerbii în ozonata vale.* ISAC, O. 111.

OZONIZÁ, *ozonizez,* vb. I. Tranz. 1. A introduce ozon într-un mediu (apă, aer) de obicei pentru sterilizare. 2. A adăuga ozon (în aerul dintr-o încăpere) în scopul măririi cantității de oxigen.

OZONIZÁRE s. f. Acțiunea de a ozoniza.

OZÓR, *ozoare,* s. n. (Regional) Model, motiv, desen al unei cusături sau țesături. (La pl., cu pronunțare regională) *Cîțiva coți de lînă subțire în patru ițe sau în ozoară.* SEVASTOS, N. 46.

P

P s. m. invar. A optsprezecea literă a alfabetului, numită «pe», şi sunetul pe care îl reprezintă; este o consoană ocluzivă bilabială surdă.

PA interj. Formulă de salut la despărţire, întrebuinţată de obicei faţă de copii. *Pa! şi noapte bună!* C. PETRESCU, C. V. 55.

PAC[1] interj. Onomatopee, uneori repetată, care redă sunetul produs de o lovitură, o cădere, o detunătură de armă etc. V. b u f, p o c. *Dă drumul ghetelor să cadă de la înălţime pe duşumeaua goală: pac!* C. PETRESCU, C. V. 43. *N-ai idee cum ţi-o scot* [măseaua]: *pînă să clipeşti din ochi, odată, pac!* CARAGIALE, O. I 186. *Făcea pac! în cap, şi omora... musca.* ŞEZ. II 121.

PAC[2], *pacuri*, s. n. (Regional) Pachet (mai ales de tutun). *Vă dau* [haine] *pe măsură, dacă mă cinstiţi c-un pac de tutun.* CAMILAR, N. I 66. *Ucenicul s-a întors. Stăpînul ia pacul de tutun, îl vîră în buzunar.* SADOVEANU, O. I 391. *Pe poliţă, deasupra vetrei, se înşirau pacurile de tutun pentru cîteva luni.* C. PETRESCU, S. 38. ✦ Sfoară înfăşurată în rînduri regulate pe un beţişor. *O piatră rotundă legată de capătul unui pac de şfară.* GHICA, S. 72.

PÁCE s. f. **1.** Stare de bună înţelegere între popoare, între ţări, situaţie în care nu există conflict armat sau război. *Poporul nostru muncitor construieşte socialismul şi este hotărît să apere pacea, securitatea şi independenţa naţională.* GHEORGHIU-DEJ, ART. CUV. 284. *E pace, tată! Toată lumea se bucură de pace.* SAHIA, N. 25.

2. (Mai ales în construcţii cu verbele «a cere», «a face», «a încheia», «a semna») Acordul părţilor beligerante asupra încetării războiului. [Tratatul asigură romînilor] *dreptul de a face război sau pace.* BĂLCESCU, O. II 13. ✧ *Sol de pace* = trimis al uneia dintre părţile beligerante pentru a trata un astfel de acord. *Iată vine-un sol de pace c-o năframă-n vîrf de băţ.* EMINESCU, O. I 146.

3. (Într-o comunitate socială) Lipsă de tulburări, de agitaţii, de vrajbă; bună înţelegere, armonie. *Vicleanul pizmuia pacea fetelor şi-şi vîrî coada.* ISPIRESCU, L. 49. *Ioane, cată să nu dăm cinstea pe ruşine şi pacea pe gîlceavă!* CREANGĂ, A. 119. ✧ *A trăi în pace* (cu cineva) = a trăi în bună înţelegere, în armonie. *Şi iacă aşa, oameni buni, s-a izbăvit Ipate şi de dracul şi de babă, trăind în pace cu nevasta şi cu copiii săi.* CREANGĂ, P. 179. *Şi se făcu nuntă mîndră şi frumoasă, cum n-a fost alta pe faţa pămîntului. Şi-au trăit apoi în pace şi în linişte ani mulţi şi fericiţi.* EMINESCU, N. 30. ✧ E x p r. **A face pace** (cu cineva) = a restabili buna înţelegere, a se împăca (cu cineva). *Ei, eşti mînioasă. Vin de şezi colea lîngă mine, să facem pace.* NEGRUZZI, S. III 28. **A strica pacea** (cu cineva) = a curma raporturile de bună înţelegere, a ajunge la conflict (cu cineva). *Nu cumva să găsesc vreun fir de mac printre năsip, sau vreunul de năsip printre mac, că atunci am stricat pacea.* CREANGĂ, P. 263. **Bună pace** = bună înţelegere, armonie. *Baiazid, privind la dînsul, îl întreabă cu dispreţ: — Ce vrei tu? — Noi? Bună pace.* EMINESCU, O. I 146. **O mie de ani pace,** formulă familiară de salut.

4. Lipsă de zgomot; calm, linişte, tăcere. *Nuci mari se ridicau din vii, şi un grangur cînta în pacea satului, în lumina dimineţii.* SADOVEANU, O. VII 60. *E-atîta pace-n casă, Doar în cămin jăratecul tresare Şi mor cărbunii arşi de-nfiorare.* GOGA, C. P. 17. *Dintr-un timp şi vîntul tace; Satul doarme ca-n mormînt... Linişte-n văzduh şi pace Pe pămînt.* COŞBUC, P. I 48. ✧ E x p r. **A da** (cuiva) **pace** (sau **bună pace**) sau **a lăsa** (pe cineva) **în pace** (sau **în pacea lui**) = a nu deranja, a nu tulbura, a nu supăra (pe cineva), a lăsa (pe cineva) în voia lui. *Jupîne! urla el gros. Mie să-mi dai pace să-mi ticnească hodina!* SADOVEANU, O. VII 29. *Cocoşul... se duce în treaba lui şi lasă pe boier în pace.* CREANGĂ, P. 67. *Ba, cucule, ba, Nu te-oi asculta, Dă-mi tu bună pace.* ALECSANDRI, P. P. 7. (Familiar) **Dă-i pace!** = nu-ţi bate capul, nu te deranja, lasă! (Neobişnuit) **A nu avea pace** (de cineva) = a fi deranjat, a fi tulburat (de cineva). *Trebuie întîi să omor pe zmeu... căci pînă va fi acesta dasupra pămîntului pace de el nu veţi avea.* ISPIRESCU, L. 195. (Formule de urare) **Mergi** (sau **umblă, du-te, rămîi** etc.) **în pace** = mergi (umblă, du-te, rămîi etc.) cu bine, cu sănătate etc. *Mergeţi în pace, dragii mei. De-acum înainte, dumnezeu ştie cînd ne-om mai vedea.* CREANGĂ, P. 199. *O, gondolă iubită... Zbori vesel, zbori în pace purtîndu-ne pe mare.* ALECSANDRI, P. I 165. *Rămîneţi cu toţii-n pace, Eu mă duc, că n-am ce face.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 322.

5. Lipsă de zbucium sau de frămîntare, linişte, împăcare, seninătate sufletească. *Erau toţi tăcuţi şi o pace lină stăpînea inimile.* SADOVEANU, O. IV 83. *Pe această pagină, am sprijinit, ani de zile... fragila mea pace sufletească.* GALACTION, O. I 348. *N-am un minut de pace... Şi aflu totodată plăcere-n al meu dor.* BOLINTINEANU, O. 200. ✦ (În concepţia religioasă) Tihnă veşnică a omului după moarte. *Iară sufletul tău vesel sus în veci va gusta pace.* ALECSANDRI, P. I 199. ✧ E x p r. **A nu (mai) avea pace** = a fi îngrijorat, preocupat. **Fii pe pace!** = nu avea nici o grijă, nu fi îngrijorat. **Pace vouă!** formulă bisericească de binecuvîntare. (În formule privitoare la morţi) **Odihneaşcă în pace!** (sau **dormi în pace!**) *O dormi, o dormi în pace printre făclii o mie Şi în mormînt albastru şi-n pînze argintie.* EMINESCU, O. I 69. *O, dormi în pace pe-aceste maluri.* ALECSANDRI, P. I 219. –

6. (Familiar, adesea determinat prin «bună») Gata, s-a sfîrşit, s-a terminat; degeaba mai vorbim. *Nu ştiu, nu ştiu şi pace.* SEBASTIAN, T. 82. *În mintea ei se făcuse însă un gol, un întuneric chinuitor. Nu şi-l aduse aminte şi pace.* BASSARABESCU, V. 12. *Zi-i făptură sucită şi pace bună.* DELAVRANCEA, S. 31. *De voie, de nevoie, nunta s-a făcut şi pace bună!* CREANGĂ, P. 8. ✦ (Cu sens de negaţie categorică, uneori determinat prin «bună») Nimic, nicăieri, nici gînd. *Tot îl întreb, tot îi vorbesc... el pace!*

numai ca urşii face şi tot se uită urît la mine. SADOVEANU, O. III 320. *Cînd dau să le-aprindă, pace! lemnuşele erau jilave.* RETEGANUL, P. III 42. *Se iţeşte el pe colo, se iţeşte pe dincolo, dar pace bună! Iezii nu-s nicăieri.* CREANGĂ, P. 24. ◇ Expr. **(E) pace de mine** = s-a isprăvit cu mine, moartea mă aşteaptă. *Socoteam că m-oi îneca, că va fi pace de mine.* SBIERA, P. 18.

PACEÁ, *pacele,* s. f. (Învechit) **1.** Blană de pe picioarele unor animale, folosită ca garnitură sau căptuşeală la o haină; p. ext. blană în general. *Vodă era... cu o scurteică lungă de pambriu verde împlănită cu pacea de samur.* GHICA, S. 4.

2. Mîncare făcută din picioare de viţel, de pasăre etc. cu ouă şi oţet.

PACEAÚRĂ, *paceaure,* s. f. **1.** Cîrpă de şters praful, de spălat vasele, podelele etc.

2. Femeie rea; femeie depravată; termen depreciativ pentru ţigănci. *I-a căzut să ajungă ordonanţă la un căpitan... Căpitanul, însurat c-o paceaură care smintea-n bătăi ordonanţele pînă le lăsa surde, betege.* STANCU, D. 39. *Ce v-aţi spoit aşa?... Fete de preot sînteţi, sau paceaure?* PAS, L. I 14.

PACFÓN s. n. v. **pacfong.**

PACFÓNG s. n. Aliaj de cupru, nichel şi zinc, care imită argintul şi care se întrebuinţează mai ales la fabricarea tacîmurilor. (Atestat în forma *pacfon*) *Ce frumos erau împodobite sfeşnicele, de la cele de aur pînă la cele de pacfon!* CARAGIALE, la CADE.

— Variantă: **pacfón** s. n.

PACHEBÓT, *pacheboturi,* s. n. Navă care serveşte la transportul călătorilor, al corespondenţei şi al unor cantităţi mici de mărfuri pe mare. *În graiul lor de ţărani vorbesc despre pacheboturi.* BOGZA, C. O. 306. [Trenul] *văzut de departe arată ca pachebotul-fantomă.* C. PETRESCU, C. V. 7.

PACHÉŞTI s. f. pl. (Mold.) Bretele pentru susţinut pantalonii. *Pantalonaşi cu pacheşti, un surtucaş şi atîta tot.* La TDRG.

— Variantă: **patéşti** s. f. pl.

PACHÉT, *pachete,* s. n. **1.** Obiect sau mai multe obiecte strînse la un loc, învelite sau înfăşurate într-o hîrtie, pînză etc. şi, de obicei, legate, pentru a se putea păstra şi transporta mai uşor. *Intră pe poartă, întovărăşit de-un băiat încărcat cu pachete.* C. PETRESCU, Î. II 170. *Găsii înlăuntru un mare pachet cu îngrijire făcut şi frumos legat, deasupra căruia sta scris ca moto: «poftă bună».* HOGAŞ, M. N. 59. ◇ (Urmat de determinări care arată conţinutul) *Ieşi în vîrful picioarelor şi se întoarse imediat c-un pachet de pînzeturi.* BART, E. 382. *Am găsit un mare pachet cu scrisori de la Iaşi.* NEGRUZZI, S. I 55. ◇ (Glumeţ) *Permiteţi-mi, vă rog, a vă trimite, de pe malurile frumoasei Dunări albastre, un pachet de salutări pentru toată lumea.* CARAGIALE, O. VII 163. ◇ Expr. **A face pachet** = a aduna, a strînge şi a lega la un loc mai multe lucruri. **A trimite pe cineva pachet** = a trimite pe cineva într-un anumit loc fără voia lui. (Despre mărfuri mărunte, mai ales alimente) **(A pune) la pachet** = a împacheta pentru a fi transportat.

2. Ansamblu de piese identice, suprapuse sau alăturate, legate între ele pentru a forma o singură piesă care poate fi folosită într-un sistem tehnic. *Pachetele de grinzi de lemn sînt folosite la lucrări de poduri provizorii.*

PACHEŢÉL, *pachetele,* s. n. Diminutiv al lui pachet. *Aveai pachetelul tău cu mîncare: halva şi-o bucată de pîine.* PAS, Z. I 268. *Se uită la pachetelul ce i-l lăsase majorul, şi rămase pe gînduri.* D. ZAMFIRESCU, R. 251.

PACIÉNT[1], **-Ă,** *pacienţi, -te,* adj. (Franţuzism) Care are (sau manifestă) răbdare, care este făcut cu răbdare. *Toate aspiraţiile de a se face folositor lumii, printr-o muncă pacientă şi dezinteresată, pe ea n-o mişcă şi n-o încălzesc de loc.* VLAHUŢĂ, O. A. III 190.

PACIÉNT[2], **-Ă,** *pacienţi, -te,* s. m. şi f. Persoană bolnavă, care se găseşte în tratamentul unui medic. *O pacientă, slabă de tot, gros îmbrăcată, cu ochii cercănaţi, stă în fotoliu.* CAMIL PETRESCU, T. III 195. ✦ (Învechit) Persoană supusă unui supliciu; martir. (În forma *paţient*) *Călăul n-avea decît să învîrtească grindeiul ca să sugrume pre paţient.* NEGRUZZI, S. I 311.

— Variantă: **paţiént, -ă** s. m. şi f.

PACIÉNŢĂ s. f. (Franţuzism) Răbdare, îngăduinţă. *Trebuie să abuzez de pacienţa d-tale şi să-ţi povestesc o mică întîmplare absolut veridică.* CARAGIALE, O. VII 295.

— Variantă: **paciinţă** s. f.

PACÍFIC, -Ă, *pacifici, -e,* adj. **1.** Iubitor de pace, de bună înţelegere, de linişte.

2. (Invar., în expr.) *Locomotivă pacific* = locomotivă cu viteză mare, avînd două osii alergătoare, trei osii cuplate şi o osie purtătoare, folosită la tracţiunea trenurilor de călători.

PACIFICÁ, *pacific,* vb. I. Tranz. A restabili pacea, punînd capăt unor conflicte armate, unor tulburări, unor neînţelegeri. V. împăciui. ✦ (În concepţia creştină) A restabili liniştea sufletească (a celui chinuit de păcate); a linişti. *Eu celălalt, cel adevărat... acela fă să fie pacificat.* GALACTION, O. I 219.

PACIFICÁRE s. f. Acţiunea de a pacifica şi rezultatul ei. *Acţiunea de pacificare a ţării trebuia dusă la capăt cu orice preţ.* GALAN, Z. R. 359. ✦ (Rar) Împăcare. *Alexandru Vardaru vru să pună din nou mîna pe mîna lui Radu Comşa. Avea cuvintele de pacificare pe buze.* C. PETRESCU, Î. II 90.

PACIFICATÓR, -OÁRE, *pacificatori, -oare,* adj. Care pacifică, împăciuitor. ◇ (Substantivat; ironic) *La 1788, în Viena, unde nu ştim ce căuta pacificatorul nepoftit al consingenilor săi...* [Molnar] *tipărea o gramatică germano-romînă.* IORGA, L. II 287.

PACIFICÁŢIE s. f. (Rar) Pacificare. *Noul ban plecă să-şi ocupe provincia şi, stabilindu-se în Craiova, începu opera de pacificaţie.* IORGA, L. I 153.

PACIFÍSM s. n. Curent politic care propovăduieşte pacea şi condamnă orice război; p. ext. atitudinea celui care vrea pace, care iubeşte pacea.

PACIFÍST, -Ă, *pacifişti, -ste,* s. m. şi f. Adept al pacifismului. ✦ (Adjectival) Care se referă la pacifism, care ţine de pacifism.

PACIÍNŢĂ s. f. v. **pacienţă.**

PĂCINIC, -Ă adj. v. **paşnic.**

PACIÓC s. n. sg. Primul strat de var aplicat direct pe tencuială sau pe glet.

PACÍŞE s. f. pl. (Regional; şi în forma *păcişe*) Fire de in sau de cînepă, de calitate inferioară, care rămîn de obicei în dinţii daracului după pieptănatul fuiorului; cîlţi. *Ceea ce rămîne în perie se numeşte cîlţişori sau păcişe.* PAMFILE, I. C. 208. *Ş-am tors păcişele, Să-mi dai barizele.* SEVASTOS, N. 161.

— Variante: **păcíşe, păciúşe** (MARIAN, O. II 253) s. f. pl.

PACIÚLI s. f. v. **paciulie.**

PACIÚLIE, *paciulii,* s. f. (Şi în forma invariabilă *paciuli*) Plantă erbacee din familia labiatelor, originară din regiunile tropicale (indo-malaieze), din care se extrage

un ulei eteric folosit în parfumerie şi ale cărei foi uscate şi pulverizate sînt întrebuinţate pentru a parfuma îmbrăcămintea sau pentru a o apăra de insecte *(Pogostemon patchouli)*. *Cocoane înţepate... în rochii de atlas cu fel de fel de zorzoane, mirosind a paciuli cale de o poştă.* VLAHUŢĂ, O. A. III 167.

— Variantă: **paciúli** s. f.

PÁCOSTE, (rar) *pacoste,* s. f. Întîmplare care prici-nuieşte necazuri mari; calamitate, nenorocire, năpastă, belea. *Războiul era o pacoste pentru moşneag.* SADOVEANU, O. VI 105. *Şi mai este o pacoste pe capul nostru, cucoane: cheamă-ţi înapoi jandarmii pe care ni i-ai trimis prin sate, chipurile, să ne facă dreptate!* SP. POPESCU, M. G. 63. *Şi doar mă şi feream eu într-o părere să nu mai dau peste vro pacoste.* CREANGĂ, A. 52. ◇ (Folosit ca epitet) *Pacostea de zmeu băgă de seamă că voinicul se frămîntă cu firea pentru sănătatea mă-sii.* ISPIRESCU, L. 128. ✦ (Eufemistic, mai ales în imprecaţii) Dracul, naiba. *Apoi el pleacă şi se duce Pe trepte pîn' la filozof, Să vadă, să cunoască modul, Cum pacostea de-i plouă podul.* COŞBUC, P. II 174. *Să cugetăm că vor fi iarăşi mulţi carii nu vor fi ştiind ce pacoste de vorbe mai sînt şi acelea.* ISPIRESCU, U. 115.

PACT, *pacte,* s. n. **1.** Tratat încheiat între două sau mai multe state suverane, din care decurg drepturi şi obligaţii reciproce. V. a c o r d **(2).** *Pact de neagresiune.*

2. Învoială, scrisă sau nescrisă, între două părţi (instituţii, persoane). V. c o n v e n ţ i e, c o n t r a c t, î n ţ e l e g e r e. *Poporul s-a oţerit de monstruoasa învoire dată lui Zaharaki, ca să facă din sătenii ţării robii lui: el cere să se desfiinţeze acel pact de crudă şerbire.* ALECSANDRI, T. 1446.

PACTIZÁ, *pactizez,* vb. I. I n t r a n z. A se înţelege, a cădea la învoială, a face cauză comună cu un inamic, cu un adversar.

PACTIZÁRE, *pactizări,* s. f. Acţiunea de a p a c t i z a şi rezultatul ei; înţelegere, acord cu un inamic, cu un adversar.

PADÉLĂ, *padele,* s. f. Vîslă cu pană la ambele capete sau numai la unul dintre ele, cu care se vîsleşte alternativ în cele două borduri ale unei ambarcaţii, fără a o sprijini de marginile ambarcaţiei.

PÁDIE, *padii,* s. f. (Regional) Padină. *Fugi junghi... Du-te-n padia fără iarbă.* MARIAN, NA. 393.

PÁDINĂ, *padini,* s. f. Loc aproape plan sau uneori uşor scobit, aflat în vîrful unui deal sau al unui munte, pe coastă sau chiar la poalele muntelui. *Pe acolo pe sus, pe podişuri, « pe padini », vîntul scăpat din pieptenele pădurii începea să gonească şuierînd prin mărăcini şi pe faţa slobodă a întinselor păşuni.* DUMITRIU, N. 187. ✦ Mică depresiune circulară sau eliptică, în regiunile de stepă.

— Variantă: **pădínă** (HODOŞ, P. P. 91) s. f.

PADIŞÁH s. m. (În trecut) Titlu purtat de împăratul Turciei; sultan. V. c a l i f. *Cad cu frunţile-n ţină înaintea padişahului Soliman.* DELAVRANCEA, O. II 235. *Padişahul vostru, nu mă îndoiesc, Va să facă ţara un pămînt turcesc.* BOLINTINEANU, O. 36. *Ienicerii jurat-au pe Allah Să deie pradă morţii viziri şi padişah.* ALECSANDRI, P. III 349. ✦ (Astăzi) Titlu purtat de monarhul Afganistanului.

PADÓC, *padocuri,* s. n. Loc îngrădit într-o păşune, rezervat pentru iepe şi mînji; (la gospodăriile mari) teren îngrădit şi acoperit cu iarbă, în apropierea grajdului, în care se scot animalele la soare şi la aer. *Au fost construite padocuri, prevăzute vara cu umbrare, pentru a feri animalele de insolaţii.* SCÎNTEIA, 1954, nr. 2891. ✦ Loc îngrădit lîngă un hipodrom unde sînt plimbaţi caii înainte de alergări.

PAF interj. **1.** Onomatopee care redă zgomotul produs de o lovitură, o pocnitură etc. *Ai văzut dumneata cînd i-a aruncat cu vitrion (= vitriol) în ochi? — Am văzut eu, fireşte. A strigat odată: « Na, mizerabile! ». Şi paf! (face gestul) şi pe urmă a fugit.* CARAGIALE, O. I 224.

2. (Familiar, în e x p r.) **A rămîne paf** = a rămîne uimit. **A face** (pe cineva) **paf** = a uimi (pe cineva), a da gata (pe cineva).

PAFTÁ, *paftale,* s. f. Încheietoare de metal la haine sau la cingători, uneori împodobită cu pietre preţioase. V. a g r a f ă, c a t a r a m ă. *Sabia aceasta scumpă... era ţinută de o cingătoare de fir cu paftale de argint.* SADOVEANU, O. I 488. *Poiana venea rotundă şi înclinată pe pieptul unui deal... ca o pafta de piatră verde, sub piepţii unei armuri.* GALACTION, O. I 281. *Argintarii nomazi... au făurit... tavele şi ibricele, căldăruşele şi colanele, brăţările şi paftalele (fibulele) de la Pietroasa.* ODOBESCU, S. III 638. ✦ Cingătoare compusă din plăci de metal, legate între ele cu lănţişoare sau bătute cu ţinte. *Străluce de departe în haine poleite: Dulămi cu flori de aur la pept împodobite Şi-ncinse cu paftale de piatră nestimată.* ALECSANDRI, P. III 6.

PAFTALÚŢĂ s. f. v. **păftăluţă.**

PAG[1] s. m. v. **paj.**

PAG[2]**, -Ă,** *pagi, -e,* adj. (Despre cai, mai rar despre alte animale) Care are pete (de obicei albe) pe cap sau pe trup; tărcat. [Alese] *doi căluţi pagi, care se împărecheau bine la umblet.* SADOVEANU, B. 66. *În frunte-i colonelul semeţ pe calu-i pag.* ALECSANDRI, P. III 446. *Am o viţeluşă pagă Care tot cîmpul aleargă Numa-n tufiş nu se bagă* (Coasa). GOROVEI, C. 113. ◇ (Substantivat) *Să-ţi încalec pe pagul, Ca să-i văd şi umbletul.* I. CR. I 12.

PAGINÁ, *paginez,* vb. I. T r a n z. **1.** A orîndui în pagini materialul tipografic cules, cu figurile şi titlurile respective. ✦ A schiţa planul de aşezare a materialului unui ziar, fixînd pe pagină locul fiecărui articol.

2. A numerota paginile sau foile unui caiet, ale unei cărţi, ale unui manuscris etc. *La ceasul douăsprezece, aşeza tocul pe suportul unde mai aşteptau o jumătate de duzină, cu peniţele proaspăt schimbate, pagina foile, le adăoga la cele de ieri şi de alaltăieri.* C. PETRESCU, C. V. 143.

PAGINATÓR, *paginatori,* s. m. Lucrător care aşază în pagini materialul tipografic cules, dînd cărţii aspectul final. *Un flăcău cu faţa albită ca şi părul... părea să fie paginatorul de noapte.* CAMIL PETRESCU, N. 20.

PAGINATÚRĂ, *paginaturi,* s. f. (Rar) Numerotarea paginilor unei cărţi. *Această psaltire e un volum... gros de 79 coale de hîrtie ordinară, fără paginatură.* ODOBESCU, S. I 355.

PAGINÁŢIE s. f. Acţiunea de a pagina, orînduirea unui text în pagini; secţie într-o tipografie unde se efectuează această muncă.

PÁGINĂ, *pagini,* s. f. Fiecare dintre cele două feţe (de obicei numerotate) ale unei foi de carte, de caiet, de ziar etc.; cuprinsul, textul unei astfel de feţe, p. e x t. text (mai mare sau mai mic) dintr-o operă (v. f r a g m e n t). *Gîrleanu a consacrat unele din paginile sale cele mai preţioase evocării omului şi naturii elementare.* VIANU, A. P. 210. *Lecturile le reducea la pagina sportivă a ziarelor şi revistelor ilustrate.* C. PETRESCU, C. V. 87. *Una din paginile cele mai minunate din... Taras Bulba.* ODOBESCU, S. III 20. ◇ E x p r. (Tipogr.) **A pune în pagînă** = a pagina. ✦ F i g. (Cu determinări) Moment istoric; eveniment sau faptă importantă, demnă de consemnat. *Calafatul îşi are de mult paginile lui de suferinţi.* VLAHUŢĂ, R. P. 12.

— Pl. şi: *pagine* (RUSSO, S. 47).

PAGÓDĂ, *pagode,* s. f. Templu la unele popoare din Extremul Orient, a cărui construcție este dominată de un turn piramidal format din mai multe acoperișuri suprapuse, ale căror streșini sînt întoarse în sus, ceea ce îi dă o siluetă caracteristică. *Ici o pagodă... alături o biserică împodobită în stil rococo.* RALEA, O. 103. *Ochiul vesel întîlnește... Turnuri nalte și pagode unde cîntă vechiul bonz.* ALECSANDRI, P. III 84.

PÁGUBĂ, *pagube,* s. f. **1.** Pierdere materială suferită de cineva sau adusă cuiva; stricăciune care provoacă o astfel de pierdere. V. p r e j u d i c i u. *Așa să fie pîrîul Horincei adîncit și curățit! n-ar mai face atîta pagubă bieților oameni, cînd vine primăvara de nămolește șesul, ori vara de-neacă semănăturile!* SP. POPESCU, M. G. 80. *Numai Harap-Alb nu aducea nici o supărare, însă ca tovarăș era părtaș la toate, și la pagubă și la cîștig și prietenos cu fiecare.* CREANGĂ, P. 247. *Au văzut că paguba nu era atîta pe cît el o socotea.* DRĂGHICI, R. 116. ✧ F i g. *La acestea se mai adaugă și alte pagube morale.* CARAGIALE, O. III 203. ✧ E x p r. **A fluiera a pagubă** = a-și manifesta (fluierînd) părerea de rău pentru o pierdere suferită, pentru o nereușită. *Plecă și îi lăsă cu buzele umflate, cu brațele încrucișate și fluierînd a pagubă.* ISPIRESCU, L. 249. **Atîta pagubă (și dobîndă) sau mare pagubă, nici o pagubă!** expresii exclamative care arată nepăsarea pentru o pierdere suferită sau față de anumite situații. *Așa cum era el îmbrăcat, nici o p ıgubă!* C. PETRESCU, A. R. 6. *Taci, măi, zic eu, ce mai vorbești în bobote; că s-a mînie omul și s-a duce și el acasă. — Ei, ș-apoi? Ce mare pagubă!* CREANGĂ, A. 105. **A lucra** (sau **a ieși**) **în pagubă** = a munci degeaba, fără a realiza un cîștig sau pierzînd bani, timp. [Tata] *ieșea în pagubă mai mare cînd lucra la alt antreprenor.* PAS, Z. I 33. *Țăranul lucrează pretutindeni în pagubă, grație sistemului de învoieli ce i s-a impus.* REBREANU, R. I 261. **A rămîne de** (mai rar **a sufla a**) **pagubă** = a rămîne păgubaș, a fi în pierdere. *Dacă stăpînirea împarte moșia, apoi are s-o împartă la cei săraci și fără pămînt, iar dînșii suflă a pagubă.* REBREANU, R. I 239. **A nu se alege cîștigul din pagubă** = a nu-i ieși cuiva nici un cîștig de pe urma muncii depuse, a fi nenorocos în afaceri.

2. (Învechit și popular, în e x p r.) **Pagubă că...** se spune pentru a exprima părerea de rău față de o situație neplăcută; păcat că... *Pagubă că Toderică n-a avut la el o daltă... ca să poată săpa mîntuitorul semn.* NEGRUZZI, S. I 89. *Prin grădină pe cărare, Pagubă că-i iarba mare Și nu poci mere horind, Mîndrului versuri făcînd.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 253.

PAHÁR, *pahare,* s. n. **1.** Vas mic de sticlă (mai rar de metal), cu pereții de obicei înalți, din care se bea apă sau alte lichide; conținutul vasului; vasul împreună cu conținutul. *Bău paharul dintr-o dată, îl ridică și îl izbi de podele.* SADOVEANU, O. I 456. *În timpul mesei, printre paharele și ulcelele ridicate în sănătatea tinerilor și a bătrînilor, zburau cu vioiciune felicitările și glumele cuviincioase.* BUJOR, S. 101. *Pe colacul fîntînii erau două pahare de argint.* CREANGĂ, P. 290. *Dă-mi un pahar de apă cu gheață!* NEGRUZZI, S. I 63. ✧ E x p r. **Bun de pahar** = care obișnuiește să bea băuturi alcoolice. *La masă el prînzea totdeauna împreună cu doisprezece ciraci ai săi... toți buni de pahar și vînători de meserie.* GANE, N. I 171. ✧ (În metafore și comparații simbolizînd curățenia) *Nici unul pînă acum n-a fost în stare să-i ție căsuța pahar, să-i fie omului mai mare dragul.* BASSARABESCU, V. 96. *Numai trei mîndre-am avut: Una-n deal Ca ș-un pahar.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 95. (Simbolizînd suferința) *Dar multe, doamne, i-au bătut — I-a fost paharul plin.* COȘBUC, P. I 229. *Era silită a bea un nou pahar de durere.* NEGRUZZI, S. I 49. ✧ *Pahar dulce* (sau *de dar)* = pahar de vin sau de țuică (de obicei îndulcit cu miere), care se oferă oaspeților la nuntă și pentru care aceștia dăruiesc bani mirilor. *La paharul dulce s-a adunat de la nuntași de două ori cît cheltuiala.* SADOVEANU, P. M. 204. *Negustorul, după ce a băut paharul cel dulce, a dăruit celor tineri o căruță plină de odoare scumpe.* MARIAN, O. II 321. *Pahar de cale-albă* = pahar (de vin) pe care părinții miresei îl dau tinerilor căsătoriți să-l bea cînd se despart de ei. ✧ E x p r. **A sorbi** (pe cineva) **într-un pahar de apă** v. s o r b i. **A da paharul peste cap** v. cap[1] **(I 1).**

2. (Popular, mai ales la pl.) Ventuză **(2).** *I-a pus baba... pahare și n-are voie să iasă din casă.* C. PETRESCU, R. DR. 205.

— Pl. și: (regional) *pahară* (EMINESCU, O. I 294). — Variantă: **păhár** (SADOVEANU, P. S. 48, EMINESCU, O. IV 87, CONTEMPORANUL, VI 298) s. n.

PAHÁRNIC, *paharnici,* s. m. (În trecut uneori în forma *mare paharnic)* Mare demnitar de la curtea domnitorilor români, boier de divan care administra viile și pivnițele domnești și avea grija dărilor în natură datorate domnitorului din vinul produs în țară. *Trei boieri rămaseră... paharnicul Ulea, stolnicul Drăgan și jitnicerul Stavăr.* DELAVRANCEA, O. II 39. ✦ Cel care toarnă de băut oaspeților la masă. *Astăzi paharnic e Hîltruna, Copila cea frumoasă, că-i vechiul obicei Al neamului, paharul la zile mari să-l bei Turnat de cea mai dragă fecioară ce e-n casă.* COȘBUC, P. I 161.

PAHIDÉRM, *pahidermi,* s. m. Mamifer cu pielea foarte groasă, cu păr puțin și cu picioarele terminate cu copite, cum sînt: elefantul, hipopotamul, rinocerul etc.

PAHÓNȚ, *pahonți,* s. m. Soldat călăreț din fosta armată țaristă. *În fața Vidinului stau romînii; în locul vagoanelor erau pahonții.* D. ZAMFIRESCU, R. 188.

— Variantă: **pohónț** (CREANGĂ, P. 304) s. m.

PAI, *paie,* s. n. Tulpina subțire, dreaptă, cilindrică, neramificată a unor cereale (grîu, secară, ovăz, orz); (la pl.) grămadă de tulpini uscate, păioase, rămase după treierat. *Era un grîu frumos, cu paiul gros, înalt.* DUMITRIU, N. I. 50. *Atîta strălucire-ncape În bordeiașul vost' de paie.* GOGA, P. 10. *Spune-i că nu primești bani, ci numai atîta grîu, cu paie cu tot, cît îi putea duce d-ta în spate.* CREANGĂ, P. 155. ✧ *Om de paie* = om lipsit de personalitate, de care se servește cineva în vederea profitului său personal. *Foc de paie* = entuziasm sau pasiune trecătoare. (Familiar) *Fîn ori paie?* = rezultat bun sau rău? ✧ (În proverbe) și construcții metaforice) *Vezi paiul din ochiul altuia, dar nu vezi bîrna din ochiul tău* v. b î r n ă. *Paiul, cît de mic, își are umbra lui* = orice lucru mic are o importanță oarecare. *A se agăța și de un pai,* se zice cînd cineva recurge, în cazuri desperate, la un sprijin cît de slab, în speranța că îl va salva. *A întemeia* (ceva) *pe paie* = a întemeia ceva pe o temelie șubredă; a clădi pe nisip. *La ei norocul este întemeiat pe paie.* NEGRUZZI, S. II 241. *Arde focu-n paie ude,* se zice despre o pasiune care mocnește. *Dăduse și el în pîrpăra însuratului. Ș-apoi... cînd îi omul în doi peri... e cum îi mai rău. Vorba ceea: arde focu-n paie ude.* CREANGĂ, P. 166. *A fugi ca tăunul cu paiul* = a fugi foarte repede. *Fuge și Scaraoschi după ceilalți, ca tăunul cu paiul.* CREANGĂ, P. 306. *A stinge focul cu paie* sau *a pune paie peste foc* = a interveni într-o discuție sau ceartă cu scopul de a potoli pe adversari, aducînd argumente care îi înverșunează mai tare. *A-și aprinde paie-n cap* v. a p r i n d e. ✦ F i g. Cantitate foarte mică din ceva. *Nu cerșește un romîn, Nu cerșește cît mai are un pai de nădejde-n sîn.* HASDEU, R. V. 10.

PAIÁ[1] adj. invar. (Turcism învechit, despre boieri) Fără funcție, cu rang sau titlu onorific. *Vodă adunase pe boierii halea și paia.* GHICA, S. 322. ✧ (Substantivat) [Boierii] *cari aveau numai rang fără a avea funcțiune se ziceau paia.* GHICA, S. XIV.

PAIÁ[2], *paiele*, s. f. (Turcism învechit) Titlu onorific, boierie. ◇ Expr. **A-i da** (cuiva) **paiele** = a încuraja (pe cineva) să fie obraznic; a-i da (cuiva) nas. *Nu puteau scăpa bietele mițe din miinele noastre, pînă ce nu ne zgîriau și ne stupeau, ca pe noi. — Încă te uiți la ei, bărbate, zicea mama, și le dai paiele! așa-i?* CREANGĂ, A. 37.

PAIÁJEN s. m. v. **păianjen.**

PAIÁNGĂN s. m. v. **păianjen.**

PAIANJENÍȘ s. n. v. **păienjeniș.**

PAIÁNT s. n. v. **paiantă.**

PAIÁNTĂ, *paiante*, s. f. **1.** Schelet de bare de lemn, cu golurile dintre bare umplute cu împletituri de nuiele, zidărie, sau acoperite cu plăci, scînduri etc., din care se construiesc pereții unor case. *Tinda a fost împărțită în două printr-un zid de paiantă.* STANCU, D. 437. *Pe o parte și alta a ogrăzii se întindea cîte un șir de odăițe de paiantă, acoperite cu olane.* I. BOTEZ, ȘC. 15. *La mijloc casa ruinată, în ale căreia ziduri se vedea pe ici, pe colo paianta.* SLAVICI, N. I 268.

2. Fiecare dintre barele de lemn care proptesc stîlpii scheletului caselor țărănești.

— Pl. și: *paiente* (MACEDONSKI, O. III 50). — Variantă: **palánt**, *paianturi* (PAMFILE, I. C. 184), s. n.

PAIÁNȚ s. m. v. **paiață.**

PAIÁȚ s. m. v. **paiață.**

PAIÁȚĂ, *paiațe*, s. f. **1.** Actor de circ sau de bîlci care stîrnește rîsul prin înfățișarea lui caraghioasă, prin glume și ghidușii. V. măscărici, bufon, clovn. *Se gîndea: Sînt ridicol, mă agit ca o paiață.* DUMITRIU, B. F. 39. *Săteni cu fețe liniștite... se purtau încet spre comedii, unde urlau paiațe pestrițe, ridicate pe podiște de lemn.* SADOVEANU, O. III 384. *Erau două paiațe mici, foarte comice.* CARAGIALE, O. III 20. ✦ Păpușă îmbrăcată ca un clovn. *Începu să izbească cu piciorul în căruciorul roșu, în paiața turtită care scoase sub călcii un țipăt muzical.* C. PETRESCU, S. 205. *Celor nevinovați, păpușile ori soldații de plumb sau toate dihăniile și paiațele vorbitoare li se cuvin, — dar este o vîrstă la care copilul întoarce capul plictisit de la jucărele.* ANGHEL, PR. 179.

2. Fig. Om caraghios, neserios, lipsit de personalitate. *Ludovic al XVI-lea era o nenorocită făptură omenească, o paiață încoronată, fără voință și fără cap.* LIT. ANTIMONARHICĂ 161.

— Variante: (neobișnuit) **paiáț**, *paiați* (VLAHUȚĂ, P. 87), **paiánț**, *paianți* (HOGAȘ, DR. II 131), s. m.

PAIAȚÁRIE, *paiațării*, s. f. (Rar) Exhibiție executată pe scenă de o paiață (v. bufonerie, ghidușie); p. ext. reprezentație lipsită de valoare. *După toate jocurile, gimnastică, sărituri prin cercuri de hîrtie... paiațării, ieșea și domnișoara Henriette călare pe Bonbon.* CARAGIALE, N. S. 123.

PAÎC, *paici*, s. m. (Turcism învechit) Soldat din garda sultanului sau din garda care slujea pe domnii țărilor românești. *Fără a aștepta răspuns, măria-sa făcu semn către paicii care purtau de dîrlogi caii.* SADOVEANU, F. J. 24. [Puiul șoimului] *din cuib n-a zbura, Pînă ce el n-a mînca Carne dulce de paic Și ochi negri de voinic.* MARIAN, O. I 111. *Paicii slujeau lîngă domn și erau încinși cu brîie de argint.* BĂLCESCU, O. I 122.

PAIÉRIC s. n. Semn grafic, de obicei fără valoare fonetică, pus între două consoane în scrierea chirilică, pentru a înlocui semnul moale.

PAIÉTĂ, *paiete*, s. f. (Mai ales la pl.) Mică lamă sau mic disc sclipitor de metal, de sticlă sau de celofan, foarte subțire, care se aplică ca ornament pe o țesătură pentru a produce efecte sclipitoare. V. fluture.

PAÍNG s. m. v. **păianjen.**

PAÍNGĂN s. m. v. **păianjen.**

PAINGENÍȘ s. n. v. **păienjeniș.**

PAÍNGIN s. m. v. **păianjen.**

PAINGINÍ vb. IV v. **împăienjeni.**

PAINGÎNĂRÁIE s. f. (Regional, cu sens colectiv) Cantitate mare de păienjeniș. *Au crescut... buruieni împrejurul ei* [fîntînii] *și paingînăraie, de i-a acoperit gura.* PAMFILE, CR. 112.

PAÍNJĂN s. m. v. **păianjen.**

PAÍNJEN s. m. v. **păianjen.**

PAINJENÍ vb. IV v. **împăienjeni.**

PAINJENÍȘ s. n. v. **păienjeniș.**

PAINJENÎT, -Ă adj. v. **împăienjenit.**

PAINJINÍȘ s. n. v. **păienjeniș.**

PAIR, *pairi*, s. m. Mare vasal al regelui Franței, în epoca feudală; membru (numit pe viață) al uneia dintre cele două camere legislative care au funcționat în Franța între 1814 și 1848; grad de noblețe în Anglia, conferind privilegiul de a fi membru de drept al Camerei lorzilor. [Obștească adunare] *avea drept să judice în pricini de vini mari și de stat întocmai ca și camerile pairilor de acum din Franța și Englitera.* BĂLCESCU, la ODOBESCU, S. I 445.

— Pronunțat: *per.*

PĂISPREZECE num. card. Număr care în numărătoare are locul între treisprezece și cincisprezece. *Șapte și cu șapte fac paisprezece.* ◇ (Adjectival) *Paisprezece cărți.* ▭ *Radu Comșa vedea codana sprintenă și aprigă, ducînd toată gospodăria la paisprezece ani.* C. PETRESCU, Î. II 170. ✦ (Cu valoare de numeral ordinal) Al paisprezecelea, a paisprezecea. *Locul paisprezece.*

— Variantă: **pátrusprezece** num. card.

PĂISPREZECELEA, -ZECEA num. ord. (Precedat de art. «al», «a») Care se află între al treisprezecelea și al cincisprezecelea. *Al paisprezecelea din rînd.*

— Variantă: **pátrusprezecelea, -zecea** num. ord.

PAIVÁN, *paivane*, s. n. (Regional) Funie sau șireang (pentru priponit). *Cu paivane de argint, Cum nu mai sînt pe pămînt.* BIBICESCU, P. P. 308.

— Pronunțat: *pai-van.* — Variante: **păiván** (PAMFILE, I. C. 213), **poiván** (PAMFILE, I. C. 213, SEVASTOS, N. 234) s. n.

PAJ, *paji*, s. m. Tînăr nobil aflat pe lîngă un senior, un rege sau un principe din societatea feudală pentru a învăța meseria armelor; copil de casă. *În volumul lui Cincinat trec paji și castelane.* ANGHEL, PR. 154. *Ea cu toane, o crăiasă, iar tu tînăr ca un paj.* EMINESCU, O. I 160. *Frumosul meu paj, căutătura ta este nevinovată.* NEGRUZZI, S. III 308.

— Variantă: (învechit) **pag** (EMINESCU, O. I 85, NEGRUZZI, S. II 76) s. m.

PÁJERĂ s. f. v. **pajură.**

PÁJIRĂ s. f. v. **pajură.**

PÁJIȘTE, *pajiști*, s. f. Loc acoperit cu iarbă măruntă și deasă. *Mergem către marginea orașului, la cîmp, și ne așezăm pe pajiște.* VORNIC, P. 210. *Pajiștea înverzită, presărată cu rouă, sclipea în bătaia razelor de soare.* BUJOR, S. 155.

PÁJORĂ s. f. v. **pajură.**

PÁJURĂ, *pajuri*, s. f. **1.** Pasăre răpitoare mare, cu ciocul puternic și tăios, cu gheare mari și ascuțite, care trăiește în ținuturile muntoase *(Aquila imperialis)*; acvilă.

[El] *ştie doar poteca şi urcuşul Spre vîrful către care năzuiesc, Pe care pajuri mari îşi au culcuşul.* BENIUC, V. 72. *Coconii hanilor de atunci aveau căutătură de pajură şi puterea leului.* SADOVEANU, D. P. 73. *La cap pajură, la coadă seceră* (Cocoşul). ✦ (În basme) Pasăre uriaşă, năzdrăvană. *Un basm cu pajuri şi cu zmei Începe-acum o fată.* COŞBUC, P. I 192. *Iată pajuri năzdrăvane care vin din neagra lume.* ALECSANDRI, P. III 20. *Nimene n-ar să te poată scoate de aici... numai pajura din pădurea zmăului cel mare.* ŞEZ. II 206.

2. Figură simbolică reprezentînd o pajură **(1)** pe stemele, monedele, peceţile sau steagurile unor ţări; p. ext. stemă. *Într-o monedă cu pajura ştearsă de două mii de ani nu vedea numai o gravură stîngace.* C. PETRESCU, R. DR. 35. *Armăturele aceste sînt: capul zimbrului moldav ţiind în coarnele sale pajura împărătească cu aripele întinse.* NEGRUZZI, S. I 43. *Dasupra capului E pajura-mpăratului.* BIBICESCU, P. P. 214. ✧ Expr. **Cap sau pajură** (sau **pajură ori număr**) = formulă folosită mai ales în jocurile de copii, prin care se hotărăşte cine începe jocul, după partea pe care cade o monedă aruncată în sus; joc cu acest nume. *Într-un colţ se auzi sunînd un ban, s-a început... un feli de joc în «pajură ori număr».* CONTEMPORANUL, III 571.

3. (Neobişnuit) Pată colorată pe un fond de altă culoare. *Iarbă deasă, presărată cu pajuri galbene de păpădie.* DELAVRANCEA, la TDRG.

— Pl. şi: *pajure* (DELAVRANCEA, S. 198, ALECSANDRI, T. I 375). — Variante: (învechit) **pájeră** (ODOBESCU, S. A. 90), **pájiră** (MARIAN, O. I 134), **pájoră** (RETEGANUL, P. V 65) s. f.

PAL, -Ă, *pali, -e,* adj. (Despre oameni şi despre faţa lor) Palid. *Se uită lung la bani, şi pal Se clatină, ca dus de-un val.* COŞBUC, P. I 110. *Am văzut faţa ta pală.* EMINESCU, O. I 29. ✦ Fig. Fără strălucire, şters; (despre lumină) lipsit de intensitate. *Mă scol... Pe cer o semilună pală Şi în ogradă numai fesuri roşii.* ANGHEL-IOSIF, C. M. II 15. *Luna aruncă o pală lumină Prin merii-n floare.* EMINESCU, O. IV 18.

PALADÍN, *paladini,* s. m. (În evul mediu) Slujitor la palatul regilor; p. ext. cavaler rătăcitor; (astăzi fig.) om voinic, îndrăzneţ, cu sentimente cavalereşti.

PALÁDIU [1] s. n. Metal alb-cenuşiu din familia platinei, întrebuinţat la prepararea unor catalizatori speciali sau ca înlocuitor al platinei în construcţia unor instrumente de precizie.

PALÁDIU [2], *paladii,* s. n. (Şi în forma *paladium;* după numele statuii zeiţei Pallas, ocrotitoarea cetăţii Troia) Ocrotire, apărare. *Istoria romînească mai ales să ne fie cartea de căpetenie, să ne fie paladiul naţionalităţii noastre.* KOGĂLNICEANU, S. A. 45.

— Variantă: **paládium** s. n.

PALÁDIUM s. n. v. **paladiu** [2].

PALAFÍTĂ, *palafite,* s. f. Locuinţă lacustră (construită pe stîlpi) din epoca preistorică. *Colibe înălţate pe ţăruşi care figurează pe columna lui Traian şi în care... a crezut a vedea palafite ca cele din Elveţia.* ODOBESCU, S. II 148.

PALALÁIE s. f. v. **pălălaie.**

PALÁN, *palane,* s. n. (Şi în forma *palanc)* Aparat de ridicat, constituit dintr-un sistem de scripeţi cu axele paralele şi dintr-un cablu sau lanţ trecut pe şanţul scripeţilor. *Să se ridice vaca la bord cu palancu.* BART, S. M. 93.

— Variantă: **paláne** s. n.

PALÁNC s. n. v. **palan.**

PALÁNCĂ [1], *palănci,* s. f. **1.** (Învechit) Întăritură făcută în scopuri militare, din trunchiuri de copaci aşezate orizontal sau din pari groşi înfipţi în pămînt. *Bătrînul vizir prezida la facerea podului, al cărui cap era ocrotit, ca de o palancă, de cetăţuia din insulă.* BĂLCESCU, O. II 84. ✧ Expr. **A face** (sau **a da**) **palancă** = a culca la pămînt, a doborî. *Şi eu fuga şi ea fuga, pînă ce dăm cinepa toată palancă la pămînt.* CREANGĂ, A. 49.

2. (Ban., Olt.) Adăpost rudimentar pentru vite, făcut la cîmp din furci înfipte în pămînt şi din pari aşezaţi orizontal, pe care se pun paie sau stuf.

— Variantă: **palángă** (STANCU, D. 216) s. f.

PALÁNCĂ [2], *palănci,* s. f. (Mold.) Turtă de făină de porumb, coaptă în vatră. *Dîndu-i baba o bucăţică de palancă, coaptă în spuză şi plină de cenuşă, îl porni cu iapa la păscut.* ŞEZ. VII 10.

PALANCHÍN, *palanchine,* s. n. Lectică. *Colo, sub sicomori tineri... Palanchinul... trece prin papura argintie, Cu perdelele-i de-argint.* NEGRUZZI, S. II 132.

PALÁNGĂ s. f. v. **palancă** [1].

PALÁŞCĂ, *pălăşti,* s. f. (Învechit şi popular) Geantă de piele (care se poartă la şold). *Palaşca cu zapisul pe care-l dedese Adam diavolului, cînd ne-a vîndut pe noi, era după gîtul lui Sarsăilă.* PAMFILE, S. V. 143. ✦ Cartuşieră.

PALÁT [1] s. n. Peretele superior al cavităţii bucale; cerul-gurii. ✧ *Palat dur* = bolta osoasă a cavităţii bucale, limitată de dinţi. *Palat moale* = prelungire a palatului dur înspre partea posterioară a cavităţii bucale, alcătuită dintr-un muşchi mobil.

PALÁT [2], *palate,* s. n. Clădire somptuoasă, caracterizată printr-o arhitectură monumentală, în care îşi are sediul o autoritate, o instituţie sau care serveşte ca reşedinţă unui suveran; p. ext. casă mare, boierească. *Cu timpul cad palatele regale Şi zboară stol de lilieci prin sale.* COŞBUC, P. II 287. [Moşneagul] *cum ajunge în tîrg, se duce cu pieptul deschis drept la palatul împăratului.* CREANGĂ, P. 80. *Lună tu, stăpîn-a mării... Cîte ţărmuri înflorite, ce palate şi cetăţi, Străbătute de-al tău farmec ţie singură-ţi arăţi!* EMINESCU, O. I 130. ✧ (Poetic) *Aruncă* [buzduganul] *în sus aproape de palatul de nori al lunii.* EMINESCU, N. 4.

— Pl. şi: (învechit) *palaturi* (ISPIRESCU, L. 8, ALECSANDRI, P. I 191).

PALATÁL, -Ă, *palatali, -e,* adj. (Despre sunete) Articulat prin atingerea sau apropierea limbii de cerul-gurii. *Sunet palatal. «E» este o vocală palatală.* ✧ (Substantivat) *Palatalele se articulează în regiunea palatului dur.*

PALATALIZÁ, *palatalizez,* vb. I. Tranz. A transforma un sunet nepalatal într-unul palatal (mutînd locul de articulaţie în regiunea palatului dur).

PALATALIZÁRE s. f. Faptul de a palataliza. [Petru Maior] *este cel dintîi care pune problema vechimii palatalizării.* MACREA, F. 44.

PALATALIZÁT, -Ă, *palatalizaţi, -te,* adj. (Despre sunete) Care a suferit fenomenul palatalizării; muiat.

PALATÍN [1], *palatini,* s. m. Mare demnitar în sistemul feudal apusean, de obicei guvernator al unei provincii. *Carol văzuse pre palatinul Stanislav Leşcinski cînd îi fusese trimis deputat de confederaţia Varsaviei. Junele palatin plăcu cuceritorului şved.* NEGRUZZI, S. I 177. [Tîrgul] *are încă o grădină, cu un palat mare, împodobit cu tot felul de flori şi copaci... a grafului Alfred de Potoski, unul din cei mai bogaţi palatini leşăşti.* KOGĂLNICEANU, S. 7.

PALATÍN [2], **-Ă,** *palatini, -e,* adj. Al cerului-gurii, al palatului [1]. *Văl palatin.* ▭ *Cavitatea nazală este despărţită*

de cea bucală printr-un perete osos format din oasele palatine, continuate cu vălul palatului. ANATOMIA 67.

PALATINÁT, *palatinate,* s. n. (Învechit) Demnitatea de palatin. ✦ Teritoriu sau provincie guvernată de un palatin. *Palatinatul Podoliei.*

PALAVÁTIC, -Ă adj. v. **pălăvatic.**

PALAVRAGEÁLĂ, *palavrageli,* s. f. Faptul de a palavragi; vorbărie, flecăreală.
— Variantă: **pălăvrăgeálă** s. f.

PALAVRAGÍ, *palavragesc,* vb. IV. Intranz. (Și în forma *pălăvrăgi*) A spune palavre, a sta de vorbă despre lucruri lipsite de importanță; a flecări, a trăncăni. *Vă întîlneați tot grupul în colțul străzii tale ca să vi se pară drumul mai scurt și pălăvrăgeați și chiar vă zbenguiați.* PAS, Z. I 294. ✧ Fig. *Pălăvrăgea un graur, prindeau copacii grai.* LESNEA, I. 140. ✧ Tranz. *Pe cînd înaintam astfel spre otacul nostru de sară, pălăvrăgind vrute și nevrute, se juca între mine, căruțaș și prietenul meu Panaite o comedioară de oarecare haz.* SADOVEANU, O. I., 27.
— Variantă: **pălăvrăgí** vb. IV.

PALAVRAGIOÁICĂ, *palavragioaice,* s. f. (Rar) Femeie flecară, care spune palavre.

PALAVRAGÍU, *palavragii,* s. m. Om care spune palavre, care îndrugă verzi și uscate; flecar, farfara, limbut. *I. Ghica... vorbește adesea despre liberali ca de niște palavragii.* IBRĂILEANU, SP. CR. 130. ✧ (Adjectival) *Îl vedea utilizînd cu îndeminare toate apucăturile de școlar leneș și chiulangiu, turbulent și palavragiu.* C. PETRESCU, C. V. 107.

PALÁVRĂ, *palavre,* s. f. (Mai ales la pl.) Vorbă goală, fleac; minciună, balivernă, brașoavă. *Palavra e altceva decît beția de cuvinte. E plăcerea unui om mediocru și lipsit de seriozitate de a spune tot ce-i trece prin cap.* IBRĂILEANU, S. 48. *Nu-mi plac brașoavele... n-avem timp de pierdut cu palavre.* ALECSANDRI, T. 739. *Ciobanul... crezu palavrele babei.* ȘEZ. VI 110. ✧ (În construcții cu verbele «a spune», «a tăia», «a turna») *Mă mustră cugetul de attea dovezi mincinoase ce-mi ceri să dau pe toată ziua... cînd începi a tăia la palavre vînătorești.* ODOBESCU, S. III 45.

PÁLĂ[1], *pale,* s. f. Cantitate de iarbă sau de păioase care se taie dintr-o singură tragere cu coasa; cantitate de fîn, de paie etc. care se poate lua o dată cu furca; p. ext. grămadă. *Valuri turburi creșteau amestecate cu pale de fîn, cu strujeni și cu găteje.* SADOVEANU, O. II 141. *Se pleca holda, așezîndu-și aurul pale-pale pe unde treceau cu aripele lor secerătorile.* ANGHEL, PR. 83. *N-ai nimic în car, păcătosule? — Jupîn ceauș... nimic; o pală de fînaț.* DELAVRANCEA, S. 206. ✧ (Prin analogie, în legătură cu diverse lucruri care se despart în fîșii, păturii, valuri) *Prin văi se înmlădiau pale de ceață.* SADOVEANU, O. VI 95. *O pală groasă de zăpadă îl izbi peste ochi.* DELAVRANCEA, H. T. 255. *Pale de umbră se lățesc pe măguri.* VLAHUȚĂ, O. A. 418. ✧ Fig. *Vremea... s-așterne-n pale.* VLAHUȚĂ, P. 33.

PÁLĂ[2], *pale,* s. f. (Învechit și arhaizant) Sabie lată și scurtă, adesea cu două tăișuri; paloș. *Stai, răcni cu glas mare cazacul, vînturîndu-și pala.* SADOVEANU, O. I 175. *Tudor se vede pășind cu fală, C-o ghebă scurtă și-ncins c-o pală.* BOLLIAC, O. 161. *Și cu pala lui cea nouă Pe balaur tăia-n două.* ALECSANDRI, P. P. 12.

PÁLĂ[3], *pale,* s. f. Fiecare dintre brațele unei elice de avion, de vapor etc. ✦ Aripă în formă de lamă, aproximativ perpendiculară pe suprafața laterală a rotorului unei turbine sau al unei pompe, prin intermediul căreia se transmite mișcarea fluidului la arborele mașinii sau invers.

PÁLĂ[4], *pale,* s. f. (Învechit) Capriciu, toană, țicneală. *Am... din natură Un arțag, o pală, de cam cert din gură.* PANN, P. V. II 99.

PĂLCĂ, *palce,* s. f. (Mold.) Vargă, nuia. *Luînd cîte pe-un drăcușor de corniță, mi ți-l ardea cu palcele, de-i crăpa pielea.* CREANGĂ, P. 306. ✦ Lovitură cu varga. *Căpitanul... poruncește să-i deie 100 de palce.* La TDRG.

PALÉE, *palei,* s. f. Reazem intermediar între cele două picioare de la capetele podurilor de lemn cu mai multe deschideri.

PALEOCÉN s. n. Prima epocă geologică a paleogenului care cuprinde cea mai veche serie de straturi geologice terțiare.
— Pronunțat: *-le-o-.*

PALEOGÉN s. n. Perioadă geologică în prima jumătate a erei terțiare; numulitic.

PALEOGRÁF, *paleografi,* s. m. Om de știință care se ocupă cu studiul paleografiei.

PALEOGRÁFIC, -Ă, *paleografici, -e,* adj. Referitor la paleografie. *Aceste trei pietre sînt și de interes istoric și de un mare interes paleografic; n-avem nimic asemenea în muzeul nostru.* BOLLIAC, O. 281.

PALEOGRAFÍE s. f. Știință care se ocupă cu studiul scrisului vechi și cu descifrarea textelor vechi.

PALEOLÍTIC, -Ă, *paleolitici, -e,* adj. Referitor la epoca pietrei cioplite. ✧ *Epoca paleolitică* = cea mai veche epocă din istoria evoluției umane, cînd oamenii se serveau de unelte și arme de piatră cioplită (și nu șlefuită). ✧ (Substantivat, n.) *Obiecte din paleolitic.*

PALEONTOLÓG, *paleontologi,* s. m. Om de știință care se ocupă cu paleontologia.
— Pronunțat: *-le-on-.*

PALEONTOLÓGIC, -Ă, *paleontologici, -e,* adj. Referitor la paleontologie.
— Pronunțat: *-le-on-.*

PALEONTOLOGÍE s. f. Știință care se ocupă cu studiul animalelor și plantelor care au trăit pe pămînt în epocile anterioare celei actuale și care ne sînt cunoscute din resturile păstrate în stare de fosile în depozitele sedimentare ale scoarței terestre.
— Pronunțat: *-le-on-.*

PALEOSLÁV, -Ă, *paleoslavi, -e,* adj. Vechi-slav bisericesc. *Text paleoslav. Limbă paleoslavă.*
— Pronunțat: *-le-o-.*

PALEOTÉRIU, *paleoterii,* s. m. Animal mamifer erbivor din prima jumătate a erei terțiare, asemănător tapirului.
— Pronunțat: *-le-o-.*

PALEOZÓIC, -Ă, *paleozoici, -e,* adj. Referitor la era primară (în care apar primele viețuitoare terestre). ✧ *Era paleozoică* = prima eră geologică, caracterizată prin formarea munților, prin apariția tuturor tipurilor de nevertebrate, prin apariția unor pești vertebrați și a reptilelor primitive și prin dezvoltarea florei continentale pînă la conifere; eră primară.

PALÉSTRĂ, *palestre,* s. f. (În vechea Grecie) Loc unde se făceau exerciții corporale (gimnastică, lupte).

PALÉTĂ, *palete,* s. f. **1.** Placă de lemn, uneori de porțelan etc., pe care pictorii își așază vopselele cînd lucrează și își fac amestecurile de culori. *Considerații mai amănunțite asupra picturii lui, a felului cum lucrează,*

cum își pregătește paleta și își îmbină culorile vi le vor spune alții, mai competenți. ANGHEL, PR. 156. ◇ Fig. *Deși trăind în romantism, adică într-o epocă în care paleta scriitorilor s-a încărcat de culoare... Bălcescu rămîne un scriitor sobru.* VIANU, S. 79.

2. Lopățică rotundă de lemn, acoperită cu cauciuc sau plută, cu care se lovesc mingile la tenisul de masă. V. racheță.

3. Piesă plată de forme variate, folosită ca unealtă de presat, netezit, fățuit. ✦ Piesă în diferite mecanisme. ✦ Pală[3] de dimensiuni mai mici.

PALIATÍV, -Ă, *paliative,* adj. **1.** (Despre medicamente și tratamente) Care ameliorează sau înlătură simptomele unei boli pentru un timp scurt; care are un efect aparent și temporar, fără să suprime cauza răului.

2. Fig. Care înlătură numai aparent sau în mod provizoriu efectele unei situații dificile. *Măsuri paliative.* ✦ (Substantivat, n., mai ales la pl.) Mijloace care nu rezolvă decît temporar sau aparent o situație dificilă.

PALICÁR, *palicari,* s. m. Voluntar grec în războiul pentru independență din 1821; p. ext. voinic, viteaz, erou. *Tomnatecul și frumosul palicar tresări înfiorat, acoperindu-se în grabă cu pătura fină de păr de cămilă.* CAMIL PETRESCU, O. II 115. *I l-au adus prin urmare pe căpitan Manoli... Mai rar așa palicar! Înalt, spătos și mustăcios — o mîndrețe de arnăut!* CARAGIALE, P. 97.

PALÍCI, *paliciuri,* s. n. (Mold., Bucov.) Păhărel de vin sau de rachiu de 50 de grame; conținutul unui asemenea păhărel. V. cinzecă *Voi, voinicilor, duceți-vă de mai cinstiți cîte un palici de vin.* SADOVEANU, O. I 44.

PÁLID, -Ă, *palizi, -de,* adj. (Despre oameni) Fără sînge în obraz, alb la față (din cauza unei emoții, a unei boli etc.). *Palidă, c-un zîmbet melancolic, avea niște ochi adînci, măriți de cearcăne negre.* BART, E. 363. *Atîtea nopți de zbucium și veghere Ce slab și palid te-au făcut la față!* IOSIF, V. 159. *El vine trist și gînditor Și palid e la față.* EMINESCU, O. I 172. ✦ Fără strălucire, lipsit de intensitate luminoasă. *Mă aflu în curtea unei clădiri bine îngrijite, cu ferestre mari lucind în soarele palid al dimineții.* SADOVEANU, O. VI 357. *Reci și palide-n senin Se ivesc deasupra stele.* TOPÎRCEANU, B. 39. *Și cadrele-aurite ce de pereți sînt prinse Sub palida lumină apar misterios.* ALECSANDRI, P. A. 109. ◇ (Adverbial) *Mulțimea dimprejur rîse palid, fără veselie.* DUMITRIU, N. 29.

PALIDITÁTE, *palidități,* s. f. Paloare.

PALIÉR[1], *paliere,* s. n. (Tehn.) Lagăr.

PALIÉR[2], *paliere,* s. n. Platformă amenajată la scara unei clădiri, de obicei la nivelul fiecărui etaj.

PALIMPSÉST, *palimpseste,* s. n. Pergament de pe care s-a șters sau s-a ras scrierea inițială, pentru a face loc unui text nou.

PALÍNCĂ, *palinci,* s. f. (Transilv.) Rachiu. *Ca rachiul dumitale, n-am mai băut eu așa ceva decît în țara ungurului, de-i zicea trăscău, spre deosebire de altul mai slăbuț, de-i zicea palincă.* C. PETRESCU, R. DR. 131.

— Variantă: **pălincă** s. f.

PALINCÚȚĂ s. f. v. **pălincuță.**

PALINGENÉZĂ s. f. **1.** Metamorfism al rocilor eruptive sau sedimentare, produs la adîncimi foarte mari în geosinclinale, sub influența aproape exclusivă a temperaturii.

2. (În filozofia idealistă) Renaștere după o moarte reală sau aparentă. ✦ Fig. Regenerare, reînnoire morală.

PALINODÍE, *palinodii,* s. f. Poezie, apărută mai întîi în literatura clasică antică, în care poetul retractează cele spuse (împotriva cuiva) într-o poezie anterioară; discurs de retractare.

PALISÁDĂ, *palisade,* s. f. Obstacol folosit la lucrările de fortificație mai vechi, alcătuit din pari groși și lungi bătuți în pămînt, legați între ei cu scînduri, frînghii etc. și având, de obicei, între spații împletituri de nuiele, de mărăcini sau de sîrmă ghimpată. *Palisadele de lemn au pierit negreșit, mistuite de incendiu.* ODOBESCU, S. II 281. *Cum se săvîrși întărirea palisadelor cetățuiei, Sinan-pașa puse într-însa două tunuri mari... muniții și bucate îndestul.* BĂLCESCU, O. II 99.

PALISÁNDRU, *palisandri,* s. m. Arbore cu lemn tare și dens, de culoare violacee-ruginie, cu miros plăcut, întrebuințat pentru mobile fine *(Jacaranda obtusifolia). Pat de purpură subt baldachin, cu stîlpi de palisandru.* SADOVEANU, D. P. 178. *Ea stă la masă, pe un scaun de palisandru, exemplar unic.* VLAHUȚĂ, O. A. III 7.

PĂLIȚĂ, *palițe,* s. f. (Transilv.) Nuia, vargă, băț. *Pentru-o mîndră ca a mea Multă cale-aș trepăda; Dară pentru maică-sa, Nici o urmă n-aș călca, Că-mi deschide portița Și mă ia cu palița.* BIBICESCU, P. P. 391. ✦ Varga undiței.

PALÍU, -ÍE, *palii,* adj. (Regional; despre privire) Încrucișat, ponciș, strîmb. (Adverbial) *Nu e chior. Se uită cam paliu, asta e tot. De văzut vede bine.* STANCU, D. 44.

PALM, *palmi,* s. m. (Neobișnuit) Palmier. *Palmii risipiți în crînguri, auriți de-a lunii rază, Nalță zveltele lor trunchiuri.* EMINESCU, O. I 44.

PALMÁC, *palmace,* s. n. (Mold.) Veche unitate de măsură pentru lungimi egală cu 3,484 cm și echivalînd cu a opta parte dintr-o palmă. [Din cal] *mai rămăsese coșul gol al coastelor și cîteva palmace de piele întinsă pe cap și pe spinare.* MIRONESCU, S. A. 120. *Neabătîndu-mă adică din cale cu un palmac măcar la dreapta sau la stînga, mă întorsei pe același drum la întăriturile mele.* HOGAȘ, M. N. 183. *Am văzut că era un abecedar cu slove de-un palmac de mari.* NEGRUZZI, S. I 7. ◇ *Palmac de pămînt* (sau *de moșie)* = suprafață mică de pămînt cultivabil. *Pe palmacul lui de pămînt trebuia să-și ridice fiecare vitele și plozii.* GALAN, Z. R. 89. *Și tu vrei să pui bir pe pămînt? — Vreu, cu atît mai mult că n-am nici un palmac de moșie.* ALECSANDRI, T. 1660.

PALMARÉS s. n. (Livresc) Listă în care se înscriu succesele sau victoriile (sportive, literare etc.) obținute de cineva.

PALMÁT, -Ă, *palmați, -te,* adj. **1.** (Despre frunze) Care are marginea cu crestături adînci și ieșituri dispuse ca degetele depărtate ale unei palme. *Privea dus frunzele palmate cu multe colțuri, mladele palide și ciorchinile neîmplinite.* DUMITRIU, N. 250.

2. (Despre picioarele păsărilor înotătoare) Cu degetele împreunate printr-o membrană. *Gîștele au picioarele palmate.*

PÁLMĂ[1], *palme,* s. f. **1.** Partea dinăuntru a mîinii, de la încheietură pînă la vîrful degetelor. *Tudor Șoimaru sta cu fruntea răzimată în palme și cu coatele pe genunchi.* SADOVEANU, O. VII 65. *Nu pot mînca de lacrimi Și trebuie să ies Afară-n vînt, afară, Că-mi arde capul tot, Și-ngrop în palme capul Și-mi cînt amarul tot.* COȘBUC, P. I 60. ◇ (Metaforic) *Cădeți cu dărnicie, ploi proaspete de toamnă, Cîmpiile întinse vă prind în palma lor.* DRAGOMIR, P. 60. ◇ *Podul palmei* v. pod. *Dosul palmei* v. dos. *Muchia palmei* v. muchie. ◇ Loc. adv. **Ca-n palmă** = a) foarte bine, în cele mai mici amănunte. [Călăuza] *cunoștea ca în palmă toate cotiturile munților.* La TDRG. *O! cunosc țara ca-n palmă,*

cu drumurile, cu ascunzătorile. DELAVRANCEA, O. II 246; b) cu suprafața netedă; (în legătură cu pielea omului) fără păr, chel. *Au rămas preoteasa pe cap ca-n palmă.* La TDRG. *Calcă bine... Nu-ți fie teamă, e ca-n palmă...* DELAVRANCEA, O. II 288; c) de loc, nimic, nicăieri. *Dau în dreapta, întreabă-n stînga... Sora nu-i ca-n palmă!* RETEGANUL, P. V 23. *Cînd mă uitam în oglindă, barbă și mustețe ca-n palmă.* CREANGĂ, A. 86. **Ca din palmă** = pe nevăzute, repede. *Am răpit pe Sînziana, fata lui Papură-împărat, și cînd să mă bucur de prada mea, vine un hoț și mi-o fură ca din palmă.* ALECSANDRI, T. I 456. ◇ Expr. **(A lucra) cu palma** sau **cu palmele** = a face zile de muncă lucrînd numai cu brațele, fără vite, căruță sau unelte agricole. *Chemarea la primărie înseamnă bir mai mare... zile de muncă cu palmele pentru pălmași.* STANCU, D. 54. *Socotesc ei ce socotesc, boierul cu vechilul, și-l scot dator cu două fălci de arat, una de prașilă și treizeci de zile cu palma.* VLAHUȚĂ, O. A. 356. **A bate din** (sau **în**) **palme** v. bate (VI-1). **A face** (ceva) **bătînd din palme** sau **cît ai bate din** (mai rar **în**) **palme** = a face ceva repede. *Asta nu se poate face bătînd din palme. Am lucruri de predat.* DEMETRIUS, C. 58. *Cîte alte lucruri de gospodărie, făcute de mîna lui Chirică cît ai bate din palme!* CREANGĂ, P. 153. *Prăpădi... cît ai bate în palme tot ce cîștigase și moștenirea lui tată-său pe deasupra.* NEGRUZZI, S. I 81. **A bate palma cu cineva** v. bate. **A fi în palmă** = a fi la îndemînă, în apropiere, aproape. *Ieșul e departe, nu-i colea în palmă.* La TDRG. **(A ține** sau **a duce, a purta pe cineva) ca pe palmă** (sau **palme**) = a îngriji foarte bine (de cineva), a avea grijă să nu ducă lipsă de nimic. *Pentru că mi-ai curățit casa de draci, am să te țin ca pe palmă.* CREANGĂ, P. 307. **A avea** (pe cineva) **în palmă** = a avea (pe cineva) la discreția sa, în puterea sa, a-l domina. *Mult m-ai purtat... de nas, da... de-acu te am și eu în palmă.* La TDRG. **A cădea în palma cuiva** = a ajunge la discreția, în puterea, în stăpînirea cuiva. *Las' pe mine, mi-a căzut-o-n palmă.* La TDRG. **A juca** (pe cineva) **pe palmă** = a dispune de cineva după bunul plac. **Cînd va crește păr în palmă** = niciodată. **A-l mînca** (pe cineva) **palma** (sau **palmele**) = a avea dorința de a bate pe cineva. **A ghici în palmă** = a ghici cuiva viitorul după liniile palmei.

2. (În construcție cu verbele «a da», «a trage», «a cîrpi», «a arde») Lovitură aplicată cuiva (peste obraz) cu palma (1). *Și ești copilul meu Și te iubeam! Nu știu cui trebuie să-i dau palme, ție sau mie.* DEMETRIUS, C. 68. *Cocoana s-a ridicat și dumneaei și s-a năpustit asupra dumnealui, să-i arză o palmă.* CARAGIALE, O. III 36. *Se vîră, el știe cum și pe unde, în odaie la Ivan și-i șterge o palmă prin somn cît ce poate.* CREANGĂ, P. 303. ◇ Expr. **A lua** (pe cineva) **la** (sau **în**) **palme** = a lua (pe cineva) la bătaie, a pălmui. **A purta** sau **a duce** (pe cineva) **în palme** = a bate într-una pe cineva, în mers. *Văzîndu-se astfel înșelat, într-atîta s-a turburat, de-i purta în palme ca pe niște mere pe amîndoi voinicii.* RETEGANUL, P. V 41.

3. Veche unitate de măsură pentru lungimi (de aproximativ 25 cm în Muntenia și 28 cm în Moldova), egală cu distanța dintre extremitatea degetului celui mare și a celui mic, bine întinse în lături. *Spicul grîului crește lung de-o palmă.* GHICA, S. A. 89. *În cap avea un șlic de o circonferență cel puțin de șepte palme.* NEGRUZZI, S. I 16. *Și-i de-o palmă lat în frunte.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 136. ◇ *Palmă îngenuncheată* (sau *domnească*) = veche unitate de măsură pentru lungimi, mai mare cu aproximativ 3 cm decît palma. *Chimiru-i lat de o palmă domnească... îi dădeau o înfățișare deosebită.* HOGAȘ, DR. II 98. *Rezemă* [drugii] *de casă la o depărtare de o palmă domnească unul de altul.* ISPIRESCU, L. 59. *Un lat de palmă* = lățimea palmei cînd degetele sînt lipite unul de altul. *Era cu un lat de palmă mai înaltă ca dînsul.* C. PETRESCU, Î. II 213. ◇ Loc. adj. **De o palmă** = de dimensiuni neobișnuite, foarte mic sau foarte mare (în raport cu cît ar trebui sau cît ne-am aștepta să fie). *În cabinele cochet vopsite în culori felurite, cu perdelușe la ferestre de-o palmă... trăiesc familii întregi cu toată gospodăria lor.* BART, E. 330. ◇ Expr. **O palmă de loc** = **a)** o distanță mică. *De la Neamț la Folticeni și de la Folticeni la Neamț era pentru noi atunci o palmă de loc.* CREANGĂ, O. A. 91; **b)** o suprafață mică de pămînt cultivabil. *Fiecare om are o palmă de loc.* BOGZA, Ț. 42. (Eliptic) *El, în Tătărăști, n-avea nici o palmă.* PREDA, Î. 113.

4. Bătător (de covoare).

— Pl. și: (Transilv.) *pălmi.*

PÁLMĂ[2], *palme*, s. f. (Învechit) Ramură de palmier. ✦ Motiv de ornamentație în artele decorative, de forma unei frunze recurbate, înăuntrul căreia se înscriu de obicei motive florale. *Pe dînsul avea o hlamidă... cusută cu palme de fir pe poale și încinsă d-a curmezișul.* ODOBESCU, S. I 133. ◇ *Palme academice* = decorație pe care Academia franceză o acordă savanților și artiștilor.

PALMÉR, *palmere*, s. n. Instrument de precizie pentru măsurarea grosimii (putînd înregistra pînă la o sutime de milimetru); micrometru de exterior.

PALMÉTĂ, *palmete*, s. f. Motiv ornamental, stilizat, sculptat sau pictat, alcătuit din mai multe frunzulițe așezate simetric față de o tijă sau față de o frunzuliță centrală. ✦ Formă artistică dată pomilor fructiferi, ale căror ramuri, susținute de spaliere, sînt îndreptate să crească vertical sau oblic, într-un singur plan.

PALMIÉR, *palmieri*, s. m. Arbore cu trunchiul drept, neramificat, avînd în vîrf o coroană de frunze penate sau palmate; (la pl.) familie de plante monocotiledonate cu numeroase specii care dau produse folosite în tehnică, în industria textilă și alimentară etc.; unele specii se cultivă la noi în ghivece sau sere ca plante ornamentale. *Soră-mea Ileana a rupt toate frunzele palmierului, să-și facă rochițe verzi la păpușă.* SAHIA, N. 48. *Pe galbene nisipuri arzătoare Un palmier încremenit în soare Visează lung.* TOPÎRCEANU, P. 71. *Singura vegetație ce se prezintă ochilor consistă în niște tufe de palmieri pitici.* ALECSANDRI, O. P. 346.

PALMIFÓRM, -Ă, *palmiformi, -e*, adj. **1.** (Bot.) Palmat. *Frunze palmiforme.*

2. (Despre unele coloane egiptene) Care are capitelul în forma unui mănunchi de frunze de palmier.

PALMIPÉD, *palmipede*, s. n. Pasăre care are degetele unite printr-o pieliță, formînd un fel de lopeți proprii pentru înot; (la pl.) ordinul acestor păsări.

PALMITÁT, *palmitați*, s. m. Sare a acidului palmitic.

PALMÍTIC, -Ă, *palmitici, -e*, adj. (În expr.) *Acid palmitic* = acid gras, solid, de culoare albă, inodor și insipid, care se găsește în cele mai multe uleiuri și grăsimi naturale; e folosit în industrie.

PALOÁRE s. f. Faptul de a fi palid; paliditate, gălbeneală. *Neodihna și frămîntarea îi aduseseră în obraji o paloare subțire, de parcă o lumină gălbuie și stinsă o bătea în față.* MIHALE, O. 160. *După paloarea feții și după roua frunții, înțelegeam că e la marginea puterilor.* GALACTION, O. I 95. *Le tremurau ușor genele și peste față li se întinsese paloarea fricii.* SAHIA, N. 77. ◇ Fig. *În cerul plin de nouri, începea să se simtă paloarea serii.* GALACTION, O. I 348.

PALONIÉR, *paloniere*, s. n. Pîrghie cu pedale la extremități, pentru a putea fi acționată cu picioarele, prin intermediul căreia se dă direcția unui avion sau a unei ambarcații.

PÁLOŞ, *paloşe,* s. n. (Învechit şi arhaizant) Sabie lată cu două tăişuri, uneori încovoiată spre vîrf. *Cînd şi-a umflat glasul bătrînul Manole, poruncind, comisul Simion s-a oprît cu uimire şi şi-a plecat paloşul.* SADOVEANU, F. J. 749. *Capul ce se pleacă paloşul nu-l taie, Dar cu umilinţă lanţu-l încovoaie!* BOLINTINEANU, O. 58. *Turcii rău se mînia, Paloşele toţi scotea Şi la popă s-arunca.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 493.

— Pl. şi: (rar, m.) *paloşi* (ALECSANDRI, P. III 433). — Variantă: **páluş** (ŞEZ. I 114) s. n.

PALÓTIE, *palotii,* s. f. (Regional) Istorioară hazlie, snoavă; şotie, poznă, boroboaţă. *De nu l-ar mai înţepeni acolo pe Aghiuţă, cine ştie ce palotii ar mai lucra prin lume.* I. CR. III 275.

PALPÁ, *palpez,* vb. I. Tranz. A atinge sau a apăsa cu mîna corpul unui bolnav, pentru a putea pune diagnosticul. ✦ A examina cu mîna sau cu un instrument special gradul de netezime a suprafeţei unui obiect.

PALPÁBIL, -Ă, *palpabili, -e,* adj. Care se poate pipăi, de care se poate lua cunoştinţă prin palpare; (fig.) care poate fi constatat prin simţuri, care apare în chip evident, neîndoios. *Îşi aminti... episoade — pentru dînsa de-o realitate mai palpabilă decît viaţa trăită a oamenilor din juru-i.* C. PETRESCU, O. P. II 165. *D. Jean Bart ştie să dea ficţiunii evidenţa realităţii palpabile.* IBRĂILEANU, S. 88. [Îngrăşarea] *nu produce efecte palpabile în acest pămînt nisipos.* I. IONESCU, D. 272.

PALPABILITÁTE s. f. (Rar) Însuşirea de a fi palpabil. ✦ Fig. Plasticitate; claritate. *Acest portret... i se redeştepta acum în spirit cu o perfectă palpabilitate, pînă în cele mai nensemnate amănunte.* CARAGIALE, O. I 288.

PALPÁRE, *palpări,* s. f. Acţiunea de a palpa; examinare a unui bolnav prin atingerea sau apăsarea cu mîna a corpului.

PÁLPIT s. n. (Învechit) Palpitare; palpitaţie. *Oameni cărora le lipseşte... puterea imaginaţiunii şi palpitul inimii.* ODOBESCU, S. II 241. *În palpit crud sloboade o lungă suspinare.* BOLLIAC, O. 69.

PALPITÁ, *palpit,* vb. I. Intranz. 1. (Despre inimă) A bate mai tare şi mai repede decît e normal, din cauza unei emoţii; a bate, a zvîcni. *Un geam e spart, şi vîntul Perdeaua cînd agită Îţi pare că-năuntru O inimă palpită.* MACEDONSKI, O. I 19. ✦ (Despre oameni) A fi stăpînit de emoţie, a fi tulburat, a tremura. *Ea se-ndrepteză, palpitînd — transfigurată, Spre clavirul ce-i zîmbeşte printre fildeşu-nvechit.* MACEDONSKI, O. I 86. ✧ Fig. *O flacără roşie de rubin scînteia o clipă în altă parte, apoi se schimba încet-încet, pînă ce rămînea palpitînd în locul ei un licurici violet, însufleţit parcă.* SADOVEANU, O. VIII 14.

2. Fig. A se manifesta cu putere, a fremăta, a trăi intens. [Coşbuc] *a trăit în cea mai strînsă intimitate cu natura şi de aceea în creaţiunea lui ea palpită de viaţă, e redată cu atîta măiestrie, cu atîta iubire.* GHEREA, ST. CR. III 361. *În jurul tău palpită-ntreaga fire, Iar florile-s aşa de parfumate, Că-n clipa asta tu respiri iubire!* VLAHUŢĂ, O. A. I 80.

— Prez. ind. şi: (rar) *palpitez* (MACEDONSKI, O. I 161).

PALPITÁNT, -Ă, *palpitanţi, -te,* adj. Care trezeşte un interes viu; emoţionant, pasionant. *Oraşul era frămîntat de evenimente mult mai palpitante şi mai apropiate. Guvernul se schimbase de o lună. Se pregăteau alegeri.* C. PETRESCU, O. P. II 178. *Momentul emoţionant al exploziei... da fiori ca un joc palpitant de mare senzaţie în viaţa monotonă de bord.* BART, S. M. 72.

PALPITÁRE, *palpitări,* s. f. Acţiunea de a palpita; palpitaţie. (Fig.) *Primăvara... e puterea uriaşă, măreaţă care schimbă faţa lumii, ea este palpitarea robustă a pămîntului deşteptat de sărutarea soarelui la o viaţă nouă.* VLAHUŢĂ, O. A. 463.

PALPITÁŢIE, *palpitaţii,* s. f. (La sg., adesea cu valoare de pl.) Mişcare, zvîcnire repede şi neregulată a inimii (provocată de o boală, de un efort, de o emoţie). *Suferă de palpitaţii.* ✦ Fig. Simţire. *Eu care i-am jărtfit toate palpitaţiile inimii mele!* ALECSANDRI, T. 1015.

PALPLÁNŞĂ, *palplanşe,* s. f. Element de construcţie format din dulapi de lemn, din grinzi de beton armat sau din piese de oţel profilat, care se înfige în pămînt pentru a forma un perete de sprijin pentru terenul din jurul unei excavaţii.

PÁLTEN s. m. v. **paltin.**

PÁLTIN, *paltini,* s. m. Arbore mare, cu frunze crestate adînc şi cu fructele prevăzute cu aripi; creşte în pădurile de deal, iar lemnul său este folosit la fabricarea mobilei, a instrumentelor muzicale etc. *(Acer pseudoplatanus). Sub paltini aici e răcoare, Ies umbre pe dealuri şi pier, Născute din dungi plutitoare De nori.* COŞBUC, P. II 20. *Şi sufla un vînt, Un vînt pre pămînt, Paltini că-ndoia, Brazi că despoia.* ALECSANDRI, P. P. 189.

— Variantă: **pálten** (ALEXANDRESCU, M. 294) s. m.

PALTÓN, *paltoane,* s. n. Haină lungă de iarnă făcută din stofă groasă, căptuşită, şi care se poartă peste celelalte veşminte. *Începe să scotocească în buzunarul paltonului.* SADOVEANU, O. I 336. *Îi aruncă paltonul pe umeri.* ANGHEL-IOSIF, C. L. 233. *Îşi puse în cui paltonul ud.* EMINESCU, N. 35.

PALTONÁŞ, *paltonaşe,* s. n. Diminutiv al lui palton. *E îmbrăcată într-un paltonaş negru, strîns pe trup, cu guler pufos.* C. PETRESCU, A. 459.

PALÚDIC, -Ă, *paludici, -e,* adj. Infectat de paludism. *Regiuni paludice.*

PALUDÍSM s. n. Malarie. *Acces de paludism.* ▭ *Însemnările se încheiau după buna tradiţie a oricărui ziar opozant, întrebînd guvernul... ce măsuri a luat pentru combaterea paludismului.* C. PETRESCU, R. DR. 46.

PALÚSTRU, -Ă, *paluştri, -stre,* adj. De baltă, din regiunea sau de pe malurile bălţilor. ✧ *Friguri palustre* = malarie. *Frigurile palustre sînt legate de prezenţa oarecăror formaţiuni ameboide în sînge.* BABEŞ, O. A. I 334. *Cîmpul viran dătător de friguri palustre.* ANGHEL-IOSIF, C. M. II 98. *Locuinţe palustre* = (în trecutul îndepărtat) case construite pe lacuri.

PÁLUŞ s. n. v. **paloş.**

PALÚTĂ, *palute,* s. f. (Transilv.; învechit) Palat, castel. *Din larguri de palută ies patru portărei. Au coifuri, au ceaprazuri, au suliţa la ei.* COŞBUC, P. II 194. *Fost-ai în casa de către răsărit a palutei mele?* RETEGANUL, P. V 20.

PÁMBLICĂ s. f. v. **panglică.**

PAMBRÍU s. n. (Învechit) Stofă de lînă. *Vezi... bătrîni boieri îmbrăcaţi peste anterie de pambriu cu binişuri.* CAMIL PETRESCU, O. II 400. *Vodă era... cu o scurteică lungă de pambriu verde.* GHICA, S. A. 47. *Dar nu-i poartă ciobăneşte, Ci mi-i poartă chip domneşte, Cu caftane de pambriu.* TEODORESCU, P. P. 474.

PAMFLÉT, *pamflete,* s. n. Scriere satirică în care sînt înfierate atitudini, concepţii politice, aspecte negative ale vieţii. « *O scrisoare pierdută* »... *pe lîngă, desigur, o minunată comedie, este şi un pamflet de ocazie împotriva evenimentelor la ordinea zilei.* IBRĂILEANU, SP. CR. 234.

Îți toarnă-n cap minia-i de poet Și-ți zvîrle-n față-atare vrun pamflet. COȘBUC, P. II 290. *«Scrisoarea unui boier moldovan» e un pamflet în 32 pagine manuscrise, în care Tăutul se ridică uneori la o înălțime de idei nespusă, cu un foc, cu o ură necruțătoare și crudă.* RUSSO, S. 124.

PAMFLETÁR, *pamfletari,* s. m. Autor de pamflete. *Ți-aduci aminte butada pamfletarului.* CAMIL PETRESCU, T. II 112. ✧ (Cu nuanță depreciativă) *N-aveți dreptul de a purta mîndrul nume de jurnaliști, căci nu sînteți iurnaliști, dar niște mișei pamfletari, niște hulitori publici ce aduceți discredit presei!* ALECSANDRI, T. 1711.

PAMFLETÍST, *pamfletiști,* s. m. (Rar) Pamfletar. (Scris și *panfletist) Panfletist călduros și convins.* RUSSO, S. 112.

PÁMPAS, *pampasuri,* s. n. Cîmpie întinsă, acoperită cu ierburi, din zona temperată a Americii de Sud. V. stepă, prerie. *Se oprea cu privirea* [pe glob] *la o anumită pată... verde de codri și pampasuri, savane și jungle.* C. PETRESCU, O. P. II 45.

PAMPÓN s. n. v. **pompon.**

PAN[1]- Element de compunere avînd sensul de «tot», «întreg», servind la formarea unor cuvinte ca: panortodox, panromanic, panslavism etc.

PAN[2], *pani,* s. m. (Învechit) Moșier feudal polonez. ✦ (Prin analogie, în țările romînești) Termen de politețe, folosit pentru a te adresa unui bărbat. *Eretele meu! zise el. Văd eu că dumneata, pan Tudor, ești cunoscător.* SADOVEANU, O. VII 83. *A! d-ta ești, pan Egor? — Da, da, eu, pan Ivan.* ALECSANDRI, T. 552.

PANACÉE s. f. v. **panaceu.**

PANACÉU, *panacee,* s. n. Leac despre care odinioară se credea că ar fi eficace pentru orice boală. (Fig.; atestat în forma de f. sg. *panacee) Trotoșul e odorul cel mai prețios și mai iubit a ocnenilor. El este mîngîierea lor, panaceea lor universală.* NEGRUZZI, S. I 316.
— Variantă: (învechit) **panacée** s. f.

PANACHÍDĂ, *panachide,* s. f. Tăbliță de metal, de piatră etc. folosită în trecut de școlari pentru a învăța scrierea.

PANAGHIÁR, *panaghiare,* s. n. Icoana fecioarei Maria. *A făcut acest panaghiar (sau icoană a Maicii Domnului) jupan Drăghici... spre a se coprinde în zestrea mănăstirii de la Snagov.* ODOBESCU, S. I 396. ✦ Taler de metal (mai adesea de aur sau de argint), împodobit cu crestături artistice, pe care se pune panaghia.
— Pronunțat: *-ghi-ar.*

PANAGHÍE, *panaghii,* s. f. **1.** Nume dat fecioarei Maria; iconiță emailată cu chipul fecioarei Maria, purtată de ierarhi pe piept.
2. Bucată de prescură care se mănîncă în mănăstiri, iar de credincioși în prima săptămînă după paști.
3. (În expr.) **A ridica** (cuiva) **panaghie** = a ridica panahidă, v. panahidă. *Se face masă pentru pomenirea sufletului celui repausat la trei, la nouă și la douăsprezece zile, iar la patruzeci de zile se cheamă preotul de-i ridică panaghia.* MARIAN, Î. 370. ✧ (În imprecații) *Atîta i-a trebuit lui moș Luca... cîte părăstase și panaghii toate i le-a rădicat.* CREANGĂ, A. 127.

PANAHÍDĂ, *panahide,* s. f. (În practica bisericii creștine) Serviciu religios făcut pentru pomenirea unui mort. V. parastas. *După panahidă, la care a cîntat cu glas înalt popa Nectarie Balaban, zaporojenii s-au așezat la ospăț.* SADOVEANU, N. P. 267. ✧ Expr. **A ridica panahidă** = a face parastas pentru pomenirea unui mort. *În acea zi se ridică la Praguri panahidă de pomenire a voievodului Ion.* SADOVEANU, N. P. 236. ✦ Parte a prohodului care se cîntă la scoaterea mortului din casă.

PANAMÁ, *panamale,* s. f. **I. 1.** Împletitură făcută din frunzele unui arbust din Panama. *Bărbații se înghesuiau pe lîngă ferestre, făcîndu-și vînt cu cîte o imensă pălărie de panama.* MACEDONSKI, O. III 96. ✦ Pălărie făcută dintr-o astfel de împletitură. *Era cu un domn în haine castanii vărgate, decolorate pe umeri, cu fața ascunsă de umbra unei panamale demodate cu borurile foarte largi.* C. PETRESCU, Î. I 12.
2. Țesătură simplă de bumbac sau de in, cu pătrățele formate din grupuri de cîte două pînă la patru fire alăturate de bătătură sau de urzeală. V. etamină.
II. (Aluzie la fraudele comise cu ocazia săpării canalului Panama) Afacere frauduloasă de mari proporții, delapidare de bani făcută de mai multe persoane într-o mare întreprindere de stat sau particulară.

PANARÁMĂ s. f. v. **panoramă.**

PANARÍCIU s. n. v. **panarițiu.**

PANARÍȚIU, *panariții,* s. n. Inflamație purulentă a degetelor de la mîini și de la picioare; sugel, sugiu.
— Variantă: **panaríciu** s. n.

PANÁȘ, *panașuri,* s. n. Mănunchi de pene, adeseori colorate, care se punea altădată la chipiul sau coiful militarilor drept podoabă; surguci, pompon. (Fig.) *Sultanul cu surguciul lui Soliman în frunte, Ce arde ca panașul de flacări pe un munte, Întunecă vederea precum un soare viu.* ALECSANDRI, P. III 377.

PANAȘÁT, -Ă, *panașați, -te,* adj. (Rar) Împodobit cu panaș. *Figurine mici... sub largi tricornuri panașate.* VLAHUȚĂ, la CADE.

PÁNĂ[1], *pene,* s. f. **I. 1.** Formație cornoasă care acoperă corpul păsărilor, compusă dintr-un cotor gol pe dinăuntru pe care sînt așezate simetric, lateral, fire (pufoase). *Nu știam că rățoiul cel mare... e o pasere sfîntă din țara de la miazăzi, — cu pene de azur și ochii de ametiste fumurii.* SADOVEANU, O. A. II 146. *La poalele lor cuibează vulturii cei falnici cu late pene negre.* ODOBESCU, S. III 16. *Amîndoi ne potrivim, Și la ochi și la sprîncene, Ca doi porumbei la pene.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 50. ✧ Expr. **Ușor în pene** = îmbrăcat subțire, cu veșminte sumare; p. ext. rău îmbrăcat, zdrențăros. *Căldura după ce trece Și începe vîntul rece, Țiganul ușor în pene... Acum vede că îi pasă.* PANN, P. V. I 107. **Smuls de pene** = rușinat, umilit. *Viteji din gură, care s-au întors acasă smulși de pene, de nu ș-au mai venit în fire.* La TDRG. **A lua (pe cineva) în** (sau **prin**) **pene** = a lua (pe cineva) la ceartă. *Fără grijă, se duce la împăratul. Acolo, măria-sa, gata să-l ia prin pene.* PAMFILE, M. R. I 90. **A se umfla în pene** = a se îngîmfa, a se fuduli. *Poți să te umfli-n pene! Am să te-ascult.* ANGHEL-IOSIF, C. M. II 13. *Mă umflam în pene ca și cînd prin vitejia mea s-ar fi isprăvit această izbîndă.* La TDRG. ✧ Fig. *Chipul ei din calea noastră orice piedică gonea Și făcea din mine pană și din roibu-mi rîndunea.* EFTIMIU, Î. 36. ✧ Compus: **panazburătorului** = plantă erbacee din familia cruciferelor, cu flori mari violete; crește prin pădurile umbroase de la munte *(Lunaria anua).*
2. (La pl.) Material pentru umplerea pernelor, a saltelelor etc.; penele (1) de pasăre sau firele pufoase desprinse de pe cotoarele penelor (1), folosite în acest scop. V. fulg, puf. *Se suie iute în pod și scoboară de acolo un știubei cu pene rămase tocmai de la răposata soacră-sa.* CREANGĂ, P. 5.
3. Podoabă făcută din una sau din mai multe pene colorate (1), care se poartă la pălării; penaj care împodobește coifurile; panaș, pompon. *Și eu trimite-voi Ce-i mai*

mîndru pe la noi: Oastea mea cu flamurile, Codrul și cu ramurile, Coiful nalt cu penele. EMINESCU, O. I 149. ✦ (Transilv.) Podoabă făcută din alt material decît din pene, în special floare sau buchet de flori naturale sau artificiale (purtată la pălărie de flăcăii de la țară); broderie în formă de floare. *Își tocmiseră apoi la un cojocar meșter, în Turda, cojoace cu pene roșii.* DAN, U. 3. *Știi, fetiță, ce ți-am spus, La cules de cucuruz : Să porți pană de colie, Să-mi fii dragă numai mie?* BIBICESCU, P. P. 64. ✦ Aripă de gîscă sau de altă pasăre, folosită la ștergerea prafului de pe obiecte, la scuturatul vetrei etc. ✦ Smoc de pene (1) de la aripi sau din coada păsărilor, folosit pentru ungerea cu grăsime a foilor de plăcintă. ✦ Plută făcută din cotorul unei pene (1) de pasăre, pentru a ține cîrligul undiței la adîncimea voită. *Doi băiețandri zvîrleau și trăgeau undițele și urmăreau cu ochii, încordați, fuga pe unde a penei.* SADOVEANU, la TDRG.

4. Ustensilă de scris făcută din pană de pasăre (mai ales de gîscă), ascuțită și despicată la vîrf, întrebuințată înainte de inventarea peniței de metal; p. ext. toc de scris, condei. *Diacul sta neclintit la pămînt... ținînd în dreapta, ca pe un lucru scump, pana de gîscă.* SADOVEANU, O. VII 25. *Împărăteasa, luînd o pană, a-nceput să scîrțîie pe hîrtie.* CARAGIALE, O. III 89. *De ce pana mea rămîne în cerneală, mă întrebi? De ce ritmul nu m-abate cu ispita-i de la trebi?* EMINESCU, O. I 137. ✧ Fig. *Sub pana lui Eminescu limba românească s-a înmlădiat armonios.* SADOVEANU, E. 73. ✦ Fig. Stilul, felul de a scrie al unui autor; arta de a scrie; p. ext. scriitor. *Cam pe la anul 1846, Nicu Bălcescu a mai făcut și o altă călătorie în Moldova... unde s-a găsit în strînsă legătură cu Alecu Rusu, și nu este de mirat că acești doi tineri să-și fi exersat* (= exersat) *în comun pana și imaginațiunea lor, unul în limba română, celălalt în limba franceză.* GHICA, S. A. 145. *Și istoria noastră are întîmplări, are portrete, care nicidecum n-ar rămînea mai prejos decît eroii celor vechi, dacă acestora li s-ar scoate aoreola poetică cu care pana geniului i-a înfrumusețat.* KOGĂLNICEANU, S. A. 56.

5. (Prin analogie; regional) Pănușă. *Încep prin a desface penele sau pănușele știuleților... trăgîndu-le apoi în jos.* PAMFILE, A. R. 218.

II. 1. Bucată de lemn sau de metal, de forma unei prisme triunghiulare, întrebuințată pentru despicarea lemnelor, pentru spargerea unor corpuri, pentru detașarea unor bucăți dintr-un material etc. *Manipulațiunea despicării bilei... cere o dexteritate practică cu atît mai admirabilă, cu cît muncitorul n-are alte unelte decît o custură, o pană și un mai.* I. IONESCU, M. 397. ✦ Piesă de lemn sau de metal în formă de prismă, folosită la fixarea sau înțepenirea unor piese, la asamblarea sau la solidarizarea unor organe de mașină, a unor elemente de construcție etc. *Coada se întărește în urechea sapei prin ajutorul unei pene de lemn sau unui piron sau cuî de fier.* PAMFILE, A. R. 74. ✦ (Tipogr.) Piesă care se intercalează între matrițele de linotip pentru a le spația. ✦ Partea lată, plană a unor obiecte, instrumente etc.; lamă. *Numai privirile agere se furișau de sub sprîncene spre boier, strălucind ca pene de săbii.* SADOVEANU, P. 51. *Vîslea hoțește, fără să scoată pana lopeții din apă.* BART, E. 329. ✦ Felioară de slănină cu care se împănează carnea.

2. Partea ciocanului, opusă capului, prelungită și subțiată spre vîrf.

3. Bețișor cu care se strînge frînghia ferăstrăului pentru a întinde pînza; cordar (2).

4. (În expr.) *Pana căpăstrului* = știreang sau curea cu care se prinde calul.

5. Partea unei cîrme de navă, care poate fi rotită în jurul unui ax vertical și asupra căreia se exercită presiunea apei pentru a schimba direcția de mișcare a navei.

6. Placă mică de os, de celuloid sau de alt material, cu care se ating coardele cobzei; plectru. ✦ Lama unor instrumente de suflat; ancie.

7. (În expr.) *Pană de somn* = bucată de somn, de la pîntece sau de la coadă, sărată sau preparată în oțet.

8. (Sport; în expr.) *Categoria pană* = categorie în care intră luptătorii și boxerii cu greutatea corpului cuprinsă între 54 și 57 kg.

— Variantă: **peână** (COȘBUC, P. II 256, ODOBESCU, S. A. 136, JARNÍK-BÎRSEANU, D. 39, ALECSANDRI, P. P. 3) s. f.

PĂNĂ[2], *pene*, s. f. Oprire accidentală a unei mașini sau a unui vehicul (automobil, avion, bicicletă etc.), provocată fie de stricarea unei piese a mașinii sau a vehiculului, fie de lipsa unui material de consum sau de întreținere (benzină, ulei etc.). *Pană de motor. Pană de cauciuc.* ▭ *Ajungem înainte de a asfinți soarele. — Adevărat, drumu-i bun și vremea-i lină. Dar poate s-avem o pană.* SADOVEANU, O. VIII 546. *Să sperăm atunci că nu o să avem nici o pană la motor.* CAMIL PETRESCU, U. N. 102. ✧ Expr. **A fi** (sau **a rămîne**) **în pană** = a fi nevoit să-și întrerupă un drum, o călătorie din cauza unei pene de mașină; fig. (familiar) a fi împiedicat într-o activitate, a duce lipsă de ceva, a rămîne fără bani.

PANCÁRTĂ, *pancarte*, s. f. Bucată (dreptunghiulară) de carton, pînză, lemn, tablă, pe care e scrisă o lozincă, o înștiințare etc. (și e purtată uneori la manifestații). V. placardă. *O pancartă purtînd înscrisuri cu litere roșii era ridicată pe brațe.* VORNIC, P. 215. *Pe drum bătrînul se uita mereu la afișele și pancartele fără număr care toate chemau lumea la diferite distracții și petreceri.* REBREANU, R. I 255.

PÁNCOVĂ, *pancove*, s. f. (Regional) Gogoașă (1). *Toma luă o pancovă și mușcă din ea.* V. ROM. februarie 1952, 111. *Un lemnuș cu patru crengi... pe care se înșiră de jos pînă sus pancove.* La TDRG. *Cele mai alease pașteturi, turte... pancove și alte dulcețuri.* ȚICHINDEAL, F. 446.

PANCREÁS, *pancreasuri*, s. n. Glandă așezată înapoia stomacului, avînd o secreție externă necesară digestiei, și una hormonală — insulina — indispensabilă reglării zahărului din organism.

PANCREÁTIC, -Ă, *pancreatici, -e*, adj. Care ține de pancreas; al pancreasului. *Secreție pancreatică. Suc pancreatic.*

PANCROMÁTIC, -Ă, *pancromatici, -e*, adj. (Despre materiale fotografice) Care este sensibil la toate radiațiile din spectrul vizibil. *Film pancromatic.*

PANDALÍI s. f. pl. (Regional) Furii, toane, criză de nervi. *Dacă la miezul nopții îl apucă pandaliile, nimeni nu-i spune nimic.* STANCU, D. 49. *Acesta avea, în răstimpuri, furii, «pandalii» groaznice, dar... simțindu-le cînd îi vin, se-nchidea el singur înainte și sta ascuns pînă-i treceau.* M. I. CARAGIALE, C. 66.

— Variantă: **pandolíi** (CARAGIALE, T. II 115) s. f. pl.

PANDANTÍV, *pandantive*, s. n. 1. Bijuterie care se poartă atîrnată de un lănțișor sau de o panglicuță la gît.

2. Fiecare dintre cele patru porțiuni ale unei cupole, prin care aceasta se sprijină în cele patru colțuri ale încăperii pe care o acoperă.

PANDÉCTE s. f. pl. Culegere de hotărîri ale vechilor jurisconsulți romani, realizată din ordinul împăratului Iustinian care le-a dat putere de lege.

PANDEMÓNIU s. n. (În mistica creștină) Adunarea, sfatul demonilor. ✦ Fig. Adunare de oameni în care domnește discordia, confuzia. *Începu necurmatele dispute între învățații pandemoniului nostru literar.* NEGRUZZI, S. I 268.

PANDIȘPÁN, *pandișpanuri*, s. n. Prăjitură făcută numai din făină, ouă și zahăr.

PÁNDLICĂ s. f. v. **panglică.**

PANDOLÍI s. f. pl. v. **pandalii.**

PANDÚR, *panduri,* s. m. **1.** Soldat din oastea pămînteană neregulată, de la sfîrşitul secolului al XVIII-lea şi începutul secolului al XIX-lea, alcătuită mai ales din ţărani olteni. *Grigore Ghica puse temelie armatei romîneşti, organizînd trupul de panduri.* BĂLCESCU, O. I 35. *Soarele n-a răsărit, Florile n-au înflorit, Ci oştile-au tăbărît, Mîndre cete-au poposit De plăieşi şi de panduri Ca de şoimi şi de vulturi.* TEODORESCU, P. P. 477. ✦ Luptător oltean din oastea de voluntari organizată de Tudor Vladimirescu. *Tudor chema pe panduri, pe plăieşi... la viaţă şi la arme.* GALACTION, O. I 157. *Vine-un chiot dinspre munte. Vine freamăt din păduri — Tudor domnul vine-n frunte, Cu mulţimea de panduri!* COŞBUC, P. II 109. *Vino de priveşte-oltenii; Vin de vezi pandurii mei; Vin de vezi mehedinţenii De sînt ca vrîncenii tăi.* BOLLIAC, O. 179. ✦ Ostaş în serviciul poliţiei, după desfiinţarea vechii miliţii naţionale. *Fugea de potiră şi de panduri, cît putea; dar cînd îl încolţea, apoi se apăra.* GHICA, S. 289. *Frunzuliţă miez de nucă, Vin pandurii să mă ducă, Într-un mijloc de oraş, Să-mi fac slujba-n calaraşi.* ŞEZ. I 110.

2. Militar din divizia de voluntari « Tudor Vladimirescu », constituită din prizonieri romîni pe teritoriul U.R.S.S., care a luptat, alături de armata sovietică, împotriva fascismului german, pentru eliberarea patriei noastre şi care a format nucleul armatei noastre populare.

3. (În balada populară) Haiduc. *Du-mă, roibule-n colnic Să port arme de voinic, Du-mă, roibule-n păduri Să port arme de panduri.* TEODORESCU, P. P. 350. *De şese-ntovărăşit, Toţi voinici, aleşi panduri, Oaspeţi ageri de păduri.* ALECSANDRI, P. P. 162.

PANDURÉSC, -EÁSCĂ, *pandureşti,* adj. De pandur, ca al pandurilor. V. haiducesc. *Izbucneau, te miri de unde, năprasnice cîntece pandureşti.* C. PETRESCU, A. R. 44.

PANDURÎME s. f. (Colectiv, rar) Mulţime, oaste de panduri. *Slugerul Tudor... trece Oltul, ajunge în munţii Gorjului şi Mehedinţului şi începe a scula pandurimea.* GHICA, S. 101.

PANEGÍRIC, *panegirice,* s. n. **1.** (La vechii greci şi romani) Discurs public, în care se preamăreau faptele de vitejie ale strămoşilor, ale poporului sau se elogia o personalitate însemnată.

2. Laudă, adesea exagerată; elogiu excesiv. *Cine ar putea să rostească tot ce spune ochiului şi minţii aceste splendide idealizări plastice ale artei vînătoreşti, acela ar face cel mai minunat panegiric al acestei arte.* ODOBESCU, S. III 53. *La aceste cuvinte, prin cari Păturică fără voia sa făcea panegiricul omului pe care voia să-l vînză, Ipsilante rămase uimit.* FILIMON, C. 259. *Să fac o apologie, să scriu un panegiric Acestor pitici gigantici şi la-alţi oameni de nimic.* BOLLIAC, O. 172.

PANEGIRÍST, *panegirişti,* s. m. Persoană care face un panegiric; persoană care aduce laude exagerate la adresa cuiva. *Istoricul şi panegiristul său.* IORGA, L. I 120.

PANÉL, *panele,* s. n. **1.** Placă de lemn alcătuită dintr-un miez de şipci, de scînduri înguste sau de fîşii de furnir gros, acoperită pe ambele feţe cu cîte o foaie de furnir; se întrebuinţează la confecţionarea mobilelor, a uşilor etc.

2. Ornament în blazoanele feudale sau în heraldica industrială, avînd forma frunzelor de plop aşezate cu vîrful în sus.

PANÉR, *panere,* s. n. Coş[1] (1). *Într-o sară ne strînseserăm la şcoală, la împletit panere.* SADOVEANU, O. VII 322. *Această piaţă mare... se acoperi în curînd cu sute de panere pline de provizii.* ALECSANDRI, O. P. 285. *Panerul tău, ce-i galben întocmai ca şofranul, E plin cu-ndestulare de roze, de zămoşi.* NEGRUZZI, S. II 37. ✧ Fig. *În paner de raze, ziua Pune soarele şi pleacă.* LESNEA, I. 146.

PANERÁŞ, *paneraşe,* s. n. Diminutiv al lui paner; coşuleţ. *Intru şi salut, cînd auz o mîrîitură şi văz apărînd dintr-un paneraş... capul unui căţel lăţos, plin de funde şi de panglici.* CARAGIALE, O. II 266. *Voi face un paneraş mic pentru Elena.* DRĂGHICI, R. 105.

PANGANÉT, *panganeturi,* s. n. (Regional) Baionetă. *Şi în loc de şese boi Pătrontaşul dinapoi Şi în locul zbiciului Teaca panganetului.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 317.

PANGÁR, *pangare,* s. n. Masa ori tejgheaua unde se vînd lumînările în biserică. *Sta la biserică la pangar.* M. I. CARAGIALE, C. 26.

PANGLICÁR, *panglicari,* s. m. Artist (de circ) care face scamatorii cu panglici; fig. şarlatan, escroc. *N-avem oameni ce se luptă cu retoricele suliţi În aplauzele grele a canaliei de uliţi, Panglicari în ale ţării, care joacă ca pe funii, Măşti cu toate de renume din comedia minciunii?* EMINESCU, O. I 150.

PÁNGLICĂ, *panglici,* s. f. **1.** Ţesătură lungă şi îngustă, de bumbac, de mătase, de catifea etc. folosită ca ornament sau ca accesoriu, mai ales la îmbrăcămintea feminină. *Mialache îşi scoase pălăria de paie cu panglică neagră lată.* DUMITRIU, N. 238. *Marele pod de fier, departe, părea o panglică lungă albă, întinsă pe sub cerul albastru.* SADOVEANU, O. III 663. ✧ Expr. **A scoate panglici pe nas** v. nas. ✦ Fişie îngustă de ţesătură de bumbac sau de mătase îmbibată cu tuş, folosită la maşina de scris. ✦ Fişie de pînză sau de metal divizată în centimetri, servind la măsurarea distanţelor. ✦ Produs intermediar în industria filaturii, alcătuit dintr-un mănunchi subţire de fibre textile omogeneizate şi paralelizate.

2. Obiect flexibil de oţel sau de alt material, avînd grosimea şi lăţimea mici în raport cu lungimea; bandă. *Ferăstrău cu panglică.*

3. (Popular) Tenie.

— Accentuat şi: *panglícă.* — Pl. şi: (rar) *panglice* (SAHIA, N. 66, EMINESCU, N. 132). — Variante: (1; regional) **pándlică** (ODOBESCU, S. I 469), **pámblică** (CARAGIALE, O. II 159) s. f.

PANGLICĂRÍE, *panglicării,* s. f. Arta panglicarului; scamatorie; fig. şarlatanie, înşelătorie.

PANGLICEÁ, *panglicele,* s. f. (Regional) Panglicuţă. *De cînd te-ai dus, băieţele, N-am mai mîncat cu plăcere Şi la gît n-am pus mărgele, Nici la coadă panglicele, Nici în degete inele.* ŞEZ. V 13.

PANGLICÚŢĂ, *panglicuţe,* s. f. Diminutiv al lui panglică (1). *În smocurile de pe frunte şi în părul cozilor, caii aveau împletite în capete lungi panglicuţe roşii.* MIHALE, O. 468. *Văzui atunci, aproape de intrare, Un pudel gras şi plin de panglicuţe.* TOPÎRCEANU, B. 97. *Panglicuţă învărgată Peste mare aruncată* (Curcubeul).

PANGOLÍN, *pangolini,* s. m. Mamifer acoperit cu solzi, lipsit de dinţi şi avînd o coadă lungă şi puternică cu care îşi atacă prada; trăieşte în India meridională, Guineea etc. şi se hrăneşte cu insecte.

PÁNICĂ s. f. Spaimă, adesea fără temei, care cuprinde subit pe un individ sau o mulţime. *Întreaga gară a fost cuprinsă de panică.* SAHIA, N. 50. *Acceleratul era tixit de oameni îngroziţi care-şi părăsiseră gospodăriile de frica ţăranilor* [răsculaţi]... — *Asta e începutul panicii! spuse Grigore trist.* REBREANU, R. II 21. *Peste cîmpii păduratici Căutîndu-şi mîntuirea fug de panică coprinşi.* MACEDONSKI, O. I 106. ✧ (Adjectival, învechit, ca determinant pe lîngă « spaimă », « groază » etc.) *Cărturarii... zic, cînd vor să arate pe nişte oameni ce se sperie de nimic, că sînt cuprinşi*

de teroare panică. ISPIRESCU, la CADE. *O mulțime fără seamă de oameni și de vite se înghesuise pe pod în cea mai mare neorînduială; o spaimă panică stăpînise toate duhurile și pretutindeni era cea mai mare dezorganizație.* BĂLCESCU, O. II 124.

PANIFICÁ, *panific,* vb. I. Tranz. A fabrica pîine.

PANIFICÁBIL, -Ă, *panificabili, -e,* adj. (Despre făinuri) Care poate suferi procesul de panificație.

PANIFICÁȚIE s. f. Acțiunea de a panifica; transformarea făinurilor în pîine; ansamblul proceselor fizice, chimice și biochimice prin care amidonul și glutenul din făinuri sînt transformate în pîine, sub acțiunea apei, a gazelor de afînare și a temperaturii din timpul coacerii. *Întreprindere de panificație.*

PANONIÁN s. n. Seria de straturi geologice și epoca pliocenului din podișul Transilvaniei și din depresiunea panonică.

PANOPLÍE, *panoplii,* s. f. **1.** Colecție de arme aranjate pe un panou; panoul pe care sînt așezate armele și care de obicei se fixează în perete, ca ornament. *Deodată se opri înaintea unei panoplii scînteietoare și țintă armele lucii.* SADOVEANU, O. I 293. *Panoplii de arme vechi încrustate cu sidef, pipe, narghilele... se întîlneau aci de-a valma într-o artistică neorînduială.* BART, E. 172. *Dar ce s-a-ntîmplat aici?... Văd floretele scoase din panoplie.* ALECSANDRI, T. 1316. ◇ Fig. *Cu G. Topîrceanu umorul reia unele din armele panopliei lui Anghel.* VIANU, A. P. 293.

2. (Învechit) Armura completă a unui cavaler medieval.

PANÓPTIC, *panoptice,* s. n. **1.** Clădire construită în așa fel încît să se poată îmbrățișa dintr-o singură privire tot interiorul.

2. Muzeu sau expoziție de figuri de ceară. *Privește... ca o arătare de panoptic, cu ochii lui de mărgele sticloase, prea apropiați de rădăcina nasului.* C. PETRESCU, A. 487.

PANORÁMĂ, *panorame,* s. f. **1.** Priveliște din natură cu orizont larg, văzută de obicei de departe și de la înălțime. *Cînd luna-mi venea la fereastră, Orașul părea că mă cheamă Să-i văd în lumină albastră Fantastica lui panoramă.* TOPÎRCEANU, B. 62. *Îmbrățișă cu o privire fericită măreața panoramă a celor șapte coline.* ANGHEL-IOSIF, C. L. 12. *De pe înălțimi, se vedea întreaga panoramă a malului stîng.* D. ZAMFIRESCU, R. 82.

2. Tablou de dimensiuni mari, așezat pe peretele unei încăperi rotunde și întunecoase, luminat de sus numai pe anumite sectoare, astfel încît spectatorul, aflat în semiobscuritate la mijlocul încăperii, are impresia unei imagini reale; p. ext. clădire circulară în care se află zugrăvit un astfel de tablou. *Din zare ne uităm în urmă și vedem, ca-ntr-o panoramă, toată măreața zidire a Ceahlăului.* VLAHUȚĂ, O. A. II 159. ◇ Fig. *Cu ajutorul cuvîntului, Caragiale a reușit să ne ofere o vastă panoramă a societății timpului său.* L. ROM. 1953, nr. 1, 49.

3. Panoptic; p. ext. spectacol popular cu scamatorii, acrobații, expoziție de animale exotice și de oameni anormali etc.; baracă în care se poate vedea un asemenea spectacol. *Pentru lumea din mahalale s-a deschis, acolo unde era circul Suhr, o panoramă cu figuri de ceară întruchipînd ostași care bombardează Vidinul și Rusciucul.* PAS, L. I 297. *Stătea... visătoare ca o cadînă din panorame.* REBREANU, I. 64. *Nu te-am putut face, nici atunci, să intri în panoramă; d-ta ai văzut numai baba ceea... care se-nvîrtea țonțoroiul pe cerdacul panoramei.* SP. POPESCU, M. G. 26.

— Pl. și: (popular) *panorămi* (TOPÎRCEANU, B. 105). — Variantă: (regional) **panarámă** (SADOVEANU, N. F. 135) s. f.

PANORÁMIC, -Ă, *panoramici, -e,* adj. De panoramă. *Artist neasemănat este... Eminescu în zugrăvirea vastelor perspective panoramice, a lucrurilor văzute de departe și de sus.* VIANU, A. P. 107.

PANORTODÓX, -Ă, *panortodocși, -xe,* adj. Care privește toate bisericile ortodoxe; al întregii ortodoxii. *Sinod panortodox.*

PANÓU, *panouri,* s. n. **1.** Planșă mare de lemn sau de carton pe care se lipesc afișe, se scriu lozinci etc. *Iată-acum aleea de onoare A celor ce sînt azi fruntași în muncă. Drumețul trece-ncet printre panouri.* D. BOTEZ, F. S. 40. ◇ *Panou de onoare* = tablou pe care sînt prezentați cei care s-au distins în muncă.

2. (În expr.) *Panou portabil* = nume dat uneori picturilor de șevalet; tablou.

3. Porțiune (de obicei plană) din suprafața unei construcții sau a unui element de construcție, limitată de muluri, de fîșii de altă culoare sau făcute din alt material, ori colorată altfel decît porțiunile învecinate. ◇ *Panou de comandă* = placă de marmură sau de bachelită, pe care sînt centralizate toate dispozitivele de comandă de la mecanismul unei mașini, al unei uzine, al unui vapor etc.; tablou de comandă. ✦ (Sport) Tablă de lemn așezată perpendicular pe terenul de joc cu ajutorul unor suporți și pe care e fixat coșul la jocul de baschet. ◇ *Panou de tragere* (sau *de tir*) = pînză întinsă pe un cadru de lemn, pe care sînt trasate cercuri concentrice, servind ca țintă la exercițiile de tragere.

4. Piesă de lemn, de metal, de piatră etc. care are grosimea mică în raport cu celelalte dimensiuni, folosită la căptușirea unor elemente de construcție, la susținerea unor aparate, a unor inscripții etc. ✦ Element de construcție în formă de perete relativ subțire și care este asamblat de obicei cu alte elemente asemănătoare, pentru a forma o piesă, un dispozitiv, o construcție sau un sistem tehnic.

PANROMÁNIC, -Ă, *panromanici, -e,* adj. Care aparține tuturor popoarelor romanice sau neolatine; care se referă la popoarele romanice sau neolatine. (Scrisși *pan-romanic*) *Vocala organică «e» și sensul cel fundamental pan-romanic al cuvîntului, ambele s-au păstrat la noi intacte.* La HEM 1557.

PANSÁ, *pansez,* vb. I. Tranz. **1.** (Cu privire la o rană sau la un organ bolnav) A lega, a bandaja; p. ext. a îngriji aplicînd medicamentele, dezinfectantele și pansamentele necesare. *A pansat rana argatului și i-a turnat toată sticluța de tinctură de iod pe ea.* POPA, V. 289. ◇ Absol. *De cu noapte tăiem, pansăm, operăm.* C. PETRESCU, Î. II 45.

2. (Cu privire la cai sau la vite) A curăța de murdărie cu țesala și cu peria.

PANSÁJ, *pansaje,* s. n. Faptul de a pansa (un cal sau o vită).

PANSAMÉNT, *pansamente,* s. n. Faptul de a pansa, ansamblul acțiunilor care se fac pentru îngrijirea rănilor; (concretizat) materialul folosit în acest scop; (în special) fîșia de tifon împreună cu medicamentele aplicate pe o rană sau un organ bolnav (v. banda j). *Maria Probotă cercetează foaia de observație, temperatura; dar nu le desface pansamentele căci nu e ora pansamentelor.* C. PETRESCU, Î. II 56. *Era obișnuită să îngrijească bolnavii și să facă pansamente ca cel mai abil chirurg.* BART, E. 313. *Doctorul... trecu de la pat la pat, stabilind ici o diagnoză, colo schimbînd un pansament.* ANGHEL-IOSIF, C. L. 200.

PANSEÁ, *pansele,* s. f. (Mai ales la pl.) Plantă erbacee cu flori catifelate, multicolore, cultivată ca plantă ornamentală *(Viola tricolor). Pe fereastră se vedea grădina cu iarba tunsă, poteci de nisip galben... rondurile de pansele, trandafirii.* C. PETRESCU, A. 352. *Mă usuc, mă topesc din picioare, ca o pansea arsă de vînt.* ALECSANDRI, T. 1008. *Voi, fiicele Aurorei, dulci, tinere pansele... Fru-*

moase ca icoana din visurile mele, Nu puteți cîteodată de mine să-i vorbiți? ALEXANDRESCU, M. 199.

PANSELÚȚĂ, *panseluțe,* s. f. Diminutiv al lui p a n s e a.

PANSIÓN s. n. v. **pensiun.**

PANSLÁV, -Ă, *panslavi, -e,* adj. Care se referă la toate popoarele slave.

PANSLAVÍSM s. n. Curent politic reacționar apărut în secolul al XIX-lea, care urmărea unirea într-un singur stat a tuturor țărilor slave, în frunte cu Rusia țaristă.

PANTAHÚZĂ, *pantahuze,* s. f. (Azi rar) Listă de subscripție, de obicei în formă de registru, cu care se strîngeau altădată bani (în special pentru clădirea sau repararea unei biserici). *Ministerul Cultelor a încuviințat pantahuza care va circula... pentru construirea unei biserici... în comuna Euriș.* La TDRG. ◇ E x p r. **A umbla cu pantahuza** = a umbla din loc în loc purtînd vorbe, minciuni.

PANTALÓN, *pantaloni,* s. m. **1.** (Mai ales la pl.) Îmbrăcăminte bărbătească care acoperă corpul de la brîu în jos, peste albituri, învelind fiecare picior în parte pînă la genunchi sau pînă la glezne. *Vengherca de postav negru... pantaloni nohutii, largi de se vedea numai vîrful botinei de lac.* GHICA, S. 150. *Însă nu vra să zică... să lepădăm limba romînă și să luăm limba latină și prin urmare să schimbăm pantalonul și surtucul pe togă.* RUSSO, S. 49.

2. (Tehn.) Piesă de tablă sau de metal turnat, goală în interior, folosită la bifurcarea unei conducte.

PANTALONÁR, *pantalonari,* s. m. Denumire depreciativă dată în secolul trecut, de boierii reacționari, tinerilor cu idei progresiste, care adoptaseră îmbrăcămintea occidentală. V. d u e l g i u, b o n j u r i s t. *Pantalonari din aceștia, procopsiți de curînd, prin politica nouă, unii deochiați, de cînd cu 48... nu aveau ce căuta aici.* PAS, L. I 103. *Dădeau și ei tinerilor cîte un ibrișin pe la nas, numindu-i: bonjuriști, duelgii, pantalonari.* CREANGĂ, A. 153. ✦ (În trecut) Denumire disprețuitoare dată de țărani celor îmbrăcați orășenește. *Doi jandarmi, cu puștile pe umăr... împingînd de umere pe doi pantalonari cam jerpeliți.* SADOVEANU, B. 130. *Persoanele mai simandicoase, printre care-s socotiți pantalonarii, se așază în capul mesei.* ȘEZ. I 36.

PANTALONÁȘ, *pantalonași,* s. m. (Mai ales la pl.) Diminutiv al lui p a n t a l o n. *Vă făcuserăți prieteni cu copiii din sat... Măcar că desculți și cu capul gol ca și ei, aveați, totuși, pantalonași și cămășuțe ca la oraș.* PAS, Z. I 49.

PÁNTĂ[1], *pante,* s. f. **1.** Înclinare a unui teren; porțiune de teren cu suprafață înclinată; povîrniș, coastă, pripor. *Vuind subțire motorul trase mașina pe pantă în sus.* DUMITRIU, N. 264. *Grupuri de oameni urcă din sat panta pieptișe, care îi aduce deasupra colinei.* BOGZA, C. O. 214. *Pe pantele malului... îndrăznea să dea colțul ierbii.* C. PETRESCU, Î. II 159. *Făcerea drenajului se reduce la săpatul șanțurilor, dîndu-le o pantă de scurgere.* I. IONESCU, M. 324. ◇ L o c. a d j. și a d v. **În pantă** = înclinat, povîrnit, pieziș. *Bică a ieșit... după ce amorțiseși căscînd ochii la toate vitrinele de pe strada în pantă.* PAS, Z. I 262.

2. Unghiul ascuțit, format de o dreaptă sau de un plan cu planul orizontal; tangenta trigonometrică a acestui unghi; înclinare.

3. Porțiune dintr-o șosea sau dintr-o linie de cale ferată cu o înclinație aproximativ constantă, cuprinsă între două puncte diferite dintre care al doilea, considerat în sensul creșterii kilometrajului, are cota mai mică.

PÁNTĂ[2], *pente,* s. f. (Învechit și popular) Fîșie îngustă de metal (folosită mai ales la ferecatul obiectelor de lemn). *Aramă lucrată și nelucrată, numai pente (fișii).* I. IONESCU, M. 735. *Cînd da cu picioru-n poartă, Zbura cîte-o pantă toată.* BIBICESCU, P. P. 300. *Pente pe pente, Mii și sute încuiete* (Ghemul). GOROVEI, C. 173.

PANTEÍSM s. n. Teorie filozofică idealistă care identifică divinitatea cu întreaga natură, încercînd astfel să împace știința cu religia.

PANTEÍST, -Ă, *panteiști, -ste,* adj. Relativ la panteism, care ține de panteism, care admite panteismul. *Doctrină panteistă.* ✦ (Substantivat) Adept al panteismului.

PANTEÓN s. n. **1.** Clădire, considerată ca monument național, în care se depun rămășițele pămîntești ale oamenilor iluștri. ✦ F i g. Galeria oamenilor iluștri ai unei țări. *Locuința mea va fi în curînd în neant, numele meu în panteonul istoriei.* CAMIL PETRESCU, T. II 591.

2. (La vechii greci și romani) Templu consacrat cultului tuturor zeilor. *Panteonul din Roma.*

— Pronunțat: *-te-on.*

PANTÉRĂ, *pantere,* s. f. Animal de pradă din familia felinelor, avînd blană gălbuie cu pete închise; trăiește în Asia și în Africa *(Felis pardus). Știm noi că pe-aici, prin buruiene, Se află o panteră-n libertate.* TOPÎRCEANU, B. 97. *Alături o panteră cu ochi de o frumusețe sălbatică, culcată în paza unui sphinx, crezi că este înduioșată de reverii de singurătate.* DEMETRESCU, O. 118. ◇ (În comparații) [Zoe] *e acum ca o panteră care se ghemuiește să sfîșie.* C. PETRESCU, Î. II 193. *Colosul, printr-o mișcare ce-i era obișnuită, sări repede ca o panteră pe umerii lui Criton.* ANGHEL-IOSIF, C. L. 37.

PANTOCRÁTOR s. n. Icoană sau tablou zugrăvit pe bolta din mijlocul naosului, reprezentînd pe Iisus Hristos ca împărat al lumii; cupola de deasupra naosului, unde se află acest tablou. *Zidăria căsca sus în boltă, unde fusese pantocratorul, o gură năprasnică.* GALACTION, O. I 80.

PANTÓF, *pantofi,* s. m. Încălțăminte de piele sau de pînză, care acoperă piciorul numai pînă la gleznă. *Ieși din cameră în pantofi cu talpa moale.* C. PETRESCU, C. V. 49. *Și iată, ca-n atîtea rînduri, Ai devenit sentimental, Privind cu ochii duși pe gînduri Pantoful delicat de bal.* TOPÎRCEANU, B. 66. *Pantofii de pîslă parcă nu duceau pe nimenea, așa de puțin zgomot făceau.* ANGHEL-IOSIF, C. L. 75.

PANTOFÁR, *pantofari,* s. m. Meseriaș care face sau repară încălțămintea; cizmar. *De-o săptămînă împlinită, Ana alerga de la croitoreasă la modistă, de la pantofar la magazinele cu piepteni.* C. PETRESCU, C. V. 168. *Negustorii, frizerii, pantofarii au dat năvală în jurul camionului.* SAHIA, N. 92.

PANTOFĂRÍE, *pantofării,* s. f. Atelier unde se confecționează și se repară obiectele de încălțăminte; prăvălie în care se vinde încălțăminte. *Îl jena... staționarea îndelungă la vitrinele parfumeriilor, modistelor și pantofăriilor.* C. PETRESCU, Î. II 213.

PANTOFIÓR, *pantofiori,* s. m. Diminutiv al lui p a n t o f. *Cu piciorușul d-sale grăsuliu strîns în niște pantofiori de marochină neagră cu reflexe aurii... cucoana Marieta era gata de drum.* HOGAȘ, H. 103.

PANTOGRÁF, *pantografe,* s. n. **1.** Aparat care servește la reproducerea unui desen, a unui plan etc., fie la aceeași mărime, fie la o scară diferită de cea a originalului.

2. Dispozitiv montat pe acoperișul vehiculelor cu tracțiune electrică și servind ca priză de curent.

PANTOMÉTRU, *pantometre,* s. n. Instrument cu ajutorul căruia se măsoară înclinarea terenului pe o porțiune dată.

PANTOMÍM, *pantomimi,* s. m. Actor de pantomimă; mim.

PANTOMÍMĂ, *pantomime,* s. f. Gen de reprezentaţie teatrală mută în care actorii interpretează şi fac să se înţeleagă diversele acţiuni dramatice numai prin gesturi sau prin mimica feţei; scenariul unei astfel de reprezentaţii. *La 1883, fraţii Foureaux făcură într-o casă veche o sală de teatru... ca să gioace pantomima şi danţul pe frînghie.* NEGRUZZI, S. I 341. ✦ (Impropriu) Gest, mimică. (În forma *pantomină*) *Parcă face semne cuiva din casă... — A fi vrun tînăr înamorat de Adela... Şi după pantomina ce-l văd făcînd, aş giura că-i în corespondenţă cu dînsa.* ALECSANDRI, T. I 353.

— Variantă: **pantomínă** s. f.

PANTOMÍMIC, -Ă, *pantomimici, -e,* adj. De pantomimă, ca într-o pantomimă, exprimat prin gesturi.

PANTOMÍNĂ s. f. v. **pantomimă.**

PANŢARÓLĂ, *panţarole,* s. f. Joc de cărţi în trei persoane. *Aici se joacă... pichet, mai dincolo... panţarola.* BOLINTINEANU, O. 367. *Facem un otuzbir...? — Mai bine o panţarolă.* FILIMON, C. 153.

PANŢÍR, *panţiri,* s. m. (În trecut) Soldat călăreţ, îmbrăcat în zale. *Panţirii... toţi cu zale îmbrăcaţi.* NEGRUZZI, S. I 124. *Panţirii... un corp de călărime foarte însemnat.* BĂLCESCU, O. I 118. *Cinci panţiri se alegea, Pe Vaslui în sus mergea, Pîn' zărea într-o movilă Un romîn arînd în silă.* ALECSANDRI, P. P. 168. ✦ Funcţionar al poliţiei. V. j a n d a r m. *Lăcuste mai puţin pustietoare decît cămăraşii... zapciii, panţirii.* RUSSO, S. 109.

PÁOS s. n. (În practicile religioase) **1.** Ofrandă de vin şi de pîine care se aduce la biserică pentru slujba de pomenire a morţilor. ✦ Vin sau aghiazmă cu care preotul stropeşte pe mort, înainte de a-l pune în mormînt. (În forma *paus*) *Pausul cu care se stropeşte mortul înainte de a se înmormînta însemnează... spălarea mortului şi curăţirea sa de toate păcatele.* MARIAN, Î. 159.

2. (Transilv.) Ulcior cu apă dat de pomană pe la casele oamenilor din sat sau aşezat la răspîntii pentru trecători, în amintirea mortului.

— Variantă: **páus** s. n.

PAP s. n. Substanţă lipicioasă preparată din gluten şi întrebuinţată la lipiri rezistente, îndeosebi la confecţionarea încălţămintei. *Ştii d-ta, domnule, cîte şi mai cîte trebuiesc pentru ca s-ajungem la o pereche de ghete elegante ca astea?... Nu ne trebuiesc calapoade, tălpi, faţă, căptuşeală, aţă, pap, cuie, scule?* CARAGIALE, O. II 325. ✦ Material de lipit, preparat în casă, din făină şi apă.

PAPÁ s. m. (Franţuzism) Tată. *Papa nu mai poate să trimeată cîte 500 lei pe lună.* GHEREA, ST. CR. I 268. *Şopti încet şi cu glasul înecat de lacrimi: «Bună sară, papa!».* EMINESCU, N. 39.

PAPAGÁI s. m. v. **papagal.**

PAPAGÁL, *papagali,* s. m. **1.** Pasăre tropicală din grupa agăţătoarelor, cu ciocul gros şi încovoiat, cu pene felurit şi viu colorate şi care, dresată, imită vorba omului. *Papagalul exclamă dispreţuitor şi gutural: — Moşneag ţicnit!* C. PETRESCU, Î. II 122. *Povestesc ca papagalii mii de glume şi poveşti, Fără ca să le priceapă.* EMINESCU, O. I 157. *Lăsînd a sa colivie, În pădure vru să vie Papagalu-a se plimba.* ALEXANDRESCU, M. 289. ✧ E x p r. (Familiar) **A avea papagal** = a fi bun de gură. ✧ Compus: **papagal-ţigănesc** = (popular) ceucă.

2. F i g. Persoană care repetă mecanic părerile sau cuvintele altora. *Credem că-i putem împărţi în pesimişti sinceri şi în pesimişti papagali.* GHEREA, ST. CR. I 257.

3. Cleşte cu dinţi, pentru ţevi.

— Variantă: **papagái** (ŢICHINDEAL, F. 293) s. m.

PAPAGALICÉSC, -EÁSCĂ, *papagalicești,* adj. De papagal, ca de papagal, care imită ca papagalul. *Un scriitor, avînd pentru romanul ce face, ca material, pesimismul papagalicesc, iar ca erou un ins pătimaş de această boală, nu-şi va înţelege eroul.* GHEREA, ST. CR. I 264.

PAPAGALICÉŞTE adv. Ca un papagal, ca un automat; mecanic. *Sărăcuţul se trudeşte, cu figura speriată... să-nveţe papagaliceşte ceea ce nici dascălul nu pricepe.* VLAHUŢĂ, O. A. III 30.

PAPAINÓG, *papainoage,* s. n. (Mai ales la pl.) Picioroange, catalige. *Şi-a adus nevastă de la oraş, nevastă care umblă în vîrful picioarelor. Ca-n papainoage.* STANCU, D. 92. ✧ (Ironic) *Încălţăminte de lux, croită din piele de ciubotă şi lucrată în papainoage.* G. M. ZAMFIRESCU, SF. M. N. II 96. ✧ E x p r. **A vorbi în papainoage** = a vorbi de sus, în bătaie de joc.

PAPÁL, -Ă, *papali, -e,* adj. De papă, al papei; p. e x t. catolic. *Scaun papal.*

PAPALITÁTE s. f. **1.** Guvernare (spirituală sau politică) a unui papă; puterea, autoritatea papilor.

2. Demnitatea de papă; timpul cît un papă ocupă demnitatea pontificală; pontificat.

PAPALÚGĂ s. f. **1.** Termen cu care se denumeşte o femeie urîtă, înaltă, slabă, deşirată; pocitanie. *Piei din ochii mei, papalugă!* ALECSANDRI, T. 643.

2. (În superstiţii) Stafie, arătare. *Noaptea... toate stihiile năpădesc pe mine... pînă şi papaluga, pînă şi turca.* ALECSANDRI, T. 616.

PAPANÁŞ, *papanaşi,* s. m. (Mai ales la pl.) Preparat culinar făcut din brînză de vacă, ouă, făină sau griş, în formă de turtă mică şi prăjit în tigaie sau fiert. *Cuconaş hrănit cu papanaşi.* La TDRG.

PAPÁRĂ s. f. **1.** Mîncare preparată din felii de pîine prăjită presărate cu brînză şi opărite cu apă sau cu lapte. *Rupeaţi bucăţi mici de pîine uscată şi le băgaţi în cană şi făceaţi un fel de papară.* PAS, Z. I 22. ✧ E x p r. (Familiar) **A mînca (o) papară** sau **papara** (cuiva) = a mînca bătaie, a fi bătut sau certat cu asprime. *Se vede că n-ai mîncat de mult papara lui moş Nistor.* La TDRG. *Cu toată stăruinţa lui moş Fotea şi a lui bădiţa Vasile, Smărăndiţa a mîncat papară şi pe urmă şedea cu mîinile la ochi şi plîngea ca o mireasă, de sărea cămeşa de pe dînsa.* CREANGĂ, O. A. 34. *Aleargă iute, ca să nu mănînci o papară de anul nou.* ALECSANDRI, T. 1330. **A face pe** (sau **din**) **cineva papară** = a omorî, a nimici, a distruge. *Văzînd biet Nastratin Hogea că i-o făcură papară* [capra]. PANN, N. H. 48. **A şti papara cuiva** = a cunoaşte felul aspru de a fi al cuiva, a fi avut de suferit de pe urma asprimii cuiva. (Atestat în forma *păpară*) *Aoleo, Spiridoane, nu te-oi prinde odată!... Săracul sf. Niculaie! îi ştii tu păpara lui.* CARAGIALE, O. I 52. *Cu omul împărătesc nu e de glumă, că-i ştiu păpara.* GHICA, S. 242.

2. (Regional) Mîncare făcută din ouă bătute şi prăjite în untură; jumări, scrob. ✦ Mîncare făcută din mămăligă amestecată cu brînză şi untură sau unt.

— Variantă: (regional) **păpáră** (ISPIRESCU, M. V. 34, CREANGĂ, P. 254) s. f.

PAPARÚDĂ, *paparude,* s. f. **1.** Femeie care, în vreme de secetă, înfăşurîndu-şi corpul în frunze şi flori, cîntă şi dansează pe ulicele satului, singură sau împreună cu altele, făcînd invocaţii pentru ploaie. V. b r e z a i e. *Toată vara au jucat paparudele prin sat... N-a plouat.* STANCU, D. 111. *Da, frumoasă, dacă era vopsită ca o paparudă.* CAMIL PETRESCU, U. N. 90. *Prin sat aleargă paparude, Ţăranca apă le azvîrle.* IOSIF, V. 57. ✧ (Ca refren în invocaţii, de obicei însoţit de forma trunchiată «rudă») *Plesnesc... din palme, strigă şi ele într-un glas cu bătrînul «paparudele» şi saltă în joc repezit de parcă ar fi apucate*

de iele. STANCU, D. 111. *Paparudă, rudă, Vino de ne udă; Ca să-nceapă ploaie Să curgă şiroaie.* TEODORESCU, P. P. 220.

2. Fig. Femeie îmbrăcată ridicol.

— Variantă: **păpălúgă** s. f.

PAPARÚGĂ, *paparuge,* s. f. Buburuză.

PAPARÚNĂ, *paparune,* s. f. 1. Plantă erbacee din familia papaveraceelor, cu flori roşii pătate cu negru şi cu fructul o capsulă acoperită cu peri aspri *(Glaucium corniculatum).*

2. (La pl.) Florile unei specii de mac, asemănătoare cu cele ale plantei descrise mai sus, din care se face un ceai contra tusei.

PAPAVERACÉU, *papaveracee,* adj. (Despre plante) Care se caracterizează printr-un suc lăptos, având, de obicei, proprietăţi narcotice; (substantivat, f. pl.) familie de plante care au astfel de suc. *Macul face parte din familia papaveraceelor.*

PAPAVERÍNĂ s. f. Alcaloid extras din opiu sau preparat sintetic, având întrebuinţări în medicină ca antispasmodic; se prezintă sub formă de cristale incolore.

PÁPĂ[1] s. f. 1. (În graiul copiilor şi, prin imitaţie, în cel al adulţilor) Mîncare. *Ce faci tu acolo de azi dimineaţă, ca un lăstun? — Aşez fînu în podu şurii Coborî iute, că ţi-am adus papă.* ALECSANDRI, T. 896.

2. (Regional) Papară (2), scrob. *Şede curca şi se ouă, Şi se ouă două ouă, Să vă facă papă două.* MARIAN, NU. 363.

PÁPĂ[2], *papi,* s. m. Şeful bisericii catolice. *S-a-mbrăcat în zale lucii cavalerii de la Malta, Papa cu-a lui trei coroane, puse una peste alta, Fulgerele adunat-au contra fulgerului care În turbarea-i furtunoasă a cuprins pămînt şi mare.* EMINESCU, O. I 146. ◇ Expr. **A fi mai catolic decît papa** v. catolic.

PAPĂ-LÁPTE s. m. invar. Persoană lipsită de energie, de combativitate, de vigoare. *Papă-lapte cela care, de cîte ori vorbeşte cu mine, tremură ca varga?* La TDRG. *Las că te-oi pricopsi eu, papă-lapte.* NEGRUZZI, S. III 25.

PAPETĂRÍE, *papetării,* s. f. Librărie sau secţie într-o librărie în care se vînd caiete, creioane, peniţe, hîrtie şi alte articole necesare pentru scris; articolele care se vînd într-o astfel de librărie. *În faţă, pe stînga, era locuinţa patronului, iar pe dreapta depozitul de hîrtie, de mucava şi de accesorii pentru papetărie.* PAS, Z. I 264.

PAPILÁR, -Ă, *papilari, -e,* adj. Cu papile, format din papile. *Glande papilare.*

PAPÍLĂ, *papile,* s. f. Mică proeminenţă formată din ramificaţiile terminale nervoase sau vasculare pe suprafaţa dermei sau a unor mucoase şi care dau sensibilitate pielii. *Papile gustative.*

PAPILIONACÉE, *papilionacee,* s. f. Plantă dicotiledonată cu petalele asemănătoare aripilor unui fluture. ✦ (La pl.) Familia acestor plante.

PAPILIÓTĂ s. f. v. **papiotă.**

PAPIÓN, *papioane,* s. n. Cravată bărbătească înnodată în formă de aripi de fluture.

— Pronunţat: *-pi-on.*

PAPIÓTĂ, *papiote,* s. f. 1. Aţă de cusut înfăşurată pe un mic sul de hîrtie.

2. (Franţuzism) Sul mic de hîrtie pe care femeile îşi răsucesc părul pentru a-l face buclat; moţ[2]. V. bigudiu.

— Variantă: (învechit) **papiliótă** (ANGHEL, PR. 82, ALECSANDRI, T. 333) s. f.

PAPIROLOGÍE s. f. Ştiinţă care studiază papirusurile vechi egiptene sau greceşti găsite în Egipt.

PAPÍRUS, (1) *papiruşi,* s. m., (2) *papirusuri,* s. n. 1. Plantă acvatică cu tulpina formată din foiţe membranoase, care creşte în mlaştinile din Abisinia, Egipt etc.

2. Material fabricat din tulpina acestei plante, pe care se scria în vechime (mai ales în Egipt) şi în evul mediu, pînă la răspîndirea hîrtiei. ✦ Manuscris pe un astfel de material. *A descifra un papirus.*

PAPÍSM s. n. (Învechit) Catolicism. *A fost tăiat întru lumina făclilor pentru vinovăţie de papism şi de rebelie.* NEGRUZZI, S. III 281.

PAPÍST, -Ă, *papişti, -ste,* s. m. şi f. (Învechit) Catolic. *Papiştii nu lăsară pe poloni să scrie cu slovele lor.* NEGRUZZI, S. I 347.

PAPISTÁŞ, -Ă, *papistaşi, -e,* s. m. şi f. (Întrebuinţat de obicei cu nuanţă depreciativă; astăzi rar) Persoană de religie catolică; catolic. *Călindarul s-a schimbat. Toţi ne-am trezit mai bătrîni cu treisprezece zile, — numărînd zilele, sărbătorile şi posturile după moda papistaşilor.* SADOVEANU, B. 148.

PAPISTĂŞÉSC, -EÁSCĂ, *papistăşeşti,* adj. (Astăzi rar) De papistaş, al papistaşilor; catolic. (Atestat în forma *păpistăşesc*) *Asta-i o limbă calvinească şi păpistăşească.* SLAVICI, N. I 161.

— Variantă: (regional) **păpistăşésc, -eáscă** adj.

PAPISTĂŞÍ, *papistăşesc,* vb. IV. Tranz. (Rar) A face pe cineva catolic, a-l trece la religia catolică, a impune religia catolică. *Călugări de-ai papei cutreierau ţările şi cereau să le papistăşească.* ISPIRESCU, la CADE.

PAPISTĂŞÍE s. f. (Astăzi rar) Catolicism; acţiune de propagandă desfăşurată de catolicism. (Atestat în forma *păpistăşie*) *S-a tras cu bucatele încoace, ca şi moş Dediu din Vînători şi alţi mocani, din pricina păpistăşiei.* CREANGĂ, A. 19.

— Variantă: (regional) **păpistúşie** s. f.

PAPÓRNIŢĂ, *paporniţe,* s. f. (Rar) 1. Sticlă (pentru păstrat băuturi) îmbrăcată în papură. *Vinuri orientale de diferite culori şi gusturi, fără a lipsi paporniţele cu anason de Chio şi cu mastică de Corint.* FILIMON, C. 161.

2. Coş de papură.

PÁPRICAŞ s. n. Mîncare cu sos făcută din bucăţi de carne şi din cartofi, gătită cu multă boia de ardei. *Unele familii poartă cu mîndrie faima sarmalelor, altele a papricaşului.* VORNIC, P. 12. *Cînd a venit vorba de cele două porţii de papricaş, s-a şters cu dosul mîinii la gură.* STĂNOIU, C. I. 54.

— Accentuat şi: *papricáş.*

PÁPRICĂ s. f. 1. (Transilv.) Ardei.

2. Boia de ardei. *Nişte hartane de slană crudă, tăvălită prin sare şi prin paprică.* C. PETRESCU, R. DR. 131.

— Accentuat şi: *paprică.*

PAPUÁŞ, -Ă, *papuaşi, -e,* s. m. şi f. Persoană care face parte din populaţia de rasă neagră a Melaneziei (Oceania).

PAPÚC[1] s. m. v. **papucă.**

PAPÚC[2], *papuci,* s. m. 1. Încălţăminte uşoară pentru purtat în casă, de obicei fără călcîi, acoperind numai talpa şi partea de la vîrf a labei piciorului; (în trecut) pantof, încălţăminte. *Zibal scoate picioarele din papuci şi rămîne în colţuni.* CARAGIALE, O. I 290. *Părintele Duhu şi Teofan şi-au prăpădit papucii, fugind mai mult pe brînci decît în picioare.* CREANGĂ, A. 79. *Se coceau pe vatra sură două turte în cenuşă, Un papuc e sub o grindă, iară altul după uşă.* EMINESCU, O. I 84. *Era încins cu un şal roş cu flori din care o poală i se slobozea pe coapsa stîngă, iar cape-*

tele... cădeau apoi peste papucii lui cei galbeni. NEGRUZZI, S. I 16. ◇ Expr. **A o lua** (sau **a o şterge**) **la papuc** = a o lua repede la drum, a fugi. *Mai merge el cît merge, pînă ce cu mare greu găseşte drumul. Apoi o ia la papuc şi hai! hai! hai! hai! ajunge în sat la frate-său.* CREANGĂ, O. A. 151. *O droaie de porci sălbatici se strînseră acolo şi erau să sfîrtice pe lup, dacă n-ar fi şters-o la papuc.* ŞEZ. VI 155. (Familiar, în legătură cu verbele «a fi», «a pune», «a ţine» etc.) **Sub papuc** = (despre un soţ) sub ascultarea nevestei, condus de nevastă. *Ştiut este că multe femei au meşteşugul de a pune pe bărbaţii lor sub papuc.* GANE, N. I 175. (Rar) **A lăsa** (pe cineva) **la papuci** = a sărăci (pe cineva); a aduce la sapă de lemn. *Încît despre avere, — aceasta nu se ştie! Or fi amanetate şi casă şi moşie! Cîţi n-am văzut ca dînsul!... O duci pe cît o duci... — Şi creditorii-n urmă te lasă la papuci.* MACEDONSKI, O. II 50. **A da** (cuiva) **papucii** = a da (pe cineva) afară, a-i spune să plece. (Rar) **Vorbă cu papuci** = vorbă sau expresie care înlocuieşte un cuvînt socotit nepotrivit, jignitor sau indecent; eufemism. *Fie şi la dracu; totuşi... vreo vorbă mai cu papuci... De pildă: la cel cu coadă şi cu coarne să te duci.* HASDEU, R. V. 25. **Armata** (sau **ceata, oastea**) **lui papuc** = armată sau ceată de copii.

2. (Tehn.) Piesă de lemn care se pune la baza unui stîlp, pentru a-i mări suprafaţa de sprijin. ✦ Piesă de oţel, de formă conică sau piramidală, fixată în capătul inferior al unui pilot pentru a împiedica strivirea capătului acestuia cînd este bătut în pămînt. ✦ Palier pentru rezemarea pe capre a cablului purtător al unui funicular. ✦ Piesă folosită pentru legarea demontabilă a unor conducte sau cabluri la bornele maşinilor electrice, ale aparatelor etc.

— Variantă: (regional) **păpúc** s. m.

PAPUCÁR, *papucari,* s. m. (Învechit şi regional) Pantofar, cizmar.

— Variantă: **păpucár** (ŢICHINDEAL, F. 115) s. m.

PAPUCÁŞ, *papucaşi,* s. m. Diminutiv al lui papuc. *Treceau printre opinci... printre papucaşi şi opincuţe de copii.* CAMILAR, N. II 317. *Dimineaţa s-o sculat... Papucaşi negri o-ncălţat.* ŞEZ. I 76.

— Variantă: (regional) **păpucáş** (SLAVICI, O. I 67) s. m.

PAPÚCĂ s. m. (Învechit, familiar; şi în forma *papuc*) Bunic. *Închipuieşte-te încungiurat de vro giumătate de duzină de nepoţi şi nepoţele... care... să-ţi zică cu glasul lor de îngeraşi: moşu... papucu.* ALECSANDRI, T. 1209.

— Variantă: **papúc** s. m.

PAPUCÉL, *papucei,* s. m. Papucaş. *Mă duc cu tata la Ieşi... Să-mi cumpere papucei... Ca să joc hora cu ei.* ŞEZ. I 75.

PAPUGÍU, *papugii,* s. m. Om de nimic, care umblă după învîrteli, se ţine de înşelăciuni. *La divanuri au fost cocoţaţi papugiii. Slujbele nu mai sînt date după rang şi obraz.* PAS, L. I 107. *Unii îl făceau, nu e vorbă, pişicher, papugiu de Bucureşti.* DELAVRANCEA, S. 24. *Iaca, nişte papugii... nişte scîrţa-scîrţa pe hîrtie! Îi ştim noi. Mănîncă pe datorie, bea pe veresie, trag lumea pe sfoară cu pişicherlîcuri.* CARAGIALE, O. I 44.

PÁPURĂ, (rar) *papuri,* s. f. (De obicei cu sens colectiv) Plantă cu tulpina înaltă şi subţire, cu frunze lungi şi înguste, care creşte în ape stătătoare sau lin curgătoare *(Typha angustifolia). S-a fost pornit un vînt molatec Să mişte papura din baltă.* GOGA, C. P. 21. *Într-o clipă, alarmate, Ies din şanţuri vrăbiile. Papura pe lac se zbate Legănîndu-şi săbiile.* TOPÎRCEANU, B. 47. *Cînd pe malu-i trece noaptea Călătorul şuierînd, printre papuri cînd şi cînd El aude triste şoapte.* ALECSANDRI, P. I 13. ◇ Expr. **A căuta** (sau **a găsi cuiva**) **nod în papură** = a căuta (sau a găsi) greşeli, cusururi, acolo unde ele nu sînt, a căuta pricină de învinuire; a învinovăţi pe nedrept. *Căuta nod în papură lui Mihai.* ISPIRESCU, M. V. 57. ✦ (Cu sens restrictiv) Frunzele plantei descrise mai sus, din care se fac rogojini, coşuri etc. *Scoase de sub pat o legătură de papură şi... se aşază pe un scaun cu trei picioare... apucîndu-se de împletit un coş.* V. ROM. iulie 1953, 84.

PAR[1], *pare,* adj. n. (Mat.; despre numere întregi) Divizibil cu numărul doi. *8 este un număr par.*

PAR[2], *pari,* s. m. **1.** Lemn lung şi subţire, de obicei ascuţit la un capăt, care serveşte ca proptea, ca element de sprijin într-o construcţie etc. *Închisei şi înţepenii uşa pe dinlăuntru cu un par zdravăn.* HOGAŞ, M. N. 86. ◇ Expr. **Nu da vrabia din mînă pe cea din par** v. vrabie. **A** (**i**) **se apropia** (sau **a** (**i**) **se strînge** cuiva) **funia la** (sau **de**) **par** = se apropie un moment critic sau deznodămîntul, sfîrşitul vieţii. *Amu a scornit alta: cică să-i aduc pe fata Împăratului Roş de unde-oi şti... Se vede că mi s-a apropiat funia la par.* CREANGĂ, O. A. 243. *Luptă cereai!... Iaca luptă... — Îmi place şoimane; dar pare-mi-se că s-apropie funia de par.* ALECSANDRI, T. 1494. **Cît cioara-n par** v. cioară.

2. Bîtă, ciomag. *Cu cinci ciocoi avem de încheiat socoteli. Să mergem să le încheiem cu parul, cu focul şi pîrjolul.* STANCU, D. 134. *Sînt hotărît să nu las ca să treacă drumul d-tale pe moşia mea. — Prea bine; însă cum îl vei opri? — M-oi ţine la hotar cu paru, dac-a trebui.* ALECSANDRI, T. I 361. ◇ Loc. adv. **Cu parul** = cu mijloace de constrîngere violente, cu forţa.

3. Cracă groasă de copac. *Frate, frate de stejar! Lasă-mă să tai un par Să-mi fac osie de car. — Frăţioare romînaş, Voios parul da-ţi-l-aş, Dac-ai face tu din el Buzdugan de voinicel.* ALECSANDRI, P. P. 44. ✦ (Determinat prin «de oale») Prepeleac. *În ogrăzile gospodarilor, cam la un loc ferit, se vede şi parul de oale, în care se pun oalele după ce s-au spălat curat.* ŞEZ. VIII 92.

PARA-[1] Element de compunere. **1.** Arată că în noţiunea exprimată de compus intră ideea de: **a)** «ceva asemănător», «ceva alăturat»; **b)** «contrar», «opus» lucrului exprimat prin cuvîntul simplu; serveşte la formarea unor substantive ca: parados, paradox, paratifos etc.; adjective ca: paramilitar, paramagnetic etc.

2. Intră în compunerea unor formaţii ocazionale care însoţesc cuvîntul simplu, imprimînd o nuanţă de intensitate calităţilor atribuite obiectului respectiv. *Leu-paraleu.* ✦ (Cu valoare depreciativă) Arată că obiectul respectiv se află în foarte mare cantitate. *Explicaţii şi paraexplicaţii.* ▭ *Acei bieţi dăscăleşi, cari au fost depozitari limbii şi naţionalităţii noastre, duceau o viaţă zdruncinată... fără recompense naţionale, fără pensii şi parapensii.* GHICA, S. A. 72.

PARÁ[2], *parale,* s. f. **1.** Veche monedă divizionară, a cărei valoare a variat după epoci; (astăzi la pl. sau în expresii) ban de valoare neînsemnată (v. gologan). *Avea în chimir puţine parale mărunte de argint şi a băut vin de acele parale.* SADOVEANU, F. J. 522. *Nu căpătase niciodată o para mai mult decît îi trebuia.* CARAGIALE, O. III 60. *Supt Mircea cel Bătrîn tot soldatul primea pe zi cîte doi bani roşii care fac 13 parale.* BĂLCESCU, O. I 15. ◇ Expr. **A nu avea** (**nici o**) **para** sau **a fi, a se afla fără** (**nici o**) **para** (**chioară** sau **frîntă**) = a nu avea nici un ban. *Se afla omul la bătrîneţe împovărat de două copile destul de coapte, care trebuiau numaidecît măritate şi el n-avea para frîntă, nemite cu ce să le înzestreze.* CARAGIALE, O. III 199. *Prin scrisoarea din 5 aprilie... îmi dai comisioane pe cari cu părere de rău nu le pot face pînă a nu primi bani de la tine sau de-acasă, căci acum mă aflu fără para.* BĂLCESCU, la GHICA, A. 503. **A lega paraua cu zece noduri** v. lega (I 8). (În legătură cu «a da socoteală»,

«a achita», «a plăti») **Pînă într-o para** sau **pînă la (o) para** = pînă la ultimul ban; fără să lipsească nimic, exact. *Nu mai datora nimănui nimic; achitase pe Lambrino pînă într-o para.* VLAHUȚĂ, O. A. III 81. *Se dă dator să plătească pînă la para.* CARAGIALE, S. N. 84. (În legătură cu evaluări băneşti) **Ca o para** = fără discuţie, sigur, clar, neîndoielnic. *O moşie, care face 250 de mii de lei ca o para.* CARAGIALE, O. II 23. (Familiar) **A şti cîte parale face cineva** = a fi bine lămurit în privinţa cuiva, a şti că nu preţuieşte mult, că nu-i mare lucru de capul lui. **A face** (pe cineva) **de două parale** = a spune cuiva vorbe grele, a-l ocărî straşnic, a-l batjocori, a-l face de rîs. **A lua** (pe cineva) **la trei parale** = a-i cere cuiva socoteală pentru ceea ce a făcut, a-i face mustrări, a-l lua din scurt. ◇ *Cinci parale* = monedă, astăzi ieşită din uz, care valora a douăzecea parte dintr-un leu. *Întinzînd în întuneric pumnul în care strîngea gologanul, ea suspină: «numai... cinci parale!».* VLAHUȚĂ, N. 112.

2. (Familiar, mai ales la pl.) Bani; avere în bani. *Nu vreau să se simtă ce am cu mine, ca să nu ispitesc pe nimeni. Dac-ar fi paralele mele, n-aş zice nimica. Mi le ia şi pace bună! Dar îs paralele lui.* SADOVEANU, B. 128. *Tu totdeauna ai fost băiat cu parale. Ai avut bani de cînd te ştiu.* CAMIL PETRESCU, N. 43. *Ţara geme-n angarale, Vodă numără parale.* LIT. ANTIMONARHICĂ 110. ◇ Expr. (Familiar) **Face parale** = merită să fie apreciat, are valoare, e bun, frumos. *Acuma-i vremea să ne grăbim... Acuma face parale calul bun şi prietinul statornic.* SADOVEANU, O. I 512. **Nu face parale** sau **nu face nici o para (chioară)** sau **nici două parale** = este lipsit de valoare.

PARÁ[3], *parez*, vb. I. Tranz. (La scrimă şi la duel, p. ext. la alte sporturi) A evita o lovitură a adversarului printr-o contralovitură. (Fig.) *Să ne gîndim din vreme la armele adversarilor noştri. Să parăm loviturile lor.* C. PETRESCU, O. P. I 253.

PARÁBOLĂ[1], *parabole*, s. f. Curba care reprezintă locul geometric al punctelor egal depărtate de un punct fix (numit focar) şi de o dreaptă fixă (numită directoare).

PARÁBOLĂ[2], *parabole*, s. f. Mică povestire alegorică cu un cuprins religios sau moral; alegorie; p. ext. vorbire învăluită, neclară. *Nu înţelegea ce voia să spună milionarul acesta cu obraz de scapet şi obicinuit să se exprime în parabole obscure.* C. PETRESCU, A. 306. *După aceste parabole, adaose...* NEGRUZZI, S. I 8.

PARABÓLIC, -Ă, *parabolici, -e*, adj. De forma unei parabole[1]. *Oglindă parabolică.* ▭ *Boltirea părereţilor ce se înălţau la patru-cinci stînjeni în sus, îngustîndu-se într-o linie cam parabolică.* ODOBESCU, S. I 443.

PARABOLOÍD, *paraboloizi*, s. m. Suprafaţă descrisă de o parabolă care se deplasează astfel încît planul ei rămîne mereu paralel cu el însuşi, iar vîrful ei rămîne pe o altă parabolă dată.

PARACENTÉZĂ, *paracenteze*, s. f. Puncţie efectuată într-o pungă de puroi din organism.

PARACLÍS[1], *paraclise*, s. n. Bisericuţă, capelă zidită de obicei alături de o biserică mai mare sau în interiorul unei clădiri. *Lîngă biserica cea veche... se înălţa poarta cu turn şi paraclis.* SADOVEANU, Z. C. 81. *S-a sfinţit paraclisul spitalului din Tîrgu-Neamţului.* CREANGĂ, A. 75.

PARACLÍS[2], *paraclise*, s. n. (În ritualul creştin) Slujbă religioasă de laudă şi de invocare a fecioarei Maria sau a unui sfînt. *Un mic paraclis se făcu în cîmp.* GANE, N. II 106. *Venea... să-şi citească paraclisul pe un sfanţ.* MACEDONSKI, O. III 32.

— Pl. şi: (învechit) *paraclisuri* (ALECSANDRI, T. I 124).

PARACLISÉR, *paracliseri*, s. m. Persoană însărcinată cu îngrijirea şi paza unei biserici îndeplinind şi unele servicii la oficierea cultului; ţîrcovnic, crîsnic. *Astăzi în sfîrşit îi pot scrie tatei, care-i paracliser.* VINTILĂ, O. 45. *Monahul Averchie este paracliser.* STĂNOIU, C. I. 7. ✦ (Învechit) Cîntăreţ de biserică. *Prin cîntări* [ţînţarii] *mă desfătează, par-c-ar fi paracliseri.* ALEXANDRESCU, M. 261.

— Variantă: **paraclisiér** (I. IONESCU, M. 229) s. m.

PARACLISIÉR s. m. v. **paracliser.**

PARADÁ, *paradez*, vb. I. Intranz. (Rar) A se arăta (punîndu-se în evidenţă); a se afişa. *Uliţa satului unde paradează doniuanii patrupezi.* EMINESCU, N. 105.

PARÁDĂ, *parade*, s. f. **1.** Festivitate militară la care defilează trupele diferitelor arme, organizată cu prilejul unui eveniment sau al unei aniversări; p. ext. ceremonie. *Într-o zi de paradă, la curtea generalisimului turc... trag cu pistoale asupra lui.* GHICA, S. 116. *În ziua aceea era paradă domnească.* NEGRUZZI, S. I 29. ◇ Loc. adj. **De paradă** = a) pentru paradă, destinat paradei. *Cal de paradă;* b) fig. de formă, de ochii lumii. *Critica şi autocritica servesc la dezvăluirea lipsurilor şi la lupta împotriva prezentării de paradă a lucrurilor într-o lumină trandafirie şi a îmbătării de pe urma succeselor în muncă.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2684. ◇ Expr. **A face paradă (de** sau **cu ceva)** = a face ceva ostentativ pentru a produce efect, a se făli (cu ceva). *Şampanie la Capşa beau mulţi făcînd paradă De golul cel din creieri, de plinul cel din ladă.* MACEDONSKI, O. I 48. *Un gentilom ridicol ce face paradă cu titlurile şi armele familiei sale.* BOLINTINEANU, O. 366.

2. (Învechit) Cortegiu solemn, alai, pompă. *Făt-Frumos şi fiica lui Alb-împărat intrară cu mare paradă... în cetatea lui Roşiu-împărat.* POPESCU, B. I 30. *Cucernicul Platon s-a rugat să nu-l îngroape cu paradă.* NEGRUZZI, S. I 215.

— Pl. şi: *parăzi.* — Variantă: (Munt.; popular) **parádie** (ISPIRESCU, L. 192) s. f.

PARÁDIE s. f. v. **paradă.**

PARADÍGMĂ, *paradigme*, s. f. **1.** Ansamblul formelor flexionare ale unei părţi de vorbire. *Un caz puţin deosebit este acela al verbului românesc «a vrea», «a voi», care amestecă în paradigmă forme de origine latină şi forme de origine slavă.* GRAUR, F. L. 170.

2. (Învechit) Exemplu, pildă, model. *Dacă voi aţi fi urmat paradigma acestei istorioare, nu eraţi să vă plîngeţi acum.* FILIMON, C. 167.

PARADÍS s. n. (În concepţia creştină) Rai. *Sînt în viaţă rătăciri de acelea care preţuiesc mai mult decît drumul cel mai drept la paradis.* HOGAŞ, H. 104. *Eşti frumoasă... înger eşti din paradis Şi mă tem privind la tine.* EMINESCU, O. IV 38. *Parisu-i un paradis Plin de adimenire.* ALECSANDRI, T. I 312. ◇ *Pasărea paradisului* = pasăre cu pene frumos colorate, care trăieşte în insulele Malaeziei, în China şi în India *(Paradisea apoda).* ◇ Expr. **Ca în paradis** = foarte fericit. *Trăieşte ca în paradis.* ✦ Fig. Loc plăcut, minunat. *Trebuie să vă fac descrierea paradisului meu.* NEGRUZZI, S. I 96.

PARADIZIÁC, -Ă, *paradiziaci, -e*, adj. De paradis; minunat, încîntător. *Domoala trecere a norilor dădea la iveală... într-un imens joc de umbre şi lumini, vaste pajişti paradiziace.* BOGZA, M. S. 50.

PARADÓS, *paradosuri*, s. n. Parapet de pămînt în spatele unui şanţ, făcut pentru a apăra militarii adăpostiţi în şanţ contra loviturilor din spate.

PARADOSÍ, *paradosesc*, vb. IV. Tranz. (Învechit) A preda o materie de învăţămînt; a învăţa (ceva pe cineva). *Pentru a-ţi paradosi limba românească după toată rînduiala... trebui să începem de la început.* NEGRUZZI, S. I 8.

PARADÓX, *paradoxe,* s. n. **1.** Opinie (de obicei absurdă) contrară adevărului îndeobște acceptat; p. ext. nepotrivire, ciudățenie. *Un scriitoraș necunoscut care caută să ajungă celebru prin paradoxe.* GHEREA, ST. CR. I 14. *Să nu se pară un paradox această zicere.* NEGRUZZI, S. I 312.

2. (În știință, mai ales în expr.) *Paradoxul hidrostatic* = faptul (ciudat în aparență) că presiunea unui lichid este aceeași în orice punct al unei suprafețe orizontale și nu depinde de forma vasului. *Paradox geometric* = figură geometrică care, privită fugar, duce la concluzii greșite sau la contraziceri aparente.

PARADOXÁL, -Ă, *paradoxali, -e,* adj. Care ține de paradox; de neînțeles, ciudat. *Mai intervin și alți camarazi, cari sînt pasionați de aparența paradoxală a afirmației.* CAMIL PETRESCU, U. N. 329. *Dorința de a fi cît se poate mai clar și de a nu părea paradoxal mă face să studiez aici doi artiști, care parcă contrazic cu totul cele dezvoltate în acest articol.* GHEREA, ST. CR. III 106.

PARAFÁ, *parafez,* vb. I. Tranz. **1.** A semna prin parafă (1), a întări un act prin semnătură cu parafă. (Fig.) *Istoria nu e pentru noi un capitol încheiat, parafat și sigilat cu peceți.* CONTEMPORANUL, S. II, 1949, nr. 161, 4/1.

2. A aplica o parafă (1) pe fiecare foaie de registru în parte; a sigila, a pecetlui cu ceară roșie cusătura unui registru sau a unui dosar ca să nu se poată scoate sau adăuga foi.

PARAFÁRE, *parafări,* s. f. Acțiunea de a parafa.

PARAFÁT, -Ă, *parafați, -te,* adj. Semnat, iscălit prin parafă (1). *Document parafat.*

PARÁFĂ, *parafe,* s. f. **1.** Iscălitură prescurtată, iscălitură cu inițialele numelui și pronumelui; pecete cu o semnătură sau cu anumite inițiale.

2. Trăsătură de condei adăugată la o iscălitură spre a o deosebi de altele sau spre a o împodobi; p. ext. linie de ornament. *Litere latine cursive fine și împodobite cu parafe.* ODOBESCU, S. I 459.

PARAFINÁ, *parafinez,* vb. I. Tranz. A acoperi cu un strat de parafină.

PARAFINÁRE, *parafinări,* s. f. Acțiunea de a parafina și rezultatul ei.

PARAFÍNĂ, *parafine,* s. f. Substanță solidă, albă și translucidă constînd dintr-un amestec de hidrocarburi saturate obținute la distilarea țițeiului sau a cărbunilor; este întrebuințată la fabricarea lumînărilor, la impregnarea hîrtiei și a țesăturilor pentru a le face impermeabile, ca materie primă în industria chimică etc.

PARAFÍNIC, -Ă, *parafinici, -e,* adj. Privitor la parafină, de parafină. *Combinații parafinice.*

PARAFINÓS, -OÁSĂ, *parafinoși, -oase,* adj. Care conține parafină. *Produse parafinoase.*

PARAFÓC s. n. Zid, făcut dintr-un material refractar, care apără de flăcări o parte mai sensibilă a unei căldări de aburi.

PARAFRAZÁ, *parafrazez,* vb. I. Tranz. A exprima prin alte cuvinte (și mai pe larg) conținutul unui text; a expune prin cuvinte proprii ideile unui text. *La început îl vedem* [pe Neculce] *parafrazînd sfîrșitul cronicii lui Miron Costin.* IORGA, L. I 250.

PARAFRAZÁRE, *parafrazări,* s. f. Faptul de a parafraza; exprimare prin parafrază (1).

PARAFRÁZĂ, *parafraze,* s. f. **1.** Expunere prin cuvinte proprii (și în mod dezvoltat) a ideilor unui text.

2. (Muz.) Prelucrare cu caracter de improvizație liberă a unei teme împrumutate dintr-o altă operă muzicală.

PARAFÚLGER, *parafulgere,* s. n. **1.** Aparat care leagă de pămînt, pentru scurt timp, un punct al unei conducte sau instalații electrice, pentru a proteja instalația electrică împotriva supratensiunilor de origine atmosferică; descărcător.

2. Paratrăsnet.

PARAGÁT, *paragate,* s. n. (Mai ales colectiv) Șir de cîrlige cu nadă, folosit la pescuitul nisetrului, calcanului etc. *Flăcăul ăsta îi pierduse paragatul.* DUMITRIU, P. F. 33.

PARAGENÉZĂ s. f. Formarea în aceeași epocă a mai multor minerale asociate. ✦ Asociație de minerale formată în aceeași epocă.

PARÁGINĂ, *paragini;* s. f. **1.** Loc părăsit, lăsat necultivat, teren acoperit de buruieni; pîrloagă, moină. *Și cîmpul e deșert. Un zid neterminat, Paragină, miros de cucută.* BENIUC, V. 108. *Era atîta pămînt încît era mai multă paragină decît arătură.* SADOVEANU, E. 27. ✧ Fig. *Cărările lumii se ridică spre creștete, Se desfac din paragini deșteptate popoare.* DEȘLIU, G. 54. ✧ (Adjectival) *Într-o vie paragină își făcuse culcușul o vulpe.* ISPIRESCU, la TDRG. *Se întoarce în curte, o curte paragină de mahala, și aprinde un chibrit.* CARAGIALE, O. II 87. ✦ Ruină, dărăpănătură. *Întinde pe creneluri, pe ziduri și pe porți, Din mușchiul de paragini o fină țesătură.* MACEDONSKI, O. I 24.

2. Stare de părăsire, de neîngrijire a unui teren sau a unei clădiri. *Hotărîrea* [lui Tudor] *era să clădească iar casa risipită și să ridice din paragină livada lui Ionașcu.* SADOVEANU, O. VII 103.

— Pl. și: *părăgini* (VLAHUȚĂ, la TDRG). — Variantă: **părăgínă** (ODOBESCU, S. III 322) s. f.

PARAGLOBÍNĂ s. f. Substanță proteică, prezentă în sînge și care contribuie la formarea fibrinei din sînge.

PARAGRÁF, *paragrafe,* s. n. **1.** Subdiviziune dintr-un capitol care corespunde, de obicei, unui articol într-un text de lege, tratat, statut etc. *Și, prin ochelari de aur, bucherind un paragraf, După placul stăpînirii, schimbă legile în jaf.* BELDICEANU, P. 118. *Dacă ai vreo judecată, Mergi la Donici de-o arată, Că el pînă și-n pilaf Va găsi vrun paragraf.* NEGRUZZI, S. I 333.

2. Pasaj dintr-un text scris, despărțit de restul textului printr-un alineat nou și printr-un semn grafic special; fragment dintr-un text. *Dibuia ca prin întuneric frînturi de înțeles ca să cîrpească un paragraf din lecție.* VLAHUȚĂ, O. A. I 100.

PARALÁCTIC, -Ă, *paralactici, -e,* adj. Referitor la paralaxă, de paralaxă. *Triunghi paralactic.*

PARALÁXĂ, *paralaxe,* s. f. Unghiul dintre dreptele care unesc un punct foarte depărtat cu extremitățile unei baze de observare.

PARALÉL[1]**,** *paraleluri,* s. n. Instrument folosit la trasarea pe o piesă a unor linii paralele cu un plan dat sau la trasarea unor distanțe.

PARALÉL[2]**, -Ă,** *paraleli, -e,* adj. **1.** (Despre drepte) Care are toate punctele la aceeași distanță de o dreaptă sau de un plan cu care nu se întretaie, oricît s-ar prelungi, decît (teoretic) la infinit. *Dreptunghiul are laturile paralele două cîte două.* ▭ *Ca într-un tablou istoric vin din țară, paralele, coloane de soldați.* CAMIL PETRESCU, U. N. 274. ✦ (Despre planuri) Care are toate punctele la aceeași distanță de un alt plan. ✧ (Adverbial) *Printre pomii galbeni din grădină Soarele în asfințit întinde, Paralel, covoare de lumină.* D. BOTEZ, P. O. 43. ✧ Expr. **Legătură în paralel** = mod de legare a două sau mai multe părți conducătoare ale unei instalații, astfel încît ele să fie străbătute simultan de același element.

2. Care se produce concomitent şi evoluează în mod similar cu altceva. *Fenomene paralele.* ▭ *Mama şi surorile mele au trecut de partea lui şi au pornit acţiuni paralele.* CAMIL PETRESCU, U. N. 37. *Aceste două mari şcoli paralele... nu au putut încă să prindă adînci rădăcini.* MACEDONSKI, O. IV 93. ✧ (Adverbial) *Ideea se propagă din ce în ce mai insistent. N-o judec. Constat. Paralel progresează agitaţia ţăranilor.* REBREANU, R. I 257.

PARALÉLĂ, *paralele,* s. f. **1.** Linie sau suprafaţă situată în toată întinderea ei la o egală distanţă de altă linie sau de altă suprafaţă, cu care nu se întretaie, oricît de mult s-ar prelungi, decît (teoretic) la infinit. *A duce, a trage o paralelă.* ✦ Fiecare dintre cercurile imaginare, determinate de intersecţia geoidului cu planurile perpendiculare pe axa polilor. *Insulele Canare... se află pe a 28-a şi 29-a paralelă nordică.* TUDORAN, P. 412.

2. (La pl.) Aparat de gimnastică, format din două bare paralele aşezate pe stîlpi şi folosit la diferite exerciţii; (la sg.) fiecare dintre cele două bare ale acestui aparat. *Gimnastică la paralele.*

3. Fig. Comparare a două persoane, fenomene, lucruri, opere etc. *Paralelă istorică.*

PARALELIPIPÉD, *paralelipipede,* s. n. Prismă a cărei bază este un paralelogram.

PARALELIPIPÉDIC, -Ă, *paralelipipedici, -e,* adj. Care are forma unui paralelipiped. *Pe sub umbra a doi tei imenşi, se înalţa o clopotniţă paralelipipedică.* CĂLINESCU, E. 49. *Coloanele care susţineau tavanul erau paralelipipedice, îmbrăcate cu oglinzi.* CAMIL PETRESCU, N. 30.

PARALELÍSM s. n. Starea a două sau mai multe lucruri paralele. *Paralelismul unor planuri geometrice.*

PARALELOGRÁM, *paralelograme,* s. n. Patrulater care are laturile opuse paralele şi egale. ✧ *Paralelogramul forţelor* = construcţie grafică cu ajutorul căreia se determină rezultanta a două forţe concurente.

PARALÉU, *paralei,* s. m. (Adesea ca apoziţie a lui «leu», mai rar a lui «zmeu») Leu straşnic, namilă de leu. *Alaltăieri, cînd alergai ca un paraleu în butca ta... nu m-ai stropit de glod de sus pînă jos?* HOGAŞ, H. 32. *Numai iaca şi împăratul vine ca un leu-paraleu, să-şi ieie fata pe seamă.* CREANGĂ, P. 269. *Măi Florine, dragul meu, Parcă eşti un paraleu.* ALECSANDRI, T. 898. ✧ Expr. **A se face (sau a face pe cineva) leu-paraleu** = a (se) înfuria. *Zmeul e năbădăios şi se face leu-paraleu.* ISPIRESCU, la CADE. *Cine, din miel cu blîndeţe, te-a făcut leu-paraleu?* ALECSANDRI, la CADE. ✦ Fig. Fiinţă puternică, viteză. *Era numai o fetişcană, dar... inimoasă cît zece paralei de voinici.* DELAVRANCEA, S. 228. *S-adun finii şi cumetrii şi-apoi povestesc de-a dragul... Despre crai cu stemă-n frunte, despre lei şi paralei.* COŞBUC, P. II 135. *Al cui e äst cal?... — Äst leu-paraleu, Este darul tău.* TEODORESCU, P. P. 45. ✧ (Adjectival) *Toţi feţii săi Ai mai paralei.* MARIAN, la TDRG.

PARALÍTIC, -Ă, *paralitici, -e,* s. m. şi f. Persoană lovită de paralizie; damblagiu. *Dacă aş putea lăsa paraliticului Couthon picioarele.* CAMIL PETRESCU, T. II 620. ✧ (Adjectival) *Vedeam păşind spre mine vreun muşar paralitic.* BOLLIAC, O. 109.

PARALIZÁ, *paralizez,* vb. I. **1.** Intranz. şi refl. A-şi pierde, total sau parţial, mobilitatea şi sensibilitatea corpului; a se damblagi. *Şi totuşi, cînd visam noaptea că iau parte la lupte, eram ca paralizat de groază.* CAMIL PETRESCU, U. N. 208. ✦ Fig. A înţepeni. *Abia pot vorbi, căci mi-e paralizat gîtlejul de-atîta înghiţit în sec.* CAMIL PETRESCU, U. N. 360.

2. Tranz. A împiedica o mişcare, o acţiune; a imobiliza. *Faţa lui paralizează prin paloarea ei pe adversar.* CAMIL PETRESCU, T. II 174. *Neştiinţa în care sînt de ceea ce se petrece în Constantinopol mă paralizează în lucrările mele aci.* GHICA, A. 276.

PARALIZÁNT, -Ă, *paralizanţi, -te,* adj. Care paralizează. *Emoţie paralizantă.* ✦ Fig. Care împiedică sau stînjeneşte o acţiune.

PARALIZÁRE s. f. Acţiunea de a paraliza.

1. Încetare, parţială sau totală, a mobilităţii şi a sensibilităţii unui organ. *Paralizarea piciorului.*

2. Fig. Împiedicare, stînjenire a unei acţiuni.

PARALIZÁT, -Ă, *paralizaţi, -te,* adj. **1.** Lovit de paralizie. *Biata fată era paralizată din copilărie.* CARAGIALE, O. III 234. ✦ Fig. Înţepenit, încremenit, împietrit. *Alţi peşti aşteaptă încremeniţi, paralizaţi, deşi presimt parcă... ce are să li să întîmple.* BOGZA, C. O. 303. *Înţelenite şi paralizate în mijlocul cîmpului... maşinile... stăteau acuma ridicole şi neputincioase.* ANGHEL, PR. 83.

2. Fig. Împiedicat, stînjenit în acţiunile sale, lipsit de puterea de a acţiona.

PARALIZÍE s. f. Pierderea, totală sau parţială, a mobilităţii şi a sensibilităţii corpului; dambla, gută. *Lovit de paralizie... a rămas ca un mort printre vii.* ALECSANDRI, S. 155. ✧ *Paralizie infantilă* v. infantil.

PARALÎC s. n. (Cu sens colectiv) Bani mărunţi. V. gologan. ✧ Expr. **A vinde sau a cumpăra cu paralîcul** = a vinde (sau a cumpăra) cu bani puţini lucruri mărunte. *Ba a mai şi vîndut* [pastramă] *cu paralîcul şi cu bucata, să nu mai stea să cîntărească.* CARAGIALE, S. N. 81.

PARAMAGNÉTIC, -Ă, *paramagnetici, -e,* adj. (Despre materiale) Care produce intensificarea unui cîmp magnetic, dacă se găseşte în acest cîmp, fără să rămînă cu magnetizare permanentă.

PARAMÉNT, *paramente,* s. n. Parte exterioară a unei construcţii, a unui element de construcţie sau a materialelor de construcţie de piatră (de obicei prelucrată); material care căptuşeşte această faţă.

PARAMÉTRU, *parametri,* s. m. Mărime considerată constantă care intervine într-o ecuaţie şi care poate lua diferite valori, de care depind valorile rădăcinilor ecuaţiei.

PARAMILITÁR, -Ă, *paramilitari, -e,* adj. (În expr.) *Organizaţie* (sau *formaţie*) *paramilitară* = formaţie înarmată în cadrul unei organizaţii fasciste, care sprijină acţiunile acesteia.

PARANÍMFĂ, *paranimfe,* s. f. (Rar) Druşcă. (Fig.) *A lumii paranimfă, moartea.* EMINESCU, la CADE.

PARANÓIA s. f. Boală mintală cronică care se manifestă prin idei fixe, prin susceptibilitate şi orgoliu exagerat, prin mania persecuţiei, uneori şi prin halucinaţii.

PARANÓIC, -Ă, *paranoici, -e,* s. m. şi f. Persoană care suferă de paranoia, bolnav de paranoia.

— Pronunţat: *-no-ic.*

PARANTÉZ s. n. v. **paranteză.**

PARANTÉZĂ, *paranteze,* s. f. **1.** Semn de punctuaţie constînd dintr-o linie semicirculară, dintr-o linie dreaptă îndoită la capete sau dintr-un unghi ascuţit care se pune înaintea şi în urma cuvintelor considerate ca o explicaţie, ca un adaos, ca o precizare; textul cuprins între aceste semne. *Cuvinte în paranteză.* ▭ *Toate comediile lui sînt pline, împestriţate, cu paranteze.* GHEREA, ST. CR. I 357. ✧ Expr. **A deschide o paranteză** v. deschide. **A închide paranteza** v. închide (2). ✦ Semnul pus înaintea şi în urma unei expresii algebrice pentru a arăta că operaţia dată se efectuează asupra întregii expresii.

2. Fig. Parte a unui discurs sau a unei scrieri care nu stă în strînsă legătură cu subiectul; digresiune. *Deschid... o mică parantează istorică esplicativă.* CARAGIALE, O. III 139.

— Variantă: (învechit) **parantéz** (GHEREA, ST. CR. I 137) s. n.

PARAPÉT, *parapete,* s. n. **1.** Perete puțin înalt de piatră, de cărămidă, de lemn, de metal etc. care servește la îngrădirea teraselor, a podurilor, a marginii șoselelor etc. V. balustradă. *Urcară așa la pas din parapet de pod în parapet de pod.* SADOVEANU, B. 223. *Se întorcea pe cheiul Dîmboviței, oprindu-se să privească de pe parapetul podurilor.* C. PETRESCU, Î. II 159. ✦ Prelungire a bordurilor unei nave deasupra punții superioare, pentru ca oamenii și obiectele de pe punte să aibă o protecție contra valurilor. *Mihu se feri de-a lungul parapetului, uitîndu-se chioriș la valurile care ridicau capul.* TUDORAN, P. 161. ✦ Obstacol artificial așezat la capătul unei linii ferate, spre a opri înaintarea trenului sau a vagoanelor izolate.

2. Întăritură de pămînt sau de zid, la redute și tranșee, care apără pe soldați de gloanțe. *Căciularii scoteau lopețile de la cingătoare și începeau a întoarce parapetul spre dușman.* SADOVEANU, O. VI 36. *Urcăm, luptăm... iată-ne-acum Sus, sus, la parapete.* ALECSANDRI, O. 241.

PARAPLEGÍE s. f. Paralizia membrelor unui corp. *Paraplegie senilă.*

PARÁPON s. n. (Astăzi rar) Supărare, necaz, ciudă. *Parcă mi s-a luat cu mîna tot paraponul. Am mîncat, am dormit.* PAS, Z. III 289. *De vreme ce ai parapon asupră-i sînt gata să-l pedepsesc.* ALECSANDRI, T. 1407.

PARAPONISÍ, *paraponisesc,* vb. IV. Refl. (Învechit) A se supăra, a fi plin de necaz.

PARAPONISÍT, -Ă, *paraponisiți, -te,* adj. (Astăzi rar) Nemulțumit, supărat, plin de necaz; dezamăgit. (Substantivat) *Orizontul politic e posomorît ca un paraponisit fără slujbă.* ALECSANDRI, T. I 306.

PARASCÍNTEI, *parascînteie,* s. n. Dispozitiv montat la locomotive și la cubilouri care reține particulele solide incandescente, pentru ca acestea să nu iasă pe coș și să provoace incendii. ✦ Ecran izolant, incombustibil, care previne descărcările electrice sau deteriorările pe care acestea le-ar putea produce.

PARASCOVÉNIE, *parascovenii,* s. f. (Regional, mai ales la pl.) Năzbîtie, poznă, drăcie, măscări. *Rămăsese în poartă unde istorisea nu știu ce parascovenii grupului de civili.* CAMILAR, N. II 218. *De-amu puneți-vă pe făcut... parascovenii cîte vă place, măi băieți.* CREANGĂ, A. 39. *Cucoană Gahiță, m-am săturat de toate parascovenile și de toate farafastîrile d-tale.* ALECSANDRI, T. 1016.

PARASÓL, *parasoluri,* s. n. **1.** (Regional) Umbrelă (de soare). *În ușa crîșmei « Pui de lup » îl apucă de braț o femeie cu parasol.* CAMILAR, N. II 195. *Oi lua și un parasol și l-oi ținea colea în sus, ca nu cumva să străbată o rază de soare la obrăjeii mei.* SBIERA, P. 250.

2. Aripă de avion monoplan, așezată deasupra fuzelajului. ✦ Apărătoare montată în jurul obiectivului unui aparat fotografic pentru a împiedica pătrunderea în aparat a luminii parazite.

PARASTÁS, *parastase,* s. n. (În ritualul creștin) Slujbă religioasă, făcută pentru pomenirea celor morți. *Dacă-i fu soarta să piară, o să-i facem parastasele cuvenite.* SADOVEANU, M. C. 127. ✦ Colacul folosit la slujba parastasului și care se dă preotului. *Pe mese pun ulcioarele și lîngă fiecare ulcior se pune un parastas cu pom în el și încărcat de poame, lumini de ceară, covrigi și turte.* MARIAN, NU. 746.

— Variantă: (regional) **părăstás** (COȘBUC, P. II 254, CREANGĂ, A. 127) s. n.

PARASTISÍ, *parastisesc,* vb. IV. Tranz. (Învechit) A reprezenta, a juca un rol, o piesă de teatru. *Am parastisit pe fiii lui Brutus.* GHICA, S. 258. *Am auzit că zilele astea o să parastisească « Italiana în Algir », bucată cu cîntece.* FILIMON, C. 209.

PARASTUÍ, *parastuiesc,* vb. IV. Tranz. (Învechit) A parastisi. *Da ce parastuiește în astă-seară? — O piesă nouă... « Două fete ș-o nineacă ».* ALECSANDRI, T. I 150. ✧ Refl. pas. *Se parastuia două piese nouă pline de-mpunsături în ispravnici și-n giudecători.* ALECSANDRI, T. 1398.

PARAȘUTÁ, *paraşutez,* vb. I. Tranz. A lansa din avion cu paraşuta.

PARAȘUTÁRE, *paraşutări,* s. f. Lansare din avion cu paraşuta.

PARAȘÚTĂ, *paraşute,* s. f. Aparat în formă de umbrelă folosit pentru a reduce viteza de cădere a unui obiect sau a unei persoane dintr-un avion și făcînd posibilă coborîrea fără pericol. *Pilotul s-a salvat cu paraşuta.* ✧ *Paraşută automată* = paraşută care, la aruncarea din avion, se deschide în mod automat. *Paraşută luminoasă* = paraşută cu care se lansează un material cu bază de magneziu, care se aprinde în cădere, luminînd puternic terenul de aterizaj, obiectivul de recunoaștere etc.

PARAȘUTÍSM s. n. Tehnica și îndeletnicirea de a se lansa cu paraşuta, de a folosi paraşuta. *În anii puterii populare, paraşutismul a devenit un adevărat sport de masă.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2761.

PARAȘUTÍST, -Ă, *paraşutiști, -ste,* s. m. și f. Persoană care se lansează cu paraşuta. *La miting paraşutiștii au făcut lansări demonstrative.* ✧ *Unitate de paraşutiști* = unitate militară de debarcare care folosește paraşutele pentru aterizare pe teritoriul indicat. ✧ (Adjectival) *N-am auzit călătorii discutînd decît despre motoare... despre recorduri paraşutiste.* SAHIA, U.R.S.S. 215.

PARATÁCTIC, -Ă, *paratactici, -e,* adj. Exprimat prin parataxă. *Legătura dintre propoziții în fraza « Vei veni, sper » este paratactică.*

PARATÁXĂ, *parataxe,* s. f. (Gram.) Juxtapunere.

PARATÍFIC, -Ă, *paratifici, -e,* adj. Care se referă la paratifos, care provoacă paratifosul. *Bacil paratific.*

PARATIFOÍD, -Ă, *paratifoizi, -de,* adj. (Numai în expr.) *Febră paratifoidă* = boală contagioasă cauzată de bacili paratifici, înrudiți cu bacilul tific, și avînd o evoluție clinică asemănătoare cu a febrei tifoide.

PARATÍFOS s. n. Boală infecțioasă din grupul febrei tifoide produsă de bacilul paratific.

PARATIFÓZĂ s. f. Boală produsă de un microb din grupul paratific, care atacă mai ales păsările și purceii.

PARATRĂSNET, *paratrăsnete,* s. n. Dispozitiv metalic aerian, în legătură conductoare permanentă cu pămîntul, servind la protecția construcțiilor, a instalațiilor și a oamenilor împotriva efectelor dăunătoare ale trăsnetului; (învechit) parafulger.

PARAVÁN, *paravane,* s. n. **1.** Piesă de mobilier formată din unul sau mai multe panouri alcătuite de obicei din rame acoperite cu placaj, cu pînză, cu carton etc., folosită în încăperi ca apărătoare contra curenților de aer sau pentru a ascunde vederii anumite porțiuni din încăpere. *Un paravan ascundea patul artistului.* EMINESCU, N.

109. *Apoi veseli, cu-a lor pradă, se pun hoții zburători Cînd pe mîndre paravane de mătase diafană, Cînd pe crengi, cînd pe bazinuri.* ALECSANDRI, P. III 87. ◇ (În comparații și metafore, sugerînd ideea de ascundere, de mascare a unui fapt, a unei acțiuni) *Tu, cu inima și mintea poate ești un țaravan După care ea atrage vre un june curtezan.* EMINESCU, O. I 162. *Te-am ales pe tine de cavaler... — Zi mai bine că m-ai ales de paravan.* ALECSANDRI, T. 1305. ✦ Perete subțire, de obicei de lemn, care desparte sau limitează un anumit spațiu dintr-o încăpere. ✦ (Rar) Piesă de decor la teatru. *Două paravane scunde de tot, verzi, închipuiesc țărmurile unei strîmtori în care sînt cuprinse navele.* CAMIL PETRESCU, T. II 173.

2. Baraj de tablă, cu baza în formă de semicerc, fixat în pămînt în fața focarelor de lăcuste călătoare.

PARAVÎNT, *paravînturi,* s. n. Sistem de protecție contra curenților de aer, format din șiruri de arbori sau din panouri situate între liniile unei stații de triaj, perpendicular pe axa liniilor.

PARAXÉNIE, *paraxenii,* s. f. (Învechit) Ciudățenie. *Și ea avea paraxenii nevinovate.* La CADE.

PARÁXIN, -Ă, *paraxini, -e,* adj. (Grecism învechit; folosit adesea adverbial) Ciudat, curios, bizar. *Boierule, să nu-ți fie paraxin unde ne vezi că am venit numai amîndoi.* ISPIRESCU, L. 291. (În forma *paraxîn*) *Din partida lor?... eu!... Asta-mi vine cam paraxîn, arhon șatrar... dar d-tale? — Ei, cucoane!... mai bine paraxîn așa decît pe spinare.* ALECSANDRI, T. 1125.

— Accentuat și: *paraxín.* — Variantă: **paráxîn, -ă** adj.

PARÁXÎN, -Ă adj. v. **paraxin.**

PARAZĂPÁDĂ, *parazăpezi,* s. f. 1. (La pl.) Construcție (dig de pămînt, gard, zid etc.) sau plantație așezată lîngă o șosea sau o cale ferată în debleu pentru a împiedica înzăpezirea acestora. ✦ Mijloc de reținere și de repartizare uniformă a zăpezii pe semănături, constînd din panouri de scînduri, împletituri de nuiele sau din plantații. *Am reținut zăpada pe semănături cu ajutorul parazăpezilor. Parazăpezile au fost făcute din tulpini de floarea-soarelui.* SCÎNTEIA, 1954, nr. 2862.

2. Mic grilaj metalic, așezat la marginea streșinii unei clădiri pentru a opri căderea zăpezii de pe acoperiș; opritor de zăpadă.

PARAZÍT[1]**, -Ă,** *paraziți, -te,* adj. 1. (Despre animale sau plante) Care trăiește pe un organism străin, hrănindu-se cu substanțele organice extrase din acesta; parazitar. *Uredinalele sînt ciuperci parazite.* SĂVULESCU, M. U. I 80. *Mi se părea... o insectă parazită.* GALACTION, O. I 241.

2. Fig. (Despre oameni și despre clase sociale) Care trăiește din munca altora, din exploatare. *Iată crima revoltătoare a castei parazite din Principatele dunărene.* SADOVEANU, E. 51. *Această clasă parazită trăiește exploatînd munca claselor pozitive.* IBRĂILEANU, SP. CR. 186. *El îi dovedea că acești oameni de jos sînt cu mult superiori și, din toate punctele de vedere, mai interesanți decît acei nobili paraziți din pătura zisă aristocratică.* VLAHUȚĂ, O. A. III 182.

3. Fig. Care n-are nici o funcție; de prisos, inutil. *Bine ar fi să... contribuiți prin influența d-voastre la curățirea ortografiei de acea literă parazită.* ALECSANDRI, S. 6.

PARAZÍT[2]**, -Ă,** *paraziți, -te,* s. m. și f. 1. Plantă sau animal care trăiește pe un organism străin viu, hrănindu-se exclusiv cu substanțele organice scoase din acesta. *Paraziți intestinali.* ▭ *Uredinalele fiind paraziți intercelulari... provoacă... o scădere a cantității de protoplasmă din celule.* SĂVULESCU, M. U. I 96.

2. Fig. Persoană care trăiește din munca altora. V. trîntor, profitor. *Situația asta de parazit profitor îl înnebunește.* CAMIL PETRESCU, T. II 91. *Sînt oameni care ocupă în societate un rol mult mai onorabil decît regii, care nu se mulțumesc să fie paraziții aurîți și îndantelați ai popoarelor.* LIT. ANTIMONARHICĂ 156.

3. (La pl.) Zgomote caracteristice care se produc într-un aparat de telecomunicații din cauza descărcărilor electrice din atmosferă, a scînteilor de la un aparat electric învecinat etc. *Începe să-mi explice, întîi, planul radioului... E fericit că poate să prindă, fără paraziți, toate orașele mari din Europa.* SAHIA, U.R.S.S. 131.

4. Fibră secundară pe firul unei gogoși de mătase, provenită dintr-un defect al aparatului excretor al viermelui de mătase.

PARAZITÁR, -Ă, *parazitari, -e,* adj. 1. (Despre plante) Parazit. *Vegetație parazitară.*

2. Fig. (Despre oameni și despre clase sociale) Care trăiește ca un parazit; de parazit. *Pe toți îi ura, fiindcă toți pentru el personificau o umanitate uscată, ipocrită, lipsită de generozitate — «burghezie îndobitocită, egoistă și parazitară», cum scria în cărțile cu scoarță roșie.* C. PETRESCU, C. V. 91.

PARAZITICÍD, -Ă, *paraziticizi, -de,* adj. Care poate distruge paraziții animali sau vegetali.

PARAZITÍSM s. n. Faptul de a trăi ca parazit; mod de viață al plantelor sau al ființelor parazite. *Uredinalele sînt ciuperci parazite evoluate pe treapta cea mai înaltă a parazitismului.* SĂVULESCU, M. U. I 90.

PARAZITOLÓG, *parazitologi,* s. m. Cercetător care se ocupă cu studierea și combaterea paraziților la plante și la animale.

PARAZITOLOGÍE s. f. Știință care se ocupă cu studierea plantelor și animalelor parazite și în genere cu fenomenele parazitismului din natură.

PARAZITOTRÓP, -Ă, *parazitotropi, -e,* adj. (Despre substanțe medicamentoase) Care se fixează și acționează direct asupra unui parazit în interiorul organismului unei viețuitoare.

PARAZITÓZĂ, *parazitoze,* s. f. Nume generic dat oricărei boli sau afecțiuni cauzate de un parazit.

PÁRĂ[1] s. f. 1. Flacără, văpaie. *Para lungă Se-nalță-n sus albastră.* EMINESCU, O. I 93. *Ard nuielele trăsnind, Crește para scînteind.* ALECSANDRI, P. II 106. ◇ (Determinat prin «de foc») *L-oi hrăni cu jaratec și l-oi adăpa cu pară de foc.* EMINESCU, N. 27. ◇ Fig. *Apusul joacă într-un potop de pară: Se duce craiul zilelor de vară Spre alte lumi.* IOSIF, P. 33. *Mîndra seceră secară, Năframa-i arde cu pară.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 124. ◇ Loc. adj. **De pară** = ca flacăra, arzător, dogoritor. *Vestim... steaua de pară, Sus, peste Grivița proletară.* DEȘLIU, G. 19. ◇ Expr. **A se face** (sau **a se supăra, a se mînia**) **foc și pară** v. foc. **A trece** (sau **a sări**) **prin foc** (sau **prin apă și pară**) = a înfrunta orice primejdie, a face tot posibilul. *Era gata Pentru ea să sară Prin apă și pară.* COȘBUC, P. II 147. ◇ (În comparații și metafore) *Sabina roși pară, fiindcă întîia oară o trata cineva ca pe-o domnișoară.* C. PETRESCU, C. V. 14. *Gustă dintr-un ardei; ardeiul iute para focului.* HOGAȘ, DR. II 12. *Sufletul meu arde-n iubire ca para.* EMINESCU, O. I 231.

2. Fig. Sentiment puternic; înflăcărare; chin sufletesc. V. foc. *Ce ochi cuminți ori plini de pară, Privind la voi cu drag se bucurară?* IOSIF, P. 36. *Gîndu-i se topea de pară.* COȘBUC, P. I 124. *Para la inim-ajunge, Badea suspină și plînge.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 223.

PÁRĂ[2]**,** *pere,* s. f. 1. Fructul părului[1]. *Părul... era încărcat de pere galbene ca ceara.* CREANGĂ, P. 290. *Dă-mi o pară... să-mi răcoresc arsura gîtlejului.* NEGRUZZI, S. I 90. *Am un păr cu pere moi Și le-om mînca amîndoi.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 48. ◇ (Adesea însoțit de determinări care

arată soiul) *Pere bergamote. Pere pădureţe. Pere mălăieţe.* ◇ Expr. **(De sau pe) cînd făcea (sau va face) plopul pere şi răchita micşunele** v. micşunea. (Regional) **A bate** (cuiva) **percle** = a dăscăli, a mustrului. *Bătutu-i-a muierea perele cum să se poarte.* RETEGANUL, P. IV 25. **A-l pica** sau **a-i cădea** (cuiva) **para în gură** = a obţine ceva fără muncă. *(Pică) pară mălăiaţă în gura lui Nătăfleaţă* v. mălăieţ.

2. Nume dat unor obiecte sau unor piese de la aparate, maşini etc., în formă de pară: **a)** cuptor (convertizor) de topit fontă; **b)** ciocan la războiul mecanic de ţesut; **c)** lemnul în care se termină firul soneriei; **d)** unealtă pentru îndreptarea, prin lovire, a burlanelor turtite dintr-o coloană în exploatarea petroliferă.

PARBRÍZ, *parbrize,* s. n. Placă transparentă, de obicei de sticlă, aşezată în partea din faţă a unui autovehicul sau a unui avion pentru a feri pe conducător de praf, de vînt etc.

PARC, *parcuri,* s. n. **1.** Suprafaţă de teren relativ întinsă, cu plantaţii, alei, lacuri sau bazine, folosită ca loc pentru odihnă şi distracţii, uneori şi pentru manifestări culturale. *Parc de cultură şi odihnă.* ▭ *Mă uit pe fereastră spre parc. Arborii sînt tare bătrîni, încovoiaţi de vînturi şi de vreme.* STANCU, U.R.S.S. 40. *Ieri am găsit pe banca solitară din parc un biet mănunchi de flori trecute...* IOSIF, P. 36. ◇ *Parc naţional* = suprafaţă întinsă de teren, păzită şi îngrijită, în care e oprită exploatarea silvică, minieră, vînătorească, agricolă etc. în scopul de a fi păstrată natura (teren, faună, floră) neschimbată. *Parc de vînătoare* = teren împrejmuit în care vînatul e crescut şi îngrijit pentru vînătoare. *Animalele sălbatice... care se află pe teritoriul Republicii Populare Romîne, în libertate sau în parcuri de vînătoare... sînt proprietatea statului, ca bunuri ale întregului popor.* B. O. 1953, 35. ✦ Grădină mare cu alei şi copaci în jurul unei case. *Copacii din parcul conacului închideau ca un zid negru zarea din curte spre Ruginoasa.* REBREANU, R. II 105. ✦ Suprafaţă de teren parcelată pentru locuinţe, cu spaţii verzi foarte numeroase.

2. Loc de staţionare mai îndelungată şi de garare a vehiculelor şi animalelor sau de depozitare a materialelor; vehiculele garate în acest loc. *În faţa şoproanelor mai mulţi soldaţi spălau două automobile, alături de un întreg parc de motociclete.* REBREANU, P. S. 255. *Parcul, compus din căruţe şi cămile, forma dosul.* HASDEU, I. V. 86. ✦ Totalitatea vehiculelor, maşinilor, aparatelor etc. ale unei întreprinderi, ale unei instituţii etc.

PARCÁ, *parchez,* vb. I. Tranz. A aşeza, a lăsa să staţioneze un timp mai îndelungat într-un anumit loc, a depozita, a gara într-un parc (2).

PARCÁJ, *parcaje,* s. n. Parcare.

PARCÁN s. n. v. **părcan.**

PARCÁRE, *parcări,* s. f. Acţiunea de a parca şi rezultatul ei; parcaj.

PÁRCĂ adv. Se pare că..., s-ar crede că..., s-ar zice că..., îţi face impresia că...; ca şi cum. *Parcă o uşurare, o împăcare îi alina inima.* BART, E. 351. *Cum ieşea afară la drum, parcă era altul.* CREANGĂ, P. 112. *Ah! E atît de albă noaptea, parc-ar fi căzut zăpadă.* EMINESCU, O. I 154. *Truţuşorul sprintenel Parcă-i tras printr-un inel.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 28. ◇ (În corelaţie cu sine însuşi) *Îl privi în ochi — parcă mînios, parcă speriat.* GALAN, B. I 68. ✦ Poate, cred că. *Ştiu eu ce să fac? Parcă tot m-aş însura; cînd aş da peste o parte bună, aş face poate şi eu pasul acesta.* CREANGĂ, P. 161.

PÁRCE s. f. pl. Cele trei divinităţi ale infernului în mitologia antică (despre una se credea că toarce firul vieţii omului, despre alta că îl deapănă, iar despre a treia că îl taie). V. ursitoare.

PARCEÁ, *parcele,* s. f. Unealtă de pescuit, constînd dintr-un şir de mai multe cîrlige.

PARCELÁ, *parcelez,* vb. I. Tranz. (Cu privire la terenuri) A împărţi în parcele.

PARCELÁRE, *parcelări,* s. f. Acţiunea de a parcela; împărţirea unui teren în parcele. *Parcelarea ogorului.* ✦ Grup de parcele constituind un ansamblu ordonat.

PARCELÁT, -Ă, *parcelaţi, -te,* adj. (Despre un teren) Împărţit în parcele. *La marginea terenurilor parcelate... se ridicau alte clădiri.* C. PETRESCU, Î. II 245.

PARCÉLĂ, *parcele,* s. f. Porţiune delimitată de teren destinată unei anumite întrebuinţări. *De la marginea satului începea coasta lină cu sute de parcele.* REBREANU, I. 51. ◇ (Metaforic) [Zările vaste] *sînt înlocuite de un orizont restrîns, închis de pereţi de piatră şi de trunchiurile brazilor, ale căror ramuri împart chiar cerul în mici şi disparate parcele.* BOGZA, C. O. 88.

PARCHERIZÁ, *parcherizez,* vb. I. Tranz. A încălzi o piesă de fier sau de fontă într-o soluţie de fosfat de fier şi de mangan, spre a o feri de rugină.

PARCHÉT[1], *parchete,* s. n. **I.** Pardoseală făcută din scîndurele (de obicei de stejar sau de fag), îmbinate între ele în formă de desene geometrice. *Parchetele deveneau lucii ca oglinda.* ANGHEL, PR. 5. *Atmosfera e grea, Pică picuri mari de ploaie Pe parchetul în ruină.* COŞBUC, P. II 98. ✦ Piesă de lemn îngustă şi cu lungime mică care serveşte la facerea tipului de pardoseală descris mai sus.

II. Fiecare dintre suprafeţele în care este împărţită o pădure în exploatare; suprafaţă pe care s-a făcut o tăiere într-o pădure. *Apoi, ţi dat pe-aici parchetu-n tăiere şi însămnăm copacii, care trebuie să rămînă de sămînţă.* HOGAŞ, DR. II 84. *Are... o pădure frumoasă pe care a împărţit-o în parchete, tăind cîte unul în fiecare an.* I. IONESCU, D. 224.

PARCHÉT[2], *parchete,* s. n. Magistratură specială (ataşată în trecut pe lîngă tribunale, curţi de apel şi curtea de casaţie), care avea sarcina de a face cercetări în materie penală şi de a deschide acţiune publică împotriva infractorilor, precum şi de a pune concluzii în materie civilă, în procesele în care figurau persoane incapabile; minister public. V. procuratură. *Prefectul Baloleanu trecu apoi repede la primărie, urmat de membrii parchetului şi comandantul trupelor.* REBREANU, R. II 235. *Au fost trimişi la parchet pentru hoţie.* I. BOTEZ, ŞC. 95. ✦ Membrii acestei magistraturi. *Figurile severe ale judecătorilor de instrucţie şi toate aparenţele magistrale şi solemne ale parchetelor, pentru el erau lucruri de rînd care nu-i mai făceau nici o impresie.* VLAHUŢĂ, O. A. I 147.

PARCHETÁ, *parchetez,* vb. I. Tranz. **1.** A pardosi (o încăpere) cu parchet.

2. A împărţi (o pădure) în parchete.

PARCHETÁR, *parchetari,* s. m. Meseriaş care montează sau curăţă pardoseli de parchet.

PARCHETÁRE, *parchetări,* s. f. Acţiunea de a parcheta.

1. Pardosire a unei camere cu parchet (I).

2. Împărţire a unei păduri în parchete (II).

PARCHETÁT, -Ă, *parchetaţi, -te,* adj. **1.** (Despre încăperi) Pardosit cu parchet (1).

2. (Despre păduri) Împărţit în parchete (II). *Pari şi nuiele se vor putea scoate din pădurea parchetată, care trebuie curăţită spre a putea creşte bine.* I. IONESCU, D. 413.

PARCIMONÍE, *parcimonii,* s. f. (Franţuzism rar) Economie excesivă, aplicată şi asupra celor mai mărunte lucruri; calicie, zgîrcenie. ✦ Fig. Măsură, reţinere. *Vorbeşte cu parcimonie.*

PARCIMONIÓS, -OÁSĂ, *parcimonioși, -oase,* adj. (Franțuzism rar) Econom pînă la exces.
— Pronunțat: *-ni-os.*

PARCURÁ vb. I v. **parcurge.**

PARCÚRGE, *parcúrg,* vb. III. Tranz. **1.** (Cu privire la drumuri sau distanțe) A străbate (de la un capăt la altul). *Același ceas... măsura și pașii celor ce parcurgeau cei cîțiva metri ai foaierului.* CAMIL PETRESCU, N. 14. *Se urcă în avion să parcurgă cinci sute de kilometri în două ore.* C. PETRESCU, Î. II 268.

2. A trece cu privirea peste ceva; a citi în treacăt, în grabă, a răsfoi (o carte, un ziar). *Parcurse distrat, cu ochii, calea-laptelui, boltită de-a curmezișul cerului.* C. PETRESCU, Î. I 18.

— Forme gramaticale: perf. s. *parcursei,* part. *parcurs.* — Variante: (învechit) **percúre** (I. IONESCU, M. 65) vb. III, **parcurá** (GHICA, A. 52) vb. I.

PARCÚRGERE s. f. (Rar) Parcurs.

PARCÚRS, *parcursuri,* s. n. Acțiunea de a parcurge; (concretizat) drum (de) străbătut (de cineva sau de ceva); traiect. *Ana savura parcursul acesta.* C. PETRESCU, C. V. 240. ◇ *Liber parcurs* = permisiunea de a trece, liberă-trecere. ◇ Loc. adv. **Pe parcurs** = pe drum, în timpul drumului, de la locul de pornire la locul de sosire. ✦ Lungimea unui drum sau a unei traiectorii, între două puncte anumite.

PARDESIÁȘ, *pardesiașe,* s. n. (Rar) Diminutiv al lui pardesiu. *În șuroiala repede a ploii, sub umbrela smulsă de vînt, Joseph, în pardesiașul lui negru și pirpiriu, era apărat numai de o iluzie.* C. PETRESCU, R. DR. 206.

PARDESÍU, *pardesie* și *pardesiuri,* s. n. Haină lungă mai subțire decît paltonul, care se poartă de obicei primăvara și toamna peste îmbrăcămintea obișnuită. *Radu Comșa, la o masă de sub nucul din grădină, cu pardesiul pe umeri, sorbea un ceai cu medicamente.* C. PETRESCU, Î. I 21.

PARDÓN interj. (Formulă de politețe folosită pentru a cere scuze, o permisiune ori o îngăduință) Iartă-mă, să am iertare, scuzați. *Bree, da nu te credeam așa prost; pardon, voiam să zic șiret.* CONTEMPORANUL, VII 99. *Eu?... Întreabă pe cucoana Caliopi. — Ba, pardon... pe kir Manoli.* ALECSANDRI, T. I 357. *Călcînd pe bătăturile moșnegilor care mă da la toți dracii, cotind uniform în dreapta și în stînga cu zicerea pardon... am alergat la celalalt capăt a galeriei.* NEGRUZZI, S. I 38. ✦ (Indicînd un protest) Ba nu; nu este așa. *Vă rog să mă iertați! A, nu, pardon! Asta e ingratitudine!* DUMITRIU, B. F. 38. *Tu n-asculți! îl surprinse Alexandru Vardaru. — Pardon! Ascult. De ce să n-ascult?* C. PETRESCU, Î. I 11. ✦ (Substantivat, în construcție cu verbul «a cere») Iertare, scuză. *Nu voi mai căuta ceea ce am hotărît, ci îți voi cere pardon.* GORJAN, H. IV 9.

PÁRDOS, *pardoși,* s. m. (Astăzi mai ales poetic) Leopard. *Ele vin din fundul lumii, de prin clime înfocate, De la India brahmină, unde fiarele-ncruntate, Pardoși, tigri, șerpi gigantici stau în jungli tupilați.* ALECSANDRI, P. III 28. *Defăimă năpăstuirea, Pe urși, tigri, lei, pardoși, Arătînd a lor turbare Și a șîngelui vărsare, Și că sînt nesățioși.* ALEXANDRESCU, P. 32. ◇ (Metaforic) *Arhiereul Gherontie să iasă înaintea biruitorului cu pîne și sare. Și dacă închinăciunea e bine primită, am să văd; socot că mă voi osteni și eu pînă la curte, să îmblînzesc leul și pardosul.* SADOVEANU, N. P. 345.

PARDOSEÁ s. f. v. **pardoseală.**

PARDOSEÁLĂ, *pardoseli,* s. f. Înveliș așezat pe solul sau pe planșeul unei încăperi sau al unui spațiu pe care se circulă, format din unul sau mai multe straturi de diferite materiale (scînduri, mozaic, ciment etc.); dușumea, podea, pavaj. *Copiii aduceau pe pardoseala clasei dire de noroi.* I. BOTEZ, ȘC. 34. *El intră în curtea ce semăna a părăsită... cu pardoseala ei de petre patrate, printre cari creșteau în voie fire de iarbă naltă.* EMINESCU, N. 95. *Pardoseala era mai adesea de lespezi sau de cărămidă pusă pe muchi și mobilarea pare a se fi redus la mese de lemn.* ODOBESCU, S. I 443.

— Pl. și: (rar) *pardosele.* — Variantă: **pardoscá** s. f.

PARDOSÍ, *pardosesc,* vb. IV. Tranz. A acoperi (o încăpere, o curte etc.) cu o pardoseală. V. podi, pava. *Ședeau la masă într-o odăiță a primăriei, pardosită cu scînduri late și vechi.* DUMITRIU, N. I. 62. *Rămase cu ochii ațintiți asupra lespezilor de piatră cu care era pardosit balconul.* SADOVEANU, O. VIII 20. *Sala este pardosită cu lespezi.* NEGRUZZI, S. III 376. ◇ Fig. *Apele sînt limpezi... iar fundul lor pardosit cu mii de pești.* BOGZA, C. O. 303. ✦ (Rar) A căptuși, a acoperi. *Nici pe dădaca n-o zăriseră... ieșind pe poarta pardosită cu fier.* SADOVEANU, Z. C. 313.

PARDOSÍRE s. f. Acțiunea de a pardosi. *Pardosirea camerei.*

PARDOSÍT, -Ă, *pardosiți, -te,* adj. (Despre încăperi, curți) Care are pardoseală.

PAREMÍE s. f. v. **parimie.**

PAREMIOLÓG, *paremiologi,* s. m. Specialist în culegerea și studiul proverbelor.
— Pronunțat: *-mi-o-.*

PAREMIOLÓGIC, -Ă, *paremiologici, -e,* adj. Care ține de proverbe; referitor la proverbe. *Studiu paremiologic.*
— Pronunțat: *-mi-o-.*

PAREMIOLOGÍE s. f. Disciplină care se ocupă cu studiul proverbelor.
— Pronunțat: *-mi-o-.*

PARENCHÍM, *parenchime,* s. n. **1.** Țesut cu aspect spongios, străbătut de foarte multe vase, format din elemente tisulare specifice unui organ. *Ficatul... prezintă atît la suprafață cît și în profunzimea parenchimului cîteva abcese de mărime variabilă.* BABEȘ, O. A. I 363.

2. Țesut compus din celule vii, cu membrana neîngroșată și cu spații intercelulare; formează cea mai mare parte a organelor moi ale plantelor.

PARENTERÁL, -Ă, *parenterali, -e,* adj. (Mai ales în expr.) **Procedeu parenteral** = mod de administrare a medicamentelor pe altă cale decît prin tubul digestiv.

PARÉP s. m. v. **parip.**

PARÉZĂ, *pareze,* s. f. Paralizie incompletă, care suprimă numai mișcările. *Pareză facială.* ▭ *Acest iepure moare... după ce prezentase cu trei zile mai înainte o temperatură scăzută pînă la 36° și pareză generală.* BABEȘ, O. A. I 224.

— Variantă: **parezíe** s. f.

PAREZÍE s. f. v. **pareză.**

PARFÚM, *parfumuri,* s. n. **1.** Miros plăcut, mireasmă. *În jur, parfum de lut și iarnă grasă.* DRAGOMIR, P. 52. *În desișuri albește floarea-paștilor, și un parfum ușor vine pe adierea amurgului.* SADOVEANU, O. VI 399. *Parfumul îmbătător al florilor se înalță în văzduh.* ALECSANDRI, O. P 86.

2. Produs industrial cu miros plăcut, obținut prin amestecarea unor substanțe aromatice de origine vegetală, mai rar animală, sau pe cale sintetică. *Pe metalice tripiede ard parfumuri arăpești.* MACEDONSKI, O. I 104.

3. Aromă, miros îmbietor, savuros. *Acum să zic două vorbe astor piftii... Ce miros, ce parfum!* ALECSANDRI, T. I 394.

4. Fig. Notă caracteristică, specifică. *Bucata are un parfum destul de caracteristic.* CARAGIALE, O. VII 92.
— Pl. şi: *parfume* (MACEDONSKI, O. I 139). — Variantă: (învechit) **profúm** (MACEDONSKI, O. I 246, ODOBESCU, S. III 83) s. n.

PARFUMÁ, *parfumez,* vb. I. Tranz. **1.** A stropi cu parfum. *Şi-a parfumat batista.* ◇ Refl. *Mă parfumasem din nou.* CAMIL PETRESCU, P. 13.
2. A umple cu o mireasmă plăcută, a înmiresma, a îmbălsăma. *Ierburile erau înflorite şi parfumau aerul cald.* SADOVEANU, E. 119.

PARFUMÁRE s. f. Acţiunea de a (se) parfuma.

PARFUMÁT, -Ă, *parfumaţi, -te,* adj. **1.** Care miroase frumos, care răspîndeşte parfum. *Mai sînt încă roze — mai sînt, Şi tot parfumate şi ele, Aşa cum au fost şi acele Cînd ceru-l credeam pe pămînt.* MACEDONSKI, O. I 195. *În jurul tău palpită-ntreaga fire; Iar florile-s aşa de parfumate!* VLAHUŢĂ, O. A. 85. *Pe malurile fragede Creşteau flori parfumate.* BOLINTINEANU, O. 121.
2. Impregnat cu parfum. *Cîteva vorbe, o strîngere de mînă şi dispărea iar în parfumatul ei etac, împlind nopţile cu dulci şi neuitate visuri.* EMINESCU, N. 59. ◇ Fig. *Era o atmosferă parfumată, o atmosferă de idei înalte, frumos spuse.* SADOVEANU, E. 102. *Faţa pămîntului tresărea sub suflarea caldă şi parfumată a primăverii.* BOLINTINEANU, O. 459.
— Variantă: (învechit) **profumát, -ă** (ODOBESCU, S. III 33) adj.

PARFUMERÍE, *parfumerii,* s. f. Magazin în care se vînd parfumuri, articole de toaletă, cosmetice etc. V. drogherie. *Îl jena staţionarea îndelungă la vitrinele parfumeriilor, modistelor şi pantofăriilor.* C. PETRESCU, Î. II 213.

PARHÉLIC, -Ă, *parhelici, -e,* adj. Care ţine de parhelie. *Cerc parhelic.*

PARHELÍE s. f. Fenomen optic care constă în apariţia unor pete luminoase rotunde, adesea colorate, în jurul soarelui.
— Accentuat şi: *parhélie.*

PÁRIA[1] s. m. (În India, la brahmani) Persoană care se află în afara castelor şi este lipsită de orice drepturi; p. ext. persoană dispreţuită, urgisită, căreia nu i se recunoaşte nici un drept. *Între bărbaţii aceştia care treceau în haine de viligiatură... Ladima se simţea un fel de paria.* CAMIL PETRESCU, N. 85. *Urgisit de cer şi oameni, le-am răspuns prin urgisire! Am fost paria-n mijlocul ţării mele.* MACEDONSKI, O. I 11. *Eu voi trece nepăsător prin această viaţă, ca un exilat, ca un paria...!* EMINESCU, N. 114.

PARIÁ[2], *pariez,* vb. I. Intranz. A face (sau a pune) pariu, rămăşag; a face prinsoare (mai ales pe sume de bani); a pune pariu la o cursă de cai. *Fac pariu pe o carte.* ▭ *Mergem împreună la curse. O să ne amuzăm admirabil. Te învăţ să pariezi.* C. PETRESCU, C. V. 375. ◇ Tranz. *Du-te, colo, lîngă masă şi pariază sume mari... Eu le-oi ţinea... în glumă.* ALECSANDRI, T. 785.

PARICÍD[1], *pariciduri,* s. n. Ucidere a propriilor părinţi; crima de a-şi omorî părinţii.

PARICÍD[2], **-Ă,** *paricizi, -de,* s. m. şi f. Persoană care-şi ucide tatăl sau mama. *Paricidul încremenit apare De spaima ce-l cuprinde.* ALECSANDRI, P. III 303.

PARIETÁL, -Ă, *parietali, -e,* adj. **1.** (Anat.) Care se referă la peretele unei cavităţi. *Pleură parietală.* ◇ *Os parietal* = fiecare dintre cele două oase care formează părţile laterale şi superioare ale cutiei craniene.
2. (Rar) De perete, mural. [Neagoie Basarab] *nu ne-a spus nicăieri nici în inscripţiunile parietale ale bisericei sale, nici în cartea de poveţe ce el a scris... cu ce oameni s-a servit spre a înălţa aşa minune artistică.* ODOBESCU, S. II 505.
— Pronunţat: *-ri-e-.*

PARIGORÍE, *parigorii,* s. f. (Învechit) Mîngîiere, consolare. *Sărmanul doctor ultima reţetă scrie Celui care e pe ducă, numai de parigorie.* DEMETRESCU, O. 42.

PARIGORISÍ, *parigorisesc,* vb. IV. Tranz. (Învechit) A mîngîia, a consola. *Începu să o parigorisească pe împărăteasă şi să-i zică că decît să se prăpădească, mai bine lipsă de copil.* POPESCU, B. II 4.

PARIMÍE, *parimii,* s. f. **1.** (Învechit şi arhaizant) Proverb. *Paza bună trece primejdia rea, zice parimia.* FILIMON, C. 79. ✦ Pildă, sentinţă, maximă. *Să lăsăm parimiile, ca să nu întîrziem învăţătura copilului.* SADOVEANU, D. P. 19. *D-ta eşti... un om cetit!... Ai vorbe cu parimii.* ALECSANDRI, T. 1232. ✦ Citire din Vechiul Testament la anumite slujbe religioase.
2. Formulă în versuri, la jocurile de copii. *Una din parimiile arătate la jocul de-a ascunsele.* ISPIRESCU, la TDRG.
— Variantă: **paremíe** s. f.

PARÍNC s. m. v. **părînc.**

PARÍP, *paripi,* s. m. (Transilv.) Cal mic, iute şi sprinten. V. telegar, bidiviu. *Au dat cu picioarele în căpăţîna cea de cal şi odată a sărit un parip, de-ţi era mai mare dragul de el.* RETEGANUL, la CADE.
— Variantă: **parép** s. m.

PARIPENÁT, -Ă, *paripenaţi, -te,* adj. (Despre frunze compuse) Cu număr-pereche de foliole, dispuse ca o pană.

PARISILÁBIC, -Ă, *parisilabice,* adj. (Despre substantive sau adjective latineşti de declinarea a treia) Care are acelaşi număr de silabe la nominativul şi genitivul singular. ◇ *Declinare parisilabică* = declinare la care nominativul singular are acelaşi număr de silabe ca genitivul.

PARITÁTE s. f. **1.** Egalitate numerică, număr egal.
2. (Ec. pol., Fin.) Egalitate valorică, echivalenţă în valoare.

PARÍU, *pariuri,* s. n. Rămăşag, prinsoare. *A face un pariu. A pierde, a cîştiga pariul.* ▭ *Nu pui pariu? Ştiu. Eşti om sobru, fără nici un viciu.* C. PETRESCU, Î. II 3. ◇ *Pariu la egal* = pariu în care ambele părţi se angajează să plătească aceeaşi sumă în caz de pierdere. *Ozun ar fi pus la mijloc toţi cei 377 lei într-un pariu la egal.* C. PETRESCU, C. V. 50. ✦ Joc de noroc la cursele de cai constînd dintr-o mizâ, care dă participantului dreptul la o cotă din totalul cîştigurilor.

PARÍZER s. n. Varietate de salam gros făcut din carne tocată foarte mărunt şi fiartă.

PARIZIÁN[1], **-Ă,** *parizieni, -e,* adj. Din Paris, propriu Parisului sau locuitorilor lui. *Joacă... piese din repertoriul parizian.* SADOVEANU, E. 65. [Favorite] *chinuite de foarfeca glumeaţă a vreunui bărbier parizian.* HOGAŞ, M. N. 32. *Îşi vor aduce aminte de acea drăgălaşă copilă atît de pariziană în spiritul său, atît de romînă în inima sa!* ALECSANDRI, O. P. 128.
— Pronunţat: *-zi-an.*

PARIZIÁN[2], **-Ă,** *parizieni, -e,* s. m. şi f. Persoană care locuieşte în Paris sau care este originară din acest oraş. *Ce, credeaţi că noi am rămas în urma parizienilor?* BOLINTINEANU, O. 417.

PARIZIÁNCĂ, *parizience,* s. f. Pariziană.

PARIZIENÉSC, -EÁSCĂ, *parizienești*, adj. (Neobișnuit) Parizian[1]. *Unele pălării sînt parizienești, nu glumă! încărcate de flori, ori garnisite cu cireșe, și scumpe foc.* MACEDONSKI, O. III 38.
— Pronunțat: *-zi-e-*.

PARÎMĂ, *parîme*, s. f. (Navigație) Frînghie; odgon. *Pe umărul stîng îl apăsa parîma subțire de edec, frînghioară udă, rece ca gheața.* DUMITRIU, N. 288. *Ceamul s-a desprins de la sălciile vechi unde parîmele fuseseră încolăcite.* SADOVEANU, F. J. 651. *Sute de șlepuri sînt ancorate de-a lungul malurilor, priponite cu parîme groase de sîrmă împletită, ca să înfrunte puterea sloilor ce curg spre mare.* BART, E. 330.

PARÎNG s. m. v. **păring.**

PARLAGÍU, *parlagii*, s. m. (Munt.) Cel care taie vite la abator. *Se auzeau icniri și gemete ca de vită izbită de parlagiu în creștet.* PAS, L. I 207. *Am suflat cu putere praful cum fac parlagiii la tăiere, cînd umflă și jupoaie mielul de blană.* I. BOTEZ, ȘC. 197. *Se umplu de sînge de cus pînă jos. Așa plin, ca un parlagiu de la zalhana, se întoarse fuga la împăratul.* ISPIRESCU, L. 343.

PARLAMÉNT, *parlamente*, s. n. (În unele țări) Organ legislativ, constituit din reprezentanți ai diferitelor partide politice, aleși prin vot. V. c a m e r ă, s e n a t. *În parlamentul Rominiei toate proiectele, toate propunerile... urmau să se trimită la toate secțiile Adunării.* KOGĂLNICEANU, S. A. 135. ✦ Clădire în care se întrunesc parlamentarii. *Parlamentul rămase în întuneric din pricina grevei de la uzină.* PAS, Z. IV 182.

PARLAMENTÁ, *parlamentez*, vb. I. I n t r a n z. A discuta despre o chestiune, pentru a ajunge la o înțelegere, a duce tratative. *Muncitorii din stradă parlamentează. Vor să intre în sală și să țină o întrunire.* PAS, Z. IV 55. *Sînt în stare... să parlamenteze pentru găzduirea într-un bordei de trogloditi.* SADOVEANU, Z. C. 9. ✦ A avea convorbiri, a trata cu dușmanul (în vederea încheierii unui armistițiu, a păcii, a schimbului de prizonieri etc.). *În a patra zi turcii încep a parlamenta.* HASDEU, I. V. 162. *Comandantul castelului... desperă de a se mai putea apăra și dete tristul semn că voiește a parlamenta și a se preda.* BĂLCESCU, O. II 131.

PARLAMENTÁR[1], *parlamentari*, s. m. **1.** (În unele țări) Membru al parlamentului (deputat sau senator).
2. (Învechit) Persoană delegată (de una din părți) pentru a duce cu inamicul tratative de armistițiu, de pace; sol. *Parlamentarul se duse. Asaltul începu.* NEGRUZZI, S. I 173.

PARLAMENTÁR[2], **-Ă,** *parlamentari, -e*, adj. **1.** Care ține de parlament, al parlamentului, de (sau din) parlament. *Am mai identificat o persoană destul de inteligentă pentru a se lăsa convinsă... de sprijinul pe care îl poate aduce majorității parlamentare un element valoros.* C. PETRESCU, A. 423. *Auzim necontenit vorbindu-se de guvernul constituțional, de formele și uzanțele regimului parlamentar.* KOGĂLNICEANU, S. A. 132. ✧ *Dezbateri parlamentare* v. d e z b a t e r e. *Imunitate parlamentară* v. i m u n i t a t e. ✦ (Despre o formă de stat) În care puterea este deținută de parlament. *În Soviete, Lenin a văzut acea formă superioară de organizare politică menită să înlocuiască republica parlamentară și să îndeplinească sarcinile dictaturii proletariatului.* CONTEMPORANUL, S. II, 1954, nr. 4, 2/2.
2. (Rar) Conform uzanțelor din parlament, potrivit unei politețe rigide. *Îngăduiți-mi, îi spuse căminarul, cu o afectare oarecum parlamentară, să nu fiu de această părere.* CAMIL PETRESCU, O. I 305.

PARLAMENTARÍSM s. n. Sistem de guvernare în statele cu regim parlamentar. ✦ Tactică politică care constă în utilizarea formelor parlamentare în lupta politică. [Eliade] *avea sentimentul că i-a dat lui Ion Cîmpineanu... o adevărată lecție de parlamentarism.* CAMIL PETRESCU, O. II 421.

PARLOÁR, *parloare*, s. n. (Franțuzism ieșit din uz) Sală de primire a vizitatorilor la un cămin, la un internat școlar, la o cazarmă; vorbitor.

PARMÁC, *parmaci*, s. m. **1.** Par gros sau stîlp folosit în diverse construcții (prispe, pridvoare etc.). V. b a l u s t r u. [Pe murg] *afară că mi-l scotea, De parmac că mi-l lega.* La TDRG.
2. (Regional) Băț gros care se trece prin urechile hîrdăului pentru ca acesta să poată fi cărat de doi oameni.

PARMACLÍC, *parmaclîcuri*, s. n. Balustradă de lemn la un prîdvor, la un balcon, la un pod. V. p a r a p e t, p ă l i m a r. *Coti pe lîngă parmaclîcul podului, în ripă.* SADOVEANU, B. 224. *Cum îl văzu, veni și se rezemă cu brațele de parmaclîc.* D. ZAMFIRESCU, R. 113. ✦ Gard, grilaj. *Universitatea este peste drum de la operă. Îi o mare zidire cu trii rînduri, dispărțită de uliță cu un parmaclîc de fier.* KOGĂLNICEANU, S. 86.
— Variantă: **parmalîc** (PREDA, Î. 122) s. n.

PARMALÍC s. n. v. **parmaclîc.**

PARMAZÁN s. n. v. **parmezan.**

PARMEZÁN s. n. Un fel de cașcaval uscat (specialitate italienească); p. e x t. nume dat oricărui fel de cașcaval ras. *Deci tîrgovețul falnic pre șoarecul țăran Îndată îl cinstește cu niște parmezan.* NEGRUZZI, S. II 300.
— Variantă: **parmazán** (ALEXANDRESCU, M. 313) s. n.

PARNASIÁN, -Ă, *parnasieni, -e*, adj. Care aparține grupării literare franceze din jurul revistei «Le Parnasse Contemporain» (1866); caracterizat prin formalism și estetism. *O dată — o singură dată — m-am prins în alaiul poeților parnasieni.* GALACTION, O. I 17. ✦ (Substantivat) Adept sau reprezentant al poeziei parnasiene. *Théophile Gautier, șeful așa-numiților parnasieni, susține că singurul lucru de căpetenie în poezie e forma.* IONESCU-RION, C. 100.
— Pronunțat: *-si-an.*

PARODIÁ, *parodiez*, vb. I. T r a n z. A imita o operă literară cu intenția satirică de a pune în lumină procedeele ei mecanice, maniera ei, sau pentru a obține efecte comice. *Îmi venea să parodiez pe marele Corneille.* GHICA, S. 319. ✧ (Cu privire la persoane, gesturile sau mișcările lor) *Vor intra o dansatoare și un dansator, iar o dată cu ei un pitic cocoșat, isteț, care le va parodia dansul.* CAMIL PETRESCU, T. II 116.
— Pronunțat: *-di-a.*

PARODÍE, *parodii*, s. f. **1.** Imitație a unei opere literare, făcută cu scopul de a satiriza un autor sau de a realiza efecte comice pe o temă dată. *Parodii originale* [titlu]. TOPÎRCEANU.
2. Imitație neizbutită, inferioară originalului. *Ești prea strein de aici... Tot atît de strein ca mine, ca băuturile acestea, ca patronul- acestei parodii de bar american.* C. PETRESCU, A. 411.

PARÓH, *parohi*, s. m. Preot care conduce o parohie. *Se așezară la masă, la preotul paroh al Izlazului.* CAMIL PETRESCU, O. II 187.

PAROHIÁL, -Ă, *parohiali, -e*, adj. Care ține de o parohie, al parohiei. *Casele parohiale erau tot acolo unde sînt și acum — pustii — pe culmea celui mai înalt deal din sat.* DAN, U. 62.
— Pronunțat: *-hi-al.*

PAROHÍE, *parohii*, s. f. **1.** Cea mai mică unitate bisericească administrativă; comunitate religioasă creștină, condusă de un paroh; enorie. *Feciorul preotului*

trebuise să ia o parohie... tocmai prin Gorj, fiindcă Miron Iuga n-a vrut să-l primească în Amara. REBREANU, R. I 106.

2. Clădire în care se află locuința și cancelaria parohului.

PARÓI[1], *paroiuri*, s. n. Roi (de albine) ieșit dintr-un roi mai vechi, din aceeași vară. *Un știubei, adică o matcă, poate să dea un roi, un paroi.* I. IONESCU, D. 249.

PAROÍ[2], *paroiesc*, vb. IV. I n t r a n z. A roi a doua oară în aceeași vară. (Atestat în forma *păroi*) *Roii cei dintîi, dacă timpul este bun, păroiesc... mai tîrziu.* I. IONESCU, M. 380.

— Variantă: **păroí** vb. IV.

PARÓL interj. (Franțuzism; în limbaj pretențios) Exclamație făcută cu scopul de a garanta exactitatea celor afirmate și însemnînd: pe cuvînt, zău etc. *Domnișoara exclamă ofensată: parol! Cum aș putea altfel să colportez asemenea lucruri, dacă n-aș fi văzut cu ochii mei?* C. PETRESCU, Î. II 147. *Îl am cadou, nene Stasache. — Da, de cadou!... — Parol!* CARAGIALE, O. II 251. ✧ (Ironic și interogativ, exprimînd o neîncredere, o îndoială, o provocare) *Voi încheia cît se poate mai scurt... — Parol?... Numai dacă te-i ține de vorbă.* CARAGIALE, O. I 145.

PARÓLĂ, *parole*, s. f. **1.** Cuvînt secret folosit de militarii care au anumite misiuni (gardă, curier etc.) pentru a fi recunoscuți de alți militari care cunosc acest cuvînt. ✧ E x p r. **A da parola** = a spune cuvîntul secret de recunoaștere. ✦ Cuvînt de recunoaștere, convențional și secret, între membrii unei organizații conspirative.

2. (Franțuzism învechit) Cuvînt, vorbă; cuvînt de onoare. *Dacă avem libertatea parolii în camere, libertatea presei, credem că totul este aici.* BOLINTINEANU, O. 257. *Hotărî ca a doua zi să fie gata de a se cununa cu tînărul polon, către care era angagiată parola sa de domn.* NEGRUZZI, S. I 107. ✧ E x p r. **A-și da parola** = a-și da cuvîntul; a se angaja, a promite, v. c u v î n t. *Nu este secretul meu și nici n-am dat parola să tac.* BOLINTINEANU, O. 346. **Pe parola mea de onoare** = pe cuvîntul meu de onoare, v. o n o a r e. *Nu tremura! Pe parola mea de onoare, ești scăpat.* CARAGIALE, O. I 175. ✦ (Impropriu) Lozincă. *Parole revoluționare decorează fațada fabricii.* SAHIA, U.R.S.S. 84.

3. (Învechit) Numele unui dans. *Ș-apoi, din vreme în vreme-și anina poalele anteriului în brîu, își azvîrlea papucii... și giuca parola.* ALECSANDRI, T. 82.

PAROLÍST, -Ă, *paroliști, -ste*, s. m. și f. (Franțuzism ieșit din uz) Persoană care se ține de cuvînt, care face ceea ce promite. (Adjectival) *Nu se prea ținea de vorbă... Dar acum e omul cel mai parolist.* La TDRG.

PARÓM, *paromuri*, s. n. (Regional) Un fel de pod plutitor. V. b a c. *Cînd... paromul cel greu nu se putea urni de la mal de valuri, luntrea lui Ion zbura ca o săgeată.* CONTEMPORANUL, III 774.

PARONÍM, *paronime*, s. n. Cuvînt asemănător ca sunete, dar deosebit ca sens de alt cuvînt, cu care în vorbire poate fi confundat. *Cuvintele «iminent» și «eminent» sau «imigra» și «emigra» sînt paronime.*

PARONIMÍE, *paronimii*, s. f. Însușirea a două sau mai multe cuvinte de a fi paronime.

PAROTÍD, -Ă, *parotizi, -de*, adj. (În e x p r.) *Glandă parotidă* = fiecare dintre cele două glande salivare așezate în dosul urechilor, de o parte și de alta a maxilarului inferior.

PAROXÍSM s. n. **1.** Intensitate maximă a unei senzații, a unui sentiment. V. c u l m e. *Larma creștea, ajunse la un fel de paroxism, cînd aproape întreg localul prinse să cînte «Gaudeamus».* CAMILAR, N. II 143. *Era fără îndoială un paroxism, o undă de nebunie în furia ei.* CAMIL PETRESCU, U. N. 93. ✧ L o c. a d v. **La paroxism** = în cel mai înalt grad, la cea mai mare intensitate. *Pămîntul începe să tremure, o trepidație neîntreruptă, nervoasă, din clipă în clipă mai intensă, urmînd să ducă inevitabil la paroxism și la deznodămînt.* BOGZA, C. O. 170. ✦ Tulburare extremă, excitare, surescitare. *Patul său de paie și mîncarea cea puțin hrănitoare îl aduseseră într-o stare grozavă de paroxism și de furie, încît urla ocna de vaietele și de tînguirile lui.* FILIMON, C. 304.

2. Intensitate maximă a simptomelor unei boli. V. a c c e s, c r i z ă.

PAROXÍSTIC, -Ă, *paroxistici, -e*, adj. Ajuns la paroxism; care survine în paroxism. *Excitare paroxistică. Hipertensiune paroxistică.*

PAROXITÓN, *paroxitone*, s. n. Cuvînt care are accentul pe penultima silabă.

PARPALÉC, *parpaleci*, s. m. (Învechit) Vînzător ambulant de covrigi și de plăcinte (v. c o v r i g a r); (astăzi, rar, familiar și popular) poreclă dată unui om care nu merită considerație. *Măi parpalecule, nu cumva ești botezat de sfîntul Chirică Șchiopu, care ține drăcii de păr?* CREANGĂ, O. A. 189.

PARSÉC, *parseci*, s. m. Unitate de lungime egală cu distanța parcursă de lumină în aproximativ trei ani și trei luni, fiind folosită în astronomie pentru a exprima distanța la care se găsesc diferite stele.

PARȘÍV, -Ă, *parșivi, -e*, adj. (Despre oameni) Murdar, scîrbos; p. e x t. cu caracter mîrșav, netrebnic. *El, Topor sin Vasîle, să se teamă de un mazil parșiv?* CONTEMPORANUL, IV 299. ✧ F i g. *Boala e parșivă și te-ntoarce.* G. M. ZAMFIRESCU, SF. M. N. I 151. ✧ (Substantivat) *Să nu le văd pe hoțoaicele, că m-au jefuit și au plecat singure... Hoațele! Parșivele!* DUMITRIU, N. 131.

PART interj. Onomatopee care redă zgomotul produs de o lovitură (cu palma). *N-apuc să răspunz, domnule, și șart! part! trosc! pleosc! patru palme.* CARAGIALE, O. I 202.

PARTÁJ s. n. Acțiunea de împărțire a unei averi, de obicei a unei moșteniri.

PARTÁL, *partale*, s. n. (Regional) Bucată de pămînt (semănat). (În forma *părtal*) *La seceră se lasă o vetrișoară sau un petec, numit și părtal nesecerat.* PAMFILE, A. R. 130. ✦ Bucată de carne, de pîine. *Un partal de miel.* La TDRG.

— Variantă: **părtál** s. n.

PÁRTE, *părți*, s. f. **I.** (Cu sens cantitativ) **1.** Porțiune, fracțiune, fragment dintr-un întreg; bucată. *Tata... aducea în traistă o pîine mare albă, o jimblă. Mama o frîngea cu mîinile ei tremurătoare în nouă părți.* SAHIA, N. 32. *Și eu sînt mică parte din trista omenire.* ALEXANDRESCU, P. 77. *Nimic nu-i făr' de-atîrnare, ci părțile lumii toate Se împărtășesc din totul, cu totul fiind legate.* CONACHI, P. 290. ✧ (În corelație cu sine însuși) **a)** (Despre persoane) Unii... alții. *Vreo zece sau cincisprezece bărbați, parte în picioare, parte așezați pe mese ori pe scaune, fumau, vorbeau, se certau, glumeau.* GALAN, B. I 24. **b)** (Despre lucruri) Atît... cît și... *Averea, moș Ilie a cîștigat-o parte prin negoț, parte prin contrabanda ce-o face și acuma.* GHEREA, ST. CR. I 178. ✧ L o c. a d v. **În parte** = **a)** în oarecare măsură, parțial. *Eu nu spun că n-ai dreptate, dar numai în parte.* DEMETRIUS, C. 23. *Nici bun, nici rău este omul, decît purure în parte.* CONACHI, P. 285; **b)** (întărit prin «fiecare», «oricare», «oricine») în mod individual, separat, unul cîte unul. *Să privim în parte fiecare din aceste categorii.* CARAGIALE, O. III 219. *Va fi greu a socoti folosul ce va avea fiecare în parte.* ODOBESCU, S. II 110. *Oricare din aceste frumuseți în parte ar fi fost de ajuns ca să deștepte un simțimînt de mirare.* NEGRUZZI, S. I 44; **c)** (învechit, în opoziție cu

în general) în special, în mod deosebit. *Numit pentru a treia oară vistier şi apoi la 1780 spătar, el se ocupă, în parte, a regula seama acestor dregătorii şi, în general, a da puternicul său ajutor domnitorului.* ODOBESCU, S. I 271. *Eu nu îţi cer în parte nimica pentru mine; Soarta-mi cu a mulţimii aş vrea să o unesc.* ALEXANDRESCU, P. 78. ◇ *În bună parte* v. bun[4]. *O bună parte din* (sau *dintre)* v. bun[4]. *În cea mai mare parte* = în majoritate. *Cea mai mare parte* = majoritatea. *Cea mai mare parte dintre invitaţi plecaseră.* CAMIL PETRESCU, U. N. 118. *A treia (a patra* etc.) *parte* = o treime (o pătrime etc.). *Pentru sprîncene-mbinate, Umblu ţara jumătate Şi Moldova-a treia parte.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 18.

2. Element constitutiv, bine delimitat, din structura unui organism, a unui mecanism; element indisolubil legat de componenţa sau de esenţa unui lucru. *Corpul omenesc se compune din trei părţi: capul, trunchiul şi membrele.* ◇ *Parte sedentară* v. sedentar. ◇ Expr. **A face parte din...** = a fi unul dintre elementele componente ale unui tot, ale unui complex. *Eşti amic sau tu faci parte din cumplitii ani de rele.* ALECSANDRI, P. A. 87. **A lua parte la...** = a participa; a contribui la... *Boierii stau şi se uită; şi... nu iau parte la năcazul obştei.* SADOVEANU, E. 89. *Prin lumea rumenă de apunerea frumoasă trece călugărul nostru, neluînd parte la fermecata stare a firii.* EMINESCU, N. 50. *Numai tu să nu iei parte la obştească înfrăţire, La obştească fericire, La obştescul viitor?* ALECSANDRI, P. A. 82. ✦ Diviziune a unei opere literare, muzicale etc. « *Dumbrava minunată* » *are mai multe părţi, mai multe « momente ».* IBRĂILEANU, S. 3. ◇ *Parte de vorbire* sau (în vechea terminologie gramaticală a limbii romîne) *de cuvînt* = categorie de cuvinte grupate după sensul lor lexical fundamental şi după caracterul modificărilor morfologice. *În limba romînă, cuvintele se împart în zece categorii numite părţi de vorbire.* GRAM. ROM. I 107. *Parte de propoziţie* = element component al propoziţiei, exprimînd o noţiune şi avînd o anumită funcţiune sintactică în cadrul propoziţiei. *Părţile propoziţiei sînt: subiectul, predicatul, atributul şi complementul.* GRAM. ROM. II 61.

3. Ceea ce revine cuiva printr-o împărţire, printr-o învoială, dintr-o moştenire etc. *Totuşi, n-am putut să-mi iau întreaga parte de moştenire cuvenită.* CAMIL PETRESCU, U. N. 33. *Vrem să cumpărăm noi moşia... ca s-o muncim fiecare cît ne-o veni partea.* REBREANU, R. I 142. *Din partea mea cea din casă Fă, maică, masă frumoasă.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 198. *Ai carte, ai parte* v. carte. *Cine-mparte parte-şi face,* se zice despre cel care, făcînd o împărţeală, îşi opreşte partea cea mai bună. ◇ Expr. (Livresc) **Partea leului** = partea cea mai mare din ceva, folosul sau cîştigul cel mai de seamă pe care cel mai puternic şi-l ia la împărţeală prin abuz. *Văd că... partea leului e pusă la o parte, mormăi cu ironie.* VORNIC, P. 167. (Familiar) **A face** (cuiva) **parte de ceva** = a-i face (cuiva) rost de ceva. *De bună slujbă ei să vă facă parte.* BOLINTINEANU, O. 165. **A fi la parte (cu cineva)** = a beneficia împreună cu altul de pe urma unei afaceri sau a unui cîştig. [Avocatul] *se bucura cînd putea să-i înfunde, ca şi cum ar fi fost la parte cu stăpînul.* PAS, Z. I 151. ✦ (La origine avînd un caracter mistic) Ceea ce e hărăzit sau sortit (în bine sau în rău) cuiva; soartă, destin. *De ce boala şi moartea să fie partea voastră?* EMINESCU, O. I 59. ◇ Expr. **A avea parte de ceva** = a-i fi hărăzit cuiva ceva, a-i fi dat de soartă, de împrejurări. *Ea a avut parte de altă soartă.* SADOVEANU, E. 102. *După trei ani era licenţiat în drept, dar bieţii părinţi n-au avut parte să se bucure de succesele lui universitare.* VLAHUŢĂ, O. A. 258. *Nici în anu acesta n-o să aibă parte de merele lui cele aurite.* ISPIRESCU, L. 83. *Tot de stăpîni calici mi-am avut parte.* CREANGĂ, P. 200. (Mai ales în construcţii negative) **A avea parte de cineva** = a se bucura de prezenţa cuiva, a avea în viaţă pe cineva drag. *Vai de ea, sărmana-i mamă, Milă mi-e de ea acu, — Căci aşa de scurtă vreme Parte de copil avu!* COŞBUC, P. II 272. [Copilul] *o să fie Făt-Frumos şi drăgăstos şi parte n-o să aveţi de el.* ISPIRESCU, L. 2. *Trandafir de pe cetate, Spune mîndrii sănătate, Că de mine n-are parte, Că-mpăratul ne desparte!* HODOŞ, P. P. 80. (Familiar, ca formulă de jurămînt) *Ştii d-ta... — Să n-am parte de Joiţica, dacă ştiu.* CARAGIALE, O. I 124. ✦ (De obicei în construcţie cu verbul « a avea ») Noroc, şansă. *Ea vede bine că ei are să-i iasă nume rău şi că n-are să mai aibă nici o parte.* MIRONESCU, S. A. 93. *Şi-a cumpărat şi el bilet şi am intrat cu toţii... Om fără parte! Domnişoara Henriette nu juca.* CARAGIALE, N. S. 126. *Măi soaţă şi măi fîrtate! Se vede că n-avem parte; Partea şi cu binele Ni l-au luat.* ŞEZ. V 47. ✦ (Concretizat) Persoană în legătură cu care se face un proiect de căsătorie. *Cînd aş da peste o parte bună, aş face poate şi eu pasul acesta.* CREANGĂ, P. 161. *Te-am îndrăgit de pe mers, Că ţi-i mersul leganat, La inimă mi-ai picat. — Cum dragă nu ţi-oi pica Dacă tu eşti partea mea.* SEVASTOS, C. 48. *Unele nu se mărită; pentru că, după cum crede poporul, le-a murit ursitul sau nu le-a sosit încă partea.* MARIAN, NU. 15. ✦ (Popular) Zestre. *Ia, tu june, fata mea, Că parte cu ea ţ-oi da.* HODOŞ, P. P. 148.

4. (Mai ales în construcţie cu verbele « a avea », « a intra », « a fi ») Contribuţie în bani sau în muncă la o întreprindere, dînd drept la o cotă corespunzătoare din beneficiu; cota respectivă care îi revine fiecărui participant. *Ai merge la aceste terenuri parte dreaptă cu societatea noastră.* C. PETRESCU, R. DR. 187. [Spiridon] *intră şi el cu parte în prăvălie, se însoară şi se face « negustor ».* GHEREA, ST. CR. I 336. *Onorabil băiat!... îl fac tovarăş la parte.* CARAGIALE, O. I 48. ◇ Fig. *Faceţi ca-n astă lume să aibă parte dreaptă, Egală fiecare şi să trăim ca fraţi.* EMINESCU, O. I 60. ◇ Expr. **Parte şi parte** = în părţi egale. *La cîştig mergeau parte şi parte.* CAMIL PETRESCU, O. I 224. **A da** sau **a munci** (un pămînt) **în parte** = a da sau a munci (un pămînt) în dijmă. *Dă la oameni să-i muncească în parte, iar el doarme.* DUMITRIU, N. 167. *Greutăţile vieţii l-au silit într-un timp... să-şi părăsească starea de om liber şi să se ducă la muncă « în parte ».* SADOVEANU, E. 92. *Dau în parte* [pămîntul], *să-l muncească.* STĂNOIU, C. I. 65.

II. (Cu sens spaţial)

1. Regiune, ţinut, loc. *De prin părţile noastre la răscoală mulţi s-au dus.* STANCU, D. 8. *A văzut umblînd pe acolo oameni îmbrăcaţi ca şi prin părţile ei.* SADOVEANU, B. 76. *Noi sîntem de prin partea muntelui.* BART, S. M. 35. *În orice parte-a lumii străin eu mă găsesc.* ALECSANDRI, O. 78. ◇ (Determinat prin « loc ») *Ia spune-mi, flăcăule, din ce parte de loc eşti?* ISPIRESCU, L. 298. *La alegerea comitetului în anul 1850 vor lua parte toţi aderenţii şezători în orice parte de loc.* GHICA, A. 798. ◇ *Cele patru părţi ale lumii* = cele patru puncte cardinale. *Căci din patru părţi a lumii împăraţi şi-mpărătese Au venit ca să serbeze nunta gingaşei mirese.* EMINESCU, O. I 85. *Din tus-patru părţi a lumii se ridică-nalt pe ceruri... nouri negri.* ALECSANDRI, P. A. 111. ◇ Loc. adv. **În ce parte?** = unde? *În ce parte De tine să fug departe?* ALECSANDRI, P. II 102. **În toate părţile** = peste tot, pretutindeni. *Bătrîna aruncă priviri speriate în toate părţile.* STANCU, D. 158. *L-au căutat în toate părţile.* VLAHUŢĂ, O. A. 216. *Purcelul zburda şi se tologea numai pe covoare, în toate părţile.* CREANGĂ, O. A. 169. **În altă parte** = în alt loc. *M-a zărit şi el, dar s-a făcut că se uită într-altă parte.* VORNIC, P. 20. **În nici o parte** = nicăieri. *Tu te duci, bade, departe, Să n-ai bine-n nici o parte.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 264. **În** (sau **prin) partea locului** = în (sau prin) regiunea despre care se vorbeşte. *Sînt nişte rămăşiţe de fundamente despre care se zice, în partea locului, că ar fi fost o întăritură.* ODOBESCU, S. II 213. ◇ Loc. adj. şi adv. **Din** (sau **de prin) partea locului** = din regiunea despre care se vorbeşte. *Cu ceea ce am auzit de la bătrînii din partea locului*

m-am putut întoarce în anii duși. SADOVEANU, O. VII 271. *Fiind din partea locului, putea să fie de mare folos.* CAMIL PETRESCU, O. II 12. *De prin partea locului viu.* DELAVRANCEA, O. II 19.

2. Margine, latură (indicînd, de obicei, un raport de opoziție între lucruri sau între părțile unui lucru). *Arde-te-ar focul, cetate! Pe trei părți cu lemne verzi... Pe de-o parte cu uscate.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 313. ◇ (Urmat de determinări) *În parte de denainte mă vor apăra copacii, iar către cea dinapoi, muntele.* DRĂGHICI, R. 49. ✦ Fiecare dintre cele două laturi (dreapta și stînga) ale corpului unei ființe sau (prin analogie) ale unui obiect. *Întoarce-te pe partea cealaltă.* SADOVEANU, B. 56. *«Mircea» deodată se culcă într-o parte, așa că apa năvălește înăuntru pe punte.* BART, S. M. 19. *Vindea cîte-o iapă chiar în mijlocul drumului și atunci rămînea oiștea goală pe de o parte.* CREANGĂ, O. A. 113. ◇ Loc. adv. **(Pe) de o parte... (pe) de altă parte...** (sau **(pe) de alta...**) = a) într-un loc... într-alt loc, dincoace și dincolo de ceva. *De o parte și de alta a munților atît portul cît și datinile și limba sînt impresionant de asemănătoare.* SADOVEANU, E. 92. *Dete de o cîmpie frumoasă, pe de o parte cu iarbă înflorită, iar pe de altă parte pîrlită.* ISPIRESCU, L. 5. *Într-un buc au și ales năsipul de o parte și macul de altă parte.* CREANGĂ, O. A. 258; b) într-o privință.. în altă privință; dintr-un punct de vedere... din alt punct de vedere... *Pe de o parte îți vine a rîde și pe de alta îți vine a-l plînge.* CREANGĂ, P. 243. *Pe de o parte l-a cuprins spaima, iară pe de alta s-a îndrăcit de ciudă.* id. ib. 256. *Dacă pe de o parte răul a ne trage se silește, Pe de alta iarăși mintea la bine ne hotărăște.* CONACHI, P. 295. **Într-o parte** = într-o latură. *Căci perdelele-ntr-o parte cînd le dai, și în odaie Luna varsă peste toate voluptoasa ei văpaie...* EMINESCU, O. I 130. **La o parte** = a) (de obicei în construcție cu verbul «a da») într-o latură, mai departe, mai la margine. *Fata voi să-i ajute; ea o dădu la o parte cu cotul.* SADOVEANU, B. 62. *Se grăbiră să dea ajutor primarului strigînd: La o parte!* REBREANU, I. 23. *Încet perdeaua de arbori se trage la o parte, deschizînd ochilor una din cele mai încîntătoare priveliști.* VLAHUȚĂ, R. P. 31; b) (de obicei în construcție cu verbul «a sta») departe, izolat. *Să-nlemnim stînd la o parte, nemișcați ca un buștean.* HASDEU, R. V. 125. ◇ Expr. **A fi de partea cuiva** = a) (despre unele abstracte) a reveni cuiva de drept, a aparține cuiva. *Mi-au spus că dreptatea e de partea mea.* CAMIL PETRESCU, U. N. 38; b) (despre persoane) a ține cu cineva, a fi alături de cineva. *Tu de partea cui ești?* DEMETRIUS, C. 18. *Eu, deși nu sînt de partea imitatorilor, ți dau cuvînt.* BOLINTINEANU, O. 358. **A lua** (sau **a ține**) **parte** (sau **partea**) **cuiva** = a susține pe cineva, a sprijini, a încuraja. *Văzînd că flăcăii țin toți partea lui Ion, se simțea umilit.* REBREANU, I. 31. *În fața sau în lipsa mea, el totdeauna îmi ținea parte.* GANE, N. III 66. *Unii-l iau grăbit la vale, Alții-n glumă parte-i țin.* COȘBUC, P. I 225. **A se da** (sau **a trece**) **de partea cuiva** = a se alătura la acțiunea cuiva, sprijinind-o. *Spre nedumerirea mea îndurerată, mama și surorile mele au trecut de partea lui.* CAMIL PETRESCU, U. N. 37. **A semăna** (sau **a se arunca**) **în partea cuiva** = a semăna cu cineva sau cu cei din familia cuiva. V. arunca. *Au început a vorbi ele înde ele, că spînul de feli nu samănă în partea lor.* CREANGĂ, P. 210. **Din partea mamei** (**a tatălui** etc.) = din familia, neamul, spița mamei (a tatălui etc.). *Unchiul din partea mamei.* **Din** (rar **despre**) **partea cuiva** (sau **a ceva**) = a) în ceea ce privește pe cineva sau ceva; de la cineva sau ceva. *Despre partea asta n-am nici o grijă, Simioane.* VORNIC, P. 173. *Fiți pe pace din partea mea.* ISPIRESCU, L. 334. *Are voie din partea mea să se ducă.* CREANGĂ, P. 184. *Despre partea închinării însă, doamne, să ne ierți.* EMINESCU, O. I 146; b) în numele cuiva sau a ceva; trimis de cineva. *Vin din partea Ministerului Industriei.* DEMETRIUS, C. 26. *Spînul se înfățișează înaintea împăratului, cu cartea din partea craiului.* CREANGĂ, P. 208. **A lăsa la o parte** = a renunța la..., a ignora, a nu se mai ocupa de... *Ia las' șaga la o parte, măi omule.* CREANGĂ, P. 127. (Familiar) **A fi (cam) într-o parte** = a fi țicnit, smintit, a nu fi în toate mințile. ✦ Înfățișare, aspect, unghi sub care pot fi privite problemele, faptele, fenomenele. *Partea comică a unei întîmplări.*

3. Direcție, sens (indicînd orientarea în spațiu). *Îi auzea glasul din partea bucătăriei.* BASSARABESCU, V. 20. ◇ Loc. adv. **Dintr-o parte** = dintr-o latură. *Mi-a aruncat o privire dintr-o parte.* SADOVEANU, N. F. 62. *Bate vîntul dintr-o parte, Iarna-i ici, vara-i departe.* EMINESCU, O. I 214. **Într-o parte** = pieziș, oblic. *Șlicul de samur, pus cam într-o parte, era împodobit cu un surguci alb.* NEGRUZZI, S. I 145. **Într-o parte... într-alta** (sau **într-o parte și într-alta**) = în direcții diferite. *Apa eleșteului se trase într-o parte și într-alta.* ISPIRESCU, L. 37. *Au plecat... unii-ntr-o parte, alții-ntr-alta.* CARAGIALE, O. III 41.

III. (Urmat de determinări arătînd felul, componența)

1. Categorie socială sau profesională. V. tagmă. *S-a hotărît ca de-acum înainte să aibă a face mai mult cu parte negustorească.* CREANGĂ, O. A. 116. *Cică... s-ar fi jurat cu jurămînt ca să nu mai aibă a face cu parte duhovnicească.* id. ib. 115. ◇ *Parte bărbătească* = individ de sex masculin; bărbat; bărbătuș; mascul. *Din cele trei împărătese ce mi-au slujit de soții, n-am avut parte de parte bărbătească.* DELAVRANCEA, S. 86. *Parte femeiască* = femeie; femelă. *Așa sîntem noi, partea femeiască.* ALECSANDRI, T. I 341. *Această lamă, fiind parte femeiască și întîmplîndu-se a ave doi miei, îi urma maicei lor.* DRĂGHICI, R. 99. ◇ Loc. adj. *De parte(a) bărbătească* = de sex masculin. *N-avea copii de partea bărbătească.* SBIERA, P. 73. *De parte(a) femeiască* = de sex feminin.

2. Fiecare dintre persoanele sau grupurile de persoane interesate într-o afacere sau într-un proces. *Parte adversă.* ◇ *Parte civilă* v. civil.

PARTENÉR, -Ă, *parteneri, -e,* s. m. și f. Fiecare dintre participanții la o întrecere sportivă, la un joc etc., considerat în raport cu ceilalți participanți; (în opoziție cu adversar) coechipier; p. ext. jucător. *Mi-a cerut să-i fac onoarea de a-l accepta ca partener de șah.* SADOVEANU, A. L. 5. *Nu observam cîte cărți au luat ceilalți... Partenerii mei se enervaseră la început de asemenea sistem de joc.* CAMIL PETRESCU, U. N. 115. *Mulți tineri se opresc în loc să privească, nu că jocul în sine ar prezenta vreun interes pentru spectatori, dar între parteneri sînt cîteva domnișoare drăguțe.* VLAHUȚĂ, O. A. III 34. ✦ Cel care dansează împreună cu altul. *Toate femeile din lume dansează. Da... însă nu numai cu un singur partener.* CAMIL PETRESCU, U. N. 122. ✦ Cel care execută pe scenă, în strînsă legătură cu altul, un număr de program, o scenă dintr-o piesă, un dans etc. ✦ Cel care stă de vorbă cu altul, care participă la orice acțiune a altuia. *Are o sinceritate moale în voce, rapidă, gîndită, care încurajează uneori pe partener.* CAMIL PETRESCU, T. II 174.

PARTENOGENÉTIC, -Ă, *partenogenetici, -e,* adj. Care se referă la partenogeneză.

PARTENOGENÉZĂ s. f. Formă de reproducere prin ouă nefecundate, la unele animale inferioare sexuate. *E probabil că partenogeneza e mult mai răspîndită în natură decît se cunoaște pînă în prezent.* MARINESCU, P. A. 67.

PARTÉR s. n. **1.** (Spre deosebire de etaj și de subsol) Parte a unei clădiri situată la nivelul solului (sau foarte puțin deasupra); rîndul de încăperi situate în această parte. *Procop, care era la parter, a spus că te-a văzut pe scări.* DEMETRIUS, C. 66. *Cafeneaua era o sală dreptunghiulară de la parterul unui hotel.* CAMIL PETRESCU, N. 33.

2. (Spre deosebire de l o j ă şi de b a l c o n) Parte a unei săli de spectacol, cuprinsă între scenă şi fundul sălii. V. s t a l. *Se întocmise o sală mare, cu parter, galerii şi trei rînduri de loji.* SADOVEANU, E. 65. *Un teatru în toată forma, cu parter... cu scenă.* GHICA, S. A. 65. ✦ Totalitatea spectatorilor care ocupă locurile din această parte a sălii. *Parterul se scursese, în negru, alb şi colori ţipătoare.* DUMITRIU, B. F. 160. *Însuşirea ce-şi ia parterul de a bate în palme la o piesă.* RUSSO, O. 87. *Pe actor îl formează un parter înţelegător.* BOLLIAC, O. 263.

3. (Franţuzism) Parte dintr-o grădină sau dintr-un parc, rezervată cultivării florilor. *Parterul meu e semănat cu... neghină... şi trifoi. Neghina, atît de uricioasă în grîu, face cel mai frumos efect ca gazon.* NEGRUZZI, S. I 96.

PARTICIPÁ, *partícip,* vb. I. I n t r a n z. (Urmat de determinări introduse prin prep. «la») A lua parte la o activitate, la o acţiune, la o discuţie. *Are drept să se lumineze prin şcoală şi carte şi să participe la viaţa politică a statului.* SADOVEANU, E. 25. ✦ A împărtăşi starea de spirit sau sentimentele cuiva. *Să înţelegi că la cele ce suferi tu, participăm şi noi.* C. PETRESCU, Î. II 47. ✦ A lua parte la o întreprindere comercială, capitalistă sau cooperatistă, contribuind cu bani sau cu alte valori materiale.

PARTICIPÁNT, -Ă, *participanţi, -te,* s. m. şi f. 1. Cel care ia parte, care contribuie la realizarea unei acţiuni în comun.

2. Care este prezent, care asistă la desfăşurarea sau la realizarea unei acţiuni. *«Boierii noştri» — a înţeles Filip — erau ceilalţi participanţi la şedinţă.* GALAN, B. I 116.

PARTICIPÁRE, *participări,* s. f. Acţiunea de a p a r t i c i p a. *Sfaturile populare organizează participarea activă a oamenilor muncii la conducerea treburilor de stat şi obşteşti.* CONST. R.P.R. 31. ✦ Faptul de a participa la o întreprindere comercială capitalistă sau cooperatistă şi la împărţirea cîştigului realizat. *Participare la beneficii.*

PARTICIPÁŢIE, *participaţii,* s. f. 1. Faptul de a participa la o întreprindere capitalistă, investind bani sau alte bunuri materiale; cotă cu care participă cineva. *Sînt grupuri de oameni... care au plasat bani şi au avut participaţii în societăţile comerciale din Rusia.* CONTEMPORANUL, S. II, 1949, nr. 162, 3/2.

2. (Învechit, în forma *participaţiune*) Participare la o acţiune. *Soarta grăbise finitul lui Alexandru-vodă, fără participaţiunea regelui polon.* HASDEU, I. V. 198.

— Variantă: **participaţiúne** s. f.

PARTICIPAŢIÚNE s. f. v. **participaţie.**

PARTICIPIÁL, -Ă, *participiali, -e,* adj. Care se referă la un participiu, care provine dintr-un participiu; care este exprimat printr-un participiu. *Formă participială.* ✧ *Construcţie participială* = unitate sintactică cuprinzînd un participiu şi avînd valoare de propoziţie secundară, atributivă sau circumstanţială. *În propoziţia: Jimborean, ostenit din cale-afară, se întinse la pămînt* (CAMILAR, N. I 156) *unitatea sintactică «ostenit din cale-afară» este o construcţie participială.*

— Pronunţat: *-pi-al.*

PARTICÍPIU, *participii,* s. n. (Determinat, în vechea terminologie a gramaticii limbii romîne, prin «trecut») Mod verbal impersonal şi nepredicativ, avînd forme deosebite după gen şi după număr; poate avea valoare de verb sau de adjectiv. *«Făcut» este participiul verbului «a face».* ✧ (În vechea terminologie a gramaticii limbii romîne) *Participiu prezent* = gerunziu.

PARTICULÁR, -Ă, *particulari, -e,* adj. 1. (În opoziţie cu g e n e r a l) Care se referă la indivizi izolaţi, care are un caracter individual. *Nu a cultivat nici «prieteniile particulare», considerîndu-le ca o neîndreptate faţă de societate.* IBRĂILEANU, S. 229. *Acest bărbat s-a găsit totdeauna în frunte cînd a fost vorba de vro îmbunătăţire obştească, de vro binefacere particulară.* NEGRUZZI, S. I 313. ✦ Care aparţine indivizilor izolaţi, care nu este destinat publicului sau publicităţii. *Se simte prea scriitor, prea social, ca să irosească în corespondenţe particulare lucrurile interesante.* IBRĂILEANU, S. 229. *Domnul Rodolfo are a sa particulară intrare... S-o încui şi pe aceea.* NEGRUZZI, S. III 491. ✧ L o c. a d v. **În particular** = într-un grup restrîns, în aşa fel încît să nu devină public. *Ca să nu se întîmple certuri sau discuţii în divan asupra unor chestii noi, se adunau să le dezbată în particular.* BOLINTINEANU, O. 278.

2. Care este propriu unei singure persoane, unui singur lucru sau unei singure categorii; specific, caracteristic. *Semn particular.* ✧ (Substantivat) *Imaginile artistice oglindesc particularul şi concretul în care se întruchipează generalul şi tipicul.* ✦ Special, aparte, deosebit. *Setea ei de a-l asculta îl animează, dă minţii şi glasului lui o elasticitate şi o vibrare particulară.* VLAHUŢĂ, O. A. III 63.

3. Care are un caracter personal, neoficial; privat. *Funcţionar particular. Sector particular de producţie.* ✦ Care aparţine unei persoane, care este proprietate individuală a cuiva. *Această emancipare... era hotărîtă şi pentru emanciparea ţiganilor particulari.* KOGĂLNICEANU, S. A. 194.

4. (Despre şcoli; în vechea organizare a învăţămîntului) Care nu aparţine statului. ✦ (Despre lecţii) Pe care un profesor o predă unui elev în afara şcolii (în schimbul unei remuneraţii). *A făcut pension pentru fiii de boieri şi mai da pe deasupra şi lecţii particulare de franceză.* CAMIL PETRESCU, O. I 249. ✦ (Despre elevi) Care studiază în afara cadrului unei şcoli oficiale şi se prezintă la examen în faţa unei comisii de stat; (despre examene) la care se prezintă astfel de elevi. *Se împăca şi el destul de greu cu şcoala... recurgînd probabil la examene particulare, pentru a reciştiga anii pierduţi.* CĂLINESCU, E. 32. ✧ (Substantivat) *Cînd a sosit vremea examenelor, băgînd de seamă că taxele pentru particulari sînt şi mai urcate... a renunţat la şcoală.* REBREANU, I. 61. (L o c. a d v.) **În particular** = în afara cadrului unei şcoli oficiale, pregătindu-se pentru a da examene în faţa unei comisii de stat. *Se poate însă ca ceilalţi fraţi să fi rămas în Cernăuţi... spre a se pregăti în particular.* CĂLINESCU, E. 66. *Domnişoarele pregătite în particular... veneau acum să depună examenul.* GALACTION, O. I 57.

5. Care este considerat străin de o activitate sau de un loc de muncă, căruia nu i se recunoaşte dreptul de a interveni, de a se interesa, de a se prezenta undeva. *Intrarea persoanelor particulare în birou este interzisă.*

PARTICULARITÁTE, *particularităţi,* s. f. Trăsătură caracteristică, caracter specific, notă distinctivă prin care o persoană sau un lucru se deosebeşte de altele. *Şcoala, presa, radioul, conferinţele publice etc. sînt cel mai sigur mijloc de înlăturare a particularităţilor dialectale.* IORDAN, L. R. 186. *Este încă o particularitate în scrierile lui Caragiale, asupra căreia dorim să atragem luarea-aminte a cititorilor noştri.* GHEREA, ST. CR. I 357.

PARTICULÁRNIC, -Ă, *particularnici, -e,* adj. (Învechit) 1. Particular (3). *Încet cîte încet neamul se priface în popol sau naţie; bogăţiile particularnice şi dignităţile îşi fac loc.* RUSSO, S. 97.

2. Particular (1). *Văzum cum preface biata iubire de sine Pe acel particularnic în acel de obşte bine.* CONACHI, P. 304.

PARTÍCULĂ, *particule,* s. f. 1. Parte foarte mică de materie; părticică, grăunte, firicel. *Particule de praf.* ▭ *Particule infinit de mici se dezlipesc dintr-un corp pentru a intra în porii altuia.* MARINESCU, P. A. 30. ✧ *Particulă*

elementară = particulă (electron, proton etc.) care nu este alcătuită din părţi componente.

2. Element lexical şi morfologic care în limba romînă apare totdeauna contopit cu un cuvînt, dîndu-i o anumită valoare morfologică sau un anumit sens; în alte limbi el apare şi ca element independent. *« A » final din cuvîntul « acela » este o particulă.*

PARTÍD, *partide,* s. n. (De obicei urmat de determinări arătînd caracterul, structura etc.) Organizaţie politică care are la bază un program social, economic şi politic şi care tinde să ajungă la conducerea unui stat, pentru a-şi înfăptui programul în interesul clasei sociale pe care o reprezintă. *Partidul Muncitoresc Romîn este avangarda organizată a clasei muncitoare din Romînia. El reprezintă forma superioară a organizării clasei muncitoare din Romînia.* STATUT. P.M.R. 5. ✧ *Membru de partid* = membru al unui partid comunist sau muncitoresc. *Partide istorice* = nume dat partidelor burgheze care s-au succedat la conducerea ţării noastre pînă la instaurarea regimului democrat-popular. (Despre persoane) *Fără (de) partid* = (în ţările în care clasa muncitoare deţine puterea) care nu face parte din partidul clasei muncitoare.

PARTÍDĂ, *partide* şi **(4)** *partizi,* s. f. **1.** (La unele jocuri şi sporturi) Desfăşurare completă a unui joc, cu toate fazele lui succesive, din momentul începerii şi pînă la obţinerea unui rezultat sau pînă la atingerea unei limite de timp. *Colonelul zvîrlise cărţile, se uita peste umăr, la jocul vecinului, să nu scape cumva vreun amănunt din capriciile partidei.* C. PETRESCU, S. 108. *Ne întoarcem la partida de şah.* SEBASTIAN, T. 181. *Se juca o partidă interesantă.* CARAGIALE, O. III 14. ✧ E x p r. (Familiar) **A pierde partida** = a suferi un eşec, a nu reuşi într-o acţiune sau într-o întreprindere. ✦ Îndeletnicire distractivă în grup, organizată după un program stabilit. ✧ (Franţuzism) *Partidă de plăcere* = petrecere organizată în grup. *Se-ntorcea compania de la Urlătoare, cu lăutari... Fusese o partidă de plăcere improvizată, o fantazie a locotenentului.* CARAGIALE, O. II 201.

2. Căsătorie sau proiect de căsătorie; p. e x t. persoană care este luată în considerare pentru un proiect de căsătorie. *Înainte Zoie, pînă nu-l luase, A respins partide mult mai serioase.* TOPÎRCEANU, P. 234. *Postelnicul George era partidă strălucită în Bucureşti.* BOLINTINEANU, O. 414. *Rămase încîntată, văzînd că se înfăţişează o astfel de partidă, văzînd că cere pe fiică-sa un postelnic.* NEGRUZZI, S. I 72. ✧ E x p r. **A face o partidă bună** = a face o căsătorie avantajoasă.

3. (Învechit) Partid, grupare. *Nu voiţi pace cu partida adversă, căci credeţi că oamenii care o compun v-au atacat privilegiile de clasă.* BOLINTINEANU, O. 421. *Mulţi din cei mari... înghebară o partidă contrarie.* NEGRUZZI, S. II 145. ✧ E x p r. **A fi de partida cuiva** = a aparţine unei grupări, a fi partizanul unei grupări. *A fost o luptă cu pietre între orăşenii ce erau de partida lor, cu ceilalţi.* GHICA, A. 253. **A lua partida cuiva** = a trece de partea cuiva, a lua partea cuiva. *Femeile, mai generoase decît bărbaţii, au luat partida ta.* BOLINTINEANU, O. 405.

4. (Contabilitate) Cont. ✧ *Contabilitate în partidă dublă* = metodă de evidenţă contabilă în care înregistrarea operaţiilor economice se face concomitent în debitul unui cont şi în creditul altui cont. *Contabilitate în partidă simplă* = metodă veche de contabilitate, în care se înregistrau numai anumite operaţii, iar înregistrarea se făcea fie numai în debitul unor conturi, fie numai în creditul altor conturi.

5. Cantitate de mărfuri formînd un lot care se vinde sau se cumpără angro. *O magazie lungă... în care se depozita marfa gata, în baluri şi partide.* ARDELEANU, D. 102.

— Pl. şi: **(3,** învechit) *partizi* (RUSSO, S. 34).

PARTÎNIC, -Ă, *partinici, -e,* adj. Care reprezintă şi apără interesele partidului clasei muncitoare, care corespunde cu spiritul, ideologia, programul partidului. *Spirit partinic.* ▭ *Formulînd principiul caracterului partinic al literaturii şi artei, Lenin a avut în vedere partinitatea comunistă, proprie acelei arte şi literaturi care se dezvoltă sub îndrumarea partidului comunist, ca o parte integrantă a cauzei generale a eliberării clasei muncitoare.* CONTEMPORANUL, S. II, 1956, nr. 485, 3/5.

PARTINITÁTE, *partinităţi,* s. f. Faptul de a aparţine unui curent, unui partid politic, unei concepţii de clasă; faptul de a fi partinic. *Operele clasicilor marxism-leninismului sînt un minunat exemplu de marxism combativ, de partinitate revoluţionară în ştiinţă.* LUPTA DE CLASĂ, 1953, nr. 3-4, 119.

PARTITÍV, -Ă, *partitivi, -e,* adj. (Gram.; despre o formă flexionară sau o construcţie) Care arată întregul din care s-a luat o parte. *Genitiv partitiv.* ✧ (Substantivat, n.) Atribut substantival care arată întregul din care s-a luat o parte şi care se exprimă prin genitiv sau prin acuzativ precedat de prepoziţia « de », « dintre » etc. *Prepoziţia « de » se întrebuinţează... la formarea partitivului.* GRAM. ROM. I 354.

PARTITÚRĂ, *partituri,* s. f. Text muzical cuprinzînd toate părţile vocilor sau instrumentelor care îl execută şi care sînt astfel dispuse, încît să poată fi urmărite separat sau concomitent; p. e x t. compoziţie muzicală. *Uşile erau vraişte... Cîteva bibelouri, fotografii în rame erau răsturnate şi partitura căzuse de pe pian.* DUMITRIU, N. 52.

PARTIŢIÚNE, *partiţiuni,* s. f. (Rar) Partitură. *Vrafuri de partiţiuni muzicale, scrise cu mîna, stau împrăştiate pe jos.* D. ZAMFIRESCU, la CADE.

PARTIZÁN, -Ă, *partizani, -e,* s. m. şi f. **1.** Persoană care adoptă şi susţine o idee, o teorie, o ideologie; cel care e de partea cuiva, sprijină pe cineva, luptă alături de cineva pentru o cauză. *Bogdan, ca toţi principii destronaţi, mai numără vreo cîţiva partizani între boieri.* HASDEU, I. V. 18. *Tomşa se repede Acuma spre Suceava cu partizanii săi.* ALECSANDRI, T. II 163.

2. Membru al unui detaşament organizat de luptă, care acţionează în război pe teritoriul cotropit de inamic, în spatele frontului acestuia. *Iarnă şi vară, zi şi noapte, îndurînd foamea şi setea şi gerul năprasnic, au suferit, au luptat... mii şi mii de partizani.* STANCU, U.R.S.S. 107.

3. (Învechit, rar) Partener. *Partizanii mei* [la jocul de cărţi] *erau o damă ca de 50 ani şi doi băieţei, unul mai tînăr şi altul mai bătrîn decît mine.* BOLINTINEANU, O. 367.

PÁRTNIC, -Ă, *partnici, -e,* adj. (Învechit) Propriu, personal, particular. *Dolgorucii priveau mai mult la partnicul lor interes, decît... la al patriei.* NEGRUZZI, S. II 145.

PARŢIÁL, -Ă, *parţiali, -e,* adj. **1.** Care reprezintă numai o parte dintr-un tot; care se efectuează numai în parte, care nu cuprinde sau nu acoperă întregul sau totalitatea. *Ploi parţiale. Eclipsă parţială.* ▭ *Campania electorală a unei alegeri parţiale.* C. PETRESCU, Î. II 11. *Tolerîndu-vă acele privilegii parţiale, vor să răpească independenţa ţării.* BOLINTINEANU, O. 422. [Chestiunea ţiganilor] *a început a se agita prin însăşi iniţiativa parţială a stăpînilor de ţigani.* KOGĂLNICEANU, S. A. 194. ✧ *Produs parţial* = fiecare dintre produsele separate ale unei înmulţiri în care înmulţitorul are mai multe cifre, şi care adunate dau produsul total. ✧ (Adverbial) *Tractorul... este acum parţial demontat.* V. ROM. martie 1954, 38.

2. (Rar, în opoziţie cu i m p a r ţ i a l, despre oameni) Care părtineşte, care favorizează.

PARŢIALITÁTE s. f. (Rar) Atitudine părtinitoare faţă de cineva sau de ceva; părtinire. *Fără nici o părţialitate vă declar că aţi avut o frumoasă inspirare cînd aţi scris versurile ce mi-aţi trimis.* ALECSANDRI, S. 48.

PARÚCIC, *parucici,* s. m. (Învechit) Ofiţer cu gradul de locotenent. *Fiu de moşnean de la Telega, fusese în armată parucic şi comandase şi compania de pază de la Ocnele Mari.* CAMIL PETRESCU, O. I 330.
— Variante: **porúsnic, porúcic** s. m.

PARVENÍ, *parvín,* vb. IV. Intranz. **1.** A ajunge fără merite, prin mijloace neoneste, la o bună situaţie materială, politică sau socială. *Lupta pentru a parveni absoarbe toate puterile păturii aşa-zise culte.* GHEREA, ST. CR. III 193.
2. (Franţuzism) A reuşi într-o acţiune (după oarecare sforţări); a izbuti. *Cum văd, ai pierdut trei săptămîni degeaba dacă n-ai parvenit să cunoşti pe nimeni.* C. PETRESCU, C. V. 66. *În fine, am parvenit peste cinci ore să plec şi am ajuns la Celei.* BOLLIAC, O. 270. ✦ (Despre ştiri, scrisori etc.) A ajunge la destinaţie. *Să însărcineze pe Bolliac să facă să parvie în mînile comandirului armatei turceşti un dar de valoare.* GHICA, A. 625.

PARVENÍRE s. f. Faptul de a parveni.

PARVENÍT, -Ă, *parveniţi, -te,* s. m. şi f. Persoană ajunsă la o bună situaţie materială, politică sau socială fără merite deosebite, fără muncă, prin mijloace neoneste. *Bogătaşi ce cu piciorul daţi la inimi în gunoi, Parveniţi fără ruşine, mizerabili ce la cîrmă Faceţi salturi de paiaţe pe frînghie sau pe sîrmă, N-am cu voi nici un amestec.* MACEDONSKI, O. I 97. *Rumen şi surîzător, se plimba în trăsura-i elegantă, asista la spectacole şi-şi purta pretutindeni acelaşi aer triumfător al parvenitului fericit, bogat.* VLAHUŢĂ, O. A. III 7. *Acea familie de parveniţi avea numele de Serescu.* BOLINTINEANU, O. 417. ✧ (Adjectival) *Aveam o curiozitate mare să văd biblioteca acestui milionar parvenit, bibliotecă necitită, dar foarte bogată, îndeplinind şi ea serviciul banal al unui obiect de lux.* DEMETRESCU, O. 99.

PARVENITÍSM s. n. Tendinţa de a se îmbogăţi cu orice preţ, dorinţa de a parveni; arivism. *Asta strică tot farmecul străzii, gîndi Stelian Minea, miroase a parvenitism.* C. PETRESCU, Î. II 215.

PAS[1], *paşi,* s. m. **1.** Fiecare dintre mişcările alternative pe care le fac picioarele pentru a înainta. *Pînă să facă Huţan un pas, eu făceam trei şi totuşi mergeam alături.* HOGAŞ, M. N. 200. ✧ Loc. adv. (Mai ales în construcţie cu verbe de mişcare) **Pas cu pas** = încetul cu încetul, treptat; mereu, neîncetat, necontenit. *Se ţine pas cu pas de ele.* CARAGIALE, O. III 258. *Şi pas cu pas pe urma ei Alunecă-n odaie, Ţesînd cu recile-i scîntei O mreajă de văpaie.* EMINESCU, O. I 168. *Un paj ce poartă pas cu pas A-mpărătesei rochii.* id. ib. 142. **La tot pasul** sau **la fiecare pas** = la orice mişcare, pretutindeni; mereu, neîncetat. *Toată familia îi repetăm la fiecare pas: e pace, e pace!* SAHIA, N. 25. **Nici (un) pas** (învechit **nici de-un pas**) = de loc, nicidecum. *Nu te las nici chiar de-un pas. Nici chiar morţii nu te las.* ALECSANDRI, P. III 161. *Bădiţă, bădiţă! Că bărbatul rău mă teme, Nici de-un pas el nu-mi dă vreme.* id. P. P. 324. ✧ Expr. **A face primul pas în lume** = a-şi face apariţia în societate. (Mai ales în construcţii negative) **A avea** (sau **a da cuiva**) **pas (să)...** = a avea (sau a da cuiva) posibilitate, îngăduinţă, putinţă să facă un lucru. *Voinţa măriei-tale nu-mi dă pas să voiesc altfel.* DELAVRANCEA, A. 129. *Cei ce n-au avut pas să intre se trîntesc... la pămînt.* CARAGIALE, O. III 144. *Voi daţi pas unui duşman îngrozit şi în risipă a-şi aduna puterile.* BĂLCESCU, O. II 246. *Dar şi Costea ce făcea? Pas lui Fulga nu-i dădea, Că la el se repezea.* TEODORESCU, P. P. 511. **A face** (sau **a păşi cu**) **paşi mari** (sau **a păşi cu pas mare**) = a înainta repede, a progresa mult. *Iată! Lumea se deşteaptă din adînca-i letargie! Ea păşeşte cu pas mare către-un ţel de mult dorit.* ALECSANDRI, P. II 6. **A face un pas greşit** = a se poticni în mers; fig. a săvîrşi o greşeală. **A-şi îndrepta pasul** (sau **paşii**) v. îndrepta. **A ceda pasul** = a lăsa pe altul să treacă înainte, a se lăsa depăşit (în mers sau în acţiuni). *În toate ocaziunile îi cedau pasul.* GHICA, A. 38. ✦ Zgomotul produs de cel care merge. *Paşii i se mai auziră pe uliţă.* REBREANU, I. 119. *S-aud paşi... Vin boierii.* DELAVRANCEA, O. II 132. ✦ Fig. (Mai ales în construcţie cu verbele «a face», «a întreprinde») Acţiune, act. *Te rog să întreprinzi negreşit acest pas, i se adresă preşedintele.* VORNIC, P. 156. *Pasul ce făcuse era atît de neaşteptat, că toate încercările mele ca să-l explic rămîneau trudă stearpă.* GALACTION, O. I 224. *Cînd aş da peste o parte bună, aş face poate şi eu pasul acesta.* CREANGĂ, P. 161. *Trebuia un monstru pentru a face un asemenea pas.* HASDEU, I. V. 165.
2. Mod de a umbla; mers, umblet. *Cu pasul slab, cu ochii beţi El a plecat, gemînd p-afară.* COŞBUC, P. I 101. *Deodat-aud foşnirea unei rochii, Un moale pas abia atins de scînduri.* EMINESCU, O. I 119. *Mergînd cu un pas repede, curînd a ajuns la portiţa unei case.* NEGRUZZI, S. I 27. *Hai, murgule, în pas mai tare, S-ajungem în sat cu soare; Hai, murgule-n pas lupeşte, Că mi-a dat puica nădejde.* ŞEZ. I 10. ✧ Fig. *Dar de-ale vieţii valuri de al furtunii pas Abia conture triste şi umbre-au mai rămas.* EMINESCU, O. I 69. ✧ *Pas de manevră* = mers normal al unei trupe. *Pas alergător* = mers în fugă. *Pornim în pas alergător.* SAHIA, N. 121. *Pas de front* sau *de defilare* = mers ostăşesc de paradă, cu cadenţă bine marcată. *Pas de marş* sau *pas de voie* = mers ostăşesc, obişnuit în marşuri lungi, fără efortul de a păşi energic, cadenţat. *Pornim pe drumul lung în pas de voie.* SADOVEANU, O. VI 232. *A ţine pasul* (sau *cadenţa*) = a nu ieşi din ritmul mersului; a păstra cadenţa. *A merge în pas (cu cineva)* = a avea acelaşi mers, aceeaşi cadenţă (cu cineva). *În pasul calului* (sau *cailor*) sau *la pas* = în mersul liber, în voie, al calului. *Mergînd noi în pasul cailor, din hop în hop... am ajuns într-un tîrziu, noaptea, în cîmpul Socolei.* CREANGĂ, A. 128. *Caii mergeau la pas, şi, în linişte, ascultam freamătul uşor al desişurilor.* SADOVEANU, O. VII 321. *Am ţinut la pas încetinel, fluierînd un cîntec de lume, ca pentru mine singur.* CARAGIALE, P. 37. *Doi tineri mergeau alături la pas. Unul, călare pe un armăsar negru, purta un costum armăuţesc.* NEGRUZZI, S. I 30. ✧ Expr. **A se ţine de pasul cuiva** = a se ţine de cineva, a urmări pe cineva. *Te duci, ş-am înţeles prea bine Să nu mă ţin de pasul tău.* EMINESCU, O. I 18. **A ţine pas** (sau **pasul**) **cu...** = a merge sau, fig., a progresa în aceeaşi măsură, cu aceeaşi iuţeală ca altcineva. **A da pas** = a se grăbi. *Fetele grăbesc la rînduiala casei, iar flăcăii dau pas ca să aducă vitele la păşune.* EMINESCU, N. 139. ✦ Mişcare ritmică a picioarelor, caracteristică unui anumit dans. *Pas de vals.* ▭ *Trei paşi la stînga linişor Şi alţi trei paşi la dreapta lor.* COŞBUC, P. I 57.
3. Măsură de lungime (de 4-6 palme) echivalentă cu distanţa dintre picioare în mersul obişnuit al unui om. *Automobilul ajunsese numai la vreo cincizeci de paşi şi copilul nu se clintea din loc, în ciuda avertismentelor nervoase ale trompetei.* REBREANU, R. II 31. *Pămîntul între răzeşi se vinde cu pasul, şi pasul are 6 palme: un paş se da cu un galben.* I. IONESCU, P. 379. *Am cerut boi într-un ceas Ca să-mi ar şi eu de-un pas, Nevoii să nu mă las.* ALECSANDRI, P. P. 285. ✧ Expr. **A da cu pasul** = a măsura un teren.
4. Urmă lăsată de picior în mers. *Totul e în neclintire, fără viaţă, fără glas; Nici un zbor în atmosferă, pe zăpadă, nici un pas.* ALECSANDRI, P. III 18. ✧ Expr. (Învechit) **A călca** (**a urma** sau **a merge**) **pe paşii cuiva** = a urma exemplul cuiva. (Atestat în forma de pl. *pasuri*) *Părinţii noştri... se luptară cu vitejeşte şi învinseră mai multe stavili decît am avea noi a întîmpina dacă am avea inimă să urmăm pe pasurile lor.* BĂLCESCU, O. I 7. *După moartea lui Ştefan vv., în Moldova, Bogdan, fiul său, şi Petru Rareş calcă pe pasurile lui.* id. ib. II 17.

5. (Tehn.) Distanța dintre două puncte consecutive ale unei elice geometrice situate pe o paralelă la axa acesteia. ✧ *Pas de filet* = distanță axială dintre o spiră a unui filet și prima, a doua, a treia spiră, după cum filetul are unul, două sau mai multe începuturi. ✦ Distanța dintre doi dinți consecutivi ai unei roți dințate, măsurată perpendicular pe direcția dinților în dreptul cercului primitiv. ✧ *Pas unghiular* = unghiul la centru corespunzător pasului de dințare la roțile dințate cilindrice cu dinți drepți.

— Pl. și: (învechit, n.) *pasuri* (EMINESCU, O. I 95, ALECSANDRI, P. I 143, ALEXANDRESCU, M. 30).

PAS[2], *pasuri*, s. n. Vale adîncă și foarte îngustă săpată de un rîu în munte, pe unde trece un drum îngust; trecătoare, strîmtoare. V. cheie (6); defileu. *Pasul Bran.*

PAS[3], *pasuri*, s. n. (Regional) Un fel de compas folosit în dulgherie, rotărie, dogărie etc. *Îi pun sub căpătăi diferite unelte... precum: ciocan, topor, bardă, pasul cu care a îndreptat piatra morii ca să fie rotundă.* MARIAN, Î. 39.

PASÁ, *pasez*, vb. I. Tranz. **1.** (Sport) A trece mingea unui coechipier.

2. (Franțuzism) A da sau a ceda (cuiva) un lucru; a face să ajungă sau să treacă în mîna altuia. *Poți să-mi pasezi și mie o hîrtie de o sută, pînă iau chenzina de la teatru?* C. PETRESCU, C. V. 55.

PASÁBIL, -Ă, *pasabili, -e*, adj. Care corespunde în oarecare măsură scopului; care e destul de bun, de frumos etc. pentru a fi primit, admis, utilizat.

PASAGÉR, -Ă, *pasageri, -e*, s. m. și f. Persoană care călătorește cu un mijloc de transport în comun. *Își frămînta inima să găsească un fel de bucate cu care să recîștige inima năzuroasei pasagere.* TUDORAN, P. 336. *Treceau de cîteva ori pe zi, pe lîngă casa noastră, trenuri iuți, de pasageri.* STANCU, D. 240. *Aici s-oprește vasul, debarcă pasageri.* BOLINTINEANU, O. 233.

PASÁGIU s. n. v. **pasaj.**

PASÁJ, *pasaje*, s. n. **1.** (Mai ales în orașele mari) Spațiu între două rînduri de clădiri, sau coridor al unei clădiri așezat la nivelul străzii, care servește pentru trecerea pietonilor dintr-o stradă în alta. *Pe împrejurul bisericii se încovoaie un pasaj strîmt, închis, întunecos, veșnic umed și glodos.* ALECSANDRI, S. 16.

2. (În expr.) *Pasaj de nivel* v. nivel[1] (1).

3. Fragment dintr-un text scris. *Uite ce zice aici! Și-i citi încă o dată pasajul.* DUMITRIU, N. 47. *Nu punem oare ceva din noi în tot ce admirăm? De unde ar veni altfel acea fericire pe care o simțim de cîte ori facem pe cineva să admire cu noi un chip, un tablou, un pasaj frumos într-o carte.* VLAHUȚĂ, O. A. III 87. *Nu ezităm de-a cita cîteva pasaje dintr-o epistolă a lui Théophile Gautier.* EMINESCU, N. 84. ✦ Succesiune melodică (într-o bucată muzicală) constînd dintr-un șir de note scurte, egale, cîntate repede.

4. Trecere obișnuită a păsărilor în anumite epoci, dintr-o regiune în alta sau, în anumite ore ale zilei, de la locul de odihnă la cel de hrană. *Pasajul de dimineață se face c-o grabă și-o hărnicie nespusă, spre desimi tăinuite, ca și cum toată lumea ar fi în întîrziere.* SADOVEANU, O. A. II 151. *În timpul pasajului aci își fac popasul cîrduri de păsărele care se adună înainte de a-și lua drumul în zbor peste apa Mării Negre.* BART, E. 167.

— Variantă: **paságiu**, *pasagii* (SADOVEANU, E. 159), s. n.

PASAMÉTRU, *pasametre*, s. n. Instrument de precizie pentru măsurarea dimensiunilor interioare ale unui obiect, prin indicarea abaterilor față de un etalon de comparație.

PASAPÓRT s. n. v. **pașaport.**

PASARÉLĂ, *pasarele*, s. f. **1.** Podeț mobil care leagă puntea unui vapor ancorat cu cheiul unui port, pentru a permite urcarea și coborîrea pasagerilor. ✦ Platformă situată la oarecare înălțime pe puntea unui vas, pe care stă de obicei ofițerul de cuart sau timonierul și unde se află camera hărților și a instrumentelor de navigație.

2. Pod îngust așezat la înălțime și transversal peste o linie de cale ferată, peste un canal etc., pentru a permite trecerea pietonilor dintr-o parte în alta.

3. Galerie acoperită, așezată la înălțime, care face legătura între două clădiri la nivelul acelorași etaje. ✦ Punte îngustă care face legătura între două construcții sau între două părți ale aceleiași construcții.

PÁSĂ, *pase*, s. f. **1.** (Sport) Transmiterea mingii către un coechipier.

2. Tur la un joc de cărți. *Am urmărit pasa în gînd.* DELAVRANCEA, S. 142. ✧ Expr. **A fi în** (sau **a avea**) **pasă bună** (sau **proastă**) = a trece prin împrejurări favorabile (sau nefavorabile); a-i reuși (sau a nu-i reuși) cuiva ceea ce întreprinde într-o anumită perioadă. *Am avut o pasă bună, cîștigam destul de mult.* VLAHUȚĂ, la CADE.

PÁSĂMITE adv. (Popular și arhaizant) Pesemne, probabil, se pare, se vede că... *Cînd tocmai se gîndea că lumea d-aci încolo nu mai e ca lumea, pasămite se uluise el că iar a dat peste oameni ca și dînsul.* DELAVRANCEA, S. 243. *Pasămite, i se făcuse milă de el babei.* VLAHUȚĂ, O. A. III 60. *A treia zi, cum se sculă, plecă iarăși la marginea eleșteului. Pasămite îl trăgea ața la ursita lui.* ISPIRESCU, L. 35.

PÁSĂRE, *păsări*, s. f. **1.** Vertebrat ovipar, cu corpul acoperit cu pene și cu membrele anterioare transformate în aripi pentru zbor. *Păsări de apă albe se înalță pe vîrful catargelor.* SAHIA, N. 40. *Toate păsările dorm, Numai eu nu mai am somn!* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 163. *Nu da pasărea din mînă pentru cea de pe gard* (= nu lăsa să-ți scape un lucru sigur pentru unul îndoielnic). *Toată pasărea pe limba ei piere* (= fiecare plătește într-un fel sau altul pentru faptele sale). ✧ *Pasăre de curte* v. curte. *Pasăre călătoare* v. călător (3). *Pasăre măiastră* v. măiestru. ✦ Fig. *Pasăre de fier* = avion. *Trăim într-un veac în care... păsări de fier brăzdează văzduhul.* SADOVEANU, E. 62. *Lapte de pasăre* v. lapte.

2. Compuse: **pasăre-muscă** = colibri (*Trochilus palla*). *Ochii așteptau fără mirare să vadă apărînd și făpturi potrivite priveliștii: șerpi groși cît brațul, pasărea-muscă, o maimuță balansîndu-se în leagănul de liane.* C. PETRESCU, R. DR. 214; **pasărea-omătului** = pasăre mică, cu pene de diferite culori, predominînd culoarea albă; trăiește în munții Carpați și rareori la șes (*Montifringilla nivalis, Fringilla nivalis*). *Pasărea-omătului... mai cu seamă în munții Carpaților se află într-un număr foarte însemnat.* MARIAN, O. I 386; **pasărea-paradisului** v. paradis; **pasărea-cînepei** = cînepar; **pasărea-morții** = cucuvea; **pasăre-tătărască** = nagîț; **pasăre-țigănească** = codobatură.

— Pl. și: *pasări* (BUJOR, S. 90, JARNÍK-BÎRSEANU, D. 219). — Variantă: **pásere**, *paseri* (SADOVEANU, O. II 540, GÎRLEANU, L. 42, ISPIRESCU, L. 17), s. f.

PASCÁL, -Ă, *pascali, -e*, adj. (Rar) De la paști, privitor la paști.

PÁSCĂ, *păști*, s. f. **1.** (Mold., Transilv.) Un fel de cozonac tradițional care se mănîncă de obicei la paști de către creștini și care este făcut din aluat dospit acoperit cu un strat de brînză sau de smîntînă. *Mîncașem cozonac și pască, cinstisem vin.* SADOVEANU, O. VIII 12. *Părintele Marinache cu dascălul Haralambie cărînd în curtea bisericii toată ziua... recolta de ouă roșii și de pască!* CARAGIALE, O. II 341. *Face ea sarmale, face plachie, face*

alivenci, face pască cu smîntînă și cu ouă, și fel de fel de bucate. CREANGĂ, O. A. 143. ✦ Anafură care se dă în ziua de paști. *A scăpat la sfintele paști o sfărîmitură de pască jos.* RETEGANUL, P. I 24.

2. Aluat nedospit, copt în foi subțiri, care constituie o mîncare tradițională la evrei în timpul paștilor, înlocuind pîinea.

— Pl. și: *paști* (ȘEZ. I 128), *paște* (GOROVEI, la CADE).

PASÉNȚĂ s. f. v. **pasiență.**

PÁSERE s. f. v. **pasăre.**

PASIÁNS s. n. v. **pasiență.**

PASÍBIL, -Ă, *pasibili, -e,* adj. Care poate fi supus la..., susceptibil de... *Pasibil de amendă.*

PASIÉNȚĂ, *pasiențe,* s. f. Combinarea cărților de joc după anumite reguli, de reușita căreia jucătorul leagă împlinirea unor dorinți. *Ședea... seara cînd făcea o pasiență, la lumina caldă a lămpii cu abajur.* DUMITRIU, B. F. 36. *Fă-mi o pasiență... să vedem ce-mi mai iese pe mîine.* PAS, L. I 244. *Pe mescioara de lîngă patul lui era... o pereche de cărți cu care făcuse pînă atunci pasiențe.* BRĂTESCU-VOINEȘTI, Î. 36.

— Variante: **pasiénță** (DUMITRIU, B. F. 43) s. f., (învechit) **pasiáns** (pronunțat *-si-ans*), *pasiansuri* (NEGRUZZI, S. I 82), s. n.

PASIFLÓRĂ s. f. Plantă tropicală agățătoare, cu tulpina lemnoasă, cu frunze palmate și cu flori albăstrii, cultivată și ca plantă decorativă *(Passiflora caerulea);* dintr-o specie a acestei plante *(Passiflora incarnata)* se extrage un produs medicinal calmant.

PASIONÁ, *pasionez,* vb. I. T r a n z. A interesa (pe cineva) îndeaproape, a-i trezi cuiva o pasiune. *Nu-l mai pasionau peripețiile altora. Îl acaparaseră total peripețiile proprii.* C. PETRESCU, C. V. 47. *Nici nu mi-aș fi închipuit, tată, că te poate pasiona atît de mult politica.* REBREANU, R. I 263. *Proces care începuse a pasiona toată lumea portului.* BART, E. 265. ✦ R e f l. A fi cuprins de o pasiune (pentru ceva), a fi captivat (de ceva). *A se pasiona pentru o problemă.*

— Pronunțat: *-si-o-.*

PASIONÁL, -Ă, *pasionali, -e,* adj. Produs de pasiune, izvorît dintr-o stare afectivă intensă. *O expunere de idei, fie aceste idei cît de pasionale și cît de filozofice, nu poate să fie... poezie.* MACEDONSKI, O. IV 102. ✧ *Dramă pasională* v. d r a m ă **(2).**

PASIONÁNT, -Ă, *pasionanți, -te,* adj. Care pasionează, care trezește un interes viu, puternic. *Am mai găsit... cîteva povești vechi și noi, dar mai ales o pasionantă colecție de haiduci.* GALACTION, O. I 12. *Citea rapoartele zilnice, așa cum ai citi un roman pasionant publicat în foiletoane.* POPA, V. 193.

PASIONÁT, -Ă, *pasionați, -te,* adj. Stăpînit de pasiune; înflăcărat, entuziasmat. *Sub ochii lor de alchimiști pasionați, pămîntul fertil... e prefăcut într-o materie definitiv refractară.* BOGZA, C. O. 217. *Cititor pasionat, el era unul din cei mai adînci cunoscători ai limbii și literaturii noastre.* VLAHUȚĂ, O. A. 238. ✧ (Substantivat) *Miron e un poet, un pasionat... iar în politică e un entuziast.* IORGA, L. I 78.

PASIÚNE, *pasiuni,* s. f. Sentiment puternic, afecțiune adîncă pentru ceva sau cineva; patimă; manifestare a unui astfel de sentiment. *Trăia pentru o singură pasiune veche și ireductibilă: eliberarea patriei lui.* SADOVEANU, E. 239. *A intervenit în discuție cu o pasiune și o îndîrjire de care nu o credeam în stare.* CAMIL PETRESCU, U. N. 37. *Titu Herdelea se întoarse acasă, se închise în odaia lui și începu să lucreze cu pasiune.* REBREANU, R. I 183. ✦ Obiect care deșteaptă un sentiment, o afecțiune. *Una din pasiunile sale era florile.* NEGRUZZI, S. I 110. ✧ *Mici pasiuni* = porniri meschine. *În împrejurări ca acestea, micile pasiuni trebuie să dispară.* CARAGIALE, O. I 179.

— Pronunțat: *-si-u-.*

PASÍV[1] s. n. (Evidență contabilă, în opoziție cu a c t i v[1]) Totalitatea mijloacelor economice ale unei întreprinderi, privite sub aspectul provenienței lor la un moment dat. ✦ Partea bilanțului în care sînt înscrise, sub denumirea de posturi de pasiv, fondurile unei întreprinderi, organizații economice sau instituții la un moment dat.

PASÍV[2]**, -Ă,** *pasivi, -e,* adj. (În opoziție cu a c t i v[2]) **1.** (Despre oameni și manifestările lor) Care nu participă la o acțiune, care este lipsit de inițiativă și de interes; inactiv. *Pare să fie și un om activ și cu inițiativă, ceea ce ar aduce puțină ordine în gospodăria noastră de moldoveni prea pasivi.* C. PETRESCU, Î. II 67. *Dar politica Vienei va rămîne tot cam pasivă, pînă ce vom împăca pe Ungaria.* GHICA, A. 167. ✧ *Apărare pasivă* v. a p ă r a r e.

2. (Despre o diateză, o formă verbală, o conjugare etc.) Care arată că subiectul suferă lucrarea făcută de altcineva. *Formă verbală reflexivă cu sens pasiv.* ✦ (Substantivat) Diateza pasivă a unui verb. *În multe limbi... pasivul se formează cu ajutorul verbului «a fi» și cu participiul trecut al verbului de conjugat.* GRAM. ROM. I 243.

3. (Evidență contabilă) Care se referă la pasiv[1].

4. (Despre metale) Care are pasivitate **(2).**

PASIVITÁTE s. f. **1.** Starea celui pasiv; lipsă de activitate, renunțare la acțiune. *Adevăratul comunist este un om de acțiuni energice și bine orientate, căruia îi sînt străine pasivitatea și nepăsarea.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2845.

2. (Chim.) Fenomen prezentat de unele metale (fier, crom, aluminiu etc.) de a nu fi atacate de unii acizi concentrați, fiind însă atacate de aceiași acizi cînd sînt diluați.

PASMÁNT, *pasmanturi,* s. n. (Învechit) Panglică sau împletitură din fire de aur, de mătase sau de lînă, cu care se împodobește o haină sau o mobilă; ceapraz. (Atestat în forma *posomant*) *În altă chilie află haine împărătești... toate numai posomanturi și pietre scumpe.* RETEGANUL, P. II 4.

— Variantă: (Transil v.) **posománt** s. n.

PASMANTERÍE, *pasmanterii,* s. f. (Cu sens colectiv) Marfă constînd din pasmanturi, galoane, panglici etc.; garnitura (la mobile sau la haine) din astfel de galoane, panglici, aplicații brodate etc.

PÁSNIC, *pasnice,* s. n. Pas[3].

PASPOÁL s. n. Șiret sau fîșie îngustă de stofă, aplicată ca garnitură la rochii, de-a lungul unei cusături, unui buzunar etc.

PASPÓRT s. n. v. **pașaport.**

PÁSTĂ, *paste,* s. f. Materie densă cu aspect omogen obținută prin măcinarea unor substanțe și prin amestecul lor (adesea împreună cu un lichid) pînă la obținerea consistenței dorite. *Pastă de hîrtie.* ✧ *Paste făinoase* v. f ă i n o s. *Pastă de dinți* = preparat farmaceutic întrebuințat la spălarea dinților. ✧ F i g. *Aceste personaje, ridicate spre suprafață, sînt pasta amorfă pe care formele nouă lasă aceeași pecete.* IBRĂILEANU, SP. CR. 241.

PASTÉL, *pasteluri* și *pastele,* s. n. **1.** Creion colorat, moale, pentru pictură, făcut din culori pulverizate amestecate cu talc și cu o soluție de gumă arabică. *Annie în rochia ei vaporoasă și fină ca praful albastru de pastel.* C. PETRESCU, C. V. 176. ✦ Desen executat cu aceste creioane.

2. Poezie descriptivă cu fond liric, în care se evocă un peisaj. *De la Văcărescu și Conachi pînă la pastelurile lui Alecsandri, a trecut aproape o jumătate de secol.* SADOVEANU, E. 79.

PASTÉT, *pastete,* s. n. (Învechit) Pateu (2). (Atestat în forma *paștet) Să-ți facă... un paștet din cele ce se cheamă « Pâté de grives ».* ODOBESCU, S. III 24.
— Variantă: **paștét,** *paștéturi* (ȚICHINDEAL, F. 446), s. n.

PASTEURIZÁ, *pasteurizez,* vb. I. Tranz. A steriliza produse alimentare (în special laptele) prin încălzire, la o temperatură care distruge bacteriile.
— Pronunțat: *pas-tö-.*

PASTEURIZÁRE s. f. Acțiunea de a pasteuriza; sterilizare. *Pasteurizarea laptelui.*

PASTEURIZÁT, -Ă, *pasteurizați, -te,* adj. Care a trecut prin procesul pasteurizării, sterilizat prin încălzire la o temperatură care distruge bacteriile. *Lapte pasteurizat.*

PASTEURIZATÓR, *pasteurizatoare,* s. n. Mașină de pasteurizat anumite produse alimentare.

PASTÍLĂ, *pastile,* s. f. **1.** Preparat farmaceutic sau zaharos de formă circulară, presat, de dimensiuni mici; (impropriu) comprimat. *Scoase din buzunarul vestei o cutiuță de email cu pastile parfumate și, înainte de a se servi, o întinse Sabinei.* C. PETRESCU, C. V. 14. *Pe cînd își căuta enervat prin buzunare cutiuța cu pastile de zaharină, veni un impiegat vamal alarmat.* BART, S. M. 85.
2. (Tehn.) Obiect în formă de disc, folosit ca element intermediar sau de reazem la mașini.

PASTÍȘ s. n. v. **pastișă.**

PASTIȘÁ, *pastișez,* vb. I. Tranz. A face o pastișă.

PASTÍȘĂ, *pastișe,* s. f. Lucrare literară sau artistică lipsită de originalitate, în care se imită genul sau felul de lucru al unui scriitor sau artist renumit.
— Variantă: **pastíș,** *pastișe,* s. n.

PÁSTOR, *pastori,* s. m. Preot protestant. *Documentul l-a căpătat un pastor anglican.* C. PETRESCU, A. 462.

PASTORÁL, -Ă, *pastorali, -e,* adj. **1.** Cîmpenesc, rustic. *Simfonia pastorală de Beethoven.* ▭ *Trăind la țară, ne vom deda la o viață dulce, pastorală.* BOLINTINEANU, O. 406.
2. (Despre creații poetice) Care zugrăvește în mod idilic viața simplă a păstorilor, viața de la țară; bucolic. *Poeziile pastorale* [ale lui Bolintineanu] *poartă titlul de « Macedonele ».* DEMETRESCU, O. 158.

PASTORÁLĂ, *pastorale,* s. f. **1.** Operă literară (mai ales poezie) cu subiect din viața păstorilor, din mediul de la țară. *Pastoralele... nu-mi pot împrăștia melancolia.* NEGRUZZI, S. I 60. ✦ Piesă muzicală cu subiect din viața de la țară, în care predomină temele populare.
2. Scrisoare prin care un arhiereu se adresează credincioșilor cu ocazia sărbătorilor religioase mari.

PASTORALÍSM s. n. Curent în literatură și artă, caracterizat prin folosirea temelor idilizate din viața de la țară.

PASTRAMAGÍU, *pastramagii,* s. m. (Ieșit din uz) **1.** Cel care face sau vinde pastramă. *Astfel, zi de zi, sporea numărul cojocarilor, opincarilor... și al găietănarilor, cu maghernițe de băcani și pastramagii printre ei.* CAMIL PETRESCU, O. II 63.
2. (Depreciativ) Derbedeu, pezevenchi, mitocan, țopîrlan. *Nene, moartă, tăiată, nu mai stau cu mitocanul, scapă-mă de pastramagiul!* CARAGIALE, O. I 50.

PASTRÁMĂ, (2) *păstrămuri,* s. f. **1.** Carne (mai ales de oaie sau de vită) sărată, condimentată și uscată la fum, la soare sau în cuptor. *Un berbec întreg, făcut pastramă, a început să sfîrîie pe jăratic.* GALACTION, O. I 267. *Tăie felii subțiri de pastramă usturoiată.* C. PETRESCU, Î. II 135. *Negoiță a dat țoiul repede pe gît, a-mbucat o fărîmă de pastramă.* CARAGIALE, O. III 44. ✧ Expr. (Familiar, rar) **A ține la pastramă** (pe cineva) = a ține pe cineva închis undeva (un timp îndelungat). *Am să te țin la pastramă hăt și bine. De acum în turbincă au să-ți putrezească ciolanele.* CREANGĂ, P. 318. **A face pastramă** (pe cineva) = a bate rău, a snopi în bătăi. *Am să te fac pastramă!... Am să te ard de viu!* MACEDONSKI, O. II 67. **A se face pastramă** = a slăbi rău de tot. (Familiar) **A pune la pastramă** = a ucide. (Atestat în forma *păstramă) Dacă mă vede că-s o văduvă sărmană... mai trebuie să-și bată joc de casa mea? și pe voi să vă puie la păstramă?* CREANGĂ, P. 28.
2. (La pl.) Diferite feluri de pastramă. *De-i nevoie în casă de dulcești, de pînză, de păstrămuri, de orice în sfîrșit ... Marghioliță poartă de grijă de toate.* ALECSANDRI, T. I 45.
— Variantă: **păstrámă** s. f.

PAȘÁ s. f. v. **pașă.**

PAȘALÍC, *pașalicuri,* s. n. (În evul mediu) Provincie a imperiului otoman guvernată de un pașă; provincie sau țară subjugată de turci și condusă de un pașă. *Sinan-pașa cel grozav, cel ce venise să facă țara pașalic, împins fiind de valurile turcilor fugăriți, căzu cu cal cu tot de pe pod în mocirlă.* ISPIRESCU, M. V. 25. *La 1522, turcii îndrăzniră a declara țara pașalic. Această lovitură deșteptă pe romîni, primejdia ce-i amenința îi uni și, supt Radu de la Afumați, ei se luptară vitejește pentru drepturile naționale și triumfară.* BĂLCESCU, O. I 194. ✦ Fig. Țară în care domnește despotismul; guvernare despotică. *Guvern îi aista?... vă-ntreb boieri, guvern regulamentar ori « pașalic » în care domnește interesul și samavolnicia?* ALECSANDRI, T. 1341.

PAȘAPÓRT, *pașapoarte,* s. n. Document oficial care dă dreptul cetățenilor de a pleca în altă țară, servindu-le acolo ca legitimație. *Chestiunea pașaportului era ceva mai grea.* GALACTION, O. I 145. *L-a cercetat cum cercetează vameșii pașapoartele pasagerilor.* C. PETRESCU, Î. II 67. *Flagelul... însală străjerii granițelor și n-are nevoie de pașaport ca să treacă prin toate vămile.* ANGHEL, PR. 108. *Șezurăm pe acest vas trei zile, fiindcă unii din noi nu aveau pașapoarte.* BOLINTINEANU, O. 264. ✧ Expr. (Familiar) **A da** (cuiva) **pașaportul** = a îndepărta, a alunga, a expedia (pe cineva).
— Variante: (învechit) **pasapórt** (KOGĂLNICEANU, S. 189), **paspórt,** *pasporturi* (NEGRUZZI, S. I 61, KOGĂLNICEANU, S. 3), **pașpórt,** *pașporturi* (CONTEMPORANUL, III 575, ODOBESCU, S. I 268, ALECSANDRI, T. 536), s. n.

PÁȘĂ, *pași,* s. m. (În trecut; rar, la pl.) Guvernator al unei provincii din imperiul otoman; titlu oficial al vizirilor și al înalților funcționari. *La pașa vine un arab, Cu ochii stinși, cu graiul slab. « Sînt, pașă, neam de beduin Și de la Bab-el-Mandeb vin Să vînd pe El-Zorab ».* COȘBUC, P. I 108. ✧ Loc. adv. **Ca pașa** sau **ca un pașă** = **a)** aspru, crud, neomenos. *A se purta ca un pașă;* **b)** fără griji, ca un boier. *Trăiește ca un pașă.*
— Variantă: (învechit, mai ales în poezia populară) **pașá,** *pașale* (TEODORESCU, P. P. 131), s. f.

PÁȘCĂ s. f. (Mold.) Tutun (de calitate inferioară), mahorcă. *Pentru puțină mîncare și cîte-oleacă de pașcă de cea de trei ocă la para slujea toată casa.* CREANGĂ, O. A. 73.

PAȘLÍ, *pașlesc,* vb. IV. Tranz. (Mold.; familiar) **1.** (În expr.) **A o pașli** = a fugi, a o șterge, a o lua la sănătoasa. *Ba că chiar că erai să ne dăruiești cu milă și cu daruri împărătești, dacă nu te vedeam cînd ai pașlit-o, farmazoană ce ești.* CREANGĂ, P. 268.
2. A fura, a șterpeli. *Moș Bodrîngă pașlise o grămadă de buci pentru ațițat focul.* CREANGĂ, A. 99.

PÁȘNIC, -Ă, *pașnici, -e,* adj. **1.** Care iubește și susține pacea, care evită orice conflict, partizan al relațiilor

prietenești, armonioase. *Or fi știind oare pașnicii locuitori de pe acest ostrov din ce vremi de vijelie au rămas zidurile năruite?* VLAHUȚĂ, R. P. 11.

2. (Despre acțiuni, atitudini etc.) Care sprijină lupta pentru pace; de pace, lipsit de agresivitate. *După biruința Uniunii Sovietice, rămîne drum deschis realizărilor pașnice, prin înțelegere și înfrățire.* SADOVEANU, E. 269.

3. (Despre un loc, despre un peisaj etc.) Liniștit, calm, tihnit. *Lumina de aur a soarelui lucește blînd intr-un colț pașnic de natură.* SADOVEANU, O. VI 329. *O singură colibă Sta pașnică în văi.* COȘBUC, P. II 258. *Tot ce-i înconjoară, deal, luncă, șes, izvor, E pașnic ca blîndețea din sufletele lor.* ALECSANDRI, O. 246.

— Variantă: (învechit) **păcínic, -ă** (EMINESCU, N. 38, ALECSANDRI, P. III 135, RUSSO, O. 66) adj.

PAȘÓL interj. (Mold.; popular) Mergi, du-te, pleacă. *Odată începe a striga puternic: pașol na turbinca...!* CREANGĂ, P. 303. *Pașol... mergi te rog de caută pe doftorul și mi-l trimite.* ALECSANDRI, T. 1675.

PAȘOPTÍST, -Ă, *pașoptiști, -ste,* adj. Care ține de generația de luptători progresiști ai revoluției burghezo-democratice de la 1848 din țările românești și Transilvania. *Prețuirea ideilor înaintate pașoptiste și cunoașterea directă a vieții grele a poporului asuprit... și-au pus pecetea pe cele mai valoroase opere ale lui Ciprian Porumbescu.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2792. ◇ (Substantivat) *Enache Iloveanu... om purtat prin străinătăți și pașoptist cu idei occidentale, a schimbat altă orînduială.* C. PETRESCU, R. DR. 94.

— Variantă: **patruzecioptíst, -ă** (IBRĂILEANU, SP. CR. 98) adj.

PAȘPÓRT s. n. v. **pașaport.**

PÁȘTE[1] s. n. v. **paști.**

PÁȘTE[2], *pasc,* vb. III. 1. Intranz. (Despre vite, rar despre unele păsări etc.) A-și culege hrana rupînd, smulgînd iarba. *Pe sub marginea pădurii Boii pasc pe lîngă car.* COȘBUC, P. I 262. *Pe cînd caii pasc alături Ea-l privea cu suflet dus.* EMINESCU, O. I 67. *Printre ițe și fuștei Paște-o scroafă cu purcei; Printre iți, printre spată Paște-o iapă-mpiedicată* (Pînza îngustă). JARNÍK-BÎRSEANU, D. 424. ◇ (Poetic) *Ca niște turme al căror păstor nu se mai vede, așa pasc satele pe așternutul verde al țării.* ARGHEZI, P. T. 9. ◇ Tranz. *Cîteva vite pasc într-o bahnă iarbă verde ca buraticul.* SADOVEANU, O. VI 232. *Murgul apă n-a băut, Iarbă verde n-a păscut.* ALECSANDRI, P. P. 248. *Paște, murgule, iarbă verde* v. iarbă (1). ◇ Fig. *Numai cine-a păscut dorul Știe cin' mi-a albit părul.* TEODORESCU, P. P. 327.

2. Tranz. A păzi animalele care pasc (1), a duce la pășune. *Din cînd în cînd ne întîlneam cu băieșandri care-și păsteau în șanțuri boulenii albi cu coarnele lucii.* SADOVEANU, O. VII 320. *Nu ești bun decît să pașți bobocii și să încîlcești fuioare.* ALECSANDRI, T. 907. *Cîmpul alb, oile negre, Cin' le paște le cunoaște* (Cartea). ◇ (Metaforic) *Văzu cloșca păscînd bobocii de rață pe malul bălței.* ODOBESCU, S. III 13. ◇ Expr. **A paște bobocii** v. boboc. (Familiar) **Ce pași aici?** = ce treabă ai aici? ce faci aici? **A paște mușchii** (sau **vîntul**) = a pierde vremea fără rost. *Dar tu, — striga el cu energie militară, — ce pași mușchii? Vrei să ne ajungă iarna aici!?* SLAVICI, N. II 234. ◇ Compus: **paște-vînt** = pierde-vară. *De s-ar purta cît de bine și d-ar umbla ca un sfînt, Tot îl defaimă orcine și îi zice: paște-vînt.* PANN, P. V. II 114.

3. Tranz. (Cu privire la persoane) A urmări, a pîndi pe cineva, a se ține de cineva pentru a-i provoca un neajuns, un rău. *Și el mă dușmănește acuma și mă paște, dar mie nici nu-mi pasă.* C. PETRESCU, Î. II 29. *Mîncă la repezeală niște pumni de la Toader Strîmbu, care de mult îl păștea.* REBREANU, R. II 175. *De cînd îi pasc eu că doar i-oi prinde cu oca mică și să-i trîntesc la dubă.* ALECSANDRI, T. 156. ◇ (Subiectul este un abstract: primejdie, păcat, moarte, noroc, gînd, dor etc.) *Chiar de va fi să pier în drum — Doar moartea m-a păscut mereu — Garoafă roșie, de-a pururi Vei înflori pe pieptul meu!* BENIUC, V. 104. *Biata nevastă-sa nici nu bănuiește ce primejdie îi paște, și nici ceilalți ai casei.* REBREANU, R. I 96. *Tot chinuindu-ne așa, era să ne pască alt păcat: cît pe ce să ne toropească bradul aprins.* CREANGĂ, A. 31.

PAȘTI s. f. pl. (Și în forma *paște*) 1. Sărbătoare religioasă, la creștini în amintirea învierii legendare a lui Hristos, la mozaici în amintirea exodului din Egipt și a eliberării lor din robia egipteană. *La pași era fierbere mare în gospodărie.* SADOVEANU, O. IV 10. *Era după pași și era un timp bun.* COȘBUC, P. II 204. *De pași în satul vesel căsuțele-nălbite Lucesc sub a lor malduri de trestii aurite.* ALECSANDRI, P. III 39. ◇ Expr. **Nu-s în toate zilele paștele** (sau **o dată pe an sînt pașteli**) = nu în fiecare zi se petrec evenimente fericite. *Nu credea că o să fie în toate zilele paște, să tot găsească la ouă d-astea scumpele.* ISPIRESCU, L. 269. **Din an în pași** (sau **din pași în crăciun, din joi în pași**) = foarte rar. *A încercat să vorbească inspectorilor, controlorilor care au trecut din an în paște pe la fermă.* GALAN, B. I 71. **La paștele cailor** (sau **calului**) = niciodată. *Vei mai căpăta și tu cap la moșii ăi verzi, ori la paștele cailor.* ISPIRESCU, L. 261. ◇ Compus: **floarea-pașteli** v. floare.

2. Piinea sfințită care se împarte în biserică în ziua de pași.

— Variantă: **păște** s. n.

PAȘÚȘ, *pașușuri,* s. n. (Învechit și regional) Pașaport. *Ca să ne ducem cu lină, cu piei, cu miere sau cu unt peste granță sau peste Dunăre, ne trebuia pașuș nemțesc sau teșcherea turcească.* GHICA, S. 171. ✦ Ordin (scris). *A venit poruncă-n țară Să meargă feciorii iară; A venit cărți și pașuș Să meargă la număruș.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 323.

— Variantă: **pășúș** (RETEGANUL, P. III 28) s. n.

PAT[1] s. n. (La jocul de șah) Situația jucătorului care, rămînînd cu regele (sau și cu alte piese care nu pot fi mișcate), nu-l poate deplasa fără a fi pus în șah, ceea ce duce la un rezultat nul.

PAT[2], *paturi,* s. n. 1. Mobilă de lemn sau de metal, de obicei prevăzută cu somieră sau cu saltea și în care se culcă omul. *Începu a scoate și a clădi pe colțul patului pocläzi și scorțuri.* SADOVEANU, B. 94. *Cînd înseră, baba se culcă pe pat cu fața la părete, ca să n-o supere lumina de la opaiț.* CREANGĂ, O. A. 132. *Hai, murgule cu picioare, C-am o mîndră ca o floare, Îți dă grajdul măturat, Mie pat împerinat.* HODOȘ, P. P. 47. ◇ *Pat de campanie* v. campanie. ◇ Expr. **A face** (sau **a așterne**) **patul** = a pregăti patul cu cele trebuitoare pentru dormit. *Vine bărbățelul meu Din sat, de la făgădău... Eu fac patul să se culce.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 462. **A strînge patul** = a strînge (sau a îndepărta de pe pat) cele necesare pentru dormit. **A fi pe patul de moarte** (sau **pe patul morții**) = a fi în agonie, în comă. **A muri în patul său** = a muri de moarte bună. **A cădea bolnav la pat** = a se îmbolnăvi greu. *A căzut la pat și-a murit după trei zile.* SADOVEANU, O. VI 353. *Slabă și stîlcită cum era, căzu la pat bolnavă de moarte.* CREANGĂ, P. 13. **A boli la pat** = a zăcea greu bolnav. *Să știi tu, vecină, bine, C-așa-i povestea cu mine: Să bolesc la pat o lună.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 278. **A părăsi patul** = a se face sănătos după boală, a se restabili. *Părăsi patul. Din acea zi fuse mai bine, medicul nu mai veni.* BOLINTINEANU, O. 459. ◇ Fig. *Dochia se zvîrcolea pe patul de durere.* SADOVEANU, O. I 269. *Pe patul durerii oșteanul căzînd, Muri cu-o zîmbire.* ALECSANDRI, O. 156. ✦ Așternut, culcuș. *Pat de fîn.* ▭ *Ci-mi împletiți un pat Din tinere ramuri.* EMINESCU, O.

I 221. *Pe cînd... paturile se gătesc... limbile se dezmorțesc.* ODOBESCU, S. III 18.

2. Targă, năsălie.

3. (Rar) Răsadniță.

4. Parte a unei instalații sau a unui sistem tehnic, cu fața superioară plană și aproximativ orizontală, pe care se reazemă și eventual alunecă materiale sau anumite părți ale instalației sau ale sistemului tehnic. *Patul strungului.* ✦ Partea de lemn de care sînt fixate mecanismul și țeava puștii (sau a pistolului). *Paturile de pușcă plesnesc în plin pe muncitorii care n-au nici măcar pietre.* SAHIA, N. 45. *O sentinelă veni în fugă. Cu patul puștii risipi mulțimea.* BART, E. 301. *Să-ntorc pușca cu patul Și să-i zdrobesc lui capul.* BIBICESCU, P. P. 154.

5. Strat de material, orizontal sau înclinat, cu fața superioară aproximativ plană, pe care se reazemă de obicei alte materiale. *Pat de beton.*

6. (Rar) Albie, matcă (a unei ape). *Aceste rîuri, deși nu sînt adînci, dar sînt repezi, și patul lor este plin cu pietre mari.* BOLINTINEANU, O. 427. ✦ Partea mai joasă a unui teren, a unei depresiuni. *Îți lua ochii aci sus întinderea de aur a cîmpiei netede... cu lanurile de grîu care dăduseră în copt, iar jos, în patul luncii, verdele gras al pășunilor.* CAMIL PETRESCU, O. II 193.

PATÁCĂ, *patace,* s. f. (Munt., Mold.) Veche monedă turcească, de argint, în trecut în circulație și în țările românești, cu valoare de 100 de parale. V. c a r b o a v ă. *Bimbirică lunecă o privire, cu intenție de despreț, peste cele trei patace aruncate pe masă.* VLAHUȚĂ, O. A. III 105. *Scoate punga din buzunar, apoi din pungă două patace și mi le arată.* CARAGIALE, O. II 222.

PATALAMÁ, *patalamale,* s. f. (Astăzi mai ales ironic) Certificat de studii, diplomă. *Uite patalamaua, frate Averchie.* STĂNOIU, C. I. 14. *Dădu examen și obținu patalamaua de spițer.* La TDRG.

PATARÁMĂ, *patarame,* s. f. Întîmplare neplăcută sau neobișnuită; pățanie, pățaranie. *Prefăcătorii de vulpe bătrînă... parcă n-ar fi știut pînă acum de patarama Sultănichii.* DELAVRANCEA, S. 52. *Împăratul... știa de patarama celei dintîi fete.* ISPIRESCU, L. 392. *De vă veți mai împotrivi mie la orice voi face, toți o să gustați patarama celorlalți și încă mai cumplit decît ați văzut.* GORJAN, H. IV 102. ✧ E x p r. **A ști patarama cuiva** = a ști ce fel de om e cineva, cît plătește cineva. *Trebuie să mergem la ei numaidecît. Știu eu patarama lor. Să-i iei cu repedea, că le piere piuitu.* VLAHUȚĂ, O. A. I 154.

PATÁȘCĂ[1], *pataște,* s. f. (Mold.) **1.** Car mortuar, dric.

2. Targă. *Pe dinaintea flăcăilor trudiți, în liniștea mare ce se întinsese deodată, trecu cea din urmă patașcă albă, cu cel din urmă rănit.* SADOVEANU, O. VI 25.

— Pl. și: *pătăști.*

PATÁȘCĂ[2], *pataște,* s. f. Monedă veche de argint; patacă. V. b u m a ș c ă. *Am fost la doctor și-am scos certificat. Mi-a luat doctorul o pataște, basca timbrele și hîrtiile.* STANCU, D. 259. *Plăti Izvoreanului... două pataște, trei sfanți și o firfirică.* CHIRIȚESCU, GR. 182.

PÁTĂ, *pete,* s. f. **1.** Semn, urmă lăsată pe un corp de o materie de altă culoare, de un corp gras, de murdărie etc. *Pleacă iar, lăsînd în urmă Pete negre pe zăpadă.* TOPÎRCEANU, B. 72. *Picuri mari de ploaie căzeau necontenit și tot ce era alb purta acum o pată.* ANGHEL, PR. 94. ✧ F i g. *Decît în cartea țării să las o neagră pată, Mai bine cu-al meu sînge s-o văd azi inundată.* ALECSANDRI, T. II 178. *Alexandru Lăpușneanul... lăsă o pată de sînge în istoria Moldaviei.* NEGRUZZI, S. I 165. ✦ Porțiune, petec diferit colorat pe un fond omogen. *Nava se depărta făcîndu-se din ce în ce mai mică, o umbră... o pată... un punct... nimic.* BART, E. 237. *Nici o pată de nor nu plutea peste seninul albastru și limpede.* HOGAȘ, M. N. 170. *E a doua zi de sfîntul Gheorghe. Ceru-i fără pată cît de slabă în tot largu-i, de jur împrejur.* CARAGIALE, O. I 368. ✧ (Poetic) *Mestecenii și cireșii însemnau pe luncă pete de aur vechi și de aramă.* SADOVEANU, F. J. 364. *Spre miazăzi, dincolo de Valea Zăbalii, cad pete de soare pe munții Vrancii.* VLAHUȚĂ, O. A. II 94.

2. Porțiune pe corpul animalelor sau păsărilor unde părul sau penele sînt de altă culoare. *Graurii noștri cu penele negricioase și presărate cu pete albe sau sure... trăiesc în Europa — din fundul Șvediei pînă în insula Malta — și chiar în Africa.* ODOBESCU, S. III 31. ✦ Părticică a pielii corpului divers colorată. *Pe obraz avea pete vinete care se cojeau.* DUMITRIU, N. 27. *El văzu că pe obrazul lui din stînga sînt niște pete negre.* ISPIRESCU, L. 377.

3. (Mai ales la pl.) Porțiune întunecată care se observă cu ochiul liber sau cu telescopul pe suprafața soarelui, uneori și a lunii sau a altui corp ceresc. *Vezi tu colo, în lună, niște pete? — Le văd.* CREANGĂ, O. A. 156. *Eu sînt de cînd pe mîndrul soare Nu erau pete arzătoare, De cînd un purice ușor Purta potcoavă la picior.* ALECSANDRI, T. I 392. ✧ E x p r. **A căuta (sau a găsi) pete în soare** = a vedea cu orice preț defecte acolo unde nu sînt; a căuta nod în papură. *Iar cine caută pete, le găsește chiar în soare.* HASDEU, R. V. 133. *M-am tot oprit, cum vezi, dinaintea temerii de a nu intra în gura lumii, care găsește pete chiar în soare.* GHICA, S. 293.

4. F i g. Defect moral, faptă care știrbește onoarea, reputația cuiva; rușine, stigmat. *Despre sora aceasta coanei Leanca nu-i venea la îndemînă să vorbească... fiindcă aruncase o pată asupra familiei.* PAS, Z. I 183. *Vor căta vieții tale Să găsească pete multe.* EMINESCU, O. I 134. ✧ L o c. a d j. **Fără (de) pată** = curat, nepătat, nevinovat, neprihănit; cast.

PATEFÓN, *patefoane,* s. n. Aparat pentru reproducerea sunetelor înregistrate pe o placă sub formă de șanțuri de adîncime variabilă. V. g r a m o f o n.

PÁTEMĂ s. f. v. **patimă.**

PATÉNT[1] s. n. v. **patentă.**

PATÉNT[2], **-Ă,** *patenți, -te,* adj. Care nu se poate tăgădui, evident. *Minciună patentă.* ▭ *Rezultatul fu ceva mai bun decît patentul meu nesucces din ziua precedentă.* GALACTION, O. I 233.

PATÉNT[3], **-Ă,** *patenți, -te,* adj. (Despre încuietori, lacăte etc.) Construit în chip special pentru a prezenta garanții de soliditate, de bună funcționare etc. *Deschise... lacătul său patent.* C. PETRESCU, C. V. 44. ✧ *Clește patent* (și substantivat, n.) = clește special cu care se pot executa diferite operații de apucare, tăiere etc. ✦ (Substantivat, f.) Capsă (1).

PATENTÁ, *patentez,* vb. I. T r a n z. (La noi în trecut) **1.** A acorda (cuiva) o patentă (1); a breveta o invenție.

2. (Ieșit din uz) A supune (pe cineva) la plata unei patente (2).

3. (Tehn.) A aplica tratamentul de patentare (2) unei sîrme.

PATENTÁR, *patentari,* adj. m. (Învechit) Care plătea patentă (2). *Clasele plătitoare de dări erau clăcașii... negustătorii patentari.* I. IONESCU, D. 117. ✧ (Substantivat) *Patentarii s-au sporit deodată de la 631, cîți erau în 1863, la 1742 în 1864.* I. IONESCU, P. 141.

PATENTÁRE s. f. **1.** Acțiunea de a p a t e n t a.

2. (Tehn.) Călirea unui metal în plumb. *Cuptor de patentare.* ✦ Tratament termic aplicat unei sîrme de

oțel, constînd dintr-o încălzire la o temperatură mare, urmată de o răcire bruscă, pentru a da metalului o structură care permite o tragere mai ușoară și a asigura sîrmei obținute o rezistență mai mare.

PATENTÁT, -Ă, *patentați, -te,* adj. (Despre invenții) Pentru care s-a acordat o patentă (1); brevetat.

PATÉNTĂ, *patente,* s. f. 1. Dreptul exclusiv care se acordă unui inventator de a fabrica și de a comercializa o invenție a sa; act, diplomă prin care se acordă acest drept; brevet. ✦ Fig. (Ironic) Sistem, procedeu (propriu, special al cuiva). *Candida pe lista guvernului. Toți se zbăteau pe drumuri, cheltuiau bani . . . Naie Băluşanu nu se mişca de la club . . . Are el patenta lui.* C. PETRESCU, Î. II 136. ✦ Certificat, dovadă. (Fig.) *Junghiurile în picioare și podagra îmi chezăşuiesc pentru restul vieții cea mai nerevocabilă patentă de incapacitate în deprinderile sprintene și obositoare ale vînătoriei.* ODOBESCU, S. III 13. ◇ *Patentă de sănătate* = act eliberat conducerii unui vas maritim, la plecarea sa dintr-un port, prin care se adevereşte bunăstarea sanitară a echipajului. *Apăru în capul schelei cu patenta de sănătate în mînă.* BART, E. 80.

2. (Învechit) Impozit anual plătit de negustori și de liberii-profesioniști; actul prin care se confirma plata acestui impozit și dreptul de exercitare a comerțului sau a profesiunii. *Meseriașii plătesc, pe lîngă contribuțiunea personală . . . și impozitul de patente.* I. IONESCU, M. 222.

— Variantă: **patént** s. n.

PATÉRĂ, *patere,* s. f. Vas de formă circulară și puțin adînc, asemănător unei farfurii, folosit în antichitate la facerea libațiilor. *Unul dintre obiectele tezaurului de la Pietroasa este o pateră de aur.*

PATERÍC, *paterice,* s. n. Colecție de povestiri din viața vechilor călugări, din care unii sînt socotiți de biserică în rîndul sfinților. *Ai citit povestea din pateric cînd un duhovnic bătrîn a poruncit ucenicului să înfigă răsadul în pămînt cu rădăcina în sus?* STĂNOIU, C. I. 139.

PATÉRN, -Ă, *paterni, -e,* adj. (Livresc) De tată, al tatălui, părintesc. *Ironia firii a făcut ca lunga sîrguință paternă să fie înghițită de moarte.* CĂLINESCU, E. 41.

PATERNITÁTE s. f. 1. Stare, calitate de tată; rudenie de sînge între părinte și copilul său. *Căutarea paternității unui copil nelegitim.*

2. Fig. Calitate de autor al unei lucrări, al unei metode de lucru, al unei idei etc. *Gîndul meu . . . cată cu jind înapoi, spre întăriturile mele părăsite, văduve și pustii . . . Simțul duios al paternității pentru lucrul minilor mele se răzvrăti în mine.* HOGAȘ, M. N. 184.

PATÉȘTI s. f. pl. v. **pachești.**

PATÉTIC, -Ă, *patetici, -e,* adj. Plin de patos; care emoționează, impresionează, mișcă. *Ce rumoare stîrnise vestea și cum se pregătea tîrgul să vadă și să asculte pe un vorbitor așa de măiestrit și așa de patetic.* SADOVEANU, E. 160. *Luminița fredonă, cu mîna pe inimă, revărsîndu-și dintr-o scuturare părul negru peste ochi, să-și dea înfățișarea mai patetică.* C. PETRESCU, Î. I 7. ◇ (Adverbial) *Pentru gloria județului nostru, nimic nu se poate numi deranj, îi trase domnul Emil Sava înainte, vorbind tare și patetic, cum s-ar adresa cetățenilor la o întrunire publică.* C. PETRESCU, R. DR. 85.

PATETÍSM s. n. Însușirea de a înduioșa, de a mișca, de a zgudui; caracterul patetic al unei opere literare, muzicale etc. V. patos.

PATÉU, *pateuri,* s. n. 1. Preparat culinar din aluat cu mult unt, umplut cu brînză sau cu tocătură de carne, șuncă, pește, care se consumă ca aperitiv sau la supă.

2. Pastă de ficat, de carne sau de pește amestecată cu condimente și care se consumă proaspătă sau conservată.

PÁTIMĂ, *patimi,* s. f. 1. Sentiment puternic și violent care copleșește pe om, întunecîndu-i adesea dreapta judecată (v. pasiune); p. ext. iubire excesivă, pornire nestăpînită (îndeosebi spre ceva rău, v. năravi, viciu); suferință morală. *Alungă patimile mele, Pe veci strigarea lor o frînge Și de durerea altor inimi Învață-mă, stăpîne-a plînge.* GOGA, P. 6. *Din toate chestiile cîte s-au discutat de la glorioasele evenimente din 11 iunie încoa, cea mai grea, cea mai delicată și totdeodată aceea care a iscat mai multe patimi în țară este fără îndoială chestia d-a face pe țăran proprietar.* BĂLCESCU, O. I 233. ◇ Fig. *Vînturile patimilor rătăcesc și ele, aleargă de ici-colo.* ANGHEL, PR. 123. ✦ Părtinire, parțialitate; ură. *Noi fără patimă vom arăta ceea ce am văzut cu ochii noștri.* BĂLCESCU, O. II 236.

2. (Învechit) Suferință fizică, caznă, chin. *Se adunase împrejurul lui Ivan tot satul, ca să vadă de patima dracilor.* CREANGĂ, P. 306. ◇ (În credința creștină) *Patimile Mîntuitorului* = suferințele îndurate de Iisus Hristos. *Săptămîna patimilor* = săptămîna mare. V. mare. *De ce nu vă astîmpărați în mănăstire și să vă căutați de suflet, măcar în săptămîna patimilor?* CREANGĂ, P. 110. ✦ Boală. *Sărmană copilă, Ce patimă grea! M-apuc-o milă Cînd privesc la ea.* ALECSANDRI, T. I 209. *De bucurie că s-au învrednicit a-și videa pe bietul fiu, putea să cadă în vreo patimă.* DRĂGHICI, R. 310.

— Variantă: **pátemă** (EMINESCU, O. I 218) s. f.

PATINÁ, *patinez,* vb. I. Intranz. 1. A se da pe gheață cu patinele. *Își aminti că n-a patinat de mulți ani.* C. PETRESCU, Î. II 152. ◇ Fig. *Tom sosi patinînd pe parchet și ținînd de mînă pe una din cele trei nepoate ale doamnei Elvira.* C. PETRESCU, C. V. 194.

2. (Despre vehicule) A-și învîrti roțile pe loc din cauza lunecușului. *Camioanele stropite cu noroi patinau și derapau pe șosele.* V. ROM. decembrie 1950, 126. ✦ A se deplasa prin alunecare. *Trenul se opri brusc, patinînd, cu toate frînele încleștate.* C. PETRESCU, C. V. 34.

PATINÁJ, (2) *patinaje,* s. n. 1. Acțiunea de a patina (1); sportul cu patinele. *Schiul, patinajul, săniușul și alte discipline sportive de sezon trebuie cunoscute de cît mai mulți tineri.* SCÎNTEIA, 1954, nr. 2865.

2. Patinoar.

PATINÁRE, *patinări,* s. f. Acțiunea de a patina și rezultatul ei.

PATINÁT s. n. Faptul de a patina; patinaj.

PATINATÓR, -OÁRE, *patinatori, -oare,* s. m. și f. Persoană care practică patinajul (1).

PATÍNĂ[1] s. f. Strat subțire care se formează cu timpul, sub influența agenților atmosferici, pe suprafața obiectelor de metal, de lemn, de piatră, pe clădiri, pe monumente, dîndu-le aspect de vechime. *Argintul s-a învechit și a prins patină.* STANCU, D. 488. *În minunatul Muzeu de antichități etrusce . . . era și o lulea de bronz, care se recomanda mai mult prin frumoasa ei patină (cocleală) verde decît prin forma sa.* ODOBESCU, S. II 301.

PATÍNĂ[2], *patine,* s. f. 1. (Mai ales la pl.) Obiect de metal în formă de șină, care, fixat pe talpa ghetei, este întrebuințat de sportivi spre a se da pe gheață. *Mută de pe un braț pe celălalt cureaua patinelor.* C. PETRESCU, C. V. 115.

2. Piesă prin intermediul căreia un mecanism poate executa o mișcare de alunecare pe o șină. ◇ *Patină de ascensor* = șina pe care alunecă cabina ascensorului, prin intermediul căreia aceasta alunecă pe glisierele de conducere.

PATINOÁR, *patinoare,* s. n. Teren de patinaj.

PATINÓR, *patinori,* s. m. Patinator.

PATISERÍE, (2) *patiserii,* s. f. 1. (Cu sens colectiv) Prăjituri, plăcinte, pateuri preparate dintr-un aluat fin şi umplute de obicei cu carne, brînză, dulceaţă etc.
2. Local în care se consumă şi se vînd plăcinte, pateuri etc.

PATOGÉN, -Ă, *patogeni, -e,* adj. Care cauzează boli, provocator de boli. *Alte bacterii, de exemplu acelea ale putrefacţiei, împiedecă dezvoltarea celor mai mulţi microbi patogeni.* BABEŞ, O. A. I 51.

PATOGENÉTIC, -Ă, *patogenetici, -e,* adj. Care se referă la patogenie, privitor la patogenie.

PATOGENÍE s. f. Ramură a medicinii care studiază procesul producerii bolilor. *Patogenia tuberculozei.*

PATOGENITÁTE s. f. Faptul de a fi patogen. *Eu am aflat bacili asemuitori care pot avea acelaşi grad de patogenitate ca şi bacilii febrei tifoide.* BABEŞ, O. A. I 233.

PATOLÓGIC, -Ă, *patologici, -e,* adj. Relativ la patologie; bolnăvicios, morbid. *Caz patologic. Cauze patologice.* ▭ *În leziunile patologice ale miocardului găsim proprietăţi exagerate alături de proprietăţi micşorate.* DANIELOPOLU, F. N. II 234. *Despre vreo manifestaţiune patologică hotărîtă nu aveam însă, după cum vom vedea, nici un indiciu serios.* CĂLINESCU, E. 31. ◇ *Anatomie patologică* = parte a anatomiei care tratează despre transformările anatomice intervenite în structura ţesuturilor şi a organelor sub influenţa unei boli.

PATOLOGÍE s. f. Parte a medicinii care tratează despre natura, cauzele şi simptomele bolilor. *Patologie generală.*

PÁTOS s. n. Însufleţire pasionată; avînt, entuziasm. *Renunţînd la patosul retoric, ironistul Caragiale atinge însă un alt patos, pe acel al luciditătii şi al adevărului.* VIANU, A. P. 127. ✦ Afectare în vorbire şi scris cu scopul de a înduioşa, însufleţire falsă. *Să vezi că galeria aplaudă-n uimire La-ntîia detunare de puşcă sau pistol, La-ntîiul semn de patos, la-ntîia sforăire, Înscrise sau ne-nscrise în fiecare rol.* MACEDONSKI, O. I 49. ◇ Loc. adv. **Cu patos** = a) în mod entuziast. *Prin critică nu înţălegem numai aceea care bate fără cruţare frazeologhia, sărăcia ideilor, pedanteria şi obiceiurile literaturelor străine introduse cu patos în pămîntul romîn.* RUSSO, S. 149; b) în mod afectat, cu emfază. *Bine să iasă, încolo toate-s nimicuri, declară cu patos.* VORNIC, P. 144. *Cuconiţă Zenobie, strigă el cu patos, fă-ne plăcere... cîntă-ne ceva.* SADOVEANU, O. VIII 101.

PATRACHÍR s. n. v. **patrafir.**

PATRAFÍR, *patrafire,* s. n. Fîşie lungă de stofă brodată cu cruci şi alte motive religioase, pe care preotul o poartă la gît, cînd oficiază; epitrahil. *Un popă bătrîn, cu un patrafir vechi sub barba albă, dădu la o parte portiţa.* CAMILAR, N. I 204. *Popa Cioacă... venea în ajunul crăciunului să ne pună patrafirele în cap.* MACEDONSKI, O. III 32.
— Variante: **patrachír** (RETEGANUL, P. II 64), **pătrahíl** (NEGRUZZI, S. II 243), **patrahír** (CARAGIALE, O. II 341, CONTEMPORANUL, III 427) s. n.

PATRAHÍR s. n. v. **patrafir.**

PATRÁT[1] s. n. v. **pătrat**[1].

PATRÁT[2]**,-Ă** adj. v. **pătrat**[2].

PATRIARCÁL, -Ă adj. v. **patriarhal.**

PATRIÁRH, *patriarhi,* s. m. 1. Cleric care deţine cea mai înaltă treaptă în ierarhia bisericii creştine ortodoxe dintr-o ţară sau, altădată, din mai multe ţări; şeful unei patriarhii. *Mitropoliţii, la înscăunarea lor, luase drept obicei a cere şi încuviinţarea patriarhului de Constantinopol.* NEGRUZZI, S. I 241.
2. Bărbat mai în vîrstă cu rol de şef al familiei în societatea gentilică. ✦ Fig. Bătrîn venerabil, cu numeroşi descendenţi. *Fiecare, privindu-l, gîndea cu jind la viaţa acestui patriarh, aşa de iubit şi ocrotit de fii şi de nepoţi.* ANGHEL, PR. 62. [Leul] *înfrînt de greutatea unor ani de patriarh... S-afunda în maiestatea morţii sale de monarh.* MACEDONSKI, O. I 118.
3. (În Vechiul Testament) Fiecare dintre capii de familie, conducători (spirituali şi politici) ai poporului evreu, predecesori ai lui Moise. *Patriarhul Abraham. Patriarhul Iacob.* ▭ *Numele patriarhilor... s-au întîlnit cu meditarea şi ţinerea mea de minte.* GALACTION, O. I 12. *Chipul lui grav, cu barba de patriarh, mi-a apărut deodată în minte.* BART, S. M. 43.

PATRIARHÁL, -Ă, *patriarhali, -e,* adj. 1. Care aminteşte simplitatea obiceiurilor şi a traiului din vechime; simplu, liniştit, tihnit. *Schimbasem o viaţă patriarhală şi ticnită pe o pribegie fără ţintă, către care păşeam pe nestatornice şi oarbe trepte de necunoscut.* HOGAŞ, M. N. 184. ✦ (Rar, despre îmbrăcăminte) Bătrînesc, tradiţional. *Figura vechiului lui stăpîn ce sta pe acelaşi jeţ unde stă acum potrivnicul se refăcea la loc... cu patriarhalul halat cu care el era deprins de atîta vreme.* ANGHEL, PR. 44.
2. De patriarh, al patriarhului sau al patriarhiei. *Vicar patriarhal. Reşedinţă patriarhală.*
— Variantă: (învechit) **patriarcal, -ă** (MACEDONSKI, O. I 64) adj.

PATRIARHÁT s. n. 1. Formă de organizare socială, caracteristică pentru societatea gentilică, în care gradele de rudenie sînt socotite în linie masculină, iar bărbatul este considerat şeful familiei.
2. Demnitatea de patriarh. ✦ Timpul de păstorire al unui patriarh (1).

PATRIARHÍE, *patriarhii,* s. f. 1. Organizaţie administrativă bisericească condusă de un patriarh.
2. Reşedinţa unui patriarh.
3. Biserica centrală a unei patriarhii (1). *De-acolo a ieşit Chiru de la biserica Enei... care mai în urmă a ajuns cîntăreţ în strana din dreapta la patriarhie.* GHICA, S. 56.

PATRICIÁN[1], *patricieni,* s. m. Cîrnat din tocătură de carne de vită care se consumă fript la grătar. *Pregăteau tocătura pentru «patricieni».* I. BOTEZ, ŞC. 21. *Un prînz împărătesc... patricieni la grătar; un purcel la frigare.* CARAGIALE, O. II 347.

PATRICIÁN[2]**, -Ă,** *patricieni, -e,* adj. (În Roma antică) Care aparţinea clasei stăpînitoare; din clasa stăpînitoare; p. ext. de origine nobilă, din familie aristocratică. *Un tineret de stîrpituri gătite ca nişte căţei, aşa cum e tineretul patrician.* CAMIL PETRESCU, T. II 198. ✦ Cu purtare, cu gesturi, cu ţinută etc. de patrician; mîndru, îngîmfat. *Răspundea la saluturi cu o înclinare patriciană din cap.* C. PETRESCU, C. V. 240. *Ofiţerii începeau să se îngraşe şi să capete gusturi patriciene.* id. Î. I 8. ◇ Fig. *Patricianul păun, cu egreta lui de pietre scumpe pe creştet, fraterniza cu domestica ginte laolaltă.* ANGHEL, PR. 97.

PATRICIÁN[3]**, -Ă,** *patricieni, -e,* s. m. şi f. (În Roma antică) Membru al clasei dominante care deţinea pămînturile obşteşti şi monopolul funcţiilor sacerdotale şi politice, şi se bucura de toate privilegiile; p. ext. nobil, senior, aristocrat. *Nu pot să renunţ la gradul de*

ofiţer al flotei. E atributul familiei mele de patrician. CAMIL PETRESCU, T. II 199.

PATRICÍD s. n. (Neobişnuit) Paricid[1]. ✦ Fig. Trădare de ţară. *Mascatul... trădător carele după ce vînduse păginului trecătoarea Dunării, se grăbea acum a cîştiga deplin preţul patricidului.* HASDEU, I. V. 148.

PÁTRIE, *patrii,* s. f. **1.** Ţară în care s-a născut cineva şi al cărei cetăţean este. *Da! Da! Aş fi ferice, de-aş fi încă o dată În patria-mi iubită, în locul meu natal.* EMINESCU, O. I 8. *Putem învinge răul... jertfind individul familiei, aceasta patriei, patria omenirii, viitorului.* BĂLCESCU, O. II 9. ✧ Fig. *Patria e aducerea aminte de zilele copilăriei.* RUSSO, O. 31. ✦ (Însoţit de determinări în cazul genitiv) Loc de origine a unei idei, a unui curent etc. *Uniunea Sovietică este patria socialismului.*

2. (În sens restrîns) Oraşul, satul, regiunea în care s-a născut cineva; pămînt natal, loc de baştină. *Alexandrescu era născut în Tîrgovişte, în patria Văcăreştilor, a lui Eliad şi a lui Cîrlova.* GHICA, S. A. 134.

3. (Cu determinări în cazul genitiv) Loc, regiune bogată în anumite specii de animale sau de plante, sau renumită pentru anumite produse. *Laponia este patria renilor şi a urşilor albi.*

PATRIMONIÁL, -Ă, *patrimoniali, -e,* adj. (Jur.) Referitor la un patrimoniu, care aparţine unui patrimoniu, care se moşteneşte, de familie; ereditar. ✧ *Bunuri patrimoniale* = bunuri care pot fi evaluate în bani.
— Pronunţat: *-ni-al.*

PATRIMÓNIU, *patrimonii,* s. n. Bun moştenit prin lege de la părinţi, posesiune ereditară, avere părintească. ✧ *Separaţie de patrimoniu* = detaşarea bunurilor personale ale cuiva de cele moştenite, sau a bunurilor soţului de zestrea soţiei. *În cursul anului 1868 au intrat în tribunal... 7 separaţiuni de patrimoniu.* I. IONESCU, P. 190. ✦ (Determinat uneori prin «public») Totalitatea bunurilor care aparţin colectivităţii, întregului popor şi sînt administrate de către organele statului; bun public. *Patrimoniul instituţiei de învăţămînt superior, clădiri, utilaj, inventar etc. constituie proprietate de stat.* COL. HOT. DISP. 1195. ✧ Fig. *Literatura sovietică ajunge la realizările destinate să biruiască timpul, aşezîndu-se în patrimoniul artei universale.* SADOVEANU, E. 196. ✦ (Jur.) Totalitatea drepturilor şi obligaţiilor unei persoane fizice sau juridice, care pot fi evaluate în bani.

PATRIÓT, -ÓTĂ, *patrioţi, -ote,* s. m. şi f. **1.** Persoană care îşi iubeşte patria, luptă cu abnegaţie pentru binele poporului şi e gata să facă sacrificii pentru a-i asigura un viitor fericit. *Nu poate fi un adevărat şi sincer patriot, un adevărat şi sincer luptător pentru cauza păcii şi socialismului acela care nu luptă cu hotărîre împotriva ideologiei imperialiste, ideologia aţiţătorilor la un nou război.* LUPTA DE CLASĂ, 1953, nr. 7, 103. ✧ (Ironic) *Poţi să-ntîmpini patrioţii ce-au venit de-atunci încolo? Înaintea acestora tu ascunde-te, Apollo!* EMINESCU, O. I 149. *Încă pînă a nu mă naşte, eu am fost patriot mare.* ALEXANDRESCU, M. 169.

2. (Învechit şi regional) Din aceeaşi patrie sau regiune; compatriot. *Noi avem dreptul a-l reclama de patriot al nostru.* NEGRUZZI, S. I 313.

PATRIOTÁRD, -Ă, *patriotarzi, -de,* adj. Care face paradă de patriotism, care dovedeşte un fals patriotism. *Reliefez atitudinea demagogilor patriotarzi din secolul trecut faţă de limbă... îndepărtarea lor de popor.* L. ROM. 1953, nr. 3, 74. ✧ (Substantivat) *Poporul pentru Eminescu nu era cel convenţional al patriotarzilor; oamenii lui vechi care-i hrăneau arta erau băştinaşii din veac.* SADOVEANU, E. 83.

PATRIÓTIC, -Ă, *patriotici, -e,* adj. Pătruns de patriotism, plin de dragoste şi devotament faţă de patrie şi popor. *Adunarea, neîndoindu-se nicidecum de patrioticele d-voastre sentimente, a socotit de netăgăduită datorie, în numele suferinţelor patriei, ajutorul şi cooperaţia d-voastră.* GHICA, A. 797.

PATRIOTICÉŞTE adv. (Învechit) Ca un patriot. *Egumenul... ne găzdui şi ne ospătă patrioticeşte.* NEGRUZZI, S. I 318.

PATRIOTÍSM s. n. Dragoste şi devotament faţă de patrie şi faţă de popor, faptul de a fi gata de luptă şi jertfă pentru interesele patriei. *Principalul este să pregătiţi poporul în vederea zilei cînd va fi chemat să facă dovada patriotismului său.* VORNIC, P. 136. *Patriotismul lor însemna dorinţă arzătoare şi luptă pentru realizarea idealurilor omenirii.* SADOVEANU, E. 191.

PATRÍSTICĂ s. f. Patrologie.

PATRÍŢĂ, *patriţe,* s. f. Piesă cu care se presează materialul într-o matriţă.

PATROLOGÍE s. f. Studiul vieţii şi al operelor părinţilor bisericii. *Patrologia latină.* ▭ *Clasa de filozofie... fu pedepsită cu închisoarea pînă la 8 ceasuri seara de profesorul de patrologie.* CONTEMPORANUL, III 619.

PATRÓN[1], *patroane,* s. n. (Regional) **1.** Cartuş. *Nu se poate povesti bucuria pe care i-o făcu pistolul nemţesc cu două cocoaşe şi punga de patroane.* CAMIL PETRESCU, O. II 194. *De cu seară îmi făcui atîtea patroane că aş fi avut de unde să stîrpesc toate zburătoarele.* CANE, N. II 177. ✦ Bucată cilindrică de explozibil învelită în hîrtie parafinată. *Sacul în spinare, felinarul în mînă, «patronul» de dinamită în buzunar, şi băieşul coboară la sute de metri în pămînt să caute aur.* BOGZA, Ţ. 52.

2. Şablon.

PATRÓN[2], -OÁNĂ, *patroni, -oane,* s. m. şi f. **1.** Proprietar al unei întreprinderi, al unei fabrici, al unei firme etc. care exploatează muncă salariată. *Ai aflat poate că m-am certat cu patronul.* C. PETRESCU, C. V. 157. *Şefii poştelor — vătafii — tovarăşi pe subt mînă cu patronii cafenelelor din port... erau datori să ia la rînd un număr egal din toate naţionalităţile.* BART, E. 289. *După rînduiala breslei nu putea să intre în rîndul patronilor decît acela care şi-a făcut anii de ucenicie, a lucrat un an la patronul care l-a scos calfă şi a mai făcut şi doi ani de călătorie.* SLAVICI, O. II 35.

2. (În Roma antică) Patricianul roman în raporturile cu liberţii şi cu clienţii.

3. Sfînt socotit protector al omului care îi poartă numele, apărător al unei case sau al unei comunităţi; ziua numelui unei persoane. *Ştii că astăzi am avut serbare: patronul şcoalei.* C. PETRESCU, C. V. 87. *Arta germană, întrunind idei abstracte cu prozaice amănunte, a ştiut să traducă cu penelul ideile care se rezumă în legendara vînătoare a sfîntului Hubert, patronul vînătorilor creştini din occident.* ODOBESCU, S. A. 346. *Nu puteam alege altă patroană spre a-i încrede secretele mele rugăciuni decît sfînta Cecilie.* ALECSANDRI, O. P. 18. ✦ (Învechit) Ocrotitor, apărător, protector. *După obiceiul, de obşte pe atunci la toţi tinerii, de a se alătura pe lîngă un boier însemnat, el îşi luă de patron pe Iordachi Cantacuzino, ce era pe atunci vistiernic mare.* BĂLCESCU, O. I 183.

PATRONÁ, *patronez,* vb. I. Tranz. A ocroti, a sprijini, a susţine, a favoriza (pe cineva sau ceva). *Intrase în Eterie crezînd-o patronată de împăratul Alexandru.* GHICA, S. 100.

PATRONÁGIU s. n. v. **patronaj.**

PATRONÁJ, *patronaje,* s. n. Protecţie, ocrotire. (Atestat în forma *patronagiu*) *Puternicul patronagiu acordat poporului de jos contra claselor de sus avea, în ideea lui Ion-vodă, precum lesne ne-am putut convinge, mai cu*

deosebire o țintă financiară. HASDEU, I. V. 45. ◇ Expr. **Sub patronajul cuiva** = sub oblăduirea, cu sprijinul cuiva. ✦ Acțiune de ocrotire a săracilor și a celor incapabili de muncă, pe care o desfășurau societățile de binefacere în regimul burghezo-moșieresc.

— Variantă: (învechit) **patronágiu**, *patronagii*, s. n.

PATRONÁL, -Ă, *patronali, -e*, adj. (Rar) Care se referă la patroni[2], de patroni, privitor la proprietarul unei întreprinderi, al unei fabrici etc.

PATRONÁT s. n. Faptul de a fi patron[2], calitatea de patron[2].

PATRONÍMIC, -Ă, *patronimici, -e*, adj. (Despre numele cuiva) 1. De familie. *Își purta numele său patronimic, nume în mare vază pe atunci.* HOGAȘ, DR. II 53. 2. (La vechii greci) Format din numele tatălui cu ajutorul unui sufix special. *Heraclizi este numele patronimic al descendenților lui Hercule.*

PATRONÍT s. n. Sulfură de vanadiu naturală, constituind cel mai important minereu de vanadiu.

PATRONTÁȘ, *patrontașe*, s. n. (Învechit și popular) Cartușieră. *Așa era ținuta de război — cu șepci, patrontașe și pușți.* CAMIL PETRESCU, O. II 255. *Un pîlc de vreo 60 de soldați... fu coborît în prundul gîrlei, numai cu pușțile și patrontașele.* D. ZAMFIRESCU, R. 118. *Mi-am încins centuronul cu patrontașul peste palton și am plecat prin lapoviță cu cîrdul companiei.* CARAGIALE, O. II 76.

— Variante: **pătrîntáș** (HODOȘ, P.P. 218), **pătrontáș** (JARNÍK-BÎRSEANU, D. 349), **patruntáș** (I. IONESCU, M. 272) s. n.

PATRONTÁȘCĂ, *patrontașe*, s. f. (Rar) Cartușieră; patrontaș. *Luînd o pușculiță frumoasă... și o patrontășcă cu plumbi și toate cîte sînt de lipsă unei cătane, merse la calul gătit de mai înainte.* RETEGANUL, P. III 13.

PÁTRU num. card. 1. Numărul care în numărătoare are locul între trei și cinci. *Patru și cu patru fac opt.* ◇ (Adjectival) *Fie-ți milă de două suflete nevinovate care se chinuiesc de patru ani.* CREANGĂ, O. A. 176. *Am... la brîu patru pistoale.* ALECSANDRI, P. I 17. ◇ Expr. **A vorbi (cu cineva) între patru ochi** sau **între patru pereți** = a vorbi, a se sfătui în taină, fără martori. ✦ (Cu valoare de num. ord.) Al patrulea, a patra. *Pavilionul patru. Etajul patru.* ✦ (Substantivat) a) Cifra care marchează acest număr. *Scriu un patru pe tablă.* b) Nota patru. *Elevul a luat un patru.* c) Cartea de joc, zarul etc. marcate cu acest număr de puncte. *Patru de caro.*

2. (În locuțiuni și expresii) **Cît patru** = de mărimea a patru persoane, de patru ori mai mult decît normal. *Iar Gîdea bogatu Se umfla cît patru.* DEȘLIU, M. 51. **În patru** = în patru părți. *A tăia pîinea în patru.* **A despica părul (firul** sau **firul de păr) în patru** v. despica. **(A fi) cu ochii în patru** = a fi cu băgare de seamă, atent, a se păzi bine. *Dacă ofițerul secund nu e cu ochii în patru peste tot, unde ajunge vasul?* DUMITRIU, P. F. 71. *Trebuia să fiu mereu cu ochii în patru ca să nu ating picioarele tovarășelor mele.* IBRĂILEANU, A. 117.

PATRULÁ, *patrulez*, vb. I. Intranz. A merge în recunoaștere; a face ronduri de pază. *Pîlcuri de soldați patrulau și păzeau marginile tîrgului.* SADOVEANU, O. VI 365. [Jandarmul] *se hodinește, că a patrulat pînă mai acu un ceas.* POPA, V. 79. *În sat, pe ulițele viscolite, patrulau în lung și-n lat dorobanții.* MIRONESCU, S. A. 23.

PATRULÁRE, *patrulări*, s. f. Acțiunea de a patrula; rond de pază sau de recunoaștere. *Plutonierul se întorsese tocmai dintr-o patrulare mai lungă, făcută prin părțile dinspre Bojdeanca și Lehliu.* MIHALE, O. 464.

PATRULATÉR, *patrulatere*, s. n. Poligon cu patru laturi. *Suma diagonalelor unui patrulater convex este cuprinsă între semiperimetru și perimetrul întreg.* GEOMETRIA P. 13.

PATRULATERÁL, -Ă, *patrulaterali, -e*, adj. (Învechit) În formă de patrulater. *Pe un deal mare se află un loc numit Cetățuia, unde se vede o platformă patrulaterală de 8 prăjini.* ODOBESCU, S. II 176.

PATRÚLĂ, *patrule*, s. f. Subunitate militară destinată a cerceta pe inamic sau terenul, a supraveghea ordinea, a executa recunoașteri; strajă. *Apoi iarăși multă vreme, nici un semn, decît urme de pași pe zăpadă, pe care patrulele le urmăreau prin viscol și ceață.* DUMITRIU, V. L. 70. *Patrulele continuau să circule pe străzi.* PAS, Z. IV 37. *Patrulele românești privegheau acum malul drept al Dunării.* ODOBESCU, S. III 575.

PÁTRULEA, PÁTRA num. ord. (Precedat de art. «al», «a») Care se află între al treilea și al cincilea. *În al patrulea ceas, armașul... porni spre gazda minorităților.* SADOVEANU, Z. C. 132. *E a treia oară cînd se întîmplă. A patra oară, să știi...* C. PETRESCU, C. V. 133. *Pentru a patra oară m-am cercat în asemenea excursiuni și de astă dată rezultatul a fost considerabil.* BOLLIAC, O. 265.

PATRUNTÁȘ s. n. v. **patrontaș.**

PATRUPÉD, *patrupede*, s. n. Animal cu patru picioare. *Dintre păsări, cea mai bună de mîncare este turdus* (= sturzul), *iar dintre patrupede, iepurele.* ODOBESCU, S. A. 321.

PÁTRUSPREZECE num. card. v. **paisprezece.**

PÁTRUSPREZECELEA, -ZECEA num. ord. v. **paisprezecelea.**

PATRUZÉCI num. card. Număr care în numărătoare își are locul între treizeci și nouă și patruzeci și unu. *Douăzeci și cu douăzeci fac patruzeci.* ▭ *Moș Dediu i-a dăruit patruzeci și nouă de mioare.* CREANGĂ, P. 105. ◇ (Cu valoare de num. ord.) Al patruzecilea, a patruzecea. *Rîndul patruzeci.* ✦ (Substantivat) Cifra care marchează acest număr.

PATRUZÉCILEA, PATRUZÉCEA num. ord. (Precedat de art. «al», «a») Care se află între al treizeci și nouălea și al patruzeci și unulea. *Al patruzecilea pe listă.*

PATRUZECIOPTÍST, -Ă adj. v. **paișoptist.**

PÁTVAGON, *patvagoane*, s. n. (Popular) Vagon de bagaje.

PAȚACHÍNĂ, *pațachine*, s. f. I. (Bot.) Arbust cu frunze asemănătoare celor de fag, dar mai verzi, cu nuanțe gălbui; crește mai ales în locurile umede din păduri; lemnul său e întrebuințat la fabricarea cărbunelui de desen și a prafului de pușcă, iar scoarța ca purgativ *(Rhammus cathartica).*

II. Femeie depravată, vulgară.

PAȚIÉNT, -Ă s. m. și f. v. **pacient.**

PAȚÍRCĂ, *paținci*, s. f. (Regional) Femeie ușuratică. *Împăratul acela avea o pațincă de fată slujitoare, care se lua în goană cu ogarii.* ISPIRESCU, L. 323.

PÁUCĂ, *pauce*, s. f. (Germanism învechit) Tobă (în formă de ceaun) cu o singură suprafață de percuție și care este acordată; tîmpină. *Începură a suna din tobe, din pauce, din trîmbițe și din surle.* ODOBESCU, S. I 72.

— Pronunțat: *pau-că.*

PAUPÉR, -Ă, *pauperi, -e*, adj. (Livresc) Lipsit de mijloace de existență; redus la mizerie, sărac.

— Pronunțat: *pau-.*

PAUPERÍSM s. n. Stare de sărăcie extremă. *Nu este de ajuns însă a îndestula vremelniceşte neajungerea muncii, trebuie încă a-i prevedea pricinile şi a lovi în izvorul său însuşi, ticăloşia zămislită prin pauperism.* KOGĂLNICEANU, S. A. 80.

PAUPERIZÁ, *pauperizez*, vb. I. Tranz. A reduce la treapta cea mai de jos a sărăciei şi a mizeriei, prin exploatare.

PAUPERIZÁRE, *pauperizări*, s. f. Acţiunea de a pauperiza; sărăcire. *Dezvoltarea agriculturii pe drumul colectivizării, pe drumul socialismului, scapă pentru totdeauna masele muncitoare ale ţărănimii de pauperizare şi ruinare.* LUPTA DE CLASĂ, 1953, nr. 3-4, 91.

PAUPERIZÁT, -Ă, *pauperizaţi, -te*, adj. Sărăcit, ajuns în stare de mizerie.

PAUPERTÁTE s. f. (Ieşit din uz, în expr.) *Act* (sau *certificat*) *de paupertate* = act care atestă starea de sărăcie a cuiva. *Mă mir cum a putut scoate acte de paupertate, cînd avem moşie în judeţ.* C. PETRESCU, Î. II 67.

PÁUS s. n. v. **paos.**

PAUŞÁL s. n. Sistem de plată pentru o prestaţie de serviciu, un consum de energie etc., prin fixarea cu aproximaţie a unei sume globale, şi nu prin calcularea exactă a fiecărei unităţi datorate.
— Pronunţat: *pa-u-*.

PÁUZĂ, *pauze*, s. f. **1.** Interval de durată variabilă, în care o acţiune sau o activitate este suspendată, urmînd a fi reluată mai tîrziu; repaus, întrerupere. *Tuşi spre a-şi drege glasul şi începu rar şi cu dese pauze.* NEGRUZZI, S. I 8. ✧ Expr. **A face o pauză** = a se întrerupe (din lucru, din vorbă etc.). ✦ (La şcoală) Recreaţie. ✦ (La teatru) Antract.
2. (Concretizat) Semn pus pe portativ, pentru a indica întreruperea unei fraze muzicale şi durata acestei întreruperi. ✦ Linie orizontală, mai lungă decît cratima, folosită ca semn de punctuaţie pentru a indica cititorului o oprire în lectură, mai accentuată decît la virgulă.
— Pronunţat: *pa-u-*.

PAVÁ, *pavez*, vb. I. Tranz. A acoperi o curte, o stradă etc. cu pavaj. *În piaţa mare, pavată cu pietre rotunde de rîu... zări un şir... de soldaţi.* DUMITRIU, B. F. 113. *Pe aceste uliţi rău pavate sună pasul meu nepăsător.* BENIUC, V. 59. *Acum e o stradă pavată cu granit şi e linie de tramvai.* C. PETRESCU, C. V. 225.

PAVAGÍU, *pavagii*, s. m. Pavator.

PAVÁJ, *pavaje*, s. n. Acţiunea de a pava; (concretizat) strat alcătuit din blocuri mici de material rezistent (piatră, cărămidă, lemn etc.), aşezate strîns unele lîngă altele, cu care se acoperă o curte, un drum etc. pentru a forma o suprafaţă care să permită o circulaţie mai sigură, să înlesnească scurgerea apelor de ploaie şi să împiedice formarea prafului. V. caldarîm. *Se auzeau bătăi nerăbdătoare cu bastonul în pavaj.* C. PETRESCU, Î. I 12. ✦ (Impropriu) Strat de material care nu e format din blocuri, folosit în acelaşi scop.

PAVÁNĂ, *pavane*, s. f. Dans vechi, de origine spaniolă, cu ritm şi mişcări lente; muzica pentru acest dans.

PAVÁRE, *pavări*, s. f. Acţiunea de a pava. *Pavarea drumurilor.*

PAVÁT[1] s. n. Pavare.

PAVÁT[2]**, -Ă,** *pavaţi, -te*, adj. (Despre o curte, o piaţă, o stradă) Acoperit cu pavaj. *Mie daţi-mi străzi pavate, Măturate, Daţi-mi cinematograf.* TOPÎRCEANU, P. O. 25.

PAVATÓR, -OÁRE, *pavatori, -oare*, s. m. şi f. Muncitor care aşază pavelele unui pavaj, după anumite reguli; pavagiu.

PÁVĂ, *pave*, s. f. (Popular) Petic de pînză, postav etc., pătrat sau rombic, pus la răscroială pentru a lărgi mînecile unei cămăşi. *Pentru ca cămaşa să nu fie strîmtă subsioară, i se pune o pavă.* PAMFILE, I. C. 352.

PÁVĂZĂ, *paveze*, s. f. **1.** Scut. *Mulţi aveau topoare cu coada scurtă şi paveze uşoare de lemn de tei pentru apărarea capului de săbii.* SADOVEANU, O. I 542. *Caii pier Şi armele răsună pe paveze de fier.* BOLINTINEANU, O. 52. *Vînătorii de lei... au toţi paveze mari, rotunde, din dosul cărora se ascund.* ODOBESCU, S. III 119. *Scutierii trec acuma Purtînd paveze în mîni.* NEGRUZZI, S. II 78. ✧ Expr. **A sta pavăză** = a apăra. *Alţii cu pieptul în poartă Pavăză stau vijiind din oţel.* COŞBUC, AE. 41.
2. Fig. (Numai la sg.) Apărare, ocrotire, sprijin. *Iubirii de neam, ce de-a pururi ne-a fost O pavăză-n lupte... Cîntămu-i supremul ei cîntec.* COŞBUC, P. II 103. *Turnu-Severin... cetate întărită odinioară, apărată de-un şanţ adînc pe care, la vreme de primejdie, îl umplea într-o clipală Dunărea, puind-o astfel sub o pavăză de apă din toate părţile.* VLAHUŢĂ, R. P. 8.

PAVEÁ, *pavele*, s. f. **1.** Bucată de piatră, de lemn etc. de formă aproape cubică sau prismatică, folosită la executarea pavajelor. *Deodată se aude troscotul unei birje care zdrobeşte pavelele stradei.* HASDEU, I. V. 159. *Dînd peste hrăsuri, încurcîndu-se în pavelele şi butucii cu care era podit Iaşul, se părea o stafie.* RUSSO, O. 48. ✧ Expr. **A număra pavelele** = a umbla fără rost. *Cîteodată, cînd sînt fără treabă, îmi place a lăinici pe uliţe sau — cum se zice — a număra pavelele.* NEGRUZZI, S. I 320.
2. (Rar) Pavajul cu care este acoperită o curte sau o stradă. *Un duruit de hrăsură cutremură paveaua lăuntrică a mînăstirii, tocmai cînd ieşeam afară din odaie.* HOGAŞ, DR. 258. *Mi-am zdruncinat şelile prin droşce pe paveaua noastră.* ALECSANDRI, T. 1012. *Pe paveaua sunătoare Treci, tovarăş avînd numai al tău cîne.* NEGRUZZI, S. II 92.

PAVECÉRNIŢĂ, *pavecerniţe*, s. f. Slujbă scurtă care se face (mai ales la mănăstiri) după vecernie. ✦ Cartea care cuprinde rugăciunile şi rînduiala acestei slujbe.

PAVELÁ, *pavelez*, vb. I. Tranz. (Învechit) A pava. *Cu piatra ei pavelau uliţile Galaţilor!* NEGRUZZI, S. I 203.

PAVIÁN, *paviani*, s. m. Specie de maimuţă, originară din Africa, cu capul mare, cu botul alungit ca de cîine, cu corpul acoperit cu păr lung şi rar *(Cynocephalus)*.
— Pronunţat: *-vi-an.*

PAVILIÓN, *pavilioane*, s. n. **1.** Clădire sau construcţie de proporţii mici, situată în general într-o grădină, într-un parc sau la extremităţile unui edificiu. V. chioşc. *Un pavilion rotund, la care ajungeai printr-o sală de geamuri... stăpînea peste o grădină încîntătoare desfăşurată în pantă.* GALACTION, O. I 328. *Generalul trimise doi oameni să mă cheme la duel... Locul, pavilionul de la Băneasa.* BOLINTINEANU, O. 401. ✦ Fiecare dintre clădirile de sine stătătoare ale unui ansamblu de clădiri care alcătuiesc o unitate (la spitale, şcoli, cazărmi, expoziţii etc.). *Pavilioanele se înălţau ca de cărbune prin întunericul şi cernerea ploii.* SADOVEANU, O. VI 219. *Într-una din zile, murind infirmierul de la pavilionul de tifos exantematic, şi cum altul nu era, s-au gîndit toţi la Cărămidă.* MIRONESCU, S. A. 124.
2. Drapel arborat de unele autorităţi pe faţada clădirii. *Pavilioanele lor, fluturate de briză, întindeau de la un chei la altul un freamăt în care se împleteau toate culorile.* TUDORAN, P. 340. *Pe la amiază pavilionul de la căpi-*

tănia portului, lăsat în jos, arăta că e ora repausului. BART, S. M. 59. ✦ Drapel arborat la pupa sau pe catargul unei nave pentru a-i indica apartenența la o anumită țară. *Trec* [vapoarele] *mereu cu alte pavilioane la pupă.* BOGZA, C. O. 406. *Cunoștea după culorile pavilionului naționalitatea fiecărui vapor.* BART, E. 386. ✧ Fig. *Ambițiile se aciuează o clipă sub același pavilion.* ANGHEL, PR. 34. ✧ *Pavilion de semnal* = mic steguleț, colorat, pentru făcut semnale. ✦ Stindard (al pionierilor, al asociațiilor sportive etc.) care se înalță la anumite festivități. *Ridicarea pavilionului.*

3. Partea, largă ca o pîlnie, a instrumentelor muzicale de suflat. ✧ *Pavilionul urechii* = partea exterioară a urechii.

— Pronunțat: *-li-on.*

PAVOÁZ s. n. (Mai ales în expr.) *Marele pavoaz* = totalitatea drapelelor care se înalță transversal sau longitudinal pe catargele unei nave în timpul zilei, sau ansamblul luminilor arborate de o navă noaptea, la ocazii solemne. *Vaporul însuflețit intra în sărbătoare; nu lipsea decît să se înalțe la catarge, în cinstea femeiei îmbarcate, stegulețele colorate ale marelui pavoaz.* BART, E. 47.

PAVOAZÁ, *pavoazez,* vb. I. Tranz. A împodobi (o sală, o clădire etc.) cu steaguri, tablouri, flori etc., în semn de sărbătoare. *Două zile spitalul fusese spălat, măturat, frecuit, dezinfectat, pavoazat.* C. PETRESCU, Î. II 70. *Tot localul era pavoazat cu stegulețe adunate de la vapoarele din port.* BART, E. 140. ✧ Fig. *Îl încînta acum numai orașul pavoazat de ninsoare.* C. PETRESCU, C. V. 163.

PAVOAZÁRE, *pavoazări,* s. f. Acțiunea de a pavoaza și rezultatul ei; împodobire, ornare.

PAZARGHIDÁN, *pazarghidani,* s. m. (Turcism învechit) Om de afaceri (mai ales turc), agent comercial; samsar, misit. *La fiecare poartă era cîte o șandrama... în care se adăpostea cîte un servitor pus acolo de pazarghidan.* GHICA, S. 31.

— Variantă: **pazarghideán** (FILIMON, C. 90) s. m.

PAZARGHIDEÁN s. m. v. **pazarghidan.**

PAZARLÍC, *pazarlîcuri,* s. n. (Învechit) Afacere comercială, negustorie, trafic. *Știu că nu-l agiunge capul să facă asemene pazarlîcuri.* ALECSANDRI, T. 1237.

PAZÁRNIC, *pazarnici,* s. m. (Învechit) Polițai însărcinat cu paza unui tîrg. *Era oprit de a se vorbi de năprasnica boală... sub pedeapsa pazarnicului.* GHICA, S. 277. *Intră în curte vestitul pazarnic, urmat de un cazac.* id. ib. 519.

PÁZĂ s. f. **1.** Acțiunea de a păzi; mijloc prin care se asigură păzirea; (concretizat) persoană sau grup de persoane însărcinate să păzească; paznic, gardă, escortă. *Se plimbaseră de mici sub bună pază.* CARAGIALE, O. III 93. *Paza granițelor în vechime era foarte strașnică.* BĂLCESCU, O. I 23. *Mergea cu pază bună În acel drum.* PANN, P. V. II 39. ✧ Loc. adj. și (mai ales pe lîngă verbul «a sta») loc. adv. **De pază** = însărcinat cu paza, de gardă. *Ați pus oameni de pază la toate magaziile?* DEMETRIUS, C. 58. *Se știe că inamicul are posturile de pază dincoace, spre noi, în cîmpie.* CAMIL PETRESCU, U. N. 309. *Stătu de pază o bună bucată de timp.* ISPIRESCU, L. 109. [Ciuta] *nici nu păștea, nici apă nu bea, ci se strejuia Și de pază-mi sta.* TEODORESCU, P. P. 60. ✧ Loc. prep. (În construcție cu verbele «a lua», «a da», «a lăsa», «a fi», «a se afla») **În paza (cuiva)** = în seama, în grija, sub supravegherea (cuiva). *Ia-mă în paza ta!* CARAGIALE, O. III 81. *Pornește spre casă urmat de cîțiva ostași, în paza cărora l-a dat împăratul pînă a doua zi, să vadă ce poate fi una ca asta?* CREANGĂ, P. 84. ✧ Expr. **A da oile în paza lupului** v. lup.

2. Atenție, luare-aminte, prudență. *Paza bună trece primejdia rea.* SANDU-ALDEA, U. P. 26. *Vaporul merge mai încet, mai cu pază. Patru oameni stau la roata de la cîrmă.* VLAHUȚĂ, O. A. 407.

PĂZIE, *pazii,* s. f. Scîndură așezată vertical la marginea unei streșini, în capetele căpriorilor, pentru a-i ascunde vederii. ✦ Fișie de tablă așezată la intersecția unei învelitori cu un zid, pentru a împiedica pătrunderea apei prin rostul de la intersecție.

PĂZNIC, *paznici,* s. m. **1.** Cel care păzește; păzitor, străjă, gardian. *Se apropia timpul să plece la datoria lui de paznic de noapte.* C. PETRESCU, A. 447. *Porunci ca paznicii să se puie să prinză pe hoți.* ISPIRESCU, L. 72. *Obloanele se-nchid, lumînările se sting, paznicii de noapte trec.* EMINESCU, N. 51.

2. (Învechit) Membru al consiliului comunal (ajutor de primar sau încasator de impozite). *Vornicul Nica Petricăi, cu paznicul, vătămanul și cîțiva nespălați de mazili se purtau printre oameni de colo pînă colo.* CREANGĂ, A. 8.

PAZVANGÍU, *pazvangii,* s. m. (Învechit) Pazvantliu. *Țara nu se mai poate apăra nici de bîntuirile pazvangiilor cari... calcă orașele Olteniei, jefuind case și omorînd oameni, ziua namiaza mare.* VLAHUȚĂ, la CADE.

PAZVÂNT, *pazvanți,* s. m. (Învechit) Pazvantliu. *Nu sîntem oare în primejdie ca vreo cîteva sute de pazvanți să ne facă iarăși a apuca drumul pribegiei?* BĂLCESCU, O. I 39.

PAZVANTLÍU, *pazvantlii,* s. m. (Învechit) Ostaș din trupele rebele ale lui Pazvantoglu; p. ext. hoț, tîlhar, pungaș. (Atestat în forma *pazvantliu* și *pazvîntliu*) *Din raia... se repezeau turcii pîlcuri, călări, după jaf... Daud era căpetenia pazvîntliilor.* STANCU, D. 10. *Ne-am pomenit într-o zi cu două sute de pazvantlii că-l înconjoară de toate părțile.* FILIMON, C. 134.

— Variante: **pazvantliu, pazvîntliu** s. m.

PAZVANTLÍU s. m. v. **pazvantliu.**

PAZVANTÓGLU, *pazvantogli,* s. m. (Învechit) Pazvantliu. ✦ (Cu sens atenuat) Zurbagiu, gălăgios. *Iaca ascult, pazvantoglu ce ești!* ALECSANDRI, T. 834.

PAZVÎNTLÍU s. m. v. **pazvantliu.**

PĂ prep. v. **pe.**

PĂBÎÍ, *păbîiesc,* vb. IV. Intranz. (Regional; despre păsări) A filfîi, a da din aripi și a produce zgomotul caracteristic zborului. *I-am dat vaca pentru vacă Și o rață creață: Cu aripile păbîia Și* [cu] *clonțul ciocănea* (Moara). GOROVEI, C. 230.

PĂCĂLĂ[1] s. f. (Rar) Păcăleală. *Nu e ghiceală și păcală ca să ne dea... de ocară.* DELAVRANCEA, la TDRG.

PĂCÁLĂ[2] s. m. (După numele unui personaj din basme și din snoave) Om glumeț, poznaș. *Nu pot să te las să corespondezi cu tinerii, așa sub ochii mei... Ana rîdea liniștită. — Zău, Nicule, păcală ești! Citește-o dacă vrei.* D. ZAMFIRESCU, R. 66. ✧ Expr. **S-a găsit păcală cu tîndală** = s-au întîlnit doi care se potrivesc la glume, doi cărora le place să-și bată joc de toată lumea.

PĂCÁT, *păcate,* s. n. **1.** Călcare a unei legi, abatere de la o normă (religioasă); greșeală, faptă vinovată, vină. *Sînt copil și plîng ușor, Plînsul meu e-al tuturor; Ce păcat e-ntr-însul?* COȘBUC, P. I 265. *Vezi, cît ești de avan, moș Nichifor, cum îți încarci sufletul de păcate?!* CREANGĂ, P. 134. *Dar gîndit-ai că păcatul Își urmează vinovatul Și că-n lume orice faptă Are plată și răsplată?* ALECSANDRI, P. P. 208. *Ce-i drept nu-i păcat. Păcatul mărturisit e pe jumătate iertat.* ✧ Expr. **A-și face păcat cu cineva** = a greși față de cineva, a face o faptă rea în paguba cuiva. *Îți faci păcat cu mine!... am obosit de cînd te aștept*

DUMITRIU, P. F. 41. **A trage păcatul** (sau **păcatele**) cuiva = a suporta consecinţele greşelii altuia. *Îmi spunea că săracu Niţă o să tragă păcatele cuconaşului Alexandru.* BUJOR, S. 37. *Se vede că i-a fost sortit să tragă şi el păcatul.* GANE, N. III 159. **A intra** (sau **a cădea**) **în păcat** = a comite o faptă reprobabilă, a face ceva condamnabil, a greşi. *Mă duc... ca să nu intru în vrun păcat.* ALECSANDRI, T. 611. **A-şi spăla păcatul** (sau **păcatele**), **a-şi ispăşi păcatul** (sau **păcatele**) = a ispăşi o greşeală, o vină. **A vorbi cu păcat** = a greşi, a se face vinovat vorbind lucruri neadevărate. **Hoţul cu un păcat şi păgubaşul cu zece** = păgubaşul, bănuind pe mai mulţi, cade şi el în greşeală; cine bănuieşte e cu mai multe păcate. ✧ (Adesea urmat de o propoziţie subiectivă) (E) **păcat** (**de dumnezeu**) = nu se cuvine, nu e just, nu e bine. *Păcat, sărmanul, să moară ca un cîne fără de lege!* CREANGĂ, P. 330. *Nu tot bate-n pieptul meu, Că-i păcat de dumnezeu.* ALECSANDRI, P. II 22. *Că-i păcat de dumnezeu Să pice voinic ca eu.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 103. ✦ Defect, cusur. *Versurile tale sînt fără păcat ca formă... au epitete energice, pot zice chiar prea energice, rime bogate — cadenţă perfectă.* VLAHUŢĂ, O. A. 325. (Ironic) *Eu am păcatu-a crede că lupul schimbă perii, Nu însă şi năravul... Aşa sînt şi boierii.* BOLINTINEANU, O. 158. *Ş-apoi eu mai am un păcat, mi-s dragi fetele şi nevestele.* ALECSANDRI, T. I 439. ✦ (Rar) Canon. *Pentru-un pic de sărutat, Nici popa nu-ţi dă păcat.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 367.

2. (Adesea în legătură cu verbele «a cădea», «a da peste...») Întîmplare rea, nenorocire, năpastă. *N-am ce face dacă a dat păcatul peste mine.* ISPIRESCU, L. 176. *Aşa am scăpat şi eu de cîinii lui Trăsnea, atunci cînd am dat peste păcat cu ei şi ei cu mine.* CREANGĂ, A. 68. *Turcii sărea şi fugea, Dar păcatu-i agiungea! Care scăpa de stîlpan Nu scăpa de buzdugan.* ALECSANDRI, P. P. 126. ✧ (Eufemistic) *De cînd cu păcatul cel de «Ad-hoc», n-am mai avut zi bună cu megieşul meu.* CREANGĂ, A. 158. ✧ Loc. adv. **Din păcate** = din întîmplare; din nenorocire. *Tocmai atunci, din păcate, iată că şi feciorul văduvei trecea pe acolo.* ISPIRESCU, L. 353. *Cel balaur, din păcate, Înghiţise giumătate, Trup cu arme ferecate, Trupuşor de voinicel.* ALECSANDRI, P. P. 11. (Glumeţ) *Din păcate, era şi evlavios moş Nichifor.* CREANGĂ, P. 110. ✧ Expr. **A împinge** (sau **a duce**) (pe cineva) **păcatul** (sau **păcatele**) **să...** (sau **de...**) = a simţi un imbold spre ceva oprit, a fi îndemnat de un cuget rău. *Să nu cumva să te împingă păcatul să-i faci vreun neajuns.* CREANGĂ, P. 87. *Ce păcate te-au împins Paloşul de ţi-ai încins?* ALECSANDRI, P. P. 208. **A-l paşte păcatul** (pe cineva) v. paşte[2].

3. (În expr.) **Al păcatelor** = al naibii, grozav. *Am venit într-o căruţă şi mi-a fost frig al păcatelor.* STĂNOIU, C. I. 61. **Du-te** (sau **ducă-se, duceţi-vă**) **la păcatele** (sau **în păcate**) = du-te (ducă-se, duceţi-vă) la naiba, la dracu. *Pleacă odată!... — Mă duc... Du-te la păcatele!* CARAGIALE, O. I 244. **Lasă-mă** (sau **lasă-l**) **păcatelor** (**mele, lui** etc.) sau **la păcatele!** = lasă-mă în pace! *Lasă-mă păcatelor mele, Gheorghe, şi du-te.* CARAGIALE, O. I 189. **Ce păcatul?** (sau **păcatele?**) = ce naiba? ce dracu? *Ce păcatele să fie?* MARIAN, T. 68. **Mai ştii păcatul?** = cine ar putea şti? mai ştii! se prea poate. *Te văd că eşti un băiet isteţ şi, mai ştii păcatul! poate şi harnic!* CREANGĂ, P. 152. (Exclamativ) **Păcat că...** sau **păcat** (**de**) = (exprimînd regretul faţă de o situaţie sau o acţiune neplăcută sau nedorită) îmi pare rău că (sau de...); e regretabil că... *De ce nu încerci să-i semeni? Păcat de dumneata.* DEMETRIUS, C. 17. *Mai dăunăzi îi abătuse strigoaicei ca să-mi puie coarne de fier, ca pe vremea veche... — Păcat, că bine ţi-ar fi prins coarnele.* ALECSANDRI, T. 939. *Cînd a fost astă-primăvară la mine, mi-a lăsat nişte cărţi foarte frumoase; păcat că nu ştiu a ceti.* NEGRUZZI, S. I 59. **Ce păcat!** = cît îmi pare de rău! ce pagubă! *Mîndruţa s-a măritat! Vai de mine, ce păcat!* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 99. **Păcatele mele** (**noastre, lor**)! = vai de mine (de noi, de ei)! *Ce sînt ei de vină, păcatele lor, dacă le-a căzut pe sat o aşa grozavă nenorocire!* VLAHUŢĂ, la TDRG. *Lîna asta ne mănîncă, păcatele noastre... mai mult cu şeiacul ne hrănim.* CREANGĂ, P. 110. *Păcatele mele, cumnătele!... iar am rămas văduvă!* ALECSANDRI, T. I 385.

PĂCĂLEÁLĂ, *păcăleli,* s. f. Glumă cu care înşelăm, necăjim pe cineva; farsă. *A trage o păcăleală cuiva.* ▭ *Te pomeneşti că... a auzit vreo minciună, vreo păcăleală.* GALACTION, O. I 292. *E păcăleală de întîi aprilie.* CARAGIALE, S. U. 48.

PĂCĂLÍ, *păcălesc,* vb. IV. Tranz. A induce pe cineva în eroare, printr-o viclenie sau minciună, pentru a trage un folos sau pentru a rîde de el; a înşela, a amăgi. *Un hamal ghiduş, care-i păcălea pe toţi în port, strigă în gura mare o cimilitură.* BART, S. M. 88. *Văzură în cele din urmă că sînt păcăliţi, se cătrăniră de mînie, însă înghiţiră găluşca.* ISPIRESCU, L. 248. *De ocară m-a făcut, Că n-am hal de vitejit Şi nici duh de păcălit.* TEODORESCU, P. P. 640. ✦ Refl. A-şi greşi socotelile, a se înşela. *Dar, vai, rău s-a păcălit; i-a ars nu numai stogul, dar casa, grajdul, şura, şi cu un cuvînt tot ce avea.* RETEGANUL, P. IV 77.

— Variantă: (regional) **pîcîlí** (ALECSANDRI, T. I 263) vb. IV.

PĂCĂLÍCI s. m. Persoană care are obiceiul să păcălească pe alţii. V. farsor. *Moşul... e tipul satirului romîn, păcălici bătrîn cu inimă tînără.* La TDRG. *Dacă nu este un nebun, este totuşi un păcălici.* MACEDONSKI, O. III 74. ✧ (Adjectival; în forma regională *pîcîlici*) *A fost odată un om pîcîlici.* ŞEZ. III 129.

— Variantă: (regional) **pîcîlici** s. m.

PĂCĂLÍRE s. f. Acţiunea de a (se) păcăli şi rezultatul ei; păcăleală. (În forma regională *pîcîlire*) *Pîcîlire de leliţă Cere plată o guriţă.* ALECSANDRI, T. I 263.

— Variantă: (regional) **pîcîlire** s. f.

PĂCĂLÍT[1] s. n. Păcăleală, păcălire. (În forma regională *pîcîlit*) *Se ieu ei ba din tîlcuri, ba din cimilituri, ba din pîcîlit, ba din una, ba din alta.* CREANGĂ, P. 168.

— Variantă: (regional) **pîcîlít** s. n.

PĂCĂLÍT[2]**, -Ă,** *păcăliţi, -te,* adj. Indus în eroare, tras pe sfoară, înşelat. *Care dintre noi doi îi cel mai păcălit?* SBIERA, P. 266. *Voi să-şi ia vorba înapoi, dar nu putu... şi aşa rămase păcălit.* ISPIRESCU, U. 87.

PĂCĂLITÓR, -OÁRE, *păcălitori, -oare,* adj. (Rar) Care păcăleşte, de păcăleală. *Îi luau vorba din gură şi-l cam dedeau în tărbăceală cu graiuri, care mai de care păcălitoare.* ISPIRESCU, L. 36.

PĂCĂLITÚRĂ, *păcălituri,* s. f. Păcăleală. *Îi face cîte o urare sau îi alcătuieşte cîte o păcălitură.* HOGAŞ, DR. II 192. *Încetul cu încetul se învaţă omul cu păcăliturile, şi după ce-ţi vin anii, ştii ce ai să crezi şi ce să nu crezi.* SLAVICI, O. I 99. *Breasla veselă şi uşoară a vînătorilor... îţi va răspunde în cor cu o păcălitură vînătorească.* ODOBESCU, S. III 49.

— Variantă: **pîcîlitúră** s. f.

PĂCĂNÍ, *păcănesc,* vb. IV. Intranz. A produce un zgomot scurt şi sacadat; a face «pac», a pocăni, a ţăcăni. *În glasul lui bubuiau tunurile, păcăneau mitralierele.* CAMILAR, N. II 177. *Pe lîngă ogoare întinse lăsate în paragină, păcănea grăbit murgul din copite.* SADOVEANU, O. I 482.

PĂCĂTÓS, -OÁSĂ, *păcătoşi, -oase,* adj. **1.** (Despre persoane; adesea substantivat) Care are multe păcate, vinovat de călcarea legilor morale, plin de păcate; p. ext. ticălos, afurisit, rău. *Era un paragat nou din sfoară tare, trainică; ceva ce nu putea plăti Adam o viaţă întreagă. Şi i-l lăsaseră acolo, păcătoşii.* DUMITRIU, P. F. 34.

Sfinţiile-lor ştiu mai multe decît noi, păcătoasele. CREANGĂ, P. 116. ✦ De proastă calitate, plin de cusururi, defectuos. *Tipografiile noastre sînt păcătoase.* ALECSANDRI, S. 95.

2. Vrednic de milă; biet, nenorocit, nevoiaș. *Parcă-i dete şi lui brînci inima să ştie ce este în acel păcătos de tronişor.* ISPIRESCU, U. 99. *Călare pe un păcătos de cal se apropia un om.* CONTEMPORANUL, III 921. *Mîndra mea de mîndră mare Nici un dinte-n gură n-are, Şi cumu-i de păcătoasă, Tot se ţine că-i frumoasă.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 440. ✧ (Substantivat) *Na! zise el mai dîndu-i o tiflă; păcătoaso şi mangosito!* HOGAȘ, M. N. 145. *Hai, ia daţi-vă deoparte, măi păcătoşilor, că numai aţi crîmpoţit mîncarea.* CREANGĂ, P. 260.

PĂCĂTOȘÉNIE, *păcătoşenii,* s. f. (Rar) Faptul de a fi păcătos (2); ticăloșie, nemernicie; mizerie. *Pricina de frunte a curentului decepţionist în literatura noastră este păcătoşenia civilizaţiei burgheze, introdusă la noi după 1848.* GHEREA, ST. CR. I 82.

PĂCĂTOȘÍ, *păcătoşesc,* vb. IV. Refl. (Rar) A se ticăloși, a se strica.

PĂCĂTOȘÍE, *păcătoşii,* s. f. (Rar) Păcătoşenie. *Toate patimile cele rele şi cusururile oamenilor, tot felul de boale şi de păcătoşii.* ISPIRESCU, U. 101.

PĂCĂTUÍ, *păcătuiesc,* vb. IV. Intranz. A comite un păcat, a se abate de la anumite norme, a greși. *Leib n-a păcătuit cu nimic.* SAHIA, N. 94. *Iartă-mă, mîndro, de glume: Că nu-i om să nu glumească Şi să nu păcătuiască.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 363.

PĂCĂTUÍRE s. f. Acțiunea de a păcătui și rezultatul ei; păcat. *Eu însumi am căzut în această păcătuire generală şi am dat votul pentru un om vechi.* BOLINTINEANU, O. 457.

PĂCÍȘE s. f. pl. v. **pacișe.**

PĂCIȘÉLE s. f. pl. (Regional) Pacișe. *Cămaşă de păcişele.* MARIAN, NU. 554. *Mamă... nu-i toarce nişte păcişele moi?* ȘEZ. IV 159.

PĂCIÚȘE s. f. v. **pacișe.**

PĂCLÍE s. f. (Regional) Haină bărbătească, purtată mai ales de ciobani, fără mîneci și fără guler, lungă pînă la glezne, făcută din piei de oaie cu lîna în afară și avînd la spate o glugă din piele de miel. V. cojoc.

PĂCÓRNIȚĂ, *păcorniţe,* s. f. (Mold.) Vas (de obicei făcut din lemn sau din scoarță de copac) în care se ține păcura de uns roțile carului. *De inima căruţei atîrnau păcorniţa cu feleştiocul şi posteuca.* CREANGĂ, P. 106.

PĂCOSTEÁLĂ s. f. (Regional) Hîrtie poleită. *Brebenei, ale căror frunze se ung cu miere şi se lipesc cu păcosteală galbenă şi albă.* MARIAN, NU. 299.

PĂCOSTÉNIE, *păcostenii,* s. f. (Popular) Pacoste.

PĂCUÍNĂ, *păcuini,* s. f. (Regional) Oaie. *Să las lunca cea cu spini Şi să nu mai văd pe luncă Lătrînd cînii cum s-aruncă Peste rît, cînd păcuini Înfricate de vrun tropot Fac să sune glas de clopot.* COȘBUC, P. II 167.

PĂCURÁR[1], *păcurari,* s. m. Păstor, cioban. *Păcurarul cel bătrîn vine, tîrîndu-se pe brînci spre el.* CAMIL PETRESCU, O. II 32. *S-opresc turmele-n izvor... Păcuraru-n preajma lor Razimă-se de un fag.* COȘBUC, P. II 165. (Cu pronunțare regională) *Strigă duşmanii la mine Ca păcurariul la cîne; Strigă duşmanii la noi Ca păcurariul la oi.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 188.

PĂCURÁR[2], *păcurari,* s. m. (Învechit și regional) Cel care scoate, cel care vinde păcură, petrol lampant.

PĂCURĂ s. f. sg. Reziduu vîscos, negru sau brun-închis, rămas de la distilarea primară a țițeiului, întrebuințat drept combustibil, la ungerea roților și din care se obțin motorină grea și alte produse. (Adesea în metafore și comparații) *Avea părul roşu şi ochii neobişnuit de negri, ca două picături de păcură.* SADOVEANU, O. VIII 64. *În soarele intens, umbrele erau negre ca petele de păcură.* GALACTION, O. I 345. *Începu a curge din viţele tăiate nişte sînge negru ca păcura.* ISPIRESCU, L. 317. ✧ Fig. *Luna ardea mare deasupra satului; gardurile, casele vărsau umbre de păcură pe pămînt.* SADOVEANU, O. VII 361. *Jandarmul a rămas pe loc, pînă n-a mai văzut nimic în păcura din cuprinsul nopţii.* POPA, V. 123. ✦ (Popular) Exploatare de țiței. *Îşi ia boarfele într-o traistă şi se duce la păcură, la Moreni.* PREDA, Î. 114.

PĂCURĂRÁȘ, *păcurăraşi,* s. m. Diminutiv al lui păcurar[1]; ciobănaș. *Frunză verde mărăraş, Am drăguţ păcurăraş, Vine seara-aduce caş.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 410.

PĂCURĂRÉL, *păcurărei,* s. m. Ciobănaș, păcurăraș. *Am şi eu un frate, Un frumos păcurărel, Şi are un toporel.* MARIAN, Î. 108.

PĂCURĂRÉSC, -EÁSCĂ, *păcurăreşti,* adj. De păcurar[1]; ciobănesc, păstoresc. *Colibă păcurărească.* ▭ *Dragostea păcurărească* [titlu]. COȘBUC, P. II 165.

PĂCURĂRÉȘTE adv. Ca păcurarii[1]; ciobănește.

PĂCURĂRÎT s. n. Ocupația păcurarului[1]; ciobănie.

PĂCURĂRÎȚĂ, *păcurăriţe,* s. f. Soția păcurarului[1], a păstorului; păstoriță.

PĂCURÍU, -ÍE, *păcurii,* adj. (Rar) De culoarea păcurii; întunecat, închis. *Un moşneag ori poate o femeie bătrînă, nu se lămurea bine, căta spre cerul păcuriu de nori.* C. PETRESCU, Î. I 147.

PĂCURÓS, -OÁSĂ, *păcuroşi, -oase,* adj. Care conține păcură, care seamănă cu păcura.

PĂDINĂ s. f. v. **padină.**

PĂDUCÉL, *păducei,* s. m. **1.** Arbust spinos din familia rozaceelor, cu frunze crestate și bucheţele de flori albe, fructe cu carnea comestibilă roșie și cu sîmbure lemnos; e cultivat și în grădini, ca plantă ornamentală *(Crataegus monogyna). Din trei părţi, aria popasului era înconjurată cu tufari, cu păducei... ţesuţi între ei şi deşi, de n-ar fi putut nici vulpea să răzbească.* GALACTION, O. I 267. *La umbra unui păducel, la doi paşi de dînsa, Drăgan sta oropsit p-un buture de stejar.* DELAVRANCEA, S. 28. *Auzi, mîndră... Cum te strigă badea-n frunză? În frunză de păducel... Să te-nduri, mîndro, de el!* HODOȘ, P. P. 172. ✧ Compus: **păducel-negru** = specie de arbust din aceeași familie, care crește pe coastele pietroase ale munților *(Crataegus nigra).*

2. Insectă parazită care trăiește pe plante sau pe corpul mamiferelor și care atacă animalele toamna, provocîndu-le erupții sau moartea *(Leptus autumnalis).*

3. (Popular) Boală de piele, caracterizată prin mîncărime pe tălpi sau între degetele picioarelor.

PĂDÚCHE, *păduchi,* s. m. **1.** Nume dat mai multor specii de insecte parazite care trăiesc pe corpul neîngrijit al oamenilor și al unor animale *(Pediculus). Ia uită-te cum îi umblă păduchii în cap!* PREDA, Î. 16. *Toţi soldaţii erau plini de păduchi, căci stăteau în gropi de peste două săptămîni.* CAMILAR, N. I 385. *Îi aplecă... capul pe genuche, Stai să văz, zicîndu-i, ai vreun păduche?* PANN, P. V. I 58. ✦ Fig. Persoană care nu muncește, care trăiește pe spinarea altuia; parazit.

2. Insectă parazită care trăieşte pe ramuri, lujeri sau pe frunze din al căror suc se hrăneşte *(Aphis)*; puricede-plante.

3. Compus: **păduche-de-lemn** = ploşniţă.

PĂDUCHEÁ, *păduchez*, vb. I. Refl. (Rar) A-şi cerceta părul sau hainele pentru a vedea dacă nu au păduchi, a îndepărta păduchii. V. despăduchea. *N-a mers mult de aice şi a dat peste doauă babe păduchindu-se pe prispă afară la soare.* SBIERA, P. 290.

— Variantă: **păduchi,** *păduchesc* (CAMILAR, N. I 385), vb. IV.

PĂDUCHERÍE s. f. Mare mulţime de păduchi; locul sau cuibul unde se fac păduchi.

PĂDUCHIÉRNIŢĂ, *păducherniţe* şi *păducherniţi*, s. f. (Regional) **1.** Locuinţă în care mişună păduchii; p. ext. locuinţă murdară, sărăcăcioasă, mizeră. *Mai rîdeau popi şi jandarmi traşi de o parte, la marginile păducherniţilor omeneşti îngrămădite în tot lungul coridoarelor de piatră.* CAMILAR, N. II 318. ✦ Haină murdară şi ruptă.

2. Plantă erbacee din familia cruciferelor, cu tulpina ramificată, cu flori fără petale care au miros urît; se întrebuinţează pentru stîrpirea păduchilor de lemn *(Lepidium ruderale)*.

PĂDUCHÍ vb. IV v. **păduchea.**

PĂDUCHIÓS, -OÁSĂ, *păduchioşi, -oase*, adj. Plin de păduchi; p. ext. murdar, neîngrijit.

PĂDURÁR, *pădurari*, s. m. Păzitor de pădure; gornic. *Pe vremuri, Toma pădurarul mă ţinuse pe genunchi.* C. PETRESCU, S. 143. *Între toţi oamenii din împărăţia mea, numai un pădurar se bizuieşte la treaba asta.* CREANGĂ, P. 211. *Dar d-ta, moşule, n-o să ne spui ceva? am zis către bătrînul pădurar ce ne primise în gazdă.* NEGRUZZI, S. I 245.

PĂDURÁT, -Ă, *păduraţi, -te*, adj. (Rar) Împădurit. *Peste dealul pădurat Fuge-un iepure bălţat* (Soarele). SBIERA, P. 322. *Plecară de aici printre dealuri şi văi verzi şi pădurate, poziţii desfătătoare de care ochii se răpesc şi nu se mai satură.* BOLINTINEANU, O. 434.

PĂDURÁTIC, -Ă, *păduratici, -e*, adj. **1.** Care creşte sau trăieşte în pădure, de pădure; sălbatic. *Sînt flori de măgură, flori păduratice.* BOLINTINEANU, O. 115.

2. Acoperit cu păduri, păduros. *Peste cîmpii păduratici... Fug de panică coprinşi.* MACEDONSKI, O. I 106. *Bătrînul Dan trăieşte ca şoimul singuratic În peşteră de stîncă, pe-un munte păduratic.* ALECSANDRI, P. A. 161. *Munţii din ţinutul Dornei erau mai păduratici şi mai puţin locuiţi de oameni.* MARIAN, T. 289.

PĂDURĂRÉSC, -EÁSCĂ, *pădurăreşti*, adj. (Rar) De pădure, prin pădure. *Pădurile din munţi s-ar putea tăia şi cobori la Dunăre, dacă ar fi drumuri păduräreşti.* I. IONESCU, M. 129.

PĂDURĂRÍE, *păduărării*, s. f. **1.** Slujba pădurarului.

2. (Neobişnuit) Locuinţa pădurarului; canton. *Vine cu alţi vînători într-o toamnă... să bată nişte pripoare cu mistreţi, chiar în preajma pădurăriei unde trăiam eu.* SADOVEANU, N. F. 70.

3. (Învechit) Ştiinţa îngrijirii şi exploatării pădurilor; silvicultură.

PĂDURĂRÎT s. n. **1.** Ocupaţia celui care îşi cîştigă existenţa din paza pădurilor sau din munca de tăiere a pădurilor.

2. (Învechit, în orînduirea feudală) Impozit plătit de proprietarii de pădure.

PĂDÚRE, *păduri*, s. f. (Uneori urmat de determinări introduse prin prep. «de» şi arătînd soiul copacilor) Mulţime deasă de copaci crescuţi de obicei în stare sălbatică pe o suprafaţă mare de teren. *Pădurea de fagi se isprăvea şi marginea ei cotea pe văi.* SADOVEANU, O. VII 57. *Frumoasă eşti, pădurea mea, Cînd umbra-i încă rară Şi printre crengi adie-abia Un vînt de primăvară.* TOPÎRCEANU, P. 119. *Pe sub marginea pădurii Boii pasc pe lîngă car; Din pădure geme rar Zgomotul săcurii.* COŞBUC, P. I 262. *Ei zboar-o vijelie, trec ape făr' de vad... Naintea lor se mişcă pădurile de brad.* EMINESCU, O. I 98. *Nu e pădure fără uscături* (= orice colectivitate are şi unele elemente rele în sînul ei). ✧ Loc. adj. (Despre persoane) **Din (sau de la) pădure** = fără maniere, necioplit, necivilizat. *Ce-are să creadă lumea?... Desigur că e vreun neam de-al nostru, pe care îl ţinem ascuns. Un neam de la pădure.* C. PETRESCU, C. V. 98. ✧ Expr. **A căra lemne la pădure** = a face un lucru de prisos; a căra apă la puţ, v. puţ. **A vinde pielea ursului din pădure** v. vinde. ✦ Totalitatea copacilor de pe un teren. *A tăiat pădurea.* ▭ *Doi munţi ce sînt împodobiţi din fire cu felurimi de păduri.* GOLESCU, Î. 144. ✧ *Mama-pădurii* v. mamă. ✧ Fig. *Caii veneau la pas, cu părul strălucitor, piepturi lîngă piepturi şi stufăriş de picioare fine, pădure de gîturi încordate.* DUMITRIU, N. 113. *Şi Apusul îşi împinse toate neamurile-ncoace... Se mişcau îngrozitoare ca păduri de lănci şi săbii, Tremura înspăimîntată marea de-ale lor corăbii!* EMINESCU, O. I 147.

PĂDUREÁ, *pădurele*, s. f. (Rar) Pădure mică şi tînără; pădurice. *Pădurile şi pădurelele, codrii şi dumbrăvile încep iarăşi a slobozi mugurul.* MARIAN, O. I 1.

PĂDUREÁN, -Ă, *pădureni, -e*, adj. **1.** De pădure, de la pădure, care se găseşte în pădure. *Văzu răsărind din stînci pădurene o monăstire veche.* EMINESCU, N. 126.

2. Care trăieşte în pădure. *Umblînd el razna de trebile împărăţiei, încoace şi încolo, se cunoscu cu Pan, un zeu pădurean.* ISPIRESCU, U. 107.

PĂDUREÁNA s. f. art. (În credinţele populare) Mama-pădurii. *Nu cumva să vie pădureana şi să-l schimbe* [copilul] *cu al ei.* MARIAN, NA. 129.

PĂDUREÁNCĂ, *pădurence*, s. f. Femeie care trăieşte într-o regiune păduroasă sau muntoasă. *Pădureanca* [titlu]. SLAVICI, O. I 210.

PĂDURÉŢ, -EÁŢĂ, *pădureţi, -e*, adj. **1.** (Despre pomi şi fructe) De soi inferior, nealtoit, sălbatic. *Puse copăiţa pe umăr şi porniră spre mărul pădureţ.* CAMIL PETRESCU, O. II 383. *Cînd văd că mîţa face mărazuri, ţ-o string de coadă, de mănînc şi mere pădureţe, căci n-are încotro.* CREANGĂ, P. 230. *Mă miram ce-mi place mie... Mărul roşu pădureţ, Badea-nalt şi albineţ.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 41. ✧ Fig. *Lumea gîndesc c-a fost toată pădureaţă la început; şi mai cu răsad, mai cu altoi, s-a ales şi s-a făcut un măr creţesc.* VLAHUŢĂ, O. A. II 97. ✧ Expr. **A se sătura** (de ceva) **ca de mere pădureţe** = a-i fi cuiva lehamite de ceva, a fi foarte plictisit de ceva. *Du-te de zi cuconaşului să tacă, că m-am săturat de mojică* (= muzică) *ca de mere pădureţe.* ALECSANDRI, T. I 125. ✧ (Substantivat) *Din pădureţele acre, cu care se hrăneau fiarele pădurilor, braţul şi sapa muncitorului au scos fructele fine care împodobesc mesele bogate.* SADOVEANU, O. VI 337. *Din coaja de pădureţ, uscată, femeile fac gălbinele pentru scule.* ŞEZ. XV 99.

2. (Rar, despre animale) Care trăieşte în pădure; sălbatic. *Jderii pădureţi cu blana ruginie, deasă, moale.* ODOBESCU, S. III 185. ✦ Fig. (Despre oameni) Sălbatic, ursuz. *Era odată un negustor ş-avea o fată — da fata cam pădureaţă şi scumpă la vorbă, lucru mare.* VLAHUŢĂ, O. A. 498.

PĂDURÍCE, *pădurici*, s. f. Pădure de mică întindere, cu copaci puţini sau tineri. *O pădurice plină de muguri tineri se revărsa pe laturile drumului şi suia şi ea, cu drumul, la deal.* SADOVEANU, O. IV 384. *Moş Şărban, simţind că boii îs cam osteniţi, hotărî să se oprească o noapte întreagă în colţul unei pădurici.* BUJOR, S. 136. *Pădurice, deasă eşti, Mîndra mea, departe eşti.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 128.

✧ Fig. *A intrat în atelierul cu mese lungi pe cîteva rînduri și cu mașini pe margini, cu o pădurice de capete de femei și băieți.* PAS, Z. I 292.

PĂDURÍȘTE, *păduriști,* s. f. (Rar) Pădure (rară). *S-au dus pe urmă prin pădurișteș.* PAS, Z. I 163. *În pădurișteș de mesteacăni de pe poala din bătaia soarelui, păsările primăverii se-ngînă și care de care se-ntrec în feluri de glasuri.* CARAGIALE, O. I 368.

PĂDURÍȚĂ, *păduriță,* s. f. Pădurice. *Dorul mîndrei de n-ar fi, Păduriță verde, M-aș culca, m-aș odihni.* HODOȘ, P. P. 36.

PĂDURÓS, -OÁSĂ, *păduroși, -oase,* adj. (Despre un teren) Acoperit cu păduri. *Departe, se ridică în cer munții albaștri și veșnici; dincoace, o umbră deasă supt coastele păduroase.* SADOVEANU, M. 118. *Dunărea, leneșă, își lunecă domol undele, încovoindu-se printre ostroavele pustii și păduroase.* BART, S. M. 72. *Valea Podenilor este o văgăună închisă din patru părți de dealuri păduroase.* CARAGIALE, O. I 286.

PĂFTĂLÚȚĂ, *păftăluțe,* s. f. Diminutiv al lui p a f t a. *Cingătoarea le era de mătase, mai lată decît a căpitanilor, și prinsă cu cîte două păftăluțe de aur.* ISPIRESCU, M. V. 44.
— Variantă: **paftalúță** (ALECSANDRI, P. P. 349) s. f.

PĂFUGÁ, *păfúg,* vb. I. T r a n z. (Regional) A fugări, a pune pe fugă. *Iar cînd ne-ngrămădeam prea mulți* [copii] *în drum, Venea argatul Ion să ne păfuge.* BENIUC, V. 36.
— Variantă: **pefugá** (MARIAN, O. I 107) vb. I.

PĂGÍN, -Ă, *păgîni, -e,* s. m. și f. **1.** Persoană care se închină zeilor sau idolilor (v. i d o l a t r u); (învechit, în opoziție cu c r e ș t i n) persoană care este de altă religie decît cea creștină (în special turc mahomedan). *În vremea cea veche, veche de tot, oamenii se închinau la idoli, erau păgîni.* ISPIRESCU, U. 3. *Cu voia măriei-tale, zise Stroici, vedem că moșia noastră a să cadă de iznoavă în călcarea păgînilor. Cînd astă negură de turci va prăda și va pustii țara, pe ce vei domni măria-ta?* NEGRUZZI, S. I 140. *Nevestică mîndrulică, Cum creștinii ai urît Și păgîn ai îndrăgit?* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 488. ✧ (Adjectival) *Durduind soseau călării ca un zid înalt de suliți, Printre cetele păgîne trec rupîndu-și large uliți.* EMINESCU, O. I 148. *Sărmanii! bine s-au luptat cu lifta cea păgînă.* ALECSANDRI, P. A. 207. ✦ (Popular) Persoană care nu are nici o religie, care nu crede în dumnezeu (v. a t e u) sau n-a primit botezul. *Tata nu era religios. Cînd venea preotul cu zi-ntîiul, o lua spre fundul curții, iar mama îi spunea în glumă, după plecarea popii, că e păgîn.* PAS, Z. I 232. *E obiceiul să se boteze mai curînd cîteodată copiii ca să nu moară păgîni.* CĂLINESCU, E. 46. *De ce zici că-i păgîn, măicuță Evlampie? — Mă copile, nu l-am văzut niciodată la sfînta slujbă.* SADOVEANU, P. M. 284.

2. Fig. Om rău la suflet, crud, neomenos. *Se grăbește, păgînul, a da sfoară în țară că te-a prins cu mîna în sac; te așterne prin gazete... te batjocurește cum îi vine la gură.* ODOBESCU, S. III 147. *Să m-apuc de haiducie, Să iau calea codrilor, Să țin urma hoților... Ca să scap sărmana țară De păgîni și de povară.* ANT. LIT. POP. 65. ✦ (Adjectival) Pătimaș, sălbatic, cumplit. *Sufletul Veronicăi era chemat și ispitit de glasurile văii... de păgîna dragoste pe care o cîntau păsărelele și cavalele ciobănești.* GALACTION, O. I 320. *Și-arabul în genunchi plecat Sărută sîngele-nchegat Pe ochii-nțepeniți, Se-ntoarce-apoi cu ochi păgîni Și-aruncă fierul crunt din mîni.* COȘBUC, P. I 114. *Căci te iubeam cu ochi păgîni și plini de suferinți.* EMINESCU, O. I 192.

PĂGÎNĂTÁTE s. f. **1.** (Cu sens colectiv) Mulțime mare de păgîni; (în special în trecut) mulțime de turci, armată turcească. *Peste-un ceas păgînătatea e ca pleava vînturată. Acea grindin-oțelită înspre Dunăre o mînă, Iar în urma lor se-ntinde falnic armia română.* EMINESCU, O. I 148.

2. Epoca anterioară apariției creștinismului; antichitate. *În vremea păgînătății, pre Apolon l-au ținut grecii în loc de dumnezeu.* ȚICHINDEAL, la CADE.

PĂGÎNÉSC, -EÁSCĂ, *păgînești,* adj. (Rar) De păgîn, al păgînilor. *Sînt multe sute de ani de cînd vulturul și zimbrul românilor n-au călcat în țara păgînească.* GANE, N. II 101. *Spune la cărțile păgînești că la nunta lui Joe cu Junona fu mare tămbălău.* ISPIRESCU, U. 11. *Burcel în șanț moare zdrobind O tidvă păgînească.* ALECSANDRI, P. A. 208. ✧ Fig. *Hîrtii, versuri, ziare rupte, broșuri efemere, din cîte se-mpart gratis, în fine o neordine într-adevăr păgînească.* EMINESCU, N. 38.

PĂGÎNÉȘTE adv. Ca păgînii, în felul păgînilor; p. e x t. fără milă, nelegiuit. *Turcii peste tine-or da, Păgînește te-or lega.* ȘEZ. I 108.

PĂGÎNÍ, *păgînesc,* vb. IV. T r a n z. A face să devină păgîn, a converti la păgînism. *Vine să ne răpească pămîntul, femeile și copiii noștri, ca să-i turcească și să-i păgînească.* ISPIRESCU, la CADE. ✦ R e f l. A se face păgîn, a deveni păgîn. *Scoală, doamne, nu dormi, Că de cînd ai adormit... Florile te-or cotropit Și lumea s-o păgînit.* PAMFILE, A. R. 12.

PĂGÎNÍE s. f. **1.** (Învechit) Păgînism. *Spun că-n vremea păgîniei ar fi fost un împărat De carele toți creștinii se plîngeau neîncetat.* PANN, P. V. II 36.

2. Faptă de păgîn, nelegiuire, fărădelege.

PĂGÎNÍME, *păgînimi,* s. f. Totalitatea păgînilor, mulțime de păgîni, păgînătate.

PĂGÎNÍSM s. n. Faptul de a fi păgîn; religia păgînilor. V. p o l i t e i s m, i d o l a t r i e.

PĂGUBÁȘ, -Ă, *păgubași, -e,* s. m. și f. Persoană care a suferit o pagubă. *Păgubașul ți l-am spus eu, dar îmi trebuie tilharul.* SEVASTOS, N. 294. *Istoria nu adaoge mai departe dacă păgubașele s-au mulțumit numai cu această armonioasă dezdăunare.* ODOBESCU, S. III 10. ✧ (Adjectival) *Ghiță rămase cuprins de gîndurile omului păgubaș.* SLAVICI, N. II 64. ✧ E x p r. **A lăsa** (pe cineva) **păgubaș** = a cauza (cuiva) o pagubă. *Dacă-i avea bunătate să mergi d-ta să-i grăiești... poate că nu m-ar lăsa păgubaș.* ALECSANDRI, T. I 216. **A se lăsa păgubaș de ceva** = a renunța (la ceva). *La nimic n-au slujit bătaia, ocara. Pînă la urmă... s-a lăsat păgubaș.* STANCU, D. 293. *Lumea s-a lăsat păgubașă de hoitul lui Manlache și l-a așteptat să iasă singur la mal.* POPA, V. 240. **A fi** (sau **a rămîne**) **păgubaș de cineva** sau **de ceva** = a pierde pe cineva sau ceva, a fi în pagubă. (Ironic) *Am izbutit măicuță să facem și acum pe cheful spînului, rămînere-aș păgubaș de dînsul să rămîn și să-l văd cînd mi-oi vedea ceafa.* CREANGĂ, P. 227. ✧ (Glumeț) *Hoțul de păgubaș,* se spune despre un păgubaș care, pe lîngă pagubă, are de suferit și ponoase. *N-ai să mai treci prin oraș, De hoții de păgubași.* TEODORESCU, P. P. 489.

PĂGUBÍ, *păgubesc,* vb. IV. I n t r a n z. și r e f l. A suferi o pagubă, a fi lipsit de un bun sau de un cîștig. V. p i e r d e. *Așa s-a păgubit sărmana capră și de cei doi iezi, da și de cumătru-său, lupul.* CREANGĂ, P. 33. *De vei păgubi în vreo negustitorie, să-ți fie de învățătură, ca altă dată să nu te mai apuci de ea.* NEGRUZZI, S. I 251. *Unde-am fost, am păgubit.* SEVASTOS, C. 85. *Leneșul mai mult aleargă și scumpul mai mult păgubește.* ✦ T r a n z. (Complementul indică o persoană) A cauza cuiva o pagubă sau o pierdere; a lipsi pe cineva de un cîștig sau de un bun al său. *Generalul voise numai să arate că și el a fost păgubit de rebeli.* REBREANU, R. II 227. *Nu le poate conveni, pentru că-i păgubește.* CARAGIALE, O. III 151. *Să mă păgubească de nu știu cîte fălci de pămînt, pentru ce?* ALECSANDRI, T. I 359.

PĂGUBÍRE s. f. Acțiunea de a p ă g u b i și rezultatul ei.

PĂGUBÍT, -Ă, *păgubiți, -te,* adj. (Adesea substantivat) Care a suferit o pagubă; păgubaș.

PĂGUBITÓR, -OÁRE, *păgubitori, -oare,* adj. Care aduce sau provoacă pagubă; stricător, dăunător. *Șincai arată cît de păgubitoare este situația creată de nobilimea maghiară prin desconsiderarea altor neamuri.* CONTEMPORANUL, S. II, 1954, nr. 388, 5/3. *Ființă netrebnică și păgubitoare omenirii... dă-mi paloșul ce mi-ai furat.* ISPIRESCU, L. 227. *Gîndești că-s așa de prost, să fac o asemene neguțitorie păgubitoare?* NEGRUZZI, S. I 302.

PĂGULÓS, -OÁSĂ, *păguboși, -oase,* adj. (Rar) Care suferă mereu pagube, care n-are noroc în ceea ce întreprinde. *Deivos era păgubos la femei și pace.* CAMIL PETRESCU, O. II 520.

PĂHÁIE, *păhăi,* s. f. Termen depreciativ pentru cîine, p. e x t. pentru un om rău. (Cu pronunțare regională) *Da gîndești că l-o lasat pahaia di moșneag să-i strîce bordeiul.* ȘEZ. XXIII 54.

PĂHÁR s. n. v. **pahar.**

PĂHĂRÁȘ, *păhărașe,* s. n. Păhărel. *Ie-ți N. ziua bună... De la păhăraș cu miere, De la feciori, de la bere.* MARIAN, Î. 262.

PĂHĂRÉL, *păhărele,* s. n. Diminutiv al lui p a h a r; pahar mic, din care se beau băuturi alcoolice tari. *Colonelul își mai aprinse o țigară și sorbi încă un păhărel de coniac, după multe altele.* SADOVEANU, M. C. 92. *Sus clondiru rădica, Păhărelu de-și umplea.* TEODORESCU, P. P. 46.

PĂHĂRNICEÁSĂ, *păhărnicese,* s. f. (Învechit) Soție de paharnic.

PĂHĂRNICÉL, *păhărnicei,* s. m. (Învechit) Boier de rang inferior, subaltern al paharniculuí, care turna vin în pahare oaspeților domnitorului. *Cînd păhărniceii dreseră pe la toți prin pahare, Mihnea se sculă... și rosti cu glas întristat un cuvînt.* ODOBESCU, S. I 78.

PĂHĂRNICÍE s. f. (Învechit) Slujba de paharnic.

PĂHĂRÚȘ, *păhărușe,* s. n. Păhărel. *Autorul «Păcatelor tinereților» mai povestește și o istorioară pe care am socotit că nu va strica să o transcriu aci, căci ea va fi ca păhărușul de Fine Champagne, după un prînz îndesat și anevoie de mistuit.* ODOBESCU, S. III 214.

PĂHĂRÚȚ, *păhăruțe,* s. n. Păhărel. *A dat drumeței... un păhăruț de vin.* CREANGĂ, P. 91. *A luat obicei să aducă la sfîrșitul mesei păhărușe verzi cu apă caldă.* ALECSANDRI, T. I 196.

PĂI[1] adv. (Familiar, în concurență cu a p o i (4); adesea cu rol de interjecție)

a) (De obicei întărit prin «da», «desigur», «că», exprimă o afirmație sau o aprobare) Desigur, se înțelege. *Păi că bine zici tu, măi babă, așa să facem, răspunse moșneagul.* ȘEZ. II 107. ◇ (Întărește o întrebare retorică) *Om stricat, domnule. Păi de ce am dezvorțat-o* (= divorțat-o) *pe Zița de el, gîndești?* CARAGIALE, O. I 50. ◇ (Întărește o interjecție, un îndemn) *E departe lotul tău...? — Uite, d-aici, din pădure, încă un plan. — Păi hai să-i dăm drumul mai repede.* PREDA, Î. 145. *Ai stricat, Simino, ce-ai cusut la piept! Ce-a fost bun; păi, uite, mînecile-s rele!* COȘBUC, P. I 246.

b) (Urmat de «dar») Se putea altfel? *Am auzit că e bolnav. — Păi dar!*

c) (Uneori urmat de interj. «de», «dă», exprimă rezervă, ezitare) Cum să spun? Știu eu? *Ce cei pe dînsul? — Păi, ce-i vrea să-mi dai.* ISPIRESCU, L. 267. *Pleci? întrebă el... — Păi, ce să fac?* CONTEMPORANUL, VII 295. (În forma *poi*) *Poi dă, măi femeie, tot ești tu bisericoasă de s-a dus vestea!* CREANGĂ, A. 39.

d) (Exprimă neîncredere, suspiciune) *Păi, cine știe ce ai de gînd!*

e) (Urmat de «bine», «cum» sau «cum așa», exprimă mirare) *Păi cum, omule!*

— Variantă: **poi** adv.

PĂI[2], *păiesc,* vb. IV. T r a n z. (Învechit și regional) A curăța aria de paie după treierișul cu caii.

PĂIÁJEN s. m. v. **păianjen.**

PĂIÁNJEN, *păianjeni,* s. m. (Și în forma *painjăn, painjen*) **1.** Insectă din clasa arahnidelor, fără aripi, cu opt picioare lungi, care se hrănește cu insecte mici, multe specii prinzîndu-și prada într-o pînză foarte subțire, țesută cu ajutorul unui lichid cleios pe care îl secretă *(Tegenaria domestica* și *Epeira diadema). Iar de sus pînă-n podele un painjăn prins de vrajă A țesut subțire pînză, străvezie ca o mreajă.* EMINESCU, O. I 76.

2. (Numai la pl.) Pînză de păianjen; păienjeniș. *Ce să fac cu casa de la vie, dacă n-are cine s-o îngrijească, să mături painjenii de prin colțuri.* GALACTION, O. I 182. *Teancuri de taftoloage grecești, latinești, bulgărești, franțuzești, rusești și romînești pline de painjeni și aruncate în neregulă.* CREANGĂ, A. 134.

3. Unealtă folosită pentru prinderea și extragerea pieselor de dimensiuni mici sau a bucăților de cablu rămase într-un puț de exploatare minieră sau de petrol.

4. (Regional) Prăjină care se așază, singură sau legată de alta, pe vîrful clăilor, stogurilor sau acoperișurilor de paie, ca să le apere de vînt. (Atestat în forma *paiangăn*) [În vîrful clăii] *se pun niște prăjini... În Transilvania aceste prăjini se numesc... la singular... paiangăn.* PAMFILE, A. R. 163.

— Variante: **păi'jen** (ISPIRESCU, L. 359), **paiájen, painjen, painjăn, paingăn** (ALECSANDRI, T. II 123), **paingăn, păingin** (BUDAI-DELEANU, Ț. 375), **păinjin** (HASDEU, R. V. 65), **paing** (ALECSANDRI, T. I 370, NEGRUZZI, S. I 22) s. m.

PĂIĂȚÍCĂ, *păiățele,* s. f. (Familiar) Diminutiv al lui p a i a ț ă. *Moșicule și păiățică, Vă roagă și moșu Ionică Să-i faceți o trebșoară mică.* TEODORESCU, P. P. 131.

PĂIENJENÍRE s. f. v. **împăienjenire.**

PĂIENJENÍȘ, *păienjenișuri,* s. n. (De obicei la sg., cu sens colectiv; și în formele *paienjeniș, păinjeniș, painjeniș*) Pînză țesută de păianjen. *Colbăit, paienjenișul peste scuturi vechi și steme, Ca un giulgi murdar s-anină.* COȘBUC, P. II 98. *În odaie, prin unghere S-a țesut păinjeniș.* EMINESCU, O. I 105. ◇ (În metafore și comparații) *Simțea în tot trupul dureri care o săgetau și-i era capul prins într-un păienjeniș.* PAS, Z. I 127. *Luna albă, noaptea, împînzea cîmpiile cu o lumină strălucită, un painjeniș vioriu de basme.* SADOVEANU, O. I 131. *Părea mult mai tînăr: silueta zveltă, mersul sprinten, ținuta mîndră compensau oboseala feței, păienjenișul care-i încercuia ochii.* EFTIMIU, N. 27.

— Variante: **paienjen'ș, painjeniș, păinjeniș, paianjeniș, painjiniș** (GALACTION, O. I 70), **paingeniș** (ALECSANDRI, P. III 453), **păingăniș** (MARIAN, O. I 360) s. n.

PĂIÉR, *păiere,* s. n. (Regional) Saltea umplută cu paie sau cu fîn; mindir. *Peste scînduri se întinde păierul sau mindirul de paie.* PAMFILE, I. C. 405. (Cu pronunțare regională) *În leagăn se așterne de regulă un păieri mic.* MARIAN, NA. 313.

PĂINGĂNÍȘ s. n. v. **păienjeniș.**

PĂÍNGIN s. m. v. **păianjen.**

PĂINGINÍ vb. IV v. **împăienjeni.**

PĂINJENÁT, -Ă adj. v. împăienjenit.

PĂINJENÍ vb. IV v. împăienjeni.

PĂINJENÍȘ s. n. v. păienjeniș.

PĂINJENÍT, -Ă adj. v. împăienjenit.

PĂÍNJIN s. m. v. păianjen.

PĂINJINÁR, *păinjinari,* s. m. (Regional) Păienjeniș. *Ai scuturat pe tine toți păinjinarii din pădure.* GALACTION, O. I 47.

PĂINJINÉL, *păinjinei,* s. m. Plantă erbacee din familia liliaceelor, cu tulpina foarte ramificată, florile în racem, albe, frunzele avînd nervurile paralele; crește prin locuri uscate, pietroase *(Anthericum ramosum).*

PĂINJINÍ vb. IV v. împăienjeni.

PĂIOÁRĂ, *păioare,* s. f. (Regional) Țesătură fină, văl subțire. V. g i u l g i u. *Cest fel de legi au sămănare: Cu cea pre sumțirică* (= subțirică) *păioară, A păinginului.* BUDAI-DELEANU, Ț. 348. *Cîrpa-i dalbă păioară, Păioară gălbioară.* BIBICESCU, P. P. 239.

PĂIÓS, -OÁSĂ, *păioși, -oase,* adj. (Despre plante) A cărui tulpină este un pai. ✦ (Substantivat, f.) Cereală a cărei tulpină este un pai. *Secara este o păioasă.*

PĂÍȘ, *păișuri,* s. n. **1.** (La sg. cu sens colectiv) Cantitate de paie. *Cînd încep plantele a ieși, trebuie ferite de soare punîndu-se păiș... pe geamuri.* La TDRG. ◇ Compus: **păiș-arămiu** = mare plantă erbacee din familia gramineelor, cu florile reunite în spicușoare; crește în pămînturile calcaroase *(Festuca porcii).*

2. Păiuș (2).

PĂIȘÍȚĂ, *păișițe,* s. f. Plantă erbacee, perenă, din familia gramineelor, avînd frunze lungi, înguste, țepoase și spiculețe; crește în pășunile de munte *(Nardus stricta);* țăpoșică.

PĂIȘÓR, *păișoare,* s. n. **1.** Păiuș (1).

2. (Mold., învechit) Bețigaș cu care se înnegreau odinioară sprîncenele. *Ți-am poroncit să-mi găteșți păișoare cu bumbac pentru sprîncene.* ALECSANDRI, T. I 125.

PĂÍT s. n. (Învechit și regional) Faptul de a p ă i[2]; curățirea ariei de paie. *La păit, muncitorii încep dintr-o margine a ariei opusă acelei părți unde urmează să se înalțe șura de paie.* PAMFILE, A. R. 209.

PĂIÚȘ, (1) *păiușe,* (2) *păiușuri,* s. n. **1.** Diminutiv al lui p a i. *Dar cu ce l-a fermecat? — Cu trei păiușe din pat.* HODOȘ, P. P. 96.

2. (La sg., cu sens colectiv) Denumire populară dată mai multor specii de graminee care se găsesc în vegetația pajiștilor naturale. *Păiușul nalt și galbăn suna înfiorat de pași; iarba înflorită tremura.* SADOVEANU, O. I 314. *M-am simțit slab, slab ca păiușul care creștea acolo printre stînci.* GALACTION, O. I 347. *Poienele și viroagele mai toate sînt înăbușite de stufăriș și păiușuri necălcate de om.* CAZABAN, V. 7.

PĂIÚȚ, *păiuțe,* s. n. (Regional) Băț de chibrit.

PĂIVÁN s. n. v. palvan.

PĂJURÍ, *păjuresc,* vb. IV. T r a n z. (Neobișnuit) A acoperi cu pete colorate, a împestrița. V. s m ă l ț u i. *A întîlnit un deal nalt, vesmîntat de sus pînă jos cu fîn ca mătasea de moale și păjurit cu flori.* DELAVRANCEA, S. 245.

PĂLALÁIE s. f. v. pălălaie.

PĂLĂN, *pălanuri,* s. n. (Regional) Gard de scînduri; ulucă, zaplaz. *Cîntă cucu pe pălan, Numai trei zile mai am.* ȘEZ. II 56. *Pe colea p'îngă pălan, Mă-ntîlnii c-un bogătan.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 435.

— Variantă: **pălînt** (RETEGANUL, la CADE) s. n.

PĂLÁNT s. n. v. pălan.

PĂLĂLÁIE, *pălălăi,* s. f. (De obicei la sg., cu sens colectiv) Flacără mare; vîlvătaie. *Cîntecul era lung și uniform, cu zvîcniri de pălălaie care se stinge.* DAN, U. 173. *Acolo — pălălaie! Trosnea acoperișul. Trosneau pereții. Se împrăștiau scîntei.* PAS, Z. III 254. *Acoperișurile de stuf dintr-o dată izbucneau în lungi pălălăi spre cer.* SADOVEANU, O. I 550.

— Variante: **palaláie** (BART, E. 268, ALECSANDRI, S. 7), **pălaláie** (ȘEZ. II 161) s. f.

PĂLĂLĂÍ, pers. 3 *pălălăiește,* vb. IV. I n t r a n z. **1.** (Învechit, despre foc) A arde cu flacără mare. *Privind cum focul pălălăia vesel... se simțea fericită bătrîna.* CONTEMPORANUL, VII 23.

2. F i g. A flutura, a fîlfîi. *Zvîrle potcapul deoparte; și la joc de-a valma cu noi, de-i pălălăiau pletele.* CREANGĂ, A. 94. ◇ T r a n z. *Nicodim s-a grăbit cătră cerdac... pălălăindu-și giubeaua de șiac.* SADOVEANU, F. J. 614.

PĂLĂMÁR, *pălămari,* s. m. (Mold., Bucov.) Paracliser. (Cu pronunțare regională) *Ambiția noastră era de a chiti... pe palamarul bisericii sfîntului Ilie, cînd el, șuit în clopotniță, bătea toaca.* ALECSANDRI, C. 200. *Danța numai cu scriitorul satului, cu palamarul și alții vro doi.* NEGRUZZI, S. I 105.

— Variantă: **pălimár** (GALAN, B. I 119) s. m.

PĂLĂMÍDĂ[1] s. f. Plantă erbacee din familia compozitelor, cu tulpina înaltă, cu rădăcini adînci, cu frunzele întregi sau crestate, pe margini cu spini; e o buruiană vătămătoare ogoarelor, greu de stîrpit *(Crisium arvense). Aceste fete așa de bine îngrijeau de grădina lor, încît... nu găseai prin ea nici firicel de pălămidă.* ISPIRESCU, U. 13. *Ia, palmele aceste țărănești ale noastre, străpunse de pălămidă... vă țin pe dumneavoastră de atîta amar de vreme.* CREANGĂ, A. 156. *Pîn' la mine-n țară Lanuri de secară, Verde pălămidă, Chinuri și obidă.* TEODORESCU, P. P. 280.

— Variantă: **polomidă** (GOGA, P. 19) s. f.

PĂLĂMÍDĂ[2], *pălămide,* s. f. **1.** Pește marin de forma unui fus gros, cu solzi mici, avînd numeroși dinți *(Sarda sarda).*

2. Compus: **pălămidă-de-baltă** = pește mic, cu plăci, iar pe spinare cu spini *(Pungitius platygaster);* peștețigănesc, osar.

PĂLĂMÍDĂ[3], *pălămide,* s. f. (Mold.) Despărțitură în interiorul unei lăzi sau al unei lavițe; chichiță. [Lumînările] *le strînge în pălămida lăzii.* SEVASTOS, N. 308. *Să cați în pălămida lăzii, este o bucățică de zahar.* CONTEMPORANUL, IV 393. *Baba scoate din pălămida lăzii un ulcioraș.* ȘEZ. I 250.

PĂLĂRÍE, *pălării,* s. f. **1.** Acoperămînt pentru cap, format dintr-o calotă de pîslă (paie, pînză etc.) și din boruri. *Cu pălăria trîntită pe-o ureche, trec fluierînd un cîntec.* BENIUC, V. 60. *Luîndu-și pălăria din cap, o pune pe iarbă la pămînt, cu gura-n sus.* CREANGĂ, P. 238. *Mîndră pălărie cu flori, cu cordele și cu mărgele rupte de la gîturile fetelor.* EMINESCU, N. 5. ◇ E x p r. (Familiar) **A lovi** (sau **a plesni**) **pe cineva în pălărie** = a atinge pe cineva cu o vorbă înțepătoare. *Dar știi că m-ai plesnit în pălărie, măi Chirică? Al dracului băiet!* CREANGĂ, P. 150.

2. Partea superioară, în formă de pălărie (1), a unei ciuperci. ✦ Căpăcel de metal care îmbracă mașina unei lămpi cu petrol și prin care se scoate fitilul. *O lampă cuprinde: ...mașina cu pălărie... fitilul și gazul.* PAMFILE, I. C. 59.

3. (Geol.; în e x p r.) *Pălărie de fier* = zonă superficială oxidată a unui zăcămînt metalifer.

PĂLĂRIÉR, *pălărieri,* s. m. Persoană care confecționează, repară, curăță sau vinde pălării.
— Pronunțat: *-ri-er.*

PĂLĂRIOÁRĂ, *pălărioare,* s. f. Diminutiv al lui pălărie. *«Boierul»: se cunoștea după îmbrăcămintea de postav verde, după pălărioara cu pană de gaiță, după pușca curată și lucitoare.* SADOVEANU, O. III 356. *Se înclină de la ușă, ducînd pînă jos pălărioara lui rotundă.* CAMIL PETRESCU, O. II 123.

PĂLĂRIÚȚĂ, *pălăriuțe,* s. f. Pălărioară. *Petruță își împinse pe ceafă pălăriuța rotundă ca un fund de ceaunaș, apoi, înfigîndu-și mîna în brîul roșu, vorbi cu superioritate de atotștiutor.* C. PETRESCU, R. DR. 76. *Cu un săculeț plin cu nimicuri femeiești pe o mînă, cu umbreluța în alta, cu o pălăriuță aproape băiețească pe cap, cucoana Marieta era gata de drum.* HOGAȘ, H. 103.

PĂLĂTUÍ, *pălătuiesc,* vb. IV. Intranz. (Regional) A locui, a viețui. *În coliba aceea, pălătuia un unchiaș și-o babă.* PAMFILE, A. R. 253.

PĂLĂVĂTIC, -Ă, *pălăvatici, -e,* adj. 1. (Regional) Nemernic. (Atestat în forma *palavatic*) *Sfetnicul cel palavatic, cum auzi de una ca aceasta, merse la împărat și zise că...* [Greuceanu] *este un amăgitor și trebuie pus la închisoare.* ISPIRESCU, L. 227.

2. Zănatic, ușuratic. *Așa cum era, cu toate cususurile, rea de gură, rea de muscă, rea de plată, pălăvatică și haihuie... Mima avea hazul ei, era simpatică.* M. I. CARAGIALE, C. 125.
— Variantă: **palavátic, -ă** adj.

PĂLĂVRĂGEÁLĂ s. f. v. **palavrageală.**

PĂLĂVRĂGÍ vb. IV v. **palavragi.**

PĂLÍ[1], *pălesc,* vb. IV. (Mold., Transilv.) 1. Tranz. A aplica o lovitură, a lovi, a izbi. *Cum lupta el pe punte ca să strîngă pînzele, l-a pălit un talaz și l-a azvîrlit în vîrtej.* SADOVEANU, D. P. 104. *M-a pălit cu o zburătură de lemn, de mi-a rupt aripa.* RETEGANUL, P. V 65. *Cu un ciomăgel ce ținea în mînă, îl păli în cap cu sete și-l prăbuși la pămînt.* POPESCU, B. II 99. ◇ Intranz. *Zvîrle buzduganul... pălește-n poartă și din poartă-n ușă.* ȘEZ. II 52. ◇ Refl. *Bătea pămîntul sau păretele sau vrun lemn, de care mă păleam la cap, la mînă sau la picior.* CREANGĂ, A. 34. ✦ Intranz. A ataca (cu armele). *Cu puțini tovarăși... a pălit la Iași, după rînduiala călăreților pustiei.* SADOVEANU, O. I 8.

2. Tranz. Fig. A cuprinde (pe neașteptate), a năpădi, a copleși. *Nu știu de ce, în anii aceștia în care mă aflu, după atîta pribegie, m-a pălit așa un dor să-mi văd neamurile.* SADOVEANU, O. VII 22. *Las' că v-a mai păli el berechetul acesta de altădată. Știi că are haz și asta! Voi să vă lăfăiți și să huzuriți de căldură, iară eu să crăp de frig.* CREANGĂ, P. 252. *Îl pălise un năduf pe bietul moșneag de nu putea să să răsufle.* ȘEZ. I 101.

3. Tranz. A încălzi prea tare, a dogori, a arde. *M-a pălit soarele primăverii, am răspuns eu închizînd ochii.* SADOVEANU, A. L. 170. *Și spală și haina mea Care-am holteit cu ea, Ș-o-ntinde la cheotoare S-o pălească sfîntul soare.* ȘEZ. V 64. ◇ Intranz. *Era o zi foarte frumoasă, tocmai pe la amiazăzi cînd pălește soarele mai tare și te frige.* SBIERA, P. 255. ◇ Refl. *O scroafă cu doisprezece purcei... ședeau tologiți în glod și se păleau la soare.* CREANGĂ, P. 75. ✦ (Cu privire la plante) A face să se ofilească, să se îngălbenească, să se usuce. *Cele dintăi brume păliseră frunzele cireșilor sălbatici ș-ale arbuștilor și pete de-un dulce ruginiu răsăreau pe alocuri din apa închisă a frunzișurilor.* SADOVEANU, O. IV 484.

4. Intranz. și refl. (Despre plante) A se ofili, a se îngălbeni (de arșiță, de frig etc.). *Iarba și tufele prăfuite de pe marginea drumului pălesc, ca bătute de pară.* VLAHUȚĂ, R. P. 78. *Rău faci că pui ovăz aici... este pămîntul cam gras și ți se pălește.* SLAVICI, N. I 70. *Bade, de dragostea noastră A-nflorit un pom pe coastă, A-nflorit Și s-a pălit.* HODOȘ, P. P. 107. ◇ (Poetic) *Florile din strat Le ud și cresc mai răvărsat, Dar florile pe-obrazul meu Pălesc, că prea le ud mereu.* COȘBUC, P. I 283.

5. Intranz. (Rar, despre persoane) A ajunge pe neașteptate, a nimeri, a sosi undeva. *Întoarcem în loc fără întîrziere ș-o luăm de-a dreptul prin valea aceasta, pînă ce pălim la Heleșteieni.* SADOVEANU, Z. C. 16. ✦ A seabate. *Nu-i un ceas de cînd am primit răspuns printr-un călăraș al lui Turculeț că ei au pălit pe la Tîrgul Frumos. Au mas acolo într-un sat.* SADOVEANU, Z. C. 84.

PĂLÍ[2], *pălesc,* vb. IV. Intranz. 1. A deveni palid, a se albi la față (mai ales din cauza unei emoții). *Baloleanu păli. Avea impresia că a căzut într-o capcană îngrozitoare.* REBREANU, R. II 247. *Cînd i-a zbîrnîit telefonul judecătorului, a pălit ca o mirișe uscată și l-a apucat cu amețeală.* POPA, V. 189. *Boiul lui Mihai cel mîndru, statul lui cel măreț și apucăturile sale cele voinicești făcură pe gîdea să pălească.* ISPIRESCU, M. V. 7. ◇ Tranz. *Îl cuprinsese un fel de liniște aspră, care-l schimbase la față și-l pălise.* DUMITRIU, V. L. 133.

2. (Despre surse luminoase) A-și pierde strălucirea, a se stinge. *Constelațiile păleau și cerul către răsărit se înălbea.* CAMILAR, N. I 99. *Soarele roșu pălește, pe cînd prin fumul luminos Iașii, în fund, se profilează pe asfințit negru, ca într-un pojar.* SADOVEANU, O. I 194. *Am văzut pălind, spre ziuă, toate stelele din zare.* EFTIMIU, Î. 62.

PĂLIMÁR[1] s. m. v. **pălămar.**

PĂLIMÁR[2], *pălimare,* s. n. 1. Împrejmuire de scînduri la prispa unei case țărănești sau a unei construcții în stil romînesc vechi; partea de scînduri a pridvorului; parmaclîc, balustradă (la un balcon). *Se răzimă cu coatele de pălimar și rămase multă vreme așa, cu privirea spre lac.* STĂNOIU, C. I. 93. *Unele case au pe marginea prispei un pălimar de scînduri, înalt de 50-70 cm.* La TDRG. *Bătrînii prieteni se așezară pe pălimar.* CARAGIALE, S. 83. ✦ Stîlp de pridvor sau de prispă care susține streașina acoperișului.

2. Pridvor, cerdac, foișor. *Colivia cu pasărea o puse în pălimarul despre grădină.* ISPIRESCU, L. 80. *Împăratul... se urcă cu dînșii în pălimarul unui turn ce avea în grădină.* id. ib. 211.

3. (Învechit) Întăritură, parapet. *Cetățuia Brăilei era închisă cu un zid gros și întărit cu pălimare de pari.* BĂLCESCU, O. II 59.

PĂLIMÁR[3], *pălimare,* s. n. Funie groasă; odgon, parîmă.

PĂLÍNCĂ s. f. v. **palincă.**

PĂLINCÚȚĂ s. f. (Transilv.) Palincă. *Pălincuță, draga me, pus-am gînd că nu te-oi be Ș-am văzut pe alții bînd, Mie mi s-o pus în gînd, Iară te-am luat la rînd.* ȘEZ. XIX 176.
— Variantă: **palincúță** (JARNÍK-BÎRSEANU, D. 387) s. f.

PĂLÍRE s. f. Acțiunea de a păli[2] și rezultatul ei; paloare, paliditate. *Abia din răceala și din pălirea lor se putu ea domiri în sfîrșit că erau toți uciși de săgețile dogoritoare ale lui Apolon.* ODOBESCU, S. III 302. ✦ Îngălbenire, ofilire a unei plante. *Cerealele de primăvară ajung cu 3-5 zile mai devreme la coacere decît cele neiarovizate și astfel scapă de pălire.* SCÎNTEIA, 1954, nr. 2908.

PĂLÍȘ adv. (Regional) Pieziș, din coastă.

PĂLÍT[1], **-Ă**, *păliți, -te*, adj. **I. 1.** (Despre plante) Îngălbenit, ofilit, veștejit (de arșiță, de vînt etc.). *Sălcii cu frunzele pălite atîrnau nemișcate deasupra ciuruirilor de unde.* SADOVEANU, O. VI 9. *Ieri a suflat întîiul vînt de toamnă Ș-a doborît pălitele foi.* MACEDONSKI, O. I 12. *Copacii arămii și-ntindeau crengile țepene, cu frunza rară și pălită, în aerul piclos și greu al toamnei.* VLAHUȚĂ, O. A. 128.

2. (Despre țesături) Decolorat de soare, spălăcit. *Lumina se cufunda și se pierdea fără urmă în scoarțele bătrînești, pălite, care atîrnau pe pereți.* DUMITRIU, N. 34. *Își amintea ca într-un vis... de scoarțele lui cu flori pălite de soare.* ANGHEL, PR. 63. ✦ Îngălbenit. *De fum pălite-atîrnă afișele din cuie, De sus, lămpile-aruncă lumina lor verzuie.* ANGHEL-IOSIF, C. M. I 96.

3. (Despre obraji) Pîrlit de soare, bronzat. *Flăcăi cu cămeși albe și brîie late; fete rumene și pălite de soare cu altițe și fote colorate... înfățoșau un tablou foarte natural și animat.* NEGRUZZI, S. I 104.

II. Care a suferit o lovitură, lovit, împins la o parte. (Fig.) *Era o persoană voinică, îndrăzneață și cu nasul pălit în sus.* SADOVEANU, A. L. 158.

PĂLÍT[2], **-Ă**, *păliți, -te*, adj. (Despre fața omului) Palid. *Socotea măria-sa că o va găsi plînsă și pălită la obraz.* SADOVEANU, D. P. 99. ✧ (Poetic) *Sufla un vînt iute, și luna-ngrozită... Cu stinsele-i raze, cu fața-i pălită Întinse pustiuri abia luminînd.* ALEXANDRESCU, M. 41.

PĂLITÚRĂ, *pălituri*, s. f. Lovitură, izbitură. *O singură pălitură i-a dat, dar din toată inima, ca atunci cînd vrei să despici un trunchi.* SADOVEANU, B. 279. *Izbise cu toporul în trunchiul uscat... La a doua pălitură, căzu o bucată din trunchi.* C. PETRESCU, R. DR. 154.

PĂLIÚR, *păliuri*, s. m. Arbust spinos din familia ramnaceelor, al cărui lemn greu, dur și elastic este folosit în special pentru cozi de unelte; crește în Dobrogea pe locuri stîncoase sau este cultivat în garduri vii *(Paliurus aculeatus)*.

PĂLMÁȘ, *pălmași*, s. m. (Ieșit din uz) Țăran sărac, fără vite de muncă și fără inventar agricol, care-și cîștiga existența muncind cu brațele la alții. V. ziler. *Vedeam cum minele toate Vor da bogății la gloate, Iar în sat vedeam pălmașii Cum judecă bogătașii.* CORBEA, A. 17. *Chemarea la primărie înseamnă... zile de muncă cu palmele pentru pălmași.* STANCU, D. 54. *Tot satul acela din vale e alcătuit de răzăși, cei mai mulți sărăciți și ajunși pălmași.* C. PETRESCU, R. DR. 112.

PĂLMÍȚĂ, *pălmițe*, s. f. Pălmuță. *Mă dezmierda cu bătaia de pălmițe, pînă cînd leșinam de plîns.* KOGĂLNICEANU, S. A. 190.

PĂLMUÍ, *pălmuiesc*, vb. IV. Tranz. A lovi (pe cineva) cu palmele peste obraz, a da (cuiva) palme. *Te-am pălmuit pentru fapta ce ai făcut.* ISPIRESCU, L. 47. ✧ (Metaforic) *E lung cel șir de osîndiți! Pe vînăta lor față Necontenit sînt pălmuiți De-un crivăț plin de gheață.* ALECSANDRI, P. III 269. ✧ Fig. *El vorbea liniștit. Noi ascultam smeriți cu ochii în jos și cuvintele lui ne pălmuiau.* VLAHUȚĂ, O. A. II 270.

PĂLMUÍT, -Ă, *pălmuiți, -te*, adj. Lovit cu palma peste față.

PĂLMÚȚĂ, *pălmuțe*, s. f. Diminutiv al lui palmă **(1)**.

PĂLOȘÉL, *păloșele*, s. n. Diminutiv al lui paloș. *Lasă-n urmă-ți teamă Că te ieu pe seamă... Istui păloșel Cu buza de-oțel.* ALECSANDRI, P. P. 64.

— Variantă: **pălușél** (ȘEZ. IX 89) s. n.

PĂLTINÁȘ, *păltinași*, s. m. (Mai ales în poezia populară) Diminutiv al lui paltin. *Păltinaș cu frunza lată Și cu umbrița rotată, Lasă-mă la umbra ta.* HODOȘ, P. P. 132. *Soarele și luna Mi-au ținut cununa. Brazi și păltinași I-am avut nuntași.* ALECSANDRI, P. P. 2. *Am doi pui de greieraș, Joacă sub un păltinaș* (Ochii).

PĂLTINÉL, *păltinei*, s. m. (Mai ales în poezia populară) Păltinaș. *La trei Păltinei Tu seama să iei.* TEODORESCU, P. P. 426. *Că-i găsi un păltinel, Să durezi luntre din el.* ALECSANDRI, P. P. 51.

PĂLTINÍȘ, *păltinișuri*, s. n. Pădure de paltini. *Ș-acum se găsesc De benchetuiesc... La des păltiniș, Mărunt aluniș.* ALECSANDRI, P. P. 63.

PĂLTIÓR, *păltiori*, s. m. **1.** (Mai ales în poezia populară) Păltinaș. *Ist pahar e gălbior, Dintr-un suc de păltior.* SEVASTOS, N. 157. *La marginile țării... Sînt trei păltiori, Nalți și gălbiori.* TEODORESCU, P. P. 49.

2. Coacăz sălbatic, cu fructe roșii foarte acre, care crește prin locuri stîncoase și umede din regiunea înaltă a munților *(Ribes petraeum)*; pomușoară.

PĂLÚGĂ, *pălugi*, s. f. Pîrghie de lemn, cu un capăt lățit, care se introduce între roțile unui vagonet pentru a-l frîna.

PĂLUȘÉL s. n. v. **păloșel.**

PĂMĂTÚF, *pămătufuri*, s. n. Mănunchi făcut din fire de păr prinse de un mîner, servind la bărbierit. ✧ Fig. [Urechile rîsului] *țuguiete, cu pămătufuri de peri negri la vîrf, se ridicase drepte.* ODOBESCU, S. III 187. ✦ Smoc de pene, de fîșii de pînză etc. prinse de un băț, cu care se scutură praful, se curăță cuptorul de cenușă etc. (Prin analogie) *Vedeam stîrci filfiind greoi peste pămătufurile trestiilor.* SADOVEANU, O. III 649. ✦ Băț cu un fitil la un capăt, servind ca aprinzător. *Fanaragiul... scoase pămătuful aprins din felinărașul lui și aprinse lampa de sus.* SADOVEANU, O. IV 36. ✦ Puf pentru pudrat. *Ți-am mai făcut eu pămătufuri și badanale de sprîncene.* ALECSANDRI, T. I 125.

PĂMÎNT, (3, 4, 5, 6) *pămînturi*, s. n. **1.** Planeta pe care o locuim (fiind a treia dintre planetele cunoscute, în ordinea depărtării lor de soare). *Se împlinea acum, peste o minută, a treisprezecea învîrteală a pămîntului împrejurul soarelui de cînd tînărul Cănuță se grăbise a ieși să se bucure de razele acestuia.* CARAGIALE, O. I 326. *Se suie în pod și coboară de-acolo un căpăstru, un frîu, un bici și o șa, toate colbăite, sfarogite și vechi ca pămîntul.* CREANGĂ, O. A. 225. *Dar dacă vrei cu crezămînt Să te-ndrăgesc pe tine, Tu te coboară pe pămînt, Fii muritor ca mine.* EMINESCU, O. I 173. ✧ Expr. **La capătul pămîntului** = foarte departe. **Mînia pămîntului** = îngrozitor, înfiorător. *Era slut, mînia pămîntului.* GANE, N. III 28. **De cînd lumea și pămîntul** v. lume. **Cît e lumea și pămîntul** v. cît. **A se ruga cu cerul, cu pămîntul** = a se ruga cu multă insistență. **A făgădui** (sau **a promite, a jurui**) **cerul și pămîntul** = a făgădui lucruri nerealizabile. *Juruiește-i ceriul și pămîntul, ca să-ți smomească pe nevasta d-tale și să ți-o aducă acolo.* CREANGĂ, O. A. 199. **(A nu ști, a nu auzi, a nu afla** etc.) **nici pămîntul** = absolut nimeni, nimeni în lume. *Bursucii s-aud tipăind pe cărări, ca și iepurii, ca și caprele. Dar pe vulpi nu le poate auzi nici pămîntul.* SADOVEANU, O. A. II 176. *Nu vreau să știe nimeni. Nici pămîntul.* VLAHUȚĂ, la TDRG. **A se crede** (sau **a se socoti**) **buricul pămîntului** v. buric.

2. Scoarța globului terestru, suprafața lui (împreună cu atmosfera) pe care trăiesc oamenii și celelalte vietăți; sol. *Și patru margini de pămînt Ce strîmte-au fost în largul lor, Cînd a pornit s-alerge-n zbor Acest cuvînt mai călător Decît un vînt!* COȘBUC, P. I 54. *Am să zbor lin ca vîntul, Să cutreierăm pămîntul.* CREANGĂ, O. A. 234. *Iară tei cu umbra lată și cu flori pînă-n pămînt Înspre apa-ntunecată lin se scutură de vînt.* EMINESCU, O. I 154. ✧ Expr.

La pămînt = **a)** întins, culcat pe jos; f i g. (despre persoane) deprimat, învins. *Armaşul gemea la pămînt, fără să se clintească.* SADOVEANU, O. VII 133. *Un sultan dintre aceia ce domnesc peste vro limbă Ce cu-a turmelor păşune a ei patrie ş-o schimbă La pămînt dormea.* EMINESCU, O. I 142; **b)** (în formule de comandă) culcă-te ! culcat! **Ca de la cer la pămînt** sau **ca cerul de pămînt,** se zice pentru a exprima o foarte mare diferenţă între două lucruri. **Cu o falcă în cer şi (cu) alta** (sau **una**) **în pămînt** = vijelios, furios, gata să distrugă totul în drumul său. *Unde se luase după dînşii scorpia de mumă a zmeoaicelor cu o falcă în cer şi cu alta în pămînt.* ISPIRESCU, L. 225. *Statu-palmă-barbăcot vine cu o falcă în ceri şi cu una în pămînt.* CREANGĂ, O. A. 275. **A da (ceva) la pămînt** = a nărui, a dărîma (ceva). *Avem să fim siliţi a-ţi da casa la pămînt pentru ca să treacă drumul.* ALECSANDRI, T. I 359. **(A lăsa) toate la (sau în) pămînt** = (a lăsa) toate baltă, la voia întîmplării. *Văzînd... că nu dau răspuns de nicăiri, lasă toate în pămînt şi se ia după mine la baltă.* CREANGĂ, O. A. 65. (În construcţie cu verbele «a pune», «a lăsa» etc., cu complementele «ochii», «capul», «privirile» etc.) **În** (sau **la**) **pămînt** = aplecat în jos (de teamă, de emoţie, din modestie etc.). *Întreaga mulţime a tăcut cu fruntile şi cu ochii la pămînt.* SAHIA, N. 19. *Ea se uita speriată-n vînt, Şi ca certat-apoi şi-a pus Privirile-n pămînt.* COŞBUC, P. I 281. *Iese-n cale şi mă-ntreabă: Fostu-i-am vreodată dragă?... Eu răspund dintr-un cuvînt, Făr' să pun ochii-n pămînt.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 44. **A băga** (pe cineva) **în pămînt** v. b ă g a. **A fi în pămînt** = a fi mort. *Nu plînge de-i auzi, Că eu în pămînt voi fi!* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 148. **Parcă l-a înghiţit pămîntul** (sau **a intrat în pămînt**) = a dispărut, s-a făcut nevăzut. *Am strigat la el pînă ce-ai ieşit dumneata; ş-acuma nu-i; parc-ar fi intrat în pămînt.* SADOVEANU, B. 56. *Cum s-a sculat, a şi început a căuta cu de-amănuntul... Dar a găsit nimica toată, căci furnicile parcă intrase în pămînt.* CREANGĂ, O. A. 258. **A-i veni cuiva să intre în pămînt,** se zice cînd cineva se simte foarte ruşinat, încît ar prefera să nu mai fie văzut. **A ieşi** (sau **a apărea**) **ca din pămînt** sau **parcă a ieşit** (sau **a răsărit**) **din pămînt** = a se ivi deodată, pe neaşteptate, brusc. *Ca din pămînt ieşiră trei lăutari.* La TDRG. *N-apucară să facă zece paşi şi tunica roşie îi apărea ca din pămînt.* VLAHUŢĂ, O. A. III 67. *Nu ştiu nici de unde, nici pe unde veni. Pare că ieşi din pămînt.* ISPIRESCU, la TDRG. **A fi pe pămînt** = a trăi, a exista. *De cînd sînt eu pe pămînt, Numai trei mîndre-am avut.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 95. **A nu fi pe pămînt** = a nu avea simţul realităţii. **A fi cu picioarele pe pămînt** = a avea simţul realităţii. **A nu-l mai ţine** (sau **a nu-l mai încăpea**) **nici pămîntul (de...)** = a) a simţi o puternică emoţie (de bucurie, de supărare, de deznădejde etc.). *Fata ieşi din curte ca fulgerul; n-o mai ţinea pămîntul de bucurie.* ISPIRESCU, L. 13; **b)** a fi mîndru, încrezut. **A face** (sau **a ţine**) **degeaba umbră pămîntului** v. u m b r ă. **A nu-l primi** (pe cineva) **nici pămîntul** = a fi un mare păcătos. *Cine calcă jurămîntul Nu-l primeşte nici pămîntul.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 258. **A nu-l (mai) răbda** (sau **ţine** pe cineva) **pămîntul,** se spune (mai ales în imprecaţii) despre oamenii răi. *De-aş fi aşa blăstămat Precum îs de judecat, Soarele nu l-aş vedea, Pămîntul nu m-ar ţinea.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 186. **Pe faţa pămîntului** = în lume. **A şterge** (sau **a stinge, a face să piară**) **de pe faţa pămîntului** = a distruge, a nimici, a ucide. *De nu faci pînă dimineaţă toate după cum ţi-am poruncit, te sting de pe faţa pămîntului.* RETEGANUL, P. V 49. *Ea purta sîmbetele lui Ercule şi ar fi voit să-l facă... să piară de pre faţa pămîntului.* ISPIRESCU, U. 51. *Nu care cumva să bleşteşti din gură către cineva despre ceea ce a urmat între noi, că te-am şters de pe faţa pămîntului!* CREANGĂ, O. A. 231. **A (se) face una cu pămîntul** (sau **o apă şi un pămînt**) = a (se) nimici, a distruge doborînd, ucigînd. *Vînturile porniră... turburînd apele şi făcînd una cu pămîntul copacii neclintiţi de veacuri.* DELAVRANCEA, S. 102. *Îi era frică să nu dea peste dînsa zmeii, căci o făcea una cu pămîntul.* ISPIRESCU, la TDRG. *Şi nu voi ca să mă laud, nici că voi să te-nspăimînt, Cum veniră, se făcură toţi o apă ş-un pămînt.* EMINESCU, O. I 147. **A scoate** (sau **a aduce**) **din pămînt** (sau **din fundul pămîntului**) = a obţine, a procura cu orice preţ, cu orice efort. *Dacă mai ai rom, două* [ceaiuri] ! *Dacă n-ai, să scoţi din pămînt.* C. PETRESCU, Î. II 4. *Oh, leacul! unde-i? Din pămînt, Din foc ea l-ar fi scos.* COŞBUC, P. II 223. *Din pămînt, din iarbă verde, să te duci să-mi aduci herghelia.* ISPIRESCU, L. 27. **A fugi mîncînd pămîntul** v. f u g i. **Doarme şi pămîntul sub om** = e linişte, tăcere desăvîrşită. **A dormi ca pămîntul** v. d o r m i. (Rar) **Ce pămînt?** = ce dracu, ce naiba? *Tu te duci, bade sărace, Dar eu ce pămînt m-oi face?* ŞEZ. I 139. ✦ *Alune-de-pămînt* v. a l u n ă.

3. Material natural format dintr-un amestec de granule minerale provenite din dezagregarea rocilor şi din granule organice provenite din descompunerea substanţelor organice vegetale sau animale; materia din care e alcătuită partea solidă a globului terestru. V. ţ ă r î n ă. *Veteranul coborî cele două scări de pămînt.* DUNĂREANU, N. 47. *Mă dusei cu coasa-n rît, Cosii iarbă şi pămînt.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 150. *Gura lumii numai pămîntul o astupă* (= bîrfeala nu încetează decît la moartea bîrfitorilor). ✧ L o c. a d j. **Ca pămîntul** = pămîntiu. *Spune, mîndră, ce ţi-i gîndu, De ţi-i faţa ca pămîntu?* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 240. ✧ *Pămînt rar* v. r a r. *Pămînt activ* = material obţinut prin tratarea la cald a argilelor cu un acid, folosit la rafinarea benzinei, la regenerarea uleiurilor minerale etc. ✦ Lut. *Fierb pe vatră oale mari de pămînt, burticoase.* STANCU, D. 75. *Un fluieraş de pămînt.* FILIMON, la TDRG. ✧ F i g. *Toate relele ce sînt... legate de o mînă de pămînt.* EMINESCU, O. I 136.

4. (Spre deosebire de m a r e) Întindere de uscat; (prin restricţie) continent. *Fulgerele adunat-au contra fulgerului care În turbarea-i furtunoasă a cuprins pămînt şi mare.* EMINESCU, O. I 146. *Dintre păsări călătoare Ce străbat pămînturile, Cîte-o să le-nece oare Valurile, vînturile?* id. ib. IV 396. *Cît te uiţi în lung şi-n lat, Nu mai vezi pămînt uscat, Ci tot ape tulburele, Umblînd corăbii pe ele.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 320.

5. Întindere de teren (cultivabil). V. c î m p, o g o r, ţ a r i n ă. *Pămîntul în Republica Populară Romînă aparţine celor ce-l muncesc.* CONST. R.P.R. 11. *Pămîntul nostru-i scump şi sfînt, Că el ni-e leagăn şi mormînt: Cu sînge cald l-am apărat, Şi cîte ape l-au udat Sînt numai lacrimi ce-am vărsat — Noi vrem pămînt!* COŞBUC, P. I 209. ✧ E x p r. **(Sărac) lipit pămîntului** v. l i p i t. ✦ (Adesea la pl.) Moşie. *Şi-a cumpărat pămînturi, a ridicat acareturi.* STANCU, D. 11. *Mai drept ar fi s-o cumpăr eu moşia, că a noastră a fost, trup din trupul pămînturilor mele.* REBREANU, R. I 145.

6. Teritoriu, regiune, ţinut; p. e x t. ţară, patrie. *Nu rareori mă gîndesc şi la Rusia. Peste pămîntul ei nesfîrşit am colindat vreme de trei luni.* SAHIA, N. 64. *Aveau de gînd să meargă de-a lungul coastei pînă ce întîlneau malul fluviului Maroni, de unde începea pămîntul olandez.* BART, E. 278. *A! pămînt fericit al Moldovei, ţi-a fost dat să vezi în scaunul tău bătrîn un domn tînăr.* DELAVRANCEA, O. II 164. *Padişahul vostru, nu mă îndoiesc, Va să facă ţara un pămînt turcesc.* BOLINTINEANU, O. 36. ✧ *Pămîntul făgăduinţei* v. f ă g ă d u i n ţ ă. ✧ E x p r. **Obiceiul pămîntului** = sumă de norme necodificate, stabilite de practica îndelungată a vieţii şi care se aplicau odinioară pe un anumit teritoriu, fiind transmise urmaşilor prin tradiţie; p. e x t. obicei caracteristic unei ţări, unei regiuni, păstrat din vechime. *Aşa-i obiceiul pămîntului; fata învaţă de la mamă şi mama de la bunică.* GANE, N. I 62. *Obiceiul pămîntului ajunge prin întrebuinţare a se face lege.* NEGRUZZI, S. I 308. *Obiceiul pămîntului le-a ţinut multă vreme loc şi de constituţie politică şi de condică civilă şi criminală.* BĂLCESCU, O. I 60.

PĂMÎNTĂȘ, *pămîntași,* s. m. (Regional) Pămîntean. (Adjectival) *Frați și nuntași Și oameni pămîntași... Iertați pe acești doi fii.* SEVASTOS, N. 181.

PĂMÎNTEÂN, -Ă, *pămînteni, -e,* adj. **1.** (Mai ales în basme) Care trăiește sau locuiește pe pămînt. *Pe acele locuri nu se auzea să calce picior de om pămîntean.* SBIERA, P. 132. *Da ce vînt te-a adus și cum ai putut răzbate prin aceste locuri... Că pasăre măiastră nu vine pe aici, necum om pămîntean.* CREANGĂ, O. A. 171. *Pîndea umbra mlădioasă unei fete pămîntene.* EMINESCU, O. IV 120. ✧ (Substantivat) *Sînziana cu hoțul ei și cu alți doi pămînteni... umblă acum rătăciți pe fața pămîntului.* ALECSANDRI, T. I 456.

2. Născut în țară, originar din țară, de baștină; băștinaș, indigen, autohton. *Adă-ți aminte că ești pămîntean... Cruță pre biată țară.* NEGRUZZI, S. I 140. *Făcură complot împreună cu domnul să omoare pe toți boierii pămînteni.* BĂLCESCU, O. I 70. ✧ (Substantivat) *Așa au fost învățați pămîntenii noștri să nu se puie de price.* SADOVEANU, P. M. 180. *Pămîntenii vor simți de îndată foloasele produse prin dezvoltarea industriei interioare.* ODOBESCU, S. II 111. *În mai multe rînduri se măcelăriră o mulțime de pămînteni.* BĂLCESCU, O. I 70.

PĂMÎNTEÂNCĂ, *pămîntence,* adj. f. (Rar) **1.** Pămîntească. *Cît e țeara ungurească, Cît e țeara romînească, Nu e floare pămînteancă Ca fetița ardeleancă.* ALECSANDRI, P. P. 301.

2. (Și substantivat) Născută în țară, originară din țară; băștinașă, indigenă, autohtonă.

PĂMÎNTENÉSC, -EÁSCĂ, *pămînteneși,* adj. (Învechit) Pămîntean (**2**). *Precum dumneata ai fost de atîta de mult întrebuințat în ocîrmuirea pămînteneasc㠄... să-mi trimeți proclamația lui Ipsilanti.* KOGĂLNICEANU, S. 100.

PĂMÎNTÉSC, -EÁSCĂ, *pămînteși,* adj. De pe pămînt; p. ext. omenesc. *Un luceafăr pămîntesc, Cu chip dulce, femeiesc.* ALECSANDRI, P. P. 182. *Toate dau și primesc razăm în pămînteasca viață.* CONACHI, P. 290. ✦ (Rar) Al unui teritoriu, al unei regiuni, al unui ținut, al unei țări. ✧ Expr. **Obiceiul pămîntesc** = obiceiul pămîntului, v. pămînt (**6**). *Ciubucele... se înfățișară pe dată dinaintea lor, după obiceiul pămîntesc.* GANE, N. III 131. ✦ (În opoziție cu bisericesc, rar) Care ține de autoritatea statului; laic, civil. *În același timp dumneata du-te la stăpînirea pămînteasc㠄 în Piatră... și spune-le întîmplarea, ca să facă cercetări.* SADOVEANU, B. 72.

PĂMÎNTÍU, -ÍE, *pămîntii,* adj. (Mai ales despre fața omului) De culoarea pămîntului; cadaveric, palid. *Omul de pe saci zăcea cu ochii închiși și obrazul pămîntiu parc-ar fi fost umplut cu cenușă.* DUMITRIU, N. 87. *Aținti asupra noastră doi ochi triști și tulburi pe un obraz pămîntiu, zbîrcit, chinuit ca o mască.* SADOVEANU, O. A. II 77. *Fața ți deveni pămîntie, buzele-i tremurară.* DUNĂREANU, N. 197.

PĂMÎNTÓS, -OÁSĂ, *pămîntoși, -oase,* adj. Care conține pămînt, care are culoarea pămîntului; care are o constituție asemănătoare cu pămîntul. *Ce pămîntoasă era Sena ieri!* CAMIL PETRESCU, T. II 577.

PĂMÎNȚÉL, *pămînțele,* s. n. **1.** Kiselgur. *Gospodinele mai folosesc... și felurite feluri de pămînturi și pămînțele de pe la prăvălii.* PAMFILE, la CADE.

2. Lutișor.

PĂMÎNZÁLCĂ, *pămînzălci,* s. f. (Regional) Bucată de piele sau de pînză groasă, cu care se strînge mijlocul caierului pus în furcă. *Din caierul sugrumat pe la mijloc de pămînzalca de piele, prinsă-n furcă printr-un oscior de pasere, firul curgea.* SANDU-ALDEA, U. P. 205. *Fusul Chirei s-aruncă în lungul firului ca la doi coți depărtare de degete și suge de sub pămînzalcă caierul plăvan.* DELAVRANCEA, S. 166.

PĂNĂȘÍȚĂ s. f. v. **pănușiță.**

PĂNURĂ, *pănuri,* s. f. **1.** Postav sau stofă groasă de lînă țesută în casă și bătută la piuă, din care se fac sumane, cioareci etc.; (Munt.) aba, (Olt.) dimie. *Gîndul de a se face învățător acolo, în satul lui, îl cuprinse pe deplin. Se și vedea în surtuc de pănură, în mijlocul copiilor plini de veselie.* CAMILAR, N. II 373. *Am pus la căruțele noastre, după porunca domniei-sale hatmanului, straie de pănură, cojoace și căciuli.* SADOVEANU, F. J. 426. *La Humulești torc și fetele și băieții, și femeile și bărbații, și se fac multe giguri de sumani, și lăi și de noaten, care se vînd, și pănură și cusute.* CREANGĂ, O. A. 56.

2. Fig. (Regional) Fel, soi. *Copilul învață la regiment... și alte lucruri de pănura asta.* RETEGANUL, la CADE. ✧ Expr. **(A fi) de pănura cuiva** = (a fi) la fel cu cineva, de același fel, deopotrivă. *Se hotărî dară și Toader să facă ca și alții de pănura lui.* La TDRG.

PĂNÚȘĂ, *pănuși,* s. f. (Mai ales la pl.) Foile care înfășoară știuletele de porumb. *Cere să rupă oamenii popușoii fără pănuși, ca să rămînă pănușile pe strujeni.* ALECSANDRI, T. 1571.

— Pl. și: *pănuțe* (TOPÎRCEANU, M. 25, PAMFILE, A. R. 218).

PĂNUȘÍȚĂ, *pănușițe,* s. f. (Bot., regional) Năgară. *Întunericul mirosea a grîu copt și-a pănușiță udă.* CAMILAR, N. I 18. *Ba eu sînt ce sînt și muncesc la stuf și la pănușiță cu palmele goale.* SADOVEANU, P. M. 74.

— Variantă: **pănășíță** (SANDU-ALDEA, D. N. 209) s. f.

PĂOSÁ, *păosez,* vb. I. Intranz. (Neobișnuit) A face libații. *După ce ei păosară dintîi și băură pe voie, Solii porniră din cortul măritului crai Agamemnon.* MURNU, I. 178.

PĂPÁ, *pap,* vb. I. Tranz. **1.** (În graiul copiilor și, prin imitație, familiar sau ironic, în cel al adulților) A mînca. *O cloșcă cu pui mai rămăsese și mi-a păpat-o și p-aia.* DELAVRANCEA, S. 230. *Un dușman de lup... de mult pîndea vreme cu prilej ca să pape iezii.* CREANGĂ, O. A. 139. *Nu mi-i foame... — Nu?... Ai păpat zacuscă astăzi?* ALECSANDRI, T. I 205.

2. Fig. A risipi, a irosi, a prăpădi ceva prin cheltuieli nebunești; a toca. (Cu pronunțare regională) *Moșia preuților a papat-o ca și pe moșia Humulești.* CREANGĂ, A. 80. ✧ Expr. **Pupă-l în bot și-i papă tot** = dă-te bine pe lîngă cel puternic și despoaie-l cît poți. *Tot vorba bietei neveste, zice: «Ghiță, Ghiță, pupă-l în bot și-i papă tot», că sătulul nu crede la ăl flămînd!* CARAGIALE, O. I 107.

PĂPĂRĂ s. f. v. **papară.**

PĂPĂDÍE, *păpădii,* s. f. Plantă erbacee din familia compozeelor, avînd frunzele lungi, crestate, florile galbene în formă de rozetă, tulpina terminată cu un capitul, iar fructele cu o umbreluță de peri sînt strînse într-un pămătuf; crește prin fînețe, pășuni, grădini etc. *(Taraxacum officinale). A trecut întîi o boare Pe deasupra viilor, Și-a furat de prin ponoare Puful păpădiilor.* TOPÎRCEANU, P. 34. *Dar deodat' s-aude-un țipăt, Și din-nalta bălărie Sare o fetiță blondă Ca un fir de păpădie.* IOSIF, V. 47. ✧ (Cu sens colectiv) *Pe o margine de cîmp a înflorit așa de multă păpădie, încît se părea că deasupra ierbii a căzut o ușoară ninsoare.* SADOVEANU, O. III 299.

PĂPĂLĂU s. n. Plantă din familia solaneelor cu flori alb-gălbui și cu fructe roșii-portocalii de mărimea unei cireșe; crește prin păduri, tufișuri, vii etc. *(Physalis Alkekengi).*

PĂPĂLÚGĂ s. f. v. **paparudă.**

PĂPĂRÁDĂ, *păpărade,* s. f. (Regional) Mîncare făcută din ouă bătute și prăjite; papară, scrob.

PĂPISTĂȘÉSC, -EÁSCĂ adj. v. **papistășesc.**

PĂPISTĂȘÍE s. f. v. **papistășie.**

PĂPÚC s. m. v. **papuc²**.

PĂPUCÁR s. m. v. **papucar.**

PĂPUCÁȘ s. m. v. **papucaș.**

PĂPURÍȘ, *păpurișuri,* s. n. (Cu sens colectiv) Loc acoperit cu papură, desiș de papură. *Pe țărmul înalt al lacului, mult deasupra păpurișurilor... se ridica o vilă.* DUMITRIU, N. 233. *Omătul se topește. Puhoaiele se umflă. Păpurișul verde prinde a încolți.* BART, E. 309.

PĂPUȘÁR, *păpușari,* s. m. Artist care dă spectacole de păpuși pe care le manevrează cu mîna sau le conduce din culise, printr-un sistem de sfori; (în trecut) cel care dădea reprezentații cu păpuși la bîlciuri. *Vin... să ceară dar Pentru bietul păpușar.* TEODORESCU, P. P. 131. ✦ Actor lipsit de talent, cabotin. (Atestat în forma *păpușer*) *Pe scenă, talentul unui artist schimbă chiar defectele în calități și viceversa cînd artistul e un păpușer.* ALECSANDRI, S. 65.

— Variantă: **păpușér** s. m.

PĂPÚȘĂ, *păpuși,* s. f. **I. 1.** Jucărie imitînd înfățișarea unui om, a unui copil (mai ales a unei fetițe), făcută din carton, lemn, celuloid etc., de obicei îmbrăcată cu haine, servind ca jucărie. *Mîna are mișcări sacadate de păpușă mecanică.* C. PETRESCU, Î. II 36. *Din cărți de joc, din hîrtioare, Ea-și face parcuri și palate. Vorbește, rîde cu păpușa... Ce fericite-s amîndouă.* VLAHUȚĂ, O. A. I 46. *Am gătit păpușa de bal... I-am făcut sprincene.* ALECSANDRI, T. I 133. ✧ *Teatru de păpuși* = teatru de marionete, v. marionetă. *Teatrul de păpuși va pătrunde pînă în colțurile cele mai îndepărtate ale țării.* CONTEMPORANUL, S. II, 1949, nr. 120, 12/1. ✦ Fig. Lucru ușor de făcut. *El credea că claca este păpușă, dar văzu acum că nu încape pe ușă.* ISPIRESCU, la CADE.

2. Fig. Om lipsit de voință, care se lasă condus și dirijat de altul. *Zece soli ai răzbunării cutezaseră să intre în țară și să înfrunte pe Petru-vodă, păpușa Stambulului, în însuși scaunul domniei lui, străjuit de ieniceri.* SADOVEANU, O. I 3. *Vreau la comandă oameni întregi, nu păpușile altor păpuși.* CAMIL PETRESCU, T. II 199.

II. (De obicei urmat de determinări arătînd materialul din care este făcut obiectul) Nume dat diverselor lucruri care seamănă cu o păpușă.

1. Mănunchi de fire (așezate în formă de 8) formînd un scul sau o legătură. *O păpușă de bumbac.* ▭ [Meșterul] *Manole... ținînd într-o mînă dreptarul zidarilor... iar în cealaltă păpușa de sfoară pentru măsuratoare.* ODOBESCU, S. II 513.

2. Un anumit fel de alesături în pînză. *Alesăturile în pînză au diferite numiri: omidă, păpușă.* PAMFILE, I. C. 291.

3. Snop mic de cînepă. ✦ Mănunchi de frunze (uscate) de tutun, legate la bază. *Pe mine, de cîte ori mă vede: «dă-mi o pustie de țigare, că-mi uitai păpușa acasă».* DELAVRANCEA, H. TUD. 15. *După ce stau două săptămîni la uscat... frunzele* [de tutun] *se fac păpuși.* I. IONESCU, P. 413.

4. Șirag de smochine. *Mă porneam, lele, la tine, C-o păpușă de smochine.* MARIAN, S. 81.

5. Brînză, caș așezat în tipare de o anumită formă. *Mai aveam acasă șaptezeci de piei de oaie și o sută de miel și șaizeci de burdufuri de brînză și nouăzeci de păpuși de brînză afumată.* SADOVEANU, B. 44.

6. Rodul porumbului în timpul formării știuletelui, înainte de a se dezvolta mătasea și grăunțele.

7. Nimfa unor insecte.

8. Parte a anumitor mașini-unelte (strunguri, mașini de rectificat etc.) care servește la susținerea pieselor de prelucrat.

PĂPUȘĂRÍE, *păpușării,* s. f. **1.** (În trecut) Spectacol cu păpuși, obișnuit la bîlciuri.

2. (Învechit) Prefăcătorie, maimuțăreală. *Faceți voi în lături, irozi nerozi ce sînteți. Nu știți că trăim în veacul păpușăriilor?* ALECSANDRI, T. I 86.

— Variantă: **păpușerie** (ALECSANDRI, T. 64) s. f.

PĂPUȘEÁSCA s. f. art. Numele unui joc popular. *De-ndată ce s-a săvîrșit masa de cununie, toți nuntașii se prind la joc... cam cu următoarele jocuri:... păpușeasca.* SEVASTOS, N. 282.

PĂPUȘÉR s. m. v. **păpușar.**

PĂPUȘERÍE s. f. v. **păpușărie.**

PĂPUȘÍ, *păpușesc,* vb. IV. Tranz. **1.** (Învechit) A găti pe cineva, a împopoțona. *Punem alte s-o gătească, S-o-mbrace, s-o păpușească, Iar ea alt să nu lucreze Decît să se oglindeze.* PANN, P. V. II 155.

2. A alege foile de tutun pe calități, culori și mărimi și a le lega în păpuși.

PĂPUȘÍCĂ, *păpușele,* s. f. Diminutiv al lui păpușă (1). ✧ Expr. **De-a păpușelele** = numele unui joc de copii. *Jocul acesta, numit «de-a păpușelele»... se joacă astfel: se fac doi copii din druniță: un băiat și o copilă și se îmbracă în forma păpușelor.* MARIAN, Î. 208. ✦ Marionetă. *Sărmane păpușele, frumușele, curățele!... voi ați înveselit pe moșii și strămoșii noștri.* ALECSANDRI, T. 59.

PĂPUȘÓI, (1, 2, 5) *păpușoi,* s. m., **(4)** *păpușoaie,* s. n. (Regional) **1.** Porumb **(1).** *Întru în ograda unui megieș al nostru; și din ogradă, în ocol; și din ocol, în grădina cu păpușoi, cari erau chiar atunci prășiți de-al doilea; și băieții după mine!* CREANGĂ, O. A. 35.

2. Porumb **(2).** *Păpușoi copți.* ▭ *Păpușoii plouau sunînd în grămadă.* SADOVEANU, O. II 66. *Sîsîiac pentru păpușoi, hambare pentru grîu și cîte alte lucruri de gospodărie, făcute de mîna lui Chirică, cît ai bate din palme!* CREANGĂ, P. 153. *Măi sărace, sărăcilă... Nu-ți pune punga cu mine Că n-ai cămeșă pe tine, Nici nu ai turme de oi, Nici coșer cu păpușoi.* ALECSANDRI, P. P. 41.

3. (La sg. cu sens colectiv) Porumb **(3).** *De la cîmpii largi cu soare mult aduceau făină de păpușoi.* SADOVEANU, B. 12. *Era vară și mare lipsă de păpușoi în țara de jos.* RUSSO, O. 146.

4. (Mai ales la pl.) Cîmp plantat cu porumb; semănătură de porumb; porumbiște, păpușoiște. *În fund, o fîntînă își înalța de la marginea păpușoaielor cumpăna neagră, singuratică.* SADOVEANU, O. III 387. ✧ Expr. (Familiar) **A se face mort** (sau **a (o) face pe mortul) în păpușoi** v. mort¹. **A o lăsa moartă-n păpușoi** = a abandona limpezirea unei probleme; a o lăsa baltă. *Însă ce-i de făcut?... S-a trece ea și asta; obraz de scoarță și las-o moartă-n păpușoi, ca multe altele ce mi s-au întîmplat în viață.* CREANGĂ, O. A. 58.

5. (Regional) Con de brad.

— Variantă: **popușói** (IBRĂILEANU, A. 151, ȘEZ. VI 48) s. m. și n.

PĂPUȘOIÉȘ, *păpușoiești,* s. m. (Regional) Diminutiv al lui păpușoi.

1. v. păpușoi **(1).** *Acasă li se uscau păpușoieșii neprășiți, îi mînca buruiana, li se scutura puținul grîu — și ei munceau de pomană, păziți asemeni ocnașilor, acolo, departe.* CAMILAR, N. II 7.

2. Lan mic de păpușoi; semănătură cu păpușoi mărunt. *În păpușoieșii lui... nu se poate ascunde un călăreț cu calul.* SEVASTOS, N. 332.

3. Știulete de păpușoi cu grăunțe cu tot.

— Variantă: **popușoiéș** (SEVASTOS, N. 332) s. m.

PĂPUȘOÍȘTE, *păpușoiști*, s. f. (Regional) Porumbiște. *Ne-am suit cu trăsurica la vii, pe-un soare șters de toamnă. Păpușoiști neculese sunau uscat.* SADOVEANU, O. A. II 105. — Variantă: **popușoíște** (I. IONESCU, D. 243) s. f.

PĂR[1], *peri*, s. m. Arbore roditor, cu frunze ovale și lucioase, cu flori albe și cu fructe comestibile *(Pirus communis). La primarele Axinte ne aștepta o masă întinsă sub un păr străvechi în coasta casei.* SADOVEANU, O. VI 343. *Nu merse ea tocmai mult, și numai iaca ce vede un păr frumos și înflorit, dar plin de omizi în toate părțile.* CREANGĂ, O. A. 180. *Măi, bădițo, buze moi, Mută-ți casa lîngă noi, C-am un păr cu pere moi.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 48. ✦ Lemnul arborelui descris mai sus, întrebuințat în strungărie și în sculptură.

PĂR[2], *peri*, s. m. **1.** (La sg. cu înțeles colectiv) Totalitatea firelor subțiri de formație cornoasă, care iau naștere în epidermă și care cresc pe pielea mamiferelor. *Calul se și scutură de trei ori și îndată rămîne cu părul lins-prelins și tînăr ca un tretin.* CREANGĂ, P. 195. *S-o aflat un turc bătrîn Cu barbă de păr păgîn.* ȘEZ. I 109. *Lupul părul-și schimbă, dar năravul ba.* ✧ Expr. (În construcție cu verbele «a fi», «a se afla») **(Toți sau cu toții) în păr** = a fi sau a se afla toți de față, fără să lipsească nimeni dintre cei care ar trebui sau care ne-am aștepta să fie prezenți. *Familia Herdelea se afla în păr în pridvor.* REBREANU, I. 66. *Purceii erau toți în păr la ugerul scroafei și sugeau.* ISPIRESCU, L. 129. *A doua seară se și înființase cheful în salonașul lui Iorgu. Șampanie din destul și toți strengarii în păr.* CARAGIALE, O. III 13. **A rămîne** (sau **a fi) fată în păr** = a rămîne (sau a fi) necăsătorită. *Fata babei însă... a rămas fată-n păr... și tot fată în păr va fi și pînă în ziua de astăzi.* MARIAN, O. II 197. **Tras de păr** = forțat, exagerat sau denaturînd adevărul. **Din fir în păr** v. fir. ✦ (Prin restricție) Totalitatea firelor descrise mai sus, care acoperă capul omului. *Deodată Bardac își simți părul ridicîndu-i-se în vîrful capului.* SADOVEANU, O. VII 362. *Din dalb iatac de foișor Ieși Zamfira-n mers isteț, Frumoasă ca un gînd răzleț, Cu trupul nalt, cu părul creț, Cu pas ușor.* COȘBUC, P. I 56. *Părul tău ți se desprinde Și frumos ți se mai șede.* EMINESCU, O. I 209. *Fratele cel mijlociu Și cu părul castaniu Din ochi tare lăcrima.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 499. *Căpitan Rîmlean Calcă peste piatră Și iată că-ndată Lumei se arată o dalbă de fată... Vie și frumoasă... Cu păr aurit.* ALECSANDRI, P. P. 15. ✧ Expr. **A se lua cu mîinile de păr** sau (prin exagerare) **a-și smulge părul din cap,** se spune cînd cineva este cuprins de desperare. *Cînd auzi împărăteasa de cele ce se întîmplase, se luă cu mîinile de păr.* ISPIRESCU, L. 121. *Să te-ajungă dor cumplit, Să lași lingura pe blid, Să ieși afară plîngînd Și părul din cap smulgînd.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 265. **A se lua de păr cu cineva** = a se încăiera cu cineva; (cu sens atenuat) a se certa foarte tare cu cineva. **A(-i) ieși** (cuiva) **părul prin căciulă** v. căciulă. **A se da după păr** = a se comporta după cum cere situația sau împrejurarea, a se acomoda. *Bre tatar, dă-te după păr. Altfel te lepădăm. Aicea treaba-i una, supărarea-i alta. Nici n-avem cînd fi supărați.* SADOVEANU, O. L. 109. *Așa era acum și altfel nu putea să fie, și ea se dete din ce în ce după păr.* SLAVICI, O. I 137. **N-am păr în cap** (sau **cît păr în cap, ca părul din cap**) = foarte mult, în foarte mare număr. *Lume multă... iac-așa, ca păru din cap...* BUJOR, S. 134. *Ei! domnule, cîte d-astea n-am citit eu, n-am păr în cap!* CARAGIALE, O. I 95. **Cît păr în palmă** (sau **pe broască**) = de loc. *Odinioară am avut minte cît păr pe broască.* SADOVEANU, O. I 504. **Cînd o face broasca păr**=niciodată. **Cînd mi-a crește păr în palmă** = niciodată. *S-o pricopsi cînd mi-o crește păr în palmă.* PANN, la TDRG. **A avea păr pe limbă**= a fi prost, necioplit, lipsit de educație. (Mai ales în basme) **A (i) se face** (cuiva) **părul măciucă** v. măciucă. ✧ Compuse: (învechit) **păr-de-cîine** = înșelător, pezevenghi. *Ești un hoț, un păr-de-cîine, nu voi să te văz mai mult.* PANN, P. V. III 114; (Bot.) **părul-Maicii-Domnului** = plantă erbacee cu frunzele fără luciu și crestate adînc, avînd sporangii dispuși pe partea inferioară a frunzei; crește prin crăpăturile stîncilor și prin pădurile umede și umbroase *(Asplenium adiantum nigrum);* **părul-porcului** = barba ursului.

2. (La sg.) Fiecare dintre firele care alcătuiesc părul. *Un fir de păr alb în barbă.* ✧ Expr. **A despica părul** (sau **firul de păr**) **în patru** v. despica. **A (i) se ține** (sau **a-i atîrna**) **viața într-un fir de păr,** se zice cînd cineva este în primejdie de a-și pierde viața. (Despre evenimente, împrejurări, situații, hotărîri) **A atîrna de-un fir de păr** = a depinde de-o nimica toată. ✧ (La pl.) *Vorbea mereu despre perii încărunțiți înainte de vreme... spunea mereu că o singură dorință mai avea în viață.* SLAVICI, N. I 130. *Cine să fie acel neomenit care mi-a necinstit perii cei albi ai bătrînețelor mele?* ISPIRESCU, L. 121. ✧ Loc. adj. și adv. **În doi peri** = **a)** între două stări, la mijloc, nici așa, nici așa; neprecis, nehotărît. *Zîmbea în doi peri.* VORNIC, P. 141. *Ciocoi în doi peri, giumătate acățat de protipenda prin măritișul unei mătuși a lui c-un boieri mare și giumătate atîrnat în gios de rudele lui de starea a doua.* ALECSANDRI, T. 1343; **b)** cherchelit, beat. *Cînd îi omul în doi peri să te ferești de dînsul, c-atunci e cum îi mai rău.* CREANGĂ, P. 166; **c)** (despre vorbe) cu două înțelesuri; echivoc. *Toți se umflară de rîs deodată și începură a-l cam lua peste picior cu vorbe în doi peri.* ISPIRESCU, L. 36. ✧ Expr. **A scoate cuiva perl albi** = a necăji, a sîcîi, a pricinui supărări cuiva. *Duceți-vă de pe capul meu, că mi-ați scos peri albi de cînd ați venit.* CREANGĂ, O. A. 261. **A-i ieși** (cuiva) **peri albi** = a avea multe supărări, a îmbătrîni din cauza prea multor necazuri. *Of!... mi-o ieșit peri albi de cînd am fată mare!* ALECSANDRI, T. I 51. ✦ *Peri răi* = numele popular al unei boli de ochi cauzată de o inflamație cronică a pleoapei, care face ca perii genelor să irite globul ochiului. V. blefarită.

3. (La sg. cu sens colectiv) Denumire generală dată fibrelor naturale de origine animală; țesătură din aceste fibre. *Scăpase cartea pe învelitoarea ușoară de păr de cămilă.* SADOVEANU, O. VII 97. *Îmbrăcat într-o pijama de păr de cămilă, sta răsturnat într-un fotoliu* BART, E. 296.

4. (La pl.) Fire scurte care acoperă întreaga suprafață a unei țesături de lînă, în special a unui covor. *Mulți tătari stau împregiur Cu ochi mici ca ochi de ciur Și stau toți îngenunchieți Pe covor cu perii creți.* ALECSANDRI, P. P. 77.

5. (La pl.) Firișoarele scurte care acoperă, ca un puf, frunzele sau tulpinile unor plante.

PĂRÁGINĂ s. f. v. **paraginĂ.**

PĂRÁNGINĂ s. f. Plantă erbacee din familia gramineelor, cu frunze lungi, cu floarea în formă de spic des, plăcut mirositoare; crește prin livezi și pășuni *(Anthroxanthum odoratum);* vițelar.

PĂRÁȘ, *părași*, s. m. (Regional) Pescar care mînuiește parul de care se fixează lotca atunci cînd se scoate năvodul.

PĂRĂDUÍ, *părăduiesc*, vb. IV. Tranz. (Regional; despre bunuri) A risipi, a prăpădi, a distruge. *Avusese o oarecare stare, dar o părăduise cu beția.* SADOVEANU, la CADE. ✧ Refl. *Să nu se părăduiască un fir de orez ori un strop de untdelemn.* SADOVEANU, Z. C. 215. *Moștenitorii împărțiseră și vînduseră... Astfel se părăduise tot.* C. PETRESCU, Î. II 127. ✧ Fig. *Era o adevărată furie de a părădui vremea cît mai iute.* VLAHUȚĂ, la TDRG.

PĂRĂDUÍT, -Ă, *părăduiți, -te*, adj. (Regional) Distrus, nimicit, ruinat. *Au fost deraieri destule în zilele acelea. Vagoanele erau cu ferestre și uși părăduite, cu oamenii strînși unii în alții ca sardelele.* PAS, Z. III 37.

PĂRĂGENÍ vb. IV v. **părăgini.**

PĂRĂGINEÁLĂ s. f. (Rar) Paragină. *Şi părăgineala, bălăriile Ţi le plivesc albinele.* DEŞLIU, G. 14.

PĂRĂGINÍ, *părăginesc,* vb. IV. Refl. **1.** A se umple de buruieni, a se sălbătici din lipsă de îngrijire, a ajunge în stare de paragină **(1).** ✦ Fig. A ajunge în stare rea. *Aşa te-ai părăginit De bine ce ai trăit.* DEŞLIU, M. 53.

2. (Despre clădiri) A se ruina, a se dărăpăna. *Culele — micile castele ale vîlcenilor — s-au părăginit.* VLAHUŢĂ, la TDRG.

— Variantă: (regional) **părăgeni** (PAMFILE, A. R. 26) vb. IV.

PĂRĂGINÍRE s. f. Faptul de a se părăgini; ruinare, dărăpănare. *De la gară trec prin nişte uliţi triste; miroase a scăpătare şi părăginire.* CARAGIALE, O. II 13.

PĂRĂGINÍT, -Ă, *părăginiţi, -te,* adj. În stare de paragină; în ruină, neîngrijit, sălbăticit. *Pămînturile noastre din ostrov, aşa înguste şi netrebnice cum sînt, rămîn cu totul părăginite.* GALAN, Z. R. 123. *Priveşte şi-n vale, dincoace, în livada părăginită, casa noastră! îi strigă răzăşul cel bătrîn.* SADOVEANU, O. VII 62. *Casa noastră — o grămadă de moloz acoperită de bălării; livada părăginită, fîntîna astupată c-un maldăr de spini.* VLAHUŢĂ, O. A. 497.

PĂRĂGINÓS, -OÁSĂ, *părăginoşi, -oase,* adj. (Regional) Părăginit. *Ori cărările-s spinoase, Ori drumuri părăginoase.* La TDRG.

PĂRĂITOÁRE s. f. v. **pîrîitoare.**

PĂRĂLÉT s. n. (Cu sens colectiv, rar) Cantitate mare de bani; bănet, paralîc. *Cine dădea o vacă şi îi îndesa pe toţi cu părălet, era ferit să mănînce ocară şi bătaie şase ani la armată.* PAS, L. I 176.

PĂRĂLÚŞĂ, *părăluşe,* s. f. Părăluţă **(2).** *Cată colo după uşă... Că este o căldăruşă Cu cîteva părăluşe.* PĂSCULESCU, L. P. 248.

PĂRĂLÚŢĂ, *părăluţe,* s. f. Diminutiv al lui para. **1.** v. para **(1).** *Ne-om ruga Să ne daţi o părăluţă Să cumpărăm o măntăluţă.* ŞEZ. III 244.

2. v. para **(2).** *Pe lîngă acestea mai avea strînse părăluţe albe pentru zile negre.* CREANGĂ, O. A. 131. *Am trei băieţi şi-am strîns şi cîteva părăluţe.* NEGRUZZI, S. I 296. ✧ (La sg., cu sens colectiv) *În ladă tot e mai sigur! Părăluţa cere pază: Mai bine s-o ţii sub cheie, ca nimene să n-o vază.* HASDEU, R. V. 162.

3. (Bot.; Munt.) Bănuţ **(3).**

4. (La pl.) Salturile pe care le face o piatră mică, lătăreaţă, aruncată cu dibăcie pe suprafaţa unei ape liniştite.

PĂRĂSCÚŢĂ, *părăscuţe,* s. f. (Regional) Ploşniţă. *Ploşniţa... numită altmintrelea... şi părăscuţă.* MARIAN, INS. 430.

PĂRĂSÍ, *părăsesc,* vb. IV. Tranz. **1.** A pleca de lîngă cineva, lăsîndu-l singur, a abandona (pe cineva); a se despărţi de cineva. *Bătu el multă cale De cînd te-a părăsit.* IOSIF, PATR. 35. *Cînd nu mai am ce le da, văd că toţi mă părăsesc.* CARAGIALE, O. III 61. *Mă tem că mă-i iubi Şi-apoi mă vei părăsi.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 53. ✧ (Rar, construit cu dativul) *Mai bine fugi de aceste locuri şi mă părăseşte soartei mele nenorocite.* ALECSANDRI, T. I 436.

2. (Cu privire la o localitate, ţară etc.) A pleca de undeva, a se îndepărta de ceva, a nu mai sta într-un loc. *Pînă a nu părăsi satul meu... nu ştiam despre aceste flori.* GALACTION, O. I 56. *Cu cîtă părere de rău am părăsit Iaşul şi m-am despărţit de voi, bunii mei amici.* GHICA, S. A. 105. ✧ Expr. **A părăsi terenul** v. teren.

3. (Cu privire la îndeletniciri, la acţiuni) A înceta; a conteni; a întrerupe. *Nu se aud decît glasurile oamenilor care părăsesc lucrul.* SAHIA, N. 36. *Toţi părăseau lucrul de pe apă şi coborau pe uscat.* BART, E. 294. *Toată lumea a părăsit jocul.* CARAGIALE, O. III 14. *Aceste ostenele Zadarnice şi grele, Cum nu le părăseşti?* DONICI, F. 58. ✦ A lăsa la o parte; a neglija, a renunţa. [Filimon] *a părăsit flautul şi a apucat condeiul, s-a făcut foiletonist la ziarul «Naţionalul».* GHICA, S. A. 79.

4. (Cu privire la deprinderi) A se dezbăra de..., a se lăsa de..., a se lepăda de... *Puterile m-au părăsit şi am căzut jos leşinat.* GANE, la CADE. *Mult mă mustră măicuţa Să părăsesc uliţa.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 59. ✧ Refl. *Gîndindu-te la toate cîte ai îndurat şi la toate cîte sînt legate de trecătoare măriri, de înfăţişeri mincinoase şi vorbe sterpe, te vei părăsi poate de ele, căutînd tihna înţelepciunii, adică libertatea.* SADOVEANU, D. P. 135. *Nu se părăsea de rele.* PANN, P. V. II 32. *În tot chipul s-a muncit sfătuindu-l să se părăsească de beţie.* ŢICHINDEAL, la CADE.

PĂRĂSÍRE s. f. **1.** Acţiunea de a părăsi; lăsare, abandonare. *Motivul l-a creat el: părăsirea domiciliului.* REBREANU, R. I 232. *Pe Abu-Hasan mai mult l-a mîhnit părăsirea din partea prietenilor decît îl încîntase mai înainte semnele lor de dragoste.* CARAGIALE, P. 121.

2. Starea celui părăsit; p. ext. singurătate, izolare, pustiu. *O mare părăsire bătea pe deasupra cîmpiei ca un vînt, şi o mare tăcere.* DUMITRIU, B. F. 15. ✧ Loc. adv. **În părăsire** = abandonat, părăsit. *Voia să se ducă... la moşia din ţinutul Tecuciului rămasă în părăsire.* SADOVEANU, M. 178. *Pe lîngă Neapol am de ştire Că e un cuib între verdeaţă, Eu l-am văzut în părăsire.* MACEDONSKI, O. I 67. *De sus, din mănăstire, Unde zac în părăsire, Se văd cîrduri de copile.* ALECSANDRI, P. P. 229.

PĂRĂSÍT, -Ă, *părăsiţi, -te,* adj. **1.** (Despre fiinţe, mai ales despre oameni) Lăsat singur, abandonat. *Sînt paraponisit, Căci mă văd părăsit.* ALECSANDRI, T. I 375. *Ibovnică părăsită, Nu gîndi că-mi eşti urîtă.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 157.

2. (Despre o localitate, un ţinut etc.) Din care a plecat cineva; nepopulat. V. gol. *Sălaşele rămăseseră în bună parte pustii, părăsite, cu vetrele reci.* DUMITRIU, N. 199. *Palatul acum e părăsit. Eu singură rămas-am cu-acest copil.* ALECSANDRI, T. II 172. ✦ (Despre drum, cîmp, ţarină etc.) Părăginit, pustiu; p. ext. neumblat, izolat, singuratic. *Şi tot horhăind el cînd pe o cărare, cînd pe un drum părăsit, numai iată ce iar îi iese spînul înainte.* CREANGĂ, P. 202. *Stelele dasupra pe lunca părăsită Luceau ca nişte candeli aprinse p-un mormînt.* ALEXANDRESCU, M. 125. *Îmblu... pe colnice părăsite.* CONACHI, P. 103.

3. (Despre construcţii, întreprinderi, unelte) Care a încetat de a mai fi întrebuinţat, lăsat în părăsire; p. ext. dărăpănat, ruinat, stricat. *Vede o fîntînă mîlită şi părăsită.* CREANGĂ, P. 287.

PĂRĂSITÚRĂ, *părăsituri,* s. f. (Rar) Ou de găină mic şi moale.

PĂRĂSTÁS s. n. v. **parastas.**

PĂRĂU s. m. v. **pîrău.**

PĂRĂÚŞ, *părăuşe,* s. n. (Rar) Pîrîiaş. *Părăuş cu apă rece Pe la poarta maicii trece.* HODOŞ, P. P. 145.

PĂRĂÚŢ s. n. v. **pîrăuţ.**

PĂRCÁN, *părcane,* s. n. (Şi în forma *parcan*) **1.** Îngrăditură de lemn făcută pentru zăgăzuirea apelor (v. baraj, stăvilar, zăgaz); bîrnă întrebuinţată la construirea unui dig, a unui pod etc. *Cît ţinuse vremea bună, pînă toamna tîrziu, prizonierii dăduseră ajutor la repararea unui dig de pămînt cu parcane de stejar ce oprea apele unui rîuleţ.* SADOVEANU, M. C. 110.

2. (Mil.; învechit) Fortificație făcută din bîrne și scînduri; parapet. *Pentru a-și asigura această importantă poziție ei înconjurară orașul cu un parcan.* HASDEU, I. V. 102.

3. Ramă de lemn, chenar, pervaz, cadru, margine; balustradă, rampă. *Departe pe rîu de mărgărint Sînt poduri cu părcane cioplite din argint.* COȘBUC, P. II 195.

— Variantă: **parcán** s. n.

PĂRCĂLÁB s. m. v. **pîrcălab.**

PĂREÁ, *par,* vb. II. **1.** Intranz. (Cu funcțiune copulativă sau de semiauxiliar) A da impresia, a avea aparența de... *Cel de-al do lea părea să fi fost un ins slab și cu fața suptă.* CAMIL PETRESCU, N. 17. *Un trandafir în văi părea; Mlădiul trup i-l încingea Un brîu de-argint.* COȘBUC, P. I 57. *Codrul pare tot mai mare, parcă vine mai aproape Dimpreună cu al lunei disc, stăpînitor de ape.* EMINESCU, O. I 154. ◇ Refl. (Construit cu dativul) *O bucată de vreme lui moș Gheorghe i se par toate pe dos.* SP. POPESCU, M. G. 52. *Ei mergeau fără a simți că merg, părîndu-li-se calea scurtă.* CREANGĂ, P. 276. ◇ Expr. **A-i părea** (cuiva) **bine** (de cineva sau de ceva) = a se bucura (de cineva sau de ceva), a fi impresionat în mod plăcut (de cineva sau de ceva). *Auzind caprele din vecinătate de una ca asta, tare le-a mai părut bine.* CREANGĂ, P. 34. *Bine-ți pare să fii singur, crai bătrîn fără de minți, Să oftezi dup-a ta fată, cu ciubucul între dinți?* EMINESCU, O. I 83. *Mie-mi pare bine că eu te-am scăpat.* BOLINTINEANU, O. 194. **A-i părea** (cuiva) **rău** (de cineva sau de ceva) = a regreta (pe cineva sau ceva), a fi nemulțumit (de cineva sau de ceva). *Dar eu din brațe-i m-am desprins Și l-am certat și l-am împins, Dar n-am făcut-o dinadins Și rău ce-mi pare-acum!* COȘBUC, P. I 94. *Azi nici măcar îmi pare rău Că trec cu mult mai rar, Că cu tristețe capul tău Se-ntoarce în zadar.* EMINESCU, O. I 192. ◇ Impers. (Introduce o propoziție subiectivă) *Pare că și trunchii vecinici poartă suflete sub coajă, Ce suspină printre ramuri cu a glasului lor vrajă.* EMINESCU, O. I 85. *Părea că mă aflam într-un mare salon.* NEGRUZZI, S. I 60. (Refl.) *Se pare cum că-i altă toamnă, Ci-n veci aceleași frunze cad.* EMINESCU, O. I 204. ✦ (Cu subiectul logic în dativ) A-și închipui, a avea impresia. *Am să merg mai înspre seară Prin dumbrăvi, ca mai de mult, În privighetori să-mi pară Glasul Linei că-l ascult.* COȘBUC, P. I 49. *Dac-ar fi un foc în sobă, Mi-ar părea că sîntem doi.* VLAHUȚĂ, O. A. 86. ◇ Refl. *Ridicînd ochii și clipind, Vitoriei i se păru că brazii sînt mai negri decît de obicei.* SADOVEANU, B. 20. *Mi s-a părut c-aud la geam Cu degetul cum bate.* COȘBUC, P. I 193. ◇ Expr. **Pe cît se pare** = pe cît se înțelege.

2. Refl. (Construit cu dativul) A socoti, a aprecia; a plăcea. *Ei stăpîne, cum ți se pare? — Cum să mi se pară, măi Chirică?* CREANGĂ, P. 167. ✦ (Învechit și regional) A se sinchisi, a-i păsa. *Pentru tine iaste mai mare cinstea că măgariului nu i se pare de cîntarea ta și nu-i place.* ȚICHINDEAL, F. 168.

— Prez. ind. pers. 2 sg. și: *pai* (JARNÍK-BÎRSEANU, D. 259), prez. conj. pers. 2 și 3 sg. și: *să pai, să paie* (CREANGĂ, O. A. 61).

PĂRÉCHE s. f. v. **pereche.**

PĂRÉLNIC, -Ă, *părelnici, -e,* adj. Imaginar, iluzoriu, aparent; nesigur, ipotetic. *Dar dacă ar fi coborît geamul, luminița — părelnica amăgire a ochilor — ar fi dispărut și ea, iar dincolo n-ar fi rămas decît întunericul aspru și amenințător.* C. PETRESCU, C. V. 21. *Însă prepusurile lui erau părelnice, căci nime nu mai cuteza a cîrti cît de puțin.* NEGRUZZI, S. I 158. ◇ (Adverbial, neobișnuit) *Între înaltele insule ale papurei se întindeau ochiuri de apă strălucitoare și părelnic limpede.* DUMITRIU, V. I. 120.

PĂRÉRE, *păreri,* s. f. **1.** Opinie, punct de vedere, convingere, credință, idee. *Te-am întrebat... să-ți aud părerea.* SAHIA, N. 39. *Lăsați-l, mă, zice altul; asta e părerea lui.* CARAGIALE, P. 29. *Aceste scrisori aruncară în deosebite păreri sfatul împărătesc.* BĂLCESCU, O. II 271. *Cîte capete, atîtea păreri* (= cîți oameni, atîtea idei; fiecare cugetă în felul său). ◇ Expr. **A-și da (cu) părerea** v. da[3]. **A fi de părere** = a crede. *Unii sînt de părere că niciodată nu vom izbuti să ajungem acolo.* CAMIL PETRESCU, U. N. 300. **A fi de aceeași părere** (cu cineva) = a fi de acord cu cineva.

2. Ceea ce ni se pare că vedem sau că auzim; iluzie, închipuire. *Iarna, oricît de grea, trece ca părerea, ca mîine se desprimăvărează și vin muncile.* REBREANU, R. I 236. ◇ Loc. adv. **Într-o părere** = într-o doară, nu din toată inima, numai așa, nu cu tot dinadinsul. *I s-a părut că necunoscuta-i surîde prietenos. A zîmbit și el, așa într-o părere, de bună-cuviință, întrebîndu-se cu cine-l confundă oare.* C. PETRESCU, C. V. 19. *Și doar mă și sileam eu, într-o părere, s-o fac a înțelege pe mama că pot să mă bolnăvesc de dorul ei.* CREANGĂ, A. 119. *Cu toate că m-am și uitat eu într-o părere, doar l-oi zări... Se vede că cuconașu Iorgu n-are de gînd să vie astăzi.* ALECSANDRI, T. 1006. ✦ (Învechit) Arătare, nălucire, apariție. *Iar pe patu-i de zăcere, Unde capul și-a turnat, Vede-a fratelui părere Ce-ocolește tristul pat.* BOLINTINEANU, O. 97. *Căprioara cum îl simte, Fuge, saltă, zboară, piere Ca un vis, ca o părere.* ALECSANDRI, P. II 90. ◇ Expr. **O părere de...** se spune despre ceva abia vizibil. *Rominul avea o părere de zîmbet sub mustața căruntă.* SADOVEANU, O. VII 239. ✦ Senzație, închipuire. *Nu știu, părerea m-a amăgit, ori am auzit mai multe glasuri?* CREANGĂ, P. 24.

3. (Numai în expr.) **Părere de bine** = bucurie, satisfacție, mulțumire. *Ipate, auzind aceasta, părerea lui de bine; ia banii... și se duce.* CREANGĂ, P. 160. **Părere de rău** = regret, mîhnire, supărare, căință. *Și păreri de rău trecute Cad pe inima-mi trudită, Ca un stol de pasări mute Pe-o grădină părăsită.* TOPÎRCEANU, B. 71. *Auzind aceste, s-a arătat cu mare părere de rău.* CREANGĂ, P. 91.

PĂRÉSIMI s. f. pl. (Regional) Postul mare sau al paștilor, care durează șase săptămîni.

PĂRETÁR, *păretare,* s. n. (Regional) **I.** Scoarță de dimensiuni mici sau bucată de pînză brodată care se pune pe pereții unei camere în scop decorativ. *Pe lîngă pat și lăiți se află păretare, niște lăicere înguste de lînă... țesute în patru ițe.* La CADE.

II. 1. Scobitură în perete unde se așază spre păstrare diferite lucruri; poliță.

2. Fiecare dintre stîlpii care susțin streașina casei.

— Variantă: **peretár** s. n.

PĂRÉTE s. m. v. **perete.**

PĂRINCIÓR, *părinciori,* s. m. Diminutiv al lui părinte. *Părinciorii mei Prînzul ce prînzesc Nu mi-l pot prînzi Tot de mila mea.* TEODORESCU, P. P. 46.

PĂRÎNTE, *părinți,* s. m. **1.** (Cu o nuanță de solemnitate, de respect) Tată. *Ia aminte, copilule, s-auzi ce-a spus părintele tău!* SADOVEANU, O. III 104. *Fiul craiului... începe a plînge în inima sa, lovit fiind în adîncul sufletului de apăsătoarele cuvinte ale părintelui său.* CREANGĂ, P. 189. ◇ *Părinte de familie* = cap de familie. *Era părintele de familie din tren, de astă-toamnă.* C. PETRESCU, C. V. 184.

2. (La pl.) Tata și mama. *Părinții mei voiau să facă din mine un om de lume.* GALACTION, O. I 56. *Aici l-a legănat Măicuța lui, și-aici în sat Sînt morți părinții lui!* COȘBUC, P. I 232. *Și era una la părinți Și mîndră-n toate cele.* EMINESCU, O. I 167. *Ci eu m-am gîndit, Peste negri munți, La dragi de părinți.* TEODORESCU, P. P. 46. ◇ *Părinți buni* v. bun (VII). ✦ Strămoși, strămoși. V. bătrîn. *Sînt copilul unui neam sărac, Bieți romîni ce scormonesc*

pămîntul, Unde-şi au părinţii lor mormîntul. BENIUC, V. 10. *Căci te iubeam cu ochi păgîni Şi plini de suferinţi, Ce mi-i lăsară din bătrîni, Părinţii din părinţi.* EMINESCU, O. I 192. *Deschid sînta carte unde se află înscrisă gloria Romîniei, ca să pun înaintea ochilor fiilor ei cîteva pagini din viaţa eroică a părinţilor lor.* BĂLCESCU, O. II 25.

3. Întemeietor (al unui neam, al unei familii); creator, iniţiator, fondator (al unei ştiinţe, al unei mişcări culturale, literare etc.). *Herodot e supranumit părintele istoriei.*

4. Termen cu care se adresează cineva preoţilor şi călugărilor (învechit, rar, şi altor persoane). *Apoi ce să facem, domnule părinte, răspunse primarul.* REBREANU, I. 22. *De treabă ofiţer, să-ţi spun drept! De aseară, de cînd a tras în gazdă la noi... tot părinte ispravnice mi-o zis.* ALECSANDRI, T. I 198. *Ce zici, părinte? zise sărmana femeie, înturnîndu-se cu ochi lăcrimători spre mitropolitul.* NEGRUZZI, S. I 162. ◇ (Ca epitet) *Părintele Naie era înzestrat de mic cu o voce pentru teatru.* ARGHEZI, P. T. 5. ✦ Preot, călugăr. *Suirăm treptele spre arhondaric şi părintele se aplecă spre noi cu luminarea, ca să ne vadă de aproape.* SADOVEANU, O. VII 182.

PĂRINTÉSC, -EÁSCĂ, *părinteşti,* adj. **1.** Care aparţine părinţilor, al părinţilor. *Tudor sta privind în largul cuprins al moşiei părinteşti.* SADOVEANU, O. VII 103. *Pentru ce vrei numaidecît să ieşi din casa părintească?* ALECSANDRI, T. I 410. *Patria e aducerea-aminte de zilele copilăriei... coliba părintească cu copaciul cel mare din pragul uşii.* RUSSO, O. 31. ✦ De părinte, patern. *Alesese anume acest ceas de părintească cercetare a scriptelor şi cărţilor băiatului.* VORNIC, P. 7. *Îi dete poveţele părinteşti de cum să se poarte.* ISPIRESCU, L. 13. *Ghica-vodă, care era faţă la acea serbare ... aruncă o privire părintească spre noi.* CREANGĂ, A. 75.

2. Al strămoşilor, de la strămoşi. *Ce soi de părinţi vom fi dacă lepădăm toată moştenirea părintească?* RUSSO, S. 36. *Precum anticarul, la patima-i supus, Culege vechea-aramă ce nu mai are curs, Aşa în a mea rîvnă, pe locul părintesc, Fiu al acestor ruine, ţărîna lor slăvesc.* ALEXANDRESCU, P. 143.

— Variantă: (Mold.) **părinţésc, -eáscă** (CREANGĂ, P. 286, ŞEZ. III 235) adj.

PĂRINTÉŞTE adv. Ca un părinte. *O cuprinse părinteşte.* GALACTION, O. I 192. *O femeie mai bătrînă le dezmiardă părinteşte.* MACEDONSKI, O. I 82. *Întrebă părinteşte pe fiecare bogoslov ce are de gînd să facă?* CONTEMPORANUL, IV 1.

PĂRINŢÉL, *părinţei,* s. m. (Familiar) Diminutiv al lui părinte (4). *Eu, părinţele, după cum ai cuvîntat, Am făcut bune şi rele şi crez că voi fi iertat.* PANN, P. V. I 75. *Turcu bea şi se-mbăta Şi din gură cuvînta: Părinţele, părinţele, D-auzi cuvintele mele, Că nu grăiesc vorbe rele.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 489.

PĂRINŢÉNIE s. f. v. **părinţie.**

PĂRINŢÉSC, -EÁSCĂ adj. v. **părintesc.**

PĂRINŢÍE s. f. (Neobişnuit; în loc. adv.) **Cu părinţie** = cu dragoste de părinte; cu glas părintesc; părinteşte. *Jupîn Dumitrache (cu părinţie): Ei! nu te ruşina! ale tinereţii valuri!* CARAGIALE, O. I 83.

— Variantă: **părinţénie** s. f.

PĂRÎNDÁ vb. I v. **perinda.**

PĂRÍNG s. m. (Regional) Nume dat la două plante erbacee furajere din familia gramineelor: a) dughie; b) mei. *Părîngu-şi toarce din pămîntul umed Tulpini subţiri şi-nalte.* VLAHUŢĂ, la TDRG. (În forma *parinc*) *Nutreţul... de frunte* [al presurii] *se compune din ovăz, cînepă... parinc şi multe alte seminţe.* MARIAN, O. II 380.

— Variante: **parîne, parîng** (I. IONESCU, P. 233) s. m.

PĂRÎNGĂ, *părîngi,* s. f. (Regional) **1.** Dorîngă. *Au puşcat ei nişte mistreţi, s-au întors cu ei în părîngă la pădurărie.* SADOVEANU, N. F. 70.

2. Parte a războiului de ţesut.

PĂROÍ vb. IV v. **paroi.**

PĂRÓS, -OÁSĂ, *păroşi, -oase,* adj. **1.** (Despre fiinţe sau despre părţi ale trupului lor) Acoperit cu (mult) păr. *Apucă în palma goală lama îngustă şi subţire, de nu ieşeau decît trei degete de oţel din pumnul păros şi gros.* DUMITRIU, N. 240. *Era un flăcău frumos munteanul, subţire-n mijloc, cu pieptul păros descoperit.* RUSSO, O. 108. *Vede fără veste înaintea sa d-odată un zmeu foarte grozav, păros ca un ţap.* GORJAN, H. I 25. ◇ Expr. **A spune despre moşi-păroşi** = a spune poveşti, a povesti despre lucruri care nu pot exista. *Tot înşiră la gogoşi Spuind despre moşi-păroşi.* PANN, P. V. I 9.

2. (Despre ţesături) Acoperit cu un strat pufos, format din capetele firelor care ies în afară.

PĂRPĂLÍ vb. IV v. **pîrpăli.**

PĂRPĂRIŢĂ, *părpăriţe,* s. f. Piesă metalică aşezată în gaura din mijlocul pietrei stătătoare a unei mori pentru a prinde capătul fusului care învîrteşte piatra alergătoare.

PĂRTÁL s. n. v. **partal.**

PĂRTÁŞ, -Ă, *părtaşi, -e,* s. m. şi f. **1.** Persoană care participă la o activitate, care ia parte la o acţiune. *Ca tovarăş, era părtaş la toate, şi la pagubă şi la cîştig.* CREANGĂ, O. A. 250. *El n-a venit... La veselia noastră părtaş a fi nu vrea.* ALECSANDRI, T. II 90. ◇ (Rar, fără determinări) *Cum a ars el inima unei mame, aşa să-i ardă inima sfîntul Foca de astăzi, lui şi tuturor părtaşilor săi.* CREANGĂ, A. 9. ✦ Partizan, adept. *Ca să-şi numere părtaşii, Vlad, adînc şi nepătruns, Vrea să vadă cine-i prinde gîndul, pentru toţi ascuns!* DAVILA, V. V. 36. ◇ (Adjectival) *Aş putea vecia cu tovărăşie Să o iau Părtaşa gîndurilor mele.* ARGHEZI, V. 18.

2. Cel care se bucură sau beneficiază de ceva. *Cine vrea părtaş să fie Dreptului pe-acest pămînt, După Tudorin să vie!* COŞBUC, P. II 110.

PĂRTICEÁ, -ÍCĂ, *părticele,* s. f. Diminutiv al lui parte.

1. v. parte (I 1). *Fiecare clăcaş va primi părticica lui de pămînt.* CAMIL PETRESCU, O. II 283. [Proprietarul] *nu are dreptul de a deposeda pe ţărani de părticelele lor de pămînt.* KOGĂLNICEANU, S. A. 159.

2. v. parte (I 3). *Mult-puţin ce-am cîştigat, Părticica nu şi-a luat; S-a supărat şi-a plecat.* TEODORESCU, P. P. 559.

PĂRTINÍ, *părtinesc,* vb. IV. Tranz. A avantaja pe cineva în dauna altuia, a se purta părtinitor faţă de cineva, a ţine partea cuiva. *Să întrebe pe profesor, care, ca străin, nu putea să părtinească pe nimeni.* D. ZAMFIRESCU, la TDRG.

PĂRTINÍRE, *părtiniri,* s. f. **1.** Faptul de a părtini; favorizare, protejare a cuiva în dauna altuia. *Poruncile mele voi să fie una pentru toată împărăţia mea; la mine părtinire nu este scris.* ISPIRESCU, L. 219. *La masa judecăţii uitat-ai părtinirea? Norodul uşurat-ai de dări, de asupriri?* NEGRUZZI, S. II 187. ◇ Loc. adv. **Fără părtinire** = în mod obiectiv, imparţial. *Cînd ar vrea să se vadă şi el fără părtinire, Ar vedea, cum vede lumea, că nu-i şi el fără pată.* NEGRUZZI, S. II 303.

2. (Învechit, neobişnuit) Participare. *Ce folos puteau trage romînii din părtinirea lor la asemenea lupte între Poartă şi Austria?* ODOBESCU, S. I 307.

PĂRTINITÓR, -OÁRE, *părtinitori, -oare,* adj. Care părtineşte, favorizează, protejează pe cineva, care ţine

partea cuiva (în dauna altuia). *Locuitorii de pe la multe răzeşii nu s-au împroprietărit, din cauză că în comisiunea ad-hoc au fost oameni părtinitori.* I. IONESCU, D. 202.

PĂRUGEÁN, *părugeni,* s. m. (Regional) Par mare şi gros. *Să vie Sabarul mare, Să ia puntea de la vale, Puntea şi cu părugenii, Să se-nece săbărenii.* TEODORESCU, P. P. 305.

PĂRUÍ[1], *păruiesc,* vb. IV. **1.** Refl. reciproc. A se bate (trăgîndu-se de păr unii pe alţii). ✦ (Regional; prin etimologie populară) A se bate cu parul.

***2.** Tranz. (Tăbăcărie) A îndepărta părul de pe pieile crude prin procedee chimice. (Refl. pas.) *Cînd începe a ieşi părul din piele... se păruieşte, adică se curăţă de păr cu cuţitoaia.* I. IONESCU, M. 702.

PĂRUÍ[2], *păruiesc,* vb. IV. Tranz. A bate pari, a împrejmui (un loc) cu pari.

PĂRUIÁLĂ, *păruieli,* s. f. Acţiunea de a se părui[1] (1), încăierare. *A fost o păruială în toată legea.* CAMIL PETRESCU, O. I 318. *La urmă se sfîrşeşte cheful cu păruieli zdravene ori cu capete sparte.* DUNĂREANU, CH. 103. ✦ Bătaie, chelfăneală. *Îl luară la trei parale şi-i dădură o păruială straşnică.* ISPIRESCU, la TDRG.

PĂRUÍT[1] s. n. Acţiunea de a părui[1] (2); îndepărtarea părului de pe pieile crude prin procedee chimice.

PĂRUÍT[2] s. n. Acţiunea de a părui[2].

PĂRÚT s. n. (Popular) Aparenţă; înfăţişare. *Mamei tale noră-n casă, N-aş fi vrut să merg? E, lasă, Că de-o fată cui-i pasă, Nu se ia după părut!* COŞBUC, P. I 52.

PĂS, *păsuri,* s. n. Supărare, mîhnire, necaz; suferinţă, durere. *Îşi spun tare dorul şi păsul inimii lor, în versuri scurte.* VLAHUŢĂ, R. P. 75. *Îmi povestea păsurile şi plăcerile oamenilor de la munte.* ODOBESCU, S. III 174. ✧ Loc. adv. **Fără păs** = fără grijă, indiferent; nepăsător. *Aşa sta, în limpezimea cîmpiilor, fără păs de primejdie, coliba haiducului.* DELAVRANCEA, S. 165. *Am jurat ca peste dînşii să trec falnic, fără păs, Din pristolul de la Roma să dau calului ovăs.* EMINESCU, O. I 147.

PĂSÁ[1], pers. 3 *pásă,* vb. I. Intranz. **1.** (Cu dativul, mai ales în construcţii negative sau interogative retorice) A simţi o nelinişte, grijă, supărare; a se îngrijora; a avea grijă de... *Din codru rupi o rămurea, Ce-i pasă codrului de ea?* COŞBUC, P. I 153. *De astăzi dar tu fă ce vrei, De astăzi nu-mi mai pasă Că cea mai dulce-ntre femei Mă lasă.* EMINESCU, O. I 187. *Nici mie nu-mi pasă de-ţi pasă sau de nu-ţi pasă!* ALECSANDRI, T. I 93. *Şi tu bade, crezi că eu Mă topesc de dorul tău? — Mîndră, de nu ţi-ar păsa, Acum nu m-ai întreba!* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 229.

2. A-i cădea, a-i atîrna (cuiva) greu. *Cam pe urma tuturor, Vine Jiţa smedioară: Pasă-i capul de parale, Urechiuşi De cerceluşi Şi gîtul de mărgeluşi.* TEODORESCU, P. P. 54.

— Formă gramaticală: prez. conj. *să-mi pese* (RETEGANUL, P. II 9, ISPIRESCU, L. 34).

PĂSÁ[2], pers. 3 *pásă,* vb. I. Intranz. **1.** (Învechit) A merge, a se duce. *Dar steaua pe nave lumina-şi îndreaptă, Şi navele pasă acum spre noroc.* ANGHEL, P. 76. *Pasă ceata călătoare, Cînd pe noapte, cînd pe soare.* ALECSANDRI, O. 129. *Îşi îndeamnă calul inundat de spume. El de mult pe cale pasă rătăcind!* id. P. III 151.

2. (La imperativ, cu valoare de interjecţie, şi în forma *pas*) a) Du-te, mergi. *Pas, Grigoriţă, de-ţi primeşte prietinul şi-l cinsteşte cu nişte mere murate.* SADOVEANU, N. F. 38. *Pasă cu dumnezeu, fiica mea, şi adu-ţi aminte de învăţăturile mele.* ISPIRESCU, L. 13. *Deci tu, hatmane, pasă ş-adună Din cetate cetele cele mai viteze.* BUDAI-DELEANU, Ţ. 233. b) (Urmat de o propoziţie introdusă prin «de» sau, mai rar, prin «să») Încearcă..., îndrăzneşte..., caută... *Mai pasă de ţine minte toate cele şi acum aşa, dacă te slujeşte capul, bade Ioane.* CREANGĂ, A. 40. [Turcii] *tratau pe domnii noştri ca pe nişte zapcii, le trimeteau ordine scrise şi verbale, ş-apoi pas să nu le fi urmat.* GHICA, S. VI. *Pas de cunoaşte acum care-i boier şi care nu-i.* RUSSO, S. 17.

— Imper. şi: *pas.*

PĂSÁRE s. f. (Popular) Faptul de a(-i) păsa[1]; grijă de cineva sau de ceva; îngrijorare. *Întrebarea Zvorişteanului a căzut rece; grea, fără păsare faţă de şirul vorbăriei procurorului.* GALAN, Z. R. 150. *Merg eu acum fără păsare prin păpuşoi, pînă în dreptul ogrăzii.* CREANGĂ, A. 60. *Hei, Ancuţo, draga mea, Facă dumnezeu ce-a vrea! Tu să n-ai nici o păsare.* ALECSANDRI, P. P. 113.

PĂSÁT s. n. Porumb sau mei măcinat mare. *Aşază tingirea cu păsat Pe-o pirostrie şchioapă.* CARAGIALE, O. III 125. *Se suie iute în pod şi scoboară de acolo... vreo două dimerlii de păsat.* CREANGĂ, P. 5. ✦ Mămăligă din mei (pisat) care se mănîncă cu lapte sau cu brînză. *Mîncau dintr-o oală lapte cu păsat.* SBIERA, P. 35. ✧ Expr. **A-i curge** (sau **a-i cădea, a i se vărsa cuiva**) **lapte** (sau **miere**) **în păsat** = a-i merge bine, din plin, a izbuti în toate. (Cu pronunţare regională) *Lui Barbu-i curgea şi laptele-n pasat şi galbenii în cobză.* ALECSANDRI, T. 83. **A vărsa** (sau **a turna** cuiva) **laptele în păsat** = a-i face cuiva un bine. *I-ai turnat laptele-n păsat.* PĂSCULESCU, L. P. 107.

— Variantă: **pîsát** (STANCU, D. 46) s. n.

PĂSĂRÁR, *păsărari,* s. m. Vînzător, crescător de păsări; vînător care vînează cu şoimi. *Unchiul Niţă... era meşter în meseria de păsărar, avînd laţuri presărate cu iscusinţă.* PAS, Z. I 209. *Şi începură şi slugile să treacă: marele surugiu şi micii surugii... marele păsărar şi micii coteţari.* VISSARION, B. 34. *Păsărari înzorzonaţi cu şoimul pe mînă.* ODOBESCU, S. III 144.

PĂSĂRĂRÍE, *păsărării,* s. f. (Ieşit din uz) Prăvălie în care se vînd păsări. *Din distanţă în distanţă linia grădinilor era întreruptă de un şir de magazii... o măcelărie, o pescărie, o păsărărie.* GHICA, S. 534.

PĂSĂREÁ, -ÍCĂ, *păsărele* şi (mai rar) *păsărici,* s. f. Diminutiv al lui pasăre. *Cum vînătoru-ntinde-n crîng La păsărele laţul, Cînd ţi-oi întinde braţul stîng, Să mă cuprinzi cu braţul.* EMINESCU, O. I 174. *Cîntă păsărica-n iarbă, Trece badea, nu mă-ntreabă, Pare că nu i-am fost dragă.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 165. *Brazi şi păltinaşi I-am avut nuntaşi, Preoţi, munţii mari, Paseri, lăutari, Păsărele mii Şi stele făclii!* ALECSANDRI, P. P. 2. ✧ Expr. (Familiar) **A avea (o) păsărică** (sau **păsărici, stiuleţi**) **la cap** sau, rar, **sub pălărie** = a fi cu o doagă sărită, a fi trăsnit, zurliu. *Să lăsăm glumele — ai o păsărică sub pălărie.* STANCU, D. 303.

PĂSĂRÉSC, -EÁSCĂ, *păsăreşti,* adj. (Rar) **1.** De pasăre. *Însuşi să privească cu ce chip îl slăveşte, naţia păsărească.* ALEXANDRESCU, la CADE. ✧ Compus: **mei-păsăresc** v. mei.

2. (Despre un anumit fel de a vorbi) Argotic; greu de înţeles. *Vorbea foarte mult şi într-o limbă proprie: limba păsărească.* GHEREA, ST. CR. II 54.

PĂSĂRÉŞTE adv. (Rar) Ca o pasăre. *Zborul iute-şi repezea, Iepureşte, ogăreşte, Păsăreşte, fulgereşte, Şi-ntr-o clipă ajungea La cortul lui Crîm-hogea.* ALECSANDRI, P. P. 113. ✧ Expr. **A vorbi păsăreşte** = a vorbi în argou, a vorbi astfel încît să nu fii uşor înţeles.

PĂSĂRÉT s. n. (Cu sens colectiv) Mulţime de păsări, neamul păsăresc. *Cailor, cîinilor, pisicilor, păsăretului să*

li se dea hrana trebuitoare. PAS, L. I 94. *Soarele răsărise şi păsăretul sălbatic se deşteptase.* SANDU-ALDEA, U. P. 42. *Păsăret, şi căţel, şi purcel, se dau în lături şi se fac teacă de pămînt.* DELAVRANCEA, H. T. 134.

PĂSĂRÍME s. f. (Cu sens colectiv) Păsăret. *Bătătura nu mai încăpea de vite, păsărime şi lighioi.* DELAVRANCEA, S. 17.

PĂSĂRÓI, *păsăroi,* s. m. Bărbăţuşul unei păsări; pasăre mai mare.

PĂSĂRÚICĂ, *păsăruici,* s. f. Păsărea. *Pe voi vă lua la goană fiindcă îi stricaţi rostul, speriind stolurile de păsăruici.* PAS, Z. I 209. *Păsăruici şi păsărele, Voi frumoase turturele, Să zburaţi în ţara mea Şi-mi căutaţi pe maica mea.* HODOŞ, P. P. 229. *Alba păsăruică Pe arac se urcă: N-are aripioare, N-are nici picioare* (Fasolea).
— Pl. şi: *păsăruice* (ODOBESCU, S. III 23).

PĂSCÁRE, *păscări,* s. f. 1. (Popular) Păscut; (concretizat) loc de păscut, păşune.
2. (La jocurile de copii) Situaţia celui (sau celor) care trebuie să servească pe cel (sau pe cei) de la « bătaie ».

PĂSCĂLÍE, *păscălii,* s. f. 1. Calendar după care se poate afla (pe o perioadă lungă de ani) data paştilor şi a altor sărbători religioase de peste an care nu au loc la aceeaşi dată.
2. Carte populară astrologică, cu ajutorul căreia superstiţioşii pretind a ghici viitorul cuiva. *Dragă mi-i şi nice prea, Că ştiu bine că-i a mea; C-am căutat în păscălie Şi mi-o dă maică-sa mie!* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 81.

PĂSCĂLITÓR, *păscălitori,* s. m. (Învechit) Ghicitor. *Voi ghici, că doar de aceea-s păscălitor.* RETEGANUL, la CADE.

PĂSCĂTOÁRE, *păscători,* s. f. (Popular) Loc de păscut; păşune. *Au lăsat* [oile] *aice să pască pentru că era foarte bună păscătoarea.* SBIERA, P. 8.

PĂSCÚT s. n. Acţiunea de a p a ş t e; păşunat. *Oile se aflau în lunci la păscut cu feciorii şi cînii.* SADOVEANU, A. L. 131. *Deodată, Pisicuţa se opri din păscut şi... se uită ţintă şi sperietă, oarecum, la deal.* HOGAŞ, M. N. 110.

PĂSCÚŢĂ, *păscuţe,* s. f. 1. Diminutiv al lui p a s c ă (1). *Pune păscuţa în cuptor.* SEVASTOS, N. 11.
2. Plantă de primăvară care face flori albe *(Bellis perennis);* guşa-găinii; (la pl.) bănuţi. (La pl., regional, *păscuţi) Am găsit... cele dintăi păscuţi albe.* SADOVEANU, O. VIII 13.
— Pl. şi: (2) *păscuţi.*

PĂSTÁIE, *păstăi,* s. f. Fructul caracteristic al unor legume ca fasolea, mazărea etc., semănînd la exterior cu o teacă şi avînd în interior boabe. *O păstaie de sulcină A făcut explozie.* TOPÎRCEANU, B. 48. *Fasolea grasă... este acel soi care are păstăile galbene, putindu-se mînca multă vreme.* PAMFILE, A. R. 184.

PĂSTĂIÓS, -OÁSĂ, *păstăioşi, -oase,* adj. (Rar, despre legume) Care are fructul o păstaie; p. e x t. cu păstăi mari. *Fasolea moldovenească este albă, are boabele mărişoare... nu-i aşa de păstăioasă.* PAMFILE, A. R. 184.

PĂSTÂRNÁC s. m. v. **păstîrnac.**

PĂSTÎRNÁC, *păstîrnaci,* s. m. Plantă erbacee din familia umbeliferelor care se cultivă ca legumă pentru rădăcina ei asemănătoare la gust cu aceea a pătrunjelului *(Pastinaca sativa);* (regional) morcov-alb. (Ironic) *Te-ai uitat la zarzavatul ăsta din oală? Morcovi, pătrunjel şi păstîrnac?* SEBASTIAN, T. 354.
— Variantă: **păstârnác** s. m.

PĂSTÓR, *păstori,* s. m. Om care păzeşte oile sau vitele la păscut (fiind uneori şi proprietarul lor); cioban, păcurar. *Jder văzu un singur păstor într-un corn de rîpă, stînd neclintit cu sarica în spate.* SADOVEANU, F. J. 325. *Păstorul care-şi părăseşte turma e mai rău ca acela care o conduce greşit.* REBREANU, R. I 82. *Şi vin păstori cu gluga albă, Din fluier povestindu-şi dorul.* GOGA, P. 16. ◇ Compus: (Astron.; popular) **păstorul-cu-oile** = cloşca-cu-pui sau găinuşa. ✦ F i g. Conducător (religios), preot. *A ţinut să vie şi cu cîrja mitropolitană, ca să corespundă demnităţii de păstor al ţării.* CAMIL PETRESCU, O. II 331.

PĂSTORÁŞ, *păstoraşi,* s. m. Diminutiv al lui p ă s t o r. *Trecea păstoraşul împărat, doinind şi horind.* EMINESCU, L. P. 173.

PĂSTORÉL, *păstorei,* s. m. Păstoraş.

PĂSTORÉSC, -EÁSCĂ, *păstoreşti,* adj. De păstor, care se referă la viaţa de păstor; pastoral. *S-auzim Buciumele păstoreşti.* ALECSANDRI, P. P. 408. ✦ F i g. De preot, preoţesc. *Îl auzi uneori, la necaz, sătul de sarcina păstorească, oftînd şi povestind.* ARGHEZI, P. T. 5.

PĂSTORÍ, *păstoresc,* vb. IV. 1. T r a n z. (Cu privire la oi, vite) A păzi, a paşte (2). *N-am să văd cîmpii cu soare, N-am să păstoresc mioare, Glas de clopot n-am s-ascult.* COŞBUC, P. II 172. ✦ I n t r a n z. A se ocupa cu păstoritul. *Păstorind pe plaiuri şi în văi... a aşteptat cu dor un curcubeu de pace.* SADOVEANU, E. 13.
2. I n t r a n z. F i g. A conduce, a îndruma în spiritul legilor bisericii. *Mitropolitul Serafim... a păstorit în ţară sub Mihnea-vodă.* ODOBESCU, S. I 429. ◇ R e f l. p a s. *Biserica Moldaviei s-a păstorit de către mitropoliţi aleşi de înaltul cler.* NEGRUZZI, S. I 240.

PĂSTORÍE s. f. 1. Păstorit. [Poporul romîn] *a trebuit... să trăiască, mai bine de o mie de ani, o viaţă de păstorie.* IBRĂILEANU, SP. CR. 1. *Dragoş... întemeiază statul Moldaviei, stat de oameni agricoli, care îşi petrec viaţa cu agricultura şi păstoria.* NEGRUZZI, S. I 271.
2. F i g. Conducere religioasă, bisericească; timpul cît păstoreşte un episcop, un mitropolit. *Cărţi slavone tipărite... sub păstoria mitropolitului Petru Movilă.* ODOBESCU, S. I 343.

PĂSTORÍRE, *păstoriri,* s. f. Acţiunea de a p ă s t o r i şi rezultatul ei; păstorie, păstorit. ✦ F i g. (Rar) Conducere, ocîrmuire. *Dacă el se află căzut în urgisire, Atunci a cui să fie a ţării păstorire?* MACEDONSKI, O. II 227.

PĂSTORÍT s. n. Ocupaţia păstorului. *Păstoritul, ocupaţie răspîndită din vremuri străvechi în Dacia... în epoca migraţiunii popoarelor, a fost îmbrăţişată de o populaţie şi mai numeroasă decît înainte.* L. ROM. 1954, nr. 4, 18.

PĂSTORÍŢĂ, *păstoriţe,* s. f. Fată sau femeie care păzeşte oile sau vitele; ciobăniţă. *Mîne blonda păstoriţă... va privi cu drag la plete.* COŞBUC, P. II 157. *A găsit-o pe păstoriţă în deal.* CARAGIALE, O. III 194. *Iedul fuge şi trece lîngă păstoriţe.* NEGRUZZI, S. I 59.

PĂSTÓS, -OÁSĂ, *păstoşi, -oase,* adj. Care are aspectul şi consistenţa unei paste, ca pasta; moale. *Piesa se încălzeşte pînă ajunge în stare păstoasă.*

PĂSTRÁ, *păstrez,* vb. I. T r a n z. 1. A ţine ceva în bună stare; a îngriji de ceva. *Ţine această cămaşă şi o păstrează bine.* ISPIRESCU, U. 75. *I-a mai dat încă o furcă de aur, care torcea singură, şi i-a zis cu bineşorul: păstreaz-o, că ţi-a prinde bine la nevoie.* CREANGĂ, P. 91. ✦ A respecta, a păzi, a nu călca, a nu viola. *Poetul întrebuinţează şi el cuvintele limbii, păstrîndu-le înţelesurile lor comune.* VIANU, S. 8. *Trebuie să se supuie formalităţilor necesare, să îmbrace un anumit costum, să păstreze obiceiurile şi prescripţiile.* CAMIL PETRESCU, U. N. 89.

2. A menține, a face să dureze. *A fost datoria cercetătorilor critici să scoată numele meu de subt o etichetă pe care unii mi-o mai păstrează.* SADOVEANU, E. 8. *Operile de artă au știut și ele să păstreze un aspect cu totul impunător.* ODOBESCU, S. III 76. *Fie iarnă, fie vară, Eu păstrez a mea verdeață.* ALECSANDRI, P. III 23. ◇ Expr. **A(-și) păstra calmul** sau **sîngele rece** = a rămîne calm. *Să ne păstrăm în primul rînd calmul.* BARANGA, I. 180. **A păstra amintirea cuiva** = a nu-l uita. **A păstra** (ceva sau pe cineva) **în amintire** (sau **în inimă, în minte, în suflet**) = a nu uita niciodată (ceva sau pe cineva). *Păstrează-ți în minte... vorbele aceste.* MURNU, I. 26. **A păstra tăcere** = a tăcea. *Mezinul păstra și el tăcerea.* SADOVEANU, O. I 18. *Iubind în taină am păstrat tăcere, Gîndind că astfel o să-ți placă ție.* EMINESCU, O. I 201. ✦ Refl. A rămîne, a se menține. *Numai Urga, în această bună voie, se păstra posomorît.* SADOVEANU, D. P. 133.

3. (Cu privire la o taină, un secret) A nu divulga, a respecta. *Să jurăm... Taina s-o păstrăm.* ALECSANDRI, P. P. 188.

4. (Construit mai ales cu dativul persoanei) A rezerva, a pune deoparte (ceva); a lăsa (ceva) pentru altă ocazie, pentru un anumit scop etc. *Păstrează-ți lacrimile ce ți-au mai rămas pentru tinerețile ce înfloresc acum.* SADOVEANU, N. P. 51. *Dar eu numai pentru tine Inimioara mi-o păstrez.* ALECSANDRI, T. 316. *Orice e mai sfînt în mine... Pentru tine-l voi păstra.* id. P. I 173.

PĂSTRÁMĂ s. f. v. **pastramă.**

PĂSTRÁRE s. f. Acțiunea de a păstra.

1. Ținere la loc sigur. *L-ar fi pironit părintele Oșlobanu pe cruce și l-ar fi pus în podul bisericii spre păstrare.* CREANGĂ, A. 79. ◇ Loc. adv. **La sau în (bună) păstrare** = a) la loc sigur, la loc ferit. *Să-i fie pomii la bună păstrare și să nu se atingă nici pui de pasăre de dinșii.* ISPIRESCU, U. 12. *Mi-e* [calul] *cam ascuns, La bună păstrare pus.* TEODORESCU, P. P. 533; b) (familiar) în închisoare, la răcoare. *Deseară d. Cațavencu nu o să fie la întrunire, o să fie în altă parte — la păstrare.* CARAGIALE, O. I 112.

2. Păzire, ținere, nedivulgare. *Păstrarea secretului de partid și de stat este o datorie de onoare a fiecărui membru de partid și a fiecărui cetățean cinstit al patriei noastre.* LUPTA DE CLASĂ, 1953, nr. 10, 64.

PĂSTRÁT s. n. Faptul de a păstra. *Sta el astfel în toate zilele și în toate nopțile cu gîndul pironit numai la păstratul și sporitul banilor.* GANE, N. III 15.

PĂSTRAV s. m. v. **păstrăv.**

PĂSTRĂTÓR, -OÁRE, *păstrători, -oare,* adj. 1. Care păstrează (ceva). *O urnă funerară păstrătoare de cenuși.* ODOBESCU, S. I 212. ✦ (Despre oameni) Econom.

2. Care ține (ceva) la sine. (Substantivat) *Iubind pe păstrătorul tradiției, al pămîntului și al limbii acestui neam, adică pe țăran, Ibrăileanu dorea în același timp intens ieșirea lui din trecut, din mizerie și primitivitate, la viața nouă a lumii.* SADOVEANU, E. 177. *Cea mai mare din surori... era păstrătoarea cheilor.* ISPIRESCU, L. 50.

PĂSTRĂV, *păstrăvi,* s. m. 1. Pește răpitor din familia salmonidelor, nu prea mare, cu corpul îndesat și acoperit cu solzi mici, cu puncte roșii aprinse; trăiește în apele reci și repezi de munte și este apreciat pentru carnea lui gustoasă *(Salmo trutta fario). Oarecare mirare și semn de plăcere au arătat oaspeții numai la păstrăvii subțiri ca pumnalele de argint.* C. PETRESCU, R. DR. 5. *Într-o mînă ținea o bută cu păstrăvi vii, proaspeți și zglobii.* ODOBESCU, S. III 212.

2. (Bot.; Mold. și Transilv.) Nume generic dat mai multor specii de ciuperci mari, fără picior sau cu piciorul mic, avînd forma unui evantai cu lamele pe fața inferioară; crește mai ales pe copaci, unele specii fiind comestibile.

— Variantă: **păstrav** s. m.

PĂSTRĂVÁR, *păstrăvari,* s. m. (Rar) Pescar specializat în prinderea păstrăvilor. *Păstrăvarii, care poartă aceste vergi aproape inofensive, își răscumpără expedițiile protejînd cu bună-credință depozitul lor.* SADOVEANU, V. F. 111.

PĂSTRĂVĂLÍ vb. IV v. **prăstăvăli.**

PĂSTRĂVIÓR, *păstrăviori,* s. m. Diminutiv al lui păstrăv.

— Pronunțat: *-vior.*

PĂSTRĂVÍȚĂ, *păstrăvițe,* s. f. Femela păstrăvului. *În acele locuri și-au frecat păstrăvițele pîntecele, ca să-l ușureze de ouă.* SADOVEANU, V. F. 117.

PẮSTRU s. m. sg. (Învechit și regional) Păstrător. ◇ Loc. adv. **La păstru** = la păstrare. *Am terminat școala. Am luat certificatul. L-am pus în lacră, la păstru.* STANCU, D. 322. **Cu păstru** = cu măsură, cu cumpătare, cu economie. *Omul care știe a trăi cu păstru Parcă o are la galben cap-păstru* (=căpăstru). PANN, P. V. III 74.

PĂSTRÚGĂ, *păstrugi,* s. f. Pește din familia sturionilor, cu corpul subțire, atingînd greutatea de 20 kg, cu botul lung în formă de spadă; trăiește în Marea Neagră și în Dunăre fiind apreciat pentru carnea lui gustoasă *(Accipenser stellatus). Au prins... o păstrugă și trei sterpane.* DAVIDOGLU, O. 45. *Am poruncit păstrugă la grătar și vin la răcitoare.* I. BOTEZ, ȘC. 153.

— Variante: **păștrúngă** (TEODORESCU, P. P. 500), **postrúgă** (PĂSCULESCU, L. P. 175), **postrúngă** s. f.

PĂSTRÚNGĂ s. f. v. **păstrugă.**

PĂSTURĂ s. f. (Apic.) Materie cleioasă, cu bază de rășină, pe care albinele o adună de pe mugurii copacilor sau de pe unele flori și pe care o folosesc pentru a astupa crăpăturile știubeiului sau ca hrană, iarna.

— Accentuat și: *pástură.*

PĂSÚI[1] s. m. v. **fasole.**

PĂSUÍ[2], *păsuiesc,* vb. IV. Tranz. A permite cuiva să întîrzie cu achitarea unei obligații (în special bănești); a aștepta. V. amîna. *Gogu o va mai păsui pentru plata datoriei.* REBREANU, R. I 188. *Era în întîrziere cu trei rate la credit, nu-l mai puteau păsui.* VLAHUȚĂ, O. A. III 42. ✦ A da cuiva răgazul necesar pentru a face ceva. *Ercule nu-l mai păsui* [pe Gerion], *ci, întinzînd arcul, mi-l ochi tocmai în piept.* ISPIRESCU, U. 57.

PĂSUÍ[3], *păsuiesc,* vb. IV. Tranz. A ajusta o piesă cu scopul de a o face să se aplice exact pe o altă piesă (pentru a permite o bună îmbinare, o bună încheiere etc.).

PĂSUIÁLĂ, *păsuieli,* s. f. Păsuire.

PĂSUÍRE, *păsuiri,* s. f. Faptul de a păsui[2]; amînare a plății unei datorii; răgaz, păsuială. *Cu ochii lui de-atîtea ori a văzut săteni care le plîngeau la prag, cerînd păsuire.* CAMILAR, N. I 332. *Ai lesnit cu păsuire Darea birului în țară și cu dreaptă cumpănire Ai făcut-o mai ușoară.* CONACHI, P. 44.

PĂSUÍT, -Ă, *păsuiți, -te,* adj. (Regional; despre lemne, piese etc.) Bine îmbinat, bine încheiat; (despre șuruburi, fuse etc.) bine prelucrat (ca să se poată înșuruba sau angrena exact).

PĂSÚLĂ s. f. v. **fasole.**

PĂȘÍ, *pășesc,* vb. IV. 1. Intranz. A face unul sau mai mulți pași, a înainta pas cu pas; a călca, a merge.

Pășeam încet prin mijlocul misterioasei frumuseți [a poienii]. SADOVEANU, O. VII 223. *Necăjit de oboseala care mă cuprinse, pășeam în neștire, oprindu-mă la fiecare douăzeci de pași să deslușesc cantonul.* DUNĂREANU, CH. 115. *De pe coastă, pe sub ulmi, Se scoboară mieii-n vale, Obosit și blînd popor, Și cîntînd pășește-agale O copilă-n urma lor.* COȘBUC, P. I 157. ◇ Fig. *Pe cer, în miez de noapte, Stau stelele în rînd, Iar luna printre ele Pășește meditînd.* COȘBUC, P. II 268. *Pășește lin o barcă pe unda adormită!* ALEXANDRESCU, M. 97. ◇ Expr. **A păși în vîrful picioarelor** = a merge fără a face zgomot, a păși ușor.

2. Intranz. Fig. A înainta, a progresa, a se dezvolta. *Sub conducerea Partidului Muncitoresc Romîn, clasa muncitoare, în fruntea întregului popor muncitor din țara noastră, pășește hotărît pe drumul construirii socialismului.* LUPTA DE CLASĂ, 1950, nr. 4, 44.

3. Intranz. (Construit cu prep. «în», «prin» etc.) A intra. *Cînd a pășit în casă, îi ardeau ochii și i-a ațintit asupra lui Panțîru.* SADOVEANU, O. VIII 193. *Tu auzi pășind în tindă — E iubitul care vine De mijloc să te cuprindă.* EMINESCU, O. I 76. *În casă nu i-aș păși Dacă nu mi te-aș iubi!* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 272. ✦ A apărea, a se prezenta, a-și face apariția. *Iubirea e un înger ce-n casă cînd pășește Și pragul și căminul cu pasul lui sfințește.* ALECSANDRI, T. II 107.

4. Tranz. A trece. *Îi aruncă o singură privire, de cum a păsit pragul.* SAHIA, N. 93. *Cum păsiră pragul porții, începură curțile și palaturile a hăui.* ISPIRESCU, L. 194. *Dacă plouă... acest pîrîiaș neînsemnat, pre care un copil îl poate păși, se face atît de mare încît adese prăvale carele încărcate.* NEGRUZZI, S. I 316. ◇ Intranz. (Construit cu prep. «peste») *Nesimțit, s-a desprins canatul ferestrei. Jder a săltat și a păsit peste prichici.* SADOVEANU, F. J. 603. ◇ Fig. *Pășea peste greutăți totdeauna cu nădejdea că mîni o să fie mai bine decît azi.* MIRONESCU, S. A. 57.

PĂȘÍN, -Ă adj. v. **pîșin.**

PĂȘÍRE, *pășiri,* s. f. Acțiunea de a păși; păsit, mers. *Pe fruntea sa energică Un tainic foc străluce, Ș-a ei păsire-i sprintenă Ca gîndul care-o duce.* ALECSANDRI, P. II 157.

PĂȘÍT s. n. Păsire.

PĂȘITÚRĂ, *păsituri,* s. f. (Regional) Pas[1].

PĂȘTÍȚĂ, *păștițe,* s. f. Plantă erbacee din familia ranunculaceelor cu rizomul orizontal, cu tulpina avînd una sau mai cu seamă două flori galbene-aurii; crește prin păduri și tufișuri *(Anemone ranunculoides).*

PĂȘTIÚNE, *păștiuni,* s. f. (Regional) Păsune. *Se minună mult Alesandru de astă vedenie: cum de boii acei mari, în așa multă și bună păștiune, și numai nu cad de pe picioare de slabi.* RETEGANUL, P. V 53. *Cînd simte de vreme bună Trage oile-n păștiune.* MAT. FOLK. 116.

PĂȘUNÁ, *pășunez,* vb. I. **1.** Intranz. A paște. *Vitele satului pășunau lacom.* DELAVRANCEA, V. V. 176.

2. Tranz. A supraveghea vitele, a păzi vitele cînd sînt la păscut. *Ziua mai lucra ce putea pe lîngă cea casă, iar colea pe-nsărat îl trimetea stăpînul la cai pe hotar, să-i pășuneze.* RETEGANUL, P. III 28. *Îi dă învățături... Cum el să le pășuneze.* PANN, la TDRG.

PĂȘUNÁT s. n. Acțiunea de a pășuna. *Dădusem și caii la pășunat la nițică iarbă.* SADOVEANU, A. L. 149.

PĂȘÚNĂ s. f. v. **pășune.**

PĂȘÚNE, *pășuni,* s. f. Loc acoperit cu iarbă, unde pasc vitele; suhat, imaș, izlaz. *Făt-Frumos a încălicat iarăși pe iapă și a plecat cu ea spre pășune.* POPESCU, B. IV 26. *Fata... în ziua aceea s-a întors cu oile de la pășune mai tîrziu ca de obicei.* CARAGIALE, O. III 194. ✦ Iarba de pe locul unde pasc vitele. *Pășune bună.*

— Variantă: (învechit și popular) **pășúnă** s. f.

PĂȘUNEÁLĂ, *pășuneli,* s. f. (Regional) Păsune, pășunat. *Luai oile-n porneală Să le duc la pășuneală.* ALECSANDRI, P. P. 265.

PĂȘÚȘ s. n. v. **pașuș.**

PĂTÁ, *pătez,* vb. I. Tranz. **1.** A face o pată pe un obiect, a acoperi cu pete, a murdări. *Blidul căzuse pe jos, se spărsese, laptele era vărsat pe podeaua de lut bătut și pătase poalele Eleonorei și rochia doamnei Vorvoreanu.* DUMITRIU, N. 126. *Și-mi pătează covorul cu toată apa care curge din el ca dintr-un robinet.* C. PETRESCU, C. V. 146. *Lat e cîmpul celei lupte... Plin de trupuri fărămate, Care zac grămezi culcate, Plin de sînge ce-l pătează Și văzduhul aburează.* ALECSANDRI, P. II 18. ◇ Expr. **A avea (sau a fi cu) mîinile pătate de sînge** v. sînge. ◇ Fig. *În depărtare, tocmai lîngă far, două puncte negre pătau banda netedă de nisip auriu.* BART, E. 168. *Omătul tîrziu Pătează aleele mute Și parcul e încă pustiu.* TOPÎRCEANU, P. 176. *Luna, scut de aur, strălucește pe alee Și pătează umbra verde cu misterioase dungi.* EMINESCU, O. I 159. ◇ Refl. *S-a pătat cu cerneală.*

2. Fig. A dezonora, a pîngări, a profana. *Să pătezi al nostru nume, neamul nostru să-njoseși.* CONTEMPORANUL, I 686. *Trecutul este tare; il vei vedea îndată Pe fața unor oameni de urma lui pătată.* BOLINTINEANU, O. 138. *Pătează haina cea curată a nevinovăției.* NEGRUZZI, S. I 323.

PĂTÁT, -Ă, *pătați, -te,* adj. Cu pete, murdar, murdărit. *Coală de hîrtie pătată.* ✦ Cu pete sau semne de culoare diferită. (Cu pronunțare regională) *Numa-s neagră și patată Și prin străini departată.* ȘEZ. III 153. ◇ Fig. *Amară trebuie să fie...* [moartea] *pentru omul cu cugetul pătat.* NEGRUZZI, S. I 243.

PĂTĂRÁNIE, *pătărănii,* s. f. Pățanie, pataramă. *Beșcu, de cînd cu pătărania, s-a lăsat de băutură.* STANCU, D. 122. *După cum se vorbea, aflase tot satul de pătărania popii și n-a mai îndrăznit sfinția-sa să iasă din casă decît a patra zi după întîmplare.* SADOVEANU, O. I 99. *Hei! jupînește, de-ar avea codrul ista gură să spuie cîte a văzut, cumplită pătăranie ne-ar mai auzi urechile.* CREANGĂ, O. A. 120.

PĂTIMÁȘ, -Ă, *pătimași, -e,* adj. **1.** Stăpînit de patimă, rob al unei pasiuni; pasionat. V. pornit. *Tu ai, Tudore, suflet prea pătimaș.* SADOVEANU, O. VII 65. *Cu ridicula-ți simțire tu la poarta ei să degeri? Pătimaș și îndărătnic s-o iubești ca un copil, Cînd ea-i rece și cu toane ca și luna lui april?* EMINESCU, O. I 157. *Eu văd că e peste putință a organiza cevași și a face cevași cu atîția oameni pătimași și invidioși.* BĂLCESCU, la GHICA, A. 566. ◇ (Adverbial) [Procesul] *a sfîrșit printr-o achitare, pătimaș comentată.* CAMIL PETRESCU, U. N. 9. ◇ (Substantivat) *Din toți muritorii lumii, cel mai în nenorocire Și dintre toți pătimașii cel mai mult în osîndire Este omul care-ți scrie.* CONACHI, P. 99.

2. Care trădează pasiune. *Avea ochi pătimași și plini de foc.* SADOVEANU, O. VII 77. *Intervenția, și mai cu seamă înfățișarea lui pătimașă, păru tuturor atît de insolentă că provocă indignare.* REBREANU, R. II 95. *Răsună în văzduh zgomotul puternic al unei pătimașe sărutări.* HOGAȘ, M. N. 24.

3. (Astăzi rar) Care suferă de o boală; suferind, bolnav. *Era ger; el era cam subțire îmbrăcat și-a tremurat toată noaptea... De-atunci a rămas pătimaș.* VLAHUȚĂ, O. A. 101. ◇ (Substantivat) *Crezînd că pătimașul e răcit, încălzi cărămizi și i le puse pe coapsă. Dar boala nu se ostoia, căci era din lăcomie.* STĂNOIU, C. I. 165.

PĂTIMÍ, *pătimesc,* vb. IV. Tranz. A suferi, a îndura (neplăceri, lipsuri). *Serafim Mogoş, cu tîmplele cărunte şi ochii cuminţi, povestea ce-a pătimit de la jandarmi.* REBREANU, R. I 126. *D-ta eşti vinovat... de toate cîte am pătimit.* CARAGIALE, O. III 79. *Împărăteasa povesteşte soţului său cîte a pătimit ea.* CREANGĂ, P. 101. ◇ Intranz. *Nu pot să nu pătimesc cînd mă văd lepădat ca un vatrar în lunile de vară.* ALECSANDRI, T. I 377. *Omul pînă nu pătimeşte nu să învaţă.* PANN, P. V. III 50. (Fig.) *Folosul ce a izvorît din cărţile bisericeşti... e netăgăduit, dar gramatica mult pătimi.* NEGRUZZI, S. I 258. ◇ (Urmat de determinări introduse prin prep. «de» şi arătînd natura suferinţei) *Grigore flăcăul nu pătimea numai de furtunoasa boală a dragostei.* SADOVEANU, O. VII 307. *Un arap de la Fez, care călătoreşte cu noi, pătimeşte de boala mării şi se vaită.* ALECSANDRI, O. P. 312. *Eu în tot cursul călătoriei mele am fost sănătos, numai am pătimit de ochi.* KOGĂLNICEANU, S. 11.

PĂTIMÍRE, *pătimiri,* s. f. Faptul de a pătimi; patimă, suferinţă, chin. *Nu cumva din nevedere sau din ciuda depărtării, Dup-atîta pătimire să mă dai şi tu uitării.* CONACHI, P. 103. ✦ (Învechit) Boală. *Am cercetat dar cu de-amănuntul... spitalele pentru deosebitele pătimiri.* KOGĂLNICEANU, S. A. 105.

PĂTIMÍT, -Ă, *pătimiţi, -te,* adj. (Învechit) Care a trecut prin împrejurări grele (şi a căpătat experienţă); păţit. *La aceasta te sfătuiesc ca unul ce sînt pătimit.* KOGĂLNICEANU, S. 204.

PĂTIMITÓR, -OÁRE. *pătimitori, -oare,* adj. (Învechit; rar) Care pătimeşte.

PĂTIŞÓR, *pătişoare,* s. n. Pătuţ. *Moşneagul se aşează pe un pătişor, lîngă sobă, după ce se dezbrăcă, greu, de palton.* SADOVEANU, P. 111.

PĂTIÚC, *pătiucuri,* s. n. (Regional) Pătul, pătuiac (1). *Tot cam astfel sînt şi pătiucurile.* PAMFILE, A. R. 164.

PĂTLĂGINĂ s. f. Numele mai multor plante erbacee (specii de *Plantago),* dintre care cea mai cunoscută este o specie cu frunzele aşezate în formă de rozetă din care ies lujere terminate prin cîte un spic trandafiriu; frunzele, cu proprietăţi astringente, se întrebuinţează în medicina populară la vindecarea rănilor. *Creştea pelin argintiu şi pătlagină cu frunza cărnoasă.* DUMITRIU, P. F. 59. *Untul de sunătoare nu e aşa de bun pentru bube... ca pătlagina.* DELAVRANCEA, S. 265.

PĂTLĂGEÁ, -ÍCĂ, *pătlăgele,* s. f. **1.** (Determinat adesea prin «roşie») Plantă erbacee din familia solaneelor, cu frunze compuse şi flori galbene, cultivată pentru fructul ei zemos, bogat în vitamine şi foarte preţuit ca aliment *(Solanum lycopersicum);* roşie, tomată. ✦ Fructul acestei plante.

2. (Determinat adesea prin «vînătă») Plantă erbacee din familia solaneelor, cu tulpina dreaptă, cu flori violete şi cu fructe comestibile, mari, ovale, cărnoase, de culoare violet-închisă *(Solanum melongena, Solanum esculentum);* vînătă. ✦ Fructul acestei plante.

PĂTLĂGINÍU, -ÍE, *pătlăginii,* adj. (Rar) De culoarea pătlăgelei vinete; violet-închis. *În anteriu de mătase pătlăginie... cu picioarele îndoite subt el, trăgea din ciubuc şi privea.* CAMIL PETRESCU, O. II 290.

PĂTRAHÍL s. n. v. **patrafir.**

PĂTRÁR[1], *pătrare,* s. n. **1.** A patra parte dintr-un întreg; pătrime, sfert. *Boierul moldovean putu, în sfîrşit, să cetească scrisoarea pe care de un pătrar de oră o ţinea desfăcută în mîna stîngă.* SADOVEANU, Z. C. 16. *Într-un pătrar de ceas, cele mai multe mese rămăseseră goale.* CAMIL PETRESCU, O. II 597.

2. (Determinat adesea prin «de lună») Fază, în formă de secere (în creştere sau descreştere), a lunii; luna în timpul dintre două faze consecutive ale dezvoltării ei. *Într-un răstimp, s-a prefirat prin cununile copacilor lucirea pătrarului de lună, şi calea s-a luminat uşor.* SADOVEANU, N. P. 126. *Era o lună în primul pătrar, potrivită pentru astfel de încercări.* CAMIL PETRESCU, O. II 137.

PĂTRÁR[2], -Ă, *pătrari, -e,* adj. (Învechit; despre cai; şi substantivat) În vîrstă de patru ani. *În herghelie sînt 54 de iepe mari... 14 pătrare, 20 tretine.* I. IONESCU, D. 370.

PĂTRÁT[1], *pătrate,* s. n. **1.** Patrulater cu laturile şi unghiurile egale. *Viaţa de trudă istovitoare, sub arşiţa neîndurată a soarelui de vară, învie într-un pătrat de pînză.* ANGHEL, PR. 172.

2. Produs obţinut prin înmulţirea unui număr cu el însuşi, număr ridicat la puterea a doua. *25 este pătratul lui 5.* ◇ *Pătrat perfect* = număr întreg şi pozitiv a cărui rădăcină pătrată este tot un număr întreg. ◇ Expr. **A ridica** (un număr) **la pătrat** = a înmulţi un număr cu el însuşi.

— Variantă: **patrát** s. n.

PĂTRÁT[2], -Ă, *pătraţi, -te,* adj. **1.** Cu patru laturi şi cu patru unghiuri egale; în formă de pătrat[1] (1). *Prin deschizătura pătrată puteau vedea cerul.* DUMITRIU, N. 135. *Satul era numai cîteva bordeie în mijlocul cărora se înălţa conacul, o clădire informă cu un turn pătrat.* REBREANU, R. I 70. ✦ Fig. Dezvoltat, drept şi bine făcut. *Nu se gîndea el atît de limpede, dar acesta era lucrul pe care-l simţea; o linişte, o încredere la vederea făpturii vînjoase, cu umeri pătraţi.* DUMITRIU, V. L. 9. ◇ *Metru pătrat* (sau *centimetru pătrat* etc.) = unitate de măsură a suprafeţei, care are la bază metrul de lungime (sau centimetrul etc.) înmulţit cu el însuşi. *O suprafaţă de cinci metri pătraţi.* ◇ Fig. *Cap pătrat* = om mărginit.

2. (Aritm.; numai în expr.) *Rădăcina pătrată* (a unui număr dat) = număr care, înmulţit cu el însuşi, ne dă numărul dat. *6 este rădăcina pătrată a lui 36.*

— Variantă: **patrát, -ă** adj.

PĂTRĂRÉL, -EÁ, *pătrărei, -ele,* adj. (Învechit) Diminutiv al lui pătrar[2]. *Erau tot călăraşi rotunzi de Dobrogea... aleşi tot pătrărei şi cincărei.* ODOBESCU, S. A. 158. *Cînd la grajd el ce zărea?... Un căluţ cam pătrărel.* ALECSANDRI, P. P. 79.

PĂTRĂŢÉL, *pătrăţele,* s. n. **1.** Diminutiv al lui pătrat[1] (1); mic pătrat desenat pe o stofă, hîrtie etc. *Stofă cu pătrăţele.* ▭ *Pe paginile cu liniatură de pătrăţele violete, probleme de aritmetică.* C. PETRESCU, Î. II 162.

2. (Impropriu) Bucată mică (mai ales de zahăr, lemn etc.) în formă de paralelipiped avînd ca bază un pătrat. *Timid şi neînvăţat să se poarte în lume, băga cuţitul în gură, tăia pîinea în pătrăţele.* C. PETRESCU, C. V. 98.

PĂTRĂŢÍCĂ, *pătrăţele,* s. f. (Rar) Pătrăţel (2).

PĂTRÍME, *pătrimi,* s. f. A patra parte dintr-un întreg; sfert.

PĂTRIŞÓR, *pătrişoare,* s. n. Piesă metalică, fără floare, cu secţiune pătrată, de acelaşi corp cu litera, folosită în tipografie la spaţierea cuvintelor şi la compunerea rîndurilor.

PĂTRÎNJÉL s. m. v. **pătrunjel.**

PĂTRÎNTÁŞ s. n. v. **patrontaş.**

PĂTRONTÁŞ s. n. v. **patrontaş.**

PĂTRÚNDE, *pătrund,* vb. III. **1.** Intranz. A străbate, a trece, a răzbi. *În chimir nu pătrunsese ploaia.* GALACTION, O. I 81. *Aburii îndrăzneţi au pătruns prin crăpături în toate colţurile.* BASSARABESCU, V. 30. *Crivăţul*

pătrunde [în codri] *scoțînd note-ngrozitoare.* ALECSANDRI, O. 183. ◇ Fig. *A zilei raze roșii în inimă-mi pătrund.* EMINESCU, O. I 98. ◇ Refl. pas. *Luminiș de lîngă baltă, Care-n trestia înaltă Legănîndu-se din unde, În adîncu-i se pătrunde Și de lună și de soare Și de păsări călătoare.* EMINESCU, O. I 215. ✦ A ajunge undeva (străbătînd o distanță). [Gîndul meu] *la sînul tău pătrunde, Ca un flutur ce s-ascunde Într-un leagăn înflorit.* ALECSANDRI, P. I 143.

2. Intranz. A intra cu oarecare greutate, a ajunge undeva după multe eforturi. *Puținii prietini care izbuteau să calce consemnul și să pătrundă în biroul de lucru erau uimiți de goliciunea pereților.* C. PETRESCU, C. V. 143. *Își croi drum cu coatele și pătrunse înlăuntru.* REBREANU, R. II 202. *Cobori în jos, luceafăr blînd, Alunecînd pe-o rază, Pătrunde-n casă și în gînd Și viața-mi luminează.* EMINESCU, O. I 171.

3. Intranz. A se răspîndi, a se propaga, a se face cunoscut, a ajunge. *Ideile leninismului pătrund în cele mai îndepărtate colțuri ale globului pămîntesc.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2563.

4. Tranz. A străpunge; a răzbate. (Fig.) *Mitrea și-a simțit inima bătînd că l-a pătruns privirea acelor ochi verzi și adînci.* SADOVEANU, M. C. 66. ✦ A privi atent, a cerceta, a scruta cu privirea. *Șoimaru căuta să pătrundă depărtarea.* SADOVEANU, O. VII 146. *Își ivește capul, numai cîte-o clipă, Și pătrunde casa și s-ascunde-n pripă.* COȘBUC, P. I 253. ◇ Expr. **A pătrunde** (pe cineva sau ceva) **cu privirea** = a privi atent pe cineva sau ceva, cu intenția de a ghici, de a descoperi sau de a transmite un gînd, o dorință etc.

5. Tranz. Fig. A străbate cu mintea; a înțelege, a pricepe. *Doamna i-a pătruns cuvîntul, Pînă-n suflet i-a pătruns.* COȘBUC, P. I 211. *Aflat-ai a lui planuri? Pătrunsule-ai?* ALECSANDRI, T. II 158. *Acest secret mintea omenească nu-l poate încă pătrunde.* BĂLCESCU, O. II 10. ◇ Refl. *S-a pătruns că graba strică treaba.* CARAGIALE, O. III 99.

6. Tranz. Fig A mișca adînc, a impresiona puternic, a zgudui, a emoționa. *Ce glas?... el mă pătrunde... O, da!... e glasul ei!... E Ana!* ALECSANDRI, T. II 179. *Această întrerumpere a unei vorbe amorezate pătrunse pe biata fată care tăcu lăsînd să scape din sinul ei o oftare.* NEGRUZZI, S. I 18. ✦ Refl. A se lăsa cuprins. *Pătrunde-te de adevărul pe care îl ai înaintea ochilor.* ARGHEZI, P. T. 13. [Schiller în Wilhelm Tell] *s-a pătruns de acea mîndrie de vînător.* ODOBESCU, S. III 81.

— Forme gramaticale: perf. s. *pătrunsei*, part. *pătruns.* — Prez. conj. pers. 3 și: *să pătrunză* (EMINESCU, O. I 134).

PĂTRÚNDERE, *pătrunderi*, s. f. Acțiunea de a (se) pătrunde și rezultatul ei; penetrație.

1. Intrare; răzbatere. *Pătrunderea milioanelor de femei absolut în toate domeniile muncii și a vieții publice a adus o schimbare radicală în situația ei.* SAHIA, U.R.S.S. 105.

2. Adîncimea la care a pătruns un corp.

3. Fig. Capacitatea de a înțelege ceva, agerime de minte; pricepere, perspicacitate. *Cei doi prietini schimbară o privire de înțelegere, zîmbind de pătrunderea moșneagului.* SADOVEANU, O. VII 121. *În judecăți să aibă pătrundere-nțeleaptă.* NEGRUZZI, S. II 262. *Munteanul e sprinten, potrivit în legăturile lui, mai mult mușchi decît carne, vesel din fire, glumeț și plin de pătrundere.* RUSSO, O. 101.

4. Fig. Puterea de a înduioșa, de a emoționa. [Căpitanul Manoli] *cînta strașnic; avea și glas și pătrundere.* CARAGIALE, P. 101. ✦ (Rar) Înduioșare. *Despre pătrunderea inimii... maica Evlampia n-avea nici o știință.* GALACTION, O. I 315.

PĂTRUNJÉL, *pătrunjei*, s. m. Plantă erbacee din familia umbeliferelor, cu tulpină înaltă, cu frunze adînc dințate și lucioase și cu foliole liniare de culoare verde-gălbuie; este cultivată pentru rădăcina și frunzele ei aromate *(Petroselinum sativum). Prin verdețuri poporul romîn înțelege toate zarzavaturile, dar mai ales morcovii, pătrunjelul, țelina, ridichea și sfecla.* PAMFILE, A. R. 197. ◇ Compuse: **pătrunjel-de-cîmp** = plantă erbacee din familia umbeliferelor, cu frunze la baza tulpinii, cu flori albe sau trandafirii; crește prin pajiști însorite *(Pimpinella saxifraga);* **pătrunjelul-cîinelui** = plantă erbacee veninoasă, din familia umbeliferelor, cu frunze ca de mărar și cu flori albe; crește prin locuri necultivate *(Aethusa Cynapium);* cucută mică.

— Variante: (regional) **pătrînjél** (PAMFILE, A. R. 197, JARNÍK-BÎRSEANU, D. 332), **petrînjél** (PAMFILE, A. R. 197), **pitrinjél** (ȘEZ. XV 102), **petrinjél** (PAMFILE, A. R. 197, ȘEZ. III 159), **petrunjél** (I. IONESCU, M. 357), **pintrejél** (SBIERA, P. 14), **pitrenjăl** (ȘEZ. II 181) s. m.

PĂTRÚNS, -Ă, *pătrunși, -se*, adj. Mișcat, emoționat, impresionat. *Dragomir (foarte pătruns): Ioane!... CARAGIALE, O. I 266. Scumpă Moldovă!... Lasă-mă a plînge ranele tale, Căci pînă-n suflet mă simt pătruns.* ALECSANDRI, P. A. 98.

PĂTRUNZĂTÓR, -OÁRE, *pătrunzători, -oare*, adj. **1.** Care străbate adînc, care răzbate. *Frig pătrunzător. Umezeală pătrunzătoare.* ▭ *Parfumul de cracatiță plutea pătrunzător și fără sfîrșit în aerul răcoros al înserării.* IBRĂILEANU, A. 121.

2. Cu sonoritate puternică; strident. *Glasul lui era ursuz și pătrunzător ca și fața-i veșnic încruntată.* REBREANU, R. I 127. ◇ (Adverbial) *Strigă tuturor pătrunzător.* GALACTION, O. I 199.

3. (Despre ochi sau despre privire) Scrutător. *Ochii mici... erau strălucitori și pătrunzători.* DUMITRIU, N. 5. *Madăla plecase ochii sub privirea din nou pătrunzătoare a Ruxandei Duhu.* C. PETRESCU, A. 399. *Despot... are minte coaptă și ochi pătrunzători, Și inimă-ndrăzneață, și-nvățătură multă.* ALECSANDRI, T. II 98. ◇ (Adverbial) *Se uită pătrunzător la el.* DUMITRIU, N. 45.

4. Care înțelege repede lucrurile, ager la minte, perspicace. *Harnici și dezghețați cum sînt, plini de vioiciune, pătrunzători, au multe lucruri cu care se pot mîndri.* SADOVEANU, O. VII 279. *Un om cult și pătrunzător... ar fi putut prezice caracterul curentului literar ce trebuia să se manifesteze.* GHEREA, ST. CR. III 34.

5. Care străbate adînc în inimă, în suflet; mișcător, emoționant, impresionant. *Impresia a fost așa de pătrunzătoare, încît întreaga asistență era cu lacrimi în ochi.* SADOVEANU, E. 68. *Nimic mai pătrunzător de auzit decît aria străveche a horei.* GANE, N. I 66. *Ce glas pătrunzător aud lîngă fîntînă?* ALECSANDRI, T. II 204.

PĂTÚC, *pătucuri*, s. n. Pătuț. *Să vină în fiecare dimineață, pășind în vîrful picioarelor, ca lîngă pătucul lui de copil, cînd nu se îndurau să-i deștepte somnul.* C. PETRESCU, Î. II 81.

PĂTUCEÁN, *pătucene*, s. n. Pătuț. *Cîte visuri frumoase am visat în pătuceanul ăsta!* REBREANU, R. I 184. *Dormea dusă pe-un pătucean îngust de scînduri.* VLAHUȚĂ, O. A. I 143.

PĂTUIÁC, *pătuiace*, s. n. **1.** Podea improvizată din scînduri, crengi etc. așezată pe furci sau în copaci, la înălțimea celor mai de jos ramuri (care, în acest caz, o susțin) și pe care se clădește nutrețul (în special cocenii de porumb) pentru vite, spre conservare. *Pe malul Oltului... fiecare copac sau pom mai mare e un pătuiac.* PAMFILE, A. R. 225. *Finul strîns cu îngrijire și așezat în pătuiace.* VLAHUȚĂ, R. P. 53.

2. (Neobișnuit) Pat mic (suprapus) și rudimentar. (În forma *pătuiag*) *Deasupra odăii noastre, ca un fel de pătuiag la care se poate ajunge pe o scară de lemn, odaia în care doarme jupîn Moțatu.* STANCU, D. 353.

— Variantă: **pătuiág** s. n.

PĂTUIÁG s. n. v. **pătuiac.**

PĂTÚL, *pătule,* s. n. **1.** Construcție de scînduri sau de nuiele împletite, ridicată pe mai mulți pari, la mică înălțime deasupra solului, servind la înmagazinarea și păstrarea știuleților de porumb; coșar (2). *Femeia a fugit speriată, dîndu-se după pătulul de porumb.* SANDU-ALDEA, U. P. 186. *Să cază ploile Cu gălețile, Să sporească grînele, Să umple pătulele.* ODOBESCU, S. III 228. *Măi, sărace, vreme rea, Ce stai tu-mpotriva mea, Că n-ai care ferecate Și pătule cu bucate.* ȘEZ. V 46.

2. Adăpost pentru găini, rațe și alte păsări de curte; coteneață. *Se gîndeau... la pătulele lor de porumbei.* MACEDONSKI, O. III 94. *Pot să prind șerpele din culcuș, cum ai prinde d-ta un pui de găină din pătul.* CREANGĂ, O. A. 121.

3. Pat mic; pătucean. *Știa că* [Gheorghe Tatarul] *trebuie să fie lîngă odaie, într-o despărțitură a lui sub streșină, unde își făcuse pătul.* SADOVEANU, F. J. 251. [Mitrea] *doarme acolo cu boii, pe un pătul de paie.* id. M. C. 25.

4. Pat cald pentru răsaduri; răsadniță. *La adăpostul închisorii de trestie, după rînduiala grădinăriilor, erau pregătite pătulele pentru răsaduri.* SADOVEANU, P. M. 223.

5. Un fel de pat așezat pe pari în mijlocul apei, de unde pescarii prind noaptea peștele cu crîsnicul.

6. Pătuiac (1).

7. Platformă înaltă construită pe stîlpi sau în copaci, care servește pentru observarea vînătului și pentru pîndă.

8. Numele unui joc popular. *La sfîrșit călușarii fac horă. Se iau de ciomege și joacă pătulul.* PAMFILE, S. V. 68.

PĂTULÉȚ, *pătulețe,* s. n. (Rar) Pătuț.

PĂTULÍ, *pătulesc,* vb. IV. Refl. (Regional, despre holde, iarbă etc.) A se culca la pămînt. *Bucatele cad, se culcă... se pătulesc.* I. CR. III 225.

PĂTULÍRE, *pătuliri,* s. f. (Regional) Acțiunea de a se pătuli; cădere, lăsare la pămînt. *Grînele căzute se seceră anevoie, se iau după cum vine și pătulirea, în răspăr.* I. CR. III 225.

PĂTULÍT, -Ă, *pătuliți, -te,* adj. (Regional, despre iarbă, flori etc.) Călcat în picioare, culcat la pămînt. *Miroasă iarba pătulită a sînziană ș-a sulcină.* ANGHEL, P. 16. *Mă dusei în grădiniță, Găsii iarba pătulită, Și puicuța adormită.* ȘEZ. VIII 28.

PĂTURĂ, *pături,* s. f. **1.** Învelitoare călduroasă făcută dintr-o țesătură deasă de lînă (mai rar de bumbac); cergă. *Mitrea s-a culcat în paie și s-a învelit cu pătura.* SADOVEANU, M. C. 60. *Un... pat de scînduri, acoperit cu o pătură de lînă albastră.* FILIMON, C. 47. *Cere pe negrul din grajd... înșeuat Cu șaua moldovenească, Cu pătura tătărească.* TEODORESCU, P. P. 88.

2. Strat care acoperă sau învelește în mod uniform ceva. *A căzut o brumă groasă, ca o pătură de zahăr alburiu.* CAMIL PETRESCU, U. N. 342. *De pe părețîi-ngălbeniți Se dezlipește-n paturi varul.* GOGA, P. 19. *Puse... o piele de bivol și-o pătură de rășină, apoi un rînd de fuioare.* RETEGANUL, P. III 22. ✦ Fiecare dintre straturile sau foile suprapuse sau alternînd cu alte straturi sau foi; (Transilv.) foaie de aluat. *Cîteva paturi de hîrtie lipite una peste alta cu său de lumînare topit pe lîngă foc.* CREANGĂ, A. 101. *Roș e, măr nu e; paturi sînt, plăcintă nu-i* (Ceapa). GOROVEI, C. 66. ✧ Expr. (De obicei în construcție cu verbele «a așeza», «a pune», «a lua», «a desface») **Paturi sau paturi-paturi** = în straturi succesive sau alternative.

3. Fig. (Urmat de determinări care arată rolul, calitatea) Categorie socială, treaptă, strat. *Mulțimea aceea răbdătoare și cinstită care lucrează numai pentru o mică pătură conducătoare.* BART, S. M. 25. *Noi, cei din păturile de sus, am pus o grozavă greutate în spinarea țăranului romîn.* GHEREA, ST. CR. II 178.

PĂTURÍ, *păturesc,* vb. IV. Tranz. A împături. *Își păturește rochia de mireasă și celelalte straie... și le așterne pe fundul lăzii.* SEVASTOS, N. 340.

PĂTURÍCĂ, *păturele,* s. f. Diminutiv al lui pătură; strat, foaie subțire.

PĂTURÍT, -Ă, *păturiți, -te,* adj. Împăturit. *Își apăsa mereu cu podul palmei vraful hîrtiilor păturite în buzunarul de la piept.* C. PETRESCU, A. R. 9. *Șeful se opri și tamponă cu batista păturită fruntea brobonată de sudoare.* BART, S. M. 88.

PĂTÚȚ, *pătuțuri,* s. n. Diminutiv al lui pat[2]; pat mic (de copil). *Fiecare* [copil] *are un pătuț mic.* SAHIA, U.R.S.S. 135.

PĂȚĂNIE, *pățanii,* s. f. Întîmplare neplăcută, neașteptată sau neobișnuită; pățaranie. *Expuse cu mutră amărîtă și glas plîns pățania copilașului său.* REBREANU, R. II 94. ✦ (La pl.) Peripeții, aventuri. *Pe cînd Abu-Hasan își povestea foarte aprins pățaniile, negustorul a pufnit de rîs.* CARAGIALE, P. 152.

— Pl. și: *pățănii* (RETEGANUL, P. I 29). — Variantă: **pățénie** (ISPIRESCU, L. 226) s. f.

PĂȚEÁLĂ, *păței,* s. f. (Rar) Pățanie, aventură. *De ce să-ți încurci tu o viață tînără cu păței trecute, să iei o femeie cu gînduri vechi?* CARAGIALE, O. I 246.

PĂȚÉNIE s. f. v. **pățanie.**

PĂȚÍ, *pățesc* și *pat,* vb. IV. Tranz. **1.** A da peste ceva neașteptat, a i se întîmpla ceva neplăcut. *Mi-e frică să nu pățim vreo rușine.* STANCU, D. 312. *D-ta ești de vină pentru toate cîte le-am pățit.* CARAGIALE, O. III 83. *Să nu cumva să te împingă păcatul să-i faci vreun neajuns, ca să nu pățești vreo nenorocire.* CREANGĂ, P. 87. *De-ar ști omul ce-ar păți, dinainte s-ar păzi.* POP. ✧ Expr. **A o păți** = a intra într-un bucluc, într-o încurcătură mare, a da peste o belea. *Mă așteptam că ai s-o pățești odată cu lecțiile d-tale.* REBREANU, R. I 242. *Eeei!... așa-i c-am pățit-o? Care vra să zică, am casă și nu-s stăpîn într-însa.* ALECSANDRI, T. I 326. *Au mai pățit-o și alții.* NEGRUZZI, S. I 79. **A o păți cu cineva** = a da peste cineva care-ți poate veni de hac; a-și găsi beleaua cu cineva; a i se înfunda cu cineva. **A fi pățit multe** = a fi trecut prin multe întîmplări sau necazuri; a avea multă experiență. (Uneori urmat de o propoziție consecutivă) **Ce-ai pățit?** = ce ți s-a întîmplat, ce te-a găsit? *Ce-ai pățit de ești așa de vesel?* ▭ *Ce-ai pățit să lași pe peretele alb ca laptele o pată de pămînt galben?* DELAVRANCEA, H. T. 135. ✧ Intranz. *Astfel pățiți și cioara, în rîs ea fu luată Și cu un cuc nemernic de toate comparată.* ALEXANDRESCU, P. 120.

2. A suferi, a pătimi, a îndura. *Precît văd, ai să pați multe în viața ta, mă băiatule.* SADOVEANU, M. C. 61. *Își spuse istoria și ce păți pînă să ajungă la dînsele.* ISPIRESCU, L. 8. *Dacă dumneata știai romînește... nu erai să pați atîtea nevoi.* ODOBESCU, S. III 193. ✧ Intranz. *Unul face și altul pate.*

— Prez. ind. și: *pați.*

PĂȚÍRE s. f. (Rar, învechit) Faptul de a păți (ceva); întîmplare (nenorocită), pățanie. *Groaza domni în Constantinopol cînd se auzi de pățirea lui Sinan.* BĂLCESCU, O. II 134.

PĂȚÍT[1] s. n. Faptul de a păți; pățire; experiență. *Asta mi-a folosit: umblatu și pățitu, că acuma pot zice că nu mă tem de nime pe lume.* C. PETRESCU, R. DR. 130. ✧ Expr. **Din pățite** = din experiență.

— Formă gramaticală: (în expr.) *pățite.*

PĂȚÍT[2]**, -Ă,** *pățiți, -te,* adj. Care a pățit, a suferit multe; trecut prin multe greutăți; cu experiență, încercat, priceput. *De felul lui, dascălul se ținea drept om pățit,*

trecut prin multe. GALAN, Z. R. 250. *Oamenii cei bătrîni, păţiţi şi îmblaţi prin lume, se pricep cîte la una, alta.* SBIERA, P. 302. *Crede-mă pe mine, cumătre, că-s mai bătrîn, mai păţit.* ALECSANDRI, T. 1558. ◇ (În construcţie cu verbul «a fi») *Sînt păţită eu cu oamenii, de nici să nu mai aud de ei!* REBREANU, R. II 61. ◇ Expr. **(A fi) Stan păţitul** = (a fi) om cu experienţă. *Ia, păziţi-vă mai bine treaba şi nu-mi tot spuneţi cai verzi pe pereţi, că eu sînt Stan păţitul.* CREANGĂ, P. 179. ◇ (Substantivat) *Însă iar mă întorc şi zic: tot păţitu-i priceput.* CREANGĂ, O. A. 63. *Iar Codreanul priceputul, Priceputul şi păţitul, Din gură-aşa grăia.* ALECSANDRI, P. P. 90.

PĂÚN, *păuni,* s. m. Pasăre mare domestică din ordinul galinaceelor, cu penajul strălucitor, albastru-verzui, cu reflexe metalice; penele cozii, foarte lungi, se pot ridica şi răsfira ca un evantai *(Pavo cristatus). Un păun îşi deschise coada ca un evantaliu şi pieri în umbră.* ANGHEL-IOSIF, C. L. 9. *Zina Dochia cu glasu-i cheam-o pasăre măiastră, Ce zburînd prin aer vine cu-a ei pene de păun.* EMINESCU, O. IV 127. *Se laudă păunul cu penele-i plăcute.* NEGRUZZI, S. II 297. ◇ Expr. **A se umfla în pene** (sau **a fi mîndru) ca un păun** = a fi înfumurat, a se îngîmfa. **A se îmbrăca în pene de păun** = a se lăuda cu meritele altora. ✦ Pana păsării descrise mai sus. *Flăcăi... cu păuni la pălării.* ŞEZ. IV 135. ◇ (Cu sens colectiv) *Peste masa largă mişcă evantalii de păun.* MACEDONSKI, O. I 104. *Podobeam o pălărie Cu păun şi cu hîrtie.* MARIAN, O. II 267.

PĂUNÁR, *păunare,* s. n. (Regional) Locul unde se ţin sau se cresc păunii. *În celar că mi-a băgat-o, în celar, în păunar.* TEODORESCU, P. P. 20.

PĂUNÁŞ, *păunaşi,* s. m. Diminutiv al lui păun. *Şi-mi văzu d-un păunaş, D-un păun cu coada verde.* PĂSCULESCU, L. P. 51. *Haide, mîndro... să fugim... Că noi bine ne lovim Şi la ochi şi la sprîncene Ca doi păunaşi la pene!* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 57. ◇ Fig. (Termen afectiv pentru un tînăr frumos, chipeş, iubit) *Trebuie să vie acuşi păunaşul tatii.* ALECSANDRI, T. I 352. *Potera... întreba de Gheorghiţă, Gheorghilaş, Tînăr, mîndru păunaş.* PĂSCULESCU, L. P. 277. ◇ *Păunaşul codrilor* = nume dat unui haiduc legendar, tînăr, mîndru, voinic. *Şi pe noi ne-a-ntîmpina păunaşul codrilor, Voinicul voinicilor.* ALECSANDRI, P. P. 24.

PĂÚNĂ, *păune,* s. f. (Rar) Păuniţă.

PĂUNĂRÍE s. f. (Rar) Mulţime de păuni. *Ce de-a păunărie!* MARIAN, O. II 266.

PĂUNÉL, *păunei,* s. m. Păunaş. *Prin desiş cu frunza verde, Unde urma nu se vede... Şade-un mîndru păunel; Nu te-ai întîlnit cu el?* ALECSANDRI, P. P. 399.

PĂUNÍ, *păunesc,* vb. IV. Refl. A se împăuna. *Eu nu pot citi rominește.—Cum? apoi dar ce înveţi tu?—Elineşte, am răspuns păunindu-mă.* NEGRUZZI, S. I 4. *Oamenii în minteni, cu mînecile suflecate, cu cordele la pălării filfîind în vînt, se păunesc prin ograda măturată.* RUSSO, O. 123.

PĂUNÍŢĂ[1], *păuniţe,* s. f. Femela păunului. *Cînd te văd mîndră-n portiţă, Parcă văd o păuniţă.* MARIAN, O. II 264.

PĂUNÍŢĂ[2], *păuniţe,* s. f. Insectă cu aripile verzi, transparente şi strălucitoare, cu corpul lunguieţ *(Calopterix splendens);* libelulă-verde. *Erau libelule dintre acele cărora, pe alocuri, li se spune păuniţe.* SADOVEANU, A. L. 200.

PĂZEÁ interj. (Familiar) Dă-te la o parte! fereşte! atenţie! *Păzea! Păzea că trece-n goană, Aleargă, Vijîie ca vîntul.* TOPÎRCEANU, P. O. 79. *Păzea, don' locotenent! striga un sergent, aruncîndu-se la pămînt.* D. ZAMFIRESCU, R. 265.

PĂZÍ, *păzesc,* vb. IV. **1.** Tranz. A sta de pază, a veghea (pentru a ocroti de primejdie sau pentru a nu lăsa să se îndepărteze, să fugă). *Avea vodă Calimah o iapă arăbească şi o păzeau slujitorii ca ochii din cap.* SADOVEANU, O. I 462. *A rămas acasă să păzească lucrurile.* C. PETRESCU, C. V. 298. *Mihai-vodă nu se priveşte în Ardeal decît ca un guvernator, spre a administra ţara şi a o păzi de năvălirile duşmanilor.* BĂLCESCU, O. II 270. ◇ Fig. *Pe verdele colinelor în terasă se înălţau chiparoşii negri care păzeau cimitirele turceşti.* BART, E. 44. *Stelele păzeau tăria, luna trecea ca un scut de argint prin întunericul norilor, în aer era aur şi-n grădine miros şi-o umbră adînc viorie.* EMINESCU, N. 57. ◇ (Absol., în expr.) **Doamne păzeşte!** = **a)** (la origine invocare religioasă) dumnezeu să ne ferească; (astăzi cu valoare de exclamaţie) vai de mine! *Doamne păzeşte... pe gura femeii ieşea o pară roşie.* ŞEZ. I 247; **b)** (folosit ca negaţie) de loc, nicidecum.

2. Refl. A se feri de o primejdie, a se da în lături. *Vrăjmaşul se păzea şi el destul de bine.* ISPIRESCU, L. 18. *Cînd ar şti omul ce-ar păţi, dinainte s-ar păzi.* CREANGĂ, P. 31. *De ce te păzeşti, de aceea nu scapi* = adesea ţi se întîmplă ceea ce ai căutat să eviţi. ✦ A evita (să faci un lucru). *M-am păzit să scot volumele din rafturi şi să le răsfoiesc.* SADOVEANU, O. VI 432. *Ieşiră, jenaţi că nu mai găsesc nimic să-şi spună, simţind că amîndoi se gîndesc la acelaşi lucru, de care se păzeau să vorbească.* VLAHUŢĂ, O. A. III 66. ✦ (La imperativ, uneori cu suprimarea pronumelui reflexiv) Dă-te la o parte! fereşte-te! *Păzeşte, că vine maşina.* ◇ Expr. **Să te păzeşti, Pîrleo!** = bagă de seamă, ţine-te bine! *Rupînd-o d-a fuga să te păzeşti, Pîrleo, că îi sfîriia călcîile de iute ce se ducea.* ISPIRESCU, L. 361. (Tranz.; familiar) **A lua** (pe cineva) **la trei păzeşte** = a mustra, a certa pe cineva, a lua la zor. (Rar) **A o lua la trei păzeşte** = a o lua la fugă. *Dolofanul cu ochi bulbucaţi şi sfrijitul cu ţăcălie îşi primeau partea cuvenită* [de lovituri], *iar apoi, scăpaţi în înghesuială, o luau la trei păzeşte.* PAS, L. I 256.

3. Tranz. A supraveghea pe cineva sau ceva. *Poartă-i grija! Tot a mea S-o găsesc, tot dor să-mi poarte! Dar de nu-i păzi-o bine, Ţi-ai găsit duşman în mine!* COŞBUC, P. I 138. *Ba nu. Guliţă... mata şezi cu Luluţa de o păzeşte să nu facă vro nebunie.* ALECSANDRI, T. I 208. ◇ Expr. **A-şi păzi gura** (sau **limba**) = a tăcea sau a vorbi cu prudenţă. *Asta nu vă priveşte pe d-voastră; ia mai bine păziţi-vă gura.* CREANGĂ, P. 82. *Duşmanii, duşmancele Nu-şi mai păzesc gurile, Nu-şi mai grijesc casele Răzimînd gardurile Să strice dragostile.* TEODORESCU, P. P. 317. ✦ A pîndi, a urmări sosirea sau trecerea cuiva.

4. Tranz. A respecta, a păstra, a împlini (o poruncă, un comandament, un angajament). *Se silea să-i păzească cuvintele.* ISPIRESCU, L. 42. *Să-mi deie povăţ unul ca dînsul ce rînduială trebuie să păzesc.* CREANGĂ, A. 127.

5. Tranz. A se ocupa cu..., a-şi vedea de..., a se ţine de... *Da Trofim? întrebă arţăgos Eftei Danilov. Trofim ce păzea?* DUMITRIU, P. F. 46. *Apoi ce păzeşti tu alta, dacă nu ştii măcar ceea ce vorbesc muritorii.* CREANGĂ, P. 146. ◇ Expr. **A-şi păzi treaba** = a se ocupa numai de propriile sale afaceri; a fi prudent, rezervat. *Mulţămindu-i frumos, vînătorii şi-au păzit şi de acuma treaba lor.* SBIERA, P. 69. *Ia, păziţi-vă mai bine treaba şi nu-mi tot spuneţi cai verzi pe pereţi.* CREANGĂ, P. 179. **A-şi păzi calea** (sau **drumul**) = a-şi vedea de drum, a nu se abate, a nu se lăsa ispitit de alte interese. *Nu e chip să-i faci cu buna Să-şi păzească drumul lor.* COŞBUC, P. I 226. *Să-l lăsăm dormind, iar noi să ne păzim drumul.* RETEGANUL, P. V 32. **A păzi drumul** (sau **drumurile**) = a umbla fără rost, haimana.

PĂZÍRE s. f. Acţiunea de a (se) păzi.

PĂZÍT[1] s. n. Păzire. *Păzitul vitelor.*

PĂZÍT[2], **-Ă**, *păziți, -te*, adj. **1.** Străjuit, supravegheat (să nu dispară, să nu fie furat, să nu fugă). *Hoț păzit. Vie păzită.*

2. Apărat, ocrotit, ferit de... *Păzit de greutăți. Păzit de primejdii.*

PĂZITÓR, -OÁRE, *păzitori, -oare*, s. m. și f. Paznic. *Ea trece-n dulce nepăsare Prin lunci cu flori și doarme-n văi, Iar păzitor pe vînt îl are.* COȘBUC, P. I 48. ✧ (Adjectival) *Eu voi fi cu bucurie Al tău înger păzitor.* ALECSANDRI, T. I 437.

PE prep. **A.** Introduce un complement direct, de obicei dublat de acuzativul pronumelui personal neaccentuat; cînd complementul precedă verbul, pronumele personal este obligatoriu.

I. Urmat de un complement direct exprimat printr-un substantiv care poate fi:

1. (Nume propriu de persoane) *Pe Eminescu, noi, poeții tineri, Zădarnic încercăm, nu-l vom ajunge.* BENIUC, V. 28. *În trei ani a îngropat trei fete: pe Lina, pe Ioniță, pe Măriuca.* STANCU, D. 109. *Deseori dureri ascuțite îl cercau pe Ursu.* SADOVEANU, O. II 198. ✧ (Nume de persoană e precedat de art. «alde») *I-au înconjurat oamenii pe alde Uțupăr.* STANCU, D. 161. ✦ (Numele propriu indică un animal) *Am adăpat pe Joiana.*

2. (Nume comun care indică o persoană)

a) (Substantiv nearticulat) *Mi-a răspuns că... el pe logofăt îl crede.* STANCU, D. 104. *Îmi făcu semn să-l privesc încă o dată pe colonel.* C. PETRESCU, S. 129. *Iaca, jupînesică dragă, cum învață nevoia pe om ce să facă.* CREANGĂ, P. 125. *Nu face haina pe om, ci omul face haina.* ✦ (Între substantiv și prepoziție se intercalează o determinare atributivă: adjectiv, adjectiv demonstrativ, relativ-interogativ, nehotărît) *Pe care copil l-ai văzut?* ▭ [Crivăț] *vede întîia oară pe alt tînăr boier.* SADOVEANU, F. J. 121. *Toți au putut vedea pe tînăra nevastă.* NEGRUZZI, S. I 78. ✦ (Învechit, introduce substantive comune care exprimă o colectivitate; atestat în forma *pre*) *Doamne... iartă greșiților tăi! Cruță pre biată țară.* NEGRUZZI, S. I 140.

b) (Substantiv precedat de un articol nehotărît) *Nimic, din cîte pot să facă pe-un om fericit, nu-i lipsea.* VLAHUȚĂ, O. A. 469. *Își alese mire pe un fiu de împărat.* ISPIRESCU, la TDRG.

c) (Substantiv articulat cu articolul hotărît enclitic) (Substantivul denumește o rudă apropiată) *Bunicul l-a însurat și pe cel mai mic dintre băieții lui, pe tata.* STANCU, D. 484. *O trag pe mama de rochie, în semn că vreau să-i spun ceva.* SAHIA, N. 50. *Trezește pe mama.* CREANGĂ, P. 79. (Substantivul e urmat de un atribut substantival prepozițional) *Împăratul... poruncește să-i aducă pe hîrca de babă înaintea sa.* CREANGĂ, P. 101. (Substantivul e urmat de un atribut adjectival) *Și el — el vîrful mîndru al celor ce apasă, Salută-n a lui cale pe-apărătorul mut.* EMINESCU, O. I 62. (Substantivul e urmat de un adjectiv posesiv) *Dar am pe Simon, pe băiatul meu.* SAHIA, N. 101. *Intrînd pe poartă, Grigore Iuga văzu... pe servitorii lui.* REBREANU, R. I 18. *Pe sub colină, rîul Curge-ncins pe lîngă ea Tocmai cum pe draga mea O încinge brîul.* COȘBUC, P. I 261. ✧ (Rar, mai ales în poezie, un adjectiv posesiv intercalîndu-se între prepoziție și substantiv) *Pasăre de la graniță, N-ai văzut pe-al meu bădiță?* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 122. ✧ (Numele de rudenie la singular, urmate de un pronume posesiv cu rol de atribut, apar și nearticulate) *Doi copii cîștigase cu el mama, pe soră-mea Evanghelina și pe fratemeu Ion.* STANCU, D. 5.

3. (Nume comun care desemnează un animal, de obicei personificat, în basme, în fabule, în proverbe)

a) (Substantivul e nearticulat) *Opri pe dobitoace de le îmblînzi și le trimise la locul lor.* ISPIRESCU, L. 7. *Zi foarte așteptată Și scumpă în nevoi, Ca să vedem odată Pe lupi mîncați de oi.* ALEXANDRESCU, M. 299. ✦ (În unele expresii, în care acțiunea verbală e reciprocă) *Lup pe lup nu se mănîncă.*

b) (Substantivul e articulat cu articolul hotărît enclitic și e urmat de un atribut adjectival sau substantival prepozițional) *Iute doboară pe cerbii fruntași cari veseli și mîndri Coarne-ncrîngate clăteau.* COȘBUC, AE. 15. *Leoaica mînă, gonește pe ciuta cea îngrozită.* CONACHI, P. 269. *Dar și mierla din pădure Are pe unul anume, Pe cucul cu pene sure.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 206. *Dă-mi pe roibul drăguleț.* ALECSANDRI, P. P. 87.

4. (Nume comun care indică un lucru)

a) (În unele expresii în care acțiunea verbală e reciprocă, de tipul:) *Cui pe cui se scoate. Mînă pe mînă spală și amîndouă obrazul.*

b) (Rar, prin atracția unei construcții prepoziționale anterioare, în care substantivul indică o persoană sau un animal) *Îmbracă... pe cal cu o piele de urs și pe frîu cu una de șerpe.* SBIERA, P. 41. *Școala face pe omul om Și-altoiul pe pomul pom.* PANN, la TDRG.

c) (Rar, arătînd o tendință de personificare, de însuflețire a obiectului) *Pe trandafir l-a lăsat albina mai la urmă.*

II. Urmat de un complement direct exprimat printr-un pronume (cu excepția pronumelui nehotărît «ce») care poate fi:

1. (Pronume personal) *Iar pe mine să mă îngrijești cu însuți mîna ta șase săptămîni.* ISPIRESCU, L. 3. *Cînd v-a întreba pe voi, să dați vina pe mine și să lăsați să vorbesc eu pentru toate.* CREANGĂ, P. 9. ✦ (Pronume de politețe) *De ce să te țină minte pe dumneata?* STANCU, D. 259. *D-apoi asta nu vă privește pe d-voastră; ia, mai bine păziți-vă gura!* CREANGĂ, P. 82.

2. a) (Pronumele relativ «care») *Fiecare fir de floare pe care-l ating mă face să tresar.* SAHIA, N. 24. *Blestemul părinților, pe care nu-i asculta, ci îi tot necăjea, a făcut-o să fie gheonoaie.* ISPIRESCU, L. 4. *Era odată un flăcău stătut, pe care-l chema Stan.* CREANGĂ, P. 139. *Se lăsă încet-încet, într-un ostrov mîndru din mijlocul unei mări, lîngă o căsuță singuratică, pe care era crescut niște mușchi pletos.* id. ib. 213. ✦ (Rar, numeralul nehotărît «cîți», «cîte», cu valoare de pronume relativ) *Pe cîți i-au găsit, i-au mînat spre curtea primăriei.* STANCU, D. 148. *Nu mai sta din pocnit cu biciul, de șuguit cu toți drumeții pe cîți îi întîlnea.* CREANGĂ, P. 112. *M-a făcut maica pe mine Să fiu doftor de copile: Pe cîte le-oi doftori, Prea frumos mi-or mulțumi.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 374.

b) (Pronumele relativ «cine») *Nu vin în sat numai vești bune. Vin și de celelalte. Ba că armata pîrjolește satele și omoară lumea la întîmplare, pe cine pun mîna gradații, ba că soldații nu vor să tragă în răsculați.* STANCU, D. 151. *În ochii fiecăruia citești teama disperată la gîndul că nu va regăsi pe cine caută.* SAHIA, N. 51. *Pe cine nu-l lași să moară, nu te lasă să trăiești.*

c) (Pronumele interogativ «care») *Pe care dintre ei să-l aduc?* = *Pe care* [basm] *vrei să mi-l spui?* STANCU, D. 45.

d) (Pronumele interogativ «cine») *Pe cine să chem?* BENIUC, V. 97.

3. (Pronume demonstrativ) *I-a intrat un cui în ochi. L-a pierdut și pe celălalt.* STANCU, D. 82. ✧ (Urmat de o determinare atributivă) *Dă-mi-o pe asta albastră.* ▭ *Îi aude pe cei de pe capră cum sar jos.* SAHIA, N. 6. ✧ (Pronumele demonstrative «cel», «acela» și formele lor populare, în compunere cu pronumele relative «care» sau «ce») *Notarul Stănescu a făgăduit să-i învețe să-și scrie numele pe hîrtie, — pe acei care vor voi să învețe.* STANCU, D. 228. *Îl bag în infirmerie numai pe ăla care cade jos.* SAHIA, N. 113. *La jugu-i el silește pe cei ce l-au urît.* EMINESCU, O. I 62.

4. (Pronume nehotărît) *O să mai avem pe cineva la masă.* STANCU, D. 428. *Pe unul din ei îl cunoștea.* SAHIA, N. 73. *Gheonoaia... rugă pe Făt-Frumos să-și aleagă de soție pe una din cele trei fete ce avea.* ISPIRESCU, L. 5.

Culegea la flori domneşti... Culegea şi nu-i plăcea... Pe toate le azvîrlea! JARNÍK-BÎRSEANU, D. 123. (Atestat şi în forma învechită *pre) Întrebă pre unii şi pre alţii despre scorpie.* ISPIRESCU, L. 9. ✧ Expr. **Unul pe altul** (sau **una pe alta, unii pe alţii, unele pe altele**) = reciproc, între ei (sau între ele). *Ne-am gîdilat unii pe alţii cu bîtele.* STANCU, D. 167. *Privise cum s-au salvat unul pe altul cele două tancuri sovietice.* CAMILAR, N. I 388. *Una pe alta se îndemnau la treabă.* CREANGĂ, P. 7.

5. (Pronumele negative «nimeni» sau «nici unul») *De un ceas te uiţi la toate fetele. Pe care ai ales-o? — Pe nici una.* STANCU, D. 360. *N-am minţit pe nimeni.* SAHIA, N. 68.

III. Urmat de un complement direct exprimat printr-un numeral care poate fi:

1. (Numeral ordinal) *Cele două femei o duceau de subţiori pe a treia care tuşea şi picioarele i se împleticeau.* CAMILAR, N. I 392. *Doi sfanţi, doi sfanţi o mănuşă! Pe a doua fără gologani!* PAS, L. I 44.

2. a) (Numeral cardinal hotărît, care se referă la persoane sau lucruri, cînd e aşezat înaintea verbului, şi numai la persoane, cînd urmează după verb) *Pe doi i-au evidenţiat, iar pe şase i-au criticat. A lăsat cinci pomi, pe trei i-a tăiat. A examinat pe doi dintre ei.*

b) (Numeral cardinal, în expresii aritmetice sau algebrice, p. ext. o cantitate, un număr exprimat printr-un semn convenţional, într-o formulă de algebră, chimie, fizică etc.) *Adună pe 5 cu 7. Scade pe 6 din 25. Înlocuieşte în polinom pe x cu a.*

3. (Numeral distributiv) *Făt-Frumos... cum punea mîna şi apuca pe cîte unul de coadă, îl trîntea şi astfel toţi caii căzură.* ISPIRESCU, L. 3.

IV. Urmat de un complement direct exprimat printr-un adjectiv sau numeral cardinal. (Adjectiv la gradul pozitiv precedat de articolul adjectival «cel» sau de formele populare ale acestuia) a) *Nu poţi ridica gard nou. Îl întăreşti pe cel vechi cu proptele.* STANCU, D. 290. *Mulţi care nu-şi găsesc pe cei aşteptaţi dau năvală în vagoane să-i caute.* SAHIA, N. 51.

b) (Adjectiv la gradul superlativ relativ) *Am ascultat pe cel mai bun elev.* ▭ *Şi ţine-ascuns Sub straiul picurînd de ploi Pe cel mai bun dintre eroi.* COŞBUC, P. I 145. *Să-i trimită grabnic pe cel mai vrednic dintre nepoţi.* CREANGĂ, P. 184.

c) (Numeral precedat de articolul adjectival «cel») *I-au lăudat pe cei trei prieteni.*

V. Urmat de un complement direct, subînţeles, determinat de un pronume sau de un substantiv în genitiv. *O vezi pe a lui Gulie? Pe Măndica? Lipa-lipa cu papucii, toată ziua.* STANCU, D. 29. *A dat ordin ca ogarii împuşcaţi să fie aduşi în curtea şcolii. I-am tîrît cu cîrligul şi noi pe ai noştri.* id. ib. 435. *De mai multe ori, în strîngerea hîrtiilor, mîinile lor s-au atins. Le-a simţit pe-ale furierului reci.* SAHIA, N. 81. *El nu mai văzuse pînă atunci alt chip de muiere decît pe-al mă-sii.* ISPIRESCU, L. 125.

VI. Urmat de un complement comparativ exprimat printr-un substantiv sau un pronume şi precedat de adverbul de comparaţie «ca». *Oamenii... vin s-o vadă ca pe cineva care s-ar fi întors după o lungă călătorie de pe celălalt tărîm.* STANCU, D. 280. *Gheonoaia ospătă pe Făt-Frumos şi-l omeni ca pe-un călător.* ISPIRESCU, L. 5. *Mama lui bădiţa Vasile îşi petrecea băietul la Piatră, bocindu-l ca pe un mort.* CREANGĂ, A. 9. *Nu mă lăsa ici străină Ca pe-o floare-ntr-o grădină.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 110. ✧ Loc. adv. **Ca pe el** (sau **pe ea, pe ei, pe dînsa** etc.) = de-a binelea, de tot, nu glumă, cum se cade, cum trebuie, cu adevărat; foarte tare, zdravăn. *Unul apucă caii de dîrlogi şi mi ţi-i opri ca pe ei.* ISPIRESCU, L. 107. *Ercule dovedi pe acel dulău şi-l omorî ca pe el.* id. U. 56. *Trînteşte baba în mijlocul casei, şi-o frămîntă cu picioarele, şi-o ghigoseşte ca pe dînsa.* CREANGĂ, P. 13.

B. Introduce un complement indirect.

1. (În loc. prep.) **Pe seama (cuiva)** = în socoteala, relativ la, cu privire la. *Multe se ziceau pe sama fetei Împăratului Roş.* CREANGĂ, P. 233. *Dacă critica mea va fi... nedemnă şi nepotrivită pentru scrierea ce-a provocat-o, ruşinea va rămînea numai pe seama mea.* ODOBESCU, S. III 10.

2. În legătură cu, fiind vorba de. *Cînd o fi pe vitejie, Şi noi avem o urgie.* TEODORESCU, P. P. 105.

3. Împotriva, în contra (cuiva). *A se supăra pe cineva.* ▭ *Duşmancele mi-s multe: Cîte-s de la noi la deal Toate ţin pe mine-alean.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 68.

4. (Complementul exprimă obiectul unui schimb) În schimbul, pentru. *Pe cuşma dumitale pot să-ţi dau şi o mie de lei.* SBIERA, P. 274. *Nu-ţi e de vînzare* [furca], *şi cît mi-i cere pe dînsa? femeie hăi!* CREANGĂ, P. 96. *Ce-mi dai tu pe piele?* TEODORESCU, P. P. 120. ✧ (Legat de un sens figurat) *Am dat o clipă de viaţă trecătoare pe alta mai ferice şi-n veci nepieritoare.* ALECSANDRI, P. III 330. ✦ (Cu nuanţă temporală şi distributivă; obiectul valorificat este exprimat printr-un substantiv care denumeşte timpul de muncă) În schimbul unei munci de o zi, o lună, un an etc. *Zece lei pe lună; boiereşte te plătesc.* STANCU, D. 463. *Hai! cît să-ţi dau pe an, ca să te tocmeşti la mine?* CREANGĂ, P. 150.

C. Introduce complemente circumstanţiale.

I. Urmat de un complement circumstanţial de loc.

1. (Complementul arată că starea, acţiunea sau mişcarea are loc la suprafaţa sau deasupra unui obiect) *Lîngă el s-au ridicat copiii, vlăstare tinere, care au crescut pe maidane, răzleţi şi sălbăticiţi.* SAHIA, N. 94. *O căsuţă singuratică pe care era crescut nişte muşchi pletos.* CREANGĂ, P. 213. *Pe un deal răsare luna ca o vatră de jăratic.* EMINESCU, O. I 76. *Ce stai, bade, tot pe prag Şi te uiţi la noi cu drag?* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 229. ✧ (Construcţia prepoziţională are funcţiune atributivă) *Poartă coade pe spate.* ✧ (Cuprinde şi ideea de acoperire) *Pune capacul pe oală.* ▭ *Moşneagul... pune cuşma pe cap, o îndeasă pe urechi.* CREANGĂ, P. 81. ✦ (Legat de un sens figurat) Asupra. *A pune vina pe cineva.* ▭ *Ce griji pe dînsul, ce fiori Cînd se gîndea că-i greu războiul.* COŞBUC, P. I 99. *Mare noroc pe Guvidi!* CARAGIALE, S. 124. [Fata babei] *se alinta... lăsînd tot greul pe fata moşneagului.* CREANGĂ, P. 283. ✦ În jurul, pe după. *Port cu ochii-n zări întunecate Jugul vremii aspre pe grumaji.* BENIUC, V. 40. *Văzu un balaur care se încolăcise pe un copac.* ISPIRESCU, L. 89. ✦ De. *Şi-a spălat mîinile în vin şi le-a şters pe şorţul negru.* STANCU, D. 133. *Se rezimă p-o fereastră spre acea grădină foarte frumoasă.* GORJAN, H. I 4. ✦ Din sus de, deasupra. *Uiu, iu, mîndruţa mea, Auzi ce zice lumea: Că te culci seara cu soare Şi te scoli în prînzu mare, Cîndu-i ciurda-n zăcătoare Şi soarele pe răzoare.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 422. ✦ De pe. *În zadar a ta suflare... Şterge urma pe cărare.* ALECSANDRI, P. III 22. ✦ (Construcţia prepoziţională, legată de un sens figurat, are funcţiune atributivă; cuprinde şi ideea de posesiune) Peste. *Ţăranii... să ceară... Să fie ei stăpîni pe-ntreaga ţară.* BENIUC, V. 87.

2. (În legătură cu verbe de mişcare; complementul arată suprafaţa pe care se desfăşoară mişcarea, într-o direcţie oarecare sau în direcţii diferite) *Alţii coborîră pe albia Bistriţei la vale.* SADOVEANU, F. J. 364. *Singur, abătut, rătăci două zile pe cheiuri şi pe plajă.* BART, E. 394. *Pe-acelaşi drum de soare plin Veneau doi inşi.* COŞBUC, P. I 228. *Colonii de lumi pierdute Vin din sure văi de haos pe cărări necunoscute.* EMINESCU, O. I 132. ✧ (Cu nuanţă instrumentală) *Emisiunea a fost transmisă pe unde scurte.* ✧ (Cu sens local şi temporal) *Pe drum calul spuse fetei cu ce tertipuri îmblă tată-său să-i încerce bărbăţia.* ISPIRESCU, L. 16.

3. (În legătură cu verbe care denumesc o acţiune de revărsare, prelingere sau scurgere) Peste, de-a lungul. *Perişorul... îi cădea pe umeri în unde.* ISPIRESCU, L. 20.

Toarnă... toată apa cea din fîntînă pe jăratec. CREANGĂ, P. 65. *Părul ei... se împărțea despletit pe umerii și spatele sale.* NEGRUZZI, S. I 145.

4. (În legătură cu verbe care denumesc o acțiune de străbatere, de trecere) Prin. *Jupîn Iațco... putu vedea pe fereastră pe Jder.* SADOVEANU, F. J. 428. *Dînd pinteni calului, ieși pe poartă ca vîntul.* ISPIRESCU, L. 4. *Eu mă răped în cramă s-aduc și un cofăiel de vin ca să meargă plăcintele acestea mai bine pe gît.* CREANGĂ, P. 10. [Caii] *se-ntrec pe cîmpul luciu, scoțînd aburi lungi pe nare.* ALECSANDRI, P. III 12. ✦ (Introduce o propoziție atributivă cu sens local) Pe care. *Se află și o potecă pe unde poate fi urcată rîpa.* STANCU, D. 489.

5. (Complementul arată direcția sau ținta unei mișcări sau acțiuni) Spre, înspre, la, către. *Ia-o pe dreapta.* ▭ *Tresări plecîndu-se pe spate.* SAHIA, N. 77. *Într-un tîrziu el a-ntrebat, Privind așa pe deal, răzleț: «Departe-i pînă-n sat?».* COȘBUC, P. I 228. *Iese afară spăriată, dă încolo, dă pe dincolo și, cînd intră în bordei, ce să vadă?* CREANGĂ, P. 11.

6. (În legătură cu ideea de încadrare într-un loc determinat, într-un spațiu etc.) În, în cadrul. *Angajamentele muncitorilor s-au extins pe întreaga fabrică.* ✧ *Pe lume* = în toată lumea, printre toți oamenii. *N-am pe nimeni pe lume.* SADOVEANU, F. J. 549. *Ca Săgeată de bogat Nici astăzi domn pe lume nu-i.* COȘBUC, P. I 53. *Ce nu se poate pe lumea asta?* ISPIRESCU, L. 193.

7. (Dă complementului pe lîngă care stă o nuanță de aproximație, de neprecizie, indicînd un spațiu mai larg decît cel arătat de construcția fără prep. «pe») *Păsărilă atunci se înalță puțin și începe a cotrobăi pe după stînci.* CREANGĂ, P. 268. *Avem cinepă de vară Ș-o mîncă focul pe-afară.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 457. *Să spui lui Vrîncean Și lui Ungurean Ca să mă îngroape Aice pe-aproape, În strunga de oi.* ALECSANDRI, P. P. 2. ✧ **Pe acasă** = **a)** undeva în apropierea casei. *Nu-i acasă Ion? — Ba da, e pe acasă;* **b)** acasă (considerat ca loc de trecere sau de stabilire temporară). *Acum n-are timp să vină vara... pe acasă.* STANCU, D. 35. *Ia, nu știu cine-a fost pe la mine pe-acasă în lipsa mea.* CREANGĂ, P. 30. *Deaca codru frunza-și lasă, Toți voinicii trag pe-acasă.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 289.

8. (În expresii și locuțiuni) **Pe acolo** v. acolo. **Pe aici** v. aici. **Pe aiurea** v. aiurea. **Pe alocuri** v. alocuri. **Pe cale...** v. cale. **Pe deasupra** v. deasupra. **Pe dedesubt** v. dedesubt. **Pe de lături** v. latură. **Pe de o parte..., pe de altă parte** v. parte. **Pe departe** v. departe. **Pe dinafară** v. dinafară. **Pe dinainte** v. dinainte. **Pe dinăuntru** v. dinăuntru. **Pe din jos de...** v. jos. **Pe din sus de...** v. sus. **Pe jos** v. jos. **Pe loc** v. loc. **Pe sus** v. sus. **Pe unde** v. unde. **Pe urma...** (sau **urmele...**) v. urmă.

II. Urmat de un complement circumstanțial de timp.

1. În timpul, cît timp e... *Acuma pe rouă Trifoiul e bun de tăiat.* BENIUC, V. 138. *Pe arșița asta o să ne uscăm de sete.* CREANGĂ, P. 204. *Pe zodii singeroase porneau a lui popoară.* EMINESCU, O. I 91. *Păsăruică cu cunună, La ce cînți seara pe lună?* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 120. ✧ Loc. adv. **Pe mîine** = **a)** mîine, în cursul zilei de mîine. *Le vreau, pe mîne cînd se scoală, Copiilor, o zare mai senină.* BENIUC, V. 17. *Pe mîne să vii la mine la amiazi.* RETEGANUL, P. V 70; **b)** pînă mîine; pentru mîine. *Ședința s-a amînat pe mîine.* ▭ *Aveți de grije, însă, ca pe mîine dimineață strugurii să fie copți.* RETEGANUL, P. II 54. ✧ Loc. prep. **Pe după** = cam după, aproximativ după. *Eu gîndesc, de mi-a ajuta dumnezeu, pe după-amiază să-ți pun de-a binele nora în Piatră.* CREANGĂ, P. 115. (Întărit prin «cam») *Iară cînd fu cam pe după miezul nopții... se sculă binișor.* ISPIRESCU, L. 377. **Pe aproape de** = aproape de, în apropierea, (cam) înainte de. *Cînd, pe aproape de cîntători, Scaraoschi... pornește cu grăbire la locul știut.* CREANGĂ, P. 303. ✧ Loc. conj. **Pe cînd...** = **a)** (cu sens temporal de simultaneitate) în timp ce, pe vremea (sau timpul) cînd. *Pescari... care trăiseră acolo pe cînd balta avea pește.* SADOVEANU, P. M. 11. *Pe cînd se petreceau acestea, iacă s-aud scîrțiind niște care.* CREANGĂ, P. 14; **b)** (cu sens adversativ) în acest timp însă, în schimb (în acest timp); iar. *Noi, care știm munci, vom avea totul... Pe cînd cei ce-o duc acum în huzur și lenevesc, au să rabde.* CAMILAR, N. I 399. *Jupîn Iațco gemea... cerînd moartea, pe cînd eu mă băteam cu gîndurile.* SADOVEANU, F. J. 414. *L-a adus în grădină..., să-i laude florile... pe cînd ar fi trebuit să meargă mai întîi la grajduri.* ISPIRESCU, L. 20. ✦ Pe timp de, pe o durată de. *Bravii mineri din această mină luptă acum ca pînă în ianuarie 1950 să extragă cantitatea de cărbune planificată pe 5 ani.* CONTEMPORANUL, S. II, 1949, nr. 161, 7/1. *Ș-apoi ia să nu răspundă, că dracu-i a lor pe șepte ani.* CREANGĂ, A. 142. ✦ În. *Era pîn iarna... de la '49... ba mi se pare că era pe primăvară la '50.* CARAGIALE, S. N. 41. ✦ Spre, înspre. *Încet, încet, pe-nserate, s-au împuținat drumeții.* CARAGIALE, S. N. 254. *Pe toamnă se pomenește cu un argat că-i aduce un burdușel de brînză.* ISPIRESCU, L. 209. *Tăind... o bucată de carne de broască ca să o frigă pe sară, ceialantă rămășiță au udat-o cu apă de mare.* DRĂGHICI, R. 88. ✧ (În legătură cu vîrsta, cu un număr de ani, luni etc.) *Trei luni, pe-a patra, n-a căzut strop și nu s-a văzut nor.* C. PETRESCU, R. DR. 151. *Eu, babei mele, că merge pe douăzeci și patru de ani de cînd m-am luat cu dînsa... și tot nu i-am spus.* CREANGĂ, P. 122.

2. (Urmat de determinări care arată distribuția) În (la, pentru) fiecare; într-o perioadă de. *Între timp i se mări leafa cu cinci lei pe zi.* SAHIA, N. 109. *Eu mă tocmesc pe trei ani o dată.* CREANGĂ, P. 151. *Mă bărbieresc de trei ori pe săptămînă.* NEGRUZZI, S. I 199. ✧ (Învechit) *Pe toată ziua,* (sau *luna, săptămîna* etc.) sau *pe fiecare zi* (sau *săptămînă, lună, an* etc.) = în fiecare zi (sau săptămînă, lună, an etc.). *Să-mi dea... pe fiecare zi o baniță de jăratec.* ISPIRESCU, L. 15. *Mă mustră cugetul de atîtea dovezi mincinoase ce-mi ceri pe toată ziua.* ODOBESCU, S. III 45. *Le veneau pe tot anul calendare cu povești la sfîrșit.* NEGRUZZI, S. I 3.

3. (În expresii și locuțiuni) **De azi pe mîine** v. azi. **De pe acum** v. acum. **Pe atunci** v. atunci. **Pe dată (ce)** v. dată. **Pe loc** v. loc. **Pe înnoptat** v. înnoptat. **Pe timpuri** v. timp. **Pe urmă** v. urmă. **Pe veci** v. veac. **Pe viață** v. viață. **Pe viitor** v. viitor. **Pe vremea...** v. vreme.

III. Urmat de un complement circumstanțial de mod.

1. (Cu sens local și modal) *Și nevastă-sa, și fetele umblau altădată desculțe, munceau pînă cădeau pe brînci.* STANCU, D. 41. *Se duc la casa leneșului, îl umflă pe sus, îl pun într-un car cu boi, ca pe un butuc nesimțitori.* CREANGĂ, P. 329.

2. (Cu sens modal propriu-zis) *Soarele dorind să vază Pruncul meșter ce direge, Pe furiș, cu mîini de rază, Frunza-n lături mi-o alege.* BENIUC, V. 51. *De dimineață a certat-o pe Tina, fiindcă a trimis, pe ascuns, omul de serviciu să facă tîrguieli în oraș.* C. PETRESCU, A. 277. *Noaptea își întindea pe încetul tristul său hobot.* NEGRUZZI, S. I 236. ✧ (În construcții corespunzătoare gerunziului) *Nu ți-a merge tot așa, pe somn, pe mîncare și pe bere.* ALECSANDRI, T. 611. ✦ În conformitate cu..., potrivit cu..., după...; în baza... *Am izbutit, măicuță, să facem acum pe cheful spînului.* CREANGĂ, P. 227. *De-aș avea, pe gîndul meu, Un cal aprig ca un leu!* ALECSANDRI, O. 63. *Îmbodolite în surtuce și jachete croite nu pe măsura lor.* NEGRUZZI, S. I 105. *Orașele... constituindu-se pe principiul comunal, se ocîrmuiau de o magistratură.* BĂLCESCU, O. II 14. *Eu pe deal, mîndra pe șes, Ș-o cunosc numai pe mers.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 34. ✧ (Construcția prepoziționlă are funcțiune atributivă) *În zadar îl tot recheamă la regulament și la deciziuni, cu speranță că*

astfel d-lor îi vor lucra un dicționar pe placul d-sale. ODOBESCU, S. II 333. ◇ Expr. **A rămîne** (sau **a fi**) **pe a (cuiva)** = a rămîne (sau a fi) pe voia (cuiva) sau după cum voiește (cineva). *Îndată o apucau de obraz baba și cu fiică-sa și trebuiau numaidecît să rămîie pe a lor.* CREANGĂ, P. 284. **Dacă-i pe aceea ...** = dacă-i așa..., dacă așa stau lucrurile... *Nu ți-o da tata, îți dau eu, dacă-i pe-aceea.* POPA, V. 51. *Dacă-i pe aceea, domniță, apoi eu pot să pun capăt necazului și amărîciunii mărieitale.* CARAGIALE, S. N. 279. ✦ Cu. *Vlădica... l-o trîntit la butuc trei zile și trei nopți, numai pe apușoară și pe o mînă de hrișcă.* La TDRG.

3. (Complementul denumește o valoare de schimb) În schimbul, pentru, cu prețul, cu. *De unde au ei atîtea avuții... Dacă și le-au cumpărat, pe ce și le-au cumpărat?* CAMILAR, N. I 400. *« Ți-l duc eu! »* [sacul]. — *« Cum? ».* — *« Pe plată! ».* COȘBUC, P. I 63. *Mai bine ar fi să se ducă cu..* [oul] *în tîrg să-l dea pe bani.* ISPIRESCU, L. 266. *Dă gînsacul pe o pungă.* CREANGĂ, P. 43.

4. (Cu înțeles instrumental, adesea și local) Cu ajutorul, prin intermediul, cu, prin. *Vești mai mîndre ca-n povești A zvonit pe frunză vîntul.* BENIUC, V. 105. *Din cînd în cînd, pe vîntul ușor, veneau fulguiri albe din livezile înflorite.* SADOVEANU, O. I 258. *Arald pe-un cal negru zbura.* EMINESCU, O. I 92. *Poruncitu-mi-a mîndra Pe un pui de rîndunea Să mă duc pînă la ea.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 132. ✦ (În construcții care denumesc limba ca mijloc de comunicare) În. *Pe romînește.* ▭ *Sînt mecanic. Pe limba noastră de la țară, fierar.* STANCU, D. 366.

5. (Cu înțeles cantitativ; în locuțiuni) **Pe atît(a)** sau **p-atît(a)** = în această măsură, într-atîta, cu atîta, la atîta. *Mila împărăției-tale m-a îngăduit p-atîta.* GORJAN, H. IV 145. *Pe atît nu se lăsa, Ci de mînă-l apuca Și la baie mi-l ducea.* TEODORESCU, P. P. 477. **Pe cît = a)** (cu înțeles restrictiv) după cum, în măsura în care. *Pe cît se vede, pînă acuma n-a rătăcit* [calea]. SADOVEANU, F. J. 371. *Pe cît știu, această armată și-a creat singură... mijloacele sale de existență.* ODOBESCU, S. III 578; **b)** (cu înțeles comparativ, mai ales în corelație cu pe atîta sau cu atîta) pe măsură ce, cu cît. *Au început a se ivi niște nourași, carii, pe cît mergea, acoperea ceriu cu un hobot întunecat.* DRĂGHICI, R. 9. *Pă cît se uita la dînșii, cu atît se umplea mai mult de bucurie.* GORJAN, H. I 59; **c)** (cu înțeles multiplicativ) încă o dată atît..., cît. *Asta n-aș face-o eu, de-ar mai fi el pe cît este.* CREANGĂ, P. 229. *Mai na bani pe cît ți-am dat.* BIBICESCU, P. P. 284.

6. (Indică un raport de măsură) *Casa este clădită pe un loc de 20 pe 25 de metri.* ◇ (În fracții) *Trei pe patru* (scris $^{3}/_{4}$).

7. (Cu înțeles distributiv) *Întîi spectacolele acelea oribile se dădeau pe divizii, mai apoi pe regimente.* CAMILAR, N. I 371. ◇ (Construcția prepozițională are funcțiune atributivă) *S-au organizat întreceri socialiste pe profesiuni.* CONTEMPORANUL, S. II, 1949, nr. 161, 7/3.

8. (În expresii și locuțiuni) **A fi pe cale să ...** v. cale. **A se pune pe (fugă, lucru, carte, plîns** etc.) v. pune. **Cît pe-aci** (sau **p-aci p-aci**) v. aici. **Pe apucate** v. apucat. **Pe baza** sau **pe bază de ...** v. bază. **Pe credit** v. credit. **Pe de-a-ntregul** v. întreg. **Pe din două** v. doi. **Pe larg** v. larg. **Pe neașteptate** v. neașteptat. **Pe nerăsuflate** v. nerăsuflat. **Pe nume** v. nume. **Pînă pe acolo** v. pînă. **Pe terminate** v. terminat.

IV. (Introduce un complement circumstanțial de cauză) Din cauza. (Cu nuanță finală) *La ce sînt bune bulendrele pe care vă sfădiți voi?* ISPIRESCU, L. 215. (Cu nuanță modală) *Își sleia toate puterile minții pe certuri.* VLAHUȚĂ, la TDRG. ✦ În urma. *Un profesor... era destituit pe spusa unui călugăr... că auzise pe acest profesor enunțînd idei liberale.* GHICA, la TDRG.

V. (Introduce un complement circumstanțial de scop; la origine cu sens local) Spre, pentru; spre a..., pentru a..., să... *Au venit armiile pornite oricînd pe jaf, pe măcel.* STANCU, D. 8. *Sui în căruță și te așterne pe somn.* CREANGĂ, P. 130. *Foaie verde iarbă-rea, Poruncitu-mi-a maica Pe-o frunzuță de smochină Să mă duc la ea pe cină.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 179. ◇ (În construcție cu supinul; de obicei exprimă o acțiune intensă) *S-a pus Lina pe tăcut.* COȘBUC, P. I 50. *S-au adunat cu toatele... și unde nu s-au așternut pe mîncate și pe băute, veselindu-se împreună.* CREANGĂ, P. 34.

VI. (În formule de jurămînt) *Pe cinstea mea. Pe viața mea.*

D. (Urmat de un atribut) *Singură se desprinde zgaiba. Pielea a rămas albă... semn pe toată viața.* STANCU, D. 278. *Vezi, pe-un rege ce-mpînzește globu-n planuri pe un veac.* EMINESCU, O. I 130.

E. (Învechit, construit cu « a fi ») Pe cale (de a), în curs de. *Cînd era pe adormire Le cînta cu-nduioșire.* ALECSANDRI, P. II 182. *Toate stau pe o schimbare.* CONACHI, P. 123. *Cînipa mi-am semănat, Dar cînd fu pe adunat, Boala-n trupu-mi a intrat.* ALECSANDRI, P. P. 310.

F. (În prepoziții compuse.) **De pe = a)** din jur, de lîngă; de deasupra. *Noi sîntem, cei mai mulți, de pe Argeș.* STANCU, D. 149. *Cei doi muncitori nu plîng, își șterg de pe frunte sudoarea și sîngele.* SAHIA, N. 45. *Eu m-am uitat de pe prag, Pînă l-au jurat sub steag.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 296. ◇ (În construcții atributive) *Pădurea de brad de pe Măgura clipi din cetini și dădu și ea zvon.* SADOVEANU, B. 24. *Piatra de pe groapă crăpînd în două sare.* EMINESCU, O. I 95. *Să vezi șoimul de pe stîncă Cum se-nalță.* ALECSANDRI, P. I 17; **b)** din. *Gem și mă întorc de pe o parte pe alta.* STANCU, D. 128. *Faci reclamă mergînd sau de pe loc?* SAHIA, N. 104; **c)** (modal) după. *În zori de zi el a trecut Cu plugul pe la noi. Și de pe bici l-am cunoscut.* COȘBUC, P. I 93. *Frunză verde de ovăz, Floricică de pe șes, Te-am îndrăgit de pe mers.* ALECSANDRI, P. P. 403. **Pînă pe =** pînă la, pînă deasupra. *Și caii, stropiți pînă pe spinare de noroi, par obosiți.* STANCU, D. 418. *Boierul... se azvîrle pe-un cal și ține numai o fugă pînă pe lanuri.* CREANGĂ, P. 159. **Pe la** v. la. **Pe lîngă** v. lîngă.

— Variante: (regional) **pă,** (învechit) **pre** prep.

PEÂNĂ s. f. v. **pană**[1].

PEBRÍNĂ s. f. Boală contagioasă a viermilor de mătase, care se manifestă prin apariția unor pete mici negre (ca piperul) pe suprafața pielii.

PECENÉG[1], **-EÁGĂ,** *pecenegi, -e,* adj. Referitor la pecenegi; al pecenegilor.

PECENÉG[2], **-EÁGĂ,** *pecenegi, -e,* s. m. și f. Persoană care făcea parte din poporul nomad, de origine turcă, migrator în estul și sud-estul Europei în secolele IX-XI.

PECETÁR[1], *pecetari,* s. m. Gravor de peceți.

PECETÁR[2], *pecetare,* s. n. Pistornic.

PECÉTE, *peceți,* s. f. **1.** Placă, în general de metal, cu mîner (sau uneori montată pe un inel), pe a cărei față liberă e gravată o monogramă, o emblemă, o efigie etc. și care, aplicată cu ceară roșie sau cu tuș pe un act, pe o scrisoare sau pe un colet, dă acestora caracter de autenticitate și integritate; sigiliu, ștampilă. *Jder și-a repezit cu degetele o pală de păr pe după urechea dreaptă și a apucat cu stînga cartea domnească. I-a cunoscut pecetea.* SADOVEANU, F. J. 519. *Punea d. Nae pecetea pe o bucată de hîrtie ori de mucava și pe urmă la fiecare răzătură trăgeam cu cerneală o dungă.* CARAGIALE, O. I 183. *După ce-a scris logofătul, domnul iscăli și muhurdarul puse pecetea.* NEGRUZZI, S. I 306. ◇ Fig. *Ne e foame de frumuseți, De cele limpezi, adevărate, Fără lăcate, fără peceți, Luate din viață și iarăși date Înapoi împlinite.* DEȘLIU, G. 9.

2. Semn imprimat (cu tuş sau cu ceară roşie) prin aplicarea unei peceţi (1). *Nastasia a rupt cu înfrigurare peceţile. S-a făcut întîi palidă cetind... Mitrea o încredinţa că în scurt timp vine.* SADOVEANU, M. C. 194. *Se-nchină şi respectuos prezintă un plic mare galben cu cinci peceţi mari pe el.* VLAHUŢĂ, O. A. I 211. *Căpitanul luă cartea, îi rupse pecetea, o deschise şi citi.* ISPIRESCU, L. 143. ◇ Expr. **Închis** (sau **ferecat**) **cu şapte peceţi** = cu neputinţă de aflat, de neînţeles, de nepătruns; de neatins, interzis. *Taină ferecată cu şapte peceţi.* C. PETRESCU, R. DR. 33.

3. Fig. (Învechit) Rezoluţie, aprobare în scris întărită cu o pecete (1). *Moghilă, să-mi aduci pricinile ce-a judecat Bogdan şi-au rămas fără pecetea domnească.* DELAVRANCEA, A. 54.

4. Fig. Semn caracteristic distinctiv, trăsătură specifică (a unei persoane, a unui lucru, a unei epoci etc.); urmă, întipărire. *Sufletul generaţiei care a înfăptuit Marea Revoluţie a fost frămîntat îndelung de cărţile lui Gorki şi a purtat pecetea nobilă şi de neşters a operei sale.* BOGZA, M. S. 92. *Subiectele ce va alege* [scriitorul], *felul cum le va lucra vor purta pecetea mijlocului social ce înconjoară pe artist.* GHEREA, ST. CR. II 70. *De aice începe un şir de domni răi... oameni de acei însemnaţi cu pecetea păcatului, pentru a fi călăii popoarelor.* NEGRUZZI, S. I 274.

— Variantă: **pecétie**, *pecetii* (DELAVRANCEA, A. 141, CARAGIALE, O. I 183), s. f.

PECÉTIE s. f. v. **pecete.**

PECETLUÍ, *pecetluiesc*, vb. IV. 1. Tranz. A pune, a aplica pecetea, cu ceară roşie sau cu tuş, pe un act, pe o scrisoare etc.; a sigila, a ştampila. *Ia plicul de pe mescioară, pecetluieşte-l cu pecetea de pe tăviţa cu călimările şi să pleci îndată la Focşani.* GHICA, S. A. 48. *Măi, bădiţă, de departe Mai trimite-mi cîte-o carte, Dar nu o pecetlui, Ca s-o poci şi eu ceti.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 117. ◇ Fig. *Tăcu, strînsă în necazurile şi amintirile şi mîhnirile sale... Aceasta rostise tot, încheiase tot, pecetluise tot.* C. PETRESCU, A. R. 51.

2. Tranz. (Învechit, cu privire la un act) A întări, a confirma prin aplicarea peceţii. *Avem poruncă pecetluită De domnul Tudor şi iscălită.* BOLLIAC, O. 145. ✦ (Azi fig.) A confirma, a consfinţi, a întări un act, un legămînt etc. *Te-ai dus la dragostea ta pecetluită cu logodnă.* SADOVEANU, O. VI 51. *Vine să pecetluiască prietenia prin încuscrire.* CARAGIALE, O. III 93.

3. Refl. Fig. (Rar) A se întipări, a se imprima (în minte, în memorie etc.). *Veni în faţa noastră şi ne spuse următoarele cuvinte care se pecetluiră în mintea mea.* GANE, N. II 107.

4. Tranz. (În practica bisericii creştine) A încrusta cu hîrleţul cele patru colţuri ale gropii înainte de a coborî coşciugul. *Popa... cînta pe nas, pecetluind cu hîrleţul movili de pămînt galben, străjuite de cruci cu căşti.* CAMILAR, N. I 68.

5. Tranz. A fixa, a înţepeni. *Patruzeci şi şapte de ani am dus ţara cu noroc... Am s-o duc şi cînd voi muri şi după ce vor pecetlui piatra pe deasupra mea!* DELAVRANCEA, A. 75. *Ridicînd c-un braţ puternic piatra-n zid pecetluită.* NEGRUZZI, S. II 60.

PECETLUÍRE, *pecetluiri*, s. f. Acţiunea de a (se) pecetlui.

1. Sigilare, ştampilare.

2. Fig. Confirmare, consfinţire, întărire a unui act, a unui legămînt. *Şi-i dă paloşul să-l sărute, ca semn de pecetluire a jurămîntului.* CREANGĂ, P. 207.

PECETLUÍT, -Ă, *pecetluiţi, -te*, adj. 1. Închis şi sigilat, ştampilat. *Mi-a dat un răvaş pecetluit către un negustor.* GALACTION, O. I 77. *Patronul se ridică greoi de pe scaun, cotrobăi pe sub tejghea şi scoase la lumină o butelie pecetluită.* BART, E. 327. *Are să dea o scrisoare pecetluită.* GOLESCU, Î. 50.

2. (În trecut) Însemnat, stigmatizat, înfierat în semn de recunoaştere sau ca pedeapsă. *Acest vrednic bărbat muri în Constantinopol, cu hainele pecetluite pe dinsul; trupul lui, supus de turci la această osîndă, fu adus în ţară şi înmormîntat în tinda mitropoliei de la Tîrgovişte.* ODOBESCU, S. I 254. *A doua zi pînă în ziuă, Cluceru era pornit surghiun la Snagov cu cămaşa pecetluită pe el.* GHICA, S. A. 53.

PECHINÉZ, *pechinezi*, s. m. Cîine mic, cu botul scurt şi turtit, cu picioarele scurte, cu păr lung şi mătăsos, de diferite culori.

PECI, *peciuri*, s. n. (Învechit) Act oficial; autorizaţie de cununie. *Mergi de-ţi scoate peciul... Te-oi cununa chiar eu.* ALECSANDRI, T. 1415.

— Pronunţat monosilabic.

PÉCIE, *pecii*, s. f. Carne macră de vită, de oaie sau de porc. *Vîrîse în dinţii rînjiţi un trandafir umplut cu tocătură rumenă de pecie şi de muşchi.* DELAVRANCEA, S. 182. ✦ Membrană care înveleşte măruntaiele animalelor; prapur. *Se dau apoi deoparte... splina, pecia (învelitoarea de grăsime a măruntaielor).* PAMFILE, CR. 202.

PECÎNGENE s. f. v. **pecingine.**

PECÎNGINĂ s. f. v. **pecingine.**

PECÍNGINE, *pecingini*, s. f. 1. Boală de piele, contagioasă, care se manifestă prin erupţii de băşicuţe (mai ales pe faţă, pe ceafă şi pe mîini) care, uscîndu-se, formează o coajă ce produce mîncărime; spuzeală. *Dormea pe pămîntul gol... cu trupul fript din creştet pînă în tălpi de pecingine murdară.* CARAGIALE, S. 76. ◇ Fig. *Cîrduri de ciori — Neagră pecingine, Flori de funingine Zboară subt nori.* TOPÎRCEANU, P. 219. ◇ Expr. **A se întinde** (sau **a se răspîndi, a cuprinde, a prinde**) **ca pecinginea** (sau **ca o pecingine, ca pecinginile**) = a se lăţi, a se propaga nestăvilit pretutindeni. *Sărăcia, nevoile au cuprins ca pecinginea bătătura bordeiului fiecăruia, au ajuns pînă-n ceaunul şi-n aşternutul ţăranului.* GALAN, Z. R. 196. *Limba patriei se împestriţă, formînd un gerg, ce se întinse ca o pecingine.* NEGRUZZI, S. I 278.

2. Fig. Porţiune de teren într-o semănătură (mai ales de trifoi), de pe care a dispărut vegetaţia din cauza unor plante parazite. *Grîul s-a ars, chircit, cu un singur nod în pai, rar şi cu pecingini goale în lan.* C. PETRESCU, R. DR. 151. ✦ Pată de mucegai sau de murdărie (pe o clădire, pe un zid vechi). *Nu vedea bolta gangului afumat, cu slute crăpături şi pecingini.* C. PETRESCU, A. R. 25. *N-am mai văzut atunci decît măreaţa realitate a splendidului monument, curăţat cu o minunată măiestrie de pecinginea uricioasă cu care îl năclăise secolii... de nepăsare.* ODOBESCU, S. II 502.

— Variante: **pecingină, peçingene** (ARDELEANU, D. 14), **picíngene** (ŞEZ. VI 50), **picíngine** (CONTEMPORANUL, IV 505) s. f.

PECINGINÍ, *pecinginesc*, vb. IV. Tranz. (Neobişnuit) A umple, a acoperi cu pecingine. (Fig.) *Rugii de mure pecingineau marginile potecuţei.* SANDU-ALDEA, U. P. 105.

PECINGINÓS, -OÁSĂ, *pecinginoşi, -oase*, adj. Cu pecingine, plin de pecingine.

PECTÍNĂ, *pectine*, s. f. Substanţă organică răspîndită în vegetale, mai ales în unele fructe, şi care prin amestecare cu apă şi prin fierbere capătă forma unei gelatine; (la pl.) clasa acestor compuşi organici vegetali.

PECTORÁL, -Ă, *pectorali, -e,* adj. **1.** (Anat.) De la piept, al pieptului. *Mușchi pectorali.* ✧ *Anghină pectorală* v. anghină.

2. (Med.) Care se folosește în bolile de piept. *Sirop pectoral. Ceai pectoral.*

PECÚLIU s. n. **1.** Sumă de bani pe care un condamnat o primește după ispășirea pedepsei, pentru munca prestată în timpul detențiunii; p. ext. mic cîștig pus deoparte.

2. (Ist.) Sumă de bani cîștigată de un sclav sau de un soldat roman și primită de el la eliberare; gratificație acordată unui sclav roman de către stăpînul său.

— Pronunțat: *-cu-liu.*

PECÚM conj. v. **precum.**

PECUNIÁR, -Ă, *pecuniari, -e,* adj. Care constă în bani, referitor la bani; bănesc. *Pedeapsă pecuniară.* ▭ *Eu m-am încurcat foarte rău în privința pecuniară.* GHICA, A. 336. *Erorile comise de un editor ce a avut în vedere mai mult interesul său pecuniar decît acel al științei.* I. IONESCU, M. 107.

— Pronunțat: *-ni-ar.*

PEDAGÓG, -Ă, *pedagogi, -e,* s. m. și f. **1.** Persoană cu o pregătire specială, care se ocupă teoretic și practic cu munca didactică și educativă; educator. *Creangă a scris aceste istorioare nu ca poet, ci ca pedagog, cu un scop pur didactic.* IBRĂILEANU, S. 151.

2. (În trecut) Persoană care supraveghea și ajuta pe elevi la pregătirea lecțiilor, într-o școală sau într-un internat. *Pedagogului i-a fost milă să-l deștepte fiindcă-l știa bolnav.* VLAHUȚĂ, O. A. I 103.

3. (În antichitate) Sclav instruit care însoțea și învăța pe copiii stăpînului la școală. *Era un prunc la minte Și trebuia să-l bată un pedagog cu vergi, De mîrșave deprinderi să-l poată dezbăra.* NEGRUZZI, S. II 256.

PEDAGÓGIC, -Ă, *pedagogici, -e,* adj. Referitor la pedagogie, de pedagogie. *Practică pedagogică.* ✧ *Institut pedagogic de învățători* = școală în care sînt pregătiți viitorii învățători. *Institut pedagogic superior* = institut în care se pregătesc viitorii profesori pentru învățămîntul elementar. ✦ Care corespunde cerințelor pedagogiei, care respectă regulile pedagogiei. *Procedeu pedagogic. Tact pedagogic.*

PEDAGOGÍE, *pedagogii,* s. f. Știința care se ocupă cu metodele de educație și de instrucție a tineretului. *Curs de pedagogie. Profesor de pedagogie.* ✧ *Facultate de pedagogie* = facultate care pregătește profesori specialiști în pedagogie. ✦ Metodă pedagogică. *La desele supărări ce se vor fi ivit din pricina firii violente a lui Eminovici și a pedagogiei sale sumare, s-a adăugat moartea unora din copii.* CĂLINESCU, E. 30.

PEDAGOGÍSM s. n. (Rar) Mecanicism în practica pedagogică. *Pedagogismul era stahia lui.* NEGRUZZI, S. I 206.

PEDALÁ, *pedalez,* vb. I. Intranz. A acționa pedalele bicicletei pentru a o pune în mișcare. *A coborît panta cu bicicleta fără să pedaleze.*

PEDÁLĂ, *pedale,* s. f. **1.** Pîrghie de manevră sau de comandă acționată cu piciorul, care:

a) (la bicicletă, la mașina de cusut, la tocilă etc.) produce o mișcare de rotație;

b) (la autovehicule) produce anumite efecte mecanice (debreiere, accelerare, frînare etc.). *Bedros luă piciorul de pe pedala de viteză și apăsă cu talpa pe frînă.* DUMITRIU, N. 272;

c) (la războiul de țesut) mișcă ițele;

d) (la pian) modifică amploarea sunetelor. *Infatigabila Frau Kunst, călcînd pedala, porni cu brio primele tacturi.* VLAHUȚĂ, O. A. III 11;

e) (la orgă) introduce aerul în tuburile de rezonanță;

f) (la harfă) efectuează recordarea instantanee.

2. Presă mică de imprimare, acționată cu piciorul, cu care se imprimă de obicei biletele sau colile cu antet.

3. (Muz.) Notă joasă și gravă care durează, uneori, mai multe măsuri. (Metaforic) *În glas i se așternu acum* [Oltului] *straturi de humă, melodioase, făcîndu-l să capete inflexiuni grave de orgă, deasupra cărora pedalele așază grelele lor perdele sonore de catifea.* BOGZA, C. O. 139. ✦ Compoziție în care, deasupra basului, ca ton lung, se mișcă o serie de acorduri care nu stau în mod necesar în raport cu el.

PEDÁNT[1]**, -Ă,** *pedanți, -te,* adj. Cu pretenții de erudiție și de maniere elegante; supărător prin tonul impunător și prin minuțiozitatea exagerată. V. tipicar. *Pricepea greu și uita repede. Era vanitos și pedant.* C. PETRESCU, C. V. 99. *Un comandant pedant, admirat pentru erudiția sa, fusese păcălit de un ofițer tînăr.* BART, E. 210. *Un op pe care anii-l îngropară Subt comentarii sterpe și pedante.* TOPÎRCEANU, B. 90. ✧ (Adverbial) *Începu să vorbească liniștit, stăruind pedant în concepția lui.* CAMIL PETRESCU, O. II 530.

PEDÁNT[2]**, -Ă,** *pedanți, -te,* s. m. și f. Persoană care face paradă de erudiție; om meticulos peste măsură, tipicar. V. formalist, chițibușar. *Grași pedanți, burdufi de carte și de-nvățătură goi, Bogătași ce cu piciorul dați la inimi în gunoi.* MACEDONSKI, O. I 97. *Poate vrun pedant cu ochii cei verzui, peste un veac, Printre tomuri brăcuite așezat și el, un brac, Aticismul limbii tale o să-l pună la cîntari, Colbul ridicat din carte-ți l-o sufla din ochelari.* EMINESCU, O. I 134. *Dacă este ca neamul romîn să aibă și el o limbă și o literatură, spiritul public va părăsi căile pedanților și se va îndrepta la izvorul adevărat: la tradițiile și obiceiurile pămîntului, unde stau ascunse încă și formele și stilul.* RUSSO, S. 36.

PEDANTERÍE s. f. Pedantism. *Nu trebuie confundată competența cu pedanteria și excesul de erudiție.* CONTEMPORANUL, S. II, 1954, nr. 379, 1/3.

PEDÁNTIC, -Ă, *pedantici, -e,* adj. (Învechit) Pedant[1]. *Profesorul rămase înlemnit. Sfîrșind, am urmat în tonul pedantic cu care îmi vorbise el.* NEGRUZZI, S. I 12. *Ceea ce nu se prețuiește, în Moldova mai cu seamă, sînt sistemele pedantice și eronate.* RUSSO, S. 162.

PEDANTÍSM s. n. **1.** Paradă de erudiție, minuțiozitate excesivă și formală; pedanterie. *Singurul lucru ce mă îngrijește este influența fatală a bunului gust, ce poate să aibă pedantismul unui prost asupra unei generații întregi.* ALECSANDRI, S. 12. *Veacul al XVI, zis al Renașterii, nu-i alta decît reacția lumii în limbi, științi și credințe și răscoala spiritului popoarelor în contra pedantismului.* RUSSO, O. 56. ✦ (În legătură cu stilul) Exprimare în termeni pretențioși, lipsită de conținut, manifestare afectată prin cuvinte răsunătoare sau neobișnuite. *Pedantismul are multe ramuri, dar nici unul nu-i mai aprig ca pedantismul cuvintelor.* RUSSO, O. 56.

2. Gravitate în chestiuni de mică importanță, manie a ordinii exagerate.

— Pl.: (neobișnuit) *pedantismuri* (RUSSO, S. 67).

PEDEÁ, *pedele,* s. f. (Mold.) Lipie.

PEDEÁPSĂ, *pedepse,* s. f. **1.** Măsură de represiune împotriva celui care a săvîrșit o greșeală. *Ca să scapi de pedeapsă, alt chip nu e decît să te duci să-mi aduci pe fata lui Verdeș-împărat.* ISPIRESCU, L. 42. *Aici la sărăcăciosul ist de rai, vorba ceea: «fală goală, traistă ușoară»; șezi cu banii în pungă și duci dorul la toate cele. Mai mare pedeapsă decît asta nici că se mai poate!* CREANGĂ, P. 320. ✦ Sancțiune aplicată, potrivit legii, de o instanță judecătorească cuiva care a săvîrșit un delict sau o crimă.

Trei ani de cînd își făcea pedeapsa. BART, S. M. 25. ◇ *Pedeapsă capitală* v. capital[2]. *Pedeapsă corporală* v. corporal. *Pedeapsă disciplinară* v. disciplinar.

2. Suferință (fizică sau morală), chin; nenorocire, necaz, pacoste, urgie. *Ți-am adus, a urmat el, un cățelandru... L-am adus de departe într-o desagă a tarniței: am călătorit și călare, și tot scheuna din cînd în cînd scoțînd capul și rugîndu-mă cu ochii să-l iert de pedeapsa la care l-am supus.* SADOVEANU, N. F. 14. *Foaie verde de hămei, Maico, din copiii tăi, Toți au casă, Toți au masă, Numai eu trag la pedeapsă.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 180.

PEDECÚȚĂ s. f. v. **pedicuță.**

PEDÉL, *pedeli,* s. m. (Ieșit din uz) Aprod la tribunal. *Pedelul a sunat cu mîna un clopot dintre acelea cu care umblă urătorii în sara de anul nou.* SADOVEANU, N. F. 142. ✦ Portar, om de serviciu la o școală sau la o universitate.

PEDEPSÍ, *pedepsesc,* vb. IV. **1.** Tranz. A supune la o suferință fizică sau morală pentru o greșeală săvîrșită, a aplica cuiva o pedeapsă; a sancționa. *Numai pe mine să mă pedepsești.* DUMITRIU, N. 121. *Poporul are deci și eroi care sînt creați anume să pedepsească prin umor, glumă, batjocură, tot ceea ce este potrivnic vieții poporului.* BENIUC, P. 12. *Iaca dar pentru ce Făt-Frumos a pedepsit-o așa de grozav.* CREANGĂ, P. 102. ◇ Refl. pas. *Toate se pedepsesc.* C. PETRESCU, A. R. 49. *El n-a făcut ceea ce a trebuit să facă și pentru aceea se pedepșește.* RETEGANUL, P. II 60. ✦ (Jur.) A sancționa, conform legii, pe un delincvent sau pe un criminal; a condamna. *Legile țării noastre pedepsesc cu toată asprimea pe cei care ațină ura șovină, naționalistă sau rasistă.* LUPTA DE CLASĂ, 1951, nr. 11-12, 11.

2. Refl. (Învechit) A se chinui; a suferi, a pătimi. *Ofta în zilele toate, Pedepsindu-se într-însul.* PANN, P. V. II 83. *Au hotărît ca mai bine să moară ea decît să vadă pe fiul ei pedepsindu-se de foame.* DRĂGHICI, R. 27.

PEDEPSÍE s. f. (Popular) Epilepsie. *La unia le umblau buzele, parcă erau cuprinși de pedepsie.* CREANGĂ, A. 84.

PEDEPSÍRE s. f. Acțiunea de a (se) pedepsi; condamnare, sancționare, osîndire. *Pedepsirea vinovaților.*

PEDEPSÍT, -Ă, *pedepsiți, -te,* adj. Căruia i s-a aplicat o pedeapsă, care suferă o pedeapsă; sancționat, condamnat, osîndit. *Criminal pedepsit.*

PEDEPSITÓR, -OÁRE, *pedepsitori, -oare,* adj. Care pedepsește. *Omul medieval atîrna de persoana baronului feudal, de rege ori împărat. În religiune, d-zeul medieval a fost asemenea personal. D-zeu era sever, pedepsitor, puternic.* GHEREA, ST. CR. II 315. *Trecut-au pe aice cutremur sfărmător? Potop trimis din ceruri cu foc pedepsitor? Nici aprigul cutremur, nici flacăra cerească, Dar au trecut urgia și ura omenească!* ALECSANDRI, P. II 87.

PEDERÁST, *pederași,* s. m. Homosexual.

PEDERASTÍE s. f. Viciu practicat de pederași; homosexualitate.

PEDESTRÁȘ, *pedestrași,* s. m. (În trecut, spre deosebire de călăreț, călăraș) Ostaș din armata pedestră, care se deplasează sau acționează pe jos; infanterist, pedestru (2). *Pedestrașii se aruncară asupra zidului cu atîta furie... încît garnizoana turcă nu avuse nici timpul, nici curagiul de a respinge turbatul asalt.* HASDEU, I. V. 103. *În sfîrșit venea duiumul oastei: trăsuri, bagaje, pedestrași.* NEGRUZZI, S. I 167. *Patruzeci de călărași Cu cai de se sparg de grași, Pedestrași cincizeci și nouă, Oaste-nfocată și nouă.* TEODORESCU, P. P. 179.

PEDESTRÍ, *pedestresc,* vb. IV. Refl. (Învechit) A descăleca pentru a merge pe jos. *În codru se pedestrește, pe cîmp încalecă iară: Astfel este rînduiala oștilor la noi în țară.* HASDEU, R. V. 85. *Pedestrindu-se moldovenii, pre obiceiul lor, a prins a săgeta pe... nemți.* BĂLCESCU, O. I 125. ◇ Tranz. fact. [Ion-vodă] *descalecă de pe cal, pedestrește pe cazaci, grupează gloata cu infanteria.* HASDEU, I. V. 158. *Înainte de a începe lupta, viteazul domn și-au pedestrit toată călărimea.* ARHIVA R. I 109.

PEDESTRÍME s. f. (În trecut) Oaste care se deplasează și luptă pe jos; infanterie. *Alaiul se orîndui astfel: întîi venea pedestrimea, apoi calul lui Făt-Frumos... și apoi călărimea.* ISPIRESCU, L. 197. *Pedestrime la strîmtoare și călărime la șes.* HASDEU, R. V. 85. *Pedestrimea moldovenilor se rînduia în gloate adînci.* BĂLCESCU, O. I 125.

PEDESTRÍT, -Ă, *pedestriți, -te,* adj. (Învechit și arhaizant) Coborît de pe cal; descălecat. *La fiecare cinci oameni, unul a rămas cu caii; iar ceilalți, pedestriți, numai cu săbiile goale în pumn, au întîrziat un timp, ca să se puie în orînduială.* SADOVEANU, F. J. 746.

PEDÉSTRU, -Ă, *pedeștri, -stre,* adj. **1.** Care merge, care călătorește pe jos. *Străinul se prăvăli spre cal și slugile lui pedestre îl aburcară în șa.* SADOVEANU, O. VII 32. *Aici iar pedestri trebui să trecem podul dacă vrem să scăpăm întregi, căci podelele joacă ca tușile clavirului.* NEGRUZZI, S. I 194. ◇ (Adverbial) *Tu pedestru (precum din canoane) Trebuie să mergi o, Spiridoane.* BUDAI-DELEANU, Ț. 137. ✦ (Substantivat) Pieton. *Pas cu pas, suflînd greu, pedeștrii treceau prin neaua măcinată.* SADOVEANU, O. VI 123. *De-abia înserase, ulițele erau însă pustii... Nici un pedestru nu era pe uliți, afară de fanaragiii care strigau regulat «raita».* NEGRUZZI, S. I 15. ✦ (Rar) Care ajută la mersul pe jos, care ține de mersul pe jos; care se efectuează mergînd pe jos. *Căci la un caz cumva de-ncurcătură, Nu văd nici uși deschise, nici ferestre Pe unde teafăr să purced afară, Utilizînd resursele-mi pedestre.* TOPÎRCEANU, B. 96. *În nici una din celelalte bătălii ale sale el nu se știe să fi făcut un atac pedestru în persoană.* HASDEU, I. V. 237.

2. (Mil.; învechit și arhaizant, despre soldați, despre trupe etc.) Care se deplasează sau care acționează (în luptă) pe jos. V. infanterist. *În capul mulțimii pedestre, care înălța în lumină sănețe și coase, urmau boierii cei în vîrstă.* SADOVEANU, O. VII 130. ✦ (Substantivat, la pl. în forma *pedestri*) Pedestraș. *Mihai... află că ardelenii erau treizeci și două de mii de pedestri, cinci mii de călărești cu cincizeci și trei de tunuri.* ISPIRESCU, M. V. 28. *În genunchi căzeau pedestrii, colo caii se răstoarnă, Cad săgețile în valuri care șuieră, se toarnă.* EMINESCU, O. I 148. *Iar pedestrul doborît În cumplita năpustire, Subt a calului izbire, A căzut și a pierit!* NEGRUZZI, S. II 82.

— Pl. și: *pedestri.*

PEDIÁTRIC, -Ă, *pediatrici, -e,* adj. Referitor la pediatrie, de pediatrie.

PEDIATRÍE s. f. Ramură a medicinii care se ocupă cu studiul bolilor de copii și cu tratamentul lor.

PEDIÁTRU, *pediatri,* s. m. Medic specialist în pediatrie; medic de copii.

PEDICÉL, *pedicele,* s. n. (Bot.) Mic peduncul care susține frunza, floarea etc.

PEDICELÁT, -Ă, *pedicelați, -te,* adj. (Despre plante, mai ales despre flori) Cu pedicel.

PEDICHIÚRĂ s. f. Operație care constă în tăierea unghiilor și a bătăturilor de la picioare.

— Pronunțat: *-chiu-ră.*

PEDICHIURÍST, -Ă, *pedichiuriști, -ste,* s. m. și f. Profesionist care face pedichiură.

PEDÍCUL, *pedicule,* s. n. **1.** (Bot.) Picior care susține un organ oarecare (la ciupercă, la licheni etc.).
2. (Zool. și Med.) Parte îngustă și prelungă care servește de suport unei tumori, unui organ sau (la insecte) unei părți din corp.

PEDICULÁT, -Ă, *pediculați, -te,* adj. Care are pedicul, cu pedicul. *Ciupercă pediculată.*

PEDICULÓZĂ s. f. Totalitatea manifestărilor morbide provocate de păduchi pe suprafața corpului.

PEDICÚȚĂ, *pedicuțe,* s. f. Mică plantă tîrîtoare, ramificată, cu frunze dese, cu ramuri drepte terminate cu cîte un spic de frunze fertile cu sporange; praful galben (sporii) din sporange se întrebuințează în medicină *(Lycopodium clavatum);* brînca-ursului. (Atestat în forma *pedecuță) Pedecuța... numită și brînca-ursului, e o buruiană mică și face flori gălbioare.* ȘEZ. XV 102.
— Variantă: **pedecúță** s. f.

PEDIGRÍU s. n. Genealogia unui animal domestic de rasă (mai ales a unui cal de curse); documentul care arată originea unui astfel de animal.

PEDIOGENÉZĂ s. f. (Biol.) Formă de înmulțire a unor insecte prin ouă nefecundate care se dezvoltă partenogenetic în corpul larvei.

PEDIOMÉTRU, *pediometre,* s. n. Aparat cu care se măsoară înălțimea și greutatea copiilor mici pentru a-i ține sub observație.

PEDOLÓG[1], *pedologi,* s. m. Specialist în pedologie[1].

PEDOLÓG[2], *pedologi,* s. m. Specialist în pedologie[2]. *Pedagog pedolog.*

PEDOLÓGIC, -Ă, *pedologici, -e,* adj. (Agron.) Relativ la pedologie[1], de pedologie. *Sarcina principală a științei pedologice este aceea de a studia măsurile care să conducă la continua sporire a rodniciei solului, adică a puterii acestuia de a satisface cerințele vitale ale plantelor.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2788.

PEDOLOGÍE[1] s. f. Știința care se ocupă cu studiul genezei, evoluției și clasificării solurilor, cu cunoașterea constituției fizice, chimice și biologice a solurilor în scopul stabilirii gradului lor de fertilitate și posibilităților de ridicare a acestuia.

PEDOLOGÍE[2] s. f. **1.** Disciplină care se ocupă cu problemele pedagogice ale dezvoltării copiilor în funcție de ereditatea acestora.
2. (Med.) Studiul caracterelor somatice determinate de factorii biologici, de ereditate.

PEDOMÉTRU, *pedometre,* s. n. Aparat care înregistrează automat, indicînd numărul de pași făcuți pe o anumită distanță. *Vanea soldatul uitase să strămute dintr-o tunică în alta toate instrumentele nichelate care alcătuiau trusa de concentrare a domnului comandant: lanterna electrică, cuțitul de desfăcut cutii de conserve, pedometrul... busola.* C. PETRESCU, Î. I 3.

PEDÚNCUL, *pedunculi,* s. m. **1.** (Bot.) Codița unei flori sau a unui fruct. *Pedunculi glanduloși.* FLORA R.P.R. II 63.
2. (Zool.) Pedicul.
3. (Anat.) Numele unor protuberanțe ale creierului. *În pedunculii cerebrali, care leagă bulbul rahidian de creierul mare, sînt centrii de coordonare a impresiunilor vizuale și auditive și a mișcărilor ochilor cu mișcările tuturor celorlalte părți ale corpului.* ANATOMIA 200.

PEDUNCULÁT, -Ă, *pedunculați, -te,* adj. (Despre flori și fructe) Care are peduncul, cu peduncul. *Flori... scurt pedunculate, relativ mari.* FLORA R.P.R. II 83.

PEFUGÁ vb. I v. **păfuga.**

PEGAMOÍD s. n. Imitație de piele fabricată dintr-o țesătură de bumbac sau de in, acoperită cu un strat de nitroceluloză, umezită și colorată cu anumite substanțe.
— Variantă: **pergamoid** (C. PETRESCU, C. V. 172) s. n.

PEGÁS s. m. **1.** Cal năzdrăvan cu aripi din mitologia greacă; (azi f i g.) simbol al inspirației poeților. *Pegasul meu, așterne-te la drum. Lovește vajnic cu copita-n noapte, Să scapere scîntei din ea ca stelele!* BENIUC, V. 39.
2. Specie de pește care trăiește în Oceanul Indian, cu înotătoarele în formă de aripi, asemănătoare cu ale liliacului.
3. (Astron.) Numele unei constelații din emisfera boreală.

PEGMATÍT s. n. v. **pegmatită.**

PEGMATÍTĂ, *pegmatite,* s. f. Rocă magmatică prezentînd o largă cristalizare a mineralelor componente, întrebuințată ca materie primă pentru extragerea micii, a feldspatului etc.
— Variantă: **pegmatít** s. n.

PEHBLÉNDĂ s. f. Oxid natural de uraniu, care conține și mici cantități de alte substanțe radioactive.

PEHLIVÁN, *pehlivani,* s. m. **1.** (Turcism ieșit din uz) Acrobat, scamator, jongler, saltimbanc. *Pehlivanii arapi... ce-i adusese din țara turcească făcură și ei feluri de năzdrăvănii și de jocuri minunate și nevăzute locurilor noastre.* ODOBESCU, S. I 136. *Înăuntru și afară de poartă, o adunătură de popor din clasele de jos căsca gura la învîrtelile și strîmbăturile pehlivanilor și ale măscăricilor domnești.* FILIMON, C. 58.
2. Șarlatan, escroc, pișicher, chiulangiu, mincinos. *Mare pehlivan! gîndi administratorul. Cum îl întorc și-l sucesc, tot nu pot scoate nimic de la el!* STĂNOIU, C. I. 35. *Pehlivan făr' de rușine! Tu ți-ai bătut joc de mine; Iar de-acum te ține bine C-a să fie rău de tine!* ALECSANDRI, T. 792.
3. Om glumeț, mucalit, poznaș. *Mireasa dă de spălat pe mînă mai întîi nunului și-apoi socrului; și în vreme ce mireasa le toarnă, cîte un pehlivan de băiat se alătură pe la spate și zmac! pe mîinile nunului cu niște tărîțe, huște sau chiar cenușă.* SEVASTOS, N. 257.

PEHLIVĂNÉSC, -EÁSCĂ, *pehlivănești,* adj. (Învechit) De pehlivan (2). *Aici e curat crailîc pehlivănesc.* La TDRG.

PEHLIVĂNÍE, *pehlivănii,* s. f. **1.** (Turcism învechit) Acrobație, scamatorie, jonglerie; bufonerie.
2. Șarlatanie, înșelătorie, escrocherie; p. e x t. intrigărie. *Cinste față de alegători! Aceasta să urmărim. Nu e nevoie de supralicitație și de pehlivănii.* C. PETRESCU, Î. II 137. *Ai să-mi dai samă de pehlivăniile tale... ai cercat să mă strici cu Florica pentru ca să tragi cenușa pe turta ta?* ALECSANDRI, T. 930.
3. Poznă, strengărie, păcăleală, ghidușie. *Trufandaki? ciocoi... făcînd pehlivănii, pentru ca să rîdă baierii.* ALECSANDRI, T. 1344.

PEIORATÍV, -Ă, *peiorativi, -e,* adj. Care are sens defavorabil; depreciativ, disprețuitor. *Pot afirma astăzi că n-am fost un politician în înțelesul peiorativ al cuvîntului.* SADOVEANU, E. 30. ◇ (Adverbial) *Alecsandri... vrea să ridiculizeze atitudinea exagerată, condamnabilă, rea și nejustificată a lui Sandu îl califică peiorativ «ultraretrogradul».* IBRĂILEANU, SP. CR. 127.

PEISAGÍST, -Ă, *peisagiști, -ste,* s. m. și f. **1.** Pictor care face peisaje. (Adjectival) *Pictor peisagist.*

2. Scriitor sau compozitor specializat în descrierea naturii.

— Pronunțat: *pe-i-.*

PEISAGÍSTIC, -Ă, *peisagistici, -e,* adj. De peisaj. *Bălcescu n-a fost un pictor al naturii. Talentul peisagistic atît de dezvoltat la... Al. Odobescu este mult mai puțin însemnat la el.* L. ROM. 1953, nr. 1, 38.

— Pronunțat: *pe-i-.*

PEISAGÍSTICĂ s. f. Pictura peisajului.

— Pronunțat: *pe-i-.*

PEISÁGIU s. n. v. **peisaj.**

PEISÁJ, *peisaje,* s. n. **1.** Porțiune din natură prinsă cu o singură privire și formînd un ansamblu estetic. V. priveliște. *Ardealul își desfășoară peisajele pînă la mari depărtări.* BOGZA, C. O. 9. *Munții vineți ce se văd în depărtare... Tazlăul ce șerpuiește pe vale înfățoșează un peisaj romantic.* NEGRUZZI, S. I 308. ✧ Fig. *Ca peste șesuri aurii de grîne Văd zarea largă-a zilelor de mîne Și peisajul lumii viitoare.* D. BOTEZ, F. S. 5.

2. Tablou, pictură, fotografie care reprezintă un colț din natură.

3. Descriere, reprezentare a naturii în opere literare; compoziție literară descriptivă.

— Pronunțat: *pe-i-.* — Variantă: **peiságiu,** *peisagii* (SADOVEANU, E. 177), s. n.

PÉJMĂ, *pejme,* s. f. Plantă erbacee din familia compozeelor, cu tulpina ramificată, cu frunzele dințate, florile violete-purpurii sau galbene; se cultivă ca plantă ornamentală; *(Centaurea moschata)* spoitori.

PELÁDĂ s. f. Boală de piele, caracterizată prin căderea părului în arii rotunde (sau prin chelie totală).

PELÁGIC, -Ă, *pelagici, -e,* adj. De mare, marin. *Curent pelagic.* ✧ *Zonă pelagică* = zonă situată în largul mărilor și oceanelor, care se întinde de la adîncimea de 200 m pînă la 3000-6000 m. *Organisme pelagice* = plante și animale care plutesc sau înoată liber în zona pelagică, spre deosebire de organismele care trăiesc pe fund. *Depuneri pelagice* = depozite marine formate prin acumularea scheletelor microorganismelor pe fundul oceanelor.

PELÁGRĂ s. f. Boală produsă de lipsa din alimentație a vitaminei PP și caracterizată prin inflamația pielii, tulburări gastrice, nervoase și psihice. *Mălaiul mirosea a moarte și pelagră.* VINTILĂ, O. 37. *Uitați-vă la mîinile mele, au început a se jupui. Știți ce înseamnă asta: pelagră!... Pelagra aduce nebunie și nebunia aduce moarte.* STANCU, D. 127. *Ce măsuri a luat pentru combaterea paludismului și pelagrei?* C. PETRESCU, R. DR. 46.

PELAGRÓS, -OÁSĂ, *pelagroși, -oase,* adj. De pelagră, cauzat de pelagră. *Demență pelagroasă. Plagă pelagroasă.* ✦ (Substantivat) Persoană bolnavă de pelagră.

PELAGROZÍNĂ s. f. Substanță toxică provenită din porumbul alterat.

PELARGÓNIE, *pelargonii,* s. f. Mușcată; mușcată-creață. *Spre răsplată îți trămit și eu un buchet de fucsii, azalee, camelii, pelargonii și roze de Bengal.* NEGRUZZI, S. I 99.

PELEGRÍN, *pelegrini,* s. m. Pelerin.

PELÉNG, *pelenguri,* s. n. Dispozitiv, eșalonare de luptă, în cadrul căreia avioane sau grupe de avioane se înșiruie unul după altul, în formă de trepte, sub un unghi.

PELERÍN, *pelerini,* s. m. Persoană care face un pelerinaj; peregrin (1). V. hagiu. *El era numai un pelerin strein.* C. PETRESCU, R. DR. 215. ✧ (Poetic) *Ca pelerini cucernici, trudiți de lungul drum, Ne ridicăm privirea spre tine.* ANGHEL-IOSIF, C. M. II 78.

PELERINÁJ, *pelerinaje,* s. n. **1.** (Învechit) Călătorie, făcută individual sau în grup, la locurile sfinte; hagialîc. *Cel mai simplu pelerinaj costă cel puțin 4000 franci.* BOLINTINEANU, O. 297.

2. Faptul de a vizita (individual sau în grupuri) un loc sau o persoană care trezește un interes deosebit. *I-ai văzut pe potemkiniști, pe marinarii răsculați... Timp de vreo două zile, cît au rămas acolo, a fost pelerinaj.* PAS, Z. I 120. *La Iasnaia Poliana soseau în pelerinaj mii de admiratori din Rusia și de aiurea.* SADOVEANU, E. 231.

PELERÍNĂ, *pelerine,* s. f. **1.** Haină lungă și largă, fără mîneci, uneori cu glugă, care se poartă peste altă îmbrăcăminte. *Purta o pelerină cafenie pe umeri.* PAS, Z. I 111. *Dintr-o curte ieși o doamnă bătrînă, cu pelerină neagră.* C. PETRESCU, Î. II 121. *Fata tremura. Neagu o înfășură în pelerina lui.* BART, E. 182. ✧ (Metaforic) *Primăvara intrase pe bariera orașului ascunsă în pelerina nopții.* G. M. ZAMFIRESCU, M. D. I 85.

2. Guler mare care acoperă umerii și se poartă peste palton sau peste rochie; capă. *Palton cu pelerină. Pelerină de blană.*

PÉLEȘ, *peleși,* s. m. (Regional) **1.** Ciucure, canaf.

2. Îndoitura de sus a pantalonilor țărănești pe unde se bagă brăcinarul.

PELETÍC, *peletice,* s. n. Pensulă folosită în olărie pentru a trasa brîuri sau pentru a desena flori pe vase.

PELICÁN, *pelicani,* s. m. Pasăre mare, cu ciocul lung și încovoiat la vîrf și cu un sac elastic sub maxilarul inferior în care adună peștii cu care se hrănește; trăiește în regiuni mai calde pe malul mărilor, al rîurilor și în jurul bălților; la noi în Delta Dunării formează colonii *(Pelecanus onocrotalus)*; babiță. *Am întrebat pe un pescar ce puteau fi acele paseri care zbor așa de puternic și de sprinten. Erau pelicani.* SADOVEANU, O. A. II 197. *Cea mai mare pasăre notătoare cunoscută romînilor este pelicanul, numit în unele locuri încă și babiță.* MARIAN, O. II 400.

PELÍCULĂ, *pelicule,* s. f. **1.** Bandă subțire și flexibilă de celuloid, întrebuințată în industria fotografică și cinematografică; film.

2. (Fiz.) Strat subțire, dintr-o anumită substanță, depus pe suprafața altei substanțe; pieliță.

3. Membrană foarte subțire.

PELÍN s. n. **1.** Plantă erbacee din familia compozeelor, cu frunze compuse, spintecate, alb-verzui și cu flori galbene; crește prin locuri necultivate; frunzele și florile, mirositoare și cu gust amar, se întrebuințează în medicină, precum și la prepararea pelinului (2) *(Artemisia absintium). Aseară, prin grădina amorțită, Din tufe de pelin cu frunze mici A apărut în taină un arici, O mică vietate ghemuită.* TOPÎRCEANU, P. O. 134. *Mîndră, mîndruleana mea... Spune-i, dragă, maică-ta Să-ngrădească ulița Tot cu in și cu pelin Să nu ne mai întîlnim.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 61. *Frunză verde de pelin, Ce-mi ești, cucule, hain?* ALECSANDRI, P. P. 245. ✧ (Poetic) *Frunzuleană magheran, Năcăjesc mai mult de-un an Să fac pelinul zahar, Și pelinu-i tot amar.* ȘEZ. III 21. ✧ *Pelin alb* = plantă asemănătoare cu cea descrisă mai sus, de dimensiuni mai mici, cu frunze albe păroase; crește în locuri însorite și uscate *(Artemisia austriaca). Pelin mic* = peliniță. ✦ Fig. Durere, amar, jale. *Dar tu, fetișcană de făurar Tu n-ai apucat să deprinzi altă școală Decît slugăreala pe la ușa bogatului, Mătrăguna ocărilor și pelinul oftatului.* DEȘLIU, G. 53. *De amar și de pelin Bietu-mi suflet este plin.* La HEM 993.

2. (Uneori în forma *pelin de mai)* Vin cu gust amărui, obținut prin tratarea lui cu pelin (1). *Am scris lui Costică să ia seama la pelinul cel faimos, să nu-l isprăviți pînă vin și eu.* CARAGIALE, O. VII 202. *Mă închin la cinstita fața voastră, ca la un codru verde, cu un poloboc de vin și cu unul de pelin, zise Gerilă.* CREANGĂ, P. 255. *Mihnea mergea și gusta din bute în bute... pelinurile stifoase și profire, țuica de prune și de drojdii.* ODOBESCU, S. I 84.

PELINÁRIȚĂ, *pelinariță,* s. f. Plantă erbacee din familia compozeelor, înrudită cu pelinul; frunzele uscate sînt întrebuințate de țărani la aprins focul *(Artemisia vulgaris). Nici un amînar n-avea, Ori vreo dalbă pelinariță, Ori vreo mică iesculiță, Ori vreo așchie de creminiță, Ca să-și facă luminiță.* PĂSCULESCU, L. P. 171.

PELINÁȘ, *pelinașe,* s. n. Diminutiv al lui pelin. **1.** v. pelin (1). (Poetic) *Mă căznesc de este o vreme Să fac din pelinaș miere, El, pustiul, e tot fiere!* BIBICESCU, P. P. 354.

2. v. pelin (2). *Numai un rînd de pelinașe, să ne dregem, și cîte-o pîrjoală.* C. PETRESCU, C. V. 59.

PELINÁT, *pelinate,* adj. n. (Despre vin) Cu pelin, preparat cu pelin. *Vinul pelinat... este o băutură sănătoasă.* La TDRG.

PELÍNCĂ, *pelinci,* s. f. (Regional) **1.** (Mai ales la pl.) Bucată de pînză subțire în care se înfașă copiii mici. V. scutec. *Să-mi speli copilul și pelincile lui.* SBIERA, P. 291. [Copilul] *ți-l dau cu albie, cu pelinci, cu tot ce-i trebuie.* ȘEZ. IV 230. ✧ Expr. (Despre copiii mici) **A ieși (sau a fi scos) din pelinci** = a depăși, a trece de vîrsta alăptării. *Copiii... au ieșit acuma din pelinci și au început a se tîrîi dintr-un loc într-altul.* La TDRG.

2. Compus: **pelincile-domnului** = turte subțiri și rotunde, îndulcite cu miere sau cu zahăr. *Ciupiră din «pelincile-domnului», turte cu miere și miez de nucă.* SADOVEANU, O. II 126.

— Pl. și: (învechit) *pelince* (RUSSO, O. 90).

PELINÍȚĂ, *peliniță,* s. f. Plantă erbacee, mărunță, înrudită cu pelinul *(Artemisia annua). Sînt unii care, vara, adună peliniță, o usucă, o freacă-n mîini... și trag toată iarna, și tușesc pînă își dau sufletul.* DELAVRANCEA, O. II 287.

PÉLIȚĂ s. f. v. **pieliță.**

PELTÁT, -Ă, *peltați, -te,* adj. (Despre frunze) Cu nervurile care pornesc din mijlocul limbului.

PELTEÁ, *peltele,* s. f. Dulceață făcută din zeamă de fructe fiartă cu zahăr, care se încheagă în formă de masă gelatinoasă și transparentă. *Un borcănaș cu peltea de gutui, făcută din toamna trecută.* BASSARABESCU, S. N. 17. *Le mușmulea și le învăța... fierturi de fel de fel de dulcețuri: rodozahar, șerbeturi de trandafir și de vișine, peltele de gutui și de mere.* GHICA, S. 296. ✦ Fig. Vorbire sau scriere lungă și prolixă; poliloghie, vorbărie goală.

— Variantă: (Mold.) **belteá** (ALECSANDRI, T. 13) s. f.

PELTÍC, -Ă, *peltici, -e,* adj. (Despre oameni) Care rostește defectuos anumite sunete; care pronunță «s» și «z» în loc de «ș» și «j» (v. cepeleag, sîsîit); (despre vorbirea omului) care prezintă acest defect. *Vorbea repede, cu un imperceptibil accent peltic.* ▭ *Nu mă considera nimeni o fetiță peltică și străvezie.* G. M. ZAMFIRESCU, SF. M. N. II 194. *Henrieta... prinse a vorbi cu ea* [cu fetița] *limba peltică a copiilor.* D. ZAMFIRESCU, la TDRG. ✧ (Adverbial) *Vorbea moale, cam peltic, și ochii umezi niciodată nu se țînteau asupra omului.* SADOVEANU, O. VI 138. *E un om de treabă ginerele; dar e slab de înger... vorbește peltic.* CARAGIALE, S. 81. ✧ (Substantivat) *Sub această rubrică se așază «esercițiele de pronunțare», făcute în ciuda copiilor, gîngavilor și pelticilor.* TEODORESCU, P. P. 258.

PELTICĂRÍE, *pelticării,* s. f. Vorbire peltică.

PELTICEÁLĂ, *pelticeli,* s. f. Pelticie.

PELTICÍ, *pelticesc,* vb. IV. Refl. (Rar) A deveni peltic, a dobîndi o rostire peltică. *Inima lui era acum cît un purice și limba i se pelticise cu totul.* La TDRG.

PELTICÍE s. f. Defectul omului peltic.

PELTINÉRV, -Ă, *peltinervi, -e,* adj. (Despre frunzele peltate) Cu nervurile care se împrăștie ca niște raze de la centru spre circumferință.

PELÚZĂ, *peluze,* s. f. Loc (într-o grădină sau într-un parc) cu iarbă deasă și scurtă; gazon. ✦ Parte a unui teren sportiv, rezervată spectatorilor și situată în general la extremitățile acestui teren.

PELVIÁN, -Ă, *pelvieni, -e,* adj. (Anat.; în expr.) *Oase pelviene* = oasele care formează bazinul animalelor vertebrate superioare. *Prezentare pelviană* = prezentarea fătului, la naștere, cu bazinul înainte.

— Pronunțat: *-vi-an.*

PEMBÉ adj. invar. (Turcism învechit) Roșu-deschis; roz. V. trandafiriu. *Marea de spice galbene era mîncată, pe alocuri, de mici cîmpuri intrate în stăpînirea florilor de cicoare albastră, în a garofițelor pembe și în a mușețelului galben și alb.* MACEDONSKI, O. III 14. *Frumoase farfurii: cu chenar dublu, unul conabiu lat pe muche și altul pembe îngust pe buză.* CARAGIALE, M. 27. ✧ (Substantivat) *Cerul într-acolo lua foc; dintre nori, izbucneau vîltori galbene și roșii. Cei a căror înfățișare se schimbă de la o clipă la alta se tigheleau cu pembe.* MACEDONSKI, O. III 48.

PÉMING, *pemingi,* s. m. (Învechit) Ban mărunt; gologan, pitac.

PENÁJ, *penaje,* s. n. **1.** Totalitatea penelor unei păsări. *I se ridicau furiile valuri-valuri, ca penajul curcanului.* VORNIC, P. 206. *Un cucoș* [de munte] *se rotește jos. Flacăra primăverii lucrează în ființa lui, îl face să-și desfășure penajul, să-și sticlească pieptul metalic.* SADOVEANU, V. F. 58.

2. Mănunchi de pene (colorate) servind ca podoabă la un chipiu de uniformă, la un coif etc. *Soldații aveau chipiul cu penaj... arma, cartușiera, sacul de pesmeți și bidonul.* SANDU-ALDEA, U. P. 128.

PENÁL[1] s. n. v. **penar.**

PENÁL[2]**, -Ă,** *penali, -e,* adj. (Despre dispoziții cu caracter legal) Care are un caracter represiv, se ocupă de infracțiuni și prevede pedepsele care trebuie aplicate. *Se mulțumi a aplica în toată rigoarea teribila lege penală contra neplatei dărilor.* HASDEU, I. V. 46. ✧ *Drept penal* (și substantivat, n.) = ramură a științei dreptului care se ocupă de normele juridice cu caracter represiv. *Doamna își alesese cel mai celebru avocat al timpului în penal.* SADOVEANU, E. 160. *Cod penal* = ansamblul principalelor norme care definesc infracțiunile și stabilesc sancționarea lor. *Acțiune penală* = acțiune în justiție care are de obiect aplicarea pedepsei și a măsurilor de siguranță. *Fapt penal* = infracțiune. *Sancțiune penală* = pedeapsă prevăzută de codul penal sau de o lege penală.

PENALICÉȘTE adv. Din punct de vedere penal, sub raport penal.

PENALÍST, *penaliști,* s. m. Jurist specialist în probleme de drept penal.

PENALITÁTE s. f. Faptul de a fi pasibil de o pedeapsă judiciară, conform prevederilor legii; pedeapsa aplicată. *Achitat de orice penalitate.* ▭ *Penalitatea cea mai potrivită* [pentru trădător] *ar fi... să simtă... ne-*

curmatele blăsteme ale posterității. HASDEU, I. V. 149. ✦ (Sport) Vină sancționată de arbitru conform regulamentului.

PENALIZĂ, *penalizez,* vb. I. Tranz. A prevedea o anumită pedeapsă judiciară pentru sancționarea unui delict sau a unei crime; a pedepsi. ✦ (Sport) A aplica o anumită sancțiune pentru călcarea regulamentului de joc.

PENALIZÁRE, *penalizări,* s. f. Acțiunea de a penaliza; pedeapsă aplicată unui infractor; (în sport) sancțiune aplicată de arbitru pentru călcarea regulamentului de joc.

PENÁR, *penare,* s. n. Cutioară lunguiață de lemn, de obicei cu despărțituri, în care școlarii își țin rechizitele de scris (toc, creioane, peniță, gumă etc.).
— Variantă: **penál** s. n.

PENÁT, -Ă, *penați, -te,* adj. (Bot.) Care are nervurile frunzei și foliolele frunzelor compuse așezate de o parte și de alta, ca firele unei pene. *Salcîmul are frunzele penate.*

PENÁȚI s. m. pl. Nume dat în mitologia romană unor divinități considerate a fi ocrotitoare ale casei și ale familiei. *Un neam... Vine-n pămîntul italic și-aduce penații din Troia.* COȘBUC, AE. 12. ✦ Fig. Cămin, casă (părintească). *Ne-am restabilit în penații noștri din Schöneberg.* CARAGIALE, O. VII 174.

PENDENTÍV, *pendentive,* s. n. Parte de construcție, de formă triunghiulară, pe care se sprijină bolta, acolo unde aceasta nu poate fi așezată de-a dreptul pe baza edificiului. *Pe dasupra...* [stîlpilor] *stă așezată, cu ajutorul unor triunghiuri boltite sau pendentive, cupola centrală.* ODOBESCU, S. I 380.

PENDÍNTE adj. invar. **1.** Care este subordonat (cuiva sau la ceva), care depinde de... *Institut pendinte de minister.*
2. (Despre probleme în litigiu) Care este în curs de cercetare, care n-a fost încă soluționat, care așteaptă să fie rezolvat de forurile competente. *Proces pendinte în fața instanței de judecată.*

PENDÚL, *pendule,* s. n. **1.** Orice corp care poate oscila în jurul unui punct fix. ✧ *Pendul simplu* = pendul alcătuit dintr-un corp de dimensiuni mici, atîrnat la unul dintre capetele unui fir inextensibil și subțire, astfel încît să se poată mișca în jurul celuilalt capăt, fix, al firului.
2. (Rar) Pendulă. *Intră Constantin Lipan, confruntîndu-și ceasul cu pendulul din perete.* C. PETRESCU, C. V. 89.

PENDULÁ, *pendulez,* vb. I. Intranz. (Despre un pendul) A face mișcări oscilatorii (lente); p. ext. (despre alte lucruri) a face mișcări (lente) asemănătoare cu acelea ale pendulului; a se legăna, a se pleca într-o parte și într-alta; a oscila. (Fig.) *Peste valurile lui* [ale Oltului] *alte valuri de oameni au trecut, dintr-o parte în alta și înapoi, pendulînd între răsărit și apus.* BOGZA, C. O. 411.

PENDULÁR, -Ă, *pendulari, -e,* adj. Care are o mișcare ca de pendul; oscilatoriu, oscilant. *Mișcare pendulară.*

PENDULÁRE, *pendulări,* s. f. Faptul de a pendula; oscilația unui pendul (sau a unui obiect asemănător cu un pendul) față de poziția de echilibru; balansare, oscilare. *Pendularea* [scrînciobului] *s-a micșorat.* IBRĂILEANU, A. 123.

PENDÚLĂ, *pendule,* s. f. Ceasornic, de obicei de perete, a cărui mișcare este reglată de un pendul. *Pendula bătea răsunător, metalic.* DUMITRIU, N. 52. *Toate pendulele de aur și de argint care se aflau în salon începură să bată miezul nopții în același timp.* BOLINTINEANU, O. 252.

PENEÁG, *peneaguri,* s. n. (Mold.) Parte a ciubotei de deasupra călcîiului, în care se bate pintenul. *Peneagul (partea de deasupra călcîiului), ca și tureatca, este dintr-o singură bucată de cele mai multe ori.* PAMFILE, I. C. 348.

PENÉL, *peneluri* și *penele,* s. n. Pensulă mică cu care se pictează. *Subit, sub agilul penel, Podoaba abia căpătată Răsare pe pînză la fel, De-ai crede că e reflectată.* ANGHELIOSIF, C. M. II 33. *Niște sprincene pe care penelul nu le-ar fi încordat cu atîta delicatețe încoronau ochii ei negri ca mura.* NEGRUZZI, S. I 44. ✧ Fig. *Versurile lui... zugrăvesc din trăsături largi de penel tablouri imense istorice și legendare.* SADOVEANU, E. 226. ✦ Fig. Fel, mod, stil de a picta. *Arta germană, întrunind idei abstracte cu prozaice amănunte, a știut să traducă cu penelul ideile care se rezumă în legendara vînătoare a sfîntului Hubert.* ODOBESCU, S. III 60.

PENÉT, *peneturi,* s. n. Penaj (1). *Un pescărel cu penet strălucit... își căuta așezare fluturînd din aripi.* SADOVEANU, A. L. 194.

PENETRÁ, *penetrez,* vb. I. Tranz. (Franțuzism) A pătrunde.

PENETRÁBIL, -Ă, *penetrabili, -e,* adj. Care poate fi străbătut de ceva, care lasă să treacă prin sine ceva, care poate primi în sine o materie sau o substanță străină. *Cel mai penetrabil, deci mai susceptibil de îmbogățire, este vocabularul.* MACREA, F. 16.

PENETRABILITÁTE s. f. Însușirea de a fi penetrabil. *Gradul de penetrabilitate al structurii gramaticale față de fondul principal de cuvinte este... diferit: fondul principal... este mai penetrabil, mai susceptibil la schimbări.* L. ROM. 1953, nr. 3, 99.

PENETRÁNT, -Ă, *penetranți, -te,* adj. (Franțuzism) Care (poate) pătrunde; pătrunzător. *Trenul militar e-aici de două zile, Semaforul taie ploaia penetrantă.* VINTILĂ, O. 11. ✧ Fig. *Erau ultimele zile ale toamnei, cîmpiile goale, aerul trist, pustiu... Ei pășeau singuri, în această melancolie penetrantă a naturii.* VLAHUȚĂ, O. A. III 153. ✦ (Despre mirosuri) Ascuțit, intens, violent, puternic.

PENETRÁRE, *penetrări,* s. f. Acțiunea de a penetra; pătrundere.

PENETRÁȚIE, *penetrații,* s. f. Pătrundere, întrepătrundere. ✦ Adîncimea măsurată de la suprafața unui corp, în care pătrunde un alt corp. ✦ Intersecția a două corpuri sau a două suprafețe; suprafața sau linia obținută prin această intersecție.

PENÍBIL, -Ă, *penibili, -e,* adj. Care provoacă o impresie neplăcută, care face pe cineva să se simtă încurcat, jenat, stingherit; greu de suportat, apăsător, obositor. *Țînteau să-și facă... o existență mai puțin penibilă.* SADOVEANU, E. 88. *Să mai spui că enervarea nu e bună la ceva!... glumi fără convingere Radu Comșa, să rupă tăcerea penibilă, după scena conjugală pe care nu o prevăzuse.* C. PETRESCU, Î. II 154. *Ce impresie v-a făcut răzgîndirea d-lui Costică? Mie mi-a făcut o impresie foarte penibilă... mi-a stricat atîtea frumoase planuri.* CARAGIALE, O. VII 39. ✧ (Adverbial) *E penibil să analizezi cît e de vinovat uneori sufletul omenesc.* GALACTION, O. I 97. *Mi-e penibil să obțin cel mai neînsemnat sprijin, datorită nevestei mele.* CAMIL PETRESCU, U. N. 53.

PENICILÍNĂ s. f. Substanță chimică de origine vegetală, lichidă sau cristalizată, obținută din unele specii de ciupercă de mucegai și folosită ca antibiotic în tratamentul bolilor provocate de anumiți microbi sau pentru a preveni infecțiile. *Penicilină uleioasă.*

PENICIOÁRĂ, *penicioare,* s. f. (Rar) Penișoară. *Penicioară de colie, S-o pun badii-n pălărie.* HODOȘ, P. P. 50.

PENINSULÁR, -Ă, *peninsulari, -e,* adj. Care se află pe o peninsulă; de peninsulă, caracteristic unei peninsule. ✦ (Substantivat) Locuitor al unei peninsule.

PENÍNSULĂ, *peninsule,* s. f. Întindere de pămînt care înaintează în mare ca o prelungire a continentului, rămînînd înconjurată din trei părți de apă. *Peninsula Balcanică.*

PENIȘOÁRĂ, *penișoare,* s. f. Diminutiv al lui p a n ă[1]. *Corbule, din aripioară Dă-mi, te rog, o penișoară Ca să scriu o hîrtioară.* BELDICEANU, P. 99. *Prutule, apă vioară, Face-te-ai neagră cerneală, Spuma ta o mesișoară, Stuhul tău o penișoară, Ca să scriu o hîrtioară.* ȘEZ. I 47.

PENITENCIÁR, *penitenciare,* s. n. Închisoare. *Într-o zi jandarmii îl suiră pe Adam într-o căruță... și-l duseră la penitenciar, la oraș.* DUMITRIU, P. F. 53. *Băiatul portarului de la penitenciarul din orașul lor... concurentul la premiul întîi, fusese invitat la masă.* C. PETRESCU, C. V. 98. *Era de douăzeci și opt de ani și cunoștea aproape toate penitenciarele din țară.* VLAHUȚĂ, O. A. I 146.

— Pronunțat: *-ci-ar.*

PENITÉNT, -Ă, *penitenți, -te,* s. m. și f. Persoană care face penitență; cel care se căiește de păcate; pocăit. *Mîinile iertării .. se împreunară pe capul penitentei.* GALACTION, O. I 203.

PENITÉNȚĂ, *penitențe,* s. f. **1.** (În practicile creștine) Pedeapsă dată de duhovnic la spovedanie (sau pe care și-o impune cineva), pentru ispășirea păcatelor (v. c a n o n); p. e x t. privațiune.

2. Pocăință.

PENÍȚĂ, *peniță,* s. f. **1.** Mică placă concavă de metal terminată cu un vîrf despicat, care adaptată la un toc se folosește pentru a scrie cu cerneală. *Nu cu penița, Cu ascuțișul coasei Îmi scriu poemele sălbatice.* BENIUC, V. 30. *Îi scîrțîie penița pe hîrtie.* SADOVEANU, B. 33. *La ceasul douăsprezece, așează tocul pe suportul unde mai așteptau o jumătate de duzină, cu penițele proaspăt schimbate.* C. PETRESCU, C. V. 143.

2. Diminutiv al lui p a n ă[1] (I). V. f u l g. *Corbul îi zise: ține penița asta, voinicule, și cînd vei gîndi la mine, eu voi fi la tine.* ISPIRESCU, L. 43.

3. Plantă erbacee, cu flori alburii, dispuse în verticile care formează spice și care crește prin apele adînci, stătătoare sau care curg lin *(Myriophyllum spicatum* și *Myriophyllum verticillatum);* prisnel, vîsc-de-apă.

PÉNSĂ, *pense,* s. f. **1.** Mică unealtă de metal, compusă din două brațe îmbinate la un capăt sau încheiate în formă de foarfeci, întrebuințată în medicină și în tehnică pentru a prinde sau a fixa obiecte mici sau substanțe care nu pot fi prinse cu mîna.

2. (În croitorie) Cută scurtă interioară, ascuțită la unul sau la ambele capete, care reduce o porțiune din lărgimea stofei, dînd hainei forma dorită.

PENSÉTĂ, *pensete,* s. f. Pensă de dimensiuni mici, întrebuințată în laborator, în industria textilă, în cosmetică etc.

PÉNSIE, *pensii,* s. f. **1.** Formă de asigurare materială în bani pe care statul (uneori și întreprinderile particulare) o acordă persoanelor care au ieșit din producție (pentru limită de vîrstă, pentru invaliditate etc.) sau care și-au pierdut susținătorul și sînt incapabile de a munci; sumă de bani plătită (lunar) celor pensionați. *Nu mi-au dat pensie; cică mi-am sfărîmat mîinile dinadins.* VINTILĂ, O. 31. *Pensia vine la două-trei luni; nu-i mare lucru, dar tot își prinde o nevoie cu dînsa.* C. PETRESCU, Î. II 161. *A fost învățător în sat, iar azi mănîncă o pensie de cinci zloți pe lună.* REBREANU, I. 14. ✧ E x p r. **A ieși (sau a scoate pe cineva) la pensie** = a deveni (sau a face pe cineva să devină) pensionar. *Alecu Negrea îmbătrînise, ieșise la pensie.* SADOVEANU, O. IV 8. *Eu sînt de cincisprezece ani în sat, de cînd a ieșit la pensie dirigintele cel vechi.* C. PETRESCU, Î. II 167. **A fi la pensie** = a fi pensionar. *De doi ani era la pensie.* BART, S. M. 60. ✧ *Pensie alimentară* = sumă de bani (cantitate de alimente sau alte mijloace de întreținere) hotărîtă de tribunal și plătită unei persoane pe care cineva are obligația s-o întrețină (în special un părinte pentru copiii care au rămas, după divorțul părinților, la mama lor).

2. (Învechit) Subsidiu. *Mihai făcu a se propune pe de lături agenților împăratului... ca să i se dea bani pentru a ridica oști și aceleași pensii și aceeași cinste de care se bucurase Sigismund Bathori.* BĂLCESCU, O. II 276.

PENSIOÁRĂ, *pensioare,* s. f. Diminutiv al lui p e n s i e; pensie mică. *A rămas văduvă de tînără cu o pensioară de la bărbat și n-a mai vrut să se mărite, ca să-și poată îngriji de copil.* CARAGIALE, O. II 335.

PENSIÓN, *pensioane,* s. n. Institut particular de educație și de învățătură în sistemul educativ burghez, accesibil copiilor din păturile sociale înstărite. *Fata cea mai mare a terminat pensionul și stă acasă.* C. PETRESCU, C. V. 109. *Are copiii în pension la Iași.* BOLINTINEANU, O. 282. *Alesese drept profesor pe verișorul ei, care fusese crescut într-un pension din Iași.* ALECSANDRI, O. P. 56.

— Variantă: (învechit) **pansiún** (ALECSANDRI, T. I 128, NEGRUZZI, S. I 297) s. n.

PENSIONÁ, *pensionez,* vb. I. T r a n z. A scoate pe cineva din producție, în condiții determinate de lege, acordîndu-i pensia cuvenită; a scoate la pensie. *Actorii sînt pensionați după 25 de ani de activitate.* SAHIA, U.R.S.S. 157. ✦ R e f l. A ieși la pensie. *S-a pensionat din cauză de boală.*

— Pronunțat: *-si-o-.*

PENSIONÁR, -Ă, *pensionari, -e,* s. m. și f. **1.** Persoană care a ieșit din producție în condiții determinate de lege și primește pensie. *Pensionarii au dreptul la asistență medicală gratuită.* SCÎNTEIA, 1954, nr. 2868. *Cînd ridica mîna, de sub mînecă apăreau manșete rotunde și tari... cum poartă pensionarii orașelor de provincie din Franța.* C. PETRESCU, C. V. 278. ✧ (Adjectival) *La a doua întîlnire a apărut într-o redingotă... de profesor pensionar și ochelari cu șnur după ureche.* C. PETRESCU, C. V. 278. *Cel mai gălăgios și mai amărît era colonelul pensionar Ștefănescu.* REBREANU, R. II 222.

2. Cel care este internat într-o instituție publică specială (mai ales de sănătate). *Ceilalți pensionari ai ospiciului, suiți pe ziduri, priveau această scenă.* BOGZA, C. O. 334.

— Variantă: (învechit) **pensionér** (NEGRUZZI, S. III 362) s. m.

PENSIONÁRE, *pensionări,* s. f. Faptul de a (s e) p e n s i o n a; scoatere (sau ieșire) la pensie. *Pensionare în caz de bătrînețe.*

PENSIONÁT, *pensionate,* s. n. (Învechit și arhaizant) Pension. *A trecut, de la învățătura din casa părintească, în pensionatul francez.* SADOVEANU, E. 67. *Agapița, de curînd ieșită din pensionat, are zestre de o mie galbeni venit pe an.* NEGRUZZI, S. I 72. ✦ Timpul petrecut ca elev într-un pension; viață de pension. *După mai mulți ani de pensionat, unde ea învață tot ce învață fetele la noi, bunica sa o luă acasă.* NEGRUZZI, S. I 109.

PENSIONÉR s. m. v. **pensionar.**

PENSIÚNE, *pensiuni,* s. f. Întreținere, constînd din locuință și masă, pe care o primește cineva într-o casă particulară, în schimbul unei sume de bani; casă în care se dă unei persoane străine găzduire completă sau numai masă. *Acuma știu de ce nu se mai oprește autobusul la pensiunea Weber.* SEBASTIAN, T. 25.

PENSULÁ, *pensulez,* vb. I. Tranz. (Rar, folosit și absolut) A întinde cu pensula pe o suprafață un strat de vopsea, lac, clei etc. *Rotunjește oval unghiile, taie pieliţele, lustruiește, pensulează cu lac.* C. PETRESCU, C. V. 259. ✦ A badijona cu un dezinfectant.

PENSULÁRE, *pensulări,* s. f. Acțiunea de a pensula; badijonare.

PENSULÁȚIE, *pensulații,* s. f. Pensulare.

PÉNSULĂ, *pensule,* s. f. Instrument alcătuit dintr-un smoc de fire de păr prins într-o coadă (scurtă) de lemn sau de metal, servind la întinderea vopselelor, a lacurilor etc. pe o suprafață sau la îndepărtarea prafului de pe o suprafață. V. penel. *Dacă greșeai, lucrătoarele și lucrătorii te spoiau cu pensula pe nas și te certau.* PAS, Z. I 270. *Flacăra mistuiește lucrările pensulei, tilharii jăfuiesc comorile, dar cînticul scapă în veci cu viață și se strecoară printre oameni.* ODOBESCU, S. I 184.

PENTAÉDRU, *pentaedre,* s. n. Poliedru cu cinci fețe.

PENTAGÓN, *pentagoane,* s. n. Poligon cu cinci laturi.

PENTAGONÁL, -Ă, *pentagonali, -e,* adj. (Despre corpuri geometrice) Care are fețele în formă de pentagon. *Prismă pentagonală.* ✦ De pentagon, al unui pentagon. *Scena înfățoșează odaia Ameliei, care este de formă pentagonală.* NEGRUZZI, S. III 176.

PENTAGRÁMĂ, *pentagrame,* s. f. Figură geometrică, în formă de stea cu cinci colțuri.

PENTAMÉTRU, *pentametri,* s. m. (În versificația greacă și latină) Vers de cinci picioare, alcătuit din două emistihuri, fiecare de două picioare și jumătate (doi dactili și o silabă lungă).

PENTATÉUC, *pentateucuri,* s. n. Partea Bibliei care cuprinde primele cinci părți ale Vechiului Testament.

PENTATLÓN, *pentatloane,* s. n. Concurs sportiv constînd din cinci probe diferite la care participă aceiași sportivi, clasamentul făcîndu-se prin totalizarea punctelor obținute la fiecare probă.

PENTATÓNIC, -Ă, *pentatonici, -e,* adj. (Muz.; în expr.) *Gamă pentatonică* = gamă de cinci trepte, care stă la baza muzicii populare chineze, tătare, scoțiene etc. *Sistem pentatonic* = sistem muzical care se bazează pe gama de mai sus.

PENTELÉU, *penteleie,* s. n. 1. (Numai la sg.) Un fel de caşcaval făcut din laptele gras de toamnă.

2. Băț cu care se bate laptele pentru a se alege untul.

3. Coastă înclinată, însă netedă, pe unde coboară oile la strungă.

PENTÉLIC, -Ă, *pentelici, -e,* adj. (Numai în expr.) *Marmură pentelică* = marmură statuară albă, fără vine, celebră în antichitate pentru frumusețea ei. *O vedeai lîngă bărbatul ei, tăcută, lină, fără nici un gînd pe fruntea ei de marmoră pentelică.* GALACTION, O. I 96.

PENTICOSTÁR, *penticostare,* s. n. Carte bisericească care cuprinde ritualul slujbelor dintre paști și duminica întîi după Rusalii.

PENTÓDĂ, *pentode,* s. f. Tub electronic care conține cinci electrozi (un catod, un anod și trei grile), folosit ca amplificator de înaltă frecvență, ca amplificator de putere de joasă frecvență, ca tub oscilator etc.

PÉNTRU prep. I. Exprimă un raport cauzal.

1. (Introduce un complement circumstanțial de cauză) Din cauza..., din pricina..., datorită... *Așa din senin și fără cuvînt... se mînia foc pentru toată nimica.* HOGAȘ, DR. II 134. *Ipate... era mîhnit pentru pierderea lui Chirică.* CREANGĂ, P. 178. *Stăpînitorul ce varsă în războaie piraie de sînge pentru ambiție.* NEGRUZZI, S. I 31. ✦ De dragul... *Pentr-o mîndră cît o nucă Toți feciorii se bursucă, Pentr-o mîndră cît o ceapă Stau feciorii să se bată.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 434. ◇ Expr. **Nu pentru alta... ci...** = nu de alta, nu din altă cauză... dar...

2. Introduce un complement indirect; după verbe ca: «a se întrista», «a mulțumi», «a ierta» etc., sau după adjective ca: «recunoscător», complementul arată motivul bucuriei, întristării, recunoștinței etc. *Harap-Alb rămîne bucuros, mulțămind sfintei Dumineci pentru buna găzduire.* CREANGĂ, P. 214. *Pentru atîta încredere nu am cum să-ți mulțumesc.* ODOBESCU, S. III 9. *Cît am rămas de recunoscător bunului părinte pentru această dorită veste.* NEGRUZZI, S. I 7. ◇ Expr. **Pentru puțin** (sau **pentru nimic**), se spune ca răspuns celui care mulțumește cînd i s-a făcut un serviciu. **Pentru nimic în lume** = cu nici un preț. **Pentru (numele lui) dumnezeu,** exclamație de implorare, de deznădejde sau de dezaprobare a unei fapte. *Stați, stați, [nu vă bateți] pentru numele lui dumnezeu.* ALECSANDRI, T. 595.

II. Exprimă un raport final.

1. Introduce un complement circumstanțial de scop. *Luă hotărîre... a nu orîndui nimic pentru împărțeală pînă aproape de moartea sa.* CREANGĂ, P. 3. *De ce nu voi pentru nume, pentru glorie să scriu?* EMINESCU, O. I 137. *E o vînturătoare ce cutrieră lumea pentru plăcerile ei.* NEGRUZZI, S. I 44. ◇ Expr. **Pentru hatîrul cuiva** = de hatîrul cuiva, v. hatîr. *Jupînul Știrul aducea pentru hatîrul călugărilor și-a călugărițelor tot ce le trebuia.* CREANGĂ, P. 119. *Pentru hatîrul ei învăț flautul.* NEGRUZZI, S. I 76. ✦ (Complementul este exprimat printr-un verb la infinitiv sau printr-un abstract verbal) Cu scopul de..., în scopul de... *Lăutarii își potriveau zgomotos instrumentele, pentru a da de știre tuturor... că începe jocul.* REBREANU, I. 25. *Pe amîndoi i-a tras ața la București, pentru a îmbrățișa cariera de copist.* CARAGIALE, O. II 5. *Și satul văzînd că acest om nu se dă la muncă nici în ruptul capului, hotărî să-l spînzure, pentru a nu mai da pildă de lenevire și altora.* CREANGĂ, P. 329. ✦ În vederea... *Trec furnici ducînd în gură de făină marii saci, Ca să coacă pentru nuntă și plăcinte și colaci.* EMINESCU, O. I 87. *Lîngă focul de nuiele Unde ard, jupiți de piele, Patru miei de la Ispas, Pentru prînzul de popas.* ALECSANDRI, P. II 105. *Se îmbrăca împodobindu-se ca pentru o sărbătoare.* NEGRUZZI, S. I 27. *În aceste războaie, ei se pregătesc, ca într-o școală, pentru alte lupte mai mari ce îi așteaptă.* BĂLCESCU, O. II 12.

2. (Introduce un complement indirect) În interesul..., în (sau spre) folosul..., în favoarea...; în apărarea... *Cearcă și tu să vezi cum ți-a sluji norocul. Vorba ceea: «fiecare pentru sine, croitor de pîne».* CREANGĂ, P. 187. *Cela ce se bate pentru a lui țară, Sufletu-i e focul soarelui de vară.* BOLINTINEANU, O. 37. *Cîte stele lucitoare, La un loc cu sfîntul soare, Pentru mine stau să joare Că-s de treabă foarte tare.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 398. ◇ (În construcții eliptice) *Cincizeci de voturi pentru, și două contra. Eu votez pentru.* ✦ (Potrivit) cu; de. *Nici tu nu ești de împărat, nici împărăția pentru tine.* CREANGĂ, P. 186. *Dacă critica mea va fi... nedemnă și nepotrivită pentru scrierea ce a provocat-o, rușinea va rămînea numai pe seama mea.* ODOBESCU, S. III 10. ◇ (După verbe care exprimă o cerere, o rugăminte) *Te superi dacă te-oi ruga pentru un pahar de apă?* CARAGIALE, O. II 212. ✦ (După verbe care exprimă un regret, o suferință) După. *Vărsat-ați lacrimi pe flori Pentru fiul călător.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 193. *Trage, mîndro, dor de mine, Că eu am tras pentru tine.* id. ib. 161. ✦ (După verbe ca: «a se îngriji», «a purta grijă» etc.) De. *Clucerul de pivniță... se îngrijea pentru pivnițele cu vin ale armatei.* BĂLCESCU, O. I 16. *Mai mult purta grijă pentru stăpîna ei, decît de dînsa.* DRĂGHICI, R. 27.

3. Introduce un atribut. *Cere hîrtie și plic pentr-o scrisoare.* SADOVEANU, B. 35. *Ce șuri și ocoale pentru boi*

şi vaci, perdea pentru oi... făcute de mîna lui Chiricǎ cît ai bate din palme. CREANGĂ, P. 153. ✦ Cu direcţia..., cu destinaţia..., de... *A doua zi, duminecă, la şase dimineaţa, mă sui într-un vagon de clasa a treia, în trenul de plăcere pentru Sinaia.* CARAGIALE, O. II 194. ✧ (Ajută la construirea formelor de supin) *Colonelul scotoci buzunările tunicii, căutînd briceagul cu mica ghilotină de oţel pentru tăiat vîrful ţigării.* C. PETRESCU, Î. I 3. *Aici sînt nişte buci de la mămuca, pentru făcut saci.* CREANGĂ, P. 176.

4. Intră în compunerea numelor predicative. *Acest răvaş e pentru tine, zise Iliescul.* NEGRUZZI, S. I 22. *Nu e pentru cine se pregăteşte, ci pentru cine se nimereşte.* ✦ (Neobişnuit) Contra. *O vizicatorie voiam a-ţi pune pentru durerea ochilor.* DRĂGHICI, R. 115.

III. (Exprimă un raport de relaţie) Cu privire la..., referitor la..., în legătură cu... *De unde ştii că nu s-or schimba lucrurile în bine şi pentru d-ta?* CREANGĂ, P. 235. *Săniuţa, cuib de iarnă, e cam strîmtă pentru doi...* ALECSANDRI, O. 169. *Faţa lui roşie... arăta că pentru el viaţa n-avusese zile negre.* NEGRUZZI, S. I 58. ✧ Loc. prep. **Cît pentru** = cît despre..., în ce priveşte... *Cît pentru străinul brunet, el părea că nu bagă samă că e lîngă o frumuseţă.* NEGRUZZI, S. I 37. *Cît pentru cheltuială... te voi împrumuta eu.* DRĂGHICI, R. 14. ✦ Faţă de... *Pentru unii mumă, Pentru alţii ciumă, Pentru unii miere, Pentru ăilalţi fiere.* DEŞLIU, G. 52. *Învăţătorul este pentru un tînăr aceea ce este şi grădinarul pentru pom.* NEGRUZZI, S. I 8. *Omenia ce... afectează şi dragostea ce el arată că are pentru popoarele învinse măresc bănuielile... să nu ascunză gîndiri ambiţioase.* BĂLCESCU, O. II 271.

IV. Exprimă un raport temporal.

1. Introduce un complement circumstanţial de timp. *Bătrîna ieşi iar pentru un răstimp.* SADOVEANU, M. 116. *Tata nu mi-a mai zis nemic: m-a lăsat în voia mea pentru o bucată de vreme.* CREANGĂ, A. 16. *Cea mai blînd-a mea gîndire, Cea mai gingaşă simţire... Ţie numai, numai ţie Le închin pentru vecie.* ALECSANDRI, P. I 174. *Îmi robeşte inima Pentru-ntreagă viaţa.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 33. ✧ Expr. **Pentru moment** = deocamdată, în clipa de faţă.

2. Introduce un complement circumstanţial de timp exprimat printr-un numeral adverbial. *Am cunoscut pentru întîia oară pe Leonică Ciupicescu acum cîţiva ani, vara.* CARAGIALE, O. II 9. *Pentru a o suta oară era să i se adreseze aceeaşi întrebare.* id. ib. 7.

V. Exprimă un raport de compensaţie, de echivalenţă sau de schimb.

1. (Introduce un complement indirect, după verbele «a da», «a lua», «a lăsa», «a plăti», «a vinde», «a schimba» etc.) În schimbul... *Nu cumva ai pofti să-mi iai viţica pentr-un cuc armenesc?* CREANGĂ, A. 57. *Te aşteptai să fii răsplătit chiar de la început, prin laude meritate, pentru toate cercetările serioase... pentru toate ostenelile ce ai depus în opera ta.* ODOBESCU, S. III 10. *Vai, mîndruţo, gura ta Pentru multe nu o-aş da; Pentru-un galben, pentru doi, Pentru două mii de boi.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 26.

2. (Introduce un complement indirect, după verbele «a face», «a lucra», «a veni», «a sta» etc.) În locul..., în loc de... *Sînteţi voi îngăduitori cu dînsul şi pentru mine.* REBREANU, I. 72. *Lăsaţi să vorbesc eu pentru toate.* CREANGĂ, P. 9. *Spune-mi ce voieşti a-i scrie, căci voi scrie eu pentru tine.* DRĂGHICI, R. 91.

VI. (Urmat de un infinitiv, are valoare de conjuncţie, construcţia fiind echivalentă cu o propoziţie consecutivă negativă cînd regenta e afirmativă şi invers) *Subiectul e prea vast pentru a putea fi expus într-o oră* (= încît nu poate fi expus...). *Subiectul nu e prea vast pentru a putea fi expus într-o oră* (= încît poate fi expus...).

VII. Formează conjuncţii compuse.

1. (Urmat de conj. «ca» şi de un conjunctiv) **a)** (Introduce propoziţii subordonate finale) *Te-am încălecat pentru ca să mă porţi în spinare.* ALECSANDRI, T. I 430. *Arau lanuri cît vezi cu ochii, unde semănau ghindă, de creşteau dumbrăvi pentru ca să aibă strănepoţii lemne de ars.* NEGRUZZI, S. I 246. *Pentru ca să nu-l pătrundă arşiţa soarelui... ş-au făcut o umbreală.* DRĂGHICI, R. 57. **b)** (Impropriu, introduce propoziţii subordonate completive directe) *Nu-i zi lăsată de la dumnezeu ca să nu-mi spună că-s cules de pe drumuri... Eu asta nu mai pot pentru ca s-o rabd.* C. PETRESCU, R. DR. 80. *Nu-mi mai dă mîna pentru ca să ţiu nevastă fără zestre.* CARAGIALE, O. II 257. **c)** (Copulativ) *La început a ezitat, pentru ca apoi să treacă de partea opusă.*

2. (Urmat de conj. «că» şi de un indicativ) **a)** (Introduce propoziţii subordonate cauzale) Fiindcă, deoarece, din cauză că, de vreme ce, întrucît. *Nu te iert de loc, pentru că d-ta nu-nţelegi, n-ai idee de ce vorbeşti.* CARAGIALE, O. II 236. *Tu, bădiţ' aşa-ai gîndit Că eu, pentru că-s negruţă, Mă bucur să-ţi fiu drăguţă.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 234. (Introduce propoziţii cauzale) *Din inima lor nu s-a şters purtarea necuviincioasă a spînului... pentru că bunătatea nu are de-a face cu răutatea.* CREANGĂ, P. 209. *Nu te bucura la cîştiguri mici, pentru că cu un rac tot sărac.* NEGRUZZI, S. I 249. **b)** (După verbe ca «a mulţumi», «a se căi» etc., introduce propoziţii subordonate completive indirecte, cu nuanţă cauzală) *Începu să mulţumească zînei pentru că l-a scăpat de primejdie.* ISPIRESCU, L. 7.

3. (Împreună cu pron. «ce») **a)** (Introduce propoziţii interogative directe) *Dacă ai ştiut că ai un bunic aşa de grobian, pentru ce m-ai îndemnat să mă lupt cu el?* CREANGĂ, P. 53. *Dar pentru ce oraşul atît de strălucit Acum între oraşe e cel mai umilit?* ALEXANDRESCU, M. 10. **b)** (Introduce propoziţii interogative indirecte) *Cînd tata a zis să nu intrăm acolo, trebuie să fi ştiut el ce a zis şi pentru ce a zis să facem aşa.* ISPIRESCU, L. 50. *Şi atunci Harap-Alb se înfăţişează înaintea Împăratului Roş, spunîndu-i de unde, cum, cine şi pentru ce anume au venit.* CREANGĂ, P. 249. *La urmă mă hotărîi să mă duc la doamna B. Nu ştiu pentru ce, cum pusei acest gînd, inima începu a mi se bate.* NEGRUZZI, S. I 67.

4. (Împreună cu pron. «aceasta» sau «aceea», introduce propoziţii coordonate conclusive) Deci, aşadar, de aceea, drept care, din care cauză. *Făcuse un clopot mare... şi avea dragoste să-l tragă singur la sărbători mari, pentru aceea îi şi ziceau clopotariul.* CREANGĂ, P. 105. *Ţara este liniştită... Pentru aceea obştia ne-a trimis pre noi, să-ţi spunem că norodul nu te vrea, nici te iubeşte, şi măria-ta să te întorci înapoi.* NEGRUZZI, S. I 139. *Ştiu că d-ta îi eşti prietenă, pentru aceea... la d-ta mi-e nădejdea.* id. ib. 51.

PÉNŢIU, *penţi,* s. m. Cinteză.

PENÚLTIM, -Ă, *penultimi, -e,* adj. Care precedă pe cel din urmă, care este înaintea celui din urmă. *Am întîlnit-o... în penultima zi de curse.* CAMIL PETRESCU, U. N. 135. *Penultimele frunze s-au scuturat pe-alee.* ANGHELIOSIF, C. M. I 63.

PENÚMBRĂ, *penumbre,* s. f. **1.** Zonă luminată mai puţin intens, cuprinsă între zona de umbră aruncată de un corp pe o suprafaţă şi zona luminată a acelei suprafeţe; p. ext. zonă slab luminată; semiobscuritate. *Se zăreau oamenii prin penumbra blîndă a unei nopţi limpezi şi calde.* DUMITRIU, N. 262. *Prin ierbile-aprinse Pe unde trecui, Amurgu-şi întinse Penumbrele lui.* PORUMBACU, A. 53. *Atîrnase peste gîtul sticlei şi peste abajur un ziar împăturit în două, aşa încît comisia de judecată era într-o penumbră gălbuie.* CAMIL PETRESCU, O. II 563. ✧ Fig. *Eroul întîmplării povestite e un fel de Barbă-Albastră, ale cărui fapte trecute sînt abia schiţate. Tragediile din trecut rămîn în penumbră.* IBRĂILEANU, S. 36.

2. (Pict.) Zonă de trecere între lumină şi umbră. V. clarobscur.

PENURÍE s. f. (Livresc) Lipsă a celor necesare traiului; sărăcie mare. *Astfel vorbea bietul romîn de penuria ce roade poporul, încă denaintea groaznicului război de la 1848, într-o țară atît de mănoasă ca Ardealul.* ODOBESCU, S. I 469.

PEPENÁȘ, *pepenași,* s. m. Diminutiv al lui p e p e n e.

PEPENĂRÍE, *pepenării,* s. f. Loc cultivat cu pepeni; bostănărie, harbuzărie. *Bostănăria... se mai cheamă și bostană... harbuzărie sau pepenărie.* PAMFILE, A. R. 176.

PÉPENE, *pepeni,* s. m. **1.** Plantă erbacee din familia cucurbitaceelor, cu tulpina tîrîtoare, cu fructe comestibile; se cultivă numeroase soiuri provenind de la două specii principale: a) (de obicei determinat prin «galben») plantă originară din Asia tropicală, cu tulpina acoperită cu peri aspri, cu fructul mare, oval sau sferic, avînd miezul (galben, alb sau verde) dulce, parfumat și suculent *(Cucumis melo);* (Mold.) zemos; b) (de obicei determinat prin «verde») plantă originară din sudul Africii, cu frunzele adînc crestate, cu fructul mare, sferic sau lunguieț, avînd coaja verde și miezul roșu (rar, galben), dulce și foarte zemos *(Citrullus vulgaris);* harbuz, lubeniță. *Frica păzește pepenii.* ▭ *Fata cea mare se vorbi cu surorile ei ca să ducă fiecare cîte un pepene ales de dînsa la masa împăratului.* ISPIRESCU, L. 150. *Doi pepeni într-o mînă nu se pot ține* (= nu se pot face două lucruri deodată). ✧ Expr. **Gras** (sau **învelit**) **ca pepenele** (sau **ca un pepene**) sau **pepene de gras** (sau **gras pepene**) = foarte gras, durduliu, dolofan. *La a zecea zi, unde se scutură o dată calul și se făcu frumos, gras ca un pepene și sprinten ca o căprioară.* ISPIRESCU, L. 16. *Baba nu știa ce să facă de bucurie, că are un băiat așa de chipos, de hazliu, de gras și învălit ca un pepene.* CREANGĂ, P. 78. **A-și ieși** (sau **a scoate pe cineva**) **din pepeni** (sau, rar, **din pepene**) = a-și pierde (sau a face pe cineva să-și piardă) răbdarea, a (se) enerva, a-și ieși (sau a scoate pe cineva) din fire. *Dar ce ești dumneata? Cine ești dumneata? Își ieși de astă dată din pepeni beizadeaua.* PAS, L. I 39. *La Oppler te-am trimis eu pe d-ta? strigă d. Georgescu scos din pepene.* CARAGIALE, O. II 199. *Chir Ianulea și-a ieșit din pepene; s-a repezit cu pumnii-ncleștați s-o pilduiască.* id. O. III 36.

2. (Regional) Castravete.

PEPENEÁ, *pepenele,* s. f. Plantă erbacee din familia leguminoaselor, cu flori mici, alburii sau roșietice *(Trifolium arvense).*

PÉPENIȚĂ, *pepenițe,* s. f. Buruiană cu flori păroase; se pune printre frunzele castraveților ca să rodească.

PEPENÓI, *pepenoi,* s. m. Augmentativ al lui p e p e n e.

PEPENÓS, -OÁSĂ, *pepenoși, -oase,* adj. (Rar) Rotund și plin ca un pepene; gras, îndesat, durduliu, dolofan. *Copiii lor cresc ca dolofanii, vînjoși, sprinteni și pepenoși.* DELAVRANCEA, S. 31.

PEPINIÉRĂ, *pepiniere,* s. f. **1.** Teren rezervat pentru înmulțirea și formarea plantelor erbacee sau lemnoase pînă la transplantarea lor la locul definitiv (în grădini, livezi, parcuri etc.); pătul. *În bazinul Petroșani există multe uscătorii de conuri de molid pentru extragerea semințelor necesare pepinierelor silvice.* PROBL. GEOGR. I 127. ✦ Întreprindere care produce răsaduri, puieți. *O firmă uriașă... bătută în doi pari ca firmele de semințerii și de pepiniere care se pot ceti din goana trenului la intrările orașelor.* C. PETRESCU, Î. II 262.

2. (Rar) Creșcătorie de animale de rasă. *Pepiniere de păstrăvi.* C. PETRESCU, C. V. 119. *O pepinieră de cai buni.* I. IONESCU, D. 192.

3. Fig. Instituție, așezămînt, organizație care pregătește un număr mare de oameni în vederea unei profesiuni, a unei activități; colectiv din care se pot recruta astfel de oameni. *Această greșită direcțiune a făcut și din gimnaziile noastre pepiniere de candidați la funcțiuni.* ODOBESCU, S. II 55.

PEPÍT adj. invar. (Despre țesături) Cu pătrățele sau romburi mărunte de două culori, mai ales alb și negru, alternînd între ele.

— Variante: **pepíta** (BART, E. 285; în Transilv. accentuat și *pépita),* **pipit** adj. invar.

PEPÍTA adj. invar. v. **pepit.**

PEPÍTĂ, *pepite,* s. f. Bucată de aur nativ, cu forme neregulate și de dimensiuni variabile, putînd atinge greutăți de zeci de kilograme.

PÉPLU, *pepluri,* s. n. Un fel de mantie scurtă fără mîneci, făcută dintr-o țesătură ușoară și prinsă pe umeri cu o agrafă, pe care o purtau peste tunică femeile în epoca antichității greco-romane. *Peplul îi înfășoară, ca un brîu, talia zveltă.* ODOBESCU, S. III 55.

— Variantă: **péplum** (TUDORAN, P. 349) s. n.

PÉPLUM s. n. v. **peplu.**

PÉPSIC, -Ă, *pepsici, -e,* adj. Care se raportează sau care ține de acțiunea pepsinei. *Studiul ultramicroscopic al digestiunii pepsice în mediu acid arată că granulele de albumină se grupează și formează blocuri coerente.* MARINESCU, P. A. 46.

PEPSÍNĂ s. f. Enzimă cu rol important în digestie, secretată de mucoasa stomacului vertebratelor și conținută de sucul gastric; în cantități mici, se găsește și în mușchi, sînge, lapte, urină, precum și în unele plante carnivore. *Sucul gastric (stomacal) conține acid clorhidric. Prezența sa este indispensabilă pentru digerarea albuminelor de către fermentul gastric, pepsină.* ANATOMIA 113. ✦ Medicament extras din mucoasa stomacală a unor animale (porci, oi, viței), care se întrebuințează, sub formă de praf sau poțiuni, în tratamentul diferitelor boli de stomac.

PEPTĂNĂRÍȚĂ, *peptănărițe,* s. f. Plantă erbacee din familia gramineelor, cu frunze scurte și înguste, cu tulpina subțire terminată cu un spic asemănător unui pieptene *(Cynosurus cristatus).*

PEPTÓNĂ, *peptone,* s. f. (Mai ales la pl.) Substanță organică sub formă de pulbere alb-gălbuie, cu miros caracteristic, cu gust amar-sălciu, solubilă în apă sau în alcool diluat și asimilabilă de organismul uman. [Bacteriile] *transformă albumina frunzei într-o substanță albuminoidă mai puțin complexă, peptonă.* MARINESCU, P. A. 40.

PEPTURÁȘ, *pepturași,* s. m. (Ornit.) Codroș.

PER prep. (În legătură cu raportul dintre prețuri și unitatea de măsură a mărfii respective) Pentru..., de fiecare... *De ce aprobă ei 34 de lei per kilo grîu?* GALAN, B. I 60.

PERCÁL s. n. (Învechit) Pînză de bumbac deasă, subțire și netedă. *Mărfuri felurite: ...stambă, madipolon, chembrică, percal.* CHIRIȚESCU, GR. 197.

PERCALÍNĂ s. f. (Învechit) Pînză de bumbac fină, cu lustru, întrebuințată la căptușitul hainelor.

PERCÉPE[1], *percép,* vb. III. Tranz. A reflecta în mod nemijlocit cu ajutorul simțurilor obiectele și fenomenele lumii înconjurătoare. *Ne putem închipui un om, care să fi ajuns la cele mai înalte margini ale cugetării abstracte și totuși să păstreze însușirea de a percepe trandafirul cu toată frumusețea lui, cu toate caracterele lui concrete și individuale.* GHEREA, ST. CR. I 223.

PERCÉPE[2], *percép,* vb. III. Tranz. (Cu privire la impozite sau taxe) A încasa.

PERCÉPERE[1] s. f. Faptul de a percepe[1]; percepție[1]. *Trebuie să vedem ce e actul perceperii, ce e percepția din punctul de vedere al psihologiei moderne.* GHEREA, ST. CR. III 230.

PERCÉPERE[2] s. f. Încasare a unui impozit sau a unei taxe oficiale.

PERCEPTÍBIL[1], **-Ă**, *perceptibili, -e*, adj. Care poate fi sezisat prin reflectare nemijlocită, cu ajutorul simțurilor și al gîndirii. *Foșnetul lanurilor de porumb, abia perceptibil, se întîlnea în auz cu murmurul mării.* BOGZA, M. S. 97.

PERCEPTÍBIL[2], **-Ă**, *perceptibili, -e*, adj. (Despre impozite sau taxe) Care se poate încasa.

PERCEPTIBILITÁTE s. f. Faptul de a fi perceptibil.

PERCEPTÍV, -Ă, *perceptivi, -e*, adj. Care e în legătură cu facultatea de a percepe, care (poate) percepe. *Organ perceptiv.*

PERCEPTÓR, *perceptori*, s. m. (În vechea organizare a finanțelor) Funcționar al statului însărcinat cu încasarea impozitelor și a taxelor oficiale. *Și-a văzut de gospodărie și de oi; a vîndut brînză, a dat în mîna perceptorului vama și birul, ș-atît.* SADOVEANU, B. 75. *Perceptorul se înțepeni în mijlocul odăiței și se uită împrejur cercetător.* REBREANU, R. I 198. *Căpcînii de perceptori se silesc și ne vînd țolicele pentru bir.* SP. POPESCU, M. G. 66.

— Accentuat și: *percéptor.*

PERCÉPȚIE[1], *percepții*, s. f. Reflectarea subiectivă în conștiința omului a obiectelor și fenomenelor realității obiective, care acționează direct asupra organelor de simț (în funcție și de experiența lui anterioară); imaginea ca rezultat al acestei reflectări; facultatea de a percepe fenomenele lumii exterioare. *Țăranii... au simțul instinctiv al adevărului și percepția demnității omenești.* SADOVEANU, E. 193. *Percepții multiple ale momentului își găseau în el răsunetul și atenția cuvenită.* VLAHUȚĂ, O. A. III 64.

— Variantă: **percepțiúne** s. f.

PERCÉPȚIE[2], *percepții*, s. f. (În vechea organizare a finanțelor) Oficiu care încasa impozitele sau alte taxe oficiale. ✦ Faptul de a încasa impozite; percepere. (Atestat în forma *percepțiune*) *Modul percepțiunii impozitelor.* HASDEU, I. V. 46.

— Variantă: **percepțiúne** s. f.

PERCEPȚIÚNE[1] s. f. v. **percepție**[1].

PERCEPȚIÚNE[2] s. f. v. **percepție**[2].

PERCHEZÍȚIE, *percheziții*, s. f. Cercetare făcută de procuratură sau de organele miliției asupra unei persoane bănuite de săvîrșirea unei infracțiuni sau la domiciliul acelei persoane pentru a găsi dovezi sau indicii de vinovăție. *Cu îndemînare de polițist la o percheziție corporală, scoase din buzunarul lui Mihai, de la piept, un portțigaret.* C. PETRESCU, Î. I 6.

— Variantă: (învechit) **perchezițiúne** (GHICA, S. A. 148) s. f.

PERCHEZIȚIONÁ, *percheziționez*, vb. I. Tranz. A supune unei percheziții. *Înainte de-a pleca eu, trebuie percheziționată casa încă o dată.* POPA, V. 127.

— Variantă: **perchiziționá** (SADOVEANU, O. VI 274) vb. I.

PERCHEZIȚIÚNE s. f. v. **percheziție.**

PERCHIZIȚIONÁ vb. I v. **percheziționa.**

PERCÍCĂ, *percele*, s. f. (Mold.) Zuluf de păr lăsat pe frunte; cîrlionț. *Smulge 3 fire de păr din percica ta.* La TDRG. *Ilenuța de la Piatra, Cu percica retezată, Ce-ai fermecat lumea toată.* ALECSANDRI, P. P. 333.

PERCIUNÁT, -Ă, *perciunați, -te*, adj. Care are sau poartă perciuni.

PERCIÚNE, *perciuni*, s. m. (Mai ales la pl.) Fiecare dintre cele două șuvițe de păr (uneori lăsate lungi și răsucite) care se prelungesc lateral pe obraz, lîngă urechi, mai jos de tîmple. *Mă supărasem că-mi răsucise puțin perciunii.* G. M. ZAMFIRESCU, SF. M. N. II 194. *De cînd ai lăsat să-ți crească perciuni și de cînd porți caftan?* EMINESCU, N. 78. *Perciunii mi se făcuse măciucă.* ALECSANDRI, T. 22.

PERCÚRE vb. III v. **parcurge.**

PERCUSIÚNE, *percusiuni*, s. f. (Rar) Percuție. *Instrument de percusiune.*

PERCUTÁ, *percutez*, vb. I. Tranz. **1.** A examina un bolnav lovind ușor și repetat cu degetul în torace sau în abdomen, pentru a-și da seama, după sunet, dacă regiunea examinată prezintă o afecțiune.

2. A izbi capsa unui cartuș, a unui focos etc. cu percutorul, pentru a provoca aprinderea ei.

PERCUTÁNT, -Ă, *percutanți, -te*, adj. **1.** (Despre proiectile) Care explodează la atingerea unui obstacol. *Obuze percutante.*

2. (Mine; în expr.) *Perforator percutant* = perforator mecanic al cărui sfredel acționează prin lovituri.

PERCUTÓR, *percutoare*, s. n. Piesă la armele de foc, care lovește capsa cartușului, pentru a produce explozia încărcăturii.

PERCÚȚIE, *percuții*, s. f. **1.** Metodă pentru diagnosticarea unei afecțiuni, cu ajutorul sunetului obținut prin lovirea înceată și repetată cu degetul, a regiunii suspecte.

2. (În expr.) *Instrument de percuție* = instrument muzical care produce sunete prin lovirea cu un ciocănel special a unei membrane, a unei lame, a unei plăci de metal, a unei bucăți de lemn sau a unor coarde. *Toba e un instrument de percuție.*

3. Izbirea capsei unui cartuș, pentru a provoca aprinderea încărcăturii ei.

PERDÁF, *perdafuri*, s. n. **1.** Radere de jos în sus, în contra direcției în care crește barba. *Neagu Cioară aveo obrajii învinețiți de perdaful briciului și de pudra așternută pe ei.* PAS, L. II 16. *Corniștii din fruntea companiilor își îmbucau instrumentele cu încrețiri de bărbii albăstrite de perdaful bricelor.* MACEDONSKI, O. III 26. ✧ Expr. **A da (sau a trage) cuiva un perdaf** = a rade; (fig.) a certa, a mustra aspru; a trage o săpuneală. *Mama are să ne pună lingurile în brîu, pe lîngă că are să ne tragă un perdaf ca acela!* C. PETRESCU, R. DR. 92. *Marfă, marfă de Paris!... Brice lungi de dat perdaf Celor cu pricini de jaf.* ALECSANDRI, T. 20.

2. (Mai ales în construcție cu verbul «a da») Stropire ușoară a unui obiect (cu un lichid) sau presărare cu o substanță fină. *A da perdaf la rufe pentru a se călca mai bine.* ▭ *Șapte rogojini lua, Cu catran le cătrănea, Sus pe catarg că le suia, Perdaf de spirt că le da.* PĂSCULESCU, L. P. 193. *Cu sare le presăra, Perdaf cu piper le da Și la foc că le pripea.* id. ib. 248.

PERDEÁ, *perdele*, s. f. **1.** Obiect confecționat din pînză, stofă, dantelă etc. care se atîrnă mai ales la ferestre și uși, pentru a împiedica pătrunderea luminii sau pentru a opri vederea din afară, avînd și scop decorativ. *Printre perdelele lăsate pătrundeau fîșiile luminoase ale dimineții.* SADOVEANU, O. IV 67. *S-a dat de o parte o perdea de catifea și s-a deschis ușa.* CARAGIALE, O. III 73. *Cu perdelele lăsate Șed la masa mea de brad, Focul pîlpîie în sobă, Iară eu pe gînduri cad.* EMINESCU, O. I 105. ✧ (În metafore și comparații) *Perdelele de neguri începură să se tragă la o parte înspre pădurile de la dealuri și soarele luci o clipă asupra*

așezărilor de la Timiș. SADOVEANU, F. J. 325. *Într-o clipă, ca și cum i s-ar fi ridicat o perdea de pe ochi, a înțeles cine era negustorul.* CARAGIALE, P. 158. *În mijlocul acestei înfrățiri generale, cruzimea bănuitoare a domneștii familii veghea ascunsă subt o perdea de fățărie.* ODOBESCU, S. I 427. ✧ Loc. adj. și adv. **Cu perdea** = cu rezervă, discret, cu bună-cuviință. *Adică-i vorbesc cu perdea, nu voi să-i isplic* (= explic) *lucru formal, ca să n-o rușinez.* CARAGIALE, O. I 73. **Fără perdea** = a) pe față, fără înconjur, fără sfială; b) necuviincios, trivial. *Cîntau mai mult cîntece fără perdea... cum îi plăceau lui.* CAMIL PETRESCU, O. II 291. ✧ Expr. **A avea perdea la ochi** = a nu pricepe, a nu vedea limpede. **A pune** (cuiva) **perdea** (sau **perdele**) **la ochi** = a împiedica (pe cineva) să vadă lucrurile limpede, a înșela (pe cineva). **A-i lua** (cuiva) **perdeaua de pe ochi** = a face (pe cineva) să înțeleagă, să vadă clar. **A se da după perdea** = a se ascunde, a se retrage, a se sustrage (de la ceva). **A ridica perdeaua** = a da lucrurile pe față, a spune pe șleau. (Arhaizant) **La** (sau **de la**) **perdea** = la (sau de la) intrare, în vestibul. [Lăutarii sînt] *la prefectul... Îi cîntă toată xiulica la perdea.* ALECSANDRI, T. I 292. ✦ Șiraguri lungi și dese de mărgele, atîrnate vertical în dreptul unei intrări, în loc de ușă. *Perdeaua orientală de mărgele colorate începu să palpite ușor.* BART, E. 71. ✦ (Învechit) Cortină. (Cu pronunțare regională) *Am dat poruncă să-nchidă perdeaoa; însă deodată au sărit toți cuconașii și m-au amenințat. — Cum? Au îndrăznit?... — Și piesa-au giucat pîn'la sfîrșit.* ALECSANDRI, T. 1398.

2. Fig. (Uneori urmat de precizări introduse prin prep. «de») Șir de arbori sădiți în linie dreaptă; p. ext. fîșie de pădure. *Dincolo de ea urma iarăși cîmp pustiu, pînă unde se întindea perdeaua de sălcii despuiate.* DUMITRIU, N. 276. *De după perdeaua înaltă de brazi, Bisericanii, pe care îi părăsisem, se iveau pe dreapta, în răstimpuri, privirilor noastre.* HOGAȘ, DR. 241. ✧ *Perdea forestieră* v. forestier.

3. Adăpost de iarnă pentru oi; saivan. *Cum sosise din miazănoapte iarna asta năprasnică, țăranii își vîrîseră vitele la ocoale și oile la perdele.* SADOVEANU, F. J. 459. *Ce șuri și ocoale pentru boi și vaci; perdea pentru oi, poieți pentru păseri, cotețe pentru porci.* CREANGĂ, P. 153. *Scos-a Costea oile... D-a umplut cîmpiile Să le pască florile, Și și-a pus perdelele Pe toate vîlcelele.* TEODORESCU, P. P. 509. ✦ Adăpost de trestie făcut în jurul răsadnițelor timpurii din grădinile de zarzavat.

4. (Med. pop.; și în forma *perdele-albe*) Cataractă, albeață.

5. (Popular) Placentă.

— Pl. și: *perdeli* (ALECSANDRI, T. I 78).

PERDELUÍ, *perdeluiesc,* vb. IV. Tranz. (Mai ales poetic) A acoperi, a învălui ceva ca într-o perdea. *Nori întunecați perdeluiau stelele.* SANDU-ALDEA, U. P. 85. *În înalt, nori după nori zburau opăciți... perdeluind în clipe largi, cînd mai gros, cînd mai subțire, lumina ostenită a sfertului din urmă.* CARAGIALE, O. I 334. ✦ Refl. A se așeza ca o perdea în fața unui obiect, ascunzîndu-l sau acoperindu-l. *Asupra lunii se perdeluiau nouri, împuținîndu-i lumina.* SADOVEANU, F. J. 173.

PERDELUÍRE, *perdeluiri,* s. f. Acțiunea de a (se) perdelui și rezultatul ei; perdea care împiedică vederea. *Privește prin perdeluirea ploii dealul Călimanului făcînd zid vînăt spre larga libertate a lumii.* C. PETRESCU, O. P. I 199.

PERDELUÍT, -Ă, *perdeluiți, -te,* adj. (Rar) Acoperit cu perdele. *În acea.încăpere... cu geamurile perdeluite, cîte neuitate ceasuri m-a ținut, pironit în jilț, convorbirea oaspelui.* M. I. CARAGIALE, C. 14.

PERDELÚȚĂ, *perdelițe,* s. f. Diminutiv al lui perdea (1). *Înăuntru era lumină și pe perdelițele de la ferestre se mișca, uriașă, umbra agentului sanitar.* DUMITRIU, N. 235. *Se duce la o masă mai departe de ei, lîngă fereastră, trage cu precauție perdeluța și dă să se așeze pe scaun.* CARAGIALE, M. 71.

PERDÍȚIE, *perdiții,* s. f. Pierzanie; desfrînare, desfrîu. *După ochii cu care mă privește mama Ruxandra, înțeleg că sînt socotit un fel de geniu al răului și un demon al perdiției.* C. PETRESCU, R. DR. 121.

PERÉCHE, *perechi,* s. f. (Și în forma *păreche*) **1.** Grup de două obiecte de același fel, întrebuințate totdeauna împreună (unul fără altul fiind de obicei nefolositor). *Am dat soldatului Rață o pereche de șireturi și tutun.* SAHIA, N. 84. *Perechile de șine se multiplicau, se apropiau, se întretăiau.* REBREANU, R. I 13. *Dîndu-ne schimburi și cîte două părechi de obiele de suman alb, ne-am încălțat cu opincile binișor și sărutînd mîna bunicăi, am luat-o prin Bobotești.* CREANGĂ, A. 25. ✦ (Adjectival) Cu soț. *Numere perechi.* ✦ Cîte două părți identice și simetrice ale corpului omenesc. *M-am întors mînios către dînsa și i-am aruncat o pereche de ochi de voinic.* GANE, N. III 58. *Iată-mă! Tot eu, cea veche! Ochii? hai, ce mai pereche!* COȘBUC, P. I 102. *Fruntea înaintită, galbenă ca ceara, sfîrșită cu o păreche de sprincene tufoasă ca sacara de la sînta Elena, se lega cu un nas coroietic.* RUSSO, S. 28. ✧ *O pereche de palme* = două lovituri succesive aplicate cuiva cu palma; două palme. *Unde ai stat pînă acum, nemernicule? zbiară jupînul... Și șart! part! o pereche de palme fierbinți peste urechile degerate.* CARAGIALE, O. I 326. ✦ (Prin analogie) Două exemplare, două bucăți din același fel de lucruri. *Și cum era moș Nichifor strădalnic și iute la trebile lui, răpede zvîrle niște coșolină în căruță, așterne deasupra o păreche de poclăzi, înhamă iepușoarele, își ia cojocul între umere și biciul în mînă și, tiva băiete!* CREANGĂ, P. 114. *Mult mi-e dor și mult mi-e sete Să văd frunza-n codru verde... Să mă las iar în cea vale Cu-o pereche de pistoale.* ALECSANDRI, P. P. 287.

2. Obiect alcătuit din două părți identice și simetrice. *Doi invalizi, lîngă cîrjele și desagii lor, așteaptă același tren ca și mine. Unul are o pereche de ochelari negri și nu mișcă de loc.* SAHIA, N. 24. *Și cum vorbeau ei, numai iaca într-o Chirică pe ușă, cu un ciocan, c-o daltă și c-o păreche de clești în mînă.* CREANGĂ, P. 177. *O păreche de pantaloni largi... putea ascunde fusele ce-i slujeau de picioare.* RUSSO, S. 27. ✧ *O pereche de case* v. casă. *O pereche de cărți (de joc)* = pachet cuprinzînd toate cărțile necesare pentru a le putea folosi la un anumit joc.

3. Grup de două persoane de sex opus (de obicei unite prin căsătorie). *Lumea ne invidia, ne da ca exemplu de pereche potrivită.* BART, E. 224. *A fost odată o pereche de oameni. Ei n-aveau copii... trăiau bine și nevasta nu ieșea din cuvîntul bărbatului.* ISPIRESCU, L. 285. *Iubiți! și calea voastră va fi tot înflorită, Și-n sinul nălucirei, păreche fericită, Cu-o lungă sărutare veți trece pe pămînt.* ALECSANDRI, P. I 156. ✦ (La pl.) Parteneri la dans. *Pardoseala de bîrne tremura sub tălpile perechilor care dansau.* DUMITRIU, V. L. 106. *Am trecut printre perechi în sala de bal.* C. PETRESCU, S. 106. *În ploaie de confeti saltă Părechile dănțuitoare.* TOPÎRCEANU, B. 66.

4. Grup format din masculul și femela unor animale (mai ales la unele păsări). *O pereche de canari.* ✦ Grup de două animale de aceeași specie. *O pereche de boi. O pereche de pui.* ▭ *Ziduri vechi, Printre care umblă șoareci strecurîndu-se perechi.* MACEDONSKI, O. I 272.

5. Fiecare dintre cele două ființe sau lucruri, care formează o pereche (1, 3, 4), considerată în raport cu cealaltă. *Va găsi pe urmă o pereche mai potrivită cu starea lui.* REBREANU, R. I 129. *El pășea cu ezitare, luînd seama la ce fac alții, și ascultînd instrucțiunile perechii lui de joc, o blondă zveltă, care-l lua de mînă și-l conducea.* VLAHUȚĂ, O. A. III 11. *O pasăre plutește cu aripi ostenite, Pe cînd a ei pereche nainte tot s-a dus C-un pilc întreg*

de pasări, pierzîndu-se-n apus. EMINESCU, O. I 114. ✧ Loc. adj. și adv. **Fără pereche** = fără seamăn, unic în felul său. *Radu Comșa ar putea să jure pentru toți, că sînt oameni fără pereche!* C. PETRESCU, Î. II 191. *Leneș fără păreche mă făcusem, căci mama, după cîtă minte avea, nu se îndura să mă mai trimită acum nici la o cofă de apă, numai să învăț carte.* CREANGĂ, A. 75. ✧ Expr. **A fi bună** (sau **potrivită**) **pereche cu cineva** = a se potrivi (cu cineva, mai ales la cusururi). *Tu și cu Talpa iadului sînteți potrivită păreche.* CREANGĂ, P. 318. **A nu-și avea pereche** = a nu avea seamăn, a nu fi la fel cu cineva sau ceva. *Colierele, cel mare de briliant și cel cu două rînduri de perle... nu-și aveau poate pereche în țară.* DUMITRIU, N. 85. *Aista e un leneș, care nu credem să fi mai avînd păreche în lume.* CREANGĂ, P. 330.

— Variantă: (regional) **părécheː** s. f.

PERECHIÚȘĂ, *perechiușe,* s. f. Diminutiv al lui pereche.

PEREGRÍN, *peregrini,* s. m. Pelerin. V. hagiu. *Asemenea fîntînilor ce deșteaptă arsura setei peregrinului, cupa spumîndă înviorează și strălucește amorul.* NEGRUZZI, S. II 47. ✧ Fig. *Peregrini cucernici... veneram în vechi palate și biserici capodopere auguste, ne pătrundeam de suflul trecutului contemplîndu-i vestigiile sublime.* M. I. CARAGIALE, C. 39. ✦ Călător (prin țări străine).

PEREGRINÁ, *peregrinez,* vb. I. Intranz. A merge în pelerinaj; p. ext. a cutreiera locuri îndepărtate; a colinda, a călători prin lume.

PEREGRINÁGIU s. n. v. **peregrinaj.**

PEREGRINÁJ, *peregrinaje,* s. n. (Învechit; și în forma *peregrinagiu*) Pelerinaj. *De cîte ori am urcat muntele Arnotei, unde mormîntul lui* [Matei Basarab]... *stă ascuns într-o modestă capelă, aleasă chiar de dînsul pentru ultimu-i locaș, am simțit în mine cucernica mulțumire ce inspiră credincioșilor un peregrinagiu la locurile sfinte.* ODOBESCU, S. I 439. *Îmi pare bine că te-ai întors sănătos din peregrinagiile ce ai făcut la munți și peste munți.* ALECSANDRI, S. 110.

— Variantă: **peregrinágiu** s. n.

PEREGRINÁRE, *peregrinări,* s. f. Acțiunea de a peregrina; călătorie lungă, prin locuri depărtate. *Ai ajuns la un liman, după ani de peregrinare.* G. M. ZAMFIRESCU, SF. M. N. II 164. ✦ Hoinăreală. *Ar fi voit să ajungă acasă, să doarmă, punînd capăt peregrinărilor.* ARDELEANU, D. 167.

PEREGRINÁȚIE, *peregrinații,* s. f. Călătorie dintr-un loc în altul; peregrinare. *În toate aceste peregrinații de durere și umilință e totuși un scop* [pentru Șincai]. IORGA, L. II 218.

— Variantă: **peregrinațiúne** (MACEDONSKI, O. IV 7) s. f.

PEREGRINAȚIÚNE s. f. v. **peregrinație.**

PEREMPTÓRIU, -IE, *peremptorii,* adj. Care nu poate fi tăgăduit; neîndoielnic, vădit, evident. *Răspundem prin următoarele argumente peremptorii.* HASDEU, I. V. 237.

PEREMPȚIÚNE, *perempțiuni,* s. f. (Jur.) Perimare.

PERÉN, -Ă, *pereni, -e,* adj. (Despre plante) Care trăiește și rodește mai mulți ani, rădăcina continuînd să trăiască în timp ce tulpina se înnoiește în fiecare an; vivace; p. ext. cu caracter stabil, de lungă durată. *Ierburi perene.* ▭ *Căderea prematură a frunzelor este un fenomen general la plantele perene și lemnoase atacate de rugină.* SĂVULESCU, M. U. I 96.

PERENITÁTE s. f. Însușirea de a fi peren; durabilitate, continuitate, persistență.

PERETÁR s. n. v. **păretar.**

PERÉTE, *pereți,* s. m. 1. Element de construcție așezat vertical sau puțin înclinat, făcut din zidărie, lemn, paiantă etc., care limitează, separă sau izolează încăperile unei clădiri între ele și în exterior și susține planșeurile, caturile și acoperișul. V. zid. *Se simțea cam încurcat, neștiind cum să înceapă pentru ca să ajungă la țintă. O hartă marină, atîrnată pe un perete în fața lui, îi veni în ajutor.* BART, E. 270. *Oamenii, la plug, răsturnau pămîntul în brazde mănoase. Nevestele, acasă, văruiau pereții și lipeau pe jos.* BUJOR, S. 111. ✧ Loc. adj. și adv. **Perete în perete** = avînd unul dintre pereți comun sau lipit de cel al încăperii vecine. *Locuiam într-o bojdeucă, perete în perete cu un coteț de păsări.* C. PETRESCU, C. V. 23. ✧ Expr. **A da** (sau **a deschide, a lăsa**) **ușa** (**poarta** etc.) **de perete** = a împinge ușa (poarta etc.) în lături, a deschide larg. **A se da cu capul de pereți** (sau **de toți pereții**) = a fi desperat, deznădăjduit, a regreta o greșeală săvîrșită. **(A spune) cai verzi pe pereți** v. cal. (Mai ales în basme) **De cînd (se) scria musca pe perete** = de mult. **Între patru pereți** = a) la adăpost; b) în secret. *Închiși între patru pereți, au luat, zic, asupra-și greaua răspundere de a așterne bazele marei reforme.* KOGĂLNICEANU, S. A. 133. **A bate cu burete piron în perete** = a munci în zadar. **Pereții au ochi** (sau **urechi**), se zice pentru a atrage atenția cuiva că poate fi văzut sau auzit de cine nu trebuie. **Ca și cum** (sau **parcă**) **ai vorbi la pereți,** se zice cînd vorbești cuiva care nu te ascultă sau nu dă importanță celor ce-i spui. **Casă-n doi pereți,** se zice despre o căsnicie nereușită.

2. Masiv pietros, care se înalță vertical. *Deasupră-le se ridica un perete de stînci.* DUMITRIU, N. 145. [Masivul Coziei] *e un perete de piatră care izbucnește din pămînt și urcă în sus, într-un clocot nepotolit.* BOGZA, C. O. 348.

3. Parte a unui obiect, a unui sistem tehnic etc., care se aseamănă cu un perete (1), mărginind sau înconjurînd ceva. *Pereții cazanului. Peretele tunelului.* ✦ Parte care înconjură o cavitate a corpului. *Peretele abdominal.* ✦ Piesă dintr-un sistem tehnic care are rolul de a separa anumite spații între ele sau sistemul tehnic de spațiile înconjurătoare.

— Variantă: **păréte** (SADOVEANU, O. VII 89, COȘBUC, P. I 142) s. m.

PERÉU, *pereuri,* s. n. Strat de piatră care căptușește un taluz, un șanț sau o suprafață de teren înclinată, pentru a împiedica surparea pămîntului sau roaderea lui de către ape.

PERFÉCT[1] s. n. Timp al verbului care exprimă o acțiune petrecută și încheiată în trecut. *Persoana a III-a sg. a verbelor cu rădăcina perfectului în* -se- *se accentuează pe penultima silabă.* GRAM. ROM. I 274. ✧ *Perfectul simplu* v. simplu. *Perfectul compus* v. compus. *Mai mult ca perfectul* = timp trecut, folosit pentru a exprima o acțiune încheiată înaintea alteia petrecută tot în trecut. *Mai mult ca perfectul se accentuează la singular pe silaba penultimă, iar la plural pe antepenultima.* GRAM. ROM. I 275.

PERFÉCT[2]**, -Ă,** *perfecți, -te,* adj. 1. Care întrunește toate calitățile cerute, care nu lasă nimic de dorit, lipsit cu totul de defecte; desăvîrșit. V. impecabil, ireproșabil. *Levante, ca tip, e perfect în toate privințele.* MACEDONSKI, O. IV 68. *Tot ce altor oameni le pare un defect În ochii mei lucește plăcut, vioi, perfect.* ALECSANDRI, T. II 377.

2. Deplin, complet, desăvîrșit, absolut. *Perfecta simetrie a crucilor albe din cimitirul eroilor pare atunci un scrîșnet de calcar dureros.* BOGZA, C. O. 320. *Vreu libertate absolută!... Vreu egalitatea perfectă!... Să nu mai fie săraci și bogați, mici și mari.* ALECSANDRI, T. I 232. ✧ (Adverbial) *Poți să pleci, poți să rămîi. Mi-e perfect egal. Eu beau singur și tac.* C. PETRESCU, Î. II 191. *Ar fi perfect dacă ar putea să-i scrie.* REBREANU, R. I 183. ✦ (Adverbial,

eliptic, cu valoarea unei propoziții afirmative) Sînt de acord, îmi convine; foarte bine, excelent, bravo. *Poți să vii la ora 6? — Da. — Perfect. Atunci te aștept.*

3. (Fiz.; în expr.) *Gaz perfect* = gaz ale cărui molecule, de dimensiuni neglijabile față de distanțele dintre ele, nu exercită forțe de atracție una asupra alteia și care verifică, la orice temperatură, legile gazelor.

4. (Mat.; numai în expr.) *Număr perfect* = număr întreg care este egal cu suma divizorilor lui pozitivi. *Șase este un număr perfect, pentru că este egal cu suma divizorilor săi (1, 2, 3).*

PERFECTÁ, *perfectez*, vb. I. Tranz. (Cu privire la tranzacții, acorduri, pacte) A desăvîrși, a încheia.

PERFECTÁRE, *perfectări*, s. f. Acțiunea de a perfecta și rezultatul ei.

PERFECTÍBIL, -Ă, *perfectibili, -e*, adj. Care poate fi desăvîrșit, perfecționat. *Soluția... nu e ideală, firește. Dar e perfectibilă. Se poate retuşa, nu se poate răsturna.* C. PETRESCU, Î. II 89.

PERFECTIBILITÁTE s. f. Faptul de a fi perfectibil. *Orice lucrare este susceptibilă de perfectibilitate.* GHICA, S. 233.

PERFECTÍV, *perfective*, adj. n. (Despre aspectul verbelor) Care exprimă acțiunea însăși a verbului, eliminînd noțiunea de durată și de desfășurare și insistînd asupra începutului și sfîrșitului, a rezultatului acțiunii.

PERFÉCȚIE s. f. v. **perfecțiúne.**

PERFECȚIONÁ, *perfecționez*, vb. I. Tranz. A face mai bun, a îmbunătăți calitativ; a desăvîrși. *Omenirea evolua încet, transformîndu-se pe măsură ce-și perfecționa uneltele.* BOGZA, M. S. 61. ✦ Refl. (Despre oameni) A-și ridica nivelul cunoștințelor pe baza studiului și a experienței practice, a-și dezvolta însușirile; a-și aprofunda și desăvîrși cunoștințele într-un domeniu, într-o specialitate. *Oamenii cresc și se perfecționează în procesul muncii creatoare.* LUPTA DE CLASĂ, 1952, nr. 5, 72. [Despot] *se perfecționează în limbile latină, italiană și spaniolă.* ALECSANDRI, T. II 48.

— Pronunțat: *-ți-o-*.

PERFECȚIONÁRE s. f. Acțiunea de a (se) perfecționa și rezultatul ei; îmbunătățire, desăvîrșire. *Perfecționarea cunoștințelor profesionale.*

PERFECȚIONÁT, -Ă, *perfecționați, -te*, adj. Îmbunătățit (calitativ), desăvîrșit. *Întrebuințarea mașinilor perfecționate.*

PERFECȚIÚNE s. f. (Și în forma *perfecție*) Însușirea de a fi perfect; desăvîrșire. *Această mișcare de perfecție va avea oare un termen? Răul pieri-va de tot din lumé?* BĂLCESCU, O. II 9. ✧ Loc. adv. **La (învechit în) perfecție** = în mod desăvîrșit, perfect, foarte bine. *A cunoaște o meserie la perfecție.* ▭ *Un om veni; un om care-și știa în perfecție limba sa; un om ce era totodată poet, jurnalist, literator. El se numea Eliad.* NEGRUZZI, S. I 338.

— Variantă: **perféție** s. f.

PERFÍD, -Ă, *perfizi, -de*, adj. Care sub o înfățișare binevoitoare sau indiferentă ascunde răutate, viclenie, necinste. V. fățarnic, prefăcut, ipocrit. *A îndreptat șalul și s-a oprit, perfidă.* CAMIL PETRESCU, N. 113. *Aveam înaintea mea pe un artist perfid, ori pe un smintit de bună-credință?* GALACTION, O. I 229.

PERFIDÍE, *perfidii*, s. f. Trăsătură de caracter care ascunde răutate, viclenie, necinste; faptă rea și vicleană. V. fățărnicie, viclenie, ipocrizie. *Numai atunci a înțeles Tudor perfidia grecilor, atunci a văzut că scopul lor era să-l lase singur în contra turcilor.* GHICA, S. 110. *Aflînd el... că împăratul voiește a da cîrmuirea Ardealului lui Basta, se mînie foarte de înșelăciunea, nemulțumirea și perfidia împărătească.* BĂLCESCU, O. II 270. ✧ (Personificat) *Amăgit cu promisiuni de iertare... Potcoavă se dede el însuși... în ghearele perfidiei: fu ferecat... și aruncat în temniță!* HASDEU, I. V. 192.

PERFORÁ, *perforez*, vb. I. **1.** Tranz. A găuri ceva cu ajutorul unei unelte. *Mașină de perforat.* ✦ A străpunge un carton (foi dintr-un registru, tichete, bilete) cu ajutorul unei mașini speciale. *Ai pune-o p-asta la tors și la spălat rufe? — Ba bine că nu!... La perforat bilete în tramvai.* C. PETRESCU, Î. II 123. *Biletele, domnilor! zice conductorul, întrînd cu zgomot în compartimentul nostru... Eu întind biletul meu conductorului, care mi-l perforează.* CARAGIALE, O. II 266.

2. Refl. (Med.; despre țesuturi sau organe) A căpăta o perforație în urma unei leziuni, a unui proces inflamator, a unui traumatism etc.

PERFORÁJ, *perforaje*, s. n. Acțiunea de a perfora (1); perforarea pereților unei mine. *Perforaj cu apă.*

PERFORÁNT, -Ă, *perforanți, -te*, adj. Care perforează.

PERFORÁRE, *perforări*, s. f. Acțiunea de a (se) perfora și rezultatul ei; găurire, perforaj.

PERFORÁT[1] s. n. Faptul de a (se) perfora; perforare, găurire.

PERFORÁT[2]**, -Ă,** *perforați, -te*, adj. Găurit, străpuns (prin lovire sau sfredelire). ✧ *Ulcer perforat* = ulcer care a perforat țesutul intestinului, stomacului etc.

PERFORATÓR[1]**,** *perforatoare*, s. n. Mașină sau unealtă cu care se fac găuri într-un metal, într-o piatră, un lemn, o hîrtie etc. *În minele de piatră, perforatoarele găureau pereții, în care minerii vîrau dinamita.*

PERFORATÓR[2]**, -OÁRE,** *perforatori, -oare*, s. m. și f. Persoană care se ocupă cu perforarea unei piese tehnice, a unui perete de stîncă etc. ✦ Cel care perforează (pentru control) tichete, bilete. *Ne-am înțeles, Comșa. Mă ai în vedere. Dînsa perforatoare de bilete și eu conductor.* C. PETRESCU, Î. II 125.

PERFORÁȚIE, *perforații*, s. f. **1.** Acțiunea de a (se) perfora; gaură făcută prin perforare.

2. (Med.) Rupere, spargere, găurire a unui organ, a unui țesut. *Perforația intestinului.*

PERFORMÁNȚĂ, *performanțe*, s. f. Rezultat deosebit de valoros obținut de cineva într-o întrecere sportivă; p. ext. realizare deosebit de bună într-un domeniu de activitate practică. *Concursurile* [sportive] *desfășurate pînă acum pe comune, raioane și regiuni au prilejuit descoperirea a numeroase talente din rîndurile țăranilor muncitori, care au obținut o serie de performanțe valoroase.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2747. ✦ Rezultatul cel mai bun obținut de un sistem tehnic, de un aparat, o mașină etc. *Performanța unui avion.*

PERGAMÉNT, (2) *pergamente*, s. n. **1.** Piele (de oaie, de viței etc.) prelucrată special pentru a se putea scrie pe ea și folosită în trecut în loc de hîrtie. *Avea carte scrisă pe pergament cu iscălitură și pecete domnească.* GANE, N. I 169. *Despot, pe malul mării născut, e fiu curat Lui Iacob Eraclidul... — Crezi? — I-am văzut chiar spița pe pergament lucrată.* ALECSANDRI, T. II 85.

2. Document scris pe o astfel de piele. *Cărturarii cercetară pergamentele.* SADOVEANU, O. VII 112. *Bibliotecile cu rafturi și zăbrele Sînt pline De tomuri grele, Pergamente și colecții vechi neprețuite, Legate-n marochine.* CAMIL PETRESCU, V. 7. *Un pat și o masă pline cu pergamente și hîrtii.* EMINESCU, N. 52. ✧ Fig. *Eu eram chemată să șterg*

pata ce ea pusese pe pergamentul neamului şi să-i poleiesc din nou blazonul şters. VLAHUŢĂ, O. A. II 60.

3. (Şi în forma *hîrtie pergament*) Hîrtie translucidă care nu lasă să pătrundă grăsimile şi umezeala, folosită la împachetarea alimentelor sau la închiderea ermetică a borcanelor de conserve. *Casa se prefăcu într-o peşteră cu pereţii negri ca cerneala, luminarea de ceară într-un cărbune plutitor în aer, cărţile în beşici mari de steclă la gură legate cu pergament.* EMINESCU, N. 56.

PERGAMENTÓS, -OÁSĂ, *pergamentoşi, -oase,* adj. Care are aspectul sau consistenţa pergamentului.

PERGAMOÍD s. n. v. **pegamoid.**

PERGAMÚTĂ s. f. v. **bergamotă.**

PERGHÉL, *pergheluri,* s. n. (Învechit şi regional) **1.** Cerc, circumferinţă. (Fig.) *Zăreai acolo ochiuri de apă. Acestea erau şiroaiele, pergheluri de apă încunjurate de gheaţă.* SANDU-ALDEA, U. P. 36. ◇ Loc. adv. **În perghel** = în formă de cerc. *Nu vă voi putea dar spune dacă ele* [movilele] *trebuiesc despicate d-a dreptul ori piezîş, în perghel sau în răscruce.* ODOBESCU, S. II 266. ◇ Expr. **A da pergheluri** = a da tîrcoale. **A lua la perghel** = a lua la ceartă. ✦ Numele unui joc de copii, constînd dintr-un cerc desenat pe pămînt în care se aşază arşicele care trebuie doborîte.

2. Instrument (compas) folosit pentru măsurarea sau compararea grosimilor.

3. Partea concavă a unei bolţi; zidărie în formă de arc sau de semicerc. *Aceste încăperi... răspundeau toate în horă, prin nişte uşi cu tocuri de piatră nalte şi înguste, aduse sus în îndoit perghel.* ODOBESCU, S. I 128.

PÉRGOLĂ, *pergole,* s. f. Construcţie într-un parc sau într-o grădină, formată dintr-o reţea de grinzi de lemn susţinute de coloane pe care se ridică plante agăţătoare. *Şedea... sub o pergolă de trandafiri, pe terasă, în faţa mării.* CAMIL PETRESCU, T. II 96.

PERHIDRÓL s. n. Soluţie concentrată de apă oxigenată întrebuinţată în industrie ca oxidant şi decolorant, iar în medicină ca dezinfectant.

PERIÁ, *périi,* vb. I. Tranz. **1.** A curăţa de praf sau de noroi, cu ajutorul unei perii. *Am gătit caiete, condeie nouă, negreală bună, nimic n-am uitat; întocmai ca bravul soldat care îşi perie uniforma, freacă bumbii, curăţă armele în ajunul bătăliei.* NEGRUZZI, S. I 7. ✦ A netezi părul cu peria de cap. (Refl.) *Fata dacă-mbătrîneşte, Nime n-o mai pomeneşte... Se spală şi se albeşte, Se perie, se găteşte, Cătră maică-sa grăieşte.* HODOŞ, P. P. 198.

2. A trece de repetate ori cu peria de fuioare peste fuiorul de in sau de cînepă ieşit din raghilă, pentru a-l curăţa de cîlţi; a scărmăna, a pieptăna. *O, tu, crai cu barba-n noduri ca şi cîlţii cînd nu-i perii, Tu în cap nu ai grăunţe, numai pleavă şi puzderii.* EMINESCU, O. I 83. [Inul] *îl bat, îl curăţă, îl meliţă, îl perie, îl torc.* DRĂGHICI, R. 78. ✦ Fig. A bate, a lovi. *Peria pe Ileana c-o despicătură de lemn şi încă aşa de frumos, încît biata fată scotea neşte zbierete, de gîndeai că se prăpădeşte lumea.* RETEGANUL, P. III 51.

3. Fig. A linguşi (pe cineva) pentru a obţine anumite avantaje sau favoruri.

PERIÁNT, *periante,* s. n. Învelişul floral al plantelor care este diferenţiat în caliciu şi corolă.

— Pronunţat: *-ri-ant.*

PERIÁT[1] s. n. Faptul de a peria; periere. *Periatul cînepei.*

PERIÁT[2]**, -Ă,** *periaţi, -te,* adj. (Despre obiecte de îmbrăcăminte) Curăţat cu peria; (despre fibre textile) curăţat de cîlţi.

PERICÁRD, *pericarde,* s. n. Membrană seroasă care înveleşte inima.

PERICARDÍTĂ, *pericardite,* s. f. Inflamaţie a pericardului.

PERICÁRP, *pericarpe,* s. n. Partea din afară, învelişul unui fruct, adesea format din mai multe straturi. V. endocarp, epicarp.

PERICIÓS, -OÁSĂ, *pericioşi, -oase,* adj. (Învechit) Pieritor. *Numai darul de sus stîrpeşte în pustnic toate patimile pericioase.* CONACHI, P. 287.

PERICIÚNE, *periciuni,* s. f. (Învechit) **1.** Pieire. *Fură daţi periciunii cîţi se găsiră răspîndiţi prin ţeară.* ISPIRESCU, M. V. 14. ✦ Ucidere, execuţie. [Mihai] *fu adus la locul periciunii.* ISPIRESCU, M. V. 7.

2. Fig. Prăbuşire morală, decădere, corupţie. *Vă mînă egoismul pe calea periciunii.* NEGRUZZI, S. II 247. *Şi îndată lăcomia cuprinzîndu-ne... uităm omenia, legea călcăm... şi aşa fiii periciunii ne facem.* ARHIVA R. I 54.

PERICLÁZ s. n. sg. Oxid de magneziu natural, cristalizat în sistemul cubic şi întrebuinţat la fabricarea unor produse magnezice refractare care rezistă la temperaturi de peste 2000°.

PERICLITÁ, *periclitez,* vb. I. Tranz. A pune în pericol; a expune pericolului, a primejdui. *Iată dar o nouă şiră de stînci, printre care traducătorul caută să-şi prefire vasul, fără de a-l periclita, izbindu-l prea tare de vreuna din ele.* ODOBESCU, S. II 368.

PERÍCOL, *pericole,* s. n. Întîmplare sau situaţie care pune sau poate pune în primejdie pe cineva sau ceva. *De astăzi dimineaţă te caut... Un pericol te-ameninţă.* ALECSANDRI, T. II 336. ◇ Expr. **Cu pericolul vieţii** = punîndu-şi în primejdie viaţa, expunîndu-se. *În tot timpul cît a fost proscris şi pribeag* [N. Bălcescu] *nu a lipsit un singur moment, pînă la moarte, de-a lucra pentru ţara lui cu pericolul vieţii şi al sănătăţii.* GHICA, S. 66.

PERICÓPĂ, *pericope,* s. f. Pasaj din scriptură cuprinzînd povestirea unui fapt, o parabolă sau o învăţătură. *Pericopă evanghelică.*

PERICULÓS, -OÁSĂ, *periculoşi, -oase,* adj. Care prezintă sau poate prezenta un pericol; primejdios, dăunător, vătămător. (Adverbial) *Dihania de doctor zicea c-ar fi periculos pentru el.* EMINESCU, N. 82.

PERIDÓT s. n. sg. Silicat de magneziu şi de fier cristalizat, de culoare verde sau galbenă, cu luciu sticlos; serveşte ca materie primă în ceramică, pentru produse magnezice refractare.

PERIDOTÍTE s. f. pl. Roci în care predomină peridotul.

PERIDRÓM, *peridromuri,* s. n. Galerie acoperită care înconjură un edificiu, servind ca loc de plimbare. ✦ Spaţiul exterior cuprins între peretele naosului şi colonada unui templu, înconjurat cu o galerie mărginită de coloane.

PÉRIE, *perii,* s. f. **1.** Obiect format dintr-o placă de lemn, de os, de metal etc., în care sînt fixaţi peri de animale, fire textile, de sîrmă etc. şi care serveşte la frecat şi curăţat diverse obiecte. *Era bărbierit proaspăt, cu mustaţa tunsă şi ţepoasă ca o perie de dinţi, cu părul pentru moment domesticit de foarfece şi pomadă.* C. PETRESCU, Î. II 70. *Ea scoase din fundul unei lăzi hîrbuite şi vechi o cute, o perie şi o năframă.* EMINESCU, N. 21. ◇ (În metafore şi comparaţii) *De o parte şi de alta a drumului se ridicau păduri dese, perii scheletice, vinete.* DUMITRIU, N. 31. *În mai dedeau micsandrele şi în iunie se îndesau ca peria la un loc cu rozetele şi verbinele.* BASSARABESCU, V. 221. *Arendaşul era vesel; meiul lui era încheiat perie şi făgăduia mult.* SANDU-ALDEA, D. N. 73.

2. Unealtă sau organ de mașină, formată dintr-un suport pe care sînt fixate fire metalice, fire textile, fire de peri animali etc., folosită la netezirea și curățirea suprafeței unui corp sau la înăsprirea suprafeței lui. ✦ Unealtă asemănătoare cu o perie (1), cu care se bate hîrtia așezată pe un șpalt, cu scopul de a imprima pe ea textul; p. ext. hîrtia pe care s-a imprimat textul. ✦ Piesă conductoare care asigură legătura dintre două organe de mașină, de aparat sau de instrument electric, care se pot deplasa unul față de altul.

PERIÉR, *perieri*, s. m. Lucrător care se ocupă cu confecționarea periilor sau a pensulelor.

PERIÉRE, *perieri*, s. f. Acțiunea de a (se) peria; curățire cu ajutorul unei perii de mînă sau acționate mecanic.

PERIFÉRIC, -Ă, *periferici, -e*, adj. (În opoziție cu central) Care e situat la periferie, de la periferie, care ține de periferie; mărginaș. *Sistemul nervos periferic.* ▭ *Străbătură un lung cartier periferic.* VORNIC, P. 127. ✦ Fig. Puțin important, secundar.

PERIFERÍE, *periferii*, s. f. (Cu sens colectiv) Cartiere situate la marginea unui oraș. *La periferie, unde unii viețuiesc ca gunoaiele, s-au deschis ferestrele.* SAHIA, N. 64. ✧ Fig. *Îi părea satul acela pierdut undeva, la periferia civilizației.* C. PETRESCU, A. 318. ✦ (Geom.) Curbă închisă care limitează o figură.

PERIFRÁSTIC, -Ă, *perifrastici, -e*, adj. Exprimat prin perifrază. *Expresie perifrastică.* ✧ (Gram.) *Formă verbală perifrastică* = timp al verbului, format cu ajutorul auxiliarului «a fi» urmat de participiul trecut sau de gerunziul verbului de conjugat. *Formele «eram mergînd», «i-am fost spus» sînt forme verbale perifrastice.*

PERIFRAZÁ, *perifrazez*, vb. I. Intranz. (Neobișnuit) A parafraza.

PERIFRÁZĂ, *perifraze*, s. f. Formă de exprimare prin mai multe cuvinte a ceea ce, în mod obișnuit, se redă printr-un singur cuvînt; grup de cuvinte care înlocuiește un termen propriu. V. circumlocuție. *Cu mici perifraze, aceasta am arătat în articolul meu asupra criticii.* GHEREA, ST. CR. II 12.

PERIGÉU s. n. (În opoziție cu apogeu) Punctul cel mai apropiat de pămînt de pe orbita unui astru. *Perigeul lunii.* ✦ Epoca în care astrul se găsește în acest punct.

PERIHÉLIE s. f. v. **periheliu.**

PERIHÉLIU s. n. Punctul cel mai apropiat de soare de pe orbita unei planete; momentul în care planeta trece prin acest punct.

— Variantă: **perihélie** (GANE, N. I 221, MACEDONSKI, O. I 176) s. f.

PERILÍMFĂ s. f. sg. Lichid care se găsește între labirintul osos și labirintul membranos al urechii. *Vibrațiile se transmit labirintului osos, apoi în perilimfă; de aci, labirintului membranos.* ANATOMIA 232.

PERIMÁ, pers. 3 *perimează*, vb. I. Refl. (Despre idei, concepții, teorii) A se învechi, a ieși din uz; a nu mai fi actual, curent; a se demoda. ✦ (Jur.; despre un proces, un recurs etc.) A se stinge pentru nelucrare în termenul legal, însă numai în fața instanței respective.

PERIMÁRE, *perimări*, s. f. Învechire, demodare, ieșire din uz. ✦ (Jur.) Stingere a unui proces pentru nelucrare în termenul legal, însă numai în fața instanței respective; peremțiune.

PERIMÁT, -Ă, *perimați, -te*, adj. Învechit, demodat, ieșit din uz. *Teorii perimate.* ✦ (Jur.; despre un proces, un recurs etc.) Stins, anulat (prin faptul că a fost abandonat de partea interesată).

PERIMÉT, *perimete*, s. n. Frînghie de care sînt atîrnate cîrligele folosite la pescuit.

PERIMÉTRIC, -Ă, *perimetrici, -e*, adj. Care ține de perimetru.

PERIMÉTRU, *perimetre*, s. n. **1.** Lungimea liniei care mărginește aria unei suprafețe.

2. Linie închisă care mărginește o suprafață (teritoriul unei localități, al unui cartier, al unei parcele etc.). ✦ Teren mărginit de o linie închisă.

PÉRINĂ s. f. v. **pernă.**

PERINDÁ, *perînd*, vb. I. Refl. **1.** A trece unul după altul, a se succeda. *Se perindau unii după alții norii cenușii și se buluceau deasupra Dropiilor, astupînd zarea amiezii.* SADOVEANU, M. C. 149. *La tribuna decorată cu salcie și steguleț, s-au perindat, cred, mulți oratori.* SAHIA, N. 20. *Masa Marianei era chiar lîngă scenă. Artistele se perindau pe acolo, chicoteau, schimbau vorbe în treacăt.* BART, E. 361.

2. (Despre gînduri, imagini etc.) A trece unul după altul prin conștiință, a se succeda în minte; a defila. *Într-o secundă, i se perindară prin fața ochilor mulțimi de întîmplări. Copoul cu tei plini de soare... sălile universității din Iași... lupte între studenți.* CAMILAR, N. I 72. ✧ Tranz. fact. (Neobișnuit) *Zîmbind își perinda printr-o lumină de vis multe clipe ale trecutului.* SADOVEANU, M. 181.

— Prez. ind. și: (rar) *perindez* (ANGHEL, PR. 66). — Variantă: **părîndá** (SLAVICI, N. I 33, RETEGANUL, P. IV 61, CONTEMPORANUL, V 482) vb. I.

PERINDÁRE, *perindări*, s. f. Acțiunea de a se perinda și rezultatul ei; succesiune, trecere. *A surîs ca după o glumă bine izbutită. Și a privit mai liniștit perindarea străzilor și a mulțimii.* C. PETRESCU, R. DR. 107. *Veneau din zori scîrțîind carele încărcate și poposeau sub sălciile care împrejmuiau moara, așteptînd să-și macine grăunțele. Era o perindare necontenită.* ANGHEL-IOSIF, C. L. 24.

PERINÉU s. n. Totalitatea părților moi (organe și țesuturi) care închid abdomenul în partea inferioară.

PERINÍȚĂ s. f. v. **perniță.**

PERINÓC, *perinoace*, s. n. Bucată de lemn așezată deasupra osiei, pe care se sprijină dricul; scaun. *Din lemnul de carpen se fac osii, perinoace.* La TDRG. *Păcornițele colbăite atîrnau pe sub perinoacele de dinapoi, aninate de osii cu cîrlige de fier.* HOGAȘ, DR. 284.

PERINÚȚĂ s. f. v. **pernuță.**

PERIOÁDĂ, *perioade*, s. f. **1.** Interval de timp în cursul căruia se desfășoară un fenomen sau se petrece un eveniment; fază, epocă, răstimp. *Istoria oricărei limbi ne arată de fapt că într-o anumită perioadă a dezvoltării ei au funcționat anumite legi, care cu timpul și-au pierdut puterea, fiind înlocuite treptat cu legi noi.* MACREA, F. 24. *Perioada care a precedat anii 60 ai secolului trecut se caracterizează în Rusia prin sporul conștiinței sociale.* SADOVEANU, E. 236. ✦ Interval minim de valori ale unei mărimi variabile, după care se reproduc valorile unei alte mărimi care depinde periodic de prima.

2. Reunire de mai multe fraze, formînd un tot armonios și dînd impresia de unitate și echilibru. *Hasdeu renunță la perioadele ample și bogate, la cadențele oratorice ale lui Bălcescu.* VIANU, A. P. 140. *Fraza și perioadele lui* [Petru Maior] *sînt mai grele la citit.* RUSSO, S. 59.

3. Idee muzicală relativ încheiată, formată, de obicei, din două sau mai multe fraze.

4. Timpul în care se descompune jumătate dintr-o cantitate de element radioactiv.

— Pronunţat: *-ri-oa-*. — Variantă: **periód** (HASDEU, I. V. 213, ODOBESCU, S. II 75, ALECSANDRI, S. 12) s. n.

PERIOÁRĂ, *perioare,* s. f. Diminutiv al lui p e r i e.

PERIÓD[1] s. n. v. **perioadă.**

PERIÓD[2], *perioade,* s. n. Menstruaţie.

PERIÓDIC, -Ă, *periodici, -e,* adj. Care revine, care se repetă (regulat) după anumite intervale de timp. V. c i c l i c. *Starea de robie, neagră a plugărimii... a şi pricinuit răscoalele periodice ale ţărănimii de la 1887, 1894 şi 1907.* SADOVEANU, E. 52. *Imensele abuzuri neregulate ale aristocraţilor izolaţi se prefăcură într-un venit periodic al fiscului.* HASDEU, I. V. 46. ✧ *Publicaţie* (sau, învechit, *foaie) periodică* (şi substantivat, n.) = publicaţie care apare regulat, la date fixe. *Racocea... publică prospectul unei foi periodice.* KOGĂLNICEANU, S. A. 37. *Vînturi periodice* = vînturi care-şi schimbă direcţia după un anumit interval de timp sau care bat cu regularitate într-o regiune, în anumite perioade ale anului. (Chim.) *Sistem periodic al elementelor* = sistem format din elemente chimice în ordinea crescîndă a greutăţilor atomice, dispuse în (şapte) perioade, astfel încît după parcurgerea unei perioade se regăsesc elemente cu proprietăţi chimice asemănătoare. (Mat.) *Fracţie periodică* = fracţie zecimală în care, începînd de la un anumit şir, aceleaşi cifre se reproduc indefinit, în aceeaşi ordine. (Fiz.) *Mişcare periodică* = mişcarea unei particule care, după un anumit interval de timp, revine la aceeaşi stare de mişcare.

— Pronunţat: *-ri-o-*.

PERIODICITÁTE, *periodicităţi,* s. f. Revenirea, repetarea periodică a valorilor unei mărimi, a unui fenomen sau a unei acţiuni; proprietatea unui fenomen de a se repeta după un anumit interval de timp. *Observînd funcţiunea inimii, înainte de toate se evidenţiază periodicitatea regulată a contracţiunilor ei.* ANATOMIA 50. ✧ *Periodicitatea elementelor* = repetarea proprietăţilor chimice, la elementele chimice cu structură analogă şi număr atomic diferit, care formează un grup şi sînt cuprinse în aceeaşi coloană din tabloul periodic al elementelor.

PERIODIZÁ, *periodizez,* vb. I. T r a n z. A stabili perioade în cadrul unei discipline cu caracter istoric, a împărţi pe perioade o ştiinţă socială.

PERIODIZÁRE, *periodizări,* s. f. Acţiunea de a p e r i o d i z a; stabilirea perioadelor în cadrul unei discipline cu caracter istoric. *Studiul legilor interne ne ajută la periodizarea istoriei limbii.* MACREA, F. 19.

PERIÓST s. n. sg. Ţesut fibros care înveleşte osul. *Periostul este agentul activ în formarea continuă a noii materii osoase.* ANATOMIA 139.

— Pronunţat: *-ri-ost.*

PERIOSTÍTĂ, *periostite,* s. f. Inflamaţie a periostului.

— Pronunţat: *-ri-os-*.

PERIPATÉTIC, -Ă, *peripatetici, -e,* adj. Care urmează doctrina lui Aristotel; care aparţine peripatetismului.

PERIPATETICIÁN, *peripateticieni,* s. m. Adept al doctrinei filozofice a lui Aristotel.

— Pronunţat: *-ci-an.*

PERIPATETICÍSM s. n. Peripatetism.

PERIPATETÍSM s. n. Doctrina filozofică a lui Aristotel.

PERIPEŢÍE, *peripeţii,* s. f. (Mai ales la pl.) Întîmplare sau serie de întîmplări şi incidente neprevăzute, impresionante, care intervin în viaţa cuiva; episod emoţionant într-o operă literară. *După multe peripeţii, împreună cu alţii, francezi şi străini, ne-am salvat în Africa, unde se afla armata liberă.* SADOVEANU, P. M. 22. *Au legat prietenie cu toate că-i despart atîtea: limba, neamul, învăţătura, peripeţiile din vieţile lor, atît de deosebite.* C. PETRESCU, A. 441. *Gogu profită să se plîngă iarăşi de peripeţiile călătoriei. Au avut trei pane de cauciuc şi două la motor.* REBREANU, R. I 156.

PERIPLIZÓN s. n. (Grecism rar, numai în e x p r.) **A lua** (pe cineva) **în periplizon** = a rîde de cineva; a lua în rîs. *Atunci n-aţi mai lua atît de uşuratec în periplizon sentimentul la care s-a înălţat Todiriţă.* C. PETRESCU, O. P. II 235.

PERÍPLU, *periple,* s. n. (Rar) Călătorie pe mare; navigare. *În treizeci de ani de periple, am plutit mai mult poate decît... toţi corăbierii străbuni.* M. I. CARAGIALE, C. 94.

PERISÁBIL, -Ă, *perisabili, -e,* adj. Supus stricăciunii, alterării. *Mărfuri perisabile.*

PERISCÓP, *periscoape,* s. n. Instrument optic alcătuit dintr-un tub care are la una dintre extremităţi un ocular şi la cealaltă un obiectiv, ale căror axe sînt perpendiculare pe axa tubului, şi cîte o oglindă plană sau cîte o prismă cu reflexiune totală pentru abaterea în unghi drept a razelor de lumină; este folosit pentru observarea obiectelor aflate în spatele unui obstacol. ✧ *Periscop solar* = periscop special cu care se fotografiază poziţia discului solar pe bolta cerească, faţă de orizont.

PERISPOMÉN, *perispomene,* s. n. Accentul circumflex în limba greacă; literă purtînd acest accent. *Toată lumea se aruncase în dasii şi perispomeni... căci la şcoala publică se învăţa numai greceşte.* NEGRUZZI, S. I 3.

PERISTÍL, *peristiluri,* s. n. Galerie interioară sau exterioară formată dintr-un şir de coloane aşezate în lungul zidului care înconjură un edificiu, o sală sau o grădină; ansamblul acestor coloane. *Planul, lipsit astăzi de peristilul sau tinda deschisă exterioară ce s-a dărîmat, oferă în adevăr... două corpuri principale.* ODOBESCU, S. I 389. ✦ Galerie interioară în clădirile antice greceşti, formată din unul sau din mai multe rînduri de coloane aşezate în lungul unui perete la oarecare distanţă de acesta. ✦ A doua curte interioară (închisă şi mărginită de portice) a clădirilor romane.

PERÍŞ, *perişuri,* s. n. Loc în care cresc peri mulţi. *Cînd este pe la periş, Se puse-n loc d-a curmeziş.* MAT. FOLK. 79.

PERIŞOÁRĂ, *perişoare,* s. f. **1.** (Mai ales la pl.) Gogoloaşe de carne tocată amestecată cu orez, folosite la prepararea unor mîncări. *În fiecare zi se opreau la ciorba de perişoare şi la ciulamaua cu pui.* PAS, Z. I 269.

2. (Regional) Sarma.

PERIŞÓR[1] s. n. Diminutiv al lui p ă r[2]. *Perişorul subţire şi stufos îi cădea pe umeri în unde.* ISPIRESCU, L. 20. *Găsi pe puiul vidrei... Cum îl găsea, De perişor l-apuca, Afară că mi-l scotea.* TEODORESCU, P. P. 95. *Feţişoara lui, Spuma laptelui... Perişorul lui, Pana corbului.* ALECSANDRI, P. P. 3.

PERIŞÓR[2], *perişori,* s. m. Diminutiv al lui p ă r[1]. *Perişor rotund în frunză, M-a muşcat mîndrul de-o buză.* MARIAN, S. 77. *Unde-ai fost, leliţă, unde?... — Colo-n jos la perişori, De-am dus apă la feciori.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 403.

PERIŞÓR[3], *perişori,* s. m. Nume dat mai multor plante mici de pădure: **a)** plantă erbacee cu frunze delicate, la bază în formă de inimă şi cu flori mici *(Circea alpina);* **b)** plantă erbacee cu frunze lucitoare, rotunde,

dispuse în rozetă, cu tulpină, dvînd în vîrf flori albe *(Pirola)*.

PERITEÁG, *periteaguri*, s. n. Unealtă de pescuit constînd dintr-o legătură de 75-90 de cîrlige.

PERITONÉU s. n. Membrană care căptuşeşte peretele cavităţii abdomenului, învelind (total sau parţial) cele mai multe dintre organele cuprinse în această cavitate.

PERITONÍTĂ s. f. Boală cauzată de o infecţie ivită la peritoneu. *Ca toţi cei atinşi de peritonită, are mintea extrem de lucidă.* CAMIL PETRESCU, U. N. 409.

PERIŪŢĂ, *periuţe*, s. f. **1.** Diminutiv al lui p e r i e. *Ana muia periuţa în cutia cu tuş, năclăia genele arcuindu-le în sus, se trăgea îndărăt şi revenea să mai adauge un strat.* C. PETRESCU, C. V. 234. ✦ F i g. (Familiar şi ironic) Linguşitor.

2. Segment al piciorului albinei, acoperit cu fire păroase. *Această cercetare e cu atît mai îndreptăţită cu cît vedem şi înţelegem că artiştii nu au periuţe atît de fine la picioare ca să aleagă numai polen.* IONESCU-RION, C. 38.

— Pronunţat: *-ri-u-*.

PERJ, *perji*, s. m. (Mold.) Prun. *Iconiţa cea săpată în lemn de perj din iatacul ei.* La TDRG.

PERJÁR, *perjari*, s. m. (Mold., învechit) Cel care se îndeletniceşte cu cultivarea sau comercializarea perjelor; prunar. *Scump mă ţine titlul de proprietar. — Scump, însă ia seama bine C-ai ajuns a fi perjar.* ALECSANDRI, T. 271.

PÉRJĂ, *perje*, s. f. (Mold.) Fructul perjului; prună. *Gonesc trei ceasuri după o cioară, cu puşca în mînă, fiindcă le-a furat o perjă.* C. PETRESCU, O. P. I 232. *Alungă cioara cu perja-n gură tocmai dincolo peste hotar.* CREANGĂ, A. 72. *Perje sînt: albe varatice, albăstrii varatice şi albăstrii tomnatice.* ŞEZ. V 69.

PERJĂRÍE, *perjării*, s. f. (Mold., rar) Livadă de perji; prunărie, prunet. (În forma *perjerie*) *Nu pot* [lăsa mai ieftin]... *moşioara mea de baştină, cu perjerie.* ALECSANDRI, T. 270.

— Variantă: **perjerie** s. f.

PERJERÍE s. f. v. **perjărie.**

PERJÚR s. n. v. **sperjur.**

PERJÚRIU s. n. v. **sperjur.**

PERLÁT, -Ă, *perlaţi, -te*, adj. Împodobit cu perle sau avînd strălucirea perlelor.

PERLÁTĂ adj. f. (Numai în e x p r.) *Grevă perlată* = grevă în care muncitorii continuă, formal, să lucreze, dar încetinesc ritmul, forţînd prin aceasta pe capitalist să cedeze.

PÉRLĂ, *perle*, s. f. **1.** Piatră preţioasă aproximativ sferică, de culoare sidefie (albă), lucioasă şi strălucitoare, produsă de o anumită scoică pe pereţii cochiliei; se întrebuinţează ca podoabă de mare preţ; mărgăritar. *Se hotărîse să-i aducă... cutia cu butoni de perle.* C. PETRESCU, Î. II 226. ✧ (În metafore şi comparaţii) *Aceste perle sînt probabil Surîsul tău mereu amabil.* BENIUC, V. 68. *Fiecare notă e o perlă care scapă De sub degetele albe ce alunecă pe clapă.* MACEDONSKI, O. I 86.

2. Element decorativ de formă sferică, folosit la decorarea unor muluri arhitecturale.

3. Corp de literă de 5 puncte.

PERLÍTĂ, *perlite*, s. f. Element constitutiv al structurii microscopice a fontei şi a oţelului la temperatura normală, care se formează la răcire şi este un amestec uniform de anumite substanţe.

PERMANÉNT, -Ă, *permanenţi, -te*, adj. **1.** Care există, durează, se petrece fără întrerupere, în continuare, mereu (sau într-un interval de timp determinat); neîntrerupt, necontenit, constant; care funcţionează neîntrerupt o perioadă de timp determinată, exercitînd anumite atribuţii. *În sala cercului nu mai rămăsese decît comitetul permanent ca să discute modalitatea expulzării.* BART, E. 287. *Noi cerem şi consul permanent turcesc în Bucureşti.* GHICA, A. 88. ✧ *Armată permanentă* = armată întreţinută de un stat prin recrutări periodice şi neîntrerupte. *A probat că armata teritorială poate să înlocuiască cu mari avantaje armata permanentă.* ALECSANDRI, S. 90. *Armata romînească a fost cea dintîi armată permanentă în Europa.* BĂLCESCU, O. I 12. ✧ (Adverbial) *Bătrînul Iuga şedea aproape permanent la ţară.* REBREANU, R. I 80.

2. (În e x p r.) *Ondulaţie permanentă* = (şi substantivat, n.) ondulaţie a părului (făcută printr-un procedeu special) care se menţine mai multă vreme.

PERMANENTIZÁ, *permanentizez*, vb. I. T r a n z. A face să dureze, a statornici.

PERMANÉNŢĂ, *permanenţe*, s. f. Starea unui lucru sau a unei acţiuni care durează (un timp îndelungat) fără întrerupere, fără încetare, continuu; calitatea a ceea ce este permanent; durată lungă. V. s t a b i l i t a t e, s t a t o r n i c i e. ✧ L o c. a d v. **În permanenţă** = necontenit, fără întrerupere; permanent, mereu. *A ţine seama, în permanenţă de progresele ştiinţei.* ✦ (Concretizat) Organ sau serviciu permanent la anumite instituţii sau întreprinderi.

PERMEÁBIL, -Ă, *permeabili, -e*, adj. Care poate fi străbătut, pătruns de un lichid sau de un gaz. *Argila este puţin permeabilă.*

— Pronunţat: *-me-a-*.

PERMEABILITÁTE s. f. (Fiz.) Însuşirea unui corp de a fi permeabil. *Paralel cu pierderea de apă prin transpiraţie la plantele atacate de rugini, urmează şi o creştere a permeabilităţii celulelor din frunzele ruginite.* SĂVULESCU, M. U. I 151.

PERMIÁN s. n. A cincea epocă a erei paleozoice.

PERMÍS[1], *permise*, s. n. Autorizaţie scrisă, eliberată de un for competent, pentru a exercita o profesiune sau pentru a beneficia de anumite drepturi. *Viţelul nu-i trecut în permisul de export.* BART, S. M. 86. ✦ (Rar) Învoire, permisie.

PERMÍS[2]**, -Ă,** *permişi, -se*, adj. Care nu este interzis; îngăduit, încuviinţat. *Lucruri permise.*

PERMÍSIE, *permisii*, s. f. (Mai ales în limbajul militarilor) Învoire de a părăsi serviciul pe o durată scurtă, de cîteva zile. V. c o n c e d i u. *Încercasem în toate chipurile să obţin o permisie de două zile.* CAMIL PETRESCU, U. N. 193. *Cînd a venit în permisia lui de cîteva zile... s-a arătat foarte rezervat.* C. PETRESCU, Î. II 67.

PERMISIÚNE, *permisiuni*, s. f. Încuviinţare, îngăduire, învoire de a face ceva.

PERMÍTE, *permít*, vb. III. T r a n z. **1.** A îngădui, a încuviinţa, a da voie. *Nimic din vorba Clarei... nu mi-a permis să trag vreun comentar.* GALACTION, O. I 99. *Avem totdeodată dinaintea ochilor imaginea clară şi vie a acelei vînători pe care singură o permitea Platon cetăţenilor republicei sale.* ODOBESCU, S. III 76. ✧ (În formule de politeţe) *Permiteţi-mi să plec.* DUMITRIU, N. 37. *Permiteţi-mi o clipă să vă vorbesc de mine.* CARAGIALE, O. III 210.

2. A-şi lua libertatea de a face ceva neîngăduit, a îndrăzni. *Şi-a permis glume pe socoteala lui nenea Mitică.* C. PETRESCU, A. 294. *Cum îţi permiţi dumneata să mă acuzi că-ţi fac dificultăţi? izbucni şeful iritat.* BART, S. M. 86.

PERMUTÁ, *permút*, vb. I. T r a n z. (Astăzi rar) A muta un funcţionar dintr-o instituţie în alta; a transfera.

Sînt impiegat, În veci mutat şi permutat Şi prea mutat! ALECSANDRI, T. 111. ✦ (Mat.) A efectua o permutare (2).

PERMUTÁRE, *permutări,* s. f. **1.** (Astăzi rar) Acţiunea de a permuta; transferare, mutare. *Ca să plece un învăţător dintr-un sat, trebuie să ceară permutarea de la Ministerul Instrucţiunii.* GHEREA, ST. CR. II 247. *Învăţătorul trebuia să ceară permutarea în alt judeţ.* CARAGIALE, O. I 310. ✦ (Rar) Ordin, dispoziţie de transferare. *Un dorobanţ îi aduse un plic, în care găsi permutarea lui.* NEGRUZZI, S. I 111.

2. (Mat.; mai ales la pl.) Operaţie prin care se schimbă între ele locurile a două obiecte; grupele distincte de obiecte astfel formate.

PERMUTÁŢIE, *permutaţii,* s. f. Permutare.

PÉRNĂ, *perne,* s. f. (Şi în forma *perină*) **1.** Un fel de sac umplut de obicei cu fulgi, pe care-şi pune cineva capul cînd se culcă. *Îşi întorcea perna pe partea cealaltă şi-şi vîra braţul sub căpătîi.* VLAHUŢĂ, O. A. I 103. *Resfiratul păr de aur peste perini se-mprăştie.* EMINESCU, O. I 79. *Zi şi noapte l-a vegheat, Perne albe i-a mutat.* ALECSANDRI, P. P. 112. ✧ Expr. **A muri fără pernă la cap** = a muri în mare sărăcie. *Ba moare fără lumină Şi la cap fără perină.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 320. ✧ Fig. *Vînătorii osteniţi S-aşază-n giur grămadă, Unii pe trunchi, alţii lungiţi Pe perne de zăpadă.* ALECSANDRI, P. III 139. ✧ *Pernă electrică* = pernă plată în care se găsesc rezistenţe electrice izolate şi releuri de protecţie, întrebuinţată ca termofor. ✦ Obiect de tapiţerie format dintr-un sac umplut cu păr, iarbă-de-mare etc., care se aşază pe scaune, pe băncile unui automobil, ale unui vagon de tren etc.

2. Stratul de lemn de care e prins brotacul (la roata morii); perinoc.

3. Nimfa furnicii.

— Variantă: **pérină** s. f.

PERNICIÓS, -OÁSĂ, *pernicioşi, -oase,* adj. (Livresc) Care cauzează un rău, care strică; vătămător, dăunător. *Cunoştinţele dobîndite, neputîndu-se grupa împrejurul unei idei predomnitoare, se pierd cu mare înlesnire şi lasă numai oarecare idei nestatornice, mai adesea pernicioase pentru inteligenţă şi moralitate.* ODOBESCU, S. II 63. *Somnul lung e pernicios.* ALECSANDRI, T. 1733. ✧ *Anemie pernicioasă* = anemie cu evoluţie foarte rapidă, care poate cauza moartea. *Febră pernicioasă* = formă gravă a frigurilor palustre.

— Pronunţat: *-ci-os.*

PERNIOÁRĂ, *pernioare,* s. f. (Popular) Perniţă. *Du-te-n tindă pe lăicioară, Că ţi-oi duce-o pernioară.* BIBICESCU, P. P. 13. *Mai bine c-un bărbăţel Dacă-i blînd şi tinerel, Că-ţi spune două-trei glume Cum îţi e mai drag pe lume Şi-ţi aşază-o pernioară Pe prispă serile-afară.* ALECSANDRI, P. P. 356.

— Pronunţat: *-ni-oa-.*

PERNIŞOÁRĂ, *pernişoare,* s. f. (Popular) Perniţă. *La tulpină la doi meri, Este-un pat mîndru-ncheiat... Şi pe el e aşternut Covor verde, mohorît. Dar în capul patului? Pernişoară gălbioară.* PĂSCULESCU, L. P. 59.

PERNÍŢĂ, *perniţe,* s. f. (Şi în forma *periniţă*) **1.** Diminutiv al lui pernă (1). *Fată-mare, logodită, Cu toată zestrea gătită, Cu perniţe prinse-n ace.* TEODORESCU, P. P. 206.

2. (Mai ales articulat) Numele unui dans popular. *Cine joacă periniţa Să sărute pe leliţa.* POP.

— Variantă: **periníţă** s. f.

PERNÚŢĂ, *pernuţe,* s. f. (Uneori în forma *perinuţă*) Perniţă. *Odaia era plină de pernuţe.* C. PETRESCU, C. V. 211. [Acul:] *Fetele mă pun în cutiuţe, mă înfig în pernuţe de mătasă şi îngrijesc de mîne ca de un mare lucru.* CREANGĂ, O. A. 288. *Scoală-mi-te, măiculiţă, C-a ostenit măicuţa Tot mutîndu-ţi pernuţa.* TEODORESCU, P. P. 288.

— Variantă: **perinúţă** s. f.

PERÓN, *peroane,* s. n. **1.** Platformă amenajată în faţa unei gări, între liniile de cale ferată, pentru a uşura urcarea şi coborîrea călătorilor din trenuri. *Pe peron, dinspre stînga, se vede prin fereastră Ichim.* SEBASTIAN, T. 197. *Glasurile oamenilor ce coborau din vagoane şi ale celor ce-i aşteptau pe peron umpleau cuprinsul gării cu un zgomot aspru.* REBREANU, R. I 16. *A sărit în două salturi pînă la marginea peronului.* POPA, V. 214.

2. Platformă (la oarecare înălţime) în faţa intrării principale a unor clădiri mai mari, avînd, pentru acces, cîteva rînduri de trepte. *O ajutase să coboare pe treptele peronului de la conac.* DUMITRIU, N. 82. *E o clădire cu două caturi, în mijloc cu un peron ca o terasă.* CAMIL PETRESCU, O. II 240.

PERONÉU, *peronee,* s. n. Os lung al piciorului, situat între genunchi şi gleznă şi articulat la cele două capete cu tibia, formînd fluierul piciorului sau gamba.

PERORÁ, *perorez,* vb. I. Intranz. A vorbi mult, pe un ton însufleţit şi, de obicei, emfatic. *Cînd e vorba de ştiinţa noastră şi de trecutul judeţului nostru, aceste lucruri mărunte n-au nici o importanţă, gesticulă, perorînd, d. prefect.* C. PETRESCU, R. DR. 87. *Perorează, adică urlă, un om gras, cu fălci dezvoltate şi lanţ care-i sclipeşte ca o decoraţie pe abdomen.* SAHIA, N. 21. ✦ Tranz. A dezbate, a susţine cu înflăcărare (o problemă, o teză etc.). *El perora o teză de astronomie.* EMINESCU, N. 88.

PERORÁRE, *perorări,* s. f. (Rar) Faptul de a perora.

PERORÁŢIE, *peroraţii,* s. f. Partea finală a unui discurs, a unei cuvîntări etc. rostită de vorbitor pe un ton însufleţit şi, de obicei, emfatic; p. ext. vorbire însufleţită. *Dar am redus la minimum mîncarea, domnule profesor, se văietă Sonia Viişoreanu... în focul peroraţiei.* C. PETRESCU, C. V. 207. *Îşi termină discursul, în loc de peroraţie, cu un îndemn vibrant.* REBREANU, R. II 87.

PEROXÍD, *peroxizi,* s. m. Oxid mai bogat în oxigen decît oxidul obişnuit al unui element sau al unui radical chimic.

PERPELEÁLĂ s. f. (Rar) Acţiunea de a (se) perpeli. *Aţîţată la ceasul prînzului de mirosul mititeilor sfîrîiţi şi de perpeleala scrumbiilor la grătar.* C. PETRESCU, A. R. 9. ✧ Expr. (Despre mîncări) **De perpeleală** = expus la acţiunea rapidă a focului, fript numai pe deasupra. *De ţi-a fost, mări, a mîncare, Ţi-am dat oaie De frigare, Pastramă De perpeleală.* TEODORESCU, P. P. 515.

PERPELÍ, *perpelesc,* vb. IV. **1.** Tranz. A pîrpăli (1). *Feliile de mămăligă rece, perpelite la jar, din care şi-au astîmpărat foamea.* C. PETRESCU, A. R. 188. *Unii la berbeci Cojea, Alţii lemne Grămădea, Alţii carne Perpelea.* TEODORESCU, P. P. 515. ✧ Fig. *În frigarea patriotismului războinic perpeleau pe Marghiloman, pe Carp şi pe toţi politicienii rămaşi în Bucureşti. Trădători!* PAS, Z. III 258. ✦ (Rar) A prăji în cratiţă. (Refl.) *Să fie într-un ceas bun! lăcrimă dăscăliţa, mestecînd mişcată în tocana ce se perpelea pe foc.* REBREANU, I. 87.

2. Tranz. Fig. (Cu privire la persoane) A supune unor chinuri morale, a tortura. *Zi, şi pe tine te perpeleşte pe jăratec, ai?* DUMITRIU, N. 30.

3. Refl. (Despre persoane) A se zbate, a se zvîrcoli; a se frămînta. *Azi-noapte n-am dormit neam. M-am perpelit ca pă jărăgai.* PREDA, Î. 160. *Găsi pe Anichit perpelindu-se prin toată casa.* STĂNOIU, C. I. 165. *Grigore Iuga se perpelea în pat fără somn.* REBREANU, R. I 45. ✧ Fig. *I-a aprins*

la căpătîi o lumînare a cărei flacără se perpelea între ferestrele sfărîmate. REBREANU, R. II 201.

PERPELÍT, -Ă, *perpeliți, -te,* adj. Fript, prăjit; fig. lipsit de vigoare, nevolnic; p. ext. jerpelit. V. pîrlit. *Amîndoi merg așa triști și perpeliți, mititeii de ei, copilul înainte și surioara după el.* VLAHUȚĂ, O. A. I 140.

PERPENDICULÁR, -Ă, *perpendiculari, -e,* adj. (Despre drepte sau planuri) Care formează unghiuri drepte cu o dreaptă sau cu un plan. *Două drepte perpendiculare pe un plan sînt paralele între ele.* GEOMETRIA S. 29. *Am biruit urcușul aproape perpendicular.* GALACTION, O. I 346. ◇ (Adverbial) *Rari copaci, aliniați perpendicular, însemnau șoseaua județeană ce leagă Costeștii cu Roșiorii.* REBREANU, R. I 70. *Îmi îndesai pălăria peste urechi și mă lungii perpendicular pe cursul Bistriței.* HOGAȘ, M. N. 61. (Învechit, construit cu dativul) *Din astă parte a Dunării se lungește, perpendicular fluviului, lacul numit Cahul.* HASDEU, I. V. 138.

PERPENDICULÁRĂ, *perpendiculare,* s. f. Dreaptă care este perpendiculară pe altă dreaptă sau pe un plan. *Drumul cel mai scurt de la un punct la un plan este perpendiculara dusă din acel punct pe plan.* GEOMETRIA S. 30.

PERPENDICULARITÁTE s. f. Faptul, calitatea de a fi perpendicular. *Este imposibil de verificat perpendicularitatea unei drepte pe infinitatea de drepte ale planului.* GEOMETRIA S. 22.

PERPETUÁ, *perpetuez,* vb. I. Tranz. A face să dureze mereu sau timp îndelungat; a transmite (din generație în generație, din veac în veac). *Nerecunoscătorii confrați n-au avut curajul să-i perpetueze memoria.* ANGHEL, PR. 108. ◇ Refl. pas. *O asemenea ordine se perpetuase, mai cu seamă la vecinii noștri unguri și poloni.* HASDEU, I. V. 145.

— Prez. ind. pers. 3 și: *perpétuă* (ODOBESCU, S. I 198).

PERPETUÁL, -Ă, *perpetuali, -e,* adj. (Învechit) Perpetuu. *A învoi toate aceste capete învățate e mai greu decît a găsi mișcarea perpetuală.* NEGRUZZI, S. I 268.

PERPETUÁRE, *perpetuări,* s. f. Faptul de a (se) perpetua; dăinuire de-a lungul vremii. *Cîntecele poporului, lipsite de toate mijloacele de perpetuare ale literaturilor cultivate, se păstrează necontenit, chiar în sînul națiunilor bîntuite de soartă.* ODOBESCU, S. I 184. ◇ *Perpetuarea speciei* = continuarea existenței unei specii, prin reproducere.

PERPETUITÁTE s. f. Durată veșnică.

PERPÉTUU, -Ă, *perpetui, -e,* adj. Care nu încetează, care nu se sfîrșește niciodată; necurmat, neîntrerupt, necontenit, etern. *Această perpetuă șovăire a Chiliei.* HASDEU, I. V. 9.

— Pronunțat: *-tu-u.*

PERPÉTUUM s. n. (Numai în expr.) *Perpetuum mobile* = sistem fizic sau tehnic care ar funcționa ciclic, efectuînd numai lucru mecanic sau producînd energie, fără să primească din afară energie, lucru mecanic sau căldură; sistem fizic sau tehnic care ar produce lucru mecanic luînd căldură de la o singură sursă de temperatură constantă.

— Pronunțat: *-tu-um.*

PERPLÉX, -Ă, *perplecși, -xe,* adj. Surprins și încurcat; dezorientat, nedumerit, uluit. *Tînărul își întrerupse cuvintele și plecă ochii perplex, neputînd înțelege ce o fi greșit de și-a atras atîta nemulțumire.* REBREANU, R. I 87. *Mărturisesc că am rămas cam perplex cetind foiletoanele d-sale.* GHEREA, ST. CR. III 67.

PERPLEXITÁTE, *perplexități,* s. f. Surprindere amestecată cu nedumerire; dezorientare, uluire. *Dacă aș putea să vă descriu perplexitatea care m-a cuprins, aș fi fără îndoială unul din marii scriitori ai lumii.* BOGZA, A. Î. 656. *Fericirea mea a dat în perplexitate și, dacă aș fi avut pălăria la mine, plecam pe loc.* GALACTION, O. I 97.

PERS, -Ă, *perși, -se,* s. m. și f. (Învechit) Persan.

PERSÁN[1], -Ă, *persani, -e,* adj. (Și în forma *persian*) Al perșilor, din Persia. *Sfîrșitul acestei istorisiri părea cu totul nelămurit, din pricina învățaților persieni.* SADOVEANU, D. P. 181. *Apoi cutreieră mahalalele, așa, îmbrăcat ca un vînzător, cu două covoare persane pe umăr.* CAMIL PETRESCU, O. II 115. *Eu știu... izbucni neașteptat, cu glas ascuțit de eunuc, un sclav persan, în grai persan.* C. PETRESCU, R. DR. 12.

— Variantă: **persián, -ă** adj.

PERSÁN[2], -Ă, *persani, -e,* s. m. și f. Persoană făcînd parte din populația de bază a Persiei sau originară din această țară.

PERSECUTÁ, *persecút,* vb. I. Tranz. A urmări pe cineva pe nedrept, prigonindu-l, nedreptățindu-l, provocîndu-i neajunsuri. *Mă persecuta la matematică. Adică, la drept vorbind, nu mă prea persecuta el, cît nu prea învățam eu.* C. PETRESCU, C. V. 104. *Prin clasa a treia se plîngea că-l persecută profesorii.* REBREANU, I. 61. *Mulți oameni mari și buni, Lumei folositori au trecut de nebuni; Au fost persecutați În vreme ce-au trăit, Și foarte lăudați După ce au murit.* ALEXANDRESCU, M. 182.

PERSECUTÁRE, *persecutări,* s. f. Acțiunea de a persecuta și rezultatul ei; prigonire, persecuție.

PERSECUTÁT, -Ă, *persecutați, -te,* adj. (Despre oameni) Urmărit sistematic de cineva care vrea să-i provoace un rău, un neajuns; prigonit.

PERSECUTÓR, *persecutori,* s. m. Cel care persecută; prigonitor. *Așadar, fostul persecutor al lui Ion-vodă și al vornicului Dumbravă tot încă mai avea în rezervă o ocaziune...* HASDEU, I. V. 198.

PERSECUTÓRIU, -IE, *persecutorii,* adj. (Rar) De persecuție, prigonitor. *Excesul de zel al unor magistrați atinși de delir persecutoriu.* C. PETRESCU, C. V. 333.

PERSECÚȚIE, *persecuții,* s. f. Urmărire nedreaptă a cuiva, cu intenția de a-l vătăma sau a-i produce un neajuns; prigoană, asuprire. *Persecuții religioase.* ▭ *Nu mai primesc din țară nici o vorbă, parcă am murit, așa m-au uitat toți. Asta mă afectează prea mult; sînt ambițios, n-am ce face! Dacă nu altceva, măcar persecuția, dar nu indiferența.* CARAGIALE, O. VII 11. ◇ *Mania persecuției* = idee fixă a cuiva că este prigonit.

— Variantă: **persecuțiúne** (HASDEU, I. V. 183) s. f.

PERSECUȚIÚNE s. f. v. **persecuție.**

PERSEVERÁ, *perseverez,* vb. I. Intranz. A persista într-o acțiune, a stărui cu răbdare și cu tărie. *Andrei a reușit fiindcă a perseverat.* BARANGA, I. 153.

— Prez. ind. și: (învechit) *perséver* (ODOBESCU, S. II 159).

PERSEVERÉNT, -Ă, *perseverenți, -te,* adj. Care persevrează în convingeri, în atitudini, în muncă, care nu se descurajează în fața dificultăților; stăruitor, tenace. *Popoarele se pătrund de conștiința că prin luptă perseverentă și dîrză pot obține victoria păcii.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2694. *Fiți perseverent și dacă în adevăr concursul meu vă este necesar, vi-l promit din toată inima.* ALECSANDRI, S. 33.

PERSEVERÉNȚĂ, *perseverențe,* s. f. Stăruință, statornicie, neclintire (în convingeri, în atitudini, în muncă); tenacitate.

— Variantă: (învechit) **perseverínță** (NEGRUZZI, S. I 106) s. f.

PERSEVERÍNȚĂ s. f. v. **perseverență.**

PERSIÁN, -Ă adj. v. **persan.**

PERSIÁNĂ, *persiene,* s. f. Oblon de lemn sau de metal, format dintr-un cadru pe care sînt fixate lamele înguste, așezate orizontal și distanțate, putîndu-se alipi sau depărta unele de altele, pentru a permite iluminarea și ventilarea încăperii, împiedicînd vederea din afară.

PERSIENÉSC, -EÁSCĂ, *persienești,* adj. (Rar) Persan. *Mîncau tolăniți pe cline așternute cu velinți înflorite și covoare persienești.* C. PETRESCU, R. DR. 4. *Celelante manuscripturi, pînă la împlinirea de 12000, sînt în limba... persienească.* GOLESCU, Î. 149.

PERSIFLÁ, *persiflez,* vb. I. Tranz. A lua peste picior, a zeflemisi, a-și bate joc, a lua în rîs.

PERSIFLÁJ, *persiflaje,* s. n. (Rar) Luare în rîs, batjocură.

PERSIFLÁRE, *persiflări,* s. f. Acțiunea de a persifla și rezultatul ei; luare în rîs, zeflemisire.

PERSISTÁ, *persist,* vb. I. Intranz. A stărui (îndîrjit); a rămîne neclintit (în idei, atitudini, puncte de vedere). V. persevera. *Persiști în ideea dumitale?* C. PETRESCU, C. V. 154. *Devine inimic general dacă persistă în abaterea sa.* GHICA, A. 773. ✦ A se menține, a dăinui. *Avusesem o impresie pe care o socotisem trecătoare, dar care persista și mă stăpînea.* STANCU, U.R.S.S. 82.

PERSISTÉNT, -Ă, *persistenți, -te,* adj. Stăruitor, durabil, trainic. [Poema are] *aceeași energie în zugrăvirea unui simțimînt puternic, persistent.* GHEREA, ST. CR. III 386. ✧ *Frunze persistente* = frunze care nu cad în timpul iernii. *Bradul are frunze persistente.*

PERSISTÉNȚĂ, *persistențe,* s. f. Acțiunea de a persista și rezultatul ei; stăruință. *Persistență într-o atitudine.* ✧ (Fiz.) *Persistența imaginilor* = fenomen pe care se bazează cinematografia și care constă în menținerea senzației vizuale pe retină un anumit timp după dispariția obiectului văzut.

PERSOÁNĂ, *persoane,* s. f. **1.** Ființă omenească; individ, ins. *Tînăra persoană care mă onorase cu vecinătatea ei era cam de aceeași vîrstă cu mine.* GALACTION, O. I 57. *Publicul Bucureștilor nu suferă nulități; el cere persoane cu talente, care să știe a ocupa rolurile sale.* ALECSANDRI, T. I 295. ✧ (Familiar, urmat de pronumele posesiv, indică pe cel care, cu care sau despre care se vorbește) *Prieteni are, gîndește, Care persoana lui o slăvesc.* ALEXANDRESCU, M. 350. ✧ Loc. adj. **În persoană** = a) însuși, personal, singur (fără intermediul altora). *Iată că se pomenește la redacție c-un tînăr... Era Dinicu în persoană.* VLAHUȚĂ, O. A. III 80. *Cum spusei, cocoana a venit să mă roage să merg la văru-său... — De ce nu te duci d-ta în persoană? îți este văr bun.* CARAGIALE, O. II 335; b) întruchipat în carne și oase, personificat. *Tartuffe este ipocrizia în persoană.* ✧ *Persoană juridică* v. juridic.

2. Categorie gramaticală a pronumelui și a conjugării verbelor, indicînd pe vorbitor, pe cel căruia i se adresează vorbitorul sau pe cel despre care se vorbește. *La persoana a III-a se deosebesc forme pentru genul masculin și genul feminin.* GRAM. ROM. I 192.

PERSONÁGIU s. n. v. **personaj.**

PERSONÁJ, *personaje,* s. n. (Și în forma *personagiu*) Ființă care îndeplinește un rol într-o acțiune; (în special) erou într-o operă literară. *Personajele unei piese.* ▭ *Erau personagii din Revizorul și Suflete moarte.* SADOVEANU, E. 220. ✧ (Însoțit de epitete, uneori ironic) *A devenit în felul lui un personagiu cunoscut.* C. PETRESCU, C. V. 228.

— Variantă: **personágiu,** *personagii,* s. n.

PERSONÁL[1] s. n. Totalitatea persoanelor care lucrează ca salariați într-o întreprindere, într-o instituție etc. *Drumea a fost salutat de personal.* CAMIL PETRESCU, T. II 87. *El numi un comitet teatral, care să se ocupe cu alegerea pieselor, cu înființarea personalului.* NEGRUZZI, S. I 341. ✦ Categorie de salariați, în cadrul unei instituții sau întreprinderi, care îndeplinesc o anumită muncă. *Personal tehnic.* ✦ Totalitatea persoanelor de la bordul unui vehicul de transport terestru, naval sau aerian care exercită o funcție de conducere sau de serviciu. *Călătorii își pregătesc grăbiți bagajele, spionați de ochii personalului de serviciu.* BART, S. M. 40. *Personalul trenului umblă forfota.* CARAGIALE, O. II 163.

PERSONÁL[2]**, -Ă,** *personali, -e,* adj. **1.** Care aparține unei persoane sau se referă la o anumită persoană, care este specific, caracteristic pentru o persoană; individual, propriu. *Zbătîndu-se în preocupări meschine și personale, neînțelegînd nimic din ce se petrece în juru-i, e bîntuit de vedeniile morții.* SADOVEANU, E. 45. [Poetul este] *insuflat nu de dureri personale și proprii... ci de durerile a sute și mii de nenorociți.* IONESCU-RION, C. 88. *Ion-vodă introduse... controlul personal al actelor emanate din cancelaria domnească.* HASDEU, I. V. 31. ✧ *Legături personale* = legături de prietenie. *Răspundere personală* = răspundere care îi revine cuiva sau pe care și-o asumă cineva individual. *Drept personal* = (în corelație cu drept real) drept pe care o persoană îl exercită asupra altei persoane spre a o obliga să dea, să facă sau să nu facă ceva. *Fișă personală* v. fișă. ✦ (Adverbial) În persoană, direct, nemijlocit. *Acesta personal, deși legat de Hagi Curti, știindu-l hagiu, nu avusese curajul să-i vorbească pînă acum despre masonerie.* CAMIL PETRESCU, O. II 117. ✦ Original, propriu cuiva. *Lucrare personală.*

2. (În expr.) *Tren personal* (și substantivat, n.) = tren de persoane care are viteză mai mică decît un accelerat sau un rapid și care oprește la toate stațiile. *Tocmai sosise personalul de două și patruzeci și trei.* C. PETRESCU, A. 312. *Șeful (apărînd o secundă în prag): Personalul! Vine personalul!* SEBASTIAN, T. 215. *Pronume personal* = pronume care are forme deosebite pentru indicarea celor trei persoane. *Mod personal* = mod ale cărui forme se modifică după cele trei persoane.

PERSONALÍSM, (rar) *personalisme,* s. n. **1.** Atitudine care ia în seamă numai punctele de vedere și interesele personale; subiectivism. *Poetul... cu greu va putea să zugrăvească un peisagiu frumos, fără ca în mijlocul lui, într-un fel sau în altul, să nu-și puie propria sa persoană. ...Acest subiectivism și personalism se manifestă și față cu natura însuflețită, față cu oamenii.* GHEREA, ST. CR. III 96.

2. Curent filozofic care ține de idealismul militant și consideră persoana ca o realitate primară, cu valoare spirituală supremă.

PERSONALÍST, -Ă, *personaliști, -ste,* adj. (Rar) Care manifestă personalism; subiectivist. *Satiricul... pentru că are un puternic punct de vedere personal, este mai personalist.* IBRĂILEANU, SP. CR. 220. ✦ (Substantivat) Adept al personalismului filozofic.

PERSONALITÁTE, *personalități,* s. f. **1.** Ceea ce este propriu unei persoane și o distinge ca individualitate; ansamblu de trăsături morale sau intelectuale prin care se remarcă o persoană; felul personal de a fi al cuiva. V. individualitate. *Premiantul întîi la toate...*

Dobă de carte, fără un dram de personalitate. C. PETRESCU, Î. II 127. *Un fond oarecare de personalitate primă rămîne negreşit, cel puţin aşa se zice, dar acest fond este aşa de subtil.* MACEDONSKI, O. IV 146. *Coşbuc e un adevărat poet, care nu imitează, ci-şi resfrînge în creaţiile sale propria personalitate poetică.* GHEREA, ST. CR. III 277. ◇ *Personalitate juridică* = calitatea de a fi persoană juridică. *Întreprinderile şi organizaţiile economice dobîndesc personalitate juridică din momentul înregistrării.*

2. Persoană care are însuşiri deosebite într-un anumit domeniu de activitate şi care, identificîndu-se cu aspiraţiile maselor, contribuie la progresul societăţii. *Frămîntările lui* [Tolstoi] *renasc sporite în raport cu uriaşa-i personalitate şi experienţa vieţii.* SADOVEANU, E. 230.

3. Persoană care deţine o funcţie importantă în viaţa politică, culturală sau ştiinţifică. *Nu-i place să ştie în guvern personalitatea arogantă a colonelului.* CAMIL PETRESCU, O. II 261. *Promit că vei reuşi a deveni o personalitate în Paris.* ALECSANDRI, O. P. 130. ◇ *Cultul personalităţii* v. c u l t[1].

4. (Învechit) Aluzie tendenţioasă şi jignitoare la adresa unei persoane. *Cînd un om... şi-au însuşit dreptate a găsi personalităţi într-o producere literară este dator a-şi sprijini zicerea cu dovezi.* RUSSO, S. 8. *Fabulile mele de tot nevinovate Nu se ating de nimeni, n-au personalitate. De vă găsiţi în ele, îmi pare foarte bine.* ALEXANDRESCU, M. 257. ◇ (Azi în e x p r.) **A face personalităţi** = a recurge, în cursul unei dispute, la amănunte din viaţa particulară a cuiva pentru a-l jigni.

PERSONALIZÁT, -Ă, *personalizaţi, -te,* adj. (Rar) Individualizat. *Un bolnav era produsul unei atmosfere, al unui mediu, al unei case; o boală personalizată.* C. PETRESCU, O. P. I 39.

PERSONIFICÁ, *personífic,* vb. I. T r a n z. **1.** (Folosit şi absolut) A trata lucrurile, animalele, fenomenele ca pe nişte oameni vii, atribuindu-le însuşiri omeneşti. *În personificările artistice, ca şi în comparaţii, există doi termeni diferiţi: unul — ceea ce e de personificat şi altul ceea ce personifică.* GHEREA, ST. CR. III 299. ◇ R e f l. i m p e r s. *Trebuie ca termenii personificării să fie cît se poate de deosebiţi: nu se personifică un codru printr-un crîng, nici invers.* GHEREA, ST. CR. III 301.

2. A întrupa, a întruchipa. *Geniul grec... i-a îndumnezeit pe aceşti inventatori primitivi* [ai foculuí] *personificîndu-i în zeul Prometheus.* GHEREA, ST. CR. III 189. *Personificase într-însul tot meritul deşteptării naţionale.* GHICA, A. 38.

PERSONIFICÁRE, *personificări,* s. f. **1.** Faptul de a p e r s o n i f i c a; figură stilistică prin care se atribuie unui lucru, unui animal, unui fenomen din natură însuşiri omeneşti. *Astfel, cît de gingaşă, şăgalnică şi frumoasă în poezia «Vîntul» e personificarea vîntului prin flăcăul cu blonde plete ce se joacă cu fetele în luncă.* GHEREA, ST. CR. III 302.

2. Întruchipare, întrupare, incarnare. *Faust al lui Goethe e personificarea nemărginitului dor de a pătrunde în toate tainele naturii.* IONESCU-RION, C. 71.

PERSONIFICÁT, -Ă, *personificaţi, -te,* adj. **1.** (Despre lucruri, animale, fenomene) Căruia i se atribuie însuşiri omeneşti.

2. Întruchipat, incarnat. *Biata fată este bunătatea personificată.* TOPÎRCEANU, P. 234. *Dragă duducă, fetiţa este virtutea personificată.* BOLINTINEANU, O. 393. *Acest bărbat, în scurta lui viaţă, cîştigase numele de cinstit şi drept într-atîta, încît era de ajuns a-l pomeni pentru a arăta probitatea personificată.* NEGRUZZI, S. I 244.

PERSONIFICÁŢIE, *personificaţii,* s. f. (Învechit) Personificare. *Istoria d-lui Ilariu e personificaţia unui sistem.* RUSSO, O. 58.

PERSPECTÍVĂ, *perspective,* s. f. **1.** Imagine obţinută prin proiectarea unui obiect pe un tablou, în general plan, folosind raze proiectante sau paralele. *În atmosfera acestui mic interior burghez e ceva îngheţat ca într-un interior cu perspective răsturnate.* CAMIL PETRESCU, T. II 50.

2. Privire generală asupra unui peisaj sau a unui obiect văzut din depărtare; p. e x t. privelişte. *Simţeam cum mi se încheagă în minte o icoană tristă într-o perspectivă nesfîrşită de toamnă.* SADOVEANU, O. VI 528. *Eram între nori şi pămînt şi de jur împrejur, pe variaţia infinită a imensei perspective, se risipeau umbrele norilor şi strălucirea soarelui.* GALACTION, O. I 346. ◇ F i g. *Este o caracteristică a creaţiei sale mai noi, metoda povestirii din propriul unghi de om cult, interpretînd cu noţiunile sale oamenii, întîmplările şi locurile, privindu-le dintr-o perspectivă superioară.* VIANU, A. P. 237.

3. Ceea ce se întrevede ca posibil în viitor. *Moartea unui deputat dintr-o regiune românească îi deschidea din nou perspectiva candidaturii.* VORNIC, P. 161. *La întoarcerea mea, voi avea mult de cetit şi această perspectivă mă bucură.* ALECSANDRI, S. 51. ✦ Posibilitate de dezvoltare în viitor a cuiva. *Cum nu ai tu, la fel nu am nici eu, aici, vreo perspectivă.* PAS, Z. I 298. *Alţi devotaţi tineri... aveau aceeaşi perspectivă: lipsa şi oftiga.* NEGRUZZI, S. I 345. ◇ L o c. a d j. şi a d v. **În perspectivă** = pe cale sau cu şanse de a se îndeplini în viitor. *Lumea trecutului se scufundă; o lume nouă e în perspectivă.* SADOVEANU, E. 18. *Deşteptarea populară a conştiinţelor naţionale şi necesitatea în perspectivă de nouă combinaţiuni politice.* GHICA, A. 32.

PERSPECTIVITÁTE, *perspectivităţi,* s. f. Corespondenţa dintre o figură geometrică şi imaginea ei obţinută prin perspectivă.

PERSPICÁCE adj. invar. Ascuţit la minte, ager, isteţ, pătrunzător. *Inteligenţă perspicace.*

PERSPICACITÁTE s. f. Capacitatea de a înţelege lucrurile profund şi repede; ascuţime de minte, putere de pătrundere, isteţime, agerime de minte. *Nepotul meu, precum veţi fi observat cu perspicacitatea ce vă caracterizează, este foarte timid.* CARAGIALE, O. II 173. *Vrem să constatăm că lucrarea sa e întreprinsă dupe adevăratele baze ale ştiinţei filologice, că, în mai dese rînduri, e executată cu talent şi perspicacitate.* ODOBESCU, S. I 352. *Nu ne trebuie multă perspicacitate, şi oricare din noi poate să înţeleagă.* KOGĂLNICEANU, S. A. 149.

PERSUADÁ, *persuadez,* vb. I. T r a n z. (Rar) A convinge prin insistenţă, a determina, a hotărî pe cineva să creadă sau să facă ceva.

PERSUASIÚNE, *persuasiuni,* s. f. Darul sau puterea de a convinge pe cineva să creadă sau să facă un lucru. *Cumătra Anca... îi spunea lui Badea, înfigîndu-i în ochi două ace de persuasiune: crede şi fă cum vrei! Dar de ce nu faci o probă?* GALACTION, O. I 150. ◇ (Poetic) *Stranii şi pline de o rafinată persuasiune, razele lunii ard crestele de piatră ale munţilor, veştmintele verzi ale pădurilor şi privirile pline de uimire ale oamenilor.* BOGZA, C. O. 345.

PERSUASÍV, -Ă, *persuasivi, -e,* adj. Care urmăreşte să convingă, convingător, insistent, stăruitor. *Dar oricît de persuasive ar fi aceste manevre, singuraticul arbore nu se lasă înşelat.* BOGZA, C. O. 351.

PERTRACTÁ, *pertractez,* vb. I. T r a n z. (Folosit şi absolut; mai ales în Transilv., învechit) A dezbate o problemă, a discuta (îndelung).

PERTRACTÁRE, *pertractări,* s. f. (Mai ales în Transilv.) Faptul de a p e r t r a c t a; (la pl.) dezbateri, tratative. *Reţinu ca un bun cîştigat faptul că pertractările...*

vor continua peste şase luni. VORNIC, P. 138. *După îndelungi pertractări... consimţi cu regret la asemenea amînare.* C. PETRESCU, O. P. I 254.

PERTURBÁ, *perturbez,* vb. I. Tranz. A tulbura, a provoca dezordine. *A perturba bunul mers al serviciului.*

PERTURBÁRE, *perturbări,* s. f. Acţiunea de a perturba şi rezultatul ei; deranjament în starea sau în mersul firesc al unui lucru, al unui fenomen; tulburare, neorînduială. *Proprietarul nu are dreptul de a depărta pe un ţăran de pe comuna sa decît... pentru cauză de perturbare a ordinei.* KOGĂLNICEANU, S. A. 159.

PERTURBÁŢIE, *perturbaţii,* s. f. Faptul de a perturba; perturbare. (Atestat în forma *perturbaţiune*) *Se constată în toate că sufere de o perturbaţiune nervoasă.* SLAVICI, O. I 386. *Protestă sus şi tare în contra intenţiunilor ce i se atribuia, că ar voi să aducă turburări şi perturbaţiuni.* GHICA, S. 124. ✧ *Perturbaţii atmosferice* = ansamblu de fenomene fizice din atmosferă în urma cărora se strică vremea.

— Variantă: **perturbaţiúne** s. f.

PERTURBAŢIÚNE s. f. v. **perturbaţie.**

PERÚCĂ, *peruci,* s. f. Păr fals imitînd o coafură, întrebuinţat în trecut ca modă a epocii, azi de actori în teatru şi (mai rar) de unele persoane care n-au păr. *Pietro este un bărbat ca de 40-45 de ani... Nici el, nici Alta, nu poartă peruca epocii.* CAMIL PETRESCU, T. II 174. *De vrei să te faci iarăşi judecător dreptăţii, Îţi pune o perucă.* NEGRUZZI, S. II 181.

PERUCHIÉR, *peruchieri,* s. m. Persoană care confecţionează peruci (pentru teatru); (învechit) negustor de peruci. *Pieptănat întocmai ca un cap de ceară bun de expus la o vitrină de peruchier, el călca mîndru pe trotuarele capitalei.* GANE, N. III 182.

— Pronunţat: *-chi-er.*

PERÚŞCĂ, *peruşte,* s. f. (Transilv.) Cartof.

PERUVIÁN[1], -Ă, *peruvieni, -e,* adj. Care este propriu peruvienilor, al peruvienilor, de peruvieni; (provenit) din Peru.

— Pronunţat: *-vi-an.*

PERUVIÁN[2], -Ă, *peruvieni, -e,* s. m. şi f. Persoană făcînd parte din populaţia de bază a Perului sau originară din această ţară.

PERUZEÁ, *peruzele,* s. f. Piatră semi-preţioasă, opacă, de culoare albastră sau verzuie; turcoază. *Brăţări de aur, cu peruzele.* VLAHUŢĂ, la TDRG. ✧ (În metafore şi comparaţii) *La Miramare cerul e albastru, ca o boltă de peruzea aprinsă de soare.* DELAVRANCEA, S. 63. *Briliantele schinteiază în agrafe, în cercei şi în inele. Ochii sînt safire şi peruzele.* MACEDONSKI, O. III 39.

— Variantă: **pirozeá** (MACEDONSKI, O. III 134, M. I. CARAGIALE, C. 41) s. f.

PERVANEÁ, *pervanele,* s. f. Specie de fluture de noapte. *Ca pervaneaua am ajuns... Singur alerg de voie în foc fără nevoie.* PANN, la TDRG.

PERVÁZ, *pervazuri,* s. n. **1.** Cadru de scînduri care acoperă rostul dintre perete şi tocul unei uşi, unei ferestre etc.; p. ext. partea de jos a tocului unei ferestre. *Îmi desprindeam coatele amorţite de la fereastra voastră şi-mi găseam odihnă ochilor, dincolo, la celălalt pervaz, deschis către alte privelişti.* C. PETRESCU, S. 7. *Vine în dreptul ferestrei, se apleacă peste pervaz.* SEBASTIAN, T. 274. ✦ Deschizătură în care e situată o uşă sau o fereastră. *Ea sta nemişcată... în pervazul ferestrelor.* DELAVRANCEA, la CADE. ✧ Fig. *S-a luminat în răsărit pervazul, Zorile-şi lipesc de geam obrazul.* BENIUC, V. 110. *Scutur pulberea tristeţii, De pe pervazul sterp al vieţii.* LESNEA, C. D. 24.

2. Şipcă sau scîndură îngustă, fixată la marginea dinspre perete a unei pardoseli de lemn, pentru a acoperi rostul dintre pardoseală şi perete. ✦ Piesă de lemn aşezată la partea superioară a unui lambriu de lemn, pentru a forma o cornişă mică.

— Variantă: **prîváz** (HOGAŞ, M. N. 29, SLAVICI, O. I 65) s. n.

PERVÉRS, -Ă, *perverşi, -se,* adj. (Despre oameni) Corupt, depravat, stricat, imoral; anormal din punct de vedere sexual. *Omul acesta pervers are o virtute, conştiinţa ticăloşiei lui.* CARAGIALE, O. III 14. ✦ Care prezintă manifestări împotriva naturii omeneşti; înclinat spre răutate, gata să facă rău. *Sînt suflete a căror tainică substanţă este omogenă, fie ele bune ori perverse.* GALACTION, O. I 94. *Ana i se înfăţişă ca o fiinţă perversă, care îi amăgise, îi furase iubirea.* VLAHUŢĂ, O. A. III 182. ✧ (Substantivat) *În afară de un număr infim de perverşi — dacă or fi existînd cu adevărat — nimeni nu poate face răul dacă inteligenţa lui nu-i primeşte asta.* CAMIL PETRESCU, U. N. 39.

PERVERSITÁTE, *perversităţi,* s. f. Depravare, corupţie, imoralitate; anomalie sexuală. ✦ Pornire spre tot ce este rău; răutate.

PERVERSIÚNE, *perversiuni,* s. f. Perversitate, pervertire. *Perversiune sexuală.*

PERVERTÍ, *pervertesc,* vb. IV. Tranz. (Folosit şi absolut) A corupe, a deprava, a strica. *În ochii mei adînci, pe brînci un faun priveghează... Hipnotizări ce pervertesc rînjind împrăştiază.* MACEDONSKI, O. I 120. *Senzaţiile noastre cele mai sincere sînt cele mai naive. Ele se arată ca o vibrare firească a sensibilităţii noastre nepervertită de nici un rafinament sau ipocrizie.* DEMETRESCU, O. 148. ✦ A schimba funcţia normală a unui organ, denaturînd-o.

PERVERTÍRE, *pervertiri,* s. f. Acţiunea de a pervertí şi rezultatul ei; perversiune. ✦ Schimbare în rău, denaturare a funcţiei normale a unui organ. *În această boală nu este o pervertire a funcţiei glandulare, ci o insuficienţă sau lipsă totală de glandă.* ANATOMIA 245.

PERVERTÍT, -Ă, *pervertiţi, -te,* adj. Stricat, depravat, corupt.

PERVITÍNĂ s. f. Substanţă organică, întrebuinţată ca stimulent al sistemului nervos, pentru a produce dispariţia senzaţiei de oboseală şi de somn.

PESCÁJ, *pescaje,* s. n. Adîncimea de cufundare în apă a unei nave (care variază în raport cu încărcătura).

PESCÁR, *pescari,* s. m. **1.** Persoană care se ocupă cu pescuitul. *Împlinea datina cea de pe urmă a pescarilor de larg.* DUMITRIU, P. F. 27. *Pe rîpa dinspre iaz suiau pescari, purtînd crapi ai căror solzi scînteiau în bătaia asfinţitului de soare.* SADOVEANU, F. J. 384. *Acolo dete peste o colibă de pescar.* ISPIRESCU, L. 279.

2. Denumire dată mai multor păsări sălbatice din familia laridelor, care trăiesc pe lîngă ape (mări, lacuri, ape curgătoare), unele de mărimea raţei, cu pene albe sau cenuşii, avînd pe cap un fel de tichie neagră, cu pliscul încovoiat, hrănindu-se cu peşti *(Larus ridibundus);* porumbel-de-mare; altele mai mici, au penele de pe spate cenuşii-albăstrii *(Larus minutus). Pescarii ţipau bătînd grăbiţi din aripi pe deasupra lor.* SADOVEANU, O. I 111. *Un pescar întîrziat tăia pieziş cărarea de lumină aşternută de lună pe oglinda mării.* BART, E. 187. *Pescari, raţe, cufundari cîntau, se jucau pe apă şi-n văzduh.* GANE, N. II 182.

PESCĂRÁŞ, *pescăraşi,* s. m. (Rar) **1.** Diminutiv al lui p e s c ă r **(1).** *Foaie verde ş-o lalea, Zori de zi cînd se crăpa, Pescăraşul se-ntorcea Tocmai de la Cladova.* TEODORESCU, P. P. 310.

2. (Ornit.) Pescăruş.

PESCĂREÁSĂ, *pescărese,* s. f. Vînzătoare de peşte. *Virtutea pescăreselor era datorită, în parte, milei domnului.* D. ZAMFIRESCU, la CADE.

PESCĂRÉL, *pescărei,* s. m. Pescăraş. *Un pescărel cu penet strălucit... îşi căuta aşezare fluturînd din aripi.* SADOVEANU, A. L. 194.

PESCĂRÉSC, -EÁSCĂ, *pescăreşti,* adj. Care se referă la meseria pescarului, de pescar, privitor la pescari. *Cunoştinţele mele pescăreşti aveau perspective din ce în ce mai întinse.* SADOVEANU, Î. A. 77. *Nu s-ar putea hrăni cineva... numai cu meşteşugul pescăresc, din apa Prutului.* SP. POPESCU, M. G. 85. ✧ *Ciorbă pescărească* (sau *borş pescăresc)* = ciorbă preparată din mai multe feluri de peşte.

PESCĂRÉŞTE adv. În felul pescarilor, după obiceiul pescarilor, ca pescarii. *Şi la mal cînd ajungea, Pescăreşte tot cînta.* TEODORESCU, P. P. 309.

PESCĂRÍ, *pescăresc,* vb. IV. I n t r a n z. (Regional) A prinde peşte, a pescui. *Luntrile cele mari... vin... pescărind.* GOLESCU, Î. 111.

PESCĂRÍE, *pescării,* s. f. **1.** Pescărit, pescuit.

2. Loc, piaţă, prăvălie unde se vinde peşte; negoţ de peşte.

3. (Rar) Totalitatea peştilor dintr-o apă; mulţime de peşti. *Acelora, care prind atîta blestem de pescărie şi o aduc aici de vînzare, să le pună dare pentru prins peşte!* SP. POPESCU, M. G. 85.

4. Diferite feluri de mîncări de peşte. *Pescăria era singura lui hrană.* PAMFILE, CER. 20. *Se aduna... tot felul de provizii pentru masă: curcani, claponi, vînat, pescării.* GANE, N. III 59.

PESCĂRÍME, *pescărimi,* s. f. (Colectiv) Mulţime de peşti; pescărie **(4).**

PESCĂRÍT s. n. Meseria pescarului; pescuit. *La coliba pescarului a trăit copilul pînă ce-a crescut mare şi-a învăţat şi el meşteşugul pescăritului.* RETEGANUL, P. V 45.

PESCĂRÍŢĂ, *pescăriţe,* s. f. Pescăruş.

PESCĂRÚŞ, *pescăruşi,* s. m. Denumire dată mai multor specii de păsări sălbatice care trăiesc pe lîngă ape şi se hrănesc în special cu peştişori; unele seamănă cu rîndunica, avînd pene negre pe cap şi albe-cenuşii pe corp, iar ciocul şi picioarele roşii *(Sterna hirundo);* altele au ciocul lung şi gros, ascuţit la vîrf, coada scurtă, pene strălucitoare de diferite culori *(Alcedo ispida). Pe deasupră-ne treceau, fîlfiind rar, pescăruşi de culoarea cetei şi, ridicînd capul cu plisc roşu, ne priveau numai c-un ochi.* SADOVEANU, N. F. 61. *Două păsărele, pescăruşi de mare, plutesc în văzduh.* BART, S. M. 36. *Pe undele văzduhului, doi pescăruşi, bătînd leneşi din aripi, se răpăd săgetînd după pradă.* DUNĂREANU, CH. 84.

PESCUÍ, *pescuiesc,* vb. IV. **1.** I n t r a n z. A prinde peşte sau alte animale acvatice comestibile. *De aceea ai să-ţi aduci aminte de mine cînd vei pescui în gîrla asta şi eu n-oi mai fi în valea vieţii.* SADOVEANU, Î. A. 35. *S-a apucat şi-a pescuit şi el... iar punga a pierdut-o în băltoacă.* RETEGANUL, P. IV 23. *Peşti de apă curgătoare Şi de apă stătătoare, Cu năvodul pescuiţi Şi cu undiţa undiţi.* ALECSANDRI, P. II 105. ✧ E x p r. **A pescui în apă tulbure** v. a p ă **(I 2).**

2. T r a n z. A scoate (ceva sau pe cineva) din apă. *A pescui perle.* ▭ *Vei căuta să pescuieşti pe oamenii căzuţi în mare, îi vei lua pe bord şi-i vei ţine... sub bună pază.* GHICA, S. 405.

PESCUÍNĂ, *pescuine,* s. f. (Învechit) Locul unde se prinde (şi uneori unde se creşte) peşte; heleşteu, lac; piscină. *Acest împărat avea o pescuină, adică un heleşteu de peşte foarte mare şi frumos.* SBIERA, P. 117.

PESCUÍT s. n. Acţiunea de a p e s c u i şi rezultatul ei; meseria pescarului. *Pescuitul ar fi o plăcere chiar dacă n-ar exista peşte pe lume.* SADOVEANU, Î. A. 27. *Pescarul primi să rămînă la dînsul, să înveţe pescuitul.* ISPIRESCU, L. 279.

PESÉMNE adv. Se vede că..., se pare că...; probabil. *Pesemne că d-ta ai luat biletul ăsta demult şi ai plecat din Bucureşti.* CARAGIALE, O. I 183. *Pesemne inima le spunea că spînul nu le este văr.* CREANGĂ, P. 210. *Pesemne nu ştii că pe noi femeile... moartea nicicum nu ne îngrozeşte?* NEGRUZZI, S. I 22.

PESIMÍSM s. n. (În opoziţie cu o p t i m i s m) Atitudine a omului care priveşte viaţa şi pe semenii săi cu neîncredere, susţinînd că existenţa omenească este condamnată la suferinţă, că năzuinţele spre bine sînt zadarnice şi că viaţa nu merită să fie trăită. *Pesimismul e sentimentul cel mai omorîtor pentru omenire.* IONESCU-RION, C. 87.

PESIMÍST[1], -Ă, *pesimişti, -ste,* adj. (În opoziţie cu o p t i m i s t) Format în spiritul pesimismului filozofic; (despre oameni) deprimat, predispus la pesimism. *Unii critici de altădată au aşezat pe marele poet Mihai Eminescu între scriitorii pesimişti.* SADOVEANU, E. 76. *Şi dacă de la « Viaţa », « Împărat şi proletar », « Înger şi demon », Eminescu a ajuns la « Glosă », care-i în genul pesimist al lui Lenau, aceasta e de bună seamă influenţa « micilor mizerii ».* IONESCU-RION, C. 89.

PESIMÍST[2], -Ă, *pesimişti, -ste,* s. m. şi f. Adept al pesimismului filozofic; cel care e predispus la pesimism. [Jean Bart] *nu este romantic, pentru că nu pleacă de la nemulţumirile sale şi pentru că nu este un pesimist.* IBRĂILEANU, S. 90.

PESMECIÓR, *pesmeciori,* s. m. Diminutiv al lui p e s m e t. *Am găsit... nişte pachete cu pesmeciori.* CARAGIALE, O. VII 5. *Dimineaţa cînd mă scol Mănînc pesmeciorul gol.* ŞEZ. IX 62.

PESMÉT, *pesmeţi,* s. m. Felie de pîine sau de cozonac, uscată sau prăjită, care se poate păstra mult timp (ca provizie). *Mîncam numai soharici, un fel de pesmet negru ca noroiul şi tare ca piatra; trebuia să-l moi o zi întreagă în apă, să-l faci terci ca să-l poţi băga în gură.* GHICA, S. 20. ✦ Preparat alimentar făcut din făină, unt, zahăr, ouă, tăiat în diferite forme şi copt la cuptor; biscuit. *M-am învăţat cu ţigări bune, cu fructe, cu pesmeţi la ceai, cu belşug.* C. PETRESCU, Î. II 54. *Au strîns provizii: pesmeţi, cutii de conserve, slănină şi zahăr.* BART, E. 277. ✦ (La sg.) Pîine uscată, pisată sau măcinată mărunt, întrebuinţată la gătitul unor mîncări. *Şniţel în pesmet.*

PÉSTĂ s. f. Boală contagioasă care se manifestă prin febră mare, hemoragii şi prin apariţia unor tumori la subţiori şi la gît; ciumă. *Cei ce adusese pesta cu dînşii benchetuiau fără grijă.* ANGHEL, PR. 110. ✧ *Pestă bovină* v. b o v i n. *Pestă porcină* (sau *bacilară)* = boală foarte contagioasă care atacă mai ales purceii pînă la patru luni.

PÉSTE prep. **I.** Introduce complemente circumstanţiale de loc. **1.** În legătură cu verbe de mişcare, arată că un obiect se aşază sau cade deasupra altuia, lipit de acesta. *Adă mîna, să nu cazi Peste pietrele din cale!* COŞBUC,

P. I 165. *Bocăneşte el cît bocăneşte, cînd pîrrr! cade copacul peste car de-l sfarmă.* CREANGĂ, P. 46. *Adormi-vom, troieni-va Teiul floarea-i peste noi.* EMINESCU, O. I 101. *Vezi, rîndunelele se duc, Se scutur' frunzele de nuc, S-aşază bruma peste vii — De ce nu-mi vii, de ce nu-mi vii?* id. ib. 235. ◇ (În legătură cu verbe ca: «a da», «a lovi», «a izbi» etc.) *Ba mai bine îi dau eu una peste bot, ca să nu se amestece în vorba ălor mari.* SADOVEANU, M. C. 6. *Şi ea-l loveşte-ncetişor Zîmbind, cu palma peste gură.* COŞBUC, P. I 183. *Atunci odată începe ele a se boci înăduşit şi a se bate cu pumnii peste cap.* CREANGĂ, P. 174. ◇ Loc. adv. **Picior peste picior** v. picior. ◇ (Mişcarea are direcţie orizontală) *Răsfiratul păr de aur peste perini se-mprăştie.* EMINESCU, O. I 79. *Iar prin mîndrul întuneric al pădurii de argint Vezi izvoare zdrumicate peste pietre licurind.* id. ib. 85.

2. (Urmat de substantive care arată suprafaţa, întinderea) De-a lungul... *Apucă peste cîmpi de-a dreptul, spre nişte curţi mari.* CREANGĂ, P. 301. *Şi azi el se avîntă pe calul său arab Şi drumul, ca săgeţii, îi dă peste pustie, Care sub luna plină luceşte argintie.* EMINESCU, O. I 97. ✦ Pe tot cuprinsul. *Mitrea nu răspunse nimic, dar în urmă trecu roşeaţa peste obrajii lui.* SLAVICI, N. I 70. ◇ Loc. adv. **Peste tot (locul)** = pretutindeni. *Şi-i întunerec peste tot.* IOSIF, P. 32. *Marea se vărsa peste tot locul.* DRĂGHICI, R. 112. ✦ De jur împrejur. *Braţul drept dacă-l întinde Roată peste brîu te prinde Şi te-ntreabă: «Dragă, strîngu-l?».* COŞBUC, P. I 104. *Hiltruna vine drept Spre el şi îl cuprinde puternic peste piept Cu braţele-amîndouă.* id. ib. 162. *Atunci ea deodată s-a văzut încinsă cu un cerc zdravăn, de fier, peste mijloc.* CREANGĂ, P. 88.

3. (În legătură cu verbe ca: «a se apleca», «a se înclina» etc.) Deasupra... *M-aplec înfrigurat peste ţărînă Şi caut rădăcinile ascunse.* BENIUC, V. 84. *Te pleacă iar zîmbind peste-a mea faţă.* EMINESCU, O. I 120. *Dintre flori copila rîde şi se-nclină peste gratii, Ca un chip uşor de înger e-arătarea adoratei.* id. ib. 154.

4. Pe deasupra. *De unde sînteţi, moşule? întrebă el cătînd cu blîndeţe peste ochelari.* MIRONESCU, S. A. 32. *Stelele clipesc peste bălţile de sînge.* VLAHUŢĂ, R. P. 25. *Pretutindenea, peste capetele oamenilor, o vede; se apropie... şi inima i se umple de îndărătnicie.* SLAVICI, N. I 139. (Poetic) *Ce-o să-i pese soartei oarbe ce vor ei sau ce gîndesc?... Ca şi vîntu-n valuri trece peste traiul omenesc.* EMINESCU, O. I 133. ◇ (În prepoziţii compuse) *Se uită în jurul lui, se opri o clipă... apoi dădu drumul căpăstrului şi trase de peste cingătoare o frînghie pe care o petrecu pe gîtul calului.* PREDA, Î. 138.

5. (În legătură cu verbe care arată trecerea, plecarea etc.) Dincolo de... *Cînd astupi gardul, dai că sare peste gard şi îţi face mai multă pagubă, stricînd şi streşina gardului.* SLAVICI, N. I 13. *Fata babei sărea iute peste pîrlaz.* CREANGĂ, P. 284. *Şi aceiaşi pomi în floare Crengi întind peste zaplaz, Numai zilele trecute Nu le fac să fie azi.* EMINESCU, O. I 112. *Peste deal, peste colină, Este-o creangă de măslină.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 252. ◇ (În prepoziţii compuse) *Din munţi şi văi, de peste mări, Din larg cuprins de multe zări, Nuntaşi din nouăzeci de ţări S-au răscolit.* COŞBUC, P. I 55. *Era bîlciul de toamnă de la Sărata... la care oamenii se adună pînă de peste nouă ţări şi nouă mări.* SLAVICI, N. I 134.

II. Introduce complemente circumstanţiale de timp. **1.** (Urmat de substantive care de obicei sînt însoţite de numerale, adverbe sau pronume şi adjective nehotărîte) După... *Peste un ceas începem să urcăm dealul.* VLAHUŢĂ, R. P. 51. *Nu se mai îndoia că Marta peste cîtva timp se va alina şi va pierde gîndul de dragoste pentru păstor.* SLAVICI, N. I 120. *Peste două zile o îngropară cu cinste mare.* CREANGĂ, P. 16.

2. În timpul, în cursul. *Încă dumineacă se vorbea că peste săptămînă Toderică va peţi pe Marta.* SLAVICI, N. I 98. *Te urmăresc luminători Ca soarele şi luna Şi peste zi de-atîtea ori Şi noaptea totdeauna.* EMINESCU, O. I 190. *Peste noapte am visat că aveam un nas cît a lui de mare.* NEGRUZZI, S. I 7.

III. În construcţii modale. **1.** Fiind aşezat între două părţi de vorbire identice, exprimă ideea de superlativ. *În sufletul meu fierbeau întrebări peste întrebări.* SADOVEANU, O. I 420. *Şi ce să vezi?... Biserici peste biserici, cruci peste cruci, pustnici peste pustnici.* DELAVRANCEA, O. II 317. *Atunci diavolii odată încep a se cărăbăni unul peste altul în turbincă.* CREANGĂ, P. 303. ◇ Loc. adv. **Peste puterea** sau **puterile** (cuiva) = mai presus de puterea sau puterile cuiva, depăşind puterile cuiva. **Peste măsură** v. măsură.

2. (În legătură cu numerale, arată depăşirea unei cantităţi) Mai mult decît... *Peste o mie de bolnavi zăceau în camere.* MIRONESCU, S. A. 122. ✦ (Rar) Împotriva, contrar... *Se întoarce numaidecît, peste aşteptarea tutulor.* ISPIRESCU, L. 367.

IV. (Introduce complemente indirecte) Asupra... *Mi-ai luat apoi copilul, să-l ucizi! Şi-am zis: E bine! Tu-i eşti tată şi ai dreptul peste fiul meu ca mine.* COŞBUC, P. I 120. *Marta se făcuse stăpînă peste toţi stăpînii din casă.* SLAVICI, N. I 80.

PESTÉLCĂ, *pestelci,* s. f. (Mold.) Şorţ de pînză sau de postav pe care-l pun femeile peste rochie; se poartă mai rar şi de către bărbaţi. [Iorgu Vasiliu] *cu mîni cam scurte şi groase îşi potrivi împrejurul pîntecelui pestelca albastră.* SADOVEANU, B. 177. *Mama Ilinca se bocea înăbuşit cu pestelca la ochi.* BUJOR, S. 32. *Casandra scoate de supt pestelcă o hîrtie, o pune pe masă şi o desface.* DUNĂREANU, CH. 106.

PESTELCÚŢĂ, *pestelcuţe,* s. f. **1.** Diminutiv al lui pestelcă.

2. Numele unei hore ţărăneşti.

PESTÍ, *pestesc,* vb. IV. Intranz. (Învechit şi regional) A zăbovi, a întîrzia; a se opri. *Cît peşteşte apa pe streaşină şi cît peşteşte apa în ciur.* MARIAN, NA. 37. ✦ A trece. *După ce a pus banii la bancă, nu peşteşte (trec) două săptămîni şi cade baba la pat.* I. CR. III 87. ✦ A suporta, a răbda, a suferi.

PESTIFERÁT, -Ă, *pestiferaţi, -te,* adj. Care este contaminat de pestă; ciumat. *Regiune pestiferată.* ◇ (Substantivat) *La marginea cîmpului de instrucţie, pus la carantină ca un pestiferat, căpitanul... lucra singur.* BRĂESCU, V. A. 63.

PESTILÉNT, -À, *pestilenţi, -te,* adj. **1.** Care ţine de ciumă, provocat de ciumă; pestilenţial. *Friguri pestilente.*

2. Care răspîndeşte ciuma. ✦ Fig. Primejdios, corupător.

PESTILÉNŢĂ, *pestilenţe,* s. f. (Rar) Ciumă, pestă.

PESTILENŢIÁL, -Ă, *pestilenţiali, -e,* adj. **1.** Care are caracterul unei boli molipsitoare grave (ca pesta sau ciuma). *Boală pestilenţială.*

2. Fig. Dezgustător, infect, nesuferit. *Mustăciosul, crescut în şcoala vremii lui şi format în cloaca pestilenţială a moravurilor de atunci, era robul cîtorva adevăruri elementare, implacabile.* G. M. ZAMFIRESCU, M. D. II 356. *Larg însă uşa* [cafenelei] *s-a deschis şi într-un miros pestilenţial, chintesenţa mahalalelor... intră făcînd să bată în retragere şi cele din urmă păturі de oxigen.* ANGHEL, PR. 31.

PESTITÓR, -OÁRE, *pestitori, -oare,* adj. (Învechit şi regional) Care întîrzie, care ţine pe loc; păstrător. *Şi lenea că-i pestitoare năravurilor deprinse.* CONACHI, P. 283.

PESTRÉF, *pestrefuri,* s. n. (Turcism ieșit din uz) Compoziție muzicală ușoară, cîntată la petreceri. *Boierul auzea muzica pestrefurilor turcești cîntate de meșteri cu papuci și anterie.* IORGA, L. I 7.

PESTRICÁT, -Ă, *pestricați, -te,* adj. (Învechit) Pestriț. *Guși avea pestricate, și foale, Însă cu aripi și solzuri pe spate.* BUDAI-DELEANU, Ț. 208.

PESTRICÉL, -EÁ, *pestricei, -le,* adj. (Rar) Pestricior. *Am o ulcea pestricea, Cîntă-un cocoșel în ea* (Biserica). GOROVEI, C. 24.

PESTRICIÓR, -OÁRĂ, *pestriciori, -oare,* adj. (Popular) Diminutiv al lui pestriț (1). *Mierla-și are frățior Tot pe sturzul pestricior.* MARIAN, O. II 350. *Păsăruică pestricioară, Zboară la badea la moară.* HODOȘ, P. P. 89. *Albă, neagră, pestricioară, Sfîrîind din mustecioară, Și cînd vine-un șoricel, Țup, îl prinde sprintenel* (Pisica). GOROVEI, C. 291.

PESTRICIÚNE, *pestriciuni,* s. f. (Regional) Amestecătură de diferite culori.

PESTRICÚȚ, -Ă, *pestricuți, -te,* adj. (Rar) Pestricior. *Am o găină pestricuță, O pui în horn pe policuță* (Cartea). GOROVEI, C. 45.

PESTRIȘÓR, -OÁRĂ, *pestrișori, -oare,* adj. Pestricior. (Substantivat) *Ba, cucule, ba, Nu te-oi asculta, Porumbacule, Frumușelule, Pestrișorule, Drăgușorule, Știu că mi-ar fi bine Să fiu tot cu tine.* ALECSANDRI, P. P. 8.

PESTRÍȚ, -Ă, *pestriți, -e,* adj. **1.** Care are pete mici de diferite culori. V. bălțat, tărcat. *Pitpalacu-n grîu sughiță, Iar nepoții lui După mama cea pestriță, Mai pestriți ca ea la pene, Sprinteni fug prin buruiene Doisprezece pui.* COȘBUC, P. II 19. *Pupăze cu creste bălțate, grauri pestriți... toate picau ca fermecate cînd ieșea el la vînătoare.* ODOBESCU, S. III 181. *Scoase din sîn o broșură cartonată cu hîrtie pestriță.* NEGRUZZI, S. I 7. ✧ Fig. *Era un om ciudat — o epavă pestriță aruncată de furtuna vieții în colțul acela foarte populat și cunoscut al Iașilor.* SADOVEANU, O. VIII 152. ✧ *Fontă pestriță* = numele unui amestec de fontă cenușie cu fontă albă.

2. De tot felul, felurit, amestecat, variat, diferit. *În urmă rămîne gara cu lume pestriță și lacrimi.* SAHIA, N. 47. *Pe trotuarele largi se vînzolea o lume pestriță într-un amestec oriental.* REBREANU, R. I 17. *Uneori, în burta șlepurilor, în hambarele goale... se dau baluri marinărești cu invitații în regulă. Asistă un numeros și pestriț public.* BART, E. 331.

3. Fig. Rău, hain. *Baba...: își strînse moara cea hîrbuită de gură, ca să nu iasă prin ea veninul ce-i răscolea inima pestriță.* EMINESCU, N. 22. ✧ Expr. **A fi pestriț la mațe** (sau **cu mațe pestrițe**) = a fi rău la inimă, a fi zgîrcit din cale-afară. *Nevasta acestui sărac era muncitoare și bună la inimă, iar a celui bogat era pestriță la mațe și foarte zgîrcită.* CREANGĂ, P. 37. *Cum sînt unii ciocoiești, cu mațe pestrițe, săca-le-ar sămînța, că mare urgie mai sînt pe lumea asta.* ALECSANDRI, T. 49. *Fata babei era însă de cele pestrițe la mațe.* ȘEZ. V 65.

PESTRIȚÁT, -Ă, *pestrițați, -te,* adj. Împestrițat. *Atunci era de bun ton a vorbi numai grecește sau o romînească pestrițată.* NEGRUZZI, S. I 337.

PESTRIȚĂTÚRĂ, *pestrițături,* s. f. Amestecătură nepotrivită de culori, varietate de culori care nu se potrivesc.

PESTRÚI s. m. v. **pistrui**[1].

PEȘ s. n. (Numai în locuțiuni) **Într-un peș** = pe o coastă, pe o parte, într-o latură. *Pluta izbește într-un peș dunga șuvoiului.* VLAHUȚĂ, O. A. 417. *Șade rezemat într-un peș, șade, șade și se uită lung și galeș.* CARAGIALE, O. I 45. *Dînd într-un văgaș adînc, înghețat, m-am pomenit cu trăsura într-un peș: se rupsese osia și rămăsese în trei roate.* GHICA, S. A. 96.

PEȘCHEGÍU, *peșchegii,* s. m. (Învechit) Funcționar al seraiului, căruia îi era încredințată perceperea sau paza tributurilor și a darurilor primite de sultan. *Începu, după obiceiul turcesc din acei timpi, a trimite la capagii, peșchegii și îmbrohori împărătești, ca să-i ceară capul.* FILIMON, C. 190. ✧ Fig. Cel care obișnuiește să primească peșcheș; chilipirgiu.

PEȘCHÉȘ, *peșcheșuri,* s. n. (Învechit) **1.** Tribut (în bani sau în natură) pe care-l plăteau țările românești turcilor; haraci. *Se duc dăbilarii și adună de la oameni, cu îngăduința lui vodă, peșcheșuri sultanatului.* SADOVEANU, N. P. 138. *Turcii vin grămadă, claie, Capul tău să mi ți-l taie Și să-l ducă pe tipsie De peșcheș la-mpărăție.* ALECSANDRI, P. P. 125.

2. Plocon, dar, cadou. *Sub regele Carol țara a fost dată peșcheș Germaniei.* COCEA, P. 26. *Ce? sînt eu măcar potropop ca să mă înădușe gîștile, curcanii și fel de fel de peșcheșuri.* HOGAȘ, H. 33. *Adus-ai vrun peșcheș? — Ba nu... n-am știut că-i plac peșcheșurile.* ALECSANDRI, T. I 212.

— Variantă: **peșchíș** (CREANGĂ, P. 46) s. n.

PEȘCHÍR, *peșchire,* s. n. **1.** (Turcism învechit) Prosop, ștergar; șervet. *Au luat... una un lighean de aur, alta o cană cu cioc, tot de aur, și a treia un peșchir de mătase.* CARAGIALE, O. III 73. *De are trebuință de cămeșe, de peșchire...* [țăranul] *cultivă în și cînepă, ține oi și tunde lîna ș-apoi femeia se apucă și toarce, țese și coasă.* I. IONESCU, D. 494. *Un peșchir învărgat Peste mare aruncat* (Curcubeul). GOROVEI, C. 123.

2. Față de masă. *Un peșchir ca hiacintul* (= zambila) *masa toată o-nvelește.* MACEDONSKI, O. I 104.

3. Năframă, maramă. *Cum e peșchirul și mundirul,* se spune despre o pereche (bărbat și femeie) care se potrivesc bine.

PEȘCHÍȘ s. n. v. **peșcheș.**

PEȘÍM adv. v. **peșin.**

PEȘÍN adv. **1.** (Învechit, după verbele «a plăti», «a da» sau «a primi bani») În numerar, cu bani gata, cu bani gheață, în bani numărați. *Mie-mi place să plătesc peșin... Iaca 500 de lei.* ALECSANDRI, T. 284. *Plătești peșin îndată? ori te pun la butuc.* id. ib. 382. *Bem și mîncăm... Pe parale peșin date.* PANN, la TDRG. ✧ (Azi mai ales adjectival; în expr.) **Bani peșin** = bani în numerar, plătiți pe loc, bani gheață. *Călătorul cel milos a plătit în bani peșin.* GALAN, Z. R. 177. *Afară... tricolici nerușinat... să mă amenințe el c-a vini în casa me, cumpărată cu bani buni și peșin?* ALECSANDRI, T. 832. *Zece pungi de lei mai da Și paloșul cumpăra: Bani peșin că-i număra Și pe tablă-i socotea.* TEODORESCU, P. P. 572.

2. (Învechit) Îndată, imediat, la moment, numaidecît, pe loc. *Împăratul... îi zise: «Lasă-mă, că n-am vreme». Văduva peșin împotrivă îi zise: «Dacă n-ai vreme, nu mai fi împărat».* ISPIRESCU, la TDRG. *Și așa peșin s-au apucat de lucru.* DRĂGHICI, R. 217.

— Variantă: **peșim** (FILIMON, C. 211) adv.

PÉȘTE, *pești,* s. m. (Uneori cu sens colectiv) **1.** Animal vertebrat, cu temperatura corpului variabilă, care trăiește în apă și, în majoritatea cazurilor, are corpul acoperit cu solzi; respiră prin branhii, iar pentru înot are niște aripioare. *Peștele nu trage la pescarul cu undiță scumpă și bagaje multe.* SADOVEANU, Î. A. 18. *Cînd chiuie o dată... mările clocotesc și peștii din ele se sparie.* CREANGĂ, P. 54. *Zece care mocănești... Iar în care ce avut, ce merinde-s de vîndut? Pești de apă curgătoare și de apă stătătoare.* ALECSANDRI, P. II 105. *Peștele de la cap se împute*

(= corupţia începe de la cei mari, de la cei de sus). *Caută să-ţi fie supuşii vrednici... Dă-le pildă bună, pentru că peştele de la cap se împute.* NEGRUZZI, S. I 250. *Peştele mare înghite pe cel mic* (= cei mici, slabi, neputincioşi sînt prada celor puternici). ◇ *Peşti migratori* = peşti care trăiesc periodic în fluvii şi în mare, migrînd din mare în fluvii şi invers. *Peşti zburători* = specii de peşti care pot să sară din apă şi execută un zbor planat cu ajutorul înotătoarelor pectorale mai dezvoltate. *Li s-au mai înfăţoşat un lucru vrednic de privire pe faţa mării, adecă: o mulţime de peşti zburători, care, ivindu-se din apă, strălucea ca soarele.* DRĂGHICI, R. 31. *Untură de peşte* = grăsime a unui peşte *(Gadus morrhua)* din mările nordice, folosită ca medicament fortifiant pentru copii. ◇ Expr. **Cît ai zice peşte** = foarte repede, într-o clipă; cît ai clipi (din ochi). **A tăcea ca peştele** (sau **ca un peşte**) = a nu spune nimic, a nu scoate un cuvînt; a tăcea chitic. *Tace ca peştele şi tremură ca varga de frică.* CREANGĂ, P. 23. **A se zbate ca peştele pe uscat** = a se lupta neputincios cu ceva; a o duce greu. **A trăi ca peştele-n apă** = a-i merge bine, a se simţi bine, a trăi bine. **A fi cu borşul la foc şi cu peştele în iaz** = a face planuri cu privire la un lucru înainte de a-l poseda, a se lăuda înainte de izbîndă. **Asta e altă mîncare (de peşte)** v. mîncare. **Cînd o prinde mîţa peşte** = niciodată. *Ciudă mi-i şi rău îmi pare, C-am iubită şi nu-i mare. Am nădejde c-o mai creşte, Cînd a prinde mîţa peşte Şi coada de urs o creşte.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 431. ◇ Compuse: **peşte-ferăstrău** = numele unui peşte cu botul lung, turtit şi dinţat *(Pristis pectinatus)*; **peşte-lup** = peşte răpitor, cu o gură largă, care înoată foarte repede şi trăieşte mai ales în rîurile mari *(Aspius-aspius)*; avat, boulean; **peşte-porcesc** = porcuşor; **peşte-ţigănesc** = pălămidă-de-baltă *(Pungitius platygaster)*; **peşte-de-piatră** = pietrar; **peşte-cu-spadă** = peşte de mare, cu corpul lunguieţ, în formă de fus, cu capul mare şi cu falca superioară prelungită *(Xiphias gladius)*; **peşte-de-mare** = calcan.

2. (Bot.; în compusul) **Peşte-de-pădure** = hamei. *Hămeiul... se mai numeşte şi curpăn sau peşte-de-pădure.* ŞEZ. XV 40.

3. (Astron.; la pl., art.) Numele unei constelaţii din emisfera boreală, compusă din numeroase stele mici.

PEŞTEMÁN s. n. v. **peştiman.**

PÉŞTERĂ, *peşteri,* s. f. Cavitate adîncă şi spaţioasă formată în regiunile de calcar, ghips sau sare, prin dizolvarea acestor roci de către apele de infiltraţie; grotă, cavernă. *Deodată săgetă un trăsnet... despicînd bolţile norilor cu străvuiet prelung de peşteri surpate.* C. PETRESCU, A. R. 6. *Casa se prefăcu într-o peşteră cu pereţii negri ca cerneala.* EMINESCU, N. 56. *Într-una din peşteri, în munte rîpos, Un om oarecare intră curajos.* BOLINTINEANU, O. 70.

PEŞTEREÁN, -Ă, *peşтereni, -e,* adj. (Învechit, rar; despre oameni) Care locuieşte în peşteră. *Schimnicul Ilarion, cel din urmă călugăr peşterean.* ODOBESCU, S. I 342.

PEŞTIMÁN, *peştimane,* s. n. (Învechit) **1.** Bucată de pînză întrebuinţată la şters; cearşaf de şters corpul; ştergar, prosop.

2. Un fel de haină femeiască (făcută din pînză ţesută în casă sau din stambă) care se înfăşoară ca o fustă în jurul trupului; şorţ mare purtat de meseriaşi pentru a-şi cruţa hainele. *Vornicelul... aduce jucînd un cit de rochie sau peştiman, pe care-l dă soacrei celei mici.* SEVASTOS, N. 160. *Va avea un peştiman curat şi o cămeşă de burancic, cu altiţe cusute de dinsa.* NEGRUZZI, S. I 300.

3. Legătoare de cap purtată de femei sub broboadă. *Un flăcău apucă pre o fată de peştiman sau de salba care-i este împregiurul gîtului.* DACIA LIT. 35. *Îmi dezdoii peştimanu de la cap, şi, rîdicîndu-l într-o prăjină, îl filfăiam în vînt, făcînd sămnul cel obicinuit corăbierilor.* GORJAN, H. IV 116.

— Variantă: **peştemán** (SBIERA, P. 211, ŞEZ. XII 56) s. n.

PEŞTIŞOÁRĂ, *peştişoare,* s. f. Ferigă mică care pluteşte la suprafaţa apelor stătătoare *(Salvinia natans).*

PEŞTIŞÓR, *peştişori,* s. m. **1.** Diminutiv al lui peşte (**1**). *Cîteodată, în cîrlig era înfiptă o felie de peştişor.* DUMITRIU, P. F. 4. *Peştişorul ăl mai mic, Ocăua c-un firfiric.* TEODORESCU, P. P. 300.

2. Numele a două jocuri populare.

PEŞTOÁICĂ, *peştoaice,* s. f. (Rar) Femela peştelui.

PETÁC s. m. v. **pitac.**

PETÁLĂ, *petale,* s. f. Fiecare dintre părţile, albe sau colorate, care alcătuiesc corola unei flori. *Petalele suave ale trandafirilor.* BOGZA, C. O. 267. *Fluture mic, într-o lucire de-asfinţit, Să ne-ntîmpine din ţarină grăbit, Cu rugină pe albastre aripioare Ca o veştedă petală de cicoare.* TOPÎRCEANU, B. 44.

PETÁRDĂ, *petarde,* s. f. Tub cilindric de carton umplut cu praf de puşcă, a cărui explozie face zgomot mare şi care se întrebuinţează pentru focuri de artificii, pentru marcarea tirului de artilerie, semnalizare etc.; pocnitoare. *Ca într-un viu foc de artificii, cu rachete şi petarde, izbucneau rîsete, glume şi zeflemele, încrucişate într-un zgomot confuz al sălii cu vuietul unei mări demontate.* BART, E. 195.

PETEÁ, *petele,* s. f. (Transilv.) Panglică de care sînt prinse monede, mărgele etc. folosită ca podoabă în părul fetelor sau la pălăriile băieţilor. *Peteaua-i haină uşoară, Bate vîntul şi-o doboară.* MARIAN, NU. 707. *Na-ţi petea din părul meu Şi-ţi leagă drăguţul tău.* ŞEZ. XIX 50.

PETEÁLĂ s. f. v. **beteală.**

PÉTEC s. n. v. **petic.**

PÉTECĂ s. f. v. **petică.**

PETECÍ vb. IV v. **petici.**

PETECÎT, -Ă adj. v. **peticit.**

PETECÓS, -OÁSĂ adj. v. **peticos.**

PETECÚŢ s. n. v. **peticuţ.**

PÉTIC, *petice* şi *petici,* s. n. (Şi în forma *petec*) **1.** Bucată, fîşie tăiată sau ruptă dintr-o ţesătură, dintr-o piele; (în special) bucată cu care se repară obiecte de stofă sau de piele găurite. *El, într-un surtuc larg, fără culoare şi cu buzunarele spintecate, purtîndu-şi anevoie muzica-n spate,— ea, într-o rochiţă scurtă din petici şi c-un baideraş de lînă vechi.* VLAHUŢĂ, O. A. 134. *Cu antereu de canavaţă Ce se ţinea numa-n aţă Şi cu nădragi de anglie Petece pe ei o mie.* CREANGĂ, P. 148. *Aoleo, lele Marie, Dărui-te-ar mă-ta mie Numai c-un petic de iie.* TEODORESCU, P. P. 302. ◇ Fig. *În lumina slabă a petecului murdar de geam, bătut în cuie, se zărea uneori aburul unei răsuflări.* DUMITRIU, N. 17. *În a lucrurilor peteci căutînd înţelepciune.* EMINESCU, O. I 140. ◇ Expr. **A nu se mai ţine petic de petic** = (despre îmbrăcăminte) a fi foarte ruptă. *Nu aveau haine, toate li se rupsese, de nu se mai ţineau petec de petec.* RETEGANUL, P. I 45. **A-i curge** (cuiva) **peticele** v. curge (**I 9**). **A-i merge** (cuiva) **peticele,** se spune pentru a arăta că o acţiune se desfăşoară foarte intens. *Zîna, cam cu chef*

cum era, au început deodată să joace, şi unde nu juca şi juca de-i mergea petecele. SBIERA, P. 37. *Înşfacă iedul de urechi şi-l flocăieşte şi-l jumuleşte... de-i merg petecile.* CREANGĂ, P. 24. **A-şi da în petic** = a-şi da pe faţă, fără voie, anumite cusururi; a greşi. *Mă miram eu să nu-ţi dai în petec.* HOGAŞ, DR. II 1. **A pune peticul** (la ceva) = a găsi o soluţie de moment pentru a ieşi din încurcătură. *Totdeauna cînd se iveşte (pe scenă) cîte un incident neprevăzut, Milo «ştie să-i puie petecul».* La TDRG. **Şi-a găsit sacul peticul** (sau **cum e sacul aşa-i şi peticul**), se zice despre doi inşi care au cam aceleaşi cusururi. *Mîngăie-te la necazuri gîndind că sacul şi-a găsit petecul.* NEGRUZZI, S. I 251.

2. Bucată ruptă dintr-o hîrtie mai mare, p. ext. act, document de mică valoare (sau socotit astfel şi desconsiderat). *Regimentul nostru şi cel de artilerie n-au decît un petec de hartă împreună.* CAMIL PETRESCU, U. N. 347. *Eşti fericit... că poţi avea o scrisoare, un petec de hîrtie, un pretext.* NEGRUZZI, S. III 480. ✦ Bucată dintr-un material oarecare, aplicată pe o piesă şi fixată prin cuie, şuruburi etc., pentru a acoperi un gol, o ruptură etc.

3. Bucată mică, fîşie de teren (cultivabil). *Petece negre de pămînt răsturnat prindeau pe brazdele lucii lumini fugare şi o mulţenie nesfîrşită stăpînea zările.* ANGHELIOSIF, C. L. 23. *Pe tăpşanul dinspre apus se vede un petec de dumbravă rară.* VLAHUŢĂ, O. A. III 147. *Cinci mii? Pentru un petic de loc?* ALECSANDRI, T. 256. ✧ Fig. *Cîte un petec uriaş de umbră alerga de-a curmezişul cîmpiei şi altul de lumină îl urmărea, făcînd să sticlească bălţile; apoi venea încă unul de umbră.* DUMITRIU, N. 87.

— Variantă: **pétec** s. n.

PETICÁR, *peticari,* s. m. (Rar) Cel care adună petice, cîrpe, zdrenţe (cu scopul de a le folosi sau a le revinde). ✦ Cizmar care repară sau cîrpeşte încălţămintea; cîrpaci. *Un biet cizmar, mai mult peticar.* MARIAN, la CADE.

PÉTICĂ, *petice,* s. f. Cîrpă, zdreanţă. *Învăluindu-şi custura într-o petică şi punînd-o pe coardă la locul ei, s-aşază pe laiţă.* MIRONESCU, S. A. 42. *Cu ochii în lacrămi, fata luă o petică, îşi şterse faţa şi ieşi.* DUNĂREANU, CH. 202.

— Variantă: **pétecă** s. f.

PETICĂRÍE, *peticării,* s. f. Mulţime de petice, de cîrpe, zdrenţe etc. (Fig.) *Limba moştenită de la străbuni se cîrpea cu feluri de peticării eterogene şi eram în risc a perde ceea ce avem mai scump: limba!* NEGRUZZI, S. I 337.

PETICÉL, *peticele,* s. n. Peticuţ.

PETICÍ, *peticesc,* vb. IV. Tranz. **1.** (Şi în forma *peteci)* A pune petice, a cîrpi cu petice. *Avui parte d-un mişel, Pică ţundra de pe el; El mi-o dă să i-o cîrpesc, Eu o iau şi o izbesc: Adică mă socotesc, Tot să i-o mai petecesc, Că cu el am să trăiesc!* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 277. ✦ Refl. (Regional) A se rupe în bucăţi; a rămîne numai petice. (Fig.) *Primăvara că-mi soseşte, zăpada se peticeşte.* MAT. FOLK. 392.

2. A astupa gropile şi spărturile unui drum cu un material pietros.

— Variantă: **peteci** vb. IV.

PETICÍRE, *peticiri,* s. f. Acţiunea de a (se) petici şi rezultatul ei.

PETICÍT, -Ă, *peticiţi, -te,* adj. (Şi în forma *petecit)* Cîrpit cu petice, plin de petice. *Cu mîinile în buzunarele pantalonilor peticiţi, coborî mai apoi pragul prispei agale, legănîndu-se.* MIHALE, O. 55. *E îmbrăcat într-o cămaşă peticită, cu pantalonii suflecaţi şi peste mijloc e încins cu un sac.* DUNĂREANU, N. 12. *Dascălul îi dăduse... un surtuc petecit şi o pălărie purtată.* SLAVICI, O. I 79.

— Variantă: **petecít, -ă** adj.

PETICÓS, -OÁSĂ, *peticoşi, -oase,* adj. (Învechit) Peticit. *O femeie sărăcuţă c-o rochie... vechie, ruptă, peticoasă şi cîrpită peste tot.* PANN, P. V. I 137.

— Variantă: **petecós, -oásă** (HODOŞ, P. P. 227) adj.

PETICÚŢ, *peticuţe,* s. n. (Şi în forma *petecuţ)* Diminutiv al lui petic. *Ici-colo cîte un petecuţ de ţineaţă aşternut, ca un lăvicer, pe sub poalele brădetului.* VLAHUŢĂ, O. A. II 160.

— Variantă: **petecúţ** s. n.

PETICÚŢĂ, *peticuţe,* s. f. Diminutiv al lui petică.

PETÍLĂ, *petile,* s. f. (Mai ales la pl.) Sfoară cu care se leagă cîrligele de pescuit de o frînghie lungă şi groasă.

PETÍT s. n. Corp de literă de tipografie de opt puncte tipografice; este corpul de literă folosit mai ales pentru culegerea notelor explicative.

PETÍŢĂ, *petiţe* şi *petiţi,* s. f. Capsă care se punea în armele de model vechi. *Îşi lua... puşca, o vechitură cu două ţevi cu petiţi.* SADOVEANU, la CADE. *Eroul de la Soleni hotărăşte a se împuşca, încarcă pistolul şi caută petiţă.* GHEREA, ST. CR. I 278.

PETÍŢIE, *petiţii,* s. f. Cerere scrisă, adresată unei autorităţi. *Apoi a învăţat să scrie petiţii la tribunal, la primărie, în toate părţile, dar zadarnic.* DUMITRIU, P. F. 56. *A doua zi Ion se duce cu o petiţie la subprefect.* CARAGIALE, O. II 44. *Petiţia ce v-a făcut era plină de barbarisme.* NEGRUZZI, S. I 281.

— Variantă: (învechit) **petiţiúne** (ALECSANDRI, T. 275) s. f.

PETIŢIONÁ, *petiţionez,* vb. I. Intranz. A cere ceva printr-o petiţie.

— Pronunţat: *-ţi-o-.*

PETIŢIONÁR, -Ă, *petiţionari, -e,* s. m. şi f. Persoană care adresează unei autorităţi o petiţie, care cere ceva printr-o petiţie.

PETIŢIONÁRE, *petiţionări,* s. f. Acţiunea de a petiţiona; prezentare a unei petiţii.

PETIŢIÚNE s. f. v. **petiţie.**

PETLÍŢĂ, *petliţe,* s. f. **1.** Fîşie de stofă colorată, cusută pe partea din faţă a gulerului unei haine de uniformă; bandă, bentiţă.

2. Mică bentiţă de stofă cu care se încheie nasturii la unele haine; cheotoare.

PETRECÁNIE s. f. **1.** (Familiar şi popular) Petrecere. *La vremea băilor să strîng şi mulţi streini, unde să urmează o petrecanie foarte veselă, după cum am auzit.* GOLESCU, Î. 82. ✦ Ospăţ organizat cu prilejul unui eveniment însemnat. *S-au dus el a doaua zi să vadă petrecania fetei împăratului.* SBIERA, P. 128.

2. (Învechit) Prohod de înmormîntare; p. ext. moarte. *Smerenia şi virtuţile episcopului Partenie erau aşa lăudate, încît toţi boierii ţării se rugară de domn ca să-i lase lui pururea egumenia mănăstirii Snagovului, în toate zilele vieţii sale, iar după petrecania lui, să nu se mai aşeze alţi străini.* ODOBESCU, S. I 433. ✧ (Azi numai în expr.) **A face** (cuiva) **de petrecanie** = a omorî (pe cineva), a răpune. *Îl furase de cu noapte şi se zorea... să-i facă de petrecanie.* VLAHUŢĂ, O. A. II 95. *Să puie mîna pe hoţ spre a-i face de petrecanie.* ISPIRESCU, L. 375. *Fratele cel mic îngheaţă de frică văzînd că o singură femeie a putut face de petrecanie la atîtea străji.* POPESCU, B. III 63. **A i se face cuiva de petrecanie** = a-i veni cuiva pofta să se bage singur în primejdie (de moarte); a căuta moartea cu lumînarea. (Rar) **A face** (neobişnuit **a vedea**) **de petrecanie unui lucru** = a nimici, a distruge; a da gata. *Chimiţă n-a moştenit decît vreo*

cincizeci de mii de franci cărora le-a văzut iute, iute de petrecanie. VLAHUȚĂ, la TDRG.

PETRECĂRÉȚ, -EĂȚĂ, *petrecăreți, -e,* adj. Iubitor de petreceri; chefliu. *Se înhăitase cu o seamă de feciori petrecăreți.* CAMIL PETRESCU, O. II 450. ✧ (Substantivat) *Nu face politică, fiind cunoscut numai ca petrecăreț și bătăuș.* PAS, L. I 295.

PETRECĂTÓR, -OÁRE, *petrecători, -oare,* adj. Care petrece, căruia îi place să petreacă. ✦ (Învechit) Care se află undeva în mod trecător. *Un celebru diplomat, francez de origină și petrecător în misiune politică la Viena, scria către un englez.* HASDEU, I. V. 257.

PETRÉCE, *petrec,* vb. III. **I.** (Cu sens temporal) **1.** Tranz. A-și ocupa timpul, a trăi. *Cînd sună la urechea noastră istorisiri din vechime ori din locuri depărtate, noi moldovenii petrecem ca într-o clipă nopțile.* SADOVEANU, N. P. 40. *Cînd gîndesc că am să merg la București ca să-mi petrec iarna, nu mă ține locul de bucurie.* ALECSANDRI, T. I 272. *Nu ți-i jele De tinerețele mele, Să le lași așa de grele? Că le trec Și le petrec Tot cu dor și cu năcaz Și cu lacrămi pe obraz!* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 101. ✧ Expr. **A(-și) petrece noaptea** (undeva) = a rămîne peste noapte, a mînea, a dormi undeva. *Să-ți petreci noaptea asta în casa mea ca să te odihnești.* CARAGIALE, O. III 63. *Căruțele sosesc la tîrla sau la stîna unde vînătorii au să petreacă noaptea.* ODOBESCU, S. III 18. **A petrece** (ceva) **în minte** (sau **în amintire**) = a depăna firul amintirilor, a-și aduce aminte, a-și aminti. *Poetul petrece în amintirea sa aceste fapte și aceste icoane ale trecutului.* SADOVEANU, E. 59. *Departe sînt de tine și singur lîngă foc, Petrec în minte viața-mi lipsită de noroc.* EMINESCU, O. I 107. ✧ Intranz. *Nițu rămase în palatul unchiașului și petrecu acolo mai mulți ani.* POPESCU, B. IV 40. *O, vino iar! Cuvinte dulci inspiră-mi. Privirea ta asupra mea se plece, Sub raza ei mă lasă a petrece Și cînturi nouă smulge tu din liră-mi.* EMINESCU, O. I 120.

2. Intranz. A se bucura de viață, a se veseli, a se desfăta, a se distra. *Și voi, iubiți prieteni, petreceți sau cîntați, Lăsați-mi însă mie odihna cea tăcută.* MACEDONSKI, O. I 50. *Foaie verde de trifoi, Vino, bădiță, la noi Să petrecem amîndoi.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 77. *Toți mîncați, cu toții beți Și cu bine petreceți; Numai unul poftă n-are De beut și de mîncare.* ALECSANDRI, P. P. 201. ✧ Refl. (Cu pronumele în dativ; popular) *Hai să mîncăm, să bem și să ne petrecem pînă în deseară.* RETEGANUL, P. II 56. *Căpitane! Mi se pare Că tu-ți cam petreci cu glume și-ai uitat de răzbunare.* HASDEU, R. V. 68. ✦ Tranz. A distra, a amuza. *Să spun minciuni ca să petrec mintea ta ușoară?* EMINESCU, N. 113.

3. Refl. (Despre evenimente, acțiuni) A avea loc, a se întîmpla, a se desfășura. *Istoria poporului nostru și dezvoltarea vieții noastre sociale nu s-au putut petrece în condiții normale.* SADOVEANU, E. 21. *Părintele mai în toată ziua da pe la școală și vedea ce se petrece.* CREANGĂ, A. 2. *Se strecurase atîta timp, se petrecuseră atîtea întîmplări, încît nu putea fi altă decît acea impresie a tinereții care rămîne pururea în sufletul omului.* NEGRUZZI, S. I 68. ✧ (Despre idei, sentimente) *E cu neputință de explicat și de analizat ce se petrece în capul meu.* GALACTION, O. I 58. *Nu-i vorbă, și ea fura cu ochii din cînd în cînd pe Harap-Alb și în inima ei parcă se petrecea nu știu ce... poate vreun dor ascuns, care nu-i venea a-l spune.* CREANGĂ, P. 276. *Te îmbeți de feeria unui mîndru vis de vară, Care-n tine se petrece.* EMINESCU, O. I 159. ✦ Tranz. (Popular) A păți, a îndura, a suferi. *La vămi cînd vei trece, Frică vei petrece.* MARIAN, Î. 230. [Fata] *au spus părinților toate cîte au petrecut ea... și cum numai, ca prin urechea acului, au scăpat ea de moarte.* SBIERA, P. 280.

4. Refl. A se trece, a se consuma, a se sfîrși. *După ce mîncările se petrecură și lăutarii își sfîrșiră cîntecele, își făcu loc, lîngă jarul care clipea rubiniu prin întuneric, moș Liță, vierul.* SADOVEANU, O. V 40. *Toate s-au petrecut, s-au schimbat și s-au înlocuit într-o primenire îndelungă, de la veac la veac, pînă la fața de astăzi a oamenilor și a locurilor.* C. PETRESCU, R. DR. 48. ✧ (În unele construcții fixe) *A se petrece din lumea noastră* (sau *din această lume*) = a muri. *De-atunci s-a și petrecut din lumea noastră domnița.* SADOVEANU, O. VIII 54. ✦ Tranz. A folosi, a consuma, a cheltui. *Slava domnului, nu caut avere, zile de-aș avea s-o petrec pe care o am.* CONTEMPORANUL, VII 14.

5. Tranz. (Popular) A desface, a vinde (mărfuri, produse). *Țăranii stau binișor de pe urma vinului pe care-l petrec în județele Argeș și Muscel.* DELAVRANCEA, la TDRG.

II. Tranz. (Cu sens spațial) **1.** A însoți pînă într-un loc, a întovărăși o bucată de drum; a conduce. *Cucoana Sanda petrecu pe domnul Niță pînă la poartă și se uită pe urma lui, pînă ce nu-l mai văzu.* ARDELEANU, D. 72. *Dacă Gheorghe pleacă, am venit și eu să-l petrec.* BUJOR, S. 66. *Copiii mei nu s-or juca Mai mult cu frunze-n coama ta, Nu te-or petrece la izvor, De-acum smochini, din mîna lor, Ei n-or avea cui da!* COȘBUC, P. I 111. ✧ (Poetic) *Un car cu fîn... Își duce parfumata lui povară, Și-n cale-i luna plină îl petrece.* CAZIMIR, L. U. 18. *Se duc, și-n drum pe unde trec, cu plîns izvoarele-i petrec.* NECULUȚĂ, Ț. D. 135. *Trăind în cercul vostru strîmt Norocul vă petrece, Ci eu în lumea mea mă simt Nemuritor și rece.* EMINESCU, O. I 181. ✧ Expr. **A petrece** (pe cineva sau ceva) **cu ochii** (rar **cu ochiul**) sau **cu privirea** = a urmări, a însoți (pe cineva sau ceva) cu privirea. *Ca într-o înfiorare, Tudor îi petrecu pe toți cu privirea-i scăpărătoare.* SADOVEANU, O. VII 160. *Ea pleacă, eu mă fac că plec, Dar stau acolo și-o petrec Cu ochii cît e zarea.* COȘBUC, P. I 118. *Cîntă păsărica-n iarbă, Trece badea, nu mă-ntreabă Pare că nu i-am fost dragă; Da eu încă nu-l întreb, Numai cu ochii-l petrec.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 165.

2. (Astăzi rar) A străbate, a parcurge. *Astfel robit de-aceeași jale, Petrec mereu același drum... În taina farmecelor sale E-un «nu știu ce» și-un «nu știu cum».* EMINESCU, O. I 208. ✧ Intranz. *Printr-această baltă curge gîrla Rinul, ce izvorăște din munții Alpi ai Elveții și petrecînd prin baltă și ieșind face hotarul Elveții de către Baden.* GOLESCU, Î. 161. ✦ A face, a îndeplini, a efectua o serie de operații succesive. *Doctorul era încîntat de statura lui Ion, dar ceialalți membri ai comisiunii au făcut pe doctor să petreacă toate formalitățile.* CONTEMPORANUL, III 778. ✦ A colinda, a vizita, a cerceta. *Cîte crîșme treci, Toate le petreci.* BIBICESCU, P. P. 218. *Și mă sui pe plai la munte, Unde-s oile mai multe, Merg la stîne, le petrec Și de-acolo încă plec.* ALECSANDRI, P. P. 314. ✦ Refl. A se perinda. *Poate ați aflat că și alte oștiri s-au petrecut pe aici, iar acum le albesc ciolanele pe cîmpuri.* C. PETRESCU, A. 20. *Pe drumul mare, Trec Și se petrec Stoluri de voinici Pe cai povîrnici.* TEODORESCU, P. P. 91.

3. (Popular) A căra, a duce, a transporta (ceva) dintr-un loc în altul; a strămuta. *În două luni, mîinile femeii lui Vasile Mucenica și spinarea voluntarului Gheorghe Dima au petrecut dintr-un loc într-altul maluri întregi de pămînt... să întărească zăgazul.* GALAN, Z. R. 43. ✧ Expr. **A petrece** (ceva) **din mînă în mînă** = a trece (ceva) de la unul la altul, pe rînd, pe la fiecare. *Ca să mai uite de aste valuri lumești, petrec din mînă-n mînă cîte-un ulcior de rachiu.* ȘEZ. IV 17.

4. A trece sau a face să treacă prin..., între..., pe după... *Își petrecuse pe după gît hățurile.* DUMITRIU, N. 145. *Își petrecu degetele... pe sub șfichiurile albe ale musteților.* MIRONESCU, S. A. 31. *A petrecut cîte o pereche de ață neagră de păr de cal prin cele nojițe.* CREANGĂ, A. 25. ✧ Refl. pas. *La capăt are un cui... care se petrece prin cerbicea jugului.* PAMFILE, A. R. 44. ✦

(Popular) A înfige, a împlînta străpungînd. *Paloşul... Printr-însul îl petrecea, Jos la pămînt îl trîntea. Şi-ntre morţi îl trămitea.* TEODORESCU, P. P. 632. ◇ (Subiectul este lucrul care străpunge) *Plumbul intrînd... a frînt o coastă şi, petrecînd inima, a ieşit prin spate.* NEGRUZZI, S. I 29. ✦ A cerne. *Fata, după ce a petrecut făina printr-o sită, o petrece din nou prin a doua şi-apoi prin a treia.* SEVASTOS, N. 77.

PETRÉCERE, *petreceri,* s. f. Faptul de a petrece. **1.** Întîlnire, reuniune între prieteni (însoţită de o masă, de muzică, dans) organizată cu ocazia unei sărbători sau a unei sărbătoriri; chef. *Apoi nu stau nici eu de bine şi de petreceri, mamă!* REBREANU, R. I 204. *După examenul de iarnă, elevii au făcut o mică petrecere, de la care Radu n-a putut lipsi.* VLAHUŢĂ, O. A. 101. *Multe zile au urmat petreceri pline de veselie.* CARAGIALE, O. III 85. *Defăimau din mult în mai mult petrecerile holteiei.* NEGRUZZI, S. I 75. ◇ Expr. **A da o petrecere** v. da[3] **(I 1).**

2. Folosire plăcută a timpului; distracţie. *A umblat cîteva zile în petrecere la nişte ostroave.* SADOVEANU, N. F. 171. *Rămas acum singur, Nicu îşi găsea petrecere cînd cu cîinii, cînd cu găinile sau pisica.* REBREANU, R. I 149. *Altă petrecere de vară nu era decît circul.* CARAGIALE, O. III 19. *Copiii şi copilele megieşilor erau de-a pururea în petrecere cu noi.* CREANGĂ, A. 34.

3. (Învechit şi arhaizant) Vieţuire, trai, şedere. *După o petrecere de cîţiva ani între cazacii din Caucazia* [Tolstoi] *ia parte la războiul din Orient.* SADOVEANU, E. 229. *Naţiile, ca şi oamenii îndeosebi, îşi au solia lor pe pămînt şi sînt răspunzătoare de petrecerile lor aici.* KOGĂLNICEANU, S. A. 44. *În lunga petrecere a lor în Dacia,* [goţii] *lăsară multe urme şi obiceiuri între romîni.* BĂLCESCU, O. II 13.

4. (Popular) Însoţire. *La oara hotărîtă pentru petrecerea celui mort la locaşul de vecinică odihnă, toţi... încep a se aduna.* MARIAN, Î. 249.

PETREFÁCT, *petrefacte,* s. n. (Învechit) Corp viu petrificat; fosilă. *Vom menţiona frumoasele colecţiuni de minerale şi petrefacte, pe care un profesor din Transilvania le oferise Asociaţiunii şi şcoalelor romîne din Braşov şi din Blaj.* ODOBESCU, S. I 481.

PETRÉL s. m. Pasăre marină de culoare albă, cu spatele şi aripile cenuşii *(Larus canus);* pescar-sur. *Păscariul-sur numit altmintrelea şi petrel.* MARIAN, O. II 399.

PETRÍCOL, *petricole,* s. n. Organism animal sau vegetal care trăieşte pe fundurile pietroase ale apelor.

PETRIFICÁ, *petrific,* vb. I. Refl. **1.** A căpăta aspect de piatră; a deveni fosilă. ✦ Fig. A rămîne mereu neschimbat; a încremeni. *Astfel umana roadă în calea ei îngheaţă, Se petrifică unul în sclav, altu-mpărat.* EMINESCU, O. I 64.

2. (În basme) A se preface în stană de piatră. *În minutul acela s-au despetrificat toate cătanele şi începură a-şi face exerciţiile chiar ca şi în minutul cînd se petrificaseră.* RETEGANUL, P. IV 12.

— Variantă: **pietrificá** (BOGZA, C. O. 74) vb. I.

PETRIFICÁRE, *petrificări,* s. f. Acţiunea de a se petrifica; formarea părţilor tari din scheletul plantelor sau animalelor, prin mineralizare cu calcar, silice etc.

PETRIFICÁT, -Ă, *petrificaţi, -te,* adj. **1.** Fosilizat. *Cochilii petrificate.*

2. Fig. Înmărmurit, încremenit, împietrit, înlemnit. *Horia Ţincoca rămase petrificat de această revoltă atît de neaşteptată.* C. PETRESCU, A. 387. *Şi mă mir şi acuma că n-am rămas petrificat... din guşa ei, cu umflări şi dezumflări ritmice, izvora infernala fanfară.* HOGAŞ, M. N. 89.

PETRINJÉL s. m. v. **pătrunjel.**

PETRÎNJÉL s. m. v. **pătrunjel.**

PETROCHÍMIC, -Ă, *petrochimici, -e,* adj. Care se fabrică din ţiţei sau din derivate ale acestuia; care ţine de petrochimie.

PETROCHIMÍE s. f. Ramură a industriei chimice în care se folosesc, ca materie primă, ţiţeiul şi derivatele lui.

PETROGRÁF, *petrografi,* s. m. Om de ştiinţă care se ocupă cu petrografia.

PETROGRAFÍE s. f. Ramură a geologiei care se ocupă cu studiul rocilor din scoarţa pămîntului, din punctul de vedere al compoziţiei lor mineralogice şi chimice, al formării lor, al transformărilor pe care le suferă şi al răspîndirii lor în scoarţă.

PETRÓL s. n. Rocă lichidă formată dintr-un amestec natural de hidrocarburi solide, lichide şi gazoase, precum şi din alţi compuşi organici; se extrage din pămînt, unde formează zăcăminte, şi se foloseşte ca materie primă chimică sau combustibil; ţiţei. *Petrolul, cărbunele, gazul metan, metalele şi alte bogăţii ale subsolului constituie o bază sigură pentru dezvoltarea industriei socialiste.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2751. *Petrolul se scurgea cu o creastă subţire de flacără.* DUMITRIU, N. 66. ◇ *Petrol sintetic* = combustibil obţinut pe cale sintetică, de obicei din cărbune, prin hidrogenare catalitică şi avînd proprietăţi asemănătoare cu ale ţiţeiului. ✦ (Uneori determinat prin «lampant») Derivat al ţiţeiului, folosit la iluminat; (impropriu) gaz. *El stătea acolo clipind din ochi şi cu faţa galbenă la lumina flăcării de petrol.* DUMITRIU, N. 178. *Trase un chibrit şi aprinse o lampă mică cu petrol.* CARAGIALE, O. I 290.

PETROLIÉR[1], *petroliere,* s. n. Navă sau tanc care este construit pentru a putea transporta petrol.

— Pronunţat: *-li-er.*

PETROLIÉR[2], **-Ă,** *petrolieri, -e,* adj. Referitor la extragerea şi prelucrarea ţiţeiului; de petrol. *Industrie petrolieră.* ▭ *Locomotivele trag din greu, spre miază-noapte, trenurile petroliere.* BOGZA, C. O. 171.

PETROLIFÉR, -Ă, *petroliferi, -e,* adj. Care conţine petrol. *Ţăranii proprietari de terenuri petrolifere de obicei nu cunosc valoarea lor reală.* C. PETRESCU, A. 383. *Şi se făcea prin nu ştiu ce-ntîmplare Că merg pe un teren petrolifer... Un zgomot surd venea din depărtare.* ANGHELIOSIF, C. M. I 186.

PETROLÍST, -Ă, *petrolişti, -ste,* s. m. şi f. **1.** Muncitor sau tehnician care lucrează în industria petrolieră.

2. (La noi în trecut) Proprietar de terenuri petrolifere, om de afaceri în industria petrolului. *Şi deodată s-a pomenit cu un răvaş de la bătrînul Leiba, vestindu-l că răzăşul Zaharia Duhu, căutătorul de comori, devenit acum petrolist şi milionar, soseşte la Paris şi are nevoie de o călăuză.* C. PETRESCU, A. 319.

PETROLIZÁT, -Ă, *petrolizaţi, -te,* adj. (Despre drumuri) Pe care s-a aşternut un strat de petrol (pentru fixarea prafului). *Şosea petrolizată.*

PETROMÁX, *petromaxuri,* s. n. Lampă de iluminat cu sită incandescentă, care funcţionează cu petrol lampant.

PETROŞÉL s. m. v. **pietroşel.**

PETRUNJÉL s. m. v. **pătrunjel.**

PETÚNIE, *petunii,* s. f. Plantă erbacee cu tulpina scundă, cu frunze simple, cu flori izolate, mari, plăcut

mirositoare şi cu corola albă, purpurie, violetă etc. în formă de pîlnie; se cultivă în grădini (specii de *Petunia*). *Trei petunii subţirele, Farmec dînd regretelor, Stau de vorbă între ele: — Ce ne facem, fetelor?* TOPÎRCEANU, B. 48.

PEŢÍ, *peţesc*, vb. IV. Tranz. A cere în căsătorie o fată. *Şi cînd o văd, îngălbinesc; Şi cînd n-o văd, mă-mbolnăvesc, Iar cînd merg alţii de-o peţesc, Vin popi de mă dezleagă.* COŞBUC, P. I 118. *O peţi de la tatăl ei... şi învoiala se şi făcu.* ISPIRESCU, L. 33. *Însărcină pe cel mai fruntaş din boierii săi ca să se ducă şi să-i peţească mireasă pe una din fetele lui Alb-împărat.* POPESCU, B. I 3. ✧ Absol. *Feciorul împaratului, care umbla a peţi... o văzu... şi-şi puse în gînd s-o ieie de nevastă.* ŞEZ. V 66. *Nu rînji, lele, dinţii, Că n-am venit a peţi!* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 450.

PEŢIÓL, *peţioluri*, s. n. Codiţa frunzei. V. pedunchi. *Deschid o carte şi cetesc: «Familia ombeliferelor. Plantă ierboasă, frunze alterne, rareori întregi, cele mai ades crestate, cu peţiolul dilatat la bază».* NEGRUZZI, S. I 102.

— Pronunţat: *-ţi-ol*.

PEŢIOLÁT, -Ă, *peţiolaţi, -te*, adj. (Despre frunze) Cu peţiol, cu codiţă.

PEŢÍRE, *peţiri*, s. f. Acţiunea de a peţi; cerere în căsătorie. *Neculcea... tace despre peţirea zădarnică* [a lui Antioh Cantemir la Brîncoveanu]. IORGA, L. I 337.

PEŢÍT s. n. Faptul de a cere în căsătorie o fată; cerere în căsătorie; peţire. *Ce are neica de nu i-a primit* [Sultănica] *peţitul?* DELAVRANCEA, S. 15. ✧ Expr. (În construcţie cu verbe de mişcare) **În peţit** (sau **peţíte**). *Au poroncit hargaţilor săi să-i aducă toate herghelíile acasă ca să-şi aleagă un cal mîndru sireap, şi apoi să meargă undeva în peţite.* SBIERA, P. 50. *Nu-l trăgea inima a pleca în peţit.* ISPIRESCU, L. 33. *Venca-n peţite cineva s-o ceară, Ca să se mărite.* PANN, P. V. II 98.

— Formă gramaticală: (în expr.) *peţite*.

PEŢITÓR, -OÁRE, *peţitori, -oare*, s. m. şi f. Persoană care peţeşte. *Buna copilă stătu smerită cînd se înfăţişă peţitorul cu cererea.* GANE, N. I 173. *Cum vin în şir cocorii, Venit-au peţitorii: Ieşea din casă unul, Iar celălalt intra.* COŞBUC, P. I 278. *Nu te, maico, supăra Că şi eu m-oi mărita, C-am vorbit cu doi feciori Să-mi trimită peţitori.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 447. ✧ Expr. **Să (ne) şadă peţitorii**, formulă glumeaţă cu care un musafir este invitat de gazdă să se aşeze sau să mai stea. *Poftim de mai şedeţi, să ne şadă peţitorii.* CREANGĂ, A. 10. *Cînd întri în o casă cu fete, trebuie să şezi jos cît de puţin, ca să şadă peţitorii.* ŞEZ. II 197.

PEŢITORÍE, *peţitorii*, s. f. (Învechit) Faptul de a peţi; îndeletnicirea celui care cere în căsătorie pentru altcineva. *Mi-am isprăvit peţitoria.* ALECSANDRI, T. 775.

PEŢITORLÎC, *peţitorlîcuri*, s. n. (Rar, depreciativ) Peţitorie. *Scoate cu vîrf şi îndesat paguba... mijlocind, pentru bani, slujbe, peţitorlîcuri şi tot felul de treburi necurate.* PAS, L. I 108.

PEZLVÉNCHE, *pezevenche*, s. f. Codoaşă.

PEZLVÉNCHI, *pezevenchi*, s. m. Şarlatan, coţcar, pungaş. *Un pezevenchi, care ştia că baba are la gălbînaşi hăt multişori, au venit la dînsa.* SBIERA, P. 280. *Di aieste îmi faci, măi pezevenchiule?* ŞEZ. XXIII 56.

— Variantă: **pezevénghi** (DUMITRIU, N. 7, VORNIC, P. 22) s. m.

PEZLVENCLÎC, *pezevenclîcuri*, s. n. (Rar) Înşelătorie, coţcărie, şarlatanie. (Atestat în forma *pezevenglîc*) *Iscusit în samsarlîcuri şi pezevenglîcuri, fusese faurul ruinei cîtorva feciori de bani gata.* M. I. CARAGIALE, C. 19.

— Variante: **pezevenglîc, pezeventlîc** s. n.

PEZLVÉNGHI s. m. v. **pezevenchi**.

PEZLVENGLÎC s. n. v. **pezevenclîc**.

PEZLVENTLÎC s. n. v. **pezevenclîc**.

PFII interj. v. **phii**.

PFUI interj. (Transilv., Bucov.) Ptiu.

PFUND, *pfunzi*, s. m., şi (2) *pfunduri*, s. n. **1.** Veche monedă germană.

2. Măsură de greutate cîntărind 0,435 kg folosită odinioară în Germania şi la noi, iar azi numai în sistemul de unităţi britanic şi american. *Acest turn îi vărsat în bronz. El are 61 palme domneşti sau picioare de nălţime, afară de statuie... 80½ pfunduri.* KOGĂLNICEANU, S. 82.

3. Unitate de măsură a masei, egală cu 0,5 kg.

— Variante: **fund, pund** s. m.

PHII interj. (Şi în formele *pi, pfii, phiu*) Exclamaţie care exprimă diferite stări emotive: mirare, admiraţie, dispreţ, necaz, durere, bucurie. *Phii, domnule, nu-ţi imaginezi dumneata cîtă părere de bine îmi faci.* C. PETRESCU, Î. II 167. *Pfii! al dracului mă doare!* CARAGIALE, O. I 186. *Ştiu într-un loc vin bun, ştii colea, phiu!* EMINESCU, N. 98. *Pi! Bre! Ce scandal! Ce nelegiuire!* NEGRUZZI, S. I 228.

— Variante: **pfii, phiu, pi** interj.

PHIU interj. v. **phii**.

PHOÉNIX v. **fenix**.

PI interj. v. **phii**.

PIÁN, *piane*, s. n. **1.** Instrument muzical format dintr-o cutie de rezonanţă făcută din lemn, aşezată orizontal pe 3 picioare, şi dintr-o serie de coarde metalice care, fixate pe cadrul cutiei, vibrează prin apăsarea unor clape, putînd produce diferite sunete (v. clavir); (impropriu) pianină. *Şedea la pian şi cînta o mazurcă.* DUMITRIU, N. 41. *Ore întregi făceam game la pian... pînă căpeam de oboseală pe clape.* CAMIL PETRESCU, T. II 96. *Superbe note din pian, Ca o fanfară se revarsă.* MACEDONSKI, O. I 69. ✧ *Pian automat* sau *cu manivelă* = pian care cîntă în mod automat anumite melodii cu ajutorul curentului electric sau prin învîrtirea unei manivele. *Se auzeau rîsete şi arii romantice, cîntate răguşit şi alene la un pian cu manivelă.* G. M. ZAMFIRESCU, M. D. II 171.

2. Arta de a cînta la pian (1). *Cînd eram mică am studiat mult pianul.* CAMIL PETRESCU, T. II 96. *O creşte ea, o învaţă franţuzeşte, pian, de toate.* VLAHUŢĂ, O. A. III 169.

— Pronunţat: *pi-an*. — Variantă: **piáno**, *pianouri* (IONESCU-RION, C. 100, EMINESCU, N. 46, NEGRUZZI, S. I 75), s. n.

PIANÍNĂ, *pianine*, s. f. Pian mai mic, avînd cutia dreptunghiulară şi coardele aşezate în poziţie verticală. *Aristia îi cumpără a doua zi o pianină neagră şi o sfătui să o puie în colţul dintre perete şi uşă.* CAMIL PETRESCU, O. I 417. *Se aşează la vechea ei pianină şi-şi arătă talentul în cîteva bucăţi din Chopin şi din Schumann.* VLAHUŢĂ, O. A. III 54.

PIANÍSSIMO adv. (Indicînd modul de executare a unei bucăţi muzicale; în opoziţie cu fortissimo) Cu cea mai slabă intensitate a sunetului.

PIANÍST, -Ă, *pianişti, -ste*, s. m. şi f. Persoană care ştie să cînte (cu pricepere şi măiestrie) la pian. *Visam să deviu o pianistă celebră... să cutreier lumea întreagă, dînd concerte.* CAMIL PETRESCU, T. II 96.

PIANÍSTIC, -Ă, *pianistici, -e,* adj. Referitor la pian; propriu pianului. *Operă pianistică.*

PIÁNO[1] adv. (Indică modul de executare a unei bucăți muzicale; în opoziție cu f o r t e) Cu intensitate scăzută.

PIÁNO[2] s. n. v. **pian.**

PIANÓLĂ, *pianole,* s. f. Pian automat.

PIÁSTRU, *piaștri,* s. m. Monedă mare de argint, a cărei valoare a variat în decursul timpurilor și care a circulat în multe țări.

PIÁTRĂ, *pietre,* s. f. **I. 1.** (Numai la sg.) Nume generic pentru orice rocă comună, răspîndită la suprafața și în interiorul pămîntului, în mase continue sau în bucăți dure, solide; (la sg. sau la pl.) fragment dintr-o astfel de rocă. *Pe marginea rîului, așezat pe o piatră, Gîngu stă cu capul în pumni uitîndu-se-n rostogolirea turbure a apelor.* C. PETRESCU, S. 55. *Iar prin mîndrul întuneric al pădurii de argint, Vezi izvoare zdrumicate peste pietre licurind.* EMINESCU, O. I 85. *Găsi pe daci preparați pentru o rezistență puternică, apărați în cetăți de piatră.* ODOBESCU, S. II 280. ◇ (În metafore și comparații) *Horia e omul de piatră, în care s-a concentrat toată tăria munților aspri și stîncoși, toată amărăciunea veacurilor de iobăgie.* BOGZA, Ț. 38. *Străinul parcă n-auzea Cuvintele; pe gînduri dus, Sta piatră și tăcea.* COȘBUC, P. I 230. *Bade inimă de piatră! Ce nu vii la noi vreodată?* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 143. ◇ *Ori* (sau *cînd*) *cu capul de piatră, ori* (sau *cînd*) *cu piatra de cap,* se zice cînd cineva este pus într-o situație grea, din care, oricum ar face, tot rău iese. *Stăpîne, zise atunci calul, de-acum înainte ori cu capul de piatră, ori cu piatra de cap, tot atîta-i; fii odată bărbat și nu-ți face voie rea.* CREANGĂ, O. A. 233. *Da rău îi pe ulița d-tale!... Nu poți face doi pași făr-a fi... povestea vorbei: cînd cu capul de piatră, cînd cu piatra de cap.* ALECSANDRI, T. I 148. *Piatra care se rostogolește nu prinde mușchi,* se zice despre omul superficial, care începe de toate și nu isprăvește nimic. *Piatră în* (sau *piatra din*) *casă* = fată nemăritată (considerată ca o povară pentru familie). *După optsprezece ani* [fetele] *erau socotite pietre în casă, fete bătrîne.* PAS, Z. I 221. *Se simțea străină, împresurată de ostilități, piatră în casă.* C. PETRESCU, C. V. 95. ◇ (În expresii, zicători, proverbe) **A călca în piatră seacă** = a se osteni zadarnic, a nu-i merge cuiva bine. **A-și pune carul în pietre** = a lua o hotărîre nestrămutată. **Fuge de scapără pietrele** = fuge foarte repede. **E ger de crapă pietrele** = e ger strașnic. **A scoate apă (și) din piatră seacă** v. a p ă (I 1). **A scoate bani (și) din piatră seacă** v. s e c. **A aduce (ceva) și din piatră seacă** v. s e c. **(A fi) tare** (sau **sănătos**) **ca piatra** sau **de piatră** = (a fi) foarte sănătos. *Sorcova, vesela: Peste vară Primăvară Să-nfloriți, Să mărgăriți, Ca un măr, Ca un păr, Ca un fir De trandafir, Tare ca piatra, Iute ca săgeata.* TEODORESCU, P. P. 159. **A fi de piatră** = a fi fără de milă, a rămîne insensibil. **Apa trece, pietrele rămîn** v. r ă m î n e. **A avea** (sau **a i se pune, a-i sta cuiva ca**) **o piatră pe inimă** = a avea un mare necaz, o mare neliniște, a fi îngrijorat. **A i se lua** (cuiva) **o piatră (de moară) de pe inimă** (sau **de pe cuget**) = a se elibera de o grijă, de o teamă, a găsi sau a primi o soluție care pune capăt unei situații grele. *Surîde ca un om căruia i s-a luat o piatră de moară de pe cuget.* CAMIL PETRESCU, O. II 637. **A nu (mai) rămîne** (sau **a nu mai lăsa**) **piatră pe piatră** = a nu se (mai) alege nimic (din ceva), a distruge (ceva) din temelii; a face praf și pulbere. **A mișca din loc** (sau **a răsturna**) **toate pietrele** = a face tot posibilul pentru a obține ceva. **A număra pietrele** = a umbla haimana, fără căpătîi; a bate drumurile. **A arunca cu piatra** (în cineva) = a acuza, a învinui (pe cineva). **A călca din piatră în piatră** = a depune toate eforturile pentru a dobîndi ceva. *De-ai călca din piatră-n piatră, Din străin nu-i face tată.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 203. ✦ *Piatra filozofală* v. f i l o z o f a l ă.

2. (În e x p r.) *Epoca de piatră* = veche epocă arheologică caracterizată prin utilizarea de către om a uneltelor de piatră.

3. (Urmat de determinări indicînd întrebuințarea obiectului sau o proprietate esențială a lui) Bucată de piatră (1) prelucrată; obiect făcut dintr-o astfel de bucată. *Piatră cioplită.* ◇ *Piatră kilometrică* v. k i l o m e t r i c. *Piatră ponce* v. p o n c e. *Piatră litografică* = piatră de calcar cu structura foarte fină și densă care servește în litografie la prepararea clișeelor de imprimare. *Piatră de încercare* = rocă silicioasă foarte dură, folosită la verificarea purității aurului și argintului; f i g. mijloc de verificare a capacității sau a sentimentelor cuiva; dovadă, mărturie. *Piatră de temelie* (sau *fundamentală*) = piatră care intră în construcția fundamentului unei clădiri; f i g. principiu de bază, principiu esențial. *Piatră unghiulară* = piatră așezată la colțul fundației unei clădiri; f i g. bază, fundament. *Lucrările sale în cercul literar... vor rămîne ca pietre unghiulare pe care s-au așezat temeliile literaturii noastre.* ODOBESCU, S. I 329. *Piatră de ascuțit* = cute. *Piatră de moară* = fiecare dintre cele două discuri mari și grele, întrebuințate la moară pentru măcinatul grăunțelor (dintre care una stă pe loc, iar cealaltă se învîrtește). *Era un turn înalt și îngust cu ferestre mici și nepotrivite, avînd jos o portiță boltită căria îi slujea de prag o piatră de moară crestată în două.* ODOBESCU, S. I 148. *La arnăut poruncea, Piatră de moară-aducea, Cu parale c-o plătea.* PĂSCULESCU, L. P. 246. (În metafore și comparații) *Rușinea ce i-o făcuse Vasile Baciu i se așezase pe inimă ca o piatră de moară.* REBREANU, I. 35. *Pentru babă, fata moșneagului era piatră de moară în casă.* CREANGĂ, O. A. 178. *Piatră prețioasă (scumpă* sau *nestemată)* = mineral cristalizat cu aspect frumos, cu duritate foarte mare, de valoare deosebită, care se găsește foarte rar în natură și din care se fac bijuterii. *Cînd e vorba de pietre prețioase, de valoarea acestora, orice presupunere este permisă.* C. PETRESCU, A. 326. *Pe pieptul moartei luce de pietre scumpe salbă Și părul-i de-aur curge din raclă la pămînt.* EMINESCU, O. I 88. *Am o piatră nestimată Care noaptea viu luceşte.* ALECSANDRI, P. A. 44. *Piatră semiprețioasă* = mineral cristalizat, care are un aspect frumos și se găsește relativ frecvent în natură, întrebuințat la confecționarea bijuteriilor de mică valoare.

4. Material pietros, fabricat pe cale artificială, avînd diferite întrebuințări *Piatră de mozaic.* ▭ *Între munții cu granitul sur, Arieșul, șoseaua și linia îngustă a trenului șerpuiesc, împletindu-se cu poduri de piatră.* C. PETRESCU, S. 225.

5. Piesă la jocul de domino și la alte jocuri, confecționată din piatră (1), os sau lemn.

6. (Popular) Aerolit, meteorit. *Piatră căzută din cer.*

7. (Adesea în construcții cu verbele «a bate» sau «a cădea») Grindină. *A mai avut, sărmanul, și păcatul că l-a bătut piatra și n-a putut strînge mai nimic de pe cîmp.* BUJOR, S. 161. *Bătea piatra holdele, apoi pe ale lui le amesteca cu pămîntul.* ISPIRESCU, L. 206.

II. 1. (Popular) Crustă de săruri minerale care se depune cu vremea pe pereții unui vas în care se fierbe apă. ◇ *Piatră de vin* = crustă de săruri minerale depuse pe pereții butoaielor în care se păstrează must sau vin.

2. Substanță calcaroasă de culoare gălbuie sau negricioasă, care se depune uneori pe coroana dinților; tartru.

3. (Nume popular dat unor substanțe chimice; numai în compuse) **Piatră-acră** = alaun de potasiu, v. a l a u n; **piatră-vînătă** = sulfat de cupru, v. s u l f a t. *Negustor de băcan... piatră-vînătă... salcie, fumuri și alte otrăvuri.* CREANGĂ, P. 112; **piatră-vitriolică** = sulfat feric,

v. sulfat; **piatra-iadului** = azotat de argint, v. azotat; **piatră-de-var** = carbonat de calciu; **piatră-pucioasă** = sulf în formă de bucăţi; **piatra-sulimanului** = numele pietrei din care se prepară un fel de suliman.

4. (Med.) Calcul[1]. *Piatră la rinichi. Piatră la ficat.*

— Pronunţat: *pia-*.

PIAŢ s. n. v. **piaţă.**

PIAŢĂ, *pieţe,* s. f. **I. 1.** Loc (sub cerul liber) cuprinzînd adesea amenajări speciale, unde se face comerţ de mărfuri cu amănuntul. V. tîrg. *De cîteva ori pe săptămînă ne trimitea stăpînul la piaţă, în tîrg, că era aproape.* V. ROM. noiembrie 1953, 185. *Mara-şi scoate şatra şi coşurile pline în piaţa de pe ţărmurele drept al Murăşului, unde se adună la tîrg de săptămînă murăşenii.* SLAVICI, O. II 3. ✧ Expr. **A face piaţa** = a tîrgui, a cumpăra alimente pentru hrana zilnică.

2. Loc public, larg şi descoperit, de obicei înconjurat de clădiri sau de plantaţii şi amenajat în interiorul unei localităţi, pentru a o înfrumuseţa, a înlesni circulaţia aerului şi a vehiculelor etc. *Nu ţiu să-mi fie bronzul în piaţă, Să-ntrebe gură-cască cine-am fost. Aici şi-acuma cît mai sînt în viaţă Aş vrea să aibă verbul meu un rost.* BENIUC, V. 87. *Noul doge mă zări Şi pe-a lui San Marco piaţă Din palat se cobori.* ALECSANDRI, P. I 161.

II. (Ec. pol.) Sfera circulaţiei mărfurilor, constituind o categorie a economiei de mărfuri, care devine complet dominantă şi capătă o răspîndire generală în cadrul economiei capitaliste. *Afară de perioadele de prosperitate, între capitalişti se dă o luptă din cele mai înverşunate pentru partea de loc pe care o ocupă fiecare pe piaţă.* MARX, C. I 414. *« Piaţa » apare acolo unde şi în măsura în care apare diviziunea socială a muncii şi producţia de mărfuri.* LENIN, O. I 91. ✧ *Piaţă mondială* = sfera schimburilor de mărfuri pe scară internaţională. *Piaţă internă* v. intern[1]. (În socialism) *Piaţă organizată* = piaţă dominantă, formată de comerţul de stat şi de cel cooperatist, în care preţurile sînt fixate de către stat. *Pe măsură ce sectorul socialist de stat în agricultură creşte şi se întăreşte, pe măsură ce în mîinile statului se concentrează o cantitate din ce în ce mai mare de mărfuri agricole, creşte şi influenţa preţurilor stabile ale pieţei organizate asupra preţurilor pieţei neorganizate.* LUPTA DE CLASĂ, 1953, nr. 3-4, 85.

— Pronunţat: *pia-*. — Variantă: (regional) **piaţ,** *piaţuri* (BIBICESCU, P. P. 292, ŞEZ. II 33), s. n.

PIAŢÉTĂ, *piaţete,* s. f. Piaţă (**I 2**) mică. *Într-o seară, pe piaţetă, Mocenigo cel frumos... Zise-n calea mea voios...* ALECSANDRI, P. I 160.

— Pronunţat: *pia-*.

PIÁZĂ s. f. (În superstiţii, determinat prin « rea ») Persoană sau lucru care aduce nenorocire; semn prevestitor de rele. V. cobe. *În urma multelor ponoase şi clevetiri ce a atras asupră-mi acea stăruitoare îngrijire dată, în decurs de mulţi ani, vestitei « Cloşte cu puii de aur », aş crede că ea s-a legat de mine ca piază-rea.* ODOBESCU, S. III 626. *Circiumăreasa pui tăia, Turtă rasă că făcea Şi la masă că-l punea, Pe părinte piază-rea.* PĂSCULESCU, L. P. 246.

— Pronunţat: *pia-*.

PIC[1] interj. (Adesea repetat) **1.** Onomatopee care redă sunetul produs de căderea picăturilor de apă, de lacrimi sau de alte lichide pe un obiect tare. *Ploaia cade verticală din cerescul alambic Şi sfideazăpacienţa trecătorilor: Pic-pic...* TOPÎRCEANU, P. O. 21. ✦ (Substantivat, repetat, a doua oară la forma articulată) Picurat. *Nicu nu venea, nu trecea. Şi ţiriitul ploaiei, pic-picul streşinilor săpa şi mai adînc jalea în inima Mărioarei.* CONTEMPORANUL, VII 503.

2. Onomatopee care redă zgomotul produs de ciocul păsărilor cînd mănîncă. *Prepeliţa prindea cîte o furnică... şi ei* [puii] *pic! pic! pic! cu cioculeţele lor o mîncau numaidecît.* BRĂTESCU-VOINEŞTI, la CADE.

PIC[2], *picuri,* s. n. (Mai ales la sg.) **1.** Picătură, strop. *De cînd şed afară Şi ploaia mă ploaie, Căpeneagu-mi moaie, Şi picul mă pică Pălăria-mi strică!* HODOŞ, P. P. 119. *Sus pe munte ninge, Jos în vale plouă, La Grozeşti pe muchie Pică-mi pic de rouă.* TEODORESCU, P. P. 58.

2. Cantitate mică din ceva; fir, fărîmă. *Cîrligul cădea în apă cu zgomotul şi picul de spumă al unei pietre aruncate.* DUMITRIU, P. F. 5. *Dar biata morişcă, Deşi avea un pic De porumb şi hrişcă, Nu lucra nimic.* ALECSANDRI, P. III 122. ✧ Loc. adv. **(Cîte) un pic** = puţintel, cîtva. *Mă uit mereu la barometru Şi mă-nfior cînd scade-un pic Căci soarele e tot mai mic în diametru.* TOPÎRCEANU, M. 32. *Cît mac e prin livezi, Atîţia ani la miri urez. Şi-un prinţ la anul, blînd şi mic, Să crească mare şi voinic, Iar noi să mai jucăm un pic Şi la botez!* COŞBUC, P. I 59. **Nici pic** = de loc, cîtuşi de puţin. *Cînd s-au apropiat de pod, a început calul a se da îndărăpt, a forăi, a azvîrli din tuspatru picioarele şi a nu voi să meargă nici pic înainte.* SBIERA, P. 94. **Pic cu pic** = puţin cîte puţin, încetul cu încetul. *Şi anii trec, se scurge vremea pic cu pic, iar tu isprăveşti şcoala, te faci mare, eşti om serios.* PĂUN-PINCIO, P. 94. ✧ Expr. **Fără (nici un) pic de...** = lipsit cu totul de... *Şedea la masă fără pic de chef, cu capul greu şi cu inima necăjită.* GALACTION, O. I 264. *Unii-l iau grăbit la vale, Alţii-n glumă parte-i ţin, — Uite-i, fără pic de vin S-au jurat să-mbete-n cale Pe creştin!* COŞBUC, P. I 225. *Faţa ei era atît de slabă... atît de schimbată. Pieliţa ei semăna cu batista subţire, fără pic de viaţă.* NEGRUZZI, S. I 50. **(Nici sau nici un) pic de...** = cîtuşi de puţin, de loc, nici urmă de... *O uşoară aburealăde vînt, în aceeaşi direcţie cu trăsura, nu ne dădea nici un pic de răcoare.* IBRĂILEANU, A. 117. *Noaptea era frumoasă. Pic de nor nu se vedea. Din cînd în cînd greierii şi prigoriile te făceau să-ţi mai aduci aminte că trăieşti pe lume.* ISPIRESCU, L. 246. *Stanislav, dacă cădea, Greu trei zile că dormea Şi trei zile-n apă sta: Cu gura-n nisip şedea, Pic de apă nu-nghiţea.* TEODORESCU, P. P. 568. **Cît e picul** = nicidecum, cîtuşi de puţin, de loc. *N-am putut închide ochii cît e picul: în rana de-abia astupată parcă prindea să mă înţepe un ac.* SADOVEANU, O. VI 119.

PIC[3], *picuri,* s. n. Ciocan de abataj.

PICÁ[1], *pic,* vb. I. Intranz. **1.** A cădea (de la înălţime), a se deplasa (repede) spre pămînt; a se prăbuşi. *Paserea, drept mulţămită că o iertase cu viaţă, lăsă să-i pice din cioc pe oblîncul şelei voinicelului o piatră de zamfir mare şi frumoasă.* ODOBESCU, S. III 180. *Meşterii gîndea Şi ei îşi făcea Aripi zburătoare De şindrili uşoare. Apoi le-ntindea Şi-n văzduh sărea, Dar pe loc cădea Şi unde pica, Trupu-şi despica.* ALECSANDRI, P. P. 192. ✧ Expr. (Familiar) **A-i pica cuiva mură în gură,** se spune cînd cineva obţine un bun, o favoare, un avantaj fără nici o osteneală. V. mură. *Mihai ştia că neamţul nu descărcase nici o puşcă, ca să apere aceste ţări de neomeniile turcilor, şi îi era ciudă cum să-i pice lui mură în gură o bucăţică aşa de bună din chiar senin.* ISPIRESCU, M. V. 35. **A pica cuiva nasul** = a pierde mîndria, a se umili, v. nas. **Nu i-a picat încă caşul de la gură** = e încă copil neprîceput, fără experienţă, v. caş. **A pica cerul pe cineva** = **a)** a se supăra rău; **b)** a rămîne stupefiat; **c)** a se simţi ruşinat (tare). ✦ (Despre brumă) A se lăsa, a se aşterne. *Iată storsul a trecut, Şi badea încă n-o vînt, Ba şi bruma o picat, Badea-n cap nu m-o legat.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 142.

2. (Despre lichide, mai ales despre ploaie) A cădea în picături. *Ploaia peste case pică tot mai rar Şi-n grămezi de neguri apele se strîng.* TOPÎRCEANU, B. 78. *Boabele de*

apă prelingîndu-se de pe streşini şi picînd în clipe ritmate... făceau un fel de cîntare. CARAGIALE, O. I 360. *Sus la munte ninge, plouă, La Craiova pică rouă.* ALECSANDRI, O. 128. ✦ Tranz. A face să cadă (pe cineva sau pe ceva) picături dintr-un lichid sau materie topită; a picura. *Peştişorii mărunţi... înfipţi în frigărui de lemn şi fripţi, după ce fuseseră picaţi cu unt proaspăt.* MACEDONSKI, O. III 8. *Să picaţi trei picături de sînge peste mortăciunea ce o plîngeţi şi va învia.* ISPIRESCU, L. 345. ✧ Expr. (Întărind o propoziţie negativă) **Să-l pici** (sau **să-l fi picat**) **cu ceară** (sau **cu luminarea**) = să-i faci orice..., cu nici un preţ... *Grigoriţă, care... nu mînca iute să-l fi picat cu ceară, gustă dintr-un ardei; ardeiul iute para focului.* HOGAŞ, DR. 252. *Hei, bădiţă Costachi, zic eu în gîndul meu, dacă mă iai aşa, nu-mi scoţi tu vorbuliţa din gură să mă pici şi cu luminarea.* VLAHUŢĂ, O. A. II 181. *Nu-şi astîmpăra gura către mai-marii săi, măcar să-l fi picat cu luminarea.* CREANGĂ, A. 134.

3. A se desprinde (din locul său), a cădea (şi a se pierde). *Mai stăi de mă alintă Cu mîna ta cea mică, Şi spune-mi de ce-i toamnă Şi frunza de ce pică.* BACOVIA, O. 82. *Cîntă puiul cucului În mijlocul codrului... Ş-aşa cîntă de cu jale, De pică frunza pe cale; Ş-aşa cîntă de duios, De pică frunzele jos!* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 220. *Copilaş cu cal de foc! Opreşte negrul pe loc, Că-i pică potcoavele Şi-ţi răpune zilele.* ALECSANDRI, P. P. 107. ✧ Expr. (Familiar) **Pică de coaptă** v. copt. ✦ (Familiar, despre îmbrăcăminte) A nu se mai ţine (pe corp), a fi numai zdrenţe. *Amîndoi fost-aţi la carte, De nici unul n-avui parte. Avui parte d-un mişel Pică ţundra de pe el; El mi-o dă să i-o cîrpesc Eu o iau şi o ixbesc.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 277.

4. A-şi pierde poziţia verticală, a se răsturna, a cădea întins (la pămînt). *Vină, bădiţo, prin dos, Că-i portiţa de rogoz, Cum pui mîna pică jos.* HODOŞ, P. P. 43. *Măi bădiţă, păr galbăn, De dorul tău mă leagăn Cum se leagănă iarba Cînd o taie cu coasa; Cum o taie pică jos Şi cum pică-ngălbeneşte... Aşa dorul mă topeşte!* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 87. ✧ Expr. **A pica de somn** = a fi foarte somnoros, a moţăi. *Ilinca îşi frecă ochii cu dosul palmei: pica de somn.* AGÎRBICEANU, S. P. 36. *Aş vrea să fiu un biet bunic, Adus din spate şi pitic, Să-mi mîngîi barba albă; Să stau la foc, de somn să pic, Visînd la vremea dalbă.* IOSIF, PATR. 29. **A pica de oboseală** = a fi foarte obosit, sleit, extenuat. **A pica la** (sau **în**) **genunchi** (înaintea cuiva) = a se pleca (înaintea cuiva) în semn de supunere sau admiraţie sau pentru a cere iertare, ajutor etc. *Niciodată nu voi pica la genunchi înaintea domnului Hufeland sau înaintea oricui.* KOGĂLNICEANU, S. 123. ✦ (Neobişnuit, despre clădiri) A se dărîma, a se surpa, a se nărui. *Eu sînt ca omul acela care, după ce a clădit un palat măreţ... vede picînd într-un minut edificiul său.* BOLINTINEANU, O. 337. ✦ Fig. A cădea în luptă, a muri. [Ştefan cel Mare] *dădu poruncă să alegem şi să îngropăm pe morţii noştri. Puţini picară, dar mari suflete.* DELAVRANCEA, A. 46. *Leul se întărîtase nevoie-mare. Acum nu mai era chip să-l lase în pace. Trebuia să pice unul din doi.* ISPIRESCU, U. 31. *Şi nu mă lăsa să mor! Că-i păcat de dumnezeu Să pice voinic ca eu.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 103.

5. A sosi (pe neaşteptate); a se ivi, a apărea. *Pică tocmai cînd Florica aprindea lampa, abia puţin după ce se ostoise discuţia, şi se luară cu vorba despre alte treburi.* REBREANU, R. I 280. *Domnul Mache şade la o masă în berărie şi aşteaptă să pice vreun amic.* CARAGIALE, O. II 124. ✧ Expr. **A pica în** (sau, învechit, **la**) **mîna** sau **în palma, în mîinile cuiva** = a ajunge în puterea, la discreţia cuiva. *De mi-ţi mai pica vrodată în mînă, turbinca are să vă ştie de ştire.* CREANGĂ, P. 311. *Ah! talharul, cum m-a înşalat, zicea Tîndală. Dar las', că-mi va pica el în palmă!* ŞEZ. III 131. *Eu la mînă ţi-am picat, Tu de moarte m-ai scăpat. Cînd la mînă mi-i pica, Eu de moarte te-oi scăpa.* ALECSANDRI, P. P. 209.

6. (Construit cu dativul; familiar) A dobîndi ceva întîmplător, a cîştiga ceva ocazional (de obicei în mod ilicit). *Bică primeşte un leu şi optzeci de bani pe săptămînă, leafă, şi cu ce-i mai «pică» — vorba lui — ajunge la patru lei.* PAS, Z. I 260. *În port erau case, birouri de comerţ, de unde ştia el că-i pică în fiecare zi ceva.* BART, E. 20. *Pofteşte pe moş Fotea că, dacă i-or mai pica ceva curele bune, să mai facă aşa din cînd în cînd cîte unul şi ceva mai grosuţ.* CREANGĂ, A. 3. ✧ Expr. **Dacă nu curge, pică** v. curge.

7. (Învechit) A cădea (în...), a da în..., a fi cuprins de... *Nu pot să-ţi spun ce părere de rău am simţit cînd am văzut în răvaşul dumitale că bietul spătariul Alecsandri au picat într-o boală atîta de urîtă!* KOGĂLNICEANU, S. 67. *Armata românească era supusă unei discipline straşnice. Neagoe-vv. ne arată că ostaşii cari picau în vini se pedepseau.* BĂLCESCU, O. I 18. *Legislatorii Parnasului... neînţelegînd că viaţa nouă se tălmăceşte prin literatură nouă, au apucat unii pe calea veche a pedantismului, alţii au picat în pedantismul cuvintelor.* RUSSO, S. 49.

8. (În expr.) **Frumoasă** (sau, rar, **frumuşică**) **de pică** = frumoasă de n-are pereche, neînchipuit de frumoasă, ruptă din soare, frumoasă coz. *Trana — şireata! — frumuşică de pica, cu gropiţe la colţurile gurei, dar cu chipul încă de copil, îi arunca priviri ce-l înnebuneau.* MACEDONSKI, O. III 6. *Tatăl lui Meleagru avea o fată... frumoasă de pica şi tînără şi fragedă ca un boboc de trandafir.* ISPIRESCU, U. 72. (La masculin) *Are ochii negri ca mura, frumoşi de pică.* DELAVRANCEA, S. 9.

PICÁ[2], *pic* şi *pichez*, vb. I. Intranz. (Despre avioane) A coborî vertical sau aproape vertical.

PICADÓR, *picadori*, s. m. Toreador care luptă călare folosindu-se de o suliţă la luptele cu tauri (din Spania şi din sudul Franţei).

PICÁJ, *picaje*, s. n. Zbor de coborîre în linie verticală sau aproape verticală al unui avion sau al unui planor. *Avioanele veniră în picaj asupra convoiului de fugari.* SADOVEANU, M. C. 104.

PICÁNT, -Ă, *picanţi, -te*, adj. **1.** (Despre mîncări, băuturi şi gustul lor) Pişcător, înţepător, iute, condimentat. *Sos picant.* ✦ Fig. Indecent. *Glumă picantă.*

2. Fig. (Despre persoane şi înfăţişarea lor) Nostim, atrăgător, seducător. *Adina era o brunetă picantă c-un veritabil profil grecesc.* BART, E. 114.

PICANTERÍE, *picanterii*, s. f. Vorbă sau faptă indecentă.

PICÁT[1] s. n. Faptul de a pica[1]. *I-ar fi plăcut să vază cum cad aceste pietricele, să audă picatul lor.* SLAVICI, N. I 63.

PICÁT[2]**, -Ă,** *picaţi, -te*, adj. **1.** (Numai în expr.) **Picat (ca) din cer** (sau **din lună, din nori**) = neştiutor de ceea ce se petrece, dezorientat. *Înlănţuiţi în faţă-i par ambii vinovaţi Deopotrivă tineri şi ca din cer picaţi!* MACEDONSKI, O. I 248. **Picat din cer** (sau **din soare**), se zice despre o persoană (mai ales despre o femeie) foarte frumoasă; rupt din soare, v. rupt. *Spune-mi, dalbă copiliţă, Cu rumena ta guriţă: Eşti nevastă, ori eşti fată, Ori zînă din cer picată?* ALECSANDRI, P. P. 33.

2. Răsturnat, culcat la pămînt, căzut pe o parte. *Dacă pînea nu-i în picioare, dreaptă, ridicată, ci-i culcată, căzută sau picată... plugarul iarăşi se întristează.* PAMFILE, A. R. 116.

PÍCĂ[1] s. f. Ciudă, necaz, duşmănie; ură ascunsă. *Aşa creştea pica împotriva Sultănichii ca iarba rea şi mulţi îi purtau ură şi-i dospeau gînd rău.* DELAVRANCEA, S. 16.

De ce-a scos capul pe fereastră? eu i-am spus să nu scoată capul pe fereastră, zice cu pică urîtul. CARAGIALE, O. II 161. *N-ați văzut și n-ați aflat de viteazul Stanislav?... Numai una le spunea Și cu pică Mi-l pîra.* TEODORESCU, P. P. 574. ◇ Loc. prep. **În pica (cuiva)** = în ciuda cuiva, cu intenția de a supăra pe cineva. *Eu zic cucului să tacă, El se mută p-altă cracă, Cîntă hoțul de mă seacă, Tot în pica mea să facă.* TEODORESCU, P. P. 345. ◇ Expr. **A avea** (sau **a prinde**) **pică** (**pe cineva** sau **asupra cuiva**) sau **a purta pică cuiva** = a avea necaz pe cineva, a purta vrăjmășie cuiva. *Călugării au pică pe el, fiindcă e viclean și pizmătareț.* STĂNOIU, C. I. 84. *Prin această faptă Ercule ajunse și el să fie fără de moarte, ca zeii, și* [Junona] *prinse și mai multă pică pe dînsul.* ISPIRESCU, U. 19. *Soția lui Keleu prinse pică asupra mamei Demetre.* ODOBESCU, S. III 283.

PÍCĂ[2], *pici*, s. f. Una dintre cele patru culori ale cărților de joc (purtînd desene în formă de inimă cu o codiță, colorate în negru). *Doamna Vorvoreanu puse ultima carte pe fața de masă brodată: un zece de pică.* DUMITRIU, B. F. 37. *Sus, pe-un stîlp de telegraf, S-a oprit din zbor o cioară... Neagră ca un as de pică Sub nemărginitul cer.* TOPÎRCEANU, M. 9.

PICĂTÓR, *picătoare*, s. n. Tub de sticlă, subțiat la un capăt și prevăzut la celălalt cu o mică pară de cauciuc pentru a-l putea umple și goli, numărînd picăturile de medicament lichid (introduse în ochi, urechi etc.); pipetă.

PICĂTÚRĂ, *picături*, s. f. **1.** Particică sferică desprinsă dintr-un lichid, (în special) strop de ploaie; p. ext. cantitate mică dintr-un lichid. *Ploaia își aruncă deodată, deasupra iazului, picăturile repezi și grele ca plumbii.* C. PETRESCU, S. 29. *Istoria lui se poate asemăna cu istoria unui pahar care rabdă să-l umpli cu litra și pentru o picătură se supără și dă pe-afară.* CARAGIALE, P. 19. *N-a mai rămas nici măcar picătură de vin pe doage.* CREANGĂ, P. 261. ◇ Fig. *Pe obrazu-i ginditor, tremurau și picăturile de lumină și umbrele ramurilor întinse ca niște brațe spre drum, din marginea pădurii.* SADOVEANU, O. IV 484. *Se cerneau în liniștea largă a pădurilor picături de cer albastru.* HOGAȘ, M. N. 73. ◇ Loc. adv. **Printre picături** = din cînd în cînd, cîteodată; p. ext. pe apucate, în timpul liber. *Eu m-am așternut pe scris... Printre picături aș vrea să completez pe «Rostoganu» și să fac o ediție frumoasă.* CARAGIALE, O. VII 12. **Picătură cu picătură** = strop cu strop; fig. puțin cîte puțin, încetul cu încetul. *Moș Doroftei judecă cel din urmă clondir, și-l stoarce picătură cu picătură.* DELAVRANCEA, S. 237. ◇ Expr. **A semăna cu cineva ca două picături de apă** = a avea exact aceeași înfățișare cu altă persoană, a fi leit..., v. leit. **Pînă la ultima picătură de sînge** = pînă la moarte, pînă la ultima suflare. ✦ Fig. Cantitate neînsemnată de materie; fărîmă. *Într-un spațiu închipuit ca fără margini, nu este o bucată a lui, oricît de mare și oricît de mică ar fi, numai o picătură în raport cu nemărginirea?* EMINESCU, N. 32.

2. (La pl.) Medicament care se administrează bolnavului sub formă de picături (1). *Maria îi aduse o sticlă cu picături și îi numără în linguriță de ceai atîtea cîte spunea prescripția, cu o atenție încordată.* C. PETRESCU, Î. I 22. *La tot ceasul lua hapuri și seara picături.* NEGRUZZI, S. I 207.

PICĂTURÍCĂ, *picăturele*, s. f. (Învechit) Diminutiv al lui picătură; pată mică. *Începe a ieși vărsatul, în picăturele roșii ca ciupitura de purice.* PISCUPESCU, O. 244.

PICĂȚÉLE s. f. pl. Mici desene (dispuse regulat) pe o țesătură de altă culoare. *Rochie cu picățele.* ◇ Fig. *Pe poale... Cîteva picățele de ceară.* DELAVRANCEA, O. II 276. ◇ Expr. (Despre persoane; familiar, glumeț) **Nostim și cu picățele** = plin de haz; atrăgător, picant.

PICĂȚÍCĂ adj. f. (Rar) Cu picățele. *Surioara a mai mică Cu rochița picățică; Te-au cătat și te-au jelit Nicăir nu te-au găsit.* TEODORESCU, P. P. 278.

PICHÉR[1], *picheri*, s. m. Supraveghetor care răspunde de buna întreținere a unei porțiuni de șosea sau cale ferată. *Știa că pîrăște picherului oamenii care nu ies la prestație.* POPA, V. 82.

PICHÉR[2], *pichere*, s. n. Piesă la războiul mecanic de țesut, care servește la amortizarea mișcării suveicii și pentru a transmite acesteia lovitura nouă dată de brațul de lovire prin intermediul curelei de bătaie; tachet.

PÍCHERE, *picheri*, s. f. (Regional) Bibilică. *Picherea aleargă dintr-un colț într-altul.* GÎRLEANU, la CADE.

— Variante: **pichíre** (IBRĂILEANU, A. 110), **pichiúră** (MARIAN, O. II 273) s. f.

PICHÉT[1] s. m. Numele unui joc de cărți. *Nu era zi în care să nu fi jucat... cel puțin șase-șapte partide de pichet.* BRĂESCU-VCINEȘTI, Î. 34. *Petrecerea întreruptă pentru o clipă își urmă cursul mai departe: care jucau maus, care preferans, care pichet.* HOGAȘ, H. 84.

PICHÉT[2] s. n. Țesătură deasă de bumbac sau de mătase, făcută cu două urzeli diferite, dintre care cea de la suprafață formează un desen în relief (romburi, dungi etc.). *Călca ușor în vîrful picioarelor, mîndru, într-o bluză de pichet albă.* BART, E. 70. *Banul îmbrăcat în anteriu de sevai subțire cu o libadea de pichet alb pe deasupra... ședea în pridvorul (balconul) casei.* FILIMON, C. 144.

PICHÉT[3], *picheți*, s. m. Țăruș de lemn care se înfige în pămînt pentru a marca un punct al unei alinieri ori al unui traseu, sau locul unde urmează să fie plantat un puiet de pom, de arbore etc.

PICHÉT[4], *pichete*, s. n. **1.** Clădire în care este instalat sediul, la graniță, al unei subunități de grăniceri. *În fața pichetului de grăniceri se alcătuiau în fiecare dimineață echipele — poștele — de hamali pentru încărcarea vapoarelor acostate la chei.* BART, E. 288. *Vedem o scenă în care ostașii romani dau foc cu torțele la niște colibe făcute de scînduri... Ai zice că vezi pe columnă pichete de ale grănicerilor romîni, din insulele Dunării.* ODOBESCU, S. II 280. ✦ Subunitate de soldați grăniceri care are misiunea de a păzi frontiera unei țări într-un anumit punct. *Îi cerea colonelului să-i mai dea încă vreo cîteva pichete de pază.* CAMIL PETRESCU, O. II 487.

2. (În expr.) *Pichet de grevă* = detașament de muncitori greviști, care stau de gardă la poarta întreprinderilor, pentru a informa pe muncitorii din afară despre declararea grevei și pentru a împiedica vreo agresiune din partea spărgătorilor de grevă. *Ne hotărîserăm să facem pichete de grevă. Era rîndul meu. Am plecat, pe seară, de acasă.* DEMETRIUS, C. 45.

— Pl. și: (învechit) *picheturi* (BĂLCESCU, O. I 37).

PICHETÁ, *pichetez*, vb. I. Tranz. A marca punctele unei alinieri, ale unei măsurători etc. prin picheți înfipți în pămînt. ✦ A bate picheți[3] în pămînt.

PICHETÁJ, *pichetaje*, s. n. Ansamblul picheților[3] care marchează un traseu, o aliniere, o măsurătoare etc.

PICHETÁRE, *pichetări*, s.f. Acțiunea de a picheta; marcarea punctelor unui traseu, unei alinieri, unei măsurători etc. prin picheți[3] înfipți în pămînt.

PICHETÁȘ, *pichetași*, s. m. (Învechit) Grănicer de la un pichet de graniță. *Pichetașii... nu i-au lăsat a trece.* I. IONESCU, M. 26.

PÍCHIRE s. f. v. **pichere**.

PICHIRISÍ, *pichirisesc,* vb. IV. Refl. (Învechit) A se supăra, a se simți atins, înțepat cu o vorbă. *Slujitorul* [către țigancă :] *De!... te-ai pichirisit?* ALECSANDRI, T. 392.

PICHIRÓI, *pichiroi,* s. m. (Regional) Bărbățușul picherii. *Acum o săptămînă... zor-nevoie după un pichiroi.* GÎRLEANU, la CADE.

PÍCHIURĂ s. f. v. **pichere.**

PICI, *pici,* s. m. (Familiar, adesea glumeț) Băiat nevîrstnic; copil. *Ei, piciule, toți stejarii ăștia... mă cunosc de 25 de ani!* GALACTION, O. I 268. *Întinde piciul istovit O pălărie spartă.* IOSIF, V. 55. *Ce te uiți așa, piciule? Vezi-ți de treabă.* VLAHUȚĂ, la TDRG.

PICIGÁNIE, *piciganii,* s. f. (Regional) Pițigoi.

PICÍNGENE s. f. v. **peceingine.**

PICÍNGINE s. f. v. **peceingine.**

PICIOÁRCĂ s. f. v. **picioică.**

PICIÓICĂ, *picioici,* s. f. (Regional) Cartof. *Vremea e tot uscată... or să se scumpească picioicile.* CARAGIALE, O. VII 36.
— Variantă: **picioárcă** s. f.

PICIÓR, *picioare,* s. n. **1.** Fiecare dintre cele două membre inferioare ale omului și fiecare dintre membrele pe care se sprijină corpul celorlalte viețuitoare și care servesc la umblat. *Plecă în goană spre deal... Pămîntul duduia sub picioarele lui.* BUJOR, S. 127. *Calul fiului de crai începe a sări în două picioare.* CREANGĂ, P. 185. *Cînd își pun copilu-n leagăn, Cu-n picior încet îl leagăn'.* EMINESCU, L. P. 143. *Acum e legat mai tare, Și de mîni și de picioare, Cu lanțuri și cu zăvoare!* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 287. ◇ (Formulă de amenințare) **Unde-ți stau picioarele, îți va sta și capul** = ți se va tăia capul. *Să te duci să-mi aduci herghelia de iepe cu armăsarul ei cu tot... căci de nu... unde-ți stau picioarele, îți va sta și capul.* ISPIRESCU, L. 26. ◇ Loc. adj. **Bun** (sau **iute**) **de picior** = iute, sprinten. ◇ Loc. adv. **În** (sau **din**) **picioare** sau **d(o)-a-n picioare** = fără a fi așezat; în poziție verticală. *Au gustat ceva din picioare, după cum era obiceiul.* SADOVEANU, P. M. 182. *În picioare, la umbra duzilor, femei înalte, rumene la față, curat îmbrăcate, întind pe rîșchitor firele galbene de borangic.* VLAHUȚĂ, O. A. II 132. *Într-o a cincea luntre sînt cîntăreți care suflă, d-a-n picioarele, în flaute.* ODOBESCU, S. III 110. **În vîrful picioarelor** = fără a face zgomot, pe neobservate, tiptil. *Domițian își luă cărțile și — în vîrful picioarelor — se strecură pe nesimțite printre bănci afară.* BASSARABESCU, V. 3. **Cu piciorul** sau **cu picioarele** = pe jos. *Ceva mai încolo, la zece minute cu piciorul, sînt binefăcătoarele izvoare — vestitele ape minerale de la Căciulata.* VLAHUȚĂ, O. A. II 139. **Din cap pînă în picioare** v. cap[1] (I 1). ◇ Expr. **A se scula** (sau **a se ridica**) **în picioare** = a se scula de jos, a se ridica în poziție verticală. *Stroe se sculă în picioare și fluieră la început ca un semnal.* PREDA, Î. 147. *S-au ridicat toți în picioare.* CARAGIALE, P. 26. **A sări drept** (sau **ars**) **în picioare** = a se ridica repede, brusc. *Sări drept în picioare și plecă hotărît.* BUJOR, S. 25. *Nurorile atunci sar arse în picioare și cele mari încep a tremura ca varga de frică.* CREANGĂ, P. 11. **A re numai** (atîția...) **ani pe un picior** = are o vîrstă mai mare decît cea pe care o mărturisește. **A se pune** (sau **a fi**) **pe** (sau **în**) **picioare** = a se însănătoși după o boală lungă; fig. a se reface din punct de vedere material. *Odihnă îi trebuie și îngrijire bună și să vezi că în scurt e pe picioare.* SADOVEANU, O. I 37. *Cojocaru lupta încă din greu cu nevoile, căci nu se pusese bine pe picioare cu tot ajutorul dat de Tudor.* CAMIL PETRESCU, O. II 64. *Eu zic bodaprosti lui dumnezeu că-l văd în picioare. Cît am tras cu boala lui — numai inima mea știe.* VLAHUȚĂ, O. A. 428. **A pune piciorul** (undeva) = a călca, a păși, p. ext. a pătrunde, a se instala undeva; a se duce undeva, a frecventa pe cineva. *În doi ani n-a pus piciorul afară din tîrg.* GALAN, Z. R. 65. *Fac puține vizite și la teatru încă n-am pus piciorul.* ALECSANDRI, S. 274. *Dragă mi-e lelița naltă Și la mers cam legănată... Unde ea-și pune piciorul Se aprinde chiar mohorul.* BIBICESCU, P. P. 364. **A pune pe picioare=a)** (cu privire la lucruri, acțiuni etc.) a organiza, a face să meargă, să funcționeze. *Eu v-ajut... — Cu asemenea metode? Ca să dezorganizezi munca?... — Dimpotrivă, abia acu o pun pe picioare.* V. ROM. august 1953, 43; **b)** (Cu privire la persoane) a face sănătos, a însănătoși. **Cu coada între picioare** v. coadă (1). **A se topi** (sau **a se usca, a pieri, a se pierde**) **pe** (**din** sau **de pe**) **picioare** sau **d(e)-a-n picioarele** = a slăbi, a se prăpădi pe încetul. *Mă topesc de-a-n picioarele de dorul părinților mei.* ISPIRESCU, L. 8. *Amîndoi într-o durere se uscau de pe picioare.* CONACHI, P. 84. *Numai te uști pe picioare, Ca și floarea de cicoare.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 212. **A boli** (sau **a duce boala**) **pe picioare**= a fi bolnav (ușor) fără a zăcea la pat. *De frică și de griji bolea pe picioare.* DELAVRANCEA, la TDRG. **Cu un picior în groapă** (**și cu unul afară**) = foarte bătrîn, prăpădit; bolnav de moarte. *E cu un picior în groapă și cu unul afară.* PREDA, Î. 124. *Eu îs bătrînă acu, cu un picior în groapă și unu afară.* La TDRG. **A vedea** (**pe cineva**) **cu picioarele înainte**= a vedea pe cineva mort. **A dormi** (sau **a adormi**) **în picioare** (sau **d(e)-a-n picioarele**) = a dormi (sau a adormi) stînd drept (nu culcat); a fi foarte obosit, a pica de somn. *Putea să adoarmă aici, așa, în picioare.* DUMITRIU, N. 14. *Unde mi-l încinse așa fără de veste o poftă de somn, de parcă-i venea să doarmă d-a-n picioarele.* POPESCU, B. II 27. **A sta** (sau **a fi**) **în picioarele cuiva** = a sta în calea cuiva, a împiedica; a deranja pe cineva, a fi inoportun. **E tatăl său** (**mama sa** etc.) **în picioare** = seamănă întocmai, aidoma cu tatăl său etc. *Fetișoara lui... bucățică ruptă, tată-său în picioare.* CREANGĂ, P. 250. (Fig.) *Ce bujorel de copilă! parcă-i primăvara-n picioare... Te întinerește numai cătînd la dînsa.* ALECSANDRI, T. 1416. **A sări într-un picior** = a se bucura tare. *Unde ai mai văzut mirese rîzînd și sărind într-un picior?* GANE, N. I 62. **Cît te-ai întoarce** (sau **învîrti**) **într-un picior** = repede de tot, într-o clipă. **A o lua** (sau **a o apuca**) **la picior** sau **a întinde piciorul la drum** sau **a-și lua picioarele pe umeri** (sau **la spinare**) = a iuți pasul; a o șterge, a o tuli. *Bucătarul își luă picioarele pe umere și se depărtă.* SLAVICI, la TDRG. *Apoi o luară iute la picior.* ISPIRESCU, L. 25. *Mistreți, vulpi, cerbi, ba chiar și iepurii ar apuca-o îndată la picior.* ODOBESCU, S. III 101. **A nu-i** (**mai**) **sta** (cuiva) **picioarele** (sau **a nu-și mai strînge picioarele**) = a nu mai sta locului, a alerga de colo-colo, a umbla într-una. *Cît era ziulica de mare nu-și mai strîngea picioarele; dintr-o parte venea, și-n alta se ducea.* CREANGĂ, P. 284. **A-și bate** (sau **a-și rupe**) **picioarele** = a umbla mult, a osteni umblînd. *Degeaba vă mai bateți picioarele ducîndu-vă.* CREANGĂ, P. 246. (Rar) **A prinde** (undeva) **picior** = a intra, a se așeza, a se statornici (undeva). *Corpul lui Kiel Hassan-pașa trecuse Dunărea... și prinsese picior pe țărmul stîng al Dunării.* GHICA, S. 374. **A cădea în picioare** v. cădea. **A călca** (sau **a se arunca**) **la picioarele cuiva** sau **a săruta picioarele cuiva** = a se ruga de cineva; a se umili înaintea cuiva. **A călca** (**pe cineva**) **pe picior** = a face sau a spune (cuiva) ceva supărător. **A călca cu piciorul stîng** (sau **cu stîngul**) v. stîng. (Despre lucruri) **A face** (sau **a căpăta**) **picioare** = a dispărea. **(A sta, a ședea** sau **a pune) picior peste picior** = a încrucișa picioarele unul peste altul, pentru a sta într-o poziție comodă. *Se înfundă în jilț, picior peste picior.* C. PETRESCU, C. V. 104. *Iată-l răsturnat în birjă, picior peste picior.* VLAHUȚĂ, O. A. 449. *Și deodată e vioaie, stă picior peste picior.* EMINESCU, O. I 164. **A lua** (**pe cineva**) **peste picior** = a lua (pe cineva) în rîs, a-l zeflemisi. *Te faci că n-auzi și mă iei peste picior.* SADO-

VEANU, N. F. 147. *Văzînd noi că ne iau oamenii tot peste picior... ne acoperim peste tot cu-n ţol.* CREANGĂ, A. 128. **A călca** (pe cineva sau ceva) **în** (sau, învechit, **sub**) **picioare** = a zdrobi, a sfărîma, a distruge, a nimici (cu picioarele); f i g. a disprețui, a desconsidera. *Mîrcea însuşi mînă-n luptă vijelia-ngrozitoare, Care vine, vine, vine, calcă totul în picioare.* EMINESCU, O. I 148. *Fericit acel ce calcă tirania sub picioare!* ALECSANDRI, P. II 29. **A bate din picior** v. b a t e **(VI 1). A pune** (sau **a aşterne, a închina ceva**) **la picioarele cuiva** = a supune, a închina, a oferi cuiva (ceva), în semn de supunere sau omagiu. *Au venit la han negutătorii cei adevăraţi şi i-au pus la picioare preţul cuvenit şantalului.* SADOVEANU, D. P. 161. *Vrei tu la picioare-ţi lumea s-o închin?* ALECSANDRI, P. II 29. **A-i pune cuiva capul sub picior** = a omorî pe cineva. *Şi de-o avea vreun ficior, Puie-i capul sub picior.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 216. **A pune piciorul în prag** = a lua o atitudine hotărîtă, a se opune energic. *Fie-sa pusese piciorul în prag şi nu voia nici în ruptul capului să ia pe altul de bărbat.* ISPIRESCU, L. 388. *Cînd voi să plece, pasionata Porţia îi puse piciorul în prag: scene sfîşietoare, rugăciuni fierbinţi, ameninţări teribile.* CARAGIALE, O. II 93. **A da** (cuiva sau la ceva) **cu piciorul** v. d a [3] **(II 3). A da** sau **a trage** (cuiva) **un picior** = a lovi (pe cineva) cu piciorul. **A da din mîini şi din picioare** = a face tot ce e posibil (pentru a duce o acţiune la bun sfîrşit, pentru a scăpa dintr-o încurcătură etc.). **A fi** (sau **a sta, a veghea**) **în picioare** = a fi gata oricînd, a fi mobilizat pentru o acţiune; a fi treaz; a sta de pază. *A doua zi, de cu noapte, tot satul era în picioare.* BUJOR, S. 123. *Iar ţara dormea-n pace pe timpii cei mai răi Cît Dan veghea-n picioare la căpătîiul ei.* ALECSANDRI, O. 207. (Eliptic) *În picioare, toţi cu fală, Saltă, saltă ţara mea!* ALECSANDRI, T. 668. **A scula** (sau **a ridica, a pune**) **în picioare** = a pune în mişcare, a mobiliza, a răscula. *A sculat mai tot satul în picioare.* CREANGĂ, A. 59. *Ca să vîneze lei şi tigri... faraonii Egiptului... rădicau în picioare ordii şi popoare întregi.* ODOBESCU, S. III 79. *Ne vom înarma noi... vom ridica ţara în picioare.* NEGRUZZI, S. I 141. **A fi** (sau **a se pune**) pe **picior de pace** (sau **de război**) = a fi (sau a se pune) în stare de pace (sau de război). **A fi pe picior de egalitate** (sau **a fi pe acelaşi picior cu cineva**) = a se bucura de aceleaşi drepturi, a avea aceeaşi situaţie ca altcineva. **A trăi pe picior mare** = a duce o viaţă de belşug, a cheltui mult pentru trai. **A fi** (sau **a sta**) **pe picior de ducă** (sau **de plecare**) = a fi gata de plecare. *Oamenii, după ce-şi încheiaseră pregătirile începute cu o săptămînă înainte, stăteau pe picior de plecare.* CAMIL PETRESCU, O. I 8. **Pare-a apucat** (sau **a prins**) **pe dumnezeu de** (**un**) **picior** v. d u m n e z e u. **A lega** (pe cineva) **de mîini şi de picioare** = a imobiliza (pe cineva), a nu-i mai lăsa cuiva posibilitatea să acţioneze. **A-şi tăia** (**singur**) **craca** (sau **creanga**) **de sub picioare** = a pierde din propria-i vină un avantaj, a-şi periclita singur situaţia. **A cădea de pe** (sau **din**) **picioare** sau **a nu se** (**mai**) **putea ţine, a nu** (**mai**) **putea sta pe picioare, a se legăna** (sau **a se clătina**) **pe picioare** sau **a nu-l** (**mai**) **ţine, a i se rupe** (**cuiva**) **picioarele** (**de oboseală**) = a-şi pierde puterile, a fi foarte obosit, a cădea de oboseală. *Într-un tîrziu de-abia, cînd Dinu nu se mai putea ţine pe picioare, plecă înspre casă, rezemat de braţul Floricăi.* BUJOR, S. 45. *E cald. De drum îndelungat, Picioarele de-abia-i mai ţin Şi-i cale pînă-n sat.* COŞBUC, P. I 227. *De-abia îl ţineau picioarele, de trudit ce era.* CREANGĂ, P. 302. **A i se tăia** sau **a i se muia cuiva** (**mîinile şi**) **picioarele** = a-şi pierde firea (de spaimă, de durere etc.). *Cînd însă văzu pe Făt-Frumos ca un voinic... i se tăie mîinile şi picioarele.* ISPIRESCU, L. 196. *Cînd ştia că are să deie peste Ivan, i se tăiau picioarele.* CREANGĂ, P. 314. **(Nici) picior de...** = (nici) urmă de..., nici ţipenie. *Pădurea e pustie, fără picior de om.* C. PETRESCU, Î. II 4. *N-am lăsat picior de turc în Mehedinţi.* GHICA, S. 24. (Eliptic) *Însă toţi* [să fie goniţi]! *Toţi pîn'la unul! Nici un om! Nici un picior.* HASDEU, R. V. 82. **Negustorie** (sau **comerţ, afaceri**) **pe picior** = comerţ constînd din afaceri de vînzare-cumpărare făcute întîmplător, ocazional, fără sediu sau firmă înscrisă. ◇ Compuse: **piciorul-caprei** = plantă erbacee de pădure, cu frunze compuse mari, cu flori albe, care creşte prin locuri umbroase şi umede *(Aegopodium podagraria)*; spanac sălbatic; **piciorul-cocoşului** = plantă erbacee cu rizom lung şi cu fructe bombate *(Ranunculus Acris)*; **piciorul-viţelului** = rodul-pămîntului *(Arum maculatum). Piciorul-viţelului sau rodul-pămîntului creşte în locuri umede şi umbrite prin păduri.* ŞEZ. XV 105.

2. (La oameni, determinat prin «de lemn») Proteza unui picior **(1).** *Piciorul de lemn şi cîrja sună în pietre.* C. PETRESCU, Î. II 78. *În urma lor rămîne, în loc de arme sau roţi de tun, picioare de lemn şi cîrje.* SAHIA, N. 19.

3. Parte a diferitelor obiecte care, servind ca suport, seamănă cu piciorul **(1).** *Colonelul ridică în lumină paharul cu piciorul înalt.* C. PETRESCU, Î. I 5. *Sui pe laiţă măsuţa cu trei picioare, întinse pe ea ştergar.* SADOVEANU, B. 51. *Masa nu stă-ntr-un picior Şi nici lumea-ntr-un ficior; Masa stă-n patru picioare Şi mai sînt voinici sub soare.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 251. ✦ Element de construcţie al unei clădiri, al unei maşini etc., care are o formă sau o funcţie asemănătoare cu a piciorului **(1).** *Picior de bielă.* ✦ Partea de jos, apropiată de pămînt, a tulpinii unei plante; p. e x t. f i g. rădăcină. *Arbori de argint care, încununaţi cu ramuri de smarald, îşi pierd picioarele într-un tapet de iarbă împestriţat cu miroase de flori.* BOLINTINEANU, O. 321.

4. Element al unei construcţii de lemn, de metal, de zidărie etc. care serveşte la susţinerea întregii construcţii şi la legarea ei de teren. *Se oprea la piciorul farului. Marea izbea în cadenţă baza blocului de piatră.* BART, E. 316. *Picioarele de sprijin* [ale podului] *zidite-n piatră.* VLAHUŢĂ, la TDRG. ◇ *Picior de siguranţă* = parte din masivul unui zăcămînt lăsată neextrasă pentru protecţia unor lucrări miniere sau a unor construcţii de la suprafaţă. *Picior de pod* = fiecare dintre elementele de reazem care susţine construcţia unui pod. ✦ Jumătate de claie formată de obicei din 15 snopi. [*Secerătorii*] *înălţau ici-colo, din snopi peste snopi, picioare şi din picioare clăi.* La TDRG.

5. Partea de jos a unui munte, a unui deal, a unui zid etc. şi terenul din jurul acestora. *Spre miazăzi munţii, cu crestele înalte de cremene, făcînd de veghe asupra ţinutului, iar la picioarele lor panglica lată a Oltului.* BOGZA, C. O. 310. *Observai atunci că la picioarele acelor ziduri, pe nisipul pustiei, poposea mulţime de norod.* ODOBESCU, S. III 87. *Pe-un picior de plai, Pe-o gură de rai, Iată vin în cale, Se cobor la vale Trei turme de miei.* ALECSANDRI, P. P. 1. ◇ L o c. a d v. **În picioare** = nedărîmat, intact. *Mai rămăsese un perete pe jumătate surpat şi hogegele în picioare.* C. PETRESCU, Î. II 5. *Petre se apucase de dimineaţă să dreagă poarta dinspre uliţă din care numai stîlpii mai erau întregi în picioare.* REBREANU, R. II 170. *Pe un munte nalt şi gol... o cetăţuie veche a căriia porţi şi ziduri sînt pînă astăzi în picioare.* KOGĂLNICEANU, S. 9. ✦ (Învechit) Partea care atîrnă la un cercel, mai jos de lobul urechii. *1 păreche cercei de aur cîte cu un picior de smarand.* ODOBESCU, S. I 421.

6. Piesă de fier între grindeiul şi brăzdarul plugului, care se poate ridica şi coborî, avînd rolul de a regla adîncimea brazdei. ✦ Coada coasei. *Luai coasa de picior Şi-n văzduh ţi detei zbor.* ALECSANDRI, P. P. 259.

7. (Geom.; numai în e x p r.) *Piciorul perpendicularei* = intersecţia unei drepte cu planul sau cu dreapta pe care aceasta cade perpendicular.

8. (Învechit) Unitate de măsură avînd lungimea de aproximativ o treime dintr-un metru, folosită înainte de adoptarea sistemului metric (în vigoare şi azi în unele ţări). *Doi arşini, trei picioare, se auzi... dinlăuntru.* CONTEMPORANUL, III 777.

9. Unitate ritmică a unui vers compusă dintr-un număr fix de silabe lungi şi scurte sau accentuate şi neaccentuate. *«Glossa» lui Eminescu e scrisă în versuri de cîte patru picioare.*

PICIORÁŞ, *piciorașe,* s. n. Picioruş. *Ciumelciu, ciumelciu, Turturaş Într-un picioraş* (Curechiul). GOROVEI, C. 126.

PICIORÉL, *piciorele,* s. n. Picioruş. *Ciuturel, Buturel, Şade într-un piciorel* (Curechiul). GOROVEI, C. 126.

PICIOROÁNGE s. f. pl. **1.** Catalige. *Haralambie îşi ascunsese într-un canal picioroangele lui.* SAHIA, N. 110. *Mai umblă în picioroange şi cu lopeţi de lemn uşoare.* ŞEZ. XIII 91.

2. Nume dat unui ordin de păsări care au picioarele lungi. *Berzele, stîrcii, struţul fac parte din ordinul picioroangelor.*

3. Picioare lungi. *Suceveanul s-a tupilat pe picioroangele lui.* SADOVEANU, A. L. 201. *Cămile... cu capul mic, pe nişte picioroange... că eu m-am tras înapoi cînd le-am văzut.* DELAVRANCEA, O. II 316. *Pinţele cu labe scurticele la pept, iar la spate cu picioroange, care cînd umblă se saltă ca locustele.* ODOBESCU, S. III 185.

PICIORÚŞ, *picioruşe,* s. n. **1.** Diminutiv al lui picior **(1).** *Li se făcea frică ca... picioruşele în conduri de argint să nu-i scapete în crăpăturile pămîntului.* DELAVRANCEA, la CADE.

2. Punct de lucrătură la o împletitură cu croşeta.

PICIORÚŢ, *picioruţe,* s. n. Picioruş. *Dragile mamei picioruţe, cum n-or mai face urmuţe.* MARIAN, Î. 321. *Rodeam la un picioruţ de raţă.* SBIERA, P. 80. *Am un moşneguţ Cu un picioruţ* (Curechiul). GOROVEI, C. 126.

PICLÁJ s. n. Operaţie de tratare a pieilor cu o soluţie acidă şi cu clorură de sodiu, pentru a le pregăti pentru tăbăcire.

PICLUÍT, -Ă adj. (Regional, despre făină; şi în forma *pitluit)* Aleasă, trecută de mai multe ori prin sită. *Au deşertat sacii de cenuşă şi i-au umplut, unul cu făină de grîu pitluită, altul cu făină de secară pitluită.* SBIERA, P. 17. *S-au importat 5 chile de făină de grîu picluită, de la care s-a luat vamă 62 de lei.* I. IONESCU, D. 508.

— Variantă: **pitluít, -ă** adj.

PICNÍ, *picnesc,* vb. IV. Tranz. A atinge cu o lovitură bine ţintită. *Mi-l picni aşa de bine, încît... începu să gîlgîie sîngele dintr-însul.* ISPIRESCU, U. 57. *De la baltă pîn' la munte Să picnim ciocoiu-n frunte.* TEODORESCU, P. P. 296. ✧ Fig. *Privi lung în urma lui, cum se duce legănat şi împleticindu-se ca un om beat sau picnit de friguri.* STĂNOIU, C. I. 173. ✦ Fig. A înţepa pe cineva cu vorba. *Zamfir se cutremură! Aici l-a picnit Bucura: vorba asta nu mai putea s-o audă Zamfir fără de a lua hotărîrea că n-are să facă ceea ce voieşte Ana.* SLAVICI, V. P. 128. ✧ Expr. (Învechit) **A picni (pe cineva) la coada işlicului** v. işlic.

PICNÍC, *picnicuri,* s. n. (Franţuzism) Masă comună (în aer liber) cu contribuţia fiecărui participant. *Acolo sînt baluri, cluburi, e teatru, e picnic.* PANN, la CADE.

PICNOMÉTRU, *picnometre,* s. n. Instrument de forma unui balonaş, folosit pentru măsurarea densităţii lichidelor şi solidelor.

PÍCOL, *picoli,* s. m. (Ieşit din uz) Băiat care serveşte într-un restaurant ca ajutor al unui chelner. *Apăru ca o umbră chelnerul în frac, urmat de doi picoli.* VORNIC, P. 129. *Picolul mută scaunul fără spătar al lui Bălănescu la capătul mesei.* CAMIL PETRESCU, T. II 121.

— Variantă: **pícolo** (C. PETRESCU, Î. I 4) s. m.

PICOLÍNĂ s. f. v. **piculină.**

PÍCOLO s. m. v. **picol.**

PICÓN, *picoane,* s. n. Piesă de oţel cu vîrful ascuţit sau lat, care, primind lovitura pistonului ciocanului de abataj, despică sau rupe un material.

PICOTÁ vb. I v. **picoti.**

PICOTEÁLĂ s. f. Moţăială, piroteală. *Omului... îi vine întîi o picoteală şi apoi o nesăbuită poftă de a dormi.* PAMFILE, CER. 100.

PICOTÍ, *picotesc,* vb. IV. Intranz. A fi somnoros, a aţipi şezînd, a moţăi, a piroti, a dormita. *Venea la muncă spre amiază cu ochii cîrpiţi de nesomn şi cîteodată, seara, picotea.* PAS, L. II 65. *În mijlocul drumului picoteşte cîinele învăţătorului.* REBREANU, I. 10. *Moi pana în călimări şi, picotind cu capul plecat pe masă, mă gîndesc.* CARAGIALE, M. 60.

— Variantă: **picotí,** *picotez* (STANCU, D. 186, ARDELEANU, D. 46, DELAVRANCEA, S. 171), vb. I.

PÍCRIC adj. m. (În expr.) *Acid picric* = acid foarte corosiv, sub formă de cristale de culoare galben-deschisă, toxic, fără miros şi cu gust amar, folosit la prepararea unor substanţe colorante, la tratarea rănilor provocate de arsuri şi ca exploziv.

PICTĂ, *pictez,* vb. I. Tranz. A reprezenta prin culori o fiinţă, un obiect, un peisaj etc. pe hîrtie, pe pînză, pe pereţi etc.; a zugrăvi. *În definitiv, nu văd de ce nu ai putea picta aceste tablouri?* CAMIL PETRESCU, N. 106. ✦ Fig. A înfăţişa plastic prin cuvinte; a descrie. *Cu mult simţ al adevărului istoric autorul pictează figura bătrînului muncitor.*

PICTOGRAFÍE s. f. Sistem primitiv de scriere în care obiectele şi unele idei abstracte sînt reprezentate prin desene sugestive. *Primul tip istoric de scriere a fost pictografia.*

PÍCTOR, *pictori,* s. m. Artist plastic, care înfăţişează pe hîrtie, pe pînză, pe pereţi etc. fiinţe şi lucruri în culori, în creion sau în cărbune. *Alte trei camere mai din faţă, destul de spaţioase şi ele, fuseseră prefăcute, din dărîmarea pereţilor despărţitori, într-un cuprinzător atelier de pictor.* CAMIL PETRESCU, N. 103. ✦ Fig. Scriitor care redă în mod plastic şi viu scene din viaţa reală şi aspecte din natură. *Sadoveanu este un pictor strălucit al naturii.* IBRĂILEANU, S. 20.

PÍCTORIŢĂ, *pictoriţe,* s. f. Femeie-pictor.

— Accentuat şi: *pictorí̦ă.*

PICTURÁL, -Ă, *picturali, -e,* adj. Care aparţine picturii, care ţine de pictură, plastic; pitoresc. *Te găseşti aici, la Galeriile Tretiakov, faţă în faţă cu arta picturală rusă, veche de o mie de ani.* STANCU, U.R.S.S. 55. *Cizelată şi fină, această cupă* [a nufărului] *are, în contrast pictural cu tava verde pe care stă aşezată, o culoare galbenă.* BOGZA, C. O. 158. ✧ (Adverbial) *Sadoveanu zugrăveşte necontenit natura pictural.* IBRĂILEANU, S. 6.

PICTÚRĂ, (2) *picturi,* s. f. **1.** Arta reprezentării peisajelor din natură, a fiinţelor şi a obiectelor pe hîrtie, pe pînză, pe pereţi, cu ajutorul culorilor, al creionului, al cărbunelui. *Avea incontestabil talent pentru contururi şi siluete... şi aducea aceste calităţi în pictură.* CAMIL PETRESCU, N. 124.

2. Lucrare artistică executată de un pictor; tablou. *Picturi pe sticlă. Pictură în email.*

3. Ansamblul operelor, stilurilor şi procedeelor pictorilor dintr-o ţară sau dintr-o epocă. *Pictura franceză din secolul al XVIII-lea.*

PICUÁR, *picuare,* s. n. Picător.

PICUÍ, *picuiesc,* vb. IV. Intranz. (Regional) A picura. (Fig.) *Nişte zgomote ciudate îi picuiau pe lîngă ureche.* POPA, V. 12.

PICULÉŢ, *piculeţe,* s. n. Diminutiv al lui pic[2]. *Cătară să-şi găsească urmele, pe unde veniseră dară nu găsiră nici un piculeţ de urmă.* ISPIRESCU, L. 162.

PICULÍNĂ, *piculine,* s. f. Flaut mic, cu registru acut. *O instrumentaţie bizară din concertul căreia nu lipsea nici piculina, nici oboiul, nici trîmbiţa.* HOGAŞ, M. N. 86. ✧ (Poetic) *S-a iscat un vînt subţire, cu şuier înfiorat de piculină.* C. PETRESCU, A. 274. *E-o muzică de toamnă Cu glas de piculină Cu note dulci de flaut.* BACOVIA, O. 85.
— Variantă: **picol.nă** (D. ZAMFIRESCU, la CADE) s. f.

PICÚP, *picupuri,* s. n. Dispozitiv care permite difuzarea sunetelor plăcilor de patefon printr-un aparat de radio; p. ext. aparat care cuprinde acest dispozitiv.

PÍCUR, *picuri,* s. m. **1.** Picătură, strop, pic. *Pe fundul fîntînilor n-a răsărit picur de apă.* C. PETRESCU, R. DR. 153. *Îi pusei la gura-ncleştată Să prindă din ploscă vrun picur de vin.* COŞBUC, P. II 293. ✧ Fig. *Aducerile-aminte pe suflet cad în picuri, Redeşteptînd în faţă-mi trecutele nimicuri.* EMINESCU, O. I 107. ✦ Cantitate mică de materie. *Stele rare din tărie cad ca picuri de argint.* EMINESCU, O. I 82.
2. (Numai la sg.) Picurare, picuriş. *Picurul streşinilor.*
3. Fig. Sunet lin (produs mai ales de clopoţei sau de instrumente muzicale), repetat la intervale mici. *Nu mai ajungea pînă la mine picurul tălăngilor.* SADOVEANU, O. A. II 212. *Mă deşteptai în picurul unui glas domol.* id. O. VI 66.

PICURÁ, *picur,* vb. I. **1.** Intranz. (Despre lichide) A cădea picătură cu picătură; a pica. *Lacrimile-i picurînd Se prefăceau mărgăritare.* IOSIF, PATR. 84. *Încet picură ploaia de pe ramuri.* VLAHUŢĂ, O. A. II 155. *Din ochi îi picura izvor de plînsoare.* ODOBESCU, S. III 207. ✧ (Poetic) *Barca tăia undele în taina serii, legănîndu-se; lumini argintii picurau din vîrful vîslelor şi şopteau căzînd în unde.* SADOVEANU, O. I 106. *Căldura picură mereu din cer.* REBREANU, I. 10. ✧ Fig. *Îl cutremură frigul peste trupul tot. Faţa i-i leoarcă... Iar în inima lui picură plîns fără sfîrşit.* POPA, V. 65. ✦ A lăsa să cadă picături. *Ploua monoton şi trist afară şi picurau streşinile fără întrerupere.* SADOVEANU, E. 134. *El duce regelui răspuns Din tabără Şi ţine-ascuns Sub straiul picurînd de ploi Pe cel mai bun dintre eroi.* COŞBUC, P. I 145. ✧ Expr. **De nu curge, (tot** sau **măcar) picură** = dacă nu curge, pică, v. curge. *De nu curge, macar picură şi cine mişcă, tot pişcă.* CREANGĂ, P. 110.
2. Tranz. A turna picătură cu picătură; a slobozi sau a lăsa să cadă pic cu pic. (Fig.) *Mînecuţă începu a picura din el răutate.* SADOVEANU, P. M. 21. *Mai picură-mi şi tu o slovă, două, Că prea le laşi în sama mea pe toate.* PĂUN-PINCIO, P. 49.
3. Intranz. (În expr.) **A picura de somn** = a pica de somn, v. pica. *Picura de somn şi din cînd în cînd îi asfinţeau ochii.* SADOVEANU, D. P. 145. *Mintea lui e plină de poveşti, pe care mi le spune seara, pînă tîrziu, pînă ce picur de somn în şoapta lor tot mai uşoară.* PĂUN-PINCIO, P. 103. *Mai bine-i, cînd afară-i zloată, Să stai visînd la foc, de somn să picuri.* EMINESCU, O. I 119.
4. Intranz. Fig. A răsuna; a vibra. *După ce se întunecă, rămase sub stele numai tăcerea întinderilor, în care picurau lin din cînd în cînd tălăngi.* SADOVEANU, F. J. 429. *În fin îmi era cald şi bine, iar în auz îmi picurau poveşti.* PĂUN-PINCIO, P. 119. *Peste farmecul naturii dulce-i picură ghitara.* EMINESCU, O. I 152.
5. Intranz. (Rar, despre imagini, gînduri etc.) A se scurge unul după altul; a se perinda. *Atîtea dulci videnii îmi picură în minte.* VLAHUŢĂ, P. 3.
— Prez. ind. şi: (învechit) *picurez* (ODOBESCU, S. III 564).

PICURÁR, *picurare,* s. n. Lăcrimar.

PICURÁRE s. f. Acţiunea de a picura; cădere pic cu pic.

PICURÁT s. n. Faptul de a picura; picurare. *Numai înăuntru, la abatajele de înaintare, nu se simţea nimic, decît aerul nemişcat şi picuratul neîncetat al apei.* DUMITRIU, V. L. 55. ✧ Fig. *Cînd şi cînd, în puterea nopţii, venea strigătul turmelor ori picuratul repede, întrerupt, al vreunei talăngi.* DUNĂREANU, N. 189.

PICURÍŞ s. n. (Rar) Căderea apei sub formă de picături; p. ext. locul unde apa unui izvor curge sub formă de picături. *A dat cu ochii, la picurişul izvoarelor, de năzdrăvani cari adună scînteiele din coada licuricilor.* DELAVRANCEA, S. 97.

PICURÚŞ, *picuruşuri,* s. n. Diminutiv al lui picur. *Trebuie să-şi păstreze cu sfinţenie fiecare picuruş de sînge. Se opri într-o groapă de obuz... îşi rupse cămaşa, înfăşurîndu-şi strîns rana.* CAMILAR, N. I 440.

PICÚŞ, *picuşuri,* s. n. **I.** Diminutiv al lui pic[2].
1. v. pic (**1**). *Amîndoi se opriră şi-şi aplecară urechea ca să audă picuşurile abia desluşite ale dezgheţului.* SADOVEANU, P. M. 153. *Cioara se repede la un iaz, ia cu clonţul apă şi picură în gura lui Tei-Legănat cîteva picuşuri.* ŞEZ. II 205. ✦ (Familiar) Băutură (alcoolică). *Să curgă picuşul pentru măria-sa şi luptătorii măriei-sale, care toţi se află acum în loc de verdeaţă şi tihnă.* SADOVEANU, N. P. 10.
2. Masă lichidă sau solidificată formată din picurarea unui lichid sau din curgerea picătură cu picătură a unei materii topite. *Degetele, ca fusele, aşezară capătul de luminare într-un picuş de ceară.* SADOVEANU, P. 101.
II. Cîştig neaşteptat, de obicei nelegal sau nepermis.

PICÚŢ, *picuţuri,* s. n. Diminutiv al lui pic[2]. *Mai zi, măi Briceag... numai un pic, auzi? Un picuţ de tot.* REBREANU, I. 16.

PIDÓSNIC[1] s. n. Plantă erbacee, cu frunze lucioase, verzi-albăstrii, cu flori galbene; creşte în locuri însorite, pe marginea drumurilor etc. *(Cerinthe minor);* somnoroasă.

PIDÓSNIC[2], **-Ă,** *pidosnici, -e,* adj. Care face totul pe dos sau altfel decît se face de obicei; ciudat, sucit. *A făcut sfat cu muierea. Era ceva cu totul pidosnic faţă de logica orientală.* SADOVEANU, O. L. 201. *Într-adevăr, faptele şi vorbele lui Zaharia Duhu se dovedeau pe fiecare zi mai pidosnice.* C. PETRESCU, R. DR. 352. *Am văzut-o că este pidosnică şi vroieşte cu orice chip să se adape numai de la un izvor.* CREANGĂ, P. 116.

PIÉDECĂ s. f. v. **piedică.**

PIEDESTÁL, *piedestale* şi *piedestaluri,* s. n. Suport pe care se aşază un element arhitectural, o statuie, o vază etc. *Puse îndată de-i ciopli pentru piedestaluri nişte grosolane figuri.* ODOBESCU, S. III 73. ✧ Fig. *Era o absurditate a ridica pe piedestal numai o singură patimă şi a-i da privilegiul de a fi exprimată în forme poetice.* GHEREA, ST. CR. I 144.

PIÉDICĂ, *piedici,* s. f. **1.** Ceea ce opreşte realizarea unui ţel, ceea ce stă în calea unei acţiuni; obstacol, stavilă; dificultate, greutate. *Dacă aveam succes, ne acapara succesul, dacă aveam de înfrînt dificultăţi, ne îndîrjeau piedicile.* C. PETRESCU, Î. II 109. *Dorinţa mea de a-l ajuta îmi ascunde toate piedicile, toate obiecţiile.* BRĂTESCU-VOINEŞTI, F. 15.
2. (Concretizat) Obiect sau dispozitiv folosit pentru întreruperea sau întîrzierea mişcării unui sistem tehnic

sau pentru blocarea unui organ mobil al acestuia; opritoare.

a) Frînghie sau lanţ cu care se leagă picioarele de dinainte ale cailor cînd sînt lăsaţi să pască. *Aţi mai auzit poate că acolo unde cad potcoavele cailor şi piedicile lor la păşune e semn că fierul s-a lovit de iarba-fiarelor.* C. PETRESCU, R. DR. 163.

b) Frînă care se pune la roata carului.

c) Scîndurică cu ajutorul căreia se fixează sulurile războiului de ţesut, ca să nu se desfăşoare.

d) Dispozitiv pentru blocarea trăgaciului unui pistol sau al unei puşti, spre a evita o descărcare accidentală. *Şovăind între diferite bănuieli, stăteam locului nemişcat, cu un deget pe piedica pistolului.* GALACTION, O. I 82. *Iată pistolul... îl ţiu eu, n-ai decît să tragi piedica.* NEGRUZZI, S. I 23.

e) Cureaua cu care cizmarul ţine strîns genuncherul şi încălţămintea cînd lucrează. (În forma *piedecă*) *Muşchea, piedecă, hască şi clin... şi tot ce trebuie unui ciubotar.* CREANGĂ, A. 81.

f) (Învechit, cu valoare de pl.) Cătuşe, fiare, lanţuri.

3. Mijloc de a face pe cineva să cadă, împiedicîndu-l cu piciorul; împiedicare. *Hai la trîntă, dar fără piedică.* ◇ Expr. **A pune** (cuiva) **piedică** = a face pe cineva să cadă, împiedicîndu-l. *Jucau fripta şi-şi puneau piedici.* PAS, Z. I 166. *Fără să-i dea răgaz a zice nici cîrc! îi puse o piedică şi-i făcu vînt în cazan.* ISPIRESCU, L. 201.

— Variantă: **piédecă** s. f.

PIEDICÚŢĂ, *piedicuţe,* s. f. **1.** Diminutiv al lui piedică.

2. Plantă erbacee cu tulpina tîrîtoare şi cu frunze mărunte şi dese terminate printr-un păr fin; creşte prin păduri şi păşuni umede, în regiunile de munte *(Lycopodium clavatum).*

PIEÍRE s. f. **1.** (Livresc, arhaizant) Moarte, omor, ucidere (uneori în masă, v. măcel). *Şi era prin şanţ pieire şi văzduhul tremura, Iar dincolo, prin redută, moartea cea de veci era.* COŞBUC, P. II 44. [Oastea] *cuprinsă-i de pieire şi în faţă şi în coaste.* EMINESCU, O. I 148. *El vrea a mea pieire?* ALECSANDRI, T. II 116. ◇ (Pleonastic) *Începe ... să strige ca într-o pieire de moarte.* CARAGIALE, O. III 98. ◇ (Precizat prin «capului») *Îl rugau să se lase de a face călătoria aceasta, ca nu care cumva să meargă la pieirea capului său.* ISPIRESCU, L. 4. *Iepurii şi-au semănat ardei, pieirea capului lor,* se zice despre cei care, prin faptele lor nechibzuite, se pun singuri în primejdie. ◇ Expr. **A fi** (sau **a se afla**) **la pieire** = a fi (sau a se afla) în primejdie de moarte. *Bine-ai venit, moş Dane! ce vînt te-aduse-aice? — Vînt rău şi de jălire! Ne calcă iar păgînii, frate, şi ţara-i la pieire.* ALECSANDRI, P. III 285. *Dă lui pe loc de ştire Că mă aflu la pieire.* id. P. P. 126.

2. Fig. Dispariţie, distrugere, prăbuşire, nimicire. *Ai crede că-i pieirea lumii.* VLAHUŢĂ, R. P. 66. *Un bîtlan păşind încet, Zice: «Nu-i pieirea lumii... vînătorul e poet!».* ALECSANDRI, P. III 63. *Boieria şi domnia aducea pieirea ţării.* BĂLCESCU, O. I 351.

— Variantă: (regional) **plerire** (COŞBUC, P. I 236, RETEGANUL, P. III 24) s. f.

PIÉIŞTE s. f. (Regional) Pieire; prăpăd, pustiire. *În ţara noastră... era mare pieişte şi un sodom de nu mai avea pereche.* La CADE.

PIEITÓR, -OÁRE adj. v. **pieritor.**

PIELÁR, *pielari,* s. m. **1.** Meseriaş care prelucrează piei; tăbăcar.

2. Negustor de piei.

PIELĂRÍE, *pielării,* s. f. **1.** (Cu sens colectiv) Mulţime de piei; p. ext. obiecte confecţionate din piele. V. curelărie. *Îi conduse printr-o sală cu hainuri noi, atîrnate în perete, zurgălăi şi zăbăli nichelate, cu miros de magazin de pielărie.* C. PETRESCU, Î. II 104. *Productele manufacturate erau numeroase: pielăriile, cojocăriile şi curelăriile.* ODOBESCU, S. I 480.

2. Atelier unde se tăbăcesc pieile; tăbăcărie. ✦ Prăvălie unde se vînd piei lucrate. V. marochinărie.

PIELĂRÍT s. n. Meseria pielarului.

PIELCEÁ, -ÍCĂ, *pielcele,* s. f. **1.** Blăniţă de animal mic, mai ales de miel. *Cică îmbla după strîns pielcele.* CREANGĂ, P. 148.

2. Bucată mică de piele; p. ext. obiect făcut din piele. *Prostie este să porţi fără rost, cînd e cald şi nu-ţi folosesc, nişte pielcele de cîne şi să te loveşti cu ele în palma stîngă.* SADOVEANU, P. M. 74.

— Variantă: **pielicéa** (GALAN, B. I 53) s. f.

PIÉLE, *piei,* s. f. **1.** Ţesut care înveleşte în întregime corpul omului, al animalelor vertebrate şi al unor nevertebrate, avînd rolul de a proteja corpul şi uneori de a-i menţine temperatura constantă. *Pielea poate fi considerată ca o imensă terminaţie nervoasă.* NICOLAU-MAISLER, D. V. 35. *Atunci Ivan dezleagă turbinca în faţa tuturor, numai cît poate să încapă mîna, şi luînd cîte pe un drăcuşor de corniţe, mi ţi-l ardea cu palcele, de-i crăpa pielea.* CREANGĂ, P. 306. *Bat-o cruciuliţa lele, N-avu cum să nu mă-nşele, C-o văzui albă la piele Şi la grumaz cu mărgele.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 242. ◇ Loc adj. şi adv. **Cu** (sau **în**) **pielea goală** v. gol[3]. ◇ Expr. **A i se face** (cuiva) **pielea de găină** (sau **de gîscă**) ori **pielea găinii** (sau **a gîştii**) = a i se încreţi (cuiva) pielea (de frică sau de frig). *A fost pe-aici odată unul Horea... Vi se face pielea de găină? De ce?* BENIUC, V. 95. **A fi numai piele şi oase** sau **a fi numai pielea şi oasele de cineva** v. os. **A fi dezbrăcat la piele** = a fi fără nici un fel de îmbrăcăminte pe trup, a fi gol (puşcă), v. gol[3]. *Odraslele şefilor de trib african... se închină la pietroaie şi idoli de lemn, şi dezbrăcaţi la piele... prezidează festinurile cu dans, tam-tam şi torţe de răşină.* C. PETRESCU, R. DR. 101. **N-aş vrea să fiu în pielea** (cuiva) = n-aş vrea să fiu în locul, în situaţia cuiva, să păţesc ce are să păţească sau ce-a păţit cineva. **A nu-şi mai încăpea în piele** v. încăpea. **Te mănînc pielea** = cauţi bătaie. **A-i lua** (cuiva) **pielea** sau **şapte** (ori **nouă**) **piei** = a exploata crîncen pe cineva, a-l jecmăni, a-l jupui. **A-i frige pielea cuiva** = a se răzbuna pe cineva, a-l face să sufere, a-i face zile fripte. *Mai rabdă Harap-Alb, căci cu răbdarea îi frigi pielea.* CREANGĂ, P. 223. **A-şi lăsa pielea** (pe undeva) = a muri (pe undeva). **A-şi pune pielea la saramură** = a risca, a se expune. **A-şi pune pielea pentru cineva** = a se expune la neplăceri, a-şi pune viaţa în primejdie pentru cineva. **A-şi ieşi din piele** (de bucurie, de ciudă etc.) = a fi foarte bucuros, a-i fi foarte ciudă etc., a nu mai putea (de bucurie, de ciudă etc.). *Cînd îl vede norocul apropiindu-se de pădure tot numai cu toporul pe umăr şi mai zdrenţos decît în celelalte zile şi tot zgîriat, sta să-şi iasă din piele.* RETEGANUL, P. IV 25. **A se băga** sau **a intra** (pe) **sub pielea cuiva** v. băga. **A intra** (pe) **sub pielea cuiva** v. intra. **A-i da prin piele** = a o păţi, a suferi consecinţele unui lucru făcut; a-i ieşi pe nas. **A şti** (sau **a vedea**) **cît îi plăteşte** (cuiva) (sau **ce-i poate**) **pielea** = a şti (sau a vedea) de ce e în stare cineva, a şti cît face, cît plăteşte cineva. *Luaţi seama: jandarmii! Ne-au ajuns din urmă. Acuma să vedem ce ne poate pielea.* DAVIDOGLU, O. 129. **Nu-i plăteşte pielea** (**nici**) **un ban** (sau **nici o ceapă degerată**), se zice despre cineva care nu-i bun de nimic. **A face cuiva pielea cojoc** v. cojoc. **A i-o face** (cuiva) **pe piele** = a se răzbuna pe cineva. *Stăi — măi tu, că ţi-o fac eu ţie pe piele, femeie fără de inimă ce mi-ai fost.* ISPIRESCU, L. 281. *S-a mîniat rău pe sat Şi trei zile n-a mîncat, Şi le-a făcut-o pe piele.* PANN, P. V. III 17. **A-şi vinde şi pielea** = a-şi vinde tot, a-şi vinde şi cămaşa (pentru a scăpa de o datorie, de o primejdie etc.). **A-şi vinde scump pielea** =

a căuta să obţii cît mai mult, fiind într-o situaţie grea, într-o luptă etc. *Oi căuta şi eu să-mi vînd pielea cît se poate mai scump, ca să nu-mi pară rău pe ceea lume c-am fost înşelat.* GANE, N. II 107. **A rămîne numai cu pielea** = a rămîne fără nimic, a rămîne sărac lipit pămîntului. **A îi vai (şi-amar) de pielea** (cuiva) = a fi rău de cineva, vai de capul lui. *De-oi veni pe-acolo şi n-oi găsi trebile făcute după plac, vai de pielea ta are să fie.* CREANGĂ, P. 208. *Era o fată robace şi răbdătoare; căci altfel ar fi fost vai ş-amar de pielea ei.* id. ib. 283. **A da pielea popii** = a muri. *Te poftesc să nu cumva să mă laşi la o adică. Eu am venit cu d-ta precum m-ai rugat... iar apoi n-am gust să-mi dau pielea popii.* ALECSANDRI, T. I 90. **A simţi** (ceva) **pe propria (sa) piele** = a suporta din plin consecinţele unei situaţii. **A face ceva pe pielea altuia** = a face ceva pe seama, pe socoteala, în dauna cuiva. *Moşierii şi capitaliştii fac război pe pielea norodului, rîvnind să distrugă revoluţia rusă ca să spargă ameninţarea ce venea şi asupra lor.* SADOVEANU, M. C. 75. **A îi gros la piele** (sau **cu pielea groasă**) = a fi lipsit de bunsimţ, de ruşine, a fi obraznic. **A-i face** (cuiva) **pielea tobă** = a stîlci pe cineva în bătaie, a-l bate măr. **Numai pielea lui ştie,** se spune despre cel care a răbdat şi a suferit multe. ✧ (Numai la pl., în expr.) *Pieile roşii* = populaţia indigenă din America de Nord. ✦ Fig. Viaţă, existenţă. *Avea să-şi piardă viaţa doar pentru atîta lucru, pentru două-trei piei de golani săraci.* DUMITRIU, N. 215. *Dacă ţii la pielea dumitale, să te duci mai degrabă, să ieşi curînd din casa asta.* CARAGIALE, O. I 70.

2. Pielea (**1**) unui animal jupuită de pe trup, tăbăcită şi întrebuinţată în industrie. *Mănuşi de piele de căprioară.* ▭ *Cînd treceam pe lîngă casa noastră, mi se strîngea inima. A luat-o... proprietarul unei fabrici de piele.* C. PETRESCU, Î. II 238. *În dulapuri vechi de lemn simplu erau cărţi vechi legate în piele.* EMINESCU, N. 52. ✧ *Piele crudă* = piele de animal jupuită (şi conservată prin procedee chimice şi fizice). ✦ Blană [1]. *Pe laviţe-aşternute cu albe piei de ied Bărbaţii stau în şiruri.* COŞBUC, P. I 161. *Pe înserate, se îmbracă pe ascuns într-o piele de urs, apoi încălecă pe cal* [şi] *iese înaintea fecioru-su pe altă cale.* CREANGĂ, P. 185. *Să nu faci azi ca lupul ce-n pielea cea de oaie Vorbea pe placul turmei să poată s-o jupoaie!* BOLINTINEANU, O. 157. *Nu vinde pielea ursului din pădure* (= nu conta, nu te baza pe un lucru pe care nu-l ai). ✧ (În expr.) *Lup în piele de oaie* (cu aluzie la lupul din fabulă) = om făţarnic şi viclean.

— Forme gramaticale: gen.-dat. *pielii* şi (mai rar) *pieii.*

PIELICEÁ s. f. v. **pielcea.**

PIELICIOÁRĂ, *pielicioare,* s. f. Diminutiv al lui pieliţă; înveliş subţire care acoperă unele părţi ale plantelor. *Se ia* [cînepa] *mănuşă cu mănuşă, se spală de nomol şi de pielicioara (epiderma) colorată, şi se pune pe mal, în trei picioare, ca să se usuce.* ŞEZ. IX 141.

PIELIŞOÁRĂ, *pielişoare,* s. f. (Rar) Diminutiv al lui piele.

PIELÍTĂ, *pielite,* s. f. Inflamaţia mucoasei bazinetului.

— Pronunţat: *pi-e-.*

PIÉLIŢĂ, *pieliţe,* s. f. (Şi în forma *peliţă*) **1.** Piele (în special cea a obrazului). *Vorbise repede şi focos; obrazul cu pieliţa albă şi translucidă luase o culoare viorie şi bolnavă.* C. PETRESCU, A. 321. *Ochii fetei se-nfundase în cap, oasele şi încheieturile feţei ei ieşisă afară, pieliţa din oacheşă se făcusă vînătă.* EMINESCU, N. 25. *Oricine-l vede-n soare cu pieliţa lui albă, Se-ntreabă ce să fie, fecior de zmeu ori fată?* ALECSANDRI, O. 211. ✧ Expr. **Să-i tai pieliţa cu un fir de păr,** se spune despre cineva care are pielea obrazului foarte fină şi delicată. (Învechit) **A îi pieliţă de...** = a fi neam de..., viţă de... *Eu sînt pieliţă de drac, De dau la domnie-n cap.* MAT. FOLK. 158. ✦ (Mai ales la pl.) Pielea îngustă şi albă care mărgineşte unghia. *Prinde delicat* [degetele] *pe rînd, în mîna ei grasă şi pistruiată, rotunjeşte oval unghiile, taie pieliţele, lustruieşte, pensulează cu lac.* C. PETRESCU, C. V. 259. ✦ (Rar) Pleoapă. *El adormi; cu toate acestea-i părea că nu adormisă. Peliţele de la lumina ochiului i se roşise ca focul.* EMINESCU, N. 25.

2. Membrană, mucoasă care acoperă unele organe. *Se deschide ciocul* [găinii], *i se scoate limba, se întoarce, şi de la jumătate înspre vîrf i se jupeşte un fel de peliţă numită cobe.* ŞEZ. III 205. ✦ Membrană care uneşte degetele palmipedelor.

3. Înveliş subţire care acoperă miezul sau carnea boabelor unor fructe; epicarp. *Pădurea ascunde şanţurile; brazii se văd în pîcla albastră ca în bruma de pe pieliţa prunelor.* C. PETRESCU, Î. II 14. ✦ Înveliş subţire care acoperă unele părţi ale plantelor.

4. Poighiţă fină care se formează pe suprafaţa laptelui, a supei şi a altor alimente lichide. *Imaginea unei ceşti de cafea cu lapte, răcită şi cu pieliţa creaţă deasupra, în loc să-i apară respingătoare, îi scormoni stomacul cu unghii de fier.* C. PETRESCU, C. V. 124.

— Pl. şi: *pieliţi.* — Variantă: **péliţă** s. f.

PIELM s. n. (Regional) **1.** (Şi în forma *piemn*) Făină de grîu sau de porumb de cea mai bună calitate. *Cînd pui piemn mai mult, se face mămăliga mai mare.* PANN, P. V. III 28.

2. Pospai (**1**).

— Variantă: **piemn** (TEODORESCU, P. P. 274) s. n.

PIELÓS, -OÁSĂ, *pieloşi, -oase,* adj. (Rar) Care are aspectul pielii; elastic şi rezistent ca pielea.

PIELUŞEÁ, -ÍCĂ, *pieluşele,* s. f. Pielişoară. *Mi-aţi făcut şi mie rost de saltea de puf... Numai de n-ar fi avut puful niscai lighioane... că atunci o să fie vai de pieluşica mea.* STĂNOIU, C. I. 136.

PIEMN s. n. v. **pielm.**

PIEPT, (**1, 2, 5**) *piepturi,* s. n., şi (**4**) *piepţi,* s. m. **1.** (În opoziţie cu spate) Partea superioară a trunchiului (de la gît pînă la abdomen, în care se află plămînii, inima) la om şi la animale; torace. *Nici nu ştiu cum ridic puşca; inima-mi bate iute în pieptul înfierbîntat.* SADOVEANU, O. VII 333. *Iar tinerele-i plete de peste umeri cad Pe piept, şi ea le prinde mănunchi în alba-i mînă.* COŞBUC, P. I 52. *Mă dor de crudul tău amor A pieptului meu coarde, Şi ochii mari şi grei mă dor, Privirea ta mă arde.* EMINESCU, O. I 172. ✧ *Furca pieptului* v. furcă. *Coşul pieptului* = cutia toracică. *Suflă în tăciune pînă îi plesneşte coşul pieptului.* C. PETRESCU, Î. II 3. *I se trezise iar, în coşul pieptului, dihania aceea jucăuşă, care îl scăpase de multe năcazuri, dar îi făcuse şi mult amar.* POPA, V. 102. ✧ Loc. adv. **În piept** = pieptiş. **Cu capul în piept** = cu capul în jos, cu capul aplecat (de ruşine, de tristeţe etc.). *Ilie îşi puse pălăria în cap, se sculă oftînd şi porni, cu capu-n piept, cu scripca subsuoară.* SADOVEANU, P. 55. *Îi netează mîndra coamă Şi plîngînd îi pune şaua. S-avîntă pe el şi pleacă, Părul-n vînturi, capu-n piept, Nu se uită înainte-i, Nu priveşte îndărăpt.* EMINESCU, O. I 66. **Cu pieptul gol** = cu îmbrăcămintea desfăcută la piept; descheiat la piept. **Cu pieptul deschis** = fără sfială, fără teamă, plin de curaj. *Cum ajunge în tîrg, se duce cu pieptul deschis drept la palatul împăratului.* CREANGĂ, P. 80. (În legătură cu lupte, încăierări etc.) **Piept la** (sau, rar, **în**) **piept** = corp la corp; la baionetă. *Dorobanţii care luptau piept la piept se traseră iute la capătul şanţului şi de pe parapet porniră cîteva pîrîituri de salve.* SADOVEANU, O. VI 74. *Lupta era mai de aproape, mai piept la piept.* GANE, N. II 109. *Piept în piept!*

... cîmpul răsună, Toți de tot dau împreună. Toți la luptă-s încleștați. ALECSANDRI, P. I 37. **Piept lîngă piept** = unul lîngă altul, strîns apropiați. *Caii veneau la pas, cu părul strălucitor, piepturi lîngă piepturi și stufăriș de picioare fine, pădure de gîturi încordate.* DUMITRIU, N. 113. ✧ Expr. **A strînge la piept** (pe cineva) = a-l îmbrățișa. *Mă strîngi la piept, și-atîta ce-i?* COȘBUC, P. I 68. *Vină, dragă, pîn' te-aștept, Să te strîng la piept.* ALECSANDRI, T. I 78. **A pune mîinile pe piept** = a muri. *De-oi pune eu mîinile pe piept are să rămîie căruța asta de haimana și iepușoarele de izbelițte.* CREANGĂ, P. 118. **A da piept cu cineva** (sau **cu ceva**) = a se împotrivi cuiva; a înfrunta pe cineva; a se lupta cu cineva. *El va sta să dea piept cu tîlharii pînă se va întoarce ea.* ISPIRESCU, L. 134. *Tot ce stă în umbra crucii, împărați și regi s-adună Să dea piept cu uraganul ridicat de Semiluna.* EMINESCU, O. I 146. **A da piept în piept cu cineva** = a se întîlni pe neașteptate cu cineva, a da față în față, a da nas în nas. **A se lovi în piept cu cineva** = a se lupta. *Se duce să avînte armata cea creștinească Și cu romînii aprigi în piept să se lovească.* ALECSANDRI, P. III 223. **A se bate (cu pumnii) în piept** v. bate. **A pune** (cuiva) **mîna în piept** v. mînă. **A lua** (pe cineva) **de piept** = a înșfăca pe cineva de partea din față a hainei pentru a-i cere socoteală de ceva sau spre a-l lua la bătaie. **A se lua (a se apuca** sau **a se prinde) de piept cu cineva** = a se împotrivi (cuiva); a se lupta, a se lua la bătaie cu cineva. *Hai, suiți, că m-apuc cu voi de piept.* SADOVEANU, la TDRG. *Al meu e! pentru calul meu Mă prind de piept cu dumnezeu.* COȘBUC, P. I 113. **A lua** (ceva) **în piept** = a înfrunta ceva, a lupta pentru a cuceri sau pentru a învinge ceva. *Și sînt animale trupeșe, bine hrănite, care ar putea să ia în piept dealul Văcărețtilor ori dealul Filaretului.* PAS, L. I 83. **A ține piept** (cuiva) = a se împotrivi cuiva, a-l înfrunta, a nu se da bătut, a nu se lăsa. *În discuțiile dintre, studenta ținea piept cu încăpățînare și eroism.* C. PETRESCU, Î. I 21. *Se îndreptau, încet-încet, înspre casa lui moș Gheorghe... ascultînd și ei cum moș Gheorghe ținea piept prefectului.* BUJOR, S. 166. **A face piept bărbătesc** = a fi curajos, a da dovadă de bărbăție. *Nu plînge, îmi zise, n-ai grijă, romîne, Fă piept bărbătesc.* ALECSANDRI, P. A. 50. **A se pune cu pieptul** (pentru ceva sau cineva) sau **a apăra cu pieptul** (ceva sau pe cineva) = a apăra din toate puterile, a apăra cu viața. *Răzășii din ziua de astăzi au fost cele mai mari familii în vremea veche. Ei au apărat țara și au scăpat-o cu pieptul lor din mîna dușmanilor.* ALECSANDRI, T. I 165. ✦ Carne de pe această parte a corpului animalelor, folosită ca mîncare. *Piept de pasăre.*

2. (Prin restricție) Organ din cavitatea toracică, în special inima și plămînii. *Acum cu sfială m-apropii De banca pe care ai stat Și pieptul începe să-mi bată.* TOPÎRCEANU, B. 81. *Se aude un pas... fruntea-i roșește, Îi bate tare pieptul ș-o trece un fior.* MACEDONSKI, O. I 244. *Și cum întinde brațul drept Mai viu îi bate pieptul.* COȘBUC, P. I 68. ✧ *Boală de piept* = tuberculoză pulmonară. ✧ Expr. **A-și sparge pieptul** (strigînd, vorbind etc.) = a striga din răsputeri, a zbiera, a osteni (strigînd, vorbind etc.); a-și rupe pieptul, v. rupe. ✦ Suflet, inimă (ca sediu al sentimentelor). *Și n-aș fi crezut, vreodată, să mai aibă pieptul meu Loc de vreo simțire nouă fiind plin de dorul tău.* DAVILA, V. V. 86. *Mult e mult de cînd te-aștept, Să-mi alin dorul din piept.* ALECSANDRI, P. II 91. *Ochișorii-și închidea Și pînă ce-i închidea, La sorusa-i îndrepta Și lacrimi din ei vărsa Și din piept amar ofta.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 494. ✧ (Poetic) *Oltul tot la piept ne are Și-i al nostru și ne știe Și nu bate cu mînie.* COȘBUC, P. II 108.

3. (Numai la sg.) Sîn, țîțe. *Pieptul plin cu mîna-l ține, Strîns îl ține, Că-i piept tînăr și mereu Ar sălta, și-n salt e greu.* COȘBUC, P. I 117. *De mila copilului care nu mai găsea lapte la pieptul ei, de dorul bărbatului pe care îl căuta... porni așa cum putu.* ISPIRESCU, L. 59.

4. (Mai ales la pl.) Parte a cămășii sau a unei haine, care acoperă pieptul. *Gemu și-l luă pe Cilibia de piepții mantalei cenușii cu nasturi auriți.* DUMITRIU, N. 110. *De-abia atunci văzu că pieptul și poalele cămășii erau pătate de sînge.* REBREANU, I. 46. *Fata frumoasă... își apăsă piepții rochiei și oftînd începu să spuie.* VISSARION, B. 167.

5. (Urmat de determinări în genitiv sau introduse prin prep. «de») Coastă de deal, de munte; pripor, povîrniș. *Pieptul dealului se domolise... și un platou puternic, pe care se legăna în valuri fînul, creștea frumos, sub norii albi, de iunie.* GALACTION, O. I 38. *Într-o zi o luă razna, p-un piept de mușcel, fără să știe încotro.* DELAVRANCEA, S. 27. *Iar în pieptu-acestui munte se arat-o poartă mare.* EMINESCU, O. IV 130. ✦ (Învechit) Limbă de uscat care înaintează în apă; cap, promontoriu. *În drumul său, ajunse pe un piept de pămînt ce se întinde în mare.* ISPIRESCU, U. 76.

PIEPTĂR, *pieptare*, s. n. **1.** Cojocel scurt din blană de miel, fără mîneci, încheiat în față sau pe un umăr, pe care-l poartă mai ales țăranii și țărancele; bundiță. *Azvîrli de pe sine un colț al cojocului. I se zări cămașa la subțioară, cîtă se vedea din pieptarul de miel.* DUMITRIU, N. 24. *Toader scutură din cap, își netezește părul de pe frunte, ridică din umeri și își potrivește pieptarul pe trup.* SLAVICI, N. I 81. *Ș-a mea drăguță vine Cu laibăr și cu pieptar, Cu pieptar cu buzunar.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 426. ✦ Vestă. *Un pieptar negru-corb era sfîșiat în dreptul sînilor de o broderie roșie ca sîngele.* GALACTION, O. I 176. *Uită-te ce frumoasă rochie neagră! o să-mi fac un pieptar mie, și femeii o cataveică.* NEGRUZZI, S. I 32.

2. Platoșă de metal sau de piele, cămașă de zale pe care o purtau oștenii medievali spre a-și apăra pieptul. *Ies fulgere din suliți, dar sulițele mor Zdrobite de pieptarul puternicelor zale.* COȘBUC, P. I 158. *Vulcan, făurarul zeilor, îl dărui cu un toroipan și cu o platoșă sau pieptar de fer nerăzbătut.* ISPIRESCU, U. 46. *Corpul arcașilor trece Toți cu pieptare de bou.* NEGRUZZI, S. II 78.

3. Curea lată la hamuri, care trece pe sub pieptul calului; pieptul hamului.

4. Piept **(4)** de cămașă, scrobit, care se pune peste cămașa obișnuită. *Pieptar de pichet pentru frac.*

PIEPTĂNÁ, *piéptăn*, vb. I. Tranz. **1.** A descurca, a aranja cu pieptenele părul, barba etc; (fiind vorba de femei) a netezi și a potrivi părul, aranjîndu-l, adunîndu-l laolaltă, sau împletindu-l. *A doua zi se scula, Fața palidă-și spăla, Păr de aur pieptăna.* ALECSANDRI, P. I 105. ✧ (Complementul indică persoana) *Te-am pieptănat și te-am îngrijit.* SADOVEANU, O. VIII 198. *Și ducîndu-se împăratul pune de piaptănă și îmbracă la fel pe amîndouă fetele.* CREANGĂ, O. A. 261. ✧ Refl. (Despre persoane) *Sultănica, de n-ar pieptăna-o mă-sa, nu s-ar mai pieptăna.* DELAVRANCEA, S. 48. *Ele începură a se pieptăna.* ISPIRESCU, L. 236. *Își rase barba, se pieptănă.* ALEXANDRESCU, M. 326. *Satul arde și baba se piaptănă* v. babă. ✧ Fig. (Familiar) *Mai piaptănă puțin fraza.* CAMIL PETRESCU, T. II 418. ✦ (Familiar) A bate pe cineva. V. scărmăna. *De-abia l-am scos din gura lui Zurzan; l-a pieptănat de i-au mers peticele.* CREANGĂ, P. 148.

2. (Cu privire la anumite fibre textile) A trece printre dinții unor piepteni pentru a îndepărta impuritățile, fibrele scurte și ghemotoacele; a dărăci. *Aduceți... ragila și pieptenii de pieptănat cîlți.* CREANGĂ, P. 59. ✧ Refl. Fig. *Apele furioase trecuseră prin garduri ca prin piepteni, pieptănîndu-se în ele de toate ierburile și gunoaiele aduse din pădure.* GALACTION, O. I 205.

— Forme gramaticale: prez. ind. pers. 2 *piepteni*, pers. 3 *piaptănă*. — Prez. ind. și: *piépten* (CARAGIALE, O. VII 118).

PIEPTĂNÁR, *pieptănari,* s. m. Cel care face şi vinde piepteni. *Nu cumva... să mai ai vorbă cu pieptănarul cel cu traistă înflorită.* CAMILAR, N. I 256.

PIEPTĂNÁRE, *pieptănări,* s. f. Acţiunea de a p i e p t ă n a.

PIEPTĂNĂRIŢĂ, *pieptănăriţe,* s. f. Plantă erbacee din familia gramineelor, cu un spic la vîrful tulpinii, prezentînd spiculeţe dispuse ca un pieptene; creşte prin fîneţe şi e cultivată ca plantă de nutreţ *(Cynosurus cristatus).*

PIEPTĂNÁT[1] s. n. Acţiunea de a (s e) p i e p t ă n a. *Pieptănatul părului. Pieptănatul cîlţilor.*

PIEPTĂNÁT[2]**, -Ă,** *pieptănaţi, -te,* adj. **1.** (Despre părul sau barba cuiva) Aranjat cu pieptenele. *Părul castaniu îi era lins pieptănat, cu cărare la mijloc.* SADOVEANU, O. VII 54. *Iată craiul socru-mare, rezemat în jilţ cu şpată. El pe capu-i poartă mitră şi-i cu barba pieptănată.* EMINESCU, O. I 85. ✦ (Despre persoane) Cu părul netezit, aranjat. *Aşa de curat îmbrăcată ş-aşa de strîns pieptănată în cosiţe, totdeauna ca-ntr-o zi de sărbătoare, se ducea spre casă.* SADOVEANU, O. VIII 9.

2. (Despre fire textile) Trecut prin maşina de pieptănat sau tras prin pieptene, în industria casnică; dărăcit.

PIEPTĂNĂTOÁRE, *pieptănători,* s. f. (Mold., Transilv.) Maşină de pieptănat lîna, bumbacul şi fibrele extrase din scoarţa unor arbori, în procesul industrial de filare; darac.

PIEPTĂNĂTÚRĂ, *pieptănături,* s. f. **1.** Fel de aranjare a părului; coafură, frizură. *Îşi privea acum cu luare-aminte obrazul şi pieptănătura într-un hîrb de oglindă mic cît palma.* SADOVEANU, O. VIII 214. *Se întoarce cînd p-o parte, cînd pe alta, nemulţumită de cum îşi potriveşte pieptănătura.* DELAVRANCEA, S. 109. *Glumesc pe socoteala hainelor lui cam vechi, a umbletului, a pieptănăturii.* VLAHUŢĂ, la TDRG.

2. (Text.) Totalitatea deşeurilor alcătuite din ghemotoace şi fibre scurte eliminate din banda de fibre la maşina de pieptănat.

PIEPTĂNÚŞ, *pieptănuşi,* s. m. Diminutiv al lui p i e p t e n e.

1. (Mai ales la pl.) Unealtă cu ajutorul căreia se scarmănă lîna, cînepa etc., fiind făcută dintr-o scîndură acoperită cu piele, în care sînt înfipte cuie ascuţite la capătul de sus (dinţi). *Un teanc de sumane croite... aştepta cusutul: pieptănuşii în laiţă n-avea cine-i ţinea de coadă.* CREANGĂ, A. 62.

2. (Munt.) Pasăre mică, cu coada de un roşu-aprins, care îşi face cuibul prin găurile copacilor (mai ales ale sălciilor din regiunea Dunării) *(Phoenicurus phoenicurus);* codroş.

PIEPTĂRĂŞ, *pieptăraşe,* s. n. Diminutiv al lui p i e p t a r. (Cu pronunţare regională) *Sărise un bumb de la pieptaraşul de catifea neagră.* EMINESCU, N. 109.

PIEPTĂRÉL, *pieptărele,* s. n. Pieptăraş. *Moşneag albit de zile negre, Aşa îl pomenise satul, Pe pieptărelul lui de lînă Purtînd un ban de la-mpăratul.* GOGA, P. 23.

PIEPTĂRÚŢ, *pieptăruţe,* s. n. Pieptăraş. *O drăguţă de fată ca ruptă din soare... cu cătrinţă ca fetele noastre, cu pieptăruţ mîndru.* RETEGANUL, P. V 46.

PIÉPTEN s. m. v. **pieptene.**

PIÉPTENE, *piepteni,* s. m. **1.** Obiect de toaletă făcut din os, din celuloid, din metal etc. cu dinţi, care serveşte la pieptănat. *Cine are barbă are şi pieptene.* NEGRUZZI, S. I 249. *La trup pepene, La cap pieptene, La picioare Răşchitoare* (Cocoşul). GOROVEI, C. 92. ✧ F i g. *Vîntul scăpat din pieptenele pădurii începea să gonească şuierînd prin mărăcini.* DUMITRIU, N. 187. *Nu ştiu ce să fac cu căţelul ăsta al meu. Cît îi dau să îmbuce, coastele tot pieptene.* SADOVEANU, P. M. 69. ✦ Obiect asemănător cu cel descris mai sus, uneori incrustat, cu care femeile îşi prind părul.

2. (Mai ales la pl.) Unealtă de diferite forme, cu dinţi de fier, care serveşte în industria casnică la pieptănatul firelor textile, la descurcarea sau la aranjarea părului animalelor etc. *Pieptenii de pieptănat cîlţi.* CREANGĂ, P. 59. ✦ Cilindru cu dinţi metalici sau pînză fără fire, cu ace, care constituie piesa principală la maşina de pieptănat. ✦ Pieptănuş **(1).**

3. Unealtă în formă de disc dinţat la periferie, folosită pentru tăierea filetului.

— Variantă: **piépten** s. m.

PIEPTENÉI s. m. pl. Pieptănuş **(2).**

PIEPTÍŞ[1] adv. **1.** De-a dreptul (în sus), în pripor; direct. *Acest alai petrecu domnia pînă în valea Largului, de unde se vede ridicîndu-se pieptiş în nouri muntele Pătru-vodă.* SADOVEANU, F. J. 364. *Pisicuţa şerpuia la pas, suflînd des şi opintindu-se din greu, cînd drumul suia mai pieptiş.* HOGAŞ, M. N. 72.

2. F i g. Cu curaj, cu îndrăzneală; pe faţă, deschis, făţiş. *N-aveţi îndrăzneală a vă lupta făţiş şi pieptiş cu puterile asupritoare, ci umblaţi cu şiri ascunse pe la consuli.* ALECSANDRI, T. 1340.

3. Piept la piept. *El pe fruntaşii din rîndul aheilor pare că-i cheamă Singuri să steie pieptiş cu dînsul în luptă cumplită.* MURNU, I. 52. ✧ F i g. *M-am luat cu muntele pieptiş, Cu pădurosul acesta de regè! Rizi, tu, rizi, bătrînule Criş, Dar urma alege.* BENIUC, A. R. 22.

4. Faţă în faţă. *Dacă s-ar fi întîlnit în mijlocul străzii, pieptiş, în plină lumină a zilei, ar fi trecut fără să se recunoască.* C. PETRESCU, C. V. 19.

PIEPTÍŞ[2]**, -Ă,** *pieptişi, -e,* adj. **1.** (Despre munţi, dealuri, drumuri etc.) Abrupt, greu de suit, în pripor. *Cît ţine ziua, grupuri de oameni urcă din sat panta pieptişă care îi aduce deasupra colinei.* BOGZA, C. O. 214. *Către seară, urcase un clin pieptiş din dreapta şi se oprise să răsufle, într-o margine.* POPA, V. 74.

2. (Despre o luptă, o încăierare, o trîntă etc.) Care se dă corp la corp, piept la piept. *Curmă-ţi tu pofta nebună de harţă şi nu te mai prinde Singur în luptă pieptişă de-acum cu bălanul Menelau.* MURNU, I. 63.

PIEPTIŞÓR, *pieptişoare,* s. n. Diminutiv al lui p i e p t.

PIEPTÓS, -OÁSĂ, *pieptoşi, -oase,* adj. Cu pieptul lat, bine legat, voinic. *Fără îndoială, băiatul era mai voinic decît el. Pieptos şi lat în umeri.* SADOVEANU, M. C. 18. *Elefantul năsos Şi bivolul pieptos, Cu lupul coadă-lungă, Multe izbînzi făcură.* ALEXANDRESCU, P. 110. ✦ (Despre femei) Cu sînii mari. *Una din doamne, înaltă şi pieptoasă... privea paturile printr-un lorgnon.* C. PETRESCU, Î. II 71.

PIEPTOŞÍ, *pieptoşesc,* vb. IV. R e f l. (Rar; familiar) A se mîndri, a-şi da importanţă.

PIEPTÚŢ, *pieptuţuri,* s. n. Pieptişor.

PIERCITÚRĂ s. f. v. **chircitură.**

PIÉRDE, *pierd,* vb. III. **1.** T r a n z. (În opoziţie cu g ă s i) A nu mai avea ceva ce-ţi aparţinea, care era al tău sau de care răspundeai. *Domnul cel chefliu pierduse de mult cheia sau poate o aruncase, dinadins într-un fund de sertar.* C. PETRESCU, C. V. 43. *Cînd ai pierdut biletul, Zoe?* CARAGIALE, O. I 113. *Nu mai găseşte ce a pierdut.* ŞEZ. II 74. ✧ E x p r. **A pierde teren** = a părăsi un teren de luptă, a da înapoi, a se retrage. (F i g.) *Cuvintele pot cîştiga sau pierde teren din cauză că derivatele lor se întăresc sau slăbesc.* GRAUR, F. L. 120. **A pierde pămîntul de sub picioare** = a pluti în gol; f i g. a

ameți. *Două chingi late trecute pe sub burtă și într-o clipă, fără să prindă de veste, vaca cea îndărătnică pierdu pămîntul de sub picioare.* BART, S. M. 93.

2. Tranz. A fi lipsit de o parte a corpului (în urma unui accident, a unei boli). *Înțeleg să-l căinați pe ăl care și-a pierdut un picior... de nu poate merge, — sau vreo mînă, de nu poate omu lucra.* CAMIL PETRESCU, T. II 44. *Cei care și-au pierdut brațele, picioarele.* SAHIA, N. 22. *Din colibă ieși un flăcău, ciung de-o mînă, ce și-o pierduse la mașina boierească.* BUJOR, S. 53. ◇ (Despre lucruri neînsuflețite) *Codru-i mare, Frunză n-are; O avut Și o-a pierdut De tropotul cailor, De sunetul armelor, De jalea voinicilor.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 286. ✦ (Cu privire la facultăți fizice sau intelectuale, calități, sentimente etc.) A nu mai poseda, a nu mai fi stăpîn pe..., a rămîne lipsit de... *Își pierdu gîndurile, cu ochii ațintiți la focurile acelea.* DUMITRIU, N. 74. *Copiii de la un cîrd de vreme își pierduseră veselia.* DELAVRANCEA, H. T. 155. *Biata babă era umflată cît o bute... simțirea însă nu și-o pierduse de tot.* CREANGĂ, P. 15. *Căci amîndoi vom fi cuminți, Vom fi voioși și teferi, Vei pierde dorul de părinți Și visul de luceferi.* EMINESCU, O. I 176. ◇ Expr. **A-și pierde mintea** (sau **mințile**) v. minte. **A-și pierde firea** sau (refl.) **a se pierde cu firea** v. fire. **A-și pierde cumpătul** v. cumpăt. **A-și pierde capul** v. cap[1]. **A-și pierde vremea** (sau **timpul**) = a-și irosi timpul în zadar; a nu se ocupa cu nimic; a lenevi. **A-și pierde viața** = a muri (într-o luptă, într-un accident etc.). *Potlogarii, de care gemea orașul... pîndeau pe nesocotitul pedestru care zăbovise a se întoarce acasă, și adeseaori el pierdea împreună cu punga și viața.* NEGRUZZI, S. I 16. (Învechit, dovedind o credință mistică) **A-și pierde sufletul** = a intra în păcat, a se ticăloși; p. ext. a muri. *Cel ce se amestecă în multe de ale lumii este prea cu neputință a nu-și pierde sufletul.* GORJAN, H. IV 202. ✦ A renunța la o apucătură, o pornire. *Ia ascultă, mă... nici p-aici nu ți-ai pierdut năravul?* VISSARION, B. 116. *Dacă vă închipuiți că tînărul... și-a mai pierdut din aerele sale de erou, vă înșelați amar.* VLAHUȚĂ, O. A. III 27. ✦ (Cu privire la timp) A petrece fără folos, fără rost; a întrebuința altfel decît ar trebui. *Cum văd, ai pierdut trei săptămîni degeaba.* C. PETRESCU, C. V. 66. *În tinerețe, doctorul își pierduse cîțiva ani în Belgia. Cu ce trăise? Ce făcuse acolo?* BART, E. 120. *Pierzi noaptea cu cetitul.* TOPÎRCEANU, B. 57. *Frunză verde din livezi, Uită-te, bade, și vezi, Pentru cine vreme-ți pierzi?* ANT. LIT. POP. I 117.

3. Intranz. (Popular) A avorta, a lepăda (I 2).

4. Tranz. (În unele construcții) *A pierde drumul (calea, poteca)* = a se rătăci. *Se pomeni că pierde poteca și nu mai știe unde merge.* ISPIRESCU, L. 255. *Noaptea-i mică, stele-s multe, Ș-oi pierde calea prin munte.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 141. *A pierde ocazia* = a lăsa să-ți scape o ocazie, a nu profita de o împrejurare favorabilă. *El pierde cea mai bună ocaziune de a se instrui.* ODOBESCU, S. III 11. *A pierde trenul, tramvaiul* etc. = a sosi prea tîrziu, după plecarea vehiculului în care voiai să te urci. V. scăpa. *Mă ierți, tinere!... Foarte interesant ceea ce spui. Dar pierd tramvaiul.* C. PETRESCU, Î. II 180. *Froso, hai mai iute că pierdem trenul.* BASSARABESCU, V. 45.

5. Tranz. (În opoziție cu cîștiga) A suferi o pagubă materială sau o înfrîngere morală; a păgubi într-o afacere; a fi învins în întreceri, în lupte. *Ai pierdut mulți bani.* DUMITRIU, N. 128. *Mihai pierduse lupta. El umblă rătăcit, Și omul și natura acum l-au părăsit.* BOLINTINEANU, O. 63. ◇ Absol. *Pierduse iar și se întunecă la față.* DUMITRIU, N. 114. *Mi se pare că ai pierdut la primele curse?* CAMIL PETRESCU, U. N. 172. ◇ (Cu privire la o situație, un bun, un drept) *Băiatului... îi era să nu-și piardă slujba.* ISPIRESCU, L. 234. *Se întorna acum... să-și ia scaunul, pre care nu l-ar fi pierdut, de n-ar fi fost vîndut de boieri.* NEGRUZZI, S. I 137. *Ce-am pierdut n-oi mai găsi! C-am pierdut un mare bine.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 151. ◇ Expr. **A-și pierde pîinea** v. pîine. **Ce-am avut și ce-am pierdut** v. avea. ✦ (Despre obiecte) A suferi o diminuare a valorii, a calității, a aspectului. *Actul și-a pierdut valabilitatea. Mobila și-a pierdut luciul.*

6. Tranz. A nu se mai bucura de prezența unei persoane iubite, a fi părăsit de cineva drag. *Bădiță cu peana verde, Mult mi-e teamă că te-oi pierde, Că te-am mai pierdut o dată, Te-am pierdut și te-am aflat.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 52. ✦ A fi lipsit, prin moarte, de o ființă dragă. *După trei ani avu durerea de a-și pierde soția.* VLAHUȚĂ, O. A. III 45. *Se-mbracă în negru așa... de cînd a pierdut pe răposatul Nicula.* CARAGIALE, O. II 195. *Un singur copil am avut și l-am pierdut!* ALECSANDRI, T. II 27. *La 17 ani... am pierdut pre tatăl meu.* NEGRUZZI, S. I 57.

7. Tranz. (Învechit) A provoca moartea cuiva, a ucide. *Tu, cel mai lacom dintre regi, Ai umilit popoare-ntregi... Tu pierzi bărbații tăi cei buni Să faci femeilor cununi!* COȘBUC, P. I 92. *Spînul, voind să piardă acum pe Harap-Alb cu orice preț, zise împăratului...* CREANGĂ, P. 211. *Lăpușneanul... a vrut să m-otrăvească... Și el a să mă piardă, de nu l-oi pierde eu.* ALECSANDRI, T. II 95.

8. Refl. A ieși din cîmpul vizual al cuiva, a dispărea, a nu mai fi văzut (din cauza depărtării, a întunericului). *Nourii albi... rătăceau sus-sus, în nemărginire, pînă ce se pierdeau în albastru.* SADOVEANU, O. VI 180. *Eu i-am văzut cum se pierdură singuri, Pe drumuri fermecate.* CERNA, P. 37. *O pasăre plutește cu aripi ostenite, Pe cînd a ei pereche nainte tot s-a dus C-un pîlc întreg de păsări, pierzîndu-se-n apus.* EMINESCU, O. I 114. ✦ Tranz. A nu mai vedea pe cineva care se depărtează sau dispare. *Cunoscu pe Totîrnac. După ce-l pierdu în umbră, auzi un șuier încetinel.* SADOVEANU, O. I 53. ◇ (Întărit prin «din ochi» sau «din vedere») *În fund, departe, întorcea o dată capul. Pe urmă o pierdeam din ochi.* SADOVEANU, O. VIII 9. *Cînd i-a pierdut din ochi, voi Să se ridice.* COȘBUC, P. I 231. *Ei, ei! măi Zaharia, zic eu... de-acum și munții i-am pierdut din vedere.* CREANGĂ, A. 125. ◇ Expr. **A pierde pe cineva din ochi** = a iubi foarte mult pe cineva. *Surorile îl pierdeau din ochi... Orfan, prisosul de iubire, pe care firea și anii îl îngrămădiseră în ființa lor, se revărsa acum cu duioșie asupra singurului băiat din familie.* BASSARABESCU, V. 4. *Te pleci și mă dezmierzi: De drag, o dragă mamă, mă afli și mă pierzi Din ochi.* COȘBUC, P. I 259. *O iubeau... pe fată de-o pierdeau din ochi.* CARAGIALE, O. III 103. **A pierde pe cineva** (sau **ceva**) **din vedere** = a) a nu se mai interesa de o problemă, a da uitării; b) a nu mai ști de rostul cuiva. **A pierde urma** (sau **urmele**) **unei persoane** (sau **a unui lucru**) v. urmă. **A-și pierde urma** (sau **urmele**) v. urmă. ✦ (Despre sunete) A deveni din ce în ce mai slab (pînă cînd nu se mai aude de loc). *Murmur lung de streșini, risipite șoapte Cresc de pretutindeni și se pierd în noapte.* TOPÎRCEANU, B. 77. *Rareori cîte un țipăt venea de cine știe unde, se pierdea într-o îngînare slabă.* DUNĂREANU, CH. 115. ✦ A nu mai avea trecere, a nu se mai ocupa nimeni de...; a dispărea. *Știința necromanției și acea a astrologiei s-au pierdut.* EMINESCU, N. 33.

9. Refl. (Despre persoane) A se rătăci. *N-am zis că s-a pierde biata copilă prin pădure?* RETEGANUL, P. V 23. ◇ (Urmat de determinări introduse prin prep. «de») *Tată-so... se pierdu de copii.* RETEGANUL, P. I 45. ◇ Fig. *Fetele se pierd în visuri plăcute.* EMINESCU, N. 138. (Despre ochi, despre privire) *De pe o terasă înflorită, Privirea mea s-ar pierde în cale.* MACEDONSKI, O. I 67. *Făt-Frumos vede că șirul munților dă într-o mare verde și întinsă... pînă unde ochiul se pierde în albastrul cerului.* EMINESCU, N. 13.

10. Refl. A se orienta greșit, a-și irosi eforturile zadarnic. *Ne pierdem în amănunte fără nici o semnifi-*

cație. BARANGA, I. 206. ✦ A se zăpăci, a se emoționa, a nu mai ști de sine. *Înviorată o clipă, ea se pierdu într-un murmur de mulțumiri.* BART, E. 350. ✧ (Poetic) *Sufletu-mi se pierde După chipul tău frumos.* EMINESCU, O. I 209. ✦ A i se sfîrși cuiva puterile, a muri. *Se pierde cu totul sub ochii mei. Capul îi lunecă alăturea cu perna, ca un obiect.* SAHIA, N. 118. *Căuta a-și mîngîia fata care vedea că se pierde.* ISPIRESCU, L. 52.

— Prez. ind. și: *pierz* (ISPIRESCU, L. 12).

PIÉRDERE, *pierderi,* s. f. **1.** Faptul de a pierde, de a nu mai fi în posesiunea unui obiect propriu sau primit în păstrare. *Pierderea actelor.* ✦ Lipsa totală sau parțială a unei facultăți omenești (după ce a avut-o). *Pierderea memoriei.* ✦ Faptul de a nu mai avea pe lîngă sine o persoană iubită sau apreciată. *Ipate era mîhnit pentru pierderea lui Chirică, care era bunătate de băiat.* CREANGĂ, P. 178.

2. Pagubă materială, stricăciune, distrugere, nimicire; (concretizat) obiect sau bani de care cineva este păgubit. *Pierderile* [la cărți]... *îl dădeau mult îndărăt pe chir Ianulea.* CARAGIALE, O. III 34. ✧ Loc. adv. **În pierdere** = cu deficit. *Lucrează în pierdere.* ✦ (Tehn.) Diferența dintre valoarea unei mărimi fizice la intrarea într-un sistem tehnic și valoarea acestei mărimi întrebuințate sau restituite util de sistem.

3. (La pl.) Pagubă de vieți omenești (în războaie, în urma unei catastrofe etc.). *Nu pot să-mi dau seama de pierderi, pentru că soldații se culcă toți pe unde se găsesc.* CAMIL PETRESCU, U. N. 357. ✦ Întrebuințare fără folos, irosire. ✧ Loc. adv. **Fără pierdere de vreme** = îndată, imediat. *Fără pierdere de vreme s-au aflat de ceea parte.* DRĂGHICI, R. 167.

4. Înfrîngere, neizbîndă (în luptă, la jocuri, în competiții sportive). *Pierderea bătăliei.*

PIERDE-VÁRĂ s. m. invar. Om care-și pierde timpul fără folos, stă degeaba, nu e bun de nimic; leneș. *Școală, școală, pierde-vară! Toate plugurile ară, Numai tu șezi în cămară!* MARIAN, S. 46. *Prietenul meu Chiriac a lui Goian, un lainic și un pierde-vară ca și mine.* CREANGĂ, A. 16. *Și s-o vezi înconjurată de un roi de pierde-vară.* EMINESCU, O. I 157.

PIERDÚT, -Ă, *pierduți, -te,* adj. **1.** Care nu se mai găsește în posesiunea cuiva, nu mai este la locul lui obișnuit, nu se știe unde se află. *Viața asta-i bun pierdut Cînd n-o trăiești cum ai fi vrut.* COȘBUC, P. I 256.

2. (Despre ființe) Care a plecat din locul unde era, căruia nu-i mai știm de urmă; rătăcit. *Cad fulgi pe cîmpul gol Și plînge-o rîndunică Pierdută dintr-un stol.* COȘBUC, P. I 278. *La castel în poartă calul Stă a doua zi în spume, Dar frumoasa lui stăpînă A rămas pierdută-n lume.* EMINESCU, O. I 68. ✦ Care nu mai trăiește în preajma cuiva, s-a depărtat de cineva; care nu se mai află în viață, mort. *Te duci, ș-am înțeles prea bine Să nu mă țin de pasul tău Pierdută vecinic pentru mine, Mireasa sufletului meu!* EMINESCU, O. I 118. ✧ (Substantivat) *Cu geana ta m-atinge pe pleoape, Să simt fiorii strîngerii în brațe — Pe veci pierduto, vecinic adorato!* EMINESCU, O. I 120.

3. Care abia se vede dintre alte obiecte, care nu apare clar din cauza depărtării; șters, estompat. *Printre crengi pierdute-n ceață Luna-ncet la geam apare.* IOSIF, PATR. 45. *Departe munții cu fruntea încununată de codri, cu poalele pierdute în văi cu izvoare albe.* EMINESCU, N. 49. *Și pe-ntinderea pustie fără urme, fără drum, Se văd satele pierdute sub clăbucii albi de fum.* ALECSANDRI, P. A. 112. ✦ (Despre sunete) Cu intensitate scăzută, slăbit din cauza depărtării; stins. *Auzeam, din ce în ce mai pierdute, bătăile ciocanelor.* SADOVEANU, O. VI 277. *Cu glas pierdut își caută amantul.* TOPÎRCEANU, B. 101. *Lătrătura lor chelălăită, cînd mai apropiată, cînd apoi pierdută prin atmosfera rărită de ger răsună... la urechile vînătorului.* ODOBESCU, S. III 41. ✦ (Despre culori) Palid, decolorat, șters. *Ochiurile de un verde palid, pierdut, al parcurilor tinere.* STANCU, U.R.S.S. 197.

4. Copleșit de gînduri sau sentimente, stăpînit de o emoție puternică; p. ext. desperat. *Topită de veghere bunica toarce, toarce, Cu mințile p-aiurea, cătînd la foc, pierdută.* IOSIF, V. 42. *Pierdută, nemaiștiind ce face, alergă într-un suflet în casă.* VLAHUȚĂ, O. A. 125. *Pierdută razimi fruntea de-arzătorul meu obraz.* EMINESCU, O. I 82. ✧ (Determinat prin «în gînduri») *Umbla pierdut în gîndurile lui.* DUMITRIU, N. 60. *Voi, pierduți în gînduri sînte, convorbeați cu idealuri.* EMINESCU, O. I 35. (Adverbial) *Ea n-a mai plîns, pierdut privea La sfetnic, lung, dar nu-l vedea.* COȘBUC, P. I 152. ✧ Expr. **Cu ochii pierduți** = privind în vag, dus pe gînduri. *Călărește... cu ochii pierduți în depărtări.* SADOVEANU, O. I 566. *Stătea în același loc, cu mîna repetînd mereu același gest, cu ochii pierduți după cei plecați.* REBREANU, R. II 103. *Stătui așa multă vreme cu ochii pierduți în întunerecul șoselei și deodată mi se păru că aud un țipăt dureros pierzîndu-se în liniștea nopții.* DUNĂREANU, CH. 124.

5. (Despre persoane) Aflat în primejdie de moarte, expus distrugerii (fizice sau morale). *Leahul rîdea, c-o gură mare și știrbă...; și-ntr-o clipă de cumpănă, Cantemirbei se simți pierdut.* SADOVEANU, O. VII 13. *Ai mei pierduți sînt, pașă, toți, O, mîntuie-i, de vrei, că poți!* COȘBUC, P. I 109. *Eu poate să mai scap... dar d-ta... d-ta ești pierdut.* CARAGIALE, O. I 172. ✧ (Substantivat) *Cu vuiet s-a izbit un pas De spaimă-n lături și-a rămas Cu pumnii strînși, fără de glas, Ca un pierdut.* COȘBUC, P. I 146.

6. Care n-a fost folosit bine; nevalorificat; irosit. *Părintele Antonie se gîndi numaidecît la o viață de om pierdută.* SADOVEANU, O. VII 366. *Se încăpățîna... să-și cîștige anul pierdut și să se întoarcă la viața pentru care simțise chemare.* C. PETRESCU, R. DR. 29. *Ziua aceea socotind-o pierdută, o însemna... cu o cruce.* DRĂGHICI, R. 153.

PIERÍ, *pier,* vb. IV. Intranz. **1.** A muri, a se prăpădi (de moarte năprasnică). *Măcar că era cea mai mare știucă din balta lui Iftode, pierise.* SADOVEANU, Î. A. 33. *Vitele începură a pieri de foame.* SANDU-ALDEA, D. N. 243. *Sînt douăzeci și șapte de ani încheiați de cînd pieri floarea Moldovei la Războieni.* DELAVRANCEA, O. II 14. *Iacob Eraclid... pierise ucis de buzduganul lui Ștefan Tomșa.* NEGRUZZI, S. I 137. *Toată pasărea pe limba ei piere.* ✧ (Prin exagerare) *S-a oprit la vreo ușă să strige că piere de foame și frig.* SADOVEANU, O. VIII 155. ✦ (În construcții negative) A fi în primejdie. *Cu moș Nichifor Țuțuian nu piere nimene la drum.* CREANGĂ, P. 125. ✧ Expr. **Nu piere lumea (dacă nu...)** = nu se întîmplă nici o nenorocire, nu-i nici o catastrofă (dacă nu...). *Ia mai pune-ți pofta la o parte, că doar nu piere lumea.* CREANGĂ, P. 315. *Vom merge altă dată* [la teatru], *că nu piere lumea.* ALECSANDRI, T. 329. **Fierul** (sau **lucrul**) **rău nu piere,** se spune în ironie ca o consolare aceluia care se sperie și se vaită în împrejurări dificile. *Lucrul rău nu piere cu una, cu două.* CREANGĂ, A. 16. ✦ A se nimici, a dispărea din lume. *Vai de acele nații unde un mic număr de cetățeni își întemeiază puterea și fericirea lor pe robirea gloatelor. Ele pier.* BĂLCESCU, O. I 144. ✦ (Despre vegetație) A se ofili, a se usca. *Floarea piere, viața trece!* ALECSANDRI, P. I 123. *Mi-a pierit iarba pe luncă.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 369.

2. (Despre senzații, stări fizice etc.) A se micșora, a slăbi, a se stinge. *Puterile acestuia piereau.* PAS, Z. I 117. *Zînei i-a părut d-atunci Că i-a pierit norocul.* COȘBUC, P. I 69. *Puterea din mine piere.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 214. ✧ Expr. **A-i pieri** (cuiva) **glasul** = a nu mai putea spune o vorbă, de emoție; a nu mai avea ce spune din lipsă de argumente.

3. A dispărea pe neașteptate sau pe negîndite din fața cuiva, a se face nevăzut. *Peste cîteva clipe expresul pieri în întunericul nopții.* BRĂTESCU-VOINEȘTI, Î. 8. *Ale iernii flori măiestre au pierit ca încîntarea unui vis de pe ferestre.* NECULUȚĂ, Ț. D. 124. *Du-te de vezi unde e Ileana... A ieșit și nu știu unde a pierit.* SLAVICI, N. I 74. *Stelele piereau pe rînd.* NEGRUZZI, S. I 57. ✧ (La imperativ, de obicei întărit prin «din fața mea», «din ochii mei» etc.) *Piei dinainte-mi, spurcatule.* SADOVEANU, O. VII 98. *Du-te unde vrei, Pieri din ochii mei, Pieri-mi dinainte, Fată fără minte!* COȘBUC, P. II 146. *Pieriți din ochii mei că vă ieu de fugă cu calu.* ALECSANDRI, T. I 171.

— Forme gramaticale: imper. pers. 2 sg. *pieri* și (mai ales) *piei.* — Prez. ind. și: (regional) *piei,* prez. conj. pers. 1 și 2 *să piei* (ISPIRESCU, L. 44), pers. 3 *să pieie.*

PIERÍRE s. f. v. **pieire.**

PIERÍT, -Ă, *pieriți, -te,* adj. **1.** Mort. (Cu pronunțare regională) *Credea* [pe fie-sa] *perită, socotind că-și făcuse seama singură.* ISPIRESCU, L. 312.

2. Care a dispărut, care nu mai există. *Oarță se întoarce strîmbîndu-și gura pocită, cu rîsul pierit de pe buze.* C. PETRESCU, R. DR. 315. *Fiecare în patul lui, cu somnul pierit, cu ochii deschiși, proprietarii casei din Batiște se frămîntau munciți de grijă.* BASSARABESCU, S. N. 189.

3. (Despre oameni) Slab, palid; p. ext. descurajat, deznădăjduit. *Văzui... un bun amic... Atît de slab și de pierit la față, Încît credeam că trece din viață.* COȘBUC, P. II 281. *Era cu atît mai pierită, cu cît o mai mustra și gîndul că n-a făcut nimic spre a ușura soarta soțului său.* SLAVICI, O. I 173. *De-a morții gălbenează pieriți ei sînt la față.* EMINESCU, O. I 97. ✧ Fig. [Punga mea] *e zbîrcită și pierită.* BIBICESCU, P. P. 209. ✦ (Substantivat, popular) *Cel pierit* = sifilis.

PIERITÓR, -OÁRE, *pieritori, -oare,* adj. **1.** Supus pieirii, muritor. *Nu știu pentru ce mă bucur că și eu sînt pieritor.* LESNEA, A. 74. ✧ Expr. (Despre oameni) **Pieritor de foame** = muritor de foame, v. muritor. *De jaful nemilosului am rămas pieritori de foame.* MIRONESCU, S. A. 27. *A lăsat pe biata femeie nevinovată, pieritoare de foame.* CARAGIALE, O. III 47. *Omul are o casă de copii și rămîne pieritor de foame dacă nu plouă.* ȘEZ. VII 139.

2. Care dispare sau se risipește, care nu durează; trecător, efemer. *În trecerea atît de scurtă, ființa noastră pieritoare a fost în serviciul unor idealuri generoase.* SADOVEANU, E. 24. *Pentru ce mi-aș teme Pieritoarea vreme?* LESNEA, I. 44. *O, tu umbră pieritoare, cu adîncii, triștii ochi, Dulci-s ochii umbrei tale.* EMINESCU, O. I 80.

— Variantă: **pieitór, -oáre** adj.

PIERITÚRĂ, *pierituri,* s. f. (Popular) Animal fără vlagă, slab, neputincios.

PIÉRSIC, *piersici,* s. m. Pom roditor, cu flori trandafirii, cu fructe gălbui sau roșietice, aromate, cu carnea zemoasă și cu sîmburi tari *(Prunus persica* sau *Amygdalus persica). La fereastră își înălțau trupurile crude doi piersici în floare.* SAHIA, N. 71.

PIÉRSICĂ, *piersici,* s. f. Fructul piersicului. *I-a veni minte atunci Cînd a crește în tei nuci... și piersicile prin soc.* TEODORESCU, P. P. 273.

PIERSICÍU, -ÍE, *piersicii,* adj. (Rar) De culoarea piersicii. (Substantivat) *Lucrul* .. [boiangiului] *se plătește cu oca și cu prețurile următoare:... piersiciu (roșietic-deschis) 10 lei.* I. IONESCU, M. 695.

PIERZÁNIE s. f. **1.** Pierdere de bunuri sau de vieți omenești; dezastru, prăbușire, prăpăd. V. pierdere. *Poate ați aflat că și alte oștiri s-au petrecut pe aici, iar acum le albesc ciolanele pe cîmpuri. Pierzania altora au nu v-au dat de gîndit?* C. PETRESCU, R. DR. 10.

2. Desperare, durere, suferință. *S-a ridicat nenorocitul, luminat în pierzania lui de razele nădejdii.* CARAGIALE, O. III 44.

3. Decădere, degradare (fizică și morală); desfrîu, perdiție. *Tren de lux... Tren de pierzanie. Plin de jucători de ruletă.* SEBASTIAN, T. 205.

PIERZÁRE s. f. (Învechit și arhaizant) Primejdie în care se află cineva de a-și pierde viața; p. ext. moarte, pieire. *Cum pricepu că vorbele scîndurilor o vor duce la pierzare... nu mai dete nici pic de somn în genele ei.* ISPIRESCU, L. 65. *Mă rog... nu mă lăsa-n pierzare.* CARAGIALE, O. III 40. *S-au sfîrșit toate!... Domnia-i la pierzare.* ALECSANDRI, T. II 174. ✦ Ceea ce pricinuiește nenorocirea cuiva. (Glumeț) *Cîți fuștei la scară sînt... «Unsprăzece», spune ea; Eu zic «bine», pe credință... Pe credință — Asta e pierzarea mea!* COȘBUC, P. I 201.

PIERZĂTÓR, -OÁRE, *pierzători, -oare,* adj. (Învechit și arhaizant) Care duce la pierzare, care pune în primejdie; păgubitor, vătămător. *Să te-ajungă Cîte rele pierzătoare, Să te bată ploi și soare, Să te-mpungă Vaci și boi!* COȘBUC, P. I 204.

PIÉSĂ, *piese,* s. f. **1.** Parte demontabilă din mecanismul unei mașini. *Simțea că-l zdrobește greutatea piesei mari de metal.* DUMITRIU, V. L. 138. *Mașinile astea sînt afurisite și neamțul se supără dacă îi stric vreo piesă.* PAS, Z. I 307. *Vezi cum crește sub ochii tăi trupul automobilului. Vin din toate părțile, pe cale mecanică, piesele componente.* SAHIA, U.R.S.S. 86. ✧ *Piesă anatomică* = parte dintr-un cadavru, preparată pentru studii anatomice.

2. Parte a unui tot, formînd ea însăși o unitate, un întreg. *Armata noastră avea... în totul pînă la 35000 de oameni și 140 piese de artilerie.* HASDEU, I. V. 139.

3. Monedă. *O piesă de zece bani.*

4. Fiecare dintre actele, documentele, însemnările cuprinse într-un dosar sau într-o colecție. *Iată și texturile ce le reproducem ca piese justificative.* HASDEU, I. V. 241.

5. Obiect sau operă de artă, expus într-un muzeu sau făcînd parte dintr-o colecție; exemplar. *Pereții sînt acoperiți cu tablouri și fotografii — piese rare — unele unice, de muzeu.* STANCU, U.R.S.S. 72.

6. (Adesea determinat prin «de teatru») Operă literară în care predomină dialogul și care este destinată reprezentării pe scena unui teatru. *La 1816 Asachi... reprezintă o operă a sa «Mirtil și Hloe»; cea dintăi piesă în limba românească.* SADOVEANU, E. 64. ✧ Fig. *Și de mii de ani încoace Lumea-i veselă și tristă; Alte măști, aceeași piesă.* EMINESCU, O. I 196.

7. Compoziție muzicală. *Piesă de concert.*

PIESÉTĂ, *piesete,* s. f. Piesă de teatru, de obicei într-un act; scenetă. *Nutrea ambiții de scriitor... Niște piesete ale lui luau la vale moravurile poliției și păcatele societății.* PAS, Z. IV 127.

PIETÁTE s. f. **1.** Spirit religios, cucernicie, evlavie, smerenie. *Prin pietatea domnilor...* [mănăstirea Neamțu] *căpătă venituri însemnate.* NEGRUZZI, S. I 214.

2. Iubire plină de respect; devotament, atașament. *Am învățat a privi cu atenție și cu pietate înspre depozitul sacru al literaturii populare.* SADOVEANU, E. 159. *Această pietate a lui A. Russo... pentru limba vie, cum e în popor, vine desigur și din priceperea lui.* IBRĂILEANU, SP. CR. 114. *Cele opt medalioane sculpturale... dasupra arcadelor laterale ne atestă și ele pietatea și iubirea de vînătoare ale învingătorului Daciei.* ODOBESCU, S. III 73.

3. (În expr.) *Munte de pietate* v. munte.
— Pronunțat: *pi-e-*.

PIETÍN s. m. Boală contagioasă la oi, manifestată prin răni dureroase la picioare care pricinuiesc căderea unghiilor.

PIETÍSM s. n. Doctrină religioasă protestantă, răspîndită în Germania, ai cărei adepți practică ascetismul și acceptă ideea sacerdoțiului universal.

PIETÍST, -Ă, *pietiști, -ste,* s. m. și f. Adept al pietismului.

PIETÓN, *pietoni,* s. m. Persoană care umblă pe jos; trecător. *Intențiunea noastră este să sustragi pietonul din gîndurile lui și să ne privească vitrina.* SAHIA, N. 102. *Pietonii de pe trotuare profită spre a-și aprinde țigările.* CARAGIALE, O. III 148.
— Pronunțat: *pi-e-*.

PIETRÁR[1], *pietrari,* s. m. 1. Muncitor calificat care prelucrează piatra pentru construcții; cioplitor de piatră. ✦ (Rar) Muncitor care pietruiește drumul; pavagiu. *Numai pe o ulicioară lăturalnică mici semne de viață; pietrarii care dregeau pavajul.* BASSARABESCU, V. 106.
2. (Mold.) Zidar. *De ce-s așa de albi oamenii aceștia, tată, întrebă băietul. — Îs pietrari, drăguță, care fac case.* CONTEMPORANUL, III 659.
3. (Învechit) Sculptor. *Legiuni de zugravi și de pietrari erau osîndiți ca să aștearnă pe ziduri, pentru încremenirea viitorimii, toate acele nemărginite epopee vînătorești.* ODOBESCU, S. III 80.
4. Pește cu corpul în formă de fus, de culoare galbenă-brună, care trăiește mai ales în Dunăre în locuri adînci unde fundul e pietros sau nisipos *(Aspro Zingel);* pește-de-piatră, fus.
5. (Ornit.) Pietroșel.

PIETRÁR[2], *pietrare,* s. n. (Regional) Soclu de piatră pe care e clădit cuptorul de pîine.

PIETRĂRÍE, *pietrării,* s. f. 1. Carieră de piatră. *Un șuier din frunză se auzi dinspre pietrărie.* [Maria] *oftă! Așa șuiera și băiatul ei, cînd venea seara ostenit de la cărat piatră.* La TDRG.
2. (Cu sens colectiv) Grămadă, morman de pietre. *Înainte de a te coborî spre acea taină în care stă încuiat trecutul, îți rămîne în stînga drumului o îmbulzeală de moluzuri, după aceea pietrării risipite.* SADOVEANU, O. I. 13.
3. Meseria pietrarului.
4. (Rar; cu sens colectiv) Piatră prețioasă. *Împăratul, în podoabele crăiești, rezemat pe toiagul cu scumpeturi de pietrărie, îl aștepta cu inima deschisă.* DELAVRANCEA, S. 100.

PIETRICÍCĂ, -EÁ, *pietricele,* s. f. Diminutiv al lui piatră (1), bucată mică de piatră. *Sfarmă-Piatră se făcu o pietricică și se puse sub laiță.* CREANGĂ, O. A. 274. *Și tăcere e afară. Luminează aer, stele. Mută-i noaptea —numai rîul Se frămîntă-n pietricele.* EMINESCU, O. IV 280. *Sună pietricica-n vale, Răsturnîndu-se pe cale.* ALECSANDRI, P. P. 283.

PIETRÍȘ, *pietrișuri,* s. n. (Cu sens colectiv) 1. Rocă mobilă constituită din fragmente rotunjite de alte roci; se formează pe litoralul mării, în albiile apelor curgătoare, în regiunile ocupate de ghețari etc. *Pe-aici au trecut odată puhoaie. Acum, alb în soare, sclipește pietrișul, Iar Crișul în matca lui leneș se-ntinde, se-ndoaie.* BENIUC, V. 99. *Drumul... apucă d-a lungul printr-o vale largă, prin care curge, pe o îngustă matcă așternută cu pietriș gros, pîrîul numit Otăsăul.* ODOBESCU, S. A. 160.
2. Material pietros avînd granule de formă rotunjită, provenit din albiile rîurilor sau din piatră sfărîmată, folosit ca agregat la prepararea betoanelor, ca material de pietruire a drumurilor, ca material de umplutură etc. *Luneca din cînd în cînd prin mîzgă; dar altfel calea era curată, căci pietrișul și nășipul sorbiseră zloata.* SADOVEANU, B. 34. *Pe pietrișul roșu-n parc zboară pîlcuri frunze roșii.* ARGHEZI, V. 34. [Șoseaua își] *destinde așternutul său gronțuros de pietriș gălbui peste țarine și livezi.* ODOBESCU, S. I 376.
3. Pămînt pietros sau nisipos, neproductiv, sterp. *Locurile rele sînt pămînturile nisipoase și se numesc nisipuri sau pietrișuri ori dealuri goale, dacă sînt pe dealuri.* PAMFILE, A. R. 18. *Născură din pietriș sterp din arșița zilei și din uscăciunea nopții, flori cu frunze galbene.* EMINESCU, N. 28.

PIETROÁICĂ s. f. (Ornit.) Pietroșel.

PIETRÓI, *pietroaie,* s. n. Augmentativ al lui piatră (1); bolovan. *Din culmi împădurite și stîncoase Reci obîrșii, A coborît Pîrîul cu pietroaie mari de munte.* CAMIL PETRESCU, V. 23. *Ș-o să dorm, în întuneric și în liniște eternă. N-o să-mi pese căpătîiul de-mi va fi pietroi ori pernă.* VLAHUȚĂ, O. A. 44.

PIETRÓS, -OÁSĂ, *pietroși, -oase,* adj. I. (Despre locuri, drumuri etc.) Plin de pietre, cu multe pietre. *Căpătară chiar și doi dorobanți călări, ca să le arate drumul pe valea pietroasă a Ialomiței.* CAMIL PETRESCU, O. II 661. *Mult e frunza deasă, Noaptea-ntunecoasă Și calea pietroasă!* ALECSANDRI, P. P. 62. ✦ (Despre pămînt) Care conține piatră. *Printre ele cresc rari măslini slabi, noduroși, abia ducîndu-și zilele în pămîntul lor pietros.* BART, S. M. 54. *Pămîntul acestui județ este cel mai mult cam pietros, de aceea sînt siliți a-l îngrășa cu gunoi.* GOLESCU, Î. 23. ✦ Fig. Tare, dur. *Scăpasem... de pesmeții pietroși în care ne rupeam dinții și ne sîngeram gingiile.* BART, S. M. 96.
II. Fig. 1. (Despre fructe) Cu miezul consistent. *Cireși pietroase.* ✧ (Substantivat) *În mai, cînd începeau cireșile, cancelaria mandatelor avea noroc să mănînce întîiele pietroase, mari cît merișoarele, dulci, strălucind de frăgezime.* BASSARABESCU, V. 73. ✧ *Pere pietroase* = soi de pere cu grăuncioare și noduri în miez.
2. (Despre animale de muncă) Puternic, zdravăn, rezistent. *În grajduri bune de vălătuci bat din copite și sforăiesc cai pietroși moldovenești.* SADOVEANU, O. I 50.
3. (Despre oameni sau despre părți ale corpului lor) Robust, voinic. *Caii ridicau deznădăjduiți boturile în sus către cerul negru, încercînd să scape de mîinile pietroase care-i apucaseră de căpestre.* DUMITRIU, B. F. 59. *Cu o fată de la țară o să mă însor. Să-mi nască copii pietroși, sănătoși.* STANCU, D. 366. ✧ (Despre abstracte) *Toate depășeau puterile sale, firea pietroasă a Vardarilor.* C. PETRESCU, A. R. 27.

PIETROȘÉL, *pietroșei,* s. m. 1. Pește mic de culoare cafenie-închisă, acoperit cu solzi și pe cap; trăiește în bălțile de pe lîngă Dunăre *(Umbra Krameri).*
2. (Iht.) Porcușor.
3. Nume dat mai multor specii de păsări migratoare, care trăiesc între stînci și în locuri pietroase. (Și în forma *petroșel*) *De se preumbla numai prin codri... sfranciocii, petroșeii și sfredelușii... îl întîmpinau.* ODOBESCU, S. III 181. ✧ Compuse: **pietroșel-sur** = pasăre mică, cenușie pe spate și galbenă-ruginie pe piept *(Oenanthe oenanthe);* **pietroșel-cînepiu** = cînepar.
— Variantă: **petroșél** s. m.

PIETRUÍ, *pietruiesc,* vb. IV. Tranz. (Cu privire la drumuri, șosele, străzi etc.) A acoperi cu piatră. V. pava.

PIETRUÍRE, *pietruiri,* s. f. Acțiunea de a pietrui. V. pavare. *Pietruirea șoselelor.*

PIETRUÎT, -Ă, *pietruiți, -te,* adj. (Despre drumuri, șosele, străzi etc.) Acoperit cu piatră. V. pavat. *Intrară*

pe lîngă case, pe o stradă pietruită cu pietre rotunde de rîu. DUMITRIU, N. 271. *Suii costişa trăgănată, pe drum pietruit, pe sub vechii castani sălbatici.* SADOVEANU, O. III 217. *De o parte şi de alta a Slăniculuí... cărări pietruite se caţără pe brîiele măgurilor.* VLAHUŢĂ, O. A. II 153.

PIEZ[1] s. m. (Popular, în l o c. a d v.) **În piez** = de-a curmezişul, aplecat, povîrnit, pieziş. *Pîn-oi trece Oltu-n piez.* La TDRG. *Drept în faţa muchei cu întăriturile se destinde, în piez oblu şi prelungit, un tărîm.* ODOBESCU, S. III 581. *Peste...* [oaie] *în piez sărea... Şi drumul în cîrd îi da.* ŞEZ. XIX 125.

PIEZ[2] s. m. Unitate de măsură a presiunii.

PIEZÍŞ, -Ă, *piezişi, -e,* adj. **1.** Aplecat într-o parte, oblic, strîmb. *Soarele era sus pe cer, dincolo de amiază, şi scăpa din cînd în cînd prin găurile norilor cîte un stîlp pieziş şi străveziu de lumină.* DUMITRIU, N. 94. *În soarele pieziş scînteiau arme de fier şi alămurile şelelor.* SADOVEANU, O. VII 24. ✧ (Adverbial) *Lumina se strecura pieziş prin ramuri verzi.* SADOVEANU, O. IV 78. *Mă prind cu mîna dreaptă de iarbă, înfig călcîile pieziş şi tot ajung sus.* CAMIL PETRESCU, U. N. 404.

2. (Despre un teren) Abrupt, înclinat, prăpăstios. *Malul cobora pieziş ca o stîncă.* REBREANU, R. I 70. *Dealul pe care i l-a arătat baba copilei era foarte înalt şi pieziş.* MARIAN, O. I 160.

3. (Despre priviri, p. e x t. despre ochi) Lăturalnic; p. e x t. bănuitor, iscoditor, duşmănos. *Guju şi Oproiu aruncau cîte o privire piezişă spre Buciu, care mergea înaintea lor cu capul plecat.* MIHALE, O. 176. *Femeia aruncă o privire piezişă bărbatului.* C. PETRESCU, C. V. 10. *Te priveşte cu-un ochi pieziş.* NEGRUZZI, S. III 461. ✧ (Adverbial) *Baba se uită pieziş la moşneag.* SADOVEANU, O. III 575. *Spre sfîrşitul actului nu mai îndrăznea să-şi întoarcă decît pieziş privirea.* CAMIL PETRESCU, N. 4. (F i g.) *În faţă, pieziş, prin sticla albastră, îl privea discul enorm, speriat şi curios al lunii.* REBREANU, R. I 227.

PIEZOMÉTRU, *piezometre,* s. n. (Fiz.) Aparat cu care se măsoară gradul în care poate fi comprimat un lichid.
— Pronunţat: *pie-.*

PIFTÍE, *piftii,* s. f. **1.** Mîncare preparată din carne, oase şi cartilaje, fierte timp îndelungat în zeamă şi care după răcire se încheagă devenind gelatinoasă; (Mold.) răcituri. V. a s p i c. (Adesea în comparaţii) *Ar fi trebuit nişte furci de pătul... ca să poţi să înfigi un gard în aşa pămînt moale ca piftia.* GALACTION, O. I 296. *Ar fi dorit să meargă... măcar pînă vor da de locurile acelea unde pămîntul este ca piftia.* ISPIRESCU, L. 381. ✧ E x p r. (Familiar) **A face** (pe cineva) **piftie** = a zdrobi (pe cineva) în bătaie. *Voi ce staţi cu căciulile în cap...? Jos căciulile, că vă fac piftie.* MIRONESCU, S. A. 115.

2. (Chim.) Sistem dispers, coloidal, ale cărui proprietăţi fizice se apropie de proprietăţile sistemelor solide, avînd elasticitate la întindere şi torsiune; gel.

PIGMÉNT, *pigmenţi,* s. m. **1.** Colorant care se găseşte în celulele pielii sau ale ţesuturilor, pe care le colorează într-un anumit fel. ✧ *Pigmenţi biliari* = pigmenţi care se găsesc localizaţi în vezica biliară, ca produs al organismului animal.

2. Substanţă colorantă, pulverizată, care, amestecată cu un lichid, se întrebuinţează ca vopsea.

3. Substanţă colorantă întrebuinţată la fabricarea cernelurilor de imprimare.

PIGMENTÁ, *pigmentez,* vb. I. R e f l. (Mai ales despre piele) A se colora din cauza pigmenţilor formaţi sub acţiunea soarelui sau ca urmare a unor tulburări patologice.

PIGMENTÁRE, *pigmentări,* s. f. Faptul de a s e p i g m e n t a; pigmentaţie.

PIGMENTÁT, -Ă, *pigmentaţi, -te,* adj. (Mai ales despre piele) Colorat într-un anumit fel prin efectul pigmenţilor.

PIGMENTÁŢIE, *pigmentaţii,* s. f. Faptul de a se pigmenta; colorare cauzată de pigmenţi; pigmentare.

PIGMÉU, *pigmei,* s. m. (Mitol.) Individ care făcea parte dintr-un popor de pitici despre care se crede că ar fi locuit în Africa, la izvoarele Nilului, şi că s-ar fi luptat cu Hercule; (azi) individ făcînd parte dintr-un neam de pitici de rasă neagră, din Africa centrală, mai ales în bazinul fluviului Congo, avînd înălţimea de 1,20-1,40 m. *Locul unde adormi Ercule era pe moşia unor oameni pitici ce se numeau pigmei. Aceşti pigmei erau ca de o şchioapă de-nalţi, îşi aveau şi ei împăratul lor, oastea lor.* ISPIRESCU, U. 62. ✦ F i g. Om lipsit de valoare, de putere, de merite. *Cîrd nemernic de proşti şi de pigmei.* ALECSANDRI, P. III 629. *Voi... Ce-n ochi nu vă vedeţi parul Şi-un pai pe alţii zăriţi; Lingăi de pe la domnie Şi ambiţioşi pigmei.* BOLLIAC, O. 210.

PIGULEÁLĂ s. f. Faptul de a piguli; p. e x t. lucru care se face pe încetul, cu migală. *Pe lîngă că-i era mîna dreaptă şubredă, fiindcă-i degeraseră degetele de mic, n-avea băiatul nici apucătură din ochi la lucru de pigulează.* CARAGIALE, M. S. 73.

PIGULÍ, *pigulesc,* vb. IV. T r a n z. **1.** (Folosit şi absolut; despre păsări) A ciuguli.

2. F i g. A jefui pe cineva pe încetul, luîndu-i tot avutul cîte puţin, pe nesimţite. *Blăstămatul o pigulise* [pe femeie] *de şi cămaşa i-ar fi luat-o.* POPOVICI-BĂNĂŢEANU, la TDRG.

PIHOTÁŞ, *pihotaşi,* s. m. (Rar) Pedestraş, infanterist. ✦ Cal înaintaş.

PÍHOTĂ, *pihote,* s. f. (Învechit; şi în forma *piotă)* Pedestrime, infanterie. *Un regiment de piotă şi-a întins atunci pe cîmp, mai sus de cimitir, corturile, pe miriştí.* STANCU, D. 405. *Fac parte din piotă, nu e vorbă.* BASSARABESCU, V. 203. *Şi piota şi gloata îşi scuturară pletele pe grumaji şi se duc la încăierare.* DELAVRANCEA, O. II 164.
— Variantă: **píotă** (pronunţat *pi-o-)* s. f.

PIJAMÁ, *pijamale,* s. f. Îmbrăcăminte de casă, formată din pantaloni şi jachetă (care se îmbracă mai ales noaptea, la dormit). *Expuse pijamalele pe divan.* C. PETRESCU, C. V. 265.

PIL[1] interj. (Franţuzism) Strigăt cu care vînătorul îşi asmute cîinele pentru a-l face să se arunce asupra vînatului. *Tu dresai, de mic şi cu o minunată răbdare, pe prepelicarul tău ca să asculte la semnalele consacrate: «pst!», «pil!» şi «aport!».* ODOBESCU, S. III 3.

PIL[2], *piluri,* s. n. Un fel de bici cu codiriştea scurtă, făcut din cureluşe împletite. *Este Iorgovan copilul, ce bate turcii cu pilul.* TEODORESCU, P. P. 561. ✦ Lovitură (aplicată cu acest bici). *O sută de piluri de vînă de bou.* GORJAN, H. I 75.

PILÁCI, -E, *pilaci, -e,* adj. (Familiar) Care se îmbată des, căruia îi place băutura; beţiv. (Cu pronunţare regională) *Dascălul Iordache, fiind cam chilaci, a început a ne rîdica de urechi... deasupra uşei şi a ne prea îndesi la spinare cu sfîntul Neculai, un bici de curele.* CREANGĂ, O. A. 285.

PILÁF, *pilafuri,* s. n. Mîncare de orez, gătită cu legume, ciuperci etc. sau cu carne, mai ales de pasăre. *Eu nu sînt ca alţii să chem oameni la masă... şi să nu mă pregătesc... I-am trîntit un pilaf de orez.* BARANGA, I. 219. *Pe toată ziua stricam într-însele* [în vrăbii]*... cîte o pungă de alice; dar apoi şi ce pilafuri ne gătea la masă meşterul bucătar.* ODOBESCU, S. III 22. *După borşul polonez, veneau*

mîncări grecești fierte cu verdețuri, care pluteau în unt; apoi pilaful turcesc și în sfîrșit fripturile cosmopolite. NEGRUZZI, S. I 151. ◇ Expr. (Familiar) **A face** (pe cineva) **pilaf** = a bate (pe cineva) foarte tare; a-l face piftie, v. piftie.

PILAFGÍU, *pilafgii,* s. m. (Ironic) Cel căruia îi place pilaful. *Pilafgii turcești.* ALECSANDRI, P. P. 246.

PILÁR, *pilari,* s. m. (Transilv.) Precupeț.

PILÁSTRU, *pilaștri,* s. m. Stîlp paralelipipedic, servind ca element de ornamentație sau de consolidare a unui zid, cu care face adesea corp comun. *Pervazul acesta... este alcătuit de fiecare parte dintr-un pilastru de lemn roșcat de mahon.* CAMIL PETRESCU, O. II 409. *Fatma stă răzimată de-al tronului pilastru.* COȘBUC, P. I 53. *Stîlpii rotunji sînt înlocuiți prin pilaștri pătrați.* ODOBESCU, S. I 390. ◇ Fig. *Se strecurară printre pilaștrii înalți ai fagilor, negri de umezeala ploilor de toamnă.* DUMITRIU, N. 184.

PÍLĂ [1], *pile,* s. f. Unealtă de oțel călit, cu una sau cu mai multe fețe brăzdate de crestături cu tăișuri, folosită la desprinderea de așchii mici de la suprafața unor piese metalice sau de lemn, pentru a le subția, a le netezi sau a le ascuți. *Ochii plutonierului alunecau spre securea cu fierul negricios, luciu la tăiș, unde era ascuțită cu pila.* DUMITRIU, P. F. 50. *Iară gazda, robotind zi și noapte, se proslăvea pe cuptor, între șanuri... ace, sule, clește, pilă, ciocan.* CREANGĂ, A. 81. ✦ Mic instrument asemănător cu cel de mai sus, folosit pentru a netezi unghiile.

PÍLĂ [2], *pile,* s. f. **1.** (De obicei determinat prin «electrică») Sursă de energie electrică alcătuită din două vergele sau din două plăci metalice sau de cărbune, cufundate în unul sau în mai mulți electroliți.

2. (În expr.) *Pilă atomică* = ansamblu de instalații care servesc la producerea treptată și reglabilă a fisiunii nucleare în lanț.

3. (Franțuzism) Teanc format din lucruri de același fel, puse unul peste altul. *Un avocat... zuruind o pilă de napoleoni, supăra prin nepăsarea lui pe căpitanul Delescu.* DELAVRANCEA, S. 123.

4. Picior de pod, executat din zidărie de piatră, din beton sau din metal; contrafort de beton care întărește un baraj. ◇ Expr. **A pune o pilă** = a pune un stîlp de susținere; fig. (argou) a interveni în favoarea cuiva (în special a unui candidat la examen). *Pune-i pe deasupra și o pilă de o mie de lei.* C. PETRESCU, C. V. 55. **A avea pile** = a avea protecție.

PILĂRÍȚĂ, *pilărițe,* s. f. (Transilv.) Precupeață. ✦ Femeie rea de gură.

PILC, *pilcuri,* s. n. (Tipogr.) Val de uns literele cu cerneală.

PÍLDĂ, *pilde,* s. f. **1.** Model considerat ca demn de imitat; exemplu caracteristic, demonstrativ, care poate servi drept învățătură, drept termen de comparație, drept argument concret. *Gîndul meu zboară acuma pios spre mormintele voastre... Sîngele vostru vărsat ne-rămîie de-a pururi ca pildă.* ANGHEL-IOSIF, C. M. II 103. *Amîndoi erau cam de aceeași vîrstă și prietenia lor era de acelea care multă vreme rămîn în școală, ca niște pilde frumoase.* VLAHUȚĂ, O. A. I 98. *Puține pilde poate găsi cineva în analele ostășești de o ispravă mai bună decît aceea ce dobîndi Mihai Viteazul la bătălia de la Călugăreni.* BĂLCESCU, O. I 26. ◇ (În construcție cu verbele «a da», «a lua», «a avea») *A avut pilde care l-au îndreptat pe calea cea bună.* REBREANU, R. I 40. *Satul, văzînd că acest om nu se dă la muncă nici în ruptul capului, hotărî să-l spînzure pentru a nu mai da pildă de lenevire și altora.* CREANGĂ, P. 329. *Luați de la mine Pildă a face bine.* ALEXANDRESCU, P. 114. ◇ Loc. adv. **De pildă** = de exemplu, bunăoară. *Dădeam, de pildă, douăzeci de lei la chioșc.* CAMIL PETRESCU, U. N. 184. *Și pe margini de caiete scriam versuri dulci, de pildă Către vreo trandafirie și sălbatecă Clotildă.* EMINESCU, O. I 140. ◇ Expr. **Pildă vie** = faptă, întîmplare concretă din care se poate trage o învățătură. ✦ Pedeapsă sau măsură drastică, menită să servească drept avertisment pentru alții. *Porunca domniei-mele este să-l spînzurați de creanga cea de sus, ca să fie de pildă și altor neamuri.* CANE, N. III 5. *Trebui o pildă pentru cei asemine vouă, și pilda va fi groaznică și vrednică de faptă.* NEGRUZZI, S. I 174.

2. (Astăzi rar) Învățătură în formă alegorică, povestire cu tîlc; parabolă. *Bătrînii... sfătuiesc în pilde pe cei tineri.* MIRONESCU, S. A. 53. *Li dă el pilde cîte și mai multe; cu smocul de nuiele, cu taurii învrăjbiți și în sfîrșit se silește bietul creștin din răsputeri a-i face să înțeleagă care sînt roadele binefăcătoare ale unirei.* CREANGĂ, A. 164. ◇ Loc. prep. (Rar) **În pilda...** = cu aluzie (la cineva). *Răutăcios cum era, îi aruncă o glumă în pilda nevinovaților ciobani.* CANE, N. II 38. *Am o gîlceavă c-o vulpe șiretă pentru-n petic de pămînt. — În pilda mea o spui asta, răzășule?* ALECSANDRI, T. 1337. ✦ Lucru care are un înțeles alegoric. *Aduse fiecare cîte un pepene pe tipsii de aur și îi puseră dinaintea împăratului. Împăratul se miră de această faptă și chemă sfatul împărăției să-i ghicească ce pildă să fie asta.* ISPIRESCU, L. 150. ✦ (Învechit) Proverb, maximă, sentință. *Adevărată este pilda ce zice: «sfatul cel bun noaptea să naște».* DRĂGHICI, R. 163.

PILDUÍ, *pilduiesc,* vb. IV. Tranz. (Învechit și arhaizant) **1.** A învăța pe cineva prin exemple bune. *L-au pilduit prin atîtea și atîtea vii dovezi a facerilor sale de bine.* DRĂGHICI, R. 115. ✦ Refl. A lua pildă de la cineva, a trage învățătură din ceva. *Din aceasta dar vă puteți pildui feții miei, cîtă vătămare aduce lenevirea la om.* DRĂGHICI, R. 157.

2. A aplica cuiva o pedeapsă severă (spre a servi drept pildă și altora). *S-a repezit cu pumnii-ncleștați, s-o pilduiască; dar musafirii s-au pus la mijloc și l-au oprit.* CARAGIALE, O. III 36.

PILDUÍRE, *pilduiri,* s. f. Acțiunea de a (se) pilduí și rezultatul ei.

1. Povestire cu tîlc. V. pildă (2). *Mămucuță, dacă-mi tot tragi cu pilduirile... eu mă duc!* CAMILAR, N. II 269.

2. (Rar) Pedeapsă aspră. *Denunțăm... faptul mișelesc al celor trei felceri... și cerem pilduire severă.* CARAGIALE, M. 91.

PILDUITÓR, -OÁRE, *pilduitori, -oare,* adj. **1.** Care servește sau poate servi drept pildă; exemplar [2]. *Cantemir primi astă sfătuire cu o supunere pilduitoare, zicînd prietenului său că prin aceasta i-a dat o dovadă adevărată de prietești.* NEGRUZZI, S. II 155.

2. Ilustrativ, elocvent, convingător. *O dovadă pilduitoare pentru grija partidului și guvernului față de om sînt măsurile luate în vederea asigurării sănătății publice.* CONTEMPORANUL, S. II, 1953, nr. 357, 3/2.

PILEÁG, -Ă, *pilegi, -e,* adj. (Regional) Chel, pleșuv. *Fata aceea era foarte frumoasă, dar fiind pleșugă (pileagă), adecă cu capul gol ca o curcubetă, n-o putea vedea tatăl său în ochi.* RETEGANUL, P. II 67.

PILEÁLĂ, *pileli,* s. f. (Familiar) Faptul de a bea băuturi alcoolice; (concretizat) băutură alcoolică. (Cu pronunțare regională) *Dar puțintică chileală adus-ai? (Scoțînd o garafă din paner) Așa-mi pare.* ALECSANDRI, T. 987.

PILÍ [1], *pilesc,* vb. IV. Tranz. A prelucra o piesă cu pila, desprinzînd așchii de la suprafața ei (pentru a

o netezi, a-i modifica forma etc.). *Cînd stăpînul casei se juca cu dînsul,* [pisoiul] *ferit-a sîntul să-l zgîrie, pare că-şi pilise ghearele.* ISPIRESCU, L. 286. *Nastradin Hogea pilea lacătul unei prăvălii ca s-o spargă.* GORJAN, H. IV 231. ◇ *Maşină de pilit* = maşină-unealtă prevăzută cu pilă cu care se pilesc piese, de obicei metalice. ✦ Fig. A face pe cineva să devină mai politicos, mai manierat; a şlefui. (Cu pronunţare regională) *Cît îmi bat eu capul să-l mai cioplesc, să-l mai chilesc... pace! îi stă rugina de-o şchioapă la ceafă.* ALECSANDRI, T. 508.

PILÍ[2], *pilesc,* vb. IV. **1.** Refl. (Familiar) A se îmbăta (puţin), a se ameţi de băutură; a se chercheli. **2.** Tranz. A bea băuturi alcoolice. (Cu pronunţare regională) *Şi cică atunci unde nu s-a apucat şi el, în ciuda morţii, de tras la mahorcă şi de chilit la ţuică şi holercă, de parc-o mistuia focul.* CREANGĂ, P. 325. ◇ Absol. *Dumnealui nici nu gustă vinul; dar prietenii d-sale chilesc vîrtos.* ALECSANDRI, T. 1666.

PILÍRE s. f. Acţiunea de a pili[1]; tocire, răzuire cu pila[1].

PILÍT[1], **-Ă,** *piliţi, -te,* adj. (Despre piese) Prelucrat cu pila[1].

PILÍT[2], **-Ă,** *piliţi, -te,* adj. (Familiar) Ameţit de băutură; cherchelit.

PILITÚRĂ, *pilituri,* s. f. (Cu sens colectiv) Aşchii mici de metal care se desprind dintr-o piesă prin pilire; răzătură. *Pe degetele murdare de cărbune şi de pilitură de fier, unsoarea pusese reflexe metalice.* C. PETRESCU, C. V. 138. *La marginea cheiului, pe linia ferată, străluceau ca nişte pilituri de aur fire de grîu.* BART, S. M. 83.

PILÓN, *piloni,* s. m. **1.** Stîlp puternic, care susţine o cupolă, un arc de pod etc. *Un pod din beton fără piloni de susţinere.*

2. Construcţie masivă la monumente sau temple, de o parte şi de alta a intrării. ✦ Motive decorative în formă de pilaştri aşezaţi la capătul unui pod, la intrarea într-o expoziţie.

3. Suport de metal, de beton armat sau de lemn, în general alcătuit din zăbrele, servind la susţinerea conductelor şi izolatoarelor liniilor electrice aeriene, a antenelor electromagnetice, a cablurilor pentru funiculare etc.

PILÓR, *piloare,* s. n. Orificiu (format dintr-un muşchi inelar) prin care stomacul comunică cu duodenul.

PILÓS[1], **-OÁSĂ,** *piloşi, -oase,* adj. (Regional, despre fiinţe) Tare, rezistent, răbdător. *Aşa, femeile rabdă mai mult, sînt mai piloase decît bărbaţii.* CARAGIALE, O. I 344. *Vitele de acest soi... sînt mai piloase, rabdă la frig şi la ploaie.* GHICA, la TDRG.

PILÓS[2], **-OÁSĂ,** *piloşi, -oase,* adj. (Anat.) Referitor la păr; al părului.

PILÓT[1], *piloţi,* s. m. Marinar care conduce o navă. *Să se ridice flamura de chemare a pilotului.* BART, S. M. 102. *Nava plutea uşurel, fără pilot.* TOPÎRCEANU, P. 47. *Lupta vasului e mare, Iar pilotu-n nepăsare Stă la cîrmă neclintit.* ALECSANDRI, P. A. 106. ◇ Fig. *Din cea zare luminoasă vine-un lung şir de cocoare... Iată-le deasupra noastră, iată-le colo sub nor, În văzduh călăuzite de-un pilot, bătrîn cocor.* ALECSANDRI, P. A. 119. ✦ Marinar autorizat să conducă o navă în locuri primejdioase sau la intrarea şi la ieşirea din port, unde manevrarea este dificilă. [Vaporul] *fluiera gros şi prelung din sirenă: chema pilotul, să plece de la chei, să iasă din port.* DUMITRIU, P. F. 69. ✦ Persoană calificată care conduce o aeronavă. *Avionul lui Vlaicu nu era mai prejos de pilotul său; se poate spune, fără îndoială, că era unul din cele mai interesante pe acea vreme.* CONTEMPORANUL, S. II, 1953, nr. 328, 2/5. ◇ *Pilot automat* = instalaţie care comandă automat, fără intervenţia omului, cîrmele unei aeronave în zbor. ✦ Persoană care conduce o locomotivă, un convoi de vehicule etc. prin locuri primejdioase sau pe un traseu care trebuie urmat cu precizie.

PILÓT[2], *piloţi,* s. m. Stîlp lung de lemn, de oţel sau de beton armat, introdus parţial sau în întregime în pămînt pentru a transmite la straturile de teren rezistent greutatea construcţiilor de deasupra. *Scîrţîie prelung piloţii punţilor de îmbarcare De la care nu mai pleacă bărci albastre la plimbare.* D. BOTEZ, P. O. 50. *Răsună-n treacăt podul pe şubrezii piloţi, Se luminează-adîncul de fulgerări fugare.* ANGHEL-IOSIF, C. M. I 153.

PILOTÁ, *pilotez,* vb. I. Tranz. A conduce, în calitate de pilot, o navă sau o aeronavă, o locomotivă etc. (Fig.) *Te-i fi pricepînd tu la literatură... Dar în trei chestii să te laşi pilotat de mine.* C. PETRESCU, C. V. 52. ✦ Intranz. (Despre trenuri sau nave) A-şi încetini mersul (din cauza nesiguranţei parcursului). *Trenul pilotează la pod.*

PILOTÁJ, *pilotaje,* s. n. **1.** Faptul de a conduce o navă sau o aeronavă; ştiinţa şi tehnica acestei conduceri. *Am încercat trei recorduri cu avionul, numai după doi ani de pilotaj.* CAMIL PETRESCU, P. 42.

2. Încetinirea mersului unui tren sau al unei nave din cauza nesiguranţei, a şubrezeniei parcursului.

PILOTÁRE s. f. Acţiunea de a pilota.

PÎLOTĂ, *pilote,* s. f. **1.** (Regional; şi în forma *chilotă)* Un fel de plapumă groasă, umplută cu fulgi. *Am intrat într-o încăpere largă... c-o sobă uriaşă, cu divanuri încărcate de chilote de puf.* SADOVEANU, O. V 131. *Bădiţă cu şase boi... Vinde doi Pe perini moi, Vinde iapa înşelată Şi ia-mi pilotă-mbrăcată.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 421.

2. Calabalîc, bagaj. *D-apoi a fi avînd chilotă multă cum e treaba d-voastre, jupîne, zise moş Nichifor, scărpinîndu-se în cap.* CREANGĂ, P. 113.

— Variantă: **chilotă** s. f.

PILOTÍNĂ, *pilotine,* s. f. Navă mică în serviciul unui port, folosită pentru a însoţi navele care părăsesc portul sau pentru a duce piloţii care conduc navele la intrarea în port sau la plecare. *Pilotina... aluneca lin pe luciul apei ca o pasăre uşoară gata să-şi ia zborul spre larg.* BART, E. 77.

PILÚG, *piluge,* s. n. (Mold.; şi în forma *chilug)* Unealtă în formă de sul cu cîte o măciulie la fiecare capăt, cu care se pisează în piuliţă; pisălog. ◇ Expr. **A tunde** (pe cineva) **piiug** = a tunde (pe cineva) pînă la piele. *Profesorul a stat lîngă noi pînă ce ne-a tuns chilug.* CREANGĂ, O. A. 46.

— Variantă: **chilúg** s. n.

PILÚGĂ, *piluge,* s. f. Scobitură executată în talpa sau vatra unei galerii de mină sau a unui şantier de abataj, precum şi în pereţii galeriei, în care se introduc capetele stîlpilor şi grinzilor armăturii galeriei.

PILÚLĂ, *pilule,* s. f. Preparat farmaceutic de formă aproape sferică, conţinînd medicamente şi substanţe inactive şi care se administrează pe cale bucală; hap. V. pastilă.

PÎMNIŢĂ s. f. v. **pivniţă.**

PIN[1] prep. v. **prin.**

PIN[2], *pini,* s. m. Arbore din familia coniferelor, cu ace lungi prinse în smoc cîte două, cîte trei sau cîte cinci la un loc pe ramuri; creşte la munte şi în regiunile nisipoase cu climă temperată, lemnul lui rezistent fiind întrebuinţat în construcţii *(Pinus).* V. brad. *Doar*

pinii întunecați înfruntau toamna, tăind între crengile albe și zvelte ale mesteacănilor, umbre severe. C. PETRESCU, S. 169. ◇ (Cu sens colectiv) *Ține ineluşul meu Şi du-te iute cu el În pădurea pinului, în munții Catrinului.* PĂSCULESCU, L. P. 260. ◇ *Pin maritim* = varietate de pin cu lemnul poros şi cu trunchiul foarte bogat în răşină, plantat pentru fixarea dunelor de nisip mişcătoare. *Cu mîna lui sădise la mormîntul Penelopei doi pini maritimi şi o tufă de trandafiri agățători.* BART, E. 259.

PINACOTÉCĂ, *pinacoteci,* s. f. Colecție mare de tablouri; clădire în care sînt păstrate şi expuse asemenea colecții; muzeu, galerie.
— Pl. şi: *pinacotece* (ODOBESCU, S. III 145).

PINDÁRIC, -Ă, *pindarici, -e,* adj. În genul poetului antic grec Pindar. *Odă pindarică.*

PINEÁL, -Ă, *pineali, -e,* adj. (În expr.) *Glanda pineală* = glandă de mărimea unui sîmbure de cireaşă, situată în masa encefalului şi oprind prin secreția ei dezvoltarea caracterelor sexuale; epifiză (2).
— Pronunțat: *-ne-al.*

PINGĂLÍ, *pingălesc,* vb. IV. Tranz. (Transilv.) A zugrăvi, a picta, a desena. *Pe icoană era pingălit (zugrăvit) un chip de muiere.* RETEGANUL, P. II 5.

PINGEÁ, *pingele,* s. f. Bucată de talpă folosită pentru a înlocui tălpile uzate de la o încălțăminte; p. ext. jumătatea din față a tălpii încălțămintei.

PINGELÍ, *pingelesc,* vb. IV. Tranz. A pune pingele la o încălțăminte. *A pus mîna într-o zi pe-o gheată şi a început s-o pingelească.* PAS, Z. I 199. ◇ Absol. *Meseriaşii găsiră un cotlon ici-colo şi se apucară de meserie: cizmarii să pingelească, croitorii să pungălească.* PAS, Z. III 279. ◇ Refl. pas. *Bineînțeles că şi ghetele le pingeleam cît timp cizmarul socotea că se pot pingeli cuviincios.* CAMIL PETRESCU, U. N. 96.
— Variantă: **pingelui** vb. IV.

PINGELÍT, -Ă, *pingeliți, -te,* adj. (Despre încălțăminte) Pe care s-au pus pingele.

PINGELUÍ vb. IV v. **pingeli.**

PINGÍCĂ, *pingele,* s. f. (Familiar) Pingea. *Sta plecat deasupra lăzii cu sule, cuie, piele veche, sfoară, ceară galbenă şi mereu bătea într-o pingică, o punea într-un lighean murdar şi pe furiş arunca ochii la picioarele trecătorilor.* DUNĂREANU, N. 17.

PÍNG-PÓNG s. n. Tenis de masă. *L-ai văzut cînd joacă cu mine ping-pong? Simt că fiecare minge pe care mi-o trimite e un pumn.* SEBASTIAN, T. 134.

PINGUÍN, *pinguini,* s. m. Pasăre palmipedă de mare, cu ciocul lung, cu pieptul alb, cu aripile scurte şi negre, cu mersul legănat; trăieşte în grupuri mai ales în regiunile polare. *Pinguinul stă cu pîntecul revărsat, abia mişcînd din brațele scurte.* C. PETRESCU, C. V. 17. *Fantastic dormitează pinguinii Pe blocurile străvezii de gheață.* CAZIMIR, L. U. 41.

PINIÓN, *pinioane,* s. n. Roată dințată fără spițe, cu un număr mic de dinți care se angrenează în dinții unei roți mai mari, pentru a o pune în mişcare.
— Pronunțat: *-ni-on.*

PINIPÉD, *pinipede,* s. n. (La pl.) Ordin de mamifere răspîndite în regiunile polare, al căror corp, cu membrele transformate în lopeți, este adaptat vieții acvatice; (la sg.) animal din acest ordin. ◇ (Adjectival) *Foca este un animal piniped.*

PINÓLĂ, *pinole,* s. f. Axul păpuşii mobile de strung în care se fixează fie un vîrf de susținere al unuia dintre capetele piesei care se prelucrează, fie o unealtă de prelucrare a piesei.

PÎNTEN, *pinteni,* s. m. **1.** (Mai ales la pl.) Obiect de metal în formă de potcoavă, prevăzut cu o rotiță dințată, pe care călăreții îl prind la călcîiul încălțămintei pentru a îmboldi calul la mers. *Avea cizme roşii cu pinteni de argint.* SADOVEANU, F. J. 297. *Ştii vorba ceea: dă-ți popă pintenii şi bate iapa cu călcîiele.* CREANGĂ, P. 39. *Genarul îşi înfipse pintenii adînc în coastele calului, care fugea scuturîndu-să... ca o vijelie.* EMINESCU, N. 26. ◇ Fig. *Inima mea începuse să bată subt pintenul dureros sau dulce al amintirilor.* HOGAŞ, M. N. 12. ◇ Expr. **A da pinteni** (unui animal de călărie) = a îndemna (animalul) cu lovituri de pinteni. *Călăreții dădură pinteni, un fişit aspru trecu, apoi prinse a dudui pămîntul.* SADOVEANU, O. VI 108. *Dînd pinteni calului, ieşi pe poartă ca vîntul.* ISPIRESCU, L. 4. *Pinteni roibului că da Şi ca vîntul se ducea.* ANT. LIT. POP. I 486. (Despre militari) **A bate din pinteni** = a alătura cu zgomot călcîile unul de altul (făcînd să sune pintenii) pentru a lua poziția reglementară de drepți. *E adînc revoltat, indignat de roiul de pierde-vară, cari nu ştiu alta decît a bate din pinteni şi a-şi răsuci mustața.* GHEREA, ST. CR. I 172. (Poetic) *Şi pe masa-mpărătească sare-un greier, crainic sprinten, Ridicat în două labe, s-a-nchinat bătînd din pinten.* EMINESCU, O. I 87. **A bate din pinteni de bucurie** = a-şi manifesta în chip zgomotos bucuria. *Neagoie începu a bate din pinteni de bucurie că se cotorisise de sărăcie.* ISPIRESCU, L. 209.

2. (La unele păsări, în special la cocoşi) Formație cornoasă în partea dinapoi a piciorului, deasupra labei. ✦ Ieşitură cărnoasă în partea dinapoi a piciorului calului, deasupra gleznei.

3. Proeminență pe un obiect, care serveşte pentru a limita cursa altei piese în mişcare sau ca locaş de articulație. ✦ Limbă de teren care iese din linia unui ansamblu, depăşind nivelul împrejurimii sale. ✦ Construcție sau element de construcție care iese în afara liniei ansamblului şi care susține sau întăreşte o zidărie, un terasament, malul unei ape etc.

4. Vîrf mic situat pe coasta unui deal sau a unui munte, aproape de piciorul lui.

PINTENÁŞ, *pintenaşi,* s. m. (Bot.) Nemțişor de cîmp. V. nemțişor.

PINTENÁT, -Ă, *pintenați, -te,* adj. **1.** Prevăzut cu pinteni de călărie. *Căpitanii erau îmbrăcați cu iței strîmți cu găitane, băgați în cizme galbene pintenate.* ISPIRESCU, M. V. 43. ✦ (Substantivat, m.; ironic) Ofițer din vechea armată. *N-avea garnizoană oraşul. Fetele duceau lipsa galonaților, pintenaților.* STANCU, D. 391.

2. Cu pinteni (2); p. ext. în formă de pinten. *Cucoşii... îşi piaptănă bărbia cu gheara pintenată.* D. ZAMFIRESCU, la TDRG. ✦ (Substantivat, m.; glumeț) Cocoş. *Mă! da al dracului cucoş, i-aista! Ei las! că ți-oi da eu ție de cheltuială, măi crestatule şi pintenatule!* CREANGĂ, P. 65.

PINTENÓG, -OÁGĂ, *pintenogi, -oage,* adj. (Despre cai) Cu pete albe pe picioare. *Toamne şi ierni l-au plouat şi l-au viscolit pe drumuri, alături de iepuşoara lui țintată-n frunte, pintenoagă la piciorul drept de dinainte.* CAMILAR, N. I 21. *Toți erau cu ochii ațintiți asupra străinului care venea furtunos pe calu-i roib, pintenog la trei picioare.* SADOVEANU, O. I 488. *Ce mîndru era, măre! Şi cît de bine îi şedea călare pe bidiviul său cel roib şi pintenog!* FILIMON, C. 300. ◇ (Rar, despre alte animale) *Țăranul trecuse podul de lemn, în locul de unde sacagiii îşi umpleau sacalele cu apă, trăgînd după el vaca slabă şi pintenoagă.* PAS, L. I 135. *În timpul nopții o vacă mare bălțată fătase un viței roşu, pintenog.* BART, S. M. 84.

✦ (Substantivat) Cal cu pete albe pe picioare. *Sub copita pintenogului, pietrele scăpărau, apele clocoteau, pulberea în sus se înălța.* ODOBESCU, S. III 179.

PÍNTRE prep. v. **printre.**

PINTREJÉL s. m. v. **pătrunjel.**

PÍNȚĂ, *pințe,* s. f. Specie de șoarece de cîmp. *Pințele, cu labe scurticele la piept, iar la spate cu picioroange, care cînd umblă se saltă ca locustele... i se arătau lui în cale.* ODOBESCU, S. III 185.

PINÚLĂ, *pinule,* s. f. Placă mică de metal avînd o deschizătură și un fir de vizare, așezată perpendicular pe fiecare dintre capetele unei alidade și servind la stabilirea aliniamentelor de teren.

PIOLÉT, *pioleți,* s. m. Instrument asemănător cu tîrnăcopul, folosit de alpiniști pentru a săpa trepte în stîncă, în gheață.
— Pronunțat: *pi-o-.*

PIÓN, *pioni,* s. m. **1.** Fiecare dintre cele opt piese (de aceeași culoare) la jocul de șah, așezate (la începutul partidei) în prima linie.
2. Fig. (Rar) Cel care luptă pentru o idee, luptător, exponent al unei concepții noi.
— Pronunțat: *pi-on.*

PIONÉZĂ s. f. v. **pionează.**

PIONIÉR, -Ă, *pionieri, -e,* s. m. și f. **1.** Membru al organizației progresiste a tineretului școlar, care înglobează elevi între 9 și 14 ani și îi educă în spiritul concepției marxist-leniniste, spre a deveni buni cetățeni ai patriei socialiste. *Am auzit cîntînd pionierii cu cravate de flacără.* SADOVEANU, E. 74.
2. Persoană făcînd parte dintr-un grup (mai ales de coloniști sau de emigranți) care pătrunde pentru prima dată într-un ținut nelocuit, se stabilește acolo, contribuind la dezvoltarea și progresul acelui ținut. ✦ Fig. Persoană care lucrează într-un domeniu nou, încă necercetat, care pune bazele unei metode, unei activități noi; deschizător de drumuri într-un domeniu oarecare de activitate. *Alecsandri... este unul din pionierii culturii noastre.* SADOVEANU, E. 57. *Costachi Negruzzi este un nume scump Romîniei și va rămînea în pleiada pionierilor intelectuali ai neamului nostru.* ALECSANDRI, S. 37.
3. (Numai m.) Militar făcînd parte din unități pregătite special pentru construcții cerute de operațiile militare. *În semîntunericul hrubei, în pîlpîirile fugare ale vechiului loc haiducesc, neosteniții pionieri se opriră, își lăsară în jos cazmalele și hîrletele.* SADOVEANU, O. VIII 171. *Locotenentul Gross... comanda o companie de pionieri.* REBREANU, P. S. 52.
— Pronunțat: *pi-o-ni-er.*

PIONIERÁT s. n. Misiune sau sarcină de pionier.

PIONIERÉSC, -EÁSCĂ, *pionierești,* adj. (Rar) De pionieri, al pionierilor (1). *Copiii cîntară coruri de-ale lor, spuseră poezii și jucară o piesă pionierească.* V. ROM. februarie 1952, 133.

PIÓS, PIOÁSĂ, *pioși, pioase,* adj. Pătruns de sentimente religioase (v. evlavios, cucernic); (sens curent) pătruns de dragoste și de respect. *Gîndul meu zboară acuma pios spre mormintele voastre.* ANGHELIOSIF, C. M. II 103. *Cuvinte dulci, pioase ca o rugăciune.* VLAHUȚĂ, O. A. III 91.
— Pronunțat: *pi-os.*

PÍOTĂ s. f. v. **pihotă.**

PIPÁ, *pip* și *pipez,* vb. I. Intranz. (Transilv.) A fuma (cu pipa). *Îți dăm și o pipă, spune înălțatului împărat să pipeze cu ea.* RETEGANUL, P. II 69. [Bărbatul] *să stea-n casă la pipat, Să nu meargă seara-n sat.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 181. ✧ Tranz. *Fetele din Arpătac Mereu pipă la tăbac.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 452.

PIPÁRCĂ, *pipărci,* s. f. (Ban., Transilv.) Ardei (mai ales iute). *Nici piparca n-o întrece,* se spune despre o femeie limbută și iute.

PIPÁT s. n. Acțiunea de a pipa, de a fuma cu pipa; fumat.

PÍPĂ, *pipe,* s. f. **1.** Lulea. *Amîndoi... au stat o vreme așa, fumînd în tăcere: baciul pipa și căruțașul a doua țigară.* SADOVEANU, O. L. 71. *Ca un lucrător care și-a sfîrșit treaba și are acum vreme de palavre, aprinse o pipă scurtă.* C. PETRESCU, Î. II 183. *Toți, jucînd, se strîng în drum, Și bunicul rîde tare, Pipa scuturînd de scrum.* IOSIF, V. 47.
2. (Tehn.) Tub de porțelan curbat la un capăt, folosit pentru protejarea conductelor aeriene exterioare la intrarea lor în pereții unei clădiri împotriva apei de ploaie. ✦ Piesă a distribuitorului motorului cu explozie, care are o mișcare de rotație pentru a închide succesiv circuitele electrice ale bujiilor.

PIPĂÍ, *pipăi,* vb. IV. Tranz. **1.** A atinge (ușor) un obiect cu mîna sau cu vîrful degetelor, pentru a se încredința că există sau pentru a-și da seama de forma, de consistența lui. *Tomșa, din ce în ce mai neliniștit, își pipăi zaua de sîrmă de sub haina-i de catifea înflorită cu noduri de argint.* SADOVEANU, O. VII 9. *Cînd se deșteptă din zăpăceala lui, pipăi pungile să vază nu e vrun vis.* ISPIRESCU, L. 267. ✧ Fig. *Apoi, oameni buni, eu sînt străin și de-abia de ieri în sat — zise tînărul Herdelea puțin încurcat de privirile curioase care-l pipăiau din toate părțile.* REBREANU, R. I 105. *O boare umedă, alunecînd din sus pe luciul apei, pipăia șovăitor frunzele sălciilor încolăcite cu fișiiri misterioase ca niște suspine fugare.* BART, S. M. 80. ✧ Refl. *Se pipăi la brîu și trase fără grabă cuțitul lung și subțire, țipar de oțel albăstriu.* DUMITRIU, N. 248. *Acum se șterse și el la ochi, să se pipăi să vază nu care cumva doarme încă, și aievea să fie oare ceea ce vedea?* ISPIRESCU, L. 235.
2. A dibui (atingînd cu mîna, cu piciorul) în căutarea unui obiect, pentru a afla drumul. *Pipăi anume locuri cu piciorul și-și căută sprijin.* SADOVEANU, B. 229. [În Piscul Voivodesei] *se află și un orb, care pipăie marginea șanțului cu un băț.* C. PETRESCU, R. DR. 192. *Și parcă neștiind nicicum, Prin iarbă el și-a pipăit Toiagul său acum, Și-apoi porni.* COȘBUC, P. I 233. ✧ Intranz. *Pipăi cu mîna pînă întîlni patul.* DUMITRIU, N. 135. ✧ Absol. *Bătrîna-n neastîmpăr se duce șovăind, Condusă de-a ei cîrjă, prin noapte pipăind.* ALECSANDRI, P. A. 182. ✧ Expr. **A pipăi terenul** v. teren. ✦ (Despre animale) A atinge (cu laba, cu botul, cu mustățile), cercetînd, mirosind. *După ce zvîrlim în apă bucățile de carne, stăm puțin pînă ce dihăniile dau de ele și le pipăie cu mustățile.* SADOVEANU, Î. A. 82. *Zise ursului să-i pipăie ranele... și să-i așeze toate oscioarele la locul lor de vor fi zdrobite.* ISPIRESCU, L. 329.

PIPĂIÁLĂ, *pipăieli,* s. f. Acțiunea de a pipăi; pipăit. *De multe ori pipăi un lucru... și din pipăială nu-l cunoști.* La TDRG.

PIPĂÍBIL, -Ă, *pipăibili, -e,* adj. (Rar) Care poate fi pipăit (v. palpabil); p. ext. care cade sub simțurile noastre (v. concret). [Țăranului] *să-i vorbești despre lucruri pipăibile... jandarmul, notarul, pămîntul, birurile, prestația, o cooperativă.* C. PETRESCU, Î. II 138.

PIPĂÍRE, *pipăiri,* s. f. Acțiunea de a p i p ă i; (neobișnuit) dibuire, încercare. *Debutînd prin « Căruța poștei », cînticel care curînd se făcu popular, traduse apoi « Țiganii » de Pușkin, poem atît de frumos și de natural, dar toate aceste erau mai mult pipăiri.* NEGRUZZI, S. I 334.

PIPĂÍT[1] s. n. **1.** Faptul de a p i p ă i; pipăire. ✧ E x p r. **Pe pipăite** = pe dibuite, bîjbîind, orbecăind. *Bologa se cocoță în dosul teodolitului pe pipăite.* REBREANU, P. S. 83.

2. Unul dintre cele cinci simțuri, cu ajutorul căruia cunoaștem, în urma atingerii corpurilor cu suprafața sensibilă a pielii, calitățile lor palpabile: forma, densitatea, consistența, umiditatea, temperatura. *Ea zîmbea, cu un sentiment de nefericire acută, care părea că o pătrunde pînă în ramificațiunile nervilor pipăitului.* D. ZAMFIRESCU, R. 42.

— Formă gramaticală: (în e x p r.) *pipăite.*

PIPĂÍT[2], **-Ă,** *pipăiți, -te,* adj. Care cade sau poate cădea sub simțul pipăitului; pipăibil, palpabil. *Din visul meu de-o noapte, un zgomot m-a trezit... Eram tot om, tot formă, tot lucru pipăit...* MACEDONSKI, O. I 53. *El se teme... să se despartă de bănișorii lui siguri, pipăiți.* VLAHUȚĂ, la TDRG. ✦ Viu, concret. *Toate uneltele și podoabele de fier, de bronz, de lut, de os sau de cărămidă arsă, dezgropate pe alocuri din mucezeala pămîntului, vorbeau cu alte mărturii pipăite despre viața aspră a acestor plugari, ciobani și ostași.* C. PETRESCU, R. DR. 41. ✧ (Rar, adverbial) [În lucrare] *se întrupează, pipăit, pentru o viață mai durabilă decît chiar a neamului său întreg, gîndiri și simțiri de veacuri ale acestuia.* CARAGIALE, O. III 244.

PIPĂITÚRĂ, *pipăituri,* s. f. (Rar) Atingere cu mîna sau cu degetele. *Se simțiră pipăiturile cu care omul de afară măsura distanța pe lemn.* CARAGIALE, O. I 291.

PIPĂRÁ vb. I v. **pipera.**

PIPĂRÁT, -Ă adj. v. **piperat.**

PIPĂRCÁT, -Ă, *pipărcați, -te,* adj. (Ban., Transilv.; despre mîncări) Piperat, ardeiat; iute. *Io sînt d-inimă miloasă, Îl aduc de mînă-n casă Și mi-l pun și după masă, Îi dau puică pipărcată, Și gurița cîteodată.* HODOȘ, P. P. 174.

PIPĂRCÚȚĂ, *pipărcuțe,* s. f. (Ban., Transilv.) Diminutiv al lui p i p a r c ă.

PIPĂRÚȘ, *pipărași,* s. m. **1.** (Mold.) Ardei mic și iute. *Pipărașul pipără.* PĂSCULESCU, L. P. 96. ✧ (Metaforic) [De ger] *i se făcuse nasul pipăruș și obrazul pătlăgea vînătă.* La TDRG.

2. (În forma articulată) Numele unui dans popular, care se joacă mai ales la nunți. *Trăgeau cu foc la niște hori, bătuta, brîul, ca-la-ușa-cortului, de unul singur, pipărașul și cîte jocuri toate.* ISPIRESCU, L. 238.

PIPÉR, (3) *piperi,* s. m. **1.** Plantă tropicală, cu tulpina agățătoare, cu fructele ca niște bobițe negre, comestibile *(Piper nigrum). Făcea triajul unor scrisori vechi, păturite într-o cutie de lemn de piper încrustată cu arabescuri de argint.* BART, E. 173. ✦ (Cu sens colectiv) Fructul acestei plante, cu gust iute și aromatic, folosit drept condiment. *Băuse un chil de vin fiert cu piper.* PREDA, Î. 161. *S-a oprit din zbor o cioară... Neagră ca un as de pică, Sub nemărginitul cer; Singuratică și mică Cît o boabă de piper.* TOPÎRCEANU, P. 200. *Ca bunii săi și tata vindea în tîrg piper.* NEGRUZZI, S. II 230. *Piperul e negru și-l pun dasupra pilafului.* PANN, P. V. II 129. ✧ L o c. a d j. (Despre glume, anecdote etc.) **Cu piper** = indecent, picant. *Nașul spunea o glumă mai cu piper și finii rîdeau ca la comandă, toți.* PAS, Z. I 175. ✧ E x p r. **A avea** (sau **a fi cu**) **piper pe limbă** = a fi răutăcios, caustic, mușcător. *Ardei ai avut totdeauna pe limbă, dar s-ar zice că acuma ai și piper.* PAS, L. II 75. **A i se sui** (sau **a-i veni cuiva**) **piperul la nas** sau **a-și lua piper în nări** = a se supăra, a se mînia; a-i sări (cuiva) mușstarul. **A da** (cuiva) **cu piper** (pe) **la nas** = a supăra, a mînia, a ofensa (pe cineva). **A face** (pe cineva) **cu sare și cu piper** = a dojeni (pe cineva), a mustra aspru; a face cu ou și cu oțet. **A-i sta** (cuiva) **ca piperu-n nas** = a-i fi (cuiva) nesuferit; a-i sta ca sarea-n ochi. **Piper între voi, să rîdem și noi!** se spune pentru a ațîța sau a înteți cearta între doi inși și a face apoi haz pe socoteala lor. (Cu pronunțare regională) *Ian să cerc a presăra chiper între Florin și Florica... vorba ceea: chiper între voi, să rîdem și noi...* ALECSANDRI, T. 906.

2. F i g. Element dinamic, înviorător; farmec, haz. *Și-ncepui să-l acompaniez, bătînd toba cu degetele pe fundul pălăriei — fără asta nu mergea: toba, cu grupetele ei în contratimp, asta e piperul marșului.* CARAGIALE, N. S. 51.

3. Ardei (planta sau fructul). *Frunzuleană de piper, Cîte păsări sînt pe cer, Toate pîn' la ziuă pier. Numai păsăruica mea Șade sus pe-o rămurea.* SEVASTOS, C. 115. (Cu pronunțare regională) *Cîteodată, în această denumire intră și... ardeii sau chiperii.* PAMFILE, A. R. 197. ✦ Ardei roșu pisat; boia, paprică. *Slănină afumată presărată cu piper roșu.* BUJOR, S. 100.

4. (În forma articulată) Numele unui dans popular, care se joacă mai ales la nunți; pipărușul. *De îndată ce s-a săvîrșit masa de cununie, toți nuntașii se prind la joc, ce durează pîn-aproape de către seară, cam cu următoarele jocuri:... opinca... piperul.* SEVASTOS, N. 282.

PIPERÁ, *piperez,* vb. I. T r a n z. (Și în forma *pipăra)* A pune piper într-o mîncare, pentru a-i potrivi gustul. ✦ I n t r a n z. A avea gustul înțepător al piperului, a produce usturime. *Pipărușul pipără.* PĂSCULESCU, L. P. 96.

— Variantă: **pipărá** (prez. ind. și: *pípăr)* vb. I.

PIPERÁT, -Ă, *piperați, -te,* adj. (Și în forma *pipărat)* **1.** (Despre mîncări și băuturi) În care s-a pus (mult) piper, dres cu (mult) piper; picant. *Vinul... acru și pastrama foarte pipărată, care sfîrîie îndelung pe grătarul cu jar, au un gust deosebit.* SADOVEANU, E. 169. *De-aș avea un făgădău Ce crișmar aș mai fi eu... Aș da vinul pipărat La voinicul supărat.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 224. ✦ (Despre miresme, mirosuri) Înțepător, pătrunzător. *Pe-a icoanei policioară, busuioc și mint-uscată Împlu casa-ntunecoasă de-o mireasmă pipărată.* EMINESCU, O. I 84.

2. F i g. (Despre prețuri, dobînzi, plăți) Foarte ridicat, mare. *Pîn-acuma el luase dobînzi cam sărate; de acum ajunsese să plătească el camătă din ce în ce mai pipărată.* CARAGIALE, O. III 39.

3. F i g. (Despre povestiri cu tîlc) Indecent, picant. *Avea sub braț un teanc de broșuri, — operele lui. Cam pipărate.* PAS, Z. I 56. *Numai după plecarea lui începură cîntecele pipărate cu vorbe pe șleau.* CAMIL PETRESCU, O. II 295.

— Variantă: **pipărát, -ă** adj.

PIPERÍG[1] s. m. v. **pipiric.**

PIPERÍG[2] s. m. v. **pipirig.**

PIPERMÉNT s. n. Băutură răcoritoare, preparată din alcool, sirop de zahăr și esență de izmă. *Invitații... se răcoreau cu piperment sau cu șampanie.* C. PETRESCU, C. V. 180. *Toată noaptea și-a petrecut-o singur, pe punte, între două sticle: una de piperment și alta de mastică.* BART, E. 255.

PIPERNICEÁLĂ s. f. Pipernicire, închircire.

PIPERNICÍ, *pipernicesc,* vb. IV. R e f l. (Rar) A se opri din creștere sau din dezvoltare (din cauza

unei boli, a unor condiții neprielnice etc.), a pierde din vlagă, a se usca. *Din lipsă de nutreț bun, rasele indigene* [de vite] *se pipernicesc și se zgîrcesc, de nu le mai cunoaște cineva.* I. IONESCU, P. 234.

PIPERNICÍE s. f. (Rar) Starea celui pipernicit. *Întemeindu-se pe... pipernicia trupului... susținea că are cel mult cincisprezece ani.* BRĂTESCU-VOINEȘTI, la CADE.

PIPERNICÍRE s. f. Faptul de a se pipernici; piperniceală, închircire; sfrijire.

PIPERNICÍT, -Ă, *pipernicíți, -te,* adj. (Despre ființe și plante) Oprit din creștere, nedezvoltat (din cauza unei boli sau a unor condiții nefavorabile); slăbit, uscat (de bătrînețe), chircit, sfrijit. *Era pipernicit, cu brațe subțiri, fără musculatură, cu obrazul fără sînge și numai cu pomeții prea roz, ca stigmatul ftiziei.* C. PETRESCU, Î. II 112. *La mijlocul unei prăpăstii uriașe, descoperi o scobitură, nu adîncă, acoperită în partea de jos cu mușchi și umbrită de un brad pipernicit ce se pripășise acolo printr-o minune a firii.* STĂNOIU, C. I. 153. ✧ (Substantivat) *Doctorul, un pipernicit de om numai cît un baston, cu o bărbuță rară, cu un glas pițigăiat, care mai vorbea și bîlbîit.* D. ZAMFIRESCU, R. 203.

PIPÉRNIȚĂ, *pipernițe,* s. f. **I. 1.** Vas ori cutie mică în care se ține piperul.

2. Piuliță (mai ales de lemn) în care se pisează piperul sau ardeiul.

II. (Bot.; Ban., Transilv.) Compus: **piperniță-de-grădină** = cimbru.

PIPÉTĂ, *pipete,* s. f. Tub mic de sticlă, subțiat la un capăt și prevăzut la celălalt cu o pompă mică de cauciuc, folosit pentru a trage și a picura o cantitate mică de lichid; picător. ✦ Tub de sticlă subțiat la un capăt, folosit pentru a lua o anumită cantitate de lichid.

PIPIGIÓI, *pipigioi,* s. m. (Bot.; regional) Pupezele. *Frunză verde pipigioi, Poftim, cumătre, la noi.* MARIAN, NA. 243. *Roua de pe pipigioi e bună să te speli cînd te dor ochii.* ȘEZ. XV 105.

PIPIRÍC, *pipirici,* s. m. (Bucov.) Om mic, slab și pipernicit; stîrpitură, prichindel, pitic. *Titirezul s-au cam supărat de numele pipiric și li-au răspuns îndată...: «hei! pipiric, pipiric, dară voinic, nu se dă pe orișicine!».* SBIERA, P. 178.

— Variantă: **piperíg** (SBIERA, P. 82) s. m.

PIPIRÍG s. m. (Uneori cu sens colectiv) Numele mai multor plante erbacee monocotiledonate, cu tulpina flexibilă, cu flori galbene-cafenii, brun-roșcate sau cenușii-verzui ori albăstrii; crește prin mlaștini și locuri umede *(Equisetum hiemale* și *Scirpus lacustris). Curgea de la deal un izvor care făcea mlaștină; creștea acolo pipirig ce prindea a se înnoi în primăvară.* SADOVEANU, N. F. 117. *Colo jos în vale, pe unde sînt bălțile cele multe, nu cresc numai sălcii și răchite; pe ici, pe colea este și șovar, pipirig, papură, ba chiar și cîte un fir de trestie.* SLAVICI, O. I 63.

— Variantă: **piperíg** (ODOBESCU, S. III 173) s. m.

PIPÍT adj. invar. v. **pepit.**

PÍPOTĂ, *pipote,* s. f. Stomac de pasăre; rînză. *Celui mare îi dete capul găinii, celui mijlociu pipota și celui mai mic inima.* ISPIRESCU, L. 272. ✧ Expr. (Familiar) **A i se umfla** (cuiva) **pipota** = a se mînia.

PIR s. m. Plantă erbacee din familia gramineelor, cu rizom tîrîtor foarte rezistent, care se întinde repede prin locuri cultivate și nisipoase, producînd pagube agriculturii; din rizomul ei se face o băutură cu efecte diuretice *(Agropyrum repens). Fii sigur că, de cumva nu vei avea neghină Și pir în holdă, grîul va crește ca din rîu.* COȘBUC, P. II 192. *Așa de bine îngrijeau de grădina lor, incît să fi dat mult cu multul, nu găseai prin ea nici firicel de pălămidă, ori de pir sau altă buruiană urîcioasă.* ISPIRESCU, U. 13. *Se întinde ca pirul,* se spune despre o persoană prea stăruitoare, de care nu scapi ușor. ✧ Compuse: **pir-roșu** = rogoz; **pir-pădureț** = specie de pir înalt pînă la 1 m, cu frunze aspre cenușii-verzui și cu spicul lung și subțire *(Agropyrum caninum).*

PIRAMIDÁL, -Ă, *piramidali, -e,* adj. **1.** (Rar) Care are forma unei piramide, ca o piramidă. *În cetățile de pămînt se mai găsesc... și mulțime de acei bulgări piramidali de lut, pe care îi întîlnim pretutindeni în depozitele antice și a căror întrebuințare este așa anevoie de a o determina.* ODOBESCU, S. II 146. *Numai Panagia, stînca cea piramidală... era încă luminată de razele aurite ale soarelui.* ALECSANDRI, O. P. 238. ✧ *Celulă piramidală* sau *neuron piramidal* = celulă nervoasă a substanței cenușii din creier. *Zona micilor neuroni piramidali este sediul sensibilității, iar în zona marilor neuroni piramidali sînt elaborate exercițiile motoare.* ANATOMIA 203.

2. Fig. De proporții mari; p. ext. extraordinar, uimitor. *O veste colosală!... Piramidală!...* ALECSANDRI, T. I 273. *Dascălul acesta lua, în ochii mei, un chip măreț, academic, piramidal, neînțeles ca și sinonimele sale; mi se părea că văd un Platon, un Aristotel.* NEGRUZZI, S. I 6.

PIRAMÍDĂ, *piramide,* s. f. **1.** Poliedru cu bază poligonală și cu fețe triunghiulare care se unesc într-un punct comun. *Piramidă pentagonală.* ✧ *Trunchi de piramidă* v. trunchi.

2. Monument gigantic de piatră în formă de piramidă (1). *La vîntul din pustie, la răcoarea nopții brună, Piramidele din creștet aiurind și jalnic sună Și sălbatec se plîng regii în giganticul mormînt.* EMINESCU, O. I 44. *Cînd tot doarme-n natură, cînd tot e liniștire, Cînd nu mai e mișcare în lumea celor vii, Deșteaptă priveghează a mea tristă gîndire, Precum o piramidă se-nalță în pustii.* ALEXANDRESCU, M. 101.

3. Grămadă de diferite obiecte sau materiale aranjate aproximativ în formă de piramidă (1). *Mîncă pe îndelete, copios, printre călătorii purceși în vilegiatură, cu piramidele lor de bagaje.* C. PETRESCU, O. P. I 28. *Lungiți la rînd, sub petecul de umbră, la baza piramidei de bulgări de cărbuni, dormeau doborîți hamalii negri, pe jumătate goi.* BART, E. 19. *Făcu o piramidă de patruzeci și șepte căpățîne.* NEGRUZZI, S. I 156. ✧ (Mil.; ieșit din uz) *Piramidă de arme* (sau *de puști)* = grup de puști, de obicei în număr de trei, așezate cu talpa patului pe pămînt și sprijinite una de alta la vîrful țevii. *Vreo douăzeci de soldați... băteau din călcîie și se loveau cu palmele peste umeri, să se încălzească, apoi suflau aburi albi, împrejurul cîtorva piramide de puști cu baionetele puse.* DUMITRIU, N. 105.

4. Figură de gimnastică, executată de mai multe persoane care se așază unele pe umerii celorlalte, în rînduri suprapuse tot mai înguste, amintind forma unei piramide (1).

— Pl. și: (regional) *piramizi* (BASSARABESCU, S.N. 77).

PIRAMIDÓN, *piramidoane,* s. n. Preparat farmaceutic sub formă de prafuri sau comprimate, folosit ca medicament împotriva febrei, a durerilor de cap etc.

PIRÁNDĂ, *pirande,* s. f. Țigancă, nevastă de țigan. (Cu pronunțare regională) *Ai venit să-ți mai vezi chiranda?* SADOVEANU, P. S. 80. [Țiganii] *cît pe ce să mă înghită, de nu era o chirandă mai tînără între dînșii, să-mi ție de parte.* CREANGĂ, A. 54.

PIRÁT, *pirați,* s. m. Tîlhar făcînd parte dintr-o bandă care cutreiera mările, pentru a jefui și răpi oră-

biile. V. corsar. *Ne-a vîndut lui Keir de la Alger, șef de piraţi, care ne-a suit pe galeră.* CAMIL PETRESCU, T. II 180. *Bătrînul pirat arătă cu mîna lui vînjoasă spre largul mării, c-un fel de amenințare.* BART, E. 30. *Corabia spre stînci grăbit plutește, O vezi? Și nici un braț n-o cîrmuiește. Piraţi în ea își numără grăbit Averi, și-mpart ce-au jefuit.* COȘBUC, P. II 300. ◇ (Adjectival, rar) *Flota venețiană a întîlnit flota pirată în dreptul insulei Corfu.* CAMIL PETRESCU, T. II 322.

PIRATERÉSC, -EÁSCĂ, *piraterești,* adj. (Rar) De pirat. *În mijlocul ogrăzii, sania, înfundată în zăpadă, părea într-adevăr epava unei antice corăbii piratereşti.* GALAN, Z. R. 270.

PIRATERÍE, *piraterii,* s. f. Îndeletnicire de pirat; jaf, tîlhărie pe mare.

PIRATICÉSC, -EÁSCĂ, *piraticești,* adj. (Învechit) Pirateresc. *Am putut asista cu ocheanul la mai multe vitejii piraticești, fără a putea fi de nici un ajutor nenorociților cari cădeau în mrejele acelor sălbatici.* GHICA, S. 390.

PIRÉ s. n. Preparat culinar din legume (de obicei din cartofi) sau din fructe fierte, trecute prin sită sau zdrobite cu lingura.
— Variantă: **piureá** s. f.

PIRIDÍNĂ s. f. Substanță organică lichidă, incoloră, solubilă în apă, în alcool și în eter, cu miros caracteristic și cu caracter bazic; se extrage din uleiul de oase și din gudroanele cărbunilor de pămînt și se folosește la fabricarea unor medicamente, a unor materii colorante etc.

PIRIFÓRM, -Ă, *piriformi, -e,* adj. În formă de pară.

PIRÍTĂ, *pirite,* s. f. Sulfură de fier naturală cristalizată în sistem cubic, care este întrebuințată ca materie primă la fabricarea acidului sulfuric.

PIRITÓS, -OÁSĂ, *pirițoși, -oase,* adj. (Despre substanțe chimice) Care conține (multă) pirită.

PIROFÓR, *pirofori,* s. m. **1.** (Chim.) Corp care se aprinde în contact cu aerul.
2. (Fiz.) Corp care produce scîntei sau se aprinde ușor prin frecare sau ciocnire.

PIROFÓRIC, -Ă, *piroforici, -e,* adj. **1.** (Chim.) Care are proprietățile unui pirofor, care se aprinde în contact cu oxigenul sau cu aerul (mai ales cînd se află în stare de pulbere). *Fier piroforic.*
2. (Fiz.) Care produce scîntei sau se aprinde ușor prin frecare sau prin ciocnire. *Pietre piroforice pentru brichete. Chibrituri piroforice.*

PIROGÁLIC, -Ă, *pirogalici, -e,* adj. (Numai în expr.) *Acid pirogalic* = pirogalol.

PIROGALÓL s. n. Preparat industrial din acid galic, în formă de cristale albe, cu gust amar, folosit în medicină ca antiseptic și în tehnica fotografiei ca revelator; acid pirogalic.

PIRÓGĂ, *pirogi,* s. f. Ambarcație primitivă lungă și îngustă, cu pînze sau cu vîsle, făcută dintr-un trunchi de copac scobit, din scoarță de copac sau din piei cusute laolaltă și folosită mai ales de locuitorii din insulele Oceanului Pacific.

PIROGENÁRE s. f. Procedeu de transformare a unei substanțe organice, prin încălzire la o temperatură de peste 500°; piroliză.

PIROGRAVÁ, *pirogravez,* vb. I. Tranz. A grava desene pe o suprafață sau un obiect de lemn, de piele etc. cu ajutorul unui vîrf de metal ascuțit, înroșit în foc, sau cu un aparat special.

PIROGRAVÁRE, *pirogravări,* s. f. Acțiunea de a pirograva. *Aparat electric de pirogravare.*

PIROGRAVÁT, -Ă, *pirogravați, -te,* adj. Decorat cu pirogravuri; executat prin pirogravare. *Monogramă pirogravată.* ▭ *Se minunau de scoarțele romînești de pe paturi și de pe pereți, de mobila pirogravată.* PAS, Z. III 252.

PIROGRAVÓR, *pirogravori,* s. m. Specialist în lucrări de pirogravură.

PIROGRAVÚRĂ, (2) *pirogravuri,* s. f. **1.** Arta de a decora suprafața unor obiecte de lemn, de piele etc. prin pirogravare.
2. Gravură, desen decorativ executat prin pirogravare.

PIRÓI s. n. v. **piron.**

PIRÓL s. n. Compus organic (sub formă de lichid incolor, cu miros de cloroform) produs prin distilarea uleiului de oase; e folosit ca materie primă la fabricarea unor materii colorante.

PIROLÍZĂ s. f. Pirogenare.

PIROLUZÍTĂ s. f. Minereu din care se extrage manganul și care este folosit la fabricarea sticlei de culoare violetă și a vopselelor de ulei.

PIROMANÍE s. f. Formă de tulburare psihică, în care bolnavul simte impulsul de a da foc, de a distruge prin foc.

PIROMÉTRIC, -Ă, *pirometrici, -e,* adj. Care se referă la măsurarea temperaturilor înalte.

PIROMETRÍE s. f. Ramură a fizicii care studiază măsurarea temperaturilor înalte cu ajutorul pirometrelor.

PIROMÉTRU, *pirometre,* s. n. Instrument folosit în metalurgie pentru măsurarea temperaturilor înalte (peste 600°), construcția lui bazîndu-se pe schimbarea proprietăților unui corp (volum, rezistență electrică, radiație etc.) în raport cu temperatura.

PIRÓN, *piroane,* s. n. Cui de oțel lung și gros (curbat la un capăt), folosit la îmbinarea pieselor unei construcții de lemn, la fixarea unui obiect greu în perete etc. *Duman parcă-și simte picioarele tremurînd, mai cu seamă dreptul dinainte, în copita căruia i-a intrat un piron, mai acum cîtăva vreme.* CÎRLEANU, L. 38. *Cumpără... patru balamale, cîteva piroane, două belciuge.* CREANGĂ, P. 321. *Să-mi faci D-o scară de fier, Cu piroane de oțel.* PĂSCULESCU, L. P. 183. ◇ Expr. (Familiar) **A face (la) piroane** = a tremura de frig, a clănțăni din dinți, a dîrdîi. *Tremurau de frig, de le clănțăneau dinții din gură și făceau la piroane și la cuie.* ISPIRESCU, U. 87. **A tăia (la) piroane** = a spune minciuni, a spune braşoave.
— Variantă: (regional) **pirói,** *piroaie* (TEODORESCU, P. P. 28), s. n.

PIRONÍ, *pironesc,* vb. IV. Tranz. **1.** A prinde, a înțepeni, a fixa cu (sau în) piroane; a tortura pe cineva străpungîndu-i trupul cu piroane, răstignindu-l; a sfredeli, a străpunge. *Aice au aflat un zmeu răstignit, pironit și cătușit bine pe perete și, văzîndu-l așa de grozav, s-au spăimîntat foarte.* SBIERA, P. 51. *A doua zi, Nică Oșlobanu ca mai ba să deie pe la școală; dar nici părintele Duhu pe la biserica sfîntului Lazăr, că l-ar fi pironit părintele Oșlobanu pe cruce și l-ar fi pus în podul bisericii spre păstrare.* CREANGĂ, A. 79. ◇ Fig. *Ca un cui înfipt adînc, o gîndire dureroasă îi pironise creierii.* La TDRG.
2. (Urmat de determinări locale) A împiedica pe cineva să se miște, a ține pe loc; a imobiliza. *Întinzînd*

arcul, mi-l ochi tocmai în piept, unde pasă voinicului mai mult, şi trase cu săgeata. Atîta fu de-ajuns, căci mi-l pironi locului, gîlgîind sîngele dintr-însul ca dintr-o altă aia. ISPIRESCU, U. 57. ◇ (În contexte figurate, subiectul fiind omul, privirea sau acţiunile omului) *Filip îşi pironi din nou privirile în arabescul încîlcit de pe covor.* GALAN, B. I 9. *Un groaznic hohot de rîs... zbucni din toate piepturile şi-l pironi în loc.* GANE, N. II 26. *Întîlnise iar privirile-i pierdui pironindu-l doar o clipă.* IOSIF, PATR. 62. *Capul cerbului are un ochi otrăvit şi, cînd l-a pironi spre tine, nu mai trăieşti.* CREANGĂ, P. 225. ✦ (Cu complementul «minte», «gînd» etc) A fixa, a concentra. *Vom pironi toată atenţiunea noastră asupra altor elemente.* HASDEU, I. V. 213. *Eu unul n-am pregetat un moment de a căuta mijloc, spre a face cunoscută publicului românesc această frumoasă operă, în care îşi pironise mintea şi puterile sale.* ODOBESCU, S. III 490. (Refl, neobişnuit) *Aci el, dacă se duse, A privi pe sus să puse La toţi copacii d-a rîndul, Pironindu-se cu gîndul,* PANN, P. V. I 89.

PIRONÎT, -Ă, *pironiţi, -te,* adj. **1.** Fixat în piroane; (despre oameni) ţintuit pe loc, imobilizat, înţepenit. *Toată noaptea Neagu a stat pironit într-un colţ, îmbufnat absent. Nu vedea din toată sala plină decît pe Evantia.* BART, E. 155. *Cînd am intrat, judecătorul citea într-un dosar şi poate-un ceas m-a ţinut pironit lîngă uşă, fără să se uite la mine.* VLAHUŢĂ, O. A. II 268. ✦ (Întărit prin «loculuі») Nemişcat, încremenit (din cauza unei emotii puternice, a unei dureri violente etc.). *S-au întors şi au rămas pironiţi, cu ochii înghemţaţi de furie, de spaimă, de ură, de deznădejde.* GALAN, Z. R. 214 *Flăcăul voia să mai spuie ceva, dar fata închise portiţa, lăsîndu-l cu gura căscată. Ca un zăpăcit rămase pironit locului şi nu-şi dădea seama.* DUNĂREANU, CH. 231. *Ea îl privi mirată, parcă acuma îl vedea pentru întîia oară. Lisandru puse stamboala jos şi rămase şi el o clipă ca pironit locului.* ANGHEL-IOSIF, C. L. 27. ✦ (Despre atenţie, gînduri etc.) Concentrat, îndreptat spre... *Gîndul îi era pironit tot la procopsitul de tron.* ISPIRESCU, U. 95. *Cugetarea mea era pironită a mă întoarce la patria mea.* GORJAN, H. II 48.

2. Fig. (Despre ochi, despre privire) Fixat asupra...; aţintit, îndreptat spre... *Ţăranii rămaseră cu privirile pironite în largul uriaşului ogor al întovărăşirii de la Plopşor. Aşa ceva nu mai văzuseră.* MIHALE, O. 177. *Îşi deschise ochii mari, speriaţi, îi ţinu cîtva pironiţi asupra amicului său, într-o căutătură aiurită şi moartă.* VLAHUŢĂ, O. A. I 104. *Coboară în curte... La fereastră, lumină... geamurile deschise şi perdelele lăsate. El rămîne cu ochii pironiţi acolo, rătăcind în altă lume.* CARAGIALE, O. I 298.

PIROSCÁF, *piroscafe,* s. n. (Învechit şi arhaizant) Navă acţionată de un motor cu aburi. *Întorcîndu-se înfierbîntat de la Paris, coborîse din piroscaf şi străbătuse înfrigurat drumul de la Orşova la Izlaz.* CAMIL PETRESCU, O. II 36. *Joi s-a înnămolit piroscaful «Hungaria»... E slabă nădejde că va putea fi despotmolit.* La TDRG.

PIROSCÓP, *piroscoape,* s. n. Dispozitiv pentru determinarea aproximativă a temperaturilor înalte.

PIROSCÓPIC, -Ă, *piroscopici, -e,* adj. (În expr.) *Indicator piroscopic* = indicator confecţionat dintr-un amestec de materiale ceramice, care serveşte la înregistrarea temperaturilor înalte.

PIROSFÉRĂ s. f. Înveliş fluid cu o temperatură foarte înaltă, situat în interiorul pămîntului şi presupus altădată a fi locul de pornire a erupţiilor.

PIROSTÁT, *pirostate,* s. n. Aparat de supraveghere şi control al temperaturii şi arderii dintr-un focar de cazan sau de cuptor industrial.

PIROSTÍE s. f. v. **pirostrie.**

PIROSTRÉIE s. f. v. **pirostrie.**

PIROSTRÍE, *pirostrii,* s. f. (Mai ales la pl.) **1.** Ustensilă de gospodărie, făcută dintr-un cerc sau dintr-un triunghi de fier, sprijinit pe trei picioare, pe care se aşază o căldare, un ceaun sau o oală la foc; (în gospodăria păstorească) ustensilă primitivă formată din trei beţe aşezate în formă de piramidă, de care se atîrnă ceaunul sau căldarea, deasupra focului; crăcană. *Fata aţîţase grabnic focul la vatra de-afară, umpluse ceaunul cu apă şi-l aşezase pe pirostrii.* SADOVEANU, B. 24. *Se dete la o parte, ca să-i facă loc Saftei, care se întoarse, ca să ieie cazanul de pe pirostrii şi să scoată cele din urmă rufe din el.* SLAVICI, V. P. 17.

2. (Popular) Cunună care se pune pe capetele mirilor, în timpul oficierii căsătoriei religioase; (p. ext.) cununie. ◇ Expr. **A(-şi) pune pirostriile (în cap)** = a se căsători. *Dacă Aristică îşi pune pirostriile, şi le pune cu Roaiba.* PAS, L. I 293. *Intrase la grijă că... o să împletească cosiţa albă, fără să puie pirostriile în cap.* ISPIRESCU, L. 233. *Le e ruşine să-ţi spuie că ar vrea... să puie pirostriile?* CARAGIALE, O. I 85.

— Variante: **pirostie** (CREANGĂ, P. 150, ŞEZ. I 280), **pirostréie** (GANE, N. I 132), *pirostrei* (DELAVRANCEA, S. 254), s. f.

PIRÓŞCĂ, *piroşti* şi *piroşte,* s. f. (Mai ales la pl.) Un fel de colţunaşi umpluţi cu carne, cu cartofi, cu brînză etc. (Cu pronunţare regională) *Gazda masa le-a gătit. Şi le-a dat chiroşte calde ce-notau în unt topit.* SEVASTOS, N. 58. *Bătrînul amorezat e ca chiroşca cu pasat.* NEGRUZZI, S. I 251.

PIROTEÁLĂ s. f. Starea în care se află cineva cînd îi este somn şi e gata să aţipească; toropeală, moţăială, aromeală, picoteală, somnolenţă. *Rămase un minut cu capul plecat, ca într-o adîncă cugetare sau, mai bine zis, într-un soi de pirotealâ.* HOGAŞ, DR. II 36. *O pirotealâ plăcută o făcea nici s-adoarmă, nici deşteaptă să fie.* DELAVRANCEA, S. 27. *«Tragi la somn? Stai că am eu leac să-ţi tai de pirotealâ», Şi mi-a şi pus mîna-n păr.* CARAGIALE, O. I 55. ◇ Fig. *Glumele cădeau în pirotealâ nopţii.* D. ZAMFIRESCU, R. 118. *Starea aceasta de pirotealâ* [a literaturii] *va trece şi chiar avem unele semne, care ne arată că va trece iute.* GHEREA, ST. CR. II 186.

PIROTÉHNIC, -Ă, *pirotehnici, -e,* adj. Referitor la pirotehnie, de pirotehnie, produs prin pirotehnie. *Produse explozive şi pirotehnice.*

PIROTEHNICIÁN, *pirotehnicieni,* s. m. Specialist în pirotehnie.

PIROTEHNÍE, (2) *pirotehnii,* s. f. **1.** Tehnica fabricării şi utilizării dispozitivelor de explodare şi a focurilor de artificii. *Magneziul este întrebuinţat în pirotehnie, pentru semnalizări cu rachete luminoase.*

2. Fabrică de muniţii. *Pirotehnia armatei.*

3. Tehnica producerii, conducerii şi utilizării focului.

PIROTÉRMIC, -Ă, *pirotermici, -e,* adj. Care se referă la căldura produsă prin ardere.

PIROTÍ, *pirotesc,* vb. IV. Intranz. (Despre oameni) **1.** A fi toropit de somn, a pica de somn; a moţăi, a dormita, a picoti, a aţipi. *Pendulul bătu unsprezece. Elena Lipan pirotea, ţesînd găurile unui ciorap întins pe un ou de lemn.* C. PETRESCU, C. V. 99.

2. A tînji, a lîncezi (de boală, de bătrîneţe etc.); a zăcea, a boli, a gogi. *De atunci, parcă dase un vînt rău peste el. Nu mai punea mîna nici să ridice un pai de jos şi tot pirotea la soare, ca un om prins de friguri.* SANDU-ALDEA, U. P. 218. *Şi ce staţi aşa şi pirotiţi, dragii bunicăi, morţii cu morţii şi viii cu viii.* CONTEMPORANUL, VI 297.

PIROTÎT, -Ă, *pirotiți, -te,* adj. (Rar) Doborît de somn, toropit, somnoros. *Fiind pirotit... s-a culcat și îndată a adormit ca mort.* RETEGANUL, P. II 74.

PIROZEÁ s. f. v. **peruzea.**

PIRPIRÎU, -ÎE, *pirpirii,* adj. (Despre oameni) **1.** Mic, pipernicit, jigărit, sfrijit. *Erați toți pirpirii. Dacă ai fi fost cu verii dinspre partea tatii, s-ar fi schimbat povestea, căci aveau faimă de bătăuși.* PAS, Z. I 103. *Un găligan de școlar, cît un bivol de mare, tăbărîse pe un băiat slab și pirpiriu.* GHICA, S. 676. ✧ (Substantivat) *Frederic rîdea, înțelegînd cam ce-a spus pirpiriul.* PAS, Z. I 306.

2. Îmbrăcat cu haine (prea) subțiri. *Înainte de amiazi, intră în băcănie un funcționăraș foarte pirpiriu, deși afară era destul de ger.* CARAGIALE, O. II 81. ✦ (Substantivat) Persoană fără avere. *N-ar fi rău să vă gîndiți la o afacere cu niște gospodari mai bogați. Dascălul Iov e un pirpiriu, popa Irimescu de-abia acum se înfiripă.* SADOVEANU, P. M. 34. ✦ (Despre îmbrăcăminte) (Prea) subțire, nepotrivit pentru vreme friguroasă. *Bătu talpa mai apăsat, să-și dezmorțească vîrful degetelor în pantofii pirpirii.* C. PETRESCU, C. V. 118.

PIRUÉTĂ, *piruete,* s. f. Învîrtire, rotire repede, pe loc, executată mai ales pe vîrful unui singur picior; (la călărie) mișcare de întoarcere a calului pe picioarele dinapoi. *Se cutremură coana Leanca, atunci cînd o aude pe fată cîntînd și cînd o vede făcînd piruete prin casă.* PAS, Z. I 185. *Se răsuci în călcîiele subțirie și rochia albastră-închis se înfoie... Oprindu-se din piruetă, observă neclintirea din fața Anei.* C. PETRESCU, C. V. 360.

PIRUÍ, pers. 3 *piruie,* vb. IV. Intranz. (Despre unele păsări mici, ca privighetoarea, canarul etc.) A cînta în triluri; p. ext. a ciripi. *Păsările, în trecere — mai grabnică trecere acum — piruiau. Bănuiai că zboară să ducă veste tristă la cer.* G. M. ZAMFIRESCU, M. D. II 16. *Iar o pasăre, cuprinsă de o dulce nebunie, Piruie în urma noastră, în lumina argintie.* CERNA, P. 54. ✧ Fig. *Pe deasupra acestei zarve, piruie naiul lui Dinicu.* DELAVRANCEA, la TDRG.

PIRUÍT s. n. Faptul de a pirui; cîntecul în triluri al unor păsărele; p. ext. ciripit. *Piruitul somnoros al vrăbiilor.* G. M. ZAMFIRESCU, SF. M. N. I 247. *S-aude, cînd și cînd... țîrîitul greierilor și piruitul unei privighetori.* La TDRG.

PIS interj. (Mai ales repetat) Strigăt cu care se cheamă pisica. ✧ Expr. **A nu zice nici pis** = a nu scoate nici un sunet, a nu sufla nici o vorbă; a nu zice nici cîrc. V. cîrc. *Cînd s-a dezmeticit, și-a văzut pe mama Stanca... a sărit la gîtul ei și, fără să zică nici pis, a început s-o sărute.* DELAVRANCEA, S. 12. *Apucă cocoșul de gît și i-l răsuci, de nu mai zise nici pis!* ISPIRESCU, L. 255.

— Variantă: **pîs** (MARIAN, O. II 326) interj.

PISÁ, *pisez,* vb. I. Tranz. **1.** A zdrobi un corp în piuliță cu pisălogul, pentru a-l face mai mărunt sau a-l preface în praf. *Opărește, curățată de coajă și piseză bine 130 dramuri de migdale dulci.* La TDRG. *Cînd te-i sătura de strujit pene, vei pisa malai.* CREANGĂ, P. 5. *Își petrecea zilele... pisînd chinchină.* NEGRUZZI, S. I 205. ✦ (Regional) A bate grîul în piuă, pentru a-l descoji. ✦ A călca cu piciorul în mers (fărîmițînd sau presînd). *A străbătut mulțimea, pisînd zăpada cu pași mărunți.* GALAN, Z. R. 228.

2. Fig. A bate; a snopi în bătaie. *Omul ridică iar ciomagul și acum nu-l lovi o singură dată. Începu să-l pisează cu lovituri pe unde nimerea.* PREDA, Î. 186. *Ieși afară de mă lasă, nu mă face să turbez Și să nu-mi mai calci în casă, că mă pui de te pisez.* PANN, P. V. III 114.

3. Fig. A plictisi, a bate la cap, a sîcîi pe cineva (repetîndu-i aceleași lucruri), a pisălogi. *N-o mai întărîta, dragă... are nevricale. N-o mai pisa și tu.* DUMITRIU, B. F. 45. *De zece ani mă pisezi cu genealogiile.* C. PETRESCU, A. R. 26.

PISÁNIE, *pisanii,* s. f. (Învechit) **1.** Inscripție votivă (mai ales) de fundare a unei biserici. *Covrul ascuns sub lespedeu ca pisanie a călărețului, vorbele care s-au rostit acolo, dintr-o dată s-au umbrit și s-au stîns în întuneric și-n murmurul înfiorat al codrului.* SADOVEANU, N. P. 125. *O chilioară părăsită... cu pereții afumați, acoperiți de vechi pisanii.* VLAHUȚĂ, la TDRG.

2. (Rar) Scriere. *Logofătul Stoica nu apucase încă să toarne pe hîrtie ieroglificele sale pisanii, cînd copilul Dragomir, spăimîntat de cele ce auzise din fundul buții, alergă la casa tătîne-său și destăinui planurile tiranului.* ODOBESCU, S. I 84.

PISÁR, *pisari,* s. m. **1.** (Învechit) Secretar (domnesc); grămătic, diac, calemgiu. V. logofăt.

2. (Familiar, cu o nuanță peiorativă) Funcționar de birou, copist. *Cel mai mic* [copil] *e pisar.* NEGRUZZI, S. I 59.

— Variantă: **pisér** (IBRĂILEANU, SP. CR. 33, GHICA, S. 518) s. m.

PISÁRE s. f. Acțiunea de a pisa; zdrobire, sfărîmare.

PISÁT[1] s. n. Faptul de a pisa. *Pisarea zahărului.*

PISÁT[2]**, -Ă,** *pisați, -te,* adj. Zdrobit, sfărîmat, strivit pentru a fi mărunțit sau prefăcut în pulbere. *Sarea era tot atît de vînătă ca zahărul; pisată mare, umedă și pusă într-o ceașcă de cafea știrbă.* C. PETRESCU, Î. II 166. ✦ (Despre cereale) Bătut în piuă și cojit. *Murguleț, coamă rotată, Să-mi mai scapi capul o dată Cum m-ai scăpat și-altă dată... Ți-oi da apă strecurată Și secară tot pisată.* TEODORESCU, P. P. 351.

PISĂGEÁLĂ s. f. (Familiar) Acțiunea de a pisăgi.

1. Bătaie, chelfăneală zdravănă. *Deunăzi, după atîta pisăgeală, se culcase fără să se plîngă și dormise ca o buturugă.* CARAGIALE, la TDRG.

2. Fig. Cicăleală, sîcîială, pisălogeală.

PISĂGÍ, *pisăgesc,* vb. IV. Tranz. **1.** A pisa (1). *Se aud în salon bufnituri înfundate, parc-ar pisăgi cineva ceva pe o masă.* CARAGIALE, O. II 263.

2. A pisa (2). (Cu pronunțare regională) *Moldovenii îi urmăreau și-i chisăgeau* [pe turci], *de nu mai știau pe unde se află.* ISPIRESCU, la TDRG.

PISĂLÓG[1]**,** *pisăloage,* s. n. Unealtă casnică (de obicei de metal sau de lemn) rotunjită ca o măciucă la un capăt sau la amîndouă, cu care se pisează în piuliță sau în piuă; pilug. *Pisăm în găvan — pisăm cu pisălogul — trei căpățîni de usturoi.* STANCU, D. 195.

PISĂLÓG[2]**, -OÁGĂ,** *pisălogi, -oage,* adj. (Familiar; adesea substantivat) Persoană care plictisește cu vorba, cu insistențele. *Ne-a tras Jan o șuetă, de nu mai puteam scăpa. Teribil pisălog! Încolo, băiat admirabil.* C. PETRESCU, C. V. 63.

PISĂLOGEÁLĂ, *pisălogeli,* s. f. (Familiar) Faptul de a pisălogi; vorbărie care plictisește.

PISĂLOGÍ, *pisălogesc,* vb. IV. Tranz. (Familiar) A plictisi (pe cineva) cu vorba; a pisa (3).

PISC, *piscuri,* s. n. **1.** Vîrf stîncos ascuțit (de obicei fără vegetație) al unui munte. *Picla se lăsă pe poalele Ceahlăului și piscul rămase în lumină nins, dincolo de lume și singur.* SADOVEANU, F. J. 366. *Din văile umbroase ale munților Tazlăului, cu piscuri pierdute în pulbere de lumină, negurile albe se înălțau spre văzduhuri.* HOGAȘ, M. N. 151.

Un vultur s-agaţă mîndru de un pisc cu fruntea ninsă. EMINESCU, O. IV 119. ◇ Fig. *Cînd atîţia oameni care erau socotiţi piscuri ale timpului nostru se macină şi se năruie, ce uimitor e ca un om simplu, necunoscut, să rămînă... un om întreg, adevărat.* BOGZA, A. Î. 654. ✦ Culme. *Veni şi sultan Murad cu toate oştile lui şi ocoli pre Iancu-vodă în mijlocul cîmpilor Rigăi, într-un pisc de deal.* BĂLCESCU, O. I 48.

2. Capătul dinainte, ascuţit şi încovoiat în sus, al unei luntri; bot (2). *Bătrîna se uita lung pe mare să vadă felinarul de la piscul luntrii lui Spirea.* CONTEMPORANUL, VII 22. *Caicul lovea, În pisc îl izbea Şi-n două-l făcea.* TEODORESCU, P. P. 651.

3. (Munt., Mold.) Vîrful de la inima carului, de care se fixează protapul. *Osia, piscul, scaunul* [carului]... *se fac din lemn de frasin.* I. IONESCU, M. 709.

PISCÁN, *piscani,* s. m. (Regional) Pisc (1). *Colea-n deal într-un piscan Mi-a-nfrunzit d-un făgulean.* MAT. FOLK. 279.

PISCÍCOL, -Ă, *piscicoli, -e,* adj. Care se referă la peşti sau la piscicultură; de piscicultură. *Zone piscicole. Producţie piscicolă.*

PISCICULTÓR, *piscicultori,* s. m. Specialist în piscicultură.

PISCICULTÚRĂ s. f. Ramură a zootehniei, care se ocupă cu creşterea peştilor în apele naturale şi heleşteie. *Direcţia pisciculturii din Ministerul Agriculturii.* ▭ *Piscicultura nu are alt scop decît a înmulţi peştii.* I. IONESCU, M. 91.

PISCÍNĂ, *piscine,* s. f. **1.** Bazin cu peşti într-o grădină, într-un parc etc. *Jefuitorul moşnenilor şi-a construit un castel şi şi-a amenajat un parc de vînătoare cu urşi şi o piscină.* BOGZA, A. Î. 603.

2. Bazin amenajat pentru înot. *Împrejurul unui lac minuscul ca o piscină, ibişi cu piciorul de mărgean... se privesc în oglinda apelor.* ANGHEL, PR. 113.

PISCOÁIE, *piscoi,* s. f. (Regional) **1.** Parte a morii, prin care curge făina; vrană. V. SCOC. *Că mi-i moara Lîngă casă, Cu piscoaia pe fereastră Şi curge făina-n casă.* MARIAN, S. 49.

2. Fluier (de soc sau de salcie). ✦ Piscoi (2). *Organele cu şapte sute de piscoi, unele groase, altele subţiri.* La TDRG.

PISCÓI, *piscoaie,* s. n. **1.** Piscoaie (1).

2. Fluier care intră în alcătuirea diferitelor instrumente muzicale (ca cimpoi, orgă etc.). *Lăutarul îşi strunea coardele, cimpoieşul îşi potrivea piscoiul, iară oamenii se găteau de sărbătoare.* SLAVICI, O. I 235.

PISCUÍ, *piscuiesc,* vb. IV. Intranz. (Despre păsări) A ciripi; (despre puii de pasăre) a piui. *Pe cea mai înaltă din crengi, zgribulite sub frunze, Stau împreună-ntr-un cuib, piscuind, vrăbiuţe plăpînde, Opt erau toate la număr şi nouă cu vrabia mumă.* MURNU, I. 33. *Paserile-or piscui, Tu atunci îi adormi.* BIBICESCU, P. P. 280. ◇ Fig. (Cu pronunţare regională) *Săracele mîndrele, Chiscuiesc ca paserile Pe sub toate streşinele.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 376.

PISCUÍT s. n. Faptul de a piscui. *Piscuitul puilor.*

PISCULÉŢ s. n. (Rar) Diminutiv al lui pisc. *Într-un vîrf de pisculeţ Mi-a crescut d-un nuculeţ.* TEODORESCU, P. P. 344.

PISÉR s. m. v. **pisar.**

PISÍC, *pisici,* s. m. Pui de pisică; pisoi. *Sălciile dăduseră canafuri cenuşii şi moi la atingere ca blana de pisic.* C. PETRESCU, Î. II 174. *Căţelul şi pisicul creşteau ca din apă şi se făcură frumoşi de să te fi tot uitat la ei.* RETEGANUL, P. V 4. *Cotoşmanul era un pisic cuminte.* ISPIRESCU, L. 285.

PISÍCĂ, *pisici,* s. f. **I.** Animal domestic, carnivor, din familia felinelor, cu corpul suplu, acoperit cu o blană moale de culori variate, cu ochii ageri; este folositor prin faptul că stîrpeşte şoarecii *(Felis domestica);* (spre deosebire de cotoi, motan) femela acestui animal; mîţă. *O pisică gălbuie se strecură repede sub laviţă.* C. PETRESCU, S. 29. *Nici că ai văzut aşa pisică cuminte de cînd ai făcut ochi.* ALECSANDRI, T. I 384. *Un şoarece de neam... Întîlni într-o zi pe chir Pisicovici, Cotoi care avea bun nume-ntre pisici.* ALEXANDRESCU, P. 71. ◇ (În proverbe şi zicători) *Cînd pisica nu-i acasă, şoarecii joacă pe masă* (= în lipsa celor mari, cei mici îşi fac de cap). *Pisica cu clopoţei nu prinde şoareci* (= cine se laudă prea mult, dinainte, cu ceea ce are de gînd să facă, nu realizează mare lucru). *Ce iese din pisică şoareci mănîncă,* se zice despre cineva cu caracter urît, asemănător cu al părinţilor. *Pisica blîndă zgîrie rău* (= nu te încrede în cei blînzi, căci adesea sînt primejdioşi). ◇ Expr. **A se înţelege (sau a trăi unul cu altul, a se iubi) ca şoarecele (sau cîinele) cu pisica** = a se certa tot timpul, a nu se putea suferi. **A avea ochi de pisică** = a avea ochi foarte ageri şi pătrunzători. **Nu mai mănîncă pisica oţet** v. oţet. ✦ Blana animalului descris mai sus. *O scurteică... căptuşită cu pisică.* CARAGIALE, la CADE. ◇ *Pisică sălbatică* = animal de pradă înrudit cu pisica domestică, însă mai mare decît aceasta, cu blana deasă, de culoare roşcat-cenuşie cu dungi negre; e răspîndit şi în pădurile din ţara noastră *(Felis silvestris). Pisica sălbatică şi tigrul* [titlu]. ALEXANDRESCU, P. 108. *Pisică de angora* v. angora. *Pisică siameză* v. siamez.

II. (Tehn.) **1.** Dispozitiv de agăţare şi de desprindere a berbecului din capătul cablului de ridicare de la sonetele cu cădere liberă, folosite la baterea piloţilor unei construcţii.

2. Căruciorul unei maşini de ridicat.

PISICÉSC, -EÁSCĂ, *pisiceşti,* adj. De pisică. *Omule, pisica noastră... Bate, bate la fereastră... Nu-i bătaie pisicească, Nevastă, nevastă, Ci-i bătaie ciocoiască.* TEODORESCU, P. P. 340.

PISICÉŞTE adv. Ca pisica, cum face pisica. *Miţa a scos din buzunar sticluţa şi pîndeşte pisiceşte.* CARAGIALE, la TDRG.

PISICÓS, -OÁSĂ, *pisicoşi, -oase,* adj. (Rar) Care are apucături de pisică. *Chiar pantera, pisicoasă... Se trăgea din a lui cale.* MACEDONSKI, O. I 118.

PISICÚŢĂ, *pisicuţe,* s. f. **1.** Diminutiv al lui pisică (1).

2. (Rar) Mîţişor. *Se văd copii cîntînd din tilinci, cu pisicuţe de sălcii la păşării.* La CADE.

PISÓI [1], *pisoi,* s. m. Pui de pisică, (în special) cotoi (mic). *Uitase să se şteargă la gură în grabă, şi pe mustăţile rare şi zburlite, de pisoi, rămăsese o dungă de caimac.* C. PETRESCU, Î. II 44. *Fericit că el ştie mai bine decît toţi, şi îndrăzneţ ca un pisoi, el şi începu să salte din treaptă-n treaptă.* SLAVICI, N. I 315.

PISÓI [2], *pisoaie,* s. n. (Mold.) Pisălog (1). *O piatră lungăreaţă, groasă şi rotundă ca un pisoi.* HOGAŞ, M. N. 66.

PISOIÁŞ, *pisoiaşi,* s. m. Diminutiv al lui pisoi [1].

PISOLÍT [1], *pisolite,* s. n. Grăunte de calcar, de forma şi de mărimea unui bob de mazăre, depus de apele termale care conţin bicarbonat de calciu.

PISOLÍT [2], *pisolite,* s. n. Rocă formată din pisolite (provenite din apele termale).

PISOLÍTIC, -Ă, *pisolitici, -e,* adj. (Despre roci) Care e format din pisolite. *Calcar pisolitic.*

PÍSTĂ, *piste,* s. f. **1.** Fîşie de teren amenajată ca drum şi rezervată unei circulaţii speciale. ✦ Loc amenajat pentru desfăşurarea unor întreceri sportive, alergări de cai, antrenamente etc. *Un grup de atleţi aleargă sprinteni pe piste acoperite cu zgură.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2759.

2. (Determinat uneori prin «de aerodrom») Teren amenajat pentru rularea avioanelor la decolare şi la aterizare. ✦ (Neobişnuit) Loc rezervat pentru dans într-un local public. *Ce se poate vedea într-un dancing? . . . Pe o pistă cîteva perechi de automate, cu figuri ţapene de lemn, învîrtindu-se, agitîndu-se.* C. PETRESCU, Î. II 248.

3. F i g. Făgaş, curs; direcţie. *Îi sfătui să suspende deocamdată interogatoriile, să nu se facă zarvă de prisos în sat, şi să pornească pe altă pistă cercetările.* REBREANU, R. I 118.

4. (În e x p r.) *Pistă sonoră* = fîşie de la marginea unui film cinematografic, pe care este făcută înregistrarea sonoră.

PISTÍL[1], *pistiluri,* s. n. **1.** Organul femel reproducător al plantelor fanerogame format dintr-o parte mai umflată, numită ovar, prelungită printr-un gît îngust, numit stil, al cărui vîrf, ca o gămălie de ac, se numeşte stigmat. *S-a observat că dacă pe stigmatul pistilului nu cade polenul staminelor, ovulele nu vor da seminţe.* BOTANICA 76.

2. Obiect de sticlă, de porţelan etc. cu care se freacă în mojar substanţe chimice sau farmaceutice.

PISTÍL[2], *pistiluri,* s. n. Pastă de fructe uscată în formă de foaie groasă. *Pistil de caise.*

PISTOFÓN, *pistofoane,* s. n. Instrument de măsură pentru presiunea acustică.

PISTÓL[1], *pistoli,* s. m. (Învechit) Monedă de aur (spaniolă, italiană, engleză) a cărei valoare a variat după epoci.

PISTÓL[2], *pistoale,* s. n. **1.** Armă de foc individuală, de dimensiuni mici, mînuită cu o singură mînă. V. r e v o l v e r. *Necunoscutul s-a scufundat în umbră numai cînd vecinii au sărit, trăgînd focuri de pistoale.* SADOVEANU, O. VI 385. *Din cînd în cînd, cîte un pocnet de pistol deştepta toată valea satului.* BUJOR, S. 99. *Beau voinicii şi se duc, Din pistoale troscănind.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 288. *Cum e turcul, şi pistolul,* se spune despre două persoane apropiate care se potrivesc una cu alta (mai ales în rău). ✧ E x p r. (Rar) **Gol (ca un) pistol** sau **îmbrăcat pistol** = gol de tot, fără nimic pe el. *Băiatul rămase adumbrit într-un crînguleţ verde, căci era gol pistol.* ISPIRESCU, L. 289. *Îmi rămăsese punga plină de întunerec şi lăzile pline de vînt, casa îmbrăcată puşcă, şi eu îmbrăcat pistol.* GORJAN, H. II 5. ✧ (Ieşit din uz) *Pistol-mitralieră* = armă automată, uşoară, de lungime mai mică decît a puştii-mitralieră, cu bătaie mai mică şi mai uşor de mînuit. *Stătea afară, sub ploaie, cu un pistol-mitralieră . . . atîrnat de gît.* DUMITRIU, N. 186. *Pistol de semnalizare* sau *pistol-rachetă* = pistol pentru lansarea rachetelor de semnalizare luminoasă.

2. (În e x p r.) *Pistol de metalizare* = aparat pentru împroşcarea cu metal topit şi pulverizat a pieselor care trebuie metalizate la suprafaţă. *Pistol de vopsit* (sau *pneumatic*) = aparat pentru împroşcarea unei vopsele, cu ajutorul aerului comprimat, pe suprafaţa care trebuie vopsită. *Vopsitorii şpriţuiesc autobusele cu un pistol pneumatic.* ▭ *Pistol de nituit* = aparat folosit la nituire. *Pistol de sudură* = aparat de sudură.

PISTOLÁŞ, *pistolaşe,* s. n. Diminutiv al lui p i s t o l[2]. *Întreabă tată-său pe băieţel că cine i-au dat lui pistolaşul acesta aşa de frumos?* SBIERA, P. 70.

PISTOLÉT[1], *pistolete,* s. n. Florar[2].

PISTOLÉT[2], *pistolete,* s. n. Armă individuală de foc, destinată pentru lupta apropiată şi funcţionînd semiautomat.

PISTÓLNIC s. n. v. **pistornic.**

PISTÓN, *pistoane,* s. n. Organ al unui sistem tehnic, în formă de cilindru înfundat la unul sau la ambele capete, care poate avea o mişcare rectilinie alternativă într-un locaş cilindric.

PISTONÁ, *pistonez,* vb. I. T r a n z. A extrage un lichid (în special ţiţeiul dintr-o sondă) cu ajutorul unui piston special. ✦ (Familiar) A stărui, a insista pe lîngă o persoană pentru a obţine ceva.

PISTONÁJ, *pistonaje,* s. n. Pistonare.

PISTONÁRE, *pistonări,* s. f. Operaţie de extragere a unui lichid (mai ales a ţiţeiului dintr-o sondă) cu ajutorul unui piston special.

PISTÓRNIC, *pistornice,* s. n. (În biserica ortodoxă) Sigil (de piatră sau de lemn) cu care se imprimă pe prescuri semnul crucii şi iniţialele rituale. (Cu pronunţare regională) *Lasă, mîndro, iubitul Ş-apucă chistornicul.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 449.

— Variante: **pistólnic, pristólnic, priseórnic** s. n.

PISTOSEÁLĂ, *pistoseli,* s. f. (Învechit şi popular) Strivire, sfărîmare; (f i g.) cheltuială, întreţinere zilnică cu hrană. *Să-mi iau bani de cheltuială Şi galbeni de pistoseală, Să-mi ţiu oastea cu mîncare.* PĂSCULESCU, L. P. 213.

PISTOSÍ, *pistosesc,* vb. IV. T r a n z. (Învechit şi popular) A zdrobi, a sfărîma, a strivi. *Dunărea să şi-l primească, Dunărea să-l pistosească.* TEODORESCU, P. P. 567. ✦ F i g. A cheltui.

PÍSTRĂ, *pistre,* s. f. (Mold.) Un fel de pînză groasă cu dungi colorate, întrebuinţată la făcutul saltelelor. *O saltea subţire îmbrăcată cu pistră vărgată cu roş.* HOGAŞ, M. N. 137. *Două paturi curat aşternute cu saltele de pistră.* id. DR. II 5.

PISTRÚI[1], *pistrui,* s. m. (Mai ales la pl.) Pată mică brună sau gălbuie, care se formează pe obrazul (mîinile, gîtul) unor oameni, mai ales la cei blonzi sau roşcaţi. *Dacă vreunul se lega de el că are părul roşu şi pistrui pe obraz, săreaţi în apărarea lui.* PAS, Z. I 61. *Parcă ţi scuturase cineva în faţă o bidinea de văpsea roşie, aşa de mulţi pistrui avea pe obraz.* BART, E. 357. ✦ F i g. Pată (neagră). *Trec corbii umplînd cerul de pistrui.* LEŞNEA, A. 108. *Numai ici-colo poposeau cîrduri de ciori punctînd cu pistrui negri obrazul pămîntului.* REBREANU, R. I 70.

— Variantă: (regional) **pestrúi** (BASSARABESCU, V. 180) s. m.

PISTRÚI[2], -IE, *pistrui, -ie,* adj. **1.** Pistruiat (**1**). *Flăcăuaşul cel subţiratic, cu gîtul lung şi cu obraz pistrui . . . grăbea pe o potecă de-a dreptul peste un deal.* SADOVEANU, B. 191.

2. Pestriţ. *Un izvor . . . şerpuia printre straturi pistruie de flori.* La TDRG. *Păsărică pistruie, Pe copaci în sus se suie* (Fasolea). GOROVEI, C. 140.

PISTRUIÁT, -Ă, *pistruiaţi, -te,* adj. **1.** Cu pistrui pe piele. *Aşa . . . a fost el întotdeauna — roşu şi pistruiat.* GALAN, Z. R. 265. *Băiatul pistruiat şi cîrn se trezeşte de-a binelea.* STANCU, D. 19. *Dar vreo doi, pistruiaţi şi cu un tort de aur roşu încurcat pe cap, păreau copii ale acelor triburi . . . care se credeau de-a dreptul coborîte din soare.* MACEDONSKI, O. III 15.

2. Pestriţ, împestriţat. *Cu florile . . . pistruiate cu roşu vioi.* La TDRG.

— Variantă: **pistruit, -ă** (DAN, U. 40) adj.

PISTRUÍT, -Ă adj. v. **pistruiat.**

PIŞCĂ, *pişc,* vb. I. 1. Tranz. A apuca pielea cu vîrful degetelor şi a o strînge (pînă începe să doară); a ciupi. *Da dumneata ce tot vrei cu mine...? Mă-nghiontești, mă piști, ce naiba vrei?* GALAN, Z. R. 244. *Ia du-te în casă, trezește-ți copilul din somn și el atunci are să înceapă a plînge; pe urmă pișcă-l tot cîte oleacă și el are să înceapă a țipa.* CREANGĂ, P. 173. ◇ Fig. *Frusina pișca inima tuturor bărbaților.* GALACTION, O. I 128. ✦ (Cu privire la coardele sau strunele unor instrumente muzicale) A apuca cu degetele, a ridica apoi puțin în sus și a-i da drumul brusc pentru a scoate sunete. *Moțăia, însă degetele pișcau, arare, strunele.* PAS, L. I 33. *Chitaristul... pișca, patetic și cadențat, coardele chitarei.* DELAVRANCEA, la TDRG.

2. Tranz. A rupe sau a tăia cîte puțin din ceva (cu unghiile sau cu un instrument). *O iapă... pișcată la urechea dreaptă.* La TDRG. ◇ Refl. pas. *Vîrful* [caierului] *se mai pișcă, adică se mai scoate din el păr și se pune către partea de jos a caierului.* PAMFILE, I. C. 8. *Se pișcă vîrfurile plantelor, pentru a se întîrzia înflorirea.* La TDRG. ✦ (Familiar) A se alege cu ceva. ◇ Absol. *Cum știi... mai mult cu șeiacul ne hrănim; și apoi, de nu curge, măcar picură și cine mișcă, tot pișcă.* CREANGĂ, P. 110. ✦ (Familiar) A fura cîte puțin, pe nesimțite; a ciupi, a șterpeli. *Ț-a pișca din lîna oilor.* ȘEZ. I 194.

3. Tranz. (Despre insecte) A înțepa, a mușca. *Mă pișcau de spate și de ceafă o întreagă republică de furnici.* HOGAȘ, M. N. 11. [Fătul babei] *s-au făcut purice... și s-au vîrît în cămeașa lui, și unde n-au început a mi-l mușca și a mi-l pișca într-un fel ca acela, că zmăul nu mai avea astîmpăr.* SBIERA, P. 143. *Strînge-ți, leleo, buzele, Că le pișcă muștele.* ALECSANDRI, P. P. 340. ◇ Expr. **Ca (și) cum** (sau **cît**) **te-ar pișca un purice** = foarte puțin, aproape de loc. *Dar la o împărăție, ca cum te-ar pișca un purice, nu se mai bagă în samă.* CREANGĂ, P. 258. ✦ (Despre animale și păsări) A apuca (pe cineva) cu gura, cu dinții, cu ciocul, fără a face o rană, a mușca numai de piele; a ciupi. *Lupii... au găsit în fundul munților iapa babei. Cum au dat de ea, unde nu mi-o încep ei, unul a o pișca, altul a o mușca, unul a o împinge, altul a o ghionti și așa mai departe.* SBIERA, P. 59. *De șoimei pișcată, D-ogari mursicată.* TEODORESCU, P. P. 59.

4. Tranz. (Despre vînt, frig etc.) A înțepa, a arde. *Gerul ne pișcă obrazul.* STANCU, U.R.S.S. 36. ◇ Intranz. *Frigul pișca ușurel de vîrful nasului.* D. ZAMFIRESCU, la TDRG. ✦ (Despre brumă, ger etc.) A vătăma, parțial, frunzele sau fructele plantelor. *Toamna, tîrziu, după ce bruma pișcase frunzele, ea ședea cu Anca la fereastră.* SLAVICI, O. II 52.

5. Tranz. (Despre băuturi alcoolice, condimente sau mîncări condimentate) A provoca senzația de arsură; a ustura. *Simt untul sfîrîind și pișcîndu-mă de limbă.* SADOVEANU, O. VIII 161. ◇ Intranz. *Ardeiul iute pișcă.*

6. Tranz. (Glumeț) A lovi, a atinge, a bate ușor pe cineva. *Traian n-avusese nevoie să fie pișcat ca să intre în el învățăturile vechi. Le deprinsese pe toate din plăcere.* SADOVEANU, P. M. 148. ✦ Fig. A înțepa cu vorba; a șfichiui.

7. Refl. (Mold.; despre lună și lumina ei) A începe să scadă, să descrească. *Eu socot, uncheșule, așa: cum s-a pișca lumina, cum se schimbă vremea.* SADOVEANU, O. A. I 158. *Noi dintr-un ceaslov Putem ști ziua lunii și ceasul cînd se pișcă.* NEGRUZZI, S. II 178.

PÎŞCA-N-FLOARE s. f. Grangur. *Mai erau branișți ca ale Cornetului și Adîncatei, în care să viersuiască pișca-n-floare cu pene de aur și cu cioc de mierlă.* MACEDONSKI, O. III 135.

PIŞCÁR, *pișcari,* s. m. (Iht.) Chișcar. (Cu pronunțare regională) *Fusariul... numit altmintrelea și pișcari... cînd are să se mănînce i se taie capul.* MARIAN, INS. 57.

PIŞCÁRE, *pișcări,* s. f. Acțiunea de a (se) pișca; ciupire.

PIŞCÁT s. n. Faptul de a (se) pișca. ◇ (Mold., în expr.) *Pișcatul lunii* sau *pișcat de lună, pișcatul luminii* = fază a lunii în care aceasta începe să descrească, să scadă. *Totdeauna cînd e pe la pișcatul luminii, îi vin hachițe de pofteșe musafiri la masă.* La TDRG. (Cu pronunțare regională) *Era-n vremea uscăciunii, Cam pe la chișcatul lunii.* CONTEMPORANUL, S. II, 1949, nr. 161, 5/5.

PIŞCĂCIÓS, -OÁSĂ, *pișcăcioși, -oase,* adj. (Rar, despre mîncări și băuturi) Care pișcă (5), care înțeapă la limbă; iute, tare, picant.

PIŞCĂTÓR, -OÁRE, *pișcători, -oare,* adj. 1. Care pișcă (3), care înțeapă. *În locul unde se afla acel foișor nu era prea multe muște pișcătoare.* DRĂGHICI, R. 160. ✦ Fig. Care conține o critică tăioasă, cu aluzii înțepătoare; mușcător. *Cenzura observa... ca nu cumva fraze pișcătoare să alunece la adresa nobilimii.* La TDRG.

2. Care pișcă (5), înțepător. *Mirosul tare, pișcător al buruienilor, al florilor sălbatice... plutește în toată împrejurimea Văii Dracului.* AGÎRBICEANU, S. P. 111.

3. Care fură, care șterpelește. *Copilul... să nu fie băutor, trîndav, mincinos, pișcător.* La TDRG.

PIŞCĂTÚRĂ, *pișcături,* s. f. 1. Pișcare a pielii; ciupitură. *Alții furișau cîte o pișcătură sau un sărut drăguțelor lor.* La TDRG. ✦ Fig. Vorbă usturătoare; ironie, împunsătură.

2. Înțepătură, mușcătură (de insecte). *N-au simțit mai multă durere decît de la o pișcătură de purice.* SBIERA, P. 168.

3. Urmă rămasă în locul de unde s-a tăiat, s-a rupt sau s-a scos o mică parte din ceva; crestătură făcută la vîrful urechii animalelor domestice, ca semn distinctiv. [Un cal cu] *o pișcătură și furculiță la urechea dreaptă.* La TDRG. ◇ *Pișcătură de vărsat* = urmă rămasă pe pielea celui care a suferit de vărsat.

4. Bucățică sau cantitate mică; fărîmă, fărîmitură. (Cu pronunțare regională) *Uscat de foame, s-a repezit la chișcătura de pîne.* CAMILAR, N. I 220. ◇ Fig. *De n-ar fi fost decît numai o pișcătură de babă, numai cît o șchioapă de înaltă, ai fi zis că duce în circă jumătate din globul pămîntesc... Așa de mare și de rotund era ghebul din spetele ei!* HOGAȘ, M. N. 79.

PIŞCÓT, *pișcoturi,* s. n. Un fel de biscuit ușor, afînat, făcut din făină, ouă și zahăr. *Intră Clara, cu un pișcot în mînă, înmuindu-l în paharul cu șampanie.* La TDRG. — Pl. și: (m.) *pișcoți* (CODRU-DRĂGUȘANU, C. 150).

PIŞCURÁ, *pișcurez,* vb. I. Tranz. (Regional) A pișca, a ciupi.

PIŞICHÉR, *pișicheri,* s. m. Om șiret, priceput la șmecherii, la învîrteli; șarlatan, sforar. *Unii îl făceau... pișicher, papugiu.* DELAVRANCEA, S. 24. *Mare pișicher! Strajnic prefect ar fi ăsta!* CARAGIALE, O. I 133. ◇ (Adjectival) *Dar un turc, mai pișicher, Se oprea cam lîngă el Și din gură mi-i vorbea, Și cu bani mi-l ispitea.* TEODORESCU, P. P. 575.

PIŞICHERLÎC, *pișicherlîcuri,* s. n. (Rar) Șiretenie, șmecherie, șarlatanie. *Iaca, niște papugii... niște scîrțascîrța pe hîrtie! Îi știm noi!... trag lumea pe sfoară cu pișicherlîcuri.* CARAGIALE, O. I 44.

PIŞLEÁG, *pișlege,* s. n. Cuiul care unește obezile roților de la car.

PÎŞTERIȚĂ, *pișterițe,* s. f. (Regional) Coropișniță.

PITÁC[1], *pitaci,* s. m. (Mold., azi familiar) Ban, gologan, para. *Flăcăii... prinseră a face roată în jurul*

tîrgovățului. Scoteau încet pitacii și alegeau cu luare-aminte bucățile de pîne. SADOVEANU, O. VI 212. *Părintele, ba azi, ba mîne, aducînd pitaci și colaci din biserică, a împărțit la fiecare, de ne-a îmblînzit și treaba mergea strună.* CREANGĂ, A. 4. *Să mai schimb din cei pitaci, Ca să dau la cei săraci.* ȘEZ. I 140. ✦ (Învechit) Monedă austriacă, de aramă, care a circulat odinioară la noi, avînd, după epoci și după regiuni, diferite valori. *Un pitac vechi nemțesc, care nu-i bun decît la cîrpit tingirile.* La TDRG.

— Variantă: (învechit) **petác** (SLAVICI, la TDRG) s. m.

PITÁC[2], *pitace*, s. n. (Învechit și arhaizant) **1.** (Uneori determinat prin «de boierie») Diplomă de boierie, decret de ridicare în rangul boieresc. *Îmbulzeala la ranguri era atît de mare, că se umpluse din scoarță în scoarță condica pitacului domnesc.* GHICA, S. 37. *Taci, băiete, nu te-ntrista, că doar inimile n-au pitace, n-au ranguri... sîngura lor boierie-i iubirea.* ALECSANDRI, T. 1370. *Un pitac de boierie era destul cuiva pentru ca să fie alegători sub regimul Regulamentului Organic.* I. IONESCU, M. 190.

2. Poruncă scrisă; decret, ordonanță, dispoziție. *A ieșit vreun pitac domnesc, cu poprelișți pentru portul straielor de șiac?* C. PETRESCU, A. R. 13. *Sta așezată, printre felurite pitace domnești, pecetia cu care doamna, neștiind... să scrie, însemna numele său.* ODOBESCU, S. A. 134. *Scoase... pitacul de orînduire, învestit cu scrierea și sigiliul domnesc.* FILIMON, C. 139.

3. (Rar) Scrisoare, răvaș. *După ce-au citit pitacul, Onofrei ieși pe zid.* COȘBUC, P. I 329.

PITAGORÉIC, -Ă, *pitagoreici, -e*, adj. Care se referă la Pitagora, la școala sau la doctrina lui filozofică.

PITAGORICIÁN, *pitagoricieni*, s. m. Elev sau adept al doctrinei filozofului grec Pitagora.

PITÁN, *pitane*, s. n. (Mold.) Pîine de calitate inferioară, făcută din făină de orz (uneori amestecată cu făină de grîu) sau de secară. *Mîncau zoriți și cu urechea la pîndă pitan greu de orz și grîu cu pastramă tare.* SADOVEANU, O. VII 37.

PITÁR, *pitari*, s. m. **1.** (Mold.) Brutar. *În fiecare dimineață cui trimit casapii mușchiul cel mai gras, iar pitarii pînea cea mai rumână?* SADOVEANU, M. 167. *El a fost... țigan lingurar de soiul lui, însă pitar de meserie.* ALECSANDRI, la GHICA, S. 69.

2. (În orînduirea feudală) Boier însărcinat cu aprovizionarea curții domnești (și a oștirii) cu pîine. *La vederea pitarului, care se înapoiase în ogradă, rîsetele și glumele încetară și toți se puseră de iznoavă pe lucru.* MACEDONSKI, O. III 6. *Slugărică, agiuns pitar acum doi ani, de unde era brutar.* ALECSANDRI, T. 1328. *Ce sînt aste ranguri multe, care nu se mai sfîrșesc: Conțopist, pitar și-atîtea care mai nu le brodesc.* BOLLIAC, O. 171. ✧ *Mare* (sau *vel*) *pitar* = boier care era însărcinat cu supravegherea brutăriei domnești și cu aprovizionarea curții și a oștirii, avînd mai mulți pitari sub ordinele lui. *Marele pitar primea poruncile... și le împărțea pe la cete.* BĂLCESCU, O. I 16.

PITÁRCĂ, *pitărci*, s. f. (Mold.) Numele unor ciuperci comestibile înrudite cu mînătarca *(Boletus scaber, Boletus luridus)*.

PÎTĂ, *pite*, s. f. (Transilv., Mold.) **1.** Pîine. *După ce au prins caii putere, au ospătat și oamenii puțină pită și brînză.* SADOVEANU, N. P. 20. *Așa frămînta, așa scutura, încît cugetai că vrea să coacă un cuptor de douăzeci de pite.* RETEGANUL, P. I 61. *Pită albă stă pe masă Cum îi pita mai frumoasă; Nici necoaptă, Nici răscoaptă.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 119. *Celui flămînd pita-i în gînd* (= fiecare se gîndește la ceea ce-l doare, la ceea ce dorește). ✧ Expr. **A avea** (sau **a ține, a fi cu**) **pita și** (**cu**) **cuțitul în mînă** sau **a-i fi** (cuiva) **pita și cuțitul în mînă** = a avea toate mijloacele pentru a realiza ceva, a fi atotputernic. *Acuma mi-i pita și cuțitul în mînă! Lasă că nu mi-a sta ea mai mult în drum!* SBIERA, P. 108. **Bun ca pita** (**caldă**) = foarte bun. *Bună și frumoasă, firește. — Bună... — Ca pita caldă.* DELAVRANCEA, O. II 48.

2. Fig. Hrană necesară pentru trai; p. ext. slujbă, funcție, post. *Cine-i lipsă* [la apel] *nu mai vede pită.* SADOVEANU, M. C. 27. ✧ Expr. (Familiar) **A mînca pita cuiva** sau **a mînca pită de la cineva** = a fi în serviciul, în slujba cuiva; a datora cuiva mijloacele existenței sale; a trăi din mila cuiva. **A lua pita cuiva** (sau de la cineva) sau **a-i lua** (cuiva) **pita de la gură** = a-i lua (cuiva) slujba, a-l face să-și piardă mijloacele de trai; a-l lăsa pe drumuri, muritor de foame. **A pune** (sau **a băga**) **în pită** (pe cineva) = a-i găsi (cuiva) o slujbă, a-i găsi un mijloc de trai, a-l plasa.

PITĂRCÚȚĂ, *pitărcuțe*, s. f. Ciupercă comestibilă, cu pălăria emisferică, roșie-cărămizie, cu piciorul gros, cu carnea albă *(Boletus versipellis)*.

PITĂREÁSĂ, *pitărese*, s. f. (Învechit) Soția pitarului (2). *O pităreasă, Eufrosina Fotino, avea un proces cu un sudit.* IORGA, L. II 105.

PITĂRÍE, *pitării*, s. f. (Învechit) **1.** (Mold.) Brutărie. **2.** Dregătoria pitarului (2); rang de pitar.

PITCOÁCE, *pitcoci*, s. f. (Regional) Ființă mică, pitică. *Dă-te jos de-acolo, omule, ce mi te-ai făcut așa pitcoace de pasăre.* ISPIRESCU, L. 46.

PITECANTRÓP, *pitecantropi*, s. m. Nume dat unuia dintre strămoșii omului, intermediar între maimuțele antropoide și omul primitiv, avînd caractere de maimuță și de om.

PITÍ, *pitesc*, vb. IV. Refl. A se ascunde (ghemuindu-se), a se pitula, a se tupila; (fig.) a se adăposti. *Am venit să mă pitesc la voi. E prăpădenie mare pe Olt...* STANCU, D. 143. *Fata se sperie, dară se pitì și tăcu din gură.* ISPIRESCU, L. 263. *Io m-am pedepsit Și am pribegit Pe potecă strimtă, Prin vale adîncă... Aici m-am pitit, M-am sălbăticit.* TEODORESCU, P. P. 430. ✧ Tranz. *Piesa principală care spuneau ei că lipsește, era pitită frumușel, de domnul șef, în atelierul de tîmplărie.* DEMETRIUS, C. 36.

PITÍC[1], **-Ă,** *pitici, -e*, adj. (Despre oameni și animale) De statură foarte mică, scund; (despre plante) chircit, pipernicit, nedezvoltat; (despre obiecte) de dimensiuni reduse, mic. *Privi în juru-i; își coborî ochii spre unchețul pitic.* SADOVEANU, O. VII 102. *În gura văii, lîngă pod Boierii stau cu frică Ei par o gloată de norod, Pe cai pitici și plini de glod.* COȘBUC, P. I 195. *Nor de fluturi Zboară-n cale-i și cu-a lor aripi se pare C-ar voi s-o mai oprească printre arborii pitici.* ALECSANDRI, P. III 84. *Foaie verde măr pitic Nu mai zi, flăcău, nimic.* TEODORESCU, P. P. 276. ✦ (Despre unele plante și animale) Care face parte din specia de plante sau de animale care rămîn totdeauna mici. *Trandafiri pitici. Găini pitice.*

PITÍC[2], **-Ă,** *pitici, -e*, s. m. și f. **1.** Individ avînd o statură mult inferioară celei mijlocii (de cele mai multe ori din cauza unei insuficiente funcționări a unor glande cu secreție internă). ✦ Fig. Om neînsemnat. *Ici, umbre de noroade le vezi ocărmuite De umbra unor pravili călcate, siluite, De alte mai mici umbre, neînsemnați pitici.* ALEXANDRESCU, M. 5.

2. Persoană dintr-un neam de oameni mici de statură, care trăiesc în centrul Africii; pigmeu. (În literatura fantastică) *Guliver în țara piticilor.* ▭ *Acei pitici nemărginit de mici aveau regii lor, purtau războaie și poeții lor nu găseau în univers destule metafore și comparațiuni pentru apoteoza eroilor.* EMINESCU, N. 66.

3. (În basme) Personaj fantastic de statură mică, caracterizat prin vioiciune și istețime. *Afară era un zvon ca o fugă de pitici cu clopoței minusculi în ciucurii de la*

opinci. G. M. ZAMFIRESCU, M. D. I 86. *Ba Peneş-împărat văzînd pe Barbă-Cot piticul stînd Pe-un gard de-alături privitor L-a pus la joc.* COŞBUC, P. I 58.

PITICÉNIE, *piticenii,* s. f. (Rar) Stirpitură, fiinţă nedezvoltată.

PITINÉT s. n. (Învechit) Ţesătură fină şi uşoară; voal. *1 bucată pitinet nouă.* La TDRG.

PITÍŞ adv. (Uneori repetat) Tiptil; pe furiş, pe ascuns. *Pitiş, Dima s-a îndepărtat de zid cu ciţiva paşi, s-a întors şi a ridicat capul: sus, în fereastră, nu se arăta nimeni.* GALAN, Z. R. 235. *Pitiş-pitiş, se strecurară prin ramurile înţesate ale prunilor.* DELAVRANCEA, H. T. 156.

PITIŞOÁRĂ, *pitişoare,* s. f. (Rar) Pituţă.

PITLUÍT, -Ă adj. v. **piclult.**

PITOÁŞCĂ, *pitoaşte,* s. f. (Mold.) Ciupercă comestibilă înrudită cu mînătarca *(Boletus granulatus).*

PITÓI, *pitoaie,* s. n. (Rar) Augmentativ al lui p i t ă. *Şapte pite şi-un pitoi, Trei cununi de usturoi Şi-o cununiţă de ceapă.* MARIAN, S. 84.

PITÓN, *pitoni,* s. m. Şarpe mare neveninos (asemănător cu boa), care trăieşte în regiunile tropicale *(Python).*

PITORÉSC, -EÁSCĂ, *pitoreşti,* adj. Care, prin aspect, formă, colorit, este potrivit pentru a deveni subiectul unei picturi; p. e x t. care încîntă ochiul, prin noutatea şi bogăţia coloritului, varietatea formelor etc. *Romînia pitorească* [titlu]. VLAHUŢĂ. *Mă sui la tribună, pe o estradă, cu spatele la un perete pe care sînt reprezentate cele nouă muze în pitoreştile costume naţionale romîneşti.* CARAGIALE, O. II 326. *Frumoasele noastre ţări sînt destul de mari, obiceiurile noastre sînt destul de pitoreşti şi poetice.* KOGĂLNICEANU, S. A. 41. ✦ (Despre stil şi limbă) Variat, colorat, expresiv. *Nu putea îndestul să asculte graiul ei simplu şi pitoresc, dar trist ca şi doina ce o cînta din fluier.* GANE, N. I 52.

PITPALÁC[1] interj. Onomatopee care redă cîntecul prepeliţei.

PITPALÁC[2], *pitpalaci,* s. m. Prepeliţă. *Răsună lunca de cîntecele pitpalacilor.* BRĂTESCU-VOINEŞTI, Î. 59. *Glas de fluier şi cimpoi, Pitpalaci şi cintezoi Şi-un taraf de grauri.* COŞBUC, P. I 301. *Tresărind scînteie lacul Şi se leagănă sub soare; Eu, privindu-l din pădure, Las aleanul să mă fure Şi ascult de la răcoare Pitpalacul.* EMINESCU, O. I 121.

PITPALÁCĂ, *pitpalace,* s. f. **1.** Femeiuşca pitpalacului. (Atestat în forma *pitpălacă) Pitpălaca a scos puişorii ei în holdă.* ŢICHINDEAL, la CADE.

2. F i g. Femeie flecară, limbută. *O cotoroanţă şi-o pitpalacă.* DELAVRANCEA, la CADE.

— Variantă: **pitpălácă** s. f.

PITPĂLÁCĂ s. f. v. **pitpalacă.**

PITRENJĂL s. m. v. **pătrunjel.**

PITRINJÉL s. m. v. **pătrunjel.**

PITRÓC, *pitrocuri,* s. n. **1.** Nume dat la două varietăţi de peşte: a) peşte de rîu, negricios şi gros care trăieşte în mîlul de la fund *(Gabio uranoscopus);* b) peşte care trăieşte în apele rîurilor limpezi *(Gabio Kesseleri).*

2. Peştişor mic de rîu, de orice fel. V. a l b i t u r ă.

PITROCÍ vb. IV v. **pritoci.**

PITRÚCĂ, *pitruci,* s. f. Partea de jos, baza sau talpa sucalei.

PITULÁ, *pitulez,* vb. I. R e f l. A se ascunde (ghemuindu-se), a se piti. *S-au temut apoi, în plinul ospăţului, să nu se năpustească o ceată de călăi pitulaţi în negrul codrului, să încheie festinul în măcel.* C. PETRESCU, A. 18. *Făt-Frumos se sculă, intră în groapă, se pitulă în fundul ei.* POPESCU, B. I 34. *Au rătăcit prin Bărăgan, pitulaţi în căruţele lor acoperite cu covergi de rogojină.* ODOBESCU, S. III 14.

— Variantă: **pîtuli,** *pitulesc* (DAVILA, V. V. 30, DELAVRANCEA, H. TUD. 20), vb. IV.

PITULÁT, -Ă, *pitulaţi, -te,* adj. **1.** Care s-a ascuns ghemuindu-se. *Aşteptînd ei aşa pitulaţi şi ascunşi... iată că soseşte paserea.* SBIERA, P. 68. *Tămădăienii... neam de neamul lor au rătăcit prin Bărăgan, pitulaţi în căruţele lor.* ODOBESCU, S. III 14.

2. Tăinuit, secret, ascuns, tainic. *Nevoi pre viziriul să deschidă soba lui cea pitulată (de taină).* ŢICHINDEAL, F. 162.

PITULÍ vb. IV v. **pitula.**

PITULÍCE, *pitulici,* s. f. Pasăre mică care trăieşte iarna la noi, cu penele brune-ruginii pe spate şi cenuşii-albicioase pe pîntece *(Troglodytes troglodytes). Ţupăiau în preajma mea pitulici mici cît alunele, cu picioruşe de aţe de paianjen.* SADOVEANU, Î. A. 58. *Grangurii şi mierlele cîntau... ţărcile neliniştite ţineau ison; pitulicile chemau sfioase sara în frunzişuri.* id. O. I 316. *Cîntă-n cobză-acum buhaiul Cel cu gîtul strîmb, Mierla şuieră cu naiul, Cu cimpoiul cîntă cioara, Pitulicea cu vioara, Bufniţa c-un drîmb.* COŞBUC, P. II 36.

— Pl. şi: *pitulice* (ODOBESCU, S. III 181).

PITULÍŞ adv. Pe ascuns, pe furiş; pitiş. *Eu, cum căzusem, mă ridic degrabă, o iau pituliş pe lîngă uluci şi intru în curtea primăriei.* CARAGIALE, O. I 106.

PITÚŞCĂ, *pituşti,* s. f. Piinişoară. *Voi îi spuneaţi unei piinişoare din acestea: pituşcă.* PAS, Z. I 139.

PITÚŢĂ, *pituţe,* s. f. (Popular) Diminutiv al lui p i t ă (1). *Şi umblu din ţară-n ţară, Cu pituţa de secară.* BIBICESCU, P. P. 128.

PIŢÁN, *piţani,* s. m. (Regional) Pui de găină, bun de friptură. *Cu un piţan fript, Cu o bute de vin.* MARIAN, NU. 663.

PIŢĂRÁU, *piţărăi,* s. m. (Regional) **1.** Copil care umblă cu colindul (împreună cu alţii) în ajunul crăciunului; colindător.

2. Colac, cozonac sau covrig care se dă colindătorilor; colindeţ. *Mulţi sînt şi piţărăii — nume ce-l poartă... colacii pe cari cetaşii îi dobîndesc în schimbul urării lor.* PAMFILE, CR. 9.

3. Băţ de colindător făcut dintr-o creangă de alun descojită şi înflorată.

PIŢIGĂIÁ, *piţigăiesc,* vb. I. T r a n z. (Cu privire la voce) A face să devină subţire, cu timbrul înalt; a subţia, a ascuţi. *Şi-şi făcea ochii dulci şi-şi piţigăia glasul şi se mlădia ca o pisică.* VLAHUŢĂ, la TDRG.

PIŢIGĂIÁT, -Ă, *piţigăiaţi, -te,* adj. (Despre glasul cuiva; despre sunete) Subţire, ascuţit, strident. *Se auzi un glas piţigăiat.* ISPIRESCU, L. 100. *Pare că şi aude fanfarele cîntate pe ton piţigăiat de corul vînătorilor.* ODOBESCU, S. III 144. ✧ (Adverbial) [Profesorul] *ţipă piţigăiat, parc-ar fi o femeie: «treci la loc, găgăuţă!».* DELAVRANCEA, la TDRG. ✦ (Despre oameni şi animale; rar) Slab, firav, plăpînd. *Ieşeau toţi afară înaintea lui jigăriţi... ca nişte netoţi, subţiratici şi piţigăiaţi, mă rog, leşinaţi de foame.* ISPIRESCU, L. 174. *Peste cîteva zile veni alt urs, mai mic şi mai piţigăiat.* ŞEZ. VIII 133.

PIŢIGÓI, *piţigoi,* s. m. Pasăre mică foarte vioaie, cu pene măslinii-verzui pe spate şi galbene-cenuşii pe pîntece *(Parus major). Paseri mărunte... se chemau de pe vîrfuri de nuieluşe mlădioase; erau stigleţi cu pete de*

sînge, piţigoi rotunzi cu pene cenuşii şi negre, cintezi cu piepturile cărămizii. SADOVEANU, O. III 355. *Doar un pui de piţigoi, Într-un vîrf de fag pitic Stă cu penele vulvoi.* TOPÎRCEANU, B. 41. *Dar să vezi! la socrul mare Zgomote din zori: Piţigoiu-ntr-una sare Steag pe casă şoimul suie Gheunoaia bate cuie Ca s-anine flori.* COŞBUC, P. II 35. *De se preumbla numai prin codri şi prin livezi, mierlele şi privighetorile... cintezoii şi piţigoii, toţi îl întîmpinau peste tot locul cu dulcele lor cîntări.* ODOBESCU, S. III 181. ✧ (Termen glumeţ la adresa copiilor) *A pus farfuria vîrfuită pe mescioara lîngă care era steaua şi v-a chemat: veniţi încoa, piţigoilor, şi mîncaţi.* PAS, Z. I 76. ✧ Compuse: **piţigoi-moţat** = pasăre cu un moţ, cu pene negricioase pe ceafă; trăieşte mai ales în pădurile de brad *(Parus cristatus)*; **piţigoi-de-stol** = pasăre cu capul mic şi coada mai lungă decît trupul *(Aegithalos caudatus)*.

— Variantă: (regional) **ţiţigói** (MARIAN, O. II 143) s. m.

PIŢIGÚŞ, *piţiguşi,* s. m. Piţigoi. *Pe o rază aurie filfîi uşurel un piţiguş.* SADOVEANU, P. M. 51. *Cine-a făcut dragostele Mînce-i grîul păsările Şi ovăzul piţigušii.* POP.

— Variantă: (regional) **ţiţigúş** (MARIAN, O. II 143) s. m.

PIŢÚLĂ, *piţule,* s. f. Monedă austro-ungară de zece creiţari, care a circulat pînă în 1918 în Transilvania şi Bucovina. *Ce plată cătana are? Pe cinci zile Trei piţule.* BIBICESCU, P. P. 136. ✧ (Familiar) Ban de valoare mică, gologan, para. *Toate cheltuielile s-au acoperit prin munca voluntară a tovarăşilor muncitori şi nu ne-a costat nici o piţulă toată operaţia.* V. ROM. martie 1952, 162.

PIU interj. (Adesea repetat) Onomatopee care redă piuitul puilor de pasăre.

PIUÁ, *piuez,* vb. I. Tranz. A trece prin piuă ţesăturile de lînă.

PIUÁR, *piuari,* s. m. Muncitor care lucrează la o piuă sau conduce o piuă (1).

— Pronunţat: *-uar.*

PIUÁRE, *piuări,* s. f. Acţiunea de a piua.

PÍUĂ, *pive* şi *piue,* s. f. **1.** Instalaţie folosită în industria textilă pentru împîslirea într-un mediu cald şi umed a fibrelor ţesăturilor de lînă prin frecarea şi presarea lor între doi cilindri rotitori şi lovirea lor cu ciocane de lemn, pentru a le face mai compacte şi mai moi; dîrstă. *Ce mi-i da mie ca să fac pînă mîne dimineaţă ca apa din rîul de dinaintea casei să curgă îndărăpt şi morile şi piuele de pe dînsul să îmble cu roţile îndărăpt?* SBIERA, P. 192. *Ţuţuienii, veniţi din Ardeal... sînt vestiţi pentru teascurile de făcut oloi, şi condrenii cu morile de pe Nemţişor şi piuele de făcut sumane.* CREANGĂ, A. 72.

2. Vas de lemn, de metal sau de piatră, cu pereţii şi fundul gros, în care se mărunţesc sau se pisează diverse substanţe solide prin lovire cu pisălogul. *Piua-i în căsoaia de alături, fusele în oboroc sub pat, iar furca după horn. Cînd te-i sătura de strujit pene, vei pisa mălai.* CREANGĂ, O. A. 132. *Aci, în Celei, am găsit... multe vase de pămînt, o piuă de piatră, obiecte de fier, cărămizi cu diferite amprente.* BOLLIAC, O. 273. *În piuă te-oi pisa, În moară te-oi măcina, În vînt te-oi arunca.* TEODORESCU, P. P. 365. ✧ Expr. **A bate apa în piuă** v. a pă. **A se pune piuă** = a se apleca, a se ghemui pentru a servi ca treaptă cuiva care vrea să ajungă la un loc înalt sau pentru a-l lua în cîrcă. *Ştefan cel Mare... fusese aşa de pitic că aprodul Purice se pusese piuă ca el... să încalece calul.* DELAVRANCEA, H. TUD. 34. *Credinciosul lui puindu-se piuă, Făt-Frumos se urcă pe dînsul, de-aci pe coama zidului şi sări în grădină.* ISPIRESCU, L. 75. *Baba s-a pus piuă şi strigă lui Prichindel: — Haide hopa! — Ţin-te bine babo! Şi ţup odată! în cîrca babei.* CARAGIALE, O. III 57. ✦ Parte a şteampului în care se zdrobeşte un minereu.

3. Scobitură, gaură într-un obiect sau într-o piesă a unei instalaţii, servind la fixarea sau rotirea altei piese (fixe sau mobile) din instalaţia respectivă: a) scobitură în care se reazemă şi se învîrteşte fusul cu pietrele morii; b) gaură săpată în piatră pentru fixarea unui stîlp. (În forma *pivă*) *Mai adesea acest loc e o cruce de piatră, strîmbată din piva ei, sau un puţ cu furcă, adică o groapă adîncă de unde se scoate apă cu burduful.* ODOBESCU, S. III 16.

4. Tun primitiv, făcut la început dintr-un trunchi de lemn scobit, iar mai tîrziu din metal, care se încărca pe la gura ţevii; treasc. *Capetele urdiei au înaintat singure la pieirea lor, către larma înşelătoare de război; s-au adaos şi carăle cu pive care s-au înglodat în mlaştină şi s-au pus apoi de-a curmezişul.* SADOVEANU, F. J. 763. [În secolul al XVI-lea în Moldova] *mortierele se numeau pive şi obuzurile cumbarale.* BĂLCESCU, O. I 126.

— Variantă: **pívă** s. f.

PIUÍ, pers. 3 *piuie,* vb. IV. Intranz. (Despre păsări, mai ales despre puii lor) A produce sunetul ascuţit caracteristic puilor de pasăre. *Tot satul acela era pustiu de oameni şi pretutindeni piuiau puii.* CAMILAR, N. I 401. *Aerul era jilav, mirosul răşinii aspru. O pasăre... foşni din aripi şi piui somnoros.* C. PETRESCU, Î. II 13. *Doi puişori... clipesc din ochi somnoroşi — ş-odată tresar cînd vine rîndunica, lacomi şi speriaţi îşi întind spre ea pliscurile mari căscate şi piuie.* VLAHUŢĂ, O. A. II 176. ✦ (Despre un corp care străbate aerul cu viteză mare) A şuiera, a ţiui. *Tunurile detunau... Pe sus piuiau proiectilele.* SANDU-ALDEA, U. P. 136. *Cei cu praştia-şi ascultau piatra cum piuia ca un glonţ scăpat din carabină.* DELAVRANCEA, S. 266.

— Pronunţat: *pi-u-i.*

PIUÍT s. n. Faptul de a piui; piuitură. *Cobăile... au umplut îndată ograda cu piuit, cotcodăcit, măcăit, gîgîit.* C. PETRESCU, R. DR. 49. ✧ Expr. **A-i pieri** (cuiva) **piuitul** = a-şi pierde pofta de vorbă; a-şi pierde puterea, curajul, a încremeni (de spaimă, de uimire etc.). *Cînd Fira şi-a dat seama, piuitul ei a pierit.* PAS, Z. I 127. *Să-i iei cu repedea că le piere piuitu.* VLAHUŢĂ, O. A. 160. **A-i lua** (cuiva) **piuitul** = a) a-l reduce la tăcere, a i-o tăia scurt, a i-o reteza. *Revoluţia din Bucureşti să fie ca un fel de oaste neaşteptată, care cade în spate domnitorului cînd ai lui luptă în altă parte, şi-l zăpăceşte, de-i ia piuitul.* CAMIL PETRESCU, O. II 141; b) (rar) a ucide pe cineva.

— Pronunţat: *pi-u-.*

PIUITÓR, -OÁRE, *piuitori, -oare,* adj. (Despre cîntecul păsărilor) Scurt, des repetat şi ascuţit. *Păsări c-un viers nepomenit de subţire şi de piuitor.* DELAVRANCEA, S. 90.

PIUITÚRĂ, *piuituri,* s. f. Strigăt caracteristic scos de puii de pasăre. ✦ Fig. Sunet subţire, ascuţit. *Paharele ciocnite între ele răsună pripit a bani de argint trîntiţi pe piatră ş-a piuitură limpede de cristal.* DELAVRANCEA, S. 140.

PIULÍŢĂ, *piuliţe,* s. f. **1.** Vas de metal sau (mai rar) de piatră, întrebuinţat în gospodărie, în laborator etc., în care se pisează, prin lovire cu pisălogul, diverse substanţe solide. V. piuă (2). *Piuliţa de aramă Luceşte ca un astru solitar.* ARGHEZI, V. 41.

2. Piesă de metal, care are o gaură cu filet şi care se poate înşuruba pe o tijă cu un filet corespunzător. ✧ Compus: **piuliţă-fluture** = piuliţă cu două aripioare care poate fi strînsă şi desfăcută cu mîna.

PIUNÉZĂ, *piuneze,* s. f. Cui cu capul rotund şi lat şi cu vîrful scurt, cu care se prind desene, planuri etc. pe perete sau în lemn. *La vecina din faţă, Sonia Viişoreanu, «absolventă a Conservatorului de artă dramatică», după cum afirma cartonul prins cu piuneză, lumina filtra pe sub prag.* C. PETRESCU, C. V. 42.

— Pronunţat: *piu-.* — Variantă: **pionézŭ** s. f.

PIUREÁ s. f. v. **pire.**

PÍVĂ s. f. v. **piuă.**

PIVNICÉR, *pivniceri,* s. m. Persoană specializată în îngrijirea vinurilor şi care are sub supravegherea sa o pivniţă de vinuri; chelar; (în orînduirea feudală a ţărilor romîneşti) dregător care avea în grijă viile şi pivniţele domneşti. *Pivnicerul conacului... a cunoscut pe degetul mijlociu al dreptei conaşului Radu Răescu o bătătură obişnuită numai la jălbarii de prin tîrguri.* GALAN, Z. R. 177. *La pivnicer poruncea Nouă buţi de vin scotea.* TEODORESCU, P. P. 657.

PIVNICIOÁRĂ, *pivnicioare,* s. f. Diminutiv al lui pivniţă. *La circiuma de pe luncă Vinu-i bun, ocaua mare Beu voinicii de-ncercare; Pivnicioara-i mititică, Circimăriţa frumuşică.* TEODORESCU, P. P. 331.

PÍVNIŢĂ, *pivniţe,* s. f. Încăpere sau grup de încăperi subterane, de obicei zidite dedesubtul unei clădiri şi destinate depozitării sau păstrării unor materiale (lemne, cărbuni etc.) ori a unor produse alimentare, vinuri etc. V. beci. *Era o casă veche bătrînească, cu pivniţele de cărămidă boltită.* CAMIL PETRESCU, O. I 499. *Şoimaru îşi aşează prietinul pe divanul cu saltea moale de lînă şi strigă spre Lie să scoată vin din pivniţă.* SADOVEANU, O. VII 119. *Alături cu bordeiul era subt pămînt o pivniţă.* EMINESCU, N. 20. *Cercam vinul dacă-i rece, Pivniţa de-i răcoroasă.* ALECSANDRI, P. P. 254.

— Variantă: **pímniţă** (DELAVRANCEA, S. 125, TEODORESCU, P. P. 679) s. f.

PIVÓT, *pivoturi,* s. n. **1.** Capătul cilindric, tronconic sau conic pe care se sprijină într-un palier axul cînd e mişcat în direcţie longitudinală. ✦ Axul de legătură dintre osia şi fuzeta roţii directoare a unui autovehicul.

2. Rădăcina principală îngroşată a unor plante (morcov, sfeclă etc.).

PIVOTÁ, *pivotez,* vb. I. Intranz. (Despre două corpuri în contact) A se roti în jurul unui ax perpendicular pe un plan tangent comun celor două corpuri în punctul de contact. ✧ (Poetic) [Oltul] *pivotează în jurul lui însuşi, întorcîndu-şi faţa spre steaua polară.* BOGZA, C. O. 193.

PIVOTÁNT, -Ă, *pivotanţi, -te,* adj. **1.** Care poate pivota.

2. (Bot.; despre rădăcini) Puternic dezvoltat şi adînc înfipt în pămînt; fără ramificaţii. *Sfecla are o rădăcină pivotantă.*

PIVOTÁRE, *pivotări,* s. f. Acţiunea de a pivota şi rezultatul ei.

PIZMÁŞ, -Ă, *pizmaşi, -e,* adj. Invidios, răutăcios; p. ext. duşmănos, potrivnic, vrăjmaş. *Aceşti contimporani ai mei Fac nencetat acelaşi sport: De treizeci de ani îmi tot zic mort. Tot mai pizmaşi şi mai mişei.* MACEDONSKI, O. I 184. *Aceştia, ca oameni fără judecată şi pizmaşi, făceau toate chipurile... cum să deie vitişoarele mele macar de-un pas pe moşia boierească.* CREANGĂ, A. 159. *Vînzătorul de armaş Fiară crudă, om pizmaş, Fost-au gol legat la soare Şi de mîni şi de picioare.* ALECSANDRI, P. P. 205. ✧ (Poetic) *Vîntul pizmaş... a bătut pînă ieri dimineaţa.* BRĂTESCU-VOINEŞTI, Î. 105. ✧ (Substantivat) *Dacă eşti cu inimă de bărbat... vei dobori pe toţi vrăjmaşii şi pizmaşii.* POPESCU, B. II 16.

PÍZMĂ s. f. Invidie, ciudă. *Ghici de la început tot ce zăcea în inimile fraţilor şi cumnatelor, care se uitau cu ochi răi şi pizmă la dragostea lor.* POPESCU, B. III 9. *Oamenii corupţi şi plini de ură şi de pizmă împotriva Ioanei se sileau mai mult să o şteargă de deplin din aducereaaminte a slabului rege.* ODOBESCU, S. I 20. *Strîmbătatea izvorăşte din siluire, din pizmă, din jefuire şi din neştiinţă.* RUSSO, O. 27. ✧ Loc. prep. **În pízma** (cuiva) = în necazul, în ciuda (cuiva). *Eu zic cucului să tacă, El se suie sus pe cracă, Numa-n pizma mea să facă, Cîntă hoţul de mă seacă.* TEODORESCU, P. P. 346. ✧ Expr. (Neobişnuit) **A se pune în pízmă cu cineva** = a ajunge la ceartă, la supărare cu cineva. *De ce a trebuit să se pună în pizmă cu Ciulic?* SLAVICI, N. I 281.

PIZMĂTÁREŢ, -Ă, *pizmătareţi, -e,* adj. Pizmaş. *Zărea ici şi colo uitături duşmănoase din partea unor maici pizmătareţe.* STĂNOIU, C. I. 195. *Ascultă poveţele celui mai pizmătareţ din boierii cei bătrîni.* ISPIRESCU, L. 319.

— Variantă: **pizmătáriţ, -ă** (HOGAŞ, M. N. 143) adj.

PIZMĂTÁRIŢ, -Ă adj. v. **pizmătareţ.**

PIZMĂTÁRNIC, *pizmătarnici,* s. m. (Învechit) Pizmaş, invidios. *Ce de folos poate fi omului celui bun şi vrednic pizmătarnicul şi neprietenul?* ŢICHINDEAL, la CADE.

PIZMUÍ, *pizmuiesc,* vb. IV. Tranz. A avea pizmă pe cineva, a invidia; a duşmăni pe cineva. *Fiindcă avea darul de a fi curăţel, toţi flăcăii din sat îl pizmuiau.* ISPIRESCU, L. 229. *Drept să-ţi spun, îţi pizmuiesc fericirea.* CARAGIALE, P. 127. *Fetele vecinilor o pizmuiau, căci nu era nici una ca dînsa de frumoasă.* BOLINTINEANU, O. 348.

PIZMUÍRE, *pizmuiri,* s. f. Faptul de a pizmui; pizmă, invidie. *Au prins să roadă viermii nesaţiului şi ai pizmuirii.* C. PETRESCU, A. 311. *Nişte curci îmbătrînite Gîrbovite şi zburlite Sta sub şură tremurînd Şi privind cu pizmuire a porumbilor iubire.* ALECSANDRI, P. I 206.

PIZMUÍT, -Ă, *pizmuiţi, -te,* adj. Invidiat, duşmănit. *Tu, fiul scump al Romei, deprins cu-a Romei viaţă, Om pizmuit la spate şi admirat în faţă, Ai părăsit deodată şi circul lui Tarquin, Şi templul lui Apolon pe dealul Palatin.* ALECSANDRI, T. II 217.

PIZMUITÓR, -OÁRE, *pizmuitori, -oare,* adj. (Învechit) Care pizmuieşte; pizmaş.

PIZZICÁTO s. n. Mod de a cînta dintr-un instrument muzical cu coarde prin ciupirea coardelor, fără folosirea arcuşului; fragment, bucată muzicală compusă pentru a fi executată în acest fel. *Pizzicato din simfonia a IV-a de Ceaikovski.*

— Pronunţat: *pi-ţi-ca-to.*

PÎC interj. Onomatopee, adesea repetată, care redă: a) sunetul exploziv surd produs de fumători cînd trag din lulea sau din ţigară. *Moş Nichifor îşi aprinde luleaua... şi pîc, pîc! pîc, pîc! din lulea.* CREANGĂ, P. 131; b) sunetul produs de o lovitură dată cu un corp tare; pac, poc. *Ia o drughineaţă groasă, de stejar, în mînă... şi pîc! la tîmpla dracului cea dreaptă, una!* CREANGĂ, P. 55; c) sunetul produs de un fir de aţă sau de sfoară, de o coardă etc., cînd se rupe. *Cînd să stringă nodul, pîc! se rupse aţa.* ISPIRESCU, L. 55.

PÎCĂÍ vb. IV v. **pîcîi.**

PÎCÎÍ, *pîcîi,* vb. IV. Intranz. (Regional) **1.** A fuma, a trage din lulea producînd un sunet caracteristic; a pufăi. *Cînd era vreme rea, stăteu cu nasu-n spuză şi pîcîia din lulea.* SADOVEANU, O. III 544. *Îşi îndopă pipa din nou, aprinse, începu să pîcîie, cu vădite semne de satisfacţie.* C. PETRESCU, A. 409.

2. (Despre flacăra lămpii de petrol) A pîlpîi cu zgomot.

— Variantă: (Transilv.) **pîcăí** vb. IV.

PÎCÎLÍ vb. IV v. **păcălí.**

PÎCÎLÍCI s. m. v. **păcălici.**

PÎCÎLÍRE s. f. v. **păcălire.**

PÎCÎLÍT s. n. v. **păcălít[1].**

PÍCÎLITÚRĂ s. f. v. **păcăliturá.**

PÎCLĂ, *pîcle,* s. f. **1.** Ceaţă slabă, negură uşoară. *Făceau popasuri lungi prin gări singuratece. Uneori ploua şi-i acoperea pîcla umedă.* SADOVEANU, M. C. 84. *Abia mai păşesc, şovăind prin pîcla deasă ce înecă oraşul amuţit.* VLAHUŢĂ, O. A. I 140. *Şi tot ninsoare şi pîclă pînă în pămînt, de nu se vedea om pe om alăturea fiind.* CREANGĂ, O. A. 47. ✧ Fig. *Cînd oare ochii noştri se vor mai curăţi de pîcla rătăcirii în care ne aflăm?* NEGRUZZI, S. II 273.

2. Văl atmosferic albăstrui sau galben-cenuşiu, care micşorează claritatea atmosferei la orizont, fiind provocat în special de refracţia inegală a luminii în straturile de aer de temperaturi diferite, încălzite de suprafaţa solului. *Ziua era însorită, vînt nu adia; către munţi se împînzea o uşoară pîclă albăstrie, iar către miazăzi-răsărit era o depărtare adîncă sub cer de secetă.* SADOVEANU, F. J. 489. *Crîngurile se întind desfrunzite, cafenii, cu o uşoară pîclă arămie deasupra lor.* id. O. VII 331. ✦ Fig. Strat des, pînză de fum, de ploaie etc. *În ponoare depărtate abatele bănuia aşezări omeneşti, sub pîcle de fum.* SADOVEANU, Z. C. 9. *Satul abia însemna o linie mai întunecată în pîcla vînătă a ploii.* C. PETRESCU, Î. I 144.

3. Atmosferă înăbuşitoare, zăpuşeală (pe timp noros). *Coada cometei a ajuns şi pe la noi de vreo două zile pricinuindu-ne multă supărare cu călduri şi pîclă.* CARAGIALE, O. VII 161.

4. Vulcan mic, întîlnit în unele regiuni petrolifere cu zăcăminte degradate, din care erup ape sărate, gaze şi uneori petrol; pufnă.

PÎCLÍŞ adv. (Mold.) Posomorît. *Se uita pîcliş în juru-i la toate, tăcînd cu stăruinţă.* SADOVEANU, O. A. II 237.

PÎCLIŞÍT, -Ă, *pîclişiţi, -te,* adj. (Mold.) Posomorît, morocănos, urîcios. *Împăratul Roş... era un om pîclişit şi răutăcios la culme.* CREANGĂ, P. 247.

PÎCLÓS, -OÁSĂ, *pîcloşi, -oase,* adj. Plin de pîclă (1); neguros, ceţos. *Amurgul pîclos şi trist îi înfăşură ca o pînză întunecoasă.* SADOVEANU, O. VI 57. *Era toamnă, o zi posomorîtă, pîcloasă.* VLAHUŢĂ, O. A. II 241.

PÎINE, *pîini,* s. f. (Şi în forma *pîne*) **1.** Aliment de bază, preparat dintr-un aluat de făină (de grîu, secară etc.) frămîntat cu apă, dospit şi copt în cuptor; (regional) pită. *Într-o dimineaţă, îşi puse poalele-n brîu şi se pregăti de copt pîne.* CAMILAR, N. II 397. *Aveai pachetelul tău cu mîncare; halva şi o bucată de pîine.* PAS, Z. I 268. *Cu pînea şi cu carnea uscată într-o mînă şi c-o ploscă într-alta, Hrişa lăsă caii deoparte şi... coborî la pîrău.* SADOVEANU, O. VII 37. ✧ Fig. *În străfunduri de beznă smolită... zace, adînc tăinuită, Pîinea uzinelor, Cărbunele.* DEŞLIU, G. 46. ✧ *Arbore de pîine* v. arbore. ✧ Expr. **A mînca pîine şi sare (pe un** sau **dintr-un taler) cu cineva** = a convieţui, a trăi împreună cu cineva, a împărţi cu cineva binele şi răul. *Să ştiu de bine că mă duc la mănăstire, pîine şi sare nu mai mănînc cu el!* CARAGIALE, O. I 50. *Că tu de nu-i vei tăia, eu nu mai mănînc pîine şi sare cu tine pe un taler.* ISPIRESCU, L. 64. **A ieşi înaintea cuiva** sau **a întîmpina** (pe cineva) **cu pîine şi sare** = a întîmpina (pe cineva) cu deosebită cinste. *Tot poporul: rudă, frate, soră, mamă şi părinte... cu pîni şi sare vor ieşi voună-nainte!* ALECSANDRI, O. 248. **A avea** (sau **a ţine, a fi cu) pîinea şi cuţitul în mînă** = a avea la îndemînă toată puterea, toate mijloacele. **Bun ca pîinea (cea) bună** (sau **caldă**) = foarte bun. **Se caută** (sau **se vinde**) **ca pîinea (cea) caldă,** se spune despre o marfă care e foarte căutată, care se vinde foarte repede. ✦ Aluat de pîine încă necopt. *Dară maica ce lucra? Da la pîne frămînta.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 172. *Eu, bădiţă, aş ieşi, Da-s cu mînile în pîne.* id. ib. 412.

2. Hrană necesară pentru trai; existenţă (2). *Pînea mi-o cîştig cu scripca.* CAMILAR, N. I 266. *În schimbul muncii mele, îmi puteam cîştiga pîinea, fie şi amară.* STANCU, D. 472. *Pribeag prin lume, fără pîine, fără rost, La căminurile voastre am aflat un adăpost.* DAVILA, V. V. 33. ✧ Expr. (Adesea în construcţie cu verbele «a cîştiga», «a munci») **O bucată de pîine** = un minimum de existenţă, resurse modeste de trai. **A lua** (cuiva) **pîinea de la gură** = a distruge (cuiva) toate posibilităţile de existenţă. ✦ Fig. Agoniseală. *De acum trebuie să ne mai punem şi cîte pe-oleacă de carte, căci mîne, poimîne vine vacanţia... şi noi stricăm pînea părinţilor degeaba.* CREANGĂ, A. 100.

3. (Munt., Mold.) Cereale, recoltă de cereale, holdă; bucate (2). *Nemărginita cîmpie plină de pîne adia uşor la suflarea vîntului dimineţii, întunecîndu-se în coborîşuri, sclipind ca aurul în coamele de val.* SADOVEANU, O. III 647. *Era în luna lui august, pe la strînsul pînei.* GANE, N. I 159. ✧ *Pîine albă* = grîu, orzoaică (spre deosebire de secară). *Se văd nişte dealuri acoperite cu pîne albă.* CAMILAR, N. II 387. *Întîia arătură se face pentru pînea mărunţică, pînea albă sau pînea de vară.* PAMFILE, A. R. 50. ✦ Grăunţe de cereale (mai ales de grîu). *Mătuşa venind în urma căruţei rîdea şi le tot spunea ceva, de departe, arătînd cu codiriştea movilele de pîne albă.* CAMILAR, N. II 396.

4. Fig. (În trecut) Slujbă, funcţie, post. *Dă-i şi lui acolo o pîine.* CAMIL PETRESCU, U. N. 70. *După trei ani, cum şi din ce pricină, nu ştiu, dar destul atîta că-şi pierdu şi această pîne, remîind din nou sărac.* MARIAN, O. I 11. ✧ Expr. (În trecut) **A pune** (sau **a băga**) **în pîine** (pe cineva) = a da o funcţie, o slujbă (cuiva). *L-a băgat Aristică în pîine, dar, uite, că tot el îl bagă în chichion.* PAS, L. I 33. *Să mă puie în pîne, să capăt un loc.* ALECSANDRI, la CADE. **A fi în pîine** (sau **a mînca o pîine**) = a avea o funcţie, o slujbă (bună). *A mîncat pîine în casa mea.* CAMIL PETRESCU, U. N. 70. **A scoate** (sau **a da afară**) **din pîine** (pe cineva) = a-l da afară din serviciu. *Te dau şi-afară din pîine cu ocară!* CARAGIALE, O. III 32.

— Variantă: **pîne** s. f.

PÎINÍCĂ, *pîinici,* s. f. (Şi în forma *pînică;* rar) Pîinişoară.

— Variantă: **pînícă** s. f.

PÎINIŞOÁRĂ, *pîinişoare,* s. f. (Şi în forma *pînişoară*) **1.** Diminutiv al lui pîine; pîine mică, chiflă. *În pachet, pui fripţi, ouă răscoapte, prăjituri, pînişoare mici şi rotunde de casă.* HOGAŞ, M. N. 59. *Frămîntă făină curată din care fac pe seama fieştecăria cîte o pîinişoară mică.* ŞEZ. XIII 101.

2. Ciupercă comestibilă, de culoare roşie-violacee, care creşte în pădurile de stejar şi fag (*Russula lepida*).

— Variantă: **pînişoáră** s. f.

PÎINÎŢĂ, *pîiniţe,* s. f. Pîinişoară.

— Variantă: **pînîţă** s. f.

PÎLC, *pîlcuri,* s. n. **1.** Grup mic şi neorganizat de oameni (v. ceată), mai rar, de păsări (v. stol), de animale (v. turmă), uneori şi de plante sau de alte lucruri.

a) (În legătură cu oameni) *Pe uliţă, dinspre Ruginoasa, se văzu venind un pîlc de oameni, fluierînd de zor parcă nici nu s-ar fi sinchisit de prăpădul din urma lor.* REBREANU, R. II 107. *Un pîlc de soldaţi trecu pe sub ferestre, mergînd drept prin băltoacele de apă.* D. ZAMFIRESCU, R. 36. *De la gîrlă-n pîlcuri dese Zgomotoşi copiii vin.* COŞBUC, P. I 47.

b) (În legătură cu păsări zburătoare) *De-afară, cînd depărtate, cînd aproape de tot, chiar deasupra pavilioanelor, veneau zvonurile de jale ale pîlcurilor întunecoase de ciori.* SADOVEANU, O. VI 255. *Un pîlc întreg de pasări pierzîndu-se-n apus.* EMINESCU, O. I 114.

c) (În legătură cu plante) *Calul mă aştepta la scară, lîngă pîlcul de salcîmi care străjuia casa.* SADOVEANU, O. III 646. *Pe pietrişul roşu-n parc Zboară pîlcuri pîlcuri frunze roşii.* ARGHEZI, V. 34. *Jos în vale, schitul se tupila după dese şi înalte pîlcuri de verdeaţă.* HOGAŞ, M. N. 151.

d) (În legătură cu alte elemente) *Prin cer, treceau, unul după altul, mînaţi de-un vînt, pîlcuri de nouri roşii.* CAMILAR, N. I 120. *Prin albastrul limpede, pîlcuri de nouraşi albi lunecau ca nişte bucăţi de zăpadă. Lumina se strecura pieziş prin ramuri verzi.* SADOVEANU, O. IV 78. *Departe se năzare Un greu convoi cu strigăt de pierzare Prin pîlcuri lungi de praf întunecate.* IOSIF, P. 26. ✧ Loc. adv. **În pîlcuri** (mai rar **în pîlc**) sau **pîlcuri-pîlcuri** = în grup. *În faţa circiumii, pe prispă şi în uliţă, pîlcuri-pîlcuri de oameni închinau.* REBREANU, I. 36. *În pîlc sorţarii sînt porniţi La drum; din mers, cu ochi mîhniţi, Mereu ei caută spre sat, Şi foc de greu li-i apăsat Amarul suflet.* NECULUŢĂ, Ţ. D. 100. *Hora se sparge. În pîlcuri, mulţimea se-mparte pe cărări.* VLAHUŢĂ, O. A. II 160.

2. (Învechit) Unitate militară formată dintr-un anumit număr de ostaşi; ceată, stol. *Pîlcuri de cavalerie treceau pe după înălţimile uşoare, resfirîndu-se şi strîngîndu-se.* SADOVEANU, O. VI 243. ✧ Loc. adv. **În pîlcuri (-pîlcuri).** [Mihai] *împărţi poporul în pîlcuri-pîlcuri, şi le puse căpitani tot unul şi unul.* ISPIRESCU, M. V. 10. *La dreapta, sub pădure, romîna oaste-apare în pîlcuri şi în cete pe cîmp orînduită.* ALECSANDRI, P. III 220.

PÎLCUÍ, *pîlcuiesc,* vb. IV. Refl. (Rar) A se aduna grămadă, în pîlcuri, a se strînge laolaltă. *Oamenii se pîlcuiesc în grupuri de cîte 10 şi 20 de inşi după cum cere trebuinţa.* I. IONESCU, M. 201.

PÎLCULÉŢ, *pîlculeţe,* s. n. Pîlcuşor.

PÎLCUŞÓR, *pîlcuşoare,* s. n. Diminutiv al lui pîlc.

PÎLNIE, *pîlnii,* s. f. **1.** Obiect de metal, de sticlă, de porţelan etc., de obicei în formă de con gol în interior, terminat în partea de jos printr-un tub şi care se foloseşte la turnarea lichidelor în vase cu gura strîmtă. *Din umezeală şi ceaţă, se înfiripă întîi o umbră mare cu ochii roşii, apoi trupul scund şi hornul înalt în chip de pîlnie al locomotivei de manevră.* DUMITRIU, N. 70. *Iaca mai încoace un butoiaş de vin de Drăgăşani... pune pîlnia mare şi toarnă cu vedriţa, ca să bem.* ODOBESCU, S. I 84. ✧ Expr. **A-şi face palmele pîlnie (la gură** sau **la urechie)** = a-şi aşeza mîinile în dreptul urechilor sau al gurii în forma unei pîlnii, pentru a auzi sau a putea fi auzit mai bine.

2. Nume dat unor obiecte în formă de pîlnie **(1),** care amplifică sunetele. *Pîlnie acustică.* ✧ *Pîlnia telefonului* = receptor telefonic. *În toate pîlniile telefoanelor glasurile zbierau răguşit.* C. PETRESCU, C. V. 342. (Eliptic) *Răspunsul a venit atît de repede şi irevocabil, încît s-ar fi spus că omul pîndea de mult, cu pîlnia de ebonită în ureche, aşteptînd.* C. PETRESCU, C. V. 263.

3. Rezervor, încăpere sau locaş, mai larg în partea de sus decît în cea de jos, amenajat pe un sistem tehnic pentru a înlesni introducerea sau evacuarea unui material. *Pîlnie de alimentare cu cărbune a unui focar.*

4. Depresiune de teren, în formă conică, în terenuri solubile. V. dolină. ✦ Groapă în pămînt făcută de un obuz sau de o bombă. *Aici, domnule căpitan... îi răspunse un glas dintr-o pîlnie adîncă de obuz.* CAMILAR, N. I 52. *Au umblat pînă ce-au dat în pîlnia unei gropi de obuz.* SADOVEANU, M. C. 91.

5. Locul în care se adună buştenii, înainte de a fi coborîţi pe jilip.

PÎLNIOÁRĂ, *pîlnioare,* s. f. Diminutiv al lui pîlnie.

PÎLPĂRĂ s. f. v. pîrpără.

PÎLPÎÍ, pers. 3 *pîlpîie,* vb. IV. Intranz. **1.** (Despre flăcări) A creşte şi a descreşte în cursul arderii, a se mişca, a tremura, producînd un pocnet uşor, caracteristic; (despre foc) a arde cu o flacără tremurătoare. *Focul pîlpîia în poiană şi împrejur pădurea era neagră ca păcura.* SADOVEANU, O. I 127. *Cu perdelele lăsate Şed la masa mea de brad, Focul pîlpîie în sobă, Iară eu pe gînduri cad.* EMINESCU, O. I 105. (Tranz.) *Pornim prin galeria nesfîrşită. Felinarele îşi pîlpîie flacăra pe pereţi.* BOGZA, Ţ. 66. *Baba rămase cu ochii aţintiţi asupra gazorniţei care-şi pîlpîia simburele de lumină de pe prichiciul hornului.* SADOVEANU, B. 50. ✧ (Subiectul este o sursă de lumină) *Luminările pîlpîiau pe sfîrşite.* CAMILAR, N. I 213. *Stele multe pîlpîiau viu deasupra, pe cerul întunecos.* SADOVEANU, O. VII 186. *Mii şi mii de lumini, geometric înşirate, pîlpîie între cer şi pămînt.* BART, S. M. 39. ✧ Fig. *Arar tristeţea-mi scade pîlpîind.* LESNEA, C. D. 134.

2. (Despre păsări) A mişca uşor din aripi, producînd un zgomot uşor, caracteristic; a fîlfîi. *Printre ramurile răchiţii bătrîne pîlpîi o turturică vînătă, apoi se zvîrli în zboru-i iute, zvîcnit, peste fineţe tăcute.* SADOVEANU, O. III 389.

— Prez. ind. şi: (rar) *pîlpîieşte* (ALECSANDRI, O. 172).

PÎLPÎIÁLĂ, *pîlpîieli,* s. f. Faptul de a pîlpîi; pîlpîire, licărire. *Mahalaua e cufundată în deplină tăcere; nici o mişcare alta decît pîlpîiala rarelor becuri de gaz.* CARAGIALE, O. II 239.

PÎLPÎÍRE, *pîlpîiri,* s. f. Acţiunea de a pîlpîi; mişcarea tremurată a focului, a flăcărilor, a luminii. *Flăcări mari se ridicară pe malul plin de întuneric... Pîlpîirile rumene luminau o margine de colibă.* DUNĂREANU, CH. 188. *Lumina focului din sobă juca pe pereţi şi pîlpîirea flăcărilor avea în ea o tainică viaţă.* SANDU-ALDEA, D. N. 152. ✦ Fîlfîire. *Peste-o clipă aud lămurit pîlpîirea unui zbor, dar nu văd nimic.* BRĂTESCU-VOINEŞTI, Î. 83.

PÎLPÎÎT s. n. **1.** Faptul de a pîlpîi; pîlpîire. *Mi se pare că, de pe dreapta, străbate din desimea neagră a pădurilor, pînă la mine, pîlpîitul depărtat şi roşietic al unei flăcări înghiţite, în răstimpuri, de întunericul des al nopţii.* HOGAŞ, M. N. 65.

2. Mişcare zgomotoasă făcută de aripile păsărilor fîlfîit. *Cînd se trezi dimineaţa, auzi un pîlpîit de arip apoi cîntecul lung al unui cocoş.* PREDA, Î. 58.

PÎLPÎITÓR, -OÁRE, *pîlpîitori, -oare,* adj. Care pîlpîie; tremurător. *Aprinse o lumînare de seu... Ieşi. Eu rămăsei singur în lumina pîlpîitoare.* SADOVEANU, P. 205.

PÎLPÎITÚRĂ, *pîlpîituri,* s. f. **1.** Pîlpîire. *Cîteva pîlpîituri luminoase scapără pe cer.* BART, S. M. 16.

2. Pîlpîit **(2).** *Deodată, cînd nici nu m-aşteptam, auzii deasupra capului o pîlpîitură. Ridicai puşca, dar pînă să pun la ochi, pasărea pierise.* DUNĂREANU, N. 39.

PÎN prep. v. **prin.**

PÍNĂ[1] conj. **I.** Introduce propoziţii circumstanţiale de timp.

1. Stabileşte un raport de posterioritate, precizînd limita pînă la care se îndeplineşte acţiunea din regentă. (Construit cu indicativul) *Greu le-a fost, pîn'şi-au făcut rost de coase.* CAMILAR, N. II 385. *Mai şede moş Nichifor aşa pe gînduri, pînă-şi găteşte de băut luleaua.* CREANGĂ, P. 132. *Dar ce zgomot se aude? Bizîit ca de albine? Toţi se uită cu mirare şi nu ştiu de unde vine, Pînă văd păinjenişul între tufe ca un pod.* EMINESCU, O. I 87. (Construit cu conjunctivul) *Dar escortele trebuiră s-aştepte mult pînă să poată tăia strada.* CAMILAR, N. II 58. *Şi pînă să băgăm de seamă Vîntoasele-şi făcură rost.* COŞBUC, P. I 241. *Stăi un minut pînă să-mi schimb haina; ieşim împreună.* CARAGIALE, O. I 107.

2. (De obicei urmat de negaţie; stabileşte un raport de anterioritate) Mai înainte ca..., mai înainte de a... *Era mai bine ca negura să nu se mai ieie, pîn' nu vor ajunge ei după zarea aceea vînătă unde bat tunurile tot mai aprige.* CAMILAR, N. I 8. *Ea nu voieşte nici în ruptul capului*

să-l iubească pînă nu-i va aduce herghelia ei de iepe. ISPIRESCU, L. 23. *Ba eu nu m-oi mărita Pînă nu t-ei însura.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 261. ✧ (Construit cu infinitivul negativ) *Pînă a nu părăsi satul meu, adică pînă a nu isprăvi clasele primare, nu ştiam despre aceste flori.* GALACTION, O. I 56. *Plec miercuri seară la Bucureşti, unde voi şedea vro trei zile pînă a nu merge la Sinaia.* ALECSANDRI, S. 151. *Ci-n Dunăre se ţîpa, Şi pîn-a nu se ţîpa, Ea din gură cuvînta.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 496. ✧ Loc. conj. (Urmat de negaţie) **Pînă cînd.** *Să zic da, nu-mi vine bine Pînă cînd nu m-am gîndit.* COŞBUC, P. I 178. *Pînă cînd nu te ştiam Unde mă culcam dormeam.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 88. **Pînă ce.** *Să nu cumva să deschideţi pînă ce nu-ţi auzi glasul meu.* CREANGĂ, O. A. 138.

3. Atîta timp cît, cîtă vreme, cît. *Ia mai dă-te oleacă pe jos, pînă se mai vede.* CREANGĂ, P. 129. *Pînă-s mere mititele, Stau în creangă făloşele.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 429. *Pînă ţineam cu codrul, Eram roşu ca focul.* id. ib. 290. ✧ Loc. conj. **Pînă cînd.** *Aşteaptă-mă pînă cînd mă întorc din oraş.* **Pînă ce.** *Haide, bade, de mă ia Pîn' ce-s pruncă tinerea.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 44. *Pînă ce iubeam copile, Mai era ceva de mine.* id. ib. 367.

II. Introduce propoziţii circumstanţiale de loc; arată limita, hotarul în spaţiu; uneori urmat de adv. « unde ». *Peste fluviu, drept în faţa pădurii, se aflau şapte cazemate, şapte coline rotunde, pînă unde nimeni nu ajunsese.* CAMILAR, N. I 241. *La Broşteni nu ştie cum a ajunge. Noroc că are acolo nişte cunoscuţi de la care a putea împrumuta ceva, ca să răzbească pînă unde are asemenea durere.* SADOVEANU, B. 145. ✧ Fig. *Bine, frate, înţeleg plastografie pînă unde se poate.* CARAGIALE, O. I 111.

— Variantă: **pîr** (I. CR. III 307) conj.

PÎNĂ[2] prep. Împreună cu adverbe şi prepoziţii formează adverbe compuse, locuţiuni, prepoziţii compuse.

I. Introduce un complement circumstanţial de timp. *Va trebui cu dinşii să mă lupt Din zori de zi pînă tîrziu în noapte.* BENIUC, V. 72. *Are să fie o pînză cum Ileana pînă acuma n-a văzut.* SLAVICI, N. I 54. *Pînă mîni dimineaţă să găteşti fuioarele aceste de tors.* CREANGĂ, O. A. 132. *De atunci şi pînă astăzi colonii de lumi pierdute Vin din sure văi de chaos pe cărări necunoscute.* EMINESCU, O. I 132. ✧ (În prepoziţii compuse) **Pînă la.** *Adevărat că pînă la năcazul acesta care s-a abătut asupra casei ei nici nu i-a păsat şi n-a avut nevoie de nici un fel de slujbaş al măriei-sale.* SADOVEANU, B. 75. *A pus soroc de două săptămîni pînă la nuntă.* GALACTION, O. I 71. **Pînă în.** *Petrecu pînă în amurgul serii la joc.* SLAVICI, N. I 132. (Corelativ) **Din... (şi) pînă în...** *Torcea, torcea, fus după fus, Din zori şi pînă-n seară.* IOSIF, PATR. 9. *Din zori de zi un sclav îi sta La cap, citind pînă-n deseară.* COŞBUC, P. I 86. ✧ Loc. conj. **Pînă cînd.** *Şi merge Ivan şi merge şi merge pînă cînd pe însărate ajunge la curţile cele.* CREANGĂ, O. A. 206. *Valurile rîd şi mînă întunecoase lumea lor albastră, pînă cînd deodată riul împiedecat de stînci şi munţi s-adună între codri ca marea oglindă a mării.* EMINESCU, N. 67. **Pînă ce.** *Ţine cinele cu dinsa şi-l poartă de cîteva ori în munte, pînă ce şi-a aduce aminte ş-a cunoaşte iarăşi locurile.* SADOVEANU, B. 211. *Gonit de toată lumea prin anii mei să trec, Pîn'ce-oi simţi că ochiu-mi de lacrime e sec.* EMINESCU, O. I 116. *Ochii mei au urmat careta pînă ce au pierdut-o din vedere.* NEGRUZZI, S. I 43. ✧ Loc. adv. **Pînă la urmă** = în cele din urmă. *Hai joacă, hai joacă mereu, Căci pînă la urmă ştiu bine, Doar tu mai rămîi şi cîntecul meu Pierzîndu-se-n tine.* BENIUC, V. 67. *Dar aflaţi: pînă la urmă vor birui tot milioanele de săraci, milioane de săraci care azi gem.* CAMILAR, N. I 365. *Şi fără altă vină nouă, nebunul tot are să fie prins pînă la urmă şi întors acolo de unde a fugit.* CARAGIALE, O. I 254. **Pînă (la) una-alta** = pentru moment, deocamdată. *Pînă una-alta, opriţi tuspatru la capătul unei postate, prinseră a sfărîma spice în palme.* CAMILAR, N. II 384. *Şi pînă una-alta, ea îşi aduse aminte de vitejiile tatălui său din tinereţe.* ISPIRESCU, L. 15. *Pînă la una-alta, hai să vedem ce-i de făcut cu cerbul.* CREANGĂ, P. 224. **Pînă în zori** = înainte de revărsatul zorilor. *Mîine pînă-n zori te scoală, Adă flori de-argint în poală Şi le-aşterne pe pămînt!* COŞBUC, P. I 157.

II. Introduce un complement circumstanţial de mod. (În prepoziţii compuse) *Cu cît lucrau mai mult, hărnicia le creştea pînă la chiot.* CAMILAR, N. II 383. *Un fel de milă de el însuşi umplea, pînă la lacrimi, sufletul lui Manolaş.* GALACTION, O. I 636. ✧ (În locuţiuni) **Pînă ncolo** = în aşa măsură, în aşa grad. (Regional) **Pînă pe-ncolo** = peste măsură, în atît de mare grad încît se întrece măsura. *Nu ţi-oi mai cere vreun lucru mare pînă pe-acolo.* CREANGĂ, P. 151. *Mătuşă, zice nevasta, d-apoi oare cum om face noi ca să fie mai bine? — Acesta nu-i vrun lucru pîn' pe-acolo, copilă hăi, zise baba.* id. ib. 173. **Pînă şi** = chiar şi. *Pînă şi privirea crîncenă a învăţătorului se îmblînzise.* SADOVEANU, A. L. 187. *Zvîrliţi statui de tirani în foc, să curgă lavă, Să spele de pe pietre pînă şi urma sclavă.* EMINESCU, O. I 60. **(Toţi) pînă la unul** v. 1 a.

III. Introduce un complement circumstanţial de loc; urmat de adverbe. *Afară, pînă departe, în întuneric, s-auzeau cum cîntă cocoşii, mohorît, a vremuire.* CAMILAR, N. II 303. *De-acuma tot pe apă merg pînă acasă.* SADOVEANU, B. 118. *O grădină unită cu murii monăstirei se-ntindea pînă jos la poalele mărei.* EMINESCU, N. 126. ✧ Loc. adv. **De colo pînă colo** = din loc în loc, în multe locuri. *Nu ştiu ce-avea fata că-i era necaz Şi umbla de colo pînă colo beată.* COŞBUC, P. I 244. *Fata tot şezînd la fereastră vedea pe un june fluieră-vînt umblînd de colo pînă colo.* ISPIRESCU, L. 120. *Alergau cu limba scoasă samsarii de colo pînă colo.* CARAGIALE, S. N. 38. **De sus pînă jos** sau **de jos pînă sus** = în întregime, tot. *Voi îmbrăca în negru De sus pînă jos Singurătatea-mi.* BENIUC, V. 63. *Armăsarul sfîşiat, hărtănit de sus pînă jos şi plin de sînge, fu răzbit şi biruit.* ISPIRESCU, L. 28. *Începe el a o măsura cu ochii de sus pînă jos şi de jos pînă sus.* CREANGĂ, P. 163. ✧ (În prepoziţii compuse) **Pînă la.** *Trandafiri nu mai văzusem niciodată şi îndeosebi niciodată nu ajunsese pînă la mine turburătorul lor parfum.* GALACTION, O. I 57. **Pînă în.** *Numai şivoaiele apelor... îşi mai trimeteau de prin văi, pînă-n depărtare, vuietul lor nedesluşit şi surd.* HOGAŞ, M. N. 178. *E cald. De drum îndelungat Picioarele de-abia-i mai ţin, Şi-i cale pînă-n sat!* COŞBUC, P. I 227. *Dar prin codri ea pătrunde Lîngă teiul vechi şi sfînt, Ce cu flori pîn-în pămînt Un izvor vrăjit ascunde.* EMINESCU, O. I 103. (Corelativ) **Din... pînă în...** sau **de (la)... pînă la (în)...** *Aşa-i de-ntuneric afară! Din cer un iad pînă-n pămînt.* COŞBUC, P. I 64. *Abia atingi covorul moale, Mătasa sună sub picior, Şi de la creştet pîn-în poale Pluteşti ca visul de uşor.* EMINESCU, O. I 117. *Lăpuşneanul mergea alături cu vornicul Bogdan, amîndoi călări pe armasari turceşti şi înarmaţi din cap pînă în picioare.* NEGRUZZI, S. I 138. ✧ (Urmat de diferite prepoziţii; uneori ca o precizare vagă) *Era bîlciul de toamnă de la Sărata, unul din acele bîlciuri vestite la care oamenii se adună pînă de peste nouă ţări şi nouă mări.* SLAVICI, N. I 135. [Marea] *se mişca urcîndu-şi apele pînă lîngă un boschet de chiparoş şi roze.* EMINESCU, N. 126. ✧ Loc. prep. **Pînă prin dreptul...** *Nişte trandafiri zdrenţuiţi umpleau un coltişor întreg... şi se căţărau pe coastă pînă prin dreptul turlei.* GALACTION, O. I 40. **Pînă dincolo** (sau **dincoace**) **de...** *Alta nu-i mai rămîne decît... să se ducă, încotro o vedea cu ochii, pînă dincolo de Mărul-Roşu.* CARAGIALE, S. N. 41.

PÎNDÁCI, -E, *pîndaci, -e,* adj. (Rar) Care stă la pîndă, care este înclinat să iscodească. *Îl vezi trecînd... cu ochiul pîndaci, cu urechea dreaptă, cu inima-n dinţi.* ALECSANDRI, la CADE.

PÎNDĂR, *pîndari,* s. m. Persoană care păzește o vie, o pădure, o holdă etc.; paznic. *Petre avea o pușcă încărcată, luată de la pîndarii arendașului.* REBREANU, R. II 262. *Frunză verde de stejar, Sus pe munte, la hotar, Zi și noapte stau pîndar.* ALECSANDRI, T. II 60. *Este-un pom mare-nflorit, Face poame de argint. De pîndar pe cine-om pune, Că vin lotrii să le fure?* HODOȘ, P. P. 72. ✦ Militar din artileria antiaeriană, însărcinat cu supravegherea spațiului aerian.

PÎNDÁȘ, *pîndași,* s. m. Persoană care stă la pîndă pentru a prinde ceva. *Cum au zărit-o pîndașii* [pe vulpe], *au sărit fiecare cu ce avea în mînă și... au omorît-o.* SBIERA, P. 166. [Canarul] *zboară, la cînepă se lasă, Ciupește două fire, le află prea gustoase; Dar vai! îndată simte c-a lui picior e strîns. Pîndașul, sosind iute, din tufe l-a și prins.* NEGRUZZI, S. II 302.

PÎNDĂ, *pînde,* s. f. (Mai ales în construcții cu verbele «a sta», «a ședea», «a se pune») Faptul de a pîndi. *Dacă, stînd de pîndă, mă vede întîi lupul pe mine, nu mai am vreme să încordez arcul; dar dacă-l văd întîi eu pe el, îl pot săgeta.* SADOVEANU, F. J. 92. *Harap-Alb rămîne de pîndă în groapă.* CREANGĂ, P. 225. *Daleu! codre, frățioare, Ce-ți făcuși frunzișul des Unde-n pîndă, la răcoare, Stam sunînd din frunzi ades.* ALECSANDRI, P. I 61. ✦ Loc ascuns de unde se pîndește. *Așteptam de la însoțitorul meu Grozăvescu un semnal, ca să mă pot stabili în cea mai apropiată pîndă la Negrileasa.* SADOVEANU, A. L. 198.

PÎNDĂRÁȘ, *pîndărași,* s. m. (Rar) Diminutiv al lui pîndar. *Io o să mă fac Ș-o să mă prefac Un mic pîndăraș, Din fluier doinaș.* TEODORESCU, P. P. 458.

PÎNDĂRÍ, *pîndăresc,* vb. IV. Tranz. (Popular; rar) A face serviciul de pîndar; a păzi; p. ext. a pîndi. *Toată ziua iese-n prag Cu firuțu tras în ac, Pîndărind pe cine-i drag.* HODOȘ, P. P. 37.

PÎNDĂRÍT, *pîndărituri,* s. n. Faptul de a pîndări; ocupația pîndarului. *Pîndarul își ia pentru pîndărit cîte 1-3 snopi din fiecare claie.* PAMFILE, A. R. 140. ✦ Plata, retribuția cuvenită pîndarului.

PÎNDEȘ, -Ă, *pîndeși, -e,* adj. (Rar) Care pîndește, pîndaci. *Dulăii pîndeși stau împrejur culcați pe labe și căutînd cu ochii poronca stăpînului lor.* EMINESCU, N. 142.

PÎNDÍ, *pîndesc,* vb. IV. Tranz. 1. (Cu privire la ființe) A observa cu atenție (dintr-un loc ascuns), a spiona cu scopul de a prinde sau de a ataca. *O! Fătlogofete Cu netede plete, Cu părul de aur! Stăi, te odihnește, Că-n deal te pîndește Un negru balaur.* ALECSANDRI, P. I 64. *Codrul mîndru c-a-nverzit, Frunza mi l-a-mpodobit; Mă duc să pîndesc ciocoi, Că prea mult își rîd de noi.* BOLLIAC, O. 181. ✧ Expr. **A pîndi cu urechea** = a fi atent la un sunet, la un zgomot, a trage cu urechea la... *Măgură mergea plecat, cu capul strîns între umeri, pîndind cu urechea hohotele... mitralierelor.* CAMILAR, N. I 59. ✧ Intranz. *Că o mîță cînd pîndește la șoareci, se apropie încetișor.* ISPIRESCU, L. 109. *Au ieșit cu toții în susul apei din cetate noaptea, fără să simtă nimic vrăjmașii care pîndeau pe maluri.* CARAGIALE, O. III 195. *Cînd prin codri m-ascundeam, Nopți și zile-ntregi pîndeam Și pe cei bănoși prindeam.* ANT. LIT. POP. I 435. ✧ Fig. (Despre o nenorocire, o primejdie) *Am cunoscut după un semn urgia care mă pîndește.* GALACTION, O. I 251. *Cine mai știe încă ce alte amenințări ne mai pîndesc?* C. PETRESCU, Î. II 268. (Intranz.) *Moartea pîndea în toate cotloanele.* SADOVEANU, O. VII 15. ✦ (Cu privire la lucruri) A aștepta prilejul de a pune mîna pe ceva, de a acapara, de a răpi. *Sfîntul soare ziua-ntreagă Pîndește brîul — l-ar fura.* COȘBUC, P. I 122. *Vecină cu moșia bogată și domnească Se-ntinde o cîmpie mănoasă răzășească, Pe care o pîndește avanul domnitor Cu poftă nesățioasă, cu ochi adunător.* ALECSANDRI, O. 260.

2. A urmări, a studia gesturile, manifestările, acțiunile cuiva, pentru a-i ghici gîndurile. *Femeia îl pîndea temătoare.* DUMITRIU, N. 160. *Rămînea singur, scăpa de apăsarea atitor ochi care-l pîndeau.* BART, E. 184. ✦ A urmări. *A așteptat să vie seara, cu mare neliniște în suflet și i-a pîndit plecarea, pînă nu l-a mai văzut de loc.* POPA, V. 113. *Multe perechi de ochi, ascunși după perdele, pîndeau mersul domol al vasului.* BART, E. 127. ✧ Fig. *Iar noi, pîndind mișcarea vremii Pe calendarul din perete, Cătăm la zilele de vară Cum trec de goale și încete.* VLAHUȚĂ, O. A. 79. *Am o piatră nestimată Care noaptea viu lucește Precum ochiu-ți ce pîndește Fericirea depărtată.* ALECSANDRI, P. I 18.

3. A aștepta (cu nerăbdare, cu atenția încordată). *Pîndind vremea pe cînd șed ele plecate... fac țuști! din baltă.* CREANGĂ, A. 67. *Pîndește ne-ncetat Momentul de sosire a veselei Neere.* ALECSANDRI, T. II 236. ✧ Expr. **A pîndi vreme cu prilej** = a aștepta ocazia potrivită. *Un dușman de lup... chiar cumătrul caprei, — care de mult pîndea vreme cu prilej ca să pape iezii, trăgea cu urechea la păretele din dosul casei.* CREANGĂ, P. 21.

PÎNDÍȘ adv. (Rar) Ca la pîndă, încet și fără zgomot; pe ascuns, (pe) furiș. *În amurgul serei, copii, fete și flăcăi umblă pîndiș prin curte.* EMINESCU, N. 138.

PÎNDÍT s. n. Faptul de a pîndi; pîndă. *Groaznic ne-ar fi fost atunci pînditul.* MURNU, O. 65.

PÎNDITÓR, -OÁRE, *pînditori, -oare,* adj. Care pîndește, care iscodește. *Ochii i se furișau pînditori spre Dumitru.* SLAVICI, O. I 314. *Cu obrăjei ca doi bujori De rumeni, bată-i vina, Se furișează pînditor Privind la Cătălina.* EMINESCU, O. I 173. *Ai ajuns acuma în mintea-ți visătoare Să faci din Lăpușneanu o umbră pînditoare.* ALECSANDRI, T. II 72.

PÎNE s. f. v. **pîine.**

PÎNGĂRÍ, *pîngăresc,* vb. IV. Tranz. 1. A trata într-un mod necuviincios, josnic, lipsit de respect pe cineva sau ceva vrednic de cinste; a profana, a necinsti, a păta, a dezonora. *Nici un lanț nu te va pîngări, striga el. O, tu, nemuritoare cîntăreață!* NEGRUZZI, S. II 46. ✧ Refl. pas. *Lasă să se dărapene și să se pîngărească atîtea mîndre creațiuni ale cuviosiei și ale măririi strămoșilor.* ODOBESCU, S. II 40.

2. A mînji, a murdări. *Toată ziua* [coșurile] *își împrăștie fumul negru și gros, pîngărind albul zăpezilor și verdele copacilor.* PAS, L. II 158. *Eu să-mi pîngăresc mînile cu un tuleu de-aiestea?* SBIERA, P. 181.

PÎNGĂRÍRE, *pîngăriri,* s. f. Faptul de a pîngări; profanare, necinstire. *Văzui fărădelege, văzui pîngărire.* NEGRUZZI, S. II 32.

PÎNGĂRÍT, -Ă, *pîngăriți, -te,* adj. 1. Care a fost dezonorat, care a fost necinstit.

2. Nemernic, ticălos, spurcat. *Nu-mi voi spurca vitejescul junghi în sîngele cel pîngărit al unui tiran.* NEGRUZZI, S. I 164. *O să văd a se-nchina Capetele pîngărite la opinci de muncitor... Credința mea îmi spune că ăst timp ne va veni.* BOLLIAC, O. 173. ✧ (Substantivat) *Taci, pîngăritule, că te ucid!* ALECSANDRI, T. 1598.

PÎNGĂRITÓR, -OÁRE, *pîngăritori, -oare,* adj. Care pîngărește; defăimător, profanator. *Fundul templului se pierde sub un strat de umbră groasă Ce pe zei adăpostește de-orice gînd pîngăritor.* MACEDONSKI, O. I 103.

PÍNICĂ s. f. v. **pîinică.**

PÎNIȘOÁRĂ s. f. v. **pîinișoară.**

PÍNÍȚĂ s. f. v. **pîiniță.**

PÎNTEC s. n. v. **pîntece.**

PÎNTECĂRE s. f. (Regional) Pîntecăraie. *Dureri crîncene de stomah şi pîntecare mare.* MARIAN, NA. 398.

PÎNTECĂRĂIE s. f. (Regional) Boală, indispoziţie caracterizată prin dureri de stomac şi scaune dese. V. d i a r e e, d i z e n t e r i e. *Jarcalete se văita de pîntecăraie şi n-avea chef de lucru.* PAS, L. I 80. *O javră de căţel, urduros şi bolnav de pîntecăraie.* G. M. ZAMFIRESCU, SF. M. N. II 43. *Nu-şi iau demîncare şi se nutresc cu prune, mere şi pere... de multe ori pier de pîntecăraie.* DELAVRANCEA, O. II 115.

PÎNTECĂRÍE s. f. (Regional) Pîntecăraie. *Mulţi îşi ţineau pumnii sub centuri, să-şi ogoiască pîntecăria stîrnită de mămăliga crudă, de apa împuţită a bălţilor.* CAMILAR, N. I 271.

PÎNTECE, (rar) *pîntece,* s. n. **I. 1.** Partea de sub piept a corpului (la om şi la animale), în care se află stomacul, intestinele, organele de reproducere etc.; burtă, abdomen. *Bietul grec coborî din firidă şi, ţinîndu-se cu mîinile de pîntece, se tot ruga.* GALACTION, O. I 84. *Copii goi, cu pîntecele rotunde, cu părul cîrlionţat şi îmbîcsit, înghit lacom îmbucături de mămăligă.* DELAVRANCEA, V. V. 117. *Iată, vezi, pîntecele meu e doldora, ba am dat şi de pomană, căci n-am mai putut mînca.* ŞEZ. III 130. ✧ E x p r. **A-i face** (cuiva) **pîntecele cobză** (sau **coastele pîntece**) = a bate (pe cineva) foarte tare. *Ia să-i faci chica topor, spinarea dobă şi pîntecele cobză, zise Setilă, căci altmintrelea nici nu e de chip s-o scoţi la capăt cu buclucaşul acesta.* CREANGĂ, O. A. 253. *Şi-i da piste un omuşor care ţi-a face coastele pîntece.* NEGRUZZI, S. I 250.

2. (Cu sens restrictiv) Stomac. *Acuş s-or şi aduce bucatele şi vinul, şi numai de-aţi avea pîntece unde să le puneţi.* CREANGĂ, O. A. 255. *Apoi la hramul bisericii se ţinea praznicul cîte o săptămînă încheiată; şi numai să fi avut pîntece unde să pui coliva şi bucatele, atît de multe erau.* id. ib. 38. ✧ L o c. a d v. **Cu pîntecele lipit de coaste** = flămînd tare, înfometat. *Petrecuse el iarna cum petrecuse, cu puţini tăciuni în vatră şi cu pîntecele cam lipit de coaste.* GANE, N. III 182. ✧ E x p r. **Ai să faci broaşte în pîntece,** se spune în glumă celui care bea multă apă. **A se închina pîntecelui** = a fi peste măsură de lacom, a trăi numai pentru mîncare.

3. Organul femeii în care se dezvoltă fetusul; uter. *Dar graţia celui ce mă deosebise din pîntecele mamei mele... voia într-altfel.* GALACTION, O. I 56. *Nu vezi pe cine am la genuchii mei? Pe muma care a purtat în pîntecele ei pe domnul de mîne al Moldovei.* DELAVRANCEA, A. 52. ✧ F i g. *Din pîntecele urii născu amoru-mi viu!* MACEDONSKI, O. II 115. ✧ E x p r. **A lua** (**a avea** sau **a purta**) **în pîntece** = a rămîne (sau a fi) însărcinată. *Pasămite luase în pîntece.* ISPIRESCU, L. 120. (Familiar) **A trăi** (**a fi, a se simţi**) **ca în pîntecele maicii sale** = a trăi bine şi în belşug, a se simţi foarte bine şi în siguranţă. **A fi cu pîntecele la gură** = a fi însărcinată, a avea o sarcină înaintată.

II. F i g. **1.** Partea dinăuntru a unui lucru; interior, adîncime. *Scobi în pîntecele acelui munte o mulţime de cămări şi cămăruţe... încît se rătăcea printr-însele, d-ar fi fost nu ştiu cine.* ISPIRESCU, U. 116. (Şi în forma *pîntec*) *Simţea în nări aburii de borş acru ţîşniţi din pîntecul bucătăriilor.* CAMILAR, N. II 139.

2. Partea bombată, ieşită în afară a unor obiecte (vase, vehicule etc.). *Pîntecele garafei.* ▭ *Şlepul era cufundat pe sfert în apă. Şi cum stăteau ei culcaţi pe paie, în fund, auzeau deasupra capetelor lor cum se strecoară faţa apei şuşotind şi gîlgîind pe lîngă pîntecele de metal.* DUMITRIU, N. 135.

— Variantă: **pîntec** (DUMITRIU, N. 137, MACEDONSKI, O. I 70) s. n.

PÎNTECÉL, *pîntecele,* s. n. Diminutiv al lui p î n t e c e.

PÎNTECÓS, -OÁSĂ, *pîntecoşi, -oase,* adj. **1.** Cu pîntecele mare, proeminent; burtos. *S-a dus la deal pe iapa lui pîntecoasă, călărind pe deşelate, numai pe-o cergă moţoasă.* SADOVEANU, B. 176. *Preuţii noştri din sat... nu-i încape cureaua de pîntecoşi ce sînt.* CREANGĂ, A. 120. *Parcă văz colo pe un biet vînător, bondoc şi pîntecos, bălăcind ca vai de dînsul, pe ploaie şi pe zloată, într-o luncă noroioasă.* ODOBESCU, S. III 157. ✧ (Substantivat) *S-apropie de mine Un om cu barba albă, un pîntecos bătrîn, La faţă gras şi rumen.* NEGRUZZI, S. II 230.

2. (Despre obiecte) Umflat, bombat. *Lung îi sună în ureche, Pe cînd el cu grijă scoate Pîntecoasă ploscă veche Din dăsaga de la spate.* TOPÎRCEANU, B. 17. *Ah! garafa pîntecoasă doar de sfeşnic mai e bună.* EMINESCU, O. I 46. *Pe lîngă părete sta aşezate în rînd mai multe ulcioare pîntecoase pline de vin de Odobeşti şi de Cotnar.* NEGRUZZI, S. I 151.

PÎNTECÚŢ, *pîntecuţe,* s. n. Pîntecel.

PÎNTRE prep. v. **printre.**

PÎNZÁR, *pînzari,* s. m. (Învechit) Ţesător sau negustor de pînzeturi. *Sînt feciorul unui pînzar, m-am născut în Damasc şi mă numesc Mokval.* GORJAN, H. II 202. (Cu pronunţare regională) *Nu-i bine cînd pînzariul s-apucă de cusut Şi croitoriul de ţesut.* DONICI, la TDRG.

PÎNZÁT, -Ă, *pînzaţi, -te,* adj. (Despre hîrtie şi despre obiecte confecţionate din hîrtie) Din hîrtie fabricată cu un amestec de fibre textile, pentru a avea rezistenţă. *Plic pînzat.*

PÎNZĂ, *pînze,* s. f. **I. 1.** Ţesătură făcută din fire de bumbac, de in, de cînepă etc., din care se confecţionează albituri, cearşafuri etc. *Aşternutul era de nişte pînză albă ca zăpada şi subţire de s-o spargi cu limba.* ISPIRESCU, L. 251. *Scoate din lada babei valuri de pînză.* CREANGĂ, P. 14. *De s-ar ţese pînza-n baltă, Fără iţă, fără spată, Fără leac de suveicuţă, Ar ţese ş-a mea mîndruţă.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 425. ✧ F i g. *Soarele risipea ceaţa alburie. Pînza subţire a negurilor se destrăma.* C. PETRESCU, S. 140. *Chipul tău, umbra ce ai aruncat-o pe pînza gîndirilor mele este singura fericire ce am avut-o.* EMINESCU, N. 74. ✧ *Pînză de casă* = pînză ţesută la război manual; pînză ţărănească. *Pînză tare* v. t a r e. ✧ E x p r. **Pînă în pînzele albe** = (în legătură cu verbe de mişcare) oricît de departe, pînă la capăt; (în legătură cu verbe care exprimă o prigonire, o urmărire) pînă la ultima limită, necruţător. *Eu cu asemenea oameni aş merge pînă în pînzele albe. Ţi-e mai mare dragul să porneşti cu el la drum.* C. PETRESCU, Î. II 137. *Cîştigăm la sigur. Nu-l las nici mort... pînă în pînzele albe o să merg... pînă la Casaţie.* BART, E 264. *Prinse şi mai multă pică pe dînsul, prigonindu-l pînă în pînzele albe.* ISPIRESCU, U. 19. **A zări ca printr-o pînză** = a nu vedea limpede, a desluşi cu greu; a vedea ca prin sită. *Nu mai văd, abia zăresc, ca printr-o pînză.* VLAHUŢĂ, la TDRG. **Ţine-te, pînză, să nu te rupi** = ţine-te bine, fii curajos. *Apucă* [Joe] *trăsnetele şi fulgerile în mînă şi apoi să te ţii, pînză, să nu te rupi.* ISPIRESCU, U. 82. **A curge pînză** = a curge neîntrerupt, ca o masă continuă. *Prahova îşi rostogolea valurile, curgînd aci pînză, aci zdrenţuite de stînci.* La TDRG. **A ţese pînzele** = a face intrigi. **A** (**i se**) **încurca** (cuiva) **pînza** = a (i se) strica planul (cuiva), a (se) complica lucrurile. V. i ţ ă. **A** (**se**) **înălbi pînza** = a se face ziuă. **A lega gura pînzei** v. g u r ă (II 1 f). **A prinde pînza gură** v. g u r ă (II 1 f). ✧ (În metafore şi comparaţii) *Căpitanul Tudor ridică ochii şi văzu într-o pînză de lacrimi privirile aspre ale moşneagului.* SADO-

VEANU, O. VII 101. *Colo, departe, se zăreau cîteva case, pînza limpede a unui lac și, în dosul lor, un tren în mers.* DAN, U. 3. *Vîntul tace, frunza deasă stă în aer neclintită... Sub o pînză de lumină lunca pare adormită.* ALECSANDRI, O. 186. ✦ Unealtă de pescuit, rețea din ață subțire și ochiuri dese; plasă deasă. [Peștele] *îl prinde cu vîrșa, cu undița... cu mîna, cu pînza, cu mreja, cu năvodul.* ȘEZ. II 32. ✦ Fig. Șir, rînd (rar) de oameni. *Pînză de trăgători.* ✧ Expr. (Învechit) **Pînză de oaste** = corp de oaste, grup de ostași. *În urma tuturor venea rămășița armatei cu carăle și bagajele, fiind astfel întru tot șapte pînze de oști.* BĂLCESCU, O. II 110. ✦ Fig. Șuviță, fascicul. *Băltoacele țîșneau în pînze galbene de apă sclipitoare sub roțile de cauciuc cu spițe fine.* DUMITRIU, N. 31.

2. Bucată de pînză (1), avînd diferite întrebuințări:

a) Țesătură cu care se acoperă fața sau trupul mortului; giulgiu. *Așa este, măicuță, răspunse Harap-Alb... galbăn la față, de parcă-i luase pînza de pe obraz.* CREANGĂ, P. 222. *Tu iei mămăliga din gura copiilor, ești în stare să iei și pînza de pe obrazul mortului.* CONTEMPORANUL, VII 102. *Ia pînza de pe obraz Și vezi moarte cu năcaz; Ia pînza de pe picioare Și vezi moartea-nșelătoare.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 149.

b) (La pl.) Albituri, cearșafuri. *În umbra parfumată a buduarului să vin, Să mă-mbete acel miros de la pînzele de in.* EMINESCU, O. I 154.

c) (Mai ales la pl.) Bucată mare de țesătură rezistentă care se fixează de vergelele catargelor unui vas și care, împinsă de vînt, face să înainteze vasul; velă. *Colo, la răsărit, pe mare, se legăna cu înclinări repezi o luntre albă cu două pînze.* DUNĂREANU, N. 200. *N-a trecut mult; a-nceput să sufle vîntul așteptat, s-au umflat pînzele și am pornit.* CARAGIALE, P. 68. *Se zărea plutind, Cu lopețile vîslind, Cu pînzele fîlfîind, Un caic mare, bogat.* ALECSANDRI, P. P. 124.

d) Bucată de țesătură deasă, fixată pe un cadru, pe care se pictează; p. ext. tablou pictat. *Pilpîiala* [flăcării]... *însuflețea straniu vechile pînze de pe pereți.* M. I. CARAGIALE, C. 101. [Tablourile] *par a fi făcute mai curînd după pînzele unor pictori decît după natură.* GHEREA, ST. CR. III 286. *A creat pe pînza goală pe madona dumnezeie, Cu diademă de stele, cu surîsul blînd, vergin.* EMINESCU, O. I 29.

e) (În expr.) *Pînză de cort* = foaie de cort, v. cort. *Mergem la cumătrul Grigore, care ține restaurant în Moși, sub un umbrar din pînză de cort.* PAS, Z. I 19. (Rar) *Pînză de masă* = față (**II 6**) de masă. *Pînza mesei și șervetele erau de filaliu, țesute în casă.* NEGRUZZI, S. I 151.

3. Țesătură pe care o face păianjenul. *Luă două cămăși... mai subțiri decît pînza păianjenului.* ISPIRESCU, L. 118. *Iar de sus pîn-în podele un paingăn prins de vrajă A țesut subțire pînză strălucie ca o mreajă.* EMINESCU, O. I 76.

4. Țesătură sau împletitură specială, din fire textile sau metalice, folosită în industrie, în laboratoare etc. *Pînză de filtru. Pînză cauciucată.* ✧ *Pînză de calc* = pînză subțire și transparentă pe care se desenează planuri. *Pînză cerută* = mușama. *Bătrînul, cu pipa stinsă dintre dinți, își îndesă șapca pe urechi, își încheie mantaua de ploaie făcută din pînză cerută.* BART, E. 235.

II. Lama sau tăișul de metal al unor instrumente. *Toarnă apă de trei ori pe pînza coasei.* La TDRG. *Un cuțit cu pînza tare, subțirică și fără plăsele.* ȘEZ. II 225. ✧ *Pînză de ferăstrău* = joagăr. *Poseda două pînze de ferăstraie cu pădurea necesară lucrului lor.* I. IONESCU, P. 360.

III. Corp sau strat de grosime aproximativ constantă și foarte mică în raport cu celelalte dimensiuni. ✧ *Pînză de apă* = strat de apă în sol sau la suprafață, provenit din apa de infiltrație.

– Pl. și: (învechit) *pînzi* (ALECSANDRI, P. I 194).

PÎNZĂRÍE s. f. **1.** (Cu sens colectiv) Cantitate mare de pînză sau de articole confecționate din pînză; pînzeturi. (Fig.) *Subțirile neguri păreau pînzărie De brum-argintoasă, lucind viorie.* EMINESCU, O. IV 328.

2. (Rar) Magazin în care se vinde pînză. *Știa niște prăvălii cu tot soiul de marfă de îmbrăcăminte și încălțăminte: opincării, pînzării, abagerii cu zăbune.* CAMIL PETRESCU, O. II 451.

PÎNZĂTÚRĂ, *pînzături,* s. f. Pînză sau bucată de pînză; ștergar, șervet. *Îi puse în traistă un codru de pîine de mălai, niște brînză și ceapă, toate învelite într-o pînzătură curată.* REBREANU, I. 46. *Mama-mi dă învățătură Cum se țese-o pînzătură.* COȘBUC, P. I 103. *Au întins hoștinile... pe o pînzătură și m-au înfășat cu ele peste tot, ca pe un copil.* CREANGĂ, A. 16. ✦ (Regional) Broboadă, basma, maramă cu care se îmbrobodesc femeile (măritate) la țară. *Nevastă cu pînzătură, Treci Murășul și-mi dă gură.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 413. ✦ (Învechit) Draperie. *Intră încet, ridicînd una din pînzăturile negre.* NEGRUZZI, S. III 376.

– Variantă: **pînzetúră** (MURNU, O. 87) s. f.

PÎNZETÚRĂ s. f. v. **pînzătură.**

PÎNZÉTURI s. n. pl. **1.** Diferite feluri de pînză. *Vinerea era tîrg și moții veniți în căruțe, cu oale și pînzeturi și linguri de lemn, ascultau uimiți cuvintele mormăite de Lupul sau de Pante emon.* DUMITRIU, N. 188. *Drăghici era fiul unui toptangiu de pînzeturi.* VLAHUȚĂ, O. A. III 66. *În fabrici se țes... pînzeturi mult mai ușor și în timp mult mai scurt.* CREANGĂ, O. A. 299.

2. Obiecte confecționate din pînză; albituri, rufărie. *Ieși în vîrful picioarelor și se întoarse imediat c-un pachet de pînzeturi.* BART, E. 382. [Copilașii] *albi ca și pînzeturile în care erau învăliți.* La TDRG.

PÎNZÍCĂ s. f. Pînză subțire (de calitate inferioară).

PÎNZÍȘ [1] s. n. Ceea ce seamănă cu o pînză; văl. (Fig.) *Automobilul trase la scară, înconjurînd rondul în formă de inimă împodobit cu flori roșii tomnatece, care rîdeau subt mîngăierea soarelui ieșit brusc din pînzișul de nouri.* REBREANU, R. I 175.

PÎNZÎȘ [2], **-Ă,** *pînzîși, -e,* adj. (Regional; despre ploaie) Care cade ca o pînză deasă peste o mare întindere de pămînt. *Ploile lungi... nu-s totuna cu ploile pînzîșe — cele cari plouă pe o mare suprafață de pămînt.* PAMFILE, VĂZD. 108.

PÎNZIȘOÁRĂ s. f. Diminutiv al lui pînză.

1. v. pînză (**1**). *Pînză, pînzișoara mea, Să-ți spun cînd te-am început.* MARIAN, S. 59.

2. v. pînză (**2 a**). *Cînd era la miez de noapte, Vălenaș trăgea de moarte... Cînd era la ziușoară, Vălenaș sub pînzișoară.* ȘEZ. II 79.

PÎNZÚCĂ s. f. (Rar) Pînzișoară (**1**). *Iară tu, pînzuca mea, Să te faci o cărărea, Să mă duc la sora mea.* RETEGANUL, P. IV 67.

PÎNZUÍ, *pînzuiesc,* vb. IV. Tranz. **1.** (Rar) A acoperi cu giulgiu fața sau trupul unui mort. *Alei! dragă, de ești viu, Spune mamei ca s-o știu, Iar de nu, să te bocesc, Trupul să ți-l pînzuiesc, Podurile să-ți gătesc.* ALECSANDRI, P. P. 137.

2. A prinde pînza (**2 c**) pe catarg, a întinde vintrelele. *Calipso-i mai aduce pînzetură De pînzuit catargul.* MURNU, O. 87.

PÎNZÚȚĂ, *pînzuțe,* s. f. (Rar) Pînzișoară (**1**). *Mi l-am trimes Prin munte, prin șes, La tîrg în Brașov, Să călătorească Și să-mi tîrguiască Pînzuță de in, Fir și ibrișim.* TEODORESCU, P. P. 659.

PÎPÓR, *pîpoare,* s. n. (Învechit) Parte de moşie. *Despărţirea trupului moşiei în patru pîpoare arată că chiar din vechime s-a recunoscut că această moşie este prea mare şi trebuie despărţită.* I. IONESCU, M. 662.

PÎR[1] conj. v. **pînă**[1].

PÎR[2] interj. (Adesea cu sunetul «r» prelungit) Onomatopee care redă zgomotul sau trosnetul unui corp care se rupe sau se despică. *Bocăneşte el cît bocăneşte, cînd pîrr! cade copacul peste car de-l sfarmă şi peste boi de-i ucide.* CREANGĂ, O. A. 151.

PÎR[3] s. m. (Regional) Cel care pîrăşte; pîrîş, reclamant. *Ştefan-vodă auzea, Mîna pe condei punea Şi pe hîrtie scria, În mîna pîrului c-o da.* MAT. FOLK. 105.

PÎRĂ, *pîre,* s. f. **1.** Plîngere contra cuiva, acuzare, denunţ. *Întreba dacă are cineva vreo pricină, vreo pîră de adus.* GALACTION, O. I 280. *Nu voi s-ascult astăzi, duminică, aşa vorbe de pîră.* CARAGIALE, S. 53.

2. (Învechit şi popular) Judecată, proces. *El m-a dat în pîră ca să mă scoată din Cioboteşti.* SLAVICI, la TDRG. *Aceşti trei oameni avea pîră pentru un minz.* SBIERA, P. 218.

— Pl. şi: *pîri.*

PÎRĂÍ vb. IV v. **pîrîi.**

PÎRĂIÁŞ, *pîrăiaşe,* s. n. (Şi în forma *pîrîiaş)* Diminutiv al lui p î r ă u. *O luă la goană spre pîrîiaş, unde îşi vîrî capul de cîteva ori în unda lui rece.* CAMIL PETRESCU, O. II 212. (F i g.) *Pe faţa-i pămîntie, unsuroasă, năduşeala-şi deschidea către bărbie pîrîiaşe întortocheate.* GALAN, B. I 62.

— Variantă: **pîrîiáş** s. n.

PÎRĂITOÁRE s. f. v. **pîrîitoare.**

PÎRĂU, *pîraie,* s. n. **1.** Apă curgătoare mică, rîu mic care, de obicei, se varsă într-un rîu mai mare. *Pe ici, pe colo, pîraie lucii curgeau pe sub sălcii tăcute, încremenite în mîhnirea singurătăţilor.* SADOVEANU, O. I 12. *În vale văd căscioara cu streaşină de brad; Aud, tîrziu prin noapte, piraiele ce cad Cu vuiet de pe dealuri.* COŞBUC, P. I 258. *Oltule, Olteţule! Seca-ţi-ar pîraiele, Să crească dudaiele, Să trec cu picioarele.* ALECSANDRI, P. P. 284. *Pînă nu ajungi la pîrău, să nu ridici poalele* (= nu te pripi).

2. F i g. Cantitate mare; şiroi. *Un pîrău de sînge ţîşni.* SADOVEANU, O. I 304. *De lacrimi pîraie Revarsă-a lor undă pe negru-i obraz.* MACEDONSKI, O. I 15. *Şi vărsînd pîrău de lacrămi din ochi, au mulţămit cu înduioşare.* DRĂGHICI, R. 35.

— Pl. şi: (regional) *pîrăie* (CREANGĂ, A. 125). — Variante: **pîrîu,** *pîrîuri* (ALECSANDRI, P. P. 156), **părău** (EMINESCU, N. 7) s. n.

PÎRĂUÁŞ, *pîrăuaşe,* s. n. (Şi în forma *pîrîuaş)* Pîrăiaş. *Un pîrîuaş curge risipit, tăcut, printre bolovanii arşi de soare.* VLAHUŢĂ, O. A. II 159. *Începuse a înnopta, cînd am ajuns într-o înfundătură de munţi, unde se auzea răsunînd glasul unui pîrăuaş.* CREANGĂ, A. 31. *Pe fineţele-nflorite cu frumoase albăstrele, Curge ca o bucurie pîrîuaşul cristalin.* BELDICEANU, P. 57. ✧ F i g. *Un pîrăuaş îngust de sînge se strecura pe sub tunică şi picura pe coastele murgului.* SADOVEANU, O. I 32.

— Variantă: **pîrîuáş** s. n.

PÎRĂÚŢ, *pîrăuţe,* s. n. Pîrăiaş. *Lîngă un pîrăuţ Bate un căţeluş* (Broasca). GOROVEI, C. 31. (Şi în forma regională *părăuţ) Atunci Dragomir se repezi şi, smulgînd un smoc de floricele ce creşteau pe malul părăuţului ce curgea de la izvor, le aruncă la picioarele Mandei.* NEGRUZZI, S. I 108. *Părăuţ, apă amară, Face-te-ai neagră cernealâ.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 160. ✧ F i g. *Curg întregi părăuţe De lacrimi din ochii săi.* CONACHI, P. 15.

— Variantă: **părăúţ** s. n.

PÎRCĂLÁB, *pîrcălabi,* s. m. **1.** (În vechea organizare administrativă a Moldovei) Dregător mai mare peste un ţinut, cu atribuţii de castelan al cetăţii şi de judecător. *Ei plecară într-o trăsură cu opt cai de poştă, pregătită de pîrcălabul de Galaţi.* GANE, N. III 130. *Pîrcălabe, vreau poporul meu să fie-nştiinţat De unirea şi-nrudirea care-aci s-au încheiat.* DAVILA, V. V. 184. ✦ Comandant de cetate. *Noi Ştefan-voievod, jupînilor noştri pîrcălabi Oancea şi Ivan de la Crăciuna, sănătate.* SADOVEANU, F. J. 693. *E, cum stau hotarele, pîrcălabi, că după cum închideţi ochii aşa doarme şi ţara.* DELAVRANCEA, A. 21.

2. Comandant de cetate în evul mediu; (ulterior) mai-marele unui sat, al unei comune; primar. *Nu-l primise în sat şi el întreba de casa pîrcălabului.* PANN, P. V. I 85. *Pătru calu-şi repezea... Şi mergea din sat în sat, Bătînd cîte-un pîrcălab Ca să-i gătească conac.* TEODORESCU, P. P. 611. ✦ (Transilv., Munt.) Perceptor, strîngător de biruri. *Pîrcălabul biru-mi cere; Bir nu-i dau, că n-am muiere, Nici muiere, nici copii, Nici un fel de căpătîi.* TEODORESCU, P. P. 330.

3. (Transilv., învechit) Comandantul unei închisori; temnicer. *Măi jupîne pîrcălabe, Tu din lanţuri mă sloboade Şi nu m-arunca-n temniţă, Ci dă-mi drumul pe uliţă.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 215.

— Variantă: **părcăláb** s. m.

PÎRCĂLĂBÍE, *pîrcălăbii,* s. f. **1.** Dregătorie de pîrcălab (1).

2. Instituţia pe care o conducea pîrcălabul şi sediul ei. *Asamanaf s-a întors cu toată droaia după el la pîrcălăbie, ca să caute acolo dreptate.* SADOVEANU, D. P. 156. *Proprietarul, care era prevestit de mai-nainte de pîrcălăbie, îi primi cu mare alai.* GANE, N. III 131.

PÎRDÁLNIC, -Ă, *pîrdalnici, -e,* adj. (Adesea glumeţ, cu nuanţă afectivă) Afurisit, blestemat. *Inimă pîrdalnică.* ✧ (Mai ales substantivat) *Aşa-i pîrdalnica asta de dragoste!* GANE, N. I 93. *Apoi lasă-ţi, băiete, satul cu tot farmecul frumuseţilor lui şi pasă de te du în loc strein şi aşa depărtat, dacă te lasă pîrdalnica de inimă!* CREANGĂ, A. 119. *Rămîi la mine şi ajută-mă ca să mă dezbăr de pîrdalnicul meu de năravi.* ODOBESCU, S. III 45. ✦ (Eufemistic, substantivat, articulat) Dracul, diavolul. *Ce pîrdalnicu! Vrei să trăieşti o sută de ani?* NEGRUZZI, S. I 90. *Cum să rămîi eu cu dînsul, bătu-l-ar pîrdalnicu de loază îmbătierată?* GORJAN, H. IV 176. ✧ E x p r. **Lasă-l pîrdalnicului** (sau **la pîrdalnicul**) = lasă-l încolo, în pace. *Ia lasă-mă la pîrdalnicul, stăpîne, că-i spăria oamenii cu vorbele d-tale!* CREANGĂ, P. 154.

— Variantă: **purdálnic, -ă** (DELAVRANCEA, S. 227) adj.

PÎRG s. n. v. **pîrgă.**

PÎRGÁR, *pîrgari,* s. m. **1.** (În organizarea administrativă medievală a ţărilor romîneşti) Fiecare dintre cei doisprezece membri ai sfatului administrativ al oraşului. *Oraşele ce dobîndiseră şi îşi păstrară libertatea lor, constituindu-se pe principiul comunal, se ocîrmuiau de o magistratură aleasă pe fiecare an şi compusă de un judeţ şi de doisprezece pîrgari.* BĂLCESCU, O. II 114.

2. (Regional) Om uşuratic, care se poartă rău, care nu-şi ţine cuvîntul. *Măi pîrgarule, nici de dracu nu eşti bun.* ŞEZ. XIX 60.

3. (Regional) Paznic, păzitor (de pădure, de vînat, de vie).

PÎRGÁV, -Ă, *pîrgavi, -e,* adj. (Regional, despre fructe) Care dă în copt, care dă în pîrgă; care se coace de timpuriu. *Nu putea să meargă cu mîna goală şi trebuia să aştepte pînă ce vin strugurii pîrgavi, cea mai potrivită cinste pentru un dascăl ca Clăiţă.* SLAVICI, O. I 76.

PÎRGĂ s. f. (Şi în forma *pîrg)* **1.** (În l o c. a d j.; despre fructe sau cereale) **În pîrgă** = copt, dat în copt.

În jurul lui, cîmpul verde, bogat, miroase a grîu în pîrgă şi a fin. DAN, U. 157. *Acuma-i vremea de fugă, Pînă sînt holdele-n pîrgă, Unde calci, Urmă nu faci.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 58. **A da în pîrgă** (sau **în pîrg**) = a începe să se coacă, să se pîrguiască, a da în copt. *Rămîn încruntaţi, întunecaţi oamenii şi vara cînd dau în pîrg cireşele.* STANCU, D. 24. *Cînd dă în pîrg spicul, putem găti combinele pentru recoltă.* SADOVEANU, A. L. 196. *Roşiile mai au pînă să dea în pîrgă, mult şapte-opt zile.* id. P. M. 283.

2. Timpul cînd încep a se coace fructele sau cerealele. *Pînă la pîrga păioaselor... pămîntul întreg se îmbracă în auriul sau verdele crud al holdelor.* MIHALE, O. 185. *Se făcea ca astăzi parcă pe vremea pîrgului de toamnă.* ANGHEL, Î. G. 39.

3. (Cu sens colectiv) Cele dintîi fructe sau roade dintr-un an, roade timpurii. *Nici pîrga acestui pom nu o văzuse măcar.* ISPIRESCU, L. 73. *O tavă purtînd feluriţă pîrgă... se pune pe altar în sărbătorile zeiţei Ceres.* ODOBESCU, S. I 36.

— Variantă: **pîrg** (ISPIRESCU, L. 72) s. n.

PÎRGHIE, *pîrghii,* s. f. **1.** Bară rigidă cu un punct de reazem asupra căruia se exercită o forţă activă şi o forţă rezistentă; bară (de lemn sau de fier) care serveşte la ridicarea sau la mişcarea unei greutăţi. *Era cu o pîrghie în mînă, cu care se opintea să ridice carul.* La TDRG. ✦ Braţul unei balanţe.

2. Fig. (Livresc) Mijloc prin care se dă impuls unei activităţi; forţă socială sau morală. *Industria socialistă, şi în primul rînd industria grea, este principala pîrghie pentru dezvoltarea puternică a forţelor de producţie în agricultură.* GHEORGHIU-DEJ, R. 29.

PÎRGUÍ, *pîrguiesc,* vb. IV. Refl. (Despre fructe şi cereale) A începe să se coacă, a da în copt, a da în pîrgă, a se rumeni. *Înflori-vor flori şi se vor pîrgui holde pe gunoaiele trecutului.* SADOVEANU, N. P. 232. *Venise acum vremea cînd pepenii se pîrguiau prin bostane.* I. BOTEZ, ŞC. 139. ✧ Tranz. Fig. *În partea răsăritului, cerul îşi pîrguise bolta cu o paloare galbenă, roşaurie.* MIHALE, O. 143.

PÎRGUIÁLĂ, *pîrguieli,* s. f. Prima fază de coacere a fructelor, cînd li se schimbă culoarea şi creşte conţinutul lor în zahăr. ✧ Expr. **A da în pîrguială** = a da în pîrgă, a începe să se coacă. *Se scuturară florile şi roadele se arată; apoi spre seară* [pomul] *dă în pîrguială.* ISPIRESCU, L. 72.

PÎRGUÍT[1] s. n. Faptul de a se pîrgui şi timpul cînd se pîrguiesc fructele sau cerealele; copt. *Pe la pîrguitul strugurilor s-a despărţit, cu lacrămile pe obraz, de singura odraslă a casei şi singura ei mîngîiere.* VLAHUŢĂ, O. A. 96.

PÎRGUÍT[2]**, -Ă,** *pîrguiţi, -te,* adj. (Despre fructe şi cereale) Care începe să se coacă, care a dat în copt, care a dat în pîrgă, aproape copt. *Din roada-ţi pîrguită n-ai mai cules nimic.* LESNEA, I. 112. *Un miros de rod pîrguit umple aerul.* ANGHEL-IOSIF, C. L. 116. *Să vadă grîul a pornit, De e copt, de-i pîrguit.* TEODORESCU, P. P. 154.

PÎRÍ, *pîrăsc,* vb. IV. Tranz. **1.** A arăta în mod răutăcios faptele unei persoane, a acuza, a se plînge de cineva; a da pe faţă, a spune (pe cineva) la..., a denunţa, a reclama. *Cîţiva* [elevi] *din a patra fumau şi se lăsau şantajaţi de alţii care le cereau ţigări, că altfel îi pîrăsc.* PAS, Z. I 113. *Ceilalţi s-au vorbit între dînşii să dea jalobă asupra lui cu feluri de clevetiri, pîrîndu-l că ar fi un făţarnic.* NEGRUZZI, S. I 225.

2. (Învechit şi popular) A chema (pe cineva) în judecată, a intenta (cuiva) proces. *Lupul te pîrăşte, lupul te judecă,* se zice despre judecătorii puternici, interesaţi şi nedrepţi.

PÎRÎCIÚNE, *pîrîciuni,* s. f. (Rar) Pîră (1). *Se miră că oameni ca mitropolitul şi administratorul Casei bisericii pun temei pe pîrîciuni neiscălite.* STĂNOIU, C. I. 90.

PÎRÎÍ, pers. 3 *pîrîie,* vb. IV. Intranz. A produce sunetul caracteristic ruperii unui material tare; a scoate un zgomot surd prin lovire, ardere, sfîrtecare etc. *Gheaţa pîrîia ca o uriaşă clădire ce stă să se surpe.* SANDU-ALDEA, U. P. 119. *Brazii pîrîiau în codri, dărîmaţi ca subt lovituri de secure.* RUSSO, O. 114. ✧ Expr. **Fuge de-i pîrîie călcîiele** v. călcîi.

— Prez. ind. pers. 3 şi: *pîrîieşte.* — Variantă: (Transilv.) **pîrăi** (REBREANU, R. I 256, RETEGANUL, P. IV 13) vb. IV.

PÎRÎIÁŞ s. n. v. **pîrăiaş.**

PÎRÎÍRE s. f. (Rar) Pîrîit. *Picături rare prinseră a cădea zdrobind painjăni pe pămîntul uscat; cel dintîi roi sună pe acoperiş cu o pîrîire repede.* SADOVEANU, O. IV 224.

PÎRÎÍT s. n. Faptul de a pîrîi; pîrîitură. *Sînt unii oameni care simt o adevărată plăcere să asculte... pîrîitul de halice al ploii.* SADOVEANU, O. L. 272. *Nu trecu mult şi auzii în urmă murmure de voci şi pîrîitul crengilor.* DUNĂREANU, CH. 135.

PÎRÎITOÁRE, *pîrîitori,* s. f. **1.** Mecanism de diferite forme şi construcţii care, pus în mişcare, produce pîrîituri, zgomote stridente. *Urechile se învaţă a răsuna ca o pîrîitoare.* ODOBESCU, S. I 376. ✦ Hîrtie legată cu o sfoară de cele două capete de sus ale spetezelor zmeului, la înălţarea căruia produce un pîrîit puternic; zbîrnîitoare. (În forma *părăitoare*) *Făcea nişte părăitori de gîndeai că bate toba în cer, aşa urla de tare zmeul nostru.* GHICA, S. 301.

2. Specie de lăcustă de culoare cafenie sau neagră, care, cînd zboară, produce un fel de pîrîituri *(Psophus stridulus). Numele de pîrîitoare al acestui fel de lăcustă îi vine de acolo pentru că ea... cînd zboară pîrîieşte.* MARIAN, INS. 516.

— Variante: **părăitoáre, pîrăitoáre** s. f.

PÎRÎITÚRĂ, *pîrîituri,* s. f. Zgomot caracteristic produs de o rupere; despicare, rupere, ardere a unui material tare. *Se auzi o pîrîitură straşnică de gard.* BUJOR, S. 92. *Orice pîrîitură de creangă făcea să-i bată inima cu mai multă putere.* DUNĂREANU, CH. 238. *Nu auzea nimică, decît cînd şi cînd... pîrîituri de vreascuri.* SBIERA, P. 172. ✦ Răpăit. *Tunurile băteau cine ştie unde, pîrîiturile puştilor curgeau slăbite de departe.* SADOVEANU, O. VI 238.

PÎRÎŞ, *pîrîşi,* s. m. (Popular şi arhaizant) Împricinat; (în special) cel care pîrăşte, reclamant. *A poruncit negustătorului... să răscumpere ochiul cu două sute de galbeni: o sută de galbeni pîrîşului şi o sută pîrcălăbiei.* SADOVEANU, D. P. 156.

PÎRÎT, -Ă, *pîrîţi, -te,* adj. Învinuit, învinovăţit; acuzat, inculpat. (Substantivat) *Pîrîtul trebuie să se ducă la tîrg, să-şi caute avocat.* STANCU, D. 258.

PÎRÎTÓR, -OÁRE, *pîrîtori, -oare,* adj. Care pîrăşte; care are obiceiul să pîrască; care denunţă; delator. *N-au venit de patru zile! se răsuci iar din pat tovarăşul lui Comşa, cu promptitudinea unui şcolar pîrîtor.* C. PETRESCU, Î. II 60. *Ne deprinsese a fi laşi, mîncinoşi, pîrîtori, leneşi.* DELAVRANCEA, la TDRG. ✧ (Substantivat) *Greaca o să întrebuinţeze toate mijloacele ca să afle pe pîrîtorul ei.* FILIMON, la TDRG.

PÎRÍU s. n. v. **pîrău.**

PÎRÎUÁŞ s. n. v. **pîrăuaş.**

PÎRJOÁLĂ, *pîrjoale,* s. f. **1.** Bucată de carne sau (mai rar) de peşte, friptă pe grătar. V. costiţă,

f l e i c ă. *Chifteluțe marinate cu tarhon; pîrjoală de nisetru; patricieni la grătar.* CARAGIALE, S. N. 221.

2. (Mold.) Tocătură de carne, dată prin făină sau pesmet și prăjită; chiftea. *Numai un rînd de pelinașe, să ne dregem, și cîte-o pîrjoală... Eu mor după pîrjoalele lu Tripcovici!* C. PETRESCU, C. V. 59. *Cînd o văd că cere vin curat și pîrjoale, știu că n-are nimic.* NEGRUZZI, S. III 78.

PÎRJÓL, *pîrjoluri,* s. n. **1.** Foc mare și iute (mai ales în vreme de secetă); incendiu violent și mistuitor. V. p o j a r. *S-a oprit... la un anume zid de biserică, năruită și pustie, după pîrjolul de anul trecut.* C. PETRESCU, A. R. 48. *Uneori cerul se încinge, pe alocurea, în depărtare, de o vîlvoare roșatică, provenită din pîrjol.* ODOBESCU, S. III 20. *Flacările acestui pîrjol ce prefăcu în cenușă tot orașul.* BĂLCESCU, O. II 119. ✧ E x p r. **A face pîrjol** = a nimici (prin foc); a face prăpăd. *Pe unde treceau, pîrjol făceau.* CREANGĂ, P. 246. *Ei lasă jos, pe coastă, să pască harmăsarii Și stau privind în vale cum fac pîrjol tătarii.* ALECSANDRI, P. III 289. **A da pîrjol** = a da foc, a distruge, a nimici (prin foc); a incendia. *Zise nepotului său să dea pîrjol unei păduri ce era p-acolo, p-aproape.* ISPIRESCU, U. 35. *Cum o văd că în crîng intră, îl iau împrejur ocol, Și, apucîndu-se-ndată, pun foc și îi dau pîrjol.* PANN, P. V. II 63. **A plînge cu foc și pîrjol** = a plînge cu desperare, a plînge în hohote. *Și unde începu a plînge cu foc și pîrjol, de ți se rupea inima de mila ei.* ISPIRESCU, L. 342. **A se face foc și pîrjol** = a se înfuria, a-și ieși din fire, a se supăra foc, a se face foc și pară.

2. F i g. Prăpăd, pustiire, urgie. *După cum s-au furișat ei* [moții] *cît mai adînc, cît mai între stînci, se poate bănui ce mare era pîrjolul care îi împingea din urmă.* BOGZA, Ț. 13. *Și se întinde vertiginos mai departe pîrjolul. Te asigur că în trei-patru zile va fi la Severin.* REBREANU, R. II 75. *Bate pe roibul, dă zor... pîrjolul se apropie.* DELAVRANCEA, S. 196. ✧ E x p r. **Pîrjol și foc** = nenorocire mare; dezastru. *De-o-nvinge Vogoride, atunci pîrjol și foc.* MACEDONSKI, O. II 189.

PÎRJOLÍ, *pîrjolesc,* vb. IV. T r a n z. **1.** A da foc, a aprinde, a incendia; a distruge, a pustii prin foc. *Pîrjoleau o țară întreagă.* SADOVEANU, O. I 535. *Ștefan-vodă, după ce slăbise caii turcilor, pîrjolind iarba înaintea lor peste tot locul prin care trebuiau să treacă, i-a tras la strîmtoare.* BĂLCESCU, O. I 127. ✧ F i g. *Domnia ți-or pîrjoli, Palaturi ți-or pustii, Praf și pulbere c-or fi.* TEODORESCU, P. P. 105.

2. A arde. [Cămașa] *atît se lipise, încît se făcu una cu pielea lui și-l pîrjolea de părea că este pus pe jeratec.* ISPIRESCU, U. 77. *Fata-i hazulie și m-a fărmăcat... — Dacă-i vrea să mă asculți, eu te sfătuiesc să n-o iei pe asta. Și focu-i hazuliu, dar tare rău te pîrjolește cîteodată.* CREANGĂ, P. 164. ✧ I n t r a n z. *Soarele de primăvară pîrjolise cu putere, iar sub streșina codrului căldura prindea a se potoli.* SADOVEANU, N. P. 22. ✦ (Cu privire la un aliment) A expune timp îndelungat acțiunii focului; a arde (în cuptor). *Cînd eram la maica fată, Mîncam turtă coaptă-n vatră Și-o coceam și-o pîrjoleam, Tot mai grasă mă făceam.* SEVASTOS, C. 27. ✦ F i g. A pricinui o pagubă, o pierdere mare cuiva; a da foc **(III 1).** *Ai pîrjolit mai dăunăzi la cărți pe sărdarul Cuculeț.* ALECSANDRI, T. I 138.

PÎRJOLÎT, -Ă, *pîrjoliți, -te,* adj. Ars de foc, de pîrjol, p. e x t. de soare. *Rătăceau prin sate arse, prin holde pîrjolite.* SADOVEANU, O. I 573. *Cîmpul era pîrjolit și deșert.* C. PETRESCU, R. DR. 116.

PÎRLÁZ s. n. v. pîrleaz.

PÎRLEA s. m. sg. art. (În e x p r.) **Ține-te** (sau **tunde-o, întinde-o), pîrleo** sau **să te cam mai duci pîrlea** = șterge-o, ia-ți tălpășița, cară-te; pe-aici ți-e drumul. *Cînd inima e spre rele, apoi... să te mai ții, pîrleo, că nu-și mai vine în voie.* DELAVRANCEA, H. T. 129. *Abia mă arătam înaintea vrăjmașului și să te ții, pîrleo! îi sfîriia călcîiele dinaintea feții mele.* ISPIRESCU, L. 13. **Du-te pîrlii** = du-te pe pustii, du-te naibii; pleacă, să nu te mai văd. *Du-te pîrlii! că doar n-am să-ți toc la ureche pînă mîne.* ALECSANDRI, T. I 110.

PÎRLEÁLĂ, *pîrleli,* s. f. **1.** Acțiunea de a (se) pîrli; arsură ușoară, superficială; pîrlitură. *Îi venise și ei miros de pîrleala pieilor.* ISPIRESCU, L. 214. *Dă-i o pîrleală bună cu niște chibrituri de ieste, care ard mocnit.* CREANGĂ, A. 111.

2. F i g. (Familiar) Păcăleală, înșelătorie; pagubă, pierdere. *Spune-mi dacă s-au stins bine paiele mucede, ca să știu cînd pot veni fără primejdie de vreo pîrleală.* CARAGIALE, O. VII 386. ✧ E x p r. (Familiar) **A-și scoate pîrleala** = a-și găsi o compensație; a se despăgubi (de o pagubă materială, de o osteneală etc.).

3. (Neobișnuit) Fum (provenit din arderea unor ierburi). *Se afumau cu pîrleală de săbiuță.* ODOBESCU, S. II 294.

PÎRLEÁZ, *pîrleazuri,* s. n. Trecătoare peste gardurile țărănești, făcută din trepte sau din una ori mai multe scînduri sau bîrne așezate orizontal pe niște stîlpi. *În noaptea limpede, se aprind sus stelele nopții și jos, în sat, se aprind steluțele caselor de stuh; și se mai aprind stele negre și inimi tinere la pîrleazuri.* SADOVEANU, O. I 51. *Iacă-mă-s aci, mamă. Tocmai săream pîrleazu prin fundul grădinii, cînd m-ai strigat.* BUJOR, S. 65. *Să nu vii pe la pîrleaz, C-are tata-un cîne breaz, Și te mușcă de obraz.* HODOȘ, P. P. 43.

— Variantă: (Mold.) **pîrláz** (SEVASTOS, C. 10, CREANGĂ, A. 14) s n.

PÎRLÍ, *pîrlesc,* vb. IV. T r a n z. **1.** A arde ceva la suprafață cu ajutorul flăcării (mai rar al jăraticului) sau cu ajutorul unui corp de metal foarte încins. V. p î r j o l i. *A pîrlit rufele la călcat.* ▭ *Cînd tăia tata porcul și-l pîrlea și-l opărea și-l învălea iute cu paie, de-l înădușea, ca să se poată rade mai frumos, eu încălecam pe porc deasupra paielor și jăceam un chef de mii de lei.* CREANGĂ, A. 41. *Eschil însoți uriașele sale trilogii tragice cu cîte o dramă satirică, unde înfățișa sau pe Prometeu, aducînd într-o trestie focul cerului de care își pîrleau degetele satirii, sau pe Circea prefăcînd în rîmători pe nenorociții tovarăși ai lui Odiseu.* ODOBESCU, S. I 34. *Te-am mînat apoi, pe loc, Cu hîrbul să-mi aduci foc; Hîrbul mi l-ai bucățit, Sprîncenile ți-ai pîrlit.* ALECSANDRI, P. P. 351. *Nu te juca cu focul, că te pîrlește* (= nu căuta primejdia). ✧ R e f l. *Unul din ogari a dat cu coada prin foc, s-a pîrlit nițel și d-aia miroase greu.* ISPIRESCU, L. 384. *Cumătră, mă pîrlesc, ard, mor, nu mă lăsa!* CREANGĂ, P. 33. ✧ E x p r. (Rar) **A o pîrli la** (sau **de**) **fugă** = a o rupe la fugă, a o tunde la fugă; a o lua la sănătoasa. *Noi, atunci, am pîrlit-o la fugă. Iar el, zvîrr! cu o scurtătură în urma noastră.* CREANGĂ, O. A. 54.

2. (Subiectul este soarele) A înnegri, a bronza. *Eram pîrlit de soare ca un harap.* SADOVEANU, O. VIII 27. *Descult și cu pieptul gol, pîrlit de soarele primăverii, era... un diavol ca oricare altul din sat.* C. PETRESCU, R. DR. 14. *În Iași, oamenii nu se scoală înainte de răsăritul soarelui, ba încă dorm pînă la prînzișor. Soarele nu-i pîrlește.* NEGRUZZI, S. I 297.

3. (Cu privire la vegetație, p. e x t. la pămînt) A ofili, a veșteji, a usca. *Copacul voiește Să tot odrăslească, (Să înfrunzească), Dar nu contenește Bruma să-l pîrlească.* PANN, P. V. II 42. ✧ R e f l. *Vremea vremuiește, floarea se pîrlește. Așa-i lumea, bat-o-s-o bată!* ALECSANDRI, T. I 339. *Pe unde umblă urîtul, Se pîrlește pămîntul; Pe unde umblă dragostea, Înverzește pajiștea.* BIBICESCU, P. P. 197.

4. Fig. A păcăli, a înșela. V. arde **(III 1).** *Vivat spanchia de Bîrzoaie!... Lumea-ntreagă să pîrlească.* ALECSANDRI, T. 76. ◇ Refl. *Calul le răspunse: o! o! cine se pripește se pîrlește.* ISPIRESCU, L. 195.

PÎRLÍT[1] s. n. Acțiunea de a (se) pîrli. *Pîrlitul porcului.* ✦ Lucru pîrlit, ars. *Stăpîne! mie-mi miroase a pîrlit.* ISPIRESCU, L. 213.

PÎRLÍT[2], **-Ă,** *pîrliți, -te,* adj. **1.** Ars ușor, la suprafață. V. pîrjolit. *Voi, nouă ciute... arse și pîrlite, Unde-ați purces așa de iute?* TEODORESCU, P. P. 373. ✦ (Despre haine, stofe etc.) Ars superficial (la călcat sau la dogoarea focului).

2. (Despre oameni) Ars de soare, înnegrit, bronzat. *Nu căta că-ți pare sarbăd și pîrlit obrazul meu.* HASDEU, R. V. 12. *Pleșuv, pe a lui frunte pîrlită, nesenină, Trec nori de gînduri negri sub cari ea se-nclină.* ALECSANDRI, P. III 306.

3. (Despre vegetație) Ofilit, veștejit, uscat. *Arză-te focul, răchită, Ce ești neagră și pîrlită.* ALECSANDRI, P. P. 312.

4. Fig. (Despre oameni, familiar) Sărac; necăjit, amărît. *Un bard pîrlit, dat gîndurilor pradă... Se plimbă-n Cișmigiu, pe sub umbrare.* ANGHEL-IOSIF, C. M. II 65. *Nu trebuia să te fi-nsurat, dacă te știai pîrlit.* CARAGIALE, O. III 35. ✦ (Substantivat) Neisprăvit, prăpădit, netrebnic. *Dă-mi, mă pîrlitule, o țigaie!* PREDA, Î. 98. *Un pîrlit află din auzite c-ar fi gol scaunul Moldovei și top și el.* DELAVRANCEA, O. II 182. *Mă, pîrlitule, ai luat piatră-n gură cînd ai intrat înăuntru?* CARAGIALE, N. S. 110.

PÎRLITÚRĂ, *pîrlituri,* s. f. **1.** Pîrleală **(1).** *Valurile de iarbă... ofilite sub pîrlitura soarelui.* ODOBESCU, S. III 15. ◇ Expr. (Învechit) **A da** (pe cineva) **pe** (sau **prin) pîrlitură** = a) a necăji (pe cineva), a face (cuiva) zile fripte. *Am slujit la hătmănie și m-a scos, fiindcă am dat pe pîrlitură o mulțime de hoți ce se încuibaseră în acea dregătorie.* FILIMON, la TDRG; b) a ironiza, a lua în rîs. *Este oare vreo idee pe care spiritul glumeț al francezului să n-o fi dat — cum am zice noi — pe pîrlitură?* ODOBESCU, S. III 97.

2. (Concretizat) Loc pîrlit de foc. *Arzînd crîngul, se întinde focul și prin arături Și se întoarseră veseli, trecînd tot prin pîrlituri.* PANN, P. V. II 63.

PÎRLOÁGĂ, *pîrloage,* s. f. Loc de arătură lăsat necultivat. *Era într-o după-amiază de toamnă, vîntul susura în pîrloage, funingei treceau prin lumina asfințitului.* SADOVEANU, L. 7. *O... oaie, care umblă prin pîrloage.* HOGAȘ, H. 82. *Ia-mi tu calul de dîrlog Și-l poartă prin busuioc Și-l întoarce Prin vîzdoage, C-am umblat multe pîrloage.* SEVASTOS, C. 195. ✦ Iarba și buruienile crescute pe un loc rămas nelucrat; p. ext. brazda cosită de pe un asemenea loc. *Pîrloagele crescuseră mai înalte decît pomușoara.* D. ZAMFIRESCU, la CADE. *Trăsei două-trei pîrloage, Foamea la pămînt mă trage.* ALECSANDRI, P. P. 259.

— Variante: **prilóagă** s. f., **prilóg** s. n.

PÎRLOGÍ, *pîrlogesc,* vb. IV. Refl. (Despre un teren de cultură) A se preface în pîrloagă; a se părăgini, a se înțeleni. *De muncit te-ai prăpădit, Locul ți s-a pîrlogit.* POP.

— Variantă: **prilogí** (PAMFILE, A. R. 26) vb. IV.

PÎRLOGÍT, -Ă, *pîrlogiți, -te,* adj. (Despre terenuri de cultură) Devenit pîrloagă; părăginit, înțelenit. *Ogoarele obosite sînt abandonate spre a se înnoi și, în locul lor, se iau altele, pîrlogite și înțelenite.* I. IONESCU, D. 351.

PÎRNÁIE, *pîrnăi,* s. f. (Regional) **1.** Oală mare de pămînt, pentru gătit sau pentru păstrat alimente. *Așa e omul: un ciocan, încă unul și-al treilea, pînă ajungi la tinichea... torni, parcă torni într-o pîrnaie.* DELAVRANCEA, S. 6. *Că-i bună Carnea de oaie, Mămăliga Din pîrnaie.* TEODORESCU, P. P. 510. ✦ Conținutul unei asemenea oale. *Midas-împărat bău o pîrnaie de sînge de taur și atît îi fu de ajuns ca să nu mai fie între cei vii.* ISPIRESCU, U. 113.

2. Închisoare, temniță.

— Pl. și: *pîrnaie* (I. BOTEZ, ȘC. 7).

PÎRPĂLÁC, *pîrpălace,* s. n. Frigere a cărnii pe jăratic sau în frigare; carne friptă astfel. *Sub poalele codrului verde se vede un foc urieș, împregiurul focului muncesc bucătarii; mieii întregi se întorc în țepe de lemn; pîrpălacul umple pădurea de miros.* RUSSO, O. 123.

PÎRPĂLÍ, *pîrpălesc,* vb. IV. (Și în forma *pîrpîli*) **1.** Tranz. (Cu privire la alimente) A frige numai pe deasupra (la frigare, pe jăratic, la para focului). *Adunase jar în marginea vetrei și pîrpîlea bucăți de slănină, în țăpușă.* SADOVEANU, N. P. 132. *Chef și voie bună, zise celălalt, scoțînd o hrincă înghețată din desagi, pîrpîlind-o pe jăratec și dîndu-ne și nouă.* CREANGĂ, O. A. 48.

2. Refl. A se încălzi la dogoarea focului (sau la soare). *Într-un zăvoi de cătină ardea focul de vreascuri, mititel și pipernicit... Soldații se pîrpăleau la flacără.* D. ZAMFIRESCU, R. 117. *Vede o dihanie de om, care se pîrpîlea pe lîngă un foc de douăzeci și patru de stînjeni de lemne.* CREANGĂ, P. 289. ◇ Tranz. *Turcii suflau zgomotos și-și pîrpîleau la flacări mîinile și picioarele.* SADOVEANU, O. VI 128.

— Variante: **pîrpîlí, pîrpălí** (ISPIRESCU, L. 340) vb. IV.

PÎRPĂLÍT, -Ă, *pîrpăliți, -te,* adj. (Și în forma *pîrpîlit*) Fript în pripă, numai pe deasupra (la frigare, pe jăratic sau la para focului). *Aducea sara cîte doi-trei puișori pîrpîliți cu meșteșug.* CAMILAR, N. I 31. *Tătarii mîncau grăbiți lîngă capetele cailor, c-un dărab de pîne neagră într-o mînă și cu ciosvîrta de oaie pîrpîlită în alta.* SADOVEANU, O. VII 17. *Și purcelul pîrpălit S-a mîncat, s-a mîntuit.* TEODORESCU, P. P. 124.

— Variantă: **pîrpîlit, -ă** adj.

PÎRPĂRĂ, *pîrpăre,* s. f. **1.** Foc, căldură. ✦ Fig. Stare de neliniște, de neastîmpăr; agitație. ◇ Expr. **A da în pîrpăra însuratului** v. da[3] **(II 9).**

2. Răbufneală de vînt (v. rafală); ropot de ploaie (v. aversă). *Din cînd în cînd cîte o pîrpără de ploaie mășcată izbea geamurile.* La TDRG. (În forma *pîlpără*) *Cîte o pîlpără de vînt zburătăcea frunzele cît colo, nu numai pe cele galbene și uscate, dar chiar pe cele mai verzui.* CONTEMPORANUL, VI 289.

— Variantă: **pîlpără** s. f.

PÎRPÎLÍ vb. IV v. **pîrpălí.**

PÎRPÎLÍT, -Ă adj. v. **pîrpălit.**

PÎRȘ, *pîrșuri,* s. n. Animal mamifer rozător, mai mic decît veverița, sur-ruginiu, cu coada stufoasă, care trăiește prin păduri, în copaci, și se hrănește cu alune, semințe de brad, fructe de pădure etc. *(Glis glis).*

PÎRTE s. f. v. **pîrtie.**

PÎRTÍC, *pîrticuri,* s. n. (Regional) Marfă măruntă; mărunțișuri. *Vindea pipe, funi, tămîie, smochine și alămîie și cîte alte pîrticuri.* RETEGANUL, la CADE.

PÎRTIE, *pîrtii,* s. f. **1.** Cărare sau drum făcut prin zăpadă. *Afară, viscolul zidise troiene pînă la streșină... Pîrtiile abia despicau calea îngustă de la o poartă la alta.* C. PETRESCU, A. 108. *Caii mergeau acum destul de repede, că trăgeau acasă și era o minune de pîrtie.* VLAHUȚĂ, O. A. II 264. *Băieții mergeau răpede cît puteau, dar nu sporcau la mers, căci pîrtie pînă la stînă nu era.* CONTEMPORANUL, VII[II] 98. ◇ (În comparații) *Drumul robilor se deslușea ca o pîrtie alburie prin spuza stelelor.* SANDU-ALDEA, U. P. 128. ✦ Drum amenajat în zăpadă în vederea sporturilor de iarnă. *În zilele vacanței, un grup de pionieri*

și pionicre din tabăra de la Predeal se întrec cu săniuțele pe întinsul pîrtiei de zăpadă. SCÎNTEIA, 1954, nr. 2868.

2. Drum deschis prin semănături, printr-un desiș de pădure etc.; cărare. *Intrară într-un bunget de pădure. Aici o luară apoi pe o pîrtie.* ISPIRESCU, L. 354. *Tot mai cercînd el ba ici, ba colea, înspre sară, numai ce dă de-o pîrtie.* CREANGĂ, P. 144. ◇ Fig. *Rup clopotele pîrtii și dire fac pe cer.* LESNEA, I. 29.

— Variantă: **pîrte** (CAMIL PETRESCU, V. 99, ALECSANDRI, P. III 225) s. f.

PÎRȚÁG s. n. (Popular) Capriciu, toană, pornire spre ceartă. V. a r ț a g. *Răspunde curat cum te-ntreb, c-apoi îți găsești Bacău cu mine... — Cum îi vrea d-ta, cucoane, cică vorba ceea: arțagu își găsește pîrțagu.* ALECSANDRI, T. 236. *Din întîmplare Și el fără voia-i un pîrțag mic are, Care în an numai o dată îi vine.* PANN, P. V. II 99. *Fetișcana... voi să-l sperie și pe acesta, spunîndu-i că are harțag. — Nu-i nimic, răspunse liniștit băiatul nostru, că și eu am pîrțag.* ȘEZ. I 284. *Tot arțagul își găsește pîrțagul* (= omul arțăgos își găsește în cele din urmă beleaua). ◇ Expr. **A-l apuca** (pe cineva) **pîrțagul** = a-i sări cuiva țandăra.

PÎS interj. v. **pis.**

PÎSÁT s. n. v. **păsat.**

PÎSLÁR, *pîslari,* s. m. 1. (La pl.) Cizme (sau papuci) de pîslă care se poartă uneori pe deasupra celor de piele. *Își scutura de zăpadă pîslarii și cojocul în tinda casei.* SADOVEANU, M. C. 115.

2. (Învechit) Fabricant de pîslă.

PÎSLĂ s. f. Material textil obținut din fire de lînă sau de păr netoarse, mai ales bătute la piuă, întrebuințat ca izolant sau, în prelucrări mai fine, la confecționarea pălăriilor, a încălțămintei călduroase etc. *Era gros îmbrăcat, c-o șubă de berbece, cu cizme de pîslă.* SADOVEANU, P. M. 192. *Boldur Iloveanu se ridicase în straiele urîte și vechi, cu papucii de pîslă neagră.* C. PETRESCU, A. 339. *Își scotea timid pălăria de pîslă.* SAHIA, N. 65.

PÎSLÍ, pers. 3 *pîslește,* vb. IV. Refl. A se îndesi, a se face ca pîsla, a se împîsli.

PÎSLÎT, -Ă, *pîsliți, -te,* adj. (Rar) Din pîslă, acoperit cu pîslă. *Lîngă sat el s-a oprit Sub un cort mare pîslit Și-orice vrea tătarul cere Tot în silă și-n putere.* ALECSANDRI, P. P. 113.

PÎSLÓS, -OÁSĂ, *pîsloși, -oase,* adj. Des ca pîsla, p. ext. aspru. *Zice-se că... arapilor le e părul îmbîcsit, pîslos și des, nevoie-mare!* ISPIRESCU, L. 398.

PÎȘ interj. (Numai repetat) Onomatopee care redă zgomotul ușor produs de tîrșîitul picioarelor. *Fata se duse binișor, se strecură pe lîngă zid și, pîș-pîș, în vîrful degetelor pînă la ușă.* ISPIRESCU, L. 30. *Sare jos de pe cal și, pîș-pîș pin iarbă, merge binișor cu arcul gata către locul bănuit.* CARAGIALE, P. 111.

— Variantă: **pîșa** interj.

PÎȘA interj. v. **pîș.**

PÎȘÍN, -Ă, *pîșini, -e,* adj. (Mold.) Blajin, liniștit; rezervat. *O vezi cît e de pîșină, dar și asta are două coaste de drac într-însa.* CREANGĂ, O. A. 197. *Pîșină și bună mai era mătușa Săftica, de s-o pui la rană.* CONTEMPORANUL, VI 99.

— Variantă: **pășín, -ă** adj.

PLAC s. n. Plăcere. *Am trăit în fericire, Am gustat hazul din lume cu plac și cu mulțămire.* CONACHI, P. 101. ◇ (Mai ales în loc. adv.) **Pe** (sau **după**) **plac** (ori **placul** cuiva) = după voia, după gustul (cuiva), cum vrea (cineva). *Ea sta, cu sînul plin de pere, la fîntînă — Și ea mi-a dat s-aleg pe plac din sîn o pară.* COȘBUC, P. I 172. *Du-te acuma și caută să-mi faci întocmai pe plac.* CARAGIALE, P. 131. *De-oi veni pe-acolo și n-oi găsi trebile făcute după plac, vai de pielea ta are să fie.* CREANGĂ, P. 208. *Ș-acum, fătul meu, Mergi pe placul tău, Nu cum te mîn eu.* TEODORESCU, P. P. 490. **După bunul-plac** (al cuiva) = după voia sau după capriciul cuiva. *Căruța... înaintează încetinel și rătăcește fără de țel, dupe bunul-plac al mîrțoagelor.* ODOBESCU, S. III 16. ◇ Expr. **A-l ieși** (ceva) **după plac** v. ieși. **A fi la bunul-plac** (al cuiva) = a fi la discreția cuiva, la cheremul cuiva.

PLACÁ[1], *plachez,* vb. I. Tranz. A acoperi un obiect de metal cu o foiță din alt metal mai rezistent sau prețios (pentru a-i da un aspect mai frumos). ✦ A acoperi cu un strat de furnir.

PLACÁ[2], *plachez,* vb. I. Tranz. (La jocul de rugbi) A opri un jucător să pătrundă spre poarta adversă, imobilizîndu-l cu mîinile.

PLACÁJ, *placaje,* s. n. 1. Placă formată prin încleierea unui număr impar de foi de furnir suprapuse cu fibrele încrucișate, întrebuințată la fabricarea mobilelor, a ambarcațiilor etc.

2. Înveliș de piatră, de cărămidă, de lemn etc. folosit pentru acoperirea unui element de construcție sau a unui obiect, spre a-l proteja, a-i da un aspect mai frumos, a realiza un motiv decorativ etc.

PLACARDÁT, -Ă, *placardați, -te,* adj. (Rar; despre comunicate, anunțuri etc.) Afișat, fixat pe un panou sau pe un perete, pentru a fi adus la cunoștința publicului. *Gazetele erau cu desăvîrșire mute în privința mișcărilor de trupe în țară. Tot asemenea vestirile la radio și publicațiile oficiale placardate la primării și prefecturi.* SADOVEANU, M. C. 72.

PLACÁRDĂ, *placarde,* s. f. Tablă de lemn sau de carton, fixată în perete sau portativă, pe care se scriu anunțuri publice, lozinci etc.; pancartă. *Îngăduise o demonstrație muncitorească la mormîntul lui Frimu, confiscîndu-i totuși placardele care cereau demobilizarea și pacea.* PAS, Z. IV 188. *Gara îmbrăcată cu tot felul de steguleț... și placarde cu urări ocazionale.* POPA, V. 209.

PLACÁRE[1], *placări,* s. f. (Tehn.) Acțiunea de a p l a c a[1]; acoperire.

PLACÁRE[2], *placări,* s. f. (Sport) Acțiunea de a p l a c a[2]; oprire.

PLACÁT[1], *placate,* s. n. (Rar) Placardă, anunț, afiș. *(Camille, arătînd în perete un placat pe care l-a măsurat mai întîi cu privirea:) Alea nu sînt afișe. E o literă care nu se poate ceti. Caracterele sînt prea înghesuite.* CAMIL PETRESCU, T. II 407.

— Pl. și: *placaturi* (KOGĂLNICEANU, S. 214).

PLACÁT[2], **-Ă,** *placați, -te,* adj. (Despre elemente de construcție, de arhitectură, de tîmplărie etc.) Care are la suprafață un strat de alt material, de obicei de calitate superioară. ✦ (Despre obiecte acoperite cu un strat de metal prețios) Suflat.

PLACÁT[3], **-Ă,** *placați, -te,* adj. (Despre un jucător de rugbi) Care este oprit (prin imobilizarea cu mîinile) să pătrundă spre poarta adversă.

PLĂCĂ, *plăci,* s. f. Piesă solidă cu grosimea uniformă și relativ mică față de celelalte două dimensiuni. *După-amiază cerul s-a acoperit. Marea e gri-verzuie și rece privirii ca o placă de zinc iarna în ger.* C. PETRESCU, Î. II 251. [Ciinele] *a ieșit din curte, ca să nu se mai înapoieze niciodată, ducînd cu el... zgarda cu plăci de nichel de la gîtu-i.* GALACTION, O. I 308. ◇ Fig. *Peste-a albei*

dalbă placă Ea acum zîmbind se pleacă, S-uită-n fundu-i luminos. EMINESCU, L. P. 150. ◇ *Placă fotografică* = placă de sticlă pe care este depus un strat de gelatină sau de colodiu în care este înglobată o substanță sensibilă la acțiunea luminii. ✦ Disc de ebonită pe care se imprimă vibrațiile vocii sau ale unui instrument muzical, spre a fi apoi reproduse cu ajutorul patefonului. *Pe-o fereastră străbătea o havaiană hîrșcîită pe-o placă uzată de patefon.* C. PETRESCU, A. 310. ◇ Expr. (Familiar) **A schimba placa** = a schimba subiectul unei discuții prea lungi sau monotone care a ajuns să plictisească. ✦ Tăbliță de ardezie pe care învățau altădată să scrie școlarii începători. *Mă frate, mă gîndesc unde-o fi și ce-o fi făcînd profesorul, ăl care îmi puse în mînă abecedarul și placa.* SADOVEANU, M. C. 34.

— Variantă: **plátcă** (DELAVRANCEA, S. 217) s. f.

PLACENTÁR, -Ă, *placentari, -e,* adj. **1.** Care aparține placentei, al placentei. *Vase placentare.*

2. Care are placentă, cu placentă. *Mamifere placentare.*

PLACENTÁȚIE, *placentații,* s. f. (Bot.) Felul în care sînt dispuse ovulele pe placentă.

PLACÉNTĂ, *placente,* s. f. **1.** Membrană cărnoasă, care învelește și alimentează embrionul în perioada de gestație a mamiferelor. *Extractul de placentă de orice speță animală poate fi descompus de serul femeilor gravide.* MARINESCU, P. A. 54.

2. (Bot.) Porțiune din suprafața unei carpele în care sînt așezate ovulele.

PLACHÉTĂ, *plachete,* s. f. **1.** Volum care conține un număr redus de foi; (în special) culegere de versuri.

2. Medalie pătrată sau dreptunghiulară de metal, avînd de obicei o singură față modelată cu desene, basoreliefuri sau inscripții.

PLACHÉU s. n. v. **blacheu.**

PLACHÍE, *plachii,* s. f. **1.** Mîncare de pește, făcută cu ceapă și cu untdelemn și pregătită la cuptor. *A întins... o masă lungă încărcată cu străchini pline de plachie, sarmale și alte bunătăți.* SADOVEANU, E. 116. *Îi plăcea cu deosebire ciorba de știucă fiartă în zeamă de varză acră cu hrean, iacniile și plachiile.* GHICA, S. A. 83.

2. (Mold.) Un fel de pilaf făcut din orez, mei sau păsat (cu carne sau numai cu grăsime). *Vistiernicul se grăbi să guste și din talgerul al doilea plachia de mălai mărunțel și să deșerte din nou ulcica.* SADOVEANU, F. J. 111. *Vom face plachie cu costițe de porc de cele afumate.* CREANGĂ, P. 5. ✦ Fig. Amestecătură. *Știam pe de rost nesărata plachie de sfaturi și de dojane.* M. I. CARAGIALE, C. 8.

PLACÍD, -Ă, *placizi, -de,* adj. Liniștit, apatic, potolit, pasiv; blajin. *Acest Nenișor somnoros și placid, care abia își tîrîie mîna păroasă ca un paianjen peste pînza verde — a plîns atunci.* C. PETRESCU, S. 119. ◇ Fig. *M-a smuls... din situațiunea mea placidă de funcționar imperial.* GALACTION, O. I 237. ◇ (Adverbial) *Opera lui Caragiale este grandioasă pentru că... autorul ei nu te lasă să privești placid la desfășurarea evenimentelor.* L. ROM. 1953, nr. 1, 45. *Ei, asta e nostim! se miră placid Teofil Steriu.* C. PETRESCU, C. V. 144.

PLACIDITÁTE s. f. Faptul de a fi placid; liniște, calm, impasibilitate, indiferență.

PLAFÓN, *plafoane,* s. n. **1.** Suprafața inferioară a planșeului de deasupra unei încăperi; tavan, bagdadie. *Sub plafoanele înalte... se iviră doi mosafiri.* GALACTION, O. I 305. ✦ Element de construcție, plan sau boltit, care limitează la partea superioară o încăpere, un spațiu etc.

2. Cifră limită, în cadrul unor operații financiare, care nu poate fi depășită. *Plafon creditor.*

3. Înălțimea la care se găsește suprafața inferioară a norilor, deasupra solului, într-un anumit loc (la un moment dat).

— Variantă: (învechit) **plafónd,** *plafonduri* (EMINESCU, N. 68), s. n.

PLAFONÁ, *plafonez,* vb. I. Tranz. A fixa plafonul (2), limita maximă a unor sume în cadrul unor operații financiare.

PLAFONÁRE, *plafonări,* s. f. Acțiunea de a plafona; fixarea unui plafon (2).

PLAFONÁT, -Ă, *plafonați, -te,* adj. Care poate merge numai pînă la o anumită limită; mărginit, limitat. *Cheltuieli plafonate.* ◇ Fig. *Mintea voastră este atît de plafonată, încît nici nu vă dați seama de zădărnicia goanei voastre.* CAMIL PETRESCU, T. II 215.

PLAFÓND s. n. v. **plafon.**

PLAFONIÉRĂ, *plafoniere,* s. f. (Franțuzism) Lampă (electrică) fixată în plafonul unei încăperi, servind de obicei la iluminatul indirect al acesteia. *Mîna apăsă butonul. Plafoniera se stinse.* C. PETRESCU, O. P. II 138.

— Pronunțat: *-ni-e-.*

PLĂGĂ, *plăgi,* s. f. **1.** Leziune a țesuturilor corpului, provocată în mod accidental (prin tăietură, împușcare etc.) sau produsă pe cale operatorie; rană. *De cîte ori vedea plăgile de arsură de pe fața lui Niță, Baciu se făcea galben ca ceara și gemea ca omul greu chinuit.* SLAVICI, N. I 242.

2. Fig. Calamitate, pacoste, nenorocire. *Lupta a fost grea împotriva analfabetismului, însă s-a dus. Această plagă, cea mai dureroasă pentru un popor, a fost vindecată.* SAHIA, U.R.S.S. 141.

PLAGIÁ, *plagiez,* vb. I. Tranz. A-și însuși idei din scrierile altora păstrînd forma lor originală și prezentîndu-le drept creații personale; a publica, sub semnătură proprie, părți din opera altuia; a comite un furt literar.

PLAGIÁT, *plagiate,* s. n. Faptul de a plagia; furt literar. *Este oare aici un plagiat, cum păreau a zice unii critici?* GHEREA, ST. CR. II 145.

PLAGIATÓR, *plagiatori,* s. m. Persoană care plagiază. *Criticii cei mai neîmpăcați ai dragostei obiectează că ea a fost cîntată veacuri și de atîția poeți, încît cei de azi nu mai pot să spuie ceva nou... Nu vor fi decît plagiatori, mai mult ori mai puțin dibaci.* GHEREA, ST. CR. I 146.

PLÁGIE s. f. v. **plavie.**

PLAGIOCLÁZ s. n. Grup de minerale din clasa feldspaților.

PLAI, *plaiuri,* s. n. **1.** Regiune de munte sau de deal aproape plană acoperită cu pășuni. *Pe deasupra codrilor și a munților, de strajă lîngă Olt, se desfăcea în lumină un plai înalt, rotund și curmat la mijloc, ca o șa.* GALACTION, O. I 62. *Foaie verde de susai, O veni luna lui mai, Să mă sui în deal pe plai.* TEODORESCU, P. P. 289. *Pe-un picior de plai, Pe-o gură de rai, Iată vin în cale, Se cobor la vale Trei turme de miei Cu trei ciobănei.* ALECSANDRI, P. P. 1.

2. Drum pe coasta unui munte; potecă. *Cine e acela care a trecut noaptea prin o pădure întinsă și deasă, pe plaiul vreunui codru?* MARIAN, O. I 217.

3. Cîmpie. *De pe întinderea plaiurilor, vîntul aducea izul tare al romaniților.* V. ROM. mai 1953, 130. *Auzit-ai frate, de un plai frumos... Unde se-mpreună cerul luminos Cu albastrul mării cei nemărginite?* ALECSANDRI, O. 159. ◇ Fig. *El taie-o brazdă lungă pe-al mării plai senin.*

Şi luna, vas de aur, pluteşte-n ceruri lin. ALECSANDRI, P. III 74.

4. (Poetic) Regiune, ţinut; meleag. *Nu-ţi spuneam că pe plaiul romînesc bate numai vînt de veselie şi de voie bună?* GALACTION, O. I 180. *Bate crivăţ, şi plaiul alb al ţării Greu scapără de ger.* COŞBUC, P. II 185. *Pe plaiuri dunărene poporu-şi opri mersul, Arald, copilul-rege, uitat-a Universul.* EMINESCU, O. I 91. ✧ Fig. *Mergeţi dar ca mine Cu fruntea-n lumine, Voi ce treceţi plaiul dulcei tinereţi.* ALECSANDRI, P. I 227.

5. (Învechit) Diviziune administrativă a unui judeţ (mai ales de munte); plasă, ocol. *Moşia Sănduleşti... ţinea mai bine de-o jumătate de plai.* La TDRG. *Merg tătarii lui Murad, C-au ucis în zi de mai Mîndru căpitan de plai.* ALECSANDRI, O. 206. *Cine să ne mai ţie corespondenţii* (= corespondenţe) *prin scris cu stăpînitori în pricinile plaiului şi ale oraşului?* GORJAN, H. IV 237.

— Pl. şi: (învechit) *plaie* (NEGRUZZI, S. II 86).

PLAIVÁZ, *plaivaze,* s. n. (Învechit) Creion. *A scos carnetul şi plaivazul din buzunar şi, privindu-te, a scris ceva.* PAS, Z. I 15. *Are în mîna stîngă un notes mic, — în dreapta un plaivaz.* BRĂTESCU-VOINEŞTI, F. 24. *Pe mescioara mea, un plaivaz şi-un petic de hîrtie vînătă.* DELAVRANCEA, O. II 319.

PLÁJĂ, *plaje,* s. f. Ţărm jos de mare, acoperit cu nisip, pietriş şi scoici, peste care înaintează apa în timpul fluxului şi, parţial, al furtunilor; p. ext. orice loc pe malul unei ape unde se pot face băi de soare. *Zi de zi vin vase sfărîmate Ori un hoit pe plajă stă livid, E un prieten, un duşman, un frate, Vînturi grele uşa mi-o deschid.* BENIUC, V. 40. *În faţă pe plajă, între linia apei şi el, e cetatea de nisip.* C. PETRESCU, Î. II 263. ✧ Expr. **A face plajă** = a face băi de soare.

PLAN[1], *planuri* şi **(4)** *plane,* s. n. **1.** Proiect de acţiuni viitoare. *După ce mîncară şi se înviorară cu cîte-o cupă de vin, îşi făcură planul de drum.* SADOVEANU, O. VII 77. *A fost o masă veselă, sfîrşită cu planuri de întoarcere la Bucureşti.* REBREANU, R. I 172. *Vezi pe-un rege ce-mpînzeşte globu-n planuri pe un veac, Cînd la ziua cea de mîne abia cuget-un sărac.* EMINESCU, O. I 130. ✦ Program de lucru.

2. (Uneori determinat prin «de stat») Totalitatea sarcinilor şi directivelor privind producţia socială, stabilite pe o perioadă determinată, în cadrul economiei naţionale, în care principalele mijloace de producţie sînt proprietate obştească, socialistă. *Prin înlăturarea anarhiei capitaliste din producţie şi prin conducerea întregii economii după un plan unic raţional, statul nostru democrat-popular dobîndeşte o forţă cum n-a avut şi nu putea avea ţara noastră sub capitalism.* GHEORGHIU-DEJ, ART. CUV. 253.

3. Distribuţia metodică a diferitelor părţi din care e alcătuită o lucrare ştiinţifică, o expunere literară etc. *Plan de lecţie. Planul unui discurs.*

4. (Geom.) Suprafaţă conţinînd toate dreptele care trec printr-un punct fix şi intersectează o linie dreaptă care nu trece prin acel punct. *Pînă departe, în zare, acelaşi plan orizontal îşi desfăşoară distanţele, în prelungirea aceleiaşi linii drepte, pe care nimic nu vine să o turbure.* BOGZA, C. O. 383. ✧ *Plan de proiecţie* = plan pe care se proiectează punctele din spaţiu ale unei figuri, a cărei imagine voim s-o reprezentăm în alt plan. (Astron.) *Plan meridian* = plan determinat de axa polilor şi de verticala locului. ✦ (În sculptură, pictură, arhitectură etc.) Suprafaţă verticală în care se găseşte sau pare că se găseşte un obiect. *Casa e de porţelan, Lîngă ea pe-acelaşi plan, Pomi albaştri, zbor de graur.* MACEDONSKI, O. I 204. ✧ *Primul* (sau *întîiul) plan* = partea cea mai apropiată de public a scenei; partea unui tablou care dă impresia a fi cea mai apropiată de privitori; fig. primul rînd, locul de frunte (al unei serii). *Pe întîiul plan se află vînătorul cu calul şi cu ciinii săi.* ODOBESCU, S. III 59. ✧ Loc. adv. **Pe plan...** = în domeniul...; în ce priveşte... *Pe plan economic, clasa muncitoare, însufleţită de comunişti, a dobîndit mari succese în lupta pentru industrializarea socialistă a ţării.* GHEORGHIU-DEJ, ART. CUV. 251. ✧ Expr. **A fi** (sau **a sta, a pune** etc.) **pe** (ori **în**) **primul plan** = a avea importanţă primordială; a considera ca foarte important. **A fi** (sau **a sta, a pune** etc.) **pe planul al doilea** (sau **al treilea** etc.) = a fi sau a considera de importanţă secundară sau minimă. ✦ Suprafaţă plană, netedă a unui corp; corpul care realizează această suprafaţă. ✧ *Plan înclinat* = dispozitiv alcătuit dintr-un plan care face un unghi cu planul orizontal şi care este folosit pentru a ridica greutăţi cu forţe mai mici decît greutăţile. *Plan de aripă* = suprafaţa de susţinere a unui avion.

5. Desen tehnic care cuprinde reprezentarea grafică la o anumită scară a unui teren, a unei construcţii, a unei maşini, a unei instalaţii etc. *Plan de detaliu.* ▭ *Ridica planuri de moşii pe un sfanţ stînjenul-masă, cum se zice.* GHICA, S. 334. *Acel inginer Muavru, prin ştiinţă şi chiteală, Poate face niscai planuri mai cu bună rînduială?* CONACHI, P. 294. ✦ (Regional) Parcelă, ogor. *Peste drumul care despărţea planurile, se deschidea o mirişte mult mai largă decît a lor.* PREDA, Î. 149.

PLAN[2], **-Ă,** *plani, -e,* adj. Care are suprafaţa netedă; fără ridicături sau accidente. *Luna rîul îl ajunge şi oglinda lui cea plană Ca-ntr-o mîndră feerie străluceşte vioriu.* EMINESCU, O. IV 127. ✧ *Suprafaţă plană* = suprafaţă pe care o dreaptă se poate aplica perfect în toate sensurile. *Unghi plan* = porţiune dintr-un plan cuprinsă între două semidrepte (cu aceeaşi origine) ale planului. *Figură plană* = figură desenată pe o suprafaţă plană. *Geometrie plană* = parte a geometriei care studiază suprafeţele plane. *Maşină plană* = maşină tipografică care imprimă numai coli separate (nu suluri lungi de hîrtie). *De cînd au fost născocite linotipurile şi rotativa... s-a scris cît poate nu s-a scris în toate celelalte veacuri, cînd oamenii foloseau «maşina plană».* BOGZA, A. Î. 629.

PLANÁ, *planez,* vb. I. **1.** Intranz. (Despre păsări) A pluti sau a se menţine în aer cu aripile întinse, fără a părea că le mişcă. ✧ Fig. (Despre unele noţiuni abstracte) *Cuvinte de o îndoioşare neasemuită planau peste capul lui.* ANGHEL, PR. 62. *Acea curiozitate, întărîtată prin misterul ce plana asupra călăitorilor acestei minune artistice, a făcut să nască de sineşi o legendă.* ODOBESCU, S. II 506. ✦ (Despre planoare) A pluti în aer, fără motor; (despre avioane) a zbura cu motorul oprit, datorită forţelor aerodinamice.

2. Intranz. A domina prin înălţime, a stăpîni. *Deasupra noastră Măgura planează uriaş.* CAMIL PETRESCU, V. 80. ✦ Fig. A domina prin superioritate. *Ştefan cel Mare plană asupra acestui secol glorios.* BĂLCESCU, O. II 17.

3. Tranz. A prelucra suprafaţa unui obiect prin aşchiere sau prin deformare plastică, pentru a o face plană. ✦ A corecta suprafaţa unui teren sau solul unei galerii de mină, pentru a o face plană, orizontală sau înclinată.

PLANÁRE, *planări,* s. f. Acţiunea de a plana.

1. (Despre păsări) Plutire cu aripile întinse. ✦ Plutire a unui avion sau a unui planor fără a fi antrenat de un motor. V. plana **(1).**

2. Prelucrare a suprafeţei unui obiect sau a unui teren pentru a o face plană. V. plana **(3).**

PLANÁT, -Ă, *planaţi, -te,* adj. (Mai ales în expr.) **Zbor planat** = zbor care se execută cu un planor sau cu un avion cu motorul oprit.

PLANATÓR, *planatoare,* s. n. Piesă componentă a unei matrițe, în formă de placă sau de inel, care presează marginea tablei în timpul prelucrării acesteia în matriță, pentru a nu se forma cute. *Planatoare de fierărie.* ✦ Ciocan folosit pentru planarea suprafeței unui obiect.

PLÁNCĂ, *plănci,* s. f. Potecă podită cu prăjini, pe care alunecă buștenii.

PLANCTÓN s. n. Totalitatea vietăților microscopice, plante și animale, care trăiesc în apele dulci și sărate pînă la o adîncime de 200 m, constituind hrana exclusivă a larvelor și a puilor de pești, iar pentru unele specii de pești hrana în tot timpul vieții. ◇ *Plancton atmosferic* = ansamblul particulelor solide și lichide care se găsesc în suspensie în atmosferă.

PLANÉT s. m. v. **planetă.**

PLANETÁR, -Ă, *planetari, -e,* adj. **1.** Al planetelor, care se referă la planete. *În evoluția energiei planetare diversele spețe ale materiei au derivat unele din altele.* MARINESCU, P. A. 40. ◇ *Sistemul planetar* = totalitatea planetelor care se mișcă în jurul soarelui.

2. (În expr.) *Mecanism planetar* = mecanism în care una sau mai multe roți se învîrtesc atît în jurul axelor proprii cît și în jurul axei altei roți. *Arbore* sau *ax planetar* (ori *axă planetară)* = arbore care antrenează roata motoare a unui automobil. *Uitase că axa cardanică a camionului e mai grea decît axa planetară a unei mașini.* DUMITRIU, V. L. 108.

PLANETÁRIU, *planetarii,* s. n. Construcție specială, de obicei în formă de cupolă, pe care se proiectează stelele și constelațiile, reproducînd astfel bolta cerească și diferite fenomene astronomice.

PLANÉTĂ, *planete,* s. f. **1.** Corp ceresc obscur, care se rotește în jurul soarelui pe o orbită eliptică, situat în unul dintre focarele acestei orbite și care primește lumină și căldură de la soare. *O mare... nețărmurită, se tot ducea cu gînd cu tot, Sub înserarea viorie și înstelarea-nfloritoare, Cînd spre-o planetă, cînd spre alta.* MACEDONSKI, O. I 229. *Viața se face frumoasă prin frumusețea ta precum aerul se luminează prin lumina planetelor.* BOLINTINEANU, O. 452. ✦ (Prin restricție) Globul pămîntesc, pămîntul. *Pavel Vardaru suspină cu o nemărginită milă pentru propriu-i destin: era fără îndoială cel mai nefericit comandant de regiment de pe planetă.* C. PETRESCU, Î. I 3.

2. Prezicere astrologică bazată pe zodia în care se găsea soarele în momentul nașterii cuiva. *Cei mai mulți ziceau însă că rari copii se nasc într-o zodie, într-o planetă bună, ca copiii badei Ion.* RETEGANUL, P. IV 62. ✦ Bucățică de hîrtie cuprinzînd preziceri naive de viitor, pe care o vînd flașnetarii sau alți ambulanți, extrăgînd-o la întîmplare (uneori cu ajutorul unui papagal sau șoarece alb dresat) dintre altele de același fel. *Pe urmă trag toți planeta de la o italiancă cu papagalul. D. Mitică a citit planeta cocoanii Luxiții: «Ai să pați multe după inima ta cea largă».* CARAGIALE, O. II 171.

— Variantă: **planét,** *planeți* (C. PETRESCU, Î. II 121, EMINESCU, O. I 133), s. m.

PLANETOÍD, *planetoizi,* s. m. Asteroid.

— Pronunțat: *-to-id.*

PLANIFICÁ, *planific,* vb. I. Tranz. **1.** A organiza o activitate, întocmind planul după care să se desfășoare diferitele ei faze; (în special) a organiza economia națională a unui stat pe baza legii economice obiective a dezvoltării proporționale planificate.

2. A determina cantitatea de materiale, materii prime, fonduri etc., necesare unei activități. ✦ A repartiza timpul de muncă pe diferite ramuri de activitate.

PLANIFICÁRE, *planificări,* s. f. Acțiunea de a planifica și rezultatul ei; elaborare a planurilor conform cărora urmează să fie executate anumite lucrări, activități etc. *Planificarea producției. Organe de planificare.*

PLANIFICÁT, -Ă, *planificați, -te,* adj. Care a fost supus unei planificări; care se execută conform unui plan. *Economie planificată.* ◇ (Adverbial) *Economia de pace a Uniunii Sovietice și a țărilor de democrație populară se dezvoltă planificat.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2589. ✦ Care a fost inclus într-un plan de muncă, de aprovizionare etc.

PLANIFICATÓR, -OÁRE, *planificatori, -oare,* adj. Care planifică; de planificare. *Realizarea sarcinilor de plan este asigurată înainte de toate prin faptul că statul are în mîinile sale pîrghii puternice care-i permit să-și exercite rolul planificator și regulator.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2564. ✦ (Substantivat) Specialist în întocmirea planurilor de producție.

PLANIGLÓB, *planigloburi,* s. n. Planisferă.

PLANIMÉTRIC, -Ă, *planimetrici, -e,* adj. Referitor la planimetrie, de planimetrie.

PLANIMETRÍE s. f. **1.** Parte a topografiei care se ocupă cu determinarea și reprezentarea pe un plan orizontal a poziției unor puncte de pe teren.

2. Parte a geometriei care se ocupă cu măsurarea suprafețelor plane.

PLANIMÉTRU, *planimetre,* s. n. Instrument care servește la măsurarea ariilor figurilor plane.

PLANISFÉRĂ, *planisfere,* s. f. Hartă în care globul terestru sau sfera cerească sînt reprezentate pe o suprafață plană; mapamond.

PLANISFÉRIC, -Ă, *planisferici, -e,* adj. Referitor la planisferă.

PLANISÍ, *planisesc,* vb. IV. Tranz. (Grecism învechit) A ademeni, a amăgi, a înșela (pentru a supune pe cineva voinței sale); a încînta, a seduce. *Începu să vorbească cam alene, cu niște cuvinte mieroase și ademenitoare de ar fi planisit nu numai pe oameni, dară și... pietrele.* ISPIRESCU, U. 8. ✦ Refl. A se supune voinței cuiva; a se lăsa robit, stăpînit de cineva. *Biata femeie, slabă ca toate femeile, se planisi dascălului.* ISPIRESCU, L. 270.

PLANOGRAFÍE, *planografii,* s. f. Procedeu de reproducere tipografică la care se folosesc forme de tipar din piatră litografică, aluminiu etc.

PLANÓR, *planoare,* s. n. **1.** Avion fără motor, care se poate menține în aer folosind curenții ascendenți provocați de relieful sau de temperatura solului.

2. Osatura generală a unei aeronave, care cuprinde în special organele asupra cărora se exercită forțele aerodinamice.

PLANORÍSM s. n. Sportul zborului cu planorul. *Campionat de planorism și zbor cu motor.*

PLANORÍST, -Ă, *planoriști, -ste,* s. m. și f. Pilot de planoare; constructor de planoare.

PLÁNȘĂ, *planșe,* s. f. **1.** Foaie de hîrtie (mai groasă) cu reproduceri de desene, fotografii sau picturi, folosită ca ilustrație într-o carte; carton cu desene sau cu fotografii, care servește ca material didactic (mai ales la predarea științelor naturale); foaie de hîrtie pe care s-a executat un desen tehnic, o hartă etc. (v. schiță). *Planșe zoologice.* ▭ *Scoase un sul de hîrtie, din care desfășură o planșă colorată.* MIHALE, O. 256.

2. Placă de metal sau de lemn în care se sapă litere, note muzicale etc., spre a fi reproduse prin tipar. *Niște*

planşe de ale statului-major tăiate în două şi rezemate pe căpriori serveau de mese de joc. D. ZAMFIRESCU, R. 202.

3. Fiecare dintre plăcile de beton ale pavajului unei şosele, limitată de rosturile de dilataţie.

4. Bridă (2).

PLANŞÉTĂ, *planşete,* s. f. **1.** Placă plană de dimensiuni relativ mici, făcută din lemn sau din metal şi folosită ca suport pentru desen sau pentru diferite lucrări tehnice. *Am văzut ieşind de acolo băieţi chipeşi, cu planşete din cele inginereşti.* I. BOTEZ, ŞC. 229. ✦ Scîndură lată (folosită în bucătărie), pe care se întind foile de aluat.

2. (Învechit, la pl.) Duşumele. *Paşa turc... cu care stam de vorbă aşezaţi greceşte pe planşete, avu nenorocita idee să se scoale în picioare.* BOLINTINEANU, O. 285.

PLANŞÉU, *planşee,* s. n. Element de construcţie de lemn, de metal, de beton armat etc., aşezat orizontal, cu grosimea mică în raport cu celelalte dimensiuni şi care separă etajele unei clădiri, formează partea carosabilă a unui pod, serveşte ca suport pentru fixarea unei maşini etc.

PLANTÁ, *plantez,* vb. I. Tranz. **1.** A introduce în pămînt puieţi, răsaduri, butaşi, viţe, pentru a prinde rădăcini şi a se dezvolta. V. sădi. *Privea arbuştii exotici plantaţi în cutii de lemn pe marginea terasei.* C. PETRESCU, Î. I 4.

2. A fixa în pămînt un stîlp, un par etc. ✦ Fig. A aşeza, a instala. *Mai tare era poziţiunea moldovenilor plantaţi pe un munte şănţuit.* HASDEU, I. V. 160. ✧ (Refl., în expr.; familiar) **A se planta în faţa cuiva** = a se opri în mod inoportun în faţa cuiva.

3. A îngropa mine pe o porţiune de teren; a mina.

PLANTÁRE, *plantări,* s. f. Acţiunea de a (se) planta. *Plantarea perdelelor de păduri.*

PLANTÁT s. n. (Rar) Plantare.

PLANTATOÁRE, *plantatoare,* s. f. Maşină de plantat, cu tracţiune animală sau mecanică.

PLANTATÓR[1], *plantatori,* s. m. **1.** Proprietar al unei plantaţii. *Ion Ozun vedea cu stranie limpezime bărci fugărind pe oceanul brumos bancurile de sardele, plantatori cu pălării conice supraveghind negri cu încărcate coşuri pe umeri.* C. PETRESCU, C. V. 119.

2. Persoană care se ocupă cu plantarea răsadurilor, a viţei de vie etc. *Plantator de puieţi.*

PLANTATÓR[2], *plantatoare,* s. n. Unealtă de lemn sau de fier, de forma unui baston mai subţire la un capăt, cu care se lucrează la plantarea puieţilor, răsadurilor etc. *Apucară şi ele plantatoare şi rămaseră un timp la răzoare, lucrînd.* SADOVEANU, P. M. 257.

PLANTÁŢIE, *plantaţii,* s. f. Totalitatea plantelor (de obicei de aceeaşi specie şi cu o cultură de durată) care se cultivă pe un teren amenajat în acest scop, după o anumită metodă. *Vînturi puternice usucă plantaţiile; rediurile abia vegetează.* SADOVEANU, E. 94. ✧ *Plantaţie de protecţie* = plantaţie de arbori sau de arbuşti, făcută pentru a apăra un teren de cultură împotriva secetei, a vîntului etc. ✦ Teren cultivat cu un anumit fel de plante. *Plantaţie de orez.*

PLÁNTĂ, *plante,* s. f. (Spre deosebire de animal) Nume generic pentru tot ce îşi extrage, prin rădăcini, hrana din sol; se caracterizează în general printr-un mod de nutriţie specific (materia organică fiind sintetizată direct din materia anorganică), prin prezenţa clorofilei, prin faptul că membrana celulei este formată din celuloză (în cazul speciilor superioare), prin alcătuirea corpului din rădăcină, tulpină şi frunze; vegetală; (prin restricţie, sens curent) vegetală, mai ales erbacee, cultivată de om sau care creşte în mod natural şi este utilă omului. *Plante de nutreţ. Plante ornamentale.* ▭ *Coliviile* [canarilor] *se arătau prin învălmăşagul unor plante pletoase puse sus, pe nişte lopăţele bătute în perete.* GALACTION, O. I 328. *Înaintea ochilor îi apăru Simon, cu figura palidă, stinsă, ca o plantă lipsită de soare.* SAHIA, N. 101. ✧ *Plantă textilă* v. textil. *Plantă medicinală* v. medicinal.

PLANTIGRÁD, -Ă, *plantigrazi, -de,* adj. (Despre animale vertebrate) Care calcă pe toată talpa piciorului. *Ursul e un animal plantigrad.*

PLANTÓN, *plantoane,* s. n. (Mai ales în construcţie cu verbele «a fi» sau «a face», precedat de prep. «de») Serviciu de pază într-un sector limitat al cazărmii (odinioară şi în internatele de elevi). *Soldat de planton.* ▭ *Făcea de planton la uşă.* I. BOTEZ, ŞC. 108. ✦ Ostaş (sau elev) însărcinat cu serviciul de pază. *Cum ai ajuns pînă la mine? Te-au lăsat plantoanele?* DEMETRIUS, C. 59. *Plantonul umbla ca o umbră prin semiîntunericul camerei, şi pasu-i suna regulat ca o limbă de ceasornic.* SADOVEANU, O. VI 149. *Aşa sfătuia pe furiş plantonul de la uşă cu Sandu Hurmuzel.* MIRONESCU, S. A. 75.

PLANTÚLĂ, *plantule,* s. f. Plantă mică nedezvoltată, abia ieşită din sămînţă. V. răsad.

PLANTURÓS, -OÁSĂ, *planturoşi, -oase,* adj. (Franţuzism rar, despre persoane) Gras, plin; zdravăn, voinic. *Doamna surîse cochet, socotind privirea un omagiu adus frumuseţii sale planturoase.* C. PETRESCU, C. V. 124.

PLÁPOMĂ s. f. v. **plapumă.**

PLÁPUMĂ, *plăpumi,* s. f. (Şi în forma *plapomă*) Învelitoare groasă, formată din două foi de pînză, mătase, stofă etc., între care este introdus şi fixat prin cusături ornamentale un strat de lînă, de vată sau de fulgi, folosită ca acoperitoare la dormit; (Mold.) oghial. *Lîngă horn, pe un pat lat, erau clădite perne, lăvicere şi plapome.* SADOVEANU, O. I 362. *S-a urcat în pat şi a tras plapuma pînă la bărbie.* C. PETRESCU, C. V. 215. *Pe un pat de tablă, nestrîns, o plapomă veche, albastră.* BASSARABESCU, V. 29. ✧ Expr. **Întinde-te cît ţi-e** (sau **cît te ţine**) **plapuma** = nu pretinde mai mult decît îţi permit posibilităţile.

— Variantă: **plápomă,** *plapome,* s. f.

PLASÁ, *plasez,* vb. I. Tranz. **1.** A aşeza ceva într-un anumit loc; a aşeza pe cineva într-un post, într-o situaţie (bună); a procura cuiva o slujbă. *Tînărul va fi plasat.* REBREANU, R. I 172. ✦ Refl. A se situa pe o poziţie; a lua atitudine (de pe o anumită poziţie). *A se plasa pe poziţii progresiste.*

2. (Cu privire la valori băneşti) A investi. *Puţini din numeroşii moşneni... plasează economiile muncii lor în cumpărare de pămînt.* I. IONESCU, M. 139. ✦ A vinde. *Plasez bilete ici, plasez bilete colo.* ANGHEL-IOSIF, C. L. 109. ✦ (Cu privire la vorbe, idei) A spune ceva la timpul sau la locul potrivit (în cursul unei discuţii). [Deputatul] *ne-a plasat cîteva ironii, care nu au supărat pe bătrîn.* CAMIL PETRESCU, U. N. 27. *Ion Ozun nu poate plasa un cuvînt.* C. PETRESCU, C. V. 66.

3. (La sporturile cu mingea) A trimite, a îndrepta mingea într-un loc anumit. *A plasat mingea în colţul porţii.*

PLASAMÉNT, *plasamente,* s. n. **1.** Investire a unei sume de bani, a unui capital într-o întreprindere, într-o afacere sau în împrumuturi spre fructificare. *Au găsit plasament în nişte întreprinderi imaginare, cu beneficii fabuloase.* C. PETRESCU, Î. II 238.

2. Slujbă, post, serviciu. *A găsit un plasament bun.*

3. (Sport) Aşezare, situare a unui jucător într-un anumit loc pe teren.

PLASÁRE, *plasări,* s. f. Acţiunea de a p l a s a.

1. Repartizare a cuiva într-un loc anumit, într-un post, într-o slujbă. *Birou de plasare.*

2. Investire de capitaluri într-o întreprindere (rentabilă).

3. Vînzare. *Eu voi sosi în curînd la Iaşi şi voi da tot ajutorul pentru plasarea biletelor.* ALECSANDRI, S. 53.

PLASATÓR, -OÁRE, *plasatori, -oare,* s. m. şi f. Persoană care plasează în sălile de spectacol pe spectatori la locurile lor. ✦ Persoană care plasează sau vinde anumite lucruri.

PLÁSĂ [1] s. f. (Rar) Limbă de cuţit, tăiş. *Că de grea moarte-am murit, De plasa cuţitului, De puşca-mpăratului.* MARIAN, Î. 354.

PLÁSĂ [2], *plase,* s. f. Nume dat diverselor obiecte făcute dintr-o împletitură (cu ochiuri rare) de sfoară, de sîrmă etc.

a) Unealtă de pescuit, formată dintr-o împletitură (dreptunghiulară) de cînepă, iută etc., fixată la un băţ gros de care se ţine. V. v o l o c. *I-am plătit plasele cît nu face, fiindcă-i locul bun* [de pescuit]. DAVIDOGLU, O. 87. *Pescarii încremeneau o clipă Privindu-ne, şi plasa o scufundau în pripă.* PERPESSICIUS, S. 7. *Erau bărcile mici şi negre ale pescarilor ce se duceau la plasele şi cîrligele aşezate departe în mare.* BART, S. M. 70. ✧ F i g. *În plasa gîndurilor mele de lumină Ţi-am prins imagina.* TOPÎRCEANU, B. 82. ✧ E x p r. **A prinde** (pe cineva) **în plasă** = a înşela (pe cineva), a amăgi, a seduce; a prinde în cursă, v. c u r s ă.

b) Cursă pentru păsări, animale etc.

c) Reţea de frînghie folosită pentru a îngrădi porţiunea din spatele porţii, la jocurile de fotbal şi de handbal. *Mingea s-a oprit în plasă.* ✦ Reţea de frînghie fixată între doi stîlpi, la mijlocul terenului şi peste care se trece mingea la jocurile de volei şi de tenis, reţea la tenisul de masă.

d) Reţea pe care se aşază valizele într-un compartiment de tren. *Întoarse rama de piele, în care se afla agăţată de mînerul valizei din plasă, carta de vizită.* C. PETRESCU, C. V. 8.

e) Săculeţ de mînă făcut dintr-o reţea de sfoară sau de mătase folosit pentru a purta diferite obiecte; fileu.

f) Reţea peste care se mai pune adesea iarbă, crăci etc., folosită pentru a camufla obiective, lucrări, puncte strategice militare.

g) Împletitură de sfori prin care trec iţele la războiul de ţesut manual; ostreţe.

PLÁSĂ [3], *plăşi,* s. f. (În vechea organizare administrativă a ţării) Subdiviziune administrativă mai mică decît un judeţ. *Sînt născut la 1 martie 1837 în satul Humuleşti, judeţul Neamţului, plasa de sus.* CREANGĂ, O. A. 285. *Fu pe rînd subgrefier, subcomisar şi subprefect la o plasă.* NEGRUZZI, S. I 111.

— Gen.-dat. şi: (neobişnuit) *plăsei* (MACEDONSKI, O. III 36).

PLÁSMĂ s. f. Produs lichid intercelular, care se găseşte în sînge, în limfă şi în muşchi. *Celula nervoasă are proprietatea de a-şi fabrica substanţele constitutive din elementele simple ce se află în plasma tuturor speţelor animale.* MARINESCU, P. A. 55.

PLÁSTĂ, *plaste,* s. f. (Regional) Claie de fîn. *Astăvară am cosit, Nouă plaste c-am făcut.* PĂSCULESCU, L. P. 287.

— Variantă: plâstră (I. IONESCU, M. 549) s. f.

PLÁSTIC, -Ă, *plastici, -e,* adj. **1.** Care poate fi modelat, căruia i se poate da forma dorită. *Material plastic.* ✦ Care reproduce forme prin modelarea unor materiale, p. e x t. prin culori sau prin alte mijloace. *Arte plastice.* ▭ *Într-o dimineaţă, întrind în atelierul tînărului sculptor... am găsit o imagine plastică a unui Eminescu tînăr.* SADOVEANU, E. 73. ✧ *Artist plastic* = sculptor sau pictor. *Noi, artiştii plastici şi criticii de artă, trebuie să avem în faţa ochilor în primul rînd pilda muncitorilor înaintaţi din ţara noastră.* CONTEMPORANUL, S. II, 1952, nr. 26, 3/3. ✦ Care se referă la sculptură şi pictură; care se ocupă de aceste arte. *Privea grav hîrtia unde chipul prindea rapid viaţă, ca un foarte autorizat cronicar plastic.* C. PETRESCU, R. DR. 7. ✦ (Despre realizări literare, muzicale) Evocator, sugestiv. *Imaginea lui Eminescu e măreaţă, e sublimă... Imaginea lui Coşbuc însă e mai vie, mai coloratăă, mai plastică.* GHEREA, ST. CR. III 370. *Rezumăm aci, prin cîteva cuvinte, într-un mod plastic, tot mersul acţiunii.* HASDEU, I. V. 152.

2. (În e x p r.) *Chirurgie plastică* = ramură a chirurgiei care se ocupă cu îndreptarea unor părţi ale corpului, deformate din naştere sau mutilate printr-un accident.

PLÁSTICĂ s. f. **1.** Tehnica executării unor obiecte de artă, prin modelarea plastilinei, a lutului şi a altor substanţe moi; p. e x t. tehnica sculpturii.

2. Partea din studiul unei opere de artă care se ocupă de raportul armonios al volumelor şi al reliefului.

PLASTICITÁTE s. f. **1.** Proprietate a unui material consistent de a se modela uşor, la rece sau la cald, prin apăsare. ✦ Proprietate a unor materii prime ceramice de a forma cu apa o pastă care menţine o coeziune mare la frămîntare şi uscare.

2. Însuşirea unei opere literare, a stilului, a unui cuvînt, a unei expresii de a evoca ceva în mod sugestiv. *Poemele «Călin» şi «Luceafărul», cu umorul, plasticitatea, cu naturalismul lor, ar fi putut să fie scrise de un poet al Greciei antice.* GHEREA, ST. CR. I 123.

PLASTICIZÁ, *plasticizez,* vb. I. T r a n z. **1.** A face ca un material să devină plastic, modelabil; a aduce un material în stare plastică.

2. A exprima ceva prin imagini plastice, expresive, evocatoare; a reda realitatea în mod sugestiv.

PLASTICIZÁRE s. f. Faptul de a p l a s t i c i z a.

1. Plastifiere.

2. Redare în mod sugestiv a realităţii, exprimare sugestivă, evocatoare. *Întreaga mişcare imensă a acestei mulţimi de socri, nuni... e redată cu o putere admirabilă de plasticizare.* GHEREA, ST. CR. III 317.

PLASTIFIÁNT, *plastifianţi,* s. m. Substanţă lichidă sau solidă care are proprietatea de a mări plasticitatea unor materiale cu care este amestecată. *Varul este un plastifiant pentru argilă.*

— Pronunţat: *-fi-ant.*

PLASTIFIÉRE s. f. Aducerea unui material în stare plastică (prin adăugare de plastifianţi chimici sau prin metode fizice).

— Pronunţat: *-fi-e-.*

PLASTILÍNĂ s. f. Material plastic constînd dintr-un amestec de caolin cu substanţe grase, folosit la lucrări de modelare de dimensiuni mici şi la obţinerea măştilor mortuare. *Găsise de cuviinţă să înalţe un bust de marmoră şi celui ce nu devenise o glorie postumă şi al cărui cap nu cunoscuse încă mîna sacrilege care să-i fi aplicat inevitabila mască de plastilină.* ANGHEL, PR. 40.

PLASTOGRÁF, -Ă, *plastografi, -e,* s. m. şi f. Persoană care falsifică documente sau semnăturile de pe documente, dîndu-le drept autentice cu scopul de a trage un folos. *Caţavencu... e un plastograf, un falsificator de poliţe, om fără cel mai mic scrupul.* GHEREA, ST. CR. I 342. *Cum putem noi să punem candidatura unui*

plastograf? CARAGIALE, O. I 153. *Dacă va mai cîştiga şi rele deprinderi... se va face un înşelător, un necinstit, un plastograf.* NEGRUZZI, S. I 298. ✧ (Adjectival, neobişnuit, despre documente sau semnături) Falsificat. *Hîrtiile plastografe sînt acum în mînile procurorului.* NEGRUZZI, S. III 175.

PLASTOGRAFIÁ, *plastografiez,* vb. I. Tranz. A falsifica documente sau semnăturile de pe documente. V. contraface. *Fănică are în mînă o poliţă, ale cărei giruri le-ai plastografiat, ca să ridici cinci mii de lei de la societate.* CARAGIALE, O. I 171.

PLASTOGRAFIÁT, -Ă, *plastografiaţi, -te,* adj. (Despre documente, semnături) Falsificat.

PLASTOGRAFÍE, *plastografii,* s. f. Falsificare a unui document sau a semnăturii de pe un document. *Face o scrisorică de amor ca din partea lui Fănică, prefectul... către Zoiţica, nevastă-mea, şi-i imitează slova băiatului... Închipuieşte-ţi plastografie!* CARAGIALE, O. I 177. *Bancherul a cărui nume se vede pe mincinoasele poliţi... vede plastografia, opreşte hîrtiile, dă de ştire.* NEGRUZZI, S. III 179.

PLÁSTORE s. m. v. **plasture.**

PLÁSTRĂ s. f. v. **plastă.**

PLASTRÓN, *plastroane,* s. n. **1.** Partea din faţă, pînă la talie, a unei cămăşi bărbăteşti, care de obicei se scrobeşte. *Luceau cele trei diamante... pe plastronul parvenitului.* ANGHEL, PR. 47. ✧ Partea din faţă (detaşabilă) a unei bluze, rochii etc. constituind o garnitură.

2. (Ieşit din uz) Un fel de cravată lată. *Coana Frosa în rochie cărămizie, cu flori turceşti şi cu cauc pe cap, domnu Tase în haine negre şi cu plastron din rochia Frosii.* BASSARABESCU, V. 46. *Doriţi plastron ori fundă? —Dă-mi fundă, răspunse Duţu.* SLAVICI, O. I 344.

3. Bucată de piele căptuşită, cu care cei care fac scrimă îşi acoperă pieptul.

PLÁSTUR s. m. v. **plasture.**

PLÁSTURE, *plasturi,* s. m. Bucăţică de pînză pe care s-a întins o pastă medicinală densă şi lipicioasă şi care se aplică pe o rană sau deasupra pansamentului, pentru a feri rana de infecţie; emplastru. ✧ (Popular) Cataplasmă. *Pune pe pieptul bolnavului un plasture de ceapă.* ŞEZ. VIII 153.

— Variante: **plástur** (CARAGIALE, O. VII 58), **plástore** (DELAVRANCEA, la TDRG), **pleáster** (NEGRUZZI, S. I 207), **pleástru** (CAZABAN, V. 45) s. m.

PLAT, -Ă, *plaţi, -te,* adj. **1.** (Despre obiecte) Lăţăreţ, turtit. *Scoase din buzunarul paltonului o sticlă plată de coniac.* C. PETRESCU, Î. II 138. ✧ (Despre terenuri) Neted, şes. *Cîmpie plată.* ✧ (Sport; cu elipsa substantivului) *A alergat 100 m plat.* ✧ Fig. *Sub frunţile acelea plate s-o fi petrecînd oare ceva?* BART, S. M. 84. ✧ *Picior plat* = picior cu talpa prea puţin scobită.

2. Fig. Lipsit de expresie sau de culoare, banal. *Stil plat.*

PLATÁN[1], *platani,* s. m. Arbore exotic cu trunchiul înalt şi neted, de culoare verde, cu frunzele palmate; se cultivă şi la noi în parcuri ca plantă ornamentală *(Platanus). Un mierloi tînăr încerca din cînd în cînd, în platani, o frîntură de cînt.* SADOVEANU, O. A. II 188. *Prin văi adînci umbresc platanii cu frunza lată şi smochinii încărcaţi cu roade.* BART, S. M. 47. *Sub aleile de platani luna bătea de-a curmezişi, prelungînd umbrele.* ANGHEL-IOSIF, C. L. 33.

PLATÁN[2], *platane,* s. n. Fiecare dintre cele două suporturi plane pe care se aşază corpul de cîntărit şi greutăţile la o balanţă; taler.

PLĂTĂ, *plăţi,* s. f. **1.** Faptul de a plăti o sumă de bani datorată; achitare (2). *Prin urmare, îţi poroncesc, în numele Convenţiei, să te supui îndată la plata contribuţiei.* ALECSANDRI, T. I 258. *Cînd la plată?... vrea să-mi mănînce dreptul.* id. ib. 216. ✧ (Urmat de determinări arătînd modul în care se plăteşte) *Plată în natură.* ✧ *Ordonanţă de plată* v. ordonanţă. ✧ (Articulat, cu valoare de interjecţie) Apel prin care, într-un local public, consumatorul anunţă că e gata să plătească costul consumaţiei.

2. Ceea ce se plăteşte, sumă de bani dată cuiva drept echivalent al unei munci, drept contravaloare a unui obiect cumpărat, a folosinţei unui lucru etc. *Portarul îi ceru plata camerei înainte.* C. PETRESCU, C. V. 39. *Lăutarii... se scularâ, cerînd plata de la George.* REBREANU, I. 38. *Noi n-am avut de gînd să luăm plată de la drumeţul străin pentru mîncarea ce i-am dat.* CREANGĂ, O. A. 267. ✧ Loc. adj. **Cu plată** = cu bani. *Ia-ţi, bădiţă, cal cu plată, şi mai vin la noi vreodată.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 105. ✧ (Învechit) *Plata cizmelor* = indemnizaţie care se plătea odinioară cuiva ca echivalent pentru o muncă. *Aprozii slujeau ca taxidari şi împlinitori de datorii. Ei primeau pentru osteneala lor un dar în bani ce se numea plata cizmelor.* BĂLCESCU, O. I 18.

3. Răsplată (morală) prin care cineva este recompensat pentru faptele cele bune sau pedeapsă primită pentru faptele rele. *Nici o faptă, fără plată.* CREANGĂ, P. 28. *Căci nu sînt un vînători Să pîndesc cînd ai să zbori Şi să-ţi dau eu ţie plată Cu un fulger de săgeată.* ALECSANDRI, P. P. 373. ✧ Expr. **A-şi lua plata** = a-şi lua pedeapsa cuvenită. **În plata domnului** (sau **a lui dumnezeu**) = **a)** (în legătură cu verbe de mişcare) unde vrea, unde ştie, unde-i place. *Să-l fi lăsat să se ducă în plata domnului cu struguri cu tot.* DUMITRIU, N. 223. *Mergeţi în plata lui dumnezeu sfîntul.* RETEGANUL, P. V 42. *I-a spus să se suie în pod să-şi aleagă de acolo o ladă, care i-a plăcea şi să se ducă în plata lui dumnezeu.* CREANGĂ, P. 293; **b)** (în legătură cu verbul «a lăsa») în voia soartei, în pace. *Nu voia să muncească nimic... oamenii îl lăsau în plata domnului.* SADOVEANU, O. VII 358. *Niţule, lasă-l în plata lui dumnezeu.* ALECSANDRI, T. 1533.

PLATBÁNDĂ, *platbande,* s. f. **1.** (Franţuzism) Strat de flori într-o grădină, într-un parc, pe o şosea etc.; răzor. *Toată grădinuţa mea încunjurată cu gard viu... încape într-o singură platbandă a grădinii d-voastră.* NEGRUZZI, S. I 96.

2. (Tehn.) Semifabricat metalurgic obţinut prin laminare, avînd secţiunea dreptunghiulară.

PLĂTCĂ[1] s. f. (În expr.) **A intra (în) plată** = a pierde o partidă la jocul de cărţi; p. ext. a trebui să plăteşti o datorie. *Stau tăcuţi, pînă ce sfîrşeau cărţile din mînă, iar la urmă izbucneau în rîs sau înjurături, după cum intrau plată sau nu.* D. ZAMFIRESCU, R. 202. *Am intrat în plată de 250 fr., căci am trebuit să iau o datorie a lui pe seama mea.* BĂLCESCU, la GHICA, A. 537. *Trii sări de-a rîndul de cînd pierd necontenit. Nu mă pot scula o dată fără ca să nu intru plată.* ALECSANDRI, T. I 73. **A pune** (pe cineva) **plată** = a face (pe cineva) să piardă la jocul de cărţi. *La un joc ce a făcut, am pus-o plată... şi se scoală, zicînd că ea nu plăteşte, că nu mai joacă.* BOLINTINEANU, O. 367. **A rămîne plată** = a rămîne de ruşine, a se face de rîs. *Dacă s-ar întîmpla să mă pălmuiască el dinaintea duducăi, atunci eu rămîn plată.* ALECSANDRI, T. 1413.

PLĂTCĂ[2] s. f. v. **placă.**

PLĂTCĂ[3], *plătci,* s. f. Partea de sus a unei cămăşi bărbăteşti (uneori şi a unei rochii) croită separat, de care se prinde de obicei gulerul.

PLATFÓRMĂ, *platforme*, s. f. **I. 1.** Suprafață orizontală plană a unui vehicul, a unui aparat de ridicat etc. pe care se încarcă mărfuri, vite; p. ext. vagon sau camion deschis, fără pereți și fără acoperiș, utilizat pentru transporturi. *Tancurile înțepenite pe platformele vagoanelor păreau monștri adormiți în preajma unei dezlănțuiri.* CAMILAR, N. II 101. *Motorul ascensorului e pus în mișcare, ne suim pe platformă și începem să coborîm.* BOGZA, Ț. 67. ✦ Parte a unui tramvai, a unui autobus, a unui vagon de tren în fața ușilor de urcare și de coborîre (unde se poate sta în picioare). *Controlorul își ridică chipiul, își șterse fruntea, apoi trecu pe platforma vagonului următor.* DUMITRIU, N. 7. *Doi tineri eleganți de pe treapta platformei de dinainte se dau jos.* CARAGIALE, O. II 169.

2. Element de construcție al unei clădiri, cu o suprafață plană. V. t e r a s ă. ✦ Placă sau suprafață de teren plană, pe care se poate instala un utilaj sau care servește la depozitare, transbordare, transportare etc. ✦ Rampă. ✧ *Platformă de încercare* = ansamblu de instalații fixe, folosind la încercarea mașinilor.

3. Suprafață de teren plană, uneori nivelată sau amenajată special, care servește ca bază pentru așezarea unei căi, pentru lansarea unui pod etc.

4. Loc amenajat special pe care se depune spre fermentare gunoiul necesar îngrășării pămîntului. *Au folosit cimentul și betonul, pentru a ridica platforme moderne pe care au strîns gunoiul necesar ogoarelor sărace.* BOGZA, C. O. 270.

5. Teren de cele mai multe ori plan, situat la diferite altitudini. *Pe un deal mare se află un loc numit Cetățuia, unde se vede o platformă patrulaterală de 8 prăjini.* ODOBESCU, S. II 176.

II. F i g. **1.** Program de activitate sau de revendicări politice al unui partid, al unui grup sau al unui om politic. *Platformă electorală.*

2. Obiectul, problemele unei discuții. *O inteligență și folositoare luptă de opiniuni nu poate avea loc decît atunci cînd ambii adversari aleg și recunosc deopotrivă platforma discuțiunii.* GALACTION, O. I 232.

PLATINÁ, *platinez*, vb. I. T r a n z. **1.** A acoperi un obiect de metal cu un strat subțire de platină, pentru a-i da aspectul platinei sau pentru a-i proteja suprafața, în special împotriva oxidării; a sufla cu platină.

2. A decolora prin mijloace chimice părul de pe cap dîndu-i o nuanță de blond foarte deschis.

PLATINÁRE, *platinări*, s. f. Acțiunea de a p l a t i n a.

PLATINÁT, -Ă, *platinați, -te*, adj. (Despre metale) Acoperit cu un strat subțire de platină, suflat cu platină. ✦ (Despre păr) Blond-deschis, cu luciu de platină. *Păr platinat.*

PLÁTINĂ, (2) *platine*, s. f. **1.** Metal prețios, de culoare albă-cenușie, dur, inoxidabil, foarte rezistent la încălzire, din care se fac aparate de laborator, instrumente de precizie și unele obiecte de valoare. *Observă că dansatorul Anei poartă la mîna stîngă un lanț subțire de platină.* C. PETRESCU, C. V. 202. ✧ Compus: **negru-de-platină** = platină sub formă de pulbere, folosită în industrie.

2. Nume dat diferitelor piese de mașini care altădată se fabricau din platină (1) sau care au luciul acestui metal. *Platina microscopului.*

PLATINÍT, *platinituri*, s. n. Aliaj de fier cu nichel, folosit în electrotehnică pentru legăturile de la electrozii becurilor electrice.

PLATINOTIPÍE s. f. Procedeu de imprimare fotografică bazat pe acțiunea luminii asupra sărurilor de platină.

PLATITÚDINE, (2) *platitudini*, s. f. **1.** Faptul de a fi plat (2); banalitate, mediocritate. *Îi cîntărise pe toți. Îi găsise insignifianți și de o jalnică platitudine.* C. PETRESCU, C. V. 15.

2. (Concretizat) Vorbă banală, anostă; idee plată. *După atîta experiență pe care au făcut-o muncitorii, declamările «Patriei» rămîn simple platitudini, ba încă rău întrebuințate.* IONESCU-RION, C. 33. *Întrebuințez și eu niște platitudini platonice scoase de curînd iar la modă.* CARAGIALE, O. III 244.

PLÁTNIC, -Ă, *platnici, -e*, adj. (Determinat prin «bun» sau «rău»; adesea substantivat) Care plătește; care satisface obligațiile (bănești) pe care le-a contractat. *La sfîrșitul săptămînii se întîmpla să nu capeți nimic, fiindcă nici patronul nu se alegea cu nimic de pe urma citorva imprimate făcute pentru firme nevoiașe, rău platnice.* PAS, Z. I 304. *Corăbierii, văzînd că-i platnic bun, i-au făgăduit că or abate pe-aici.* SBIERA, P. 244. *Să-i scrii și d-ta o vorbă, arătîndu-i că va avea în mine un bun mușteriu și bun platnic.* CARAGIALE, O. VII 111.

PLATÓNIC, -Ă, *platonici, -e*, adj. **1.** Referitor la platonism. *Doctrină platonică.* ✦ Pur, ideal, spiritualizat. *În luceafăr, poetul a vrut să simbolizeze iubirea platonică.* GHEREA, ST. CR. I 161. ✧ (Adverbial) *Ce adolescent, zărindu-ți ochii — lumi ispititoare — Nu te-ar admira platonic în simțirea-i arzătoare?* DEMETRESCU, O. 50.

2. Care nu se realizează; care nu poate fi pus în practică; abstract, formal. *Vedea însă cu oroare toate aceste compătimiri platonice.* CAMIL PETRESCU, O. II 500. *Cînd țăranii au apucat să se scoale pentru pămînt, greu se vor mulțumi numai cu reforme platonice.* REBREANU, R. II 216.

PLATONICIÁN, *platonicieni*, s. m. Adept al platonismului.

— Pronunțat: *-ci-an.*

PLATONÍSM s. n. Concepția filozofică idealistă a lui Platon și a adepților săi, după care lumea ideilor imuabile este singura realitate obiectivă, iar lumea materială este o copie sensibilă și schimbătoare a celei dintîi.

PLĂTOȘĂ, *platoșe*, s. f. Un fel de pieptar de oțel, cu care luptătorii din vechime își apărau pieptul și spatele de loviturile adversarului. V. a r m u r ă. *Cincizeci de cavaleri cu platoșă și coif, — oameni vechi de război, cu săbii grele.* SADOVEANU, O. VII 155. *Căpitani, ostași cu zale și cu platoșe de fier, Pe-ai lor cai sirepi stau mîndri ca la semnul de război.* ALECSANDRI, P. A. 45.

PLATÓU[1], *platouri*, s. n. Podiș. *Un platou puternic, pe care se legăna în valuri fînul, creștea frumos, sub norii albi de iunie.* GALACTION, O. I 38. *I se părea că brigada de pe platoul Bucovei nu știe ce face. Escadroanele se mișcau la deal și la vale, fără rost.* D. ZAMFIRESCU, R. 234. *În stînga începe să s-așeze un platou la poalele brădișului din care iese gol masivul Bucegiului.* VLAHUȚĂ, O. A. III 33. ✦ (Determinat adesea prin «de instrucție») Cîmp amenajat pentru exerciții militare.

PLATÓU[2], *platouri*, s. n. **1.** Dispozitiv de formă dreptunghiulară sau circulară, cu o față plană pe care se fixează diferite piese în vederea prelucrării.

2. (Franțuzism) Tavă mare de metal inoxidabil sau de porțelan, în formă de farfurie întinsă, pe care se așază unele mîncări și prăjituri pentru a fi aduse la masă. V. t a v ă.

3. Loc într-un studio cinematografic unde se montează scenele care trebuie filmate.

PLÁUR, *plauri*, s. m. Formație deasă și compactă de rădăcini și rizomi de stuf, care acoperă mari întinderi în delta Dunării, în chip de insule plutitoare acoperite cu verdeață. V. p l a v i e. *Aștepta zadarnic... ivirea*

insulelor de plaur plutitor. GALAN, B. I 45. *În plaurul plutitor, adică în pămîntul nou alcătuit din aluviuni, stuhuri, plante şi tot ce adună şi preface moartea, — o viaţă nouă şi înfrigurată fremăta.* SADOVEANU, O. A. II 125.

PLAUZÍBIL, -Ă, *plauzibili, -e,* adj. Care pare a corespunde realităţii, care poate fi crezut, primit; admisibil, verosimil. *Pretext plauzibil. Explicaţie plauzibilă.*

PLÁVĂ, *plave,* s. f. Reţea de pescuit făcută din aţă subţire. *Plavă de cegă.* ANTIPA, F. I. 249. *Plavă de păstrugă.* id. P. 517.

PLÁVCĂ, *plavce,* s. f. (Regional) **1.** Lotcă folosită de obicei pentru pescuitul scrumbiilor de Dunăre.

2. Loc mai înalt pe malul apei, unde se atîrnă năvoadele ca să se usuce.

PLÁVIE, *plavii* şi *plăvii,* s. f. Insuliţă plutitoare (sau fixată la malul apei) formată din stuf, ierbărie, rizomi, rădăcini de arbori şi resturi vegetale intrate în putrefacţie şi amestecate cu nămol. V. p l a u r. *Umbla pe plavie şi vorbea de unul singur.* DAVIDOGLU, O. 43. *N-aş putea spune că admirasem... clădirile imense şi zbîrlite de trunchiuri care în partea locului se cheamă plăvii.* SADOVEANU, O. A. II 206. *Cînd va veni* [apa] *mare şi îngroşată cu plăvii.* SLAVICI, V. P. 57. ✧ E x p r. **A se lăsa (sau a se lungi) plavie** = a se întinde, a se lungi la pămînt. *Pernele umplute cu paie i se părcau prea tari, parcă-i intrau în carne, şi fata cerea să i se ia şi se lăsa iar plavie.* SANDU-ALDEA, D. N. 269. **A face** (pe cineva sau ceva) **plavie** = a doborî, a face una cu pămîntul.

— Variantă: **plágie** (SADOVEANU, O. I 406, NEGRUZZI, S. II 7) s. f.

PLAZ, *plazuri,* s. n. Piesă de sprijin, aşezată în dosul cormanei şi pe care se tîrăşte plugul cînd merge pe brazdă; talpă. *Pe-acele vremuri... cînd n-avea plugul încă plaz, Jupînul Pipăruş-viteaz Făcea minuni.* COŞBUC, P. II 251. *Eu cu ochii după dînsa Mi s-o rupt plazu şi bîrsa.* ŞEZ. III 58.

PLĂCEÁ, *plac,* vb. II. I n t r a n z. **1.** (Cu subiectul logic în dativ, subiectul gramatical exprimînd obiectul acţiunii) A simţi dragoste sau simpatie pentru cineva, a avea înclinaţie pentru ceva; a-i conveni, a-i fi pe plac. *Am muncit amîndoi şi ne-am luat. Că aşa a fost. Mi-a plăcut munca, n-am pregetat niciodată.* PREDA, Î. 166. *Cui nu-i place un cîntec poporal editat de prietenul meu Alecsandri?* RUSSO, S. 15. *Ea frumoasă m-a făcut Şi eu ţie ţi-am plăcut.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 18. *Ce ţie nu-ţi place altuia nu face. Nu-i frumos ce e frumos, ci e frumos ce-ţi place.* ✧ E x p r. **Ştii că-mi placi?** = (exprimă contrarietatea) n-ai nimerit, n-ai dreptate, te înşeli. ✧ (Cu sens reciproc) *Atunci pentru întîiaşi dată se întîlni în faţă Mihai cu Basta... Ei nu-şi plăcură unul altuia.* BĂLCESCU, O. II 268. ✧ (Popular; subiectul logic e introdus prin prep. «la») *Că nu dau leacuri amare Să fie cu supărare, Ci tot buze rumeioare, Care plac la fetişoare!* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 374. ✧ (Obiectul acţiunii este exprimat printr-un complement indirect introdus prin prep. «de») *Nu ştiu ce e, ce are, cum s-a întîmplat. Mi-am dat seama că-mi place de ea.* PREDA, Î. 48. *Cînd erai, bădiţ-acasă, Mă gătam ca ş-o mireasă, Cu cercei şi cu mărgele, De-ţi plăcea, bade, de ele.* HODOŞ, P. P. 84. ✧ T r a n z. *Şi ce folos de boi şi vaci? Şi cu pămîntul ce să faci? Nevasta dacă nu ţi-o placi, Le dai în trăsnet toate!* COŞBUC, P. I 119. *Asta-i fata dumitale, Eu atît o plac de tare, Atîta o plac, De nu ştiu Ce să mă fac.* BIBICESCU, P. P. 179. ✧ R e f l. r e c i p r o c. *Se-ntîmplă să ai un fin în Constantinopole ş-o fină în Veneţia şi... întîlnindu-se să se placă şi plăcîndu-se să se căsătorească.* SEVASTOS, N. 27. ✧ (Obiectul acţiunii este exprimat printr-o propoziţie cu predicatul la conjunctiv sau printr-o construcţie infinitivală) *Îi plăcea moşneagului să aibă tot iepe tinere şi curăţele; asta era slăbăciunea lui.* CREANGĂ, P. 106. *Azi n-ai chip în tóată-voia în privirea-i să te pierzi, Cum îţi vine, cum îţi place pe copilă s-o dezmierzi.* EMINESCU, O. I 155. *Ne place a asculta poveşti frumoase din vremile trecute.* NEGRUZZI, S. I 245. ✧ E x p r. **Îmi place să cred că...** = sper că... ✧ (Obiectul acţiunii devine subiect; fără determinări) *Păunul să tacă, Dacă vrea să placă.* MARIAN, O. II 270. *Tot ce-n lume-i drag şi place, Tot ce-naltă şi preface Pe un om... Mi le-ai dat cu-a ta iubire.* ALECSANDRI, P. I 144. ✦ A-i prii. *Viei îi place căldura.*

2. (La imperativ, regional; formulă de politeţe) **Placă!** = poftim, mă rog, binevoiţi să... *Bună seara... Mulţămim d-tale, dragul meu, placă şezi la noi.* SEVASTOS, N. 55. *Placă jupîne cătană înlăuntru, că te cheamă înălţatul împărat.* RETEGANUL, P. III 18.

PLĂCÉRE, *plăceri,* s. f. **1.** Sentiment sau senzaţie de mulţumire, de bucurie, produs de ceva care satisface gustul sau dorinţa noastră. *Cînd am învăţat pe de rost pe Eminescu, ca şi astăzi, găseam în nepreţuitele lui versuri o pricină de nepătrunsă plăcere intelectuală.* SADOVEANU, O. VI 466. *Am primit cu o vie plăcere buchetul şi mai ales scrisoarea d-tale.* NEGRUZZI, S. I 98. *Cîtă ai simţit plăcere cînd a lui Mihai soţie A venit să-ţi povestească fapte ce l-au strălucit.* ALEXANDRESCU, P. 132. ✧ L o c. a d v. **Cu plăcere** = cu drag, bucuros, din toată inima. *Ieşi numai oleacă să te văd încaltea... şi apoi să mor cu plăcere.* CREANGĂ, P. 226. *Aşteaptă cu plăcere.* CONACHI, P. 263. **Fără plăcere** = în silă, fără voie. *El a şezut la masă fără plăcere.* La TDRG. *Maică urîtul mă cere, Nu mă da fără plăcere.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 274. ✧ E x p r. **A face** (cuiva) **plăcere** = a face (cuiva) o bucurie; a-i face pe plac. *Şi de vrei plăcere-a-mi face... Fă în viaţă o minune Hotărîndu-te a-mi spune Adevăr nepreîncurat.* ALECSANDRI, P. I 211. **Îmi face (mare) plăcere** = (formulă de politeţe) mă bucură, mă încîntă. **Fă-mi plăcerea** (sau **îmi faci plăcerea...**)! = (formulă de politeţe) fii bun..., te rog să... *Scoase din buzunarul vestei o cutiuţă de email cu pastile parfumate şi, înainte de a se servi, o întinse Sabinei: — Îmi faci plăcerea, domnişoară?* C. PETRESCU, C. V. 14. (Familiar) **Cu plăcere,** formulă de răspuns la mulţumirile exprimate de cineva pentru un serviciu oarecare.

2. Distracţie, petrecere; desfătare. *Iubind în taină am păstrat tăcere, Gîndind că astfel o să-ţi placă ţie, Căci în priviri citeam o vecinicie De-ucigătoare visuri de plăcere.* EMINESCU, O. I 200. *Într-o noapte furtunoasă Prinţul, cu-ai săi cavaleri, Într-o sală luminoasă Se-mbătau de dulci plăceri.* BOLINTINEANU, O. 93. *Alţii adevereau... că e o vînturătoare ce cutreieră lumea pentru plăcerile ei.* NEGRUZZI, S. I 44.

3. Voie; dorinţă, plac. *Pînă ce vine stăpînul, poate aveţi plăcere să vă răcoriţi cu cîte-o cupă de jintiţă înăcrită.* SADOVEANU, O. I. 36. *Chiar şi eu m-aş tocmi la d-ta, dacă ţi-a fi cu plăcere.* CREANGĂ, P. 202.

PLĂCINCIOÁRĂ, *plăcincioare,* s. f. (Regional) Plăcintuţă. *Ce-aduci, puică, de mîncat? Plăcincioare cu groşcior.* I. CR. II 301.

PLĂCINTÁR, *plăcintari,* s. m. Persoană care face sau vinde plăcinte. *Cu ce nerăbdare aşteptam să-şi puie plăcintarul jos tablaua din cap şi cît de iute i-o deşertam!* NEGRUZZI, S. I 285.

PLĂCÍNTĂ, *plăcinte,* s. f. Preparat culinar făcut din foi de aluat între care se pune o umplutură de brînză, carne, mere, nuci etc. V. b r î n z o a i c ă, v ă r z a r e. *Cuptorul este ars şi plăcinta nu e încă întinsă.* SLAVICI, N. I 45. *Cuptoriul... era plin de plăcinte crescute şi rumenite.* CREANGĂ, P. 290. *Trec furnici ducînd în gură de făină marii saci, Ca să coacă pentru nuntă şi plăcinte şi colaci.* EMINESCU, O. I 87.

La plăcinte mulți se adună (= toți umblă după avantaje). *La plăcinte înainte, la război înapoi*, se zice despre profitori. *Nu se mănîncă în toate zilele plăcinte* (= nu ne merge totdeauna bine; nu e petrecere în fiecare zi). ◇ *Plăcinte cu poalele-n brîu* (sau *poale-n brîu*) v. brîu. ◇ Expr. **A-i veni** (sau **a-i pregăti**) **plăcinta** = a-i veni (sau a-i pregăti cuiva) o surpriză neplăcută, un necaz. *Cum văzu ce plăcintă i se pregătește, înfipse sabia în pămînt și se propti într-însa.* ISPIRESCU, L. 138. **Încă nu s-a copt plăcinta** = încă nu e rîndul tău, încă nu ți-a venit vremea, mai așteaptă. *De ești și tu de-aceia din patruzeci și opt, Te cară! Pentru tine plăcinta nu s-a copt.* BOLINTINEANU, O. 138. **A găsi plăcinta gata** = a se folosi de munca altuia, a primi totul de-a gata. **Se vinde ca plăcinta caldă** = se vinde repede; este căutat. **A număra foile la plăcintă** = a pierde vremea, a face un lucru zadarnic; a-și face prea multe socoteli. **A aștepta (pe cineva) cu plăcinte calde** = a aștepta (pe cineva) cu mare bucurie.

PLĂCINTĂRÍE, *plăcintării*, s. f. **1.** Prăvălia plăcintarului; patiserie, cofetărie. *Te-ai mai zgîit o dată în plăcintăria cu tăvi rumene și cu mușterii mulți, dar pofta de-a te înfrupta din plăcintă ți se dusese.* PAS, Z. I 15.

2. (Cu sens colectiv) Plăcinte de tot felul. *Halal, zău, de cine știe Să facă plăcintărie, S-o dospească, plămădească, În cuptor s-o rumenească.* ALECSANDRI, T. 142.

PLĂCINTÚȚĂ, *plăcintuțe*, s. f. Diminutiv al lui plăcintă. *De-ar fi fost mama pe-acasă, Plăcintuța n-ar fi arsă.* ȘEZ. II 218.

PLĂCINȚÍCĂ, *plăcințele*, s. f. Plăcintuță. *Deschide-te punguliță, Să plătești plăcințelele.* ODOBESCU, S. III 10. *Cu iaurt, cu plăcințele, Te făcuși vornic, mișele.* ALECSANDRI, T. 142.

PLĂCÚT, -Ă, *plăcuți, -te*, adj. Care place (1); agreabil, simpatic. *Vorbele ei mieroase, versul ei plăcut, de pare că te ungea la inimă, nu altceva, zăpăcise oarecum pe bietul fecior.* ISPIRESCU, L. 37. *Și așa au băut amîndoi înainte povestindu-și unul altuia lucruri plăcute.* CARAGIALE, O. III 64. *Cînd ai ști tu cît simțirea-ți și privirea-nduioșată, Cît te face de plăcută și de demnă de iubit.* EMINESCU, O. I 464.

PLĂCÚȚĂ, *plăcuțe*, s. f. (Rar) Diminutiv al lui placă.

PLĂIÉȘ, *plăieși*, s. m. **1.** (În evul mediu) Locuitor de la graniță însărcinat cu paza frontierei țării în părțile de munte; grănicer, străjer. *Dar se-ntorc spre zid plăieșii; văd pe șes un nor de oști.* COȘBUC, P. I 326. *Și tu, Mirceo, plimbă-te cu plăieșii de-a lungul zidului, și fiți cu mîna pe cucoșul puștii.* ALECSANDRI, T. II 19. *Sosise un tînăr plăieș a cărui cal asudat păștea înșelat troscotul ce creștea pe lîngă ziduri.* NEGRUZZI, S. I 169.

2. Locuitor de la munte; muntean. *Era o zi frumoasă în duminica aceea și plăieșii spuneau că n-au mai apucat așa primăvară devreme de cînd îș ei.* CREANGĂ, O. A. 47. *Ce neastîmpăr va fi făcînd pe zeiță să calce așa iute pămîntul, sub crepidele-i împletite pe picior ca opincele plăieșilor noștri?* ODOBESCU, S. III 55.

PLĂIEȘÍE, *plăieșii*, s. f. (Învechit) Corpul, organizația plăieșilor. *Codrii era odată așezare de apărare ca plăieșia munților.* RUSSO, S. 99.

PLĂIȘÓR, *plăișoare*, s. n. Diminutiv al lui plai. *Apoi, măre, ce-mi făcea? Pe Plăișor mi-apuca, Tot la capul plaiului, La stîna Visterului.* TEODORESCU, P. P. 591.

PLĂMĂDĂ s. f. **1.** Plămădeală. *Plămadă făcută cu drojdie.* ✦ Substanță care fermentează. *Plămada răcită se aduce prin uluci în căzile unde se pune ca să dospească.* I. IONESCU, D. 254. ✦ Amestec. *În sufletul meu crîncen port secolii grămadă Și cerul sterp și lutul fecund într-o plămadă.* LEȘNEA, I. 58.

2. Fig. Progenitură, copil. *E fericită bătrîna. Plămada ei a ajuns cineva. Odorul ei își trăiește viața ușor.* STANCU, D. 93.

PLĂMĂDEÁLĂ, *plămădeli*, s. f. Amestec de făină, apă și drojdie, folosit la prepararea aluatului; cocă. ✦ Bucată de aluat dospit purtătoare a fermenților care fac să crească aluatul. *Mirile trimite... o turtiță de plămădeală la mireasă, iar de la mireasă o femeie duce o turtiță de plămădeală la casa mirelui.* SEVASTOS, N. 76.

PLĂMĂDÍ, *plămădesc*, vb. IV. **1.** Intranz. A face un aluat moale din puțină făină, drojdie și apă caldă, ca să dospească; a face plămădeală. *Mîni, pe vremea asta, zise ea, plămădesc de pîne. Cuptorul cred că e în bună stare.* SADOVEANU, P. M. 246. *Apoi mama plămădea Și-o lăsa pînă dospea.* ALECSANDRI, P. P. 390. ◇ Refl. pas. *Se plămădește de colaci cu aluat anume pregătit, ori cu țaică din tîrg și, cînd plămădeala e gata, se frămîntă bine aluatul.* ȘEZ. V 138. ◇ Fig. *Izvoarele și apa ploilor se plămădiseră în mocirle.* GALACTION, O. I 210.

2. Tranz. A frămînta aluatul împreună cu plămădeala sau cu drojdia pentru ca să fermenteze. *Halal, zău, de cine știe Să facă plăcintărie, S-o dospească, plămădească, În cuptor s-o rumenească.* ALECSANDRI, T. 142. ✦ A frămînta, a amesteca; a face să fermenteze. *Își petrecea zilele plămădind cantaride.* NEGRUZZI, S. I 205.

3. Tranz. A zămisli, a procrea, a concepe. *Mătușa Uțupăr tăinuie cu mama. Are ea un vecin... unul Mărinache Piele. Cu Piele a plămădit-o pe Dița.* STANCU, D. 13. ✦ Refl. Fig. A se forma, a se făuri. *Sufletele mari se plămădesc în valurile răstriștei.* ODOBESCU, S. I 261.

4. Tranz. (Cu privire la o creație) A plăsmui; a crea, a compune. *Minuni plăpînde plămădim din tină, Cioplim din beznă forme de lumină.* BENIUC, V. 7. *Marele compozitor italian* [Rossini] *a știut să plămădească acest cap d-operă al muzicei de vînătorie.* ODOBESCU, S. III 94.

PLĂMĂDÍRE, *plămădiri*, s. f. **1.** Acțiunea de a (se) plămădi, de a face plămădeală.

2. Frămîntarea aluatului împreună cu plămădeala sau cu drojdia.

PLĂMĂDÍT [1] s. n. Plămădire.

PLĂMĂDÍT [2]**, -Ă,** *plămădiți, -te*, adj. (Despre aluat) Preparat din făină, apă și drojdie, ca să dospească. *Aluatul plămădit se ține la căldură înainte de a fi frămîntat.* ✦ Fig. Plăsmuit, creat. *Departe de sufletul ei, plămădit din umilință și din iubire, să fi cutezat să spună vreodată, spre laudă deșartă, vedeniile... ei.* GALACTION, O. I 316.

PLĂMÎN, *plămîni*, s. m. Fiecare dintre cele două organe, cu aspect spongios, învelite în pleură, care alcătuiesc aparatul principal de respirație la om și la animale vertebrate și care sînt așezate în cavitatea toracică. *Plămînul sting. Bolnav de plămîni.* ▭ *Tovarășul meu privea țintă înainte, respira ușurat pînă în adîncul plămînilor, croia planuri înfrigurate și nerăbdătoare.* C. PETRESCU, S. 191. *A răcit la plămîni și acum zace cît e de lung, ocupînd singur patul copiilor.* SAHIA, N. 97. *Începu a-l tracta pentru plămîni, dar nu putu învinge răul care se înrădăcinase.* NEGRUZZI, S. II 154. ◇ Expr. **A-și scuipa plămînii** v. scuipa.

PLĂMÎNĂRÍCĂ s. f. Plantă erbacee cu rizom orizontal, acoperită cu peri aspri, avînd florile roșii, violete, rar albe; crește prin păduri și locuri umbroase *(Pulmonaria officinalis)*.

— Variantă: **plămînăríță** s. f.

PLĂMÎNĂRÍȚĂ s. f. v. plămînărică.

PLĂNUÍ, *plănuiesc,* vb. IV. Tranz. A face planuri (1), a proiecta acțiuni viitoare; a pune la cale. *Fata avea glas tăcut, adînc, cînd plănuiau amîndoi viața lor de mîne.* CAMILAR, N. I 227. *Se vede că Chirița plănuiește ca să te mărite mai tîrziu cu Guliță.* ALECSANDRI, T. I 188. ✧ (Cu complement intern) *Nouă meșteri mari, Calfe de zidari... Stau și tot privesc, Planuri plănuiesc.* TEODORESCU, P. P. 468. ✧ Absol. *Dacă omul se gîndește și plănuiește și le pune pe hîrtie, se adună destule venituri.* SADOVEANU, P. M. 134.

PLĂNUÍT, -Ă, *plănuiți, -te,* adj. (Despre un lucru, o acțiune etc.) Cuprins într-un plan de acțiune; proiectat. *Au făcut excursia plănuită.*

PLĂPÎND, -Ă, *plăpînzi, -de,* adj. 1. (Despre ființe) Lipsit de rezistență, de vitalitate; slăbuț, firav. *Judecătorul meu, plăpînd cum se știa, s-a înfășurat în șuba-i, cu precauțiune.* GALACTION, O. I 104. *Cînd se văzu dinaintea unei ființe atît de fragedă și de plăpîndă, se pierdu cu totul.* ISPIRESCU, U. 93. *E tatăl lui Grui-Singer!... plăpînd, fără putere Sub sarcina greoaie de ani și de durere.* ALECSANDRI, P. III 302.

2. (Despre plante, mai ales despre flori) Nedezvoltat, lipsit de sevă; gingaș, delicat. *Ce iertător și bun ți-i gîndul, în preajma florilor plăpînde!* ANGHEL, P. 11. *Gemea mușcat de vînturi un stuf de liliac. Plăpîndele lui ramuri abia înmugurite... mureau.* MACEDONSKI, O. I 114. *Astelalte* [flori] *sărmanele cum n-o să fie friguroase și plăpînde, cînd sînt crescute la umbră.* NEGRUZZI, S. I 100.

3. Fig. Blînd, domol, slab. *Glasul lor cel dulce, plăpînd, melodios Ți-a mîngîia auzul c-un sunet tînguios.* NEGRUZZI, S. II 126. ✧ Care se lasă ușor impresionat, duios. *Inima-i de tată, plăpîndă, simțitoare.* ALECSANDRI, P. III 343.

PLĂPOMEÁ, *plăpomele,* s. f. Plăpumioară. *Copii mici în legănele, Boieri mari în plăpomele.* MAT. FOLK. 609.

PLĂPUMÁR, *plăpumari,* s. m. Muncitor care face plăpumi.

PLĂPUMĂREÁSĂ, *plăpumărese,* s. f. Muncitoare care face plăpumi. ✧ Soție de plăpumar.

PLĂPUMĂRÎE, (2) *plăpumării,* s. f. 1. Meseria plăpumarului.

2. Prăvălia, atelierul plăpumarului.

PLĂPUMIOÁRĂ, *plăpumioare,* s. f. Diminutiv al lui plapumă. *Plăpumioară de copil.*

PLĂSEÁ, *plăsele,* s. f. 1. (Și în forma *prăsea;* mai ales la pl.) Fiecare dintre cele două părți (de metal, de os, de lemn) care acoperă mînerul unui cuțit, al unei săbii, mai rar al altor obiecte; p. ext. mîner. *I-am dăruit un briceag... cu prăseaua de sidef.* GALACTION, O. I 67. *În coarne de cerb atîrnă carabine... și pistoale cu plăsele de argint și de sidef.* DELAVRANCEA, V. V. 196. *C-un braț în șold și pe plăsea Cu celălalt.* COȘBUC, P. I 56. *Mînile-i albe și slabe netezesc inconștient penele de struț ale unui evantai cu plăsele de baga.* VLAHUȚĂ, O. A. III 7.

2. (Neobișnuit) Placă mică de metal. *Broasca acelor uși, cu plăsele mari de aramă gravate cu chipuri, poartă încă inscripțiunea numelui său.* ODOBESCU, S. I 459.

— Variantă: **prăseá** s. f.

PLĂSELÁ, *plăselez,* vb. I. Tranz. (Rar) A pune plăsele la un cuțit. (Cu pronunțare regională) *Cuțit, cuțitașule, De cînd te-am alămat Și te-am plăsălat... Nici o slujbă nu ți-am dat.* MAT. FOLK. 691.

PLĂSMUÍ, *plăsmuiesc,* vb. IV. Tranz. 1. A crea, a produce, a da ființă. *Cît de frumoasă te-ai gătit, Naturo, tu!... Aș vrea să plîng de fericit... Că pot să văd ce-ai plăsmuit!* COȘBUC, P. I 176. ✧ Refl. pas. *Numai în această Italie a putut să se plăsmuiască «Divina Comedia».* GHEREA, ST. CR. II 75.

2. A inventa, a născoci, a scorni. *Și-au adus aminte de întîmplări trecute și au plăsmuit întîmplări viitoare.* C. PETRESCU, C. V. 372. *Un mincinos vestit De la sine așa mare minciună a plăsmuit.* PANN, N. H. 76.

3. A falsifica. *A venit însă vremea... să facem lumină, arătînd nu numai că sînt mincinoase acele cărți, dar dovedind cine le-a plăsmuit, ca să-și ieie pedeapsa.* SADOVEANU, Z. C. 240.

PLĂSMUÍRE, *plăsmuiri,* s. f. Acțiunea de a plăsmui și rezultatul ei.

1. Creație. *De aici acea putere, sănătate, liniște, seninătate* [a clasicismului antic]; *acel firesc și acea identitate între plăsmuirile artistului și ideile lui.* GHEREA, ST. CR. II 130. *Plăsmuirea minunată a picăturii de apă care... topește piatra și face din ea ce vrea.* VLAHUȚĂ, la TDRG. ✧ Fig. *Iarna palidă-și arată Plăsmuirile de fum.* TOPÎRCEANU, B. 15.

2. Invenție, născocire, închipuire. *Sînt visuri frumoase, care poartă, în însăși armonia plăsmuirii lor, legile în virtutea cărora trebuia să se realizeze.* VLAHUȚĂ, O. A. II 286. *Patria e aducerea-aminte de zilele copilăriei... coliba părintească... dragostea mamei... plăsmuirile inimii noastre.* RUSSO, O. 31.

3. Falsificare, fals.

PLĂSMUÍT, -Ă, *plăsmuiți, -te,* adj. 1. Creat; inventat, născocit, scornit. *La cea mai mică greșeală dregătorească... capul vinovatului se spînzura în poarta curții, cu o țidulă vestitoare a greșalei lui, adevărate sau plăsmuite.* NEGRUZZI, S. I 143.

2. Falsificat.

PLĂSMUITÓR, -OÁRE, *plăsmuitori, -oare,* s. m. și f. Cel care plăsmuiește (3); falsificator.

PLĂSUÍ, *plăsuiesc,* vb. IV. Intranz. (Regional) A vîntura. *Ș-o cumpărat nouă iepi, tot sîrepi, Cari cu copitili treierau, Cu coada plăsuiau.* MAT. FOLK. 1476.

PLĂTÍ, *plătesc,* vb. IV. 1. Tranz. A achita contravaloarea în bani a unui bun obținut. *Voi mie mi-ți plăti numai vinul și brînza.* SADOVEANU, O. VIII 259. *Uite ce-e, cucoană, zice conductorul, trebuie să plătiți un bilet.* CARAGIALE, O. II 161. *Aduce piatra la mine și i-o plătesc cît nu face, ba încă sînt bucuros că o pot căpăta.* CREANGĂ, P. 218. ✧ Fig. *Dar dacă mă găsea* [jupînul] *pe uliță, plăteai dumneata pielea mea?* CARAGIALE, O. I 56. *Aibi grijă să nu mă-neci, Că n-ai bani să mă plătești.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 139. ✧ Expr. **A plăti oalele sparte** v. oală. ✦ A achita un impozit, o obligație etc. *Ajunsese să plătească el camătă din ce în ce mai pipărată.* CARAGIALE, O. III 39. ✦ Fig. (Complementul indică un abstract; adesea urmat de determinări introduse prin prep. «cu» și desemnînd instrumentul) A răscumpăra. *Veți plăti cu capul obrăznicia ce ați întrebuințat față cu mine.* CREANGĂ, P. 263. *Binele ce mi l-ai făcut mie nu ți-l pot plăti nici cu lumina ochilor.* EMINESCU, N. 12. *Sînt ore fericite, sînt taînice plăceri Ce-n cumpăna vieții plătesc ani de dureri.* ALECSANDRI, P. I 125. ✧ Intranz. *Pierduse mai mult decît putea plăti.* DUMITRIU, N. 114. ✦ Refl. A lichida o datorie (morală), a se achita, a scăpa de o obligație, a-și încheia socotelile cu cineva. *Eu îi sînt dator lui Costică o scrisoare; sper să mă plătesc săptămîna asta.* CARAGIALE, O. VII 61. *Amiciția ce mi-arătați mă atinge atît, că nu voi putea niciodată cu nimic să mă plătesc.* BOLINTINEANU, O. 532. *Eu cu doina mă plătesc De bir și de boieresc.* TEODORESCU, P. P. 284.

2. Tranz. A da (bani), a achita plata pentru un serviciu făcut, pentru folosirea unui obiect. *Dă-ne ceva să mîncăm; plătim oricît, numai să fim mulțămiți.* HOGAȘ, DR. 83. *Lui dascălul Vasile a Vasilicăi plăteam numai cîte un*

sorocovăț pe lună. CREANGĂ, A. 16. ✦ (Cu privire la persoane) A achita un salariu; a da o sumă de bani (dinainte stabilită) pentru o muncă efectuată, pentru un serviciu prestat etc. *Fetele sînt folosite la munci pentru care un bărbat, plătit de două ori atît, ar fi prea scump.* BOGZA, A. Î. 46. *Să stea omul trei zile la poarta mea și să nu meargă nimeni să-l cerceteze? Pentru asta vă plătesc eu simbrie?* ISPIRESCU, L. 44.

3. Intranz. A merita un anumit preț, a valora. *Și-n vîrful cîrligului, Sub mîna scutarului, Este-o piatră nestemată Ce plătește lumea toată.* ANT. LIT. POP. I 513. ✧ (Subiectul este un abstract) *Pe arșițele iestea o răcoreală ca asta mult plătește!* CREANGĂ, P. 205. *El simțea că o oră lîngă ea ar plăti mai mult decît toată viața.* EMINESCU, N. 74. ✦ Refl. pas. (Popular) A avea preț, a se vinde cu preț bun. *Mergînd mai departe a întîlnit pe alt om și iarăși l-a întrebat... de se plătesc boi ca ai lui la tîrg.* SBIERA, P. 2. *Mă dusei miercurea-n tîrg Să văz boii cum se vînd, Vacile cum se plătesc.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 97.

4. Tranz. (Popular, despre ființe) A fi în stare de..., a fi vrednic să...; a prețui. *Cine știe ce-o fi și ce-o plăti calul acesta.* RETEGANUL, P. I 70. *Am îmbătrînit cu arma în mînă, ș-am cunoscut ce plătesc moldovenii la luptă, cînd își apără țara și neatîrnarea lor.* ALECSANDRI, T. I 16. ✧ Intranz. *Un cal negru dobrogean, Un cal sprinten voinicesc... Plătea cît un cal domnesc.* ALECSANDRI, P. P. 73. (Expr.) **A nu plăti nici (cît) o ceapă degerată (nici două parale** sau **nici doi bani)** = a nu avea nici o valoare.

PLĂTÍBIL, -Ă, *plătibili, -e,* adj. Care poate fi plătit. *Marfă plătibilă în rate.*

PLĂTICÁR, *plăticari,* s. m. Pescar care pescuiește mai ales plătici. *Vezi?... zise flăcăul, plăticarii ăștia au noroc. Plătiți cu opt franci și stau la umbră.* DUNĂREANU, CH. 225.

PLĂTÍCĂ [1], *plătici,* s. f. Pește de apă dulce, cu corpul lat, cu capul mic și scurt, cu solzii moi și cu carnea gustoasă *(Abramis brama). Zvîrlugi sprintene și sprințare ca fulgerul, plătici cu solzi de zăpadă.* STANCU, D. 205. *A-ncălecat, spunînd argatului că merge pînă la Snagov după plătică proaspătă.* CARAGIALE, O. III 40. *Pune să scoată... o minunată plătică lătăreață, vie și grasă.* ODOBESCU, S. I 462.

PLĂTÍCĂ [2], *plătici,* s. f. Arbore mare înrudit cu salcîmul, originar din America, cultivat și la noi, formînd mai ales perdele vii *(Gleditschia triacanthos).*

PLĂTITÓR, -OÁRE, *plătitori, -oare,* adj. Care efectuează o plată. *Casier plătitor.* ▭ *Clasele plătitoare de dări erau clăcașii.* I. IONESCU, D. 117.

PLĂVÁI, -ÁIE, *plăvăi,* adj. (Despre animale) Cu părul sau lîna de culoare alb-cenușie sau alb-gălbuie. V. plăvan. *Pe o costișă de un verde metalic au apărut oi plăvăi.* SADOVEANU, V. F. 87. ✧ *Poamă plăvaie* = strugure cu bobița rotundă și de culoare albă. *Soiurile de struguri cele mai spornice sînt la noi: poama grasă, poama plăvaie și poama galbenă.* I. IONESCU, la CADE.

PLĂVÁN, -Ă, *plăvani, -e,* adj. (Despre boi și vaci) Cu părul alb-cenușiu sau alb-gălbui. *Se vedeau pluguri cu boi plăvani arînd, însoțite de țărani în straiuri albe.* SADOVEANU, N. F. 37. *Carele încărcate se fereau cu boii plăvani în șanțuri.* C. PETRESCU, R. DR. 101. *Noroc bun!... Pe cîmpul neted ies romînii cu-a lor pluguri! Boi plăvani în cîte șase trag, se opintesc în juguri.* ALECSANDRI, P. A. 120. ✦ (Substantivat) Bou. *Urca puntea de-a-ndăratelea... iar plăvanul îl urma liniștit, blînd.* GALAN, Z. R. 163.

PLĂVÍCI, -E adj. v. **plăviț.**

PLĂVIOÁRĂ, *plăvioare,* s. f. Diminutiv al lui plavie. *Pe mare că să uita... Și-mi zărea d-o plăvioară.* PĂSCULESCU, L. P. 18.

PLĂVÍȚ, -Ă, *plăviți, -e,* adj. **1.** (Despre părul sau lîna animalelor; p. ext. despre animale) Alb-gălbui. V. plăvan. *Oițe, oițe, Cu plete plăvițe, Ca niște fetițe!* BOLINTINEANU, O. 80. *Cerbul... iese din cring... cu părul plăviț, încîntător de grație.* ODOBESCU, S. III 136. *Cea Mioriță, Cu lîna plăviță, De trei zile-ncoace, Gura nu-i mai tace.* ALECSANDRI, P. P. 1.

2. (Despre părul omului, p. ext. despre oameni) Blond. *Unii* [copii] *erau plăviți, cu pielea obrazului ca floarea de zarzăr.* MACEDONSKI, O. III 94. *Ancuța, cu cosițele-i plăvițe, răsfirate... căzu.* ODOBESCU, S. I 141. *Doină! Doiniță! Zină plăviță.* NEGRUZZI, S. II 23.

— Variantă: (1) **plăvici, -e** (PĂSCULESCU, L. P. 55) adj.

PLĂVÍU, -ÍE, *plăvii,* adj. (Despre persoane) Blond. *Atunci a oprit pe un băiețaș plăviu, care i se părea mai de înțeles.* POPA, V. 171. ✦ (Despre figura cuiva) Palid. *Ea desface vălul, fața-i e plăvie.* BOLINTINEANU, la TDRG.

PLEÁFTURĂ s. f. v. **prăftură.**

PLEAN, *pleanuri,* s. n. (Învechit și arhaizant) Pradă de război; captură. *Fiecare dintre biruitori își avu partea. Tătarii se mulțămiră cu robii și pleanul.* SADOVEANU, O. VII 16. *Din nou se strîng arcașii în jurul viteazului și, pe cînd turcii își socotesc pleanul, ca un stol de vulturi se lasă asupra lor.* VLAHUȚĂ, O. A. II 162. *Murgu-ncăleca Și mi-l repezea, La plean d-ajungea, Bacii Că-și chema, Banii Ș-încărca, Turmele-și strîngea Și cu plean pleca.* TEODORESCU, P. P. 672. ✦ Jaf, prădăciune. *Cînd de pleanuri se apucă, Vîlcănaș e o nălucă, De nu-l știe Dunărea, De nu-l prinde Nimenea.* TEODORESCU, P. P. 552. ✦ Grup de prizonieri, ceată de oameni robiți. *Robi un plean de juni voinici Și alt plean de fete mari.* I. CR. III 260. *Și robi el în trei zile, În trei zile vro trei pleanuri. Pleanu-ntîi ce mi-și robea? Tot junei d-ăi tinerei.* TEODORESCU, P. P. 54. ✧ Expr. **A lua pe cineva plean** = a face pe cineva prizonier. *Iar turcii se alegea, Plean pe babă Mi-o lua.* TEODORESCU, P. P. 564.

— Pl. și: *pleane* (PAMFILE, CR. 86).

PLEÁNĂ, *plene,* s. f. Bucățică de lemn care se pune la coada toporului sau la cercurile butoiului ca să le înțepenească mai bine; ic.

PLEASC interj. Onomatopee care redă zgomotul făcut de limbă cînd se desprinde brusc de cerul-gurii sau zgomotul pe care-l fac unele persoane cînd mănîncă. *Șterpclește icrele de cosac. Rupe o bucățică, îi face vînt. Pleasc, pleasc.* DELAVRANCEA, H. T. 11.

PLEÁSNĂ, *plesne,* s. f. **1.** Capătul subțire al biciului, împletit în două vițe simple și terminat cu un smoc de șuvițe neîmpletite, de fuior, de rafie, de păr de cal sau de mătase. V. șfichi. *Vreun strengar de băiat încerca să-l urnească la fugă, îl zburătorea cu pietre, îl atingea cu pleasna biciului.* AGÎRBICEANU, S. P. 170. *Porunci apoi dă craiul pe pag în vergi să-l bată, Cu bici în patru plesne s-o smicure pe fată.* COȘBUC, P. II 201. *Și fă pleasnă de mătase, Și pocnește-n boi tusșase.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 82. ✧ Expr. **A lua** (pe cineva) **în pleasnă** = a ironiza (pe cineva) luîndu-l peste picior; a șfichiui. **A aduce** (pe cineva) **în pleasnă de bici** = a aduce (pe cineva) cu mare grabă, în timpul cel mai scurt. *Nașa Uța repezi pe Ana la Cerneț acasă, s-o aducă în pleasnă de bici pe Sofia lui Stoica.* SADOVEANU, M. C. 185.

2. Fir de care se prinde cîrligul, la capătul sforii de pescuit.

3. (Mai ales la pl.) Iritație a mucoasei limbii și cerului-gurii, manifestată prin apariția unor bube sau băsicuțe

albe. V. a f t ă. [Romîncele din Bucovina] *spală nu numai capul copilului, ci şi gurița acestuia, anume ca să nu capete plesne.* MARIAN, NA. 114.

— Variantă: **(1) plésnă** (PAMFILE, I. C. 212) s. f.

PLEÁSTER s. m. v. **plasture.**

PLEÁSTRU s. m. v. **plasture.**

PLEĂŞCĂ s. f. **1.** (Mai ales în construcție cu verbele «a cădea», «a da») Cîştig neaşteptat (de obicei nemeritat, obținut fără osteneală); chilipir. *Tu ce-ai făcut, năucule, cînd ți-a căzut pe cap atîta pleaşcă?* GALAN, Z. R. 39. *Asta-i o avere. Tocmai lor să le cadă aşa pleaşcă!* SADOVEANU, P. M. 302. *Auzind că dă o aşa pleaşcă peste el... porneşte cu finu-său spre comoară.* ŞEZ. IV 2. ✧ L o c. a d v. **De** (sau **pe**) **pleaşcă** = de pomană, fără bani, în cinste. *Cei care au băut pe pleaşcă de la mine se vor fi gîndind: bre! cumplit s-a îmbătat Luca Stroescu!* SADOVEANU, O. I 397. ✧ E x p r. **A căuta** (sau **a umbla după**) **pleaşcă** = a căuta o afacere bună, a umbla după chilipir.

2. (Învechit şi arhaizant) Acțiune de jaf (în timp de război); jefuire, pradă. *Apoi se risipiră pe plaiul rominesc... după haraci şi după pleaşcă.* GALACTION, O. I 276. *Libertatea de pleaşcă de care se bucurau... căpitanii din oştirea lui Ipsilante.* GHICA, S. 107.

PLEÁTĂ, *plete,* s. f. (Rar la sg.) **1.** Părul capului lăsat să crească pînă la umeri (la femei să atîrne pe spate liber sau, rar, împletit în cozi). *În lan erau feciori şi fete... Juca viața-n ochii lor Şi vîntul le juca prin plete.* COŞBUC, P. I 176. *Parcă-l văd: înalt şi oacheş, cu pletele negre şi mari, pînă în umeri, sfios şi dulce la vorbă şi bun la inimă, bun, cum n-am mai întîlnit.* PĂUN-PINCIO, P. 103. *Preoți cu pleata rară Trezeau din codri vecinici, din pace seculară, Mii roiuri vorbitoare.* EMINESCU, O. I 91. ✧ F i g. *Ici-colo cristeii se cheamă, cîrîind înăbuşit pe sub pletele ierburilor.* SADOVEANU, O. VII 218. *Răchitele bătrîne îşi scutură pletele în vînt.* BART, E. 309. ✧ E x p r. (Rar) **A umbla cu pletele în vînt** = a se zbate pentru a obține ceva, a face totul pentru atingerea țintei dorite. *Părintele Ioan umbla acum cu pletele în vînt să găsească alt dascăl.* CREANGĂ, A. 9.

2. Mănunchi de fuior. *Ana rămase pe laiță, ținînd capătul pletei, iară Lică... împărțind fuiorul în opt şuvițe, începu să împletească.* SLAVICI, N. II 163.

PLEÁVĂ, (rar) *pleve,* s. f. (Cu sens colectiv) **1.** Ceea ce rămîne din învelişul boabelor de cereale treierate, din sfărîmăturile tecilor de leguminoase etc. şi e folosit uneori ca hrană a animalelor. *Şi vezi, calcă mai de sus, să nu-ți intre pleavă în pantofi.* PREDA, Î. 11. *Firele de pleavă intraseră unul lîngă altul, cu țepile-n sus, dese ca o perie, în părul babei şi al moşneagului.* CAMILAR, N. I 314. *Risipite se-mprăştie-a duşmanilor şiraguri Şi, gonind biruitoare, tot veneau a țării steaguri, Ca potop ce prăpădeşte, ca o mare turburată — Peste-un ceas păgînătatea e ca pleava vînturată.* EMINESCU, O. I 148. ✧ F i g. *Pleava aurie de albine a fost deasupra noastră.* SADOVEANU, A. L. 205. ✦ F i g. Ceea ce este lipsit de valoare. *O, tu crai cu barba-n noduri ca şi cîlții cînd nu-i perii, Tu în cap nu ai grăunțe, numai pleavă şi puzderii.* EMINESCU, O. I 83. ✧ E x p r. (Rar) **A vorbi** (sau **a spune**) **pleve** = a vorbi lucruri de nimic, fleacuri, prostii. *Nu-mi grăi pleve.* ŞEZ. IX 148.

2. F i g. Om de nimic, decăzut, lepădătură; drojdia societății. [În «Momentele» lui Caragiale] *pleava societății bucureştene era vînturată cu o vervă satirică extraordinară.* SADOVEANU, E. 152. *Pleava tavernei niciodată nu îndrăznea să ocupe vreun scaun la masa din fund.* BART, E. 324.

PLÉBE s. f. (Cu sens colectiv) Pătura socială de jos, lipsită de drepturi sau cu drepturi limitate în Roma antică; (azi livresc) populație mizeră, asuprită, exploatată. *Pe lîngă mese lunge, stătea posomorită, Cu fețe-ntunecoase, o ceată pribegită, Copii săraci şi sceptici ai plebei proletare.* EMINESCU, O. I 56. *Pe-ascuns din a ta parte La plebea de pe strade mari semne se împarte.* ALECSANDRI, T. II 336. ✦ (Neobişnuit) Origine socială nearistocratică. *În locul acesta a fost tăiat bravul Dragomir, care cutezase a se înamora cu fiica lui Radu Mihne, pîngărind cu plebea lui sîngele patrician.* NEGRUZZI, S. I 184. ✦ F i g. Pătură socială declasată, oameni decăzuți; drojdia societății. V. p l e a v ă **(2).** *Spuma asta-nveninată, astă plebe, ăst gunoi, Să ajung-a fi stăpînă şi pe țară şi pe noi!* EMINESCU, O. I 150.

PLEBEIÁN, -Ă, *plebeieni, -e,* adj. (Rar) De plebeu, al plebeilor. *Pătura plebeiană a Romei antice.* ✦ (Substantivat) Plebeu. *Plebeianul, ca şi scepticul, atins de o melancolie pripită... îşi dăruia dragostea şi simpatia poeților, cari ziceau că fericirea nu este cu putință.* GHEREA, ST. CR. I 58. *Rareori un plebeian putea să străbată zidurile cetății în care sta închisă boierimea Moldovei şi a Țării Romîneşti.* KOGĂLNICEANU, S. A. 201.

PLEBÉU, *plebei,* s. m. (La romani) Persoană care făcea parte din plebe; (azi livresc) persoană din păturile de jos ale societății împărțite în clase. *Esteți ai veacului XIX negau posibilitatea unei literaturi care să se ocupe de plebei: țărani şi muncitori.* SADOVEANU, E. 193. *Costea dădu din umeri, cu ostilitate de plebeu pentru toată umanitatea din clasa întîi.* C. PETRESCU, C. V. 117. *Ca un furnicar cu ațe nenumărate, plebeii mişunau de pretutindeni.* ANGHELIOSIF, C. L. 6. ✦ (Adjectival, uneori peiorativ) De rînd, lipsit de distincție. *Om vulgar în toată puterea cuvîntului, plebeu, pretențios şi egoist.* D. ZAMFIRESCU, la CADE. (F i g.) *Nu sînt decît flori plebee, cum le zic eu.* NEGRUZZI, S. I 96.

PLEBISCÍT, *plebiscite,* s. n. Consultare a voinței poporului într-o problemă de importanță deosebită, în care corpul electoral este chemat să-şi exprime părerea printr-un «da» sau printr-un «nu».

PLEBISCITÁR, -Ă, *plebiscitari, -e,* adj. Care se referă la plebiscit, privitor la plebiscit, de plebiscit.

PLECÁ[1], *plec,* vb. I. I n t r a n z. A părăsi locul unde se află şi a se duce în altă parte, a se deplasa dintr-un loc în altul; a porni. *Eu cred că are dreptate şi trebuie să plecăm.* DUMITRIU, N. 34. *Cînd am plecat, un ornic bătea din ceață rar.* ARGHEZI, V. 114. ✧ (Urmat de determinări arătînd locul de pornire sau de destinație, scopul, timpul, modul etc.) *Nechifor Lipan plecase de acasă după nişte oi la Dorna şi-acu sfîntu-Andrei era aproape şi el încă nu se întorsese.* SADOVEANU, B. 9. *Eu plec cu sacu-n spate. La calea jumătate, Cer plata, trei săruturi.* COŞBUC, P. I 63. *Căpitanul, fără vorbă, s-a închinat adînc şi a plecat degrabă să-şi facă datoria.* CARAGIALE, O. III 71. *Ea picioru-l pune-n scară Şi la codru pleacă iarăşi.* EMINESCU, O. I 103. ✧ (În apostrofări) *Pleacă (de aici)!* ✧ (Despre lucruri şi despre abstracte) *Parcă tot sîngele îmi plecase sprz capătul lumii.* CAMIL PETRESCU, U. N. 229. *Dorul meu pe unde pleacă Nu-i pasăre să-l întreacă.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 90. ✧ T r a n z. (Rar) *Harabalele-ncărca şi la moară le pleca.* TEODORESCU, P. P. 146.

PLECÁ[2], *plec,* vb. I. **1.** R e f l. (În concurență cu a p l e c a) A se înclina (într-o parte), a se îndoi, a se încovoia. *Orheianu se plecă spre urechea lui pan Ludno.* SADOVEANU, O. VII 158. *Corabia-ntr-o parte de-ar fi a se pleca, Ne-am duce-n fundul apei.* MACEDONSKI, O. I 165. *Şi de ce să nu mă plec Dacă păsările trec.* EMINESCU, O. I 214. *Se plecă şi ridicînd pe Ruxandra de jos. Doamna mea! îi zise.* NEGRUZZI, S. I 146. ✧ F i g. *Şi luna înnegreşte şi ceru-ncet se pleacă.* EMINESCU, O. I 95. ✧ E x p r. **A se pleca spre apus** = **a)** (despre aştri) a coborî spre apus, a apune. *Cînd soarele se pleacă spre apus... farmecul tainic al singurătății creşte şi mai mult în sufletul călătorului.* ODOBESCU, S. III 17; **b)** f i g. (despre persoane şi despre

forța, gloria, prestigiul lor) a fi în declin. *Puterea colosală a romanilor începu a se pleca spre apus.* NEGRUZZI, S. I 201. ◇ Tranz. *Vîntul ușor și umed pornise mai tărișor și pleca într-o parte limbile focului.* SADOVEANU, O. I 18. *Și timpul... apasă peste turnuri, le pleacă și le crapă.* MACEDONSKI, O. I 24. *Un fir de iarbă verde pe care-ncet se urcă un galbin gîndăcel Și sub a lui povară îl pleacă-ncetinel.* ALECSANDRI, P. III 25. ✦ A se înclina în semn de respect, pentru a saluta. *Moșneagul, auzind aceste chiar din gura împăratului, se pleacă pînă la pămînt.* CREANGĂ, O. A. 167.

2. Refl. A ceda în fața unei forțe, a se supune, a se lăsa subjugat. *Turcii, cu toate că erau mai numeroși, trebuiră a se pleca furiei romînilor.* BĂLCESCU, O. II 50. *Au trebuit să se plece voinții tatălui.* DRĂGHICI, R. 106. ◇ Refl. reciproc. *Teamă n-ai, căta-vor iarăși Între dînșii să se plece, Nu te prinde lor tovarăș.* EMINESCU, O. I 196. ✦ Tranz. A aduce la supunere, a subjuga. *Pînă cînd să ne tot plece cruda, oarba tiranie Și la caru-i de trufie Să ne-njuge ea pe noi!* ALECSANDRI, P. II 7. ✦ (Învechit) A înclina să..., a fi dispus să..., a se îndupleca. *De-ar vrea și-ar vrea Mama să se plece, Am să fac la nunta mea Vinul, cît îl poate bea Satu-ntreg să secе.* COȘBUC, P. II 279. *Noi ne plecăm a crede... că fără dreptate a fost el azvîrlit după tron în temniță.* BĂLCESCU, O. II 71.

3. Tranz. A lăsa în jos, a coborî; a apleca. *Mai bine ochii-n jos să-i pleci Să vezi pămîntul pe-unde treci.* COȘBUC, P. I 151. *Părul, văzînd pe fată, și-a plecat crengile-n jos.* CREANGĂ, O. A. 181. *Pleacă gura la ureche-i, blînd pe nume el o cheamă.* EMINESCU, O. I 84. ◇ Fig. *Neamurile plecau fruntea și ele, destul de rușinate.* SADOVEANU, E. 96. *Prahovă... pentru ce te-oprești mirată și pleci ochii?* COȘBUC, P. I 169. *Înălțimile albastre Pleacă zarea lor pe dealuri Arătînd privirii noastre Stele-n ceruri, stele-n valuri.* EMINESCU, O. I 210. ◇ Expr. **A (-și) pleca capul** = a (se) supune, a subjuga sau a se lăsa subjugat. *Astfel e romînul și romîn sînt eu Și sub jugul barbar nu plec capul meu.* BOLINTINEANU, O. 32. *Veacuri multe de durere au trecut cu vijelie Sub asprime plecînd capul unui neam.* ALECSANDRI, P. I 200. **A nu avea unde să-și plece capul** = a nu avea adăpost, loc de odihnă. *N-am unde să-mi plec nici capul, ajung din rău în mai rău.* PANN, la CADE. **A (-și) pleca urechea la...** = **a)** a asculta cu atenție, a lua în considerare, a da urmare. *Împăratul începu a se minuna și el de istețimea lui Aleodor și-și plecă urechea la rugăciunea fiei sale.* ISPIRESCU, L. 46; **b)** a da crezămînt vorbelor de nimic, bîrfelilor. *Se uită în ochii celor ce au plecat urechea la șoapte.* DUMITRIU, N. 170. *Palavre franțuzești. Las' pe alții să-și plece urechea la ele.* ALECSANDRI, T. I 348. **A (-și) pleca inima** = **a)** a da ascultare păsului, suferințelor cuiva; **b)** (rar) a arăta smerenie, evlavie față de cineva. *Au cine-i zeul cărui plecăm a noastre inemi?* EMINESCU, O. I 115. ◇ Refl. *Cumpăna unei fîntîni se pleacă și se înalță, ca un cocostîrc care bea apă.* VLAHUȚĂ, R. P. 10.

PLECÁRE[1], *plecări*, s. f. Acțiunea de a pleca[1]; pornire (din loc); deplasare; purcedere la drum. *Mama lui hotăra plecările și întoarcerile.* SADOVEANU, B. 92. *Se duse în voiaj... trimițînd fostei sale soții în ajunul plecării o frumoasă ediție a întîmplărilor lui Telemach.* NEGRUZZI, S. I 79. ◇ Loc. adj. **Gata de plecare** = pe punctul de a porni. *Pe linia întîia, lîngă peron, aștepta un expres gata de plecare.* BRĂTESCU-VOINEȘTI, Î. 7. ◇ Loc. adv. **La plecare** = în momentul pornirii. *La plecare, dăduse de urma lui Boldur Iloveanu ca să-și ia rămas bun.* C. PETRESCU, A. 394. *La plecare, îi conduceau cu toții pînă la colțul străzii.* BASSARABESCU, V. 8. ◇ Expr. (Sport) **A lua plecarea** = a lua startul, a porni.

PLECÁRE[2], *plecări*, s. f. Acțiunea de a (se) pleca[2] și rezultatul ei.

1. (Rar) Supunere, respect, ascultare, smerenie. *Unde [este] dreapta pregătire și plecarea inimii?* GALACTION, O. I 170.

2. (Învechit) Înclinare, predispoziție; imbold, impuls. *În plecările și chiar în exteriorul lui... se resfrînse tiparul părinților.* HASDEU, I. V. 6. *O puternică plecare... mă îndeamnă să cînt.* NEGRUZZI, S. II 12. ◇ Expr. (Învechit) **A fi** (sau **a veni**) **în plecare să...** = a fi gata de..., a fi dispus să... *Mîndica era în plecare să se deie în dragoste cu pușchiu cel de Pepelea.* ALECSANDRI, T. 826. *De mînie... au venit în plecare de a-i omorî pe toți.* DRĂGHICI, R. 261. ✦ (Neobișnuit) Gînd ascuns, intenție. *El adăuga, spre a pipăi și mai bine plecările deputaților împăratului, «că speră că nu i se vor cere înapoi cetățile Ardealului».* BĂLCESCU, O. II 276.

PLECÁT[1], **-Ă**, *plecați, -te*, adj. Pornit dintr-un loc; absent; fig. dus pe gînduri. *Nu mi-ai spus nimic, Nicule, de impresiile tale de pe Dunăre. — Ce să-ți spun, dragă?... Elencuța se uită la el, părea plecat.* D. ZAMFIRESCU, R. 134.

PLECÁT[2], **-Ă**, *plecați, -te*, adj. **1.** Îndreptat în jos, aplecat. *Ion umbla cu capul gol în ploaie, cu fruntea plecată, pe gînduri.* DUMITRIU, N. 156. *Fetele jucau ușurel, fără să zîmbească, cu genele plecate.* SADOVEANU, O. I 73. *Se întoarse printre spinii șesului, cu capul plecat, retezînd din mers, cu nuiaua, vîrful fraged al ierburilor.* C. PETRESCU, S. 38. ✦ Înclinat, îndoit, încovoiat. *Sub arțar, plecat moșneagul Șade cu luleaua-n gură.* IOSIF, V. 46. *Vino-n codru, la izvorul Care tremură pe prund Unde prispa cea de brazde Crengi plecate o ascund.* EMINESCU, O. I 75. *La Focșani între hotară, Este-un bordei cam plecat, De copaci încungiurat.* ALECSANDRI, P. P. 156. ◇ (Rar) *Salcie plecată* = salcie pletoasă, v. salcie. *Singur vîntul colo, iată, Adormise la răcoare Sub o salcie plecată.* COȘBUC, P. I 223.

2. Supus, ascultător, umil, respectuos, smerit. *Multe rînduri de oameni s-au mai părîndat... domni mari și slugi plecate, frumoși și urîți.* RETEGANUL, P. IV 61. *Slugi plecate... se-nchin, te lingușesc.* ALECSANDRI, T. 414. ◇ (Învechit, în formule de politețe sau de salut, de la inferior la superior) *Cu credință nestrămutată rămîi de veci plecat rob, Luca Arbore.* DELAVRANCEA, O. II 140.

3. (Învechit) Înclinat (cu voia, cu inima) spre cineva. [Bathori] *era firește mai plecat către nobili.* BĂLCESCU, O. II 103.

PLECÁTE s. n. pl. (Învechit și popular) Indigestie; greață. *Pază de lăcomie și de plecate.* PISCUPESCU, O. 183.

PLECĂCIÓS, -OÁSĂ, *plecăcioși, -oase*, adj. (Popular) De care ți se apleacă, care provoacă greață; grețos. (Substantivat) *Voi, plecăcioase, mîncăcioase, să vă luați, să vă duceți.* TEODORESCU, P. P. 362.

PLECĂCIÚNE, *plecăciuni*, s. f. **1.** Aplecare; înclinare a corpului în fața cuiva, în semn de respect sau de salut; închinăciune, reverență. *Cînd îl ocărăști îți face plecăciune, iar cînd îl lauzi, își împreună mîinile pe piept și închide ochii.* STĂNOIU, C. I. 84. *Răspunse doar cu o înclinare din cap plecăciunii studentului.* REBREANU, I. 100. *Închinîndu-i-se cu mare plecăciune, i-au zis...* ISPIRESCU, L. 130. ◇ (În formule de salut; familiar, astăzi mai mult glumeț sau ironic) *Salutăm pe conu Mirel!... Plecăciune, coane Pascule!* GALAN, Z. R. 6. *Ei!... Dumneata ești, frate Abu-Hasan? mă-nchin cu plecăciune.* CARAGIALE, O. III 78. *Vi le spun aceste... ca să nu vă mai osteniți a le afla. — Mă închin cu plecăciune!* NEGRUZZI, S. I 199.

2. (Învechit) Supunere, respect, ascultare. *Cu fiască plecăciune sărut mîna dumitale, băbacă.* KOGĂLNICEANU, S. 1. ◇ (Glumeț) *Din somn noaptea mă deștept Și cu multă plecăciune rima mîndră o aștept.* ALEXANDRESCU, M. 250.

PLECĂȚÉL, -EÁ, *plecăței, -le*, adj. (Popular) **1.** Diminutiv al lui plecat[2] (**1**). *Cu căciula plecățea.* POP.

2. (Despre miei) Care suge de la altă oaie decît de la cea care l-a fătat. *Miei sugaci şi plecăţei Şi berbeci d-ăi măricei.* I. CR. IV 101. *Alege-mi d-un mieluşel La două oi plecăţel.* TEODORESCU, P. P. 593.

PLED, *pleduri,* s. n. Pătură de lînă. *Tăceau însă amîndoi, înveliţi cu pledurile pînă la gît, crezînd fiecare despre celălalt că a adormit.* BASSARABESCU, S. N. 189. *Îi aduse o haină blănită ca să nu răcească ş-un pled, să puie pe picioare.* VLAHUŢĂ, O. A. III 171.

PLEDÁ, *pledez,* vb. I. Intranz. A vorbi în faţa unei instanţe judecătoreşti (ca avocat), apărînd interesele uneia dintre părţi. *În afară de... procesele grele şi complicate în care pleda... mai îngrijea şi de cele două moşii.* C. PETRESCU, Î. I 10. *Daţi-mi voie mie să pledez* [la Divan] *în numele domniei-voastre.* ALECSANDRI, T. 1452. ✧ Tranz. *Radu Comşa... pledă cîteva procese fără însemnătate.* C. PETRESCU, Î. II 179. ✦ A susţine cauza cuiva, a vorbi în favoarea cuiva, a apăra o idee, un interes, a milita pentru... *A coborît jos şi i-a venit rîndul să pledeze acum în faţa streinului cu aceeaşi energie.* C. PETRESCU, A. 290. (Tranz.) *Pledarăm cauza unde s-a cuvenit, după cum ştiţi şi din cele ce vi s-au scris.* GHICA, A. 803. ✧ (Subiectul este argumentul, dovada, mijlocul care constituie un argument) *Pentru aceasta am lăsat manuscrisul să pledeze în numele meu.* C. PETRESCU, C. V. 148.

PLEDÁNT, -Ă, *pledanţi, -te,* adj. Care pledează, care susţine o cauză (în faţa unei instanţe judecătoreşti).

PLEDÁRE, *pledări,* s. f. (Învechit) Acţiunea de a pleda; pledoarie. *Îmi veţi ierta numai o mică pledare pentru naţia mea.* KOGĂLNICEANU, S. A. 64.

PLEDOARÍE, *pledoarii,* s. f. Cuvîntare pe care o rosteşte avocatul în faţa unei instanţe judecătoreşti, pentru susţinerea cauzei uneia dintre părţile din proces; p. ext. vorbire sau scriere care are ca scop apărarea unei cauze, a unei idei, a unei teze etc. *Vedeam bine încotro îşi mină pledoaria adversarul meu.* GALACTION, O. I 235. *După cîteva întrebări ale preşedintelui şi după pledoaria avocatului... preşedintele se adresă locuitorilor, întrebîndu-i dacă au un apărător.* BUJOR, S. 145. *Această propunere este una din pledoariile cele mai elocvente în favoarea ţăranilor.* KOGĂLNICEANU, S. A. 223.

— Pronunţat: *-doa-.*

PLEIÁDĂ, *pleiade,* s. f. **1.** (La pl. art.) Grup de stele din constelaţia taurului constituit din şapte stele vizibile cu ochiul liber şi dintr-un roi de peste două mii de stele invizibile; cloşca cu pui.

2. (La sg.) Denumire dată (în antichitate) unui grup de şapte poeţi alexandrini şi (în secolul al XVI-lea) unui grup de şapte poeţi francezi, în frunte cu Ronsard.

3. (Astăzi) Grup de oameni iluştri care activează în acelaşi domeniu (artistic, ştiinţific, politic etc.) şi care sînt legaţi între ei prin aceleaşi năzuinţe sau prin concepţii comune. *La masa voastră frumos împodobită... o întreagă pleiadă literară se aduna odată, şi marele Eminescu era un obişnuit şi el.* ANGHEL, PR. 12. *Ce mai pleiadă de oameni tineri, talentaţi: poeţi, critici, oameni de ştiinţă.* GHEREA, ST. CR. II 98. *Şi poate, fără nemuritoarea pleiadă a luptătorilor de la 48, ea* [Romînia] *ar fi îndurat încă multă vreme dorul de libertate, de independenţă.* DEMETRESCU, O. 162.

4. (Fiz.; învechit) Totalitatea izotopilor unui element. ✦ (Chim.) Grup de elemente chimice cu proprietăţi foarte asemănătoare.

PLEISTOCÉN s. n. (Geol.) Cuaternarul inferior; diluviu; glaciar.

— Pronunţat: *ple-is-.*

PLEN s. n. Totalitatea membrilor unei organizaţii sau unei asociaţii constituite; p. ext. adunare la care participă totalitatea membrilor. *Plenul comitetului de redacţie.*

PLENÁR, -Ă, *plenari, -e,* adj. (Despre şedinţe, adunări, reuniuni) Care se ţine cu participarea tuturor membrilor. *Trimisul moldovenesc le va mai citi în şedinţă plenară următoarea ironică scrisoare din partea lui însuşi Ion-vodă.* HASDEU, I. V. 57. *Să facem în şedinţă plenară şi publică ceea ce n-am făcut în secţiuni.* KOGĂLNICEANU, S. A. 135. ✦ (Substantivat, f.) Consfătuire la care participă toţi membrii unui for de conducere. *Plenara Comitetului Central al Partidului Muncitoresc Romîn.* ✧ (Substantivat, în expr.) *Plenară lărgită* = plenară la care participă şi persoane care nu fac parte din unitatea respectivă. *În zilele de 19 şi 20 august 1953 a avut loc plenara lărgită a Comitetului Central al Partidului Muncitoresc Romîn.*

PLENIPOTÉNT, *plenipotenţi,* adj. m. (Învechit) Plenipotenţiar. *Fu numit ministru plenipotent lîngă curtea Petersburgului.* NEGRUZZI, S. II 148. ✧ (Rar, substantivat) *Înainte de întrunirea plenipotenţilor.* GHICA, la CADE.

PLENIPOTÉNŢĂ, *plenipotenţe,* s. f. Putere deplină dată cuiva într-o anumită chestiune. [Avînd] *fiecare actele de plenipotenţă de la suveranii lor respectivi.* GHICA, la CADE.

PLENIPOTENŢIÁR, -Ă, *plenipotenţiari, -e,* adj. Care reprezintă conducerea unui stat pe lîngă guvernele altor ţări, avînd pentru aceasta puteri depline. *Abie o poate scoate-n capăt cu cheltuielile impuse unui ministru plenipotenţiar.* ALECSANDRI, S. 12. ✦ Deplin, total. *Puteri plenipotenţiare.*

— Pronunţat: *-ţi-ar.*

PLENISÓN, -Ă, *plenisoni, -e,* adj. (Despre vocale, în opoziţie cu semison) Care are caracter silabic sau poate fi centru silabic. *«U» este vocală plenisonă în cuvîntul «codru».*

PLENITÚDINE s. f. Dezvoltare completă, integrală; deplinătate, totalitate. *Printr-o diferenţiere individuală, proprie creaţiei de geniu, realismul povestitorilor romîni din veacul al XIX-lea atinge neaşteptata lui plenitudine în opera lui I. L. Caragiale.* VIANU, A. P. 123.

PLENUÍ, *plenuiesc,* vb. IV. Tranz. (Învechit) A jefui, a prăda, a face plean. *Arseră oraşul şi plenuiră ţara împrejur.* BĂLCESCU, O. II 202.

PLEOÁPĂ, *pleoape,* s. f. **1.** Fiecare dintre cele două membrane mobile, mărginite de gene, care, apropiindu-se una de alta, acoperă ochiul; (în special) membrana superioară. *Sîntem singuri, cu ţapul mort la picioare; privim cum pleoapele lunecă, închizînd ochii sticloşi.* SADOVEANU, O. VII 333. *Fără să-mi fi fost somn, pleoapele-mi căzură peste ochi.* HOGAŞ, M. N. 17. *Sub pleoapele închise globii ochilor se zbat.* EMINESCU, O. I 79. ✧ Fig. *Restaurantul îşi ridică pleoapele obloanelor, tîrziu.* PAS, L. II 60. *Amurgul palid închidea din pleoape.* D. BOTEZ, P. O. 72. *Pleoapa soarele-şi închide Sus pe-o căpiţă de otavă.* GOGA, P. 23. ✧ Expr. **A-i da** (cuiva) **pleoapele-n gene** = a i se închide cuiva ochii de somn; a aţipi. *Numai pleoapele fetei... nu puturâ da în gene.* ISPIRESCU, L. 377. ✦ (Prin extensiune) Ochi, privire. *Dă-mi cîntecul şi dă-mi lumina Şi zvonul firii-ndrăgostite, Dă-i raza soarelui de vară Pleoapei mele ostenite.* GOGA, P. 6.

2. (Rar) Capacul sicriului. *Bulgări vor suna a vecinicie şi a întuneric, cînd vor cădea pe pleoapa de brad uscat.* DELAVRANCEA, S. 153.

— Pronunţat: *pleoa-.* — Variantă: **(2) plioápă** (ODOBESCU, S. I 107) s. f.

PLEONÁSM, *pleonasme,* s. n. Greşeală de exprimare constînd în folosirea unor cuvinte care repetă în mod

inutil aceeaşi idee. *Expresia «moş bătrîn» constituie un pleonasm.*

— Pronunţat: *ple-o-*.

PLEONÁSTIC, -Ă, *pleonastici, -e,* adj. Care conţine un pleonasm. *Expresii pleonastice.*

PLEOSC interj. Onomatopee care redă zgomotul loviturii produse de un corp elastic sau de un obiect aruncat în apă. *Tata săracul a apucat de cap un crap mare ce era în lotcă, şi pleosc! arde-l pe moş Gheorghe cu crapul peste gură.* DUMITRIU, N. 280. *Se repede la zmeu şi pleosc! cu o palmă peste obrazul cel gras al zmeului.* RETEGANUL, P. V 30. *N-apuc să răspunz, domnule, şi şart! part! trosc! pleosc! patru palme.* CARAGIALE, O. I 202.

PLEOSCĂÍ, *pleóscăi,* vb. IV. Intranz. A plescăi (2). *De afară se auzeau pleoscăind picături mai mari şi mai dese.* VLAHUŢĂ, O. A. 136. *Glodul pleoscăia cît colo de pe picioare.* CONTEMPORANUL, VI 293. *Şi s-a dus singură iară, Din papuci tot pleoscăind.* TEODORESCU, P. P. 153. ✦ A bate din palme; a plesni. V. aplauda. *Încep să plescăiască din palme, strigînd toţi ura!* CARAGIALE, la CADE.

— Variante: **pleoşcăí** (SLAVICI, O. II 144), **plíscăí** (ŞEZ. XIII 189), **plîşcăí** (SLAVICI, O. II 144) vb. IV.

PLEOSCĂÍT[1], *pleoscăituri,* s. n. Faptul de a pleoscăi, zgomot produs de apă cînd se izbeşte de un corp tare; plescăit. *Nu se auzea decît pleoscăitul cadenţat al valurilor lovite de chei.* BART, S. M. 61. *Ploaia deasă cade şi vîntul vîjîie peste tufari. Dar cei culcaţi între spini nu-i simt pleoscăitul.* La GHEREA, ST. CR. II 87.

PLEOSCĂÍT[2], **-Ă,** *pleoscăiţi, -te,* adj. (Rar) Însoţit de un zgomot caracteristic. *Cîte-o pupătură mai pleoscăită şi mai ales ţipete stăruitoare după hamali.* REBREANU, R. I 16.

PLEOŞCĂÍ vb. IV v. pleoscăi.

PLEOŞTÍ, *pleoştesc,* vb. IV. (Şi în forma *ploşti)* 1. Tranz. A turti, a lăţi, a deforma (sub o greutate). *A prins a-şi scărpina ceafa... tot pleoştindu-şi streaşina căciulii către vîrful nasului.* GALAN, Z. R. 226. ✧ Fig. (Familiar) *Şi-i mai dete una-n cap, Şi mi-l ploşti.* PĂSCULESCU, L. P. 258. ✧ Refl. *Noroiul... se ploştea în stropi galbeni pe pantalonii trecătorilor.* MACEDONSKI, O. III 81.

2. Tranz. (Cu complementul «cap» sau «ureche») A lăsa în jos, a apleca. *Un măgar mare... o ascultase, Şi ca un aspru judecător Capul pleoştise sau rădicase Cîte-o ureche-n semn de favor.* ALEXANDRESCU, M. 318.

3. Refl. Fig. (Despre persoane) A-şi pierde elanul, buna dispoziţie; a rămîne abătut, deprimat. *Nadina îi zise cu indiferenţă: ia seama că porneşti pe urmele căpitanului! Tînărul se pleoşti parcă ar fi primit un duş rece.* REBREANU, R. I 221.

— Pronunţat: *pleoş-*. — Variantă: **ploştí** vb. IV.

PLEOŞTÍRE, *pleoştiri,* s. f. Acţiunea de a (se) pleoşti şi rezultatul ei.

PLEOŞTÍT, -Ă, *pleoştiţi, -te,* adj. 1. (Despre unele părţi ale corpului) Care şi-a pierdut forma sau poziţia normală, care atîrnă fără vlagă, bleg, aplecat în jos. *Din coclrjat cum era, se aplecase şi mai mult; avea umerii pleoştiţi, mîinile lipsite de vlagă.* MIHALE, O. 526. *Avea urechile pleoştite şi un mic smoc de barbă.* CĂLINESCU, E. O. I 19. *Negoiţă apuca de urechile pleoştite şi trăgea din răsputeri.* GALACTION, O. I 295.

2. (Mai ales despre pălării) Lăsat în jos, deformat, lăbărţat, turtit. *Şi moşneagul rămase aşa... cu pălăria pleoştită trasă pînă peste urechi.* SADOVEANU, O. III 571. *Cînd îl vedea trist şi umil... cu şapca pleoştită şi cravata strîmbă, îi venea să ţipe, să-l zgîlţîie şi să-l zgîrie.* BART, E. 240. *Sub pălăria lui de paie, cu borduri largi şi pleoştite... vechilul lui Leonida stă cu mîinile în buzunar.* VLAHUŢĂ, O. A. 368. ✧ (Prin analogie, despre acoperişul caselor sau despre clădiri) *O biserică de lemn, văruită pe din afară, pleoştită, joasă şi cu ochiuri mici de fereastră.* CĂLINESCU, E. 31. *Casa văduvei vine chiar peste drum de bisericuţa bătrînă, pleoştită şi dărăpănată.* REBREANU, I. 11. *Într-un fund de mahala văd o cocioabă veche, pleoştită, îngropată în pămînt pînă la ferești.* VLAHUŢĂ, O. A. II 92.

3. Fig. (Despre persoane) Deprimat, abătut, descurajat. *Florica... stătea tot aşa de pleoştită ca şi dînsul.* REBREANU, I. 25. *Ion fugi pleoştit ca cinele cărui, în loc de-un os, i se aruncă o piatră.* GANE, N. II 215.

PLESCÁIŢĂ s. f. v. plescaviţă.

PLESCÁNIŢĂ s. f. v. plescaviţă.

PLESCÁVIŢĂ s. f. Numele popular al unor boli de piele care produc bube, răni, puroi; spuzeală, erupţie. (Cu pronunţare regională) *Întîi i-a ieşit o plescaghiţă, era cît un pitac, şi de ce-o scărpina, de ce se lăţea.* VLAHUŢĂ, la TDRG.

— Variante: **plescáiţă, plescániţă** (I. CR. III 142) s. f.

PLESCĂÍ, *pléscăi* şi *plescăiesc,* vb. IV. Intranz. 1. A scoate un sunet caracteristic desprinderii bruşte a limbii de cerul-gurii sau a buzelor una de alta, în semn de plăcere (mai ales cînd se mănîncă ceva gustos); a mînca cu zgomot. *La început ţi-a fost ruşine să mănînci şi-ţi era ciudă că plescăieşti cînd sorbi.* PAS, Z. I 69. *Englezul îl goli dintr-o dată, plescăi din limbă, închise o clipă ochii şi întinse din nou paharul.* BART, S. M. 98. ✧ Fig. [Focul] *creştea tot mai roşu, plescăind şi lingînd cerul vînăt cu limbile lui gigantice.* CAMILAR, N. I 182. ✧ Tranz. (Rar) *Băiatul povesteşte a doua zi, plescăind buzele, cum s-a ospătat... cu supă şi friptură şi cozonac.* PAS, Z. I 67.

2. A lovi (în special într-un corp lichid sau moale) producînd un zgomot caracteristic; a pleoscăi. *Prizonierii legaţi cu funii treceau mereu pe uliţi, prin noroiul în care plescăiau copitele cailor.* DUMITRIU, N. 124. [În mîl] *plescăia lipicios cîte o coadă de crap.* GALAN, Z. R. 45. *La început lopeţile făceau zgomot, plescăind degeaba, ca şi cum ar fi fost mînuite de copii.* D. ZAMFIRESCU, R. 121. ✧ Tranz. *Alunecă gîrla-ntre sălcii; În luntre-un copil de pescar Tot plescăie undiţa-n apă Şi fluieră micul strengar.* IOSIF, T. 134. [Papucii] *ştie să-i poarte şi să-i plescăiască.* TEODORESCU, P. P. 78. ✦ (Despre lichide) A se lovi de un corp tare, făcînd să se audă un zgomot caracteristic. *Gheorghe Soare ură şi rămase agăţat de-un butoi în care apa mai plescăia, zbătîndu-se.* MIHALE, O. 365. *O luarăm încet de-a lungul docului, pe cînd valurile răscolite plescăiau la mal.* DUNĂREANU, CH. 94.

PLESCĂÍRE, *plescăiri,* s. f. Acţiunea de a plescăi; plescăit. *Erau îmbrăcaţi cu costume speciale... să nu se stropească omul de plescăirile apei.* SADOVEANU, V. F. 12. *Valurile apei se zbăteau de maluri în plescăiri regulate.* DUNĂREANU, CH. 233.

PLESCĂÍT s. n. 1. Zgomot făcut cu gura, cînd se mănîncă lacom şi repede; sunet produs prin desprinderea bruscă a limbii de cerul-gurii, prin care se exprimă un îndemn sau uimire, plăcere, admiraţie. *Îndemna iepele arar cu un plescăit de limbă energic.* REBREANU, R. I 215. *Plescăitul lacom a optzeci de tovarăşi şi pedagogii cu ifosul lor.* DELAVRANCEA, H. T. 164.

2. Zgomot produs de apa care se loveşte de ţărmuri sau de către un obiect care loveşte apa; pleoscăit. *De afară venea plescăitul valurilor în coastele şlepului.* DUNĂREANU, CH. 97. *Plescăitul unor braţe se auziră, şi două trupuri se puteau distinge înaintînd greu spre mal.* id. ib. 241.

3. (Impropriu) Pocnitură. *Caii se ghemuiau pe tăpşanele repezi; cîte un plescăit de copită răsuna ca-ntr-o catedrală.* VLAHUŢĂ, O. A. III 47.

PLESCĂITÚRĂ, *plescăituri,* s. f. Zgomot produs de căderea unui obiect în apă, de apa izbită de un corp tare, de lovituri date cu un corp elastic etc. *Se auzirĕ dinăuntru numai plescăituri de palme.* REBREANU, R. I 112.

PLESIOZÁUR, *plesiozauri,* s. m. Gen de reptilă marină din era mezozoică, cu gîtul lung, trunchiul gros, cu numeroase vertebre cervicale şi membre în formă de vîsle, puternic dezvoltate.
— Pronunţat: *-si-o-za-ur.*

PLÉSNET, *plesnete,* s. n. **1.** Sunet scurt, brusc, puternic, produs de anumite obiecte (în special de bici) cînd izbesc violent aerul sau alte corpuri. *Crezură că cei de pe mal îi luau drept alţii, cu toate că* [aceleaşi chemări] *reveneau mereu prin plesnetele vîntului.* GALACTION, O. I 198. *Din cînd în cînd aud cumpăna de la fîntînă scîrţîind, un chiot lung în depărtare, un lătrat de cîine, un plesnet de bici, şi toate răsună aşa de frumos în aerul cald şi limpede al zilei.* VLAHUŢĂ, O. A. II 177. *Orizonu-ntunecîndu-l, vin săgeţi de pretutindeni, Vijiind ca vijelia şi ca plesnetul de ploaie.* EMINESCU, O. I 148. ✦ (Rar) Zgomot produs de un obiect care se sparge sau crapă. *În plesnetul scurt al unui dulap, care a pocnit uscat şi sec, i s-a părut că desprinde ceva mai mult decît era.* POPA, V. 31.

2. (Rar) Lovitură (de bici) care face să se audă un plesnet (**1**). *I-a luat la plesnete dă bici şi i-a blestemat.* ŞEZ. III 32.

PLESNÍ, *plesnesc,* vb. IV. **1.** Intranz. A crăpa cu zgomot, a se despica (şi a se sparge) în urma unei lovituri, a unei presiuni prea mari, a unei variaţii de temperatură etc. *Un foc uriaş ţinea cîteva zile, pînă ce stînca devenea incandescentă. Atunci aruncau asupra ei mari cantităţi de apă. Piatra plesnea.* BOGZA, Ţ. 14. *A plesnit cazanul!... Afurisitul de Palac, iar a dat presiune prea mare la abur.* DEMETRIUS, C. 39. *Crengile-n flăcări plesnesc, se-ndoaie.* BELDICEANU, P. 60. ✧ (Despre fiinţe sau despre părţi ale corpului, de obicei prin exagerare) *E voinic, aproape să plesnească.* BOGZA, Ţ. 32. *Suflă în tăciune pînă îi plesneşte coşul pieptului.* C. PETRESCU, Î. II 3. *Fracul îl strînge de-i plesnesc ochii, dar croitorul încredinţează că parcă e leit pe trupul său.* NEGRUZZI, S. I 238. (În imprecaţii şi juraminte) *Plesnire-ar acolo unde a fi cine m-a învăţat să ţin arcuşul.* REBREANU, I. 17. *Să-mi plesnească ochii dacă am vrut s-o rup.* ALECSANDRI, T. I 48. ✧ Expr. **A plesni de...** = a fi (prea) plin de...; fig. a crăpa (**5**). *Nici aşa nu-i drept ca unii să plesnească de prea sătui, iar altora să li se usuce maţele de nemîncare.* REBREANU, R. II 90. *Cînd doamna îi puse inelul de matostat, plesnea de trufie.* DELAVRANCEA, O. II 99. *Era bun, de treabă, harnic şi cinstit, de plesneai de ciudă.* RUSSO, S. 28. **A-i plesni cuiva obrazul de ruşine** = a-i fi cuiva foarte ruşine. *Îmi plesneşte obrazul de ruşine cînd gîndesc cum am să mă înfăţoşez înaintea femeii celeia cu vorbe de-acestea.* CREANGĂ, P. 172. ✦ (Despre abcese) A se deschide, a se desface, a sparge. *A plesnit furunculul.*

2. Intranz. (Despre învelişuri, benzi şi fire) A se rupe brusc prin presiune din interior, prin încovoiere sau prin întindere. *Soldatul Omîr întinse gîtul să-i plesnească vinele.* C. PETRESCU, Î. II 46. *Încheie învîrtita cu o apăsare zdravănă de arcuş, încît îi şi plesneşte o strună la vioară.* REBREANU, I. 16. *Mi-o plesnit şireturile de la rochie.* ALECSANDRI, T. I 113. ✧ Tranz. (Rar) *Gruia... Tare ca un leu răcnea, Legăturile-şi plesnea.* La TDRG.

3. Intranz. A izbi un obiect (sau numai aerul) cu un corp elastic, în special cu un bici, producînd un zgomot şuierător; a lovi, a pocni cu zgomot două obiecte unul de altul. *Începu a plesni din degete, chemînd pe cinele cel uriaş.* SADOVEANU, P. S. 37. *Surugiii plesneau din biciuşte.* C. PETRESCU, A. R. 9. *În mare bucurie şi zîmbet, a plesnit din buze cu încîntare şi fericire.* POPA, V. 216. ✧ (Instrumentul este subînţeles) *Surugiii... au încălecat şi, chiuind şi plesnind, au purces într-un galop furios.* NEGRUZZI, S. I 307. ✧ Expr. **Cît ai plesni din bici** = într-o clipă, pe dată, imediat. *Se scula-n revărsat de zori, şi cît ai plesni din bici, — casa pahar.* VLAHUŢĂ, O. A. II 274. ✧ Tranz. *Plesnea apa cu vîslele.* DUMITRIU, P. F. 25.

4. Tranz. A izbi, a lovi, a bate. *Palma grea... a plesnit cu sete obrazul bătrînului.* VORNIC, P. 17. *Dacă-l plesneam, poate-l omoram şi înfundam temniţele.* REBREANU, I. 37. ✧ (În contexte figurate) *Un glas de aproape îl plesni peste faţă cu o veselie duşmănoasă.* DUMITRIU, N. 178. *Vorbele grele ce o plesneau în faţa oamenilor o chinuiau.* REBREANU, I. 58. *Neobrăzarea asta l-a plesnit peste ochi, ca o palmă.* POPA, V. 11. ✧ Expr. **A plesni** (pe cineva) **în pălărie** v. pălărie. **Unde-o plesneşte** (sau **plesneşti**) **şi unde crapă,** se spune atunci cînd se obţin cu totul alte rezultate decît cele aşteptate; unde dai şi unde crapă, v. crapă. *Ei apoi! unde-o plesneşte şi unde crapă, zic eu în gîndul meu.* CREANGĂ, A. 45. (Intranz.) **A-i plesni cuiva prin minte** (sau **în cap**) = a-i veni cuiva pe neaşteptate o idee neobişnuită sau bizară, a-i da prin cap. *Nici prin gînd nu-i plesnea că întru aceasta era o viclenie.* ISPIRESCU, L. 63. *Se zice că diavolului... i-ar fi plesnit în minte această obscură idee.* EMINESCU, N. 55. *Atunci am văzut scriind fiecare cum îi plesnea în cap.* NEGRUZZI, S. I 340. **A o plesni bine** = a spune cuvinte care se potrivesc cu situaţia, cu momentul. *Moarte pentru moarte, cumătre, arsură pentru arsură, că bine-o mai plesnişi dinioare cu cuvinte din scriptură!* CREANGĂ, P. 33. ✦ A atinge pentru a mişca, a deplasa. *A strunit caii, a sărit de la locul lui, a încărcat buclucurile noastre şi merindea, a sărit iar pe capră şi şi-a plesnit cuşma pe ceafă.* SADOVEANU, O. A. II 217. ✦ Refl. A se izbi cu zgomot de un obiect. *Stoluri de fluturi, insecte mici... se îmbulzeau plesnindu-se de cristalele fierbinţi şi cădeau în valuri la picioarele farului.* BART, E. 251.

PLESNÍRE, *plesniri,* s. f. Faptul de a plesni.

PLESNÍT[1] s. n. (Rar) Plesnire. *Plesnitul picăturilor de ploaie pe poclit.* La TDRG.

PLESNÍT[2]**, -Ă,** *plesniţi, -te,* adj. Crăpat, spart, despicat. *Pahar plesnit.*

PLESNITOÁRE, *plesnitori,* s. f. **1.** Sfîrcul biciului; pleasnă.

2. Jucărie care, prin învîrtire, produce un zgomot puternic de plesnete repetate.

3. Disc sau verigă aşezată între opor şi capătul osiei carului, ca să împiedice frecarea butucului roţii.

4. Plantă erbacee din familia cucurbitaceelor, al cărei fruct, ca un mic castravete, la maturitate îşi aruncă seminţele la distanţă *(Ecballium Elaterium);* pocnitoare.

PLESNITÚRĂ, *plesnituri,* s. f. **1.** Faptul de a plesni; lovire, izbire; zgomotul produs de anumite lovituri. *Se întreba şi el ce-o fi însemnînd plesnitura aceea de degete.* SADOVEANU, P. S. 37. *Bozan simţi o plesnitură în cap şi durerea părea alta decît aceea pe care a simţit-o în clipa prăbuşirii cu podul rulant.* SAHIA, N. 37. *Cînd ieşeam din Focşani, răsărea luna; nici gură de surugiu, nici plesnitură de bici, dar cărucioarele mele fugeau ca năluca.* GHICA, S. A. 52.

2. Crăpătură produsă într-un material, din cauza presiunii, a variaţiei de temperatură etc.

PLEŞ, PLEÁŞĂ, *pleşi, -e,* adj. **1.** (Ban., Olt., Mold.) Chel, pleşuv. *Îl întîmpină gospodarul spătos şi cu fruntea pleaşă.* C. PETRESCU, R. DR. 258. *A întîlnit... un popă îmbrăcat cu straie sărăcuţe, scurt la stat, smolit la faţă, cu capul pleş, mergînd cu pas rar.* CREANGĂ, A. 133.

2. (Despre locuri, în special despre munţi) Lipsit de vegetaţie; gol, sterp. *Trebuia... să ocolească dîmburile pleşe pînă ce va da iar în pădure.* GALACTION, O. I 294.

Strig turbații urieși, Alergînd, unul spre codri, celălalt spre munții pleși. ALECSANDRI, P. III 237. ✧ (Substantivat, n.) *Stufărițile din mlaștinile Dunării se îmbracă-n frunze; ici-colea tot se mai văd pleșuri neacoperite cu verdeață.* CONTEMPORANUL, VI$_1$ 44.

PLEȘCÁN, *pleșcani,* s. m. (Rar) Pleșcar. *Pleșcanul de Joe... o îndrăgise grozav.* ISPIRESCU, U. 15.

PLEȘCÁR, *pleșcari,* s. m. (Rar) Cel care umblă după pleașcă; chilipirgiu. *Mici și aprigi pleșcari pe picior erau gata să cumpere, să vîndă și să transporte oricînd, orice, oriunde.* GALAN, B. I 20. *Fiecare scotea la iveală faptele săvîrșite de Lascăr Catargiu și de ruginății și pleșcarii din preajma lui.* PAS, L. I 280.

PLEȘCÁȘ, *pleșcași,* s. m. (Învechit și arhaizant) Cel care umblă după pradă (în timp de război). *Acești pleșcași stingheri... nu erau așa cruzi.* GALACTION, O. I 279.

PLEȘCUÍ, *pleșcuiesc,* vb. IV. Intranz. A umbla după chilipir, după cîștig fără muncă.

PLEȘCUÍT s. n. Acțiunea de a pleșcui; chilipir. *Vezi, jupîneșică dragă, cîtu-i de-a dracului lumea asta? Numai după pleșcuit îmblă.* CREANGĂ, P. 127.

PLEȘÚG, -Ă adj. v. **pleșuv.**

PLEȘUGÍ vb. IV v. **pleșuvi.**

PLEȘUGÍE s. f. v. **pleșuvie.**

PLEȘÚV, -Ă, *pleșuvi, -e,* adj. **1.** (Despre oameni) Care n-are păr pe cap, căruia i-a căzut părul de pe cap; (despre cap) fără păr; chel. *Moș Chirilă, c-o mînă își feri mai bine ghioaga, iar cu cealaltă se scărpină în capu-i pleșuv.* SADOVEANU, O. VII 32. *Gros și pleșuv, avea totuși părul de după urechi adus cu măiestrie pe amîndouă tîmplele.* HOGAȘ, M. N. 32. *Moșneagul a rămas pleșuv... de mult ce-l netezise baba pe cap.* CREANGĂ, P. 294. ✧ (Substantivat) *Cu pleșuvul cînd vorbești, tigvă să nu pomenești.*

2. (Despre soluri, în special despre munți) Lipsit de vegetație, (în special) de arbori. *Se deschideau pe dreapta și pe stînga, spre fundul pămîntului, două prăpăstii cu adîncimi fioroase, pleșuve, aspre și cu povîrnișuri stîncoase.* HOGAȘ, M. N. 161. *Soarele scăpăta îndărătul măgurii pleșuve, pe care era odinioară o dumbravă de stejari.* VLAHUȚĂ, O. A. 497. *Ceahlăul măreț... își înalță capul pleșuv către soare și răspîndește apoi în juru-i cu dragoste bogățiile bătrînelor lui coaste înverzite.* RUSSO, O. 104. ✦ (Despre ogoare, țarini) Fără semănături, nesemănat (sau cu semănăturile nerăsărite). *Începuseră tabere de cară să se lase în jos cu poloboace goale, după vin nou, trecînd printre costișe pleșuve.* SADOVEANU, Z. C. 5. *Cînd prășitul se face pe moale, adică pe vreme ploioasă,* [păpușoii] *se pot muta, luîndu-i pe dedesupt cu sapa... și punîndu-i în locurile goale sau pleșuve.* PAMFILE, A. R. 74. ✦ (Despre arbori) Desfrunzit. *Începeau noroaiele, sălciile pleșuve și pe urmă păpurișurile fără margini, înecate în ceață.* DUMITRIU, N. 289.

3. (În expr.) *Vultur pleșuv* = nume dat mai multor specii de vulturi lipsiți de pene pe cap și pe gît.

— Variantă: (regional) **pleșúg, -ă** (RETEGANUL, P. II 67) adj.

PLEȘUVÍ, *pleșuvesc,* vb. IV. **1.** Intranz. A rămîne fără păr pe cap, a deveni pleșuv; a cheli. *Ce? ai pleșuvit?* NEGRUZZI, S. I 68.

2. Refl. A fi lipsit de vegetație. [Coasta] *se pleșuvește și se schimbă în lanuri de grîu și de porumb.* REBREANU, I. 51.

— Variantă: **pleșugí** vb. IV.

PLEȘUVÍE, *pleșuvii,* s. f. Faptul de a fi pleșuv; chelie. *Bătrînul mă asculta cu plăcere, mîngîindu-și pleșuvia arsă de soare.* SADOVEANU, A. L. 191. *Îl cunoscu după pleșuvie și după ochii obosiți.* id. O. VII 139.

— Variantă: (învechit) **pleșugíe** (ȚICHINDEAL, F. 399) s. f.

PLEȘUVÍRE, *pleșuviri,* s. f. Acțiunea de a (se) pleșuvi; chelire.

PLEȘUVÍT, -Ă, *pleșuviți, -te,* adj. Care a devenit pleșuv; chel. *Vechi bătrîn, cu barbă albă și cu frunte pleșuvită.* BELDICEANU, P. 127. *Sînt sigur însă că tot nu uită timpul acel ferice, a căruia suvenire singură... mai poate să le descrețească fruntea pleșuvită!* NEGRUZZI, S. I 344.

PLETEÁNCĂ, *pletenci,* s. f. (Regional) Fir de lînă sau panglică îngustă cu care femeile își împletesc cozile. *Părul ei galbin ca grîul Desprins din pletenci, peste umărul drept, Se varsă val blond pe rotundul ei piept.* COȘBUC, P. I 204.

PLÉTER, *pletere,* s. n. Împletitură sau îngrăditură de nuiele întrebuințată la construirea unor zăgazuri, de obicei de-a lungul malurilor unui rîu cu luncă inundabilă, pentru a opri trecerea peștilor din bălți în rîu. *Vîrșele se așază de obicei în bălți pe lîngă pleter (gardul de închidere al bălții).* La TDRG. *Dacă faci odată zăgaz, trebuie să-l faci tare, ca să nu-l ieie apa... Trebuie să bați piloți la margini, să tragi pleter printre ei, să întărești pleterul cu capre și să mai faci și un gard în fața pleterului.* SLAVICI, V. P. 51.

PLETÍNĂ, *pletine,* s. f. Navă mică fără propulsie, remorcată de un remorcher, folosită pentru transportul mărfurilor pe fluvii sau pe canale.

— Accentuat și: *plétină.*

PLÉTORĂ s. f. **1.** (Cu sens colectiv) Număr mare (de oameni, de lucrări literare) fără valoare sau considerat astfel. V. droaie, duium. *Ceea ce ne-ar încurca nu e lipsa de producțiuni... ci pletora lor.* GHEREA, ST. CR. III 93. *În pletora asta de produceri «originale» care se aruncă de pe grătarele mașinilor tipografice... trebuie să recunoaștem că e o imensă, covîrșitoare majoritate de secături.* VLAHUȚĂ, O. A. 329.

2. (Ieșit din uz) Abundență prea mare de sînge într-un organism.

PLETÓRIC, -Ă, *pletorici, -e,* adj. Care are prea mult sînge; sanguin. *Om pletoric.*

PLETÓS, -OÁSĂ, *pletoși, -oase,* adj. **1.** Cu păr lung și bogat. *Pletos, cu ochii plini ca de-un fior de spaimă, o întîmpina.* CAMILAR, N. I 108. *Codrul clocoti de zgomot și de arme și de bucium, Iar la poala lui cea verde mii de capete pletoase, Mii de coifuri lucitoare ies din umbra-ntunecoasă.* EMINESCU, O. I 148. *Ursan, pletos ca zimbrul, cu pieptul gros și lat...* ALECSANDRI, P. III 284. ✧ (Despre păr, coamă) *Își sacrificase chica pletoasă care îl singulariza ostentativ printre ceilalți muritori.* C. PETRESCU, C. V. 46. *Armăsarii voștri, cu coama lor pletoasă Alerg și scapăr iute.* BOLLIAC, O. 90.

2. (Despre plante) Cu tulpinile, cu ramurile sau cu frunzele lungi și dese, aplecate în jos. *Coliviile lor se arătau prin învălmășagul unor plante pletoase, puse sus, pe niște lopățele bătute în perete.* GALACTION, O. I 328. [Calul] *se lasă... lîngă o căsuță singuratică, pe care era crescut niște mușchi pletos.* CREANGĂ, O. A. 234. *Hai să ne-nsoțim, Că-i iarba pletoasă Și frunza umbroasă.* TEODORESCU, P. P. 454. ✧ (Substantivat) *Adastă codrii vechi, pletoșii, Doinind minuni din vremuri legendare.* CERNA, P. 35. ✧ *Salcie pletoasă* v. salcie.

PLEU, *pleuri,* s. n. (Regional) Tinichea. *Nescari linguri de pleu Să mănînce cu ele oleu.* MARIAN, NU. 666. *Un turn acoperit cu pleu (tinichea).* RETEGANUL, P. I 16.

PLÉURĂ, *pleure,* s. f. Fiecare dintre cele două membrane seroase care căptușesc cele două părți ale cavității toracice și cei doi plămîni, la om și la unele animale.

— Pronunțat: *ple-u-.*

PLEUREZÍE, *pleurezii*, s. f. Proces inflamator al uneia dintre cele două pleure, însoțit de o abundentă secreție de lichid.

PLEURÍTĂ, *pleurite*, s. f. Proces inflamator al uneia dintre pleure, neînsoțit de secreție de lichid.

PLEURÍTIC, -Ă, *pleuritici, -e*, adj. Specific pleureziei, cauzat de pleurezie. *Punct pleuritic.*

PLEUROPNEUMONÍE, *pleuropneumonii*, s. f. Proces inflamator al parenchimului pulmonar și al pleurei.

PLĂVILĂ, *plevile*, s. f. Plivire; îndepărtarea lăstarilor de prisos de pe butucul viței de vie. *Se zăresc ici și colo puncte albe, muncitori la plevilă.* BRĂTESCU-VOINEȘTI, I. 59.

PLĂVIȚĂ, *plevițe*, s. f. Placă de fier care îmbracă partea de jos a leucei; placă de fier care se bate în cuie sau în nituri pentru a acoperi o crăpătură la vase, coveți etc.

PLEVUȘCÁR, *plevușcari*, s. m. (Rar) Om de puțină însemnătate, de valoare mică. *Din această foaie ce scot plevușcarii de aci.. să dai două lui Zane.* BĂLCESCU, la GHICA, A. 587.

PLEVÚȘCĂ, *plevuști* și *plevuște*, s. f. (De obicei cu sens colectiv) 1. Nume dat peștilor mărunți de orice specie sau speciilor care nu ating dimensiuni mari. ✧ Compus: **plevușcă-de-baltă** = peștișor foarte mic, cu trupul subțiat către coadă, având de-a lungul șirei spinării și pe burtă niște spini cu care se apără de peștii mai mari.
2. Fig. Grup de oameni de puțină însemnătate, obscur, mărunt. *Bietul Aghiuță! știa el de ce sta pitit printre plevușcă, măcar că era un drac și jumătate: bănuise ce-l aștepta.* CARAGIALE, O. III 28.

PLEX s. n. 1. Împletire de ramuri nervoase sau vasculare în anumite puncte ale organismului. *Plex cardiac.* ▭ *Fibrele care formează plexul brahial încep să iasă din măduvă în partea superioară a celui de al patrulea segment cervical.* PARHON, O. A. I 12.
2. (Și în forma *plexus*, uneori determinat prin *solar*) Regiune situată în partea superioară a abdomenului unde se află nervii care inervează această regiune. *S-a dus cu capul înainte, izbind pe hojmalău în plexus.* SADOVEANU, N. F. 149.
— Variantă: **pléxus** s. n.

PLÉXIGLAS s. n. Masă plastică, transparentă, rezistentă, din care se fac diverse obiecte, în special geamuri la vehiculele supuse șocurilor și trepidațiilor.

PLEXUS s. n. v. **plex.**

PLIÁ, *pliez*, vb. I. Tranz. (Franțuzism) A îndoi (o țesătură, o hîrtie etc.) pînă la suprapunere.
— Pronunțat: *pli-a.*

PLIÁBIL, -Ă, *pliabili, -e*, adj. (Despre hîrtie, țesături etc.) Care se poate îndoi sau împături pînă la suprapunere. *Pînză pliabilă.*
— Pronunțat: *pli-a-.*

PLIÁNT, -Ă, *plianți, -te*, adj. (Despre obiecte) Făcut din două sau mai multe părți care se pot apropia unele de altele formînd muchii. *Scaun pliant.*

PLIÁT, -Ă, *pliați, -te*, adj. Îndoit, împăturit.

PLIC, *plicuri*, s. n. Obiect făcut dintr-o hîrtie împăturită în chip special și lipită din trei părți, pentru a închide o scrisoare; hîrtia împreună cu scrisoarea pe care o conține. *La amiază un soldat îi aduse un plic.* BART, E. 214. *Masinca își șterse repede pe șorț mîinile umede, luă plicul și citi.* BASSARABESCU, V. 12. *Un dorobanț îi aduse un plic în care găsi permutarea lui la o altă plasă.* NEGRUZZI, S. I 111.

PLICI interj. Onomatopee care redă sunetul produs de apă cînd se lovește de un obiect solid, de o lovitură dată cuiva, de dezlipirea buzelor după ce au sărutat etc. *Cînd Cuza l-a făcut... ministru a plîns și — 'plici! I-a sărutat mîna.* PAS, L. I 41. *Tu să mă bați, zici?... Na dar, plici!* PANN, P. V. III 29. ✧ (Cu prelungirea vocalei din mijloc) *Mătușa Dana... se umflă de necaz odată, și: pliiici!... plesni în două.* VISSARION, B. 177.

PLICIUÍRE, *pliciuiri*, s. f. (Neobișnuit) Zgomot produs de mișcarea valurilor unei ape; plescăit. *Valurile se ridică și se scufundă. Pliciuiri.* MACEDONSKI, O. II 276.

PLICTICÓS, -OÁSĂ, *plicticoși, -oase*, adj. Care produce plictiseală; plictisitor, anost. *Copiii își rectificară ținuta prea dezordonată după atîtea ccasuri de călătorie plicticoasă.* C. PETRESCU, C. V. 9. ✦ Care produce supărare; enervant, agasant. *Prin neastîmpărul firesc al vîrstei lor [copiii] nu pot fi decît plicticoși și antipatici, cînd nu-i iubești.* IBRĂILEANU, SP. CR. 247.

PLÍCTIS s. n. Plictiseală. *Obosită, vocea zise cu plictis din umbră.* DUMITRIU, N. 231. *Noi nu cunoaștem decît plictisul nopților de dechemvrie.* SADOVEANU, P. M. 140.
— Accentuat și: *plictís.*

PLICTISEÁLĂ, *plictiseli*, s. f. 1. Stare sufletească de lîncezeală, de nemulțumire provocată de inactivitate, de o activitate neplăcută sau lipsită de interes, de monotonie etc.; urît. *Drumul de fier nu-i o călătorie de plăcere; e o goană amețitoare, în care capul îți vîjîie, gîndurile îți adorm, e o prelungă plictiseală.* SADOVEANU, O. VI 375.
2. Neplăcere, necaz, supărare, neajuns.

PLICTISÍ, *plictisesc*, vb. IV. 1. Refl. A suferi de plictiseală, a fi sătul de un lucru, a nu mai putea suporta o situație. *Santinela de sus se plictisea de stat și începea iarăși să umble.* DUMITRIU, B. F. 154. *Pe podiș umblau șiraguri lungi în toate părțile, răsunau comenzi asurzitoare și ofițerii se plictiseau grozav.* SADOVEANU, O. VI 210.
2. Tranz. A supăra, a enerva, a irita, a agasa. *Neculai, de cîte ori mai vine domnul acesta care a plecat, spui că nu sînt aci. A început să mă plictisească individul.* C. PETRESCU, C. V. 135.

PLICTISÍT, -Ă, *plictisiți, -te*, adj. Cuprins de plictiseală. *Am forțat uși deschise, se gîndi plictisit.* VORNIC, P. 189. *Căpitanul, plictisit, se plimba singur pe la marginea cîmpului, departe de roata celorlalți ofițeri.* SADOVEANU, O. VI 211. ✦ Care exprimă, oglindește plictiseală. *Ameța cu nesfîrșitele-i întrebări pe-un domn gras, cu figura plictisită.* VLAHUȚĂ, O. A. III 45.

PLICTISITÓR, -OÁRE, *plictisitori, -oare*, adj. 1. Care plictisește; plicticos, anost, searbăd. *Ce rost au aci, el și monologul lui, între oameni sătui... cu desăvîrșire indiferenți unor chestiuni care trebuie să li se pară grozav de plictisitoare.* C. PETRESCU, Î. I 16.
2. Supărător, enervant.

PLICUÍ, *plicuiesc*, vb. IV. Tranz. (Rar) A introduce, a închide o scrisoare în plic. *Plicui și pecetlui această scrisoare.* FILIMON, C. 83.

PLICULÉȚ s. n. Diminutiv al lui plic.

PLIÉRE, *plieri*, s. f. Acțiunea de a plia.

PLIMB, *plimburi*, s. n. (Rar) Rampa unei scări; balustradă, parmaclîc. *O femeie scoboară scările... O mînă îi alunecă pe plimbul scării.* DELAVRANCEA, la TDRG.

PLIMBÁ, *plimb*, vb. I. **1.** Refl. A umbla fără grabă, dintr-un loc într-altul sau de colo pînă colo (pe jos sau cu un vehicul), pentru a se recrea, a face mișcare, a lua aer. *Neliniștit, se plimba într-una prin odaia lui de lucru.* SADOVEANU, E. 146. *Se plimba după-amiaza, însoțită de copii, pe plajă sau în lungul digului spre far.* BART, E. 315. *În faptul dimineții, prin parc, îngîndurată Se plimbă visătoare Fatma.* COȘBUC, P. I 52. ◇ Expr. **A se plimba ca vodă prin lobodă** = a umbla de colo pînă colo, fără nici un rost. ✦ Tranz. A scoate la plimbare, a însoți la plimbare; a purta de colo pînă colo. *Plimbă copilul.* ▭ *O dată, de două ori, de trei ori a plimbat Gheorghe Dima calul de la un cap la celălalt al punții.* GALAN, Z. R. 59.

2. Tranz. (Cu privire la obiecte) A mișca, a purta încoace și încolo, a muta, a trece dintr-o parte în alta. *Cu o oglindă ovală, plimbată de sus în jos, din dreapta și stînga, își examină ceafa și cutele rochiei în spate.* C. PETRESCU, C. V. 167. *Din cînd în cînd, Elisabeta Gălăciuc, soția lui, îi plimbă pe față o frunză de lipan.* SAHIA, N. 41. ◇ Refl. pas. *Din mînă-n mînă, sceptrul se plimbă.* ALEXANDRESCU, M. 347. ◇ Fig. (Cu complementul «ochii», «privirile») *Subprefectul își plimbă ochii roată, obosit.* VORNIC, P. 220. *S-a sprijinit cu un deget în butonul soneriei și a rămas așa, plimbîndu-și privirile prin curtea pustie.* GALAN, B. I 52.

— Variante: **preumblá,** *preúmblu* (DAVIDOGLU, M. 54, CAMILAR, N. I 200), **primblá,** *primblu* (GHEREA, ST. CR. I 170, ALECSANDRI, T. 65, RUSSO, O. 46), **împlimbá** (ȘEZ. VI 107) vb. I.

PLIMBÁRE, *plimbări*, s. f. **1.** Acțiunea de a (se) plimba; umblet (fără grabă) pentru a se recrea, a lua aer. *Am ieșit cu tata... mai mult într-o plimbare decît la vînătoare.* GALACTION, O. I 50. *Colonelul își întrerupse plimbarea, își reluă locul la birou.* SAHIA, N. 78. ◇ Expr. (Familiar) **A trimite** (pe cineva) **la plimbare** = a te dispensa de serviciile cuiva, a te descotorosi de cineva. ✦ Mers comod pe jos. *Din Pripas pînă în Armadia e o plimbare de o jumătate de ceas.* REBREANU, I. 52. (Prin exagerare) *Sosește, bine — nu? O plimbare în toată Pocuția ș-o raită pînă la Halici.* DELAVRANCEA, O. II 21.

2. (Învechit) Loc amenajat, rezervat, unde se duce lumea să se plimbe; promenadă. [În Berna este] *o plimbare de ziua și noaptea, fiindcă o luminează cu felinare, foarte frumoasă și romanticească.* GOLESCU, Î. 169.

— Variante: **preumblâre** (GORJAN, H. I 4), **primblâre** (KOGĂLNICEANU, S. 65) s. f.

PLIMBĂRÉȚ, -EĂȚĂ, *plimbăreți, -e*, adj. Care se plimbă (prea) mult, căruia îi place să se plimbe (fără rost), să călătorească, să hoinărească. *Un nor de vară... pluti într-o clipă deasupra șoselei, vărsînd din el o ploaie... peste plimbăreața lume bucureșteană.* MACEDONSKI, O. III 40. ◇ (Substantivat) *Din întuneric le venea în față un alt grup de plimbăreți.* ARDELEANU, D. 130.

PLIMBĂRÍCĂ s. f. Diminutiv al lui plimbare. *Vremea, de ieri seara, este splendidă... senin, calm, călduricâ — tocmai bine de plimbărică!* CARAGIALE, O. VII 40.

PLIN[1] s. n. (De obicei articulat) Ceea ce umple un vas, o încăpere, o cavitate; conținut. *Șampanie la Capșa beau mulți, făcînd paradă De golul cel din creieri, de plinul cel din ladă.* MACEDONSKI, O. I 48. ◇ *Plinul conductei* = cantitate de fluid care rămîne în permanență într-o conductă de transport. ◇ Loc. prep. **În plinul...** = în mijlocul, p. ext. în toiul. *Îl plesni pe cel călare în plinul obrazului.* CAMIL PETRESCU, O. II 385. *S-au temut apoi, în plinul ospățului, să nu se năpustească o ceată de călăi.* C. PETRESCU, R. DR. 8. ◇ Loc. adv. **Din plin** = din abundență, din belșug, la maximum. *Cu toate că lumina zilei pătrunde din plin, mai ard lămpile electrice.* BARANGA, I. 179. *Lumina cădea din plin în obrazul lui Boldur Iloveanu.* C. PETRESCU, A. 332. ◇ Expr. **A-i merge cuiva în plin** = a-i merge cuiva bine, a avea succese, a reuși în ceea ce întreprinde. *Ziua ne-a mers în plin, zise stăpînul moșiei către mulțimea* [de vînători]. GANE, N. I 128. *Rodică... În plin să-ți meargă vrerile tale.* ALECSANDRI, P. III 45. **A da o lovitură** (sau **a lovi**) **în plin** = a nimeri bine ținta. (În superstiții) **A-i ieși cuiva cu plin** (sau **cu plinul**) = a-i ieși cuiva în cale cu un vas plin (semn că aceluia îi va merge bine în ziua aceea). *Cînd un creștin se întîlnea, dimineața, cu popa Tonea era ca și cum i-ar fi ieșit cu plin.* GALACTION, O. I 173.

PLIN[2]**, -Ă,** *plini, -e*, adj. (De obicei urmat de determinări introduse prin prep. «cu» sau «de») **1.** (Despre vase, încăperi, cavități, în opoziție cu gol) Care este umplut cu ceva, în care se află ceva pînă la limită. [Castroanele] *nu le-am văzut pline niciodată.* SAHIA, N. 32. *Fîntîna era plină pînă-n gură cu apă.* CREANGĂ, P. 290. *Mai poruncește să-i aducă o iapă sireapă și un sac plin cu nuci.* id. ib. 101. *Leagă sacul la gură pînă e plin* (= ia măsuri chiar de la început, dacă vrei să nu se facă risipă). ◇ Expr. **Plin ochi** = umplut pînă la limita capacității, fără să mai poată primi nimic în plus. *Nistor umbla cu altă sticlă și le turna paharele pline ochi.* DUMITRIU, N. 182. *Făt-Frumos se duse la hambare... și le găsi pline ochi cu grîu.* POPESCU, B. I 14. ◇ (În legătură cu abstracte sau în contexte figurate) *Toată noaptea, plin de grijă, n-a închis ochii.* BASSARABESCU, S. N. 19. *Cîte frunți pline de gînduri, gînditoare le privești!* EMINESCU, O. I 130. *Toți, plini de furie, fac irupție pe scările palatului.* BOLINTINEANU, O. 249. ◇ (Fără determinări sau cu determinarea subînțeleasă) *Cînd pămîntul, cu viața lui plină și bogată, rămînea departe în urmă ca un punct negru, atunci începea grozavul chin al bietului prizonier din colivie.* BART, S. M. 65. *Măi bădiță, satu-i plin Că amîndoi ne iubim!* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 69. (Expr.) **A fi plin de sine** = a avea o părere prea bună despre sine, a fi încrezut, îngîmfat, înfumurat. **A-i fi cuiva paharul plin,** se zice cînd cineva are de îndurat multe amărăciuni, necazuri. *Multe, doamne, l-au bătut, I-a fost paharul plin.* COȘBUC, P. I 229. ✦ (Despre arme de foc) În care se află cartușe; încărcat. *El are-o pușcă plină cu trei glonți la rădăcină.* ALECSANDRI, P. I 36. *Căută pistoalele. Unul e încă plin.* NEGRUZZI, S. I 28. *Dar culcat și cum culcat? Cu pușca plină la cap, Cu pistoale La picioare.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 308.

2. Care cuprinde sau conține ceva în cantitate (în număr) mare, (mai mult decît am aștepta să găsim). V. tic-sit. *Birnoavă ieși singur în curtea plină de ostași.* SADOVEANU, O. VII 142. *Albumul ei cu scoarțe violete E plin de cărți poștale ilustrate.* TOPÎRCEANU, P. 209. *Iată! cuptiorul grijit de dînsa era plin de plăcinte.* CREANGĂ, P. 290. *Haide maică, haide dragă, Cu poala plină de zloți Și mă scoate dacă poți.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 318. ✦ (Despre ochi) Învăluit, acoperit. *Bietul grec s-a despărțit de mine cu ochii plini de lacrimi.* GALACTION, O. I 90. *Gherghina tresări și întoarse spre dînsul doi ochi plini de spaimă.* REBREANU, R. I 200. *Și bărbia i-o ridică, s-uită-n ochii-i plini de apă.* EMINESCU, O. I 84.

3. Fără goluri; compact, masiv, îndesat. *Să-mi spui, dacă... pot nădăjdui Să secer grîne coapte și pline-n spic.* COȘBUC, P. II 191. *A luat furtunosul zbor al graurilor, grămădiți în stol larg și plin, drept termen de comparațiune.* ODOBESCU, S. III 30. *Pentru tine rujă plină, Nici n-am somn, nici n-am odihnă.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 16.

4. Care este acoperit, umplut cu ceva. *În vale lăsăm caii plini de spume.* BART, S. M. 23. *Salcîmii plini de floare Se uită lung spre sat, Și-n soare Frunzișul legănat Le-atîrnă ca o barbă.* TOPÎRCEANU, S. A. 45. *Își*

încheie haina plină de şireturi. EMINESCU, O. I 87. ✧ (Întărit prin «ciucur») *Şi unde nu ne trezim într-o bună dimineaţă plini ciucur de rîie căprească.* CREANGĂ, A. 27. ✧ Fig. *Pe-acelaşi drum de soare plin Veneau doi inşi.* COŞBUC, P. I 228. *În tăcerea aceea plină de lumina lunii, s-a auzit din umbra unui tufiş glas de privighetoare.* CARAGIALE, P. 61. ✦ Acoperit cu o materie care murdăreşte, stricã; murdar, mînjit, uns. *Sînt plin de praf, de funingine... Aş face un duş.* BARANGA, I. 161. *Plini de sînge, plini de scrum se luptară iar voinicii colo-n marginea de drum.* EFTIMIU, Î. 120. *Eram plini pe degete de grăsime.* SAHIA, N. 57. *De toate cele plină Pe mănuşiţi şi pe obraz.* VLAHUŢĂ, P. 115.

5. (Despre fiinţe, corpul lor sau părţi ale corpului) Cu forme rotunde, durdulii. V. gras. *Paserile pline şi rotunde zburau pe deasupra tufişurilor, pe deasupra prunilor.* SADOVEANU, O. V 4. *Purta în suflet rîsul ei cald, buzele ei pline şi umede.* REBREANU, I. 20. *El era mare şi plin la trup, gras la faţă.* BĂLCESCU, O. II 269.

6. Care are amploare, intensitate; întreg, desăvîrşit, neştirbit. *Visătorul Dionis se opri în dreptul acelui portret, care sub lumina plină a lunei părea viu.* EMINESCU, N. 39. ✧ Expr. **Lună plină** = lună perfect rotundă, aflată în faza maximă. *Sînt mîndre seri cu lună plină.* ANGHEL-IOSIF, C. M. II 5. *Iat-o! Plină despre munte Iese luna din brădet.* COŞBUC, P. I 48. **Voce plină** = voce sonoră, cu volum, adîncă. **Profesor plin** = profesor cu toate titlurile şi drepturile prevăzute de lege. **Catedră plină** = catedră pe care o are un astfel de profesor. [Avea] *perspectiva certă a înaintării la o catedră definitivă şi plină.* C. PETRESCU, R. DR. 300. **În plin...** (sau **plină...**) = în mijlocul..., în miezul..., în toiul..., în culmea... *Mă strigă cineva aici în plin cîmp.* SAHIA, N. 120. *Portul era în plină sărbătoare.* BART, E. 140. (Franţuzism rar) **Plină mare** = largul mării. *Căpitanul dete ordin să ţie spre plina mare.* BOLINTINEANU, O. 270.

PLINĂTÁTE s. f. Calitatea de a fi deplin, întreg, îmbelşugat; plenitudine. *Capacitatea remarcabilă a lui I. L. Caragiale de a folosi cuvîntul apare în toată plinătatea ei în construirea eroilor din piesele şi proza sa.* L. ROM. 1953, nr. 1, 52.

PLINÍ vb. IV v. **împlini.**

PLINIŞÓR, -OÁRĂ, *plinişori, -oare,* adj. Diminutiv al lui plin[2]. *Ce folos de cuşmă lungă, Dacă nu-s parale-n pungă; Mai bine mai rotunjoară Cu punguţa plinişoară.* ŞEZ. II 214.

PLÍNTĂ, *plinte,* s. f. **1.** Bandă de lemn, piatră, mozaic etc. care se aplică la partea de jos a pereţilor unei încăperi, pentru a-i apăra împotriva loviturilor şi a umezelii sau pentru a acoperi rostul dintre pardoseală şi perete. V. pervaz.

2. Partea de jos a unei clădiri, a unei sobe, a unui zid, ieşită mai în afară pentru a forma un mic soclu. ✦ Bloc paralelipipedic de piatră sau de zidărie pe care se reazemă o coloană sau un piedestal.

PLINÚŢ, -Ă, *plinuţi, -e,* adj Diminutiv al lui plin[2]. **1.** v. plin (1). *Am săcuşorul meu de păcate, un săcuşor mic, dar rotund şi plinuţ.* ALECSANDRI, T. 1209. ✧ (Întărind pe «plin») *Dacă-mi daţi trei perechi de desagi plini-plinuţi cu galbini de aur, atunci plec.* RETEGANUL, P. IV 20.

2. v. plin (5). *Plecă fuguţa în grădină, mişcîndu-şi greu trupul plinuţ.* MIHALE, O. 501. *Era o femeie nostimă... cu forme mlădioase şi plinuţe.* REBREANU, I. 104.

PLIOÁPĂ s. f. v. **pleoapă.**

PLIOCÉN s. n. (Geol.) Epoca superioară a neogenului (ale cărei straturi cuprind cele mai importante zăcăminte de petrol din ţara noastră).

— Pronunţat: *pli-o-.*

PLIROFORISÍ, *pliroforisesc,* vb. IV. Tranz. (Învechit) A lămuri, a documenta, a convinge, a încredinţa. *Hîrtiile acestea te vor pliroforisi mai bine decît mine.* FILIMON, C. 288.

PLISÁ, *plisez,* vb. I. Tranz. A îndoi o ţesătură, o hîrtie (p. ext. un obiect confecţionat din astfel de materiale), în cute regulate, înguste şi dese.

PLISÁRE, *plisări,* s. f. Acţiunea de a plisa; formarea pliseurilor.

PLISÁT, -Ă, *plisaţi, -te,* adj. Care are pliseuri. *Să vă aduc rochia plisată de la călcătorie?* CAMIL PETRESCU, T. II 138.

PLÍSĂ, *plise,* s. f. (Învechit) Ţesătură de bumbac, asemănătoare cu catifeaua, avînd pe faţă firele mai lungi. V. pluş. *Bătrînii îşi ridică pulpanele giubelelor în cingătoarea de plisă roşie.* DELAVRANCEA, H. TUD. 12. *E îmbrăcat într-un chip neobişnuit în oraşele europene... în cap, o şapcă de plisă neagră cu cozoroc de piele.* CARAGIALE, M. 71.

PLISC, *pliscuri,* s. n. **1.** Partea anterioară lunguiaţă şi cornoasă a gurii păsărilor; cioc, clonţ. *Cucoşul se întoarse cu secerea cozii spre focul din horn şi cu pliscul spre poartă.* SADOVEANU, B. 27. *Văzu cum vine un corb mare şi frumos, aducîndu-i pîne în plisc.* STĂNOIU, C. I. 154. *Măi, ia dă-te jos şi vezi ce are cucoşul cela în plisc.* CREANGĂ, P. 64. ✦ Fig. (Cu sens peiorativ sau glumeţ) Gură (la oameni). *Nu ţi-e ruşine, măi Niculăeş, să caşti asupra mea pliscul?* SADOVEANU, N. F. 100. *Ia tacă-ţi pliscul, cu atîta văicăreală!* GALACTION, O. I 83.

2. Capăt ascuţit sau lunguieţ, în formă de cioc, al unui obiect; vîrf. *Paloşele vijiie şi sfîşie în carne şi sînge, şi pliscurile suliţelor deschid izvoare roşii.* SADOVEANU, O. I 195. [Apa] *se-mparte Sub a luntrei plisc de cedru în lungi brazde de argint.* EMINESCU, O. IV 128.

3. Compus: **pliscul-cocorului** (sau **-cucoarei**) = mică plantă erbacee cu tulpina întinsă pe pămînt, cu flori roşii sau albe, cu fructul ascuţit, ca un cioc de barză *(Erodium cicutarium).*

PLISCÁÍ vb. IV v. **pleoscăi.**

PLISCUŞÓR, *pliscuşoare,* s. n. Diminutiv al lui plisc. *Abia ieşiţi din ouă, goli, cruzi, fără putere, De-a foamei grea durere, Ei casc din pliscuşoare.* DONICI, F. 92. *Mierluşcă, pasere sură, Nu-mi tot bănui din gură, C-oi veni cam tulburat Ş-oi cădea într-un păcat, Şi voi sparge cuibuşorul, Şi voi rupe pliscuşorul.* ALECSANDRI, P. P. 298.

PLISÉU, *pliseuri,* s. n. (La pl.; la sg. cu înţeles colectiv) Grup de pliuri; totalitatea cutelor formate prin plisare.

PLIŞCÁÍ vb. IV v. **pleoscăi.**

PLIT s. n. (Transilv.) Rîtul porcului. *De-ar fi un porc întreg, Cu urechile ne-ar auzi, Cu ochii ne-ar vedea, Cu plitul tot în vînt ne-ar arunca.* PAMFILE, CR. 167.

PLÍTĂ, *plite,* s. f. Placă de fontă, de obicei cu una sau mai multe găuri acoperite cu rotiţe, care constituie partea de deasupra a unei maşini de gătit; p. ext. maşină de gătit (făcută din fontă). *Trase cu un beţişor o rotiţă de la plită şi lăsă bileţelul să-i cadă peste jar.* MIHALE, O. 67. *Afară subt un şopron... era plita de vară.* CAMIL PETRESCU, O. II 519.

PLIŢĂNÍ, *pliţănesc,* vb. IV. Intranz. (Regional) A plescăi, a lipăi. *Cu papucii pliţănind.* I. CR. II 301.

PLIU, *pliuri,* s. n. Cută la un obiect de îmbrăcăminte, făcută printr-o îndoitură adîncă a stofei şi care permite o desfăşurare în falduri largi. [Se aşează] *la mijloc, pe*

marginea banchetei, să nu-şi şifoneze pliurile. C. PETRESCU, C. V. 173.

PLIURD, -Ă, *pliurzi, -de,* adj. (Rar) Lipsit de judecată, prost, bleg; zăpăcit. *Să nu dea foc la casă, cîtu-i de pliurd.* C. PETRESCU, R. DR. 21.

— Pronunţat monosilabic.

PLIVÍ, *plivesc,* vb. IV. Tranz. **1.** (Cu privire la plante, p. ext. la terenuri cultivate) A curăţa de buruieni. *Plivim straturile de buruiene.* DRĂGHICI, R. 253. *Creşteţi flori şi nu-nfloriţi... Că n-am fraţi să vă-ngrădească Nici surori să vă plivească.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 210. ✧ Fig. *M-aş cere, taică, la şcoală... Dacă învăţ e ca şi cum m-ar săpa şi m-ar plivi.* SADOVEANU, M. C. 10. ✦ A smulge, a stîrpi, a distruge buruienile. *În vacanţă pierdea vremea, mai curăţînd cîte un pom prin grădina din spatele casei, mai plivind cîte o buruiană.* REBREANU, I. 66.

2. (Cu privire la viţa de vie sau la pomi) A suprima (prin tăiere sau rupere) lăstarii şi cîrceii de prisos, pentru a înlesni dezvoltarea mlădiţelor sau a crengilor roditoare.

PLIVÍRE s. f. Acţiunea de a plivi; curăţire de buruieni; plivit[1].

PLIVÍT[1] s. n. Plivire. *Se începe prăşitul de trei ori la fiecare plantă şi numai o dată plivitul.* I. IONESCU, M. 357.

PLIVÍT[2], -Ă, *pliviţi, -te,* adj. **1.** (Despre terenuri cultivate şi despre culturi) Curăţat de buruieni. *În locul straturilor plivite, cucuta crescuse naltă cît casa.* CONTEMPORANUL, VI 107. ✧ Fig. *Dicţionariului* [Societăţii Academice] *cel cu vorbe numai plivite, alese şi mai cu seamă croite de pe curata lătinie...* ODOBESCU, S. III 173.

2. (Despre pomi sau viţa de vie) Curăţat de lăstarii şi de cîrceii de prisos.

PLIVITÓR, -OÁRE, *plivitori, -oare,* s. m. şi f. Muncitor care execută munca de plivire. *Plivitorii păşesc cu cea mai mare băgare de seamă, ca să nu calce sămănătura.* PAMFILE, A. R. 96.

PLIVITÚRĂ s. f. Grămadă de buruieni plivite şi adunate laolaltă.

PLÎNGĂCIÓS, -OÁSĂ, *plîngăcioşi, -oase,* adj. Plîngăreţ.

PLÎNGĂRÉŢ, -EĂŢĂ, *plîngăreţi, -e,* adj. Care este totdeauna gata să plîngă, care plînge uşor; care se plînge mereu. *Vă repet că nu mă înduioşează. Nu-s umanitarist plîngăreţ.* C. PETRESCU, Î. II 108. *Anghelina lui Nistor Mucenicu, atît de amărîtă şi de plîngăreaţă, cu copilaşul în braţe, zbiera ca o năucă.* REBREANU, R. II 231.

PLÎNGĂTÓR, -OÁRE, *plîngători, -oare,* adj. **1.** Care plînge; plîngăreţ. *Olimbia cea plîngătoare bocea cu hohote ca la înmormîntare.* BART, E. 80. *Şi-atunci glasul plîngătoarei fete Se-ncerca să cheme cîne e-napoi, Numai ca s-audă hoţul, că sînt doi.* COŞBUC, P. I 254. ✧ Fig. *Şi doru-i plîngător mereu Creştea... Din ce în ce mai greu.* COŞBUC, P. I 282. ✦ (Substantivat, f.; regional) Bocitoare. *Femei străine din sat, care îşi fac o meserie din aceasta şi care poartă adevăratul nume de bocitoare, plîngătoare sau şi tămîietoare.* MARIAN, Î. 117.

2. Tînguitor, jeluitor, jalnic. *Îi asculta glasul plîngător şi-l cuprindea mila.* REBREANU, I. 20. *Şi i-am văzut murind uşor; N-a fost nici unul plîngător Că viaţa-i fum.* COŞBUC, P. I 151. *Natura desfătează cu glasu-i plîngător. Ea face în tăcere s-asculte toată firea.* ALEXANDRESCU, P. 25. ✦ Fig. Lăsat în jos, pleoştit. *Barba lui căruntă... se prelingea spre pămînt în lungi şi plîngătoare şuviţe de lînă încîlcită.* HOGAŞ, M. N. 134. ✧ *Salcie plîngătoare* v. salcie. ✦ (Substantivat, învechit) Reclamant. *Ajutat şi de o deputaţie de plîngători moldoveni... el zădărnici întreaga conspiraţie.* IORGA, I. L. I 344.

PLÎNGE, *plîng,* vb. III. **1.** Intranz. A vărsa lacrimi (de durere, mai rar de emoţie, de bucurie). *Copiii speriaţi din somn se ţineau de fustele mamelor şi plîngeau.* VLAHUŢĂ, O. A. II 53. *Smărăndiţa a mîncat papara şi pe urmă şedea cu mîinile la ochi şi plîngea ca o mireasă, de sărea cămeşa de pe dînsa.* CREANGĂ, A. 4. *Şi nime-n urma mea Nu-mi plîngă la creştet, Doar toamna glas să dea Frunzişului veşted.* EMINESCU, O. I 216. ✧ Fig. *Vîntul plîngea prin porumb şi tot lanul plîngea cu el.* SANDU-ALDEA, U. P. 140. *Şi clopotele-n limba lor Plîngeau cu glas tînguitor.* COŞBUC, P. I 153. *De-a pururea aproape vei fi de sînul meu... Mereu va plînge apa, noi vom dormi mereu.* EMINESCU, O. I 129. ✧ Tranz. *Parcă... îşi plînsese toate lacrimile şi acum privea moale, buimacă.* CAMIL PETRESCU, O. II 476. (Cu complement intern) *Şi mai greu ofta, Plînset Că plîngea, Vaiet Că-mi scotea.* TEODORESCU, P. P. 466.

2. Tranz. A jeli o persoană moartă, un lucru pierdut, o situaţie dureroasă, vărsînd lacrimi, tînguindu-se. *Copilă dragă, nu-l mai plînge... Pe-o piatră capul el şi-a pus Şi pe vecie doarme dus.* MACEDONSKI, O. I 156. *Rămasă singură, plîngea cu lăcrîmi de văduvie singurătatea ei.* EMINESCU, N. 3. *Boierul plînge timpul cînd ţara-a lui era, O vacă ce cu lapte pe el îndestula.* BOLINTINEANU, O. 142. *Oile s-or strînge, Pe mine m-or plînge Cu lacrimi de sînge.* ALECSANDRI, P. P. 2. ✧ Expr. **A-şi plînge păcatele** = a ispăşi o vină. *Cum îţi plîngi păcatele, Că n-ai ţinut vorbele.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 260.

3. Tranz. A compătimi pe cineva din toată inima, a avea milă de cineva. *Plîngeam pe acea nenorocită femeie... silită a bea un nou pahar de durere!* NEGRUZZI, S. I 49. ✧ (Intranz., în expr.) **A-i plînge** (cuiva) **de milă** = a deplînge (pe cineva) din toată inima, a-i părea foarte rău de nenorocirea altuia. *Baba se duce în poiată, găbuieşte găina, o apucă de coadă şi o ia la bătaie, de-ţi venea să-i plîngi de milă!* CREANGĂ, O. A. 162. *Că de sus de pe movilă De-oi zvîrli ghioaga cea mare, Zău, ţi-oi plînge chiar de milă, Măi tătare, măi tătare!...* ALECSANDRI, O. 70.

4. Refl. A se văita, a se tîngui. *Trăiesc acei ce vreau să lupte, Iar cei fricoşi se plîng şi mor.* COŞBUC, P. I 194. *De asta te plîngi, stăpîne? — D-apoi de care alta, măi Chirică?* CREANGĂ, P. 155. *Alţii în visuri de înălţare Se plîng deoparte cu ah şi vah! Că mereu sufăr de-o boală mare.* ALECSANDRI, T. I 377.

5. Refl. A-şi arăta nemulţumirea, a reclama. *Păgubaşul s-a plîns la miliţie.*

PLÎNGERE, *plîngeri,* s. f. Acţiunea de a (se) plînge.

1. Plîns, jeluire, tînguire. *Şi deodată, din întunericul odăii, izvorî un suspin înăbuşit întîi, apoi mai tare, tremurător, pînă ce izbucni într-o plîngere de jale.* SADOVEANU, O. I 277. *Se vor smulge de pe buze-mi armonii muiate-n plîngeri.* MACEDONSKI, O. I 95. *Ascultă-a noastre plîngeri, Regină peste îngeri.* EMINESCU, O. IV 360. ✧ Fig. *În amurg, după ce clopotele sunară trist, prelung, risipind plîngeri pe văi, urcai pe lîngă pîrîul Varaticului în munte, la poiană.* SADOVEANU, O. VII 223. ✧ *Valea plîngerii* = lumea, pămîntul (considerat uneori ca loc de suferinţă). *Cărţile acestea ale noastre sînt urne sacre, cuprinzînd inima fraţilor noştri scumpi, scriitorii şi gînditorii trecuţi şi ei, cum trecem noi prin valea aceasta a plîngerii.* SADOVEANU, E. 23.

2. Exprimare a unei nemulţumiri; reclamaţie. *La cea mai mică greşeală dregătorească, la cea mai mică plîngere ce i se arăta, capul vinovatului se spînzura în faţa curţii.* NEGRUZZI, S. I 143. *Sigismund Bathory umpluse Europa de plîngerile sale asupra polonilor, pentru faptele lor din Moldova.* BĂLCESCU, O. I 339. ✦ (Popular)

Cerere, jalbă. *Şi am făcut plîngere la ghinărarii cei mari, arătîndu-le că am şapte prunci.* CAMILAR, N. I 214. *Trebuie să dau ordin ca să se cerceteze, vorbi el cu bunăvoinţă. Să-mi faci o plîngere şi să mi-o aduci.* SADOVEANU, B. 79.

PLÎNS[1], (rar) *plînsuri*, s. n. Faptul de a plînge (v. plîngere, tînguire); (concretizat) lacrimi. *Cu ochii umezi de lacrimi, amîndoi rămîn ca doi copii, cărora le potoleşti plînsul dîndu-le jucăria dorită.* BUJOR, S. 27. *Într-amîndouăă curţile împăraţilor nu mai vedeai feţe vesele, nu mai vedeai bucurie, ci numai lacrimi, plînsuri şi suspine!* SBIERA, P. 91. *Cu mînile-amîndouă eu faţa îmi ascund Şi-ntăia dată-n viaţă un plîns amar mă-neacă.* EMINESCU, O. I 91. ✧ Fig. *Al vostru-i plînsul strunei mele.* GOGA, P. 8. *Plînsul streşinii suspină ca un cîntec de vioară Monoton, şoptind povestea unei vremi de mult uitate.* TOPÎRCEANU, S. A. 40. ✧ Loc. adj. **De plîns** = vrednic de milă, jalnic. *L-am găsit într-o stare de plîns.*

PLÎNS[2], **-Ă**, *plînşi, -se*, adj. 1. (Despre ochi, privire, faţă etc.; p. ext. despre persoane) Care a plîns, pe care se văd urme de lacrimi. *Baba Rada... se trăgea de păr şi avea priviri speriate şi plînse.* PAS, Z. I 193. *Expuse cu mutră amărîtă şi glas plîns păţania copilaşului său.* REBREANU, R. II 94. *Dar, după ce i-a spus cîteva vorbe tare fierbinţi ca s-o încinte, a luat seama cît era ea de plînsă.* CARAGIALE, S. N. 278.

2. Fig. Jalnic, trist, sfîşietor. *Iată cîntecul. — Poetul pentru ce-l mai scoate însă? Pentru cine e parfumul sau durerea lui cea plînsă?* MACEDONSKI, O. I 129. *Mirosul cel umed al florilor înviorate o făceau să doarmă mult şi lin, însoţită în calea visurilor ei de glasul cel plîns al fluierului.* EMINESCU, N. 11.

PLÎNSET, *plînsete*, s. n. Plîns; lamentaţie, văicăreală. *Surprins peste fire de acest torent de plînsete şi de cuvinte şi şoviind între diferite bănuieli, stăteam locului nemişcat.* GALACTION, O. I 82. *Copacii, pe stradă, oftează; e tuse, e plînset, e gol Şi-i frig şi burează.* BACOVIA, O. 31. *Se aude iarăşi un plînset, dar un plînset înfundat, care vine parcă din inima pămîntului.* SAHIA, N. 22. *Murmurul, azi şi oricînd, E plînset în zadar.* COŞBUC, P. I 257. ✧ Fig. *Iar farmecul iubirii la plînsetul de vînt Părea-va o poveste ce frunzele o cînt.* PĂUN-PINCIO, P. 82. ✦ (Concretizat) Lacrimi. *Ea cu ochii plini de plînset Privea gloata cum se duce, Şi-un pustiu simţi-mprejuru-i Şi-ntuneric pe pămînt.* COŞBUC, P. II 81.

PLÎNSOÁRE, *plînsori*, s. f. (Învechit şi popular) 1. Plîns. *Plînsori sfîşietoare împinse de blestem Se urmăresc prin bolte.* EMINESCU, O. I 94. *Aşa-mi vine uneori, Să mă sui la munţi cu flori, Să mă jeluiesc la nori, Să-mi mai treacă de plînsori.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 201. ✦ (Concretizat) Lacrimi. *Iar cu mîna dreaptă apucînd de colţ Mîneca ei stîngă, îşi ştergea plînsoarea.* COŞBUC, P. I 250. *Din ochi îi picura izvor de plînsoare, şi la tot ceasul... glasul lui duios răsuna prin codri.* ODOBESCU, S. III 207. *Se aude mare jale, Că mi-l plîng surorile Cu toate plînsorile De-neacă inimile.* TEODORESCU, P. P. 206.

2. (Neobişnuit) Cerere, jalbă. V. plîngere. *Rareori supuşii ţării înălţat-au ruga lor Fără să-mi aplec urechea glasului, plînsorilor.* EFTIMIU, Î. 10.

3. (Mai ales la pl.) Nume dat în popor unor boli (de copii) care provoacă mai ales insomnii şi plînset necontenit. *Alţi şase prunci, pe care i-a dăruit lumii fata lui Manole, unii s-au prăpădit de pojar, alţii de bube, alţii de plînsori, alţii de fiertură de căciulii de mac.* SADOVEANU, M. C. 8. *Băbăţia lui, de la o vreme încoace, nu ştiu ce avea că începuse a scîrţîi; ba c-o doare ceea... ba că-i e făcut de plînsori şi tot îmbla din babă în babă.* CREANGĂ, P. 111.

PLOÁIE, *ploi*, s. f. 1. Precipitaţie atmosferică sub formă de picături de apă, provenite din condensarea vaporilor din atmosferă. *După-amiază începu o ploaie mărunţă, rece.* REBREANU, R. I 172. *Printre ramuri ploaia pică — Nici o creangă nu tresare.* TOPÎRCEANU, B. 24. *Începu o ploaie d-alea de părea că toarnă cu găleata.* ISPIRESCU, L. 28. ✧ (Metaforic) *Miroase florile-argintii Şi cad, o dulce ploaie, Pe creştetele-a doi copii.* EMINESCU, O. I 179. ✧ *Ploi putrede* v. putred. (Familiar) *Apă de ploaie* = vorbe fără conţinut, palavre. *Ordinul dat de dumneavoastră e apă de ploaie.* CAMIL PETRESCU, O. II 370. ✧ Loc. adv. (În legătură cu verbe care arată mişcarea) **Pe ploaie** = în timp ce plouă, sub bătaia ploii. *Pe ploaie, ajunseră tîrziu după-amiază, la cel dintăi tîrg.* SADOVEANU, O. VII 78. *Gogu cu Eugenia plecară pe ploaie.* REBREANU, R. I 173. (În legătură cu verbe care arată starea) **În** (sau **sub**) **ploaie** = în bătaia ploii. *Dormeam pe brazdă cu bruma pe noi, sub ploaie şi vînt, şi mîncam porumb fiert.* MIHALE, O. 32. [Călăreţii] *stăteau zile şi nopţi în ploaie şi glod, sub cerul încărcat de norii deşi ce atîrnau pînă lîngă pămînt.* GÎRLEANU, L. 33.

2. (De obicei urmat de determinări introduse prin prep. «de») Ceea ce vine (cade, se revarsă) în cantitate mare, tumultuos. *Într-o seară de toamnă i-a surprins pe plajă o ploaie de prepeliţe.* BART, E. 167. *O ploaie de pumni şi de cîlcîie căzură pe capu şi spetele lui Vasile.* BUJOR, S. 92. *De sus o ploaie de raze cădea pe frunzele verzi.* DUNĂREANU, CH. 134. *O mare parte din ei au căzut sub o cumplită ploaie de gloanţe.* ALECSANDRI, T. 1303. ✧ (Rar, cu determinarea în genitiv) *Bat tina pe loc, în ploaia săgeţilor.* DELAVRANCEA, O. II 194. ✧ Fig. *O ploaie de priviri S-abat asupra frumuseţii tale.* TOPÎRCEANU, P. 69. *I se păru... că o ploaie de fericire cade de sus pe sufletul său.* GANE, N. I 144.

3. Alice mărunte (pentru vînat păsări şi animale mici). *Nu glumea cînd ameninţa că trage cu puşca. E adevărat că o încărca cu ploaie de vrăbii.* SADOVEANU, M. C. 21. *Omoară un urs năstruşnic şi-l doboară cu puşca încărcată pentru prepeliţe (numai cu ploaie, spune autorul!).* GHEREA, ST. CR. I 271. *Spuneai că ai tras odată cu ploaie într-însa şi n-ai nimerit-o bine.* CONTEMPORANUL, IV 302.

PLOCÁD s. n. v. **pocladă.**

PLOCÁDĂ s. f. v. **pocladă.**

PLOCÁT s. n. v. **pocladă.**

PLOCÓN, *plocoane*, s. n. 1. Dar, cadou; p. ext. dar oferit cuiva la ocazii solemne, în semn de preţuire sau de respect (în trecut mai ales pentru a obţine o favoare). *Şi-şi mai rotunjeşte starea şi cu plocoane şi cu mînă de lucru, pe care n-o plăteşte.* PAS, Z. I 155. *Lupul în urmă spre tron se duce, Şi după vechiul, bun obicei, Măriei-sale plocon îi duce Şi înainte-i pune doi miei.* ALEXANDRESCU, P. 62. ✧ (În legătură cu persoane; astăzi glumeţ sau ironic) *Le-a trimis procurorul citaţii să vină la parchet. S-au dus singuri plocon, în loc să se ascundă.* PAS, Z. IV 236. *Boierul i-a cumpărat lui Mură o vioară de nu ştiu cîte sute de galbeni şi era boierul gata să-l trimită pe Mură plocon domnului său şi rudei sale, măriei-sale vodă.* GALACTION, O. I 69. *Va creşte pe Lya, o va face femeie desăvîrşită... şi pe urmă i-o va încredinţa plocon.* GHEREA, ST. CR. I 274.

2. Dar oferit în trecut turcilor, în semn de supunere şi de recunoaştere a suzeranităţii lor. *Mircea cel Bătrîn, Bogdan şi alţii au închinat ţara la împărăţie. Închinarea consista în oarecare plocoane şi ajutoare felurite, pe care vasalul trebuia să le dea căpeteniei sale morale.* ODOBESCU, S. II 17. *Trimise pe logofătul Tăut cu un plocon de zece pungi de bani şi însoţit de o ceată de pedestrime, ca să meargă la sultanul turcilor să-i închine Moldova.* BĂLCESCU, O. I 81. ✦ (Învechit) Impozit, dare, bir. *Se hotărî ca boierii şi mănăstirile să plătească ploconul, aju-*

torinţa, mucarerul, văcăritul şi oieritul în toţi anii. BĂLCESCU, O. I 17.

— Variantă: **poclón** (CREANGĂ, P. 305, ALECSANDRI, T. 184, ŞEZ. XXI 5) s. n.

PLOCONÁŞ, *ploconaşe,* s. n. Diminutiv al lui p l o c o n.

PLOCONEÁLĂ, *ploconeli,* s. f. **1.** Ploconire **(1). 2.** Supunere oarbă; ploconire **(2).** *Muncitorii s-au deşteptat şi, cînd li se vorbeşte de socialism, nu se mai sperie, nu mai întreabă: ce este aia? Cînd e vorba de ţinea lor, de viaţa lor, nu mai umblă cu ploconeală şi nu le mai e frică.* PAS, Z. IV 203.

PLOCONÍ, *ploconesc,* vb. IV. R e f l. **1.** A se pleca cu multă umilinţă înaintea cuiva. V. î n c l i n a. *Echipa chelnerului se ploconi şi rămase nemişcată unde se afla.* VORNIC, P. 129. *Hangiul Chirilă se înfăţişă ploconindu-se adînc, ca să-şi primească plata.* SADOVEANU, O. VII 31. *Cu toţii se ploconeau la flăcăiandrul cu coama neagră şi lucie ca păcura.* DELAVRANCEA, S. 100.

2. A se linguşi, a se umili; a admira în mod exagerat (pe cineva sau ceva); a adopta în mod servil un model străin.

PLOCONÍRE, *ploconiri,* s. f. Acţiunea de a s e p l o c o n i.

1. Închinăciune, plecăciune.

2. Supunere, linguşire, umilire, căciulire; admiraţie exagerată, adoptare servilă a unui model străin.

— Variantă: **poclonír**e (SEVASTOS, N. 138) s. f.

PLOD, *plozi,* s. m. (Popular) **1.** (De obicei depreciativ) Copil (mic). *Şi plozii ăştia ai mei tot robi la el or să fie?* DUMITRIU, B. F. 29. *Măi plodule, tu să nu înfrunţi lumea cu vorbe.* SADOVEANU, N. F. 100. *Am să te înfăş ca pe plozi.* ALECSANDRI, T. 274.

2. Sămînţă, germen, embrion. *Ou cu plod.*

— Pl. şi: (n.) *ploduri* (PAS, Z. I 174, C. PETRESCU, A. 92).

PLODÍ, *plodesc,* vb. IV. T r a n z. (Popular) A naşte (pui mulţi), a procrea; a prăsi. *I-a tăiat zmeoaicei şi celălalt cap, ca nu cumva, rămînînd ea, să plodească alţi zmei.* SBIERA, P. 96.

PLOICÍCĂ, *ploicele,* s. f. Diminutiv al lui p l o a i e **(1);** ploaie puţină şi de scurtă durată; ploiţă. *E nevoie de-o ploicică... măcar aşa, să se mai umezească praful.* MIHALE, O. 198. *Ploicica... ţine puţin şi are stropii potrivit de mari.* PAMFILE, VĂZD. 108.

— Pronunţat: *plo-i-.*

PLOIÉR[1], *ploieri,* s. m. Pasăre cu penele de culoare neagră cu alb, care trăieşte la marginea bălţilor *(Charadrius fluvialis).*

PLOIÉR[2], *ploiere,* s. n. (Transilv., Ban.) Umbrelă.

PLOÍNTE s. m. (Olt.) Timp ploios, abundenţă de ploaie. *Seceta bîntuie producerea mult mai adesea decît plointele. Nimeni din judeţ nu se plînge de ploinţe, dar de secetă se plînge toată lumea.* I. IONESCU, P. 238.

PLOIÓS, -OÁSĂ, *ploioşi, -oase,* adj. Cu (multă) ploaie; în care plouă (mult). *Pe o vreme ploioasă Mi-am pus geamantanu-n tramvai.* TOPÎRCEANU, B. 62. *Fiind vremea nouroasă, Nouroasă şi ploioasă Şi cărarea lunecoasă, Nimerii la altă casă.* MARIAN, S. 18.

— Pronunţat: *plo-ios.*

PLOIŞOÁRĂ, *ploişoare,* s. f. Ploicică.

PLOIŢĂ, *ploiţe,* s. f. **1.** Ploicică. *O ploiţă caldă stropise fîşia de drum.* DELAVRANCEA, A. 48. *Zăresc umbra părului copilăriei mele, care îşi întinde ramurile ca nişte braţe şi îşi scutură florile pe inima mea ca o ploiţă răcoroasă.* RUSSO, O. 119.

2. Gen de lucrătură la dantelele făcute cu croşeta.

— Pronunţat: *plo-i-.*

PLOMBÁ, *plombez,* vb. I. T r a n z. A pune o plombă.

PLOMBAGÍNĂ s. f. Grafit. ✦ Hîrtie tratată cu grafit, cu ajutorul căreia se multiplică textul la maşina de scris. V. c a r b o n.

PLÓMBĂ, *plombe,* s. f. Material special folosit de dentişti pentru a astupa caria unui dinte, după ce acesta a fost tratat medical; (concretizat) carie astupată în acest fel şi materialul folosit pentru aceasta. *Buzele subţiri dezveleau cîteodată dinţii lungi şi laţi, ca seminţele de floarea-soarelui, pe alocuri tărcaţi de platina plombelor.* C. PETRESCU, A. 421.

PLONJÓN, *plonjoane,* s. n. (Sport) Salt, aruncare.

PLOP, *plopi,* s. m. Arbore înalt, din familia salicaceelor, cu ramuri subţiri şi îndreptate în sus; creşte în regiunile temperate ale emisferei boreale, prin lunci şi păduri sau cultivat *(Populus). La Curţile-Nouă, din capăt de ţară, Tremură din vîrfuri plopi cu frunza rară.* IOSIF, P. 58. *Săniuţa e durată Dintr-un lemn uşor de plop.* ALECSANDRI, P. A. 186. *Cînd va face plopul mere şi răchita micşunele* (= niciodată). ✧ E x p r. **Mătuşă** (sau **unchi, văr** etc.) **de plop** = rudă îndepărtată. *Cucoana Sevastiţa, mătuşă cam de plop a lui Andrei, o femeie mică, uscăţivă.* HOGAŞ, DR. 216. ✧ Compuse: **plop-alb** = specie de plop cu scoarţa netedă, albă-cenuşie, cu frunzele argintii pe dos *(Populus alba);* **plop-negru** = specie de plop cu scoarţa crăpată, de culoare închisă, al cărui lemn alb şi moale se întrebuinţează în industrie şi a cărui scoarţă se foloseşte la tăbăcitul pieilor *(Populus nigra). Din plopul-negru, răzimat în aer Noaptea pe şesuri se desface lină.* ARGHEZI, V. 50. *Plop-negru, încrustat în ger Şi-ncremenit subt lună Cu rămuriş de zgură şi de fier.* TOPÎRCEANU, B. 86; **plop-tremurător** (sau **-de-munte**) = specie de plop ale cărui frunze mătăsoase tremură la cea mai mică adiere a vîntului *(Populus tremula);* **plop-plutaş** (sau **-piramidal**) = plută **(2).** *Parcul meu se compune de doi plopi-plutaşi.* NEGRUZZI, S. I 96.

PLOPÁR, *plopari,* s. m. Insectă care trăieşte pe plopi şi pe sălcii şi care produce un ţîrîit specific *(Saperda carcharias* sau *populnea);* scripcar, ţigănaş.

PLOPÍŞ s. n. Loc cu plopi; pădure de plopi.

PLOPOVĂŢ s. n. (Regional) Mreajă cu laţuri. *Sînt... unele mreje şi mai rafinate, numite mreje cu laţuri sau plopovăţ.* ANTIPA, P. 500.

PLOPŞÓR s. m. v. **plopuşor.**

PLOPUŞÓR, *plopuşori,* s. m. (Rar) Diminutiv al lui p l o p. *Plopuşor cu frunza-n drum, Te-aş iubi şi nu ştiu cum, Te-aş lăsa şi nu mă-ndur Căci mi-ai fost odată bun.* ŞEZ. II 214.

— Variantă: **plopşór** (ISPIRESCU, L. 1) s. m.

PLOPÚŢ s. m. (Popular) Plopuşor. *Plopule, plopuţule, ce te legeni făr'de vînt?* ŞEZ. IV 223.

PLOSCÁR, *ploscari,* s. m. (În orînduirea feudală a ţărilor romîneşti) Ajutor de paharnic.

PLÓSCĂ[1], *ploşti,* s. f. **1.** Vas (de lemn, de lut ars sau de metal) rotund şi turtit, cu gîtul scurt şi strîmt, în care se ţine băutură şi care se poartă atîrnat de o curea. *Se găseau acolo... ploşti bătrîne cu pîntecul roşu, pe care de ani şi ani nu le mai folosea nimeni.* STANCU, D. 486. *Mîncau zoriţi... şi-şi treceau unul altuia o ploscă de bostan, care se cheamă tătărcă, în care era rachiu de tescovină.* SADOVEANU, O. VII 37. *Coborîndu-se în fîntînă, umple întîi plosca şi o pune la şold.* CREANGĂ, P. 205. ✧ E x p r. A

umbla cu (sau a purta) plosca (cu minciuni) = a duce vorbe, minciuni, bîrfeli de la unii la alții. *Da trebuie să mărturisiți toți că am și eu o calitate — eu sînt discret... nu-mi place să umblu cu plosca.* CARAGIALE, M. 256.

2. Vas în care vînătorul își ține praful de pușcă. *Se aprindea la lumina ochilor lor cum s-ar aprinde o ploscă de praf la lumina unui chibrit.* GANE, la CADE.

3. Vas smălțuit sau de sticlă, cu o deschizătură largă în partea de sus, în care urinează bolnavii care nu pot coborî din pat.

— Pl. și: *ploști* (BUJOR, S. 99), *plosce* (SBIERA, P. 68).

PLÓSCĂ[2], *ploști*, s. f. (Regional) Căpiță de fîn. *Era cît o ploscă de fîn.* La CADE.

PLOSCHÍȚĂ, *ploschițe*, s. f. Ploscuță. *Bea vinul Cu vedrița, Rachiul Cu ploschița.* TEODORESCU, P. P. 602. *Turcu-n casă că tuna Și vin roșu aducea, O ploschiță De-o vedriță.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 489.

— Variantă: **ploșchíță** (ȘEZ. XII 93) s. f.

PLOSCÚȚĂ, *ploscuțe*, s. f. **1.** Diminutiv al lui p l o s c ă[1]; ploschiță. *Ei la umbră se culca, Bea voios și ospăta, Cu ploscuța închina.* ALECSANDRI, P. P. 153.

2. (Regional) Ploșniță.

PLOȘCHÍȚĂ s. f. v. **ploschiță.**

PLÓȘNIȚĂ, *ploșnițe* și *ploșniți*, s. f. Insectă parazită, de culoare roșie, cu corpul turtit, care trăiește prin crăpăturile pereților sau ale mobilelor și se hrănește cu sîngele omului *(Cinex lectularia)*; păduche-de-lemn, stelniță. *Pe podul cu lungi pinze de painjen Roiesc ploșnițele roșii.* EMINESCU, O. I 46. *N-a putut dormi diaconul de căldură și de ploșniți.* CONTEMPORANUL, III 658. *Vezi bine că te-i fi mutînd de patru ori pe an dintr-o casă în alta, dacă te gonesc ploșnițele.* BOLINTINEANU, O. 273. ◇ Compus: **ploșniță-de-cîmp** = insectă parazită, verzuie pe spate, castanie pe aripi și roșiatică pe pîntece, care trăiește pe fructe și pe legume *(Palomena prasina)*.

PLOȘNIȚĂRÍE s. f. Mulțime de ploșnițe.

PLOȘTÍ vb. IV v. **pleoști.**

PLÓȘTINĂ, *ploștine*, s. f. Teren umed și mocirlos; baltă, mlaștină. *Matca* [rîului] *se îngroșa din ce în ce... înghițea suspinul izvoarelor, șoapta grăbită a șuvoaielor, cuprindea ape de cristal, ploștine și mocirle.* CAMILAR, N. II 103.

PLOTÓG s. n. v. **potlog.**

PLOTÓN s. n. v. **pluton.**

PLOTONIÉR s. m. v. **plutonier.**

PLOUÁ, pers. 3 *plóuă*, vb. I. **1.** I n t r a n z. i m p e r s. (Adesea urmat de determinări modale) A cădea, a curge ploaie. *Într-o zi ploua strașnic și era o glodărie pîn' la genunchi.* HOGAȘ, DR. II 121. *Afară plouă mărunțel, ploaie rece de toamnă.* CARAGIALE, O. I 360. *În pădure a plouat grozav și s-a făcut o mîzgă și-un ghețuș, de nu te mai poți de feli ține pe picioare.* CREANGĂ, P. 47. ◇ E x p r. **A ploua cu găleata (sau ca din cofă)** = a ploua foarte tare, cu picături mari și dese. *De două săptămîni plouă cu găleata, un ceas, două în fiecare noapte.* CAMIL PETRESCU, O. I 264. *Nu trece vreme de un ceas, și unde nu începe a se-nnora, apoi a trăsni și a fulgera... sufla un vînt și ploua ca din cofă.* RETEGANUL, P. IV 71. **Plouă de varsă** = plouă foarte tare. *Ciucur verde de mătase, Lasă-mă, mîndruțo-n casă, C-afară plouă de varsă.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 375. **A ploua ca prin sită** = a ploua mărunt și des; a cerne, a bura. **Parcă tot îi ninge și-i plouă** v. n i n g e. ◇ U n i p e r s. (Cu subiectul «ploaia», «norii») *Căci ploaia, cînd ar ploua, Aurul ți l-ar strica!* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 509. *El oftează și jălește Și prin gratii tot privește Cînd la nori purtați de vînt Care plouă pe pămînt, Cînd la cîrduri de cucoare Ce mereu zbor către soare.* ALECSANDRI, P. P. 141. ◇ T r a n z. i m p e r s. (Cu complement intern) *De-ar ploua ploaie cu tină.* ȘEZ. I 76. *Plouă ploaie cu bulbuci Și tu, bade, tot te duci!* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 313. ✦ T r a n z. A uda (pe cineva) ploaia, a cădea ploaia asupra cuiva sau a ceva. *N-am văzut verde frunzuță Ca la mîndra-n grădiniță, Cît o ninge, cît o plouă, Ea e tot mîndră și nouă.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 21. *Oltu-i umflat, Că la munte l-a plouat.* ALECSANDRI, P. P. 159. ◇ U n i p e r s. (Cu subiectul «ploaia») *Murgule, coamă rotată, Du-mă la mîndra odată, Că ți-oi face grajd de piatră Vîntul să nu mi te bată, Nici ploaia să nu te ploaie, Nici neaua să nu te ningă.* HODOȘ, P. P. 47.

2. I n t r a n z. u n i p e r s. F i g. A cădea sau a curge în cantitate mare, fără întrerupere. *Odaia era strîmtă și foarte înaltă. Printr-un geam opac din tavan ploua înlăuntru o lumină albă.* DAN, U. 193. *Din albastrul șters al cerului adînc, soarele, alb de fierbinte ce era, ploua cu foc peste capetele noastre.* HOGAȘ, M. N. 14. *Teiul vechi un ram întins-a, Ea să poată să-l îndoaie, Ramul tînăr vînt să-și deie Și de brațe-n sus s-o ieie, Iară florile să ploaie Peste dînsa.* EMINESCU, O. I 122. ✦ T r a n z. A lăsa să cadă sau să curgă în cantitate mare. *De sus, din colivie, sticletele plouă mereu la coji.* BASSARABESCU, V. 170. *Infanteria din centru ploua nouri de săgete.* HASDEU, I. V. 150.

— Forme gramaticale: prez. conj. *să plouă* și *să ploaie.* — Prez. ind. și: (regional) *ploaie* (HODOȘ, P. P. 118).

PLOUÁT, -Ă, *plouați, -te*, adj. Udat, muiat de ploaie. *Hai, nu mai sta ca o găină plouată. Rămîi la mine în astă noapte, și ți-oi da eu vreun ajutori.* CREANGĂ, O. A. 238. *Umblarea-i e-ncovoiată Ca la pisica plouată.* PANN, P. V. I 102. *Rămîi mîndră sănătoasă Ca și-o viorea frumoasă, Că eu mă duc supărat, Ca un trandafir plouat!* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 111.

2. F i g. (Despre oameni) Fără chef, descurajat, abătut. *Nu mai răspunse nimic, ci își luă doar rămas bun de la Herdelea și plecă plouat.* REBREANU, I. 69. *Toți se ridicară de la masă: unii galeși, plouați și triști, alții nepăsători, veseli, glumeți.* DELAVRANCEA, S. 136. *Pe la două ceasuri, ei se întoarseră plouați, parc-ar fi căzut păcatul pe dînșii.* RUSSO, O. 141.

PLUG, *pluguri*, s. n. **1.** Unealtă agricolă cu tracțiune animală sau mecanică, folosită la arat, la dezmiriștit etc., alcătuită din cuțit și brăzdar și dintr-o piesă specială (v. c o r m a n ă) care răstoarnă brazda. *Pocnind din bici pe lîngă boi, În zori de zi el a trecut Cu plugul pe la noi.* COȘBUC, P. I 93. *Noroc bun! Pe cîmpul neted ies romînii cu-a lor pluguri! Boi plăvani în cîte șese trag, se opintesc în juguri.* ALECSANDRI, P. A. 120. ◇ E x p r. **De la cornele plugului** = de la țară, din pătura țărănească. ◇ *Plug de cărbune* = piesă metalică cu un cuțit care se înfige în stratul de cărbune, detașînd o parte din el. *Plug nivelator* = mașină de lucru formată dintr-un șasiu cu patru roți și o lamă tăietoare lungă, înclinabilă, care servește la nivelarea suprafeței terenurilor și la împrăștierea unui material pe o șosea sau pe un teren. *Plug pentru șanțuri* = mașină de lucru cu cuțite speciale, care servește la săparea șanțurilor. ✦ Arat. *Oamenii, la plug, răsturnau pămîntul în brazde mănoase.* BUJOR, S. 111. *Eu mergeam la plug în laz, Și, cînd trec, Lina s-ascunde, Parcă nici nu m-a văzut.* COȘBUC, P. I 49.

2. Vehicul sau dispozitiv atașat la un vehicul, care împinge în lături zăpada de pe o cale de comunicație, pentru a menține sau a restabili circulația. *Regionala a dat ordin să purceadă un plug de desfundat liniile.* C. PETRESCU, A. 277. ✦ Piesă metalică montată transversal pe o bandă de transport, pentru a face ca materialul să cadă alături de bandă.

3. Figură la schi, care constă în apropierea din mers a vîrfurilor schiurilor în formă de unghi, pentru a frîna sau a reduce viteza.

4. Pluguşor (2). *Odată, la un sfîntul Vasile, ne prindem noi vro cîţiva băieţi din sat să ne ducem cu plugul.* CREANGĂ, A. 41. *Noi cu plugul ne-am luat De cu seara ce-a-nserat, Şi-am fi venit mai de mult, Dar noi nu ne-am priceput.* TEODORESCU, P. P. 148.

PLUGÁR, *plugari,* s. m. 1. Muncitor sau mic proprietar agricol care se ocupă cu lucrarea pămîntului. V. agricultor. *Şi pămîntul se-ntoarce îndărăt la plugari, Şi uneltele muncii la acei ce muncesc.* DEŞLIU, G. 54. *Lumina amurgeşte şi plugarii către sat, Hăulind pe lîngă juguri se întorc de la arat.* ALECSANDRI, P. A. 121. ✦ Persoană tocmită pentru a ajuta ţăranului la arat; argat. *Un ţigan odată la un om intrase Ca plugar.* CONTEMPORANUL, II 358.

2. (Regional) Flăcău care umblă cu pluguşorul în ajunul anului nou. *Orăşelul vuia de zgomotele plugarilor.* SADOVEANU, P. 177. *Cocea mătuşa Săftica cuptioare peste cuptioare de colaci pentru colindători, plugari, semănători.* CONTEMPORANUL, VI 100.

PLUGĂRÁŞ, *plugăraşi,* s. m. Diminutiv al lui plugar.

1. v. plugar (1). *Plugăraşii să strîngea... Cite-o bucătură lua, D-a-n picioare că mînca.* PĂSCULESCU, L. P. 197.

2. v. plugar (2). *Mai totdeauna plugarii, plugăraşii sau urătorii au şi cîte un buhai... pe care îl trag fără curmare.* PAMFILE, A. R. 30. *Bună vremea, Bună vremea! Bade gazdă, odihneşti Ori numai ne amăgeşti, Ori plugăraşi nu doreşti.* TEODORESCU, P. P. 148.

PLUGĂRÉL, *plugărei,* s. m. Plugăraş (2). *Şi-şi luase bădişorul Tăvala şi pluguşorul, Cei doisprece bourei Şi doisprece plugărei.* TEODORESCU, P. P. 148.

PLUGĂRÉSC, -EÁSCĂ, *plugăreşti,* adj. De plugar, referitor la plugărie. *Prietenul lor, rămas la portul şi la treburile plugăreşti, îngăima cîteva cuvinte umile.* C. PETRESCU, R. DR. 39.

PLUGĂRÍ, *plugăresc,* vb. IV. Intranz. A munci pămîntul ca plugar. *Toată ziua plugăresc, Brazdă neagră prăvălesc.* MARIAN, S. 78.

PLUGĂRÍE s. f. Îndeletnicirea, ocupaţia plugarului; plugărit. V. agricultură. *Tata s-a întors să încerce ceva la dînsul acasă: a făcut plugărie.* C. PETRESCU, A. 340. *Pesemne tu ai să mă înveţi pe mine ce-i plugăria?* CREANGĂ, P. 160. *Lasă boii, frăţioare, Şi te dă la vînătoare, Că nu-i timp de plugărie, Şi e timp de vitejie.* ALECSANDRI, P. P. 44.

PLUGĂRÍME s. f. Mulţime de plugari, totalitatea plugarilor.

PLUGĂRÍT s. n. Acţiunea de a plugări; plugărie, arat. V. agricultură. *Se scot uneltele de plugărit şi se caută ce lipseşte la ele.* ŞEZ. VI 160. *Să te-apuci de plugărit Tocma-n zi de sărbătoare?* ALECSANDRI, P. P. 169.

PLUGULÉŢ, *pluguleţe,* s. n. 1. Pluguşor (1). *Pluguleţul meu nebun, Cum te prefăcuşi în tun! Vezi aşa mai pot ara, Să mai scap de angara, Să scăpăm de ciocoime, Să trăim şi noi mai bine.* STANCU, D. 9. *În scurtă vreme, ajunse fruntaş al satului, după hărnicia lui, cu vitişoare, cu pluguleţ.* ISPIRESCU, L. 210.

2. Pluguşor (2). *Băieţii se prinseră tovarăşi pentru colind şi pentru pluguleţ.* SANDU-ALDEA, D. N. 171.

PLUGUŞÓR, *pluguşoare,* s. n. Diminutiv al lui plug; pluguleţ.

1. v. plug (1). *M-o făcut mama fecior Să-i fiu tatei de-ajutor Să-i scot boii din ocol Şi să-i pun la pluguşor.* ŞEZ. I 76.

2. Plug mic, împodobit adesea cu ramuri de brad sau cu fîşii de hîrtie colorată, cu care umblă tinerii în ajunul anului nou şi urează pe la casele oamenilor, sunînd din clopote şi din buhai, pocnind din bici etc.; p. ext. datina uratului de anul nou, precum şi versurile care se rostesc cu această ocazie. *În seara zilei de 31 decembre spre 1 ianuar, copiii şi tinerii merg din casă în casă cu un plug în miniatură, zis pluguşor sau pluguleţ.* TEODORESCU, P. P. 138.

PLUGÚŢ, *pluguţe,* s. n. (Rar) Pluguşor (1). *De unde catana pleacă, Rămîne casa săracă, Cu pluguţul prin obor, Cu casa plină de dor.* HODOŞ, P. P. 220.

PLUMB, (2, 3) *plumbi,* s. m., (3, 4) *plumburi,* s. n. 1. Element chimic metalic, moale şi greu, maleabil, de culoare cenuşie-albăstrie, lucios în momentul obţinerii sau cînd e aşchiat ori pilit; se foloseşte la fabricarea ţevilor de canalizare, a tablelor pentru căptuşirea unor aparate în industria chimică, la confecţionarea plăcilor de acumulatori etc. *Podul rulant s-a prăbuşit cu geamăt surd, peste cazanul de plumb, turtindu-l complet.* SAHIA, N. 34. ✧ (În metafore şi comparaţii; cu referire la greutatea metalului) *Avea reumatisme care turnaseră plumb în încheieturi şi o siliseră să-şi sprijinească mersul într-un baston.* PAS, L. II 192. *Cînd a fost să pornim, picioarele mi se păreau de plumb.* SADOVEANU, O. VI 214. *Făt-Frumos aruncă buzduganu-n nori şi lovi Miază-noaptea în aripi. Ea căzu ca plumbul la pămînt şi croncăni jalnic de douăsprezece ori.* EMINESCU, N. 24. (Cu referire la culoarea întunecată a metalului) *Cu toate că se desprimăvărase, era vreme mohorîtă, cu cerul de plumb.* REBREANU, R. I 319. *Sub cer de plumb întunecos Pe cîmp plin de zăpadă, Se trăgăneză-ncet pe gios O jalnică grămadă De oameni trişti şi înghemaţi.* ALECSANDRI, P. A. 157. *Cu cămaşa neagră plumb.* ŞEZ. I 143. ✧ *Apă de plumb* = soluţie bazică de plumb, întrebuinţată în farmacie. *Alb de plumb* v. alb.

2. Glonte, proiectil. *Şi-n munte George pune Plumbii sub scăpărătoare.* COŞBUC, P. I 62. *Plumbul... pătrunse gura ursului şi se înfipse într-un fag.* BOLINTINEANU, O. 331. *Din zori în zori şi turci şi noi Zvîrleam în aer plumbii Cum zvîrli grăunţi de păpuşoi Ca să hrăneşti porumbii.* ALECSANDRI, P. A. 206. ✧ (În metafore şi comparaţii) *Am tras ce-i dreptul în stol; au căzut două ca plumbii pe mal, două raţe frumoase, cu nişte pene de-a dragul.* SADOVEANU, O. VII 340.

3. Disc mic de plumb (1), găurit în interior, care se turteşte după ce a fost legat cu o sfoară de un obiect sau de o închizătoare, pentru a se putea controla dacă acestea au rămas nedesfăcute după plumbuire. *Unul din cele două plumburi cu care vin pecetluite de la vamă bucăţile de postav.* ISPIRESCU, la TDRG. ✦ Greutate folosită ca lest. *Celor mai uşori li se pune plumb pe şa.* NEGRUZZI, S. I 40. ✧ *Fir cu plumb* v. fir.

4. (Învechit) Creion. *Scoase un carnet cu scoarţe de muşama vărgată din saltarul tejghelei şi se scufundă în socoteli misterioase, cu un plumb violet pe care îl tot muia în gură.* C. PETRESCU, Î. II 209. *După ce s-a văzut singur, el a luat plumbul şi a început să înveţe a-şi scrie numele.* SLAVICI, O. I 74. ✧ (Mold.) *Plumb de placă* = condei special cu care se scrie pe tăbliţele de ardezie.

PLUMBÁT, *plumbaţi,* s. m. Sare de plumb.

PLUMBIFÉR, -Ă, *plumbiferi, -e,* adj. (Despre materiale) Care conţine plumb.

PLUMBIŞÓR, *plumbişori,* s. m. Diminutiv al lui plumb (2). *De-ar fi puşca de scăiete Şi compania de fete... Plumbişorii de burete, Atunci zeu cu drag m-aş duce.* HODOŞ, P. P. 223.

PLUMBUÍ, *plumbuiesc,* vb. IV. Tranz. **1.** A sigila cu plumb (colete, saci, vagoane etc.).

2. A acoperi (o piesă metalică) cu un strat protector de plumb sau de aliaj de plumb. ✦ Fig. A întuneca, a mohorî, a înnegri. *De două zile, un nor duşman plumbuise văzduhul peste tot. Casele, pomii, bisericile aveau o înfăţişare străină, ştearsă, ca în vis.* BASSARABESCU, S. N. 142.

3. (Rar) A împuşca (cu plumbi).

PLUMBUÍRE s. f. Acţiunea de a plumbui şi rezultatul ei.

PLUMBUÍT[1] s. n. Plumbuire. *Plumbuitul vagoanelor.*

PLUMBUÍT[2]**, -Ă,** *plumbuiţi, -te,* adj. **1.** (Despre colete, vagoane, lăzi) Sigilat cu plumb. *Stătuseră două zile şi o noapte într-un vagon plumbuit... Aici, la Paşcani, şi-a făcut careva pomană şi le-a deschis uşa vagonului.* GALAN, Z. R. 338.

2. (Despre piese metalice) Acoperit cu un strat de plumb sau de aliaj de plumb. *Tablă plumbuită.* ✦ Fig. Întunecat, mohorît. *Noaptea păruse c-are să ploaie sau să ningă: ceriul era acoperit cu nouri mari, groşi, cu o faţă plumbuită şi frămîntată de un vînt aspru şi rece.* CONTEMPORANUL, VII 107. ✦ Care este întărit cu (bucăţele de) plumb. *Marinarii... escaladară în salturi balustrada punţei înarmaţi cu lopeţi de barcă, capete de frînghie împletite în noduri plumbuite.* BART, S. M. 91. *Şi scoate-un bici plumbuit, Plumbuit, răsplumbuit.* MARIAN, S. 174.

PLUMBURÍU, -ÍE, *plumburii,* adj. De culoarea întunecată a plumbului; cenuşiu, sur. *Deasupra o boltă de nouri plumburii se întărea, părea neclintită, sprijinită pe zările nevăzute.* SADOVEANU, M. 182. *Asfinţitul cobora plumburiu, dintr-un cer fără lumină.* C. PETRESCU, S. 206. *Pe luciul plumburiu al apei, se iveşte-n curmeziş mai întîi o dungă, o coamă gălbuie şi creaţă.* VLAHUŢĂ, O. A. II 115.

PLUMIÉRĂ, *plumiere,* s. f. Penar.
— Pronunţat: *-mi-e-.*

PLUMÎNĂRÍCĂ, *plumînărele,* s. f. Plantă erbacee acoperită cu peri şi avînd frunzele pătate cu alb, iar florile roşii-violete sau albe; se întrebuinţează ca plantă medicinală *(Pulmonaria officinalis).*

PLURÁL, *plurale,* adj. (Gram.) Care arată că e vorba de mai multe fiinţe sau lucruri. *Număr plural.* ✦ (Substantivat) Categorie gramaticală care arată că e vorba de două sau mai multe fiinţe sau lucruri. *Pluralul se exprima, în primele timpuri, cu alt cuvînt decît singularul.* GRAUR, F. L. 169. *În flexiunea substantivului observăm răspîndirea tot mai mare a pluralului în -i la feminine (în locul desinenţei -e).* IORDAN, L. R. 9.

PLURALÍSM s. n. Curent filozofic idealist care neagă unitatea dialectică a lumii şi susţine că la baza ei stau o mulţime de entităţi spirituale, independente.

PLURALÍST, -Ă, *pluralişti, -ste,* adj. Care se referă la pluralism sau susţine pluralismul. *Teorie pluralistă.* ✦ (Substantivat) Adept, partizan al pluralismului.

PLURALITÁTE, *pluralităţi,* s. f. (În opoziţie cu unitate) Multiplicitate, diversitate, mulţime, număr mare. *Aceste cetăţi de piatră ... se înşiră dinspre miazănoapte spre miazăzi, într-o splendidă pluralitate.* BOGZA, C. O. 334. *Despre pluralitatea lumelor.* NEGRUZZI, S. II 157.

PLURI- Element de compunere însemnînd «mai mulţi», «mai multe», care serveşte la formarea unor adjective ca pluricelular.

PLURICELULÁR, -Ă, *pluricelulari, -e,* adj. (Biol.; despre organisme) Cu mai multe celule. *Organismele vii uni- sau pluricelulare au la baza lor o structură coloidală.* MARINESCU, P. A. 82.

PLUS, *plusuri,* s. n. **1.** Ceea ce depăşeşte o cantitate dată; prisos. *S-au constatat plusuri la inventar.* ▭ *Pe ce bază vii dumneata azi şi-mi pretinzi... să-ţi fac favorul ca să îmbarci un plus de-un viţel care vine fără forme vamale.* BART, S. M. 86. ✧ Loc. adj. şi adv. **În plus** = peste ceea ce este obişnuit, mai mult decît atît; pe lîngă aceasta, pe deasupra, în afară de aceasta. *Apariţia sensului nou constituie o întărire pentru cuvîntul vechi... deoarece el a căpătat valori şi legături în plus.* GRAUR, F. L. 22. ✦ Semn grafic în formă de cruce care se pune uneori pe lîngă o notă dată şcolarilor, pentru a-i mări valoarea. *Nota patru plus.*

2. (Mat.) Semn grafic în formă de cruce care simbolizează adunarea mărimilor între care se găseşte sau caracterul pozitiv al unei mărimi (dacă se găseşte înaintea acesteia). ✧ (Cu valoare de prepoziţie) *Doi plus trei fac cinci.* ✦ (Electricitate) Semn grafic identic cu cel din matematică, indicînd sarcinile electrice pozitive.

PLUSÁ, *plusez,* vb. I. Intranz. A miza la un joc de cărţi mai mult decît cei care au mizat pînă în acel moment.

PLUSPRODÚS s. n. Cantitate de produse peste cele necesare existenţei producătorului, creată prin supramuncă şi însuşită de capitalist. *În societatea comunei primitive s-a făcut trecerea de la uneltele de producţie de piatră la uneltele de producţie de metal şi, ca urmare a acestui fapt, productivitatea muncii a crescut, a apărut un plus-produs, a apărut şi a căpătat extindere schimbul, a apărut proprietatea privată.* LUPTA DE CLASĂ, 1953, nr. 10, 88.

PLUSVALOÁRE s. f. Parte a valorii produsă de muncitori în timpul de muncă suplimentar şi însuşită de capitalişti, constituind izvorul acumulării capitaliste. *Diferenţa dintre valoarea mărfii creată de muncitor şi salariul său este însuşită de clasa capitaliştilor sub forma plusvalorii.* LUPTA DE CLASĂ, 1953, nr. 5, 27. ✧ *Plusvaloare absolută* = plusvaloare obţinută prin prelungirea zilei de muncă peste timpul de muncă necesar. *Plusvaloare relativă* = plusvaloare care rezultă din micşorarea timpului de muncă necesar şi modificarea corespunzătoare a raportului de mărime dintre ambele părţi ale zilei de muncă (munca plătită şi cea neplătită).

PLUŞ, *pluşuri,* s. n. Ţesătură de bumbac, de lînă, de păr de capră, de mătase etc., mai groasă decît catifeaua şi avînd părul mai lung decît aceasta; se întrebuinţează mai ales în tapiţerie. *Elena Lipan se uită... la oglinda cu apa înceţoşată, la scaunele cu pluşul uzat, la tablourile palide de familie cu figuri ţapene şi costume demodate.* C. PETRESCU, C. V. 226. *Potrivea inelele în culcuşul de pluş al cutioarelor, le ştergea cu pielea de căprioară, sufla asupra lor.* id. A. 326.

PLUŞÁT, -Ă, *pluşaţi, -te,* adj. (Despre mobile) Tapisat cu pluş. *În dimineaţa cînd a hotărît, a dus scrinurile pluşate... şi pachetul cu acţiuni.* C. PETRESCU, C. V. 353. ✦ (Despre ţesături) Care are fire lungi pe o faţă sau pe ambele feţe. *Prosoape pluşate.*

PLUTÁŞ[1]**,** *plutaşi,* s. m. Plută (2).

PLUTÁŞ[2]**,** *plutaşi,* s. m. Muncitor care lucrează la făcutul plutelor sau care conduce plutele pe apă. *Să mă crezi că nu ştiu de ce îi zice Copca-Rădvanului; şi cît am întrebat eu printre plutaşi, nici unul n-a putut să-mi spună cum şi ce fel.* GALACTION, O. I 67. *Pe maluri, tolăniţi pe coaste, plutaşii dormeau lîngă focurile topite în spuză.* DUNĂREANU, CH. 207. *Înşfăcăm noi te mieri ce mai aveam, ne ducem degrabă la plută şi plutaşii de cuvînt şi pornesc.* CREANGĂ, A. 29.

PLÚTĂ, *plute,* s. f. **1.** Ambarcaţie uşoară făcută din trunchiuri de copac prinse între ele prin chingi sau prin scoabe de fier şi transportate astfel pe ape curgătoare la fabricile de cherestea sau la porturi. *Neputîndu-se tăia drumuri largi pe poalele munţilor, se dă drumul copacilor retezaţi pe apă şi omul însuşi coboară cu ajutorul plutei pe Bistriţa.* CĂLINESCU, I. C. 7. *Lunecă pluta uşor pe la Gura Căprităii.* VLAHUŢĂ, O. A. II 170. *Uşoară ca o săgeată o plută... se răpede în salturi pe povîrnişul apei.* RUSSO, O. 105. ✧ (În basme) *Bastonaşul i-l lua, Plută pe apă-l punea.* PĂSCULESCU, L. P. 205. ✧ Expr. (Rar) **A cădea de-a pluta** = a cădea întins la pămînt. *Nebun s-aruncă dînsa, din tot al ei avînt, Dar lunecă şi cade de-a pluta la pămînt.* COŞBUC, P. II 189. **A face pluta** = a înota plutind orizontal, pe spate. *Ştia să facă pluta, înota voinicește, cu o mînă sau cu amîndouă, pe un umăr sau altul.* G. M. ZAMFIRESCU, M. D. I 41.

2. Specie de plop ale cărui ramuri cresc aproape de la baza trunchiului dînd coroanei o formă de piramidă lungă şi îngustă; se plantează adesea pentru împodobirea aleilor *(Populus pyramidalis). O plută stufoasă stătea mai jos, cu rădăcinile dezvelite şi pornită să cadă.* GALACTION, O. I 297. *Case, plute bătrîne de vreme şi de iarnă, troieni cît dealurile, ogrăzi de pruni, şire de paie şi stoguri de coceni, toate fug şi se afundă în urma ei.* DELAVRANCEA, S. 34.

3. Stratul exterior poros, elastic şi mai uşor decît apa, al scoarţei unor specii de stejar *(Quercus suber)* care cresc în ţările din bazinul Mediteranei occidentale; serveşte la fabricarea dopurilor, a colacilor de salvare etc. ✦ (Rar) Dop din această materie. *Alege o plută, o şterge cu cîrpa, o apasă încet şi mai şterge o dată flaconul întreg.* C. PETRESCU, C. V. 260. ✦ Piesă de lemn sau de alt material uşor care se leagă de sfoara undiţei pentru a o face să plutească la suprafaţa apei. *Aruncă undiţa şi nu trecu mult şi văzu pluta undiţei mişcîndu-se.* ISPIRESCU, L. 380. ✦ Bucăţică de lemn uşor în care se înfige fitilul candelei.

PLUTĂRÍ, *plutăresc,* vb. IV. Intranz. A merge cu pluta pe apă (transportînd lemne). *Să vînăm, să pescuim, să plutărim.* GANE, N. II 34.

PLUTĂRÍE s. f. **1.** Plutărit; îndeletnicirea plutaşului; plutăşie. *Ajutorul cîrmaciului la plutărie... stă în partea opusă cîrmei şi îndreaptă pluta pe adevăratul drum.* ŞEZ. II 24.

2. (Cu sens colectiv) Mulţime de plute.

PLUTĂRÎT s. n. Transportul pe apă al buştenilor legaţi în plute. *Navigaţia şi plutăritul pe toate apele navigabile... se vor face cu respectarea regulilor sanitare, de navigaţie, plutire şi securitate.* B. O. 1953, 100.

PLUTĂŞÍE s. f. Plutărie.

PLUTÍ, *plutesc,* vb. IV. Intranz. **1.** (Despre corpuri) A se menţine la suprafaţa unui lichid (fiind cufundat parţial în acesta); a se mişca pe suprafaţa lichidului (purtat de valuri, de vînt etc.). V. înota, naviga. *Albe corăbii cu grijă pluteau îndrumate spre faruri.* ANGHEL-IOSIF, C. M. II 100. *Plutirăm cîteva ore în liniște.* BOLINTINEANU, O. 270. *Dreptatea plutește ca untdelemnul deasupra apei.* ✧ Tranz. fact. (Neobişnuit) *O, valuri mari de spume! Purtaţi-mă prin lume Ca frunza fără nume Ce o plutiţi uşor.* ALECSANDRI, P. I 179. ✦ (Despre mîncări) A fi scăldat, înecat în grăsime. *După borşul polonez, veneau mîncări greceşti fierte cu verdeţuri, care pluteau în unt.* NEGRUZZI, S. I 151. ✦ Fig. (Despre corpuri cereşti) A se mişca pe bolta cerească. *Stele pluteău ca niște faruri pe nemăsurata şi liniştita mare de întuneric.* VLAHUŢĂ, O. A. I 153. *Lună tu, stăpîn-a mării, pe a lumii boltă luneci Şi gîndirilor dînd viaţă, suferinţele întuneci... Peste cîte mii de valuri străpînirea ta străbate, Cînd plutești pe mişcătoarea mărilor singurătate!* EMINESCU, O. I 130. *Stea, ce veselă plutești Sus, în mările cereşti.* BELDICEANU, P. 70.

2. A se menţine sau a se mişca lin în aer sau în interiorul unui fluid. V. plana. *Un nor ivit de către-apus Se urcă-n sus Plutind încet spre miazănoapte.* COŞBUC, P. II 90. *Urmărind pe ceruri limpezi cum plutește-o ciocîrlie, Tu ai vrea să spui să ducă către dînsul o solie.* EMINESCU, O. I 82. *Fulgii zbor, plutesc în aer ca un roi de fluturi albi.* ALECSANDRI, P. A. 112. ✧ Expr. **Plutește în aer,** se zice despre un fenomen sau un eveniment care e gata să se dezlănţuie, a cărui ivire se presimte după anumite semne.

3. Fig. A se menţine sau a se mişca într-un spaţiu sau într-un mediu real sau imaginar. *Îmi plutea pe dinainte cu al timpului amestic Ba un soare, ba un rege, ba alt animal domestic.* EMINESCU, O. I 140. *Era ziua mult senină, Munţii pluteau în lumină.* ALECSANDRI, O. 117. ✦ (Despre abstracte) A se vedea. *Ochii ei mari, în care plutea o melancolie adîncă, erau întunecaţi şi mai mult de umbra genelor lungi.* SADOVEANU, O. I 265. *Privirea lui Vartolomeu Diaconu pluti vagă pe pereţi, se opri asupra lămpii fumegînde.* C. PETRESCU, A. 289. *Peste toate plutea o liniște sfîntă, care ne făcea şi pe noi să vorbim încet.* VLAHUŢĂ, O. A. 433.

4. (Despre sunete şi mirosuri) A străbate prin aer, a se împrăştia, a se răspîndi lin. *În strălucirea soarelui, prin iarba deasă, un miros fin plutește... în aerul neclintit.* SADOVEANU, O. VII 210. *Muzica militară cînta... Sextetul, armonizat de ecoul lui trimis de dealuri, plutea în aerul cald şi umplea valea.* IBRĂILEANU, A. 70. *Şi-n aer parfumul a florilor dalbe Plutea cu lucirea steluţelor albe.* ALECSANDRI, P. I 126.

PLUTÍCĂ s. f. Plantă acvatică, cu frunze lucitoare care plutesc la suprafaţa apei şi cu flori galbene *(Limnanthemum* şi *Villarsia nymphoides).*

PLUTÍRE, *plutiri,* s. f. **1.** Acţiunea de a pluti; menţinere sau mişcare a unui corp pe suprafaţa unui lichid sau în masa unui fluid. [Pasărea] *de-abia înainta, legănîndu-se în plutirea liniştită a vulturului.* CAZABAN, V. 32. *Corabia în plutirea ei se părea ca o pasere ce zboară.* DRĂGHICI, R. 9.

2. (Învechit) Navigaţie. *Ar trebui să se asocieze, ca să înfiinţeze o plutire naţională pe Dunăre.* I. IONESCU, M. 389.

PLUTÍT[1] s. n. Faptul de a pluti; ocupaţia plutaşului, plutărit.

PLUTÍT[2], **-Ă,** *plutiţi, -te,* adj. (Neobişnuit, despre lemne, buşteni) Adus de cursul unei ape. *Lemnul plutit are o valoare coborîtă.* SADOVEANU, O. A. II 210.

PLUTITÓR[1], *plutitoare,* s. n. **1.** Corp care plutește pe suprafaţa unui lichid într-un rezervor şi care acţionează un mecanism pentru a-i indica sau a-i regula nivelul.

2. Corp alcătuit dintr-un material cu densitate mai mică decît a apei, care serveşte la măsurarea vitezei unui curent de apă.

PLUTITÓR[2], **-OÁRE,** *plutitori, -oare,* adj. **1.** Care plutește pe suprafaţa unui lichid. *Gheaţa mării clare se desparte În blocuri plutitoare de cristal.* TOPÎRCEANU, P. 98. ✧ *Pod plutitor* v. pod. *Doc plutitor* v. doc. *Insulă plutitoare* v. insulă.

2. Care plutește în aer. *Ploaia devenise şi mai măruntă, ca un abur plutitor şi rece.* MIHALE, O. 264. *Din stînga, din dreapta, din faţă, Din ripi şi pe-o sută de căi, Ies dungi plutitoare de ceaţă.* COŞBUC, P. II 8.

3. (Învechit, despre un rîu, fluviu etc.) Navigabil, pe care se poate pluti. [Mureşul] *rîu plutitor, care din ţara săcuilor... soseşte la Lipova, în Banat, şi se varsă în Tisa.* BĂLCESCU, O. II 321.

PLÚTNIȚĂ, *plutnițe,* s. f. Nufăr alb. *Tîrlașul se bagă în japșă, afundîndu-se supt foile de plutniță și scoțînd capul numai cînd trebuia să răsufle.* SANDU-ALDEA, U. P. 48.

PLUTOCRÁT, -Ă, *plutocrați, -te,* s. m. și f. (În orînduirile bazate pe exploatare) Persoană care, mulțumită averii de care dispune, participă la conducerea statului și a treburilor obștești. *Jubileze, serbeze, aplaude și aclame cu toții, politicieni, oligarhi și plutocrați, prostearnă-se cu toții la picioarele tronului, izbească-și cu toții fruntea de treptele palatului, căci acolo sălășluiește regele lor, protectorul lor.* LIT. ANTIMONARHICĂ 183.

PLUTOCRAȚÍE, *plutocrații,* s. f. **1.** Regim politic în care puterea de stat aparține celor bogați și în care oamenii muncii sînt exploatați și lipsiți de drepturi. *Plutocrația Romei.*

2. (Cu sens colectiv) Totalitatea plutocraților dintr-un stat.

PLUTÓN, *plutoane,* s. n. **1.** (Mil.) Subunitate de infanterie, tancuri etc., mai mică decît compania. *Spre stînga mult, aștepta un pluton de soldați.* SAHIA, N. 86. *Despre zarea dealului se lăsau, în galopul cailor, două plutoane de călărași.* BUJOR, S. 126. *Înlăuntru, la cinci pași depărtare de poartă, două plutoane cu armele-ncărcate se așezară-n rînd în fața castelului.* VLAHUȚĂ, O. A. I 149. ◇ *Pluton de execuție* = unitate militară care execută, prin împușcare, pe cei osîndiți la moarte. *Știa bine pentru ce-i chemat. Neexecutare de ordin... judecată sumară și plutonul de execuție.* CAMILAR, N. I 183. *Șeful plutonului de execuție a vrut... să-l lege la ochi înainte de împușcare.* BRĂTESCU-VOINEȘTI, la CADE.

2. Grup compact de concurenți sportivi, care se formează în timpul desfășurării unei întreceri de cros, ciclism, alpinism etc.

— Variantă: **plotón** (ODOBESCU, S. III 160) s. n.

PLUTONIÉR, *plutonieri,* s. m. Gradul cel mai mare în corpul sergenților; militar care poartă acest grad. *Nevasta plutonierului se zicea că s-a ascuns la cineva în sat, nimeni nu bănuia unde.* REBREANU, R. II 220. *Cîțiva tîrgoveți... cereau tot felul de lămuriri plutonierului de jandarmi.* POPA, V. 103. *Ce-ai făcut, nenorocitule! izbucni în fața plutonierului, zguduindu-l cu violență de umeri.* BART, S. M. 74. ◇ *Plutonier-major* = grad de subofițer în armata din trecut; persoană care purta acest grad. *Visătoare trece-o fată C-un plutonier-major.* TOPÎRCEANU, P. 242.

— Pronunțat: *-ni-er.* — Variantă: **plotoniér** (SADOVEANU, M. C. 37, CAMIL PETRESCU, U. N. 255) s. m.

PLUTONÍSM s. n. Teorie (elaborată la sfîrșitul secolului al XVIII-lea) care recunoaște caracterul schimbător al scoarței pămîntului sub influența cauzelor naturale, dar care supraestimează rolul căldurii subterane în procesul de formare a rocilor.

PLUTÓNIU s. n. (Chim.) Element chimic de sinteză, capabil să întrețină reacții nucleare în lanț și întrebuințat la obținerea energiei nucleare.

PLUTUÍ, *plutuiesc,* vb. IV. Tranz. A supune pieile tăbăcite unei operații de finisare, în săruri de crom, pentru a le face moi și a le da față.

PLUTUÍRE, *plutuiri,* s. f. Acțiunea de a plutui și rezultatul ei.

PLUVIÁL, -Ă, *pluviali, -e,* adj. (Rar) De ploaie. *S-a constatat... cufundări parțiale a pămîntului provenite negreșit din mîncarea spinării sării de apele pluviale.* I. IONESCU, P. 31.

— Pronunțat: *-vi-al.*

PLUVIOGRÁF, *pluviografe,* s. n. Pluviometru care are un dispozitiv cu ajutorul căruia se înregistrează, înscriindu-se pe diagrama unui cilindru mobil, cantitatea de apă provenită din precipitații.

— Pronunțat: *-vi-o-.*

PLUVIOMÉTRIC, -Ă, *pluviometrici, -e,* adj. De pluviometru. *Înregistrare pluviometrică.*

PLUVIOMÉTRU, *pluviometre,* s. n. Instrument pentru măsurarea cantității de apă de ploaie căzută într-un anumit loc și pe un anumit interval de timp.

PNEU, *pneuri,* s. n. Ansamblu format dintr-o cameră de aer comprimat și o anvelopă, fixat la roțile bicicletelor, automobilelor etc.

PNEUMÁTIC, -Ă, *pneumatici, -e,* adj. **1.** Care funcționează cu aer comprimat. *Frînă pneumatică.*

2. Care comprimă sau evacuează aerul. *Pompă pneumatică.*

— Pronunțat: *pne-u-.*

PNEUMOCÓC, *pneumococi,* s. m. Microb care produce forma obișnuită de pneumonie.

PNEUMOCONIÓZĂ, *pneumoconioze,* s. f. Boală constînd din leziuni pulmonare, cauzată de praful de cărbune, de metale etc., inhalat timp îndelungat. *Pneumoconioza interesează protecția muncii în industriile cu praf.* CONTEMPORANUL, S. II, 1950, nr. 184, 7/5.

PNEUMONÍE, *pneumonii,* s. f. Boală a plămînului produsă de pneumococ (mai rar de alți microbi) și caracterizată prin tuse, junghiuri și febră ridicată.

PNEUMOTORÁX s. n. Metodă de tratament al tuberculozei constînd din introducerea artificială a aerului în cavitatea pleurei, pentru a comprima și izola plămînul bolnav, pînă la însănătoșire.

POÁLĂ, *poale,* s. f. **I. 1.** Partea de jos, mai largă, a unui veșmînt femeiesc, a unei cămăși țărănești sau a unei haine care se încheie în față (v. pulpană). *Poalele capotului au prins a foșni și Filip s-a pomenit înconjurat de-o vorbărie repezită.* GALAN, B. I 54. *Mușneagul se trase mai deoparte, își spălă mîinile și le șterse de poala cămeșii.* HOGAȘ, M. N. 68. *Cu poala prinsă-n brîu Vin cîntînd în stoluri fete De la grîu.* COȘBUC, P. I 47. *Cu poala sumanului Turna-n chelna carului.* TEODORESCU, P. P. 151. ◇ Fig. *Dădea soarele în desară. Sub mal începea să crească poala serii.* GALACTION, O. I 62. *Tot mai jos apoi se lasă Poala norilor pe munte.* TOPÎRCEANU, B. 23. *Luna plină de o lumină moale Ce-atinge iarba verde cu albele ei poale.* ALECSANDRI, P. III 275. ◇ Expr. (Glumeț) **Poale lungi și minte scurtă,** se spunea despre unele femei considerate că ar fi lipsite de judecată. *Ian auzi-o cum rîde cînd îi vorbesc de revoluție! Ș-apoi pas de nu zi: poale lungi, minte scurtă.* ALECSANDRI, T. I 62. **A se ține de poalele** (sau **poala**) **mamei** = (despre copii) a se prinde de hainele mamei, a sta în preajma, sub ocrotirea mamei, a nu se depărta de dînsa. *O sumedenie de femei, cu copii mici în brațe și cu alții mai măricei ținîndu-li-se de poale, se apropie de grupul nostru.* STANCU, U.R.S.S. 165. **A trage** (pe cineva) **de poale** = a-l trage de haine pentru a-l face atent asupra unui fapt; fig. a se ține scai de cineva, plictisindu-l cu rugăminți, cu cereri. *Un prieten îl trăgea îndărăt de poala hainei.* C. PETRESCU, C. V. 59. **A te trage copiii de poale** = a avea copii mici, a avea greutăți familiare. *Mai îngăduiește puțin, tartarule, că nu te trag copiii de poale.* CREANGĂ, P. 56. (Familiar, despre o femeie) **A ține** (pe cineva) **la** (sau **de**) **poala** (sau **poalele**)... = a ține (pe cineva) foarte aproape de sine, a nu-i lăsa prea multă libertate de acțiune. *L-a fi fărmecat și-l ține legat de poalele ei.* ALECSANDRI, T. I 421. (Familiar) **A-și da poalele peste cap** = a pierde orice simț moral, a avea comportări imorale, a-și da pe față adevărata fire josnică. *De cînd a plecat*

prințesa, dumnealui — iartă-mi vorba, și-a dat poalele peste cap. GALAN, Z. R. 310. **A veni** (sau **a cădea**) **la poalele** (cuiva), **a depune ceva la poalele** (cuiva) = a se ploconi (cu dragoste, respect, smerenie sau umilință) înaintea cuiva, a aduce cuiva un prinos, o ofrandă (ca dovadă de dragoste sau în semn de umilință). *Să vie aici, la poalele slăvitei măriri, să arate dacă nu s-ar prinde el să dea învățătura cea deplină măriei-sale Ferid.* SADOVEANU, D. P. 17. *A venit un rege palid și coroana sa antică Grea de glorii și putere l-a ei poale-ar fi depus.* EMINESCU, O. I 52. **A săruta poala** (cuiva) = a săruta partea de jos a hainei (unui suveran, unui mare demnitar, prelat etc.) potrivit unui obicei azi ieșit din uz. *Apropiindu-se de Alexandru-vodă, se închinară pînă la pămînt, fără a-i săruta poala după obicei.* NEGRUZZI, S. I 138. (Fig.) *Dunărea bătrînă... îți sărută poala și îți aduce avuții din ținuturile de unde soarele răsare.* RUSSO, O. 22. ◇ *Plăcinte cu poale'e-n brîu* (sau *poale-n brîu*) v. brîu. ✦ (Popular, la pl.) Fustă. *Fata de gazdă mare Vinde-o vacă și-și ia poale.* MARIAN, la CADE.

2. (Mai ales popular) Partea de jos și din față a unei haine (mai ales a unei fuste, a unui șorț), adusă în sus și ținută cu mîna sau prinsă în brîu, pentru a putea aduna ori duce în ea anumite lucruri. *O fetiță... trecu peste lăptoc, ducînd în poală grăunțe.* SADOVEANU, O. II 56. *Frunză verde foi de fragă, Haide, maică, haide dragă, Cu poala plină de zloți Și mă scoate dacă poți.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 318. ◇ (Rar, la pl.) *Împărăteasa... culese în poale o mulțime de lăcrămioare.* EMINESCU, N. 28. ◇ Fig. *Noapte bună, soare sfînt... Mîne pînă-n zori te scoală, Adă flori de-argint în poală Și le-așterne pe pămînt!* COȘBUC, P. I 157. *Vine de la munte iarna la cîmpie, Scuturînd din poale-i zile de urgie.* ALECSANDRI, P. A. 134. ✦ Cantitate de lucruri care se pot duce în felul arătat mai sus. *Moș Iordan coboară și ia o poală de fîn.* PĂUN-PINCIO, P. 99. *Pornește desculță prin rouă, de culege o poală de somnoroasă.* CREANGĂ, P. 214.

3. Partea corpului cuprinsă între brîu și genunchi, împreună cu partea de îmbrăcăminte corespunzătoare, la o persoană (în special la o femeie) cînd șade. *Rumână, cu ochii buni, cu mînile încrucișate în poală, zîmbește și nu știe ce să mă întrebe.* SADOVEANU, O. II 302. *Strivit atunci de-nfiorare, M-am ghemuit la tata-n poală.* GOGA, C. P. 56. *Bunica avea o poală fermecată, și un glas și un fus care mă furau pe nesimțite și adormeam fericit sub privirile și zîmbetul ei.* DELAVRANCEA, V. V. 204.

4. Fig. Partea de jos a unei ridicături de pămînt; locul unde începe un deal, un munte. *Ținutul nostru, la poalele muntelui, era liniștit.* SADOVEANU, O. VI 365. *Sub poalele dealului se deslușeau cete de turci cu ilice albastre, cu fesuri roșii în cap.* SANDU-ALDEA, U. P. 45. *Umbrele se luptau cu lumina și se ridicau pe poalele dealurilor.* ALECSANDRI, O. P. 283. ✦ Loc (umbrit) de unde începe o pădure (de obicei așezată pe o înălțime); marginea unei păduri. *Era albă poala pădurii. Albe finațurile prăvălatice. Ninsoarea prinsese, în livadă, mere roșii uitate neculese în pomi.* SADOVEANU, F. J. 685. [Opri] *trăsura în dreptul unui plc de verdeață, umbrit de poala pădurii.* MIRONESCU, S. A. 140. *Ajuns-a el la poala de codru-n munții vechi.* EMINESCU, O. I 93. ✦ Partea de jos a unor lucruri care au extensiune în înălțime. *Bojbăi cu mîna într-un loc, sub poala stogului, scoase o sticlă și-o vîrî în buzunarul sumanului.* MIRONESCU, S. A. 46. *Drept în mijlocul ogrăzii, d-a stînga bisericii lui Mircea, se aflau casele domnești, clădire pătrată, mare... cu ziduri late în poale.* ODOBESCU, S. I 126. *Și mă cată, mamă, cată... La capul șireagului, Chiar la poala steagului.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 324. ✦ Partea de jos a coroanei unui copac. *În colțul dinspre asfințit al caselor, un nuc bătrîn își lăsa poala pînă pe acoperiș; ploaia și vîntul fișiiau în frunzele lui.* SADOVEANU, O. IV 449.

II. 1. (Bot.) Compuse: **poala-rîndunicii** (sau **poala-Maicii-Domnului**) = volbură; **poala-sîntei-Mării** (sau **poala-sîntă-Măriei**) = plantă erbacee din familia labiatelor, cu tulpina înaltă, cu frunze mici aromate *(Nepeta nuda). Se simțeau în locuri umbroase miresmele ascuțite de la mintă și poala-sîntă-Măriei.* SADOVEANU, E. 119.

2. (Popular, numai în expr.) *Poală-albă* = leucoree.

POÁMĂ, *poame,* s. f. **1.** Rodul arborilor fructiferi, al pomilor; fruct, roadă. *Găsi pomi plini cu poame și izvoare răcoroase și bău și mîncă cu poftă.* POPESCU, B. II 91. *De zece zile caii n-au ros decît coaja copacilor și oamenii s-au hrănit numai cu poame.* NEGRUZZI, S. I 167. *Poamele* [Bîrsei] *sînt cireșele, vișinile, perile, merile, prunele, nucile.* GOLESCU, Î. 26. *După poamă se cunoaște pomul, și după faptă omul.*

2. (La pl.) Fructe (în special mere și pere) uscate la soare sau în cuptoare speciale și păstrate pentru iarnă.

3. (Mold., numai la sg., cu sens colectiv) Struguri. *Spînzură din ramuri nalte vițele cele de vie, Struguri vineți și cu brumă, poamă albă-aurie.* EMINESCU, O. IV 132. *Dealurile și toate locurile era îmbrăcate cu vii mult roditoare, avînd cea mai aleasă poamă.* DRĂGHICI, R. 28. ✦ (Rar; la pl.) Bob de strugure uscat; stafidă. *Vornicelul le împarte poame (stafide).* SEVASTOS, N. 77.

4. Fig. Om de nimic, rău, netrebnic, ticălos, derbedeu; femeie stricată. *Aflase ea de mult ce fel de poamă-i boierul.* MIRONESCU, S. A. 92. *Dădu fata cu ochii închiși, fără să cerceteze ce poamă era acel Peneș-împărat de al cărui nume nici n-auzise pînă atunci.* POPESCU, B. III 109. *Ți-am aflat eu blăstămățiile, știu eu în sfîrșit ce poamă ești.* ALECSANDRI, T. 1278. ◇ (Determinat prin «a dracului», prin «rea» sau, ironic, prin «bună») *Nevasta, poamă bună... Fetele, poame bune și ele.* STANCU, D. 189. *Tache ieșea poamă rea, după zisa tuturor.* D. ZAMFIRESCU, la TDRG. *Hei-hei! Nu știți d-voastră ce poam-a dracului e Harap-Alb.* CREANGĂ, P. 230.

POANSÓN, *poansoane,* s. n. **1.** Unealtă de oțel cu vîrf conic, triunghiular sau pătrat, gravat în relief și care servește la marcarea prin presare a unor obiecte.

2. Piesă a unei matrițe sau a unei ștanțe, cu un contur cu muchii tăietoare sau cu o suprafață de lucru plană sau profilată, care servește la decupare, detașare, imprimare etc., prin deformare plastică.

3. Unealtă cilindrică de os, cu vîrful ascuțit, cu care se dă formă rotundă unor puncte de broderie spartă.

— Pronunțat: *poan-.*

POANSONÁ, *poansonez,* vb. I. Tranz. **1.** A perfora prin ștanțare.

2. A grava cu poansonul **(1).**

POANSONÁRE, *poansonări,* s. f. Acțiunea de a poansona și rezultatul ei.

POANSONÉZĂ, *poansoneze,* s. f. Mașină de poansonat.

POÁNTĂ, *poante,* s. f. (Franțuzism) Partea de efect, momentul culminant care constituie concluzia unei glume, a unei epigrame, a unei anecdote. *Poanta epigramei.*

— Pronunțat: *poan-.*

POÁNTER, *poanteri,* s. m. Cîine de vînătoare, prepelicar, cu păr scurt și neted.

POÁRĂ s. f. sg. (Popular) Ceartă, gîlceavă. ◇ Expr. **În poară** = împotrivă, în contra. *Ea-mi sare-n drum, că doară-doară M-apuc să-i spun o vorbă-n poară; Și dacă tac, îi vin călduri Să moară.* COȘBUC, P. I 127. **A se pune în poară** (cu cineva) = a se împotrivi cuiva, a-i sta cuiva împotrivă (cu vorba), a contrazice, a se lua la ceartă.

Nu te pune în poară... cu împăratul iadului. CREANGĂ, P. 49. (Fig.) *Apoi atunci, de ne-am pune în poară cu el pînă la sfîrşit, ne vîră sub masă.* HOGAŞ, DR. II 32.

POÁRCĂ, (1) *poarce*, s. f. **1.** Scroafă.

2. Numele unui joc de copii, în care aceştia, aşezaţi în cerc, se străduiesc să împiedice cu ajutorul unor bastoane introducerea de către unul dintre jucători a unei mingi (a unei bile, a unui os sau a altui obiect de formă aproximativ sferică) în groapa din mijlocul cercului; mingea, bila sau obiectul cu care se joacă. *Se jucaseră cu arşice, ori bătuseră poarca pe maidan.* CAMIL PETRESCU, O. II 50. *Te ştiu că nu eşti om bătrîn, că ne jucam acu cîţiva ani poarca amîndoi.* La TDRG. *O tuleam la poarcă, la arşice şi la zmeu.* DELAVRANCEA, H. T. 108.

POÁRTĂ, *porţi*, s. f. **1.** Deschidere într-un zid, gard, într-o împrejmuire etc., în formă de cadru în care s-au prins cu balamale tăblii de lemn, de fier, cu scopul de a permite intrarea sau ieşirea cuiva, deschizătură; deschizătura împreună cu construcţia de lemn, de fier, cu balamalele etc. *Radianu m-a oprit înaintea unei porţi verzi, închisă ca la o cetate.* SADOVEANU, O. II 332. *Poarta este bine închisă, cu o bîrnă grea d-a curmezişul.* CARAGIALE, O. I 290. *Nici una, nici două, odată începe a bate în poartă cît ce putea.* CREANGĂ, O. A. 209. ◇ Fig. *Era în vara 1916. Războiul bătea la poarta ţării.* PAS, Z. I 94. *Multe flori sînt, dar puţine Rod în lume o să poarte, Toate bat la poarta vieţii, Dar se scutur multe moarte.* EMINESCU, O. I 226. ◇ Expr. **A bate la toate porţile** = a se adresa tuturor, solicitînd sprijin, ajutor într-o împrejurare grea. **A sta, a rămîne** (sau **a se uita**) **ca viţelul la poarta nouă** = a sta, a rămîne (etc.) uimit, nedumerit, dezorientat (în faţa unei situaţii noi şi neaşteptate căreia nu-i poţi face faţă). **(A fi) poartă-n poartă cu cineva** = (a locui) foarte aproape de cineva (alături sau peste drum). **A căuta o poartă de scăpare** = a căuta un mijloc pentru a ieşi dintr-o situaţie dificilă. ✦ (Mai ales la pl.) Intrare într-o cetate sau într-un oraş (care în trecut putea fi închisă şi ferecată). V. barieră. *Cătră iarna anului 1614, căpitanul Tudor Şoimaru se înfăţişă la porţile Iaşilor cu călărime răzăşască, ridicată de pe Răut.* SADOVEANU, O. VII 118. *Crezîndu-le ajunse la porţile Bucureştilor, la Urziceni şi la Afumaţi, părăsesc capitala.* GHICA, A. 28. ◇ *Poarta ţarinii* v. ţarină.

2. Uşă mare, monumentală, la intrarea principală a unei clădiri. *Pe la porţi domneşti n-am fost milog.* BENIUC, V. 10. *Înainte de a intra pe poarta casei la Paraschiva, se întîlni cu moş Şărban.* BUJOR, S. 108. ✦ Casă, gospodărie. *Pentru ţinerea oştilor, se orîndui ca de fiecare casă sau poartă (cum se zice în Ardeal) să se dea cîte opt măsuri de făină şi opt măsuri de ovăz sau orz.* BĂLCESCU, O. II 264.

3. Cadru format din două bare (de lemn) verticale, unite la capătul de sus printr-o altă bară orizontală, şi avînd o plasă în spate, instalat pe terenurile de sport şi în care se marchează punctele la unele jocuri sportive (fotbal, handbal, hochei etc.).

4. Vale îngustă, strîmtoare prin care o apă îşi deschide trecerea între două şiruri de munţi. V. cheie, defileu. *Pe la poarta munţilor, calul îi iese înainte.* CREANGĂ, P. 273. *Din porţile mîndre de munte, din stînci arcuite, Iese — uraganul bătrîn.* EMINESCU, O. IV 197. ✦ Loc îngust între pereţii de stîncă ai vîrfurilor de munţi, prin care se poate trece pe alt versant. *Vînătorii aţin porţile, prin care pot trece caprele negre.*

5. (Învechit; în feudalism, în epoca suzeranităţii turceşti asupra ţărilor romîneşti; mai ales determinat prin «înalta», «sublima» etc.) Sediul, scaunul, curtea, guvernul sultanului. *Curtea este plină, ţara în mişcare: Soli trimişi de Poartă vin la adunare.* BOLINTINEANU, O. 36. *Planul lui Cantemir... izbutise numai a da prepusuri Porţei.* NEGRUZZI, S. I 179.

POBEDÍT s. n. Metal dur, folosit pentru încărcarea tăişului uneltelor supuse la uzură mare (sfredele, freze etc.).

POC interj. Onomatopee care redă un sunet (înfundat) produs de lovirea cu (sau de) un obiect tare, de o izbitură, de o descărcătură de armă, de ceva ce plesneşte sau crapă, de bătăile (repetate) în uşă etc. V. boc, trosc, pleosc. *Ajung în pădure, opresc carul; poc! poc! trosc! se aude în toate părţile şi cînd cel dintîi copac a căzut la pămînt... s-aruncă asupră-i şi-l urcă în car.* SEVASTOS, N. 82. *Sloboade puşca şi face poc!* RETEGANUL, P. III 14. *Nici una, nici două, poc cu maiul în capul tilharului.* ŞEZ. III 23.

POCÁL, *pocale*, s. n. Pahar mare, cană; bocal. *Erau trecătorii deoparte, la masa lor de belşug, cu pocale de aur şi tipsii de argint.* C. PETRESCU, R. DR. 3.

POCÁNIE, *pocanii*, s. f. (Învechit) Pocăinţă. *Între comănacii mărului îşi aşează mărăcinii de jur împrejur, ca pe un cuib de barză, şi, de seara pînă dimineaţa, acolo între ei, îşi făcea pocania.* VISSARION, B. 14.

POCĂÍ, *pocăiesc*, vb. IV. Refl. **1.** (În practicile creştine) A-şi recunoaşte greşelile comise şi a căuta prin post şi rugăciuni să obţină iertarea păcatelor; a se căi. *Vreau să mă pocăiesc şi să mă fac călugăr.* GALACTION, O. I 251. *Pepelea... zice: domnule părinte!... tare aş voi să mă pocăiesc şi eu.* SBIERA, P. 8.

2. (Sens curent) A-i părea rău, a avea remuşcări, a regreta ceva. *Lui, ca bărbat, la ce-i foloseşte frumuseţea? La nimic! Şi iaca: el îi frumos, iar dînsa... Luîndu-şi însă seama îndată, îşi făcea cruce şi se pocăia.* GALAN, Z. R. 178. *Frumoasă nuntă-şi făcea Şi numai atunci mai bea, Apoi mi se pocăia, Băutură nu mai bea.* TEODORESCU, P. P. 667. ✦ Tranz. fact. (Rar) A face pe cineva să se căiască de o greşeală sau de un păcat, a aduce pe cineva pe calea cea bună. *Arză-te focul urît, Pe toate le-ai norocit, Pe mine m-ai pocăit; La toate le-ai dat noroc Pe mine m-ai ars în foc.* BIBICESCU, P. P. 202. *Aici şăde sf. Vinere, cumătre; aşteapt-o că vine... ori vîrî-te să te pocăiască.* ŞEZ. II 188.

POCĂÍNŢĂ, *pocăinţe*, s. f. **1.** (În practicile creştine) Mărturisirea greşelilor şi făgăduinţa de a se îndrepta pentru a căpăta iertare, postind şi rugîndu-se. *Ce ţi-i bună pocăinţa după moarte?* CREANGĂ, A. 51.

2. Recunoaşterea, de bună voie, a unei greşeli făptuite şi hotărîrea de a se îndrepta; părere de rău, căinţă. *Văzînd Petrea pocăinţa şi mai ales dragostea lor cea mare, i-au iertat.* SBIERA, P. 271. *Tot gîndeam la început, că de! e tînăr, o să-i treacă mai încolo, o să-şi vie la pocăinţă. Aş, ţi-ai găsit! Ţîrcădău şi om de treabă.* CARAGIALE, O. I 50.

POCĂÍRE s. f. Faptul de a se pocăi; pocăinţă.

POCĂÍT [1], **-Ă,** *pocăiţi, -te*, adj. Care se căieşte (sau s-a căit) pentru greşelile făcute şi promite să se îndrepte. *Dascălul Pandele a dat cu ochii de surorile lui, care veniseră şi ele pocăite, cu ochii plînşi.* PAS, Z. I 226. *Sabina îşi încrucişă braţele pe piept, pocăită.* C. PETRESCU, C. V. 12. *Oaia rătăcită S-a-ntors la vechea turmă nu numai pocăită.* BOLINTINEANU, O. 146.

POCĂÍT [2], **-Ă,** *pocăiţi, -te*, s. m. şi f. Persoană adeptă a unei secte religioase care pune pocăinţa mai presus de orice virtute; p. ext. adept al unei secte religioase, desprinsă din religia creştină. *Eşti pocăit, de-aia îţi zic oamenii Martalog.* DUMITRIU, N. 181.

POCEÁLĂ, *poceli*, s. f. Faptul de a fi pocit; slutenie, urîţenie. *Domniţa, gîndindu-se bine la statornicia tînărului, la bunele lui daruri şi la frumoasele lui purtări, nu i-a mai luat seama la poceala trupului şi la slutenia chipului.* CARAGIALE, S. N. 287.

PÓCHER, *pochere*, s. n. Numele unui joc de cărți. *Într-un salon mare... s-au așezat trei mese verzi de pocher.* CAMIL PETRESCU, U. N. 115. *Am fost azi-noapte la judecător la un pocher. M-au lăsat lefter.* SEBASTIAN, T. 194. *Mai fă un pocher, două, și cînd vei fi gata, pornește-o.* D. ZAMFIRESCU, R. 63.

— Scris și: (după vechea ortografie) *poker.*

POCHERÁȘ, *pocheraș*e, s. n. Diminutiv al lui p o c h e r. *Mai o excursie, mai un pocheraș.* C. PETRESCU, Î. II 244.

POCHÍVNIC, *pochivnici*, s. m. Mică plantă erbacee de pădure, cu două frunze rotunde cu gust de piper și cu o floare de culoare roșu-închisă în vîrful tulpinii; rădăcina se întrebuințează în medicina populară *(Asarum Europaeum).*

POCÍ, *pocesc*, vb. IV. T r a n z. **1.** A strica înfățișarea unei persoane, forma unui lucru (făcîndu-l din bun, rău, din frumos, urît). [Editorul] *să nu s-amestece a poci opera artistului.* CARAGIALE, N. S. 31. ✧ R e f l. *Călugări cu glugi negre pe cap, care... se lungeau — se lungeau, creșteau — creșteau sau se poceau cum le venea mai cumplit.* MACEDONSKI, O. III 20.

2. (În superstiții, despre duhuri și alte puteri supranaturale) A face (pe cineva) să-și piardă chipul de om, a desfigura, a sluți. *Au mai rămas comori... Greul e cum să le dai de urmă. Iar după ce le-ai aflat, cum să le intri în stăpînire, fără să te pocească ori să te șoimărească vîlva lor.* C. PETRESCU, R. DR. 138.

3. (Neobișnuit) A meni, a soroci cuiva ceva rău; a cobi. *Dumneata, cumnate Ghiță, poceși pieirea unui frate? — N-o pocesc, dar războiul e război.* SADOVEANU, M. C. 76.

PÓCIE, *pocii*, s. f. (Regional) **1.** Par, arac împlîntat în pămînt ca să se poată urca pe el fasolea, mazărea, vița de vie; (la pl.) pari cu care se împrejmuiește un loc; pari cu un mănunchi de iarbă în vîrf, care se pun cînd se măsoară livezile de iarbă, spre a le putea da cu pogonul la cosit.

2. Prăjina de care se leagă undița.

POCINÓC s. n. v. **pocinog.**

POCINÓG, *pocinoage* și *pocinoguri*, s. n. (Mai ales în construcții cu verbul «a face») **1.** Fapt, lucru neplăcut, belea, bucluc, boroboață. *Trebuie dusă nebuna de aici, că ne face un pocinog îngrozitor.* DUMITRIU, B. F. 148. *Eu adineaori aflai pocinogul.* REBREANU, R. I 84. *Îl scăpase de multe năcazuri, dar îi făcuse și mult amar, multe pocinoage, în lunga viață trudită a dumisale.* POPA, V. 102.

2. (Regional) Început; saftea. *Ia poftim de încalecă pe Bălan, jupînească, zise părintele de tot posomorît, să facem pocinog sfîntului Nicolai cel din cui.* CREANGĂ, O. A. 34.

— Variantă: **pocinóc** (HOGAȘ, M. N. 215, ALECSANDRI, T. 1547) s. n.

POCÍRE s. f. Faptul de a (s e) p o c i.

POCÍT, -Ă, *pociți, -te*, adj. **1.** (Despre ființe) Diform, slut, desfigurat. *Ieși din pădure un om urît și pocit, cocoșat și cu mîinile și picioarele sucite.* POPESCU, B. II 85. *De cînd maica m-a făcut, N-am întîlnit niciodată om mai pocit și mai slut!* HASDEU, R. V. 64. *Pe cît de frumoasă era fata cealaltă, pe atîta fata ei era pocită și schiloadă.* ȘEZ. IX 2. ✧ (Substantivat) *Aleodor voi să se codească... ba că una, ba că alta; dar aș! unde vrea să știe pocitul de toate astea.* ISPIRESCU, L. 43. ✦ (Despre lucruri) Diformat, stîlcit, caraghios. *N-am nici un vers pocit și rău, Și-aș vrea s-aud cuvîntul tău!* COȘBUC, P. I 86. *«Vezi, ce lucru pocit», zise Păvăloc arătînd la păpușile lui Bujor, care în aburirea vîntului își făceau jocul.* SLAVICI, N. I 70. *Straiele acestea pocite fac să arăți așa de sfrijit și închircit.* CREANGĂ, O. A. 188.

2. (În superstiții) Nefast, funest; (sens curent) neplăcut, sucit, urît, rău, cu ghinion. *Mă!... că rău mi-a mai mers astăzi! Ce zi pocită!* CREANGĂ, P. 47. *13, număr fatal, număr pocit.* ALECSANDRI, T. 740.

POCITÁNIE, *pocitanii*, s. f. **1.** Ființă schimonosită, slută, diformă; sluțenie, monstru. *O rupse la fugă d-acolo, strigînd, că ce pocitanie mai este și acela care doarme între straturile ei de flori.* VISSARION, B. 26. *Mergînd ei o bucată numai iată ce vede Harap-Alb altă băzdăganie și mai și: o pocitanie de om umbla cu arcul după vînat paseri.* CREANGĂ, P. 244.

2. Lucru groaznic, oribil; urîțenie. *Împărăteasa dete un țipet și se deșteptă... Spuse împăratului pocitania de vis și rămase și el înmărmurit de groază.* ISPIRESCU, L. 133. *Ce cumplită tortură este... a asculta o dată sau de două ori pe săptămînă asemenea pocitanii.* NEGRUZZI, S. I 304.

POCITÚRĂ, *pocituri*, s. f. **1.** Ființă pocită, pocitanie. *O pocitură de om ca pădurarul nu poate să-i fie piedică.* AGÎRBICEANU, S. P. 114. *Făt-Frumos întoarse capul să vază cine-l cheamă, și cînd colo ce să vezi, o pocitură de bătrîn, gîrbov, cocoșat.* POPESCU, B. II 28. *Și deasupra tuturora, oastea să și-o recunoască, Își aruncă pocitura bulbucații ochi de broască.* EMINESCU, O. I 150.

2. Faptul de a poci sau de a fi pocit; lucru diform, pocit. *Dregerile lui Manole au fost mai mult pocituri.* ODOBESCU, S. II 513. *Nu te uita-n pocitura-i, Ci vezi ce iese din gura-i.* PANN, P. V. II 139.

POCIÚMB, *pociumbi*, s. m. **1.** Par scurt, bătut în pămînt, servind pentru a lega un animal sau pentru a fixa ceva; țăruș. *Purcelul vru să plece după stăpînă-sa, dar, legat cu sfoară de un pociumb, trebui să-și oprească avîntul.* REBREANU, R. I 147. *Rămas singur, înțepeni un cap al butucului de un pociumb.* POPOVICI-BĂNĂȚEANU, V. M. 68. *Cioplea frigarea și pociumbii pentru ceaun.* SLAVICI, N. I 333.

2. Fiecare dintre parii lungi pe care se împletesc nuielele unui gard sau ale unui perete de casă. *Calul tău, ce l-ai legat, De pociumbul gardului În mijlocul satului.* MARIAN, S. 365.

3. Parul din mijlocul unei arii de treierat cu cai; steajăr.

4. Lemnul în jurul căruia se învîrtește vîrtelnița.

— Variantă: **pociúmp** (RETEGANUL, P. IV 74) s. m.

POCIÚMP s. m. v. **pociumb.**

POCÎLTÍ, *pocîltesc*, vb. IV. R e f l. (Popular) A slăbi tare, a-și pierde toate puterile; a fi epuizat de foame. V. h ă m e s i. *Lupii te-ar mînca Că te-ai pocîltit Și te-ai schilodit.* TEODORESCU, P. P. 497.

POCÎLTÍT, -Ă, *pocîltiți, -te*, adj. Slăbit (din cauza foamei), lihnit, hămesit. *Ieșiseră din iarnă pocîltiți de foame.* PAS, L. I 20. *Pocîltiți de foame, rupți de nedormire, se apropiară de vatra satului.* DELAVRANCEA, S. 209. *Să împac copilul ăsta care este rupt de osteneală și pocîltit de foame.* ISPIRESCU, L. 335. ✦ Slab. *Ce ai, fiule? a întrebat bătrîna. De ce ești așa de pocîltit și n-ai chef de loc?* CARAGIALE, O. III 61.

POCLÁD s. n. v. **pocladă.**

POCLÁDĂ, *poclăzi*, s. f. Țesătură de casă din lînă nevopsită, întrebuințată ca învelitoare, ca așternut și mai ales ca pătură sub șa; cergă, macat. *Gospodina împresură numaidecît, în odaie, pe cei doi oaspeți de soi... le împinse scaune acoperite cu poclăzi.* SADOVEANU, Z. C. 44. *I-a pus o pocladă, pe pocladă șaua de lemn, și i-a strîns chinga bine, căci aveau să meargă la tîrg.* GÎRLEANU, L. 27.

— Variante: **plocádă** (ȘEZ. I 34) s. f., **plocád,** *plocade* (ȘEZ. XVIII 106), **plocát,** *plocate* (CARAGIALE, P. 116, TEODORESCU, P. P. 22), **poclád,** *poclade*, s. n.

POCLĂU, *poclăie,* s. n. Unealtă de pescuit, în formă de sac cu gura largă, cu colţurile fixate de două prăjini lungi.

POCLÍT, *poclituri,* s. n. (Mold.) Coşul trăsurii. *Trăsura aceea mare, cu perinile moi, cine ştie de cînd stă acolo, prăfuită şi posomorîtă, în întunecimea şurii, cu poclitul ridicat, parcă veşnic îi plouă.* SADOVEANU, O. III 241. *Într-o birjă cu poclitul ridicat stă popa şi dascălul.* CONTEMPORANUL, VII 524. ✧ Coviltir. *Un poclit de rogojini oprea şi soarele şi ploaia de a răzbate în căruţa lui moş Nichifor.* CREANGĂ, O. A. 113.

POCLÓN s. n. v. **plocon.**

POCLONÍRE s. f. v. **ploconire.**

POCNEÁLĂ, *pocneli,* s. f. Pocnet, pocnitură; plesnet, plesnitură. (Atestat în forma de pl. *pocnele*) *S-ar lăsa bucuros la o dulce reverie, dacă pocnelele biciuşcei postilionului... nu l-ar turbura.* NEGRUZZI, S. I 191.
— Pl. şi: (învechit) *pocnele.*

PÓCNET, *pocnete,* s. n. Zgomot surd (şi puternic) produs de o lovitură, de un corp care se izbeşte, se sparge sau plesneşte, de o explozie etc.; pocnitură, plesnet, plesnitură. *S-auzea un pocnet mărunt şi cioburile zornăiau la piciorul mesei.* CAMILAR, N. I 80. *Şi parc-aud pocnet de bici Şi glas stăruitor de slugă.* GOGA, P. 21. ✦ (Rar) Zvîcnire a tîmplelor. *Tîmplele îl năuceau cu pocnetele lor.* GALACTION, O. I 300.

POCNÍ, *pocnesc,* vb. IV. **1.** Intranz. A produce un pocnet, a face să se audă un pocnet, a răsuna cu zgomot scurt şi sec; a plesni, a trosni. *În popasul de sus au stat ş-au ascultat cum pocneşte gheaţa într-un pîriu din vale, cine ştie unde.* SADOVEANU, B. 215. *Undeva porniră răzleţe focuri de arme. Se întetiră un timp. Tăcură iar. Mai pocni departe un glonţ întîrziat.* C. PETRESCU, Î. II 13. *Perechile de şine se multiplicau, se apropiau, se întretăiau. Roţile pocneau tot mai des peste încrucişări.* REBREANU, R. I 13. *Pe vatra veche ard, Pocnind din vreme-n vreme, Trei vreascuri rupte dintr-un gard, Iar flacăra lor geme.* COŞBUC, P. I 191. ✧ Expr. **A-i pocni cuiva ţăicile,** se zice despre cel care mănîncă lacom. ✧ (Urmat de determinări arătînd instrumentul, introduse prin prep. « din » sau « cu ») *Sofron Vesbianu pocnea din degete, înaintînd spre cîine.* C. PETRESCU, Î. II 93. *Pocnind din bici pe lîngă boi, În zori de zi el a trecut Cu plugul pe la noi.* COŞBUC, P. I 93. *Moş Nichifor avea o biciuşcă de cele de cînepă, împletită de mîna lui şi cu ţfichiul de mătasă, cu care pocnea de-ţi lua auzul.* CREANGĂ, P. 107. *Merge tot mereu Voinicelul meu Din frunze pocnind, Codri vechi trezind.* ALECSANDRI, P. P. 62. ✧ (Poetic) *Tunete bătrîne pe-a ceriurilor vatră Pocnesc cu-a lor ciocane.* EMINESCU, O. IV 305. ✧ (Popular) A izbi cu zgomot (ţinta). *Iată chiot s-auzea, Buzduganul vîjîia, Drept în uşă că pocnea.* ANT. LIT. POP. I 423. *Apoi durda-şi întindea Şi-n plin durda lui pocnea. Potiraşii gios cădea, În sînge se vîrcolea.* ALECSANDRI, P. P. 88.

2. Tranz. A lovi (pe cineva sau ceva) scurt şi cu putere. *Îşi pocni caii şi birja porni.* DUMITRIU, N. 80. *Cucoana Aretia şi-a pocnit palmele una de alta, a holbat ochii mari... şi s-a uitat la mine.* SADOVEANU, O. VIII 46. ✧ Fig. *La orice împrejurare, te pocnea cu o anecdotă.* SADOVEANU, O. VI 33. ✧ Intranz. *Pocni... cu sbiciul în cătanele împăratului.* RETEGANUL, P. I 10.

3. Intranz. A se sparge, a se crăpa. *Gurita ei gîndeai că-i ceraşă pocnită în două.* RETEGANUL, P. IV 3. *Nu ştiu ce face de-i pocneşte lui Dănilă un ochi din cap.* CREANGĂ, P. 58. ✦ A se rupe (din cauza unei întinderi puternice). *Vijelia... face să se cutremure şi să pocnească pînza întinsă peste capătul bărcii.* DUMITRIU, P. F. 17. *Şi pe Gruia că-l punea... Tot în lanţ Pînă-n grumazi. Da el numai se clătea, Toate ferele pocnea.* BIBICESCU, P. P. 296. *Turcii iar că l-o legat Cu o vină de bou... oricît o mai smîncit Vina n-o pocnit.* ŞEZ. IV 9.

4. Intranz. (Neobişnuit) A nimeri, a brodi. *Merge numai într-un noroc, unde va pocni, să pocnească.* ŢICHINDEAL, F. 24.

POCNÍT, *pocniţi,* s. m. (Regional) Diavolul, dracul, necuratul. *Du-te la pocnitu, du-te-n pocnitu.* ŞEZ. III 85. *Da de unde pocnitu să se poată vedea.* ib. 52.

POCNITOÁRE, *pocnitori,* s. f. **1.** Nume dat diverselor instrumente, jucării de copii etc., care pocnesc cînd sînt atinse sau mişcate.
2. Sfîrc de bici; ţfichi, pleasnă.
3. (Bot.) Plesnitoare.

POCNITÚRĂ, *pocnituri,* s. f. Trosnitură, detunătură; pocnet. *Pocniturile de bici deşteptau cînii.* SADOVEANU, O. IV 467. *În pîlnia telefonului se aude numai o sfîrîitură continuă şi pocnituri metalice.* C. PETRESCU, Î. II 15. *Cînd dă să între-n poala viei... puff!! o pocnitură de puşcă şi boierul se răstoarnă.* RETEGANUL, P. I 20.

POCOSTÍT, -Ă, *pocostiţi, -te,* adj. (Regional) Lustruit, poleit. *Pe faţă de masă, Covor de mătasă... Linguriţe pocostite, Furculiţe frumos grijite.* MARIAN, NU. 500. *Talgere poleite, Linguri pocostite, Poate pentru dumneavoastră gătite.* SEVASTOS, N. 395.

POCOZÍ, *pocozesc,* vb. IV. Refl. (Regional) A se mira, a se minuna, a fi uimit, surprins. *De s-ar scula moş Mihnea... s-ar pocozi lumea.* RETEGANUL, la CADE. *Cînd gătară vorbele acestea, numai se minunară şi se pocoziră.* id. P. I 66.

POCRÍŞ[1] s. n. Lapte foarte acru. *Pocrişul... e un lapte foarte acru.* ŞEZ. VII 99.

POCRÍŞ[2], *pocrişe,* s. n. (Regional) Capac cu care se acoperă străchini, oale (cu mîncare) etc. *Iau patru străchinuţe... şi le acoper cu pocrişe.* SEVASTOS, N. 8. *Se umple oala cu apă neîncepută, iar pe deasupra ei se pune un pocriş (capac) nou.* ŞEZ. IV 183.

PÓCROVIŢĂ s. f. v. **procoviţă.**

PÓCUS s. n. (Numai în expr.) *Hocus-pocus* v. hocus.

POD, *poduri,* s. n. **I. 1.** Construcţie de lemn, de piatră, de beton sau de metal etc., care leagă între ele malurile unei ape sau marginile unei depresiuni de pămînt, pentru a permite trecerea dintr-o parte în alta. V. punte. *Trecem podul peste Ozana, peste limpedea Ozană a lui moş Creangă.* SADOVEANU, O. VII 200. [Rîul] *poartă sloiuri mari de gheaţă, butuci groşi, şi-i aruncă de meterezele podului, zguduit la fitece lovitură.* DELAVRANCEA, S. 5. *Mulţi durară, după vremuri, peste Dunăre vrun pod, De-au trecut cu spaima lumii şi mulţime de norod.* EMINESCU, O. I 146. ✧ Fig. [Bistriţa] *avea pod verde de gheaţă. Treceau pe el sănii cu butuci, umblau oameni cumpănindu-şi topoarele.* SADOVEANU, B. 113. *Gerul face cu-o suflare pod de gheaţă între maluri, Pune streşinilor casei o ghirlandă de cristaluri.* ALECSANDRI, P. A. 113. ✧ *Pod de vase* (sau *plutitor*) = pod demontabil, construit din bărci sau plute etc. aşezate cap la cap şi legate de ancore sau de piloţi. *Trecem Oltul pe un pod de vase.* CAMIL PETRESCU, U. N. 342. *S-a aşternut peste Dunăre podul de vase, pe care-a trecut armata română în cîmpiile Bulgariei.* VLAHUŢĂ, R. P. 15. *Pod umblător* (sau *mişcător, plutitor*) = barcă mare sau platformă aşezată pe două bărci, care pluteşte de la un ţărm la altul al unei ape curgătoare, fiind trasă printr-un cablu de curentul apei; brudină, bac. *Trecem de partea ceialaltă a Oltului pe-un pod plutitor.* VLAHUŢĂ, la TDRG. *De aciia puţin mai înainte spre Sibiu, să trece apa Oltului cu pod mişcător.* GOLESCU, Î. 27. *Capra podu-*

lui = porțiunea de pod care se sprijină pe țărm; capătul podului. *L-a lăsat pe Manlache răzămat de capra podului și a pogorît spre postul fix.* POPA, V. 120. (E x p r.) **Ca la capra podului,** se zice despre cineva care se vaită, se plînge în gura mare (la fel cu cerșetorii care, pe vremuri, se postau la capetele podurilor). (Mil.) *Cap de pod* v. c a p (**II 2**). ✦ *Podul palmei* = partea interioară a mîinii, de la încheietura cu brațul pînă la degete. *Eu? se miră munteanca... Apoi tăcu și-și acoperi buzele cu podul palmei stîngi.* SADOVEANU, B. 236. *Prin șiacul aspru, își apăsa mereu cu podul palmei vraful hîrtiilor păturite în buzunarul de la piept.* C. PETRESCU, A. R. 9. ✧ E x p r. **A face pod cu palma mîinii** = a pune mîna streașină la ochi pentru a vedea mai bine. *De-o-ntîlnesc în drum bătrînii, Ei fac pod cu palma mîinii Peste ochii slabi, s-o vadă.* COȘBUC, P. I 98.

2. Platformă suspendată care servește drept loc de muncă, drept piesă de protecție etc. *Pod lateral al locomotivei.* ✧ *Pod-bascul(ă)* = basculă prevăzută cu o platformă pe care, în stațiile de cale ferată, se cîntăresc mărfurile încărcate în vagoane.

3. (Tehn.) Macara cu scheletul în formă de pod pe care se deplasează aparatul de ridicare și de transport al sarcinii. ✧ *Pod rulant* = macara compusă dintr-un pod metalic care are o cale de rulare la oarecare înălțime deasupra solului; se folosește în ateliere, în hale de montaj, turnătorii etc. *Filip a coborît la cazane. Bozan s-a urcat sus pe scara de sîrmă, la comanda podului rulant... El poartă prin aer, în ghearele podului, blocuri de fier.* SAHIA, N. 33.

4. (Învechit) Coverta unei nave; punte. *Mulțime de oameni eram pe podul vaporului, expuși la asprimea timpului.* BOLINTINEANU, O. 270. *Dormea în liniștire Bosforul fără valuri... Din zori și pîn-în noapte pe umeri el purtase Corăbii cu trei poduri, nenumărate vase Spre-apus și răsărit.* ALECSANDRI, P. I 236. *Aflindu-se împreună cu prietenul său pe coverta, adecă podul corăbiei, sălta de multa bucurie.* DRĂGHICI, R. 7.

5. (Învechit) Pavaj de scînduri groase de stejar cu care se acopereau în trecut străzile; p. e x t. stradă pardosită cu scînduri. *În loc să te silești a ieși la obraze, umbli haimana pe poduri cu derbedeii.* FILIMON, C. 82. *Pe jos iar Cum o să meargă Cu haina podul să șteargă?* PANN, P. V. II 155.

6. (În practicile mistice populare; mai ales la pl.) Bucată de pînză care se așterne din loc în loc, pe parcursul unui cortegiu funebru. *Începură a scoate din lada babei valuri de pînză... și a vorbi despre... toiag, năsălie, poduri, paraoa din mîna mortului.* CREANGĂ, P. 14. *Trupul să-ți-l pînzuiesc, Podurile să-ți gătesc.* ALECSANDRI, P. P. 137.

II. 1. Spațiul cuprins între planșeul superior al unei clădiri și acoperiș, de obicei folosit pentru a se putea ține acolo diverse lucruri. *Grinzile trosneau în pod de ger, de credeai că se desface casa.* BUJOR, S. 55. *După ce a șezut la masă, a zis fetei să se suie în pod și să-și aleagă de-acolo o ladă.* CREANGĂ, O. A. 181. *Aud cotcodăcind în podu grajdului! Chem pe Ioana ca să se urce în pod.* ALECSANDRI, T. I 385. ✧ E x p r. **A călca (ca) din pod** v. c ă l c a. **A se ulta** (la cineva) **ca din pod** = a se uita (la cineva) de sus, cu mîndrie, cu îngîmfare. *Directorul zîmbi, uitîndu-se ca din pod spre funcționarul său.* DELAVRANCEA, S. 128. **A fi căzut din pod** = a fi buimac, zăpăcit, dezorientat. ✧ *Gura podului* v. g u r ă (**II 1**). ✦ (Regional) Tavan. *Și prin cărțile în vravuri Îmblă șoarecii furiș. În această dulce pace Îmi ridic privirea-n pod Și ascult cum învelișul De la cărți ei mi le rod.* EMINESCU, O. I 105. *Ah! cînd ai și tu cît de mult te adorează acel suflet... tu n-ai sta cufundat în gînduri triste, ci ai sări în pod.* ALECSANDRI, T. I 92.

2. (Neobișnuit) Suprafață. *Om ca Man tîlhariul nu s-a mai pomenit pe podul pămîntului.* RETEGANUL, la CADE.

PODÁGRĂ s. f. (Învechit) Gută. *Astă-noapte am crezut că mor, așa de tare m-a topit podagra.* SADOVEANU, O. I 342. *Trăia destul de cu prisosuri, dară Podagra-n veci îl năcăjea.* COȘBUC, P. II 172.

PODÁN, *podani*, s. m. (Învechit) Clăcaș, șerb, rob. [Împărăteasa] *ajunsese... dintr-atîtea slugi și atîția podani, să-și mături singură casa.* SBIERA, P. 130. *Țăranii... din locuitori liberi s-au prefăcut în rumîni, vecini, iobagi, podani etc.* KOGĂLNICEANU, S. A. 143.

PODÁR, *podari*, s. m. **1.** Persoană care conduce un pod umblător; brudar. *Tătarul fu nevoit să chiuie ca să înștiințeze podarul, care era cu podul umblător la celălalt mal.* SADOVEANU, F. J. 70. *Măi romîne, măi podar, Trage podișca de car, Să mă treci la cela mal.* ALECSANDRI, P. P. 159. ✦ Persoană care încasează taxa de trecere peste un pod. ✦ (Mil.; învechit) Ostaș specializat în construirea podurilor; pontonier. [Alaiul] *se compunea din... călăreți polcovnicești... podari pedeștri cu topoarele pe umeri.* FILIMON, C. 312.

2. (Învechit) Măturător de stradă. *Cu ochii la gunoiul ce-l mătură podarii... Tărăgănîndu-și mersul trec frații lor, hornarii.* LESNEA, I. 127.

PODĂRÍT, *podărituri*, s. n. (Popular) Taxă care se încasează pentru trecerea peste un pod sau pentru transportul cu un pod umblător.

PODBÁL s. n. Plantă erbacee cu rizom cărnos, cu frunze ieșind direct din acesta, cu flori galbene care apar înaintea frunzelor; crește prin locuri umede și abrupte și se întrebuințează în medicină, frunzele servind uneori și ca aliment *(Tussilago Farfara). Într-o clipă masa fu gata: cîteva foi late și rotunde de podbal cu zglăvoace și boișteni uscați pe vatră.* HOGAȘ, M. N. 140.

— Variante: **podboál** (JARNÍK-BÎRSEANU, D. 273) s. n., **podboálă** (ODOBESCU, S. II 294) s. f.

PODBEÁL s. n. v. **podbal.**

PODBEÁLĂ s. f. v. **podbal.**

PODEÁ, *podele*, s. f. **1.** Pardoseală de scînduri într-o încăpere; dușumea; p. e x t. orice pardoseală (de parchet, de beton, de lut etc.). *Blidul căzuse jos, se spărsese, laptele era vărsat pe podeaua de lut bătut.* DUMITRIU, N. 126. *Strîmbă disprețuitor din nas și aruncă țigara pe podea, călcînd-o cu piciorul.* C. PETRESCU, Î. II 102. [Dionis] *căzuse cît era de lung pe podeaua camerei lui.* EMINESCU, N. 76. ✦ (La pl.) Fiecare dintre scîndurile unei dușumele. *Iar de sus pîn-în podele un păinjăn prins de vrajă A țesut subțire pînză străvezie ca o mreajă.* EMINESCU, O. I 76. *Pînă să-și lase casa, Pe podele-ngenunchea, Minele împletecea Și turcilor le grăia.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 494. ✦ Scîndură care, prinsă (împreună cu altele) peste grinzile unui pod, formează pardoseala podului. *Se duse pînă la podul de aramă și păsind pe-o podea, pe două și pînă la nouă, iată că i se arătă o babă.* RETEGANUL, P. III 12. *Apoi trupu-i tîrîia... Pin' la capra unui pod Și podeaua redica Și sub pod îl arunca.* ALECSANDRI, P. P. 138. ✦ Fiecare dintre scîndurile care alcătuiesc la unele case tavanul; p. e x t. (la pl.) tavan (de scînduri). *Adevărat să fie, domnule căpitan, ce mi-a spus Profira mea, că curg din podele niște gingănii mărunțele?* SADOVEANU, O. VIII 184. *Dar într-o zi, dintre podele, Deasupra prinde-a da șiroi.* COȘBUC, P. II 174. *Mă suii în pod îndată Și cătai printre podele Să văd pînza cum mai mere* (= merge). JARNÍK-BÎRSEANU, D. 428.

2. (Rar) Scîndură lată (sau două-trei scînduri alăturate) cu care se podește un car; podină, pomoștră. *Moșul, zdrobit de lovituri, rămase nemișcat pe podeaua căruții.* DUNĂREANU, CH. 39.

— Variantă: **podeálă** s. f.

PODEÁLĂ s. f. v. **podea.**

PODEÁȚĂ, *podețe,* s. f. (Rar) Platformă, estradă. *Umbrarul din grădină a început să se umple de lume. Lăutarii s-au întors pe podeață și cîntă acum de zor.* CAMIL PETRESCU, O. I 407.

PODERÉI, *podereie,* s. n. (Regional) Platou. *De la tăul cel fără fund... spre miazănoapte, este un poderei spinos.* RETEGANUL, la CADE.

PODÉȚ, *podețe,* s. n. Diminutiv al lui pod; pod de dimensiuni mici peste o apă mică, peste un șanț etc. *Stejarii cei rupți sînt podețe pe rîuri.* EMINESCU, O. IV 157. *La un podeț se întîlnește c-o nuntă.* ȘEZ. IV 1. *Frunză verde stuh de baltă La podețul cel de piatră Streinel îs fără tată.* SEVASTOS, C. 9. ✦ Scîndură sau pod mic așezat peste șanțul unei șosele, pentru a servi ca trecătoare; podișcă. *Pe vremea aceea Calea Moșilor avea încă șanțuri și podețe.* PAS, Z. I 139. *Se opri pe podețul dinaintea porții și salută.* REBREANU, R. I 76.

— Pl. și: *podețuri* (SADOVEANU, E. 114).

PODGHIÁZ s. n. v. **poghiaz.**

PODGOREÁN [1], *podgoreni,* s. m. Bărbat care se ocupă cu cultivarea viței de vie; viticultor. *Vistieria măriei-sale Ștefan-vodă nu-i niciodată goală. Oier, plugar, pescar, podgorean — fiecare știe că-și primește dreptul său în bani buni.* SADOVEANU, F. J. 554. *Orășanul bea vinul p-alese și tu, în veci lucrător la viile podgorenilor, să n-ai un butoiaș acasă pentru sufletul tău?* La TDRG.

PODGOREÁN [2], **-Ă,** *podgoreni, -e,* adj. Din podgorie, din regiunea viilor.

PODGOREÁNCĂ, *podgorence,* s. f. Femeie care se ocupă cu cultivarea viței de vie.

PODGÓRIE, *podgorii,* s. f. Regiune cultivată cu vii, care cuprinde, de obicei, mai multe plaiuri (avînd fiecare o caracteristică proprie). *În apusul plin de flacări și de aur, șerpuiau podgoriile și livezile cu pruni.* GALACTION, O. I 266. *Dincolo, în celelalte văi, pe celelalte povîrnișuri, din celelalte podgorii, atîta nepotolită înveselire și atîtea chiote de cules străbat pînă în tihna acestei văgăuni dosite!* C. PETRESCU, S. 14. *Spre apus, se-ntinde podgoria cea vestită a Aradului, un lung șir de dealuri acoperite cu vii.* SLAVICI, O. II 90.

PODGORÍU, -ÍE, *podgorii,* adj. (Neobișnuit) Acoperit de vii, bogat în podgorii. *Merg alții la Suceava... Iar alții la Cotnarul iubit și podgoriu Pe unde stau cu oastea, Bogdan, domnescul fiu.* ALECSANDRI, P. III 205.

PODÍ, *podesc,* vb. IV. Tranz. A pune o podină, o podea, a pardosi (o încăpere) cu scînduri. *Odaia din față era mai mare, podită și mobilată numai cu cîteva mese lungi.* REBREANU, I. 32. *Schelele se-nfundă în podul grajdului; podul nu-i podit pînă acum.* CARAGIALE, O. I 76. ✦ A acoperi (provizoriu) cu scînduri un șanț sau o săpătură pentru a înlesni trecerea oamenilor și a vehiculelor. *După ce mai trecem pe o stradelă podită cu scînduri, deoarece dedesubt se lucrează metroul, cotim pentru ultima oară la dreapta.* SAHIA, U.R.S.S. 64.

PODIDÍ, *podidesc,* vb. IV. Tranz. (Despre rîs și, mai ales, plîns) A cuprinde (pe cineva) în chip năvalnic, nestăpînit. *V-am iertat și eu! — zise atunci arhimandritul Pafnutie, podidindu-l un rîs sănătos.* STĂNOIU, C. I. 224. *Își șterse lacrimile cu colțul basmalei și zîmbi fericită un moment. Plînsul însă o podidi iarăși îndată ce deschise gura.* REBREANU, R. I 140. ✦ (Rar) A copleși, a răzbi. *Somnul îl podidise pe cînd Bisoceanul îmi povestea basmul.* ODOBESCU, S. III 191. *Pînă doru-l podidea.* TEODORESCU, P. P. 678. ✦ (Despre sînge) A porni să curgă deodată și cu putere (pe nas sau pe gură); a năpădi. *Apoi l-a podidit sîngele pe nas și pe gură ș-a murit.* CARAGIALE, O. I 263. *Pe gelat cînd îl izbea, Sîngele îl podidea.* TEODORESCU, P. P. 476.

PÓDINĂ, *podini,* s. f. **1.** Scîndură cu care se fac podurile, se pardosesc încăperile etc. *Intră în curte și apoi în grajd, pe nesimțite... Obosiți de drum, caii își schimbau picioarele pe rînd, bocănind în podină.* MIHALE, O. 504. *Umblă drumurile-n rînd, Podinile numărînd.* PANN, P. V. I 106. ✦ Dușumea de scînduri sau tavan de scînduri. *N-adăsta să-ți pice răspunsuri... nici din cer, nici din podina casei.* La TDRG. ✦ Grosime, lățime cît are o scîndură de podea. *O căsuță singuratică, pe care era crescut niște mușchi pletos, de o podină de gros.* CREANGĂ, P. 213.

2. (Învechit și arhaizant) Estradă, podium. *Pe podina din fundul ogrăzii, dincolo de odăile doamnei, s-a arătat gîdea... cercînd tăișul paloșului cu puricariul mîinii stîngi.* SADOVEANU, N. P. 366.

3. (Popular) Suport alcătuit din bucăți de lemn, din scînduri sau din paie, pe care se clădește claia sau stogul; partea de jos a stogului. *Iarna, fie zăpada cît de mare, omul poate să ridice tot fînul, fără a pierde podina lui sub omăt.* I. IONESCU, M. 403.

4. Fig. (Neobișnuit) Podiș, platou, terasă. *E interesant acest sat, dar nu pentru el însuși, ci pentru podina pe care odihnește.* GALACTION, O. I 119.

— Pl. și: *podine* (SADOVEANU, F. J. 409).

PODÍRE s. f. Acțiunea de a podi; pardosire cu scînduri.

PODÍȘ, *podișuri,* s. n. **1.** Regiune întinsă, aproape plană, situată la o altitudine relativ mare și, de obicei, înconjurată de munți; platou. *Pe acolo pe sus, pe podișuri, pe «padini», vîntul scăpat din pieptenele pădurii începea să gonească șuierînd prin mărăcini și pe fața slobodă a întinselor pășuni.* DUMITRIU, N. 187. *Nimic mai frumos decît situația acestui tîrg, pe un vesel podiș îmbrățoșat de Siret și Moldova.* NEGRUZZI, S. I 194.

2. (Regional) Podișcă. *Care, tunuri, în șanțuri le împing Și fac podișuri late cu trupuri sîngeroase.* ALECSANDRI, P. III 223. ✧ Fig. *Opincile fîșîiră aspru pe gheață. Se apucară amîndoi de umeri și, încet, trecură dincolo, pe podișul lucios.* SADOVEANU, O. VII 341.

PODÍȘCĂ, *podișți,* s. f. **1.** Podeț. *Iată o podișcă de bîrne; mai încolo, lîngă un ochi luciu de apă, o moară neagră.* SADOVEANU, O. VI 187. *Trecu deci Dîmbovița... pe podișca îngustă, arcuită și jucăușă.* C. PETRESCU, A. R. 6. *Dacă de-a curmezișul uliței curge vrun pîrîu, se pune peste el punte, se așază o podișcă ori se clădește un pod.* ODOBESCU-SLAVICI, la TDRG. ✦ Pod umblător. *Măi romîne, măi podar, Trage podișca de car Să mă treci la cela mal.* ALECSANDRI, P. P. 159.

2. Suprafață (plană) de scînduri, platformă. *Cocoțat pe podișca de unde mînuia uneori, pe vînt mare, drugul cîrmei, mai numără o dată căruțele ce așteptau podul pentru trecerea următoare.* V. ROM. aprilie 1954, 123. (În forma de pl. *podișteˈ*) *Săteni cu fețele liniștite... se purtau încet spre comedii, unde urlau paiațe pestrițe, ridicate pe podișteˈ de lemn.* SADOVEANU, O. III 384.

— Pl. și: *podișteˈ.*

PODIȘÓR, *podișoare,* s. n. (Rar) Diminutiv al lui pod (I 1). *Trec un podișor di-alamă, Rău îi, doamni, făr' de mamă.* ȘEZ. VI 117.

PODÍT [1] s. n. Acțiunea de a podi; podire. *Poditul a două odăi.* I. IONESCU, D. 111.

PODÍT [2], **-Ă,** *podiți, -te,* adj. (Despre încăperi) Cu pardoseală (de scînduri). *Ne-a dus departe într-o odaie mare, podită pe jos.* CREANGĂ, A. 96.

PODITÚRĂ, *podituri,* s. f. Podea.

PÓDIU s. n. v. **podium.**

PÓDIUM, *podiumuri,* s. n. Estradă (improvizată) într-o sală de conferințe, de festivități etc. *În fund, pe patru butoiașe de bere, un podium pentru muzicanți; uneori o fanfară, alteori un taraf.* PAS, Z. I 121. *Se găsea pe podium... un mare pian negru.* CAMIL PETRESCU, N. 104. ✦ Podea de scînduri pe care se află catedra într-o clasă.

— Pronunțat: *-di-um.* — Variantă: **pódiu** s. n.

PODMÉT s. n. (Regional) Momeală, nadă.

PODMÓL, *podmoluri,* s. n. (Popular) **1.** (Și în forma *potmol)* Pămînt adus de torente și depus pe albiile rîurilor sau pe malurile lor; aluviune, mîl, nămol. *Simțind că vin și cumnații lui, bägă iapa iar în potmol.* VISSARION, B. 45. *La potmolul Dunării, Und's-adună gîrlele, Und'se varsă apele.* TEODORESCU, P. P. 563. ✦ Cantitate mare, grămadă. *A plouat. Ce potmol de apă!* I. CR. IV 59.

2. Mal înalt, abrupt, ros de ape. *Cînd te uitai pe podmolul dinspre apus, vedeai jos, în vatra cîmpului, spinarea argintie a Mureșului, alături de coama neagră a căii ferate.* DAN, U. 195. *Ne-am oprit pe un podmol spațios ce s-a ridicat lîngă Dunăre.* La TDRG.

3. (Regional) Prispă. *Fuseseră puse în rînd și celelalte încăperi ale casei, iar podmolul, ca un brîu ce-o înconjura de jur împrejur, înnoit și îndreptat.* V. ROM. iulie 1953, 129. ✦ Vatră de lut pe care este clădit cuptorul în unele case țărănești. (Atestat în forma *pomnol) Pătru... își puse pălăria pe vîrful cuptorului și se așeză pe pomnol.* La TDRG.

— Variante: **pomnól, potmól** s. n.

PODNÓJĂ, *podnoje,* s. f. (Mai ales la pl.) Fiecare dintre cele două tălpigi cu care se mișcă iețele războiului de țesut; iapă. *La catastiful meu mai sînt podnojele și rogojinile.* SADOVEANU, P. M. 135.

PODOÁBĂ, *podoabe,* s. f. **1.** Lucru, aspect care înfrumusețează pe cineva sau ceva; găteală, ornament. *Peste tot locul învie același dor de podoabă, de expansiune.* ARGHEZI, P. T. 21. *Capitala rîdea vesel în podoaba steagurilor tricolore ce filfîiau pe clădirile principale.* REBREANU, R. I 195. *Avea o traistă cu săgeți, Un cal arab cu părul creț Și pe curea, podoabe-n zale.* COȘBUC, P. II 255. ✧ Fig. *O floarea-soarelui uitată se scutură și își despoaie Podoaba razelor apuse.* ANGHEL, Î. G. 15. *Nimic nu dă lumii o mai strălucită podoabă decît omul.* SLAVICI, O. I 159. *Cît de sus ridici acuma în gîndirea ta pe-o roabă, Cînd durerea ta din suflet este singura-mi podoabă.* EMINESCU, O. I 154. ✦ Fig. Ceea ce este deosebit prin calitățile sale. *Iar ulciorul mi-a vorbit, Vrînd, se vede, să mă mustre: În colibile lacustre... fui podoaba Tribului întreg.* COȘBUC, P. I 319. *Cum se prăpădi, podoabă de om!* VLAHUȚĂ, la TDRG.

2. Lucru de preț, obiect de valoare; odor; bijuterie, giuvaier. [Brățara] *e o podoabă frumoasă și rară.* C. PETRESCU, A. 56. *Palatul în care ședeau moșnegii și cu nora, cu toate bogățiile și podoabele din el, s-a schimbat iarăși în sărăcăciosul bordei al moșneagului, de mai înainte.* CREANGĂ, P. 89. *Pe-Oprișanul să-l aduci Cu toate podoabele, Cu toate averile, Să-și dea socotelele!* ALECSANDRI, P. P. 202.

PODOBÍ vb. IV v. **împodobi.**

PODÓBIE, *podobii,* s. f. Melodie după care se intonează la sărbătorile mai importante unele cîntări bisericești. *Spre a putea să fii dascăl* [se cere]... *să cunoști cele opt glasuri și podobiile.* SLAVICI, O. I 77. *Mă pune la cîntat glasu-ntîi pe podobie.* CONTEMPORANUL, II 11. ✦ Cîntec de alarmă. *Apucă buciumul și sună-n el podobia: Alergați, ciobani!* GALACTION, O. I 167.

PODÓIMĂ, *podoime,* s. f. (Regional) Pretext. *Destul că cu ceva podoimă, nu era zi... să nu calce o dată pragul morăriței.* RETEGANUL, la CADE.

PODORÓJNĂ, *podorojne,* s. f. (Învechit) Ordin scris de a pune cuiva la dispoziție cai de poștă. *Mi s-a dat de hatîr un surugiu cu șase cai în loc de opt, scrișì în podorojnă.* GHICA, S. 242. *Cinovnicul vine cu podorojnă-n căruță de poștă.* ALECSANDRI, T. 1358.

PODPÍSCĂ s. f. (Învechit) Semnătură. *Cinovnicul vine... cere podpiscă.* ALECSANDRI, T. 1358.

PODULÉȚ, *podulețe,* s. n. Podișor.

PODURÉL, *podurele,* s. n. (Rar) Podișor. *Fapt-am, doamne, iar am fapt, Podurele-n locuri grele.* TEODORESCU, P. P. 29.

PODÚȘCĂ, *poduște,* s. f. (Rar) Trecătoare, spărtură, deschizătură făcută în malul unui iaz. *Cînd vrea să-l scurgă* [iazul], *face o ruptură provizorie în iezătură, numită podușcă, pe care apoi o astupă la loc.* ANTIPA, P. 58.

PODÚȚ [1], *poduți,* s. m. (Iht.) Scobai. *Somnii și poduții sînt pești scumpi, cine-i poate prinde.* RETEGANUL, la CADE.

PODÚȚ [2], *poduțuri,* s. n. (Rar) Podișor. *Cine dracu-a mai văzut Iarbă verde sub poduț?* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 444.

PODVÁDĂ, *podvezi,* s. f. (Învechit și arhaizant) **1.** Cărăușie obligatorie cu carul, la care erau supuși pînă în secolul trecut țăranii, mai ales în timp de război; p. ext. cărăușie fără plată (făcută pentru stăpînul moșiei); corvoadă cu carul. *E tare greu. Stăpînul... ne strică prea mult zilele cu vînătoarea, cu clăcile și cu podvezile.* SADOVEANU, O. VII 80. *Miai era la podvadă în sus de Stîlpeni, ca să aducă lemne pentru conac.* CAMIL PETRESCU, O. I 33. *Și multă vreme răzeșii Vrancei bir n-au plătit, podvadă n-au făcut, singuri ș-au fost stăpîni.* VLAHUȚĂ, la TDRG.

2. Transport plătit. *O podvadă care costă 28 lei.* I. IONESCU, D. 311.

— Variante: **podvoádă** (RUSSO, O. 38), **podveádă** (TEODORESCU, P. P. 276) s. f.

PODVÁL, *podvale,* s. n. Fiecare dintre căpătîiele de lemn pe care se așază buțile în pivniță.

PODVEÁDĂ s. f. v. **podvadă.**

PODVOÁDĂ s. f. v. **podvadă.**

PODZÓL, *podzoluri,* s. n. Tip de sol nisipos și lutos, sărac în calciu.

PODZÓLIC, -Ă, *podzolici, -e,* adj. (Despre soluri) Care conține nisip și lut, care e sărac în calciu; de podzol.

POÉM, *poeme,* s. n. **1.** Operă literară în versuri tratînd de obicei un subiect istoric sau legendar. *Cunoștea poemul, fiindcă era unul din puținii care-l cetise.* C. PETRESCU, C. V. 250. *Noi avem în veacul nostru acel soi ciudat de barzi, Care-ncearcă prin poeme să devie cumularzi, Închinînd ale lor versuri la puternici, la cucoane, Sînt cîntați în cafenele și fac zgomot în saloane.* EMINESCU, O. I 137. ✧ *Poem simfonic* v. simfonic. ✦ Poezie. *Mă-aplec cu-nfiorare și sfială Deasupra cărții tale cu poeme, Și versul tău începe să mă cheme Spre tine și spre țara ta natală.* D. BOTEZ, F. S. 53.

2. Operă literară în proză, caracterizată prin ritmuri poetice. (În forma *poemă) Delavrancea este, în literatura noastră, creatorul poemei în proză.* VIANU, A. P. 173.

— Variantă: **poémă** (ANGHEL-IOSIF, C. M. II 12) s. f.

POÉMĂ s. f. v. **poem.**

POÉT, -Ă *poeți, -te,* s. m. și f. Persoană care compune poezii, autor de poezii. *Poet am fost, și-n libere cadențe Cîntai amorul.* TOPÎRCEANU, B. 89. *Iat-o! Plină despre munte*

Iese luna din brădet Şi se-nalţă, incet-încet, Gînditoare ca o frunte De poet. COŞBUC, P. I 48. *Cînd privesc zilele de-aur a scripturilor romîne... Văd poeţi ce-au scris o limbă ca un fagure de miere.* EMINESCU, O. I 31. *Soţia mea e... poetă.* NEGRUZZI, S. I 76. ✧ (Metaforic) *Uite, graurii pe luncă, Veseli, fericiţi ce sînt... Ei poeţi sînt ai cimpiei, Şoimul este-al lor despot.* COŞBUC, P. I 264. ✧ (Adjectival) *Din cauza lipsei, poetul cel mai poet din Valahia* [Bolintineanu] *este ameninţat a-şi închide ochii la spital.* ALECSANDRI, S. 53. ✦ Persoană înzestrată cu imaginaţie şi sensibilitate de poet. *Pictorul şi poetul naturii care e în d. Sadoveanu nu putea să nu zugrăvească acest fenomen din natură.* IBRĂILEANU, S. 35.

POETÁSTRU, *poetaştri,* s. m. Poet mediocru, lipsit de talent; poetaş.

POETÁŞ, *poetaşi,* s. m. (Depreciativ) Diminutiv al lui poet; poet netalentat. *Poetaşi cu puţin talent... cu personalitate proprie foarte puţin pronunţată.* GHEREA, ST. CR. I 219.

POETÉSĂ, *poetese,* s. f. (Franţuzism) Poetă. *Citise-ntîmplător un critic într-o revistă cunoscută O laudă exagerată a unei proaste poetese.* ANGHEL-IOSIF, C. M. II 8. *Poetesa... Sapho a cîntat pe Adonis.* ODOBESCU, S. I 203.

POÉTIC, -Ă, *poetici,-e,* adj. **1.** Care e propriu poeziei, care ţine de poezie sau se referă la poezie. *În opera sa poetică, Şevcenko a cîntat deseori la început slava de odinioară a căzăcimii libere de la Nipru.* SADOVEANU, E. 248. *Versul iubirii duios străbate, Focul poetic e răpitor.* ALECSANDRI, P. A. 90. *Ne-au mai rămas de la Miron* [Costin] *şi nişte încercări poetice, cele dintîi de acest fel ce cunoaştem în limba romînească.* BĂLCESCU, O. I 187. ✧ *Licenţă poetică* v. licenţă. *Artă poetică* = ansamblu de reguli pentru alcătuirea operelor literare; poemă în care un scriitor îşi expune concepţia sa asupra creaţiei poetice. *Figură poetică* v. figură **(5).**

2. Fig. Care poate inspira pe poeţi, demn de a fi cîntat de poeţi; frumos, încîntător, minunat. *O toamnă blîndă... înveliua poeticele ţinuturi ale Moldovei de sus.* SADOVEANU, O. VI 525. *Poziţia Petrii e foarte poetică.* NEGRUZZI, S. I 196. ✧ (Adverbial) *Casa în care locuiesc e poetic aşezată deasupra unui pîrău, la marginea satului.* SADOVEANU, O. VIII 176.

POÉTICĂ s. f. **1.** Ramură a teoriei literaturii care tratează despre creaţia poetică. *Sîntem mulţumiţi... că aducem un serviciu poeticei romîne.* MACEDONSKI, O. IV 53. ✦ Tratat despre creaţia poetică.

2. Sistem de forme şi principii poetice caracteristice unei epoci sau unui curent literar; manieră poetică caracteristică unui poet. *Poetica romantismului. Poetica lui Shakespeare.*

POETIZÁ, *poetizez,* vb. I. Tranz. A da (unei idei, unei întîmplări) o expresie poetică, a da o înfăţişare poetică; (familiar) a vedea sau a prezenta (ceva) sub o lumină favorabilă; a înfrumuseţa, a idealiza.

POETIZÁRE, *poetizări,* s. f. Acţiunea de a poetiza şi rezultatul ei; înfrumuseţare, idealizare. *La aceasta a contribuit, desigur, şi firea sa particulară, acea poetizare a trecutului.* IBRĂILEANU, SP. CR. 190.

POEZEÁ, *poezele,* s. f. (De obicei cu sens depreciativ) Poezioară. *Dacă ne pornirăm pe poezele, spune-o tu pe-aia cu visul neamţului.* PAS, L. II 221.

POEZÍE, (1) *poezii,* s. f. **1.** (Spre deosebire de proză) Arta de a exprima o idee sau un sentiment în mod plastic, cu ajutorul imaginilor, al ritmului, mai ales sub formă de versuri; creaţie artistică în versuri a unui poet. *Poezia trebuie să oglindească faptele măreţe, lupta poporului şi chipurile celor mai buni fii ai săi.* BENIUC, P. 73. *Îţi sînt dator de multă vreme, amicul meu, o poezie; În inimă eu ţi-o scrisesem, acum ţi-o scriu şi pe hîrtie.* MACEDONSKI, O. I 217. *De astă dată poezia avea strofe mai puţine.* VLAHUŢĂ, O. A. 431. ✧ (Poetic) *Spune-mi dar acuma, tu ce eşti poet, Ce poezii cîntă inima-ţi încet?* ALECSANDRI, P. I 127. ✧ (Urmat de determinări care arată genul, domeniul, sfera creaţiei artistice) *Poezie dramatică.* ▭ *Ţara Făgăraşului este un vast laborator de poezie populară.* BOGZA, C. O. 275. *Eminescu a îmbogăţit limba şi a legat poezia cultă de producţiile din veac ale cîntăreţilor anonimi ai neamului.* SADOVEANU, E. 75.

2. Totalitatea compoziţiilor în versuri ale unui poet, ale unui grup social, ale unui popor, ale unei epoci etc. *« Vara » este triumful soarelui în poezia lui Coşbuc şi în poezia romînească.* IBRĂILEANU, S. 146.

3. Caracter poetic al unei opere de artă, al unui peisaj, al unui colţ din natură etc.; farmec, frumuseţe, încîntare. *Mirosul florilor e aşa de îmbătător şi de dulce, şi noaptea de primăvară e plină de atîta poezie.* SADOVEANU, O. III 177. *Astfel eu pierdut în noaptea unei vieţi de poezie... am făcut din tine-un înger, blînd ca ziua de magie, Cînd în viaţa pustiită rîde-o rază de noroc.* EMINESCU, O. I 29. *Razele lunii sînt dulci ca glasul privighetoarei, cereşti ca poezia sufletului.* ALECSANDRI, O. P. 66.

POEZIOÁRĂ, *poezioare,* s. f. Diminutiv al lui poezie; versuri slabe. *Făcea... poezioare juvenile de cadru mic.* CARAGIALE, N. F. 100. *Am cetit cu multă plăcere poezioarele lirice cuprinse în scrisoarea d-voastre.* ALECSANDRI, S. 33.

— Pronunţat: *-zi-oa-.*

POFÁLĂ s. f. v. **pohfală.**

POFÍDĂ, (rar) *pofide,* s. f. Ciudă, necaz; dispreţ, ironie. *(Caţavencu:) Stimabile domn... un om politic... (Tipătescu, cu pofidă:) Adică d-ta.* CARAGIALE, O. I 135. ✧ Loc. prep. **În pofida...** = cu intenţia de a sfida, de a înfrunta o împotrivire, în ciuda..., în necazul... *El se făcea că nu înţelege vorbele aruncate în pofida lui.* ISPIRESCU, L. 229. *Şi laptele că-mi vărsa: Tot sub umbra nucilor În calea voinicilor, În pofida fetelor, În ciuda nevestelor.* TEODORESCU, P. P. 206.

PÓFIL, *pofile,* s. n. (Popular) Cureaua de la ham sau de la şa care se trece pe sub coada calului. *I s-a rupt pofilu-ndată, pe o vale coborînd.* PANN, P. V. III 89. *Şaua pe Vînăt aşază... Cu pofilul Numai fluturi, La drum lung Să mi-i tot scuturi.* TEODORESCU, P. P. 612.

POFTÁLNIC, -Ă, *poftalnici, -e,* adj. (Învechit, rar) Pofticios, lacom. *Pre cînd gîndeam că şi-o fi stîmpărat gîndurile celea preste fire de poftalnice... el iese cu altă poruncă şi mai păgînă.* RETEGANUL, P. V 52.

PÓFTĂ, *pofte,* s. f. **1.** Dorinţă de a face sau de a obţine ceva; dispoziţie, chef. *N-am cea mai mică poftă de mărire şi sînt foarte mulţumit de soarta mea.* CARAGIALE, P. 128. *Ei? mai ai poftă să te-ntreci şi cu mine?* CREANGĂ, P. 52. *De n-ai poftă să putrezeşti în copac... trebuie să fii mai darnică.* NEGRUZZI, S. I 90. ✧ Loc. adv. **Cu poftă** = manifestînd multă plăcere. *Tovarăşul ascultă şi rîde cu poftă.* BASSARABESCU, V. 46. ✧ Expr. **A-şi pune pofta în cui** = a renunţa la un lucru dorit; a se lăsa păgubaş, a se şterge pe bot. *Ia mai pune-ţi pofta-n cui, cumetre, că doar nu pentru gustul altuia m-am muncit eu.* CREANGĂ, O. A. 296. *Pune-ţi pofta-n cui despre cuscre cu mine.* ALECSANDRI, T. I 49. **A i (se) tăia (toată) pofta** (cuiva de ceva) v. tăia. **A(-i) tăia** (cuiva) **pofta de mîncare** v. tăia. **Pe** (sau **după**) **poftă** (sau **pofta inimii**) = cum doreşte cineva, pe placul sau pe gustul cuiva. *Grumazi albi şi cu mărgele Pe pofta inimii mele.* HODOŞ, P. P. 48. ✦ Toană, capriciu. *Am dat un prînz mare la care am invitat pre toţi magnaţii tîrgului... S-au cam*

mirat de astă poftă, dar au venit cu toții. NEGRUZZI, S. I 198. ✦ Necesitate (trupească). V. instinct. *Căci nu numai dorințe avem, ci și pofte trupești.* SLAVICI, N. I 12. *Aici de pofte rele sînt ochii toți aprinși, Acolo curge sînge, acolo-s ochii stinși.* ALECSANDRI, P. A. 140.

2. Senzație de foame care dă naștere dorinței de a mînca. *Soarele era aproape la amiază și celor țineri nu le venise încă poftă de mîncare.* BUJOR, S. 100. *Se pun să mănînce împreună, ca să aibă mai mare poftă de mîncare.* CREANGĂ, O. A. 266. *Nu avea poftă de mîncare, căci de frică îi trecuse foamea.* DRĂGHICI, R. 40. ✦ Dispoziția, plăcerea pe care o are cel flămînd, atunci cînd mănîncă. *Haț! pe ied de gît... și-l mănîncă așa de iute și cu așa poftă, de-ți părea că nici pe o măsea n-are ce pune.* CREANGĂ, P. 23. ✧ Expr. **De poftă** sau **(ca) să-și prindă pofta** = numai cît să guști; numai de gustat. *El știe ce face... de-mi aduce din cînd în cînd, așa cîte puține* [sălăți] *de poftă.* CREANGĂ, P. 211. *Cînd s-apropie să ieie dintr-însele și să-și prindă pofta, focul o arde și nu poate lua.* id. ib. 293. **Poftă bună** (sau **mare**) = urare adresată celor care mănîncă sau se duc să mănînce.

— Variantă: (învechit și regional) **póhtă** (C. PETRESCU, A. R. 196) s. f.

POFTĂRÉȚ, -EĂȚĂ, *poftăreți, -e,* adj. (Rar) Doritor, poftitor, pofticios. *Vin doi călători și după ce dau binețe-l întreabă dacă le poate vinde mere; acesta, poftăreț pe bani, să pune și scutură și el creanga.* RETEGANUL, P. IV 70.

POFTEÁLĂ, *pofteli,* s. f. Faptul de a pofti; invitare, invitație. *Mircea nu aștepta pofteli ca să ia din merindele tovarășului.* La TDRG.

POFTÍ, *poftesc,* vb. IV. Tranz. **1.** A dori, a voi (ceva). *Postelnicul Ștefan a poftit să plece. Șetrarul Neculai ar fi poftit să-l mai ție.* SADOVEANU, F. J. 536. *Începe a-i aduce care dincotro rachiu, tutun, lăutari și tot ce-i poftea lui Ivan sufletul.* CREANGĂ, P. 309. *Bine ai venit, domnule, ce poftești de la noi?* NEGRUZZI, S. I 172. ✧ Absol. *Îndrăznește, îndrăznește, Dacă inima-ți poftește.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 383. ✧ Expr. **Cît poftești = a)** oricît; **b)** admit, de acord. *Proprietar da, cît poftești, însă moșiile nici le văd cu ochii.* GANE, N. III 186. ✦ (Învechit și arhaizant) A cere (ceva). *Călăuzul său s-a dus la palatul acelei mueri cu faimă, poftind intrare pentru un călător.* SADOVEANU, D. P. 177. *Au poftit carne friptă pe grătar și pîne albă și-au băut o garafă de vin.* id. B. 76.

2. A invita, a chema (pe cineva), a îmbia. *Ne pofti la o masă foarte gustoasă și bogată.* SADOVEANU, O. VII 186. *Îmi dete adresa și mă pofti să viu pe la el cînd m-oi întoarce în București.* VLAHUȚĂ, O. A. 192. *Se duce prin pădure să caute pe cumătru-său și să-l poftească la praznic.* CREANGĂ, P. 30. *E un om plin de știință și l-am poftit să vie să-ți dea lecții de trei ori pe săptămînă.* NEGRUZZI, S. I 7. ✦ Refl. reciproc. A se îmbia, a se îndemna, a se invita (unul pe altul). *Ne poftim ca oarecine la temniță.* ALECSANDRI, T. I 138.

3. (Construit cu dativul) A face (cuiva) o urare, a ura. *Cînd apucară pe poteca bisericii, unul dintre răzăși, om cărunt cu obrazul brăzdat, se abătu spre ei și le pofti ziua bună.* SADOVEANU, O. VII 60. *Fetele împăratului... îi sărutară mîna, îi poftiră biruință.* ISPIRESCU, L. 49. *Cu prilejul înnoirei anului, mă grăbăsc ca să-ți poftesc cele mai mari norociri.* KOGĂLNICEANU, S. 55.

4. A ruga (pe cineva). *Poftește pe moș Fotea că dacă i-or mai pica ceva curele bune, să mai facă așa din cînd în cînd cîte unul* [bici]. CREANGĂ, A. 3. *Trimise o solie și la craiul Poloniei, poftindu-l ca să nu sprijinească pe dușmanul său.* BĂLCESCU, O. II 279. ✧ (Uneori cu sens de poruncă) *Te poftesc să nu te-amesteci în conversația noastră.* ALECSANDRI, T. 766.

5. A binevoi (să vină, să facă ceva etc.). *Socrul roagă-n capul mesei să poftească să se pună Nunul mare, mîndrul soare, și pe nună, mîndra lună.* EMINESCU, O. I 85. ✦ Intranz. A veni. *Da de ce nu poftiți și dumneavoastră să vedeți petrecerea noastră?* REBREANU, I. 22. *Foarte-ți mulțumesc numai și numai că ai poftit în casa mea și mi-ai cinstit masa.* CARAGIALE, P. 128. *Din nou să vă gătiți, Ca la nuntă să-mi poftiți.* TEODORESCU, P. P. 621.

— Variantă: (învechit și regional) **pohtí** (C. PETRESCU, A. R. 196, ODOBESCU, S. I 83) vb. IV.

POFTICIÓS, -OÁSĂ, *pofticioși, -oase,* adj. **1.** (Despre oameni) Lacom, doritor, dornic. *Mușneagul pofticios și hapsîn se ia după gura babei.* CREANGĂ, P. 63. *Soția lui însă, ca una ce era mai pofticioasă și doritoare de măriri tot mai înalte... dorea să fie acuma și mai mare decît o împărătească.* MARIAN, O. I 12. ✦ (Despre ochi sau privire) Care exprimă lăcomie, poftă, dorință. *S-a făcut că nu le vede ochii pofticioși.* GALAN, Z. R. 17. *Copilul rămase pironit locului, cu ochii pofticioși.* REBREANU, I. 19.

2. (Rar) Care atîță pofta, excitant. *Mirosul acesta cald și pofticios îi stîrnise din nou lihneala ațipită.* C. PETRESCU, C. V. 117.

POFTÍM interj. **1.** (Formulă de politețe) **a)** Se folosește pentru a invita o persoană să vină (sau să se așeze undeva). *Poftim, poftim, nu-mi necinstiți bătrînețile ocolindu-mi pragul casei.* GALAN, Z. R. 381. *Poftim mai aproape! făcu atunci primarul, bucuros, dînd la o parte pe țăranii care se îmbulzeau.* REBREANU, I. 22. *Ia poftim, cumătre, zise ea luînd scăunelul și punîndu-l deasupra groapei cu pricina, șezi colea.* CREANGĂ, P. 32.

b) (Se folosește cînd se dă cuiva ceva) Ia, ține. V. una. *Ea mi-a dat acest inel, cu poruncă strașnică... să ți-l dau numai atunci cînd voi vedea că mîhnirea umblă să te biruie. Și tocmai acum mi se pare că e timpul. Poftim!* ISPIRESCU, L. 107. ✧ (Ironic) *Scoate de barbă și pe Scaraoschi și-i trage un frecuș... Poftim! După bucluc umbli, peste bucluc ai dat, măi jupîne Scaraoschi.* CREANGĂ, P. 306.

c) Se folosește pentru a îndemna, a invita pe cineva. *Am venit să vă rog ceva. — Poftim!*

d) (Se folosește pentru a întreba cînd nu se aude bine ce spune cineva) Ce? cum? V. auzi **(3 a).** *Ai adus ziarele? — Poftim?*

2. (Adesea precedat de exclamația «ei» și exprimînd indignare, ciudă, necaz, reproș sau protestare) (Ei) na, na-ți-o bună, (ei) uite etc. *Turcii toți gîndeau: «Poftim! Să dezbraci pe-un gol ca napul — Cu ce-și bate pașa capul!».* COȘBUC, P. II 49. *Ori crezi că l-am omorît eu... — Poftim! asta-i vorbă de vorbit.* CARAGIALE, O. I 246. *Poftim poște!... Dacă nu merg caii, fug surugiii.* ALECSANDRI, T. I 114.

POFTÍRE, *poftiri,* s. f. Acțiunea de a pofti.

1. Invitare, invitație, îmbiere. *Intrase de-a dreptul în problema candidaturii, fără să aștepte poftire.* VORNIC, P. 161. *Lume puțină, căci poftirile se făceau pe sprînceană și cu zgîrcenie.* PAS, L. I 227. *Călătorul străin... nemaiașteptînd multă poftire, se așează jos lîngă cei doi și încep a mînca cu toții.* CREANGĂ, A. 144. ✦ (Concretizat, învechit) Bilet, scrisoare prin care cineva este invitat undeva; invitație. *Sluga mea intră cu un bilet. Aceasta era o poftire la prînz pe a doua zi.* NEGRUZZI, S. I 56.

2. (Învechit) Urare. *Cu prilejul înnoirii anului, mă grăbesc ca să-ți poftesc cele mai mari norociri... Aceste poftiri sînt mici... însă inima mea simțește mai mult.* KOGĂLNICEANU, S. 55.

3. (Regional) Gustare. *Într-o covățică nouă așază pîne, vin, untdelemn, rachiu, smochine... și... duc nunelor, de poftire.* SEVASTOS, N. 73.

POFTITÓR, -OÁRE, *poftitori, -oare,* adj. (Rar) **1.** Care poftește (2), care invită; chemător. *O hîrtie-nșelătoare, Poftitoare, rugătoare, Ca să vie Iordachi-acasă.* ALECSANDRI, P. P. 179.

2. Doritor de ceva; pofticios. *Unii din boieri, poftitori de slavă, umblară să turbure poporul.* ISPIRESCU, M. V. 33. ✦ Curios. *Omul e om şi pace, poftitor de la fire, ar vrea să ştie cîte-un lucru.* RETEGANUL, P. III 30.

POFTORÍ, *poftoresc,* vb. IV. Tranz. (Învechit) **1.** A repeta, a reaminti. *Şi astfel, poftorindu-şi unele ca acestea... ajunge la curtea împărătească.* ISPIRESCU, L. 219.

2. A ura, a dori ceva (cuiva). *Cucoană Caliopi, îţi poftoresc s-ajungi din maioreasă, ghinărăreasă.* ALECSANDRI, T. 981.

3. A ruga pe cineva (ceva); a pofti (4). *Îi scrisesem un ravaş în care o poftoream ca să se îndure de flacăra unui muritor.* ALECSANDRI, T. 1699.

POFTORÍRE, *poftoriri,* s. f. (Învechit) Acţiunea de a poftori şi rezultatul ei; invitaţie, insistenţă. *Numai gîndindu-se ca să deschiză tronul ce-i fusese lăsat în păstrare şi rugat cu poftorire ca să nu se atingă de dînsul, se îngrozea.* ISPIRESCU, U. 97. *După o poftorire în trei rînduri cu tunul, n-au văzut nici un sămn de întoarcerea acestora.* DRĂGHICI, R. 292.

POGÁCE, *pogăci,* s. f. (Popular) Turtă preparată în diferite feluri, după regiuni. *Mîncară şi cea din urmă pogace (turtă) de cenuşă.* RETEGANUL, P. III 72. *Lacomi sînt ochii la pogace.* ŢICHINDEAL, F. 10. *Pogace rasă Sub streşină de casă* (Fereastra). GOROVEI, C. 148.

— Variantă: **pohâce** (NEGRUZZI, S. I 285), *pohaci* (ALECSANDRI, T. 965), s. f.

POGÁN, -Ă, *pogani, -e,* adj. (Transilv.) **1.** (Despre fiinţe) Mare, puternic, voinic; grozav, groaznic. *Se duce el zmeul c-o falcă-n cer, cu alta-n pămînt, de gîndeai că are să se prăpădească lumea, atît era de pogan.* La TDRG. ✦ (Rar) Cîinos, fără milă. *Domnul la care a slujit tata e atît de pogan, de-a omorît şi pre tata şi pre mama.* RETEGANUL, P. V 46.

2. (Despre stări, acţiuni) Intens, în toi; straşnic, cumplit. *Numai de nutreţ şi de vite le era vorba şi de iarna cea pogană.* AGÎRBICEANU, S. P. 29. *Cînd era veselia mai pogană, Ileana iese afară, se duce la tăietor.* RETEGANUL, P. I 58. ✧ (Adverbial) *Cîinele începu a lătra mai pogan decît la lupi.* RETEGANUL, P. III 3.

3. (Mold.; despre oameni) Urît, slut. *O ştiu... că sînt pogan, că mi-i silă de mine singur.* La TDRG. *Multe fete erau în mahala; dar nu-i plăceau... pe urmă-s şi pogane.* CONTEMPORANUL, VII 483. *Nişte oameni urîţi şi pogani mergeau în urma mea.* ŞEZ. II 161. ✦ (Adverbial) Stîlcit, stricat. *Dar apoi şi de vorbit... se vede că vorbim pogan.* CREANGĂ, A. 91.

— Accentuat şi: *pógan.*

POGĂCEÁ, *pogăcele,* s. f. Diminutiv al lui pogace.

POGHIÁZ, *poghiazuri,* s. n. (Regional; şi în forma *podghiaz*) **1.** (În expr.) **În poghiazuri** = fără rost; rătăcind în voie, hoinărind de colo-colo. *După ce-ai purtat ciubotele... umblînd toată ziua în podghiazuri şi le-ai scrombăit pe la jocuri şi prin toate corhanele şi coclaurile, acum ai vrea să-ţi dau şi banii înapoi?* CREANGĂ, A. 106. *Se duc în poghiazuri.* ŞEZ. XIX 12. ✧ Fig. *Strînge-ţi gîndurile acasă, nu le mai lăsa-n poghiazuri.* VLAHUŢĂ, P. 23.

2. (Arhaizant) Unitate militară trimisă într-o ţară străină ca să prade; ceată de jefuitori. *Săraciţi şi prigoniţi de poghiazuri şi buclucuri de pradă, se îngreţoşau şi moldovenii de asemenea viaţă.* SADOVEANU, N. P. 5. *Să fie vreun podghiaz leşesc care pîndeşte asta? N-aş crede; hotarele măriei-sale sînt bine păzite.* id. F. J. 529.

— Variantă: **podghiáz** s. n.

POGHIBÁLĂ, *poghibale,* s. f. (Mold.) Ştrengar. *Ha! ha! bine v-au mai făcut, poghibale spurcate ce sînteţi!* CREANGĂ, A. 37.

POGHÎRCĂ, *poghîrci,* s. f. **1.** (Popular; mai ales la pl.) Fire de cînepă, răsărite tîrziu şi nedezvoltate; resturi de cînepă rămase după cules.

2. Poreclă dată unui om mic de statură.

POGÎRJÍT, -Ă, *pogîrjiţi, -te,* adj. (Regional) Slab, jigărit. *Cine pogîrjit de foame.* ŞEZ. V 59.

POGÎRZÍE, *pogîrzii,* s. f. (Regional) Podgorie. *Să mergem la pogîrzie Pe dealu Hagii.* I. CR. VII 203.

POGODEÁLĂ s. f. (Popular) Chibzuire.

POGODÍ, *pogodesc,* vb. IV. Refl. (Popular) A se gîndi, a chibzui. *Eu să mă-nchin ulmilor?... Să mă închin armelor? Armele sînt fiară reci, Băgate în lemne seci! Foiţică ş-o lalea, Pînă el să pogodea, Iacă Manea nemerea.* PĂSCULESCU, L. P. 250. *I-a trimes pe toţi acasă, să se pogodească.* ŞEZ. XIII 182.

POGÓN, *pogoane,* s. n. **1.** Unitate de măsură pentru suprafeţe de teren echivalînd cu jumătate de hectar (sau cu 5011,79 m²). *Voi ştiţi via aia... de patru pogoane?* PREDA, Î. 124. *Ară un pogon pe zi.* La PAMFILE, A. R. 35. *Bogatul îns-atunci pogoanele măsoară, Tot numără clăcaşii ce-l văd şi se-nfioară, Gîndind la dijma lor.* BOLLIAC, O. 68.

2. Bucată de pămînt (avînd unitatea de măsură de mai sus). *Mi-am durat şi eu o dugheniţă pe răzăşia mea, ca să-mi vînd vinu de la pogoanele din deal.* ALECSANDRI, T. 1538.

POGONÁŞ, *pogonaşe,* s. n. Diminutiv al lui pogon. *Cît pămînt ai? — Eu? Un pogonaş şi-o jumătăţică.* GALAN, B. I 115.

POGONĂRÍT s. n. (Învechit) Impozit, dare care se plătea pe pogonul de podgorie.

POGONÉSC, -EÁSCĂ, *pogoneşti,* adj. (În expr.) *Prăjină pogonească* = măsură de suprafaţă de şase prăjini în lung şi de una în lat (egală cu 54 de stînjeni pătraţi). *Pentru păduri şi vii, se foloseşte prăjina de 10 palme, numită şi prăjină pogonească.* PAMFILE, A. R. 231.

POGONICÉL, *pogonicei,* s. m. Diminutiv al lui pogonici. *Ce-aduceţi voi, dragii mei, Dragii mei pogonicei?* MARIAN, Î. 531.

POGONÍCI, *pogonici,* s. m. (Popular) Băiat care mînă vitele la arat. *Viorelele începuseră a se ivi pe ogoare şi pogonicii le rupeau şi le puneau la pălării.* SANDU-ALDEA, U. P. 179.

POGORÍ, *pogór,* vb. IV. Intranz. (Învechit şi arhaizant) A coborî. *Eu cînd mă pogor în pimniţă, mă gîndesc la tine, cînd mă culc, mă gîndesc la tine.* DELAVRANCEA, O. II 324. ✦ Fig. A se înjosi. *Chiar, să vrei, Răzaşul nu să pogoară la bătaie cu femei.* HASDEU, R. V. 55.

POGORÎŞ, *pogorîşuri,* s. n. (Învechit şi arhaizant) Coborîş. *Puse în faţa inamicului în giurul aşa-numitei creste militare... adecă pe linia cea mai înaltată a pogorîşului, pe cei mai buni arcaşi şi puşcaşi.* HASDEU, I. V. 160.

POGRIBÁNIE, *pogribanii,* s. f. (Învechit) Slujba şi ceremonia înmormîntării. *Gruie e mort!... Vreau să i se facă pogribanie domnească.* DAVILA, V. V. 187. *Cîţiva din boierii pribegiţi... sosise călări chiar în ziua pogribaniei domnului.* ODOBESCU, S. A. 122.

POGRÓM, *pogromuri,* s. n. Masacrare şi jefuire în masă a unui grup naţional minoritar, de către elementele reacţionar-şovine.

POGROMÍST, -Ă, *pogromişti, -ste,* adj. Care organizează pogromuri.

POHÁCE s. f. v. **pogace.**

POHFÁLĂ s. f. (Învechit) Pompă, fast, strălucire. *La al treilea ceas al nopții, vodă se sui cu doamna în rădvan, între facle și călăreți, ca să facă cu mare pohfală drumul scurt până la Trisfetite.* SADOVEANU, Z. C. 214. *Fugi de-a curților pohfală.* CONACHI, P. 258.
— Variantă: **pofálă** (SADOVEANU, F. J. 530) s. f.

POHÓD s. n. v. **povod.**

POHÓI s. n. v. **puhoi.**

POHÓȚ, -OÁȚĂ, *pohoți, -oațe,* s. m. și f. (Mold.) Persoană ticăloasă, prefăcută, înșelătoare. *Atunci pohoața de babă o cheamă iarăși la dînsa.* CREANGĂ, P. 98. ✦ Persoană imorală, destrăbălată; codoș. *La amară pîne am ajuns! Să-mi înșel fata, s-o vînd ca o pohoață!* CONTEMPORANUL, VII 9.

PÓHTĂ s. f. v. **poftă.**

POHTÍ vb. IV v. **pofti.**

POI adv. v. **păi.**

POIÁNĂ, *poieni* și *poiene,* s. f. Loc fără copaci într-o pădure, acoperit cu iarbă. V. luminiș, goliște. *Într-o poiană din mijlocul unei păduri, găsi urma copitei unui cerb, plină ochi de apa ploilor.* GÎRLEANU, L. 43. *Trecînd printr-un codru foarte întunecos, dă de o poiană foarte frumoasă, și în poiană vede o căsuță umbrită de niște lozii pletoase.* CREANGĂ, P. 288. *Să-mi trimiți prin cineva Ce-i mai mîndru-n valea ta: Codrul cu poienele Ochii cu sprîncenele.* EMINESCU, O. I 149.

POIÁTĂ, *poieți,* s. f. (Regional) **1.** Adăpost pentru păsările de curte. V. coteț. *Baba se duce în poiată, găbuiește găina, o apucă de coadă și o ia la bătaie, de-ți venea să-i plîngi de milă.* CREANGĂ, P. 69. *O vulpe la țăran se înnădise odată La păsări în poiată.* DONICI, F. 39.
2. Adăpost pentru vite, pentru porci. V. grajd, staul. *Atras de gemetele lui Vasile, se îndreptă spre poiată, îl găsi grămadă în fundul poieții.* BUJOR, S. 93. *Oricine hrănește un porc în poiată trebuie s-o știe aceasta.* GANE, N. I 223.
3. Șopron. *Spre marea mea bucurie, descoperii din dos și la lumina unui chibrit o poiată de scînduri plină de fîn.* HOGAȘ, M. N. 84.
4. Adăpost primitiv făcut pentru oameni la cîmp sau la stînă. *Iată că un păcătos de jitar, cum ședea la o poiată, aproape de marginea unui sat, pune pușca la ochi.* ȘEZ. VIII 57.

POIENÍȚĂ, *poienițe,* s. f. Diminutiv al lui poiană. *De jos, de-aproape, pădurea suia repede către ei, ca o perie. Și poienița îi ocolea de aproape ca o cunună.* SADOVEANU, O. IV 486. *Merse și merse pînă ce văzu că se deschide o poieniță.* ISPIRESCU, L. 354. *Iar pe iarbă-n poieniță Cîntă-o albă copiliță.* ALECSANDRI, P. P. 164.

POIEȚÍCĂ, *poiețici,* s. f. Diminutiv al lui poiată. *Poiețică de găini.*

PÓIMÎINE adv. În ziua următoare celei de mîine. *Dacă azi se duce la învățător, mîine, hop și notarul, poimîine, hop și primarul.* PREDA, Î. 120. ✧ Expr. **Mîine-poimîine** = în curînd, nu peste mult timp. *Mîine-poimîine, poate, soarele fericirii Se va arăta vesel pe orizon senin.* ALEXANDRESCU, P. 77.
— Variante: (regional) **póîmîne** (BENIUC, V. 56, CREANGĂ, P. 154), **póimîini** adv.

PÓIMÎINI adv. v. **poimîine.**

PÓIMÎNE adv. v. **poimîine.**

POIVÁN s. n. v. **paivan.**

POJÁR, (2) *pojaruri,* s. n. **1.** Boală contagioasă, mai ales la copii, caracterizată prin apariția unor pete roșii pe piele; rujeolă; (Mold.) cori. *Ăsta a trăit. A biruit și sugăricea de covrig mestecat în gură, și macul, și pojarul, și vărsatul.* SADOVEANU, M. C. 8.
2. (Învechit și regional) Incendiu. *Apoi începu să viseze că a luat foc casa și pojarul îl orbește cu lumina flăcărilor.* DUMITRIU, B. F. 47. *După atîtea războaie și măceluri și pojaruri și risipă, toți sîntem la pămînt.* SADOVEANU, P. M. 152. *Pojarul de la 20 iulie prefăcuse în cenușă mai mult de jumătate a orașului Iași.* NEGRUZZI, S. I 15. ✦ Foc. *Se simțea foarte bine în preajma unui pojar clădit din trunchiuri întregi.* SADOVEANU, F. J. 740. ✧ Expr. **A da pojar** = a da (sau a pune) foc. *A dat pojar fînului și finațelor, a ascuns prin gropi grîul și orzul, și dușmanul a găsit tot pustiu în drumul său.* NEGRUZZI, S. I 170. ✦ Fig. Lumina roșiatică a zorilor sau a amurgului. *Și cum creștea pojarul răsăritului, creștea și-n mine un tremur mare.* SADOVEANU, M. 198. *Crește-n asfințit pojarul. Dealurile stau s-adoarmă.* TOPÎRCEANU, M. 17.
3. Căldură mare, arșiță. *S-a milostivit însă pronia de noi... și ne-a trimis astă-seară o ploaie zdravănă să stingă pojarul.* CARAGIALE, O. VII 161. ✦ Fig. Înflăcărare, ardoare. *Copii! aduceți un ulcior De apă de sub stîncă, Să sting pojarul meu de dor Și jalea mea adîncă.* ALECSANDRI, P. A. 205.

POJÁRNIC, *pojarnici,* s. m. (Mold., învechit) Pompier. *La primărie bătuse două ceasuri și pojarnicii nu mai strigau: «Bine??... Bineeee!!».* CONTEMPORANUL, VI 1. *Era bătrîn... îl dobora pojarnicii.* ALECSANDRI, T. 584.

POJÁRNIȚĂ, *pojarnițe,* s. f. (Bot.) Sunătoare. *Am să-i duc smicele de măr dulce și pojarniță, în două zile se curăță* [de bube-dulci]. CONTEMPORANUL, VII 103. *El îmi spunea numirile tuturor florilor... arătîndu-mi chiar și pe acelea care sînt bune de leac:... pojarniță și sefterea și altele multe.* ODOBESCU, S. III 173.

POJĂRNICÍE, *pojărnicii,* s. f. (Mold., învechit și arhaizant) Cazarma pompierilor, post de pompieri. *Izbucni deodată semnalul prelung și spăimîntat al trîmbiței de la pojărnicie.* SADOVEANU, P. S. 165. *Cumpărase* [iepușoarele] *de la un popă, nefiind pe vremea aceea pojărnicii de unde să cumpere altele.* CREANGĂ, P. 109.

PÓJGHIȚĂ, *pojghițe,* s. f. **1.** Strat subțire, solid, care se formează la suprafața unui lichid, acoperă un obiect sau se depune pe suprafața lui. *Pojghiță de caimac.* ▭ *Pe timpul iernii, cînd începe să se închege pojghița de gheață de pe fața Dunării, toate porturile se golesc, numai Sulina se umple.* BART, E. 329.
2. (Rar) Coaja copacilor; scoarță. *Arțarii cu pojghițe roșii, carpenii stufoși, salba moale și teii cresc amestecați cu falnici jugastri.* ODOBESCU, S. I 147. ✦ Pieliță, membrană care învelește unele legume sau fructe. *Ce crezi că-mi porunci? Să fac o roche de mireasă cu totul și cu totul de argint, subțire ca pojghița de ceapă.* POPESCU, B. II 105.
3. Crusta unei răni care începe să se cicatrizeze; coajă. (Fig.) *Atunci au cîntat violoniștii Serenada de Rondeli... Și parcă mi-a desprins cineva pojghița de pe rana inimii.* CAMIL PETRESCU, T. II 255.
— Accentuat și: *pojghiță.*

POJÍJIE s. f. (Mold., cu înțeles colectiv) Totalitatea lucrurilor din gospodăria unei case. V. acareturi. *Tot trag cu ochii la pojijia casei.* SEVASTOS, N. 51. *O răzășie destul de mare, casa bătrînească cu toată pojijia ei, o vie cu livadă frumoasă, vite și multe păseri alcătuiau gospodăria babei.* CREANGĂ, O. A. 131. ✦ Situația celui avut, avere. (Cu pronunțare regională) *Acum nu mă iartă pojijia să mă-nsor decît c-o fată de boier.* ALECSANDRI, T. 914.

POL[1], *poli,* s. m. **1.** Fiecare dintre cele două puncte extreme ale axei imaginare în jurul căreia se rotește pămîntul; p. ext. regiune din jurul acestor două puncte.

Iată, într-un corn de luncă se adună oase de lupi şi căprioare, schelete de paseri călătoare oprite din zborul lor spre pol. SADOVEANU, P. M. 128. *Busola drumul la pol i-arată, Află lumi nouă.* ALEXANDRESCU, P. 59. ✧ *Pol ceresc* = nordul şi sudul considerate ca puncte fixe ale bolţii cereşti în mişcarea diurnă a astrelor. ✦ (Mat.) Fiecare dintre cele două puncte în care o sferă este străpunsă de o axă care trece prin centrul ei. ✦ (Mat.) Punct fix la care se raportă depărtările care caracterizează poziţia unui punct într-un sistem de coordonate polare.

2. (Fiz.) Fiecare dintre cele două puncte de aplicaţie ale forţelor de sensuri contrare care acţionează asupra unor corpuri cînd acestea se găsesc în anumite cîmpuri de forţe. ✧ *Pol electric pozitiv* sau *negativ* = fiecare dintre cele două puncte care sînt centrele de sarcină electrică pozitivă sau negativă ale unui mic corp, fiind punctele de aplicaţie ale forţelor care acţionează asupra corpului cînd acesta se găseşte într-un cîmp electric. *Pol magnetic* = **a)** fiecare dintre cele două puncte în care se aplică forţele care acţionează asupra unui magnet cînd acesta se găseşte într-un cîmp magnetic; **b)** partea unui corp din care ies sau în care intră liniile de cîmp ale inducţiei magnetice. ✧ (Impropriu) Fiecare dintre cei doi electrozi ai unei cuve de electroliză sau fiecare dintre cele două conductoare solide ale unei pile electrice. *Electrozii unei baterii dezvoltă oxigen la polul pozitiv şi hidrogen la polul negativ.*

3. Fig. Fiecare dintre punctele aflate la două extremităţi, opuse unul altuia. *Cu toate că se aflau la doi poli opuşi ai vieţii sociale şi ai înfăţişării fizice, uncheşul meu Haralambie şi acea femeie tînără mi se părea că au multe asemănări.* SADOVEANU, N. F. 176.

— Pl. şi: (învechit, n.) *poluri* (ALEXANDRESCU, M. 47).

POL [2], *poli*, s. m. (Familiar) Monedă sau hîrtie-monedă de douăzeci de lei; p. ext. suma de douzeci de lei. *Cît ţi dă omul de oaie? . . . Doi poli şi-un ciurel de mălai.* PREDA, Î. 146. *Ţi-ar prinde bine doi poli pe zi.* SAHIA, N. 101. ✦ (Învechit) Monedă de aur de douăzeci de lei; napoleon. *În lumina lămpii licări o clipită, atîrnat de gîtul ei, un pol vechi de aur.* DUMITRIU, N. 233.

POLÁR, -Ă, *polari, -e*, adj. **1.** Privitor la polii globului pămîntesc, de la poli, caracteristic polilor. [Muntele] *straniu şi alb, acoperit de zăpezi polare.* BOGZA, C. O. 56. *Zăpada, care acoperea totul, de priveliştea părea un ţinut polar, prinsese coajă şi sclipea ca milioane de sfărîmături de sticlă.* CAMIL PETRESCU, O. I 211. *Ca o banchiză pe un ocean polar, Sînt singură-n tăcerea-ncremenită.* CAZIMIR, L. U. 43. ✧ *Noapte polară* = noapte din regiunile de la poli (care ţine o jumătate de an). *Noaptea polară plutea ca o imensă pînză de beteală în văzduh şi ne scălda în lumina ei moale, mătăsoasă.* STANCU, U.R.S.S. 160. *Cerc polar* v. cerc. *Aurora polară* v. aurora. *Steaua polară* = steaua principală din constelaţia «carul-mic», care serveşte la aflarea nordului. *Urs polar* = urs care trăieşte în regiunile înghe ţate din nord şi al cărui corp este acoperit cu blană albă *(Ursus maritimus)*. *Climă polară* = climă caracterizată prin durata lungă a iernii; soarele poate să nu răsară sau să nu apună timp de 24 ore, temperatura lunii celei mai calde e în jurul lui 0°, iar cea a lunii celei mai reci coboară pînă la —50°.

2. Privitor la polii unui magnet sau ai unei pile electrice.

3. Referitor la un corp sau la un mediu care prezintă polaritate.

4. (În expr.) *Coordonate polare* = sistem de coordonate al cărui sistem de referinţă este alcătuit dintr-un punct şi o semiaxă care porneşte din acel punct.

POLARIMETRÍE, *polarimetrii*, s. f. Metodă de analiză cantitativă, bazată pe rotirea planului de polarizare a unei radiaţii de către un strat din substanţa cercetată.

POLARIMÉTRU, *polarimetre*, s. n. Instrument pentru determinarea unghiului cu care este rotit planul de polarizare al unei radiaţii.

POLARISCÓP, *polariscoape*, s. n. Instrument pentru constatarea polarizării luminii.

POLARITÁTE s. f. **1.** Proprietate a unui corp sau a unei părţi dintr-un corp de a avea, în două puncte ale sale, sarcini electrice sau magnetice de nume diferit. *Polaritate electrică. Polaritate magnetică.*

2. Proprietate a unui organism vegetal (sau a unei părţi din el) de a forma seminţe, lujeri, frunze la una dintre părţile sale, sau de a avea o bază şi vîrf cu proprietăţi deosebite.

POLARIZÁ, *polarizez*, vb. I. Tranz. A produce fenomenul de polarizare. ✦ Fig. A aduna, a strînge în jurul său, a concentra.

POLARIZÁNT, -Ă, *polarizanţi, -te*, adj. (Despre un cîmp de forţă electrică sau magnetică) Care produce fenomenul de polarizare; (despre anumite substanţe) care polarizează undele electromagnetice sau luminoase prin reflexie sau prin refracţie. ✦ (Despre instrumente) Care foloseşte lumina polarizată (polarizarea fiind efectuată de una dintre părţile care alcătuiesc instrumentul). *Microscop polarizant.*

POLARIZÁRE, *polarizări*, s. f. **1.** Proces fizic prin care unele corpuri dobîndesc proprietatea de a avea poli; stare a unui corp care a suferit un astfel de proces. *Polarizare electrică. Polarizare magnetică.* ✦ Proces fizic prin care un sistem capătă proprietăţi preferenţiale după o anumită direcţie; stare a unui sistem care a suferit un astfel de proces.

2. (Lingv.) Dezvoltare, în două direcţii opuse, a sensurilor unui cuvînt, la origine nediferenţiate. *Printr-un proces de polarizare «tempestas», care la origine însemna «starea timpului», a ajuns să însemne mai tîrziu pe de o parte «timp frumos», iar pe de alta «furtună».*

POLARIZATÓR, -OÁRE, *polarizatori, -oare*, adj. Care polarizează.

POLARIZÁŢIE, *polarizaţii*, s. f. Polarizare.

POLARIZÓR, *polarizoare*, s. n. Aparat pentru polarizarea unei radiaţii.

POLÁTĂ s. f. v. **polatră.**

POLÁTRĂ, *polatre*, s. f. (Regional) Încăpere mică pe lîngă o casă ţărănească (uneori formată numai dintr-un acoperiş sprijinit pe stîlpi) servind ca magazie pentru unelte şi alte obiecte de gospodărie. *Noi facem focu numa-n polatră, că în odăile bune nu facem, că se strică lucrurile.* STĂNOIU, C. I. 59.

— Variantă: **polátă** (BRĂTESCU-VOINEŞTI, la CADE) s. f.

POLC, *polcuri*, s. n. (Învechit) Regiment. *Un polc de călăreţi s-arătă în capul Măgurei.* DELAVRANCEA, S. 201. *În Liunevil sînt acum trii polcuri de dragoni.* KOGĂLNICEANU, S. 44.

PÓLCĂ [1], *polci*, s. f. (Mold.) Un fel de jachetă femeiască (ţărănească) de stofă, croită pe talie, care acoperă partea de sus a corpului. V. bluză. *Lelea Ileana era îmbrăcată cuviincios, cu fustă şi polcă cernite şi bariz cafeniu.* SADOVEANU, N. F. 165. *Ş-am văzut o copiliţă, Numa-n polcă şi-n rochiţă.* SEVASTOS, C. 109.

PÓLCĂ [2], *polci*, s. f. Dans naţional polonez, obişnuit în trecut şi la noi; melodia după care se joacă acest dans. *Să venim acum la copila d-tale, mătuşă, pre care vrei s-o dai la pansion. Îndată ce va intra acolo . . . a să înveţe a juca polca şi a să uite hora.* NEGRUZZI, S. I 299.

POLCÓVNIC, *polcovnici,* s. m. (Învechit) **1.** Comandant al unui polc; colonel. *Niște boieri moldoveni, ce erau emigrați în Polonia... luară vreo cîteva regimente de polonezi cu polcovnicii Dimidinski și Kunecki și se pogoriră în Moldova.* BĂLCESCU, O. I 186.

2. Comandant al unei formații militare de pază a ordinii publice. *Ciocoiul deschise ușa și luă ștafeta din mîna lui Năstase Arnăutul, care devenise acum polcovnic de județ.* FILIMON, C. 296.

POLCOVNICÉSC, -EÁSCĂ, *polcovnicești,* adj. (Învechit) De polcovnic, sub comanda unui polcovnic din miliția de pază. *Avantgarda se compunea din: breasla agiei, alcătuită din călărești polcovnicești călări și armați.* FILIMON, C. 312.

POLCOVNICÍE s. f. (Învechit) Funcția de polcovnic (2), autoritatea reprezentată printr-un polcovnic. *Pe Susana am plîns-o ș-am îngropat-o în apropiere de fîntînă, dar n-am putut s-o slujesc de frica polcovniciei.* DELAVRANCEA, S. 235. *Căpităniile din afară se mai înmulțiră în urmă și se întocmi și cîte o polcovnicie de fiecare județ.* BĂLCESCU, O. I 35.

POLCÚȚĂ, *polcuțe,* s. f. Diminutiv al lui polcă[1]. *Era îmbrăcată parcă tot cu aceeași fustă de stambă și cu aceeași polcuță mohorîtă.* SADOVEANU, O. II 316. *Foaie verde pai săcară De-aș ajunge pîn' la vară Să-mi fac fustă roșioară Și polcuță gălbioară.* ȘEZ. II 6.

PÓLDER s. m. Marșă.

POLEÁC, *poleci,* s. m. (Învechit și regional) Polon, polonez.

POLECÉSC, -EÁSCĂ, *polecești,* adj. (Învechit) Polon, polonez. *Să te poarte pe uliță, Pe ulița polecească.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 260.

POLÉI[1] s. n. Pojghița de gheață care se formează pe pămînt sau pe obiecte prin înghețarea ploii sau a zăpezii topite. V. gheț, uș. *Afară era polei grozav.* CARAGIALE, P. 14. *Să aluneci pe poleiul de pe ulițele ninse, Să privești prin lucii geamuri la luminile aprinse.* EMINESCU, O. I 157. ✦ (Regional) Promoroacă, chiciură. *Poleiul a început să se scuture mai întîi de pe frunze.* SLAVICI, V. P. 159.

POLEÍ[2], *poleiesc,* vb. IV. Tranz. **1.** A acoperi (un material sau un obiect) cu un strat subțire de aur sau de argint, a sufla cu aur sau cu argint. ✦ A înveli într-o foiță subțire de staniol, de hîrtie colorată etc. (Mai ales în metafore și comparații) *Moraliștii în secolul nostru sînt siliți, ca spițerii, a polei hapurile ce voiesc a da bolnavilor.* KOGĂLNICEANU, S. A. 105.

2. Fig. A îmbrăca într-o lumină aurie sau argintie, a da un luciu strălucitor, a face să strălucească. *Luna iese deasupra codrilor la răsărit și poleiește cîmpiile în vale și Moldova depărtată, pe prund.* SADOVEANU, O. I 76. *Și cum gîndea astfel, o lacrimă, curată ca un mărgăritar, îi izvorăște din ochii mamei și i se anină de geană. Și-atunci raza pribeagă se topi în lacrimă și o polei.* GÎRLEANU, L. 44. *Iată lacul. Luna plină Poleindu-l, îl străbate; El aprins de-a ei lumină, Simte-a lui singurătate.* EMINESCU, O. I 210. ✧ Refl. *Cînd prindeau a se polei vîrfurile trestiilor... bătrînul pleca domol, cu pași măsurați, spre casă.* BART, S. M. 61. *Cît ai clipi, trunchiurile neclintite și netede ale brazilor se poleiră de o lumină curată și rece.* HOGAȘ, M. N. 92. ✦ A înfrumuseța, uneori nemotivat, o situație, un aspect, o idee. *A polei realitatea.*

POLEIÁLĂ, *poleieli,* s. f. **1.** Faptul de a polei; strat de metal, mai ales de aur sau de argint, cu care se poleiește. (Atestat în forma *polială*) *Pereții erau numai oglinzi, tavanurile numai polială și pardoseala numai chilimuri și catifele.* POPESCU, B. II 61. ✦ Foaie subțire de metal de culoare aurie sau argintie cu care se învelesc unele obiecte. *Șocolată învelită în poleială.* ✦ Fig. Ceea ce încearcă să dea un aspect bun, frumos, valoros unor lucruri lipsite de conținut; lustru, spoială. *O inteligență foarte puțin pătrunzătoare, foarte slabă, dar cu poleială franțuzească.* GHEREA, ST. CR. I 281. *Ura din convingere așa-numitele convenience și poleiala lumii.* CARAGIALE, N. S. 17.

2. Cizelare, șlefuire a unui obiect sau, fig., a unei opere literare, științifice. *Fiindcă această comedie are să facă parte din repertoriul meu dramatic... aș dori să-i dau cea mai de pe urmă poleială.* ALECSANDRI, S. 63.

— Variantă: **poliálă** s. f.

POLEÍRE, *poleiri,* s. f. Acțiunea de a polei.

1. Suflare cu aur sau cu argint.

2. Șlefuire; fig. cizelare, înfrumusețare, perfecționare.

POLEÍT[1] s. n. Poleire, șlefuire. *Se întreținea din poleitul lentilelor.* CAMIL PETRESCU, T. II 212.

POLEÍT[2], **-Ă,** *poleiți, -te,* adj. **1.** Acoperit cu un strat subțire de metal (de obicei de aur sau de argint) sau cu un praf de bronz; făcut să strălucească. *Veneam acasă cu sînul încărcat de covrigi, mere turturе, nuci poleite.* CREANGĂ, A. 14. *O cetate frumoasă, care de albă ce era părea poleită cu argint.* EMINESCU, N. 14. *Parveniții, șireții... seamănă în lume cu fierul poleit: cum se-ntrebuințează, îndată s-a roșit.* BOLINTINEANU, O. 149. *Mihnea a-mbrăcat... cioareci albi, tiviți cu găitane de fir, cizme cu pinteni poleiți.* ODOBESCU, S. A. 89. ✦ (Despre păr) Blond, auriu. *Născu doi feciori... Cu cosițe poleite Și cu fețe înflorite.* ALECSANDRI, P. II 181. ✧ (Poetic) *Sub norii subțiri și dezlînați, cu margini poleite, abia se desenează pe bolta purpurie o linie frîntă.* BART, S. M. 38.

2. (În expr.) **Leit-poleit** v. leit.

POLÉMIC, -Ă, *polemici, -e,* adj. Care ține de polemică, cu tendință de polemică; critic, combativ, bătăios. *Cînd nu urmărește cîștigarea unei biruințі polemice, ci stabilirea unor adevăruri, chiar aspră, critica e mai folositoare decît o apologie.* SADOVEANU, E. 40. *Creștinismul meu este astăzi social și polemic.* GALACTION, O. I 335.

POLÉMICĂ, *polemici,* s. f. Discuție în contradictoriu (mai ales în scris și de obicei vehementă); luptă de idei cu privire la o problemă literară, artistică, politică sau științifică. *Polemica cu criticii « Năpastei » voi face-o într-un articol deosebit.* GHEREA, ST. CR. II 145. *Printr-o polemică, criticul Gherea înțelege « o formă literară și științifică » avînd menirea de a limpezi și a răspîndi în masele publicului diferite principii și vederi literare și științifice.* DEMETRESCU, O. 169.

POLEMÍST, *polemiști,* s. m. Persoană (mai ales scriitor) care susține o polemică, care polemizează. *Eliade... se arătase în cursul anilor pînă la revoluție un polemist înverșunat și abil.* CAMIL PETRESCU, O. II 430. *Își făcuse faimă de talentat polemist.* C. PETRESCU, C. V. 246.

POLEMIZÁ, *polemizez,* vb. I. Intranz. A discuta în contradictoriu, a face polemică. *Este de observat, în cele mai multe din studiile domnului Gherea, o facultate rară de a polemiza.* DEMETRESCU, O. 169.

POLÉN, (rar) *polenuri,* s. n. Pulbere, de obicei galbenă, în care se găsesc celulele mascule ale plantelor cu flori și care se produce în antenele staminelor. *Albinele grele de mierea suptă și cu picioarele încărcate de polen se întorc seara din îndepărtate finețe.* C. PETRESCU, S. 180. *Suflul renăscător al vîntului... dezrobește polenurile și le împrăștie.* ANGHEL, PR. 115.

POLENIZÁ, *polenizez,* vb. I. Tranz. A transporta polenul la organul femel.

POLENIZÁRE, *polenizări,* s. f. Transportul (natural sau artificial) al polenului la organul femel; procesul de fecundație la flori. *Metoda miciurinistă a polenizării supli-*

mentare aplicată pe scară largă a dat importante sporuri de producție.

POLI- Element de compunere (existent mai cu seamă în cuvinte luate din alte limbi), însemnînd «mai mulți», «mai multe»; servește la formarea unor substantive ca p o l i b r ă z d a r.

POLIÁLĂ s. f. v. **poleială.**

POLIANDRÍE s. f. Sistem practicat la unele popoare, în care o femeie se poate căsători cu mai mulți bărbați deodată.
— Pronunțat: *-li-an-.*

POLIARTRÍTĂ, *poliartrite,* s. f. Boală provocată de inflamarea mai multor articulații.
— Pronunțat: *-li-ar-.*

POLIATÓMIC, -Ă, *poliatomici, -e,* adj. (Despre molecule) Care e format din mai mulți atomi.

POLIBRĂZDÁR, *polibrăzdare,* s. n. Plug cu mai multe brăzdare.

POLICÁNDRU, *policandre,* s. n. Candelabru cu mai multe brațe, atîrnat de tavan; lustru [3]. *Mingea sare pînă la policandrul din tavanul salonului, unde turbură grozav liniștea ciucurilor de cristal!* CARAGIALE, O. II 166. *De-abie o însărat și nici măcar nu s-o aprins policandrele.* ALECSANDRI, T. I 148. ✧ F i g. *Policandrele înalte ale brazilor îi vegheau în tăcere și măreție.* DUMITRIU, N. 212. *Uriașul policandru al cerului își aprinde, una cîte una, luminile.* GÎRLEANU, L. 18.
— Pl. și: (m.) *policandri* (CREANGĂ, P. 141).

POLICÁR, *policari,* s. m. Degetul gros al mîinii.

POLICÉR, *policere,* s. n. Poliță [1]. *Tot pe policer se țin în rînd și lingurile, cu cozile în jos.* PAMFILE, I. C. 444.

POLICIOÁRĂ, *policioare,* s. f. **1.** Diminutiv al lui p o l i ț ă [1]. *Pe-a icoanei policioară busuioc și mint-uscată.* EMINESCU, O. I 84. *Punctul roș al unei candele care ardea pe o policioară.* id. N. 57. *Păsărică pestricioară, La popa pe policioară* (Cartea). PĂSCULESCU, L. P. 76.
2. Partea de jos a jugului. *Policioara... este scîndura de jos a jugului.* PAMFILE, I. C. 138.

POLICLÍNICĂ, *policlinici,* s. f. Serviciu medical de consultații și tratament, organizat pe specialități, pus la dispoziția bolnavilor ambulatorii; clădire în care este instalat un astfel de serviciu. V. d i s p e n s a r.

POLICNÍT, -Ă adj. v. **polignit.**

POLÍCRĂ s. f. v. **poreclă.**

POLICRÓM, -Ă, *policromi, -e,* adj. Care prezintă mai multe culori, în mai multe culori; multicolor. *Cu ochii cuprind toată valea desfășurată la picioarele mele ca un covor policrom.* C. PETRESCU, S. 246. *Uși... cu poleieli și cu ornamente policrome.* ODOBESCU, S. I 404.
— Scris și: *polichrom.*

POLICROMÍE s. f. Procedeu de pictură care folosește mai multe culori. ✦ Procedeu tipografic pentru imprimarea imaginilor în culori.

POLICÚȚĂ, *policuțe,* s. f. (Rar) Policioară. *Am o găină pestricuță, O pui în horn pe policuță* (Cartea). GOROVEI, C. 45.

POLIÉDRU, *poliedre,* s. n. (Geom.) Corp solid mărginit de mai multe suprafețe plane.
— Pronunțat: *-li-e-.*

POLIELÉU s. n. Cîntare bisericească (psalmii 134 și 135) la creștinii ortodocși. *Spune-i c-am zis eu c-are slujbă mare și cu polieleu.* CONTEMPORANUL, III 554.
— Pronunțat: *-li-e-.* — Variantă: **polilĕu** s. n.

POLIFÓNIC, -Ă, *polifonici, -e,* adj. De polifonie, bazat pe polifonie.

POLIFONÍE, *polifonii,* s. f. Combinație de fraze melodice cîntate împreună, fiecare avînd melodie și înțeles de sine stătător.

POLIGÁM, *poligami,* s. m. Bărbat care are mai multe soții, conform tradițiilor în vigoare la unele popoare. *Trebuie să declari dacă ești poligam... dacă ai avut cîndva o condamnare.* BART, S. M. 40.

POLIGAMÍE s. f. Veche organizare a familiei (în vigoare la unele popoare) în care un bărbat are dreptul să se căsătorească cu mai multe femei; situația în care se găsește un poligam. *Cei mai mulți scriitori ai Europei pretind că populația mahomedană scade, și atribuie aceasta datinei lor de poligamie.* BOLINTINEANU, O. 269.

POLIGLÓT, -Ă, *poliglоți, -te,* adj. (Adesea substantivat) (Persoană) care vorbește mai multe limbi. *Ofițerul literat și poliglot fusese trimis pe neașteptate într-o misiune.* GALACTION, O. I 141. *Precum văd, doamna Olga e o poliglotă.* NEGRUZZI, S. I 46. ✦ Care se referă la mai multe limbi, care cuprinde sau are în vedere mai multe limbi. *Dicționar poliglot.*

POLIGNÍ, *polignesc,* vb. IV. (Rar) **1.** T r a n z. A culca la pămînt, a doborî, a ucide. *Așa lovind viteza ostișoară, în turcime trupuri polignește.* BUDAI-DELEANU, la CADE.
2. R e f l. (Despre plante, mai ales despre cereale) A se apleca la pămînt, a se culca.

POLIGNÍT, -Ă, *polignіți, -te,* adj. **1.** Culcat la pămînt, doborît, ucis.
2. (Despre plante, mai ales despre cereale) Aplecat la pămînt, culcat. (Atestat în forma *policnit*) *Dacă pînea nu-i în picioare, dreaptă, ridicată, ci-i culcată... sau policnită, plugarul iarăși se întristează.* PAMFILE, A. R. 116. *Acolo-i pămînt vestit. Crește grîul policnit.* HODOȘ, P. P. 108.
— Variantă: **policnít,-ă** adj.

POLIGÓN, *poligoane,* s. n. **1.** (Geom.) Figură închisă formată din segmente de dreaptă puse cap la cap și formînd între ele unghiuri. *Poligon cu șase laturi.*
2. (Mil.) Teren amenajat pentru trageri de instrucție cu arme de foc.

POLIGONÁL, -Ă, *poligonali, -e,* adj. Care are forma unui poligon.

POLIGRÁF, *poligrafi,* s. m. **1.** Autor de opere care țin de mai multe genuri. *Într-o frază încîlcită, Năum Rîmniceanu, poligraful muntean, propune ca Molnar să delege «doi-trei oameni de carte din Ardeal» care să vie la București.* IORGA, L. II 289.
2. Aparat cu care se reproduce un manuscris în mai multe exemplare.

POLIGRÁFIC, -Ă, *poligrafici, -e,* adj. Care ține de poligrafie. *Combinatul poligrafic «Casa Scînteii».*

POLIGRAFÍE, *poligrafii,* s. f. **1.** Ansamblul procedeelor de reproducere grafică și de multiplicare a unui text sau a unei figuri.
2. Ansamblul întreprinderilor (tipografii, zincografii, legătorii, centre de difuzare etc.) care se ocupă cu imprimarea și răspîndirea cărților sau a altor imprimate.

POLILĔU s. n. v. **polieleu.**

POLILOGHÍE, *poliloghii,* s. f. Expunere a unor fapte sau a unor idei într-un mod excesiv de amplu și încărcat cu amănunte inutile; vorbărie. *Ca să-i povestesc tot, se înșiră o poliloghie. Nici n-are s-o citească. Trebuie să fie sătul de asemenea epistole.* C. PETRESCU, C. V. 54. *Vei avea oare vreme și răbdare să citești pînă la sfîrșit poliloghia mea?* VLAHUȚĂ, O. II 58.

— Variantă: **pologlıie** (REBREANU, R. I 169, CREANGĂ, A. 158) s. f.

POLÍMĂ, *polime,* s. f. (Regional) Soi (rău), poamă **(4),** pramatie. *N-au lăsat ei cu una, cu două, să li se spurce credința cu asemenea polime.* PAMFILE, S. T. 188.

POLIMÉR, *polimeri,* s. m. Substanță a cărei moleculă este alcătuită prin unirea a două sau a mai multor molecule, identice sau nu, ale unei substanțe cu caracter nesaturat.

POLIMERIZÁ, *polimerizez,* vb. I. Tranz. A face să se unească două sau mai multe molecule pentru a forma un polimer.

POLIMERIZÁRE, *polimerizări,* s. f. Acțiunea de a polimeriza și rezultatul ei.

POLIMÓRF, -Ă, *polimorfi, -e,* adj. (Despre substanțe chimice) Care se prezintă sub mai multe forme cristaline. *Oxidul mercuric este o substanță polimorfă.*

POLIMORFÍSM s. n. Proprietatea unor substanțe chimice de a se prezenta sub mai multe forme cristaline.

POLINEVRÍTĂ s. f. Inflamație a mai multor nervi.

POLINÓM, *polinoame,* s. n. Expresie algebrică constituită din mai multe monoame, legate cu semnele plus sau minus.

POLIÓDĂ, *poliode,* s. f. Tub electronic care conține un catod, un anod și una sau mai multe grile.

POLIOMIELÍTĂ s. f. Paralizie infantilă. V. infantil.

POLÍP, *polipi,* s. m. **1.** Animal acvatic nevertebrat, cu corpul moale și cu gura înconjurată de tentacule, cu ajutorul cărora se mișcă și-și prinde hrana.

2. (Mai ales la pl.) Excrescență cărnoasă care se formează uneori pe mucoasa nasului, a urechii sau a altor organe. V. vegetație.

POLISEMÁNTIC, -Ă, *polisemantici, -e,* adj. (Despre cuvinte, expresii) Care are mai multe sensuri.

POLISEMÍE s. f. Însușire a unor cuvinte de a avea mai multe sensuri. *Polisemia este unul dintre criteriile apartenenței la fondul principal lexical.* GRAUR, F. L. 136.

POLISILÁBIC, -Ă, *polisilabici, -e,* adj. (Despre cuvinte) Compus din mai multe silabe.

POLISILOGÍSM, *polisilogisme,* s. n. Judecată compusă din mai multe silogisme legate între ele în așa fel, încît concluzia celui dintîi să devină premisa celui de-al doilea și așa mai departe.

POLIȘOÁRĂ, *polișoare,* s. f. (Popular) Diminutiv al lui poală. *Să crești mare, mărișoară, Să mi te văd pe ulicioară Cu petre în polișoară.* ȘEZ. IX 163.

POLITEFSÍT, -Ă, *politefsiți, -te,* adj. (Învechit) Politicos, civilizat, binecrescut, cuviincios. *Îi răspund cu îndrăzneală, dar cu mijloc așa de politefsit și dulce, încît întrebătoriul rămîne foarte mulțumit.* GOLESCU, Î. 111.

POLITÉHNIC, -Ă, *politehnici, -e,* adj. Care cuprinde sau privește mai multe științe sau meserii practice. *Școală politehnică. Învățămîntul politehnic dă elevilor cunoștințe despre producția modernă.* ✦ (Substantivat, f. sau, învechit și arhaizant, n.) Instituție de învățămînt superior unde se pregătesc cadre pentru diferite specialități tehnice. *Matei* [Eminovici] *urmează politehnicul din Praga.* CĂLINESCU, E. 23.

POLITEHNICIÁN, *politehnicieni,* s. m. (Familiar) Student la școala politehnică.

POLITEHNIZÁRE s. f. Acțiunea de a orienta învățămîntul de cultură generală spre formarea de deprinderi practice în domeniul tehnicii.

POLITEÍSM s. n. Sistem religios care admite existența mai multor zei.

POLITEÍST, -Ă, *politeiști, -ste,* adj. Care ține de politeism, al politeismului. *Vechii greci erau politeiști.*

POLITÉȚĂ s. f. v. **politețe.**

POLITÉȚE s. f. (Și în forma *politeță)* Atitudine binevoitoare, atentă, potrivit cerințelor bunei-cuviințe; amabilitate. *Se purta c-o politeță exagerată cu toată lumea.* BART, E. 365. *Domnul, cu multă politeță: drăguță, dacă nu te superi, m-aș ruga... încă un pahar cu apă.* CARAGIALE, M. 151. *El mă primi cu aleasă politeță.* NEGRUZZI, S. I 309.

— Variantă: **politéță** s. f.

POLÍTIC, -Ă, *politici, -e,* adj. Care se referă la politică, care ține de politică. *Alții participă la tumultul vieții din juru-le, se mișcă în arena politică.* SADOVEANU, E. 30. *Procesuri, intrigile politice mă cuprinseseră.* NEGRUZZI, S. I 60. [Adunările] *judecau asemenea în pricinile de vini mari politice.* BĂLCESCU, O. II 13. ✧ *Birou politic* v. birou[2]. *Nivel politic* = grad de pregătire a cuiva în probleme de politică generală; orientare justă în astfel de probleme. *Drepturi politice* = drepturi care se referă la participarea cetățenilor la conducerea treburilor obștești. *Drepturile politice sînt stabilite de Constituție.* ▭ *Om politic* (și, învechit, substantivat, m.) = persoană a cărei principală ocupație este activitatea politică. *Nimeni din politici nu mi-a mai scris de mult.* BĂLCESCU, la GHICA, A. 606. *Una din primele calități... ale unui politic adevărat este de a fi consecvent.* id. ib. 689. *Economie politică* v. economie. *Geografie politică* = parte a geografiei care tratează despre modul de organizare socială și politică a statelor și a regiunilor de pe suprafața globului, despre relațiile politice dintre state.

POLITICÁ vb. I. Intranz. (Învechit; atestat numai la gerunziu) A face politică, a discuta politică. *Îi eram vecin și petreceam zile întregi la Balta Liman, politicînd cu dînsul.* GHICA, S. 370.

POLITICÁLE s. f. pl. (Învechit) Chestiuni politice. *Sînt și eu un om de stat ca oricine și pot să rîdic în spinare sarcina politicalelor.* ALECSANDRI, T. 1235. *Ce să scriu? Politicalele nu ne plac la amîndoi.* NEGRUZZI, la TDRG. *Au mai cinstit ei așa cîteva butelci, după aceea au prins să vorbească politicale.* RUSSO, O. 111. ✦ (Adjectival, neobișnuit) De politică, referitor la politică. *Socot că popii trebui să-și caute de slujbă, Iar nu să se îndese în trebi politicale.* NEGRUZZI, S. II 177.

POLITICÁSTRU, *politicaștri,* s. m. (Rar) Om politic lipsit de orizont, preocupat de interese meschine. V. politician. *Domnul Emil Sava, cu micile sale viclenii de avocat și politicastru provincial, cerca și el să se strecoare ca un biet peștișor inofensiv.* C. PETRESCU, R. DR. 273.

POLÍTICĂ, *politici,* s. f. **1.** Activitate a puterii de stat în domeniul conducerii treburilor publice interne și externe; concepție care stă la baza acestei activități. *Știința... a continuat zdrobirea lumii vechi, revoluționarea sau perfecționarea religiei, moralei, politicii, societății întregi.* BĂLCESCU, O. II 9. ✧ (Urmat de determinări care arată natura, apartenența, sfera de activitate etc.) *Războiul defensiv, socotindu-l ca o parte a strategiei sau a politicii războiului, s-a adus la cea mai mare perfecție de romîni.* BĂLCESCU, O. I 27.

2. Atitudine și activitate (a unei persoane, a unui partid, a unui grup social etc.) în domeniul treburilor interne și externe. *Nu se pricepe de loc în politică.* GALACTION, O. I 92. *Jurnalul acesta e prea dedat cu*

politica, ca să se poată serios ocupa de speculații filozofice. RUSSO, S. 65. ◇ Expr. **A face politică** = a lua parte în mod activ la viața publică.

3. (Învechit) Politețe, gentilețe, curtoazie. *S-a crezut omul dator, ca un ce de politică, pentru ca să ne firitiească.* CARAGIALE, O. I 91. *Frumoasă politică... Bravo!... vă duceți și mă lăsați în mijlocul drumului, de vă aștept un ceas.* ALECSANDRI, T. 1047. *Chiar și politica cere să mergem să-l salutăm.* PANN, P. V. III 60. ◇ Loc. adv. **Cu politică** = politicos, delicat. *Măria-ta să le scrii pohtindu-i cu politică la scaunul domniei.* ODOBESCU, S. I 83. *Duducile să-l pofteaască să șadă și să vorbească cu politică, pentru că nu-i un bucătar prost.* KOGĂLNICEANU, S. 54. ✦ Dibăcie cu care se poartă cineva pentru a-și ajunge scopul.

POLITICÉSC, -EÁSCĂ, *politicești,* adj. (Învechit) Politic. *Idei politicești mă turbură.* NEGRUZZI, S. I 75. *Pentru a intra în vreo dregătorie... politicească, candidatul trebuie să fi învățat la universitate.* KOGĂLNICEANU, S. 87. *Prefacerile politicești întîmplate la 1821.* RUSSO, O. 63.

POLITICÉȘTE adv. Din punct de vedere politic. *Proletariat luminat politicește.*

POLITICHÍE, *politichii,* s. f. (Învechit) Abilitate, istețime, politică **(3).** *Avem și noi o țîră de politichie.* ALECSANDRI, T. 63.

POLITICÍ, *politicesc,* vb. IV. Tranz. (Învechit) **1.** A îndruma cu dibăcie, a sfătui, a da îndrumări; a educa. *Părinți de bun neam, cari... pot a vă politici.* DRĂGHICI, R. 159.

2. A folosi în mod obișnuit, a obișnui. (Refl. pas.) *Cuvintele acele care s-au politicit în vorbă numai de clasa boierească sau în timpul fanarioților.* La TDRG.

POLITICIÁN, *politicieni,* s. m. Persoană care, activînd în politică, urmărește mai ales satisfacerea intereselor personale. *Solidarizarea celor două fațiuni, adverse la cuțite pînă ieri... trebuia firește să fie considerată de poporul întreg ca o ultimă opinteală a politicienilor pentru păstrarea privilegiilor oligarhiei.* CARAGIALE, O. III 187.

— Pronunțat: *-ci-an.* — Pl. și: *politiciani* (GALACTION, O. I 312).

POLITICIANÍSM s. n. Activitatea unui politician, conduita lui, modul lui de a acționa. *Ești proaspăt sosit aci, nu-ți dai poate încă deplin seamă cîte intrigi și cîte presiuni uzează politicianismul chiar în justiție.* C. PETRESCU, C. V. 108.

— Pronunțat: *-ci-a-.*

POLITICÍT, -Ă, *politiciți, -te,* adj. **1.** (Învechit) Civilizat. *Un loc lăcuit de oameni politiciți.* DRĂGHICI, R. 162.

2. (Despre prețuri) Stabilit, calculat, evaluat. *Prețurile cele politicite în această parte a locului.* I. IONESCU, D. 374.

POLITICÓS, -OÁSĂ, *politicoși, -oase,* adj. Cuviincios, binecrescut, amabil, curtenitor. *Să nu glumim, dar să încercăm a fi politicoși. Și atunci cînd ne vorbește o femeie, să încercăm a-i răspunde.* SEBASTIAN, T. 57. *Trenul este plin... Dar cu multă bunăvoință din partea unor tineri politicoși, care merg pînă la o stație apropiată, se fac locuri pentru dame.* CARAGIALE, O. II 160. *Sîntem politicoși și rezervați cu damile.* RUSSO, S. 20. ◇ (Adverbial) *Inventatorul se strînse politicos în capătul banchetei.* C. PETRESCU, C. V. 332. *Conductorul salută politicos și trece mai departe.* CARAGIALE, O. II 196.

POLITÍE, *politii,* s. f. (Grecism învechit) Oraș. *Vorba veche: dacă ești sărac, du-te-ntr-o politie bogată.* CARAGIALE, O. III 29. *În Epir, Macedonia, Tesalia, Albania și Bosnia se găsesc multe politii și sate în care locuiesc romîni cunoscuți sub denumirea de cuțovlahi.* ALECSANDRI, P. P. 52. *Dacă Iașii n-ar avea tină... ar fi din cele mai plăcute politii.* NEGRUZZI, S. I 321.

POLITIZÁ, *politizez,* vb. I. Tranz. A orienta ceva în sens politic, a da unui lucru un caracter politic.

POLITIZÁRE, *politizări,* s. f. Acțiunea de a politiza.

POLIȚÁI, *polițai,* s. m. (În vechea organizare administrativă) Șeful poliției în orașele de provincie sau în circumscripțiile unui oraș mai mare. V. comisar, chestor. *Șeful gării vorbea cu un polițai.* DUMITRIU, N. 71. *Du-te la polițai și la prefect și spune-le întîmplarea, ca să facă cercetări.* SADOVEANU, B. 72. ◇ (Metaforic) *Deodată un erete, Polițai din naștere, Peste baltă și boschete, Vine-n recunoaștere.* TOPÎRCEANU, P. 152. ✦ Sergent de stradă. *Noaptea nu s-auzeau decît țignalele prelungi ale polițailor.* CAMILAR, N. II 136.

PÓLIȚĂ[1], *polițe* și *poliți,* s. f. Scîndură fixată orizontal pe un perete, într-un dulap etc., pe care se țin diferite obiecte; raft. *Și toate cărțile pe poliți păreau c-ascultă și se miră.* GOGA, C. P. 10. *Ochii Zoiței se îndreptară înspre polița de după ușă. Dădu acolo peste o oală cu zamă, în care pluteau cîteva fire de fasole.* BUJOR, S. 107. *O ceapă, un usturoi și-o bucată de mămăligă rece din poliță, sînt destul pentru o nevastă tînără ca tine.* CREANGĂ, P. 6.

PÓLIȚĂ[2], *polițe,* s. f. **1.** (În sistemul financiar capitalist) Cambie. *N-avea chef de vorbă azi: două polițe protestate.* AGÎRBICEANU, S. P. 138. *Polița cerealistului o avea în buzunar, cu scadența pentru mîine.* REBREANU, R. I 46. *Am trebuit să iau o datorie a lui pe seama mea și să dau poliță ca să nu-l închiză.* BĂLCESCU, la GHICA, A. 538. ◇ Expr. **A plăti** (cuiva) **polița** = a se răzbuna (pe cineva).

2. (În expr.) *Poliță de asigurare* = contract încheiat de cineva cu o societate de asigurare și cuprinzînd drepturile și obligațiile părților contractante.

POLIȚÍE, *polițiii,* s. f. (În regimul burghez) **1.** Organ administrativ însărcinat cu menținerea ordinii. *A doua zi s-a deșteptat într-o odaie umedă din arestul poliției.* VLAHUȚĂ, O. A. 154. *Ei! soro! parcă ziceai că nu e voie de la poliție să se dea cu pistoale în oraș?* CARAGIALE, O. I 100. *Într-o mahala tihnită, a căria nume îl vom tăcea de frica poliției, — locuia dumnealui postelnicul Andronache Zimbolici.* NEGRUZZI, S. I 71. ◇ *Poliție judiciară* = miliție. *Eu cunosc legea, domnule! Sînt ofițer de poliție judiciară.* C. PETRESCU, Î. II 172. *Ofițer de poliție* v. ofițer. ✦ Local în care era instalat acest organ administrativ. V. secție, post, circumscripție. *Alerg la poliție, răcnesc, îmi smulg părul, mă bocesc, pînă ce d-nu polițmaistru mă încredințază că va face toate chipurile ca să-mi găsască odoru și că mi l-o aduce chiar cu telegrafu.* ALECSANDRI, T. I 312. ✦ Pază, supraveghere, control. *Norme de poliție sanitară. Vas militar de poliție.*

2. (Concretizat, uneori cu sens colectiv) Agent de poliție **(1),** polițist. *Apoi bine, nu vezi dumneata că aici a fost chiar poliția în persoană...* CARAGIALE, O. I 100.

POLIȚIENÉSC, -EÁSCĂ, *polițienești,* adj. De poliție, al poliției; polițist.

POLIȚÍSM s. n. Fel de a fi, de a gîndi, de a acționa ca la poliție, prin intimidare, prin constrîngere, prin terorizare. *O clipă se gîndi să-l denunțe și astfel să-l pedepsească. Dar polițismul îi repugna.* REBREANU, P. S. 122.

POLIȚÍST[1], *polițiști,* s. m. Agent de poliție. V. sergent, gardist, gardian. *Luminița Vardaru,*

cu îndemînare de polițist la o percheziție corporală, scoase din buzunarul lui Mihai, de la piept, un portțigaret de piele. C. PETRESCU, Î. I 6.

POLIȚÍST[2], **-Ă**, *polițiști, -ste*, adj. **1.** De poliție; polițienesc. ✧ *Roman polițist* = roman în care se înfățișează afaceri criminale foarte complicate și, de obicei, neverosimile, care pînă la urmă sînt descurcate prin ingeniozitatea unui polițist. *Am citit un roman polițist, o idioție complicată.* SADOVEANU, A. L. 25.

2. (Despre state și despre regimuri politice) Care se sprijină pe poliție și pe jandarmerie, care își exercită puterea prin metode samavolnice, îngrădind libertățile publice sau particulare.

POLIȚMÁISTRU, *polițmaiștri*, s. m. (Învechit) Șef de poliție; polițai. *În momentul acela, văzui pe polițmaistru că veni de afară cu grabă și vorbi cu doctorul.* NEGRUZZI, S. I 53.

POLIURÍE s. f. Eliminare de urină în cantitate mult mai mare decît cea normală.
— Pronunțat: *-li-u-*.

POLIVALÉNT, -Ă, *polivalenți, -te*, adj. Care are mai multe valențe.

POLIVALÉNȚĂ, *polivalențe*, s. f. Însușirea de a fi polivalent.

POLIVITAMÍNĂ, *polivitamine*, s. f. (Mai ales la pl.) Preparat farmaceutic care conține mai multe feluri de vitamine. *La fabrica de medicamente nr. 1 s-au fabricat pentru prima oară polivitamine.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2703.

POLIZÁ, *polizez*, vb. I. Tranz. A curăța sau a îndrepta suprafața unui obiect cu polizorul; a lustrui, a șlefui.

POLIZÁRE, *polizări*, s. f. Acțiunea de a poliza și rezultatul ei.

POLIZÁT, -Ă, *polizați, -te*, adj. Prelucrat cu polizorul.

POLIZÓR, *polizoare*, s. n. Mașină-unealtă (fixă sau portativă, uneori asemănătoare cu tocila) la care unealta este un disc rotitor abraziv, folosită pentru polizarea pieselor metalice. *Va să zică piesele stricate ale transformatorului le putem repara aici la noi? — Da, cum să nu. Trebuie să se mai cumpere numai un polizor.* DEMETRIUS, C. 37. *Dă niște chei la polizor.* I. BOTEZ, ȘC. 230.

PÓLO s. n. Joc sportiv asemănător cu fotbalul, în care jucătorii, călări, lovesc cu niște bastoane lungi o minge. ✧ *Polo pe apă* = joc de apă asemănător cu fotbalul, în care jucătorii, înotînd, încearcă să marcheze puncte, aruncînd mingea în poarta adversarilor.

POLOBÓC, *poloboace*, s. n. **1.** Butoi. *Pe trepte de stejar, urca acum a doua oară moș Chirilă, din hruba cu poloboace, ducînd în mînă o oală mare smălțuită, plină de vin învechit la întuneric.* SADOVEANU, O. VII 52. *Lemne la trunchi sînt, slănină și făină în pod este... curechi în poloboc, slavă domnului.* CREANGĂ, A. 38. *Decît să cărăm apă cu poloboacele, mai nemerit ar fi să iau puțul în spinare... și să-l duc în bucătărie o dată pentru totdeauna.* ALECSANDRI, T. I 448.

2. Nivelă cu bulă de aer, montată într-un cadru de lemn, de care se servesc zidarii.
— Variantă: (Munt.) **bolobóc** (ISPIRESCU, L. 354, TEODORESCU, P. P. 142) s. n.

POLOBOCÉL, *polobocele*, s. n. Diminutiv al lui poloboc; butoiaș. *Poate să rostogolească spre sat un polobocel.* GALAN, Z. R. 252. *Tatăl, stăpînul casei, șede la o parte pe un polobocel așezat cu fundul în sus.* EMINESCU, N. 141.
— Variantă: **bolobocél** s. n.

POLÓG[1], *poloage*, s. n. **1.** Cantitate de iarbă cosită dintr-o singură mișcare de coasă; mănunchi de fîn sau de grîu secerat, înainte de a fi adunat sau legat în snopi. *Frînți de mijloc, adunăm poloagele, legăm snopii. Soarele arde. Miriștea frige.* STANCU, D. 191. *În poiană bătrînul avea fin în polog și venea să vadă dacă nu-i bun de strîns în căpiți.* SADOVEANU, O. V 456. ✧ Expr. **A zăcea (a sta, a cădea) polog** = a sta răsturnat, culcat la pămînt, grămadă. *Grîul cade polog.* STANCU, D. 145. *Oile-atunci grămădite cad jertfe polog laolaltă.* MURNU, I. 91. ✧ (Prin analogie) *Era un fel de tot ciudat să pregătesc examenul de a doua zi sub pologul acestor flori.* GALACTION, O. I 340. *Un vînt ușor așternu un alt polog de frunze peste cele căzute de mai înainte.* La TDRG.

2. Acțiunea de a întoarce sau de a împrăștia finul cosit. *N-a avut vreme să coasă, că a fost la polog.* SEVASTOS, N. 44. [Buha] *țipă ca muncită de-o sete nespusă pe timpul secetei, vara, mai ales pe timpul pologului.* ȘEZ. V 129.

3. Iarbă de coasă, bună de cosit. *Înălțimile albastre păreau că se leagănă ușor, că tremură încet ca un polog în care bate o adiere domoală și tainică.* SANDU-ALDEA, D. N. 242.

4. Mulțime, grămadă, ceată. *Pologul de tătari se apropie din ce în ce.* MARIAN, T. 170.

POLÓG[2], *poloage*, s. n. **1.** Pînză cu țesătura foarte deasă (adesea impermeabilă) cu care se acoperă sacii cu cereale ori care se așterne pe pămînt sau în căruță cînd se toarnă cereale etc.; prelată.

2. Acoperămînt (decorativ) cu perdele, așezat deasupra unui pat; baldachin. *Ruset încerca să facă pe franțuz a înțelege că un pat cu polog nu s-a văzut niciodată pe aceste meleaguri.* SADOVEANU, Z. C. 193. *Plapumă de mătase. Polog la pat... Pe jos curat. Lucruri puține, dar bine orînduite.* BASSARABESCU, S. N. 67. *Vizitasem apoi odaia de culcare cu pat de bronz, adăpostit sub un polog albastru.* DEMETRESCU, O. 99.

3. Acoperitoare specială de pînză rară sau de sîrmă, folosită de pescarii din baltă pentru a se feri de țînțari. *Vatamanul pescarilor a așezat un polog de sită închis de toate părțile pentru odihnă și pază împotriva țînțarilor.* SADOVEANU, N. P. 206.
— Pl. și: *pologuri* (DUNĂREANU, N. 188).

POLOGÍ, *pologesc*, vb. IV. Tranz. (Folosit și absolut; cu privire la iarbă, semănături etc.) **1.** A tăia (cu coasa, cu secera), a doborî la pămînt; p. ext. a aduna (făcînd snopi). *La secere-mi pleca... Cu dreapta trăgea, Cu stînga pologea.* TEODORESCU, P. P. 142.

2. A face să se aplece, să se încovoaie la pămînt. *Cea mai mică... pierdere de vreme lasă holdele în voia vînturilor ce le pologește sau le scuturâ.* La TDRG. *O priponii în zmeurișul pologit încă de ploile nopții, dar care începuse a se rîdica pe picioare.* HOGAȘ, M. N. 180.

POLOGÍT s. n. Facerea poloagelor. *Facerea poloagelor se mai numește și pologit.* PAMFILE, A. R. 124.

POLOJÉNIE, *polojenii*, s. f. (Regional) Glumă, anecdotă, snoavă. *Bea și fuma și mînca, cînd avea ce, și spunea polojenii.* RETEGANUL, LA CADE.

POLOLOGHÍE s. f. v. **poliloghie.**

POLOMEÁC, *polomece*, s. n. (Popular) Căldare mare de aramă, de 10-12 litri, folosită pentru adus apă sau ca măsură de capacitate. (Atestat în forma *poloveac*) *Căpitane... Cată colo-n bălegar, Că este un poloveac.* PĂSCULESCU, L. P. 248.
— Variantă: **poloveác** s. n.

POLOMÍDĂ s. f. v. **pălămidă**[1].

POLOMOTÍ, *polomotesc*, vb. IV. (Regional) A vorbi fără șir. *Marcu apoi polomotea, Cu sabia în grindă da, Pereții îi dezlipea.* ȘEZ. IX 173.

POLÓN, -Ă, *poloni, -e,* adj. Din Polonia, al Poloniei, de origine poloneză. *Unii spuneau că e văduva unui nobil polon.* NEGRUZZI, S. I 44.

POLONÉŞTE adv. (Rar) În limba polonă. *Cîntecul moldovenesc, memorat de acel călător şi reprodus de el polonește.* HASDEU, I. V. 63.

POLONÉZ[1], -Ă, *polonezi, -e,* adj. Din Polonia, al Poloniei, polon. [Miron Costin] *întîmpină pe domn cu veste plăcută, cînd acesta călca hotarul polonez.* BĂLCESCU, O. I 183.

POLONÉZ[2], -Ă, *polonezi, -e,* s. m. şi f. Persoană aparţinînd populaţiei de bază a Poloniei sau originară din această ţară. *Aceea ce se aflase mai sigur pentru dînsa era că se numea Olga şi era poloneză.* NEGRUZZI, S. I 44.

POLONÉZĂ, *poloneze,* s. f. Dans naţional polonez; p. ext. compoziţie muzicală inspirată din acest dans. *Poloneză de Chopin.*

POLONÍC, *polonice,* s. n. Lingură mare (mai ales de metal) emisferică, cu coadă lungă, cu care se scoate supa din oală sau din castron; linguroi. *La masă se repezea ca leul, apuca polonicul, cotrobăia prin cazan şi îşi umplea strachina cu ce era mai bun.* SADOVEANU, O. VI 169. *Bucătăriţa vine înaintea nuntaşilor cu un polonic întins într-o mînă.* SEVASTOS, N. 307.

POLÓNIU s. n. Element radioactiv, din familia uraniului, care se găseşte în pehblendă.

POLÓŞ, -Ă, *poloşi, -e,* adj. (Rar, despre oi) De rasă poloneză. *Oi... poloneze sau poloşe.* La TDRG.

POLOVEÁC s. n. v. **polomeac.**

POLSPÁNC, -Ă, *polspanci, -e,* adj. (Rar, despre oi) Rezultat din încrucişarea unui soi din Polonia cu un soi din Spania. *Oi numite polspance, spance.* La TDRG.

POLTRÓN, -Ă, *poltroni, -e,* adj. (Franţuzism) Fricos, laş. *Nu avea trac... Se minuna de asemenea siguranţă în afară de el, de firea lui timidă şi poltronă.* C. PETRESCU, D. P. II 224. *Eu sînt Peneş-împărat, Ce domnesc p-un mîndru tron. Şi, cu toate că-s poltron, În toţi spaima am băgat.* LIT. ANTIMONARHICĂ 56. *Dupe cum vedeţi, nu sînt curagios... dar nici poltron.* DELAVRANCEA, H. T. 48. ✧ (Substantivat) *Ascultă, eşti cel mai josnic poltron pe care îl cunosc.* CAMIL PETRESCU, T. II 200.

POLTRONĂRÍE s. f. v. **poltronerie.**

POLTRONERÍE, *poltronerii,* s. f. (Franţuzism) Faptul de a fi poltron; atitudine, comportare, faptă de poltron; lipsă de curaj, laşitate. *Mă voi sîrgui, pînă la sfîrşitul vieţii mele, să mă pocăiesc de ceea ce d-ta numeşti poltronerie.* NEGRUZZI, S. I 211.

— Variantă: **poltronărie** (FILIMON, C. 145) s. f.

POLUNÓŞNIŢĂ, *polunoşniţe,* s. f. Slujbă religioasă care se face după miezul nopţii între pavecerniţă şi utrenie. *Voia, adică, părintele Ghermănuţă să spună toacă de polunoşniţă.* HOGAŞ, M. N. 147.

POLÚŞCĂ, *poluşte,* s. f. (Regional) Ploşniţă, stelniţă.

POLÚŢIE, *poluţii,* s. f. Scurgere spontană a lichidului seminal la bărbat.

POM, *pomi,* s. m. **1.** Nume generic pentru orice soi de arbore roditor. *Pomul care nu face roadă se taie şi în foc se aruncă.* CREANGĂ, P. 118. *Şi aceiaşi pomi în floare Crengi întind peste zaplaz.* EMINESCU, O. I 112. *Mîndro, de dragostea noastră, Mi-o-nflorit un pom în coastă.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 156. *La pomul lăudat, să nu vii cu sacul mare* (= să nu te încrezi în laude exagerate). ✦ Arbore, copac. *În Ţara Românească, cuvîntul pom însemnează şi copac neroditor.* MARIAN, INS. 562.

2. (În expr.) *Pom de iarnă* = brad împodobit cu daruri care se împart copiilor cu prilejul sărbătorilor de iarnă, într-un cadru sărbătoresc. *Sărbătoarea pomului de iarnă.* ▭ *Pomul mortului* = copăcel sau ramură împodobită cu fructe, cu covrigi, cu zaharicale etc., care se poartă înaintea cortegiului mortuar pînă la cimitir şi se împlîntă pe mormînt după ce s-au dat de pomană fructele şi zaharicalele de pe el. *Veneam acasă cu sînul încărcat de covrigi, mere turture, nuci poleite, roşcove şi smochine din pomul mortului.* CREANGĂ, A. 14.

POMÁDĂ, *pomade* şi *pomezi,* s. f. **1.** Preparat cosmetic parfumat, compus din substanţe grase, cu care se unge părul sau mustaţa. *Îşi trecea nervos degetele uscate prin părul-i bogat, gras de pomadă.* BART, E. 77. *Ne-aţi venit apoi, drept minte, o sticluţă de pomadă, Cu monoclu-n ochi, drept armă beţişor de promenadă, Vestejiţi fără de vreme, Dar cu creier de copil.* EMINESCU, O. I 151. *Căruntul păr văpsindu-şi, se unge cu pomadă Şi se împodobeşte cu feluri de cordele.* NEGRUZZI, S. II 244.

2. Alifie preparată din diverse medicamente pentru tratarea pielii. V. cremă. *Sfatul avea loc chiar acolo* [la spiţerie] *între rafturile cu pomezi şi spirturi.* SADOVEANU, O. II 364. *Începu pregătirea de scăldat, adusese un feredeu mic de stejar... un burete de toaletă, pomadă de frecat.copilul.* CONTEMPORANUL, IV 394.

— Pl. şi: (rar, cu sens colectiv) *pomăduri* (CARAGIALE, O. I 184).

POMANAGÍU, -OÁICĂ, *pomanagii, -oaice,* s. m. şi f. Persoană care cere sau aşteaptă să i se ofere cît mai multe avantaje materiale. *Nu scăpau de pomanagiii de peste drum.* G. M. ZAMFIRESCU, SF. M. N. II 313.

POMÁNĂ, *pomeni,* s. f. **1.** Dar (făcut mai ales unui sărac şi servind, potrivit concepţiei creştine, la mîntuirea sufletului); milostenie, binefacere. *Am făcut eu destule pomeni, acum nu mai am de unde.* GALACTION, O. I 279. *Eu vînd moşia, ca să iau bani în schimb, nu ca să fac pomană altora.* REBREANU, R. I 268. ✧ (În construcţie cu verbul «a da») *Are să ne deie amîndouă carboavele de pomană, bietul om!* CREANGĂ, O. A. 204. *Călătorul spăimîntat, Şopteşte rugăciuni sînte, juruind a da pomană, De va trece-n bună pace prin acea neagră poiană Ş-a scăpa nevătămat.* NEGRUZZI, S. II 84. ✧ Expr. **A cere de pomană** = a cerşi. *Eu sînt om onorabil, trăiesc din munca mea, n-am cerut nimănui niciodată de pomană.* SADOVEANU, O. VIII 56. *Nu las, că-i dreptul nostru şi nu cerem de pomană.* REBREANU, R. I 205. *Atunci, sfîntul Petre se pune jos, la un capăt de pod, iară dumnezeu la celalalt şi începe a cere de pomană.* CREANGĂ, O. A. 204. **A-şi face (milă şi) pomană cu cineva** = a ajuta pe cineva, a face un bine cuiva, a se îndura de cineva. *Mare pomană şi-a mai făcut Alecu Baloş cu şcoala ceea a lui.* CREANGĂ, A. 18. *Faceţi-vă milă şi pomană... şi primiţi-ne să găzduim în astă-noapte aici.* ŞEZ. I 263. *Aoleo! mamă Ileană! Cată-mi vreo buruiană Şi cu mine-ţi fă pomană. Mergi în cîmp, de-alege-un smoc, Tot de mac şi busuioc, Să-mi stingi inima de foc.* ALECSANDRI, P. P. 270. (Rar) **Nici pomană** = nici urmă, nici amintire; nici pomeneală. [Cioara] *văzînd că cuibul e gol şi puii nicăiri, dă-ncolo, dă-ncoace... despre pui nici pomană!* MARIAN, O. II 43. ✦ (Popular) *Pomana porcului* = masă care se face după tăierea porcului şi la care se invită rude şi prieteni. ✦ (Familiar) Ocazie binevenită, rară sau neaşteptată; chilipir, pleaşcă. *S-a supărat împăratul, nevoie-mare, şi porunci ca paznicii să se puie să prindă pe hoţi. Dară aş! unde e pomana aia!* ISPIRESCU, L. 72. ✧ Expr. **A umbla după** (sau **a căuta) pomană** = a umbla după chilipir, după avantaje nemeritate.

2. (În ritualul creştin) Praznic, după înmormîntare sau după parastas, la care se dăruiesc (mai ales săracilor) diverse obiecte (v. comîndare); (concretizat) ceea

ce se dăruieşte în amintirea morţilor. *N-am nici cum şi nici cu ce să-i fac slujba morţilor, să-i cumpăr pomenile şi să-l pun cu cinste în pămînt.* SADOVEANU, O. VIII 250. *Nevasta-l bägă-n pămînt şi-l cinsti cu toate pomenile şi toate rînduielile, cum e sorocul morţilor.* ŞEZ. IX 70. ◇ Expr. **A-i da cuiva de pomană** = a dărui lucruri în amintirea unui mort cu speranţa că astfel i se va mîntui sufletul. *Ori mi-or da feciorii după moarte de pomană ori ba, mai bine să-mi dau eu cu mîna mea.* CREANGĂ, A. 11.

3. (În expr.) **Do pomană** = a) fără plată, pe degeaba; p. ext. foarte ieftin. *Pămînt de pomană nu se află nicăieri.* REBREANU, R. II 232. *El le răspunde că sînt bune* [merele], *pentru plată, dar de pomană nu se dau.* RETEGANUL, P. IV 70. *Toate se vînd cu porţia şi porţiile-s mici de tot, ca de pomană.* ALECSANDRI, T. I 313; b) fără temei, fără rost, fără scop, fără avantaj; zadarnic, nemotivat. *Ei, la naiba, ia nu te mai mînia de pomană, cumnate.* GALAN, Z. R. 201. *Vapoarele care au stat, unele mai stau şi azi, la Brăila, de pomană.* REBREANU, R. I 47; c) dăruit pentru mîntuirea sufletului sau în amintirea morţilor. *Să-l fi lăsat să se ducă în plata domnului cu struguri cu tot. Să le fie de pomană lor, neamului lui Eftimie.* DUMITRIU, N. 223.

— Pl. şi: *pomene* (ŞEZ. VI 159, JARNÍK-BÎRSEANU, D. 470). — Variantă: (regional) **pomeánă** (TEODORESCU, P. P. 168) s. f.

POMĂDÁ, *pomădez,* vb. I. Tranz. A unge (părul sau barba) cu pomadă. ✦ Fig. A flata, a tămîia. *Membrii guvernului, ca să-şi pomădeze amorul propriu... încercau să bagatelizeze... personalitatea vie a tînărului secretar.* CAMIL PETRESCU, O. II 480.

— Variantă: (învechit) **pomăduí,** *pomăduiesc,* vb. IV.

POMĂDÁT, -Ă, *pomădaţi, -te,* adj. (Despre păr, barbă etc.) Uns cu pomadă; (despre oameni) care are părul sau barba unse cu pomadă. *Omul în cămaşă de molton era negustor, «stăpînul mărfii»... Tînărul pomădat — fiu-său.* GALAN, B. I 18. *Tînărul acesta... ras, pudrat şi pomădat.* C. PETRESCU, C. V. 244.

— Variantă: (învechit) **pomăduít, -ă** adj.

POMĂDUÍ vb. IV v. **pomăda.**

POMĂDUÍT, -Ă adj. v. **pomădat.**

POMĂÍ, *pomăiesc,* vb. IV. Refl. (Regional) A se zbîrci, a se stafidi.

POMĂÍT, -Ă, *pomăiţi, -te,* adj. (Regional) Uscat, zbîrcit. *Tîrziu de tot s-a aflat trupul pomăit şi neputrezit.* PAMFILE, S. T. 67.

POMĂRÍT s. n. Cultivarea şi îngrijirea pomilor; pomicultură. *Să fie în fiecare comună cîte o şcoală de pomărit.* La TDRG.

POMĂT s. n. v. **pomet.**

POMĂZUÍ, *pomăzuiesc,* vb. IV. Tranz. (Învechit) 1. A învesti (un domnitor) în funcţie, prin ungere cu mir; a mirui. *Înalt-preasfinţitul Teoctist... a ieşit la direptate să pomăzuiască pe vodă Ştefan.* SADOVEANU, F. J. 14.

2. A boteza. *Nu-i mai ajunge tu să-mi pomăzuieşti băietul.* CONTEMPORANUL, VI1 501.

POMĂZUÍT, -Ă, *pomăzuiţi, -te,* adj. (Învechit) 1. (Despre domni, mitropoliţi, episcopi) Uns, miruit, învestit (cu o demnitate).

2. (Rar) Uns cu pomadă; pomădat. *Ochii ei sticleau şi era pieptănată şi pomăzuită, de-i sta părul lins.* ISPIRESCU, U. 21.

POMEÁNĂ s. f. v. **pomană.**

POMÉLNIC, *pomelnice,* s. n. 1. Listă cu numele persoanelor, decedate sau în viaţă, pe care le pomeneşte preotul în slujbe şi rugăciuni. *Dădură toţi pomelnice pentru sănătate, ajutor şi izbăvire de sabia duşmană şi, de fiecare suflet pomenit, puseră pe pomelnic cîte o firfirică.* GALACTION, O. I 278. *Nici într-o monastire a Moldovei nu ni s-a întîmplat a găsi portretul lui Ion-vodă sau numele său înscris în vreun pomelnic.* HASDEU, I. V. 39. *Ce-ţi mai trebuie ştiubeie... dă-mi-le ca sărindari, te-oi pune la pomelnic.* CONTEMPORANUL, VII 99. ✦ (Învechit) Pomenire, amintire. *Pomelnicul acestor doi fraţi* [din legenda cucului]. MARIAN, O. I 8.

2. (Ironic) Expunere plictisitoare, înşirare lungă şi amănunţită de vorbe, de nume etc.; litanie. *Iar o să înceapă cu pomelnicul.* ALECSANDRI, T. 255. *M-apucai să-ţi fac pomelnic de poeţi ce-au răposat.* BOLLIAC, O. 119.

POMENEÁLĂ s. f. (În expr.) **Nici pomeneală (de... sau să...)** = nici urmă (de aşa ceva), nici vorbă (despre una ca asta). *Pe vremea aceea, de Copca Rădvanului nu era nici pomeneală.* GALACTION, O. I 67. *Nici pomeneală de luntre sau măcar de cin pe malul apei.* SANDU-ALDEA, U. P. 41. *Văzînd că nici nu-l lasă Să se ducă-n treaba lui, Şi nici pomeneală nu-i De a-l pofti la ei la masă...* COŞBUC, P. I 328.

POMENÉTĂ s. f. v. **pomneată.**

POMENÍ, *pomenesc,* vb. IV. 1. Intranz. A aminti (în treacăt) de cineva sau de ceva fără a insista; a aduce intenţionat vorba despre cineva sau ceva, pentru a atrage atenţia ascultătorului. *Mie nu mi-a pomenit Mircea de nici un fel de ceartă sau de răceală între voi.* DEMETRIUS, C. 8. *Începu să-i pomenească despre recoltă.* REBREANU, R. I 167. *Nu ştiu încă cum şi ce fel ne aduse vorba a pomeni despre grauri şi aci.* ODOBESCU, S. III 23. ◇ (În construcţii negative, complementul fiind subînţeles) *La şezători s-a dus o singură dată, de cînd e fată-mare, dar de atunci să nu-i mai pomeneşti.* DELAVRANCEA, S. 10. *Nu mai pomeni, curmă al patrule; nici voi să mai aud vorbind de acele ceasuri perdute.* NEGRUZZI, S. I 74. ◇ Refl. impers. [Jivinele] *au răspuns toate deodată că nici n-au auzit măcar pomenindu-se de numele ei.* CREANGĂ, P. 21. ◇ Tranz. *Te-am auzit pomenind ceva despre mama ta.* SAHIA, N. 32. ✦ Refl. impers. A menţiona lucruri a căror amintire se transmite (oral sau în scris) din generaţie în generaţie. *A fost odată ce a fost că, de n-ar fi fost, nu s-ar pomeni; au fost odată doi oameni.* RETEGANUL, P. I 1. *Se pomeneşte că Ciubuc era om de omenie; fiecare oaspe ce trăgea la odaia lui era primit cu dragă inimă şi ospătat cu îndestulare.* CREANGĂ, A. 19. *După vremuri, mulţi veniră, începînd cu acel oaspe, Ce din vechi se pomeneşte, cu Dariu a lui Istaspe.* EMINESCU, O. I 147. ◇ Expr. **Nici că se pomeneşte!** (sau **unde se pomeneşte?**) = nici vorbă, da de unde?; nici pomeneală. *M-am uitat la cumpăna fîntînii, crezînd că poate bate vîntul; da unde se pomeneşte!* VLAHUŢĂ, la TDRG. *Acum şasezeci de ani trecuţi, unde se pomeneau şcoli ca a lui Baloş în Moldova?* CREANGĂ, A. 19.

2. Tranz. A ţine minte ceva, a-şi aduce aminte. *Verdeş-împărat chemă slujitorii şi le dete o gură de or pomeni-o.* ISPIRESCU, L. 44. *Noi fraţii tăi, potaie? O să-ţi dăm o bătaie Care s-o pomeneşti.* ALEXANDRESCU, M. 322. *Vino, mîndră, să te joc! Să te joc, să fii jucată, Să mă pomeneşti vreodată!* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 361. ◇ Intranz. *A pomeni ea baba mea, cîte zilişoare a avea, de năcazul acesta, că numai din pricina ei mi se trage.* CREANGĂ, P. 128. *Foc şi sînge am să las în urmă-mi pentru ca să pomenească veşnic de mine!* ALECSANDRI, T. II 15.

3. Refl. A afla (deodată), a vedea că aşa este şi nu altfel. *Te-ai pomenit în huzur şi-n răsfăţ de cum ai deschis ochii.* VLAHUŢĂ, O. A. 502. *A fost odată un băiat care s-a pomenit pe lume singur şi fără*

părinți. POPESCU, B. II 84. ◇ Refl. pas. *Odată se pomeneau altfel de boi pe aici.* AGÎRBICEANU, S. P. 13. ◇ Intranz. *Ascultă-mă pe mine, că... proastă oi fi, dar așa am pomenit de la biata mama.* PREDA, Î. 164. ◇ Tranz. *Moșneag albit de zile negre, Așa îl pomenise satul.* GOGA, P. 23. ✦ Tranz. (Mai ales la perfectul compus și în formă interogativă sau negativă) A întîlni, a auzi. *Unde ați mai pomenit voi dreptate de asta, măi creștini?* REBREANU, R. II 89. *Dinu era încasator în capitală, de-o îndemînare și de-o cinste cum... Săndulescu spunea că n-a mai pomenit.* VLAHUȚĂ, O. A. III 80. *Dar unde ai mai pomenit mata casă mai mare decît a conului Niculachi Roznovanu?* GHICA, S. 152. ◇ Refl. impers. *Am văzut lumina zilei într-un colț de țară sălbatic și muntos, unde nu cresc decît slabe cereale... și unde nu se pomenește de trandafirii de grădină.* GALACTION, O. I 56. *Fum pe coșul hagiului nu s-a pomenit.* DELAVRANCEA, H. T. 14. *A făcut și nunta și cumătria totodată, cum nu s-a mai pomenit și nici cred că s-a mai pomeni una ca asta undeva.* CREANGĂ, P. 102.

4. Tranz. (Mai ales la perfectul compus) A apuca să vezi ceva (important), a trăi un eveniment. *Așa zăpadă n-am pomenit de cînd eram cu nasul în sînul mamei.* DELAVRANCEA, la CADE. *Am pomenit domnia lui Grigorie-vodă Ghica și pe-a frate-so Alexandru-vodă.* GHICA, S. XVIII.

5. Refl. (Urmat de determinări introduse prin prep. «cu» sau de propoziții introduse prin conj. «că») A se vedea pe neașteptate în fața cuiva, a ceva ivit deodată, sau în fața unui fapt care provoacă surpriză sau uimire. *În dimineața anului nou... mă pomenesc cu muierea asta a mea că mă ia deoparte...* PREDA, Î. 101. *Ne pomenim într-una din zile că părintele vine la școală și ne aduce un scaun nou și lung.* CREANGĂ, O. A. 34. *Nu apucai bine să intru în cancelaria subprefecturii și mă pomenii cu un nou decret, care mă rînduia judecător la Turnul-Severinului.* ALECSANDRI, T. I 371. ◇ Expr. **Te pomenești că...** = poate că...; se poate întîmpla să...; nu cumva... *Te pomenești că scapă iarăși cine știe ce vorbe nesocotite.* VORNIC, P. 10. *Te pomenești că ești chiar feciorul domnului Miron Iuga...?* REBREANU, R. I 15. ✦ A-și da deodată seama că a ajuns într-un loc sau într-o situație neașteptată. *Se pomeni în curtea lui Lică Mătase, cu mîna pe clanța ușii.* MIHALE, O. 283. *Ne retrăgeam noaptea. Ne-am pomenit într-o pădure și ploua.* SAHIA, N. 78. *Din om ce era, se pomeni deodată măgar.* ISPIRESCU, L. 281.

6. Tranz. (În ritualul creștin) A rosti numele cuiva în cadrul unui serviciu religios, pentru a atrage harul divinității asupra lui. [Popa Oșlobanu] *slujește cîte trei liturghii pe zi și pomenește la hurtă: pe monahi și ieromonahi, pe starițí, pe mitropoliți și pe soțiile și copiii lor, de le merge colbul.* CREANGĂ, A. 78. *Bani mulți ea că da, Popi de se strîngea, Pe Constantin slujea Și mi-l pomenea.* PĂSCULESCU, L. P. 170.

7. Refl. (Regional) A se trezi din somn. *Dimineața, cînd se pomeniră din somn, se trezesc în niște curți mai pompoase decît curțile domnești și pline de toate cele trebuincioase pentru trai.* RETEGANUL, P. V 46. *Iar cînd el jos... cădea, Trei zile nu se pomenea, Săptămîna se-mplinea, Pînă cînd se pomenea.* BIBICESCU, P. P. 305. ◇ Tranz. *Cînd la fată ajungea, Adormită o găsea, Dar Gruia o pomenea.* BIBICESCU, P. P. 305. *Frunză verde floricea, N-avea murgul ce lucra, Cu picioru-n pămînt da, Pe mîndra o pomenea.* HODOȘ, P. P. 76.

POMENÍRE, (2) *pomeniri,* s. f. **1.** Faptul de a pomeni de cineva sau de ceva (v. menționare); aducere-aminte, amintire. *În frunte avea un semn de arsură, o zburătură de glonț, fioroasă pomenire din ziua atacului de la Grivița.* MIRONESCU, S. A. 24. *Batjocorește fără rușine cinstita pomenire a părinților mei.* CARAGIALE, O. III 90. *Călugărenii încă păstrează pomenirea Vitejilor ce-n valea-i aflară nemurirea.* ALEXANDRESCU, M. 31. ◇ (Poetic) *Azi nu-i Ileana nicăirea, De-abia trăiește-n pomenirea Poveștilor cu dulce rost.* COȘBUC, P. I 125. ◇ (În construcție cu verbul «a rămîne», precedat de prep. «de») *Așa minune ș-așa pedeapsă are să rămîie de pomenire! strigă ea.* SADOVEANU, O. VIII 119. *Trăiră și împărățiră în fericire, de le rămase numele de pomenire în vecii vecilor.* ISPIRESCU, L. 217.

2. Milostenie, binefacere, pomană. *A închinat toată averea sa mănăstirii Neamțului și el s-a călugărit... făcînd multe pomeniri, cît a fost în viață.* CREANGĂ, A. 21.

3. Ceremonie în cadrul căreia se comemorează o persoană sau un eveniment din trecut. *În ianuarie 1910 a avut loc la Humulești pomenirea de douăzeci de ani de la moartea lui Creangă.* SADOVEANU, E. 95. ✦ Slujbă sau rugăciune pentru credincioșii în viață și mai ales pentru morți. *Uneori, de rusalii și-n sîmbăta de pomenire a morților, urca pe deal, la nucii și vișinii cimitirului.* CAMILAR, N. I 109. *Ai săvîrșit de-a bine Sfînta mănăstire, Pentru pomenire?* PĂSCULESCU, L. P. 192. *Merg cu toți pe cale, Să aleagă-n vale Loc de monastire Și de pomenire.* ALECSANDRI, P. P. 186. ◇ *Vecinică pomenire* = cîntare cu care se termină prohodul sau parastasul. *După ce au sfîrșit... cantorii bisericești de cîntat vecinica pomenire, stropesc pe mort cu apă sfințită.* MARIAN, Î. 260. ◇ Expr. **Fericitul întru pomenire** = cel pentru care se face slujbă bisericească; (familiar) ins. *Acesta-i nefericitul întru pomenire care a dat chioriș peste plumbii lui Alexandru.* GANE, N. I 129.

POMENÍT, -Ă, *pomeniți, -te,* adj. Amintit, menționat, citat. *Tabloul pomenit va avea cu totul altă înrîurire asupra unor privitori aplecați dinainte către corupție.* GHEREA, ST. CR. II 77. *Cine-i, mă rog, stăpînul pomenitului balaur?* ALECSANDRI, T. I 357. *Mergînd dar la pomenitul loc, cu atîta sîrguință au lucrat, încît pînă la amiazăzi au făcut o îndestulă somă de cărămizi.* DRĂGHICI, R. 84.

POMÉT, *pometuri,* s. n. **1.** Grădină sau livadă cu pomi; (cu sens colectiv) mulțime de pomi. *Cînd... am găsit verdeață, pomet și apă, cînd am văzut încîntătoarea priveală ce se întinde de pe vîrful muntelui acestui, am uitat toată osteneala suitului.* NEGRUZZI, S, I 317.

2. (La pl.) Mulțime de poame; fructe felurite. *După cină, bătrîna a curățit masa, a adus pometuri, uscături și băutură și s-a dus, lăsîndu-i singuri.* CARAGIALE, P. 153. *Pometuri, dulcețuri și alte mîncări.* PANN, la TDRG. — Pl. și: (rar) *pomete* (EMINESCU, N. 56). — Variantă: **pomăt** (SBIERA, P. 34) s. n.

POMÉTE s. n. pl. v. **pometi.**

POMÉȚI s. m. pl. (Adesea determinat prin «obrajilor») Umerii obrajilor. *Nu-i era cu totul necunoscută această față lungă, roșcată, cu pometii obrajilor lucindu-și porii mari printre smocurile de păr prăfuit.* GALAN, Z. R. 7. *Țăranii, mărunți și osoși, cu mustățile stufoase și pometii proeminenți.* G. M. ZAMFIRESCU, SF. M. N. II 40. *Tușea necontenit o tuse seacă; pometii obrajilor săi erau neîncetat rumeni.* BOLINTINEANU, O. 455.

— Variantă: **pométe** (DELAVRANCEA, CARAGIALE, la CADE) s. n. pl.

POMÍCOL, -Ă, *pomicoli, -e,* adj. De pomicultură; privitor la pomicultură. *Centru pomicol. Sector pomicol.*

POMICULTÓR, *pomicultori,* s. m. Specialist care se ocupă cu cultivarea și îngrijirea pomilor.

POMICULTÚRĂ s. f. Ramură a agriculturii care se ocupă cu cultura pomilor și a arbuștilor fructiferi; pomărit. *Cînd s-a înființat aici școala statului, comuna s-a însărcinat să dea un local potrivit și o grădină pentru pomicultură.* REBREANU, I. 83.

POMILÁ, *pomilez,* vb. I. Refl. (Regional) A se usca; a se pomăi. *Rădăcina li se usca Şi în vîrf se pomila.* MARIAN, NA. 392.

PÓMINĂ s. f. Amintire păstrată în conştiinţa oamenilor despre lucruri deosebite, remarcabile; p. ext. veste, faimă care se răspîndeşte despre asemenea lucruri. *Era foarte iubitor de aur împăratul acela şi se-mpînzise pomina-n lume despre grozava lui zgîrcenie.* VLAHUŢĂ, O. A. 214. *Zi să treacă plugul pe-al meu copil din faşă Ca să-ţi rămîie-n lume pomină ucigaşă.* ALECSANDRI, O. 261. ✧ Loc. adj. (Adesea în construcţie cu verbele «a rămîne», «a fi») **De pomină** = neuitat (mai ales prin manifestări negative); vestit, renumit; p. ext. straşnic, grozav. *A venit septembrie cel de pomină, 1939, cînd satele s-au umplut de ordine* [de mobilizare]. CAMILAR, N. I 22. *După ce goliră o sticlă, se trîntiră în cele două paturi şi adormiră un somn de pomină.* STĂNOIU, C. I. 92. *Aş face ceva să rămînă de pomină.* CARAGIALE, O. III 65. ✧ Expr. **A(i) se duce** (sau **a-i merge**) **cuiva pomina** = a se răspîndi vestea în lume despre cineva sau ceva care atrage atenţia, care este neobişnuit, extraordinar, nemaivăzut. *Chema lăutarii, îi învăţa cîntecele lui, îi punea să i le cînte, cînd avea chef, şi-i îndemna să le cînte şi altora, ca să i se ducă pomina.* STANCU, D. 38. *Nădăjduiesc să ne revedem... să-i tragem un chef... să-i meargă pomina.* CARAGIALE, O. VII 98. *Acasă c-o aducea Şi cu ea se cununa, De se ducea pomina.* TEODORESCU, P. P. 70. **A se face** (sau **a ajunge**) **de pomină** = a se face de rîs, a se compromite. *Vreţi să ajungem de pomină în lume?* VORNIC, P. 217.

POMIŞÓR, *pomişori,* s. m. Diminutiv al lui pom. *Aci trecea pe lîngă cîte un gard, să apuce cîte vrun lăstar de la vrun pomişor, aci trecea de cealaltă parte.* ISPIRESCU, L. 179. *Frunză verde pomişor, Cum am rămas io cu dor, Eu cu dor, mîndra cu jele, Amîndoi cu inimi grele.* HODOŞ, P. P. 98. *La fîntîna din răzor, Sub umbră de pomişor, Se-ntîlneşte dor cu dor Şi se iubesc pînă mor.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 104.

POMÍŢĂ, *pomiţe,* s. f. Diminutiv al lui poamă; (în special) fructul bun de mîncat al unei tufe de mure, zmeură, afină etc. *A aflat o buruiană cu nişte pomiţe ca alunele.* SBIERA, la CADE.

POMIŢÉL, *pomiţei,* s. m. (Regional) Grădină (în care se cultivă, la un loc, zarzavat, flori şi pomi). *În acest pomiţel se află la unii gospodari şi cîţiva stupi.* PAMFILE, I. C. 447.

POMNEÁTĂ, *pomnete,* s. f. **1.** Fîşie de pînză albă, care are înfăşurat la un capăt un ban, iar la celălalt o lumînare, şi care se pune în mîna mortului sau se dă de pomană după înmormîntare. *Mi se mai dăruie, la îngropare, o pomneată — o batistă albă care are legat, într-un colţ, un ban de cinci.* STANCU, D. 326.

2. Colac împletit, care se împarte la înmormîntări. V. pupăză.

— Pl. şi: *pomneţi.* — Variantă: **pomenétă** (La TDRG) s. f.

POMNÓL s. n. v. **podmol.**

POMÓJNIC, *pomojnici,* s. m. (Învechit) Funcţionar administrativ care conducea o plasă. *Ţăranii, cu popa şi pomojnicul plăsei în cap, au aprins de-a lungul Olteţului focuri.* MACEDONSKI, O. III 36. *Mai tîrziu, peste cîteva zile, îl căutară pe badea Gheorghe un pomojnic şi doi călăraşi: era bănuit pentru o pricină.* CARAGIALE, O. I 285. *Pe unde auzea sau bănuia că se află antice, degrabă el trămitea ispravnici, zapcii şi pomojnici, ca să ridice satele, să sape şi să scormone sălaşele de vechi cetăţi.* ODOBESCU, S. II 411.

POMOLÓG, *pomologi,* s. m. Specialist în pomologie.

POMOLÓGIC, -Ă, *pomologici, -e,* adj. Referitor la pomologie.

POMOLOGÍE, *pomologii,* s. f. Ştiinţa care se ocupă cu studiul morfologic şi agrobiologic al speciilor şi soiurilor de pomi şi de arbuşti fructiferi.

POMOROÁGE s. f. (Regional) Fructe (mai ales uscate). *Este lapte de-ajuns şi felurite pomoroage precum: mere, pere.* MARIAN, NA. 424.

POMÓSTE, *pomoste,* s. f. Ridicătură de pămînt pe care se construiesc clădiri de exploatare sau de pază, pentru a fi ferite de ape, în regiunile inundabile.

POMÓSTINĂ, *pomostine,* s. f. (Mold.) Podul sau fundul carului, format din cîteva scînduri alăturate; podea. (Atestat în forma *pomoştină*) *Numai iată că dă de secure, de-o funie şi de un sfredeleac, pe pomoştina căruţei.* CREANGĂ, O. A. 127.

— Variantă: **pomóştină** s. f.

POMÓSTRĂ, *pomostre,* s. f. (Regional) Pomostină.

POMÓŞTINĂ s. f. v. **pomostină.**

POMPÁ, *pompez,* vb. I. Tranz. A deplasa un fluid prin respingerea sau aspirarea lui cu ajutorul unei pompe. *Nenorociţii... marinari trebuie să pompeze ziua şi noaptea apa care se furişează printre încheieturi.* BART, S. M. 49. ✧ (Prin analogie) *Inima pompează sîngele în artere.* ✧ Fig. *Aci el nu însemna nimic pentru nimeni: un trecător, o cifră; după dînsul venea altul, înaintea lui trecea altul, lîngă el alţii, mereu alţii... Mulţime pompată dintr-un izvor nesăcătuit.* C. PETRESCU, O. P. I 18. ✧ Expr. (Familiar) **A pompa** (de undeva) **bani** = a stoarce (de undeva) bani fără încetare.

POMPAGÍU, *pompagii,* s. m. Muncitor care lucrează la o pompă.

POMPÁRE s. f. Acţiunea de a pompa; trecerea unui fluid dintr-un spaţiu în altul cu ajutorul unei pompe. *Staţie de pompare.*

PÓMPĂ[1], *pompe,* s. f. Aparat compus dintr-un cilindru cu piston, manevrat cu mîna sau mecanic, folosit pentru a deplasa un fluid dintr-un spaţiu în altul. *Pompele de ţiţei lucrau singure, automat, invizibil.* DUMITRIU, P. F. 69. *Să punem pompă ca să facem irigaţie.* SADOVEANU, P. M. 134. *Corăbierii, pogorîndu-se îndată în fundul corăbiei, au început a scoate apa cu pompe.* DRĂGHICI, R. 10. ✧ *Pompă aspiratoare* v. aspirator[2]. *Pompă aspiratoare-respingătoare* v. respingător. *Pompă pneumatică* v. pneumatic. *Pompă de incendiu* = pompă cu care se aruncă apă la distanţă, spre a stinge incendiile, v. tulumbă. ✦ Aparat de pompare adaptat la puţuri; cişmea. *De afară se auzi şiroind robinetul pompei din curte şi cum Bedros sufla împroşcînd apa.* DUMITRIU, N. 261. *La pompa de apă, pînă la zece metri în jur, erau băltoace mari.* MIHALE, O. 14. *Se rezemase de zidul pompei cu apă şi se uita în gol, fără clipire.* G. M. ZAMFIRESCU, M. D. II 349.

PÓMPĂ[2], **(2)** *pompe,* s. f. **1.** Alai, suită, cortegiu (sărbătoresc); p. ext. fast, lux, strălucire, splendoare. *Învingătorul Rareş intră cu mare pompă în Suceava.* GANE, N. II 88. *Bătrînul a plîns şi apoi l-a îngropat cu toată pompa cuvenită într-un cimitir din Craiova.* ANGHEL, PR. 129. *Împrotiva obiceiului său, Lăpuşneanul în ziua aceea era îmbrăcat cu toată pompa domnească.* NEGRUZZI, S. I 148. *Junele nostru-mpărat... Vrînd să plece-n vînătoare Cu tineri, cu pompă mare, S-a sculat, s-a gătit bine, S-a armat cum se cuvine.* TEODORESCU, P. P. 170. ✦ (Neobişnuit) Înfăţişare sărbătorească. *Fiinţa funcţionarilor civili şi militari, toţi inmundiraţi, da acestei privelişti o pompă solemnă.* NEGRUZZI, S. I 36.

2. (În expr.) *Pompe funebre* = serviciu însărcinat cu pregătirea şi efectuarea înmormîntărilor.

POMPIÉR, *pompieri,* s. m. Persoană care face parte dintr-un corp organizat milităreşte, creat special pentru a stinge incendiile. *Dacă pompierii... nu stingeau focul, cine ştie cît mai ardea!* CARAGIALE, O. II 17. *O luptă inegală... începu între avangarda otomană şi între 150 soldaţi pompieri.* BOLINTINEANU, O. 262. *Pompieri!... Chemaţi pompierii... E-n stare să-mi dea foc palatului.* ALECSANDRI, T. I 416. ✧ (Franţuzism) *Stil pompier* = stil afectat, pretenţios.

— Pronunţat: *-pi-er.*

POMPIERÉSC, -EÁSCĂ, *pompiereşti,* adj. (Rar) De pompier.

POMPIERÍE s. f. (Rar) Corpul pompierilor, mulţime de pompieri. *Aproape o jumătate de ceas îşi bătu joc Deivos de pompierie.* CAMIL PETRESCU, O. II 519.

POMPÓN, *pompoane,* s. n. (Franţuzism) Ciucure mare de lînă sau de mătase (care împodobea altădată chipiul unor ofiţeri şi care astăzi se pune la căciulile copiilor, la capătul unui şnur etc.). ✧ Fig. [Păunii] *s-au depărtat, clătinîndu-şi capetele cu pompon.* PAS, Z. I 48.

— Variantă: **pampón** s. n.

POMPÓS, -OÁSĂ, *pompoşi, -oase,* adj. Plin de pompă, fastuos, luxos. *Cam trei săptămîni călătoriră pînă ajunseră la curţile zînei. Doamne, ce mai curţi pompoase!* RETEGANUL, P. V 17. *Poate voiţi a şti cine făcuse o aşa pompoasă înmormîntare cerşetorului?* NEGRUZZI, S. I 254. ✧ (Adverbial) *Episcopul sta în strana arhierească, îmbrăcat pompos şi cu mitra pe cap.* CREANGĂ, A. 137. *Din bolta ferestrei arcată pompos S-aude vibrînd mandolină.* EMINESCU, O. IV 100. ✦ (Despre stil, cuvinte, expresii) Înflorit, încărcat, pretenţios, ceremonios, solemn. *Îi dezvoltă în fraze pompoase nişte principii, pomeni numele cîtorva educatori celebri.* REBREANU, P. S. 32. *Oriunde merge, de toţi e ascultat Şi-n laude pompoase la ceruri înălţat.* ALECSANDRI, T. II 223. *Cinci cămăruţe în care abia te poţi învîrti şi din care una mai mărişoară poartă pomposul nume de salon.* NEGRUZZI, S. I 70.

POMULÉŢ, *pomuleţi,* s. m. Pomişor. *Mai arătă califului şi alte scumpeturi cu totul nepreţuite... şi o mulţime de pomuleţi ca şi acela ce îi dăruise.* GORJAN, H. II 148.

POMUŞOÁRĂ s. f. (Mold.) **1.** Coacăz-de-munte; păltior.

2. (Şi cu sens colectiv) Fructul coacăzului; coacăză.

POMUŞÓR, *pomuşori,* s. m. Pomişor. [La parastase] *este datină, pe alocurea, de-a face un pomuşor, pe care îl împodobesc cu mere, nuci, poame, colaci.* MARIAN, O. II 177.

POMÚŢĂ, *pomuţe,* s. f. (Regional) Diminutiv al lui poamă (3). *Nici o poamă nu-i dulcie Ca pomuţa cea de vie.* ŞEZ. III 19.

PÓNCE adj. f. invar. (Numai în expr.) *Piatră ponce* = rocă eruptivă de culoare albă sau cenuşie, poroasă şi uşoară; piesă tăiată, bucată din această rocă, întrebuinţată la netezirea suprafeţelor.

PONCI[1] s. n. v. **punci.**

PONCI[2], *ponci,* s. m. (Regional) Povîrniş. *Îi ponci la vale.* ŞEZ. IX 152.

PONCÎŞ[1] adv. **1.** (În construcţie cu verbe ca «a se uita», «a privi» etc.) Cruciş, chiorîş, şaşiu; fig. cu ciudă, cu duşmănie. *Pe la rudele mele din oraş nici nu mă gîndesc să trec. Ştiu ce s-ar întîmpla dacă m-aş duce, — s-ar uita fiecare ponciş la mine.* STANCU, D. 360. *Apoi, baba, privindu-l ponciş, răstoarnă mămăliga cu aburi pe mescioara rotundă.* DUNĂREANU, CH. 86.

2. De-a curmezişul, în curmeziş, pieziş. *Cu bastonul ameninţînd ponciş ochii trecătorilor, îl cercetă... din tălpi pînă-n creştet.* C. PETRESCU, A. R. 15. *Şi vodă frîul l-a smuncit Şi-apoi cu frîul a lovit Ponciş în ochi fugarul.* COŞBUC, P. I 197. *Casa era o adevărată fortăreaţă... Din pridvor, la dreapta şi la stînga, porneau ponciş două meterezuri prin zid.* GHICA, S. 264.

3. În contra, împotrivă. *Toată vorba era ponciş; îi căuta curat nod în papură.* CONTEMPORANUL, VI 103. ✧ (Substantivat, în expr.) **De-a poncişul** = în contra, împotrivă. *Cătînd la spăzi tăişul, Cu toată lumea largă sta Sînger de-a poncişul.* COŞBUC, P. II 177.

PONCÎŞ[2], -Ă, *poncişi, -e,* adj. **1.** (Despre ochi) Încrucişat, şaşiu, zbanghiu. *În camion, zgribulit sub o manta soldătească, Ion Spînu tremura de spaimă, uitîndu-se, cu ochii lui poncişi, cînd la un jandarm, cînd la altul.* CAMILAR, N. I 236.

2. (Despre terenuri) Foarte înclinat, pieziş, abrupt, repede. *A se acăţăra ca o miţă pe un pom, pe un deal ponciş sau pe o stîncă înaltă.* MARIAN, O. I 151. *Casele... sînt destul de nalte, de obicei aşezate în mijlocul curţii, cu acopereminte ascuţite şi ponciş.* ŞEZ. XII 4.

PONDERÁBIL, -Ă, *ponderabili, -e,* adj. Care are greutate, care poate fi cîntărit. *Aerul este ponderabil.*

PONDERÁL, -Ă, *ponderali, -e,* adj. Privitor la greutate, din punctul de vedere al greutăţii. *Măsuri ponderale.*

PONDERÁT, -Ă, *ponderaţi, -te,* adj. (Despre persoane) Care dovedeşte echilibru, moderaţie, cumpătare în fapte şi în vorbe; chibzuit, cumpănit. *Dumneata eşti un om inteligent, ponderat.* GALAN, B. I 89. *Bătrînul Iuga, om ponderat şi cu scaun la cap, nu s-a arătat ieri de loc alarmat.* REBREANU, R. II 101.

PONDERATÓR, -OÁRE, *ponderatori, -oare,* adj. Care menţine echilibrul între două forţe. *Element ponderator.*

PONDERÁŢIE s. f. (Rar) Moderaţie, cumpătare. *Tîrziu* [Romînia] *intră în perioada organică, perioada de echilibru şi de ponderaţie.* BOLINTINEANU, O. 258.

PÓNDERE, *ponderi* şi *pondere,* s. f. **1.** (Termen ştiinţific) Greutate. *Pondere atomică.*

2. Fig. Importanţă, valoare. *În afară de formaţiunea socialistă, mai există în economia ţării noastre, în perioada de trecere de la capitalism la socialism, mica producţie de mărfuri, care în agricultură deţine ponderea cea mai mare.* LUPTA DE CLASĂ, 1953, nr. 12, 33.

PONDERITÁTE, *ponderităţi,* s. f. Greutate specifică.

PONDERÓS, -OÁSĂ, *ponderoşi, -oase,* adj. (Franţuzism învechit) Care are greutate, influenţă, importanţă. *Era cît p-aci să arunce într-un grozav labirint de complicaţiuni trei din statele cele mai ponderoase ale Europei: Turcia, Franţa şi Polonia.* HASDEU, I. V. 50.

PONEÁVĂ, *ponevi,* s. f. (Regional) Pătură, învelitoare de pat; covor, preş (mai ales ţesut din zdrenţe). *O poneavă aşternută, pre care se ruga el lui dumnezeu.* ŢICHINDEAL, F. 163. ✦ Cearşaf.

PONEGREÁLĂ, *ponegreli,* s. f. Ponegrire. *Ce-mi umbli cu minciuni şi cu ponegreli şi cu iscodiri de-ale tale?* CARAGIALE, la CADE.

PONEGRÍ, *ponegresc,* vb. IV. Tranz. A vorbi (pe cineva) de rău; a bîrfi, a defăima. *O ponegrea pe mamă în faţa copilei.* PAS, Z. I 183. *Vai, se tîngui ea, cît mă cleveti şi mă ponegri satul pentru copilul meu!* SADOVEANU, M. C. 173. *Văd şi eu că am greşit de-am ponegrit-o aşa de tare către dumneata.* CREANGĂ, P. 134.

— Variantă: **ponigrí** (BRĂTESCU-VOINEŞTI, la CADE) vb. IV.

PONEGRÍRE, *ponegriri,* s. f. Acţiunea de a p o n e g r i şi rezultatul ei; bîrfire, defăimare. *Un om care iubeşte îşi varsă focul împotriva iubitei sale... exagerînd în ponegrire, cum exagerase înainte în idealizare.* GHEREA, ST. CR. I 153.

PONEGRÎT, -Ă, *ponegriţi, -te,* adj. Bîrfit, defăimat.

PONEGRITÓR, -OÁRE, *ponegritori, -oare,* adj. Care cuprinde o defăimare; calomnios. ✦ (Substantivat) Persoană care calomniază. *Acelaşi împletitor de laude dibace poate fi însă un aspru ponegritor al duşmanilor domnului său.* IORGA, L. I 232.

PÓNEI, *ponei,* s. m. Cal de rasă englezească, mic şi cu părul lung.

PONEVÓS, -OÁSĂ adj. v. **ponivos.**

PONGOSÍ, *pongosesc,* vb. IV. T r a n z. (Regional) A împunge cu acul, a coase. *În unele părţi... cusutul mai poartă numele de pongosit (verb: a pongosi).* PAMFILE, I. C. 346.

PONGOSÍT s. n. Acţiunea de a p o n g o s i; cusut.

PONIGRÍ vb. IV v. **ponegri.**

PONIHÓS, -OÁSĂ adj. v. **ponivos.**

PONÍV, -Ă, *ponivi, -e,* adj. (Regional) Ponivos. *Tot care n-are minte ponivă... Trebuie să vadă, să înţăleagă Că Vlad-vodă au făcut cu noi şagă.* BUDAI-DELEANU, Ţ. 193.

PONIVÓS, -OÁSĂ, *ponivoşi, -oase,* adj. (Rar, şi în forma *ponihos)* Care are un defect de vedere, care nu vede bine, miop; cu urdori la ochi, urduros. *Iar morariul Unge carul, Morăriţa Tigăiţa, Moraru-i cam ponihos Şi dă untura pe jos!* MARIAN, S. 51. ✦ F i g. (Şi substantivat, mai ales ca termen de ocară) (Cel) care face lucrurile ca şi cînd n-ar vedea bine; prost, nătîng. *Uite cum se burzuluieşte ponihosul, bată-l dumnezeu.* REBREANU, I. 73. *Nu trînti obloanele, ponivosule, că nu sînt de fier.* DELAVRANCEA, H. TUD. 19.

— Variante: **ponevós, -oásă** (PANN, la CADE), **ponihós, -oásă** adj.

PONÓD, *ponoduri,* s. n. (Regional) Masă dată de familie la naşterea unui copil. *I s-a născut primul copil lui Vasile — nu ne-a chemat la ponod.* STANCU, D. 28.

PONÓR, *ponoare,* s. n. Coastă prăpăstioasă formată prin prăbuşirea, ruperea sau alunecarea unor straturi; povîrniş. V. r î p ă. *Spre dreapta se adîncea un ponor.* SADOVEANU, V. F. 44. *A trecut întîi o boare Pe deasupra viilor, Şi-a furat de prin ponoare Puful păpădiilor.* TOPÎRCEANU, P. 150. *S-au aflat la Movilău De Codreanul cela rău Că se primblă prin ponoare, Prin patice fără soare.* ALECSANDRI, P. P. 86.

PONORÍ, *ponorăsc,* vb. IV. R e f l. (Regional, despre terenuri) A se prăbuşi; a se surpa. *Din pricina ploilor, malul, care e înalt în locurile acelea ca de vreo patruzeci de picioare, se ponorîse şi casa era în primejdie să rămîie dinspre apă fără părete.* CONTEMPORANUL, IV 303. *Tradiţiunea spune... că odinioară ar fi fost două movile egale, apropiate, care s-au ponorît una către alta.* ODOBESCU, S. II 182. ✧ T r a n z. F i g. *Un potop de grindină colţuroasă şi mare cît ouăle de giscă începu să fie izbit de sus cu aşa putere, că ponora pădurea şi lovea de moarte tot ce întîlnea.* VISSARION, B. 223.

PONORÎT, -Ă, *ponoriţi, -te,* adj. (Despre terenuri) Prăbuşit, surpat; abrupt, repede. *Pe o cărare ponorîtă, printre salcîmi, coborîrăm din şosea în vale, în via părăginită.* SADOVEANU, O. VIII 58. *Locurile rele şi ponorîte au făcut pe cărăuşi să recurgă la un mod barbar de a transporta dulapii din vatra cherestelei la Sinaia.* VLAHUŢĂ, O. A. III 50.

PONORÎTÚRĂ, *ponorîturi,* s. f. (Rar) Loc ponorît, surpătură.

PONÓS, *ponoase* şi *ponosuri,* s. n. **1.** Injurie, blam, hulă, clevetire; insultă, calomnie. *Născocesc adesea ponoase şi porecle, uneori binemeritate.* I. BOTEZ, ŞC. 118. *N-avea să scoată capul în lume Sultănica, ea, care de bună ce era, şi-ar fi dat şi dumicatul din gură, că începeau şuşuitul şi ponoasele.* DELAVRANCEA, S. 14. *Era să-l las, măicuţă, Cu gluma şi să tac Era să ţip obraznic, Ori ce era să fac? Şi tot pe mine, biata, Şi vină şi ponos!* COŞBUC, P. I 266. ✧ (În construcţie cu verbele «a rămîne», «a trage», «a purta») *Cînd se întoarse de la oaste, împăratul Amfitrion îşi găsi nevasta însărcinată... Acest împărat tăcu din gură şi primi să poarte ponosul.* ISPIRESCU, U. 17. ✧ E x p r. **A-i purta** (cuiva) **ponos** = a-i fi (cuiva) ciudă pe cineva, a purta (cuiva) pică. *Nu cumva pentru asta ai să-mi porţi ponos?* HOGAŞ, M. N. 199.

2. Cusur, vină. *Ori m-ai luat cu graba, să-mi scoţi la urmă niscaiva ponoase?* TOPÎRCEANU, B. 96. *Nu era aşa căscăund flăcăul acesta şi pe nedrept îi atîrnau de coadă acest ponos ceilalţi argaţi din sat.* ISPIRESCU, L. 230. *Bag însă de seamă că deviu din ce în ce mai exigent şi că nu fac alta decît a scoate mereu la mărunte ponoase cărţii tale.* ODOBESCU, S. III 38. ✦ Aluzie. *Ne şi trage cîte-un ibrişin pe la nas despre fata popii de la Folticenii Vechi: ba că-i fată cuminte, ba că-i bună de preuteasă, ba c-ar fi potrivită cu mine... şi cîte ponosuri şi tîlcuri de-a lui popa Buligă cel buclucaş.* CREANGĂ, A. 94.

3. Consecinţă neplăcută; necaz, povară, neajuns. *Este drept ca fiecare să poarte ponosul faptelor şi ziselor sale.* ODOBESCU, S. III 10. *El poartă ponosul Ş-altul roade osul.* PANN, P. V. I 82. *Unii cu foloasele, alţii cu ponoasele.* ✧ E x p r. **A-şi face ponos cu cineva** = a-şi face de lucru cu cineva, a-şi pune mintea cu cineva, a ajunge la neplăceri cu cineva. *Şi n-am fost slab şi nici fricos: Pe opt ţi-i dau grămadă jos, Dar m-am ferit să-mi fac ponos Cu toţi nebunii.* COŞBUC, P. I 199.

PONOSÍ, *ponosesc,* vb. IV. T r a n z. **1.** (Mai ales cu privire la obiecte de îmbrăcăminte) A face să-şi piardă faţa, culoarea; a murdări, a strica, a uza (prin purtare). *Surugiul îşi mistuise cuşma sa frumoasă subt şa, ca să nu i-o ponosească apa cerului.* SADOVEANU, Z. C. 189. *Tot zicea: ba că-i urît, ba că-şi ponoseşte (feţeleşte) picioarele şi penele.* ŞEZ. III 2. ✧ R e f l. *Cergi... perne... Trăistuţi nouă... S-or ponosi, Altele-n loc se vor noi.* SEVASTOS, N. 145.

2. A strica renumele cuiva, a defăima, a ponegri. *Cum văzu copilaşii aşa de frumoşi... ce să facă ca să ponosească pe doamna sa? Se duse numaidecît şi îngropă copilaşii.* ISPIRESCU, L. 63.

PONOSÍRE s. f. Acţiunea de a p o n o s i.

PONOSÎT, -Ă, *ponosiţi, -te,* adj. (Despre obiecte de îmbrăcăminte) Care şi-a pierdut forma sau culoarea; uzat, învechit; sărăcăcios. *Haine ponosite, ghete scîlciate, căciulă roasă pe margini, iată tot ce are domnul Inocenţiu Cocuz.* STANCU, D. 300. *Zicea că negoţul lui... merge din ce în ce mai bine: asta se şi vedea după îmineii scîlciaţi şi caftanul ponosit al bietului negustor.* SADOVEANU, O. I. 139. *Hainele despre care ţi-am vorbit sînt vechi şi ponosite şi armele ruginite.* CREANGĂ, P. 191. ✧ (Rar, despre alte obiecte) *Scoboram la vale pe o stradă lungă, largă şi dreaptă, cu capul plecat şi plin de gînduri, la o subţioară cu un teanc de cărţi ponosite.* HOGAŞ, M. N. 17.

PONOSLÁŞ, *ponoslaşi,* s. m. (Învechit şi regional) Reclamant. *Găsindu-l îl întrebă că ce jalbă are? Ponoslaşul, fără multă codire... îi spune verde frumos că are un vecin mare, puternic şi neîntrecut în frumuseţe.* MARIAN, INS. 413.

PONÓSLU, *ponosluri,* s. n. (Învechit şi regional) Pîră, reclamaţie. *I-a venit odată un ponoslu (pîră) că mai multe animale au purtare rea.* MARIAN, INS. 412.

PONOSLUÍ, *ponosluiesc,* vb. IV. Tranz. (Învechit şi regional) A vorbi (pe cineva) de rău; a da cuiva un nume de ocară, a ponegri, a defăima. *Flăcăul îşi vedea de ale sale... Şi tocmai pentru aceasta flăcăii şi ceilalţi argaţi îl ponosluia.* ISPIRESCU, L. 230. *Bade, nu mă celui, Că asear-am auzit Maică-ta cum m-a vorbit Şi cum m-a ponosluit.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 272.

PONOSLUÍRE s. f. (Învechit şi regional) Acţiunea de a ponosluí; pîră; defăimare, ocară.

PONOSLUITÓR, -OÁRE, *ponosluitori, -oare,* s. m. şi f. (Învechit şi regional) Ponosläş. *Se cam mai duse, spunîndu-i ponosluitorului că dimineaţă îi va chema de faţă.* MARIAN, INS. 413.

PONT[1], *ponţi,* s. m. (Franţuzism rar) Cel care pontează o sumă de bani la jocurile de noroc (în special la cărţi); pontator. *Ponţii, adică cei ce luptaseră pînă acum împotriva fericitului bancher, îşi consultau buzunarele secătuite... ca să-şi mai încerce o dată norocul.* EFTIMIU, N. 19. *Şi cu patru aş fi cîştigat; pontul avea: opt peste cinci.* DELAVRANCEA, S. 142.

PONT[2], *ponturi,* s. n. **I.** (Învechit) **1.** Punct (în spaţiu sau în timp); limită. *Logica este de a se opri la pontul unde un princip se loveşte cu alt princip.* RUSSO, S. 85. ◇ Loc. adv. (Familiar) **La pont** = la momentul potrivit, la timp, la ţanc. *Hrisanti are să vie tocmai la pont, că doar cunosc eu ce madea-i Hrisanti.* HOGAŞ, H. 37. *A, bravo, mi-ai venit la pont, şezi colea şi ascultă.* VLAHUŢĂ, O. A. III 25. *Ne culcăm frumuşel, nu prea tîrziu şi nici prea devreme, ca să ne putem scula dimineaţă la pont.* CARAGIALE, O. VII 32. ◇ Expr. **A pune pont** = a hotărî, a însemna locul potrivit (pentru ceva). *S-o dus la locul unde pusese ei pont de cu sară.* ŞEZ. III 3.

2. Articol, paragraf (dintr-o lege, dintr-un statut, dintr-o convenţie); p. ext. legea însăşi. *Aceasta era pe vremea boierescului: în urmă, cînd veni pontul* [de desfiinţare a boierescului] *se schimbă şi regula.* SEVASTOS, N. 342. *Slujitorii... îngrijesc, pentru toată siguranţia, odihna şi buna orînduială a tot oraşului, şi iarăşi pentru fieşcare deosibit, orînduiţi cu deosibite ponturi.* GOLESCU, Î. 51. ✧ Condiţie de învoială agricolă impusă ţăranilor. *Toţi cîţi ne-am întors în ţară din şcolile străine ne-am dat de misiune: dezrobirea ţăranilor de lanţurile iobăgiei, pontului şi clăcii.* KOGĂLNICEANU, S. A. 212.

3. Problemă sau parte a unei probleme în discuţie; idee, principiu care stă la baza unei discuţii; punct. *Limba noastră... nu este fără gramatică... şi fără ortografie; ci mai ales în acest pont al ortografiei întrece pe multe altele.* NEGRUZZI, S. I 5. *Proiectul acesta... ne dă şi măsura a trii ponturi ce au cîştigat conştiinţa obştească de astăzi.* RUSSO, S. 119. *Uite, cucoane, la pontul acesta nu mă unesc cu părerea domniei-tale.* FILIMON, C. 114. ◇ Loc. adv. (În legătură cu verbe de declaraţie) **Cu ponturi** = cu toate circumstanţele, cu toate amănuntele; în chip amănunţit. *Şi-i spuse cum ştiu mai cu ponturi, din fir în păr, toată întîmplarea.* RETEGANUL, P. V 11.

II. 1. Aluzie (răutăcioasă), ironie, împunsătură. *Dascălul Iov i-a făcut poate anume acest pont; dar el cu mintea la cîte şi cîte alte lucruri n-a băgat de samă.* SADOVEANU, P. M. 161. *Şi cîte ponturi şi ponosuri nu da dintr-însul de-i era şi lui lehamete cîteodată să se mai întîlnească cu cineva şi să-l mai stîrnească la vorbă.* CREANGĂ, A. 141. ◇ Expr. **A vorbi în ponturi** = a vorbi în pilde, a da să se înţeleagă pe departe. **A bate** (cuiva) **pontul** = a face aluzie la ceva, a da cuiva să înţeleagă. *Avea obicei ca în fiecare dimineaţă cînd se ducea la crîşmarul satului...* [să-i zică] *«bună dimineaţă şi-un rachiu». Cumătru-so, crîşmarul... îl cinstea în fiecare dimineaţă cu cîte un rachiu, după ce mai întîi ţiganul îi bătea pontul de mai sus.* I. CR. IV 61.

2. (În limbajul jucătorilor de cărţi) Numele uneia dintre cărţile de joc (considerată de obicei ca cea mai de valoare); p. ext. prilej favorabil la joc. ◇ Expr. **A-i face cuiva pontul...** = a trage pe cineva pe sfoară, a-i face cuiva o figură. *Şi zi, mă lucraşi, ai? Adică, dă-i cu bere, dă-i cu vin, nu pentru cinstea obrazului... pentru ca să-mi faci pontul cu scrisoarea.* CARAGIALE, O. I 140. (Argou) **A vînde pontul** = a destăinui cuiva un secret, (mai ales) a da indicaţii unui borfaş cu privire la locurile de unde se poate fura.

PONTÁ, *pontez,* vb. I. **1.** Tranz. A înregistra prezenţa muncitorilor la locul de muncă, pentru a avea evidenţa lor (în vederea calculării drepturilor lor de salariu).

2. Intranz. A pune o sumă de bani la un joc de noroc (în special la cărţi); a miza. *Le explicăm ce este* [acest joc de noroc] *şi nu le pretindem numaidecît să ponteze. Unora le place şi pontează.* SADOVEANU, B. 133. *În timpul jocului adeseori Frusinica îi dădea şi lui bani ca să ponteze.* CAMIL PETRESCU, O. II 110. *Unii scrîşneau din dinţi şi rupeau de necaz cărţile cu care pontau.* VLAHUŢĂ, O. A. III 170. ◇ Tranz. (Complementul indică suma pusă în joc) *E cu zaruri, domnule subprefect, şi cu numere cîştigătoare. Un om care are plăcere pontează un leu. Dacă cîştigă, îi plătesc şapte.* SADOVEANU, B. 133. ◇ Expr. **A ponta pe mîna cuiva** = a miza fără a participa efectiv la joc, folosind numai cartea altuia. *Prefectul juca pe cuvînt, dar pierduse şi în felul ăsta. Nimeni nu ponta pe mîna lui şi asta-l enerva, îl turbura, îl umilea.* DUMITRIU, N. 114.

PONTÁJ, *pontaje,* s. n. Acţiunea de a ponta **(1)**; înregistrare a prezenţei muncitorilor la locul de muncă. ◇ *Număr de pontaj* = număr de ordine înscris pe o mică placă, de obicei metalică, pe care muncitorul o depune la intrarea în fabrică, ca dovadă a prezenţei sale la locul de muncă. *Fişă de pontaj* = fişă personală, de obicei de carton, pe care se marchează zilnic în întreprinderi, manual sau mecanic, ora intrării şi a ieşirii muncitorilor. *Ceasornic de pontaj* v. ceasornic. *Tablou de pontaj* = panou prevăzut cu locuri sau căsuţe numerotate, pe care se aşază fişele personale, ca dovadă a prezenţei muncitorilor la lucru.

PONTÁRE, *pontări,* s. f. **1.** Acţiunea de a ponta **(1)**; marcare a timpului folosit în muncă de muncitorii din întreprinderi.

2. Mizare la jocurile de noroc.

PONTÁŞ, *pontaşi,* s. m. **1.** (Învechit, în regimul feudal din Muntenia şi Moldova) Ţăran sărac obligat să presteze un număr anumit de zile de muncă pentru moşier, în schimbul folosirii unei parcele de pămînt. *Aceştia ţipau mai tare decît aceia care aveau mii de fălci şi sute de pontaşi.* KOGĂLNICEANU, S. A. 225.

2. Partizan al desfiinţării pontului[2] **(I 2).** (Adjectival) *Fotografia reprezentînd pe deputaţii pontaşi.* KOGĂLNICEANU, S. A. 222.

PONTATÓR, *pontatori,* s. m. **1.** Persoană care înregistrează într-o întreprindere prezenţa muncitorilor la locul de muncă sau cantitatea produselor efectuate într-un anumit interval de timp. *Moise, îl întrebă brigadierul, tu eşti pontator... Cît zici tu că poate întoarce brigada noastră în toată campania?* MIHALE, O. 20.

2. Persoană care pontează bani la jocurile de noroc (în special la cărţi). *Bancherul avea noroc, grămada de bani creştea dinaintea lui, pontatorii erau fierţi.* VLAHUŢĂ, O. A. III 170. *Începu a lua seama pontatorilor săi şi îi văzu că umblau cu furat.* NEGRUZZI, S. I 86.

PÓNTĂ s. f. Depunerea ouălor de către păsări în cuib.

PONTÉFICE s. m. v. **pontifice.**

PÓNTIC, -Ă, *pontici, -e,* adj. (Astăzi rar, livresc) Din regiunea Pontului Euxin (numele Mării Negre în antichitate). *Între pustia apelor pontice şi meterezuri crescuseră în cinci ani sălcii răsfirate, în care cînta cucul, primăvara.* SADOVEANU, F. J. 239.

PONTÍF, *pontifi,* s. m. (În vechea Romă) Preot din colegiul sacerdotal suprem, însărcinat cu supravegherea cultului religios; (astăzi) prelat, episcop. ✧ *Suveranul pontif* (sau *pontiful roman*) = şeful bisericii catolice, papa. ✦ Fig. Persoană care are pretenţia de a fi o autoritate indiscutabilă într-un anumit domeniu. *Mă sfiam de toată lumea, de colegii cutezători şi guralivi... de profesorii, pontifi inaccesibili.* GALACTION, O. I 14.

PONTIFICÁL, -Ă, *pontificali, -e,* adj. Care ţine de pontif sau de autoritatea unui pontif; papal. *Scaunul pontifical.* ▭ *Prin mijlocirea cardinalului secretar se dădu lui Şincai... voia pontificală de a putea consulta orice carte pentru scopurile sale ştiinţifice.* IORGA, L. II 200.

PONTIFICÁT, *pontificate,* s. n. Demnitatea de papă; perioadă de timp în care un papă îşi exercită funcţia.

PONTÍFICE, *pontifici,* s. m. Pontif. *Măritul pontifice doreşte să-l urmez: Tu însă hotărăşte, şi eu adeverez.* MACEDONSKI, O. II 205.

— Variantă: (învechit) **pontéfice** (NEGRUZZI, S. I 273) s. m.

PONTÓN, *pontoane,* s. n. **1.** Ambarcaţie, plutitor sau ansamblu de plutitoare, fără mijloace de propulsie proprii, amenajate pentru a susţine o platformă de pod, o instalaţie, pentru a uşura acostarea navelor etc. *Găitan trase cu putere cîrma şi încet-încet ne depărtarăm de ponton, ocolind cu grijă trupurile cîtorva caice turceşti şi îndreptîndu-ne spre larg.* DUNĂREANU, CH. 131. *Printre pontoanele podului era loc de puteau trece şi o sută de luntriţe.* SLAVICI, O. II 12. ✦ Pod plutitor improvizat, a cărui platformă este susţinută de bărci sau de alte plutitoare legate între ele şi care e folosit la restabilirea urgentă a circulaţiei, ca pod provizoriu (sau ca pod militar). *Pentru aceasta însă, plutele şi pontoanele trebuiau aduse pe Olt şi coborîte pe Dunăre pînă la Zimnicea.* D. ZAMFIRESCU, R. 188.

2. Vas fără motor şi fără punte, care se remorchează la un vas cu motor şi cu care se transportă mărfurile dintr-un port sau se ancorează bastimentele mai mari. *Aştepta pe Ahile Harapul, care îi făgăduise să-l bage în lucru la pontonul vaporului postal.* BART, E. 298.

PONTONIÉR, *pontonieri,* s. m. **1.** Militar care face parte din trupele specializate pentru a executa treceri de rîuri, fluvii sau lacuri sau pentru a construi pontoane. *Într-un ceas vine un detaşament de pontonieri de la Bacău, cu luntri, cu grinzi, cu scînduri. Înainte de a înnopta, avem podul.* GALAN, Z. R. 88. *Pontonierii noştri nu sînt pregătiţi pentru o lucrare aşa de întinsă şi de costisitoare. Dacă trebuie să trecem Dunărea, s-o trecem, — numai să ne găsim întîi lemnăria.* D. ZAMFIRESCU, R. 209.

2. Funcţionar care face serviciul la un ponton.

— Pronunţat: *-ni-er.*

PONTUÍ, *pontuiesc,* vb. IV. Refl. reciproc. (Regional) A se înţepa cu vorba, a se tachina. *Tot la lună ne-ntîlnim Ş-atuncea ne pontuim.* ŞEZ. I 14.

PONŢIÁN s. n. Al doilea etaj al pliocenului, reprezentat în ţara noastră în special prin marne cenuşii, constituind un acoperiş protector ideal pentru zăcămintele de petrol.

— Pronunţat: *-ţi-an.*

POP, (1) *popi,* s. m., (2) *popuri,* s. n. **1.** Stîlp sau par de lemn care se foloseşte pentru a sprijini un zid, un planşeu, crăcile unui pom etc.; stîlp sau bară aşezată în poziţie verticală, care serveşte la susţinerea unei construcţii sau a unor piese dintr-o construcţie. *Îmi atrase mai ales luarea-aminte un păr tînăr, încărcat cu pere rumene, aşa de multe încît crengile trebuiseră să fie sprijinite cu popi.* SADOVEANU, O. VIII 60. *S-a aşezat mai departe, după un pop al prispei.* POPA, V. 49. *În colţul dimpotrivă şi sprijinit pe un pop de brad, se ridica un horn mic de vatră rece, pustie şi fără cenuşă.* HOGAŞ, M. N. 78.

2. Mănunchi de cînepă sau alte plante aşezate în picioare, ca să se usuce.

POPÁS, *popasuri,* s. n. **1.** Oprire (pentru odihnă) în timpul unui drum mai lung; şedere mai îndelungată într-un loc (în timpul unei călătorii). *Pînă a ajunge la Vieroş n-am avut nicăieri popas şi pace.* SADOVEANU, A. L. 16. *Zi şi noapte fără popas a tot umblat.* CARAGIALE, O. III 98. ✧ (În construcţie cu verbul «a face») *Săptămîni, au umblat aşa. Făceau popasuri lungi prin gări singuratece.* SADOVEANU, M. C. 84. *Mă hotărîi a petrece ceasurile de arşiţă ale zilei şi a-mi face popasul obişnuit în nenumăratele adăposturi de umbră verde şi tăinuită.* HOGAŞ, M. N. 58. ✧ Fig. *Nu au popasuri gîndurile mele, Sămînţa lor se zbate veşnic nouă.* GOGA, C. P. 6. *Bade, dorul de la tine, Peste multe dealuri vine Şi nicăiri nu s-alină... Nicăiri n-are popas Pîn'la mine la obraz.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 115. ✦ Pauză în timpul muncii, odihnă. *Şed minerii la popas Pe sub streşine de brazi Şi îmbucă de amiaz.* DEŞLIU, M. 46. *Popasul de amiază i se păru lung răzăşului.* SADOVEANU, O. VII 81. *Ş-o arat cît o arat Ş-o venit vremea de popas.* ŞEZ. III 241. ✧ Loc. adv. (Rar) **În popasuri** = cu pauze, alene. *După ce mai căscă un rînd, arhimandritul Glicherie se sculă în popasuri.* STĂNOIU, C. I. 74.

2. Locul unde se opreşte cineva spre a poposi. *Tăceau coborînd spre popas şi amurgul îl înfăşura cu cele din urmă străluciri.* SADOVEANU, O. I 16. *Pune caii la un olac. Alege unul bine ferecat. Şi la drum... Schimbă caii din popas în popas.* DELAVRANCEA, A. 141. ✦ Distanţă de parcurs între două opriri. *După ce merg un popas bun, se întîlnesc la un dîmb cu un cucoş.* ŞEZ. I 280.

POPÁZ s. m. (Cu sens colectiv) Seminţele negricioase şi otrăvitoare ale unei plante exotice *(Sabadilla officinalis)* cu întrebuinţări în medicină.

PÓPĂ, *popi,* s. m. **I. 1.** (Popular sau familiar; uneori cu sens depreciativ) Preot. *Vi se împotriveşte popa— deputatul cel mai statornic în sate al stărilor pe loc.* ARGHEZI, P. T. 12. *Un sărut păcat să fie? Numai popa să nu-l ştie, Căci te sperie cu iadul.* COŞBUC, P. I 99. *În veşmînt de catifele, un bondar rotund în pîntec Somnoros, pe nas, ca popii, glăsuieşte-ncet un cîntec.* EMINESCU, O. I 87. *Dă-ţi popă pintenii şi bate iapa cu călciile,* se zice cuiva care a împrumutat un lucru şi nu-l mai primeşte înapoi. ✧ Expr. **A plăti ca popa** = a plăti sigur. **Burtă de popă** v. burtă. **A i se duce** (sau **a-i merge**) **cuiva vestea ca de popă tuns** = a stîrni vîlvă cu o ispravă neobişnuită. *La iad ai tras un guleai* (= chef), *de ţi s-a dus vestea ca de popă tuns.* CREANGĂ, P. 319. **Calcă a popă,** se spune despre cel care, prin anumite atitudini, purtări sau înclinări, are asemănări cu un preot. *Ş-apoi intrat în asemenea şcoală, mai numai barba şi punga, bat-o pustia, te făcea să calci a popă!* CREANGĂ, A. 86. **A-şi găsi popa** = a-şi găsi naşul, v. naş. *Se vede că pîn'acuma le-a fost şi lor veleatul. Cu Ivan şi-au găsit popa.* CREANGĂ, P. 305. **A-i fi cuiva popa** = a-i veni cuiva de hac, a învăţa pe cineva minte; a fi naşul cuiva, v. naş. *Bine că ştiu. Că dacă-i vorba pe aşa, apoi eu ţi-s popa.* REBREANU, I. 57. *Aşteaptă, cîrjaliule, că eu îţi sînt popa de-acu.* ALECSANDRI, T. 636. **Nu e (bun) de... cum nu sînt eu de**

popă = nu e de loc potrivit, indicat pentru o muncă sau o sarcină. **Cum nu-s eu popă** (sau **cum nu mi-e mie a mă face popă**), se zice ca asigurare că un lucru nu poate fi făcut, nu se va face, nu se va întîmpla. *Nu iei tu pe Ilinica, cum nu-s eu popă.* VLAHUȚĂ, N. 129. *Cît cei pe car, bade, zise Oșlobanu, căruia nu-i era a cumpăra lemne cum nu mi-e mie acum a mă face popă.* CREANGĂ, A. 82. **A da ortul popii** v. o r t. ◇ Compus: **săpunul-popii** = odagaci.

2. Numele uneia dintre cărțile de joc; rigă, rege, crai. *Dă-mi un zece ochi, un popă, o preoteasă sau orice altă carte.* FILIMON, C. 154. ◇ *Popa-prostul* = numele unui joc de cărți. *Uite popa, nu e popa* = numele unui joc de cărți; p. e x t. se spune cînd o situație se schimbă în fiecare moment sau cînd cineva își schimbă spusele în fiecare moment; cînd așa, cînd așa, ba e albă, ba e neagră. *Mulți țărani, după ce vindeau vita, ori ce aveau în car, pierdeau apoi, tot în obor, toți banii la «uite popa, nu e popa».* CAMIL PETRESCU, O. II 49.

II. (La jocul de popice) Popicul cel mai mare care se așază în mijlocul celorlalte.

POPÉNCHI s. m. Nume dat la două specii de ciuperci comestibile *(Coprinus atramentarius* și *Coprinus comatus).*

POPÉSC, -EÁSCĂ, *popești,* adj. (Popular și familiar; uneori cu sens depreciativ) De popă; preoțesc. *Fiule, zise împăratul șerpilor cu un glas popesc, îmi pare bine, fiule.* REȚEGANUL, P. V 7. *Frunză verde lemn domnesc, Am drăguț fecior popesc.* HODOȘ, P. P. 67. ◇ *Mere popești* = specie de mere dulci și gustoase. *Pere popești* = specie de pere dulci, de culoare galbenă. ✦ F i g. (Despre unele obiecte sau acțiuni) Mare ca dimensiuni, ca proporții, ca intensitate. *Se ștergea la ochi cu o basma popească.* PAS, Z. I 28. *Nemaifiind supărat de nimene, trage Ivan un somn de cele popești.* CREANGĂ, P. 303.

POPÉȘTE adv. (Popular sau familiar; cu sens depreciativ) Ca popii. *Ca să ne dea o dovadă de chemarea sa pentru viața schimnicească, bălmăji pe nas, popește... un deșănțat amestec de cîntări bisericești și de cîntece de lume.* M. I. CARAGIALE, C. 117. ◇ E x p r. **A călca popește** = a-și da ifose, a face pe grozavul. *Carte nu știe, dar calcă popește.* PANN, P. V. III 28. ✦ (În legătură cu verbele «a dormi» sau «a mînca») Strașnic, zdravăn. *Se ospătă bine, mîncă și beu boiereșteș, apoi dormi una popește și numai după aceea încălecă.* REȚEGANUL, P. III 47.

POPÍ, *popesc,* vb. IV. T r a n z. (Popular sau familiar; uneori cu sens depreciativ) A face (pe cineva) popă; a preoți, a hirotonisi. *Popa are și el doi băieți la seminar, pe care, mai tîrziu, are să-i popească.* STANCU, D. 34. *Uite, de-ar fi lege-n țară Să popim pe toți aceia Cari fac vinului ocară.* COȘBUC, P. I 204. *Cum s-a simțit Că e popit, Pe toți țiganii că-i cheamă Și de spovadă-i întreabă.* MARIAN, S. 303.

POPÍC, *popice,* s. n. **1.** Fiecare dintre cele nouă bucăți de lemn lunguiețe și rotunjite la strung, opt dintre ele fiind așezate în jurul celei mai mari (v. p o p ă **(II)**), pe care jucătorii caută să le răstoarne de la distanță cu o bilă de lemn aruncată pe un culoar; (la pl.) jocul cu piesele descrise mai sus. *Mă invită ca de obicei, duminica și sărbătoarea... la o partidă de popice.* CAMIL PETRESCU, U. N. 246.

2. Piesă mică de lemn, folosită ca proptea în construcția tunelurilor.

— Variantă: (Mold.) **popícă,** *popici* (DEMETRIUS, C. 15), s. f.

POPICÁR, *popicari,* s. m. Jucător de popice.

POPÍCĂ s. f. v. **popic.**

POPICĂRÍE, *popicării,* s. f. Locul (sau localul) unde se joacă popice; terenul împreună cu popicele și bilele necesare jocului.

POPÍCI, *popici,* s. m. Butuc de lemn cu trei ramificații, care formează scaunul vîrtelniței.

POPÍE s. f. (Popular sau familiar; uneori cu sens depreciativ) Demnitatea de popă, funcția pe care o îndeplinește popa. *Nu-i rău, măi Ștefane, să știe și băiatul tău oleacă de carte, nu numaidecît pentru popie, cum chiteșteș Smaranda, că și popia are multe năcăfale.* CREANGĂ, A. 22. *Stoian Șoimul, popă vechi... Ce s-au lăsat de popie Și de sfînta leturghie De s-au dat în haiducie.* ALECSANDRI, P. P. 97.

POPÍME s. f. (De obicei cu sens depreciativ) Mulțime de popi; preoțime. *Popimea își răzbună într-un mod curios: nici într-o monastire a Moldovei nu ni s-a întîmplat a găsi portretul lui Ion-vodă.* HASDEU, I. V. 39.

POPINDÓC s. m. v. **popîndoc**[1].

POPISTRÁ, *popistrez,* vb. I. T r a n z. (Regional) A împestrița. *Bat vrăbii în geam. Vrăbii cenușii ca văzduhul... Uite, una are gușă popistrată cu boabe roșii.* STANCU, D. 72.

POPÍC interj. Exclamație care se rostește la apariția neașteptată a cuiva; tronc, hop. *Mai știi păcatul, poate să-ți iasă înainte vreun iepure ceva... și popîc! m-oi trezi cu tine-acasă, ca și cu frate-tău.* CREANGĂ, P. 187. ◇ (Adverbial) *Bine-am găsit, giupîneasă. — Piei, drace!... Da de unde-ai ieșit deodată popîc, chir Manoli?* ALECSANDRI, T. I 343.

POPÎLNÍ, *popîlnesc,* vb. IV. T r a n z. (Regional, cu privire la un vas) A umple pînă la refuz. *O popîlnișI, n-o pune popîlnită oala la foc.* I. CR. VIII 187.

POPÍLNIC s. m. (Bot.) Pochirnic. *Verde foaie popîlnic, Ce cați mîndro pe colnic?* ȘEZ. XV 108.

— Accentuat și: *popîlnic.*

POPÎLNÍT, -Ă, *popîlniți, -te,* adj. (Regional, despre un vas) Plin pînă la refuz. *N-o pune popîlnită oala la foc.* I. CR. VIII 187.

POPÎNDÁCI s. m. pl. Formații vegetale alcătuite din rogozuri, care cresc în grupuri izolate în bălțile din cîmpia Dunării, avînd din depărtare aspectul unor mici insule. V. p l a v i e.

POPÎNDĂU, *popîndăi,* s. m. Mic mamifer de stepă din ordinul rozătoarelor, cu ochii mari și coada stufoasă, care trăiește în galerii subterane *(Citellus citellus). Un popîndău... s-a sprijinit în coadă în mijlocul șoselii.* V. ROM. octombrie 1953, 31. *Găurile acelea sînt găuri de popîndău.* CAMIL PETRESCU, O. II 155. ◇ E x p r. **A sta popîndău** = a sta drept, nemișcat, în fața sau în drumul cuiva. ✦ Sperietoare de păsări, momîie.

POPÎNDÓC[1], *popîndoci,* s. m. Popîndău. *Îndată se arătă în lumină Traian «Băiatu», ieșit ca un popîndoc din ascunzătoare.* SADOVEANU, P. M. 37.

— Variantă: **popindóc** s. m.

POPÎNDÓC[2]**, -OÁCĂ,** *popîndoci, -oace,* adj. (Familiar) Mic de statură; scund. *O fată popîndoacă.* ✦ (Substantivat, familiar) Copil. *Nu este casă care să n-aibă trei-patru popîndoci de toate vîrstele.* GÎRLEANU, la CADE.

— Variantă: **popondóc, -oácă** adj.

POPLÍN, *poplinuri,* s. n. **1.** Țesătură lucioasă de bumbac mercerizat, caracterizată prin aceea că are firele de urzeală mult mai subțiri decît cele de bătătură, fiind folosită mai ales pentru cămăși bărbătești sau pentru îmbrăcăminte ușoară femeiască.

2. Țesătură cu urzeala de mătase și cu bătătura de lînă. *Poplin de lînă.*

PÓPOL s. m. v. **popul.**

POPONDÉŢ, *popondeţe,* s. n. Sperietoare de păsări, momîie. *O cruce de prăjină cu braţele-ntinse, legate cu un crîmpei de funie de tei, purtînd în vîrf, drept cap, o veche oală spartă... Era un popondeţ!* CARAGIALE, N. F. 34.

POPONDÓC, -OÁCĂ adj. v. **popîndoc**[2].

POPONEÁŢĂ s. f. v. **poponeţ.**

POPONÉTE s. m. v. **poponeţ.**

POPONÉŢ, (1) *poponeţi,* s. m., (2, 3, 4) *poponeţe,* s. n. 1. (Zool.) Şoarece de cîmp şi de pădure, lung de aproximativ 12 cm, cu spinarea roşcată şi pîntecele alb, care are obiceiul să stea în două picioare; trăieşte în galerii subterane, de unde iese după hrană, făcînd stricăciuni pe ogoare *(Apodemus sylvaticus).* ✧ Expr. **A sta** (sau **a rămîne**) **poponeţ** = a sta (sau a rămîne) în picioare, drept, nemişcat, înţepenit. *Un fedeleş de vin stătea poponeţ alături, ca un pitic al tainiţelor pădurii, care anume luase acea înfăţişare.* SADOVEANU, F. J. 83. *După ce m-a doftorit, am rămas un timp poponeţ în marginea patului.* id. N. F. 87. **A veni poponeţ** = a veni ca din senin, tam-nisam; a da buzna (peste cineva). **A seoate poponeţ** = a scoate gata făcut, aranjat. *Şi-apoi lasă-te în conta sfinţiei-sale, că te scoate poponeţ ca din cutie.* CREANGĂ, O. A. 73.

2. Opaiţ, sfeşnic. *Pe vatră clipea, mijind, un capăt de lumînare de său într-un poponeţ de lut.* HOGAŞ, M. N. 78. *Dacă doar nu-s un poponeţ să m-aprind şi să mă sting pe mică pe ceas.* ALECSANDRI, T. 814.

3. Momîie de speriat păsările; sperietoare.

4. (Familiar) Şezut, dos. *O femeie dregea pantalonii rupţi ai unui băiat... fără să-l dezbrace, ci răsturnîndu-l cu capul în jos şi punîndu-i poponeţul deasupra maşinii de cusut.* PAS, Z. I 196.

— Variante: **poponéte** s. m., **poponeáţă** s. f.

POPÓR, *popoare,* s. n. 1. Totalitatea locuitorilor unei ţări, cetăţenii unui stat; norod. *Poporul romîn.* ▭ *M-am bătut pentru ca de acum niciodată Popoarele lumii să nu se mai bată.* DEŞLIU, G. 43. *Eram un copilandru, Din codri vechi de brad Flămînzii ochi rotindu-i, eu mistuiam pămîntul, Eu răzvrăteam imperii, popoarele cu gîndul.* EMINESCU, O. I 88. *Într-o republică, poporul nu ascultă decît de slujbaşii aleşi de dînsul chiar, cu trudă hotărîtă şi pe vreme hotărîtă.* BĂLCESCU, O. I 350. ✧ (Cu determinări restrictive) *Poporul muncitor.* ✦ (Ist.) Colectivitate umană superioară tribului şi anterioară naţiunii, ai cărei membri locuiau pe acelaşi teritoriu, vorbeau aceeaşi limbă şi aveau aceeaşi tradiţie culturală. *Formarea poporului nostru şi formarea limbii lui sînt indisolubil legate una de alta.* CONTEMPORANUL, S. II, 1956, nr. 483, 1/1.

2. (În orînduirile bazate pe clase) Masa muncitorilor, care formează grosul populaţiei; (cu sens restrîns) ţărănimea. *Putem privi puţin şi noi... Mie chiar îmi plac petrecerile poporului.* REBREANU, I. 22. *Autorul profund... al operei lui Creangă e poporul; concepţiile lui Creangă sînt ale poporului.* IBRĂILEANU, S. 156. *Ş-acele milioane, ce în grămezi luxoase Sînt strînse la bogatul, pe cel sărac apasă, Şi-s supte din sudoarea prostitului popor.* EMINESCU, O. I 59. ✧ *Poporul de jos,* numire dispreţuitoare dată de clasa dominantă claselor exploatate. ✧ Loc. adj. **Din popor** = care face parte din masa, din grosul poporului muncitor, al ţărănimii. *Curtea era plină de lume din popor care aştepta.* CAMIL PETRESCU, O. II 486. *Ca orice fată din popor, nu se temea de întuneric.* AGÎRBICEANU, S. P. 40. *Şi el e d-ai noştri, băiat din popor.* CARAGIALE, O. I 52.

3. Număr nedefinit de persoane; mulţime, public. *Un popor de copii se adunase în jurul tractoarelor.* DUMITRIU, V. L. 118. *Şi scamatorul a întins săbiile poporului.* SAHIA, N. 37. ✧ Fig. *Nenumărat în păduri s-adună poporul de pasări.* COŞBUC, P. II 6. *Un popor de stînci se ridică din fundul rîului clocotitor.* VLAHUŢĂ, O. A. 418. *Mii de fluturi mici albaştri, mii de roiuri de albine Curg în rîuri sclipitoare peste flori de miere pline, Împlu aerul văratic de mireasmă şi răcoare A popoarelor de muşte sărbători murmuitoare.* EMINESCU, O. I 85.

4. (Învechit) Totalitatea credincioşilor care aparţin aceluiaşi cult, (prin restricţie) aceleiaşi parohii; enoriaşi, parohieni, poporani.

POPORÁL, -Ă, *poporali, -e,* adj. (Învechit) Popular, poporan. *Poveşti poporale româneşti* [titlu]. SBIERA. *Cui nu-i place un cîntec poporal editat de prietenul meu Alecsandri?* RUSSO, S. 15. *Poezia poporală este întîia fază a civilizaţiei unui neam ce se trezeşte la lumina vieţii.* id. O. 166.

POPORÁN[1]**, -Ă,** *poporani, -e,* adj. Popular. *Întîmpinară neapărat o mare greutate de a exprima pre limba necultivată şi cu totul poporană a românilor, atîtea idei de ordine mai înălţată.* ODOBESCU, S. I 365. *Multe parascovenii — de mi-e iertat a împrumuta astă zicere poporană — are limba noastră.* NEGRUZZI, S. I 258.

POPORÁN[2]**, -Ă,** *poporani, -e,* s. m. şi f. 1. (Mai ales la m. pl.) Credincios care aparţine unei parohii; enoriaş, parohian. (Cu pronunţare regională) *Cînd avea el chef, îl auzeam şi noi, poporănii, cum îşi înalţă glasu-i dulce de tenor.* SADOVEANU, E. 126. *Preoţi şi dascăli şi poporăni ca aceia de făceau mare cinste satului lor.* CREANGĂ, O. A. 33.

2. (Rar) Locuitor al satului; sătean, ţăran. *Pe-averi de voievozi se vede suveran... Ajunge-al lumii domn din fiu de poporan.* MACEDONSKI, O. I 102.

— Variantă: **poporeán, -ă** (CONTEMPORANUL, III 650) s. m. şi f.

POPORANÍSM s. n. 1. Curent politic-cultural apărut în ţara noastră la sfîrşitul secolului al XIX-lea care, sub influenţa narodnicismului, a urmărit ridicarea culturală, economică şi politică a ţărănimii, considerînd-o drept elementul de bază al naţiunii şi factorul hotărîtor în crearea culturii naţionale. *Articolul atrage atenţia asupra democratismului sincer al lui Ibrăileanu, din nefericire indus în eroare de poporanism.* V. ROM. martie 1955, 262.

2. Apropiere de popor, preocupare, grijă faţă de problemele poporului. *Această lipsă de poporanism este încă o notă care apropie pe C. Negruzzi de d. Maiorescu.* IBRĂILEANU, SP. CR. 115.

POPORANÍST, -Ă, *poporanişti, -ste,* adj. 1. Referitor la poporanism, care ţine de poporanism; (despre persoane) adept al poporanismului. (Substantivat) [Ibrăileanu] *va fi cel care va înţelege valoarea lui Calistrat Hogaş... va descoperi pe Topîrceanu şi va «lansa» pe mulţi alţi tineri scriitori, acum de mult intraţi în istoria literaturii noastre, — şi nu ca «poporanişti».* V. ROM. septembrie 1954, 156.

2. Care este apropiat de popor, care preţuieşte produsele culturii populare. *C. Negruzzi a fost mai raţionalist în privinţa limbii, pentru că a fost mult mai puţin poporanist decît A. Russo.* IBRĂILEANU, SP. CR. 115.

POPORANIZÁRE, *poporanizări,* s. f. (Neobişnuit) Apropiere de felul de a fi al poporului. *Ni se pare interesant a releva o idee pe care Eminescu a exprimat-o în treacăt... Este poporanizarea limbii ştiinţifice de către intelectualii satelor.* IBRĂILEANU, SP. CR. 165.

POPORÁŢIE, *poporaţii,* s. f. (Şi în forma *poporaţiune*) 1. (Ist.) Colectivitate umană superioară tribului şi anterioară naţiunii, ai cărei membri locuiau pe acelaşi teritoriu, vorbeau aceeaşi limbă şi aveau aceeaşi tradiţie culturală. V. popor.

2. (Învechit) Populaţie. *Deopotrivă cu şcoala este... folositoare şi instituirea de bănci rurale, pentru deşteptarea şi ridicarea poporaţiunii săteşti.* ODOBESCU, S. A. 480.

✦ Număr mare de oameni, mulţime; popor (3). *Această ţiaţă mare... se acoperi în curînd cu sute de panere pline de provizii şi cu o poporaţie de precupeţi veniţi de la ţară.* ALECSANDRI, O. 285.

— Variantă: **poporaţiúne** s. f.

POPORAŢIÚNE s. f. v. **poporaţie.**

POPOREÁN, -Ă s. m. şi f. v. **poporan²**.

POPORÍME s. f. (Învechit) Popor, norod, mulţime; populaţie. *Alerga poporimea din toate părţile, cu mic, cu mare.* ISPIRESCU, L. 141. *Să fi văzut... banda de căluşari, care venise tocmai de pe malul Mureşului să inimeze poporimea din Braşov, în acele zile solemne, prin dansurile ei minunate.* ODOBESCU, S. I 468. *Vechiul Luvru e deschis Poporimei din Paris Care aleargă să privească Armia cavalerească.* ALECSANDRI, P. II 83.

POPORÓS, -OÁSĂ, *poporoşi, -oase,* adj. (Învechit) Cu populaţie multă; populat. *Am cetăţi bogate foarte, Golconda şi Caşemirul, Damascul viteaz, războinic, poporosul Ispahan.* NEGRUZZI, S. II 131.

POPOSÍ, *poposesc,* vb. IV. Intranz. **1.** A se opri (de obicei pentru puţin timp) în cursul unei plimbări, al unei călătorii, al unui marş, al unei incursiuni, pentru a se odihni; a face un popas. *Veneau din zori scîrţiind carele încărcate şi poposeau sub sălciile care împrejmuiau moara, aşteptînd să-şi macine grăunţele.* ANGHELIOSIF, C. L. 24. *De la o vreme, fiindu-le foame, poposesc la umbra unei răchiţi pletoase.* CREANGĂ, O. A. 266. *Vorbind aşa, au ajuns aproape de Tecuci, unde poposiră la o dumbravă.* NEGRUZZI, S. I 138. ✧ (Despre păsări zburătoare) *Numai ici-colo poposeau cîrduri de ciori.* REBREANU, R. I 70. *Colini de deal moldovenesc, Cu vii, cu crame şi podgorii, La care toamna poposesc Din zborul lor săltat, prigorii.* D. BOTEZ, F. S. 7. ✧ Fig. *Dorul... Peste multe dealuri vine Şi se bagă-n sin la mine; Nicăiri nu poposeşte Pînă unde mă găseşte.* ŞEZ. I 46. ✦ A trage undeva, a mînea. *Spre seară au ajuns la tîrg şi au poposit în ograda stăpînului.* GÎRLEANU, L. 28. ✦ Tranz. (Neobişnuit) A da ospitalitate celui care face popas. *Cîţi boieri au pribegit, Dobrişean că i-a oprit, Şi la el i-a poposit Şi-n ciobani i-a străvestit.* TEODORESCU, P. P. 474.

2. A se opri într-un loc cu o treabă, cu un interes. *Îmi pare rău, domnule Mînecuţă, zice preotul... că nu putem poposi la un pahar dulce.* SADOVEANU, P. M. 168. *Cum a văzut pe Harap-Alb poposind la uşa ei, pe loc l-a întîmpinat cu blîndeţă.* CREANGĂ, P. 221.

POPOTÁR, *popotari,* s. m. Militar care se ocupă de popota ofiţerilor. *Vine soldatul popotar al regimentului şi e primit cu strigăte vesele.* CAMIL PETRESCU, U. N. 315.

POPÓTĂ, *popote,* s. f. Cantina ofiţerilor, local unde ofiţerii iau masa în comun. *Auzise, de-atîtea ori, la popotă, glume nesărate, triviale şi totdeauna se prefăcea că nu le aude.* CAMILAR, N. I 155. *Făcuse un drum la Bucureşti numai să obţină de la corp mutarea unui bucătar special la popota regimentului.* C. PETRESCU, Î. I 8. *Ahmet Mamet... a furat două pîini de la popota ofiţerilor.* SAHIA, N. 114.

POPREÁLĂ, *popreli* şi *poprele,* s. f. **1.** (Învechit) Oprire, împiedicare, oprelişte, interzicere. *Carul vătafului Alexandru a sosit pe uscat, fără poprele.* ODOBESCU, S. A. 293. *Vine un moment al anului cînd d-odată vînătoarea se închide... iar vînătorilor li se impune pedeapsa poprelii.* id. ib. 331.

2. (Arhaizant) Reţinere provizorie pe timpul cercetării penale, de către autoritatea legală. *Va fi făcut vreo poznă. Stă la popreală.* SADOVEANU, B. 41. ✧ Expr. **A pune** (pe cineva) **la popreală** = a aresta, a ţine la arest; a băga la închisoare. *Dumneata n-ai să strigi, fiindcă te pun la popreală în casă şi-ţi aşez doi dorobanţi la poartă.* PAS, L. I 39. *M-au întrebat unde mă duc; le-am spus numaidecît; mi-au luat vînatul şi peştele şi m-au pus la popreală.* SADOVEANU, F. J. 12. *Împăratul puse deocamdată la popreală pe cei trei fraţi, îi găzdui şi ospătă împărăteşte, dar nu le dete voie să se depărteze.* POPESCU, B. II 63.

POPRÍ, *popresc,* vb. IV. Tranz. **1.** A opri, a reţine, a împiedica, a interzice. *Întăi am venit ca să tăiem şi să poprim lăptocul morii tale.* SADOVEANU, N. P. 109. *Eu zbor în stînga şi-n dreapta, ca voioasa ciocîrlie Pe care n-o mai popreşte ferecata colivie.* HASDEU, R. V. 14. *Intrarea în lagăr a oamenilor particulari nu era oprită nici ziua, nici noaptea, dacă ei cunoşteau cuvîntul de ordin.* FILIMON, C. 271. ✧ Refl. pas. *Vitele vor fi slobode pînă la 1 martie 1867, cînd se popresc ţarinele.* I. IONESCU, M. 291.

2. A face poprire (2); a sechestra. (Refl. pas.) *Dacă intră pe proprietatea cuiva şi strică, fie ce-o fi: vită, tractor, gîscă, se popreşte!* GALAN, B. I 128.

3. A aresta. *Nu se poate înfăţişa cu uşurinţă în vederea lumii, ca să nu-l poprească străjile.* SADOVEANU, N. P. 181.

4. (Mold., Bucov.) A propti, a sprijini, a rezema. *Cuţui i se puse în faţă, poprindu-l cu braţele încordate, ca pe un mal.* SADOVEANU, B. 284.

POPRÍRE, *popriri,* s. f. Acţiunea de a (se) popri şi rezultatul ei.

1. Oprire, reţinere, împiedicare, interzicere.

2. Procedură prin care un creditor face indisponibilă în mîinile unui terţ o sumă de bani pe care acel terţ urma s-o plătească debitorului; reţinere din salariul cuiva (în contul unei datorii); sechestru. *Deputatul, care pîndea, îi face simbătă poprire la bancă.* CAMIL PETRESCU, U. N. 49.

POPRÍT, -Ă, *popriţi, -te,* adj. **1.** Oprit, interzis.

2. (Despre persoane) Reţinut, închis, arestat.

3. Pus sub sechestru.

POPRITOÁRE, *popritori,* s. f. Lanţ, frînghie etc. care serveşte pentru a opri, a împiedica sau a reţine ceva; opritoare. ✦ Parte a hamului cu care se opresc din mers caii.

POPRITÓR, -OÁRE, *popritori, -oare,* adj. Care sechestrează, care are putere de sechestru. *Sarcină popritoare asupra unui imobil.*

PÓPUL, *populi,* s. m. (Învechit) Popor. *Originea poeziei atinge leagănul civilizaţiei populilor.* BOLLIAC, O. 33.

— Variantă: **pópol,** *popoli* (RUSSO, S. 97, ALEXANDRESCU, P. 151), s. m.

POPULÁ, *populez,* vb. I. Tranz. A aduce, a aşeza locuitori pe un teritoriu, a umple cu locuitori. *A popula o regiune pustie.* ▭ *Sămănase colonii pe toate coastele Mediteranei şi populase pe vremuri insulele Baleare.* BART, S. M. 47. ✧ Fig. *Am evitat tot ce mi se părea că m-ar putea sustrage de la misiunea mea. De la misiunea de a popula lumea cu încă vro cîteva duzini de fantoşe.* C. PETRESCU, C. V. 25. *Poporul romîn, cum sînt de altmintrelea toate popoarele la un anumit stadiu al dezvoltării lor, în baladele sale îşi populează lumea cu eroi, prinţi, împăraţi, zîne, vrăjitori, mai presus de fire.* GHEREA, ST. CR. III 314. ✦ A aduce animale într-o regiune (unde nu se găseau sau erau prea puţine).

POPULÁR, -Ă, *populari, -e,* adj. **1.** Care se referă la popor, care provine din popor, care aparţine poporului, care serveşte interesele poporului. *Numai partidul clasei muncitoare, partid cu adevărat popular, a cărui politică corespunde intereselor vitale ale maselor, numai puterea populară, rod al luptei eroice, pline de sacrificii, a poporului — îşi pot îngădui să încurajeze şi să dezvolte autocritica şi critica de jos.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2716. ✧ (În

denumirea unor funcţii şi instituţii de stat şi obşteşti) *Sfat popular. Asesor popular.* ▭ *Camioanele verzi ale miliţiei populare stăteau cu păturile pe bot, să nu înghețe motoarele.* DUMITRIU, V. L. 68. *Sînt acum la universitatea populară a scriitorilor.* SAHIA, U.R.S.S. 195. ✧ *Democraţie populară* v. democraţie.

2. Creat de popor, specific unui popor, caracteristic culturii lui. *Poezie populară.* ▭ *Ţara Făgăraşului este un vast laborator de poezie populară.* BOGZA, C. O. 275. *Greşeala este că începe neamul cu şcoalele Ardealului şi nu cu şcoala limbei... cînticilor populare.* RUSSO, S. 65. ✧ *Etimologie populară* v. etimologie.

3. Făcut pentru popor, pe înţelesul (gustul, măsura) tuturor, accesibil tuturor. *Se obligă la fiecare ediţie a-mi trimite de fiecare volum al meu cîte patruzeci (40) exemplare ediţie populară şi cîte (10) zece exemplare de lux.* CARAGIALE, O. VII 516. *În prelegeri populare idealele le apăr.* EMINESCU, N. 43.

4. Iubit de popor, care se bucură de simpatia, considerația, respectul opiniei publice, de succes în masele largi ale poporului, cunoscut de toţi. *Artist popular. Revistă populară.* ▭ [Alexandru Donici] *debutînd prin «Căruţa poştei», cînticel care curînd se făcu popular, traduse apoi «Ţiganii» de Puşkin.* NEGRUZZI, S. I 333.

POPULARITÁTE s. f. Calitatea de a fi popular (4), de a fi cunoscut şi simpatizat de masele largi ale poporului; faimă, renume. *Îşi cultivase acest diminutiv familiar, semn evident al popularităţii.* C. PETRESCU, C. V. 101.

POPULARIZÁ, *popularizez,* vb. I. Tranz. A răspîndi în masele largi ale poporului, într-o formă accesibilă, o idee, o teorie, o ştiinţă; a face cunoscute în mase o metodă, o realizare sau pe autorul lor etc. *A pus la concurs... cîntecul gintei latine, cu scop de a-l traduce... şi de a-l populariza în întreaga lume latină.* ALECSANDRI, S. 106. ✧ Refl. pas. *Despre el şi despre tractorişti s-a scris în toate ziarele de zeci de ori. Numele său... şi al tuturor celorlalţi s-au popularizat în toată ţara.* MIHALE, O. 481.

POPULARIZÁRE, *popularizări,* s. f. Acţiunea de a popula riza şi rezultatul ei; răspîndire în masele largi. *Acest entuziasm literar de tinereţă şi-a găsit realizare şi răspîndire într-o bibliotecă de popularizare.* SADOVEANU, E. 183.

POPULARIZÁT, -Ă, *popularizaţi, -te,* adj. Devenit popular; cunoscut de popor, răspîndit.

POPULARIZATÓR, -OÁRE, *popularizatori, -oare,* s. m. şi f. (Rar) Persoană care popularizează.

POPULÁT, -Ă, *populaţi, -te,* adj. Plin de populaţie; locuit. *Munţii erau mai populaţi şi tot locuitorul a trebuit să-şi aibă moşia sa.* BĂLCESCU, O. I 137. ✧ Fig. *Folclorul este populat cu nenumărate cîntece de iubire, de dor, de jale.* BENIUC, P. 11.

POPULÁŢIE s. f. Totalitatea locuitorilor unei ţări, ai unei regiuni, ai unui oraş etc. [Mantua] *este oraş mare, populaţie are puţină.* GOLESCU, Î. 129.

— Variantă: **populaţiúne** (CARAGIALE, O. III 144) s. f.

POPULAŢIÚNE s. f. v. **populaţie.**

POPUŞÓI s. m. şi n. v. **păpuşoi.**

POPUŞOIÉŞ s. m. v. **păpuşoieş.**

POPUŞOÍŞTE s. f. v. **păpuşoiste.**

POR, *pori,* s. m. Mic orificiu pe suprafaţa pielii, prin care se deschide glanda sudoripară. *Îşi văzu amănunţit în sticla poleită, porii obrazului astupaţi de pudră.* C. PETRESCU, C. V. 168. *Nici un por nu se zărea pe netezimea obrazului sau a buzelor.* CĂLINESCU, E. O. I 246. *Nu putea scăpa de mirosul acela scîrbos pe care-l ducea cu el, îmbibat parcă în toţi porii pielii.* BART, E. 254. ✦ Gol de dimensiuni mici în masa unui corp solid.

PORC, *porci,* s. m. Mamifer domestic, omnivor, de talie mică, cu botul ascuţit, cu corpul acoperit cu un păr scurt, cu firul tare, care prin îngrăşare îşi poate mări mult cantitatea de grăsime şi carne *(Sus scrofa domestica);* carnea acestui animal, întrebuinţată ca aliment. *Uite, Marie, să-mi dai banii ce i-am strîns pentru porc, fiindcă plec la Uniunea minieră şi-mi trebuie bani de drum.* DAVIDOGLU, M. 72. *Zece porci ţigăneşti, cu boturi puternice, ar fi rimat, într-o jumătate de zi, toate întăriturile.* CAMIL PETRESCU, U. N. 5. *Vom face plachie cu costiţe de porc de cele afumate.* CREANGĂ, O. A. 132. ✧ (În expresii şi zicători populare sau familiare, de obicei cu caracter ironic sau batjocoritor) *Nu se (mai) îngraşă porcul în ajun* (sau *în ziua de Ignat),* se spune cînd cineva se apucă prea tîrziu de o treabă. *Cine se amestecă* (sau *se bagă) în tărîţe* (sau *în lături) îl mănîncă porcii* (= amestecul printre cei stricaţi, cu purtări rele, are urmări neplăcute). *Mărul cel frumos îl mănîncă porcii,* se spune despre un om incapabil să preţuiască un lucru de valoare pe care l-a dobîndit. *Toată ziua ţop şi hop, Sara nu-i ce da la porc,* se spune despre cei care se ţin numai de petreceri şi nu au cu ce să întreţină o casă. *E mai mare porcul decît coteţul,* se zice despre cineva care s-a îngrăşat prea mult şi nu-l mai încap hainele sau despre o recoltă bogată care nu încape în magazie. *A tăcea ca porcul în păpuşoi* (sau *în cucuruz)* (= a păstra tăcere desăvîrşită, a tăcea chitic, mai cu seamă cînd te simţi vinovat şi ţi-e frică). *A mîna porcii la jir* = a sforăi tare. *Se aşterne pe somn şi unde nu începe a mîna porcii la jir.* CREANGĂ, O. A. 240. *A face* (pe cineva) *albie* sau *troacă de porci* = a insulta, a batjocori, a terfeli (pe cineva). ✧ Compuse: **porc sălbatic** = mistreţ. *Colo, un porc sălbatic fără două picioare Şi mai la vale vulpea se tăvăleşte, moare.* ALEXANDRESCU, P. 111; **porc-de-mare** = peşte de mare, de culoare cenuşie brăzdată cu negru, avînd numeroşi solzi ascuţiţi pe una din părţile laterale *(Scorpaena scrofa);* scorpie (3). ✦ (La pl.) Numele unei constelaţii din emisfera boreală; scroafa cu purcei, vierii. ✦ Fig. (Depreciativ, despre oameni; mai ales la vocativ) Obraznic, grosolan, neruşinat; josnic, ticălos, mişel. *Porcule... De ce nu mi-ai aşternut mai bine? Cum să dorm pe scîndura goală...?* CAMILAR, N. I 222. ✧ Expr. **Porc-de-cîine** = om de nimic, netrebnic, pungaş, ticălos. *Măi Mirel, mare porc-de-cîine eşti tu, măi!* GALAN, Z. R. 134. *Ce porc-de-cîne eşti tu, de cărţile domniei-mele nu le bagi în seamă.* ODOBESCU, S. A. 284.

PORCÁN, (1) *porcani,* s. m., (2) *porcane,* s. n. 1. (Mold.) Porc mare. ✦ Fig. Om neruşinat, lacom, ticălos. *Începe a se apuca pe cireş în sus, zicînd: — Stăi, măi porcane, că te căptuşeşte ea, Mărioara, acuşi!* CREANGĂ, O. A. 57.

2. Grămadă de fîn, de paie etc.; căpiţă. *Pleava se vîră în şura cu paie, într-un cotlon al ei, sau se face porcan deoparte.* PAMFILE, A. R. 215.

PORCÁR, *porcari,* s. m. Cel care păzeşte (şi îngrijeşte) porcii. *Neavînd pe nimeni de ajutor, el intră porcar la un sat vecin cu o simbrie care abia putea să-i agonisească o pustie de mîncare cît să nu moară de foame.* POPESCU, B. III 99. *Dar Iancul ce mi-şi făcea? La porcari că poruncea, Cincizeci de porci că frigea, La conac că-i aducea.* TEODORESCU, P. P. 481.

— Variantă: **purcár** (VISSARION, B. 53, ŞEZ. VII 164) s. m.

PORCĂRÍE, *porcării,* s. f. 1. Creşcătorie de porci.

2. Murdărie mare, loc sau lucru murdar, urît; (în special) faptă sau vorbă lipsită de valoare, indecentă

sau grosolană. *Niciodată n-a putut dumneaei asculta înjurături și porcării.* GALAN, Z. R. 96. *Nu făcea pentru tine să te pierzi în porcăria noastră de tîrg.* C. PETRESCU, C. V. 125. *Ce citești porcăria aia, domnule?* CARAGIALE, O. II 139.

PORCELÁN s. n. v. **porțelan.**

PORCÉSC, -EÁSCĂ, *porcești,* adj. De porc, privitor la porc, al porcului. ◇ Expr. **A avea noroc porcesc** = a avea noroc mare, adesea nemeritat. ✦ (Despre unele specii de fructe, legume etc.) Care nu e de soi bun; sălbatic, pădureț. *Pere porcești. Hrean porcesc.* ▭ [Bostanii] *se mai numesc și... curcubătă porcească.* PAMFILE, A. R. 179. ◇ Compus: **nap-porcesc** v. nap. ✦ Fig. (Despre trai, viață) Greu, chinuitor, de mizerie. *Trageți la sărăcie fi-v-ar meșteșugul al dracului. Viață porcească.* PAS, Z. I. 253.

PORCÍ, *porcesc,* vb. IV. Tranz. (Familiar) A ocărî în termeni vulgari; a înjura. *Pe ceilalți i-a porcit... vai de mama lor!* La CADE. ✦ Refl. A se obrăznici; a-și lua nasul la purtare.

PORCÍN, -Ă, *porcini, -e,* adj. (Termen științific) De porc, care se referă la porc. *Rasă porcină.* ◇ *Pestă porcină* v. pestă.

PORCÍNĂ, *porcine,* s. f. 1. (Numai la pl.) Subordin din clasa mamiferelor, din care fac parte porcii. *Creșterea porcinelor se va orienta în direcția măririi efectivelor din rasele pentru grăsime și din rasele mixte.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2859.

2. (Mold.) Carne de porc; p. ext. preparate din carne de porc.

PORCÓI s. n. v. **purcoi.**

PORCÓS, -OÁSĂ, *porcoși, -oase,* adj. Ca un porc; indecent, necuviincios, grosolan, trivial, vulgar, obscen. *Vorbe porcoase.* ȘEZ. III 86.

PORCUȘÓR, *porcușori,* s. m. Pește mărunt, din familia crapilor, cu corpul în formă de fus, de culoare deschisă, cu pete negre neregulate de-a curmezișul spatelui, cu două fire de mustăți în colțul gurii; trăiește în ape curgătoare sau bălți *(Gobio gobis);* pietroșel (2). *Își aducea aminte de rătăcirile prin apă, de iezăturile de brazde, de goana după zvîrlugi și porcușori prin albia secată.* SADOVEANU, O. IV 9. *Acești pești mici... între care trebuie să citățm pre cei mai de frunte, porcușorii sînt destinați a împopora piraiele cele cu apele mici.* I. IONESCU, M. 94.

PORÉCLĂ, *porecle,* s. f. 1. Supranume dat (uneori în bătaie de joc) unei persoane, în legătură cu o trăsătură caracteristică a aspectului său exterior, a psihicului sau a activității sale. *Îi spuneau Cocor, căci avea nas lung și coroiat și sta puțin adus din șale... Mitrea, care semăna leit cu taică-su, fusese înscris la primărie cu porecla tatălui său.* SADOVEANU, M. C. 7. *Porecla alintată și zoologică, Nevăstuica, a căpătat-o mai tîrziu, la un an jumătate, cînd tot unchiul Izu care-i fusese naș, impresionat de neastîmpărul ochilor și mișcărilor, a mai botezat-o a doua oară.* C. PETRESCU, A. 449. *Ne dase nume de curcani Un hîtru, bun de glume; Noi am schimbat lîngă Balcani Porecla în renume!* ALECSANDRI, O. 235.

2. (Învechit și popular) Nume de familie. *Ce-ar zice moșul meu cînd ar afla că mi-am schimbat porecla familiei?* ALECSANDRI, T. 1016. *Ca să se supuie modei polone, mai adăogi și un «schi» la porecla sa și din Scavin se făcu Scavinschi.* NEGRUZZI, S. I 205.

— Variante: (regional) **polícră** (DUMITRIU, N. I. 64), **poríclă** (MACEDONSKI, O. II 167), **poríglă** (RETEGANUL, P. III 18) s. f.

PORECLÍ, *poreclesc,* vb. IV. Tranz. A da o poreclă; a supranumi. *Gospodarii de la Malu Surpat, care puneau nume noi la toate, porecliseră pe Agapia lui Lungu, «Scurta», căci i-ajungea numai pînă la subțiori lui Iordan.* SADOVEANU, M. C. 6. *Mă întîlneam cu fetele cele mai mari din tors și ele din răutate mă porecleau «Ion Torcălău».* CREANGĂ, O. A. 287.

— Variantă: (regional) **porocli** (ISPIRESCU, L. 229) vb. IV.

PORECLÍRE, *porecliri,* s. f. Acțiunea de a porecli; poreclă. *Auzi tu, mamă, cîte-mi spune? Și-aleargă-n sat să mai adune Și cîte porecliri pe-ascuns Îmi pune.* COȘBUC, P. I 127.

PORECLÍT, -Ă, *porecliți, -te,* adj. Care are o poreclă, căruia i s-a dat un nume sau un epitet de batjocură; supranumit. *Am rămas noi acum... eu, Gîtlan, văru-meu Ioan, poreclit Mogorocea, și moș Bodrîngă pe deasupra.* CREANGĂ, O. A. 84. *De curînd se adusese în oraș trupul Mircii-vodă, cel poreclit «Ciobanul».* ODOBESCU, S. A. 115. *Iacob Eraclid, poreclit Despotul, pierise ucis de buzduganul lui Ștefan Tomșa.* NEGRUZZI, S. I 137.

PORFÍR s. n. Rocă eruptivă, formată din cristale mari de feldspat înglobate într-o masă de culoare variabilă; se întrebuințează, datorită durității ei, în arhitectură. *Cei ce sosesc în Georgia descoperă un întreg popor ai cărui oameni par, în mijlocul munților de granit și porfir, statui nesfărîmate ale unei frumuseți ideale.* BOGZA, M. S. 112. *Sfincși pe socluri de-alabastru, așezați pe două rînduri De la scara care duce pe platforma de porfir... S-odihnesc cu moliciune printre flori de trandafir.* MACEDONSKI, O. I 103. *Îi arătară două statuete de bronz... și o colonetă de porfir.* NEGRUZZI, S. I. 203.

— Variantă: **porfíră** (SADOVEANU, D. P. 12) s. f.

PORFÍRĂ[1] s. f. v. **porfir.**

PORFÍRĂ[2], *porfire,* s. f. Purpură. *Moșu-mi Oineu dăruit-a un briu sclipitor de porfiră.* MURNU, I. 123. *Deodată baba și moșneagul se trezesc îmbrăcați în porfiră împărătească.* CREANGĂ, O. A. 169.

PORFIRÍU, -ÍE, *porfirii,* adj. Roșu-aprins, de culoarea purpurei; purpuriu, stacojiu, vișiniu. *Vin porfiriu.*

PORICÁLE s. f. pl. (Mold.) Fructe de tot felul; poame. *Cumpăra-ne el vara, din banii săi, cofe de zmeură și fel de fel de poricale.* CREANGĂ, A. 76. *Numai că ne-am ferit de a ne răci și că n-am mîncat poricale sau zaharicale.* KOGĂLNICEANU, S. 122.

— Variantă: **puricálo** (ȘEZ. VIII 160) s. f. pl.

PORÍCLĂ s. f. v. **poreclă.**

PORÍF, *porifuri,* s. n. Pinten de garduri de nuiele și de bolovani, folosit pentru protejarea malului unui curs de apă, prin abaterea apei.

PORIFÉR, -Ă, *poriferi, -e,* adj. (Despre materiale) Care, adăugat la un produs, îi provoacă porozitate.

PORÍGLĂ s. f. v. **poreclă.**

PORNEÁLĂ, *porneli,* s. f. (Popular) 1. Pornire (la drum); plecare. *Dă-i bani de cheltuială Și haine de premeneală Și trăsură de porneală.* ȘEZ. I 4.

2. Loc de pășune rezervat oilor cu lapte. (Și în forma de pl. *pornele) Cu fluieru oi fluiera Și oile m-or cînta. Cele mîndre... M-or jeli sara-n pornele.* ȘEZ. XVIII 149. ◇ Expr. **A duce** (sau **a ieși, a merge, a plecа cu) oile în porneală** = a duce oile la pășune. *Aude un cioban vaiete într-un tîrziu, spre ziuă, cum ieșise cu oile în porneală.* SADOVEANU, O. V 42. *Cînd ducea oile în porneală, știa să scoată sunete ce în adevăr mergeau la suflet.* GANE, N. I 139. *Apoi pleacă cu mînzările în porneală... pe poalele muntelui.* La HEM 2065. **A da** (sau **a lua**) **oile în**

porneală = a da (sau a lua) oile în pază. *Luai oile-n porneală, Să le duc la păşuneală.* ALECSANDRI, P. P. 265. **A o lua în porneală** = a porni la păscut. [Cerbul] *o lua în porneală şi nu mai da pe la izvor iar pînă a doua zi pe la amiază.* CREANGĂ, P. 224.

— Pl. şi: *pornele.*

PORNÍ, *pornesc,* vb. IV. **1.** Intranz. şi refl. (Despre fiinţe) A pleca din locul unde se află. *Vine toamna... de s-au pornit aşa rîndunelele la drum.* BART, S. M: 67. *Făt-Frumos înşelă şi înfrînă calul şi chinga mai mult decît altădată, şi porni.* ISPIRESCU, L. 5. *Deci se porni şi, înspre sară, ajunse la castelul Genarului.* EMINESCU, N. 17. ✧ (Determinat prin «la drum») *Mă gîndesc că sîntem de departe şi trebuie să pornim la drum asupra nopţii.* SADOVEANU, B. 274. *La drum e bine să porneşti cît de dimineaţă, iar seara să poposeşti devreme!* CREANGĂ, O. A. 118. ✧ Tranz. (Construit cu pron. «o» cu valoare neutră) *Am pornit-o alături, pe jos.* CAMIL PETRESCU, U. N. 136. *Ştia, vezi, că astfel era orînda lui, şi o porni, luînd cu sine pe un flăcăiandru, nepot al său.* ISPIRESCU, U. 34. *Gătindu-se mai curat ca de obicei... cei doi tovarăşi o porniră la drum.* ŞEZ. V 40. ✧ Tranz. fact. (Învechit şi popular) *Fată hăi! ia dă tu flăcăului demîncatul ce i-am făcut eu şi porneşte-l.* EMINESCU, N. 20. *Dragul tatii, mergi cu bine, Voie tu ai de la mine!... Şi pe cale mi-l porneşte.* ALECSANDRI, P. P. 176. *Mihai porni înapoi pe solul turcesc, făcîndu-i multe daruri şi cinste mare, trimiţînd sultanului vorbe paşnice.* BĂLCESCU, O. II 273. (Fig.) *Mircea! Îmi răspunde dealul, Mircea! Oltul repetează. Acest sunet, acest nume valurile îl primesc, Unul altuia îi spune, Dunărea se-nştiinţează, Şi-ale ei spumate unde către mare îl pornesc.* ALEXANDRESCU, P. 131. ✦ (Despre mijloace de locomoţie sau obiecte care se deplasează) A se pune în mişcare. [Trenul] *fluiera, fumega, ciocănea, gîfîia, se oprea, iar pornea şi se oprea.* SADOVEANU, M. C. 96. *Porneşte vaporul, şi iată-mă singur din nou lîngă pupă.* ANGHEL, P. 33. *Înainte de a se porni vaporul din port, o femeie şi un secretar... veniră.* BOLINTINEANU, O. 290. ✧ Tranz. fact. *Are să vie primăvara... Îndată pornim plugurile... adăugă un moşneag.* CAMILAR, N. II 329. *Bate vîntul sălcile Să-mi pornească şăicile, Să pornesc şi şaica mea Tocma colo-n Cladova.* TEODORESCU, P. P. 309. ✦ (Despre fenomene ale naturii) A începe să se dezlănţuie, să se desfăşoare. *Astă-toamnă cînd s-au pornit ploile... a venit la noi, de la oraş, fratele mai mare al mamei.* STANCU, D. 224. *Se pornise un vînt aspru, prevestitor de ploaie rece.* REBREANU, R. I 43. *Se pornise vîntul prin cireş, şi floarea A-nceput să ningă şişăind domol.* COŞBUC, P. I 250. ✧ (Poetic) *Un vînt de biruinţă se porneşte îndelung Şi loveşte rînduri-rînduri în frunzişul sunător.* EMINESCU, O. I 144. ✦ (Despre fiinţe) A merge. *Rise, îşi puse cuşma la loc pe cap, porni mai repede, aproape în fugă.* CAMILAR, N. II 329. ✦ Tranz. A duce, a conduce. *Nu mă mai boci atîta, că doar nu mă porneşti la groapă.* VLAHUŢĂ, la CADE.

2. Intranz. şi refl. (Despre maşini, motoare, instalaţii mecanice) A începe să funcţioneze, a intra în acţiune. *Atunci moara s-a pornit, Roţile şi le-a-nvîrtit Şi pe loc a măcinat Tot grîul cel săcerat.* ALECSANDRI, P. P. 103. ✦ Tranz. fact. A pune în funcţiune. *După morar nu m-oi duce, Că somnul cînd e mai dulce El moara că şi-o porneşte Şi pe mine mă trezeşte.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 75. (În fraze metaforice) *Cînd flăcăul murmură respectuos «bună seara», mînia îi porni limba.* REBREANU, I. 72. ✦ (Despre acţiuni ale oamenilor, despre manifestări fizice şi psihice ale lor) A începe, a izbucni. *În tropotul de copite, în murmurul de valuri al oştilor porniră îndată strigătele căpiteniilor.* SADOVEANU, O. VII 9. *Cînd în sat porneşte hora, El mă joară p-un inel Să-mi ţin ochii tot la el.* COŞBUC, P. II 212. *Un clocot de gesturi şi de glasuri se porni în mulţime.* VLAHUŢĂ, O. A. 157. ✦ Tranz. A începe. *Se hotărî să pornească brazda de la capătul dinspre sat.* REBREANU, I. 50. *Un ciine de la stînă, mînios, porni o plîngere grozavă de urlete.* RUSSO, O. 114. *Drag mi-i jocul romînesc, Dar nu ştiu cum să-l pornesc; Şi de nu l-oi porni bine, Lesne voi păţi ruşine!* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 359. *Calfe şi zidari, Curînd vă siliţi Lucrul de-l porniţi.* ALECSANDRI, P. P. 187. ✧ (Poetic) *Ramurile brazilor bătrîni porneau şoapte grăbite, care creşteau într-o foşnire duioasă de valuri.* SADOVEANU, O. VII 215. *Porneşte vijelia adîncu-i cînt de jale, Cînd ei soseau alături pe cai încremeniţi.* EMINESCU, O. I 98. ✧ Expr. **A porni pîră** (sau **judecată, proces, pricină, hîrtie**) = a intenta (cuiva) un proces, a deschide acţiune judiciară (împotriva cuiva), a da în judecată (pe cineva). *Cănuţă, bărbat straşnic, o ţinea într-una!... Nu se poate, cocoană! am pornit hîrtie, s-a isprăvit.* CARAGIALE, O. I 328.

3. Intranz. şi refl. (Despre oameni) A începe o acţiune de oarecare durată, a face un început. *Eu aşa sînt... Cînd mă pornesc odată, nu mă mai opreşte nici dracu.* ALECSANDRI, T. I 54. ✧ (Urmat de un supin sau de o propoziţie completivă) *Se dezmetici din închipuirile ei şi, căindu-se cu amar de ceea ce făcuse, se porni şi ea pe plîns.* STĂNOIU, C. I. 205. *Nişte femei porniră să ţipe.* REBREANU, I. 40. *Lumea toată, de la mare pîn' la mic, a pornit să răpăie din palme.* CARAGIALE, O. I 376. ✧ Expr. (Popular) **A porni grea** (sau, rar, **într-adaos**) = a rămîne însărcinată. *După cîtva timp băgară de seamă, atît împărăteasa cît şi bucătăreasa, că au pornit grele.* RETEGANUL, P. IV 36. *Umbla trela-lela în puterea iernii întrebînd... fragi şi căpşune pentru cineva care pornise într-adaos.* CREANGĂ, A. 85. ✧ Tranz. (Construit cu pron. «o» cu valoare neutră) *Eu gîndesc s-o pornesc pe treabă; fata-i hazulie şi m-a fărmăcat de-acum.* CREANGĂ, P. 164. ✦ A avea tendinţa să..., a fi înclinat spre... *Pornit pe îngrăşare... Simion Todericiu se mişca greoi.* VORNIC, P. 7.

4. Tranz. A îndemna (pe cineva) la un lucru, a stimula, a îmboldi. *Simţea un avînt neînstrunat ce-l pornea să meargă supus şi ascultător la chemarea porumbiţei.* ODOBESCU, S. A. 445. ✦ A determina (pe cineva să facă ceva). *Sînt grei bătrînii de pornit, Dar de-i porneşti, sînt grei de-oprit.* COŞBUC, P. I 58.

5. Tranz. A întărîta, a aţîţa. *Şi-acum... umbli să porneşti oamenii.* DAVIDOGLU, M. 18. *În loc să-l potolesc, l-am pornit şi mai grozav în contra societăţii, în contra oamenilor care nu te pricep şi pentru care literatura e o adevărată infirmitate.* VLAHUŢĂ, O. A. 227.

PORNÍRE, *porniri,* s. f. **I.** Acţiunea de a (se) porni.

1. Plecare (spre o ţintă). *Îl întîmpină în pragul uşei cerşitoarea căreia îi dăduse el un ban de pomană, înainte de pornirea lui de acasă.* CREANGĂ, P. 213. *La pornirea lui D. Florescu din Constantinopol... mi-a remis mie un pachet.* GHICA, A. 673.

2. Punere în mişcare (a unui lucru); punere în funcţiune (a unei maşini, a unui mecanism). *Mărfarul spre Brăila e pregătit. Peste opt minute se dă semnalul de pornire.* V. ROM. decembrie 1950, 141.

II. Fig. **1.** Impuls, îndemn, imbold; p. ext. avînt, elan. *Ca şi Gogol, într-o pornire de drăgăstos necaz, aş sfîrşi şi eu zicînd: «Dracul să vă ia, cîmpiilor, că mult sînteţi frumoase!».* ODOBESCU, S. III 20. *Cum să rezist pornirii inimii mele?* ALECSANDRI, T. 1369. *Gingaşa copilă se simţi pătrunsă şi înfiorată de o faptă la care o împinsese o pornire furioasă de gelozie.* NEGRUZZI, S. I 23.

2. Înclinare, predispoziţie, tendinţă. *În zadar maică-sa căuta să stîmpere pornirile lui învăpăiate.* GANE, N. II 62. *Pierd măsura timpului de îndată ce rămîn pe voia slobodă a pornirilor mele de sălbatec, cînd adică, biruit de dragostea neînfrînată a singurătăţii, îmi şterg urma dintre oameni.* HOGAŞ, M. N. 63. *Cînd vedem că toţi aceia care vorbe mari aruncă Numai banul îl vînează şi cîştigul fără muncă...*

Da, ciștigul fără, muncă, iată singura pornire. EMINESCU, O. I 151.

3. Patimă; înverșunare. *Chiar voi, judecînd cinstit și fără pornire, îmi veți da dreptate și mă veți aproba.* REBREANU, P. S. 121.

4. (Învechit) Violență, furie. *Acolo un crac de munte se dezbină cu pornire, Prăvălindu-se cu vuiet în talazul răzvrătit.* NEGRUZZI, S. II 6. *S-au rădicat o furtună... cu atîta pornire, incît pe loc s-o rupt funia.* DRĂGHICI, R. 25.

PORNÍT, -Ă, *porniți, -te,* adj. 1. Care e gata să..., care e pe punctul de a... *O plută stufoasă stătea mai jos, cu rădăcinile dezvelite și pornită să cadă.* GALACTION, O. I 297.

2. Fig. Înclinat, predispus, aplecat. *Se simțea mai zdravăn ca pînă acuma, mai pornit să înfrunte viața.* REBREANU, I. 78. *Avînd și el spiritul pornit spre poezie, citește mult.* ODOBESCU, S. II 537. *Aceasta nu e de tăgăduit... Tot omul s-apleacă la ce este mai pornit.* ALEXANDRESCU, P. 47.

3. Fig. Supărat, furios, înverșunat. *Jap era curios de iritat și de pornit împotriva celor puternici.* GALACTION, O. I 304. *Și ce vreai acum? o întrebă starețа, văzînd-o așa de pornită.* STĂNOIU, C. I. 210.

PORNITÓR, *pornitoare,* s. n. Aparat care servește la pornirea mașinilor.

PORNITÚRĂ, *porniturі,* s. f. Porțiune de teren deplasată prin alunecare.

PORNOGRÁF, *pornografi,* s. m. Autor de opere pornografice. ✦ Amator de obscenități, de lucruri indecente, imorale.

PORNOGRÁFIC, -Ă, *pornografici, -e,* adj. Care conține pornografii; obscen, imoral. *Roman pornografic.* ▭ *Nu vorbesc... de poveștile pornografice care au copleșit veacul.* SADOVEANU, E. 44.

PORNOGRAFÍE, *pornografii,* s. f. Scriere, desen, fotografie sau gravură obscenă, imorală. *Să se poată feri de pornografiile cari de la o vreme încoace bîntuie literatura franceză.* GHEREA, ST. CR. I 161.

POROCLÍ vb. IV v. **porecli.**

POROGÁNIE, *poroganii,* s. f. (Regional) Poveste plină de peripeții; pățaranie. « *Iată ce am pățit cu cele doauă* [surori] *mai mari!* » *și apoi începe a-i spune toată porogania.* SBIERA, P. 49.

PORÓINIC s. m. Nume dat unor plante erbacee cu frunze și cu flori mari, în formă de cască, care cresc în pădurile umede și umbroase; din tuberculele lor se prepară salepul (specii de *Orchis*).

PORÓNCĂ s. f. v. **poruncă.**

PORONCEÁLĂ s. f. v. **poruncealã.**

PORONCÍ vb. IV v. **porunci.**

PORONCÍT, -Ă adj. v. **poruncit.**

PORONCITÓR, -OÁRE adj. v. **poruncitor.**

PORÓS, -OÁSĂ, *porоși, -oase,* adj. (Despre corpuri solide) Care are pori în masa sa. V. spongios, permeabil. *Lemnul, cărămida, argila sînt corpuri poroase.* ▭ *Se așează pe banca de piatră poroasă de lîngă monument și încercă să cuprindă grădina.* CAMIL PETRESCU, N. 67. ✦ (Despre pămînt) Afînat, rar. *În pămînturile drenate rădăcinile răzbat lesne în pămîntul care devine poros.* I. IONESCU, M. 323.

POROZITÁTE s. f. Proprietatea unui corp de a fi poros. V. permeabilitate. *Infiltrația apelor nu depinde numai de compoziția și de porozitatea solului, ci și de felul cum acesta este lucrat, precum și de anotimpuri.* PROBL. GEOGR. I 69.

PORȘÓR, *porșori,* s. m. (Regional) Grămadă de fîn; porcoi, porcan. *Dimineața fînul era descărcat și aruncat la oiștea carului, iară cei patru boi... rumegau împrejurul porșorului de fîn.* SLAVICI, N. I 135.

— Variantă: **poșór** (MACEDONSKI, O. III 91, HODOȘ, P. P. 204) s. m.

PORT[1]- Element de compunere care înseamnă: a) «purtător de...», «susținător de...», servind la formarea unor substantive ca: portaltoi, portdrapel, portțigaret etc.; b) «purtare de...», servind la formarea unor substantive ca: portarmă.

PORT[2] s. n. Acțiunea de a purta, purtare. *Portul armelor este interzis.*

PORT[3], *porturi,* s. n. 1. Fel de îmbrăcăminte caracteristic unui popor, unei regiuni, unei epoci etc.; costum. *Cu furca-n brîu, cu gîndul dus, Era frumoasă de nespus În portu-i de la țară.* IOSIF, V. 41. *S-a-ntins poporul adunat Să joace-n drum după tilinci: Feciori, la zece fete, cinci, Cu zdrîngăneii la opinci, Ca-n port de sat.* COȘBUC, P. I 57. ✧ Expr. (Popular) **A purta portul cuiva** = a se asemăna, a se potrivi cu cineva, a fi la fel cu cineva. *Cine-a mai dori să facă tovărășie cu tine, aibă-și parte și poarte-ți portul, că pe noi știu că ne-ai amețit.* CREANGĂ, P. 252. ✦ Fel de îmbrăcăminte folosit la anumite ocazii; costum, veșmînt. *La mijloc stau fecioare și neveste-n largă horă, Toate-n port de sărbătoare.* COȘBUC, P. I 72. *Arald, ce însemnează pe tine negrul port Și fața ta cea albă ca ceara, neschimbată?* EMINESCU, O. I 97.

2. Fig. Atitudine obișnuită, purtare, conduită. *Nu te cunoscusem, fă, mai dinainte! Dar așa ți-e portul?* COȘBUC, P. I 247. *Ori te poartă cum ți-e vorba, ori vorbește cum ți-e portul,* se spune unui fățarnic, care una vorbește și alta face. ✦ (Neobișnuit) Aspect, înfățișare a unui lucru. *A luat-o pe lîngă casele cu port turcesc.* GALACTION, O. I 188.

PORT[4], *porturi,* s. n. 1. Loc situat pe malul unei mări, al unui fluviu sau al altei ape navigabile, apărat de valuri și de curenți, amenajat cu toate instalațiile necesare pentru acostarea, încărcarea, descărcarea și repararea navelor. V. chei. *În coșuri avea lămîi și portocale, cu care venise desigur din port, de la Dunăre.* DUMITRIU, N. 104. *După cîțiva pași se opriră ca să privească la un vapor care intra în port.* BART, E. 163. *Zgomotul din port pătrunde slab de tot în încăperea scundă.* DUNĂREANU, N. 11.

2. Oraș care are un astfel de loc amenajat. *Cînd soarele ajungea la zenit, portul mut, poleit într-o lumină orbitoare, părea în arșița zilei un oraș mort... un oraș fantomă.* BART, E. 19. *Chinuit de dor, de dragostea Axiniei, a plecat în lume s-o întîlnească... a rătăcit pe mări, prin porturi.* DUNĂREANU, N. 101.

PORTÁBIL, -Ă, *portabili, -e,* adj. Care poate fi transportat cu mîna; portativ[2].

PORTÁL, *portaluri,* s. n. 1. Intrare principală, monumentală a unei clădiri mari (palat, catedrală etc.), încadrată în diverse ornamente. *Vile somptuoase, ale căror umbre se profilau straniu în lumina mohorîtă a portalurilor.* VORNIC, P. 127. *Vin amintirile-n valuri. Din negre clopotnițe, din mari mînăstiri, Din vechi cetățui și portaluri.* ANGHEL, P. 35. *Pe scări de marmură, prin vechi portaluri, Pătrunde luna, înălbind pereții.* EMINESCU, O. I 202. ✧ (Poetic) *Bate Surul din potcoavă Drum de iarnă, fără spor... Surpă bolți de ramuri albe Cu portaluri de argint.* TOPÎRCEANU, B. 17.

2. (Adesea determinat prin « de tunel ») Lucrare de zidărie sau de beton așezată la gura unui tunel pentru

a sprijini terenul din jurul acesteia și a opri căderea pămîntului, a pietrelor etc.
— Pl. și: *portale* (EMINESCU, O. I 25).

PORTALTÓI, *portaltoaie,* s. n. Plantă asupra căreia se face operația altoirii și care continuă să-și dezvolte rădăcina și, parțial sau în întregime, tulpina.

PORTÁNT, -Ă, *portanți, -te,* adj. (Tehn.) Care susține ceva, care poartă ceva; care se referă la portanță. *Suprafață portântă. Forță portantă.*

PORTÁNȚĂ, *portanțe,* s. f. **1.** Componentă a unei forțe aerodinamice care se exercită asupra unui corp în mișcare relativă față de fluidul în care e cufundat și care face posibilă susținerea corpului în acel fluid.
2. Sarcina, greutatea maximă pe care o poate suporta un teren sau un sistem tehnic.

PORTÁR, *portari,* s. m. **1.** Persoană însărcinată cu paza intrării unei întreprinderi, unei instituții, unei case de locuit etc. V. u ș i e r. *Portarul în drum i-a oprit Și-i numără-n poartă cu bățul.* ARGHEZI, V. 187. *Peste vreun ceas portarul îi vesti că domnul ministru nu mai vine azi.* REBREANU, R. I 269. *Portarul îl primi și îl găzdui pînă a doua zi.* NEGRUZZI, S. I 219.
2. Jucătorul care apără poarta (la diferite jocuri sportive).
3. (În organizarea administrativă medievală a țărilor românești) Dregător ale cărui atribuții au variat de la păzitor al porții domnești pînă la însoțitor al solilor străini la domn, servind și ca interpret; p. e x t. (cu reminiscențe în poezia populară) dregător înalt, funcționar domnesc. *Cest domn bun, jupîn (cutare) El își are-o fată mare... Și mi-o cere-un portar-mare.* TEODORESCU, P. P. 86. ◇ *Portar de* (sau *de la) Suceava* (sau *al Sucevei)* = titlu purtat pe vremea lui Ștefan cel Mare de guvernatorul Sucevei; comandant al oștirii și păzitor al cetății; hatman. *Io Ștefan-voievod m-am pus la porunca lui, ca și portarul Sucevei.* DELAVRANCEA, O. II 32.

PORTÁRMĂ s. f. Purtare de armă, deținere a unei arme. *Permis de portarmă.*

PORTATÍV [1], *portative,* s. n. Sistem de cinci linii orizontale, paralele și egal distanțate, pe care și între care se scriu notele muzicale. *Sus, pe-un stîlp de telegraf, S-a oprit din zbor o cioară... Suspendată ca o notă Pe un portativ gigant.* TOPÎRCEANU, P. 201.

PORTATÍV [2], **-Ă,** *portativi, -e,* adj. Ușor de purtat sau de transportat; portabil, transportabil. *Își depunea servieta pe scaunul de alături sau geamandanul de dimensiuni portative, la picioare.* C. PETRESCU, O. P. I 146. *Explozia se producea prin curentul electric al unei mici baterii portative.* BART, S. M. 72. ◇ *Dicționar portativ* = dicționar de format mic, ușor de mînuit.

PORTAVIÓN, *portavioane,* s. n. Navă (mai ales de război) construită anume pentru a permite gararea, decolarea și aterizarea avioanelor. ◇ (Adjectival) *Vas portavion.*

PORTAVÓCE s. n. Tub la bordul unei nave, prin care se transmit verbal comunicări de la postul de comandă la posturile de execuție din interior.

PORTĂREÁSĂ, *portărese,* s. f. Femeie însărcinată cu paza intrării unei case, a unei instituții etc. ✦ Soția portarului.

PORTĂRÉL, *portărei,* s. m. **1.** (Ieșit din uz) Executor judecătoresc. *Chiar în ziua aceea, omul a venit cu un portărel de la tribunal și cu o trăsură.* PAS, Z. I 243.
2. (Învechit) Slujbaș domnesc subordonat portarului (3). *Din larguri de palută ies patru portărei. Au coifuri, au ceaprazuri, au sulița la ei.* COȘBUC, P. II 194.

PORTBAGÁJ, *portbagaje,* s. n. Dispozitiv al unui vehicul (automobil, bicicletă etc.) pe care (sau în care) se transportă bagajele.

PORTBAIONÉTĂ, *portbaionete,* s. f. Curea atașată la o centură militară, în care se poartă și de care se fixează baioneta.

PORTBILÉT, *portbilete,* s. n. (Rar) Portofel în care se țin banii de hîrtie. *Răsturnă pe masă mărunțișul din buzunar și scoase restul bancnotelor din portbilet.* C. PETRESCU, C. V. 47.

PORTCÁRT, *portcarturi,* s. n. Porthartă.

PORTCLIȘÉU, *portclișee,* s. n. Cutie de lemn sau de metal cu un perete mobil, în care se introduce placa pe care se fotografiază și care se atașează la camera obscură a anumitor aparate fotografice.

PORTCUȚÍT, *portcuțite,* s. n. Organ al unei mașini-unelte, care servește la fixarea rigidă, în poziția dorită, a unuia sau mai multor cuțite pentru prelucrarea pieselor.

PORTDRAPÉL [1] s. m. Militar care poartă drapelul unei unități (v. s t e g a r); f i g. persoană (p. e x t. idee) care stă în fruntea unui curent, unei mișcări.

PORTDRAPÉL [2], *portdrapele,* s. n. Toc de piele, prins de o curea petrecută peste piept și în care se sprijină coada drapelului pentru a putea fi purtat mai ușor.

PÓRTER s. n. (Învechit) Bere neagră. *Dimineața vom mînca cotlete și vei bea un pahar de porter.* NEGRUZZI, S. I 207.

PORTHÁRTĂ, *porthărți,* s. f. Geantă de piele, de pînză sau de mușama, în care se păstrează hărți cu caracter militar.

PORTÍC, *porticuri,* s. n. Galerie exterioară, acoperită, mărginită pe cel puțin una din laturi cu o colonadă, adesea în formă de arcade și care servește ca loc de plimbare în jurul unei piețe, al unei clădiri sau grădini etc. *Găsind poarta închisă, Pherenike se aciuie sub un portic și așteptă să se facă ziuă.* ANGHEL-IOSIF, C. L. 34. *Traian, în tunică scurtă... și cu toga pe umeri, iese cu alți doi soți de sub un portic.* ODOBESCU, S. III 74.
— Pl. și: *portice* (NEGRUZZI, S. II 133).

PORTICÍCĂ, -EÁ, *porticele,* s. f. Portiță. *Frunză verde trei mărgele! Mă suii pe porticele, Să văd dragostile mele.* BIBICESCU, P. P. 65.

PORTIÉRĂ, *portiere,* s. f. Ușă de automobil, de vagon de tren sau de trăsură închisă. *Ocoli mașina prin spate, trecînd în cealaltă parte. Deschise portiera joasă și se așeză alături de Mihai.* MIHALE, O. 501. *Trînti furios portiera limuzinei.* C. PETRESCU, C. V. 209. *Se repezi de deschise portierele, să poată cobori boierii.* REBREANU, R. I 153. ✦ Draperie atîrnată deasupra unei uși (pentru a o masca).
— Pronunțat: *-ti-e-.*

PORTIȘÓR, *portișoare,* s. n. (Rar) Diminutiv al lui p o r t [3]; îmbrăcăminte. *Ilenuță, fătul meu, Nu-ți mai pară ție rău După portișorul tău, Portișor de fată mare, Unde calcă, iarba-nfloare.* MARIAN, NU. 706.

PORTÍȚĂ, *portițe,* s. f. Diminutiv al lui p o a r t ă; poartă mică (uneori tăiată într-o poartă mare) pe care circulă oamenii. *De cîrjă sprijinit răsare Bătrînul preot la portiță.* GOGA, P. 23. *O portiță scîrțîia, și ca o păpușă demodată coana Frosa pornea cu pași mărunți, trecea ulița cu mersul ei ferit.* ANGHEL-IOSIF, C. L. 74. *Gardul... avea o portiță. Bătu și se rugă să o primească.* ISPIRESCU, L. 58. ◇ E x p r. **Portiță de scăpare** = posibilitate de a ieși dintr-o încurcă-

tură. *Luă povestea de la capăt... să vadă unde găsește portiță de scăpare pentru sine.* VORNIC, P. 97.

PORTJARTIÉR, *portjartiere,* s. n. Cingătoare de pînză tare sau de material elastic, de care sînt fixate jartierele.

PORTMONÉU, *portmonee,* s. n. Pungă de piele, de pînză etc., în care se țin banii mărunți. V. portofel.

PÓRTO s. n. Taxă care se plătește pentru expedierea prin poștă a unei scrisori, a unui pachet, a unei sume de bani etc.

PORTOCÁL, *portocali,* s. m. Arbust fructifer din regiunea mediteraneană, cu frunzele totdeauna verzi, cu florile albe și parfumate și cu fructele aromate și hrănitoare *(Citrus Aurantium). Briza răcorită aduce dintre insule mireasma acrișoară a portocalului.* TUDORAN, P. 337. *Portocalul din grădină Tot omătul lui de floare, Cînd te dai de el aproape, Ți-l aruncă la picioare.* ANGHEL, P. 188.
— Variantă: **portocálă** (BART, S. M. 47, EMINESCU, O. IV 179, ALECSANDRI, T. 1687) s. f.

PORTOCÁLĂ[1] s. f. v. **portocal.**

PORTOCÁLĂ[2], *portocale,* s. f. **1.** Fructul aromat și hrănitor al portocalului, de formă rotundă, zemos și învelit într-o coajă de culoare galben-roșiatică bogată în uleiuri eterice; naramză. *Și-i adevărat că pămîntu-i rotund ca o portocală? îndrăznește iar, cu mai multă însuflețire, omul.* SADOVEANU, O. VIII 184. *Scoase din buzunarul hainei o portocală și-o oferi lui Simon.* SAHIA, N. 105. *Un lung miros de smoală, de flori, de portocale.* ANGHEL, P. 25.
2. (Învechit) Lumînare lungă și subțire, răsucită ca un ghem, pentru a putea fi ținută mai ușor în mînă. *Lache scoate din buzunar o portocală, îi trage coada și ia, de la cocoana care l-a făcut măgar și obraznic, lumină.* CARAGIALE, O. II 150.
3. Cuvînt întrebuințat în formulele de eliminare în jocurile copiilor. *Ala, bala, portocala, Cioc, boc, Treci la loc.* TEODORESCU, P. P. 194.

PORTOCALÍU, -ÍE, *portocalii,* adj. Galben-roșiatic, de culoarea portocalei. *Dincolo de mal, într-un smîrc, umblau cu pași rari cocostîrci cu pliscuri portocalii.* SADOVEANU, O. VIII 124. *Noaptea își despletea șuvițele de neguri pînă ce luna plină, portocalie, își arăta fața prin zdrențele norilor poleiți.* BART, E. 316. *Sus pe cer se vede soarele portocaliu, absolut rotund, cînd mai strălucitor, cînd mai opac.* CARAGIALE, O. VII 96. ✦ (Substantivat, n. sg.) Culoare galben-roșiatică (a doua din spectrul solar, între roșu și galben).

PORTOFÉI s. n. v. **portofel.**

PORTOFÉL, *portofele,* s. n. Pungă, mai ales de piele, în forma unor coperți cu mai multe despărțituri interioare, în care se păstrează bani, acte etc. *Îi buzunărea, lutndu-le portofelele, inelele, ceasornicele.* CAMILAR, N. I 196. *Portofelul răvășit, care dovedea jaful, arăta și numele mortului.* POPA, V. 59.
— Variante: (învechit) **portoféi** (KOGĂLNICEANU, S. 52), **portofén** (KOGĂLNICEANU, S. 48) s. n.

PORTOFÉU s. n. v. **portofel.**

PORTOFÓLIU, (2) *portofolii,* s. n. **1.** (De obicei determinat prin «ministerial») Funcție de ministru; minister. *Un portofoliu ministerial, iată ce poate completa strălucit o carieră universitară.* C. PETRESCU, R. DR. 302. ✧ *Ministru fără portofoliu* = ministru care face parte dintr-un cabinet ministerial fără să aibă un departament propriu și nici sarcini care să se lege de conducerea acestuia.
2. (Învechit) Portofel. *Pe măsuța de alături sta portofoliul lui, cu cifra numelui.* D. ZAMFIRESCU, R. 243. *Instrucțiunile ce aducea erau consemnate în portofoliul său, scrise chiar de mîna lui Lamartine, adresate lui C. A. Rosetti și lui Ion Ghica.* GHICA, S. A. 162. *Făcea din cînd în cînd cîte o fabulă și după ce o cetea amicilor săi, o ascundea degrabă în portofoliu.* NEGRUZZI, S. I 335.

PORTO-FRÁNC s. n. Port cu organizare vamală specială, în care nu se plătesc taxe vamale la intrarea mărfurilor în port, ci numai la ieșire. *Sulina e porto-franc. Marfa intră fără vamă.* BART, E. 326.
— Variantă: **porto-fránco** s. n.

PORTO-FRÁNCO s. n. v. **porto-franc.**

PORTOLÁC s. m. v. **portulacă.**

PORTPÁGINĂ, *portpagini,* s. f. Suport de hîrtie sau de carton, pe care se pune forma alcătuită din litere tipografice spre a putea fi transportată.

PORTPÉRIE, *portperii,* s. f. **1.** Organ sau piesă a unei mașini de care este fixată o perie.
2. Suport în care se ține o perie.

PORTRÉT, *portrete,* s. n. **1.** Pictură, desen sau fotografie care redă chipul unei persoane. V. tablou, efigie. *Într-o ramă, lîngă sobă, portretul unei femei frumoase. Într-un colț, cîteva jucării de copii.* SADOVEANU, O. VIII 22. *Ochii portretului părură că se uită mirați la el, și în același timp șagalnici.* ANGHEL-IOSIF, C. L. 17.
2. Descriere (într-o operă literară) a înfățișării fizice sau a caracterului cuiva. *Portretele lui Bălcescu sînt construite mai ales din trăsături interioare, din însușirile de caracter și din deprinderile modelelor lui.* VIANU, A. P. 32. *Scrierea... va desemna portretele oamenilor mari ce am văzut la acea epocă.* ALECSANDRI, S. 29.
— Pl. și: (învechit) *portreturi* (ALECSANDRI, T. 1422, NEGRUZZI, S. I 77, KOGĂLNICEANU, S. 12).

PORTRETÁ, *portretez,* vb. I. Tranz. (Învechit) A face portrete (1), (rar) a picta animale. *Și-au împărțit, în lunga lor viață, favoarele curții Franciei, zugrăvind toate vînătorile regale și portretînd pe rînd toți cînii.* ODOBESCU, S. III 139.

PORTRETÁR, *portretari,* s. m. (Învechit) Portretist; (rar) pictor de animale. *Elias Ridinger, portretarul vînatului înjunghiat de prințișorii și de grofii nemțești.* ODOBESCU, S. III 130.

PORTRETÍST, -Ă, *portretiști, -ste,* s. m. și f. **1.** Pictor specializat în portrete (1). *Se uita la ea ca la o cadră minunată, pictată de un portretist de talent.* BART, E. 311. *Nu e chip a înțelege cum portretistul ar fi adoptat pentru un bust o asemenea poză.* HASDEU, I. V. 237.
2. Scriitor, autor de portrete (2).

PORTRETÍSTICĂ s. f. Ramură a picturii care privește genul portretului.

PORTRETIZÁ, *portretizez,* vb. I. Tranz. A descrie (într-o operă literară) înfățișarea fizică și însușirile psihice ale cuiva; a face portretul (2) cuiva. *Va vorbi peste zece-cincisprezece ani pamfletul scris în franțuzește de un anonim, în care sînt portretizați, pe limba lui Voltaire, mai-marii vremii din Principate.* CAMIL PETRESCU, O. I 261.

PORTRETIZÁRE, *portretizări,* s. f. Acțiunea de a portretiza și rezultatul ei; zugrăvire.

PORTSCÚLĂ, *portscule,* s. f. Portunealtă.

PORTSEMNÁL, *portsemnale,* s. n. Suport montat pe un vehicul, pentru a fixa de el felinarele de semnalizare.

PORTTABÁC, *porttabacuri,* s. n. Tabacheră. (Scris și *portabac*) *Un portabac cu muzică: are două cîntece.* CARAGIALE, O. I 230.

PORTȚIGARÉT, *portțigarete,* s. n. **1.** Tabacheră pentru țigarete sau țigări. *Scoase din portțigaretul îngust de platină, cu încrustații de email, o țigaretă egipțiană și o aprinse.* C. PETRESCU, Î. I 4.

2. Tub mic de lemn, de os etc. în care se fixează țigara pentru a fi fumată. *Fumează dintr-un portțigaret lung de două palme, de baga, roșiatic.* CAMIL PETRESCU, P. 95.

PORTUÁR, -Ă, *portuari, -e,* adj. De port, care se referă la un port. *Construcții portuare.*

— Pronunțat: *-tu-ar.*

PORTUGHÉZ [1], **-Ă,** *portughezi, -e,* adj. Care aparține Portugaliei sau populației ei. *Limba portugheză.* ▭ *Din caietul acela de note descifrase și dînsa, la piano, romanța portugheză populară.* C. PETRESCU, Î. I 7.

PORTUGHÉZ [2], **-Ă,** *portughezi, -e,* s. m. și f. Persoană care face parte din populația de bază a Portugaliei sau este originară de acolo.

PORTULÁC s. m. v. **portulacă.**

PORTULÁCĂ, *portulace,* s. f. (Bot.) Plantă erbacee decorativă, care crește printre pietre, cu frunzele cărnoase și florile galbene, albe, portocalii, roz sau roșii, care se deschid numai la soare *(Portulaca grandiflora);* aguriioară. *Pentru a stîrpi omizile de pe pomi, să iei o buruiană care se cheamă portulacă, adică picior-de-găină, să o amesteci cu oțet și să stropești pomii.* ȘEZ. XV 109. (Și în forma *portolac*) *Pe-aici a fost odată un castel Cu brîu multicolor de portolac.* TOPÎRCEANU, P. 268.

— Variante: **portolác, portulác** s. m.

PORTULÁN, *portulane,* s. n. Carte care cuprinde hărți nautice, descrierea porturilor, a coastelor maritime, indicații asupra curenților etc. (și de care se foloseau navigatorii din evul mediu).

PORTUNEÁLTĂ, *portunelte,* s. f. Dispozitiv de prindere sau de fixare a unei unelte cu care se prelucrează o piesă tehnică; portsculă.

PORTVIZÍT, *portvizite,* s. n. (Ieșit din uz) Portofel mai mare folosit pentru a ține în el hîrtii, acte, cărți de vizită etc.

PORȚELÁN, (2) *porțelanuri,* s. n. **1.** Produs ceramic, alb și translucid, obținut prin arderea unei paste formată din cuarț, caolin, feldspat etc., folosit la fabricarea vaselor industriale și de laborator, a izolatoarelor electrice, a vaselor de uz casnic, a unor obiecte decorative etc. V. faianță. *Ca să facă și el ceva, împinse în lături scrumiera de porțelan.* C. PETRESCU, O. P. I 191. *Ceaiul... fu servit în cești de porțelan subțire japonez.* CĂLINESCU, E. O. I 84. *Sala era pardosită cu oglinzi, pereții de porțelan, ușile de cristal.* NEGRUZZI, S. I 240. ✧ (Metaforic) *În rada portului, departe, sub cerul de porțelan, două vapoare negre zăceau ancorate.* BART, E. 19.

2. Obiect (vas, statuetă, bibelou etc.) făcut din acest material. *Magazin de porțelanuri. Colecție de porțelanuri.*

— Variantă: (rar) **porcelán,** (2) *porcelanuri* și *porcelane* (GALACTION, O. I 324), s. n.

PORȚELĂNĂRÍE, *porțelănării,* s. f. (Rar) Magazin de porțelanuri.

PÓRȚIE, *porții,* s. f. **1.** Cantitate dintr-un anumit fel de mîncare, considerată ca necesară unei persoane la o masă. V. rație. *O porție de ciorbă. O porție de înghețată.* ▭ *Turnă o ceașcă... mai turnă una; tot așa pînă la trei. — Aceasta-i porția mea! declară satisfăcut.* C. PETRESCU, Î. II 173. *Dă fuga la cantină... să-ți mai dea o porție pentru mine.* REBREANU, I. 15. *Pentru o jumătate de porție de varză cu carne... nu mi se lua decît douăzeci de parale.* HOGAȘ, DR. II 48. ✧ (Glumeț) *Deși a mai primit o porție de pumni la prefectură și la comenduire, el era fericit că se putuse în sfîrșit manifesta din nou.* PAS, Z. IV 27. ✦ Cantitate dintr-un material sau dintr-o substanță destinată a fi utilizată o dată sau într-un interval de timp determinat. *Cu trei degete își scoate o porție* [de tutun] *cam mare pentru o biată foiță «Dorobanțul».* BASSARABESCU, V. 36.

2. (Transilv., azi rar) Impozit, dare. *Bate, doamne, pe popa, Pe popa pentru popie, Pe birău pentru porție.* POP.

— Accentuat și: (2) *porție.*

PORȚIÚNE, *porțiuni,* s. f. Parte dintr-un tot. V. fracțiune, fragment, bucată, segment. *Porțiunea de pămînt cuprinsă între laturile arăturii sale se îngusta văzînd cu ochii.* MIHALE, O. 212. *Surîde, așezîndu-și puloverul bleumarin, cu porțiuni geometrice albăstrii.* CAMIL PETRESCU, P. 9. *Expui pericolului numai o porțiune din armată.* HASDEU, I. V. 147.

PORÚCIC s. m. v. **parucic.**

PORÚMB [1], *porumbi,* s. m. Porumbel. *Ce zarvă e în lumea porumbilor în zori, Și cîtă bucurie în jurul casei voastre!* ANGHEL, P. 87. *Niște curci îmbătrînite... Privind cu pizmuire A porumbilor iubire.* ALECSANDRI, P. I 206. *Amîndoi ne potrivim... Și la ochi și la uitat, Ca doi porumbi la zburat.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 49.

PORÚMB [2], (1, 2) *porumbi,* s. m., (3) *porumburi,* s. n. **1.** Plantă de cultură din familia gramineelor, cu tulpina înaltă și groasă, cu frunzele lungi și ascuțite la vîrf, cu un spic în vîrful tulpinii; la subsuoara frunzelor de mijloc apar știuleți pe care cresc boabe, din a căror făină se face mămăliga; se cultivă pe suprafețe întinse ca plantă alimentară, industrială și furajeră *(Zea mays);* (Mold.) păpușoi, (Transilv., Bucov.) mălai, cucuruz. *Un răsuflet de vînt se strecoară umed, tremură frunza porumbului cu un fîșiit sonor.* C. PETRESCU, S. 245. *Găinile... ciocănesc cu pliscul lor tare tabla de fier a punții, culegînd boabele de porumb ce cad din saci.* BART, E. 331. ✧ *Porumb mocănesc* v. mocănesc.

2. (La sg., adesea cu sens colectiv) Rodul plantei descrise mai sus; știuleții împreună cu boabele de pe ei; boabele desprinse de pe știulete. *Am adus acasă, unul cîte unul, sacii cu grîu, cu porumb.* STANCU, D. 100. *Fără boi, nu pot cără porumbul de pe cîmp.* BOGZA, C. O. 363. ✧ Expr. **A lua** (cuiva) **porumbul de pe foc** = a dejuca (cuiva) un plan, a-i face (cuiva) o festă. *Fu silit să înghită gălușca, aflînd că zeul zeilor îi luase porumbul de pe foc.* ISPIRESCU, U. 16.

3. (La sg., cu sens colectiv, sau la pl.) Semănături de porumb (1); porumbiște. *Rămîne porumbul nesăpat de-al doilea.* REBREANU, I. 23. *Porumburile erau culese, strujenii rămași pe cîmp cu foile lor galbene și ruginite răsfrîngeau în aer... o lumină dulce, aurie.* ANGHEL-IOSIF, C. L. 23. *Și era un vuiet jalnic prin porumburile coapte.* COȘBUC, P. I 317.

PORÚMB [3], **-Ă,** *porumbi, -e,* adj. De culoare cenușiu-albăstruie. *Acel bărbat înalt, bine legat și cu mustața porumbă, nu vorbise pînă în acea clipă cu oamenii din partea locului.* SADOVEANU, N. P. 9. *Avea și el o pereche de boi, dar colea: porumbi la păr, tineri, nalți de trup.* CREANGĂ, P. 37. *Să mă duc la Cîmpulung, Să-mi aleg un cal porumb.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 506.

PORUMBÁC [1], *porumbaci,* s. m. Fluture marc de noapte cu aripile dinainte galbene cu dungi cafenii, iar cu cele de dindărăt multicolore *(Deilephila euphorbiae).*

PORUMBÁC [2], **-Ă,** *porumbaci, -e,* adj. (Despre păsări și despre penele lor) Pestriț. *Vitoria privi cu uimire la cucoșul cel mare porumbac, cum vine fără nici o frică și se așază în prag.* SADOVEANU, B. 27. *Cucuțule porumbac,*

Dacă vrei să-mi fii pe plac, Netezește-ți penele Ca mîndra sprîncenele. JARNÍK-BÎRSEANU, D. 400. ✦ (Substantivat) Pasăre cu penele pestriţe. *Nu cumva să-mi prindeţi pe porumbacu ori vro puică boghetă, că vă spînzur.* HOGAŞ, H. 8.

PORUMBÁR [1], *porumbari*, s. m. Arbust sălbatic, din familia rozaceelor, cu ramurile terminate printr-un spin, cu flori albe şi cu fructe acre-astringente, negre-vineţii, care creşte la marginea pădurilor, în tufişuri sau pe terenuri necultivate *(Prunus spinosa)*; scorombar.

PORUMBÁR [2], *porumbari*, s. m. (Regional) Uliu.

PORUMBÁR [3], *porumbare*, s. n. Coteţ pentru porumbei[1], de obicei sprijinit pe un picior înalt de lemn; porumbărie.

PORUMBÁR [4], *porumbare*, s. n. Construcţie (de nuiele sau de şipci) în care se păstrează ştiuleţii de porumb; coşar, pătul. *Tîrna serveşte la rădicatul porumbului de jos în pod sau în pătule zise şi porumbare.* La HEM.

PORUMBĂRIŢĂ, *porumbariţe*, s. f. (Regional) Porumbar [3].

PORUMBÁŞ, *porumbaşi*, s. m. (Popular) Porumbel [1]. *Hai, mîndro, să ne iubim, C-amîndoi ne potrivim, Şi la ochi şi la sprîncene, Ca doi porumbaşi la peţe.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 49. *Pe deasupra de oraş A zburat un porumbaş.* ALECSANDRI, P. P. 318.

PORÚMBĂ [1], *porumbe*, s. f. Fructul porumbarului [1], de mărimea unei alune, de culoare neagră-vineţie, cu gust acru-astringent; porumbea, scoroambă. *Umblă pe mirişti şi caută mure, caută porumbe, de nu le-or fi păscut, cu botul lor veşnic ud, caii.* STANCU, D. 50. *Rîde dracul de porumbe negre şi pe sine nu se vede*, se zice despre cei care rîd de defectele altora fără să-şi vadă propriile defecte, mai mari; rîde ciob de oală spartă, v. o a l ă.

PORÚMBĂ [2], *porumbe*, s. f. Porumbiţă. *Şi-o porumbă minunată Cu o guşă purpurată.* TEODORESCU, P. P. 21.

PORUMBĂCÉL, -EÁ, *porumbăcei, -le*, adj. (Neobişnuit) Diminutiv al lui p o r u m b a c [2]. *Primblă-mi-să-un voinicel... Cu murgul porumbăcel, Dă-mă maică după el.* SEVASTOS, C. 174.

PORUMBĂRÍE, *porumbării*, s. f. (Regional) Porumbar [3].

PORUMBEÁ [1], *porumbele*, s. f. (Regional) Porumbiţă. *Foaie verde iarbă rea, Iacă văz o porumbea... Oare nu-i din ţara mea?* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 172.

PORUMBEÁ [2], **-ÍCĂ**, *porumbele*, s. f. Porumbă [1]. *Ş-atunci oi fi nora-sa Cînd o face plopul nuci Şi sălcuţa mere dulci, Şi răchita porumbele.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 272.

— Variantă: **porumbríeă** (SADOVEANU, Î. A. 116) s. f.

PORUMBÉL [1], *porumbei*, s. m. Pasăre (sălbatică sau domestică) de mărime mijlocie, cu penele mai ales sur-albăstrii *(Columba)*; (Mold.) hulub. *Porumbeii cu picioarele de mărgean coboară să ciugulească grăunţele din mînă-mi.* C. PETRESCU, S. 10. *Un stol de porumbei se ridică în văzduh.* REBREANU, R. I 314. *Pe sus un stol de porumbei Îşi tremură aripa-n zare, Ca fluturii de mititei.* PĂUN-PINCIO, P. 69. *Am doi porumbei, Toată lumea s-oglindeşte-n ei* (Ochii). SBIERA, P. 320. ✧ *Porumbel călător* (sau *de poştă*) = porumbel dresat să se întoarcă la locul de unde a fost trimis, fiind folosit pentru transmiterea unor mesaje (mai ales în timp de război). ✧ E x p r. **A trăi (sau a se iubi) ca porumbeii** (sau **ca doi porumbei**) = a trăi în dragoste şi în bună înţelegere. ✧ Compus: **porumbel-rîzător** = guguştiuc.

— Variantă: **porumbiél** (PAS, Z. I 170) s. m.

PORUMBÉL [2], *porumbei*, s. m. Porumbar [1]. *Porumbel cu porumbele, Negrişoare, mititele, Cadă-ţi porumbelele, Uşte-ţi-se frunzele.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 59.

— Variantă: **porumbrél** (SADOVEANU, O. VIII 50, ŞEZ. XV 109) s. m.

PORUMBÉL [3], **-EÁ**, *porumbei, -le*, adj. De culoare cenuşiu-vineţie, porumb [3]. *S-a ivit un voinicel Pe-un cal vînăt, porumbel.* ALECSANDRI, P. P. 160.

PORUMBÍCĂ, *porumbele*, s. f. Porumbar [1]. *Frunză verde porumbică, Stă voinicul la potică.* ALECSANDRI, P. P. 35.

— Variantă: **porumbríeă** (C. PETRESCU, R. DR. 54) s. f.

PORUMBIÉL s. m. v. **porumbel** [1].

PORUMBIOÁRĂ, *porumbioare*, s. f. (Rar) Porumbiţă. *Frunză verde sălcioară, Am avut o bălăioară... Cu ochiţ de porumbioară Şi cu gura rumeioară.* HODOŞ, P. P. 101.

PORUMBÍŞTE, *porumbişti*, s. f. Loc semănat cu porumb; lan de porumb. *Se opriseră lîngă un puţ cu cumpănă înaltă, înconjurat de porumbişti.* DUMITRIU, N. 226. *Cît cuprindeai cu ochii se întindea pînza verde a porumbiştilor, în care lucrau, ici-colo, pîlcuri de prăşitori.* SADOVEANU, O. III 197. *Ana-şi vînduse şi rapiţa şi grîul, via îi era încărcată de struguri, porumbiştea era frumoasă.* SLAVICI, V. P. 18. ✦ Loc de pe care s-a strîns recolta de porumb.

PORUMBÍŢĂ, *porumbiţe*, s. f. Femela porumbelului [1]; (Mold.) hulubiţă. *Porumbiţe... cu aripele întinse şi-ncordate, zboară către dulcele lor cuib.* ODOBESCU, S. III 34. *Copiliţă, drăguliţă, Cu sîn alb de porumbiţă, Împle cupa mea de vin.* ALECSANDRI, P. P. 206. ✧ (Ca termen de alintare) *Vii, scumpă porumbiţă, Sărind pe deal, ca pui de cerb, Jucînd a ta cosiţă Prin crinii cîmpului.* COŞBUC, P. II 215. *Porumbiţa mea, îi răspunse împăratul, împărăţia mea şi eu sîntem supuşi ascultători ai poruncilor tale.* ISPIRESCU, L. 29.

PORUMBRÉL s. m. v. **porumbel** [2].

PORUMBRÍCĂ [1] s. f. v. **porumbea** [2].

PORUMBRÍCĂ [2] s. f. v. **porumbíeă**.

PORÚNCĂ, *porunci*, s. f. **1.** Dispoziţie dată de către o autoritate sau o persoană cu autoritate şi care trebuie executată întocmai; ordin. *Alexăndrel socotea să împace şi să ducă alături, la timpul său, poruncile domneşti cu treburile lui de dragoste.* SADOVEANU, F. J. 132. *N-am a mă plînge de nimic, Nu mi-aţi călcat porunca niciodată.* ISPIRESCU, L. 12. *Străjeriul, ştiind porunca, nu mai lungeşte vorba, ci ia moşneagul şi-l duce înaintea împăratului.* CREANGĂ, P. 80. ✧ (În construcţie cu verbele «a da», «a avea», «a primi») *Tudor dăduse nu de mult porunci straşnice şi... pedepsea cu mînie jafurile.* CAMIL PETRESCU, O. I 7. *Ceilalţi doi se scuzară că ei au avut poruncă de la boier să păzească hambarele de la curte.* REBREANU, R. I 99. *L-am ameninţat că am poruncă de la conul Fănică să-l chinuiesc ca pe hoţii de cai.* CARAGIALE, O. I 127. ✧ L o c. a d v. **De poruncă** = din ordin, prin constrîngere, în silă. *Ea tot umbla din loc în loc Şi-a greu, ca de poruncă.* COŞBUC, P. I 255. ✧ E x p r. (Învechit) **A avea** (pe cineva) **sub** (sau **la**) **poruncă sa** = a avea (pe cineva) la dispoziţia sa, sub comanda sa, la ordinele sale. *Nu-i puţin lucru să ai la poruncă ta o sută de oameni.* La TDRG. ✦ (Cu valoare de imperativ) Porunceşte! porunciţi! la ordin(ele dv.)! *Poruncă, prea-nalte-mpărate!* TEODORESCU, P. P. 102. ✦ (Transilv., învechit) Ordin de chemare (în armată). *Of, săraca cătana, Cîndu-i vine porunca.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 313.

2. (Mai ales la pl.) Comunicări de interes obştesc, făcute de o autoritate comunală. *Primarul Pravilă... a aşteptat liniştit să se adune lumea şi n-a vrut să spuie nimănui ce porunci are de vestit.* REBREANU, R. I 233.

3. (În e x p r.) *Cele zece porunci* = cele zece precepte fundamentale ale moralei Vechiului testament; decalog.

— Variantă: (regional) **poróncă** (CAMILAR, N. I 445, CREANGĂ, P. 143, RUSSO, S. 18) s. f.

PORUNCEÁLĂ s. f. (Mai ales în l o c. a d j. şi a d v.) **De poruncealã** = a) (făcut sau acceptat) din ordin, (impus) cu forţa; p. e x t. (făcut) în silă, de mîntuială. *Socotelile de măsurătoare... ale inginerilor străini care făceau treaba de porunceală şi plecau p-aci încolo.* La TDRG. *Astă prosodie de porunceală se făcu cu atît mai greu cu cît fiecare inventă o etimologie şi o tecnologie proprie.* NEGRUZZI, S. I 347. *Pot să te întreb, tată, cine este acel soţ de porunceală?* FILIMON, la TDRG; b) de (sau la) comandă. *Luminările se fac de porunceală pe înălţimea mirilor.* SEVASTOS, N. 232. *De-aş avea-ncai darul să scriu de porunceală.* ALEXANDRESCU, M. 255. **Pe (sau după) poruncealã** = după (sau la) comandă. *Acele păpuşi... se găseau gata sau se făceau pe porunceală.* M. I. CARAGIALE, C. 132. *Nu izbutise a face furca după porunceală.* ISPIRESCU, L. 91.

— Variantă: (regional) **poroncéálă** (ALECSANDRI, T. 881) s. f.

PORUNCÍ, *poruncesc,* vb. IV. T r a n z. 1. (Urmat de propoziţii completive) A dispune (cu autoritate) ca ceva să se îndeplinească întocmai, a da poruncă; a ordona. *A poruncit să vie înaintea sa sfetnicul cel tînăr.* SADOVEANU, D. P. 38. *Tînărul porunci oamenilor să taie cercurile buţilor.* POPESCU, B. I 5. *Atunci împăratul, chiar în puterea nopţii, se scoală, rădică toată curtea în picioare şi porunceşte să-i aducă pe hîrca de babă înaintea sa.* CREANGĂ, P. 101. ✧ F i g. *Ce voie prea înaltă, ce lege porunci Căderea dopotrivă cu înălţarea a fi?* ALEXANDRESCU, M. 10. ✧ (Cu complement intern) *Vodă ce-mi făcea? Porunci poruncea, Schele că rupea, Scări că tăia.* TEODORESCU, P. P. 468. ✧ I n t r a n z. *Ce, tu îmi porunceşti mie? Ce, îmi spui tu mie ce să fac, un'să mă duc?* DUMITRIU, N. 241. ✦ A obliga pe cineva (dîndu-i porunci), să execute ceva. [Doctorii] *erau porunciţi să nu cumva să spuie... că boala de care mureau cu sutele era ciumă.* GHICA, S. 278. *Porţile erau străjuite şi păzitorii porunciţi a nu lăsa să iasă nime.* NEGRUZZI, S. I 150. ✦ I n t r a n z. A fi stăpîn, a avea putere de stăpîn. *Aşa-i cînd capra-i înfrunte, poruncind în loc de ţap.* HASDEU, R. V. 88.

2. A da comandă să se fabrice, să se confecţioneze, să se execute ceva; a comanda. *Să-i aducă şalurile şi covoarele pe care le-a fost neguţat şi poruncit în acea cetate.* SADOVEANU, D. P. 38. *Îşi făcu planul pe loc să-şi încaseze dreptul pe o lună înainte şi să-şi poruncească măcar ghete şi pantaloni.* STĂNOIU, C. I. 20. *Îndeplineam însărcinări de tot soiul... porunceam la Malines horbote pentru Brühl.* M. I. CARAGIALE, C. 54. ✦ A cere să i se aducă, să i se pună la dispoziţie pentru a fi utilizat. *Am poruncit o trăsură cu patru cai şi am plecat spre Clara, pe drumul cel mai scurt.* GALACTION, O. I 106. *Prietenul se opri aci zîmbind, îşi aprinse cu tabiet ţigara, porunci cafele, vin.* M. I. CARAGIALE, C. 76. *De unde să-ţi aduc eu herghelia ce-mi porunceşti?* ISPIRESCU, L. 27.

3. (Transilv.) A trimite vorbă, a comunica, a transmite (prin cineva). *Vai, bădiţo, dor ţ-o fi, N-am pe cine-ţi porunci, Făr'pe lună Voie bună, Şi pe stele Dor şi jele, Iar pe vînt Cîte-un cuvînt.* HODOŞ, P. P. 84. *Poruncit-a bădiţa Pe-un spic verde de secară Să mă duc, că el se-nsoară... Foaie verde lemn sucit, înapoi i-am poruncit Pe-un spic verde de ovăz Să se-nsoare sănătos.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 98.

— Variantă: (regional) **poroncí** (CREANGĂ, O. A. 206, ALECSANDRI, T. I 210) vb. IV.

PORUNCÍT, -Ă, *porunciţi, -te,* adj. 1. Cerut printr-o poruncă, pretins, impus. *Rinduiala hoţului la stîni era tot aşa de tare. Bacii şi oierii erau ţinuţi să-i puie la ţiitorile poruncite tainul.* SADOVEANU, O. L. 151.

2. Care a fost făcut sau executat în urma unei comenzi. (Substantivat) *La o săptămînă, s-a întors vistiernicul la împărăţie cu cele poruncite.* SADOVEANU, D. P. 39. *Podul, cu toate cele poruncite, era acum gata.* CREANGĂ, P. 85.

— Variantă: (regional) **poroncít, -ă** (RUSSO, S. 72) adj.

PORUNCITÓR, -OÁRE, *poruncitori, -oare,* adj. Care exprimă o poruncă, un ordin; p. e x t. autoritar. *Arendaşul nu putu răbda privirea aceea stăruitoare, sfredelitoare, poruncitoare, ci plecă ochii în jos şi înţelese că de data asta era bătut.* SANDU-ALDEA, D. N. 216. *Mişcările lui repezi şi poruncitoare zoreau lucrul, oamenii urcau şi coborau schelele.* ANGHEL, PR. 57. ✧ (Adverbial) *Căpitanul se încruntă mînios, ridică poruncitor mîna.* CAMIL PETRESCU, U. N. 335. *Maşina repeta, stăruitor şi poruncitor, acelaşi avertisment ascuţit ca un ţipăt mînios.* REBREANU, R. II 45. ✦ F i g. Imperios. *Simţea o dorinţă poruncitoare de a se apropia, de a se uita în ochii lor, de a le cerceta feţele de aproape de tot.* DUMITRIU, V. L. 59. ✦ (Substantivat) Stăpîn. *Tu eşti, după port, un poruncitor şi omul acesta e poruncit de veacuri.* ARGHEZI, P. T. 10.

— Variantă: (regional) **poroncitór, -oáre** (HOGAŞ, M. N. 28) adj.

PORÚSNIC s. m. v. **parucic.**

POSÁC, -Ă, *posaci, -e,* adj. (Despre oameni) Tăcut morocănos, necomunicativ, nesociabil. *Dacă n-ar fi ea, m-aş pune rău cu lumea, cum sînt eu posac.* BASSARABESCU, S. N. 152. *Ea sta tot posacă şi-ncruntată.* CARAGIALE, O. III 33. ✧ F i g. *Judecătoria era o clădire mare, posacă, galbenă.* REBREANU, I. 121. ✦ F i g. Lipsit de veselie. *Masa fusese mai curînd posacă, cu toate că Maria-doamna se înzdrăvenise.* CAMIL PETRESCU, O. II 600.

POSÁDĂ, *posade,* s. f. (Învechit şi popular) 1. Curătură în pădure. ✦ Trecătoare îngustă în munţi. *Trăsurile încărcate străbăteau posadele.* CAMIL PETRESCU, O. II 699.

2. Moară. *Pe cale ne apucă o ploaie cu vijelie şi furăm siliţi a ne adăposti într-o posadă.* BOLINTINEANU, O. 362.

3. Pîrghie cu ajutorul căreia se reglează înălţimea pietrelor morii, care ridicîndu-se sau coborîndu-se macină boabele, mai mare sau mai mărunt.

4. Loc şes pe un deal sau pe un munte mic, unde a fost o aşezare omenească. ✦ Loc de odihnă pentru călători.

POSĂCEÁLĂ, *posăceli,* s. f. (Rar) Posomoreală. *Dar timpul rămînea statornic în posăceală şi ameninţare.* La CADE.

POSĂCÍE s. f. Faptul de a fi posac; morocăneală. *Despre iuţeală, mînie şi posăcie.* PANN, P. V. III 12.

POSĂDÍRE, *posădiri,* s. f. (Regional) Montarea plaselor pescăreşti pe frînghii sau pe odgoane în vederea confecţionării diverselor unelte de pescuit.

POSCÓNIŢĂ, *posconiţe,* s. f. Pleava rămasă de la vînturatul cînepii şi folosită ca hrană pentru oi.

POSECLÍT, -Ă, *poseclíţi, -te,* adj. (Rar, în e x p r.) **Leit-poseclit** = chiar ca...; curat, aidoma; leit-poleit. *A găsit însuşi pînă acum «printre vase şi cioburi de vase preistorice»... trei lulele de lut negru, care sînt leite-poseclite «lulele româneşti».* ODOBESCU, S. II 288.

POSEDÁ, *poséd,* vb. I. T r a n z. 1. (Cu privire la bunuri materiale) A avea ceva în proprietatea sau în stăpînirea sa, a se bucura de posesiunea unui bun. *Mi se spune că unele din aceste forme posedă cîteva mii de crocodili.* RALEA, O. 19. *Mavru poseda o colecţiune de antichităţi importante.* GHICA, S. A. 144. ✦ (La pasiv, despre persoane) A fi dominat, stăpînit. *Fără copii, dar cu un numeros contingent de nepoţi şi nepoate, de veri şi verişoare, de fini şi fine, era posedată de un tiranic demon matrimonial.* C. PETRESCU, C. V. 177.

2. (Cu privire la valori morale) A avea, a dispune de... *Tinereţe, frumuseţe, spirit, creştere... le poseda pe toate în punctul cel mai înalt.* BOLINTINEANU, O. 415.

Tovarăşul meu, pe lîngă aceste dispoziţii de ştiinţă strategică, mai poseda şi aplecări artistice. GHICA, S. 72. *Posedau toate calităţile ce fac pe om demn de a fi iubit.* NEGRUZZI, S. I 106.

3. A cunoaşte bine un lucru; a şti (bine), a pătrunde. *A poseda o limbă.*

POSEDÁNT, -Ă, *posedanţi, -te,* adj. (Rar, în e x p r.) *Clase posedante* = clase sociale care, posedînd mijloace de producţie, exploatează munca altora.

POSEDÁRE, *posedări,* s. f. Faptul de a p o s e d a un bun (material sau moral); stăpînire. ✦ Cunoaştere (temeinică). *Posedarea unei limbi străine.*

POSEDÁT, -Ă, *posedaţi, -te,* s. m. şi f. (Rar) Persoană stăpînită de obsesii.

POSÉSIE s. f. v. **posesiune.**

POSESIÚNE, *posesiuni,* s. f. (Şi în forma *posesie*) **1.** Drept de stăpînire asupra unui obiect. *Intrare în posesiune.* ✧ E x p r. (Ieşit din uz) **A da** (sau **a lua, a ţine**) **în posesie** (sau **în posesiune**) = a da (a lua sau a ţine) cu arendă. *Primăvara iar vin* [boierii] *la ţară, o dată cu cocostîrcii, dacă nu şi-au dat moşiile în posesie.* SP. POPESCU, M. G. 78. *Spune-mi, mă rog, de mult ţii moşia asta-n posesie?* ALECSANDRI, T. 605.

2. (Mold., învechit) Moşie. *Îţi trebuia... moşii bune, posesii bune, castele bune şi venituri bune.* NEGRUZZI, S. III 288.

3. Colonie. *Posesiunile britanice din Africa sudică.*

— Variantă: **posésie** s. f.

POSESÍV, *posesive,* adj. n. (Gram.; despre pronume, adjective, articole) Care arată posesiunea, apartenenţa. *În exemplul «cartea mea», «mea» este adjectiv posesiv.*

POSESÓR, -OÁRE, *posesori, -oare,* s. m. şi f. **1.** Persoană care deţine, cu titlu de proprietar, un bun; proprietar. *Posesor de case.* ✧ F i g. *Pînă şi la galerie, la locurile numerotate, stăteau posesori de nume respectabile.* REBREANU, R. I 264.

2. (Mold., învechit) Arendaş. *Are să-ncapă biata moşioara noastră pe mîna posesorului.* ALECSANDRI, T. 1579. *Cu cît însă se învoieşte cu posesorul, cu atîta e nemulţămit de chirigiu.* NEGRUZZI, S. I 301.

— Accentuat şi: **(2) posésor.**

POSESORÁŞ, *posesoraşi,* s. m. (Mold., învechit, depreciativ) Posesor **(2).** *Tocmai atunci soseşte din norocire un alt grec cu o brişcă hîrbuită, vreun posesoraş.* ALECSANDRI, T. 48.

POSÍBIL, -Ă, *posibili, -e,* adj. (În construcţie cu verbul «a fi») Care se poate întîmpla sau realiza, care poate fi făcut sau imaginat; cu putinţă. *Creşterea producţiei la hectar este posibilă numai prin folosirea din plin a metodelor agrotehnice înaintate.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2827. ✧ (În construcţii impersonale) *E posibil oare să nu fim de loc informaţi despre cele ce se petrec înaintea noastră?* CAMIL PETRESCU, U. N. 346. ✦ (Substantivat, n.) Ceea ce e cu putinţă. *De ce, chiar în materie de vînătorie, să nu hotărîm marginile posibilului?* ODOBESCU, S. III 48. ✧ E x p r. **În măsura posibilului** v. m ă s u r ă. **A face tot posibilul** (sau **posibilul şi imposibilul**) = a face tot ce se poate, a încerca totul pentru a ajunge la rezultatul dorit. *Ce n-a făcut domnul Hagi-Iordan?... Posibilul şi imposibilul.* C. PETRESCU, C. V. 97.

POSIBILITÁTE, (2) *posibilităţi,* s. f. **1.** Faptul de a fi posibil, caracterul lucrului posibil. *Posibilitatea întreruperii unei lucrări.*

2. Mijloc de realizare, de înfăptuire; putinţă, modalitate. *Sînt contabil şi aş putea să mă angajez la o bancă, la o societate, cu posibilitatea de a trece de la un grad la altul.* PAS, Z. I 298. ✧ E x p r. **În măsura** (sau **în limita**) **posibilităţilor** = întrucît e posibil, dacă va fi posibil. ✧ *Posibilităţi materiale* = bani. *Pleacă la Budapesta cu intenţia de a studia medicina. Îi lipsesc însă posibilităţile materiale şi e silit să intre într-o şcoală militară.* V. ROM. noiembrie 1953, 282. ✦ Calităţi, însuşiri care se pot dezvolta. *Tînăr cu posibilităţi.*

POSLÚJNIC s. m. v. **posluşnic.**

POSLÚŞNIC, *posluşnici,* s. m. (Învechit) **1.** Servitor, slujitor; (în special) servitor boieresc sau mănăstiresc scutit de bir către stat. *Un ulcior mare cu vin roş, pe care-l ducea ca dar rudei sale posluşnicul rectorului.* CONTEMPORANUL, III 654. *Aceşti scutiţi erau scutelnici şi posluşnici boierilor şi, în loc de a plăti dările lor către stat, le plăteau patronilor boieri, în bani sau în muncă.* GHICA, S. A. 38.

2. Infirmier. *Prin tîrguşoare, de se găsea cîte un... neamţ ce în ţara lui poate fusese posluşnic, iar aice trecea de doctor.* CONTEMPORANUL, VI 105.

— Variantă: **poslújnic** (ISPIRESCU, la TDRG) s. m.

POSMÁG, *posmagi,* s. m. (Mold.) Pîine tăiată în felii sau resturi de pîine uscată pentru păstrare. *Eu am acolo un hambar plin cu posmagi; ia aşa pentru împrejurări grele, doamne fereşte! A mînca la posmagi şi a trăi şi el pe lîngă casa mea.* CREANGĂ, P. 330. ✦ (La sg.) Pîine uscată şi pisată mărunt; pesmet.

POSMĂGÍ, *posmăgesc,* vb. IV. (Regional) **1.** T r a n z. A presăra cu posmag.

2. R e f l. A se usca ca un posmag. *Ce mi te-ai posmăgit aşa?* ISPIRESCU, la CADE.

POSMĂGÍT, -Ă, *posmăgiţi, -te,* adj. Uscat. *Niscaiva pastramă, posmăgită şi uscată, de să-ţi rupi dinţii în ea.* ISPIRESCU, la TDRG.

POSMÓL s. n. (Învechit; şi în forma *poşmol*) Număr mare; morman, grămadă. (În comparaţii şi metafore) *(Ei) găsesc toate vitele posmol la ocolul prostului.* SEVASTOS, la TDRG. *S-a dus toanta la ocol... Vitili s-o strîns poşmol.* MAT. FOLK. 1339. ✧ E x p r. **A face posmol (în...)** = a face ravagii, a da iama. *Face posmol, pîrjol în copii.* CONTEMPORANUL, VI 291.

— Variantă: **poşmól** s. n.

POSOMÁNT s. n. v. **pasmant.**

POSOMORÁLĂ s. f. v. **posomoreală.**

POSOMOREÁLĂ, *posomoreli,* s. f. (Şi în forma *posomorală*) **1.** Tristeţe, îngrijorare. *Rostiră: «a început războiul», se adunară de pe unde erau împrăştiaţi, se uitară unii la alţii şi-şi văzură, cei mai mulţi, posomorala în ochi şi pe obrazuri.* PAS, L. I 266.

2. F i g. (Rar) Vreme întunecată, mohorîtă, înnorată. *Pe aici vremea e urîtă, deşi nu ploaie, nu ninge, nici e frig; dar e posomoreală.* CARAGIALE, O. VII 23.

— Variantă: **posomorálă** s. f.

POSOMORÎ vb. IV v. **posomori.**

POSOMORÍ, *posomorăsc,* vb. IV. **1.** R e f l. A se întuneca la faţă (din cauza nemulţumirii), a se întrista. *Nu după mult timp, împăratul băgă de seamă că fie-sa cea mai mică din ce în ce slăbea şi se posomora.* ISPIRESCU, L. 52. *Cînd sună miazănoaptea, feţele mesenilor se posomorîră.* EMINESCU, N. 7. *Lăpuşneanul, posomorîndu-se, desfăcu braţele.* NEGRUZZI, S. I 146. ✦ A lua o înfăţişare severă, a se încrunta. *Împăratul s-a posomorît rău de tot — adică: să nu te socoteşti că-i glumă ce-ţi spui eu.* CARAGIALE, O. III 104. ✦ T r a n z. A face pe cineva să se întristeze, a cauza cuiva tristeţe. *Cînd se pune la piano, pare că geniul muzicii o insuflă... Dacă cîndva vreun nor mîhnicios mă posomorăşte, un allegro vivace mă înveseleşte.* NEGRUZZI, S. I 75.

2. Refl. (Despre cer) A se acoperi de nori; p. ext. (despre timp) a deveni neguros, întunecat, închis. *Cerul se posomorî, se căptuşi cu plumb şi ciorile începură a se văita pe sub nourii cenuşii.* SADOVEANU, O. VI 255. *Un vînt de gheaţă se stîrni din şesuri. Dimineaţa se posomorî, cenuşie.* C. PETRESCU, S. 175. *De se posomorăşte cerul, plămădeşte bogăţiile, de iese soarele, cresc bogăţiile.* DELAVRANCEA, O. II 120. ◇ Unipers. *Cît ne-a prins (marea) în larg, a şi început a se posomorî.* VLAHUŢĂ, la TDRG. ◇ Fig. *Ştiţi una? Rău! Orizonul politic s-a posomorît!* ALECSANDRI, T. I 303.

3. Tranz. Fig. A da o notă de tristeţe, a întuneca, a înnegura. *O frînghie încărcată cu rufe. Nişte cămăşi bărbăteşti, de stambă văpsită, posomorăsc locul.* BASSARABESCU, V. 29. *Sufletul mi-am amărît, Viaţa mi-am posomorît.* TEODORESCU, P. P. 273.

— Varîantă: **posomorí** (REBREANU, R. II 10, ALECSANDRI, P. P. 135) vb. IV.

POSOMORÎRE, *posomorîri*, s. f. Posomoreală. *Posomorîrea fără margini a nopţilor de altădată... Cu focul stins, cu soba rece, rămase-n urmă ca un vis: E mai.* MACEDONSKI, O. I 63.

POSOMORÎT, -Ă, *posomorîţi, -te*, adj. 1. (Despre persoane) Rău dispus, trist, întunecat la faţă, mohorît. *Stoica îşi priponise caii subt frasini şi aştepta posomorît lîngă foc.* SADOVEANU, M. C. 186. *Tăcut, posomorît, Andrei plecă capul în jos, fără să zică nimic.* HOGAŞ, DR. 236. *Şi amîndoi bătrînii aceştia erau albi ca iarna şi posomoriţi ca vremea cea rea, din pricină că n-aveau copii.* CREANGĂ, O. A. 163. ◇ (Despre înfăţişarea, privirile oamenilor) *Alţii cu faţa posomorîtă, Oftînd mult jalnic, le răspundea.* ALECSANDRI, T. I 378. (Fig.) *În faţa noastră munţii Dobrogei stăteau nemişcaţi, cu fruntile posomorîte, la spatele pădurilor de sălcii şi mlaştinilor întinse.* DUNĂREANU, N. 28. ◇ (Despre firea, gîndurile oamenilor) *Întoarce-te de-acu-n casă, Catrino, şi-alungă cele gînduri posomorîte.* ALECSANDRI, T. 1570. ◇ (Rar, despre animale) *Bufnele posomorîte, în a lor cuiburi trezite, — Ţipă cu glas amorţit.* ALECSANDRI, P. A. 101.

2. Care este de culoare întunecată; p. ext. care face o impresie tristă, predispune la tristeţe; dezolant, sumbru. *Pădurea de coniferi e sumbră şi posomorîtă.* RALEA, O. 132. *La cîţiva paşi de mine, curgea Siretul, cu apele lui posomorîte.* DUNĂREANU, CH. 134. *Ce zile posomorîte şi ce nopţi lungi.* DELAVRANCEA, A. 128. ◇ Fig. *Ne împresura de pretutindeni singurătate posomorîtă.* SADOVEANU, O. L. 22. *Zugrăveşte din nou iarăşi pînzele posomorîte Ce-arătau faptele crunte unor domni tirani, vicleni.* EMINESCU, O. I 32.

POSPÁI s. n. 1. Pulbere fină de făină produsă în timpul măcinatului şi care se depune pe pereţi şi pe toate obiectele din moară; p. ext. pulbere albă. *A nins uşor — parcă ar fi curs puţintel pospai de zahăr.* SADOVEANU, V. F. 129.

2. Strat subţire care acoperă un obiect. *Cel dintîi omăt moale sta pe brădetul neclintit deasupra, şi pe cărări era numai un pospai subţire.* SADOVEANU, O. A. II 160. *De-o săptămînă, pospaiul subţire de zăpadă se topea, îngheţa, iar se dezmorţea la amiazi.* C. PETRESCU, O. P. II 9. *Domnul director nu ne îngăduia să rămînem de prînz în şcoală, să ne mîncăm la căldurică codrul de pîine cu magiun ori un pospai de unt.* I. BOTEZ, ŞC. 45. ◇ Fig. *De o parte şi de alta a drumului s-aştern holdele scăldate în pospaiul lunii.* MIRONESCU, S. A. 70.

POSPĂÍ, *pospăiesc*, vb. IV. Tranz. A acoperi ceva cu un strat subţire, a presăra, a aşterne un strat subţire. *Turcii şaica o umplea, Cu cărbuni o îndesa, Cu galbeni o pospăia.* POP. ✦ Fig. A face un lucru de mîntuială, superficial. *Numa o pospăit treaba.* ŞEZ. XIX 12.

POSPĂIÁLĂ, *pospăieli*, s. f. Faptul de a pospăi; (concretizat) strat subţire dintr-o materie care acoperă un obiect; fig. lustru înşelător, aparenţă, spoială. *Trebuie să înţelegi farmecul acestui Bucureşti, aşa cum se afla înainte de pospăiala lui de modernizare şi de occidentalizare.* C. PETRESCU, C. V. 76. *Omul cel lipsit de orice pospăială literară,* HASDEU, la TDRG.

POSPĂÍT, -Ă, *pospăiţi, -te*, adj. Acoperit, învelit, presărat cu un strat subţire dintr-o materie; fig. cu o aparenţă înşelătoare de cultură, de civilizaţie. *Lume, lume pospăită şi deşartă!* ALECSANDRI, T. 146. *Domnul Sărmală nu-i cuconaş pospăit numai, care umblă după averi, precum critica îl vede.* RUSSO, O. 92. ✦ (Substantivat) Persoană cu o cultură superficială; semidoct. *Aproape cincizeci la sută din pospăiţii şcolilor primare sînt scoşi din sfera de activitate a naţiunii.* VLAHUŢĂ, O. A. 189.

POSPOLÍT, -Ă, *pospoliţi, -te*, adj. (Învechit) Care aparţinea corpului de armată alcătuit din nobili polonezi. *Venea duiumul oastei* [poloneze] : *trăsuri, bagaje, pedeştri, şleahta pospolită, amestecaţi în neregulă cu steagurile strînse.* NEGRUZZI, S. I 167.

POST[1]- Element de compunere însemnînd «după», care serveşte la formarea unor substantive, ca: postfaţă, adjective, ca: postbelic, verbe, ca: postdata, postpune.

POST[2], *posturi*, s. n. 1. Funcţie, slujbă. *A doua zi şi-a luat postul în primire.* SAHIA, N. 109. *Aflînd că postul de director al noului teatru comunal din Iaşi nu este pînă acum ocupat, îmi permit a vă oferi pentru acest post serviciile mele.* CARAGIALE, O. VII 481. *Boierii se bucurau de o schimbare ce le da nădejde că vor pute ocupa iarăşi posturi, ca să adune nouă avuţii din sudoarea ţăranului.* NEGRUZZI, S. I 150. ◇ Loc. adj. şi adv. **La post** (sau **la postul lui, lor** etc.) = prezent la datorie pentru îndeplinirea obligaţiilor de serviciu. *Tipografii, la postul lor, Ciocănesc, supraveghează, numără, Pregătesc cuvîntului aripi de zbor.* DRAGOMIR, P. 11.

2. Locul unde se găseşte o formaţie militară însărcinată cu executarea unor operaţii militare; p. ext. formaţia militară respectivă. *Găsiră un post al regimentului de roşiori.* DUMITRIU, N. 122. *Aproape de tranşeea lor Vom face aci un post înaintat.* CAMIL PETRESCU, V. 37. ◇ (Urmat de determinări indicînd felul, natura, scopul etc.) *Ajunse asudat la postul de observaţie, ascuns chiar în prima linie de tranşee.* REBREANU, P. S. 83. *Într-un minut toţi vînătorii se împărţiră pe la posturile lor de pîndă.* BOLINTINEANU, O. 329. ✦ Unitate de miliţieni (în trecut, de jandarmi), însărcinată cu menţinerea ordinii publice într-o comună rurală; p. ext. localul unde funcţionează unitatea respectivă. *La postul de miliţie nu-l găsiră pe şef, care era plecat în alt sat.* DUMITRIU, N. 153. *Mai tîrziu, ar fi putut ajunge şeful unui post, frumos îmbrăcat în uniformă, mai mare peste tot satul.* BOGZA, C. O. 273. *Toată lumea din sat, adunată în faţa postului de jandarmi, cerea cu îndîrjire şefului de post eliberarea din arest a sfătuitorului ei, Gheorghe a Paraschivei.* BUJOR, S. 156. ✦ Locul unde stă santinela în timpul serviciului de gardă; p. ext. serviciul de gardă al santinelei; (rar) santinela însăşi. *Cînd eram în post tăceam ore, ce ore, zile întregi. Aşa era consemnul.* SAHIA, N. 56. *Grupuri de soldaţi înarmaţi alergau zoriţi, din toate părţile. Posturile se îndoiau pe la gherete.* VLAHUŢĂ, O. A. I 149. ✦ Locul unde stă un miliţian însărcinat cu supravegherea circulaţiei pe străzi. ✦ Punct sau element situat la (mare) distanţă de centrul de care depinde. *După vegetaţia orientală şi înfăţişarea solului, insula aceasta apare ca o prelungire a Asiei, un post înaintat al vechiului continent.* BART, S. M. 48.

3. Instalație cuprinzînd aparatele necesare pentru executarea unor anumite operații tehnice. *Post telefonic.* ▭ *Toți ofițerii își luară locurile obișnuite pe punte. Secundul trecu la postul de manevră al ancorei.* BART, E. 131. ✦ Loc în care se desfășoară o activitate (în special tehnică), sau pe care îl ocupă o persoană în timpul efectuării unei operații. *Post de observație.* ✦ Loc pe care îl ocupă o piesă sau un dispozitiv de fixare sau de prelucrare la o mașină combinată.

4. Categorie în care sînt introduse, într-o evidență contabilă, sume de bani, materiale etc.; rubrica corespunzătoare dintr-un registru de contabilitate.

POST[3], *posturi*, s. n. **1.** Abținere de a mînca unele alimente (carne, grăsimi) prescrisă de biserică credincioșilor, în anumite zile sau în anumite perioade ale anului. *Afară se crapă de ziuă, iar noi înfulicăm cu lăcomie; ne răzbunăm pe cele șase săptămîni de post.* VLAHUȚĂ, O. A. II 89. *M-aș duce în vreo sehăstrie... ca prin post și rugăciuni să capăt iertarea acestui păcat.* NEGRUZZI, S. I 30. ✧ Expr. **A ține post** = a posti. *Toți frații mă vorbesc de rău, Și tata-i supărat mereu, Iar mama, la icoane, Mătanii bate, ține post.* COȘBUC, P. I 118. **Mare cît o zi de post** = care nu se mai termină. *Uite-i mă, căciula, frate, Mare cît o zi de post.* COȘBUC, P. I 225. ✧ Loc. adj. **De post** = a) (despre mîncări, în opoziție cu de frupt) pregătit numai din alimente îngăduite de biserică; p. ext. gătit fără carne (și fără grăsimi animale). *Ghiveci de post;* b) (despre zile, săptămîni, luni) în care se postește; p. ext. în care se rabdă de foame. ✧ *Post negru* v. negru[3] (2).

2. Perioadă de timp care precedă o sărbătoare și în care biserica prescrie să se postească. *Iarna se pusese înainte de postul crăciunului cu patru săptămîni.* AGÎRBICEANU, S. P. 28. *Refuză și limbi și cașcaval, zicînd că e în post și nu poate mînca.* ALEXANDRESCU, P. 72. ✧ (Glumeț) *Nu m-ăi lăsa să mă-nfrupt c-o sărutare? — Ba te-oi lăsa, Todirică, că doar nu sîntem în post.* ALECSANDRI, T. I 247. ✧ *Postul (cel) mare* = postul care precedă sărbătoarea paștilor. *Vă puteți închipui, ce vra să zică a te scălda în Bistrița, la Broșteni, de două ori pe zi, tocmai în postul cel mare.* CREANGĂ, A. 28. ✧ Expr. **Martie din post nu lipsește** (sau **ca-n martie postul**), se spune despre cineva care e nelipsit de undeva (unde poate obține un profit, un avantaj). *Eu la chef, ca-n marte postul.* COȘBUC, P. II 37. *De te vor pofti la masă, tu nu te trage sub masă; dar nu fi supărător, că or zice că: mart din post nu mai lipsește.* NEGRUZZI, S. I 251. ✦ Fig. Timp cînd se rabdă de foame. *Nu știu cum, Așa i-a mers de prost. E rău, cînd anu-ntreg ți-e post, Și masa cînd ți-e-n drum.* COȘBUC, P. I 229.

POSTĂ, *postez*, vb. I. Tranz. A pune pe cineva să stea într-un anumit loc, cu scopul de a supraveghea, de a urmări, de a păzi ceva. *Patru soldați cu armele-ncărcate fură postați la ferestruia ușii din față, cu ordin serios de a trage în oricine se va mișca.* VLAHUȚĂ, O. A. 161. *Comisarul postează pe sergenți, pitulați în dosul cocioabei.* CARAGIALE, O. I 341. ✧ Refl. *Desigur a aflat că am fost plecată și încă nu știe că am revenit. Cînd va ști, se va posta iarăși.* C. PETRESCU, Î. II 229.

POSTÁL[1], *postali*, s. m. (Regional) Un fel de încălțăminte de piele. *Își trage postalii în picioare, își pune broboada pe umeri.* STANCU, D. 170.

POSTÁL[2], **-Ă** adj. v. **poștal.**

POSTAMÉNT, *postamente*, s. n. Placă de piatră, de metal sau de lemn așezată pe sol sau pe o fundație specială și servind ca bază de susținere și de fixare a unei mașini, a unei statui etc.; soclu, piedestal. *Un Monument simplu și măreț; alcătuit din două tancuri suite pe postamente late de piatră.* STANCU, U.R.S.S. 193. ✦ Platformă de lemn înălțată deasupra pardoselii, pe care se așază o catedră sau alte mobile; estradă.

— Pl. și: (învechit) *postamenturi* (GOLESCU, Î. 50).

POSTÁȘ s. m. v. **poștaș.**

POSTÁTĂ, *postate*, s. f. (Și în forma *postață*) Porțiune dintr-un pămînt cultivat, pe care o lucrează un lucrător sau un grup de lucrători într-un anumit timp. *Ajunseseră la hat cu întîia postată, taman cînd răsărea soarele.* CAMILAR, N. II 383. *Cînd postata o gătai, Pusei secera-n pămînt Și ieșii în deal la vînt.* HODOȘ, P. P. 143. ✦ Porțiune dintr-o pădure de unde se taie copacii. *Îi arată o postață de pădure. — Uite Tudore, copacii ăștia să mi-i tai și să mi-i cureți.* STANCU, D. 142. ✦ Strat (de legume, de flori). *Hulub mai zăbovi prin grădină. Trecu printre postatele de răsaduri.* V. ROM. februarie 1953, 67. ✦ Distanță, bucată de drum. *Își ridicase cele patru odăi, pătulele și grajdul cel mare departe de sat, la o bună postață de drum.* CAMIL PETRESCU, O. I 70. *Acu du-te și tu... că ai o postată bună pînă acasă.* REBREANU, I. 31. *Și mai mergînd ei o postată, numai iată Harap-Alb vede altă minunăție și mai mare.* CREANGĂ, P. 241.

— Variantă: (Munt., Olt.) **postáță,** *postăți*, s. f.

POSTÁȚĂ s. f. v. **postată.**

POSTÁV, (2) *postavuri*, s. n. **1.** Stofă de lînă, uneori amestecată cu fibre artificiale, groasă, compactă din care se confecționează îmbrăcăminte călduroasă, pături, cuverturi etc. *Aruncă departe cărțile pe postavul verde.* C. PETRESCU, S. 102. *Ne poate fi iertat Să vă-ntrebăm smerit, de vreți a ne-arăta, De unde-ați cumpărat postavul de manta?* ALEXANDRESCU, P. 115. *De era el năltișor, Îi da postav roșior, Să fie strălucitor.* ALECSANDRI, P. P. 176.

2. (Numai la pl.) Diferite feluri de postav (1) sau confecțiuni de postav (1). *De lucru nu ț-oi da... Și-n postavuri te-oi purta.* BIBICESCU, P. P. 279. *Care este mirele, Mirele, ginerele, Sară el teancurile Să-și ia postavurile.* ALECSANDRI, P. P. 176.

POSTĂVĂ, *postăvi*, s. f. (Popular) **1.** Albie servind la frămîntatul aluatului, la spălatul rufelor, la păstrarea sau la transportarea cerealelor sau fructelor, la adăpatul vitelor etc. *Sămînța de cînepă se pune în saci... postăvi sau alt vas, după ce se mai usucă.* PAMFILE, A. R. 174. *Băieții și fetele veneau mereu cu postăvile încărcate* [de prune]. MACEDONSKI, O. III 140. *Mustul curge într-o postavă mare.* I. IONESCU, M. 371.

2. Lada în care curge făina la moară. *Din cînd în cînd, un gospodar încărca o lopățică de făină din postavă și se apropia de dînsul.* SADOVEANU, O. V 529. [Lacomul] *cere Și din coș grăunțe Și din postavă tărîțe.* PANN, P. V. III 69.

PÓSTĂ s. f. v. **poștă.**

POSTĂVÁR, *postăvari*, s. m. (Ieșit din uz) Fabricant, negustor sau lucrător de postavuri.

POSTĂVĂREÁSĂ, *postăvărese*, s. f. (Ieșit din uz) Nevasta postăvarului; femeie care face sau vinde postavuri.

POSTĂVĂRÍE, *postăvării*, s. f. Fabrică, atelier sau prăvălie de postavuri.

POSTĂVIÓR, *postăvioare*, s. n. Diminutiv al lui postav; postav mai subțire sau de calitate inferioară. *Vamă fără seamă, Fir și ibrișin, Postăvior d-el bun, Tocuri de bumbac.* PĂSCULESCU, L. P. 45.

POSTBÉLIC, -Ă, *postbelici, -e*, adj. Care se referă la perioada de după un război, care ține de această perioadă.

POSTDATÁ, *postdatez*, vb. I. Tranz. A pune pe un act, pe o scrisoare etc. o dată posterioară datei redactării.

POSTDILUVIÁN, -Ă, *postdiluvieni, -e*, adj. Care a avut loc după diluviu.

POSTÉLNIC, *postelnici*, s. m. (În organizarea feudală administrativă a ţărilor romîneşti) **1.** Unul dintre marii boieri de divan, avînd funcţia de mareşal al curţii şi de îngrijitor al camerei de dormit a domnului, iar în Moldova şi pe aceea de pîrcălab al ţinutului Iaşi. *Postelnicul de taină al lui Radu-vodă, dumnealui Ştefan Meşter, îl sfătuise pe domnul său să facă altfel de cum făcuse.* SADOVEANU, F. J. 516. *Tatăl şi toţi trei feciorii se-nchinară lui vodă şi postelnicul începu a numi pe ceilalţi boieri.* ODOBESCU, S. A. 92. ✦ (În secolul al XVIII-lea şi al XIX-lea) Ministru al afacerilor externe. *Domnii aveau fiecare un postelnic pentru relaţiunile cu consulii.* GHICA, S. X. *Trimisul s-a întors bogat răsplătit, aducînd şi pentru curtizanul nostru... bilet din partea marelui postelnic.* NEGRUZZI, S. I 287.

2. (Şi în expr. *postelnicul al doilea, postelnicul al treilea* etc.) Ajutor al postelnicului **(1).**

3. Titlu onorific dat în epocile mai noi boierilor fără atribuţii speciale. *Lumea privea pe postelnicul Zimbolici ca pe un model de bărbat.* NEGRUZZI, S. I 73.

POSTELNICEÁSĂ, *postelnicese*, s. f. (Învechit) Soţia postelnicului. *Din ietacul postelnicesei se deschise o galerie, unde ea iubea a cultiva florile cele mai rari şi mai frumoase.* NEGRUZZI, S. I 73.

POSTELNICÉL, *postelnicei*, s. m. (Învechit) Slujbaş al curţii domneşti şi ostaş sub ordinele marelui postelnic.

POSTELNICÍE s. f. (Învechit) **1.** Demnitatea sau dregătoria de postelnic.

2. Instituţie administrativă condusă de un postelnic; ministerul afacerilor externe. *Boierii preferau să fie... mai multe visterii, mai multe postelnicii.* HASDEU, I. V. 98. *La anul 1842* [Grigore] *Alexandrescu a fost numit impiegat la postelnicie, la masa jălbilor.* GHICA, S. A. 131.

POSTERIÓR, -OÁRĂ, *posteriori, -oare*, adj. (În opoziţie cu anterior) **1.** Care vine, urmează după ceva sau după cineva; ulterior. *Redactorul cel posterior, găsind o notiţă fără dată despre acest eveniment, îl atribui pe ghicite timpului lui Ştefan cel Mare.* HASDEU, I. V. 256.

2. Care este aşezat, se află în partea de dindărăt, de dinapoi. *Partea posterioară a capului.* ✦ (Despre sunete, în special despre vocale) Al cărui punct de articulaţie este situat în partea de dinapoi a cavităţii bucale. *Sunetele «o» şi «u» sînt vocale posterioare.*

POSTERIORITÁTE s. f. Faptul de a fi posterior **(1).** *Posterioritatea unui document.*

POSTERITÁTE s. f. Urmaşii, generaţiile viitoare. *Arta a fost unul din marile titluri de nobleţă a omului, de aceea, în amintirea posterităţii rămîn numai popoarele care şi-au înnobilat spiritul.* SADOVEANU, E. 62. *Ba să vezi... posteritatea este încă şi mai dreaptă. Neputînd să te ajungă, crezi c-or vrea să te admire?* EMINESCU, O. I 134. *Publicul şi posteritatea au mers, nu după teorii fantastice, deşi sprijinite de talent, dar au mers după cela carele răspundea la conştiinţa întregului neam.* RUSSO, S. 64.

POSTÉUCĂ, *posteuci*, s. f. Lemn, scurt şi gros, cu care se ridică şi se sprijină osia carului în timp ce se unge. *De inima căruţei atîrnau păcorniţa cu feleştiocul şi posteuca.* CREANGĂ, P. 106.

— Pronunţat: *-teu-*.

POSTFÁŢĂ, *postfeţe*, s. f. (Spre deosebire de prefaţă) Cuvînt de încheiere la sfîrşitul unei cărţi sau tipărituri. [Dimitrie Cantemir] *adaosese prin 1721... o postfaţă în care iarăşi vorbeşte de planul cel mare părăsit.* IORGA, L. I 290.

POSTÍ, *postesc*, vb. IV. Intranz. **1.** A se abţine un anumit timp de la anumite mîncări (carne, grăsimi etc.), p. ext. de la orice hrană (v. ajuna); a ţine post. *Ai dracului popi, vezi ce le-a dat în gînd! Noi să postim şi găinile să le lăsăm lor să le blagoslovească.* VLAHUŢĂ, O. A. II 95. ✧ Tranz. (Cu privire la intervalul de timp cît ţine postul) *Bată-te, leleo, pe tine Cele patruzeci de zile, Ce le-am postit pentru tine.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 259.

2. A flămînzi; fig. a se abţine de la ceva, a duce lipsă de ceva. *Fu de părere că masa se prelungeşte peste măsură, neomenos spectacol sub ochii celor ţinuţi să postească, în picioare.* C. PETRESCU, Î. II 144. *Posteşte... că n-are ce mînca.* NEGRUZZI, S. I 250. ✧ Fig. *Lasă-mă să mă-nfrupt c-o sărutare că-i de mult de cînd postesc.* ALECSANDRI, T. I 266.

POSTILIÓN, *postilioni*, s. m. (Franţuzism învechit) Surugiu care conducea un poştalion. *El s-ar lăsa bucuros la o dulce reverie, dacă pocnetele biciuştei postilionului şi prozaicele lui răcnete nu l-ar turbura.* NEGRUZZI, S. I 191.

— Pronunţat: *-li-on*.

POSTÍŞ, -Ă, *postişi, -e*, adj. (Franţuzism; despre păr, dinţi etc.) Fals, artificial; adăugat. *Generalul s-a oprit, s-a pipăit deasupra nasului unde se îmbinau sprîncenele groase, de teamă parcă să nu se fi desprins ca o pereche de sprîncene postişe.* C. PETRESCU, Î. II 73.

POSTMERIDIÁN, -Ă, *postmeridiani, -e*, adj. (În legătură cu «oră», «ceas») De după-amiază. *Veneau acolo încă de pe la ceasurile cinci postmeridiane şi s-apucau de dans.* I. BOTEZ, ŞC. 212. *Două postmeridiane... Sună lung şi monoton Ornicul cu trei cadrane de la Sfîntul Spiridon.* TOPÎRCEANU, P. 246.

— Pronunţat: *-di-an*.

POST-MÓRTEM adv. După moarte. *A fost decorat post-mortem.* ✧ (Adjectival) *Al. Vlahuţă figurează printre membrii post-mortem ai Academiei Republicii Populare Romîne.*

POSTOPERATÓRIU, -IE, *postoperatorii*, adj. Care se face sau se produce după o operaţie chirurgicală. *Accidente postoperatorii.*

POSTORÓNCĂ, *postoronce*, s. f. (Mold.) **1.** (De obicei la pl.) Nume dat funiilor (lanţurilor sau curelelor) legate de orcicul căruţei şi de hamuri cu ajutorul cărora calul trage vehiculul (v. şleau); funie sau lanţ care leagă leuca la carîmb.

2. Fig. Om şmecher; lichea, pungaş. *Postoronca de dascălul Simeon Fosa din Ţuţuieni, numai pentru că vorbeşte mai în tîlcuri decît alţii şi sfîrcîieşte toată ziua la tabac, cere cîte trei husăşi pe lună.* CREANGĂ, A. 16.

POSTPALATÁL, -Ă, *postpalatale*, adj. (Fon.; despre sunete) Care se articulează la partea posterioară a vălului palatului.

POSTPÚNE, *postpún*, vb. III. Tranz. (Lingv.; cu privire la particule, la sufixe etc.) A pune, a aşeza la sfîrşitul cuvîntului.

POSTPÚNERE, *postpuneri*, s. f. Acţiunea de a postpune; aşezare la sfîrşitul cuvîntului. *Compunerea ordinară a cuvintelor slavone nu permite o asemenea combinaţiune cu postpunerea calificativului.* ODOBESCU, S. II 422.

POSTPÚS, -Ă, *postpuşi, -se*, adj. (Lingv.; despre particule, sufixe etc.) Pus, aşezat la sfîrşitul cuvîntului. *Legea dezvoltării articolului postpus este o lege specifică limbii romîne, în opoziţie cu celelalte limbi romanice.* GRAUR, S. L. 104.

POST-RESTÁNT s. n. Serviciu poștal special unde se trimit scrisorile avînd indicate doar numele și localitatea adresantului și care păstrează corespondența pînă cînd vine destinatarul s-o ridice personal; p. ext. indicație menționată pe plic pentru acest fel de corespondență. *Scrie-mi tot la Neapol post-restant.* BĂLCESCU, la GHICA, A. 612.

POSTRÚGĂ s. f. v. **păstrugă.**

POSTRÚNGĂ s. f. v. **păstrugă.**

POST-SCRÍPTUM s. n. Ceea ce se adaugă uneori la o scrisoare după iscălitură. *În scrisoare era un post-scriptum: «După o îndelungată suferire, în sfîrșit, Ipolit a murit».* NEGRUZZI, S. I 65.

POSTTÓNIC, -Ă, *posttonici, -e,* adj. (Lingv.; despre silabe și despre vocale atone) Care urmează după silaba tonică; (despre sunete) care urmează după un sunet accentuat.

POSTULÁNT, -Ă, *postulanți, -te,* s. m. și f. Persoană care cere un post, o slujbă; solicitator, aspirant. *Domnia se așezase; dar din nenorocire Moldova poate da o domnie numai, și postulanți se găsea din toate părțile.* RUSSO, S. 122. ✧ (Glumeț) *Vezi ceva? — Nimic alt, decît un soi de țințari morți de foame... Să juri că-s postulanți.* ALECSANDRI, T. I 427.

POSTULÁT, *postulate,* s. n. **1.** Adevăr fundamental care apare ca evident și nu are nevoie de demonstrație (în știința respectivă); principiu de bază, normă. *Legătura necesară între efect și cauză este... însuși postulatul științei.* MARINESCU, P. A. 70. *La rîndu-i însă, aplica același postulat al autorității în propria familie și față de subalterni.* CĂLINESCU, E. 22.

2. (Geom.) Principiu dat ca adevărat fără a avea nevoie de demonstrație. ✧ *Postulatul lui Euclid* = principiu după care, printr-un punct situat în afara unei drepte, nu se poate duce decît o singură paralelă la acea dreaptă.

POSTÚM, -Ă, *postumi, -e,* adj. **1.** (Despre o operă literară sau științifică) Rămas în manuscris și publicat după moartea autorului. *Materialul poetic postum* [al lui Eminescu] *abia acum se dezvăluie într-o bogăție copleșitoare.* SADOVEANU, E. 83. ✧ (Substantivat, f.) *«Făt-Frumos fiul iepei» ar fi să fie o «postumă»* [a lui Creangă]. IBRĂILEANU, S. 150.

2. (Despre o calitate, un merit etc.) Care se acordă, se atribuie, se recunoaște cuiva după moarte. *De această onoare postumă nu poate scăpa nici un om de talent.* CARAGIALE, O. III 243. *Pentru a-și răpi chiar gloria postumă, ei răspîndeau acum în popor* [o] *odioasă anecdotă.* HASDEU, I. V. 167.

3. (Jur.; despre copii) Născut după moartea tatălui.

POSTÚRĂ, *posturi,* s. f. **1.** Stare sau situație în care se află cineva la un moment dat. *În postură de observator.*

2. Ținută, atitudine, poziție a corpului. *Postură teatrală.* ▭ *Streinul se repede la ușă... și ia în fața mea o postură înțepată.* GHICA, la CADE.

POSTVERBÁL, *postverbale,* s. n. Substantiv derivat dintr-un verb prin suprimarea sufixului verbal. *Cuvîntul «alint» e postverbalul lui «alinta».* ✧ (Adjectival) *Foarte frecvente sînt în românește substantivele postverbale de tipul «cîștig» de la «cîștiga», «cuget» de la «cugeta».* GRAM. ROM. I 37. *Derivatul postverbal e mai strîns legat de cuvîntul bază, mai apropiat de el decît unul cu afix.* GRAUR, F. L. 153.

POȘ, *poșuri,* s. n. Poștie[2]. *Cică șerpii nu se pot împușca decît cu poșuri de argint; altceva nu se lipește de ei.* ȘEZ. XXIV 26.

POȘÉTĂ, *poșete,* s. f. Geantă mică făcută de obicei din piele, în care femeile țin banii și diferite accesorii de toaletă. *Căută iute în poșetă, cu mîinile tremurînde.* DUMITRIU, N. 107. *Elena Lipan își verifică, în oglinda poșetei, obrazul cu pleoapele ostenite de drum și de fum.* C. PETRESCU, C. V. 9. *Mi-am adus aminte că n-aveai un ban în poșetă și că probabil te-au dat jos pe undeva în vreo gară.* SEBASTIAN, T. 347.

POȘIDÍC, *poșidicuri,* s. n. (Regional; adesea cu sens colectiv) Mulțime de animale mărunte. *Stăpînul meu nu băga în seamă poșidicul de vînat ce-i tot ieșea înainte.* ISPIRESCU, L. 288. ✦ Termen familiar, depreciativ, pentru tineri nevîrstnici sau pentru copii. (Atestat în formele *poșîndic* și *poșodic*) *Hai să ne întoarcem acasă, să dăm poșîndicul ăsta pe mîna unei femei, că cu așa trîmbiță nu mai întîlnim noi vînat cît am umbla.* CARAGIALE, P. 112. *Ies la gioc tăți poșodicurile.* ȘEZ. II 209.

— Variante: (regional) **poșîndíc, poșodíc** s. n.

POȘÍRCĂ s. f. Băutură alcoolică slabă și de proastă calitate. *Găsești la cîrciumă spirt de păpușoi ori vin adus mai dinspre munte — poșircă.* STANCU, D. 50. *Ne cără, prin cine știe ce fund de mahala, să ne cătrănească cu vreo poșircă mucegăită și tulbure.* M. I. CARAGIALE, C. 60.

— Variantă: **poșîrcă** (DELAVRANCEA, O. II 291) s. f.

POȘÎNDÍC s. n. v. **poșidic.**

POȘÎRCĂ s. f. v. **poșircă.**

POȘMÓL s. m. v. **posmol.**

POȘODÍC s. n. v. **poșidic.**

POȘÓR s. m. v. **porșor.**

POȘTÁL, -Ă, *poștali, -e,* adj. De poștă, al poștei. *Serviciu poștal. Oficiu poștal.* ✧ *Factor poștal* = poștaș (1). *Fusese zece ani factor poștal.* C. PETRESCU, Î. II 141. *Carte poștală* v. carte. *Mandat poștal* v. mandat.

— Variantă: **postál, -ă** adj.

POȘTALIÓN, (1) *poștalioane,* s. n., **(2)** *poștalioni,* s. m. (Învechit și arhaizant) **1.** Diligență; p. ext. trăsură trasă de mai mulți cai. *Veneau familii de la două poștii, în trăsuri care ajungeau prăfuite, în poștalioane cu clopotele ce sunau de departe.* C. PETRESCU, S. 113. *I-ar da caleși cu telegari; poștalioane cu opt cai bidivii, și cîte-n lună și-n soare.* DELAVRANCEA, S. 36. *Boierii noștri pe atunci... aveau poștalioane de cîte șase și opt cai românești iuți ca zmeii.* GHICA, la TDRG.

2. Cal utilizat la poștalion **(1).** *Du-te de spune surugiilor să înhame poștalionii la trăsura cea galbănă.* ALECSANDRI, T. 484.

— Pronunțat: *-li-on.*

POȘTÁR, *poștari,* s. m. Factor poștal; poștaș. *Tot pe-acolo, venea într-o cărucioară cu două roți poștarul, aducînd... vești.* CAMILAR, N. I 330.

POȘTÁȘ, *poștași,* s. m. (Și în forma *postaș*) **1.** Factor poștal. *Acea scrisoare a ajuns la Malu-Surpat și a dus-o poștașul la moară punînd-o în mîinile Nastasiei.* SADOVEANU, M. C. 75. *Tîrziu, cînd se trezi Stamati, buimăcit încă de somn, dădu cu ochii de scrisoarea lăsată de poștaș.* BART, E. 21. *Am tot așteptat, dragă domnule doctor, să-mi aducă poștașul ceva știri.* CARAGIALE, O. VII 38.

2. (Învechit) Vizitiu la o căruță de poștă. *Poștașul pocnea din bici necontenit și glumea cu toate nevestele ce întîlnea pe drum.* ALECSANDRI, O. P. 278.

— Variantă: **postáș** s. m.

PÓȘTĂ, *poște,* s. f. **I. 1.** Instituție publică care efectuează transportul și distribuirea scrisorilor, telegramelor, mandatelor poștale și coletelor; (concretizat) localul în care se află această instituție. *O să-i cumpăr o pereche*

de ghete și o să i le trimitem cu poșta. STANCU, D. 175. *Din sus, dinspre poștă, s-auzi deodată un pas greoi, cadențat. Petrache Hulubi, factorul, pornise la împărțirea corespondenței în oraș.* BART, E. 20.

2. (Cu sens colectiv) Corespondență expediată, primită sau distribuită în aceeași zi. *Probabil că* [autobusul] *nu avea de ce să oprească. N-or fi fost călători. N-o fi avut poștă.* SEBASTIAN, T. 24. *Prin urmare d-abia cu poșta viitoare, la 26, ți-o voi trimite.* BĂLCESCU, la GHICA, A. 507. ✧ *Cu prima poștă (cu poșta viitoare* sau *următoare)* = cu prima corespondență care urmează să plece. (În forma învechită *postă*) *Surorilor și lui Alecu voi răspunde cu posta viitoare.* KOGĂLNICEANU, S. 223. *Vagon de poștă* = vagon de cale ferată cu care se transportă corespondența. *Oamenii de la vagonul de poștă... scoteau capul și întrebau ce se petreca.* DUMITRIU, N. 98. *Poșta redacției* = rubrică într-o revistă sau într-un ziar, în care se publică răspunsuri la corespondența trimisă de cititori. ✧ F i g. (Rar) *Poșta satului* = poreclă dată unei persoane care răspîndește vorbe, bîrfeli, face intrigi. ✧ E x p r. **A duce (a purta sau a umbla cu) poșta** = a purta vorbe mincinoase, a face intrigi. *O cam bănuiau... că umblă cu poșta de la o casă la alta.* SADOVEANU, la TDRG. ✦ Curier poștal, poștaș.

3. Echipă de muncitori pentru încărcarea vapoarelor acostate la chei. *Poștele se întocmeau cu mare greutate, alegîndu-se pe grupe: hamalii, lopătarii, stivatorii, ipistații.* BART, E. 289.

4. Serviciu de transport pentru călători și corespondență, folosit înainte de introducerea căilor ferate. *Aicea la noi, măria-ta, nu-i ca-n țara acestui avă franțuz: să ai pe drum împărătesc piatră bătută cu ciocanul și poștă rînduită, și toate ca-n palmă.* SADOVEANU, Z. C. 40. *Era și poștă organizată de la București pe la Curtea de Argeș și către Rîmnic.* CAMIL PETRESCU, O. I 327. *Poștele în Moldova sînt în stare mai puțin proastă ca în Valahia. Cu toate acestea, două poște aproape de Iași le găsirăm înapoiate cu totul.* BOLINTINEANU, O. 275. ✦ Vehicul folosit de către acest serviciu. *Călătoreau într-o caleașcă cu cai de poștă.* CAMIL PETRESCU, O. II 18. *Poșta pleacă în toate zilele în ținutul Austrii, și iar în toate zilele alta vine.* GOLESCU, Î. 109. ✧ *Trăsura poștei* sau *trăsură* (ori *căruță) de poștă* = vehicul pentru transportul în comun, folosit de serviciul descris mai sus; poștalion, diligență. *Nu-i da mîna să vie cu trăsura poștei, căci avea totdeauna cîte ceva de adus și dacă luai pe seama ta caii, ca să te ducă cu poștalionul tău încărcat, costa scump.* CAMIL PETRESCU, O. I 327. (În forma *postă) Se sui într-o căruță de postă și, ajungînd la Iași, trase la cel mai bun birt unde nămi cele mai frumoase odăi.* NEGRUZZI, S. I 84. *Cal de poștă* = cal utilizat la căruțele de poștă. *Of! mări, frate, De ai păcate, Cu cai de poștă să te pornești.* ALECSANDRI, T. I 114. ✧ E x p r. **A fi (sau a ajunge) cal de poștă** v. c a l. ✦ Loc de popas, stație, han pe parcursul unui drum, unde călătorii găseau vehicule de transport în comun și cai de schimb. *Ceilalți au mas la poșta de la Oncești.* La TDRG. *S-aduci vro patru surugii de la poștă și să le poruncești ca să ureze... cu harapnicele pe spinarea lui.* ALECSANDRI, T. 12.

5. (În trecut) Distanță între două stații de schimb al cailor, avînd aproximativ 20 de km; (astăzi) distanță nedeterminată (de obicei mare). *De la Riureni pînă la gura Luncavățului e o poștă.* GALACTION, O. I 264. *Caii călcau pînă la două poște pe zi.* CAMIL PETRESCU, O. I 543. *O cale scurtă, de 2 poște, de la Fălticeni la Neamț, nu se potrivește c-o întindere de șese poște lungi și obositoare, de la Iași pînă la Neamț.* CREANGĂ, A. 117. ✧ E x p r. **(Cale) de-o poștă** = (de) la o distanță (relativ) mare. *În fundul grajdului era o gloabă de cal roșu, dar numai pielea pe oase de gras; de-o poștă-i vedeai coastele.* RETEGANUL, P. III 54. *Un gelos amiroase amorezații... de-o poștă de departe.* ALECSANDRI, O. P. 25.

II. (De obicei la pl.) Bucăți de hîrtie unse cu grăsime, care se lipesc pe talpa unui om adormit și se aprind pentru a-l speria și a stîrni hazul celorlalți. *Pîndim cînd erau ceilalți duși de-acasă și ne apucăm de făcut poște, ca s-avem pe mai multă vreme.* CREANGĂ, A. 101.

— Variante: **(I,** învechit) **póstă,** (regional) **póștie,** *poștii* (DELAVRANCEA, S. 11, CARAGIALE, O. I 173), s. f.

POȘTĂRÍȚĂ, *poștărițe,* s. f. (Rar) Femeie care conduce un oficiu poștal sau care este funcționară la un astfel de oficiu.

PÓȘTIE[1] s. f. v. **poștă.**

PÓȘTIE[2], *poștii,* s. f. (Regional) Alică mare folosită la vînătoare. *O iau la ochi și trag în ea trei poștii de ale mari.* ȘEZ. VII 51.

POT, *poturi,* s. n. Sumă rezultată din mize, într-o tură a unui joc de noroc (în special la cărți). *Poftim! plus potul, și mie treizeci, rigi cu valeți, servit!* C. PETRESCU, S. 107.

POTÁBIL, -Ă, *potabili, -e,* adj. (Despre o apă) Care e bună de băut. *De curînd am tras apă potabilă de la conducta nouă.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2830.

POTÁIE, *potăi,* s. f. **1.** Termen de dispreț pentru un cîine; javră, cotarlă. *Una din potăi, îndîrjită de sosirea stăpînului său, se repezi în pornire turbată și năzui să apuce pe Pisicuța de bot.* HOGAȘ, M. N. 187. *Lovi-te-ar jigodia, potaia dracului! zic în gîndul meu. N-am văzut de cînd sînt o javră mai antipatică.* CARAGIALE, O. II 267. *Noi, frații tăi, potaie? O să-ți dăm o bătaie Care s-o pomenești.* ALEXANDRESCU, P. 67. ✦ (Rar, pentru alte animale) *Trage un foc... că trebuie să fie o potaie de lup!* GALACTION, O. I 108.

2. Haită de cîini sau de lupi. *A început a viscoli și umblă dihăniile, potăi.* SADOVEANU, O. I 352. *Ți-am spus că nu mă tem nici de o potaie întreagă* [de lupi]. CREANGĂ, P. 120. *O potaie de cîni sta pe împrejurul parilor și privea cu poftă la acele capete sîngeroase.* ALECSANDRI, la TDRG. ✧ F i g. *Ienicerii, mult crîncenă potaie, Păzeau o tristă gloată de robi prinși în bătaie.* ALECSANDRI, P. I 344.

3. F i g. Om de nimic, nesuferit; canalie. *Potaia asta de mocan vă dă vin de pomană.* STANCU, D. 133. *Cine s-a bătut la Plevna, potaie? Tu, ori ăștia?* SADOVEANU, O. VI 127.

POTÁSĂ s. f. Carbonat de potasiu, întrebuințat în industria sticlei, la fabricarea săpunului moale, la vopsitul lînii etc. ✧ *Potasă caustică* = hidroxid de potasiu, întrebuințat în industria chimică.

POTÁSIC, -Ă, *potasici, -e,* adj. De potasiu, care conține potasiu. *Săruri potasice. Îngrășămînt potasic.*

POTÁSIU s. n. Element chimic din grupa metalelor alcaline, alb-argintiu, asemănător cu sodiul, foarte reactiv, care se găsește în natură sub formă de săruri; unele dintre sărurile lui se întrebuințează ca îngrășăminte artificiale în agricultură; kaliu.

POTCÁP, *potcapuri,* s. n. Acoperămînt pentru cap, de formă cilindrică, fără boruri, purtat de preoții și mai ales de călugării ortodocși. *Începînd a se dezbrăca de la poartă de giubea, de potcap și de colanul cel vișiniu de catifea cu paftale de argint, ajungea în casă numai în antereu și cu capul gol.* HOGAȘ, H. 13. *Unde nu-și pune poalele antereului în brîu... apoi zvîrle potcapul deoparte și la joc de-a valma cu noi.* CREANGĂ, A. 94.

— Variantă: **potcápiu,** *potcapii* (ODOBESCU, S. I 467, PĂSCULESCU, L. P. 17, TEODORESCU, P. P. 229), s. n.

POTCÁPIC, *potcapice,* s. n. (Rar) Potcap. *Ai văzut ce potcapice au, părinte Ghermănuță?* HOGAȘ, M. N. 144. *Ioane, eu ți-am ochit un potcapic, zise moș Vasile la pornire.* CREANGĂ, O. A. 87.

POTCÁPIU s. n. v. **potcap.**

POTCÁŞ, -Ă, *potcaşi, -e,* adj. (Regional) Poznaş, buclucaş; certăreţ, arţăgos. *E un mincinos şi un potcaş de nu-i găseşti pereche în toată împărăţia.* POPOVICI-BĂNĂŢEANU, V. M. 77. *Potcaşul cel de hoţ, care-l orbise, îi mîncase merindea şi-i furase boii.* RETEGANUL, P. I 28. *În sfîrşit din Niculiţă Niculaie s-a făcut, Dar potcaşa-i mintuliţă Nici de-un ban n-a mai crescut.* ODOBESCU-SLAVICI, la TDRG.

PÓTCĂ s. f. (Popular) Neplăcere, încurcătură, belea; vrajbă, sfadă. *Bunica... trăgea de mînecă pe nepotul său ca să-şi iuţească paşii şi să scape odată de potcă.* La TDRG. ✧ Expr. **A da de potcă** = a o păţi, a da de belea. *Să nu-i mai văd faţa, că dau de potcă, îi scot ochii.* POPOVICI-BĂNĂŢEANU, V. M. 81. *Să nu dai de potcă zăbovind cu mine.* PANN, la TDRG. ✧ Termen de ocară la adresa oamenilor mici, urîţi sau schilozi; pocitanie. *Am scăpat de acea potcă de unchieş.* GORJAN, H. II 65.

POTCOÁVĂ, *potcoave,* s. f. **1.** Piesă de oţel, în formă de semicerc, care se fixează cu cuie pe copitele cailor (mai rar ale altor vite de tracţiune) sau pe tocurile bocancilor şi ale cizmelor. *Caii bocăneau cu potcoavele lui moş Pricop prin gloduri îngheţate şi grunzuri.* SADOVEANU, B. 162. *Zecile de perechi bat someşana cu atîta pasiune că potcoavele flăcăilor scapără scîntei.* REBREANU, I. 12. *Stăi, bade, şi odihneşte Şi calul ţi-l potcoveşte, Cu potcoave de aramă.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 267. *Pentru un cui pierzi o potcoavă,* se spune despre cei zgîrciţi sau despre cei lăsători. ✧ (Poetic) *Iată vine nunta-ntreagă — vornicel e-un grierel, Îi sar purici înainte cu potcoave de oţel.* EMINESCU, O. I 87. ✧ Loc. adv. **În potcoavă** = în semicerc. *Să vă înşiraţi toţi în potcoavă.* SADOVEANU, O. I 59. ✧ Expr. **A umbla după (sau a căuta) potcoave de cai morţi** sau **a umbla după (ori a căuta) cai morţi, să le ia potcoavele** = a-şi pierde timpul cu lucruri fără rost, a umbla după lucruri imposibil de obţinut. *Cine ţi-a vîrît în cap şi una ca aceasta, acela încă-i unul... Ori vorba ceea: pesemne umbli după cai morţi, să le iei potcoavele.* CREANGĂ, P. 194. *Nu băga mîna unde nu-ţi fierbe oala, nici căuta cai morţi să le iei potcoavele.* NEGRUZZI, S. I 247. **A-şi lepăda** (sau **a sta să-i pice**) **potcoavele** = a fi pe moarte. *Am să vă spui tot ce ştiu la sufletul meu, căci văz eu că mi se apropie şi mie să-mi leapăd potcoavele.* ISPIRESCU, U. 2. *Stau să-i pice potcoavele şi tot cere să mai trăiască.* PANN, P. V. III 156.

2. Obiect care are forma unei potcoave. *Cred că am căpăta ceva decoraţii... cu briliante primprejur... iar nu ca potcoavele astea.* ALECSANDRI, T. I 406. *Cîrnaţi uscaţi, tari şi afumaţi... numiţi după forma lor... rîşchig sau potcoave.* ŞEZ. XII 3.

POTCOVÁR, *potcovari,* s. m. Meseriaş care face potcoave şi care potcoveşte animalele de tracţiune. *Ce-ai să înveţi la el? Să baţi cu barosul ca potcovarii?* PAS, Z. I 307. *Tot trecînd la mîndra dealul, Mi s-a despotcovit calul; Nu e vina calului, Nici a potcovarului.* HODOŞ, P. P. 47.

POTCOVĂRÍE, (1) *potcovării,* s. f. **1.** Atelier unde se fac potcoave şi unde se potcovesc animalele de tracţiune. *Se aşeza pe movila de zgură şi de fier vechi, de la potcovăria din faţă.* C. PETRESCU, C. V. 215.

2. Meşteşugul potcovarului.

POTCOVEÁLĂ, *potcoveli,* s. f. Potcovit[1].

POTCOVÍ, *potcovesc,* vb. IV. Tranz. **1.** A pune potcoave la copitele animalelor de tracţiune. *Mîni dimineaţă vă potcovesc caii.* SADOVEANU, B. 142. *Unde Oltu se goneşte, Stăi, bade, şi odihneşte Şi calul ţi-l potcoveşte.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 266. ✧ Refl. pas. (În basme; în formule care arată un timp foarte îndepărtat în trecut) *A fost odată ca niciodată; că de n-ar fi, nu s-ar mai povesti... de cînd se potcovea puricele la un picior cu nouăzeci şi nouă de oca de fier.* ISPIRESCU, L. 1. *Pe cînd se potcovea puricele.* ODOBESCU, S. III 44.

2. Fig. A înşela, a păcăli, a trage pe sfoară. *Pe mine m-a potcovit cu patru poli.* PAS, L. I 147. *Luaţi seama: vrea să ne potcovească!* CARAGIALE, S. U. 52. *Taci, că-i cu buche; l-am potcovit bine.* CREANGĂ, O. A. 148. ✧ Expr. (Familiar) **Te-oi potcovi eu pe tine!** = te-oi învăţa eu minte, ţi-oi arăta eu!

POTCOVÍRE s. f. Acţiunea de a potcovi; potcovit[1].

POTCOVÍT[1] s. n. Acţiunea de a potcovi; potcovire. *Zice* [fierarul] *că-i eşti bun camarad şi înveţi uşor meşteşugul potcovitului.* SADOVEANU, M. C. 55. *Mare nevoie mai au de fier pentru potcovit caii.* CREANGĂ, P. 57.

POTCOVÍT[2] **, -Ă,** *potcoviţi, -te,* adj. Care are potcoave, cu potcoave. *Copitele potcovite ale tuspatru picioarelor sale... scăpărau în toate părţile.* HOGAŞ, M. N. 186. *Boi cu coarne ascuţite Şi copite potcovite.* ALECSANDRI, P. II 105.

POTECÁŞ, *potecaşi,* s. m. (Învechit şi popular) Ostaş făcînd parte din corpul de armată neregulată din Ţara Romînească, însărcinat cu paza drumurilor de munte şi a graniţelor dinspre Ardeal şi Moldova; grănicer, plăieş, pichetaş. *Cordonaşii şi potecaşii s-au întocmit la 1834, spre a strejui, supt privigherea oştirii, picheturile şi potecile ce se află între puncturile de distanţă strejuite de oştire.* BĂLCESCU, O. I 37. ✧ (Poetic) *Să mi-ţi dau un semănat Cum de mult nu s-a mai dat, Semănat de potecaşi, Să răsară romînaşi.* TEODORESCU, P. P. 484.

POTÉCĂ, *poteci,* s. f. **1.** Drum îngust, care se poate străbate pe jos (rar, călare); cărare. *Poteca rar umblată mă înfunda în tufişuri jilave.* C. PETRESCU, S. 19. *Drumurile şi potecile erau pustii.* SADOVEANU, B. 162. *Te rog să-mi arăţi prin pădure vro potecă de picior, pe unde aş putea merge călare.* HOGAŞ, M. N. 71. ✧ Expr. **Pe toate potecile** = pe toate cărările, v. cărare. *Fete ca Tănţica nu se găsesc pe toate potecile.* REBREANU, R. I 241. **A şti toate potecile** = a) a cunoaşte bine un loc; b) a fi abil, a cunoaşte bine un lucru. **A veni** (sau **a umbla**) **pe drum, nu pe potecă** = a fi sincer, a vorbi deschis, a evita subterfugiile. *Dacă voiai să te înţelegi cu mine, trebuia să vii pe drum, iară nu pe potecă.* SLAVICI, N. II 74. **A i se încurca** (cuiva) **potecile** v. încurca. **A i se scurta** (cuiva) **potecile** v. scurta.

2. Drum, cale. *De cum a dat în fapt de zori Veneau, cu fete şi feciori, Trăsnind rădvanele de crai, Pe netede poteci de plai.* COŞBUC, P. I 55. ✧ Fig. *Tu n-ai avut de gînd... să arăţi poeţilor din viitorime poteca cea bună.* ODOBESCU, S. III 11.

— Variantă: (Mold.) **potícă** (ALECSANDRI, T. I 278, NEGRUZZI, S. I 329) s. f.

POTECEÁ, *potecele,* s. f. (Popular) Potecuţă. *Cîte drumuri sînt mai rele, Le-ai făcut tot potecele, Limpezi cum e podul palmei, Bătute ca prispa casei.* ŞEZ. V 31. *Ce mi-e mie drag pe lume, Poteceaua din pădure, Pardositǎ cu alune.* TEODORESCU, P. P. 325. ✧ Expr. **A lua poteceaua înapoi** = a se întoarce, a face calea întoarsă. *Văzînd că soarele răsare şi nădejde nu mai era d-a da cu ochii de zîna cea frumoasă, Făt-Frumos luă poteceaua înapoi.* POPESCU, B. II 34.

POTECÚŢĂ, *potecuţe,* s. f. Diminutiv al lui potecă (1). *Strigă-l, strigă-l, zău, măicuţă, C-apucă pe potecuţă Să-şi caute altă drăguţă!* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 98.

POTÉNT, -Ă, *potenţi, -te,* adj. (Livresc, astăzi rar) Puternic, tare. *Cauza popoarelor dobîndi mai multe guri şi mai potente.* GHICA, A. 789.

POTENTÁT, *potentaţi,* s. m. Monarh, şef de stat atotputernic, care îşi exercită puterea în mod despotic,

arbitrar; autocrat, despot; p. e x t. om puternic și abuziv. *Cîte lacrimi s-or fi scurs pe luciul acestor pietre... podoaba operei atîtor mii de necunoscuți, care lucrau pentru glorificarea oarbei vanități a unui potentat tiran.* BART, S. M. 23.

POTENȚĂ, *potențez,* vb. I. T r a n z. A întări, a intensifica, a mări; a accentua. *Școlile decadente nu fac decît să potențeze caracterele ce se pot observa în întreaga literatură contemporană.* IONESCU-RION, C. 104.

POTENȚĂRE, *potențări,* s. f. Acțiunea de a p o t e n ț a; intensificare, întărire. *D. Bogdan citează un monolog din Macbeth, pentru a arăta că în artă nu e vorba de imitarea naturii, imitarea realității, ci de potențarea realității.* GHEREA, ST. CR. II 47.

POTENȚÁT, -Ă, *potențați, -te,* adj. Intensificat, întărit, mărit; înmulțit, sporit. (Atestat în forma *potențiat*) *Literatura lui* [Șevcenko] *se îndreaptă spre povestea populară și legendă, întorcînd oarecum poporului său în forme potențiate depozitul vechi al literaturii orale.* SADOVEANU, E. 246. *A pricepe cu simțul potențiat al urechii tale susurul colosal și nehotărît al imensului curs de viață.* HOGAȘ, M. N. 55.

— Variantă: **potențiát, -ă** adj.

POTÉNȚĂ, *potențe,* s. f. (Rar) Putere, forță; posibilitate (de dezvoltare). *Mă gîndeam ce ar deveni situația mea jalnică de la prînz, ridicată încă la o potență înzecită.* CAMIL PETRESCU, U. N. 105.

POTENȚIÁL [1], (2) *potențiale,* s. n. **1.** (Fiz.) Capacitatea de a produce o manifestare energetică, un lucru mecanic etc. ◇ *Potențial electric* = capacitatea unei sarcini electrice de a dezvolta energie electrică.

2. Capacitate, nivel de dezvoltare a unei forțe; însușire pozitivă, capabilă de a se manifesta. *Dragostea lui Mihail Eminescu pentru patrie se vădește și în pasiunea cu care a cercetat comorile vechii poezii populare, înnoind-o și ridicînd-o la un înalt potențial artistic.* SADOVEANU, E. 78. ◇ *Potențial de război* (sau *militar*) = capacitatea militară a unei țări; totalitatea resurselor economice și tehnice, precum și cadrele de care dispune forța armată a acelei țări.

— Pronunțat: *-ți-al.*

POTENȚIÁL [2], **-Ă,** *potențiali, -e,* adj. **1.** (Fiz.) Care poate dezvolta sau produce un efect. ◇ *Energie potențială* = capacitate în stare latentă de a dezvolta energie (electrică, mecanică etc.).

2. Care poate exista, poate deveni sau se poate manifesta. *Adversar potențial.*

POTENȚIALITÁTE s. f. Însușirea, calitatea a ceea ce este potențial.

POTENȚIÁT, -Ă adj. v. **potențat.**

POTENȚIOMÉTRU, *potențiometre,* s. n. Aparat folosit la măsurarea și verificarea tensiunilor electromotoare sau a diferențelor de potențial electric, prin compararea mărimii necunoscute cu un etalon.

POTERÁȘ, *poterași,* s. m. (Învechit și popular) Om înarmat (mai ales arnăut) care făcea parte din poteră. *Am început să cutreier pădurea, cînd ca haiduc, cînd ca poteraș.* GALACTION, O. I 13. *Au fost sculați în puterea nopții de un ceauș care venise cu șase poterași și bătuseră cu flintele în poarta curții.* CAMIL PETRESCU, O. I 136. *Măi băieți, măi poterași, De sînteți voi de-a mei frați, Puneți masa și mîncați.* ȘEZ. VII 147.

— Variantă: (Mold.) **potirâș** (ALECSANDRI, P. P. 89) s. m.

PÓTERĂ, *poteri,* s. f. (Învechit și popular) Ceată de oameni înarmați sau detașament de arnăuți ai stăpînirii, însărcinați cu urmărirea și prinderea răufăcătorilor. *Cînd au venit hărțuiți, fără cal și căruță, mahalaua a spus că s-au bătut cu potera.* PAS, Z. I 161. *Treizeci de ani cutrierase muntele și balta, își croise nelegiuită cale prin învelitori și prin ferestre și-și rîsese de sumedenie de poteri.* GALACTION, O. I 249. *Căpitane Răducane, E vai de zilele tale... Potera-i colea pe vale.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 506.

— Variantă: (Mold.) **pótiră** (ALECSANDRI, P. P. 88) s. f.

POTERÎȚĂ, *poterițe,* s. f. (Rar) Diminutiv al lui p o t e r ă. *Știu poterei ce-am să-i fac. Am pus mîna pe baltag Și m-am vîrtit* (= învîrtit) *rotiliță Ș-am scapat de-o poteriță.* SEVASTOS, C. 299.

POTÍCĂ [1] s. f. v. **potecă.**

POTÍCĂ [2], *potici,* s. f. (Maghiarism în Transilv.) Farmacie. *Tu, potică, să trăiești, Că pe multe rumenești.* PAMFILE-LUPESCU, CROM. 198. *Te mînă la potică, Să-i aduci leacuri de frică.* MAT. FOLK. 966.

POTICĂLÍ, *poticălesc,* vb. IV. T r a n z. (Învechit și popular) A amăgi, a păcăli. *Cînd văzură cum i-a poticălit ciobănașul, se luară cu mîinile de păr.* ISPIRESCU, L. 249.

POTICNEÁLĂ, *poticneli,* s. f. Faptul de a (se) poticni; poticnire.

POTICNÍ, *poticnesc,* vb. IV. **1.** R e f l. A se lovi în mers cu piciorul de ceva, a călca rău, a se împiedica (și a cădea). *Calul i se poticni și-l prăvăli.* SADOVEANU, O. VII 32. *Calul își pierdu echilibrul, se poticni și îngenunche, împins de iuțeala curentului.* BOLINTINEANU, O. 427. *Cerbii se poticnesc și cad la pămînt cînd ajung la fundul țarcului.* ODOBESCU, S. III 111. *Tot calul se poticnește* (= oricine poate greși). ◇ (Urmat de determinări introduse prin prep. «de» sau «în» și arătînd obstacolul din cale) *S-a poticnit într-o palmă de răzor și nu s-a mai ridicat de-acolo.* POPA, V. 68. *S-a poticnit de-un lemn în tindă Și-și mai făcu mîniei zor.* COȘBUC, P. I 256. (F i g.) *Oamenii nehotărîți, care umblă pipăind, se poticnesc de toate haturile vieții.* RUSSO, O. 133. ◇ I n t r a n z. *Odată* [calul] *poticni și se rostogoli jos cu călăreț cu tot.* GÎRLEANU, L. 34. (F i g.) *Uraganul mahmur poticnește Spre castelul de stînci ce-și deschide uriașa lui poartă.* EMINESCU, O. IV 198. ✦ A cădea. *Lunecînd în mîzga de sînge, s-a poticnit și batalionul nostru la pămînt.* SADOVEANU la TDRG.

2. R e f l. F i g. A întîmpina o dificultate în cursul unei acțiuni; a da greș, a greși. *Manuscriptul... se poticnește foarte des în alegerea cuvintelor românești.* ODOBESCU, S. II 491.

3. T r a n z. (Rar) A face pe cineva să se împiedice din mers, f i g. într-o acțiune. *O dată te-am poticnit, Nici atunci nu te-am trîntit.* ȘEZ. IV 220. *Vremea c-a sosit Și te-a poticnit.* TEODORESCU, P. P. 447.

POTICNÍRE, *poticniri,* s. f. Faptul de a (s e) p o t i c n i; împiedicare. *Avu o poticnire ca o gloabă care se opintește din toate puterile.* REBREANU, R. 135.

POTICNÎT adv. (Rar) Cu poticniri. *Ca toate să fie depline, mai năvăleau buzna și telegarii butcilor, mai clempăneau poticnit și mîrțoagele căruțelor.* C. PETRESCU, A. R. 9.

POTILÁT, *potilați,* s. m., și *potilate,* s. n. (Transilv.) Pînză fină pe care o poartă pe cap femeile tinere și miresele; văl. V. m a r a m ă. *Îi pun* [miresei] *potilatul pe cap.* MARIAN, NU. 723. *Și cu doi potilați lați, Tocmai din tîrg cumpărați.* id. NA. 304. *Ș-am avut ș-un potilat, Și ăla că i l-am dat, Pe pipă și pe tăbac.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 181.

POTÎR, *potire,* s. n. **1.** Cupă de metal prețios, cu gura lată și marginile răsfrînte, din care se bea altădată

vin sau alte băuturi alcoolice (v. pocal); p. ext. conținutul acestei cupe. *Cuparul îi aduse potirul de aur din care beau domnii.* ODOBESCU, S. I 78. ✧ Fig. *Socotea că e în drept să soarbă cu nesaț potirul de cristal al celor mai mari satisfacții pe urma băiatului.* VORNIC, P. 9. ✦ Pahar de aur sau de argint cu picior, în care se păstrează în biserici cuminecătura. *Templul centenar arse într-o clipă din streașină pînă-n temelie... chiar clopotul se topi împreună cu argintul potirului.* ALECSANDRI, S. 7.

2. Parte a unei flori, alcătuită din corolă și caliciu. *Florile galbene, albastre și roșii, ca trezite din somn, își ridicau încet către ceruri potirul lor strălucitor.* HOGAȘ, M. N. 180. *Rîd brebeneii cei albi, iar crinul cîmpiei deoparte Ține potirul plecat, că-i greu de-adunatele-i lacrămi.* COȘBUC, P. II 62. *Zburătorii gustă-n grabă dulcele rod cu plăcere, Apoi sorb limpedea rouă din a florilor potire.* ALECSANDRI, P. A. 126.

POTIRÁȘ[1] s. m. v. **poteraș.**

POTIRÁȘ[2], *potirașe*, s. n. 1. Diminutiv al lui potir.

2. Mică plantă erbacee de pădure cu flori albastru-violete, care crește în regiunile muntoase *(Soldanella montana)*.

PÓTIRĂ s. f. v. **poteră.**

POTÍNG, *potînguri*, s. n. Legătură (mai ales lanț sau curea) care prinde plugul de grindei. *Potîngul de nuia sucită.* PAMFILE, A. R. 35. ✧ Loc. adj. **(Tare) ca potîngul** = foarte tare, foarte rezistent.

POTÎRNÍCHE, *potîrnichi*, s. f. Pasăre sălbatică din ordinul galinaceelor, de mărimea unui porumbel, cu penele brune pe spate și cenușii pe burtă, care trăiește în perechi sau în stoluri mici prin holde și tufișuri și se vînează pentru carnea ei gustoasă *(Perdix perdix)*. *Trimise... să-i frigă două potîrnichi din cele ce vînase el.* ISPIRESCU, L. 355. *Tu o să petreci, iubite, vînînd potîrnichi și lupi, Eu purtînd grije de turme, de țarină și de stupi.* HASDEU, R. V. 125. ✧ Expr. **A se răspîndi** (sau **a se risipi, a se împrăștia) ca potîrnichile** (sau **ca puii de potîrniche**) = a se împrăștia dintr-o dată în toate părțile, a fugi care încotro (mai ales în fața unei primejdii). *Toți s-au risipit într-o clipeală, ca puii de potîrniche la ivirea uliului.* C. PETRESCU, A. R. 61. *Un an rău, o recoltă slabă și întregul bilci maritim dispare ca prin farmec, ca potîrnichile se răspîndesc toți într-o noapte.* BART, E. 355.

POTLÓG, *potloage*, s. n. Bucată (veche) de piele, petic cu care se cîrpește încălțămintea. *Moș Ioniță trăia din potloagele pe care le punea încălțămintei oamenilor din mahala.* PAS, Z. I 197. *Îi pui potlog* [opincii], *Mă duc la joc, Și tot strig o dată hop!* ȘEZ. V 15.

— Variantă: **plotóg** s. n.

POTLOGÁR, *potlogari*, s. m. 1. (Învechit) Cel care pune potloage la încălțăminte; cîrpaci.

2. Pungaș, coțcar, șarlatan, escroc. *Stăi, potlogarule, că te împușc ca pe un cîne!* SADOVEANU, O. VII 359. *Ghidi, potlogar nerușinat!... Buzunarele ți-s pline de chifle... nu te-am văzut eu cînd le-ai furat?* ALECSANDRI, T. 1297. *Potlogarii, de care gemea orașul... pîndeau pe nesocotitul pedestru care zăbovise a se întoarce acasă.* NEGRUZZI, S. I 16.

POTLOGĂRÉSC, -EÁSCĂ, *potlogărești*, adj. (Rar) De potlogar. *Faptă potlogărească.*

POTLOGĂRÉȘTE adv. Ca potlogarii, în felul potlogarilor.

POTLOGĂRÍ, *potlogăresc*, vb. IV. Intranz. (Rar) A face potlogării, a fura lucruri mărunte; a pungăși, a escroca.

POTLOGĂRÍE, *potlogării*, s. f. Pungășie, hoție, escrocherie. *Nu e nici o potlogărie! Pot face dovada!* C. PETRESCU, Î. II 83. *N-ai găsi chiar într-o mie Așa tîrg vestit să fie Pentru boscărie... Și potlogărie!* ALECSANDRI, T. I 117.

POTLOGĂRÎT s. n. Acțiunea de a potlogări; pungășit. *Era meșter de frunte, Stan al meu, în de-ale potlogăritului!* La TDRG.

POTLOGÍ, *potlogesc*, vb. IV. Tranz. (Învechit) A petici încălțămintea; a cîrpi cu potloage.

POTMÓL s. n. v. **podmol.**

POTNÓG, *potnogi*, s. m. (De obicei la pl.) Fiecare dintre lopățelele de la războiul de țesut, pe care țesătoarea apasă cu picioarele pentru a schimba ițele; pedală, iapă, tălpigă; p. ext. sfoara cu care se leagă aceste lopățele. *Picioarele-i călcau repede pe potnogii de sub război.* SANDU-ALDEA, D. N. 217.

POTOLEÁLĂ, *potoleli*, s. f. Potolire.

POTOLÍ, *potolesc*, vb. IV. 1. Tranz. (Cu privire la senzații sau stări sufletești) A face să scadă în intensitate; a liniști, a calma, a domoli. *Jder a poftit apă și și-a potolit setea dintr-un cofăiel.* SADOVEANU, F. J. 580. *Alină-ți plînsul; potolește-ți dorul.* IOSIF, PATR. 81. *El și-a potolit necazul — Dar pe doamnă o iubea! Și-ngropînd în coif obrazul Ștefan-vodă-acum plîngea!* COȘBUC, P. I 214. *Grozav burdăhan și nesățios gîtlej, de nu pot să-i potolească setea nici izvoarele pămîntului.* CREANGĂ, P. 242. ✧ (Cu privire la persoane) *Aprinde tata un felinar și pleacă să-l potolească pe nebun.* STANCU, D. 49. (Refl.) *N-o turburați... Se potolește ea și pleacă.* DELAVRANCEA, O. II 135. ✧ (Cu privire la acțiuni omenești) *Cînd își potoleau mersul... răzbăteau pînă la ei murmure de fluier.* SADOVEANU, O. I 131. *Buiestrașul gîfîind își potolește puțin mersul la urcuș.* CARAGIALE, O. I 373. ✦ A pune capăt, a face să înceteze. *Selim-pașa să trimită oștire ca să potolească cît mai în grabă răscoala din Valachia și Moldova.* GHICA, S. 109.

2. Refl. (Despre fenomene, acțiuni sau procese în desfășurare) A pierde din intensitate, a scădea, a se micșora, a înceta. *De cu noapte vîntul se potolise.* BART, S. M. 54. *Afară se potolise viscolul.* VLAHUȚĂ, la TDRG. *M-au trimis la stînă... să șed acolo pînă s-a mai potoli boliștea.* CREANGĂ, A. 15. ✧ (Ironic) *După aceasta capra și cu iedul au luat o căpiță de fîn și-au aruncat-o peste dînsul, în groapă, ca să se mai potolească focul.* CREANGĂ, P. 33. ✧ (Despre sunete, zgomote) *Într-un tîrziu... cînd larma s-a potolit, a izbutit să-și facă vocea auzită.* GALAN, Z. R. 22. *Zgomotele din împrejurimi, un răstimp deșteptate, se potoleau.* SADOVEANU, O. IV 31.

— Prez. ind. și: *potól* (IOSIF, P. 22, ALECSANDRI, P. P. 335).

POTOLÍRE s. f. Acțiunea de a (se) potoli; liniștire, domolire, stingere. *Apa se aduna, cu sunet cristalin, într-un jgheab de piatră, spre potolirea arșiței animalelor.* SADOVEANU, Z. C. 94. *Focul lacrimilor mele... Abia ceva potolire a avut la sînul tău.* CONACHI, P. 96. ✧ (Poetic) *Ea părăsea satul pe la potolirea amurgului.* CAMILAR, N. I 108.

POTOLÍT, -Ă, *potoliți, -te*, adj. 1. (Despre ființe și despre manifestările sau acțiunile lor) Liniștit, domol, calm, așezat. *Țuțuianu era meșter tîmplar, potolit, plin de bunăvoință.* PAS, Z. I 145. *Erau călări pe cai vechi și potoliți, care umblau după pasul mulțimii.* SADOVEANU, O. VII 130. *Și tu, cel spre bătăi aprins, Acum ești potolit și stins!* COȘBUC, P. I 147. *Un moment se opri la fereastra unei prăvălii de galanterie; apoi, urmă înainte cu pas potolit.* CARAGIALE, O. II 299. ✧ Expr. **(A fi) cărbune**

potolit = a nu-şi da pe faţă gîndurile sau secretele, a fi un om ascuns. ✧ (Adverbial) *Vorbea potolit, cu multe amănunte.* DUMITRIU, B. F. 27. *Cînd mergea, parcă nici nu s-atingea de pămînt, aşa de uşor şi potolit călca.* VLAHUŢĂ, la TDRG.

2. (Despre foc) Care arde încet, liniştit, mocnit, fără vîlvătăi; (despre lumină) palid, difuz. *Zăpada şi stelele cerneau o lumină potolită ca de negură.* AGÎRBICEANU, S. P. 40. *Flăcări potolite* [titlu]. COŞBUC, P. I 227. ✧ (Adverbial) *Înspre ziuă curtea se mai linişti de oameni şi focul însuşi ardea mai potolit şi sătul, cu pîlpîiri somnoroase.* REBREANU, R. II 207.

3. (Despre sunete) Slab, stins, încet, molcom. *Ploaia bate-n geamuri, streşinile cîntă. Dar treptat, cu larmă potolită scade Cîntecul acestui tremur de cascade.* TOPÎRCEANU, B. 78. *Toate acele mii de glasuri se-nalţă cu răsunet potolit în tăria nopţii.* ODOBESCU, S. III 19. ✦ (Rar, despre locuri, drumuri) Neted. *Mereu cerceta atent din ochi locurile mai potolite ale şoselei.* DUMITRIU, V. L. 112.

POTOLITÓR, -OÁRE, *potolitori, -oare,* adj. Care potoleşte; liniştitor. *Prefectul, auzind glasurile şi considerîndu-le drept efectul discursului său potolitor de spirite, aruncă o privire semnificativă spre Miron Iuga.* REBREANU, R. II 87.

POTÓP, (rar) *potopuri* şi *potoape,* s. n. **1.** (În legendele biblice) Revărsare mare de apă care a înecat întreaga lume şi toate vieţuitoarele de pe pămînt (afară de cele scăpate în arca lui Noe). *Prin bălţile de noroi... treceau nişte ciubote mari, cărora nu le-ar fi păsat nici de potop.* EMINESCU, N. 34. *Ce! ai uitat tu oare potopul d-altădată... Atunci cînd tata Noe în luntrea-i deşălată, Plutea pe universul subt unde înecat?* ALEXANDRESCU, M. 178. ✦ Ploaie foarte mare, torenţială; revărsare de ape. V. p u h o i. *Ce vreme!... Ia te uită, e un întreg potop!* MACEDONSKI, O. II 50. *Şi, gonind biruitoare, tot veneau a ţării steaguri, Ca potop ce prăpădeşte, ca o mare tulburată.* EMINESCU, O. I 148. ✧ (Precizat prin «apelor» sau «de apă») *Să verşi păgîn potop de apă Pe şesul holdelor de aur.* GOGA, P. 18. *Se prăpăstuiră asupra pămîntului, cu şuier de aer sfîşiat, potopul greu al apelor cereşti.* HOGAŞ, M. N. 176. ✧ F i g. *Al ochilor potop Se varsă nebunatic în stropi.* COŞBUC, P. II 180.

2. F i g. Cantitate imensă, mulţime foarte mare. V. n o i a n. *Primea-n obraz tot acest potop de vorbe.* GALAN, B. I 53. *Peste aurul învălurat al grîului, soarele revărsa potopul de aur al luminii lui fierbinţi.* SANDU-ALDEA, U. P. 158. *Lupii suri ies după pradă, Alergînd, urlînd în urmă-i prin potopul de zăpadă.* ALECSANDRI, P. A. 113.

3. Prăpăd, urgie, distrugere, nenorocire. *Mi s-a părut aşa... că din nou a venit potopul războiului.* SAHIA, N. 62. *Şi cînd clămpăneam ceaslovul, cîte zece, douăzeci de suflete prăpădeam deodată; potop era pe capul muştelor!* CREANGĂ, A. 4. *Marcu biet o auzit De potopul cel cumplit Ce casa i-a pustiit.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 485.

POTOPÉNIE, *potopenii,* s. f. (Rar) Prăpăd, nimicire, pustiire, urgie.

POTOPÍ, *potopesc,* vb. IV. T r a n z. **1.** (Despre ape) A inunda (revărsîndu-se), a îneca. *În ziua a treia cerul s-acoperi de nouri şi ploile potopeau pămîntul.* CAMILAR, N. I 7. ✧ I n t r a n z. *Şi ploaia potopi cu bulbuci, într-o dezlănţuire gheţoasă de cataractă.* C. PETRESCU, R. DR. 59. ✦ F i g. A copleşi, a invada, a năvăli. *Cînd o lasă junghiurile din braţul stîng... o potopesc întrebările.* CAMIL PETRESCU, O. II 289. *Vreo doi-trei vlăjgani zgăcinau pomii şi, ca să facă haz, potopeau peste fete o ploaie răpăitoare de prune.* MACEDONSKI, O. III 5. ✧ I n t r a n z. *Din uşa unui restaurant potopi miros de mîncări calde.* C. PETRESCU, C. V. 135.

2. A nimici, a pustii, a prăpădi, a distruge. *Şi pe unde treceau, pîrjol făceau: Gerilă potopea pădurile prin ardere.* CREANGĂ, P. 246. *Seceta şi lăcustele potopiseră toate semănăturile.* NEGRUZZI, S. I 292. *Boliştea aceea potopea vitele.* ŞEZ. XVIII 195.

POTOPÍRE s. f. Acţiunea de a p o t o p i; prăpăd, distrugere, nimicire, pustiire.

POTOPÍT, -Ă, *potopiţi, -te,* adj. **1.** Înecat, inundat, năpădit de apă.

2. Nimicit, distrus, pustiit, prăpădit. *Cînd au ajuns ai noştri la biserică, ne-au găsit potopiţi. Mai erau în viaţă încă vreo zece.* SADOVEANU, P. M. 87.

POTOPITÓR, -OÁRE, *potopitori, -oare,* adj. Care potopeşte, năpădind din toate părţile; copleşitor. *Dar cît ţine vara, arşiţa este potopitoare. Seceta de anul trecut era floare la ureche pe lîngă aceasta de acum.* PAS, L. I 115. *În ninsoarea din ce în ce mai deasă şi potopitoare, s-a îndreptat voioasă spre cealaltă stradă.* C. PETRESCU, O. P. II 36. *La ceasul acela de amiază, afară era un soare potopitor.* I. BOTEZ, ŞC. 105.

POTÓU, *potouri,* s. n. Punctul de plecare şi de sosire la alergările de cai. (F i g.) *Dorinţa-mi galopează delirant Spre magicul iluziei potou.* CAMIL PETRESCU, V. 93.

POTPURÍU, *potpuriuri,* s. n. Piesă muzicală alcătuită din fragmente de arii diferite. ✦ F i g. Amestecătură, vălmăşag, confuzie. *Nu ştiu cît ţinu acest potpuriu de vedenii, căci cînd am deschis ochii, era ziua mare.* NEGRUZZI, S. I 60.

POTRICÁLĂ, *potricale,* s. f. Unealtă de fier asemănătoare cu o daltă mică, avînd un tăiş (de obicei) circular, cu care se fac găuri la curele, la opinci, în urechile oilor etc. V. p r e d u c e a. ✦ Gaură făcută cu această unealtă.

POTRICĂLÍ, *potricălesc,* vb. IV. T r a n z. **1.** A face găuri cu potricala.

2. A nimici, a prăpădi, a distruge. *Prins odată omul în datorie, nu mai poate scăpa de dînsa, îl mănîncă şi îl potricăleşte ca şi rugina pre fier.* I. IONESCU, P. 389. ✧ R e f l. *Mulţi voinici se potricăliseră semeţindu-se cu uşurinţă că va scoate la capăt o asemenea însărcinare.* ISPIRESCU, L. 218.

POTRICĂLÍT, -Ă, *potricăliţi, -te,* adj. Găurit, străpuns cu potricala.

POTRÍVĂ s. f. Persoană sau lucru care se potriveşte, se aseamănă, e la fel (cu cineva sau cu ceva); pereche, seamăn. *Mi-a tot umblat Lumea-n lung şi lat... Şi tot n-a găsit Potrivă să-i fie Vro dalbă soţie.* TEODORESCU, P. P. 420. *Mîndrul soare... Îmbla ceriul şi pămîntul Ca săgeata şi ca vîntul, Dar toţi caii-şi obosea Şi potrivă nu-şi găsea.* ALECSANDRI, P. P. 27. ✧ (În locuţiuni) **Pe** (sau **de**) **potrîva...** = la fel cu..., pe măsura... *Totul ieşi pe potriva dorinţei lor.* CAMIL PETRESCU, O. II 9. *Din cîte fete erau în Drăgaica, nici una nu era de potriva Anicuţii. La muncă, vara, lăsa pe mulţi flăcăi în coadă.* SANDU-ALDEA, U. P. 123. *Floricică, floare-albastră, Răsărită-n calea noastră, Năltişoară, subţirea Tocmai de potriva mea.* ALECSANDRI, P. P. 403. (Învechit) **Din potrivă** = din faţă, din partea opusă. *Ale turnurilor umbre peste unde stau culcate; Către ţărmul din potrivă se întind, se prelungesc.* ALEXANDRESCU, P. 130. (Învechit) **Într-o potrivă** (cu cineva sau cu ceva) = la fel, egal, totuna, asemenea (cu cineva sau cu ceva). *Fapta vitejească e negreşit lucru mare; dar într-o potrivă cu dînsa stă şi vorba pusă la loc cu temei.* ODOBESCU, S. II 528.

POTRIVEÁLĂ, *potriveli,* s. f. **1.** Potrivire, asemănare; conformitate, acord. *Frăţiile de război se leagă repede; dar prietinia mai domol îşi face loc, după potriveala*

sufletelor. SADOVEANU, O. VI 21. *Şi ce socoteşti d-ta, leliţă, c-aici, adică, să nu fie nici o potrivealã?* DELAVRANCEA, H. T. 134. *Între organism şi viaţă trebuie să fie o absolută potrivealã.* CARAGIALE, N. F. 25. ◇ Loc. adj. **Cu potrivealã** = potrivit, nimerit. *Şi unde n-a început, măi tată, să cînte ţiganul nişte cîntece ca acelea, mîndre şi cu potrivealã, de toţi au ramas cu ochii holbaţi.* ŞEZ. VII 38.

2. Coincidenţă, întîmplare potrivită. *Se înapoiau după o lună şi era parcă o potrivealã că atunci nu mai dogorea soarele, iar serile începeau să fie răcoroase.* PAS, Z. I 240. *Chiar în căprăria lui se nimerise. Dar potriveala asta, se gîndea Sandu, n-a fost la întîmplare, a fost într-adins făcută.* MIRONESCU, S. A. 58.

POTRIVÉLNIC, -Ă, *potrivelnici, -e,* adj. (Popular) Care se potriveşte cu cineva sau cu ceva; asemănător, asemenea, la fel. (Substantivat) *Potrivelnic n-am aflat... Să-mi semene mie.* PĂSCULESCU, L. P. 183.

POTRIVÍ, *potrivesc,* vb. IV. **1.** Refl. A avea însuşiri comune cu cineva sau cu ceva; a fi la fel, a fi deopotrivă, a se asemăna; p. ext. a fi în armonie, a se armoniza. *Nalt e de statură Şi-ndesat păşeşte Şi se potriveşte — Potriveşte bine, Draga mea, cu tine!* COŞBUC, P. II 145. *Această libertate de alegere în elementele de cultură îl făcea să citească numai ceea ce se potrivea cu predispunerea sa sufletească.* EMINESCU, N. 36. *Să căutăm împreună, prin largul domeniu al vînătoriei, un cîmp pe care ne vom potrivi poate la gusturi!* ODOBESCU, S. III 50. *Socoteala de acasă nu se potriveşte cu cea din tîrg.* ◇ Expr. **Ce se potriveşte!** = ce-are-a face! nu se poate. *Mergem?... Poftim, vere. — Ce se potriveşte!... apucă d-ta înainte, vere, eşti mai cărunt.* ALECSANDRI, T. I 396. ✦ Tranz. A pune pe acelaşi plan, a socoti asemenea, la fel, deopotrivă; a asemui, a compara. *Dacă Alb-împărat îşi avea ginerele găsit în sluga grădinarului, de ce ne mai chema pe noi, să ne potrivească cu sluga şi s-o aleagă mai de preţ pe ea?* VISSARION, B. 38. *Cu ceriul mă potriveşte; Cu luna, cu stelele, Cu dragi rîndunelele.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 38.

2. Tranz. A aşeza ceva la un loc nimerit, la locul cuvenit sau în cel mai bun loc; a aranja într-un fel. *Ghiţă Lungu îşi potrivi cu grijă pălăria pe un scaun.* SADOVEANU, M. C. 134. *Potrivi un ziar să-i acopere ochii de lumină.* C. PETRESCU, C. V. 275. *Potrivi cărămizile la loc ca să nu se cunoască pe unde au intrat!* ISPIRESCU, L. 372. ◇ Fig. *Potrivim şirul de gînduri pe-o sistemă oarecare.* EMINESCU, O. IV 46. ✦ (Cu privire la instrumente muzicale) A acorda. *Lăutarii îşi potriveau zgomotos instrumentele.* REBREANU, I. 25. *Lăutarul, potrivindu-şi strunele după cîntec, începu cît din gură, cît din scripcă.* MIRONESCU, S. A. 55. ✦ A face să stea aşa cum trebuie, a pune în cea mai bună poziţie, a aranja. *Îşi potrivi ochelarii şi se sculă de pe scaun.* C. PETRESCU, A. 384. *E farul de la Caliacra, şoptesţe ofiţerul de cuart potrivindu-şi binoclul.* BART, S. M. 18. ✦ A aplica, a plasa la locul nimerit. *Aş potrivi aci, şi nu fără oarecare iscusinţă, vorba rominului: departe griva... de iepure.* ODOBESCU, S. III 25. ✦ A împodobi, a găti, a dichisi. *Bărbierii că-i chema, Pe el bine că-l spăla, Mi-l rădea şi-l potrivea Şi cu ţoale-l îmbrăca.* ŞEZ. VIII 167. *Şi mi-l netezeşte Şi mi-l potriveşte Cu cioltar de fir, Ciucuri d-ibrişim.* TEODORESCU, P. P. 45.

3. Tranz. A face să meargă bine, la fel cu altceva, a adapta; a da după... *A potrivi ceasul.* ▭ *Mihai potrivea mersul maşinii după trapul mărunt al cailor, după înaintarea steagurilor mişcătoare din faţa sa.* MIHALE, O. 467. ✦ A face să fie bun, dozînd atît cît trebuie. *A potrivi o mîncare din sare.* ◇ Expr. **A potrivi** (pe cineva) **din gît** v. gît.

4. Tranz. (Cu privire la vorbe, glume) A ticlui bine, a rosti ceva în locul, la timpul sau în situaţia în care trebuie. *Mă făceam smerit şi numai rîdeam în mine mierîndu-mă tot atunci de ghibăcia minciunilor ce potrivisem, de-mi venea mai-mai să le cred şi eu singur pe jumătate.* CREANGĂ, A. 61. *Gura mea toate le spune; Cetera mai şi greşeşte... Gura mea le potriveşte.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 357. (Ironic) *Surdul n-aude, dar le potriveşte.*

5. Refl. (Despre piese tehnice, obiecte de îmbrăcăminte etc.) A fi pe măsură, a fi cum se cere; a veni bine. *Mă gîndesc cum aş putea să le demonstrez că piciorul* [de lemn] *este al tatei. I-aş pune pe toţi să-l încerce şi fără îndoială că nu s-ar potrivi la nici unul.* SAHIA, N. 22. *Condurul nu se potrivi la nici o fată de împărat, la nici o cucoană, la nici o jupîneasă.* ISPIRESCU, L. 306. ◇ Expr. **A se potrivi ca nuca-n perete** (sau **ca mireasa la moară, ca musca-n lapte, ca scripca cu iepurele**) = a nu se potrivi de loc, a fi deplasat. *Ajunge în sat la frate-său, şi pe loc cîrpeşte o minciună, care se potrivea ca nuca în părete.* CREANGĂ, P. 47.

6. Intranz. A face în aşa fel încît...; a calcula, a chibzui. *Potrivirã să rămîie de mîncare pînă în seara a doua, ca să nu mai aprinză foc şi să se zărească fumul de undeva.* GALACTION, O. I 297. *Voi căta dar a vă spune Pentru ce norodul vostru potrivit-am să se-adune Azi, aci, şi-n taină.* DAVILA, V. V. 32. *Să potriveşti totdeauna să fie foc zdravăn în sobă.* CREANGĂ, P. 87. ◇ Tranz. *Calul o potrivea cum să vină tot cam la o parte ca să-i reteze vreun cap* [balaurului]. ISPIRESCU, L. 18.

7. Refl. (Construit cu dativul sau cu determinări introduse prin prep. «la») A asculta (sau a crede pe cineva), a face (cuiva) pe voie, a se lua după cineva sau ceva, a-şi pune mintea cu cineva sau ceva. *Dacă m-aş potrivi nevestii, ar trebui să cumpăr tăt tîrgu.* C. PETRESCU, Î. II 128. *Cînd m-aş potrivi eu babei, la toate cele, apoi aş lua cîmpii!* CREANGĂ, P. 77. ◇ (Fără determinări) *Nu te potrivi. Dumneata rămîi cum eşti.* SADOVEANU, B. 263.

8. Intranz. (Popular) A se împotrivi. *Iar cumva de n-ăi voi Şi mie te-i potrivi, Apoi foarte vei greşi, Că eu roaba ţi-oi lua Şi nimica nu ţi-oi da.* TEODORESCU, P. P. 117.

POTRIVÍRE, *potriviri,* s. f. Faptul de a (s e) potrivi; armonizare, acord, concordanţă, corespondenţă. *Ziua strălucea ca o zi de primăvară şi malurile Oltului amestecau verdele cu galbenul şi cu roşul... în fel şi fel de potriviri măiestre.* GALACTION, O. I 263. *Nici potrivire de sînge, nici înţeles de vorbă între dînşii. Totuşi, aveau o singură bătaie de inimă.* BASSARABESCU, V. 50.

POTRIVÍT[1] s. n. Acţiunea de a (s e) potrivi; aranjare, aşezare. *Întreaga operaţie se reducea la potrivitul colţurilor coalei şi la păturirea ei în opt sau în şaisprezece pagini.* PAS, Z. I 271.

POTRIVÍT[2], **-Ă,** *potriviţi, -te,* adj. **1.** Care se potriveşte (bine), care se armonizează sau are însuşiri comune cu cineva sau cu ceva. *Tu şi cu talpa-iadului sînteţi potrivită pereche.* CREANGĂ, P. 318. *Abia începuse a gusta dulceţile unei căsătorii potrivite, cu întăiul ei bărbat... şi moartea îl seceră.* NEGRUZZI, S. I 41. *De mîndrie boul stăpînit, Se credea că este decît toţi mai mare, Că cu dînsul nimeni nu e potrivit.* ALEXANDRESCU, P. 64.

2. Corespunzător, indicat, apt pentru..., bun de..., adecvat. *Totul era în regulă. Nici n-ar fi visat un om mai potrivit planurilor sale ascunse şi de mult pregătite.* C. PETRESCU, C. V. 111. *În loc să facă bucatele bune şi potrivite şi să leie copiii... cum i-a lăut fata moşneagului de bine, ea i-a opărit pe toţi.* CREANGĂ, P. 292. *Au găsit într-un loc prundos nişte pietre... din care au ales una potrivită trebuinţii sale.* DRĂGHICI, R. 53. ◇ Loc. adv. **Potrivit (cu)...** = în conformitate cu; în raport cu; după, conform. *Unii dintre aceşti cărturari, potrivit înclinărilor personale, se izolează, căutînd răgaz pentru preocupările lor.* SADOVEANU, E. 30. *Încăpăţînarea lui creştea potrivit cu stăruinţele ei.* CARAGIALE, S. 80. *Să-i zici Păsări-Lăţi-*

Lungilă mi se pare că e mai potrivit cu năravul și apucăturile lui. CREANGĂ, P. 245. ✦ Bine ales, nimerit, indicat. *În jurul lor se țesea lumea bîlciului. Unii se opreau și-i priveau zîmbind o clipă. Mitrea simți că locul nu e potrivit pentru vorbele ce aveau să-și spună.* SADOVEANU, M. C. 80. *Rupe din gard vreascuri, cînd nu-i gardul ei. Dar pe vremea asta? Tocmai potrivită, Pe cînd toată lumea doarme liniștită.* COȘBUC, P. I 252. *Răspunsul este nu numai caracteristic, dar și potrivit.* NEGRUZZI, S. I 315. ✧ (Adverbial) *Spune-mi, bre omule, cine te-a învățat pe tine să răspunzi așa de potrivit.* ISPIRESCU, L. 178.

3. Aranjat, așezat; alcătuit, întocmit, făcut, meșteșugit. *Mă dusei să privesc în altar, printr-un ciob de geam, potrivit între bîrne.* GALACTION, O. I 42. *Își face... un lăcaș... potrivit pe a lui vrere.* CONACHI, P. 263. ✧ *Cheie potrivită* = cheie falsă, v. f a l s.

4. Moderat, temperat; de mijloc. *Pe malul dimpotrivă, la o depărtare potrivită... se desfăcea în lumină un plai înalt.* GALACTION, O. I 62.

POTRÍVNIC, -Ă, *potrivnici, -e,* adj. (Și în forma *protivnic;* adesea urmat de determinări în dativ) **1.** Ostil, dușmănos. *Necruțător este poporul în pedepsirea a tot ceea ce este potrivnic vieții.* BENIUC, P. 12. ✦ (Substantivat) Dușman, vrăjmaș. *Fiecare romîn avusese a lupta cu zece sau cincisprezece protivnici.* ISPIRESCU, M. V. 26. *Atuncea spaima și groaza pre protivnici au cuprins, Se împrăștie ca apa pe șesul acel întins.* NEGRUZZI, S. I 130. ✦ Nefavorabil. *Pe vremea cînd, înconjurat de întîmplări potrivnice, scriam această carte, cîțiva oameni ne întîlneam uneori, fiindu-ne unii altora slabe sclipiri de faruri.* BOGZA, C. O. 5.

2. Opus, contrar. *Străbătu din colțul potrivnic al pieții, dinspre strada de sub pădure.* VORNIC, P. 79. *Părerile autorului sînt în unele privinți protivnice părerilor noastre.* GHEREA, ST. CR. II 57. ✦ (Adverbial) Din partea opusă, din față. *Trecătoarele... îndată ce întîlneau venind protivnic o altă femeie într-o mai încîntătoare haină de toamnă, stringeau buzele.* C. PETRESCU, C. V. 57.

3. (Azi numai popular) La fel, de o seamă, egal. (Substantivat) *Nouă cai mi-a cumpărat... Potrivnic că n-a găsit.* PĂSCULESCU, L. P. 184.

— Variantă: **protívnic, -ă** adj.

POTRIVNICÍE, *potrivnicii,* s. f. (Și în forma *protivnicie)* Împrejurare potrivnică, piedică, opunere, adversitate, obstacol. *Să înfrunte de la început toate protivniciile, cu tinerețe oțelită.* C. PETRESCU, C. V. 29.

— Variantă: **protivnície** s. f.

POTROÁCĂ[1] s. f. v. **potroc.**

POTROÁCĂ[2], *potroace,* s. f. (Bot.) Țintaură. *Amar ca potroaca.* ȘEZ. XV 110.

POTRÓC, *potroace,* s. n. **1.** Ciorbă de pasăre, înăcrită cu borș sau cu zeamă de varză. *Cînd am trecut încolo, aveai un potroc de cucoș, frate Ene!... îngînă cu duioșie Răducan.* SADOVEANU, O. I 486. *Aduceau tuslamalele și potroacele în castroane aburinde.* I. BOTEZ, ȘC. 24. *Potrocul se face și cu moare de curechi, și se lasă cam acruț, mai ales cînd gospodarul e mahmur.* ȘEZ. VI 73. ✦ (Numai la pl.) Mărunțaie de pasăre care se pun în această ciorbă. *Ea are să-i fiarbă o ciorbă de potroace.* C. PETRESCU, Î. II 221.

2. (În forma *potroacă)* Mîncare foarte sărată.

— Variantă: **potroácă** s. f.

POTROPÓP s. m. v. **protopop.**

POTURÉI s. m. pl. Diminutiv al lui p o t u r i. *Da croiește-mi poturei, Verzi ca și frunza de tei.* MAT. FOLK. 385.

POTÚRI s. m. pl. Pantaloni largi, pe care-i purtau odinioară arnăuții, haiducii, surugiii etc.; (astăzi) pantaloni țărănești, strînși pe pulpe și împodobiți pe margini cu găitane. *Era... un turc uscat, înalt și mustăcios, cu poturi găitănați, strînși de la genunchi în jos ca tuzlucii.* CAMIL PETRESCU, O. II 68. *Purtau... poturi de dimie albă, un cojoc scurt de oaie neagră.* ODOBESCU, S. I 65. *Și mic am să-mi durez o pereche de poturi arnăuțești, să par că-s bimbașa Sava.* ALECSANDRI, T. 181.

POȚIÚNE, *poțiuni,* s. f. (Franțuzism) Nume dat medicamentelor lichide care se iau pe cale bucală. *Sorbi conștiincios trei linguri de poțiune pe zi, se feri de umezeală; durerea dispăru.* C. PETRESCU, Î. II 241.

POVÁRĂ, *poveri,* s. f. **1.** Greutate (mare); sarcină, încărcătură. *În lumina vînătă se înșira convoiul cu poveri.* C. PETRESCU, S. 9. *Se clatină, lung țipă subt povară Căruțele pe drumul alb de țară; Pocnind din bice, hăulesc flăcăii.* IOSIF, P. 33. *Care cu poveri de muncă Vin încet și scîrțiind.* COȘBUC, P. I 47. ✧ F i g. *Dunărea curgea limpede, albastră, voioasă c-a scăpat de povara sloilor.* SANDU-ALDEA, U. P. 24.

2. Trudă, chin. *Răbdăm poveri, răbdăm nevoi Și ham de cai și jug de boi: Dar vrem pămînt!* COȘBUC, P. I 207. *Viața în sclavie este o povară, Iarnă nesfîrșită, fără primăvară.* BOLINTINEANU, O. 11. ✦ Obligație; însărcinare grea, serviciu greu. *Artemie crezînd — după spusa babei — că preotului o să-i pară grozav de bine că-l scapă de povara a două sate, se apropie vesel și-i întinse mîna.* STĂNOIU, C. I. 32.

3. F i g. Suferință morală, apăsare. *Nu amenînț, dar îți zic Că prea mare e povara urii ca s-o mai ridic.* DAVILA, V. V. 156. *Mi-ar prii, pe-o așa iarnă, O-mpietrită amorțire... Să adorm, capul să-mi scutur De povara cugetării.* VLAHUȚĂ, O. A. 87. *Ia mai bine dacă poți, Chinurile de la toți Și povara inimii Și pustiul lacrimii.* PĂUN-PINCIO, P. 43.

4. Veche unitate de măsură de 100-125 ocale, folosită în trecut la calcularea cantității mărfurilor. *După ce îmi dai povara de Santal... să vii ca să-ți alegi ce-ți place din lucrurile mele.* SADOVEANU, D. P. 158. *În drumul Țarigradului... Unde-mi merg poverile, Toate zaherelile.* TEODORESCU, P. P. 669.

— Variantă: (învechit și popular) **povoáră,** *povoare* (NEGRUZZI, S. II 187), s. f.

POVARNAGÍU, *povarnagii,* s. m. (Munt., Mold.) Cel care lucrează și îngrijește o povarnă; proprietar al unei poverne; velnicer, rachier.

POVÁRNĂ, *poverne,* s. f. (Munt., Mold.) Instalație rudimentară unde se fabrică rachiu sau spirt; velniță. *Dacă se strică știuleții în grămezi, îi ia ciocoiul pe nimic, pentru povarnă.* SADOVEANU, M. C. 31. *Se află aici și povarna pentru făcutul rachiului din tescovină.* I. IONESCU, P. 298.

POVÁRNIC, *povarnici,* adj. m. (Regional, despre cai) Folosit în mod special la transportul greutăților. (Atestat în forma *povîrnic) Cete de voinici Pe cai povîrnici, Unde vă cărați, Și de ce-mi umblați, Pe la miez de noapte.* TEODORESCU, P. P. 92.

— Accentuat și: *povarnic.* — Variantă: **povîrnic** adj. m.

POVÁȚĂ, *povețe,* s. f. Sfat, îndrumare. *Spune-mi mie ce te doare Și de ce ești trist la față? Poate eu voi fi în stare Să-ți ajut cu vreo povață.* IOSIF, V. 86. *Nu te mai întoarce-acasă! Eu pe drum te voi petrece Cu povești și cu povețe.* COȘBUC, P. I 164. ✦ (Neobișnuit) Exemplu, model, pildă. *Dacă d-sa spune lucruri așa de nelogice... vina e, nu atît a d-sale, cît a esteticei transcendentale care i-a slujit de povață.* GHEREA, ST. CR. II 54.

— Pl. și: (regional) *poveți* (ISPIRESCU, L. 13, ALEXANDRESCU, P. 47). — Variantă: (regional) **povăț,** *povățuri* (CREANGĂ, O. A. 97), s. n.

POVÁȚ s. n. v. **povață.**

POVĂȚUÍ, *povățuiesc,* vb. IV. T r a n z. **1.** A sfătui (pe cineva), a [da] povețe (cuiva). *M-a dăscălit,*

m-a povăţuit, mi-a spus că îi pare rău că trebuie să mă depărteze din casa lui. GALACTION, O. I 77. *Să dea fuga la domnul învăţător, să se roage să-l povăţuiască cum şi ce să facă.* REBREANU, I. 120. *Astăzi a venit doctorul la mine şi m-a povăţuit să nu stau aci, unde nu-mi prieşte aerul, şi să plec.* BĂLCESCU, la GHICA, A. 610. ✧ (Cu complement dublu) *Cum, nu cunoaşteţi pe soldatul Isidor Abramovici? Acela care v-a vorbit vouă acum patru zile, povăţuindu-vă anumite lucruri.* SAHIA, N. 77.

2. A conduce, a călăuzi, a îndruma pe un drum sau în viaţă; (învechit) a comanda, a dirija. *Eu voi să merg la împăratul cel mare şi tare, vecinul nostru, ca să-i slujesc, şi-mi trebuie pe cineva care să mă povăţuiască.* ISPIRESCU, L. 16. *Oştile romîne întîmpinară pe apele Dunării pe turcii ce povăţuiau acel convoi.* BĂLCESCU, O. II 67.

POVĂŢUIÁLĂ, *povăţuieli* şi *povăţuiele*, s. f. (Învechit) Sfat, îndrumare, povaţă. *Ea intră-n herghelie cu pasul îndrăzneţ Şi merge drept la murgul sălbatic şi răzleţ, Zicînd lui Dan ce-n treacăt îi dă povăţuiele: « Moş Dane! tu cu-a tale şi eu cu ale mele! ».* ALECSANDRI, O. 212.

POVĂŢUÍRE, *povăţuiri*, s. f. Faptul de a p o v ă ţ u i; îndrumare, călăuzire; (concretizat) sfat, povaţă, învăţătură. *Sub povăţuirea unui părinte învăţat, deosebitele ţări pe unde trecea era ca o carte deschisă dinaintea ochilor săi.* NEGRUZZI, S. II 142. *Istoria este... testamentul lăsat de către strămoşi strănepoţilor, ca să le slujească de tălmăcire vremii de faţă şi de povăţuire vremii viitoare.* KOGĂLNICEANU, S. A. 49. *Lebăda e omul ce dă povăţuire Acelor cari umblă pe cale de pieire.* ALEXANDRESCU, P. 83.

POVĂŢUITÓR, *povăţuitori*, s. m. **1.** Persoană care dă poveţe sau sfaturi; sfătuitor, sfetnic. *Deoarece însă rolurile de povăţuitor îl măguleau, se sili să găsească un sfat bun.* REBREANU, I. 110. *Fata împăratului... se gîndi mai întîi pe care din boierii cei bătrîni să ia de povăţuitor.* ISPIRESCU, L. 15. *N-avem nicidecum pretenţia a fi priviţi ca nişte legiuitori sau cel puţin ca nişte povăţuitori.* NEGRUZZI, S. I 337. ✧ (Adjectival, învechit) *În om două sînt stăpîne puteri împărăţitoare: Una ca să zădărească, alta povăţuitoare.* CONACHI, P. 276. ✦ Călăuză, îndrumător, ghid. *Eu aseamăn a mea stare cu a unui călător, Care, neştiindu-şi drumul, fără povăţuitor, Se opreşte p-o cîmpie şi, cu totul întristat, Drumuri vede, dar nu ştie care e adevărat.* ALEXANDRESCU, P. 48.

2. (Învechit) Abecedar. (Cu pronunţare regională) *Povăţuitoriu la cetire prin scriere după sistema fonetică de institutorii Gh. Ienăchescu şi Ion Creangă.*

POVÉSCĂ, *poveşci*, s. f. (Învechit) Raport, întîmpinare. *Ficiorul răposatului, unul Constandin Arbure... se scoală c-o povescă plină de ponos.* ALECSANDRI, T. 1358.

POVESTÁR, *povestari*, s. m. Povestitor. (Cu pronunţare regională) *Şi mai fost-au poftiţi încă: crai, crăiese şi împăraţi, oameni în samă băgaţi, ş-un păcat de povestari, fără bani în buzunari.* CREANGĂ, P. 279.

POVESTÁŞ, *povestaşi*, s. m. Povestitor; povestar. *Mă-ntorsei iute, gata să dau foc la nevoie, cînd recunoscui pe moş Toma grădinarul, povestaşul de la gura sobei.* GANE, N. II 178. *Vecine, curmăi* (= curmai) *pre povestaş; îmi pare că aiurezi.* NEGRUZZI, S. I 225.

POVÉSTE, *poveşti*, s. f. **1.** Compunere literară (populară sau cultă) al cărei subiect, cu substrat folcloric, este o împletire de întîmplări supranaturale, cu eroi reali sau fantastici (v. b a s m); p. e x t. naraţiune de fapte reale, posibile. *Am să vă cetesc o poveste scrisă anume pentru voi.* SADOVEANU, E. 111. *Moş Nichifor nu-i o închipuire din poveşti, ci e un om ca toţi oamenii.* CREANGĂ, P. 105. ✧ F i g. *Tihnit, ascult a gîndului poveste, Mă-nşel şi cred că tot ce-a fost mai este.* VLAHUŢĂ, O. A. I 77. *Povestea ce o cînt acuma, Mi-i drag să n-o spun nimărui, Să mi-o petrec în suflet numa, S-o plîng încet în umbra lui.* PĂUN-PINCIO, P. 67. ✧ E x p r. **Ca în** (sau **din**) **poveste** (sau **poveşti**) = ca în basme, nespus de frumos, minunat, miraculos. *Şi creştea... ca din poveste de iute şi se-ntărea şi era din ce în ce mai mare.* RETEGANUL, P. I 14. *A fost odată ca-n poveşti, A fost ca niciodată, Din rude mari împărăteşti, O prea frumoasă fată.* EMINESCU, O. I 167. **Nici poveste** = nici vorbă (de un lucru ca acesta); nici pomeneală. *O femeie atît de frumoasă, cît ar fi crezut omul că nu poate să fie în lume alta mai frumoasă ca ea, de întrecut nici poveste.* RETEGANUL, P. IV 3. **A sta** (cu cineva) **de poveşti** = a sta de vorbă, a vorbi nimicuri. **A se apuca de poveşti** = a se aşterne la vorbă, a sta de vorbă îndelung, a se pune la taifas. **A ajunge** (sau **a se face, a rămîne, a fi** etc.) **de poveste** = a ajunge, a fi, a deveni cunoscut, vestit, faimos (mai ales prin acţiuni negative). *Cum să tăiem noi o mîndreţe de meri? Nu vezi, tu, că sînt de poveste? Cine mai are asemenea meri?* ISPIRESCU, L. 64. *S-ajung de povestea lumii? Eu, fată de protopop?* HASDEU, R. V. 34. **A-i merge** (sau **a i se duce**) **cuiva vestea şi povestea** = a i se duce cuiva faima, a deveni cunoscut printr-un fapt sau o păţanie. *De aici înainte nu le-au mai venit peţitori în casă, că li se dusese vestea şi povestea în toate părţile că-s oameni hărţăgoşi.* SBIERA, P. 253. **Povestea vorbei (a cînteculuí,** mai rar, familiar, **a ăluia)** = **a)** cum e vorba, cum se zice, vorba aceea; *Prinde orbul, scoate-i ochii, povestea ăluia.* ISPIRESCU, L. 106. *Şi-apoi, povestea cîntecului: las'că era de la Piatră de locul ei, dar era şi îmbojorată Malca.* CREANGĂ, P. 114; **b)** proverb, zicătoare, expresie des repetată, devenită proverbială. *Culegere de proverburi sau povestea vorbii. De prin lume adunate Şi iarăşi la lume date* [titlu]. PANN. ✦ Născocire, invenţie, scornitură. *Este o poveste cum că părintele său, Bogdan-vodă, l-a blagoslovit în taină* [pe Ştefan-vodă] *la o biserică din muntele Atonului.* SADOVEANU, F. J. 9. *Şi mi-i spune-atunci poveşti Şi minciuni cu-a ta guriţă, Eu pe-un fir de romăniţă Voi cerca de mă iubeşti.* EMINESCU, O. I 55. *Hai, mîndră, la apă bună... Ba eu, bade, n-oi veni, Că n-am pînză de-a-nălbi, Nici poveşti de-a povesti.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 233.

2. Istoria sau povestirea vieţii, a faptelor, a peripeţiilor sau a trecutului cuiva; firul vieţii (cuiva). *Nu mai răsună în voi ca-ntr-un ghioc Povestea minunată a prunciei?* BENIUC, V. 23. *Şi ei au avut povestea lor, pe care flăcăii şi fetele de pe valea aceea o spuneau cu drag, cînd erau la şezătoare sau la clacă.* BUJOR, S. 32. *De zile trei îşi spune povestea vieţii-ntrege.* EMINESCU, O. I 88.

3. Întîmplare, fapt care atrage atenţia, eveniment despre care se vorbeşte, care merită atenţie. *Dar ce legătură are povestea asta cu lucrarea noastră?* BARANGA, I. 192. *N-ai primit nici o telegramă? Nu? Mă mir... E o poveste foarte nostimă cu telegrama aceasta.* C. PETRESCU, A. 295. *În stradă s-a strîns golănimea. Ca la urs. Însă toată povestea s-a terminat repede.* SAHIA, N. 92. ✧ E x p r. (În corelaţie cu v e s t e) **Ce (mai) veste-poveste?** = ce mai e nou? ce ştii nou? ce veşti sau noutăţi mai aduci? *Ce mai veste-poveste pe la dv.?* CARAGIALE, O. VII 178. *Ia spune-mi ce mai nou? Ce veste? Ce poveste?* VĂCĂRESCU, P. 354. **Aşa ţi-e** (sau **ţi-a fost) povestea?** = aşa stau lucrurile? de aceştia îmi eşti? aşa te porţi? *E! aşa mi ţi-a fost povestea? zise el încetişor, stai măi, dară, să-ţi arăt eu cu cine ai a face.* ISPIRESCU, L. 377. *Iacă! rîzi?... Aşa ţi-i povestea?... Ei las'că te-oi face eu să rîzi păn-îi plînge.* ALECSANDRI, T. 939.

— Pl. şi: (învechit) *poveste* (NEGRUZZI, S. I 110).

POVESTÍ, *povestesc*, vb. IV. **1.** T r a n z. (Folosit şi absolut) A face cunoscut, a înfăţişa, a comunica prin cuvinte ceva; a expune, a istorisi, a nara. *El are un dar de la dumnezeu de povesteşte aşa de frumos.* SADOVEANU, E. 112. *Clipind din genele cărunte Începe-a povesti moşneagul.* GOGA, P. 24. *Peste două sute de ani bătrînii vor*

povesti copiilor, în stilul basmelor, multe din lucrurile pe care noi le vedem aievea. VLAHUȚĂ, O. A. I 217. *Împărăteasa povestește soțului său cîte a pătimit ea de cînd s-a făcut el nevăzut.* CREANGĂ, P. 101. ◇ F i g. *Codrii negri aiurează și izvoarele-i albastre Povestesc ele-n de ele numai dragostele noastre.* EMINESCU, O. I 155. ◇ I n t r a n z. (Urmat de determinări introduse prin prep. «de» sau «despre») *Părintele Veniamin începu să ne povestească despre o mulțime de lucruri felurite.* SADOVEANU, O. VII 182. *Am văzut numai pe hartă, pînă acum cîteva zile, și-am citit în cărți — pe urmă mi-au povestit luptătorii, în cap cu tata, despre acest cimp al Mărășeștilor.* SAHIA, N. 15. (F i g.) *Vîntul, păsările, codrul, luna, razele de soare Povestesc mereu de tine și de toate ce-ai făcut.* EFTIMIU, Î. 104. ◇ R e f l. i m p e r s. *Îi răspunseră că bunii lor auziseră de la străbunii lor povestindu-se de asemenea fleacuri.* ISPIRESCU, L. 9. ✦ A înfățișa (o întîmplare) prin mijloace plastice (și nu prin vorbe). *Artist cu nume mare, el de bunăvoie se duse după armată în război, pentru ca să ne poată povesti prin tablouri toate grozăveniile.* GHEREA, ST. CR. II 89.

2. I n t r a n z. (Transilv., Ban.) A sta de vorbă (cu cineva), a sta la taifas. *Mai povestiră un răstimp în fața crișmei, pe urmă se împrăștiară.* REBREANU, I. 40. *Se ia popa meu cu muierea... și merg către casa mortului... povestind.* RETEGANUL, P. II 64. *Știi tu, badeo, ce ziceai Cînd seara la noi veneai Și pe laviță ședeai Și cu maica povesteai?* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 265. ✦ T r a n z. (Rar) A discuta. *Avem de povestit după prînz chestiuni importante.* VORNIC, P. 174.

POVESTÍRE, *povestiri,* s. f. Faptul de a p o v e s t i; istorisire. *Creangă restituie povestirea funcțiunii ei estetice primitive, care este de a se adresa nu unor cititori, ci unui auditor.* VIANU, A. P. 112. *Această simplă povestire a rătăcirii unui copil pe drumurile și prin dumbrava de la marginea tîrgușorului nu putea fi scrisă decît de un om, care are multe și diverse însușiri de poet și artist.* IBRĂILEANU, S. 5. *Gheorghe, tăcut, cu capul în pămînt, asculta povestirea morții* [mamei Paraschiva]. BUJOR, S. 149. ✦ Narațiune literară, care are drept subiect o întîmplare rară sau neobișnuită, redată într-un chip atrăgător, apropiat de formele vorbite ale expunerii. *Delavrancea este, în literatura noastră, creatorul poemei în proză, pe care el o intercalează necontenit în povestirile sale.* VIANU, A. P. 173. *M-am gheboșat asupra cărțuliei mele ș-am izbutit îndată să scot din ceață... povestirile pentru copii ale lui Creangă.* SADOVEANU, E. 113.

POVESTÍT s. n. (Rar) Faptul de a p o v e s t i; povestire. *Se opri din povestit și lăsă capul în jos, tăcut.* PREDA, Î. 107.

POVESTITÓR, -OÁRE, *povestitori, -oare,* s. m. și f. Persoană care știe să povestească, să spună povești; povestaș. *Ș-au mai rămas cîțiva bătrîni ce-și aduc aminte de lucrurile și de oamenii despre care vorbește marele povestitor de la Humulești.* SADOVEANU, E. 118. *Din copilărie, izvorau parcă din nou la ureche șoaptele povestitorilor cu frunți încrețite și cu ochi lucitori.* id. O. VI 528.

POVÍDLĂ s. f. (Mold., Bucov.) Magiun. *Povidla... se face din prune și perje coapte, prin unele locuri chiar din zarzări și gutui.* PAMFILE, I. C. 233. *Bunică! cer cuvîntul... dă-mi o bucată de pîne cu povidlă!* ALECSANDRI, T. I 384.

— Variantă: **povîrlă** (ȘEZ. V 69) s. f.

POVÎRLĂ s. f. v. **povidlă.**

POVÎRNÍ, *povîrnesc,* vb. IV. R e f l. A se înclina, a se apleca. [Tigrul] *sărind, i se acățară labele de dinainte de buza butoiului, care era desfundat. Greutatea fiarei îl făcu să se clatene și să se povîrnească în partea ei.* ODOBESCU, S. III 254. *Se zicea într-adevăr că la nașterea lui turnul de la Oradea Mare se povîrnise.* BĂLCESCU, O. II 3. ◇ (Rar, despre persoane) *Merge să deschidă, dar se povîrnește și cade leșinată.* NEGRUZZI, S. III 189. ◇ T r a n z. F i g. *A privit spre munți, care-și povîrneau pădurile, și s-a tînguit.* SADOVEANU, D. P. 178. ✦ A se încovoia de bătrînețe, a se gîrbovi. *El că mi-a trăit Pîn-a cărunțit, Pîn-a-mbătrînit Și s-a povîrnit.* TEODORESCU, P. P. 37.

POVÎRNIC adj. m. v. **povarnic.**

POVÎRNÍȘ, *povîrnișuri,* s. n. Pantă, coastă (abruptă), versant al unei înălțimi. *Urcăm pe povîrnișul de bolovani.* BOGZA, Ț. 64. *Caii nu mai puteau. Harabaua se oprise pe un povîrniș. Căprarul și artileristul săriră de pe capră.* D. ZAMFIRESCU, R. 241. *Și ne coborîm noi, și ne tot coborîm cu mare greutate pe niște povîrnișuri primejdioase.* CREANGĂ, O. A. 47. ◇ F i g. *Cu cea mai mare grijă trebuie să privim povîrnișul primejdios pe care azi a început să lunece literatura, mai ales poezia.* IONESCU-RION, C. 118. *Ușoară ca o săgeată, o plută... se răpede în salturi pe povîrnișul apei.* RUSSO, O. 105.

POVÎRNÍT, -Ă, *povîrniți, -te,* adj. (Despre terenuri) În pantă, înclinat, aplecat (într-o parte). V. a b r u p t. *Ilie umbla cu bățul în mînă, atent la picioarele cailor ce alunecau pe drumul povîrnit.* DUMITRIU, N. 203. *Cu grabă trecu prin ulițele povîrnite, urmat de slujitorul său.* SADOVEANU, Z. C. 316. *Iar cînd drumul se prăvale Jos, la coastă povîrnită, Calcă baciul ca pe gratii Și-i strunește blînd cu gura: — Cătinel, feciorii tatii, Ca să n-o pornim de-a dura!* TOPÎRCEANU, B. 21. ✦ Pieziș, oblic. *În fundul unei tinde întunecoase, se vedea gîrliciul povîrnit al pivniței cu porțile-i de zăbrele.* ODOBESCU, S. A. 130.

POVOÁRĂ s. f. v. **povară.**

POVÓD s. n. (Și în forma *pohod;* Mold., învechit, în e x p r.) **A duce** (sau **a lua**) **un cal în povod** (sau **pohod**) = a duce (sau a lua) un cal de căpăstru. *M-am coborît în vro șesă ceasuri pînă în valea Orășei, întovărășit de surugii, care duceau caii... în pohod.* NEGRUZZI, S. I 308. *Dară Manea cînd mergea... Caii-n pohod că-i lua Și-napoi mi se-nturna.* ȘEZ. XIX 146. **A da povod** = a da prilej. *Să nu fi dat singur povod să fiu oprit la Viena, nu pătimeam nimică.* KOGĂLNICEANU, S. 194.

— Variantă: **pohód** s. n.

POVÓDNIC, *povodnici,* s. m. (Învechit) Cal dus (sau purtat) de căpăstru. *În urma lui veneau opt povodnici împodobiți numai cu aur și cu argint.* ISPIRESCU, M. V. 43.

— Variantă: **povólnic** (ODOBESCU, S. I 291) s. m.

POVÓI s. n. v. **puhoi.**

POVÓLNIC s. m. v. **povodnic.**

PÓXIE, *poxii,* s. f. (Regional) Necaz, ciudă, pizmă. *Oamenii săi... aveau mare poxie pre toți veneticii.* MARIAN, T. 80.

POZÁ, *pozez,* vb. I. **1.** I n t r a n z. A lua o poziție sau o atitudine potrivită pentru a ți se face portretul, bustul etc. sau pentru a fi fotografiat. *Eu, cel ce am pozat cu atîția alți tovarăși ai mei în fața atîtor obiective.* ANGHEL, PR. 149.

2. T r a n z. (Popular și familiar) A fotografia. *O murit la o săptămînă după nuntă, de inimă, ș-o pozat-o moartă.* CAZIMIR, L. U. 13. ◇ R e f l. *Eram un grup care ne întorceam de la tenis și în dreptul pavilionului ne-am pozat.* CAMIL PETRESCU, P. 17. *Îl hotărîi să ne pozăm tustrei în grupă.* La TDRG.

3. I n t r a n z. A lua o atitudine afectată pentru a produce impresie; a căuta să apari altfel decît ești.

O intriga ofițerul acela zvelt, elegant, care poza într-o rezervă studiată. BART, E. 49.

PÓZĂ, *poze,* s. f. **1.** Atitudine, ținută, poziție. *Prin poza, prin ținuta călărețului, e exprimată grație, lumină, veselie, viață.* GHEREA, ST. CR. III 322. *Cerbul miraculos și vînătorul pocăit produc contrast, prin pozele lor, în care se străvăd simțiminte adînci.* ODOBESCU, S. III 59. ◇ Expr. **A(-și) lua o poză** = a adopta o atitudine afectată, căutată anume, cu scopul de a produce impresie. *O, ce poză triumfătoare își ia... cînd se răstoarnă în trăsură, și cu aer marțial răspunde la saluturile pietonilor!* VLAHUȚĂ, O. A. 444. *Dar pe cînd vrea să iasă pe ușă, apare micul maior de roșiori cu sabia scoasă și-i oprește trecerea, luînd o poză foarte marțială.* CARAGIALE, O. II 165.

2. (Popular și familiar) Fotografie. *Ți-am văzut poza de bacalaureat în vitrină.* VORNIC, P. 30. ✦ Imagine, ilustrație. *Primiseși ca premiu un album cu poze colorate.* PAS, Z. I 174.

POZDÉRIE s. f. v. **puzderie.**

POZITÍV, -Ă, *pozitivi, -e,* adj. **1.** Care se întemeiază pe fapte, pe realități, pe experiență, pe observații, pe constatări; p. ext. sigur, adevărat, real, precis. *Binevoiți, domnule, a trimite această scrisoare către nevasta mea și rugați pe cine veți socoti să vă trimită o știință pozitivă despre dînsa.* GHICA, A. 633. ◇ *Științe pozitive* = științe experimentale. ✦ Care e folositor, valabil, valoros. *A populariza experiența pozitivă a fruntașilor.* ◇ Care îndeplinește un rol bun; util, productiv. *Această clasă parazită trăiește exploatînd munca claselor pozitive.* IBRĂILEANU, SP. CR. 186. ◇ *Erou pozitiv* = personaj într-o operă literară, care reprezintă forțele cele mai înaintate ale societății, întruchipînd curajul, dîrzenia, optimismul și încrederea în viitor. *Încă din primii ani ai regimului sovietic problema eroului pozitiv a devenit problema centrală a literaturii.* CONTEMPORANUL, S. II, 1949, nr. 161, 15/1.

2. (Despre persoane) Realist, practic. *Cel dintîi* [bărbat] *era mai pozitiv și a știut să se folosească de șederea mea la țară.* BOLINTINEANU, O. 394.

3. (Mat.; despre numere) Care este mai mare decît zero, care este (sau se presupune a fi) precedat de semnul plus. ✦ (Logică; despre noțiuni, raționamente etc.) Care afirmă ceva. ✦ *Electricitate pozitivă* = sarcină electrică obținută pe sticlă cînd aceasta este frecată cu mătase. *Pol (electric) pozitiv* = extremitatea unui circuit electric încărcată cu sarcină electrică pozitivă; anod. ✦ (În expr., și substantivat, n.) *Probă pozitivă* = copia unui negativ fotografic, care redă ca în realitate părțile luminoase și cele întunecate ale obiectului fotografiat. ✦ (Gram.; numai în expr.) *Grad pozitiv* (și substantivat, n.) = formă obișnuită a adjectivului sau a adverbului, cu ajutorul căreia notăm existența însușirii la un obiect oarecare privit izolat sau la un proces exprimat printr-un verb, fără să ne referim la alte obiecte sau procese. *«Roșu» reprezintă gradul pozitiv, iar «mai roșu» gradul comparativ al adjectivului «roșu».*

POZITIVÍSM s. n. Curent filozofic idealist, care opune gîndirii teoretice datele experienței, înțelese ca o totalitate a senzațiilor și a reprezentărilor subiective, și care reduce rolul științei la simpla descriere a fenomenelor și a faptelor, fără a căuta să le explice.

POZITIVÍST, -Ă, *pozitiviști, -ste,* adj. Care se referă la pozitivism, care ține de pozitivism; (substantivat) adept al pozitivismului. *Alții învinovățesc ba filozofia metafizică, ba pe cea pozitivistă.* GHEREA, ST. CR. I 57.

POZITRÓN, *pozitroni,* s. m. Particulă elementară, nestabilă, care are aceeași masă ca și electronul și a cărei sarcină electrică este pozitivă, egală în valoare absolută cu sarcina electronului.

POZÍȚIE, *poziții,* s. f. **1.** Locul sau felul cum este așezat sau situat ceva (în raport cu natura înconjurătoare sau cu un corp de referință oarecare); p. ext. peisaj din natură. *Poziția Iașului este desfătătoare. Într-o țară atît de frumoasă ca Moldova, nu era greu să se aleagă această poziție.* BOLINTINEANU, O. 276. *Poziția Petrii e foarte poetică. Ea stă între doi ascuțiți munțișori.* NEGRUZZI, S. I 196. ✦ (Muz.) Locul pe care-l ocupă o notă sau o cheie pe portativ; locul unde se ating cu degetele coardele unui instrument muzical. ✦ (Contabilitate) Post² (4). ✦ (Lingv.) Locul pe care-l ocupă un sunet într-un cuvînt. *Poziție intervocalică.*

2. Teren sau loc unde sînt așezate trupele pe front sau vasele de război pe mare și care este folosit în operațiile militare. *Pozițiile se desenau ca niște dungi mohorîte, tremurate, cîrligate și capricioase, fără început și fără sfîrșit.* REBREANU, P. S. 100. *Insula aceasta bogată, așezată într-o minunată poziție... militară, ajunsese odată cheia întregului arhipelag.* BART, S. M. 47. *La bătălia de la Goraslău (1601, august 2), armata românească și împărătească era așezată într-o poziție foarte bună, pe un deal.* BĂLCESCU, O. I 29. ◇ *Poziție-cheie* v. cheie. ◇ Expr. (Despre o unitate militară) **A lua poziție** sau **a sta (a rămîne) pe poziție** = a se instala într-un loc considerat potrivit din punct de vedere strategic; p. ext. (despre persoane sau colectivități) a se situa pe un punct de vedere categoric, a lua o atitudine fermă, a-și menține părerile, a nu ceda. *Congresul al V-lea* [al P.C.R.] *are marele merit nu numai de a fi reușit să pună ordine în viața internă de partid, ci mai cu seamă de a fi luat poziție față de problemele fundamentale de partid.* GHEORGHIU-DEJ, ART. CUV. 15. *Noi, cu vaporul, după ce am înconjurat insula și am ridicat toate bărcile, am luat poziție în portul despre apus.* GHICA, S. 413. **A se găsi pe poziții opuse** = a fi de păreri contrare, a lupta în tabere opuse.

3. Atitudine, ținută (pe care o dă cineva corpului său); felul de a sta al cuiva. *Vitoria oftă și rămase în aceeași poziție, cu fruntea plecată, încercînd a sfredeli dușameaua cu bețișorul pe care-l luase de la crîșmă.* SADOVEANU, B. 199. *Se răsuci foșnind ziarul și căută o poziție mai comodă, apărîndu-se de lumina verticală a becului.* C. PETRESCU, C. V. 8. *Nu voi uita niciodată acea masă originală și poziția noastră la pămînt și veselia ce a domnit între noi.* ALECSANDRI, C. 125. ◇ Fig. *Artistul realist, generalizînd în operele sale fenomenele și laturile tipice ale realității, exprimă în mod inevitabil poziția față de realitate a forțelor sociale înaintate.* V. ROM. mai 1953, 202. ✦ (Mai ales în construcție cu verbul «a lua») Atitudine nemișcată a corpului (reglementară în armată, în sporturi etc.). *S-a descoperit, a luat poziție ca de militar și a săltat bastonul în sus.* PAS, Z. I 212. *Abramovici s-a ridicat de jos — încet. A încercat să-și ia poziția — însă și-a dat seama că nu mai are nici un rost.* SAHIA, N. 83. *Soldatul înlemni în poziție, cu fața la locotenentul aprins de mînie.* REBREANU, P. S. 69.

4. (Despre femei, în expr.) **A fi în poziție** = a fi gravidă.

5. Condiție, situație, stare în care se găsește cineva sau ceva. *Răspunserăm la toate întrebările lor. Poziția noastră îi interesă mult.* BOLINTINEANU, O. 268. [Petru cel Mare] *cu toată poziția critică a oștilor sale și îndemnurile multor curtezani... nu primi nicidecum a da turcilor pe prințul Moldaviei.* NEGRUZZI, S. II 141. *Îmi zici că în Moldova suferi... dar ești oare singurul în această poziție?* KOGĂLNICEANU, S. 215.

6. Situație (înaltă) pe care o are cineva în viața publică; rang, treaptă. *Prefectul alergase la București ca să încerce să-și salveze poziția politică.* DUMITRIU, N.

141. *Nu zic... e bun tînăr, are calitățile lui... dar nu are nici o poziție în lume, nu e nici într-un post.* ALECSANDRI, T. I 276.

— Variantă: (ieșit din uz) **pozițiúne** (CARAGIALE, O. I 57, ALECSANDRI, T. I 295) s. f.

POZIȚIÚNE s. f. v. **poziție.**

POZNÁȘ, -Ă, *poznași, -e,* adj. **1.** (Despre oameni) Care face pozne, spune glume (v. h a z l i u, g l u m e ț); (despre faptele sau spusele oamenilor) care provoacă hazul. *Nu mai vine lupul, moș Nichifor? — Apoi, na; ești de tot poznașă și d-ta; prea des vrei să vie, că doar nu-i de tot copacul cîte un lup.* CREANGĂ, P. 121. *Dar poznașă mai ești la vorbă! Vorbești numai în tîlcuri, să nu te mai priceapă nimeni.* ȘEZ. I 100. ✧ (Adverbial) *Pe fața înspăimîntată trecu o lumină de bucurie, pe cînd boierul zîmbea poznaș.* SADOVEANU, O. I 288. ✧ (Substantivat) *Doamne, mare poznaș ți, cît îi de bătrîn.* ALECSANDRI, T. 215.

2. Curios, ciudat. *Mult mai bine era de nu vedeam un așa poznaș de tron.* ISPIRESCU, U. 94. *Purta o cușcă cu iepurași de casă... vînat rar în țară la noi și botezat în codicele civil... cu numele poznaș de lapini ținuți pe lîngă casă.* ODOBESCU, S. III 212. ✧ Care produce neplăceri; buclucaș. *În ziua aceea eram goniți de o soartă poznașă care avea de gînd să ne prifacă în antropofagi.* ALECSANDRI, C. 38.

PÓZNĂ, *pozne,* s. f. **1.** Faptă sau vorbă care provoacă haz, veselie. V. g h i d u ș i e. *Să fi văzut cîte pozne și cîte alea toate mai făceam noi... ca să ne veselim.* STĂNOIU, C. I. 119. *Dumitale-ți place, bade, tot de pozne să te ții! Numai basme-nfricoșate de prin țări și-mpărății Ne spuseși la șezătoare.* EFTIMIU, Î. 82. *Norocul e cam năzdrăvan, Face multe pozne într-un an.* TEODORESCU, P. P. 184. ✧ Ciudățenie, minunăție, curiozitate. *Bine, părinților, da pozna asta n-am mai văzut-o niciodată.* HOGAȘ, DR. 150. *Auzi poznă!... Cică i-au luat moșiile din vîrfu catargului.* ALECSANDRI, T. 138.

2. Întîmplare regretabilă, provocată de nepriceperea sau neîndemînarea cuiva (v. b o r o b o a ț ă); faptă necugetată, săvîrșită de cineva care nu-i prevede consecințele. *Ai făcut vreo poznă? Ai furat? Ai omorît? Spune degrabă!* SADOVEANU, N. F. 106. *Pozna cu răsturnarea cafelei și prăpădirea feței de masă fu repede iertată și uitată.* REBREANU, R. I 26. *Mă rog, mi se dusese buhul despre pozna ce făcusem, de n-aveai cap să scoți obrazul în lume de rușine.* CREANGĂ, A. 51. *Deschizi, ori stric ușa?... — Te rog, Leonițule, nu te apuca de pozne.* ALECSANDRI, T. I 39. ✧ (Adesea în fraze exclamative) *De pădurea cea bătrînă să nu te atingi că-i poznă!* CREANGĂ, P. 316. *Ce poznă că n-am știut! Plecam drept spre casă, făceam și eu ceva parale.* CONTEMPORANUL, VI$_1$ 41.

PRÁCTIC, -Ă, *practici, -e,* adj. **1.** Care corespunde necesităților vieții, nevoilor reale ale existenței (v. u t i l); care se referă la practică, privitor la practică. *Scopul științei este descoperirea legilor care conduc fenomenele. Cunoașterea acestor fenomene servește ca punct de plecare a activității practice a oamenilor.* V. ROM., decembrie 1950, 184. *Nelipsit de la cursuri și cu atîtea conferințe pe cap, nici n-are idee de partea practică a vieții.* C. PETRESCU, A. 422. ✦ Care corespunde necesităților de fiecare zi; care este ușor de întrebuințat, comod sau economicos. *Mașină practică.*

2. (Despre oameni și facultățile sau manifestările lor) Care știe să se orienteze în viața de toate zilele sau să aplice cunoștințele la viața de toate zilele; p. e x t. îndemînatic, destoinic, priceput. *Om practic.* ▭ [Copiii] *cresc în mijlocul unei vieți noi, unde învață să fie liberi și practici.* SAHIA, U.R.S.S. 132.

PRACTICÁ, *práctic,* vb. I. T r a n z. A exercita o meserie, o profesiune; a se ocupa cu... V. p r o f e s a. *Pictura de gen a fost larg practicată și de pictorii noștri realiști.* ✧ A b s o l. *Domnul Misirliu, deputat liberal, era jurist. Nu practica.* DUMITRIU, B. F. 122. ✦ A pune în practică, a aplica. *Practică sportul.*

PRACTICÁBIL, -Ă, *practicabili, -e,* adj. **1.** (Despre idei, metode) Care poate fi pus în practică; (despre obiecte) care poate fi întrebuințat, de care te poți folosi în mod practic. *Am văzut că ideea ta e cea mai bună și cea mai practicabilă în poziția în care ne aflăm.* BĂLCESCU, la GHICA, A. 425.

2. (Despre drumuri, locuri etc.) Pe unde se poate merge sau trece (cu ușurință); accesibil. *Bănuiala despre o fugă nopturnă îndeamnă pe generalul rus d ordona să se dispună posturi de călăreți și de pedestrime în diferitele puncturi practicabile ale Skitului și Ogostului.* ODOBESCU, S. III 598. ✦ (Substantivat, n.) Element de decor constînd dintr-un podium mobil, folosit pentru a realiza pe scenă o diferență de nivel (un dîmb, un balcon, un teatru în teatru etc.) pe care se poate circula. *Seara și-aduce o saltea d-acasă și o pune între culise, la picioarele practicabilului de la spatele muntelui.* CARAGIALE, N. S. 116.

PRACTICÁNT, -Ă, *practicanți, -te,* s. m. și f. Persoană care îndeplinește un stagiu de practică, lucrînd ca începător într-un birou, într-o întreprindere etc. *Ai destăinuit planul tău de a pleca de-acolo unui practicant cu care te împrietenișeși, căutînd să-l convingi să-ți urmeze exemplul.* PAS, Z. I 302. *Fiind bun prieten cu notarul din Salva, l-a convins să ia pe Titu ca ajutor și practicant.* REBREANU, I. 62. ✧ (Adjectival) *Medic practicant.*

PRÁCTICĂ, *practici,* s. f. **1.** Acțiunea de a practica; practicare; p. e x t. deprindere, obicei. *Se tînguie că s-a realizat prea puțin... că, de pildă, nu s-au schimbat practicile speculei, șperțului.* SADOVEANU, E. 20. ✧ E x p r. **A pune în practică** = a aplica. *Se plîng unii că regimul constituțional este cauza că nu merg lucrurile; dar principiile constituționale s-au pus oare în practică?* BOLINTINEANU, O. 440.

2. Activitate generală a oamenilor îndreptată spre crearea condițiilor necesare existenței societății; metodă, procedeu aplicat și verificat efectiv. *Sindicatele sînt, pentru masele largi muncitorești, școala elementară a practicii de organizare și educare politică.* SCÎNTEIA, 1949, nr. 1320. *V. I. Lenin ne învață că practica este criteriul care stabilește adevărul și determină legătura cu obiectul de care omul are nevoie.* V. ROM. mai 1953, 199.

3. Exercitare a unei profesiuni, profesare a unei științe, a unei arte etc. *Axintie avea practica scrisului, compunerii, căci diacul era chemat adeseori să alcătuiască documente cu o formă literară împodobită și aleasă.* IORGA, L. I 132. ✧ *(Drept de) liberă practică* = drept acordat de minister unui doctor în medicină (pe baza diplomei și, în unele cazuri, a unui examen) de a practica în mod legal medicina.

4. Aplicare și verificare pe teren a cunoștințelor teoretice dobîndite într-un domeniu oarecare; stagiul pe care-l face un student sau un elev al unei școli tehnice într-o fabrică, într-o mină, într-o întreprindere, într-un spital etc. *Are ocazie să facă și puțină practică, ajutînd inginerului la măsurătoarea de a doua zi.* BUJOR, S. 117.

PRACTICÉȘTE adv. (Învechit) În mod practic. *Să se arate copiilor practicește creșterea, tăierea și înmulțirea pomilor roditori.* I. IONESCU, M. 387.

PRACTICIÁN, -Ă, *practicieni, -e,* s. m. și f. Profesionist (mai ales medic) care își cunoaște bine meseria, o practică efectiv, care are experiență îndelungată. *Ai acolo, la Lespezi, un practician, un bătrîn, predecesorul dumitale.* GALAN, B. I 26. *Excelenta practiciană are tot sîngele rece cerut.* CARAGIALE, la CADE. ✦ Persoană care cunoaște mai ales latura practică a meseriei sau specialității sale,

neglijînd uneori aspectul teoretic. *Acei activişti care nu-şi complectează cunoştinţele lor din domeniul marxism-leninismului, care se mulţumesc să trăiască din vechiul lor bagaj, se transformă în practicieni înguşti care nu înţeleg mersul dezvoltării.* LUPTA DE CLASĂ, 1953, nr. 5, 8.

— Pronunţat: *-ci-an.*

PRACTICÍSM s. n. Înclinare (uneori exagerată) spre activitatea practică îngustă, cu neglijarea teoriei, a principiilor.

PRACTISÍ, *practisesc,* vb. IV. Tranz. (Învechit) A practica. *Îi orînduiesc întîi în cele mai mici slujbe şi, acolo, după ce... practisesc destul, îi urcă la alta.* GOLESCU, Î. 89.

PRÁDĂ, *prăzi,* s. f. **1.** (Mai ales precedat de prep. «pentru», «în», «la») Acţiunea de a prăda; jefuire, jaf. *A te supune mîniei unui prinţ sălbatic înseamnă a-l îndemna să vie încă o dată în pradă asupra lumii în cel mai scurt timp.* SADOVEANU, F. J. 195. *De altfel cei mai mulţi veneau pentru pradă.* REBREANU, R. II 209.

2. (La sg. cu sens colectiv) Totalul, suma bunurilor luate cu sila sau prin jaf (mai ales de către inamic, în timp de război). *Să desfunde lăzile, Să-şi împartă prăzile.* IOSIF, PATR. 69. *Mai avută va fi prada decît singur te gîndeşti.* MACEDONSKI, O. I 30. *Mihai porunci ca toate prăzile ce luase de la turci să se împartă la ostaşi şi la sărăcime.* ISPIRESCU, M. V. 32. ◇ Expr. (Învechit) **A face pradă** = a prăda. *În tabăra lui Răzvan făcură vrăjmaşii multă pradă.* BĂLCESCU, O. I 343.

3. (La sg.) Persoană prinsă, răpită, ajunsă în puterea cuiva. *Cu prada pe braţul stîng, cu paloşul în dreapta... Vasca se năpusti la deal.* SADOVEANU, O. VII 39. *Tovarăşii lui Gheorghe părăseau lui Zibal prada prinsă cu atîta isteţie.* CARAGIALE, O. I 293. *Am răpit pe Sinziana, fata lui Papură-împărat, şi, cînd să mă bucur de prada mea, vine un hoţ şi mi-o fură ca din palmă.* ALECSANDRI, T. I 456. ◇ Expr. **Pradă** (sau **prada**) **cuiva** = la discreţia, la bunul plac al cuiva, în stăpînirea, sub dominaţia unei persoane sau, fig., a unui sentiment, a unei idei, a unei porniri. *Mă simt toată tremurînd, Pradă dorului.* EFTIMIU, Î. 38. *Arald, cu moartea-n suflet, a gîndurilor pradă, Pe jeţ tăcut se lasă, cu dreapta pe-a lui spadă.* EMINESCU, O. I 94. *Măiculiţa lui, Pradă dorului, Ea mi-l tot căta, Şi mi-l tot striga Dar nu mi-l găsea.* TEODORESCU, P. P. 437. (În construcţie cu verbele «a da», «a lăsa», «a arunca») *Eu s-o las să geamă pradă groaznicului zmeu?* EFTIMIU, Î. 105. *Fruntea albă-n părul gălben Pe-al meu braţ încet s-o culci, Lăsînd pradă gurii mele Ale tale buze dulci.* EMINESCU, O. I 75. *Eu alergai să ridic femeia ce mai binevoia să moară cu mine decît să mă lase în prada lupilor.* BOLINTINEANU, O. 387. *Şi barbarii toţi grămadă Morţii crude se dau pradă.* ALECSANDRI, P. II 16. (În construcţie cu verbele «a fi», «a ajunge», «a cădea») *Vraja dinsei şi pe tine te răpune. Ca şi el, şi tu eşti pradă unui farmec negrăit.* EFTIMIU, Î. 99. *Cel bogat e surd la plînsul milei şi nenorocirii, Pe grumazii voştri urcă a lui culme de mărire... Zguduiţi-vă, şi ele vor fi prăzile pieirii.* DEMETRESCU, O. 38. *Îmi pare că sînt prada celui mai dulce vis.* ALECSANDRI, T. II 129. ◇ (Învechit, în construcţie cu verbul «a face») *Pe cînd Duca vv. cu armata turcească se trăgea dinaintea mîntuitorului Vienei, regele Sobieski, Moldova se făcu din nou pradă turburărilor.* BĂLCESCU, O. I 186.

4. Vietate prinsă sau servind ca hrană animalelor sălbatice carnivore. *Cum se ridică leul stăpîn într-o pustie Şi-aşteaptă prada mîndru, cu nările în vînt.* IOSIF, PATR. 71. *Ochii bancherului se înflăcărară: ai fi zis că e un lup flămînd ce vede o pradă.* BOLINTINEANU, O. 393. *Pe vodă Lăpuşneanul la vulturi să-l dăm pradă.* ALECSANDRI, T. II 146. ◇ *Pasăre de pradă* = pasăre răpitoare, v. răpitor. *Paserea de pradă, filfiind repede şi mărunt din aripi, pluti o clipă, apoi porni ca o săgeată într-un zbor drept şi şuierător.* SADOVEANU, O. VII 82.

5. (Regional) Risipă. *Pahon mînca tot prin sat... iar moşneagul puţină pradă făcea în bucate.* RETEGANUL, P. V 4.

— Gen. sg. şi: *pradei* (BART, E. 326).

PRAF, (3) *prafuri,* s. n. **1.** Materie formată din particule solide foarte mici, care pot fi antrenate în mişcare sau pot sta în suspensie în aer, gaz, provenite din fărîmiţarea naturală a unor corpuri solide, (mai ales a rocilor din scoarţa pămîntului), din unele procese biologice ale vieţuitoarelor sau din uzura unor obiecte şi care pot fi purtate prin aer sau se depun pe suprafaţa lucrurilor; pulbere, colb. *Norul de praf care-i înconjurase o clipă, înecăcios, rărindu-se ca o ceaţă, se născu iarăşi sub roţile căruţei.* DUMITRIU, N. 224. *Oamenii merseră repede prin praful moale ca vata al şoselei.* SADOVEANU, O. III 197. *Dete de nişte porţi încuiate, pline de praf şi de păianjeni.* ISPIRESCU, L. 359. ◇ Fig. *Şi îndată... se mişcă, îşi scuturâ praful singurătăţii.* SADOVEANU, O. VII 201. *Razele soarelui îşi scuturâ, tremurînd, praful de aur în aer.* GÎRLEANU, L. 38. ◇ Expr. **A face** (pe cineva sau ceva) **praf** = a sfărîma în bucăţi, a ucide; (cu privire la bunuri materiale) a irosi, a cheltui; fig. (familiar, cu privire la persoane) a învinge pe cineva într-o discuţie, a reduce pe adversar la tăcere, a-i anula argumentele. *În cîţiva ani... a făcut praf moşia.* GALAN, B. I 71. *Dar eu pe tine te credeam făcut praf acolo la căruţe.* CAMIL PETRESCU, U. N. 370. *S-a înfuriat în aşa hal, încît şi-a făcut praf monoclul de duşumea.* POPA, V. 206. **A (se) face praf şi pulbere** sau (mai rar) **a se preface în praf** = a se distruge, a se sfărîma, a se nimici; (cu privire la fiinţe) a fi ucis, zdrobit. [Calul] *zboară cu dînsul în înaltul cerului şi apoi, dîndu-i drumul de acolo, se face spînul pînă jos praf şi pulbere.* CREANGĂ, O. A. 265. *De ce nu pot în praf a mă preface?* EMINESCU, O. IV 79. **A se alege praful (a nu se alege nici praful** sau **a nu rămîne nici praf)** = a fi zdrobit, sfărîmat; a nimici cu desăvîrşire; (fiind vorba despre fiinţe) ucis. *Dete brînci fiului acestui împărat din vîrful turnului şi nici praful nu se alese de dînsul.* ISPIRESCU, U. 70. *Într-un secol fără patimi, nu va rămînea nici praf Din durere, din robie, din ruină şi din jaf.* BELDICEANU, P. 126. **A arunca praf în ochii cuiva** = a înşela pe cineva, căutînd să-i dai iluzia că lucrurile sînt altfel decît în realitate.

2. Material solid sub formă de particule foarte mici, utilizat în diferite scopuri. *Oleacă de necaz şi spaimă degeaba nu strică din cînd în cînd: e ca un praf de piper peste o mîncare prea dulce.* CARAGIALE, O. VII 19. *O crestezi de-a curmezişul cu cuţitul pe amîndouă laturile; o presări cu praf de sare; o pui pe un grătar.* ODOBESCU, S. I 464. ◇ *Praf de puşcă* = pulbere formată dintr-un amestec de azotat de potasiu, sulf şi cărbune de lemn, folosită ca explozibil. *Sînt suflet blestemat. Întîmplările mă cheamă unde miroase a sînge şi a praf de puşcă.* SADOVEANU, O. I 422. *Cînd aprinzi praf de puşcă e totuna dacă ai cît încape într-un degetar ori ai zece vagoane.* POPA, V. 211. *A dat o ploaie mare, de a muiat praful cel de puşcă.* HASDEU, I. V. 154. *Praf de spumă* = preparat care produce spumă în contact cu apa şi care se foloseşte pentru stingerea incendiilor. *Praf de copt* = preparat care degajă bioxid de carbon şi care se întrebuinţează în patiserie pentru a face să crească aluaturile. *Lapte praf* = lapte sub formă de pulbere, obţinut prin eliminarea totală a apei din componenţa lui. *Praf de bronz* = pulbere metalică (de culori diferite) care se amestecă cu ulei sau cu lac şi formează vopsele care imită metalul. *Praf alb* = cocaină. *Schimbase morfina pe praful alb, fiindcă era mai uşor de găsit.* C. PETRESCU, C. V. 313.

3. (Adesea la pl.) Substanţă toxică sau medicamentoasă în formă de pulbere; (popular) doză de medicament în formă de pulbere. *Vă îndopau cu prafuri amare şi cu ceaiuri neîndulcite.* PAS, Z. I 217.

— Variantă: **prav** (EMINESCU, O. I 36, CONTEMPORANUL, II 219, RUSSO, S. 128) s. n.

PRAFTORÍ, *praftoresc,* vb. IV. Tranz. A stropi sau a lovi cu praftorița.

— Variantă: **prăftuí** (VLAHUȚĂ, O. A. III 48) vb. IV.

PRÁFTORIȚĂ, *praftorițe,* s. f. Unealtă compusă dintr-un mănunchi de fișii de tei, zdrențe sau paie, fixate pe un mîner lung, folosită (în fierărie sau în brutărie) pentru a stropi cu mănunchiul muiat în apă fierul înfierbîntat sau cărbunii prea încinși sau pentru a scoate spuza din cuptorul de pîine. *Cu praftorița udă mai adese să-l lovești.* PANN, P. V. III 50. *Săriră romînii cu săcurile, Țiganii cu praftorițele.* PĂSCULESCU, L. P. 39. ◇ Expr. (Familiar) **A(-i) da cu praftorița** = a vorbi mult, a trăncăni.

PRÁFTURĂ, *prafturi,* s. f. Praftoriță. *Trînti foile jos, Și ilăul din spinare, Și praftura din mînă.* ȘEZ. VIII 110. ◇ Expr. **A face** (pe cineva) **prafturĭ** sau **a-i face** (cuiva) **o praftură** = a certa (pe cineva), a ocărî; a trage un perdaf. *Căuta să afle cine a avut gîndul rău să aducă pe capul mahalalei comisia sanitară, ca să-i facă o praftură.* PAS, Z. I 218.

— Variantă: **pleáftură** (SEVASTOS, N. 259) s. f.

PRAG, *praguri,* s. n. **1.** Partea de jos, orizontală, a unui toc de ușă sau piesă de lemn, de piatră etc. așezată la intrare, de obicei mai ridicată decît suprafața de la intrare. *Pe sub pragul ușii o șuviță neagră de apă, ca un șarpe, a vîrît capul.* C. PETRESCU, S. 57. *Iar apoi pe prag, Pe cel prag afară, În amurg de seară, Lelea Fira sta, Gheme depăna, Sfaturi înșira Pentru fată-sa.* COȘBUC, P. II 142. ✦ Partea de jos a unei porți. *Pe cărare-n bolți de frunze Apucînd spre sat în vale, Ne-om da sărutări pe cale... Și sosind l-al porții prag, Vom vorbi-n întunecime.* EMINESCU, O. I 55. ✦ (Determinat prin «de sus») Partea de sus, orizontală, a tocului ușii, care leagă cele două părți laterale. *Ieși plecîndu-se adînc să nu se lovească cu capul de pragul de sus.* REBREANU, R. I 199. ◇ Expr. **A se lovi** (sau **a se izbi**) **cu capul de pragul de sus** = a trage învățătură dintr-o pățanie, a cîștiga experiență. *Își zicea că... băiatul se va cumințí cînd se va izbi el însuși cu capul de pragul de sus.* REBREANU, R. I 50.

2. (De obicei precedat de prepoziții) Ușă, poartă; p. ext. casă, locuință. *Din prag privește bătrînica Cum se tot duce mărunțel.* DEȘLIU, M. 17. *Fetele și nevestele din sate, pe la praguri, pe la porți, privind la noi... poate-și ziceau: frumos cal, cutezător voinic!* GALACTION, O. I 78. *I-a ars și casa; i-a trăsnit Deodată patru boi. Trăia la praguri și-n nevoi Că-n urm-a-nebunit.* COȘBUC, P. I 229. ◇ Expr. (În legătură cu verbe de mișcare) **Din prag în prag** = din casă în casă. *Vestea alergase ca focul din prag în prag.* SADOVEANU, O. VII 79. **A călca** (sau **a trece**) **pragul casei** (sau **pragul cuiva**) = **a)** a veni în casa cuiva, a vizita pe cineva. *Și dac-a fost pețină des, E lucru tare cu-nțeles, Dar dintr-al prinților șirag, Cîți au trecut al casei prag, De bună seamă cel mai drag A fost ales.* COȘBUC, P. I 54. *I-a poruncit să nu-i mai calce pragul, că-i rupe picioarele.* CARAGIALE, O. III 34; **b)** a ieși din casă. *Și tu, bade, — așa-i gîndit, Că dacă mi-i părăsi, Eu altul n-oi mai găsi... Dar nici pragul n-am călcat Și altul mi-am căpătat.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 234. **A se pune prag** = a se așeza în calea cuiva, a se împotrivi, a se opune. *S-a găsit una cu ochii verzi și cu sprîncenele îmbinate, care s-a pus prag și nu-l lasă să treacă.* SADOVEANU, B. 50. **A pune piciorul în prag** = a lua o atitudine hotărîtă, opunîndu-se cu dîrzenie la ceva sau somînd pe cineva să facă ceva. *Alt bărbat, în locul lui, și-ar fi pierdut răbdarea și ori îi punea piciorul-n prag, s-o potolească, ori o trimitea înapoi la babacă-său.* CARAGIALE, O. III 33. **A bate pragurile** = a umbla pe la multe case, a colinda. ✦ Porțiune de teren din fața ușii. *Noaptea strălucitoare de iulie se boltea solemnă și încremenită deasupra satului. Dormeau adînc și cîinii făcuți covrig în pragurile caselor.* V. ROM. mai 1953, 119. ✦ (Rar) Temelie. *Înainte vreme, în așa loc ș-așezau pragul căminului cei cari, biruiți de dorul libertății, fugeau de mincinosul trai al iobăgiei.* DELAVRANCEA, S. 164.

3. Fig. Loc de intrare sau de ieșire; început sau sfîrșit. *Crăpau mugurii liliecilor și mirosea în aerul mahalalei a rod. Se trecea, de fapt, pragul iernii, către tinerețea unei primăveri adevărate.* SAHIA, N. 111. *Numai dragostea cea vie, Zi și noapte tot învie Pe arîpi de bucurie; Și s-alintă-așa cu drag Pe al tinereții prag.* BELDICEANU, P. 84. *Moldova este pragul întîiului meu pas.* ALECSANDRI, P. A. 138. ◇ Loc. prep. **În pragul...** = la începutul..., în fața..., în apropierea..., în momentul cînd urmează să înceapă ceva. *În pragul zilelor de mult Parcă te văd pe tine, tată.* GOGA, P. 20. *După atîta vreme scursă ne întîlneam iarăși acum în pragul unei noi și grele meserii.* BART, S. M. 12. *Natura surîdea, în pragul primăverii, cam tristă.* D. ZAMFIRESCU, R. 91.

4. Ridicătură a fundului albiei unei ape curgătoare, sau banc de depuneri format din materialele transportate de apă. *Pîrîul Șerpilor se rostogolește clocotind din întunecimi de pădure și saltă peste un prag, în cascadă.* SADOVEANU, O. A. II 198. *Sunînd din unde, se aruncă pîrîul pe praguri de stînci.* VLAHUȚĂ, O. A. 414. ◇ *Prag de fund* = baraj mic făcut în albia unui rîu sau a unui torent, pentru a împiedica săparea albiei de către ape; obstacol la gura unei ape pentru a opri intrarea aluviunilor.

5. Proeminență în formă de treaptă pe suprafața unei piese de lemn, care intră într-o scobitură făcută în altă piesă îmbinată cu aceasta, pentru a împiedica deplasarea celor două piese una față de alta. ✦ Discontinuitate care apare în relief pe suprafața plană sau cilindrică a unui organ de mașină sau a unui ghidaj de alunecare datorită uzurii prin frecare.

6. (Fiz.) Valoarea maximă sau minimă a unei mărimi de stare, deasupra sau dedesubtul căreia nu se mai poate petrece un anumit fenomen; limită. ✦ (Med.) *Prag de excitabilitate* = intensitatea minimă a unui excitant, capabilă să provoace o stare de excitație într-o celulă sau într-un complex de celule nervoase.

7. Bucățică de lemn de abanos sau de os de elefant, care se fixează perpendicular pe capătul superior al punții instrumentelor muzicale și pe care se sprijină coardele pentru a nu se atinge de această punte.

PRAGMÁTIC, -Ă, *pragmatici, -e,* adj. **1.** Referitor la pragmatism; bazat pe pragmatism.

2. (Învechit, în expr.) *Istorie pragmatică* = istorie care se ocupă numai de succesiunea faptelor, mai ales de evenimentele politice și militare. *Sancțiune pragmatică* = (în țările din apusul Europei) decret de stat privitor la o importantă problemă laică sau bisericească.

PRAGMATÍSM s. n. Curent filozofic idealist care, negînd adevărul obiectiv, proclamă drept unic criteriu al adevărului numai ceea ce este util și avantajos din punct de vedere practic.

PRAGMATÍST, *pragmatiști,* s. m. Adept al pragmatismului.

PRALÍNĂ, *praline,* s. f. Bomboană cu miezul de migdală, învelit în pastă zaharoasă sau în ciocolată. *El a întrodus în Moldova biscuiții... pralinele.* KOGĂLNICEANU, S. A. 96.

PRAMÁTIE, *pramatii,* s. f. Om cu purtări rele, cu năravuri urîte; stricat, destrăbălat, hoț. *Și tată-său a fost o pramatie, de fura cloșca de pe ouă.* SADOVEANU, P. M. 34. *Nu trebuie să știu și eu ce pramatie de călător primesc noaptea-n gazdă?* CARAGIALE, O. III 53.

PRÁPOR s. m. și n. v. **prapur.**

PRAPÓRGIC, *praporgici*, s. m. (Rusism învechit) Sublocotenent. *I se arăta, în sfîrşit, şi alesul... frumosul praporgic cu epolete de aur.* MACEDONSKI, O. III 17.

PRÁPUR, *prapuri*, s. m. (Şi în forma *prapor*) **1.** (Învechit) Steag ostăşesc, flamură. *Se găseau acolo prapori şi steaguri pe care se aflau scrise mărirea şi puterea şi ameninţarea.* SADOVEANU, D. P. 71. *Scutul părintesc... pe care filfîie o acvilă albă, emblemă de imaculată putere, şi prapurul purpuriu.* ODOBESCU, S. I 252. *Copiii şi aprozii... ostăşescul prapur a păzi erau datori.* NEGRUZZI, S. I 125. ◇ Fig. *Ieri, de la chindie, şi-astăzi ziua toată S-a izbit cu gîndul... Tot acelaşi gînd, Parcă-i sta Lisandru prapur înainte!* COŞBUC, P. I 246. ✦ Pînza steagului. [Veneau] *copiii din casă... purtînd suliţe lungi şi steguleţe cu prapore de mătase.* BĂLCESCU, O. II 18. ◇ Fig. *Fumul împins de nori şi de apă se balansa în prapuri cernite.* C. PETRESCU, A. 490. *Întindem pînza, prapur blagoslovit al liniştii călătoare, şi lotca aleargă... pe sub ciucuri de sălcii.* I. BOTEZ, ŞC. 181. ✦ Steag bisericesc cu imagini religioase, purtat la procesiuni sau la alte servicii religioase.

2. (Popular) Membrană care înveleşte diferite organe interne ale corpului, în special stomacul şi intestinele; peritoneu. *Prapur de miel.* ▭ *Se-ncinge luptă... în mărunţaie... pînă se face încurcătură-n maţe, de se sparge prapurul.* CARAGIALE, la TDRG.

— Pl. şi: (n.) *prapure* (ODOBESCU, S. I 107), *prapuri* (SADOVEANU, O. IV 285, NEGRUZZI, S. III 459). — Variantă: **práporˈ**, *prapori*, s. m., şi *prapore*, s. n.

PRASTÓL s. n. v. **pristol.**

PRÁŞĂ s. f. (Popular) Praşilă, prăşit. *Cînd s-a întors Ţigău de la praşă, fata era aşa de dusă pe gînduri, că n-a mai ţinut minte să-i spuie ce-a vrut Manlache Pleşa.* POPA, V. 52. *Porneau la cîmp cu coasa, cu secerea ori pentru praşă.* La TDRG.

PRAŞCĂU, *praşcăi*, s. m. (Popular şi depreciativ) Flăcăiandru, adolescent. *Ce-ar zice oamenii să afle că el se interesează de hîrjonelile praşcăilor.* REBREANU, I. 36. *Un praşcău însă care... văzu toată întîmplarea improviză cîntecul.* MARIAN, O. I 229. ✦ Om de nimic, ticălos. *Fiind un înşălător şi praşcău care nu mai avea margini... dumnezeu... l-a prefăcut într-o pasăre.* MARIAN, O. II 134. *Gospodarul strînge lucrurile de pe-afară, mai îndosindu-le din calea praşcăilor.* ŞEZ. III 178.

PRĂŞILĂ, *praşile*, s. f. Acţiunea de a prăşi; prăşit. *De s-ar întoarce de la praşila porumbului, şi tot n-ar fi aşa de aprinşi.* DELAVRANCEA, O. II 348. *I-am învăţat... să pună cartofi, fasole, morcovi şi pătrunjel, să sădească varză şi tutun, să poarte grijă de viţă, ba la anul am să-i pun chiar şi la praşilă.* SLAVICI, O. I 76. *Şi zici că te-am încărcat cu zece zile de praşilă, măi Ioane, aşa?* CARAGIALE, O. II 43.

— Variantă: **prăşílă** (PAMFILE, A. R. 73, VLAHUŢĂ, O. A. II 54) s. f.

PRÁŞTIE, *praştii* şi *prăştii*, s. f. **1.** Armă veche de luptă constînd dintr-o bucată de piele, legată de două sfori, cu care se aruncau pietre asupra duşmanului; (azi) jucărie făcută dintr-o crăcană mică de capetele căreia se leagă cîte o fîşie de elastic, cu care se aruncă pietre la distanţă. *Făceam praştii ca să vînăm vrăbii şi piţigoi.* IBRĂILEANU, A. 26. *Aruncară cu praştia în sus cîte o piatră.* ISPIRESCU, L. 305. *Ou-n praştie lua Şi-n slavă că-l arunca.* PĂSCULESCU, L. P. 243. ◇ Fig. *Iau praştia satirei şi-n loc de pietre, glume Voi arunca în tine, rîzînd fără-ncetare.* ANGHEL-IOSIF, C. M. I 177. ◇ Loc. adv. **Ca din praştie** = repede, cu viteză. *Dintr-o opintire, bărbăteşte, l-a repezit înapoi ca din praştie.* GALAN, Z. R. 246. ◇ Expr. **A da cu praştia în** (sau **prin**) **ceva** = a face pagubă; a da iama prin ceva, v. i a mă. *Cît despre oala cu smîntînă, nici pomeneală nu era să-l fi prins vreodată la ea, ori să dea cu praştia prin bucăţelele de friptură de pe grătar.* ISPIRESCU, L. 286.

2. Aruncătură cu praştia (1); distanţa pe care o poate străbate o piatră azvîrlită astfel. ◇ Expr. **Ca de o praştie** (sau **cît dai cu praştia**) = ca la o bătaie (sau aruncătură) de praştie; la mică distanţă, aproape.

3. Curmei care se leagă de leucă ori de capătul osiei şi de care se prinde un cal lăturaş. ◇ Expr. (Învechit) **Cal de praştie** = cal lăturaş, v. lăturaş. **A-şi lua hamul şi praştia** = a-şi căuta de lucru, a-şi găsi un rost, a se apuca cu hotărîre de treabă. *Ia-ţi dar praştia şi hamul... Du-te şi tu de munceşte, Cîştigă şi te hrăneşte.* PANN, P. V. III 95. ✦ Frînghie sau căpăstru de care se ţine un cal pentru a-l dresa. ◇ Expr. **A da un cal la praştie** = a dresa un cal, ţinîndu-l de frînghie şi făcîndu-l să alerge în cerc. *Un geambaş da la praştie un cal nefnvăţat.* DELAVRANCEA, la TDRG.

PRAT, *praturi*, s. n. (Regional) Cîmpie pe care se lasă iarba să crească pentru cosit; fîneaţă. *Trupul o seamă la luptă-şi deprind pe praturi de iarbă.* COŞBUC, AE. 121.

PRAV s. n. v. **praf.**

PRÁVĂŢ, *praveţe*, s. n. (Învechit şi regional) **1.** Ţel, ţintă, scop. *Amîndouă avînd pravăţ de-a ţine întru unire Dragostea dumnezeiască cu acea de omenire.* CONACHI, P. 302.

2. Călăuză, ghid; îndrumător, îndreptar. *Ucazele lui Petru care ne-au renoit Din mînă nu le lasă; drept pravăţ ti slujesc.* NEGRUZZI, S. II 194. *Să aveţi de pravăţ bunile sfătuiri.* DRĂGHICI, R. 157.

— Variante: **práveţ** s. n., **práviţă** (I. CR. III 306) s. f.

PRĂVEŢ s. n. v. **pravăţ.**

PRÁVILĂ, *pravile* şi *pravili*, s. f. (Învechit şi arhaizant) **1.** Lege, dispoziţie, hotărîre. *Pravila asta nouă... le pusese grumazul în jug.* CAMIL PETRESCU, O. II 302. *El îi advocat, cunoaşte toate pravilele.* ALECSANDRI, T. 1234. *Mă gîndesc la atîtea rele, La atîţi cumpliţi ciocoi, Ce-au văzut zilele mele Făcînd pravili pentru noi.* BOLLIAC, O. 196. ◇ Expr. **A pune** (sau **a rîndui**) **pravilă** = a da o dispoziţie, a decide, a stabili o regulă. *Şi-a pus părintele pravilă şi a zis: că în toată simbăta să se procitească băieţii şi fetele.* CREANGĂ, A. 3. ◇ Loc. adv. **După pravilă** = conform legii, după lege, legal. ✦ Lege naturală, lege a firii. *E scris în pravila lumii, cu toate că n-o ştiu sloveni.* C. PETRESCU, A. R. 54. *Aşa-i pravila naturii, cucoane Grigori. Bătrînii împreună şi tinerii iarăşi împreună.* ALECSANDRI, T. I 43.

2. Cod de legi civile sau bisericeşti; (concretizat) carte care conţine astfel de legi. *Pravila lui Matei Basarab. Pravila lui Vasile Lupu.* ▭ *Şi eu, zise Avrichie, eram tare îngrijat pentru pravilă, că aici nu e cine să-mi cetească.* STĂNOIU, C. I. 11. *Svîrrr! cu pravila cea mare după călugări.* CREANGĂ, A. 79. *Alexandru vv. cel Bun al Moldovei, pe la începutul veacului al XV-lea, a făcut o pravilă ce acum nu se mai găseşte.* BĂLCESCU, O. I 61.

PRAVILICÉŞTE adv. (Învechit) Conform pravilelor; legal, legitim. *Te-ai măritat?... pravilicească?* ALECSANDRI, T. 584.

PRAVILNICÉSC, -EÁSCĂ, *pravilniceşti*, adj. (Învechit) Care este în conformitate cu pravila, cu legea; legal. *Viefuire... fericită, care să pricinuieşte din dreptele hotărîri pravilniceşti.* GOLESCU, Î. 44.

PRÁVIŢĂ s. f. v. **pravăţ.**

PRAVOSLÁVNIC, -Ă, *pravoslavnici, -e*, adj. (Învechit) Care ţine de religia ortodoxă, care aparţine acestei confesiuni; ortodox. *Călugări din toate lavrele creşti-*

nității pravoslavnice au trecut pe aici. GALACTION, O. I 221. *Puișor le făcuse încă o dată să renunțe la gîndul acesta pios, de pravoslavnică înfrățire.* G. M. ZAMFIRESCU, SF. M. N. II 11. *Nu crez să fi fost creștin pravoslavnic, că, de-ar fi fost creștin, nu s-ar fi însurat în postul mare.* HASDEU, I. V. 40. ◇ *Biserică pravoslavnică* = biserica creștină răsăriteană, biserica ortodoxă. ✦ (Substantivat) Fig. Credincios, cuvios, smerit; p. ext. bigot. (Ironic) *Acesta-i pravoslavnicul cel de socru, sosit înadins de la Ierusalim pentru ca să realizeze toate dorințile tale?* ALECSANDRI, T. 1272.

PRAVOSLAVNICÍE s. f. (Învechit) Religia creștină ortodoxă; ortodoxism. *Curentul religios din Principate, izvorît din pravoslavnicie... nu se putea amesteca cu acel curent de cultură ardeleană.* IORGA, L. I 13.

PRĂXĂ, *praxe,* s. f. (Transilv.) Practică.

PRĂXIS s. n. (Învechit) **1.** Pricepere dobîndită printr-o practică îndelungată; experiență, rutină. *Măria-ta ești luminat și cu praxis și știi mai bine decît mine prin cîte primejdii am să trec.* FILIMON, C. 262.

2. Act, document. *În arhiva mitropoliei se păstrează praxisul, adecă decretul de episcopat dat lui Iacov de mitropolitul Gavriil Calimah.* La TDRG.

PRĂXIU, *praxiuri,* s. n. Carte bisericească cuprinzînd faptele apostolilor; apostol **(II).** *Praxiul lui Coresi.*

PRAZ, *praji,* s. m. Plantă erbacee din familia liliaceelor, înrudită cu ceapa, cu tulpina cilindrică înaltă, cu frunze lungi și late; e cultivată ca plantă comestibilă *(Allium porrum). De altă parte, cîteva înguste brazde de fasole, de praz și de legumă.* ODOBESCU, S. I 148. *Frunzuliță foi de praz, Numai Golea mi-a rămas!* PĂSCULESCU, L. P. 270. *Prajii se cumpără din tîrg ori de la bulgării.* ȘEZ. VIII 36. ◇ Expr. (Familiar) **A mînca praz** = a spune neadevăruri. **Adio și-un praz verde,** se spune pentru a da cuiva să înțeleagă că prezența lui nu mai este dorită.

PRĂZNIC, *praznice,* s. n. **1.** (În practicile bisericii ortodoxe) Masă mare dată în amintirea unui mort (după înmormîntare ori după parastas, v. pomană, comîndare) sau pentru sărbătorirea unui eveniment bisericesc (hramul unei biserici etc.). *Să se facă praznic pentru săraci și să se deie de pomană.* SADOVEANU, O. I 262. *Este datină la romîni, ca după înmormîntare să facă praznic sau comîndare.* MARIAN, O. II 177. *La hramul bisericii se ținea praznicul cîte o săptămînă încheiată.* CREANGĂ, A. 11. *Obraznicul mănîncă praznicul* v. obraznic. ◇ Expr. (Familiar) **La dracu-n praznic** v. drac. ✦ Petrecere mare, chef, zaiafet. *Acolo aflai că sînt lăutari și praznice în toate săptămînile.* SADOVEANU, M. C. 14.

2. Sărbătoare (mare) bisericească; p. ext. zi de odihnă. *La praznice și la ziua numelui știam de mai nainte că are să ne vie Budulea cu mulți ani, cu spor în casă și cu belșug la masă.* SLAVICI, O. I 70. *Masa de cu seară mai grabnic o sfîrșește, Decît în zi de praznic un popă liturghia.* NEGRUZZI, S. II 199. *Niște sărbători alese, ce praznice s-au numit.* PANN, P. V. I 141. *Omul harnic n-are praznic.* ✦ Sărbătorirea sau aniversarea unui eveniment cetățenesc; zi de bucurie. *Să pomenească țara, ca pe o zi de praznic mare, ziua cînd din letopiseț și-a șters anii de-nchinare.* DAVILA, V. V. 184.

PRĂBUȘEÁLĂ, *prăbușeli,* s. f. Prăbușire, cădere, surpare.

PRĂBUȘÍ, *prăbușesc,* vb. IV. Refl. A cădea brusc (și cu zgomot) de la o înălțime (relativ) mare (de obicei sfărîmîndu-se, distrugîndu-se); a se nărui, a se surpa. *Mama devine palidă, gata să se prăbușească.* SAHIA, N. 53. *Și ei se luptă-n flacări, s-azvîrl, se-neacă-n fum, Iar brazii cad pe dînșii aprinși, se prăbușește În capul lor tot codrul, dar nimeni nu gîndește La fugă.* COȘBUC, P. I 158. ◇ Fig. *Ceva se prăbuși, parcă, în inima mea și, în o clipă, mi se păru că am trăit o viață întreagă.* HOGAȘ, M. N. 25. *Cînd răsufla, aerul i se prăbușea în plămîni ca ceva tare și rece... ș-atunci îl apuca o tuse seacă, ce-i sfărîma pieptul.* VLAHUȚĂ, O. A. I 104. ✦ Tranz. A face să cadă, a doborî. *Străbat singur pădurea. O vijelie grea A prăbușit un uriaș stejar în calea mea.* BENIUC, V. 20. ✦ (Despre ape) A se prăvăli de la înălțime, a curge pe un loc abrupt. *Înăuntrul unor prăpăstii adînci, într-o lume masivă și grea de piatră, o șuviță de apă se prăbușește de pe stînci.* BOGZA, C. O. 95. [Rinul] *din nălțime în fund se prăbușește C-un muget lung, sălbatic, grozav, răsunător.* ALECSANDRI, O. 204.

PRĂBUȘÍRE, *prăbușiri,* s. f. Acțiunea de a se prăbuși și rezultatul ei; cădere de la înălțime; năruire, surpare. *Bozan simți o plesnitură în cap și durerea părea alta decît aceea pe care a simțit-o în clipa prăbușirii cu podul rulant.* SAHIA, N. 37. *Se aude deodată o mare prăbușire de lemne între culise și vocea lui Ion strigînd: Valeu! m-am ucis!* ALECSANDRI, T. 1573. ✦ Fig. Durere mare, deznădejde. *Citește a doua oară* [scrisoarea], *pe figura lui se înscrie o mare prăbușire.* BARANGA, I. 186.

PRĂBUȘÍT, -Ă, *prăbușiți, -te,* adj. Căzut (la pămînt), răsturnat, năruit, surpat, dărîmat. *În poarta prăbușită ce duce-n fund de munte, Cu cîrja lui cea veche el bate de trei ori.* EMINESCU, O. I 93. *Gătește-o mămăligă... într-un ceaun de schijă, sub dîmbul prăbușit.* ALECSANDRI, P. III 487. ✦ Fig. Descurajat, deznădăjduit. *L-am văzut prăbușit, uitîndu-se în gol.* VORNIC, P. 18.

PRĂBUȘITÚRĂ, *prăbușituri,* s. f. Locul unde s-a prăbușit un teren, o construcție. *Intrară într-o prăbușitură rotundă, împresurată de rîpe drepte.* DUMITRIU, N. 209. ✦ Dărîmătură. *Trecem anevoie peste prăbușituri de stînci.* VLAHUȚĂ, la TDRG.

PRĂCI adv. (Regional) Cu desăvîrșire, de-a binelea, cu totul. *Femeia sa însă, după ce au întunecat prăci, au ieșit c-un toiag de aur afară.* SBIERA, P. 159. ◇ Loc. adv. **De prăci** = de tot, foarte. *L-au strîns numai în mînă și l-au turtit de prăci.* SBIERA, P. 98.

— Pronunțat monosilabic.

PRĂDÁ, *prăd* și *prad,* vb. I. Tranz. **1.** (Folosit și absolut) A jefui o țară, un ținut (în cursul unei incursiuni, al unui război), a devasta. *După obiceiul lor, pe unde trec, pradă și ard.* SADOVEANU, O. VII 75. *Astă negură de turci va prăda și va pustii țara.* NEGRUZZI, S. I 140. *Cetatea prădatu-i-a, Măicuța călcatu-i-a, Cu copita calului, Tocma-n capu pieptului.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 485.

2. A despuia de averi, a fura. *Să pedepsească pe banditii care l-au izgonit și l-au prădat.* REBREANU, R. II 225. *Vai de mine, vai de mine; cum m-a prădat tălharul!* ȘEZ. I 54. *Frunză verde de negară, A ieșit Bujor în țară! Bate, pradă, nu omoară, Pe ciocoi îi bagă-n fiară.* ALECSANDRI, P. P. 156. ◇ (Urmat de determinări introduse prin prep. «de» și indicînd obiectul jafului) *Ați vrut... să mă pierdeți și mă prădați de avuția mea.* SBIERA, P. 228. *Las', mamă, că nu-i prădată lumea de bogății.* CREANGĂ, P. 291. ◇ Fig. (Cu complement intern) *Dar ce pradă mi-a prădat? Numa luna, soarele Și cheile raiului.* PĂSCULESCU, L. P. 50. ◇ Refl. impers. *Să te-nvăț eu, fătul meu, Cum se leagă ciobanii, Cum se pradă cîrlanii.* ALECSANDRI, P. P. 59

3. A ruina (prin biruri, amenzi, exploatare). *Nu pot să-mi prăd și să-mi înșel satul meu!... declară, cu aspră hotărîre, Zaharia Duhu.* C. PETRESCU, A. 137. *Vrei să ne prazi tu, vodă, avutul strămoșesc?* ALECSANDRI, P. A. 227. *Să fugim, să trecem Oltu, Că p-aici ne arde focu Și ne pradă protopopu Și ne prăpădim cu totu.* ȘEZ. I 292.

4. (Regional) A risipi, a cheltui. *Măi, nu-i de prădat banul, vedeți cu cîtă trudă se cîștigă; să fim păstrători.* RETEGANUL, P. III 86.
— Prez. ind. și: *prădez.*

PRĂDĂLNIC, -Ă, *prădalnici, -e,* adj. **1.** Care are caracter de jaf, care stoarce, exploatează, oprimă pentru a se îmbogăți. *La jefuirea sîngeroasă a muncitorilor minieri se adăuga exploatarea prădalnică a bogățiilor carbonifere ale țării.* GHEORGHIU-DEJ, ART. CUV. 469. (Fig.) *Nu-i venea încă a crede că a scăpat de prigoana prădalnicei cadențe.* C. PETRESCU, A. R. 58. ✧ (Substantivat) *Prădalnicii răpeau ce agoniseau strîngătorii.* SADOVEANU, E. 24.
2. (Despre animale) Care trăiește din pradă, răpitor. *Sub cerul de primăvară, Vulturul prădalnic zboară.* DEȘLIU, M. 67. *Și vulturi mari, prădalnici, cu gheare înarmați, S-adună, lăsînd puii pe vîrfuri de Carpați.* ALECSANDRI, P. A. 129.

PRĂDÁRE, *prădări,* s. f. Acțiunea de a prăda; devastare, jaf.

PRĂDÁT[1] s. n. Prădare, jaf, hoție. *După înmormîntarea morților, după culegerea răniților — începea prădatul.* CAMILAR, N. I 369.

PRĂDÁT[2]**, -Ă,** *prădați, -te,* adj. **1.** Jefuit, devastat; p. ext. furat. *Casă prădată.*
2. (Regional) Risipit, cheltuit inutil; prăpădit.

PRĂDĂCIÚNE, *prădăciuni,* s. f. Jefuire, prădare, furt. *Tabăra părea atîtată după lupte, prădăciuni și petreceri.* SADOVEANU, O. I 165. *Se adună însă mai mulți pentru prădăciune.* REBREANU, R. I 85. ✦ Stoarcere de bani prin exploatare sau înșelăciune. *Se gîndiseră flăcăii c-are să-i fure grecul, dar la așa prădăciune mîrșavă nu se așteptaseră.* CONTEMPORANUL, VII 106.

PRĂDĂȘÚG, *prădășuguri,* s. n. (Regional) Pradă, jaf; p. ext. hoție. *Nu învinovățești pe acest nemintos tînăr... de un prădășug?* NEGRUZZI, S. III 145.

PRĂDĂTÓR, -OÁRE, *prădători, -oare,* s. m. și f. (Rar) **1.** Cel care prădă, care jefuiește. *Aidi la Fulga Al bătrîn, ăl bătrîn, ăl de demult, Prădător de nouă țări, Înșelător de nouă domni!* PĂSCULESCU, L. P. 297.
2. (Regional) Risipitor, cheltuitor. *Și ți-i beutor bărbatu; Beutor și prădător Și la lucru n-are spor!* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 185.

PRĂFĂRÍE, (2) *prăfării,* s. f. **1.** Cantitate mare de praf, praf mult. *Văzduhul și prăfăria, răscolite necontenit, păreau ca o mare cuprinsă de furtună.* MIHALE, O. 192. *La orizont, prin prăfărie, se zăresc o mulțime de turle.* DELAVRANCEA, O. II 271.
2. (Învechit) Locul unde se fabrica sau se depozita praful de pușcă; pulberărie. *A preferit... să puie foc prăfăriei, să saie în aer cu palat cu tot, decît să cadă pe mîinile ienicerilor.* GHICA, S. A. 33.

PRĂFÓS, -OÁSĂ, *prăfoși, -oase,* adj. Plin de praf, prăfuit. *Orașul întreg era prăfos și uscat ca o arie după treier.* DUMITRIU, N. 265. *Pe șoseaua prăfoasă... trecea dintr-un sat spre celălalt sat, anunțîndu-se din goarna scurtă de alamă, domnul factor rural Pintilie.* C. PETRESCU, R. DR. 22. ✦ Ca praful; pulverulent.

PRĂFTUÍ vb. IV v. **praftori.**

PRĂFUÍ, *prăfuiesc,* vb. IV. Tranz. A acoperi cu praf. *Picioarele mai păstrau încă pantofii negri și sărăcăcioși. Minusculi pantofi prăfuiți de drumul străbătut pînă aci.* C. PETRESCU, C. V. 36. *Să-mi revăd copilăria, Cînd juca la umbră hora, veselă și cadențată, Care prăfuia-ntr-o clipă de prin curte, bălăria.* MACEDONSKI, O. I 10. ✦ A împrăștia praf. (Poetic) *Jos, fete albesc și bat rufe; Lin zbîrnîie din depărtare Subt scocul înalt, roata morii și prăfuie mărgăritare.* IOSIF, T. 135. ✦ A transforma un material în praf; a pulveriza. ✦ Refl. (Rar) A se așeza ca un strat de praf. *Pulberi diamantate se prăfuiau peste verdeața Cișmegiului și peste o parte a Bucureștilor.* MACEDONSKI, O. III 50.

PRĂFUÍRE s. f. Acțiunea de a (se) prăfui.

PRĂFUÍT, -Ă, *prăfuiți, -te,* adj. Plin de praf, acoperit de praf. *Aveau straiele prăfuite; din înfățișarea lor se vedea că munciseră din greu.* MIHALE, O. 484. *Un fuior de fum... se prăvale peste grădinile prăfuite.* REBREANU, I. 10. *Voinicelul cum sosea? — Îmi sosea, sosea pe jos... Prăfuit și nemîncat Și cu murg nețesălat.* TEODORESCU, P. P. 620. ✦ (Despre materiale) Care a fost transformat în praf; pulverizat.

PRĂFULÉȚ, *prăfulețe,* s. n. (Rar) Diminutiv al lui praf; fig. nimic. *Cînd sosiră prietenii lui Ercule și voiră să-i ia cenușa de acolo, nu mai găsiră din trupul lui nici prăfuleț.* ISPIRESCU, U. 79.

PRĂFURÍU, -ÍE, *prăfurii,* adj. (Rar) De culoarea prafului, cenușiu. *La picioarele lui, în umbra salcîmilor înalți, dormea satul, stropit cu lumina prăfurie a soarelui ce sta să cadă după deal.* DAN, U. 158. *Mama, slabă, ofilită, prăfurie și totuși plăcută pentru blîndețea ochilor.* BRĂTESCU-VOINEȘTI, Î. 18.

PRĂFURÓS, -OÁSĂ, *prăfuroși, -oase,* adj. (Rar) Plin de praf, prăfuit; prăfos. *După masa luată în grabă, se făcu un lung alai, care porni pe drumul prăfuros spre Corabia.* CAMIL PETRESCU, O. II 187.

PRĂGÁR, *prăgare,* s. n. (Regional) Fiecare dintre grinzile care se pun de-a curmezișul pe temelia casei și prin care se despart încăperile.

PRĂGUȘÓR, *prăgușoare,* s. n. Suport (de sticlă sau de metal) pe care se așază tacîmurile la masă. *El se joacă cu prăgușorul albastru de sticlă pe care se așază cuțitul și furculița.* SADOVEANU, O. III 235.

PRĂJEÁLĂ, *prăjeli,* s. f. **1.** Prăjire.
2. Făină prăjită (cu ceapă) în grăsime și folosită la pregătirea unor mîncări; rîntaș. *Miros de prăjeală.*

PRĂJÍ, *prăjesc,* vb. IV. **1.** Tranz. A expune (un aliment) la căldura focului (în special în grăsimi) și a-l face comestibil. V. frige, coace. *A prăji cafea.* ▭ *Doftorii satului... erau la noi acasă și prăjeau pe foc într-un ceaun mare niște hoștine cu său.* CREANGĂ, A. 15. ✧ Refl. *Scoțînd prăjitura din calup, pune-o în cuptor singură să se mai prăjească.* La TDRG. ✦ Fig. (Cu privire la oameni) A chinui, a tortura. *A mers așa cît a mers, pînă i-a dat în cap cocoanei să-ntoarcă foaia, să-l prăjească și pe altă parte; s-a prefăcut că-l teme, că e zuliară.* CARAGIALE, O. III 33.
2. Refl. (Despre oameni) A se expune la căldura soarelui sau a focului (pentru a se încălzi). *Se prăjeau la soare și se mișcau prin mîl, s-alungau pe prund pînă sub bolțile de răchită.* SADOVEANU, O. VIII 135. *O babă șade pe prispă... prăjindu-se la soare.* REBREANU, I. 10. ✧ Fig. *În fața noastră se ridică munți sălbatici care se prăjesc la soare de la începutul lumii.* ALECSANDRI, O. P. 350. (Tranz.) *Vreo două vapoare de marfă acostate la cheiul vechi de piatră își prăjeau la soare trupurile uriașe.* BART, S. M. 59. ✧ Expr. **A-și prăji burta la soare** = a nu face nimic, a lenevi. *Ucenicul... era harnic, harnic grozav, de toată ziua își prăjea burta la soare.* La TDRG.
3. Tranz. A încălzi minereurile în cuptoare speciale, la o anumită temperatură, inferioară temperaturii de topire, pentru a le modifica compoziția chimică și a le face mai ușor de tratat prin operații metalurgice ulterioare.

PRĂJÍNĂ, *prăjini,* s. f. **1.** Lemn lung și subțire, ascuțit la un capăt, servind mai ales pentru a fixa, a

susține sau a sprijini ceva. *Printre lumea ce se înghesuia, cu treabă, fără treabă, iaca se zărește o hîrtie filfiind pe deasupra capetelor mulțimei, în vîrful unei prăjini.* CREANGĂ, A. 157. *Cornule, ce nu te-ndoi, De-o creangă să te despoi, Să-mi fac prăjină de boi.* ALECSANDRI, P. P. 44. ◇ (În comparații) *N-avea 17 ani împliniți și era coșcogemite prăjină.* VLAHUȚĂ, la TDRG. *Badea-nalt cît o prăjină, Mîndruța-i toată-n țărînă. Mă mir ce se mai iubesc, Că nici-cînd nu se-ntîlnesc.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 429. ◇ Expr. **A nu-i ajunge cuiva (nici) cu prăjina la nas,** se spune despre oamenii mîndri și înfumurați. *Ceva-ceva de-or fi sprîncenate, nu le mai ajungi cu prăjina la nas.* GANE, N. I 94. *Mîndru, de nu-i ajungea cineva cu prăjina la nas.* ISPIRESCU, L. 175. **A paște** (pe cineva) **cu prăjina** = a urmări (pe cineva) pentru a-i face rău; a pune (cuiva) gînd rău. *Coțcarule, cu de aste-mi umbli?... Bine că te prinsei... De cînd vă pasc eu cu prăjina!* ALECSANDRI, T. I 162. **A lua** (pe cineva) **cu prăjina** = a alunga (pe cineva). *Domnica! E, cerce dumnealui și-i videa cum mi ți l-a lua cu prăjina.* NEGRUZZI, S. III 13. ✦ (Mine) Tijă metalică lungă, plină sau tubulară, folosită ca portunealtă, ca organ de acționare a unei pompe de adîncime etc. ◇ *Prăjină de pompare* = prăjină de oțel plină, folosită pentru acționarea pompelor de adîncime la extragerea țițeiului din zăcămînt. *Prăjină de sapă* (sau *de foraj*) = tijă plină sau tubulară, filetată la extremități, din care se formează garnitura de prăjini care transmite sapei mișcările necesare la forarea găurilor de sondă. *Pe măsură ce adîncimea la care săpa puțul era mai mare, prăjinile de foraj, la capătul cărora se afla sapa, deveneau tot mai lungi.* SCÎNTEIA, 1951, nr. 1974. ✦ (Sport) Băț de bambus, lung de cîțiva metri, cu care se execută sărituri în înălțime. *Săritură cu prăjina.*

2. (Astăzi rar, în special în Moldova) Veche unitate de măsură pentru lungimi echivalentă cu 3 stînjeni (în Moldova egală cu 6,69 m și în Muntenia egală cu 5,89 m). *N-apuc a merge nici douăzeci de prăjini și prrr! se rupse un capăt.* CREANGĂ, P. 124. ✦ Veche unitate de măsură a ariei, egală în Moldova cu 26,76 m² și în Muntenia cu 35,39 m². *Te știu cum le măsori țăranilor pogonul de optsprezece prăjini în loc de douăzeci și patru.* DUMITRIU, N. 48. *Tată-său îi dă cinci prăjini în vatra satului, loc de casă, apoi o falce de arătură și 20 prăjini de fînețe.* SEVASTOS, N. 46. ✦ (Concretizat) Instrumentul cu care se făcea altădată măsurătoarea. *Mulți oameni au prăjini de lemne de alun, curățate de crăngi, cu crestături simple, spre a arăta palmele.* PAMFILE, A. R. 231. *Măsuram cîrta lui Dănilă... Niște oameni urîți și pogani mergeau în urma mea și mă tot îndemnau s-arunc prăjina.* ȘEZ. II 161.

PRĂJÍRE, *prăjiri,* s. f. Acțiunea de a (se) prăji. **1.** Frigere, coacere. *Prăjirea bucăților de pîine.*

2. (Metal.) Operație metalurgică preliminară la care sînt supuse unele minereuri pentru a le modifica compoziția chimică și a le face mai ușor de tratat prin operații metalurgice ulterioare. *Prăjirea concentratelor piritoase.*

PRĂJÍT, -Ă, *prăjiți, -te,* adj. **1.** (Despre alimente) Care a fost expus la căldura focului pentru a-l face comestibil; fript, copt. *Boldur Iloveanu îl cercetă mai atent, cu urîtul lui rîs care-i dezvelea gingiile și dinții rari, de cafea prăjită.* C. PETRESCU, A. 336. *Pe ramurile lui sta ca niște merișoare p-o parte rumene de părea că erau prăjite.* ISPIRESCU, L. 244. *Nu ospătați ceva? Am ciorbă de crap, moron prăjit.* CONTEMPORANUL, VII 40. ◇ (Glumeț) *Răbdări prăjite* = nimic, nici un fel de hrană. *Dar ce mîncăm noi, fetelor, hăi? — Ia, răbdări prăjite, dragă cumnățică.* CREANGĂ, P. 9. *M-ai hrăni bine? — Te-aș hrăni cu răbdări prăjite.* ALECSANDRI, T. I 264.

2. (Rar, despre vegetație) Uscat, îngălbenit, pîrjolit. *Pe finețele liniștite, deasupra ierbii prăjite, plutește un freamăt domol, uscat, neîntrerupt.* SADOVEANU, O. VII 251.

PRĂJITOÁRE, *prăjitori,* s. f. **1.** Încăpere într-o fabrică unde se execută operațiile de prăjire (calcinare) a minereurilor.

2. Aparat simplu, folosit în gospodării pentru a prăji cafea.

PRĂJITÓR, -OÁRE, *prăjitori, -oare,* s. m. și f. Muncitor calificat care lucrează în fabrici la cuptoarele unde se prăjesc minereurile.

PRĂJITÚRĂ, *prăjituri,* s. f. Aliment dulce făcut din făină, zahăr, unt, ouă etc. și copt sau prăjit. *Și cum i-ar fi iubit, mititeii de ei! N-ar fi fost jucărie pe care să nu le-o cumpere, prăjitură pe care să nu le-o aducă, catifea cu care să nu-i îmbrace.* MACEDONSKI, O. III 58. *O să se tot plîngă că nu i-ai dat mezelicuri și trufandale, prăjituri și zaharicale.* ODOBESCU, S. III 39.

PRĂPĂSTIE, *prăpăstii* și *prăpastii,* s. f. Loc gol, rîpă mare și adîncă între munți, mărginită de pereți abrupți. *Muntele cu cale șerpuită și cu punți de piatră peste prăpăstii se chema Stînișoara.* SADOVEANU, B. 175. *În jos, se deschideau pe dreapta și pe stînga, spre fundul pămîntului, două prăpăstii cu adîncimi fioroase.* HOGAȘ, M. N. 161. *Ș-o să trecem văi adînci, Cu prăpastii și cu stînci, Munți înalți și brazi umbroși.* TEODORESCU, P. P. 172. ◇ Fig. *După 1848 și mai ales după 1859, deosebirea crește, se face o prăpastie și se diferențiază cu încetul cele două curente.* IBRĂILEANU, SP. CR. 129. *Dan rămase pe deplin convins că între el și Ana e o prăpastie, un gol imens pe care cu nimic nu-l mai poate astupa.* VLAHUȚĂ, O. A. III 190. ◇ Expr. **A fi pe** (sau **la**) **marginea prăpastiei** = a se afla într-un moment critic, gata de-a cădea într-o nenorocire. *Am fost din cauza ei pe marginea prăpastiei.* GANE, N. III 80. **A spune** (sau **a vorbi**) **prăpăstii** = a) a spune lucruri care înspăimîntă. *Tocmai tu, un mucos ca tine, o să izbutească? N-auzi tu ce prăpăstii spun frații tăi?* ISPIRESCU, L. 82; b) a spune bazaconii, lucruri lipsite de rațiune, de logică. *Ioane, nu ne face de ocară. Cum vorbești așa prăpăstii?* EFTIMIU, Î. 18. ✦ Noian de ape, adîncul apelor. *Citea pe «Paul și Virginia»... Și cum se cutremură cînd prăpastia mării înghite și coperă sub valuri atîta dragoste ș-atîtea visuri.* VLAHUȚĂ, O. A. 139.

PRĂPĂD, *prăpăduri,* s. n. **1.** Dezlănțuire de forțe, provocată de om sau de elementele naturii, care pricinuiește distrugeri mari de bunuri sau de vieți omenești; ruină, calamitate, dezastru. *Rabdă să-l lovești pînă îl apucă diavolul și-l înnebunește; și-atunci e prăpăd.* DUMITRIU, P. F. 44. *Are să fie mare prăpăd, dacă nu s-or limpezi treburile la vreme, că eu, să știu că mor împușcat, dar prins degeaba nu mă las.* POPA, V. 78. *Ș-afară-i grozav... și plouă și ninge și pică și-ngheață... o vreme, prăpăd!* CARAGIALE, O. II 322.

2. Fig. Cantitate, număr mare; mulțime, belșug. *Te sminteștî cînd ai vedea înainte-ți prăpăd de comori și de odoare.* GALACTION, O. I 45. ◇ Expr. **A veni prăpăd** = a veni în număr mare, impetuos. **Prăpădul pămîntului** = ceva imens, copleșitor, extrem de mult. *Unii doreau jeratic de bogăție, alții slavă, prăpădul pămîntului.* DELAVRANCEA, S. 97.

PRĂPĂDÉNIE, *prăpădenii,* s. f. Stricăciune, pagubă, distrugere; prăpăd. *Atît se stricase acum grădina, încît nu mai era chip a o drege... Mînia grădinarului trecu orice hotare, cînd veni și văzu acea mare prăpădenie.* ISPIRESCU, L. 152. ◇ Expr. **Prăpădenia pămîntului** = ceva nemaipomenit, grozav; foarte mult. *S-aude că au venit turcii și tatarii cîtă frunză și iarbă, prăpădenia pămîntului.* SADOVEANU, O. I 487. ✦ Situație grea, primejdie mare, amenințătoare. *Iacă mătușa Mărioara c-o jordie în mînă, la tulpina cireșului!... scoboară-te jos, tîlharule, că te-oi învăța eu! Dar cum să te cobori, căci jos era prăpădenie!* CREANGĂ, A. 49. ✦ (Concretizat)

Cauză care distruge, nimicește. *Se vede că acesta-i prăpădenia apelor, vestitul Setilă, fiul secetei.* CREANGĂ, P. 242.

PRĂPĂDÍ, *prăpădesc,* vb. IV. **1.** Tranz. A nimici, a distruge (intenționat, cu rea-voință). *Leșii, stăpîne, au prăpădit și au ars tot.* SADOVEANU, O. I 263. *A venit... un regiment de călărești și toate oalele mi le-a spart, a trecut cu caii peste ele și ce cîștigasem ieri, tot îmi prăpădi azi.* RETEGANUL, P. II 20. *Ca să nu-mi prăpădească toată împărăția, am fost silit să stau la-nvoială cu ea.* EMINESCU, N. 7. ◇ Absol. *Risipite se-mprăștie a dușmanilor șiraguri Și, gonind biruitoare, tot veneau a țării steaguri, Ca potop ce prăpădește, ca o mare turburată.* EMINESCU, O. I 148. ◇ Refl. *Se prăpădiră toate corturile lor.* ISPIRESCU, M. V. 25.

2. Tranz. (Mai ales în Mold., Transilv.) A pierde (1), a risipi. *Cam mormăia uneori că prăpădește prea mult petrol.* REBREANU, I. 62. *Prăpădi și el cît ai bate în palme tot ce cîștigase și moștenirea de la tată-său pe deasupra.* NEGRUZZI, S. I 81. *Frățioare, ce ești scîrbit? Ori boii i-ai prăpădit?* ȘEZ. I 45. ◇ Fig. *Au apucat-o la fugă de-și prăpădea călciile.* SBIERA, P. 241. ◇ (Cu privire la abstracte) *Cu pasul m-a rătăcit, Cu glasul m-a amețit; Liniștea mi-am prăpădit!* ALECSANDRI, P. P. 270. ◇ (Popular) *De pe la înțercători am prăpădit drumul.* CREANGĂ, A. 30. ✦ A irosi. *Eu n-am vreme de prăpădit; am grabă să mă duc la treburile mele.* SADOVEANU, O. L. 213. *Crezi că mie nu mi-e milă să te văd umblînd mereu, Prăpădindu-ți tinerețea în războiul ăsta greu?* EFTIMIU, Î. 97. *Cu voi îmi prăpădesc tinerețea și sănătatea!* REBREANU, R. I 198.

3. Tranz. (Cu privire la ființe) A face să-și piardă viața, a ucide, a omorî. *Dacă nu era un cioban mai bătrîn și mai milos care să-l scape, îl prăpădeau haitele ciobănești.* GALACTION, O. I 87. *Zina, spăimîntată, zise lui Făt-Frumos: fă-te ce te-i face, că te prăpădește zmeul!* CREANGĂ, O. A. 278. *Cu inima vitează ea trece pretutindeni, prăpădind odrasla fiarelor sălbatice.* ODOBESCU, S. III 56. ◇ Fig. *Cîțiva pași mai erau de făcut, dar nu mai avea putere... Teama că Sandu se preface îl prăpădea.* MIRONESCU, S. A. 73. *Gîndește, mîndro, gîndește, Că dorul mă prăpădește.* HODOȘ, P. P. 82.

4. Refl. A-și pierde viața, a muri. *Tata și mama au murit în sărăcie și pedeapsă; s-au prăpădit în brațele mele.* SADOVEANU, P. M. 145. *Ideea că-i tînără și se prăpădește fără vreme, îi rupea inima.* VLAHUȚĂ, N. 152. *Împărate, împărate! Lasă-te, nu te mai bate; De cînd focul ai pornit Mulți voinici s-au prăpădit.* ALECSANDRI, P. P. 296. ◇ (Prin exagerare) *Cînd trag din cimpoi... sar căprioarele de se prăpădesc.* ALECSANDRI, T. 243. ◇ Expr. **A se prăpădi de rîs (de plîns, de rușine** etc.) = a rîde (a plînge etc.) foarte tare. *O să se prăpădească lumea de rîs.* CAMIL PETRESCU, O. II 13. *Să se prăpădească băiatul de rușine cînd văzu că pe dînsul îl cheamă! Se făcu roșu ca sfecla, se zăpăci.* ISPIRESCU, L. 387. *Să-l vezi ce caraghios e cu țigara-n gură, să te prăpădești de rîs.* CARAGIALE, O. II 166. **A se prăpădi după cineva** (sau **ceva**) = a iubi pe cineva sau a-i plăcea ceva foarte mult. *Nu se prăpădea de loc după comorile lui.* REBREANU, R. I 54. *De cînd era mititel se prăpădea după gravuri.* VLAHUȚĂ, O. A. 446. **A prăpădi pe cineva** (sau, refl. reciproc, **a se prăpădi) din ochi** = a iubi pe cineva (sau a se iubi unul cu altul) nespus de mult; a (se) pierde din ochi. *Harap-Alb o prăpădea din ochi de dragă ce-i era.* CREANGĂ, O. A. 263. *Nu au grija nimănuia, Și de dragi unul altuia Ei din ochi se prăpădesc.* EMINESCU, O. I 104. **A se prăpădi de dorul...** =a dori foarte mult. **A se prăpădi cu firea** v. fire.

5. Refl. (Rar) A dispărea. *Cîteodată, un iepure roșcat izbucnea dintr-o tufă întunecoasă, trecea ca o nălucă prin pîlcuri de struțeni uscați care pîrîiau, și dintr-o dată se prăpădea sub vălul de ceață.* SADOVEANU, O. I 361.

PRĂPĂDÍRE, *prăpădiri,* s. f. Acțiunea de a (se) prăpădi; nimicire, distrugere. *Să scape odată... prin prăpădirea oștirii dușmane ce se afla acum adunată toată la un loc, de acest război.* BĂLCESCU, O. II 86.

PRĂPĂDÍT, -Ă, *prăpădiți, -te,* adj. Care se află în stare proastă, stricat, deteriorat; (despre persoane) cu forțele fizice sau morale epuizate; nimicit, distrus. *Mă vezi prăpădit, dar altfel această mînă secată Tot ar mai putea trimite dușmanului o săgeată.* HASDEU, R. V. 60. *N-aveam nici hrană, nici țol de-nvălit, Și nici o putere!... eram prăpădit!* ALECSANDRI, P. A. 50. *Cu dorul nu-i de glumit, Că te face prăpădit.* HODOȘ, P. P. 40. ◇ (Substantivat, urmat de determinări introduse prin prep. «de» și indicînd persoana în discuție) *De ce nu le spui să se mute? — Unde să se ducă prăpădiții de ei?* PAS, Z. I 31. *Un ăla... un prăpădit de amploiat, n-are chioară în pungă și se ține după nevestele negustorilor.* CARAGIALE, O. I 44.

PRĂPĂDITÓR, -OÁRE, *prăpăditori, -oare,* adj. (Rar) Care prăpădește; nimicitor, distrugător. *Puterile adîncului se treziseră de pretutindeni și, subt ocrotirea oarbă a nopții, își dezlănțuiră asupra pămîntului îngrozit furia lor prăpăditoare.* HOGAȘ, M. N. 175.

PRĂPĂSTÉNIE, *prăpăstenii,* s. f. (Rar, popular) **1.** Prăpăd. ◇ *Prăpăstenia pămîntului* = prăpădul pămîntului, v. prăpăd. *Gîndești... că-i prăpăstenia pămîntului.* ȘEZ. II 105.

2. Ființă uriașă, grozavă. *Zări, șezînd pe un tron negru, o prăpăstenie de uriaș.* VISSARION, B. 85.

PRĂPĂSTIÓS, -OÁSĂ, *prăpăstioși, -oase,* adj. **1.** (Despre locuri) Cu prăpăstii, cu pante abrupte; rîpos. *Malurile prăpăstioase se-nălțau acum drept și gorunii cei străvechi se suiau parcă pînă la cer.* SADOVEANU, O. VII 39. *Nici prin vis piciorul nu mi-a călcat prin asemenea prăpăstioase locuri.* ODOBESCU, S. III 77. ✦ Fig. Adînc, de netrecut, de neînvins. *Era o prăpăstioasă deosebire de idei și de simțiri.* HOGAȘ, DR. II 43.

2. Fig. Năprasnic, vijelios. *În acea fugă prăpăstioasă turcii semănară drumul cu armele lor.* BĂLCESCU, O. II 120. ◇ (Adverbial) *Uraganele umplură jgheaburile largi ale munților și, ca niște imense puhoaie vijelioase, se rostogoleau prăpăstios la vale.* HOGAȘ, M. N. 175. ✦ Care umple de spaimă, înspăimîntător, groaznic. *Namila venea prăpăstioasă, întărîtată și de rană și de larma crescîndă.* GALACTION, O. I 50. *Tresărea ca dintr-un vis prăpăstios.* VLAHUȚĂ, la TDRG.

3. De necrezut, de neînchipuit. *A spune lucruri prăpăstioase.*

4. (Despre persoane) Care vede lucrurile numai în rău, se așteaptă totdeauna la rău; pesimist. *Sînt oameni... bicisnici și prăpăstioși, care pentr-un lucru de nimic gem și se vaită cît îi ia gura.* VLAHUȚĂ, O. A. 430.

— Pronunțat: *-ti-os.*

PRĂPĂSTUÍ, *prăpăstuiesc,* vb. IV. Refl. **1.** A se rostogoli la vale, a se prăvăli de la înălțime. *Jgheaburile adîncului se desfundară și, din înaltul întunecimilor, se prăpăstuiră asupra pămîntului... potopul greu al apelor.* HOGAȘ, M. N. 176. ◇ Tranz. *Mehmet venea la vale cu cealmaua desfăcută și cu brațele bălăbănind. Parcă era un pin al morii de vînt, prăpăstuit de rîpă.* SADOVEANU, O. L. 185. *Zmeul îl smuci la dreapta, ca să-l prăpăstuiască la pămînt.* POPESCU, B. II 117. (Fig.) *Curînd sosi-va vremea ticăloșii a simți, În ce rîpă egoismul are a-i prăpăstui.* NEGRUZZI, S. II 16. ✦ (Învechit) A se pierde, a se prăpădi, a muri. *Pedeapsa lui va fi de... a se slobozi pe mare, ca în mijlocul furtunilor și a unor turbate valuri să se prăpăstuiască.* DRĂGHICI, R. 304.

2. A se năpusti, a năvăli, a da buzna, a tăbărî. *Fără să mai privească în urmă, Tudor se prăpăstui pe poartă.* SADOVEANU, O. VII 170.

PRĂPĂSTUÍRE, *prăpăstuiri,* s. f. Acțiunea de a (se) prăpăstui; prăvălire, rostogolire; distrugere, moarte. *Brazii trufași ai codrilor se fringeau cu glasuri de trăsnet și umpleau depărtările întunecoase și goale cu cel mai de pe urmă răsunet prelung al prăpăstuirii lor de veci!* HOGAȘ, M. N. 177.

PRĂSĂDÍ, *prăsădesc,* vb. IV. Tranz. (Învechit) A sădi, a răsădi. *Te-a sădit Și te-a prăsădit Și nu te-a-ngrădit.* La TDRG. ✦ Refl. Fig. A se propaga, a se transmite. *Fără de aer... nici sunetul și glasul nu s-ar putea prăsădi dintr-un loc în altul spre auzirea lui.* PISCUPESCU, O. 68.

PRĂSEÁ s. f. v. **plăsea.**

PRĂSÍ, *prăsesc,* vb. IV. **1.** Refl. (Despre animale) A face pui, a se înmulți, a se reproduce. *Ce ara și semăna, prea puține aduna; iar păsările de i se prăseau, prea puține îi rămîneau.* VISSARION, B. 94. *Acum are-o turmă mare-mare, care de-atunci s-a prăsit numai din mioara aceea.* RETEGANUL, P. I 37. *Pă caii ce se prăsea din aceste iepe încăleca numai împăratul.* GORJAN, H. II 9. ✧ (Rar, despre oameni) *Trăiesc și se prăsesc din neam în neam, cei mai frumoși bărbați din tot plaiul împrejmuitor.* ODOBESCU, S. III 172.

2. Tranz. A crește animale, a le înmulți. *Prăsiseră în fiecare an și porc și găini, care erau acum atît de multe și risipite prin grajd și șoproane, că nu le mai știau numărul.* CAMIL PETRESCU, O. I 337. *Hrănește și prăsește* [iepuri de casă] *în curtea mănăstirii.* ODOBESCU, S. III 212. *Stîne Mari Își cumpăra, Turme Grase Că-și prăsea.* ANT. LIT. POP. I 458. ✧ (Rar, cu privire la oameni) *Oricum, n-ar fi fost mai bine să prăsească copii decît găini? Și cum i-ar fi iubit, mititeii de ei!* MACEDONSKI, O. III 58. ✦ Fig. A aduna, a economisi. (Cu complementul «bani») *Nu ți-ai prăsit un ban să-ți poți cîrpi o nevoie la o vreme grea, ori să te chemi și tu că ai doi juncani în bătătură, din munca ta.* VLAHUȚĂ, N. 129.

3. Tranz. A semăna, a planta, a răspîndi o cultură; a îngriji ca să crească plantele. *Pînă dimineață... să prășești vie, iar pe dimineață să-mi aduci struguri copți din ea.* RETEGANUL, P. V 49. *Pre vremea aceea Bacus, zeul vinului și al bețivilor, umbla de cutreiera lumea, învățînd și pre bun și pre rău cum să prășească și să lucreze vița.* ISPIRESCU, U. 103. *Locuitorii... din toate celelalte sate au fost prășit cultura cînepei și a inului.* I. IONESCU, D. 201. ✦ Refl. pas. A căpăta răspîndire, a începe să fie cultivat. *Fata le dete la toți sămînță, să-și semene și ei pe acasă buruiana dracului, adecă tutun. Așa s-a prășit tutunul în lume.* RETEGANUL, P. II 69.

PRĂSÍLĂ, *prăsile,* s. f. **1.** (Precedat de prep. «de») Reproducere de animale (de rasă). *Să vie deseară oricine poftește în grădina împărătească, s-auză acolo fără plată cum cîntă un vestit măgar de prăsilă.* CARAGIALE, P. 25. *O herghelie cu 9 iepe fătătoare...: 5 vaci de prăsilă...* I. IONESCU, D. 327. ✧ (Rar, în legătură cu oamenii) *Tu ești un nebun de frunte? După ce n-ai chiar nemică, Te mai apuci de prăsilă... Auzi! Îi trebuie copii!* HASDEU, R. V. 10.

2. (Cu sens colectiv) Animale tinere, pui (ținuți pentru reproducere); p. ext. animale de soi bun. *Bărbați, femei, copii... cărau către bordeie, la lumina felinarelor, grîne și prăsilă felurită din acareturile conacului.* GALAN, Z. R. 253. *Îi plăcea moșneagului să aibă tot iepe tinere... pentru că moș Nichifor ținea să aibă prăsilă.* CREANGĂ, P. 106. ✧ (Rar, la pl.) *Na calul cu armele Ș-arată-mi potecele, Ca să-mi văd prăsilele.* PĂSCULESCU, L. P. 277.

PRĂSÍRE, *prăsiri,* s. f. Acțiunea de a (se) prăsi; reproducere, înmulțire.

PRĂSÍT[1] s. n. Prăsire.

PRĂSÍT[2]**, -Ă,** *prăsiți, -te,* adj. (Rar) Reprodus, înmulțit, sporit. *Animal prăsit.*

PRĂSITÓR, -OÁRE, *prăsitori, -oare,* adj. (Despre animale) Care se prășește, care face pui; prolific. *Iepurii sînt foarte prăsitori.* La TDRG.

PRĂSTĂVÁLĂ s. f. sg. (Regional, numai în loc. adv.) **De-a prăstăvala** = rostogolindu-se peste cap; de-a berbeleacul.

PRĂSTĂVĂLÍ, *prăstăvălesc,* vb. IV. Refl. (Regional) A se prăvăli, a se rostogoli. (În forma *păstrăvăli*) *O gropiță că-i făcea, Jumătate-l îngropa, Oancea se păstrăvălea, Într-o rînă că se da.* MAT. FOLK. 48.
— Variantă: **păstrăvălí** vb. IV.

PRĂȘCĂU s. n. (Regional, în expr.) *Prăscău de zăpadă* = vifor cu zăpadă care se topește repede. *Te pomenești cu cîte un prăscău de zăpadă, însoțită de lapoviță ori de vifore.* La TDRG.

PRĂȘÍ, *prășesc,* vb. IV. Tranz. **1.** A săpa la suprafață locurile cultivate (cu porumb, cartofi, viță de vie, legume etc.) pentru a distruge buruienile și a afîna pămîntul. *Felul lor de a lucra pămîntul, de a prăși cu plugul popușoaiele, de a secera grîul, de a-l lega în snopi, toate obiceiurile și tradițiile răsturnate — îi puseseră pe gînduri.* ANGHEL-IOSIF, C. L. 56. ✧ Absol. *Am prășit și-am secerat, Am cosit și-am adunat.* MARIAN, S. 38.

2. (Regional) A curăța aria de buruieni înainte de a aduce snopii pentru treierat. (Refl. pas.) *În ajunul căratului, acest loc se prășește, adecă se curățâ de buruienile care crescuseră pe el și de gunoiul care din întîmplare se poate găsi.* PAMFILE, A. R. 144.

PRĂȘÍLĂ s. f. v. **prașilă.**

PRĂȘÍRE, *prășiri,* s. f. Acțiunea de a prăși. *Prin prășire se face la rădăcina firului de popușoi un mușiroi.* PAMFILE, A. R. 73.

PRĂȘÍT, (rar) *prășituri,* s. n. Acțiunea de a prăși; prașilă, săpat. *Prin prășit se taie toate buruienile, care crescînd ar înăbuși popușoii.* PAMFILE, A. R. 73.

PRĂȘITOÁRE, *prășitori* și *prășitoare,* s. f. Mașină agricolă (cu tracțiune mecanică sau animală) folosită la prășit. *Caii trăgeau prășitoarele peste ogoarele cu porumb.* DUMITRIU, V. L. 104.

PRĂȘITÓR[1]**, -OÁRE,** *prășitori, -oare,* adj. **1.** (Despre mașini, pluguri) Cu care se prășește. *Plug prășitor.*

2. (Despre plante) Care se prășește. *Alternînd cerealele cu plantele prășitoare, putem ține în bună stare nu numai curățenia pămîntului dar și fertilitatea lui.* I. IONESCU, D. 289.

PRĂȘITÓR[2]**, -OÁRE,** *prășitori, -oare,* s. m. și f. Persoană care prășește; muncitor angajat la prășit. *Tu* [rege] *ești fericit. Lingușitorii Înalță imnuri proslăvirii tale Și fac să n-auzi cîntecul de jale Cu care-și adorm foamea prășitorii.* VLAHUȚĂ, O. A. I 39. *Mă și trimite mama cu demîncare în țarină la niște lingurari, ce-i avcam tocmiți prășitori.* CREANGĂ, A. 52.

PRĂȘITÚRĂ, *prășituri,* s. f. **1.** Faptul de a prăși; prașilă, prășit. *Popușoii, cu toate că ar fi lăsați rari la prășitură, se îndesesc prin înfrățire.* PAMFILE, A. R. 183.

2. Ogor prășit, pe care este sau a fost semănat porumb, cartofi sau alte plante prășitoare.

3. (Cu sens colectiv) Buruienile și gunoiul adunate de pe arie. *După ce aria și locul snopilor vor fi prășite, gunoiul sau prășitura de pe arie se adună la un loc și se cară afară.* PAMFILE, A. R. 145.

PRĂȘTIÁR, *prăștiari,* s. m. (Regional) Prăștiaș. *Sînt meșteri prăștiari, care dau la semn cu praștia.* ISPIRESCU, la TDRG.
— Pronunțat: *-ti-ar.*

PRĂȘTIÁȘ, *prăștiași,* s. m. (Rar) **1.** Cel care aruncă cu praștia.
2. (Regional) Cal de praștie. *Prăștiașii lui care sforăiau.* DELAVRANCEA, la TDRG.
— Pronunțat: *-ti-aș.*

PRĂȘTINÁȘ, *prăștinași,* s. m. Prăștină[2]. *Se suie pe casă, iau prăștinașii și încep a o descoperi cîntînd și chiuind.* SEVASTOS, N. 316.

PRĂȘTÍNĂ[1], *prăștini,* s. f. (Regional) Rachiu de tescovină sau de drojdie. *Se porneau nopțile de veghe și chiote pe lîngă cazanele clocotind prăștină.* I. BOTEZ, ȘC. 87. *Să guste pastrama și turburelul... și prăștina.* M. I. CARAGIALE, C. 49. ✦ Cantitate determinată din astfel de rachiu. *Dă-ne trei prăștini, Barbule, plătește dumnealui.* STANCU, D. 265.

PRĂȘTÍNĂ[2], *prăștini,* s. f. Prăjină care se înfige în vîrful stogului sau al clăii de fîn. ✦ Prăjină care se înfige în stuful sau în paiele de pe acoperișul caselor, pentru a împiedica risipirea stufului sau a paielor de către vînt.

PRĂVÁL, *prăvaluri,* s. n. (Rar) **1.** Cădere de apă, cascadă mică; urlătoare. *Caicul deodată s-au zmuncit cu mare repegiune în prăvalul apei ca de o mare furtună.* DRĂGHICI, R. 207.
2. Rostogolire. *Să-i mai tragem* [vasului] *un prăval, Hai, băieți, opintiți.* CONTEMPORANUL, III 345.

PRĂVÁLNIC, -Ă, *prăvalnici, -e,* adj. Înclinat, pieziș, abrupt.

PRĂVĂLÁT, -Ă, *prăvălați, -te,* adj. **1.** Răsturnat, prăvălit. *Șterse mai întîi scîndura cu batista. Nu se lăți prăvălat pe spătar... El stătu drept și corect.* C. PETRESCU, O. P. II 305.
2. (Despre un munte) Povîrnit, înclinat, abrupt. *Mă urcai pe o culme prăvălată.* MURNU, O. 162.

PRĂVĂLÁTEC, -Ă adj. v. **prăvălatic.**

PRĂVĂLÁTIC, -Ă, *prăvălatici, -e,* adj. Povîrnit, pieziș, abrupt. *Caii se năpustiră la vale, pe drumul prăvălatic, printre viroage îmbrăcate cu tufișuri.* SADOVEANU, O. III 334. *Am ieșit în creștetul poienii încîntătoare, un popas de verdeață dulce și de flori, între codrii prăvălatici.* GALACTION, O. I 211. *Vezi izvoare zdrumicate peste pietre licurind; Ele trec cu harnici unde și suspină-n flori molatic, Cînd coboară-n ropot dulce din tăpșanul prăvălatic.* EMINESCU, O. I 85.
— Variantă: **prăvălátec, -ă** (CAMILAR, N. I 94, MURNU, I. 192) adj.

PRĂVĂLÍ, *prăvălesc* și *prăvál,* vb. IV. **1.** Refl. A se duce de-a rostogolul pe un povîrniș; a se rostogoli, a se precipita. *Ai zice că stau să se prăvale pîlcurile de brazi și fagi din coasta muntelui.* I. BOTEZ, ȘC. 223. *Pe unele locuri, ne uităm cu frică-n sus, la stîncile ieșite din zid, gata să se rupă și să se prăvale peste noi.* VLAHUȚĂ, O. A. II 133. *Stînca stă să se prăvale În prăpastia măreață.* EMINESCU, O. I 54. ✧ Fig. *Cît de zdrobite mi se prăvăleau gîndurile, ca într-un potop de întuneric, în vîltoarea pustiitoarei vremi.* VLAHUȚĂ, N. 122. ✦ Tranz. A rostogoli, a da de-a rostogolul, a arunca la vale. *Măi slăbănogilor, eu pe voi vă pălesc în numele tatălui și vă prăvălesc cu piciorul în rîpă.* SADOVEANU, B. 123. *Peste piuă prăvăli o bucată de stîncă.* EMINESCU, N. 7. ✧ Fig. *Cei doi tovarăși au început a prăvăli la vale spre stînă chemări lungi și repetate.* SADOVEANU, O. L. 176. ✦ (Despre ființe) A fugi în goana mare, a se năpusti la vale; a năvăli, a se repezi spre ceva. *Ilie sări din drum în tufișuri și începu să se prăvălească la vale către sat.* DUMITRIU, N. 203. *S-au prăvălit de pe culmi, rotindu-și săbiile, călăreții.* GALAN, Z. R. 68. *Străinul se prăvăli spre cal și slugile lui pedestre îl aburcară în șa.* SADOVEANU, O. VII 32. ✦ (Despre ape) A curge cu repeziciune, căzînd de la înălțime. *Se auzea... glasul unui pîrîuaș ce venea ca și noi din deal în vale, prăvălindu-se și izbindu-se de cele stînci.* CREANGĂ, A. 31. *Pîraie răpezi... se prăvălesc în cataracte printre acele amenințătoare stînci de piatră.* ODOBESCU, S. III 516. ✦ Fig. A se întinde, a se revărsa. *Un fuior de fum... se prăvale peste grădinile prăfuite, învăluindu-le într-o ceață cenușie.* REBREANU, I. 10. *Trandafirii... împreună cu glicinele... se prăvălesc de-a lungul zidurilor.* MACEDONSKI, O. III 91.
2. Refl. (Despre vînt, ploaie) A se dezlănțui cu putere. *S-a prăvălit de pe muntele cel mare un vînt rece, trăgînd după dînsul nouri negri și vîrtejuri de ninsoare.* SADOVEANU, B. 128.
3. Refl. A cădea, răsturnîndu-se (peste ceva). V. surpa, dărîma, răsturna. *Brazdele se prăvăleau, drepte, grele, mirositoare.* REBREANU, I. 53. *Toate s-au prăvălit pe punte și clopotul bordului începu să bată într-o dungă.* BART, S. M. 52. *Două ziduri din palat se prăvălesc de izbirile artileriei.* BĂLCESCU, O. II 45. ✧ Fig. *Lumea veche se prăvălește și pe a ei dărîmături slobozenia se înalță.* RUSSO, O. 23.
4. Tranz. A răsturna, a da peste cap. *După ce-am adus-o aici numai într-o fugă de cal... cînd la plată... vrea să-mi mănînce dreptul, sub cuvînt c-am prăvălit-o* [cu căruța] *de cinci ori.* ALECSANDRI, T. I 216. *Acest pîrîiaș... se face atît de mare, încît adese prăvălea carele încărcate.* NEGRUZZI, S. I 316.
5. Tranz. (Cu privire la ființe) A doborî, a culca la pămînt, a trînti. *Au sărit în spinarea turcului, l-au prăvălit la pămînt.* STANCU, D. 22. *Calul i se poticni și-l prăvăli.* SADOVEANU, O. VII 32. *Vînătorul întinse arcul și, cînd zbură săgeata, prăvăli fiara sălbatică.* ISPIRESCU, L. 141. ✧ Refl. *Trupul se prăvăli în laturi și calul se opri tremurînd și sforăind.* SADOVEANU, O. VII 13. *Baba tace și înghite, iar moș Anghel se prăvălește pe-o coastă în bătaia focului, se uită poznaș la babă.* DUNĂREANU, CH. 87. ✧ Fig. *A închis ochii și s-a prăvălit iarăși în fumuiagul lui cu știme de iad.* POPA, V. 156.
6. Tranz. (Învechit) A înfrînge, a răpune. *De trei ori romînii împinseră și prăvăliră pe turci și de trei ori fură respinși înapoi.* BĂLCESCU, O. II 90.

PRĂVĂLIÁȘ, *prăvăliași,* s. m. Comerciant sau negustor care are o prăvălie; angajat care lucrează într-o prăvălie. *Prăvăliașii au tras obloanele.* STANCU, D. 23. *Prăvăliașii adunau cioburile tăcuți.* G. M. ZAMFIRESCU, SF. M. N. I 200. *O crezuse fata vreunui negustor sau mic prăvăliaș din suburbia tăbăcarilor.* ARDELEANU, D. 140.
— Pronunțat: *-li-aș.* — Variantă: **prăvăliéș,** *prăvălieși* (GALAN, Z. R. 17), s. m.

PRĂVĂLÍE, *prăvălii,* s. f. Local în care se vînd diferite mărfuri; magazin. *Prăvăliile... se țineau una lîngă alta, cu marfa scoasă în uliță, ca să se vadă, în loc de orice firmă.* CAMIL PETRESCU, O. I 180. *A fost înainte negustorul calicimii. Ținea în această mahala o prăvălie cu mărunțișuri.* SAHIA, N. 91. *Hangiul aprinde o lumînare și trece-n prăvălie la ușă, unde cei de-afară bat mereu.* CARAGIALE, O. I 363. ✧ (În trecut) *Băiat de prăvălie* = tînăr care învață meseria de comerciant, servind într-o prăvălie. *Să cumperi pe stradă castane ca băieții de prăvălie?* C. PETRESCU, C. V. 116.

PRĂVĂLIÉȘ s. m. v. **prăvăliaș.**

PRĂVĂLIOÁRĂ, *prăvălioare,* s. f. Diminutiv al lui prăvălie. *Luai cele trei mii de galbeni... și îmi deschisei prăvălioara ca și mai nainte.* GORJAN, H. I 38.

PRĂVĂLÍRE, *prăvăliri,* s. f. Acțiunea de a (se) prăvăli.

1. Rostogolire, precipitare pe un povîrniș, năpustire la vale. *Furtuna detuna o dată în mijlocul bolții și catapeteasma cerului era crăpată de fulger, aruncat din tărie în mare, ca o prăvălire de cioburi înflăcărate.* ARGHEZI. P. T. 160. ✦ Fig. Decădere. *Academia Romînă, stimulată de prăvălirea* [mișcării latinizante] *la care asista, și-a moderat diversitatea de tendințe.* MACEDONSKI, O. IV 127.

2. Năruire, prăbușire, surpare, dărîmare (a unei construcții).

PRĂVĂLÍȘ, *prăvălișuri,* s. n. Pripor, repeziș, povîrniș. *Cerceta prăvălișurile coastelor și adîncul sihlelor, cu ochii lui puternic sprîncenați.* SADOVEANU, O. V 456. *Nebun cine se urcă pe-al muntelui suiș, Prăpastia-l așteaptă cu-adîncu-i prăvăliș!* ALECSANDRI, T. II 121.

PRĂVĂLÍT, -Ă, *prăvăliți, -te,* adj. **1.** Rostogolit pe un povîrniș, năpustit, precipitat la vale. (Poetic) *Scînteie marea lină și placele ei sure Se mișc-una pe alta ca paturi de cristal Prin lume prăvălite.* EMINESCU, O. I 63. ✦ (Despre stînci, corpuri mari) Răsturnat pe o parte sau de tot. *Pe piatra prăvălită pun crucea drept pecete Sub candela ce arde în umbra unui colț.* EMINESCU, O. I 92. ✦ (Despre maluri, ziduri etc.) Surpat, năruit, dărîmat.

2. (Despre ființe) Doborît, culcat la pămînt, trîntit; (despre dușmani) înfrînt, răpus.

PRĂVĂLIÚȚĂ, *prăvăliuțe,* s. f. Prăvălioară.

PRĂZNUÍ, *prăznuiesc,* vb. IV. **1.** Tranz. A serba un eveniment religios, a ține o sărbătoare, un praznic; p. ext. a serba, a sărbători. *Madam Roza prăznuia și paștele evreiesc și pe cel romînesc.* PAS, Z. I 61. *A doua zi după aceea, fiind duminică, au prăznuit-o.* DRĂGHICI, R. 54. ✧ Absol. *Creștinii adunați cinsteau un pahar dulce și începeau a prăznui.* SADOVEANU, E. 116. ✧ Refl. pas. *Mulțămește sfîntului mare mucenic Dimitrie... a cărui hram se prăznuiește la biserica ce noi i-am făcut.* NEGRUZZI, S. I 147. (Cu complement intern) *Ce vedea Se minuna: Lumea că se sătura, Praznice se prăznuia.* TEODORESCU, P. P. 96.

2. Intranz. A petrece, a se ospăta, a face chef.

PRĂZNUÍRE, *prăznuiri,* s. f. Acțiunea de a (se) prăznui; ospătare. *Prăznuirea cu vin îl făcea mai îndrăzneț ca de obicei.* SADOVEANU, P. M. 304.

PRĂZULÍU, -ÍE, *prăzulii,* adj. (Rar) Care are culoarea prazului, verde ca prazul, verde-deschis. *Coana Zamfirița își ținea sculele într-o basma prăzulie cu vărgi roșii.* BASSARABESCU, V. 194. *Un număr de medalioane de teracotă smălțuită în diferite nuanțe care trec... pînă la tonurile cele mai variate ale verdelui: prăzuliu-întunecos și chiar bătînd în albastru.* ODOBESCU, S. II 210.

PRE- Element de compunere însemnînd mai ales «înainte», «anterior», și care servește la formarea unor substantive ca: preîncălzire și a unor adjective ca: prerevoluționar, precapitalist etc.

PREA[1]- Element de compunere însemnînd «foarte», «peste măsură», care servește (mai ales în limbajul bisericesc) la formarea unor substantive ca: preamărire, preasfinția etc., a unor adjective ca: preabun, preaiubit etc. și a unor verbe ca: preamări etc.

PREA[2] adv. **1.** (Ca determinativ pe lîngă un verb; așezat, de obicei, la timpurile compuse între auxiliar și participiu, la verbele reflexive între pronume și verb, la formele negative între negație și verb) Mai mult decît e necesar, decît se cuvine; peste măsură, foarte mult. *Are un trup de minune tăiat și chip frumos. Și el știe bine aceasta, ba încă prea o știe.* VLAHUȚĂ, O. A. I 193. *Mi se pare că ne-am prea întins cu vorba.* CREANGĂ, P. 258. *Prea v-ați arătat arama, sfîșiind această țară, Prea făcurăți neamul nostru de rușine și ocară.* EMINESCU, O. I 151. ✧ (Pe lîngă o formă verbală repetată) *Cum se poate una ca asta? — Iaca se poate și se prea poate.* ISPIRESCU, L. 110. *M-am săturat și m-am prea săturat.* CREANGĂ, P. 312. *Te cunoști, mîndră, cunoști, Te cunoști, te prea cunoști.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 249. ✧ Expr. **Nu (sau nici) prea** = nu chiar, nu tocmai, nu cam. *Cei doi nu prea voiau să primească, dar după multă stăruință din partea celui al treilea, au primit.* CREANGĂ, A. 144. *Trebuie să ne grăbim mult ca să-i ajungem? — Să ne grăbim și nu prea, pentru că-i putem ajunge.* EMINESCU, N. 14. *Nu-mi prea bat capul de aceasta, zise Toderică.* NEGRUZZI, S. I 83.

2. (Ca determinativ pe lîngă un adjectiv, un adverb sau o locuțiune adverbială) Mai mult decît..., extrem de..., foarte. *Puțină vreme încă ne desparte De iarna tristă, — prea curînd sosită!* IOSIF, P. 46. *Prea multe s-au îngrămădit deodată pe capul meu.* CREANGĂ, P. 223. *La așa tîlcuri înalte... Omul să deie nu poate decît prea slabe cuvinte.* CONACHI, P. 266. *Tare, bade, ne iubim, Dar prea rar ne întîlnim.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 68. ✧ Expr. **A nu prea ști multe** = a fi supărăcios, irascibil, a reacționa impulsiv; a nu ști de glumă, a-i sări repede țandăra. *Și-apoi las' pe popa Niculai Oșlobanu, căci el nu prea știe multe.* CREANGĂ, A. 78. **A fi prea din cale-afară** (sau **prea de tot**) = a fi din cale-afară de exagerat, excesiv. *Bătrînele prea sînt de tot, — prea se ocolesc — prea se uită chiondorîș.* DELAVRANCEA, H. T. 148. (Familiar) **Mult prea...** = (indicînd o și mai mare intensificare a însușirii determinate) o problemă mult prea importantă. **Nu prea** sau (folosit corelativ) **nici prea** = nu chiar, nu tocmai (atîta de..., sau așa de...). *Și-și taie vro cinci vărgulițe, Nici prea lungi, nici prea scurtulițe.* MARIAN, S. 53. *Baba... umbla valvîrtej să-i găsească mireasă... după placul ei: nu prea tînără, naltă și uscățivă, însă robace și supusă.* CREANGĂ, P. 4. *Pare că nu-ți stă prea bine Cu doi drăguți lîngă tine.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 249. (Despărțit de adjectiv sau adverb printr-un verb) *Are negre mustăcioare Și-i de-o palmă lat în frunte Și nu prea grăiește multe.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 136. **Asta e prea-prea** = asta întrece măsura. **Nici... prea-prea** = nici peste măsură de..., nici extraordinar de... *De n-am mătăsuri, am ce pot, Nici bun prea-prea, nici rău de tot.* COȘBUC, P. I 128. ✦ (Repetat, cu valoare adjectivală) Tare, exagerat, care întrece măsura. *Din pricina expresiilor cam prea-prea, te-ai supărat și ești ghimpos ca un arici.* C. PETRESCU, A. R. 13. ✧ Expr. **Ori prea-prea, ori foarte-foarte** = ori una, ori alta. *Atunci, iată ce zic eu... să fie ori prea-prea, ori foarte-foarte.* CARAGIALE, O. I 148. (Familiar) **Nici prea-prea, nici foarte-foarte** = așa și așa, nici bine, nici rău, potrivit, mediocru. *Leonică în sufletul lui nu era nici bun nici rău, nici moale nici iute, nici deștept nici prost. Cu un cuvînt, o ființă nici prea-prea, nici foarte-foarte.* CARAGIALE, O. II 8. ✧ (Ajută la formarea superlativului absolut) *Millo s-a remarcat printr-o voce prea plăcută cîntînd o bucată.* SADOVEANU, E. 68. *A fost odată ca-n povești, A fost ca niciodată, Din rude mari împărătești O prea frumoasă fată.* EMINESCU, O. I 167.

PREABATÁJ, *preabataje,* s. n. Lucrare minieră (galerie suitoare etc.) care se execută în interiorul unui zăcămînt pentru a-i completa pregătirea în vederea începerii abatajului.

— Pronunțat: *pre-a-*.

PREÁBĂT s. n. (Regional) Împrejurime, preajmă. *Crudul crai a pus În preabătul grădinii pîndaș.* COȘBUC, P. II 177.

PREABÚN, -Ă, *preabuni, -e,* adj. (Rar) Foarte bun, deosebit de bun. ✦ (Substantivat, m. art.) Dumnezeu.

Iese-așa, ca dumnezeu s-o vadă... o stea cu coadă. Dar tu, blestemato, cine ești? Se răsti la ea preabunul. BENIUC, V. 66.

PREACINSTÍT, -Ă, *preacinstiți, -te,* adj. Foarte cinstit, vrednic de cinste, de venerație, onorabil, respectabil.

PREACURÁT, -Ă adj. (Mai ales ca epitet dat Maicii Domnului) Curat, neprihănit. *Ce pumni, ce pumni, maică preacurată! De cînd sînt, n-am văzut așa pumni!* CONTEMPORANUL, VII 203. ◇ (Substantivat) *Așa... vă treceți bieți bătrîni, Cu rugi la Preacurata, Și plînge mama pe ceaslov, Și-n barbă plînge tata.* GOGA, P. 33.

PREACUVIÓS, -OÁSĂ, *preacuvioși, -oase,* adj. (Mai ales în titulatura dată unor sfinți, arhimandriți, călugări) Foarte cuvios, cucernic. *Preacuviosul părinte.* ◇ (Substantivat) *În vinerea seacă, preacuviosul cocea oul la lumînare, ca să mai ușureze din cele păcate.* CREANGĂ, P. 111.

PREAFERICÍT, -Ă, *preafericiți, -te,* adj. (În titulatura dată ierarhilor care dețin grade înalte în administrația bisericească) Foarte fericit, sfînt. *Un consiliu compus din preafericiți patriarhi și arhiepiscopi.* NEGRUZZI, S. I 241. ◇ (Substantivat) *Și maica Filofteia m-a primit fiică sufletească, fie-i odihna între preafericiți.* SADOVEANU, P. M. 69.

PREAIUBÍT, -Ă, *preaiubiți, -te,* adj. (Învechit și arhaizant) Foarte iubit, deosebit de drag; scump. *Îngăduie ca fiul măriei-tale preaiubit să nu doarmă pe saltea de puf și mîncarea lui să fie ca a unui sărman supus al împărăției.* SADOVEANU, D. P. 19. ◇ (Substantivat) *Preaiubitul meu! Spune-mi cînd mă voi numi soția ta?* NEGRUZZI, S. I 18.

PREAÎNÁLT, -Ă, *preaînalți, -te,* adj. (În concepția religioasă) Care vine de la dumnezeu; dumnezeiesc. *Dar pentru ce orașul atît de strălucit, Acum între orașe e cel mai umilit? Ce voie preaînaltă, ce lege porunci Căderea dopotrivă cu înălțarea-a fi?* ALEXANDRESCU, M. 10.

PREAÎNȚELÉPT, -EÁPTĂ, *preaînțelepți, -te,* adj. (Învechit și arhaizant, adesea substantivat) Înțelept, învățat. *Deci trebuie să sameni și dumneata ca și alții, așteptînd roada cu răbdare. — Roada va să vie la timpul său, preaînțelepte.* SADOVEANU, D. P. 19.

PREAJM s. n. v. **preajmă.**

PREÁJMĂ s. f. (Mai ales în locuțiuni) Spațiul care înconjură pe cineva sau ceva, locul sau regiunea din apropiere, din vecinătatea cuiva; împrejurime, vecinătate. *Tăcea preajma și depărtările tăceau.* CAMILAR, N. I 62. *Strigă-n vale Topologul Și-a lui larmă, cînd și cînd, Ca o voce omenească, Pînă sus pe culmi tresare, Preajma mută s-o trezească Din senina ei visare.* TOPÎRCEANU, B. 23. *Caișii zîmbesc sub ninsori Și trec ciripiri de chitare... Și cîntă și preajmă și zare.* MACEDONSKI, O. I 225. ◇ Loc. adj. (Exprimînd un raport local sau temporal) **Din** (sau **de prin**) **preajmă** = din apropiere, apropiat. *Un iz slab, amestecat cu mirosul desișurilor din preajmă, ne învăluia.* SADOVEANU, O. VII 195. *Turbarea acestui taur merse pînă acolo, de bîntuia și Creta și țările de prin preajmă și nimic nu scăpa teafăr dinaintea acestui dobitoc grozav.* ISPIRESCU, U. 45. ◇ Loc. adv. **În** (sau **prin**) **preajmă** sau (loc. prep.) **în** (sau **prin**) **preajma...** = împrejur, primprejur, aproape de... *Am stat și eu puțintel în preajmă. Am ascultat ce vorbea cu niște femei.* SADOVEANU, B. 260. *Nu pot rămînea să mă întîlnesc cu Nadina în preajma transcrierii divorțului!* REBREANU, R. II 16. *Noi vom lua poziție cam prin preajma Giurgiului.* D. ZAMFIRESCU, R. 33. *Acesta spuse atunci că comoara se află pitită în preajma unei fîntîni.* ODOBESCU, S. III 240. *Murgul se oprește, În preajmă privește.* TEODORESCU, P. P. 496. (Expr.) **A umbla în preajma cuiva** = a umbla după cineva, a se ține de cineva, a-i da cuiva tîrcoale. (Atestat în forma *prijmă*) *Cîte un handralău... îmblă numai în prijma fetelor, le ochește pe fereastră să vadă ce fac și cum se poartă.* ȘEZ. III 179. ◇ Loc. prep. **Din** (sau **de prin**) **preajma...** = din apropierea..., de lîngă... *Într-una din zilele acestea din preajma zăpezilor mari, cînd satele aveau să fie rupte unul de altul și drumurile astupate, Ion Jura ieși în uliță.* DUMITRIU, N. 190. *Vasele... le-ar fi găsit într-o necropolă antică din preajma Zîmnicei.* ODOBESCU, S. II 274.

— Variante: **prějmă** (SLAVICI, N. I 80), **prijmă** s. f., **preajm** (DELAVRANCEA, S. 107) s. n.

PREALÁBIL, -Ă, *prealabili, -e,* adj. Care trebuie spus, făcut, pregătit înainte de începerea unei acțiuni principale, care precedă, care e anterior. *Se hotărî totuși să treacă pe la Dumescu... să schimbe numai două vorbe prealabile.* REBREANU, R. I 255. *Pentru ca să vă fac a ajunge la scopul d-voastră, sînt silit a vă supune mai întîi la oarecare examin... prealabil.* ALECSANDRI, T. I 295. ◇ (Adverbial) *Nu cumva să pleci încoace fără să mă anunți prealabil.* CARAGIALE, O. VII 259. ◇ Loc. adv. **În prealabil** = mai întîi, mai înainte. *Vartolomeu Diaconu ieși în săliță după ce a meșteruit în prealabil flacăra puținã a lămpii.* C. PETRESCU, A. 283. *În prealabil e obligat să ia contact cu amicii politici.* REBREANU, R. I 172. *Propunerile... să se trimită la toate secțiunile Adunării, spre a se studia în prealabil de toți deputații.* KOGĂLNICEANU, S. A. 135.

— Pronunțat: *pre-a-.*

PREALUMINÁT, -Ă, *prealuminați, -te,* adj. (Învechit și arhaizant) Care constituie un izvor de lumină, care răspîndește lumină, luminos; fig. (în titulatura dată capetelor încoronate) mărit, slăvit. *Prealuminatul Bogdan s-a făgăduit că va merge însuși la fața locului.* DELAVRANCEA, A. 66. *Lîngă lacul care-n tremur somnoros și lin se bate, Vezi o masă mare-ntinsă cu făclii prealuminate.* EMINESCU, O. I 85.

PREAMĂRÍ, *preamăresc,* vb. IV. Tranz. A ridica în slavă; a lăuda, a slăvi, a glorifica, a elogia. *Nu se poate vorbi despre Alecsandri ca despre acei scriitori pe care toată lumea îi preamărește și nimeni nu-i cetește.* SADOVEANU, E. 60. *Șeful stației... crezu că e bine să preamărească opera inginerului.* C. PETRESCU, A. 304.

PREAMĂRÍRE, *preamăriri,* s. f. Acțiunea de a preamări; laudă, glorificare, elogiere.

PREAMĂRÍT, -Ă, *preamăriți, -te,* adj. (Învechit, în titulatura dată capetelor încoronate) Lăudat, slăvit. *Preamărite împărate! M-ai însărcinat cu o slujbă care abia am săvîrșit-o, fiindu-mi capul în joc.* ISPIRESCU, L. 26.

PREAMBÚL, *preambuluri,* s. n. **1.** Parte introductivă a unui discurs, a unei scrieri, a unei convorbiri, în care sînt expuse lucruri ce trebuie cunoscute înainte de a se intra în fondul chestiunii; introducere, precuvîntare, prefață, cuvînt înainte. *Bănuiam că vorbele acestea erau numai un preambul.* SADOVEANU, A. L. 169. *Fără nici un preambul, am atacat problema care simțeam că nu poate fi amînată.* IBRĂILEANU, A. 35. *Nicolae Alexandru Nicolescu... vine într-o zi la mine și, fără nici un preambul, îmi zice... am venit să-ți aduc 15000 de lei... de cari dispune cum crezi.* GHICA, S. A. 158.

2. Parte introductivă a unui act important, a unui tratat internațional, care îi lămurește utilitatea sau necesitatea sau prezintă sumar dispozițiile lui generale; expunere de motive (a unui proiect de lege). *Preambulul* [proiectului de constituție] *deschide îndată orizonul național.* RUSSO, S. 121.

— Pronunțat: *pre-am-.*

PREAPLECÁT, -Ă, *preaplecați, -te,* adj. (Învechit, în formule epistolare de respect) Supus. (Cu pronunțare

regională) *La Dorohoi voi avea mai multă vreme ca să vă scriu mai mult, lucru care face mîngîierea celui ce este al dumitale preplecat fiu.* KOGĂLNICEANU, S. 1.

PREAPLÍN, *preaplinuri,* s. n. **1.** Ceea ce depăşeşte un anumit nivel, ceea ce este prea mult, prea abundent. *Era un prieten cu care nu putea vorbi decît cu inima deschisă, din străfund, dintr-un preaplin.* CAMIL PETRESCU, O. II 345.

2. Dispozitiv pentru evacuarea automată a lichidului care depăşeşte un anumit nivel într-un rezervor.

PREAPUTÉRNIC, -Ă, *preaputernici, -e,* adj. (Învechit, despre capetele încoronate sau în formule de adresare lor) Foarte puternic, atotputernic. *Să trăiţi mulţi ani cu bine, luminate şi preaputernice împărate!* CREANGĂ, P. 80. *Gîndeşte că măria-ta eşti preaputernic şi că nişte săraci boieri nu-ţi pot strica.* NEGRUZZI, S. I 146.

PREAPUTERNICÍE, *preaputernicii,* s. f. (Învechit) Titlu dat împăraţilor şi înalţilor demnitari; persoană care poartă acest titlu. *Îţi voi povesti... cu voia preaputerniciei-sale.* GORJAN, H. I 26.

PREÁSENĂ, *preasene,* s. f. (Regional) Curea lată (de la ham) care trece peste pieptul calului de călărie.

PREASFINŢÍA, *preasfinţiile,* s. f. art. (Numai urmat de adjectivul posesiv de pers. 2 şi 3) Titlu de respect dat arhiereilor.

PREASFINŢÍT, *preasfinţiţi,* s. m. Titlu dat arhiereilor. (Cu pronunţare regională, *Din aste te-i cunoaşte că eşti arhipăstor Şi toţi cu umilinţă ţi-or zice presfinţite.* NEGRUZZI, S. II 181.

PREASFÍNT, -Ă, *preasfinţi, -te,* adj. (Bis.) Sfînt. ✦ (Substantivat, f.) Maica Domnului. *Toată jalea mea pustie Mi-oi preface-o-n rugăciune la picioarele Preasfintei.* VLAHUŢĂ, P. 62.

PREASTÓL s. n. v. **pristol.**

PREÁTCĂ, *pretce* şi *pretci,* s. f. (Regional) **1.** (Mai ales la pl.) Fiecare dintre beţişoarele aşezate cruciş înăuntrul unui stup, în două sau mai multe rînduri, pe care albinele îşi clădesc fagurii. ✧ Expr. **A trece peste preteă** = a depăşi limita.

2. Gaura stupului pe unde intră şi ies albinele; urdiniş.

PREAVÍZ, *preavizuri* şi *preavize,* s. n. Înştiinţare (scrisă) prin care se anunţă de mai înainte unui salariat concedierea din slujbă la expirarea unui anumit termen; salariul care se cuvine celui concediat pentru acest interval.

— Pronunţat: *pre-a-.*

PRECAMBRIÁN s. n. Formaţii geologice dintre arhaic şi paleozoic, în care s-au găsit primele resturi organice.

PRECAPITALÍST, -Ă, *precapitalişti, -ste,* adj. Care este anterior apariţiei capitalismului, care a existat înainte de capitalism. *Orînduiri sociale precapitaliste.*

PRECÁR, -Ă, *precari, -e,* adj. (Despre situaţii, împrejurări, condiţii de viaţă) Lipsit de siguranţă, dependent de voinţa cuiva sau de împrejurări nestatornice; nesigur. *Ministrul de atunci al instrucţiunii publice l-a scos din învăţămînt... Viaţa scriitorului a devenit cu totul precară.* SADOVEANU, E. 93. *Radu simte cît de precară este victoria obţinută.* CAMIL PETRESCU, T. II 141. ✦ (Rar, despre o construcţie) Lipsit de rezistenţă; şubred. *Ajuns la adunarea aceasta de construcţii precare, de corturi vinete şi de căruţi cu crucea roşie pe pînze, ochii se turburau deodată.* C. PETRESCU, Î. II 42.

— Variantă: (învechit) **precáriu, -ie** (ODOBESCU, S. III 343) adj.

PRECARITÁTE s. f. (Rar) Caracterul a ceea ce este precar. *Legea plăcerii o vreau şi eu, dar mă dezgustă micimea, precaritatea poftelor voastre.* CAMIL PETRESCU, T. II 212.

PRECÁRIU, -IE adj. v. **precar.**

PRECÁUT, -Ă, *precauţi, -te,* adj. Care prevede un pericol posibil, care acţionează cu băgare de seamă, în toate măsurile de prevedere; (despre vorbe, gesturi) care dovedeşte prudenţă; prudent, prevăzător, circumspect. *Oameni... înaintînd cu mişcări precaute.* BOGZA, C. O. 301. *Precaut, ofiţerul de gazdă îi retrase scaunul din cale.* C. PETRESCU, Î. II 113.

— Pronunţat: *-ca-ut.*

PRECAÚŢIE, *precauţii,* s. f. Atitudinea celui precaut, măsură de prevedere; grijă, băgare de seamă, circumspecţie, prudenţă. *Lipan se instală cu precauţie numai pe trei sferturi de scaun.* C. PETRESCU, C. V. 184. *Înţeleptul bătrîn coborî atent, cu mare precauţie, scara mobilă a vaporului.* BART, E. 271. *Niţă se scoală încetinel şi, cu cea mai mare precauţie iese; găseşte, uşa sălii pe pipăite şi coboară în curte.* CARAGIALE, O. I 298.

— Variantă: **precauţiúne** (GALACTION, O. I 104, C. PETRESCU, Î. I 14, GHICA, A. 742) s. f.

PRECAUŢIÚNE s. f. v. **precauţie.**

PRECĂDÉRE s. f. sg. Întîietate, prioritate; preferinţă. *Ai voit amice, ca mai înainte de a o tipări, să citesc eu, în manuscript, cartea... Teamă mi-e că, acordîndu-mi o aşa amicală şi linguşitoare precădere, n-ai nimerit tocmai bine.* ODOBESCU, S. III 9. ✧ Loc. adv. **Cu precădere** = înainte de orice, mai ales, în (mod) special, îndeosebi, de preferinţă. *Iosif al II-lea... căuta să afle păsurile oamenilor din popor şi să-i ajute cu precădere asupra exigenţelor nobilimii.* ODOBESCU, S. III 522.

PRECEÁS s. n. (Rar) Moment imediat premergător unui fenomen, unui eveniment. *Liniştea neclintită a străzii părea uneori un fenomen anormal. Asemeni acalmiei încărcată de panică, din preceasul cicloanelor, cînd nu palpită o frunză pe ram şi cerul se goleşte de zborul păsărilor.* C. PETRESCU, O. P. I 263.

PRECEDÁ, *precéd,* vb. I. Tranz. (Mai ales la pers. 3) A fi, a se afla, a se petrece, a exista înainte de... *Veacul trecut şi generaţia care ne-a precedat ne-au transmis o icoană măreaţă a lui Alecsandri.* SADOVEANU, E. 59. *Cea mai mare parte sînt obligate a sta în coridorul ce precede sacristia.* ALECSANDRI, S. 21. ✧ Intranz. *Aci trebuie să preceadă, pentru claritate, verbul.* CARAGIALE, O. VII 234. ✦ (Urmat de determinări introduse prin prep. «de», rar «cu», şi indicînd persoana sau faptul anterior) A aşeza înainte..., a face să premeargă. *Binevoiţi a-mi învoi de a preceda lucrarea mea cu cîteva cuvinte care se raportă la zilele tinereţelor mele.* KOGĂLNICEANU, S. A. 190.

— Prez. ind. şi: pers. 1 *precedez,* pers. 3 *precéde* (CAMIL PETRESCU, T. II 174), part. şi: (învechit) *precés* (HASDEU, I. V. 48).

PRECEDÉNT[1], *precedente,* s. n. (Mai ales în construcţie cu verbele «a avea», «a crea») Fapt sau caz care serveşte ca exemplu sau ca justificare pentru cazurile următoare similare. *Evitînd orice precedent, orice sentiment de simpatie sau antipatie, să-şi jure unul altuia prieteşug şi sinceritate.* GHICA, A. 796. ✧ Loc. adj. **Fără precedent** = aşa cum n-a mai fost, nu s-a mai întîmplat pînă acum; nemaiîntîlnit, nemaipomenit. *Toţi întoarseră capul pe rînd... aşteptînd un eveniment extraordinar... o catastrofă fără precedent.* C. PETRESCU, C. V. 92.

PRECEDÉNT[2], **-Ă,** *precedenţi, -te,* adj. Care precede sub raportul timpului sau al spaţiului; premergător, anterior. *Amice! Scrisoarea precedentă fiind cam lungă, cred că te-a obosit.* BOLINTINEANU, O. 355. *Dridri se simţi pătrunsă de melancolie: un fragment din conversaţia pre-*

cedentă trecea necontenit, ca o fantasmă prin mintea ei. ALECSANDRI, O. P. 145.

PRECEDÉNȚĂ, *precedențe,* s. f. Faptul de a preceda (pe cineva sau ceva); lucru care precedă alt lucru de aceeași natură; fapt întîmplat înainte; precedent[1]. ◇ *Caz de precedență* = caz premergător, invocat pentru justificarea unei dispoziții sau a unei hotărîri, în baza căreia se creează alt caz asemănător.

PRECÉPT, *precepte,* s. n. Principiu, învățătură care stă la baza unei doctrine, mai ales morale; normă, regulă de conduită. *Să rabzi, să crezi, să iubești... e filozofia bătrînului sfetnic, sînt preceptele cu cari el vrea să mîngîie durerea mamei nenorocite.* GHEREA, ST. CR. III 342. *Grădina aceasta e și primblarea favorită a orășenilor, cari păzesc cu religiozitate preceptul lui Martin Luther.* NEGRUZZI, S. I 317. ✦ Recomandare, povață. *Preceptele igienei.*

PRECÉPTOR, *preceptori,* s. m. (În trecut) Persoană însărcinată cu educația și instrucția particulară a unui copil sau a unui tînăr. *Carte a învățat în casă cu preceptor.* SADOVEANU, E. 67.

PRECESIÚNE s. f. Mișcare a unui corp în cursul căreia axa instantanee de rotație a corpului descrie un con în jurul unei axe fixe. ◇ *Precesiunea echinocțiilor* = mișcare a liniei de intersecție dintre planul eclipticei și planul ecuatorului sferei cerești în care axa polilor pămîntului descrie un con în jurul unei axe perpendiculare pe planul eclipticei.

PRÉCESTĂ adj. f. v. **precistă.**

PRECESTUÍ vb. IV v. **pricestui.**

PRECIPITÁ, *precipit,* vb. I. Tranz. **1.** A face ca o activitate, o acțiune să se desfășoare într-un timp mai scurt decît cel obișnuit sau așteptat; a grăbi, a zori. *Aducea guano pentru îngrășarea pămîntului, mașini electrice pentru a precipita fecundarea semințelor.* VLAHUȚĂ, O. A. III 59. ✦ Refl. (Despre acțiuni, evenimente) A se succeda în chip rapid (îndreptîndu-se spre un punct culminant). *Nu simți cum se precipită lucrurile, cum pîrîie ceva?* REBREANU, R. I 256.

2. A provoca depunerea sub formă de pulbere, de cristale a unei substanțe dizolvate într-un lichid sau a unei substanțe produse în urma adăugării unui reactiv în acel lichid. ✦ Refl. (Despre o substanță solidă dizolvată într-un lichid) A se separa, a se depune sub formă de fulgi, pulbere sau cristale.

PRECIPITÁNT s. n. Substanță care, adăugată la o soluție, provoacă precipitarea parțială sau totală a substanțelor pe care le conține soluția.

PRECIPITÁRE, *precipitări,* s. f. Acțiunea de a (se) precipita.

1. Grabă mare, iuțeală, zor, pripă.

2. Procesul de separare și de depunere în stare solidă a unei substanțe chimice care a fost dizolvată într-un lichid sau a substanței formate prin adăugarea unui reactiv la acel lichid; fenomenul de formare a unui precipitat.

PRECIPITÁT[1], *precipitate,* s. n. Substanță solidă izolată dintr-o soluție prin precipitare.

PRECIPITÁT[2], -Ă, *precipitați, -te,* adj. **1.** (Despre vorbe, gesturi, acțiuni) Grăbit, iute, zorit, accelerat; pripit. *Răcnise și el, bîlbîindu-se, cu gesturi precipitate, cum nu-i stătea în fire să răcnească, să se revolte și să amenințe.* C. PETRESCU, A. 387. ◇ (Adverbial) *Un neastîmpăr mare, ca în preziua unei catastrofe sau a unei fericiri nebune, îmi fierbea în tot trupul și mă făcea să respir precipitat, ca după o spaimă sau după o fugă.* GALACTION, O. I 107.

2. (Despre substanțe solide dizolvate într-un lichid) Depus la fund, separat, sedimentat.

PRECIPITÁȚIE, *precipitații,* s. f. (Mai ales la pl., determinat de «atmosferice») Produs al condensării vaporilor de apă din atmosferă, care cade pe pămînt sub formă de ploaie, gheață, ceață, brumă, zăpadă etc.

PRECIPÍȚIU, *precipiții,* s. n. (Învechit) Abis, prăpastie. *Precipițiul ce stă deschis înainte-ne ca să ne înghită.* GHICA, A. 772.

PRECÍS, -Ă, *precizi, -se,* adj. **1.** Lămurit, limpede, clar; sigur, categoric. *În sfîrșit, ceva limpede și precis.* VORNIC, P. 158. *Grigore asculta și nu auzea. Precis era doar faptul că nu va primi banii: restul erau vorbe.* REBREANU, R. I 47. *Am asigurat-o în termeni preciși și gravi de prietenia mea nestrămutată.* IBRĂILEANU, A. 86. ◇ (Adverbial) *Ce viteză avem, căpitane? Cred că 20 noduri pe oră! Precis nu pot răspunde.* SEBASTIAN, T. 94.

2. Fix, exact. *Oră precisă.* ✦ (Despre măsuri, ceasornice, balanțe, instrumente fizice etc.) Care funcționează cu precizie, care dă valori foarte apropiate de cele exacte. *Balanță precisă.*

PRECISTÁNIE s. f. v. **pricestanie.**

PRÉCISTĂ adj. f. (Termen bisericesc, mai ales pe lîngă «maică», denumind pe mama lui Iisus) Preacurată. *Icoana Maicii Preciste.* ▭ *Giur* (= jur) *pe Maica Precista, Eu creștini n-am omorît.* ALECSANDRI, P. P. 89. ◇ (Substantivat) *Cu piatra cetății făcuse zidul episcopiei și a* [bisericii] *Precistei.* NEGRUZZI, S. I 203.

— Variantă: **précestă** adj. f.

PRECIZÁ, *precizez,* vb. I. Tranz. A determina, a stabili, a arăta (ceva) în mod precis. *A preciza timpul, durata unei acțiuni.* ◇ Refl. pas. *Negreșit, oamenii sînt și buni și răi, dar e necesar să se precizeze în ce împrejurări.* CAMIL PETRESCU, U. N. 73. ✦ A face să se distingă, să se vadă limpede, deslușit; a contura. *Acolo, unde izbește puhoiul apelor și precizează țărmul cu o lungă linie de spumă... se mai vede o pată albă — o casă mai răzleață.* GALACTION, O. I 170.

PRECIZÁRE, *precizări,* s. f. Acțiunea de a (se) preciza; lămurire; determinare exactă, exactitate. *Adesea excesul de precizare duce la confuzii.* CAMIL PETRESCU, U. N. 36.

PRECÍZIE, *precizii,* s. f. **1.** Faptul de a fi precis, calitatea de a măsura sau de a indica precis; exactitate. *Peste vreo cinsprezece zile, vom avea plăcerea să petrecem împreună; cînd anume — te voi vesti cu cea mai strictă precizie.* CARAGIALE, O. VII 8. *Împregiurările vieții unui popor nasc limbile și cuvintele; cu precizie matematicească nu se îngrădește limba și inima.* RUSSO, S. 57. ◇ Loc. adj. (Despre aparate și instrumente) **De precizie** = care funcționează cu cea mai mare exactitate, care este foarte exact. *Cronometru de precizie. Balanță de precizie.*

2. (Rar, mai ales la pl.) Lămurire, informație precisă; precizare. (Atestat în forma *preciziune*) *Cînd uneori primește vreun răspuns, revine mai curios, încercînd să obțină noi preciziuni.* BOGZA, C. O. 134.

— Variantă: **preciziúne** s. f.

PRECIZIÚNE s. f. v. **precizie.**

PRECÎT adv. Cît[1]. *Iarna, care precît era de încîntătoare părea a fi rece.* ALECSANDRI, T. I 455.

PRECLEȚÍ vb. IV v. **procleți.**

PRECÓCE, *precoci, -e,* adj. **1.** (Despre persoane) Care se dezvoltă fizic sau psihic prea devreme, înainte de vîrsta potrivită, care este prea matur pentru vîrsta pe care o are. *Sîntem o generație precoce; De aceea nimeni, vai, să nu ne-ațițe. Căci pe păpuși ne-om răzbuna atroce Și-or curge-n stradă valuri de tărîțe.* ANGHEL-IOSIF, C. L. 38.

✦ (Despre însuşiri ale oamenilor) Care apare sau se manifestă prea devreme, înainte de vreme. *Simţea cu acel dar de intuiţie precoce al copiilor nenorociţi că trebuie să tacă, să nu ceară nimic, să ia şi el parte la durerile celorlalţi.* VLAHUŢĂ, O. A. 254.

2. (Despre plante) Care ajunge la maturitate foarte devreme, care înfrunzeşte devreme sau se coace repede; timpuriu. *Soiuri de culturi precoce.*

PRECOCITÁTE s. f. sg. Însuşirea de a fi precoce, dezvoltare înainte de vreme, prea timpurie, prematură.

PRECONCEPÚT, -Ă, *preconcepuţi, -te,* adj. (Despre idei sau păreri) Admis, adoptat dinainte, fără o cercetare prealabilă. *Idei preconcepute.*

PRECONIZÁ, *preconizez,* vb. I. Tranz. A proiecta, a prevedea, a emite o idee, o ipoteză în legătură cu ceva; p. ext. a propune, a indica, a recomanda ceva. *Procedeul preconizat de noi reprezintă un pas înainte pe calea industriei extractive, ducîndu-ne la valorificarea unei însemnate avuţii naţionale.* BARANGA, I. 168.

PRECONTÁ, *precontez,* vb. I. Intranz. (Rar) A conta (de mai mult timp) pe ceva sau pe cineva; a avea în perspectivă. *E neînsurat, dar precontează pe una Didina Mazu.* CARAGIALE, T. II 121.

PRECOVÎRŞÍ, *precovîrşesc,* vb. IV. Tranz. (Rar) A precumpăni, a compensa. *Ei, Ivane, Ivane! Numai răbdarea şi bunătatea lui dumnezeu cea fără de margini poate să precovîrşească fărădelegile şi îndărătnicia ta.* CREANGĂ, P. 324.

PRECUGETÁ, *precúget,* vb. I. Tranz. (Învechit) A chibzui, a medita înainte de a face ceva; a premedita, a plănui. *Nu era el un caracter să precugete vreo faptă înainte de a o împlini.* La TDRG.

PRECUGETÁRE s. f. (Învechit) Acţiunea de a precugeta; premeditare. V. plan. *Negreşit, n-am avut nici o precugetare cînd am făcut toate aceste.* GANE, N. III 34. *E plan, precugetare, În şirul orb al vremei şi-a lucrurilor lumii?* EMINESCU, O. IV 59.

PRECUGETÁT, -Ă, *precugetaţi, -te,* adj. (Învechit; despre idei, planuri, acţiuni) Plănuit de mai înainte; premeditat. *Acei povăţuitori vicleni este învederat că nu lucrează fără un plan precugetat.* ODOBESCU, S. III 480.

PRECÚM conj. **I.** (Introduce propoziţii circumstanţiale de mod; adesea întărit prin «aşa», «tocmai») **1.** (Introduce modale propriu-zise) Aşa cum, după cum, cum. *De-ar fi-n a mea putinţă să fac precum doresc, Aş pune pe-a ta frunte un diadem de stele.* ALECSANDRI, P. I 165. *Nu sînt eu vinovat, sărmană copilă, dacă nu te iubesc, precum meriţi.* NEGRUZZI, S. I 56. *De e, mîndră, precum zici, Ori mă lasă-n calea mea, Ori dă-mi dulce guriţa.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 45.

2. Uneori în corelaţie cu aşa, introduce propoziţii comparative: **a)** (stabileşte un raport de comparaţie între propoziţii al căror predicat e exprimat prin acelaşi verb) tot astfel cum, ca şi. *Eu mă ţineam în urma lui cuminte Precum se ţine puiul după mamă.* TOPÎRCEANU, B. 97. *Precum Atlas în vechime sprijinea cerul pe umăr, Aşa el sprijină lumea şi vecia într-un număr.* EMINESCU, O. I 132. ✧ (Cu elipsa celui de-al doilea predicat) *Am o piatră nestimată Care noaptea viu luceşte, Precum ochiu-ţi ce pîndeşte Fericirea depărtată.* ALECSANDRI, P. I 18. *Luă în braţe pe această biată fată pe care-o legănase... O numi cu acelaşi nume de Zoiţă, precum odinioară, şi o dizmierdă ca şi atunci.* NEGRUZZI, S. I 26. *Precum o sentinelă, pe dealul depărtat, Domneşte monăstirea.* ALEXANDRESCU, M. 9; **b)** stabileşte un raport de comparaţie între propoziţii cu predicat deosebit. *Cînd unul trece, altul vine În astă lume a-l urma, Precum cînd soarele apune, El şi răsare undeva.* EMINESCU, O. I 204. *În preajmă-i e cetatea! ai ei locuitori Ruina-i azi cu faţă arăt la călători, Precum atîţi nevrednici, trăind în moliciuni, Se laud cu mari fapte făcute de strămoşi.* ALEXANDRESCU, M. 10. *Cum îi slova de neagră, Aşa mi-i inima-ntreagă; Şi precum îi slova scrisă, Aşa mi-i inima-nchisă.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 130.

II. (Urmat de conj. «şi», stabileşte un raport copulativ în cadrul aceleiaşi propoziţii) Ca (şi), cum, cît (şi). *Orice act însemnat al cîrmuirii, precum şi orice danie, trebuia să fie făcut cu învoirea sfatului.* BĂLCESCU, O. II 13.

III. (În legătură cu verbele «a şti», «a zice», «a spune», «a auzi» etc., introduce propoziţii, adesea incidente, care cuprind o afirmaţie, o observaţie, o informaţie etc. sigură, categorică) După cum, aşa cum. *Dacă critica mea va fi precum este şi lesne de prevăzut — nedemnă şi nepotrivită pentru scrierea ce a provocat-o, ruşinea va rămîne numai pe seama mea.* ODOBESCU, S. III 10. *Nicu Bălcescu scria lesne, stilul său era limpede, strîns, nervos şi elegant, precum îl vedem în Istoria lui Mihai Viteazul.* GHICA, S. A. 143. ✧ Expr. (Exclamativ şi familiar, ca încheiere a unei convorbiri care provoacă uimire, dezorientare) **Precum vezi** = aşa-i, asta-i (situaţia). **Precum urmează** = formulă prin care este anunţată o enumerare, o completare, o lămurire, o continuare (a unei expuneri, a unei explicaţii, a unei relatări).

IV. (Învechit şi popular, cu rol de întărire, urmat de conj. «ca să», introduce propoziţii finale) Pentru, încît. *El dase sfară în ţara lui şi în ţările streine, precum ca să se ştie că...* ISPIRESCU, L. 232. ✧ (În vorbirea indirectă, urmat de conj. «că», de obicei după verbe de declaraţie) *S-au iscat mărturii precum că noi de ani de zile împingem vitele noastre la păşune pe hotarul Murgenilor.* SADOVEANU, O. VII 104. [Fata] *au mărturisit precum că toate sînt adevărate, cîte le spune el.* SBIERA, P. 144. (În forma *pecum*) *S-a pogorît Maica Domnului la mine şi zice: pecum că, Ioane, cînd ăi ajunge la fîntînă... o să-ţi iasă înainte cine să te aducă la mine.* CARAGIALE, O. I 261.

V. (Învechit, rar, cu valoare de adverb) Ca de pildă, ca de exemplu, bunăoară. [Ce-ar fi] *dacă şi în trupul nostru părţile burzuluite... Ar voi la alte slujbe pe sine să se nămească, Precum piciorul să vadă, ochiul la mers să păşească.* CONACHI, P. 271.

— Variantă: (învechit şi popular) **pecúm** conj.

PRECUMPĂNÍ, *precumpănesc,* vb. IV. **1.** Intranz. (Uneori urmat de determinări introduse prin prep. «asupra», «faţă de») A avea mai multă greutate, influenţă, importanţă decît cineva sau ceva; a constitui elementul hotărîtor; a covîrşi, p. ext. a birui, a triumfa. *Părerea lui Aliuţă de-a ne opune cu arma la năvălirea hoţilor... precumpăni asupra ideii de supunere.* GANE, N. I 160.

2. Tranz. A ţine în cumpănă, a echilibra, a compensa, a cumpăni. *Sînt meserii care, măcar că făcute de nevoie, aduc o mulţumire sufletească mare, atît de mare încît precumpăneşte oboseala.* BRĂTESCU-VOINEŞTI, Î. 43. *Un vînt... uşor, ce veşnic suflă dinspre apus şi umple cu răcoare văile largi ale Bistriţei, precumpănea arşiţa ucigătoare a aerului înflăcărat.* HOGAŞ, DR. II 3. ✧ Refl. *După şase ani de luptă crîncenă, în care victoriile se precumpăneau, puterile Europei... au silit-o să încheie pace.* GHICA, S. 27.

PRECUMPĂNITÓR, -OÁRE, *precumpănitori, -oare,* adj. Care predomină ca număr, ca valoare, ca importanţă; predominant, preponderent. *Mediul social distruge unele tendinţi, dă o dezvoltare precumpănitoare altora şi aşa mai departe; deci, în parte, în adevăr fasonează caracterul omului.* GHEREA, ST. CR. II 18. *Masa precumpănitoare a poporului romînesc... e în stare... de a-şi produce, a-şi face şi îndestula cele mai multe trebuinţe ale vieţii sale.* ODOBESCU, S. I 478.

PRECUPÉŢ, -EĂŢĂ, *precupeţi, -e,* s. m. şi f. Persoană care se ocupă cu vînzarea de zarzavaturi, fructe, păsări, ouă etc. în piaţă (sau pe străzile oraşului). *Pleca la trei noaptea, o dată cu oltenii precupeţi, să cumpere ziare pentru chioşc şi venea seara tîrziu, acasă.* PAS, Z. I 164. *O precupeaţă trecînd pe lîngă dînsa o întrebă dacă nu cumpără mere.* POPOVICI-BĂNĂŢEANU, V. M. 93. *Zgomotul trăsurilor, strigătele precupeţilor, vorbele trecătorilor pe stradă îi intrau în cap, ca-n ceva gol.* VLAHUŢĂ, O. A. III 57.

PRECUPEŢÍ, *precupeţesc,* vb. IV. Tranz. **1.** A practica meseria de precupeţ (vînzînd sau cumpărînd); p. ext. a se tîrgui, a se tocmi; a vinde cu preţ de speculă; fig. a trafica. *Cînd singur, cînd cu alţii în tovărăşie, căuta, tocmea, precupeţea... finul, orzul ori făina care fuseseră poruncite de intendenţa imperială.* GALACTION, O. I 110. *N-are altă meserie decît să te precupeţeşti?... Sărmană femeie!* ALECSANDRI, T. 1739. [Ducavodă] *era, zice cronica, şi domn şi vistiernic mare, şi neguţător şi vameş, că toată hrana tuturor o lua el, de o precupeţea.* BĂLCESCU, O. I 185. ◇ Refl. pas. *Posturile se precupeţesc... în piaţă.* ALECSANDRI, la TDRG.

2. Fig. (Numai în construcţii negative) A nu cruţa nimic, a face totul pentru reuşita cuiva sau a ceva, a dărui din plin, din belşug, cu generozitate. *Au pus la dispoziţia oamenilor de teatru totul, neprecupeţind nimic.* SAHIA, U.R.S.S. 156. *Nu le precupeţeam (ciobanilor) sfaturile, cînd era la pregătirea brînzeturilor.* La TDRG.

PRECUPEŢÍRE, *precupeţiri,* s. f. Acţiunea de a precupeţi; tocmeală, tîrguială; fig. negociere. *Războiul noroadelor s-a încheiat cu lungi precupeţiri, congrese şi tratate.* C. PETRESCU, A. 164.

PRECUPÍ, *precupesc,* vb. IV. Tranz. (Învechit) A precupeţi. *Ticălosul! în ce grad de mîrşăvie a ajuns!... Să-şi precupească soţia.* ALECSANDRI, T. 1718.

PRECURMÁ, *precúrm,* vb. I. Tranz. (Învechit) A întrerupe brusc, a curma. *Aci, autorul îşi precurmă povestea.* ODOBESCU, S. III 217. *Eşti un nelegiuit, strigă fata cu un glas precurmat de suspinuri.* NEGRUZZI, S. I 22. *Nicolaie Petre Mavrogheni făcu oarecare îmbunătăţire în oştire... precurmînd abuzurile ce se introduseseră.* BĂLCESCU, O. I 35.

PRECURMÁRE s. f. (Învechit) Acţiunea de a precurma; întrerupere, încetare. *Merse fără de precurmare peste cîmpii şi dealuri pînă ajunse în dreptul unei case singuratece.* POPESCU, B. III 120.

PRECURMĂTÓR, -OÁRE, *precurmători, -oare,* adj. (Învechit, rar) Care pune capăt, face să înceteze; care curmă. *Călăul înainte-i, precurmător de viaţă, Săcurea îşi încearcă.* MACEDONSKI, O. I 254.

PRECURSÓR, -OÁRE, *precursori, -oare,* s. m. şi f. Persoană care desfăşoară o activitate de înaintaş în domeniul social, politic, literar sau ştiinţific, care pregăteşte terenul pentru o dezvoltare ulterioară mai largă; înaintaş, premergător. *Bălcescu, aşa cum îl cunoşteam acum, a fost precursorul luptătorilor democraţi.* SADOVEANU, E. 53. *Marinarii antichităţii venerau argonauţii, ca pe adevăraţii precursori ai meşteşugului de a pluti cu pînze.* C. PETRESCU, Î. I 15.

PRECUVÎNTÁRE, *precuvîntări,* s. f. (Învechit) Cuvînt introductiv, prefaţă. *Volumul d-tale n-are nevoie de o precuvîntare a mea.* CARAGIALE, O. VII 277. *Nu cumva să se întîmple ca vreunui cititor, scîrbit îndată de urîtul precuvîntării, să-i vină rău gînd de a lepăda cartea ta din mînă, mai nainte chiar de a fi intrat în materia ei.* ODOBESCU, S. III 11. ✦ (Neobişnuit) Cuvîntare, discurs. *Într-o frumoasă precuvîntare, îi dovedeşte c-ar fi avînd Nişte hrisoave arătătoare Ce-au făcut urşii, zău, nu ştiu cînd.* ALEXANDRESCU, M. 349.

PREDÁ, *predáu,* vb. **I. 1.** Tranz. A da cuiva în primire un obiect care îi revine de drept sau de care trebuie să răspundă; a înmîna, a încredinţa, a remite, a transmite. *A strivit havana în scrumieră... chemînd răstit băiatul cu uniforma de postav şi nasturi poleiţi, să predea telegrama cu precădere.* C. PETRESCU, R. DR. 363. *A ieşit vorba că acele scule nu fusese predate la destinaţia lor.* GHICA, A. 625. ✦ (Cu privire la sarcini, situaţii) A preda o gestiune. ◇ (Glumeţ) *A trecut la birou să anunţe că pleacă şi a predat altora grijile sale.* C. PETRESCU, A. 467.

2. Refl. A se da învins în mîna duşmanului, a capitula; a se constitui prizonier. *Osman-paşa, fiind rănit... s-a predat romînilor.* La TDRG. *Poarta-i deschisă, Despot!... Cetatea s-a predat Şi Tomşa te ajunge; el intră în palat.* ALECSANDRI, T. II 189. ◇ Fig. (Rar, despre animale) *Străbătu, în fuga mare, un tărîm stufos şi mlăştinos, amenînţînd cu darde scurte... un mistreţ gata a se preda.* ODOBESCU, S. III 74. ✦ Tranz. A da pe cineva în mîna sau în puterea cuiva, spre a dispune de el. *Codre, codre, duşman eşti: Tu voinici-i amăgeşti, Îi aduni şi îi primeşti, Tu-i predai, iar nu-i fereşti.* TEODORESCU, P. P. 295.

3. Tranz. A transmite în mod sistematic şi organizat (în cadrul unei instituţii de învăţămînt) cunoştinţe dintr-un domeniu ştiinţific; a comunica o serie de cunoştinţe, de rezultate ale cercetării ştiinţifice. *Privi fix în ochii «profesorului» cu nasul de vultur, care-i preda, cu atîta gravitate şi amănunt, primele noţiuni asupra noii sale meserii.* SAHIA, N. 102. *Sufletul şi mintea mea au putut aievea să-şi însuşească plăcerile şi farmecul artei pe care tu, cel dintîi, o predai astăzi cititorilor romîni.* ODOBESCU, S. III 13. *Kogălniceanu începu a preda un curs de istorie în colegiu.* NEGRUZZI, S. I 334.

PREDÁBIL, -Ă, *predabili, -e,* adj. (Rar) Care poate fi predat; care este gata de a fi predat.

PREDÁNIE, *predanii,* s. f. (Învechit) Tradiţie. *Despreţuind... obiceiurile şi predaniile din vechi.* La TDRG.

PREDÁRE, *predări,* s. f. Acţiunea de a (se) preda. **1.** Dare în primire; înmînare, remitere. *Predarea mărfurilor. Proces-verbal de predare.* ✦ Punerea unei persoane la dispoziţia cuiva.

2. Capitulare. *Predarea de la Vilagoş... a pus capăt războiului.* GHICA, A. 190.

3. Comunicare a unor cunoştinţe în cadrul unei lecţii. *În ce priveşte limba de predare în şcoli, se va vedea mai tîrziu.* VORNIC, P. 138.

PREDECESÓR, -OÁRE, *predecesori, -oare,* s. m. şi f. Persoană care a precedat pe cineva într-o funcţie, într-un post, într-o activitate etc. considerată în raport cu acesta; precursor, antecesor, înaintaş. *Cunoscînd din pilda predecesorilor săi puţinul temei ce putea pune pe făgăduinţele turcilor, nu voia a primi domnia.* NEGRUZZI, S. II 140.

PREDESTINÁ, *predestinez,* vb. I. Tranz. (Mai ales la participiu şi la diateza pasivă) A hotărî dinainte soarta cuiva; a sorti, a meni, a ursi. *Pentru ce mai împleteşte cu argint şi cu mătase Strofele predestinate urme multe să nu lase.* MACEDONSKI, O. I 128.

PREDESTINÁRE, *predestinări,* s. f. Acţiunea de a predestina; concepţie idealistă conform căreia fiecare om ar avea destinul lui fixat de mai înainte de o forţă supranaturală.

PREDESTINÁT, -Ă, *predestinaţi, -te,* adj. A cărui soartă este dinainte hotărîtă; sortit, menit, ursit să facă ceva sau să fie într-un anumit fel. *Unele progenituri predestinate pornesc cu totul pe alte căi, sub privirile uimite şi pline de spaimă ale celor rămaşi.* BOGZA, C. O. 140.

PREDESTINÁȚIE, *predestinații,* s. f. **1.** Predestinare. **2.** Doctrină religioasă (mai ales la calvini), potrivit căreia omul ar avea destinul fixat dinainte de către divinitate; fatalism.

PREDETERMINÁ, *predetérmin,* vb. I. Tranz. (În unele concepții filozofice idealiste) A hotărî dinainte viața cuiva. V. predestina.

PREDICÁ, *prédic,* vb. I. Intranz. (Bis.) A explica de pe amvon un text biblic sau un fapt religios; a rosti o predică. ◇ Expr. **A predica în deșert** (sau **în pustiu**) = a da sfaturi cuiva care nu le ascultă, a vorbi degeaba. *Noi, cari încă de mult am scris despre rimele în «a» și prin alte ziare, am avut mai multe asemenea ocaziuni de a constata că ñ-am predicat în deșert.* MACEDONSKI, O. IV 47. ✦ Tranz. Fig. A recomanda insistent. *Virtutea pentru dînșii ea nu există. Însă V-o predică, căci trebui să fie brațe tari.* EMINESCU, O. I 56.

PREDICÁRE, *predicări,* s. f. (Rar) Acțiunea de a predica; predică. *Mîntuire În veci nu vom avea, D-om aștepta să vie Prin sfinte predicări.* BOLLIAC, O. 195.

PREDICÁT, *predicate,* s. n. **1.** (Gram.) Partea principală a propoziției care atribuie subiectului o acțiune, o stare sau o însușire. *Numai verbele la modurile personale pot forma singure predicatul.* GRAM. ROM. II 70. *Accentul principal al propoziției stă pe predicat, nu pe subiect.* IORDAN, L. R. 163. ◇ *Predicat verbal* = predicat exprimat printr-un verb predicativ la un mod personal. *În propoziția «muncitorul lucrează», «lucrează» este predicat verbal.* ▭ *Predicat nominal* = predicat exprimat printr-un verb copulativ și un nume predicativ. *În propoziția «muncitorul este harnic», «este harnic» este predicat nominal.*

2. (Logică) Termenul unei judecăți care afirmă sau neagă ceva despre subiect. *Partea din manualul d-sale care vorbește despre extensiunea sferelor subiectului și predicatului e foarte confuză.* GHEREA, ST. CR. III 219.

PREDICATÍV, -Ă, *predicativi, -e,* adj. **1.** (Gram.) Care poate forma predicatul (**1**). *Nume predicativ.* ◇ *Verb predicativ* = verb care (spre deosebire de verbele copulative) poate forma singur predicatul. *Nume predicativ* = nume care, împreună cu un verb copulativ, formează predicatul unei propoziții. *Substantivul, cu funcțiune de nume predicativ, stă, obișnuit, în cazul nominativ sau genitiv.* IORDAN, L. R. 514. *Propoziție predicativă* = propoziție care îndeplinește funcțiunea de nume predicativ într-o propoziție regentă.

2. (Logică) Care se referă la predicat, relativ la predicat (**2**). *Noțiune predicativă.*

PREDICATÓR, *predicatori,* s. m. **1.** Persoană care predică; propovăduitor. *I-a luat... puterea de predicator.* CREANGĂ, A. 137.

2. Conducător al unei comunități baptiste.

PRÉDICĂ, *predici,* s. f. Acțiunea de a predica; (concretizat) cuvîntare rostită de preot în biserică, în care se explică un text biblic și care conține o morală, un îndemn, o îndrumare; p. ext. orice expunere scrisă sau orală avînd un astfel de conținut. *Toate puterile vieții, acest scriitor și le-a cheltuit pentru predica adevărului în mijlocul poporului.* SADOVEANU, E. 191. *Mulțumesc pentru predică! Ai fost sublim.* C. PETRESCU, A. R. 28.

PREDICȚIÚNE, *predicțiuni,* s. f. (Franțuzism rar) Prevestire. *Aflînd mai în urmă această flagrantă călcare a dreptului ginților, începutul realizării predicțiunii lui Potcoavă, Polonia pufni de mînie și... tăcu.* HASDEU, I. V. 203.

PREDILÉCT, -Ă, *predilecți, -te,* adj. (Livresc) Care constituie o preferință a cuiva, pentru care cineva simte sau are o deosebită înclinare sau plăcere; preferat, favorit. *Vlahuță a cîntat și el iubirea. Această temă predilectă a celor mai mulți poeți ocupă la el mare parte din toate ce-a scris.* GHEREA, ST. CR. I 234. *Ne-a călăuzit pe toți în examinarea atîtor minunate amănunte, pe care... le-a reprodus cu acea pasionată iubire care leagă întotdeauna pe artiștii adevărați de opera lor predilectă.* ODOBESCU, S. II 503.

PREDILÉCȚIE, *predilecții,* s. f. Dragoste deosebită pentru cineva sau ceva; preferință, înclinare. *Are o predilecție marcantă pentru păcăleli în versuri sau în proză.* MACEDONSKI, O. IV 142. *Ca poet, Coșbuc asemenea cîntă dragostea și chiar cu predilecție.* GHEREA, ST. CR. III 120. [Eminescu] *își făcuse studiile universitare în Berlin, ș-avea o deosebită predilecție pentru filozofii nemți.* VLAHUȚĂ, O. A. 239. ◇ Loc. adj. **De predilecție** = de preferat, predilect. *Dantul urmează a fi încă ocupațiunea de predilecție a tinerilor.* DEMETRESCU, O. 106. *Studiul istoriei, domnii mei, a fost în toate timpurile ocupația de predilecție a oamenilor gînditori.* KOGĂLNICEANU, S. A. 52.

PREDISPOZÍȚIE, *predispoziții,* s. f. Complex de particularități anatomo-fiziologice înnăscute, care educate pot da naștere unei aptitudini sau unui talent. ✦ Sensibilitate deosebită sau receptivitate față de anumite boli. *Predispoziție spre tuberculoză.*

PREDISPÚNE, *predispún,* vb. III. Tranz. A crea o anumită stare sufletească sau o anumită dispoziție, a dispune la ceva. *Toamna predispune pe unii oameni la melancolie.*

PREDISPÚNERE, *predispuneri,* s. f. (Învechit) Faptul de a fi predispus la ceva; predispoziție, înclinare. *Această libertate de alegere în elementele de cultură îl făcea să citească numai ceea ce se potrivea cu predispunerea sa sufletească atît de visătoare.* EMINESCU, N. 36.

PREDISPÚS, -Ă, *predispuși, -se,* adj. **1.** Care are înclinări înnăscute (spre ceva). *Zaharia Duhu era deșirat și uscat; Vartolomeu Diaconu, scund și predispus la forme rotunde.* C. PETRESCU, A. 305.

2. Receptiv pentru anumite boli.

PREDLOJÉNIE, *predlojenii,* s. f. (Rusism învechit) Propunere, teză, subiect.

PREDMÉT, *predmeturi,* s. n. (Mold., rusism învechit) Afacere, cauză, chestie. *M-ai îndatori mult dacă mi-ai comunica părerea d-tale în acest predmet.* ALECSANDRI, S. 81. ◇ Loc. prep. **În predmetul** (cuiva) = în privința..., în chestiunea..., relativ la... *Gata-i anaforaoa către vodă în predmetul sării?* ALECSANDRI, T. 1389.

PREDOMINÁ, *predómin,* vb. I. Intranz. A covîrși (prin număr, forță, valoare, autoritate); a se ridica deasupra altora, a stăpîni, a domina. *O voce puternică predomină, desigur, glasul lui Mihail.* SAHIA, N. 44. *Un neajuns are însă acest poem minunat; prea predomină în el nota tristeții, nota durerii e prea exclusivă.* GHEREA, ST. CR. III 348.

— Prez. ind. și: *predominez* (MACEDONSKI, O. IV 39).

PREDOMINÁNT, -Ă, *predominanți, -te,* adj. Care predomină. *Mai în toate acele cuvinte, consoanele sînt predominante asupra vocalelor.* MACEDONSKI, O. IV 38.

PREDOMINÁNȚĂ, *predominanțe,* s. f. Predominare. *Armonia imitativă... se datorește de asemenea nu numai repetițiunii continue a consoanei «s», ci și în mare parte predominanței ce monosilabilele posedă într-însul.* MACEDONSKI, O. IV 38.

PREDOMINÁRE, *predominări,* s. f. Faptul de a predomina.

PREDOMNÍ, *predomnesc,* vb. IV. Intranz. (Învechit) A predomina. *S-aratã-n galbenul ce scade Topindu-şi faţa în azur O minaretă cu arcade Ce predomneşte împrejur.* MACEDONSKI, O. I 55. *De la principiile care predomnesc la alcătuirea legilor atîrnă viaţa, puterea şi propăşirea naţiunilor.* KOGĂLNICEANU, S. A. 206. ◇ Tranz. (Neobişnuit) *Stăpîne... Dementa-l predomneşte!* MACEDONSKI, O. II 203.

PREDOMNITÓR, -OÁRE, *predomnitori, -oare,* adj. (Învechit) Care predomină; predominant. *Sub pulberi de aur Sub stele... Ce griji pot fi predomnitoare, Şi ce destin balaur?* MACEDONSKI, O. I 27. *Cunoştinţele dobîndite, neputîndu-se grupa împrejurul unei idei predomnitoare, se pierd cu mare înlesnire.* ODOBESCU, S. II 62.

PREDOSLOVÍE, *predoslovii,* s. f. (Învechit) Prefaţă, precuvîntare, introducere. *Predoslovie* [titlu]. C. PETRESCU, S. 5.

PREDUCEÁ, *preducele,* s. f. Unealtă cu un cap în formă de coroană cilindrică sau conică, cu marginea exterioară ascuţită, folosită pentru a perfora tablă, carton, piele etc., pentru a găuri şi a însemna urechea vitelor etc.; potricală. ✦ Gaură făcută în urechea vitelor, pentru a putea fi recunoscute.

PREDÚF s. n. v. **produf.**

PREEMINÉNT, -Ă, *preeminenţi, -te,* adj. (Rar) Care e mai presus de alţii; superior în merit, în rang etc.

PREEMINÉNŢĂ, *preeminenţe,* s. f. Superioritate prin rang sau prin demnitatea ocupată de cineva.

PREEMŢIÚNE, *preemţiuni,* s. f. (Jur.; de obicei în expr.) *Drept de preemţiune* = drept de preferinţă la o cumpărare.

PREEXISTÁ, *preexist,* vb. I. Intranz. (Rar) A exista înainte de..., a exista de mai înainte.

PREEXISTÉNT, -Ă, *preexistenţi, -te,* adj. (Rar) Care există de mai înainte, care preexistă.

PREEXISTÉNŢĂ s. f. Faptul de a exista înaintea altui fenomen (adesea determinîndu-l); existenţă anterioară. *Multe morminte din timpii barbari şi chiar din primii secoli ai creştinismului... ne-au dovedit, la deschiderea lor, preexistenţa acestui uz la popoarele de gintă teutonică.* ODOBESCU, S. II 198. ✦ (Fil.) Doctrină mistică din antichitatea greacă, profesată şi de unii filozofi burghezi, care susţine existenţa sufletului înainte de existenţa corpului nostru, cum şi reincarnarea sufletelor.

PREFABRICÁ, *prefábric,* vb. I. Tranz. A confecţiona în prealabil o piesă (sau un element de construcţie) pentru ca aceasta, pe şantier, să fie numai montată şi asamblată cu alte piese sau elemente.

PREFABRICÁRE, *prefabricări,* s. f. Acţiunea de a prefabrica.

PREFABRICÁT, *prefabricate,* s. n. Produs industrial care serveşte ca material pentru fabricarea unui produs industrial finit. V. semifabricat. ✦ Piesă sau element de construcţie confecţionat în fabrică sau în atelier, întrebuinţat la o construcţie şi care pe şantier numai se montează sau se asamblează cu alte piese sau elemente. *Folosirea pe scară largă a prefabricatelor.* ◇ (Adjectival) *Grinzi prefabricate.*

PREFÁCE, *prefác,* vb. III. **1.** Tranz. (Folosit şi absolut) A da unei fiinţe sau unui lucru o înfăţişare, o formă sau un conţinut nou; a transforma, a schimba, a preschimba. *Numai iată că iar îi iese spînul înainte, îmbrăcat altfel şi călare pe un cal frumos, şi, prefăcîndu-şi glasul, începe a căina pe fiul craiului.* CREANGĂ, P. 202. *Răvărsarea popoarelor nouă a prefăcut pămîntul.* RUSSO, O. 83. *O, an, prezis atîta, măreţ, reformator... prefă, răstoarnă şi îmbunătăţează.* ALEXANDRESCU, P. 77. (Cu pronunţare regională) *Trebuie mai întîi să ne prifacem numele; să le mai lungim. Tu, te-i chema de azi înainte Pungescovici şi eu Bondicescu.* ALECSANDRI, T. I 117. ◇ (Urmat de determinări introduse prin prep. «în» şi arătînd rezultatul schimbării) *Englezii se răzbunară prefăcînd satul în cenuşă printr-un bombardament în regulă.* BART, E. 321. *Hîrca aceasta de babă... prefăcuse atunci pe stăpînu-său, Făt-Frumos, în purcelul cel ogîrjit, răpciugos şi răpănos.* CREANGĂ, P. 101. *Anii prefac copilul nebunatic în omul cu mintea coaptă.* RUSSO, O. A. 68. ◇ (Rar, urmat de un adjectiv sau participiu) *O babă i-a zis Că Fira pe fată S-o prefacă moartă.* COŞBUC, P. II 151. ◇ Refl. *Fata împăratului se preface într-o păsărică şi zboară nevăzută printre cinci străji.* CREANGĂ, O. A. 259. *Şi cum îl sărută pe frunte, el se prefăcu într-o floare roşie-închisă ca vişina coaptă.* EMINESCU, N. 17. ◇ Refl. pas. *Mitreo, se apropie şi pentru necăjită ţara noastră eliberarea. Şi atunci democraţia va lua cîrma. Cîte se vor face şi preface toate trebuiesc apărate.* SADOVEANU, M. C. 125.

2. Tranz. A transforma un obiect de îmbrăcăminte, dîndu-i altă înfăţişare, altă croială. *Adusese o croitoreasă cu ziua, în casă, să-i prefacă o rochie neagră.* C. PETRESCU, C. V. 169.

3. Refl. A simula o acţiune cu scopul de a induce în eroare pe cineva. *Se prefăcea a nu înţelege că nu e dorit.* VORNIC, P. 197. *Împrejur satul dormea sau se prefăcea că doarme într-o linişte de mormînt.* REBREANU, R. II 106. *Apoi capra porneşte înainte plîngînd şi lupul după dînsa, prefăcîndu-se că plînge.* CREANGĂ, P. 31. ◇ (Urmat de un nume predicativ) *Pentru atîta lucru ai şovăit? — întrebă, prefăcîndu-se dezamăgit.* VORNIC, P. 130.

PREFÁCERE, *prefaceri,* s. f. Acţiunea de a (se) preface; schimbare (în bine), transformare, evoluţie. *Casa veche nu suferise prefaceri.* SADOVEANU, E. 122. *Şi-mi trecu în o singură clipă, pe dinaintea minţii, adînca prefacere şi nestatornicie a lucrurilor.* HOGAŞ, M. N. 69. *Îi vedea, moşule dragă, ce prefacere are să ia împărăţia.* CREANGĂ, P. 230.

PREFAŢÁ, *prefaţez,* vb. I. Tranz. (Rar) A scrie prefaţa unei cărţi.

PREFÁŢĂ, *prefeţe,* s. f. Cuvînt preliminar, parte introductivă la începutul unei cărţi, conţinînd indicii, lămuriri, aprecieri etc. în legătură cu opera; predoslovie. *Prefaţa celei întîi psaltire tipărite în limba romînească zice...* RUSSO, S. 55.

PREFĂCĂTÓR, -OÁRE, *prefăcători, -oare,* adj. (Rar) Care transformă, schimbă, înnoieşte. *Omule, du-te tot cu legi prefăcătoare, Mergi de supune la jugu-ţi orice este cu suflare.* CONACHI, P. 299.

PREFĂCĂTORÍE, *prefăcătorii,* s. f. Mod de a se înfăţişa, de a vorbi, de a lucra al cuiva, necorespunzător cu adevăratele sale gînduri, sentimente etc., cu scopul de a înşela buna-credinţă a altuia; simulare. V. ipocrizie. *Cugeta că, mai cu marghiolii, mai cu şoalda, mai cu prefăcătorii, să-nşele pe Făt-Frumos.* ISPIRESCU, L. 109. *Măcar o dată pe săptămînă trebuia s-o apuce migrena; nici nu-l tăia prin cap pe Stănilescu că-i prefăcătorie, de vreme ce el singur suferea adesea de nervi.* CONTEMPORANUL, VII 210.

PREFĂCĂTÚRĂ, *prefăcături,* s. f. **1.** (Învechit) Transformare, schimbare; evoluţie, dezvoltare. *Prefăcătura* [limbii] *adusă de ani şi de trebuinţă, măsurată pe noima aplecărilor şi năravurilor neamurilor, e nesimţită la uz şi la vedere.* RUSSO, O. 75.

2. Prefăcătorie. *Acolo cu prefăcături, cu marghiolii și cu viclenii îl făcu de spuse cum are atîta stare.* ISPIRESCU, L. 280. *Gîndeai că, orbit de frumuseță și nuri, N-ai cerceta nici mustra a tale prefăcături.* CONACHI, P. 221.

PREFĂCÚT, -Ă, *prefăcuți, -te,* adj. 1. Fățarnic, fals, viclean, ipocrit. *Lui Ion vorbele acestea i se păreau prefăcute.* REBREANU, I. 81. *Deodată îi apăru distinct figura șireată și prefăcută a unchiului său, pe care el de mic, fără să-și dea seamă pentru ce, nu-l putea suferi.* VLAHUȚĂ, O. A. 252. *Nici prietenii, nici babele — cîtu-s ele de-a dracului, de prefăcute și iscoditoare — tot nu l-au putut face să se însoare.* CREANGĂ, P. 142.

2. Falsificat, contrafăcut; (despre cărți de joc) măsluit. *Ce vin rău și prefăcut.* DELAVRANCEA, la TDRG. *Cărțile erau prefăcute?* BOLINTINEANU, O. 399.

PREFÉCT, *prefecți,* s. m. (În vechea organizare administrativă a țării) Șef administrativ al unui județ, reprezentînd puterea centrală a statului. *Ce este, oameni buni? Ce vreți? Ce s-a întîmplat? Eu sînt prefectul vostru.* DUMITRIU, N., 10. *Un călăreț și-a oprit calul înspumat lîngă trăsura prefectului.* GALAN, Z. R. 95. *Prefectul, făcîndu-și loc prin mulțime, dădu ordin șefului de post să descuie postul de jandarmi.* BUJOR, S. 157. ◇ *Prefect de poliție* (sau *al poliției*) = șef de poliție în orașele mari ale țării. *Într-o trăsură prefectul poliției... se agita, țanțoș, strălucitor.* REBREANU, R. I 195. ✦ (La romani) Conducător, cîrmuitor al unei prefecturi (3).

PREFECTORÍȚĂ, *prefectorițe,* s. f. (Rar) Soția unui prefect. *Prefectorița să rîză de mine?... Nu vreau, nu vreau, nu vreau!* ALECSANDRI, T. I 278.

PREFECTÚRĂ, *prefecturi,* s. f. (În trecut) 1. Localul în care prefectul și subalternii săi își exercitau funcția. *Trăsurile... așteptau noaptea întreagă, înșiruite în fața palatului prefecturii.* VORNIC, P. 14. *În noaptea aia ne-au arestat și pe urmă am fost dus la prefectură.* DEMETRIUS, C. 45.

2. Funcția de prefect și timpul cît cineva îndeplinea această funcție.

3. (La romani) Oraș sau municipiu, lipsit de dreptul de a-și alege magistrați și avînd în frunte un prefect.

PREFERÁ, *prefér,* vb. I. Tranz. A da întîietate sau precădere unui lucru, unei situații sau unei persoane în raport cu altceva sau altcineva; a alege ceva sau pe cineva înaintea altuia; a aprecia mai mult ceva sau pe cineva. *Preferă pe un străin... om sărac și prigonit, care trăia pentru o singură pasiune veche și ireductibilă: eliberarea patriei lui.* SADOVEANU, E. 239. *Să ne stabilim fie la Paris, fie la Berlin, pe care îl preferam din cauza preocupărilor mele în filozofie.* CĂMIL PETRESCU, U. N. 43. ◇ (Urmat de un infinitiv sau de o completivă construită cu conjunctivul) *Prefer să spun în proză ce gîndesc.* BENIUC, V. 29. *Decît să asist la asemenea barbarii, prefer să mă retrag, domnule prefect! zise Titu căutînd să-și ia o mutră cît mai demnă.* REBREANU, R. II 285. *Spre a scăpa de tirania guvernului și spre a se bucura de folosurile ce le dă scutirea dăjdiilor și protecția unui stăpîn puternic* [moșnenii] *preferară a se vinde ei cu moșiile lor cu un preț prea ușure.* BĂLCESCU, O. I 138. ◇ Loc. adj. și adv. **De preferat** = preferabil.

— Prez. ind. și: (învechit) *preferez* (KOGĂLNICEANU, S. 230). — Variantă: **preferí** (GHEREA, ST. CR. I 367, NEGRUZZI, S. I 335) vb. IV.

PREFERÁBIL, -Ă, *preferabili, -e,* adj. Care merită să fie preferat; de preferat, de ales; mai bun (decît altul sau decît altceva). *Aceste două din urmă sînt cele mai preferabile la mîncare.* ODOBESCU, S. III 27.

PREFERÁNS, *preferansuri,* s. n. Numele unui joc de cărți. *Rămîi la club și joci preferans.* C. PETRESCU, Î. II 137. *Avea trei prieteni cu care făcea de obicei partida de preferans.* GANE, N. III 164. *Ea asculta cu îngăduință povestele lor și juca cu dînșii preferansul.* NEGRUZZI, S. I 110.

— Variante: **preferánț** (ALECSANDRI, T. I 74) s. n., **preferánță,** *preferanțe* (CARAGIALE, O. I 112), s. f.

PREFERÁNȚ s. n. v. **preferans.**

PREFERÁNȚĂ s. f. v. **preferans.**

PREFERÁT, -Ă, *preferați, -te,* adj. Ales sau dorit înaintea altuia, apreciat ca mai bun; pentru care cineva are o preferință. *Plecînd de jos, din Dorna, cineva mi-a adus un mănunchi de narcișI... mi-am adus aminte că sînt florile dv. preferate.* GALACTION, O. I 334. ◇ (Substantivat) *Jules Verne e preferatul multora.* STANCU, U.R.S.S. 34. *Dintre toți copiii ea era preferata tantei Matilda.* C. PETRESCU, C. V. 97.

— Variantă: (învechit) **preferít, -ă** (ODOBESCU, S. III 49) adj.

PREFERÉNȚĂ s. f. v. **preferință.**

PREFERENȚIÁL, -Ă, *preferențiali, -e,* adj. Care se acordă cu preferință în favoarea cuiva, care se bazează pe preferințe; de favoare. *Regim preferențial. Tarif vamal preferențial.*

PREFERÍ vb. IV v. **prefera.**

PREFERÍNȚĂ, *preferințe,* s. f. Întîietate, precădere, predilecție în alegerea dintre mai mulți sau dintre mai multe. *Noi... ne găsim flatați de onoarea ce ne-ați făcut-o dînd preferință casei noastre!* ALECSANDRI, T. I 287. ◇ Loc. adv. **De** (sau **cu**) **preferință** = cu deosebire, mai ales. *Să poftești cînd ai vreme, de preferință între 5-7 p.m., ca să te pot cinsti cu un ceai.* CARAGIALE, O. VII 511. *Cît pentru colonia flotantă care locuiește mai în centrul orașului, ea se duce de preferință la teatruri.* ALECSANDRI, S. 16.

— Variantă: (învechit) **preferénță** (ODOBESCU, S. II 206, RUSSO, S. 151) s. f.

PREFERÍT, -Ă adj. v. **preferat.**

PREFEUDÁL, -Ă, *prefeudali, -e,* adj. Care este anterior feudalismului, existent înainte de feudalism. *Așezări prefeudale.*

PREFIGURÁ, *prefigurez,* vb. I. Tranz. (Rar) A prezenta în linii mari; a schița ceva înainte de executarea propriu-zisă a obiectului.

PREFIRÁ, *prefir,* vb. I. 1. Tranz. A lăsa să treacă printre degete, a trece prin mînă; p. ext. a lua în cercetare rînd pe rînd. *Nevăstuica a mai prefirat încă o dată cărțile poștale ilustrate printre degete.* C. PETRESCU, A. 343. ✦ (Cu privire la foile unei cărți) A întoarce una după alta; a răsfoi. [Ursul] *prefira foaie cu foaie și mormăia fleici cătînd.* PANN, P. V. II 13. ✦ Refl. A se desfășura, a se perinda prin fața ochilor, prin minte etc. *În cîteva momente se prefira pe dinaintea cochetei toate boarfele și falsele diamante ale ingeniosului bogasier.* FILIMON, C. 109.

2. Refl. (Despre apă, despre lumină etc.) A se infiltra încetul cu încetul, a se strecura, a-și face loc. *Într-un răstimp s-a prefirat prin cununile copacilor lucirea pătrarului de lună, și calea s-a luminat ușor.* SADOVEANU, N. P. 126. *Trecură printr-o dumbravă cu luminișuri, în care se prefira blînd soarele toamnei.* C. PETRESCU, Î. II 96. *Șezu jos lîngă o fîntînă a cărei apă, prefirîndu-se prin iarba deasă, se scurge într-un iaz limpede.* ODOBESCU, S. III 281. ◇ Fig. *Urîtul... mereu și necurmat în inima copilei se prefira și pe fiece zi mai adînc o pătrundea.* ODOBESCU, S. III 204. ✦ (Despre oameni, rar) A se furișa. *Se prefiră neobservat printre trecători.* C. PETRESCU, C. V. 344.

3. Refl. A se răsfira, a se răspîndi, a se împrăștia, a se difuza. *Chiotul ei bărbătesc s-a prefirat apoi pe dealuri și s-a topit.* POPA, V. 11. ◇ Tranz. *Lumina o lună plină, care-și prefira lucirile prin ceața Dunării.* SADOVEANU, P. M. 82.

PREFIRÁT, -Ă, *prefirați, -te,* adj. (Rar) Răsfirat, împrăștiat, răspîndit. *Mucegăitul smîrc al văii cu poezie se vestmîntă, Pe prefiratele lui ape plutește albul nenufar.* MACEDONSKI, O. I 63. *Casele albe... răsar ici-colo, prefirate pe tăpșanele cuprinse de livezi.* VLAHUȚĂ, R. P. 69.

PREFÍX, *prefixe,* s. n. Particulă (formată dintr-un sunet sau dintr-un grup de sunete) care pusă înaintea unui cuvînt formează cu acesta alt cuvînt, cu înțeles deosebit. *În cuvîntul «nemuncit», ne- este un prefix.* ▭ *Antonimele formate cu prefix de la cuvîntul luat ca punct de plecare pot evolua diferit față de acesta.* GRAUR, F. L. 130.

PREFIXÁ, *prefixez,* vb. I. Tranz. A adăuga un prefix unui cuvînt.

PREFLORÁȚIE, *preflorații,* s. f. (Bot.) Modul de așezare a părților componente ale unei flori, mai ales a caliciului și a corolei, în mugurul floral.

PREFLORÍRE, *prefloriri,* s. f. (Rar) Preflorație.

PREFÓNT, *prefonturi,* s. n. (Regional, învechit) Pîine cazonă. *Rău maică m-ai blăstămat, Să umblu din sat în sat Și să mînc prefont uscat.* HODOȘ, P. P. 210. — Variantă: **prifónt** (BIBICESCU, P. P. 137, ȘEZ. I 76) s. n.

PREFORMÁȚIE, *preformații,* s. f. (Rar) Conformație moștenită, formație primitivă.

PREGĂTÍ, *pregătesc,* vb. IV. Tranz. **1.** A aranja (din timp ceva), a face pregătiri în vederea unei acțiuni; a face (ca ceva) să fie gata; a prepara. *Să pregătești cu Mitrea sania, îi zise Vitoria.* SADOVEANU, B. 65. *Feciorul cel mijlociu, pregătindu-și cele trebuitoare... își ie ziua bună de la frați și a doua zi pornește și el.* CREANGĂ, P. 187. *Fiecare ceată de luptă pregătită c-un tun... purtat pe roți ușoare.* ALECSANDRI, P. A. 144. ◇ (Subiectul e un abstract) *Veacul este pe sfîrșite, — la o mie nouă sute În curînd o să ajungem, — nopți de fulgere țesute Prevestesc o eră nouă; faptul zilei se ivește, Și el multe și mari fapte tinerimii pregătește.* BELDICEANU, P. 125. *Două rele mari... îi pregăteau căderea: robia și proprietatea cea mare.* BĂLCESCU, O. II 11. ◇ Expr. **A pregăti terenul** = a crea condiții prielnice pentru... ◇ Refl. *Ei se pregăteau să treacă pădurea.* ISPIRESCU, L. 4. *Pentru drumul cel de mîne De cu azi te pregătește.* EMINESCU, O. I 102. *M-oi pregăti cu toate cîte trebuie pentru nuntă.* ȘEZ. II 111. ◇ Fig. *Noiembrie. Țipă-un pescăruș stingher Și șerpii dorm sub salcia cojită. Se pregătește balta iar de ger.* DRAGOMIR, P. 28. ◇ Refl. pas. *Auzind noi ce ni se pregătește, ghiontitu-ne-am unul pe altul, chicotind înădușit.* CREANGĂ, A. 128. *Asaltul cel mare se pregătește!... La ziduri cu toții, la ziduri!* ALECSANDRI, T. II 27. ◇ Absol. *Face degrabă leșie, pregătește de scăldătoare.* CREANGĂ, P. 76. ✦ Refl. A fi pe punctul de a..., a fi gata să... *Un țap sprinten s-a oprit... Se pregătește să se arunce într-o copcă.* SADOVEANU, O. VII 333. *Vartolomeu Diaconu se pregătea să închidă ușa la loc, luptînd cu viscolul, cînd i s-a părut că mișcă o umbră în întunerec.* C. PETRESCU, A. 278.

2. (Cu privire la oameni) A instrui, a învăța, a forma. *Prin grija partidului și guvernului au fost create noi tipuri de școli menite să pregătească cadrele necesare tuturor ramurilor de activitate economică și culturală din țara noastră.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2858. ✦ (Cu privire la lecții, la materii de examen etc.) A studia, a-și însuși. *Eram vecini și ne vedeam în toate zilele; pregăteam lecțiile noastre împreună.* GHICA, S. 658. ✦ (Cu privire la elevi) A da lecții, a medita, a prepara.

3. A preveni pe cineva cu privire la o întîmplare, la un eveniment (de obicei neplăcut), a informa treptat, a anunța pe ocolite. *Era în sfîrșit pregătită să înțeleagă de ce face semne de mînie și ură omul în straie de șiac de pe drum.* C. PETRESCU, R. DR. 355. *Deși era pregătit la o asăminea întîmplare, însă puțin au lipsit de frică să-și piardă toate simțirile.* DRĂGHICI, R. 166.

4. (Cu privire la mîncări) A prepara, a găti. *Ieși murmurînd ceva despre mîncarea pe care trebuia să i-o pregătească.* DUMITRIU, N. 261. *Voi lucrați, că eu mă duc să pregătesc ceva de-a mîncării.* CREANGĂ, P. 9. *Tu-mi pregătește ceva de hrană Și mă așteaptă cu alivenci.* ALECSANDRI, T. I 264.

PREGĂTÍRE, *pregătiri,* s. f. Acțiunea de a (se) pregăti și rezultatul ei.

1. Aranjare din timp; punere la punct, preparare; (la pl.) preparative. *Fetele făcuseră pregătiri uriașe... trei feluri de prăjituri, apoi cozonaci.* REBREANU, I. 95. *Puse de se făcu pregătirile de nuntă.* ISPIRESCU, L. 80. *Am gătit caiete, condeie... Aceste pregătiri m-au ocupat pînă sara.* NEGRUZZI, S. I 7.

2. Instruire, însușire de cunoștințe. *Pregătirea politică și teoretică a cadrelor și a tuturor membrilor de partid este o sarcină de căpetenie a partidului nostru.* GHEORGHIU-DEJ, ART. CUV. 425. *Pregătirile de bacalaureat începură.* VLAHUȚĂ, O. A. 118.

PREGĂTÍT, -Ă, *pregătiți, -te,* adj. **1.** Aranjat, făcut din vreme; preparat, gata pentru... *Fată-mare logodită Și cu zestre pregătită.* TEODORESCU, P. P. 205.

2. (Despre oameni) Instruit, format. *D-ta ești atît de bine pregătit!* GALACTION, O. I 58. *Am isprăvit de citit volumul al doilea din «Studii critice» al lui Gherea... Iată un om bine pregătit, bine înarmat pentru campania pe care o începe.* VLAHUȚĂ, O. A. 228.

3. (Despre mîncări) Gătit. ✦ (Despre mese) Aranjat, pus, servit. *În casă, mai vorbiră cîte ceva neînsemnat și apoi se așezară la masa care-i aștepta pregătită.* MIHALE, O. 502.

PREGĂTITÓR, -OÁRE, *pregătitori, -oare,* adj. **1.** Care pregătește, aranjează ceva. *Măsuri pregătitoare. Lucrări pregătitoare.*

2. Care servește pentru pregătire (2); preparator. *Curs pregătitor. Școală pregătitoare.*

PRÉGET, *pregete,* s. n. Încetare, întrerupere (a unei activități); răgaz, tihnă, odihnă. *Zburdările tinerețelor copilărești de nebunie... n-au stare nici preget.* PISCUPESCU, O. 149. ◇ Loc. adj. și adv. **Fără (de) preget** = a) fără încetare, fără răgaz; neîntrerupt, neîncetat. *Toate viețuitoarele se luptă aprig, se luptă fără preget, ca să-și cîștige un loc mai prielnic la masa vieții.* BRĂTESCU-VOINEȘTI, Î. 10. *Eu n-am cunoscut decît munca fără preget de zi și de noapte.* ANGHEL-IOSIF, C. L. 211. *Și-a pus în gînd să urmărească fără preget publicarea Bibliotecei poporului romîn.* ODOBESCU, S. III 263; b) neîntîrziat, numaidecît, imediat, degrabă, repede. *Era prins într-o capcană, era la mare primejdie... trebuia să se gîndească fără preget la scăpare.* SADOVEANU, O. VII 96. *Străbătînd într-o suflare, țara lungă, mare, lată... Și de-acolo, fără preget, pînă-n celălalt tărîm.* EFTIMIU, Î. 36. *Oh! m-am înșelat amarnic! Dar îmi voi plăti greșeala. Fără preget.* DAVILA, V. V. 148.

PREGETÁ, *préget,* vb. I. (Întrebuințat mai ales negativ) **1.** Intranz. A sta pe gînduri (înainte de a face ceva), a șovăi; a ezita, a se codi; p. ext. a întîrzia, a zăbovi. *Am pregetat cîteva zile, dar astăzi m-am hotărît să raportez.* SADOVEANU, M. C. 35. *După mijloacele mele, nu voi pregeta să dau concursul meu pentru propășirea bunei și folositoarei instituțiuni de cultură.* CARAGIALE, O. VII 363.

2. Intranz. A-i fi lene să facă ceva, a se da lenei; a se lenevi. *În vruna din multele țesătorii... Zoresc așijderi, fără să pregete, Tovarășii harnici cu o mie de degete!* DEȘLIU, G. 47. *Mi-a plăcut munca, n-am pregetat niciodată.* PREDA, Î. 166. ✧ A sta inactiv, a-și da răgaz; a se liniști. [Mihai] *se aprinse de această idee a regenerației naționale și, cu puternica lui voință, hotărî a nu pregeta până la moarte întru îndeplinirea ei.* BĂLCESCU, O. II 177.

3. Tranz. (Învechit și popular) A cruța, a menaja, a precupeți. *Să nu vă pregetați osteneala de a veni și d-voastră poimîne la casa dumnealor la a d-sale căsătorie.* SEVASTOS, N. 84. *Turcii prețuiră importanța acestei cetăți și nu pregetară nici o jertfă spre a o dobîndi.* BĂLCESCU, O. I 129.

PREGETÁRE, *pregetări,* s. f. Faptul de a pregeta; șovăire, zăbovire, preget.

PREGETĂTÚRĂ, *pregetături,* s. f. (Rar, popular) Pregetare. *Dulcea învățătură fără de pregetătură.* ȘEZ. VIII 48.

PREGNÁNT, -Ă, *pregnanți, -te,* adj. Care iese în relief; vizibil, clar, expresiv.

PREGNÁNȚĂ, *pregnanțe,* s. f. Însușirea de a fi pregnant; caracter expresiv, relief.

PREGUSTÁ, *pregúst,* vb. I. (Rar) **1.** Tranz. A gusta puțin din ceva. *Tu ce-avei a mă-ndemna Și din pom a pregusta!* ȘEZ. XVIII 28.

2. Refl. A se înfrupta, a se dedulci. *Să unge și să pregustă omul cu dulceața mierii.* PISCUPESCU, O. 173.

PREIMPERIALÍST, -Ă, *preimperialiști, -ste,* adj. Care este imediat anterior fazei imperialismului.

PREISTÓRIC, -Ă, *preistorici, -e,* adj. Referitor la preistorie, din timpul preistoriei. *Cimitirul de animale preistorice din care s-au format zăcămintele petrolifere din Valea Prahovei.* BOGZA, V. J. 36. *Un idol ciudat, care pentru sălbaticii preistorici era un chip sfînt, pentru noi e lucru «de petrecere».* GHEREA, ST. CR. I 98. ✧ Fig. (Glumeț) Foarte vechi; învechit, perimat, de modă veche. *Acum vezi și dumneata... ce idei preistorice are!* C. PETRESCU, Î. II 248. *De cîte ori o ceapă, un cățel de usturoi și o coajă preistorică de pîne nu ți-ar înlesni nălucirea de o clipă a unui ospăț.* HOGAȘ, M. N. 97.

PREISTÓRIE s. f. Istoria societății primitive dinaintea epocii din care avem documente scrise. *Fiecare din ele* [din sate] *avea un nume și o lungă poveste în urmă, urcînd uneori pînă la daci, iar alteori pînă în preistorie.* BOGZA, C. O. 410. *Patria sa, scufundată încă în beznele preistoriei.* C. PETRESCU, A. R. 19.

PREÎNCĂLZÍRE, *preîncălziri,* s. f. Încălzire prealabilă a unui material, a unui combustibil etc. efectuată în scopul ameliorării unui proces termic, a unui proces de prelucrare sau în scop de recuperare a căldurii etc. *Preîncălzirea oțelului.*

PREÎNCĂLZITÓR, *preîncălzitoare,* s. n. Instalație pentru preîncălzirea unui material.

PREÎNNOÍ, *preînnoiesc,* vb. IV. (Învechit) **1.** Tranz. (Cu privire la clădiri, mai ales la monumente vechi) A restaura, a renova. (Atestat în forma *prenoi*) *Sint palatele și mănăstirea lui Matei Basarab, mai apoi prenoite de Constantin-vodă Brîncoveanu.* ODOBESCU, S. II 425. *Cetatea... frumoasă și vrednică de vedere, prenoită din zilele lui Carol al VI-lea.* GOLESCU, Î. 29.

2. Refl. (Despre sunete) A se reînnoi, a se repeta. *Le veni la auz o ușoară cîrîitură ascuțită, care se preînnoia des și mereu.* ODOBESCU-SLAVICI, la TDRG.

— Variantă: **prenoí** vb. IV.

PREÎNNOÍRE, *preînnoiri,* s. f. (Învechit) Acțiunea de a (se) preînnoi; refacere, restaurare, renovare. *Din așa multe bogății... mai nici o părticică nu este întrebuințată la întreținerea și preînnoirea acelor așezăminte.* ODOBESCU, S. II 40.

PREÎNTÎMPINÁ, *preîntîmpin,* vb. I. Tranz. A lua măsuri de precauție pentru a înlătura ceva care ar putea să se întîmple (mai ales ceva rău); a preveni. *Ca să preîntîmpinăm catastrofele, cată să grăbim și pe acest pămînt al nostru românesc opera democrației adevărate.* SADOVEANU, E. 268. *Poporul ridicase trei rînduri de baricade, ca să preîntîmpine vreo răbufnire a dușmanilor revoluției.* CAMIL PETRESCU, O. II 475. *Matei I Basarab, urcîndu-se pe tron, se sili a preîntîmpina relele ce se așteptă a izvorî din acea demoralizație a ostașilor.* BĂLCESCU, O. I 19.

PREÎNTÎMPINÁRE, *preîntîmpinări,* s. f. Acțiunea de a preîntîmpina; prevenire. *Acțiunea de preîntîmpinare a unui nou război.*

PRÉJMĂ s. f. v. **preajmă.**

PRÉJMET, *prejmete,* s. n. (Învechit, rar) Împrejurime; preajmă. *Se suci, se învîrti, dete tîrcoale prejmetelor.* ISPIRESCU, L. 370.

PREJÓS adv. (Numai în locuțiuni) **Mai prejos** (adesea urmat de un complement al comparației construit cu «de», «ca» sau «decît») = **a)** în inferioritate (față de cineva sau ceva), întrecut (de cineva), inferior (cuiva). *Ce, tu ești mai prejos ca altul, care n-are nici studii, nici pregătire?* DEMETRIUS, C. 55. *Nu se lăsau nici ei mai prejos.* ISPIRESCU, L. 111. *Orice iubire alta, aici, la muritori, Afară de iubirea a toatei omenire, Pe lîngă cea a țării se află mai prejos.* BOLINTINEANU, O. 202; **b)** mai puțin, mai slab, mai prost (decît...), inferior (față de...). *Conferința a fost mai prejos de așteptările noastre.*

PREJUDECÁ, *prejúdec,* vb. I. Tranz. (Învechit) A face o apreciere asupra unui lucru înainte de a-l fi examinat, a hotărî (ceva) prematur; a avea idei preconcepute (despre cineva sau despre ceva). *Fără a prejudeca cestiunea dacă onorabilul cetățean Buzunărescu este sau nu un spărgător de bolte, noi întrebăm... cu ce drept se arestează cetățenii.* ALECSANDRI, T. 1652. ✧ Absol. *Să nu prejudecăm și să vedem ce a făcut.* GHEREA, ST. CR. II 264.

PREJUDECÁTĂ, *prejudecăți,* s. f. Părere greșită pe care cineva și-o face dinainte asupra unui lucru, sau pe care o adoptă cu ușurință, fără o cunoaștere temeinică a obiectului, a problemei; opinie, idee preconcepută. *Lumea trecutului de prejudecăți și nedrepte rînduiri sociale a ajuns la finele evoluției ei fatale ca toate alcătuirile omenești.* SADOVEANU, E. 18. *Ceva din asprimea și din prejudecățile lui Tertulian... a rămas în sufletul și în obiceiurile mele.* GALACTION, O. I 333. *Îndoieli, prejudecată, să mai am nu s-ar putea.* MACEDONSKI, O. I 271.

PREJUDÉȚ, *prejudețe,* s. n. (Învechit) Prejudecată. *Mult am luptat noi tinerii de pe atunci cu prejudețele și cu obiceiurile cele rele... și multe idei moderne am înplîntat în spirite.* GHICA, S. 251.

PREJUDICIÁ, *prejudiciez,* vb. I. Tranz. A cauza prejudicii, a pricinui pagube, a păgubi, a dăuna; p. ext. a știrbi, a vătăma onoarea, prestigiul, reputația (cuiva).

PREJUDICIÁBIL, -Ă, *prejudiciabili, -e,* adj. Care poate aduce prejudicii; păgubitor, vătămător. (Atestat în forma învechită *prejudițiabil*) *A lor nesocotită frică este cu mult mai prejudițiabilă țării.* ODOBESCU, S. III 485.

— Variantă: **prejudițiábil, -ă** adj.

PREJUDÍCIU, *prejudicii*, s. n. **1.** Pagubă, daună, detriment; p. ext. ştirbire, vătămare a onoarei, a reputaţiei, a prestigiului (cuiva).

2. (Învechit) Prejudecată. (Atestat în forma învechită *prejudiţiu*) *Munţii şi dealurile, crîngul, văile şi izvoarele n-au prejudiţii.* BASSARABESCU, S. N. 168. *Fiind om de duh, despreţuia aste prejudiţii fumuroase şi ridicule.* NEGRUZZI, S. I 72.

— Pronunţat: *-ciu.* — Variantă: **prejudiţiu** s. n.

PREJUDIŢIÁBIL, -Ă adj. v. **prejudiciabil.**[5]

PREJUDÎŢIU s. n. v. **prejudiciu.**

PREJÚR adv. v. **împrejur.**

PRELÁRG s. n. (Livresc; numai în loc. prep.) **În prelargul...** = pe întinsul, în cuprinsul, în largul... *Trecui... poarta tainică ce despărţea lumea cunoscută de mine de cea necunoscută şi mă văzui în prelargul cîmpiei.* GANE, N. III 54. [Movilele] *stau semănate în prelargul cîmpiei, ca sentinele mute şi gîrbovite subt ale lor bătrîneţi.* ODOBESCU, S. III 16.

PRELÁT, *prelaţi*, s. m. Înalt demnitar bisericesc (patriarh, mitropolit, episcop etc.); titlu purtat de unii clerici superiori în serviciul Vaticanului. *Nu mă pot călugări înalt prea sfinte, a răspuns viitorul prelat.* ARGHEZI, P. T. 6. *Adunase în biblioteca sa cea mai mare parte din scrierile acestui mare prelat.* NEGRUZZI, S. II 153.

PRELÁTĂ, *prelate*, s. f. Ţesătură groasă şi deasă de in, de bumbac etc., impregnată cu o soluţie care o face impermeabilă şi cu care se acoperă căruţele, camioanele, batozele. *Stă maşina la odihnă... Cu prelată învălită.* DEŞLIU, M. 48. *Două tractoare... zăceau alături sub o prelată unsuroasă.* GALAN, B. I 52.

PRELECŢIÚNE, *prelecţiuni*, s. f. (Învechit) Conferinţă publică; prelegere; (prin restricţie) lecţie de deschidere (a unui curs universitar).

PRELÉGERE, *prelegeri*, s. f. Curs, lecţie (în şcolile superioare); conferinţă publică (adesea de popularizare). *Ascultase cu admiraţie prelegerea de astronomie a dascălului.* C. PETRESCU, Î. I 19. *În prelegeri populare idealele le apăr.* EMINESCU, N. 43. ✧ Fig. *Am început să-i ţiu Adelei o prelegere de astronomie sentimentală.* IBRĂILEANU, A. 90.

PRELIMINÁR[1], *preliminare* şi *preliminarii*, s. n. (Azi numai la pl.) Acţiune premergătoare, introducere la ceva; preparative. [Cocoşul sălbatic] *se cufundă în deliciul înşelător al preliminariilor dragostei.* SADOVEANU, V. P. 45. *Toată redacţiunea romînă şi mai ales a hrisovului ce servă de preliminar legilor.* ODOBESCU, S. I 273. ✦ Partea introductivă generală (a unui tratat internaţional, a unei convenţii); preambul. *Îţi voi însemna aci preliminarul şi concluzia.* GHICA, A. 300.

— Variantă: (învechit) **prelimináră,** *preliminări* (BOLINTINEANU, O. 253, GHICA, A. 148), s. f.

PRELIMINÁR[2], **-Ă,** *preliminari, -e*, adj. Care precede o acţiune, un fapt; premergător, introductiv; p. ext. prealabil. V. pregătitor. *Noţiuni preliminare.* ▭ *Ancheta lingvistică a fost precedată şi de această dată de o anchetă preliminară.* L. ROM. 1953, nr. 3, 78.

PRELIMINÁRĂ s. f. v. **preliminar**[1].

PRELÍNGE, *prelíng*, vb. III. Refl. (Obişnuit la pers. 3; despre lichide) A se scurge încet, a curge domol. *Copila se veseli şi i se prelingeau lacrimile pe obraji.* SADOVEANU, M. C. 81. *Rănitul deschise ochii şi din gură i se prelinse un fir subţire de sînge.* SAHIA, N. 35. *O picătură de apă din izvorul rece, care se prelinge, argintiu, în ciuda arşiţei.* GÎRLEANU, L. 20. ✧ Tranz. *Piriul... a mai prelins un timp o ată încropită şi împuţinată de apă pe prunduri.* C. PETRESCU, R. DR. 151. *Ochii ei lacrimi lungi către tîmplele slabe-au prelins.* LESNEA, I. 37. ✦ Fig. A se strecura, a pătrunde. [Fumul] *se destrăma suflat de vînt, cădea îndărăt, se prelingea pe lîngă ferestre.* C. PETRESCU, A. 490. *Gerul de afară se prelingea mereu şi Ilinca îl simţea bine cum tot vine din nesecatul izvor de afară.* AGÎRBICEANU, S. P. 41. *Din Helada rătăcit-a mitul vechilor eroi Şi p-o cale-ndreptăţită s-a prelins pînă la noi.* COŞBUC, P. II 140. ✦ Fig. (Despre fiinţe) A merge încet ferindu-se; a se strecura, a se furişa. *Mai merse o bucată de drum şi zări cum se prelinge pe pămînt, ca un căţel cu coada prea stufoasă, o vulpe mică şi galbenă,* DUMITRIU, N. 14. *Îşi lăsase umbrela, galoşii şi pardesiul de ploaie... pe divanul de la uşă, ca să se prelingă acum pe lîngă pereţi, ferindu-se de şuroiala de pe acoperişuri.* C. PETRESCU, Î. II 129.

PRELÍNS, -Ă, *prelinşi, -se*; adj. **1.** (Despre lichide) Care s-a scurs încet. ✧ Fig. (Adverbial) *Un nor de păcură astupă cerul. Nici nu l-au văzut cînd s-a apropiat prelins, nesimţit, pe la spate, dinspre munţi.* C. PETRESCU, R. DR. 57.

2. (Popular; despre păr şi pene, adesea în corelaţie cu lins) Scurt şi lipit pe corp, fără ondulaţii; neted, lucitor. *De-aş mînca carne de purcel lins-prelins, m-aş însănătoşa.* SBIERA, P. 26. *Calul se şi scutură de trei ori şi îndată rămîne cu părul lins-prelins.* CREANGĂ, P. 195. *Porumbul este o pasăre... cu aripi prelinse.* ODOBESCU-SLAVICI, la TDRG.

PRELÍPCĂ, *prelipci*, s. f. (Mold.) Şopron ori odăiţă lipită de o casă; polată, celar. *Ziceau că după ce-or acoperi maşinile, cărămizile, or face o prelipcă şi pentru oameni.* GALAN, Z. R. 375.

PRELUÁ, *preiáu*, vb. I. Tranz. A lua în primire; a lua asupră-şi. *Preluă comanda companiei.* CAMILAR, N. II 445.

PRELUÁRE s. f. Acţiunea de a prelua; luare (în primire, pentru sine).

PRELÚCĂ, *preluci*, s. f. (Regional) **1.** Poiană mică într-o pădure, între munţi sau între dealuri, pe valea unei ape etc. *La grădina cu doi nuci, Strigă George din preluci.* ŞEZ. XXIII 5. (Şi în forma de pl. *preluce*) *Da'ce mîncare-s prelucele tale, bre? — Ia, nişte poiene-ntre dealuri, mai jos de Durău.* HOGAŞ, M. N. 204.

2. (Rar) Spărtură, despicătură (în nori, în gheaţă).

— Pl. şi: (învechit) *preluce.*

PRELUCRÁ, *prelucrez*, vb. I. Tranz. **1.** A modifica forma, dimensiunile, constituţia, starea sau aspectul unui material, pentru a obţine alte materiale, produse fabricate etc. *A prelucra materia primă în fabricate. A prelucra pielea.* ▭ *Eu caut petrol, dumneata îl prelucrezi, dincolo de noi alţii îl joacă la bursă.* C. PETRESCU, A. 418. *Templul nalt ce e din piatră cu-ngrijire prelucrată.* MACEDONSKI, O. I 103. ✦ (Cu privire la opere literare, ştiinţifice etc.) A da o formă nouă, a schimba dezvoltînd şi perfecţionînd conţinutul; a reface. *Noi toţi cîţi am auzit atunci citirea «Cîntării Rominiei»... credeam că scrierea, aşa cum ne-o citise* [N. Bălcescu] *fusese prelucrată de pana şi de imaginaţiunea sa.* GHICA, S. A. 145. *M-am decis a-l prelucra* [manuscrisul] *pentru Convorbiri.* ALECSANDRI, S. 139. *Multe* [poezii] *am schimbat, multe am adaos, iar mai multe am scos şi pot zice că din nou le-am prelucrat.* NEGRUZZI, S. II 169. ✧ Intranz. *Traducînd, prelucrînd, uneori localizînd, reprezentaţiile începură.* NEGRUZZI, S. I 343.

2. A explica, a analiza conţinutul unei opere, al unei rezoluţii, al unui articol din presă etc., pentru ca ascultătorii să înţeleagă just şi să tragă concluzii practice. ✦ (Cu privire la persoane) A lămuri cuiva o problemă, a căuta să convingi pe cineva (să facă ceva).

PRELUCRÁRE, *prelucrări,* s. f. Acțiunea de a p r e l u c r a și rezultatul ei.

1. Operație de modificare a formei, dimensiunilor, constituției, stării sau aspectului unui material pentru a obține alte materii prime, alte materiale, produse fabricate etc. *Industria prelucrării lemnului.* ▭ *Se îndeletniceau cu cărăușia și cu prelucrarea linii din care țeseau șiac și sumane.* SADOVEANU, E. 92. ✦ Adaptare, aranjare nouă, transformare. *Cîntece populare în prelucrări corale.*

2. Explicare, interpretare (într-o ședință) a unei probleme, a unei rezoluții, a unui articol de ziar etc. *Prelucrarea unei hotăriri.*

3. Studiere și sistematizare a unui material documentar, pentru a trage anumite concluzii. *Prelucrarea materialului obținut într-o anchetă.*

PRELUCRÁT, -Ă, *prelucrați, -te,* adj. (Despre materiale) Supus operației de prelucrare. *Metale prelucrate. Cauciuc prelucrat.* ✦ (Despre piatră) Cioplit, șlefuit.

PRELUCRĂTÓR, -OÁRE, *prelucrători, -oare,* adj. Care se referă la prelucrare. *Industrie prelucrătoare.*

PRELUDÁ, *preludez,* vb. I. I n t r a n z. (Și în forma *prelude,* mai ales la pers. 3, azi rar) **1.** (Despre cîntăreți sau instrumentiști) A-și încerca vocea sau instrumentul, înainte de a cînta sau de a executa o bucată muzicală. *Tonin acordă mandolina Și, inspirat de vechiul Palestrina, Prelude-ncet, apoi cu glas sonor, Prin vers duios el spune al său dor.* ALECSANDRI, P. III 265. ✦ (Despre cîntăreți, orchestre; f i g. despre păsări) A începe să cînte, să schițeze o melodie. *Cîntăreața-ncet prelude. Vîntul tace, frunza deasă stă în aer neclintită... E privighetoarea dulce.* ALECSANDRI, P. III 56. *Subt degetele tale, în sunete-argintoase Clavirul cînd răsună, cînd dulce preludezi, Deștepți în al meu suflet acorduri fioroase.* ALEXANDRESCU, M. 127.

2. F i g. (Rar) A face o acțiune introductivă, premergătoare. *Camerile constituante preludează la rezolvarea unei cestiuni.* ODOBESCU, S. III 471.

— Variantă: **prelúde,** *prelúd,* vb. III.

PRELUDÁRE, *preludări,* s. f. (Învechit) Acțiunea de a p r e l u d a; început, debut. *Socotim ca o datorie a rechema din uitarea publicului memoria tînguioasă și preludările harmonioase ale acestui june poet.* ODOBESCU, S. I 239.

PRELÚDE vb. III v. **preluda.**

PRELÚDIU, *preludii,* s. n. **1.** (Muz.) Partea introductivă a unor bucăți muzicale. *Preludiul la actul al III-lea al operei «Lohengrin» de Wagner.* ✧ F i g. *Și tumultuoși* [copacii] *pornesc să cînte preludiul unei uverturi.* ANGHEL-IOSIF, C. M. II 37.

2. Specie de compoziție muzicală, care precedă o fugă (**2**). *Preludiu de Bach. Preludii de Chopin.* ✦ Piesă instrumentală independentă, scrisă în formă liberă.

3. F i g. Operație pregătitoare, introductivă; ceea ce anunță, precedă sau prepară o acțiune sau un eveniment. *Va rîde, ori îl va dojeni, fiindcă amestecă episoade de măscărici, pîngărind cu giumbușuri preludiul severelor răfuieli.* C. PETRESCU, A. R. 46.

PRELÚNG, -Ă, *prelungi, -e,* adj. **1.** Lunguieț, lung, alungit. *Capul era tineresc, cu ochii mari, negri, îngropați sub sprîncenele arcuite, prelungi și sub fruntea pătrată și netedă.* DUMITRIU, N. 257. *E prelungă la chip, codalbă, cu ochii viorii.* DELAVRANCEA, S. 42. *Dușu... cu fața cam prelungă și cu ochii căprui, rămase nemișcat.* SLAVICI, O. I 314. *Acu spune-mi, frățioare, Nu văzuși o fată mare, Una prelungă-n obraji Și la mers măruntă-n pași?* ȘEZ. VII 22. ✦ (Despre mîini) Subțire și cu degete lungi. *Păreau într-adevăr mult mai vîrstnici... cu ochii lor uzați, cu mîinile lor prelungi și uscate.* C. PETRESCU, C. V. 11. ✦ (Despre corpul unor animale) Lung și subțire. *Nevăstuicile cu trup prelung și mlădios... ba chiar șerpii, gușterii și șopîrlele, toate i se arătau lui în cale.* ODOBESCU, S. III 185.

2. Care ține mult, care durează; prelungit. *Urmă un răstimp de tăcere. Apoi, prin văzduhul neguros veni chemarea prelungă, jalnică a unui corn.* SADOVEANU, O. I 452. *Din patul alb și imobil... răspunse o exclamație prelungă, dureroasă.* GALACTION, O. I 201. *Și gemet înfioară firea Prelung și greu ca o furtună.* GOGA, P. 25. ✧ L o c. a d v. (Rar) **În prelung** = prelungit, îndelung. *O flacără roșcată, un tro snet, la care răspunde în prelung deal după deal.* CARAGIALE, O. I 320. ✧ (Substantivat, în l o c. p r e p.) **În prelungul...** = în lungul, de-a lungul. [Movilele] *stau semănate în prelungul cîmpiei, ca sentinele mute.* ODOBESCU, la TDRG. ✧ (Adverbial) *Mazurii chiuiră deodată prelung și le răspunseră răcnete cumplite la marginea satului.* SADOVEANU, O. VII 170. *Un clopoțel suna prelung și cu răstimpuri.* ANGHEL-IOSIF, C. L. 75.

PRELUNGÍ, *prelungesc,* vb. IV. R e f l. A se face mai lung, a se lungi, a se întinde (în spațiu sau în timp). *În clipa aceea izbucni o bătaie de săneață și-un clocot de ecouri se prelungi pînă departe.* SADOVEANU, O. VII 38. *În mijlocul pădurii este-o poiană lungă... La capătu-i din dreapta se prelungește-o strungă.* ALECSANDRI, P. III 214. *Ale turnurilor umbre peste unde stau culcate; Către țărmul dimpotrivă se întind, se prelungesc.* ALEXANDRESCU, P. 130. ✧ R e f l. p a s. *Conversația se prelungi și ajunse mai puțin interesantă.* IBRĂILEANU, A. 153. ✦ T r a n z. A mări durata (unei activități, a unui timp de concediu etc.); a face să dureze mai mult. *Să-l roage să-i prelungească concediul.* GALACTION, O. I 139. *Dridri... se văzu nevoită a improviza cîteva fraze pentru ca să-și prelungească rolul.* ALECSANDRI, O. P. 136.

PRELUNGÍRE, *prelungiri,* s. f. Acțiunea de a (s e) p r e l u n g i și rezultatul ei; întindere, lungire (în spațiu sau în timp). *Era o casă la marginea satului, învelită cu țiglă și în afară, spre drum, cu prelungire de acoperiș, joasă și făcută din tablă.* PREDA, Î. 133. *După vegetația orientală și înfățișarea solului, insula aceasta apare ca o prelungire a Asiei.* BART, S. M. 48. *Părtaș la prelungirea flacării care pîlpîia în candela hîrbuită de lut.* ANGHEL, PR. 53. ✦ Acordare a unui nou termen final; durată mai lungă a unei acțiuni, a unei stări, a unui fapt; timpul acordat peste un anumit termen. *Prelungirea unui concediu.* ✦ (Învechit) Întîrziere, tărăgănare. *Dacă ți-e vorba așa, strigă Moartea supărată de prelungirea lui, ți-oi arăta eu.* NEGRUZZI, S. I 91.

PRELUNGÍT, -Ă, *prelungiți, -te,* adj. Întins, lungit (în spațiu sau în timp); lung, prelung. *A venit și primăvara! Greu, încet, cu furibunde reîntoarceri ale iernii, cu lapoviște și geruri prelungite, dar tot a venit.* COCEA, P. 67. *Pe-o culme prelungită, ard mii și mii de focuri.* ALECSANDRI, P. III 205. *Nu se auzi decît un șuierat surd și prelungit.* NEGRUZZI, S. I 228.

PRELUNGITÓR, *prelungitoare,* s. n. Obiect în formă de tub în care se fixează un creion pentru a-l face mai lung.

PREMARXÍST, -Ă, *premarxiști, -ste,* adj. Existent înainte de apariția marxismului. *F. Engels supune unei analize critice materialismul premarxist, inclusiv cel al lui Feuerbach și dezvăluie lipsurile sale esențiale, determinate de insuficienta dezvoltare a cunoașterii științifice și de mărginirea de clasă.* CONTEMPORANUL, S. II, 1953, nr. 345, 2/3.

PREMATÚR, -Ă, *prematuri, -e,* adj. Care se întîmplă înainte de vreme; prea devreme. *Progresele medicinei și igienei... au micșorat mortalitatea prematură, mai ales cea infantilă.* MARINESCU, P. A. 83.

— Accentuat și: *premátur.*

PREMEDITÁ, *premeditez,* vb. I. Tranz. A plănui, a pune la cale. *Se pune la cale fuzionarea acestei societăți premeditată încă de la întemeiere.* C. PETRESCU, A. 421.

PREMEDITÁRE, *premeditări,* s. f. Faptul de a premedita; punere la cale, pregătire. ✧ Loc. adj. și adv. **Cu premeditare** = premeditat, în mod premeditat.

PREMEDITÁT, -Ă, *premeditați, -te,* adj. Făcut cu premeditare, plănuit, chibzuit anume; intenționat, voit. *Faptă premeditată.*

PREMEDITÁȚIE, *premeditații,* s. f. (Învechit) Premeditare. (Atestat în forma *premeditațiune) Domnule, acesta-i un act de premeditațiune din parte-ți.* ALECSANDRI, T. 1713.

— Variantă: **premeditațiúne** s. f.

PREMEDITAȚIÚNE s. f. v. **premeditație.**

PREMENÍ vb. IV v. **primeni.**

PREMENÍRE s. f. v. **primenire.**

PREMENÍT [1] s. n. v. **primenit** [1].

PREMENÍT [2], **-Ă** adj. v. **primenit** [2].

PREMERGĂTÓR, -OÁRE, *premergători, -oare,* adj. Care premerge, care precedă ceva sau pe cineva. *Zilele premergătoare revoluției au fost încărcate de întîmplări și pline de înfrigurare.* CAMIL PETRESCU, O. I 673. *Nu poți atinge un fapt fără să vorbești de toate faptele premergătoare și cari îl condiționează.* GHEREA, ST. CR. II 105. ✧ (Substantivat) Precursor, predecesor, înaintaș. *Chiar în acest număr al Literatorului se află bucăți de versuri ai căror poeți, deși tineri, pot să fie priviți ca premergători în această direcțiune.* MACEDONSKI, O. IV 110.

PREMÉRGE, *premérg,* vb. III. Intranz. A fi, a se întîmpla înainte (de...); a preceda. *Evenimentele care au premers războiului mondial.* ✧ Tranz. (Rar) *Anexele de pe lîngă prezenta mă premerg cu puține zile în municipiul dv.* CARAGIALE, O. VII 292.

PREMIÁ, *premiez,* vb. I. Tranz. A decerna, a acorda (cuiva) un premiu. *Gospodăriile colective, fruntașe în creșterea animalelor, vor fi premiate.* SCÎNTEIA, 1954, nr. 2860.

PREMIÁL, -Ă, *premiali, -e,* adj. De (sau relativ la) premii, pentru premii. *Fond premial.*

— Pronunțat: *-mi-al.*

PREMIÁNT, -Ă, *premianți, -te,* s. m. și f. Elev (mai rar student) care a obținut un premiu la sfîrșitul anului școlar. *În clasa a patra am ieșit din rîndurile premianților.* GALACTION, O. I 14. *Premiantul întîi la toate — zece la teză, zece la oral.* C. PETRESCU, Î. II 127. *Gheorghe Vorincea era un băiat liniștit, un cap sănătos și o inimă bună... mînca zece premianți cu pătrunderea și cunoștințele lui.* VLAHUȚĂ, O. A. I 98.

PREMIÁT, -Ă, *premiați, -te,* adj. Căruia i s-a acordat un premiu. *Muncitor premiat. Invenție premiată.*

PREMIÉR, *premieri,* s. m. (Franțuzism) Prim-ministru.

PREMIÉRĂ [1], *premiere,* s. f. Prima reprezentare a unei piese de teatru, a unei opere sau a unui film. *Se împlinesc optzeci de ani de la premiera celebrei piese «Baba Hîrca».* SADOVEANU, E. 67. *Simțea o irezistibilă atracție pentru toate evenimentele mondene: baluri... serate și premiere.* C. PETRESCU, C. V. 177.

PREMIÉRĂ [2], *premiere,* s. f. Persoană care conduce și mai ales execută probele într-un atelier de croitorie sau într-o casă de mode.

PREMIÉRE, *premieri,* s. f. Acțiunea de a premia; acordare a unui premiu. *Premierea inovatorilor.*

PREMÍSĂ, *premise,* s. f. **1.** (Logică) Fiecare dintre cele două judecăți din care se scoate concluzia unui silogism. *Taine e prea mare logician, pentru ca din premise să nu-i iasă de la sine încheierea.* GHEREA, ST. CR. I 17. ✧ *Premisă majoră* v. major. *Premisă minoră* v. minor.

2. Idee de bază, punct de plecare. *Politica Uniunii Sovietice, care pornește de la premisa că în viața internațională nu există nici o problemă litigioasă care să nu poată fi rezolvată pe cale pașnică, se bucură de sprijinul fierbinte al tuturor acelora cărora interesele păcii le sînt scumpe.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2694. ✦ Bază, condiție. *Dezvoltarea continuă a industriei și agriculturii socialiste constituie premisa necesară a creșterii sistematice a bunăstării poporului muncitor.*

— Variantă: **premízĂ** s. f.

PRÉMIU, *premii,* s. n. Recompensă (în bani sau în diferite obiecte) acordată ca recunoaștere oficială a succesului deosebit într-un anumit domeniu de activitate (mai ales ca stimulent în școală). *Așteaptă cu încordată nerăbdare să vină rezultatul examenului anual și împărțirea premiilor.* CARAGIALE, O. II 187. *Care socoți că va lua premiul?* NEGRUZZI, S. I 40. ✧ *Premiu de stat* = distincție și recompensă în bani acordată anual de guvern pentru cele mai valoroase lucrări științifice, literare sau artistice.

PREMÍZĂ s. f. v. **premisă.**

PREMÍNDĂ s. f. (Regional) Plată, simbrie dată în natură. *Iobagii din patru sate au venit după premîndă.* DAN, U. 308.

PREMOLÁR, *premolari,* s. m. Fiecare dintre dinții mamiferelor situați între canini și molari.

PREMONOPOLÍST, -Ă, *premonopoliști, -ste,* adj. Care este anterior dezvoltării monopolurilor. *Marxismul a luat naștere în epoca capitalismului premonopolist, cînd capitalismul se dezvolta pe o linie ascendentă.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2766.

PRENOÍ vb. IV v. **preînnoi.**

PRENOTÁ, *prenotez,* vb. I. Tranz. (Rar) A nota, a înscrie dinainte (pe cineva) într-un registru, într-un caiet etc. pentru a-l avea în evidență.

PRENOTÁRE, *prenotări,* s. f. Faptul de a prenota; luare în evidență.

PRENUMĂRÁ, *prenúmăr,* vb. I. Refl. (Învechit) A se pune la număr; a se socoti, a se număra printre... *Printre foloasele ce ar aduce școalele reale, trebuie să se prenumere și acela de a pregăti... pe junii care vor voi să se consacre la profesiuni mai înalte.* ODOBESCU, S. II 75. ✧ Tranz. (Mai ales la forma pasivă) *Fie-ne, zicem, iertat de a relata aci cîteva cuvinte foarte însemnate ale unui bărbat ce este prenumărat printre somitățile instrucțiunii.* ODOBESCU, S. II 59.

PRENUMĂRÁRE, *prenumărări,* s. f. (Învechit) Faptul de a (se) prenumăra; înșirare, enumerare. (Atestat în forma *prenumerare) Spre a avea o prenumerare exactă și deplină a deosebitelor înțelesuri ale vorbei «satura», în limba latină, vom traduce din gramaticul Festu cuvintele următoare.* ODOBESCU, S. I 37.

— Variantă: **prenumeráre** s. f.

PRENÚME, *prenume,* s. n. (Spre deosebire de numele de familie) Nume care se dă fiecărui om la naștere, numele mic; nume de botez.

PRENUMERĂRE s. f. v. **prenumărare.**

PRENUMERĂȚIE, *prenumerații,* s. f. (Învechit) Plată anticipată, abonare. *Librerul de la Liunevil urmează de a mă sili pentru urmarea prenumerațiilor.* KOGĂLNICEANU, S. 84.

PREOCUPÁ, *preocúp,* vb. I. Tranz. A interesa îndeaproape, a reține atenția în mod deosebit; p. ext. a îngrijora, a neliniști. *Istoricul Bălcescu știe să dea seama de faptele trecutului cu o exactitate a trăsăturii rămasă necunoscută lui Hcliade, preocupat totdeauna să găsească sub evenimentele istorice semnificația lor generală.* VIANU, A. P. 29. *Neîntrerupt preocupată de ființa ei... se uita la Dan cu ochi din ce în ce mai osteniți, aproape indiferenți.* VLAHUȚĂ, O. A. III 195. *O vorbă, un vis, o preocupa zile întregi.* EMINESCU, N. 41. ✧ (Rar, urmat de determinări introduse prin prep. «cu») *Bărbații erau preocupați cu politica nouă.* BOLINTINEANU, O. 416.

PREOCUPÁRE, *preocupări,* s. f. Faptul de a preocupa; interes deosebit, grijă pentru... *Am înțeles și eu totdeauna prin intelectuali, sau «cărturari», cum spuneau părinții noștri, pe acei oameni cultivați, care își caută argument vieții în preocupările nobile ale spiritului.* SADOVEANU, E. 30. *Fiecare își deapănă preocupările personale, ca și cum viața lor ar fi eternă.* RALEA, O. 72. *Preocuparea noastră de atunci, a Bălcescului și a mea, era înțelegerea cu ungurii și cu Iancu și formarea legiunii.* GHICA, A. 191.

PREOCUPÁT, -Ă, *preocupați, -te,* adj. Absorbit de gînduri, de griji; frămîntat de... *Ce ai? mă întrebă Frosa. Ești preocupat și palid.* BOLINTINEANU, O. 386. *Dar ce ai?... te văd trist, preocupat... Plîngi, tătuță?* ALECSANDRI, T. 1460. ✦ Care exprimă grijă, preocupare; îngîndurat. *În sală apăru cu figura preocupată, solemn... domnul Cassiu Manu.* VORNIC, P. 157.

PREOCUPĂȚIE, *preocupații,* s. f. (Învechit) Preocupare. *Sînt puține ocupații și preocupații omenești cari să se-mpace așa de puțin cu poezia, cu literatura, cu arta în general... ca alergarea după îmbogățire.* GHEREA, ST. CR. III 23. *Îndată ce am sosit la Paris, cea dintîi preocupație a fost ca să-ți scriu.* GHICA, A. 92.

— Variantă: **preocupațiúne** (HASDEU, I. V. 236) s. f.

PREOCUPAȚIÚNE s. f. v. **preocupație.**

PREOPINÉNT, -Ă, *preopinenți, -te,* s. m. și f. Persoană care își exprimă părerea înaintea alteia; persoană care vorbește la o întrunire înaintea alteia; antevorbitor; p. ext. adversar de opinii. *Am cerut cuvîntul pentru ca să combat opiniunea emisă de d-nul ministru de finanțe în cestiunea bugetului. Deși onorabilul preopinent a cerut cestiunea prealabilă, voi întreba ce este bugetul, d-lor?* ALECSANDRI, T. I 234.

PRÉOT, *preoți,* s. m. Persoană care săvîrșește ritualurile unui cult religios; (în biserica creștină) persoană din cler care oficiază serviciile religioase și îndeplinește toate formele cultului creștin; (popular) popă. *Titu Herdelea se pomeni într-o bună zi cu preotul Belciug din Pripas.* REBREANU, R. I 282. *Clopotele grele Răsunau cu jele Și preoți cîntau, Oameni s-adunau, Pe-Ana o-ngropau.* COȘBUC, P. II 162. *Aștepta un ceas să vie preotul.* NEGRUZZI, S. I 91. ✦ Fig. Cel ce slujește un ideal, cel ce propovăduiește un crez, o învățătură; apostol. *Și bogat în sărăeia-i, ca un astru el apune, Preot deșteptării noastre, semnelor vremii profet.* EMINESCU, O. I 32.

PREOTEÁSĂ, *preotese,* s. f. **1.** Soție de preot. *Îl găsise răposatul popa Radu... la o lună după moartea preotesei și-l luase în casa-i pustiită.* GALACTION, O. I 45. *Are popa șase boi, Preoteasa buze moi.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 469.

2. Femeie care îndeplinea în trecut funcții sacerdotale. *Preotesele Vestei.*

— Variantă: **preuteásă** (COȘBUC, P. I 127) s. f.

PREOȚÉSC, -EÁSCĂ, *preoțești,* adj. De preot; popesc. *Tare se mai temea* [moș Nichifor] *să nu cadă sub blăstămul preoțesc.* CREANGĂ, P. 110.

PREOȚÍ, *preoțesc,* vb. IV. Tranz. A face preot, a hirotonisi; a popi.

PREOȚÍE s. f. Calitatea, demnitatea de preot, slujba de preot; sacerdoțiu, popie. *Belciug rămăsese văduv din primul an al preoției.* REBREANU, I. 76. (Și în forma *preuție*) *De șaizeci și mai bine de ani, de cînd slujesc preuția, voi aveți să mă învățați tipicul...?* CREANGĂ, A. 79. ✧ *Darul preoției* v. dar.

— Variantă: **preuție** s. f.

PREOȚÍME s. f. Totalitatea preoților, tagma preoțească; mulțime de preoți; popime.

PREOȚÍT, *preoțiți,* adj. m. Făcut preot, hirotonisit, popit.

PREPALATÁL, -Ă, *prepalatali, -e,* adj. (Despre consoane) Al cărei punct de articulație se află în partea anterioară a palatului. *«Ș» și «j» sînt consoane prepalatale.* ✦ (Substantivat, f.) Consoană articulată astfel.

PREPANÁȚIE s. f. (Transilv.; ieșit din uz) Permis de a fabrica și de a vinde băuturi alcoolice; p. ext. depozit de băuturi spirtoase; cîrciumă. *Cînta... colo printre cei bețivi la prepanație.* RETEGANUL, la CADE.

PREPARÁ, *prepár,* vb. I. Tranz. **1.** A pregăti cele necesare în vederea unei acțiuni, a aranja de mai înainte. *Prepară tot ce trebuie pentru călătorie.* ✧ Absol. *Am chemat servitoarea, spunînd să prepare de ceai.* CAMIL PETRESCU, P. 14.

2. (Rar) A pregăti pe cel care urmează să primească o veste neplăcută. *Am preparat-o și o preparăm noi mereu, așa ca aflarea nenorocirii să nu-i poată face zguduire.* CARAGIALE, O. VII 28.

3. A efectua operațiile tehnologice necesare pentru a obține un produs nou din unul ori mai multe materiale sau pentru a îmbunătăți calitatea unui material care urmează să fie supus altor operații. *Prepară acid sulfuric.* ✦ (Cu privire la alimente) A pregăti; a găti. *Bucate preparate, șofranate, Pentru dumneavoastră gătate.* SEVASTOS, N. 284.

4. A pregăti o lucrare care cere un efort intelectual, studii, învățătură; p. ext. (în limbajul școlarilor) a studia o scriere, un autor. *Prepară o conferință. Prepară lecțiile pentru a doua zi.* ▭ *Ce autor ați preparat dumneavoastră la limba latină, domnule? l-a întrebat cu politeță exagerată domnul președinte.* SADOVEANU, E. 163. ✦ Refl. A studia, a se pregăti în vederea unui examen. *Domnițian da examen de gradul întîi și-și făcuse un prieten — tot telegrafist... Se preparau împreună.* BASSARABESCU, V. 10. *Rămăsese în școală, să se prepare de examenele apropiate.* CARAGIALE, O. I 296. ✦ A pregăti pe cineva în vederea unui examen; a medita, a da lecții. *Prepară pe alții. E sărac și își ajută frații mai mici.* C. PETRESCU, C. V. 98.

PREPARÁNDIE, *preparandii,* s. f. (Transilv., Bucov.; ieșit din uz) Școală pentru pregătirea învățătorilor. *Cei mai mulți erau foști cîntăreți de strană, care veniseră la preparandie ca să se facă dascăli.* SLAVICI, O. II 46. *D-ta ai zis că trebuie să mă duc la preparandie, ca să mă fac învățător.* SBIERA, la CADE.

PREPARANDÍST, *preparandiști,* s. m. (Transilv., Bucov.; ieșit din uz) Elev sau absolvent al preparandiei. *Spre a putea să fii dascăl, se cer trei lucruri: întîi,*

o carte de botez, a doua, un atestat că ești... preparandist, a treia, să cunoști cele opt glasuri. SLAVICI, O. I 77.

PREPARÁRE s. f. Acțiunea de a (se) prepara și rezultatul ei; pregătire.

PREPARÁT, *preparate,* s.n. Faptul de a (se) prepara, preparare; (concretizat) produs rezultat dintr-o operație de preparare. *Acțiunea preparatelor pe care le întrebuințăm în terapeutică depinde de felul plantei, de tehnica extracției și de prelucrarea ulterioară.* DANIELOPOLU, F. N. II 21.

PREPARATÍVE s. f. pl. Pregătiri speciale făcute în vederea unei acțiuni. *Știam că preparativele au nevoie de 21 de zile.* BARANGA, I. 171. *Într-o grotă se făceau preparativele din urmă pentru dat foc dinamitei.* BOGZA, Ț. 72.

PREPARATÓR, -OÁRE, *preparatori, -oare,* s. m. și f. **1.** (Urmat de determinări arătînd domeniul, sfera îndeletnicirii) Persoană care prelucrează anumite materiale pentru a obține un produs nou. *Preparator de vopsele.*

2. Membru al corpului didactic universitar ajutător, inferior în grad asistentului, care sprijină pe profesori în activitatea științifică și didactică cu studenții. *Preparator la Facultatea de chimie.*

3. Persoană care dă lecții unui elev; meditator. *Virgil Probotă... fusese ca student, cîțiva ani, preparatorul Luminiței.* C. PETRESCU, Î. I 12.

PREPARÁȚIE, *preparații* s. f. **1.** Preparare.

2. Produs pregătit pentru a servi unor cercetări de laborator. ◇ (Învechit) Faptul de a pregăti un elev în vederea examenelor; meditație.

PREPELEÁC, *prepeleci,* s. m. (Regional) **1.** Par înfipt în pămînt, avînd din loc în loc crăcane scurte, în care gospodinele de la țară țin oalele sau agață diferite obiecte. *Apoi paloșul scotea, Patru ciosvîrți îl făcea Și-n prepeleac îl punea.* TEODORESCU, P. P. 593. ◇ Expr. **A fi gol prepeleac** = a fi foarte sărac și neîmbrăcat. **Cu mustățile în prepeleac** = cu mustățile în furculiță, răsucite și întoarse în sus.

2. Prăjină sau înjghebare de mai multe prăjini, pe care se clădesc căpițele de fîn sau de trifoi; claie de fîn făcută pe o astfel de prăjină. *Cînd căpițele sînt mari... se pune sub ele un prepeleac.* PAMFILE, A. R. 159. *Uscarea fînului, a luțernei și a trifoiului se face pe prepeleci.* id. ib. 157.

3. (Regional) Scară formată dintr-un stîlp prin care sînt petrecute cuie lungi de lemn, ca să se poată urca cineva în vîrf.

— Variantă: **prepeleág** (SADOVEANU, O. V 457, PĂSCULESCU, L. P. 296) s. m.

PREPELEÁG s. m. v. **prepeleac.**

PREPELÉCI, *prepeleci,* s. m. (Transilv.) Căpiță de fîn. *Aceste «clăi de fîn de pădure» se numesc la singular prepeleci, după numele lemnului subțire și lung care se împlintă în pămînt.* PAMFILE, A. R. 159.

PREPELICÁR, *prepelicari,* s. m. Cîine de vînătoare folosit mai ales la vînatul prepelițelor, potîrnichilor etc. *Înaintea calului umblau cu boturile în pămînt doi prepelicari cu pete albe și cărămizii.* SADOVEANU, O. VII 82. *A venit direct, ca un prepelicar la culcușul prepeliței.* C. PETRESCU, A. 304. *Toți slujbașii mari și mici își aveau prepelicarii lor, cari căutau vînatul.* FILIMON, C. 133.

PREPELICIOÁRĂ s. f. Diminutiv al lui prepeliță.

PREPELICÍT s. n. sg. (Mold.) Legatul viței de arac.

PRÉPELIȚĂ, *prepelițe,* s. f. Pasăre migratoare din familia galinaceelor, de culoare galben-cafenie, vărgată pe spate; trăiește prin ierburi și prin semănături și e vînată pentru carnea ei *(Coturnix coturnix);* pitpalac. *Vînător de iepuri și de prepelițe.* NEGRUZZI, S. I 319. ◇ Expr. (Familiar) **A se înțelege ca gîsca cu prepelița** = a nu se înțelege de loc. *Jupîn Traicule, ne înțelegem ca gîsca cu prepelița.* GALACTION, O. I 177. **A căuta coada prepeliței** = a căuta un lucru inexistent, a căuta în zadar. **A prinde prepelița de coadă** v. coadă.

— Pl. și: (Mold.) *prepeliți* (SADOVEANU, O. V 39, EMINESCU, N. 139).

PREPONDERÁ, pers. 3 *preponderează,* vb. I. Intranz. A fi preponderent; a precumpăni, a predomina.

PREPONDERÉNT, -Ă, *preponderenți, -te,* adj. Care întrece în cantitate, care are mai multă greutate; superior ca importanță, ca valoare; care precumpănește, predomină; dominant.

PREPONDERÉNȚĂ, *preponderențe,* s. f. Superioritate (în greutate, în număr, în importanță etc.); precumpănire, predominare. *Regiunile de munte și de cîmpie ar putea fi caracterizate, cea dintîi prin prepondereța culturii mici și cea de-a doua prin aceea a culturii mari.* I. IONESCU, M. 43.

PREPÓZIT, *prepoziți,* s. m. (În ierarhia bisericii catolice) Preot de rang înalt, care îndeplinește o funcție administrativă importantă. *Acestea se petrecură înainte de sosirea lui... Dimitrie Napradi, prepozitul Aradului.* BĂLCESCU, O. II 143.

PREPOZÍȚIE, *prepoziții,* s. f. Parte de vorbire invariabilă care exprimă raporturile sintactice dintre un substantiv și atributul lui, dintre un verb și complementele lui, dintre un adjectiv sau un adverb și complementele lor. *În expresia «cal de lemn» prepoziția «de» leagă atributul «lemn» de substantivul «cal».* ▭ *Numai împreună cu alte cuvinte sau grupuri de cuvinte, prepozițiile și conjuncțiile au un sens.* IORDAN, L. R. 161. *Ca să-și dea mai mult lustru, adăuga pe cărțile de vizită, sub coroana de comite, prepoziția «de».* BOLINTINEANU, O. 417.

PREPOZIȚIONÁL, -Ă, *prepoziționali, -e,* adj. (Despre anumite construcții gramaticale) Format cu o prepoziție. *Caz prepozițional.* ▭ *Multe substantive, în combinație cu prepoziții, devin adverbe... ba chiar locuțiuni prepoziționale.* GRAUR, F. L. 145.

— Pronunțat: *-ți-o-.*

PREPUIÉLNIC, -Ă, *prepuielnici, -e,* adj. (Arhaizant) Care cade ușor la bănuială, bănuitor, neîncrezător. *Firea lui bănuitoare, prepuielnică, îl biruise și de data asta.* CAMIL PETRESCU, O. II 549. *Era bătrîn și... prepuielnic; nu putea să-i spună adevărul.* SLAVICI, N. II 286. *Ca dînsul prepuielnic, alt om în lume nu-i, El vede pretutindeni tot curse și-amăgiri.* NEGRUZZI, S. II 210.

PREPÚNE[1], *prepún,* vb. III. Tranz. (Azi popular, mai ales în Mold.) A-și închipui pe cineva ca autor al unei fapte, a presupune (că este cineva sau ceva), a avea o bănuială, a bănui. *Panaite Cîmpanu, advocatul, e cel roșcovan, pe care îl prepun eu că are să puște dropia.* SADOVEANU, O. I. 68. *Iată-mă-s... într-o casă necunoscută și lîngă o persoană pe care nici măcar nu o prepun.* ALECSANDRI, T. 314. ◇ A prevesti. *Și-a amintit de zvonurile suratelor, care prepuneau acelui fecioraș noroace de dragoste.* SADOVEANU, M. C. 33. *Din împăcarea aceasta nu așteptă vreun bine, nici prepunea vreun rău.* NEGRUZZI, S. I 150.

— Formă gramaticală: part. *prepus.*

PREPÚNE[2], *prepún,* vb. III. Tranz. (Învechit) A însărcina pe cineva cu o funcție. *Jafurile și tîlhăriile oamenilor direct sau indirect prepuși la serviciul ciumaților au fost nepomenite.* GHICA, S. A. 57.

PREPÚNERE, *prepuneri*, s. f. (Azi popular, mai ales în Mold.) Faptul de a prepune[2]; bănuială, presupunere.

PREPÚS[1], *prepuși*, s. m. (Rar) Persoană pusă să reprezinte pe cineva, să înlocuiască pe cineva; reprezentant, înlocuitor, suplinitor. *Barbu Căuș e numai un prepus al avocatului.* STANCU, D. 263. *La stăreție se făcea repetiție generală în vederea anchetei, regizor fiind însuși părintele ștareț, iar actori — prepușii săi în felurite ascultări administrative și gospodărești.* STĂNOIU, C. I. 77.

PREPÚS[2], *prepusuri*, s. n. (Azi popular, mai ales în Mold.) Bănuială, presupunere, suspiciune, neîncredere. *Prepusuri și gînduri grozave îi năvăliră în minte.* SADOVEANU, O. III 614. *Și-acel zgomot dase cînelui prepus.* COȘBUC, P. I 251. *Ei, nu mă pot liniști și pace... Îmi vîjîie fel de fel de prepusuri prin cap.* ALECSANDRI, T. 206. ◇ (În construcție cu verbul «a avea») *Mai am și alte prepusuri, am continuat eu.* SADOVEANU, E. 42. *Neamuș are prepusuri... îmi face scene.* ALECSANDRI, T. 1405. *Scotea ochi, tăia mîini, ciuntea și seca pe care avea prepus.* NEGRUZZI, S. I 158.

PREPÚS[3], **-Ă,** *prepuși, -se*, adj. (Rar) Presupus, bănuit; suspectat. *Mi-ar place să străbat... vizuinele de prin munți, în prepusa dibuire a urșilor.* ODOBESCU, S. III 77.

PREREVOLUȚIONÁR, -Ă, *prerevoluționari, -e*, adj. Care a fost, s-a întîmplat, a existat înainte de o revoluție, care caracterizează perioada dinaintea unei revoluții (în special perioada dinaintea Marii Revoluții Socialiste din Octombrie).

PRERÍE, *prerii*, s. f. Vastă întindere de pășune în America de Nord, asemănătoare cu stepele europene și asiatice. *Stepele au cea mai mare răspîndire în U.R.S.S., apoi în America de Nord (preriile), în America de Sud (pampasurile), în Africa și Australia vestică.* GEOGRAFIA FIZ. 289.

PREROGATÍVĂ, *prerogative*, s. f. Drept deosebit acordat prin uz sau prin lege unui demnitar. V. privilegiu. *Legalmente, arhiducele nu are prerogative împărătești.* VORNIC, P. 110. *Cu a mea prerogativă ce Carol Quint mi-a dat, Azi te numesc al Curții poet laureat.* ALECSANDRI, T. II 155.

PREROMÁNTIC, -Ă, *preromantici, -e*, adj. Care ține de preromantism, care privește preromantismul. *Jean Jacques Rousseau este un scriitor preromantic.*

PREROMANTÍSM s. n. Curent literar din veacul al XVIII-lea care a deschis drumul romantismului în majoritatea literaturilor europene, caracterizat prin acțiunea împotriva normelor rigide ale clasicismului, prin cultul sensibilității și al naturii, prin gustul pentru pitoresc și exotic etc.

PRERÚPE, *prerúp*, vb. III. Tranz. (Învechit) A face să înceteze pentru moment, a întrerupe. *Prerupînd cuvîntul* [craiului] *zise cu mirare.* PANN, la TDRG.

PRESÁ, *presez*, vb. I. Tranz. 1. A strînge un obiect (cu o presă) pentru a-i micșora volumul (v. comprima), pentru a stoarce lichidul pe care îl conține (v. tescui) etc. *A presa fînul.* ✦ A apăsa.

2. Fig. A exercita opresiune asupra cuiva, pentru a-l sili să acționeze într-un anumit fel.

PRESÁNT, -Ă, *presanți, -te*, adj. Care exercită o presiune asupra cuiva; p. ext. care cere o rezolvare imediată. *Nevoie presantă.*

PRESÁR, *presari*, s. m. Presator.

PRESÁRE, *presări*, s. f. Acțiunea de a presa; comprimare, îndesare. *Presarea fînului. Presarea untului.*

PRESÁT[1] s. n. Presare.

PRESÁT[2], **-Ă,** *presați, -te*, adj. Strîns cu presa; comprimat, îndesat. *Unt presat.* ◇ *Carton presat* v. carton.

PRESATÓR, *presatori*, s. m. Lucrător specializat în presarea materialelor.

PRÉSĂ[1] s. f. Totalitatea ziarelor, considerate ca mijloc de informare obișnuită a publicului; (cu sens colectiv) ziare. *Presa noastră constituie pentru oamenii muncii o adevărată școală în care ei învață zi de zi cum să-și organizeze viața și munca într-un chip nou pentru a construi socialismul.* SCÎNTEIA, 1952, nr. 2453. *Secretarul îl însărcină să culeagă din presa germană și ungurească știrile despre Romînia.* REBREANU, R. I 183. ◇ *Libertatea presei* = drept (acordat și garantat cetățenilor prin constituția unei țări) de a-și exprima nestingherit ideile prin ziare. *Conferință de presă* v. conferință. ◇ Expr. (Familiar) **A avea presă bună** (sau **proastă**) = a se bucura de apreciere bună (sau rea), a avea o reputație favorabilă (sau nefavorabilă). ✦ Profesiunea, activitatea de gazetar; gazetărie, ziaristică. *A plecat din urbea natală să-și facă o strălucită carieră în presă.* C. PETRESCU, C. V. 125. *Dar dumneata știi ce e presa?... Cunoști misiunea sîntă și luminătoare a presei? Ai idee de rolul sublim a unui publicist?* ALECSANDRI, T. 1711. ✦ Ziariștii, gazetarii. *La solemnitate a participat întreaga presă.*

PRÉSĂ[2], *prese*, s. f. 1. Aparat sau mașină care servește la prelucrarea prin presare a unor materiale, cu ajutorul unor unelte adecvate; teasc. *Presă de ulei. Presă de legătorie.* ◇ *Presă hidraulică* v. hidraulic.

2. Mașină de tipărit cu ajutorul căreia se imprimă texte sau figuri, prin presarea hîrtiei pe un clișeu acoperit cu un strat de cerneală tipografică. *I-a cerut și o presă, pentru ca să tipărească proclamații romînești.* GHICA, A. 44.

PRESĂDÍ, *presădesc*, vb. IV. Tranz. (Popular, cu privire la plante) A scoate dintr-un loc și a planta în altul; a transplanta, a răsădi. *Florile și legumele presădite de cu ziua stau mîndre și vesele pe brazdele lor.* POPESCU, B. III 16. *Grădin-a făcut, Flori și-a presădit, Flori și-a altoit.* TEODORESCU, P. P. 91.

— Variantă: **prisădí** (MAT. FOLK. 613) vb. IV.

PRESĂDÍT, -Ă, *presădiți, -te*, adj. (Rar) Răsădit, transplantat. *Să-mi faci un pod pe mare Cu nouă răzoare, Salcii presădite Și meri înfloriți.* PAMFILE, CER. 123. *Sălcioară presădită, Puica neichii cea dorită, Ce ești tristă și mîhnită?* MAT. FOLK. 263.

PRESĂRÁ, *presár*, vb. I. Tranz. (Cu privire la substanțe mărunte, granulare sau pulverulente) A împrăștia, a arunca ici și colo, cîte puțin. *Zgomotul furculiței atinsă de farfurie sau mișcarea cuțitului presărînd sarea — nu și-a închipuit niciodată că pot răscoli o ură atît de înverșunată.* C. PETRESCU, C. V. 262. *Ne presărăm singuri pulberea cea albă; dar oricît am fi albit-o, plăcinta tot nu se îndulcea. În cutioara cu găurele era mai multă făină.* I. BOTEZ, ȘC. 55. (Complementul direct devine complement instrumental) *Calea Victoriei era presărată cu nisip fin.* REBREANU, R. I 195. (Fig.) *Nădejdea lîngă mine Îmi presăra cărarea cu lumine.* CERNA, P. 147. *Cu stele dulci e bolta presărată.* EMINESCU, O. IV 451. ✦ A împrăștia, a risipi. *Avea miros plăcut de pelin și de iarbă mare, dichisuri... presărate în fundul lăzii cu rufe.* BASSARABESCU, V. 45. *Bani prin casă presăra.* TEODORESCU, P. P. 542. ◇ Fig. (Complementul direct devine complement instrumental) *Presărat cu cetăți vechi, în ruină, și cu turle de biserici, ascuțite, Ardealul își desfășoară peisajele pînă la mari depărtări.* BOGZA, C. O. 9.

— Variantă: **presurá**, *présur* și *presór* (SBIERA, P. 170, CREANGĂ, P. 13, EMINESCU, N. 11), vb. I.

PRESĂRÁT s. n. Acțiunea de a p r e s ă r a.

PRESĂRĂTÚRĂ, *presărături*, s. f. (Rar) Ceea ce se presară. *Zăpada izbea ca o presărătură măruntă în fețele flăcăilor.* SANDU-ALDEA, la CADE.

PRESCHIMBÁ, *preschimb*, vb. I. T r a n z. **1.** A da un lucru în schimbul altuia (de aceeași valoare); a schimba. *Preschimbă banii la bancă.* ✧ F i g. *Cerul și pămîntul preschimbă sărutări Prin raze aurite și vesele cîntări.* ALECSANDRI, P. A. 119. *Eu cite fete le întîlnesc, Preschimb cu ele glume.* id. T. 52.

2. A da unui lucru altă formă, înfățișare sau structură; a transforma. *Luna lunecă și se coboară Și s-apropie de dînsul, preschimbată în fecioară.* EMINESCU, O. I 142. ✧ F i g. *Spumegînd se bate Dunărea de maluri, Caicul pornește clătinat pe valuri, Soarele preschimbă apele-i în sînge.* IOSIF, P. 60. ✧ R e f l. p a s. *Pregătirile de nuntă se preschimbară în pregătiri de război.* SADOVEANU, O. I 247. ✦ R e f l. A căpăta altă înfățișare sau structură; a se transforma. *Ca duhovnic prea cucernic, el doar suflete culege; Dar cînd a cules destule, papa se preschimbă-n rege.* DAVILA, V. V. 55. *Înțelesul general însă al legendei... s-a preschimbat.* ODOBESCU, S. I 210.

PRESCHIMBÁRE, *preschimbări*, s. f. Faptul de a (s e) p r e s c h i m b a; transformare, prefacere, schimbare. *În nici un chip nu mă învoiesc cu preschimbarea pluralului în singular.* MACEDONSKI, O. IV 43. ✧ (Neobișnuit) Înfățișare, aspect sub care se prezintă un lucru transformat. *În deosebite timpuri, sub deosebite preschimbări, multe idei... se regăsesc în sînul națiunilor moderne, ca un depozit strămoșesc.* ODOBESCU, S. I 198.

PRESCRÍE, *prescriu*, vb. III. **1.** T r a n z. A indica (verbal sau în scris) medicamentul sau tratamentul de care are nevoie un bolnav. *Ultimele două rețete au fost prescrise degeaba.* SAHIA, N. 98. *Cum vă mai aflați, doamna mea, de cînd v-am prescris hapurile cele de fier?* ALECSANDRI, T. 1635.

2. T r a n z. (Despre persoane sau autorități competente, autorizate; astăzi rar) A hotărî, a dispune, a prevedea, a stabili. [Instrucțiunile] *prescriau ca să nu facem nici o mișcare pînă nu ne vom înțelege mai întîi cu guvernul otoman.* GHICA, S. A. 162.

3. R e f l. (Despre pedepse penale, drepturi de proprietate, obligații bănești etc.) A se stinge prin prescripție; a-și pierde valabilitatea.

4. T r a n z. (Învechit) A reproduce un text în scris; a transcrie, a copia. *Ar trebui s-o prescriem aici toată* [satira] *pentru a arăta acea fineță de analiză psihică.* GHEREA, ST. CR. I 233. *Nu ieșea... nici o traducție care să nu puie să i-o prescrie.* NEGRUZZI, S. I 4. ✧ A b s o l. *Cei mai cu putere tălmăcind și alții prescriind, să împlinească lipsa cea mare ce avem de cărți.* GOLESCU, Î. 67. ✦ A descrie. *Jalnicile tînguiri... nu se pot prescrie.* DRĂGHICI, R. 307. ✦ (Neobișnuit) A reproduce exact, după un model. *Aceștia, cum au văzut-o i-au dat o grămadă de bani, numai ca să li-o deie* [năframa] *să prescrie și de pe aceasta florile.* SBIERA, P. 132.

PRESCRÍPT, *prescripte*, s. n. (Învechit, mai ales la pl.) Prevedere, dispoziție cuprinsă într-o lege, într-un regulament etc.

PRESCRIPTÍBIL, -Ă, *prescriptibili, -e*, adj. Care se poate prescrie, care e supus prescripției.

PRESCRÍPȚIE, *prescripții*, s. f. **1.** Recomandare dată de un medic unui bolnav, mai ales printr-o rețetă; p. e x t. rețetă. *Maria îi aduse o sticlă cu picături și îi numără, în linguriță de ceai, atîtea cîte spunea prescripția.* C. PETRESCU, Î. I 22. *Împotriva prescripției doftorului... subofițerul se tîrîse pînă la spițerie.* RUSSO, O. 51.

2. Obligație impusă printr-o lege, ordonanță, un regulament etc.; dispoziție, prevedere. *Prescripții legale.* ✦ Instrucțiuni scrise care prevăd condițiile tehnice care trebuie respectate la proiectarea, verificarea etc. unui sistem tehnic.

3. Dispoziție legală, în virtutea căreia, după un anumit timp și în anumite condiții, se cîștigă ori se pierde un drept prin neexercitare sau încetează efectele unei hotărîri judecătorești neexecutate.

PRESCURÁR, *prescurari*, s. m. (Rar) Cel care face prescuri. *Ieromonahul Artemie, pe lîngă darul de preot, mai are și ascultarea de prescurar.* STĂNOIU, C. I. 7.

PRESCÚRĂ, *prescuri*, s. f. (În religia creștină) Un fel de pîinișoară mai ales în formă de cruce, făcută din aluat dospit, din care se pregătește cuminecătura și se taie anafura. *Și din mîna popii, multă vreme, n-a luat nici colac, nici prescură.* DELAVRANCEA, S. 191. *A dat drumeței un corn de prescură și un păhăruț de vin.* CREANGĂ, P. 91. *Tremură popa să moară... Ar muri și nu se-ndură, C-ar mai roade la prescură!* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 468.

— Accentuat și: *préscură.*

PRESCURĂREÁSĂ, *prescurărese*, s. f. (Rar) Femeie care face prescuri pentru biserică.

PRESCURĂRÍȚĂ, *prescurărițe*, s. f. Prescurăreasă.

PRESCURTÁ, *prescurtez*, vb. I. T r a n z. A reduce dimensiunile unui text (suprimînd idei sau pasaje neesențiale, v. r e z u m a); a scurta un cuvînt (uneori reducîndu-l la o singură literă, v. a b r e v i a). *Tot ce vorbesc despre Ion-vodă... am prescurtat din alte cronice.* HASDEU, I. V. 231.

PRESCURTÁRE, *prescurtări*, s. f. Acțiunea de a p r e s c u r t a.

1. Scurtare, micșorare. *Prescurtarea cuvintelor.* ▭ *Noi îi ziceam prin prescurtare Aga* [lui Agatele]. GANE, N. III 156.

2. (Învechit) Prezentare pe scurt a unei opere, a unei lucrări; rezumat. [Cunoștințele] *ce sînt a se preda în școalele reale... morala și psicologia în prescurtare.* ODOBESCU, S. II 73. *O prescurtare de legi ce el a publicat este și astăzi căutată.* NEGRUZZI, S. I 333.

PRESCURTÁT, -Ă, *prescurtați, -te*, adj. Scurtat, micșorat. *Cuvînt prescurtat.*

PRESEÁRĂ s. f. (Rar) Seara din ajun. *Chibzuise bine să se întoarcă la Dej tocmai în preseara tîrgului.* VORNIC, P. 199.

PRÉSEN, *presene*, s. n. Cureaua hamului care trece pe sub pieptul calului.

PRESENTIMÉNT, *presentimente*, s. n. Presimțire. *Poate că presentimentul unui sfîrșit trist și timpuriu...* [îi dădea] *tristețea-i înțeleaptă.* GALACTION, O. I 302. *De unde veniea acest presentiment, nu-și putea explica.* C. PETRESCU, C. V. 237.

PRESÍMȚ s. n. (Rar) Presimțire. (Cu pronunțare regională) *Copila, ca mai mărișoară, avea un presîmț rău și îmbiase și pe frate-său să nu se ducă.* SBIERA, P. 170.

PRESIMȚĂMÍNT s. n. Presentiment.

PRESIMȚÍ, *presímt*, vb. IV. T r a n z. A simți dinainte, vag și instinctiv, ceea ce urmează să se întîmple, a avea presentimentul că... *De ieri, după întrunirea cu prefectul, a presimțit că se va întîmpla ceva ce nu se mai poate împiedica.* REBREANU, R. II 115. ✧ R e f l. p a s. *Știi cît mă interesez la existența acestei societăți; rolul la care ea este chemată pe scena literară va lua cu timpul o importanță care se și presimte de pe acum.* ALECSANDRI, S. 49.

— Prez. ind. și: (regional) *presímț.*

PRESIMȚÍRE, *presimțiri*, s. f. Faptul de a p r e s i m ț i; sentiment vag și instinctiv pe care îl are cineva și

care îl face să creadă că urmează să se întîmple ceva; presentiment. *Am avut eu azi dimineață o presimțire bună.* CAMIL PETRESCU, U. N. 136. *Am presimțirea c-o să-mi sfîrșesc zilele în vro prăpastie.* HOGAȘ, M. N. 103. *O presimțire amară îmi zicea că omul acesta... este un trădător.* NEGRUZZI, S. I 51. ✧ (Poetic) *În văzduh plutește greu presimțirea unei furtuni.* C. PETRESCU, Î. II 251. *Plictiseala lui Grigore creștea cu cît se apropiau de Amara, parcă atmosfera s-ar fi încărcat mereu de mai multe presimțiri rele.* REBREANU, R. II 10.

PRESIÚNE, *presiuni,* s. f. **1.** Forță care se exercită perpendicular asupra unei unități de arie, asupra unei secțiuni sau asupra unei suprafețe; (sens curent) apăsare, strîngere. *Instrucțiunile sînt foarte limpezi. Scrie clar. Hidrogenul va fi dat la o presiune de 12 atmosfere.* BARANGA, I. 199. *Afurisitul de Palac iar a dat presiune prea mare la abur.* DEMETRIUS, C. 40. *Cercevelile ferestrelor se curmau sub presiunea zidurilor vechi.* EMINESCU, N. 38. ✧ *Presiune atmosferică* = presiune exercitată de atmosferă pe suprafața pămîntului (egală cu aproximativ 1,033 kg pe cm^2) și variind după condițiile atmosferice. V. a t m o s f e r ă. *Joi, 5 august. Presiunea atmosferică 763 mm.* SEBASTIAN, T. 10. ✧ E x p r. (Despre motoare, mașini cu aburi) **(A fi) sub presiune** = (a fi) gata de a se pune în mișcare, (a avea) motorul în funcție. *Mașinile toate, zece la rînd, cu boturile lor negre, sclipind de unsoare, dîrdîiau sub presiune.* MIRONESCU, S. A. 113.

2. F i g. Constrîngere (morală), forțare. *Aliații exercitau presiuni pentru ca Romînia să nu încheie pacea.* PAS, Z. IV 3. *Nu mai face nici o presiune morală asupră-le.* CARAGIALE, O. III 258. ✦ (Neobișnuit) Apăsare sufletească, opresiune. *Nu mi-ar părea rău să ne vedem cîteva momente, să mai mă scutur de presiunea sub care am fost atîta vreme copleșit.* CARAGIALE, O. VII 109.

PRESOCIALÍST, -Ă, *presocialiști, -ste,* adj. Care este anterior socialismului, care se referă la timpul anterior socialismului. *Atît în epoca presocialistă cît și în socialism, dezvoltarea societății reprezintă un proces istorico-natural, adică un proces necesar, bazat pe legi obiective și determinat istoricește.* LUPTA DE CLASĂ, 1953, nr. 10, 94.

PRESÓR[1], *presoare,* s. n. Dispozitiv la mașina de cusut, constituit dintr-o tijă verticală avînd la capătul de jos un pinten care, prin apăsare, menține materialul de cusut pe placa mașinii.

PRESÓR[2]**, -OÁRE,** *presori, -oare,* s. m. și f. Lucrător specializat în prelucrarea materialelor cu ajutorul presei sau al strungului de presat.

PRESOSTÁT, *presostate,* s. n. Aparat pentru controlul presiunii dintr-o încăpere închisă.

PRESTÁ, *prestez,* vb. I. T r a n z. A depune, a îndeplini, a desfășura o activitate. *Angajatului nu i se va putea cere să presteze o muncă care să nu corespundă aceleia pentru care s-a angajat.* COD. M. 10. ✧ E x p r. (Învechit) **A presta (un) jurămînt** = a depune un jurămînt în condițiile prevăzute de lege.

PRESTABILÍ, *prestabilesc,* vb. IV. T r a n z. A fixa, a stabili dinainte.

PRESTABILÍT, -Ă, *prestabiliți, -te,* adj. Fixat sau stabilit dinainte. *Ordine de zi prestabilită.*

PRESTÁNȚĂ s. f. Ținută, înfățișare, atitudine impunătoare (gravă și demnă). *Căminarul, acum om ca la patruzeci de ani, era un bărbat de statură aproape mijlocie și cam slab, dar avea un soi de prestanță fizică.* CAMIL PETRESCU, O. I 303. *Monoclul din ochiul drept... îi dădea o prestanță de om de stat.* MIRONESCU, S. A. 110.

PRESTÁRE, *prestări,* s. f. Faptul de a p r e s t a o activitate; efectuare, executare. *Prestare de servicii.* ✧ *Prestare de jurămînt* = depunere de jurămînt.

PRESTAȚIE, *prestații,* s. f. **1.** Îndeplinirea unei munci gratuite, de scurtă durată (care poate fi răscumpărată și în bani), pentru efectuarea unor lucrări de interes obștesc (reparare de drumuri, construire de poduri etc.); impozit care reprezintă răscumpărarea în bani a acestei munci. [Țăranului] *să-i vorbești despre lucruri pipăibile. Ce-l doare pe el. Adică jandarmul, notarul, pămîntul, birurile, prestația.* C. PETRESCU, Î. II 138. *Știa că pîrăște picherului oamenii care nu ies la prestație.* POPA, V. 82.

2. Faptul de a presta o activitate, de a-și pune serviciile la dispoziția cuiva. *Prestațiile întreprinderilor comunale către populație.*

— Variantă: (învechit) **prestațiúne** (KOGĂLNICEANU, S. A. 142) s. f.

PRESTAȚIÚNE s. f. v. prestație.

PRESTIDIGITATÓR, *prestidigitatori,* s. m. **1.** Specialist în prestidigitație care dă reprezentații publice; scamator. *Cu delicateță de prestidigitator, apucă de un colț o hîrtie de o sută.* C. PETRESCU, C. V. 55.

2. F i g. Cel care posedă o mare agilitate a mîinilor. *«Notele» sar vertiginos și totuși exact de subt degetele unui prestidigitator al clavirului.* IBRĂILEANU, S. 6.

PRESTIDIGITÁȚIE s. f. Arta de a produce iluzii optice (apariția, dispariția obiectelor, transformarea unui obiect în altul etc.), prin rapiditatea mișcărilor și agerimea mîinilor; scamatorie.

PRESTÍGIU, *prestigii,* s. n. Autoritate morală de care se bucură cineva sau ceva; vază, considerație; importanță. *Se hotărî... să încerce a-și recîștiga prestigiul pierdut.* DUMITRIU, N. 142. *Adusesem cu mine cîteva cărți, în cetirea cărora mă cufundam ceasuri întregi. Asta, fără îndoială, trebuia să-mi dea prestigiu.* SADOVEANU, O. VIII 211. *Își închipuia că învățătorul... trebuie să fie îmbrăcat orășenește ca astfel să se poată bucura și prin exterior de un prestigiu deosebit în fața poporului.* REBREANU, R. I 94. ✦ F i g. Strălucire, farmec, atracție. *Razele soarelui, curate și încă reci, pun... pe casele strîmbe și pe gardurile neegale o poleială care le dă un prestigiu nou.* IBRĂILEANU, A. 106. *Cît pe maluri, lîngă Arno rătăcitul călător Se socoate sub prestigiul unui vis amăgitor.* ALECSANDRI, P. II 153.

PRESTÓL s. n. v. pristol.

PRESUPÚNE, *presupún,* vb. III. T r a n z. **1.** (Urmat de o propoziție completivă) A admite în mod provizoriu că ceva este adevărat, real sau posibil; a crede, a-și închipui, a bănui. *Au presupus că și el trebuie să fie tot aici.* SBIERA, P. 45. *Este dar de presupus că în secolii de înainte buciumul nu era numai o țevie de cireș... ci un instrument de metal.* ALECSANDRI, P. P. 61. ✧ (Urmat de un complement direct) *El, bietul, nu presupunea nimică rău.* SBIERA, P. 29.

2. A avea drept condiție și premisă existența, prezența prealabilă a unui lucru. *Orice efect presupune o cauză.*

— Part. prez. și: *presupuind* (EMINESCU, N. 31).

PRESUPÚNERE, *presupuneri,* s. f. Supoziție, ipoteză. *Zaharia Duhu înlătură presupunerile șefului de stație.* C. PETRESCU, A. 304. *Se pierdea în confuze întrebări și presupuneri contradictorii.* BART, E. 213. *Își puse o mulțime de-ntrebări și se-adînci în presupuneri. Ce se mai întîmplase de atunci?* VLAHUȚĂ, O. A. III 74.

PRESUPÚS[1], *presupusuri,* s. n. Presupunere; bănuială. *Îi fulgerau prin cap o mie de presupusuri.* VORNIC, P. 176. *Astfel nășteau și piereau, rînd pe rînd, presupusurile*

în mintea mea. GANE, N. III 34. *S-o poți arăta* [scrisoarea] *la care vei voi acolo, ca să-i scoți din orice presupus asupra noastră.* GHICA, A. 155.

PRESUPÚS[2], **-Ă**, *presupuși, -se*, adj. Despre care există presupunerea că este într-un anumit fel, bănuit, închipuit. *În unele sate, moșierii, întorși acasă subt ocrotirea armatei și găsindu-și avutul prădat, au început să se facă singuri instructori, judecători și executori ai presupușilor vinovați.* REBREANU, R. II 297. *Ce ai de te legi de mine pentru presupusa ta combinație de căsătorie?* GHICA, A. 90.

PRÉSUR, *presuri*, s. m. Bărbătușul presurei.

PRESURÁ vb. I v. **presăra.**

PRÉSURĂ, *presuri*, s. f. Nume dat mai multor păsări din aceeași familie, cu ciocul scurt și gros, cu penele de culori variate, dintre care unele sînt migratoare *(Emberiza). Iar prin cuhnii sfat și vorbă, Asta s-o vedeți! Prepelița face ciorbă, Presurile fac friptură.* COȘBUC, P. II 35. *Cucul cîntă, mierle, presuri — Cine știe să le-asculte? Ale păsărilor neamuri Ciripesc pitite-n ramuri.* EMINESCU, O. I 121. *Stigleți, presuri, macalendri, ce prin tufe se alungă, Și duioase turturele cu dor lung, cu jale lungă.* ALECSANDRI, P. A. 125.

— Pl. și: (rar) *presure* (ODOBESCU, S. III 181).

PRESÚS adv. (Numai în locuțiuni) **Mai presus de** (sau **decît**)... = mai mult (mai mare, mai important) decît... *Eu înțeleg să-mi pun slabele mele puteri în serviciul unei opere mai presus de mine.* C. PETRESCU, C. V. 101. *Nu există decît un singur drept care e mai presus de orice, anume dreptul țăranilor de a trăi în țara lor.* REBREANU, R. II 24. **Mai presus de toate** sau (rar) **mai presus** = mai mult decît orice. *Și mai presus, soldații se mutau din gropile frontului pe dîmburi și pe dîmbușoare.* CAMILAR, N. I 370.

PRESÚSTVIE, *presustvii*, s. f. (Învechit și arhaizant) Instanță de judecată, judecătorie, tribunal. *Au cumpărat la leat 1812 o hîrtă de loc de la răzășul Toadir Arbure, pe preț de-un cal bălan, cu zdelcă întărită în presustvia giudecătoriei de Botșăni.* ALECSANDRI, T. 1358. *Știi că m-ai lăsat în locul tău și nu te îndoiești de sîrguința mea, de vreme ce mulțămirea mea o cunoști că e să mă tăvălesc prin presustvii (tribunaluri).* NEGRUZZI, S. I 63.

— Variantă: **prezúsfie** (HOGAȘ, DR. II 162) s. f.

PREȘ, *prețuri*, s. n. **1.** Covor lung și îngust, care se întinde pe jos în încăperile sau pe scările unei clădiri. *Văzînd că scara de la dreapta e curată și așternută cu prețuri, el nu îndrăzni s-o urce.* SLAVICI, N. II 269. ✧ Expr. **A bate** (pe cineva) **preș** = a bate (pe cineva) foarte tare, a stîlci (pe cineva) în bătaie. (Familiar) **A duce** (pe cineva) **cu prețul** = a purta (pe cineva) cu vorba. ✧ Covor mic, de obicei din papură, așezat la intrarea unei case, pe care își șterg picioarele cei ce vin de afară.

2. (Învechit) Fotă. *Maramele... brînele, prețurile, cojoacele, chiar umplute cu mătăsuri și cu firuri, prezentau fără îndoială o colecțiune minunat de variată și plăcută vederii.* ODOBESCU, S. I 482.

PREȘCOLÁR, -Ă, *preșcolari, -e*, adj. Referitor la copiii sub șapte ani, la educația și învățămîntul acestor copii. *În sala de învățătură preșcolară e o vitrină cu jucării-oare de plastilină.* I. BOTEZ, ȘC. 208. ✧ (Substantivat) Copil care nu are încă vîrsta de 7 ani.

PREȘEDÍNTE, -Ă, *președinți, -te*, s. m. și f. **1.** Persoană care conduce un organ de stat, o organizație de masă, o asociație, o societate etc., fiind în fruntea comitetului de conducere al acestora. *Președintele ei* [al Societății literare] *a fost în tot timpul poetul Iancu Văcărescu.* GHICA, S. A. 149. ✧ *Președinte de onoare* v. onoare.

2. Persoană care conduce dezbaterile unei ședințe, adunări, comisii. *Ce autor ați preparat dumneavoastră la limba latină, domnule? l-a întrebat cu politețe exagerată domnul președinte.* SADOVEANU, E. 163. ✧ *Președinte de vîrstă* v. vîrstă.

3. Denumire oficială a conducătorului anumitor republici.

PREȘEDÍNȚĂ s. f. v. **președințe.**

PREȘEDINȚIÁL, -Ă, *președințiali, -e*, adj. De președinte, care emană de la un președinte. ✧ *Ordonanță președințială* v. ordonanță.

PREȘEDINȚÍE s. f. Funcție de președinte; perioadă de activitate a unui președinte, munca de conducere a președintelui; p. ext. localul unde funcționează președintele și totalitatea serviciilor organizatorico-administrative în subordine. *Consiliu de facultate sub președinția decanilor.*

— Variantă: (învechit, rar) **președințăție** (GHICA, A. 617) s. f.

PREȘTÍ, *preștiu*, vb. IV. Tranz. (Neobișnuit; folosit și absolut) A ști dinainte, a prevedea. *Să spună dacă a fost altceva decît ce a prețiut acel rege Dromichet și a spus în cîteva vorbe.* C. PETRESCU, R. DR. 184.

PREȘTIÍNȚĂ s. f. (Rar) Cunoștință despre ceea ce se va întîmpla în viitor; previziune. *Tomșa, romîn cu prețiință, A spus demult că Despot nu-i țării de priință.* ALECSANDRI, T. II 163.

PRETÁ, *pretez*, vb. I. Refl. **1.** A consimți să facă un lucru incorect, ilegal, sub demnitatea sa. *Am refuzat, hotărît să mă pretez la orice combinație. Mai bine renunț la premiu.* CAMIL PETRESCU, T. II 15.

2. A se potrivi la..., a fi bun la...

PRETCÁR, *pretcare*, s. n. (Mold.) Sfredel cu diametrul mic, folosit în special în dulgherie. *Din poloboc, vinul se scoate pe cep, o gaură făcută cu pretcarul.* La TDRG. *O borticică dată cu pretcarul, după grosimea șforii.* HOGAȘ, H. 49.

PRÉTCĂ, *pretce*, s. f. Fiecare dintre bețișoarele dinăuntrul stupului pe care albinele își clădesc fagurii.

PRETENDÁ vb. I v. **pretinde.**

PRETENDÁNT s. m. v. **pretendent.**

PRETENDÉNT, -Ă, *pretendenți, -te*, s. m. și f. (De obicei urmat de determinări introduse prin prep. «la») **1.** Cel care tinde, rîvnește, aspiră spre ceva sau cel care cere, pretinde ceva, în baza unor drepturi pe care le are sau pe care și le atribuie. *El vede aci numai uneltirile obicinuite ale foștilor pretendenți la scaunul domnesc.* CAMIL PETRESCU, O. II 230. *Tronul rămînînd vacant, mai mulți principi străini se grăbiră a se prezinta ca pretendenți la coronă.* HASDEU, I. V. 50.

2. Cel care are intenția să ia în căsătorie o femeie, care cere în căsătorie o femeie. *Dacă prințul de Spania nu e mulțămit, să ne spuie și vom lua pe altul. Nu ne lipsesc pretendenți.* NEGRUZZI, S. III 350.

— Variantă: (învechit) **pretendánt** (NEGRUZZI, S. I 106) s. m.

PRETENSIÚNE s. f. v. **pretenție.**

PRETENSÍV, -Ă, *pretensivi, -e*, adj. (Rar) Pretențios. *Era pretensiv moșneagul, dar din față i se citea Cum că el nimic nu lasă din cele ce pretindea! Trei sute de galbeni!* COȘBUC, P. II 131.

PRETÉNȚIE, *pretenții,* s. f. 1. (Uneori în construcție cu verbele «a avea», «a ridica», «a formula») Revendicare a unui drept de către cel care îl are sau pretinde că îl are. *Se roagă să-l învoiești după plac și nu mai are nici o pretenție.* DUMITRIU, B. F. 51. *Deșanțată pretenție! zicea coconașul răsucindu-și mustețile. Zice că i-am jurat s-o iau.* NEGRUZZI, S. I 20. *După mai multe lupte îndelungate, aceste pretenții cad zdrobite de vitejia rominilor.* BĂLCESCU, O. II 12.

2. Convingere (de obicei nejustificată) pe care o are cineva despre meritele sale; cerința ca această convingere să fie împărtășită și de ceilalți. [Alecsandri] *a rîs și a biciuit adesea pretenția fără talent.* IBRĂILEANU, SP. CR. 143. *Dar tu, care uiți lesne, duh fără de știință, Socotești că poți oare, prin astfel de mijloace, Arătîndu-te-n lume vreo figură a face? Pretenția aceasta mi s-ar părea ciudată.* ALEXANDRESCU, P. 92. ✦ (În construcție cu verbul «a avea») Intenție, dorință, năzuință ambițioasă. *Firește că n-am de loc pretenția de a aduce lumină în toate chestiile sus-pomenite.* GHEREA, ST. CR. II 105. *N-avem nicidecum pretenția a fi priviți ca niște legiuitori sau cel puțin ca niște povățuitori.* NEGRUZZI, S. I 337. ✧ Loc. adj. și adv. **Cu (sau fără) pretenție (sau pretenții)** = cu (sau fără) exigențe, cu (sau fără) aere de superioritate. *Îmi place* [poezia] *pentru că e naivă și fără pretenție.* NEGRUZZI, S. I 265. *Dacă unele piese aveau oarecare expresii familiare, ele erau la locul lor și îndată venea dialogul elegant, fără pretenție și natural.* id. ib. 344. ✦ (La pl.) Aere de superioritate; ifose, fumuri. *Patru contese... Umflate de pretenții și vrednice de jale.* ALEXANDRESCU, P. 92.

— Variante: (învechit) **pretențiúne, pretensiúne** (ODOBESCU, S. III 367) s. f.

PRETENȚIÓS, -OÁSĂ, *pretențioși, -oase,* adj. 1. Care are pretenții (prea) multe sau (prea) mari, care așteaptă sau pretinde mult; exigent. *Cel mai pretențios cititor e copilul. El te ascultă dacă îi place și greu îl poți convinge să te asculte dacă nu-i place.* L. ROM. 1953, nr. 2, 63. *Profesorul, foarte serios și foarte pretențios, obicinuia să lase pe catedră pe studentul care expunea lucrarea.* CAMIL PETRESCU, U. N. 74.

2. (Despre realizări sau manifestări ale oamenilor) Făcut cu scopul de a da impresia de ceva deosebit, ales, rar, în realitate lipsit de valoare, de gust, de simț estetic; umflat, afectat. *Sînt sigur că n-ai uitat nici veșnica dumitale tachinare, cu care mă întrerupeai de cîte ori spuneam cu emfază pretențioasă că nu-mi aparțin.* C. PETRESCU, C. V. 22. *O limbă... extravagantă, greoaie sau pretențioasă.* ODOBESCU, S. II 368. *Cum îți pare inscripția această pretențioasă? Ce zici de franțuzeasca din ea?* NEGRUZZI, S. I 314.

— Pronunțat: *-ți-os.*

PRETENȚIOZITÁTE s. f. (Rar) Faptul de a avea pretenții exagerate, neîntemeiate. *Zadarnic autorii lor nu se pun pe ei în joc. Sub numele eroilor ce născocesc, nu vorbesc nimeni alții decît ei înșiși. Totul se reduce deci la o simplă chestiune de ipocrizie și la o pretențiozitate ridicolă.* MACEDONSKI, O. IV 108.

PRETENȚIÚNE s. f. v. **pretenție.**

PRETERÍT s. n. (Gram.) Nume dat în unele limbi timpului verbal care exprimă trecutul.

PRETÉXT, *pretexte,* s. n. (Adesea în construcție cu verbele «a căuta», «a găsi», «a invoca») 1. Motiv aparent pe care îl invocă cineva pentru a ascunde adevăratul motiv al unei acțiuni sau pentru a justifica o acțiune nepotrivită. *Aș fi încîntat să găsesc un pretext și să ne apropiem din nou.* C. PETRESCU, C. V. 335. *Tînărul Herdelea mai făcu puțină politică cu Grigore... Pe urmă găsi un pretext să se retragă în compartimentul său.* REBREANU, R. I 213. *Și de cumva ar vre să te facă să scrii ceva... află vrun pretext și nu scrie!* NEGRUZZI, S. III 476. ✧ (Precedat de prep. «sub») *Dacă poporul vede jandarmi, totul e pierdut... — Adu-i sub pretextul evacuării acuzaților.* CAMIL PETRESCU, T. II 608. *Sub pretext că privește hora, ascultă ce vorbesc țăranii.* REBREANU, R. I 136. *Ca să se șece influința boierilor și să stîrpească cuiburile feudalității,* [Lăpușneanu] *îi despoia de averi subt feluri de pretexte, lipsindu-i cu chipul acesta de singurul mijloc cu care puteau ademeni și corumpe pre norod.* NEGRUZZI, S. I 143.

2. Motivare, justificare aparentă a unei acțiuni. *Cei doi frați... sînt agenții de legătură care de azi dimineață au făcut de trei ori drumul la cazinou, întorcîndu-se mereu cu alt pretext.* CAMIL PETRESCU, O. II 248. *Ea-și pusese ceva în cap azi: o idee... și acesta era modul cu care căuta pretext de ceartă.* EMINESCU, N. 91. [Polonii] *nu căutau decît pretexte spre a intra în Moldavia.* NEGRUZZI, S. I 158. ✦ Impuls, stimulent. *La un artist opera citită va fi mai mult un pretext de a crea.* GHEREA, ST. CR. II 134.

— Pl. și: (învechit) *pretexturi* (NEGRUZZI, S. I 19).

PRETEXTÁ, *pretextez,* vb. I. Tranz. A invoca o cauză oarecare, ca motiv aparent sau ca scuză, pentru o acțiune, o atitudine; a se folosi de un pretext. *Pușkin... se sustrage de la sărbătoarea confirmării ca moștenitor a marelui duce Mihail; pretextează o indispoziție.* SADOVEANU, E. 204. *Oi pretexta că-s bolnavă.* ALECSANDRI, T. 1686.

PRETIMPURÍU, -ÍE, *pretimpurii,* adj. Care apare sau se întîmplă înainte de timp, prea devreme. *Vara se anunța pretimpurie și secetoasă.* V. ROM. decembrie 1951, 180. ✧ (Adverbial) *Pe figura pretimpuriu veștedă trecu o lumină de destindere.* C. PETRESCU, C. V. 9.

PRÉTIN, -Ă s. m. și f. v. **prieten.**

PRETÍNDE, *pretind,* vb. III. Tranz. 1. A cere, a reclama (cu tărie) un lucru considerat ca fiind un drept cuvenit, a ridica pretenții, a revendica. *Pretinde un teren în afară de raza noastră de acțiune.* C. PETRESCU, R. DR. 202. *Nu anticipez cu nimic și nu pretind nimic.* CĂLINESCU, E. O. II 145. *Teofil n-ar fi pretins bani gheață.* REBREANU, R. I 50. ✧ (Urmat de o completivă dreaptă introdusă prin «că» sau «să») *A pretins de la direcție să-i dea ei... un rol.* CARAGIALE, O. III 9. *Cucoana d-sale pretinde să-i fac eu vizită mai întîi, în contra tuturor regulelor etichetei.* ALECSANDRI, T. I 275. *Îmi pare deșanțat că dumneata ai luat un capriț drept amor, și încă pretinzi să te iau de soție!* NEGRUZZI, S. I 25. ✦ A insista, a stărui ca ceva să se înfăptuiască. *Prin urmare dumneata pretinzi s-o legăm pe femeia asta și s-o ducem la bolniță, căci e nebună?* SADOVEANU, B. 191. *Pretinde ca guvernul să fie energic, să știe ce vrea și să păstreze ordinea și disciplina.* REBREANU, R. I 222. ✧ (Urmat de o determinare în dativ, indicînd persoana de la care se cere) *Neștiutorilor de carte nu li se putea pretinde să aibă cunoștință de opera scriitorului.* SADOVEANU, E. 96. *Nimeni nu-i poate pretinde să se înmormînteze de vie.* REBREANU, R. I 48.

2. A susține, a afirma (cu tărie). *Toți cei care nu vor să înțeleagă prezentul, sau care i se opun, pretind că nu se pricep la politică.* DEMETRIUS, C. 8. *Al tu pretinzi în față-mi că a cînta nu pot?* ALECSANDRI, T. II 289. ✧ Intranz. *Niște friguri trecătoare... cel puțin astfel pretinde medicul.* BOLINTINEANU, O. 455. ✦ Refl. A-și atribui o calitate, cerînd să-i fie recunoscută. *Nu e vorba că te pretinzi, dar ești; ești un om... mai instruit.* CARAGIALE, O. II 137.

3. (Despre acțiuni, realizări, creații) A avea nevoie de..., a cere (imperios); a necesita. *Problema e grea și pretinde o examinare riguroasă.*

— Prez. ind. și: *pretínz* (CARAGIALE, O. II 137). — Variantă: (învechit) **pretendá**, *pretendez* (KOGĂLNICEANU, S. 193), vb. I.

PRETÍNS, -Ă, *pretinși, -se*, adj. (Precedînd cuvîntul pe care îl determină) Care trece sau vrea să treacă drept ceea ce nu este; fals, aparent. *Pretinsă știință.*

PRÉTOR, *pretori*, s. m. **1.** Funcționar în ierarhia administrativă mai veche din Transilvania (extinsă pentru scurtă vreme și în restul țării), subordonat unui primpretor sau unui subprefect. *Pretorul urma să țină... un raport asupra «situațiunii colectări-însămînțări în plasa noastră».* V. ROM. mai 1954, 15.

2. (În vechea armată) Persoană (numită de Ministerul de Război, în timp de mobilizare și de război) avînd atribuții în poliția administrativă și judiciară, pe lîngă marile unități militare.

3. (La romani) Înalt magistrat, care urma în rang după consul, avînd atribuții judecătorești. ✧ Guvernator al unei provincii romane.

PRETORÁT, *pretorate*, s. n. (În vechea armată) Autoritate militară creată de Ministerul de Război pe lîngă marile unități, în timp de mobilizare și de război, avînd atribuții de poliție administrativă și judiciară; p. ext. sediul acestei autorități. *Pretoratul se afla în preajma unei mori vechi, la răsăritul tîrgului.* CAMILAR, N. I 77.

PRETORIÁN[1], *pretorieni*, s. m. (La romani) Soldat din garda pretoriană.

— Pronunțat: *-ri-an.*

PRETORIÁN[2]**, -Ă,** *pretorieni, -e*, adj. (La romani) De pretor, al pretorului (**3**). ✧ *Gardă pretoriană* = corp de armată format din soldați selecționați și înzestrați cu anumite privilegii, care constituiau garda personală a pretorului, mai tîrziu a împăraților romani. *Cohortă pretoriană* = cohortă formată din pretorieni. *Provincie pretoriană* = provincie romană administrată de un pretor. *Drept pretorian* = totalitatea edictelor date de pretori.

PRETÓRIU, *pretorii*, s. n. **1.** (La romani) Reședința pretorului (**3**); sala unde judeca acesta. ✧ Locul dintr-o tabără romană unde era așezat cortul comandantului.

2. (La noi, învechit) Sală de judecată, incinta tribunalului; p. ext. tribunal. (Fig.) *Unde este dar inviolabilitatea domiciliului consacrată de Convențiune? Răspundă ministeriul dinaintea pretoriului opiniunei publice.* ALECSANDRI, T. 1652.

PRETÚRĂ, *preturi*, s. f. (În vechea organizare administrativă) Serviciul pretorului (**1**); localul unde funcționa acest serviciu. *Avea destui sprijinitori chiar aici, unde ne aflăm, la pretură.* V. ROM. mai 1954, 20.

PRETUTÍNDENE adv. v. **pretutindeni.**

PRETUTÍNDENEA adv. v. **pretutindeni.**

PRETUTÍNDENI adv. Peste tot, în toate părțile, în tot locul. *Focuri se aprinseră în poiană și peste puțin liniștea se întinse pretutindeni.* HOGAȘ, M. N. 201. *De-a pururi, pretutindeni, în ungherul unor crieri Și-or găsi cu al meu nume, adăpost a mele scrieri.* EMINESCU, O. I 134. *Pentru ce, rogu-te, n-ai spus nici măcar un cuvînt despre o altă pasăre de pădure care, deși e cam rară la noi, însă este privită pretutindeni ca unul din cele mai delicate vînaturi?* ODOBESCU, S. III 33. ✧ (Precedat de prep. «de») Din toate părțile, de peste tot. *Zările erau închise de pretutindeni în zăbranic.* SADOVEANU, O. VII 80. *Începură să sosească tineri de pretutindeni, cari de cari mai viteji.* POPESCU, B. II 40. *Și ca nouri de aramă și ca ropotul de grindeni, Orizonu-ntunecîndu-l, vin săgeți de pretutindeni.* EMINESCU, O. I 148.

— Variante: **pretutíndenea** (IONESCU-RION, C. 99, SLAVICI, N. I 87), (regional) **pretutíndene** (IBRĂILEANU, SP. CR. 67, CREANGĂ, A. 150), **tutindeni** (COȘBUC, P. II 30) adv.

PREȚ, *prețuri*, s. n. **1.** Valoare, exprimată în bani, a unei mărfi; sumă care se cere sau se plătește pentru o marfă. [Depozitul] *îl luăm la prețul zilei.* CAMIL PETRESCU, U. N. 66. *Mare pagubă este la o țară de a-și scoate tot materialu nefabricarisit* (= neprelucrat), *vînzîndu-l în alte țări cu un prost preț și apoi să-l cumpere iarăși, cu preț de 30 ori mai mult.* GOLESCU, Î. 180. ✧ Fig. *O, cere-mi, doamne, orice preț, Dar dă-mi o altă soarte.* EMINESCU, O. I 177. ✧ *Preț de cost* v. cost. *Preț negru* v. negru. ✧ Loc. adj. **De preț** = prețios, valoros. *Chioșcul e îmbrăcat cu ștofe brodate cu aur, așternut cu cele mai de preț covoare, cu mobilă luxoasă adusă din București.* CAMIL PETRESCU, O. I 217. *N-am să-ți dăruiesc nimica de preț.* CARAGIALE, O. III 49. *Aceste obiecte nu se executau mai niciodată în piatră, ci, mai adesea, în metale de preț, în os, în corn, în fildeș.* ODOBESCU, S. I 451. ✧ Loc. adv. **Cu orice preț** = oricît de mult ar costa, încercînd sau riscînd orice; neapărat, fără doar și poate. *Vine ordin să dăm numaidecît pe nemți peste cap și să reluăm cu orice preț tranșeele pierdute.* MIRONESCU, S. A. 118. *Spînul vrea să-mi răpuie capul cu orice preț.* CREANGĂ, P. 222. *Voii cu orice preț să ajung sania, ca să mă informez mai bine.* BOLINTINEANU, O. 390. **Cu niei un preț** = pentru nimic în lume, în nici un caz. **Fără preț** = la o sumă inferioară valorii reale; ieftin. *Tîrgurile erau slabe și negoțul se vindea fără preț.* POPOVICI-BĂNĂȚEANU, V. M. 105. ✧ Expr. **A ține la preț** = a nu reduce nimic din suma cerută la o vînzare. *Cîteva zile d-a rîndul se mai duse el în pădure și tot găsea cîte un ou* [de aur]. *Se făcu însă mai năzuros în tîrg, ținu mai la preț, și cu mirare văzu că scoate cîte patru pungi de bani în loc de două.* ISPIRESCU, L. 269. **A se învoi din preț** = a încheia un tîrg, căzînd de acord asupra prețului. **A ajunge la preț** = a fi căutat, apreciat. **A avea preț** = a se vinde cu bani buni, a avea trecere; fig. a prețui, a valora. *Pentru un om ca el acuma viața avea un preț nemărginit.* SADOVEANU, O. VII 96. *Toate au avut preț și s-au vîndut de minune: și vitele, și bucatele, și mărfurile.* GALACTION, O. I 261. *În ochii mei acuma nimic nu are preț Ca taina ce ascunde a tale frumuseți.* EMINESCU, O. IV 436. **A nu avea preț** = a nu se vinde, a nu avea căutare; fig. a nu putea fi evaluat în bani, a avea o valoare foarte mare, a fi de neprețuit. *Un ichi bun n-are preț.* ISPIRESCU, la TDRG. **A pune preț pe ceva** = a socoti că ceva e de mare valoare, a ține mult la ceva, a prețui mult ceva. *Formele de din afară pe care în lumea cea mare se pune atîta preț.* La TDRG. *Sfîrșitu-i cel jalnic îl văz cu-ntristare, Căci eu pe viața-i puneam un preț mare.* ALEXANDRESCU, M. 79. **A-și mînca din preț** = a pierde din valoare. *Bîrlădeanu îi observă ochii cu sclipiri dușmănoase spre el și-l socoti, în sinea lui, pornit spre scădere, ca un cal care începe să-și mănînce din preț.* SADOVEANU, Z. C. 298. **A da preț** = a pune în valoare, a face să aibă valoare. *Vine-o clipă, cînd înveți, Că atîtor idealuri depărtarea le dă preț.* CERNA, P. 55. ✧ Suma încasată dintr-o vînzare. *S-au dus la o crîșmă, unde s-au pus să bea prețul hainelor mortului.* NEGRUZZI, S. I 32.

2. Sumă de bani care se dă cuiva pentru o muncă prestată, pentru un serviciu făcut; plată, răsplată. *Să afle ce feli de pasere să fie aceasta și... să li făgăduiască mare preț pentru aceasta.* SBIERA, P. 69. ✧ Loc. prep. **Cu prețul...** = plătind (sau primind) o contravaloare materială sau, fig., cu eforturi, cu sacrificii.

3. Fig. Valoare, importanță, însemnătate. *De tot prețul jertfei tale cată să te răsplătesc.* DAVILA, V. V. 86. *Cînd seacă apa, se cunoaște prețul fîntînii* (= cînd pierzi un lucru, îți dai seama mai bine de valoarea lui).

4. (Numai în expr.) **Preț de...** (sau **la...**) = contravaloarea a... *Să bem preț de patru boi!* COȘBUC, P. II 279. *Doi miei, fiecare preț de-o împărăție.* SLAVICI, la TDRG. *Băui preț la nouă cai, De vin nu mă săturai. Băui preț de nouă iepe, Iacătă-mă mort de sete!* BIBICESCU, P. P. 229. (Urmat de determinări temporale) **Preț (ca) de...** (sau **ca la...**) = un timp (cam) de... *A stat preț de un ceas baba acasă.* SADOVEANU, D. P. 78. *Trece așa preț ca la un sfert de ceas și numai ce mă pomenesc cu un ăla... că vine și se pune la altă masă alături.* CARAGIALE, O. I 45. *Merg ei încă preț ca de vro patru ceasuri și-i prinde noaptea într-o pădurice, unde nu era țipenie de om.* ȘEZ. VI 151. (Determinarea indică acțiunea făcută într-un interval de timp) *Căuta să smulgă drugul ba din mîna lui Dima, ba din mîna lui Păstrăvan, năzuind să-l gospodărească de unul singur barem preț de trei întorsături de mînă.* GALAN, Z. R. 213. (Rar, urmat de determinări spațiale) *La noi se cheamă Durău unde curge apa-n jos de pe stîncă, preț așa ca la două staturi de om înălțime.* HOGAȘ, M. N. 204.

PREȚĂLUÍ, *prețăluiesc,* vb. IV. Tranz. (Învechit și popular) A aprecia (în bani) valoarea unui obiect; a evalua. *Măria-sa cercetă darurile, cumpănindu-le în mîni și prețăluindu-le.* SADOVEANU, Z. C. 243. *Erau 23* [de galbeni] *și tot bucăți măricele, unele cît un ban de zece; îi măsuram și-i prețăluiam.* VLAHUȚĂ, O. A. II 264. ✦ A pune preț pe ceva; a cinsti după merit; a aprecia. *Oamenii prețăluiau cîntarea lăutarului.* PAS, L. I 9.

PREȚĂLUÎRE, *prețăluiri,* s. f. (Învechit și popular) Faptul de a prețălui; evaluare. *Oferă un preț sau face o prețăluire.* C. PETRESCU, A. 325. *După două ceasuri de prețăluiri și operații aritmetice, rămaseră amîndoi... uitîndu-se unul la altul.* VLAHUȚĂ, LA CADE.

PREȚĂLUITÓR, *prețăluitori,* s. m. (Popular) Prețuitor. *Fusese... prețăluitor la vama din Burdujeni.* GANE, la CADE.

PREȚIÓS, -OÁSĂ, *prețioși, -oase,* adj. 1. Care reprezintă o mare valoare materială, care costă mulți bani, este de mare preț; scump. *Să-i facă niște lucruri foarte prețioase.* SBIERA, P. 97. *Zugrăvelele cele mai prețioase, policandre de argint suflate cu aur, candele de argint... cărțile cele mai alese, erau zestrea monastirii aceleia.* ISPIRESCU, L. 295.

2. Care are valoare prin calitățile sale, prin vechimea sau prin raritatea sa, prin folosul pe care îl aduce omului; important, valoros. *Chitanța însă n-o socotea chiar așa de prețioasă.* REBREANU, R. I 192. *Le arăta cît e de prețios darul de a observa, de a analiza și pricepe viața în toată însemnătatea și frumusețea ei.* VLAHUȚĂ, O. A. 249. *Kogălniceanu adună prețioase documente în «Arhiva română».* NEGRUZZI, S. I 339. ✧ Fig. *Viața dumneavoastră e prețioasă pentru noi toți.* C. PETRESCU, C. V. 33. *Eu aseamăn a mea stare cu a unui călător Care, neștiindu-și drumul, fără povățuitor... Pierde vremea prețioasă și aleargă-n-tr-un noroc.* ALEXANDRESCU, P. 48. ✧ *Piatră prețioasă* v. piatră. *Metal prețios* = metal (aur, argint, platină) care nu se oxidează, nu se alterează ușor și nu este atacat ușor de acizi sau de alte substanțe chimice; metal nobil. ✦ Scump, drag, iubit. *Sînt urme prețioase, sînt scumpe suvenire Ce-n suflet tipărite, ca el au nemurire.* ALECSANDRI, P. I 125.

3. Fig. De un rafinament exagerat, lipsit de simplitate și de naturalețe; afectat, căutat. *Stil prețios.* ✦ (Substantivat, f., franțuzism) Femeie afectată în vorbe și în maniere. *Astăzi rîzi d-o pedantă, mîine d-o prețioasă.* ALEXANDRESCU, M. 269.

— Pronunțat: *-ți-os.*

PREȚIOZITÁTE s. f. (Rar) Faptul de a fi prețios (3); afectare. *Folosirea arhaismelor fără necesitatea de a reda culoarea locală sau fără a evoca o situație din trecut trădează în cel mai bun caz prețiozitatea autorului.* GRAUR, F. L. 111. *Prețiozitate de gesturi.* MACEDONSKI, O. II 278.

PREȚUÍ, *prețuiesc,* vb. IV. 1. Tranz. A fixa (aproximativ) prețul unui bun (supus vînzării), a-i determina, a-i stabili valoarea în bani, a arăta cît face; a evalua, a estima. *Văzînd împăratul ce cal are el, l-au prețuit că face mai mult decît o împărăție.* SBIERA, P. 44. *Doi, care întrec pe ceilalți... primesc cel întîi un vas de argint, prețuit 1500 ruble.* NEGRUZZI, S. I 36. ✧ Fig. *Eu unul știu să prețuiesc omul. De aceea v-am privit îndelung și v-am cercetat înainte de a vă îmbrățișa.* SADOVEANU, O. VII 21. ✦ A pune mare preț pe ceva, a considera ca avînd mare valoare. *Iar dacă se duse la împăratul cu darul, și văzu că îl primește împăratul cu mare cinste și atît îi prețuiește darul, el spuse că mai are încă multe* [pietre prețioase]. ISPIRESCU, L. 192.

2. Tranz. A recunoaște importanța sau meritul unei persoane sau al unui lucru, a atribui cuiva merit, însemnătate; a aprecia. *Comandanții noștri prețuiesc foarte mult atacul la baionetă.* CAMIL PETRESCU, U. N. 412. *În cîteva luni, toți vor ști să-l prețuiască.* C. PETRESCU, C. V. 31. *Romanii cunoșteau... și aceste două specii de păsărele și le prețuiau dupe dreapta lor valoare.* ODOBESCU, S. III 24.

3. Intranz. A valora, a face. *Lucrul la timp dăruit prețuiește îndoit.* ✧ Expr. **A ști cît prețuiește cineva** (sau **ceva**) = a nu-și face iluzii cu privire la cineva sau la ceva, a ști că nu trebuie să contezi pe cineva sau pe ceva. *Lăpușneanul le scrisese în mai multe rînduri ca să vie, legîndu-se prin cele mai mari jurăminte că nu le va face nimică, dar ei știau cît prețuiește jurămîntul lui.* NEGRUZZI, S. I 159. ✦ A avea valoare, importanță prin meritele, calitățile sale. *Cît îmi sînt de urîte unele dobitoace, Cum lupii, urșii, leii și alte cîteva, Care cred despre sine că prețuiesc ceva!* ALEXANDRESCU, P. 66.

— Prez. ind. și: (regional) *prețui* (ȘEZ. III 212).

PREȚUÍRE, *prețuiri,* s. f. Faptul de a prețui. 1. Evaluare, estimare. *Se făcură atunci mari sfezi între creditori și datornici, pentru prețuirea mărfurilor date și primite.* BĂLCESCU, O. II 43.

2. Recunoaștere a valorii, a importanței unei persoane sau a unui lucru; apreciere. *Legătura dintre popor și scriitor creează acestuia din urmă o situație de răspundere; prețuirea lui e cu mult mai mare decît altădată.* SADOVEANU, E. 197.

PREȚUITÓR, *prețuitori,* s. m. Persoană, expert care evaluează, indicînd prețul aproximativ al unui lucru.

PREUMBLÁ vb. I v. **plimba.**

PREUMBLÁRE s. f. v. **plimbare.**

PREURSÍ, *preursesc,* vb. IV. Tranz. (Rar) A predestina, a meni.

PREURSÍRE, *preursiri,* s. f. (Rar) Soartă, destin, ursită. *S-ar fi zis, de orișicine, preursirea că-l răsfață Și că este dintre-aceia care-ajung la Capitol.* MACEDONSKI, O. I 83.

PREURSÍT, -Ă, *preursiți, -te,* adj. (Rar) Ursit. *Toți bănuiau că acest nou sultan, cu numele Mahomed, va fi cel preursit pentru căderea împărăției.* BĂLCESCU, O. II 64.

PREUTEÁSĂ s. f. v. **preoteasă.**

PREUȚÍE s. f. v. **preoție.**

PREVÁL s. n. v. **prival.**

PREVALÁ, *prevalez,* vb. I. 1. Intranz. A avea preponderență, a predomina. *Este absurd și dușmănos să spui că în opera sa* [a lui Caragiale] *prevalează limbajul mahalagiilor.* L. ROM. 1953, nr. 1, 50.

2. Refl. (Urmat de determinări introduse prin prep. «de») A se folosi, a face uz de ceva, în vederea unui anumit scop. *A se prevala de un drept cîştigat.*

PREVARICATÓR, -OÁRE, *prevaricatori, -oare,* s. m. şi f. (Învechit) Persoană care comite prevaricaţiuni, care se abate de la îndatoririle funcţiei sale. (Adjectival) *În fabulă vezi pe judecătorul prevaricator, pe dregătorul nedrept.* NEGRUZZI, S. I 336.

PREVARICÁŢIE s. f. v. **prevaricaţiune.**

PREVARICAŢIÚNE, *prevaricaţiuni,* s. f. (Învechit) Abatere de la îndatoririle de serviciu, abuz comis de un funcţionar în exerciţiul funcţiei sale. *Clucerul Alecu făcuse mîncătorii, abuzuri sau prevaricaţiuni, cum se zice astăzi.* GHICA, S. 3.

— Variantă: **prevaricáţie** s. f.

PREVĂZĂTÓR, -OÁRE, *prevăzători, -oare,* adj. (Despre oameni) Care prevede ce are să se întîmple şi ia dinainte măsuri; care se îngrijeşte din timp de tot ce i-ar putea lipsi în viitor; prudent, precaut. *E mulţumit cel puţin că a fost prevăzător şi nu i-a mărturisit noua lui meserie. Nu trebuie să ştie nimeni.* SAHIA, N. 105. ✦ (Despre faptele, vorbele, atitudinile oamenilor) Care dovedeşte prudenţă. *Zise cu acelaşi glas potolit, prevăzător: azi el o fugit. Nu se mai întoarce în sat.* DUMITRIU, N. 176. *Bogăţia aceasta... strînsă aici, ca de-o mînă prevăzătoare.* VLAHUŢĂ, la TDRG. ✧ (Despre legi, planuri etc.) *În toate ţările ce se bucură de legiuiri înţelepte şi prevăzătoare... vine un moment al anului cînd d-odată vînătoarea se închide.* ODOBESCU, S. III 37.

PREVEDEÁ, *prevăd,* vb. II. 1. Tranz. A deduce mersul evenimentelor viitoare din unele fapte prezente sau trecute care au legătură cauzală cu acele evenimente; a avea intuiţia celor ce urmează să se întîmple, plecînd de la unele date cunoscute în prezent, a vedea înainte. *Cine poate să prevadă totul?* CAMIL PETRESCU, U. N. 60. *Viitor de aur ţara noastră are Şi prevăd prin secoli a ei înălţare.* BOLINTINEANU, O. 37. ✧ Refl. pas. *Nu se putea prevedea cine va fi salvatorul din suferinţele seculare.* SADOVEANU, E. 240. *Împărăteasa avea să sufere destule, atît durerile de naştere, care să prevedeau a fi după cum făgăduise, cît şi clevetelile ce auzea că merg în urechile împăratului.* RETEGANUL, P. II 28.

2. Tranz. (Despre legi, condiţii sau dispoziţii legale) A stabili, a fixa, a specifica, a prescrie, a indica, a menţiona. *Planul prevedea controlul tehnic şi repararea tuturor tractoarelor.* MIHALE, O. 499. *La noi pînă acum nici legea nu prevede nimic, dar nici înalta oblăduire nu simte trebuinţa de a se amesteca în traiul, mai mult sau mai puţin turburat, al lighioanelor sălbatice.* ODOBESCU, S. III 38.

3. Tranz. A echipa, a înzestra cu... *Uzină prevăzută cu instalaţii moderne.*

4. Refl. A se vedea (prin sau printre); a se întrezări. *A doua năvală de fum acoperi o parte din oştile duşmane şi, în adevăr, în curînd începu a se prevedea prin el, ca printr-o pînză rară, îmbulzeala căzăcimii.* SADOVEANU, O. VII 11. *Soarele rotund şi palid se prevede pintre nori Ca un vis de tinereţe printre anii trecători.* ALECSANDRI, P. A. 112. ✧ Fig. *S-a măritat cu un tînăr subţire şi uscat de te prevezi printr-însul.* GANE, N. II 211. ✧ Intranz. Fig. [Victor Hugo] *simte şi prevede în imagini colorate şi măreţe.* SADOVEANU, E. 228. ✦ (Rar) A se oglindi. *Cerul se prevede în valea înflorită.* BOLINTINEANU, O. 203. *Spre sară, vîntul conteneşte, marea se linişteşte, şi cînd stelele răsar, ele se prevăd pe faţa apei ca într-o oglindă.* ALECSANDRI, C. 177.

PREVEDÉRE, *prevederi,* s. f. 1. Faptul de a prevedea; posibilitatea de a-şi da seama de ceea ce urmează să se întîmple, bazat pe unele date cunoscute în prezent. V. previziune. *Flăcările de la Ruginoasa se înfăţişau pentru Miron Iuga ca o cumplită confirmare a prevederilor sale.* REBREANU, R. II 116. *Simţul prevederii nu mi-a lipsit nici cînd eram tînăr.* BASSARABESCU, S. N. 22. ✦ Plan, aranjament. *Uitînd c-un flutur de seară ce trece repede-n zbor Este-n stare să răstoarne toată prevederea lor.* HASDEU, R. V. 57. ✦ (Rar) Presimţire. *Roiuri negre de prevederi urîte îi troieneau închipuirea.* VLAHUŢĂ, O. A. I 102.

2. (Mai ales la pl.) Măsuri, dispoziţii, norme cuprinse într-un plan de lucru, într-o lege, într-un buget, care urmează a fi puse în aplicare şi respectate. *Prevederi bugetare.*

3. Prudenţă, circumspecţie, precauţie. *Scamatorul zîmbea blînd, strecurîndu-se printre ei cu prevedere — să nu-i lovească.* SAHIA, N. 65.

PREVENÍ, *previn* şi *previu,* vb. IV. Tranz. 1. A face pe cineva atent din timp asupra consecinţelor acţiunii sale (de obicei cu scopul de a împiedica această acţiune); a înştiinţa, a informa în prealabil, a anunţa dinainte; a avertiza. *Te previn, dragă Petre Ivănescu: te afli în faţa unei primejdii.* AGÎRBICEANU, S. P. 238. *Te prevenisem. Nu sînt bun de arbitru.* SEBASTIAN, T. 96. *Ea l-a prevenit de cum a auzit că vrea să se însoare.* REBREANU, R. I 253. *Adela făcuse pasul cel mai important din viaţa ei fără măcar să mă poată preveni.* IBRĂILEANU, A. 33.

2. A lua toate măsurile, toate precauţiile necesare pentru a evita ceva; a preîntîmpina. *Încearcă să previe primejdia.* REBREANU, R. I 167. *A preveni unirea a duor armate inamice, bătînd dentii pe cea mai slabă şi apoi pe cea mai tare, este una din operaţiunile cele mai frumoase în arta militară.* HASDEU, I. V. 133.

3. (Rar) A împlini dinainte şi în mod spontan dorinţele cuiva. *Ce faci acolo?... — Îţi previu dorinţele... Deschid uşa aceasta.* NEGRUZZI, S. III 356.

PREVENÍRE, *preveniri,* s. f. Acţiunea de a preveni.

1. Evitarea unui rău prin măsuri luate la timp; preîntîmpinare. *Prevenirea accidentelor de muncă.*

2. Atitudine prevenitoare; p. ext. amabilitate, gentileţe. *Vin la tine cu sufletul plin de prevenire şi de tăcere emoţionată.* GALACTION, O. I 225.

PREVENÍT, -Ă, *preveniţi, -te,* s. m. şi f. (Învechit) Persoană ţinută în stare de arest preventiv în baza unui mandat de arestare. *Natura acestor procese este specificată dupre... ştiinţa de carte a preveniţilor.* I. IONESCU, M. 246.

PREVENITÓR, -OÁRE, *prevenitori, -oare,* adj. Îndatoritor, amabil, serviabil, politicos. *O gazdă prevenitoare.*

PREVENTÍV, -Ă, *preventivi, -e,* adj. Care are ca scop preîntîmpinarea, împiedicarea unui rău, apariţia unei boli, săvîrşirea unei infracţiuni etc. *Control preventiv.* ▭ *Nu avem un tratament curativ, dar avem unul preventiv.* BART, S. M. 109. ✧ *Medicină preventivă* = ramură a medicinii care se ocupă cu mijloacele de apărare a organismului împotriva bolilor şi de combatere a condiţiilor care favorizează apariţia lor. (Jur.) *Arest preventiv* (sau *închisoare preventivă*) = deţinere provizorie a unui inculpat, în vederea cercetărilor, pe baza unui mandat de arestare; loc în care sînt deţinuţi astfel de inculpaţi. *Pînă a doua zi dimineaţa tot Tecuciul ştia că Manlache Pleşa a fost prinsiş se află, legat în fiare grozave, la arestul preventiv.* POPA, V. 203.

PREVENTÓRIU, *preventorii,* s. n. Casă de sănătate în care sînt tratate preventiv persoanele predispuse la anumite boli, mai ales la tuberculoză.

PREVÉNȚIE s. f. Arestare preventivă. *La 4 ușile temniței... se deschid pentru cîțiva republicani închiși în prevenție.* CARAGIALE, M. 278.

PREVESTÍ, *prevestesc,* vb. IV. Tranz. **1.** A anunța (cunoscînd anumite indicații) întîmplări viitoare, a vesti de mai înainte ceea ce urmează să se întîmple, a prezice. *I-a prevestit un viitor strălucit.* GHEREA, ST. CR. II 225.

2. A da un semn, o indicație după care se poate prevedea sau ghici existența unui lucru, a indica apariția sau desfășurarea unui eveniment, a unui fenomen. *Din răsărit tresăriră luciri care prevesteau zorile.* SADOVEANU, O. I 502. *Înfățișarea cerului prevestea o ploaie mare.* GALACTION, O. I 78. *Deși ziua era la început, soarele totuși ardea cu putere și prevestea o adevărată zi de cuptor.* HOGAȘ, M. N. 170. ✧ (Poetic) *Nopți de fulgere țesute Prevestesc o eră nouă.* BELDICEANU, P. 125.

3. (Învechit) A înștiința, a informa dinainte; a preveni. *Lamartine fusese prevestit de noi de tot ce proiectam.* GHICA, S. A. 159.

PREVESTÍRE, *prevestiri,* s. f. Acțiunea de a prevesti.

1. Anunțare a ceea ce urmează să se întîmple în viitor; prezicere. *Acțiunea fulgerătoare* [a lui Mihai Viteazu] *lumina sufletele patrioților de acum o sută de ani ca o prevestire pentru timpuri ce aveau să vie.* SADOVEANU, E. 50. *Trebuie să te anunț că prevestirile d-tale meteorologice s-au dezmințit cu desăvîrșire.* CARAGIALE, O. VII 3. *Vezi? prevestirea de tine, an făcută, S-a împlinit!... Corina e pierdută!* ALECSANDRI, T. II 297. ✧ Fig. *Și prin aerul cu soare Trece-o vie prevestire De sosirea de cucoare Și de-a mieilor sosire.* ALECSANDRI, P. A. 190.

2. Fapt care constituie un indiciu al unor întîmplări viitoare; semn prevestitor (mai ales de rău). *Mi se mai părea că și un mormăit, plin de rele prevestiri, străbate depărtările pînă la mine.* HOGAȘ, M. N. 161. *Luna lui iunie* [1848] *se arătase cu fioroase prevestiri. Holera începuse a săcera mai întîi slab, apoi mai tare, pe urmă cu o iuțeală grozavă.* NEGRUZZI, S. I 291.

PREVESTÍT[1] s. n. **1.** Prevestire.

2. (Regional) Fază a lunii. *Creșterea și descreșterea* [lunii] *se numesc prevestit.* PAMFILE, CER. 62.

PREVESTÍT[2]**, -Ă,** *prevestiți, -te,* adj. Anunțat dinainte printr-o prezicere, printr-o profeție. *Răzbunătoriul prevestit nu s-a născut oare?* RUSSO, O. 22.

PREVESTITÓR, -OÁRE, *prevestitori, -oare,* adj. Care anunță dinainte, care prevestește ceva, care constituie un semn, un indiciu al întîmplărilor viitoare. *Se pornise un vînt aspru, prevestitor de ploaie rece.* REBREANU, R. I 43. *Un mierloi saluta — se vede — cu glas prevestitor întăile raze ale zorilor.* HOGAȘ, M. N. 92. ✧ (Substantivat) *Un vînt ușor, prevestitorul zorilor, adie peste popas.* SADOVEANU, O. I 213. *La răsărit, sub soare, un negru punct s-arată! E cocostîrcul tainic, în lume călător, Al primăverii dulce iubit prevestitor.* ALECSANDRI, P. A. 118.

PREVÍLĂ s. f. v. **prevînă.**

PREVÍNĂ, *previne,* s. f. Grindă de lemn fixată pe capătul piloților de la gardurile pescărești, pentru a-i consolida.

— Variantă: **prevílă** s. f.

PREVIZÍBIL, -Ă, *previzibili, -e,* adj. Care poate fi prevăzut. *Accidente previzibile.*

PREVIZIÚNE, (2) *previziuni,* s. f. **1.** Facultatea de a prevedea mersul evenimentelor în viitor, de a deduce faptele viitoare din anumite date cunoscute în prezent, folosind analiza științifică sau judecînd în baza unei experiențe a vieții; pătrundere fină, perspicace, a evoluției ulterioare a unor stări de lucruri, a unui fenomen. *Triumful socialismului în U.R.S.S. constituie dovada cea mai vie a forței de previziune științifică a teoriei marxist-leniniste.* LUPTA DE CLASĂ, 1953, nr. 9, 27. *Prin ce previziune l-a știut așa cum era, fără să-l fi văzut vreodată?* C. PETRESCU, Î. II 79.

2. Enunțare a unei judecăți, a unei teorii care se bazează pe previziune (1). *Previziuni științifice.* ✧ Loc. prep. și conj. (Rar) **În previziunea...** = în ipoteza..., în cazul... *În previziunea mutării, le și pregătise apartamentul în care trebuiau să se așeze.* SADOVEANU, A. L. 23. *Eu, în previziunea că nu mi se va acorda cererea, îmi procurasem un pașaport englez.* GHICA, S. 716.

PREZĂRÍT, -Ă adj. v. **prizărit.**

PREZBÍT, -Ă, *prezbiți, -te,* adj. Care nu vede clar obiectele apropiate, din cauza unui defect de vedere. *Cu mîna întinsă — căci e prezbit — citește de departe, plin de interes.* BASSARABESCU, V. 35. ✧ (Substantivat) *Își fixa privirea în palma-i deschisă, cu aerul unui prezbit care citește.* VLAHUȚĂ, O. A. III 23.

PREZBÍTER, *prezbiteri,* s. m. (Învechit) Preot.

— Variantă: **prezvíter** s. m.

PREZBÍTERĂ, *prezbitere,* s. f. (Învechit) Soția unui preot, preoteasă.

— Variantă: **prezvíteră** s. f.

PREZBITERIÁN, -Ă, *prezbiterieni, -e,* s. m. și f. Adept al prezbiterianismului, care ține de prezbiterianism.

— Pronunțat: *-ri-an.*

PREZBITERIANÍSM s. n. Doctrină religioasă calvină din Anglia (Scoția), care nu recunoaște autoritatea episcopilor, ci numai pe cea a preoților.

PREZBITÉRIU, *prezbiterii,* s. n. **1.** (În biserica veche) Sfatul prezbiterilor unei comunități creștine.

2. (La catolici) Casa în care locuiește preotul paroh; casă parohială. *Alături cu aceasta era un locșor îngust pe care s-a construit în urmă prezbiteriul actual.* ALECSANDRI, S. 16.

PREZBITÍSM s. n. Defect de vedere, constînd în micșorarea capacității de acomodare a cristalinului, ceea ce face ca obiectele apropiate să nu fie văzute clar. V. hipermetropie.

PREZBIȚÍE, *prezbiții,* s. f. Prezbitism. *Prezbiția se corectează prin ochelari cu lentile convergente.* ANATOMIA 228.

PREZÉNT[1] s. n. **1.** Timpul actual; p. ext. situația actuală. *E... același dor de a înfățișa neamul cît mai mare în trecut, spre a afla mîngîiere pentru prezent.* IORGA, L. II 4. *Au prezentul nu ni-i mare? N-o să-mi dea ce o să cer? N-o să aflu într-ai noștri vreun falnic juvaer?* EMINESCU, O. I 149. ✧ Loc. adv. **În prezent** = azi, acum, în acest moment. *În prezent cugetătorul nu-și oprește a sa minte, Ci-ntr-o clipă gîndu-l duce mii de veacuri înainte.* EMINESCU, O. I 133.

2. (Gram.) Timpul verbului care arată că o acțiune se petrece în momentul vorbirii sau că este independentă de momentul manifestării ei. *Propoziția «eu citesc o carte» are verbul la prezent.* ✧ *Prezent istoric* = prezentul cu valoare de perfect, care se întrebuințează deseori în narațiune pentru a da o mai mare forță de evocare a faptelor.

PREZÉNT[2]**,** *prezenturi,* s. n. (Învechit) Dar, cadou. *Margareta îi dă voie să primească prezentul.* NEGRUZZI, S. I 60. *Cît pentru prezenturi, bădică, tocma aice să fac foarte multe; însă nu la anul nou, ci la crăciun.* KOGĂLNICEANU, S. 78.

PREZÉNT[3], **-Ă**, *prezenți, -te*, adj. **1.** Care se află în același loc cu vorbitorul sau în locul la care se referă vorbitorul; de față. *Ai fost colaboratorul îndoielii și bănuielilor mele, prezente încă pe manuscris.* ARGHEZI, P. T. 168. *Aceia nu veniseră să fie prezenți ca să se arate și să fie văzuți.* C. PETRESCU, C. V. 300. ◇ Expr. **Prezent!** formulă prin care cei de față răspund la apelul nominal. ◇ (Substantivat) *Toți cei prezenți la adunare.*

2. Care se petrece în timpul vieții vorbitorului sau în timpul la care se referă el; contemporan. *Icoanele și senzațiile trecutului se amestecă cu cele prezente.* SADOVEANU, O. VIII 204.

— Variantă: (învechit) **prezínte** (PAS, L. I 131) adj. invar.

PREZENTÁ, *prezínt*, vb. I. Tranz. **1.** A face pe cineva cunoscut celor aflați de față, arătînd numele (titlul, ocupația acelei persoane); a recomanda pe cineva unui public (spectator sau auditor) rostindu-i numele, vorbind despre meritele lui. *Să-mi dați voie să vă prezint mai întîi pe directorul nostru.* C. PETRESCU, C. V. 333. *D-na Alexandrescu l-a dus deunăzi la părinții fetei, l-a prezentat și l-a lăudat.* REBREANU, R. I 209. *Dă-mi voie să-ți prezint pe nepotu-meu.* VLAHUȚĂ, O. A. III 38. ◇ Refl. *Îmi dați voie să mă prezint?... Vartolomeu Diaconu, șeful haltei și pentru moment telefonist, telegrafist, magazioner, hamal și om de serviciu.* C. PETRESCU, A. 280.

2. A aduce pe cineva în fața cuiva, a înfățișa. *Acu nu-mi mai rămîne decît să-l dichisesc, să-l piepten și să-i dau lustru, ca să-l pot prezenta în fața lumii.* CARAGIALE, O. VII 118. ◇ Refl. *Cine ești tu, semețule, de îndrăznești... a te prezenta dinaintea noastră?* ALECSANDRI, T. I 416. ✦ Refl. A se înfățișa undeva pentru a răspunde unei obligații sau pentru a oferi ori solicita ceva. *Se prezenta pentru o bursă la seminarul Socola.* SADOVEANU, E. 92. *În fața oricărei judecăți, oricît de aspre, s-ar prezenta senină.* C. PETRESCU, C. V. 172. *Pînă în acest moment... nu s-a prezentat nici un inel cu nici un conductor. Să sperăm că nu vor întîrzia să se prezinte.* CARAGIALE, O. VII 6. ✦ A da, a întinde cuiva un obiect pentru ca acela să ia cunoștință de el, să-l cerceteze sau să și-l însușească, să-l utilizeze. *A prezenta o petiție.* ▭ *Îmi prezentă o priză de tabac.* NEGRUZZI, S. I 68.

3. A înfățișa publicului un spectacol sau aspectele unei activități, rezultatul unor cercetări, o problemă în studiu etc. *Irina a prezentat un scurt referat.* BARANGA, I. 172. *Acum aveți mulțumirea de a prezenta în fața publicului un buchet de produceri intelectuale care promit un frumos viitor literaturii noastre.* ALECSANDRI, S. 30.

4. (Cu privire la lucruri care sînt supuse unei examinări sau care interesează dintr-un anumit punct de vedere) A avea, a fi înzestrat cu..., a oferi. *Cercetările noastre mai prezintă încă un avantaj.* BARANGA, I. 168. ✦ Refl. A avea aparența de..., a se înfățișa ca... *În Oltenia, casele boierești se numesc cule și se prezintă ca niște așezări întărite.*

5. (În expr.) **A prezenta arma** = a mînui arma, după anumite prescripții ale regulamentului militar, pentru ca ostașul să dea salutul unui superior sau onorul la o ceremonie. *Un soldat de santinelă ne prezintă arma izbind-o cu patul în pămînt.* BART, S. M. 21.

— Prez. ind. și: (învechit) *prezént* (ODOBESCU, S. III 39), *prezentez* (ALECSANDRI, T. I 178), perf. s. pers. 3 sg. și: (neobișnuit) *prezintă* (C. PETRESCU, C. V. 61).

PREZENTÁBIL, -Ă, *prezentabili, -e*, adj. Care are o înfățișare plăcută, care se prezintă bine, frumos, îngrijit. *De îmbrăcăminte prezentabilă aveau toți nevoie.* C. PETRESCU, A. 311. ✦ (Rar) Apreciabil, considerabil. *Îți promit să notez de aci înainte diverse cugetări ce-mi trec prin gînd la colțul sobei și să ți le comunic cînd vor forma o cîtime prezentabilă.* ALECSANDRI, S. 78.

PREZENTÁRE, *prezentări*, s. f. Acțiunea de a (se) prezenta.

1. Recomandare. *Îl scăpă din încurcătură Andrei, care făcu prezentările, ca unul ce-l cunoștea pe Pîrvu de la București.* MIHALE, O. 422. *Grigore Iuga făcu prezentările, căci Baloleanu, străin, nu cunoștea pe nimeni.* REBREANU, R. II 222. *După obișnuitele prezentări și ceremonii, pașa ne urează bună venire.* BART, S. M. 22.

2. Înfățișare a aspectelor unei activități, a rezultatului unei cercetări, a unui program; expunere. *Prezentarea dărilor de seamă ajută organelor de partid să-și îmbogățească experiența lor cu experiența membrilor de partid și să-și îmbunătățească astfel munca.* LUPTA DE CLASĂ, 1953, nr. 9, 13.

3. Înfățișare pentru a răspunde unei obligații sau pentru a oferi ori solicita ceva. *Prezentare la post.* ✦ Zugrăvire, descriere. *Întreaga operă a lui Balzac e prezentarea burgheziei nesățioase, bolnavă de virusul ce o va duce la pieire.* SADOVEANU, E. 254.

4. Predare, înaintare a unei cereri, a unei întîmpinări, a unui act etc. *Prezentarea actelor de studii.*

PREZENTATÓR, *prezentatori*, s. m. (Rar) Cel care face cunoscut pe cineva sau ceva publicului (spectator sau auditor).

PREZENTÁȚIE, *prezentații*, s. f. (Rar) Prezentare (1), recomandare. *Putea să mai aștepte Magda cu marafeturile prezentațiilor.* HOGAȘ, M. N. 29. *Fac lesne cunoștință între dînșii, fără mijlocirea prezentațiilor cerute în societate.* BOLINTINEANU, O. 289.

— Variantă: **prezentațiúne** s. f.

PREZENTAȚIÚNE s. f. v. **prezentație.**

PREZENTÍR s. n. (Mil.; regional) Prezentarea armei; defilare. *Mă-nvață prezentir.* HODOȘ, P. P. 227.

PREZÉNȚĂ, *prezențe*, s. f. Faptul de a fi prezent undeva; existența cuiva sau a ceva într-un loc, într-un timp anumit. *Acum vă las, fiindcă nu pot lipsi copiii de prezența mea.* C. PETRESCU, C. V. 201. *Prezența lui Raul Brumaru continua să-l sîcîie.* REBREANU, R. I 174. ◇ *Listă* (sau *caiet*) *de prezență* = listă (sau caiet) în care semnează cei prezenți la un curs, la o ședință etc. *Condică de prezență* v. condică. ◇ Loc. prep. **În prezența** (cuiva) = fiind cineva de față; în fața, înaintea cuiva. *Acasă la d. Zaharia Duhu și în prezența mătușii Ruxanda.* C. PETRESCU, A. 454. *Mergeți dar să-i aduceți în prezența noastră.* ALECSANDRI, T. I 409. ◇ Expr. **A face act de prezență** v. act. **Prezență de spirit** = însușirea cuiva de a-și păstra stăpînirea de sine, de a face față imediat unei situații neașteptate; sînge rece. *Un bărbat, chiar cînd e numai abia trecut de vîrsta copilăriei, are alți ochi și altă prezență de spirit în asemenea împrejurări.* C. PETRESCU, C. V. 171. *Dacă Rudolf n-avea prezență de spirit, ori intra ea subt roate, ori intram și ne răsturnam noi în șanț.* REBREANU, R. I 154. *Parcă n-ai ști că e deștept, are prezență de spirit, are curajul opiniei.* MIRONESCU, S. A. 108. ✦ Realitate nemijlocită. *Aur și oameni. Aceste două prezențe au făcut ca niște munți mai mici, mai puțin prăpăstioși, să întreacă în glorie și în dezlănțuiri de evenimente toate celelalte masive din lanțul impresionant al Carpaților.* BOGZA, Ț. 9. *Și visurile lui erau chinuite de această prezență misterioasă și înăbușitoare.* C. PETRESCU, C. V. 137.

PREZERVÁ, *prezérv*, vb. I. Tranz. A feri, a păzi de un rău (fizic sau moral).

PREZERVÁRE, *prezervări*, s. f. Acțiunea de a prezerva; prevenirea unui rău (fizic sau moral); p. ext. apărare. *Cantemir nu trăda numai față de poloni o trădare pe care o recomanda slabilor noștri domni instinctul de prezervare — ci și față de imperiali.* IORGA, L. I 312.

PREZERVATÍV, *prezervative,* s. n. Mijloc care serveşte la preîntîmpinarea unui inconvenient (mai ales a unei boli).

PREZICĂTÓR, -OÁRE, *prezicători, -oare,* s. m. şi f. Persoană despre care cei superstiţioşi cred că are darul prezicerii; persoană care se îndeletniceşte (pentru bani) cu prezicerile; ghicitor. *Acolo, la celebra prezicătoare, se strecoară oamenii pe furiş.* C. PETRESCU, C. V. 258.

PREZÍCE, *prezic,* vb. III. Tranz. A spune, a anunţa dinainte ce se va întîmpla, orientîndu-se după unele indicaţii prezente; a prevesti. *Cum va fi personalitatea artistică a lui Coşbuc, care caracter va învinge, cine ar putea s-o prezică?* GHEREA, ST. CR. III 128. *Am vrut să judec prin ochii mei de soarta ce i-am fost prezis.* NEGRUZZI, S. III 170. ✦ (În unele practici superstiţioase) A ghici viitorul cuiva, în cărţi, în palmă sau prin alte mijloace şarlatăneşti. *Mi-a prezis o vrăjitoare că, de nu m-oi mărita anul acesta, am să mă găsesc într-o primejdie de moarte.* ALECSANDRI, T. I 410.

PREZÍCERE, *preziceri,* s. f. Acţiunea de a prezice şi rezultatul ei; arătare a unui fapt care va avea loc în viitor; prevestire, prorocire. *Dintr-acele glăsuiri pline de miez şi de tîlc, acum se alegeau numai veşnicele preziceri ale lui Vasile Ciovîrf, adeverind ciudat cuvintele băbuştei.* C. PETRESCU, A. R. 53. *Aşa e... că s-a îndeplinit vorba mea?... Acum rămîne să se îndeplinească şi cealaltă prezicere.* La TDRG.

PREZIDÁ, *prezidez,* vb. I. Tranz. A conduce o şedinţă, un consiliu, o dezbatere în calitate de preşedinte; (familiar) a ocupa locul de frunte la o masă. *Prezidase multe mese rămase de pomină.* C. PETRESCU, Î. I 5. (În fabule) *Ogarul către el aşa se adresă Şi-n limba lui strigă: O, tu, ce prezidezi senatul cel cîinesc, Te rog să mă asculţi.* ALEXANDRESCU, M. 378. ◇ Absol. *Consulul... era vădit enervat; se stăpînea însă, prezidînd cu tact şi gravitate.* BART, E. 285. ◇ Intranz. Fig. *Nu iubesc adunările cele ordinare unde urîtul şi cu eticheta prezidează.* NEGRUZZI, S. III 168.

PREZIDÁRE, *prezidări,* s. f. Acţiunea de a prezida; conducere (a unei adunări, a unei şedinţe etc.).

PREZIDÉNT, *prezidenţi,* s. m. (Ieşit din uz) Preşedinte. *O masă sus pe estradă, în stînga. Acolo stă Herman, prezidentul.* CAMIL PETRESCU, T. II 585. *Pune, rogu-te, pe lîngă iubitul nostru prezident, o vorbă bună şi pentru mine.* CARAGIALE, O. VII 37. *A! giupîne prezidentule al Divanului domnesc, dai mîna cu plastografii ca să apeşi în cumpăna dreptăţii?* ALECSANDRI, T. 1469.

PREZIDENŢIÁL, -Ă, *prezidenţiali, -e,* adj. De preşedinte; propriu unui preşedinte; care emană de la un preşedinte. *Incinta începea să se învioreze. Pe estrada prezidenţială forfoteau secretari şi funcţionari.* REBREANU, R. II 35. *Consulul îşi pierdu calmul prezidenţial. Izbucni, strigînd şi bătînd cu pumnii în masă.* BART, E. 285. ◇ (Ieşit din uz) *Ordonanţă prezidenţială* v. ordonanţă[1] (1).

PREZIDENŢÍE, *prezidenţii,* s. f. Preşedinţie.

PREZIDENŢÍT, -Ă, *prezidenţiţi, -te,* adj. (Glumeţ) Făcut prezident. *Ea îl aşteaptă să vie... prezidenţit.* NEGRUZZI, S. I 239.

PREZIDIÁL, -Ă, *prezidiali, -e,* adj. (Rar) Privitor la prezidiu, care provine de la prezidiu. *Decret prezidial.*
— Pronunţat: *-di-al.*

PREZÍDIU, *prezidii,* s. n. Organ de conducere a unor adunări, conferinţe, instituţii etc.; grup de persoane care prezidează unele adunări, consilii etc. *Prezidiul Marii Adunări Naţionale.*
— Variantă: **prezídium,** *prezidiumuri* (STANCU, U.R.S.S. 48), s. n.

PREZÍDIUM s. n. v. **prezídiu.**

PREZÍNTE adj. invar. v. **prezent**[3].

PREZÍSĂ, *prezise,* s. f. (Învechit) Prorocire, profeţie. *Aceste prezise, adecă prorocii ale împărătesei se împliniră toate întocmai.* GORJAN, H. II 228.

PREZÍUĂ s. f. (Numai în locuţiuni) Loc. prep. **În preziua...** = cu o zi înainte de..., în ajunul...; p. ext. cu puţin timp înainte de..., în preajma... *Filip citea repede, concentrat, şoptind cuvintele unul cîte unul, ca şcolarii în preziua examenului.* GALAN, B. I 6. *Îi lovise şi pe dînşii, în preziua războiului celui mare, patima căutatului de comori.* C. PETRESCU, R. DR. 235. *În preziua plecării el a stat singur, închis în odaie toată ziua.* VLAHUŢĂ, O. A. 124. ◇ Loc. adv. **Din preziuă** = din ziua precedentă, din ajun. *Tarafu lăutarilor de supt Sotir Ciupitul, ţambalagiul Olăniţei, împodobise din preziuă un cap mare de porc cu tibet conabiu şi albastru.* DELAVRANCEA, S. 182.

PREZUMÁ, *prezúm,* vb. I. Tranz. (Franţuzism) A presupune, a socoti ca probabil ceva.

PREZÚMPT, -Ă, *prezumpţi, -te,* adj. (Rar, învechit) Presupus, socotit. *Mă mir cum se face ca pipele, prezumpte antice, ce s-au găsit în Francia... să aibă întocmai forma subţire şi uşoară.* ODOBESCU, S. II 303.

PREZUMPŢIÓS, -OÁSĂ adj. v. **prezumţios.**

PREZUMTÍV, -Ă, *prezumtivi, -e,* adj. Socotit, considerat ca probabil; ipotetic. *Soluţia prezumtivă a unei probleme.* ✦ (Gram.; despre unele forme verbale) Care prezintă o acţiune probabilă (în trecut sau în viitor). *De cele mai multe ori viitorul anterior are valoare de prezumtiv perfect.* L. ROM. 1953, nr. 4, 45.

PREZÚMŢIE, *prezumţii,* s. f. **1.** Părere întemeiată pe aparenţe, pe unele date nesigure (în lipsă de dovezi reale); supoziţie, presupunere.
2. (Jur.) Consecinţă logică trasă de către lege sau magistrat, din stări sau împrejurări cunoscute.
3. Părere prea bună despre sine însuşi, încredere neîntemeiată în forţele sau în meritele proprii; înfumurare, îngîmfare. [Sînt] *ajunşi în acel grad de prezumţie unde orice critică cît de justă li se pare pornită din invidie.* ALECSANDRI, S. 45. *Viţiurile de care trebuie să te fereşti mai mult sînt prezumţia şi mîndria.* KOGĂLNICEANU, S. 215. ✦ Încredere neîndreptăţită într-un ajutor din afară, într-o împrejurare favorabilă sau în forţele proprii; supraestimare. *Nu poate avea prezumţia deşartă să creadă că va avea mai multe baionete decît au avut predecesorii lui.* LIT. ANTIMONARHICĂ 162.

PREZUMŢIÓS, -OÁSĂ, *prezumţioşi, -oase,* adj. Care are o părere exagerată despre forţele sau meritele proprii, bizuindu-se numai pe ele şi dispreţuind ajutorul şi experienţa altora; încrezut, înfumurat, îngîmfat, arogant. (Atestat în forma învechită *prezumpţios*) *Mă tem, stimaţi colegi, că mă veţi crede, dupe cuvintele mele, mult mai prezumpţios decît sînt în realitate.* ODOBESCU, S. III 645. *Görgyei e foarte ambiţios şi prezumţios, deşi se arată mult republican.* GHICA, A. 278.
— Pronunţat: *-ţi-os.* — Variantă: (învechit) **prezumpţiós, -oásă** adj.

PREZÚSFIE s. f. v. **presustvie.**

PREZVÍTER s. m. v. **prezbiter.**

PREZVÍTERĂ s. f. v. **prezbiteră.**

PRIÁN, -Ă, *priani, -e,* adj. (Regional, despre vite) Cu una sau mai multe pete sau dungi albe. *Acesta au*

legat repede boul de-a curmezişul, aşa că de departe se părea că este prian. SBIERA, P. 240. *Bou bălţat, Bou prian, Cu jugu de leuştean.* ŞEZ. XIII 12.

PRIBÁG, -Ă adj. v. **pribeag.**

PRIBEÁG, -Ă, *pribegi, -e,* adj. **1.** Rătăcitor din loc în loc, care nu este nicăieri statornicit, aşezat. *Şi de dorul ei lăsat-a doi părinţi, şi-apoi pribeag Rătăcit-a zi şi noapte peste ţări.* COŞBUC, P. II 138. *El vede... că tot ce-i mai rămîne să facă e să plece pribeag în lume.* GHEREA, ST. CR. II 175. *Decît catană-n şireag, Mai bine-n codru pribeag.* ALECSANDRI, P. P. 294. ✧ Fig. *Ostenit din aripi bate, Ca un vis pribeag, un graur.* GOGA, P. 64. *Şi din gură-n gură-acum Umblă doina cea pribeagă. Iară azi o cîntă toţi, De răsună ţara-ntreagă.* IOSIF, V. 114. *Şi nu mă-ntrebi ce plîns nebun Am plîns de-atunci? O, cum s-adun În vorbe-atîta gînd pribeag Şi cum să-nceap.* COŞBUC, P. I 284. ✧ (Substantivat) *Cei doi pribegi se întorceau pe cărare cu doniţile şi căldările de apă, fişiind cu opincile prin ţărîna aspră.* SADOVEANU, P. M. 272. *De-ar ocoli cu anii pămînturile toate, Să fugă de el însuşi nici un pribeag nu poate.* CERNA, P. 69. *Primiţi la vatra voastră Să hodinească şi pribeagul.* IOSIF, PATR. 55.

2. Refugiat, băjenar, fugar, emigrant. *Domniţa Magda şi-a purtat lumina ochilor ei prin ţări străine şi pribeagă a rămas pînă la mormînt.* SADOVEANU, O. VII 172. *Boierii, care cei mai mulţi erau încuscriţi cu polonii şi cu ungurii, se supărară şi, corăspunzîndu-se cu boierii pribegi, hotărîră pieirea lui.* NEGRUZZI, S. I 144. ✧ (Substantivat) *Sînt Tudor, feciorul lui Ionaşcu... răspunse mişcat Şoimaru; dintre toţi pribegii, eu singur mă întorc înapoi.* SADOVEANU, O. VII 61. *El cu domnul se-nvrăjbea Şi călare pribegea Pe drumul Bugeacului, Scăparea pribeagului.* ALECSANDRI, P. P. 179. ✧ (Rar, urmat de determinări care exprimă motivul pribegiei) *Pribegi de bir şi clacă, Copii fără noroc, Tu-i strîngi în codru noaptea Sub brazi pe lîngă foc.* COŞBUC, P. I 217.

3. Singur, izolat, răzleţ. *Prin cîteva spărturi de nori de-abia se zărea cîte o stea pribeagă.* La TDRG. *Mari pietroaie sure şi murgi, unele grămădite la un loc... altele răsipite prin livezi ca vacile cînd pasc pribege.* ODOBESCU, S. III 195.

— Variantă: (regional) **pribág, -ă** (COŞBUC, P. I 48, NEGRUZZI, S. I 57) adj.

PRIBEGÍ, *pribegesc,* vb. IV. Intranz. **1.** A rătăci din loc în loc, a nu avea nicăieri o aşezare statornică; a umbla de colo pînă colo. *Casa părintească era o lume întreagă pentru mine... m-am înstrăinat de dînsa pribegind prin alte locuri.* GANE, N. III 53. *Protopopul de la Neamţ de pe vremea aceea ar fi zis unor călugăriţe care pribegeau în săptămîna mare prin tîrg...* CREANGĂ, P. 109. ✧ Fig. *De multă vreme gîndurile lui pribegeau prin negura pădurii spre moara lui Călifar.* GALACTION, O. I 45. *Pornindu-mă a-ţi vorbi despre vînătoare, mă văz fără veste pribegind pe răzoarele literaturii.* ODOBESCU, S. III 12. ✧ Refl. [Ciobanul] *nici nu bagă de seamă cînd turma lui, păscînd iarbă pe ici, pe colea, se pribegeşte în ripe depărtate.* RUSSO, O. 160.

2. A se duce prin străini, a pleca părăsindu-şi locuinţa, ţara; a trăi în pribegie. V. băjeni. *Erau zile grele. Ne goneau bombardamentele. Ne-am risipit. Am plecat. Am pribegit.* BARANGA, I. 174. *Nu eşti tu, zise el scurt, dintre ai lui Ionaşcu, care au pribegit peste Nistru?* SADOVEANU, O. VII 61. *Ciubuc Clopotarul, tot din Ardeal... a pribegit de-acolo ca şi noi.* CREANGĂ, A. 19. ✧ Fig. *Nu mai sînt pe luncă flori, Văile-s deşarte, — Ţipă cîrduri de cocori Pribegind departe.* IOSIF, V. 73. *Cîrdurile de cucoare înşirîndu-se-n lung zbor, Pribegit-au urmărite de al nostru jalnic dor.* ALECSANDRI, O. 167. ✧ (Urmat de precizări locale, introduse prin prep. „prin") *Roman... de zece ani pribegeşte prin lume.* SADOVEANU, O. I 320. *Toţi locuitorii şi-o părăsit casele de-o pribegit prin fundul codrilor.* ALECSANDRI, T. 1482.

PRIBEGÍE, *pribegii,* s. f. **1.** Rătăcire din loc în loc; vagabondare. *Anii pribegiei lui Eminescu n-au fost mulţi, dar au fost plini.* SADOVEANU, O. VI 471. *Poate că-mi era scris în pribegia mea fără de ţintă să mă întîlnesc cu felurite dihănii.* HOGAŞ, M. N. 95. *Tocmai istorisea părinţilor lui tot ce păţise în pribegia lui.* ISPIRESCU, L. 331. ✧ Fig. *Se duc vîrtej ca gîndul plecat în pribegie.* ALECSANDRI, P. III 288.

2. Părăsirea locului natal, stabilirea între străini; traiul între străini. V. exil, băjenie. *Exilat, Bălcescu a urmat din pribegie lupta sa neînduplecată.* SADOVEANU, E. 50. *După ani de pribegie, Teofil se-ntoarse-n sfîrşit în ţară.* ANGHEL-IOSIF, C. L. 13. *Femeile cîntau patria depărtată şi durerea pribegiei.* RUSSO, O. 31. *Numai biata ciocîrlie, Aia-mi cîntă-n pribegie... Pribegia cui e bună? La feciorul fără mumă.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 198.

PRIBEGÍRE, *pribegiri,* s. f. Acţiunea de a pribegi; rătăcire din loc în loc (v. vagabondare); părăsire a ţării natale (v. exil). *Ştiu că ai citit cu oarecare mişcare de suflet istoriile pribegirilor şi suferinţelor mele, şi îţi închipui că nici pribegirile, nici suferinţele nu s-au sfîrşit.* SADOVEANU, O. V 609. ✧ Fig. *Sînt ore de jale fără mărginire Cînd sufletul simte dor de pribegire.* ALECSANDRI, P. III 174.

PRIBEGÍT, -Ă, *pribegiţi, -te,* adj. **1.** Fără căpătîi, fără adăpost. *Pe lîngă mese lunge stătea posomorîtă, Cu feţe-ntunecoase, o ceată pribegită, Copii săraci şi sceptici ai plebei proletare.* EMINESCU, O. I 56.

2. Plecat în pribegie; plecat din ţara lui. (Fig.) *Eu la foc privesc Şi mă-nveselesc, Căci din depărtare văd sosind în ţară Pasări pribegite, oaspeţi blînzi de vară.* ALECSANDRI, P. A. 135.

PRIBEGITÓR, -OÁRE, *pribegitori, -oare,* adj. (Rar) Rătăcitor, hoinar. *Şi-un vînt pribegitor în parc Bătea-n frunziş duetul.* COŞBUC, P. II 221.

PRIBÓI[1], *priboaie,* s. n. **1.** (Tehn.) Dorn.

2. Băţ lung (de 80-90 cm) terminat într-un fel de steluţă, cu care se bat icrele pentru a le curăţa de pieliţe. *Curăţirea de peliţe se face cu un instrument simplu, numit în Deltă „priboi".* ANTIPA, P. 706.

3. Plantă erbacee cu frunzele plăcut mirositoare, cu florile mari, roşii ca sîngele; creşte pe stînci şi prin locuri pietroase *(Geranium macrorrhizum). Frunză verde de priboi, Auzi lele-un piţigoi.* MARIAN, O. II 151.

4. Numele unui dans popular.

PRIBOÍ[2], *priboiesc,* vb. IV. Tranz. A face găuri cu priboiul **(1).**

PRIBOIÁŞ, *priboiaşe,* s. n. Diminutiv al lui priboi[1] **(1).** *Chimiraşul mi-l vărsa, Priboiaşul mi-l lua, Gălbinaşi că-mi găurea.* MAT. FOLK. 47.

PRIBOÍRE s. f. Acţiunea de a priboi[2].

PRIBOLÍ, *pribolesc,* vb. IV. Refl. (Mold.) A se vindeca de o boală; a se însănătoşi. *Calului nu i-i mai rău... Trebuie să-l priveghem pînă ce se priboleşte şi apoi după aceea mai avem a-l încăleca şi a-l purta.* SADOVEANU, F. J. 506. *Vita boleşte cît boleşte ş-apoi se priboleşte.* ŞEZ. IV 128. ✧ Fig. *După ce se va priboli lumea de lingoarea în care se află, a grăit hatmanul... să vor naşte oameni noi, care vor clădi o lume mai bună.* SADOVEANU, N. P. 231.

PRIBOLÍT, -Ă, *priboliţi, -te,* adj. (Mold.) Care îşi reface sănătatea după o boală, convalescent. *Stănilescu păşea încet-încet, ca un om pribolit.* CONTEMPORANUL, VIII 213.

PRIC, -Ă, *prici, -e,* adj. (Regional, despre vite) Cu pete albe şi negre; bălţat. *El îi spuse că are un bou pric.* ŞEZ. IX 58.

PRICÁZ, *pricazuri,* s. n. (Regional; în superstiţii) Lucru, întîmplare care atrage asupra cuiva un necaz, o pagubă, o nenorocire; piază-rea, semn rău. ◇ Expr. **A face pricaz** = a meni a rău, a aduce vătămare. *Nu-i bine să dai baligă vinerea, că faci pricaz la vite.* ŞEZ. VI 21.

PRICĂJÍT, -Ă, *pricăjiţi, -te,* adj. (Regional) Nedezvoltat îndeajuns; pipernicit, sfrijit. *Lumea e plină de fel de fel de oameni. Nu toţi sînt frumoşi. Vezi arbori înalţi, drepţi... şi arbori chirciţi, pricăjiţi.* STANCU, D. 13. *Grîul s-a ars, chircit, cu un singur nod în pai, rar şi cu pecingini goale în lan, ca ţepii pricăjiţi dintr-o barbă de spîn.* C. PETRESCU, R. DR. 151.

PRÍCE, *prici,* s. f. (Învechit şi arhaizant) 1. Neînţelegere, ceartă, pricină. *Ei să-mpricinară, Pricea lor ce-a fost?* PĂSCULESCU, L. P. 42. ◇ Loc. adj. **De price** = cu idei răzvrătitoare; răzvrătit, potrivnic. *Porunci se trămiseră... ca să prinză, ori morţi, ori cu zile, pe mulţi alţi boiarnici* (= boieri) *de price.* ODOBESCU, S. A. 150. ◇ Expr. **A se pune de price** (cu cineva) = a se împotrivi (cuiva), a contrazice (pe cineva). *Nu mă pun de price cu lumea.* SADOVEANU, P. M. 79.

2. (Popular, în construcţie cu verbul «a face») Supărare, necaz, nenorocire. *Mica turturea, De veste prindea, Din gură-i zicea: Voinice, voinice, Nu-mi mai face price; Nu mă apuca, Nu mă săgeta.* TEODORESCU, P. P. 444. *Strînge-ţi punga, măi voinice, Că banii ţi-or face price.* id. ib. 544. ✦ Acuzare, învinovăţire. *Păcătoşilor va zice Tot cu groază şi cu price: Duceţi-vă de la mine, Voi cari n-aţi ştiut de bine!* ŞEZ. XII 102.

PRICEÁSNĂ, *pricesne,* s. f. (În textele religioase) Cîntare care se cîntă în timp ce se împărtăşeşte preotul.

PRICÉPE, *pricép,* vb. III. 1. Tranz. A înţelege ceva, a-şi da seama de ceva, a cuprinde, a pătrunde cu mintea. *Domnule secretar, dumneata ai priceput cîteodată foarte bine cuvîntul nostru al muncitorilor. Pricepe-l şi acum.* DEMETRIUS, C. 14. *Noptile-s de-un farmec sfînt Ce nu-l mai pot pricepe.* EMINESCU, O. I 175. ◇ (Complementul indică o persoană) *Deşi vorbeşti pe înţeles, Eu nu te pot pricepe.* EMINESCU, O. I 173. ◇ (Glumeţ, într-un joc de cuvinte) *Înţălegi? — Înţăleg, dar nu te pricep.* ALECSANDRI, T. I 69. ◇ Absol. *Nu era inteligent, pricepea greu şi uita repede.* C. PETRESCU, C. V. 99. *N-am priceput nici acum bine de tot, căci vorbeşti prea iute.* ALECSANDRI, T. I 253. *Bate şaua să priceapă iapa* v. iapă. ◇ Refl. reciproc. *Fiinţe simple, care se egalează şi se pricep: ea — o fetiţă de şase ani, el — un cîne bătrîn şi deştept.* IBRĂILEANU, S. 7. ◇ Refl. impers. *Nu se pricepea nimic din cauza gălăgiei.* DUMITRIU, N. 96. ◇ Refl. (Regional) *Bietele raţe năucite nu se pricepeau de unde le vine acest nevinovat potop de foc.* GANE, N. II 201. *Eu toate le-am făcut, Ca să poţi să-mi spui o dată Să mă-ntrebi: «Mă vrei tu, fată?» Şi plîngeam de supărată, Că tu nu te-ai priceput.* COŞBUC, P. I 51.

2. Refl. A avea cunoştinţe într-o materie, într-un domeniu; a dovedi iscusinţă, îndemînare, experienţă într-o acţiune, într-o situaţie. *Îl mîngîia cu cîte-o vorbă, cum se pricepea.* REBREANU, R. I 160. ◇ (Urmat de o propoziţie cu verbul la conjunctiv sau de determinări introduse prin prep. «la») *Se pricepe el să le găsească ac de cojoc.* SADOVEANU, O. I 541. *Cu blîndeţă şi cu vorbă bună izbutea să le facă pe toate la vremea lor; şi ce nu se pricepea el să facă?* MIRONESCU, S. A. 124.

PRICÉPERE, *priceperi,* s. f. Acţiunea de a (se) pricepe şi rezultatul ei.

1. Capacitatea de a pătrunde ceva cu mintea; facultatea de a înţelege; înţelegere. *Nu vrei însă să arăţi că pricepi, pentru că priceperea asta ar cere să renunţi la avantajele cîştigate.* DEMETRIUS, C. 10. *Ţie îţi trebuie învăţătură. Ţi s-ar deschide mai bine priceperea.* SADOVEANU, M. C. 59.

2. Totalitatea cunoştinţelor într-un domeniu sau într-o specialitate; capacitate, destoinicie. *Femeile au şi destoinicie şi pricepere ca orice bărbat.* SADOVEANU, E. 25. ✦ Iscusinţă, îndemînare. *Naşa avea şi cu ce, dar avea şi priceperea ei în făcutul plăcintelor cu brînză, al gogoşilor şi al cozonacilor.* PAS, Z. I 175.

PRICEPÚT, -Ă, *pricepuţi, -te,* adj. 1. (Adesea urmat de o precizare introdusă prin prep. «la» sau «în») Care posedă însuşirile cerute pentru a săvîrşi ceva, care îşi cunoaşte bine meseria; capabil, destoinic, iscusit, înzestrat. *Să sperăm... că medicii d-voastră sînt mai pricepuţi decît generalii d-voastră.* CAMIL PETRESCU, U. N. 414. *Lăsase torpila în seama sergentului Marin, cel mai priceput şi mai cuminte gradat din companie.* BART, S. M. 73. *Mama... pricepută la bucătărie, le-a dat trei feluri de mîncări.* CARAGIALE, O. III 63. *Era priceput la trierat şi la lucru pămîntului.* ŞEZ. I 147.

2. (Rar) Care poate fi înţeles, pătruns cu mintea; accesibil înţelegerii. *La-nceput... N-a fost lume pricepută şi nici lume s-o priceapă.* EMINESCU, O. I 132.

PRICESTÁNIE s. f. (Popular) Împărtăşanie. (Atestat în forma *precistanie*) *Băuse... din vinul pentru precistanie.* CAMILAR, N. II 13. *Luminiţă mîndră-n mînă Şi precistanie-n gură.* MARIAN, NA. 187.

— Variantă: **precistánie** s. f.

PRICESTUÍ, *pricestuiesc,* vb. IV. Tranz. (Popular) A împărtăşi. (Atestat în forma *precestui*) *Îl duse... în bisericâ unde-l precestui.* ŞEZ. V 36.

— Variantă: **precestuí** vb. IV.

PRICHÍCI, *prichiciuri,* s. n. (Mold.) Margine îngustă, ieşită în afară, a hornului, a cuptorului, a vetrei etc. *Motănaşul ţupăi delicat pe horn, pe prichici şi jos.* SADOVEANU, B. 32. *Pe prichiciul pridvorului... străjuieşte o ulcică verzuie de lut.* REBREANU, I. 10. *Cînd mă gîndesc... la prichiciul vetrei cel humuit, de care mă ţineam cînd începusem a merge copăcel... parcă-mi saltă şi acuma inima de bucurie.* CREANGĂ, A. 33. ✦ Marginea de jos a ferestrei, ieşită în afară ca o poliţă. *Îşi sorbi vinul pe care i-l pusese Simion dinainte, pe prichiciul ferestrei.* SADOVEANU, F. J. 94.

PRICHINDÉL, *prichindei,* s. m. Om mic de statură, vioi şi poznaş (v. pitic); p. ext. copil mic (sprinten şi vioi). *Mamă, mamă — a strigat întorcînd capul spre odaia cealaltă. — Uite ce prichindei.* PAS, Z. I 74. *Sadoveanu ne duce într-o lume de basme. Apariţia prichindeilor e un basm adevărat.* IBRĂILEANU, S. 9. ◇ (Precizat prin «om», «copil») *Un prichindel de copil i-a adus şi omului de mîncare.* GÎRLEANU, L. 39. *Odată, cînd se plimba singură printr-o pădure şi plîngea de nenorocul ei, se pomeneşte fata că-i iese înainte un prichindel de om, şchiop şi cam ghebos, o pocitură.* CARAGIALE, S. N. 277. ◇ (Rar, vorbind de animale) *Ţap* [căţelul] *era un prichindel.* GALACTION, O. I 304. ◇ Fig. *Orice snop e-un prichindel Cu lungi plete aurii.* D. BOTEZ, F. S. 87.

PRICI[1], *priciuri,* s. n. Pat de scînduri comun într-un dormitor, pentru un număr mare de persoane.

PRICÍ[2], *pricesc,* vb. IV. Refl. (Învechit) A se certa. *Vulpea şi crocodilul au început a se prici pentru nobilitate, care va fi mai de bun neam.* ŢICHINDEAL, F. 69.

PRICINÁŞ, -Ă, *pricinaşi, -e,* s. m. şi f. 1. Persoană care caută pricină; certăreţ, gîlcevitor. ◇ (Adjectival) *Măriuca lui moş Andrei ne e arătată ca femeie pricinaşă.*

CĂLINESCU, I. C. 19. *Oamenii sînt răi şi pricinaşi în Podeni.* CARAGIALE, O. I 284.

2. Persoană implicată într-un proces; împricinat. *Se aflau alţi pricinaşi care aşteptau în picioare... strigarea aprozilor.* SADOVEANU, Z. C. 81. *Pricinaşii lăsaseră drumurile judecăţii şi buna înţelegere domnea între toţi poporenii.* ANGHEL-IOSIF, C. L. 178. *Pricinaşii au trebuit să se supună la judecata împărătesei.* RETEGANUL, P. IV 32. ✦ (Rar) Făptuitor; vinovat. *Dar fugăritul degeaba aştepta minunea să vadă găsindu-se adevăratul pricinaş.* POPA, V. 89.

PRÍCINĂ, *pricini,* s. f. **1.** Cauză care determină o acţiune, o situaţie; motiv. *Circiumarul Busuioc, care ieşise în prag, înţelegînd pricina forfotelii, strigă către Trifon.* REBREANU, R. II 39. *Din ce în ce mai crudă şi mai fără îndurare a fost cu mine. Toată pricina era că semănam cu tata.* VLAHUŢĂ, O. A. 149. *Nu ţi-am scris de mult şi pricina e că nu ştiam unde te afli.* GHICA, A. 238. ✧ Loc. adv. **Fără (nici o) pricină** = fără motiv, din senin. *Fără nici o pricină, erau poftiţi la un ospăţ, care-i ademenea să uite libertatea răpusă şi soarta potrivnică a bătăliei.* C. PETRESCU, R. DR. 17. *De ce deodată, ascultînd, te-ai întristat fără pricină?* id. C. V. 204. ✧ Loc. conj. **Din pricină că...** = pentru că. ✧ Loc. prep. **Din pricina** = ca urmare a..., avînd drept motiv...; din cauza..., din vina... ✧ Expr. (Învechit) **A pune pricină** = a invoca motive pentru justificarea unei acţiuni, a găsi pretext. *Puind pricină că Bocskai nu a intrat în Ardeal cînd a fost chemat, cardinalul ocupase cetăţile.* BĂLCESCU, O. II 222. ✦ Prilej, ocazie, pretext. *Cînd va veni Nicu, să-i dai pricină de vorbă.* ALECSANDRI, T. I 37.

2. Neînţelegere, controversă, ceartă; (învechit) dezbatere judiciară, proces, cauză. [Bîrnoavă] *trimise poruncile şi făcu vestire la poartă că domnul curînd începe judecarea pricinilor.* SADOVEANU, O. VII 142. *Eu, o judecată am Cu neşte rezaşi... O pricină de hotare.* HASDEU, R. V. 42. *Mitropolitul adresă Adunării o carte, povăţuind pe toţi care cunosc pricina, a mărturisi adevărul.* BĂLCESCU, O. I 103. ✧ Expr. **A se pune de pricină** = a) a se împotrivi, a se opune. *Văru-mieu Ion Mogorogea, cu vătrariul subsuoară, se punea de pricină că nu ură, şi numa-ţi crăpa inima-n tine de necaz.* CREANGĂ, A. 43. *Cela nu se pune de pricină: dă capra, ia carul.* id. O. A. 149; b) a se lua la ceartă, a face gură. *Apă ţi-am dat, mîncare ţi-am dat, ce-ţi mai trebuie? Acu te pui de pricină?* SADOVEANU, O. V 32. *Fusese om aprig şi certăreţ. Gata să se pună de pricină pentru drepturi adevărate sau numai închipuite.* C. PETRESCU, R. DR. 23. **A căuta (cuiva) pricină (cu lumînarea)** = a căuta (cuiva) motiv sau pretext de ceartă (cu orice preţ); a căuta nod în papură. *Arţăgos, căuta pricină tuturor.* PAS, Z. I 145. *Nu o dată Mi-l lipseau de prînz ori cină Şi-l certau apoi în pilde Ca să-i caute pricină.* IOSIF, P. 70. **A găsi (cuiva) pricină** = a găsi un motiv sau un pretext pentru a se certa cu cineva. *Într-o zi... îmi găsi pricină de la te mieri ce.* GANE, N. II 164. ✦ (Învechit) Act în care s-a consemnat hotărîrea luată într-un proces. *Să-mi aduci pricinile ce-a judecat Bogdan şi a rămas fără pecetea domnească.* DELAVRANCEA, A. 54.

3. Întîmplare (neplăcută); chestiune, afacere. *Am să-i spun boierului mai pe departe această pricină nenorocită.* GALACTION, O. I 77. ✧ Loc. adj. **Cu pricina** = despre care este vorba, respectiv; cu bucluc. *În noaptea cu pricina, am întîlnit pe Romano... venind pe furiş nu ştiu de unde.* HOGAŞ, DR. II 161. *Împăratul, cum auzi că a venit păstorul cu pricina, îl chemă înaintea lui.* ISPIRESCU, la TDRG.

4. (Învechit, de obicei urmat de determinări în genitiv) Cauză politică sau socială de mare importanţă; problemă de interes colectiv. *Cînd romînii erau acum să tragă sabia, ca în vremea lui Mihai Viteazul, pentru sfînta pricină a independenţei naţionale, Şerban-vodă muri şi cu dînsul şi acea vrednică hotărîre.* BĂLCESCU, O. I 21. *Sufletele alese care apără o pricină sfîntă şi vor să se jertfească pentru dînsa, nu calculează puterile vrăjmaşului.* id. ib. 71.

— Accentuat şi: *pricínă.*

PRICINÍ, *pricinesc,* vb. IV. Refl. (Popular) A se certa, a se pune de pricină, a se prici. *Băiatul începu a-i spune... cum a venit mamonul şi cum, pricinindu-se, l-a omorît.* RETEGANUL, la CADE.

PRICINUÍ, *pricinuiesc,* vb. IV. **1.** Tranz. A cauza, a produce, a provoca, a prilejui. *Dar nu pricinuieşte nimănui nici un rău.* C. PETRESCU, C. V. 227. *Mi-a pricinuit încă tot atîta bucurie constatarea că nu ai uitat făgăduiala.* BRĂTESCU-VOINEŞTI, F. 31. *Va răspunde acela care, prin nesocotita-i purtare, a pricinuit această ruptură.* CARAGIALE, O. III 90.

2. Refl. reciproc. (Regional) A se certa, a se încăiera; a se prici. *Am aflat pe vărul Culiţă şi pe cumătrul Pahon pricinuindu-se la birt şi-am voit să-i despart.* RETEGANUL, P. IV 24.

PRICINUÍRE s. f. Faptul de a (se) pricinui; (învechit) motivare, motiv, pretext. *Nu voiau a merge la război sub pricinuire că nu li se plătesc lefile.* BĂLCESCU, la TDRG.

PRICÍRE, *priciri,* s. f. (Învechit) Faptul de a se prici; ceartă, sfadă. *Toată acest feli de pricire înceată.* BUDAI-DELEANU, Ţ. 344.

PRICOLÍCI, *pricolici,* s. m. (În superstiţii) Om (viu sau mort) care se preface noaptea în lup sau în cîine, pricinuind rele celor pe care-i întîlneşte. V. strigoi, vîrcolac, moroi. *Stafii şi pricolici n-am văzut niciodată.* GALACTION, O. I 45.

— Variantă: **tricolíci** (ALECSANDRI, T. 509) s. m.

PRICOMIGDĂLĂ, *pricomigdale,* s. f. Prăjitură uscată, de formă rotundă, făcută din zahăr, albuş de ou şi migdale (sau nuci). *Culai scoate din buzunar două pricomigdale.* DELAVRANCEA, O. II 301.

PRICOPSEÁLĂ s. f. v. **procopseală.**

PRICOPSÍ vb. IV v. **procopsi.**

PRICOPSÍT, -Ă adj. v. **procopsit.**

PRIDEDÍ vb. IV v. **prididi.**

PRIDIDÍ, *prididesc,* vb. IV. Tranz. **1.** (Mai ales în construcţii negative sau restrictive) A putea realiza ceva, a fi în stare să ducă la capăt, a răzbi, a birui (cu o muncă). *Patru mîni tinere şi zdravene n-ar fi putut prididi atîta lucru cît dovedea el cu o mînă şi jumătate.* BRĂTESCU-VOINEŞTI, Î. 89. *Tinerii spun ce furtuni au prididit, ce fete din Triest au înduplecat, şi cîţi delfini au întrecut la înot.* DELAVRANCEA, S. 65. *Femeile... cară* [grîul] *cu sacii la movilă, unde de-abia îl pot prididi, în patru maşini de vînturat.* VLAHUŢĂ, O. A. 368. ✧ Intranz. *Popii de la patru biserici abia pridideau cu îngropările.* STANCU, D. 384. *Serdăreasa Zinca nu mai pridideşte de grija mesei şi a întrebărilor de tot soiul.* CAMIL PETRESCU, O. I 326.

2. A năpădi, a asalta, a copleşi pe cineva cu ceva. *Sosirea alegerilor parlamentare nu mai este depărtată. Ca mîine ne vor prididi cu întrunirile lor zgomotoase.* DEMETRESCU, O. 197. ✧ (Subiectul este un abstract) *Inima îmi era mai uşoară şi mai prididitâ de frumuseţea firii.* GALACTION, O. I 209. *Gînduri fericite o pridideau şi, din întunericul tihnit al odăii, se revărsa asupră-i un farmec cald.* VLAHUŢĂ, O. A. 103. *Dorul cînd mă pridideşte, Nici un timp nu mă opreşte.* TEODORESCU, P. P. 274. ✧ (Poetic) *Uriaşii munţi... erau acum blăjini, tihniţi şi prididiţi de soare.* GALACTION, O. I 155.

8. (Popular) A birui, a învinge într-o luptă; a înfrînge, a doborî, a răpune. *Se apucară şi ei să scoată apa din corabie, dar nu puteau prididi pe dracul.* MARIAN, INS. 405. ✦ A stăpîni, a opri. *Apropiindu-se de casă, Maria Sandului nu-şi mai putu prididi plînsul.* DELAVRANCEA, la CADE.

— Variante: (învechit) **pridedí** (GHICA, S. A. 61), **pridudí** (PAMFILE, A. R. 265) vb. IV.

PRIDUDÍ vb. IV v. **prididi.**

PRIDVÁN, *pridvane,* s. n. (Regional) Pridvor. *Facu-mi casă şindrilită Pe simbria dintr-un an, Facu-mi casă cu pridvan.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 409.

PRIDVÓR, *pridvoare,* s. n. Galerie exterioară, deschisă, cu acoperişul sprijinit pe stîlpi (uneori pe arcade), aşezată în partea de dinainte sau de jur împrejur la o clădire; foişor. [Bisericuţa] *era de lemn şi acoperită cu şindrilă... Am şezut la umbră, pe pragul pridvorului.* GALACTION, O. I 40. *După horă ieri ieşiră Toate fetele-n pridvor.* COŞBUC, P. II 64. *Frunză verde de bujor, La biserică-n pridvor Sta Codreanul frăţior Cu butucul de picior.* ALECSANDRI, P. P. 90. ✦ Cerdac.

PRIÉLNIC, -Ă, *prielnici, -e,* adj. (Adesea urmat de determinări în dativ sau introduse prin prep. «pentru» sau prin conj. «ca să») Favorabil, avantajos; potrivit, apt. *Ziua era prielnică pentru călătorie cu trăsura.* SADOVEANU, O. V 3. *Plotonul meu... aşteaptă un moment prielnic să fugă.* CAMIL PETRESCU, U. N. 367.

— Pronunţat: *pri-el-.*

PRIÉR s. m. Numele popular al lunii aprilie. *Apoi mai este mărţişor şi o parte din prier.* ŞEZ. XVIII 234.

PRIÉTEN, -Ă, *prieteni, -e,* s. m. şi f. **1.** Persoană de care cineva este strîns legat printr-o afecţiune deosebită, bazată pe încredere, stimă şi devotament reciproc; amic. *Prietenă Elisabeta, îţi înţelegem disperarea.* SAHIA, N. 42. *Radu a ştiut, într-adevăr, să-şi aleagă un bun prieten printre camarazii lui.* VLAHUŢĂ, O. A. I 98. *Tîrziu de tot în noapte trei vechi prieteni stau de vorbă într-o berărie.* CARAGIALE, O. II 216. *La nevoie se cunoaşte prietenul.* ✧ (Poetic) *Tot ce mişcă-n ţara asta, rîul, ramul, Mi-e prieten numai mie, iară ţie duşman este.* EMINESCU, O. I 147. ✧ Expr. **Prieten la cataramă** v. cataramă. ✧ (Adjectival, fig.) *Ci-ntunerecul prieten stăpînind pînă departe Şi de oameni şi de patimi fericirea ne-o desparte.* TOPÎRCEANU, B. 74.

2. Amant, iubit. *A minţit... că bărbatul e o rudă a ei. Pe urmă... te-a informat că este vorba de prietenul ei.* PAS, Z. I 93.

— Pronunţat: *pri-e-.* — Variante: (regional) **priétin,-ă** (SADOVEANU, O. VII 29, DAVILA, V. V. 115, ALECSANDRI, T. I 190), **prétin,-ă** (JARNÍK-BÎRSEANU, D. 244) s. m. şi f.

PRIETENÉSC, -EÁSCĂ, *prieteneşti,* adj. De prieten; amical, prietenos, binevoitor. *Sfat prietenesc. Atitudine prietenească. Salutări prieteneşti.*

— Variantă: **prietinéso, -oáscă** (SADOVEANU, O. VIII 86) adj.

PRIETENÉŞTE adv. Ca un prieten, cu prietenie; cu bunăvoinţă, amical. *Îi întinse prieteneşte mîna.* REBREANU, I. 23. *S-a apropiat prieteneşte de pătimaşă şi i-a şoptit...* CARAGIALE, O. III 44.

PRIETENÍE, *prietenii,* s. f. **1.** Legătura care uneşte pe prieteni, afecţiunea reciprocă dintre ei, atitudine prietenoasă; amiciţie, (regional) prieteşug. *Şi-i ziceau, bună ziua cu prietenie şi mîhnire.* DUMITRIU, N. 94. *N-a pomenit nimic despre prietenia lui cu Steriu.* C. PETRESCU, O. P. II 235.

2. Legătură strînsă între grupuri sociale, popoare, ţări. *Relaţiile între poporul romîn şi naţionalităţile conlocuitoare sînt relaţii de prietenie frăţească.* REZ. HOT. I 292.

— Variantă: (regional) **prietínie** (SADOVEANU, O. V 16, C. PETRESCU, C. V. 110) s. f.

PRIETENÓS, -OÁSĂ, *prietenoşi, -oase,* adj. Amabil, binevoitor. *Mi-a spus vorbe prietenoase, mi-a făcut loc alături să mă încălzesc.* C. PETRESCU, C. V. 151. *Mă priveşte cu ochii prietenoşi.* SAHIA, N. 26. *Se silea să zîmbească şi să pară prietenos şi binevoitor.* REBREANU, R. II 84. ✧ (Adverbial) *Am trecut din nou, am salutat-o foarte prietenos.* CAMIL PETRESCU, U. N. 136. *El m-a oprit în cale Pe lunci şi m-a-ntrebat Pe unde-i bietul tata? Şi-i vesel, sănătos? Şi m-a-ntrebat de tine Aşa de prietenos.* COŞBUC, P. I 267.

— Variantă: (regional) **prietinós, -oásă** (SADOVEANU, O. I 45) adj.

PRIETEŞÚG, *prieteşuguri,* s. n. (Regional) Prietenie, amiciţie. *Între el şi Gheorghe Dima s-a legat, printre restriştile trebilor ostăşeşti, un prieteşug plin de înţelepciune şi bărbăţie.* GALAN, Z. R. 40. *Crez că n-am abuzat prea mult de prieteşugul d-tale.* CARAGIALE, O. VII 10.

PRIÉTIN, -Ă s. m. şi f. v. **prieten.**

PRIETINÉSC, -EÁSCĂ adj. v. **prietenesc.**

PRIETINÍE s. f. v. **prietenie.**

PRIETINÓS, -OÁSĂ adj. v. **prietenos.**

PRIPÓNT s. n. v. **prefont.**

PRIGITOÁRE, *prigitori,* s. f. (Regional) Fotă formată dintr-o singură bucată de ţesătură, care acoperă de jur împrejur partea corpului de la mijloc în jos. *Femeile cele bătrîne... se încing cu catrinţe şi prigitori.* MARIAN, Î. 63.

PRIGOÁNĂ, *prigoane,* s. f. Asuprire, urmărire aprigă şi nedreaptă, persecuţie sistematică. *Cînd ne-om întoarce şi-om întîmpina iar prigoană şi scîrbă, la dumneavoastră să venim... să ne scăpaţi.* C. PETRESCU, Î. II 11. ✧ Expr. **Goană şi prigoană** = prăpăd, vai şi amar. *De cum am ajuns acasă, goană şi prigoană pe capul meu din partea boierului.* CREANGĂ, A. 158.

PRIGOÁRE, *prigori,* s. f. (Ornit.) Prigorie.

PRIGÓN s. m. (Numai în loc. adj.; despre animale de tracţiune) **Din** (sau **la**) **prigon** = înhămat (sau înjugat) la mijloc (între înaintaşi şi rotaşi). *Plecat-a badea într-o joi, Cu plugul cu doisprezece boi: Cei dinainte Cu coarnele-nvîrtite; Cei din prigon Trag în odgon.* La PAMFILE, A. R. 106. *Se iveşte de după deal o butcă cu opt poştalioni albi... pe cei doi de către om, de la roate şi din prigon era doi surugii.* ŞEZ. XII 45.

PRIGONÍ, *prigonesc,* vb. IV. Tranz. **1.** A asupri, a persecuta, a împila, a oprima; (subiectul fiind o autoritate de stat) a lua măsuri represive. *L-am auzit pe tata şoptind cu amărăciune şi privindu-mă cu milă: Aşa a prigonit-o şi pe biata maică-ta.* ŞADOVEANU, N. F. 6. *Şi s-a pus să-l prigonească pe Sandu; nu era zi să nu-l facă de ocară.* MIRONESCU, S. A. 60. *El urăşte atît de mult clasa cea nouă, încît o prigoneşte.* IBRĂILEANU, SP. CR. 247. ✧ Refl. reciproc. *Societatea în Principate, ca toate societăţile vechi, este întemeiată pe nepotriviri, pe interesuri ce se prigonesc şi pe ierarhii.* RUSSO, O. 57.

2. A fugări (pe cineva). *Se scufunda prin mărăcinişuri, ieşea prin spărturi, ea sărea gardul după el, prigonindu-l pînă în uliţă.* SADOVEANU, M. C. 9. ✦ Fig. A urmări, a obseda; a chinui. *Multă vreme l-a prigonit amintirea acelei împrejurări.* VLAHUŢĂ, O. A. 110. *Pe mine mă prigoneşte frumuseţea codrului, Cînd şedeam cîntînd din frunză la umbra stejarului.* HASDEU, R. V. 116.

PRIGONÍRE, *prigoniri,* s. f. Acţiunea de a prigoni; asuprire, persecuţie, împilare, oprimare. *La*

acel divan vinovații vor fi aduși și-i vom întreba de ce au viclenit pe domnul lor și țara. Și ei vor arăta ce au scris și răzeșilor și mazililor, că pentru dări și prigoniri s-au scîrbit. SADOVEANU, Z. C. 159. *Tu vrei un om să te tocoți, Cu ei să te asameni?... Ei doar au stele cu noroc Și prigoniri de soarte, Noi nu avem nici timp, nici loc, Și nu cunoaștem moarte.* EMINESCU, O. I 177. ◆ Insistență prea mare, stăruință supărătoare. *Coribut încetă de a mai vorbi domniței cuvinte de amor... iar domnița, mulțumită că a scăpat de prigonirile lui, frămînta în mintea ei gînduri secrete.* GANE, N. I 17.

PRIGONÎT, -Ă, *prigoniți, -te,* adj. Persecutat, împilat, oprimat, asuprit. *Tot însă mai rămăsese o școală pre care acești buni bătrîni o priveau ca singur azilul prigonitei limbi.* NEGRUZZI, S. I 3.

PRIGONITÓR, -OÁRE, *prigonitori, -oare,* s. m. și f. Cel care prigonește; asupritor, persecutor. *Cu toată vitregia împrejurărilor și dușmănia prigonitorilor, poetul... nu înceta de a lucra.* SADOVEANU, E. 246. *Mihnea al III-lea, prigonitorul lui Constantin Postelnicul.* IORGA, L. II 618. ◇ (Adjectival) Fig. *Harap și eu goneam, goneam, sub galopul fulgerelor prigonitoare.* GALACTION, O. I 79.

PRIGÓR, *prigori,* s. m. Prigorie. *Și din bolțile tăriei cad străfulgerați prigorii.* IOSIF, P. 74.

PRIGORÍ, *prigoresc,* vb. IV. Refl. (Regional) A se expune (sau a fi expus) la dogoarea focului sau a soarelui; a se încălzi (prea tare). V. perpeli. *Toată noaptea visează că se prigorește la un foc mare.* DELAVRANCEA, H. TUD. 25. ◇ Tranz. [Cocorii] *se duc peste țări și peste mări, ca să ierneze în clime calde, tocmai prin țări prigorite de soare.* ODOBESCU-SLAVICI, la TDRG. ◆ Refl. pas. Fig. A fi chinuit de arșiță. *Se prigorea de sete.* BASSARABESCU, la CADE.

PRIGÓRIE, *prigorii,* s. f. Pasăre migratoare cu ciocul lung și cu pene multicolore, care trăiește în cîrduri, făcîndu-și cuibul în malul lutos al apelor și hrănindu-se mai ales cu insecte *(Merops apiaster);* albinărel, prigoare. *Are nevoie de sfaturile dumnisale cum are nevoie prigoria de apă.* SADOVEANU, F. J. 505. *Din văzduh abia s-aude Țipăt jalnic de prigorii.* TOPÎRCEANU, M. 28.

PRIHÁNĂ, (rar) *prihane,* s. f. (Astăzi rar) Pată morală, necinste; păcat. *Cartea sufletelor?... De-i cărta, Pentru-o foaie luminoasă cum ești tu, iubite bane, Cîte altele mînjite de-ale răului prihane... Ghemuiesc, în mii de cute, vechi dureri în veci aprinse.* DAVILA, V. V. 61. ◇ (Mai ales în loc. adj.) **Fără (de) prihană** = curat, pur, nepătat, nevinovat; cast. *Lăsați împăratului cununa sa fără de prihană.* SADOVEANU, D. P. 139. *Bunătate fără de margini și cinste fără prihană.* HOGAȘ, H. 46. *Tu, Ileană Cosînzană, Sufletel fără prihană, Și tu soare luminate, Trupșor făr-de păcate.* ALECSANDRI, P. P. 29.

PRIHĂNÍE s. f. (Învechit, în loc. adj.) **Fără prihănie** = fără prihană, curat, cast. *Așa m-au deprins Ștefan, ușoară țărna-i fie! La trai fără mustrare și fără prihănie.* ALECSANDRI, P. III 295.

PRÍ, pers. 3 *prieste,* vb. IV. Intranz. (Construit cu subiectul logic în dativ) A-i fi cuiva prielnic, favorabil, a i se potrivi, a-i fi de folos. *Ce bine îi prieste omului munca atunci cînd e mulțumît de ea, cînd simte că o împlinește bine.* DEMETRIUS, V. 96. *Nu-i pria aerul capitalei, nici noul domiciliu, cocoțat la al doilea etaj, fără curte și fără grădină.* C. PETRESCU, C. V. 84. *Pămîntul gras prieste spinoaselor urzici.* ALECSANDRI, T. II 149. ◇ (Cu subiectul gramatical neexprimat) *Să mîncăm în tăcere la masă, ca să ne priască.* SADOVEANU, P. M. 78.

PRIINCIÓS, -OÁSĂ, *priincioși, -oase,* adj. Care prieste, prielnic, favorabil, folositor; potrivit. *O revistă... are nevoie de o atmosferă priincioasă.* IBRĂILEANU, SP. CR. 70. *Boieri, noaptea se-ntinde și timpu-i priincios, Hai s-aținăm răscoala în breslele de jos.* ALECSANDRI, T. II 119.

PRIÍNȚĂ, *priințe,* s. f. (Astăzi rar) 1. Atitudine favorabilă, bunăvoință, înțelegere, simpatie. *Cei șase inși din jur au simțit asupra lor priviri amestecate, lipsite de priință și de prietenie.* VORNIC, O. 261. ◇ Expr. **A fi cu priință cuiva** (sau **pentru cineva**) = a-i fi cuiva favorabil, a se arăta devotat, credincios, binevoitor. *Am cunoscut acolo oameni care mi-au fost cu priință și mi s-a ușurat durerea sufletului.* SADOVEANU, N. P. 208. *Viteazul Tomșa... A spus de mult că Despot nu-i țării cu priință.* ALECSANDRI, T. II 163.

2. Folos, ajutor, sprijin. (Adesea în loc. adj.) **De priință** = folositor. *Am văzut multe și pot să-ți dau sfaturi de priință.* GANE, N. II 8.

PRIITÓR, -OÁRE, *priitori, -oare,* adj. (Rar) Favorabil, prielnic. *N-au fost priitoare împrejurările în care se afla țara.* GHEREA, ST. CR. II 98.

PRIJINÍ vb. IV v. **sprijini.**

PRÍJMĂ s. f. v. **preajmă.**

PRIJUNÍ vb. IV v. **sprijini.**

PRILÉJ, *prilejuri,* s. n. 1. Ocazie, împrejurare; moment oportun. *Ne-am întîlnit cu prilejul parastasului și abia de am schimbat cîteva vorbe tot timpul.* CAMIL PETRESCU, U. N. 38. *Mișu St. Popescu vrea să divorțeze! Lung prilej de vorbe și de ipoteze.* TOPÎRCEANU, P. 234. ◇ (În construcție cu verbe ca «a da», «a avea», «a căuta», «a pierde» etc.) *Catinca mai avea altele de spus și nu pierdea prilejul să le spuie.* C. PETRESCU, C. V. 85. *Căuta veșnic prilejuri să întîlnească pe Ion.* REBREANU, R. I 117. *Mulți ani trecuse la mijloc, de cînd acești frați nu mai avusese prilej a se întîlni.* CREANGĂ, O. A. 220. *Vrei să vii? Nu scăpa prilejul.* ALECSANDRI, T. I 347. ◇ Expr. **A căuta** (sau **a prinde**) **vreme cu prilej** = a căuta un moment potrivit pentru a... *Cumătrul caprei... de mult pîndea vreme cu prilej ca să pape iezii.* CREANGĂ, O. A. 139.

2. Motiv, pricină. *Dintr-un nimic... ea scotea prilej de vorbă ceasuri întregi.* BASSARABESCU, S. N. 35. *N-am dat în viață nimănui Prilej să-mi poarte dușmănie.* COȘBUC, P. I 199.

3. (Învechit) Moment greu, strîmtorare, necaz. *Jură cînd e la prilej Că de-a pus ea mîna măcar pe-un gîtej, S-o găsească moartă mîne-n zori vecinii.* COȘBUC, P. I 252.

PRILEJÍ vb. IV v. **prilejui.**

PRILEJUÍ, *prilejuiesc,* vb. IV. Tranz. A da prilej la...; a cauza, a pricinui. *Romanul care a prilejuit lovitura însă îl citise.* AGÎRBICEANU, S. P. 247. ◆ Refl. impers. (Și în forma *prileji*) A i se întîmpla. *I se prileji aceeași nenorocire ce întîmpină vestitul biruitor de la Canne.* HASDEU, I. V. 189. ◆ (Rar) A favoriza. *Venise să vadă pe mîndrul fecior ce-l prilejise norocul.* ȘEZ. IX 117.
— Variantă: **prileji** vb. IV.

PRILEJÍRE, *prilejiri,* s. f. (Învechit) Prilej, ocazie, împrejurare. *Mă azvîrlii în căruță, surugiul scoase un răcnet sălbatic, care în acea prilejire mi se părea ca o cobe rea.* RUSSO, O. 142.

PRILOÁGĂ s. f. v. **pîrloagă.**

PRILÓG s. n. v. **pîrloagă.**

PRILOGÍ vb. IV v. **pîrlogi.**

PRIM[1], *primuri,* s. n. (Regional) Garnitură din piele neagră de miel aplicată pe marginea căciulilor și a piep-

tarelor. *Pieptarul era făcut din piele de miel... Pe margini avea prim negru.* PAMFILE, I. C. 365.

PRIM[2], **-Ă**, *primi, -e*, num. ord. **1.** Cel dintîi, din punctul de vedere al locului sau al timpului; care este în fruntea unei serii; întîi, dintîi. V. i n i ț i a l. *Ipoteștii, cu pădurile dimprejur și oamenii de acolo, au fost primii dascăli ai poetului.* BENIUC, P. 17. *Fondul prim al lui Eminescu fiind optimist, el nu vede în orișicare lucru o durere.* IONESCU-RION, C. 87. *Ceea ce crez am spus și am să mai spun — asta e numai capitolul prim al unei serii mari.* CARAGIALE, O. VII 456. ✧ *Prim ajutor* = ajutorul imediat ce se dă răniților în caz de accident sau în război. *Post de prim ajutor.* ▭ *Număr prim* = număr divizibil numai cu 1, sau prin el însuși. *Prima tinerețe* = perioadă a tinereții care urmează imediat după copilărie. *Materie primă* = material destinat prelucrării în vederea fabricării unui produs finit. *Economii de materii prime.* ✧ L o c. a d v. **În primul rînd** (sau **loc**) = înainte de toate. *Mă aflam întăia oară în preajma unor dropii și țineam în primul rînd ca, din acest prim contact, să scot informațiile și învățămintele de care aveam nevoie.* SADOVEANU, O. I, 76. **Pentru** (sau **de**) **prima oară** (sau **dată**) = pentru întîia oară. *Craiul atunci a înțeles, De prima oară-n viață, că-n plînset stă balsamul Durerii.* COȘBUC, P. II 183. ✧ E x p r. **A fi** (sau **a se afla, a lupta** etc.) **în primele rînduri** = a fi în frunte.

2. Care este înaintea tuturor în privința însemnătății, a rangului, a calităților. V. p r i n c i p a l, f u n d a m e n t a l. *Primul loc la concurs. Marfă de prima calitate.* ✧ L o c. a d j. **De primul rang** = de calitate superioară; superior, excelent. **De primă necesitate** v. n e c e s i t a t e. ✧ (Adjectival, f. art.; familiar) Excelent, bun, de cea mai bună calitate. *Dănilă alege brînza cea mai prima.* SADOVEANU, O. I. 159. *Eu, domn' judecător, reclam pardon... clondirul cu trei chile mastică prima.* CARAGIALE, O. II 37.

3. (Ca element de compunere, precedînd un termen care indică o funcție sau un grad ierarhic) Pe treapta cea mai înaltă, întîiul în categoria respectivă. *Prim-locțiitor. Primă-balerină.* ▭ *Vechiul prim-amorez de la Galați nu făcea de loc de militar.* GALACTION, O. I 131. *Se credea frumos, seducător și-și dușmănea colegii din teatru, cărora li se dădeau roluri de primi-amorezi.* CAMIL PETRESCU, O. II 109. *Fusese numit prim-secretar la ambasada din Constantinopol în locul ducelui de Beaufremont.* GHICA, A. 10. ✧ *Prim-ministru* = președinte al Consiliului de Miniștri. *Întîiul prim-ministru al Romîniei unite proclama tristul și durerosul adevăr că brațele țăranului constituiau capitalul proprietarilor.* KOGĂLNICEANU, S. A. 211.

PRIMÁ, *primez*, vb. I. I n t r a n z. (De obicei la pers. 3) A avea întîietate, a fi pe primul plan.

PRIMADÓNĂ, *primadone*, s. f. Primă solistă a unui teatru de operă sau de operetă. *Te văd amorezat ca o primadonă.* GALACTION, O. I 136. *A proclamat-o, în aplauzele tuturor, primadonă diletantă.* REBREANU, I. 68. *Bravo! bravo! cîntați ca o primadonă.* ALECSANDRI, T. I 289.

PRIMÁR[1], *primari*, s. m. (În vechea organizare administrativă) Șeful unei administrații comunale. *Era primar unu Jîpa și-apoi mi-a luat biru de două ori.* SADOVEANU, O. V 533. *Primarul... caută să-și păstreze demnitatea.* REBREANU, I. 13. *Primaru, în pragul ușii, li spuse în adevăr că boieru o să vie azi de la Galați.* BUJOR, S. 113.
— Variantă: (popular) **primáre** (DUMITRIU, B. F. 19, GALAN, B. I 49, SADOVEANU, M. C. 137) s. m.

PRIMÁR[2], **-Ă**, *primari, -e*, adj. **1.** Începător, inițial, primordial, originar; p. e x t. de prim grad, de bază. *Negura de apă îi închidea de pretutindeni... ținîndu-i pe loc ca să frămînte un pămînt descompus în elementele-i primare.* SADOVEANU, Z. C. 191. *Cînd omul se-ndoiește de un principiu primar, Nimica nu mai crede, căci nu mai înțelege Nimic aici în lume: aceasta e o lege.* BOLINTINEANU, O. 154. ✧ (Ieșit din uz) *Învățămînt primar, școală primară* (sau *clase primare*) = învățămînt elementar. *Acolo și-a făcut el cele patru clase primare.* VLAHUȚĂ, O. A. III 20. ✦ (Rar) Simplist. *Situația este... mai complicată decît se judecă în mod primar de către lume.* CAMIL PETRESCU, U. N. 111.

2. (Geol.; în e x p r.) *Era primară* = era paleozoică. *Terenuri primare* = terenuri formate în timpul erei primare.

3. (În e x p r., ieșit din uz) *Medic primar* = medic șef al unui spital, al unui oraș sau (în trecut) al unui județ.

4. (În e x p r.) *Văr primar* (sau *vară primară*) = grad de rudenie între copiii mai multor frați și surori.

PRIMÁRE s. m. v. **primar**[1].

PRIMARIÁT, *primariate*, s. n. (Ieșit din uz) Funcția primarului; durata funcției unui primar.
— Pronunțat: *-ri-at.*

PRIMÁT[1] s. n. Importanță primordială; întîietate. V. p r e d o m i n a r e. *Materialismul filozofic pornește de la primatul materiei, adică el consideră că conștiința umană este izvorîtă din materie.* CONTEMPORANUL, S. II, 1949, nr. 120, 3/4.

PRIMÁT[2], *primați*, adj. m. (În e x p r.) *Mitropolit primat* = (în trecut) primul mitropolit al țării, cu scaunul la București, care conducea biserica din întreaga țară.

PRIMÁTE s. f. pl. (Mai ales în e x p r.) *Ordinul primatelor* = grupă de mamifere superioare care cuprinde maimuțele și omul.

PRÍMĂ[1], *prime*, s. f. Retribuție suplimentară acordată cuiva ca recompensă pentru contribuția lui la creșterea calității și cantității producției. ✦ Supliment de salariu care se acordă salariaților unei întreprinderi capitaliste la încheierea bilanțului sau în alte împrejurări.

PRÍMĂ[2], *prime*, s. f. (Transilv.) Panglică folosită mai ales pentru a lega cosițele fetelor, pentru a împodobi pălăriile flăcăilor etc. *Ieși afară, maică dragă, Să vezi domnii cum mă leagă Cu trei rifi de primă neagră.* ȘEZ. VII 167.

PRIMĂREÁSĂ, *primărese*, s. f. Primăriță.

PRIMĂRÍE, *primării*, s. f. (În vechea organizare administrativă) Instituție de conducere a unei comune; clădirea în care era instalată această instituție. *Ieși din curtea strîmtă a primăriei.* DUMITRIU, N. 253. *Mai tot satul era strîns înaintea primăriei.* BUJOR, S. 65. *La 6 dimineața, ne aflam toți, ciotcă, în medeanul din fața primăriei.* HOGAȘ, DR. II 130.

PRIMĂRÍȚĂ, *primărițe*, s. f. Soție de primar. *Numai primărița s-ar putea pune cu dînsa în privința rumenelelor.* SADOVEANU, B. 192.

PRIMĂRÍU, -ÍE, *primării*, adj. (Regional, despre fructe) Care se coace timpuriu. *Bătrînul venea cu cîte o traistă de cireșe, de pere primării.* SLAVICI, N. I 172.

PRÍMĂVARĂ, *primăveri*, s. f. Anotimp care urmează după iarnă și precedă vara, cuprinzînd intervalul dintre echinocțiul de la 21 martie și solstițiul de la 21 iunie, caracterizat prin lungirea treptată a zilelor, creșterea temperaturii, înverzirea plantelor etc. *E primăvară pe cîmpie.* GOGA, P. 9. *A revenit frumoasa primăvară, Copacii parcă-s nînși de-atîta floare.* VLAHUȚĂ, O. A. I 79. *Era o zi frumoasă în duminecă aceea și plăieșii spuneau că n-au mai apucat așa primăvară devreme de cînd îș ei.* CREANGĂ, O. A. 47. ✧ (Personificat) *Vine primăvara grăbită, totuși parcă se oprește neliniștită și friguroasă în zări.* SADOVEANU, O. VI 399. *Primăvară,*

din ce rai Nevisat de pămînteni. Vii cu mîndrul tău alai. TOPÎRCEANU, P. 117. ◇ (Metaforic) *Iarnă e aici (arată părul) și niciodată primăvara nu va mai sosi.* DELAVRANCEA, O. II 17. ◇ (În proverbe și zicători) *El însă a uitat proverbul bătrînesc: Că o floare nicidecum nu face primăvară.* DONICI, F. 74. *Numai cu o floare nu să face primăvară, Și c-o ceapă și c-o ridiche nu să face grădină.* PANN, P. V. II 74. ◇ Loc. adj. **De primăvară** = care se întîmplă, se face, se petrece etc. primăvara. *Ploaie de primăvară.* ▭ *Foaie verde bob năut, Drumul de cine-i bătut? De-o fată străină-n țară Ca și-un cuc de primăvară.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 207. ◇ Loc. adv. **La primăvară** = în primăvara viitoare (a anului următor). *Veni-vor rîndunele din nou la primăvară Și iar vor face cuibul sub streșini peste prag.* COȘBUC, P. II 192. *Că de-o fi vreo pace-n țară, Va veni la primăvară.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 135. **Astă-primăvară** sau **în primăvară** = în primăvara trecută. *Cînd a fost astă-primăvară la mine, mi-a lăsat niște cărți foarte frumoase.* NEGRUZZI, S. I 59. ◆ (Adverbial; în formă articulată) În timpul sau în cursul primăverii; în fiecare primăvară. *Legumele se seamănă primăvara.* ◇ *Primăvara vieții* = tinerețea. ✦ Fig. (La pl.) Ani. *Mai trăi-voi primăveri Să-mi văd turmele și cînii?* COȘBUC, P. II 171.

PRIMĂVĂRÁT s. n. (Rar) Scoaterea oilor și a vitelor la pășune primăvara. *Baciului... i-am dat cu credință, astă-iarnă, în luna lui fevruarie, 3 oi, să le ție pînă la timpul primăvăratului.* CAMILAR, N. I 252.

PRIMĂVĂRÁTEC, -Ă adj. v. **primăvăratic.**

PRIMĂVĂRÁTIC, -Ă, *primăvăratici, -e,* adj. De primăvară, al primăverii; fig. gingaș, fraged, tînăr. *Nu te smulge somnului și tihnei decît amintirea ei primăvăratică.* GALACTION, O. I 180. *Pe această zăpadă ce se topește acum subt adierea încropită a zefirului primăvăratic, n-au fost oare tipărite urme încrucișate ale copoilor?* ODOBESCU, S. III 41.

— Variantă: **primăvărátec, -ă** (REBREANU, R. II 50) adj.

PRIMĂVĂRÎȚĂ, *primăvărițe,* s. f. (Popular) Ghiocel.

PRIMĂVĂRÓS, -OÁSĂ, *primăvăroși, -oase,* adj. (Învechit) Primăvăratic. *Iar undele cu vasele Se-ncununau voioase, Ca valurile cîmpului Cu flori primăvăroase.* BOLINTINEANU, O. 121. *Citva timp mai apoi, peana-i împinsă și mai răpede de o veselă suflare primăvăroasă ne mîngîie alin.* ODOBESCU, S. II 519.

PRIMBLÁ vb. I v. **plimba.**

PRIMBLÁRE s. f. v. **plimbare.**

PRÎMBLĂ, *primble,* s. f. (Regional) **1.** Balustradă. **2.** Fiecare dintre scîndurelele care alcătuiesc spătarul unui scaun sau care leagă picioarele unei mese etc.

PRIMÉJDIE, *primejdii,* s. f. Împrejurare, situație care amenință siguranța sau existența cuiva; pericol. *Colonelul își păstrase din militărie curaj și îndrăzneală în fața primejdiei.* REBREANU, R. II 167. *Cuibul era în primejdie să se surpe.* BASSARABESCU, V. 50. *Săriți de-o ajutați, Copilu să-i scăpați!...— Vai de mine! Se vede că-i în primejdie!* ALECSANDRI, T. I 186. *Paza bună trece primejdia rea* (= prevederea înlătură nenorocirea). ◇ (În imprecații) *Mă prinse, bată-l primejdia...* DELAVRANCEA, O. II 347. ◇ Loc. adj. **De primejdie** = care anunță o primejdie, care vestește un pericol. *Curînd se auzi bătînd la biserică clopotul de primejdie, rar, numai într-o dungă.* SADOVEANU, O. VII 122. ◇ Expr. **Primejdie de moarte** = primejdie mare, care amenință viața cuiva. *Parcă eu m-am potrivit? Aceasta nu-i ușor lucru și-i și cu primejdie de moarte.* SADOVEANU, O. VIII 218. *Cît pe ce o fost să nebunesc, cînd am aflat că te-ai găsit în primejdie de moarte.* ALECSANDRI, T. I 341.

PRIMEJDIÓS, -OÁSĂ, *primejdioși, -oase,* adj. Care pune în primejdie, care prezintă o primejdie sau o amenințare, (despre persoane) care poate face mult rău; periculos. *Ne aflăm într-o strîmtoare foarte primejdioasă.* BART, S. M. 51. *Grozav om și primejdios!... Trebuie numaidecît să mă dezbar de el.* ALECSANDRI, T. I 448.

PRIMEJDUÍ, *primejduiesc,* vb. IV. Tranz. A pune în primejdie, a amenința, a periclita. *Dar cu ce drept să fi spus eu: să-și primejduiască ceilalți viața și libertatea, să meargă alții la greu!* DEMETRIUS, C. 45. *De ce să-și primejduiască dînsul viața și averea, dacă lumea s-a smintit.* REBREANU, R. II 147. ✦ Refl. A-și risca viața, a se expune. *Dacă nu mi-ar cere totdeauna să mă primejduiesc așa!* DEMETRIUS, C. 18.

— Prez. ind. și: (învechit) *primejdui* (DRĂGHICI, R. 221).

PRIMEJDUÍRE, *primejduiri,* s. f. Acțiunea de a primejdui; periclitare.

PRIMEJDUÍT, -Ă, *primejduiți, -te,* adj. Care e în primejdie; periclitat. *A început atunci pentru Țap viața grelei și mult primejduitei libertăți.* GALACTION, O. I 308.

PRIMEJDUITÓR, -OÁRE, *primejduitori, -oare,* adj. (Învechit) Primejdios. *Un ceas de nengrijire e primejduitor.* NEGRUZZI, S. II 191.

PRIMENEÁLĂ, *primeneli,* s. f. **1.** Schimbare a rufăriei purtate cu alta curată. *Luni întregi primeneală Și spălare nevăzînd.* PANN, P. V. I 97. *Să-mi dea bani de cheltuială Și cămăși de primeneală.* ȘEZ. IX 93.

2. (La pl.) Rufe, albituri de schimb. *Au pornit pe-nserate în vreo trei care, în care își puseseră schelele, uneltele și primenelile lor.* PAS, Z. I 44. *Îi turnă ca să se spele, îi dădu primeneli curate și-i perie cu îngrijire mundirul.* CAMIL PETRESCU, O. I 335. *În geamantanașul lui de mînă, cîteva cărți, cîteva primeneli. Cu atît se ducea de vacanță acasă.* BASSARABESCU, V. 25.

— Pl. și: (învechit) *primenele* (SANDU-ALDEA, U. P. 220). — Variantă: (Mold.) **primineálă,** *priminele* (HOGAȘ, DR. II 46, ALECSANDRI, P. P. 89), s. f.

PRIMENÍ, *primenesc,* vb. IV. **1.** Refl. A-și schimba rufele purtate cu altele curate; a se îmbrăca cu rufe curate. ◇ Tranz. *Uite ce ți-ai făcut poalele! Și numai azi te-am primenit.* REBREANU, I. 16.

2. Tranz. Fig. A împrospăta, a schimba (cu ceva mai bun), a înnoi, a regenera. *Una dintre cele trei bătrîne se furișă la ferestruică și... primeni luminițele.* CAMILAR, N. I 213. *Totul s-a petrecut încet și îndelung, ca într-un corp viu care-și primenește pe nesimțite celulele.* BOGZA, C. O. 240. *Negustorii își primeneau vitrinele cu mărfuri... de primăvară.* C. PETRESCU, A. 468. ◇ (Cu complementul «aer», «văzduh») *Pe apă s-așterneau umbre mari și o răcoreală dulce, venită de la Dunăre, primenea aerul.* DUNĂREANU, CH. 227.

— Variante: (regional) **premení** (SLAVICI, N. II 53, CARAGIALE, O. III 185, PANN, P. V. I 97), (Mold.) **primíni** (ALECSANDRI, P. P. 144) vb. IV.

PRIMENÍRE, *primeniri,* s. f. Acțiunea de a (se) primeni; fig. schimbare (în bine), împrospătare, înnoire, regenerare. *Procesul de primenire a limbii populare e un fenomen firesc.* SADOVEANU, E. 34. *Toate s-au petrecut, s-au schimbat și s-au înlocuit într-o primenire îndelungă, de la veac la veac, pînă la fața de astăzi a oamenilor și a locurilor.* C. PETRESCU, R. DR. 48. *Se bucura simțind că primenirea lui sufletească, oricum o răsucea, îi încălzea inima.* REBREANU, P. S. 71.

— Variantă: (regional) **premenire** s. f.

PRIMENÍT[1], *primenituri,* s. n. (Rar) Primenire, schimbare. ◇ *Primenitul luminii* = schimbare de lună,

lună nouă. *Nu era rău să mai fi zăbovit dumneavoastră cîteva zile la noi, că-i tocmai la primenitul luminii și vremea poate să se schimbe.* HOGAȘ, M. N. 153.
— Variantă: (regional) **premenít** s. n.

PRIMENÍT[2], **-Ă,** *primeniți, -te,* adj. **1.** Îmbrăcat cu rufe curate. (Atestat în forma *premenit*) *La opt și cinci, d. Lefter, spălat și premenit, suie treptele ministerului.* CARAGIALE, M. 38.
2. Fig. Schimbat (în bine), înnoit. *În Uniunea Sovietică așezările vechi nu mai sînt; o lume nouă, primenită, bate în porțile viitorului.* SADOVEANU, E. 19. ✦ (Despre aer) Proaspăt, împrospătat. *Văzduhul, primenit, chema, ademenea ciocîrliile în înălțimile lui curate.* SANDU-ALDEA, U. P. 195.
— Variantă: (regional) **premenít, -ă** adj.

PRIMÉZ, *primezuri,* s. n. (Regional) Scîndură sau bară de lemn care desparte un spațiu închis. ✦ Zid despărțitor.

PRIMÍ, *primesc,* vb. IV. Tranz. **1.** A lua în posesie un obiect înmînat, predat, dăruit, trimis. V. căpăta. [Ștefan-vodă] *primi spata în mîna dreaptă, ridicînd-o o clipă asupra poporului.* SADOVEANU, F. J. 24. *Primise o scrisoare.* BART, E. 384. ✦ A accepta ceea ce ți se oferă. *Eu primesc orice, chiar și complimente!* REBREANU, R. I 56. ✦ A fi obiectivul spre care se îndreaptă (sau care suferă) o acțiune. *A primi o veste. A primi un telefon. A primi o lovitură.* ✧ Fig. *Domnul de Marenne primi în nări mireasma și ochii i se înduioșară.* SADOVEANU, Z. C. 45. ✦ A deveni deținătorul (unui nume, unui titlu, unui rang), a i se da, a i se atribui cuiva (un nume, un titlu etc.). *Copilul a primit numele de Ion.*
2. A intra în posesia unui lucru datorat, a încasa (o sumă de bani). *Să fie știut prin acest zapis... că eu, Pepelea, am vîndut d-sale, giupînului Arvinte, casa mea ce-o am de la părinți și că am primit toți banii.* ALECSANDRI, T. I 319. ✧ Fig. *Căliman să vie să-și primească dreptatea după care de atîția ani suspină.* SADOVEANU, F. J. 27.
3. A te ocupa de un oaspete, a ieși în întîmpinarea lui. *Primește d-ta boierii... că eu oi primi cucoanele.* ALECSANDRI, T. I 157. *Bădița de preste deal, Ar veni și n-are cal... Da, zău, vino și pe jos, Că te-oi primi bucuros.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 105. ✦ A accepta vizita cuiva. *Apoi cară-te... N-are vreme să te primească boieru.* ALECSANDRI, T. I 212. ✧ Absol. *Ministrul primește între orele 11 și 13.*
4. A admite, a include (pe cineva) într-o întreprindere, într-o instituție sau într-o organizație. *Cînd am primit noi la corp (la armată) erau oameni mai zdraveni, mai chipeși.* SADOVEANU, O. VI 135.
5. A consimți la..., a fi de acord cu...; a accepta, a admite, a se învoi. *Te rog... primește a te logodi cu dînsa.* ALECSANDRI, T. I 225. *Vodă nu primește ca să tipăresc istoria înainte.* KOGĂLNICEANU, S. 106. ✧ Absol. *Actorul îi propuse să-l ia sufler cu șapte galbeni pe lună, și băiatul primi cu bucurie.* CARAGIALE, O. III 231. *Din două una, dați-mi voie: ori să se revizuiască, primesc! dar atunci să nu se schimbe nimica, ori să nu se revizuiască, primesc! dar atunci să se schimbe pe ici pe colo.* id. ib. I 148. ✦ A manifesta o anumită atitudine față de cineva sau de ceva. *Publicul a primit foarte bine aceste încercări.* GHEREA, ST. CR. II 186.

PRIMICÉR, *primiceri,* s. m. (Transilv.) Conducător secund al călușarilor. *Conducătorul* [călușarilor] *se numește starițș; al doilea e primicerul (mutul călușarilor) a cărui sarcină este de a întreba pe starițș ce joc poftește să se joace.* PAMFILE, S. V. 54.

PRIMINEÁLĂ s. f. v. **primeneală.**

PRIMINÍ vb. IV v. **primeni.**

PRIMINTEÁN, -Ă, *priminteni, -e,* adj. (Regional) Pămîntean. *Nici pasere priminteană nu s-a abătut prin meleagurile acestea.* ȘEZ. II 53.

PRIMÍRE, *primiri,* s. f. Faptul de a primi.
1. Luare în posesie a unui lucru înmînat, predat, dăruit, trimis. *Primirea mărfii. Primirea scrisorii.* ✧ Expr. **A da** (cuiva, ceva) **în primire** = a preda, a înmîna ceva unei persoane care răspunde de ceea ce a primit. *Vremea trece și încet-încet cazarma se golește. Pleacă schimbașii... după ce dau în primire.* SADOVEANU, O. VI 227. **A lua** (ceva) **în primire** = a recepționa (un lucru), a prelua (un post). *Și-a luat postul în primire.*
2. Admitere a unui vizitator, a unui solicitator; felul de a-l întîmpina, de a-l trata. *Toți cei sosiți știau de asemeni că se vor îndestula cu mîncare și vin, faima de primire de oaspeți a mănăstirii fiind întru totul neștirbită.* SADOVEANU, F. J. 7. *Una din odăi care e pentru primiri e spațioasă și foarte curată.* PAMFILE, I. C. 437. ✧ Loc. adj. **De primire** = **a)** (despre ore, zile) în care este permis accesul cuiva într-un loc. *Zi de primire;* **b)** (despre săli, încăperi) destinat vizitatorilor, solicitatorilor. *În față, cu ferestrele la stradă, e salonul de primire.* VLAHUȚĂ, O. A. 245.
3. Manifestare a unei anumite atitudini față de cineva sau de ceva. *Cartea s-a bucurat de o primire călduroasă din partea cititorilor.* ✧ Expr. **A lua în primire** (pe cineva) = **a)** a ține sub supraveghere pe cineva, a aplica cuiva un anumit regim. *L-au luat medicii iarăși în primire și i-au hotărît că nu-l lasă pînă ce nu-l vindecă deplin.* SADOVEANU, M. C. 194; **b)** a certa (pe cineva), a face reproșuri (cuiva), a lua la rost. [Veneau] *uneori cu un iepure sau cu două potîrnichi, însă alteori tolba lor era goală. Îi luau nevestele în primire.* PAS, Z. I 208.
4. Admiterea cuiva într-o organizație. *Primire de membri noi în partid.*

PRIMITEÁ, *primitele,* s. f. (Regional) Un fel de mătură cu coada lungă, cu care se mătură pleava, cînd se vîntură grînele pe arie. *Mătura de la primitit are o coadă lungă și subțire de lemn cu trei bețe la capăt legate cu ațe și formînd un schelet pe care se leagă ramurile de mătură... este lată și se numește primitea.* PAMFILE, A. R. 216.

PRIMITEÁLĂ, *primiteli,* s. f. (Regional) Al doilea vînturat al grîului, ovăzului sau orzului. *Prin unele părți, orzul și mai ales ovăzul și grîul se mai vîntură o dată. Această vînturare... se zice și primiteală.* PAMFILE, A. R. 215.

PRIMITÍ, *primitesc,* vb. IV. Tranz. (Regional) A vîntura a doua oară grîul, ovăzul sau orzul. *Prin unele părți, orzul și mai ales ovăzul și grîul se mai vîntură o dată. Această vînturare se numește... și primiteală sau primitit, iar verbul este a primiti.* PAMFILE, A. R. 215.

PRIMITÍT s. n. (Regional) Primiteală. *Mătura de la primitit are o coadă lungă și subțire.* PAMFILE, A. R. 215.

PRIMITÍV, -Ă, *primitivi, -e,* adj. **1.** Din perioada străveche a societății umane. ✦ Care se află pe treapta cea mai de jos a dezvoltării (sociale). *Triburile primitive ale Australiei.*
2. Necultivat, necivilizat, rudimentar, rămas în urmă; (despre oameni și manifestările lor) sălbatic, necioplit; p. ext. stîngaci. *De undeva, din vîrful unei coline, o voce omenească izbucnește, ciudată, primitivă, barbară parcă.* BOGZA, C. O. 249. *Într-adevăr, n-avem de-a face cu ceea ce vedem, primitiv, simplu și gol, — ci*

cu o complicație întreagă. SADOVEANU, Z. C. 45. *O carte cu scoarțe străvechi, cu ilustrații primitive făcute de mîini nesigure și nedibace, stătea de mărturie atîtor vremi nesigure.* ANGHEL, PR. 101.

3. Care se referă la începutul istoric al existenței sale, în starea de la început; originar, primar. *Aceștia au pierdut natura lor primitivă și-au schimbat și fondul prim bun pe care-l aveau.* BART, S. M. 25. *Cît de naivă și antiștiințifică e această teorie platoniană, fie în forma ei primitivă la Platon, fie și în forma ei ulterioară a metafizicii.* GHEREA, ST. CR. III 239. ◇ *Cuvînt primitiv* = cuvînt din care, cu ajutorul sufixelor sau al prefixelor, se formează derivate. *Cuvintele de la care formăm altele prin derivare și compunere se numesc primitive.* IORDAN, L. R. 273. *Culori primitive* = cele șapte culori ale spectrului solar.

PRIMITIVÍSM s. n. Faptul de a fi primitiv, primitivitate.

PRIMITIVITÁTE s. f. Starea lucrurilor primitive, stare de înapoiere; sălbăticie, necivilizație. *Iubind pe... țăran, Ibrăileanu dorea în același timp intens ieșirea lui din trecut, din mizerie și primitivitate la viața nouă a lumii.* SADOVEANU, E. 177.

PRIMITÓR, -OÁRE, *primitori, -oare,* adj. 1. Care dă ospitalitate cu multă plăcere; ospitalier. *Ca toți bătrînii din vremea aceea, era bun la inimă, primitor și totdeauna glumeț.* La TDRG. ◇ (Rar) Făcut pentru a da ospitalitate, pentru a adăposti; încăpător. *Ne trebuiesc biblioteci mari, bine organizate, primitoare ale mulțimii însetate de cultură.* SADOVEANU, E. 22.

2. Care primește, care acceptă; receptiv. *Femeile au fost mai primitoare de cultură străină decît bărbații.* IBRĂILEANU, SP. CR. 230.

PRIMOGENITÚRĂ s. f. (Învechit) Întîietate, prioritate după naștere între frați. ◇ *Dreptul de primogenitură* = dreptul întîiului născut.

PRIMORDIÁL, -Ă, *primordiali, -e,* adj. Care este cel dintîi; p. ext. cel mai important; esențial, principal. *Amîndouă priveau problemele primordiale din viața poporului romîn.* CAMIL PETRESCU, O. II 418. *Libertatea, egalitatea și autoritatea sînt elementele primordiale ale vieții sociale.* GHICA, S. 203.

— Pronunțat: *-di-al.*

PRIMORDIALITÁTE s. f. Faptul de a fi primordial; întîietate, prioritate.

— Pronunțat: *-di-a-.*

PRIMPRÉTOR, *primpretori,* s. m. (În ierarhia administrativă mai veche din Transilvania, extinsă pentru scurtă vreme și în restul țării) Conducătorul unei plăși. V. subprefect.

PRIMULACÉE, *primulacee,* s. f. (La pl.) Familie de ierburi perene, rar anuale, cu frunzele simple și florile dispuse în umbele; (la sg.) plantă făcînd parte din această familie.

PRÍMULĂ, *primule,* s. f. Plantă ornamentală, cu frunze numeroase și cu flori liliachii sau purpurii *(Primula).*

PRIMULÍNĂ s. f. Substanță colorantă, galbenă, folosită la colorarea bumbacului.

PRÍMURĂ, *primuri,* s. f. (Transilv.) Primă². *Cînd se apropie seara... feciorii iau primurile (panglicele, petelele, frunzele) cele mai frumoase din cosițele fetelor.* ȘEZ. XVIII 120.

PRÍMUS, *primusuri,* s. n. Aparat special de încălzit în care se arde benzină sau petrol, folosit la gătit. *Se auzea un șfîrîit de primus.* C. PETRESCU, C. V. 42.

PRIN prep. **A. I.** Introduce un complement circumstanțial de loc. 1. În legătură cu verbe de mișcare, complementul arătînd spațiul pe care-l străbate sau pe unde pătrunde ceva. *O răcoreală dulce pătrunde prin ferestrele deschise.* EMINESCU, N. 81. *Prin tinde întunecoase, mergea la odaia tatălui său.* ODOBESCU, S. I 65. *Eu cu gîndul plec și ferice trec Prin poiene-n floare, prin păduri umbroase.* ALECSANDRI, P. A. 135. ◇ Expr. **A-i trece cuiva prin minte** v. minte. ◇ (Complementul arată mediul în care se desfășoară un proces) *Văluri albe... luceau prin fumegarea făcliilor.* SADOVEANU, F. J. 26. *Scîntei prin ceață se văd plutind.* BELDICEANU, P. 60.

2. (Complementul arată spațiul în interiorul căruia se desfășoară sau are loc o acțiune) În, undeva în... *Se vorbește prin sate despre măria-sa că-i om nu prea mare de stat, însă groaznic cînd își încruntă sprînceana.* SADOVEANU, F. J. 9. *Toți ciulinii de pe vale Se pitesc prin văgăuni.* TOPÎRCEANU, B. 54. *La acea semeață și groaznică strigare ce se răspîndise ca o furtună prin tot orașul, norodul întreg se turbură.* ODOBESCU, S. I 102.

II. (Introduce un complement circumstanțial instrumental) Cu..., cu ajutorul..., pe calea..., folosindu-se de..., utilizînd... *Primise o scrisoare de la Neagu, prin care întreba de ea și anunța că se întoarce în țară.* BART, E. 384. *Și pe unde treceau, pîrjol făceau: Gerilă potopea pădurile prin ardere.* CREANGĂ, O. A. 250. *Roza se exprimă Prin al ei ferice și plăcut miros, Pasărea prin cîntu-i, steaua prin lumină.* BOLINTINEANU, O. 103. *Molière și Boileau au luat asupră-le, unul prin comedie, iar celălalt prin satiră, aceste vesele dar nu puțin primejdioase îndatoriri.* ODOBESCU, S. I 31. ◇ Expr. **Ce se înțelege prin...** = cum se interpretează..., cum se explică...

III. Introduce un complement circumstanțial de mod în construcții infinitivale, cerute de verbele «a începe» sau «a sfîrși». *Autorul începe prin a-și expune planul.* ▭ *Ipocondrul sfîrșește prin a-și îngropa el tot neamul.* La TDRG. ◇ Loc. conj. **Prin urmare** = în consecință, deci. *Bijucă, care se trezise de mic tot între lume subțire și aleasă... nu știe prin urmare decît franțuzește.* HOGAȘ, DR. 131. ◇ (Cu nuanță temporală) Cu..., o dată cu... *Vindecarea lui Radu Comșa începe prin regretul după suferința pe care o părăsește.* C. PETRESCU, Î. II 76.

IV. (Introduce un complement circumstanțial de timp) În..., în cursul..., în timpul... *Mereu aud prin somn prelungi somații.* ANGHEL-IOSIF, C. M. II 14. *Unul prin vis vede plîngînd O mamă-mbătrînită.* ALECSANDRI, P. A. 160. *Mîndra mea, mîndră de domn, Nu mă drăgosti prin somn.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 369. ◇ (Timpul e arătat în mod vag, cu aproximație) *Prin anii 1888-1889.* ▭ *Într-o noapte, prin culesul viilor... în loc s-o luăm la deal, pe la Oteteleșeanu, să ieșim la mine acasă, ne-am hotărît să urmăm pe strada Brezoianu.* GHICA, S. A. 147.

B. În compunere cu prep. «de».

I. (Introduce atribute) Din..., de pe... *Toată megiesia se vaietă de furturile ce făcea ea poamelor de prin grădini.* ISPIRESCU, L. 75. *Toate femeile din sat și de prin meleagurile vecine vorbeau despre soacra cu trei nurori.* CREANGĂ, P. 16.

II. (Introduce complemente circumstanțiale de loc) De pe la..., de undeva din... *De prin crîșme și prăvălii pătrundea prin ferestrele cu multe geamuri... o lumină murdară.* EMINESCU, N. 34. *Zbierăt, raget, țipet, vaiet... Se ridică de prin codri, de pe dealuri.* ALECSANDRI, P. III 14. *Și mă scoate, dacă poți, De prin mîini de pe la hoți.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 318. ◇ (Introduce complemente circumstanțiale de timp) Cam din..., din. *De prin iulie au început ploile.*

— Variante: (regional) **pîn** (CARAGIALE, S. N. 206), (popular) **pîn** (ȘEZ. II 139, ALECSANDRI, P. P. 35) prep.

PRÍNCEPS adj. invar. (Numai în expr.) *Ediție princeps* = întîia ediție a operei unui autor (clasic).

PRINCIÁR, -Ă, *principiari, -e,* adj. **1.** De prinţ, al unui prinţ. *Din oraş princiar cu mari întâriturí războinice,* [Kievul] *se schimbă şi... începe să i se ridice valoarea comercială.* SAHIA, U.R.S.S. 40. *De faţă toţi se află în sala princiară.* MACEDONSKI, O. I 249.

2. Fig. Măreţ, pompos, bogat, îmbelşugat. *Egumenul le dete o masă princiară.* BOLINTINEANU, O. 434.

— Pronunţat: *-ci-ar.*

PRINCÍP s. n. v. **principiu.**

PRINCIPÁL, -Ă, *principali, -e,* adj. **1.** Care are importanţă deosebită, care este de căpetenie, de frunte. *Dragomir este dar persoana principală a piesei.* GHEREA, ST. CR. II 147. *Iei biletul pentru concert, şi-l laşi la intrarea principală în mîna controlorului.* CARAGIALE, O. VII 24. ✧ (Substantivat) *Principalul în leninism este dictatura proletariatului.* SCÎNTEIA, 1954, nr. 2875.

2. (Gram.; în expr.) *Propoziţie principală* = propoziţie independentă, care nu depinde de alte propoziţii într-o frază. ✧ *Fond principal de cuvinte* v. fond.

PRINCIPÁT, *principate,* s. n. **1.** Ţară sau regiune autonomă condusă de un principe sau de un voievod. ✦ (La pl., uneori determinat prin «romîne» sau «dunărene») Cele două ţări romîneşti, Muntenia şi Moldova, înainte de Unire. *În trecerea sa prin Principate, generalul Kiselef studie istoria şi situaţia generală a Principatelor.* BOLINTINEANU, O. 253.

2. Demnitatea de principe **(2).**

— Variantă: (învechit) **prinţipát** (RUSSO, S. 73) s. n.

PRÍNCIPE, *principi,* s. m. **1.** Fiu sau alt descendent al unui suveran; şef al unui principat; prinţ. *Principele în mînă ia spada-nfuriat Şi vrea ca să lovească.* MACEDONSKI, O. I 246.

2. (La romani) Titlu dat împăratului.

PRINCIPÉSĂ, *principese,* s. f. Fiică a unui suveran; soţie a unui principe; prinţesă. *Antioh ceru şi el pe una din principese: un mijloc de a face, în sfîrşit, o pace durabilă.* IORGA, L. I 337.

PRINCIPIÁL, -Ă, *principiali, -e,* adj. Care este conform cu un principiu, care decurge dintr-un principiu, se face potrivit unui principiu. V. partinic. *Atitudine principială.* ✦ (Adverbial) În principiu, în linii generale, fără a intra în amănunte. *Principial, sînt de acord.*

— Pronunţat: *-pi-al.*

PRINCIPIALITÁTE s. f. Însuşirea de a fi principial. *Sufletul viu al leninismului este principialitatea şi intransigenţa neclintită în lupta împotriva duşmanului comunismului.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2562.

— Pronunţat: *-pi-a-.*

PRINCÍPIU, *principii,* s. n. **1.** Element fundamental, idee de bază pe care se întemeiază o teorie ştiinţifică, un sistem politic etc. *Pentru a lămuri mai bine principiile artei literare a lui Vlahuţă... scriitorul ne vine el însuşi în ajutor prin conferinţa «Onestitatea în artă».* VIANU, A. P. 193. *Convenţia... stipulează principii de libertate şi egalitate.* BOLINTINEANU, O. 457. ✦ (Logică) Propoziţie admisă ca adevărată, care serveşte la deducerea propoziţiilor unui sistem deductiv.

2. Lege fundamentală a unei ştiinţe, a unei arte, a unei discipline. *Principiul conservării materiei.* ▭ *Principiul dezintegraţiunii atomice pare totuşi a fi menit să ducă cu un pas mai departe cunoştinţa noastră asupra constituţiunii materiei.* MARINESCU, P. A. 36. ✦ (La pl.) Totalitatea legilor şi noţiunilor de bază ale unei discipline; (concretizat) tratat care cuprinde astfel de legi şi noţiuni. *Principii de filozofie.*

3. (În vechime) Element primordial considerat în antichitate şi în evul mediu ca origine a lumii fizice. *Apa, aerul, focul şi pămîntul erau considerate ca principii ale naturii.* ✧ (Chim.) *Principiu activ* = substanţă esenţială care dă caracterul specific unui produs de origine vegetală sau animală. ✦ (În concepţiile mistice) Cauză iniţială, sursă primordială a lumii fizice şi morale. *Convins ca voi el este-n-nălţimea-i solitară... că principiul rău, Nedreptul şi minciuna al lumii duce frîu.* EMINESCU, O. I 62.

4. Regulă sau normă de acţiune, de legislaţie etc. *Vine o zi cînd simţul moral se revoltă văzînd... principiile moralei şi justiţiei nesocotite şi călcate în picioare.* GHICA, la CADE. *În Moldova s-a aşternut principiul împărţirei puterei.* RUSSO, S. 121.

5. Convingere, punct de vedere. *Am plecat de la ziar pe chestii de principii.* C. PETRESCU, C. V. 157. *De cînd am intrat în acest locaş, n-am primit pînă astăzi nici un prieten, nici o cunoştinţă care să nu-şi creadă de datore să mă invite la o discuţiune de principii şi să caute să mă convingă de absurditatea faptei mele.* GALACTION, O. I 225. ✧ *Om de* (sau *fără) principii* = om cu (sau fără) păreri sau convingeri ferme, cu (sau fără) norme de conduită precise. ✧ Loc. adv. **În principiu** = din punct de vedere teoretic, în teorie; în general, în linii generale. *Propun în principiu adunarea într-una din duminicile dinspre sfîrşitul lui august.* VORNIC, P. 155. *Am să-i spun soţului meu să se gîndească, în principiu, la altcineva.* DEMETRIUS, C. 55. *S-ar putea totuşi stabili în principiu că... operele literare sau plastice nu se pot califica cu titlul de cinegetice decît atunci numai cînd ele prevăd neîndoioasa victorie a vînătorului.* ODOBESCU, S. III 128. **Din principiu** = conform unui punct de vedere hotărît o dată pentru totdeauna, fără a ţine seamă de condiţii sau împrejurări momentane. *Băuturile din diferite regiuni ale lumii! exclamă Izu Protopopescu, din principiu apărător al produselor naţionale.* C. PETRESCU, A. 452. *Să nu credeţi că din principiu sînt pentru forţă şi violenţă.* id. R. DR. 90.

— Variante: (învechit) **princip** (BOLINTINEANU, O. 154, RUSSO, S. 85), **prinţip,** *prinţipuri* (CARAGIALE, O. I 125), s. n.

PRÍNDE, *prind,* vb. III. **I. 1.** Tranz. A lua, a apuca (ceva) cu mîna, cu ajutorul unui instrument etc. *Prinde cu cleştele bucata roşie de fier.* SADOVEANU, O. I 391. *Iar tinerele-i plete de peste umeri cad Pe piept, şi ea le prinde mănunchi în alba-i mînă.* COŞBUC, P. I 52. ✧ Fig. *Ici în vale, colea-n vale Sună-un glas duios cu jale, Glas frumos de fată-mare, Bujor prinde-o sărutare.* ALECSANDRI, P. P. 156. ✧ (Cu determinări introduse prin prep. «de» şi arătînd partea de care se apucă) *M-a prins de braţ şi m-a cuprins Să mă sărute-n drum.* COŞBUC, P. I 94. (Intranz.) *Cheamă pe zînă şi-i zice: «prinde c-o mînă de această parte de crăpătură şi cu cealaltă mînă de ceea parte.* SBIERA, P. 36. ✧ Expr. **A prinde foc cu gura** = a face tot posibilul pentru a izbuti. *Eu, de-am avut un singur ban, L-am împărţit cu tine; Şi tu cu gura foc prindeai Să-mi dai ajutorare.* COŞBUC, P. I 77. **(Parcă) a prins pe dumnezeu de (un) picior,** se zice cînd cineva are o bucurie mare, neaşteptată. *Să fi văzut bucuria bătrînului, gîndeai că a prins pe dumnezeu de picior, aşa era de voios.* RETEGANUL, P. V 11. *I s-a părea c-a prins pe dumnezeu de-un picior cînd te-a vedea acasă.* CREANGĂ, O. A. 125. (Rar) **A-l prinde pe cineva** sau (intranz.) **a-i prinde cuiva mîna** (la ceva) = a se pricepe la ceva, a fi îndemînatic. *După ce... mai crescu băiatul şi începuse să-i prindă mîna la mai multe lucruri, nevoia îl învăţă să facă brînză, jinţiţă, unt.* POPESCU, B. IV 41. *Acesta este un om din felul acelora de care se zice: îl prinde mîna la toate.* BOLINTINEANU, O. 337. (Refl.) **A se prinde** (cu cineva) **do piept** v. piept. ✦ (Cu complementul «loc», p. ext. «slujbă», «dregătorie») A ocupa, a reuşi să apuci. *Toţi alergau gîfîind întrecîndu-se pentru a prinde cîte un loc mai bun de unde să vadă acostarea vaporului.* BART, E. 76.

Au venit alții mai înainte și au prins toate locurile bune ale diligenței. La TDRG. *Pe urs l-au fost ales nazir peste priseci, Deși s-ar fi putut un alt oricare fie Să prindă o așa cam grea dregătorie.* DONICI, F. 60. ✦ (Mai ales despre animale) A apuca cu gura, cu dinții, cu ghearele; a înhăța. *Îndată săriră cînii, unul o prinse de grumazi, altul de picioare și altul de mîni.* RETEGANUL, P. IV 58. *Racu îl prinde de degete și îl strînge cît ce poate.* ȘEZ. I 280. ✧ Intranz. *Prinse cu dinții de piele s-o mai întîndă. Cum prinse, cum nu prinse, destul că-i scăpă pielea dintre dinți.* RETEGANUL, P. I 58. ✦ A fixa imobilizînd. *Îngheață zdravăn și apa din băltoagă și prinde coada ursului ca într-un clește.* CREANGĂ, O. A. 296.

2. Tranz. Fig. A percepe; a cuprinde (cu ochii, cu urechea, cu mintea). *Încerca, în vîrfurile picioarelor, să privească peste umărul oamenilor și să prindă o vorbă, să înțeleagă.* DUMITRIU, N. 9. *Din creasta dealului, mai departe, cît poți prinde cu privirile, cîmpuri, nesfîrșite cîmpuri.* STANCU, D. 20. *De sus, din postul său de observație... prindea orice mișcare.* BART, E. 54. ✧ Absol. *Între timp, enervat... am căutat să prind cu urechea.* CAMIL PETRESCU, U. N. 108. ✧ (Complementul instrumental devine subiect) *În curînd urechile îi prinseră zgomote de pași ușori.* MIHALE, O. 505. *Ochii lui, cerniți de truda vîrstei, umezi de aduceri-aminte și căinți, prinseră mișcarea grăbită și furișată în același timp.* SADOVEANU, O. VIII 237. *Cîmpii frumoase, împrejurate de munți verzi, se întindeau mai mult decît putea prinde ochiul.* RUSSO, O. 24. ✧ (Intranz., în expr.) **A prinde de veste** = a băga de seamă (din timp); a-și da seama. *N-am prins de veste cînd s-a topit vara și cînd au coborît cele dintîi vînturi reci, purtînd peste miriști întîii nori de toamnă.* C. PETRESCU, S. 119. *Dușmănit vei fi de toate, făr-a prinde chiar de veste; N-avem oști, dară iubirea de moșie e un zid Care nu se-nfiorează de-a ta spaimă, Baiazid.* EMINESCU, O. I 147. *Unii însă... prinseră mai dinainte de veste și fugiră în Ardeal, căutînd acolo scăparea vieții lor.* ODOBESCU, S. I 425. (Regional) **A-i prinde** (cuiva) **de veste** (sau **de știre**) = a observa pe cineva, a-și da seama de prezența cuiva, de gîndurile sau sentimentele cuiva. *Abia le prinzi de veste Cînd vin.* BOLLIAC, O. 89. *Mîndra mea s-a măritat... Inima mi-e friptă, arsă! Maica de veste mi-a prins, Și din gură-așa mi-a zis: — Dragul meu, nu fi așa, Că mai sînt fete ca ea!* BIBICESCU, P. P. 17.

3. Refl. (Urmat de determinări introduse prin prep. «de» sau «în») A se apuca de... (pentru a se sprijini); a se agăța, a se atîrna, a se anina. *Atunci am întins mîinile și m-am prins de cineva.* SAHIA, N. 78. *Văzînd biata copiliță malul, s-au prins de niște crengi ce spînzura în apă, și au ieșit la uscat.* SBIERA, P. 297. *Peste capul blond al fetei zboară florile ș-o plouă... Ea se prinde de grumazu-i cu mînuțele-amîndouă.* EMINESCU, O. I 154. (Tranz.) *Cu mîinile prinse în balustradă, cu genunchii îndoiți, îmi țiu echilibrul.* BART, S. M. 16. ✧ Expr. (Rar) **A se prinde cu mîinile de vatră** = a începe să se chiverniisească, a se înstări. *N-avea cine să-i îngrijească de casă și de vitișoare cum trebuie. Numai dă! ce să facă bietul om? Cum era să se întindă mai mult, că de-abia acum se prinsese și el cu mînele de vatră.* CREANGĂ, P. 140.

4. Refl. A se lua de mînă cu alții pentru a face o horă, pentru a dansa; a-și face loc între dansatori, luîndu-se de mînă cu ei; p. ext. a intra pentru prima dată în horă, a începe să umble la horă. *Cînd o fată sau un băiat s-au prins în horă, capătă îngăduință de a se duce singuri la bîlci.* STANCU, D. 394. *Trei pași la stînga linișor Și alți trei pași la dreapta lor; Se prind de mîni și se desprind, Se-adună cerc și iar se-ntind Și bat pămîntul tropotind În tact ușor.* COȘBUC, P. I 57. *Fetele se prind roată, iar în mijlocul horei, vornicelul și cu gazda frămîntă pămîntul.* SEVASTOS, N. 77. *Dacă te prinzi în horă trebuie să joci* (= dacă te apuci de o treabă, trebuie s-o duci pînă la capăt).

5. Tranz. A cuprinde pe cineva cu mîinile, cu brațele. V. îmbrățișa. *Îl prinsei în brațe și strigai: — Ioane, frate Ioane! nu mă cunoști?* SADOVEANU, O. I 420. *S-apropie de fată, o prinde pe furiș, S-apleacă, o sărută și piere prin tufiș.* COȘBUC, P. I 52. *El s-așază lîngă dînsa și o prinde de mijloc, Ea șoptește vorbe arse de al buzelor ei foc.* EMINESCU, O. I 80. ✧ Refl. reciproc. *Și ieșind pe ușă iute, ei s-au prins de subsuoară. Braț de braț pășesc alături... le stă bine laolaltă.* EMINESCU, O. I 154. *Flăcăii, deodată, Se-ncleaștă de aproape, cu brațele crucișate... se prind de mijloc, în sus, pe rînd.* BELDICEANU, P. 63.

II. Tranz. 1. A ajunge din urmă (și a pune mîna) pe cineva sau ceva care se mișcă, aleargă; a captura (un fugar, un răufăcător, un inamic). *Nu traseră deci, și de prins nu putură să-l prindă.* CAMIL PETRESCU, O. II 133. *Și grabnic eunucii se-nșiră, urmărind Ca șerpii prin tufișuri pe Musa-Nin și-l prind.* COȘBUC, P. I 53. *Era să mă prindă și să mă ucidă leșii.* ALECSANDRI, T. II 21. ✧ (Poetic) *Se joacă lacul Herăstrău Ca un copil cu-a lui oglindă Și-ncearcă soarele să-l prindă În vii culori de curcubeu.* D. BOTEZ, F. S. 45. ✧ (Urmat de determinări arătînd modul capturării) *Pasămite împăratul umbla să prindă pe hoț prin viclenie.* ISPIRESCU, L. 376. *Pe bădița Vasile îl prinseseră la oaste cu arcanul, îl cetluiau acum zdravăn și-l puneau în cătușă să-l trimeată la Piatra.* CREANGĂ, A. 8. *Mult a trebuit pînă l-am prins în laț pe acest călugăr evlavios.* EMINESCU, N. 56. (Refl. pas.) *Prin streji și prin carauli S-au prins trei oameni străini.* TEODORESCU, P. P. 102. (Refl.) *Se va prinde Singură, aici, la noapte, chiar în cursa ce-mi întinde.* DAVILA, V. V. 150. ✧ Expr. **A prinde** (pe cineva) **ca din oală** v. oală. (Rar) **A se juca de-a prinde-mă** = a se juca de-a prinselea, v. prins[1]. *Fantastica simfonie, mînată cînd încoace cînd încolo de lunecarea nestatornică a unor valuri de vînt, se juca parcă de-a prinde-mă cu zăpăcitul meu auz.* HOGAȘ, M. N. 87. ✦ A înhăța, a capta, a apuca. *Prinde mîța șoareci.* SADOVEANU, O. I 331. *În ziua cea dintîi au prins toată ziua la pește și n-au putut da de mreană.* SBIERA, P. 119. *Dacă se întîmpla să nu nimerească paserile cu săgeata, ele tot nu scăpau de dînsul; ți le prindea cu-mîna din zbor.* CREANGĂ, P. 245. *Cine gonește doi iepuri nu prinde nici unul* (= cine vrea să facă două lucruri deodată nu isprăvește pe nici unul; cine urmărește să cîștige două lucruri deodată le pierde pe amîndouă). *Pisica cu clopoței nu prinde șoareci* (= cine se laudă cu ce are de gînd să facă nu reușește nimic).

2. A surprinde (pe cineva) asupra unei fapte săvîrșite pe ascuns; a descoperi că cineva a săvîrșit o faptă nepermisă; a afla, a da de gol. *Spînul răpede își atinteșe privirile asupra lui Harap-Alb și nu știu cum îl prinde zîmbind.* CREANGĂ, P. 233. *Și de s-ar putea pe dînsa cineva ca să o prindă, Cînd cu ochii mari, sălbateci, se privește în oglindă.* EMINESCU, O. I 80. ✧ (Cu precizarea faptei săvîrșite) *Doamne, de i-aș prinde cu vro cotcărie.* ALECSANDRI, T. I 159. ✧ Expr. **A prinde** (pe cineva) **cu mînciuna** = a descoperi că cineva a mințit. *Spuneți ce-ați zis, tot din fir în păr... și, de vă prind cu mînciuna, e vai și amar de voi.* RETEGANUL, P. II 25. **A prinde** (pe cineva) **cu mîța-n sac** (sau **cu ocaua mică**) v. mîță, oca. ✦ A încurca (pe cineva) cu vorba, a face ca cineva să se încurce în răspunsuri. *Văzînd boierul că au rămas acuma pe jos* [în discuția cu fata] *și-au bătut mult timp capul, cu ce-ar putea-o prinde?* SBIERA, P. 222.

3. A ajunge la timp pentru a găsi pe cineva care tocmai trebuie să plece; a da (pe neașteptate) de cineva, a întîlni pe cineva. *A plecat la București... Încercați... poate-l mai prindeți în curte.* GALAN, B. I 25. *De vreo lună nu-l mai prinde nimeni acasă.* SADOVEANU, N. F. 139. *Cît era ziua de mare gura lui nu se mai oprea. Unde prindea oamenii, acolo îi ținea la sfaturi.* SLAVICI, N. I 59. ✧ Expr. **A nu-l prinde pe cineva vremea în loc** = a fi ocupat tot timpul, a nu sta în loc nici o

clipă. *Cum să taci, cînd tot într-una, nu te prinde vremea-n loc, N-ai nici cînd închide ochii.* CONTEMPORANUL, I 405. ✦ A sosi la timp pentru a găsi un vehicul care este gata de plecare. *Pînă la prînz avem încă timp să prindem trenul, peste noapte să ajungem la Iaşi.* C. PETRESCU, S. 189. ✦ A se sprijini. *Murgul sforăia şi se lupta voinicește, apele veneau mînioase... Dar Murguț ieșea din vîrtej; prinsese cu copita fund tare şi acum păşea pufnind spre mal.* SADOVEANU, O. I 32. ✧ Fig. *Pe jilțu-mi lîngă masă, avînd condeiu-n mînă... scriu o strofă dulce pe care o prind din zbor.* ALECSANDRI, P. A. 109. ✧ Expr. **A prinde momentul** (sau **ocazia, prilejul**) = a profita de ocazie, a nu scăpa prilejul favorabil. (Rar) **A-şi prinde vreme** = a-şi face, a-şi găsi vreme. *După plecarea lui Lică, ea îl trase pe Ghiță la o parte şi-i grăi: — Am o vorbă cu tine: nu acum, dar cînd îți prinzi vreme.* SLAVICI, O. I 142. ✦ A da peste cineva, a ajunge pe cineva. *Ne prinde ploaia, Niță! vorbi iarăşi unul dintre cei doi.* PAS, L. I 51. *Iac-aşa mîncăm noi, domnule, cum apucăm şi unde ne prinde vremea.* C. PETRESCU, C. V. 139.

4. Fig. (Despre stări fizice sau sufleteşti) A cuprinde (pe neaşteptate); a copleşi. *Începuse să-l prindă un pic de bănuială că scrisoarea n-o fi adevărată.* STĂNOIU, C. I. 130. *Şi deodat-aşa din drum M-a prins jalea nu ştiu cum! Voie rea să nu vă facă: Mi-a venit, dar o să-mi treacă!* COŞBUC, P. I 131. *Vîntul jalnic bate-n geamuri Cu o mînă tremurîndă, Iară tu la gura sobei Stai ca somnul să te prindă.* EMINESCU, O. I 76. ✧ (Poetic) *Buruienile prinse de spaimă Se adună, se chircesc şi mor.* BENIUC, V. 81. ✧ (Despre boli) *Cucoana d-sale pretinde să-i fac eu vizită mai întîi... de-oi şti că o prinde gălbenarea de ciudă... nu m-oi duce!* ALECSANDRI, T. 856. ✧ Expr. (Rar) **Ce te-a prins?** = ce ți s-a întîmplat? ce ți-a venit? ce te-a găsit? *Nebune sînt? Ori ce le-a prins De stau aşa pe-afară?* COŞBUC, P. I 256. ✧ (În locuțiuni verbale) **A prinde tovărăşie** = a se întovărăşi. *Tatăl meu a avut o bostănărie, şi la acea bostănărie prinsese tovărăşie şi tatăl măritale.* ŞEZ. IV 4. (Rar) **A prinde prieteşug** = a se împrieteni cu cineva. *Era atunci în Transilvania, lîngă prințul Bathori, un nunciu al papei... Acesta prinsese cu cancelarul Iojica un mare prieteşug şi astfel aflase toate planurile sale.* BĂLCESCU, O. II 184. ✦ A absorbi. *Cînd te prinde munca, tot timpul ți-e gîndul la ea.* V. ROM. decembrie 1950, 161. *Înainte, îşi mai căuta unul un frate; văduva, locul unde a fost îngropat bărbatul. Pe urmă s-au liniştit cu toții. Pe om îl prinde viața îndată.* C. PETRESCU, Î. II 207.

III. 1. Tranz. (De obicei urmat de determinări arătînd locul, instrumentul etc.) A fixa legînd, agățînd, aninînd. *Am împins o uşă care era prinsă în clampă numai, am intrat.* SADOVEANU, O. I 362. *Şi dimineața vin neveste Cu şorțul prins în cingătoare.* GOGA, P. 16. *El mătasa o torcea Lungă funie-o făcea Şi de gratii o prindea.* ALECSANDRI, P. P. 142. ✧ Expr. **A prinde** (sau **a lega**) **gura pînzei** v. pînză. **A nu-l (mai) prinde pe cineva locul** (mai rar **starea**) = a nu avea astîmpăr, a nu-şi afla locul, a nu putea sta locului (ca urmare a unei tulburări sufleteşti). *Pe feciorul cel mai mic nu-l mai prindea starea, nu putea de jalea mamei şi de dorul frate-său şi a soru-sei.* RETEGANUL, P. V 26. *Din grajd pe loc a scos Un alt cal mai năzdrăvan Cum îi place lui Troian, Negru ca corbul, Iute ca focul, De nu-l prinde locul.* ALECSANDRI, P. P. 388. ✦ A fixa un obiect într-un dispozitiv al unei mașini-unelte pentru a fi prelucrat. ✦ A învălui. *Al doilea val o prinse* [lotca] *de-a latul, o ridică la cîțiva metri înălțime, o apucă în creastă.* DUMITRIU, P. F. 28. ✦ Refl. A se agăța (de sau în ceva). *Scoase din buzunarul stîng al mantalei cutia de tinichea, cu tutun. I se prinse capacul de colțul buzunarului însă o smuci cu toată furia.* SAHIA, N. 77. *Voi să fugă ca celelalte; dar rochia i se prinse de un mărăcine şi o ținu în loc.* BOLINTINEANU, O. 331. ✦ Intranz. (Învechit şi popular) A se înfige (în ceva). *Cătănile merg plîngînd, Pe părinți rău blăstămînd, De ce ei i-au făcut Aşa nalți şi subțirei Să prindă plumbul în ei.* HODOŞ, P. P. 226. ✦ A îmbina între ele (însăilînd sau cosînd) părți ale unui obiect de îmbrăcăminte. *Prinde gulerul la cămaşă.* ✦ Fig. A înregistra (şi a reda prin mijloace artistice) aspecte din lumea înconjurătoare. *În crud exil, pribeag prin țări străine, Visai atunci o vastă trilogie Pe care-am prins-o-n şiruri de terține.* TOPÎRCEANU, B. 89. *Arta nu va putea reproduce schimbarea expresiunii feței la un om, nu va putea prinde pe pînză decît o singură expresiune a feței.* GHEREA, ST. CR. II 51.

2. Tranz. (Cu privire la animale de tracțiune) A pune în ham sau la jug; a înhăma, a înjuga. *Boii-i vei prinde-n jug... şi-i mîna boii-ncet.* RETEGANUL, P. IV 26. *Atunci fiul craiului mînios îi mai trage* [calului] *un friu... apoi îl prinde în căpăstru.* CREANGĂ, P. 195. *Boişorii şi-i prindea, Şi s-apuca d-a ara.* BIBICESCU, P. P. 311.

3. Tranz. (Învechit şi popular, urmat de un al doilea complement) A atrage la sine (ca prieten, ca rudă), a angaja (ca dregător, ca slujbaş). *Unul zice-i agă, cellalt spătar; De i-aş prinde gineri, i-aş lua în dar!* ALECSANDRI, T. I 121. *Voinice huşean, Tînăr moldovean, Pas' măre, de-l scoate, Din gură de şarpe, Din răcori de moarte, Că te-o prinde frate.* TEODORESCU, P. P. 448. *Să cînți, cuce, cînd m-oi duce, Să te prind frate de cruce.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 301. ✧ Refl. *Susano, ştii una?... — Îmi vine să mă prind argat la voi.* ALECSANDRI, T. I 263. *A doua zi ei s-au prins jitari la oamenii din acel sat.* ŞEZ. I 261. ✦ Refl. A se lega sau a se asocia cu cineva. *Acum să merg să văd ce face biata mamă, apoi să caut pe Floarea-nfloritul, să mă prind cu el frate de cruce.* RETEGANUL, P. V 34. *Ce frumos era în crînguri Cînd cu ea m-am prins tovarăş!* EMINESCU, O. I 122. ✧ (Neobişnuit, construit cu dativul) *Nu te prinde lor tovarăş.* EMINESCU, O. I 196. (Expr.) **A se prinde chezaş** (pentru cineva) = a garanta pentru cineva (ca chezaş). ✧ Refl. reciproc. *În mai multe zile făcu fetița aşa, adecă dăduse mîncarea şi băutura la roaba din pivnița zmeului, pînă-n urmă se prinseră prietene bune.* RETEGANUL, P. I 35. *Văd că şi-n tine este putere, măcar că eşti aşa de mic! Hai dară să ne prindem firtați şi vină cu mine la ceialalți zmei.* SBIERA, P. 178. *Apoi, mări cît trăia, Frați de cruce se prindea Şi-mpreună voinicea Pe balauri de stîrpea.* ALECSANDRI, P. P. 12.

4. Refl. A se angaja la ceva, a se lega (cu cuvîntul), a-şi da cuvîntul; a promite. *Să vie aici... să arate dacă nu s-ar prinde el să dea învățătura cea deplină măriei-sale Ferid.* SADOVEANU, D. P. 17. *Tata era om cuprins... încît el se prinse să-mi facă uniforma cu cheltuiala lui.* GANE, N. II 191. *Am treabă la împăratul; feciorul meu se prinde că i-a face podul.* CREANGĂ, P. 80. ✦ A face prinsoare, a pune rămăşag. *Mă prind că asemenea timiditate o înțelegeți.* DELAVRANCEA, H. T. 54. *Veți fi citit prin cărți ori prin gazete zicîndu-se mărul discordiei. Eu mă prind că nici nu visați ce bîzdîganie mai este şi aia.* ISPIRESCU, U. 2. *M-aş prinde cu tine p-o vadră de vin că, să-l vezi acum, nu l-ai mai cunoaşte.* FILIMON, la TDRG. ✦ A se lua cu cineva la întrecere, a rivaliza. *Vezi, măi drace! Nu ți-am spus eu să nu te prinzi tu cu mine la şuierat!* SBIERA, P. 261. ✦ Tranz. A accepta, a primi; a se învoi. *Făt-Frumos prinse voios a se lupta cu zmeul.* ISPIRESCU, L. 195. (Refl.) *Nu te prinzi a-mi vinde vreun ou şi mie? Ți-aş plăti.* La TDRG. *Boieriul, neînțelegînd sfaturile şi crezîndu-le fleacuri, nu se prinse, ba încă să şi cam mînie.* ŞEZ. VI 150. ✧ Expr. **A-şi prinde mintea** (cu cineva) = a lua în serios spusele cuiva, a acorda prea multă atenție vorbelor cuiva; a-şi pune mintea cu cineva. *El e om bărbat N-o să-şi prindă doară mintea c-o femeie.* COŞBUC, P. I 247.

IV. 1. Refl. A se lipi de ceva, a adera la ceva şi a rămîne în strînsă atingere. *Se prind scînteile în iască.*

STANCU, D. 255. *Ți se prindea pleoapă de pleoapă... de ger ce se pornise.* DELAVRANCEA, H. T. 251. *Păreții erau negri de șiroaie de ploaie ce curgeau prin pod și un mucegai verde se prinsese de var.* EMINESCU, N. 38. ◇ Fig. *Ea îl privea cu un surîs, El tremura-n oglindă, Căci o urma adînc în vis, De suflet să se prindă.* EMINESCU, O. I 168. ◇ Expr. **A nu se prinde lucrul de cineva,** se spune cînd cineva nu are imbold la lucru. *Toată ziua am fost indispus. Nu se prindea lucrul de mine.* C. PETRESCU, Î. II 185. ✦ A i se opri cuiva privirea pe ceva. *Se uită la unul, se uită la altul, se uită la toți caii din grajduri, și de nici unul nu i se prindeau ochii.* ISPIRESCU, L. 15. ✦ A se împreuna, a se suda. *Atuncea au luat voinicul pe moșneag... i-au pus ochii la locul lor și i-a uns întîi cu apă moartă și s-au prins.* SBIERA, P. 40. *Răpede pune capul lui Harap-Alb la loc... toarnă apă moartă să steie sîngele și să se prindă pielea.* CREANGĂ, P. 278. ✦ A se declanșa. *Pulberea n-a prins.*

2. Refl. (Despre mîncare, somn etc.) A folosi, a prii; p. ext. a cuprinde (pofta de...). *Nu se prindea somnul de mine.* C. PETRESCU, S. 117. *Ipate acum nici de treabă nu-și mai căuta, nici mîncarea nu se prindea de dînsul, nici somnul nu-l fura, era cum e mai rău.* CREANGĂ, P. 166. *Mai de multe ori ea încă la masă dacă ședea Se scula mai mult flămîndă, de dînsa nu să prindea.* PANN, P. V. III 38. ◇ (Tranz., în expr.) **A-și prinde pofta** (sau **foamea, setea** etc.) = a-și satisface (parțial) pofta (foamea etc.). *Și cînd ajunge la cuptiori, frumoase plăcinte erau într-însul! Dar cînd s-apropie să ieie dintr-însele și să-și prindă pofta, focul o arde și nu poate lua.* CREANGĂ, P. 293. *Ia dă-mi și mie niște ouă ca să-mi prind pofta măcar.* id. ib. 63. **A(-și) prinde o nevoie** (sau **nevoile**) **cu ceva** = a face față unei împrejurări (avînd cele trebuitoare), a-și satisface o trebuință. *Pensia... nu-i mare lucru, dar tot își prinde o nevoie cu dînsa.* C. PETRESCU, Î. II 161. (Rar) **A prinde cuiva o nevoie** = a ajuta cuiva să iasă dintr-o încurcătură, să facă față unei situații. *Dragii mei! Vedeți că noi am trăit bine pîn-acuma și v-am prins și eu cînd și cînd cîte o nevoie.* SBIERA, P. 116. (Intranz.) **A-i prinde cuiva bine** v. bine[1].

3. Tranz. (Despre îmbrăcămintea cuiva, fig. despre gesturi, atitudini) A-i ședea cuiva bine, a i se potrivi. *Te prinde redingota bine. Sînt mîndre ghetele de lac: Zîmbești încrezător în tine.* TOPÎRCEANU, B. 67. *Tot ce-ar zice i se cade, tot ce face-i șade bine Și o prinde orice lucru, căci așa se și cuvine.* EMINESCU, O. I 159. *Le prinde cămașa cu altițe de minune, și-s frumușele coz!* ALECSANDRI, T. 656. ◇ (Poetic) *Stele rare din tărie cad ca picuri de argint Și seninul cer albastru mîndru lacrimele-l prind.* EMINESCU, O. I 82.

V. 1. Tranz. (Urmat de verbe la infinitiv sau la conjunctiv) A începe. *În sobă focul prinse a dudui vesel și Casandra se învîrtea de colo pînă colo, rinduind oalele.* DUNĂREANU, CH. 111. *Un vînt ușor și somnoros adie Și-n codru prinde frunza să se miște.* IOSIF, P. 30. *Copiliță, liță, fa, Mai dat-ai gura cuiva? Ea prinse a se giura.* ALECSANDRI, P. P. 313. ◇ Expr. (Regional) **A-și prinde treabă cu cineva** = a intra în legătură cu cineva cu care n-ai vrea să ai de-a face. *Venea ca un nebun spre rîu... L-aș fi strigat, Dar m-am temut că-i apucat Și-mi prind cu necuratul treabă.* COȘBUC, P. I 242. (Refl.) **A se prinde** (cu cineva) **la vorbă** = **a)** a intra în vorbă cu cineva, a sta de vorbă. *O să creșteți, o să-nvățați și-o să vă fie mai ușor vouă, îți spunea mama cînd te prindeai cu ea la vorbă.* PAS, Z. I 142. *Într-o pădure mare s-au întîlnit odată doi oameni, unul mergea către răsărit și celălalt către asfințit; se prinseră la vorbă.* RETEGANUL, P. IV 21. *După ce și-au dat ei bună calea și și-au mulțămit unul altuia, s-au prins amîndoi la vorbă.* SBIERA, P. 22; **b)** a se înțelege (unul cu altul), a cădea de acord să... *Aseară, la Ștefan-vodă, S-au prins boierii la vorbă Să facă d-o vînătoare, Vînătoare de plimbare.* TEODORESCU, P. P. 505.

2. Refl. (Popular) A se apuca de ceva, a se angaja într-o acțiune, a porni la lucru. *Se muncea Simina să-și aduc-aminte Cînd s-a prins la ceartă, pentru ce și cum?* COȘBUC, P. I 246. *Văzîndu-se încărcată cu lucruri cari întrecea puterile ei, nu știa de ce să se prindă biata nenorocită.* SBIERA, P. 313. *Care din voi se prinde, în zi de sărbătoare, La trîntă voinicească cu mine, măi flăcăi?* BELDICEANU, P. 62. ✦ (Cu determinarea vagă) A-și pune mintea cu cineva, a se măsura cu... *Stă-n drum de vorbă cu vecine Și bate-n pumni: «Să mor îmi vine, Auzi tu! Să se prindă ea Cu mine!».* COȘBUC, P. I 126. *Ce aveam să fac? Le-am răbdat, că doară n-o să mă prind cu el.* RETEGANUL, P. II 57.

VI. Tranz. **1.** (Învechit și popular) A obține, a ajunge în posesia unui lucru, a se alege cu ceva; a primi, a căpăta, a dobîndi. *Cam ce să prindeți voi pe peșce?* DELAVRANCEA, O. II 264. *Îi pămînt mult și bun... numai pe perje prind sume mari de bani.* ALECSANDRI, T. 256. *Unul avînd o moșie... Se apucă și o vinde, Prinde pe dînsa ce prinde, Și își cumpără îndată O sanie minunată.* PANN, P. V. II 70. ✦ Fig. A-și însuși cunoștințe, a învăța (de la altul), a căpăta deprinderi. *Cunosc eu un cîntec... l-am prins de la tăicuțu.* DAVIDOGLU, M. 59. *Care cum putea să prindă învățătura.* STANCU, D. 228. *Știam... că și eu trebuie să mă fac odată ca Huțu și pentru aceea îi prindeam apucăturile.* SLAVICI, O. I 72. ◇ Refl. *Mitru stă și stă gîndind, De el multe nu se prind.* COȘBUC, P. I 80.

2. A căpăta o înfățișare, o calitate nouă, un aspect nou. *Ar fi vrut... să se așeze jos nițeluș, pînă mai prinde puteri.* STANCU, D. 16. *De vreți în poloboace să nu prindă vinul floare, Faceți cum făceau străbunii, la arminden beți pelin.* BELDICEANU, P. 54. *Toate mulțămirile îmi vin deodată... Parcă am prins aripi ca să zbor la București.* ALECSANDRI, T. I 277. *Piatra care se rostogolește nu prinde mușchi* v. piatră. ◇ Expr. **A prinde carne** (sau **seu**) = a deveni mai gras, a se îngrășa. *Le-a rămas un copil, Iancu, uscat, slăbănog... nu prinde carne pe el.* STANCU, D. 17. *Ce mă necăjește mai rău de vreo două săptămîni încoace e o jigodie de purcel... că nu prinde seu pe el de loc.* STĂNOIU, C. I. 116. *Coana Frăsinica, deși se sculase după boală, nu prindea nici dram de carne pe ea.* SANDU-ALDEA, U. P. 175. **Cînd prinde mămăliga coajă,** se spune despre cineva care începe să-și dea aere față de alții cînd a ajuns la o situație înaltă, să se fudulească, să fie obraznic. *Dacă este... să fim mai mari peste alții, ar trebui să avem milă de dînșii că și ei sărmanii sînt oameni. Hei! dragele mele vere... Să te ferească dumnezeu, cînd prinde mămăliga coajă.* CREANGĂ, P. 209. **A prinde minte** (sau, intranz., **a prinde la minte**) = a cîștiga experiență, a deveni mai înțelept, a se face om de treabă. *Dănilă mai prinsese acum la minte.* CREANGĂ, P. 50. *I-am dat numai vreo 30 de lovituri de frînghie ca să prindă la minte.* CONTEMPORANUL, VII 103. *Frunză verde foi de linte, Măi bărbate-am prins la minte.* ȘEZ. I 13. (Intranz.) **A prinde la inimă** (sau, tranz., **a-și prinde inimă,** rar, **inima**) = a căpăta curaj, a se îmbărbăta. *A intrat în cîrciumă... să-și prindă inima cu un ciocan de rachiu,* CARAGIALE, O. III 43. *Harap-Alb mai prinzînd oleacă la inimă, încalecă și se lasă în voia calului, unde a vrea el să-l ducă.* CREANGĂ, P. 212. *Auzind de asalt, soldații au început a chiui și-a bea dintr-o ploscă, ca să prindă la inimă.* ALECSANDRI, T. II 22. **A prinde (la) viață** = a căpăta putere, tărie; a se înviora. *Mi-o apucă-n brață De prinde la viață, Mi-o strînge la pept Și-o leagănă-ncet.* ALECSANDRI, P. P. 15. ◇ Fig. *Cîinele a prins și el dușmănie de moarte împotriva omului.* POPA, V. 345. *Bietul părinte Ghermănuță!... Atîta dragoste prinsese el pentru mine într-un timp așa de scurt!* HOGAȘ, M. N. 155. *Văzînd aceasta, țiganca prinse frică și mai tare.* SBIERA, P. 111. ✦ Intranz. (Neobișnuit) A se dezvolta, a crește. *După ce au prins ei și în trup și în putere, s-au îmbrăcat... și, trecînd apa, au mers la o casă.* SBIERA, P. 113.

VII. Refl. și intranz. **1.** (Despre plante) A dezvolta rădăcini, a-și înfige rădăcinile în pămînt, a

începe să se hrănească prin rădăcini (după o transplantare); (despre altoaie) a se dovedi viu, a da mugur. *Colțul ierbii brumate a prins.* DRAGOMIR, P. 5. *O humă sură și jilavă pe care nu se prinde... nici troscot, nici ciulini.* ODOBESCU, la TDRG. *Trei garoafe-n poartă-am pus. Cîte trele mi s-au prins, Mi s-au prins și-a-mbobocit.* ȘEZ. V 13. ◇ (Tranz., în expr.) **A prinde rădăcini** (sau **rădăcină**) = a căpăta rădăcini; fig. a se fixa (într-un loc), a căpăta stabilitate, p. ext. forță, putere, autoritate. *Nu este mai mare mulțumire pentru omul ce dorește binele altora decît aceea cînd vede că este ascultat de către alții și că vorbele lui prind rădăcini.* SLAVICI, O. I 57. *Eu n-am nici casă, nu am nici masă, Nici cît o plantă nu am noroc. Sparanga însăși crește sub leasă, Eu rădăcină nu prind de loc.* ALECSANDRI, T. I 370. *Treizeci de ani căra Ion apă cu gura... și uda tăciunele, care în urmă prinse rădăcini, crescu, înflori și făcu poame.* ȘEZ. V 36.

2. Fig. (Despre manifestări ale omului, vorbe, atitudini, unelțiri) A găsi crezare, a fi luat drept bun, valabil. *Vrei să mă încerci cu amăgelile voastre vechi... Nu mai prind!* C. PETRESCU, A. R. 21. *Omul meu s-a găsit că știe franțuzește mai bine decît mine și, din momentul acela, am fost o lună nedespărțiți. Stratagema mea a prins.* CARAGIALE, S. N. 172. *Spînul văzînd că i s-au prins minciunile de bune, cheamă la sine pe Harap-Alb.* CREANGĂ, P. 208. ◇ Unipers. *Nu umbla cu mofturi că nu se prinde.* VLAHUȚĂ, la TDRG.

VIII. Refl. (Despre lapte) A se închega (adunîndu-se deasupra smîntîna și dedesubt laptele acru). *Cînd punea mama laptele la prins, eu... de pe a doua zi și începeam a linchi groșciorul de pe deasupra oalelor.* CREANGĂ, A. 44. ◇ Expr. **A prinde cheag** = a începe să se înstărească, să se chiverniséască. *Dacă nu curge — pică. Pînă ce prinzi cheag. Astăzi cu gazetăria se cîștigă bune parale.* C. PETRESCU, C. V. 125. (Cu o construcție neobișnuită) *Curțile noastre le îngrădirăm, casele se șițuiră... și cheagul se prinse, veselia se împrăștie.* DELAVRANCEA, S. 227.

— Forme gramaticale: perf. s. *prinsei*, part. *prins*. — Prez. ind. și: *prinz* (DELAVRANCEA, O. II 131).

PRÍNDERE, *prinderi*, s. f. Acțiunea de a (se) prinde.

1. Legare, fixare; atașare. *L-am văzut cum se ridică, chinuitor, potrivindu-și cu teamă piciorul schilod, sărit din curele... Trebuie să alerg înaintea lui și să-l întîmpin, să-i ajut la prinderea piciorului?* SAHIA, N. 62.

2. Luare în captivitate, arestare. *Prinderea hoților.*

3. Fig. Pătrundere, pricepere, înțelegere. *Tractoriștii erau preocupați de prinderea înțelesului cărților.* MIHALE, O. 193.

4. (Neobișnuit) Valoare, avuție, avere. *Dar fata privea rece la perle și inele, Căci toată bogăția și prinderea din ele N-aveau atîta farmec, ca ochii vii și dragi A pagului.* COȘBUC, P. II 198.

PRINÓS, *prinosuri*, s. n. 1. (Mai ales în antichitate) Dar oferit divinității (v. ofrandă, jertfă); p. ext. plocon dat unui stăpînitor. *Și lui Apolon închină jertfiri... Numai de capre și boi lîngă marea în veci mișcătoare; Iară prinosul la cer ajungea-n rotocoale de fumuri.* MURNU, I. 12. *Marele vistier îi dus la vodă, cu prinosul obicinuit. — Dar știu; cu ploconul bănesc.* ALECSANDRI, T. 1387. ◇ (Poetic) *Din fund aleargă pîrîul, sărind peste înalte zăgazuri de stînci s-aducă Bistrițeistăpîne prinosu-i de unde.* VLAHUȚĂ, O. A. 419. ◇ Fig. *Mergi drept la ei, tu Despot, ca să le duci prinos, Lui vodă a ta spadă și brațu-ți credincios.* ALECSANDRI, T. II 92. ✦ Fig. Sacrificiu făcut de cineva pentru o cauză socială. *Unde este prinosul de muncă, de generozitate și de luptă, pe care trebuiau să-l aducă societății noastre colegii mei de-acum cincisprezece ani?* GALACTION, O. I 336. *Cîți oameni... din prinosul propriei lor vieți caută să aducă mîngîiere celor obidiți și speranță celor slabi.* VLAHUȚĂ, O. A. 434.

2. Fig. Omagiu adus cuiva în semn de devotament, admirație, recunoștință. *Din mîhnirea lui singuratică să înalțe prinos de pomenire pentru acești îndepărtați robi.* MIRONESCU, S. A. 129. *Mă simt acum fericit că mi-a dat însuși prilejul de a-i aduce, prin aceste rînduri, cel dintîi prinos de mulțumire.* ODOBESCU, S. III 315. *Ea s-a închinat respectuos dinaintea lor, le-a dat prinosul cuvenit de admirare și s-a oprit deodată, precum știi, în față cu Despot Eraclidul.* ALECSANDRI, T. II 47.

PRINS[1] s. n. Acțiunea de a prinde; luare în stăpînire (a unei ființe sau a unui lucru); prindere. *Dadaci, meșter pe tot regimentul în prinsul puilor, îi aducea, sara, cîte doi-trei puișori pîrpîliți cu meșteșug.* CAMILAR, N. I 31. ◇ *De-a prinsul* (sau *de-a prinselea*), numele unui joc de copii în care un copil fuge după alții ca să-i prindă. *La întoarcerea din amurg, cîrdurile de copii care se jucau de-a prinsul, ori își înălțau zmeiele, îi tăiau calea la fiecare pas.* SADOVEANU, O. IV 80.

— Formă gramaticală: (în expr.) *prinselea.*

PRINS[2]**, -Ă,** *prinși, -se*, adj. 1. Imobilizat, anchilozat. *Piciorul lui Ștefan obrintește. Încheieturile lui sînt prinse.* DELAVRANCEA, O. II 33.

2. (Despre ființe) Care a căzut în stăpînirea cuiva, căruia i s-a luat libertatea (de acțiune, de mișcare); p. ext. făcut prizonier, arestat. *Aștept din parte-ți, o, rege cavaler, Că-mi vei da prins pe-acela ce umilit ți-l cer.* EMINESCU, O. I 91. *Unii voiau să păstreze în viață vreo cîțiva din nobilii prinși.* BĂLCESCU, O. II 259. *Sub poalele codrului Zac armele Iancului Și le plouă și le ninge Și n-are cine le-ncinge, Că voinicu car' le-a-ncins Zace la temniță prins.* ȘEZ. VIII 178. ◇ Expr. **A se da prins** = a se da bătut, a renunța la luptă, a se preda. *Poftim pe măria-sa Alexăndrel-vodă să se deie prins. Avem poruncă să nu i se pricinuiască nici o stricăciune.* SADOVEANU, F. J. 161. **A fi prins în clește** = a fi la strîmtoare, a fi în puterea, la discreția cuiva. *Fiul craiului văzîndu-se prins în clește și fără nici o putere, îi jură credință și supunere întru toate.* CREANGĂ, P. 207. ◇ (Substantivat) *Ordonă să fie scoase lanțurile de pe mîinile prinșilor și se proțăpi după birou, în fața lor.* VORNIC, P. 204. *Apoi intrarăm în Halici, cu vreo trei mii de prinși.* DELAVRANCEA, O. II 30. *Țara pustiindu-se adese de năpădirile dușmănești, domnii o împoporau cu prinșii ce luau de la vecinii lor.* NEGRUZZI, S. I 193.

3. (Despre oameni, rar despre lucruri) Ocupat. *În Moldova nici nu s-a sfîrșit secera... Vagoanele sînt prinse, soldații în permisii agricole.* C. PETRESCU, Î. I 8. *Toți erau prinși, se vede, în ziua aceea, care pe la plug, care după boi.* BUJOR, S. 21.

4. (Despre lapte) Închegat pe cale naturală. *Cine s-a fript o dată cu ciorba fierbinte suflă apoi și-n lapte prins.*

PRINSOÁRE, *prinsori*, s. f. 1. (În construcție cu verbele «a face», «a ține», «a pune», rar «a lua») Rămășag, pariu. *Fac prinsoare că scrisorile sînt de la Bresci.* CARAGIALE, O. II 203. *Aș pune prinsoare că și temnicerul acesta, pe care nu-l cunosc, îl urăște.* NEGRUZZI, S. III 354.

2. (Învechit) Faptul de a fi captiv, prizonier, arestat (v. captivitate); (concretizat) închisoare, temniță; capcană pentru animale. *Apoi a dat Crai-Sînger porunci de-au năruit Întregul turn cu zidul de piatră de granit... Și-n loc de turn, acolo el a durat prinsori.* COȘBUC, P. II 179. *Plăpînda, blînda pasăre Cînd cade sub prinsoare Își mușcă fierul lanțului Și bate-n aripioare.* BOLINTINEANU, O. 128. *Foaie verde trei nuiele Săraci mîndruțele mele, De-ar ține vreo sărbătoare, Doar scap și eu din prinsoare... Să mă văd iar printre brazi.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 289. ◇ Fig. [Sufletul] *spărgînd a lui prinsoare, Nemuritor*

s-avîntă. BOLINTINEANU, O. 199. ✦ (Regional) Împrejmuire, curte, ogradă. *Neamul mai mic, adecă cel mai puțin numeros, va avea cuprinsul sau prinsorile mai mari.* PAMFILE, A. R. 17.

3. (Neobișnuit) Situație materială, (bună)stare, avere; prindere (4). *Umblă racul să se-nsoare și n-are nici o prinsoare.* ȘEZ. II 199.

4. Urechea de la undiță; cioc, zîmboc. *Ostiile sînt... prevăzute cu cîte un cioc («zîmboc», «ureche», «limbă întoarsă» sau «prinsoare»).* ANTIPA, P. 294.

PRÎNTRE prep. (În legătură cu verbe care arată o stare sau o mișcare, formînd împreună cu substantivul care urmează complemente circumstanțiale de loc)

1. În mijlocul...; în sînul...; între (1 b). *S-a hotărît să plece-n zori Trei comuniști cu compresorul... E printre ei un doinitor; Îi zice Toader vînătorul.* DEȘLIU, M. 10. ✦ În spațiul dintre mai multe persoane sau obiecte, între (1 a). *Automobilul străbătu șoseaua printre teii cu frunze de-un verde puternic și umed, în acest sfîrșit de mai cu soare molatec.* C. PETRESCU, A. 355. *Printre crengi scînteie stele Farmec dînd cărării strîmte, Și afară doar de ele Nime-n lume nu ne simte.* EMINESCU, O. I 209. *Soarele rotund și palid se prevede printre nori.* ALECSANDRI, O. 168. *Făcîndu-mi loc printre dame... am alergat la celalalt capăt al galeriei.* NEGRUZZI, S. I 38. ✧ Expr. **A scăpa** (ceva) **printre degete** v. deget. **A privi printre gene** = a privi cu ochii aproape închiși, de-abia întredeschiși.

2. În intervalul dintre...; între (2). *Printre suspine, bătrîna o lămuri.* BASSARABESCU, V. 43. ✧ Loc. adv. **Printre picături** v. picătură. **Printre altele** v. altul.

3. (În legătură cu o materie compactă) Prin. *O beșică-n loc de sticlă e întinsă-n ferăstruie, Printre care trece-o dungă mohorîtă și gălbuie.* EMINESCU, O. I 84. *E-un miros de tei în crînguri, Dulce-i umbra de răchiți... Numai luna printre ceață Varsă apelor văpaie.* id. ib. 210. *Printre această stearpă pădure se zărește cerbul.* ODOBESCU, S. III 59.

4. (Rar, precedat de prep. «de») Dintre. *Începu a curge de printre încreșturile hainei sale mărgăritare.* ISPIRESCU, L. 40. *De l-oi prinde, mă, să știi Că s-a dus de printre vii.* TEODORESCU, P. P. 596.

— Variante: **pîntre** (SBIERA, P. 6, ALECSANDRI, P. A. 62, RUSSO, S. 42, CONACHI, P. 103), **pîntre** (CARAGIALE, O. III 27, ALEXANDRESCU, M. 13) prep.

PRÎNTRU prep. Prin (cu care apare în concurență, redus, înaintea unor cuvinte care încep cu o vocală, în special înaintea lui «un», «o», «îns», «acela», «acesta», «alt», «al», la forma *printr-*). *Îndemnă, printr-un semn mic, din ochi, pe coconul său să săvîrșească același lucru.* SADOVEANU, F. J. 23. *Mie însă-mi plac și de iști mai bătrîni, numai să fie bine fripți, știi colea, să treacă focul printr-înșii.* CREANGĂ, P. 33. *Razele pătrunseră printr-o ușă și-i loviră fața.* EMINESCU, N. 34. *Trupușorul sprintenel, Parcă-i tras printr-un inel.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 28.

PRINȚ, *prinți,* s. m. Principe. *Dar dintr-al prinților șirag, Cîți au trecut al casei prag, De bună seamă cel mai drag A fost ales.* COȘBUC, P. I 54. *Alungat-o-ai pe dînsa, ca departe de părinți, În coliba împietrită ea să nasc' un pui de prinț.* EMINESCU, O. I 83. *Încă înainte de 1290... se aflau prinți romîni, între care, la 1247, unul numit Litovoi și altul Seneslav.* BĂLCESCU, O. I 136. ✧ *Prinț-consort* v. consort. *Prinț moștenitor* v. moștenitor. ✧ Expr. **A trăi ca un prinț** = a trăi foarte bine, a avea de toate din belșug.

PRINȚÉSĂ, *prințese,* s. f. Principesă. *Prințesa scoase un țipăt și inclină capul pe piept.* BOLINTINEANU, O. 435.

PRINȚÍP s. n. v. **principiu.**

PRINȚIPÁT s. n. v. **principat.**

PRINȚIȘÓR, *prințișori,* s. m. Diminutiv al lui prinț; prinț mic, prinț tînăr.

PRINZĂTOÁRE, *prinzători,* s. f. (Rar) Cursă de prins păsări. V. capcană. *Ai fost și tu vînător într-o vreme, însă de vrăbii, pițigoi și sticleți, cu praștia, cu cleiul și prinzătoarea.* PAS, Z. I 209.

PRINZĂTÓR[1], *prinzătoare,* s. n. Mașină sau instalație folosită pentru separarea anumitor impurități sau corpuri străine dintr-un material.

PRINZĂTÓR[2]**, -OÁRE,** *prinzători, -oare,* adj. Care prinde, care apucă sau înhață. *A împinge pe Neera în lațu-mi prinzător.* ALECSANDRI, la DDRF. ✦ (Substantivat, m.) Cel care prinde (caii la trăsură), care înjugă (boii la car). *Caii au rămas prinzătorilor.* ALECSANDRI, la DDRF.

PRIÓD s. n. (Regional) **1.** Drumul pe unde trece vînatul; trecătoarea vînatului.

2. Loc de pîndă la vînat.

PRIÓR, *priori,* adj. m. (Regional, despre miei) Născut primăvara foarte de timpuriu; p. ext. delicat, fraged. *Cînd oile începeau să fete, totdauna el îi aducea pe cel mai frumos dintre mieii priori.* SLAVICI, N. I 36.

— Pronunțat: *pri-or.*

PRIORITÁTE s. f. (Adesea în construcții cu verbele «a da» sau «a avea») Dreptul de a ocupa primul loc, ca importanță, ca demnitate; întîietate, primat. *Lingvistul francez dădea prioritate restului vocabularului asupra fondului principal lexical.* GRAUR, F. L. 8.

— Pronunțat: *pri-o-.*

PRIPÁS, *pripasuri,* s. n. **1.** Pui de animal domestic (miel, ied, viței, mînz). *Cînd ț-a fura mieii, n-ai parte de pripas.* ȘEZ. II 194. ✧ (De obicei în loc. adj.) **De pripas** = fără stăpîn, rătăcind de colo pînă colo, al nimănui. *Cu priviri de cîine de pripas, se uita numai la gura lui.* REBREANU, R. I 126. *Auzi telegari? două mîrțoage de pripas.* ALECSANDRI, T. 1584. (Fig.) *Sărmanul Stoicea crescuse pe la pragurile tuturor — copil din flori și de pripas.* GALACTION, O. I 45. *Băiat din flori și pripas, Dar îndrăznet cu ochii.* EMINESCU, O. I 173. ✧ Expr. **A lua o vită de pripas** = a lua o vită rătăcită în semănături ca zălog, pînă la răscumpărarea stricăciunii făcute. *Vitele de pe moșiile lui a călcat hotarele altei moșii și sînt luate de pripas.* ISPIRESCU, L. 394. ✦ Despăgubire plătită pentru o vită intrată în semănături străine. *Sătenii toți cum aflară Cu mari cu mici alergară, Să se plîngă fiecare Spuind păsul său ce-l are... de ispasuri, De pierderi și de pripasuri.* PANN, P. V. III 45.

2. (Neobișnuit) Avut, avere (în vite). *Ciocoii cei mari sînt cinsprezece familii cu tot pripasul lor.* BOLIAC, O. 236.

PRÍPĂ s. f. (Numai în locuțiuni) Loc. adv. **În** (sau, învechit, **cu**) **pripă** = în grabă mare, repede, de zor; pe loc, la moment. *Dimineața, la cinci ceasuri, corniștii cîntau zorile și toată lumea se pregătea în pripă.* SADOVEANU, O. VI 273. *I-a pregătit băiatului, în pripă, ce-a putut.* VLAHUȚĂ, O. A. 96. *Descălecînd pe la gazde alergară cu pripă la cetate.* NEGRUZZI, S. I 160. **Fără pripă** = fără grabă, pe îndelete, cu răgaz. *Slujea în biserică fără pripă și toate le spunea și le făcea după tipic.* GALACTION, O. I 207. ✧ Loc. prep. **În pripa...** = în graba momentului. *Cîteva straie și cărți, răvășite în pripa plecării.* C. PETRESCU, A. R. 197.

PRIPĂȘÁR, *pripășari,* s. m. (Învechit) Slujbaș însărcinat cu încasarea amenzilor pentru vitele găsite pășunînd pe locuri oprite.

PRIPĂȘÍ, *pripășesc,* vb. IV. **1.** Refl. A se stabili undeva sau pe lîngă cineva, venind din locuri străine; a se oploși, a se aciua. *Se pripășise la Dej, venind de undeva*

de la Oradea. VORNIC, P. 195. *Baltag s-a pripăşit numai de cinci ani în satul Viişoarei.* SANDU-ALDEA, U. P. 9. *Pe lîngă ţara numită Nemeea se pripăşise un leu aşa de groaznic şi aşa de mare, cum nu se mai văzuse pînă atunci.* ISPIRESCU, U. 30. ✧ Fig. *Cînd să iasă din ogradă, Lazăr Lungu se mai opri o clipă în faţa tufei de liliac care i se pripăşise de mai mulţi ani aici, lîngă gard.* MIHALE, O. 160. *Chiar la mijlocul unei prăpăstii uriaşe descoperi o scobitură... umbrită de un brad pipernicit ce se pripăşise acolo.* STĂNOIU, C. I. 153.

2. Tranz. (Rar) A lua şi a ţine pe lîngă sine pe cineva lipsit de adăpost, de căpătîi; a aduna de pe drumuri. *Pentru coana Siţa, toţi prietenii lui Gheorghiţă, buni şi răi, se numeau stricaţi: de unde l-ai mai pripăşit şi pe stricatul ăsta?* BASSARABESCU, V. 162.

PRIPEÁLĂ, *pripeli,* s. f. **1.** Faptul de a se pripi; grabă mare, zor, precipitare. ✧ Loc. adv. **Fără pripeală** = fără grabă, pe-ndelete. *Trifon Guju spunea fără pripeală, rece, liniştit, doar cu ochii încruntaţi ca totdeauna: — Boierii numai de frică ştiu omenie.* REBREANU, R. II 39.

2. (Regional) Căldură mare şi dogoritoare; arşiţă.

PRIPÉLNIC, -Ă, *pripelnici, -e,* adj. Iute din fire, gata de a face ceva, nerăbdător; pripit. *La gură mai zăbavnic şi la slujbă mai pripelnic.*

PRIPÍ, *pripesc,* vb. IV. **1.** Refl. A face un lucru prea repede şi (de obicei) cu prea puţină chibzuială. *Dacă te-ai pripit? Cine-i de vină?* REBREANU, R. I 59. *Trei zile şi-a rupt picioarele... chibzuind fără să se pripească, alegînd fără să întrebe pe nimeni, numai ce i-a plăcut lui.* BASSARABESCU, S. N. 178. *Cine se pripeşte se poticneşte* (= graba strică treaba). ✦ Intranz. (Învechit) A se grăbi, a se zori. *Ion-vodă pripise a da bătălia cu o oră mai nainte.* HASDEU, I. V. 155. *Mihai-vodă, cu un trup de oaste alcătuită de romîni, ardeleni şi cazaci, pripeşte de le iese înainte* [tătarilor] *la hotarul Ţării Romîneşti.* BĂLCESCU, O. II 74. ✧ Tranz. (Învechit şi arhaizant) *Împingînd bătaia în răspăr, au pripit acea înfricoşătoare izbîndă a lui Ştefan-vodă, care s-a vestit îndată cu faimă în lume şi s-a pomenit în veac.* SADOVEANU, F. J. 763. *Răpede, pripea mersul pe sub umbrele dese ale copacilor.* CONTEMPORANUL, VII 492. *Gruia corbului vorbea: Corbule, pasere sură, Nu-mi pripi tu moartea mea.* BIBICESCU, P. P. 287. ✦ (În corelaţie cu grăbi) A da greş. *Nu te grăbi aşa, Harap-Alb, că te-i pripi.* CREANGĂ, P. 272.

2. Refl. A se încălzi la foc; (despre alimente) a se coace la un foc repede. V. perpeli. *Va sta... aici, pripindu-se la focul din mahalaua proştilor.* VISSARION, B. 242. *Văzură într-un colţ al casei, stînd şi pripindu-se la foc, o pisică.* ŞEZ. VII 27. ✧ Tranz. *Ia o puică şi-un cucoş Şi-i curăţeşte frumos, Frige-mi-i, nu mi-i pripi, Doar mă voi tămădui.* MARIAN, S. 136.

3. Tranz. (Despre soare) A dogori (puternic); a arde, a frige. *Dar ce stau eu de vorbesc Şi-n casă nu vă poftesc? Drumul v-o fi obosit, Soarele v-o fi pripit.* TEODORESCU, P. P. 586. ✧ (Cu privire la plante) *Rujulină Din grădină Ce-ai grăbit De-ai înflorit, Doar soarele te-a pripit?* SEVASTOS, N. 234.

PRIPÍRE, *pripiri,* s. f. Faptul de a (se) pripi; grăbire, zorire. *Gîndurile lui s-au obişnuit a se rîndui frumos, fără pripiri năvalnice şi mai ales fără dureri.* REBREANU, P. S. 110.

PRIPÍT, -Ă, *pripiţi, -te,* adj. **1.** Care se mişcă sau acţionează repede; grăbit, zorit. *Trec zilele în goana lor pripită, Şi fiecare mai sărac mă lasă.* GOGA, C. P. 6. *Sultănica apucă o pîrtie acoperită cu zăpadă măruntă, ce sare ca praful sub picioarele ei pripite.* DELAVRANCEA, S. 34. *Examinatorul n-a sosit încă. Şoapte pripite, răsfoiri de cărţi... un zgomot confuz, plăcut, care aminteşte foşnetul frunzelor uscate.* VLAHUŢĂ, O. A. II 195. ✧ (Adverbial) *Am făcut într-o zi jurămînt să nu mai făgăduiesc pripit.* BRĂTESCU-VOINEŞTI, F. 6. *Aceeaşi spaimă ce-l cuprindea cînd era copil, intrînd în odăile deşarte, îi făcu inima să bată pripit.* ANGHEL-IOSIF, C. L. 16. *Leonida... burlac şi cam într-o ureche... rîdea tare, vorbea pripit şi cepeleag.* VLAHUŢĂ, O. A. III 14. (Poetic) *Prin deschizătura de sus a cortului, Nicoară zăreşte o stea care luceşte pripit, lăcrămînd.* SADOVEANU, N. P. 316. ✦ Care se face sau se spune prea repede, fără o suficientă chibzuială. *Teoria de la care plecam eu... era pripită.* CARAGIALE, O. III 232.

2. (Despre mîncări) Fiert sau copt în grabă, la un foc prea iute. *Au băgat ei de seamă că bucatele nu mai sînt aşa de bune ca mai înainte şi se mirau ce să fie oare? şi stînd ei pe gînduri, Făt-Frumos zise: fraţilor, mie mi se pare că bucatele acestea-s pripite.* CREANGĂ, O. A. 274. ✧ *Mămăligă pripită* = mămăligă mestecată pe măsură ce se adaugă mălaiul în apa clocotită (şi nu după ce acesta a fost lăsat să fiarbă cîtva timp).

PRIPÓN, *pripoane,* s. n. **1.** Ţăruş înfipt în pămînt, de care se leagă cu o funie unele animale, ca să stea sau să pască într-un anumit loc; pociumb. *Cu ochii lui, de-atîtea ori a văzut săteni... care-şi dezlegau văcuţele de la pripoane, aducîndu-le în grajdurile popeşti cu blesteme.* CAMILAR, N. I 332. *Frunzişoară de-afion S-o dus bădiţa Ion După lemn de galion Şi-o legat murgu-n pripon.* ŞEZ. I 165. ✧ Fig. *Desfăcu un ceasornic cu lanţ cu tot, din pripoanele complicate.* C. PETRESCU, A. 433. ✧ Expr. **A lega** (sau **a sta**) **în pripon** = a priponi sau (despre animale) a fi priponit. *Slujitorul se repezi către marginea crîngului, unde-i sta în pripon calul.* SADOVEANU, F. J. 71. ✦ (Rar) Funia cu care se leagă animalul ca să stea sau să pască într-un anumit loc. *Staţi voinici nu vă gătiţi Şi calul îmi priponiţi... Cu pripon de ibrişin.* SEVASTOS, C. 247. ✦ Ţăruş de care se leagă o ambarcaţie la ţărm, cu care se fixează un cort etc. *Şi el e vînător pătimaş, şi fără îndoială cunoaşte care poate fi îndeletnicirea mea, după ce-am ieşit din casă, la priponul luntrilor.* SADOVEANU, O. II 148. *Este un cort mare, rotat... Cu pripoane de argint, Toate-nfipte în pămînt.* TEODORESCU, P. P. 477.

2. (Mai ales la pl.) Şir de cîrlige cu nadă pentru pescuit, legate la mal sau aşezate în mijlocul apei, pe fundul sau la suprafaţa acesteia.

PRIPONÍ, *priponesc,* vb. IV. Tranz. A lega de un pripon un animal, pentru a-l împiedica să se depărteze. *Stoica îşi priponise caii subt frasini şi aştepta posomorît lîngă foc.* SADOVEANU, M. C. 186. *Siminoc descălecă şi el, priponi calul, făcu focul, scoase merindele şi începu să mănînce lîngă foc.* ISPIRESCU, L. 384. *Şedea Toma cel vestit Lîngă murgu-i priponit Cu ţăruşul de argint Bătut în negru pămînt.* ALECSANDRI, P. P. 72. ✦ A lega de un pripon o ambarcaţie pentru a o fixa la ţărm. *Sute de şlepuri sînt ancorate de-a lungul malurilor, priponite cu parîme groase de sîrmă.* BART, E. 330. *Dînd caicul de la uscat în mare şi priponindu-l de un par ce înadins bătusă la mal, de cu sară şi-au gătit provizia trebuincioasă pentru vreme de opt zile.* DRĂGHICI, R. 220. ✦ A fixa un obiect legîndu-l de ceva. *Damigeana de vin... era legată cruciş şi priponită de leuci.* SADOVEANU, O. L. 16. *Spre semn de opreală apa este închisă şi ciutura priponită.* SBIERA, P. 228. ✦ (Rar, cu privire la părţi ale corpului omenesc) A lega, a înţepeni, a fixa. *Ali... a legat cobză pe hoge cu picioarele aduse lîngă şale şi mîinile priponite din coate la vîrfurile picioarelor.* SADOVEANU, O. L. 145.

PRIPONÍRE, *priponiri,* s. f. Acţiunea de a priponi. *Priponirea calului.*

PRIPONÍT, -Ă, *priponiţi, -te,* adj. Legat de pripon. *Roata frămînta apa şi valuri mici veneau la mal, săltînd cu putere bărcile priponite.* DUNĂREANU, N. 12. *Se văd cîrduri*

de copii cîte c-o vacă legată de coarne ori de picior, priponită sau împiedicată, ca să nu dea în popușoii neculeși. SP. POPESCU, M. G. 41. *Pe la capetele locurilor erau căruțe omenești. Vitele păsteau priponite pe lîngă ele.* SANDU-ALDEA, U. P. 159.

PRIPÓR, *pripoare,* s. n. **1.** Coastă de deal sau de munte, pantă abruptă; povîrniș. V. rîpă. *Nu umpleți prea tare căruța, ca să nu tragă din greu caii la pripor.* SADOVEANU, P. M. 75. *Din Slănic pornim... pe cărăruia de codru ce suie-n pripoarele munților spre miazănoapte.* VLAHUȚĂ, O. A. II 153. *Ai avut mare noroc de mine de n-ai apucat a coborî priporul ista, că erai prăpădit.* CREANGĂ, P. 202.

2. (Regional) Adăpost de iarnă pentru oi, făcut de ciobani din împletitură de nuiele sau din stuf acoperit cu paie, trestie, stuf, cetină de brad etc.

PRIPORÁȘ, *priporașe,* s. n. (Regional) Șal purtat la gît de flăcăi. *Nu știu coase, ori descoase, Guleraș tătîne-săi, Priporaș frăține-săi.* PĂSCULESCU, L. P. 56.

PRIPORÓS, -OÁSĂ, *priporoși, -oase,* adj. (Despre terenuri) Abrupt, povîrnit, rîpos, prăpăstios. *Am plecat... printre dealuri priporoase și printre păduri cu faimă rea.* GALACTION, O. I 106. *Muntele Babelor... nu-i așa înalt, da-i priporos grozav.* VLAHUȚĂ, O. A. II 126.

PRISÁCĂ, *prisăci,* s. f. **1.** Loc unde sînt așezați stupii de albine; locul împreună cu stupii; stupină, stupărie. *Miresme calde adiau de pe flori, și-n prisaca din grădină zumzuiau neîntrerupt și monoton albinele.* SADOVEANU, O. VI 512. *Harnicele albine din prisăcile călugărilor umblau de colo pînă colo.* STĂNOIU, C. I. 94. *Stupii se iernează în prisacă, afară, fără ca să degere.* I. IONESCU, M. 380. *Trăiește ca ursul la prisacă,* se zice despre cineva care duce un trai bun, îmbelșugat. ✧ (Cu sens colectiv) Albinele dintr-o stupărie. *S-a deșteptat prisaca din poiană, Subt uriașul clopot de azur, Și sună tot cuprinsul dimprejur.* ANGHEL, P. 98.

2. (Regional) Loc într-o pădure unde s-au tăiat de curînd copacii; loc lăzuit.

PRISĂCÁR, *prisăcari,* s. m. Cel care se ocupă cu îngrijirea stupilor și cu creșterea albinelor; stupar. V. apicultor. *Ne mulțămirăm însă a privi de departe cum călugărul prisăcar trebăluia printre stupi.* HOGAȘ, DR. 264. *Rămîn... prisăcile fără prisăcar; holdele fără jitar și nime nu se atinge de ele.* CREANGĂ, O. A. 69.

PRISĂCĂRÍE s. f. Ocupația prisăcarului, stupărit. V. apicultură. *Ar fi putut, cu același folos, învăța prisăcăria.* SADOVEANU, E. 43. *Industria... accesorie a agriculturii, cea mai importantă din această regiune, este prisăcăria.* I. IONESCU, D. 246. ✦ Prisacă.

PRISĂCĂRÍT s. n. **1.** Prisăcărie.

2. (Învechit) Dare care se plătea pe stupi.

PRISĂCĂRÍȚĂ, *prisăcărițe,* s. f. Femeie care se ocupă cu îngrijirea stupilor și cu creșterea albinelor. *Era vorba de prisăcărița sfîntului locaș... Îngrijea o stupină de vreo cincizeci de coșnițe.* SADOVEANU, P. M. 50.

PRISĂCÍ, *prisăcesc,* vb. IV. Tranz. (Regional) A sparge, a preface în cioburi; a ciobi. *Mesele le fărîmă, Vasăle le prisăci.* MAT. FOLK. 1590.

PRISĂDÍ vb. IV v. **presădi.**

PRISCÓRNIC s. n. v. **pistornic.**

PRÍSLIȚĂ, *prisliță,* s. f. (Regional) Furcă de tors crestată sau scobită. *Fetele te bat, Fetele cu furcile... Neveste cu prisliță.* BIBICESCU, P. P. 307.

PRISLÓP, *prisloape,* s. n. **1.** (Regional) Loc adîncit, depresiune transversală între doi munți; trecătoare îngustă în munți.

2. Poiană la munte. *Poieni verzi și frumoase... despărțind cu prislopul lor valea Suceviței de cea a Moldoviței.* La CADE.

PRISLÚGĂ, *prislugi,* s. f. (Învechit) Tub sau trestie umplută cu pulbere explozivă pentru minat; p. ext. fitilul aprins care produce explozia.

PRISMÁTIC, -Ă, *prismatici, -e,* adj. Care are forma unei prisme. *Piesă prismatică.*

PRÍSMĂ, *prisme,* s. f. Corp solid mărginit de fețe plane dintre care două, poligonale, egale și paralele, formează bazele, iar celelalte, în formă de paralelogram, formează fețele laterale. (Fig.) *O prismă de lumină cenușie, rece, pătrunse în cameră.* DUMITRIU, N. 83. ✧ *Prismă dreaptă* = prismă ale cărei muchii sînt perpendiculare pe baze. *Prismă oblică* = prismă ale cărei muchii sînt oblice față de baze. *Prismă optică* = piesă de sticlă sau de alt material transparent, mărginită de fețe plane, neparalele (de obicei în formă de prismă triunghiulară), folosită la aparatele optice pentru descompunerea sau reflecția luminii într-un spectru. *Prismă electronică* = dispozitiv care produce un cîmp electric sau un cîmp magnetic omogen și care are, față de fasciculele de electroni, rolul pe care-l are o prismă optică față de fasciculele de lumină. ✧ Expr. **A vedea** (sau **a privi** ceva) **printr-o anumită prismă** (sau **prin prisma...**) = a judeca ceva dintr-un anumit punct de vedere..., în lumina... *Poetul... ar trebui, ai dreptate, să fie un credincios pictor al imaginilor ce vede ochiul fantaziei sale prin prisma poetică.* BOLLIAC, O. 58.

PRÎSNE adv. (Învechit și regional) În întregime, cu totul. *Față de masă Prisne de mătasă.* SEVASTOS, N. 395. ✦ (Adjectival) Curat, neamestecat. *O căsuță cu șindrilă nouă care steclea în asfințitul soarelui ca argint prisne.* La CADE.

PRISNÉL s. n. v. **prîsnel.**

PRISÓS, *prisosuri* și *prisoase,* s. n. **1.** (Adesea urmat de determinări introduse prin prep. «de») Ceea ce depășește necesarul, ceea ce întrece o anumită limită; surplus, excedent. *Aveam slăbăciunea să dau cu ușurință din prisosul meu.* SADOVEANU, A. L. 9. *Prisosul de iubire, pe care firea și anii îl îngrămădiseră în ființa lor, se revărsase acum cu duioșie asupra singurului băiat din familie.* BASSARABESCU, V. 4. *Ducînd de dîrlogi un soi de dihanie, pe care cu un prisos de bunăvoință ai fi putut-o lua drept cal.* HOGAȘ, M. N. 8. ✧ Loc. adj. și adv. **De prisos** = (care este) în plus, p. ext. inutil, fără rost. *Eu voi pleca pe-o cale, pe-o cale depărtată... Sînt de prisos aice.* BOLINTINEANU, O. 205. ✧ Loc. adv. **Cu prisos** = în plus, p. ext. din plin, din belșug. *Comori de aur dorm ascunse-n mănăstire. Călugărul murind i-a spus că sub altar Se află cu prisos lumeasca fericire.* MACEDONSKI, O. I 102. *Noi am mîncat degeaba și banii pentru pîne îi avem în pungă cu prisos.* CREANGĂ, O. A. 267. *Acest instinct a înlesnit chiar omului primele sale inspirațiuni artistice și aceasta ne-o dovedesc cu prisos figurile de elefanți... gravate cu sula de către oamenii străvechi.* ODOBESCU, S. III 78. ✦ Belșug, abundență. *Belșugul cîmpului împrăștia cheful chiar în cocioaba sărmanilor... Era un an cît cinci; săturase orice rîvnă, că din vreme veche nu se pomenise atîta prisos de bucate.* DELAVRANCEA, S. 54. *Un angleuș, acolo-n țară... trăia Destul de cu prisosuri.* COȘBUC, P. II 172.

2. (Numai la pl.; regional, în trecut) Terenuri agricole care prisoseau moșierului și pe care acesta le arenda țăranilor. *Prisoasele și ierbăritul sînt modurile de exploatare cele mai generale întrebuințate în județul Mehedinți.* I. IONESCU, M. 285.

— Pl. și: *prisoase* (CARAGIALE, S. U. 87). — Variantă: (regional) **pristós,** *pristoase* (MARIAN, INS. 130, I. IONESCU, D. 447), **s. n.**

PRISOSEÁLĂ, *prisoseli*, s. f. Prisos (1).

PRISOSÉLNIC, -Ă, *prisoselnici, -e*, adj. (Învechit) 1. De prisos, inutil. *Mă-ntrebi să-ți spun ce socotesc Că-ți dete de prisos natura, Și eu curat mărturisesc Că prisoselnică ți-e gura.* DEMETRESCU, O. 45. [Eliad] *ne-a scapat de atîte litere prisoselnice.* NEGRUZZI, S. I 261.

2. Disponibil, liber. *Să-ți fac cunoscută întrebuințarea prisoselnicelor mele ceasuri.* NEGRUZZI, S. II 170.

PRISOSÍ, *prisosesc*, vb. IV. I n t r a n z. (Uneori construit cu dativul persoanei) A fi de prisos, a se afla în cantitate mai mare decît îi trebuie cuiva. *Învățătorul... îi spuse că oamenii vor pămînt și că nu mai pot trăi din ceea ce prisosește boierilor.* REBREANU, R. I 95. *Tot omul are un dar și un amar; și unde prisosește darul, nu se mai bagă în samă amarul.* CREANGĂ, O. A. 260. *Ploile mai mult lipsesc decît prisosesc.* I. IONESCU, M. 62. ✦ A fi inutil. *Înțelegînd că prisosește în rîndul celorlalți, a vrut să plece.* ARDELEANU, D. 95.

— Variantă: (regional) **pristosí,** *pristosesc*, vb. IV.

PRISOSÍNȚĂ, *prisosințe*, s. f. Belșug; prisos. *Trăia în desfătări și în prisosință.* SBIERA, P. 88. *Din prisosința inimii grăiește gura.* CONTEMPORANUL, VII 199. ✧ L o c. a d v. **Cu prisosință** = din belșug, din plin. *Băiatul de la tapițer plecase, cinstit cu prisosință.* BASSARABESCU, S. N. 182. [La ospăț] *se schimbă vorbe și se bea cu prisosință.* MACEDONSKI, O. I 104.

PRISOSÍRE s. f. (Rar) Faptul de a p r i s o s i; prisoseală, prisos (1).

PRISOSITÓR, -OÁRE, *prisositori, -oare*, adj. (Învechit) De prisos, inutil. *La prima iveală, unele dezvoltări s-ar părea a fi adaose prisositoare.* ODOBESCU, S. III 639.

PRÍSPĂ, *prispe*, s. f. 1. Un fel de terasă îngustă înălțată deasupra terenului și pardosită cu scînduri sau cu lut, care se întinde de-a lungul peretelui din față (uneori și al celor laterali) la casele țărănești, fiind mărginită uneori de o balustradă de lemn sau de zidărie. *Cînd am bătut cu picioarele în prispă, s-a deschis ușa și ne-a dat drumul în tindă mătușa lui Culai.* SADOVEANU, N. F. 125. *Pe prispă de lut, avînd furcă la brîu, Stă Vica.* COȘBUC, P. II 204. *Și-ți așază-o pernioară Pe prispă serile-afară.* ALECSANDRI, P. P. 356.

2. Ridicătură mică de teren, de-a lungul unei coaste, al unui mal; tăpșan. *Malul din dreapta se pleacă dezvălind prispe largi de pajiște.* VLAHUȚĂ, la CADE. *Vino-n codru la izvorul Care tremură pe prund, Unde prispa cea de brazde Crengi plecate o ascund.* EMINESCU, O. I 75.

3. Baraj temporar, făcut din lemn sau din pămînt, prin care se oprește scurgerea unei gîrle într-o baltă cu pește, în timpul inundațiilor.

PRISPIȘOÁRĂ, *prispișoare*, s. f. (Rar) Prispuliță. *În locul unde brîul se lărgea... nu mai găsesc decît o prispișoară, de-abia să-ți alături picioarele.* La TDRG.

PRISPULÍȚĂ, *prispulițe*, s. f. (Rar) Diminutiv al lui p r i s p ă (1). *Nici eu nu cerșeam, jupîne, pe cît aveam vitișoare, Ș-un pămînt cît trage plugul, ș-o prispuliță la soare.* HASDEU, R. V. 10.

PRISPUȘOÁRĂ, *prispușoare*, s. f. Prispuliță.

PRISTANDÁ, *pristandale*, s. f. (Mold.) Numele unui dans popular asemănător cu brîul. *Nuntașii se prind la joc, ce durează pîn-aproape de către seară, cam cu următoarele jocuri: ardeleanca... corăbiasca... pristandaua.* SEVASTOS, N. 282.

PRISTÁV[1], *pristavi*, s. m. (Învechit) 1. Cel care anunța poporului știrile oficiale; crainic. *A strigat și pristavul porunca.* SADOVEANU, D. P. 26. *Tunurile seraiului și pristavii în piețe vestiră moartea lui Murad al III-lea.* BĂLCESCU, O. II 63. ✦ Slujbaș cu funcții administrative; ispravnic. *Eu is ficior boieresc... Pot s-ajung și pristav.* ALECSANDRI, T. 665. *Noi la pristav am strigat Și către el ne-am lăudat, Să ne dea drumul împăratul.* PĂSCULESCU, L. P. 220.

2. Slujbaș pe moșia unui boier; vătaf. *Cînd sînt mai multe pluguri pe brazdă... este unul pus mai mare peste toate plugurile; el se numește vătav sau pristav.* PAMFILE, A. R. 51.

PRISTÁV[2], *pristavuri*, s. n. (Învechit) Comunicare oficială; poruncă, ordonanță.

PRISTĂVÍ, *pristăvesc*, vb. IV. R e f l. (Învechit și arhaizant) A muri. *Sînt tari feciori la spusuri, dar slabi la făptuit! Vitejii lumii noastre de mult s-au pristăvit.* COȘBUC, P. II 197. *Aflatu-vei din zvonul și jalea obștii că s-au pristăvit fericitul domn... Boierii țării te-au ales ca să urmezi răposatului în domnie.* ODOBESCU, S. I 68.

PRISTĂVÍRE, *pristăviri*, s. f. (Învechit și arhaizant) Faptul de a s e p r i s t ă v i; moarte, deces. *Hotărîrea împărătesei era lămurită. Să nu văduvească împăratul, după pristăvirea ei, ci să ia pe aceea la care se va potrivi condurul ei.* ISPIRESCU, L. 307.

PRISTĂVOÁIE, *pristăvoaie*, s. f. (Învechit) Nevasta pristavului[1]. *Care din voi vre să fie pristăvoaie?* ALECSANDRI, T. 665.

PRISTÓL, *pristoluri*, s. n. Masa din mijlocul altarului pe care se țin obiectele necesare serviciului liturghiei. *A scăpat... o sfărîmitură de pască jos și aceea a apucat-o o broască și s-a ascuns cu ea sub pristol.* RETEGANUL, P. I 24. *Am jurat ca peste dinșii să trec falnic, fără păs, Din pristolul de la Roma să dau calului ovăs!* EMINESCU, O. I 147. *Sculîndu-se, Mihnea sărută pristolul și icoana... ce sta pe iconostasul din dreapta.* ODOBESCU, S. A. 89.

— Variante: **prestól** (BIBICESCU, P. P. 325), **preastól** (ODOBESCU, S. I 455), **prastól** (GALACTION, O. I 83) s. n.

PRISTOLEÁNCA s. f. art. Numele unui dans popular; melodia după care se joacă acest dans. *Protipendada juca menuet... gloata se mulțumea cu pristoleanca, chindia și zoralia.* C. PETRESCU, C. V, 78.

PRISTÓLNIC s. n. v. **pistornic.**

PRISTÓS s. n. v. **prisos.**

PRISTOSÍ vb. IV v. **prisosi.**

PRITEÁȘCĂ s. f. (Rar) Orcicul care se adaugă la una dintre extremitățile crucii căruței, spre a se putea pune și un al treilea cal. *Să-ți dau eu pe breazul mieu să-l pui la priteașcă.* CONTEMPORANUL, VII 298.

PRITOÁCĂ, *pritoace*, s. f. Putină sau vas de lemn cu care se transportă strugurii de la vie la teasc în timpul culesului.

PRITÓC s. n. Faptul de a pritoci; pritocire. *Un butoi... l-am dat la drojdii, să-l facem rachiu, iar scăzămîntul pînă la pritoc a fost de aproape două sute de vedre.* STĂNOIU, C. I. 85. ✧ E x p r. **A trage la pritoc** = a pritoci.

PRITOCEÁLĂ s. f. Pritocire.

PRITOCÍ, *pritocesc*, vb. IV. T r a n z. A turna vinul dintr-un butoi într-altul, pentru a-l limpezi după ce drojdia s-a așezat la fund; p. e x t. a turna o băutură dintr-un vas într-altul. *El însuși... a cumpărat* [vinul] *chiar din vie, el l-a pritocit șase ani de-a rîndul, el l-a tras acum în butelii: era curat ca aurul.* SLAVICI, N. I 335. *Voi, chelari de buți, Vin să-mi pritociți, Vin din nouă buți Prin oale, prin cane.* TEODORESCU, P. P. 58. ✦ F i g. A schimba dintr-un loc într-altul. *Mie nu mi-ai luat taxa, ți aminti Filip, pritocind banii dintr-o mînă în alta.* GALAN, B. I 49. ✦ A scoate de mai multe ori la rînd zeama

dintr-un vas cu murături sau cu varză turnînd-o de fiecare dată la loc (cu scopul de a face să se amestece bine sarea dizolvată). *Pepenii se pot mura și în beci și afară... La 10 zile îi pritocim.* ȘEZ. VIII 10.
— Variantă: **pitrocí** (C. PETRESCU, R. DR. 129) vb. IV.

PRITOCÍRE s. f. Acțiunea de a p r i t o c i.

PRITOCÍT[1] s. n. Pritocire. *Pritocitul curechiului are de țintă ca... sarea să se poarte și să fie deopotrivă.* ȘEZ. VIII 9.

PRITOCÍT[2], **-Ă**, *pritociți, -te*, adj. (Mai ales despre vin) Turnat de mai multe ori dintr-un butoi în altul pentru a se separa de drojdie și a deveni mai limpede.

PRIVÁ, *privez*, vb. I. T r a n z. A lipsi pe cineva de ceva necesar, a-i lua cuiva dreptul sau posibilitatea de a se folosi sau de a se bucura de ceva. *Privat de drepturile civile.* ✧ R e f l. *M-am privat de altele, dar am ales în schimb niște plăci!* C. PETRESCU, Î. II 131.

PRIVÁL, *privaluri*, s. n. (Regional) Albie, gîrlă care face legătura între un lac sau o baltă și o apă curgătoare. *Străbătură pădurea de sălcii și dădură de un prival. Drumeții îl trecură înot ținîndu-și cămășile-ntr-o mînă.* SANDU-ALDEA, U. P. 42. *O luncă mare, scrijălată de privaluri și spartă de bălți, se așterne între aceste brațe, cari străbat astfel răschirate o depărtare de trei poște.* VLAHUȚĂ, R. P. 31.
— Variantă: **prevál** (CAZABAN, V. 160) s. n.

PRIVÁLĂ s. f. v. **privealã**.

PRIVÁRE, *privări*, s. f. Faptul de a (s e) p r i v a; lipsire. *Privare de drepturi.*

PRIVÁT, -Ă, *privați, -te*, adj. (În opoziție cu p u b l i c, d e s t a t, o b ș t e s c) Particular, individual. *Proprietatea privată asupra mijloacelor de producție împiedică subordonarea producției nevoilor de consum ale societății.* LUPTA DE CLASĂ, 1953, nr. 12, 31. *Restrîns în întrebuințarea casnică și în relațiile private, dialectul putea să piară.* RUSSO, S. 71. *Trăia de zgomot departe, Într-o cameră privată.* ALEXANDRESCU, M. 208.

PRIVÁTĂ, *privăți*, s. f. Closet, latrină, (popular) umblătoare. *Trei bărăci de privăți, cu ușile date în lături.* C. PETRESCU, Î. II 42.

PRIVATÍV, -Ă, *privativi, -e*, adj. Care lipsește (pe cineva) de ceva, care exclude ceva. *Pedeapsă privativă de libertate.*

PRIVAȚIÚNE, *privațiuni*, s. f. (Mai ales la pl.) Faptul de a se priva sau de a fi privat de ceva (mai ales de bunuri materiale); lipsă, sărăcie, abținere. *Obrajii... aveau ceva de pergament subțire, oglindind pustiul și jignirile inimii. Oglindind, de asemeni, privațiunile unei existențe care se îndărătnicește să salveze aparențele bunei stări.* PAS, Z. I 96. *Acei bieți dăscălași, care au fost depozitari limbii și naționalității noastre, duceau o viață zdruncinată, plină de privațiuni și de coate-sparte.* GHICA, S. A. 72.

PRIVĂZ s. n. v. **pervaz**.

PRIVĂTÁR, *privătari*, s. m. (Învechit) Cămătar, zaraf. *Un grec turcit, fiu de privătari.* BUDAI-DELEANU, Ț. 155.

PRIVEÁLĂ, *priveli*, s. f. (Azi popular sau arhaizant) **1.** Faptul de a lua cunoștință de un lucru cu ajutorul văzului (sau, f i g., din lecturi, din auzite etc.). *Priveala unei polemici... ce a picat într-o înjosire de idei și de cuvinte neiertate ne-a fost întrerupt șirul ideii noastre.* RUSSO, O. 75. ✧ L o c. p r e p. **În priveala (cuiva)** = în văzul cuiva, în prezența cuiva. *Crudul turc... porunci să-i ducă spre a le tăia capul în priveala tuturor.* BĂLCESCU, O. II 41. ✧ E x p r. **A sta (a se afla etc.) în priveală** = a sta (a se afla etc.) într-un loc pentru a privi. *În marginea tîrgului se afla lume multă în priveală și cîntau ceterași la crîșme.* SADOVEANU, F. J. 106. *După ce au venit și au stat în priveală dinaintea palatului și s-au mirat... s-au întors la gazda lor.* id. D. P. 143.
2. Priveliște, perspectivă. *Cînd am văzut încîntătoarea priveală ce se întinde de pe vîrful muntelui acestui, am uitat toată osteneala suitului.* NEGRUZZI, S. I 317. *Prefă pentru tine singur toate privelile firei.* CONACHI, P. 264.
— Variantă: **privălă** (VLAHUȚĂ, la CADE) s. f.

PRIVEGHEÁ, *priveghez*, vb. I. **1.** I n t r a n z. A sta de strajă, a păzi, a străjui cu băgare de seamă. *Zmeii toți dormeau, afară de unul, care avea trei ochi, cu doi dormea și cu unul priveghea.* BOTA, P. 69. *Ei se înțeleseră între dînșii ca să facă un foc la marginea cetății... și acolo să stea să privegheze pe rînd cîte unul, pe cînd ceilalți să se odihnească.* ISPIRESCU, L. 199. *Ia-ți movila răzășie Ca s-o ai de plugărie, Dar în vîrfu-i să te-așezi Ca stejar să priveghezi.* ANT. LIT. POP. I 511. ✧ T r a n z. *L-au găsit în foișor, cu ferestrele deschise, priveghindu-și cu ocheanul averile.* SADOVEANU, M. C. 22. ✦ A fi cu băgare de seamă, a avea grijă să... *Cucoana Mărioara cu pestelcă curată pe dinainte și cu părul în conci, umbla împrejur și priveghea să nu lipsească nimănui nimic.* HOGAȘ, DR. II 105.
2. T r a n z. A supraveghea, a îngriji (pe cineva sau ceva). *Baba Chița stătea pe rogojină cu picioarele încrucișate subt ea, priveghindu-l pe Mitrea... Îl pipăia și-l cunoștea că e copleșit de arșiță.* SADOVEANU, M. C. 51. *Minjoloaia priveghea cuptorul.* CARAGIALE, P. 33. ✧ I n t r a n z. *Lasă-mă să-ți priveghez la căpătîi.* SADOVEANU, O. VII 153.
3. I n t r a n z. A sta treaz, a nu dormi. *Noaptea aceea a privegheat într-o odăiță de sub stăreție, după ce a stat multă vreme de vorbă cu femei venite din locuri depărtate.* SADOVEANU, B. 73. ✦ T r a n z. A sta de veghe noaptea la un mort, înainte de înmormîntare. *Și în curînd mortul rămase numai cu Ichim, cu Profira și cu Marioara să-l privegheze.* REBREANU, R. II 202. *Înăuntru, în mucezeală și sărăcie, nu era nimeni care să privegheze trupul nemișcat și fără de dorinți.* DUNĂREANU, CH. 74.
— Variantă: **privigheá** (GANE, N. III 76, ALECSANDRI, S. 169) vb. I.

PRIVEGHEÁLĂ s. f. (Și în forma *privigheală;* rar) Priveghere. *Nu dormiți în astă-seară. Ci ședeți de privigheală.* PAMFILE, CR. 61.
— Variantă: **privigheálă** s. f.

PRIVEGHÉRE, *privegheri*, s. f. Acțiunea de a p r i v e g h e a.
1. Control, supraveghere, străjuire, pază; (purtare de) grijă. *Deodată se sculă în capul oaselor, îmboldit de privegherea-i neînduplecată de vînător.* SADOVEANU, O. L. 51. *Și-n țară și-n afară să fiu cu priveghere, Căci Despot zvînturatul rivnește-a mea putere.* ALECSANDRI, T. II 86.
2. Serviciu religios care se face noaptea (sau seara în ajun de sărbătoare) într-o mănăstire sau biserică. V. d e n i e. *Poruncă dete ca în toate bisericile să se facă rugăciuni și privegheri.* ISPIRESCU, L. 295. *Stînd așa, aude clopote și întreabă pe un arnăut... ce sărbătoare e a doua zi de se face priveghere mare.* CARAGIALE, O. III 43. ✦ Priveghi (la un mort).
— Variantă: **privighére** (NEGRUZZI, S. I 284) s. f.

PRIVEGHETÓR, -OÁRE, *priveghetori, -oare*, s. m. și f. (Și în forma *privighitor*) **1.** Supraveghetor. *Cînd se năpustea ploaia, întorcea calul și o zbughea la conac, iar priveghetorii aveau droșca pe cîmp și se urcau în ea și-o luau la sănătoasa.* PAS, L. I 262 *Punînd așa priveghetor, care nu s-a putut lua după măria-ta nici eu n-am vrut să știu mai mult.* SADOVEANU, Z. C. 180.

2. (Mold., învechit) Subprefect. *Beciul privighitorului Pîrvu din Tîrgul Neamțului putea să tăinuiască, la nevoie, o domniță.* CREANGĂ, A. 74.

— Variante: **privighetór, -oáre, privighitór, -oáre** s. m. și f.

PRIVÉGHI, *priveghiuri,* s. n. 1. Vegherea unui mort, noaptea, înainte de înmormîntare. *Rămaseră în priveghi feciorii holtei, bărbații de seama mortului, dar mai ales rudeniile de toată seama.* DAN, U. 169. *Se făcuse tăcere ca la un priveghi.* SADOVEANU, P. M. 306. *S-au adunat cu toatele la priveghi și unde nu s-au așternut pe mîncate și pe băute, veselindu-se împreună.* CREANGĂ, O. A. 145.

2. Veghe, strajă. (Fig.) *În tăcerea orașelor adormite sub priveghiul cuminte al lunii... e strigătul de revoltă al copiilor ce-și apără părinții.* BARANGA, V. A. 29.

— Variantă: **privéghie,** *priveghii* (SLAVICI, O. I 260), s. f.

PRIVÉGHIE s. f. v. **priveghi.**

PRIVÉLIȘTE, *priveliști,* s. f. 1. Tablou din natură, peisaj. *Ținutul nostru plin de livezi, de colnice și vîlcele, deschidea în toate părțile priveliști felurite.* SADOVEANU, O. VI 350. *Priveliștea care se desfăcea în ceața alburie mă furase.* C. PETRESCU, S. 169. *Pe-o terasă înaltă... se deschide una din cele mai frumoase priveliști pe Dunăre.* VLAHUȚĂ, R. P. 8.

2. Spectacol (interesant sau neobișnuit) care se înfățișează înaintea ochilor. *În urmă... se revărsă toată mulțimea lacomă de priveliști crude.* C. PETRESCU, C. V. 34. *Întrînd... în velniță, avu o priveliște neobicinuită.* ȘEZ. VIII 67. ◇ Fig. *A doua zi se deștepta în aceeași priveliște dureroasă a vieții lor, din cale-afară chinuită.* VLAHUȚĂ, O. A. III 18. *Afurisită priveliște mai fu și asta! Flăcăii ceilalți pe dată s-au făcut nevăzuți.* CREANGĂ, A. 8.

3. (Învechit și arhaizant) Faptul de a privi; privire, vedere. *Satul Humulești... nu-i un sat lăturalnic, mocnit și lipsit de priveliștea lumii.* CREANGĂ, A. 71. ◇ Loc. adv. **În priveliște** = în văzul tuturor, la vedere. *Tovarășii lui Mitrea îi împingeau dindărăt în priveliște.* SADOVEANU, M. C. 207. *Se arăta așa în priveliște, fără de nici o rușine.* id. O. L. 186.

PRIVEȘTÍ, *privestesc,* vb. IV. Tranz. (Regional) 1. A acoperi, a trece peste; (despre lichide) a se revărsa peste marginile unui vas prea plin. (Fig.) *A dragostelor fire... Uscatul tot îl cuprinde și mările privește.* CONACHI, P. 83.

2. A tivi, a întoarce o tiviturâ, făcînd-o dublă, spre a fi mai trainică.

— Variantă: **priviști** (ȘEZ. V 119) vb. IV.

PRIVEȘTÍT, -Ă, *privestiți, -te,* adj. (Regional) Acoperit. (Atestat în forma *privișt*it) *Împăratul cel iscoditor, înțelegînd adîncul aist privișt*it *de mare, atunci a priceput că-i tare greu să birui pe un om și viteaz și înțelept.* I. CR. II 235.

— Variantă: **privișt**it, **-ă** adj.

PRIVÍ, *privesc,* vb. IV. Tranz. 1. A-și îndrepta ochii spre cineva sau ceva pentru a vedea; a se uita. *Mă gîndeam că am să vin odată să te văd, că am să rămîn seara tîrziu să privim cerul de la fereastră.* DEMETRIUS, C. 25. *Șoimaru îl privi fără să clipească și fără să zîmbească.* SADOVEANU, O. VII 77. *Așezat la gura sobei... privesc focul.* ALECSANDRI, P. III 19. *Tot orașul... se adunase ca să privească alergarea de cai.* NEGRUZZI, S. I 35. ◇ Fig. *O lumină cenușie, tulbure, privea pe ferestre.* REBREANU, I. 43. ◇ (Întărit prin «cu ochi») *Bătrînul privea cu ochi calzi pe Potcoavă.* SADOVEANU, O. I 28. *Niciodată n-am să uit cu ce ochi te-a privit* C. PETRESCU, C. V. 106. *Cu ochii serei cei dentîi Eu n-o voi mai privi-o.* EMINESCU, O. I 188. ◇ (Instrumentul acțiunii devine subiect) *Tot sufletul i s-a urcat în ochii care privesc cu nesațiu.* BRĂTESCU-VOINEȘTI, Î. 22. *Ochii lui nu se sătura privind luciul mării.* DRĂGHICI, R. 88. (Refl. reciproc) *Citeodat' — deși arare — se-ntîlnesc și ochii lor Se privesc.* EMINESCU, O. I 51. ◇ (Cu determinări modale) *Nevasta administratorului îl privi acru și stătu o clipă fără să răspundă.* DUMITRIU, N. 260. *L-am privit scurt și fără echivoc.* CAMIL PETRESCU, U. N. 31. *M-a privit lung, parc-ar fi vrut să-mi spuie ceva.* VLAHUȚĂ, O. A. 479. *Cu mișcare și cu groază Damele și cavalerii l-au privit.* EMINESCU, O. I 166. (Refl. reciproc) *Parnasul și Olimpul cu falâ se privirâ.* ALEXANDRESCU, M. 27. ◇ Expr. **A nu privi cu ochi buni** = a dezaproba, a nu admite. **A privi** (pe cineva) **cu coada ochiului** v. coadă. ◇ (Urmat de propoziții secundare) *Vizitiul se întoarse încet și-l privi cum intră pe ușă.* DUMITRIU, N. 33. *Și privesc cum apa curge și la cotituri se pierde.* ALECSANDRI, P. A. 124. ◇ Intranz. *L-am ascultat pe Oance, privind la stele și depănînd... firul povestei lui.* GALACTION, O. I 67. *Stătu în loc și privi dureros și aiurit în juru-i.* VLAHUȚĂ, O. A. 136. *Să se urce într-un pom... și să privească la lupta lor.* ISPIRESCU, L. 28. (Fig.) *Soarele galben privea indiferent printre nouri.* REBREANU, R. I 195. *Rămîne toamna singură pe zare, Privind cu ochiu-i tulbure și mare.* D. BOTEZ, P. O. 35. ◇ Refl. Fig. A se oglindi. *În preajma unei păduri străvechi se privea în iaz moara lui Călifar.* GALACTION, O. I 43.

2. A considera că ceva reprezintă un anumit lucru, că se prezintă într-un anumit fel; a socoti pe cineva sau ceva dintr-un anumit punct de vedere. *De-acum poți să-i privești ca ginerii mei.* ALECSANDRI, T. I 150. ◇ Refl. pas. (Învechit) *Mihai-vodă nu se privește în Ardeal decît ca un guvernator.* BĂLCESCU, O. II 270.

3. (Numai la pers. 3) A interesa pe cineva, a fi de competința cuiva, a se raporta la cineva sau la ceva. *Ce mă privește pe mine cine locuiește aici ori dincolo?* C. PETRESCU, C. V. 82. *Celelalte* [treburi] *îl priveau pe subprefect.* SLAVICI, O. I 375. ◇ Expr. **În (ceea) ce privește...** = în privința..., cu privire la... *Acum să stăm aici în ceea ce te privește pe dumneata și să luăm pe istalalt la rînd.* CREANGĂ, A. 148.

PRIVIGHEÁ vb. I v. **priveghea.**

PRIVIGHEÁLĂ s. f. v. **priveghealâ.**

PRIVIGHÉRE s. f. v. **priveghere.**

PRIVIGHETOÁRE, *privighetori,* s. f. Pasăre călătoare, de talie mică, de culoare brună-roșcată, care cîntă foarte frumos *(Luscinia megarhynchos megarhynchos);* filomelă. *Privighetoarea, cîntăreața nopților ș-a iubirii, tăcuse.* SADOVEANU, O. VI 335. *În nopțile cu lună asculți privighetoarea, te încîntă; ajungi să crezi că pentru tine își varsă în gîlgîiri ploaia de mărgăritare.* GÎRLEANU, L. 12. ◇ Fig. *Aud glasul cucoanei Caliopi... Ea-i! privighetoarea mea.* ALECSANDRI, T. I 349.

— Variantă: **privighitoáre** (GOGA, P. 125, ALECSANDRI, P. I 4) s. f.

PRIVIGHETÓR, -OÁRE s. m. și f. v. **priveghetor.**

PRIVIGHITOÁRE s. f. v. **privighetoare.**

PRIVIGHITÓR, -OÁRE s. m. și f. v. **priveghetor.**

PRIVILEGIÁ, *privilegiez,* vb. I. Tranz. A favoriza (pe cineva), a acorda cuiva o favoare. *Om bogat, privilegiat de soartă, cu starea și cu numele moștenite de la părinți.* C. PETRESCU, A. 287. *Dintre toți copiii, ea era preferata tantei Matilda și deci ea va fi privilegiată în dispozițiunile testamentului.* id. C. V. 97.

— Pronunțat: *-gi-a.*

PRIVILEGIÁT, -Ă, *privilegiați, -te,* adj. (Despre persoane, grupuri, clase sociale) Care se bucură de privilegii, favorizat. *Acei cari au introdus instituțiile liberalo-burgheze la noi... erau tocmai fiii clasei privilegiate.* GHEREA, ST. CR. I 328. *Vreți binele să vie făr-a contribui. Privilegiați voi înșiși voiți acum a fi.* BOLINTINEANU, O. 144.

◇ (Substantivat) *Osteniți să se mai măsoare cu asemenea privilegiați ai norocului.* C. PETRESCU, C. V. 10.

PRIVILÉGIU, *privilegii,* s. n. Avantaj, înlesnire sau drept care se acordă, în urma unei situații speciale, unei persoane, unui grup sau unei clase sociale; (concretizat) act prin care se acordau în trecut avantaje (mai ales comerciale). *Dați ordin să înceteze privilegiile de care se bucură acești domni în fața autorităților.* VORNIC, P. 91. ◇ (Cu sens colectiv) *Privilegiul sărăcește națiia de capacități și de averi; se ridică privilegiul din legile noastre ca să se poată folosi națiia de toate comorile sale morale și materiale.* BOLLIAC, O. 261.

— Pl. și: (învechit) *privilegiuri* (BĂLCESCU, O. I 37).

PRÍVINĂ, *privine,* s. f. Grindă lungă și groasă care, legată transversal, cu odgoane, de niște stîlpi înfipți în fundul unei gîrle, formează un fel de gard care servește la pescuit.

PRIVÍNȚĂ, *privințe,* s. f. 1. (Precedat de prep. «în», «într-») a) (În loc. adv.) Privind lucrurile dintr-un anumit punct de vedere. *Îi era și milă de dînsa într-o privință, căci era văduvă.* SADOVEANU, B. 281. *Sînt niște oameni foarte bine, dar cu idei foarte învechite în unele privințe.* REBREANU, R. I 29. *În privința asta, ți mai bună legea d-voastre de-o mie de ori.* CREANGĂ, P. 118. b) (În loc. prep.) Cu privire la..., relativ la... *Cînticelul dascălului... fără îndoială este, în privința regulilor prosodice, cu mult mai prejos de ingenioasa improvizațiune a vînătorului de curci.* ODOBESCU, S. III 10.

2. (Neobișnuit) Faptul de a privi, privire. *La nunta-i spre privință Ca prieten se dusese.* PANN, P. V. II 83.

PRIVÍRE, *priviri,* s. f. 1. Faptul de a privi; funcțiunea organică a ochilor, văz, uitătură, căutătură. *Tomșa se încredință dintr-o privire că răzășii lui sînt de față.* SADOVEANU, O. VII 109. *Florica îl măsură din cap pînă-n picioare cu o privire veselă și luătoare în rîs.* BUJOR, S. 56. *Or să vie pe-a ta urmă în convoi de-nmormîntare, Splendid ca o ironie cu priviri nepăsătoare...* EMINESCU, O. I 134. ✦ Contemplare. *Aerul curat, privirea naturei, deșteptară în inima mea suvenirea doamnei B.* NEGRUZZI, S. I 60. ✦ (Concretizat) Organul vederii; ochii. *Avea o privire blîndă, albastră, deși în slujba lui... i se încruntau deseori sprîncenele.* SADOVEANU, O. VIII 7. *Ileana și simțește Că-i arde plînsul în priviri.* COȘBUC, P. I 124.

2. Examinare, apreciere, considerare. *La o privire superficială, s-ar părea că Eminescu este un junimist.* IBRĂILEANU, SP. CR. 174. ◇ Expr. (Învechit) **A avea (sau a lua) în privire** = a avea în vedere, a lua în considerare, a ține seama de... *Luînd în privire nădejdea viitoarelor lor venituri, li se puse condiții ca să aibă a ține fiecare cîte 1000 soldați cu cheltuiala lor.* BĂLCESCU, O. II 67.

3. (În locuțiuni) Loc. prep. **Cu privire la...** (sau, învechit, **în privirea...**) = referitor la..., în privința... ◇ Loc. adv. (Rar) **În această privire** = privind respectiva problemă. *Nu te pot sfătui în această privire.* EMINESCU, N. 55. (Popular) **Într-o privire** = pe cît se poate, după posibilitate. *Cînd mă uitam în oglindă, barbă și musteță ca în palmă; și doar le și pîrleam eu într-o privire și le ungeam în toată sara cu său amestecat cu muc de luminare și alună arsă.* CREANGĂ, A. 86.

4. (Învechit) Priveliște, aspect. *Crunt război! Privire cruntă!* ALECSANDRI, P. II 16. *Trii polcuri de dragoni... îmbrăcați în roșu... Această îmbrăcăminte are o privire foarte frumoasă.* KOGĂLNICEANU, S. 44. *Fulgerele cele necontenite înfățoșau o privire ca cum ar arde ceriul.* DRĂGHICI, R. 112.

PRIVIȘTÍ vb. IV v. **priveși.**

PRIVIȘTÍT, -Ă adj. v. **privește.**

PRIVÍT s. m. v. **privită.**

PRIVÍTĂ, *privite,* s. f. (Regional) Nuia flexibilă cu care se leagă o sarcină de lemne, de fîn etc. ◇ Expr. **A pune în privită** = a strînge laolaltă și a lega cu nuiele. *Căratul fînului se face... puindu-l în privită, adecă îl ocolește cu o prăjină, după aceea îl leagă cu alta și-l ia în spate.* I. IONESCU, M. 404.

— Variantă: **privít,** *priviți* (GORJAN, H. II 37), s. m.

PRIVITÓR, -OÁRE, *privitori, -oare,* adj. (Adesea substantivat) (Cel) care privește, care se uită (la cineva sau la ceva). *La locul întîmplării se și adunase o roată neagră de privitori.* C. PETRESCU, C. V. 34. *Văzînd pe Barbă-Cot, piticul, stînd Pe-un gard de-alături privitor, L-a pus la joc.* COȘBUC, P. I 58. *Privitorii, cu căciulile în mînă, îi urau drum bun.* CREANGĂ, P. 307. ◇ Loc. prep. **Privitor la...** = referitor la..., relativ la..., asupra, despre. *Notele privitoare la viața intimă a lui... Turghenev sînt destul de restrînse.* SADOVEANU, E. 233. *Proiect privitor la întrebuințarea..., veniturilor asociațiunii.* ODOBESCU, S. I 475. ✦ (Substantivat, învechit) Persoană care asistă la o reprezentație teatrală; spectator. *Multe scene sînt cu adevărat dramatice și vrednice a mișca sufletul privitorilor.* CARAGIALE, O. III 221. *Privitor ca la teatru Tu în lume să te-nchipui: Joace unul și pe patru Totuși tu ghici-vei chipu-i.* EMINESCU, O. I 196. *Altul zicea ca să se tipărească piesa și să se împartă la privitori.* NEGRUZZI, S. I 342.

PRIZÁ, *prizez,* vb. I. Tranz. (Franțuzism învechit) A trage tutun pe nas. *Bătrîna... purta ochelari și priza tabac.* NEGRUZZI, la TDRG.

PRÍZĂ, *prize,* s. f. 1. Dispozitiv (de obicei fixat în perete) prin care se stabilește legătura între un aparat electric și rețeaua electrică respectivă, între un aparat telefonic și rețeaua telefonică respectivă etc. *Să scoatem telefonul din priză.* BARANGA, I. 174. ◇ *Priză aeriană de curent* = priză în formă de bară, de liră etc. prin care se realizează legătura dintre o linie electrică aeriană și un tramvai, o locomotivă electrică etc. *Priză de pămînt* = ansamblu de conductoare metalice în contact imediat cu pămîntul, care servesc pentru legarea la pămînt a unei instalații electrice.

2. Orificiu, în general cu un dispozitiv de obturare sau de reglare, făcut în peretele unei încăperi, al unui generator, al unei conducte etc., prin care se poate lua un fluid sau un curent electric.

3. Angrenare a două roți dințate într-un mecanism.

4. Fenomen de combinare a componenților unui liant hidraulic cu apa, datorită căruia pasta de beton sau de mortar trece din stare plastică în stare solidă. ◇ Expr. **A avea (sau a fi cu) priză (în mase)** = a avea trecere, influență, a trezi interesul maselor.

5. (Franțuzism învechit; de obicei determinat prin «de tabac») Cantitate mică de tutun care se trage pe nas. *Îmi prezentă o priză de tabac.* NEGRUZZI, S. I 68.

PRIZĂRÍ, *prizăresc,* vb. IV. Refl. (Mold., Bucov., rar) A se pipernici, a se chirci. ✦ Intranz. Fig. A duce o viață grea, precară, chinuită. *Fără bani nu pot începe nimică, și de aceea trebuie să prizăresc și eu.* SBIERA, P. 244.

PRIZĂRÍT, -Ă, *prizăriți, -te,* adj. (Despre ființe, mai rar despre plante) Care nu s-a dezvoltat bine; chircit, pipernicit, mic, firav. *Slăbuț, prizărit, înfofolit în fel de fel de blăni, Grigore Vîrnav frămînta cu pași osteniți glodul din bătătura conacului.* GALAN, Z. R. 121. *S-au adunat o mulțime de băieți și fete la școală, între cari eram și eu, un băiet prizărit, ruginos și fricos și de umbra mea.* CREANGĂ, A. 2. (Cu pronunțare regională) *Un căluț prizărît... începu a vorbi către dînsul.* SBIERA, P. 50. ◇ Fig. *Colbul ridicat din carte-ți l-o sufla din ochelari Și te-o stringe-n două șiruri, așezîndu-te la coadă, În vro notă prizărită sub o pagină neroadă.* EMINESCU, O. I 134.

— Variantă: **prezărít, -ă** adj.

PRIZONIÉR, -Ă, *prizonieri, -e,* s. m. şi f. **1.** Persoană căzută în mîinile unui inamic şi rămasă în puterea acestuia; (în special) militar luat în captivitate în timpul unui război; captiv. *Jos, în şlep, prizonierii fumau.* DUMITRIU, N. 139. *Locuinţele prizonierilor erau amenajate într-un parc vechi în afara oraşelului.* SADOVEANU, M. C. 120. ✦ Persoană lipsită de libertate. *O ţinea prizonieră pe Madala într-o cameră de la curtea Iloveanului.* C. PETRESCU, R. DR. 343. ✧ Fig. *Toată primăvara de afară îl cheamă şi el e încă prizonier în pat.* C. PETRESCU, C. V. 216.

2. Persoană arestată, deţinută, întemniţată. *Jandarmii... tăcură şi veniră în vîrful degetelor spre adunare, aducînd şi pe prizonier.* SADOVEANU, B. 287.

— Pronunţat: *-ni-er.*

PRIZONIERÁT s. n. Situaţia sau starea de prizonier; captivitate, robie.

PRÎNZ, *prînzuri,* s. n. Masa principală, care se ia cam la jumătatea zilei; timpul cînd se ia această masă (v. a m i a z ă); (concretizat) ceea ce se mănîncă la această masă, mîncarea pregătită. *Copiii de casă întinseră masa de prînz la Poienița Minzului sub culmea lui Pătru.* SADOVEANU, F. J. 364. *Lîngă focul de nuiele, Unde ard, jupiţi de piele, Patru miei de la Ispas, Pentru prînzul de popas.* ALECSANDRI, P. A. 94. *Dimineaţa vom mînca cotlete... la prînz jambon.* NEGRUZZI, S. I 207. *Apa-n vase s-a-ncălzit, Prînz pe masă s-a răcit Şi eu, maică, n-am venit.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 197. ✧ *Prînzul (cel) mic* = prima masă pe care o iau ţăranii în cursul dimineţii vara, cînd muncesc la cîmp; timpul zilei cînd se ia această masă. *Bălcescu se grăbi să plece spre prînzul mic.* CAMIL PETRESCU, O. II 143. *Înspre prînzul cel mic, oprindu-se... se uită în vale, spre sat.* REBREANU, I. 53. *Pe la prînzul cel mic, cheamă pe mătuşa Măriuca lui moş Andrei la noi.* CREANGĂ, A. 60. *Prînzul (cel) mare* sau (Transilv.) *cel bun* = a doua masă pe care o iau ţăranii, masa de la amiază; timpul zilei cînd se ia această masă. *Merg pînă colo către prînzul cel bun.* RETEGANUL, P. I 33. *Pe la prînzul cel mare, iacătămă-s şi eu de după un dîmb.* CREANGĂ, A. 54. *Mă culcam pe iarbă moale; Mă sculam în prînzul mare.* TEODORESCU, P. P. 272. ✧ L o c. a d v. **Înainte de prînz** = în prima parte a zilei; înainte de amiază, înainte de masa principală. **După-prînz** = în a doua parte a zilei, între amiază şi seară; după-amiază, după-masă. *După-prînz, ne înţelesesem să mergem pe la ai noştri.* PREDA, Î. 102. ✦ (Transilv., Bucov.) Masa de dimineaţă; prînzişor.

PRÎNZÁRE s. f. (Popular şi arhaizant) Acţiunea de a prînzi.

1. Masă, mîncare. *Au făcut popas la o dumbravă zisă a lui Macarie şi au stat la prînzare subt sălvan.* SADOVEANU, Z. C. 328. *Bună prînzare am avut şi vrednică muiere mă îngrijeşte, a zis plugarul.* id. D. P. 117. *Alei! Fulgo, dragul meu, Să faci cum ţi-oi zice eu:... Să-ţi iei un dar de la mine, Trei mioare de frigare Şi-încă una de căldare Ca să-ţi fie de prînzare.* ALECSANDRI, P. P. 54.

2. (Numai în e x p r.) *Cale de o prînzare* = cale de o jumătate de zi, de dimineaţă pînă la masa de prînz. *Nainte murgul trecea savai cale d-o prînzare.* ODOBESCU, S. II 432.

PRÎNZÎ, *prînzesc,* vb. IV. I n t r a n z. A lua masa de prînz, a mînca la amiază; (Transilv., Bucov.) a lua masa de dimineaţă. *O s-avem cinstea şi plăcerea de a prînzi între patru ochi? — Ba, cu voia matale, domnule Bădie, o s-avem cinstea şi plăcerea de a prînzi între douăzeci şi patru.* HOGAŞ, M. N. 24. *Aici să şezi să prînzeşti, Îţi dau lapte dulce, acru şi smîntînă de pofteşti.* PANN, P. V. I 24. *Frunzuliţă ş-o nuia, Spune-i bade, maică-ta, Să prînzească, să-i ticnească, Că eu n-o să-i intru-n casă.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 269. ✧ T r a n z. (Cu complement intern) *Părinciorii mei Prînzul ce prînzesc Nu mi-l pot prînzi Tot de mila mea Şi de jale grea.* TEODORESCU, P. P. 46. ✦ (Regional) A lua masa de dimineaţă. *Deci, în ceasul dimineţii, Cînd prînzesc acei ce au, În cetate-aici erau Lîngă comandantul pieţii, Toţi străjerii şi-aşteptau, Povestind şi-ntinşi pe iarbă Chisăliţa să le fiarbă.* COŞBUC, P. I 326. *A doua zi de dimineaţă... pe cînd prînzeau, baba ieşi pînă în grajdi.* EMINESCU, N. 22. ✦ (Impropriu) A cina. *Parcă aseară ai prînzit acolo... — Am prînzit.* D. ZAMFIRESCU, R. 46. ✦ T r a n z. (Rar, despre animale) A sfîşia, a devora, a mînca. *Ştii... de găinile mele? — Hereţii, ulii, dihorii şi vulpile le prînzesc regulat.* VISSARION, B. 141.

PRÎNZIŞÓR, *prînzişoare,* s. n. (Popular) Masa de dimineaţă, prînzul cel mic; timpul zilei care corespunde mesei de dimineaţă. *Cînd se aşezau sub frasini, la vremea prînzişorului şi aprindeau focul pentru ceaun, bătrînele vorbeau de toate cu mare spor.* SADOVEANU, M. C. 185. *Pe la prînzişor dădu drumul vitelor să mai pască ce-or găsi.* REBREANU, I. 93. *Pe la prînzişor porneşte spre casă.* CREANGĂ, P. 143. ✦ Locul de pe bolta cerească în care se află soarele în timpul prînzului mic. *Pin' se-ncalţă la picior Soarele-i la prînzişor.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 174.

PRÎNZITÓR, *prînzitoare,* s. n. (Transilv., Ban.) Sufragerie. *Trecu prin curte în clădirea de alături, unde se afla prînzitorul companiei.* VORNIC, P. 205. *De cîte ori făcu... drumul de la bucătărie la prînzitor, văzu pe drum cele din urmă rămăşiţe din convoiurile retragerii.* AGÎRBICEANU, S. P. 37.

PRÎNZULÉŢ, *prînzuleţe,* s. n. (Popular) Prînzişor. *De la femeia prînzuleţul cîştigînd Şi la tovarăşul care îl adăsta ajungînd... zice.* PANN, P. V. I 24.

PRÍSLEA, (rar) *prîsle,* s. m. Copilul cel mai mic dintr-o familie, ultimul născut; mezin; p. e x t. apelativ pentru orice copil mic; prichindel. *Prîslea cere ceva mămichii şi căpitanul îl dojeneşte cu degetul arătător.* BRĂTESCU-VOINEŞTI, Î. 12. *Bunicile şi mumele-şi luau nepoţii şi copiii cei mai mici, prîslele... în poală şi le spuneau cîte în lună şi în soare.* DELAVRANCEA, S. 217. *Al mai mare să fi avut şapte anişori, al mijlociu vreo şase şi prîslea vreo patru.* CARAGIALE, O. III 102.

PRÎSNÉL, *prîsnele,* s. n. (Şi în forma *prisnel*) **1.** Jucărie făcută dintr-o rotiţă străbătută de un beţişor scurt, care se răsuceşte între degete şi apoi se aruncă pe o suprafaţă netedă, unde continuă să se învîrtească singură; titirez, sfîrlează. *Ca pe un prisnel învîrteşte trupul.* EMINESCU, N. 139. ✧ E x p r. **(Sprinten** sau **iute) ca prîsnelul** (sau **ca un prîsnel**) = foarte iute, vioi, sprinten, ager. *Cucoana Catinca se învîrti ca un prîsnel, coborî în pivniţă şi se întoarse repede c-o cană plină de vin.* SADOVEANU, O. III 633. *Eram om sprinten ca prisnelul.* RETEGANUL, P. V 81. *Moşneagul, iute ca un prîsnel, aşterne ţolul.* CREANGĂ, P. 68. ✦ F i g. Copil mic şi foarte vioi.

2. Rotiţă de lemn găurită la mijloc, fixată la capătul de jos al fusului de tors, pentru ca acesta să se învîrtească mai uşor.

3. Partea inferioară a fusului morii (de apă sau de vînt) înţepenită într-una dintre pietrele acesteia.

— Variantă: **prisnél** s. n.

PRO[1]- (În opoziţie cu a n t i-) Element de compunere, însemnînd «pentru», care serveşte la formarea unor adjective ca: p r o g e r m a n, p r o f a s c i s t etc.

PRO[2] prep. (Mai ales în corelaţie cu c o n t r a) Pentru (o idee, o teorie, o doctrină). *Întîmpinarea aceasta, departe de a fi un argument contra, este un argument pro.* KOGĂLNICEANU, S. A. 145.

PROÁSPĂT, -Ă, *proaspeţi, -te,* adj. **1.** Pregătit sau recoltat de puţină vreme, în care nu s-au petrecut procese de uscare, de alterare; care se poate consuma fără

a fi fost supus unui procedeu de conservare. *Veni... cu pită proaspătă și cu un hîrzob de păstrăvi afumați.* SADOVEANU, B. 57. *Brînză, smîntînă și ouă proaspete... avea mai totdeauna cucoana Marioara la cămară.* HOGAȘ, DR. II 103. ◇ Fig. *Neagu aducea un suflet proaspăt, candid.* BART, E. 135.

2. Fig. Fraged. *Primăvara toate sînt proaspete, dar nu depline, vara toate coapte și vii, toamna toate pălesc.* DELAVRANCEA, A. 5. ✦ De dată recentă. *Ca sublocotenent proaspăt, întîia dată concentrat, luasem parte... la fortificarea văii Prahovei.* CAMIL PETRESCU, U. N. 5. *La cimitirul eroilor... am găsit groapa proaspătă.* SAHIA, N. 119. *N-auzi că știrea e proaspătă, adusă de șeful de cabinet de la Interne?* REBREANU, R. II 35. ◇ (Adverbial) *Se bărbierise tocmai proaspăt și-și rînduise uneltele.* DUMITRIU, N. 185. *Căsuța era proaspăt zugrăvită, gardul era îndreptat... și-n grădină se jucau cîțiva copii.* BARANGA, I. 174. *Fumegă ogoarele proaspăt arate.* SADOVEANU, O. I 566. ◇ Loc. adv. **Din proaspăt** = de curînd. *Am luat pe juncani trei sute fără doi lei, zise Dumitrache Hazu, cu un zîmbet blajin pe obrazul din proaspăt ras.* SADOVEANU, O. III 383. *Venise în gazdă la noi din proaspăt.* CREANGĂ, A. 102. ✦ Care-și păstrează noutatea; viu, actual. *După această scenă urmează îndată, în amintirea mea, a doua — tot vie și proaspătă.* SADOVEANU, O. VIII 214. ◇ (Adverbial) *Atît de proaspăt sună pămîntul și răsună, în freamăt de motoare și vuiet de mulțimi!* DEȘLIU, G. 22. *Mirosea crud, proaspăt.* DUMITRIU, N. 15.

3. (Despre aer) Neviciat. *Venea mereu o adiere statornică, proaspătă.* DUMITRIU, N. 26. *Dimineața trăiam într-un aer răcoros și proaspăt.* SADOVEANU, O. VIII 128. ✦ (Despre apă) Adus de la sursă de curînd; rece. *Oi clătări plosca bine ș-oi umple-o cu apă proaspătă.* CREANGĂ, P. 204. *Savo, adă apă proaspătă de la șipot.* ALECSANDRI, T. I 346.

PROÁȘCĂ, *proaște,* s. f. Cantitate de apă care țîșnește de undeva și împroașcă. *Călcînd de-a dreptul cu talpa, vîrtos, în gîrlele de unde țîșneau proaște de apă lutoasă.* C. PETRESCU, A. R. 49. *O proaște de apă care se întrebuințează cînd roiul se urcă în sus.* La TDRG. ◇ Expr. **A face** (sau **a da**) **proaște** (sau **proașca**) **(în, între** sau **prin)...** = a face prăpăd (în dușmani). *Proașcă să faci, cînd vei izbi... în dușmanii noștri.* ODOBESCU, S. A. 86. *Dan zice: Măi, Ursane! acolo e de noi!... Acolo să dăm proașcă.* ALECSANDRI, P. III 287. *Aveam... o ghioagă nestrugită Cu piroane țintuită, Care cînd o învîrteam, Proașcă prin dușmani făceam.* id. P. P. 169. (Fig.) *Prea faci proașcă în averea mea.* ALECSANDRI, la TDRG.

PROBÁ, *probez,* vb. I. Tranz. **1.** A dovedi, a demonstra, a pune în evidență. *Într-adevăr e cald. Asta o probează și alte ființe care trăiesc cu mine.* SADOVEANU, O. VIII 180. *Domnule... Cum să vă probez recunoștința me?* ALECSANDRI, T. I 367.

2. A supune (pe cineva sau ceva) la o probă, la o încercare (pentru a vedea dacă corespunde scopului, cerințelor); a încerca. *A proba o rochie.* ▭ *Trase zăvorul... apoi începu să probeze cheile în lacăte.* BASSARABESCU, S. N. 18.

PROBÁBIL, -Ă, *probabili, -e,* adj. Care se poate întîmpla (v. posibil); care poate fi adevărat (v. plauzibil); care este nesigur (v. îndoielnic). ◇ *Timpul probabil* = condițiile meteorologice care se prevăd pentru zilele care urmează. ✦ (Adverbial) După cît se pare, după toate probabilitățile; poate. *M-a văzut, probabil, trist în fața vitrinei.* SAHIA, N. 99. ◇ Expr. **A fi probabil** = a fi posibil, a exista posibilitatea de a... *E mai puțin probabil că a trecut prin Cheile Bicazului și mai posibil să fi trecut prin Vatra Dornei.* CĂLINESCU, E. 104. *E probabil că în clipa aceasta hîrtiile se află la tribunal.* REBREANU, R. I 250.

PROBABILITÁTE, *probabilități,* s. f. **1.** Caracterul a ceea ce este probabil; posibilitate. *Aveam totuși limpede impresia unei probabilități de vindecare.* CAMIL PETRESCU, U. N. 182. *Toate probabilitățile ne fac să presupunem scăderea valorii muncii.* KOGĂLNICEANU, S. A. 180. ◇ Expr. **După toate probabilitățile** = după cît se pare, se pare (că), probabil. *După toate probabilitățile, voi fi în Iași peste vreo zece zile.* CARAGIALE, O. VII 292.

2. (Mat.) Număr egal cu limita către care ar tinde, într-un anumit sens, frecvența relativă a unui eveniment, dacă numărul de experiențe în care ar putea să apară acel eveniment ar tinde către infinit (frecvența relativă fiind cîtul dintre numărul de experiențe care dau acel eveniment și numărul total de experiențe). ◇ *Calculul probabilităților* = calcul prin care se determină probabilitatea unor evenimente complexe în funcție de probabilitățile unor evenimente mai simple, presupuse cunoscute.

PROBABILMÉNTE adv. (Învechit) Probabil, poate. *Noi avem numai a constata, deocamdată, ca aparținînd probabilmente acelei epoce: movile multe... ulcele și hîrburi.* ODOBESCU, S. II 263.

PROBÁNT, -Ă, *probanți, -te,* adj. (Rar) Care probează, care dovedește, convinge; edificator.

PROBÁR, *probare,* s. n. Prospect cuprinzînd modelele de semne tipografice, de litere și de imprimate care pot fi executate într-o tipografie.

PROBÁRE, *probări,* s. f. Acțiunea de a proba; dovedire.

PROBATÓR, -OÁRE, *probatori, -oare,* adj. (Și în forma *probatoriu*) Care are calitatea de a dovedi ceva, care poate servi drept dovadă. *Act probator.* ✦ (Substantivat, n.) Procedură de culegere a probelor în justiție. *Tribunalul a admis probatoriul cerut.*

— Variantă: **probatóriu, -ie** adj.

PROBATÓRIU, -IE adj. v. **probator.**

PROBÁZĂ s. f. (Regional) Mustrare, probozeală. *De-or întra de-afară-n casă, La toți le-or fi de probază.* MARIAN, Î. 523. *Își pusese el canonul cînd cu probaza starețului.* ȘEZ. VI 136.

PRÓBĂ, *probe,* s. f. **1.** (De obicei în construcție cu verbele «a face», «a supune», «a pune») Acțiune întreprinsă pentru a constata dacă un lucru este bine făcut, dacă îndeplinește condițiile cerute; încercare; verificare. *Tu ai aflat cu cale Tocmai azi să pui la probă Inima nevestei tale.* COȘBUC, P. I 73. ◇ Loc. adj. și adv. **De probă** = numai ca încercare, de încercare. *A descoperit ceva mai bun: să cearâ abonamente de probă de la ziarele ungurești.* REBREANU, I. 66. ◇ Expr. **A face (o) probă** (sau **proba**) = a încerca să faci un lucru, pentru a-ți da seama dacă el poate fi făcut în condițiile date. *Niște copii... făceau probă de urătură pentru sfîntul Vasile.* SADOVEANU, P. S. 97. *Se urcă, făcu proba și într-un minut fu aproape de pădure.* ISPIRESCU, L. 7. **A face proba unui calcul matematic** = a verifica exactitatea unui calcul prin alt calcul, specific. ✦ Încercare a unei mașini, a unui aparat etc., pentru a constata funcționarea (bună sau rea) a acestora. [Locomotivei] *i se face proba. Trece de pe o linie pe alta, e oprită brusc, apoi din nou i se dă frîu liber și ea se lasă condusă.* SAHIA, N. 31. ✦ Fiecare dintre părțile din care constă un examen. *Au trecut cu bine probele scrise și orale.* I. BOTEZ, ȘC. 226. ✦ Fiecare dintre întrecerile sportive organizate în cadrul unei competiții mai largi. *Schiorii români vor concura la probele de coborîre și slalom.*

2. Cantitate dintr-un material care se examinează în vederea stabilirii calității întregului material; eșantion, mostră. *Cu linguroiul topitorul ia din cînd în cînd probe, să vadă cum leagă, stingîndu-le cu apă dintr-un rezervor*

de fier. CONTEMPORANUL, S. II, 1955, nr. 481, 3/4. *Plutonierul intrase la vapor să guste probele* [de peşte] *şi să pregătească bărcile.* BART, S. M. 73. ◇ *Corp de probă* = epruvetă.

8. Dovadă, mărturie. *Niciodată reclamanţii n-au probe.* STANCU, D. 258. *Drept probă, vă voi da şi un alt exemplu.* CARAGIALE, O. III 207. ◇ *Probă cu martori* = susţinere, prin martori, a unei afirmaţii în faţa instanţelor de judecată. *Revoltat de ipocrizia proprietarului, medicul cere proba cu martori, care i se admite.* ARGHEZI, P. T. 94. ◇ (În construcţie cu verbul «a da») *M-am pus pe treabă, voind a da probe de capacitate, de onestitate, de activitate.* ALECSANDRI, T. I 370. *Aţi luat ceva măsuri ca să încredinţaţi pe maghiari că voi sînteţi fraţii lor, că sînteţi uniţi cu dînşii? Le-aţi dat vreo probă de credinţă ca să se încreadă în voi?* BOLLIAC, O. 231.

— Variantă: (popular) **prúbă** (SBIERA, P. 99, CONTEMPORANUL, VI$_1$ 36, ODOBESCU, S. I 480) s. f.

PROBĂLUÍ vb. IV v. **prubului.**

PROBITÁTE s. f. Cinste, onestitate, integritate. *Acest bărbat în scurta lui viaţă cîştigase numele de cinstit şi drept într-atîta, încît era de ajuns a-l pomeni pentru a arăta probitatea personificată.* NEGRUZZI, S. I 244. *Săteni cunoscuţi prin probitatea şi munca lor.* I. IONESCU, P. 204.

PROBLÉM s. n. v. **problemă.**

PROBLEMÁTIC, -Ă, *problematici, -e,* adj. Îndoielnic, ipotetic, nesigur. *Înrîurirea ei moralizatoare va fi pentru noi mai mult decît problematică.* GHEREA, ST. CR. II 86. ✦ Care constituie o problemă, o enigmă; enigmatic; p. ext. suspect. *Fiinţi problematice, care trăiesc făr-a avea nici un chip de vieţuire, care pică năpaste în casele şi la mesele oamenilor şi care astăzi se primblă în droşte... îmbrăcaţi în straie nouă.* ALECSANDRI, O. P. 48.

PROBLEMÁTICĂ, *problematice,* s. f. Ansamblu de probleme cu privire la acelaşi subiect.

PROBLÉMĂ, *probleme,* s. f. Chestiune teoretică sau practică importantă, care cere o rezolvare. [Cercetătorii moderni] *au căutat... să rezolve problema originii vieţii.* MARINESCU, P. A. 41. *Dacă pentru întreaga ţară, cărbune mai mult, mereu mai mult, este o problemă de viaţă şi de moarte, pentru noi, din Valea Jiului, este şi un punct de onoare.* DAVIDOGLU, M. 7. *Cunoaştem problema ţărănească şi din cărţi şi din experienţă... ne interesăm de ea.* REBREANU, R. I 35. ◇ (În construcţie cu verbul «a pune») *Se punea acum din nou problema oamenilor.* CAMIL PETRESCU, O. II 271. ✦ Lucru greu de înţeles, de rezolvat sau de explicat. *Fiinţa ei începea să se concentreze asupra acestei umbre, de unde trebuia să iasă lumină. Era ceea ce se numeşte o problemă — cuvînt şi noţiune cu desăvîrşire necunoscute unei muntence.* SADOVEANU, B. 63. *O problemă e-ntregul tău trecut.* MACEDONSKI, O. I 266. *Dacă tu ştiai problema astei vieţi cu care lupt, Ai vedea că am cuvinte pana chiar să o fi rupt.* EMINESCU, O. I 137 ✦ (Mat.) Chestiune care face necesară o soluţie şi care poate fi rezolvată prin calcule sau prin raţionamente. *Cu cerneală apoasă, pe paginile cu liniatură de pătrăţele violete,* [sînt scrise] *probleme de aritmetică.* C. PETRESCU, Î. II 162.

— Variantă: (învechit) **problém** (ALECSANDRI, O. P. 49) s. n.

PROBOSCÍDĂ, *proboscide,* s. f. (Neobişnuit) Trompa elefantului. *Avea un nas.. grozav de mare... cîrligat, încît semăna mai mult a proboscidă decît a nas.* NEGRUZZI, S. I 5. ✦ Trompa insectelor.

PROBOSCIDIÁN, *proboscidieni.* s. m. Animal cu trompă. *Guţă Mereuţă aştepta... trist, cu un nas prelung de proboscidian.* C. PETRESCU, C. V. 195. ✦ (La pl.) Ordin de mamifere cu trompă.

— Pronunţat: *-di-an.*

PROBOZEÁLĂ, *probozeli,* s. f. (Regional) Faptul de a probozi; mustrare, dojană, ocară. *Măi, bădiţă, pentru tine Multă supărare-mi vine, Supărare şi ruşine, Probozeală-n toate zile.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 269.

PROBOZÍ, *probozesc,* vb. IV. Tranz. (Regional) A mustra, a dojeni, a certa. *Un meşter curelar, bătrîn cu barba albă, probozea, ridicînd o mînă spre cer, pe un flăcăuaş care asculta ruşinat.* SADOVEANU, O. I 507. *Bărbatu-meu... nu s-a putut plînge că l-am înşelat... deşi cîteodată erau bănuiele... şi mă probozea.* CREANGĂ, P. 4. *Sînt acum ostenit de a mă vîdea probozit pentru lucruri nevinovate.* KOGĂLNICEANU, S. 105. ✦ Refl. (Rar) A se lua la ceartă cu cineva, a se certa. *Nu se probozea cu oamenii.* STĂNOIU, C. I. 52.

PROBOZÍRE, *proboziri,* s. f. Acţiunea de a probozi; mustrare, probozeală. *Probozirea lui Ion în biserică a dezlănţuit un potop de mînie în casa Herdelea împotriva preotului.* REBREANU, I. 81. *De probozire era gingaş tare Şi sfios, sărmanul, ca o fată-mare.* CONTEMPORANUL, II 780.

PROCĂTĂR, *procatări,* s. m. (Regional) Avocat. *Dintre cei trei dieci foarte învăţaţi, al doilea era procatăr, adecă încurcător de trebi.* RETEGANUL, la CADE.

PROCEDÁ, *procedez,* vb. I. Intranz. **1.** A săvîrşi o acţiune folosind anumite mijloace, acţionînd într-un anumit fel. *Natura nu procedează decît prin dezintegrare de atomi.* MARINESCU, P. A. 35. *Puteam spune dinainte cum ar proceda Radu Comşa în cutare ori cutare situaţie.* C. PETRESCU, Î. II 87. *Pentru ca să procedăm după regulă, să-ţi răspund la epistola ta.* GHICA, A. 65.

2. A începe să..., a trece la...; a purcede. *A proceda la anchetă.*

— Variantă: (învechit) **procéde** (HASDEU, I. V. 60, GHICA, A. 683) vb. III.

PROCEDÁRE s. f. Acţiunea de a proceda; acţionare într-un anumit fel. *Eu nu pot considera această procedare decît ca o şicană.* BART, S. M. 102.

— Variantă: (învechit) **procédere** (ODOBESCU, S. III 522, GHICA, A. 67) s. f.

PROCÉDE vb. III v. **proceda.**

PROCÉDERE s. f. v. **procedare.**

PROCEDÉU, *procedee,* s. n. Fel de a proceda, mod sistematic de efectuare a unei lucrări; modalitate, manieră. *Ne-am propus să găsim un procedeu nou pentru obţinerea fontei din minereurile aflate în ţară la noi.* BARANGA, I. 168. *Descoperise un procedeu mult mai simplu şi fără de greş, pentru a cunoaşte ce fel de surprize îi pregăteşte viitorul apropiat.* C. PETRESCU, A. 376. *Vom spune cîteva cuvinte despre un procedeu pe care-l întrebuinţează* [Coşbuc] *foarte des în zugrăvirea naturii.* GHEREA, ST. CR. III 299.

— Pl. şi: *procedeuri.*

PROCEDURÁL, -Ă, *procedurali, -e,* adj. (Jur.) Care se referă la procedura legală, care este în conformitate cu regulile acesteia.

PROCEDÚRĂ, *proceduri,* s. f. **1.** Formă legală de a proceda în cazuri determinate de lege; (în special) mod de a proceda în faţa instanţelor judiciare. *Judecătorii şi asesorii populari sînt aleşi în conformitate cu procedura stabilită prin lege.* CONST. R.P.R. 34. *Am început a merge regulat la tribunal, a mă îmbrăca în negru... şi a mă face că pricep încurcăturile procedurii.* ALECSANDRI, T. I 371. *Comisiunea Centrală a urmat o procedură cu totul alta de aceea păzită de comisiunile din 1850.* KOGĂLNICEANU, S. A. 122.

2. Ramură a dreptului care are ca obiect studiul procedurii (1). *Tratat de procedură civilă.*

PROCEDURÍST, *procedurişti,* s. m. Specialist în procedura judiciară. *Se da pe faţă, la trebuinţă... un procedurist nu mai puţin de temut ca învăţatul său părinte.* M. I. CARAGIALE, C. 137.

PROCÉNT, *procente,* s. n. **1.** A suta parte dintr-o cantitate; proporţie în raport cu o sută; sutime. *Compoziţia socială a partidului a fost îmbunătăţită, procentul de muncitori crescînd.* REZ. HOT. I 240. *Tablourile sinoptice... reprezintă, de o pildă, procentul ştiutorilor de carte din Romînia, alături de procentul Germaniei.* C. PETRESCU, A. 464.

2. Dobînda calculată la o sută de lei pe interval de un an; p. ext. orice dobîndă.

— Variantă: (învechit) **proţént,** *proţenturi* (CAMILAR, N. II 126), s. n.

PROCENTÁJ, *procentaje,* s. n. Proporţie calculată în raport cu o sută; procent. *Socoti procentajul depăşirii cu ochii plecaţi.* MIHALE, O. 35. *Folosindu-se de o cretă groasă, înşira pe tejghea coloane lungi şi încîlcite de cifre, adunări, înmulţiri, procentaje.* GALAN, B. I 20.

PROCENTUÁL, -Ă, *procentuali, -e,* adj. Calculat în procente. *Cote procentuale de beneficiu.*

— Pronunţat: *-tu-al.*

PROCÉS, *procese,* s. n. **1.** Mersul, desfăşurarea sau evoluţia unui fenomen, a unui eveniment etc.; transformare succesivă în starea unui lucru; prefacere. *Fără îndoială că şi în procesul de creaţie... sensibilitatea artistului este de o importanţă foarte mare.* V. ROM. decembrie 1950, 185. *Întrecerea — vorbi mai departe Andrei — înseamnă în primul rînd organizarea procesului de producţie.* MIHALE, O. 201. *Se pot urmări diferite procese tehnologice, cum adică dintr-o bucată de oţel a ieşit o cheie franceză.* I. BOTEZ, ŞC. 223. ✦ Şir de operaţii sau de fenomene prin care se efectuează o lucrare sau o transformare fizico-chimică.

2. Pricină supusă dezbaterilor unei instanţe judiciare. *De cinci sute de ani cele două sate se judecă şi procesul trece din generaţie în generaţie.* BOGZA, C. O. 298. *Radu Comşa... pledă cîteva procese fără însemnătate.* C. PETRESCU, Î. II 179. *Cu o zi înainte fusese la judecătorie un proces care stîrnise tot tîrgul.* I. BOTEZ, ŞC. 96. *Procesul n-a durat decît o jumătate de oră.* BUJOR, S. 146. ✧ *Proces de conştiinţă* v. CONŞTIINŢĂ. ✧ Expr. **A face** (sau **a intenta**) (cuiva) **proces** = a da (pe cineva) în judecată. **A face procesul** (cuiva sau a ceva) = a critica sever (pe cineva sau ceva). *Fratele îi făcea procesul unei pălării, care nici măcar nu era un model.* C. PETRESCU, C. V. 95. **A-i face cuiva proces de intenţii** = a învinui pe cineva pentru intenţii pe care nu poţi dovedi că le-a avut. **A-şi face proces de conştiinţă** = a-şi analiza (regretînd) anumite atitudini sau acţiuni; a se căi (de ceva).

3. Compus: **proces-verbal** = a) act cu caracter oficial în care se consemnează un fapt. *La întocmirea inventarului, notarul de stat încheie un proces-verbal, care va cuprinde toate operaţiunile efectuate.* B. O. 1953, 5. *Am întocmit şi un scurt proces-verbal al erorilor îndreptate.* BARANGA, I. 206. *Furierii, căpitanii, încheiau procese-verbale, dădeau şi luau în primire.* SADOVEANU, O. VI 271; b) act cu caracter oficial în care se redau pe scurt discuţiile şi hotărîrile unei adunări constituite. *În procesul-verbal al adunării generale se va arăta în mod obligatoriu numărul membrilor prezenţi la şedinţă.* STAT. GOSP. AGR. 22.

— Pl. şi: (învechit) *procesuri* (NEGRUZZI, S. I 44).

— Variante: (învechit) **proţés** (NEGRUZZI, S. I 303, KOGĂLNICEANU, S. 218, RUSSO, S. 160), (regional) **procést** (DUMITRIU, B. F. 19, MAT. FOLK. 250) s. n.

PROCÉSIE s. f. v. **procesiune.**

PROCESIÚNE, *procesiuni,* s. f. Şir lung de persoane (care merg undeva); cortegiu, convoi, alai. *Procesiunea s-a oprit în preajma aşezării prisăcarului.* SADOVEANU, A. L. 205. *Ochii îi rămîneau fixaţi la uşa cazinoului, larg deschisă, prin care sălile de joc şi de spectacol vărsau o necurmată procesiune.* C. PETRESCU, Î. I 11. *Eteriştii şi zavergiii, adunaţi în mănăstirea Galata... pornesc în procesiune cu steagul alb.* GHICA, S. 103. ✧ (Glumeţ) *Procesiunea* [de gîşte sălbatice], *navigînd lin, intră deodată, ca pe-o poartă de întuneric, în umbra arinilor bătrîni.* SADOVEANU, O. VIII 209. ✦ (În practicile religioase) Ceremonie în care credincioşii merg în convoi, purtînd diferite obiecte de cult şi cîntînd imnuri religioase sau rostind rugăciuni, pentru a obţine ajutorul divinităţii într-o anumită împrejurare. [La Ierusalim] *se plătea un drept deosebit pentru orice procesiune.* BOLINTINEANU, O. 297.

— Variantă: (învechit) **procésie** (ALECSANDRI, S. 280) s. f.

PROCÉST s. n. v. **proces.**

PROCETÍ vb. IV v. **prociti.**

PROCHÍMEN, *prochimene,* s. n. **1.** (Bis.) Verset (dintr-un psalm) cîntat înainte de a se citi un pasaj din Biblie sau înainte de o rugăciune sau o cîntare.

2. (Învechit; în expr.) **A veni la prochimen** = a reveni la subiect după o digresiune; a ajunge pe făgaşul cel bun. *Ia, mai stai olecuţă, vornice... Cum cam dai tu să se înţeleagă, parcă ar veni la prochimen.* ISPIRESCU, L. 257. *De unde dracu ai scos frazele aste de romanţ? — ... Mi-au rămas de cînd am cetit cartea cea frumoasă «Pustnicul». Dar să venim la prochimen.* NEGRUZZI, S. I 227. **A aduce** (pe cineva) **la prochímen** = a aduce pe cineva pe calea cea bună. *Dar cine să-i grăiască? — Cine?... Adela!... Dacă ai vrea tu să-l aduci la prochimen.* ALECSANDRI, T. 1238.

— Pronunţat: *pro-hi-.*

PROCITÁNIE, *procitanii,* s. f. (Învechit şi arhaizant) Examinare recapitulativă a elevilor; ascultare (în clasă). *Cercetarea progresului se făcea prin procitanii.* CĂLINESCU, I. C. 39. *Băieţii schimbau tabla în toate zilele, şi sîmbătă procitanie.* CREANGĂ, A. 4. ✦ Recitire, repetiţie.

PROCITÍ, *procitesc,* vb. IV. Tranz. (Învechit şi arhaizant) **1.** A citi ceva din nou, de mai multe ori; a reciti. (Atestat în forma *proceti*) *Rugăm pe fraţii noştri din oricare lature a proceti cu minte umilită «Istoria pentru începutul romînilor».* RUSSO, S. 60. *Acea carte, acea slovă... de mii de ori procetite.* CONACHI, P. 243. ✧ Absol. *Îmi citea şi-mi procitea Şi din gură îmi grăia.* PĂSCULESCU, L. P. 18.

2. (Cu privire la elevi) A asculta, a examina. *În fiece zi a săptămînii se schimba o tăbliţă pe băţ, iar sîmbătă un şcolar mai mare... îi procitea pe ceilalţi, adică îi punea să spună lecţia.* CĂLINESCU, I. C. 39. *Îndeamnă păcatul pe bădiţa Vasile... să puie pe unul Nic' a lui Costache să mă procitească.* CREANGĂ, A. 5. ✧ Refl. pas. *În toată sîmbăta să se procitească băieţii şi fetele, adecă să asculte dascălul pe fiecare de tot ce a învăţat peste săptămînă.* CREANGĂ, A. 3.

— Variantă: **procetí** vb. IV.

PROCLAMÁ, *proclám,* vb. I. Tranz. **1.** A anunţa ceva în mod solemn, a aduce la cunoştinţa publică un fapt de mare importanţă. *La 24 ianuarie 1859 a fost proclamată Unirea Principatelor.* ▭ *Ai de la Izlaz au proclamat revoluţia.* CAMIL PETRESCU, O. II 213. *Unii din membrii noului guvern proclamat... au intrat în tratăţiuni cu o comisiune.* GHICA, A. 26. ✦ A învesti în mod oficial cu calitatea de..., a declara. *Eminescu a fost proclamat membru de onoare post-mortem al Academiei.* SADOVEANU, E. 76. *Eu proclam pe Manoil şeful nostru.* BOLINTINEANU, O. 394. *Mitropolitul şi episcopii... salutînd pre doamna Ruxanda de regentă în vremea minorităţii fiului ei, proclamară pre Bogdan de domn.* NEGRUZZI, S. I 160.

◇ Refl. pas. *La 4 octombre 1705, Stanislav Lescinski şi soţia sa... se încoronară şi se proclamară rege şi regină Poloniei.* NEGRUZZI, S. I 178. ◇ Refl. (Ironic) *Pedantismul s-au încuibat între noi şi ne-am proclamat toţi scriitori mari.* RUSSO, S. 164.

2. A susţine, a afirma sus şi tare, deschis, cu convingere, în public. *Vînătorii proclamă că nimic pre pămînt nu se poate asemui cu plăcerile vînătoriei.* ODOBESCU, S. III 100.

— Prez. ind. şi: (învechit) *proclamez* (MACEDONSKI, O. I 251, ALECSANDRI, P. I 125).

PROCLAMÁRE s. f. **1.** Acţiunea de a proclama; (în special) anunţare solemnă a constituirii unei forme de stat; p. ext. declarare, afirmare (solemnă). *Proclamarea Republicii Populare a însemnat cucerirea întregii puteri politice de către clasa muncitoare aliată cu ţărănimea muncitoare.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2858. *Proclamarea egalităţii politice şi civile pentru toţi fiii Rominiei.* KOGĂLNICEANU, S. A. 192.

2. (Învechit) Proclamaţie (1). *Era olteanul în astă stare Cînd dete Tudor o proclamare Că duce moartea la osmanlîi.* BOLLIAC, O. 139.

PROCLAMÁŢIE, *proclamaţii,* s. f. **1.** Manifest prin care se aduce la cunoştinţa publică un fapt de mare importanţă; apel tipărit avînd un caracter agitatoric. *Lui* [Bălcescu] *i se datoreşte proclamaţia de la Izlaz.* SADOVEANU, E. 53. *Proclamaţia tipărită şi unele cuvîntări... se vor citi în cursul dimineţii de joi în diferite pieţe ale oraşului.* CAMIL PETRESCU, O. II 120.

2. (Învechit) Proclamare (1). *Proclamaţia ce a făcut din balcon îmi răsună încă în auz.* NEGRUZZI, S. III 377.

— Variantă: (învechit) **proclamaţiúne** (CHICA, S. 103) s. f.

PROCLAMAŢIÚNE s. f. v. **proclamaţie.**

PROCLÉT, -Ă, *procleţi, -te,* adj. **1.** (Obişnuit în imprecaţii; mai ales substantivat) Blestemat, afurisit, ticălos, mişel, infam. *A împrumutat procletul bani pentru nunta unei fiice şi nici nuntă n-a făcut.* SADOVEANU, N. P. 185. *Nu-l cunoscu că este zmeu, cînd îl văzu, atît de bine ştiu procletul a se schimba.* ISPIRESCU, L. 124. *Acum, în clipă, să se aleagă unul dintre voi, care să meargă şi să afurisească pe acest proclet şi vrăjmaş cumplit.* CREANGĂ, P. 57.

2. Grozav, straşnic, cumplit. *Parcă niciodată nu-l nemerise atîta de proclet pe boierul Miron, încît a fost bucuros cînd l-a dat afară.* REBREANU, R. I 98. *După atîta zoală-l cuprinse un somn aşa de proclet, de adormi ca mort.* RETEGANUL, P. III 28. ◇ (Adverbial) *Auzindu-l, Ion răcni şi mai proclet.* REBREANU, I. 91.

PROCLEŢÍ, *proclesc,* vb. IV. Tranz. (Rar) A afurisi, a blestema. *De multa beţie începe a sudui, a procleţi.* ŢICHINDEAL, F. 314. ✦ Refl. (Despre boală) A se înrăutăţi, a se agrava. (Atestat în forma *precleţi*) *Aşa şi buba lui... Nici să se coacă, nici să se precleţească.* I. CR. II 71.

— Variantă: **precleţí** vb. IV.

PROCLÍTIC, -Ă, *proclitici, -e,* adj. (Gram., despre cuvinte; în opoziţie cu enclitic) Care este legat de cuvîntul următor şi nu are accent propriu. *Pronumele mi-, ţi-, i-, l- etc. sînt proclitice.* ▭ *Dacă comparăm formele articulate cu articolul enclitic în romîneşte şi cele romanice apusene cu articolul proclitic constatăm o îmbogăţire numerică a fondului principal la acestea din urmă.* GRAUR, F. L. 181. *Articolul posesiv, articolul adjectival şi cel nedefinit sînt proclitice.* IORDAN, L. R. 338.

PROCÓNSUL, *proconsuli,* s. m. Magistrat roman care guverna o provincie, fiind învestit cu autoritatea unui consul; locţiitor al consulului. *Roma vechie întreagă Se-nşiră pe dinaintea mea: consuli, proconsuli, matroane, copile, liberţi.* MACEDONSKI, O. I 14.

PROCONSULÁR, -Ă, *proconsulari, -e,* adj. De proconsul, privitor la funcţia de proconsul. ◇ *Provincie proconsulară* = provincie guvernată de un proconsul.

PROCONSULÁT, *proconsulate,* s. n. Funcţia de proconsul; timpul în care îşi exercita un proconsul funcţiile sale.

PROCOPSÁLĂ s. f. v. **procopseală.**

PROCOPSEÁLĂ, *procopseli,* s. f. **1.** Cîştig, profit (mai ales fără muncă, fără eforturi), chilipir; bogăţie, situaţie bună. *Umblînd după procopseală prin lume, am fost oştean în leafă la domnia Moldovei.* SADOVEANU, N. P. 10. *Dar laţul diavolesc astfel se înnoda pe sufletul celui ce rîvnise procopseala necurată că acesta îşi sărea din minţi.* GALACTION, O. I 44. ◇ (Ironic) *Crezi că e o mare nenorocire că ai rămas şchiop. — Plăcut nu e. — Putea să-ţi lipsească procopseala asta.* STANCU, D. 321. ✦ Ispravă. *Îţi dau şi ţie voie, să vedem ce procopseală ai să-mi faci.* ISPIRESCU, L. 15.

2. Ştiinţă de carte, învăţătură. *Puse de gînd ca pe fiul său să-l dea să înveţe toate meseriile şi toată procopseala cărturarilor.* ISPIRESCU, L. 366. *Nu voia... să-l întreacă alţii nici în bogăţie, nici în procopseală.* id. ib. 105. ◇ Expr. **A lua** (sau **a da, a avea**) **pe cineva pe** (sau **spre**) **procopseală** = a lua (a da, a avea) pe cineva la învăţătură sau la deprinderea unui meşteşug. *Pentru asta vă plătesc eu simbrie? Pentru asta vă am eu la mine pe procopseală?* ISPIRESCU, L. 44. *Se găsea acuma luat pe procopseală de frate-său.* CARAGIALE, O. III 10.

— Variante: **procopsálă** (ALECSANDRI, T. 1234, DRĂGHICI, R. 4), **pricopseálă** s. f.

PROCOPSÍ, *procopsesc,* vb. IV. Refl. **1.** A se alege cu un profit, a ajunge la o situaţie bună; a se îmbogăţi, a realiza un cîştig (pe nemuncite). *Îi zise să se ducă la curtea împăratului... că acolo are să se procopsească.* ISPIRESCU, L. 231. *M-am săturat să mă chinuiesc atîtea ceasuri pe zi şi să nu mă procopsesc toată viaţa.* CARAGIALE, O. II 27. *Peţitori, neguţitori... Ea să se căsătorească, Să se procopsească.* PĂSCULESCU, L. P. 167. ◇ Fig. *S-a procopsit ca dracu-n spini* (= a păţit-o rău). ✦ Tranz. fact. A face pe cineva să ajungă la o situaţie bună, a face pe cineva fericit, bogat. *Am venit să te procopsesc Să-ţi dau galbeni cît oi vrea.* PĂSCULESCU, L. P. 298. ◇ (Glumeţ) *Pe chir Behehe, împăratul... îl lăsă pe seama lupului, ca dînsul să-l procopsească cum va şti.* ODOBESCU, S. III 242. *L-a lăudat, de l-a procopsit.* PANN, P. V. I 166.

2. (Rar) A învăţa, a se instrui. (Atestat în forma *pricopsi*) *Venise la Folticeni să se pricopsească de învăţătură.* CREANGĂ, A. 83.

— Variantă: **pricopsí** vb. IV.

PROCOPSÍT, -Ă, *procopsiţi, -te,* adj. **1.** Îmbogăţit (mai ales fără muncă); ajuns. *Acest bun prieten... nerăbdător să mă vază şi pe mine procopsit.* GALACTION, O. I 30. *A primit întîia arvună din mîinile grase şi roşii ale lui Struţescu, pielar angrosist din Severin, procopsit în afaceri.* BASSARABESCU, S. N. 130.

2. Instruit, priceput, învăţat. *Voia ţiganul să se arate că adică e procopsit, ştie cîntece străine.* GANE, N. III 173. *În vreme de o lună soborul s-a adunat... toţi oameni cuviosi foarte procopsiţi.* NEGRUZZI, S. I 226. ◇ (Ironic) *Ce? tu socoţi că eşti mai procopsită decît noi?* SBIERA, P. 45. (Substantivat) *Aş fi voit s-o citesc, se oţărî Stanca supărată de glumă. Să cunosc şi eu ce ascunzişuri are procopsita.* SADOVEANU, M. C. 163.

— Variantă: **pricopsít, -ă** adj.

PROCÓV, *procoave,* s. n. (Învechit şi regional) Văl, pînză cu care se acoperă diverse lucruri; pătură, postav ordinar. *M-a trimis doamna de sus la a de jos, să-i dai un procov neurzit, neţăsut, necroit* (Gheaţa). PĂSCULESCU, L. P. 84.

PRÓCOVĂȚ s. n. v. **procoviță.**

PRÓCOVIȚĂ, *procoviță,* s. f. (Regional) Procov. *Hai mîndr-acasă, Că n-ai nici mălai pe masă, doar procoviță pe pat.* HODOȘ, P. P. 191.

— Accentuat și: *procóviță.* — Variante: **prócovăț,** *procovățe* (la TDRG.), s. n., **pócroviță, proșcóviță** (ib.) s. f.

PROCREÁ, *procreez,* vb. I. Intranz. (Despre oameni și unele animale) A face copii (sau pui); a se reproduce. *Gh. Eminovici vedea în femeie un tovarăș inferior și util, ursit să procreeze și să îngrijească de gospodărie.* CĂLINESCU, E. 22.

PROCREÁRE, *procreări,* s. f. Acțiunea de a procrea; reproducere. *Funcția procreării la viețuitoare.*

PROCREATÓR, -OÁRE, *procreatori, -oare,* adj. (Rar) Care procreează. *Poetul exaltă femeia ca ființă procreatoare, care asigură continuitatea umanității.* CONTEMPORANUL, S. II, 1950, nr. 178, 4/2.

PROCREÁȚIE, *procreații,* s. f. Procreare.

PROCURÁ, *procúr,* vb. I. Tranz. **1.** (Construit de obicei cu pronumele în dativ) A face rost de un lucru, a achiziționa. *Își procurase literatură de specialitate și mi-a făcut o serie de observații extrem de juste.* BARANGA, I. 160. *Își procură un vraf de cărți și se puse să caute în ele explicații și dovezi.* REBREANU, P. S. 113. *Este deci mai în măsură decît oricine să-mi procure amănuntele trebuincioase.* KOGĂLNICEANU, S. A. 36.

2. A cauza, a produce, a stîrni. *Bucuria aceasta îmi procură și necazul pe care aș vrea să-l înlătur.* SADOVEANU, A. L. 24. *Se felicita că acea eroare îi procurase cunoștința unui compatriot.* GHICA, A. 644.

PROCURÁRE, *procurări,* s. f. Acțiunea de a procura (1); achiziționare. *Procurarea de alimente.*

PROCURATÓR, *procuratori,* s. m. **1.** Magistrat roman, administrator al unei provincii imperiale, însărcinat cu strîngerea dărilor și repartizarea cheltuielilor. ✦ Înalt demnitar în unele țări medievale. *Tatăl meu ura pe procuratorul Badoer și l-a otrăvit la un ospăț.* NEGRUZZI, S. III 466.

2. (Rar) Cel care procură cuiva ceva. *Oamenii erau pentru tine simpli procuratori de plăceri.* VLAHUȚĂ, O. A. 503.

3. Mandatar.

PROCURATÚRĂ, *procuraturi,* s. f. (Jur.) Organ al puterii de stat în sarcina căruia intră supravegherea aplicării și executării legilor, trimiterea infractorilor în fața justiției, susținerea acuzării înaintea instanțelor judecătorești, precum și reprezentarea intereselor statului în instanță. *O atenție deosebită sînt chemate să acorde organizațiile de partid din instituțiile judecătorești și ale procuraturii, educării comuniste a oamenilor muncii din aceste instituții.* LUPTA DE CLASĂ, 1953, nr. 11, 27.

PROCÚRĂ, *procuri,* s. f. (Jur.) Împuternicire prin care cineva poate acționa în numele altcuiva; actul prin care se dă această împuternicire. V. mandat. *Eu am procură să dreg și să fac cum e mai bine pentru interesele lui.* C. PETRESCU, R. DR. 89. ◇ *Procură generală* = împuternicire completă, fără restricții. *Dă numaidecît o procură generală lui Costică, cu drept de a pune la orice nevoie advocat în locul lui.* CARAGIALE, O. VII 28.

PROCURÍST, *procuriști,* s. m. Mandatar avînd împuterniciri pentru îndeplinirea actelor juridice în numele cuiva. *A cumpărat moșia de la moștenitorii bătrînului. Nici nu-i văzuse. A făcut actul de vînzare-cumpărare cu un procurist al lor.* SADOVEANU, M. C. 21. *Administratorul meu Ilie Sacară, avocatul și procuristul meu Emil Sava.* C. PETRESCU, A. 334.

PROCURÓR, *procurori,* s. m. (Jur.) Membru al procuraturii care supraveghează justa aplicare a legilor sau care este acuzator din partea statului într-un proces. ◇ *Procuror general* = membru al procuraturii care exercită supravegherea respectării legilor de către toate organele centrale și locale ale statului și care numește pe procurori. *Procurorul general este desemnat de Marea Adunare Națională.* ✦ (În orînduirea capitalistă) Magistrat atașat pe lîngă o instanță judecătorească și avînd rolul de acuzator public. *Peste o jumătate de oră venea lîngă căpătîiul divanului, liniștită și gravă ca un procuror preocupat.* CAMIL PETRESCU, U. N. 46. *Hîrtiile plastografe sînt acum în mîinile procurorului crăiesc.* NEGRUZZI, S. III 175. ◇ *Procuror general* = șeful parchetului de pe lîngă o curte de apel sau de pe lîngă curtea de casație. *Mi-a comunicat la telefon că e vorba să-mi dea delegație de procuror general.* C. PETRESCU, C. V. 92. *Prim-procuror* = șeful parchetului de pe lîngă un tribunal.

PRODECÁN, *prodecani,* s. m. **1.** Membru al corpului profesoral universitar, care are funcția de locțiitor de decan.

2. (În vechea organizare a justiției) Persoană aleasă dintre avocați, care avea funcția de locțiitor al decanului baroului.

PRODÍG, -Ă adj. (Franțuzism) Risipitor, cheltuitor fără socoteală. (Adverbial; fig.) *Risipise prodig toate favorurile asupra unui singur individ.* C. PETRESCU, O. P. I 15. ✦ (Impropriu; despre un dar, un bacșiș) Neobișnuit de mare, care întrece măsura. *Plăti chelnerului și zvîrli un bacșiș prodig.* C. PETRESCU, O. P. I 34.

PRODIGÁ, *prodig,* vb. I. Tranz. (Franțuzism) A întrebuința ceva în măsură neobișnuit de mare; a risipi. [Revista] «*Literatorul*» *a prodigat elogiuri acestui poet.* MACEDONSKI, O. IV 45. *Comisiunea lexicografică este invitată a... nu prodiga frazele date drept exemple.* ODOBESCU, S. II 342.

PRODIGALITÁTE, *prodigalități,* s. f. (Franțuzism) Faptul de a fi prodig; risipă. *Cultivatorul poate să iasă la cîmp și să arunce cu dărnicie semințele sale. Prodigalitatea asigură profitul.* I. IONESCU, D. 240.

PRODIGIÓS, -OÁSĂ, *prodigioși, -oase,* adj. Uimitor, extraordinar, imens, enorm, nemăsurat. *Fata avea un prodigios succes.* CARAGIALE, O. VII 53. ◇ (Adverbial) *Crinii s-au înmulțit prodigios pe masa mea.* GALACTION, O. I 340.

— Pronunțat: *-gi-os.*

PRODUCĂTÓR[1], *producători,* s. m. Persoană care, prin munca sa, produce bunuri materiale (industriale sau agricole). *Marxismul ne învață că producătorii de bunuri materiale, masele, poporul, constituie factorul esențial în istorie.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2690.

PRODUCĂTÓR[2]**, -OÁRE,** *producători, -oare,* adj. Care produce, care dă naștere la ceva, care pricinuiește apariția unui lucru. *Industrie producătoare de bunuri de larg consum.* ▭ *Poporul muncitor și producător era lăsat în părăsire totală.* SADOVEANU, E. 21. *Căderea unei organizații rele și înlocuirea ei prin o alta mai bună au fost cauze producătoare și de optimism și de pesimism.* GHEREA, ST. CR. II 292.

PRODÚCE, *produc,* vb. III. **1.** Tranz. A realiza prin muncă bunuri materiale, a crea produse (printr-o activitate oarecare). [Societatea] *să dea fiecăruia mijlocul de a produce pentru consumația sa.* KOGĂLNICEANU, S. A. 79. ◇ Refl. pas. *Pe baza industrializării socialiste se pot produce mărfurile industriale necesare țărănimii muncitoare, sporind astfel schimbul de produse între sat și oraș.* LUPTA DE CLASĂ, 1950, nr. 7-8, 86.

2. Tranz. A aduce un venit, un profit etc.; a rodi. *Au fost ani grei, cînd moșiile n-au produs nimic.* REBREANU, R. I 261. *Talentul lui de poet nu-i producea nimica.* CARAGIALE, O. III 238. ✧ Intranz. *A trebuit să caut o meserie care să producă imediat.* BARANGA, I. 153.

3. Tranz. A provoca, a cauza; a da naștere, a face să apară ceva. *A produce impresie.* ▭ *Mișcarea vaporului îmi produse deocamdată un efect desplăcut.* ALECSANDRI, O. P. 312. ✦ Refl. A se înfăptui, a avea loc, a se realiza. *Un fenomen foarte curios se produce în întunecimea nopții.* ALECSANDRI, O. P. 312.

4. Refl. A se prezenta în fața unui public de spectatori cu un program artistic. *Elevii s-au produs la serbare.*

PRODÚCERE, *produceri,* s. f. **1.** Acțiunea de a (se) produce; realizare, fabricare. *Rezolvarea problemelor din domeniul producerii și folosirii energiei.* ✦ (Învechit) Producție. *Ghica mi-a trimis urmarea scrierei sale asupra producerei și a consumării.* ALECSANDRI, S. 128.

2. (Învechit) Operă artistică, producție literară. *Natural, acolo unde acest fel de produceri (adică literare) e neînsemnat, critica nu poate străluci.* La GHEREA, ST. CR. III 147. *Aveți mulțumirea de a prezenta publicului un buchet de produceri intelectuale care promit un frumos viitor literaturii noastre.* ALECSANDRI, S. 30.

PRODÚCT, *producte,* s. n. (Învechit) **1.** Produs (1), marfă. *Am să vînd productele din magazie și-ți voi trimite banii de care ai necesitate.* SADOVEANU, B. 45. *Vinurile de Odobești și Cotnar și cîte și mai cîte alte producte ale țării.* GANE, N. III 132.

2. Produs (2). *Poezia este un product social, este una din funcțiile unei societăți concret istorice, care exprimă într-o formă specifică trăsăturile specifice ale vremii ei.* SAHIA, U.R.S.S. 171. *Noi ne întindem mîna cu productele ostenelilor noastre literarii.* RUSSO, S. 333. *Mi s-a întîmplat, domnul meu, a vedea mai multe producte și traducții literare.* BOLLIAC, O. 47.

PRODUCTÍV, -Ă, *productivi, -e,* adj. **1.** Care produce (mult), cu producție (mare), cu randament. *Muncă productivă.* ✧ *Pămînt productiv* = pămînt fertil, rodnic. *Rasă (de animale) productivă* = rasă fecundă. ✦ (Despre întreprinderi, meserii etc.) Rentabil, bănos. *Teatrul de aici, foarte ahotnic de reprezentații productive, ar fi prea doritor să realizeze opera noastră.* CARAGIALE, O. VII 290.

2. (Despre sufixe, prefixe etc.) Care formează cu ușurință numeroase derivate. *În limba română sufixul «-ică» este un sufix productiv.* ✦ (Despre conjugări) Care se îmbogățește mereu.

PRODUCTIVITÁTE s. f. Însușirea de a fi productiv; capacitate de a produce mult, randament. *O deosebită însemnătate au de asemenea și măsurile privind lărgirea suprafețelor însămînțate și sporirea productivității la hectar a plantelor furajere.* SCÎNTEIA, 1954, nr. 2860. ✧ *Productivitatea muncii* = producția (2) pe unitatea de timp; cantitatea de produse realizate de un muncitor sau de un grup de muncitori într-o unitate de timp determinată (oră, zi, lună etc.). *Productivitatea muncii se determină prin raportul dintre volumul producției realizate de un muncitor sau un grup de muncitori și cheltuiala de timp de muncă întrebuințată în medie pentru a realiza acea producție.* LUPTA DE CLASĂ, 1952, nr. 4, 63.

PRODUCTOMÉTRU, *productometre,* s. n. Înregistrator automat de producție.

PRODÚCȚIE, *producții,* s. f. **1.** Activitate socială în care oamenii produc bunuri materiale necesare pentru existența societății. *Stimularea producției.* ✧ Expr. **A fi în producție** = a lucra într-un anumit domeniu de activitate; a fi în cîmpul muncii. ✧ *Mod de producție* v. mod. *Unelte de producție* = unelte folosite în procesul muncii pentru a produce bunuri materiale. *Mijloace de producție* v. mijloc (II 3). *Forțe de producție* v. forță. *Relații de producție* v. relație. *Mica producție (de mărfuri)* = formațiune social-economică cuprinzînd producția gospodăriilor țărănești mici și mijlocii și de micii meseriași cu atelier propriu, care, pe lîngă produsele necesare existenței, produc și pentru schimb. *Producția de mărfuri simplă* = producția caracteristică orînduirilor sociale precapitaliste, care nu urmărește decît producerea de bunuri necesare satisfacerii materiale a nevoilor producătorului, supunînd schimbului numai surplusul de produse.

2. Totalitatea produselor obținute în procesul muncii, într-o perioadă de timp determinată, într-un anumit sector al activității sociale. *Creșterea producției la hectar.*

3. Lucrare, operă literară, științifică sau artistică. *Redactorul a cărui producție atîrna mai greu, era socotit ca fiind mai harnic.* PAS, Z. I 286. *O foaie românească... s-ar îndeletnici cu producțiile românești, fie din orice parte a Daciei, numai să fie bune.* KOGĂLNICEANU, S. A. 39.

4. Manifestare artistică organizată la sfîrșitul unui an școlar, cuprinzînd un program de recitări, cîntece etc.

— Variantă: (învechit) **producțiúne** (ODOBESCU, S. III 75) s. f.

PRODUCȚIÚNE s. f. v. **producție.**

PRODÚF, *produfuri,* s. n. (Mold., Bucov.) Spărtură, gaură făcută în gheața unui rîu, a unui lac sau a unui iaz; copcă. *Cum s-așază gheață tare pe iaz, și încep a tăia oamenii produfuri, ca să nu se înnăduște peștele dedesubt.* SADOVEANU, Î. A. 74. ✦ (Mai ales în forma *preduf*) Gaură mică, făcută lîngă vrana unui butoi, pentru aerisire sau pentru evacuarea gazelor în timpul fermentației vinului.

— Variante: **produh** (SBIERA, P. 312), **produf** s. n.

PRODÚH s. n. v. **produf.**

PRODÚS, *produse,* s. n. **1.** (Mai ales la pl.; la sg. cu sens colectiv) Bun material care rezultă dintr-un proces de muncă; totalitatea obiectelor sau bunurilor produse. *Produse agricole.* ▭ *Unul din rezultatele de seamă obținute de regimul de democrație populară este creșterea puternică a consumului propriu de produse alimentare în gospodăriile țărănești.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2859. ✧ *Produs brut* = semifabricat. *Produs finit* = bun material apt pentru folosire sau consumație. *Produs de schimb* = marfă. ✦ (Urmat de determinări care indică proveniența sau compoziția) Corp sau substanță obținută pe cale naturală sau în laborator; preparat. *Bazaltul este un produs vulcanic. Produs farmaceutic. Produse chimice.*

2. Rezultat al unui proces social, al unui complex de fenomene sau de acțiuni; urmare, efect, rod, fruct.

3. (Mat.) Rezultatul înmulțirii a doi factori (numere, mărimi scalare, vectoriale, motoare etc.).

PROEMINÉNT, -Ă, *proeminenți, -te,* adj. Care iese mult în relief, care este (cu mult) mai ridicat decît suprafața înconjurătoare. *Un cal sur, uriaș, cu coastele proeminente... căra această căruță.* SAHIA, N. 65. *Acea imagine încă vie a războaielor dacice, scoase la bun capăt de gloriosul Traian, o vom vedea poate într-o zi... turnată în bronz cu tot proeminentul relief al însuflețitelor sale sculpturi.* ODOBESCU, S. III 68. ✦ (Despre persoane) Care iese din comun (prin calitățile sale intelectuale); remarcabil, excepțional. *Cu ocazia împlinirii a 17 ani de activitate teatrală, Uniunea Sovietică a invitat la Moscova personalitățile teatrale cele mai proeminente din toată lumea.* SAHIA, U.R.S.S. 149.

PROEMINÉNȚĂ, *proeminențe,* s. f. **1.** Faptul de a fi proeminent.

2. (Concretizat) Parte proeminentă, ridicătură, ieșitură. *Politicieni de modă veche — ochi holbați, bărbii*

revărsate spre proeminența burților, vorbe goale, fraze umflate. SADOVEANU, E. 147. *Își mîngîia acum bărbia cu două ușoare proeminențe gemene.* CAMIL PETRESCU, O. I 304.

PROFÁN, -Ă, *profani, -e,* adj. **1.** Care este ignorant într-un domeniu oarecare; neștiutor, nepriceput; (familiar) ageamiu. (Substantivat) *E mirată, așa cum se miră profanii că filozofia se ocupă de lucruri care lor le par excesiv de simple.* CAMIL PETRESCU, U. N. 479. *Profane, turbarea-ți e semeață. Respectă măcar moartea în omul făr'de viață.* ALECSANDRI, T. II 146.

2. Care nu ține de religie, care nu reprezintă sau nu exprimă un punct de vedere religios; laic. *Părinții mei... m-au dat întîi la școalele profane.* GALACTION, O. I 56. *În disprețul legii, credința lui profană Din paraclis făcut-a capelă luterană.* ALECSANDRI, T. II 164. *Scriitorii noi, bisericești și profani, au introdus shimatismul* (= schematismul) *limbei grecești împreună cu o mulțime de ziceri, lepădînd pre cele românești.* NEGRUZZI, S. I 258.

PROFANÁ, *profanez,* vb. I. Tranz. A trata necuviincios ceva (considerat ca) sfînt, demn de un profund respect; a pîngări; p. ext. a necinsti, a terfeli. *Orice premiu de răsplată e căzut, e profanat, Cînd s-a dat acelor oameni care nu l-ar merita.* BOLLIAC, O. 172. ◇ Fig. *Acest rîu frumos nu-i profanat nici de fabrici, nici de guri de canaluri.* SADOVEANU, E. 137.

PROFANÁRE, *profanări,* s. f. Acțiunea de a profana; pîngărire; necinstire. *Mi s-a părut întotdeauna că este-o crudă profanare Să uiți că mumă ți-e femeia, și că în pîntec te-a purtat.* MACEDONSKI, O. I 81.

PROFANATÓR, -OÁRE, *profanatori, -oare,* s. m. și f. (Rar) Cel care profanează ceva; pîngăritor. *Profanatori nemernici: spurcați cu-a voastră mînă A divului Horațiu poetică fîntînă.* ALECSANDRI, T. II 227.

PROFANAȚIÚNE, *profanațiuni,* s. f. (Învechit) Profanare.

PROFASCÍST, -Ă, *profasciști, -ste,* adj. Care e favorabil fascismului, care susține pe fasciști, care e de partea fasciștilor.

PROFERÁ, *proferez,* vb. I. Tranz. A rosti, a pronunța (mai ales injurii, amenințări etc.). *Îi oprise vitele, proferînd înjurături răcoritoare și patriarhale.* CĂLINESCU, E. 22. *Mulțimea asta care cu un minut înainte proferase strigătul de «moarte!» făcu gestul de iertare.* ANGHEL-IOSIF, C. L. 40. *Nu mă voi plînge, nu voi profera blesteme în contra soartei și a oamenilor!* CARAGIALE, O. VII 105.

PROFERÁRE, *proferări,* s. f. (Rar) Acțiunea de a profera; pronunțare, rostire. *Proferare de amenințări.*

PROFESÁ, *profesez,* vb. I. Tranz. A exercita o profesiune, a practica o meserie, p. ext. o credință, o religie. *A profesa medicina.* ▭ *Dreptul de a profesa nesupărați religia lor, de a-și alege voievozi și de a se cîrmui independent după legile lor.* BĂLCESCU, O. II 13. ◇ Intranz. *Oricine muncește de doisprezece ani în aceeași ramură are dreptul să profeseze.* MACEDONSKI, O. IV 53. ✦ A manifesta o atitudine, o părere; a susține o convingere în public. *Noi trebuie să profesăm respectul naționalităților și egalitatea lor.* BĂLCESCU, la GHICA, A. 564.

PROFESÁRE s. f. (Rar) Acțiunea de a profesa; exercitare a unei profesiuni.

PROFÉSIE s. f. v. **profesiune.**

PROFESIONÁL, -Ă, *profesionali, -e,* adj. Care se referă la o profesiune; care este legat de o profesiune. *Interes profesional.* ▭ *Trei fetișcane... puțin cam sperioase, cu o prea recentă experiență profesională.* C. PETRESCU, A. 367. ◇ *Secret profesional* = informație pe care o deține cineva grație profesiunii sale și pe care nu are dreptul să o divulge. *Învățămînt profesional* = învățămînt pentru pregătirea cadrelor medii tehnice și pentru specializarea muncitorilor calificați. *Deformare profesională* v. deformare. *Școală profesională* v. școală. ✦ (Adverbial) Cu obișnuința unui profesionist. *Jean zîmbi onctuos, scuturînd profesional colțul mesei cu șervetul.* C. PETRESCU, Î. I 5.

PROFESIONÍSM s. n. (Rar) Practicarea unei îndeletniciri (mai ales sport, artă etc.) ca profesionist; ramură a artei, sportului etc. practicată ca o profesiune.

PROFESIONÍST, -Ă, *profesioniști, -ste,* s. m. și f. Persoană care exercită o profesiune; (în opoziție cu amator și diletant) care exercită permanent un meșteșug, o artă, un sport pe baza unei pregătiri profesionale. ◇ *Liber-profesionist* v. liber. ◇ (Adjectival) *Sîntem de asemenea de acord că n-avem încă critici profesioniști, meseriași în sensul superior al cuvîntului, cari să-și facă din critică scopul și ocupația vieții lor întregi.* GHEREA, ST. CR. III 146.

PROFESIÚNE, *profesiuni,* s. f. **1.** (Și în forma *profesie*) Ocupație cu caracter permanent, pe care o exercită cineva în baza unei calificări; meserie, îndeletnicire din care trăiește cineva. *Profesia de cercetător e în primul rînd una de răbdare... dr calm.* BARANGA, I. 153. *Femeile sînt libere să-și aleagă azi orice profesie.* GAHIA, U.R.S.S. 110. *În profesia mea de hirurg, am făcut și am văzut grele și dureroase operații.* NEGRUZZI, S. I 295. ◇ *Profesiune liberă* v. liber. ◇ Expr. **De profesiune...** = în ceea ce privește profesiunea. *Era de profesiune medic.*

2. (Învechit; în expr.) *Profesiune de credință* = declarație publică pe care o face cineva cu privire la principiile sau convingerile sale (morale, politice etc.). *Vom espune profesiunea noastră de credință și sînt convins că vom cîștiga multe voturi.* ALECSANDRI, T. 1653.

— Variantă: **profésie** s. f.

PROFÉSOR, -OÁRĂ, *profesori, -oare,* s. m. și f. Persoană care, absolvind o facultate sau un institut de învățămînt superior, a căpătat o pregătire specială într-un anumit domeniu de activitate științifică și predă o materie de învățămînt. *Mai așteaptă și cîțiva profesori de liceu cu pălării tari și bastoane.* SAHIA, N. 48. *Era profesoară de științe naturale.* I. BOTEZ, ȘC. 113. *Dan era profesor de filozofie și de limba română.* VLAHUȚĂ, O. A. III 10. ✦ (Impropriu, popular) Învățător. *Iau nepotul cu mine și am să-l duc la Broșteni cu Dumitru al meu, la profesorul Nicolai Nanu de la școala lui Baloș și-ți vedea voi ce-a scoate el din băiet.* CREANGĂ, A. 18.

— Accentuat și: *profesór.*

PROFESORÁL, -Ă, *profesorali, -e,* adj. De profesor, privitor la funcția profesorului, propriu profesorilor. V. didactic. ✦ Care este alcătuit din profesori. *Consiliu profesoral.* ✦ (Depreciativ) Pretențios, cu aere de savant. *Ton profesoral.*

PROFESORÁȘ, *profesorași,* s. m. Diminutiv cu sens depreciativ al lui profesor.

PROFESORÁT s. n. Carieră de profesor, funcție de profesor. *Mai tîrziu, părăsi profesoratul și intră în magistratură.* BOLINTINEANU, O. 416.

PROFESORÍME s. f. sg. (Cu sens colectiv) Totalitatea profesorilor; număr mare, mulțime de profesori, corpul profesoral.

PROFÉT, *profeți,* s. m. (În diferite credințe religioase) Personaj considerat ca interpret al voinței lui dumnezeu, capabil să prevadă și să prezică viitorul; proroc. *Se nălță de jos profetul într-ai săi neîntrecut, Și urcîndu-se în munte sub a serii străjnicie Cu nori groși*

de ceață albă se-mbrăcă pe vecinicie. MACEDONSKI, O. I 100. *Se lumina la față ca un profet, fraza se deschidea, se lărgea, într-o bogăție de cuvinte sonore.* VLAHUȚĂ, O. A. III 11. ✦ Cel care anunță, vestește viitorul prin cunoașterea sau intuiția evenimentelor trecute și prezente. *Mureșan scutură lanțul cu-a lui voce ruginită... Preot deșteptării noastre, semnelor vremii profet.* EMINESCU, O. I 32. ✧ Expr. **Nimeni nu o profet în țara lui** = faptele cuiva găsesc adesea mai puțin răsunet în mijlocul concetățenilor decît între străini. *S-a întîmplat măcar o dată să fie cineva profet în țara lui?* C. PETRESCU, C. V. 245. *Apoi zice și proverbul: nimeni nu este profet în țara lui.* BOLINTINEANU, O. 278. ✦ (De obicei articulat) Titlu dat de musulmani lui Mahomed. *Atunci el pricepe visul că-i trimis de la profet, Că ț.e-o clipă se-nălțase chiar în rai la Mohamet.* EMINESCU, O. I 144.

PROFÉTIC, -Ă, *profetici, -e,* adj. De profet; care anunță, care prevestește ceva. *Poate întîmplarea din noaptea aceea fusese un avertisment profetic.* C. PETRESCU, C. V. 330. *Mihăiță avea fruntea încrețită, aerul misterios și profetic.* GANE, N. III 79. *Și cuvîntul lor profetic, inspirata lor privire Valurile de-ntuneric despicîndu-le în două, Splendidă-naintea noastră să ne-arate-o lume nouă!* VLAHUȚĂ, O. A. I 69.

PROFETIZÁ, *profetizez,* vb. I. Tranz. A profeți.

PROFEȚÍ, *profețesc,* vb. IV. Tranz. A proroci (ceva); a prezice, a prevesti. *Precum ai profețit: «Greșesc alții, plătim noi».* V. ROM. aprilie 1954, 49.

PROFEȚÍE, *profeții,* s. f. Prorocire, prezicere. *Cu cel din urmă glonț ce mai avea, tîlharul împlini profeția sihastrului.* GALACTION, O. I 259. *Ce zici de visul meu?... Nu este el oare o profeție?* NEGRUZZI, S. I 295. ✧ (Poetic) *Iată însă și rogozul că-mprumută-o voce clară și-nstrunează profeția unei magici bunătăți.* MACEDONSKI, O. I 155.

PROFÍL, *profiluri,* s. n. **1.** Contur, aspect al feței cuiva privite dintr-o parte. *Întoarse iar capul. Îi priveam profilul gingaș.* SADOVEANU, O. VIII 11. *Cu coada ochiului vedeam profilul Clarei atît de frumos.* GALACTION, O. I 102. *O fată trece c-un profil Rotund și dulce de copil.* EMINESCU, O. IV 195. ✧ Loc. adv. **Din** (sau **în**) **profil** = dintr-o parte. *Îl cerceta acum din profil, printre pleoapele micșorate.* C. PETRESCU, O. P. I 124. ✦ Portret, figură. *Profilul omului nou.*

2. Înfățișare, aspect, formă, linie care conturează un relief. *Peisajul fantastic al Roșiei Montane își proiectează pe cer profilul vulcanic.* BOGZA, Ț. 85. *Se pierdea în albastrul cerului, ca o sîrmă încrețită, profilul unor munți... înalți.* GALACTION, O. I 208. *Va depune țigara pe marginea scrumierii și va ridica ochii la profilul Călimanului.* C. PETRESCU, O. P. I 109.

3. Fel, mod de organizare a unei instituții, întreprinderi etc. *Profilul Institutului de lingvistică al Academiei R.P.R.*

4. Conturul unei secțiuni plane (transversală, longitudinală etc.), al unui obiect, al unui edificiu, al unui corp geometric. ✦ Conturul aparent al unui obiect, rezultat dintr-o proiecție ortogonală pe un plan.

5. Desen care reprezintă o secțiune verticală într-o construcție sau în sol, pentru a indica distribuția sau structura acestora. ✦ Dispozitiv sau ansamblu de piese folosit pentru a indica, într-un plan vertical, limitele pînă la care trebuie să se întindă o lucrare. *Profil de galerie de mină.*

6. Piesă decorativă, în relief, folosită la ornamentarea unei clădiri, la consolidări aparente, la îmbunătățirea acusticii unei săli etc.

PROFILÁ, *profilez,* vb. I. **1.** Refl. A prezenta un profil, a se reliefa, a ieși în evidență. *La cîțiva metri numai, se profilează figura soldatului bolșevic, tînăr și el, poate numai de 21 ani.* SAHIA, U.R.S.S. 8. *Se profilau noi schele pe-orizont.* D. BOTEZ, F. S. 27. *În depărtare, pe linia netedă a orizontului, se profilează, ca moșoroaie de cîrtițe uriașe, movilele.* ODOBESCU, S. III 15.

2. Tranz. (Cu privire la instituții) A stabili modul de organizare și funcționare a unei instituții, întreprinderi etc.

3. Tranz. (Tehn.) A lamina un drug de metal dîndu-i un profil (pătrat, rotund, semirotund) uniform în toată lungimea lui. ✦ A fasona, a prelucra un obiect sau un material pentru a-i da un anumit contur aparent.

PROFILÁCTIC, -Ă, *profilactici, -e,* adj. (Med.) Care ferește, care apără organismul de o anumită boală; preventiv. *Erau în contact... cu tot ce era molipsit, fără a se lua nici o măsură profilactică.* GHICA, la CADE. ✧ Fig. *Femeile erau încunjurate de toate precauțiunile profilactice: ferestrele aveau zăbrele ca puștăriile.* GHICA, S. 42.

PROFILÁRE, *profilări,* s. f. **1.** Acțiunea de a (se) profila; conturare, reliefare.

2. Organizare (a unei instituții) după un anumit profil. *Profilarea institutelor de cercetări științifice.*

3. Laminare, fasonare.

PROFILAXÍE s. f. Totalitatea măsurilor medico-sanitare care se iau pentru prevenirea bolilor molipsitoare. *Profilaxia tuberculozei.* ✧ Fig. *Nevoia de puritate... de profilaxie morală devine brusc o sete organică.* RALEA, O. 54. ✦ Ramură a medicinii care se ocupă cu studierea și aplicarea măsurilor profilactice.

PROFILOGRÁF, *profilografe,* s. n. Profilometru care înregistrează neregularitățile suprafeței unui obiect sau ale unui teren.

PROFILOMÉTRU, *profilometre,* s. n. Aparat pentru măsurarea neregularităților suprafeței unui obiect.

PROFÍR, -Ă, *profiri, -e,* adj. (Învechit și arhaizant; de obicei despre vinuri) Trandafiriu, roșu-deschis. *Din cînd în cînd, bătrînul îi umplea paharul cu vinul profir.* SADOVEANU, O. IV 14. *Mihnea mergea și gusta, din bute în bute, vinurile... pelinurile stîfoase și profire.* ODOBESCU, S. A. 99.

— Accentuat și: *prófir.*

PROFIRÍU, -ÍE, *profirii,* adj. (Învechit) Profir. *Culoare profirie.* ✦ (Substantivat, n.) Vin de culoare roșie-deschisă. *O oca de profiriu turbat! — zise iar Stoica, îndreptîndu-se către Nicoli.* SANDU-ALDEA, D. N. 163.

PROFÍT, *profituri,* s. n. **1.** Ceea ce reprezintă folos, cîștig, beneficiu. *Profitul vînzătorului.* ✧ Loc. prep. **În profitul** (cuiva) = în folosul, în beneficiul (cuiva). *Operele lui să se vîndă în profitul urmașilor.* NEGRUZZI, S. I 336. ✧ Expr. (Familiar) **Un ce profit** = un oarecare profit. *Bine că n-am fost în București pe vremea aia! Cum sînt eu nevricoasă... (Leonida:) — Ba nu zi asta; puteai trage un ce profit.* CARAGIALE, O. I 90.

2. Venitul capitalistului care are ca izvor plusvaloarea realizată din munca neplătită a salariaților. *Profit mediu. Profit maxim.*

PROFITÁ, *profit,* vb. I. Intranz. (De obicei urmat de determinări introduse prin prep. «de») A trage un profit, a avea un folos din..., a se alege cu... *Am profitat de ocazie și m-am dus la birt în colț să mănînc ceva.* CARAGIALE, O. I 198. *Voi profita negreșit de zilele viforoase pentru ca să mă pun pe lucru.* ALECSANDRI, S. 118. *De indulgența mea acum să profitați.* ALEXANDRESCU, M. 184. ✦ (Depreciativ) A urmări un folos în orice împrejurare, a căuta un cîștig personal fără a ține seama de interesele altora.

PROFITÁBIL, -Ă, *profitabili, -e,* adj. Care aduce folos; util, avantajos. *O acțiune profitabilă.*

PROFITÓR, -OÁRE, *profitori, -oare,* adj. Care caută să scoată un folos din orice împrejurare (neținînd seamă de interesele altora); care urmărește un folos din munca (sau în dauna) altora; afacerist, speculant. *Știe că nu plătește el pentru că n-are bani și situația asta de parazit profitor îl înnebunește.* CAMIL PETRESCU, T. II 91. ◇ (Substantivat) *Să se întrebe acești ultimi profitori, ce răscumpărare se poate da poporului... pentru osînda în pușcăria seculară a ignoranței.* SADOVEANU, E. 55.

PROFÚM s. n. v. **parfum.**

PROFUMÁT, -Ă adj. v. **parfumat.**

PROFÚND, -Ă, *profunzi, -de,* adj. **1.** Adînc. *Imense, profunde și zbuciumate, oceanele sînt marile laboratorii biologice.* BOGZA, C. O. 230. *Muntele Olimpul cu a lui cunună De ninsori eterne se zărește-n fund; Albele-i cosițe strălucesc la lună, Se răsfrîng pe sînul golfului profund.* BOLINTINEANU, O. 106. *Riuletul care l-am trecut de vreo trei ori călcîndu-l în picioare cu dispreț, profund de o palmă... e Huejdul.* NEGRUZZI, S. I 195. ◇ Fig. *Umbra lui începe iar a prinde conturele unei icoane în oloi cu fruntea naltă, palidă... cu părul de cîteva fire sure, cu privirea fixă și profundă.* EMINESCU, N. 59. ◇ (Adverbial) *Se îneca. O ieșire, căuta o ieșire. Deschise ușa. Afară respiră profund.* BART, E. 250. ✦ (Despre voce, ton) Grav, cu timbru scăzut. *Unii oameni merg... cîntînd și vocea lor e profundă.* BOGZA, C. O. 230. *Prin ierburile crude, Subt cerul fără fund, S-aude un bizîit profund.* TOPÎRCEANU, P. 138.

2. Intens, mare. *Liniște profundă.* ▭ *O! farmec, dulce farmec a vieții călătoare, Profundă nostalgie de lîn, albastru cer!* ALECSANDRI, P. III 5. ✦ (Adverbial) Foarte (tare). *Toate tipurile lui Caragiale sînt profund egoiste în fiecare faptă și în fiecare vorbă a lor.* IBRĂILEANU, S. 75.

3. (În opoziție cu superficial) Radical, fundamental, mare. *Schimbări profunde în viața socială.* ✦ (Despre oameni) Care judecă lucrurile cu temei, cu seriozitate. *Ești prea superficială pentru a fi leneșă. — În schimb, dumneata ești destul de profund pentru asta.* SEBASTIAN, T. 64.

PROFUNDÓR, *profundoare,* s. n. Partea mobilă a ampenajului orizontal al unei aeronave, care servește pentru a asigura echilibrul, stabilitatea și maniabilitatea aeronavei.

PROFUNZÍME, *profunzimi,* s. f. Adîncime. *Din ce profunzimi neștiute ale humei sosește licoarea... de care sînt încărcați ciorchinii.* BOGZA, C. O. 381. *Bălcescu e un cugetător cu mari profunzimi.* SADOVEANU, E. 54.

PROFUZIÚNE, *profuziuni,* s. f. (Livresc) Cantitate mare, prisos, abundență, risipă. *Lumina puternică a sudului face să apară pe paleta sa colori vii, notate cu profuziune.* VIANU, A. P. 77. *Femeile... umpluse două săli întregi cu o profuziune de lucrări de mînă de tot felul.* ODOBESCU, S. I 482.

PROGENITÚRĂ, *progenituri,* s. f. (Uneori cu sens colectiv) Vlăstar, urmaș, odraslă; (vorbind despre animale) pui; prăsilă. *Tatăl înțelegea, ca multă lume respectuoasă de cultură, să-și pedepsească progenitura cînd nu învăța.* CĂLINESCU, E. 24. [La insecte] *părinții nu-și cunosc progenitura.* C. PETRESCU, Î. I 14. (Ironic) *O, te-admir progenitură de origine romană.* EMINESCU, O. I 151.

PROGESTERÓNĂ s. f. Hormon din corpul galben, necesar în procesul de reproducere.

PROGNOSTÍC s. n. v. **pronostic.**

PROGNOSTICÁ vb. I v. **pronostica.**

PROGNÓZĂ, *prognoze,* s. f. (Rar) Pronostic.

PROGRÁM, *programe,* s. n. **1.** Plan de activitate în care sînt fixate, în ordinea desfășurării lor, etapele unei activități pentru o anumită perioadă de timp; orar. *Urmam sîrguincios programul de la 8 la 12 dimineața și de la 2 la 6 după-amiază.* SADOVEANU, E. 7. *Pe urmă, hotărî cu începere de a doua zi să-și alcătuiască un program.* C. PETRESCU, C. V. 364. *Își întocmise programul de-acasă în toate amănuntele.* REBREANU, R. I 46. ✦ Desfășurarea muncii după planul dinainte fixat.

2. Expunerea tezelor, a scopurilor fundamentale, a sarcinilor sau a activității unui partid politic, a unei organizații sociale etc. *Burghezia a trădat programul revoluției.* SADOVEANU, E. 51. ◇ *Articol-program* v. articol.

3. (În forma *programă*, determinat astăzi prin «școlară», în trecut prin «analitică») Plan, schiță elaborată de minister, cuprinzînd obiectele de învățămînt și capitolele de predat la diverse discipline, într-o instituție de învățămînt.

4. Înșirare, serie a punctelor care urmează să fie executate la un spectacol, într-o emisiune radiofonică etc.; (concretizat) foaie de hîrtie pe care se tipărește sau se scrie această înșirare. *În timp ce el își făcea programul noii stagiuni, eu privesc afișele și programele vechi.* ANGHEL, PR. 118. *Sta deoparte la o mescioară de nuc și desena un cavaler pe dosul unui program.* VLAHUȚĂ, O. A. III 9.

— Variantă: (ieșit din uz) **prográmă** (GHICA, A. 770) s. f.

PROGRAMĂ, *programez,* vb. I. Tranz. A fixa, a stabili un program conform căruia urmează să se desfășoare o activitate, a cuprinde pe cineva sau ceva într-un program de activitate. V. planifica. *Luni avem cu toții treburi programate.* SADOVEANU, A. L. 24.

PROGRAMÁRE, *programări,* s. f. Acțiunea de a programa; introducere, fixare într-un program de activitate. V. planificare.

PROGRAMÁTIC, -Ă, *programatici, -e,* adj. Care se referă la un program, care cuprinde un program; înscris, fixat într-un program, care se desfășoară conform programului. *Teză programatică.*

PROGRÁMĂ s. f. v. **program.**

PROGRÉS, (2) *progrese,* s. n. **1.** (În opoziție cu regres) Trecere de la o stare sau formă inferioară de dezvoltare (economică, socială, politică, intelectuală etc.) la una superioară; mers înainte, propășire. *Omenirea merge într-un progres continuu.* BĂLCESCU, O. II 103. *Am și început a lucra un articol introducător care va cuprinde aceasta: Partea I. — Ideea progresului, lege istorică.* id. la GHICA, A. 426.

2. Creștere, sporire, dezvoltare. *Boala e în progres.* ◇ Expr. **A face** (sau **a realiza**) **un progres** (sau **progrese**) = a obține un succes într-un domeniu, a înainta, a progresa. *N-am mai făcut nici un progres în această artă.* ODOBESCU, S. III 21. *Judecînd după progresul ce am făcut... nu vei mai putea zice că nu sînt romînă.* NEGRUZZI, S. I 104.

PROGRESÁ, *progresez,* vb. I. Intranz. (În opoziție cu regresa) **1.** A trece de la o stare sau de la o formă inferioară de dezvoltare, la una superioară; a înainta, a propăși. (Refl. impers.) *La noi astăzi se progresează în toate domeniile cu pași repezi.* SAHIA, U.R.S.S. 198.

2. A deveni mai mare, mai puternic; a se intensifica. *Munca pe șantier progresează.*

PROGRÉSIE, *progresii,* s. f. **1.** (Mat.; în expr.) *Progresie aritmetică* = șir finit de numere alcătuit astfel,

încît fiecare număr este egal cu numărul precedent adunat cu o cantitate constantă numită rație. *Progresie geometrică* = șir finit de numere așezate astfel, încît fiecare număr este egal cu numărul precedent înmulțit cu o cantitate constantă numită rație.

2. (Învechit) Dezvoltare (treptată), înaintare, progres.

PROGRESÍST, -Ă, *progresiști, -ste,* adj. Favorabil progresului, care promovează și contribuie la realizarea progresului; care luptă pentru realizarea progresului, pentru tot ce e înaintat, nou. *Marxismul revoluționar a fost sprijinit și întărit în Rusia țaristă de către scriitorii progresiști.* SADOVEANU, E. 192. *Nouă ofițeri progresiști au fost spînzurați.* CAMIL PETRESCU, O. II 549.

PROGRESÍV, -Ă, *progresivi, -e,* adj. **1.** (În opoziție cu regresiv) Care progresează, care crește, care înaintează sau se dezvoltă treptat. *Care căta să fie programul revoluției din 1848? Era dezvoltarea progresivă a revoluției din 1821, mai mult a ideilor democratice și sociale.* BOLINTINEANU, O. 312. *Unitatea falsă, la care ea* [împărăția romană] *supuse prin silă lumea, trebui să se sfarme ca să dea loc la organizarea progresivă a unei unități mai adevărate, produsă prin armonia naționalităților libere.* BĂLCESCU, O. II 11. ◇ *Impozit progresiv* = impozit care crește procentual, pe măsura măririi sumei impozabile.

2. (Ieșit din uz) Progresist. *Misiunea istorică a școalei sovietice este adîncă, progresivă și umană.* SAHIA, U.R.S.S. 133. *A adaos că acesta nu este sentiment de oameni progresivi, căci astăzi nu se face schimburi de nații ca de vite.* GHICA, A. 746.

PROGRESIVITÁTE, *progresivități,* s. f. Însușirea de a fi progresiv (1).

PROHÁB, *prohaburi* și *prohabe,* s. n. (Regional) Deschizătură a pantalonilor, despicătură a rochiei sau a fustei; șliț. *Hainele lui erau totdeauna aceleași și vara și iarna: niște pantaloni largi cu prohab, încrețiți la mijlocul trupului.* GANE, N. III 29. ◇ Expr. **A descoase** (pe cineva) **din toate prohaburile** = a încerca să afli de la cineva intimitățile cele mai stricte, detaliile cele mai intime. *Curios ca toți provincialii și puțin discret, ținea să-și descoase tovarășul din toate prohaburile.* GANE, N. III 187.

— Variantă: **prohấp** (ȘEZ. XX 129) s. n.

PROHÁP s. n. v. **prohab.**

PROHIBÍ, *prohibesc,* vb. IV. Tranz. (Rar) A opri, a interzice ceva (mai ales vînzarea, exportul sau importul unor mărfuri) prin lege sau printr-o măsură de ordin administrativ. *Acolo alcoolul e prohibit în zi de sărbătoare.* RALEA, O. 145.

PROHIBÍRE, *prohibiri,* s. f. Acțiunea de a prohibi; interzicere, oprire.

PROHIBÍT, -Ă, *prohibiți, -te,* adj. Oprit, interzis (prin lege). *Mărfuri prohibite.*

PROHIBITÍV, -Ă, *prohibitivi, -e,* adj. Care interzice, care oprește ceva; care introduce prohibiția. *Țările despotice, unde s-a practicat cu mai multă asprime sistemul vamal, sistemul protecționist și sistemul prohibitiv, este dovedit astăzi că au fost și sînt cele mai sărace.* GHICA, S. 190. ◇ *Tarif prohibitiv* = taxe vamale mari, fixate pentru a face imposibilă pătrunderea și concurența produselor străine pe piața internă.

PROHIBÍȚIE, *prohibiții,* s. f. Interzicere, oprire (prevăzută prin lege) de a vinde, de a produce, de a importa sau exporta ceva.

PROHÓD s. n. **1.** Slujba înmormîntării la creștini. *Prohodul tuturor popilor din lume desigur n-ar fi fost așa de plicticos, așa de nesuferit ca explicarea înceată și monotonă a acestui savant.* PĂUN-PINCIO, P. 111. *Un arhiereu încongiurat de un numeros cler slujea prohodul.* NEGRUZZI, S. I 254. ✦ Slujba și cîntările care se fac în vinerea paștilor la denie. *Vineri, cînd s-a slujit prohodul, el, din toate glasurile care au cîntat... a simțit limpede doar glasul ei.* CAMIL PETRESCU, O. II 77.

2. Înmormîntare. *Un cortej de prohod s-arată în vîrful scării pe a căria trepte se întinde încet, coborîndu-se.* NEGRUZZI, S. III 379.

PROHODÍ, *prohodesc,* vb. IV. Tranz. **1.** A oficia slujba prohodului. *Mult n-avem și ne prohodește și pe noi popa Petrea.* SADOVEANU, P. M. 203. *Iar cînd pe la prînz era, Pe Vălean mi-l prohodea.* SEVASTOS, Ç. 298. *Băieții s-au strîns ciotcă împrejurul meu; și m-au înmormîntat în năsip, și m-au prohodit cum știau ei, și de-ab.a mi-am venit în simțire peste vrun ceas.* CREANGĂ, A. 61. ◇ Intranz. *Convoiul s-apropie de groapă... Preoții prohodesc, făcliile ard liniștit.* VLAHUȚĂ, O. A. 342. (Fig.) *Te uită, frunza pică irosită Și vîntul geme prohodind departe.* IOSIF, P. 46.

2. A duce (un mort) la groapă; a îngropa. *Noi ducem moarte la cei vii Și-i prohodim cîntînd voios.* ALECSANDRI, T. II 39.

PROHODÍRE, *prohodiri,* s. f. Acțiunea de a prohodi; prohod, înmormîntare. *Jalnic este peste samă ceasul cel de prohodire, Dar mai jalnic și mai groaznic este cel de despărțire!* CONACHI, P. 97.

PROHODÍT s. n. Prohodire. *Cine-o face ce-am făcut N-aibă locșor în pămînt, Nici popă la prohodit, Nici țărînă pe mormînt.* PĂSCULESCU, L. P. 203.

PROHORISÍ, *prohorisesc,* vb. IV. Intranz. (Grecism învechit) A trăi fericit, a o duce bine; p. ext. a progresa. *Cînd m-aș însura și eu c-o nevăstuică... frumușică... ce-aș mai prohorisi în astă lume!* ALECSANDRI, T. 1356. *Scrie-mi mă rog, băbacă, dacă socotești că acești profesori vor putea prohorisi în Moldova.* KOGĂLNICEANU, S. 62.

PROHORISÍRE, *prohorisiri,* s. f. (Grecism învechit) Acțiunea de a prohorisi; progres. *Am avut cinste a înfățoșa d-voastre prohorisirile ucenicilor mei în istorie, cetire, scriere, aritmetică.* NEGRUZZI, S. I 5.

PROIÉCT, *proiecte,* s. n. **1.** Prima redactare, textul provizoriu al unui plan (economic, social, financiar, politic, de activitate etc.) care urmează să fie discutat (eventual modificat) și aprobat pentru a primi un caracter obligatoriu. *Andrei își rezervase timpul acesta pentru studierea proiectului de plan al activității stațiunii... Proiectul fusese întocmit de Ștefan Turcu în colaborare cu membrii colectivului de conducere.* MIHALE, O. 499. ◇ *Proiect de lege* = text provizoriu al unei legi, care urmează să fie supus aprobării Marii Adunări Naționale sau parlamentului. *Noi am discuta și am încuviința fără prealabilă cercetare un proiect de lege de a cărui bună sau rea chibzuire atîrnă în mare parte viitorul țării noastre.* KOGĂLNICEANU, S. A. 135.

2. Program de acțiuni viitoare, plan. *Urmă o dezbatere amplă asupra perspectivelor tînărului... Încetul cu încetul, totuși entuziasmul proiectelor se potoli.* REBREANU, R. I 27. ◇ (Concretizat) *Aceasta îți va fi cu atît mai lesne cu cît, desigur, proiectul de carte va rămînea, cît despre mine, pururea în stare de proiect.* ODOBESCU, S. III 61.

3. Lucrare tehnică întocmită pe baza unei teme date și care cuprinde calculele tehnico-economice, desenele, instrucțiunile etc. necesare pentru executarea unei construcții, a unui sistem tehnic, a unei întreprinderi etc., făcînd obiectul unei investiții. *În proiectele noi să se țină seamă de ultimele cuceriri ale tehnicii mondiale.*

GHEORGHIU-DEJ, R. 79. *Alături* [era] *harta cu progresele în domeniul transporturilor pe apă... adică proiectul săpăturilor dintre Nipru și Volga.* SAHIA, U.R.S.S. 24. ◇ *Proiect de diplomă* = lucrare care cuprinde un proiect și care este prezentată la examen de studenții școlilor politehnice, pentru a obține diploma de studii. *Studenții institutelor de învățămînt superior vor trece un examen de stat sau vor susține un proiect de diplomă.* COL. HOT. DISP. 1953, 88.

PROIECTÁ, *proiectez,* vb. I. **1.** Tranz. A elabora un proiect. (Refl. pas.) *Să se proiecteze de urgență și să se calculeze prețul de cost.* V. ROM. august 1953, 30.

2. Tranz. A plănui, a pune la cale. *Putem, fără multă pagubă, amîna pe sfîrșitul săptămînii viitoare petrecerea proiectată.* CARAGIALE, O. VII 32. *Gîndeam la sclavia atîtor mii de oameni și proiectam să vorbesc la adunare în favorul lor.* NEGRUZZI, S. I 221.

3. Tranz. (Geom.) A reprezenta schematic, pe un plan sau pe o suprafață oarecare, după anumite reguli, o configurație care se găsește în afara planului sau suprafeței pe care se reprezintă configurația. *A proiecta o sferă pe un plan.*

4. Refl. A se reflecta în chip de imagine pe o suprafață; a se profila. *Pe drum se proiectau umbre de brazi înalți, ca niște uriași adormiți.* VORNIC, O. 76. *Departe o corabie cu pînzele poleite se proiecta pe linia roșie a orizontului.* BART, E. 131. *Statura lui s-a proiectat pe zare, Încovoiată, lungă, amărîtă, Ca un fantastic semn de întrebare...* TOPÎRCEANU, B. 99. ◇ Tranz. A face să se reflecte; (în cinematografie) a reprezenta pe un ecran imaginile înregistrate pe un film.

5. Tranz. A arunca cu forță un corp; a împrăștia cu presiune un lichid sau un corp pulverulent.

PROIECTÁNT[1], **-Ă,** *proiectanți, -te,* adj. (Geom.) De proiecție. *Plan proiectant.* ◇ (Substantivat, f.) Dreaptă care unește un punct cu proiecția acestuia pe un plan.

PROIECTÁNT[2], **-Ă,** *proiectanți, -te,* s. m. și f. Persoană care întocmește proiecte. *În scenă se află Toma Dumitrescu... șeful cabinetului tehnic, și Maria Vasiliu, de douăzeci și trei de ani, proiectantă.* V. ROM. august 1953, 17. ◇ (Adjectival) *Inginer proiectant.*

PROIECTÁRE, *proiectări,* s. f. Acțiunea de a (se) proiecta.

1. Elaborare a unui proiect care cuprinde calcule tehnice și economice. *Institut de proiectări.*

2. (Geom.) Reprezentare schematică, pe un plan sau pe o suprafață oarecare, a unei configurații care se află în afara planului sau suprafeței pe care se proiectează configurația.

3. Reflectare, profilare în chip de imagine pe o suprafață; (în cinematografie) reproducere pe ecran, cu ajutorul unui fascicul luminos, a imaginilor înregistrate pe un film transparent.

4. Aruncare, cu viteză inițială mare, a unui corp; împrăștiere cu presiune a unui lichid sau a unui material pulverulent.

PROIECTÍL, *proiectile,* s. n. Corp solid aruncat în spațiu de o armă, pentru a lovi o țintă, sau lăsat să cadă asupra unei ținte, pentru a o distruge. V. glonț, ghiulea, obuz. *Ordonanțele, pornite de la posturile de roșiori și de la bateriile călărețe din flancul drept, abia cutează să pătrundă sub grindina de proiectile.* ODOBESCU, S. III 593. ◇ Fig. *Ca o grindină au răpăit bolovanii peste gard... Cînd v-ați înarmat cu o nouă provizie de proiectile.* PAS, Z. I 59.

PROIECTÓR, *proiectoare,* s. n. **1.** Aparat care concentrează într-un fascicul razele produse de un izvor de lumină (proiectîndu-le asupra unui obiectiv) și care se folosește pentru semnalizare luminoasă sau pentru luminarea obiectelor la distanță mare. V. reflector. *Se îndreptau asupra Păunii Mici proiectoare într-o noapte fără lună.* SADOVEANU, P. M. 209. *În fund, undeva, de la aeroport, ori de la un cîmp de exerciții militar, un proiector tăia cu lama albastră înălțimile.* C. PETRESCU, C. V. 33. *Era proiectorul electric ce-și întorsese fîșia luminoasă asupra țărmului.* BART, S. M. 29.

2. Aparat special pentru proiectarea imaginilor pe un ecran, compus dintr-o sursă luminoasă și un sistem optic.

PROIÉCȚIE, *proiecții,* s. f. **1.** Imagine plană a unei figuri sau a unui corp, realizată după anumite reguli geometrice. ◇ *Proiecție cartografică* = procedeu de reprezentare pe o hartă a scoarței pămîntului sau a unei porțiuni din scoarța pămîntului.

2. (În cinematografie) Proiectare (**3**). *Aparat de proiecții.*

— Variantă: **proiecțiúne** s. f.

PROIECȚIÚNE s. f. v. **proiecție.**

PRÓIN adj. m. (Învechit, în legătură cu o titulatură) Fost, ex-. *Monahul Iacov I, proin mitropolit al Moldovei și Sucevei.* IORGA, L. I 534.

— Accentuat și: *proín.*

PRÓIS s. m. sg. (Numai în loc. adj.) **De prois** (sau loc. prep. **din proisul, de bun proisul meu**) = de bunăvoie (sau de bunăvoia mea, din capul meu). *Apoi dă — vreau să i-l dau de bun proisul meu cutare lucru.* I. CR. V 376.

PROISTÓS, *proistoși,* s. m. (Grecism) Mai-marele în rang peste călugării unei mănăstiri (v. stareț) sau peste preoții unei biserici. *Preoții noștri s-au dus cu toții, după vecernie, să ureze proistosului, că-l cheamă Andrei.* GALACTION, O. I 200.

PROLEGÓMENE s. n. pl. (Livresc) Studiu introductiv dezvoltat la o operă literară sau științifică; precuvîntare.

PROLÉPSĂ, *prolepse,* s. f. Figură de stil sau de retorică, constînd dintr-o anticipare în construcția gramaticală a unei propoziții sau în ordinea relatării evenimentelor, făcută cu scopul de a preveni o obiecție sau de a o respinge înainte de a se fi produs.

PROLETÁR[1], **-Ă,** *proletari, -e,* adj. De proletariat, al proletariatului, propriu proletariatului. *Întinerită-i firea sub cer de primăvară. Pe drum se-nșir-o oaste: e oastea proletară.* PĂUN-PINCIO, P. 93. *Pe lîngă mese lunge stătea posomorîtă, Cu fețe-ntunecoase, o ceată pribegită, Copii săraci și sceptici ai plebei proletare.* EMINESCU, O. I 56.

PROLETÁR[2], **-Ă,** *proletari, -e,* s. m. și f. **1.** Muncitor salariat din societatea capitalistă, lipsit de mijloace de producție, care pentru a trăi este silit să-și vîndă forța de muncă capitalistului. *Proletari din toate țările, uniți-vă!* ▭ *S-au bucurat proletarii conștienți din toate țările de strălucita reușită a fraților lor.* PĂUN-PINCIO, P. 113. *Împărat și proletar* [titlu]. EMINESCU, O. I 56. *Nicăieri ideile comuniste nu nasc și nu sporesc mai mult decît în țările unde țăranii sînt... reduși la starea de proletari.* KOGĂLNICEANU, S. A. 183.

2. (În Roma antică) Cetățean sărac, ale cărui bunuri nu depășeau o limită foarte scăzută, fixată prin lege.

PROLETARIÁT s. n. **1.** Clasa proletarilor, cea mai revoluționară dintre clase. *Revolta împotriva acestei societăți putrede și înțelegerea lui* [a lui Eminescu] *pentru revendicările proletariatului le găsim exprimate puternic în poemul «Împărat și proletar».* SADOVEANU, E. 77. ◇ *Proletariat agricol* = totalitatea muncitorilor agricoli lipsiți de proprietate și de mijloace de producție și

nevoiți să-și vîndă forța de muncă elementelor capitaliste de la țară. ◇ *Dictatura proletariatului* v. dictatură.

2. (La romani) Masele sărace ale cetățenilor liberi lipsiți de mijloace de producție.

— Pronunțat: *-ri-at.*

PROLETARIZÁ, *proletarizez,* vb. I. Tranz. (Rar) A aduce (pe cineva) la starea de proletar; a sărăci. *Epoca burgheză... a proletarizat pe micii cultivatori de pămînt, a proletarizat pe meseriașii care n-au fost în stare să susție concurența cu industriașii.* GHEREA, ST. CR. III 25.

PROLETARIZÁRE, *proletarizări,* s. f. Acțiunea de a proletariza și rezultatul ei; procesul de ruinare și pauperizare a micilor producători de mărfuri, care sînt transformați în proletari. *Proletarizarea maselor în occidentul Europei, inegalitatea economică, creșterea nesiguranței vieții... s-au săvîrșit acolo... în zgomotul unei civilizații strălucitoare.* GHEREA, ST. CR. III 26.

PROLETCULTÍSM s. n. Curent greșit, ivit în Uniunea Sovietică după Revoluția din Octombrie, care respingea întreaga moștenire culturală a trecutului, susținînd că ea nu este utilă poporului, și preconiza dezvoltarea unei noi culturi, proletare, fără să preia nimic din trecut. *Lenin a veștejit proletcultismul, adică ideea unei culturi exclusiv proletare rupte de trecut.* CONTEMPORANUL, S. II, 1956, nr. 498, 1/7.

PROLETCULTÍST, -Ă, *proletcultiști, -ste,* adj. Care ține de proletcultism, caracteristic proletcultismului. [Presa] *insistă mereu, mai cu seamă după sesiunea din martie 1951 a Academiei R.P.R., asupra abuzului de regionalisme, pe care-l prezintă ca o manifestare «proletculttistă».* IORDAN, L. R. 92. ◇ (Substantivat) Adept al proletcultismului.

PROLIFERÁRE, *proliferări,* s. f. **1.** (Biol.) Înmulțire, sporire a celulelor din organism. *Într-o altă preparațiune, se vede proliferarea unei fibre musculare într-un fel de înmugurire.* BABEȘ, O. A. I 134.

2. Procreare, reproducere, înmulțire.

PROLÍFIC, -Ă, *prolifici, -e,* adj. (Despre ființe) Care se înmulțește mult și repede, care se reproduce în număr mare. *Iepurii sînt prolifici.*

PROLIFICÁRE, *prolificări,* s. f. (Bot.) Naștere din floare a unui lujer cu frunze.

PROLÍX, -Ă, *prolicși, -xe,* adj. (Despre vorbire, despre stil; în opoziție cu concis) Care folosește cuvinte, construcții, fraze multe și încîlcite, care nu e suficient de clar; lipsit de concizie. *Exclamațiile și recriminațiile pe care... le răspîndește cu îmbelșugare în prolixa lui proză.* IORGA, L. II 351. *Iată ce feli de încurcături ne întîmpin adesea în prolixa narațiune a prea-lăudatului Paprocki.* HASDEU, I. V. 248.

PROLIXITÁTE s. f. Defectul de a fi prolix; lipsă de concizie și de claritate. *Comisiunea lexicografică este invitată a reduce articolii redactați asupra cuvintelor la definițiuni concise, fără prolixitate.* ODOBESCU, S. II 342.

PROLÓG, *prologuri,* s. n. Parte introductivă a unei opere literare sau muzicale, care prezintă evenimentele ce preced acțiunea în desfășurare sau elemente care-i înlesnesc înțelegerea; p. ext. prefață, introducere. *Rosti el însuși pe scenă un prolog.* SADOVEANU, E. 64. *Prologul pune premisele unei întîmplări anume.* CAMIL PETRESCU, T. II 37. *Prologul cu care începe cartea intitulată «Ciocoii» este un studiu psihologic.* GHICA, S. A. 80. ✦ (În teatrul antic) Parte a unei piese care preceda acțiunea propriuzisă și în care se expunea subiectul și se cerea spectatorilor bunăvoința de a asculta; (mai ales la romani, m.) actorul care recita această parte a piesei.

PROMENÁDĂ, *promenade,* s. f. (Învechit) **1.** Plimbare. *Mă simt tare ahotnic de a face cu d-ta o bună promenadă aristotelică.* CARAGIALE, O. VII 190. *Ne-ați venit apoi, drept minte o sticluță de pomadă, Cu monoclu-n ochi, drept armă bețișor de promenadă.* EMINESCU, O. I 151.

2. Loc de plimbare. *Promenada orașului.*

PROMÉȚIU s. n. Element chimic din grupul pămînturilor rare.

PROMISCUITÁTE s. f. Convietuire laolaltă a mai multor persoane de sex diferit (în condiții de mizerie). *Într-un fel avea mania excursiilor «în bandă», a căror promiscuitate mie îmi făcea silă.* CAMIL PETRESCU, U. N. 100.

— Pronunțat: *-cu-i-.*

PROMÍSCUU, -Ă, *promiscui, -e,* adj. (Rar) Care are caracter de promiscuitate.

PROMISIÚNE, *promisiuni,* s. f. Asigurare, angajament de a face ceva; făgăduială. *Promisiunile să nu rămînă vînt, ci să se transforme imediat în fapte.* REBREANU, R. II 86. *La mulți le-am șters lacrimile, dîndu-le sau despăgubiri, sau posturi, sau promisiuni, pe care le voi împlini.* BOLINTINEANU, O. 440. *Conchidem dar că și acest minister a pus sub salte promisiunile sale.* ALECSANDRI, T. I 251.

PROMÍTE, *promît,* vb. III. Tranz. **1.** A se angaja, a-și lua obligația de a face ceva; a face promisiuni, a făgădui. *Promite-mi că n-ai să uiți ecuațiile de gradul al treilea. Promite-mi c-ai să înveți. Promite-mi c-ai să treci corigența.* SEBASTIAN, T. 182. *Remite-i din parte-mi cărțile ce i-am fost promis.* CARAGIALE, O. VII 4. *În toată ziua el îi promitea că taina sufletului său își va avea sfîrșitul, că el o va lua de soție, că o soartă aurită o așteaptă.* EMINESCU, N. 40.

2. Fig. A lăsa să se prevadă, să se spere, a deschide o perspectivă favorabilă. *Căutau a găsi vreo altă carieră care le promitea cel puțin un adăpost și o bucată de pîne la bătrînețe.* NEGRUZZI, S. I 346. ◇ Absol. *Un copil care promite.*

PROMÍTERE, *promiteri,* s. f. Acțiunea de a promite; (concretizat, rar) promisiune. *Această promitere e foarte prețioasă pentru mine.* ALECSANDRI, S. 163.

PROMITIRUÍ, *promitiruiesc,* vb. IV. Tranz. (Învechit) A preveni. *Să-i roage și frățește să le promitiruiască, să le înștiințeze, de înșelăciunea... unora să se păzască.* ȚICHINDEAL, F. 352.

PROMIȚĂTÓR, -OÁRE, *promițători, -oare,* adj. Care lasă să se prevadă un rezultat bun, care dă speranțe, care deschide o perspectivă favorabilă. *Recoltă promițătoare.*

PROMOÁRĂ, *promori,* s. f. (Regional) Promoroacă. *Promoroaca se mai numește și promoară.* PAMFILE, VĂZD. 66.

PROMONTÓRIU, *promontorii,* s. n. Fîșie de pămînt înaltă și stîncoasă, care înaintează în mare. V. cap. *Spre stînga faleza se înalța ca un parapet înalt de argilă... alcătuind spre capătul celălalt un promontoriu înfipt în mare.* CAMIL PETRESCU, N. 92.

PROMORÁR s. m. (Popular) Noiembrie. *Romînii dau lunelor numiri potrivite cu timpurile anului... noiemvrie, brumar sau promorar.* ALECSANDRI, P. P. 34.

PROMORÓACĂ s. f. Chiciură. *Ramurile copacilor stăteau învăluite într-o promoroacă de pietre scumpe, care scînteiau lin, neclintit.* SADOVEANU, O. III 545. *Iarna tristă-mbracă Streșinile somnoroase, Pune văl de promoroacă Peste pomi și peste case.* TOPÎRCEANU, P. 169. *Cînd venea tata noaptea de la pădure din Dumesnicu, înghețat de frig și plin de*

promoroacă, noi îl speriam sărindu-i în spate pe întuneric. CREANGĂ, A. 37. ◇ Fig. *Nevoile i-au pus devreme promoroaca în păr.* CAMILAR, N. II 232.

PROMOROCÍT, -Ă, *promorociți, -te,* adj. Plin de promoroacă, cu promoroacă. *În seara lui sf. Vasile, fetele pun busuioc la partea de jos la ghizdelele fîntînii. Dacă a doua zi găsesc busuiocul promorocit, fata să va mărita în iarna aceea; iar de busuiocul nu-i promorocit, fata nu să va mărita atunci.* ȘEZ. VI 24.

PROMOTÓR, -OÁRE, *promotori, -oare,* s. m. și f. Cel care este inițiatorul și animatorul unei acțiuni, al unui curent, al unei concepții. *Cel mai de seamă promotor însă al duhului popular în literatură a fost Vasile Alecsandri.* BENIUC, P. 7.

PROMÓȚIE, *promoții,* s. f. Serie de absolvenți ai unei școli; p. ext. totalitatea persoanelor care obțin deodată o promovare. *Din cea dintîi promoție este neobositul și entuziastul muncitor Ioan Heliade Rădulescu.* VLAHUȚĂ, la CADE. ✦ (Rar) Promovare a cuiva într-un grad, într-un rang.

PROMOVÁ, *promovez,* vb. I. Tranz. **1.** A ridica sau a înainta pe cineva într-un rang, într-o demnitate, într-un loc de răspundere. V. avansa. *Din rîndurile echipelor artistice de amatori sînt promovate elementele cele mai talentate ale clasei muncitoare, cărora li se deschide drum spre școlile și institutele de artă.* CONTEMPORANUL, S. II, 1951, nr. 261, 2/2. ✦ A declara un elev absolvent al unei clase și a-i permite intrarea într-o clasă superioară. ✦ A termina cu succes o clasă, un an de învățămînt. *Toți elevii au promovat clasa.*

2. (Complementul este o noțiune abstractă) A susține, a sprijini făcînd să progreseze, să se dezvolte. *Cooperația trebuie să promoveze interesele țăranului muncitor, să-l apere împotriva exploatării și sărăcirii.* GHEORGHIU-DEJ, ART. CUV. 152.

PROMOVÁRE, *promovări,* s. f. Acțiunea de a promova.

1. Ridicare, înaintare, avansare a cuiva într-o funcție sau într-un rang superior, într-un loc de răspundere. *Atragerea femeilor în producție și promovarea lor în munci de conducere devine o problemă de stat din cele mai importante.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2575. ✦ Trecerea unui elev sau student într-o clasă sau într-un an superior. *Promovarea studenților dintr-un an în altul se face o dată pe an.*

2. Susținere, sprijinire, dezvoltare, stimulare. *Prin promovarea metodelor colective de conducere... se creează condițiile necesare pentru educarea de noi activiști, de noi conducători.* LUPTA DE CLASĂ, 1953, nr. 8, 79.

PROMOVÁT, -Ă, *promovați, -te,* adj. (Adesea substantivat) (Elev sau student) care a terminat cu succes o clasă sau un an de învățămînt, putîndu-se înscrie în clasa superioară.

PROMPT, -Ă, *prompți, -te,* adj. (Despre fapte, acțiuni) Iute, fără întîrziere, îndată, cînd e necesar; imediat, grabnic. V. operativ. *Am să-ți dau o sursă de informație sigură și promptă.* REBREANU, R. II 76. *Aduc la cunoștință onorabilului public că am deschis o locantă de lux la băile Slănicului... Serviciu prompt și regulat.* GANE, N. III 183. ◇ (Adverbial) *Umblînd, răstoarnă un borcan. Îl așază prompt la loc, rizînd și vorbind singur.* C. PETRESCU, Î. II 195. *Veți găsi la noi bunăvoința de a vă servi prompt și cu cea mai mare plăcere.* MIRONESCU, S. A. 111. ✦ (Despre persoane) Care acționează repede, la timp.

PROMPTITÚDINE s. f. Rapiditate, iuțeală în executarea unui lucru; punctualitate.

PROMULGÁ, *promúlg,* vb. I. Tranz. A publica (o lege, o convenție etc.) în organul oficial al statului cu formele cerute. *Pravilniceasca condică a domnului Alexandru Ioan Ipsilant-voievod, cea dintîi schițată de condică civilă promulgată oficial în principatul Rominiei.* ODOBESCU, S. I 272. ◇ Refl. pas. *Legea noastră rurală s-a promulgat la 14 august 1864.* I. IONESCU, M. 154.

PROMULGÁRE, *promulgări,* s. f. Acțiunea de a promulga; publicare oficială a unei noi legi.

PRONÁOS, *pronaosuri,* s. n. **1.** Partea dinspre ușă a unei biserici; tindă. *Ploaia izbea în naos abundentă, și numai în pronaos și în altar puteai găsi într-adevăr un colț adăpostit.* GALACTION, O. I 80. ✦ Încăpere a unui templu grec, care servea ca vestibul și era așezată în fața sanctuarului.

2. (Neobișnuit) Prolog. *Moartea lui Dante Alighieri. Tragedie. Un pronaos, trei acte și un epilog.* MACEDONSKI, O. II 275. *În timpul pronaosului lumina din teatru va fi stinsă.* id. ib. 276.

PRÓNIE s. f. Dumnezeire, dumnezeu. V. providență. *Radu să mă-nșele... o! dumnezeule!... simt că el are să-mi pricinuiască moartea. — Ba ferească pronia!* ALECSANDRI, T. 1276.

— Pronunțat: *-ni-e.*

PRONOMINÁL, -Ă, *pronominali, -e,* adj. De pronume, al pronumelui, care are caracter de pronume. *Adjectiv pronominal.* ▭ *Flexiunea nominală și cea pronominală alcătuiesc împreună ceea ce obișnuit se numește declinare.* IORDAN, L. R. 255. ◇ (Rar) *Verb pronominal* = verb reflexiv.

PRONOSTÍC, *pronosticuri,* s. n. Prezicere pe care o face cineva asupra rezultatului unei acțiuni (în special la competițiile sportive). V. previziune. *Să vedem ce cai aleargă și să facem pronosticurile noastre.* C. PETRESCU, C. V. 375.

— Variantă: **prognostíc** (CARAGIALE, O. VII 444) s. n.

PRONOSTICÁ, *pronostichez,* vb. I. Tranz. (Rar) A face un pronostic; a prezice. *Priveau la noi cu interes Seniorii lumii literare Și seniorite mai ales — Toți așteptau cu nerăbdare Pronosticîndu-mi un deces.* ANGHEL-IOSIF, C. M. I 183.

— Variantă: **prognosticá** vb. I.

PRONÚME, *pronume,* s. n. Parte de vorbire care ține locul unui substantiv (nume de ființă, de lucru, de acțiune etc.). *În propoziția: «eu eram vesel», «eu» este pronume.* ▭ *Pronumele sînt cuvinte dintre cele mai uzuale, de aceea și păstrează în toate limbile o flexiune arhaică.* GRAUR, F. L. 173.

PRONÚNCIE s. f. v. **pronunție.**

PRONUNȚÁ, *pronúnț,* vb. I. **1.** Tranz. (Cu privire la sunete, silabe, cuvinte) A exprima articulat; a rosti, a spune. *Felul de a pronunța sunetele vorbirii omenești nu este același la diversele popoare.* IORDAN, L. R. 175. *Norocul tău că n-ai pronunțat vorba întreagă!* EMINESCU, N. 70. ◇ Refl. pas. *Silabă numim un sunet deplin, simplu sau compus... care însă să se pronunțe cu o scoatere de voce.* CREANGĂ, A. 88. ✦ (Cu privire la discursuri, cuvîntări etc.) A ține, a rosti în fața unui public. *A pronunțat un discurs.*

2. Tranz. (Jur.; cu privire la sentințe, hotărîri) A face cunoscut, a comunica. *Președintele pronunță sentința.* ◇ Refl. pas. Fig. *Iată adevăratul drum pe care a mers și merge estetica metafizică. Aici e precizată metoda ei, drumul istoric pe care a mers, și tot aici, în cîteva cuvinte, se pronunță și condamnarea ei.* GHEREA, ST. CR. II 27.

3. R e f l. A-și spune părerea, a-și da avizul. *Urmează să se constituie o comisiune de medici care să-l examineze și să se pronunțe.* BOGZA, A. Î. 357. *Pentru a doua chestie vezi singur că nu ne puteam pronunța curat.* BĂLCESCU, la GHICA, A. 555.

PRONUNȚÁRE, *pronunțări,* s. f. Acțiunea de a (s e) p r o n u n ț a.

1. Rostire, articulare; fel de a pronunța. *Urechea și observația făcută asupra propriei noastre pronunțări nu sînt totdeauna suficiente. De aceea fonetiștii recurg la diverse aparate.* IORDAN, L. R. 139.

2. (Jur.) Comunicare, publicare (a unei sentințe). *Pronunțarea sentinței.*

3. Emitere a unei păreri, a unui punct de vedere.

PRONUNȚÁT, -Ă, *pronunțați, -te,* adj. Accentuat, bine marcat, reliefat, evident. *Poezia noastră populară, mai ales cea epică, are un pronunțat caracter de clasă.* BENIUC, P. 58. *Figura sa avea trăsuri pronunțate, fără să fie inteligentă.* BOLINTINEANU, O. 414.

PRONUNȚIÁȚIE, *pronunțiații,* s. f. (Învechit) Pronunțare. *Se ocupă mult de alterațiile și pronunțiațiile provinciilor.* RUSSO, S. 81.

PRONÚNȚIE, *pronunții,* s. f. (Învechit) Pronunțare (1). *Chiar versul lui Heliade, pe care-l citarăm, deși nu conține decît două cuvinte monosilabice, este foarte greu la pronunție.* MACEDONSKI, O. IV 38. *Rotunjindu-și gura pe o pronunție afectată, declamatoare, își înecă vorbele din urmă într-un ris artificial.* VLAHUȚĂ, O. A. III 59.

— Variantă: **pronúncio** (NEGRUZZI, S. I 347) s. f.

PRÓOR s. n. v. **prour.**

PROORÓC s. m. v. **proroc.**

PROOROCÉSC, -EÁSCĂ adj. v. **prorocesc.**

PROOROCÍ vb. IV v. **proroci.**

PROOROCÍE s. f. v. **prorocie.**

PROPAGÁ, *propág,* vb. I. **1.** T r a n z. A răspîndi, a face să circule (idei, concepții, învățături). V. p r o p o v ă d u i, p o p u l a r i z a. *Trebuie să răspîndim revoluția, s-o propagăm.* CAMIL PETRESCU, O. II 502. *Hotărîsem ca unii din moldoveni să vie să se stabilească în București și unii din munteni să meargă la Iași, ca să propagăm unirea.* GHICA, S. 177.

2. R e f l. A se transmite, a se răspîndi, a se împrăștia. *Epidemiile se propagă repede.* ✧ (Despre lumină, căldură, sunet, electricitate) *Sunetul se propagă prin unde. Curentul electric care se propagă mereu într-un anumit sens se numește curent continuu.* ✧ T r a n z. *Limbi bronzate graiul ritmic îl propagă împrejur.* MACEDONSKI, O. I 154.

PROPAGÁNDĂ, *propagande,* s. f. Răspîndire a unor idei care prezintă și susțin o teorie, o concepție, un partid politic, cu scopul de a convinge și a cîștiga adepți. *Bălcescu le spuse că ar fi bine să se pregătească și o bună propagandă printre clăcași.* CAMIL PETRESCU, O. I 331. *Aceste nemulțumiri purcedeau, parte din propagandele partidelor, parte din răul trai al ostașilor.* BOLINTINEANU, O. 426.

PROPAGANDÍST, -Ă, *propagandiști, -ste,* s. m. și f. **1.** Persoană care se ocupă cu propaganda. *Tăcuți și gravi citesc cărți religioase, pe care le împart pe bord la fiecare cursă propagandistele pentru răspîndirea Bibliei.* BART, S. M. 34. *Trebuie să deosebim pe propagandistul literaturii de autorul de literatură.* IBRĂILEANU, SP. CR. 53. *Eteriștii... deșteptase bănuielile turcilor și-i făcuse să ia măsuri crude în contra propagandiștilor.* GHICA, S. 99.

2. Activist de partid care conduce un cerc de studiu în învățămîntul de partid.

PROPAGANDÍSTIC, -Ă, *propagandistici, -e,* adj. De propagandă, care urmărește să facă propagandă, care are caracter de propagandă.

PROPAGÁNT, *propaganți,* s. m. (Învechit) Persoană care propagă idei, teorii, concepții; propagandist. *Trebuie să ne spui numaidecît unde se întîlnesc din nou șefii complotiștilor... Și, mai cu seamă, vreau să punem mîna pe hîrtii... Să-i prindem pe propaganți cînd au buzunarele pline.* CAMIL PETRESCU, O. II 125.

PROPAGÁRE, *propagări,* s. f. Acțiunea de a (s e) p r o p a g a.

1. Răspîndire (a unei idei, a unei doctrine etc.). V. p r o p o v ă d u i r e. *Toți îi ziceau principele Iordache; el însuși își da acest titlu cu îngîmfare... Boală ridicolă, ce bîntuie de la un timp încoace multe capete seci... Ea va trece numai prin propagarea ideilor luminate și serioase.* BOLINTINEANU, O. 416.

2. Transmitere (a sunetului, a luminii, a căldurii etc.). *Propagarea undelor electromagnetice.*

PROPAGATÓR, -OÁRE, *propagatori, -oare,* s. m. și f. Persoană care propagă o idee, o doctrină etc.; agent de propagare. *Un jurnalist este apostolul adevărului, apărătorul dreptății, propagatorul cunoștințelor folositoare.* ALECSANDRI, T. 1711.

PROPÁN s. n. Hidrocarbură gazoasă care se găsește în cantitate mare în gazele din sonde și este folosită drept combustibil menajer și ca materie primă în industria chimică.

PROPAROXÍTON, *proparoxitone,* s. n. (Gram.) Cuvînt care are accentul pe silaba antepenultimă.

PROPĂȘÍ, *propășesc,* vb. IV. I n t r a n z. A progresa, a prospera, a se dezvolta. *Cu cît se vor dezvolta și vor propăși gospodăriile colective, cu atît va crește bunăstarea colectiviștilor.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2799. *Cultura begoniilor este simplă și toate propășesc în sere calde, umede.* La TDRG.

PROPĂȘÍRE, (rar) *propășiri,* s. f. Acțiunea de a p r o p ă ș i; progres, prosperare, dezvoltare, înflorire. *A avea în vedere propășirea necontenită a acestui popor este adevăratul patriotism.* CONTEMPORANUL, S. II, 1956, nr. 483, 1/4. *Adevărata civilizație este aceea pe care o tragem din sînul nostru, reformînd și îmbunătățind instituțiile trecutului cu ideile și propășirile timpului de față.* KOGĂLNICEANU, S. A. 98.

PROPĂȘITÓR, -OÁRE, *propășitori, -oare,* adj. (Învechit) Care face progrese; înfloritor, prosper. *Oamenii... vor să se țină în curentul propășitor al științelor moderne.* ODOBESCU, S. III 643. *Arătura adîncă este punctul cel mai important din toate operațiunile unei agriculturi propășitoare.* I. IONESCU, D. 245.

PROPĂVEDUÍ vb. IV v. **propovădui.**

PROPEÁ [1] s. f. v. **proptea.**

PROPEÁ [2], *propele,* s. f. Piedică la roata căruței; opritoare. *Alt om venea dinspre tîrg, cu un car nou, ce și-l cumpărase chiar atunci și pe care-l trăgea cu mînele singur, la vale cu propele și la deal cu opintele.* CREANGĂ, P. 40. *Cu cai de poștă să te pornești... Ba nu-s propele, Nici căpițele; Ba ștreangu-i putred de ars în foc!* ALECSANDRI, T. I 114.

PROPEDEÚTICĂ s. f. (Rar) Învățămînt pregătitor constînd din elementele de bază ale unei științe.

PROPÉL, *propeluri,* s. n. Șlep mare de cereale. *Propelurile vin la Severin cu marfă din jos.* I. IONESCU, M. 751.

PROPENSIÚNE, *propensiuni,* s. f. (Rar) Înclinare, pornire, aplecare. *Studiul adînc și serios al limbii elene putea singur să aducă literaturii noastre o notabilă compensațiune, dacă ar fi fost exploatat cu o înțelegere fină și dibace... din nenorocire, oamenii cu astfel de propensiuni au fost puțini la număr.* ODOBESCU, S. I 245.

PROPÍCE adj. invar. (Livresc) Favorabil, prielnic; nimerit, potrivit. *Apartamentul părea înadins construit pentru asemenea propice retrageri strategice.* C. PETRESCU, C. V. 178. *Fragmente vii din soare, Ce zeu propice nouă aice v-a-ndreptat?* ALECSANDRI, T. II 334. *Finațul de la Vîrful Cîmpului este în șesul Siretului, în locul cel mai propice pentru a fi... de o calitate bună.* I. IONESCU, D. 302.

PROPILÉE s. f. pl. 1. (În antichitate) Vestibul sau portic aflat în fața unui edificiu monumental.

2. Intrare monumentală formată din mai multe porți legate între ele cu porticuri și scări.

PRÓPIS, *propisuri,* s. n. (Regional) Foaie de hîrtie liniată pe care scriu elevii din școlile primare la examenul de caligrafie; p. ext. scrisoare. *Să-mi trimită un propis, Dar nu cu cerneală scris.* HODOȘ, P. P. 217.

PROPITÉR, *propitere,* s. n. Vapor de mărfuri.

PROPÓRȚIE, *proporții,* s. f. 1. Raport între dimensiunile părților unui întreg sau între ficcare dintre aceste părți și întreg. *Mijlocul acestor femei se află, între umeri și glezne, la o depărtare care e, fără îndoială, justa și secreta proporție a perfecțiunii.* BOGZA, C. O. 282. [Casele] *au început a se supune regulilor proporției, a se împodobi cu coloane, cu ferestre largi și luminoase.* ALECSANDRI, O. P. 179. ✦ Procent. *Proporția de substantive abstracte crește pe măsură ce ne apropiem de vremea noastră.* GRAUR, F. L. 144.

2. Potrivire, raport între lucruri. *Pentru funcțiunea oricărui organism și oricărui organ e necesară o proporție normală de apă.* MARINESCU, P. A. 63. ✧ Loc. adv. **În proporție cu...** sau (loc. prep.) **în** (sau, învechit, **după**) **proporția...** = proporțional cu..., potrivit cu... *A fost plătit în proporție cu munca depusă.* ▭ *Amatorii de teatru național nu ascultau cu plăcere o limbă artificială și nu-și înălțau sufletele în proporția glasurilor și gesturilor actoricești.* SADOVEANU, E. 69. *Statul e dator a ridica pentru romîni, după proporția poporului, școli mai mari și elementare.* GHICA, A. 293.

3. (La pl.) Dimensiuni mari, extindere mare. *Pe fondul albastru al munților din zare, lumea pare deodată o frescă, prin proporții, prin frumusețe, printr-o înfățișare totală de apoteoză.* BOGZA, C. O. 280. ✧ Expr. **A lua proporții** = a) a se dezvolta, a crește peste măsură. *Era mulțumit că a scăpat de grijile care azi noapte luaseră proporții.* REBREANU, R. I 52. *Între femei, descoperirea făcută lua proporții fantastice.* BART, E. 284; b) (familiar) a se îngrășa.

4. (Mat.) Egalitate a două rapoarte. *Termenii proporției.*

— Variantă: (învechit) **proporțiúne** (EMINESCU, N. 31, HASDEU, I. V. 35) s. f.

PROPORȚIONÁ, *proporționez,* vb. I. Tranz. A da proporția cuvenită, a face să fie proporționat; a potrivi.

— Pronunțat: *-ți-o-.*

PROPORȚIONÁL, -Ă, *proporționali, -e,* adj. Care e într-un raport determinat cu alt lucru sau cu altă cantitate; care corespunde unei proporții. *Două triunghiuri sînt asemenea dacă au laturile proporționale.* GEOMETRIA P. 148. *Nemurirea scriitorului, după această opinie, ar fi proporțională cu perfecțiunea limbii din scrierile lui.* GHEREA, ST. CR. I 248. ✧ *Impozit proporțional* = impozit stabilit în raport cu venitul cuiva. *Medie proporțională* = media geometrică a unor mărimi.

PROPORȚIONALITÁTE s. f. 1. Faptul de a fi proporțional. *Proporționalitatea dintre diferitele ramuri de producție.* ▭ *Proporționalitatea formelor, bustul dezvoltat îmi sugerează ideea de sănătate.* GHEREA, ST. CR. II 30.

2. (Mat.) Raport între două mărimi care variază proporțional.

PROPORȚIONÁRE s. f. Acțiunea de a proporționa; potrivire, găsire a proporțiilor juste.

PROPORȚIONÁT, -Ă, *proporționați, -te,* adj. Care are proporții juste sau măsura cuvenită; potrivit, armonios. *În față e făptura puternică, dar atît de zveltă și de proporționată, a bisericii celei mari.* GALACTION, O. I 217. *Era o femeie frumoasă... cu trăsuri foarte nobile și proporționate.* BOLINTINEANU, O. 391.

PROPORȚIÚNE s. f. v. **proporție.**

PROPOVĂDUÍ, *propovăduiesc,* vb. IV. Tranz. (Cu privire la o învățătură religioasă) A predica; (astăzi, cu privire la orice idei, doctrine, concepții) A răspîndi, a propaga. *Rareori spunea mai mult de trei vorbe deodată și atunci numai ca să propovăduiască evanghelia.* DUMITRIU, P. F. 3. *Gorki propovăduiește tinerilor scriitori datoria ce o au intelectualii de a sprijini necurmat și cu toată puterea lupta politică a muncitorimii.* SADOVEANU, E. 262. *Anton e un sărman care a fost călugăr pe undeva, s-a smintit, a fugit din mînăstire și acuma, de ani de zile, propovăduiește năzdrăvănii și trăiește din mila oamenilor.* REBREANU, R. I 162.

— Variante: **propăveduí** (RUSSO, S. 75), **propovedui** (ALEXANDRESCU, M. 333) vb. IV.

PROPOVĂDUÍRE, *propovăduiri,* s. f. Acțiunea de a propovădui; propagare, răspîndire (a unei învățături, a unei doctrine etc.). *Tot din epoha reformei religioase pornește... reacția principatelor în contra propovăduirei calviniste.* RUSSO, S. 73.

PROPOVĂDUITÓR, -OÁRE, *propovăduitori, -oare,* s. m. și f. Persoană care propovăduiește; propagator. *Propovăduitor al prieteniei dintre popoare.*

PROPOVEDUÍ vb. IV v. **propovădui.**

PROPOZÍȚIE, *propoziții,* s. f. Cea mai mică unitate sintactică prin care se exprimă o gîndire, o judecată etc. *Propoziție principală. Propoziție circumstanțială.* ▭ *Faptul că limba nu este un conglomerat de cuvinte, ci un tot organizat în propoziții după anumite reguli de morfologie și sintaxă, dă oricărei limbi un caracter de sistem.* MACREA, F. 18.

— Variantă: (învechit) **propozițiúne** s. f.

PROPOZIȚIÚNE s. f. v. **propoziție.**

PROPRIETÁR, -Ă, *proprietari, -e,* s. m. și f. 1. Persoană care are drept de proprietate asupra unui lucru; stăpîn. *Nu numai că proprietarul viei îi plătea bine, dar le mai pica și pe de lături cîștig.* DUMITRIU, N. 259.

2. (Prin restricție) Cel care posedă un imobil (mai ales considerat în raport cu chiriașii lui). ✦ (Adesea determinat prin «mare») Moșier, latifundiar. *Figuri cunoscute de pe Calea Victoriei, și necunoscute, din cine știe ce fund de provincie, mari proprietari și oameni politici.* C. PETRESCU, Î. I 12.

— Pronunțat: *-pri-e-.*

PROPRIETÁTE, *proprietăți,* s. f. 1. Stăpînire deplină, în baza unui drept recunoscut, asupra unui bun material. *Fundamentul formațiunii social-economice socialiste este*

proprietatea socialistă asupra mijloacelor de producție, care are fie forma proprietății de stat (bun comun al poporului), fie forma proprietății cooperatiste-colectiviste (proprietatea gospodăriilor agricole colective sau a organizațiilor cooperatiste). CONST. R.P.R. 10. *La proprietatea pămîntului nu ține de loc, ba o consideră o corvoadă.* REBREANU, R. I 165. ◇ *Proprietate socialistă* v. socialist. *Proprietate literară sau artistică* = drept de care se bucură un autor (și pe care-l poate transmite și moștenitorilor, pe un timp limitat de lege) de a dispune după voie de operele sale literare sau artistice, putîndu-le edita, reproduce etc.

2. (Concretizat) Ceea ce constituie obiectul unei proprietăți, obiectul stăpînit; bun[3]; avut[1]. *Casa, proprietate a unui sculptor Wolgast, avea în fund privelițe înspre niște întinse grădini și străjuia cu fațada un parc.* CĂLINESCU, E. 239. *Singurele proprietăți care le-au mai rămas, casele, se învecinează.* C. PETRESCU, O. P. I 232.

3. Însușire care (poate) aparține tuturor elementelor unei specii; caracteristică, trăsătură. *Cunoștințele noastre actuale asupra constituției materiei în genere au descoperit o sumă de proprietăți și de forțe nebănuite altădată.* MARINESCU, P. A. 38.

4. Calitate a unui cuvînt, a unui termen, a stilului de a reda exact noțiunea sau ideea exprimată. V. precizie, claritate.

PROPRIETĂREÁSĂ, *proprietărese,* s. f. Soția unui proprietar, deținătoare a unui imobil (mai ales considerată în raport cu chiriașii). *Proprietăreasa voastră, baba Rada, vă închiriase casa și curtea.* PAS, Z. I 191.

PROPRIETĂRÉSC, -EÁSCĂ, *proprietărești,* adj. (Rar) Care aparține proprietarului. *Țăranca (arătînd casa proprietărească din dreapta): Colea la chir Ioniță.* MACEDONSKI, O. II 53.

PROPRIETĂRÎME s. f. (Neobișnuit) Totalitatea proprietarilor (de moșii). *Orice atingere a* [proprietății] *va ridica proprietărimea din întreaga țară ca un singur om.* CAMIL PETRESCU, O. II 406.

PRÓPRIU, -IE, *proprii,* adj. **1.** (Adesea în legătură cu adj. pos. «meu», «tău» sau «lui», «ei» etc.) Care aparține în mod exclusiv cuiva, care este numai al lui sau al fiecăruia în parte; personal. *Fata se supăra mai rău, simțindu-se lovită cu propriile ei arme.* REBREANU, I. 86. *De-un ceas o privea cum se joacă, zglobie, veselă, amețită, ca de un vin tare, de propria ei tinerețe și sănătate.* VLAHUȚĂ, O. A. III 36. *Și cînd propria ta viață singur n-o știi pe de rost, O să-și bată alții capul s-o pătrunză cum a fost?* EMINESCU, O. I 134. ◇ *Nume* (sau *substantiv*) *propriu* = nume care se dă unui lucru sau unei ființe spre a le deosebi de celelalte lucruri sau ființe din aceeași categorie. *Numele de persoane, de țări și de orașe sînt nume proprii.* ▭ *Amor propriu* v. amor. *Pe cont propriu* v. cont.

2. (Construit cu dativul) Care constituie o particularitate a cuiva sau a ceva; caracteristic, specific. *Șiretenia... este proprie tuturor ființelor viețuitoare.* BOLINTINEANU, O. 299.

3. Care este bun pentru..., potrivit pentru...; indicat. *Lemn propriu pentru construcții.*

4. (Despre cuvinte sau termeni) Care redă exact ideea care trebuie exprimată. *Manuscrisele marilor scriitori ne arată efortul depus de aceștia în elaborarea stilului în care și-au redactat operele, munca lor uriașă pentru a găsi termenul propriu care să expună cît mai precis și mai expresiv ideea.* L. ROM. 1953, nr. 4, 55. ◇ Expr. **Propriu-zis** = la drept vorbind, de fapt, în realitate. *În secolul al XIX-lea putem spune că s-a constituit, propriu-zis, limba română literară, în forma pe care o cunoaștem azi.* L. ROM. 1953, nr. 4, 51. *Propriu-zis nu locuia decît într-o cameră, care-i slujea și de birou și de dormitor.* CAMIL PETRESCU, U. N. 25. ✦ (Despre sensul unui cuvînt, spre deosebire de figurat) De bază, prim.

PROPTÁR, *proptare,* s. n. Frînă la războiul de țesut țărănesc, făcută dintr-o scîndură cu crestături, care oprește sulul cu pînză țesută să se rotească înapoi.

PRÓPTĂ, *propte,* s. f. (Regional) **1.** Proptea (1). *Numa Toader ia aminte... Că-i un loc primejdios, Pe sub proptă lunecos, Îndărăt prăpăstios. Proptele sub roți scrîșneau, Ortacii greu s-opinteau.* DEȘLIU, M. 6.

2. Împotrivire, opunere, rezistență. ◇ Loc. adv. **În propta cuiva** = împotriva cuiva. *Cine să stea în propta valului acestuia?* VLAHUȚĂ, la CADE.

PROPTEÁ, *proptele,* s. f. **1.** Lemn, stîlp, par, scîndură care se pune pentru a sprijini un gard, o poartă, un zid etc. *Știu că numai zidurile șubrede au proptele. Și gardurile vechi pe care, fără proptele, le-ar trînti vîntul.* STANCU, D. 290. *Cum ajunseră, descălecară... voind să lege căpăstrul calului de propteaua porții.* ISPIRESCU, L. 390. *Proptele și mănunchi de tufiș, legați cu frînghii, sprijină și întăresc taracii.* ODOBESCU, S. III 109. ◇ Expr. (Popular) **Propteaua gardului** = persoană foarte leneșă. *Bată-te crucea de naș Cum naiba mă înșelași Și cu cin' mă cununași! Cu toanta din Făgăraș, Cu urîta satului, Cu propteaua gardului.* TEODORESCU, P. P. 334.

2. Fig. (La pl., cu valoare de sg.) Sprijin, protecție nemeritată; p. ext. persoană care dă cuiva un sprijin nemeritat. V. intervenție. *Dar oameni cu proptele! Nu știu cum vine asta... — Ce sînt proptelele? Rude la Ierusalim, băiete...* STANCU, D. 290. ◇ Expr. **A avea proptele** = a se bucura de protecție nemeritată, a fi protejat.

— Pl. și: *propteli.* — Variantă: **propeá** s. f.

PROPTEÁLĂ, *proptele,* s. f. Proptea.

PROPTÍ, *proptesc,* vb. IV. **1.** Tranz. A sprijini un gard, un zid etc. cu o proptea (sau cu mai multe) ca să nu cadă. *Aceste case... erau proptite cu trunchiuri lungi de fag cojit, ca să nu se dărîme.* CAMIL PETRESCU, O. I 336. *Finul cosit de curînd, adunat în cîteva clăițe proptite cu pari, umplea văzduhul cu un miros îmbătător.* REBREANU, I. 19. *Precum văd, aici șade cineva și i se huruie casa... Mă duc s-o proptesc cu un lemn.* RETEGANUL, P. IV 54. ✦ A sprijini, a rezema. *Capul mi-l proptesc pe coate, Stau pe prag, pe gînduri iar.* COȘBUC, P. I 117. ✦ A așeza un obiect drept stavilă, pentru a împiedica o mișcare. *Fata îi propti mîna în piept.* DUMITRIU, P. F. 36.

2. Tranz. A rezema un obiect de ceva (ca să nu cadă). *Rămase cu ochii la furca proptită de zid, aproape de dînsul.* V. ROM. decembrie 1951, 218. ◇ Refl. *Gemînd mă proptesc de primul copac.* BENIUC, V. 97. *Chema pe nume pe băieți, Și se proptea de slab, sărmanul, Cu mîna de pereți.* COȘBUC, P. I 101.

3. Refl. A se sprijini de un punct de reazem în vederea unui efort. *Caii se proptiră cu piepturile în hamuri și omul se lăsă iar din umeri, cu brațele încordate, țepene, în coarnele plugului.* DUMITRIU, N. 146. *Se propti în picioare și zvîrli cu o bucată de piatră, izbindu-l pe Goldenberg drept în față.* SAHIA, N. 108. *Piatra pe piept că punea, În picioare se proptea, Și, dacă se opintea, Trei stînjini în sus o da.* TEODORESCU, P. P. 568. ◇ Fig. *Era o noapte fără lună. În fundul răsăritului se proptiseră nori negri, ca munți încremeniți.* SADOVEANU, M. C. 93. ◇ Tranz. *Tîrînd Pe tată-său, care-l strîngea De mijloc și-n zădar proptea Picioarele-n nisip, cătînd Să-l ție-n loc, acum urlînd Spre ripi el se ducea.* COȘBUC, P. I 271.

PROPTÍRE s. f. Acțiunea de a (se) propti; sprijinire, rezemare.

PROPTÍȘ, *proptișuri,* s. n. Proptea; p. ext. orice lucru (balustradă, paravan etc.) care servește pentru a sprijini ceva, pentru a împiedica o mișcare. *Crucea din sat este tocmai în marginea rîpei... Dincolo de cruce este un proptiș făcut din cîteva lemne, pentru ca să nu cază vitele în pîrîu.* SLAVICI, N. I 62.

PROPTITÓR, -OÁRE, *proptitori, -oare,* adj. Care sprijină, susține, proptește.

PROPULSÁ, *propulsez,* vb. I. Tranz. A imprima unui obiect o mișcare de înaintare. ✦ A exercita o forță asupra unui vehicul pentru a-i provoca o mișcare de înaintare.

PROPULSÁRE, *propulsări,* s. f. Acțiunea de a propulsa; punere în mișcare a unui obiect cu ajutorul unui sistem de propulsie.

PROPÚLSIE, *propulsii,* s. f. Exercitare a unei forțe asupra unui obiect pentru a-i provoca o mișcare de înaintare. *Propulsia unui avion cu ajutorul elicei. Propulsia unui autovehicul.* ✦ Sistem tehnic prin care se realizează propulsarea unui vehicul.
— Variantă: **propulsiúne** s. f.

PROPULSIÚNE s. f. v. **propulsie.**

PROPULSÓR, *propulsoare,* s. n. Organ al unui vehicul, care servește la realizarea propulsiei lui. *Propulsor nautic.* ✧ (Adjectival) *Aparat propulsor.*

PROPUNĂTÓR, -OÁRE, *propunători, -oare,* s. m. și f. (Rar) Persoană care face o propunere. *Realizarea reformei a fost însă statornic urmărită de propunătorii ei în toate ocaziunile.* KOGĂLNICEANU, S. A. 214.

PROPÚNE, *propún,* vb. III. Tranz. **1.** A face o propunere; a da o idee, o sugestie. *Aristide propuse să meargă repede Dumitru cu careta.* REBREANU, R. II 129. *Mărgărita propuse o plimbare pe cîmp cu sania.* ALECSANDRI, O. P. 101. ✧ Absol. *Eu... cel mult pot să propun, decizia e în alte mîini.* REBREANU, P. S. 115.
2. (Complementul indică o persoană) A recomanda pentru o misiune, o demnitate, un post. *Cînd se discută pe cine să-l propună președinte... biroul îl propuse pe Anculia.* DUMITRIU, N. 168.
3. A îndemna pe altul să înfăptuiască ceva. *Mi-a propus deci să-i finanțez operația.* C. PETRESCU, A. 359. *Doamna Clara, unchiule, i-a dat lui Pala Sarcina să făptuiască ce-ntîi mie mi-a propus... Să răzbească pîn' la tine. Să te-njunghie.* DAVILA, V. V. 148. ✦ Refl. (Construit cu dativul pronumelui personal) A-și pune de gînd să înfăptuiască ceva, a lua o hotărîre, a se hotărî. *Îmi propusesem chiar să scriu o piesă de teatru din lumea dumneavoastră.* BARANGA, I. 156. *Adevăratul călător e acela care, cînd se pornește la un drum, își propune să meargă unde l-a duce fantazia lui.* ALECSANDRI, O. P. 177.
— Prez. ind. și: (rar) *propúi* (GHICA, A. 6).

PROPÚNERE, *propuneri,* s. f. Acțiunea de a propune și rezultatul ei; idee, sugestie anunțată și care urmează să fie discutată, aprobată, înfăptuită. *Am primit propunerea unchiului.* CAMIL PETRESCU, U. N. 43. *Propunerea o consider o atenție delicată pentru dînsul.* REBREANU, R. I 211. *Primesc cu plăcere propunerea sa.* BOLINTINEANU, O. 401. ✧ (În construcție cu verbul «a face») *Luca Talabă voia să facă el propunerea asta.* REBREANU, R. I 135. *Ascultă, măiculiță, ce ai zice dacă ți-aș face o propunere?* ALECSANDRI, T. I 433. *Ascultă mincinoasele propuneri ce îți făcu Iancu, că o va lua de soție.* NEGRUZZI, S. I 25.

PRÓRĂ, *prore,* s. f. Partea de dinainte a unei nave; (prin restricție) extremitatea din față a acestei părți, unde se află postul de comandă; bot. *Cîteodată, cînd liniștea nopții domnea peste toate, cînd și marea, obosită de luptă și frămîntare, adormea, auzeam din prora vaporului o melodie dulce.* DUNĂREANU, CH. 58.

PRORÉCTOR, *prorectori,* s. m. Membru al corpului profesoral universitar, care are funcția de locțiitor de rector. *Prorectorul... este ales dintre cei mai buni profesori de la disciplinele principale.* COL. HOT. DISP. 1192.

PROROC, *proroci,* s. m. (În diferite concepții religioase) Personaj considerat ca interpret al voinței lui dumnezeu, capabil să prevadă și să prezică viitorul; (sens curent) persoană care are previziunea evenimentelor viitoare; profet. *Astfel treci și tu prin lume... ca un basm de proroc!* EMINESCU, O. IV 37. [Anul 1840] *o să ne ridice în slava cerului, cum credeau mulți proroci.* GHICA, S. 172. ✧ (Glumeț) *Cucul sur... E proroc și-ți știe spune Tot ce-o fi și-o da.* COȘBUC, P. II 36. ✧ (Metaforic) *Șerpii roșii rupeau trăsnind poala neagră a norilor, apele păreau că latră, numai tunetul cînta adînc, ca un proroc al pierzării.* EMINESCU, N. 11. ✧ *Proroc mincinos* (sau *fals*), se zice despre cel care prevestește lucruri ce nu se realizează. *Nimeni nu e proroc* (sau *profet*) *în țara lui* v. profet. ✧ (Adjectival, rar, în forma de f. pl. *proroace*) *O, ascultă numa-ncoace, Cum la vorbă mii de valuri stau cu stelele proroace!* EMINESCU, O. I 155.
— Formă gramaticală: f. pl. (rar) *proroace.* — Variantă: **prooróc** (ALECSANDRI, P. I 146, NEGRUZZI, S. I 30) s. m.

PROROCÉSC, -EÁSCĂ, *prorocești,* adj. (Învechit) De proroc; profetic. (Atestat în forma *prorocesc*) *Era un zeu de lemn, cu dar prorocesc.* DONICI, F. 76.
— Variantă: **prorocéesc, -eáscă** adj.

PROROCÍ, *prorocesc,* vb. IV. Tranz. (În concepțiile religioase și în superstiții) A prezice viitorul grație unui dar special sau prin inspirație divină; (sens curent) a prevedea și a anunța evenimente viitoare. *A prorocit bine părintele asupra sărmanului bade Isac.* SADOVEANU, O. VIII 258. *Vîntule, copile, Codrii ce-i trudești? Ce-mi tot spui de jale Și-mi tot prorocești?* CERNA, P. 116. ✧ Refl. impers. *Ne apropiam de teribilul an 1840, despre care se prorocea fel de fel de grozăvii.* GHICA, S. 172.
— Variantă: **prorocí** (GALAN, Z. R. 126, BASSARABESCU, V. 4, CONACHI, P. 293) vb. IV.

PROROCÍE, *prorocii,* s. f. Prezicere, prevestire, prorocire. *D-aia a stăruit el pe lîngă mama de a tăiat găina și s-o mănînce el, ca să se împlinească la dînsul prorocia din acele slove.* ISPIRESCU, L. 274. *Prorocia despre Ștefan cel Mare* [titlu]. ȘEZ. III 235.
— Variantă: **prorocie** (ALEXANDRESCU, M. 277, CONACHI, P. 301, TEODORESCU, P. P. 104) s. f.

PROROCÍRE, *prorociri,* s. f. Acțiunea de a profeți și rezultatul ei; ceea ce se prorocește, prezicere, prevestire, prorocie. *Prorocirile mele sînt mai vrednice de crezare decît ale prorocului Ilie.* VORNIC, P. 191. *Glasuri din trecut străbate l-a prezentului ureche, Din a valurilor sfadă prorociri se aridic* (= se ridică). EMINESCU, O. I 45.

PROROCITÓR, -OÁRE, *prorocitori, -oare,* adj. (Învechit) Care prorocește. *Prorocitoare arătări* [meteorologice] *ale calendarelor.* PISCUPESCU, O. 89.

PROROGĂ, *proróg,* vb. I. Tranz. A amîna pentru o dată ulterioară, a prelungi activitatea unui corp constituit, în special ședințele, lucrările unei adunări legislative. (Refl. pas.) *E rău numai că dieta s-a prorogat pînă la 2 iulie.* GHICA, A. 278.

PROROGÁRE, *prorogări,* s. f. Faptul de a proroga; amînare a termenului fixat de legi sau regulamente pentru începerea unei activități. *Prorogarea parlamentului.*

PROROGÁT, -Ă, *prorogați, -te,* adj. (Mai ales despre parlamente și lucrările lor) Amînat pentru o dată ulterioară celei fixate prin legi.

PROSCALISÍ, *proscalisesc,* vb. IV. Tranz. (Grecism învechit) A invita, a pofti. *Îți cer de o mie de ori iertăciune că nu te-am proscalisit la masă.* FILIMON, C. 172.

PROSCOMÍDIE, *proscomidii,* s. f. **1.** Parte din slujba liturghiei, în care preotul pregătește pîinea și vinul pentru împărtășanie.

2. Firidă în peretele de nord al altarului, unde se săvîrșește proscomidia (1). *În părețele despre miază-noapte al altarului este construită proscomidia, adîncată în zid ca o peșteră.* La TDRG. *Vedem dar cum s-au născut pomelnicele, care azi încă stau așezate în proscomidia oricărei biserici orientale.* ODOBESCU, S. I 453.

PROSCRÍE, *proscriu,* vb. III. Tranz. (Învechit) **1.** A scoate pe cineva de sub scutul legilor, a izgoni din propria lui țară drept pedeapsă pentru o vină politică. V. exila. *Și-i trimisesem listă chiar de persoanele ce erau să fie proscrise.* GHICA, A. 191. ✧ (Glumeț) *Lupii în toate staturile Europei erau proscriși, numai în Moldavia... vițuiau ca în sînul unei republice.* NEGRUZZI, S. I 279. ✦ A interzice, a opri, a nu îngădui. V. aboli. *Uitarăți că proscrise sînt orișice dueluri?* MACEDONSKI, O. II 140.

2. (În antichitatea romană) A osîndi la moarte fără forme de judecată, înscriind numai pe un afiș numele celui condamnat (osînda putînd fi executată de oricine îl întîlnea pe condamnat).

PROSCRÍERE, *proscrieri,* s. f. (Învechit) Faptul de a proscrie; proscripție. [Am făcut] *din viața mea un șir de închisori, exiluri... și proscrieri.* GHICA, A. 629.

PROSCRÍPȚIE, *proscripții,* s. f. (Învechit) **1.** Pedeapsă la care autoritatea publică supunea în trecut pe cineva (mai ales pentru o vină politică), izgonire din patrie (v. surghiun); proscriere. *Mărirea voastră o va ridica din toată proscripția și îi va chezășui asigurarea vieții.* NEGRUZZI, S. III 280. *Ei decretează legile de proscripție.* RUSSO, S. 182.

2. (În antichitatea romană) Punere în afară de lege, osîndire la moarte fără forme de judecată pentru infracțiuni politice (osînda putînd fi executată de oricine-l întîlnea pe condamnat). ✧ *Listă de proscripție* = listă afișată cuprinzînd numele persoanelor declarate în afară de lege.

PROSCRÍS, -Ă, *proscriși, -se,* adj. (Învechit și arhaizant) **1.** (Adesea substantivat) Scos de sub scutul legilor, izgonit din patrie; exilat, expulzat, surghiunit. *A fost trecut primul pe lista proscrișilor.* SADOVEANU, E. 228. *Proscris, în a mea țară eu nu mă voi rentoarce; Și ochii mei în lacrimi va-nchide un străin.* BOLINTINEANU, O. 2. *În tot timpul cît a fost proscris și pribeag* [Bălcescu] *nu a lipsit un singur moment, pînă la moarte, de a lucra pentru țara lui cu pericolul vieții și al sănătății.* GHICA, S. A. 166.

2. (Despre idei, atitudini, acțiuni) Interzis, oprit, neîngăduit. *Despotismul proscris cată încă a veni în mijlocul nostru sub nume mincinoase și sub mască.* BOLINTINEANU, O. 258.

PROSECTÓR, *prosectori,* s. m. Persoană însărcinată să prepare piesele anatomice necesare la cursurile unui profesor.

PRÓSIE, *prosii,* s. f. (Regional) Ogor arat și semănat pentru prima dată după ce a fost lăsat nelucrat timp de doi sau trei ani. *Această prosie este pămîntul cel dintîi și cel mai bun pentru grîul de toamnă.* I. IONESCU, la CADE.

PROSLĂVÍ, *proslăvesc,* vb. IV. **1.** Tranz. A slăvi; a ridica în slavă, a preamări, a glorifica. *Societatea capitalistă... proslăvește libertatea individului de a oprima și exploata pe semenul său.* SADOVEANU, E. 194. *Fiindcă nu proslăvise vinul, găsi cuvinte de laudă pentru băutura din izvor.* STĂNOIU, C. I. 90.

2. Refl. (Astăzi rar) A se odihni în voie, a se simți bine, a fi mulțumit, satisfăcut; a se răsfăța. *Cînd mă gîndesc că azi dimineață nici gînd n-aveam unde are să mi se proslăvească trupușorul la noapte.* La TDRG. *Gazda, robotind zi și noapte, se proslăvea pe cuptori.* CREANGĂ, A. 81. ✧ Expr. **Cum te mai proslăvești?** = cum îți mai merge? *Cucoana Tarsița-i sănătoasă? — Noi sîntem bine; dar d-ta cum te mai proslăvești cu slujba?* ALECSANDRI, T. 1089.

PROSLĂVÍRE, *proslăviri,* s. f. Acțiunea de a (se) proslăvi; preamărire, glorificare, adorare, laudă. *Adunînd într-o unire, Pentru a ta proslăvire, Pîn'la margini lumea toată.* CONACHI, P. 36.

PROSÓDIC, -Ă, *prosodici, -e,* adj. Care se referă la prosodie, de prosodie. *Cînticel care... este în privința regulelor prosodice cu mult mai prejos de ingenioasa improvizațiune a vînătorului de curci.* ODOBESCU, S. III 10.

— Variantă: **prozódic, -ă** adj.

PROSODÍE s. f. (Și în forma *prozodie*) Parte a poeticei care se ocupă cu studiul versificației din punct de vedere al raportului dintre silabele unui vers, după accent, lungime sau înălțime. [Scrierile lui Antioh Cantemir] *în limba rusească sînt... un tractat de algebră, reflexii asupra prozodiei, cîteva cîntece ce se cîntă și astăzi în Rusia.* NEGRUZZI, S. II 157.

— Variantă: **prozodíe** s. f.

PROSÓP, *prosoape,* s. n. Obiect făcut din țesătură de bumbac, de obicei de formă dreptunghiulară, care se folosește la șters pe obraz, pe mîini sau pe tot corpul, după spălat; ștergar. *Pe un scaun, pregătit dinainte, un lighean mare de tablă nesmălțuit; alături, pe alt scaun, o căldare cu apă, o cană, un săpun și prosop.* GALAN, Z. R. 387. *În lipsă de prosop, se usca la aer.* DRĂGHICI, R. 148. ✦ (Regional) Șervet. *Vezi că-i mămăliga pe masă, învălită în prosop, și oala cu lapte pe vatră.* REBREANU, R. II 30. *Aluatul îl învălesc într-un prosop.* SEVASTOS, N. 78.

PROSOPOPÉE s. f. Figură de retorică prin care un orator atribuie unui obiect neînsuflețit, unei realități morale, unei persoane absente sau moarte vorbirea și atitudinile unor persoane vii; personificare.

PROSPĂTÚRĂ, *prospături,* s. f. (Rar) Marfă alimentară proaspătă, nesupusă încă vreunui procedeu de conservare. *Avem stridii, brînzeturi proaspete, ne-a venit o langustă vie... și-i înșiră, foarte volubil, toată lista prospăturilor sosite de dimineață.* CARAGIALE, O. II 82.

PROSPÉCT, *prospecte,* s. n. Afiș, anunț, scrisoare sau broșură în care se prezintă sumar (de obicei în scop de reclamă) planul sau programul unei instituții sau întreprinderi. *Înalt, spătos, cu tîmplele cărunte... semăna aidoma cu personagiile gravurilor din prospectele companiilor de voiaj și de turism.* C. PETRESCU, A. 281.

PROSPECTÁ, *prospectez,* vb. I. Tranz. (Folosit și absolut) A cerceta un teren, cu scopul de a descoperi și a localiza zăcăminte de roci utile. *N-am făcut decît ceea ce ai făcut tu... cînd cumpărai* [pămînt] *să prospectezi pentru comoara ta.* C. PETRESCU, R. DR. 185. ✧ Fig. *Prospecta elementul omenesc indigen.* C. PETRESCU, A. 410.

PROSPECTÁRE, *prospectări,* s. f. Acțiunea de a prospecta; prospecțiune. *Echipamente de prospectare.*

PROSPECTÓR, -OÁRE, *prospectori, -oare,* s. m. și f. Persoană specializată în efectuarea prospecțiunilor.

Dumneata treci drept unul din cei mai vestiți prospectori ai petrolului din lume. C. PETRESCU, A. 416.

PROSPECȚIÚNE, *prospecțiuni,* s. f. Ansamblul cercetărilor efectuate pe teren și în laborator, pentru a descoperi și localiza zăcămintele de roci utile dintr-o regiune, determinîndu-le întinderea, forma și importanța.

PROSPÉR, -Ă, *prosperi, -e,* adj. Care se dezvoltă în condiții prielnice, care prosperă. *Era un om înalt, voinic... Hainele curate, jumătate de tîrgoveț, jumătate de țăran, dovedeau bunăstare prosperă.* C. PETRESCU, Î. II 141. *Eu unul nu-ți doresc decît o viață prosperă și plină de fericire.* MIRONESCU, S. A. 109. ✦ Care dovedește o stare bună, favorabilă, înfloritoare. *Grăbi în urma celorlalți și din treacăt aruncă o privire satisfăcută lui Ion Ozun din oglindă, cu smocking impecabil, cu părul reținut luciu pe creștet... și cu obrazul ras și prosper.* C. PETRESCU, C. V. 255.

PROSPERÁ, *prospér* și *prosperez,* vb. I. Intranz. A se dezvolta în condiții prielnice, a-i merge bine; a înflori, a progresa. *Copilăria e ca un arbore june ce prosperă liber în aer, la soare și care se ofilește în seră, în închisoare.* ALECSANDRI, T. 1710. *Noutatea lucrului făcu să prospereze întreprinderea acestor industriași.* NEGRUZZI, S. I 341.

PROSPERÁRE s. f. Faptul de a prospera; dezvoltare înfloritoare, progres.

PROSPERITÁTE s. f. Stare prosperă, dezvoltare înfloritoare a unei întreprinderi, a unei instituții, a vieții unui individ sau a unei colectivități; bunăstare, îmbelșugare. *Se sculă în picioare și ură prosperitate și sănătate îndelungată slăvitului domn.* SADOVEANU, Z. C. 168. *A vorbit despre progres, despre prosperitatea pe care veneau s-o aducă în mai puțin de doi ani în aceste pustietăți rupte din calea civilizației.* C. PETRESCU, R. DR. 248. *Orele de mîncare, de somn, de preumblare... le salutam cu aceeași plăcere cu care le așteptam în libertate și în prosperitate.* BOLINTINEANU, O. 265.

PROSPEȚÍME s. f. Calitatea de a fi sau de a părea nou, tînăr, viu, fraged, gingaș, suav. *Bălcescu este unul dintre acei care au legat acțiunea lui de o operă literară, iar această operă și-a păstrat întreaga prospețime și întregul relief.* L. ROM. 1953, nr. 1, 32. [Oltul] *aduce deasupra înălțimilor aspre... o prospețime de rouă, pe care nici soarele, nici vîntul nu pot să o usuce.* BOGZA, C. O. 84. *Era o impresie de răcoare și prospețime peste orășelul din vale.* CAMIL PETRESCU, U. N. 119.

PROST, PROÁSTĂ, *proști, proaste,* adj. **1.** (În opoziție cu deștept, inteligent) Lipsit de inteligență, fără minte, fără judecată; nepriceput. *Ia, acum văd și eu că nu ești prost.* CREANGĂ, P. 150. *Nu-l cunosc... dar mi-a spus vărul Leonil că-i prost de tot.* ALECSANDRI, T. I 30. *Apoi, știți dumneavoastră Că oaia este proastă Și că nădăjduiește Aceea ce dorește.* ALEXANDRESCU, P. 127. ✧ Expr. **A da în gropi de prost ce e** = a fi nespus de prost, foarte prost. *Oamenii p-atunci dădeau în gropi de proști ce erau.* ISPIRESCU, U. 103. *D-apoi, cum văd eu, tu numai nu dai în gropi de prost ce ești.* CREANGĂ, P. 52. ✧ (Substantivat) *La urma urmelor, unde nu-i dă și Trăsnea, cel uricios, un pupoi fără veste. Căci la de-aceste mai tot prostul se pricepe.* CREANGĂ, A. 98. *M-am înșelat ca un prost, o înțăleg acum, deși cam tîrziu.* ALECSANDRI, T. 1264. (Expr.) **Un prost și jumătate** = foarte prost. *Așa-ți trebuie, dacă ești un prost și jumătate.* ȘEZ. III 186. ✦ (Substantivat) Caraghios. *Tu ai tras căruța la negustor și m-ai lăsat ca pe un prost în mijlocul drumului.* PREDA, Î. 106.

2. (Învechit și arhaizant, în opoziție cu învățat) Lipsit de învățătură, neînvățat, ignorant. *Era acolo o mulțime de oameni, și mai învățați și mai proști, care de care mai vorbăreți.* SADOVEANU, E. 112. *M-aș amesteca și eu, ca omul prost, de! începu Vasile Baciu.* REBREANU, I. 71. *Boierii ce zic că poporul e prost nu sînt și ei mai puțin proști și lipsiți de orice învățătură.* BĂLCESCU, O. I 352. ✧ (Substantivat) *Măi, proștilor, voi nu înțălegeți toate avantajele unei asemine reforme.* ALECSANDRI, T. I 261. ✦ (În opoziție cu rafinat) Lipsit de rafinament, naiv, simplu, neevoluat. *După cum și norodul cel prost zice: vinul e bun și la bucurie și la scîrbă.* SADOVEANU, Z. C. 5. *Cum ai putut crede că o proastă fetișoară mă va face să fiu necredincios acei ce singură împărățește în inima mea?* NEGRUZZI, S. I 22.

3. Din popor, de jos, de rînd. *Am încercat* [condurul]... *la femei de neam și la cele proaste, pînă și la roabe, și la nimeni nu s-a potrivit.* ISPIRESCU, L. 307. *Așa o fi, fetiță, Dar el e prea sărac, Și e de proastă viță, Măcar că ți-e pe plac.* BOLLIAC, O. 86. ✧ (În trecut) *Soldat prost* = ostaș fără grad; soldat. *Neam prost* v. neam[2]. ✧ (Substantivat) *Nu-i asculta pre niște proști, pre niște mojici.* NEGRUZZI, S. I 155.

4. Obișnuit, comun. *Un ticălos, Ce semăna om de treabă, fără milă m-a-nșelat. Mi-a vîndut o sticlă proastă drept un diamant curat.* ALEXANDRESCU, M. 386. ✦ (În opoziție cu valoros) De calitate inferioară, lipsit de valoare, sărăcăcios, ordinar, de rînd. *Avea străițele cele mai proaste.* SBIERA, P. 130. [Paloșe] *proaste mi-ai dat.* TEODORESCU, P. P. 571. ✦ (Învechit și arhaizant, despre limbă, în opoziție cu literar, cult) Necizelat, comun, simplu. [Povestirile] *au ajuns... la apuseni, fie în latinește, fie în limbile proaste.* SADOVEANU, D. P. 5.

5. (În opoziție cu bun[4]) Care nu e așa cum trebuie, nu este în măsură să satisfacă; necorespunzător, nesatisfăcător. *Mîncau puțin, de teamă să nu facă proastă impresie unchiului.* CAMIL PETRESCU, U. N. 30. *Tratarea cît se poate de neartistică, de proastă a subiectului.* GHEREA, ST. CR. II 68. ✧ (Adverbial) — *Cum merge? — Prost, domnișoară Otilia.* CĂLINESCU, E. O. I 19. *Se simte ostenit. A dormit prost.* C. PETRESCU, A. 466. *Nici atunci cînd era Serdici n-o duceam așa de prost.* SAHIA, N. 114. ✦ (Despre vreme) Nefavorabil, rău. *Vîntul cu aspre aripe reci Bate din coastă A vreme proastă.* DEȘLIU, M. 28. ✦ Nepriceput, nepregătit, neîndemînatic (într-o îndeletnicire, meserie, profesiune). *Cizmar prost. Doctor prost.* ▭ *Nu este... lighioaie pre pămînt mai crudă decît un vînător prost.* ALECSANDRI, O. P. 58.

6. Dăunător; defavorabil, neprielnic, rău. *Să știi că situația dumitale e destul de proastă... cată să te reabilitezi.* SADOVEANU, P. M. 120. *S-a fost înduioșat de starea cea proastă și ticăloasă în care ajunsesem și a stăruit de ne-a făcut oameni la loc.* ISPIRESCU, L. 283. ✧ *Glumă proastă* (sau *de prost gust)* = glumă lipsită de haz, care, în loc să înveselească, supără, jignește. *Glumele erau cîteodată și proaste, mai cu seamă cînd se punea cuiva, care se sculase de la locul lui, un ac în bancă.* PAS, Z. I 295. *A-nceput... să rîză ca de o glumă proastă.* CARAGIALE, O. III 90. *Vorbă proastă* = vorbă îndrăzneață sau injurioasă, p. ext. ceartă. *Nici o vorbă proastă n-a fost între noi.* La TDRG. *Porunci să-l bată peste față Pentru vorba proastă și îndrăzneață.* BUDAI-DELEANU, Ț. 172.

7. (Mold., în construcții negative, în legătură cu anumite stări sufletești) Mic, neînsemnat. *La drum, era o pedeapsă de mers cu dînsul. Vai de capul viziteului care-i mîna caii. Chinurile lui nu erau proaste: «Lasă mai încet! Mînă mai tare! Fă mai la dreapta!».* GANE, N. III 165. *Poate să-ți iasă înainte vrun iepure, ceva... și popîc! m-oi trezi cu tine acasă, ca și cu frate-tău, și-apoi atunci rușinea ta n-a fi proastă.* CREANGĂ, P. 187. *Căutară ei ba încoace, ba încolo, vodă nicăiri. Neliniștea lor nu fu proastă.* ȘEZ. VIII 68. ✧ (Ironic) *Și cînd m-a văzut mama și tata tuns chilug și plin de rîie, bucuria lor n-a fost proastă.* CREANGĂ, O. A. 286.

8. (Învechit, în expr.) **Ban** (sau **leu**) **prost** = ban roşu, v. ban[1]. *Aşa, Anico, aşa; nu mai sta la gînduri, intră la curte; are să-ţi fie bine; îi avea ca hac 500 de lei proşti pe an.* CONTEMPORANUL, IV 391.

PROSTĂN, -Ă, *prostani, -e,* adj. (Rar) Prostănac. *Se însură cu jupîneasa Mărica, minunată femeie, groasă şi frumoasă, dar cam prostană.* NEGRUZZI, S. I 246.

PROSTÁTĂ, *prostate,* s. f. Glandă care se găseşte la intersecţia aparatului genital cu cel urinar, la bărbaţi.

PROSTÁTIC, -Ă, *prostatici, -e,* adj. **1.** (Învechit) Care manifestă prostie, prostesc. *Are un obraz pe care se citeşte o prostatică rîvnire la măriri.* ODOBESCU, S. A. 111. ✧ Fig. *Şi prostatecele nări Şi le îmflă orişicine în savante adunări, Cînd de tine se vorbeşte.* EMINESCU, O. I 134.

2. Simplu, nevinovat, naiv. *Chera Duduca, care era personificarea finefei şi a vicleşugului femeiesc, pricepu fătărnicia, chiar sub acel văl de prostatică modestie.* FILIMON, C. 88.

PROSTATÍTĂ s. f. Afecţiune inflamatorie, acută sau cronică, a prostatei.

PROSTĂLĂU, *prostălăi,* adj. m. Augmentativ al lui prost. *Mărginit, prostălău... n-a fost în stare să înveţe nimic.* GALAN, B. I 71. *Am intrat în casă, m-am răzgîndit: ăsta nu e prostălău... Ştie multe.* STANCU, D. 87. *D-l Teodorini e atît de bufon în întreita sa rolă, d-l P. Nicolau atît de prostălău în Stănică, încît şi nevrînd te fac să bufneşti de rîs.* NEGRUZZI, la TDRG. ✧ (Substantivat) *Fiul popii, un prostălău ce nu ştia paşte bobocii.* La TDRG.

PROSTĂNÁC, -Ă, *prostănaci, -e,* adj. Prost, mărginit, bleg, nătîng. *Numai un hoţ prostănac, fără nici un grăuncior de înţelepciune, stăruieşte mai mult decît se cuvine într-un loc unde a săvîrşit o faptă.* SADOVEANU, O. I. 148. *El se făcea că nu înţelege vorbele aruncate în pofida lui; se arăta prostănac.* ISPIRESCU, L. 229. *Un om cam prostănac se însurase c-o femeie frumoasă şi deşteaptă.* ŞEZ. V 159. ✧ (Substantivat) *Prostănacul de Ungureanu se duce mereu-mereu pe la ea.* REBREANU, I. 113. ✦ Care denotă prostie. *O frumuseţe prostănacă este un farmec mort.* DELAVRANCEA, H. T. 49.

PROSTĂNĂU, *prostănăi,* adj. m. Prostălău. (Substantivat) *N-a fost Păcală... Ci un prostănău prea mare, vită vorbitoare chiar.* PANN, la CADE.

PROSTĂNÉL, *prostănei,* adj. m. (Rar) Prostuţ. *Că mă laşi pe mine Cu pui micuţei Şi prea prostănei.* MARIAN, Î. 123.

PROSTĂVÁLA s. f. art. (Rar, numai în loc. adv.) **De-a prostăvala** = de-a rostogolul, de-a berbeleacul. *D-a prostăvala se da, Mare lup că se făcea.* ANT. LIT. POP. I 362.

PROSTEÁLĂ s. f. (Învechit) **1.** Faptul de a (se) prosti, înşelare sau încercare de a înşela; păcălire, tragere pe sfoară. *Îi arăt eu prosteală! Crede că scapă de frecat?* La TDRG.

2. (Regional, în expr.) **A merge în prosteală** = a pleca la cerşit. *Baba mergea mereu în prosteală, cum învăţase ea; dară într-o zi, îi zise fata să-i cumpere din tîrg pînză şi mătasă roşie şi verde; baba biet, din paralele ce adunase din cerşit, îi cumpără.* ISPIRESCU, L. 364.

PROSTERNÁ, *prostérn* şi *prosternez,* vb. I. Refl. A se înclina (pînă la pămînt) în faţa cuiva sau a îngenunchea în semn de veneraţie, de umilinţă, de supunere etc. V. ploconi, închina. *Îmi plăcea să văd toată lumea aceea prosternată la picioarele mele; erau momente cînd mă credeam o eroină de prin romane, de prin basme.* VLAHUŢĂ, O. A. II 62. *Căci mie-n genunche el s-a prosternat, Convins că de mine poate fi salvat.* CARAGIALE, O. III 131.

PROSTERNÁRE s. f. Acţiunea de a se prosterna; înclinare, îngenunchere, supunere în faţa cuiva. V. ploconire. (Fig.) *N-am putut stăpîni nevoia de prosternare din ochii mei şi nici ea nesiguranţa din ai ei.* IBRĂILEANU, A. 189.

PROSTÉSC, -EÁSCĂ, *proşteşti,* adj. **1.** Care dovedeşte prostie, lipsă de logică sau de raţiune. V. stupid. *Temerile mele sînt proşteşti.* DUMITRIU, N. 121. *Se porneşte deodată pe un rîs prostesc de bucurie.* REBREANU, I. 16.

2. (Rar) De calitate inferioară, fără valoare, sărăcăcios, de rînd, prost **(3).** *Un talger rudăresc, cu două feţe, prostesc.* PANN, la CADE.

PROSTÉŞTE adv. Ca un prost, în mod prostesc, stupid. *A rămas împietrit, cu gura căscată proşteşte, în faţa acestui judecător, care nu credea în mărturia scrisă.* POPA, V. 190. [Crîşmăriţa] *tot ar fi stat mai mult lîngă noi, dacă n-am fi alungat-o proşteşte.* CREANGĂ, A. 97. *Ea umple oala proşteşte, Ne-ncercînd apa de fel, Şi-i toarnă de-l opăreşte.* PANN, P. V. I 98. ✧ Expr. **A rîde proşteşte** = a rîde cînd nu trebuie, fără motiv, fără rost. ✦ Ca un mojic, ca un bădăran. *Şi aici s-a purtat tot hursuz, cu obrăznicie şi proşteşte.* CREANGĂ, P. 292.

PROSTÍ, *prostesc,* vb. IV. **1.** Refl. (Despre oameni) A-şi pierde puterea de gîndire, a deveni prost; p. ext. a-şi pierde cumpătul, stăpînirea, a se fîstîci. *I se schimba cu totul firea; se zăpăcea, se prostea ca cel mai nemernic copil.* GANE, N. III 158. *Simţea că se proşteşte, că i se strînge mintea ca un arici speriat, în faţa omului acestuia care-l ţinea de braţ cu o întimitate exasperantă.* VLAHUŢĂ, O. A. III 59. *Maistre Ruben, te-ai prostit rău de cînd nu ne-am mai văzut.* EMINESCU, N. 79. ✦ (Despre lucruri) A-şi pierde din calităţi, din valoare, a nu mai corespunde scopului. ✦ Tranz. A face (pe cineva) să-şi piardă judecata, a reduce la starea unui prost. *Rele-s, puică, frigurile Da-s mai rele dragostile; Frigurile te trezesc, Dragostile te prostesc.* HODOŞ, P. P. 32.

2. Tranz. (Familiar) A induce pe cineva în eroare, a-l face să creadă ce nu-i adevărat, a înşela. *Spuneai că în ruptul capului nu înţelegi să te prostească domnul Emil Sava.* C. PETRESCU, R. DR. 256. *Cucoana ne proşteşte cu vorba.* REBREANU, R. I 236.

PROSTICÉL, -EÁ, -ÍCĂ, *prosticei, -ele,* adj. Diminutiv al lui prost.

1. v. prost **(1).** *Noi nicicum l-om da, Că e mititel, Că e tinerel Şi cam prosticel.* TEODORESCU, P. P. 49.

2. v. prost **(3).** *Scotea nişte papucei, Cît erau de prosticei, Făceau cinci sute de lei.* MAT. FOLK. 164.

PROSTÍE, (2) *prostii,* s. f. **1.** Starea, felul de a fi al celui lipsit de inteligenţă sau de învăţătură; comportare, exprimare care denotă o astfel de stare. *Cu prostia, băiatule, nu te poţi înveli, nici îmbrăca, nici sătura.* SADOVEANU, M. C. 30. *Dănilă se ţine cu mîna de inimă, rîzînd de prostia dracului.* CREANGĂ, P. 51.

2. (Mai ales la pl., uneori exclamativ) Vorbă, lucru, faptă lipsită de logică, de seriozitate, de importanţă; absurditate, inepţie, moft, nimic, fleac. *Am de lucru... N-am vreme de prostii.* REBREANU, I. 102. *Astăzi ţi-am spus multe prostii şi cîteva obrăznicii.* IBRĂILEANU, A. 189. *Albumul Magdei, plin de toate prostiile, se mai înavuţi şi cu următoarea.* HOGAŞ, M. N. 40. *Cine ţi-a băgat în cap prostii de astea?* VLAHUŢĂ, O. A. III 85.

PROSTÍME s. f. (Cu sens colectiv; învechit şi arhaizant) Populaţia de bază a ţării, în special ţărănimea; gloată, norod, sărăcime. *Pe prostime n-o întreba nimeni. Căci dacă ar fi fost întrebate noroadele, n-ar fi fost atîtea*

războaie. SADOVEANU, P. M. 173. *Alte mese erau puse pentru boierime, pentru negustorime şi pentru prostime.* ISPIRESCU, L. 39. *Oameni buni! Măria-sa vodă întreabă ce vreţi şi ce cereţi? şi pentru ce aţi venit aşa cu zurba? Prostimea rămase cu gura căscată. Ea nu se aştepta la asemenea întrebare.* NEGRUZZI, S. I 154.

PROSTÍRE[1] s. f. Acţiunea de a (se) p r o s t i; înşelare, amăgire.

PROSTÍRE[2], *prostiri*, s. f. (Mold.) Cearşaf. *Moşul scoase din ladă o prostire de in curată... o aşternu pe pat.* DUNĂREANU, CH. 17. *Un strat mare de fin fu aşezat în loc de saltea într-un colţ al stînii, pe care duduca îşi întinse feluritele şaluri şi prostiri.* GANE, N. II 45. *Prostirile în patu-i de negre putrezesc.* NEGRUZZI, S. II 199.

PROSTÍT, -Ă, *prostiţi, -te*, adj. **1.** Ajuns sau adus într-o stare de uluială; p. e x t. uluit, zăpăcit, dezorientat. *Elisabeta priveşte prostită gloata de oameni din jurul ei.* SAHIA, N. 42. *Rămase prostit, ca un om care se pierde în faţa unei nenorociri.* DUNĂREANU, CH. 214. *A rămas aşa, prostit, privind înaintea lui fără să vadă.* ANGHEL, PR. 64.

2. Fără vlagă, istovit, îndobitocit; p. e x t. înşelat şi exploatat. *Cei ce te însoţesc, dacă sînt tineri, au trupuri neputincioase, dacă sînt bătrîni, au suflete prostite.* ISPIRESCU, U. 26. *Ş-acele milioane, ce în grămezi luxoase Sînt strînse la bogatul, pe cel sărac apasă, Şi-s supte din sudoarea prostitului popor.* EMINESCU, O. I 59.

PROSTITUÁ, *prostituez*, vb. I. **1.** R e f l. A practica prostituţia, a duce viaţă de prostituată, a trăi în desfrîu.

2. T r a n z. (Rar) A sili pe cineva să practice prostituţia.

3. T r a n z. F i g. A necinsti, a pîngări, a degrada (ceva) printr-o întrebuinţare nedemnă. *Se va schimba ceva peste capetele noastre, dacă noi nu sîntem capabili să eliberăm progresul din gheara celor care îl pîngăresc şi îl prostituează.* C. PETRESCU, A. 419.

— Variantă: (învechit) **prostitui** (MACEDONSKI, O. I 83, GHEREA, ST. CR. II 318, ODOBESCU, S. I 49) vb. IV.

PROSTITUÁTĂ, *prostituate*, s. f. Femeie care practică prostituţia. *Acea ocnă la care s-află condamnate Nenorocitele fiinţe ce se numesc prostituate.* MACEDONSKI, O. I 81. *Eroina romanului e o prostituată.* GHEREA, ST. CR. II 230. *Ziceai că femeia asta te dezgustă pentru că este o prostituată.* BOLINTINEANU, O. 385.

PROSTITUÍ vb. IV v. **prostitua.**

PROSTITÚŢIE s. f. Faptul că o femeie îşi vinde corpul; viaţa dusă de o astfel de femeie. *În tina prostituţiei zac moarte Şi rozele-ţi şi crinii tinereţii, Dar tu nu plînge... Zilele măreţii Şi sfintei judecăţi nu sînt departe.* NECULUŢĂ, Ţ. D. 18. *Domnule Manoil, îmi zice Ana, copila ce o smulsesem din ghearele prostituţiei.* BOLINTINEANU, O. 401.

PROSTOLÁN, -Ă, *prostolani, -e*, adj. (Rar) Prostănac. *Cheamă un croitor, care era cam prostolan, să-i facă o pereche de pantaloni.* I. CR. II 165.

PROSTOVÁN, *prostovani*, adj. m. Prostănac. *Poate că-i căzuse scump bunicii nenea Dumitrache, fiindcă era slăbănog, prostovan. Bunica vedea în el un fel de neom, un băieţandru cu mintea slabă.* STANCU, D. 6.

PROSTOVÓL, *prostovoluri* şi *prostovoale*, s. n. Unealtă de pescuit formată dintr-o plasă rotundă prevăzută la margine cu un şir de plumbi care o trag la fundul apei, iar la scoatere o serie de sfori lungi strîng marginea de jos, formînd o pungă pentru ca peştele prins să rămînă în plasă.

PROSTRĂŢIE s. f. Stare de indiferenţă totală faţă de lumea înconjurătoare, cauzată de o tensiune nervoasă sau de un efort nervos excesiv; depresiune psihică, apatie. *Starea copilului s-a agravat prin apariţiunea unei surdităţi şi a prostraţiei.* BABEŞ, O. A. I 318.

PROSTULÉŢ, *prostuleţi*, adj. m. Prostuţ. (Substantivat) *Ştiu că mă priveşti ca pe un... negustoraş, ca pe un prostuleţ.* ALECSANDRI, T. 1264.

PROSTÚŢ, -Ă, *prostuţi, -e*, adj. Diminutiv al lui p r o s t; cam prost, cam fără minte; naiv. *Doi fraţi — unul bun, blînd, prostuţ, onest.* CARAGIALE, N. F. 30. *E cam prostuţă, dar frumoasă coz.* ALECSANDRI, T. I 433.

PROŞCÓVIŢĂ s. f. v. **procoviţă.**

PROTACTÍNIU s. n. Element chimic metalic, albcenuşiu, strălucitor, radioactiv, izotop al uraniului.

PROTAGONÍST, *protagonişti*, s. m. **1.** Actor care joacă rolul principal într-o piesă de teatru; p. e x t. erou, personaj principal. *Protagoniştii comediei.*

2. Reprezentant de frunte al unei mişcări, al unei acţiuni, al unei teorii; promotor, iniţiator, cap, fruntaş.

PROTÁL, *protale*, s. n. (Bot.) Lamă verde de forma unei frunze, rezultată din germinarea sporilor de criptogame vasculare. *Protal de ferigă.*

PROTARGÓL s. n. Substanţă în formă de pulbere fină, galbenă sau galbenă-brună, obţinută prin combinarea unei cantităţi mici de argint cu un produs obţinut la hidroliza proteinelor, folosită ca antiseptic extern în special pentru nas, ochi şi gură.

PROTÁZĂ, *protaze*, s. f. (În opoziţie cu a p o d o z ă) Partea întîi a unei perioade condiţionale, care cuprinde grupa propoziţiilor secundare şi care îndreaptă atenţia cititorului asupra celor ce se enunţă în apodoză.

PRÓTĂC, *protăci*, s. m. (Regional) Ciur de piele cu găuri mari pentru cernut grîul.

PROTECTÁ, *protectez*, vb. I. T r a n z. (Învechit, rar) A proteja, a ocroti. *Dacă această Amelie... nu ţi-ar fi unită c-un nod ce te protectează.* NEGRUZZI, S. III 146.

PROTECTÓR, -OÁRE, *protectori, -oare*, adj. **1.** Care protejează, care apără, păzeşte sau fereşte (pe cineva sau ceva) de un pericol; care favorizează (pe cineva sau ceva). *Îmbrăcăminte protectoare.* ▭ *Chares din Lindos a lucrat doisprezece ani la statuia uriaşă a lui Helios, zeul protector al insulei.* BART, S. M. 47. ✦ (Despre vorbe, gesturi, atitudini) Ocrotitor, binevoitor, condescendent. *Îmi adresau întrebări binevoitoare, cu surîsuri protectoare şi mă îndemnau să beau din vinul cald.* CAMIL PETRESCU, P. 44. *Un imperceptibil zîmbet graţios, încet şi totodată protector.* HOGAŞ, H. 90. *Mă primeşte totdeauna bucuros, ca să mă bată pe umăr cu multă bunăvoinţă protectoare.* CARAGIALE, S. N. 160. ✧ (Adverbial) *I-a trimis la club o carte de vizită în care, protector, l-a asigurat de bunăvoinţa lui oricînd în viitor.* CAMIL PETRESCU, U. N. 49. *Sărind jos, îl bătu protector pe umăr.* REBREANU, R. I 217. ✧ (Substantivat) *Îşi luase loc în rîndul doamnelor serioase. Rolul de protectoare ştia să-l joace cu tact şi demnitate.* BART, E. 158. *Îmi rămîne o fetiţă fără nici un protector pe pămînt.* BOLINTINEANU, O. 462. *Pe Damet îl credeţi ştiinţelor protector.* NEGRUZZI, S. II 227.

2. (Despre state) Care exercită un protectorat asupra unei ţări. [Aceasta] *putea să se nască numai din necunoştinţa poporului şi a stării lui politice către Turcia şi către puterea protectoare.* GHICA, A. 120.

— Accentuat şi: (substantivat, m.) *protéctor.*

PROTECTORÁT, *protectorate*, s. n. Formă de dependenţă politică a unui stat care trece (în virtutea unei convenţii) sub conducerea supremă a unui stat puternic

(feudal sau imperialist), păstrîndu-şi însă organizarea internă proprie; conducere exercitată de statul protector. ✦ Teritoriu sau ţară administrată de către un mare stat feudal sau imperialist, în baza unui mandat primit de la o organizaţie politică internaţională.

PROTECTRÍCE adj. f. invar. (Franţuzism învechit) Protectoare. *Împotriva drepturilor curţii suzerane şi protectrice.* GHICA, S. 639.

PROTÉCŢIE, (2) *protecţii*, s. f. **1.** Faptul de a proteja; apărare, ocrotire, pază; ansamblul dispoziţiilor şi al mijloacelor materiale prin care se obţine suprimarea, limitarea, sau numai semnalizarea efectelor dăunătoare produse de anumite acţiuni exterioare asupra vieţuitoarelor, materialelor, sistemelor tehnice, produselor etc. *Fata asta mîndră, dar săracă şi fără nici o protecţie.* BART, E. 305. ✧ Loc. adj. **De protecţie** = protector, apărător. *Acei care angajează vor pune la dispoziţia angajaţilor... care lucrează în condiţiuni speciale de umiditate ori murdărie echipamentul de protecţie.* COD. M. 40. *Era bucuros să cunoască măsurile de protecţie pe care le prepară noul guvern.* REBREANU, R. II 227. ✧ *Protecţia muncii* = ansamblu de măsuri luate pentru a se asigura desfăşurarea muncii în condiţiile cele mai bune pentru muncitori şi a se evita accidentele de muncă. *Perdea de protecţie* v. perdea.

2. Sprijin (uneori nemeritat) acordat cuiva pentru obţinerea unui avantaj; p. ext. cel care acordă sprijin (v. protector). *Era dintr-o familie... cu prea mulţi copii, însă şi cu destule protecţii la vremea lor.* SADOVEANU, Z. C. 6. *Cărările vieţii fiind grele şi înguste, Ei încearcă să le treacă prin protecţie de fuste.* EMINESCU, O. I 137. *Prin protecţia stăpînului său, în cîţiva ani ajunse la cele mai înalte funcţiuni.* BOLINTINEANU, O. 416.

3. (Învechit) Protectorat. *Se jăluiră Porţii de astă călcare a dreptului naţiilor, făcînd o pomenire a vechilor tractate cu care ţara se supusese protecţiei turceşti.* NEGRUZZI, S. I 242.

PROTECŢIONÍSM s. n. Sistem politico-economic care urmăreşte dezvoltarea industriei şi a agriculturii indigene prin aplicarea unui regim vamal cu tarife ridicate la mărfurile de import.

PROTECŢIONÍST, -Ă, *protecţionişti, -ste*, adj. Care aplică protecţionismul, referitor la protecţionism. *Ţările despotice, unde s-a practicat cu mai multă asprime sistemul vamal, sistemul protecţionist şi sistemul prohibitiv, este dovedit, astăzi, că au fost şi sînt cele mai sărace.* GHICA, S. 190. ✦ (Substantivat) Partizan al protecţionismului. *Aş întreba pe protecţionişti sau pe partizanii sistemului vamal.* GHICA, la CADE.

PROTÉGE, *protég*, vb. III. Tranz. (Învechit) A proteja. *Dar ducele care protegea pe Tasso, dar papii din epoca Renaşterii, au fost admirabili cunoscători în ale artei.* GHEREA, ST. CR. I 231.

PROTEGUÍ, *proteguiesc*, vb. IV. Tranz. (Rar) A apăra, a ocroti, a proteja. *O s-ajungi ministru..., la instrucţie, nu-i aşa? ca să-mi proteguieşti artele.* GANE, N. III 183.

PROTEGUITÓR, -OÁRE, *proteguitori, -oare*, adj. (Rar) Protector. (Adverbial) *Îl bătu proteguitor pe umăr.* C. PETRESCU, Î. I 19.

— Pronunţat: *-gu-i-*.

PROTÉIC, -Ă, *proteici, -e*, adj. (Despre unele substanţe) Care-şi schimbă necontenit forma; nestatornic. ✧ (Chim.) *Substanţe proteice* = proteine. *Substanţele proteice constituie cea mai importantă componentă a organismului animal.*

— Pronunţat: *-te-ic*.

PROTEÍNĂ, *proteine*, s. f. Substanţă organică alcătuită din carbon, hidrogen, oxigen, azot, sulf etc. şi care intră în componenţa protoplasmei celulelor, îndeplinind în organism funcţiuni variate. *Uredinalele provoacă în general scăderea cantităţii de proteine.* SĂVULESCU, M. U. I 100.

— Pronunţat: *-te-i-*.

PROTEJÁ, *protejez*, vb. I. Tranz. **1.** A apăra (pe cineva sau ceva) de un pericol, de acţiuni exterioare dăunătoare etc.; a păzi, a feri. *A proteja sănătatea muncitorilor.* ✦ A înlesni o operaţie militară. *Batalionul nostru va proteja retragerea diviziei.* CAMIL PETRESCU, U. N. 355.

2. A ocroti, a sprijini (pe cineva sau ceva). *Cercase să protejeze doi negustori în pragul falimentului.* VORNIC, O. 222. *Se vede că te protejează Eugenia.* REBREANU, R. I 173. *Legile care protejează pe cetăţeni se întorc contra lor.* BOLINTINEANU, O. 259. ✦ A favoriza, a părtini. *A proteja un candidat.*

PROTEJÁRE s. f. Acţiunea de a proteja; ocrotire, apărare, protecţie.

PROTEJÁT, -Ă, *protejaţi, -te*, adj. **1.** (Adesea substantivat) (Persoană) care se bucură de ocrotire, de protecţie (de obicei nemeritată). *Ai lucrat la maşini şi, jos, la motor, tras într-o parte de domnul Marinică şi în cealaltă de domnul Frederic, amîndoi vrînd să facă pe voia secretarului, care le spusese că eşti protejatul lui.* PAS, Z. I 306. *Nu pot face nimic pentru protejatul d-tale.* CARAGIALE, S. N. 161. *Protejaţi ca şi protectori, toţi vom fierbe într-o oală.* ALEXANDRESCU, M. 171.

2. (Despre sisteme tehnice, instalaţii etc.) Care este înzestrat cu un sistem de protecţie.

PROTÉST, *proteste*, s. n. **1.** Faptul de a protesta, opoziţie hotărîtă, manifestare energică împotriva unei acţiuni considerate ca nejustă. [Căzuse] *victimă nu atît a protestului său patriotic... cît a plîngerilor şi intrigilor boierilor către Poartă.* KOGĂLNICEANU, S. A. 211. ✧ *Notă de protest* = comunicare scrisă prin care un guvern ia atitudine împotriva unui act considerat contrar tratatelor sau normelor de drept internaţional, săvîrşit de guvernul altei ţări.

2. (În economia capitalistă) Act public prin care se constată de către organele judecătoreşti neplata la scadenţă a unei polite.

— Pl. şi: (învechit) *protesturi* (GHICA, A. 592, NEGRUZZI, S. III 153, ALEXANDRESCU, M. 273).

PROTESTÁ, *protestez*, vb. I. **1.** Intranz. A manifesta împotrivire faţă de ceva, a-şi exprima dezaprobarea împotriva unei hotărîri, a unei măsuri, a unei atitudini considerate ca nejuste. *Baloleanu avu un gest de consternare fără a putea protesta.* REBREANU, R. I 40. *La aceste vorbe toată adunarea şi mai ales femeile protestară.* BOLINTINEANU, O. 423. *M-am trezit arestat, despoiat de lucrurile mele, cercetat pînă la piele şi întemniţat... În zadar am protestat.* RUSSO, S. 200. ✦ A susţine în contradictoriu, a respinge o teză, argumentînd pentru a se dezvinovăţi. *Docan şi Catargiu protestează că n-au ştiut că există dijmă în Ţara Romînească.* KOGĂLNICEANU, S. A. 125.

2. Tranz. (În economia capitalistă, în expr.) *A protesta o poliţă* = a stabili pe cale judiciară că o poliţă n-a fost achitată la scadenţă.

PROTESTÁNT, -Ă, *protestanţi, -te*, adj. Care ţine de protestantism; al protestanţilor. *Biserică protestantă.* ✦ (Substantivat) Adept al protestantismului.

PROTESTANTÍSM s. n. Denumire generală a doctrinelor religioase (v. luteranism, calvinism, anglicanism) separate de catolicism prin reformele din secolul al XVI-lea.

PROTESTÁRE, *protestări,* s. f. Acțiunea de a p r o t e s t a și rezultatul ei; protest. *Izbucnește într-o protestare injurioasă.* ARGHEZI, P. T. 149. *Aseară... a fost o protestare unanimă și înverșunată.* CAMIL PETRESCU, T. II 479. *Încercase să murmure o protestare, dar foarte timid, să nu facă cumva o gafă.* REBREANU, R. I 55. ✦ Declarație, asigurare. *Prefața începe cu protestările de modestie pe care autorii din toate timpurile au crezut că le datoresc publicului.* IORGA, L. I 356.

PROTESTÁT, -Ă, *protestați, -te,* adj. (În economia capitalistă, despre polițe) Care a format obiectul unui protest (2). *Poliță protestată.*

PROTESTATÁR, -Ă, *protestatari, -e,* adj. Care indică sau conține un protest (1); de protest. *Cu pumnul strîns, răsucit în același gest protestatar.* G. M. ZAMFIRESCU, SF. M. N. I 17. ✦ (Substantivat, rar) Persoană care protestează (într-o împrejurare oarecare), care se face exponentul sau aderentul unei acțiuni de protest. [Consulul] *indică măsuri în contra protestatarilor.* IBRĂILEANU, SP. CR. 73.

PROTESTĂȚIE, *protestații,* s. f. (Învechit) Protest, protestare. *Femeia... prin protestații intenționat stîngace... hrănește sistematic acele bănuieli.* CARAGIALE, N. F. 51. ✦ (Concretizat) Act scris prin care se exprimă un protest. *Găsirăm mijlocul de a redija o protestație și a o trimite la Constantinopol, în favorul țării.* BOLINTINEANU, la CADE.

PROTÉTIC, -Ă, *protetici, -e,* adj. **1.** Care se referă la proteză (1); de proteză (1). *Aparat protetic.*

2. (Despre sunete) Apărut prin proteză (2). *În cuvîntul «alămîie» avem un «a» protetic.*

PROTÉU, *protei,* s. m. (Livresc) Om nestatornic, gata să-și schimbe, după împrejurări, caracterul, atitudinile, părerile.

PROTÉZĂ, *proteze,* s. f. **1.** Aparat sau piesă care înlocuiește un membru sau o parte dintr-un membru al corpului omenesc. *Lui Sibiriac îi lipsea o mînă și avea în locul ei o proteză cu cîrlig.* SADOVEANU, M. C. 116. ✧ *Proteză dentară* = placă dintr-un material plastic, mulată după forma maxilarului și în care sînt înfipți dinți artificiali.

2. Fenomen fonetic constînd în apariția unui sunet la începutul unui cuvînt, fără a se schimba prin aceasta înțelesul cuvîntului. *În cuvîntul «alămîie» avem proteza lui «a».* ▭ *Lingviștii numesc proteză adăugarea unei vocale la începutul unui cuvînt.* GRAUR, F. L. 157.

PROTIPENDÁ s. f. v. **protipendadă.**

PROTIPENDÁDĂ s. f. Totalitatea boierilor de rangul întîi, care se bucurau în orînduirea feudală de privilegii speciale; vîrfurile clasei privilegiate din epoca burghezo-moșierească (v. a r i s t o c r a ț i e). *În dreapta lui se găsește prefectul și în stînga primarul. În spate se înghesuiește protipendada.* PAS, L. I 290. *În salonul înalt atîrnă de ziduri reci portrete șterse de boieri din protipendadă.* SADOVEANU, O. V 167. *La alaiuri și la ceremonii, protipendada și veliții purtau pe cap gugiuman de samur cu fundul de postav roșu.* GHICA, S. 501.

— Variantă: **protipendá** (ALECSANDRI, T. I 62) s. f.

PROTIPENDÁR, *protipendari,* s. m. (Învechit) Protipendist. *Protipendarii curcani... se revoltau... de umilirea în care îi azvîrlise Pandele.* MACEDONSKI, O. III 50.

PROTIPENDÍST, *protipendiști,* s. m. (Învechit) Boier din protipendadă. *Noi, boierii cei mari, Stîlpenii, Hîrzobenii, protipendiștii sîntem lăsați la o parte ca niște netrebnici.* ALECSANDRI, T. 1338.

PROTÍST, *protiste,* s. n. Ființă unicelulară primitivă care, prin înfățișare și caractere, face trecerea de la regnul vegetal la cel animal.

PROTÍVNIC, -Ă adj. v. **potrivnic.**

PROTIVNICÍE s. f. v. **potrivnicie.**

PROTOBITÚMEN s. n. Bitumen în stare de formare, care reprezintă prima fază de transformare a materiei organice în petrol.

PROTOCÓL, *protocoale,* s. n. **1.** Act, document care conține hotărîrile luate la o conferință internațională și care are valoarea unui acord internațional; (astăzi rar) document sau proces-verbal cuprinzînd concluziile unor dezbateri sau consemnarea discuțiilor anumitor ședințe. *Ei, acum la lucru: să ne împărțim materialul. Eu revăd protocolul privitor la capitolul I.* BARANGA, I. 181. *Protocolul ședinței poartă concluziunile acestei dezbateri.* ODOBESCU, S. I 491. *Înșeși protocoalele Comisiunii Centrale vă vor dovedi tot adevărul, tot golul adevăr.* KOGĂLNICEANU, S. A. 123.

2. (Învechit) Formular oficial folosit de autorități; p. e x t. registru, catastif.

3. (Numai la sg.) Regulă de ceremonial care trebuie respectată în raporturile diplomatice sau cu prilejul unor acte solemne; serviciu pe lîngă o instituție, însărcinat cu luarea dispozițiilor privitoare la ceremonial. *Șef al protocolului.*

PROTOCOLÁR, -Ă, *protocolari, -e,* adj. Care ține de regulile ceremonialului stabilit; potrivit acestui ceremonial. *Era rezervat și protocolar, ca și cum ar fi fost de marmură.* VORNIC, P. 151. *Se înclină într-un soi de reverență care e departe de cele protocolare.* CAMIL PETRESCU, O. I 283. *Totul era corect, protocolar și făcut după tipicul marilor doliuri.* ANGHEL, PR. 66.

PROTOCOLÍ, *protocolesc,* vb. IV. T r a n z. (Învechit) A încheia un proces-verbal de constatare; p. e x t. a colaționa; a confrunta copia cu originalul. (R e f l. p a s.) *Protocolindu-se (copiile) de judecătorie din cuvînt în cuvînt cu originalele lor.* La TDRG.

PROTODIÁCON, *protodiaconi,* s. m. Arhidiacon.

PROTOGAMÍE, *protogamii,* s. f. (Rar) Prima căsătorie între un bărbat și o femeie. *Numărul căsătoriilor ce se fac între flăcăi și fete, adecă protogamiile.* I. IONESCU, D. 82.

PROTOIERÉU, *protoierei,* s. m. Protopop.

PROTOIERÍE s. f. **1.** Rang sau funcție de protoiereu. ✦ Reședința protoiereului.

2. Teritoriu (corespunzător unui raion) asupra căruia protoiereul își exercită funcția sa.

PROTOISTÓRIE s. f. Perioadă a dezvoltării societății omenești, cuprinsă între preistorie și istorie. *Tipărind o amănunțită dare de seamă... despre cartea care răstoarnă toate cunoștințele de pînă acuma din protoistoria Daciei.* C. PETRESCU, R. DR. 45.

PROTÓN, *protoni,* s. m. Particulă elementară grea cu sarcină electrică pozitivă, egală în valoare absolută cu sarcina electronului, care alcătuiește singur nucleul atomului de hidrogen ușor.

PROTÓNIC[1], -Ă, *protonici, -e,* adj. (Despre sunete și despre silabe) Care se găsește înaintea silabei accentuate. *În cuvîntul «alerg», «a» este protonic.*

PROTÓNIC[2], -Ă, *protonici, -e,* adj. Care se referă la proton. *Microscop protonic.*

PROTOPLASMÁTIC, -Ă, *protoplasmatici, -e,* adj. Care se referă la protoplasmă; compus din protoplasmă, de protoplasmă. *Pseudopodele sînt prelungiri protoplasmatice.* ▭

În epiteliu, legătura între celule este făcută de mici punți protoplasmatice. ANATOMIA 25.

PROTOPLÁSMĂ s. f. Substanță albuminoidă cu aspectul unei mase vîscoase, incolore, semilichide, care alcătuiește baza oricărei celule animale sau vegetale. *Între nucleu și protoplasmă are loc un schimb reciproc de materii fără de care nici una din aceste părți nu poate supraviețui multă vreme.* ANATOMIA 16. *Mii de milioane de ani au trebuit naturii pentru ca să ajungă de la protoplasmă la Darwin.* IONESCU-RION, C. 49.

PROTOPLÁSMIC, -Ă, *protoplasmici, -e,* adj. Protoplasmatic. *Această porțiune protoplasmică... s-a strîns, manifestările vieții s-au oprit.* ANATOMIA 15.

PROTOPÓP, *protopopi,* s. m. Preot care îndeplinește funcția de șef al unui protopopiat; protoiereu. *Uneori ieșea în straiele-i frumoase și pășea măreț pe uliță, avînd în mînă o cîrjă de protopop.* SADOVEANU, E. 116. *Protopopul din Șoimuș, om foarte învățat și umblat prin lume, a ținut un toast.* REBREANU, I. 68. *Iacă, protopoape, urmă el îndreptîndu-se către tatăl meu, cum vă stricați voi copiii.* HOGAȘ, DR. II 45.

— Variantă: (popular) **potropóp** s. m.

PROTOPOPEÁSĂ, *protopopese,* s. f. Soția unui protopop.

PROTOPOPIÁT, *protopopiate,* s. n. Protoierie.

— Pronunțat: *-pi-at.*

PROTOPOPÍE, *protopopii,* s. f. Rangul sau funcția de protopop; teritoriu pus sub jurisdicția unui protopop. *Nici eu însumi, cu toată protopopia mea, n-am mai auzit evanghelie... ca cea de azi.* ISPIRESCU, la CADE.

PROTOPOPOÁIE, *protopopoaie,* s. f. (Rar) Protopopească. *Cucoana Mărioara, protopopoaia, trecea cu drept cuvînt de cea mai gospodină și mai harnică femeie de pe meleagurile acelea, pînă-n depărtare.* HOGAȘ, DR. II 102.

PROTOPRESBÍTER, *protopresbiteri,* s. m. Protoiereu.

PROTOPRESBÍTERĂ, *protopresbitere,* s. f. Soție de protopresbiter.

PROTOPSÁLT, *protopsalți,* s. m. (Învechit) Prim cîntăreț la o biserică. *Se vedea... protopsalt la schitul lui Darvari.* M. I. CARAGIALE, C. 116.

PROTOSÍNGHEL, *protosingheli,* s. m. Grad monahal între singhel și arhimandrit; monah cu acest grad. *Se ivi în prag și bătrînul protosinghel.* CAMIL PETRESCU, O. II 710. *Bucătăria fu dată în primirea protosinghelului Justin, de care se vorbea că întrece în meșteșugul de a găti bucate chiar și pe bucătarii cei mari de la București.* STĂNOIU, C. I. 87. *Are o mică chilie în monastirea Raducanu, unde șade singuratic și liniștit cu fratele său, protosinghelul Neofit.* NEGRUZZI, S. I 313.

PROTOTÍP, *prototipuri,* s. n. Model reprezentînd tipul original după care se efectuează sau se realizează ceva; (Tehn.) prim exemplar de încercare al unei piese sau al unui sistem tehnic, după care se verifică, se recepționează sau se execută fabricate de același fel în serie. *Examinați voi propunerea și dacă o găsiți bună, proiectați-o frumos și trimiteți-o la noi, la uzina noastră, să-i facem noi prototipul.* V. ROM. august 1953, 51. ✦ Exemplar reprezentînd un model ilustrativ (pozitiv sau negativ). *Va izbuti a imita grădinăria care este prototipul culturii perfecționate.* I. IONESCU, M. 340. ✧ (Poetic) *Femeia-i prototipul îngerilor din senin.* EMINESCU, O. I 29.

PROTOXÍD, *protoxizi,* s. m. Oxidul cel mai puțin oxigenat al unui element. *Protoxid de azot.*

PROTOZOÁR, *protozoare,* s. n. Nume dat oricărui animal microscopic unicelular, cu cea mai simplă structură anatomică; (la pl.) încrengătură a regnului animal în care sînt cuprinse aceste animale. *Ființele vii sînt compuse sau dintr-o singură celulă, cum e cazul animalelor microscopice numite protozoare, sau sînt complexe celulare.* MARINESCU, P. A. 47.

— Pronunțat: *-zoar.*

PROTUBERÁNT, -Ă, *protuberanți, -te,* adj. Care constituie o protuberanță.

PROTUBERÁNȚĂ, *protuberanțe,* s. f. Parte a unui obiect, a unui organ etc. ieșită în relief; proeminență. *Nu-și găsise locul pe scaun, sfredelit de privirea pătrunzătoare a moșneagului cu vorba de faun și cu monstruoase protuberanțe frontale.* C. PETRESCU, O. P. II 189. ✦ (La pl.) Erupție de la marginea discului solar avînd aspectul unor flăcări imense, care se înalță pînă la mai multe sute de mii de kilometri deasupra suprafeței soarelui.

PROȚĂP, *proțapuri* și (rar) *proțape,* s. n. 1. Prăjină groasă de lemn bifurcată la un capăt, fixată la dricul carului și de care se prinde jugul; (regional) rudă. *Fiecare romîn ce avea puțină avere și n-ar fi voit să cadă în mîna inimicilor își făcea cîte un car cu două proțapuri sau rude, pe care încărca, la timp de nevoie, toată averea sa.* MARIAN, O. II 286. *Se pune pe proțap și se așterne pe gînduri.* CREANGĂ, P. 41.

2. Prăjină cu vîrful despicat, în care se înfigea odinioară o reclamație, prezentată domnitorului pe deasupra capetelor mulțimii. *Mă duc la Iași cu hrisoave... Voi merge iar cu proțapul, o să vorbesc cu domnia, Doară va da sfîntuleț să-mi întoarcă răzășia.* HASDEU, R. V. 116. ✧ Expr. **Cu jalba în proțap** v. jalbă.

3. Prăjină despicată la un capăt, cu care se culeg fructele. ✦ Prăjină lungă, despicată la un capăt, cu care se prind racii. ✦ Stîlp despicat la un capăt, servind ca pîrghie la moară sau la fîntînă. *În locul cumpenii, fîntîna avea un proțap, înfipt piezîș în pămînt și sprijinit de marginea de piatră a ghizdurilor.* MIHALE, O. 511. ✦ Fiecare dintre cele două bețe, despicate în formă de furcă și înfipte în pămînt, între care se fixează peștele întreg pentru a fi fript în fața focului. *Dă un abur de sare plăticilor și le așază în proțap.* SADOVEANU, N. F. 70. *Se frigeau crapi mari la proțap.* CAMIL PETRESCU, O. II 173.

4. Căluș. *Ciobănașul le ia armăsarii... le pune cîte un proțap în gură, ca să stea cu dinții rînjiți și îi bagă în nomol.* ISPIRESCU, L. 249.

PROȚĂPEÁLĂ, *proțăpeli,* s. f. Lovitură, izbitură (cu proțapul). *Răsucindu-se scurt pe călcîie să se ferească pe sine de proțăpeala oiștei, izbuti... să-l smulgă și pe Coco Conduraky din elegiaca-i meditațiune.* C. PETRESCU, A. R. 18.

PROȚĂPÉL, *proțăpele,* s. n. Lanț cu care se leagă tînjala de proțap. *De proțăpel legăm tînjala la care înjugăm doi sau patru boi.* PAMFILE, A. R. 40.

PROȚĂPÍ, *proțăpesc,* vb. IV. (Familiar) 1. Refl. A se posta (provocator) în fața cuiva; fig. a se îngîmfa, a-și da importanță, a face pe grozavul. *Ordonă să fie scoase lanțurile de pe mîinile prinșilor și se proțăpi după birou în fața lor.* VORNIC, P. 204. *Cînd se înfățișează într-un salon... se proțăpește grav și solemn în vaza tuturora.* VLAHUȚĂ, la TDRG. ✦ (Rar, despre obiecte) A sta țeapăn (ca un proțap înfipt în pămînt). *Puse* [în talerul balanței] *toți sacii; cumpăna pare că era proțăpită acolo sus.* ISPIRESCU, L. 401.

2. Tranz. (Rar) A pune căluș. *Călușeii le prindea, Coame, Coade Le tăia, Gurile Le proțăpea.* TEODORESCU, P. P. 656.

3. Tranz. A lovi, a izbi. *Îl proțăpea cu pumnul drept în falca stîngă și cu pumnul stîng în falca dreaptă.* SADOVEANU, O. L. 137.

PROȚĂPÍT, -Ă, *proțăpiți, -te,* adj. (Familiar) **1.** Nemișcat, țeapăn. [Muntele] *își saltă-n tărie gurguiele gemene Și, proțăpit cîtu-i valea de largă, Stă și împiedică omu să meargă.* DEȘLIU, G. 26. ✦ Fig. (Despre persoane) Sigur de sine; îngîmfat. *Iată la Drăgan... ce proțăpit e; da și joacă, bată-l pustia, parc-ar trage tighel.* DELAVRANCEA, S. 57.

2. (Despre gură) Căscat, înțepenit. *Vedem că toți au rămas: Cei de la spate, Cu gurile căscate, Cei dinainte, Cu gurile proțăpite.* SEVASTOS, N. 369.

PROȚÉNT s. n. v. **procent.**

PROȚÉS s. n. v. **proces.**

PRÓUR s. n. Timpul zilei cînd pleacă oile la pășune. ✧ Expr. **În prour de...** = la începutul zilei, p. ext. la începutul unui anotimp. *La trei ani însă, în prour de primăvară, cerurile se deschiseră și ploile începură.* PAMFILE, A. R. 7.

— Variantă: **próor** s. n.

PRÓVĂ, *prove,* s. f. Proră. *Lotca se oprea o clipă, cu prova și cu pupa în aer.* DUMITRIU, P. F. 20. *Pe brînci, la prova bărcii. Enachi sfredelea cu ochii lui ageri de copil perdeaua de întunerec.* BART, E. 329.

PROVEDEÁ, *provăd,* vb. II. Tranz. (Învechit, rar) A înzestra cu cele necesare; a prevedea. *Ambii magnați erau în stare de a pune sub arme 20000 de oameni aleși, călări sau pedestri, provăzuți cu arme de mînă.* HASDEU, I. V. 112. *Toate locurile ce poartă astfel de numire (Grădiște), la noi precum și în țările slavone, au fost în vechime provăzute cu întărituri.* ODOBESCU, S. II 179.

PROVEDITÓR, *proveditori,* s. m. (Învechit și arhaizant) Funcționar public însărcinat cu comanda unei flote, guvernarea unei provincii etc.; comandant. *Semnează o scrisoare către proveditorul flotei.* CAMIL PETRESCU, T. II 199. *Doamnă, proveditorul Urseolo, unul din Bragadini... a omorît pe Marcela Galbai, femeia sa.* NEGRUZZI, S. III 479.

PROVENÍ, *provín,* vb. IV. Intranz. A se trage, a lua naștere, a rezulta din ceva sau de undeva, a-și avea originea, provenința, obîrșia din... *Își ștergea cu batista sudoarea de pe frunte, provenită negreșit din căldura soarelui.* GANE, N. III 138. *A trebuit să vie un poet țăran ca să ne arăte adevăratul înțeles și însemnătatea doinei. Coșbuc a deslușit ce însemnează și de unde provin aceste note triste și tînguitoare.* GHEREA, ST. CR. III 345.

PROVENIÉNȚĂ, *provenințe,* s. f. Faptul de a proveni de undeva; apartenență. V. origine, obîrșie.

— Pronunțat: *-ni-en-.* — Variantă: (învechit) **provenínță** (ODOBESCU, S. III 143) s. f.

PROVENÍNȚĂ s. f. v. **provenință.**

PROVENSÁL, -Ă, *provensali, -e,* adj. Care se referă la Provența (provincie din sud-estul Franței), din Provența. *Limba provensală.* ✦ (Substantivat) Locuitor din Provența.

— Variantă: **provențál, -ă** (ALECSANDRI, S. 108) adj.

PROVENȚÁL, -Ă adj. v. **provensal.**

PROVÉRB, *proverbe,* s. n. **1.** Frază scurtă, de obicei ritmică, prin care poporul exprimă în chip metaforic, concis și sugestiv, rezultatul unei lungi experiențe asupra vieții de toate zilele, constituind de obicei o învățătură sau o morală; zicătoare, zicală, V. maximă. *Deasupra... în triunghi, era un ochi de foc, deasupra ochiului un proverb cu literé strîmbe.* EMINESCU, N. 68. *Coconul Andronache era... din soiul acela căruia se poate aplica proverbul moldovenesc: nici cîne, nici ogar.* NEGRUZZI, S. I 72. *Proverbele sînt filozofia națiilor; experiența colectivă a generațiilor.* BOLLIAC, O. 259.

2. (Franțuzism rar) Operă dramatică scurtă al cărei conținut ilustrează o temă morală. *« Gemenii », proverb original într-un act.* MACEDONSKI, O. II 401.

— Pl. și: (învechit) *proverburi* (PANN, P. V. I 3) și (m.) *proverbi* (ODOBESCU, S. III 67).

PROVERBIÁL, -Ă, *proverbiali, -e,* adj. **1.** Cu caracter de proverb. *Expresie proverbială.*

2. Despre care s-a dus vestea, care a ajuns să fie cunoscut; de pomină. *Era un om de o veselie proverbială, de o bunătate de inimă fără pereche.* HOGAȘ, DR. II 196. *Vom aduce o serie de mărturii despre proverbiala bravură a moldovenilor.* HASDEU, I. V. 78. *În Tîrgul Ocnei tot se păstrează vechea ospitalitate română, ce era odinioară proverbială.* NEGRUZZI, S. I 310.

— Pronunțat: *-bi-al.*

PROVIÁNT, *provianturi,* s. n. (La sg. cu sens colectiv; învechit) Provizii, merinde, alimente (mai ales pentru armată). *Fiind om isteț, și harnic, știind bulgărește și turcește, făcuse bune treburi cu proviantul.* GALACTION, O. I 110. *Niște jafuri făcute țăranilor ce aduc provianturi în oraș.* ALECSANDRI, T. 1353.

PROVIDÉNȚĂ s. f. (În concepțiile religioase) Înțelepciune supremă a divinității care conduce lumea; divinitatea însăși; dumnezeire, dumnezeu. V. pronie. *Și dînșii se află aci tot printr-un miracol al providenței.* C. PETRESCU, A. 314. *Tu ești mai sever decît providența.* BOLINTINEANU, O. 466. ✦ Atribut al divinității, grijă, milă, îndurare. *Din providența celui preaputernic... am scăpat din gura unui crocodil.* GORJAN, H. II 167.

PROVIDENȚIÁL, -Ă, *providențiali, -e,* adj. Care este dat sau trimis de providență; excepțional ca valoare sau putere. *Copiii mei mai vorbesc și acuma despre nenea Mitică, omul providențial.* C. PETRESCU, A. 428. *Revoluția din 1848 în Romînia este dezvoltarea acelei lucrări neîncetate și providențiale începută în societatea noastră.* BOLINTINEANU, O. 311.

— Pronunțat: *-ți-al.*

PROVIDENȚIALÍSM s. n. Concepție idealistă asupra vieții, care vrea să explice mersul evenimentelor istorice prin intervenția providenței, și nu prin legile obiective ale dezvoltării societății omenești.

PROVINCIÁL, -Ă, *provinciali, -e,* adj. Care se referă la o provincie, care e din provincie, se găsește în provincie, este propriu provinciei sau provincialilor. *În căsnicia lui săracă — două camere, antret prefăcut în birou și îngustă grădiniță provincială cu micsandre — « biroul cu fotolii de piele » înfățișa culmea celui mai aristocrat confort.* C. PETRESCU, Î. I 20. *Instituțiile provinciale și comunale mi-au plăcut.* BĂLCESCU, la GHICA, A. 582. ✦ (Depreciativ) Simplu, naiv, înapoiat, necioplit. *Provincial, prefectul își rotise privirile asupra șirului de femei în mătăsuri care umpleau lojile.* DUMITRIU, N. 141. ✦ (Substantivat) Persoană care locuiește în provincie; (depreciativ) persoană cu apucături sau cu deprinderi naive, stîngace. *Bravei mele provinciale i-a făcut Berlinul o impresie pentru care nu găsesc epitet.* CARAGIALE, O. VII 51. *Acum, Lină, hai iute să facem toaleta, ca să arătăm bucureșteanului că și noi, provincialii, știm să ne gătim după modă.* ALECSANDRI, T. I 276. *Fiziologia provincialului* [titlu]. NEGRUZZI, S. I 236.

— Pronunțat: *-ci-al.* — Variantă: **provințiál, -ă** (NEGRUZZI, S. I 198) adj.

PROVINCIALÍSM, (1) *provincialisme,* s. n. **1.** Cuvînt, expresie, locuțiune care nu aparține limbii literare, care este specifică unei provincii, unui grai. V. regionalism. *Așa-zisele noastre provincialisme contribuie vădit*

la îmbogățirea capitalului de cuvinte. SADOVEANU, E. 36. *Această lipsă de comunicațiuni intelectuale produce nu numai răul de a întreține provincialisme în limba scrisă... dar încă tinde a izola pe romîni unii de alții.* ODOBESCU, S. I 350.

2. Fel de a se purta și de a gîndi propriu provincialului.

— Pronunțat: *-ci-a-*. — Variantă: **provințialism** s. n.

PROVÍNCIE, *provincii,* s. f. **1.** Parte delimitată dintr-o țară, adesea constituind o diviziune geografică sau administrativă; regiune, ținut. *Florida e o provincie joasă, mlăștinoasă.* RALEA, O. 21.

2. Teritoriu al unei țări, în afară de capitală. *Mama a plecat cu mine în provincie și el, cînd a ieșit din arest, nu ne-a mai găsit.* DEMETRIUS, C. 25.

3. Orice teritoriu cucerit de romani afară din Italia și supus legilor romane. *Colonia romană, în vreme de 160 ani, ajunse într-o stare foarte înfloritoare și una din cele mai frumoase provincii ale întinsei împărății romane.* BĂLCESCU, O. II 11.

— Variantă: **provințíe** (ALECSANDRI, T. 482) s. f.

PROVINCIOÁRĂ, *provincioare,* s. f. (Rar) Diminutiv al lui provincie. *Spiritul public absorbit cu totul de rezultatul unor alegeri parțiale din cine știe ce provincioară.* CARAGIALE, N. F. 87.

— Pronunțat: *-cioa-*.

PROVINȚIÁL, -Ă adj. v. **provincial.**

PROVINȚIALÍSM s. n. v. **provincialism.**

PROVÍNȚIE s. f. v. **provincie.**

PROVÍZIE, *provizii,* s. f. **1.** (Mai ales la pl.; la sg. cu sens colectiv) Produse de întreținere, în special alimente, constituind un stoc, o rezervă pentru o anumită perioadă. *Mulți studenți veneau de acasă încărcați cu provizii.* CĂLINESCU, E. 160. *Scăpasem de provizie uscată, de carnea sărată la butoi.* BART, S. M. 96. *Mi-am făcut provizii de lemne și de legume.* ALECSANDRI, T. I 371. ✧ Fig. *Așa lasă toate incendiile mari, după ce se sting, o provizie de căldură ascunsă, de care multă vreme mai fumegă zidurile arse.* VLAHUȚĂ, O. A. III 60. *Mîni voi scrie lui Ghica la Londra, ca să se gîndească la «Convorbiri» și să le dea de hrană din provizia ce a făcut în timpii din urmă.* ALECSANDRI, S. 157.

2. (La sg.) Cantitate de produse (în special alimente) destinate pentru a fi consumate într-un anumit timp; rație. *Coboară din munte... ca să-și primească din cînd în cînd provizia de mahorcă și de rachiu.* C. PETRESCU, R. DR. 129. *Provizia trupei și a ofițerilor pentru zece zile de mare va fi adusă la bord.* BART, S. M. 13.

PROVIZIÓN, *provizioane,* s. n. Remunerație, de obicei procentuală, dată celui care a mijlocit o afacere comercială; comision, remiză, misitie.

— Pronunțat: *-zi-on*.

PROVIZÓR adj. m. v. **provizoriu.**

PROVIZORÁT s. n. sg. Starea și durata a ceea ce este provizoriu. *Dar într-un tîrg improvizat, în vecinic provizorat, dumnezeu mai știe cum să mulțumești pe mușterii.* CARAGIALE, N. F. 99.

PROVIZÓRIU, -IE, *provizorii,* adj. (Și în forma *provizor*) Care durează numai un anumit timp; temporar, vremelnic. *Astă șosea și alee este unul din suvenirile cele multe și frumoase ce ne-a lăsat generalul Kiseleff în guvernarea sa provizorie.* BOLLIAC, O. 214. ✧ *Guvern provizoriu* = guvern chemat să conducă temporar (pînă la elaborarea unei constituții). *Revoluția s-a stîns în mijlocul neconsecvențelor și neînțelegerilor guvernului provizoriu.* SADOVEANU, E. 50. *Atunci noi am întocmit un guvern provizoriu.* GHICA, A. 39. ✦ (Substantivat) Provizorat. *Cît pentru ambasadă, aceasta s-a amînat pînă la încetarea provizoriului și alegerea unui cap definitiv al Germaniei.* GHICA, A. 167. ✦ (Adverbial) Pe un timp oarecare, deocamdată. *I-a închiriat provizor și cîteva camere în palatul său, pentru redacție.* C. PETRESCU, C. V. 159.

— Variantă: **provizór** adj. m..

PROVOCÁ, *provóc,* vb. I. Tranz. **1.** A ațința, a întărîta, a excita. (Glumeț) *Un lăstun, în frac, apare Sus pe-un vîrf de trestie, Ca să ție-o cuvîntare În această chestie. Dar broscoii din răstoacă Îl insultă-n pauze Și din papură-l provoacă Cu prelungi aplauze.* TOPÎRCEANU, P. 35. ✦ A împinge pe cineva la acte reprobabile; a instiga. *A provoca la ceartă.*

2. A avea ca urmare; a determina, a cauza, a prilejui. *Dacă critica mea va fi... nedemnă și nepotrivită pentru scrierea ce a provocat-o, rușinea va rămînea numai pe seama mea.* ODOBESCU, S. III 10. ✧ Expr. **A provoca mila cuiva** v. milă[1] (1). ✦ A produce intenționat un eveniment, o întîmplare; a stîrni. *A provocat scandal.*

3. A chema, a invita (pe cineva) la o întrecere, la un joc. ✧ Expr. **A provoca la duel** = a chema pe cineva să se bată în duel. *Octave provoacă la duel pe amicul său și-l rănește în luptă.* GHEREA, ST. CR. II 327. ✧ (În contexte figurate) *Trebuia să ne cunoaștem și să-l provoc la un înverșunat duel dialectic și științific.* GALACTION, O. I 230.

PROVOCÁNT, -Ă, *provocanți, -te,* adj. (Rar, despre cuvinte, gesturi, atitudini, acțiuni) Care provoacă (1); provocator, aținător. *Buzele ei înroșite de sucul rubiniu dădeau o expresie provocantă frumuseții ei.* IBRĂILEANU, A. 27.

PROVOCÁRE, *provocări,* s. f. Acțiunea de a provoca.

1. Întărîtare, aținare, instigare la acțiuni nesocotite sau necinstite. *Bărbatul tînăr și cu profil tăios... o privi cu un fel de provocare.* C. PETRESCU, A. 323.

2. Producere artificială a unei boli (folosită uneori în medicină, ca mijloc terapeutic împotriva altei boli). *Provocarea unui acces de malarie.*

3. Chemare la o întrecere, la o luptă, la o discuție. *Le trimise a doua zi o provocare la duel.* CAMIL PETRESCU, O. II 349.

PROVOCATÓR, -OÁRE, *provocatori, -oare,* adj. (Și în forma *provocător*) Care provoacă, atacă, întărîtă, excită; care atrage atenția asupra sa prin impertinență, prin obrăznicie. V. provocant. *Ton provocator. Purtare provocatoare.* ▭ *Întîmplarea lua în ochii lui o înfățișare provocătoare.* REBREANU, I. 77. ✧ Care instigă la acțiuni nesăbuite, reprobabile sau criminale. ✧ *Agent provocator* v. agent. ✦ (Substantivat) Cel care ia inițiativa unei lupte, unei întreceri, unei competiții (considerat în raport cu adversarul). *Provocatorul... văzînd maiestatea și curajul protivnicei lui, se dămoli.* ALECSANDRI, O. P. 41.

— Variantă: **provocătór, -oáre** adj.

PROVOCĂTÓR, -OÁRE adj. v. **provocator.**

PROXENÉT, -Ă, *proxeneți, -te,* s. m. și f. Persoană care mijlocește prostituția. V. codoș.

PRÓXIM, -Ă, *proximi, -e,* adj. Cel mai apropiat (în timp și în spațiu). *Proxima ocazie.* ✧ (Logică) *Gen proxim* = primul termen al unei definiții, imediat supraordinat ca sferă termenului de definit. *În definiția: omul este un animal care vorbește — noțiunea «animal» reprezintă genul proxim al noțiunii «om» la care se referă definiția.*

PROXIMITÁTE s. f. (Rar) Apropiere, vecinătate. *Proximitatea portului Galați.* I. IONESCU, P. 34.

PROZÁIC, -Ă, *prozaici, -e,* adj. Lipsit de calități artistice, de poezie, de valoare stilistică; p. ext. banal,

comun, obișnuit, vulgar. *Într-o societate unde toți aleargă după ciștig, după prozaicul ban, unde lupta pentru trai e atît de grea, desigur interesul pentru artă nu va fi așa de mare, după cum ar dori artistul.* GHEREA, ST. CR. I 201. *După o convorbire atît de prozaică, în care vreme ne uitam unul la altul, am sfîrșit prin a rîde noi înșuși de noi.* NEGRUZZI, S. I 68. *Prozaice umilințe nu poci a le înfrunta.* ALEXANDRESCU, M. 244.

PROZAÍSM s. n. Lipsă de elemente poetice într-o operă literară; platitudine, banalitate.

PROZATÓR, -OÁRE, *prozatori, -oare,* s. m. și f. Scriitor în proză, autor de opere literare în proză. *Prozatorii romîni în prima jumătate a veacului al XIX-lea întocmesc un grup destul de omogen.* VIANU, A. P. 23. *Răsfoind și recitind volumele marelui nostru prozator, găsesc tristețe acolo unde odinioară mi se părea că tresare rîsul.* SADOVEANU, E. 148. *Sadoveanu este un prozator, în opera căruia găsim cele mai multe documente din viața noastră trecută și prezentă.* IBRĂILEANU, S. 3.

PRÓZĂ s. f. **1.** (Spre deosebire de p o e z i e) Exprimare a ideilor în forma obișnuită a vorbirii; compunere literară care folosește acest mod de exprimare. *Proza lui Al. Odobescu a trecut multă vreme drept punctul culminant al artei romînești de a scrie.* VIANU, A. P. 143. *Pînă acum n-am scris nici un vers, nici o linie de proză.* ALECSANDRI, S. 111. *Un om ce scrie frumos romînește, în proză și în versuri.* RUSSO, S. 52.

2. F i g. Banalitate, platitudine, vulgaritate, prozaism. *Mizeriile și proza vieții de azi sfîșiau inima simțitoare a poetului.* GHEREA, ST. CR. II 100.

PROZELÍT, -Ă, *prozeliți, -te,* s. m. și f. Persoană cîștigată de curînd pentru o credință, o doctrină etc.; adept nou și înflăcărat. *Trimis să facă prozeliți printre grecii din Rusia, de-abia ajuns la Odesa, a fost arestat de poliție.* GHICA, S. 95. *Luxul, acum, își avea prozeliții săi în toate clasele societății.* FILIMON, C. 202.

PROZELITÍSM s. n. Zel, rîvnă, strădanie de a face prozeliți. *Catolicismul roman este foarte îndrăzneț la prozelitism.* RUSSO, S. 74.

PROZÓDIC, -Ă adj. v. **prosodic.**

PROZODÍE s. f. v. **prosodic.**

PRR! interj. (Pronunțat cu «r» prelungit) Interjecție cu care se opresc caii din mers. *Stai! Ho! Prr, ho! Trăsura se clătină și se opri.* DUMITRIU, B. F. 59.

PRÚĂ, *prue,* s. f. (Învechit) Provă. *Vorbește cu generalul, arătîndu-mi în corabia cealaltă pe un tînăr nalt și frumos, care sta în picioare la pruă și poruncea.* GHICA, S. 395.

PRÚBĂ s. f. v. **probă.**

PRUBULUÍ, *prubuluiesc,* vb. IV. T r a n z. (Regional) **1.** A supune la o probă, a proba, a încerca. *Trompeții se urcară pe parapetul cupolei, prubuluindu-și încet trompele.* SANDU-ALDEA, U. P. 134.

2. A cîntări posibilitățile de reușită, a chibzui, a-și face socoteala că... *Iată-l înșfăcat de căprioriî podului, zvîrlindu-se din căprior în căprior, pînă ce prubului că se află deasupra carului cu muierea.* CAMILAR, N. II 34. *Măsură din ochi înălțimea pînă sus și prubului cum s-ar putea cățăra la drum.* SADOVEANU, B. 229. *N-avem vreme de pierdut; trebuie să prubuluim cum ne-am întîlni cît mai curînd.* CONTEMPORANUL, VII 203.

3. A socoti, a gîndi, a presupune. *Văzînd că nu-mi mai scrii, am prubuluit că trebuie să fii dus hăt tocmai... în America.* PĂUN-PINCIO, P. 138.

— Variantă: **probălui** (GOLESCU, Î. 172) vb. IV.

PRUDÉNT, -Ă, *prudenți, -te,* adj. (Despre persoane) Care se ferește de vorbe sau de fapte ce ar putea să-i producă vreo neplăcere sau vreun neajuns; (despre gesturi, vorbe, acțiuni) care dovedește o astfel de preocupare; prevăzător, circumspect, precaut, chibzuit. *Atitudine prudentă.* ◇ (Adverbial) *Cred că ar fi mai prudent să plecăm pentru un timp la oraș.* DUMITRIU, N. 37. *Întrarea pare cam obscură... N-ar fi prudent să renunțăm?* TOPÎRCEANU, B. 96.

PRUDÉNȚĂ s. f. Însușirea de a fi prudent; prevedere, precauție, băgare de seamă, circumspecție. *Se aventură cu mare prudență pe Calea Griviței.* C. PETRESCU, C. V. 39. *Foarte activ, totdeauna grav la față și la vorbă, de o cinste exemplară în lucrurile mici — și de rară prudență în cele mari.* VLAHUȚĂ, O. A. III 44. *A cedat îndemnului prudenții.* ALECSANDRI, S. 138.

PRUFNÍ, *prufnesc,* vb. IV. I n t r a n z. (Regional) A scoate mugete sau răgete ca ale unui animal. *Noi, măi Zaharie, să prufnim din gură ca buhaiul.* CREANGĂ, A. 43.

PRUHÍST, -Ă, *pruhiști, -ste,* adj. (Învechit) Care face parte dintre fruntașii protipendadei. *În proiectele aceste este o curioasă amestecare de idei economice bune de monopol și preste tot gîndul de a înghiți obștea în boierii pruhiști.* RUSSO, S. 120.

PRÚJĂ, *pruji,* s. f. (Mold.) Glumă, șagă. *Dar flăcăul — care-o fi fost el — avea chef de prujă.* POPA, V. 10. *Nu-ți pară treaba prujă.* PAMFILE, A. R. 257.

PRUJÍ, *prujesc,* vb. IV. I n t r a n z. (Mold.) A glumi, a șugui; a spune snoave. *A fost un urs. — Care urs, cînd avea înfățișare femeiască și era despletită? — Atuncea ursoaică. — Dumitale îți vine a pruji, ca totdeauna.* SADOVEANU, F. J. 55. *Flăcăii... cîntă din gură, glumesc, prujesc și chiuie.* La TDRG. *De mi-ar fi fost de prujit, Ilincă dragă, nu băteam un an întreguț același drum.* CONTEMPORANUL, VII 483.

PRUJITÚRĂ, *prujituri,* s. f. (Mold.) Glumă, șagă, snoavă, anecdotă. *Pînă să mai spună unul o glumă, altul o prujitură... a trecut mare parte din noapte și se apropie de cîntători.* HOGAȘ, DR. II 191. *Flăcăii se rotesc prin casă, spun povești, cimilituri, prujituri și fac fetele de rîd, să le mai treacă vremea.* SEVASTOS, N. 25. *Cu prujituri de-a tale, ia acuși se duce noaptea și vai de odihna noastră!* CREANGĂ, P. 253.

PRUN, *pruni,* s. m. Pom din familia rozaceelor, cu flori alb-verzui și cu fructe cărnoase, cu sîmbure mare; lemnul lui, de esență tare, e folosit la fabricarea mobilei, a bastoanelor etc. *(Prunus domestica). Trei pruni frățini ce stau să moară, Își tremur' creasta lor bolnavă.* GOGA, P. 19. *Am găsit-o ieri în prun, Dar — să nu grăbiți ocara! I-am luat în pripă scara.* COȘBUC, P. I 200. *Frunză-n prun, frunză sub prun, Ian ieși, mîndră, pînă-n drum!* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 411.

PRUNÁR, *prunari,* s. m. **1.** (Rar) Cultivator de pruni. *Vai, săracul prunarul, Dacă-i fură cioara pruna, El o jelește cu luna.* BIBICESCU, P. P. 224.

2. (Entom.) Firezar.

PRÚNĂ, *prune,* s. f. Fructul prunului, cu un sîmbure tare în interior, înconjurat de o parte cărnoasă iar la exterior fiind acoperit cu o pieliță de culoare gălbuie sau vînătă. *Iar la sfîrșitul nunții aduseră un coș de prune uscate să arunce în ale guri căscate.* ISPIRESCU, L. 204. ◇ *Prune grase* v. g r a s. *Prune bistrițe* v. b i s t r i ț. *Prune brumării* v. b r u m ă r i u. *Prune gîtlane* v. g î t l a n. *Prune gogonețe* v. g o g o n e ț. ◇ E x p r. **Parcă are prune în gură,** se zice despre cineva care vorbește neclar, pronunță cuvintele nedeslușit.

PRUNĂRÍE, *prunării,* s. f. Livadă sau grădină de pruni; prunet, pruniște. *Pitarul părăsea, din vreme în vreme, prunăria din dosul caselor, unde flăcăi și fete scuturau pomii, grămă-*

dind movile de prune brumării. MACEDONSKI, O. III 5. ✦ Cultură de pruni. *Moşnenii fac plugărie puţină şi prunărie multă!* I. IONESCU, M. 469.

PRUNC, *prunci,* s. m. Copil sugaci; (regional) orice copil, ţînc. *S-au făcut mai mari! se gîndea moş Niculaie, oftînd că pruncii trebuie să crească şi bătrînii să dispară.* ARGHEZI, P. T. 117. *Femei cu pruncii în braţe aleargă, ţipînd, de-a lungul şanţului prefăcut în gîrlă.* VLAHUŢĂ, O. A. II 131. *Întinde mîna ta cea dreaptă peste mijlocul mieu, ca să plesnească cercul ist afurisit şi să se nască pruncul tău.* CREANGĂ, P. 98. *Eu sînt prunc de nouă ai* (= ani), *Tu măsele-n gură n-ai.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 449.

PRÚNCĂ, *prunce,* s. f. **1.** Copil de sex feminin, în vîrstă fragedă. *Se afla în alt loc o muiere, care asemenea rămase văduvă şi avea o pruncă.* MARIAN, O. I 183. *Declară tutulor că jupînul Rănică i-a fost ucis pe pruncii şi pruncele d-sale.* ODOBESCU, S. III 235. *Eu cerşătoream încă pruncă fiind şi apoi la şasesprezece ani m-am aflat fără pîine.* NEGRUZZI, S. III 496.

2. Fată (tînără). *La picioare-i el s-aruncă Lîngă el să vin-o roagă, Ea s-aşază dulce, pruncă, Lîngă el în mîndră şagă.* EMINESCU, O. I 154. *Haide, bade, de mă ia Pîn' ce-s pruncă tinerea.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 44. *Pe cel deal, pe cel colnic, Trece-o pruncă ş-un voinic.* ALECSANDRI, P. P. 17. ✧ (Adjectival) Fig. *Volnicia domneşte ca mai înainte, dar nu acea volnicie pruncă, floare plăpîndă a pustietăţii, ci slobozenia cea bărbată şi luminoasă.* RUSSO, O. 25.

PRUNCÉSC, -EÁSCĂ, *pruncești,* adj. (Învechit) De prunc, copilăresc. *Mintea cea pruncească nu e vrednică să gîndească la cele din urmă.* ŢICHINDEAL, la CADE.

PRUNCÍ, *pruncesc,* vb. IV. Intranz. (Rar) A-şi petrece timpul copilăriei; a copilări. *Bujor nu era nici slugă, nici om nou în casa lui. Aici a pruncit el.* SLAVICI, N. I 48.

PRUNCÍE s. f. Perioada vieţii omeneşti de la naştere pînă la adolescenţă; vîrstă de copil, timpul cînd cineva este copil; copilărie. *Nu mai răsună în voi ca-ntr-un ghioc Povestea minunată a pruncii?* BENIUC, V. 23. *Această femeie a mea, cu care trăiesc în bună înţelegere de treizeci de ani, cunoaşte slovă şi a primit în pruncie învăţătură.* SADOVEANU, Z. C. 43. *Aieve parc-o văd aici Icoana firavei bunici Din frageda-mi pruncie.* IOSIF, V. 41. ✧ Expr. (Despre bătrîni, rar) **A cădea în pruncie** = a cădea în mintea copiilor, a-şi pierde mintea din cauza bătrîneţii, v. copilărie. *A ta trufie Arată că tu astăzi căzut eşti în pruncie.* ALECSANDRI, O. 233.

PRUNCUCÍDERE s. f. Ucidere a propriului copil (de obicei nou-născut); infanticid.

PRUNCUCIGÁŞ, -Ă, *pruncucigaşi, -e,* s. m. şi f. Persoană care îşi ucide copilul (de obicei nou-născut). ✧ (Adjectival) *Mamă pruncucigaşă.*

PRUNCULÉŢ, *prunculeţi,* s. m. Pruncuşor. *Îţi trebuie troacă nouă, Troacă nouă de lemn verde Că prunculeţul ţi se vede.* MARIAN, NA. 22. *Pe supt poale de pădure, Se duce-o femeie în lume Cu prunculeţu pe mînă.* MAT. FOLK. 259.

PRUNCUŞÓR, *pruncuşori,* s. m. Diminutiv al lui prunc. *Îşi luă cu totul nădejdea d-a căpăta un pruncuşor.* POPESCU, B. II 4. *Dacă-ţi spune-voi cu drept, Răsări-v-ar flori la piept, Flori cu faţă de bujori şi cu ochi de pruncuşori.* ALECSANDRI, P. P. 134.

PRUNCÚŢ, *pruncuţi,* s. m. Pruncuşor. *Ce-i mai drag şi mai plăcut Ca pruncuţul nou-născut?* ALECSANDRI, P. II 181.

PRUNCÚŢĂ, *pruncuţe,* s. f. Diminutiv al lui prunc ă. *Pe cel deal, pe cel colnic, Trece-o pruncă ş-un voinic, Voinicelul hăulind... Iar pruncuţa suspinînd.* ALECSANDRI, P. P. 17.

PRUND, *prunduri,* s. n. **1.** Pietriş mărunt, amestecat cu nisip, care se găseşte pe fundul şi pe malul unei ape sau în straturi în scoarţa pămîntului; p. ext. malul unei ape pe care se găseşte astfel de pietriş; prundiş. *Caii trecură prin undele iuţi, apa coborî la genunchii lor, pe urmă mai jos şi în curînd potcoavele bătură prundul vînăt.* SADOVEANU, O. I 32. *Toată ziulica bate prundurile după scăldat.* CREANGĂ, A. 13. *Vino-n codru la izvorul Care tremură pe prund.* EMINESCU, O. I 75. ✦ Teren format din nisip şi pietriş aluvionar (v. prundiş); partea unui sat care e lîngă rîu. *Toată averea îi era un biet bordei în fundul ripei Arîpoaiei şi treizeci de prăjini de pămînt în Lunca de sus, în prunduri.* CAMILAR, N. I 18. *Dar în prund s-au adunat Fete, şi-a ieşit din sfat Jocul «de-a mălaiul».* COŞBUC, P. II 277. *Deodată numai iaca vedem în prund cîţiva oameni claie peste grămadă.* CREANGĂ, A. 8.

2. Pietriş mărunt care se aşterne pe drumuri sau pe şosele; prundiş. *Ieşirăm din oraş, apucarăm pe calea ferată, prin prund şi bolovani.* SADOVEANU, O. VI 314. *Sub picioruşele lor sună prundul de pe aleile dispuse în amfiteatru.* VLAHUŢĂ, O. A. III 33.

PRUNDÁR, *prundari,* s. m. **1.** (Rar) Persoană care scoate şi transportă prund.

2. (Ornit.) Prundaş. *Mircea... stete în loc să privească zbeguirile prundarului.* La TDRG.

3. Numele unui peşte răpitor care trăieşte în rîuri repezi, pe funduri pietroase *(Aspro Zingel).*

PRUNDÁŞ, *prundaşi,* s. m. Nume dat mai multor păsări migratoare, cu picioare lungi şi cioc ascuţit; trăiesc prin locuri mlăştinoase şi prundoase *(Calidris).*

PRUNDĂRÍE s. f. Teren format din nisip şi pietriş aluvionar. V. prund.

PRUNDÍŞ, *prundişuri,* s. n. **1.** Pietriş mărunt amestecat cu nisip, pe fundul sau pe malurile unei ape, p. ext. malul unei ape pe care se găseşte astfel de pietriş; prund. *Jos în ripă, rîul umflat de ploi a crescut tulbure peste prundiş, pînă în zăvoi, din mal în mal.* CAMIL PETRESCU, O. I 283. *Rîuleţul care l-am trecut de vro trei ori călcîndu-l în picioare cu dispreţ, profund de o palmă şi abia zuzuind pe prundiş... e Huejdul.* NEGRUZZI, S. I 195. ✧ (Poetic) *Sus, pe bolta întunecată, ardea drumul robilor ca un prundiş de foc.* SADOVEANU, O. III 164. ✧ Fig. *Înseninat, zîmbea şi Stroe Vardaru, călcînd prin prundişul alb, de grindină.* C. PETRESCU, A. R. 58. ✦ Teren format din pietriş şi nisip aluvionar. *Priveliştea... era nespus de atrăgătoare, cu gîrla împărţită de prundiş în attea fire de apă.* CAMIL PETRESCU, O. II 284. *Cum mergea, iată că în mijlocul Dunării dădu de un prundiş gol, ca un ostrov mic.* RETEGANUL, P. III 5.

2. Prundiş (1) folosit la pietruirea drumurilor sau în construcţii. *Prundiş, lut, nisip, ţevi încrucişate, uncle de fier, altele de zinc.* C. PETRESCU, A. 466.

PRUNDÓI, *prundoaie,* s. n. Insulă plutitoare (în Delta Dunării), alcătuită din nămol, papură şi rădăcini; plaur.

PRUNDÓS, -OÁSĂ, *prundoşi, -oase,* adj. (Despre terenuri, rar) Acoperit cu prund, alcătuit din prund. *Toloaca aceasta era prundoasă şi uscată, şi iarbă mai că nu se afla.* SBIERA, P. 161.

PRUNDUÍ, *prunduiesc,* vb. IV. Tranz. (Rar) A acoperi (un loc) cu prundiş, a aşterne un strat de prund; a pietrui cu prund. *Spunea vătavu de la Pepeleni c-au să prunduiască cu el şoselele cele nouă.* ALECSANDRI, T. I 24.

PRUNDUIÁŞ s. n. (Rar) Prunduleţ. *Prunduiaş de mare, De azi înainte Care or mai trece, Vamă să le iei.* PĂSCULESCU, L. P. 14.

PRUNDUÍT, -Ă, *prunduiţi, -te,* adj. (Despre terenuri destinate circulaţiei) Aşternut cu prundiş. *În faţa casei o grădiniţă îngrijită, cu cîteva ronduri de flori, cu poteci prunduite.* REBREANU, R. I 18. *Un tîrguşor... cu strade drepte, largi, bine prunduite.* GANE, N. III 52.

PRUNDULÉŢ, *prundulețe,* s. n. (Rar) Diminutiv al lui prund. *Colea jos în prunduleţ, A crescut un nuculeţ.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 182.

PRUNDURÉL, *prundurele,* s. n. Prunduleţ. *Colo-n jos pe prundurele, Florile dalbe!* MARIAN, la CADE. *Frunză verde trei surcele, Colo-n vale-n prundurele, Răsar, maică, două stele.* MAT. FOLK. 1317.

PRUNDÚŢ s. n. Prunduleţ. *Foaie de cicoare, În prunduţ de mare, Iată că-mi răsare Puternicul soare.* TEODORESCU, P. P. 420.

PRUNÉT s. n. Livadă de pruni; prunărie. *Dunga vînătă a drumului ce tăia în curmeziş dealul prunetului.* VLAHUŢĂ, la TDRG.

PRUNIŞÓR, *prunişori,* s. m. (Rar) Diminutiv al lui prun. *Foaie verde, verde mac, Ochii lelei care-mi plac, Dulcişori şi mieriori, Mă cheamă sub prunişori.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 36.

PRÚNIŞTE, *prunişti,* s. f. Livadă de pruni, prunărie. *Atît ţarinele cît şi pruniştile erau date cu învoială la săteni.* SLAVICI, N. I 338.

PRUNÚŢ, *prunuţi,* s. m. (Rar) Prunişor. *Frunză verde de prunuţ, Doi-trei ani avui drăguţ.* HODOŞ, P. P. 119.

PRURÍT s. n. Mîncărime de piele (localizată la anumite organe sau extinsă pe tot corpul) cauzată de anumite afecţiuni. *Pruritul poate fi difuz, generalizat sau localizat într-o regiune cutanată, mai mult sau mai puţin întinsă.* NICOLAU-MAISLER, D. V. 288.

PRUSÁC[1], **-Ă,** *prusaci, -e,* adj. **1.** Propriu prusacilor, al prusacilor, de prusaci; al Prusiei, provenind din Prusia.

2. (Depreciativ) Care ţine de spiritul militarist, războinic şi netolerant al iuncherilor din Prusia.

PRUSÁC[2], **-Ă,** *prusaci, -e,* s. m. şi f. Locuitor din Prusia.

PRUSĂCÉSC, -EÁSCĂ, *prusăceşti,* adj. (Rar) Prusac[1]. *Donjuanii grădinei liceului... nu mai puteau de dragul jiletcilor prusăceşti.* MACEDONSKI, O. III 95.

PRUSIÁN, -Ă, *prusieni, -e,* adj. Prusac[1].
— Pronunţat: *-si-an.*

PRÚSIC adj. (Numai în expr., ieşit din uz) *Acid prusic* = acid cianhidric. *Acidul prusic ucide fulgerător.* C. PETRESCU, Î. I 16.

PRUSLÚC, *prusluce,* s. n. (Regional) Un fel de vestă fără mîneci, din lînă sau stofă, pe care o poartă ţăranii. *Tu îi grăieşti, iară el fluieră, caută la pruslucu lui, şi spune că-i vor veni altă modă de haine.* ŢICHINDEAL, F. 399.
— Variantă: **puslíc** s. n.

PRUTÉŢ, *prutețe,* s. n. (Regional) Braţ părăsit al Prutului, care rămîne ca baltă. *Mutu a fost... în slujba unui boier, la un pruteţ, în marginea ţinutului Fălciului.* SADOVEANU, P. M. 277.

PSALM, *psalmi,* s. m. **1.** Compunere poetică biblică, specifică vechilor evrei (care o cîntau cu acompaniament de harpă) de unde a trecut şi în biserica creştină; (la pl.) culegere alcătuită din 151 de astfel de compuneri (cele mai multe atribuite lui David). *Mormăi mai mult în sine o frîntură de psalm.* SADOVEANU, O. VII 32. *Ş-au adus aminte de un psalm ce-l auzisă de multe ori cîntîndu-l maică-sa.* DRĂGHICI, R. 46.

2. Cîntec; (în special) poezie lirică. *Şi-n poarta casei — pe-nserat... Să-ngîn pe nas, îngîndurat, Un psalm din tinereţe.* IOSIF, PATR. 30. *Ai dorit să-ţi fiu iubitul visurilor ce-ţi frămîntă Inima şi-ntr-însa dulce psalmul dragostelor cîntă.* DEMETRESCU, O. 49.

PSALMÍST, *psalmişti,* s. m. Nume dat lui David (autorul multor psalmi din Biblie); p. ext. autor de psalmi (2); cîntăreţ. *Cine ar putea să rostească tot ce spune ochiului şi minţii aceste splendide idealizări plastice ale artei vînătoreşti... acela ar fi totodată rapsodul, trubadurul şi psalmistul seminţiei lui Nimrod.* ODOBESCU, S. III 53.

PSALMODIÁ, *psalmodiez,* vb. I. Tranz. A cînta sau a recita în biserică rugăciuni, psalmi şi alte cîntări religioase. *Purtînd pe cap turbanul Ţesut din verde ibrişim, Psalmodiază Alcoranul* (= Coranul). MACEDONSKI, O. I 55. ✦ Fig. A cînta, a citi sau a recita ceva monoton, fără nuanţe expresive. *Am auzit un biet rapsod psalmodiind cîntecul bătrînesc al lui Toma Alimoş, acompaniat monoton şi trist dintr-o cobză.* IBRĂILEANU, S. 15. *În poezie s-a început a se rupe cu învechitele tradiţiuni ale poeziei intime şi personale, ale acelei poezii de dor şi de jale în care psalmodiau necurmat şi pe aceeaşi coardă dureri reale sau imaginare.* MACEDONSKI, O. IV 8.
— Pronunţat: *-di-a.*

PSALMODÍE, *psalmodii,* s. f. Melodie bisericească tărăgănată, cu care se cîntă psalmii şi alte cîntări religioase. *Priveşte al prostimii cortegiu... Condus de-o psalmodie cu tonul trăgănat.* ALECSANDRI, T. II 154. *Intonează-o psalmodie.* NEGRUZZI, S. II 123. ✦ Fig. Recitare, declamare în chip monoton. *Inimi reci ca vîntul iernii, psalmodii pe-acelaşi metru.* MACEDONSKI, O. I 95.

PSALT, *psalţi,* s. m. Cîntăreţ de strană; cantor, dascăl. *Avea partidă de concină cu domnul Ştefan, psalt vestit la strana cea mare.* HOGAŞ, DR. II 88. *Mitre, ştii ce spune psaltul? Să nu faci în viaţa ta Ceea ce te-ar supăra De ţi-ar face-o altul.* COŞBUC, P. I 80. ✧ Fig. *Va-ntona apoi un psalt « Imnul veseliei » Corul dintr-un fag înalt.* COŞBUC, P. I 301.

PSALTICHÍE s. f. Muzică vocală bisericească, specifică bisericii ortodoxe. *Îl învăţam la psaltichie şi mergea greu; era cam îndărătnic.* SADOVEANU, E. 130. *Unii cîntau la psaltichie, colea, cu ifos.* CREANGĂ, A. 84. *Acu învăţ psaltichia, ca să mă fac psalt la biserică.* ALECSANDRI, T. 904.

PSALTÍRE, *psaltiri,* s. f. Carte care cuprinde cei o sută cincizeci şi unu de psalmi atribuiţi regelui David (şi care a servit la noi multă vreme drept manual şcolar în învăţămîntul elementar şi în şcolile de catiheţi, seminarii etc.). *Se pomenea că-şi scapă capul în psaltire, şi de-acolo, strein de toate, zvonea către altar... versurile unui cînticel lumesc.* GALAN, Z. R. 250. *Eşti acum la ceaslov şi mîne-poimîne ai să treci la psaltire, care este cheia tuturor învăţăturilor.* CREANGĂ, A. 7. ✧ Fig. *Sta sfîntul soare cu zîmbire Pe prispă-afară şi citea Cu glas înalt dintr-o psaltire.* COŞBUC, P. II 232.
— Variantă: (popular) **saltíre** (TEODORESCU, P. P. 314) s. f.

PSEUDO- Element de compunere însemnînd « fals », care intră în compunerea unor substantive ca: pseudomorfoză, pseudoştiinţă etc.
— Pronunţat: *pse-u-.*

PSEUDOMEMBRÁNĂ, *pseudomembrane,* s. f. Membrană formată pe amigdale, pe cerul-gurii şi în nas, în cazuri de anghină difterică. *Peritoneul injectat şi acoperit cu pseudomembrane.* BABEŞ, O. A. I 441.

PSEUDOMORFÓZĂ s. f. Proces de transformare fizică în care o substanţă suferă o transformare în structura sa internă, păstrînd însă forma exterioară iniţială a cristalelor.

PSEUDONÍM, *pseudonime,* s. n. Nume fictiv cu care semnează uneori autorul unei opere artistice sau literare. *Puşkin publică sub pseudonimul Ivan Belkin o serie de povestiri.* SADOVEANU, E. 203. *Tînărul care scrie sub pseudonimele Tomşa sau A. Toma are talent şi mult talent.* GHEREA, ST. CR. III 192. *Nu ştiu dacă... ar primi să se publice, chiar sub un pseudonim.* ALECSANDRI, S. 104.

PSEUDOPÓD, *pseudopode,* s. n. Prelungire provizorie a protoplasmei unor organisme monocelulare (ca amibele) sau a unor celule din corp (leucocitele), cu ajutorul căreia ele se pot mişca sau pot apuca hrana.

PSEUDOŞTIÍNŢĂ s. f. Falsă ştiinţă, pretinsă cunoaştere a realităţii, a fenomenelor etc. *Lupta împotriva pseudoştiinţei.* IBRĂILEANU, SP. CR. 91.

PSIHANALÍST, -Ă, *psihanalişti, -ste,* s. m. şi f. Persoană care se ocupă cu psihanaliza, adept al concepţiei psihanalitice.

PSIHANALÍTIC, -Ă, *psihanalitici, -e,* adj. Care se referă la psihanaliză, care se bazează pe psihanaliză.

PSIHANALÍZĂ s. f. Concepţie idealistă care se bazează în interpretarea proceselor psihice pe noţiunea de inconştient, acordînd o importanţă primordială unor tendinţe biologice primare, în special erotismului.

PSIHASTENÍE, *psihastenii,* s. f. Stare psihică morbidă care se manifestă printr-o nehotărîre extremă, prin nesiguranţă de sine, prin obsesii şi fobii.

PSIHIÁTRIC, -Ă, *psihiatrici, -e,* adj. Care priveşte psihiatria, care se referă la psihiatrie. *Clinică psihiatrică.*

— Pronunţat: *-hi-a-.*

PSIHIATRÍE s. f. Ramură a ştiinţelor medicale care se ocupă cu studierea şi tratamentul bolilor psihice.

PSIHIÁTRU, *psihiatri,* s. m. Medic specialist în psihiatrie. *Influenţa moralului asupra fizicului e aşa de mare, încît psihiatrii abili, azi, înlocuiesc duşurile şi morfina cu vorbe bune şi sugestii raţionale.* BART, E. 377.

PSÍHIC[1] s. n. Însuşire particulară a materiei superior organizate de a reflecta realitatea obiectivă. ✦ Structura sufletească proprie cuiva. *Eminescu n-avea nimic bolnav în sine însuşi; dar psihicul lui era foarte fin pentru lumea de azi, vedea şi simţea prea mult mizeriile dimprejurul său.* IONESCU-RION, C. 91.

PSÍHIC[2]**, -Ă,** *psihici, -e,* adj. Care se referă la psihic[1], al psihicului. *« Scrisoarea pierdută » e o satiră politică; asupra acestei satire a fost aţintită mai ales atenţia autorului, şi nu asupra adîncirii psihice a persoanelor.* GHEREA, ST. CR. I 350.

PSIHÍSM s. n. Totalitatea fenomenelor psihice ale unui individ sau ale unei colectivităţi.

PSIHOFIZIOLÓGIC, -Ă, *psihofiziologici, -e,* adj. Care priveşte psihofiziologia. *Teoria psihofiziologică.*

PSIHOFIZIOLOGÍE s. f. Parte a psihologiei, care se ocupă cu studierea proceselor psihologice în raportul lor cu procesele fiziologice din organism, în special cu cele din sistemul nervos central.

PSIHOGÉN, -Ă, *psihogeni, -e,* adj. Care ia naştere datorită influenţelor psihicului. *Tulburări psihogene.*

PSIHOGENÉZĂ s. f. Naşterea şi dezvoltarea vieţii psihice (a sentimentelor, a voinţei, a gîndirii şi a vorbirii) la om.

PSIHOLÓG, -OÁGĂ, *psihologi, -oage,* s. m. şi f. 1. Observator fin, dotat cu capacitatea de a sezisa şi a analiza viaţa sufletească a omului; cunoscător al psihologiei omeneşti. *Toţi au căzut de acord: sînt cel mai mare talent, cel mai puternic creator de viaţă, cel mai fin psiholog.* C. PETRESCU, C. V. 24.

2. Persoană specializată în studiul psihologiei.

PSIHOLÓGIC, -Ă, *psihologici, -e,* adj. Care se referă la psihologie sau la fenomenele care fac parte din domeniul de cercetare al acesteia; psihic. *Analizînd pe artist din punctul de vedere fiziologic, psihologic, moral etc., vom da de mediul înconjurător care a fasonat pe artist.* GHEREA, ST. CR. II 11. *Prologul cu care începe cartea intitulată « Ciocoii » este un studiu psihologic.* GHICA, S. A. 80. ✧ *Moment psihologic* = moment potrivit pentru a influenţa pe cineva sau a determina producerea unui anumit fapt.

PSIHOLÓGICÉŞTE adv. (Rar) Din punct de vedere psihologic. *Credem că telepatia se explică psihologiceşte prin sugestie.* MARINESCU, P. A. 106.

PSIHOLOGÍE s. f. Ştiinţă care se ocupă cu studiul activităţii psihice. *Institut de psihologie.* ✦ Totalitatea fenomenelor psihice care caracterizează un individ sau o colectivitate; concepţie, mentalitate. ✦ Totalitatea proceselor psihice care condiţionează o activitate. *Psihologia creaţiei.*

PSIHOLOGÍSM s. n. Tendinţă sau curent neştiinţific care încearcă să explice fenomenele sociale, formele conştiinţei sociale — arta, morala, religia etc. — ţinînd seamă exclusiv de aspectul psihologic al acestor fenomene. ✦ Atitudine literară a scriitorilor care sînt atenţi numai la stările psihice şi neglijează cauzele sociale ale acestora.

PSIHOLOGIZÁNT, -Ă, *psihologizanţi, -te,* adj. Care este preocupat îndeosebi de fenomenele psihice, atribuindu-le o importanţă exagerată. *Literatură psihologizantă.*

PSIHOMOTÓR, *psihomotori,* adj. m. (În expr.) *Centru psihomotor* = centru, regiune a scoarţei cerebrale care se presupune că intră în acţiune sub influenţa unei excitaţii cerebrale fizice.

PSIHONEVRÓZĂ, *psihonevroze,* s. f. Nevroză.

PSIHOPÁT, -Ă, *psihopaţi, -te,* s. m. şi f. Persoană care suferă de psihopatie, care manifestă simptome de dezechilibru mintal.

PSIHOPÁTIC, -Ă, *psihopatici, -e,* adj. Relativ la psihopatie. *Manifestări psihopatice.*

PSIHOPATÍE s. f. Manifestare constituţională anormală a personalităţii, caracterizată prin tulburări ale manifestărilor instinctive şi emoţionale care duc la reacţiuni necontrolate, la ciudăţenii în felul de a se purta şi adesea la incapacitatea de adaptare la viaţa socială.

PSIHOPATOLOGÍE s. f. Ramură a ştiinţelor medicale, care se ocupă cu tulburările activităţii psihice.

PSIHOTERAPÍE s. f. Metodă de tratare a bolnavilor prin influenţarea psihicului lor, utilizîndu-se persuaziunea, sugestia, hipnoza etc. *Cu psihoterapia te lăsăm pe d-ta, care eşti specialistă! zise doctorul.* BART, E. 376.

PSIHÓZĂ, *psihoze,* s. f. Tulburare a activităţii psihice. *Veacul de mijloc e epoca clasică a psihozelor şi nevrozelor*

de tot felul. GHEREA, ST. CR. II 116. ✦ Stare de spirit bolnăvicioasă, caracterizată printr-o surescitare nervoasă obsedantă şi contagioasă, creată de obicei de cauze exterioare (război, catastrofe etc.).

PST interj. Exclamaţie prin care se atrage cuiva atenţia să tacă, să asculte etc. *Pst, pst, cetăţene Martine!* ALECSANDRI, T. 1732.

PTERODACTÍL, *pterodactili,* s. m. Reptilă zburătoare, fosilă din era secundară, cu aripi ca aleĭ liliacului.

PTIALÍNĂ s. f. Ferment secretat de glandele salivare, având proprietatea de a transforma amidonul în glucoză. V. a m i l a z ă.
— Pronunţat: *pti-a-.*

PTIU interj. Exclamaţie care exprimă scîrba, dezgustul, dispreţul sau mirarea. *A stupit într-o parte cu uimire şi a strigat: Ptiu, drace!* SADOVEANU, O. I. 185. *Ptiu! păcatele mele! — suspină el deznădăjduit.* SLAVICI, N. II 269. *Ptiu, mă! zise frate-său, după ce l-a lăsat să sfîrşească.* CREANGĂ, P. 45.

PTOMAÍNĂ, *ptomaine,* s. f. Substanţă toxică rezultată din procesul de putrefacţie a proteinelor animale.

PTÓZĂ, *ptoze,* s. f. Fenomen patologic constînd în căderea pleoapei superioare sau a unor organe interne, din cauza unor eforturi mari, a slăbirii excesive a organismului etc. *Ptoză gastrică. Ptoză renală.*

PTRU interj. (Adesea repetat) Strigăt cu care se opresc caii din mers. *Cînd îi vedea-o că vine, să strigi numai...: ptru! ptru! iapa babei! şi ea va sta.* SBIERA, P. 58. *Ptru! ciii...! Da bună bucată am mers.* CREANGĂ, P. 119.

PTUŞÍ, *ptuşesc,* vb. IV. T r a n z. (Regional) A prinde, a pune mîna pe cineva sau ceva, a prinde fără veste; a înşfăca, a găbui.

PÚBER, -Ă, *puberi, -e,* adj. Ajuns la vîrsta pubertăţii. *Organism puber.*

PUBERTÁTE s. f. sg. Perioadă între copilărie şi adolescenţă, cînd apar funcţiunile fiziologice sexuale.

PUBIÁN, -Ă, *pubieni, -e,* adj. Care e în legătură cu pubisul. *Regiune pubiană.*
— Pronunţat: *-bi-an.*

PÚBIS, *pubise,* s. n. Os care formează partea anterioară a bazinului osos la oameni.

PÚBLIC[1] s. n. **1.** Colectivitate mare de oameni; mulţime, lume. *Noi ne propunem prin acest curs a inaugura o nouă eră şi e de prisos a spune că vom fi imparţiali, căci avem pe public judecător.* MACEDONSKI, O. IV 45. *Publicul şi posteritatea au mers, nu după teorii fantastice, deşi sprijinite de talent, dar au mers după cela carele răspundea la conştiinţa întregului neam.* RUSSO, S. 64. ✧ *Marele public* = masele largi ale populaţiei. ✧ L o c. a d v. **În public** = în faţa unor persoane, în prezenţa oamenilor, în văzul lumii. *Întotdeauna mi-a fost cu neputinţă să sărut copiii în public.* IBRĂILEANU, A. 23.

2. Totalitatea persoanelor care asistă la un spectacol, la o conferinţă etc. *Numai după unsprezece e voie să intre publicul.* REBREANU, R. I 269. *La început actorul uita că nu trebuie să steie decît cu faţa spre public.* NEGRUZZI, S. I 343.

PÚBLIC[2]**, -Ă,** *publici, -e,* adj. **1.** Care aparţine colectivităţii sau provine de la o colectivitate de oameni; care se referă la public[1], care priveşte pe toţi, la care participă toţi. *Omul, făcînd bine, nu atîrnă decît de sine şi poate brava judecata publică.* NEGRUZZI, S. I 289. *În principate, sistemele în luptă cu lumina, cu mişcarea publică... s-au desfăcut şi se desfac din zi în zi.* RUSSO, S. 47. ✧ *Opinie publică* = părere, judecată a colectivităţii; p. e x t. public[1]. *Aş fi expus ministerul la o sută de articole fulgerătoare în toate foile romîne şi opinia publică ar fi fost contra mea.* BOLINTINEANU, O. 440. *Viaţă publică* = viaţă politico-administrativă a unui stat; activitatea cuiva în legătură cu funcţiile de stat pe care le ocupă. ✦ (În opoziţie cu p r i v a t) Care este pus la dispoziţia tuturor, de care poate dispune oricine, la care au toţi acces (gratuit sau cu plată). *Telefon public.* ▭ *În aceeaşi săptămînă apărea la Craiova într-un proces, la Iaşi într-o întrunire publică.* C. PETRESCU, Î. I 11. *Am intrat în grădina publică, o grădină mică şi gătită ca de sărbătoare.* BASSARABESCU, S. N. 24. *Lungi popasuri prin aleile ascunse ale grădinilor publice din Iaşi.* CREANGĂ, A. 133. ✦ Care are loc în prezenţa unui mare număr de oameni; în public. *Nota obţinută a fost nota maximă, pe lîngă un supliment de laudă publică.* GALACTION, O. I 58. ✦ (Adverbial, rar) În faţa publicului[1], în public[1]. *Ne vom constitua public într-o societate cu un guvern sau cap al emigraţiei.* BĂLCESCU, la GHICA, A. 551.

2. De stat, al statului. *Venituri publice.* ✧ *Drept public* = (spre deosebire de d r e p t p r i v a t) subîmpărţire mai veche a dreptului, care se ocupă de relaţiile persoanelor cu statul. *Minister public* = instituţie judiciară care reprezenta, în regimul trecut, interesele statului şi ale societăţii în cauzele penale; p. e x t. magistratul care reprezenta această instituţie. V. p r o c u r o r. *Forţă publică* = organ poliţienesc al statului burghez, însărcinat cu menţinerea ordinii. *Datorie publică* = datorie a statului rezultată din împrumuturi interne sau externe. ✦ (Despre persoane) Care ocupă o funcţie de stat. *Neputînd fi învăţător public... fusese chemat de domnul Moldovei ca dascăl de matematică.* EMINESCU, N. 52. *Acest impiegat public îi plăteşte foarte rău chiria.* NEGRUZZI, S. I 301. ✧ *Învăţămînt public* (sau *instrucţie, şcoală publică)* = învăţămînt, instrucţie, şcoală organizate, îndrumate şi controlate de organele administraţiei de stat. *Sînteţi chemat a opera salutare reforme în instrucţia publică!* ALECSANDRI, S. 5. *La şcoala publică se învăţa numai greceşte.* NEGRUZZI, S. I 3.

PUBLICÁ, *públic,* vb. I. T r a n z. (Cu privire la opere, articole, informaţii etc.) A face să apară, a da la iveală, a tipări. *O revistă de avantgardă îi publicase o novelă.* C. PETRESCU, C. V. 145. *Publicam în vremea ceea poezii.* I. BOTEZ, ŞC. 59. *Catavencu poate muri astăzi, mîine gazeta lui tot o să publice scrisoarea noastră.* CARAGIALE, O. I 130. ✧ R e f l. p a s. *Din contribuţiunile membrilor ei s-au publicat multe opere literare.* GHICA, S. A. 149.
— Prez. ind. şi: (învechit) *publicez* (PANN, N. H. 20).

PUBLICÁBIL, -Ă, *publicabili, -e,* adj. Care poate fi publicat, bun de publicat. *Articol publicabil.*

PUBLICÁRE, *publicări,* s. f. Acţiunea de a p u b l i c a; tipărire. *Se întreprinse publicarea unei foi literare, la care conlucram noi toţi care scriam.* NEGRUZZI, S. I 334.

PUBLICÁŢIE, *publicaţii,* s. f. **1.** Ceea ce se publică (v. t i p ă r i t u r ă); carte, revistă, broşură. *Cunoaştem însă o epocă unde mai că romînii găsiseră forma cea mai bună a limbei, o epocă în care... se da la lumină numeroase jurnale şi publicaţii.* RUSSO, S. 66.

2. (Ieşit din uz) Anunţ, afiş, înştiinţare publică.
— Varianta: (învechit) **publicaţiúne** s. f.

PUBLICAŢIÚNE s. f. v. **publicaţie.**

PUBLICÍST, -Ă, *publicişti, -ste,* s. m. şi f. Persoană care publică articole, recenzii, cronici (de obicei în reviste şi ziare). *Ca totdeauna, în cariera mea de modest publicist, eu iscălesc articolele mele.* CARAGIALE, O. VII 507. *Publi-*

ciştii emeriţi, după talentul lor fiecare, şi-au dat glasul laudei asupra marei acestei cugetări. RUSSO, S. 154.

PUBLICÍSTIC, -Ă, *publicistice,* adj. De publicistică sau de publicist. *După stilul artistic, cel mai apropiat de cel familiar este stilul oratoric... iar apoi stilul publicistic.* IORDAN, L. R. 130. *La vîrsta cînd unii îşi dau doctoratul, el să aibă îndărătul lui o activitate publicistică remarcabilă.* CĂLINESCU, E. O. I 266.

PUBLICÍSTICĂ s. f. sg. Totalitatea publicaţiilor periodice dintr-o anumită epocă. ✦ Îndeletnicirea, activitatea unui publicist. *Un om care reprezintă cu adevărat spiritul critic în Muntenia este Odobescu, pe care-l găsim... de la primii paşi pe care îi face în publicistică, colaborator al «Romîniei Literare».* IBRĂILEANU, SP. CR. 210.

PUBLICITÁTE s. f. Faptul de a face un lucru cunoscut publicului (prin difuzare scrisă sau prin relatări orale, transmise de la om la om); propagare în public. *Cel ce se teme de publicitate ştie că are multe păcate, şi n-are nici voinţa, nici dorinţa de a se îndrepta.* BOLLIAC, O. 263. ✧ *Birou de publicitate* = birou unde se pot da, pentru a fi publicate în ziare, anunţuri. *Să nu te surprindă dacă ai să-l întîlneşti mîine pe scări, urcînd la dantist sau coborînd de la biroul de publicitate.* C. PETRESCU, C. V. 281. *Mica* (rar *mică) publicitate* = totalitatea anunţurilor, de obicei referitoare la interese personale, pe care le publicau ziarele în rubrici speciale; rubrica în care se publicau astfel de anunţuri. *Încotro se află ghişeul de mică publicitate?* C. PETRESCU, C. V. 160. *Agent de publicitate* = persoană angajată de o firmă comercială pentru a face reclamă mărfurilor ei. ✧ Expr. **A da publicitate** = a face cunoscut, a informa publicul. *Prea insista să dăm publicitate scandalului.* C. PETRESCU, C. V. 131. **A da publicităţii** = a publica. *Cît pentru odă, am dorit să fac o graţiozitate lui vodă înainte de sărbători... şi cred, prin urmare, că domnitorul va da-o publicităţii.* ALECSANDRI, S. 95.

PUC, *pucuri,* s. n. Minge specială, de formă rotundă şi plată, făcută din cauciuc tare, folosită la jocul de hochei pe gheaţă.

PUCHI, *puchi,* s. m. (Regional) Puchină.
— Pronunţat monosilabic.

PUCHÍNĂ, *puchini,* s. f. (Mold., mai ales la pl.) Urdoare.

PUCHINÓS, -OÁSĂ, *puchinoşi, -oase,* adj. (Mold.) Urduros; p. ext. murdar. *Lumea-mi zice puchinos, Mîndra-mi zice că-s frumos.* PAMFILE, la CADE.

PUCHIŢÉI s. m. pl. (Mold.) Picăţele. *Ferestrele lor sînt... împodobite pe din afară cu brîu de puchiţei.* La TDRG. *Are o fustă nouă, cafenie, cu puchiţei albi, roşii, verzi.* CONTEMPORANUL, VIII 1.

PUCI s. n. Încercare de răsturnare prin violenţă a unui regim politic, a unei ordini statale.
— Pronunţat monosilabic.

PUCIOÁSĂ s. f. sg. Denumirea populară a sulfului. *Era un fum şi un miros greu de pucioasă şi rîşină, de nu puteai sta.* ŞEZ. II 161. ✧ *Floare de pucioasă* v. floare. *Apă de pucioasă* = apă minerală care conţine sulf. *Vom mai ţedea vreo trei săptămîni, ocupaţi a boteza reumatismele în apă de pucioasă.* ALECSANDRI, S. 173.

PUCIÓS, -OÁSĂ, *puciosi, -oase,* adj. (Regional) Care miroase urît; puturos. *Într-aceastăpucioasă văpaie.* BUDAI-DELEANU, Ţ. 218. ✧ *Apă pucioasă* = apă sulfuroasă. ✧ Compus: **lemn-pucios** = scoruş. *Frunză verde lemn-pucios, Romînul e om vînos, Merge noaptea şi pe jos.* TEODORESCU, P. P. 479. ✦ (Substantivat). Om leneş, puturos. *Taci, mă, puciosule, nu mă învăţa tu pe mine.* STĂNOIU, C. I. 116.

PUD, *puduri,* s. n. Veche unitate de măsură a masei, egală cu 16,381 kg, folosită în U.R.S.S. şi altădată şi la noi. *Odată am trecut un teanc de testemele în care erau la nouă puduri.* CONTEMPORANUL, III 824.

PÚDEL, *pudeli,* s. m. Rasă de cîini, de mărime mijlocie, cu părul lung şi lăţos, uşor de dresat, folosiţi la vînătoare. *Văzui atunci, aproape de intrare, Un pudel gras şi plin de panglicuţe.* TOPÎRCEANU, B. 97. *Îţi aminteşti de nedespărţitul nostru tovarăş de locuinţă, frumosul pudel Caro* GHICA, S. 353.
— Variantă: **pudl** (ALECSANDRI, T. 1309) s. m.

PÚDIC, -Ă, *pudici, -e,* adj. (Despre oameni) Plin de pudoare; ruşinos. ✧ (Adverbial, metaforic) *Deasupra noastră, un castan Cu frunze pudic răsfirate Pentru-a servi de paravan Iubirilor nevinovate.* TOPÎRCEANU, P. 243.

PUDICITÁTE s. f. (Rar) Pudoare.

PUDL s. m. v. **pudel.**

PUDLÁJ s. n. Procedeu învechit de elaborare oţelului, prin afinarea în stare păstoasă a fontei cu ajutorul oxigenului provenit din gazele de ardere, din zgură etc.

PUDOÁRE s. f. sg. Atitudine decentă, sfială de a face ceva împotriva bunei-cuviinţe; p. ext. curăţenie morală, castitate. *Văd că evitai să-mi spui cine a intervenit. Lăudabilă pudoare!* C. PETRESCU, Î. II 153. *Cine rîde? Iar Susana?... Ce pudoare în faţa ei!* ALECSANDRI, T. I 253. ✧ Expr. **Atentat la pudoare** = încercare de violare a unei femei.

PUDRÁ, *pudrez,* vb. I. Tranz. **1.** A da cu pudră (mai ales pe faţă). *Doamna... îşi pudră nasul, îşi roşi buzele.* C. PETRESCU, Î. II 245. ✧ Refl. *Doamna se pudrează.* ✦ Fig. A acoperi ceva cu un praf fin, asemănător cu pudra. *Se aud chiotele celor care vin să macine, în timp ce dinăuntru, bărbaţi şi femei ies rîzînd, cu hainele şi obrazurile albe, pudraţi de moară.* BOGZA, C. O. 148. *Bruma pudra flori ofilite.* C. PETRESCU, S. 241. *Din căsuţa lui de humă A ieşit un greieruş, Negru, mic, muiat în tuş Şi pe-aripi pudrat cu brumă.* TOPÎRCEANU, B. 54.
2. A presăra, a împrăştia un praf (natural sau industrial) pe o suprafaţă, pentru a forma un strat protector sau cu anumite proprietăţi tehnologice. *A pudra forme de turnătorie.*

PUDRÁT, -Ă, *pudraţi, -te,* adj. Dat cu pudră, faţa acoperită cu un strat de pudră. *Un domn tînăr, pudrat şi zîmbitor, îi primi foarte prietenos.* REBREANU, R. I 269.

PÚDRĂ, (rar) *pudre,* s. f. Praf foarte fin, colorat în nuanţe pale, de obicei parfumat, întrebuinţat ca fard. *Să nu le prindă însă* [pe fete] *cu pudră şi foiţă roşie pentru buze.* PAS, Z. I 220. *Îşi îngrijeşte multă vreme, lîngă pudre şi cosmeticuri, părul şi faţa.* SADOVEANU, O. V 334. *Pe obrazul oval, neatins de pudră, cu roşul natural al pomeţilor şi al buzelor, mîhnirea pusese o umbră.* C. PETRESCU, A. 453. ✧ *Zahăr-pudră* = zahăr foarte mărunt, foarte fin. ✦ Substanţă medicamentoasă sub formă de pulbere foarte fină, folosită în terapeutică sau pentru protecţia pielii la copiii sugaci. *Pudră de talc. Pudră de bismut.*

PUDRIÉRĂ, *pudriere,* s. f. Cutioară (de metal, de sticlă etc.) în care se păstrează pudra pentru fardat.
— Pronunţat: *-dri-e-.*

PUDRUÍ, *pudruiesc,* vb. IV. Tranz. (Învechit) A pudra (1). *Imaginea lui Porojan... pudruită cu făină şi umilită de această albeaţă nefirească.* GHICA, S. 75. ✧ Fig.

În lunca pudruită cu mănunt mărgăritar, Saltă-o veveriță mică pe o creangă de stejar. ALECSANDRI, O. 169.

PUDRUÍT, -Ă, *pudruiți, -te,* adj. (Învechit) Pudrat. *Subt bărbia cu îndoituri proaspăt rase și pudruite, țipa, de-ți ameța privirea, fiongul imens al unei legători roșii.* HOGAȘ, M. N. 32. ✦ Fig. Acoperit cu un strat de praf (alb); prăfuit (cu făină). *Leana lui Arghir, cu genele albe și părul pudruit, umbla forfota printre oameni.* ANGHEL-IOSIF, C. L. 24.

PUERICULTÚRĂ s. f. sg. Ramură a medicinii care se ocupă cu creșterea copiilor mici în conformitate cu preceptele științifice de hrănire, de dezvoltare etc. *Mica negresă fu hrănită cu biberonul de miss Sibyl, care se conformă întocmai tipicului unei cărți de puericultură.* BART, E. 383.

PUERÍL, -Ă, *puerili, -e,* adj. De copil; copilăresc, copilăros, naiv, neserios. *Se socotea mosafir, zeflemisind cu stringeri din umeri un pueril capriciu feminin.* C. PETRESCU, C. V. 178. *O nepăsare zgomotoasă caracteriza convorbirea colegilor săi: preocupări puerile, o oarecare trivialitate intimă.* D. ZAMFIRESCU, R. 80. ✧ (Adverbial) *Nu s-a mărginit, ca un dascăl de școală... la teorii pueril negative.* CARAGIALE, N. F. 160. ✧ *Eclampsie puerilă* v. eclampsie.

PUERPERÁL, -Ă, *puerperali, -e,* adj. (Numai în expr.) *Febră puerperală* = infecție care apare la lăuze în urma pătrunderii în uter a unui agent patogen.

PUF [1] interj. Onomatopee care redă zgomotul produs de o suflare bruscă, de o izbucnire în rîs, de pufăitul din lulea, de o lovitură etc. *Dracul făcu — puf! cu capul de perete.* RETEGANUL, P. III 58. *Așa fătul meu! el zice, a sufla, puf! nu e greu.* PANN, P. V. II 19.

PUF [2], *pufuri,* s. n. **1.** (Cu sens colectiv) Pene mici, moi și fine care acoperă corpul puilor și al anumitor păsări, folosite pentru umplerea pernelor, a plăpumilor etc. *Pămîntul era moale ca puful și picioarele se afundau în el.* SANDU-ALDEA, U. P. 181. *Încep cu toții a cărăbăni la saltele cu puf, perini moi.* CREANGĂ, P. 117. *Cum nu sîntem două pasări, Sub o streașină de stuf, Cioc în cioc să stăm alături Într-un cuib numai de puf!* EMINESCU, O. IV 369. ✧ Expr. **A crește în** (sau **pe**) **puf** (sau, rar, **pufuri**) = a crește în confort, neducînd lipsă de nimic, ținut pe palme. *Crescut pe puf cum fusese, neatins de vînt și de soare, avea sărmanul oasele moi.* GANE, N. III 61. *În bancă, alături de el, stă copilul unui arendaș bogat, care a crescut în pufuri, printre guvernante și a mîncat totdeauna pîine albă.* DEMETRESCU, O. 102. ✦ Fig. Ceea ce seamănă ca formă sau culoare cu aceste pene. *Satul e îmbrăcat în puf alb.* STANCU, D. 32. *Acuma mă duc să mai alcătuiesc un pahar de vin cu puf de sifon.* SADOVEANU, P. M. 146. *Din cînd în cînd răzbătea luna, care răsărise dincolo de puful albicios al norilor.* CAMIL PETRESCU, O. II 7. ✦ Părul fin și moale al unei blăni. *Privea și el ca pe ceva scump ochișorii care clipeau neîntrerupt în puful blănițelor.* SADOVEANU, O. II 556. ✦ Perișori foarte fini și moi care cresc pe obraz; început de barbă sau de mustață. *Deasupra buzelor cu o ușoară umbră de puf bălan, broboniseră picuri de sudoare.* C. PETRESCU, C. V. 206. *Puful din față-ți ca floarea se va șterge.* NEGRUZZI, S. II 37. ✦ Peri cu care sînt prevăzute unele fructe sau semințe (pentru a pluti în aer). *A trecut întîi o boare Pe deasupra viilor, Și-a furat de prin ponoare Puful păpădiilor.* TOPÎRCEANU, P. 34.

2. Mic obiect de toaletă făcut din puf (**1**) sau din alt material pufos, care servește pentru pudrat. *Tina se depărtă și se apropie de oglindă, își mai trecu ușor puful de pudră pe obrazul oacheș.* C. PETRESCU, A. 312. *Doamna se aranja în oglindă cu puful de pudră într-o mînă.* REBREANU, R. I 28.

PÚFAI interj. (Mai ales repetat) Onomatopee care redă zgomotul făcut de pufăitul lulelei. *Scoate o lulea, o înfundă cu tutun și pufai! pufai! pufai!* GÎRLEANU, la CADE.

PUFĂÍ, *púfăi,* vb. IV. Intranz. **1.** A respira greu, a sufla cu zgomot pe nări. *Domnul Mihalache pufăie pe nas.* PAS, Z. I 154. *Caii... ronțăiau cîte-o buruiană și pufăiau cu nările în frunzele uscate de pe jos.* VLAHUȚĂ, O. A. III 55. ✧ Tranz. *Pufăi printre mustăți un oftat stîngaci și ridicul.* DELAVRANCEA, S. 147. ✦ Fig. (Despre locomotive) A evacua aburul cu zgomot. *Locomotiva trecu pe lîngă ei, pufăind.* MIHALE, O. 296. *Trenuri trec în șiruri lungi pe malurile apei, cu locomotivele pufăind și cu sute de capete omenești ivite la ferestre.* BOGZA, C. O. 250.

2. A fuma aspirînd și dînd afară fumul cu un zgomot înfundat; a pîcîi. *Scoate o țigară din buzunarul flanelei, o aprinde și pufăie.* STANCU, D. 313. *Grav, cu mustățile rase, în fața unui maldăr de gazete străine mai cît cearșaful, pufăia dintr-o havană.* VLAHUȚĂ, O. A. 261. ✧ Tranz. *Omul bărbos pufăie tutun.* STANCU, D. 521. ✦ (Despre lulea) A scoate fum. *S-a umplut de fum casa. Două lulele pufăie.* STANCU, D. 103.

— Variante: **bufăí** (POPA, V. 214), **pufuí, puhuí** (DELAVRANCEA, S. 96) vb. IV.

PUFĂIÁLĂ, *pufăieli,* s. f. Faptul de a pufăi, pufăit; (concretizat) fumul scos de cel care fumează. *Nouri ușurei, ca pufăieli de lulele, se ridicau deasupra ogoarelor verzi.* SADOVEANU, O. VI 48.

PUFĂÍRE, *pufăiri,* s. f. Acțiunea de a pufăi; pufăială, pufăit.

PUFĂÍT s. n. Pufăire, pufăială. [Cîntecul] *se pierdea în trăncănitul de fier al vagoanelor și-n pufăitul de abur al mașinii.* MIRONESCU, S. A. 132.

PUFĂITÚRĂ, *pufăituri,* s. f. Pufăială, pufăit.

PÚFNĂ, *pufne,* s. f. (Regional) Pîclă (**4**).

PUFNÍ, *pufnesc,* vb. IV. Intranz. **1.** (Despre oameni) A sufla pe gură sau pe nas cu zgomot, brusc (din cauza mîniei, a nemulțumirii etc.). *Tomșa rămase într-o tăcere amenințătoare și grozavă. Ochiul lui fugar fulgera. Pufni pe nas de cîteva ori, parcă se înăbușea.* SADOVEANU, O. VII 128. *Baba, de cîte ori vedea pe moșneag, pufnea, scuipa în urma lui, trîntind ușa și intra în cocioabă.* DUNĂREANU, N. 21. *Pufnească el cît i-a plăcea. Eu una mă duc la mătușica, la Brăila.* ALECSANDRI, T. 1187. ✧ Fig. *Varnițele clocoteau, pufnind în stropi albi.* ANGHEL-IOSIF, C. L. 53. ✧ A pufăi (**2**). *Nenea Guță pufnind dintr-un cogeamite țigaret de chilimbar.* BRĂTESCU-VOINEȘTI, la CADE. ✦ (Despre animale) A sufla cu putere pe nări (din cauza oboselii, a unei boli etc.). *Bourul veni năprasnic la deal, fumegînd și pufnind.* SADOVEANU, F. J. 374. *Purcelul ședea în culcuș... asculta ce spun ei și numai pufnea din cînd în cînd.* CREANGĂ, P. 79. ✦ Fig. (Despre mașini și motoare) A da afară, cu zgomot înfundat, aburi, gaze, fum. [Automobilul] *pufnește, Zbîrnîie, Se-ntoarce Și lasă-n urma lui, pe drum, Miros albastru de benzină Și nori de pulbere Și fum.* TOPÎRCEANU, P. O. 80. ✧ Tranz. *Trenuri înșirate de o parte și de alta stau gata să plece, mașini pufnesc valuri de fum negru.* C. PETRESCU, S. 44. ✦ (Subiectul este «fumul») A țîșni, a ieși cu zgomot. *Un uruit grăbit de roți... Pufnește fumul furios Pe coșuri, în coloane.* ANGHEL-IOSIF, C. M. I 69.

2. (În expr.) **A pufni de** (sau **în**) **rîs** sau (tranz.) **a-l pufni pe cineva rîsul** = a izbucni în rîs, brusc și zgomotos. *Cătînd una la alta, pe furiș, fără să-și spună vreun cuvînt, pufnesc de rîs... și rîd și rîd, de nu se mai pot opri.* SP. POPESCU, M. G. 91. *Școlarii pufniră în rîs.* DELAVRANCEA, H. T. 96. *Tu? la concursul de mîine? a*

zis pufnind în ris Niță. CARAGIALE, O. II 245. (Eliptic) *Nevestele își dau ghiont și pufnesc stăpînit. Moș Gheorghe se încruntă la ele.* SP. POPESCU, M. G. 37.

PUFNÍRE, *pufniri,* s. f. Acțiunea de a pufni.

PUFNITÚRĂ, *pufnituri,* s. f. Faptul de a pufni; (concretizat) aer suflat cu zgomot pe nări. *Trase* [caii] *de urechi, pînă ce fiecare din ei răspunse prin cîte o pufnitură pe nări.* MIRONESCU, S. A. 137.

PUFOÁICĂ, *pufoaice,* s. f. Haină scurtă, vătuită și matlasată. *În locul pufoaicei, nea Mitică purta pe umerii-i încovoiați un palton negru.* CONTEMPORANUL, S. II, 1955, nr. 480, 3/3.

PUFÓS, -OÁSĂ, *pufoși, -oase,* adj. Acoperit cu puf[2]. *Primul gardian Gociu se înclină. Fața lui pufoasă se lăți într-un zîmbet plin de umilință.* V. ROM. decembrie 1953, 17. ✦ Asemănător cu puful; moale, ușor, afînat. *Trestia își legăna spicul uriaș, pufos și auriu.* DUMITRIU, P. F. 220. *Nu mai așteptam, de mult, cu gura deschisă, spre cer, să prindem pe limbă și în gene crainicii pufoși ai iernii.* G. M. ZAMFIRESCU, M. D. I 45. *A doua zi dimineață, cînd Evantia își aruncă ochii pe geam, rămase o clipă orbită de albul scînteietor care acoperea c-un strat pufos pămîntul.* BART, E. 308.

PUFOȘÍT, -Ă, *pufoșiți, -te,* adj. (Rar) Umflat, puhav. *Or să se obrintească, a scrîșnit ocnașul pipăindu-și carnea pufoșită și dospind în strînsura sîngelui.* POPA, V. 137.

PUFUÍ vb. IV v. **pufăi.**

PUFUIÁT, -Ă, *pufuiați, -te,* adj. (Rar) Pufos. (Cu pronunțare regională) *De pe șoseaua asta cu plopi tremurători și pufuieți, multă mulțumire și multă binecuvîntare a pornit înapoi spre farmacia din inima orașului.* POPA, V. 174.

PUFUITÚRĂ, *pufuituri,* s. f. Pufăit.

PUFULÉȚ, *pufulețe,* s. n. Pufușor. *Ține acest pufuleț din aripioara mea.* ISPIRESCU, L. 44.

PUFUȘÓR, *pufușori,* s. m. Diminutiv al lui puf[2]. *Ei pretind a cunoaște de pe mulțimea sau puțintimea perișorilor sau mai bine zis a pufușorului, cu care e* [cărăbușul] *... acoperit pe pîntece și picioare, cum va fi vara ce urmează.* MARIAN, INS. 21. *În adevăr să spui: De m-ai văzut cumva, măcar cu vreun pui? — Nu, dragă cumătră; dar cînd ne întîlneam, Eu cam ades vedeam Că tu pe botișor Aveai și pufușor.* DONICI, F. 26.

PUGILÁT, *pugilate,* s. n. (Rar) Luptă cu pumnii; p. ext. bătaie, încăierare. *La asemenea pugilate, pletele date pe spate ale lui Mihai alcătuiau o puternică ispită pentru mîinile combatanților.* CĂLINESCU, E. 73.

PUGILÍSM s. n. Luptă cu pumnul; box.

PUGILÍST, *pugiliști,* s. m. Sportiv care se luptă cu pumnii; boxer.

PUGILÍSTIC, -Ă, *pugilistici, -e,* adj. Referitor la pugilism; de box. *Reuniune pugilistică.*

PUGILÍSTICĂ s. f. Box, pugilism.

PÚHAB, -Ă adj. v. **puhav.**

PÚHAV, -Ă, *puhavi, -e,* adj. **1.** (Despre oameni) Cu carnea moale; umflat, buhăit. V. buhav. *Acelui morar scurt, gras și puhav îi zicea Ghiță Lungu.* SADOVEANU, M. C. 7. *Madam Rinalti, somnolentă, albă și puhavă, cu ochii spălăciți, fără gene... înlocuia soțul la casă.* C. PETRESCU, O. P. I 148. *E gras, adică prea gras, pentrucă-i așa puhav la față și voluminos.* VLAHUȚĂ, O. A. III 20.

2. Afînat, înfoiat. *Am mers liniștit prin omătul puhav.* CONTEMPORANUL, S. II, 1954, nr. 379, 4/4. ✦ (Rar, despre un material tare) Spongios. *Cu fața zbîrcită ca o stîncă puhavă și scobită de părăie, c-o pădure-n loc de păr, urla prin aerul cernit mama-pădurilor.* EMINESCU, N. 7. — Accentuat și: *puhăv.* — Variantă: **púhab** (CONTEMPORANUL, II 760) adj.

PÚHĂ, *puhe,* s. f. (Mold.) Bici lung și gros; harapnic. *Un flăcău cu plete, cu pălărie cît roata carului, învîrtea pe deasupra capului o puhă de cînepă și îndemna doi căluți costelivi.* SADOVEANU, O. III 522. *Surugiu ager, alerg pămîntul Din puha lungă mereu pocnind.* ALECSANDRI, T. 51.

PUHĂVÍ, *puhăvesc,* vb. IV. Refl. A se face puhav, a se umfla. ✦ (Despre aluat) A deveni înfoiat, afînat, bine dospit.

PUHÓI[1], *puhoaie,* s. n. **1.** Torent vijelios de apă; apă curgătoare umflată de ploi, care iese din matcă și se revarsă, producînd inundații; șuvoi. *La vîituri mari puhoiul rupea și surpa ogoarele din coasta satului.* SADOVEANU, M. C. 5. *Apa venise mare. În munte se topeau încă nămeții... Pluteau rădăcini, bucăți de garduri împletite, strujeni smulși de undeva, unde puhoiul a inundat.* C. PETRESCU, Î. II 174. *Urlă Tarcăul în vale, umflat de puhoaie.* VLAHUȚĂ, O. A. II 155. ✧ Fig. *Așezările de la Timiș rămaseră ca-ntr-o destindere leneșă sub puhoiul de soare al primăverii.* SADOVEANU, F. J. 86. *Se tîngui și se revoltă, revărsîndu-și durerile și zbuciumul într-un puhoi de fraze.* REBREANU, P. S. 148. *Cînd am zărit ursul, deodată am simțit, frate... un puhoi de sloiuri curgîndu-mi ici, în spate.* ALECSANDRI, T. II 77. ✧ (În metafore și comparații) *Întunericul veni puhoi.* CAMILAR, N. I 46. *Ura creștea, ca puhoiul turbat al unui Siret mîlos, vînăt, în creșterea zăporîtă a ploilor turburi și năprasnice.* POPA, V. 332. ✧ Loc. adv. **În puhoaie** = ca un puhoi; mult, îmbelșugat. *Ploaia cădea în puhoaie: deasă, repede, cu bășici.* DELAVRANCEA, S. 151.

2. Fig. Mulțime mare, val de oameni (sau de alte ființe), care se scurge sau năvălește undeva. *Împărăția ridica alte puhoaie de oști din Rumelia și Anadol, îmbulzindu-le la noi în Țara de Jos.* SADOVEANU, N. P. 11. — Pl. și: *puhoiuri.* — Variante: **pohói** (RUSSO, S. 17), **povói** (NEGRUZZI, S. III 346), **puvói** (SADOVEANU, O. A. II 202) s. n.

PUHOÍ[2], *puhoiesc,* vb. IV. Intranz. (Rar; despre ape curgătoare) A curge în cantitate mare, năvalnic, ca un puhoi; a se revărsa, a inunda. *Pîrîul din zăvoiul cu plopi și cu sălcii... a puhoit peste țărmuri, s-a revărsat în cartierele calice, a măturat cîteva coșare, bojdeuci, pătule și garduri.* C. PETRESCU, O. P. II 157. ✧ Fig. *Au puhoit oameni streini și s-a lățit mare zvon și mare frămîntare și mare uimire.* C. PETRESCU, R. DR. 238.

PUHOIÉR, *puhoieri,* s. m. Pasăre răpitoare asemănătoare cu uliul; milan. *Din vîntul înălțimii sau din zvonul depărtat al apelor fluviului străbat tînguirile paserilor ce se cheamă puhoieri și care vestesc volburi ale talazurilor.* SADOVEANU, N. P. 250. *Cînd primăvara zbor mulți puhoieri, e semn de vîituri mari de apă.* ȘEZ. VI 51.

PUHOÍRE, *puhoiri,* s. f. Acțiunea de a puhoi; revărsare, inundare. ✦ Fig. Forfoteală, fierbere. *În puhoirea fără odihnă a străzii, vă trudeați privirea să descoperiți fruții voștri necunoscuți.* C. PETRESCU, S. 6.

PUHUÍ vb. IV v. **pufăi.**

PUI[1] interj. Strigăt (repetat) cu care se cheamă puii, găinile sau alte păsări de curte. *Oare unde-i cloșca cu puii? (caută pe-mpregiurul casei) Puii mamii, pui, pui, pui!* ALECSANDRI, T. 719.

PUI[2], *pui*, s. m. **1.** (De obicei urmat de determinări care indică specia) Pasăre de la ieşirea din ou pînă la maturitate (cînd nu are un nume special). *Ispitiţi de joc, Nişte pui de rîndunele Şi-au uitat mîncarea-n gură: Jocul ăsta nu-l ştiură! Cerule, fă loc!* COŞBUC, P. II 18. *Poruncitu-mi-a mîndra, Pe un pui de rîndunea, Să mă duc pînă la ea; Ş-am răspuns pe-un pui de cuc Că zău nu poci să mă duc.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 132. ◇ Expr. **Vrabia-i tot pui** sau **vrabia tot pui rămîne** sau **a fi vrabie pui,** se spune despre o persoană mică de statură, care e mai în vîrstă decît pare. *Cam de cîţi ani îi fi tu? — Ia poate să am vreo treisprezece ani. — Ce spui tu, măi?... Apoi dar bine-a zis cine-a zis că vrabia-i tot pui, dar numai dracul o ştie de cînd îi.* CREANGĂ, P. 148. **A muri ca un pui de găină** = a muri uşor, repede. *Ba a murit ca un pui de găină. Cum am strîns-o nitel cum n-a mai suflat.* REBREANU, R. II 139. ✦ (Fără determinări) Pui de găină. *Ilinca, mama Gherghinei, jumulea nişte pui în tinda casei.* BUJOR, S. 95. *Nu trece nici un ceas la mijloc, şi un cuptior de plăcinte, cîţiva pui pîrpîliţi în frigare... şi mămăliguţa era gata.* CREANGĂ, P. 10. *Mă dusei în tîrg, Cumpărai un pui.* TEODORESCU, P. P. 349. ◇ *Pui de bogdaproste* = pui de găină (mic şi slab) care se dădea altădată de pomană, la o înmormîntare; (astăzi, fig., în comparaţii) copil nenorocit, prăpădit, ca vai de el. *Parcă n-a fost crescut aicea, sub ochii tuturor, de l-au văzut desculţ şi dezmăţat, ca un pui de bogdaproste.* C. PETRESCU, R. DR. 169. *Da ce umbli tu aşa, ca un pui de bodaprosti?* VLAHUŢĂ, O. A. 427. *Cînd m-a văzut bunica în ce hal mă aflam, ghemuit în desagă, ca un pui de bogdaproste, cît pe ce să se prăpădească plîngînd.* CREANGĂ, A. 24. ✦ Orice animal de la naştere pînă la maturitate. *Un caş dulce dezvălea, Optzeci de fălii tăia, Patruzeci la pui de cîni, Patruzeci la cîni bătrîni.* ALECSANDRI, P. P. 55. ✦ Ou sau larvă de insecte. *În unii din aceşti saci... se zice că au furnicile pui, iar în altele demîncare.* MARIAN, INS. 234. ✦ Copac tînăr; puiet, vlăstar, mlădiţă. *Prin liniştea pîlpîitoare, Aud scîncind un pui de tei Că nu mai poate de picioare.* LESNEA, A. 16. ✦ (Cu valoare de diminutiv, în expr.) **Pui (de pernă)** = pernă mică; perniţă, puişor **(1). Pui de mămăligă** = mămăligă mai mică; mămăliguţă. (Regional) **Puiul tîrgului** = cadou mic, jucărie cumpărată cuiva în zi de iarmaroc. (Regional) **Puiul mesei** = sertar. **Puiul lăzii** = cutioară în interiorul lăzilor ţărăneşti sau al laviţelor; lăcriţă.

2. (Mai ales afectiv) Copil. *Cei doi pui de hamal cu umeri cruzi, cu tălpile goale, cu cămăşile sfîşiate, ţipă şi ei îngroziţi.* SAHIA, N. 42. *Ieri pe drum un om sărac întreba pe la vecine: «Poartă-se copiii bine? Dacă nu, să-i vîr în sac!». Şi-a venit la noi la poartă Şi-am ieşit eu şi i-am spus: Puiul meu e bun şi tace Nu ţi-l dau şi du-te-n pace!* COŞBUC, P. I 234. *Cum să nu-mi fie dor, C-o pasere de pe munte, Şi-încă avea doruri multe; Dar eu, un pui de om, Să n-am pe lume un dor?* BIBICESCU, P. P. 31. ◇ *Pui de viperă* (sau *de năpîrcă*) = om rău, primejdios. *Atîta am vrut să aflu din gura ta, pui de viperă ce mi-ai fost, zice atunci spînul.* CREANGĂ, P. 206. *Pui de lele* = om uşuratic, ştrengar, chefliu, destrăbălat. ◇ Expr. **(Nici) pui de...** = (în construcţii negative) nici picior de...; nimeni, ţipenie. *Mi-am ales acest loc pustiu şi mi-am făcut casa asta, aşa, ca pui de om să nu mai poată război la mine.* ISPIRESCU, L. 61. ✦ (La vocativ, ca termen de dezmierdare, folosit de persoane mai în vîrstă faţă de copii sau de tineri) Scumpule, dragule. *Dragă puiule, băiete, Trage-ţi mîna din cel joc Ce se-ntoarce lîngă foc, Ş-ochii de la cele fete Cu ochi mari făr-de noroc.* ALECSANDRI, P. A. 38. ✦ Iubit, drag, drăguţ. *Mă dusei la puica mea. Puica m-a-ntrebat aşa: — Puiule, ce eşti scîrbit, Ori boii i-ai prăpădit?* BIBICESCU, P. P. 12. *Frunză verde peliniţă Şede puiul la portiţă, Cere apă şi guriţă.* ŞEZ. I 11. *Sarmana inima mea Iar au prins a mă durea; Şi mă doare nencetat, De cînd puiu m-au lăsat.* SEVASTOS, C. 150.

3. (Cu valoare augmentativă, în expr.) *Pui de om* = om vrednic, de ispravă, voinic, zdravăn. *Mavrogheni era pui de om, mă, ăla cînd punea gheara pe cîte unul, ca d-alde dumnealui, mă! îl juca în labe cum joacă pisica pe şoarece, mă!* GHICA, S. 503. *Pui de ger* = ger mare, straşnic. *Era un pui de ger în dimineaţa aceea, de crăpau lemnele.* CREANGĂ, O. A. 44. *S-a lăsat un pui de ger de crăpau pietrele, iar marea se sleise pe lîngă mal.* CONTEMPORANUL, VII 116. *Pui de nuntă* = nuntă mare, frumoasă. *Împăratul... puse de le făcu un pui de nuntă de ştiu că s-a dus pomina.* ISPIRESCU, L. 392. *Pui de chef* = chef straşnic. *Popa îl lua cu trăsura ori de cîte ori se ducea în Armadia sau la Bistriţa şi trăgeau cîte un pui de chef.* REBREANU, I. 108. *Pui de somn* = somn bun, adînc. *Trase un pui de somn, de se răsuna pivniţa de horcăielile lui.* La TDRG. *Ciobanul adormi şi trase un pui de somn pînă a doua zi.* ISPIRESCU, L. 252. *Pui de zgîrie-brînză* = om foarte zgîrcit. *Moş Vasile era un cărpănos ş-un pui de zgîrie-brînză, ca şi mătuşa Mărioara.* CREANGĂ, A. 50. *Pui de bătaie* = bătaie zdravănă. *În loc de bani, se pomenea bietul om cu cîte un pui de bătaie bună.* ISPIRESCU, M. V. 14. *Pui de Cotnar(i)* = vin foarte bun de Cotnar. *Am un pui de Cotnari care face cu ochiul.* ALECSANDRI, T. 841.

4. (La pl.) Broderie cusută mărunt pe pieptul şi pe mînecile cămăşilor ţărăneşti; rîuri. ✦ Puncte de altă culoare pe stofe; picăţele.

5. (În economia capitalistă) Acţiune dintr-o nouă emisiune, care are un curs mai scăzut decît acţiunile din vechile emisiuni.

6. Ambarcaţie mică cu vîsle, folosită pentru anumite servicii la bordul navelor mai mari.

7. (În expr.) **A face** (sau **a da**) **pui de giol** v. giol.

PUÍ[3], pers. 3 *puieşte*, vb. IV. Tranz. (Regional) A face pui. V. făta.

PUIA-GÁIA s. f. (Numai în expr.) **De-a puia-gaia** v. gaie.

PUIÁN, *puieni*, s. m. Căţelandru. V. puiandru. *Cei mai inimoşi dintre dulăi... periseră şi abia pe ici pe colo mai rămăsese cîte un puian mai îndîrjit.* SLAVICI, la TDRG.

PUIÁNDRĂ, *puiandre*, s. f. **1.** Puică mai mărişoară. **2.** Fig. Fetişcană. *Pe genunchii ei doarme, somn dulce, Niculina, o puiandră sălbatică, singura odraslă a casei.* DELAVRANCEA, S. 166.

PUIÁNDRU, *puiendri* şi *puiandri*, s. m. **1.** Pui mai măricel de pasăre sau de animal. *Griva dă ocol şi ne pomenim că se întoarce pe furiş, cu puiendrii morţi în gură.* STANCU, D. 15. *Tata nu uita să le reteze aripile, pentru ca puiandrii să aibă timp să se deprindă cu locul de naştere.* PAS, Z. I 130.

2. (Regional) Pom tînăr, copăcel abia răsărit din pămînt.

PUICÁNĂ, *puicane*, s. f. (Popular) **1.** Puică mai mărişoară.

2. (Mold.) Fetişcană, codană.

PÚICĂ, *puici*, s. f. **1.** Pui de găină de parte femeiască, găină tînără, care abia a început a oua. *Cînd îşi aducea ea aminte de puicile cele nadolence şi boghete, de vinişorul din cramă, de răsipa ce s-a făcut... crăpa de ciudă.* CREANGĂ, O. A. 135. *Du-te, zău, bărbate-n tindă Şi te uită sus la grindă, Că-i o puică ş-un cocoş Şi mi le scoboară jos.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 456. ◇ Expr. **A face** (sau **a-i face cuiva**) **mîna** (sau **piciorul**) **puică** = a strînge (sau a face să se strîngă) vîrfurile degetelor laolaltă. *Încălţă nişte cipici de-i făcea piciorul puică.* ISPIRESCU, la TDRG.

2. Fig. Termen de dezmierdare pentru o fetiță, o fată, o femeie iubită. *Ceea ce-mi spui, puica mamii, era să ți-o spun eu mai înainte.* ISPIRESCU, L. 54. *Iată! hora se-nvîrtește... Vină, puico, vină.* ALECSANDRI, P. A. 57. *Vai de biata inimioară, Ca și lunca geme, zbiară, Pentru-o puică bălăioară.* id. P. P. 225.

3. (Mold.) Boabă rămasă neînflorită cînd se prăjește porumbul pentru a face florîcele (2).

PUICHÍȚĂ, *puichițe,* s. f. (Rar) Puicuță.

PUICULEÁNĂ, *puiculene,* s. f. **1.** Puicuță (1). **2.** Puicuță (2). *Răsai lună mai degrabă, Să se vadă prin livadă, Să crească pelin și iarbă, Puiculeana să culeagă.* HODOȘ, P. P. 59.

PUICULÍȚĂ, *puiculițe,* s. f. **1.** Puicuță (1). **2.** Puicuță (2). *Ia poftim, puiculiță, de cinstește dumneata întâi!* CREANGĂ, A. 97. *Doină, doiniță! De-aș avea o puiculiță Cu flori galbine-n cosiță, Cu flori roșii pe guriță!* ALECSANDRI, P. A. 35. *Puiculiță dalbă-n pene Și subțire la sprîncene, Pare că nu-ți stă prea bine Cu doi drăguți lîngă tine.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 249.

PUICÚȚĂ, *puicuțe,* s. f. Diminutiv al lui puică. **1.** v. puică (1). **2.** v. puică (2). *Alelei, puicuța mea! De m-aș mai vedea acasă, Mire eu și tu mireasă!* COȘBUC, P. I 130. *Pălăria-i de mătasă, De puicuța mea aleasă!* HODOȘ, P. P. 51.

PUIÉRNIȚĂ, *puiernițe,* s. f. Troacă de lemn cu dispozitiv de alimentare cu apă, folosită în crescătoriile de pești pentru dezvoltarea puilor de păstrăv.

PUIÉT[1] s. n. (Cu sens colectiv) Mulțime de pui. ✦ Larve de albine. *Lipsite de mamă, albinele tînjeau și mergeau în scădere din zi în zi. Acuma prisăcăriță le pregătea un fagure cu puiet și ouă de la o matcă puternică.* SADOVEANU, P. M. 283.

PUIÉT[2], *puieți,* s. m. (De obicei la pl.) Plantă tînără (mai ales pom) care se scoate dintr-o pepinieră sau din alt loc unde s-a cultivat, pentru a fi transplantată în altă parte; p. ext. plantă tînără. *Copaci streini... se înmulțiseră prin puieți și semințe.* C. PETRESCU, R. DR. 214.
— Variantă: **puiéte** (I. CR. III 250) s. m.

PUIÉTE s. m. v. **puiet**[2].

PUIEZÍ, *puiezesc,* vb. IV. Refl. (Rar; despre ființe) A se înmulți, a se prăsi. *Unde-or să se așeze și aceștia, cînd or crește mari și s-or însoți și s-or puiezi și mai mulți?* SADOVEANU, P. M. 199.

PUIGÁN, *puigani,* s. m. (Mold.) Pui mare de pasăre sau de alt animal. *Se amestecau chemări de paseri... aceste ce s-aud trebuie să fie întîrziatele, puiganii mai slabi, pe care îi duc mamele lor spre hrană.* SADOVEANU, P. M. 89.

PUIÓS, -OÁSĂ, *puioși, -oase,* adj. (Rar) Prolific. *Nu e nici puios... că n-are copii.* BRĂTESCU-VOINEȘTI, la CADE.

PUIȘÓR, *puișori,* s. m., și (II,III) *puișoare,* s. n. **I.** Diminutiv al lui pui[2]. **1.** v. pui[2] (1). *Zece puișori de găină piuind somnoroși sub tuleiele lor umede.* VLAHUȚĂ, O. A. III 60. *Puișor de la pădure, Du-te la mîndra de-i spune Să nu se gate-așa bine, Că, zău, capu mi l-o pune.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 13. **2.** v. pui[2] (2). (Afectiv) *Ține icea, puișorul mamei, așa aceasta.* ISPIRESCU, L. 54. *Ipate se și prinde în joc lîngă un puișor de fată căreia îi jucau ochii în cap ca la o șerpoaică.* CREANGĂ, P. 167. *Dragii mei, ostașii mei, Puișori viteji de zmei.* ALECSANDRI, P. P. 21.

II. (Munt.) Doniță mică. *Puișoarele noi cu miros de brad... sînt rînduite cu îngrijire.* DELAVRANCEA, S. 222.

III. Pernă mică de așezat sub cap, peste o pernă mai mare.

IV. (Mold.) Monedă veche, valorînd 15 parale.
— Variantă: **puiușór** (ALECSANDRI, P. P. 331) s. m.

PUITÓR, -OÁRE, *puitori, -oare,* (1) s. m. și f., (2) s. n. **1.** Lucrător tipograf care alimentează cu coli de hîrtie presa de imprimat, împingînd cu mîna coală cu coală. *Motorul își revine-n fire și ritmic bate pulsul lui... Roiesc ciocanele pe formă și «puitoarea» sus așteaptă.* ANGHEL-IOSIF, C. M. I 23.
2. (În expr.) *Puitor de mine* = navă mică de luptă, amenajată pentru transportul și punerea minelor marine.

PUITÚRĂ, *puituri,* s. f. (Regional) Faptul de a pune în pămînt anumite semințe (v. semăna t); timpul în care se seamănă. *Prin Oltenia și Țara Românească, popușoii nu se samănă prin azvîrlire, ci se pun, și vremea sau lucrarea aceasta se numește pusul, punerea sau puitura porumbului.* PAMFILE, A. R. 69.
— Pronunțat: *pu-i-.*

PUIÚC s. m. (Rar) Puișor. *Bucuros ți le dau... de mă vei slobozi tu afară din temniță, că vai! rău e aicea, puiucule!* RETEGANUL, la CADE.

PUIULÉȚ, *puiuleți,* s. m. (Popular) Diminutiv al lui pui[2]; termen afectiv pentru persoane; puișor. *Cine cîntă chiuiește, De tot codrul mi-s vuiește? — E haiducul Miuleț, Al codrilor puiuleț.* ȘEZ. IV 130. *Vro cincizeci de ieniceri... Întrebînd și ispitind Și pistoale pitulînd; Întrebînd de Iorgovan, Puiuleț de hoțoman.* TEODORESCU, P. P. 558.

PUIUȘÓR s. m. v. **puișor.**

PUIÚȚ, *puiuți,* s. m. (Popular) **1.** Puișor (I 1). *Iară mi-ai mîncat puiuții, mînca-te-ar viermii să te mănînce.* MARIAN, O. II 43. *S-a dus cucul de pe-aici, Ș-o lăsat puiuții mici.* ȘEZ. III 154.
2. Puișor (I 2). *Și m-am dus în sat la joc, Și-am iubit un busuioc... Și-l țineam ca pe-un puiuț Și-l iubeam ca pe-un drăguț.* HODOȘ, P. P. 121.

PUL, *puluri,* s. n. (Mai ales la pl.) Fiecare dintre cele treizeci de piese rotunde de lemn, folosite la jocul de table. *Deschise cutia de table și începu să așeze pulurile pentru amîndoi.* C. PETRESCU, O. P. I 163.

PULBERĂRÍE, *pulberării,* s. f. Fabrică sau depozit de muniții. *În stînga o fabrică mare — Pulberăria Statului.* VLAHUȚĂ, la TDRG.

PÚLBERE, (rar) *pulberi,* s. f. **1.** Praf (1). *Prin întunerec picioarele goale ale lui Gudică lipăiau iute în pulbere.* DUMITRIU, N. 242. *Stîrnită de un car, de-o căruță, de pașii unui pîlc de drumeți, pulberea se sălta ca un nor și rămînea în aer.* PAS, L. II 247. *Larma a contenit, pulberile s-au potolit.* SADOVEANU, O. L. 37. ✧ (Urmat de determinări indicînd materia) *În moară, pulberea albă de făină cernută mărunt se ridica pretutindeni.* ANGHEL-IOSIF, C. L. 24. *Praful ce acolo de vînturi viscoloase În aer se ridică, e pulbere de oase Ce tabere dușmane în treacăt au lăsat.* ALEXANDRESCU, M. 31. ✧ Fig. *La asfințit, erau aburi și pulberi de foc.* SADOVEANU, O. VII 123. *Vînturi străine și de pretutindeni au suflat și pulberea uitării s-a așternut groasă peste icoanele trecutului.* HOGAȘ, H. 47. *Pulbere de diamante cade fină ca o burăi, Scînteind plutea prin aer și pe toate din natură.* EMINESCU, O. I 142. ✧ Expr. **A se face praf și pulbere** sau **a se alege** (din cineva sau din ceva) **(praful și) pulberea** (sau **praf și pulbere**) = a se distruge, a se nimici, a pieri. *Moara ciocoiului macină oameni, de s-alege din ei pulberea.* SADOVEANU, M. C. 31. *Praf și pulbere să se aleagă de capul lui!* ISPIRESCU, L. 121. [Calul] *zboară cu dînsul în înaltul cerului și apoi, dîndu-i drumul de acolo, se face spînul pînă jos praf și pulbere.* CREANGĂ, P. 278. (În construcții negative) *I-am întins un băț lung și l-am tras în sus...*

să-i fi dat drumu, se ducea, de nu s-alegea nici pulberea. VLAHUȚĂ, O. A. III 56. **A ridica** (pe cineva) **din pulbere** = a înălța (pe cineva) dintr-o stare sau dintr-o situație foarte proastă, într-una bună. *Meritul său singur îl ridicase din pulbere, în cea mai însemnată slujbă a țării.* BĂLCESCU, O. II 178. ✦ Fig. Mulțime de lucruri (mărunte sau văzute de departe foarte mici); puzderie. [Luna] *privea prin geamuri dintre pulberea de stele.* MACEDONSKI, O. I 125. *Văzurăm, din înălțimea unde ne aflam, o pulbere de case albe cu învelișuri de fier alb, în care se răsfrîngeau razele soarelui.* BOLINTINEANU, O. 276. ✧ Expr. **Cîtă pulbere și spuză** = în cantitate foarte mare; cîtă frunză și iarbă, v. frunză. *Au și început a curge furnicile cu droaia, cîtă pulbere și spuză, cîtă frunză și iarbă.* CREANGĂ, P. 264. ✦ Praf industrial obținut prin operații de mărunțire mecanică, fizico-chimică sau chimică.

2. Praf de pușcă. (Poetic) *Pulberea luptelor trecute nu intră în sîngele urmașilor spre a le răscoli instinctele.* CĂLINESCU, E. 27. ✧ Expr. **A aprinde butoiul cu pulbere** v. butoi.

PULBERÓS, -OÁSĂ, *pulberoși, -oase,* adj. (Rar) Ca praful, prăfos. *Soarele scăldat într-un nour pulberos se ascundea după muntele Pionul.* NEGRUZZI, S. I 320.

PULÍE, *pulii,* s. f. Roată de transmisiune, fără spițe și cu șanț la periferie.

PULMÓN, *pulmoni,* s. m. (Franțuzism) Plămîn.

PULMONÁR, -Ă, *pulmonari, -e,* adj. Referitor la plămîni; care aparține plămînilor. *Emfizem pulmonar. Tuberculoză pulmonară.*

PULÓVER, *pulovere,* s. n. Obiect de îmbrăcăminte, tricotat, din lînă sau din bumbac, deschis de obicei numai în jurul gîtului, care se poartă peste cămașă sau peste rochie, acoperind partea de sus a corpului. *Surîde, așezîndu-și puloverul bleumarin.* CAMIL PETRESCU, P. 9.

PULPÁNĂ, *pulpane,* s. f. Fiecare dintre cele două părți de jos ale unei haine lungi (și care atinge pulpele). *Vîntul purta prin stropi pulpanele descheiate ale paltonului.* SADOVEANU, O. III 92. *L-a apucat de pulpana jachetei și, gata să plîngă, i-a rugat s-o ducă la pension.* VLAHUȚĂ, O. A. III 36. *Doi tineri eleganți de pe treapta platformei de dinainte se dau jos, scuturîndu-și pantalonii și pulpanele redingotelor.* CARAGIALE, O. II 169. ✧ Expr. **A se ține de pulpana cuiva** = a se ține de cineva (căutînd protecție, ocrotire).

PULPÁR, *pulpare,* s. n. (Regional) Ciorap sau postav care acoperă pulpa piciorului; (rar) apărătoare de metal sau de zale, purtată odinioară de războinici pe pulpe. *Voi căpitani și ceilalți ahei cu frumoase pulpare, Dare-ar puternicii zei, care șed pe-a Olimpului culme, Troia ușor să luați.* MURNU, I. 4.

PÚLPĂ, *pulpe,* s. f. **1.** Partea musculoasă a piciorului, dintre genunchi și gleznă. *Era așa de frumoasă, cît nu s-a mai văzut... Cosițele ei lungi și stufoase de-i bătea pulpele.* ISPIRESCU, L. 78. *Mai lungă-mi pare calea acum la-ntors acasă... Aș vrea să zbor, și rana din pulpă nu mă lasă.* ALECSANDRI, P. A. 210. ✦ (La animale) Coapsă. *Pulpă de viței.* ✦ (Regional) Uger. [Nevăstuica] *de multe ori mușcă... vitele de picioare, ori pe vaci de pulpă.* ȘEZ. III 204.

2. Partea moale și cărnoasă a unor fructe.

3. (Adesea determinat prin «dentară») Partea moale din interiorul dintelui în care se găsesc vase sanguine și nervi.

— Pl. și: *pulpi* (COȘBUC, P. I 58).

PULPIȘÓÁRĂ, *pulpișoare,* s. f. (Popular) Diminutiv al lui pulpă (1). *Zidul se suia Și o cuprindea Pîn'la gleznișoare, Pîn' la pulpișoare.* ALECSANDRI, P. P. 190.

PULS s. n. Mișcare ritmică de dilatare și contractare a pereților arterelor, provocată de pomparea sîngelui de către inimă și perceptibilă prin palparea unei artere (în special a celei de la încheietura mîinii). *Intrară doi oameni în chilia lui, pe cari Dan nu-i mai văzuse. Unul din ei, pleșuv și uscat, veni să-i cerce pulsul.* EMINESCU, N. 79. *Fior rece va trece prin ale tale vine; Răpide se va strînge, va bate pulsul tău.* ALEXANDRESCU, M. 155. ✧ Fig. *El nu simțea pulsul motorului ca pe al unei inimi vii, plină de viață.* MIHALE, O. 168. *De la Lonea la Lupeni, motoarele acestea merg, fiecare la locul lui, neștiind unul de altul, dar formînd toate la un loc viața, pulsul acestui trup gigantic, în neîntreruptă acțiune, care e Valea Jiului.* BOGZA, V. J. 90. ✧ Expr. **A lua** (cuiva) **pulsul** = a număra (cuiva) bătăile inimii apăsînd cu degetul pe artera de la încheietura mîinii. **A prinde pulsul** (unei situații) = a-și da seama de o situație, de felul cum merg anumite lucruri. *Alexe a prins pulsul ședinței, gîndi el, a știut unde s-o îndrepte.* MIHALE, O. 324.

PULSÁ, *pulsez,* vb. I. Intranz. (Despre sînge) A circula ritmic prin artere și vine; (fig., despre lucruri sau procese în acțiune, în mișcare) a decurge, a se desfășura într-un ritm viu, puternic; a palpita, a fremăta, a zvîcni. *Trei mari căi de piatră, de fier și de apă... străpung munții dintr-o parte în alta, lăsînd viața să pulseze în lungul lor, cu mare intensitate.* BOGZA, C. O. 326. *În mica sălbăticiune aeriană pulsa elastic toată viața codrului.* C. PETRESCU, R. DR. 93. ✧ (Poetic) *Singurătățile muntelui pulsau de apele primăverii.* SADOVEANU, B. 232.

PULSATÍL, -Ă, *pulsatili, -e,* adj. (Med.; numai în expr.) *Durere pulsatilă* = durere care se accentuează la intervale regulate, ritmice, provocînd zvîcnituri.

PULSÁȚIE, *pulsații,* s. f. **1.** Fiecare dintre zvîcniturile pulsului. *Numărul pulsațiilor pe minut.* ▭ *Pulsațiile ventriculului drept persistă cîtva timp după acelea ale ventriculului stîng.* DANIELOPOLU, F. N. II 34. ✧ Fig. *Nici noaptea, această intensă pulsație a șoselei nu se oprește.* BOGZA, C. O. 330. *Roma vuia de pulsația vieții care nu cunoaște astîmpărul.* ANGHEL-IOSIF, C. L. 9.

2. (Fiz.) Numărul de perioade pe care le efectuează o mărime periodică, într-un anumit număr de unități de timp.

— Variantă: (învechit) **pulsațiúne** (GHICA, S. A. 135) s.f.

PULSAȚIÚNE s. f. v. **pulsație.**

PULSOREACTÓR, *pulsoreactoare,* s. n. Reactor pentru vehicule aeriene cu viteză foarte mare, la care arderea combustibilului nu e continuă, efectuîndu-se într-o succesiune de explozii ale aerului carburat.

PULT, *pulturi,* s. n. (Transilv.) Sertar, pupitru. *Siguri de dînsul n-avem date — Și chiar d-avem, stau puse-n pult, Ca știri puțin adevărate!* COȘBUC, P. II 251.

PULVERIZÁ, *pulverizez,* vb. I. Tranz. A preface în pulbere un material solid. *A fost destulă vreme o secundă ca pe unii dintre cei aflați în jurul torpilei să-i rupă în bucăți, azvîrlindu-i în toate direcțiile la mari depărtări, iar pe ceilalți să-i pulverizeze complet.* BART, S. M. 75. ✦ A împrăștia particule fine dintr-un corp pulverizat sau lichid, cu ajutorul unui pulverizator. *Pulverizăm o ploaie măruntă de parfum.* C. PETRESCU, C. V. 266. ✧ Fig. *Viena putea fi văzută... în răspîndiri de lumină pulverizată pe acoperișuri de case și pe cupole.* VORNIC, P. 106.

PULVERIZÁRE, *pulverizări,* s. f. Acțiunea de a pulveriza; stropire cu particule fine dintr-un corp solid sau lichid.

PULVERIZÁT, -Ă, *pulverizaţi, -te,* adj. Prefăcut în pulbere. *S-au sfărîmat* [munţii] *şi n-au mai rămas decît aceste întinse, pulverizate nisipuri.* BOGZA, C. O. 411.

PULVERIZATÓR, *pulverizatoare,* s. n. Aparat pentru pulverizat. *Se repezi la pulverizator, să-şi învăluie sora într-un halo de pulbere lichidă şi parfumată.* C. PETRESCU, C. V. 169.

PULVERULÉNT, -Ă, *pulverulenţi, -te,* adj. (Despre corpuri solide) Care se prezintă sub formă de pulbere.

PUMN, *pumni,* s. m. **1.** Mînă închisă, cu degetele strînse şi îndoite. *Îşi răzimă pumnul de straja sabiei.* SADOVEANU, O. VII 168. *Îşi sprijinea pumnul sub bărbie cu degetul mic.* CAMIL PETRESCU, N. 54. *Dealuri neregulate... încep a se ivi pe la ferestre, ca nişte pumni monstruoşi.* VLAHUŢĂ, O. A. III 32. ✧ Expr. **A sta cu capul în pumni** = a-şi ţine capul sprijinit la tîmple în pumni, uneori ca expresie a unei concentrări. *Pe marginea rîului, aşezat pe o piatră, Gîngu stă cu capul în pumni uitîndu-se-n rostogolirea turbure a apelor.* C. PETRESCU, S. 55. **A rîde în pumni** = a rîde pe ascuns, pe înfundate şi cu satisfacţie. **A plînge în pumni** = a plînge pe ascuns, de necaz sau de durere. *Mergeam zgribuliţi şi plîngeam în pumni, de plăieşii numai icneau şi-şi muşcau buzele de frig şi necaz.* CREANGĂ, A. 30. **A bate** (cuiva) **în** (sau **din**) **pumni** = a-şi lovi pumnii unul de altul pentru a necăji pe cineva; a face în ciudă cuiva sau a lua în rîs pe cineva. *Mă întreceam cu fetele cele mari din tors; şi din astă pricină, răutăcioasa de Măriuca Săvucului, care, drept să vă spun, nu-mi era urîtă, făcea adeseori în ciuda mea, şi-mi bătea din pumni, poreclindu-mă Ion Torcălău.* CREANGĂ, A. 63. *Cioara cum se văzu scapată din primejdie, zbură într-un fag şi bătu în pumni vulpii c-o amăgit-o.* ŞEZ. III 188. **A se bate cu pumnii în** (rar **peste**) **cap** v. bate (I 1). **A se bate cu pumnii în piept** v. bate (I 1). ✧ (În metafore şi comparaţii) *Deodată, trupul lui Manlache s-a închircit strîns pumn şi s-a răsturnat. Apoi s-a întins ţeapăn ca un trunchi de copac şi n-a mai clintit.* POPA, V. 159. (Exprimă, în mod relativ, ideea de foarte mare sau foarte mic) *Ochiuri de fereastră, cît pumnul, se uitau chiorîş la boier.* SADOVEANU, P. 49. *Şi viind şi muma lor, care plînsese de dînşii cu lacrimile cît pumnul, îi îmbrăţişă şi dînsa.* ISPIRESCU, L. 70. *O grămadă de căţeluşi, mici cît pumnul şi orbi ca sobolii.* ODOBESCU, S. III 42. ✧ Expr. **Un pumn de...** = ceva mic, firav. *Nimeni n-ar fi bănuit atîta suflet şi energie într-un pumn de femeie.* BART, E. 315. **A strînge** (sau **a încleşta**) **pumnii** = a lua o atitudine ameninţătoare. **A i se încleşta pumnii şi fălcile** = a se încorda, a fi cuprins de mînie, de indignare. *Pumnii şi fălcile i se încleştau, auzind strigătele ameninţătoare ale subprefectului.* BUJOR, S. 121.

2. Lovitură dată cu pumnul (1). *Cuscrul Ilie îşi trase un pumn în căciulă.* SADOVEANU, O. VII 351. *Cînd i-am tras un pumn o făcut hîc şi o căzut de-a rostogolul în celalalt colţ al vagonului.* ALECSANDRI, T. I 311.

3. Mîna ţinută cu palma făcută căuş (de obicei pentru a putea reţine un lichid). *Elefterescu aprinse o ţigară, fumînd în pumn.* C. PETRESCU, C. V. 295. *Mama toarnă cu tot zorul Apă-n pumni şi se grăbeşte La copil şi-i răcoreşte Obrăjorul.* COŞBUC, P. I 222. ✦ Conţinutul mîinii făcute căuş; cantitate (mică) de ceva, număr (mic) de oameni. V. mînă. *Trei pruni, frăţîni ce stau să moară Îşi tremur' creasta lor bolnavă, Un vînt le-a spînzurat de vîrfuri Un pumn de fire de otavă.* GOGA, P. 19. *Duse la gură un pumn de zăpadă. I se păru dulce ca o porţie de îngheţată.* BART, E. 308. *Luă în şorţ vro doi pumni de mălai.* ISPIRESCU, L. 333. ✧ Fig. *Pumnul acela de oase fără de astîmpăr, energia aceea se cheltuia aşa zadarnic.* ANGHEL, PR. 5.

4. Măsură de lungime (azi întrebuinţată numai de pescari). [Armăsarul] *este sur, de 16 pumni de înalt, de 6 ani.* I. IONESCU, D. 262.

5. Manşetă (împodobită cu cusături şi găurele) la mînecile cămăşilor ţărăneşti.

PUMNÁL, *pumnale,* s. n. Armă cu lamă scurtă, ascuţită la vîrf şi tăioasă pe ambele margini; jungher. *Puse mîna pe pumnalul care-i atîrna la coapsa dreaptă.* SADOVEANU, O. VII 15. ✧ Fig. *Şi păstrăvi din cotloane de prund, Pumnale de argint, — se-nfig în apă.* CAZIMIR, L. U. 27.

— Variantă: (învechit) **pumnár** (ALECSANDRI, T. I 423) s. n.

PUMNÁR s. n. v. **pumnal.**

PUMNEÁLĂ, *pumneli,* s. f. (Rar) Lovitură, bătaie cu pumnii.

PUMNÍ, *pumnesc,* vb. IV. Tranz. A bate cu pumnii. *Se încovoiase tare din grumazi şi, cînd îl înjurau şi-l pumneau ceilalţi doi, prin ochii lui părea că trece o undă slabă de lumină, o rugă tristă.* SADOVEANU, O. III 568. *Deodată zării printre dinşii pe Mihăiţă, cel care mă pumnise în grădina noastră.* GANE, N. III 64. ✧ Refl. reciproc. *Începură deci a se pumni.* ISPIRESCU, U. 58. *Se înşfăcau de păr, se zgîlţîiau şi se pumneau de te îngrozeai.* CONTEMPORANUL, IV 503.

PUMNICÉL, *pumnicei,* s. m. Pumnişor. *Mălai nu lăsase nici un pumnicel.* PANN, P. V. II 67.

PUMNIŞÓR, *pumnişori,* s. m. Diminutiv al lui pumn.

PUNCI, *punciuri,* s. n. Băutură făcută dintr-un amestec de rom şi alte băuturi alcoolice, zahăr, lămîie, fructe şi diverse mirodenii. V. grog. *Neculai, adă punciul aici.* ALECSANDRI, T. 759.

— Pronunţat monosilabic. — Variantă: (învechit) **ponci** (NEGRUZZI, S. I 74) s. n.

PUNCT, *puncte,* s. n. **I. 1.** Semn mic şi rotund, folosit în scrierea de mînă şi de tipar ca:

a) semn de punctuaţie folosit la sfîrşitul unei expuneri care are înţeles deplin (şi după care vorbirea nu mai continuă) sau marcînd pauza care se face între propoziţii sau fraze independente. ✦ Fig. (Cu valoare de interjecţie) Gata! destul! s-a isprăvit! *Cu asta, punct! hotărî el.* V. ROM. mai 1954, 73. ✧ *Două puncte* = semn de punctuaţie constînd din două puncte aşezate unul deasupra altuia şi folosite pentru a arăta că urmează o vorbire directă, o enumerare, o explicare sau o concluzie. *Punct şi virgulă* = semn de punctuaţie constînd dintr-un punct aşezat deasupra unei virgule şi folosit pentru a despărţi părţile componente ale unei perioade. *Puncte de suspensie* sau *puncte-puncte* = semn de punctuaţie constînd din trei puncte aşezate în linie orizontală şi folosit pentru a arăta o întrerupere a gîndirii sau o omisiune într-o frază;

b) semn grafic folosit după un cuvînt prescurtat printr-o literă sau prin mai multe;

c) semn grafic deasupra literelor «i» şi «j». ✧ Expr. **A pune punctul pe i** = a preciza, a sublinia ceea ce e esenţial, a spune exact ceea ce trebuie într-o chestiune.

2. (Rar, în expr.) *Punct de întrebare* = semn de întrebare (v. întrebare); fig. întrebare rămasă fără răspuns. *Ca şi cum ar fi lunecat înadins pe lîngă punctul meu de întrebare, se plecă în mod firesc şi... rupse un mare şi frumos fir de romaniţă.* HOGAŞ, M. N. 102.

3. Semn convenţional care marchează pe o hartă aşezările omeneşti. *Ca punctele pe hartă colorate, Sînt porturi şi oraşe populate.* D. BOTEZ, F. S. 20. ✦ Semn convenţional desenat pe zaruri. ✦ (Muz.) Semn mic şi rotund pus la dreapta unei note spre a-i prelungi durata cu încă jumătate din valoarea ei.

4. Model de cusătură; broderie, împletitură etc. *Covor lucrat în punct de chelim.*

5. Unitate de măsură luată ca bază de clasificare, în special la sporturi. *Jucătorii romîni au avut trei puncte avans.* ✧ Unitate de măsură pentru cîştiguri sau pierderi la unele jocuri (zaruri, cărţi, biliard etc.). *La unele jocuri asul valorează unsprezece puncte.* ✧ Unitate de măsură pentru sporirea sau reducerea cursului valorilor mobiliare negociate prin bursă. *Acţiunile fabricilor de celuloză au sărit cu o mie de puncte.* BARANGA, V. A. 15. *Sînt sătul de opţiuni şi puncte de redevenţă.* C. PETRESCU, R. DR. 201. ✧ (Ieşit din uz) Fiecare din diviziunile unei cartele pentru raţionalizarea anumitor produse industriale; tichet detaşat dintr-o astfel de cartelă. ✧ Loc. adj. şi adv. **Pe puncte** = în baza dreptului conferit de cartelă; raţionalizat. *Pantofi — pe puncte, ciorapi — pe puncte, haine — pe puncte.* GALAN, B. I 6. ✧ *Punct (tipografic)* = unitate de măsură a lungimii, egală cu 0,376 mm, folosită pentru materialul tipografic (literă, linie, spaţiu etc.).

II. 1. Figură geometrică fără dimensiuni care poate fi reprezentată, de exemplu, prin partea comună a două curbe care se întîlnesc. *Printr-un punct exterior unei drepte se poate duce o paralelă la acea dreaptă.* GEOMETRIA 21. ✧ Loc determinat pe o lungime sau pe o suprafaţă mai mare. *Examinînd punctul de creştere la un microscop puternic, se vede că el este format dintr-o mulţime de celule cu pereţii subţiri.* BOTANICA 64. ✧ (Neobişnuit) *Puncte de foc* = procedeu terapeutic în anumite afecţiuni, constînd din aplicarea vîrfului incandescent al termocauterului pe locul bolnav; ardere, cauterizare. *Ploua subţire, pieziş, o ploaie rece ce-ţi înţepa obrazul ca punctele de foc.* BRĂESCU, V. A. 102.

2. Loc, parte în cadrul unei acţiuni mai largi, al unui plan, al unei discuţii, al unei probleme, al unei scrieri etc. *Cu părere de rău, nu pot să lămuresc acest punct întunecat al discuţiei.* SADOVEANU, O. VIII 183. *Despre toate aceste puncte mă rog să dai deslușiri cum vrei să se urmeze.* BĂLCESCU, la GHICA, A. 512. *Încă un punct al criticii nu înţeleg.* RUSSO, O. 93. ✧ Expr. **Punct de onoare** = lucru care interesează onoarea cuiva; obligaţie care angajează prestigiul, autoritatea, reputaţia cuiva. *Dacă pentru întreaga ţară, cărbune mai mult, mereu mai mult, este o problemă de viaţă şi de moarte, pentru noi din Valea Jiului, este şi un punct de onoare.* DAVIDOGLU, M. 7. **Punct de plecare** (sau **de pornire**) = locul de unde pleacă cineva; fig. începutul unei lucrări, al unei acţiuni. *Sosit din nou în punctul de plecare, îmi plimb privirea tristă împrejur.* BENIUC, V. 28. *Drepturile omului au fost punctul de plecare al revoluţiei* [din 1789]. CAMIL PETRESCU, T. II 562. **Punct nevralgic** v. nevralgic. **A fi pe punctul de a...** (sau, învechit, **în punct de...**) = a fi gata de..., a fi pregătit să... *Eram în punct de plecare, cînd aflarăm că şi munţii aceia erau coprinşi de vrăjmaşi.* GHICA, A. 631. **Punct de vedere** = unghiul din care priveşte cineva o problemă sau atitudinea pe care o are faţă de ea; chip, fel, mod de gîndire. *Acesta e un punct de vedere superior, pe care trebuie să-l sprijinim.* VORNIC, P. 224. *Recunoscui uşor aceste două puncte de vedere şi asta aduse o trecătoare mîngîiere.* SADOVEANU, E. 126. *Înţelegea prea bine «punctul de vedere» al doamnei colonel, dar n-avea ce face. Adevărul e adevăr!* C. PETRESCU, Î. I 18. **Din punct de vedere** = în privinţa, sub raportul. *Industrie multilateral dezvoltată din punct de vedere tehnic.* **Din punctul de vedere** (al cuiva) = după felul cum priveşte cineva lucrurile. *Din punctul lui de vedere, Nae... a avut dreptate.* CAMIL PETRESCU, U. N. 73. *Înfăţişaserăm cauza noastră din punctul său adevărat de vedere.* GHICA, A. 801. **Din punct în punct** sau **punct cu punct** = din fir în păr, pe larg; amănunţit, detaliat, dezvoltat. *Şi totuşi, muierea aceasta care-l urmăreşte a arătat întocmai lucrurile, punct cu punct, pas cu pas.* SADOVEANU, B. 281. **A pune** (un aparat) **la punct** = a regla (un aparat sau un sistem tehnic) pentru a putea funcţiona în condiţiile dorite; fig. a potrivi lucrurile aşa cum trebuie, fără a neglija nimic, a face să meargă bine, a aranja. **A fi pus la punct** = a fi aranjat, bine îmbrăcat. *Am aşadar dungă* [la pantaloni], *sînt pus la punct.* SAHIA, N. 20. **A pune** (pe cineva) **la punct** = a-i da cuiva o lecţie de bună-cuviinţă, a arăta cuiva ce se cuvine şi ce nu; a pune (pe cineva) la locul lui. ✧ (Adverbial) Tocmai, precis, exact, fix. *Pleacă înainte ca să ducă vestea că la 12 punct, Zapis se va pogorî cu Şoimul, împreună cu prinţii, în curtea palatului său.* VISSARION, B. 321. ✧ Loc. adv. (În legătură cu verbe de mişcare) **La punct** = la momentul potrivit; la ţanc. *Ai venit la punct.*

3. Corp, porţiune dintr-o materie, avînd dimensiuni neglijabile. *Dar deodat-un punct se mişcă... cel întîi şi singur. Iată-l Cum din chaos face mumă, iară el devine tatăl...* EMINESCU, O. I 132 ✧ Ceea ce se vede foarte mic, din cauza depărtării. *Din depărtare... se ivi întîi un punct negru, apoi încă unul. Erau căruţele.* DUMITRIU, P. F. 33. *Spre ostrovul cu sălcii aplecate şi desfrunzite pluteau puncte negre şi mărunte: erau raţele sălbatice.* SADOVEANU, O. VII 164. *În fund, pe cer albastru... un negru punct s-arată! E cocostîrcul tainic, în lume călător.* ALECSANDRI, P. A. 118. ✧ Pată mică, detaşată pe un fond de altă culoare. *Pe strada întunecată aproape, cîteva puncte de lumină au lucit.* ANGHEL, PR. 38.

4. Loc determinat în spaţiu (avînd anumite caracteristici). *Îl tîrî pe toate străzile şi bulevardele principale, să-i fixeze cîteva puncte de reper în oraşul necunoscut.* C. PETRESCU, C. V. 48. *O clipă, animalul se opreşte înghemat... E pierdut!... Ochii turburi caută încotrova un punct de scăpare.* CARAGIALE, O. II 14. ✧ *Punct mort* v. mort. *Punct cardinal* = fiecare dintre cele patru direcţii principale ale orizontului, servind la orientarea în spaţiu (v. răsărit, apus, miazănoapte, miazăzi). *Pentru a ajunge aici, de la nord, de la răsărit sau din orice parte a punctelor cardinale, trebuie să mergi cîte o sută de kilometri printr-un defileu îngust de munţi stîncoşi.* BOGZA, Ţ. 12. (Fig.) *Proclamarea unei constituţii era punctul cardinal al revoluţiei* [din 1789]. CAMIL PETRESCU, T. II 562. *Unul preface toată limba în «iune» altul în «ţie»... de nu ştii cum să te întorci între aceste patru puncte cardinale a gramaticilor.* RUSSO, O. 54. *Punct de ochire* = locul în ţintă în care trăgătorul potriveşte precis linia de ochire. *Punct de agitaţie* v. agitaţie.

5. Temperatura la care se produce un anumit fenomen. *Punct de fierbere. Punct de topire.*

6. Moment, stadiu, fază, etapă de dezvoltare. *Încet cîte încet neamul se priface în popol sau naţie... istoria... stă un minut la punctul acela unde viaţa tradiţiilor se priface în viaţa istorică.* RUSSO, S. 97. ✧ Loc. adv. **Pînă la un** (sau **la acest**) **punct** = pînă la o anumită limită, etapă; într-un anumit grad, într-o anumită măsură. (Atestat în forma *punt*) *Pînă la acest punt, sîntem încredinţaţi că toţi bărbaţii de stat ai Romîniei stau într-un perfect acord.* ODOBESCU, S. III 380. ✧ Expr. **Pînă la ce punct** = în ce măsură, pînă unde...

— Pl. şi: (învechit) *puncturi* (FILIMON, C. 263). — Variantă: (învechit) **punt**, *punturi* (ODOBESCU, S. A. 479, KOGĂLNICEANU, S. 117), s. n.

PUNCTÁ, *punctez*, vb. I. Tranz. **1.** A face mai multe puncte, a pune sau a forma puncte care ies în evidenţă pe un fond mai larg, de obicei de altă culoare; a face să apară ceva ca nişte puncte pe o suprafaţă. *Înşfăcă o căldare... umplînd-o repede cu zeama aceea verzuie, punctată ici-colo cu cîte-o fasole albă.* CAMILAR, N. I 40. *Obrazul palid-verzui se afla punctat de mici bubuliţe roşii.* C. PETRESCU, R. DR. 119. *Păsări mici punctau cerul în înălţime.* SAHIA, N. 86. ✧ A marca, a sublinia. *Povestea punctînd fiecare argumentare cu gesturi mărunte şi repezi.* C. PETRESCU, R. DR. 337. ✧ Fig. *Pe duşumele,*

mucurile aruncate la întîmplare punctau pauzele inspiraţiei lui ziaristice. REBREANU, R. I 243.

2. (Sport) A însemna punctele fiecărei partide sau etape cîştigate.

3. Fig. (Rar) A pătrunde, a străpunge. *Întotdeauna numele Măreşteştiului mi-a punctat inima şi m-a făcut să gîndesc cu teroare la piciorul tatei rămas pe această cîmpie.* SAHIA, N. 15.

4. (Învechit) A îndrepta o armă spre o ţintă anumită; a ţinti. (Atestat în forma *punta*) *Se duse Piccolomini să vadă cetatea şi apoi puntară tunurile spre dînsa.* BĂLCESCU, O. II 113.

5. A asambla provizoriu două piese, care urmează să fie sudate, prin cîteva puncte de sudură executate de-a lungul liniei de sudură.

— Variantă: (învechit) **puntá** vb. I.

PUNCTÁJ, *punctaje,* s. n. Notarea cu puncte a rezultatului muncii cuiva, a etapelor sau a partidelor, în vederea stabilirii fruntaşului sau a cîştigătorului. *Punctajul concursului de tir.* ✧ Însemnare a punctelor mai importante ale unei relatări, stabilirea unui plan sumar de dezvoltare a unei activităţi. *Îşi începu raportul, respectînd aidoma punctajul.* GALAN, B. I 122.

PUNCTÁRE, *punctări,* s. f. Acţiunea de a puncta şi rezultatul ei. ✧ (Contabilitate) Confruntare a înregistrărilor dintr-o anumită perioadă cu documentele de casă; control.

PUNCTÁT, -Ă, *punctaţi, -te,* adj. **1.** Însemnat, marcat, presărat cu puncte.

2. Alcătuit din puncte. *Linie punctată.*

PUNCTATÓR, *punctatoare,* s. n. Unealtă de oţel cilindrică, cu vîrf conic, cu care se punctează piesele prin lovire cu ciocanul, în vederea trasării lor.

PUNCTIFÓRM, -Ă, *punctiformi, -e,* adj. **1.** (Med.) În formă de punct (I), ca un punct, cît un punct. *Acnee punctiformă.*

2. Care acţionează din loc în loc, intermitent.

3. (Fiz.; despre corpuri cu sarcină electrică, magnetică etc.) De dimensiuni neglijabile în raport cu distanţele pînă la corpurile cu care interacţionează.

PUNCTIŞÓR, *punctişoare,* s. n. Diminutiv al lui punct. *S-a făcut de două ori mai mică, ghemuită acolo, pe pervazul ferestrei, ca un punctişor alb, şi a aşteptat.* POPA, V. 34.

PUNCTUÁL, -Ă, *punctuali, -e,* adj. **1.** (Despre oameni) Care este exact, care respectă întocmai termenele fixate. ✧ (Adverbial) La timp, cu punctualitate. *Domnul Iordache Păun simţi ca întotdeauna satisfacţia datoriei punctual împlinite.* C. PETRESCU, O. P. I 159.

2. (Despre verbe, în opoziţie cu durativ) Care arată că acţiunea se petrece într-un singur moment.

PUNCTUALITÁTE s. f. Însuşirea de a fi punctual; îndeplinirea riguroasă a obligaţiilor la termenele fixate. *Punctualitate în muncă.*

PUNCTUÁRE s. f. (Învechit) Punctuaţie. *Să-ţi impute că nu ştii gramatica, ortografia, punctuarea?* CARAGIALE, O. III 214.

PUNCTUÁŢIE s. f. Sistem de semne convenţionale care au rolul de a marca în scris pauzele, intonaţia, întreruperea şirului vorbirii (punct, virgulă, două puncte etc.); parte a gramaticii care cuprinde regulile de întrebuinţare a acestor semne; felul de folosire a acestor semne. *Luaţi cu dinadinsul aminte la punctuaţia mea, păstraţi-o cu toată scumpătatea.* CARAGIALE, O. VII 426.

— Variantă: (învechit) **punctuaţiúne** (CARAGIALE, O. VII 218) s. f.

PUNCTUAŢIÚNE s. f. v. **punctuaţie.**

PÚNCŢIE, *puncţii,* s. f. Străpungere a unui organ sau a peretelui unei cavităţi a corpului, pentru a extrage cu seringa un lichid sau un gaz.

PUND s. n. v. **pfund.**

PÚNE, *pun* şi (regional) *pui,* vb. III. **1.** Tranz. (Cu privire la lucruri) A aşeza, a face să stea undeva. *Într-un colţ al geamlîcului stau puse la soare cîteva clondire mohorîte.* BASSARABESCU, V. 7. *Vine-ncet, pe ochi îmi pune mîinile ei mici şi moi.* COŞBUC, P. I 117. *Papa cu-a lui trei coroane, puse una peste alta.* EMINESCU, O. I 146. (Absol.) *De unde să iei dacă n-ai pus?* CREANGĂ, P. 125. ✧ (Poetic) *Iarna tristă-mbracă Streşinile somnoroase, Pune văl de promoroacă Peste pomi şi peste case.* TOPÎRCEANU, B. 70. *Un vis fantastic veni şi-şi puse asupră-mi negrele sale aripi.* NEGRUZZI, S. I 60. ✧ Expr. **A pune pe hîrtie** v. hîrtie. **A pune** (o melodie) **pe note** = a transpune (o melodie) pe note muzicale. **A pune iscălitura** = a semna, a iscăli. **A pune** (un bun imobil) **pe numele cuiva** = a da cuiva un bun în proprietate, înscriindu-l ca proprietar cu forme legale. **A pune aprobarea** = a aproba ceva în scris. *Cînd e gata dosarul? Să-ţi pun aprobarea, că numai al dumitale lipseşte.* V. ROM. august 1953, 38. **A-i pune cuiva un lucru (dinainte)** = a aşeza un lucru în faţa cuiva (invitîndu-l să se servească de el); fig. a-i da cuiva o idee, a-i aduce o ştire, o informaţie. *Stanca i-a şi pus dinainte, o dată cu mîncarea de prînz, veste proaspătă că soru-sa Nastasia ar fi căzut într-un puţ.* SADOVEANU, M. C. 144. *Eu îi pun zamă de pui.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 462. **A pune la picioare** = a oferi. **A pune mîna** (pe cineva sau ceva) v. mînă. **A pune mîinile pe piept** v. mînă. **A pune stăpînire** (pe cineva sau ceva) = a deveni stăpîn, a se face stăpîn (cu forţa). *Ia ascultaţi, măi, dar de cînd aţi pus voi stăpînire pe mine, zise Gerilă.* CREANGĂ, P. 253. (Poetic) *Pe toate pune stăpînire A voastră inimă măiastră.* CERNA, P. 15. **A pune piciorul** (undeva) = a sosi (undeva); a pătrunde. *Şi printre mii de săbii şi mii de archebuze... Ei pun picioru-n lagăr.* ALECSANDRI, P. III 222. **A pune gura** (pe ceva) = a mînca. *Numai atuncea punea gura pe iarbă, cînd Pepelea era foarte ostenit şi înceta puţintel de a zice.* SBIERA, P. 8. **A pune ochii** (sau, mai rar, **ochiul**) **pe cineva sau pe ceva** = **a)** a se opri cu interes asupra cuiva sau a ceva, a dori să obţii, să ajungi la... *În lipsă de bani, puseseră ochii pe 4000 lei trimişi de la Brussa cu o destinaţie specială.* BĂLCESCU, la GHICA, A. 566. *Am hotărît să-l însor, şi-ţi mărturisesc că mi-am pus ochiul pe duduca Adela.* ALECSANDRI, T. I 344; **b)** a supraveghea pe cineva pentru a-l prinde cu o greşeală, pentru a-l pedepsi. **A pune ochii** (sau **privirea, nasul, capul**) **în pămînt** = a avea o atitudine modestă, sfioasă, plecîndu-şi privirile; a se ruşina, a se sfii. *Şi cînd i-a spus Flăcăul cel dintîi cuvînt, Ea se uita speriată-n vînt, Şi ca certat-apoi şi-a pus Privirile-n pămînt.* COŞBUC, P. I 281. *Eu răspund dintr-un cuvînt, Făr'să pun ochii-n pămînt.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 44. **A-şi pune pielea în saramură** v. piele. **A pune osul** = a munci din greu. *Cînd rămîi văduv cu un băiat de unsprezece ani şi cu o fetiţă de şapte, trebuie să pui osul de vrei să nu te mănînce sărăcia.* REBREANU, P. S. 135. **A pune umărul** = a ajuta pe cineva în muncă. **A pune gînd** sau **a-şi pune în** (sau **de**) **gînd** (sau **în cap, în minte**) = a avea intenţia de a..., a plănui să..., a decide, a hotărî. *Au fost şi mai înmărmuriţi aflînd că el şi-a pus în cap să plece pe jos, ca turist.* PAS, Z. I 180. *Ştiind necazul meu, Mi-a zis Fira lui Sulcină: « Ce ţi-ai pus în gînd, tu Nină? Poate-n rîs te-a supărat Şandru doară ».* COŞBUC, P. II 213. *Şi-a pus în gînd să descopere vicleşugul babei.* CREANGĂ, P. 98. (Mold.) **Pune-ţi în gînd că...** = află, închipuie-ţi, imaginează-ţi că... *Pune-ţi în gînd, părinte ispravnice, că am un frate care de cîteva zile s-o făcut nevăzut de la Ieş.* ALECSANDRI, T. I 222. **A pune o vorbă** (sau **un cuvînt**) =

a interveni în favoarea cuiva. *Amicul meu... mă roagă să pun o vorbă bună în favoarea lui.* CARAGIALE, O. II 292. *Poate şi eu am pus un cuvînt, că te ştiam nevoiaşă.* CONTEMPORANUL, VII 500. **A pune o vorbă** (sau **o expresie** etc.) **în gura cuiva** = a atribui cuiva o vorbă, o expresie; (despre autori) a face ca un personaj să se exprime într-un anumit fel. *Chiar unele forme gramaticale... cum este perfectul simplu, sînt întrebuinţate de scriitor nu numai pentru a le pune în gura eroilor munteni... ci pentru a-şi exprima nemijlocit şi precis gîndurile sale de povestitor.* L. ROM. 1953, nr. 2, 41. **A pune coarne = a)** a face o relatare cu adaosuri exagerate sau neverosimile, a înflori. *De cîte ori îl spune* [basmul] *îi mai pune coarne, îl mai lungeşte.* STANCU, D. 46; **b)** a-şi înşela soţul. **A pune problema** (sau **problemele**) = a prezenta, a înfăţişa, a aduce în discuţie un subiect, o temă. *Mihail Sadoveanu s-a rostit în numeroase rînduri în problema progresului limbii noastre literare, demonstrînd cu măiestrie cum trebuie puse şi rezolvate în chip just problemele de bază ale limbii literare.* L. ROM. 1953, nr. 2, 35. **A pune concluzii** v. conclu z i e. **A pune** (un subiect, o chestiune etc.) **pe tapet** = a aduce (un subiect) în discuţie. *Puneau pe tapet respectarea demnităţii umane şi traduceau în fapt spiritul de solidaritate.* PAS, Z. IV 57. **A pune** (ceva) **înainte** = a aduce în faţă, a aminti de ceva. *Ştiu că ai să-mi pui înainte prieteşugul.* CONACHI, P. 86. *Şi-mi tot pune înainte Cîte nu-mi trece prin minte.* TEODORESCU, P. P. 335. **A pune că...** = a admite o ipoteză, a presupune. *Să punem că mai întîi începe unul... începi mai mulţi a cugeta la mijloacele întreprinderii.* GHICA, A. 687. **Unde (mai) pui că...** = fără a mai socoti că... *Pe urmă, unde mai pui... că ţara-i împănată cu oşteni de-ai noştri.* SADOVEANU, O. VII 26. **Unde pui...** = gîndeşte-te la..., socoteşte şi... *Apoi unde pui d-ta gîndul ce-l muncea groaznic.* ISPIRESCU, L. 234. *Cîţi domnitori şi mitropoliţi s-au rînduit la scaunul Moldovei, de cînd e ţara asta, au trebuit să treacă măcar o dată prin Humuleşti spre mînăstiri. Apoi unde pui cealaltă lume care s-a purtat prin satul nostru.* CREANGĂ, A. 73. **A pune foc** = a aprinde, a incendia. *Să-l luăm cu noi să puie foc! Să puie foc cu mîna lui.* DUMITRIU, B. F. 71. *Tăie cu sabia o mare mulţime de copaci, din care făcu o grămadă de nu-i putea da nimeni de seamă şi-i puse foc.* ISPIRESCU, L. 138. (Fig.) *Mă-ntîlnii c-o copiliţă, Tînără ca o mlădiţă; Eu am rîs şi ea n-o rîs, Foc la inimă mi-o pus.* ŞEZ. III 59. **A pune ceva la foc** = a expune la căldura focului ca să se încălzească sau (fiind vorba de alimente) să fiarbă; a încălzi. *Tu să pui baia la foc.* BIBICESCU, P. P. 388. **A pune** (o piesă) **în scenă** = a face regia şi montarea unei piese de teatru. (Rar) **A pune** (cuiva) **sînge rău la inimă** = a face (cuiva) inimă rea, a supăra, a necăji (pe cineva). *Oamenii, cum îs oamenii, ca să-i puie sînge rău la inimă... au început a porecli pe moş Nichifor şi a-i zice: Nichifor Coţcariul.* CREANGĂ, P. 136. ✦ A cîştiga în greutate. *Am pus şase kilograme numai astă-iarnă.* C. PETRESCU, C. V. 207.

2. Tranz. A aşeza pe cineva într-un loc, a face pe cineva să stea (jos). *Îl apăsau pe umeri şi-l puneau cu sila pe scaun.* BASSARABESCU, V. 5. *Îndată au şi fost de faţă părinţii împărătesei lui şi crescătorii săi, baba şi moşneagul... pe care i-au pus în capul mesei.* CREANGĂ, P. 102. *Ea-l luă de braţ şi-l duse Printre salele întinse Şi-l puse la mîndre mese-l puse.* EMINESCU, L. P. 153. ✧ Expr. **A pune** (pe cineva) **jos** = a doborî, a trînti la pămînt. *Dacă mă iau la trîntă cu băieţii, cei mai mulţi dintre ei mă pun jos.* STANCU, D. 313. **A pune pe cineva sub sabie** (sau **a pune capul cuiva sub picior,** (rar) **a pune cuiva capul**) = a ucide, a răpune. *Măria-sa... a ţinut tot înainte, ca dintr-o săgeată, izbindu-i pe delii şi punîndu-i în scurtă vreme sub sabie pe cei mai mulţi.* SADOVEANU, F. J. 760. *Mi-ar pune capul sub picior, Să poată.* COŞBUC, P. I 128. *De urît m-aş duce-n lume, Dragostea capu mi-l pune.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 9. **A pune bine** (pe cineva) = a-i face cuiva un rău, a-l lucra, a-l aranja. **A-şi pune capul pentru cineva** = a-şi pune viaţa în pericol pentru cineva. *Să-mi pun capul pentr-o Liină, Să mă fac un om pribag! Ieşi din neguri, lună plină, Să mă vezi la Lina-n prag.* COŞBUC, P. I 50. **A** (sau **a-şi**) **pune capul,** se zice cînd cineva e absolut sigur de un lucru, cînd garantează cu toată hotărîrea. *Asta nu mai e nebunie; e complot... — Pun capul că e complot.* V. ROM. august 1953, 63. *Cu Aspazia nu merge, ea pricepe, miroase, uite, ea-şi pune capul că e ceva la mijloc.* VLAHUŢĂ, O. A. III 71. **A pune** (pe cineva) **la zid** = a împuşca (în urma unei sentinţe de condamnare); fig. a osîndi, a blama, a înfiera. *Dacă nu-l putem pune la zid, îl ucidem moral.* C. PETRESCU, A. 414. ✦ Refl. (Despre fiinţe) A lua loc undeva, a se instala undeva sau pe ceva. *Eu vreau să mă pun lîngă sobă.* SADOVEANU, O. I 337. *S-au pus la cină.* COŞBUC, P. I 249. *Tot aici eşti Ivane, tot? — Ba bine că nu, zise Ivan, făcînd stînga-mprejur şi puindu-se drept în calea morţii.* CREANGĂ, P. 314. *Vine cucul de trei zile Peste văi, peste movile Şi n-are un'să se puie... S-ar pune pe-o rămurea Aproape de casa mea.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 213. ✧ (În contexte figurate) *Pe inimă-i de-atuncea s-a pus o neagră pată.* EMINESCU, O. I 96. *Un nor ameţitor veni şi se puse pe ochii mei.* NEGRUZZI, S. I 54. *Necazul şi voia rea S-au pus la inima mea.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 214. ✧ Expr. **A se pune bine cu** (sau **pe lîngă**) **cineva** = a intra în voia cuiva, a se face plăcut, a linguşi (pentru a obţine avantaje). *Îşi dăduse toată silinţa să se puie bine cu dînsul, şi nici nu nimerise rău.* SLAVICI, O. I 233. **A se pune în vorbă** (cu cineva) = a începe o discuţie, a vorbi. *Pînă una-alta pune-te d-ta în vorbă cu maestrul... despre afacerea asta.* CARAGIALE, O. VII 290. ✦ Refl. A se urca într-un vehicul, a se îmbarca. *Se puneau în vapor şi veneau pe la Giurgiu.* GHICA, S. XVII. ✦ Refl. A sosi, a se fixa undeva; a aşterne. *Tocmai în ăst an se puse o iarnă grea. Trosneau pomii în grădină.* DELAVRANCEA, H. TUD. 24. *Omătul se pusese pe unele locuri pînă la brîu.* CREANGĂ, A. 30.

3. Tranz. A aşeza pe cineva într-o situaţie (nouă), a aduce într-o împrejurare neaşteptată. *Harap-Alb, văzîndu-se pus în încurcală, nu mai ştia ce să facă.* CREANGĂ, P. 270. ✦ (Cu privire la abstracte) A atribui, a lega de... *Boala fu pusă în seama hranei proaste.* PAS, Z. III 255. *A pune arta în interesul unei clase nu înseamnă a o înjosi.* IONESCU-RION, C. 43. ✦ A aşeza, a situa pe cineva într-un rang, într-o demnitate, într-o slujbă; a fixa cuiva locul, poziţia între mai mulţi. *În fruntea bănuiţilor puseră pe pîndarii arendaşului Cosma Buruiană.* REBREANU, R. I 99. *Cînd voi m-aţi pus peste codru, dîndu-mi în mînă securea, Juratu-mi-aţi să m-asculte lunca, drumul şi pădurea.* HASDEU, R. V. 69. *Nu uita a-mi aduce curcanul cel bătrîn, c-am să-l pun în slujbă.* ALECSANDRI, T. I 180. ✧ (Urmat de un complement care arată destinaţia) *Pe babă, de milă, a pus-o găinăriţă.* CREANGĂ, P. 70. *De-ar fi-n lume-un stat de mîţe, zău! că-n el te-aş pune vornic.* EMINESCU, N. 43. ✧ Refl. *Se puseră unul popă şi altul nănaş.* RETEGANUL, P. IV 74. *Ieremia Movilă... spînzură pe Răzvan-vodă şi se puse în locul lui domn al Moldovei.* ISPIRESCU, M. V. 33. *Moş Nichifor nu era dintre aceia care să nu ştie «că nu-i bine să te pui vezeteu la cai albi şi slugă la femei».* CREANGĂ, P. 107. ✦ A orîndui, a impune cuiva un şef, un conducător. *Împărţi poporul în pîlcuri-pîlcuri şi le puse căpitani tot unul şi unul.* ISPIRESCU, M. V. 10.

4. Tranz. A aşeza pe cineva sau ceva într-un anumit fel, într-o anumită poziţie. *Îi plăcea să-i pună* [pe copii] *în genunchi.* PAS, Z. I 111. *Pune poalele în brîu, îşi suflecă mînecele... şi s-apucă de făcut bucate.* CREANGĂ, P. 29. *Şi mi-i pun spate la spate.* ŞEZ. II 182. *Şi-n genunchi îl pune Şi capu-i răpune.* ALECSANDRI, P. P. 67. (Refl.) *Băietul se puse ciobăneşte, într-un genunchi.* CREANGĂ, P. 153. ✧ Expr. **A-şi pune viaţa în primejdie** = a-şi primejdui viaţa. *Dragul mamei, drag! Nu-ţi pune*

viața în primejdie. CREANGĂ, P. 79. **A pune** (fire, fibre) **în două** (sau **în trei, în patru** etc.) = a forma un mănunchi din două, trei, patru fire (pentru a obține un fir mai trainic). *Pune-l* [fuiorul] *în trei pentru feștilă.* SEVASTOS, N. 9. ✦ A atîrna. *Colivia cu pasărea o puse în pălimarul despre grădină.* ISPIRESCU, L. 80. *Își puse în cui paltonul.* EMINESCU, N. 35. ✧ Expr. **A-și pune poșta-n cui** v. c u i. ✦ (Uneori determinat prin «la loc») A așeza în locul sau în poziția unde a fost mai înainte sau unde trebuie să stea. *I-am luat în pripă scara. Ea mă-njură: «Ești nebun? Pune scara!».* COȘBUC, P. I 201. *I-au dat jumătatea de inimă, spunîndu-i și cum s-o pună la loc.* SBIERA, P. 137. *N-apuc-a merge nici douăzeci de prăjini și prrr! se rupse un capăt!... Pînă-i îmbuca d-ta ceva... eu am și pus capătul.* CREANGĂ, P. 124.

5. Tranz. (Cu privire la valori bănești) A depune (în păstrare, spre fructificare, spre a fi cheltuit etc.); a adăuga. V. i n v e s t i. *Să pună el banii cîți lipseau, în dreaptă tovărășie.* C. PETRESCU, Î. II 208. (Ironic) *La Paris... v-ați pus averea, tinerețele la stos.* EMINESCU, O. I 151. ✧ Expr. **A pune mînă de la mînă** v. m î n ă. **A pune** (ceva) **bine** (sau **la păstrare**) = a păstra, a cruța, a ține de rezervă. *Prilejul cel mai bun este acum cînd e o economie pusă la păstrare sub saltea.* PAS, Z. I 242. *Puneam banul bine. Și un ban peste altul fac doi, peste doi, dacă pui altul, fac trei.* DELAVRANCEA, H. T. 17. *La grajdul meu să te duci Și pe roșul să-mi aduci... Că mi-e roșul cam ascuns, La bună păstrare pus.* TEODORESCU, P. P. 533. (În contexte figurate) *Io plec, mîndră, de la tine, Inimioara mea-ți rămîne, Ia-o tu ș-o pune bine.* HODOȘ, P. P. 79. **A pune deoparte** = a alege dintre mai mulți pentru a izola sau pentru a rezerva; a economisi. *Mă, Stancule, cé-i al tău, vorba aia, îl punem deoparte.* PREDA, Î. 160. *Scoate... un paloș și un buzdugan... se apucă de le grijește bine și le pune deoparte.* CREANGĂ, P. 194. *Turcii scrum că se făcea Și Badiul se apuca Cu lopata de-i strîngea: Oasele, cîte găsea, Tot d-oparte le punea.* TEODORESCU, P. P. 549. (Absol.) *Dacă aveam de lucru în șir, poate puneai deoparte pentru băiat ca să-l înscrii la toamnă.* PAS, Z. I 249. **A pune preț** = a oferi un preț mare; p. ext. a socoti drept valoros, meritos. *Pe viața-i puneam un preț mare.* ALEXANDRESCU, M. 79.

6. Tranz. A fixa o acțiune la un anumit termen. *Să punem ședința... pentru mîine la douăsprezece. E bine?* V. ROM. august 1953, 58.

7. Tranz. A așeza, a stabili, a orîndui (impozite, dări). *Ne fac legi și ne pun biruri.* EMINESCU, O. I 150. *Pui biruri mari pe țară cum n-au mai fost sub soare, De cînd cu Han-Tătarul și Mihnea cel turcit.* BOLINTINEANU, O. 164. *Ai pus biruri mari și grele încît toată țara geme.* TEODORESCU, P. P. 479. ✧ Refl. pas. *Se pun alte biruri.* C. PETRESCU, Î. II 207. *Cînd nu erai la cîrmă, înuntru și afară Strigai că se pusese bir peste bir pe țară.* BOLINTINEANU, O. 164.

8. Tranz. (În locuțiuni verbale) *A pune* (pe cineva sau ceva) *la probă* (sau *la încercare*) = a încerca pe cineva sau ceva pentru a-i vedea valoarea, a supune la o încercare. *Mă-nroșește singur gîndul că tu ai aflat cu cale Tocmai azi să pui la probă Inima nevestei tale!* COȘBUC, P. I 73. *Dan își punea la încercare tot talentul lui de premiant la desen.* VLAHUȚĂ, O. A. III 79. *Să-l pot pune la-ncercare, Să văd de e viteaz mare.* TEODORESCU, P. P. 606. *A pune* (pe cineva sau ceva) *la adăpost* = a adăposti. (Refl.) *Cu greu, prin zăpada mare, ajunge să se puie la adăpost... închizîndu-se în cerdac.* SADOVEANU, O. VIII 177. *A pune* (pe cineva) *la cazne* = a căzni, a chinui. *Fără judecată, fără nimic, îl băgară la pușcărie spre a fi pus la cazne.* ISPIRESCU, M. V. 7. *A pune o întrebare* (sau *întrebări*) = a întreba. *Mi-e imposibil să-i pun vreo întrebare despre viața lui de familie.* CAMIL PETRESCU, U. N. 422. *În timpul mesei s-a interesat de situația noastră școlară, punîndu-ne chiar cîteva întrebări, în legătură cu materiile pe care le făceam.* SAHIA, N. 69. *Dacă nu voi putea răspunde la întrebările ce îmi va pune, îmi va tăia capul.* ȘEZ. IV 186. *A pune la cîntar* (sau *în cumpănă*) = a cîntări, a aprecia. *Aticismul limbii tale o să-l punu la cîntari.* EMINESCU, O. I 134. *A pune jurămînt* = a jura. *Ați pus cu toții jurămînt Să n-avem drepturi și cuvînt: Bătăi și chinuri cînd țipăm, Obezi și lanț cînd ne mișcăm, Și plumb cînd istoviți strigăm, Că vrem pămînt.* COȘBUC, P. I 209. *A pune rămășag* (sau *pariu*) = a paria. *Uite, Comșa, pariez că o să găsim un foc la casa neamțului. Ia-ți casca și să mergem. Nu pui pariu?* C. PETRESCU, Î. II 3. *Eu pun rămășag pe ce vrei că sluga mea are să-mi aducă pielea cerbului aceluia, cu cap cu tot, așa împodobit cum este.* CREANGĂ, P. 218. *Aș pune rămășag că istoria vieții d-tale a să ne facă să adormim.* NEGRUZZI, S. I 245. *A-și pune nădejdea* (*speranța* sau *credința*) *în cineva* (sau *în ceva*) = a nădăjdui în ajutorul unei persoane (sau al unei ființe supranaturale), a aștepta ceva de la cineva; a se încrede în forțele sau în capacitatea cuiva, a crede, a spera în ceva. *Ea nu glumea, fiindcă-și pusese credința în dumnezeu, și dorea ca, vrînd-nevrînd, să împlinească slujba ce și-o luase asupră.* ISPIRESCU, L. 17. *Încalecă pe mine și pune-ți nădejdea în dumnezeu.* CREANGĂ, P. 220. (Refl. pas.) *Și ce speranțe se puneau în tine Ce vesel ți-a ieșit poporu-n cale.* VLAHUȚĂ, O. A. 39. *A pune temei* (pe cineva sau ceva) = a se întemeia, a pune bază (pe cineva sau ceva), a se bizui. *Moș Roată... nu prea punea temei pe vorbele boierești.* CREANGĂ, A. 151. *A pune vina pe cineva* = a învinui pe cineva (pe nedrept). *Și-acum întreagă vina Pe mine tu o pui!* COȘBUC, P. I 267. *A pune grabă* = a se grăbi, a da zor. *Cu cît pusese mai multă grabă spre a cîștiga această pradă, cu atîta pierdură din vreme spre a o împărți, certîndu-se.* BĂLCESCU, O. II 258. *A pune nume* (*poreclă* sau, rar, *porecliri*) = a numi (sau a porecli), a da nume (sau poreclă). *Gospodarii de la Malu-Surpat, care puneau nume noi la toate, porecliseră pe Agapia lui Lungu «Scurta», căci i-ajungea numai pînă la subțiori lui Iordan.* SADOVEANU, M. C. 6. *Auzi tu, mamă, cîte-mi spune? Și-aleargă-n sat să mai adune Și cîte porecliri pe-ascuns Îmi pune.* COȘBUC, P. I 127. *Și-i puse mama numele: Făt-Frumos din lacrimă.* EMINESCU, N. 4. *A pune zăvorul* = a zăvorî. *Unde ești, Simino? Ne culcăm! Pe ușă pui zăvorul, vino!* COȘBUC, P. I 254. *Dracii tronc! închid poarta după Ivan, și puind zăvoarele bine, bucuria lor că au scăpat de turbincă.* CREANGĂ, P. 311. *A pune pe fugă* sau *pe goană* v. g o a n ă. (Învechit) *A pune* (un inamic) *în risipă* = a risipi, a împrăștia. *Șoimane, rominii noștri sînt puși în risipă!* ALECSANDRI, T. II 13. (Popular) *A pune pace* = a se împăca, a curma o luptă. *Înălțate împărate, Pune pace, nu te bate, C-or cădea pe capu-ți toate.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 316. *A pune* (pe cineva) *la boală* = a îmbolnăvi, a face să cadă bolnav. *Măriucă, Mărioară, Mulți voinici ai pus la boală.* SEVASTOS, C. 147. *A pune în valoare* = a valorifica. *A pune capăt* (sau *sfîrșit*) *la ceva* = a face ca ceva să înceteze; a sfîrși. *Sfîrșit să puie dulcii tale suferinți.* VLAHUȚĂ, O. A. 34. (Expr.) **A-și pune capăt zilelor** = a se sinucide. *Ai aflat peste vreo douăzeci de ani că și-a pus capăt zilelor, otrăvindu-se.* PAS, Z. I 72.

9. Tranz. A așeza, a rîndui, a pregăti așa cum trebuie ca să funcționeze bine, să-și îndeplinească misiunea; a monta. *Mă întreb, în fugă, dacă toți oamenii au baionetele puse.* CAMIL PETRESCU, U. N. 273. ✧ Expr. **A pune masa** v. m a s ă. **A pune caii** = a înhăma caii la un vehicul. *Atunci pune caii ca să mergem mai departe, zise el hotărît.* SLAVICI, O. I 221. *Să puie caii la un rădvan.* SBIERA, P. 218. **A pune pînză** (sau **pînza**) = a pregăti urzeala în război pentru a țese. *Și-a gîndit pînza să puie Și la nime să nu spuie.* MARIAN, S. 58. *Nici n-am tors, nici n-am pus pînză.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 178. **A pune** (ceva) **la îndemîna cuiva** = a face accesibil, a pune la dispoziție, a da. *Cîte se vor face pînă atunci! Cîte vor fi puse la îndemîna muncitorului!* DEMETRIUS, C. 73.

A (o) **pune de mămăligă** v. mămăligă. **A pune** (ceva sau pe cineva) **la punct** v. punct. ✦ A planta, a sădi, a semăna. *Răsădea crengi verzi şi alte soiuri de copaci, cari-i punea împregiurul grădinei ca să o închidă.* DRĂGHICI, R. 151. ✦ (Cu privire la obiecte de îmbrăcăminte) A aşeza pe corp. V. îmbrăca, încălţa. *Îşi potrivea gulerul, îşi punea cravata, îşi încheia haina cu mişcări mai încete.* PAS, Z. III 179. *Voinicul puse opincile în picioare, căciula în cap şi luă biciul în mînă.* ISPIRESCU, L. 215. *Puse pe trupul său haine de păstori, cămeşă de borangic, ţăsută cu lacrîmele mamei sale.* EMINESCU, N. 5. ✦ Refl. A se îmbrăca într-un anumit fel, într-o anumită ţinută. *Îmi placi astăzi, Anico!... Văd că te-ai pus în mare ţinută.* C. PETRESCU, Î. II 173. *După ce mi-am terminat serviciul, mă pun la papuci, pun ibricul de cafea la spirt.* id. ib. 132.

10. Refl. A se împotrivi, a sta împotrivă. *Nu te mai pune şi d-ta atîta pentru te mieri ce.* CREANGĂ, P. 152. ✧ (Urmat de «împotrivă» sau «împotriva cuiva») *Ce să faci? Parcă te poţi pune împotrivă?* SADOVEANU, O. III 386. *Vă puneţi zece împotriva unui om.* ALECSANDRI, T. II 17. ✧ Tranz. (În locuţiuni verbale) *A pune împotriveală* = a se împotrivi. *Cînd o piatră punea împotriveală, ţărîna era scoasă cu vîrful lopeţii.* C. PETRESCU, R. DR. 56. ✧ Expr. **A se pune cu capul** (sau **în cap, în ruptul capului**) = a încerca tot ce e posibil pentru a săvîrşi o acţiune sau pentru a împiedica o acţiune; a se opune dîrz. *Stăi cu ea, ce ştii tu-i spune, Dar cu capul mi te pune Să n-o joace Alţi feciori.* COŞBUC, P. I 136. *Aşa e lumea asta şi de-ai face ce-ai face rămîne cum este ea; nu poţi s-o întorci cu umărul, măcar să te pui în ruptul capului.* CREANGĂ, P. 223. **A se pune înaintea cuiva** = a se opune, a rezista, a se împotrivi. *Tu te lauzi că Apusul înainte ţi s-a pus?... Ce-i mîna pe ei în luptă, ce-au voit acel Apus?* EMINESCU, O. I 147. **A se pune în calea cuiva** = a bara drumul cuiva; fig. a împiedica pe cineva într-o acţiune. *O, tu nici visezi, bătrîne, cîţi în cale mi s-au pus.* EMINESCU, O. I 146. **A pune cuvînt de împotrivire** = a se împotrivi cu vorba, a protesta. *Oşteanul nu îndrăzni să puie cuvînt de împotrivire.* SADOVEANU, O. VII 66.

11. Refl. A se lua la întrecere, a se măsura, a se compara cu cineva, a se potrivi cu cineva sau cu ceva. *Nu te pune cu ctitorul nostru, c-a văzut multe.* DELAVRANCEA, H. T. 7. *Din mîncare şi băutură las' dacă ne-a întrece cineva, numai la treabă nu ne prea punem cu toţi nebunii.* CREANGĂ, P. 259. ✧ Expr. (De obicei în construcţii negative sau restrictive) **A-şi pune mintea cu cineva** (sau **cu ceva**) v. minte.

12. Refl. A tăbărî asupra cuiva, a se repezi la cineva. *Ce se aude fraţilor? Se puse stăpînirea pe noi cu toroipanul, dar şi noi i-am făcut-o.* PAS, Z. IV 237. *Voinicul de Ercule mi se puse pe ele cu arcul său.* ISPIRESCU, U. 44. *Hoţilor, ticăloşilor!... Vă puneţi o sută pe un om, ca corbii.* ALECSANDRI, T. I 401.

13. Tranz. A face pe cineva să execute un lucru; a îndemna, a sili, a obliga. *Ori de cîte ori este de spus ceva satului, primarul pune să se sune goarna.* STANCU, D. 53. *Împăratul pune de piaptănă şi îmbracă la feli pe amîndouă.* CREANGĂ, P. 270. [Făt-Frumos] *pusă să-i facă un buzdugan de fier.* EMINESCU, N. 4. ✧ (Familiar; subiectul este dracul, nevoia, păcatele etc.) *Să nu te pună păcatele să şezi, să te întinzi la vorbă cu alţii de seama ta, că scot două piei de pe tine.* DAN, U. 13. *Dracul mă punea să-mi bat capul cu gramatica?* CREANGĂ, A. 114. *De m-a pune păcatul să-l cînt.* ŞEZ. V 8. ✦ A îmboldi, a asmuţi. *Pune dulăii pe ea. Le dă drumul din lanţ şi îi pune pe muiare.* DEMETRIUS, V. 86. *Apoi îşi puseră caii în trap spre cîmp, prin adierea rece a serii.* SADOVEANU, F. J. 405. ✦ A face ca cineva sau ceva să ajungă într-o anumită stare (de uimire, teamă, nedumerire etc.). *S-au dus şi el în sat să schimbe numcle grăunţelor! îi răspunse ea, punînd cu răspunsul său pe oaspeţi iar în mirare.* SBIERA, P. 220. *Tu ai în loc de suflet o iazmă neagră care Pe cruntul Satan însuşi l-ar pune în mirare.* ALECSANDRI, P. III 326. ✦ Refl. A începe o acţiune, a se apuca de ceva. *Pe urmă mă pun şi zidesc fîntînă.* SADOVEANU, O. VII 270. *Tu mă poţi, oglindă, spune! Ei, tu doară nu te-i pune Să mă spui!* COŞBUC, P. I 105. *Pîn-or mai mînca boii, s-a pus să mănînce şi el ceva.* CREANGĂ, P. 143. (Tranz.) *Puse prunca a cînta, Codrii puseră-a suna.* ALECSANDRI, P. P. 24. ✧ (Legat prin prepoziţie de substantive care exprimă acţiuni sau de supine) *Să te pui pe lucru, să scrii poezii frumoase.* VLAHUŢĂ, O. A. 227. *Mă plimb o zi şi apoi mă pun la lucru pe brînci.* CARAGIALE, O. VII 6. *De acum trebuie să ne mai punem şi cîte pe oleacă de carte, căci mîne-poimîne vine vacanţa.* CREANGĂ, A. 100. *Decît să te mînii, măria-ta, Ciubere, Mai bine mergi în sală să te pui pe bere.* ALECSANDRI, T. II 94. ✧ Expr. **A se pune cu gura** (rar **cu caţă**) **pe cineva** = a cicăli pe cineva. *În zădar le spunea feciorul că nu se va-nsura-n veci... S-au pus cu gura pe el ca cioarele.* RETEGANUL, P. III 32. *Ăst pîrdalnic de dor îl făcu să se puie caţă pe capul nevestei sale, ca să-i dea voie de a purcede în lungă călătorie.* POPESCU, B. III 73. **A se pune (cu rugăminţi, cu vorbe dulci** etc.) **pe lîngă cineva** = a ruga insistent pe cineva. *S-au pus... pe lîngă bărbăţelul său cu vorbe dulci.* SBIERA, P. 43. *Chihăiam pe mama să se puie pe lîngă tata, că doar m-a da şi pe mîne la catihet.* CREANGĂ, A. 81. **A se pune de pricină** v. pricină. **A se pune pe gînduri** = a deveni gînditor, îngrijorat. *Se pune ea pe gînduri şi stă în cumpene cum să dreagă şi ce să-i facă.* CREANGĂ, P. 29. *Ea se puse pe gînduri şi începu a plînge.* ALECSANDRI, O. P. 71. *Scrie două-trei rînduri Şi se pune pe gînduri.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 125. **A-şi pune puterea** sau **(toate) puterile** = a-şi da toată silinţa, a se strădui. *Îşi puse toate puterile, se sculă şi, aşa şovăind, cercă să umble.* ISPIRESCU, L. 59. *El se opintea, puterea-şi punea.* TEODORESCU, P. P. 500. (Intranz.) **A fi pus pe ceva** = a fi gata de... *Cei mai mari acum din sfadă Stau pe-ncăierate puşi.* COŞBUC, P. I 224.

14. Tranz. (Franţuzism învechit, în legătură cu noţiuni de timp) A întrebuinţa un timp determinat pentru a parcurge o distanţă. *Careta nu mai punea de la o poştă la alta decît două ore.* MACEDONSKI, O. III 27. *Am pus 15 zile de la Herţa la Bucureşti.* ALECSANDRI, T. I 373.

— Forme gramaticale: perf. s. *puséi*, part. *pus*.

PÚNERE s. f. Acţiunea de a (se) pune; aşezare, instalare, depunere, începere a unei acţiuni. *Punerea în fabricaţie a unor noi produse de larg consum.* ✧ *Punere în scenă* = regia şi montarea unei piese de teatru. (Regional) *Punerea capului* = moarte. *Numai trei mîndre-am avut... Cea din capul satului Mi-i punerea capului.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 95. (Tehn.) *Punere la pămînt* = legare intenţionată a unui circuit electric cu pămîntul sau cu o masă metalică în contact cu pămîntul.

PUNGÁŞ, *pungaşi*, s. m. Hoţ de buzunare, borfaş, escroc. *Vrei să te apuc de beregată, să-ţi întorc mîinile za spate ca unui pungaş, vrei să-ţi fac ruşinea asta?* DEMETRIUS, C. 66. *Eşti un pungaş prost! grăi d-l Panaiot.* SLAVICI, O. I 360. ✦ (Cu sens atenuat) Şmecher. *Iertai pe ucenici, pe simbriaşi şi pe pungaşii ăia de calfe.* DELAVRANCEA, O. II 340.

PÚNGĂ, *pungi*, s. f. **1.** Săculeţ de piele, mai rar de pînză, cu una sau mai multe despărţituri, în care se ţin banii. *I-a dăruit o pungă plină de aur.* CARAGIALE, O. III 84. *Ian caută bine-n pungă, că-i găsi poate vro carboanţă ruginită.* ALECSANDRI, T. I 213. *Cine nu deschide ochii deschide punga* (= cel neatent, cel neglijent, suferă pierderi). ✧ (În metafore şi comparaţii) *În zori, erau cenuşii la faţă, cu obrazul mic, strîns pungă.* DUMITRIU, P. F. 23. ✧ Expr. **A strînge** (sau **a avea, a face**) **buzele** (sau **gura**) **pungă** = a ţine buzele strînse (în semn de nemulţumire, amărăciune,

acreală). *O fetişcană oacheşă... îşi strînge gura pungă.* STANCU, D. 260. *Îşi strînse buzele pungă, apoi întrebă repede, cu răutate.* SADOVEANU, O. VIII 233. *Cu vin de la Valea Lungă, Cînd beţi, faceţi gura pungă.* TEODORESCU, P. P. 171. **A-şi dezlega punga** = a da (cuiva) bani; a fi darnic. *Le-a arătat în ce mare strîmtoare se afla şi i-a rugat să-şi dezlege pungile şi să-l ajute.* CARAGIALE, O. III 61. **A avea nouă băieri la pungă** v. baieră. **A lega băierile pungii** v. baieră. **A fi gros la pungă** = a fi foarte bogat. **(Ba) că-i teacă, (ba) că-i pungă,** se spune cînd cineva se codeşte să facă un lucru, sub pretexte şubrede. *Naşul, naşa... se suciră, se-nvîrtiră, Ba că-i teacă, ba că-i pungă.* La TDRG. *Nici unul nu putea veni; unul zicea că-i teacă, altul că-i pungă, al treilea că pe dincolo.* RETEGANUL, P. I 30. ✦ Conţinutul pungii; p. ext. bani, avere. *Fanarioţii au îngrijit mai mult de pungile lor decît de fraţii lor cei nefericiţi.* GHICA, A. 124. *Adeseori el pierdea împreună cu punga şi viaţa sau cel puţin sănătatea.* NEGRUZZI, S. I 16. *La Stăncuţa sprîncenată... Cine trece se opreşte, Cît o vede nebuneşte, Bea vin, punga-şi cheltuieşte, Şi zău că nu se căieşte.* ALECSANDRI, P. P. 347. ✦ (Învechit şi arhaizant) Săculeţ cuprinzînd 500 de galbeni, taleri sau lei vechi, cu care se făceau plăţile înainte de sec. al XIX-lea; p. ext. suma de 500 de galbeni, taleri sau lei vechi. *Sultanul dărui lui Tăut cele zece pungi de bani ce-i adusese din partea lui Bogdan vv.* BĂLCESCU, O. I 82.

2. Săculeţ făcut din hîrtie, (mai rar) dintr-un alt material (adesea din piele), în care se ţin diferite lucruri. *Şi-a scos o pungă mare de piele şi şi-a răsucit o ţigară groasă.* SADOVEANU, E. 121. *Avea uşa dată de perete, larg, ferestrele deschise, pungi şi bucăţi de sticlă zvîrlite pe jos.* SAHIA, N. 93. ✦ Conţinutul unui astfel de săculeţ. *Puteau să cumpere de la negustorii ambulanţi ce aşteptau la poartă, cu coşurile pline de bunătăţi... o pungă de fructe.* G. M. ZAMFIRESCU, SF. M. N. II 168. *Pe toată ziua stricam... cîte un corn de praf şi cîte o pungă de alice.* ODOBESCU, S. A. 320.

3. Umflătură a pielii de forma unui săculeţ. *Ochii îi sticleau şiret din pungile de grăsime.* DUMITRIU, N. 286. *Un obraz buhăit, cu pungi tumefiate sub pleoape, cu vinişoare vinete străbătînd pielea.* C. PETRESCU, Î. II 188. ✧ *Pungă de apă* = cantitate de lichid din sînge, acumulată într-o cavitate inflamată a corpului.

PUNGĂLEÁLĂ, *pungăleli,* s. f. (Rar) Pungălitură.

PUNGĂLÍ, *pungălesc,* vb. IV. Intranz. A coase (de mîntuială) cu împunsături rare. [Mama] *mai pungăleşte iarna pentru vreo vecină şi mai scoate ceva.* PAS, Z. I 242.

PUNGĂLITÚRĂ, *pungălituri,* s. f. Cusătură urîtă, neîngrijită.

PUNGĂŞEÁLĂ, *pungăşeli,* s. f. Acţiunea de a pungăşi şi rezultatul ei; hoţie, furt, pungăşie. *Las'că vă învăţ eu minte, dacă-i vorba pe pungăşeală!* DUNĂREANU, CH. 20. *Oameni pe care uneori îi vezi noaptea la pîndă, gata la pungăşeli.* La TDRG.

PUNGĂŞÉSC, -EÁSCĂ, *pungăşeşti,* adj. De pungaş; fraudulos, hoţesc, tîlhăresc. *Faptă pungăşească.*

PUNGĂŞÍ, *pungăşesc,* vb. IV. Tranz. A fura (mai ales bani din buzunar); a înşela, a escroca. *Asta e v-un pungaş: a aflat că nu-i dumnealui acasă şi umblă să ne pungăşească.* CARAGIALE, O. I 69.

PUNGĂŞÍE, *pungăşii,* s. f. Faptă de pungaş; hoţie, înşelătorie, escrocherie. *Şi vagoanele de grîu sustrase rechiziţiei, astă-iarnă, nu e pungăşie?* C. PETRESCU, Î. II 83. *Vor trebui... să se apuce de pungăşie.* CARAGIALE, O. III 156.

PUNGĂŞOÁICĂ, *pungăşoaice,* s. f. Hoaţă.

PUNGÍ, *pungesc,* vb. IV. Tranz. 1. (Numai în expr.) **A-şi pungi gura** (sau **buzele**) = a da gurii forma unei pungi, strîngînd sau încreţind buzele; a face gura pungă. V. pungă. *Clătină capul încăpăţînat şi, pungindu-şi buzele, împinse luntrea la debarcader.* GALAN, B. I 46. *Se poate... îşi pungi gura fetica.* SADOVEANU, M. C. 153.

2. (Învechit) A stoarce cuiva bani prin mijloace necorecte, prin abuz de putere, înşelătorie, escrocherie etc.; a pungăşi. *Astăzi... s-a dres treaba cu poliţia. Toată pricina era să mă pungească.* BĂLCESCU, la GHICA, A. 614. [Jucătorii] *se uscau de dor să-l pungească ca mai nainte.* NEGRUZZI, S. I 85. *A hotărît să-şi răzbune cum se cade, pungind pre cei mai mari boieri.* id. ib. 87.

PUNGÍT, -Ă, *pungiţi, -te,* adj. Strîns ca o pungă, ţuguiat, încreţit, zbîrcit. *Se-nfăţişă mare şi ciolănoasă... c-o gură pungită din care nu lipsea încă nici o măsea.* SADOVEANU, N. F. 6.

PUNGÓCI, *pungoace,* s. n. Pungă mare. *Negustorul se sculă în picioare, scoţînd din buzunar un pungoci unsuros destul de greu, plin cu mărunţiş.* CARAGIALE, O. II 85.

PUNGUÍ, *púngui,* vb. IV. Tranz. (Regional) A fura, a înşela, a escroca, a pungăşi. *Ca să dea conced* (= concediu) *la soldaţi — o zi, două — îi punguie.* STANCU, D. 308.

PUNGULIŢĂ, *punguliţe,* s. f. Punguţă. *Pe vetrele de «rochiţa-rîndunicii» floricelele albe şi roşiatice păreau nişte punguliţe de mătase răsucite.* SANDU-ALDEA, U. P. 57. *Deschide-te punguliţă, Să plăteşti plăcinţelele.* ODOBESCU, S. A. 310. *De-aş avea o puşculiţă Şi trei glonţi în punguliţă.* ALECSANDRI, P. A. 36.

PUNGÚŢĂ, *punguţe,* s. f. Diminutiv al lui pungă; punguliţă. *Cobora cu ceva bani în punguţa atîrnată de gît pe subt cămaşă.* CAMIL PETRESCU, O. I 21. *Doamna trage din manşon punguţa, din care scoate o hîrtiuţă, chitanţa proprietarului.* CARAGIALE, O. II 223. *Şi cum mergea el pe un drum, numai iaca găseşte o punguţă cu doi bani.* CREANGĂ, O. A. 159.

PÚNIC, -Ă, *punici, -e,* adj. (Ist.) Care se referă la Cartagina sau la locuitorii ei.

PUNÓI s. n. v. **puroi.**

PUNT s. n. v. **punct.**

PUNTÁ vb. I v. **puneta.**

PÚNTE, *punţi,* s. f. 1. Pod îngust aşezat peste o apă, o rîpă sau un şanţ, şi care poate fi trecut numai cu piciorul. *Muntele cu cale şerpuită şi cu punţi de piatră peste prăpăstii se chema Stînişoara.* SADOVEANU, B. 175. *Iată punţile de bîrne.* MACEDONSKI, O. I 8. *Cum treceam puntea peste apa Neamţului... mi-au alunecat ciubotele şi am căzut în Ozana.* CREANGĂ, O. A. 44. ✧ Fig. [Neamul] *să se ridice, să treacă puntea veacurilor şi să ajungă a-şi da tributul lui la progresul necontenit al umanităţii.* SADOVEANU, L. 12. *Ai durat prin aer punte Din fişii de foc.* COŞBUC, P. I 218. *Nu spera cînd vezi mişeii La izbîndă făcînd punte.* EMINESCU, O. I 196. ✧ Expr. **Punte de scăpare** = mijloc de a trece peste o dificultate, de a scăpa dintr-o situaţie grea. *Vă-ntind o punte de scăpare Deasupra negrelor genuni.* ANGHEL-IOSIF, C. M. I 24. **A se face** (sau **a se pune**) **luntre şi punte** = a depune toate sforţările, a face orice pentru a realiza ceva. *Se pune luntre şi punte şi află că feciorul ei ar vrea să ia pe fata cutăruia.* SEVASTOS, N. 26. *S-a pus el — nu-i vorbă — luntre şi punte ca să-şi vîre codiţa cea birligată undeva, dar degeaba i-a fost.* CREANGĂ, O. A. 186. ✦ Fig. Element de legătură. [Luduş] *e puntea între echipele de zi şi de noapte.* C. PETRESCU, A. 466.

2. Scîndură groasă sau panou îngust aşezat pe o schelă pe care stau sau circulă muncitorii care lucrează

la înălțime. *O asemenea construcție, cu zidurile roșii neisprăvite și cu punțile schelelor prăfuite de var, li se păru o prezență deplasată.* C. PETRESCU, Î. II 215. ◇ *Punte de comunicație* = placă metalică de legătură între două vagoane de cale ferată. ✦ Podeț mobil care leagă vasele de chei. *Iată, Gălăciuc e al șaselea care se prăbușește cu puntea, înecîndu-se.* SAHIA, N. 41. ✦ Pod suspendat sau mobil la o cetate sau la un castel medieval. *Puntea scrîșni pe lanțuri. Omul își lepădă calul și dădu năvală în deschizătura porții.* SADOVEANU, F. J. 409.

3. Planșeu (aproape) orizontal, situat în corpul unei nave sau la partea superioară a unei nave; covertă. *Pe puntea iahtului rămaseră numai bătrînii serioși, gravi.* BART, E. 109. *Amîndoi comandanții sînt pe punte, în picioare, cu ochii ațintiți înainte.* VLAHUȚĂ, O. A. 407.

4. Dispozitiv de măsură a unor mărimi electrice, format din patru brațe în care sînt montate diferite piese.

5. Parte a morii de vînt care susține tigaia prîsnelului.

6. Pluta în care se introduce fitilul candelei.

PUNTÍȚĂ, *puntițe,* s. f. **1.** Diminutiv al lui p u n t e. *Trecui valea ș-o puntiță, La fata de dăscăliță.* ALECSANDRI, P. P. 368.

2. Interval aflat între găurile țevilor la o placă tubulară a unei căldări de aburi.

PUP, *pupi,* s. m. (Transilv., Ban.) **1.** Mugur, boboc de floare; tufă pe jumătate îngropată în pămînt. *Că-i prea gingaș dezmierdat, Tot la sîn a fost dedat; Între pupi de trandafiri, Lîngă buze dulci, subțiri.* BIBICESCU, P. P. 28. *Dar în casă? Floare-aleasă; După ușă, Pup de rujă.* HODOȘ, P. P. 61. *Mi-ai fost pup de trandafir, Acum ești creangă de știr!* id. ib. 122.

2. Movilică, grămăjoară de pămînt, de gunoi etc. ◇ E x p r. **A ședea pup** = a sta ghemuit. *Toată ziua aceea popa și preuteasa... au petrecut vremea șezînd pup între straturi.* SLAVICI, O. I 64.

PUPÁ, *pup,* vb. I. T r a n z. (Familiar) **1.** A săruta. *Dacă Vasile... prindea o fată, o pupa hoțește pe obrajii rumeniți de ger, pe gura roșie și caldă care aburea.* CAMIL PETRESCU, O. I 39. *Tu mă urăști! Mi-o spune chiar Guriță, frumușica! Întinde-mi-o s-o pup măcar, Și nu-ți mai cer nimica!* IOSIF, T. 116. *Onufrei al meu, iubite, Vin la neica să te pup.* COȘBUC, P. I 331. ◇ E x p r. **A pupa** (pe cineva) **în bot** = a linguși (pe cineva). *Ghiță, Ghiță, pupă-l în bot și-i papă tot, că sătulul nu crede la ăl flămînd.* CARAGIALE, O. I 107. ◇ R e f l. r e c i p r o c. *Bucuros, răspunse celalalt, și îndată s-au îmbrățișat și s-au pupat.* SBIERA, P. 22. ◇ E x p r. **A se pupa (în bot) cu cineva** = a se înțelege bine cu cineva, a fi în intimitate cu cineva. *Sînt mîncați ei de cercetările și de isprăvile procurorilor, care iau mită și se pupă-n bot cu tîlharul de director.* VLAHUȚĂ, O. A. I 154. *Bagă sama, căpitane! Noi nu te-am ales pe tine, Ca să te pupi cu boierii și să ne dai de rușine.* HASDEU, R. V. 68.

2. (Mai ales în construcții negative) A ajunge la ceva dorit, rîvnit, a căpăta ceva ca o favoare. *Nu mai pupă el bani de la mine!*

PUPÁT, *pupaturi,* s. n. (Familiar) Sărutat, sărutare, sărut.

PÚPĂ[1], *pupe,* s. f. Partea de dinapoi a unei nave. *Adusă de curent, pupa monitorului alunecă la vale.* BOGZA, A. Î. 312. *La pupă, pe dunetă, toate erau împodobite cu mult gust.* BART, S. M. 26.

PÚPĂ[2], *pupe,* s. f. Formă de dezvoltare în metamorfoza unor grupe de insecte, între starea de larvă și cea de dezvoltare completă; nimfă, crisalidă, păpușă.

PUPĂCIÓS, -OÁSĂ, *pupăcioși, -oase,* adj. Care sărută mult, căruia îi place să (se) sărute. *Ghenea e pupăcios la chef.* C. PETRESCU, Î. II 29.

PUPĂGIOÁRĂ, *pupăgioare,* s. f. **I.** Diminutiv al lui p u p ă z ă.

1. v. p u p ă z ă **(1).**

2. v. p u p ă z ă **(3).** *Un fel de păsărele din aluat de grîu, care... se numesc «pupeze» sau «pupăgioare».* MARIAN, O. II 178.

II. (Bot.) Pupezele.

PUPĂÍ, *pupăiesc,* vb. IV. I n t r a n z. (Despre pupăză) A scoate strigăte caracteristice speciei. [Pupăza] *pupăind toată ziua ca o nebună.* MARIAN, O. I 13. ✦ F i g. (Despre oameni) A flecări, a cleveti, a defăima. *Toți defăimătorii sînt numiți «pupeze» și se zice că «pupăiesc», adică clevetesc.* MARIAN, O. II 176.

PUPĂTÚRĂ, *pupături,* s. f. (Familiar) Sărutare, sărut, pupat, sărutat. *Se ridicau ici-colo izbucniri de rîsete, cîte-o vorbă veselă, cîte-o pupătură mai pleoscăită.* REBREANU, R. I 16. *Se găsi prins de pupăturile camarazilor din toate părțile.* MIRONESCU, S. A. 112.

PÚPĂZĂ, *pupeze,* s. f. **1.** Pasăre insectivoră, migratoare, cu penaj pestriț, cu cioc lung și îndoit și cu un moț de pene ca o creastă în vîrful capului *(Upupa epops);* cuc armenesc. *Ia! s-aude pupăza! observai eu.* SADOVEANU, Î. A. 32. *Cînd aproape să scot pupăza afară* [din scorbură] *nu știu cum se face că mă sparii de creasta ei cea rotată, de pene, căci nu mai văzusem pupăză pînă atunci.* CREANGĂ, O. A. 59. ◇ E x p r. **A-i merge** (cuiva) **gura ca pupăza** v. g u r ă.

2. F i g. (Familiar) Persoană flecară, defăimătoare. *Toți defăimătorii sînt numiți «pupeze».* MARIAN, O. II 176. ✦ Femeie împopoțonată, care folosește prea multe zorzoane.

3. Colac de forme diferite, mai ales în formă de cuib de pasăre. *Un fel de păsărele din aluat de grîu care... se numesc «pupeze».* MARIAN, O. II 178. ◇ E x p r. **Colac peste pupăză** v. c o l a c.

4. (Bot.) Pupezele. *Colo-n luncă la privită Găsii pupăza-nfloritâ.* MARIAN, O. II 176. *Pupăza e aceeași plantă de care am vorbit... Cu numele de pupăză o întîlnim și în cîntece.* ȘEZ. XV 111.

PUPĂZÓI, *pupăzoi,* s. m. Bărbătușul pupezei.

PUPEZÉLE s. f. pl. Plantă erbacee de pădure din familia leguminoaselor, cu frunze lucioase, cu flori întîi roșii, apoi albastre și la urmă verzui *(Orobus vernus);* pupăză; orăstică.

PUPÍL, -Ă, *pupili, -e,* s. m. și f. Copil sau tînăr minor, care se află sub îngrijirea unui tutore sau a unui epitrop. *Pupilul da mereu dovezi de bărbăție și-și cîștiga însuși drepturi, pentru care tutorii nu-l socotise încă matur.* ODOBESCU, S. III 443.

PUPÍLĂ, *pupile,* s. f. Deschizătura rotundă din mijlocul irisului, prin care pătrunde lumina în ochi. *Îi răspunseră cu un murmur întunecos, nedeslușit, ațintindu-l cu pupilele lor negre de nepătruns.* DUMITRIU, B. F. 18. *Cu grijă și cu greutate am scos din colivie pasărea, care se zbătea cu pupila dilatată de spaimă.* BRĂTESCU-VOINEȘTI, F. 43.

PUPÍTRU, *pupitre,* s. n. Masă cu suprafața înclinată, de obicei cu sertar, folosită (mai ales în săli publice) pentru citit, scris, desenat etc. *Elencuțo, dă-mi niște hîrtie. Nevastă-sa se uită prin pupitrul lui, rîzînd.* D. ZAMFIRESCU, R. 64. *Într-un moment dat, glasul oratorului fu acoperit de un zgomot infernal... Toți băteau cu pumnii în pupitre.* VLAHUȚĂ, O. A. III 6. ✦ Suport înclinat pe care se sprijină o carte, un caiet, un registru etc. ✦ Bancă cu

față înclinată, pentru doi elevi; (prin restricție) partea de deasupra a unei astfel de bănci. *Capul cădea încet pe cartea deschisă pe pupitrul vechi și ros de coatele atîtor generații.* BART, S. M. 11. ✦ (Neobișnuit) Masă de scris; birou. *Puteai să faci așa de la început! triumfă funcționarul comercial răsfirîndu-și plicurile pe pupitrul ghișeului.* C. PETRESCU, Î. II 149. ✦ Suport cu față înclinată, pe care se așază notele de muzică. ◇ Expr. **La pupitru** = la conducerea unei orchestre.

PUPLÍN s. n. v. **poplin.**

PUPÓI, *pupoaie,* s. f. (Familiar) Sărut cu zgomot. *La urma urmelor, unde nu-i dă și Trăsnea cel uricios un pupoi fără veste.* CREANGĂ, A. 98.

PUPÚI, *pupuie,* s. n. **1.** Moț. *De aceea e ciocoiul* (= ciocîrlanul) *cu pupui în vîrful capului.* MARIAN, O. I 338. **2.** (Regional) Cocoașă. *O babă... șchioapă cu pupui în spate.* La CADE.

PUPUIÁT, -Ă, *pupuiați, -te,* adj. **1.** Ridicat, umflat, ca o movilă. **2.** (Despre păsări) Moțat. (Cu pronunțare regională) *Pe la noi pe sub părete, Îs plin de puice pupuiete* (Furnicarul). GOROVEI, C. 166. **3.** Cocoțat.

PUPÚICĂ, *pupuici,* adj. f. (Familiar) Frumușică, elegantă, dichisită. *Du-te de-ți pune straiele cele de anul nou și te fă pupuică.* ALECSANDRI, T. I 136. *Parcă-i scoasă din cutie, Zău așa-i de pupuică.* NEGRUZZI, S. III 51. ◇ (Adverbial) *Dați brațul și mergeți pupuică... tot pe vîrful scarpilor.* ALECSANDRI, T. I 120. ◇ (Substantivat) *Nu-mi venea să cred că... era aceeași cu pupuica spilcuită pe care o duceam peste un sfert de ceas la braț pe stradă.* M. I. CARAGIALE, C. 136.

PU-PU-PUP interj. Onomatopee care redă cîntecul pupezei. *Ne amăgea mama cu o pupăză, care-și făcea cuib de mulți ani într-un tei foarte bătrîn și scorburos... Și numai ce-o auzeai vara: Pu-pu-pup! Pu-pu-pup! desdimineață în toate zilele, de vuia satul.* CREANGĂ, A. 52.

PUR[1], *puri,* s. m. Plantă erbacee din familia liliaceelor, cu frunze lungi și înguste și flori purpurii, dispuse în umbelă, răspîndită prin fînețuri și pe dealuri pietroase *(Allium rotundum). Păsărica-sură, pură, Trecu vara-n curătură, C-un maldăr de pur în gură.* MAT. FOLK. 1199. *Frunză verde fir de pur, Blestema-te-aș, nu mă-ndur, Că mi-ai fost ibovnic bun.* SEVASTOS, C. 194.

PUR[2], **-Ă,** *puri, -e,* adj. **1.** Care nu conține elemente străine; curat, neamestecat. *Alcool pur. Aur pur.* ▭ *Fii ca o apă pură în care se ascund Nămolurile negre cu pietrele la fund.* ARGHEZI, V. 150 ◇ (Adverbial) *Psihologia lui nu e rece, pur teoretică, studiu de «natură-moartă».* IBRĂILEANU, S. 225. ◇ *Artă pură* v. artă. **2.** Nestricat, nealterat, neviciat. *Doina aceasta se înalță pînă la cele mai pure și desăvîrșite trepte ale emoției.* BOGZA, C. O. 366. *Norii lungi în hore pure Trec și ei pe calea lumii.* ARGHEZI, V. 34. ◇ (Adverbial) *Florile miroseau proaspăt și pur.* C. PETRESCU, Î. II 44. ✦ Fără pete, imaculat, limpede. *Cerul era de un albastru mai adînc și mai pur.* C. PETRESCU, A. 392. ✦ Fig. Nepătat din punct de vedere moral; neprihănit. *Vorbele prietenului... coborau trivial pe pămînt ceea ce era pur și inalterat în toată suferința lui și a Luminiței.* C. PETRESCU, Î. II 102. *Adela e atît de pură, și, cu toate aerele ei de sfidare, e atît de bună!* IBRĂILEANU, A. 93. *Citeam cu ochi de flăcări în sufletu-ți cel pur!* MACEDONSKI, O. II 19. **3.** Simplu, gol. *Avem a face cu pură frazeologie bisericească.* IORGA, L. I 432. ◇ (Adverbial, în expr.) **Pur și simplu** = nimic altceva decît...; numai și numai. *Am să-i reclam pur și simplu banii.* ALECSANDRI, S. 167.

PURADÉL, *puradei,* s. m. (Depreciativ) Copil de țigan; p. ext. (familiar) orice copil. *Țiganul nu era singur, căci avea ș-o muiere cu care căpătase vreo șase puradei.* RETEGANUL, P. I 60.

— Variantă: **puradéu** (PAS, Z. I 116) s. m.

PURADÉU s. m. v. **puradel.**

PURCÁR s. m. v. **porcar.**

PURCĂREÁȚĂ, *purcărețe,* s. f. (Regional) Coteț pentru porci; cocină. *La armanul ciocoiului nu putea începe grajduri și purcăreață, cu materialele noastre, fără bani.* DUMITRIU, N. I. 106.

PURCEÁ, -ÍCĂ, *purcele,* s. f. **1.** Puiul de sex feminin al scroafei; scroafă tînără. [Taurul] *îmi împunge o frumusețe de purcea drept în burtă.* BRĂTESCU-VOINEȘTI, Î. 63. *Da și mîndra-i ușurea, C-a mîncat carne de mia Și costiță de purcea!* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 364. *Am o purcea grasă, Noaptea trece peste casă* (Luna). GOROVEI, C. 211. ◇ Expr. **A lua purceaua de coadă** (sau **de nas**) = a se îmbăta. *Nu-i e destul că-i cu minte neroadă, A luat și purceaua de coadă.* PANN, P. V. I 112. **2.** Numele unui joc de copii. *Un copilandru bătea «purceaua» c-o strașnică măciucă de măceș.* STĂNOIU, C. I. 76.

PURCÉDE, *purcéd,* vb. III. Intranz. (Popular și arhaizant) A se pune în mișcare, a porni la drum; a pleca. *Cum au purces spre Vatra Dornei, au intrat într-o strălucire de soare către amiază.* SADOVEANU, B. 152. *Luîndu-mi rămas bun de la părinți, am purces cu bunicul spre Pipirig.* CREANGĂ, O. A. 44. *Purceseră către Sinaia, unde ajunseră înaintea serii.* BOLINTINEANU, O. 441. ✦ (Despre lucruri, fenomene văzute în mișcare) A începe, a se porni. *După o săptămînă purceseră ploile.* C. PETRESCU, Î. II 242. *Frăgarul își îndoaie coapsa, Iar de prin văi purcede vîntul.* GOGA, P. 25. *Urieșii munți cu vîrfurile ascunse în nouri, de unde purced izvoarele și se revarsă pîrîiele.* CREANGĂ, O. A. 95. ◇ Refl. *În straturi florile-s trudite: un crin din cînd în cînd se-ndoaie Și lung privește-n sus, să vadă: nu se purcede-un nor de ploaie?* ANGHEL, P. 7. ✦ A porni la o acțiune, a începe. *Mult mă bucur cînd văd că purcedem la fapte.* VORNIC, P. 38. *O dată cu cel dintîi dezgheț, căutătorii de comori au purces la treabă.* C. PETRESCU, A. 109. ◇ Expr. **A purcede grea** (sau, rar, **îngreunată**) = a rămîne însărcinată. *Le-a spus toată întîmplarea, cum a purces grea.* RETEGANUL, P. V 79. *Din momentul acela ea purcesă îngreunată.* EMINESCU, N. 4. ✦ A proceda (într-un anumit fel). *Eminescu nu purcede nici o clipă ca un simplu adunător de curiozități, mai noi sau mai vechi.* BENIUC, P. 25. *Mijlocul cel mai practic este să purcedem pe calea constatării faptelor simple.* CARAGIALE, O. III 217. ✦ (Despre acțiuni, stări) A lua naștere, a izvorî, a proveni. *Astea-s fapte care trebuie să ne îndrepte gîndul la rădăcina din care or purces toate.* DEMETRIUS, V. 134. *Toate de la dînsa au purces. Ea-i capu răutăților.* SADOVEANU, O. VIII 186. *Aceste nemulțumiri purcedeau... din răul trai al ostașilor.* BOLINTINEANU, O. 426.

— Forme gramaticale: perf. s. *purcesei,* part. *purces.*

PURCÉDERE s. f. (Învechit) Acțiunea de a purcede; plecare, pornire. *Mă folosesc de purcederea domnului Rișard... ca să dau această scrisoare.* KOGĂLNICEANU, S. 51.

PURCÉL, *purcei,* s. m. Puiul scroafei (în special de sex bărbătesc). V. godac. *Și numai ce iată că vede... o scroafă cu doisprezece purcei, care ședeau tologiți în glod și se păleau la soare.* CREANGĂ, O. A. 164. *Ți-oi arăta eu... să opărăști oamenii ca pe purcei.* CONTEMPORANUL, VII 198. *Hop, hop, hop, la popa-n pod, Să-i luăm purcelu tot.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 470. *El mănîncă un purcel Și-altuia dă un purecel,* se spune despre cel lacom și zgîrcit. ◇ *Purcel*

de lapte v. lapte. ✧ Expr. (Familiar) **(A veni sau a se duce) cu căţel, cu purcel** = (a veni sau a se duce) cu întreaga familie şi cu tot ce are, cu tot avutul. ✧ Compus: **purcel-de-India** = cobai.

PURCELÁŞ, *purcelaşi,* s. m. Purceluş. *Măi bădiţă, du-te-acum, Că te-aşteaptă hîda-n drum, Tot cu vin roşu-ndulcit Şi cu purcelaşul fript.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 243.

PURCELÚŞ, -Ă, *purceluşi, -e,* s. m. şi f. Diminutiv al lui purcel. *Pe cuptiorul uns cu humă şi pe coşcovii păreţi Zugrăvit-au c-un cărbune copilaşul cel isteţ Purceluşi cu coada sfredel şi cu beţe-n loc de labă.* EMINESCU, O. I 84. *Şi nu-l frige cum se frige, Ci-l înfige în cîrlige, Înjungheat, nejupuit, Ca un purceluş pîrlit.* TEODORESCU, P. P. 295. *Am un purceluş cu maţele de oţel* (Lacătul). GOROVEI, C. 194.

PURCÉS, *purcesuri,* s. n. (Învechit şi arhaizant) Plecare, pornire. *Băbacă, din banii care mi-ai dat la purcesul meu din Moldova am cheltuit zăce galbeni.* KOGĂLNICEANU, S. 48. ✦ Începere, început. *La purcesul iernii.* SADOVEANU, Z. C. 227.

PURCÍCĂ, *purcele,* s. f. Purcea. *Purcica a creşte mare... şi a face purcei.* SBIERA, la CADE. *Am o purcică mică şi nu-ncape în poiéţică (Lingura).* GOROVEI, la CADE.

PURCÓI, *purcoaie,* s. n. Grămadă de fîn (sau de paie), porşor, căpiţă; p. ext. grămadă (în general), morman, maldăr. *Într-alt butoi, aşezat la mijloc, erau mărgăritare şi diamante, ce străluceau ca un purcoi de steluţe albe, albastre şi roşii.* VISSARION, B. 191. *Îl găsi... trîntit cu faţa în jos, pe aur, îngropat în galbeni, cu fruntea p-un purcoi de lire.* DELAVRANCEA, H. T. 42. *Pesemne ţi-i să faci vîrf la purcoiul de capete.* ŞEZ. IX 118. ✧ Expr. **A fi** (sau **a sta**) **purcoi** = a fi (sau a sta) grămadă. *Toţi prundenii... erau acum purcoi în faţa primăriei.* PAS, L. I 269.

— Variantă: **porcói** (SANDU-ALDEA, U. P. 100) s. n.

PURCOIÁŞ, *purcoiaşe,* s. n. Diminutiv al lui purcoi; grămăjoară. *Cenuşa sta purcoiaşe, purcoiaşe, răsipită pe pămînt d-a lungul drumului.* POPESCU, B. IV 33.

PURDÁLNIC, -Ă adj. v. **pîrdalnic.**

PÚREC s. m. v. **purice.**

PURECÁ vb. I v. **purica.**

PURECĂRÍE s. f. v. **puricărie.**

PÚRECE s. m. v. **purice.**

PURGÁ, *purghez,* vb. I. Refl. A-şi curăţa tubul digestiv cu ajutorul unui purgativ sau laxativ; fig. a se curăţa; a elimina.

PURGÁRE, *purgări,* s. f. Acţiunea de a se purga; curăţirea tubului digestiv cu ajutorul unui purgativ sau laxativ; fig. eliminare, epurare, curăţire. *S-au făcut în opera lui* [Eminescu] *publicată în volum îndreptări, purgări şi omisiuni cu desăvîrşire arbitrare.* CARAGIALE, O. III 242.

PURGATÍV, *purgative,* s. n. Medicament care serveşte la golirea tubului digestiv de materii vătămătoare; curăţenie.

PURGATÓRIU s. n. (În religia catolică) Loc între rai şi iad, unde sufletele celor morţi s-ar curăţa de păcatele mai uşoare prin suferinţe, înainte de a intra în rai. ✦ Fig. Loc sau timp de suferinţă. *Nerod acel ce laudă holteiia, purgatoriul acest mîrşav.* NEGRUZZI, S. I 74.

PURGÁŢIE, *purgaţii,* s. f. Purgare.

PÚRIÁZ s. n. Vînt de nord-vest (favorabil pentru pescuitul marin în ţara noastră).

— Pronunţat: *-ri-az.*

PÚRIC s. m. v. **purice.**

PURICÁ, *púric,* vb. I. Tranz. (Şi în forma *pureca)* **1.** A curăţa un obiect de purici, scuturîndu-l sau cercetîndu-l cu de-amănuntul; (rar, cu schimbarea complementului) a prinde purici. *Un negru purec;... bietul «ins!» la ce să-l purec?* EMINESCU, O. I 48. ✦ Fig. A examina ceva cu de-amănuntul, a cerceta minuţios. *Le-am cercetat* [documentele] *şi le-am puricat de nenumărate ori.* C. PETRESCU, O. P. I 228. *Cînd cumpără haine vechi le purică pîn toate-ndoiturile.* CARAGIALE, O. I 344.

2. (Familiar) A bate. *Nu glumi, ci mi-i purecă cît se poate de bine.* RETEGANUL, P. I 8.

— Variantă: **purecá** vb. I.

PURICÁLE s. f. pl. v. **poricale.**

PURICÁR, *puricari,* s. m. (Popular) Policar. *Pe podina din fundul ogrăzii, dincolo de odăile doamnei, s-a arătat gîdea Ismail Harapu, cercînd tăişul paloşului cu puricarul mînii stîngi.* SADOVEANU, N. P. 366.

PURICĂRÍE, *puricării,* s. f. (Cu sens colectiv; şi în forma *purecărie)* Mulţime mare de purici. *Noi, ca nişte călători înţelepţi, nu luarăm în seamă această puricărie, apoi vederea desfătătoare ce avea pe mare camera noastră ne făcu să uităm toate suferinţele.* BOLINTINEANU, O. 294.

— Variantă: **purecărie** s. f.

PÚRICE, *purici,* s. m. (Şi în forma *purece)* **1.** Insectă mică, de culoare neagră-cafenie, care trăieşte ca parazit, hrănindu-se cu sîngele supt din corpul omului sau al unor animale *(Pulex irritans). Un purice sări de pe mînica ciobanului pe spinarea măgarului, şi-şi făcu un locuşor, sub o încreţitură a poclăzii.* GÎRLEANU, L. 27. *Elefantul ţi se părea purece pe lîngă acest cucoş!* CREANGĂ, P. 68. ✧ Expr. **Cît puricele** = foarte mic. **A i se face** (cuiva) **inima cît un purice,** se spune cînd cineva se simte în mare primejdie, este foarte speriat, se teme peste măsură. *Viteazului care priveghea i se făcu inima cît un purice.* ISPIRESCU, L. 200. **A nu face** (mulţi) **purici** (undeva sau cu cineva) = a nu zăbovi, a nu rămîne mult (undeva), a nu face ispravă într-un loc; a nu se ţine de o treabă, a nu fi statornic. *Marinarii nu fac purici nicăieri.* BART, E. 219. *Cu capsomanul ăsta de Ianulea mult n-am să mai fac purici.* CARAGIALE, O. III 37. *Iarna ce mai puteam învăţa; iar vara nu făceam purici mulţi la şcoală.* CREANGĂ, O. A. 287. **Mînca-te-ar puricii!** = imprecaţie glumeaţă. *Om bun, mînca-te-ar puricii să te mănînce!* CREANGĂ, O. A. 200. (În basme) **De cînd** (sau **pe cînd**) **se potcovea puricele** = foarte demult. *A fost odată ca niciodată... de cînd se potcovea puricele la un picior cu nouăzeci şi nouă de oca de fier şi s-arunca în slava cerului de ne aducea poveşti.* ISPIRESCU, L. 1.

2. Păduche (2).

3. Nume dat mai multor specii de insecte mici care trăiesc pe frunzele plantelor.

4. (La pl.) Cuie mici, cu floarea mare, folosite în tapiţerie, în cizmărie etc.

5. (La pl.) Puncte negre care apar pe ţesăturile crude de bumbac, rezultate din resturi de seminţe care aderă la fibre şi care prin albirea ţesăturilor nu se mai observă.

6. (La pl., determinat prin «de mămăligă») Scornici.

7. (Tehn.) Fiecare dintre bucăţile mici de piatră, de beton sau de oţel care se aşază pe fundul cofrajului, sub armături, pentru a le menţine la distanţă de acesta.

— Variante: **púrece, púrec** (EMINESCU, O. I 48), **púric** (EMINESCU, O. I 87) s. m.

PURICÓS, -OÁSĂ, *puricoşi, -oase,* adj. Plin de purici. *Cîine puricos.*

PURIFICÁ, *purific,* vb. I. Tranz. A face să fie pur, îndepărtînd corpurile sau substanţele străine; a curăţa. (Refl.) *Vaporii sînt din nou alungaţi în alte cazane, se*

condenseazâ, se aleg, se amestecă şi se purifică. C. PETRESCU, A. 465. ✧ Fig. *Se întorcea cu plămînii purificaţi de balsamul răşinei.* C. PETRESCU, Î. II 242. ✦ A elimina dintr-o limbă diferite cuvinte şi expresii considerate, din anumite motive, ca necorespunzătoare aspectului pe care cineva vrea să-l impună unei limbi. *Acest curent* [latinist], *tot purificînd limba, tindea la desfiinţarea ei.* IBRĂILEANU, SP. CR. 88. ✦ Refl. A deveni mai pur din punct de vedere moral. *Apostol Bologa trecu înainte... cu sufletul plin de încredere, împăcat şi mulţumit, parcă s-ar fi purificat într-o baie de virtute.* REBREANU, P. S. 89.

PURIFICÁRE, *purificări,* s. f. Acţiunea de a (s e) purifica şi rezultatul ei; îndepărtarea elementelor străine dintr-o substanţă. ✦ Curăţirea unei limbi de cuvinte sau expresii considerate străine. *Dacă este împotriva purificării « absolute » a limbii de elemente străine, Eminescu admite... o purificare moderată.* IBRĂILEANU, SP. CR. 159. ✦ Fig. Înnoire. *Vreau să-mi leg numele de o operă de purificare.* C. PETRESCU, C. V. 108.

PURIFICATÓR, -OÁRE, *purificatori, -oare,* adj. Care purifică.

PURÍSM s. n. Tendinţă exagerată şi formalistă de a înlătura din limbă elementele socotite străine.

PURÍST, *puriști,* s. m. Adept al purismului. *Pentru anume puriști care luptă de cîtva timp în gazetele noastre în contra neologismelor, problema se complică.* SADOVEANU, E. 34. *Banul Brîncoveanu discuta cu puristul Duca în limba lui Tuchidid.* GHICA, S. 49. *Nici un purist... nu poate întuneca adevărul istoric.* RUSSO, O. 80.

PURITÁN, -Ă, *puritani, -e,* adj. Care se referă la puritanism, al puritanismului; p. ext. care profesează sau afişează o moralitate excesivă. ✦ (Substantivat) Adept al puritanismului; p. ext. persoană care practică sau afişează o moralitate excesivă.

PURITANÍSM s. n. Numele unei secte presbiteriene engleze căreia i s-a dat acest nume pentru că a curăţat doctrina calvină de reminiscenţele catolice, pretinzîndu-se mai conformă cu scriptura; p. ext. rigorism exagerat privind respectarea preceptelor religioase, morale.

PURITÁTE s. f. Faptul de a fi pur, neamestecat, neatins; curăţenie desăvîrşită. *Puritatea apei. Puritatea stilului.* ▭ *Vru să întrebe cum se mai poate simţi răcoarea şi puritatea aerului respirat prin asemenea adevărate coşuri de locomotivă, aşa cum arătau ţigările de foi.* C. PETRESCU, Î. I 5. ✧ (În legătură cu o doctrină, o ideologie etc.) *Membrii de partid şi toţi oamenii muncii au datoria de a apăra puritatea rîndurilor partidului împotriva pătrunderii elementelor duşmane.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2618. ✦ Curăţenie sufletească, castitate. *Era respectat... pentru vîrsta şi puritatea vieţii sale.* IORGA, L. I 521.

PURJÁ, *purjez,* vb. I. Tranz. A evacua sub presiune, în timpul funcţionării, impurităţi sau reziduri, depuse într-un recipient, o căldare, o conductă etc.

PURÓI, *puroaie,* s. n. Materie lichidă vîscoasă, de culoare galbenă-verzuie, care se formează în răni sau în bube din cauza infecţiei; (regional) coptură. *Nu demult a început a-l durea locul operat; s-a făcut puroi înlăuntru.* SADOVEANU, M. C. 194.

— Variantă: (regional) **punói** (CONACHI, P. 281, ŞEZ. IV 125) s. n.

PUROIÁ, pers. 3 *puroiază,* vb. I. Intranz. (Despre răni, bube) A face puroi (v. coace); a elimina puroi (v. supura). *Rana a puroiat.*

PUROIÓS, -OÁSĂ, *puroioşi, -oase,* adj. (Şi în forma *puruios)* Cu puroi, plin de puroi. *Bube răle, puruioase, Arzătoare pîn-în oase.* ŞEZ. III 117.

— Variantă: **puruiós, -oásă** adj.

PÚRPUR s. n. v. **purpură.**

PURPURÁT, -Ă, *purpuraţi, -te,* adj. (Învechit) Purpuriu. *Soarele... o mreajă purpurată Peste dealuri întindea.* ALEXANDRESCU, P. 100. *Şi-o porumbă minunată Cu o guşă purpurată De l-apus mereu zburînd Ramuri două aducînd.* TEODORESCU, P. P. 21.

PÚRPURĂ s. f. **1.** Culoare roşie-închisă. *Multă vreme nu mai era pînă în sară. Asfinţitul se scrijela cu purpură şi aur.* SADOVEANU, F. J. 472. *Ce purpură de lumină se lăsa din văzduh!* BASSARABESCU, V. 6. *La aceste vorbe Caterina tresări şi un văl de purpură trecu pe faţa sa.* BOLINTINEANU, O. 418.

2. Materie colorantă roşie-închisă extrasă în vechime dintr-o moluscă, iar astăzi preparată pe cale sintetică.

3. Stofă scumpă, vopsită cu purpură (2), purtată odinioară mai ales de regi şi împăraţi; haină domnească făcută dintr-o astfel de stofă; hlamidă. *Mîni în purpură şi-n aur Am să fiu încoronat, Şi pe vechiul bucentaur Prin Veneţia purtat.* ALECSANDRI, P. I 162. *Spre răsplata ospeţiei ce primise, Ioan suindu-se pe tron îi trimise lui purpură şi coroană împărătească.* NEGRUZZI, S. I 213. *Îndată, cu mare îngrijire din porunca lui Mihai, trupul fu învestit cu haine măreţe, întins pe o piatră de marmoră şi acoperit cu o manta de purpură.* BĂLCESCU, O. II 260. ✦ Fig. (Rar) Glorie, mărire; p. ext. tron, scaun domnesc. *Cu o mînă de oameni el arată lumii că ştiu a-şi cuceri o purpură.* HASDEU, I. V. 190.

— Variantă: **púrpur** (BENIUC, V. 164, COŞBUC, P. I 66, NEGRUZZI, S. I 236) s. n.

PURPURÍNĂ s. f. Materie colorantă, de culoare roşie-purpurie, extrasă din rădăcina unor plante din familia rubiaceelor.

PURPURÍU, -IE, *purpurii,* adj. De culoare roşie-închisă ca purpura. *Deodată Pe boltă steag roşu s-arată! Întreg răsăritul e steag purpuriu.* BENIUC, V. 124. *Soarele se scufundase; la asfinţit crescuse o întinsă roşeaţă purpurie.* SADOVEANU, O. III 325. *Şi-aş pune soarta lumii pe buza-ţi purpurie.* EMINESCU, O. I 22.

PURPURÓS, -OÁSĂ, *purpuroşi, -oase,* adj. (Rar) Purpuriu. *Spre-apus s-arată încă în brazde purpuroase Giganticele urme ce soarele-a lăsat.* MACEDONSKI, O. I 243.

PURSÍNGE adj. invar. (Despre cai) Cu sînge neamestecat, de rasă bună. (Fig.) *Lumină orbitoare, lux căutat, atmosferă caldă, chelneri francezi pursînge şi cîteva atracţiuni senzaţionale.* REBREANU, R. I 203. ✧ (Substantivat) *A cumpărat un pursînge.*

PURTÁ, *port,* vb. I. **1.** Tranz. A lua, a ridica, a ţine (pe cineva sau ceva) în mînă, în braţe, în spinare, pentru a-l transporta în altă parte sau a-l duce dintr-un loc în altul. *Copilul se simţea purtat pe sus.* DUMITRIU, N. 147. *Femeile-aleargă mîncare făcînd Şi umplu paharul şi-l poartă pe rînd.* COŞBUC, P. I 143. *La ceremoniile cele mari, vătaful de copii purta arcul şi purpura domnilor.* BĂLCESCU, O. I 18. ✧ Fig. *Multe au văzut ochii mei, de-atîta amar de veacuri cîte port pe umerele acestea.* CREANGĂ, O. A. 223. *Ce să vă spun două oameni de ieri, eu, omul veacului care port două sute de ierne în spate.* NEGRUZZI, S. I 245. ✧ Expr. **A purta pe cineva pe palme** (sau **ca pe palmă**) = a arăta cuiva o grijă deosebită, a dezmierda, a răsfăţa pe cineva. **A purta** (pe cineva) **pe degete** v. deget. (Mil.; învechit) **A purta arma** = a aduce arma în poziţia reglementară de salut. *Pe loc tot regimentul Se-nşiră, poartă*

arma, salută cu onor. ALECSANDRI, O. 244. ✦ (Cu privire la o însărcinare oficială) A conduce, a executa, a îndeplini. *El purta cu înțelepciune treburile împărăției.* RETEGANUL, P. III 7. *De douăzeci și mai bine de ani, de cînd port vornicia în Pipirig, am dus-o cam anevoie numai cu răbușul.* CREANGĂ, A. 18. *Eu port toată puterea.* ALECSANDRI, T. II 169. ✦ A duce, a transporta. *Iarna, puneam ciinele în săniuță, Ca să știe și el ce bine-i să te poarte alții.* BENIUC, V. 24. *Gabrioleta boierului le-a purtat la conac.* STANCU, D. 53. *Calul meu să mă poarte ca săgeata.* ALECSANDRI, P. III 12. ✧ Fig. *Pe cind luna strălucește peste-a tomurilor bracuri, Într-o clipă-l poartă gîndul îndărăt cu mii de veacuri.* EMINESCU, O. I 132. ✧ Expr. **A purta vorbe** (sau **minciuni**) = a cleveti, a bîrfi. ✦ (Cu privire la ființe date în seama sau în grija cuiva) A face să meargă dintr-un loc în altul, conducînd, călăuzind, mînînd din urmă sau ducînd cu sine. *Fata mea e ca o stea, frumoasă și curată, ș-am purtat-o și-n țara leșească la oleacă de învățătură.* SADOVEANU, O. VII 30. *Pe cucoș îl purta în toate părțile după dînsul, cu salbă de aur la gît.* CREANGĂ, P. 70. *Om bogat și fără sfat, Ce mă porți prin sat legat, Zici că birul nu ți-am dat?* TEODORESCU, P. P. 289. ✧ Fig. *Ce vînt te poartă pe la mine?* RETEGANUL, P. V 43. *M-au purtat odată păcatele pe acolo.* CREANGĂ, P. 235. ✧ Expr. **A purta** (pe cineva) **de nas** = a supune pe cineva voinței sale amăgindu-l, prostindu-l, înșelîndu-l. *Era gura unui vlăjgan mare din grămadă care se vede că-i purta pe ceilalți de nas.* STĂNOIU, C. I. 68. *Să-i poarte ei de nas după cum le place lor.* CARAGIALE, O. III 65. *Ș-acum, se zice că-l poartă de nas fata lui, domnița Sinziana?* ALECSANDRI, T. I 390. **A purta** (pe cineva) **cu vorba** (mai rar **cu vorbe** sau **cu făgăduințe**) = a promite fără a-și ține cuvîntul, pentru a obține un răgaz; a tărăgăna. *La început purtat cu făgăduințe, apoi respins... paloșul și focul intrară în țara vrăjmașă.* SADOVEANU, O. I 247. *De unde să știu de ce mă poartă cu vorba Alcaz?* C. PETRESCU, C. V. 54. *Să-l port cu vorbe că l-oi însura cu Mândica, pînă ce-oi mîntui tîrgul.* ALECSANDRI, T. 827. (Eliptic) *Așa m-a purtat și pe mine, de-au trecut săptămînile.* REBREANU, R. I 205. **A purta** (pe cineva) **de la Ana la Caiafa** v. caiafă. ✦ (Cu privire la unelte) A mînui. *Apoi las'că Rada știe Și-n ce fel să poarte sapa.* COȘBUC, P. I 94. *Capitane Solomoane, Ia dă-mi drumu din catane Să mai port plugu de coarne.* ȘEZ. II 79.

2. Tranz. A duce o povară; a cără. *Ca un fluviu care poartă a lui insule pe el.* EMINESCU, O. IV 125. ✦ Fig. A suporta. *Două zile au purtat ei neliniștea aceasta, s-au trudit și s-au sfătuit.* SADOVEANU, O. VIII 139. *Iubirea ta o port ca pe-un blestem.* CAZIMIR, L. U. 94. *Este drept ca fiecare să poarte ponosul faptelor și ziselor sale.* ODOBESCU, S. III 10. ✦ A-și duce sarcina, a avea făt în pîntece. *Nu vezi pe cine am la genunchii mei? Pe muma care a purtat în pîntecele ei pe domnul de mîne al Moldovei.* DELAVRANCEA, O. II 32. *Îți iert moartea mea, dar nu-ți voi ierta niciodată pe aceea a nevinovatului prunc ce port în sînul meu.* NEGRUZZI, S. I 29. ✧ (Prin metonimie) *O! de sînul meu ferice, C-a purtat și a născut Domn viteaz și priceput!* ALECSANDRI, P. II 108. ✧ Absol. *Bivolițele poartă un an de zile.* RETEGANUL, P. V 50. ✦ (Despre flori, plante; cu complementul «rod») A rodi. *Multe flori sînt, dar puține Rod în lume o să poarte.* EMINESCU, O. I 226.

3. Refl. (Mold.) A se îndrepta spre..., a merge de colo pînă colo, a circula. *Săteni cu fețele liniștite, cu muierile și cu copiii după dînșii, se purtau încet spre comedii.* SADOVEANU, O. III 384. *La două ferestre se vedea seara lumina și o umbră se purta mereu de colo-colo.* VLAHUȚĂ, O. A. III 81. *Vornicul Nic-a Petricăi, cu paznicul, vătămanul și cîțiva nespălați de mazili se purtau pintre oameni, de colo pînă colo.* CREANGĂ, A. 8. ✦ A umbla, a se ține, a merge. *Abia se mai purta pe picioare.* VLAHUȚĂ, N. 6.

4. Tranz. (Cu privire la corp sau la o parte a corpului) A mișca încoace și încolo; a duce. V. deplasa. *Baba își purtă prin casă trupu-i greu, căutînd ploșca de lemn.* SADOVEANU, B. 53. *Dracul... întră înlăuntru și începe a-și purta codița cea bîrligată pe la nasul unchiașului.* CREANGĂ, P. 53. *Astfel vine mlădioasă, trupul ei frumos îl poartă.* EMINESCU, O. I 85. ✧ (Prin analogie) *Ceasornicul... bătea clipele, tic-tac, rar, și-și purta limba în lungul peretelui.* SADOVEANU, P. 101. ✧ Refl. *Tot trupul fetei se purta într-un ritm mlădios.* SADOVEANU, O. I 408. *Trupul lăutarului sta ca de piatră, numai mînile se purtau.* id. ib. 303. ✦ A face să se miște de colo pînă colo. *Vîntul le purta pletele.* SADOVEANU, O. I 298. *Cînd vîntul suflă de poartă crenguțele copacilor, avem vînt; de poartă cracii mai groși și suflă colbul de jos, e vînt mare.* ȘEZ. V 140.

5. Tranz. (În locuțiuni verbale) *A purta (de) grijă* (sau *grija* cuiva sau a ceva) = a avea grijă (de cineva sau de ceva); a fi îngrijorat (de soarta cuiva sau a ceva). *Poartă-i grija! Tot a mea S-o găsesc, tot dor să-mi poarte!* COȘBUC, P. I 138. *Despre sosirea mea, dacă nu te anunț din vreme, nu purta grijă.* CARAGIALE, O. VII 78. *Nu purta grija noastră, domnule.* ALECSANDRI, T. II 32. *A purta răspunderea* = a fi răspunzător. *Sfaturile populare poartă răspunderea pentru aplicarea întocmai a hotărîrilor partidului și guvernului în vederea îmbunătățirii schimbului de mărfuri dintre oraș și sat.* LUPTA DE CLASĂ, 1953, nr. 12, 103. *A-i purta* (cuiva) *sîmbetele* v. sîmbătă. *A purta dușmănie* (sau *pică*) = a dușmăni, a invidia. *Era văr cu un lucrător care-ți purta pică.* PAS, Z. I 270. *N-am dat în viață nimănui Prilei să-mi poarte dușmănie.* COȘBUC, P. I 199. *A purta bănat* = a purta pică, a avea necaz, ciudă (pe cineva). *Nu știu ce-i cu tine Că tot porți bănat, De te rîd prin sat.* COȘBUC, P. II 143. *A purta interes* = a se interesa de... *Deși erau amîndoi bătrîni, ei se grăbise astfeli, încît aceasta trăda viul interes ce trebuia să-l poarte pentru Dionis.* EMINESCU, N. 77. *A purta lupte* (sau *război, bătălie*) = a se lupta, a se război. *Cincizeci de ani de cînd împăratul purta război c-un vecin.* EMINESCU, N. 3. *Că de cînd porți bătălie Rămîn holdele pustie, Fete și mame bătrîne, Și copiii fără pîne.* HODOȘ, P. P. 229. *A purta biruință* = a birui, a învinge. *Să purtăm biruință asupra vrăjmașilor.* ISPIRESCU, M. V. 23. (Regional) *A purta frică de...* = a se teme de... *Nu purta frică de aceasta.* SBIERA, P. 53. *Port frică de bărbat.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 177.

6. Tranz. A avea, a deține, a ține asupra sa (pentru a se folosi la nevoie). *Eu pe părintele mitropolit tot vreau să-l ușurez de galbenii pe care-i poartă cu el.* SADOVEANU, O. VIII 249. *De patruzeci de ani purta Cu el acest cuțit: Era pentr-un dușman menit.* COȘBUC, P. I 231. ✧ (Poetic) *Omul mare-n suflet, moșnean, străin el fie, În suflet poartă lumea întreagă drept moșie!* ALECSANDRI, T. II 114.

7. Tranz. A fi îmbrăcat (încălțat sau împodobit) cu...; a folosi un anumit obiect de îmbrăcăminte sau de încălțăminte. *Omul purta o șapcă neagră de elev de liceu, cu cozorocul mare.* DUMITRIU, N. 5. *Jupîn Hagiul purta pe umeri o scurteică de lastic.* DELAVRANCEA, H. T. 6. *După ce-ai purtat ciubotele atîta amar de vreme... acum ai vrea să-ți dau și banii înapoi?* CREANGĂ, A. 106. *Flori albastre are-n părul-i și o stea în frunte poartă.* EMINESCU, O. I 85. ✧ Fig. *Tanța purta pe față un surîs curat de fericire.* REBREANU, R. I 245. ✧ Expr. **A purta doliu** = a umbla îmbrăcat în negru sau a aplica o fîșie neagră pe haine (mai ales la rever), ca semn al doliului în urma morții unei persoane apropiate. **Poartă** (sau **să porți**) **sănătos,** urare care se face celui care are un obiect de îmbrăcăminte nou. (Familiar) **A purta coarne** = (despre bărbați) a fi înșelat în căsnicie; a fi încornorat. *Dar cînd mai porți și coarne, ce zici, Prutescule?* CONTEMPORANUL, VII 501. ✧ Refl. *E negru-al ei vestmînt, Că-n negru se purtase De cînd se măritase.* COȘBUC, P. I 280.

◇ (Refl. pas., în expr.) **Se poartă** = se obișnuiește, e la modă. ✦ Refl. A se conforma unei anumite mode. *Mustățile nu-i prea creșteau și de aceea le rădea, zicînd că se poartă după moda anglo-americană.* REBREANU, I. 61. ✦ A aranja îmbrăcămintea sau o podoabă într-un anumit fel. *Purta părul împletit în cunună, fără nici o broboadă, după rînduiala fecioarelor.* SADOVEANU, B. 21. ✦ A se îngriji de cineva procurîndu-i îmbrăcămintea; a susține cheltuielile necesare unei persoane, a-i da cuiva cele necesare. *Nu mai știau bieții părinți ce să-mi mai facă și cum să mă mai poarte. Eram singurul lor copil.* VLAHUȚĂ, O. A. II 248. *Bine te-oi purta Și ți-oi cumpăra Rochiță cu zale.* ALECSANDRI, P. P. 116. ◇ (Intranz., în expr.) **A purta** (cuiva) **de cheltuială** = a procura (cuiva) banii necesari pentru trai. *Eu mă lupt cu gîndul cum să-i port de cheltuială.* CREANGĂ, A. 120. **A da** (cuiva) **de purtat** = a da cuiva obiectele de îmbrăcăminte necesare. *Să-mi dai de mîncare și de purtat cît mi-a trebui.* CREANGĂ, P. 151. ✦ (Despre obiecte) A avea imprimat, gravat etc. un semn distinctiv. *Romîni, nu vă atingeți de banii cu păcat, Ce poartă a lui Despot chip mîndru-n-coronat.* ALECSANDRI, T. II 189.

8. Refl. A se comporta, a se manifesta (potrivit cu buna creștere). *S-a purtat bine și n-a avut nici o pedeapsă.* REBREANU, R. I 141. *Oamenii aceștii s-au purtat vitejește.* NEGRUZZI, S. I 174. *Tu, mîndruțo, cum te porți, Te urăsc voinicii toți.* HODOȘ, P. P. 114. *Ori te poartă cum ți-i vorba, ori vorbește cum ți-i portul.* ✦ (Regional) A umbla (repede). *Uite-mi vine, Să văd oare cu cosiță Sta-mi-ar bine? O, că-mi stă mie-n tot felul! Să mă port cu-ncetinelul.* COȘBUC, P. I 104. *Grabnic, hai să-nchid dulapul Să mă port să nu mă prindă.* id. ib. 104.

PURTÁRE, *purtări,* s. f. Acțiunea de a (se) purta și rezultatul ei.

1. Fel, mod de a se purta; conduită. *Am învățat, cît am colindat prin lume, purtările cele frumoase.* CARAGIALE, S. N. 19. *Din inima lor nu s-a șters purtarea necuviincioasă a șpînului.* CREANGĂ, P. 209. *Dragă, schimbă-ți purtarea, Dacă vrei să fii a mea!* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 422. ◇ Expr. **A-și lua nasul la purtare** v. lua. ◇ Compus: **bună-purtare** v. bun[4].

2. Ducere, cărat (pe umeri sau pe brațe). *C-o să facem d-o plimbare, Cam în chip de vinătoare. După păsări gălbioare, Că-s bune la mîncare, Și ușoare la purtare.* ANT. LIT. POP. I 366. ◇ Expr. **Purtare de grijă** v. grijă.

3. (În locuțiuni și expresii) Loc. adj. **De purtare** = (despre îmbrăcăminte sau încălțăminte) de toate zilele, de lucru; (rar, despre animale) de muncă, de tracțiune. *Grigore era plictisit... din pricina Nadinei care, fiind amatoare de iuțeală, nu ar fi mulțumită să o plimbe cu caii de purtare.* REBREANU, R. I 214. ◇ Expr. **A lua** (un lucru) **la purtare** = a începe să întrebuințezi (un lucru) în mod obișnuit, zilnic. *A luat la purtare hainele cele noi.*

PURTÁT[1] s. n. 1. Fel, mod de a se îmbrăca; port. *Vino dar să ne-nsoțim Că noi bine ne lovim Și la stat și la purtat.* MARIAN, S. 8. *Mîndruțo cu părul creț, Te cunosc sara pe mers, Pe mersul picioarelor, Pe purtatul poalelor.* HODOȘ, P. P. 161.

2. Purtare, comportare. *Doamna lîngă Ștefan vine, Blîndă-n vorbe și-n purtat.* COȘBUC, P. I 211.

PURTÁT[2], **-Ă,** *purtați, -te,* adj. 1. (Despre îmbrăcăminte) Uzat, vechi. *Hainele mele... să mă-mbrac... ale purtate.* DELAVRANCEA, O. II 354. *Dascălul îi dăduse niște pantaloni roși, un surtuc petecit și o pălărie purtată.* SLAVICI, O. I 79.

2. (Despre oameni) Umblat (prin lume); cu experiență. *Tatăl lui Boldur, om purtat prin străinătăți... a schimbat altă orînduială.* C. PETRESCU, R. DR. 94. *D-ta, moș Nichifor, ești om purtat, știi mai bine decît mine.* CREANGĂ, O. A. 118.

PURTĂTÓR[1], **-OÁRE,** *purtători, -oare,* adj. Care poartă, care duce sau aduce ceva. *Și-acum, la lumina ce vine, Încep să se mîște greoaie Făpturi purtătoare de ploaie.* COȘBUC, P. II 8. *Îi dărui săgețile sale cele purtătoare de moarte.* ISPIRESCU, U. 78.

PURTĂTÓR[2], **-OÁRE,** *purtători, -oare,* s. m. și f. 1. Persoană care poartă, care duce sau aduce ceva cu sine. *Tot Ion era purtătorul nostru de ștafete.* GANE, N. III 30. *Ercul rusticul, al Lațiului purtător de baltag.* ODOBESCU, S. III 75. ◇ *Purtător de cuvînt* v. cuvînt (2). *Obligație la purtător* = obligație care (spre deosebire de cea «nominală») nu poartă numele posesorului. ◇ Fig. *Limba este purtătoarea culturii poporului respectiv.* IORDAN, L. R. 25. *Purtători senini de grijă, Unde sînteți, ochi căprui?* GOGA, P. 93. *Crainici, iepurii cei repezi Purtători ți sînt de vești.* EMINESCU, O. I 100.

2. (Învechit) Conducător. *Mircea-vodă-n mijloc șede Și la dreapta lui se vede... Zmeii Țării Romînești, Purtătorii oștilor.* ALECSANDRI, P. P. 196.

PURUIÓS, -OÁSĂ adj. v. puroios.

PURULÉNT, -Ă, *purulenți, -te,* adj. (Despre răni și bube) Care are puroi, care elimină puroi, care supurează; puroios. *Aci e numai o rană purulentă care se deschide la soare.* C. PETRESCU, Î. II 159.

PÚRURE adv. v. pururi.

PÚRUREA adv. v. pururi.

PÚRURI adv. (Și în forma *pururea*) Totdeauna, veșnic, neîncetat, mereu. *O, vis al vieții mele, ce-o clipă mi-ai zîmbit, Mergi pururi în lumină, etern sărbătorit!* CERNA, P. 97. *În lume, în agitațiile vieții... omul simte pururea că are pentru ce trăi.* VLAHUȚĂ, O. A. III 75. *Tu ai ș-acum comoara-ntreagă Ce-n suflet pururi ai avut.* EMINESCU, O. I 204. ◇ Loc. adv. **De-a** (sau, rar, în) **pururi** = (pentru) totdeauna, în veci. *Catargurile negrilor brazi ți vor arăta de-a pururi cerul albastru sub care a trăit.* ANGHEL, PR. 59. *E mută a ei gură: Nici dragoste nici ură N-arată, ci rămîne De-a pururi în mormînt.* COȘBUC, P. I 279. *Dac-ar fi pretutindene tot asemene judecători... cei ce n-au dreptate n-ar mai năzui în veci și în pururea la judecată.* CREANGĂ, A. 150. *De-a pururea aproape vei fi de sînul meu.* EMINESCU, O. I 129. **Pe de-a pururi** = pentru totdeauna. *A mea dragoste-ai robit-o Pe de-a pururi numai ție.* VLAHUȚĂ, P. 77.

— Variante: **púrure** (BELDICEANU, P. 104, ALECSANDRI, T. I 144), **púrurea** adv.

PUS[1] s. n. Faptul de a pune. ✦ Semănare, plantare. *Prin Oltenia și Țara Romînească, popușoii nu se samănă prin azvîrlire, ci se pun, și vremea sau lucrarea aceasta se numește pusul, punerea sau puitura porumbului.* PAMFILE, A. R. 69.

PUS[2], **-Ă,** *puși, -se,* adj. Așezat undeva, pregătit pentru ceva. ◇ Expr. **Masă pusă** = masă pe care sînt pregătite farfuriile și tacîmurile pentru mîncare. **Cu nepusă masă** sau **cu nepus în masă** = pe nepregătite, pe neașteptate; p. ext. fără voie, forțat. *S-a sculat cu nepus în masă, căci nu mai era de chip să doarmă, cum dormea alte dăți pînă pe la amiază.* CREANGĂ, P. 264. *De-ar veni... să-mi aducă pașportu, m-aș porni cu nepusă masă.* ALECSANDRI, T. I 195.

PUSLÍC s. n. v. prusluc.

PÚSNIC, -Ă s. m. și f. v. pustnic.

PUSNICÍ vb. IV v. pustnici.

PÚSTĂ, *puste,* s. f. Nume dat cîmpiei din Ungaria; (Transilv.) cîmpie. *Satul se culcă lîngă cotitura drumului de țară, în mijlocul pustei.* V. ROM. mai 1953, 106. *Pusta și șesul în lung și în lat e o pustie deșartă, închisă din toate*

părțile între valuri de apă, ridicate de arșița soarelui de miazăzi în văzduh. SLAVICI, O. I 268. *Frunză lată, frunză-ngustă, Este-un birt la Ana-n pustă.* HODOȘ, P. P. 59. ✧ Fig. *Între cele două maluri... se întinde mereu aceeași suprafață lichidă și goală: pustă acvatică plină de mister.* BOGZA, C. O. 404.

PUSTIÁ vb. I v. **pustii.**

PUSTÍE, *pustii,* s. f. **1.** Regiune întinsă lipsită de vegetație, de obicei acoperită cu nisip, cu populație rară; ținut sălbatic, neroditor; pustiu. *Tatarul, copil al pustiei, avea priviri mai pătrunzătoare.* SADOVEANU, O. VII 146. *A fost odată într-o pustie mare un pustnic.* ISPIRESCU, L. 146. *Și azi el se avîntă pe calul său arab Și drumul, ca săgeții, îi dă peste pustie, Care sub luna plină lucește argintie.* EMINESCU, O. I 97. ✧ Fig. *Se depărtă iar în pustia lui de gînduri. Totuși păstra o ureche și pentru sfat.* SADOVEANU, P. M. 96. ✧ Loc. adv. **A pustie** = a jale; a moarte. *Cîntă cucul de trei zile; Eu gîndeam că-mi cîntă mie, Da el cîntă a pustie După biata ciocîrlie.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 106. ✧ Expr. (În imprecații) **Ducă-se pe pustii** v. duce[2] **(II 1).**

2. (De obicei în forma articulată) Naiba. *Pe sulul cel de-napoi O sută de lătunoi, Iară pe cel de-nainte Pustia le ține minte.* MARIAN, S. 97. *Pe cea verde moviliță Se rotește-o păuniță Și-un păun cu chica scurtă. Ieși, bădiță, de-l ascultă. — Asculta-l-ar pustia, Că mi-a luat soția.* ALECSANDRI, P. P. 410. ✧ (În construcție cu verbul «a lăsa») *Omenia ți-ai mîncat Și pustiei te-am lăsat.* HODOȘ, P. P. 120. *Și-mi tot pune înainte... Cîte-n lună, cîte-n soare, Să nu fac însurătoare. Aș lăsa-o la pustia, Dar mi-e frică de stafia Să nu dea cu jărăgai Să rămîi ca un vătrai.* TEODORESCU, P. P. 335. ✧ (În construcție cu verbul «a bate», ca formulă de imprecație) *Bată-le pustia, domnule, să le bată; parcă te poți feri de ele?* HOGAȘ, M. N. 120. *De lume am fugit; o știu eu cît e de dulce și de amară, bat-o pustia s-o bată!* CREANGĂ, P. 314. ✧ Expr. **La pustia** (sau **pustii**) = la dracul, la naiba. *Căpitane Răducane, Coboară din deal de vale, Că-ți moare murgu de foame! — Las' să moară la pustii, Că mai am eu bidivii.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 505.

PUSTIETÁTE, *pustietăți,* s. f. **1.** Regiune lipsită de vegetație sau nepopulată de oameni; pustiu. *În răsărit... se ridică dealurile pleșuve ale Sorogarilor și Ciricului, după care urmează ceața pustietăților dinspre Prut.* SADOVEANU, E. 94. *Deodată, luna aprinsă ca jăratecul răsări în zarea munților și pustietățile luminate se deschiseră pe o întindere nemărginită.* DUNĂREANU, CH. 94. *A mers iarăși un an de zile, prin niște pustietăți și mai grozave.* CREANGĂ, O. A. 172. ✦ Loc izolat, puțin umblat. *Cum putea dînsa să meargă acum, în cap de noapte, ea singură cu el în pustietatea aceea?* SLAVICI, N. II 287.

2. Faptul de a fi lipsit (la un moment dat) de oameni; singurătate. *Se uită împrejur. Îl apucă un frig de pustietatea tîrgului.* DUMITRIU, N. 193. *De îmbrăcăminte prezentabilă aveau toți nevoie. Nu mai puteau trăi ca în pustietatea Bărăganului.* C. PETRESCU, A. 311. ✧ (Poetic) *Vîntul pustietății acum vijiie prin meterezile lor, carele răsuna odată falnic de împușcături voinicești.* ALECSANDRI, C. 101.

PUSTIETÓR, -OÁRE adj. v. **pustiitor.**

PUSTÍI, *pustiesc,* vb. IV. **1.** Tranz. A preface locurile fertile sau populate în loc pustiu; a devasta, a nimici, a distruge. *Au pustiit și au sărăcit biata țară.* SADOVEANU, O. VII 8. *Cînd astă negură de turci va prăda și va pustii țara, pe ce vei domni măria-ta?* NEGRUZZI, S. I 140. *Arde și pustiește orașul Nicopoli.* BĂLCESCU, O. I 195. ✧ Fig. *Pretutindeni, suflarea de foc a toamnei pustiise viața.* SADOVEANU, O. I 445. *S-a ivit pe culme Toamna, Zîna melopeelor... Apoi pleacă mai departe Pustiind cărările Cu alai de frunze moarte Să colinde zările.* TOPÎRCEANU, B. 52.

2. Refl. A se refugia, a pribegi. *Făcut-au rînduiala ca să mănînce ei pînea pe care o muncim noi... De aceea s-au pustiit Roșculeștii la Letea; de aceea m-am rătăcit eu aici. Căutăm dreptatea.* SADOVEANU, P. M. 30. *Să mă pustiesc de prin ținuturile acestea.* RETEGANUL, P. II 56. ✦ A se izola, a se retrage în singurătate. *Iau lumea-n cap și mă pustiesc undeva să nu-mi rămîie nici numele.* VORNIC, P. 101. *În acest loc încîntat unde îmi place mie să mă pustiesc.* SADOVEANU, V. F. 14.

3. Tranz. A părăsi pe cineva sau ceva, a lăsa pustiu, a lăsa în părăsire. *Bieții oameni stau să pustiască satul din lipsa apei.* RETEGANUL, P. I 25. ✧ Refl. pas. *Așezări nu sînt; numai undeva, în fund, poate s-a clădit în vara asta o stînă, care se va pustii la iarnă, rămînînd cu amintirea focurilor de sară.* SADOVEANU, O. A. II 198.

— Variantă: **pustiá** (ODOBESCU, S. I 86) vb. I.

PUSTIICIÓS, -OÁSĂ, *pustiicioși, -oase,* adj. (Rar) Pustiu[2]. *Locul îi părea lui Ghiță străin și pustiicios.* SLAVICI, O. I 117.

PUSTIÍRE, *pustiiri,* s. f. **1.** Acțiunea de a pustii și rezultatul ei; distrugere, devastare, nimicire. *Livezile, după anul de pustiire, tînjesc.* SADOVEANU, O. VI 402. *Dar a venit bombardament, război, Cu pustiiri, cu moarte, zile grele.* D. BOTEZ, F. S. 24. *Viscolul pustiirii a suflat pe acest pămînt.* RUSSO, O. 43.

2. Ruină, pustietate. *Foc și pustiire pe-a lor urmă au lăsat.* NEGRUZZI, S. I 116.

PUSTIÍT, -Ă, *pustiiți, -te,* adj. **1.** Prefăcut în pustiu, devastat, prădat. *După doi ani de război, țara a rămas pustiită.* SADOVEANU, O. I 6. ✧ Fig. *Și-și vedea viața toată pustiită.* COȘBUC, P. I 249. *El răscoală în popoare a distrugerii scînteie Și în inimi pustiite samănă gîndiri rebele.* EMINESCU, O. I 51. *Mîngîie-a ei ruină cu o palidă zîmbire, Ca un vis ce se strecoară într-un suflet pustiit.* ALEXANDRESCU, M. 20. ✦ Gol, lipsit de viață, pustiu. *Îl găsise răposatul popa Radu în tinda bisericii, la o lună după moartea preotesei, și-l luase în casa-i pustiită.* GALACTION, O. I 45. *Și mă lasă pustiit, Vestejit și amorțit.* EMINESCU, O. I 214.

2. Retras; izolat, solitar. (Substantivat) *Maica Evlampia se mișca, deșirată, în rasa-i cafenie... — Ia, Traiane maică, din colac, și din nuci, și din miere. Asta-i mîncarea noastră, a pustiitelor de lume.* SADOVEANU, P. M. 67.

PUSTIITÓR, -OÁRE, *pustiitori, -oare,* adj. Care pustiește, care devastează; distrugător, nimicitor. *După multe stăruințî... Stroe Vardaru i-a spus, spovedindu-și marea și pustiitoarea pasiune.* C. PETRESCU, A. R. 35. *Cine știe dacă, în această închipuire a poporului, nu e răsunetul depărtat al pustiitoarelor invazii.* VLAHUȚĂ, R. P. 15.

— Variantă: (regional) **pustietór, -oáre** (ODOBESCU, S. I 202, RUSSO, S. 109) adj.

PUSTÍU[1], *pustiuri,* s. n. **1.** Loc sălbatic, fără vegetație, de obicei acoperit cu nisip, cu o populație foarte rară; deșert, pustie. *Nimic nu poți surprinde în tot pustiul acesta de apă argintie.* BART, S. M. 22. *Și-atunci vîntul ridicat-a tot nisipul din pustiuri.* EMINESCU, O. I 45. *Mă credeam pierdut, întocmai ca un călător în pustiurile Africii.* ALECSANDRI, P. 46. ✧ Fig. *De ce nu voi pentru nume, pentru glorie să scriu? Oare glorie să fie a vorbi într-un pustiu?* EMINESCU, O. I 137. ✧ Loc. adv. (Transilv.) **În pustiu** = în zadar, degeaba. *Bădiță de la Sibiu, Nu-nșela murgu-n pustiu, Că măicuța ți-o spus bine, Că nu mă dă după tine.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 276. **A pustiu** = a jale, a moarte. *Aud... un glas femeiesc cîntînd, a pustiu, o doină.* La TDRG. *Cînii cum îl văd La el se răped și latră-a pustiu Și urlă-a morțiu.* ALECSANDRI, P. P. 187. ✧ Expr. (În formule de imprecație) **Ducă-se pe** (mai rar **în**) **pustiu** = ducă-se dracului, lua-l-ar naiba. *N-o să-i pun ei mîna în gît, nu! Una ca asta, ducă-se pe pustiu!* DEMETRIUS, C. 29. *Să nu aibă vreo nălucă, În pustiu ducă-s-ar,*

ducă! ALECSANDRI, P. P. 5. **A fluiera în** (sau **a**) **pustiu** = a fluiera în semn de neizbîndă, de pierdere, de părere de rău, de plictiseală; a fluiera a pagubă.

2. Loc sau regiune în care nu locuiesc oameni; pustietate, singurătate. *Mă oprii în drum și căutai împrejur... tăcere, noapte și pustiu.* HOGAȘ, M. N. 64. *Aduna lume de pe lume în pustiul codrilor și veselea întreaga făptură cu viersul său.* CREANGĂ, A. 13. *Ghioaga și săgeata lui Fac pustiul codrului. Cerbul moare, urșii pier și vulturii cad din cer.* ALECSANDRI, P. II 89. ◇ Fig. *În tot pustiul gîndurilor mele ești numai tu.* CAMIL PETRESCU, T. II 271. ◇ Expr. **A fi pustiu** = a nu exista nici un semn de viață. *Se opriră și se uitară împrejurul lor. Era pustiu și liniște: numai despre oraș se mai auzea zuruitul trăsurilor.* SLAVICI, N. II 287. **A face pustiu** = a pustii.

3. Fig. Plictiseală, singurătate apăsătoare; supărare, durere, mîhnire. *Vîntule, nebunule... Ia mai bine, dacă poți, Chinurile de la toți Și povara inimii Și pustiul lacrimii.* PĂUN-PINCIO, P. 43. *Ah! de cîte ori voit-am Ca să spînzur lira-n cui Și un capăt poeziei Și pustiului să pui!* EMINESCU, O. I 105. *Ia-mi dorul din inimioară, Că pustiul mă omoară.* TEODORESCU, P. P. 307.

PUSTÍU[2], **-ÍE**, *pustii*, adj. **1.** (Despre locuri, ținuturi, regiuni) În stare sălbatică, necultivat, nepopulat de animale, nelocuit sau neumblat de oameni. *Cine m-a pus să te las și să plec pe pustiile ape?* TOPÎRCEANU, P. 45. *Mergea tot înainte prin locuri pustii și cu greu de străbătut.* CREANGĂ, P. 237. *Și pe-ntinderea pustie, fără urme, fără drum, Se văd satele pierdute sub clăbucii albi de fum.* ALECSANDRI, P. A. 112. ✦ Aflat în paragină, în ruină. *S-a oprit... la un anume zid de bisericuță, năruită și pustie, după pîrjolul de anul trecut.* C. PETRESCU, A. R. 48. *Zidirea cea pustie de jale pare plină.* EMINESCU, O. I 96. *Cucule, de unde vii? De la niște vii pustii.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 119. ✦ (Substantivat; învechit și popular, în imprecații) Blestemat, afurisit. *Mă căznesc de este-o vreme Să fac din pelinaș miere. El, pustiul, e tot fiere!* BIBICESCU, P. P. 354. (Urmat de determinări introduse prin prep. «de») *Mantu Miu, cu capul treaz, dar scofîlcit de pustia-i de durere, era în fruntea convoiului.* GALACTION, O. I 266. *Ce mai atîta grijă pentru astă pustie de gură!* CREANGĂ, P. 331. *Pustiul de urît nu-i dădea răgaz.* CONTEMPORANUL, VI 102.

2. Nelocuit, nepopulat, deșert, lipsit de viață, de mișcare. *Moara nu umblă... pare pustie.* SADOVEANU, O. I 514. *Umbre răzlețe se deslușeau de-a lungul cheiului pustiu.* BART, E. 288. *Astfel turmă după turmă Pleacă toamna de la stîni, De rămîn pustii în urmă Munții singuri și bătrîni.* TOPÎRCEANU, B. 22. *Așadar școala a rămas pustie pentru o bucată de vreme.* CREANGĂ, A. 9. ◇ Fig. *Și se duc pe nesimțite Nopți pustii și zile reci.* TOPÎRCEANU, B. 26. *Cărarea mea pustie se umple de lumină.* CERNA, P. 12. *De cînd s-a dus bădița Mi-i pustie ulița.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 128.

3. Fig. Gol, deșert. *Se jucă așa o vreme, absorbită, cu mintea pustie.* DUMITRIU, N. 85. *Copilele ți s-au culcat — Tu inimă pustie, Stai tot la vatră-ncet plîngînd: E dus și nu mai vine!* COȘBUC, P. I 193. *De visuri inima pustie nu mi-i... Senin mă urc pe-a lor înalte schele.* VLAHUȚĂ, O. A. 82. ✦ Fig. Fără rost, fără sens, zadarnic. (Atestat la f. pl. *pustie*) *Ea aude — plînge. — Parcă îi venea să plece-n lume, Dusă de pustie gînduri Și de-un dor fără de nume.* EMINESCU, O. I 65. ◇ (Adverbial, regional) *Oh! dragii mei, voi sînteți copii de împărat... — Nu vorbi pustiu, ca să ne măgulești! răspunse fata.* RETEGANUL, P. II 38.

4. Singur (fără părinți, frați, rude etc.); stingher. *De atunci trăiesc aci pustiu și singur.* SADOVEANU, A. L. 150. *Cînd merg flăcăi la oaste Cu lacrămi tu-i petreci Și stai cu ei, ți-e milă Să-i lași pustii, să pleci.* COȘBUC, P. I 215. *Vai de inima pustie Ce-au rămas făr'de soție!* ALECSANDRI, P. II 184. *Mîndră, dragostile noastre Au rămas pustii pe coaste.* BIBICESCU, P. P. 24. *Iată, vremea mi-a sosit Să mă duc în haiducie, Să te las, dragă, pustie.* TEODORESCU, P. P. 295.

— Pl. și: (f., învechit) *pustie.*

PÚSTNIC, -Ă, *pustnici, -e*, s. m. și f. (Și în forma *pusnic*) Călugăr sau laic care duce o viață aspră, de privațiuni, departe de lume; anahoret, sihastru, eremit. V. ascet. *Vinu-i bun și hora-mi place, Iar tu, doamne, fă-mi ce vrei. Numai pustnic nu mă face!* COȘBUC, P. II 67. *M-am tras în munții voștri și m-am făcut pustnic, să-mi spășesc păcatele.* RETEGANUL, P. V 84. *Văd dinaintea mea un pustnic sălbatic, cu părul și barba vîlvoi.* CARAGIALE, O. III 98. ✦ Fig. Persoană care trăiește izolată de lume (uneori pentru a se reculege, a trăi meditînd). *Ai devenit o pusnică... o filozoafă...* CAMIL PETRESCU, T. II 228. *Bătrînul Dan trăiește ca șoimul singuratic În peșteră de stîncă, pe-un munte singuratic... Vechi pustnic, rămas singur din timpul său afară.* ALECSANDRI, P. A. 161.

— Variantă: **púsnic, -ă** s. m. și f.

PUSTNICÍ, *pustnicesc*, vb. IV. (Și în forma *pusnici*) **1.** Intranz. A duce viață de pustnic. *Acest adăpost liniștit, în care pusnicesc șapte călugări.* VLAHUȚĂ, R. P. 76.

2. Refl. A se face pustnic. *Iar tu, moglanule de Oșlobene... te-i face popă ca tată-tău, cînd s-or pusnici toți bivolii din Mănăstirea Neamțului.* CREANGĂ, A. 78.

— Variantă: **pusnicí** vb. IV.

PUSTNICÍE, *pustnicii*, s. f. Viață, stare de pustnic; schimnicie, sihăstrie. V. ascetism. *Eu n-am fost de pustnicie, Căci am fost de voinicie.* ALECSANDRI, P. P. 229. ✦ Fig. Singurătate. *Oh! Lucrurile cum vorbesc... Și cîte nu-ți mai povestesc În pustnicia lor retrase: Cu tot ce suflet-tu-ți uitase Te-mbie sau te chinuiesc.* MACEDONSKI, O. I 179.

PÚSTULĂ, *pustule*, s. f. Bubuliță pe piele care puroiază. V. pușchea. *În dreptul pustulelor apar pete de culoare roș-purpurie.* SĂVULESCU, M. U. II 510.

PUȘCÁ vb. I v. **împușca.**

PUȘCÁRE s. f. v. **împușcare.**

PUȘCÁȘ, *pușcași*, s. m. Soldat înarmat cu pușcă; vînător care poartă pușcă. *Alăturea de mine se cuibărește Ștefanache pușcașul.* SADOVEANU, O. VII 331. *În vremea asta, iată că sosește în tabăra romînilor o ceată de trei sute de pușcași ardeleni.* VLAHUȚĂ, O. A. II 118. *Că tu ai trei frați pușcași Care de s-or mînia Și pe mine m-or pușca.* BIBICESCU, P. P. 57. ✦ (Învechit) Artilerist. *Pușcașii sau tunarii, supt căpitanul cel mare al dărăbanilor.* BĂLCESCU, O. I 119.

PÚȘCĂ, *puști*, s. f. **1.** Armă de foc portativă, cu patul de lemn și cu țeavă lungă. *Spre risipirea întunericului, înțelese că duce în spinare o pușcă militară.* DUMITRIU, N. 184. *În camera de culcare, deasupra patului, atîrna o pușcă de vînătoare, veșnic încărcată.* REBREANU, R. II 196. *Își ia rănița în spate și pușca de-a umăr.* CREANGĂ, P. 307. *Vorba rea se duce ca din pușcă.* ◇ *Pușcă de soc* = pușcoci. *Praf de pușcă* v. praf. ◇ (Adverbial, în expr.) **Gol pușcă** = gol de tot, dezbrăcat; p. ext. prost îmbrăcat. *Prin apă, făceam o gălăgie cu alți draci de sama mea, goi pușcă.* SADOVEANU, O. VII 294. *Văduvă, cu copilul gol pușcă.* DELAVRANCEA, H. T. 251. ◇ Expr. **A ieși ca din pușcă** v. ieși. ✦ (Adverbial, pe lîngă verbe de mișcare) Imediat, repede, de-a dreptul. V. glonț. *Ieșind din chilie trecu pușcă pe lîngă societatea cea veselă.* STĂNOIU, C. I. 187. *Îmi puneam pălăria pe ceafă și mă duceam pușcă la moară.* GANE, N. III 34. *Se îmbrăcă, trase ivărul ușii și se duse pușcă la gard.* DELAVRANCEA, H. T. 153. ◇ (Cu valoare verbală, inclusă în substantiv) *Cum te poți mișca din pat, nu mai sta o zi. Pușcă la Pașcani și de acolo ia trenul direct la Techirghiol.* C. PETRESCU, Î. II 244.

2. (Învechit și arhaizant) Tun. *După ce-or suna clopotele bisericilor, să bată puștile.* SADOVEANU, Z. C. 330.

PUȘCĂRÍ, *pușcăresc,* vb. IV. Tranz. și absol. (Învechit și popular) A trage focuri de armă, dese și multe. *Dorobanții... pușcărind și pușcăriți fără preget.* ODOBESCU, S. III 587.

PUȘCĂRIÁȘ, *pușcăriași,* s. m. Cel care este (sau a fost) deținut într-o pușcărie, într-un penitenciar; deținut. V. ocnaș. *Pînă noaptea tîrziu prin toate cafenelele s-a vorbit cu aprindere despre periculosul pușcăriaș condamnat la izgonire.* BART, E. 287. *În această închisoare erau 250 de pușcăriași.* GHEREA, ST. CR. II 226.
— Pronunțat: *-ri-aș.*

PUȘCĂRÍE, *pușcării,* s. f. Închisoare, temniță, penitenciar. *Așa era pe atunci, o vorbă rea la palat, o simplă bănuială te ducea nejudecat și de-a dreptul la pușcărie sau cel puțin la vreo mănăstire.* GHICA, S. A. 128. *Ș-așa, nene, din beție Mă trezii în pușcărie!* ALECSANDRI, P. P. 266.

PUȘCĂRÍRE, *pușcăriri,* s. f. (Învechit) Acțiunea de a pușcări și rezultatul ei; împușcare. *Prin vîrtejurile de fum ale aprigei pușcăriri, se zărește comandantul turcilor... îndemnînd, îmboldind pe ai săi cu o deosebită energie.* ODOBESCU, S. III 590. *Începu bătălia printr-o furioasă pușcărire din ambele părți.* BĂLCESCU, O. II 331.

PUȘCĂTÚRĂ s. f. v. **împușcătură.**

PUȘCHEÁ, *pușchele,* s. f. (Popular) Bubă mică și dureroasă care se face uneori pe limbă. V. pustulă. *Bolnav de pușchea.* ȘEZ. la TDRG. ✧ (Familiar, ca imprecație) *Pușchea pe limbă* (sau pe *limbă-ți*), se spune aceluia care îți anunță ceva neplăcut. (Cu pronunțare regională) *Adeluța mea face manevre? Pușche pe limbă-ți cucoană!* ALECSANDRI, T. 963.

PUȘCHI s. m. v. **puști.**

PUȘCHINEÁȚĂ, *pușchinețe,* s. f. (Popular, rar) Pușchea. *I-au crescut 70 de pușchinețe pe limbă.* ALECSANDRI, T. 1043.

PUȘCOÁIE, *pușcoaie,* s. f. Pușcoci. *Pînă își umplu ei iar pușcoaiele alea ale lor, îi zobim dă-i facem piftie în sînge.* CAMIL PETRESCU, O. II 34.

PUȘCÓCI, *pușcoace,* s. n. Jucărie care imită pușca, făcută de copii dintr-o țeavă de lemn de soc, din care împușcă cu gloanțe de cîlți sau cu apă. *El tăia în liniște cu briceagul un fluier într-o ramură de salcie, un pușcoci într-un lemn de soc.* BASSARABESCU, V. 26. ✦ (Ironic) Pușcă de proastă calitate; imitație de pușcă. *V-a dus și la zece mai, cu pușcoace de lemn și cu căciulile care vă făcuseră să nădușiți.* PAS, Z. I 112.

PUȘCULÍȚĂ, *pușculițe,* s. f. **1.** Diminutiv al lui pușcă. *Luînd o pușculiță frumoasă și sabie... merse la calul gătit de mai înainte.* RETEGANUL, P. III 13. *De-aș avea o pușculiță Și trei glonți în pungulițâ.* ALECSANDRI, P. I 4. *Pușculița ta cea nouă, Frîntă, neică-n trei și două.* PĂSCULESCU, L. P. 240.

2. Vas mic de lut, cutie de lemn sau de metal cu o mică deschizătură, în care copiii păstrează bani economisiți. *L-am văzut (în gînd) la 10 ani, cînd spărgea pușculița soru-si.* La TDRG.

PUȘCÚȚĂ, *pușcuțe,* s. f. Pușculiță (1). *În pușcuță răzimat, Cu gîndul la tine-n sat.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 308. *Tu drept popi ai vînători Cu pușcuțe numa-n flori, Cînd te-or spovedi, și mori.* TEODORESCU, P. P. 347.

PUȘLAMÁ, *pușlamale,* s. f. (Familiar) Om de nimic; secătură, lichea, derbedeu. *În școală era o pușlama zgomotoasă și leneșă, întotdeauna prin coada clasei.* C. PETRESCU, C. V. 107. *Bătrînii dovedeau fetelor că Aurel Ungureanu e o pușlama.* REBREANU, I. 88.

PUȘLAMALÍC, *pușlamalîcuri,* s. n. (Familiar, rar) Faptă sau viață de pușlama. *Dinică, tovarăș de pușlamalic cu frate-meu, cu Ion.* STANCU, D. 86.

PUȘTÁN, *pușteni,* s. m. (Familiar) Puști. *Nu mai erau pușteni și se vedea asta din faptul că vorbeau despre părinți ca despre niște babaci care nu mai îndrăznesc să le pună mîna pe cap.* PAS, Z. I 256.
— Variantă: **pușteán,** *pușteni* (POPA, V. 147), s. m.

PUȘTÁNCĂ, *pușlance,* s. f. (Familiar) Fată tînără, zglobie; fetișcană. *O pușlancă de școală cu beretă se plimba pe alee.* PAS, Z. I 280. *Striga trîntind ușile, revoltată că «pușlanca» și-a luat nasul la purtare.* G. M. ZAMFIRESCU, SF. M. N. I 175.

PUȘTEÁN s. m. v. **pușlan.**

PUȘTI, *pușli,* s. m. (Familiar, cu o nuanță de simpatie; și în forma *pușchi*) **1.** Copil mai mărișor, băiețaș; strengar. *Din felul cum v-a zis «pușlilor», ați înțeles că are gînduri bune.* PAS, Z. I 74. *Măi pușchiule! ia să vedem ce ai făcut tu mai mult decît noi?* CREANGĂ, la CADE.

2. (Învechit și popular) Iubit, ibovnic. *Descuie-mi, soro, a poartă, Că mi-a venit pușchiul beat Astă-seară pe-nserat.* TEODORESCU, P. P. 641. ✦ Berbant. *D-apoi căpitanul!... Bată-l norocu că mare nostimior mai era, pușchiu!* ALECSANDRI, T. I 310.
— Variantă: **pușchi** s. m.

PUTEÁ, *pot,* vb. II. Tranz. (Urmat de un verb la conjunctiv sau la infinitiv)

1. A avea puterea (fizică sau morală) de a face ceva, a fi capabil, a se simți în stare să înfăptuiască un lucru. *Pesemne inima le spunea că spînul nu le este văr și de aceea nu-l puteau mistui.* CREANGĂ, P. 210. *Soarta-mi cu a mulțimii aș vrea să o unesc; Dacă numai asupră-mi tu poți s-aduci vrun bine, Eu rîd d-a mea durere și o disprețuiesc.* ALEXANDRESCU, P. 79. *De-aici pînă-n satul meu, Ard două lumini de seu; Ziua plouă, noaptea ninge Și tot nu le poate stinge. Făr' inima mea cînd plînge.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 194. ✧ (Al doilea verb e subînțeles) *Ce nu poate un tînăr la douăzeci de ani, cînd s-așterne cu dragoste și cu entuziasm să facă ceva?* VLAHUȚĂ, O. A. III 21. *Acum văzuse Ipate ce poate Chirică, și-i era drag ca ochii din cap.* CREANGĂ, P. 153. *Și ce pot sfaturile mele, cînd lacrimile d-tale nu folosesc?* NEGRUZZI, S. I 51. ✧ Absol. *Străinul parcă se gătea Să plece, și-ar fi vrut Să fugă dac-ar fi putut.* COȘBUC, P. I 228. *Nu putem, măria-ta, că sîntem morți de foame.* ALECSANDRI, T. I 397. *Alelei! murguleț mic, Alei! dragul meu voinic! De-ai putea la bătrînețe Cum puteai la tinerețe!* id. P. P. 73. *Ce e mic ca oul și poate ca boul?* (Cîntarul). ✧ (Precedînd un verb reflexiv, se intercalează uneori între pronume și verb) *Ilie însă nu se putu răbda să nu-i strige.* REBREANU, I. 33. ✧ Expr. **Cît îi poate cuiva capul** (sau **mîna, osul, pielea, cojocul**) sau **ce-i poate cuiva capul (mîna** etc.) = de cît e capabil cineva, ce e în stare să facă cineva. *Luați seama: jandarmii! Ne-au ajuns din urmă. Acuma să vedem ce ne poate pielea.* DAVIDOGLU, O. 128. *Numai Chirică băietul știa ce zace în inima lor și cît le poate capul.* CREANGĂ, P. 167. **A nu mai putea (de...)** = a fi copleșit de un sentiment sau de o senzație puternică. *Împăratul, carele știa că umblă niște zmei să-i răpească copila, nu mai putu de bucurie cînd îi văzu măcăliți.* ISPIRESCU, L. 256. *Cînd mama nu mai putea de obosită și se lăsa cîte oleacă ziua să se odihnească, noi băieții tocmai atunci ridicam casa în slavă.* CREANGĂ, A. 37. *Ia-mă, bădiță, călare, Că nu mai pot de picioare.* ALECSANDRI, P. P. 17. **A nu (mai) putea fără...** = a avea absolută nevoie de..., a nu se putea lipsi de... *Era mai mult decît duhovnicul, că fără de dînsul nu puteau mănăstirile.* CREANGĂ, P. 112. **A nu mai putea după...** =

a ține foarte mult la..., a se da în vînt după... *Nu mai poți după povești și basme, copiii se joacă și tu pîndești vorba cu urechile ciulite.* DELAVRANCEA, S. 264. (Familiar) **A nu mai putea** = a nu-i păsa, a nu se sinchisi (de cineva sau de ceva).

2. A avea posibilitatea, mijloacele necesare pentru a realiza un lucru, a fi în situația de a înfăptui ceva, a-i fi cuiva cu putință să realizeze ceva. *Știu bine că n-am să pot scăpa ușor de d-ta.* CREANGĂ, P. 203. *Dar mă rog... pe duduca Luluța nu știți unde-aș putea-o găsi?* ALECSANDRI, T. I 223. ✧ Absol. *De-am avut, de n-am avut, Am trăit cum am putut.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 415.

3. A exista posibilitatea sau probabilitatea, a fi posibil să i se întîmple cuiva ceva. *Apa era bîhlită și ne-am fi putut bolnăvi.* CREANGĂ, P. 204. *Ca să fiu drept și să te pun îndată la adăpost despre orice neajunsuri ar putea să-ți vină dupe urma cuvintelor mele...* ODOBESCU, S. III 11. *Pînă, maică, ți-oi veni, Griul tot o putrezi; Pînă ți-oi veni la poartă, Poți, măicuță, să fii moartă!* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 316. ✧ Expr. **Ce (sau cînd, unde) poate să fie?** = ce (sau cînd, unde) să fie asta? *Și cum s-a sculat, a și început a căuta cu de-amăruntul prin așternut, să vadă ce poate să fie?* CREANGĂ, P. 264. ✧ Refl. impers. *Cum se poate, le zise el, să stea omul trei zile la poarta mea și să nu meargă nimeni să-l cerceteze?* ISPIRESCU, L. 44. *Și de s-ar putea pe dînsa cineva ca să o prindă, Cînd cu ochii mari, sălbateci, se privește în oglindă.* EMINESCU, O. I 80. *Cu burete nu se poate bate cui în perete.* (Cu pron. refl. postpus, mai ales în întrebări retorice) *Da bine, cucoană... poate-se ca broaștele să mănînce mălaiul?* ISPIRESCU, L. 180. *O cheamă Adalgița... Poate-se mai frumos nume?* NEGRUZZI, S. I. 76. (Expr.) **Se prea poate** = e foarte posibil. **De nu se mai poate** (sau **cît se poate, cum nu se poate mai mult**) = din cale-afară, foarte, la culme, la maximum. *Un băiet ochios, sprîncenat și frumușel, de nu se mai poate!* CREANGĂ, P. 75. *Era în Iași un tînăr boierinaș... frumos și bun la inimă, dar desfrînat cît se poate, pentru că-i erau dragi cărțile, vinul și femeile.* NEGRUZZI, S. I 81. ✦ (Cu valoare adverbială) E posibil, probabil; e cu putință. *Ia, poate să am vreo treisprezece ani.* CREANGĂ, P. 148. ✧ (Urmat de o subordonată subiectivă introdusă prin conj. «că») *Iar dac-a fi adevărat, ce zice lumea: că pentru feți-frumoși vremea nu vremuiește, apoi poate c-or fi trăind și astăzi.* EMINESCU, N. 30. *Poate că măria-ta ai auzit lucrurile precum nu sînt.* NEGRUZZI, S. I 139. *N-ai văzut pe dragul meu? — Poate că l-oi fi văzut, Dară nu l-am cunoscut.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 23. ✧ Loc. adv. **Peste poate** = peste putință, cu neputință. **Fără doar și poate** = sigur, precis, indiscutabil.

4. A avea voia, permisiunea, dreptul de a face ceva. *Copiliță cu părinți, Nu sili să te măriți, Măritatu-i lucru mare, Nime nu-l poate stricare.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 278. ✧ (Exprimă o nuanță concesivă-condițională) *N-aibi grijă, stăpîne, poți să te duci și pe la nuntă că am făcut ce știu eu și nime n-are să te cunoască.* CREANGĂ, P. 171. *Om ca badea nu se vede.... Așa mîndru și frumos; Poți să cauți nouă mări, Nouă mări și nouă țări!* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 19. ✧ Expr. **Poți să nu mă (mai) întrebi** = e mai bine să nu mă (mai) întrebi. *Și de-aceea de-azi-nainte poți să nu mă mai întrebi De ce ritmul nu m-abate cu ispita-i de la trebi.* EMINESCU, O. I 141. ✦ Refl. impers. A fi permis, îngăduit. *Se poate intra?*

5. A avea motive să facă, să spună, să creadă ceva. *Cine să fiu mătușă? Ia o fată săracă, fără mamă și fără tată, pot zice.* CREANGĂ, P. 288. *Eu mă duc, mîndră, ca mîne, Inima la tin' rămîne... De-i vedea că înverzește, Poți să tragi a mea nădejde.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 338.

6. A se cădea, a fi potrivit, convenabil. *Nu mă pot duce în sat ori la tîrg în zdrențele pe care le port.* SADOVEANU, P. M. 44.

7. (Mold., în expr.) *De-a putere-a fi* = cum s-ar zice, se poate spune; într-adevăr, de fapt, cum se cade, în toată puterea cuvîntului; doar. *Cum de el, om bătrîn și moșneag de-a putere-a fi, și să-l cuprindă așa jocul cînd aude o turluitură de fluier!* SBIERA, P. 9. *Bine Ivane, du-te; nu ți-i oprită calea. De-a putere-a fi, acum ești de casa noastră.* CREANGĂ, P. 312. *Toți sătenii, de-a putere-a fi, o cunoșteau.* CONTEMPORANUL, VI 97.

— Prez. ind. și: (popular) pers. 1 sg. *poci* (DUMITRIU, B. F. 29, TEODORESCU, P. P. 312, JARNÍK-BÎRSEANU, D. 29), pers. 2 sg. (rar) *poci* (PAS, L. I 140).

PUTÉRE, *puteri*, s. f. **I. 1.** Însușirea de a putea face ceva, de a realiza ceva; capacitatea de a acționa, de a produce un anumit efect; putință, forță, tărie. *Puterea este-n voi Și-n zei! Dar vă gîndiți, eroi, Că zeii sînt departe, sus, Dușmanii — lîngă noi!* COȘBUC, P. I 258. *Fiul craiului, văzîndu-se prins în clește și fără nici o putere, îi jură credință și supunere întru toate.* CREANGĂ, P. 207. *Unde-s doi, puterea crește Și dușmanul nu sporește!* ALECSANDRI, P. A. 104. ✧ Loc. adv. **Din toate puterile** = punînd la contribuție toate forțele, toată rîvna. *Mă duc eu, tată, zice fata cea mare, și mă voi sili din toate puterile mele să te mulțumesc.* ISPIRESCU, L. 13. ✧ Expr. **A sta (sau a fi) în puterea cuiva** = a fi în atribuțiile sau de competența cuiva. ✧ (Concretizat) *Primăvara... e puterea uriașă, măreață, care schimbă fața lumii.* VLAHUȚĂ, O. A. 463. *Cînd am slobozit pistolul în tine, nu știu ce putere străină și amarnică îmi împingea mîna.* NEGRUZZI, S. I 23. ✧ (Învechit) *Putere armată* = armată. *Puterea armată a Moldovei, pe cînd era liberă, după mărturisirea cronicarilor, era de șaptezeci mii, și de multe ori pînă la o sută de mii de oameni.* BĂLCESCU, O. I 117.

2. (Fiz., Tehn.) Lucru mecanic efectuat sau primit într-o unitate de timp; energia absorbită sau cedată într-o unitate de timp. ✧ *Putere instalată* = suma puterilor nominale ale mașinilor unei instalații producătoare de energie. *Dezvoltarea industriei electrotehnice, precum și mărirea puterii instalate, prin crearea noilor centrale și prin îmbunătățirea exploatării celor vechi, au creat condiții pentru creșterea consumului de energie electrică pentru nevoile casnice.* SCÎNTEIA, 1954, nr. 2860. *Putere nominală* = puterea pentru care a fost construit un motor sau un generator. *Putere calorifică* = numărul de kilocalorii dezvoltat de un kilogram sau de un metru cub de combustibil în stare de ardere. ✧ Compus: **calputere** v. cal.

3. Forță fizică. «*Porțile de fier*» *s-au deschis în fața puterii eterne a valurilor* [Dunării]. VLAHUȚĂ, R. P. 7. *Își puse toate puterile, se sculă.* ISPIRESCU, L. 59. *Să-mi dea ajutor la trebi, după cît îl ajută puterea.* CREANGĂ, A. 13. ✧ (Concretizat, în basme) *Vezi tu buțile aste două? Una-i cu apă, alta cu putere.* EMINESCU, L. P. 176. ✧ Loc. adj. **În putere** (sau **puteri**) = voinic, sănătos, puternic. *După cîtăva vreme, simțindu-se iar în puteri, a-nceput a i se urî să stea serile singur în casă.* CARAGIALE, P. 149. **În (toată) puterea vîrstei** = în plină vigoare, nici prea bătrîn, nici prea tînăr; în floarea vîrstei. *Erau... oameni în toată puterea vîrstei.* SADOVEANU, la TDRG. *Moșul nu era chiar moș... arăta în puterea vîrstei.* CAMIL PETRESCU, O. II 547. ✧ Loc. adv. **Cu toată puterea** (sau **cu toate puterile**) = cu toată forța. *Făt-Frumos o apucă de mijloc și o trînti cu toată puterea într-o piuă mare de piatră.* EMINESCU, N. 7. **Cu puterea** = cu forța, cu sila, prin constrîngere. *Începe Toderaș a se ruga... să nu-i țină cu puterea cornul și punga.* RETEGANUL, P. II 75. ✧ (Rar) Loc. prep. **În puterea...** = cu forța... *Cerinat vîslea mereu în puterea brațelor.* GANE, N. II 77. ✦ Forță morală. *Încrederea cu care începuse a munci, cum și dragostea care-l însuflețise, îi aduceau puteri noi în sufletul lui chinuit.* DUNĂREANU, CH. 228. *Îl părăsise acea putere de luare-aminte, care se încleștă*

pe lecție și-i sorbea înțelesul dintr-o cetire. VLAHUȚĂ, O. A. 105. *Călătorii care au scris despre aceste ruine găsesc în fiecare urmă ceea ce ea a fost în antichitate și-ți prezintă prin puterea imaginației pe vechea cetate a troienilor și pe toate persoanele de care vorbește Omer.* BOLINTINEANU, O. 308. ✦ (În basme) Dar, facultate excepțională. *Nu căuta că mă vezi gîrbovă și stremțuroasă, dar prin puterea ce-mi este dată, știu dinainte ceea ce au de gînd să izvodească puternicii pămîntului.* CREANGĂ, P. 190.

4. Eficacitate, tărie. *Împărăteasa chemă pe bucătăreasă și-i dete buruienile să le fiarbă, fără să-i spuie de ce treabă sînt. Bucătăreasa, neștiind puterea lor, gustă dintr-însele.* ISPIRESCU, L. 112. *Hîrca s-a încredințat că împăratul doarme, bizuindu-se ea și acum în puterea băuturii sale.* CREANGĂ, P. 100.

5. Valoare. *Aceste acte au puterea actelor autentice.* ✧ (Ec. pol.) *Putere de circulație* (sau *circulatorie*) = însușirea banilor de a servi ca mijloc de vînzare-cumpărare.

6. (Mat.) Rezultatul înmulțirii unui număr cu sine însuși de cîte ori o arată exponentul. *9 e a doua putere a lui 3.* ✦ (Fiz., Tehn.) Raportul dintre valoarea pe care o are o mărime fizico-chimică și valoarea maximă pe care o poate avea acea mărime.

II. 1. Autoritate, stăpînire, dominație; p. ext. influență. *Doar am puterea-n mînă... Doar îs ispravnic.* ALECSANDRI, T. I 227. *Acest regat, căzînd în turburări civile, se subjugă de Vasile al II-lea... și rămîne subt puterea grecilor pînă la al XII-lea secol.* BĂLCESCU, O. II 12. ✧ *Abuz de putere* v. abuz. ✧ Loc. prep. **În puterea...** = în virtutea..., în baza..., în temeiul... *Știi, că în puterea unei legi nu este spațiu deșert.* EMINESCU, N. 53. ✧ Expr. **A fi în puterea cuiva** = a depinde de voința cuiva, a fi subjugat de cineva. *Văd că sînt în puterea ta.* NEGRUZZI, S. I 90. ✦ (De obicei urmat de determinări arătînd o calitate) Stat (puternic, suveran). *Credeai dumneata că ai noștri o... să servească interesele unei stări de lucruri necunoscute de puterile garante?* BOLINTINEANU, O. 420. ✧ *Puterile centrale* = nume dat în epoca primului război mondial Germaniei și Austro-Ungariei. *Se supără colonelul, dușman neîndurat al puterilor centrale.* C. PETRESCU, Î. I 8. *Mare putere* = țară care dispune de mari forțe economice, militare etc. și are preponderență în politica internațională.

2. Exercitarea drepturilor și prerogativelor organelor de conducere ale statului; guvernare. *În Republica Populară Romînă puterea aparține oamenilor muncii de la orașe și sate.* CONST. R.P.R. 10. ✧ *Putere populară* = stat cu regim socialist. *Putere legislativă, executivă* v. c. ✧ Expr. (Despre partidele politice din țările burgheze) **A fi la putere** (spre deosebire de «a fi în opoziție») = a deține guvernarea, a se afla într-o perioadă de guvernare. *Cînd erai la putere ai cîștigat un proces nedrept.* BOLINTINEANU, O. 445.

3. Împuternicire, drept. *Despre asemenea mosafiri de la oraș, niciodată nu se prea știa cu ce rosturi vin și mai ales cu ce puteri.* C. PETRESCU, R. DR. 32. ✧ Expr. **A avea depline puteri** = a avea dreptul nelimitat și necondiționat de a acționa în numele cuiva. **Cu de la sine putere** = fără a fi autorizat de nimeni; în mod abuziv, arbitrar, ilegal. *Acum legea cea nouă lua, cu de la sine putere, partea cea mai mănoasă din moșie.* C. PETRESCU, R. DR. 196.

4. Capacitate. *Statul îndrumează și planifică economia națională în vederea dezvoltării puterii economice a țării.* ✧ (Ec. pol.) *Putere de cumpărare* v. cumpărare. *Putere de muncă* = capacitatea unui om de a lucra și de a realiza anumite produse într-un timp determinat.

5. (Popular) Posibilitate materială; bani, avere; p. ext. stare materială (și socială). *Nu cumva ați văzut iapa mea p-aici?... Mi-au furat-o hoții. O să-mi moară copilașii de foame, că alta n-am putere să-mi cumpăr.* STĂNOIU, C. I. 138. *Și ne-am gătit după puteri, Cu lăutari s-aducem fata Cu vin și chef, precum e data.* COȘBUC, P. I 241. *Am făcut și eu un praznic după puterea mea.* CREANGĂ, P. 30.

6. (Popular) Punct culminant (sau central); deplinătate. V. toi, miez. *Se poartă cîteodată ca și cum ar fi în puterea sănătății.* SADOVEANU, P. M. 17. *Împăratul, chiar în puterea nopții, se scoală, rădică toată curtea în picioare.* CREANGĂ, P. 101. *În această iarnă puterea războiului fiind în Țara Romînească și Moldova, Ungaria răsuflă puțin de mișcările armelor.* BĂLCESCU, O. II 68. *Fost-a în puterea primăverii.* TEODORESCU, P. P. 486. ✧ Loc. adj. **În (toată) puterea cuvîntului** = veritabil, autentic, în adevăratul înțeles al cuvîntului, pe deplin, desăvîrșit. *Odorescu era un băiat bun... poet în puterea cuvîntului.* MACEDONSKI, O. III 87.

PUTÉRNIC, -Ă, *puternici, -e,* adj. **1.** Care are o mare putere fizică; tare, voinic, viguros. *Vițelul... crescuse, sub îngrijirea lui, mare și puternic.* V. ROM. decembrie 1951, 203. *Acum cred că mă cunoști... și de bătrîn și de tînăr, și de slab și de puternic.* CREANGĂ, P. 197. *Mă simt, zău, încă puternic cît un tun.* ALECSANDRI, T. II 64. ✧ (Despre părți ale corpului) *Puternicele brațe spre dînsa întindea.* EMINESCU, O. I 95.

2. (Despre facultăți sau manifestări ale ființelor) Tare, intens, rezistent. *I se păru că aude plînset, plînset puternic de țăran.* SAHIA, N. 90. *Poetul nu află, în puternica sa închipuire, alte imagine mai potrivite.* ODOBESCU, S. III 34. *Am un vicrs femeiesc, Seamănă a haiducesc Și, puternic la cîntat, Se aude-ndepărtat.* TEODORESCU, P. P. 632. ✧ (Adverbial) *Cucoșul... scutură puternic din aripi.* CREANGĂ, P. 68. ✦ (Despre sunete sau despre glas) Care se aude pînă (sau de) departe, răsunător, tare; (despre lumină sau surse de lumină) viu, intens. *Pe marginile drumului, într-un soare puternic, curgeau pîraie grăbite.* SADOVEANU, O, VIII 210. *A strigat o dată cu glas puternic.* CREANGĂ, P. 91. *Buzduganul căzînd se izbi de o poartă de aramă și făcu un vuiet puternic și lung.* EMINESCU, N. 6. ✧ (Adverbial) *În lumina slabă, figurile lor liniștite sub căciulile de oaie se zugrăveau puternic.* SADOVEANU, O. I 374. ✦ (Despre senzații, sentimente) Care impresionează în mod deosebit, adînc, pătrunzător. *Miros puternic. Entuziasm puternic.* ✧ Fig. *Puternica ta liră... A veacurilor stinse cenușă-ar fi mișcat.* ALEXANDRESCU, M. 27. ✦ (Despre substanțe chimice, medicamente etc.) Care are un efect imediat și vizibil. *Narcotic puternic. Purgativ puternic.*

3. (Despre unelte, mașini etc.) Care posedă o forță mecanică sau motrice însemnată; care acționează cu putere și cu efect, care dezvoltă energie mare. *Motor puternic.*

4. Fig. (Despre oameni) Care impune prin însușirile, situația sau rolul său; care are influență, autoritate; care deține putere. [Victor Hugo] *a fost cel mai înzestrat, mai divers și mai puternic dintre poeții lirici francezi.* SADOVEANU, E. 225. *Părinții mei voiau să facă din mine un om de lume — un advocat, un inginer, un om puternic.* GALACTION, O. I 56. *Acel împărat mare și puternic bătuse pe toți împărații de primpregiurul lui și-i supuse.* ISPIRESCU, L. 11. ✦ (Substantivat, m.; de obicei la pl., cu nuanță ironică; și în expr. *puternicii zilei, puternicii pămîntului*) Persoane însemnate care ocupă un loc de frunte în societatea pe clase, care fac parte din clasele dominante. *Știu dinainte ceea ce au de gînd să izvodească puternicii pămîntului.* CREANGĂ, P. 190. *Închinînd ale lor versuri la puternici, la cucoane, Sînt cîntați în cafenele și fac zgomot în saloane.* EMINESCU, O. I 137.

5. (Despre organe sau organizații social-politice) Înzestrat cu o mare forță (organizatorică, politică, economică etc.); capabil de acțiuni de mare amploare. *Statul democrat-popular este puternic prin conștiința maselor, prin activitatea și inițiativa creatoare a poporului.*

SCÎNTEIA, 1953, nr. 2784. ✧ (Adverbial) *Canada a devenit în ultimul timp o țară puternic industrială.* RALEA, O. 119.

6. Fig. Important prin conținutul său; p. ext. temeinic, valoros. *Argument puternic. Motiv puternic.*

PUTERNICÍE s. f. sg. (Învechit) Putere. *Pătrunși de mare puternicia morții, am plecat capul.* NEGRUZZI, S. I 254.

PUTERNICÓS, -OÁSĂ, *puternicoși, -oase,* adj. (Rar) Puternic (1). *Este bun Și este puternicos.* BIBICESCU, P. P. 363.

PUTINÁR, *putinari,* s. m. (Rar) Meseriaș care face și vinde putini.

PÚTINĂ, *putini,* s. f. **1.** Butoi de forma unui trunchi de con, în care se pun murături, se păstrează unele brînzeturi etc. *Oamenii iau și ei, iubitori, cu chibzuială de săție, două putini de brînză.* CAMIL PETRESCU, U. N. 350. *Slănină și făină în pod este deavolna; brînză în putină, asemenea.* CREANGĂ, A. 38. ✧ *Lapte de putină* = lapte de oaie închegat după un anumit procedeu și păstrat timp îndelungat în putini. ✧ Expr. **A spăla putina** = a fugi din fața unui pericol sau a unei situații neplăcute; a o șterge. *În timpul acestei exploziuni, Cavafu și-a luat catrafusele și a spălat putina.* V. ROM. august 1953, 67. *Și-ntr-o bună zi spălară putina tustrei și-și făcură drum pîn străinătate.* ȘEZ. IX 117. ✧ (În metafore și comparații) [Era] *om de spirit, șăgalnic, putină de anecdote și povești.* GANE, N. III 158.

2. (Popular) Cadă de baie.

PUTINCIÓS, -OÁSĂ, *putincioși, -oase,* adj. (Învechit și popular) Posibil, cu putință. [Romînia] *este determinată a opune toată rezistența putincioasă pentru libertatea sa.* GHICA, A. 130. [Basta] *făgăduia că, cu cea mai mare grabă putincioasă, va alerga cu toată oastea spre a da ascultare poruncilor cezarului și a sluji pe Mihai.* BĂLCESCU, O. II 304. ✦ Care are putere, eficace. *Tirania timpilor trecuți nu mai este putincioasă astăzi.* BOLINTINEANU, O. 258. *Nici un guvern nu este putincios la o nație demnă, decît bazat pe libertate.* id. ib. 255.

PUTINÉI, *putineie,* s. n. Putină mică, foarte înaltă și strîmtă, în care se bate laptele ca să se aleagă untul; budăi. *Untul era adus în putineiul cît o donicioară.* CAMIL PETRESCU, U. N. 204. *Ia și putineiul, îl leagă c-un brîu, Îl atîrnă-n umăr.* PANN, P. V. II 66. *Aduceți... un putinei cu lapte bătut Să le turnăm pe git.* TEODORESCU, P. P. 176.

PUTINÍCĂ, *putinele* și *putinici,* s. f. Diminutiv al lui putină (1). *Storceau mierea din faguri, o aduceau la bordeie în putinici de stejar.* STANCU, D. 21. *De mîncare i-am făcut Acru borș din putinică, Verzi gulii din grădinică.* TEODORESCU, P. P. 341.

PUTÍNȚĂ, *putințe,* s. f. **1.** Posibilitate. *Absolvenții școlilor nu se puteau îndeletnici cu niște scrieri care erau cu totul în afară de gustul și putința lor de înțelegere.* SADOVEANU, E. 96. *Dar groaznic venit-a-ntr-o zi, din apus, O noapte cu-atîta întuneric, c-a pus În minte-ne stavili putinții de-adus Aminte ce-i timpul și locul.* COȘBUC, P. II 298. ✧ Expr. **Peste putință** = imposibil (de realizat); mai presus de puterile cuiva. *E peste putință a mai continua drumul înainte cu vîntul din față.* BART, S. M. 19. *Peste putință de spus ce am văzut.* CARAGIALE, O. III 248. *La noapte așteaptă-mă... — Ce zici? peste putință!* BOLINTINEANU, O. 371. **După putință** = cum poate, potrivit cu mijloacele sau posibilitățile cuiva. *Se îmbracă după putință.* **Cel mai... cu putință** = cel mai... posibil; extrem de..., în cel mai înalt grad. *Eu sînt omul cel mai serviabil cu putință.* C. PETRESCU, C. V. 134. **A face tot ce-i stă în** (sau, învechit, **prin) putință** = a face tot posibilul. *Belciug va face tot ce-i va sta în putință să-l scoată din casa lui.* REBREANU, I. 84. *Tu știi că am făcut tot ce mi-a stat în putință.* ISPIRESCU, L. 95. **A fi** (sau **a-i fi cuiva**) **cu** (sau, învechit, **prin) putință să...** = a fi posibil să..., a (se) putea. *Sub pămîntul pe care creștea iarbă, nu era cu putință să fie săpate gropi.* BOGZA, C. O. 34. *Așadar, potolindu-se și văzînd în sfîrșit că nu e prin putință a sta cu armele împotriva cotropitorilor, Milnea porunci să se gătească de plecare.* ODOBESCU, S. A. 107. *Dacă-ți este cu putință, Te rog fă ș-a mea voință: Nu ieși seara-n uliță.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 246. **A-i sta cuiva în putință** (sau învechit) **a fi în putința cuiva (să)...** = a corespunde cu posibilitățile de realizare ale cuiva, a fi posibil de realizat. *De-ar fi-n a mea putință să fac precum doresc, Aș pune pe-a ta frunte un diadem de stele.* ALECSANDRI, P. I 165. **Fără putința** (sau **putință) de...** = fără a putea să... *Îl vede acum, înaintea lui, fără putință de a-și mai reaminti ceva.* SAHIA, N. 76.

2. (Fiz.; învechit) Putere.

PUTIOÁRĂ, *putioare,* s. f. (Rar) Putinică. *Am două putioare, Și ziua sînt pline, Noaptea sînt goale* (Cizmele). PĂSCULESCU, L. P. 78.

PUTOÁRE, (2) *putori,* s. f. **1.** Miros urît, greu, neplăcut; duhoare. *El luă perii și-i bägă în foc. Însă ea simți putoarea.* RETEGANUL, P. IV 57. *Putoarea leșurilor putrezinde te ametea.* NEGRUZZI, S. I 291.

2. Nume dat unui om leneș, murdar, depravat. *Se duce la putoarea ei de ibovnic și îi duce o băutură cu care il mai ține cu nițică viață.* GORJAN, H. I 76. *Să mă duc la șezătoare, Să nu zică că-s putoare.* BIBICESCU, P. P. 185.

PÚTRED, -Ă, *putrezi, -de,* adj. **1.** (Despre materii vegetale) Care a putrezit (din cauza umezelii); (despre fructe și legume) stricat, alterat; (despre cadavre) intrat în putrefacție. *Se uită... la brațele negre ale fagilor întinzînd văzduhului un dar sărac de frunze ude și putrede.* DUMITRIU, N. 149. *Niște trepte de lemn duceau către catul de sus... Treptele erau putrede și negre.* EMINESCU, N. 38. *Din tulpina bătrînă și putredă a fagului încolțesc vlăstare tinere și vioaie.* RUSSO, O. 27. *Nu te sprijini de stîlp putred* (= nu căuta sprijin în oameni decăzuți). ✧ Fig. *Cunoaște jucăriile Vicleanului noroc, De-a lui favoruri putrede Rîzînd, își bate joc.* NEGRUZZI, S. II 40. ✧ Expr. **Putred de copt** = prea copt, răscopt, aproape stricat. *Struguri putrezi de copți.* **Putred de bogat** (sau **bogat putred,** rar, **putred de bani**) = foarte bogat. *E putredă de bani și mi-i mai ia și pe ai mei.* DUMITRIU, N. 38. *Trăia la Vavilon un negustător putred de bogat, care își cumpărase grădini mari la malul Eufratului.* SADOVEANU, D. P. 92. *Era bogat putred și era și cam tinerel și nu prea știa lumea.* ȘEZ. VI 150. **Ploaie putredă** = ploaie deasă și măruntă, de lungă durată. *Îl cuprinse nostalgia unor armate în mers, sub ploi putrede.* CAMILAR, N. II 139. *Au pornit ploi putrede de toamnă.* SADOVEANU, P. S. 11. *Muntele se învălui o lună întreagă în neguri și în ploi putrede.* GALACTION, O. I 159. ✦ Fig. (Despre bălți, mlaștini etc.) Care miroase urît, stătut, clocit. *Piere orice sămînță bună în mlaștina putredă.* CAMIL PETRESCU, T. II 206. ✦ (Despre răni) Cangrenat, purulent. *Dinții lui cei plini de spumă rup Din putreda lui rană.* COȘBUC, P. I 139.

2. Fig. (Despre grupuri sociale, despre regimuri politice etc.) Șubred, nesănătos, corupt. *Revolta împotriva acestei societăți putrede și înțelegerea lui pentru revendicările proletariatului le găsim exprimate puternic în poemul «Împărat și proletar».* SADOVEANU, E. 77. *Mefistofeles duce pe Faust într-un imperiu mare și putred de corupție.* IONESCU-RION, C. 73. ✧ Expr. **E ceva putred (la mijloc, la noi** etc. sau, livresc, reluînd o replică cunoscută din «Hamlet», **în Danemarca),** se zice cînd undeva există un dedesubt rău, necinstit, un aspect negativ, vătămător. *Să am iertăciune, dar e ceva putred la mijloc! Așa nu mai merge!* DUMITRIU, N. 37. *Nu-s melancolic ca Petrarca, Dar știu să rîd și plîng apoi, Că-i ceva putred și la noi, Ca-n Danemarca.* ANGHEL-IOSIF, C. M. II 165.

3. (Despre oameni) Decăzut moralicește, corupt. *Patricienii aceștia putrezi nu mai pot da naștere unui*

tînăr. CAMIL PETRESCU, T. II 206. *Boieri de-a doua clasă! Ce patrie strigați! Dar ce virtuți aduceți? Ce merite vă dați?... Voi sînteți tot atîta de putrezi și scăzuți, N-aveți nici politeța ce-avură cei căzuți.* BOLINTINEANU, O. 144.

PUTREFÁCȚIE, *putrefacții,* s. f. Putrezire, dezagregare, descompunere a organismelor moarte. *Cadavru intrat în putrefacție.* ◇ *Bacterii de putrefacție* = grup de bacterii care provoacă fenomenele de descompunere a substanțelor organice (vii sau moarte) de origine animală sau vegetală.

PUTREFIÁ, pers. 3 *putrefiază,* vb. I. Refl. (Franțuzism) A intra în putrefacție.

— Pronunțat: *-fi-a.*

PUTREGÁI, *putregaiuri,* s. n. **1.** Lemn sau plantă putredă, p. ext. (la sg. cu sens colectiv) masă de materie vegetală descompusă, putredă. *Ne așezăm la puțină hodină pe-un brad bătrîn, căzut, în putregaiul căruia lucrează neîntrerupt, aprig și nesimțit gîngăniile mărunte ale pămîntului.* SADOVEANU, O. VIII 242. *Numai ferigele ude, Putregaiul și bureții Își trimet miresme crude În desimea groasă-a cetii.* TOPÎRCEANU, P. 131. *Cucușor, pasăre sură... Mă mier iarna ce mînînci? — Mînînc putregai de tei, Să cînt codrului temei, Mînînc putregai de fag, Să cînt dorului cu drag.* SEVASTOS, C. 203. ✦ Fig. Corupție, josnicie. *Aci lanțuri d-aramă înjugă conștiința, Colo pulbere d-aur ascunde putregai.* ODOBESCU, S. I 28. ✦ Termen de batjocură dat unui bătrîn neputincios. *Și el umblă după-nsurat?... putregaiu dracului.* ALECSANDRI, T. 632.

2. Fig. (Cu sens colectiv) Tot ce e rău și vătămător societății; drojdie a unui sistem social, ideologic. *Numai o știință legată de popor... poate fi cu desăvîrșire liberă de influența putregaiului ideologic burghez.* CONTEMPORANUL, S. II, 1949, nr. 160, 7/2.

— Variantă: (regional) **putrigái** (SLAVICI, N. II 123, HODOȘ, P. P. 187) s. n.

PUTREGĂÍ, *putregăiesc,* vb. IV. Intranz. (Rar) A putrezi.

PUTREGĂIÓS, -OÁSĂ, *putregăioși, -oase,* adj. (Despre materii vegetale) Putred. *Umple groapa cu jaratec și cu lemne putregăioase, ca să ardă focul mocnit.* CREANGĂ, P. 29. *Du-te, bade, sănătos Ca un trandafir frumos, Ca un măr putregăios.* ȘEZ. I 9. ◇ Fig. *S-o strîns toți cucii din țară Și cîntă de se omoară... Și încep cu glas mai gros Pentru-a nostru trai frumos Ce azi îi putregăios.* SEVASTOS, C. 91. *Din om frumos Voi l-ați făcut ros Și putregăios.* TEODORESCU, P. P. 383.

PUTREGĂÎT, -Ă, *putregăiți, -te,* adj. (Regional) Putrezit, putred. *Ușa era putregăită și atîrna strîmb, deschisă.* DUMITRIU, B. F. 59. *Văzu cît e de jos tavanul casei... cît îs de murdari pereții și scîndurile dușumelei putregăite.* ARDELEANU, D. 69. *Brazi înalți și stufoși... cu rădăcini împleticite ca șerpii, cu găuri putregăite în care se adăpostesc șoimii.* GANE, N. II 37.

PUTREGIÚNE s. f. v. **putrejune.**

PUTREJÚNE, *putrejuni,* s. f. (Ieșit din uz) Putregai, putreziciune. (Și în forma *putregiune*) *Dar cei culcați între spini nu-i simt pleoscăitul, nu simt nici vîntul rece, care suflă peste trupuri și duce departe mirosul putregiunii.* La GHEREA, ST. CR. II 87. ◇ Fig. *Clipa neclintită a eternității mele se topi în văzduh, izvorul de viață vie deveni putrejune.* HOGAȘ, M. N. 56. *Tot ce-i însemnat cu pata putrejunii de natură.* EMINESCU, O. I 150.

— Variantă: **putregiúne** (MARIAN, Î. 312) s. f.

PUȚREZEÁLĂ, *putrezeli,* s. f. Putrezire.

PUTREZÍ, *putrezesc,* vb. IV. Intranz. **1.** (Despre materii organice) A se descompune treptat, sub influența unor microorganisme (bacterii de putrefacție etc.); a intra în putrefacție, a deveni putred; (despre fructe, legume etc.) a se altera, a se strica. *Morții rămîn să putrezească acolo, unul lîngă altul, ofițeri și soldați.* CAMILAR, N. I 396. *Pe morminte căzuseră florile și putrezeau.* SADOVEANU, O. VII 167. *De pe pereții-ngălbeniți se dezlipește-n pături varul Și pragului îmbătrînit Începe-a-i putrezi stejarul.* GOGA, P. 19. ◇ Fig. *Mă duc să mă mai plimb, că am să putrezesc de atîta plictiseală.* REBREANU, I. 60. *Cu puterea, cu scandalul cînd cei mari se îngrădesc, Al lor cuget înnoptează, creierii le putrezesc.* BELDICEANU, P. 121. ◇ Refl. (Rar) *Hainele de pe dînsa se hărtăniseră, se muceziseră și se putreziseră.* ISPIRESCU, L. 144. ✦ (Despre construcții de lemn) A se ruina, a se dărăpăna, a se strica din cauza umezelii. [Casa] *a putrezit din temelie pînă în vîrf din pricina deselor înecări ale Dîmboviței.* GHICA, la TDRG. ✦ (Popular, despre organe și țesuturi ale corpului) A se cangrena. *A putrezit carnea pe el.*

2. Fig. A fi ținut prizonier, a sta închis undeva pînă la moarte, în condiții de distrugere fizică și morală. *Ionuț Păr-Negru s-a coborît împreună cu părintele Emilian în hruba unde putrezea căpitanul Gogolea.* SADOVEANU, F. J. 600. *De n-ai poftă să putrezești în copac, drăguță, trebuie să fii mai darnică.* NEGRUZZI, S. I 90. *Iar pe cei zidari, Zece meșteri mari, Să mi-i părăsească, Ca să putrezească, Colo pe grindiș, Sus pe coperiș.* ALECSANDRI, P. P. 191. ◇ Expr. **A-i putrezi** (cuiva) **oasele** v. o s. ✦ A sta mult timp într-un loc sau într-un post lipsit de perspectivă; a stagna într-o activitate; a lîncezi, a mucegăi. *Ce folos am eu din toată mărimea și lumina asta, dacă putrezesc aici?* GALAN, Z. R. 367.

PUTREZICIÚNE, *putreziciuni,* s. f. **1.** Organism mort intrat în putrefacție. V. hoit, mortăciune. ✦ (La sg. cu sens colectiv) Masă de materie organică putredă. *Putreziciunile bălții împrăștiau în aerul nopții miazme înțepătoare.* SADOVEANU, O. VI 12. *Pretutindeni împrejuru-mi, iată, zac putreziciuni, Oase, stîrvuri tăbăcite, scrum de vechi deșertăciuni.* MACEDONSKI, O. I 273.

2. Fig. Descompunere morală, decădere. *Voi v-ați născut bătrîni... Ați moștenit putreziciunea tot mai urîtă a înaintașilor.* CAMIL PETRESCU, T. II 206.

PUTREZÍRE, *putreziri,* s. f. Faptul de a putrezi.

1. Proces de descompunere a substanțelor organice sub acțiunea bacteriilor de putrefacție etc., în condiții de umiditate și de temperatură favorabilă; putrefacție. *Iată-i cum așteaptă, așezați cu fața-n sus, unul lîngă altul, ofițeri și soldați... intrați în putrezire.* CAMILAR, N. I 396. *Pe neamțul acela gros l-a recunoscut Bocănet mai tîrziu, mort de opt zile și intrat în putrezire.* C. PETRESCU, Î. II 15.

2. Fig. Descompunere (economică, socială etc.), destrămare, dezagregare.

PUTREZÍT, -Ă, *putreziți, -te,* adj. (Despre materii organice) Descompus, devenit putregai; intrat în putrefacție. *Miroase a mucegai, a umezeală, a lemne putrezite.* BOGZA, Ț. 61. *Putrezit de multă vreme Se scufund-acoperișul.* COȘBUC, P. II 98. *Față de om necăjit, Coajă de lemn putrezit.* BELDICEANU, P. 108. ✦ (Despre metale) Distrus de umezeală, de rugină. *Se găsesc și-acum pe rîpe bucăți de armuri zdrobite; Am văzut înșine pinteni de rugină putreziți.* ALEXANDRESCU, M. 22.

PUTRIGÁI s. n. v. **putregai.**

PUTURÓS, -OÁSĂ, *puturoși, -oase,* adj. **1.** Care miroase urît, care răspîndește un miros neplăcut; p. ext. vechi, murdar, neîngrijit. *În tot satul nu era apă mai în nici o fîntînă, decît numai mocirlă rea și puturoasă.* RETEGANUL, P. I 26. *Începu să iasă din răni o gîrlă de sînge negru și puturos.* POPESCU, B. II 21. *Ne-am lepădat de toate acele instituții vechi... ca de o haină puturoasă.* KOGĂLNICEANU, S. A. 99.

2. (Despre oameni) Leneș, trîndav. *Umblă brambura, fiindcă e puturos.* PAS, Z. I 253. *Mai bine zdrențăros, decît puturos.* ◇ (Substantivat) *Sudalme și blesteme pentru toți trîntorii și puturoșii.* GALAN, Z. R. 174. *Fata moșneagului era foarte frumoasă și harnică. A babei însă era o slută ș-o puturoasă, de nu mai avea pereche.* ȘEZ. V 65.

PUTUROȘÉNIE s. f. 1. Ceea ce pute; lucru care miroase urît. (Fig.) *Te-au lăsat toți să mucezești într-o puturoșenie de tîrg.* C. PETRESCU, C. V. 105.

2. Trîndăvie, lenevie; nume dat unui om leneș, puturos.

PUTUROȘÍE, *puturoșii,* s. f. Trîndăvie.

PUȚ, *puțuri,* s. n. 1. Fîntînă. *Carul se opri lîngă puț și argatul dejugă boii să-i adape.* SANDU-ALDEA, U. P. 98. *Un puț cu furcă, adică o groapă adîncă de unde se scoate apă cu burduful.* ODOBESCU, S. III 16. *O cumpănă se-nalță aproape de un puț.* ALECSANDRI, P. A. 128. ◇ Expr. **A căra apă la puț** v. apă. **A cădea (sau a sări, a da) din lac în puț...** v. lac. **Dracul nu face biserici, nici puțuri (pe) la răspîntii** = de la omul rău, numai la rău să te aștepți. ◇ *Puț absorbant* = groapă săpată în locuri lipsite de canalizare, pentru a permite scurgerea apelor pînă la un strat permeabil care să le absoarbă. *Puț artezian* v. artezian. *Puț orb* v. orb.

2. Săpătură, de obicei verticală, într-o mină, care leagă zăcămîntul cu suprafața sau cu o galerie principală și care servește la extracție, la aeraj sau la accesul personalului. *După ce, în primele timpuri, au scos numai cărbunii de la suprafață... oamenii au născocit puțurile.* BOGZA, V. J. 54. ✦ (De obicei determinat prin «de petrol») Gaură săpată în pămînt pentru extragerea petrolului.

PUȚÁR, *puțari,* s. m. 1. Meșter care construiește, curăță și repară puțuri; fîntînar.

2. Muncitor la sondele de petrol; cel care sapă puțuri de petrol.

PUȚÍ, *put,* vb. IV. Intranz. (Uneori urmat de determinări introduse prin prep. «a») A răspîndi un miros greu, neplăcut; a mirosi urît. *Bedros puțea de departe a sudoare.* DUMITRIU, N. 257. *Fusese o zi dogoritoare, pieile puteau mai rău ca stîrvurile.* CAMIL PETRESCU, O. I 618. *Nici usturoi n-a mîncat, nici gura nu-i pute,* se spune în ironie despre cineva care pretinde că e nevinovat. ◇ Fig. *După ce i-au făcut curte — adecă lăzei cu galbeni — face în sfîrșit, dar tocma în urmă, și fetei o declarație ce pute a aur și a precupeț, două ceasuri de departe.* KOGĂLNICEANU, în DACIA LIT. 35. ◇ (Impersonal) *Aici pute.* ◇ Expr. **A puți locul sub cineva** sau **a-i puți (cuiva) și urma,** se spune despre cineva foarte leneș. *Leneșă bre, și urîtă, să te ferească dumnezeu, îi puțea și urma.* I. CR. II 174. *Că de jos e cum e focul, Iar de lucru pute locul.* HODOȘ, P. P. 191. **A puți a pustiu** = a fi gol. *Dintr-o pereche de boi, m-am ales c-o pungă, și-apoi și asta pute-a pustiu.* CREANGĂ, P. 45. **Nici nu pute, nici nu miroase** = nu-i nici bun, nici rău; e așa și-așa. **Parcă tot îi puto ceva,** se spune despre cel care strîmbă tot timpul din nas, făcînd pe nemulțumitul. *Viitorul țării nu e în coconașul Guliță, care-mi vine de la Paris, izmenit, cu monoclu-n ochi, cu nasul zbîrciog, parcă tot îi pute ceva.* VLAHUȚĂ, O. A. III 25. ✦ (Regional) A mirosi. *Mie-mi pute a om pămîntean.* SBIERA, la CADE. ✦ Fig. A exista ceva în cantitate mare, a fi plin de... *Pute tîrgul de mere.*

PUȚÍN[1] adv. (În opoziție cu mult[1]) I. (Cu valoare modală) 1. În mică măsură. *Drumurile pe ape și pe uscat erau puțin cunoscute și foarte încurcate.* CREANGĂ, P. 184. *Prea mult un înger mi-ai părut Și prea puțin femeie, Ca fericirea ce-am avut Să fi putut să steie.* EMINESCU, O. I 185. ◇ Loc. adv. **Cel (sau pe) puțin** = a) în orice caz, măcar, barem. *Originea familiei lui e ardelenească, cel puțin după mamă.* SADOVEANU, E. 92. *Socotirăm cu mintea lor că tîlharii trebuie să fie cel puțin doi.* ISPIRESCU, L. 373. *El pierdea împreună cu punga și viața, sau cel puțin sănătatea.* NEGRUZZI, S. I 16; b) minimum. *Coșul* [sobelor] *va trebui să fie înconjurat de... pe puțin 15 cm zidărie.* La TDRG. **Cituși (sau cît) de puțin** = nici în cea mai mică măsură; de loc. *Cituși de puțin nu i se cade acest nume.* CARAGIALE, O. III 221. *Nu putem a-i agiuta cît de puțin.* DRĂGHICI, R. 162. **Nu mai puțin** = de asemenea, deopotrivă. *Credem că și d-voastră, nu mai puțin decît noi, sînteți în neastîmpăr.* GHICA, A. 747. *Nu mai puțin și maica sa, pe altă parte, cu ochii plini de lacrămi îi zicea...* DRĂGHICI, R. 5. **Pe (sau cu) puțin** = ieftin, cu bani puțini. **(Cu) puțin mai...** = (cu) ceva mai... *Puțin mai înaintea lui mergeau din întîmplare, pe o cărare lăturalnică, dumnezeu și cu sfîntul Petre.* CREANGĂ, P. 297. **Mai puțin de...** = în număr sau în cantitate mai mică decît... **(Puțin) cîte puțin** sau **(cîte) puțin, puțin** = nu tot deodată, pe rînd, încetul cu încetul, încet-încet. *Puțin cîte puțin a băut toată sticla.* ▭ *Deci, udîndu-le gura cu puțină zamă de carne caldă, au început cîte puțin a-și deschide ochii.* DRĂGHICI, R. 27. **Mult-puțin** = cît o fi, oricît. *Din vederea... tuturor cîți au scris pînă acum mult-puțin asupra istoriei literaturii noastre scăpă următorul pasagiu...* HASDEU, I. V. 255. ◇ (Formînd comparativul de inferioritate) *Ceea ce este însă și mai puțin ușor chiar pentru cei care știu bine limba din care traduc... este de a scrie totdeodată și frumos românește.* ODOBESCU, S. II 367.

2. În oarecare măsură; cît de cît. *Am să mă primenesc și să mă curăț puțin.* REBREANU, R. I 21. *Dar mai pe urmă, îmbărbătîndu-se, și-a mai venit puțin în fire.* CREANGĂ, P. 27. *Vărsatul a stricat-o puțin.* NEGRUZZI, S. I 59. ◇ Loc. adv. **Mai mult sau mai puțin** = în oarecare măsură, întrucîtva. ✦ Cam. *Miron Iuga surise puțin ironic de explicațiile fiului său.* REBREANU, R. I 261. *Sînt bolnav puțin.* BĂLCESCU, la GHICA, A. 510.

3. (Sintagma «cel mai puțin» intră în construirea superlativului relativ de inferioritate) *Cel mai puțin reușit dintre tablourile expuse.*

II. (Cu valoare temporală) 1. Timp de scurtă durată, cîteva clipe, cîtva timp. *Cățelul... se uită puțin în urma dulăului, apoi se întoarce în buruieni.* REBREANU, I. 11. *Stăi puțin cu carul, c-am să-ți spun ceva.* CREANGĂ, P. 40. *El stă puțin pe gînduri.* ALECSANDRI, P. III 198. ◇ Expr. **Peste puțin** = în curînd, în scurt timp. *Făt-Frumos le spuse curat că el este însurat și că are de gînd să se întoarcă la nevastă peste puțin.* ISPIRESCU, L. 105. **De puțin** = de scurt timp. **Pentru puțin** = pentru scurtă vreme.

2. Pentru scurt timp, pentru cîteva clipe. *Ionuț, vin' puțin înăuntru.* DAVIDOGLU, M. 12. *Aristide Platamonu trimise servitoarea să cheme puțin pe fata logofătului, pe Gherghina.* REBREANU, R. I 199.

PUȚÍN[2]**, -Ă,** *puțini, -e,* adj. 1. (În opoziție cu mult[2]) Care este în cantitate mică, nițel, oleacă, un pic. *Puțin păr alb la tîmple, puțină chelie în creștet... Încolo, nu prea multă schimbare.* C. PETRESCU, C. V. 103. *Dar ia mai aveți puțină răbdare.* CREANGĂ, P. 262. *Unde este vorbă multă, acolo e treabă puțină.* ◇ Expr. **Puțin la minte** = prostuț. **Puțin la simțire** = nesimțitor. *Un bou ca toți boii, puțin la simțire... Dobîndi-n cireadă un post însemnat.* ALEXANDRESCU, M. 353. ✦ (Substantivat, n. sg.) Cantitate mică, lipsită de importanță. *Profităm mai mult de puținul ce-l dobîndim cu anevoință, decît de multul ce-l dobîndim foarte lesne.* BOLLIAC, O. 261. *Mult a fost, puțin a rămas.* ◇ Expr. **A lipsi (sau a rămîne, a fi) puțin să...** sau **puțin de nu...** = a fi cît pe ce să..., a fi pe punctul de a... *Aici, pe prispa unui rotari, puțin de nu era să rămînem chiori.* CREANGĂ, A. 125. *Puțin au lipsit să moară de frică.* DRĂGHICI, R. 161. **Pentru puțin!** formulă de răspuns la o mulțumire.

2. Care nu e de ajuns; insuficient. *Dacă în postul de advocat al statului s-ar numi același d. Cațavencu?... — E puțin, onorabile.* CARAGIALE, O. I 136. *Slobozind însă pre ostași pe la casele lor,* [oștile] *le mărginise în puțin număr.* NEGRUZZI, S. I 143.

3. (În opoziție cu m a r e) De proporții și dimensiuni mici, cu volum redus; mic; f i g. neînsemnat. *A putut trimite cu primejdie mai puțină decît oricînd răvașul său.* SADOVEANU, Z. C. 109. *Unde-i hornul mare, fumu-i puțin,* se spune despre cei lăudăroși. ◇ E x p r. **(Om) puțin la trup** = (om) scund (și subțire), mic, firav. ✦ De mică intensitate. *Tîrziu, cînd conteni zloata, vorbi iar, cu mai puțină asprime.* SADOVEANU, B. 30.

4. (Despre noțiuni de timp) De durată mică, scurt. *Și tinereță cu tinerețe găsindu-se, fiecare își agonisește un dram de plăcere în puțina și trecătoarea noastră viață.* SADOVEANU, N. P. 102. *Ce socoți, Bogdane, zise după puțină tăcere, izbîndi-vom oare?* NEGRUZZI, S. I 138. *Lutul... în puțină vreme s-au făcut ca un zid prea tare.* DRĂGHICI, R. 164.

5. (Cu valoare de numeral nehotărît, mai ales la pl.) În număr mic; cîțiva. *Sălbăticiuni aripate zburau puține și cu grabă prin văzduh.* SADOVEANU, N. P. 205. *O ceată mai mare de fete Au prins pe flăcăi, mai puțini. Și-aprinsă e lupta-ntre cete, Și toți de zăpadă sînt plini.* COȘBUC, P. II 47. *La goană mare, crezi d-ta că puțini lupi dau cinstea pe rușine, lăsîndu-și pieile zălog?* CREANGĂ, P. 121. ◇ L o c. a d v. **În puține zile** = peste cîteva zile; în cîteva zile. *Rănit în războaie, soldatul căzuse, Și-n puține zile chinuit muri.* ALEXANDRESCU, M. 139. *În puține zile au lărgit peștera.* DRĂGHICI, R. 54. ◇ (Substantivat) *Unde mai pui că puțini se vor mai întoarce dintre cei prinși dincolo de baraj.* CAMIL PETRESCU, U. N. 412. *Cîți puțini au mai rămas... s-au împrăștiat care încotro.* CARAGIALE, O. III 194. *Toate merg cu capu-n jos; unul macină la moară; puțini suie, mulți coboară.* CREANGĂ, P. 248.

PUȚINĂTÁTE s. f. **1.** (Rar) Faptul de a fi puțin; cantitate sau număr mic. *Cu toată puținătatea știrilor și nesiguranța lor, putem să ne facem o idee satisfăcătoare asupra existenței soților Ciobotariu.* CĂLINESCU, I. C. 20. *Radu-vodă, cum văzu puținătatea moldovenilor, căzu cu tot greul asupra lor.* ISPIRESCU, la TDRG.

2. Volum mic sau dimensiune mică; micime, micșorime. *Era domol în mișcări și avea totdeauna un zîmbet pentru puținătatea trupească și pentru neastîmpărul colegului.* PAS, Z. I 306.

PUȚINÉL[1] adv. Puțintel[1]. *Ia stăi puținel, dragă Vochițo!* NEGRUZZI, S. III 21. *Că de-i ședea, neico, mult, Mi-i găsi negru pămînt; De-i ședea mai puținel, Mi-i găsi cu sufletel.* HODOȘ, P. P. 82. ◇ E x p r. **Puținel și...** = cît p-aci să..., aproape că..., gata-gata să... *Dar luntrița se clătea, Valurile o-mpungea... Puținel și se-neca.* TEODORESCU, P. P. 556.

PUȚINÉL,[2] **-EĂ, -ÍCĂ,** *puținei, -ele,* adj. Diminutiv al lui p u ț i n[2].

1. v. p u ț i n[2] **(1).** *Era pe vremea aceea cînd sînt bucate cam puținele, cînd toți se cam feresc de guri multe.* RETEGANUL, P. III 27. *Dacă am luat această puținică parte la lucrarea măiestrului nostru culegător, apoi am făcut-o cu o vie plăcere.* ODOBESCU, S. III 313. *Măi bădiță, bădișor, Nu-mi trimite-atîta dor... Trimite-mi mai puținel Și vin' dumneata cu el.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 117.

2. (La pl.) v. p u ț i n[2] **(5).** *Unde-or fi oameni mai mulți, La mine să nu te uiți; Unde-or fi mai puținei, Ochii tăi să fie-ai mei.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 245.

PUȚINTÉL[1] adv. Diminutiv al lui p u ț i n[1].

1. v. p u ț i n[1] **(1).** *Cînd te duceai acolo erai cuprins de respect și puțintel de frică.* PAS, Z. I 207. *Obrazul muntencei se înseninâ puțintel.* SADOVEANU, B. 166. *Cade-n brînci și se ridică Dînd pe ceafă puțintel Toată lîna unui miel, O căciulă mai voinică Decît el.* COȘBUC, P. I 225.

2. v. p u ț i n[1] **(II).** *Se odihnește puțintel.* SADOVEANU, O. VII 52.

PUȚINTÉL[2]**, -EĂ, -ÍCĂ,** *puțintei, -ele,* adj. Diminutiv al lui p u ț i n[2].

1. v. p u ț i n[2] **(1).** *Aș vrea să beau puțintică apă... înghină ea cu trudnic glas.* SADOVEANU, O. VII 37. *Ai puțintică răbdare, stimabile.* CARAGIALE, O. I 125. *Dac-ai avea puțintică udătură...* ALECSANDRI, T. 614. *Măi bădiță de departe Mai trimite-mi cîte-o carte... O scrie cu arginței, Că de-acela-i puțintel.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 117.

2. v. p u ț i n[2] **(3).** *E o căsuță puțintică și scundă, ți ajungem cu palma la streșină.* SADOVEANU, V. F. 32. ◇ E x p r. **Puțintel (la trup** sau **la făptură)** = scund (și subțirel), mititel. *Unul era mai puțintel la trup și negricios.* SADOVEANU, B. 168. *Era puțintică la făptură.* C. PETRESCU, A. R. 50. *Mărica e un boboc de fată; cam puțintică, dar ce să-i faci.* DELAVRANCEA, S. 42.

3. (La pl.) v. p u ț i n[2] **(5).** *Și trecură vremi, trecură, Uriașii puțintei Tot mai repede scăzură.* COȘBUC, P. I 296. *Lelea cu mărgele multe Amiroase-a flori mărunte... Dar cea cu mai puțintele Amiroase-a floricele.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 36.

PUȚINTELÚȘ adv. (Rar) Puțintel[1]. *Mai scoase capul să mai vadă puținteluș.* TICHINDEAL, F. 148.

PUȚINTÍME s. f. (Rar) Puținătate. *Pretind totodată a cunoaște de pe mulțimea sau puțintimea... pufușorului cu care e acesta* [cărăbușul] *acoperit pe pîntece și picioare cum va fi vara ce urmează: călduroasă sau friguroasă.* MARIAN, INS. 21.

PUȚURÉL, *puțurele,* s. n. Diminutiv al lui p u ț; fîntînă mică. *Fapt-am, doamne, iar am fapt, Puțurele-n cîmpuri rele. Cine apă c-a băut Tot mie mi-a mulțămit.* TEODORESCU, P. P. 29.

PUVÓI s. n. v. **puhoi.**

PUZDÉRIE, *puzderii,* s. f. (La pl., sau la sg. cu sens colectiv) **1.** Resturi lemnoase care cad din tulpina cînepii sau a inului la melițare și scărmănare. *O, tu crai cu barba-n noduri... Tu în cap nu ai grăunțe, numai pleavă și puzderii.* EMINESCU, O. I 83. ◇ F i g. *Soarele de septemvrie ajunse la amiază, împrăștiind o puzderie de aur asupra acelor locuri tihnite.* SADOVEANU, F. J. 206. ◇ E x p r. **A face** (sau **a se face) puzderie** = a (se) sfărîma, a (se) zdrobi, a (se) face praf; a (se) distruge, a (se) nimici cu totul. *S-a răvășit totul în el și s-a făcut puzderie.* POPA, V. 336. *Mă deștept că trăsnetul și fac puzderie orice-mi cade subt mînă.* NEGRUZZI, S. III 119.

2. Cantitate mare de praf, gunoaie mărunte, stropi de ploaie, fulgi. *Nourii se grămădeau și se zbăteau ca niște site uriașe sub care se învolbura vîntul cu șfichiuri de ger, spulberînd puzderiile.* SADOVEANU, F. J. 443. *Un vînt, cu toane repezi, le zvîrle-n obraz puzderia de stropi.* VLAHUȚĂ, O. A. 135. *Iar vîntul cînd va bate, în gîrbovita iarnă, Puzderii de zăpadă deasupră-ți o s-aștearnă.* DEMETRESCU, O. 48. ◇ (În metafore și comparații) *Iar din imperiul tăcerii Se desprindeau fulgi mari de nea: Cădeau încet, cădeau puzderii, În urma și-naintea mea.* IOSIF, PATR. 77.

3. Mulțime de oameni sau de animale, droaie, grămadă. V. s p u z ă. *Adînc vuia satul de puzderia armatelor.* CAMILAR, N. I 218. *A fost mare ticălos la viața lui... Oameni a sărăcit, o puzderie.* POPA, V. 87. *O puzderie de copii și-au întins nesigure mîini după faldurile rochiei.* ANGHEL, PR. 23. ◇ (În metafore și comparații) *În juru-i roiau... țînțarii, puzderie, cu zumzet ascuțit.* DUMITRIU, N. 259.

— Variantă: (regional) **pozdérie** (SBIERA, P. 147, CREANGĂ, A. 88, ALECSANDRI, T. 277) s. f.

R

R s. m. invar. A nouăsprezecea literă a alfabetului, numită «re», și sunetul pe care îl reprezintă; este o consoană vibrantă dentală sonoră.

RABÁT, *rabaturi,* s. n. Reducere din prețul de vînzare al unei mărfi. V. b o n i f i c a ț i e. *Cît să cheltuiască ea?... Calculau pe zi kilogramele de carne, rabatul de la o consumație așa mare.* VLAHUȚĂ, O. A. 244.

RABIÁT, -Ă, *rabiați, -te,* adj. (Rar) Furios peste măsură; aprins, turbat. *Era un agent propagandist rabiat, groaza circiumarilor... alunarilor... și a tuturor cîți îi picau înainte în momentele-i de arțag.* CARAGIALE, O. II 75.
— Pronunțat: *-bi-at.*

RÁBIC, -Ă, *rabici, -ce,* adj. De rabie, caracteristic turbării. *Al doilea iepure a murit, cu fenomene rabice.* BABEȘ, O. A. I 199.

RÁBIE s. f. (Med.) Turbare.

RABÍN, *rabini,* s. m. Șef religios al unei comunități evreiești în ale cărui atribuții intră interpretarea legii și conducerea serviciilor rituale.
— Accentuat și: *rábin.*

RABINÁT s. n. Demnitatea, funcția de rabin.

RÁBIT s. n. Plasă de sîrmă care servește pentru a fixa și a susține tencuiala pe suprafața unor elemente de construcție (pereți, tavane etc.) sau pentru executarea unor motive arhitectonice ornamentale.

RABLAGÍ, *rablagesc,* vb. IV. R e f l. (Familiar; despre obiecte) A se învechi, a se uza, a se deteriora; (despre ființe) a-și pierde puterile, a se ramoli.
— Variantă: **răblăgí** vb. IV.

RABLAGÍT, -Ă, *rablagiți, -te,* adj. (Familiar; despre obiecte) Învechit, uzat, deteriorat; (despre ființe) slelt de puteri, prăpădit, ramolit
— Variantă: **răblăgít, -ă** (CAMILAR, N. I 113, VLAHUȚĂ, O. A. II 108) adj.

RÁBLĂ, *rable,* s. f (Familiar; adesea urmat de o determinare introdusă prin prep. «de» și indicînd numele lucrului la care se referă) **1.** Lucru vechi, uzat, deteriorat, de calitate proastă; hîrb, hleab, vechitură. *Am eu o rablă de pușcă... și tot aș bate eu în dihanie c-o încărcătură.* SADOVEANU, O. VII 187.
2. Animal (mai ales cal) bătrîn și slab; mîrțoagă, gloabă. *După ce încarcă căruța, înhamă la dînsa rabla lui de cal.* ISPIRESCU, L. 373. *Pe cînd sta... adîncit în negre gînduri, Făt-Frumos se pomeni că trece pe lîngă el o rablă de cal bătrîn, costeliv și pîntenog.* POPESCU, B. II 10. ✦ (Depreciativ) Om îmbătrînit, istovit, ramolit.

RABOTÁ, *rabotez,* vb. I. T r a n z. A prelucra prin așchiere suprafața unei piese de metal sau de lemn, cu ajutorul unei raboteze.

RABOTÁJ, *rabotaje,* s. n. Rabotare

RABOTÁRE, *rabotări,* s. f. Acțiunea de a r a b o t a și rezultatul ei; rabotaj. *Detașarea așchiilor prin rabotare.*

RABOTÁT s. n. Rabotare.

RABOTÉZĂ, *raboteze,* s. f. **1.** Mașină care servește la prelucrarea, prin așchiere, a unui metal; mașină de rabotat. *Rabotează longitudinală. Rabotează transversală.* ▭ *Mi-a dat-o tovarășul Pîrvu, zilierul de la raboteze* V ROM. decembrie 1950, 157.
2. Mașină ale cărei cuțite sînt fixate de un arbore rotativ, paralel cu masa, și care servește la prelucrarea prin așchiere a fețelor unor piese de lemn

RABOTÓR, *rabotori,* s. m. Muncitor specializat în lucrul la raboteză.

RAC, *raci,* s. m., și **(3)** *racuri,* s. n. **1.** Crustaceu decapod, acoperit cu o carapace de culoare neagră-verzuie (care prin fierbere devine roșie), avînd perechea anterioară a picioarelor în forma unor clești dințați cu ajutorul cărora apucă hrana; trăiește în lacuri și rîuri și e căutat pentru carnea lui gustoasă *(Astacus fluviatilis). Mata trebuie să cunoști că racilor le place carne cu miros.* SADOVEANU, Î. A. 82. *Peștele s-a stricat și racii l-au mîncat.* ALEXANDRESCU, M. 404. ✧ E x p r. **A da înapoi** (sau **îndărăt**) **ca racul** = a-i merge rău, a regresa **Roșu ca un rac fiert** sau **ca racul,** se spune despre o persoană foarte roșie la față. *Numai ce-l văd că vine, roș ca un rac.* SADOVEANU, O. I 331. *Căpitanul, foc de mînie, teși din apă roșu, ca un rac fiert.* BART, S. M. 101.
2. (În forma articulată) Numele popular al unei constelații în dreptul căreia ajunge soarele la solstițiul de vară (și de unde începe a da înapoi, fiind în declin); cancer. ✧ *Tropicul racului* (sau *cancerului)* = cerc imaginar pe globul pămîntesc, la 23°27' nord de ecuator, formînd limita convențională teoretică între zona tropicală și cea temperată boreală. *Zodia* (sau *semnul) racului* = a patra dintre cele 12 zodii; zodia cancerului.
3. Nume dat diferitelor unelte care prind sau agață (ca picioarele racului): **a)** ancoră, mîță (4). *Unul din plutași apucă racul puternic... și, înfigîndu-l în pămînt, încearcă să oprească pluta.* BOGZA, C. O. 378; **b)** unealtă folosită pentru trasul burlanelor sau al altor piese dintr-o gaură de sondă; **c)** tirbușon. *Călugărul voi să mai destupe una, dar îi luai racul din mînă.* HOGAȘ, DR. 272.
4. (Med.) Numele popular al cancerului.

RACATÉȚ, *racateți,* s. m. (Regional) Broatec. *Buraticii... broatecii, racateții sau răcănei cîntă ca și broaștele.* PAMFILE, VĂZD. 94. [Pasărea] *începe... a mișca gușa ca un racateț.* MARIAN, O. I 89.

RACÉM, *raceme*, s. n. Tip de inflorescență caracterizat prin dezvoltarea axului principal, care se termină cu un mugur și de-a lungul căruia se înșiră numeroase flori; ciorchine.

RACHÉTĂ, *rachete*, s. f. 1. Proiectil alcătuit dintr-un tub umplut cu materii explozibile colorate, care se aprind în momentul cînd tubul e aruncat dintr-un pistol special și care produc o lumină puternică pe o traiectorie întinsă; e întrebuințat la semnalizări și la focuri de artificii. *Rachete sclipitoare fulgeră scurt în noapte. Răsună împușcături într-un loc sau altul.* PAS, Z. III 202. *În răstimpuri se înălțau în văzduh rachete orbitoare care se spărgeau deasupra satului din vale, îl luminau vreo două minute și apoi piereau.* REBREANU, N. 56. *Sori luminoși s-aprindeau, și rachete, zburînd peste case, Dungi sclipitoare scriau și apoi recădeau în buchete Ca niște flori de scîntei.* ANGHELIOSIF, C. M. II 99.

2. Paletă ovală cu un mîner lung alcătuită dintr-o rețea de coarde fixate pe un cadru de lemn, întrebuințată la jocul de tenis. *O lovitură scurtă de rachetă și glasul ei anunță...: « 22-20 ».* SEBASTIAN, T. 85. ✦ Paletă ovală formată dintr-o placă de lemn acoperită cu un strat de cauciuc zimțat sau cu plută și folosită la jocul de tenis de masă.

3. Proiectil propulsat prin reacție, caracterizat prin faptul că are la bord combustibilul și oxigenul necesar putînd astfel fi utilizat și în regiunile rarefiate ale atmosferei sau în stratosferă.

RACHIÁȘ, *rachiașe*, s. n. Diminutiv al lui r a c h i u. *Rachiașul rece și tare alunecă pe gît ca untdelemnul, amorțindu-i oboseala mădularelor.* SANDU-ALDEA, U. P. 22.

— Pronunțat: *-chi-aș.* — Variantă: **rachiuáș** (SEVASTOS, C. 257) s. n.

RACHÍE s. f. v. **rachiu.**

RACHIÉR, *rachieri*, s. m. (Învechit) Persoană care fabrică sau face negoț cu rachiu; povarnagiu, velnicer. *Unii rachieri obișnuiesc să-l văpsească* [rachiul] *cu șofran.* PAMFILE, I. C. 228. *În vremea lor, toți știau pe dinafară satira... adresată unui fiu de rachier îngîmfat.* GHICA, S. 486.

— Pronunțat: *-chi-er.*

RACHIERÍE, *rachierii*, s. f. (Învechit) Fabrică sau depozit de rachiu; povarnă, velniță; îndeletnicirea de a fabrica sau de a vinde rachiul. *Ce dumnezeu! Crezi c-am să calicesc? Rachieria merge strună.* DELAVRANCEA, O. II 301. *La 1 noiembrie voi începe a merge la universitate spre a învăța teoria agriculturei sau a lucrărei pămîntului, mătăsăria, rachieria.* KOGĂLNICEANU, S. 117.

— Pronunțat: *-chi-e-.*

RACHÍU, *rachiuri*, s. n. Nume generic dat diferitelor băuturi alcoolice extrase din fructe, din drojdia de vin sau obținute prin amestecul alcoolului cu apă (uneori cu adaos de esențe); vinars, palincă. V. ț u i c ă. *Moșneagul stă la masă cu trei necunoscuți, bea rachiu tare, își povestește necazurile.* C. PETRESCU, S. 49. *Pescarii lipoveni turnau rachiul în farfurii și-i dau foc cu chibritul.* BART, E. 323. *Moș Nichifor a tras o dușcă de rachiu din plosca lui cea de Brașov.* CREANGĂ, P. 117. *E rachiu de la Pitești, Cînd bei te înveselești.* TEODORESCU, P. P. 176. ✧ *Rachiu de drojdie* v. d r o j d i e.

— Variante: (regional) **rachíe,** *rachii* (ȚICHINDEAL, F. 58, BUDAI-DELEANU, Ț. 345, ȘEZ. I 276), **răchíe,** *răchii* (POPOVICI-BĂNĂȚEANU, V. M. 58, SBIERA, P. 306), s. f., **răchíu** (SBIERA, P. 256) s. n.

RACHIUÁȘ s. n. v. **rachiaș.**

RÁCILĂ, *racile*, s. f. 1. Boală veche, cronică, care nu se mai poate vindeca; cusur, meteahnă, defect. *M-am tămăduit de vătămătură, dar tot simt o racilă aci sub pîntece.* PAMFILE, la CADE.

2. F i g. Dușmănie, ură. *Era o racilă veche între Stoica Bivolaru și Năstase Beldie, și pe lîngă ei se îndușmăniseră și rudele unuia cu ale altuia.* SANDU-ALDEA, U. P. 115.

RACLÁ, *raclez*, vb. I. T r a n z. (Franțuzism) A răzui.

RACLÁJ, *raclaje*, s. n. Intervenție chirurgicală care constă în curățirea țesuturilor organice bolnave cu ajutorul unei chiurete. ✦ Curățirea stratului superficial al mucoasei uterine cu scopul de a îndepărta ovulul fecundat.

RACLÁRE, *raclări*, s. f. (Franțuzism) Acțiunea de a r a c l a; răzuire.

RÁCLĂ, *racle*, s. f. (Popular și arhaizant, și în forma *lacră*) 1. Sicriu, coșciug. *Așezați pe copii în aceeași raclă.* GALACTION, O. I 256. *Să-mi lucrez racla cu mîna mea asta slăbănoagă.* CREANGĂ, P. 319. *Și-n biserică i-au dus Și-n două racle i-au pus.* ALECSANDRI, P. P. 21. ✦ Sicriu mic în care se păstrează moaștele sfinților. *În stînga tribunei e o raclă cu moaștele sfîntului Dimitrie Basarabov.* CAMIL PETRESCU, O. II 352. ✧ F i g. *Deschizînd foaia de strajă a primului tom, am dat de versuri scrise cu creionul. Foarte de mult închise ca într-o raclă a uitării.* SADOVEANU, E. 5.

2. Ladă (mare, ornamentată). *Sînt unii care, vara, adună peliniță, o usucă, o freacă-n mîini, o așază-n lacră, și trag toată iarna, și tușesc pînă își dau sufletul.* DELAVRANCEA, O. II 287. *Zestrea îmi șade în lacră Și eu cu sluta pe vatră,* spune cel care s-a căsătorit cu o fată urîtă, dar cu zestre.

3. Cutie de lemn, închisă cu capac, în care se păstrează brînza, untul etc. *La cîmp, la muncă, brînza se poartă în lacră, lăcriță sau raclă, care e trasă la strung, e lată și are capac.* PAMFILE, I. C. 36. *Am și lucruri, traistă, bărdiță, Sac, ceaun și cîte alte... raclă și cofiță.* CONTEMPORANUL, III 837. *Am o pereche de racle cu două feluri de bucate și nu se amestecă, și dacă s-ar strica, nu-i meșter să le tocmească* (Oul). GOROVEI, C. 264.

4. Despărțitură într-un hambar pentru păstrarea cerealelor, a finului etc. *Hambare... de scînduri cu despărțituri numite lacre, racle sau ochiuri.* PAMFILE, A. R. 217.

5. (Regional) Bucată de pămînt, formînd o parcelă.

— Variantă: **lácră** s. f.

RACLÓR, *racloare*, s. n. (Franțuzism) Răzuitor.

RACÓRD, *racorduri*, s. n. 1. Legătură, contact, potrivire (între două părți ale unei lucrări sau între două elemente ale unui întreg).

2. Piesă, constituită de obicei din una sau din două piese tubulare cu piulițe, cu care se face legătura între două conducte. V. h o l e n d r u. ✦ Bucată de tub flexibil sau țeavă, care face legătura între două tuburi, recipiente etc. ✦ Porțiune de circuit electric care pune în legătură conductoare aparatul, mașina sau locul de utilizare a energiei electrice cu rețeaua de distribuție.

RACORDÁ, *racordez*, vb. I. T r a n z. A face, a stabili legătura între două elemente sau două părți ale unei lucrări; a face un racord. ✦ (Geom.) A uni între ele două drepte sau două curbe printr-o curbă tangentă la fiecare dintre dreptele sau curbele între care se face legătura.

RACORDÁRE, *racordări*, s. f. Acțiunea de a r a c o r d a; locul unde se leagă două elemente ale unui sistem tehnic sau două sisteme tehnice.

RADÁR, *radare*, s. n. Aparat care emite unde electromagnetice și apoi le recepționează după ce au fost reflectate de un obiect; este folosit (mai ales în navigația

aeriană și maritimă) pentru a detecta și localiza un obiect prin măsurarea timpului trecut între emisia și recepția undelor. ✦ Sistem de detectare și localizare folosit de aparatul descris mai sus.

RÁDĂ, *rade,* s. f. Porțiune de apă lîngă țărmul mării, închisă în parte prin diguri, servind la adăpostirea navelor într-un port. *În rada portului, departe, sub cerul de porțelan, două vapoare negre zăceau ancorate.* BART, E. 19. ✦ (Neobișnuit) Port. *La Giurgiu să hoinărim o noapte prin radă.* CONTEMPORANUL, S. II, 1948, nr. 112, 4/1.

RÁDE, *rad,* vb. III. Tranz. **1.** (Cu privire la păr, barbă sau mustăți) A tăia pînă la piele, cu briciul sau cu mașina de ras; a bărbieri. *După cîtăva vreme și-a ras mustățile.* I. BOTEZ, ȘC. 107. *Pe puntea de comandă se plimba singur, tăcut, un ofițer tînăr, cu barba și mustățile rase.* BART, S. M. 50. *Pustnicul nostru pe loc se duse, Își rase barba, se pieptănă.* ALEXANDRESCU, M. 326. ◇ Expr. (Familiar) **Să-mi razi** (sau **radeți) mustața,** se spune pentru a arăta că ești foarte sigur de cele ce afirmi. *Baba asta, dacă nu vă va pune într-o săptămînă stăpînul pe picioare, să-mi radeți mie mustața.* SADOVEANU, O. I 47. ◇ (Complementul indică persoana căreia i se taie barba, mustățile) *Urîtă vreme! grăi moș Matei, trăgînd apăsat pe-o curea o custură dintr-o bucată de coasă, cu care rădea pe Sandu.* MIRONESCU, S. A. 41. *Mușterii mulți... l-ai ras, i-ai tras dunga* [pe bilet], *te culci pe urechea aia și nu-i mai ții altă socoteală.* CARAGIALE, O. I 183. (Expr., familiar, ironic) **A rade pe cineva fără săpun** = a ataca pe cineva violent, a-l critica foarte aspru. *Carp nu vedea altă scăpare decît o intervenție străină. Gazetele liberale îl rad acum fără săpun.* CARAGIALE, O. VII 67. ◇ Refl. *Se rade în fiecare dimineață.* ✦ A da jos părul de pe pielea unui animal sau solzii de pe un pește. *Horc, horc, horc! ca un om care trage să moară, face piatra sub custura de oțel cu care o rade de solzi, ca pe un pește.* I. BOTEZ, ȘC. 204. (Refl. pas.) *La crăciun, cînd tăia tata porcul, și-l pîrlea, și-l opărea, și-l învălea iute cu paie... ca să se poată rade mai frumos, eu încălecam pe porc deasupra paielor și făceam un chef de mii de lei.* CREANGĂ, A. 41.

2. A răzui, a curăța, a îndepărta (cu un instrument) un strat subțire de pe un obiect. *A rade vopseaua de pe zid.* ▭ *La mal d-ajungea, Caicul găsea, De mușchi îl rădea, Frumos că-l făcea Și-n el s-arunca.* TEODORESCU, P. P. 650. ◇ Expr. (Familiar) **A rade putina** sau **a o rade la** (sau **de) fugă** = a fugi repede; a o lua la sănătoasa; a spăla putina, a șterge putina. [Fata] *a îmbrăcat iute cu hainele sale un stîlp... și-apoi o rase la fugă.* SBIERA, P. 278. *Lupul a ras-o de fugă după dracu, să-l mănînce.* ȘEZ. III 191. ✦ A șterge (cu guma, cu un briceag) ceva scris. ✦ A freca pe răzătoare. *A rade hreanul.* ▭ *Și-o rădeam pe răzătoare.* ȘEZ. III 60.

3. Fig. A distruge, a nimici, a dărîma (din temelie) lăsînd locul gol, a șterge (de pe suprafața pămîntului). *Satele acelea vor fi complect rase cu tunul, domnule general.* REBREANU, R. II 228. *A ras războiul casele de-a rîndul.* D. BOTEZ, F. S. 30. *Și mai întîi Kiraly, din porunca domnului, asedie Orașul-de-Floci, ce era neîntărit, și-l rase din temelie.* BĂLCESCU, O. II 46.

4. Fig. A bate, a nimici, a da gata (pe adversar); (în special) a bate pe cineva la un joc de cărți, luîndu-i toți banii. *Am să te rad în procesul tău cu Lipicescu.* ALECSANDRI, T. 1436. *Toderică i-a ras pre toți.* NEGRUZZI, S. I 87.

5. (Popular) A reteza, a tăia. *Cînd a dat zmeul să iasă,* [Făt-Frumos] *i-a și ras capul.* SBIERA, P. 65. ✦ A da jos cu o mișcare bruscă. *Era o creangă mai îndrăzneață, care sau căuta să-mi mîngîie fața, sau năzuia chiar să-mi radă pălăria de pe cap.* HOGAȘ, M. N. 96.

6. (Cu complementul «fața pămîntului» sau «a apei») A atinge ușor, la suprafață. *Pasărea rade pămîntul cu aripile.* ◇ Expr. (Familiar) **A rade** (cuiva) **o palmă** = a da (cuiva) o palmă; a șterge o palmă, v. șterge. *Îi rase o palmă.* RETEGANUL, P. II 14. *Ți-oi rade, sărmane, o palmă.* MARIAN, T. 316.

— Forme gramaticale: perf. s. *răsei,* part. *ras.*

RÁDERE, *raderi,* s. f. Acțiunea de a (se) rade; răzuire; fig. distrugere, nimicire.

RADIÁ [1], *radiez,* vb. I. Intranz. A emite radiații, raze de lumină sau de căldură, a răspîndi, a împrăștia lumină sau căldură. *Toată ziua* [pămîntul] *supsese dogoare și acum radia molcom în întuneric.* DUMITRIU, N. 262. ◇ Tranz. *Soarele radiază căldură.* ✦ Fig. (De obicei urmat de determinări introduse prin prep. «de») A avea o înfățișare care reflectă o stare de fericire, bucurie etc., a străluci de bucurie. *Frusinica era numai ochi și zîmbet, radia de fericire.* MIHALE, O. 502. ◇ Tranz. *Avea darul de a citi gîndurile în ochii oamenilor și radia, cu surîsul ei pur, numai bunătate și simpatie.* BART, E. 376.

RADIÁ [2], *radiez,* vb. I. Tranz. (Jur.) A șterge dintr-un registru, dintr-o listă etc. *A radia o ipotecă.*

RADIÁL, -Ă, *radiali, -e,* adj. Care este dispus în lungul uneia sau mai multor raze ale unui cerc; care pleacă dintr-un centru ca razele unui cerc; așezat, dispus în formă de raze. *Șanțuri radiale.* ◇ (Adverbial) *Petale așezate radial.*

— Pronunțat: *-di-al.*

RADIÁN, *radiani,* s. m. Unitate de măsură pentru unghiuri, egală cu un unghi la centrul unui cerc, cuprinzînd un arc de cerc a cărui lungime este egală cu raza cercului.

— Pronunțat: *-di-an.*

RADIÁNT, -Ă, *radianți, -te,* adj. **1.** Care se răspîndește prin radiații, care este radiat. *Căldură radiantă.* **2.** Care emite radiații.

— Pronunțat: *-di-ant.*

RADIÁNȚĂ, *radianțe,* s. f. Mărime egală cu raportul dintre fluxul de lumină emis de un izvor luminos și aria suprafeței emițătoare a acelui izvor.

— Pronunțat: *-di-an-.*

RADIÁR, -Ă, *radiari, -e,* adj. Radial.

— Pronunțat: *-di-ar.*

RADIÁT, -Ă, *radiați, -te,* adj. Radial, radiar. ✦ (Substantivat, n. pl.) Animale nevertebrate, avînd organele dispuse în formă de raze în jurul corpului. *Stelele de mare, polipii și meduzele sînt radiate.* ✦ Gen de plante din familia compozeelor ale căror petale sînt așezate radial. *Ochiul-boului, mușețelul sînt radiate.*

— Pronunțat: *-di-at.*

RADIATÓR, *radiatoare,* s. n. **1.** Dispozitiv care servește la răcirea apei din circuitul de răcire al motoarelor cu combustie internă. *Omul cu ochii cenușii se uita la Soliman, care-și încorda toate puterile... ca să desfacă bușonul radiatorului.* DUMITRIU, N. 271. *La tractorul lui Buciu nu găsi nimic în neregulă... La al lui Pitcoace însă se părea că radiatorul curge.* MIHALE, O. 25. ✦ Sistem tehnic care emite radiații. *Difuzoarele aparatelor de radiorecepție sînt radiatoare acustice.*

2. (În expr.) *Radiator electric* = aparat electric de încălzire care transmite căldura prin radiație.

3. Corp de încălzire alcătuit din tuburi cu aripioare sau din coloane tubulare, prin care circulă aburii într-o instalație de încălzire centrală. *Machi se lipise de radiatorul caloriferului, care-i pîrlise blana.* BART, S. M. 105.

— Pronunțat: *-di-a-.*

RADIAȚIE, *radiații,* s. f. Undă sonoră sau electromagnetică; ansamblul particulelor emise de un corp.

Radiații electrice sau luminoase. ◇ Fig. *Ladima simțea... radiația nevăzută a mării în sporul de lumină peste mirişti.* CAMIL PETRESCU, N. 88. ✦ Radiere. *Au fost puse la punct noi metode de protecție împotriva radiațiilor calorice.* CONTEMPORANUL, S. II, 1956, nr. 486, 3/5.

RADICÁL[1], *radicale*, s. n. **1.** (Mat.) Rădăcină (4). *5 e radicalul lui 25.* ✦ Simbolul matematic care indică o extragere de rădăcină.

2. Grup de atomi diferiți cu o valență nesatisfăcută, care, într-o reacție chimică, trece fără modificări dintr-o moleculă într-alta și care, de obicei, nu se găsește în stare liberă.

3. (Lingv.) Rădăcină (5). *«Cînt-» este radicalul cuvîntului «cîntare».*

RADICÁL[2], **-Ă**, *radicali, -e*, adj. **1.** De bază, fundamental, esențial. *Măsuri radicale. Îmbunătățiri radicale.* ▭ *Șeful luase dispoziția ca... automobilul care avea nevoie de reparații radicale să fie băgat într-un atelier.* BRĂTESCU-VOINEȘTI, F. 21. ✦ (Adverbial) Din temelie, complet. *Marea Revoluție Socialistă din Octombrie a transformat radical caracterul producției sociale, îmbinînd armonios caracterul social al muncii cu însușirea socială a produselor muncii.* LUPTA DE CLASĂ, 1952, nr. 4, 60. ✦ (Despre tratamente, leacuri) Care vindecă în întregime, complet, care stîrpește boala din rădăcină. *Să urmeze o cură radicală și favorabilă sănătății sale.* ALECSANDRI, S. 35.

2. Care preconizează reforme complete, adînci, acțiuni hotărîtoare, totale.

3. (De obicei determinat prin «burghez», adesea substantivat) (Grupare politică sau persoană făcînd parte dintr-o grupare politică) care preconizează, în cadrul regimului capitalist, o serie de reforme burghezo-democratice.

RADICALÍSM s. n. Preconizarea și practicarea metodelor radicale în soluționarea diferitelor probleme politice.

RADÍCULĂ, *radicule*, s. f. (Bot.) Partea embrionului din care se dezvoltă rădăcina plantulei și care apare la germinarea seminței sub formă de colț.

RADIÉR[1] s. n. v. **radieră.**

RADIÉR[2], *radiere*, s. n. **1.** Tip de fundație alcătuit dintr-un planșeu de beton armat care se întinde în toate direcțiile, sub întreaga construcție pe care o susține.

2. Pavaj executat pe fundul albiei unei ape între picioarele unui pod, pentru a împiedica spălarea pămîntului de către ape.

3. Boltă de beton sau de piatră, așezată la baza unui tunel, între zidurile care susțin bolta tunelului. ✦ Placă de beton așezată înclinat la baza galeriei unui tunel, pentru a împiedica infiltrarea apei în galerie și pentru a ușura scurgerea apelor din tunel.

— Pronunțat: *-di-er.*

RADIÉRĂ, *radiere*, s. f. Gumă cu care se poate șterge urma lăsată de un creion pe o hîrtie.

— Pronunțat: *-di-e-.* — Variantă: **radiér** (GALAN, Z. R. 293) s. n.

RADIÉRE[1], *radieri*, s. f. Faptul de a **radia**[1]; radiație. *Căldura se propagă prin conductibilitate și prin radiere.*

— Pronunțat: *-di-e-.*

RADIÉRE[2], *radieri*, s. f. (Jur.) Acțiunea de a **radia**[2]; ștergere (dintr-un registru, dintr-o listă). *Radierea unei ipoteci.*

RÁDINĂ, *radine*, s. f. (Regional) **1.** Împletitură, amestec de rădăcini și crengi de copaci care se rup din malul unei ape și plutesc pe apă sau rămîn prinse de mal. ✦ Loc așezat sub mal, cu rădăcini de arbori, unde se adună peștii; plavie, răgălie. *Peștele stă întotdeauna la radină (Oltenia) sau la răgălie ori plavie (Argeș), adică stă ascuns între rădăcinile pomilor de pe mal.* ANTIPA, P. 137.

2. Rețea cu ochiuri mari, care se montează la una sau la ambele părți ale setcilor de prins pește; sirec. [Rețelele] *cu ochi rari se numesc radină... sau sirec.* ANTIPA, P. 496.

RÁDIO, *radiouri*, s. n. **1.** Sistem de transmitere a sunetelor prin unde electromagnetice; instalație cuprinzînd aparatele de emisiune și pe cele de recepție. ◇ *Post de radio* = post de emisiune radiofonică. *Pe malul stîng* [al Oltului] *se înalță stîlpii de fier ai postului de radio.* BOGZA, C. O. 200. ✦ Aparat de recepție radiofonică. *Gospodarii vor găsi la căminul cultural cărți, gazete, radio și cinematograf.* SADOVEANU, E. 27. *Radioul cînd s-a stricat? Cînd l-ai ascultat dumneata ultima oară?* SEBASTIAN, T. 22.

2. Sistemul și activitatea de difuzare a programelor culturale de muzică, de știri etc. prin radio (1). *Radioul e un mijloc de răspîndire a culturii.*

3. Instituție care dirijează și coordonează problemele referitoare la radio (1, 2). *Uite, inginerii ăștia sînt și ei de la radio... Dar eu tot trebuia să le cer legitimația.* BARANGA, I. 170.

— Accentuat și: (la sg. art. și la pl.) *radióul, radióuri.*

RADIOACTÍV, -Ă, *radioactivi, -e*, adj. **1.** (Despre unele elemente) Cu proprietăți de radioactivitate. *Uraniul este radioactiv.* ✦ (Despre zăcăminte, izvoare) Care conține corpuri cu proprietăți de radioactivitate.

2. De radioactivitate, referitor la radioactivitate.

RADIOACTIVITÁTE s. f. **1.** Proprietatea unor elemente (radiu, actiniu, uraniu, toriu etc.) cu atomi grei de a emite, prin dezagregare spontană, radiații corpusculare și, uneori, radiații electromagnetice (numite raze gama) avînd proprietăți similare cu ale razelor X. *Nu există corpi în natură care să nu prezinte un grad oarecare de radioactivitate.* MARINESCU, P. A. 34. ◇ *Radioactivitate artificială* = radioactivitate pe care o prezintă unele elemente produse în reacții nucleare.

2. Disciplina care studiază fenomenele radioactive.

RADIOALTIMÉTRU, *radioaltimetre*, s. n. Instalație montată la bordul unui avion, care folosește undele radiofonice pentru a determina înălțimea la care se găsește aparatul.

RADIOAMPLIFICÁRE s. f. Radioficare. *Stație de radioamplificare.*

RADIOATERIZÁRE, *radioaterizări*, s. f. Metodă de aterizare fără vizibilitate, avionul fiind dirijat cu ajutorul unor fascicule de unde electromagnetice ultrascurte.

RADIOCOMUNICÁȚIE, *radiocomunicații*, s. f. Transmitere, cu ajutorul undelor electromagnetice, a unor semnale sau a unei radioemisiuni.

RADIOCONDUCTÓR, *radioconductoare*, s. n. Aparat sau corp care devine conductor de electricitate sub influența undelor electromagnetice.

RADIODIFUZÁ, *radiodifuzez*, vb. I. Tranz. A comunica, a transmite ceva printr-un post de radioemisiune.

RADIODIFUZIÚNE, *radiodifuziuni*, s. f. Emisiune radiofonică pentru un număr nelimitat de posturi de recepție; p. ext. sistemul și activitatea de difuzare prin radio a unui program cultural (de știri, de muzică etc.). *Post de radiodifuziune.* ▭ *Coșurile roșii de cărămidă, alături de piloanele de fier, și mai înalte încă, ale postului de radiodifuziune.* BOGZA, C. O. 200.

RADIOELECTRICITÁTE s. f. Parte a fizicii care studiază utilizarea undelor electromagnetice. *Nu şi-au putut închipui desigur cu ce se vor îndeletnici colegii lor... specializaţi în radioelectricitate.* BOGZA, C. O. 203.

RADIOELEMÉNT, *radioelemente,* s. n. Element radioactiv.

RADIOEMÍSIE s. f. v. **radioemisiune.**

RADIOEMISIÚNE, *radioemisiuni,* s. f. Emisiune radiofonică cu ajutorul căreia se transmit ştiri, programe muzicale etc. *Radioemisiunea postului Bucureşti.*
— Variantă: **radioemisie** s. f.

RADIOEMIŢĂTÓR, *radioemiţătoare,* s. n. Instalaţie cu ajutorul căreia se produc unde electromagnetice folosite în radiocomunicaţii.

RADIOFÁR, *radiofaruri,* s. n. Post fix de radioemisiune, folosit ca reper în navigaţie.

RADIOFICÁRE, *radioficări,* s. f. Înzestrarea oraşelor şi a satelor cu posturi de radioficaţie. *Radioficarea satelor.*

RADIOFICÁT, -Ă, *radioficaţi, -te,* adj. Înzestrat cu posturi de radioficaţie. *Sate radioficate.*

RADIOFICÁŢIE, *radioficaţii,* s. f. Sistem de radiorecepţie în care un singur aparat receptor deserveşte mai multe difuzoare instalate la distanţe relativ mari şi de care este legat prin conductoare electrice.

RADIOFÓNIC, -Ă, *radiofonici, -e,* adj. Privitor la radiofonie, de radiofonie, care utilizează radiofonia. *Emisiune radiofonică.*

RADIOFONÍE, *radiofonii,* s. f. Sistem special de transmitere a sunetului cu ajutorul undelor electromagnetice; parte a fizicii care se ocupă cu acest sistem. *Radiofonia slujeşte la ridicarea culturală a maselor.*

RADIOFRECVÉNŢĂ, *radiofrecvenţe,* s. f. Frecvenţă a undelor electromagnetice care se folosesc în radiocomunicaţii.

RADIOGRAFIÁ, *radiografiez,* vb. I. Tranz. (Rar) A fotografia cu ajutorul razelor X, a face o radiografie.

RADIOGRÁFIC, -Ă, *radiografici, -e,* adj. Privitor la radiografie, de radiografie. *Clişeu radiografic.*

RADIOGRAFÍE, *radiografii,* s. f. Fotografierea unui corp opac, în special a unor regiuni din interiorul corpului omenesc, cu ajutorul razelor X; (concretizat) fotografie obţinută cu ajutorul razelor X.

RADIOGRÁMĂ, *radiograme,* s. f. **1.** Telegramă transmisă prin radiocomunicaţie; radiotelegramă.
2. Imagine obţinută pe o placă fotografică cu ajutorul razelor X sau al razelor gama.

RADIOJURNÁL, *radiojurnale,* s. n. Cronica evenimentelor importante, transmisă prin radio la anumite ore.

RADIOLÁRE s. f. pl. Grup de protozoare cuprinzînd mici animale marine, pe a căror carapace sînt nişte ţepuşe dispuse în formă de raze.

RADIOLOCÁŢIE, *radiolocaţii,* s. f. Determinarea poziţiei unui obiect (în mişcare) cu ajutorul unor fascicule de unde electromagnetice emise şi recepţionate după ce au fost reflectate de acel obiect.

RADIOLÓG, *radiologi,* s. m. Specialist în radiologie şi în radioterapie.

RADIOLOGÍE s. f. **1.** Disciplină care se ocupă cu studiul razelor X şi al întrebuinţării lor.
2. Ramură a medicinii care se ocupă cu examinarea corpului uman, folosind razele X, şi cu aplicarea acestor raze în tratamentul unor leziuni sau boli ale organismului.

RADIOMÉTRU, *radiometre,* s. n. Instrument pentru măsurarea micilor intensităţi de radiaţie.

RADIONAVIGÁŢIE s. f. Navigaţie dirijată cu ajutorul unor fascicule de unde electromagnetice.

RADIORECEPTÓR, *radioreceptoare,* s. n. Receptor de unde radiofonice.

RADIORECÉPŢIE, *radioreceptii,* s. f. Recepţie a unei radioemisiuni.

RADIÓS, -OÁSĂ, *radioşi, -oase,* adj. **1.** Care străluceşte, răspîndind raze de lumină; luminos, strălucitor. *Prin geamurile trenului pătrunde o dimineaţă radicasă şi blîndă.* RALEA, O. 89. *Au nu ai fost junâ, n-ai fost tu frumoasă? Te-ai dus spre a stinge o stea radioasă?* EMINESCU, O. I 37. *Arborii prin întuneric dau un freamăt sunător Şi deodată Aurora se iveşte radioasă, Ca un ochi ce se deschide sub o geană luminoasă.* ALECSANDRI, P. III 60.
2. Fig. Cu o expresie de seninătate, de veselie, de fericire; luminos la faţă, încîntat. *Oameni şi locuri apăreau şi dispăreau, şi acum figura bătrînei devenea radioasă, acum ochii i se muiau de lacrimi.* ANGHEL, PR. 120. *Chimiţă e radios, solemn şi totdeauna încîntat de nepreţuita lui persoană.* VLAHUŢĂ, O. A. 201. *Tu blîndă, radioasă, cu zîmbetul senin...* ALECSANDRI, P. II 113.
— Pronunţat: *-di-os.*

RADIOSCÓPIC, -Ă, *radioscopici, -e,* adj. Privitor la radioscopie, de radioscopie. *Examen radioscopic.*

RADIOSCOPÍE, *radioscopii,* s. f. Examinarea interiorului unui corp opac, în special a unor regiuni din interiorul corpului omenesc, cu ajutorul umbrei proiectate pe un ecran de razele X care trec prin acel corp; (concretizat) imagine obţinută în felul acesta. *Radioscopie pulmonară.*

RADIOTÉHNICĂ s. f. Tehnica emisiunii, a recepţiei şi a utilizării undelor electromagnetice de înaltă frecvenţă.

RADIOTELEFONÍE s. f. Sistem de comunicaţie telefonică radioelectrică bilaterală, cu ajutorul a două posturi de radioemisiune şi a două posturi de radiorecepţie.

RADIOTELEGRAFIÁ, *radiotelegrafiez,* vb. I. Tranz. A transmite (o ştire, o comunicare etc.) prin radiotelegrafie.

RADIOTELEGRAFIÁT, -Ă, *radiotelegrafiaţi, -te,* adj. Transmis prin radiotelegrafie.

RADIOTELEGRÁFIC, -Ă, *radiotelegrafici, -e,* adj. Privitor la radiotelegrafie.

RADIOTELEGRAFÍE s. f. Sistem de radiocomunicaţie telegrafică; transmitere a telegramelor prin radio; telegrafie fără fir.

RADIOTELEGRAFIÉRE s. f. Acţiunea de a radiotelegrafia.

RADIOTELEGRAFÍST, -Ă, *radiotelegrafişti, -ste,* s.m. şi f. Persoană specializată în radiotelegrafie.

RADIOTELEGRÁMĂ, *radiotelegrame,* s. f. Radiogramă.

RADIOTERAPÍE s. f. Metodă de tratare a unor boli folosind acţiunea razelor X.

RADIOTRANSMISIÚNE s. f. Transmitere la distanţă, cu ajutorul undelor electromagnetice, a unor sunete, a unor semne sau a unor imagini.

RÁDIU s. n. Metal radioactiv, asemănător din punct de vedere chimic cu bariul. *Radiul a avut deja aplicaţiuni medicale din cauza proprietăţilor lui de a distruge ţesuturile.* MARINESCU, P. A. 34.
— Variantă: **rádium** (MARINESCU, P. A. 34) s. n.

RÁDIUM s. n. v. **radiu.**

RÁDIUS s. n. Cel mai mic dintre cele două oase care formează antebraţul.
— Pronunţat: *-di-us.*

RADÓN s. n. Gaz radioactiv obţinut prin dezintegrarea radiului.

RAF, *rafuri,* s. n. (Regional) Şină de fier cu care se îmbracă obada unei roţi de lemn, cu scopul de a o proteja şi a-i da o rezistenţă mai mare. *În curte, Petrea se tocmeşte cu oamenii ce-i aduc roţi să le strîngă rafurile, ori chiar să pună raf nou.* AGÎRBICEANU, S. P. 53. *Către prînzul cel bun... sare un raf (cerc) de pe roată.* RETEGANUL, P. I 33.

RAFÁLĂ, *rafale,* s. f. **1.** Dezlănţuire bruscă şi puternică, de obicei scurtă, de vînt, de ploaie sau de ninsoare. *În faţa vijeliei ţîşneau peste mare rafale de vînt.* DUMITRIU, P. F. 15. *Furtuna se dezlănţuise... În prima rafală, care ne izbi în faţă, urlînd furioasă, se auzi o trosnitură seacă, sus, în catargul din provă.* BART, S. M. 51.
2. Serie neîntreruptă de lovituri ale unei arme de foc automate sau ale unei baterii de tunuri. *Începu jocul rafalelor de puşcă-mitralieră.* DUMITRIU, N. 216. *Întunericul tot mai des cobora şi mitraliera prinse apoi să tragă rafale din ce în ce mai lungi.* CAMILAR, N. I 71. *Ghiţă al meu şi Florea au picat chiar la cea dintăi rafală.* SADOVEANU, P. M. 87. *Îşi aminti că acolo, pe malul Siretului, acum e frontul, satul lui e sfărîmat de rafalele tunurilor.* C. PETRESCU, Î. II 10.

RÁFIE, *rafii,* s. f. Plantă exotică din familia palmierilor, cu tulpina groasă şi scurtă şi ale cărei frunze lungi au nervuri foarte puternice *(Raphia).* ✦ Fibrele obţinute din nervurile frunzelor acestei plante (sau, la noi, din coajă de tei), întrebuinţate în horticultură şi la confecţionarea unor obiecte împletite.

RAFINÁ, *rafinez,* vb. I. Tranz. **1.** A curăţa un produs de substanţele străine pe care le conţine. *A rafina zahărul.*
2. Fig. A face mai fin, mai delicat, mai subtil. (Refl.) *Într-o ţară cu o cultură artistică serioasă... gustul s-a rafinat şi mintea s-a ascuţit de atîtea opere nepieritoare.* VLAHUŢĂ, O. A. 210.

RAFINAMÉNT, *rafinamente,* s. n. **1.** Fineţe, subtilitate a gustului sau a simţirii; rafinare (2).
2. (Peiorativ) Viclenie, perfidie.

RAFINÁRE, *rafinări,* s. f. **1.** Acţiunea de a rafina; curăţirea unui produs de materiile străine pe care le conţine. *Rafinarea alcoolului.*
2. Fig. Perfecţionare, subţiere a gustului sau a simţirii cuiva; rafinament. *Mai întîi o rafinare cerebrală trecută prin ereditate de la o generaţie la alta.* IBRĂILEANU, SP. CR. 31. *N-a ajuns pe Eminescu, n-are fineţa şi rafinarea acestuia.* GHEREA, ST. CR. III 403.

RAFINÁT, -Ă, *rafinaţi, -te,* adj. **1.** (Despre un produs industrial) Curăţat de corpuri străine; obţinut în urma unei rafinări.
2. Fig. Fin, delicat, ales, subtil. *În mijlocul acestui străvechi, substanţial şi rafinat belşug al pămîntului se află oraşul Rîmnicul-Vîlcii.* BOGZA, C. O. 365. *Era om cărturar, spirit rafinat şi prietin cu învăţaţii de la şcolile cele mari din scaunul crăiei leşeşti.* SADOVEANU, O. VII 97. *Străvechea mea argintărie cu atîta artă cizelată De rafinatul Benvenuto, sclipea pe masă înşirată.* ANGHEL-IOSIF, C. M. II 81.
3. (Peiorativ) Perfid, viclean, crud. *Cîte blăsteme vărsau asupra tiranului rafinat acele buze ce vineau de amuţeau învineţite sub sfînzurătoarea ce stă dinaintea uşii.* NEGRUZZI, S. I 311.

RAFINATÓR, *rafinatori,* s. m. Rafinor.

RAFINĂRÍE, *rafinării,* s. f. Instalaţie sau fabrică în care se face rafinarea unor produse. V. distilerie. *Rafinărie de zahăr.* ✦ (De obicei determinat prin «petrolieră» sau «de petrol») Unitate industrială în care se face prelucrarea ţiţeiului, pentru obţinerea de produse petroliere. *Ţiţeiul extras... e pompat peste dealuri, spre marile rafinării.* BOGZA, A. Î. 30.

RAFINÓR, *rafinori,* s. m. Muncitor calificat pentru operaţiile de rafinare; rafinator.

RAFT[1], *rafturi,* s. n. Poliţă aşezată într-un dulap sau fixată de-a lungul pereţilor unei camere (în special la magazine). *În cele mai multe rafturi se înşirau sticle de băuturi.* DUMITRIU, P. F. 48. *Dacă ar fi fost un cetitor, ar fi avut acum în rafturile bibliotecii prietinii cei mai devotaţi.* SADOVEANU, E. 43. *Se vedea un perete întreg, îmbrăcat cu rafturi de cărţi.* C. PETRESCU, Î. II 186.

RAFT[2], *rafturi,* s. n. (Învechit, mai ales la pl.) Harnaşament de lux. *Hai, murgule, hai, Pe coastă de plai. Ce laşi tu drumul Ş-apuci colnicul? Ori zeaua te-apasă, Ori şaua te-ndeasă, Ori frîul cu fluturi, Ori scumpele rafturi.* ALECSANDRI, P. P. 63.

RAGÁCI, *ragace,* s. n. Unealtă în formă de cleşte cu coadă lungă, folosită la pescuit. *Pescarul aşteaptă cu prăjina în mînă şi, cînd vede crapul pe fundul apei, aruncă ragaciul asupra lui şi-l prinde între cele două braţe ale acestuia.* ANTIPA, P. 291.

RÁGE, *rag,* vb. III. (De obicei la pers. 3) Intranz. (Mai ales despre boi, vaci, cerbi) A scoate răgete; a mugi. *Vaca rage de foame în bătătură.* VLAHUŢĂ, O. A. 358. *Boii rag, caii rîncheză, cînii lătră la un loc, Omul, trist, cade pe gînduri şi s-apropie de foc.* ALECSANDRI, P. A. 112. ✦ Fig. (Despre oameni) A ţipa, a striga, a zbiera. *Rabdă inimă şi taci, Dacă n-ai gură să ragi.* ŞEZ. XII 83. *Badea rage Prin pîrloage, Lelea îngînă Din grădină* (Clopotul şi toaca).
— Forme gramaticale: perf. s. *răgîi,* part. *ras.*

RAGEÁ, *ragele,* s. f. (Turcism învechit) Rugăminte, cerere. (Cu pronunţare regională) *Cuconaşule! iaca hina* (= fina) *d-tale care vrea să-ţi facă o răgea.* ALECSANDRI, T. 387.

RAGEÁL, *rageali,* s. m. (Turcism învechit) Ministru al Porţii otomane; mare demnitar, consilier, sfetnic. *Ragealii iubesc banii; ajutorul şi favorul lor, domnii îl cumpără cu bani.* NEGRUZZI, S. I 274.
— Variantă: **regeá,** *regele* (GHICA, S. VIII), s. f.

RÁGET s. n. v. **răget.**

RÁGHILĂ s. f. v. **ragilă.**

RÁGILĂ, *ragile,* s. f. (Şi în forma *raghilă)* **1.** Unealtă formată dintr-o scîndură în care sînt înfipţi dinţi de fier şi prin care se trage cînepa sau inul meliţat, ca să se aleagă partea cea mai fină. V. darac. *Dădu îndărăt, spre cămara lui, rînjindu-şi din nou mînia pe care o avea în gîtlej ca pe o ragilă.* SADOVEANU, Z. C. 342. *În Moldova... pun o pernă pe o raghilă ş-acolo o pofteşte pe soacra mare, şi cînd dă să se aşeze, îi smuceşte perna, rămînînd pe raghilă.* SEVASTOS, N. 315. *Veniţi încoace şi aduceţi cu voi şi blăstămurile părinteşti: ragila şi pieptenii de pieptănat cîlţi.* CREANGĂ, P. 59. ✧ Fig. *Amîndoi prietinii... ş-au îmbrăţişat fără să-şi puie buzele pe ragilele obrazurilor.* SADOVEANU, N. P. 55. *De subt buzele-i groase... înaintau*

spre afară două raghile rari de dinți ruginiți. HOGAȘ, M. N. 82. *Înălțîndu-și creștetu-n cer, scărmănînd norii în raghila de stînci, înfipte pe fruntea-i pleșuvă, mîndrul uriaș farmecă rîul cu puterea măreției lui.* VLAHUȚĂ, O. A. II 173.

2. Zgardă cu țepi de fier, care se pune la gîtul cîinilor ciobănești ca să-i apere de mușcătura lupului. *Omul ieșise din păpuriș c-o bîtă mare în dreapta, trăgînd cu stînga după sine în lanțug o cățea mare ciobănească, împodobită cu ragilă la grumaz.* SADOVEANU, N. P. 36. [Cîinii] *cu ragilă la gît, care voiseră să mă atace în ajun, acuma mă primiră cu prietinie, filfiind din cozi.* id. O. A. II 212. ✦ Curea sau scîndurică cu cîteva cuie, care se fixează la botul viteilor, ca să nu poată suge. *Mînzatului leagă-i ragila cea cu cuie pe bot, ca să împungă pe mă-sa.* SADOVEANU, B. 93.

— Pl. și: *ragili* (SADOVEANU, N. P. 60). — Variantă: **rághilă** s. f.

RAGLÁN, *raglane,* s. n. Pardesiu sau palton cu o croială specială, cu mîneca pornind de sub guler; croiala specială a acestui palton sau pardesiu.

RAHAGÍU, *rahagii,* s. m. Fabricant sau vînzător (adesea ambulant) de rahat. *Rahagiul ținea o prăvălioară, adică o tarabă pe un cărucior cu patru roate.* I. BOTEZ, ȘC. 17. *Întreabă pe Tănase rahagiul de cîți gologani a vîndut rahat.* CARAGIALE, O. II 307.

— Variantă: **rahatgíu** (SADOVEANU, D. P. 181) s. m.

RAHÁT, *rahaturi,* s. n. Preparat dulce cu aspect gelatinos, fabricat din sirop de zahăr, amidon și diferite arome și prezentat în formă de mici cuburi. *Mă duse în camera cu merinde unde ședeau grămădite pe polițe cutii cu rahat, șiraguri de smochine.* GANE, N. II 175. ✦ (Familiar, uneori întărit prin «cu apă rece») Lucru fără importanță, fără valoare.

RAHATGÍU s. m. v. **rahagiu.**

RAHIALGÍE s. f. Dureri (nevralgice) de-a lungul coloanei vertebrale.

RAHIANESTEZÍE, *rahianestezii,* s. f. Anestezie obținută printr-o injecție în șira spinării, pentru a realiza anestezierea jumătății inferioare a corpului; anestezie rahidiană.

— Pronunțat: *-hi-a-.*

RAHIDIÁN, -Ă, *rahidieni, -e,* adj. Care aparține coloanei vertebrale. *Se știa foarte puțin despre localizările nervilor rahidieni.* PARHON, O. A. I 63. ✧ *Canal rahidian* = canalul format de vertebre și care conține măduva spinării. *Anestezie rahidiană* = rahianestezie. *Bulb rahidian* v. b u l b.

— Pronunțat: *-di-an.*

RAHÍTIC, -Ă, *rahitici, -e,* adj. Care suferă de rahitism, bolnav de rahitism. *Un biet copil rahitic privește către desfășurarea trăsurilor.* IORGA, la CADE. ✦ (Despre unele părți ale corpului) Anormal dezvoltat, prea subțire. *Slujbașul cel osos și deșirat... cu mîini noduroase și rahitice.* I. BOTEZ, ȘC. 75. ✧ (Substantivat) *Sanatoriu pentru rahitici.*

RAHITÍSM s. n. Boală ivită în primele luni ale vieții omului, caracterizată prin calcifierea insuficientă a țesutului fundamental osos și produsă de lipsa vitaminei D_2.

RAHTIVÁN, *rahtivani,* s. m. (Turcism învechit) Slujbaș însărcinat cu ținerea rafturilor la caii domnești. *După aceștia veneau comișii, rahtivanii și postelnicii călări.* FILIMON, la CADE.

RAI s. n. **1.** Loc unde, potrivit credințelor religioase, ajung după moarte sufletele celor care respectă preceptele religiei; paradis, eden. *Și atunci ca prin minune se și trezește Ivan la poarta raiului.* CREANGĂ, P. 308. *Atunci el pricepe visul că-i trimis de la profet, Că pe-o clipă se-nălțase chiar în rai la Mahomet.* EMINESCU, O. I 144. *Sufletul să-mi meargă în rai! Și din rai să te privească În căldarea cea dracească Cum îți plîngi păcatele.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 260. *Dar din dar se face rai,* se zice cînd cineva dă și altuia din ceea ce capătă în dar.

2. F i g. Loc frumos și încîntător din natură. *Era un farmec nesfîrșit dragostea lor și era un rai colțul de pămînt pe care viețuiau.* SADOVEANU, O. IV 81. *La cîteva minute de aici, pe valea Lotrului, într-un adevărat colț de rai, e așezat satul Brezoiu.* VLAHUȚĂ, O. A. II 141. *Și-a dat drumul cu dinsa pe-o altă lume, unde era un rai și nu altăceva.* CREANGĂ, P. 95. *Prin bolta ferestrei înguste Mă uit într-al văilor rai.* EMINESCU, O. IV 98. ✦ Loc în care cineva se simte foarte fericit; fericire mare. *Casa nașilor era raiul copiilor.* GALACTION, O. I 10. *Las' să-ți înlănțui gîtul cu părul meu bălai, Viața, tinerețea mi-ai prefăcut-o-n rai.* EMINESCU, O. I 95. *Orișiunde-oi fi cu tine Va fi raiul pentru mine.* ALECSANDRI, T. I 452. ✧ E x p r. **Gură de rai** = loc frumos din natură. *Pe-un picior de plai, Pe-o gură de rai, Iată vin în cale, Se cobor la vale Trei turme de miei Cu trei ciobănei.* ALECSANDRI, P. P. 1.

RAIÁ, *raiale,* s. f. (Turcism) **1.** Cetate de pe teritoriul țărilor romînești, ocupată și administrată direct de autoritățile militare turcești, dimpreună cu ținutul dimprejur. *Din raia, din Cetatea Turnului, se repezeau turcii pîlcuri, călări, după jaf.* STANCU, D. 10. *Unii dintre cei mai bătrîni povesteau întîmplări de demult, cînd era la Giurgiu raia și năvăleau delii în pradă, de dincolo de Dunăre.* SADOVEANU, M. C. 34. *Fără să mai vorbim de cel... din raiaua Giurgiului.* CAMIL PETRESCU, O. II 272.

2. Nume dat de turci Moldovei și Țării Romînești, care plăteau tribut Porții, dar nu erau administrate de ea. *Bătrînul vizir, îngîmfat de izbînzile ce dobîndise la Tunis, în Arabia, Persia, Africa, Georgia și Ungaria, jură și chezășuiește pe capul său că va supune această raia revoltată* (= Țara Romînească). BĂLCESCU, O. I 195. ✦ Creștin supus Porții otomane.

3. (Cu sens colectiv) Lume săracă, popor (chiar din țări nesupuse turcilor). *P-un șes larg sînt adunate Gințile din Himalaia, Oșteni negri-n coifuri albe, Principi, preoți, sclavi și raia.* COȘBUC, P. I 72.

RAID, *raiduri,* s. n. Incursiune, făcută mai ales în spațiul aerian al altei țări, de avioane inamice; (învechit) incursiune făcută de cavalerie pe teritoriul inamic.

RAIÓN, *raioane,* s. n. **1.** Unitate teritorială administrativă în cadrul unui oraș mare (v. c a r t i e r) sau al unei regiuni. *Raionul Bălcescu din București.* ▭ *În fiecare raion funcționează unul sau mai multe tribunale populare de raion.* B. O. 1953, 47. *Erau oameni destoinici și harnici, cum îi vedem și astăzi în raionul Neamț.* SADOVEANU, E. 92.

2. Secție a unui magazin unde se vînd mărfuri de același fel. *Raionul confecțiilor.*

RAIONÁL, -Ă, *raionali, -e,* adj. De raion, care aparține raionului. *Comitet raional.*

RAIONÁRE, *raionări,* s. f. Împărțire în raioane; repartizare (a unor produse agricole sau industriale) pentru anumite raioane. *Raionarea sorturilor de cereale.* ▭ *Sarcinile de bază în ameliorarea plantelor agricole sînt raionarea justă a soiurilor ameliorate și a celor locale pe zone naturale de producție.* CONTEMPORANUL, S. II, 1954, nr. 388, 5/2.

RÁITĂ, *raite,* s. f. (Familiar, mai ales în construcție cu verbele «a da», «a trage») Vizită scurtă, abatere, trecere în grabă pe undeva; ocol. *Herdelea prezentă pe Belciug secretarului de redacție și apoi ieșiră împreună să dea o raită prin centru.* REBREANU, R. I 283. *Sper că planurile noas-*

tre despre o raită pe la Köln, Bonn... vor găsi realizare. CARAGIALE, O. VII 40. *Pînă-n sară am şi colindat mai tot satul, ba şi pe la scăldat am tras o raită.* CREANGĂ, A. 16. ✦ (Adverbial) Repede, iute, fuga. [Butea] *cum era ea putredă, îndată se strică, şi din ea iese un zmeu grozav şi raita pe uşă, lăsînd scîntei în urma lui.* BOTA, P. 77. ✦ (Învechit, cu valoare de interjecţie) Cuvînt rostit altădată de paznicii de noapte cînd se apropiau unii de alţii. *Nici un pedestru nu era pe uliţi, afară de fanaragii, care strigau regulat « raita ».* NEGRUZZI, S. I 15.

RAJÁH, *rajahi,* s. m. Prinţ indian.

RAL, *raluri,* s. n. (Mai ales la pl.) Zgomot caracteristic respiraţiei în afecţiunile bronhopulmonare. *Doctorul se aplecă, — cu auzul fin, el prinse ritmul ralurilor din plămîni.* BART, E. 389.

RALIÁ, *raliez,* vb. I. R e f l. **1.** A se aduna, a se strînge (în jurul cuiva sau a ceva) în vederea unei acţiuni comune; (învechit) a se regrupa. *Vedem pe ai noştri năvălind asupra turcilor, a fi reîmpinşi, a se ralia şi a năvăli de iznoavă.* BĂLCESCU, O. I 29.

2. (Urmat de determinări la dativ sau introduse prin prep. « la ») A adera la o părere, la o propunere, la o opinie etc.; a se alătura la ceva, a trece de partea cuiva. *Atunci însă d-na Pintea dădu semnalul plecării, la care se raliă îndată şi soţia prefectului.* REBREANU, R. I 225. *Boierii lui Constantin Cantemir ce se aflau la Poartă se raliară la domnia nouă.* IORGA, L. I 259.

— Formă gramaticală: perf. s. pers. 3 *raliă.*

RALIÁRE s. f. v. **raliere.**

RALIÉRE, *ralieri,* s. f. Faptul de a s e r a l i a; adunare în jurul cuiva; trecere de partea cuiva, aderare la ceva. (În forma *raliare*) *Prezidentul... se întoarce în curte... şi aprinde un chibrit. Într-o clipă, de pe lîngă uluci, din fundul curţii, răspund alte chibrituri aprinzîndu-se, ca nişte ecouri luminoase: era semnalul de raliare al conspiratorilor.* CARAGIALE, O. II 87.

— Variantă: (învechit) **raliáre** s. f.

RÂLIŢĂ s. f. v. **rariţă.**

RAM, *ramuri,* s. n. **1.** Ramură (1). *Pe-un ram, sfioşi, visau asară Doi trandafiri ca doi prieteni.* ANGHEL, P. 14. *Eu? Îmi apăr sărăcia şi nevoile şi neamul!... Şi de-aceea tot ce mişcă-n ţara asta, rîul, ramul, Mi-e prieten numai mie, iară ţie duşman este.* EMINESCU, O. I 147.

2. F i g. (Învechit) Ramură (2); domeniu. *Acest ram important al instrucţiunii publice.* ODOBESCU, S. II 77. *O colecţie a ofisurilor sale din ramul judecătoresc.* KOGĂLNICEANU, S. 204.

RAMADÁN s. n. v. **ramazan.**

RAMAZÁN s. n. **1.** A noua lună a anului; (la musulmani) postul cel mare, care ţine o lună (în timpul căruia musulmanii ajunează de la răsăritul pînă la apusul soarelui); p. e x t. post. *Stăpînii mormăiesc, ca şi cum s-ar afla după trei zile lungi de ramazan.* SADOVEANU, O. I. 139. *Nu ne temem de păgîni, Ramazanul lor mai ţine tocmai două săptămîni.* HASDEU, R. V. 156. ✧ E x p r. (Familiar) **A face ramazan** = a răbda de foame.

2. (Familiar) Stomac. ✧ E x p r. **A-l tăia** (pe cineva) **la ramazan** (sau **ramazanul**) = a-i fi cuiva foame.

— Variantă: **ramadán** s. n.

RÁMĂ [1], *rame,* s. f. **1.** Cadru format din bare de lemn, metal etc., simple sau ornamentate, cu care se încadrează o fotografie, o oglindă, un tablou etc.; p. e x t. tablou, fotografie înrămată. *El privea spre zîmbitoarea frumuseţe din ramă.* SADOVEANU, P. S. 201. *Cel din urmă tablou, pus în alt perete, lîngă o oglindă cu ramă de nuc, înfăţişează o luptă.* BASSARABESCU, V. 40. ✧ F i g. *Ce tînăr şi ce vesel e codrul... Trunchiurile albe sclipesc în rama umbrei.* PĂUN-PINCIO, P. 60.

2. Schelet (de forme, mărimi şi materiale diferite) în care se fixează ceva. *Ramă de gherghef. Ramă de faguri.* ▭ *Atunci, pe nasu-i respectabil, o clipă încălecă o pereche de ochelari rotunzi cu ramă neagră.* SADOVEANU, E. 126. *Un fulger scăpără şi o fereastră îşi lumină rama.* ANGHEL-IOSIF, C. L. 16. ✧ *Ramă de format* = ramă de lemn sau de metal în care se fac în turnătorie formele.

3. Fîşie de piele flexibilă şi groasă, cusută pe marginea încălţămintei şi servind la fixarea tălpii de feţe.

RÁMĂ [2], *rame,* s. f. (Franţuzism) Vîslă.

RAMBLEIÁ, *rambleiez,* vb. I. T r a n z. **1.** A umple cu rambleu golurile rămase într-o mină în urma exploatării. *Minerii pot începe să scoată un nou rînd de cărbuni, pînă ce spaţiul gol e din nou rambleiat.* BOGZA, V. J. 67.

2. A executa un rambleu la o şosea sau la o cale ferată.

RAMBLEIÁJ, *rambleiaje,* s. n. Rambleiere. *Golul rămas în urma minerilor e umplut, întregul coridor din care ei au extras cărbunele e zidit, ca peretele unei case din care a fost scos un rînd de cărămizi şi în locul cărora s-a turnat numaidecît un strat de ciment. Operaţiunea aceasta se cheamă rambleiaj.* BOGZA, V. J. 67.

RAMBLEIÉRE, *rambleieri,* s. f. Acţiunea de a r a m b l e i a.

RAMBLÉU, *rambleuri,* s. n. **1.** Material solid alcătuit din bucăţi de rocă, care serveşte la umplerea golurilor rămase într-o mină în urma exploatării.

2. Lucrare executată în scopul de a ridica un teren la nivelul necesar construcţiei unei căi ferate sau unei şosele.

RAMBÚRS s. n. Sistem de expediere a unei mărfi cu plata făcută de destinatar la primirea obiectului. *A expedia (cu) ramburs.* ▭ *Pentru suma de o mie de lei să trimeată porumb cu ramburs.* SANDU-ALDEA, D. N. 251.

RAMBURSÁ, *rambursez,* vb. I. T r a n z. A plăti cuiva o sumă de bani datorată; a da înapoi, a restitui. *Se vor putea acorda Sfaturilor populare avansuri temporare care vor fi rambursate în termenele şi condiţiunile stabilite de Ministerul Finanţelor.* B. O. 1951, 494.

RAMBURSÁBIL, -Ă, *rambursabili, -e,* adj. Care poate (sau trebuie) să fie rambursat. *Obligaţiuni rambursabile prin tragere la sorţi.*

RAMBURSÁRE, *rambursări,* s. f. Acţiunea de a r a m b u r s a şi rezultatul ei. *Rambursarea valorilor ieşite la sorţi.*

RAMIFICÁ, *ramific,* vb. I. R e f l. A se despărţi în două (sau în mai multe) ramuri.

RAMIFICÁRE, *ramificări,* s. f. Faptul de a s e r a m i f i c a; despărţire în ramuri. *Ramificarea arterelor.*

RAMIFICÁT, -Ă, *ramificaţi, -te,* adj. Despărţit în ramuri. *Rădăcină ramificată.*

RAMIFICÁŢIE, *ramificaţii,* s. f. Ramificare; (concretizat) parte desfăcută dintr-un întreg; ramură, braţ; prelungire. *Cele din urmă ramificaţii ale munţilor Dobrogei, la Dunăre, se urcau pe nesimţite, aşa că focul pe care-l vedeau acum la deal păruse... o stea.* D. ZAMFIRESCU, R. 125. ✦ Despărţitură, subdiviziune.

RAMOLEÁLĂ s. f. Faptul de a fi ramolit; starea celui ramolit.

RAMOLÍ, *ramolesc,* vb. IV. R e f l. A-şi pierde (din cauza bătrîneţii) vioiciunea minţii, facultăţile intelectuale şi fizice.

RAMOLÍRE, *ramoliri,* s. f. Faptul de a s e r a m o l i; slăbire a minţii şi a puterilor fizice.

RAMOLISMÉNT s. n. Ramolire.

RAMOLÍT, -Ă, *ramoliți, -te,* adj. Care și-a pierdut vioiciunea mișcărilor, a facultăților intelectuale (din cauza bătrîneții). *Puțin cam ramolit, puțin cam șiret, dar știind ce vrea.* CAMIL PETRESCU, O. I 290. *Știi dumneata unde e strada Pacienții? — Asta e, măiculiță. — Ei, aș!... Teribil e de ramolită.* CARAGIALE, O. II 276. ◇ (Substantivat) *Ar fi dovedit că babalicul e un ramolit, că nu mai înțelege nimic.* AGÎRBICEANU, S. P. 245.

RAMOLÍȚIE s. f. (Rar) Ramolire. *Se constată în emisferul sting* [al creierului] *un mic focar de ramoliție.* PARHON, O. A. I 267.

RÁMPĂ, *rampe,* s. f. **1.** Platformă (în gări) la nivelul pardoselii vagoanelor, pentru a înlesni încărcarea și descărcarea mărfurilor; loc lîngă linia ferată destinat încărcării și descărcării mărfurilor.

2. Balustradă de lemn, de fier sau de piatră de-a lungul unei scări sau (mai rar) al unui pod. *Începi a vedea tot mai des nălucind pe la ferestre rampele podurilor și... auzi vîjiind pe sub vagon o apă repede și puternică.* VLAHUȚĂ, O. A. III 32. ✦ Bară de lemn care închide un drum sau o șosea la încrucișarea cu o cale ferată; barieră.

3. Partea din față a podelei unei scene de teatru, unde sînt instalate luminile. *Dacă cei ce visează la lumea ce se agită după dunga strălucitoare a rampei ar fi ascultat acestea, desigur că s-ar fi înduioșat.* ANGHEL, PR. 121. *Pășește spre rampă și declamă cu toată căldura.* CARAGIALE, O. III 7. ◇ Expr. **A chema la rampă** = a cere prin aplauze ca artiștii să reapară pe scenă. *De trei ori actrița fu chemată la rampă, iar a patra oară... apăru împreună cu autorul poeziei.* CĂLINESCU, E. 140. *Cîntăreții sînt chemați la rampă de două, de trei, de patru ori.* CARAGIALE, N. S. 91. (Despre piese de teatru) **A vedea lumina rampei** = a intra în repertoriul unui teatru, a fi jucat în fața publicului.

4. Teren înclinat.

RĂMURĂ, *ramuri,* s. f. **1.** Fiecare dintre ramificațiile unui trunchi de arbore (v. creangă, cracă) sau ale tulpinii unei plante; ram. *Ramurile copacilor o izbeau peste față, crîngurile îi zgîriase mîinile, și ea tot înainte mergea.* ISPIRESCU, L. 55. *Iar din inima lui simte un copac cum că răsare, Care crește într-o clipă ca în veacuri, mereu crește, Cu-a lui ramuri peste lume, peste mare se lățește.* EMINESCU, O. I 142. ✦ Fiecare dintre ramificațiile coarnelor cerbului și ale căpriorului. *Căpriorul cu ramurile coarnelor culcate pe spate, se năpusti în frunzișul întunecat.* C. PETRESCU, S. 20. *Ce falnic își purta* [cerbul] *coarnele cu zece ramuri.* DELAVRANCEA, O. II 119. ✦ Diviziune a unui curs de apă principal, a unui masiv muntos etc. *Ramura occidentală a Carpaților.* ✦ (Prin analogie) Diviziune a unei artere, a unui nerv etc. ✦ Fig. Ramificație a unei familii, a unui popor. *Este cunoscut că familia Cantacuzino este originară din Franța, din ramura Valois.* BĂLCESCU, O. I 85.

2. Fig. Diviziune a unei discipline științifice, sector al unei activități practice. *Algebra este o ramură a matematicii.*

— Pl. și: *ramure* (MACEDONSKI, O. I 256).

RÁNĂ, *răni,* s. f. **1.** Ruptură (locală) a țesuturilor corpului, cauzată de o tăietură, de o lovitură sau de o infecție; leziune, plagă. *De cădeai rănit în luptă, îți legam o rană udă.* EFTIMIU, Î. 105. *Cînd îi curățam rana din umăr... ofta adînc.* MIRONESCU, S. A. 118. ◇ (În contexte figurate) *Orice cuvînt de mîngîiere era acuma pentru dînsul un balsam pe o rană proaspătă.* REBREANU, R. I 281. ◇ Expr. **Bun de pus la rană,** se spune despre un om foarte bun. **A pune sare pe rană** = a întărîta pe cineva; a pune paie pe foc. **A pune degetul pe rană** = a descoperi și a da pe față cu curaj cauza adevărată a unei stări de lucruri supărătoare. *O dată ce s-a pus degetul pe rana deschisă, furtuna s-a dezlănțuit.* BART, E. 285. ✦ Cicatrice, semn care rămîne după vindecarea unei plăgi.

2. Fig. Durere morală, suferință, chin. *Pentr-un sărac ce simte, nu e rană sufletească Mai grozavă decît mila rea și disprețuitoare.* VLAHUȚĂ, O. A. 77. *Să vii a-ți lăsa mîngîiată rana sufletului lîngă nevastă și copii.* CARAGIALE, O. VII 28. *Că nu-i rană de cuțit, Ci e rană de iubit.* HODOȘ, P. P. 36.

— Pl. și: (învechit) *rane* (GANE, N. III 81, ALECSANDRI, P. A. 98, NEGRUZZI, S. I 152).

RANCHIÚNĂ, *ranchiune,* s. f. (Franțuzism, mai ales în construcție cu verbul « a purta ») Ură ascunsă și dorință de răzbunare. V. pică. *Însamnă că-mi poartă ranchiună pentru chestia cu scaunele.* V. ROM. ianuarie 1954, 119.

RANCHIUNÓS, -OÁSĂ, *ranchiunoși, -oase,* adj. Care poartă ranchiună; răzbunător.

RÁNCOTE s. f. pl. (Regional) Crăci tăiate și aruncate grămadă la un loc; vreascuri.

RANDAMÉNT, *randamente,* s. n. Capacitatea de producție a unui muncitor, a unei mașini, a unui utilaj într-o unitatea de timp dată. *Îmbunătățirea gradului de folosire a mașinilor și utilajului se poate realiza atît prin prelungirea duratei lor de funcționare, cît și prin sporirea randamentului lor, adică prin creșterea producției în unitatea de timp.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2786. ✦ Folos, beneficiu. *Am căpătat convingerea că e un teren fără nici un randament.* C. PETRESCU, R. DR. 108.

RANFÓRT, *ranforturi,* s. n. (Franțuzism) Piesă sau ansamblu de piese care servesc pentru a întări o construcție sau anumite părți ale unei construcții.

RANG, *ranguri,* s. n. **1.** Loc ocupat de o persoană (sau de o instituție) într-o ierarhie, după criteriul importanței, funcției etc. *Zîmbea cu un fel de prietenie stăpînită, cum se cuvenea rangului său.* VORNIC, P. 228. *Și s-așează toți la masă, cum li-s anii, cum li-i rangul.* EMINESCU, O. I 85. ◇ Fig. *Critica s-a ridicat la rangul unei producții... de multe ori mai însemnată chiar decît opera care se critică.* VLAHUȚĂ, O. A. 230.

2. (În expr.) *Lojă de rangul întîi* = lojă din rîndul situat imediat deasupra parterului. *Ipotecă de rangul întîi* = prima ipotecă instituită asupra unui bun (urmată de alte ipoteci).

3. (Franțuzism învechit) Șir de persoane. *Și-n rangurile rupte zbor glonții vîjîind.* ALECSANDRI, P. II 158.

RÁNGĂ, *rângi,* s. f. Bară de fier ascuțită la unul dintre capete, servind ca pîrghie cînd se sapă în pămînturi foarte tari, cînd se desface un pavaj etc. *Brebu era în mînă cu o rangă de fier.* PAS, L. I 79.

RÁNIȚĂ, *ranițe,* s. f. Sac de pînză sau de piele purtat în spate (mai ales de militari, turiști, vînători) cu ajutorul a două curele trecute peste umeri și în care se pot duce merinde sau orice alte obiecte. V. rucsac. *Pășii cu băgare de seamă printre capetele adormite unul lîngă altul, pe cimentul gol, printre saci de merinde și ranițe.* CAMILAR, N. I 18. *Eu am zis să așezăm ranițele și să stăm pe ele.* SAHIA, N. 79. *Se încinge cu sabia, pune turbinca la șold, își ia ranița în spate și pușca de-a umăr și pornind se tot duce înainte.* CREANGĂ, P. 307.

RÁNTIE, *rantii,* s. f. Haină lungă și largă care se poartă peste îmbrăcăminte, ca o manta. *Popa Cravețchi, cu patrafirul peste rantia kakie, cînta pe nas.* CAMILAR, N. I 68. *Ruset închise cu grijă ușa, punînd zăvorul, își lepădă rantia.* SADOVEANU, Z. C. 271. *Răcnea vizitiul pîntecos și înfoiat în rantia de catifea albastră.* C. PETRESCU, A. R. 60.

RANUNCULACÉE s. f. (La pl.) Familie de plante dicotiledonate, în general otrăvitoare; (la sg.) plantă făcînd parte din această familie. *Bujorul este o ranunculacee.*

RAPÁCE, *rapaci, -e,* adj. (Rar la pl.) Lacom de bunuri materiale; hrăpăreț. *Aceste două procese sînt purtate de... cîțiva bancheri rapaci și jecmănitori.* BOGZA, A. Î. 597.

RAPACITÁTE s. f. Faptul de a fi rapace; lăcomie de bunuri materiale. *Rapacitatea și parazitismul moșieresc apar* [în opera lui Rebreanu]... *reliefate cu mare artă.* V. ROM. noiembrie 1953, 302.

RAPÁNGHEL s. n. (Popular, numai în expr.) **A lua** (pe cineva) **la rapanghel** = a certa (pe cineva); a mustrului, a lua la bătaie. *M-a făcut de două parale... M-a luat la rapanghel.* PAS, L. I 165. *Mi-am luat... pe lelița Măranda la rapanghel... pînă i-am pus mințile la loc.* VLAHUȚĂ, la TDRG. ✦ Strat gros de murdărie pe piele, provenit din nespălare; jeg.

RAPÉL s. n. (Tehn.) Readucerea unei piese sau a unui sistem tehnic în poziția inițială, prin acțiunea greutății proprii sau a unei forțe elastice. *Dispozitiv de rapel.* ✦ (Med.) Revaccinare cu o cantitate mai mică de vaccin pentru a prelungi imunitatea dată de vaccinarea inițială.

RAPÍD, -Ă, *rapizi, -de,* adj. Care se mișcă, se desfășoară, se execută cu repeziciune. *În rapida-i ascensiune s-a bucurat de realizările-i artistice.* SADOVEANU, E. 84. *A fost o schimbare rapidă, ca topirea zăpezii albe pe cîmp.* CAMIL PETRESCU, U. N. 95. ✧ *Tren rapid* (și substantivat, n.) = tren care circulă cu viteză mare și nu se oprește decît în stațiile importante. *Rapidul spinteca șesul cu recolta slabă și tărcată de porumburi.* C. PETRESCU, A. 404. *Ne zbatem ca o planetă de provincie, ca într-un tîrg în care nu curge apă, nu arde lumină și unde nu opresc trenurile rapide.* SEBASTIAN, T. 319. ✧ (Adverbial) *Automobilele soseau rapid, încetinindu-și mersul.* C. PETRESCU, C. V. 58. *Reclama inteligentă desface rapid orice fel de marfă.* SAHIA, N. 109.

RAPIDITÁTE s. f. Însușirea unei acțiuni de a se petrece într-un timp foarte scurt; repeziciune, iuțeală. *Astăzi cartea se vinde cu o rapiditate rară, atingînd tiraje nebănuite.* SAHIA, U.R.S.S. 193.

RÁPIȚĂ s. f. Numele mai multor specii de plante erbacee din familia cruciferelor, cu rădăcina lungă și subțire și cu flori galbene; se cultivă pentru semințele lor bogate în ulei cu numeroase întrebuințări în industrie *(Brassica). Cea mai multă rapiță se cultivă în Dumbrava, Cîmpul și Ocolul.* I. IONESCU, M. 124. ✧ Compus: **rapiță-sălbatică** = plantă erbacee din familia cruciferelor, cu flori galbene-deschis; crește prin locuri cultivate și necultivate *(Brassica Rapa).*

RAPÓRT[1] s. n. (În expr.) *Casă* (sau *imobil) de raport* = casă sau imobil cumpărat sau construit în vederea speculei. *Achiziționase cîteva case de raport.* REBREANU, R. I 49.

RAPÓRT[2], (1,2,4) *raporturi,* și (3) *rapoarte,* s. n. **1.** Legătură între două sau mai multe persoane, obiecte, fenomene, noțiuni, pe care gîndirea omenească o poate constata și stabili; relație. *Raportul între scriitor și viață este chestiunea de bază, piatra de încercare care desparte pe scriitorii realiști de cei antirealiști.* BENIUC, P. 101. *Se pot analiza însă realitățile, raporturile de forță dintre cele două tabere, ajungîndu-se la unele concluzii.* BOGZA, A. Î. 582. ✧ *Raporturi de producție* = relații de producție, v. relație. ✧ Expr. **În raport cu...** = față de..., în comparație cu... *Să studiem problemele în raport cu situația mondială generală.* VORNIC, P. 158. **Sub raportul (sub acest raport, sub diverse raporturi** sau **sub toate raporturile)** = din acest punct de vedere (din diverse sau din toate punctele de vedere, sub toate aspectele). *Eminescu a fost pregătit sub toate raporturile pentru a croi un drum nou în literatura românilor.* VLAHUȚĂ, O. A. 238. *Sub acest raport, cele ce se întîmplă în toate zilele aici vorbesc în contra acestei opinii.* BOLINTINEANU, O. 288.

2. (Mai ales la pl.) Legătură între două (sau mai multe) persoane, instituții etc.; relație. *Ești poate în bune raporturi cu dînsul?* C. PETRESCU, A. 324. *Raporturile dintre aceste două ființe umile sînt pline de delicatețe.* IBRĂILEANU, S. 8. *Spionii... să n-aibă cu noi nici un fel de raport.* NEGRUZZI, S. III 462.

3. (Mat.) Cîtul dintre două mărimi de același fel exprimate în aceleași unități.

4. Relație (numerică) între două valori. *Ceru numaidecît rețeta* [plăcintelor] *și începu s-o scrie... N-ajunse să înțeleagă însă raporturile și proporțiile, din pricină că toți din jurul său ajunseseră la o însuflețire înaltă.* SADOVEANU, Z. C. 50.

RAPÓRT[3], *rapoarte,* s. n. **1.** Comunicare scrisă sau verbală făcută de cineva în fața unei adunări, a unei autorități sau a unui șef ierarhic, care cuprinde o relatare (oficială) asupra unei activități personale sau colective; dare de seamă; textul dării de seamă. *Cariera lui de magistrat model, slăvită pînă acum... în toate memoriile și rapoartele, își găsea o încununare.* C. PETRESCU, C. V. 10. *Trebuia să scrie un raport amănunțit asupra întîmplării.* BART, S. M. 76. *Ochii gheneralului fugeau cînd pe raport, cînd pe uliță.* RUSSO, S. 29.

2. (Mil.) Scurtă prezentare orală asupra situației trupei, făcută de un militar în fața superiorului său; ora, momentul cînd se face această prezentare. *Un sergent cu ochii negri ca păcura dădea raportul cu voce jumătate.* SADOVEANU, O. VIII 171. ✧ Expr. **A se prezenta (a ieși** sau **a fi scos) la raport** = a se prezenta (sau a fi chemat) în fața unui superior, pentru a-și susține o doleanță sau a răspunde de o greșeală. *Se hotărî să se prezinte la raport, să-i explice situația, să-l roage și să-i făgăduiască solemn că își va face datoria oriunde.* REBREANU, P. S. 81.

— Pl. și: (învechit) *raporturi* (BOLINTINEANU, O. 454, ALECSANDRI, T. I 98).

RAPORTÁ[1], pers. 3 *rapórtă,* vb. I. Tranz. A produce venituri, a aduce beneficii.

RAPORTÁ[2], *raportez,* vb. I. Tranz. **1.** (Urmat de determinări introduse prin prep. «la») A stabili un raport între două (sau mai multe) noțiuni, a le pune în legătură unele cu altele, a considera (ceva) în relație cu... *Raportate la același punct, nu pot să existe două adevăruri opuse, în același timp.* CAMIL PETRESCU, U. N. 151. ✦ Refl. A se referi la ceva, a fi sau a sta în legătură cu ceva. *Neavîndu-l sub ochi, a trebuit să mă raportez la cele ce mi se spuneau.* KOGĂLNICEANU, S. A. 126.

2. (Mat.) A găsi valoarea pe care o are o mărime, cînd a doua mărime are o valoare egală cu unitatea.

3. (Top.) A reprezenta grafic pe un plan, la o anumită scară, elementele unei ridicări de teren.

— Prez. ind. și: (pers. 3) *rapórtă.*

RAPORTÁ[3], *raportez,* vb. I. Tranz. (Folosit și absolut) A prezenta (în scris sau oral) un raport (cu caracter oficial); a aduce un lucru la cunoștința cuiva (mai ales a unui șef). *Sosi într-un suflet jandarmul și raportă că trăsura cu domnii tocmai a cotit spre curtea lui Miron Iuga.* REBREANU, R. II 83. *Anchetați urgent scandalul Costăchel Gudurău cu directorul prefecturii și raportați imediat.* CARAGIALE, O. II 102. *Nu aș face mai bine s-o las în pace și să-i raportez ei că nu pot nimic?* BOLINTINEANU, O. 433. ✦ A relata, a povesti (în mod indiscret sau răutăcios). *Hoțește s-a mutat, soro, nici n-am băgat de seamă, raporta fața Niculina vecinelor.* PAS, Z. I 89

RAPORTÁRE, *raportări,* s. f. Faptul de a (se) raporta.

RAPORTÓR[1], *raportoare,* s. n. Instrument în formă de cadran, de semicerc sau de cerc întreg, gradat, care servește la măsurarea și la construirea unghiurilor.

RAPORTÓR[2], -OÁRE, *raportori, -oare,* s. m. și f. Persoană care redactează un raport pentru a-l susține în fața unei adunări. *Raportorii acelor adunări sînt și raportorii Adunării Rominiei.* KOGĂLNICEANU, S. A. 118. *Am dori ca raportorul să facă... îmbunătățiri proiectului de lege.* I. IONESCU, P. 162.

RAPSÓD, *rapsozi,* s. m. (La grecii antici) Cîntăreț care umbla din oraș în oraș recitînd fragmente din poeme eroice, mai ales din Iliada și Odiseea; cel care compunea asemenea fragmente; (astăzi) poet sau cîntăreț epic. V. bard. *Demult, cîndva într-o toamnă, la un rateș de pe valea Siretului, am auzit un biet rapsod psalmodiind cîntecul bătrînesc al lui Toma Alimoș, acompaniat monoton și trist dintr-o cobză.* IBRĂILEANU, S. 15. *De-așa vremi se-nvrednicirā cronicarii și rapsozii.* EMINESCU, O. I 149. *Lăutarii... ca vechii rapsozi, cîntă poporului baladele sale strămoșești.* RUSSO, S. 178.

RAPSODIÁ, *rapsodiez,* vb. I. Intranz. (Rar) A compune și a cînta poeme epice. *Celor ce sînt achili și diomezi pe cîmpul de bătaie, se cade să le iertăm a fi și omeri, cînd încep a rapsodia pe lira Caliopei.* ODOBESCU, S. III 48.

RAPSODÍE, *rapsodii,* s. f. 1. Compoziție literară sau (mai ales) fantezie muzicală compusă din motive variate, inspirate adesea din folclor. *«Rapsodia I romînă» de George Enescu.* ▭ [Coșbuc] *a creat minunata sa rapsodie «Doina».* GHEREA, ST. CR. III 343.

2. (La grecii antici) Fragment dintr-o poemă epică (mai ales din epopeile lui Homer) cîntat de rapsozi; cîntec epic.

RAPT, *rapturi,* s. n. 1. (Rar) Răpirea unei persoane (mai ales a unei femei) prin violență sau prin seducere.

2. Jaf, hoție. *Coborîse practica beției la niveluri subterane clandestine, vecine cu crima, raptul și șantajul.* RALEA, O. 79.

RAR, -Ă, *rari, -e,* adj. (În opoziție cu des) 1. Care se află, unul față de altul, la o distanță mai mare decît cea obișnuită. *Plopi cu frunza rară S-au zbătut ușor în vînt Zile lungi de vară.* TOPÎRCEANU, S. A. 15. *Pe furiș, prin frunza rară, Ca un zgomot de șopîrle, Drăcușorii se strecoară.* IOSIF, PATR. 21. *Vino, mîndră, sus pe deal, Un' se face grîul rar.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 162.

2. (Despre un întreg) Care are elementele componente mai depărtate unele de altele decît de obicei. *Ai țesut o pînză rară, Patru luni într-o cămară.* HODOȘ, P. P. 192. *La luncuța rară-n jos, Trece Ghiță cel frumos.* ȘEZ. II 80. *A scos o sită de sfară Și-i pără că-i prea rară.* ALECSANDRI, P. P. 103.

3. Care se petrece, se efectuează sau se succedă la intervale mai depărtate sau într-un timp mai lung decît cel obișnuit, care se desfășoară într-un ritm lent; (despre persoane) care efectuează acțiuni într-un astfel de timp. *Făt-Frumos intră-n pădure cu pași rari.* EFTIMIU, Î. 108. *Și însuși bunicul, cel rar la vorbe, azi rîde și-nchină.* COȘBUC, P. II 47. [Mergea] *cu pas rar, încet și gînditor.* CREANGĂ, A. 133. ◇ (Adverbial) *Cînd am plecat un ornic bătea din ceață rar.* ARGHEZI, V. 114. *Doi țărani înșiruiți oftează rar.* REBREANU, I. 11. *Ana citește rar și foarte deslușit.* VLAHUȚĂ, O. A. III 89.

4. Care este puțin numeros, se găsește numai în puține locuri sau apare la intervale depărtate. *Cîte-un vîrtej de aer se răsucea pe stradă, măturînd praful, ridicîndu-l și aruncîndu-l pe trotuare, între picioarele rarilor trecători.* REBREANU, R. I 43. *În rar tîrg a Moldaviei nu vei găsi vreo urmă de a lui.* NEGRUZZI, S. I 196. ◇ (Adverbial, adesea la comparativ) *În trup* [zmeii] *erau tare puternici, rar cine se putea trinti cu ei.* SBIERA, P. 314. *Ehei! ca dumneata, bobocule, mai rar cineva.* CARAGIALE, O. I 90. *Mai rar om care să poată lua* [din aceste sălăți]. CREANGĂ, P. 211. ✦ Neobișnuit, excepțional. *Un urs de o mărime rară se arătă înaintea noastră.* BOLINTINEANU, O. 331.

5. Distins, ales, scump, prețios (prin faptul că nu se găsește des); superior (ca merit sau ca valoare). *Heliade, Alecsandri, Bolintineanu, Bălcescu, Cezar Bolliac și toți acei rari bărbați, cu ale căror nume literatura noastră... este în drept a se mîndri.* MACEDONSKI, O. IV 27. *Mai un hotar tot a fost plin De mese, și tot oaspeți rari... De neam străin.* COȘBUC, P. I 57. *Cine e nerod să ardă în cărbuni smarandul rar Ș-a lui vecinică lucire s-o strivească în zadar?* EMINESCU, O. I 83. ◇ *Piatră rară* = nestemată. *Pămînturi rare* = grup de oxizi metalici ai unor elemente care se aseamănă prin proprietățile lor chimice și au numerele atomice cuprinse între 57 și 71.

RĂRA adv. (În construcție cu verbe de mișcare, adesea repetat) Încet, domol, pe îndelete. [Sultănica] *o ia rara-rara prin fineață.* DELAVRANCEA, S. 13. [Radu] *își lua o carte și-o pornea rara pe dealuri.* VLAHUȚĂ, O. A. I 94.

RĂRĂ, *rare,* s. f. Un fel de mreajă de pescuit, cu o împletitură rară. *«Rarele» sînt împletite din sfoară și au ochiurile mari.* ANTIPA, P. 162.

RAREFÁCȚIE, *rarefacții,* s. f. Rarefiere.

RAREFIÁ, *rarefiez,* vb. I. Refl. (Despre gaze) A-și micșora densitatea, a deveni mai rar. ✦ Tranz. A micșora densitatea unui corp gazos.

RAREFIÁT, -Ă, *rarefiați, -te,* adj. (Despre gaze) Cu densitate micșorată; rărit. *Atmosfera planetei Marte este extrem de rarefiată și săracă în oxigen.*
— Pronunțat: *-fi-at.*

RAREFIÉRE s. f. Acțiunea de a (se) rarefia și rezultatul ei; rarefacție. *Rarefierea unui gaz.* ✦ Rărirea patologică a unui țesut organic. *Rarefierea osului.*
— Pronunțat: *-fi-e-.*

RĂREORI adv. (În opoziție cu adesea, adeseori) Cîteodată, nu prea des; rar. V. arare, arareori. *El rareori se află acasă.* STANCU, D. 5. *Apa nu părea adîncă, rareori ajungea la burta cailor.* CAMIL PETRESCU, O. I 556. *Rareori o putea vedea cineva la grădina împărătească, cetind sub umbra unui țeț.* NEGRUZZI, S. I 44.

RARIFICÁT, -Ă, *rarificați, -te,* adj. Rarefiat.

RARÍSIM, -Ă, *rarisimi, -e,* adj. (Rar) Care se găsește (sau se întîmplă) foarte rar. *Această rarisimă ediție a cunoscut-o cel dintîi Gebhardi.* HASDEU, I. V. 239.

RĂRIȘTE, *rarișți,* s. f. 1. Loc într-o pădure unde copacii sînt rari, la mare distanță unul de altul. V. poiană, luminiș. *Luminile dimineții pătrundeau prin rarișți, cerul se lumina deasupra.* SADOVEANU, O. I 63. *Îl văzură ivindu-se speriat la capătul celălalt al rariștei.* CAMIL PETRESCU, O. I 276. ◇ (Urmat de determinări introduse prin prep. «de» și arătînd felul copacilor) *Vin' cu mine să ne pierdem în zadar Printre galbenele rarișți de stejar.* TOPÎRCEANU, B. 42. *«Caravana» urca la pas printr-o rarișe de mesteacăni.* VLAHUȚĂ, O. A. III 44. *Tînguiosul bucium sună, L-ascultăm cu-atîta drag, Pe cînd iese dulcea lună Dintr-o rarișe de fag.* EMINESCU, O. I 209. ✦ (Neobișnuit) Bucată de loc unde semănăturile sau ierburile au ieșit rare. *Dintr-o rarișe de iarbă sălbatică, ciupea pe alese o anumită buruiană.* HOGAȘ, M. N. 105.

2. Fig. Loc gol în masa unei materii oarecare. [Stelele sclipitoare] *să reapară în rariștea norilor.* ARDELEANU, D. 175. *Numai prin rariștea frunzișului mișcător, albeața curată a chiliilor mai străbătea, sclipind pe furiș, pînă la mine.* HOGAȘ, M. N. 151.

— Variantă: **răriște** (ISPIRESCU, L. 288) s. f.

RARITÁTE, *rarități,* s. f. 1. Faptul de a fi rar, caracterul a ceea ce este rar. *Un talent trebuie prețuit, dar mai ales trebuie prețuit un talent satiric; aici... poate să fie vorba de prețul rarității.* GHEREA, ST. CR. I 331.

2. Obiect, ființă, fenomen care se întîlnește rar; p. ext. ceea ce este excepțional, atrage atenția, constituie o curiozitate. *Lîngă librăria «La papagalul de aur»... se află două case cu etaj, raritățile tîrgului.* STANCU, D. 383. *Milescu se uită lung la el, ca la o raritate omenească.* D. ZAMFIRESCU, R. 153. *Cum să nu fie raritate un călugăr care n-are nici caretă nici armăsari.* NEGRUZZI, S. I 313.

RÁRIȚĂ, *rariță,* s. f. 1. Unealtă agricolă asemănătoare cu plugul, care răstoarnă brazda în ambele părți, formînd rigole și care se folosește la semănăturile de cartofi și la alte culturi. *Grîul răsărise rar și firav, de parc-ar fi fost lucrat cu rariță.* MIHALE, O. 9.

2. (La pl.) Șir de trei stele luminoase din constelația Orion. *Rarițele străluceau în cerul limpede ca seninul albastru al unei pietre scumpe.* SANDU-ALDEA, U. P. 128. *Găinușa-i spre asfințit, rarițele de aseminea și luceafărul de ziuă de-acum trebuie să răsară.* CREANGĂ, A. 126.

— Variantă: **ráliță** s. f.

RAS[1], *rasuri,* s. n. Acțiunea de a (se) rade; bărbierit. *La d-voastră se fac și abonamente? — Da: 12 rasuri 3 franci... vine un ras ori un tuns 25 de santimuri, cu pudră, unt de migdale...* CARAGIALE, T. II 79.

RAS[2], **-Ă,** *rași, -se,* adj. 1. (Despre barbă, mustăți, păr) Tăiat pînă la piele. ◇ (Despre oameni, p. ext. despre capul, fața lor) Care nu poartă barbă (și mustăți); care este bărbierit; (urmat de determinări) care are părul tăiat pînă la piele. *Bătu în palme și unul din servii rași pe cap întinse un covor pe iarbă.* SADOVEANU, O. VII 70. *Vine lîngă mine, cu figura lui lungă și rasă.* CAMIL PETRESCU, U. N. 370. *Veni și unul dintre ofițerii de punte. Spilcuit, ras proaspăt și pudrat.* BART, S. M. 98. ◇ Expr. (Familiar) **C-o fi tunsă, c-o fi rasă** = ba că-i una, ba că-i alta, că e laie, că-i bălaie; în sfîrșit, după multă vorbă. *Tura-vura, c-o fi tunsă, c-o fi rasă, l-a pus pe Galibardi de i-a botezat un copil.* CARAGIALE, O. I 91. ◆ Fig. (Despre cîmp) Cu iarba sau holdele tăiate; cosit, secerat. *Iată vin cosașii veseli... Sub a lor coasă, Cîmpul ras rămîne verde, ca o apă luminoasă.* ALECSANDRI, P. III 68.

2. (Despre legume, fructe) Curățat de stratul exterior prin frecarea pe o răzătoare. *Lămîie rasă.* ◇ Fărîmițat prin frecarea pe răzătoare, pînă se transformă în pulbere sau în bucățele mici, utile. *Șocolată rasă.* ▭ *Dintr-o ridiche patru feluri de mîncare se fac: rasă și nerasă, cute și felii.* PANN, la CADE.

3. (Despre terenuri) Neted, șes. *Privește! S-a dus monotonia cîmpului ras. De-aici încolo... altă vedere ți se deschide.* VLAHUȚĂ, O. A. III 32. ◇ (Adverbial) Atingînd ușor o suprafață. *Prepeliță zboară ras cu pămîntul.* BRĂTESCU-VOINEȘTI, la CADE.

4. (Despre recipiente, adesea în corelație cu plin) Plin pînă la marginea de sus, foarte plin. *Paparudă-rudă Vino de mă udă... Cu găleata plină, Ploile să vină, Cu găleata rasă, Ploile să varsă.* ȘEZ. I 155. *Șade Stanciu-n cap de masă, Cu vedrița plină rasă.* SEVASTOS, C. 299.

RÁSĂ[1], *rase,* s. f. 1. Varietate de animale care se deosebește de alte varietăți din aceeași specie prin anumite caractere (adesea obținute prin eforturile omului, cu scopul de a se ajunge la noi tipuri, care să aducă mai mult folos). *Creșterea porcinelor se va orienta în direcția măririi efectivelor din rasele pentru grăsime și din rasele mixte (carne și grăsime).* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2859. ◇ Loc. adj. **De rasă** = de soi bun. (Ironic) *Veronescu făcea parte dintre acei luptători de rasă care sînt veșnic în tabăra guvernului.* VLAHUȚĂ, O. A. III 6. ◇ *Rasă fiziologică* = varietate a unei specii de microorganisme patogene care se deosebește de alte varietăți prin caracterele ei fiziologice (în special prin specia plantei pe care o atacă). *Desigur că cunoașterea raselor fiziologice dintr-o regiune este necesară selecționatorului în căutarea de soiuri de grîu rezistente la rugină.* SĂVULESCU, M. U. I 169.

2. Fiecare dintre grupurile biologice de oameni, formate din cele mai vechi timpuri ale preistoriei și caracterizate prin culoarea pielii, aspectele părului și alte particularități exterioare, care nu contrazic unitatea biologică a întregii omeniri și nu constituie un criteriu științific pentru diferențierea ei în grupări sociale. *Culoarea pielei variază după rasă, de la alb-deschis pînă la negru-închis.* NICOLAU-MAISLER, D. V. 28. *Îi făcuse o impresie ciudată mica vietate de altă rasă, fetița cea neagră, cu ochii albi.* BART, E. 382. *Alții înțeleg prin pesimism o boală care bîntuie toate rasele, toate civilizațiile.* GHEREA, ST. CR. I 53.

RÁSĂ[2], *rase,* s. f. Haină de postav, largă și lungă pînă la călcîie, pe care o poartă călugării și călugărițele pe deasupra îmbrăcămintei. [Călugărul] *mă privi smerit și sfios, strîngîndu-și îngrijit, cu degete aspre... rasa la piept.* HOGAȘ, M. N. 112. *Diaconul... îmbrăcat într-o rasă de satin... ieși din casă.* CONTEMPORANUL, III 653. [Lăpușneanul] *se văzu coperit cu o rasă.* NEGRUZZI, S. I 160.

RASCÓLNIC, -Ă, *rascolnici, -e,* s. m. și f. Partizan al unei secte religioase din Rusia (despărțită de biserica ortodoxă rusă în secolul al XVII-lea).

RÁSCOTE s. f. pl. Grămadă de lemne, vreascuri, crengi (aduse de apă). [Vizuina] *era înconjurată de bușteni și de răscote.* ISPIRESCU, L. 129.

RASEOLOGÍE s. f. Parte a antropologiei care se ocupă cu studiul raselor omenești.

RASIÁL, -Ă, *rasiali, -e,* adj. Conform doctrinei reacționare a rasismului. *Discriminare rasială.*

— Pronunțat: *-si-al.*

RASÍSM s. n. Teorie reacționară burgheză a inegalității raselor, emisă cu scopul de a constitui o justificare pentru dominarea și subjugarea unor popoare. *Foarte puțini dintre tinerii scriitori de atunci se lăsau ademeniți de trîmbițele rasismului.* SADOVEANU, E. 6.

RASÍST, -Ă, *rasiști, -ste,* adj. (Și substantivat) (Persoană) care aderă la teoria reacționară a rasismului, care aplică această teorie. *Prejudecățile rasiste, ura confesională... sînt împrejurări care în curînd vor rămînea numai o amintire rușinoasă între popoarele Răsăritului.* SADOVEANU, E. 19.

RASÓL, (rar) *rasoluri* și *rasoale,* s. n. Fel de mîncare constînd din carne sau din pește, mai rar din legume, fierte în apă cu diferite ingrediente. *Fasole verde rasol.* ▭ *Cunosc toate specialitățile casei. De exemplu: o cegă rasol. Preferi cu maioneză?* C. PETRESCU, C. V. 64. *Să le facem de mîncare Trei fripturi și trei rasoale.* TEODORESCU, P. P. 294. ◇ Expr. (Familiar) **A da rasol** = a face un lucru de mîntuială. *Tu să treci cel dintîi că e mai bine... Pe urmă se plictisesc măgarii de călăi și dau rasol.* CAMIL PETRESCU, T. II 620. *Să dăm rasol mai repede. Mai sînt șapte procese și azi e ziua mea de masaj electric.* C. PETRESCU, C. V. 265.

RASOLEÁLĂ, *rasoleli,* s. f. (Familiar) Treabă făcută superficial, de mîntuială.

RASOLÍ, *rasolesc,* vb. IV. Tranz. (Familiar) A face un lucru de mîntuială, a lucra superficial; a da rasol.

RASOLÍT, -Ă, *rasoliți, -te,* adj. (Familiar) Făcut în grabă, superficial, de mîntuială. *Un număr de lux, îngrijit, nu rasolit ca numerele cotidiane; bine aranjat, tipărit frumos și nu ciuruit de greșeli.* CARAGIALE, S. N. 124.

RAST s. n. Numele popular al inflamației splinei (din cauza malariei); splină umflată. *Nineacă, nu te tulbura, că iar te-o dure rastul.* ALECSANDRI, T. 404. *Borș... mult nu-i bine să beie cei ce zac de friguri... fac rast.* ȘEZ. VI 65.

RASTÉL, *rastele,* s. n. Suport făcut din bare paralele de lemn sau de metal pentru păstrarea armelor, a schiurilor, a bicicletelor etc. *O vitrină mare conținea pe un rastel numeroase puști de vînătoare.* CĂLINESCU, E. O. I 111.

RÁSTER, *rastere,* s. n. Placă de sticlă, pătrată sau rotundă, liniată special și folosită în tipografie la reproducerea anumitor figuri.

RÁȘCĂ, *răști,* s. f. Un fel de prăjină cu care pescarii împing frînghiile năvodului pe sub gheață de la o copcă la alta sau sperie peștele ca să iasă de sub maluri și de sub insule plutitoare și să se prindă în năvoade. ✦ Unealtă asemănătoare cu o sulă, compusă dintr-o undrea lungă și un mîner de lemn, cu care pescarii cătrănesc plutele de la carmace.

RÁȘPEL, *rașpele,* s. n. Pilă de oțel cu una sau cu mai multe fețe care au dinți izolați, folosită la prelucrarea lemnului, a tălpii și a altor materiale nemetalice. *Sfărîma cu rașpelul cuișoarele de lemn.* G. M. ZAMFIRESCU, SF. M. N. I 238.

RATÁ, *ratez,* vb. I. **1.** Tranz. A pierde o ocazie, a nu reuși într-o împrejurare, a da greș. *A rata o carieră.*
2. Intranz. (Despre arme de foc, explozibile) A nu lua foc cînd sînt declanșate.

RATÁRE, *ratări,* s. f. Acțiunea de a **rata**; nereușită.

RATÁT, -Ă, *ratați, -te,* adj. (Despre persoane, și substantivat) (Cel) care n-a izbutit să se afirme, nu și-a realizat posibilitățile cu care era înzestrat de la natură. *Actor îmbătrînit înainte de timp, cum erau actorii rătați pe vremuri.* PAS, Z. I 143. *Am încercat să-l fac să-și schimbe viața, să-l transform... dar n-am izbutit. E iremediabil ratat.* CAMIL PETRESCU, P. 18. *Doctorul era un suflet de artist ratat.* BART, E. 172. ✦ (Despre acțiuni) Care a dat greș; nereușit, neizbutit. *Unii spun că e o lucrare genială. Alții că e o operă ratată.* C. PETRESCU, C. V. 242.

RÁTĂ, *rate,* s. f. **1.** Cotă ce urmează a fi vărsată sau distribuită la un termen dinainte fixat, în contul unei datorii sau al unei obligații. ✧ Loc. adj. și adv. **În rate** = cu plata eșalonată în părți (egale). *Mobilă în rate.* ▭ *Mare parte din cîrlige le-au plătit; pentru altă parte... au rămas să plătească în rate.* CONTEMPORANUL, VI$_1$ 103.
2. (Ec. pol.; numai în expr.) *Rata plusvalorii* = raportul dintre plusvaloare și capitalul variabil. *Rata profitului* = raportul dintre plusvaloare și întregul capital (inclusiv cel variabil). *Rata medie a profitului* = profitul mijlociu pe care îl dau întreprinderile capitaliste și care rezultă din oscilațiile ratei profitului, datorite concurenței dintre capitaliști.

RÁTEȘ, *rateșe,* s. n. (Mold., Bucov., învechit) Han la drumul mare. *După înfățișare, am cunoscut că e un rateș boieresc.* SADOVEANU, O. I 362. *Am eu palate roșii și mari cît un rateș, ca Petrea Anastasiu?* HOGAȘ, DR. II 101.
— Variante: **rátoș** (IBRĂILEANU, S. 15), **rátuș** s. n.

RATÉU, *rateuri,* s. n. **1.** Defect în funcționarea unui motor cu explozie, datorită căruia arderea combustibilului se face incomplet, producînd o explozie falsă, care nu poate pune motorul în mișcare; p. ext. pocnetul care însoțește falsa explozie.
2. Încercare nereușită de a trage un foc de armă sau de a aprinde un explozibil.

RATIÉRĂ, *ratiere,* s. f. Dispozitiv la războiul mecanic de țesut cu mai mult de patru iețe, cu ajutorul căruia se ridică și se coboară iețele pentru formarea rostului.
— Pronunțat: *-ti-e-.*

RATIFICÁ, *ratific,* vb. I. Tranz. A confirma în formă autentică un act, un tratat, o convenție, o lege, pentru a le face să aibă deplină valabilitate. *Prezidiul Marii Adunări Naționale a Republicii Populare Romîne... ratifică și denunță tratatele internaționale ale Republicii Populare Romîne.* CONST. R.P.R. 23. *Majoritățile... au votat ratificarea convenției.* ODOBESCU, S. III 425. *Divanul, sub îndemnul ambasadorului, primește și ratifică tratatul.* ALECSANDRI, S. 100.

RATIFICÁRE, *ratificări,* s. f. Acțiunea de a **ratifica**; confirmare, în formă autentică, de către o autoritate competentă a convențiilor, a tratatelor etc., pentru a le da valabilitate. *Ratificarea convenției economice.*

RÁTOȘ s. n. v. **rateș.**

RÁTUȘ s. n. v. **rateș.**

RÁȚĂ, *rațe,* s. f. **1.** Pasăre domestică palmipedă cu ciocul lat și turtit, cu gîtul și picioarele scurte, crescută de om pentru carne, ouă și fulgi *(Anas).* *Rațele... se ghemuiră pe lîngă ziduri și ostrețe.* ARGHEZI, P. T. 106. *Cafeaua... se varsă pe pantalonii mei de vizită, coloarea oului de rață.* CARAGIALE, O. II 167. ✧ Expr. **A umbla ca o rață** = a avea mersul legănat. ✧ Compuse: **rață sălbatică** = pasăre călătoare de apă foarte asemănătoare cu rața domestică, vînată pentru carnea ei gustoasă *(Anas platyrhyncha). Erau rațele sălbatice, ieșite pe podul argintiu al lunei.* SADOVEANU, O. VII 164. *Sălbaticele rațe se abat din zborul lor, Bătînd apa-ntunecată de un nour trecător.* ALECSANDRI, P. A. 124; **rață leșească** v. **leșesc.**
2. Urinal.
— Pl. și: *rățe* (SADOVEANU, O. VIII 205, CREANGĂ, P. 242, ȘEZ. I 240).

RÁȚIE[1] s. f. v. **rațiune**[2].

RÁȚIE[2], *rații,* s. f. **1.** Porție (mai ales de hrană) socotită necesară unui om sau unui animal pe un timp determinat, calculată după o anumită normă. *Rație de lemne.* ▭ *Am controlat eu vreodată dacă li se dă toată rația?* CAMILAR, N. I 159.
2. (Mat.) Diferența constantă (sau cîtul constant) dintre doi termeni succesivi ai unei progresii aritmetice (respectiv geometrice).
— Variantă: **(2) rațiúne** s. f.

RAȚIONÁ, *rationez,* vb. I. **1.** Intranz. A gîndi; a gîndi bine, logic, a judeca rațional.
2. Tranz. A raționaliza **(2).**

RAȚIONÁBIL, -Ă, *rationabili, -e,* adj. (Învechit) Care are o judecată sau o comportare rațională. V. **rezonabil.** *S-au făcut mai rationabili.* BĂLCESCU, la GHICA, A. 463.

RAȚIONÁL, -Ă, *rationali, -e,* adj. **1.** Conform cu principiile și cerințele rațiunii (v. **logic**); (despre oameni) înzestrat cu rațiune. *Poetul începe prin argumentare logică, rațională.* GHEREA, ST. CR. I 156. ✦ (În filozofia raționalistă, în opoziție cu **empiric**) Izvorît sau dedus din rațiune, considerat ca independent de experiență și anterior acesteia.
2. Care se face cu judecată, cu măsură, cu respectarea unor norme bine gîndite, metodice. [Țărănimea] *să fie*

ajutată să-și creeze inventar agricol, vite selecționate, gospodărie rațională. SADOVEANU, E. 31.

3. (Mat.; în expr.) *Număr rațional* = nume dat unei clase de numere din care fac parte numerele întregi și fracționare, pozitive sau negative, precum și numărul zero; ele pot fi exprimate printr-un raport între două numere întregi și cu ajutorul lor se poate reprezenta măsura comună a două mărimi comensurabile. *Expresie rațională* = expresie algebrică care nu conține extrageri de radical asupra necunoscutei.

RAȚIONALÍSM s. n. (Fil.; în opoziție cu empirism) Curent în teoria cunoașterii, care consideră rațiunea ca singurul izvor al cunoașterii, atribuindu-i elemente apriorice, universale și necesare.

RAȚIONALÍST, -Ă, *raționaliști, -ste,* adj. Care ține de raționalismul filozofic, care este propriu sau caracteristic acestuia. [La Asachi găsim] *propunerea rațională ca un «tribunal» de lingviști să decreteze îmbunătățirile «limbii».* IBRĂILEANU, SP. CR. 49. ✦ (Despre persoane, și substantivat) Adept al raționalismului; (cel) care preconizează sau susține sisteme de gîndire, puncte de vedere, judecăți desprinse de realitatea concretă. *Unii din radicaliști, raționaliști, și ce vor mai fi, au pornit fără să ne spuie de unde pornesc; alții pornesc de la o limbă latină depravată, ce o socot limba lui Ciceron.* RUSSO, S. 70.

RAȚIONALIZÁ, *rationalizez,* vb. I. Tranz. **1.** A organiza munca după norme și principii raționale. *A raționaliza procesul de producție.*

2. A supune anumite produse (de primă necesitate) unui consum dirijat, conform unor norme dinainte stabilite; a raționa.

3. (Mat.) A transforma o expresie algebrică care cuprinde o extragere de rădăcină într-o expresie echivalentă, fără radical.

RAȚIONALIZÁRE, *raționalizări,* s. f. Acțiunea de a raționaliza.

1. Organizare sistematică a muncii, după norme și metode raționale. *Propunerile se cercetează acum în cabinetul tehnic de inovații și raționalizări.* MIHALE, O. 478.

2. Supunere a anumitor produse (de primă necesitate) unui consum dirijat, conform unor norme dinainte stabilite; raționare.

RAȚIONALIZÁT, -Ă, *raționalizați, -te,* adj. Raționat.

RAȚIONALIZATÓR, *raționalizatori,* s. m. Persoană care se ocupă cu găsirea mijloacelor de raționalizare a muncii.

RAȚIONAMÉNT, *raționamente,* s. n. Înlănțuire logică de judecăți care duce la o concluzie; p. ext. argument sau șir de argumente de care se servește cineva în judecarea unei chestiuni sau pentru a-și susține punctul de vedere. *O domina cu raționamentele-i reci.* PAS, Z. I 94. *Fie-ne permis a ne pune cîteva întrebări, la care luăm angajamentul a răspunde cu raționamente necontestate.* MACEDONSKI, O. IV 85.

RAȚIONÁRE, *rațионări,* s. f. Acțiunea de a raționa.

1. Gîndire logică, judecată.

2. Raționalizare (2).

RAȚIONÁT, -Ă, *rațионați, -te,* adj. Supus unui consum dirijat, după norme dinainte stabilite. *Produse raționate.*

RAȚIÚNE[1] s. f. v. **rație**[2].

RAȚIÚNE[2], **(2, 3)** *rațiuni,* s. f. **1.** Facultatea omului de a cunoaște, de a gîndi logic, de a înțelege sensul și legătura fenomenelor; p. ext. judecată, minte.

2. Temei, motiv, cauză, justificare. *Supărarea lor nu are nici o rațiune.* ✧ *Rațiune de stat* = principiu în baza căruia o autoritate de stat poate lua o măsură de interes general, trecînd peste interesul particular. ✧ Expr. **Rațiunea de a fi** (a unui lucru) = ceea ce justifică, motivează existența (unui lucru).

3. (Mat.) Rație[2] (2).

— Variantă: **(1, învechit) ráție** (GHICA, A. 90) s. f.

RAVÁC s. n. **1.** Must care se scurge de la sine din strugurii puși în teasc (fără ca aceștia să fie storși sau zdrobiți); vin obținut din acest must; vin limpede, separat de drojdii, prin trecerea lui dintr-un butoi în altul; vin rămas neîngheșat într-un butoi expus la temperaturi joase. *De acolo plecam să încercăm alt vinaț; și-aducea el aminte de niște răvac nebun.* M. I. CARAGIALE, C. 60. *Se scurge... mustul ce se numește ravac.* I. IONESCU, P. 252.

2. Miere (de calitatea întîi) care se scurge de la sine din fagurii expuși la soare.

— Variantă: **răvác** (TEODORESCU, P. P. 546) s. n.

RAVÁGIU, *ravagii,* s. n. (Mai ales la pl., de obicei în legătură cu verbul «a face») Pagubă, distrugere, pustiire (cauzată de furtuni, de boli etc.). *Bolile sociale* [în Antile] *fac ravagii: malaria dezolează populația țărmurilor joase.* V. ROM. aprilie 1954, 65.

— Pl. și: (învechit) *ravagiuri* (NEGRUZZI, S. III 61).

RAVÁȘ s. n. v. **răvaș.**

RAZ, *razuri,* s. n. **1.** Bară de oțel cu un capăt lățit și ascuțit, cu care se sparg blocuri de piatră, se fac găuri în pămînt etc. *Zamfir scosese cîngile și razurile la îndămînă, pentru ca să fie gata cînd se vor porni sloiurile.* SLAVICI, V. P. 98.

2. Unealtă constînd dintr-o bară scurtă de oțel cu tăiș la un capăt, folosită de tîmplari, dulgheri etc.; răzuitor. *Frecau noroiul podelelor cu razul.* I. BOTEZ, ȘC. 88.

RAZACHÍE s. f. Varietate de viță de vie care dă struguri pentru masă, cu boabe mari, albe sau roșii, lunguiețe, foarte cărnoase.

RAZÁNT, -Ă, *razanți, -te,* adj. Care trece cu repeziciune în nemijlocită apropiere de suprafața pămîntului (sau a unui obiect de pe pămînt) aproape atingînd-o. *Tir razant.* ✦ (Substantivat) Lovitură la jocul de tenis, în care mingea trece cît mai aproape de partea superioară a plasei.

RAZÁNȚĂ, *razanțe,* s. f. Proprietate a traiectoriei unui mobil de a avea curbură mică. ✦ Porțiune din traiectoria unui mobil, care e aproape paralelă cu pămîntul.

RÁZĂ, *raze,* s. f. **1.** (De obicei urmat de determinări care arată izvorul luminii) Linie dreaptă în care se propagă lumina; traiectorie luminoasă. *Frunzele sînt niște laboratoare misterioase, care, utilizînd energia razelor solare, iau cărbunele din aer.* MARINESCU, P. A. 39. *Învie firele de iarbă sub ploaia razelor de soare.* GOGA, C. P. 130. *Cobori în jos, luceafăr blînd, Alunecînd pe-o rază.* EMINESCU, O. I 168. ✧ Fig. *În sufletele lor stăruiește o rază de lumină.* SADOVEANU, E. 106. ✦ Zonă luminoasă; lumină, strălucire. *Omul... scotea un caiet din buzunar, și desfăcîndu-l în raza lămpii, începea să citească.* GALACTION, O. I 307. *În jurul frunții sale plutește-o blîndă rază.* EFTIMIU, I. 153. *Petre Majă — adimenit, Din somn dulce s-a trezit. O! minune! ce să vază În a zilei albă rază? Vede-acum cu ochi deschiși Ce-a văzut cu ochi închiși.* ALECSANDRI, P. II 109. ✧ Fig. *Am zvîrlit asupră-ți, crudo, vălul alb de poezie Și paloarei tale raza inocenței eu i-am dat.* EMINESCU, O. I 29. *Contemporanii... mei își aduc aminte ce erau țiganii acum 50 de ani, chiar atunci cînd razele civilizațiunii moderne îmblînzise moravurile.* KOGĂLNICEANU, S. A. 193.

2. Fig. Pîlpîire. *O rază din vremile-apuse E cîntecul celor ce trec.* COȘBUC, P. II 94. *Dîndu-mi din ochiul tău senin o rază dinadins, În calea timpilor ce vin O stea s-ar fi aprins.* EMINESCU, O. I 191. *A morții stinse raze trist în ochi îi amurgesc.* BELDICEANU, P. 123. ✦ Licărire, semn slab de... *La cine pot să aflu o rază de-ndurare?* ALECSANDRI, T. II 121.

3. (Fiz.) Radiație. ✧ *Raze infraroșii* v. infraroșu. *Raze ultraviolete* v. ultraviolet. *Raze X* (sau *Roentgen)* = unde electromagnetice cu lungimi de undă mult mai mici decît acelea ale luminii. *Roentgen descoperă razele X.* MARINESCU, P. A. 32.

4. (Geom.) Distanța din centrul unui cerc pînă la orice punct de pe circumferință sau din centrul unei sfere pînă la orice punct de pe suprafața ei.

5. Distanță pînă la care se exercită o acțiune în jurul centrului de unde pornește. *Niagara, cea cu ecoul uruind noaptea pe o rază de șaizeci de kilometri.* C. PETRESCU, C. V. 181. ✧ *Rază de acțiune* (sau *de activitate)* = loc pînă unde se întinde puterea sau influența cuiva sau a ceva.

6. (Regional) Ramificație a coarnelor cerbului. *Cerbul cu douăsprezece raze e mai prejos de așteptări.* SADOVEANU, V. F. 90. [Cerbul] *au luat o căpiță cu razele și au rădicat-o în sus și au ascuns pe soră-sa sub dînsa.* SBIERA, P. 174.

7. Par folosit ca sprijin; proptea. *Văzînd-o că se leagănă în toate părțile, ziceau: paserei acesteia îi trebuie raze, ca să nu se răstoarne.* MARIAN, O. II 392. ✦ Fiecare dintre fofezele unei vîrtelnițe. *La capătul răscrucilor sînt cele patru fofeze, numite și... raze.* PAMFILE, I. C. 259.

RĂZĂM s. n. v. **reazem.**

RĂZEM s. n. v. **reazem.**

RĂZIE, *razii,* s. f. Control inopinat făcut de organele miliției prin încercuirea unei porțiuni de teren dintr-o localitate, avînd drept scop descoperirea unor infractori sau a unor contravenienți.

RĂZNA adv. **1.** (În construcție cu «a o lua», «a o apuca» sau cu diferite verbe de mișcare) Fără o țintă precisă, neținînd seamă de drum, de direcție. *Necăjit se repezi înaintea vitelor care o luaseră razna spre fundul ogrăzii.* REBREANU, R. II 60. *Gardul, în copilărie, Veșnic l-am asemănat C-un nebun care-a plecat Razna pe cîmpie.* COȘBUC, P. I 261. *Copilul, coborîndu-se din copaci, o apucă razna pe cîmp.* ISPIRESCU, L. 391. *Fata umbla mai adesea razna prin păduri.* ODOBESCU, S. III 205. ✧ (Rar, precedat de prep. compusă «de-a») *Fugea de-a razna pe răzoare.* COȘBUC, P. I 242.

2. (Mai ales în construcție cu verbele «a sta», «a se ține» etc.) Deoparte, la o parte, la oarecare distanță de... *(Flăcăul) a venit cam desișor în vara asta la horă la noi, dar se ținea tot razna.* VLAHUȚĂ, la TDRG. *Razna de satul Domnești, se vede o casă.* DELAVRANCEA, S. 3. *Se plimba cam razna de curtencele sale.* ISPIRESCU, U. 12.

RĂZNĂ, *razne,* s. f. Faptul de a se răzleți, răzlețire. *Prostia pîndește mintea omului cum pîndesc lupii razna oilor.* DELAVRANCEA, H. T. 129. ✦ Fig. Deviere, digresiune. *Reținută și măiestrită, fără lăbărțări, razne și prisosuri, ea* [conversația] *învăluia în mreje puternice, uimea, răpea, fermeca.* M. I. CARAGIALE, C. 14.

RĂBDÁ, *rabd,* vb. I. **1.** Tranz. A suporta (cu resemnare) o suferință fizică sau morală; a îndura. V. pătimi. *Rabdă să-l lovești pînă îl apucă diavolul și-l înnebunește, și-atunci e prăpăd.* DUMITRIU, P. F. 44. *Rabzi bătăi de pumn și bici.* NECULUȚĂ, Ț. D. 41. *Răbdăm poveri, răbdăm nevoi, Și ham de cai și jug de boi: Dar vrem pămînt!* COȘBUC, P. I 207. ✧ Intranz. *Stăi, Roibule, zise el blînd calului, stăi aici oleacă și rabdă ce-i răbda, că îndată ți-oi da ovăz.* SADOVEANU, O. I 370. *Pe la noi, cine are bani bea și mănîncă, iară cine nu, se uită și rabdă.* CREANGĂ, P. 279. *De zece ani de cînd tot rabd.* ALECSANDRI, T. I 279. ✧ (Urmat de determinări introduse prin prep. «de», arătînd cauza suferinței) *De două zile rabdă de foame.* C. PETRESCU, C. V. 121. ✦ Intranz. (Despre lucruri) A fi rezistent, a nu se strica repede. *Și na-ți cizmele-mi de țap... Ce la apă mult mai rabdă.* TEODORESCU, P. P. 502.

2. Tranz. A tolera să se săvîrșească un lucru neîngăduit, supărător; a permite, a accepta. *Doar n-oi răbda să mă rușineze dînsul pe mine în fața satului.* REBREANU, R. II 40. *Graurul... împreună cu ciorile se cocoțează jucînd pe spinarea boilor, cari cu o filozofică nepăsare rabdă așa batjocure.* ODOBESCU, S. III 23. *Hîrtia multe rabdă* (= multe lucruri rele sau neplăcute se scriu). ✧ (Construit cu dativul) *Nu ți-or putea răbda cîte ți-am răbdat noi.* CREANGĂ, P. 286. ✧ (Complementul indică persoana tolerată) *Mă mir numai că părintele te mai rabdă pe lîngă dumnealui.* REBREANU, I. 71. *Noi să răbdăm pe tronul acestei țări, pe cine? Pe-un tiran, un fățarnic?* ALECSANDRI, T. II 111. ✧ (Adesea în fraze negative sau interogative, uneori în imprecații) *Neamul lui Eftimie — nu i-ar mai răbda pămîntul.* DUMITRIU, N. 223. *Cum îl rabdă locul... să mai umble zile supărat Pentru-o vorbă numai?* COȘBUC, P. II 247. *Bate-o, doamne, n-o răbda, Că mi-a secat inima.* TEODORESCU, P. P. 306. ✧ Expr. **A (nu)-l răbda pe cineva inima (să...)** = a nu se putea stăpîni (să nu...), a (nu) se îndura să... *Nu-l mai răbdase inima și venise s-o vadă cu ochii lui.* CAMIL PETRESCU, O. II 451. *Totuși nu-l răbda inima să stea molcom.* REBREANU, R. I 267. *Unde nu se încinge între dînșii o bătaie crîncenă, ș-apoi stă de-i privește, dacă te rabdă inima.* CREANGĂ, A. 112. **A (nu)-l mai răbda** (pe cineva) **puterile să...** = a-l părăsi (pe cineva) puterile, a nu mai putea să... *Nu-l mai rabdă puterile să-și joace copila pe genunchi.* DELAVRANCEA, la TDRG. ✧ Intranz. *Nu mai răbdăm, fraților!... Puneți mîna pe topoare!* REBREANU, R. II 231.

3. Intranz. (Astăzi rar) A-și înfrîna neliniștea, nerăbdarea, a-și păstra calmul, a sta liniștit. *Fata mea, o cununie ne-ar scăpa de orice grijă. Fata mea, cum poți răbda... Mai e vreme. Spune: da!* EFTIMIU, Î. 55. *Ah! suflete împietrite! el moare și tu rabzi încă?* CONACHI, P. 86. *Trebuie să rabde pînă ce să se usuce cărămizile.* DRĂGHICI, R. 86. ✧ Refl. *Nu s-au mai putut răbda între păreții casei.* SBIERA, P. 132. ✦ Refl. (Învechit, în construcții negative; adesea în legătură cu verbul «a putea») A se stăpîni, a se înfrîna, a se reține de la ceva. *Acel ce nu se poate răbda ca să nu scrie.* CONTEMPORANUL, I 205. *Nu cred că s-a răbdat Să nu-i fi ospătat.* DONICI, F. 80.

— Prez. ind. și: (regional) *răbd.*

RĂBDÁRE, *răbdări,* s. f. **1.** Faptul de a răbda; dispoziție firească de a suporta neplăceri, dureri, asupriri; putere de a aștepta cu liniște desfășurarea întîmplărilor, a evenimentelor. *Mă gîndesc că-i fi ajuns la marginea răbdării.* VORNIC, P. 203. *Răbdarea vînătorului era ajunsă la culme.* ODOBESCU, S. III 47. *Eu însă nu zic că nu te voi lua, dar trebuie răbdare.* NEGRUZZI, S. I 19. ✧ (Adesea în construcție cu verbele «a avea», «a pierde» sau «a fi») *Îi povățuia să fie mai cu răbdare, mai îngăduitori, ca să nu se amărască... părinții.* ISPIRESCU, L. 175. *Mă mir c-am avut răbdare să țin casă cu baba pîn-acum.* CREANGĂ, P. 118. *Ascultați dacă aveți răbdare.* NEGRUZZI, S. I 102. *Dragostea n-are răbdare.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 382. ✧ (Învechit, în construcție cu verbul «a face») *Cum mai poți face răbdare... Așteptînd cu prelungire Să găsești milostivire.* CONACHI, P. 35. *Făcîndu-și răbdare... îi zise blînd...* PANN, P. V. I 76. ✧ (Glumeț) *Răbdare și tutun* = așteptare lungă. *Pînă atunci, răbdare și tutun.* C. PETRESCU,

î. II 136. (De obicei în construcție cu verbele «a mînca», «a înghiți» etc.) *Răbdări prăjite* = nimic de mîncare. *Trăia tot cu noduri fripte, învăluite cu răbdări prăjite.* RETEGANUL, P. III 59. *De acu a mai mînca și răbdări prăjite în loc de ouă.* CREANGĂ, P. 70. *Înghite la răbdări prăjite.* PANN, P. V. III 101. ✧ Expr. **A scoate** (pe cineva) **din răbdare** (sau **din răbdări**) = a face (pe cineva) să-și piardă calmul, a enerva peste măsură; a scoate din sărite. *Oricît de blajin să fie omul, îl scoți din toate răbdările.* CARAGIALE, O. III 36. *Eu îs bun, cît îs bun, dar și cînd m-a scoate cineva din răbdare, apoi nu-i trebuie nici țigan de laie împotriva mea.* CREANGĂ, P. 253. **A-și ieși** (învechit **a ieși**) **din răbdare** (sau **din răbdări**) = a-și pierde calmul, a se enerva peste măsură, a-și ieși din sărite. *Celelalte, strigă gazda ieșind din răbdare întru auzul atîtor laude.* NEGRUZZI, S. I 77. ✦ (Cu valoare de imperativ) Așteaptă! *Hei, hei! răbdare, Arvinte, fătu-meu, răbdare.* ALECSANDRI, T. I 324.

2. Stăruință într-o lucrare grea și de lungă durată; perseverență, tenacitate. *Profesia de cercetător e în primul rînd una de răbdare... de calm.* BARANGA, I. 153. *Cu o răbdare ciudată m-am plecat peste tot ce a știut să facă omul.* ANGHEL, PR. 99. *Cu răbdare și tăcere se face agurida miere.*

3. (Rar, la pl.) Suferințe, lipsuri. *Oare puține răbdări pîn-acum pribegind îndurat-ai?* TOPÎRCEANU, P. 46.

RĂBDĂTÓR, -OÁRE, *răbdători, -oare,* adj. **1.** Care suportă cu tărie greutățile, suferințele; care îndură fără revoltă asupriri, nedreptăți; răbduriu. *Mulțimea aceea răbdătoare și cinstită care lucrează numai pentru o mică pătură conducătoare.* BART, S. M. 25. *Era o fată robace și răbdătoare.* CREANGĂ, P. 283. *Inimă, fii răbdătoare, Ca pămîntul sub picioare.* ALECSANDRI, P. P. 225. ✦ Rezistent. *Pămînturile din valea Cernavîrfu... sînt... răbdătoare la secetă.* I. IONESCU, M. 56.

2. Stăruitor. *De mii de ani în piatră* [fluviul] *lovește răbdător, Strop după strop, s-o spargă.* VLAHUȚĂ, O. A. 60.

RĂBDURÍU, -ÍE, *răbdurii,* adj. (Despre oameni și manifestările lor) Care are capacitatea de a răbda, suportînd necazuri, rezistînd la greutăți; răbdător. *Se plecase ca un uriaș bun și răbduriu deasupra mușuroiului de furnici.* C. PETRESCU, O. P. II 177. ✦ Stăruitor în acțiuni. *S-a încovoiat de mijloc... aplecîndu-se să-l cerceteze cu răbdurie luare-aminte.* C. PETRESCU, A. R. 191.

RĂBLĂGÍ vb. IV v. **rablagi.**

RĂBLĂGÍT, -Ă adj. v. **rablagit.**

RĂBÓJ, *răbojuri,* s. n. (Și în forma *răbuș*) **1.** Bucată de lemn în formă cilindrică sau în patru muchii, pe care se însemnau în trecut, prin crestături, diferite socoteli (numărul vitelor, zilele de muncă, banii datorați etc.). *În mintea lui, ca pe un răboj, stau însemnate zilele de muncă, fălcile de arătură, de prașilă, de cosit și de secerat.* VLAHUȚĂ, O. A. 356. *Ciobanul ia legătura de răbușuri și înșiră de pe acest catastif al său care cîte oi are.* EMINESCU, N. 142. ✧ Fig. *De pe galbenele file el adună mii de coji, A lor nume trecătoare le înseamnă pe răboj.* EMINESCU, O. I 130. ✧ Expr. **A(-și) ieși** (sau **a scoate pe cineva**) **din răboj** (**afară**) = a(-și) pierde (sau a face pe cineva să-și piardă) răbdarea; a (se) supăra. *Să nu mă scoți din sărite și să mă faci — cîteodată — să-mi ies din răbuș afară.* CREANGĂ, P. 152. **A lua** (sau **a da**) **pe răboj** = a lua (sau a da) pe datorie. **A șterge de pe răboj** = a da uitării. **A crede după răboj** = a crede tot ce se spune. [Mama] *crezîndu-le toate lăptoase după răbuș, cum i le spusesem eu... m-a lăudat.* CREANGĂ, A. 61.

2. (Adesea fig.) Ceea ce se înseamnă pe răboj **(1)**; socoteală, calcul. *Urma să-i afle pe fiecare, la rînd, după răbojul întipărit în cuget.* C. PETRESCU, A. R. 10. *Pierdusem răbojul timpului.* M. I. CARAGIALE, C. 7. *El ucisese atîția* [urși] *în viața sa, încît, nemaiavînd destule degete la mîni și la picioare ca să numere, le pierduse, cum am zice, răbojul.* GANE, N. III 132. ✧ Expr. **A i se uita cuiva răbojul** = a i se uita cuiva numărul anilor, a-l uita moartea. *Îmbătrînea mereu, de murit însă nu mai murea. I se uitase răbojul.* ȘEZ. XII 115.

3. Crestătură făcută, ca semn distinctiv, la urechea unei vite.

— Pl. și: *răboaje* (GHICA, S. A. 31). — Variantă: (Mold.) **răbúș** s. n.

RĂBOJÍ, *răbojesc,* vb. IV. Tranz. A însemna pe răboj. (Fig.) *Spune celor de pe-acuma, că spătarul Dragomir Și-a văzut de datorie patruzeci de ani în șir; Că hotarele domniei sînt de spada-i rotunjite, Și că orice biruințe sînt pe trupu-i răbojite!* DAVILA, V. V. 157.

RĂBUFNEÁLĂ, *răbufneli,* s. f. **1.** Zgomot surd și puternic; răbufnire. V. bufnitură. *Se adăugau trilurile de flaut, răbufneala țoalelor scuturate, patefonul domnișoarei Sonia.* C. PETRESCU, C. V. 49.

2. Suflu puternic; țîșnire, izbucnire. *Răbufneala vîntului smulge flacăra opaițului, trînțește ușa la loc în încuietoare.* C. PETRESCU, S. 58.

RĂBUFNÍ, *răbufnesc,* vb. IV. Intranz. **1.** A produce (prin izbire, cădere) un zgomot surd și puternic; a se izbi, a se trînti cu putere de ceva, producînd un zgomot înfundat; (despre zgomote) a răsuna puternic. *Din piață răbufneau strigăte îndărătnice.* VORNIC, P. 215. *Tunetele din nou răbufniră, fulgerele din nou porniră să scapere.* C. PETRESCU, R. DR. 59. *Slănina (căzînd) răbufni de niște strachini... pe care le sparse cu mare zgomot.* DELAVRANCEA, la TDRG. ✧ Tranz. *Numai cu o mînă îi răsuci, îi răbufni la pămînt.* ISPIRESCU, U. 54. *Spată-Lată se duse în pădure să vadă ce au făcut cîinii cu muma zmeilor și o găsi răbufnită jos sub ei, cu ochii scoși din cap.* POPESCU, B. I 101.

2. A izbucni cu putere (eliberîndu-se dintr-o strînsoare, dintr-o apăsare); a țîșni, a năvăli. *Pe sub ușă răbufneau din cînd în cînd valuri de aer rece.* GALAN, Z. R. 77. *La cîte un colț de munte viscolul răbufnea, luînd sania ca pe o jucărie și purtînd-o spre prăpastie.* BOGZA, Ț. 40. *Un nour uriaș de scîntei răbufni brusc și se împrăștiă în văzduhul roșu.* REBREANU, R. II 206. ✧ Fig. (Despre acțiuni, sentimente, p. ext. despre oameni) *Din motive foarte delicate, nu mai răbufnea însă de mult pe față.* VORNIC, P. 8. *Amărît ca mine nu mai poate fi om subt soare! răbufni țăranul.* REBREANU, R. II 42. ✦ Tranz. A face să țîșnească, a împrăștia. *Trenul... intră în gară, răbufnind aburi.* DUMITRIU, N. 76. ✦ A năpădi asupra cuiva. *L-a răbufnit o suflare răcoroasă, jilavă, udată de stropi.* C. PETRESCU, A. R. 195.

RĂBUFNÍRE, *răbufniri,* s. f. Faptul de a răbufni; zgomot surd și puternic. *Cu fiecare boare de vînt venea o răbufnire de strigăte.* DUMITRIU, N. 101. *Văzduhul mocnea, înfrînîndu-și cu greu răbufnirea întîrziată.* MIHALE, O. 504. *Răbufnirile de tunuri mai continuară un răstimp și apoi încetară pe rînd.* REBREANU, P. S. 59.

RĂBUÍ, *răbuiesc,* vb. IV. Tranz. (Mold.) A unge cu unsoare preparată din păcură, cu răbuială **(2)**. *Găseam pe moș Chiorpec răbuind ciubotele cu dohot de cel bun.* CREANGĂ, A. 45.

RĂBUIÁLĂ s. f. (Mold.) **1.** Acțiunea de a răbui. *Muia feleștiocul în strachina cu dohot și-mi trăgea un pui de răbuială ca aceea, pe la bot.* CREANGĂ, A. 46.

2. Unsoare preparată din păcură, cu care se ung hamurile, încălțămintea etc. ca să se moaie. *Ciubotele grele, unse cu răbuială.* SADOVEANU, la TDRG.

RĂBÚȘ s. n. v. **răboj.**

RĂCÁN, *răcani,* s. m. Denumire depreciativă dată în trecut unui soldat care se afla la începutul stagiului și era încă nepriceput în ale milităriei. V. recrut.

RĂCÁR, *răcari,* s. m. Cel care se îndeletnicește cu prinderea sau cu vînzarea racilor. *Atunci cată să știi a-i găti* [racii]; *asta-i a doua datorie a răcarului.* SADOVEANU, N. F. 78.

RĂCĂDUÍ, *răcăduiesc,* vb. IV. Refl. (Mold., Transilv.) A lua o atitudine amenințătoare, a se răsti la cineva. *Cine era cel dintîi la nunți și la cumătrii? Cine pocnea mai strașnic din pistoale? Cine se răcăduia fudul și mîndru cu mîna-n șold pe toate ulițele satului?* SADOVEANU, O. VIII 89. *Bate el Ivan în poartă, cît poate: se răcăduiește el cu pușca, dar au prins ei acum dracii la minte.* CREANGĂ, P. 311.

RĂCĂLUÍ, *răcăluiesc,* vb. IV. Tranz. (Mold.) A curăța, a mătura murdăria (din grajd, din curte etc.). V. rîni. *Am răcăluit gunoaiele din țarc... și le-am făcut o gramadă.* ȘEZ. IX 152.

RĂCĂNÉL, *răcănei,* s. m. (Regional) Broatec. *O liniște se lăsase asupra casei, iar răcăneii... luau în stăpînire noaptea.* MACEDONSKI, O. III 13. *Cînd... răcăneii cei verzi se suie sus pe lemne, atunci are să vie ploaie.* I. IONESCU, M. 65.

RĂCEÁLĂ, (rar) *răceli,* s. f. **1.** Temperatură scăzută a aerului; frig. *Păru înfiorată de răceala nopții.* SADOVEANU, O. VII 165. ✦ Faptul de a fi sau de a da impresia că este rece la atingere; senzație de frig. *Simt răceala picăturilor ca niște sfîrcuri de bici plesnindu-mi obrajii.* BART, S. M. 15. *O răceală ca de gheață se ridica în trupul lui Radu de la tălpi spre genunchi.* VLAHUȚĂ, O. A. 133.

2. Fig. Lipsă de însuflețire sau de entuziasm; apatie, indiferență, nepăsare. *Este mai ușor să te eliberezi de asprimile stilului, de slăbiciunea compoziției... decît de răceala sufletească.* V. ROM. decembrie 1953, 267. *Se forța să fixeze cu răceală într-un cadru tehnic toate amănuntele pentru explicarea faptelor.* BART, S. M. 77. [Smărăndița] *poate vrea să pună răceală între noi.* BOLINTINEANU, O. 341.

3. Boală, adesea cu caracter epidemic, care se localizează pe căile respiratorii, pe tubul digestiv sau pe sistemul nervos central. V. gripă. *Ș-apoi, pînă vine mă-sa, prinde o răceală.* GALAN, Z. R. 266.

RĂCHÍE s. f. v. **rachiu.**

RĂCHIERÍE s. f. (Regional) Fabrică sau depozit de rachiu.

RĂCHITÁN, *răchitani,* s. m. Nume purtat de două plante, cu flori roșii-purpurii așezate într-o inflorescență în formă de spic la vîrful tulpinii, ce cresc prin locuri umede și mlăștinoase *(Lythrum).*

RĂCHITÁR, *răchitari,* s. m. Fluture de noapte care trăiește pe coaja sălciilor și a cărui larvă, de mărimea unui deget, sapă tunele în lemnul copacului *(Cossus cossus).*

RĂCHÍTĂ, *răchite* și *răchiți,* s. f. Varietate de salcie, cu frunze înguste și lunguiețe, cu ramuri subțiri ușor de desprins de pe trunchi și folosite ca material de împletit; crește în locuri umede, mai ales pe malurile apelor *(Salix fragilis). Zeci de femei și copii din mahalale, umblînd desculți și suflecați pînă la genunchi prin apa rece ca gheața, adunau... fel de fel de lucruri de printre răchite.* CAMIL PETRESCU, O. I 565. *Căpitanul stă la umbră, sub bolta unei răchite argintii.* BART, S. M. 72. *E-un miros de tei în crînguri, Dulce-i umbra de răchiți.* EMINESCU, O. I 210. ✧ (Cu sens colectiv) *Era subt poala unui codru de stejar un șleau de soiuri mărginașe... aluni, arini, arțari, un plop și destulă răchită.* CAMIL PETRESCU, O. II 23. ✧ Expr. **(De sau pe) cînd făcea (sau va face) plopul pere și răchita micșunele** v. micșunea.

— Variantă: (regional) **richítă** (ISPIRESCU, L. 282) s. f.

RĂCHITÍȘ, *răchitișuri,* s. n. Desiș de răchite. *La marginea răchitișului el o ajunse, o luă de mînă și... înaintară în crîngul desfrunzit.* SLAVICI, O. II 60.

RĂCHIȚÉLE s. f. pl. Mic arbust totdeauna verde, cu tulpina tîrîtoare, cu fructe roșii, acrișoare și comestibile *(Vaccinium Oxycoccos).*

RĂCHIȚÍCĂ, *răchițele,* s. f. Diminutiv al lui răchită; răchită sau salcie tînără. *Vara, în zilele de sărbătoare... după cules răchițică de făcut gălbenele... cine umblă?* CREANGĂ, la CADE.

RĂCHÍU s. n. v. **rachiu.**

RĂCÍ, *răcesc,* vb. IV. **1.** Refl. A pierde din căldură, a deveni (mai) rece. *Se răcește ciorba și se arde friptura.* C. PETRESCU, C. V. 146. *Prînz pe masă s-a răcit Și eu, maică, n-am venit!* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 197. *Bate fierul pînă e cald, că de se va răci, în zadar vei munci* (= fă lucrul la vremea lui). ✦ (Despre ființe sau despre corpul lor) A pierde (total sau parțial) căldura obișnuită a corpului. ✧ Tranz. *Pe jumătate înăbușită de ștergar, fata din brațele cazacului tremura răcită de un fior de frig.* SADOVEANU, O. VII 39. ✧ Intranz. (Învechit) *Tot trupul lui au răcit, duhul deodată i-au încetat.* DRĂGHICI, R. 136. ✦ (Despre timp, adesea impersonal) A deveni (mai) friguros, cu temperatura (mai) joasă.

2. Tranz. A face ca ceva să fie (mai) rece. *A răci compresorul cu apă.* ✧ Expr. **A-și răci gura degeaba (în zadar, de pomană, de(-a) surda)** = a vorbi fără folos, a insista zadarnic. *Numai în zădar voi călca calea și mi-oi răci gura.* RETEGANUL, P. V 8. *Întrebările și rugăciunile mele le făceam în sec, căci îmi răceam gura de surda.* ISPIRESCU, L. 96. *Care va să zică, și cu nepotul mi-am răcit gura degeaba.* CARAGIALE, S. N. 166.

3. Intranz. A se îmbolnăvi contractînd o răceală. *Lasă-l, că e destul de bine îmbrăcat și nu răcește el.* C. PETRESCU, C. V. 236. *N-a uitat să-și acopere picioarele, ca să nu răcească.* CARAGIALE, O. III 254. *Mata, puiule, rămîi aici ca să nu răcești pe drum.* ALECSANDRI, T. I 150. ✧ Refl. (Neobișnuit) *Am fost mai totdeauna acasă pentru că mă răcisem într-o sară.* KOGĂLNICEANU, S. 100.

4. Refl. (adesea reciproc). Fig. A-și pierde însuflețirea, căldura, interesul (pentru cineva sau ceva), a deveni indiferent. *Fusese prieten bun cu Scarlat Turnavitu, dar acum se cam răciseră.* CAMIL PETRESCU, O. II 10. *Vezi... prietășugul că se răcește.* VĂCĂRESCU, P. 108. ✧ Tranz. (Învechit) *Această propunere mi s-a părut o nenorocire... numai auzirea ei o să răcească pe d-l Tell.* LA GHICA, A. 717. *Publicul, fără a-și răci dorința de a avea un teatru național, simți stîmpărîndu-i-se entuziasmul.* NEGRUZZI, S. I 341.

RĂCÍLĂ, *răcile,* s. f. Unealtă folosită la prinsul racilor, alcătuită dintr-un cerc de lemn sau de sîrmă pe care se fixează o plasă în forma unui fund de sac. *Cum îi prinzi* [racii]?... *Cu răcila, ori cu mîna?* SADOVEANU, Î. A. 77.

RĂCÍRE, *răciri,* s. f. Acțiunea de a (se) răci, de a deveni rece. *Răcirea apelor.*

RĂCÍT[1] s. n. Faptul de a (se) răci; răcire.

RĂCÍT[2], **-Ă,** *răciți, -te,* adj. **1.** Devenit rece. *Întunecat, se așează la vatra răcită, cu capul între mîini.* C. PETRESCU, S. 57.

2. Îmbolnăvit de răceală (3).

RĂCITOÁRE, *răcitori,* s. f. Vas cu gheață pentru răcirea băuturilor. *Răsucea gîtul sticlei în răcitoare.* C. PETRESCU, Î. II 193. *Am poruncit păstrugă la grătar și vin la răcitoare.* I. BOTEZ, ȘC. 153.

RĂCITÓR, *răcitoare,* s. n. **1.** Instalație sistematică (dulap sau încăpere specială cu pereți dubli) în care se menține o temperatură joasă prin introducere de gheață sau printr-un aparat electric și care servește în gospodărie, în industrie, în comerț pentru păstrarea alimentelor la rece; ghețar. V. frigorifer, frigider.

2. Instalație simplă, cu gheață sau cu apă rece, care servește la condensarea vaporilor de alcool într-un cazan de rachiu, la răcirea băuturilor din butoaie etc.

RĂCITÚRI s. f. pl. (Mold.) Piftie. *Capul... și picioarele, după ce vor fi pîrlite și curățite, vor fi fierte pentru răcituri.* PAMFILE, I. C. 54. *Vei face... niște răcituri cu usturoi.* ALECSANDRI, la TDRG.

RĂCLUÍ, *răcluiesc,* vb. IV. Tranz. (Regional) A împărți în parcele; a parcela. (Refl. pas.) *Lanurile mari, pentru ușurință, se răcluiesc la un obraț.* PAMFILE, A. R. 120.

RĂCNET, *răcnete,* s. n. **1.** Zbieret, urlet de animal. *În liniștea bălții întinse, țipătul singuratic al unei paseri deștepta ca un răcnet singurătățile.* SADOVEANU, O. III 659. *Se auzeau răcnete ca de urs.* RETEGANUL, P. II 7. *Oile s-o spăimîntat, Mare răcnet că și-o dat.* BIBICESCU, P. P. 252. ✧ Fig. *A pornit cu răcnete înalte vîntul.* SADOVEANU, P. M. 168.

2. Strigăt, țipăt puternic scos de om. *Mulțimea de țărani fu pătrunsă brusc de un fior, parcă răcnetele lui Petre i-ar fi răscolit toate durerile.* REBREANU, R. II 96. *Nici o mîhnire, nici un răcnet de mînie, nici o tînguire n-au trecut încă prin buzele mele.* RUSSO, O. 136. ✦ (De obicei la pl.) Vorbe strigate cu glas puternic; p. ext. zgomot, larmă. *Gloata boierilor, îndîrjită, venea cutezătoare, cu răcnete de îndemn.* SADOVEANU, O. VII 131. *Pocni răcnetul deznădăjduit: fugiți!... vin turcii!* GALACTION, O. I 160.

— Variantă: (Mold.) **răcnit** (CREANGĂ, A. 112) s. n.

RĂCNÍ, *răcnesc,* vb. IV. Intranz. **1.** (Despre animale) A scoate strigătul caracteristic speciei; a rage, a mugi, a zbiera. *Și ce face o panteră, cînd s-aruncă să atace... Rupe membru după membru și răcnește fericită.* MACEDONSKI, O. II 439. [Leul] *răcnea de se cutremurau codrii.* ISPIRESCU, L. 17. ✧ (Despre păsări) *Vulturul din nori Răcni falnic de trei ori.* ALECSANDRI, P. A. 49. *Gruia un corb auzea Tot răcnind și croncănind.* BIBICESCU, P. P. 297. *Noaptea răcnește, Ziua s-odihnește* (Buha). GOROVEI, C. 33. ✧ Fig. *Marea cenușie și cu creste uriașe, albe, răcnea atotputernică.* DUMITRIU, P. F. 23. *Răcnească furtuna de furie suptă, Și geamă ca iadul din basme oceanul, Tu dă-te cu totul nădejdii și luptă.* NECULUȚĂ, Ț. D. 39.

2. (Despre oameni) A scoate strigăte puternice (de durere, de mînie); p. ext. a vorbi foarte tare. V. striga, vocifera. *Apoi îl luă de după gît pe Adam și-i răcni în ureche.* DUMITRIU, P. F. 16. *I se pare că visează, Ar zîmbi și nu se-ncrede, ar răcni și nu cutează.* EMINESCU, O. I 84. *Ticăitul boier răcnea cît putea.* NEGRUZZI, S. I 156. *Badiul țipă și răcnește.* TEODORESCU, P. P. 541. ✧ (Adesea urmat de numele unui animal, luat ca termen de comparație) *Și răcnind ca un leu se luă la luptă.* ISPIRESCU, L. 27. *A sărit din somn, răcnind ca un taur.* CREANGĂ, A. 101. ✧ Fig. *Inima în el plîngea și răcnea: știu atît de mult!* GALACTION, O. I 201. ✧ Tranz. (Rar) *Nevasta lui Mogrea duruie la mașina de cusut, încît trebuie să-și răcnească din răsputeri cuvintele.* C. PETRESCU, Î. II 128.

RĂCNÍRE, *răcniri,* s. f. (Rar) Răcnet. *Sună-ntreg văzduhul de răcniri nebune.* ALECSANDRI, P. A. 136.

RĂCNIT s. n. v. **răcnet.**

RĂCOÁRE, *răcori,* s. f. **1.** (La sg., adesea în construcție cu verbele «a fi» sau «a lăsa») Temperatură ușor scăzută a aerului (care produce o senzație plăcută). *Era răcoare, nu se găsea măcar o ferestruică prin care să străbată căldura cît de cît.* GÎRLEANU, L. 30. *Simt din ce în ce răcoarea pădurii.* ANGHEL, PR. 172. *Ia cerga asta și te-nvelește, că despre ziuă se lasă răcoare.* CARAGIALE, P. 55. ✧ (Poetic, la pl.) *Mi-au trimes puiul ravaș Să-i trimet flori cu răcori Să-i fie de sărbători.* SEVASTOS, C. 145. ✧ Loc. adv. **La** sau **de la** (mai rar **în**) **răcoare** = într-un (sau dintr-un) loc răcoros. *Se tolăniră fiecare... la umbră de copaci și la răcoare.* ISPIRESCU, L. 369. *Las aleanul să mă fure Și ascult de la răcoare Pitpalacul.* EMINESCU, O. I 121. *Și-i face-n răcoare Departe de soare Cuib de floricele.* ALECSANDRI, P. P. 15. **Pe** (mai rar **în**) **răcoare** = pe vreme răcoroasă. *Face-m-aș privighetoare De-aș cînta noaptea-n răcoare Doina cea dizmierdătoare.* ALECSANDRI, O. 63. *Astă-noapte pe răcoare Cînta o privighitoare.* CONACHI, P. 162. ✧ (Familiar, mai ales în construcție cu verbele «a sta», «a băga») *La răcoare* = la închisoare. *E foc pe tine, nu alta! Zice că nu te iartă pînă nu te vede la răcoare.* REBREANU, I. 107. *N-a pus foc la casa grecului pentru-o palmă? Și l-a băgat la răcoare.* VLAHUȚĂ, O. A. 284. ✦ (Adjectival, neobișnuit) Răcoros. *Răcoarele și limpedele pîrîu.* EMINESCU, N. 16. *Noaptea inundase pămîntul cu aerul ei cel negru și răcoare.* id. ib. 22.

2. Senzație de răceală pe care o produc unele obiecte la atingere. *Se făcu alb la față ca un mort. Simțea în palme răcoarea zidului.* V. ROM. mai 1953, 121. ✦ (De obicei la pl.) Senzație de frig provocată de o stare patologică sau emotivă. *Cînd a văzut hoțul că leul face calea-ntoarsă, a fost cuprins de răcoarea morții.* SADOVEANU, D. P. 101. *Apucîndu-l niște răcori reci de frică, începu a citi pe cărticica lui.* ISPIRESCU, L. 100. *Țipa Și se văieta Din gură de șarpe, Cu răcori de moarte.* TEODORESCU, P. P. 447. ✧ Expr. **A băga** (pe cineva) **în răcori** (sau **în toate răcorile**) sau **a-l trece** (**toate**) **răcorile** = a înspăimînta (pe cineva); a se speria tare, a îngheța de frică. *Voinicul cel care răcnea în bătălii de băga în răcori pe dușmani, grăi încet.* SADOVEANU, O. I 104. *De ce a băgat el în răcori, gîndești, pe toți împărații și pe papa de la Roma?* CARAGIALE, O. I 91.

RĂCOÍNĂ s. f. v. **rocoină.**

RĂCOREÁLĂ s. f. Faptul de a (se) răcori; răcoare; (concretizat) boare răcoroasă. *Pe arșițele iestea o răcoreală ca asta mult plătește.* CREANGĂ, P. 205. *O răcoreală dulce pătrunde prin ferestrele deschise.* EMINESCU, N. 81. *Răcoreala atmosferei... îmi arătă că intru în regiunea munților.* NEGRUZZI, S. I 308.

RĂCORÉL s. n. Diminutiv al lui răcoare (1). *Pe aici vreme splendidă, numai cam răcorel.* CARAGIALE, O. VII 68.

RĂCORÍ, *răcoresc,* vb. IV. Refl. **1.** A pierde din căldura inițială, a deveni mai rece; a se răci. *A răsturnat pe fund mămăliguța și a pus-o pe poliță sus, ca să se răcorească.* SADOVEANU, P. M. 249. *Și toarnă el toată apa... pe jăratec, pînă ce stinge focul de tot și se răcorește cuptiorul.* CREANGĂ, P. 65. ✧ Fig. *Fă-mă lumină de său Și mă pune-n sînul tău. De-i vedea că mă topesc, Suflă să mă răcoresc.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 64. ✦ (Impersonal, sau cu subiectul «timpul», «vremea») A deveni (mai) rece, a avea o temperatură (mai) scăzută. *La începutul lui septemvrie au stat ploile și vremea s-a răcorit.* SADOVEANU, M. C. 34. *S-a răcorit binișor... Ceața s-a lăsat încet-încet peste capetele noastre.* CARAGIALE, O. II 178.

2. (Despre ființe) A simți o ușurare, a-și potoli senzația de fierbințeală a corpului (produsă de căldura

excesivă a aerului sau de o stare fizică ori psihică neplăcută). *Bivolii se răcoreau pe arşiţă în mlăştinile sărate ale acestor bălţi.* VLAHUŢĂ, R. P. 32. *A băut la apă pînă s-a răcorit.* CREANGĂ, P. 290. ✦ Tranz. (Cu privire la oameni sau la părţi ale corpului) A provoca scăderea temperaturii (potolind senzaţia de căldură). *Se aplecă peste bord şi, muindu-şi mîna în apa rece, îşi răcori fruntea şi gura uscată.* BART, E. 189. *Aerul sănătos şi rece al dimineţii îi mai răcori... ochii lui tulburi şi trudiţi.* VLAHUŢĂ, O. A. 124. *Eu în codru c-alergam Şi sub tine m-ascundeam. Cu umbra mă răcoreai.* ANT. LIT. POP. I 160.

3. Fig. A se linişti, a se calma, a se potoli. *Mă răcoream de necazul cu care am plecat de la cămătar.* C. PETRESCU, A. R. 39. *Primarul se răcorise răcnind.* REBREANU, R. I 237. *Pare că i se răcorea inima, cînd auzea spusele băietului.* ISPIRESCU, L. 70. ✧ Tranz. *Cu o suflare răcoreşti suspinu-mi.* EMINESCU, O. I 200. *Mai vorbeşte! Mai vorbeşte! Focul cuvintelor tale m-alină, mă răcoreşte!* HASDEU, R. V. 61. *Lăsaţi-mă să plîng, ca să-mi mai răcoresc sufletul.* ALECSANDRI, T. II 25.

RĂCORÍT, -Ă, *răcoriţi, -te,* adj. 1. (Neobişnuit) Care are o temperatură mai joasă decît cea obişnuită; care răspîndeşte răcoare; răcoros, răcoritor. *Arbori nalţi... răspîndeau o umbră răcorită şi mirositoare.* EMINESCU, N. 16. *Vîntul răcorit, Din zbor, iată se opreşte.* ALECSANDRI, P. A. 190.

2. Fig. (Despre oameni) Calmat, potolit; p. ext. răzbunat. *Ion era mulţumit acuma şi răcorit, şi nu se mai sinchisea de nimic.* REBREANU, I. 40. *Cînd se deşteptă, era răcorită.* BOLINTINEANU, O. 459.

RĂCORITÓR, -OÁRE, *răcoritori, -oare,* adj. Care răcoreşte. *Slugi începură a umbla cu băuturi răcoritoare.* SADOVEANU, O. VII 89. *Unii îşi deşertau paharele de sirop răcoritor, iar alţii îşi sorbeau filozofic cafelele.* BART, S. M. 59. [Mlădiţa] *te stropeşte cu fulgi albi, răcoritori.* ALECSANDRI, O. 169. ✦ (Substantivat, f. pl.) Băutură care astîmpără setea, care răcoreşte. *În timpul cît lucrăm... fumăm... bem răcoritoare.* CARAGIALE, O. III 146.

RĂCORÓS, -OÁSĂ, *răcoroşi, -oase,* adj. 1. Care are o temperatură uşor scăzută; care aduce răcoare, răcoreşte; răcoritor. *Aerul e viu şi răcoros.* RALEA, O. 117. *Căldura zilei era covîrşitoare şi nu îndrăznii să părăsesc răcorosul meu adăpost de umbră şi verdeaţă.* HOGAŞ, M. N. 63. *Ce dulce mi-e să-i simt palma răcoroasă lunecînd încet pe fruntea mea înfierbîntată.* VLAHUŢĂ, O. A. 425.

2. Fig. Care aduce alinare, linişteşte, potoleşte; proaspăt, înviorător. *Acest fapt adăuga în cumpăna senzaţiilor mele... ceva dulce şi răcoros.* GALACTION, O. I 59. ✦ Tînăr, fraged. *Lumii se arată O dalbă de fată... Dulce, răcoroasă.* ALECSANDRI, P. P. 15.

RĂCUÍNĂ s. f. v. **rocoină.**

RĂCÚŞCĂ s. f. (Cu sens colectiv) Crustacee mici, de diferite specii.

RĂCUŞÓR, *răcuşori,* s. m. 1. Diminutiv al lui rac (1). *Îţi aduc vreo doi răcuşori... chirciţi, oftigoşi ca vai de ei!* ALECSANDRI, la CADE.

2. Insectă mică, cu picioarele de dinainte asemănătoare cu cleştele unui rac; trăieşte în ape curgătoare şi stătătoare *(Nepa cinerea).*

RĂCÚTĂ s. f. v. **recrut.**

RĂDĂŞCĂ, *rădaşte,* s. f. Insectă mare din ordinul coleopterelor, de culoare neagră-castanie, al cărei mascul are două mandibule puternice; trăieşte în pădurile de stejar şi zboară producînd un zbîrnîit specific *(Lucanus cervus);* boul-lui-dumnezeu, v. bou.

— Pl. şi: *rădaşce.* — Variantă: **rudáşcă** (EMINESCU, N. 96) s. f.

RĂDĂCÍNĂ, *rădăcini,* s. f. 1. Partea plantelor care se găseşte (de obicei) în pămînt, avînd rolul de a le fixa şi de a absorbi apă şi săruri minerale din sol; (popular) parte a plantei aflată în pămînt, indiferent de structura şi funcţiunile pe care le are. *Ş-un fir de iarbă îşi are rădăcina lui.* SADOVEANU, O. VII 100. *Se aşează sub un nuc bătrîn şi scorburos, pe o rădăcină încovoiată ca un jilţ.* REBREANU, I. 19. *Îl învaţă... să adune rădăcini ca să se hrănească.* ISPIRESCU, L. 147. ✧ Fig. [Poezia] *trebuie să-şi aibă rădăcinile în acelaşi pămînt din care se hrăneşte viaţa.* BENIUC, P. 140. ✧ Expr. **A prinde rădăcini** (sau **rădăcină**) v. prinde (VII 1). ✦ Fig. Origine, izvor. *A curma răul din rădăcină.*

2. Partea prin care un organ, o parte a corpului este fixată într-un ţesut. *Rădăcina unui dinte.* ▭ *Un val fierbinte de mînie parcă i se ridică din tălpi pînă-n rădăcina părului.* MIRONESCU, S. A. 29.

3. Partea de lîngă pămînt a tulpinii unui copac. [Manlache] *a făcut scăpată jos, la rădăcina copacului, legătura cu mîncare.* POPA, V. 83. *Mai în jos pe rămurele Cîntă două păsărele... Mai în jos la rădăcină Cînt-o turturea bătrînă.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 193. ✦ Partea de jos a unui zid, a unui munte etc.; bază. *Ei se aşezară jos, la rădăcina zidului.* ISPIRESCU, L. 26. *Şi rădăcinile munţilor mari se cutremurară falnic De horăitul bătrînului crai.* EMINESCU, O. IV 198. ✦ Partea de la bază a anumitor organe. *La rădăcina nasului lemnos al bătrînului, ochii se făcuseră parcă roşii.* CAMIL PETRESCU, O. I 133. *Aveau... coada mai groasă la rădăcină şi mai subţire la vîrf.* ODOBESCU, S. III 43. ✦ Limita de adîncime a anumitor obiecte. *Se împlintau baionetele pînă în rădăcină în carne de turc.* GANE, N. II 111. *Pîndeşte călare... Bagă pintenii pînă la rădăcină.* DELAVRANCEA, O. II 75.

4. Valoare a necunoscutei dintr-o ecuaţie. ✧ *Rădăcină pătrată* (a unui număr sau a unei expresii algebrice) = număr (sau expresie algebrică) care, înmulţit cu sine însuşi, reproduce numărul dat (sau expresia algebrică dată). *5 e rădăcina pătrată a lui 25.* ▭ *Rădăcină cubică* (a unui număr sau a unei expresii algebrice) = număr (sau expresie algebrică) care, înmulţit succesiv de două ori cu sine însuşi, reproduce numărul dat (sau expresia algebrică dată); radical[1]. *5 e rădăcina cubică a lui 125.*

5. (Lingv.) Element al unui cuvînt, ireductibil din punct de vedere morfologic, comun cuvintelor din aceeaşi familie şi care conţine sensul lexical al cuvîntului; radical[1]. *Substantivul «muncă», verbul «munci», adjectivul «muncitor» au aceeaşi rădăcină «mun-».*

— Pl. şi: (popular) *rădăcine* (HODOŞ, P. P. 73).

RĂDĂCINÍŞ s. n. (Cu sens colectiv) Mulţime de rădăcini. (Fig.) *Obrajii plini, umbriţi pînă-n marginea pleoapelor de rădăcinişul bărbii proaspăt rase.* GALAN, B. I 7.

RĂDĂCINÓS, -OÁSĂ, *rădăcinoşi, -oase,* adj. (Despre plante) Cu rădăcini mari sau multe. *Pelinu-i rădăcinos.* BIBICESCU, P. P. 110. ✦ (Substantivat, f. pl.) Legumă a cărei rădăcină cărnoasă serveşte ca hrană oamenilor sau animalelor. *Recoltă de rădăcinoase.*

RĂDICÁ vb. I v. **ridica.**

RĂDIU s. n. v. **rediu.**

RĂDVÁN, *rădvane,* s. n. (Învechit) Trăsură de lux închisă, montată pe arcuri şi trasă de mai mulţi cai. *Iar mai spre-amiazăzi, din depărtări, Văzutu-s-a crescînd în zări Rădvan cu mire, cu nănaşi, Cu socri mari şi cu nuntaşi.* COŞBUC, P. I 56. *Călătorea într-un rădvan, care pe atunci era o largă cutie de lemn văpsit, scobită rotund şi aşezată, fără arcuri, pe un dric cu patru roate ferecate.* ODOBESCU, S. I 161. *Pe ochi dulce-o săruta, Şi pe braţe*

mi-o purta, Și-n rădvan că o punea, Și spre țeară purcedea. ALECSANDRI, P. P. 177.

RĂFUÍ, *răfuiesc,* vb. IV. **1.** Refl. (Adesea cu sens reciproc) A limpezi cu cineva o situație; a lămuri o neînțelegere; a se certa. *Cu voi doi... am eu o socoteală mai veche. O să ne răfuim noi într-o zi.* STANCU, D. 55. *I se înfipse în creier gîndul că trebuie să se răfuiască cu George.* REBREANU, I. 35. *Bine că ți-am aflat coțcăriile... Ne-om răfui mai tîrziu.* ALECSANDRI, T. I 214.

2. Tranz. A trage pe cineva la răspundere; a critica aspru, a ocărî; p. ext. a da bătaie, a bate. *Să ne lămurim și să mi te răfuiesc!* C. PETRESCU, A. R. 31. *Ivan dezlegă turbinca în fața tuturor... și luînd cîte pe un drăcușor de cornuțe, mi ți-l ardea cu palcele, de-i crăpa pielea. Și după ce-l răfuia bine, îi da drumul.* CREANGĂ, P. 306. *Sînt convins că acest articol are să aducă cel puțin zece abonați... — Cetește-mi-l, să vedem cum răfuiești guvernul.* ALECSANDRI, T. 1651. ✦ (Glumeț) A trage în toate părțile, a sfîrteca. (Cu pronunțare regională) *Găsește numai curechiul, iar carnea o răfuisă cinii.* ȘEZ. VII 66.

3. Tranz. (Astăzi rar) A limpezi o socoteală bănească; a lichida un cont, a plăti. *Ieși, zicînd că are de răfuit niște oameni la curte.* CONTEMPORANUL, VI 99. ✧ Refl. pas. *Turcii... să se adune la casa vistierului... spre a li se căuta și răfui datoriile.* BĂLCESCU, O. II 43.

RĂFUIÁLĂ, *răfuieli,* s. f. **1.** Limpezirea unui diferend, a unei socoteli, ceartă, bătaie. *Că de-acu n-om mai zăbovi cu răfuielile, fii pe pace.* REBREANU, R. II 112. *După cîteva minute de «răfuială», un argat îl scoase în brînci din ogradă și-i azvîrli căciula peste poartă.* VLAHUȚĂ, O. A. 357. ✧ (În construcție cu verbul «a avea») *Noi trebuie să trăim... rosti Cimpoieșu. Căci, măi fraților, toți avem în urmă o răfuială.* CAMILAR, N. I 266. *Și eu tot cu administrația de aci am o mică răfuială.* C. PETRESCU, C. V. 161. *Ian stați oleacă de vorbă cu mine, că avem o țîr' de răfuială.* RETEGANUL, P. V 34. ✧ Expr. **A trage (sau a da) cuiva o răfuială** = a bate zdravăn pe cineva. *Dacă-i așa, să-ți dau o răfuială isprăvnicească pe spinare.* ALECSANDRI, T. 533. **A lua** (pe cineva) **la răfuială** = a mustra (pe cineva) cu asprime, a cere cuiva socoteală; a lua la rost.

2. Calculare a drepturilor bănești cuvenite cuiva. *Să se amendeze toți acei cari au contractat obiceiul rău de a nu plăti bine pe muncitori... de a nu face răfuielile cît se vor putea mai des.* I. IONESCU, D. 462.

RĂGÁCE, *răgace,* s. f. (Și în forma *răgăoace*) Rădașcă. *Cum fac furnicile cu cîte o răgăoace... pe care o golesc de toate măruntaiele, lăsîndu-i numai cheresteaua.* GALACTION, O. I 262.

— Variantă: **răgăoáce** s. f.

RĂGÁZ, (rar) *răgazuri,* s. n. (Mai ales în construcții negative, în legătură cu verbele «a avea», «a găsi») **1.** Timp liber, disponibil (pentru a face un lucru). *N-a avut cînd să găsească răgaz și să-și ceară iertare.* C. PETRESCU, A. 297. *Numai duminecă avu răgaz să se repeadă pînă acasă.* REBREANU, R. I 192. ✧ Expr. **A da cuiva răgaz (să...)** = a acorda cuiva timpul sau liniștea necesară pentru a face un lucru (v. păsui); a îngădui cuiva un interval de liniște, suspendînd o urmărire, o prigoană. *După atîta cernere de ape, credeam că în sfîrșit ploile ne vor da puțin răgaz.* SADOVEANU, O. VIII 71. *Fără să-i dea răgaz a zice nici cîrc, îi puse o piedecă și-i făcu vînt în cazan.* ISPIRESCU, L. 201. *Se cuvine ca vînătorul să-și pună pușca și pofta în cui și să dea nevinovaților săi adversari un răgaz.* ODOBESCU, S. III 38.

2. Moment de întrerupere a muncii; interval liniștit între două perioade de activitate; odihnă, repaus. *Sînt răgazuri în vremea toamnei și-n cap de iarnă, cînd vînturile din miezul nopții stau legate și vine pe adierea de la miazăzi o vară tîrzie.* SADOVEANU, N. P. 290. *Răgazul de amiazi trecu.* SANDU-ALDEA, D. N. 288. *Am pomenit și de acei sălbatici ai perioadei glaciare care, în lungile lor răgazuri, au născocit arta sculpturii.* ODOBESCU, S. III 114. ✧ Loc. adv. **Fără (de) răgaz** = fără întrerupere, necontenit. *Înșiruți unul după altul, urcau. Fără răgaz, fără să piardă nici o mișcare, urcau.* BOGZA, C. O. 23. *Sînt împiegat, În veci mutat Și permutat... Fără răgaz Între romîni.* ALECSANDRI, T. 111.

3. Liniște, pace. *Am și eu două ori trei zile de împăcare și de răgaz, răspunse c-un accent duios Duțu, — după ce îmi iau leafa.* SADOVEANU, O. VIII 40. *Nu e ceas și pas, răgaz să poți avea de faun.* MACEDONSKI, O. I 120. *Neaflînd minută de răgaz, am fugit la țară.* NEGRUZZI, S. I 60. *Nu mai ai răgaz de oaspeți.* ȘEZ. I 276.

RĂGĂDUÍ, *răgăduiesc,* vb. IV. Tranz. (Regional) A lua un obiect (dintre mai multe) la întîmplare, a apuca ce se nimerește. *A început să înjure, să răcnească, să dea într-unul și într-altul cu ce răgăduia.* I. CR. III 172.

RĂGĂLÍE, *răgălii,* s. f. Desiș format, la cotitura sau pe malul unei ape curgătoare, de rădăcinile noduroase ale copacilor sau de o îngrămădire de lemne, bușteni, vreascuri aduse de șuvoaie; radină. *E un mal cu radină sau răgălie, adică cu rădăcini de sălcii, plopi sau arini, în care se adăpostește peștele.* ANTIPA, P. 144.

RĂGĂOÁCE s. f. v. **răgace.**

RĂGELÁ vb. I v. **răgila.**

RĂGELÁT[1] s. n. v. **răgilat**[1].

RĂGELÁT[2]**, -Ă** adj. v. **răgilat**[2].

RĂGET, *răgete,* s. n. Zbieretul scos de vitele cornute și de alte animale (v. muget); p. ext. răcnet scos de om. *Se clătină, scoțînd un răget.* VORNIC, P. 207. *Nu mai auzea nici ciriitul găinilor, nici răgetul unei vaci care-și chema vițelul despărțit.* REBREANU, R. I 146. *Balaurul scoase din piept un răget de durere, de se cutremură pămîntul.* POPESCU, B. II 21. ✧ Fig. *La cel dintîi răget suprapămîntesc al exploziei, Mitrea se prăbuși cu fața în jos.* SADOVEANU, M. C. 105. *Răgetul și boncăluitul tălăngilor umpleau aerul ca în vremuri de răzmiriță.* ANGHEL, PR. 109.

— Variantă: (învechit) **ráget** (ALECSANDRI, P. III 14) s. n.

RĂGHILÁ vb. I v. **răgila.**

RĂGHILÁT[1] s. n. v. **răgilat**[1].

RĂGHILÁT[2]**, -Ă** adj. v. **răgilat**[2].

RĂGILÁ, *răgil* și *răgilez,* vb. I. Tranz. A trage pe ragilă fuiorul de in sau de cînepă. V. dărăci. *Femeile apoi te-au răgilat, te-au periet și te-au făcut fuior frumos și moale ca mătasa.* CREANGĂ, O. A. 298.

— Variante: **răghilá** (PĂSCULESCU, L. P. 147), **răgelá** vb. I.

RĂGILÁT[1] s. n. Acțiunea de a răgila. *Răgilatul inului.*

— Variante: **răgelát** (ȘEZ. IV 113), **răghilát** s. n.

RĂGILÁT[2]**, -Ă,** *răgilați, -te,* adj. (Despre fire de in sau de cînepă) Tras pe ragilă.

— Variante: **răghilát, -ă** (PAMFILE, I. C. 200), **răgelát, -ă** adj.

RĂGÓZ s. n. v. **rogoz.**

RĂGUȘEÁLĂ, *răguși,* s. f. Îngroșare și slăbire a vocii (provocată de inflamarea laringelui, a coardelor vocale, din cauza răcelii, a strigătelor repetate etc.). V. laringită. *Se auzi un glas întunecat de o răgușeală ușoară.* SADOVEANU, O. VI 10. *Dacă ești doftor, vin' de mă tămăduiește de răgușeală.* ALECSANDRI, T. I 60.

RĂGUȘÍ, *răguşesc*, vb. IV. Intranz. A căpăta o voce groasă şi slăbită; (despre glas) a deveni gros şi stins (din cauza inflamării laringelui, a coardelor vocale). *Glasurile se îngroşau şi răguşeau din ce în ce.* REBREANU, I. 34. *Nimic nu se iveşte! Oare ce-au păţit azi de nu m-aude, c-am răguşit cîntînd.* ALECSANDRI, T. I 78. ◇ Tranz. fact. (Neobişnuit) *Fumul răguşise glasurile.* C. PETRESCU, S. 68.

RĂGUȘÍT, -Ă, *răguşiţi, -te*, adj. (Despre glasul oamenilor, despre strigătele animalelor) Gros, îngroşat, slăbit; (despre oameni şi animale) care vorbeşte sau strigă gros, surd (din cauza inflamării laringelui, a coardelor vocale). *Un ţipăt răguşit de bîtlan a spart tăcerea.* SADOVEANU, N. P. 50. *Solicitatorul vorbeşte răguşit de emoţie.* ARGHEZI, P. T. 57. *O comandă răguşită răsună în postul de pilotaj.* BART, E. 110. ◇ (Adverbial) *A urlat răguşit din tot plămînul lui uriaş.* POPA, V. 128. *Focul e-nvelit pe vatră Iar opaiţele-au murit Şi prin satul adormit Doar vrun cîne-n somn mai latră Răguşit.* COŞBUC, P. I 48.

RĂGÚTĂ s. f. v. **recrut**.

RĂJGHINÁ vb. I v. **răzghina**.

RĂJGHINÁT, -Ă adj. v. **răzghinat**.

RĂLIŢÁ vb. I v. **răriţa**.

RĂLIŢÁRE s. f. v. **răriţare**.

RĂLIŢÁT s. n. v. **răriţat**.

RĂMÁS[1], *rămasuri*, s. n. 1. Faptul de a rămîne; rămînere. ◇ (Mai ales în expr.) **De ajuns şi de rămas** = din plin, din belşug, cu prisosinţă. **Rămas bun** (sau **bun rămas**), formulă de salut adresată de cei care pleacă celor care rămîn. *Rămas bun, voinice, căci nu ştiu dacă ne-om mai vedea.* POPESCU, B. I 38. *Da, nu-ţi fie cu bănat, om bun, că am şuguit şi eu. Bun rămas!... şi s-a tot dus înainte.* CREANGĂ, P. 127. **A-şi lua rămas bun** = a se despărţi de cineva cu cuvinte de urare sau de afecţiune. *Mi-am luat rămas bun de la gospodina casei.* SADOVEANU, N. F. 110. *Şi după ce-şi luă rămas bun, fata împăratului îşi căta de drum.* ISPIRESCU, L. 21. (Glumeţ) *În urma lor, trenul îşi luă rămas bun din gară, printr-un fluierat.* MIRONESCU, S. A. 133.

2. (Regional) Prinsoare, rămăşag. *Se jurară amîndouă suratele pe acel rămas că-l vor ţinea.* MARIAN, O. II 71. ◇ Expr. **A pune rămas** = a face prinsoare. *Un plugar fără ştiinţă — şi pe asta pun rămas — E în stare să vă-nvîrte şi să vă poarte de nas.* COŞBUC, P. II 126.

3. (Învechit) Ceea ce rămîne de pe urma cuiva; moştenire. *Caterina va avea zece mii de galbeni zestre din rămasurile mele.* BOLINTINEANU, O. 464. *Recunoscînd în nenorociţii iobagi romîni origina, limba şi alte rămasuri ale colonilor romani din Dacia.* ODOBESCU, S. III 523. *Să o iei drept simbrie şi drept un bogat rămas.* PANN, P. V. II 59.

RĂMÁS[2]**, -Ă**, *rămaşi, -se*, adj. 1. Care se găseşte în locul unde a fost mai înainte (după ce alţii au plecat, au murit); lăsat în urmă, părăsit. [Împăratul] *mergea în război cu inima neîmblînzită, şi împărăteasa, rămasă singură, plîngea cu lăcrămi de văduvie singurătatea ei.* EMINESCU, N. 3. *Badiul meu slăbea, cădea, Turcii rămaşi mi-l prindea.* ALECSANDRI, P. P. 125. ◇ Expr. **Rămas de capul meu (al tău, al lui etc.)** = ajuns liber, fără supraveghere; fără constrîngere. *Vezi că el nu făcu ca acei tineri, rămaşi de capul lor, care se aruncă în valurile lumii, aşa orbeşte; ci se socoti cum ar face el să apuce o cale bună.* ISPIRESCU, U. 21. (Popular) **Rămas de cinevа** (care-l ocrotea, sprijinea) = lipsit de ocrotire, fără sprijinitor. *Nepoată ţi-e? Şi-a arătat Spre fată. — Cresc copii şi eu. E mă-sa colo-n sat. Dar e rămasă de bărbat Şi-i tînără, şi-i greu!* COŞBUC, P. I 230. *Această maştie ţinea foarte rău pe băieţii ei rămaşi de maică.* SBIERA, P. 169. **Fată rămasă** = fată bătrînă. *Pentr-o ţîr' de loc de casă, Nu iau fata cea rămasă.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 436.

2. Care prisoseşte (după ce restul a fost consumat). *Boii tăi... vinde-i şi cumpără alţii mai mici şi mai ieftini; iar cu banii rămaşi cumpără-ţi şi un car.* CREANGĂ, P. 39.

3. Care se găseşte în starea de mai înainte. *Numai eu, rămas acelaşi, Bat mereu acelaşi drum.* EMINESCU, O. I 112.

4. Care a supravieţuit timpului, şi-a păstrat fiinţa, existenţa; care datează (din... sau de la...). *Un turn din zile vechi rămas.* ANGHEL-IOSIF, C. M. II 42. *Deocamdată prind ei a căuta prin alte chilii; într-una aflară arme fel de fel, rămase de la moşi-strămoşi.* RETEGANUL, P. II 4. *Preot rămas din a vechimii zile, San Marc sinistru miezul nopţii bate.* EMINESCU, O. I 202.

5. (Învechit, în expr.) A se da rămas = a pierde o cauză, un proces, un rămăşag; a se da bătut. *Boierul, vezi, nu voia să se dea rămas.* ISPIRESCU, L. 179.

RĂMĂȘÁG, *rămăşaguri*, s. n. (În construcţie cu verbele «a pune», mai rar «a face» sau «a angaja») Prinsoare, pariu. *Mă pun rămăşag pe-o vadră de vin c-aşa are să fie.* SADOVEANU, O. VIII 254. *Din loji şi pînă-n galerii, Se angajase rămăşaguri Şi se iveau discuţii vii.* ANGHEL-IOSIF, C. M. I 184. *Aş pune rămăşag că istoria vieţii d-tale a să ne facă să adormim.* NEGRUZZI, S. I 245. ◇ (În construcţie cu verbele «a pierde» sau «a cîştiga») *Angel a prăpădit rămăşagul, adică două butelii de şampanie.* ALECSANDRI, O. P. 313.

RĂMĂȘEÁLĂ, *rămăşeli*, s. f. (Rar) Rămăşag. *Cin' s-o pune c-un nun mare La luptă de rămăşeală, Face de-o mare greşeală.* TEODORESCU, P. P. 656.

RĂMĂȘÍ, *rămăşesc*, vb. IV. Refl. (Regional) A pune rămăşag. *Mă rămăşesc c-o să alergaţi astfel prin toate oraşele mari din Europa.* SLAVICI, N. II 340. *Treburile tale, eu mă rămăşesc Că într-un ceas toate ţi le isprăvesc.* PANN, P. V. II 65.

RĂMĂȘÍȚĂ, *rămăşiţe*, s. f. 1. (La sg., adesea cu sens colectiv) Ceea ce a rămas dintr-un tot sau dintr-o cantitate oarecare, după ce cea mai mare parte a dispărut, s-a pierdut, a fost utilizată sau înlăturată; rest. *Zise cu o rămăşiţă de veselie.* DUMITRIU, N. 48. *Amurguri de purpură înflăcărau rămăşiţa de frunze de prin copaci.* SADOVEANU, O. I 380. *Aici, în coasta dinspre Jiu a Bumbeştilor, s-au descoperit, adîncite în pămînt, rămăşiţele unei cetăţi dărăpănate, de pe vremea luptelor lui Traian cu dacii.* VLAHUŢĂ, O. A. II 133. ◇ *Rămăşiţe pămînteşti* = corpul neînsufleţit al omului. *Valuri după valuri de oameni din popor se îndreptau spre casa lui Puşkin, să-i mai vadă o dată chipul, să se închine în faţa rămăşiţelor lui pămînteşti.* STANCU, U.R.S.S. 146. *Nu de mult, tot pe aceeaşi cale şi tot către acel locaş, mergea în tăcere... dricul modest în care erau rămăşiţele pămînteşti ale poetului Alexandrescu.* GHICA, S. A. 121. (Eliptic) *Asupra rămăşiţelor descoperite ale lui Nechifor Lipan bătea pieziş soarele auriu de aprilie.* SADOVEANU, B. 270.

2. Ceea ce a rămas neexecutat, neîmplinit dintr-o datorie, o obligaţie. V. restanţă. *Rămăşiţe de impozite.*

3. Ceea ce prisoseşte. *Cealaltă rămăşiţă* [din zi] *o petrece în lucrul grădinii.* DRĂGHICI, R. 151.

4. Ceea ce lipseşte pînă la cantitatea sau limita prevăzută. *Am fi avut 15000 şi nu ne-am fi îngrijit decît de rămăşiţă* [pînă la 40000] *dacă hatmanul Mihu n-ar fi trimes pe ostaşi pe la casele lor.* DELAVRANCEA, O. II 245.

5. (Aritm.; învechit) Rezultatul unei scăderi; rest, diferenţă.

— Pl. şi: (2, învechit) *rămăşituri* (GOLESCU, 1. 87).

RĂMÎNE, *rămîn*, vb. III. (Şi în forma *rămînea*) 1. Intranz. A sta pe loc, a nu părăsi locul sau localitatea unde se află, a nu pleca (după ce alţii au plecat);

(despre lucruri) a nu fi mișcate din locul unde se află. *Rămîi aicea, printre florile voioase.* EFTIMIU, Î. 110. *Acum groapa este gata... Tu, Harap-Alb, rămîi aici într-însa toată ziua.* CREANGĂ, P. 224. *De ce pana mea rămîne în cerneală, mă întrebi? De ce ritmul nu m-abate cu ispita-i de la trebi?* EMINESCU, O. I 137. *Cea mai mare parte din tunuri au rămas pe drum.* ALECSANDRI, T. II 16. *Eu mă duc, mîndra rămîne, Cum s-o fac s-o duc cu mine Barem calea jumătate, Să n-o las așa departe?* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 112. *Apa trece, pietrele rămîn* (= lucrurile neînsemnate trec și rămîn cele importante). ✧ (Întărit prin «pe loc» sau «locului») *Rămaseră pe loc numai morții și răniții.* SADOVEANU, O. VII 154. *Țăranii rămaseră pe loc.* REBREANU, R. I 231. ✦ (Despre lucruri de care cineva se depărtează) Lăsat în urmă. *Humuleștii rămîn la stînga, în liniștea și lumina începutului zilei.* SADOVEANU, O. VII 200. *Odăile rămîneau goale, cu visurile ce au adăpostit.* BACOVIA, O. 243. ✧ (În formule de salut, la despărțire) *Rămîneți cu bine și cu sănătate.* SADOVEANU, N. F. 18. *Binecuvintează-mă, tată, și rămîi sănătos.* CREANGĂ, P. 274. *De-acuma nu te-oi mai vedea, Rămii, rămîi cu bine.* EMINESCU, O. I 187. *Rămîneți cu toții-n pace!* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 322. ✧ Expr. **A-i rămîne cuiva inima la ceva** (sau **la cineva**) sau **a-i rămîne cuiva ceva** (sau **cineva**) **la inimă** = a-i plăcea cuiva foarte mult un lucru sau o persoană; a îndrăgi. *Era voinic și tinerel, Înalt și tras ca prin inel; De-atunci și ochii i-au rămas Și inima la el.* COȘBUC, P. I 281. **A rămîne în urmă** = a merge sau a progresa mai încet decît cei cu care te afli împreună, a te lăsa întrecut de alții; (despre ceas) a marca timpul cu întîrziere. *Soldații porniră pe șosea îndărăt. Unul rămase mai în urmă.* DUMITRIU, N. 141. *Tătarii rămaseră în urmă cu prinșii.* SADOVEANU, O. VII 8. *Merg cot la cot și vai de cel care va rămîne în urmă.* C. PETRESCU, C. V. 40. **A rămîne mai prejos** v. jos[1]. **Să rămînă între noi,** se spune ca îndemn pentru păstrarea unui secret. *Aș fi vrut să-ți spun ceva... Dacă-mi făgăduiești să rămînă între noi.* BARANGA, I. 164. (Popular) **A rămîne de ceva** = a se răzleți de o ceată, de o tovărășie, a nu mai prinde un vehicul care pleacă. *Atîta pot să spun că omul a rămas de oaste și-a trăit în țara bulgărească o vreme.* SADOVEANU, O. VIII 187. *Ion... cum dete de-o cîrciumă în cale, se coborî și rămase de chervan.* La TDRG. **A rămîne de căruță** v. căruță. **A rămîne de cineva** = a supraviețui celui care trebuie să te susțină, să-ți poarte de grijă. (Cu pronunțare regională) *Acum chiar rămîni de mine, dragă nevasta mea.* RETEGANUL, P. II 56. ✦ (Despre persoane, urmat de determinări locale) A muri (pe un cîmp de luptă). *Frunză verde de sulcină, Mulți ochi fără de lumină, Mulți voinici fără de glas, La Grivița au rămas.* BELDICEANU, P. 91. ✧ Expr. (Familiar) **A-i rămîne cuiva ciolanele (pe) undeva** = a muri în locuri străine. *Numai să nu-i rămîie pe-aici ciolanele.* SADOVEANU, O. VIII 254.

2. Intranz. (Urmat de un nume predicativ) A fi, a se găsi sau a ajunge într-un anumit loc sau într-o anumită situație (de obicei rea); a se opri într-o anumită atitudine, a se menține sub un anumit aspect sau într-un anumit fel. *Gătită masa pentru cină Rămîne pusă de la prînz.* ARGHEZI, V. 49. *Rămîn pustii în urmă Munții singuri și bătrîni.* TOPÎRCEANU, B. 22. *Rămîne adevărat ce-am spus.* CARAGIALE, O. III 200. *Iar rămînem fără slujbă?* ALECSANDRI, T. 299. ✧ (În corelație cu verbul a fi) *Cei mai mari poeți din trecut ai noștri, Eminescu și Coșbuc, au rămas și sînt așa de mari tocmai pentru că opera lor este aproape de inima poporului.* BENIUC, P. 64. ✧ Expr. **A rămîne pe drumuri** = a pierde tot, a-și pierde slujba; a deveni foarte sărac. **A rămîne pe gînduri** = a deveni gînditor; a medita, a reflecta. *Bătrîna se ghemui în ungherul ei și rămase pe gînduri, cu buzele strînse.* C. PETRESCU, A. 393. *Fetele, uitînd de noapte și că e ceasul să se culce, Rămîn pînă tîrziu pe gînduri, oftînd cu dor lîngă ferestre.* ANGHEL, Î. G. 14. *Îl privi de aproape și rămase pe gînduri.* D. ZAMFIRESCU, R. 212. **A rămîne de mîncînună** = a se dovedi mincinos. **A rămîne de rușine** = a suferi o înfrîngere morală, a se face de rîs. *Nu cumva... să rămîn de rușine înaintea tovarășilor.* CREANGĂ, A. 41. **A rămîne ars (opărit sau fript),** se zice cînd cineva își pierde cu totul puterea de a reacționa în fața unei situații care îl lovește, îi încurcă planurile. *Baba a rămas opărită și nu știa ce să facă de ciudă.* CREANGĂ, P. 291. **A rămîne bun plătit,** se zice cînd nu se mai poate reveni asupra unei plăți considerată de una dintre părți ca insuficientă sau greșit calculată. *Simigiul... pentru plăcintele mîncate, rămase bun plătit numai cu cinticelul.* ODOBESCU, S. III 10. **A rămîne cu zile** = a continua să trăiască, a fi lăsat în viață, a nu muri, a nu fi omorît. *De rămîne cu zile, tot nu vom avea noi pace de el.* RETEGANUL, P. V 83. [Moșneagului] *i s-a zbîrlit părul în cap de bucurie c-a rămas cu zile.* ȘEZ. II 109. (Despre femei) **A rămîne grea** = a fi însărcinată. (Despre acțiuni) **A rămîne baltă** = a fi întrerupt, a nu fi dus pînă la capăt. *Aceasta se vede c-a pus pe gînduri pe «infamul calomniator», că lucrul a rămas atunci baltă.* VLAHUȚĂ, O. A. III 6. *Vremea trece, flăcăul începe și el a se trece, mergînd tot înainte cu burlăcia, și însurătoarea rămînea baltă.* CREANGĂ, P. 142. **A rămîne de pomină** v. pomină. **A rămîne cu gura căscată** = a fi cuprins de mirare sau de admirație. *Cînd intra prin porturi cu toate pînzele întinse, stîrnea admirația marinarilor care rămîneau cu gura căscată.* BART, E. 324. **A rămas înțeles (sau rămînem înțeleși),** se spune ca încheiere a unei discuții, după ce s-a ajuns la un acord. *A rămas înțeles. Spui tuturor că așa a fost recomandația medicilor.* C. PETRESCU, C. V. 357. **A rămîne cu buzele umflate** v. buză. **A rămîne literă moartă** v. literă. **A-i rămîne cuiva pe brațe** = a ajunge în sarcina cuiva. *Copilul care mi-a rămas pe brațe, pe care l-am slujit cu credință... mă urăște.* DELAVRANCEA, O. II 102. **A rămîne pe mîna cuiva** = a ajunge în stăpînirea sau la discreția cuiva. *După moartea mea... toate rămîn pe mîna străinilor.* RETEGANUL, P. III 11. **Cum rămîne (cu)...?** = ce se întîmplă (cu)...? ce hotărîre luăm (în privința...)? *Omul putea să nu ne deie nimic, și atunci cum rămînea?* CREANGĂ, A. 145. *Numai aș vrea să știu cum rămîne cu moșu-tău?* id. P. 187. *Dar lasă vorba asta, spune-mi cum a rămas cu balul?* NEGRUZZI, S. I 31.

3. Intranz. A continua să existe, a dăinui, a fi în continuare același, a nu se schimba (după plecarea, dispariția, moartea cuiva). *Rămăseseră locurile pe unde sălășluise el, rămăseseră oamenii care-l cunoscuseră.* SADOVEANU, E. 101. *Căci rămîne stînca, deși moare valul.* EMINESCU, O. I 15. ✦ A se menține, a se păstra în conștiința oamenilor prin valoarea pe care o reprezintă. *Adesea literații... amestecă, în cercetările lor despre creațiuni intelectuale, întrebarea: opera aceasta rămîne?* CARAGIALE, N. F. 9. *Cei învățați, înțelepți, se înseamnă prin faptele care rămîn.* RUSSO, O. 90. ✦ A supraviețui. *Ca mîne-poimîne te-i trezi că ai îmbătrînit și nu-ți rămîne nici un urmaș.* CREANGĂ, P. 154. ✦ A se afla, a ajunge, a trece în posesia cuiva. *Toată a lui avere a voastră-a rămînea.* ALECSANDRI, T. II 140. *Îmbrăcămintea soldatului, după trecerea din slujbă, rămîne a lui.* BĂLCESCU, O. I 36. *Pe Golea nu vi-l dau vouă, Că numai el mi-a rămas.* TEODORESCU, P. P. 586.

4. Intranz. (De obicei cu dativul pronumelui personal) A se menține ca un rest după consumarea părții cu care forma un tot sau care servea ca un tot. *Mi se pare însă că nu-mi rămîne nimic din ploton.* CAMIL PETRESCU, U. N. 317. *Zilele îmi fură multe, dar rămasu-mi-au puține.* EFTIMIU, Î. 10. *Și pentru tine nu mi-a mai rămas nimic.* DELAVRANCEA, O. II 143. *De mîncat îmi aducea Lapte acru-ntr-o mărgea, Mîncam și-mi mai rămînea.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 394. *Mult a fost, puțin a rămas,* se spune ca încurajare cînd dintr-un lucru greu s-a făcut cea mai mare parte. ✧ (În operații aritmetice)

Scăzînd pe cinci din şapte, rămîn doi. ✧ (În unele construcţii fixe) *A rămîne numai cu...* = a nu mai avea decît... *Am rămas numai cu casa, atît — şi cu puşca...* SADOVEANU, O. A. II 36. *A nu-i (mai) rămîne cuiva decît să...* = a nu se găsi pentru cineva altă soluţie decît să... *Nu ne rămîne decît să alergăm mereu înainte.* CAMIL PETRESCU, U. N. 393. *Nu-mi mai rămîne decît să ard tot ce-am scris, să rup condeiul şi să m-apuc de altceva.* VLAHUŢĂ, O. A. 227. *Nu-mi rămîne alta de făcut decît...* ALECSANDRI, T. I 288. *A rămîne pentru altă dată* = a se amîna pentru o dată ulterioară. *Aşa, acea... călătorie au rămas pentru altă dată.* DRĂGHICI, R. 109. *A nu (mai) rămîne (nici o) îndoială* = a exista siguranţa că... *Nu rămîne îndoială că «stornei» lui Dante... sînt graurii noştri.* ODOBESCU, S. III 31. *Nu (mai) rămîne vorbă* sau *mai rămîne vorbă?* = e sigur, e neîndoios, nu mai e de discutat. *Mai rămîne vorbă despre asta? zise tata posomorît. Are să urmeze cum ştim noi, nu cum vrea el.* CREANGĂ, A. 120. *A rămas treaba pînă la atîta* = atît mai este de făcut. *Dac-a rămas treaba pînă la atîta, apoi las' pe mine.* CREANGĂ, P. 161. *A rămîne (tot) pe a cuiva,* se zice cînd, într-o discuţie, cineva renunţă la punctul lui de vedere şi primeşte punctul de vedere al celuilalt. *Cît s-a bălăbănit mama cu tata din pricina mea, tot pe-a mamei a rămas.* CREANGĂ, A. 17.

5. Tranz. (Popular, în expr.) **A rămîne pe cineva** = a bate, a învinge (la un concurs, într-o întrecere, într-o prinsoare). *Şi, fiindcă de-aş fi discutat cu moşneagul în contradictoriu mă temeam să nu mă rămînă, schimbai cu meşteşug firul vorbirii.* HOGAŞ, M. N. 199. *Şi luîndu-se la întrecere, Ercule îi rămase pe toţi.* ISPIRESCU, U. 69.

— Prez. ind. şi: *rămîi* (DELAVRANCEA, O. II 140, ODOBESCU, S. III 19). — Variantă: **rămîneá** vb. II.

RĂMÎNEÁ vb. II v. **rămîne.**

RĂMÍNERE, *rămîneri,* s. f. Faptul de a rămîne (în acelaşi loc, în aceeaşi stare, în aceeaşi situaţie). ✧ Expr. **Rămînere în urmă** = întîrziere, lipsă de progres (în raport cu alţii).

— Accentuat şi: *rămînére.*

RĂMURÁT, -Ă, *rămuraţi, -te,* adj. (Despre arbori) Cu ramuri numeroase; rămuros, ramificat. *La răchita rămurată, Şade baba supărată.* SEVASTOS, N. 166. *Şi de mers nu se oprea, Pîn' ce-n cale nu zărea O sălcică rămurată Pe-un izvor rece culcată.* ALECSANDRI, P. P. 135. ✧ Fig. *Scoase... o piatră de smarand, mare şi frumoasă, de strălucea verde şi rămurată ca spicul crud al griului.* ODOBESCU, S. III 184.

RĂMUREÁ, -ÍCĂ, *rămurele,* s. f. Diminutiv al lui ramură. *Din codru rupi o rămurea, Ce-i pasă codrului de ea.* COŞBUC, P. I 153. *Cuibul ţi-au stricat, Puii ţi-au luat, Ş-acum, singurică, Cînţi pe rămurică.* TEODORESCU, P. P. 454. ✧ (Prin analogie) *Bustul Annei apăru întreg... marmură cu suflet, fildeş cioplit, prin ale cărui rămurele de vine curgea fluidul misterios al vieţii tinere.* D. ZAMFIRESCU, R. 171.

RĂMURÉL, *rămurele,* s. n. (Rar) Rămurea. *Dacă-ţi va aduce o smicea, adecă un rămurel crescut într-o primăvară...* SBIERA, P. 30.

RĂMURÍ, *rămuresc,* vb. IV. Refl. (Rar) A se ramifica. *Fac din cîrpe un cap, din care se rămuresc două coarne făcute din lemn.* PAMFILE, la CADE.

RĂMURÍŞ, *rămurişuri,* s. n. Totalitatea ramurilor unui copac, desiş de ramuri. *Se tupilă aici sub rămurişul A doi maslini.* MURNU, O. 94.

RĂMURÍŞTE, *rămurişti,* s. f. (Rar, cu sens colectiv) Rămuriş. *Privirea mea distrată, Prin negre rămurişti, Mi-arată Doi ochi adînci şi trişti.* TOPÎRCEANU, B. 31.

RĂMURÓS, -OÁSĂ, *rămuroşi, -oase,* adj. (Despre arbori) Cu multe ramuri. *Vezi arbori înalţi, drepţi, stufoşi, rămuroşi.* STANCU, D. 13. *De o parte şi de alta a largului pridvor, doi tei străjuiau rămuroşi.* CĂLINESCU, E. 49. *Perii au fost mari, înalţi şi rămuroşi şi plini de pere frumoase.* RETEGANUL, P. II 31. ✧ (Prin analogie) *La sanie e înhămat un cerb... cu coarne rămuroase.* STANCU, D. 297. *Împrejuru-ne s-adună... Cerbi cu coarne rămuroase, Ciute sprintene de munte.* EMINESCU, O. I 101.

RĂNÍ[1] vb. IV v. **rîni.**

RĂNÍ[2], *rănesc,* vb. IV. Tranz. **1.** A produce, a face cuiva o rană. *Izbuti fata să rănească pe balaur.* ISPIRESCU, L. 18. *Magdul că se încrunta Voinicească se lupta, Iar duşmanii-l năvălea Şi de moarte mi-l rănea.* ALECSANDRI, P. P. 377. ✧ Fig. *Ciubotele lui răneau liniştea.* DUNĂREANU, CH. 196. ✧ Refl. pas. Fig. *Palamon şi Gratie s-au rănit de frumuseţea ei.* GALACTION, O. I 213.

2. Fig. A îndurera sufleteşte; a jigni. *Ai vorbit despre obiectivitate, vezi tu, asta m-a rănit.* DEMETRIUS, C. 22. *Nu vreau să ating pe nimeni, iar pe voi personal ştiţi că vă iubesc şi nu pot să vă rănesc fără cuvînt.* D. ZAMFIRESCU, R. 27. *Nu m-ai înţelege cînd ţi-aş spune că Sigismund m-a rănit.* DELAVRANCEA, O. II 92.

RĂNÍRE, *răniri,* s. f. Acţiunea de a răni[2].

RĂNÍT, -Ă, *răniţi, -te,* adj. Care are sau a făcut o rană. *Braţele scamatorului... tremură asemenea unei păsări rănite — care ar voi să zboare.* SAHIA, N. 69. *Iar mamei, doamne, cum aş vrea Credinţa s-o înşele! Să-i spui că m-ai lăsat rănit La Turnu-Măgurele.* COŞBUC, P. I 78. *Dar tu nu eşti rănit?* NEGRUZZI, S. I 23. ✧ (Substantivat) *După fiecare bombardament... sute de răniţi.* BOGZA, A. Î. 574. *Rănitul gemea, cu ochii închişi, cu buzele arse.* BART, E. 335. ✧ Fig. Jignit. *E orgoliul lui rănit. Ambiţia lui jignită.* BARANGA, I. 197.

RĂPÁOS s. n. v. **repaus.**

RĂPÁUS s. n. v. **repaus.**

RĂPĂÍ, *răpăi* şi *răpăiesc,* vb. IV. Intranz. (Despre ploaie, grindină etc.) A se izbi de o suprafaţă tare producînd zgomote scurte, dese şi ritmice. *Pe acoperiş răpăia moale ploaia.* SADOVEANU, O. VI 218. *Vîntul vuia... măzărichea răpăia în fereastra mamei Stanchei.* DELAVRANCEA, S. 16. *O ploaie torenţială vine răpăind pe mirştea arsă.* VLAHUŢĂ, O. A. II 73. *Foaie verde solzi de peşte, Bate vîntu-mi vîjîieşte, Ploaia-n codru răpăieşte.* ANT. LIT. POP. I 67. ✧ (Prin analogie, despre arme, gloanţe) *Automatele sovietice prinseră a răpăi.* CAMILAR, N. I 384. *Gloanţele răpăiesc mai îndesate de cum sînt oamenii.* ODOBESCU, S. III 586. ✧ (Despre alte zgomote sau surse de zgomote) *Cu întîrziere au răpăit în sală aplauze.* SADOVEANU, A. L. 187. *Din uşa de stejar, în care răpăiau topoarele tătăreşti, îi suflă în faţă un vînt.* GALACTION, O. I 54. *Sunete fără-nţeles îmi răpăiau în urechi.* VLAHUŢĂ, O. A. 493. ✧ (Despre spaţiul în care se produc zgomote) *Sala răpăi de aplauze.* CĂLINESCU, E. 140. ✧ (Despre oameni) A lovi ritmic într-un obiect, producînd zgomote dese şi scurte. [Negustorul] *răpăie de-a surda cu cleştele pe sîrmele grătarului.* PAS, Z. I 172. *Simion răpăi îndîrjit în tobă şi oamenii începură să alerge cu paşi mari.* CAMIL PETRESCU, O. II 279. *Eu scosei biata măciucă Şi-ncepui a răpăi. El zicea: aman, aman! Eu mă-ntorceam şi-i mai dam.* ANT. LIT. POP. I 70. (Subiectul este lucrul izbit) *Tot satu-i strîns la horă... Tineretul joacă de răpăie pămîntul.* VLAHUŢĂ, O. A. II 160. *Venea, nene, ursul de duduia pădurea... şi răpăia ramurile pe unde trecea.* ISPIRESCU, L. 329. ✧ (Impersonal) *Dedeau şi oamenii lui Ercule, de răpăia.* ISPIRESCU, U. 52.

RĂPĂIÁLĂ, *răpăieli,* s. f. Zgomotul produs de ploaie sau de grindină cînd cade pe acoperiș sau pe altă suprafață tare; răpăit. *Au căzut literele cu o răpăială de grindină pe scara în spirală.* PAS, Z. I 302. *Copilul plîngea tot mai tare; dar răpăiala grindinei și duduiturile tunetelor îi acopereau glasul slab.* CARAGIALE, S. 6. ✧ (Prin analogie) *Se aud pași mulți. Sînt răpăieli cadențate ale unor încălțăminte grele.* SAHIA, N. 44. *Cu toată răpăiala de pumni, Boiangiu izbuti să înainteze.* REBREANU, R. II 152. ✧ Ploaie zgomotoasă, de scurtă durată. *Ploaia stătuse de mult; a fost o răpăială grăbită.* ARDELEANU, D. 176. ✧ Zgomot produs de gloanțe sau de arme automate. *Începe o răpăială de focuri care crește și descrește.* CAMIL PETRESCU, U. N. 267.

RĂPĂÍT[1] adv. (Rar) Cu zgomote scurte și dese, cu răpăituri. *Automobilele se opreau în fața intrării, repezind răpăit dintre roți, nori de fum.* CAMIL PETRESCU, N. 29.

RĂPĂÍT[2] s. n. Faptul de a răpăi și zgomotul produs; (în special) zgomotul ploii căzînd pe acoperiș sau pe altă suprafață tare; răpăială. *Ușa tinzii se deschise și un soldat intră o dată cu răpăitul larg al ploii.* CAMILAR, N. I 217. *Se aude tot mai tare, tot mai aproape, un vuiet ca de moară și un răpăit, un plesnet de apă care cade pe lespezi.* VLAHUȚĂ, R. P. 58. ✧ Succesiune de lovituri ritmice; zgomotul produs de astfel de lovituri. *Pe străzile orașului treceau în rînduri strînse tineri cot la cot, Mînați de-un răpăit de darabane.* JEBELEANU, C. 28.

RĂPĂITÓR, -OÁRE, *răpăitori, -oare,* adj. (Rar) Care răpăie. *Ca să facă haz, potopeau peste fete o ploaie răpăitoare de prune.* MACEDONSKI, O. III 5.

RĂPĂITÚRĂ, *răpăituri,* s. f. (Mai ales la pl.) Zgomote scurte și dese produse de izbituri repezi și cadențate; răpăială. *Abia mîntui vorbele și alături se auziră, ca o grindină care lovește în geam și pe acoperiș, răpăituri.* PAS, L. I 138. *Răpăiturile se tot întețeau, ba auzi chiar și un fel de mugete.* STĂNOIU, C. I. 185.

RĂPĂNÓS, -OÁSĂ, *răpănoși, -oase,* adj. Plin de rapăn, bolnav de rapăn; p. ext. jegos. *Numai unul* [dintre purcei] *care era mai ogîrjit, mai răpănos și mai răpciugos, neputînd ieși din glod, rămase pe loc.* CREANGĂ, P. 75. *Pielea rea și răpănoasă ori o bate, ori o lasă* (= pe cel învechit în rele degeaba mai încerci să-l îndrepți). ✧ (Substantivat) *Capul răpănosului e plin de bube.* ȘEZ. III 175.

RĂPĂTÍȚĂ s. f. (Regional) Cîrpă, zdreanță; fig. om fără valoare. [Altă mîndră] *am căpătat, Mai din viță și sămînță, Nu ca tine-o răpătiță.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 257.

RĂPCIÚGĂ s. f. **1.** Boală contagioasă de care suferă mai ales caii și care se caracterizează prin ulcerații pe mucoasa nazală, scurgeri din nas, respirație grea etc.; morvă. *Cînd auzi calul de la Făt-Frumos că hainele și armele sînt bine curățate și pregătite, odată se scuturară și el, și toate bubele și răpciuga căzură de pe dînsul.* ISPIRESCU, L. 3.

2. Animal, mai ales cal, bătrîn, bolnav, neputincios. V. mîrțoagă. *Iată că iese din mijlocul hergheliei o răpciugă de cal.* CREANGĂ, P. 194.

RĂPCIUGÓS, -OÁSĂ, *răpciugoși, -oase,* adj. Bolnav de răpciugă. *Fiul împăratului, hoțul, se duse și el de cumpără o mîrțoagă de cal răpciugos și bubos.* ISPIRESCU, L. 373. *Ea, prin drăcăriile ei, prefăcuse atunci pe stăpînușău, Făt-Frumos, în purcelul cel ogîrjit, răpciugos și răpănos.* CREANGĂ, P. 101. ✧ Fig. *Se auzeau în depărtări tușind tunurile răpciugoase.* SADOVEANU, O. VI 57.

RĂPCIÚNE s. n. (Astăzi rar, popular) Nume dat lunii septembrie. *București, 15/27 răpciune.* CARAGIALE, T. II 20. *Romînii dau lunelor numiri potrivite cu timpurile anului... septemvrie, răpciune.* ALECSANDRI, P. P. 34.

RĂPEGIÚNE s. f. v. **repejune.**

RĂPEZÚȘ s. n. v. **repeziș.**

RĂPÍ, *răpesc,* vb. IV. Tranz. **1.** (Cu privire la ființe) A lua cu sila din locul unde se află și a duce cu sine, menținînd în puterea sa. *Noaptea se iveau cîțiva oameni cu arme și... răpeau oi să le taie.* DUMITRIU, N. 189. *Cele trei fete ale împăratului fusese răpite de trei zmei.* POPESCU, B. I 74. *Răpitu-m-a de-acasă un crîncen mercenar Și-n Roma sub coroană de el am fost vîndută.* ALECSANDRI, T. II 205. [Uliul] *se întoarse-ndată Și răpi o găină, pe urmă două-trei.* ALEXANDRESCU, P. 123. ✧ Fig. *Dor gingaș de lumină, amor de dulce soare Voi mă răpiți cînd vine în țară asprul ger!* ALECSANDRI, P. A. 110. ✧ (Poetic, mai ales cu subiectul «moartea») A lua dintre cei vii, a curma firul vieții. *O mag, de zile vecinic, la tine am venit Dă-mi înapoi pe-aceea Ce moartea mi-a răpit.* EMINESCU, O. I 93. *Moartea... se arată, se vestește În fața bietului bolnav, pe care din vii răpește.* CONACHI, P. 83. ✧ (Cu complementul «viața», «zilele») *Florile... s-au jăluit Că tu viața le-ai răpit?* ALECSANDRI, P. I 109. *Alelei! fecior de lele! Căci răpișii zilele mele!* id. P. P. 73.

2. A-și însuși ceva pe nedrept, a aduce în patrimoniul său; a lua cu hapca, a se face stăpîn pe... *De rele ce sînt, nu pot să trăiască la un loc... Vor să-și răpească una de la alta pămînt.* ISPIRESCU, L. 5. *Alexandru cel Mare... răpește Pocuția.* BĂLCESCU, O. II 13. ✧ (Complementul indică persoana jefuită) *Că mă răpești și mă despoi, M-arunci pe drum să pier.* COȘBUC, P. I 113.

3. Fig. A lipsi pe cineva (prin abuz) de ceea ce are la dispoziție, îi este necesar, i se cuvine, îi revine; a jefui. *Trece la niște... nesfîrșite procese, la niște adînci dușmănii care-i răpesc liniștea și somnul.* SADOVEANU, O. VIII 184. *Oprirea ei cu copiii mă impacientează, pentru că-mi răpesc atenția.* IBRĂILEANU, A. 107.

4. Fig. A transporta într-un domeniu ireal, a fermeca, a încînta, a vrăji. *Bucuriile deșarte ale lumii i-au răpit, s-au îndulcit în bunătăți — și-acum nu vor să-și mai cunoască frații.* SADOVEANU, E. 107. *Clima ta-i plăcută! Cerul e senin! Soarele tău dulce! Tu răpești pe cale-i orișice străin.* BOLINTINEANU, O. 23. *Ce gîndești, o! Margarită, Cînd de visuri ești răpită?* ALECSANDRI, P. II 53. ✧ Refl. (Neobișnuit) *El se da tot mai aproape Și cerșea copilărește; Al ei suflet se răpește, De închide-a ei pleoape.* EMINESCU, O. I 104.

— Variantă: (învechit) **hrăpí** (ISPIRESCU, U. 10, ALECSANDRI, T. 1439, ALEXANDRESCU, M. 15) vb. IV.

RĂPÍRE, *răpiri,* s. f. Acțiunea de a răpi și rezultatul ei.

1. Faptul de a lua cu forța o ființă de la locul ei și de a o duce cu sine. *Împăratul și împărăteasa se întristară foarte mult de răpirea fetelor.* POPESCU, B. I 75.

2. Luare cu sila a unui bun material; (concretizat) obiect luat cu sila (v. pradă). *Eu știu mai de demult că oamenii, în lume, Asupra celor mici dreptate nu-și găsesc: Cînd ei cu cei mai mari răpirile-mpărtesc.* DONICI, F. 49.

3. Fig. Fermecare, încîntare, extaz. *Idol, tu! răpire minții! Cu ochi mari și părul des.* EMINESCU, O. I 80. *Toată adunarea vede cu răpire O fetiță dulce ca o fericire.* BOLINTINEANU, O. 44. *Ascultînd cu o dulce răpire cum vrăbiile limbute ciripesc.* ODOBESCU, S. III 77.

— Variantă: **hrăpire** (SADOVEANU, O. VII 35, BOLINTINEANU, O. 445) s. f.

RĂPÍT, -Ă, *răpiți, -te,* adj. Încîntat, fermecat, vrăjit. *Bătrînul Socoleanu, doborît sub grindina laudelor... se lasase pe un scaun... amețit, răpit.* NEGRUZZI, S. I 6.

RĂPITÓR, -OÁRE, *răpitori, -oare,* adj. (Astăzi rar) 1. (Mai ales substantivat) (Cel) care răpește o persoană. *Nu putuse să-i scape de la răpitor pe iubita lui.* ISPIRESCU, L. 27. ✦ (Pasăre sau animal) care răpește animale și le sfîșie pentru a le mînca; numele unui ordin de păsări de acest fel. *În cuprinsul zonelor oprite vînătoarea este interzisă. Se va putea face numai combaterea răpitoarelor, pe baza unei autorizații.* B. O. 1953, 36. ✦ (Cel) care ia pe nedrept un bun al altuia, care despoaie pe altul (v. hrăpăreț); care uzurpă un drept al altuia (v. uzurpator). *Nu fi răpitor.* NEGRUZZI, S. I 249. *Alexandru Lăpușneanul... se întorna acum să izgonească pre răpitorul Tomșa.* id. ib. 137.

2. Fig. Fermecător, încîntător. *Templul... Uriaș prin înălțime, răpitor prin meșteșug.* MACEDONSKI, O. I 103. *Mi se desfășoară dinaintea minții uimite priveliști așa de răpitoare.* ODOBESCU, S. III 93. *Ș-apoi cîntă-mi viers de dor, Cu glas dulce, răpitor.* ALEXANDRI, P. P. 206.

RĂPITÚRĂ, *răpituri,* s. f. (Rar) Răpire. *Nu-l face și pre dînsul părtaș furtișagului și răpiturilor lui.* ȚICHINDEAL, la CADE.

RĂPOSÁ, *răposez,* vb. I. Intranz. (Astăzi rar) A înceta din viață, a muri [Bătrînul] *a răposat la vreo optzeci de ani.* PAS, Z. I 158. *Dar cînd a răposat? — Acu chiar, a răposat în brațele mele.* ALEXANDRI, T. 1646. ✧ Fig. *Comitetul de propagandă a răposat ieri, și iată cum.* BĂLCESCU, la GHICA, A. 565.

RĂPOSÁRE s. f. Faptul de a răposa; moarte, deces.

RĂPOSÁT[1] s. n. (Rar) Faptul de a răposa; moarte. *Mi-e frică de răposat.* PĂSCULESCU, L. P. 225.

RĂPOSÁT[2]**, -Ă,** *răposați, -te,* adj. (Astăzi rar) Care nu se mai află în viață; mort, defunct, decedat. *Îți trimit «Fulga sau Ideal și Real» al răposatului meu amic Gr. H. Grandea. Citește-o.* CARAGIALE, O. VII 175. *N-am uitat nici pe răposatul Caraiman, veselul și priceputul staroste al vînătorilor.* ODOBESCU, S. III 14. *Eu... am trăit șeptesprezece ani cu răposatul soțu-meu.* ALECSANDRI, T. I 43. ✧ (Substantivat, subînțelegîndu-se mai ales soțul sau soția vorbitorului) *Îi erau dragi lui stelele toate și-l învățase răposatul Isaia ciobanul cum le cheamă mai pe fiecare.* BRĂTESCU-VOINEȘTI, Î. 104. *Așa am trăit eu cu răposatul, fără să ne zicem nici dă-te mai încolo.* BASSARABESCU, S. N. 86. *Soția a doua este tot așa de tînără și de frumoasă cum era odinioară răposata.* CARAGIALE, O. II 22.

RĂPUITÓR, -OÁRE, *răpuitori, -oare,* s. m. și f. (Rar) Persoană care încîntă, farmecă, cucerește. *Era înzestrat cu tot ce trebuie unui om, pentru a fi un adevărat răpuitor de femei.* GANE, N. II 5.

RĂPÚNE, *răpún,* vb. III. (Astăzi mai ales popular) 1. Tranz. A lua cuiva viața, a ucide, a omorî; (sens atenuat) a doborî, a distruge, a înfrînge. *În scurt timp e răpus de o congestie pulmonară.* SADOVEANU, E. 231. *N-ai putut răpune Destinul ce-ți pîndi făptura.* ARGHEZI, V. 117. *Cu valul vremilor ce curg Atîtea cîntece s-au dus, Și valul vremilor ce curg Atîtea cîntece-a răpus.* GOGA, P. 22. *Să vie la ocnă și să spuie: eu am răpus pe taica.* CARAGIALE, O. I 266. ✧ (Cu complementul «capul», «viața», «zilele», fig. «inima») *Păgînii au răpus capul lui Ion-vodă.* SADOVEANU, O. I 489. *Frigurile bălții și oftica răpuneau tot vieți fragede.* I. BOTEZ, ȘC. 86. *Că cu cine-am petrecut Mi s-a dus, măre, s-a dus, Inimioara mi-a răpus.* ANT. LIT. POP. I 134. *Copilaș cu cal de foc! Oprește negrul pe loc Că-i pică potcoavele Și-ți răpune zilele.* ALECSANDRI, P. P. 107. ✦ Refl. A-și pierde viața, a-și găsi moartea. *Inima-i zvîcnește tare, viața-i parcă se răpune.* EMINESCU, O. I 84. *Radu-vodă... se răpusese de o groaznică și cumplită boală.* ODOBESCU, S. I 70. *Pe Cerna-n sus mulți voinici s-au dus... Și toți s-au răpus.* TEODORESCU, P. P. 415. ✧ Refl. recipr. *Bizantinii se ucideau, mama pe fiul, fiul pe tată... dar niciînd nu se răpuneau fără sfinta împărtășanie.* DELAVRANCEA, O. II 160. ✦ A învinge într-o luptă de idei; a convinge. *A avut mult bucluc și vorbă cu oamenii; dar, cum i-i obiceiul lui, i-a răpus pe toți și i-a împăcat.* SADOVEANU, B. 37.

2. Refl. (Rar) A se sinucide. *Sărăcuț de maica mea!... S-a răpus domnul* [inginer]. ODOBESCU, S. III 189.

— Forme gramaticale: perf. s. *răpusei,* part. *răpus.* — Prez. ind. și: *răpúi* (SADOVEANU, O. VIII 218, DELAVRANCEA, O. II 121, TEODORESCU, P. P. 315).

RĂPUNERE, *răpuneri,* s. f Acțiunea de a (se) răpune și rezultatul ei; pieire, moarte, înfrîngere, distrugere. *I se rupea rărunchii împăratului de mîhnire pentru răpunerea ficii sale.* ISPIRESCU, L. 395. ✧ Loc. adv. **Pe răpunere** = cu mare intensitate, pe viață și pe moarte. *La popasul al treilea începea cheful cu temei, pe răpunere.* M. I. CARAGIALE, C. 61.

RĂPÚS, -Ă, *răpuși, -se,* adj. Doborît, înfrînt; stins. *S-a rezemat de zid, cît era el de dîrz... cu scîncet slăbănog și răpus în gîtlej.* C. PETRESCU, A. R. 198. *Cu farmecul durerilor răpuse, Din preajmă-mi fugi, deșartă năzuință.* VLAHUȚĂ, P. 67.

RĂRÍ, *răresc,* vb. IV. 1. Refl. (Despre obiecte de același fel) A fi, a se afla, a deveni (mai) rar (în timp sau în spațiu). *Casele se răriră, încetară.* DUMITRIU, N. 13. *Gloanțele s-au rărit acum și mai mult.* CAMIL PETRESCU, U. N. 270. *Frunza-n codru s-au rărit, Satele s-au înmulțit, Poterele s-au pornit.* ALECSANDRI, P. P. 258. ✦ (Despre un întreg) A avea elementele componente (prea) distanțate între ele, a fi (sau a deveni) mai puțin compact. *Pădurea prinse a se rări.* SADOVEANU, O. I 62. *Iarna vine, vara trece Și pădurea s-a rărit.* ALECSANDRI, O. 67. ✧ (Impersonal) *Într-o zi, umblînd prin pădure, văzură că de-o parte li se rărește, ca și cînd ar fi aproape de-o margine.* RETEGANUL, P. I 45. ✦ (Despre oameni) A deveni mai puțin numeros; (despre colective) a cuprinde mai puțini oameni.

2. Tranz. A face ca un șir de obiecte să fie mai puțin dese (îndepărtîndu-le unele de altele sau eliminînd pe unele dintre ele); a face ca un întreg să fie mai puțin compact (îndepărtînd între ele părțile componente sau eliminînd pe unele dintre ele). *Ziua scade, noaptea crește Și frunzișul mi-l rărește.* EMINESCU, O. I 214. *Din crăchițe* (= crăcuțe) *mi-a rărit.* ȘEZ. VII 22. ✧ Refl. pas. *Dacă popușoii se găsesc lăsați prea deși... acum se mai răresc.* PAMFILE, A. R. 76.

3. Tranz. A încetini rîtmul unor acțiuni, a lăsa între ele o distanță mai mare decît cea obișnuită. *Din a opta zi, băiatul începu să rărească scrisul. Și chiar pînă atunci, le dase prea puține deslușiri: gazdă bună, birt bun; era mulțumit.* BASSARABESCU, V. 21. ✧ Expr. **A (o) mai rări cu ceva** = a da, a oferi, a impune un lucru la intervale mai lungi (sau în cantitate mai mică) decît de obicei; a o lăsa mai domol. *Măria-ta! Cu paharul îndeșește, Dar cu birul mai rărește.* NEGRUZZI, S. I 186. **A o (mai) rări de (pe) undeva** = a se duce undeva din ce în ce mai rar. *De prin clasa a șasea... o rărise de pe la școală.* D. ZAMFIRESCU, la TDRG. *Cînd era de făcut ceva treabă, o cam răream de pe-acasă.* CREANGĂ, A. 70.

RĂRÍME s. f. (Rar) Faptul de a fi rar. *În anii ploioși și la rărime* [păpușoiul] *dă un fel de ramuri.* PAMFILE, A. R. 87.

RĂRÍRE s. f. Acțiunea de a (s e) rări.

RĂRÍȘ, *rărișuri,* s. n. Loc în pădure cu copacii rari (v. rariște); spațiu liber între copaci. *Ciripea la pădure prin rărișul cel din crîng.* HASDEU, R. V. 117. *Tace cucul la răriș, la răriș, la cărpeniș.* ALECSANDRI, P. P. 129. ◇ Fig. *Macarie își învîrti de cîteva ori limba prin rărișurile din gură, unde nu mai avea decît trei dinți.* STĂNOIU, C. I. 83. ✦ (Mai ales la pl.) Ochiuri de apă în mijlocul stufărișului din delta Dunării.

— Pl. și: *rărișe* (TEODORESCU, P. P. 502).

RĂRIȘÓR, -OÁRĂ, *rărișori, -oare,* adj. Diminutiv al lui rar. (Adverbial) *Rărișor să cercetezi* (= să vizitezi) *Și mai puțintel să șezi.* PANN, P. V. III 4. *Nuculețul mărișor, abia-nfrunzit rărișor.* TEODORESCU P. P. 344.

RĂRIȘTE s. f. v. rariște.

RĂRÍT[1] s. n. Acțiunea de a (s e) rări; rărire. *Răritul porumbului se face cînd plantele au 4-5 frunze.*

RĂRÍT[2]**, -Ă,** *răriți, -te,* adj. Făcut sau devenit mai rar, mai distanțat, mai puțin compact decît de obicei. *La început ascultam cu respirația rărită.* CAMIL PETRESCU, U. N. 171. *Iar prin lumina cea rărită, Din valuri reci, din umbre moi, S-apar-o zînă liniștită, Cu ochii mari, cu umeri goi.* EMINESCU, O. I 228.

RĂRITÚRĂ, *rărituri,* s. f. Acțiunea de a (s e) rări; loc rămas liber între obiectele așezate rar. *Zării pîntre rărîturile copacilor un oraș mare.* GORJAN, H. I 113. ◇ Loc (într-o pădure, într-un cîmp) cu vegetație rară. *La un moșiroi se lasă numai un fir de popușoi... prea rareori cîte două, cînd însă acestea se află într-o rărîtură.* PAMFILE, A. R. 73. [Robinson] *se cam tot depărta de codrii cei mari, mergînd prin rărituri.* DRĂGHICI, R. 62. ✦ Defect al unei țesături care are într-un loc urzeala sau bătătura mai rare decît în rest.

RĂRIȚÁ, *rărițez,* vb. I. Tranz. A lucra pămîntul cu rariția.

— Variantă: (regional) **răliță** vb. I.

RĂRIȚĂRE, *rărițări,* s. f. Acțiunea de a răriță; rărițat.

— Variantă: (regional) **rălițắre** s. f.

RĂRIȚÁT s. n. Rărițare. *La două sau trei săptămîni după prășitul dintîi se face rărițatul... cu rariția.* PAMFILE, A. R. 77.

— Variantă: (regional) **rălițắt** s. n.

RĂRÚNCHI, *rărunchi,* s. m. (Învechit și popular) **1.** Rinichi. ◇ Expr. **A avea sau la rărunchi** = a fi om cu avere. *Cum te văd, sameni a avea său la rărunchi.* CREANGĂ, P. 201.

2. Adîncul trupului omenesc (considerat ca sediu al vitalității sau al sensibilității); fig. interiorul, mijlocul unui lucru. *Mitrea a gemut pînă în fundul rărunchilor și s-a dus.* SADOVEANU, M. C. 42. [Dreptatea] *de corbii sugrumării e roasă la rărunchi.* MACEDONSKI, O. I 46. *Am dat o atenție continuă... tuturor descoperirilor ce s-au putut face, sau în rărunchii pămîntului, sau în bolțile umede.* ODOBESCU, S. II 236. *Să mă bucur din rărunchii inimii mele.* FILIMON, C. 45.

RĂS- pref. (În forma *răz-* înaintea vocalelor și a consoanelor sonore) **1.** Element de compunere formînd, de la verbe, derivate (de obicei folosite în corelație cu verbul simplu) care exprimă o acțiune prelungită, repetată sau o intensificare a acțiunii exprimate de verbul simplu: răscoace, răszice, răsciti etc. ✦ Formează, de la adjective, derivate (de obicei folosite în corelație cu adjectivul simplu) care exprimă intensificarea însușirii exprimate de adjectivul simplu: răsbucuros, răscopt etc. ✦ (Rar) Formează de la substantive derivate care exprimă ideea de intensitate în raport cu substantivul simplu: răsputere. ✦ Formează, de la substantive denumind grade de rudenie, derivate care indică generații depărtate: răzbunic. ✦ Formează, de la adverbe de timp, derivate indicînd un timp mai îndepărtat decît cel exprimat de substantivul simplu: răspoimîine.

2. (Uneori în concurență cu des-) Formează, de la verbe, derivate care exprimă ideea revenirii la o stare mai veche: răscloci, răscumpăra, răspopi, răzgîndi etc. ✦ Formează, de la verbe, derivate care exprimă ideea modificării (în sens negativ) a situației dinainte: răstălmăci etc.

3. Formează, de la verbe, substantive și adjective derivate cu sensul mai depărtat de cel al cuvîntului simplu: răsuflătoare, răzbate etc.

RĂSÁD, *răsaduri,* s. n. (Adesea cu sens colectiv) **1.** Plantă tînără (crescută în răsadniță), care a fost (sau urmează a fi) mutată în alt loc. [Robinson] *uda răsadurile de copăcei.* DRĂGHICI, R. 151.

2. Fig. Neam, semințe. [Decebal către popor:] *Toți morții tac! Dar cine-i viu Să rîdă!... Să rîdem, dar, viteaz răsad.* COȘBUC, P. II 257. *Un nou răsad din vița romană prinde rădăcină-n munții și-n văile Dunării.* VLAHUȚĂ, la CADE.

RĂSĂDNIȚĂ, *răsadnițe,* s. f. Loc special pregătit, așezat pe un pat de gunoi de grajd și acoperit cu geamuri, pentru dezvoltarea rapidă și timpurie a plantelor destinate a fi răsădite; melegar. *Mai plănuiseră și o împrejmuire naltă de trestie, pentru răsadnițele de la începutul lui martie.* SADOVEANU, P. M. 48. [Sămînța de tutun] *se seamănă în răsadniță, ca curechiul.* I. IONESCU, P. 340. ✦ Fig. Cuib cald, adăpost. *Îmi fac răsadniță în odaia asta.* ALECSANDRI, T. 1155.

— Pl. și: *răsadniți.*

RĂSĂDÍ, *răsădesc,* vb. IV. Tranz. A muta un răsad în alt loc; a transplanta, a sădi. *Și plopi înalți să-i răsădești.* LESNEA, I. 118. *Se gîndea la vremea cînd a răsădit el cireșul.* MIRONESCU, S. A. 82. [Florilor] *de cînd v-am răsădit Tot cu lacrămi v-am stropit.* SEVASTOS, C. 10. ◇ Fig. *Cine știe dacă nu cumva ea* [legenda mănăstirii Argeșului] *va fi fost răsădită pe țărmurile răsăritene ale Mediteranei... de către frîncii, teutonii și normanii rătăcitori.* ODOBESCU, S. II 508. *Mîndra-n cale mi-au ieșit, Doru-n mine-au răsădit.* ALECSANDRI, P. III 460. (Refl.) *Eu încă n-am cercat* [să fumez], *murmură unul cu glas slab; și dorința lui se răsădi parcă în toți.* SADOVEANU, O. VIII 138.

RĂSĂDÍRE, *răsădiri,* s. f. Acțiunea de a răsădi; transplantare, plantare, sădire.

RĂSĂRÍ, *răsár,* vb. IV. (Mai ales la pers. 3) Intranz. **1.** (Despre aștri, în opoziție cu apune) A se arăta la orizont, a apărea pe cer. *Ce lumină și totuși luna încă nu a răsărit.* GÎRLEANU, L. 19. *Cerul se înseninase și luceafărul de ziuă răsărise.* SANDU-ALDEA, U. P. 225. *La steaua care-a răsărit, E-o cale-atît de lungă, Că mii de ani i-au trebuit luminii să ne-ajungă!* EMINESCU, O. I 234. ◇ (Cu o precizare care arată locul unde sau de unde apare sau pare că apare un astru) *Din adîncimi fără de margini A răsărit pe cer o stea.* COȘBUC, P. I 268. *Dintr-o zare de codru, soarele răsărea încet pe-un cer de un albastru cald și fără pic de nor.* VLAHUȚĂ, O. A. 276. *Răsare luna liniștit Și tremurînd din apă.* EMINESCU, O. I 179.

2. (Despre plante) A încolți și a ieși deasupra pămîntului. [Calului] *îi vine alt gust: să rupă un colț de iarbă care a răsărit, delicat și subțire ca un ac.* SADOVEANU, O. VIII 200. *Iarba răsărise mai peste tot.* CĂLINESCU, E. O. I 267. *Pomul nalt, frumos, răsare din sămînța cea*

măruntă. ALECSANDRI, O. 196. ◇ (Prin analogie) *I-au răsărit musteţile.* GANE, la TDRG. ◇ (Poetic) *Printre bolovanii drumului răsăriseră totuşi gîzele mărunte de primăvară.* C. PETRESCU, A. 315. ◇ Fig. *Satul Podenilor răsărise cîndva, de multă vreme, aici în mijlocul Bărăganului.* MIHALE, O. 37. *Răsărea un oraş ca prin farmec, Falnic spre cerul senin înălţînd auritele turnuri.* ANGHEL-IOSIF, C. M. II 98. « *Subiecte* », *dragul meu, cînd ştii să scrii, îţi răsar în cale la fiece pas.* VLAHUŢĂ, O. A. II 28. ◇ (Poetic) *Dar în pieptul lor răsare... Ce răsare? Ia un dor... ce se naşte din scînteia unui ochi fărmăcător.* CREANGĂ, P. 275. ◇ Expr. (Glumeţ, avînd la bază un joc de cuvinte) **Seamănă, dar nu răsare,** se spune pentru a respinge afirmaţia cuiva despre asemănarea între două lucruri sau două persoane. (De obicei peiorativ) **A răsări ca ciupercile** = a apărea în număr mare, a se înmulţi peste măsură. *Cărţile au plouat, scriitorii au răsărit ca ciupercile.* RUSSO, S. 52. ✦ (Rar, despre oameni) A căpăta viaţă, a se naşte. *În neamul lui Orceag toţi bărbaţii răsar pe lume mărunţi.* STANCU, D. 87. *Omul cel vecinic din care răsare tot şirul de oameni trecători.* EMINESCU, N. 54. ◇ Fig. *Cînd valuri află un mormînt, Răsar în urmă valuri.* EMINESCU, O. I 177.

3. A se ivi (din depărtare), a apărea (pe neaşteptate), a intra (brusc sau treptat) în cîmpul vizual al cuiva. *Coborîm o costişă şi un sat răsare, cu case albe, cu livezi încărcate de roadă.* SADOVEANU, O. VI 232. *Fără veste Pe la porţi răsar neveste, Satul se deşteapt-acum.* TOPÎRCEANU, P. 57. *În goana roibului, un sol, Cu frîu-n dinţi şi-n capul gol, Răsare, creşte-n zări, venind, Şi zările de-abia-l cuprind.* COŞBUC, P. I 145. ◇ (Urmat de determinări locale) *Deodată răsări înainte-mi... uşa deschisă a morii.* SADOVEANU, O. VI 13. *O sumedenie de sticle şi pahare răsări pe mese.* REBREANU, I. 33. *Colo-n colţ acum răsare Un copil al nu ştiu cui.* COŞBUC, P. I 224. ◇ Fig. *Îşi curmă glasul brusc, întîlnind întristarea ce răsărise în ochii fetei.* REBREANU, I. 55. *Un ţipăt răsare, Pe deal şi pe luncă.* COŞBUC, P. I 188. ◇ Expr. **A-i răsări cuiva** (ceva) **în minte** = a-i veni cuiva în minte o amintire sau un gînd neaşteptat. *Se luptase el cu gîndul acesta, îl învinsese, apoi îl văzuse iar cum îi răsare în minte.* DUMITRIU, N. 96.

4. A depăşi un anumit nivel, a se ridica peste..., a ieşi în evidenţă desprinzîndu-se sau izolîndu-se dintr-un cadru. *Capul lui Gheorghe Dima răsărea... cu cîteva palme bune deasupra capetelor mulţimii.* GALAN, Z. R. 34. *Copaci roditori de toate soiurile răsăreau de la brîu în sus, din finaţul înalt şi înflorit.* HOGAŞ, M. N. 150. *Din zidurile arcate răsăreau ferestre strălucite.* EMINESCU, N. 14. ◇ Fig. *Dovada armoniei... răsare mai ales din versuri.* MACEDONSKI, O. IV 32. ◇ Tranz. fact. (Rar) [Nastasia] *înfruntă adunarea, răsărindu-şi şi mai mult decît se cuvenea fruntea lucie.* SADOVEANU, M. C. 128.

5. (Despre copii) A se face mai mare, a ajunge mai în vîrstă; a creşte. *Cînd a mai răsărit fetiţa ş-o mînă mama după viţei sau cu boboceii... nu mai poate toată ziulica căta de păpuşă.* SEVASTOS, N. 2. ✦ (Regional, despre aluat) A dospi, a creşte. *După ce pînea pentru colaci se plămădeşte... după ce se frămîntă şi se lasă ca să răsară, adică să înceapă a creşte.* PAMFILE, CR. 5.

6. (Popular) A sări (în picioare), a tresări (din somn). *Răsări în picioare şi căută loc de trecere.* SADOVEANU, B. 232. *Într-o marţi, pe sub seară, Gherghina văzu cum răsare din somn şi cum îşi mişcă neîncetat buzele, parcă ar fi vrut să zvîrle ceva de pe ele.* SANDU-ALDEA, D. N. 275. *Arabii toţi răsar din cort, Să-mi vadă roibul cînd îl port.* COŞBUC, P. I 109. ◇ Fig. *Iar izvorul, prins de vrajă, Răsărea, sunînd din valuri.* EMINESCU, O. I 103. ✦ Fig. A interveni brusc în discuţie. *Ai stat cam mult, domnule negustor; noi ne grăbim, răsări cu îndrăzneală Gheorghiţă.* SADOVEANU, B. 115.

— Prez. ind. pers. 2 şi: *răsai* (EMINESCU, O. I 213).

RĂSĂRÍRE, *răsăriri,* s. f. Acţiunea de a răsări şi rezultatul ei.

1. (În concurenţă cu răsărit) Apariţia unui astru pe cer. *Aştepta în linişte, cum aştepţi răsărirea soarelui şi coacerea fructelor bătute de razele lui.* SLAVICI, O. II 52. *Tu nici nu ştii, a ta apropiere Cum inima-mi de-adînc o linişteşte, Ca răsărirea stelei în tăcere.* EMINESCU, O. I 120. *Bucuria ce avea Robinson privind răsărirea soarelui.* DRĂGHICI, R. 61.

2. Încolţirea seminţelor şi ivirea plantei deasupra pămîntului. *În grădinuţă urmăresc răsărirea florilor.* SADOVEANU, O. IV 397.

3. (Astăzi rar) Tresărire. *Şi-n somn, cu răsărire, îşi spunea amărăciunea sufletului pătimaş.* DACIA LIT. 146.

RĂSĂRÍT[1], *răsărituri,* s. n. **I.** (În opoziţie cu apus) **1.** Faptul de a răsări; apariţia unui astru pe cer (v. răsărire); momentul apariţiei unui astru la orizont. *Scoală, duglişule, înainte de răsăritul soarelui!* CREANGĂ, A. 52. *Luna tremură pe codri... Iar stejarii par o strajă de giganţi ce-o înconjoară, Răsăritul ei păzindu-l.* EMINESCU, O. I 152. ✦ Fig. Început (de lume sau de viaţă nouă). *Veniţi, cîntăreţi cu cimpoi şi-alăute, Să cîntaţi răsărit de minuni neştiute!* DEŞLIU, G. 28.

2. (De obicei precedat de prepoziţii) Partea orizontului de unde răsare soarele (reprezentînd unul dintre cele patru puncte cardinale); est, orient. *Rumeneala zorilor umplu răsăritul.* SADOVEANU, O. I 438. *S-a arătat şi luna la răsărit.* CARAGIALE, O. III 51. *Dă buzna în casă, la babă, şi tu... s-o trăsneşti cu capul de păretele cel despre răsărit.* CREANGĂ, P. 13. *Arald! strigă crăiasa... O zare de lumină s-arată-n răsărit.* EMINESCU, O. I 98.

3. Ţinut, ţară situată spre parteă de unde răsare soarele; (cu sens colectiv) popoarele dintr-un astfel de ţinut. *Povestea cu farmecul oamenilor din răsărit.* GALACTION, O. I 8. *El a venit dintr-un afund de răsărit... Şi fata s-a-ndrăgit de el.* COŞBUC, P. I 54. *Împăratul adună răsărit şi apus.* ISPIRESCU, L. 41. ◇ Expr. **Răsăritul şi apusul** = lumea întreagă. *Văd republica înfloritoare... descărcînd pe pieţele ei bogăţiile răsăritului şi ale apusului.* VLAHUŢĂ, R. P. 34.

II. Ivirea unei plante încolţite deasupra pămîntului. *Prin folosirea iarovizării seminţelor se obţine un răsărit mai repede, mai uniform.* SCÎNTEIA, 1954, nr. 2908.

RĂSĂRÍT[2]**, -Ă,** *răsăriţi, -te,* adj. **1.** (Despre plante) Încolţit şi ieşit deasupra pămîntului. (Fig.) *Un alt soldat mai zdravăn, bine legat, cu mustaţa răsărită, se apropiase.* BART, S. M. 66.

2. (Despre copii, de obicei cu stabilirea unei comparaţii) Care s-a dezvoltat ca înălţime, ca vîrstă, care a crescut (mai) mare. *Una, mai răsărită, îl recunoscu totuşi şi începu să strige spre grădină, mai mult uimită decît bucuroasă.* CAMIL PETRESCU, O. II 80. *Cîte fete răsărite, Toate-mi par flori înflorite.* ALECSANDRI, P. P. 337.

3. Care depăşeşte măsura comună, deosebit, de seamă, valoros. *Mai fiece gospodărie din cele ascunse printre duzi în jurul răscrucii, cele mai răsărite din sat, aveau cîte cinci-şase vaci.* CAMIL PETRESCU, O. I 16. *Circiuma nu era mai răsărită ca alte case din sat.* REBREANU, I. 32.

RĂSĂRÍTĂ s. f. **1.** (Învechit şi popular, în expr.) *Răsărita soarelui* = momentul cînd răsare soarele; locul, partea, ţinutul de unde răsare; răsărit. *Apucă bietul om...* [înspre] *răsărita soarelui.* ŞEZ. VI 3. *Dimineaţă, înainte de răsărita soarelui.* ib. II 94.

2. (Bot.; regional) Floarea-soarelui. V. floare.

RĂSĂRITEÁN, -Ă, *răsăriteni, -e,* adj. (În opoziţie cu apusean) De la răsărit, situat spre răsărit (în raport cu un punct de reper dat). *Astăzi lumea răsăriteană e liberă să grăiască şi să scrie fiecare după neamul său, în limba pe care-o vorbeşte.* SADOVEANU, E. 188. ◇ *Biserica*

răsăriteană = biserica greco-orientală, ortodoxă. ✦ (Substantivat) Locuitor din răsărit; oriental.

RĂSĂRITÓR, -OÁRE, *răsăritori, -oare,* adj. (Rar, despre aştri) Care răsare, care este în curs de a răsări. *Vărsa o viorie lumină răsăritoarea lună.* EMINESCU, N. 50.

RĂSĂRITÚRĂ, *răsărituri,* s. f. (Învechit) Zvîcnitură, palpitaţie, tresărire. *O răsăritură a inimei îl avîntase spre locul unde ochii săi puteau să zărească pe zîna înflăcăratelor sale visări.* ODOBESCU, S. I 120. *Răsărituri din somn.* PISCUPESCU, O. 27.

RĂSĂTÚRĂ, *răsături,* s. f. **1.** Faptul de a rade; p. ext. locul de pe care s-a ras ceva, (în special) ştersătură făcută cu guma pe o hîrtie.

2. Ceea ce rezultă din raderea unui obiect, fărîmătură: răzătură. *Luă cuţitul, rase zingele de pe podele şi aruncă răsăturile în apropierea lemnelor.* SLAVICI, N. II 45.

3. Acţiunea de a (se) bărbieri; ras. *Punea d. Naie pecetea pe o bucată de hîrtie ori de mucava, şi pe urmă la fiecare răsătură trăgeam cu cerneală o dungă, pînă se făcea douăsprece.* CARAGIALE, O. I 134.

RĂSCĂCĂRÁ vb. I. v. **răscrăcăra.**

RĂSCĂCĂRÁT, -Ă adj. v. **răscrăcărat.**

RĂSCHIÁT, -Ă adj. v. **răşchiat.**

RĂSCHIRÁ vb. I v. **răşchira.**

RĂSCHIRÁT, -Ă adj. v. **răşchirat.**

RĂSCHITÓR s. n. v. **răşchitor.**

RĂSCITÍ, *răscitesc,* vb. IV. Tranz. A citi acelaşi lucru de mai multe ori. *Nu mă puteam opri de a o tot scoate* [diploma] *din bucumul ei de tinichea şi de a-mi citi şi răsciti numele.* GANE, N. III 69.

RĂSCLOCÍ, *răsclocesc,* vb. IV. Tranz. A face ca o cloşcă să înceteze de a cloci (ţinînd-o legată, băgînd-o în apă etc.).

RĂSCOÁCE, *răscoc,* vb. III. Refl. (Despre alimente) A se coace mai mult decît trebuie, a rămîne prea mult timp expus la foc; (despre ouă) a fierbe pînă la completa coagulare] (despre plante şi roadele lor) a se coace prea tare (nefiind culese la timp). *Grîul s-a răscopt.* ✧ Fig. *Deodată... răbufni o vîntoasă rece, năpustindu-se asupra tîrgului încins de arşiţa amiezii, dospit în miasme, răscopt de pîrjolul secetei care bîntuia ţara.* C. PETRESCU, A. R. 6.

RĂSCOÁLĂ, *răscoale,* s. f. **1.** Răzvrătire spontană şi neorganizată a maselor oprimate; revoltă, rebeliune, răzmeriţă. *A citit mama, în gazete, într-o primăvară c-au început răscoalele-n Moldova.* PAS, Z. I 192. *Întreg spectacolul părea de înmormîntare, trist, dar în el mijea un început de răscoală. O răscoală măruntă, neînsemnată, în care nimeni n-a ridicat braţul.* SAHIA, N. 92. [Leşii] *nu mai vreu s-asculte de poroncile hatmanilor şi cu toţii sînt gata de răscoală.* ALECSANDRI, T. II 34. ✦ Fig. Mişcare de împotrivire, protest. *Veacul al XVI-lea, zis al renaşterei, nu-i alta decît... răscoala spiritului popoarelor în contra pedantismului.* RUSSO, S. 39.

2. Zarvă, agitaţie. *Pînă la ziuă, a fost în casă un zgomot şi o răscoală sălbatică.* GALACTION, O. I 307. *Se făcu o tulburare şi o răscoală între dînşii, de nu-i putea da nimeni de căpătîi.* ISPIRESCU, L. 375. ✧ Expr. (Poetic) **A da răscoală** = a provoca dezordine, a răvăşi. *Azi, Curtea Veche e ruină goală... Doar vîntul nopţii-n ierburi dă răscoală.* IOSIF, P. 24.

RĂSCÓL[1], *răscoale,* s. n. **1.** Bară de lemn, prevăzută la capete cu cîte o gaură în care intră carîmbii de sus ai loitrelor carului. *Uneori carul se închide în partea dinainte şi în partea dinapoi cu nişte funduri... ţinute de răscoale.* PAMFILE, I. C. 134. ✧ Expr. **A lega** (pe cineva) **în răscol** = a imobiliza (pe cineva), fixîndu-i gîtul şi picioarele între două lemne; a pune în obezi. *Fiindcă a văzut căpitanul că... nu-i vor putea ţine* [pe ţărani] *să fie bătuţi, i-a legat în răscol.* STANCU, D. 149. **A trece peste răscoale** = a întrece măsura, a trece peste buna-cuviinţă. *Epimeteu... vedea că prea trece peste răscoale Pandora, cu atîtea întrebări.* ISPIRESCU, U. 95.

2. Ispol. *Lopăţica cu care se scoate apa din luntre se numeşte ispol, răscol, scofiţă sau căuş.* DAMÉ, T. 126.

RĂSCÓL[2], *răscoale,* s. n. Separare a oilor dintr-o turmă toamna, la desfacerea stînii, pentru ca fiecare proprietar să şi le ia pe ale sale. ✦ Dispozitiv de scînduri folosit pentru a separa oile.

RĂSCOLÍ, *răscolesc* şi *răscól,* vb. IV. Tranz. **I. 1.** A răvăşi pentru a căuta pe cineva sau ceva; a scotoci. *Ce ţi-a venit să-mi răscoleşti dosarele, să-mi zăpăceşti hîrtiile?* BARANGA, I. 162. *În zadar răscoli tot portul.* BART, E. 247. *Ia să mi te scoli, Cringuri să-mi răscoli. De l-ăi nimeri Şi de l-ăi găsi... La tăiat să-l duci.* TEODORESCU, P. P. 464. ✧ Fig. *Scepticul acesta... Ce taine ale naturii răscolise? Nimica şi totuşi vorbeşte cu dispreţ de ştiinţă.* IONESCU-RION, C. 74. ✧ Intranz. *Făt-Frumos, după ce răscoli trei zile şi trei nopţi, găsi în sfîrşit... armele şi hainele tătîne-său.* ISPIRESCU, L. 3. *Şi-n asemenea cărţi el răscolea c-un feli de patimă.* EMINESCU, N. 80. ✦ (Cu complementul «jăratic», «foc») A mişca, a scormoni pentru a înviora. *Intrară în pădure şi răscolind cu nişte pari un jăratec... îngroparâ într-însul toţi mieii.* FILIMON, C. 126. ✧ Fig. *Florile vor răscoli din nou inima şi nervii tatei.* SAHIA, N. 25. *Titu Herdelea nu înţelese şi totuşi nu mai stărui. Simţea că a răscolit o rană.* REBREANU, R. I 81. *Şi aşa, răscolind trecutul, simţii că mă îneacă lacrămile binefăcătoare.* DELAVRANCEA, O. II 126. *De ce răscoleşti tu toată durerea?* EMINESCU, O. IV 106. ✦ (Cu complementul «loc», «pămînt») A scurma, a rîcîi, p. ext. a ara. *Se opri în dreptul locurilor răscolite de Marin Oproiu, în faţa tractorului care venea.* MIHALE, O. 197. *Schijele răscoliră pămîntul într-o fumărie amestecată cu ţărînă şi praf.* SADOVEANU, O. VI 22. *În urma noastră rămîneau... scobiturile piciorului de lemn, care răscolea pămîntul umed ca o cîrtiţă.* SAHIA, N. 61. ✦ A pune în mişcare, a face să plece din locul unde se află, împingînd în lături sau ridicînd în sus. *Poştalionul alergă răscolind colbul, tras de patru perechi de cai.* CĂLINESCU, E. 64. *Valurile... tulburi, răscolite de un vînt uşor, saltă cînd la dreapta cînd la stînga pluta pe care stă moş Anghel.* DUNĂREANU, CH. 83. ✧ (Poetic) *Iarba se ridica înaltă, la dreapta şi la stînga potecilor, pînă la gîtul calului, şi vîntul serii răscolea întinderea verde.* SADOVEANU, O. I 161.

2. A agita, a tulbura, a face să se revolte. *Născut pentru luptă şi dominare, răscolea lumea pe unde trecea şi nu-şi îmblînzea privirea decît pentru cei din jurul lui.* C. PETRESCU, Î. I 11. ✦ Refl. A se deplasa, a se isca (în tumult). *Iar cînd a fost de s-a-mplinit Ajunul zilei de nuntit, Din munţi şi văi, de peste mări, Din larg cuprins de multe zări, Nuntaşi din nouăzeci de ţări S-au răscolit!* COŞBUC, P. I 55. *Ba se răscolesc şi cînii De prin curţi şi sar la ei.* id. ib. 227.

II. A desface toamna stîna, alegînd sau despărţind oile după proprietarii lor. (Refl. pas.) *Laptele acru de oi începe a se face pe la finele lui august, după ce s-au răscolit (deosebit) oile.* ŞEZ. VII 76.

RĂSCOLÍRE, *răscoliri,* s. f. Acţiunea de a răscoli şi rezultatul ei; răvăşire, dezordine, scormonire, zdruncinare. *Fundul dubei, în balansările ei, părea că se înalţă spre el ca o răscolire de pămînt.* SAHIA, N. 84. ✦ Fig. Agitaţie, frămîntare, tulburare. *Era treaz în momentul acela, însă atît de pornit în răscolirea lui, încît*

femeile au crezut că... şi-a pierdut minţile. PAS, Z. I 226. *Era destul un singur cuvînt, ca să trezească răscoliri şi să întărîte dureri amorţite.* CAMIL PETRESCU, U. N. 7.

RĂSCOLÍT, -Ă, *răscoliţi, -te,* adj. **1.** În dezordine; răvăşit. *Frusinica îşi simţi obrajii mîngîiaţi de vînt, pletele răscolite, ochii umeziţi.* MIHALE, O. 501.

2. (Despre pămînt) Scurmat, rîcîit, scormonit. *Pămîntul îşi încălzise repede stratul răscolit al arăturilor, fapt care împinse pe ţăranii întovărăşiţi să înceapă mai devreme semănatul bumbacului.* MIHALE, O. 489. [Cîmpul Mărăşeştilor] *mi l-am închipuit din copilărie un cîmp uriaş, răscolit, spart, cu gloduri arse.* SAHIA, N. 15.

3. Pus în mişcare, pornit; frămîntat, agitat, tulburat; (despre pulbere, praf) stîrnit, spulberat. *Toate erau liniştite, şi dinspre Cucuteni nu se zărea pulbere răscolită.* SADOVEANU, O. VII 128. *Glasuri felurite porniră şi se-ncrucişară în mulţimea răscolită.* REBREANU, R. II 28.

RĂSCOLITÓR, -OÁRE, *răscolitori, -oare,* adj. Care trezeşte amintiri, emoţii; tulburător. *Poeziile au sunat în urechea ta ca o muzică alinătoare şi totodată răscolitoare.* PAS, Z. I 317.

RĂSCÓPT, -OÁPTĂ, *răscopţi, -oapte,* adj. **1.** (Despre alimente) Copt mai mult decît trebuie. *Pită albă stă pe masă, Cum îi pita mai frumoasă: Nici necoaptă, Nici răscoaptă.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 119. ✧ *Ou răscopt* = ou fiert pînă la completa coagulare; ou tare. *În pachet, pui fripţi, ouă răscoapte, prăjituri, pînişoare mici şi rotunde de casă.* HOGAŞ, M. N. 59. *A dejunat aşa de uşor: trei ouă răscoapte, o căpăţînă de miel cu borş, nişte stufat.* CARAGIALE, O. II 169. ✦ Fig. (Despre persoane, peiorativ) Care a depăşit o anumită vîrstă; matur. *Perechi tinere, adeseori răscoapte, veneau acolo... şi s-apucau la dans.* I. BOTEZ, ŞC. 212.

2. (Despre plante şi fructe) Foarte copt, prea copt. *Părea un pepene mare, gălbui, răscopt.* VORNIC, P. 144. *Au fost dulci zarzările. Erau răscoapte.* STANCU, D. 494. ✦ Ars, încins, înfierbîntat de soare. *Alerga... mînînd caprele din iarba răscoaptă.* DELAVRANCEA, S. 68. ✧ Fig. *Erai răscopt de arşiţa din pod şi te dureau şalele, stînd toată ziua aplecat deasupra hîrţoagelor.* PAS, Z. I 273. *Era într-o dis-de-dimineaţă spre sfîrşitul lui august, cînd pămîntul răscopt simte cu farmec roua.* GALACTION, O. I 321.

RĂSCRĂCĂRÁ, *răscrăcăr* şi *răscrăcărez,* vb. I. Tranz. (Şi în forma *răscăcăra)* A îndepărta mult picioarele unul de altul. ✦ Refl. A sta cu picioarele foarte desfăcute; a se crăci, a se crăcăna. [Iapa] *se năbădăia, se răscăcăra, ridică deodată, nu ştiu cum, toate picioarele-n vînt.* CARAGIALE, S. 42.

— Variantă: **răscăcărá** vb. I.

RĂSCRĂCĂRÁT, -Ă, *răscrăcărăţi, -te,* adj. (Şi în forma *răscăcărat;* despre picioare) Îndepărtat unul de altul; (despre oameni şi animale) cu picioarele larg desfăcute; crăcit, crăcănat. *Calul se oprise şi el şi rămăsese răscăcărat.* PREDA, Î. 133. *Se holba, răscăcărat şi cu pumnii în şolduri.* G. M. ZAMFIRESCU, SF. M. N. I 63. *Cînd să apuce pe o ulicioară mai neumblată... tocmai venea o birjă cu caii răscăcăraţi de teama alunecuşului.* CARAGIALE, M. 16.

— Variantă: **răscăcărát, -ă** adj.

RĂSCROÍ, *răscroiesc,* vb. IV. Tranz. (Folosit şi absolut) A tăia piepţii şi spatele unei bluze, cămăşi etc., urmînd linia gîtului şi a braţelor; p. ext. a croi un material după măsură. *Răscroieşte haina la mîneci.* ▭ *Cei meşteri îi mai aduc vîrful* [opincii] *răscroind, adică mai tăind din colţurile A şi B.* PAMFILE, I. C. 44. ✧ Refl. pas. *Cele 5-6 foi... tăiate de o lungime cît vrea femeia să-i fie flaneaua de lungă se răscroiesc, adică se taie pieziş la margine.* PAMFILE, I. C. 361.

RĂSCROIÁLĂ, *răscroieli,* s. f. Acţiunea de a răscroi şi rezultatul ei; tăietură adîncită în croiala unei haine, în special la mîneci şi la gît. *Răscroiala gîtului* [cămăşii] *se coasă cu gulerul.* ŞEZ. IX 36. ✦ Bucată de material care cade cînd se răscroieşte.

RĂSCROÍT, -Ă, *răscroiţi, -te,* adj. (Despre haine sau părţi ale hainelor) Tăiat după forma corpului (în special la gît şi la braţe); p. ext. tăiat, croit. *Mînecă răscroită.* ▭ *O bundă de catifea neagră, cu colţuri răscroite cari lăsau să se vadă, de dedesubt, o cămăşuţă de borangic.* La TDRG. ✦ Fasonat, modelat. *Izmănuţe de fuior, Răscroite pe picior.* SEVASTOS, N. 145.

RĂSCROITÚRĂ, *răscroituri,* s. f. Răscroială.

RĂSCRÚCE, *răscruci,* s. f. **I. 1.** (La pl., cu valoare de sg.) Loc unde se încrucişează sau de unde se separă două sau mai multe drumuri; răspîntie. *Plînge-o mierlă-ntr-o răchită La răscruci în Dealu-Mare.* GOGA, P. 85. *Sus, la răscruci, Vin trei haiduci, Pe cai mărunţi.* IOSIF, V. 60. *Apucă pe ici tot înainte şi, cum îi ajunge în răscrucile drumului, ai să şi dai de grădina ursului.* CREANGĂ, P. 215. ✦ *Răscrucile cerului* = punctul de pe bolta cerească în care se află soarele la amiază; zenit. *Soarele vărsa potop de foc din răscrucile cerului.* SANDU-ALDEA, U. P. 58. *Soarele mai că păşise peste răscrucile cerului.* HOGAŞ, M. N. 160. ✧ Loc. adj. şi adv. **În răscruce** = în formă de cruce; cruciş. *Nu vă voi putea deci spune dacă ele* [movilele] *trebuiesc despicate... în răscruce.* ODOBESCU, S. II 266. *Dar m-oi duce... Unde-i drumul în răscruce.* ALECSANDRI, P. P. 275.

2. Fig. Moment crucial în viaţa unui om, a unui popor etc. *Moment de răscruce al istoriei.*

II. Obiect în formă de cruce sau aşezat în cruce.

1. Partea carului de care se prind şleaurile; cruce. *Miai... a pus mîna pe ştreangurile cailor şi a început să le desfacă din răscruci.* PREDA, Î. 120.

2. Cruce de lemn care împarte o fereastră în mai multe despărţituri.

3. Fofelniţă.

— Variantă: (regional) **răscrúciu,** *răscruciuri* (MACEDONSKI, O. III 94), s. n.

RĂSCRÚCIU s. n. v. **răscruce.**

RĂSCULÁ, *răscól,* vb. I. Refl. **1.** (Despre colectivităţi) A se ridica împotriva unei asupriri, a unei împilări; a porni la luptă contra asupritorilor; a se răzvrăti. V. revolta. *Pieile-roşii se răscoală şi vor să scape de stăpînirea englezilor, pentru că-i exploatează.* SAHIA, U.R.S.S. 127. *Boierii ridică fruntea, părăsesc pe noul domn şi se înţeleg în taină cu Tomşa ca să se răscoale cu toţii în contra lui.* ALECSANDRI, T. II 52. ✧ Fig. *Răsculatu-s-a Universul contra globului din aer?* EMINESCU, O. IV 134. ✦ Tranz. A stîrni, a aţîţa la luptă (contra asupririi). [Oamenii] *gîndesc că odată şi odată o să se nască alt Tudor — altfel o să-l cheme poate — ... să răscoale satele, gata de răscoală din pricina împilărilor.* STANCU, D. 9. [Lume] *răscoală-ţi copiii viteji ca titanii!* NECULUŢĂ, Ţ. D. 40. *El răscoală în popoare a distrugerii scînteie Şi în inimi pustiite samănă gîndiri rebele.* EMINESCU, O. I 51. ✦ Tranz. Fig. A indigna, a revolta. *Să întoarcem mai bine ochii de la această cruntă priveliştе care răscoală inima.* BĂLCESCU, O. II 157.

2. (Neobişnuit) A se ridica. *Mişcările mînelor... cari aci se răsculau în sus, aci se trînteau cu zgomot pe masa verde.* DELAVRANCEA, S. 131.

RĂSCULÁRE, *răsculări,* s. f. (Neobişnuit) Acţiunea de a (se) răscula; răscoală, răzvrătire. *Am asistat la înfiinţarea Societăţii literare şi a societăţii Frăţia şi la răscularea de la 1848.* GHICA, S. A. 41.

RĂSCULÁT, -Ă, *răsculați, -te,* adj. (Adesea substantivat) Răzvrătit împotriva unei nedreptăți sau a unei oprimări; revoltat. *Boierii răsculați se urniră de la Hîrlău.* SADOVEANU, O. VII 127. ✦ Fig. Răscolit, stîrnit. *Un zvon greu creștea... ca o buciumare prelungă, chemînd spaima din zarea mohorîtă, înăbușită de pulberi răsculate.* SADOVEANU, O. A. I 131.

RĂSCULĂTÓR, *răsculători,* s. m. (Învechit) Persoană care îndeamnă la răscoală; răzvrătit. *Face act de autoritate, trimeținд oștiri și pedepsind pe răsculători.* GHICA, A. 30.

RĂSCUMPĂRÁ, *răscúmpăr,* vb. I. Tranz. **1.** A plăti prețul unui lucru vîndut sau amanetat, pentru a-l readuce în proprietatea sa. *A cules toate economiile din anii cînd era burlac și a făcut datorii ca să răscumpere cutiile cu nestemate.* C. PETRESCU, C. V. 353. ✦ A cumpăra un obiect restituind posesorului prețul plătit sau oferindu-i un suprapreț. *Se află undeva altul, care vine să-i răscumpere opaițul ori capătul de sineață, cu două, cu trei, cu zece carboave.* C. PETRESCU, R. DR. 25.

2. A obține eliberarea unui captiv, a unui rob, în schimbul unei plăți. *Se-mbărbătă după putință... propunîndu-și să nu s-astîmpere pînă ce nu și-a răscumpăra soția.* SBIERA, P. 51. *Vroiesc să o răscumpăr cu preț oricît de mare Ca să o dau lui Hebro.* ALECSANDRI, T. II 269. ✧ Fig. *Simțeam în inima mea... pe luptătorii jertfiți ai poporului, răscumpărați în primăvara nouă a lumii.* SADOVEANU, E. 74.

3. A lichida o obligație bănească, a achita echivalentul unei sume datorate. *Îi aduc niște bani cu care să răscumpere datoria tatălui său.* BOLINTINEANU, O. 342.

4. A compensa printr-o realizare ulterioară o acțiune (dăunătoare); (despre realizări) a constitui o compensație. *Dar toate lacrimile mele De s-ar schimba-n eterne stele, Tot n-aș putea răscumpăra O clipă din durerea ta.* CERNA, P. 120. *Dacă toate versurile ce compun această poemă ar fi fost rele, ar fi ajuns partea pe care o citarăm, ca să le răscumpere pe toate!* MACEDONSKI, O. IV 68. *Limbile se dezmorțesc și, prin glume, prin rîsuri cu hohote, ele răscumpără lungile ore de tăcere ale zilei.* ODOBESCU, S. III 19. ✧ Refl. pas. *Cu monastirile nu se răscumpără sîngele.* NEGRUZZI, S. I 146. ✦ Absol. A ispăși. *Dacă am păcătuit din prostie ori din neștiință, pune-mă să răscumpăr.* SADOVEANU, Z. C. 171.

RĂSCUMPĂRÁBIL, -Ă, *răscumpărabili, -e,* adj. (Rar) Care poate fi răscumpărat. *Claca și serbările personale... se vor declara ca răscumpărabile.* KOGĂLNICEANU, S. A. 165.

RĂSCUMPĂRÁRE, *răscumpărări,* s. f. Faptul de a răscumpăra.

1. Plătirea unei sume pentru a readuce în stăpînire un bun înstrăinat.

2. Obținerea eliberării unui rob sau a unui prizonier (în schimbul unei sume de bani). *Abia de ieri căzut-ai prin arme în robie... Mă prind că, dacă soarta vreodată m-ar lovi, A mea răscumpărare cam mult ar zăbovi.* MACEDONSKI, O. II 211.

3. Compensație. *Să se întrebe acești ultimi profitori ce răscumpărare se poate da poporului.* SADOVEANU, E. 55. *Ce ccre craiul drept răscumpărare? — Să-i dai voie să clădească un castel la Severin.* DAVILA, V. V. 76.

RĂSFĂȚ, *răsfățuri,* s. n. **1.** Faptul de a (se) răsfăța; mîngîiere, alintare; (depreciativ) răzgîiere. *Răsfățurile sale sînt dulci și grațioase.* BOLINTINEANU, la TDRG. ✦ (Rar) Zburdare, zburdăciune. [Miercanele] *să aruncau pe răsfăț; rupeau pămîntul în fugă.* DELAVRANCEA, S. 17.

2. Desfătare, plăcere. *Artistul crease pentru răsfățul ochilor, sădind boschete și tufare, plopi gingași cu foile albe.* ANGHEL, PR. 58. *Mi-aduc aminte de zilele copilăriei. Zile de răsfăț ale copilăriei mele.* VLAHUȚĂ, O. A. II 248.

3. Huzur, îmbuibare, belșug. *Se tem că te duce-n pierire Belșugul prin trai cu răsfăț.* COȘBUC, P. I 324. ✧ Loc. adv. **În răsfăț** = în lux, în belșug. *Te-ai pomenit în huzur și-n răsfăț de cum ai deschis ochii.* VLAHUȚĂ, O. A. II 280.

RĂSFĂȚÁ, *răsfăț,* vb. I. **1.** Tranz. A mîngîia, a alinta; (depreciativ) a satisface capriciile cuiva; a răzgîia. *O răsfățau și părinții ei și toți cîți o cunoșteau.* REBREANU, R. I 56. ✧ (Poetic) *Revăd nesfîrșitele holde tinere, pe care adierea dimineții le răsfață în soarele de aur.* GALACTION, O. I 7. ✦ Refl. A se purta ca un răsfățat; a se alinta. *Zbîrlit și rotund* [porumbelul] *se răsfață, Se agită, se umflă din gușă.* CAZIMIR, L. U. 17. *Cîțiva porumbi sălbatici... se răsfățau pe drum.* ODOBESCU, S. I 381.

2. Tranz. A înveseli, a desfăta. *Ea nu mai era copila zburdalnică ce răsfață lumea prin neastîmpărul veseliei.* SLAVICI, la TDRG. ✧ Refl. *Inima se avîntă... gîndul se răsfață în desfătările acelui cuib dorit.* ODOBESCU, S. III 35. ✧ (Poetic) *Iar devale... livada de pomi roditori se răsfață veșnic la soare.* ANGHEL, PR. 58.

3. Refl. A huzuri, a se lăfăi, a se îmbuiba. *Dușu se răsfăța. Nu, abia acuma vedea el ce mare lucru e să ai bani.* SLAVICI, N. II 310. [Te-am văzut] *pe nescari răzoare, Răsfățîndu-te la soare.* SEVASTOS, N. 95. *Dete acum armatei sale o deplină libertate de a se scălda cu toții în sîngele vrăjmașului, de a se răsfăța în pradă.* HASDEU, I. V. 103. ✦ A ocupa un loc mare, a se întinde mult. *Pe fața-i roșă se răsfăța un nas de o formă ciudată.* SADOVEANU, E. 125. *Pe roata cîrmei se răsfăța, roșu cu semiluna albă la mijloc, pavilionul Turciei.* BART, S. M. 26. ✧ Tranz. *Copacul negru... Își răsfăța scheletul deșirat Peste buruienișul dimprejur.* DEȘLIU, G. 41.

RĂSFĂȚÁRE, *răsfățări,* s. f. Acțiunea de a (se) răsfăța.

1. Alintare, răsfăț; (depreciativ) răzgîiere. *Din discursul soțului ei înțelegea că i se cere să-și astîmpere dragostea de mamă, mîngîierile și răsfățările.* REBREANU, P. S. 32. ✧ Fig. *Această asigurare în sănătatea ei îi da idei pline de tinerețe, de răsfățare.* BOLINTINEANU, O. 458. *A pătrunde... toate răsfățările de stil ale unui autor.* ODOBESCU, S. II 484.

2. Desfătare. *Legănat în răsfățările poeziei și ale frumoaselor arte, voi cerceta numai cum alții, mai pricepuți, au cugetat.* ODOBESCU, S. III 78.

RĂSFĂȚÁT, -Ă, *răsfățați, -te,* adj. **1.** Dezmierdat, alintat; capricios, cu toane; (depreciativ) răzgîiat. *De fete mari e lunca plină, Iar vîntul, răsfățat copil, S-apropie tiptil-tiptil, De pe sub fagi, de pe colină.* COȘBUC, P. I 87. *Frumosul, răsfățatul și zburdalnicul Alcibiad, floarea efebilor din Atena.* ODOBESCU, S. III 43. ✧ Fig. *Bine-ai venit, april, Lună răsfățată! Zburd și cînt, zglobiu copil, Ziulica toată!* IOSIF, V. 44. ✧ Grațios, cochet. *Rîde vesel, răsfățată, Privind numai cîteodată Orizonul albăstriu.* ALECSANDRI, P. III 106. ✦ Care aparține unei persoane răsfățate. *Un grumaz de țărăncuță, grăsuliu și răsfățat.* HASDEU, R. V. 11. ✦ (Neobișnuit, despre gusturi, preferințe) Rafinat. *Dacă acel om este lacom din fire și... dacă are gusturi răsfățate, el o să se tot plîngă că nu i-ai dat mezelicuri și trufandale.* ODOBESCU, S. III 39.

2. Care huzurește; îmbuibat. *Prin orașe răsfățate, Prin bordeie și prin sate, Sara, după asfințit, Urătorii au pornit.* BELDICEANU, P. 66.

3. (Învechit, despre locuri) Deschis, larg, întins. *Partea sudică a tîrgului este mai răsfățată decît cea nordică.* I. IONESCU, P. 424. *Un oraș mare, în mijlocul unei cîmpii răsfățate.* GORJAN, H. I 113.

RĂSFĂȚĂTÚRĂ, *răsfățături,* s. f. (Rar) Alintătură. *Răsfățăturile ei de copil drăgălaș.* VLAHUȚĂ, la CADE.

RĂSFĂȚÍE s. f. (Rar) Răsfăț. *Eu numai din răsfăție am venit pe aici.* RETEGANUL, P. I 81.

RĂSFÉT s. n. v. **ruşfet.**

RĂSFIRÁ, *răsfir,* vb. I. (Şi în forma *resfira)* **1.** Tranz. A desface fir cu fir, a separa între ele firele (părului, bărbii etc.), îndepărtîndu-le unele de altele, fără a strica întregul. *Boierul Dumitraşcu, răsfirîndu-şi în degete frumoasa-i barbă căruntă, mă întrebă cu seriozitate...* SADOVEANU, O. I 359. *Vîntul... adiind uşor, îi mîngîia fruntea, răsfirîndu-i pletele şi barba lui albă.* BART, S. M. 64. *Murgul d-auzea, Coama-şi resfira, Vîntul despica.* TEODORESCU, P. P. 445. ✧ (Poetic) *Părul galben răsfirîndu-şi... Doarme leneş craiul Soare.* GOGA, C. P. 81. ✧ Refl. *Nişte coame castanii... se răsfirară peste umerii şi pieptarul lui înfirat.* NEGRUZZI, S. I 21. *Corbea mi se întrista, Lacrămile îl trecea, Barba i se resfira.* ŞEZ. IX 171. ✧ Intranz. (Prin analogie) *Şi mai sus, între smicele, Cîntă două turturele. Una răsfiră din pene.* ŞEZ. II 220.

2. Refl. A se împrăştia în diferite direcţii. *Încetîncet, în zare se ridica o pînză alburie de fum, care se înălţa răsfirîndu-se şi se pierdea în nemărginire.* SADOVEANU, O. VI 42. *Sosise noaptea. Din apus Se răsfira, fierbînd, un nor, De-un rece vînt adus.* COŞBUC, P. I 233. *Mii de pîrîie ce se resfiră şi se-mpreună.* ODOBESCU, S. I 63. ✧ Fig. *Cîntul meu ca mana se răsfiră Peste jalea grea a veacului.* BENIUC, V. 78. *Că-n şură mai bate vîntul Şi îmi mai resfiră gîndul.* HODOŞ, P. P. 200. ✦ Tranz. A întinde în direcţii diverse. *Îşi resfiră picioarele şi întinse genunchii ca să se înfigă mai puternic pe loc.* REBREANU, R. II 195. *Un zarzăr... Şi-a răsfirat crenguţele ca spinii.* TOPÎRCEANU, B. 5. ✦ (Despre oameni, animale, colectivităţi) A porni în direcţii diverse, a se răzleţi. *Din clipa aceasta, toată lupta se răsfiră. Din furtuna, deodată potolită, izbucniră cei din urmă din oştenii Şchiopului, împrăştiindu-se pe cîmpie.* SADOVEANU, O. I 155. *Tătărimea se-nşira Şi fugînd se resfira, Cîte unul, unul.* ALECSANDRI, P. P. 80. ✧ Tranz. *Ea din palme că bătea Şi şerpii îi răsfira.* PĂSCULESCU, L. P. 202.

3. Tranz. A împrăştia, a risipi, a presăra. *Resfirînd pe-a lor cale nişte nemernice flori.* NEGRUZZI, S. II 12. ✧ Fig. *Iar luna, prin boschete, Cu razele-i subţiri, A răsfirat buchete De galbeni trandafiri.* CAZIMIR, L. U. 13.

— Variante: **resfirá, răshirá** (MAT. FOLK. 404) vb. I.

RĂSFIRÁRE, *răsfirări,* s. f. Acţiunea de a (se) răsfira; desfacere, împrăştiere, răspîndire, risipire. *Pe răzoare, se înălţau crizanteme în buchete mari, care se aplecau cu gingăşie. Erau unele de o frumuseţă nespusă, ca răsfirări de mii de fire de mătasă, liliachii şi albe.* SADOVEANU, O. V 620.

— Variantă: **resfiráre** (SADOVEANU, O. VI 106, VĂCĂRESCU, P. 503) s. f.

RĂSFIRÁT, -Ă, *răsfiraţi, -te,* adj. (Şi în forma *resfirat)* **1.** (Despre păr, barbă etc.) Cu firele depărtate unele de altele (fără ca întregul să fie stricat). *Era plăpînd, Cu ochi albaştri, cu privirea clară... Cu părul blond şi răsfirat în vînt.* D. BOTEZ, F. S. 29. *Răsfiratul păr de aur peste perini se-mprăştie.* EMINESCU, O. I 79. *Caii, repezi, ageri, cu coame răsfirate, Cu nările aprinse, Cu gurile spumate.* ALEXANDRESCU, M. 30. ✧ (Metaforic) *O mîndră salce... Îşi împlînt-într-a lui ape cosiţile-i resfirate.* NEGRUZZI, S. II 14. ✦ Întins în lături, desfăcut. *Lîngă un mesteacăn bătrîn, răsfirat în crenguţe fine, dădui peste o cruce strîmbă de grezie.* SADOVEANU, O. VIII 245. *Ea se apropiase şi-şi lipise corpul de el cu braţele mereu răsfirate.* REBREANU, R. I 159.

2. (Despre părţi care compun un întreg) Depărtat unul de altul, aşezat la distanţă; (despre un întreg) ale cărui elemente componente sînt depărtate unele de altele; întins pe o suprafaţă mare. *Mai în sus, pe coaste, resfirat se întinde satul prin holde şi grădini.* SLAVICI, N. I 39. *Peste arbori răsfiraţi Răsare blînda lună.* EMINESCU, O. I 186. *Acele şesuri fără margine prin care aerul, răsfirat în unde diafane subt arşiţa soarelui de vară, oglindeşte ierburile şi bălăriile din depărtare.* ODOBESCU, S. III 14.

3. Lipsit de consistenţă, împrăştiat, difuz. *Lumina răsfirată prindea să lucească palid.* C. PETRESCU, Î. I 17. ✦ Fig. Nestatornic. *Şi-ai o fire resfirată, Te-ai iubi cu lumea toată.* HODOŞ, P. P. 120.

— Variantă: **resfirát, -ă** adj.

RĂSFOÍ, *răsfoiesc,* vb. IV. Tranz. (Cu privire la cărţi, caiete, ziare sau la filele lor) A întoarce foile una cîte una, citind în fugă ici şi colo (pentru a găsi un text); p. ext. a frunzări, a foileta. *Şedea la biroul său, pe care se aflau ziarele din acea dimineaţă. Le răsfoise.* VORNIC, P. 104. *Răsfoiesc file după file din nepreţuitele cărţi ale lui Caragiale.* SADOVEANU, E. 147. *Luam cartea, o cercetam, o răsfoiam şi găseam în ea cuvintele şi ritmul prozei mele.* GALACTION, O. I 34. ✧ Absol. *Răsfoind tot la a şaptea filă.* EMINESCU, N. 55. ✦ Fig. A cerceta, a descifra, a scruta. *Înaintea omului, ştiinţa modernă deschide orizonturi fără margini... îl îndeamnă să răsfoiască tot mai mult tainele măreţe ale naturii.* GHEREA, ST. CR. II 75.

RĂSFOIÁLĂ, *răsfoieli,* s. f. Faptul de a răsfoi. [Manuscrisul] *n-a stîrnit curiozitatea unei răsfoieli de cinci minute.* C. PETRESCU, C. V. 148.

RĂSFOÍRE, *răsfoiri,* s. f. Acţiunea de a răsfoi.

RĂSFRÎNGĂTÚRĂ, *răsfrîngături,* s. f. (Rar) Partea răsfrîntă a unei haine; cută. *Mai băgai şi prin toate răsfrîngăturile şi cusăturile hainelor pre cît stătu cu putinţă.* GORJAN, H. II 22.

RĂSFRÎNGE, *răsfrîng,* vb. III. **1.** Tranz. A proiecta lumină asupra unui obiect (făcînd-o să se reflecte); (despre obiecte) a reflecta lumina proiectată asupra lor. *Făclioara feştilei de seu răsfrîngea luminiţi în ochii lor.* SADOVEANU, O. VII 151. *Luna razele-şi răsfrînge Prin frunzişul unui fag.* DEMETRESCU, O. 56. *Soarele în unde, în raze aurite, Lumina îşi răsfrînse pe steagul tricolor.* ALEXANDRESCU, M. 29. ✧ Fig. *Privesc de-aicea astrul, Că să-mi răsfrîngă totuşi Raza privirii tale.* CAMIL PETRESCU, V. 27. *Şi deodată ea tresare, Faţa ei răsfrînge foc.* CERNA, P. 131. *Era în acea vreme cînd soarele apune, Şi zîmbete de-adio răsfrînge peste cer.* MACEDONSKI, O. I 255. ✧ Refl. *Prin geamul parbrizului razele soarelui se răsfrîngeau pe feţele* [lor]. MIHALE, O. 501. *Umbra ei se răsfrîngea în perete.* EMINESCU, N. 64. *Ici-colo se văd cete în luptă încleştate... Luciri de arme crunte, pătate roş cu sînge, Pe care-o rază vie din soare se răsfrînge.* ALECSANDRI, P. III 289. ✦ (Cu privire la sunete) A întoarce sub formă de ecou; a repeta. *Sunete prelungi, jăluitoare, se loveau de pereţii stîncilor, care le răsfrîngeau spre larg.* BART, S. M. 57. (Refl.) *Chiotele lor răzbăteau pînă-n adîncul bătrînelor păduri... răsfrîngîndu-se de două-trei ori.* SANDU-ALDEA, U. P. 41.

2. Refl. Fig. A se face simţit sub formă de influenţă sau înrîurire; a se repercuta în ceva sau asupra a ceva. *Dar epoca de degradare în care el* [Juvenal] *a trăit s-a răsfrînt asupra acestui frumos geniu.* ODOBESCU, S. I 49.

3. Refl. A se oglindi, a se reflecta. *În luciul lacului, simţitor crescut, se răsfrîngeau un cer fără pată.* SADOVEANU, P. M. 294. *Cerul cu lumea lui de stele se răsfrîngea în apă ca într-o oglindă neagră.* BART, E. 251. *Printre valuri, care pling, Şi sub bolţi întunecate, Şiruri de-astre înceţate, Felinare se răsfrîng.* MACEDONSKI, O. I 200. *În lacul cel verde şi lin Răsfrînge-se cerul senin.* EMINESCU, O. I 492. ✧ Tranz. *Murii netezi, roşii, de marmură curată, Lumina lunii blînde în sală o răsfrîng.* EMINESCU, O. IV 159. (Fig.) *Mai e o poezie a locurilor vechi, Unde răsfrîngem vremea ca stelele în unde.* DEŞLIU, G. 5. *Şi-n apa lor răsfrînt-am minunea tinereţii.* MACEDONSKI, O. I 3. *Artele şi poezia au ştiut*

să-şi însuşească şi au izbutit să răsfrîngă, în producţiuni de merit, toate aceste felurite fapte şi simţiri. ODOBESCU, S. III 51.

II. T r a n z. A depărta între ele elementele unui obiect (îndoindu-le în sus sau în jos); a desface, a îndoi, a întoarce în afară. *Îşi răsfrînse braţele în lături şi rămase strîmb şi mut ca şi crucea.* SADOVEANU, O. VIII 246. *Dalba-i soţioară, de-l vedea, Mînicele-şi răsfrîngea: Punea sita şi cernea, În copaie frămînta, Frumos colac că făcea.* TEODORESCU, P. P. 141. ✧ R e f l. *Cît poţi vedea cu ochii, totul e o întinsoare neagră-vînătă de valuri care se pierd, se răsfrîng, se aruncă cu furie asupra vaporului, voind să-l înghită.* DUNĂREANU, CH. 55. [Buza] *de deasupra se răsfrîngea în sus peste scăfîrlia capului.* CREANGĂ, P. 239.

— Forme gramaticale: perf. s. *răsfrînsei*, part. *răsfrînt*.

RĂSFRÎNGERE, *răsfrîngeri*, s. f. Acţiunea de a (s e) r ă s f r î n g e şi rezultatul ei.

1. Lumină, radiaţie luminoasă, lucire, strălucire. *Într-un pisc depărtat al înălţimii, apăruse răsfrîngerea zorilor pe luciu de stîncă.* SADOVEANU, F. J. 372. *Răsfrîngeri roşii de amurg Se sfarmă-n licăriri mărunte.* TOPÎRCEANU, B. 28. *Soarele nu era departe d-a apune. El se culca în nori. Răsfrîngerile lui făceau valuri de aur şi rubin.* BOLINTINEANU, O. 429.

2. Oglindire, reflectare. *Răsfrîngerea soarelui pe suprafaţa bolţii mă orbise de tot.* ALECSANDRI, O. P. 267. ✧ F i g. *În sufletul său... mai stăruia lumina altei vieţi şi răsfrîngerea unei culturi de odinioară.* SADOVEANU, E. 13. *Naţiunea romînă vroieşte ca poezia romînă să îmbrăţişeze toate simţimîntele sale, aspiraţiunile ei naţionale, politice, sociale... să fie răsfrîngerea a tot ce simte ea.* BOLLIAC, O. 62.

3. F i g. (Neobişnuit) Reflexie, gîndire, meditaţie. *Cărţi lîngă cărţi... în fel de fel de legături şi scoarţe, rămăşiţe ale atîtor răsfrîngeri şi ale atîtor biblioteci... dorm toate la un loc.* ANGHEL, PR. 19.

RĂSFRÎNSĂTÚRĂ, *răsfrînsături*, s. f. (Rar) Partea răsfrîntă a unui obiect de îmbrăcăminte. *Curelele (opincilor) sînt... înfăşurate pe după glezne, pe sub răsfrînsătura cioarecilor.* La TDRG.

RĂSFRÎNT, -Ă, *răsfrînţi, -te*, adj. Îndoit, întors în afară. *Apăru un flăcău blond, cu cămaşă albă răsfrîntă peste gulerul hainei.* VORNIC, P. 59. *Mi se părea că Bistriţa curgea pe subt marginea răsfrîntă a pălăriei mele.* HOGAŞ, M. N. 62. [Ea avea] *ochi negri, aprinşi de ciudă şi umbriţi de nişte gene lungi şi răsfrînte.* DELAVRANCEA, S. 109. ✧ F i g. *Fire răsfrîntă înăuntru, timidă, melancolică.* D. ZAMFIRESCU, R. 210.

RĂSFÚG s. n. **1.** Boală contagioasă a oilor, care se manifestă prin inflamaţia ugerului.

2. Nume popular al antraxului; dalac.

3. Plantă erbacee din familia compozeelor, cu rămurele subţiri, verzi şi aproape lipite de frunze; e întrebuinţată în medicina populară ca medicament împotriva bolii (cu acelaşi nume) a oilor *(Chondrilla juncea)*.

RĂSHIRÁ vb. I v. **răsfira.**

RĂSÎNŢELÉGE, *răsînţeleg*, vb. III. T r a n z. (Folosit şi absolut) A înţelege pînă în cele mai mici amănunte, complet, perfect (după explicaţii şi lămuriri insistente). *Unirea face puterea, oameni buni. Ei, acum cred c-aţi înţeles şi răsînţeles.* CREANGĂ, A. 166.

RĂSPÁS, *răspasuri*, s. n. (Popular) Răgaz. *Cotoşmanul nu-i dădu răspas* [voinicului] *să se mai gîndească.* ISPIRESCU, L. 291.

RĂSPĂR s. n. **1.** (În expresii şi locuţiuni) L o c. a d v. **În răspăr** = **a)** împotriva direcţiei firesti în care creşte părul pe capul şi pe corpul fiinţelor. *Rămase aşa înzurcat, mîngîindu-şi mustaţa subţire şi căruntă în răspăr.* CAMIL PETRESCU, O. II 303. *Singele lucrează mai sigur decît biata noastră ştiinţă, încheie cu modestie maiorul, continuînd să-şi steargă în răspăr, cu batista, mustăţile rare.* C. PETRESCU, Î. II 45. *Cu mîna frecăm în răspăr blana unei pisici negre.* La TDRG; **b)** f i g. împotriva direcţiei unui curs de apă sau a unui agent fizic în mişcare. *Dunărea... pe mijloc face spume cînd o ia vîntul în răspăr.* STANCU, D. 193. *Să mergem repede, în faţa vîntului, să-l luăm în răspăr.* IBRĂILEANU, A. 76. *Vîntul, ridicat dinspre mare, sufla în răspăr apa albastră a uriaşului fluviu şi o da, răzvrătită, înapoi.* MACEDONSKI, O. III 64. ✧ L o c. a d j. şi a d v. **În răspăr** = potrivnic, ostil; echivoc. *Mi-a răspuns în răspăr.* ▭ *Purtarea dumnealor unul cu altul e mai mult în răspăr, dar are să vie vremea să spuie dumneaei ce are de spus.* SADOVEANU, N. F. 113. ✧ L o c. p r e p. **În răspărul...** = în ciuda, în pofida... *Trec eu Dunărea în răspărul primejdiei.* GALACTION, O. I 186. ✧ E x p r. **A lua** (pe cineva sau ceva) **în răspăr** = a-şi bate joc (de cineva sau de ceva), a lua în rîs (v. i r o n i z a); a trata aspru, a dojeni, a brusca. *Văzîndu-se luat în răspăr, s-a supărat boierul.* STANCU, D. 39. *Nu-i venea să creadă că nu-l mai ia în unghii şi în răspăr.* C. PETRESCU, A. R. 38. *Stînd plecat pe carte, Neadormit, lua-n răspăr A sale-nvăţături deşarte, Doar o găsi vrun adevăr.* VLAHUŢĂ, O. A. 117. (Rar) **A-i merge cuiva în răspăr** = a-i merge cuiva rău, a întîmpina greutăţi. *Poate că la început i-ar fi mers mai în răspăr, dar pe urmă s-ar fi deprins.* MIRONESCU, S. A. 58.

2. (Rar) Răfuială. *Lîngă zidurile episcopiei... era să-i fie mai lesne orişicui, la ziua de răspăr şi de haraci.* GALACTION, O. I 279.

RĂSPICÁ, *răspic*, vb. I. T r a n z. (Învechit şi arhaizant) **1.** A străbate, a despica. *Privesc mîndrul vultur... Cum falnic răspică a soarelui rază.* DONICI, la TDRG. ✧ (Poetic) *De-ai fi ca mine tînăr şi de-ai iubi, în fine... numai atunci mi-ai putea spune Că tu răspici cu mintea cumplitele furtune Ce-n pieptu-mi se ridică.* MACEDONSKI, O. II 150. ✦ F i g. A analiza. *A răspica şi a pătrunde cu de-amăruntul toate răsfăţările de stil ale unui autor... este mai tot aşa de anevoie.* ODOBESCU, S. II 484.

2. A rosti, a spune, a pronunţa lămurit, desluşit. *Nici braţele să le ridic Eu n-am avut puterea Şi nici cuvinte să răspic: Şi mă-ngrozea durerea.* COŞBUC, P. II 268. ✧ (Metaforic) *Frumos cînt-o turturică, Ea din grai aşa-mi răspică: Ian ieşi, mîndro, pînă-n poartă, De vezi dorul cum mă poartă.* HODOŞ, P. P. 39. ✦ A explica limpede. *Această credinţă a romînilor se află răspicată chiar şi în unele poezii poporane.* MARIAN, O. I 20.

RĂSPICÁRE, *răspicări*, s. f. (Rar) Faptul de a r ă s p i c a; pătrundere, analiză. *Dar nu aceste accente ne dau dreptul a asemăna pe doi poeţi, ci numai răspicarea naturii intime a sentimentelor poetului.* IONESCU-RION, C. 70.

RĂSPICÁT, -Ă, *răspicaţi, -te*, adj. (Despre vorbe, p. e x t. despre voce) Lămurit, limpede, p. e x t. hotărît, energic. *Dorea să vadă un obraz, o privire bărbătească, hotărîtă, aştepta un cuvînt răspicat.* VORNIC, P. 216. *Spuse cuvintele din urmă c-o voce adîncă şi răspicată.* SADOVEANU, O. VIII 21. *I-a spus deodată vorbă răspicată.* CONTEMPORANUL, III 554. ✧ (Despre gesturi, atitudini) *Scriitorul a luat o atitudine răspicată faţă de fiecare erou pe care l-a creat.* L. ROM. 1953, nr. 1, 54. ✧ (Adverbial, pe lîngă verbe de declaraţie) *Hm, rosti el răspicat, nu mai întreb cine sînteţi şi încotro vă duceţi.* SADOVEANU, O. I 39. *Găsi de cuviinţă să ia o înfăţişare aspră, întrebînd răspicat pe maica Natalia.* STĂNOIU, C. I. 223. (Rar, pe lîngă alte verbe) *Aparţineau însă unor generaţii răspicat deosebite.* C. PETRESCU, A. 401.

RĂSPÎNTENE s. f. v. **răspîntie.**

RĂSPÍNŢI s. f. pl. v. **răspîntie.**

RĂSPÎNDÍ, *răspîndesc*, vb. IV. **1.** T r a n z. A împrăştia în toate părţile (sub formă de unde, emanaţii) lumină,

căldură, miros etc.; a degaja, a radia. V. a r u n c a. *Iarba mare plină de flori răspîndea miresme calde din toate părțile.* SADOVEANU, O. VII 186. *Fata parcă răspîndea o lumină vaporoasă în odaia ce se lupta cu amurgul.* REBREANU, R. I 244. *Un farmec blînd de fericire Tu răspîndești oriunde-i sta.* EMINESCU, O. IV 347. *Privește-n lume mărețul soare Cum răspîndește veseli fiori.* ALECSANDRI, P. A. 89. ◇ R e f l. *Se răspîndi o duhoare de nu putea nimeni să stea lîngă dînsa.* ISPIRESCU, L. 195.

2. R e f l. (Despre știri, vești, teorii, publicații) A se propaga, a se difuza, a deveni cunoscut. *Vestea despre întîmplarea lui Abu-Hasan s-a răspîndit îndată în tot Bagdatul.* CARAGIALE, P. 160. *Prin postul cel mare se răspîndește vuiet pintre dascăli despre desființarea catiheților.* CREANGĂ, A. 114. ✦ (Despre lichide) A se întinde pe o suprafață mare. *Sîngele cerbului odată a și-nceput a curge gîlgîind și a se răspîndi în toate părțile.* CREANGĂ, P. 226.

3. R e f l. (Despre ființe sau grupuri de ființe) A se răsfira, a se răzleți. *Oamenii ieșiră, se răspîndiră prin odăi.* DUMITRIU, N. 76. *Ofițerii se răspîndiră în grupe.* BART, E. 204. *Ieniceri, copii de suflet ai lui Allah, și spahii Vin de-ntunecă pămîntul la Rovine în cîmpii; Răspîndindu-se în roiuri, întind corturile mari.* EMINESCU, O. I 146.

— Prez. ind. și: (învechit) *răspînd* (EMINESCU, O. I 3, ALECSANDRI, P. III 263).

RĂSPÎNDÍRE, *răspîndiri,* s. f. Acțiunea de a (s e) r ă s p î n d i și rezultatul ei.

1. Degajare, radiație, împrăștiere.

2. Propagare, difuzare. *Răspîndirea culturii.*

3. Întindere. [Cuvîntul «arbore»] *împarte sfera de răspîndire cu «copac», cu «pom», iar în Transilvania și cu «lemn».* GRAUR, F. L. 19.

RĂSPÎNDÍT, -Ă, *răspîndiți, -te,* adj. 1. Revărsat, împrăștiat, întins. *Întristarea, răspîndită pe fața lui, arăta atîta adevăr.* NEGRUZZI, S. I 23.

2. Cunoscut, frecvent, obișnuit. *Cele mai răspîndite ziare românești de astăzi sînt «Scînteia» și «România liberă».*

RĂSPÎNDITÓR [1], *răspînditoare,* s. n. Mașină care servește la împrăștierea pietrișului, a nisipului etc. pe șosele.

RĂSPÎNDITÓR [2], **-OÁRE,** *răspînditori, -oare,* s. m. și f. Persoană care răspîndește sau contribuie la răspîndirea unor idei, metode, cunoștințe etc. în masele largi ale oamenilor; propagandist. *El se făcu răspînditorul cărților românești.* IORGA, L. II 331.

RĂSPÎNTE s. f. v. **răspîntie.**

RĂSPÎNTIE, *răspîntii,* s. f. Loc unde se întîlnesc sau de unde pornesc două sau mai multe drumuri; răscruce. *Răspîntia căii le-aduce Un stol cunoscut.* COȘBUC, P. I 291. *Merse o bucată de drum, pînă ce ajunse într-o răspîntie în care se încrucișau mai multe drumuri.* POPESCU, B. IV 36. *S-au despărțit la o răspîntie și au apucat care pe unde.* CARAGIALE, P. 115. ◇ (Întărit prin «de drum») *Aci, la răspîntia de drum mare, îmi simt tot sufletul deschis ca o rană.* CAMIL PETRESCU, U. N. 225. *Aici la răspîntie de trei drumuri... drept în fața podului e hanul.* BRĂTESCU-VOINEȘTI, Î. 60.

— Pl. și: (regional) *răspînturi* (TEODORESCU, P. P. 375). — Variante: **răspînte, răspînteno,** *răspînteni* (SADOVEANU, B. 130, EMINESCU, N. 21, ALECSANDRI, Ț. 1426, NEGRUZZI, S. I 29), s. f., **răspînți** (ȘEZ. XIII 114) s. f. pl.

RĂSPLĂTĂ, (rar) *răsplăți,* s. f. Ceea ce se dă cuiva cu scopul de a-l recompensa pentru o acțiune săvîrșită; recompensă (v. g r a t i f i c a ț i e); (rar) acțiune prin care se pedepsește o faptă (v. p e d e a p s ă). *Orice faptă își are răsplata ei.* VLAHUȚĂ, O. A. 495. *Atunci cînd după moarte răsplata nu v-așteaptă, Faceți ca-n astă lume să aibă parte dreaptă, Egală fiecare.* EMINESCU, O. I 60. ◇ (Întărit prin «plată») *Dar gîndit-ai că păcatul Își urmează vinovatul Și că-n lume orice faptă Are plată și răsplată?* ALECSANDRI, P. P. 208. ◇ E x p r. **După (sau pentru) faptă și răsplată** = orice faptă ajunge odată și odată să fie răsplătită sau pedepsită. *Dragomire, uită-te la mine, pentru faptă răsplată și năpastă pentru năpastă!* CARAGIALE, O. I 276.

RĂSPLĂMĂDÍ, *răsplămădesc,* vb. IV. R e f l. (Rar) A se plămădi din nou; f i g. a lua naștere printr-o lungă elaborare. *Tot ce-a venit să spuie și tot ce-a spus Rusandei s-a fost răsplămădit în amarul gîndurilor.* POPA, V. 50.

RĂSPLĂTÍ, *răsplătesc,* vb. IV. T r a n z. 1. A acorda cuiva o recompensă, o plată (materială sau morală) pentru ceea ce a făcut. V. g r a t i f i c a. *Nu e drept să fiu astfel răsplătit.* DUMITRIU, N. 36. *Cu ce vrei să te răsplătesc pentru atîta osteneală?* CARAGIALE, O. III 50. *Norodul nu va răsplăti numai multa știință, ci și buna voință, buna cugetare ce va avea fieșcare, după a sa putere, să slujească patrii.* GOLESCU, Î. 94. ✦ A despăgubi, a compensa. [Califul] *fiind stăpînitor bun la inimă și iubitor de dreptate, s-a gîndit să-l ia pe Abu-Hasan pe lîngă el de aproape și să-l răsplătească de cîte pățise.* CARAGIALE, P. 150. *Printr-un dulce somn și-au răsplătit osteneala cîtă într-acea zi primise.* DRĂGHICI, R. 71.

2. A plăti pentru altul, a ispăși. *Se vede că i-a fost scris... să răsplătească și păcatele iepei frățîne-său, ale caprei, ale gînsacului logodit și ale boilor uciși în pădure.* CREANGĂ, P. 58.

RĂSPLĂTÍRE, *răsplătiri,* s. f. Acțiunea de a r ă s p l ă t i; (învechit) răsplată (pentru fapte bune sau rele). *Tu, an nou ce ne vestești? Vii s-aduci patriei mele ca o dreaptă răsplătire, Pace, glorie, putere, libertate, fericire?* ALECSANDRI, P. A. 87. *Răsplătire vei lua La neîndurarea ta.* CONACHI, P. 31. *Celui bun trebuie să i se facă răsplătire spre pilda celui rău.* GOLESCU, Î. 54.

RĂSPÓIMÎINE adv. În ziua care urmează după poimîine; a treia zi care urmează. «*Mîine*» *zice. Și mîine îi poimîine, pe urmă răspoimîine.* GALAN, Z. R. 261.

RĂSPOPÍ, *răspopesc,* vb. IV. T r a n z. A scoate pe cineva din rîndul preoților, a lua cuiva calitatea de preot. (R e f l. p a s.) *N-a fi acel care a fost popă și s-a răspopit?* SADOVEANU, E. 103.

RĂSPOPÍT, *răspopiți,* adj. m. (Despre un preot) Scos din preoție. *Răspopit, hulit,* [Creangă] *trebuia să trăiască departe... de toți acei ce nu-l înțelegeau.* SADOVEANU, E. 104.

RĂSPÚBLICĂ s. f. v. **republică.**

RĂSPÚNDE, *răspund,* vb. III. 1. I n t r a n z. A spune ceva cînd ești întrebat, a da un răspuns la o întrebare sau la unele cuvinte adresate de cineva. V. v o r b i. *Flăcăul clăti din cap, fără să răspundă.* SADOVEANU, B. 92. *D-auzi mîndră ori n-auzi? Ori n-ai gură să răspunzi?* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 75. ◇ (Cu determinări în dativ arătînd persoana căreia i se adresează răspunsul) *Am răspuns deci cu jumătate de suflet vecinei din stînga.* CAMIL PETRESCU, U. N. 108. [Fata babei] *le răspundea cu ciudă și în bătaie de joc.* CREANGĂ, P. 292. ◇ T r a n z. *Am întrebat-o și mi-a răspuns că fiu-său e acasă.* CARAGIALE, O. III 72. *Însă tu îmi vei răspunde că e bine ca în lume, Prin frumoasă stihuire, să pătrunză al meu nume.* EMINESCU, O. I 137. ◇ (Poetic) *Mircea! îmi răspunde dealul; Mircea! Oltul repetează.* ALEXANDRESCU, M. 15. ✦ A face dovada cunoștințelor sale în fața unui examinator. *Cine era cuminte și răspundea bine, căpăta dreptul să stea lîngă ea.* PAS, Z. I 111.

2. I n t r a n z. A reacționa prin vorbe, gesturi, atitudini la acțiuni, solicitări, provocări etc. *De altfel Tanța răspundea cu aceleași sentimente.* REBREANU, R. I 209. *De-abia putem răspunde din cînd în cînd la loviturile dușmanului.* ALECSANDRI, T. II 20. ◇ (Prin analogie) *Alt*

corn ne răspunse, melancolic. SADOVEANU, O. I 444. *Iar telefonul ridicat din cumpănă nu răspundea chemărilor niciodată.* C. PETRESCU, C. V. 143. ◇ (Subiectul este sunetul emis) *De sub rîpă şi de pe piscurile dealului, alte chiote le răspundeau.* MACEDONSKI, O. III 36. *Roma, Roma nu mai este!... Zis-a glasul, un răsunet Lung răspunde ca un tunet.* ALECSANDRI, P. II 20. ✦ A interveni într-o discuţie (publică) combătînd (oral sau în scris) teza cuiva. ✦ A scrie cuiva de la care s-a primit o scrisoare. *Ţi-am scris şi nici n-ai vrut să-mi răspunzi.* NEGRUZZI, S. I 17.

3. Intranz. A constitui prin sine însuşi sau a oferi o explicaţie la o întrebare. *Ce s-a întîmplat în familia Piscopesco?... O bucată de bristol, care străluceşte dasupra cărţilor de vizită... ne va răspunde la această întrebare.* CARAGIALE, O. II 289.

4. Intranz. A da urmare unui apel. *Oamenii muncii răspund chemării la întrecere.* ✦ (Despre autorităţi, organe de presă etc.) A lămuri o problemă la cererea sau sezisarea cuiva.

5. Intranz. Fig. A satisface, a corespunde. *A răspunde exigenţelor.* ✦ (Învechit) A se potrivi. *Puterile fizice nu răspund marelui său suflet.* NEGRUZZI, S. I 272. *Acea poezie care n-ar răspunde la simţimintele poporului s-ar izola de popor, de naţiune, şi ar pieri.* BOLLIAC, O. 63.

6. Intranz. A fi orientat spre..., a avea comunicaţie cu..., a străbate pînă la... *Ordonanţa hrănea cu lemne soba mare ce răspundea în camera cealaltă.* SADOVEANU, M. C. 115. *Fereastra răspundea într-un zid grunzuros şi coşcovit.* C. PETRESCU, C. V. 45. *Era o clădire cu un cat... răspunzînd în grădiniţa de la drum.* I. BOTEZ, ŞC. 170. *Uliţa Catilina, în care răspunde cherestegeria.* CARAGIALE, la TDRG. ✦ (Despre senzaţii fizice sau psihice) A se face simţit, a se transmite; a răzbate, a răsuna. *Şi tremurul mişcării aceleia de undă răspundea pînă în sufletul meu.* SADOVEANU, P. S. 207. *Simţea între tîmple o durere arzătoare... cu zvîcnituri care-i răspundeau în ceafă.* VLAHUŢĂ, la TDRG.

7. Refl. reciproc. (Mold.; astăzi numai popular sau arhaizant) A comunica cu cineva, a ţine legătura cu o persoană sau cu un grup de persoane. *Surorile mele au rămas departe încolo, după alţi munţi, şi nu m-am mai răspuns cu ele.* SADOVEANU, B. 109. [Ginerele] *a să se ruşineze să se răspundă cu socrii săi.* NEGRUZZI, S. I 299.

8. Intranz. A da socoteală, a fi responsabil, a-şi lua răspunderea (pentru faptele sale sau ale altcuiva); a fi chezaş, a garanta. *Castelul n-are teamă de oaspeţi a răspunde. Pe vii el nu-i trădează, pe morţi el nu-i ascunde.* ALECSANDRI, T. II 144. *Cizmarul numai pentru cizme răspunde, iar nu pentru nădragi* (= fiecare răspunde pentru meseria lui).

9. Tranz. (Învechit şi arhaizant) A achita, a plăti o sumă de bani. *Aceştia sînt sărmanii care nu şi-au răspuns datoriile către vistierie.* SADOVEANU, Z. C. 247. *Nu cruţa aurul, căci visteria ţării îţi va răspunde cheltuielile însutit.* GANE, N. II 60.

— Prez. ind. şi: *răspúnz* (VISSARION, B. 62).

RĂSPÚNDERE, *răspunderi,* s. f. Faptul de a răspunde de un lucru; conştiinţa sau sentimentul de a fi responsabil; responsabilitate. *Tocmai de aceea am fost trimis în acest loc de grea răspundere.* REBREANU, R. II 227. ◇ (Construit cu verbe ca: «a avea», «a purta», «a lua», «a asuma» etc.) *Noi avem răspundere grea şi eu singur o am şi mai grea.* DUMITRIU, N. 278. *Cine îşi ia răspunderea unei căsătorii, care este un act foarte serios?* PAS, Z. I 95. *Eu mi-am declinat de mult orice răspundere.* REBREANU, R. I 182. ◇ Expr. **A trage** sau **a chema** (pe cineva) **la răspundere** = a obliga pe cineva să dea socoteală de faptele sale. *N-avea pe cine chema la răspundere.* C. PETRESCU, Î. II 127. **(A avea) simţ de răspundere** (sau **simţul răspunderii**) = a fi conştient de însemnătatea sarcinilor asumate sau primite, a lucra cu rîvnă şi seriozitate pentru executarea lor. **Pe răspunderea cuiva** = pe garanţia (morală sau materială) a cuiva.

RĂSPÚNS, *răspunsuri,* s. n. **1.** Ceea ce se comunică celui care întreabă ceva; cuvinte spuse sau scrise, transmise unei persoane care a întrebat ceva sau s-a adresat cuiva. *Moşneagul cel mititel părea mirat de răspunsurile scurte şi îngheţate ale lui Şoimaru.* SADOVEANU, O. VII 66. *De cîte ori am aşteptat O şoaptă de răspuns!* EMINESCU, O. I 190. *Întrebîndu-mă de ştiu buchiile pe dinafară, spre răspuns, am deschis cartea lui Petru Maior şi i-am cetit un întreg capitol.* NEGRUZZI, S. I 12. ◇ (În construcţie cu verbele «a da» sau «a primi») *Flăcăul dădea răspuns că aşteaptă pe tatăl său cu paralele, ca să împace pe ciobani şi pe stăpînul bălţii.* SADOVEANU, B. 15. *A fluierat scurt, ca şi cînd ar fi întrebat ceva, apoi, neprimind răspuns, şi-a urmat calea.* REBREANU, I. 80. *Le dă răspuns ca să rămîie peste noapte acolo.* CREANGĂ, P. 249. ✦ Dovedire a cunoştinţelor în faţa unui examinator. ✦ Ripostă, replică. *Ţările iubitoare de pace, prin munca lor constructivă, dau răspunsul cuvenit instigatorilor la război.* ✦ Soluţie, dezlegare. *Scriitorul progresist caută răspunsuri potrivite problemelor puse de viaţă.*

2. (În construcţie cu verbele «a duce», «a aduce») Ştire, veste, informaţie. *În goana roibului, un sol... El duce regelui răspuns Din tabără.* COŞBUC, P. I 145. *Chiar frate-meu mi-a adus răspuns că pe stăpîna... a furat-o un zmeu.* ISPIRESCU, L. 23. *Las' că mă duc eu să-ţi aduc răspuns.* CREANGĂ, P. 312. ◇ Expr. **A trimite răspuns** = a transmite o comunicare. *El îmi trimete răspuns că s-o mîntuit îngheţatele pe ziua ceea.* ALECSANDRI, T. I 159.

RĂSPUNZĂTÓR, -OÁRE, *răspunzători, -oare,* adj. **1.** Care răspunde pentru faptele sale, responsabil; care poartă răspunderea; care trebuie tras la răspundere. *Eşti răspunzător de moartea mătuşe-mi.* DUMITRIU, N. 123. *Critica literară este în mare măsură răspunzătoare pentru neajunsurile poeziei.* BENIUC, P. 119.

2. (Învechit) Care corespunde; corespunzător. *Asemenea preliminări urmează a se face într-un mod răspunzător scopului.* GHICA, A. 148.

RĂSPUTEÁ, *răspót,* vb. II. Tranz. (Popular) A face ceva din toate puterile; a putea mult. *Să iei apă într-o clipă şi să fugi cît îi răsputea şi să nu te uiţi înapoi.* SBIERA, la CADE.

RĂSPUTÉRE, *răsputeri,* s. f. (În loc. adv.) **Din răsputeri** (sau, rar, **din răsputere**) = din toate puterile, cu toate forţele, foarte tare. *Se silea din răsputeri să înveţe pe Briceag un cîntec nou.* REBREANU, I. 21. *Trăgea din răsputeri de funie, să urce vaca pe şură.* CREANGĂ, O. A. 294. *Vede-oraşul pe sub un arc de pară Şi lumea-nnebunise gemînd din răsputere.* EMINESCU, O. I 94.

RĂSTÁV[1], *răstavuri,* s. n. **1.** Fîşie de pămînt pe care se cultivă un singur fel de plante. *Să intre tractoarele deodată şi să ţină la brazdă lungă, cît tot răstavul de la Plopşor.* MIHALE, O. 46.

2. Fîşie de pămînt între două rînduri de semănături, distanţă între rîndurile unei culturi.

— Variantă: **ristáv** (PAMFILE, A. R. 74) s. n.

RĂSTÁV[2], *răstavuri,* s. n. Şină de fier dinţată, care serveşte la fixarea formelor tipografice în rame.

RĂSTĂLMĂCÍ, *răstălmăcesc,* vb. IV. Tranz. (Folosit şi absolut) **1.** A explica, a interpreta; (în special) a explica greşit, a denatura voit înţelesul. *Vorbesc şi eu, răstălmăcind şi potrivind, ca lumea care n-are ce face.* SADOVEANU, B. 257. [Învăţaţii] *răstălmăcesc şi cată să afle începutul, Pricina şi sfîrşitul.* NEGRUZZI, S. II 176. *Ucenicii lui Petru Maior au răstălmăcit cuvintele dascălului; afundaţi în cărţile latine, colbul gimnaziilor le-a ascuns lumea.* RUSSO, O. 62. ◇ (În corelaţie cu tălmăci) *Au început*

fel de fel de intrigi, tălmăcind și răstălmăcind misia comisiei. BĂLCESCU, la GHICA, A. 565. ◇ Refl. pas. *De-ubia căpătasem convingere că fiecare lege se poate răstălmăci în mai multe sensuri.* ALECSANDRI, T. I 371.

2. (Rar) A transpune, a oglindi, a reflecta. *Acum... lămuresc ușor tot ce era atunci mister răstălmăcit în imagini.* G. M. ZAMFIRESCU, SF. M. N. I 14.

RĂSTĂLMĂCÍRE, *răstălmăciri,* s. f. Faptul de a răstălmăci; explicare, interpretare falsă a unei idei. *Era atît de neabătut din drumul cel drept... încît nici putea înțelege acele machiavelice răstălmăciri... care fac albul negru și ziua noapte.* NEGRUZZI, S. I 244.

RĂSTĂLMĂCÍT, -Ă, *răstălmăciți, -te,* adj. (Despre gînduri, cuvinte, texte) Explicat, interpretat în mod fals, tendențios; denaturat. *N-ai cunoscut niciodată Dreptul din slova domnească, Răstălmăcită și vicleană.* DEȘLIU, G. 53.

RĂSTEÁLĂ, *răsteli,* s. f. (Popular) Vorbire aspră, pe ton ridicat și amenințător. *Răsteala către cei mai mici măcar de s-ar înjumătăți, căci atunci s-ar mai cunoaște bunul din rău, prietenul din vrăjmaș și curatul din prefăcut.* GOLESCU, Î. 146.

RĂSTÉU s. n. v. **resteu.**

RĂSTÍ, *răstesc,* vb. IV. Refl. A vorbi tare și aspru, a se adresa cuiva pe un ton amenințător; a se stropși. *Fira greu rîdea Și se cătrănea Și-apoi se răstea.* COȘBUC, P. II 146. *S-a ridicat foarte turburat și s-a răstit odată tremurînd.* CARAGIALE, O. III 36. *Cînd se răsti odată, mai că nu intră în pămînt flăcăiașul nostru.* ȘEZ. VII 96. ◇ (În legătură cu o propoziție interogativă sau exclamativă) *« Ce facem acum? » s-a răstit tata.* PAS, Z. I 177. *Atunci, lasă-mă în pace! se răsti ea supărată.* SLAVICI, O. I 359. *La vătaf că se răstea: Hei, vătafe, Argeșene!* TEODORESCU, P. P. 94. ◇ (Urmat de determinări introduse prin prep. « la » și arătînd persoa..a căreia i se vorbește) *Moș Gavril își freacă barba tunsă scurt și iar parcă se răstește la noi.* SADOVEANU, O. VII 345. *Cercă moșneagul să se împotrivească, dar hojmalăul se răsti la el, gata să-l lovească.* DUNĂREANU, CH. 30. *Vînătorul... se răsti la dînsul, strigînd în gura mare.* ODOBESCU, S. III 47. ◇ Tranz. (Rar) *Cineva a rîs, ori a răstit un ordin.* C. PETRESCU, Î. II 15. ✧ (Rar) A ridica, a sumeți. *Bouri daci răstindu-și fruntea surpă norii toți cu ei.* EMINESCU, O. IV 136.

RĂSTIGNÍ, *răstignesc,* vb. IV. Tranz. **1.** A întinde un condamnat pe o cruce, legîndu-l sau bătîndu-i în cuie mîinile și picioarele, pentru a-i provoca moartea (procedeu cu care se executau în antichitate condamnații la moarte); a fixa pe o cruce un chip sculptat în lemn sau pictat reprezentînd pe Iisus Hristos osîndit la o astfel de moarte; a crucifica. *O cruce strîmbă pe care e răstignit un Hristos cu fața spălăcită de ploi.* REBREANU, I. 9. ◇ Refl. pas. *Doar dumnezeu cel mare și puternic nu s-a răstignit numai pentr-un om pe lumea asta.* CREANGĂ, P. 119. ✧ (Cu sens atenuat) A chinui, a tortura. [Dușmanii] *asupra mea se năpustiră... Mă înjosiră, mă loviră, Cu mici, cu mari mă răstigniră.* MACEDONSKI, O. I 38.

2. A sta cu membrele întinse în lături. *Stătea acolo pe scări, cu brațele răstignite în gol.* DUMITRIU, N. 31. ◇ Refl. *Omu mestecă, în măsele, vorbe nehotărîte și se răstigni iar pe pămîntul cald.* SADOVEANU, P. M. 295. *Se ducea bietul arap Rostogolul peste cap, Și pe cîmp se răstignea Și în urmă rămînea.* ALECSANDRI, P. P. 108.

RĂSTIGNÍRE, *răstigniri,* s. f. **1.** Faptul de a răstigni; crucificare. (Fig.) *Printre această stearpă pădure se zărește cerbul, purtînd cu smerenie crucea răstignirii pe al său creștet, înfiptă în fața latelor sale coarne.* ODOBESCU, S. III 59.

2. Cruce mare, de obicei de lemn, pusă la margine de drum, la intrarea într-un sat sau într-un loc de amintire. V. troiță.

RĂSTIGNÍT, -Ă, *răstigniți, -te,* adj. **1.** Pironit (pe cruce); p. ext. cu brațele desfăcute și întinse, ca un răstignit. [Scamatorul] *rămînea așa, răstignit în aer, vreme de cîteva minute.* SAHIA, N. 66. *Mimi se pusese în dreptul ușii, cu brațele răstignite.* D. ZAMFIRESCU, la TDRG.

2. (Neobișnuit) Ca de mucenic, ca de martir chinuit pe cruce. *Așa cruci evlavioase, așa față răstignită, Așa-nchinăciuni plecate... Nu făcea nici sfîntul Petre.* HASDEU, R. V. 10.

RĂSTÍMP, *răstimpuri,* s. n. Durată (limitată) de timp; interval liber între două perioade sau două momente diferite; timp. *Tăcură un răstimp. Se gîndeau tustrei, fumînd iarba cea nouă și mirositoare, adusă de peste mări.* SADOVEANU, O. VII 23. *Lăutarii mai continuară a cînta un răstimp... apoi se amestecară și ei printre oameni.* REBREANU, R. I 137. *În scurtele răstimpuri cînd soarele declină Și noaptea-și pune stema feerică... E un moment de pace.* ALECSANDRI, O. 209. ◇ Fig. *În răstimpul cîtorva gînduri fericite, ajunse la castelul încolțit.* EMINESCU, N. 26. ◇ (Cu precizări temporale) *La răstimp de un ceas și jumătate, urma batalionul.* D. ZAMFIRESCU, R. 253. ◇ Loc. adv. **În răstimpuri** = din cînd în cînd, la anumite intervale de timp; cîteodată. *Umbla sprinten prin zăpadă... bătînd, în răstimpuri, toba cu pumnul.* DUMITRIU, N. 198. *De undeva sau de pretutindeni, veneau, în răstimpuri, și treceau pe fruntea mea ușoare și nevăzute suflări molatice de vînt.* HOGAȘ, DR. 255. *Vîntul șuiera pe sub streașine; în răstimpuri, veneau vîrtejuri repezi, care zgîlțîiau ferestrele.* VLAHUȚĂ, O. A. 344. **Din răstimp în răstimp** = din cînd în cînd; uneori. *Nevasta cea tînără își pătărește rochia de mireasă și celelalte straie cu care a fost mireasă și le așterne pe fundul lăzii. Din răstimp în răstimp o arată copiilor.* SEVASTOS, N. 340. **Într-un răstimp** = de la o vreme; la un moment dat, deodată. *Într-un răstimp, curgerea ploii conteni și se înălui asupra cuprinsurilor o pîclă cenușie, din care curgea burniță.* SADOVEANU, F. J. 156. **În răstimp** = în acest timp, în răgazul avut. *Adineauri am lăsat Chitila — observă conductorul... luînd biletele de la ceilalți călători. În răstimp... Rogojinaru scoase o foaie galbenă pe care o arătă conductorului.* REBREANU, R. I 12.

— Pl. și: (m.) *răstimpi* (ODOBESCU, S. III 51).

RĂSTÍT, -Ă, *răstiți, -te,* adj. (Despre cuvinte sau despre felul de a vorbi) Aspru, tare. *Comandantul romîn ce Mihai pusese în acea cetate nu voi să primească înlăuntru oamenii lui Basta și, închizîndu-le porțile cetății, îi respinse înapoi cu vorbe răstite.* BĂLCESCU, O. II 269. ◇ (Adverbial) *Dragomir e nervos, rău; la fiecare vorbă a lui Gheorghe, răspunde răstit.* GHEREA, ST. CR. II 153. *Chipul lui Radu se posomorî și Margareta pentru întîia oară îl auzi vorbindu-i răstit.* VLAHUȚĂ, O. A. I 111. *Și-odată chemă spînul pe Harap-Alb și-i zice răstit...* CREANGĂ, P. 211. ✧ (Despre gesturi, atitudini) Lipsit de prietenie; dușmănos, ostil. *Aerul răstit, dominator cu care-l privea răni mîndria lui Dinu.* VLAHUȚĂ, O. A. 377. ◇ (Adverbial) *Răstit se-ntoarse fata-ntr-un picior.* COȘBUC, P. I 249. ◇ (Metaforic) *Ai tot felul de tăceri: vorbărețe, răstite, calme, somnoroase.* SEBASTIAN, T. 142. *Se așeza pe capătul lăiții, într-o tăcere răstită.* VLAHUȚĂ, N. 128. *Valurile-nfuriate ridic frunțile răstite.* EMINESCU, O. IV 133.

RĂSTOÁCĂ, *răstoace,* s. f. Vîrtej produs în locul unde o apă curgătoare, puțin adîncă, trece peste prund și peste bolovani; gîrlă puțin adîncă, formată prin abaterea apei, cu scopul de a se prinde pești în albia secată. *Departe, se auzeau ca în vis ape fierbînd în răstoace.* SADOVEANU, O. I 305. *Vezi izvoare zdrumicate peste pietre*

licurind... Ele sar în bulgări fluizi peste prundul din răstoace, În cuibar rotind de ape, peste care luna zace. EMINESCU, O. I 85.

— Pl. și: *răstoci.*

RĂSTOÁRCE, *răstórc,* vb. III. Tranz. (Astăzi rar; construit cu dativul) A se răzbuna pentru ceva. *Ia așa am amețit și eu, stăpîne, cînd mi-ai dat cu frîul în cap să mă prăpădești, și cu asta am vrut să-mi răstorc cele trei lovituri. Vorba ceea: una pentru alta.* CREANGĂ, P. 196.

— Forme gramaticale: perf. s. *răstorsei,* part. *răstors.*

RĂSTOCÍ, *răstocesc,* vb. IV. Tranz. A abate cursul unei ape pentru a prinde pești în albia secată. *Cine să fi învățat oare pe meșterii noștri cei bătrîni să răstocească apa?* SADOVEANU, V. F. 69.

RĂSTRÍȘTE s. f. v. **restriște.**

RĂSTURNÁ, *răstórn,* vb. I. 1. Tranz. A deplasa un corp din poziția lui normală, făcîndu-l să cadă într-o parte sau să ajungă cu susul în jos. [Godacii] *într-o clipă răstoarnă găleata ca pe ceva netrebnic.* SADOVEANU, O. VIII 177. *Ba la un loc, mi-aduc aminte, ne-am grămădit așa de tare și am răsturnat masa omului cu bucate cu tot în mijlocul casei.* CREANGĂ, A. 10. *Noi trecurăm ca fulgerul și pînă la barieră răsturnarăm mai multe alte sănii.* BOLINTINEANU, O. 390. ◇ Expr. **A răsturna brazda** = a tăia brazde cu plugul; p. ext. a ara. *Iar la plug de-oi vrea apoi Să mă las pe coarne, Brazda mea nici patru boi Nu pot s-o răstoarne.* COȘBUC, P. II 24. *Cît de mult e mai frumos gestul tău, bunule muncitor, care răstorni brazda, arunci sămînța și faci să răsară din pămînt pîinea.* DEMETRESCU, O. 149. ✦ (Cu privire la recipiente) A întoarce cu fundul în sus pentru a face să cadă sau să curgă conținutul; a vărsa. (Metaforic) *Noaptea, o ploaie care răsturna din cer găleți m-a făcut să deznădăjduiesc.* CAMIL PETRESCU, U. N. 297. ◇ (Complementul indică conținutul recipientului) *Pe cînd Guzgan răstoarnă Mămăliga din ceaun, Din clopotnița Tăun Sun-afurisit din goarnă.* COȘBUC, P. I 326. ◇ Expr. **A răsturna pe gît** = a bea repede, pe nerăsuflate. *Dintr-o dată răstoarnă pe gît băutura oprită.* BART, S. M. 27.

2. Tranz. A culca la pămînt, a prăvăli, a doborî. *Cam pe la amiază deodată s-a schimbat vremea cea frumoasă într-o vijelie cumplită, să răstoarne brazii la pămînt, nu altăceva.* CREANGĂ, A. 30. *Suflă, doamne-un vînt, Suflă-l pe pămînt, Brazii să-i despoaie, Paltinii să-ndoaie, Munții să răstoarne, Mîndra să-mi întoarne.* ALECSANDRI, P. P. 189. ◇ (Metaforic) *O politică rea și smintită pe un neam îl poate răsturna în mormînt.* GHICA, A. 327.

3. Tranz. Fig. A înlătura dintr-o situație înaltă, dintr-un post de conducere, a scoate dintr-un post. *Cînd vor să răstoarne guvernul, nu mai aleg mijloacele.* REBREANU, R. II 25. *Să prinză pe Petru, fiul fostului domn Alexandru, care umbla a-l răsturna din scaun.* BĂLCESCU, O. II 45. ◇ Refl. pas. *Cît de lesne, cît de iute Se răstoarnă domnii țării!* HASDEU, R. V. 157. ✦ A înlătura o situație, o poziție, un plan, o concepție. *Cei care i-au rezistat* [teoriei] *n-au putut încă s-o răstoarne.* IBRĂILEANU, S. 231. *Diplomația lui Ion-vodă era cît p-aci să răstoarne candidatura lui Enric de Valois.* HASDEU, I. V. 56.

4. Refl. A sta sau a se așeza într-o poziție comodă, în voie, cu spatele sprijinit de o rezemătoare. *Mă răstorn pe spătarul scaunului.* SADOVEANU, O. I 397. *Stă răsturnat în colțul stîng al trăsurii, cu picioarele lungi unul peste altul.* CAMIL PETRESCU, O. I 188. *Floricica, cu ochii în podele, stătea răsturnată pe canapea.* HOGAȘ, M. N. 30.

RĂSTURNÁRE, *răsturnări,* s. f. Acțiunea de a (se) răsturna; doborîre; fig. înlăturare. *O dată cu răsturnarea totală a stărilor de lucruri de ieri, vine vremea și acestui muncitor împilat.* SADOVEANU, E. 25.

RĂSTURNÁT, -Ă, *răsturnați, -te,* adj. Culcat (la pămînt), doborît. *Ne așezarăm tăcuți pe un brad răsturnat.* SADOVEANU, O. VIII 14. *La pămînt fagii zac răsturnați.* BELDICEANU, P. 60.

RĂSTURNĂTOÁRE, *răsturnători,* s. f. Cormană.

RĂSTURNÍȘ, *răsturnișuri,* s. n. Coastă de deal abruptă, în pantă repede; povîrniș. *Cunoșteau drumul pietricică cu pietricică... întortocherile, răsturnișurile și făgașurile.* MACEDONSKI, O. III 125. *Ne-a dus pe calea ce n-a fost bună, Prin gropiș, Prin răsturniș.* TEODORESCU, P. P. 180.

RĂSÚC, *răsucuri,* s. n. Unealtă de lemn asemănătoare cu fusul, avînd jos un cîrlig de care se leagă firul pentru a fi răsucit. *Ducea furca, fusul și răsucul miresei.* SEVASTOS, N. 213.

RĂSUCEÁLĂ, *răsuceli,* s. f. Acțiunea de a răsuci; răsucire; p. ext. rezultatul răsucirii, întortochere, răsucitură, spirală. *O scară de fier, cu răsuceli de burghiu, făcea legătura între etaje.* PAS, Z. I 264.

RĂSUCÍ, *răsucesc,* vb. IV. (Adesea în concurență cu suci) 1. Tranz. A învîrti un fir textil în jurul lui însuși printr-o mișcare continuă și în aceeași direcție, pentru a obține un fir mai strîns și mai rezistent. *Frînghiile se fac răsucind sau împletind la un loc mai multe vițe.* PAMFILE, I. C. 212. *Scul de mătase scotea, În patru că-l răsucea, În șase că-l împletea.* TEODORESCU, P. P. 567. ◇ Absol. *De trei zile răsucește Și pe fus nu mai sporește.* HODOȘ, P. P. 183. ◇ Intranz. *Suie mîndra pe colnic, Răsucind la borangic.* TEODORESCU, P. P. 278. ✦ A învîrti (cu degetele) capetele mustăților, pentru a le da o anumită formă. *Meșterul Roman și-a răsucit tacticos caierele cărunte ale mustăților, așteptînd să i se liniștească bătăile inimii.* GALAN, Z. R. 84. *Tata își răsucea mînios mustața cărună și ne fulgera pe rînd cu privirea.* SADOVEANU, O. III 518. *Caporalul își răsucea mustățile și se uita mereu împrejur, cercetător și cu dispreț.* REBREANU, P. S. 11.

2. Tranz. A imprima unui obiect o mișcare de rotație; a roti, a întoarce. *Domnișoara care răsucise manivela și schimbase acul* [la patefon] *vorbi către tînărul cu ochelari.* C. PETRESCU, C. V. 167. *Șoferul răsuci aprig volanul și automobilul țîșni pe lîngă ea ca o săgeată.* REBREANU, R. I 152. ◇ Refl. *Sus de tot se răsuceau ca niște rotogoale de fum ceturile înalte și norii întunecați ai începutului furtunos de martie.* DUMITRIU, N. 9. *Apele, suflate de o putere grozavă, se ridicau în stîlpi mari, se răsuceau în vîrtejuri, descoperind prundișul.* SADOVEANU, O. III 75. *În întunericul ferestrelor se răsuceau mereu fișii de fum cu mii de scîntei sclipitoare.* REBREANU, R. I 275. ◇ Fig. *Acești trandafiri îmi răsuceau toți nervii.* GALACTION, O. I 59. ✦ A mînui o armă, a lovi cu ea. *Nu se putea ca o mînă femeiască să răsucească paloșul așa de bine!* ISPIRESCU, L. 20. *Buzduganu-n mînă lua, Frumușel că-l răsucea, Drept în sus că-l arunca.* ȘEZ. VII 61.

3. Refl. A-și mișca brusc corpul, schimbîndu-i poziția. *Se uită la el prin întuneric și se răsuci în pat de mirare.* PREDA, Î. 32. *Unchiașul meu s-a răsucit atent spre poartă.* SADOVEANU, N. F. 150. ◇ Fig. *Către veselia ucraineanului se răsuci Cocor, cu zîmbetu-i ascuțit.* SADOVEANU, M. C. 113. ✦ (Despre formații în marș) A se întoarce brusc pe loc, schimbîndu-și direcția. *Compania de cercetare se răsuci brusc.* CAMILAR, N. I 70. ◇ (Prin analogie) *Vremea s-a zbîrlit. S-a răsucit vîntul și a prins a bate de către miezul nopții.* SADOVEANU, B. 161. ◇ Tranz. Fig. *Mi ți-l începură a-l răsuci și a-l buchisi înfundat, de-ți era mai mare mila de dînsul.* ISPIRESCU, L. 108. ◇ Expr. **A suci și a răsuci** (pe cineva) = a hărțui (pe cineva) cu întrebările, pentru a obține mărturisiri. *L-a dus la oraș*

jandarmul, pe văru-meu Pantilie. L-au sucit, l-au răsucit, nimic n-au putut stoarce din el grangurii. STANCU, D. 39. ✦ A se învîrti într-o mişcare continuă; a se rostogoli. *Deodată se cumpăni şi căzu răsucindu-se, în valuri.* SADOVEANU, O. VIII 130.

4. Tranz. A mişca o parte a corpului, schimbîndu-i poziţia. *Se alătură de cortegiu, răsucind capul în dreapta şi în stînga.* C. PETRESCU, C. V. 296. ✧ Refl. *Cînd sora Ana s-a statornicit într-un loc mai la vedere, capetele s-au răsucit, pe rînd, către ea.* SADOVEANU, P. M. 251. *Toţi ochii se răsuciră la răsărit.* C. PETRESCU, Î. II 10. ✧ Expr. **A răsuci capul cuiva** = a zăpăci pe cineva, a-l face să-şi piardă dreapta judecată. *Ozun, dragă, ţi-a răsucit bibilica aia capul, în doi timpi şi trei mişcări.* C. PETRESCU, C. V. 339. ✦ A scrînti. *A-şi răsuci piciorul.* ✦ A întoarce gîtul cu o mişcare violentă pentru a-l frînge. *Apucă cocoşul de gît şi i-l răsuci, de nu mai zise nici pis!* ISPIRESCU, L. 255. *Ţi le prindea cu mîna din zbor, le răsucea gîtul cu ciudă şi apoi le mînca, aşa crude, cu pene cu tot.* CREANGĂ, P. 245.

5. Tranz. A învîrti (cu un gest mecanic) un obiect ţinut în mînă. *Andrei sări de pe bancă şi rămase în dreptul uşilor albe, răsucind, în pumnii încleştaţi, postavul şepcii.* MIHALE, O. 523. *A stat tot timpul în picioare, răsucind în mînă un jurnal mototolit.* SAHIA, U.R.S.S. 115.

6. Tranz. A înfăşura, a depăna un fir în jurul unui suport. *Acolo cîntă trei surori! Lucrează-ntr-una la dantele, Pe deget firul răsucind,* IOSIF, V. 29. ✧ Refl. Fig. *Se răsuceşte inima în el ca un şarpe veninos, care-i dă răceli în spinare şi fierbinţeală în creier.* POPA, V. 121.

7. Tranz. A învîrti un obiect dîndu-i forma unui sul; a învălătuci. *Se depărtă încet, răsucind între degete o foiţă de ţigară.* BART, S. M. 67. *Se descălţă, îşi răsuci pantalonii.* CONTEMPORANUL, VI$_1$ 37. ✦ A înfăşura cu mîna foiţa în care s-a pus tutun, pentru a face o ţigară. *A mai bombănit tata acasă şi şi-a răsucit o ţigară.* PAS, Z. I 178. *Se îmbrăcă fluierînd, pe urmă răsuci o ţigară.* C. PETRESCU, S. 38. *Răsuci o ţigară udînd-o cu limba.* CĂLINESCU, E. O. I 50.

RĂSUCÍRE, *răsuciri,* s. f. Acţiunea de a (se) răsuci.

RĂSUCÍT, -Ă, *răsuciţi, -te,* adj. **1.** Care a fost supus răsucirii. *Era un bătrîn frumos, falnic, ras proaspăt, cu mustăţile sure, răsucite.* BART, S. M. 45.

2. În formă de spirală. *Tăcută năluceşte biserica străbună Cu turnuri răsucite ascunse sub cupole.* ANGHEL-IOSIF, C. M. II 125.

3. (Despre ţigări) Făcut cu mîna, prin înfăşurarea tutunului într-o foiţă. *Suge cu sete o ţigară răsucită din tutun verde.* STANCU, D. 246.

RĂSUCITÚRĂ, *răsucituri,* s. f. Fiecare dintre întorsăturile, în formă de spirală, pe care le capătă firul prin răsucire. ✦ Fiecare dintre cotiturile unui drum. *Nu-şi poate închipui cineva ce sucituri şi răsucituri sînt făcute în hotarul ţării de prin aceşti munţi.* I. IONESCU, M. 36. ✦ Fel, mod de a răsuci un fir.

RĂSUFLÁ, *răsúflu,* vb. I. Intranz. **1.** (Astăzi mai ales popular) A respira. *Se mişca greoi şi răsufla cu un fel de şuier.* VORNIC, P. 7. *Boii răsuflau greu.* SADOVEANU, O. VI 528. *De spaimă nici nu cuteza Să răsufle tare.* COŞBUC, P. I 252. ✧ Fig. *Soarele, alb de fierbinte ce era, ploua cu foc peste capetele noastre; nici o suflare de vînt nu mişca aerul învăpăiat... Întreaga fire răsufla greu.* HOGAŞ, M. N. 14. ✧ Tranz. *Din jalnica Suceavă cu toţii am ieşit, Să răsuflăm un aer mai viu, mai răcorit.* ALECSANDRI, T. II 71. ✧ Refl. (Popular) *Un tînăr... frumos ca soarele dar zgîrcit... de se răsufla numai pe-o mară, de economie.* ALECSANDRI, T. 760. *Îl pălise un năduf pe bietul moşneag de nu putea să se răsufle.* ŞEZ. I 101.

2. A-şi regăsi respiraţia, a-şi reveni după o emoţie, după un efort fizic, după o grijă, o apăsare. *Priveşte pe Anton şi, văzîndu-l întreg, răsuflă uşurată.* DAVIDOGLU, M. 24. ✦ A face popas, a sta să se odihnească. *De ce nu descălicaţi niţel? Mai răsuflă şi caii oleacă.* BRĂTESCU-VOINEŞTI, Î. 63. *Pe culmea Colibaşilor oprîm, să răsufle caii.* VLAHUŢĂ, O. A. 410. *Să stăm, să mai răsuflăm.* CARAGIALE, O. III 58. ✧ Tranz. fact. *Să mai răsuflăm iepele oleacă.* CREANGĂ, P. 121. ✧ Refl. (Popular) *Hai voinice murguleţ, Nu mai face părul creţ, Hai la Slatina-n judeţ, Unde gazda ne-om afla Şi-amîndoi ne-om răsufla!* ALECSANDRI, P. P. 160. ✦ A avea parte de linişte, a nu se (mai) simţi în primejdie; a fi în tihnă. *Las' să se mînînce lupii, ca să mai răsufle oile.* NEGRUZZI, S. I 185. ✧ (Urmat de determinări introduse prin prep. «de» şi arătînd cauza primejdiei) *Romanii din Dacia veche, cînd putură răsufla de barbari, ieşind din azilurile lor, întemeiară deosebite staturi mici, pe la secolul al X-lea şi al XI-lea.* BĂLCESCU, O. II 12. ✧ Refl. (Învechit şi popular) *Fiind cap al marginilor meridionale ale Poloniei, el nu se putea răsufla de necurmatele invaziuni tatare.* HASDEU, I. V. 111.

3. (Despre vase, locuri închise) A comunica cu exteriorul, a străbate spre exterior, a lăsa să se scurgă (în cantitate mică) fluidul pe care îl conţine, printr-o gaură mică sau o crăpătură; (despre conţinutul unui vas) a se scurge sau a ţîşni prin crăpături. *Aerul acel închis, cercînd pe unde să răsufle, cu silnicie cutremură pămîntul.* DRĂGHICI, R. 113. ✧ (Poetic) *Eroica dramă a lui Guilom Tell, în care răsuflă peste tot aerul liber şi curat al plaiurilor alpestre.* ODOBESCU, S. III 81. (Tranz.) *Era într-o primăvară şi răsufla pămîntul aburi.* SADOVEANU, O. VI 430. ✦ Refl. (Despre unele alimente) A-şi pierde tăria, gustul (prin faptul că vasul n-a fost bine închis). *Căldarea este acoperită cu capacul... spre a nu se răsufla fiertura dinlăuntru.* PAMFILE, I. C. 227.

4. A-şi destăinui gîndurile şi sentimentele ascunse, apăsătoare; p. ext. a spune, a zice. *Să mă fi lăsat pe mine... — Dar pe mine! răsuflă şi Ber-Căciulă.* VISSARION, B. 12. *Nu mai putu unchiaşul să ţie, trebui să răsufle.* ISPIRESCU, L. 98. ✧ Refl. *Moş Nichifor s-a răsuflat, la un păhar cu vin, către un prieten al său, despre întîmplarea din codrul «Bălaurului».* CREANGĂ, P. 136. ✧ Tranz. Fig. *Ghiţă-şi răsuflă veninul asupra lui Lae.* SLAVICI, N. II 66. ✦ (Despre gînduri sau planuri ascunse) A ajunge la urechile celor care n-ar fi trebuit să afle, a se auzi în afară; a transpira. *Despre această deciziune însă n-a răsuflat altă ştire decît informaţiunea ce au dat generalului Meyendorff posturile de călăraşi.* ODOBESCU, S. III 598.

RĂSUFLÁRE, *răsuflări,* s. f. **1.** Acţiunea de a răsufla şi rezultatul ei; respiraţie. *Dar Eleonora, a cărei răsuflare nu se aude... poate că s-a sufocat în pernă?* DUMITRIU, B. F. 150. *Maria se lăsase în scaun şi avea răsuflări scurte.* SADOVEANU, O. IV 346. ✧ Loc. adj. **Fără răsuflare** = mort. *Dacă dete... peste dihania spurcată fără răsuflare, el se aruncă cu satîrul de la bucătărie şi-i tăie capetele.* ISPIRESCU, L. 202. ✧ Loc. adv. **Dintr-o răsuflare** = dintr-o dată, repede, pe nerăsuflate. *Dintr-o răsuflare spuneau cu ochii închişi cele şepte taine din catihisul cel mare.* CREANGĂ, A. 84. ✧ Expr. **A-şi ţine** (sau **a-şi opri, a-şi stăpîni**) **răsuflarea** = a se sili să nu respire sau să respire uşor, fără zgomot. *Mă tupilai în iarbă, îmi stăpînii răsuflarea şi-mi ascuţii auzul.* HOGAŞ, DR. 256. *Marta tresare şi se ridică asemenea unei căprioare speriate, ascultă, oprindu-şi răsuflarea.* SLAVICI, N. I 102. **A i se curma** (sau **a i se opri, a-i pieri cuiva**) **răsuflarea,** se zice cînd cineva este copleşit de o senzaţie sau de o emoţie puternică. *Cu răsuflarea pierită, i se păru că moare. Dar învie îndată, fericită şi înfiorată.* SADOVEANU, O. VIII 226. *Eu mă iau pe a ei urmă, Cînd ajung cu ea alături, Răsuflarea-mi mi se curmă.* EMI-

NESCU, O. IV 235. **A-şi da răsuflarea** = a muri. *Calul său, lingă dînsul, răsuflarea şi-a şi dat.* NEGRUZZI, S. I 117. *Trăgea să îşi dea răsuflarea cea mai de pre urmă.* GORJAN, H. II 126. ✣ (Concretizat) Aerul expirat din plămîni. *Trecînd pe lingă ei, Rizea le simţi răsuflarea grea de ţuică.* DUMITRIU, B. F. 158. *Inima îmi bătea nebună în piept; îmi simţeam răsuflarea de foc.* SADOVEANU, O. VI 214. *Astfel gerul e de tare Cît îngheaţă-n orice loc Şi a gurii răsuflare.* ALECSANDRI, P. A. 185. ✣ Fig. Adiere. *Cum ajung la pîrău, pe malul plin de flori sălbatice, filfiie spre mine ca o aripioară o răsuflare răcoroasă.* SADOVEANU, O. VII 224.

2. (Rar) Deschizătură prin care un spaţiu închis comunică cu exteriorul; răsuflătoare. *Peştera... Prin drumuri rătăcite, în loc necunoscut Îşi are răsuflarea.* ALEXANDRESCU, M. 11.

RĂSUFLÁT[1] s. n. (În expr.) **Pe răsuflate** = pe îndelete, liniştit, fără grabă. *Abia am băut un chil pe răsuflate.* PREDA, Î. 86.

— Formă gramaticală: (în expr.) *răsuflate.*

RĂSUFLÁT[2], **-Ă**, *răsuflaţi, -te*, adj. (Despre băuturi alcoolice şi acidulate) Care şi-a pierdut tăria, gustul (prin faptul că vasul n-a fost bine închis). *Vin răsuflat.* ✣ Fig. (Familiar) Care şi-a pierdut valoarea, noutatea, prospeţimea (prin faptul că este prea cunoscut, prea răspîndit). *În răstimp, Modreanu trecuse în mijlocul ziariştilor şi le spuse cîteva noutăţi răsuflate.* REBREANU, R. II 80.

RĂSUFLĂTOÁRE, *răsuflători*, s. f. Deschizătură (de aerisire) prin care un spaţiu închis comunică cu exteriorul. *În coasta dealului cu mine se făcea o hrubă... şi din hrubă se făcea răsuflători pînă în vîrful lui.* I. IONESCU, M. 51. ✧ (În basme) *Au sosit la răsuflătoarea Lumii Negre.* SBIERA, P. 85.

RĂSUFLĂTÓR, -OÁRE, *răsuflători, -oare*, adj. (Rar) Care serveşte la actul fiziologic al respiraţiei. *Structura organelor ei răsuflătoare.* ODOBESCU, S. I 463.

RĂSUFLĂTÚRĂ, *răsuflături*, s. f. Fiecare respiraţie. *Scoase o răsuflătură, lung din inimă oftind.* PANN, la CADE.

RĂSÚFLET, *răsuflete*, s. n. **1.** Acţiunea de a răsufla; respiraţie, răsuflare. *Lîngă arme parcă doarme cineva N-auzim decît răsufletul.* VINTILĂ, O. 11. *Hai cu mine; schimbăm două vorbe pe drum, dac-oi mai avea răsuflet.* SADOVEANU, P. M. 167. *Inima Siminei se zbătea în piept Ca pe mal un păstrăv, şi vro două clipe Nu-i venea răsuflet.* COŞBUC, P. I 253. ✧ Fig. *Cînd şi cînd boarea de dinaintea amiezii umfla perdelele ca un răsuflet prelung al acelor mari întinderi.* SADOVEANU, N. P. 242. ✧ Repaus scurt. *Un răstimp de răsuflet şi valurile reîncep.* VLAHUŢĂ, la CADE. ✣ (Concretizat) Aerul expirat din plămîni. *Respirau repede, obraz lîngă obraz, amestecîndu-şi răsufletele.* CAMILAR, N. I 91. *Şi cînd sorb al tău răsuflet în suflarea vieţii mele Şi cînd inima ne creşte de un dor, de-o dulce jele...* EMINESCU, O. I 82.

2. Fig. Boare, adiere. *Din pămîntul proaspăt stropit, din rocdele sătule de seva dulce, din răzoarele cu multicolore flori, se înalţa un răsuflet cald, bucolic.* C. PETRESCU, S. 178. *Grîul în floare, pe lunci se clatin-alene-n bătaia Celui din urmă răsuflet de vînt.* COŞBUC, P. II 62.

RĂSÚFLU, *răsufluri*, s. n. **1.** Răsuflare, respiraţie. *Apoi, cu răsufluri puţine, Simţindu-şi tot trupu-nghеţat Îşi trage mantaua pe sine.* COŞBUC, P. II 15. ✧ (Poetic) *Fantasma drăgălaşă a verdei tinereţi Ce fuge de răsuflul geroasei bătrîneţi.* ALECSANDRI, P. III 281. ✧ Expr. **A-şi ţine răsuflul** = a-şi ţine răsuflarea, v. răsuflare. *S-aştepte... ţinîndu-şi răsuflul, adunîndu-şi puterile.* C. PETRESCU, A. R. 5. *Ţinîndu-şi răsuflul, au trecut prin un şir de odăi.* NEGRUZZI, S. I 78.

2. (Învechit) Timp de odihnă, răgaz. *Cînd... aş avea ticnă un ceas, aş putea să-mi iau răsuflu şi să spun ce pătimesc.* CONACHI, P. 202.

RĂSUNÁ, pers. 3 *răsúnă*, vb. I. Intranz. **1.** A suna (tare şi prelung), a se face auzit (pînă departe sau de departe). *Sus, prin văzduh, răsuna chemarea cocorilor.* SADOVEANU, O. VI 527. *Atunci răsună glasul lui Petre, încrezător.* REBREANU, R. I 216. *În acelaşi timp o fluierătură puternică răsună lung.* BART, S. M. 62. *Auziţi în depărtare Acel vuiet fără nume ce răsună ca o mare?* ALECSANDRI, P. A. 218. ✧ (Subiectul indică lucrul care produce zgomot lovind alt obiect) *Sub bolta de frunze, copitele cailor răsună deodată sonor.* C. PETRESCU, S. 141. *Răsună toaca de utrină, În pacea unei nopţi tîrzii.* GOGA, C. P. 110. *În tindă răsunară paşi.* EMINESCU, N. 51. ✧ (Subiectul indică lucrul lovit) *Caii pornesc ca nişte zmei, pavelele răsună sub copitele lor.* ALECSANDRI, O. P. 277.

2. (Subiectul indică locul în care se produce zgomotul) A se umple de sunete puternice (şi a le retrimite prin ecou); a vui. *De multă voie bună Sună codrii şi răsună.* COŞBUC, P. I 130. *Strigă, strigă tot aşa, Să răsune uliţa!* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 370. ✧ Refl. (Popular) *Urieşii, stînd pe coate, au trîntit un hohot mare, Cît s-au răsunat pămîntul într-o lungă depărtare.* ALECSANDRI, P. A. 150. *Cîntă-ţi, puică, cîntecul... — Eu, bădiţă, l-aş cînta, Dar codrii s-or răsuna Şi pe noi ne-a-ntîmpina Voinicul voinicilor.* ŞEZ. II 5. ✧ Tranz. fact. (Neobişnuit) *Şi-ţi deschideai ciocul, de răsunai locul.* TEODORESCU, P. P. 454. ✧ (Urmat de determinări introduse prin prep. « de » şi arătînd cauza zgomotului) *Alunecăm încet, făcînd rondoul în faţa cheiului, care răsună de zgomotul mulţimii.* BART, S. M. 14.

3. Fig. A produce o rezonanţă în sufletul cuiva, a da impresia că se mai aude, deşi vibraţiile au încetat. *Vorbele Aurichii îi răsunau în urechi.* CĂLINESCU, E. O. I 61. *Ecoul din anii tineri răsună încă în mine.* SADOVEANU, E. 74. *Vorbele din răvaşul lui Radu îi răsunau în suflet, ca un cîntec de departe, frumos şi alungător durerilor.* VLAHUŢĂ, O. A. I 97. ✣ A vibra. *Toate aceste sentimente se împing... în inima şi capul poetului şi inima lui răsună cu durere.* GHEREA, ST. CR. I 172.

RĂSUNÁRE, *răsunări*, s. f. (Rar) Acţiunea de a răsuna şi rezultatul ei; sunet, zgomot. *Munţii lungi îşi clatin codrii cei antici şi-n răsunare Prăvălesc de stînci căciule.* EMINESCU, O. IV 134.

RĂSUNĂTÓR, -OÁRE, *răsunători, -oare*, adj. **1.** Care răsună puternic şi prelung; care se aude de (sau pînă) departe. *Pasul răsunător al sentinelei se opri.* DUMITRIU, N. 139. *Se strecură iar în odaia unde boierul Stroie îşi ridica glasul răsunător.* SADOVEANU, O. VII 54. *Cîte şi mai cîte nu cînta Mihai lăutarul, din gură şi din scripca sa răsunătoare.* CREANGĂ, O. A. 92. ✧ (Adverbial) *Pendula bătea răsunător, metalic.* DUMITRIU, N. 52. ✣ (Despre spaţii) În care se împrăştie sau se pot produce zgomote, sunete. *Cobuzul de os umplu de fior bolţile răsunătoare.* SADOVEANU, O. I 300. *Lasă ochii tăi să zboare Peste dealuri şi cîmpii... Peste ape curgătoare Şi dumbrăvi răsunătoare.* ALECSANDRI, P. II 93.

2. Fig. Care produce uimire, care impresionează puternic (prin noutate sau prin valoare); care este de mare efect. *Din lupta lui* [a lui Victor Hugo] *contra lui Ludovic Bonaparte... au ieşit pamfletele lui răsunătoare.* SADOVEANU, E. 227.

RĂSÚNET, *răsunete*, s. n. **1.** Sunet puternic şi lung (uneori prelungit prin ecou); p. ext. sunet, zgomot. *Încet, răsunetul de clopot Se risipeşte tremurînd.* VLAHUŢĂ, O. A. 30. *Mii de glasuri se-nalţă, cu răsunet potolit, în tăria nopţii.* ODOBESCU, S. III 19. *Focul cerului s-aprinde Urmărit de groaznic tunet, Şi al munţilor răsunet Printre văi adînci se-ntinde.* ALECSANDRI, P. II 47. ✣ Fig. Ecou.

Vioara tace cînd coarda se destinde Ș-abia auzi în suflet cîntînd ca printr-un vis Răsunete suave, voioase sau murinde Ce trec prin amintire c-un farmec nedescris. MACEDONSKI, O. I 108. *Primește-n altă lume aceste lăcrimioare Ca un răsunet dulce de-a noastre dulci iubiri.* ALECSANDRI, P. I 121. ✦ Ton, timbru, rezonanță. *Un preot cu barba pînă-n ochi cînta rugăciunile, c-o voce fără răsunet.* SADOVEANU, O. VIII 235. *Patru doage își alege, Le tocmește, le-ncleiază: Fluier cu răsunet mîndru Astfel își întruchipează.* IOSIF, V. 87.

2. Impresie pe care o face un lucru asupra oamenilor, interes stîrnit de ceva. *Răsunetul reprezentațiilor piesei a fost enorm în capitala Munteniei.* SADOVEANU, E. 70. ✧ Expr. **A avea** (sau **a găsi**) **răsunet** = a trezi interes, a face impresie. *Izbucnirea aceasta totuși nu găsi răsunet decît la o parte din oameni.* REBREANU, R. II 95. *Alecsandri publică primele sale poezii ce avură atîta răsunet.* NEGRUZZI, S. I 339.

RĂSUNÓI, *răsunoaie,* s. n. (Regional) Aluat ras de pe vasul în care s-a frămîntat pîinea; pîinișoară făcută din acest aluat. *Lasă corfa cu pita jos și merge tot într-un suflet acasă după răsunoaie.* RETEGANUL, la CADE.

RĂSURÁ, *răsurez,* vb. I. Tranz. (Rar) A îmbujora. *Și-și potoli necazul, sărutînd-o pe obrajii ei bălai, răsurați cu niște pajure roșietice ca măceșea.* DELAVRANCEA, S. 198.

RĂSÚRĂ, *răsuri* și *răsure,* s. f. **1.** Nume generic dat speciilor de trandafir sălbatic, arbuști cu flori mari, de obicei roșii, cu numeroși ghimpi pe tulpină și pe ramuri, vegetînd pe marginea pădurilor și a cîmpurilor; măceș. *Cică-n munte, la povarnă, Plopii și răsurile Spun că vine-un vînt de iarnă, Răscolind pădurile.* TOPÎRCEANU, B. 46. *Romanul este pe lîngă novelă ca un stejar uriaș pe lîngă o răsură altoită.* CARAGIALE, S. U. 90. *Păsărica se opri pe o răsură îmbobocită.* ODOBESCU, S. III 200. ✧ Floarea (de obicei de culoare roșie) a plantelor descrise mai sus. (Metaforic) *Obrajii i se rumeniră. Cu răsuri în față, îi sta și mai bine.* SADOVEANU, B. 261. *Chipul ei... parc-ar fi zugrăvit, alb... cu două răsuri pe obraji.* DELAVRANCEA, S. 9.

2. (Entom.) Rusalie. *Pescarii pleacă cu barca la locurile unde cred că trăiesc larvele de răsură.* ANTIPA, P. 310.

RĂSURÉI s. m. pl. Model de cusătură pe pînză în rînduri șerpuitoare. *A din Gorj mi-e primăriță, Cu răsurei de altiță.* MAT. FOLK. 480.

RĂSURÍU, -ÍE, *răsurii,* adj. De culoarea răsurii; trandafiriu. *Și era, doamne, acest trup fraged și subțirel, acest chip cu unde răsurii, încins din creștet pînă în bărbie cu niște cosițe ca o betelă de aur.* DELAVRANCEA, S. 101.

RĂSZÍCE, *răszic,* vb. III. Intranz. (Rar) A spune ceva de mai multe ori; a repeta în mod insistent. *Am zis și am răszis, am stăruit.* GHEREA, ST. CR. I 305.

RĂȘCHIÁ, *rășchiu* și *rășchiez,* vb. I. Tranz. A trece firele de cînepă, de in etc. de pe fus sau de pe ghem pe rășchitor. *Îi dete o chită de cînepă și-i spuse că pînă în seară s-o toarcă, s-o rășchie, s-o urzească, s-o țesă.* MARIAN, O. II 184. ✧ (Complementul indică obiectul de pe care se deapănă; cu pronunțare regională) *A doua rîșchie fuse pe un rîșchitor de aur.* SEVASTOS, N. 225. ✧ Absol. *Fata are să rîșchie.* ȘEZ. I 184.

RĂȘCHIÁT[1], *rășchiaturi,* s. n. Rășchiere. (Cu pronunțare regională) *Rîșchietul tortului se face din lipsă de o altă aranjare a mai multor fire la un loc.* ȘEZ. IX 144.

RĂȘCHIÁT[2], **-Ă,** *rășchiați, -te,* adj. (Și în forma *răschiat;* despre fire textile) Depănat pe rășchitor. ✧ Împrăștiat. (Cu pronunțare regională) *Ș-a lor trupuri moarte-aruncă răschiete în ogradă.* EMINESCU, L. P. 128.
— Variantă: **răschiát, -ă** adj.

RĂȘCHIÉRE, *rășchieri,* s. f. Acțiunea de a rășchia; depănarea firelor toarse pe rășchitor.

RĂȘCHIRÁ, *rășchîr* și *rășchirez,* vb. I. Tranz. (Și în forma *răschira)* **1.** A rășchia. *Fata tort rășchiră, Fuse pline-nfiră Și-nfirînd oftează.* COȘBUC, P. II 143.

2. A răsfira (1). *Tăcu deodată și începu să se plimbe cu pași mari prin casă, rășchirîndu-și mînios cu degetele barba și mustățile cărunte.* SADOVEANU, O. III 110. ✧ (Cu privire la grupuri, la colectivități) A împrăștia. (Refl.) *Răschirîndu-se toți ai săi... fugi la Constantinopol.* BĂLCESCU, O. II 50. ✧ Fig. *Pictorul măiestru, temîndu-se a răschira interesul... nu s-a ispitit a înfățișa cerbul în lupta sa disperată cu cînii.* ODOBESCU, S. III 136.

3. A desface, depărtînd la capătul lor liber, elemente reunite prin una din extremități; a întinde în lături. *Stai să vezi, bădie Zaharia! se pregăti de povestit, rășchirînd puțin un picior înainte.* C. PETRESCU, R. DR. 62. *Se opri în mijlocul ogrăzii..., își rășchiră picioarele, își trînti mîinile în șolduri.* REBREANU, I. 27. ✧ Intranz. [Turtureaua] *răschiră din cioc, Ca puicuța din mijloc.* SEVASTOS, C. 121. ✧ Refl. *În capătul bățului de fildeș se rășchira o gheară.* DUMITRIU, N. 66.
— Variantă: **răschirá** vb. I.

RĂȘCHIRÁT, -Ă, *rășchirați, -te,* adj. (Și în forma *răschirat)* Depărtat unul de altul la extremitatea liberă. *Cu degetele rășchirate arăta spre mușteriii lui din prăvălie.* SADOVEANU, O. VII 79. *Înfundat în fotoliu, cu picioarele rășchirate, descheiat la vestă și cu gulerul desfăcut, Iordan Hagi-Iordan dormea profund.* C. PETRESCU, A. 351. *Petreceam deștele răschirate prin păr și prin barbă.* DELAVRANCEA, O. II 181. ✧ Cu elementele componente depărtate unele de altele; împrăștiat, întins. *Este un sat frumos, rășchirat între grădini și copaci, pe o vale a codrilor Bicului.* RUSSO, O. 118. ✧ Ramificat, rămuros. *Reni cu late coarne răschirate.* ODOBESCU, S. III 79.
— Variantă: **răschirát, -ă** adj.

RĂȘCHITÓR, *rășchitoare,* s. n. (Și în forma *răschitor;* cu pronunțare regională *rîșchitor, rîschitor)* Unealtă pe care se deapănă tortul de pe fus sau de pe ghem, pentru a-l face scul sau jurubiță. *Mai stai numai nițel, Mărioaro, să-mi pui niște canură pe rășchitor!* SANDU-ALDEA, D. N. 228. *Seara pleci pe la ogor, Cînepa stă-n rîșchitor.* TEODORESCU, P. P. 343. ✧ (În comparații) *O pasăre naltă, Cu picioare Rîschitoare Și c-un gît Pînă-n pămînt.* TEODORESCU, P. P. 130.
— Variantă: **răschitór** s. n.

RĂȘFÉT s. n. v. **rușfet.**

RĂȘÍNĂ, *rășini,* s. f. Nume generic dat unor substanțe cleioase, insolubile în apă și inflamabile, care curg de la sine (sau se extrag prin incizii în scoarță) din diferite plante, mai ales din conifere (sau se fabrică pe cale sintetică) și care au diverse întrebuințări în industrie. *Din gătejele de brad, Lacrimi de rășină cad.* DEȘLIU, M. 55. *Dinspre desimea pădurii ne învăluia miros călduț de rășină.* SADOVEANU, O. VIII 245. *Miros aspru de rășină și mintă îmi înviora oboseala.* C. PETRESCU, S. 215.

RĂȘINÓS, -OÁSĂ, *rășinoși, -oase,* adj. **1.** (Despre copaci) Care produce rășină. *Bradul este un copac rășinos.* ✧ (Substantivat, f. pl.) Conifere. *Deșeurile de lemn de rășinoase sînt dirijate la fabricile de celuloză.*

2. Cu aspectul și proprietățile rășinii; lipicios, cleios. (Cu pronunțare regională) *Albinele lucrătoare... astupă... crăpăturile (din știubei) cu o materie rîșinoasă.* La TDRG.

3. (Fiz.; în expr.) *Electricitate rășinoasă* = sarcină electrică negativă, statică, produsă prin frecarea unui baston de rășină cu o bucată de postav.

RĂȘLUÍ, *rășluiesc,* vb. IV. Tranz. **1.** A rupe, a ciunti, a desprinde așchii, părți din ceva. (Refl.) *Puind*

dalta şi lovind cu ciocanu, se răşluia cîte o bucată mare din piatră. DRĂGHICI, R. 54. ✦ (Despre grăunţe, seminţe etc.) A descoji, a decortica.

2. Fig. (Despre bunuri materiale aparţinînd cuiva) A lua (prin abuz de putere sau prin violenţă), a răpi, a cotropi; a lua cu hapca. *Fiind şi el singur în viaţă, fără nevoi mari şi fără proiecte ambiţioase, n-a răşluit nimic din bunul stăpînului.* C. PETRESCU, A. 79. *De cînd vechilul mănăstirii mi-o răşluit bucăţica mea de răzăşie, de-aici, din satu Horamu, am rămas pe drumuri.* ALECSANDRI, T. 1535. ✦ A risipi, a irosi, a prăpădi. (Refl. pas.) *Este trist lucru a vedea cum se pierd roadele pămîntului nostru, cum se răşluieşte avuţia publică.* I. IONESCU, D. 292.

3. (Despre aşezări omeneşti) A rade de pe faţa pămîntului, a distruge, a pustii. *Satul din preajmă era răşluit pînă la faţa pămîntului.* SADOVEANU, O. I 572.

— Variantă: **rişluí** (I. IONESCU, P. 390) vb. IV.

RĂŞLUÍRE, *răşluiri,* s. f. Acţiunea de a răşlui; rupere, ciuntire, desprindere de ceva.

RĂŞLUÍT, -Ă, *răşluiţi, -te,* adj. (Despre grăunţe, seminţe etc.) Cojit, decorticat. *Orz răşluit. Hrişcă răşluită.*

RĂŞPĂLUÍ, *răşpăluiesc,* vb. IV. Tranz. A rade cu raşpelul; a pili, a răzui, p. ext. a zgîria, a rîcîi.

RĂTĂCÁNĂ, *rătăcăni,* s. f. (Mold.) Groapă adîncă, scufundătură, hîrtop. *Cum dracul se face că-şi rup sătenii osiile roţilor prin rătăcănile drumului, în mijlocul tîrgului?* SADOVEANU, M. 167. *Mergînd noi în pasul cailor, din hop în hop, tot înainte prin rătăcănile de pe uliţile Iaşilor, am ajuns într-un tîrziu, noaptea, în cieriul Socolei.* CREANGĂ, A. 128.

RĂTĂCÁNIE, *rătăcănii,* s. f. (Mold.) Rătăcană. *Îşi văzu de plugărie cu temei, pe locurile puţine cîte nu le schimbase pe viroage şi rătăcănii.* C. PETRESCU, R. DR. 144. *După o cale acrobatică, prin tot soiul de rătăcănii, ne-am găsit, deodată, lîngă vulcan.* ALECSANDRI, C. 156.

RĂTĂCÍ, *rătăcesc,* vb. IV. 1. Refl. A pierde drumul, a greşi direcţia, a se abate (din drumul bun). *M-a trimis logofătul Beaşcă să aduc trei coşuri goale dă la cramă şi m-am rătăcit pă potecile astea din vie, că toate-s la fel.* CAMIL PETRESCU, O. I 29. *Necunoscînd pe nime şi umblînd din loc în loc, m-am rătăcit.* CREANGĂ, O. A. 180. *M-am rătăcit de vreo şepte ori de cînd am plecat de acasă.* ALECSANDRI, T. I 397. ✧ Intranz. Fig. *De cînd dorul m-au lovit, Minţile mi-au rătăcit.* ALECSANDRI, P. P. 243. ✧ Tranz. (Cu complementul «drumul») *Rătăciseră drumul şi nu-l mai găsiră, decît o dată cu Argeşul.* GALACTION, O. I 278. *Cine să fie?... Ia eu, om bun, dragă jupîneasă; am rătăcit drumul şi m-a apucat noaptea.* HOGAŞ, M. N. 77. *Cine a rătăcit drumul e bucuros şi de cărare.* ✦ Intranz. A umbla de ici-colo căutînd drumul, încercînd să iasă la liman, să ajungă la ţintă. *După uciderea lui Andrei* [Bathori], *săcuii se apucară a căuta, prin păduri şi prin strîmtori, pe nobilii care umblau rătăcind prin întuneric.* BĂLCESCU, O. II 258. ✦ (Urmat de determinări introduse prin prep. «de») A se pierde de cineva; a se răzleţi. *Copilul s-a rătăcit de părinţi.* ✧ Intranz. *Mergînd ei tot aşa laolaltă, pentru că se temea să nu rătăcească unul de altul, începură de la o vreme parcă a cunoaşte ceva locul.* SBIERA, P. 68.

2. Intranz. A umbla de colo pînă colo, fără ţintă precisă; a hoinări, a colinda. *Petre, cu acelaşi glas hotărît, cărăbăni pe toţi ţăranii care mai rătăceau prin casă.* REBREANU, R. II 202. *Vin' cu mine, rătăceşte Pe cărări cu cotituri, Unde noaptea se trezeşte Glasul vechilor păduri.* EMINESCU, O. I 209. *Căruţa... înaintează încetinel şi rătăceşte fără de ţel.* ODOBESCU, S. III 16. ✧ Fig. *Gîndurile îi rătăceau tulburi, neostoite, răscolind amintiri, amărăciuni, planuri, speranţe şi izgonind mereu liniştea sufletului.* REBREANU, R. I 45. *La orele acele, Cînd ochiul rătăceşte, primblîndu-se prin stele.* ALECSANDRI, P. I 133. ✦ A străbate un ţinut în lung şi în lat, neavînd o aşezare statornică nicăieri; a pribegi. *A rătăcit aşa mult, ferindu-se ca o fiară sălbatică, domnitorul Moldovei.* SADOVEANU, O. VII 179. *Însumi cu lipsa mă lupt, rătăcind prin pustiuri străine.* COŞBUC, AE. 20. ✦ Refl. A se aşeza într-un loc străin; a se pripăşi, a se aciua. *Drept este ca munca noastră să ne folosească nouă... De aceea m-am rătăcit eu aici.* SADOVEANU, P. M. 30.

3. Tranz. A nu mai şti unde a fost pus sau unde se găseşte cineva sau ceva, a pierde. *Rătăcea maică-mea cheile.* HOGAŞ, DR. II 151. *Am rătăcit scrisoarea.* CARAGIALE, M. 157. *Ciobanii Rătăcit-au cîrlanii.* ALECSANDRI, P. P. 59. ✦ Refl. A ajunge într-un loc la care nu se gîndea nimeni. *Cum s-a rătăcit pe aici! Şi eu înnebunisem căutînd-o. Credeam că mi-a furat-o.* BASSARABESCU, V. 43.

RĂTĂCÍRE, *rătăciri,* s. f. 1. Faptul de a (se) rătăci; pierderea drumului bun. *Asculta cu luare-aminte isprăvile de vînătoare, rătăcirile prin locuri sălbatice şi neumblate.* SADOVEANU, O. I 272. *Tîrziu băgă de seamă rătăcirea şi... începu să alerge pe coastă înapoi.* AGÎRBICEANU, S. P. 19. *Această simplă povestire a rătăcirii unui copil pe drumurile şi prin dumbrava de la marginea tîrguşorului nu putea fi scrisă decît de un om care are multe şi diverse însuşiri de poet.* IBRĂILEANU, S. 5. ✦ Fig. Întunecare a minţii; nebunie. *El însuşi, în epoca rătăcirii, lăsîndu-se în voia unei amare fantezii, se declara urmaş al lui Utungi Emin-aga.* CĂLINESCU, E. 6.

2. Fig. Greşeală, eroare. *Rătăcirea lui cuconu Toderaş* [titlu]. SADOVEANU, O. III 609. *Aceste greşele nu sînt nimică pe lîngă altă rătăcire mai mare.* ARHIVA R. I 94. *Cumplita-mi rătăcire ţi-e cunoscută poate.* ALEXANDRESCU, M. 155.

RĂTĂCÍT, -Ă, *rătăciţi, -te,* adj. 1. Care a greşit, care a pierdut drumul. *Dar Ştefan cel Mare, rătăcit prin văi, Dintr-un corn de aur cheamă bravii săi.* BOLINTINEANU, O. 41. ✧ Fig. *O fişie nesfîrşită Dintr-o pînză pare calea, Printre holde rătăcită.* COŞBUC, P. I 220. *Şi cînd flăcăi şi fete vor secera la vară, În valuri mari de aur să-noate rătăciţi.* ALECSANDRI, P. A. 121. ✧ (Substantivat) *Haideţi la sfat ca să cunoaşteţi pe străinul, Venit acuma proaspăt... un rătăcit pe mare.* MURNU, O. 121. ✦ Smintit, eronat. *Polcovnice! Tu mă sperii... Eşti bolnav... Eşti rătăcit.* HASDEU, R. V. 136. ✦ Fig. Care se uită în gol, fără o ţintă precisă; care vădeşte nedumerire, nesiguranţă, lipsă de înţelegere, tulburare (a minţii). *Tudor Şoimaru ridică ochii rătăciţi şi-i îndreptă pe rînd asupra prietinilor lui.* SADOVEANU, O. VII 64. *Ridică încet capul şi, cu ochii stinşi, se uită rătăcit, în toate părţile.* HOGAŞ, M. N. 148. *Cu ochii rătăciţi pe lanurile tăiate felii, felii... se lăsa în dusul paşilor domoli.* VLAHUŢĂ, O. A. 102.

2. Care s-a pierdut, s-a înstrăinat de ai săi; răzleţit. *M-am simţit rătăcit şi singur într-o lume care nu e a mea.* RALEA, O. 139. *Şi nu crede că în lume, singurel şi rătăcit, Nu-i găsi un suflet tînăr ce de tine-i îndrăgit.* EMINESCU, O. I 80. ✧ Fig. *Glasuri rătăcite trec prin geamuri sparte Şi din uşi închise, prin zidiri deşarte.* EMINESCU, O. IV 364.

RĂTĂCITÓR, -OÁRE, *rătăcitori, -oare,* adj. Care umblă (fără odihnă) din loc în loc, care rătăceşte; pribeag. *Porni luceafărul... Un cer de stele dedesubt, Deasupra-i cer de stele — Părea un fulger nentrerupt rătăcitor prin ele.* EMINESCU, O. I 176. *Se văd rătăcitoare caravane ostenite.* ALECSANDRI, P. III 362. ✧ Fig. *Frunze rătăcitoare tremurau ca fluturi prin tăcerea şi lumina după-amiezii.* SADOVEANU, O. IV 129. *Şi pentru cine vrei să mori? Întoarce-te, te-ndreaptă Spre-acel pămînt rătăcitor Şi vezi ce te aşteaptă.* EMINESCU, O. I 178.

RĂTEÁZĂ s. f. v. **rătez.**

RĂTÉZ, *răteze,* s. n. Închizătoare primitivă de lemn sau de oțel, în formă de limbă, pentru uși, porți sau ferestre; zăvor.

— Variantă: (regional) **rățeáză** s. f.

RĂTÚND, -Ă adj. v. **rotund.**

RĂTUNJÍ vb. IV v. **rotunji.**

RĂTUNJÍT, -Ă adj. v. **rotunjit.**

RĂTUTÍ, *rătutesc,* vb. IV. Refl. (Regional) A-și pierde capul, a se zăpăci, a înnebuni.

RĂTUTÍȘ adv. (Regional) De jur împrejur. *El apă că nu lua, Se uita cam rătutiș, Cam pe-o gură de colnic, Vedea tinerel voinic.* ȘEZ. II 77.

RĂTUTÍT, -Ă, *rătutiți, -te,* adj. (Regional) Zăpăcit, smintit, nebun.

RĂȚIȘOÁRĂ, *rățișoare,* s. f. **1.** Rățușcă. *Două rățișoare... pe unde mergea, malul se surpa.* ISPIRESCU, la CADE.

2. (La pl.; Bot.) Stînjenel, iris.

RĂȚÓI[1]**,** *rățoi,* s. m. Bărbătușul răței, puțin mai mare decît aceasta, cu penajul mai colorat și cu cîteva pene de la coadă întoarse în sus. *Nici eu, nici indianul nu știam că rățoiul cel mare, din marginea de către noi a luciului, e o pasere sfîntă din țara de la miazăzi, — cu pene de azur și ochi de ametiste fumurii.* SADOVEANU, O. A. II 146. *Domnul cu lavalieră continuă să surîdă, răsucindu-și vîrful bărbii, din care făcuse un cîrlionț ca o coadă de rățoi.* C. PETRESCU, Î. II 111. ◇ Loc. adj. **Coada rățoiului** = (despre mustăți) cu capetele răsucite în spirală.

RĂȚOÍ[2]**,** *rățoiesc,* vb. IV. Refl. A se răsti la cineva, cerîndu-i socoteală sau provocîndu-l, pe un ton amenințător; a se stropși. *Vin cu sabia în mînă! se rățoi Văitoianu la gazetarii pe care îi chemă pentru a le face, potrivit obiceiului, o expunere de principii.* PAS, Z. IV 157. *Nu te rățoi la noi, mă nene.* SADOVEANU, M. C. 200. *Ei! nu te mai rățoi așa, că nu-ți șede bine!* ALECSANDRI, T. I 151.

RĂȚOIÁLĂ, *rățoieli,* s. f. Gest, atitudine îngîmfată, plină de ifose; vorbă răstită, amenințare. *Avea în urmă destulă vreme să se îndoape, cît poftea, cu rățoielile nesărate ale cine știe cărui vînător de gologani.* HOGAȘ, M. N. 29.

RĂȚOIÁȘ, *rățoiași,* s. m. Diminutiv al lui rățoi[1]; rățoi mic. *Dintr-însele s-au făcut doi rățoiași cu penele de aur.* SBIERA, P. 112.

RĂȚÚCĂ, *rățuci,* s. f. (Rar) Rățușcă. *Micuța umbla ca o rățucă.* MARIAN, NA. 347.

RĂȚÚȘCĂ, *rățuște,* s. f. **1.** Diminutiv al lui rață; rață mică, pui de rață, boboc. *Jucau sîrba porumbeii, Că e jocul lor, Și-au luat la joc cîrsteii Pe-o rățușcă — vai de mine!* COȘBUC, P. II 37. *Deprinde... rățușca să înoate abia ieșind din ou.* NEGRUZZI, S. II 264.

2. Joc de copii, care constă în aruncarea unei pietricele plate pe apă, în așa fel încît ea să facă mai multe salturi la suprafața apei înainte de a se scufunda; (cu sens restrictiv) fiecare din aceste salturi. [Copilul] *se așază pe malul pîrîuașului care trece prin mijlocul tîrgușorului și... se necăjește cu cîteva petricele să facă rățuște.* SADOVEANU, M. 9.

RĂU[1] adv. (În opoziție cu bine; exprimă o apreciere care pune în evidență caracterul negativ al unei acțiuni sau stări; adesea în concurență cu prost)

1. Cum nu trebuie (să fie făcut ceva), cum nu se cade; nepotrivit, greșit, cu defecte. *Rău faci, Vasile, că nu te sfiești.* REBREANU, I. 26. *Știi că nu m-ai învățat rău?* CREANGĂ, P. 39. *Mă dusei pe sat în jos, Să-mi aleg drăguț frumos... Amar de alesul meu, Cum mi-am ales eu de rău!* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 180. ◇ Expr. **Ce e bine nu e rău** v. bine[1] (II 4). **Bine-rău** v. bine[1] (II 1). ◇ (Adesea determinînd participii) *Ploaia cădea mărunță pe stradele nepavate... ce trec prin noianul de case mici și rău zidite.* EMINESCU, N. 33. *O casă rău mobilată, ale cărei ferești dau peste rîu.* BOLINTINEANU, O. 197. ✦ (În legătură cu verbele cunoașterii, ale vorbirii, exprimă o apreciere de ordin intelectual) Neconform cu realitatea, cu adevărul; inexact, neprecis, incorect. V. slab. *A vedea rău. A auzi rău. A înțelege rău. A vorbi rău o limbă străină.*

2. (Adesea în construcție cu «a fi») Neplăcut, supărător, contra dorinței cuiva, nefavorabil, nesatisfăcător. *E rău cînd anu-ntreg ți-e post, Și masa cînd ți-e-n drum.* COȘBUC, P. I 229. *De te-a învățat cineva, rău ți-a priit.* CREANGĂ, P. 88. *Rău e cînd ai a face tot cu oameni care se tem și de umbra lor.* id. ib. 233. *Da-i mai rău, doamne, atunci Cîndu-ți dai boii pe junci.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 386. *(E) rău cu rău, dar mai rău fără rău* (= nu e bine așa cum e, dar, căutînd să îndreptăm lucrurile, s-ar putea să dăm peste un necaz și mai mare). ◇ (Urmat sau precedat de determinări introduse prin prep. «de») *De tine-i rău.* EMINESCU, N. 14. *Că de nu mi-i asculta, va fi rău de pielea ta.* ALECSANDRI, T. I 83. ◇ Expr. **A-i fi** (sau **a-i merge**) **cuiva rău** = a) a avea o viață grea, a trece prin momente grele, a o duce greu; a nu-i prii. *Să vii să slujești la poarta mea, căci nu ți-a fi rău.* CREANGĂ, P. 304. *Măi, că rău mi-a mers astăzi.* id. ib. 46; b) a fi (sau a se simți) bolnav. *Mi-era rău...* CARAGIALE, P. 38. **A ajunge rău** v. ajunge (5). **A sta rău** = a nu avea cele necesare, a nu avea bani, a fi sărac. **A-i ședea rău** (ceva) = a nu i se potrivi (ceva); a fi caraghios. **A fi rău** (sau **prost**) **dispus** v. dispus. **A arăta rău** v. arăta (5). **A i se face** (sau **a-i veni** cuiva) **rău** = a simți deodată amețeală, dureri, senzație de greață etc. **A-i face** (cuiva) **rău** = a-i cauza (cuiva) neplăceri, suferințe, a-i aduce vătămare, a nu-i prii. **A-i părea** (cuiva) **rău** (de sau **după ceva** ori **după cineva**) = a regreta (ceva sau pe cineva). *Teribil de rău mi-a părut c-a trebuit să plec.* BARANGA, I. 160. *Ce rău îmi pare că n-am să-i pot povesti nimic.* SAHIA, N. 25. [Boierului] *nu-i părea așa de rău după Ivan.* CREANGĂ, P. 307. **A se avea** (sau **a trăi**) **rău cu cineva** v. avea (I 8).

3. Incomod, neconfortabil. *Aici e rău de dormit.*

4. (Fiind vorba despre senzații) Neplăcut, dezagreabil. *Miroase rău.* ◇ (În compunere cu un adjectiv verbal) *Floare rău-mirositoare.*

5. (Întrebuințat pentru a dezaproba ceva, uneori eliptic) Neconform cu părerile, cu gusturile cuiva. *Nimicuri... ei!... și ce-a făcut Destul de rău a fost.* COȘBUC, P. I 229.

6. (Cu sens întăritor, mai ales în legătură cu verbe care exprimă acțiuni vătămătoare) Foarte, tare. *Nu se îmbăta însă niciodată rău.* REBREANU, I. 49. *Aș! Fata răcnea mai rău.* CARAGIALE, S. N. 57. *Rău s-a stricat inima lui Mogorogea.* CREANGĂ, A. 103. *Zace mierla rău beteagă.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 10. ◇ Expr. **Cum e mai rău** = foarte rău, cum nu se poate mai rău. *Nici de treabă nu-și mai căuta, nici mîncarea nu se prindea de dînsul, nici somnul nu-l fura, era cum e mai rău.* CREANGĂ, P. 166.

RĂU[2]**, REA,** *răi, rele,* adj. (În opoziție cu bun) **I.** Care are însușiri negative; lipsit de calități pozitive.

1. Care face, în mod obișnuit, neajunsuri, neplăceri altora. *Ea este mai rea decît soră-sa.* ISPIRESCU, L. 5. *De-am fost răi, tu ni-i ierta.* CREANGĂ, P. 275. *Nu zic că Despot este om rău.* ALECSANDRI, T. II 100. ◇ Expr. **Poamă rea** sau **soi rău** = om stricat, cu obiceiuri rele. *De acum nu mai trăiesc nici un ceas cu dînsa; am s-o dau dracului de pomană, soi rău ce este ea!* CREANGĂ, P. 174. **Rău de mama focului** = foarte rău. **Rău** (sau **cîinos, negru**) **la inimă** v. inimă (II d). **A fi rău de gură** (sau **gură rea**) v. gură (I 3). ◇ (Substantivat) *Iar ai venit, răule?* CARAGIALE, S. 56. *În călătoria ta, ai să ai trebuință și de*

răi şi de buni. CREANGĂ, P. 198. *Voi sînteţi urmaşii Romei? Nişte răi şi nişte fameni.* EMINESCU, O. I 151. ✧ Care exprimă răutate. *Jungherul crunt şi ochii răi ai răzăşului spuneau ceva.* SADOVEANU, O. VII 99.

2. Care nu-şi îndeplineşte îndatoririle morale şi sociale cerute de o anumită calitate pe care o deţine. *Soţ rău. Mamă rea.* ✧ (Despre copii) Neascultător, răsfăţat, răzgîiat. *Cearcă să se acaţe de feţele meselor, de mobile... Ca un copil rău, refuzînd să se lase dus la culcare.* C. PETRESCU, Î. II 230.

3. Neconform cu regulile moralei; în dezacord cu opinia publică. *Purtare rea. Deprindere rea.* ▭ *Dă-mi drumu pe uliţă, Să vorbesc cu neam de-al meu, Cui am făcut nume rău.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 215. ✧ (Despre vorbe) Care supără, care jigneşte; p. ext. urît. *Săraca inima mea Iar începe-a mă durea, Nu mă doare de durere, Mă doare de vorbe rele.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 188.

4. (Despre viaţă, trai etc.) Neliniştit, apăsător, chinuitor, necăjit. *Trai rău. A trăi zile rele.* ✧ Expr. **A duce casă rea** (cu cineva) = a nu se înţelege, a nu se împăca, a trăi rău (cu cineva). **Inimă rea** v. inimă (II b). **A-şi face sînge rău** (sau **inimă, voie rea**) = a se necăji, a fi mîhnit. *Las' jupîneşică, nu-ţi face voie rea, că are să fie cît se poate de bine.* CREANGĂ, P. 128. *Turturea de-i turturea Şi tot face-şi voie rea, D-apoi eu cum să nu-mi fac Pentru unul ce mi-i drag!* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 214.

5. (Despre o veste) Neplăcut, care anunţă un necaz, o supărare. *Împăratul vrea să-şi mărite fata. — Şi asta-i veste rea, moşnege?* CREANGĂ, P. 77. *Bate vînt de la sfinţit Şi rea veste mi-a venit.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 499.

II. Care nu are calităţile proprii destinaţiei, menirii, rolului său.

1. Nepotrivit, care nu este apt (pentru ceva), care nu e corespunzător unui anumit scop, unei anumite întrebuinţări. *Pămînt rău pentru cultura bumbacului.* ✧ (Fiz.; despre corpuri) *Rău conducător de căldură* (sau *de electricitate*) = prin care căldura (sau electricitatea) nu se transmite.

2. (Despre organele corpului) Care nu funcţionează normal; bolnav; (despre funcţiunile fiziologice) care nu se desfăşoară normal; defectuos. *Stomac rău. Dinţi răi. Circulaţie rea. Digestie rea.* ▭ *Săraci picioarele mele, Nu le poci purta de grele, Ori de grele, Ori de rele, C-am fost la Turda cu ele.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 132.

3. (Despre îmbrăcăminte şi încălţăminte) Uzat, rupt, stricat; p. ext. de purtare, de toate zilele. *Nu te uita lele, hăi, Că mi-s cioarecii cam răi, C-am acasă două oi Şi mi-oi face alţii noi.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 459.

4. (Despre materiale, produse) De proastă calitate, inferior. *Stofă rea.* ▭ *Fum negru de tutun rău, ca de buruiană arsă.* MIRONESCU, S. A. 98. ✧ (Despre mîncări şi băuturi) Neplăcut la gust, prost pregătit. *Ciorbă rea. Vin rău.* ✧ (Despre drumuri) Neîngrijit, desfundat.

5. (Despre bani) Fals, care n-are curs, ieşit din circulaţie. *Mîndră, pe obrazul tău, Rumenele-s de-un zlot rău.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 441. *Banul* (sau *lucrul*) *rău* (sau *buruiana rea*) *nu piere* (= omul rău ştie să se descurce în orice împrejurare, scapă din orice încurcătură).

III. (Despre persoane, mai ales despre meseriaşi, artişti etc.) Neîndemînatic, incapabil, nepriceput. *O calfă rea nu-şi găseşte niciodată scule bune* (= omul nepriceput nu reuşeşte niciodată să facă un lucru bun, oricît de prielnice condiţii ar avea). ✧ Expr. **Rău de lucru** = căruia nu-i place să muncească; leneş.

IV. (Exprimă ideea de a fi nefolositor, vătămător, nefavorabil) **1.** Nesatisfăcător, neizbutit; dăunător. *Învăţătură rea. Sfat rău.* ▭ *Astfel încăput pe mîna a oricărui, te va drege, Rele-or zice că sînt toate cîte nu vor înţelege.* EMINESCU, O. I 134. *Ale rele să se spele, ale bune să se-adune.* ✧ Expr. **A lua** (cuiva ceva) **în nume de rău** = a atribui cuiva o intenţie răuvoitoare.

2. (Despre vreme, fenomene atmosferice etc.) Urît (friguros, ploios etc.); nefavorabil. *Ca purtaţi de un vînt rău toţi zburau pe drumul de costişă.* SADOVEANU, O. I 518. *Amîndoi bătrînii aceştia erau albi ca iarna şi posomoriţi ca vremea cea rea, din pricină că n-aveau copii.* CREANGĂ, P. 73. *După vreme rea, a fi el vreodată şi senin.* id. ib. 235.

3. Dezavantajos, nerentabil. *A face un tîrg rău.*

4. (În superstiţii, mai ales în basme) Prevestitor de rele; aducător de rele, nefast, nenorocos. *Semn rău.* ✧ Expr. **Ceas rău** v. ceas (2). **A fi de rău augur** v. augur[1].

RĂU[3], *rele*, s. n. (În opoziţie cu bine) **1.** Ceea ce aduce nemulţumire, neplăcere; pricină de nemulţumire, de nefericire; neajuns. *Răul trebuie curmat din rădăcină.* REBREANU, R. I 87. *Dar, alături de această civilizaţie materială, două rele mari care mistuiau împărăţia şi care îi pregăteau căderea: robia şi proprietatea cea mare.* BĂLCESCU, O. II 11. *Ce iubeşti să fie-al tău, N-ar mai fi pe lume rău.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 167. ✧ (Precedat de prep. «de») *Temîndu-se împăratul să nu i se întîmple ceva de rău a făcut sfat.* CREANGĂ, P. 85. ✧ Loc. prep. **De răul** (cuiva) = din cauza (răutăţii) cuiva. *Poate să mai doarmă cineva de răul nebunilor istor de privighetori?* CREANGĂ, P. 131. *Nu hălăduia de răul lui nici o jupîneasă, dacă era frumoasă.* NEGRUZZI, S. I 144. *Frunzuleana nucului, De răul urîtului, Trecui malul Prutului.* ŞEZ. I 288. ✧ Loc. adv. **Cu părere de rău** = cu regret. **De bine, de rău** v. bine[2] (4). ✧ Expr. (În superstiţii) **A rău** = a nenorocire, a nefericire, a neplăcere. *Ia nu mai meni a rău, jupîneşică-hăi.* CREANGĂ, P. 124. **A vrea** sau **a voi, a dori** (cuiva) **răul** = a dori să i se întîmple cuiva lucruri neplăcute, o nenorocire etc. *Ştii că eu nu-ţi voiesc răul.* CREANGĂ, P. 166. **A vorbi de rău** (pe cineva) v. vorbi. **A lua** (pe cineva) **cu răul** v. lua (V). **Uita-te-ar relele!** formulă glumeaţă prin care se urează cuiva noroc şi fericire. **A fi învechit în rele** v. învechit. ✧ Boală, suferinţă. *Of, nu zac de nici un rău, Ci, bade, de dorul tău!* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 104. ✧ *Rău de mare,* (rar) *răul mării* = stare de indispoziţie generală de care suferă unii călători pe mare şi care se manifestă prin greţuri, vărsături etc. *Unii oameni şi femei suferă atît de mult de răul de mare, încît totul le devine indiferent.* CAMIL PETRESCU, U. N. 362. *Această mişcare... este cea mai supărătoare pentru pasagerii ce suferă de răul mării.* BOLINTINEANU, O. 270. *Rău de munte* = indispoziţie cauzată de rarefierea aerului de pe înălţimi şi caracterizată prin ameţeli, dureri de cap, palpitaţii, greţuri, vărsături etc.

2. Ceea ce nu e recomandabil sau nu-i de dorit din punct de vedere moral. *Mintea mea n-o să mai pună graniţă-ntre rău şi bine.* MACEDONSKI, O. I 72. [Babele] *îl întrec pe dînsul la drăcii şi rele.* PANN, P. V. I 53. ✧ (La pl.) Pozne, nebunii (copilăreşti). *Se ţine de rele.*

RĂUFĂCĂTÓR, -OÁRE, *răufăcători, -oare,* s. m. şi f. (În opoziţie cu binefăcător) Persoană care face rău altora, care contravine legilor sociale şi morale; făcător de rele. *Voi face să se audă un rechizitoriu împotriva unor răufăcători.* SADOVEANU, E. 154. *Îşi şterge fruntea şi priveşte ca un răufăcător împrejur.* C. PETRESCU, Î. II 264. *De vreo săptămînă răufăcătorii dau tîrcoale.* REBREANU, R. I 234. ✧ (Adjectival) *Acest om avea facultatea excepţională de a deveni un instrument răufăcător.* BOLINTINEANU, O. 416.

RĂURÚSCĂ, *răuruşte,* s. f. Lăuruscă. *Păşeşte noaptea caldă şi-n mlădieri domoale În păr c-o floare-nvoaltă de răuruscă, — luna.* STANCU, C. 124.

— Pronunţat: *ră-u-.*

RĂUTÁTE, (2, 3, 4) *răutăţi,* s. f. (În opoziţie cu bunătate) **1.** Felul de a fi caracteristic omului rău;

înclinare spre a face rău altora. *În ochii fratelui meu se aprinse o flacără de răutate.* SADOVEANU, O. I 425. *Dar-ar domnul s-o pătrunză milostiva-ți bunătate! Dar mi-e teamă că-i e duhul prea cuprins de răutate.* DAVILA, V. V. 151. *Bunătatea nu are de-a face cu răutatea.* CREANGĂ, P. 209. ◇ Loc. adv. **Cu răutate** = în mod răutăcios; cu ironie veninoasă. *Întrebă repede, cu răutate.* SADOVEANU, O. VIII 233. *Credinciosul împăratului încuind ușa pe din afară, cu răpegiune, le zice cu răutate: las'că v-am găsit eu ac de cojoc.* CREANGĂ, P. 251.

2. (Mai ales la pl.) Slăbiciune, păcat, defect. *Această dădacă știe să dea în bobi și să caute în cărți, și ea îți cunoaște toate răutățile.* SADOVEANU, Z. C. 220. *Dar afară de acestea, vor căta vieții tale Să-i găsească pete multe, răutăți și mici scandale.* EMINESCU, O. I 134.

3. (Mai ales la pl.) Faptă rea. *A venit să mai vadă o dată locul vicleniilor și răutăților lui?* SADOVEANU, O. VIII 236. ◇ *Capul răutăților* v. cap[1] (II).

4. Om rău. *Cine să fi venit?... — Ia, niște răutăți... niște jigănii de păgîni.* SADOVEANU, O. I 516. ◇ (Cu determinări introduse prin prep. «de») *Biata babă, din pricina nurori-sa, slăbise ca sf. Vinere, că răutatea de noră-sa nu-i dădea nici mîncare la vreme.* ȘEZ. IV 159.

— Pronunțat: *ră-u-*.

RĂUTĂCIÓS, -OÁSĂ, *răutăcioși, -oase,* adj. (Despre oameni) Plin de răutate, rău din fire; care, fără să aibă un fond rău, e înclinat să jignească, să supere, să tachineze, să facă mici răutăți. *Era un om pîclișit și răutăcios la culme; nu avea milă de om nici cît de un cîne.* CREANGĂ, O. A. 250. *Are vreo fată ori băiet răutăcios.* ȘEZ. II 195. ◇ (Substantivat) *Ești un răutăcios! zise Ana distrată.* VLAHUȚĂ, O. A. III 70. *Cînd a văzut unele ca acestea, numa-i sclipeau răutăcioasei ochii în cap și plesnea de ciudă.* CREANGĂ, P. 69. ✦ Care exprimă răutate. *Nu-mi era drag, pentru c-avea o figură răutăcioasă și pentru că, de cîte ori se uita la mine, se strîmba.* VLAHUȚĂ, O. A. 380. *Zice cu glas răutăcios: ...Ei, că bine mi te-am căptușit!* CREANGĂ, P. 206. ✦ (Despre vorbe, glume etc.) Care conține răutăți, care supără. *Îl frigeau cu glumele lor răutăcioase.* GALACTION, O. I 86.

— Pronunțat: *ră-u-*.

RĂUVOITÓR, -OÁRE, *răuvoitori, -oare,* adj. (În opoziție cu binevoitor) Care arată, manifestă rea-voință, plin de rea-voință față de cineva.

RĂVĂC s. n. v. **ravac.**

RĂVÁR, *răvare,* s. n. **1.** Băț crestat cu care se frămîntă la stînă urda sau cașul dospit.

2. Oală de lut, cu fundul prevăzut cu găurele, folosită în bucătărie la strecuratul legumelor.

3. (Regional) Ghiveci de flori. (Atestat în forma *revar*) *Dragostea de fată-mare, Ca garoafa din revare.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 17.

— Variantă: **revár** s. n.

RĂVÁȘ, *răvașe,* s. n. (Învechit, azi mai ales popular) Scrisoare, bilet, bilețel. *Bătrînul, rămas singur, întinse mîna spre răvașul lui Birnovă și-l citi.* SADOVEANU, O. VII 143. *În răvașele lui, boier Enache Iloveanu vestea că în acest an a izbutit să aducă în țară... șase vaci.* C. PETRESCU, R. DR. 95. *I-a scris un răvaș lung, în care-i spunea c-a descoperit un talent grozav într-un băiat de acolo din sat.* VLAHUȚĂ, O. A. 95. ◇ Expr. **A da răvaș de drum** (cuiva) v. drum (2).

— Variantă: (regional) **reváș** s. n.

RĂVĂȘEÁLĂ, *răvășeli,* s. f. Dezordine (produsă de obicei prin răscolirea, împrăștierea mai multor obiecte); neorînduială. *Am găsit orașul într-o adevărată răvășeală. Peste tot se clădea; străzi întrerupte, piețele publice acoperite cu grămezi de nisip și piatră, — o forfoteală generală.* SAHIA, U.R.S.S. 23.

RĂVĂȘÉL, *răvășele,* s. n. Diminutiv al lui răvaș. *Ea, cum ajunse sus, arătă un răvășel ce-i dase Prislea.* ISPIRESCU, L. 88. *Știa însă să poarte galante răvășele, Ș-a nopților petreceri frumos să-nchipuiască.* NEGRUZZI, S. II 238.

RĂVĂȘÍ, *răvășesc,* vb. IV. Tranz. A împrăștia în dezordine (de obicei mai multe obiecte, căutînd ceva). V. răscoli. *Începu să răvășească în neștire condicile de pe masă.* V. ROM. noiembrie 1953, 148. *Alergă și le răvăși pe masa de sufragerie cu învelitoarea de mușama cadrilată.* C. PETRESCU, C. V. 176.

RĂVĂȘÍRE, *răvășiri,* s. f. Acțiunea de a răvăși și rezultatul ei; răvășeală.

RĂVĂȘÍT, -Ă, *răvășiți, -te,* adj. Răscolit, aflat în neorînduială, împrăștiat, în dezordine. *Nu face nimic, răspunse un muncitor din comitet, cu fața subțire, cu părul răvășit.* SAHIA, N. 36. *Niculina nu înceta să se scuze că au găsit casa așa de răvășită și pe ea desculță.* REBREANU, R. I 107. *Uitîndu-se distras peste hîrtiile răvășite... dete cu ochii de slova Anei.* VLAHUȚĂ, O. A. III 104. ◇ Fig. *Obrajii îi erau răvășiți ca de o spaimă mare.* SADOVEANU, O. I 342. ✦ Fig. Tulburat, dezorientat, răscolit. *Cu sufletele răvășite de cuvintele exarhului, ele se rezemascră de cîte un stîlp, cu ochii pironiți în pămînt, neavînd curaj să vorbească.* STĂNOIU, C. I. 222.

RĂVINEÁLĂ s. f. v. **revenea**lă.

RĂZÁ, pers. 3 *răzã,* vb. I. Intranz. (Popular; despre aștri sau corpuri luminoase) A revărsa raze, a radia; (despre raze) a străluci, a lumina. *Două raze unde-mi razã? Razã-n vîrfu muntelui.* BIBICESCU, P. P. 233.

RĂZÁRE s. f. (Popular) Revărsarea razelor (soarelui); sclipirea razelor. *Ochii-și negri d-arunca Înspre lungul drumului La răzarea soarelui.* TEODORESCU, P. P. 476.

RĂZÁȘ s. m. v. **răzeș.**

RĂZĂLUÍ, *răzăluiesc,* vb. IV. Tranz. (Regional) A răzui. *Azi... dai* [varul] *cu badanaua și mîne îl răzăluiești cu cuțitul.* CONTEMPORANUL, VI 97.

RĂZĂLUIÁLĂ, *răzăluieli,* s. f. Răzuire, răzuială.

RĂZĂLUÍRE, *răzăluiri,* s. f. Acțiunea de a răzălui.

RĂZĂLUÍT, -Ă, *răzăluiți, -te,* adj. Răzuit.

RĂZĂȘ s. m. v. **răzeș.**

RĂZĂȘÉSC, -EÁSCĂ adj. v. **răzeșesc.**

RĂZĂȘÍE s. f. v. **răzeșie.**

RĂZĂȘÍME s. f. v. **răzeșime.**

RĂZĂȘÍȚĂ s. f. v. **răzeșiță.**

RĂZĂTOÁRE, *răzători,* s. f. **1.** Unealtă de bucătărie din tablă, cu găurele (zimțate), pe care se rad zarzavaturi, cașcaval etc. *Cînd eram la maica fată, Mîncam turtă coaptă-n vatră Și rasă pe răzătoare, Fața-mi era ca o floare.* SEVASTOS, C. 227.

2. Obiect, de obicei de oțel, în formă de lamă, fixat la intrarea într-o casă și de care se rade noroiul de pe încălțăminte.

RĂZĂTÚRĂ, *răzături,* s. f. Răsătură.

RĂZBÁTE, *răzbát,* vb. III. **1.** Intranz. A-și face drum prin..., a străbate, a înainta, a pătrunde; a răzbi (1). *Nu erau munți, ci... pete mari de întunecime neagră, deasupra cărora restul nopții părea, totuși, un*

voal, prin care mai răzbăteau reflexele palide ale unor lumi îndepărtate. BOGZA, V. J. 38. *Luna plină răzbătea prin pîclele uşoare ale toamnei.* SADOVEANU, O. I 470. *Ce garduri streşinite cu spini, de mai nici vîntul nu putea răzbate printre ele!* CREANGĂ, P. 153. ◇ Tranz. *Eu răzbăteam iute troieni de ninsori, El lăsa în urmă-i troieni lungi de nori.* ALECSANDRI, O. 98. ◇ Fig. *Ca mine va fi răzbătut anii ce-i mai are de învăţat.* CAMILAR, N. II 158.

2. Intranz. A străbate cu greu (printre obstacole) spre a ajunge undeva, a răzbi (2). *Stai la noi pîn' ce trece furtuna; acu nu-i chip să răzbatem.* SADOVEANU, M. 186. *Gheorghe veni mai de dimineaţă şi izbuti să răzbată în dormitor.* VLAHUŢĂ, O. A. I 104. *Bine, dragul tatei, dacă te bizuieşti că-i putea răzbate pînă acolo... mergi cu bine.* CREANGĂ, P. 185. ◇ (Despre umezeală, ploaie etc.) *Un poclit de rogojini oprea şi soarele şi ploaia de a răzbate în căruţa lui moş Nichifor.* CREANGĂ, P. 106. *Cînd... răzbate acolo umezeala, apoi se aprind aceste materii şi ard.* DRĂGHICI, R. 113. ✦ (Despre glas, zgomot etc.) A se face auzit, a ajunge pînă la... *Un glas moale răzbate dinlăuntru.* SADOVEANU, M. 186. *Chiotele... răzbăteau pînă-n adîncul bătrînelor păduri de sălcii, răscolindu-le liniştea.* SANDU-ALDEA, U. P. 41. *Glas de bucium răsunînd, Pîn-în suflet răzbătînd.* ALECSANDRI, P. P. 59.

3. Intranz. (De obicei urmat de determinări introduse prin prep. «prin», arătînd spaţiul) A umbla în lung şi-n larg, a cutreiera, a colinda. *Cutreierase ţările răzbătînd prin toate unghiurile.* ISPIRESCU, L. 62. *M-au căutat părinţii Răzbătînd prin toţi munţii.* TEODORESCU, P. P. 286. ◇ Tranz. *Răzbătu pădurea prin toate colţurile.* ISPIRESCU, L. 288. *Nouă ţări cutreiera, Nouă mări că răzbătea.* TEODORESCU, P. P. 438.

4. Tranz. (Despre senzaţii, sentimente etc.) A copleşi, a birui, a răzbi. *Îl cam răzbătuse foamea.* SBIERA, P. 285. ◇ (Despre sentimente) *Nu simţiţi în pieptul vostru un dor sfînt şi romînesc... la cel glas de libertate Ce pătrunde şi răzbate Orice suflet omenesc?* ALECSANDRI, P. A. 81.

RĂZBĂTĂTÓR, -OÁRE, *răzbătători, -oare,* adj. (Rar) Care-şi face drum biruind greutăţile, care nu se dă bătut, care ştie să înlăture piedicile din calea sa. *Înfăţişarea trădează pe omul de muncă, răzbătător.* CĂLINESCU, E. 21.

RĂZBĂTÚT, -Ă, *răzbătuţi, -te,* adj. (Neobişnuit) 1. Răzbit, copleşit. *Fiind fata babei răzbătută şi de foame şi de sete... s-au acătat pe măr să iaie merele.* SBIERA, P. 210.

2. Prin care (poate) trece ceva, (care poate fi) pătruns. *Îl dărui cu un toroipan, cu o platoşe sau peptar de fier nerăzbătut.* ISPIRESCU, U. 46.

RĂZBÉL, *răzbele,* s. n. (Şi în forma *rezbel;* învechit şi popular) Război[1]. *S-a auzit că vin dinspre răsărit muscalii să-i poarte turcului cel mare rezbel, să-i scape de bir pe creştini.* STANCU, D. 22. *Soldatul ce este pentru rezbel pregătit Pîn-a nu pleca-şi încearcă al săbiei ascuţit.* ALEXANDRESCU, M. 260.

— Variantă: **rezbél** s. n.

RĂZBÍ, *răzbesc,* vb. IV. 1. Intranz. A-şi face drum, a pătrunde, a înainta, a trece (dincolo); a răzbate. *Sania n-a mai putut răzbi prin troian.* C. PETRESCU, A. 282. *A faclelor lucire răzbind prin pînza fină Răsfrîng o dureroasă lumină din lumină.* EMINESCU, O. I 96. *Trei zile-n urmă am răzbit Prin Dunărea umflată.* ALECSANDRI, P. A. 206. ◇ Fig. *Vom răzbi prin toate, că nu ne trudim degeaba.* VORNIC, P. 131.

2. Intranz. A ajunge undeva, a se strecura (pînă la); a răzbate (2). *Bătrînului Dămian îi zicea Gălăţanul, pentru că răzbea cu dubasul lui, ducînd peşte, pînă-n tîrgul cel mare al Dunării.* SADOVEANU, O. VIII 235. *Nici pasăre măiastră nu poate răzbi pînă unde sîntem noi acum.* ISPIRESCU, L. 236. *Nu vă lăudaţi că voi aţi răzbit cu sabia în casa noastră.* ODOBESCU, S. III 551. ✦ (Despre glas, zgomot etc.) A se face auzit, a ajunge pînă la... *Atunci au răzbit la trăsură strigătele tatii.* VORNIC, P. 17. *De acolo răzbi un muget.* PAS, Z. IV 168. ✦ (Despre un miros) A se răspîndi. *Spre seară răzbea... mireasma de lămîiţă.* CAMIL PETRESCU, O. I 598. *Semăna-ţi-aş numele Prin toate grădinile, Să zboare miroasele La toate frumoasele, Să răzbească şi la mine Supărarea să-mi aline.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 94.

3. Tranz. A învinge, a răpune, a înfrînge. *Gheorghe Dima s-a bătut cu turcul, l-a răzbit şi l-a alungat spre Ţarigrad.* GALAN, Z. R. 39. *Ştefan-vodă a apucat sabia şi a bătut războiu cu păgînii în Ţara Muntenească. I-a răzbit şi s-a întors cu mare dobîndă.* SADOVEANU, F. J. 556. ◇ Fig. *Păcat să te răzbească junghiul şi să te trîntească la pat.* C. PETRESCU, A. R. 50. ✦ A sili pe cineva să se dea învins, a-i veni cuiva de hac, a-l da gata. *Trăsnea... dacă vede că-l răzbim cu poştele, se mută la altă gazdă.* CREANGĂ, A. 102. ◇ Expr. **A răzbi** (pe cineva) **cu bătaia** = a bate (pe cineva) rău, a-l bate măr. ✦ (Despre senzaţii, sentimente etc.) A copleşi, a cuprinde, a birui. *Groază năprasnic-acum a răzbit speriatele piepturi, Tremură toţi.* COŞBUC, AE. 35. *Îi veni tu acasă, coropcarule, dacă te-a răzbi foamea.* CREANGĂ, A. 66.

4. Intranz. A prididi, a termina, a isprăvi. *Nu pot răzbi cu treburile pe care le am.*

RĂZBÍCI[1], *răzbice,* s. n. (Regional) Beţişor sau cui cu care se scoate un lemn sau un cui înţepenit într-o gaură.

RĂZBICÍ[2], *răzbicesc,* vb. IV. Tranz. (Regional) A găuri, a perfora. *Am răzbicit lemnul cu sfredelul.* La CADE. ✦ Absol. A scoate (ceva) bătînd. *Cînd vrei să scoţi un cui de lemn înţepenit într-o gaură, atunci faci un alt cui mai subţire puţin... şi cu el răzbiceşti, dai în el, ca să scoţi pe cel înţepenit.* I. CR. VI 153.

RĂZBITÓR, -OÁRE, *răzbitori, -oare,* adj. (Rar) Care răzbeşte; care străbate, trece prin...; pătrunzător. *Îşi mărita mîndreţe de copilă Şi-o trimitea la fiul lui Ahile Cel răzbitor de cete.* MURNU, O. 51. *Fă-te fulger răzbitor.* ALECSANDRI, P. II 15.

RĂZBÓI[1], *războaie,* s. n. Conflict armat, de lungă durată, între două sau mai multe state. *A declara războiu. A purta războiu. A duce războiu.* ▭ *Orice act, orice vorbă, orice lucru care-i amintesc războiul, îl zdruncină complet.* SAHIA, N. 25. *Ce-ţi lipseşte măriei-tale? N-ai cu nime războiu; ţara este liniştită şi supusă.* NEGRUZZI, S. I 146. *Căci războiul e bici groaznic, care moartea îl iubeşte Şi ai lui singeraţi dafini naţiile îi plătesc.* ALEXANDRESCU, P. 132. *După războiu mulţi voinici* (sau *viteji*) *s-arată,* se zice despre cei care se arată curajoşi după ce a trecut primejdia. *La plăcinte înainte, la războiu înapoi,* se zice despre cei mîncăcioşi, dar leneşi la treabă, precum şi despre cei care fug de primejdii, de greutăţi, dar se îmbulzesc la beneficii. ◇ Fig. *Purta el demult un războiu ascuns în contra drumului de fier.* SP. POPESCU, M. G. 27. ◇ *Războiu civil* v. civil. *Războiu mondial* = războiu la care iau parte marile puteri ale lumii. *Războiul mondial a fost o crimă împotriva umanităţii.* BOGZA, A. Î. 571. *Războiu rece* v. rece. (Ieşit din uz) *Şcoală de războiu* = academie militară. ◇ Expr. **A fi pe picior de războiu** v. picior. **A pune pe picior de războiu** v. picior. **A intra în războiu** v. intra (I 6). (Învechit) **A bate războiu** v. bate (II 1). ✦ Fig. Ceartă; neînţelegere. *E veşnic în războiu cu vecinii.*

RĂZBÓI[2], *războaie,* s. n. Unealtă casnică de ţesut (pînză, stofă etc.); (regional) stative; (în industrie) maşină de ţesut. *Războiu ţărănesc. Războiu mecanic.* ▭ *Şi zilnic producţia merge în creştere: Se-ntrec ţesătorii cu*

degete meştere Şi cîntă războaiele-n valuri. DEŞLIU, G. 47. *Şi cum ţeseam, nici n-am ştiut Cum am sărit şi m-am zbătut Să ies de la război.* COŞBUC, P. I 93. [Apele pîrăului] *alergînd cu pripă d-a curmezişul văii... ca suveica pe iţele războiului.* ODOBESCU, S. I 164.

RĂZBOÍ[3], *războiesc*, vb. IV. Refl. A purta război; a se lupta, a se bate. *Văd pe Pipăruş-Viteazul trecînd muntele de aur, Şi-l văd cum se războieşte c-un nedumerit balaur.* COŞBUC, P. II 136. *Trimise pe Belerofonte să se războiască cu Chimera şi s-o răpuie.* ISPIRESCU, U. 122. *Astăzi este timpul să vă războiţi Şi prin dalbe lupte să vă nemuriţi.* BOLINTINEANU, O. 67. ✧ Intranz. (Neobişnuit) *Voi îi cunoaşteţi bine, Căci pentru-a lor risipă aţi războit cu mine.* ALECSANDRI, P. III 217.

RĂZBÓINIC[1], *războinici*, s. m. Luptător, ostaş, om de arme. *Mă uitam încremenit la figura lui impunătoare de războinic.* SADOVEANU, O. I 418.

RĂZBÓINIC[2], **-Ă**, *războinici, -e*, adj. **1.** Privitor la războinic[1], de războinic[1]. *Se duceau grăind încet despre amintiri şi povestiri războinice.* SADOVEANU, O. VII 145. *Poporul nostru era dedat cu viaţa războinică.* ALECSANDRI, la TDRG.

2. (Despre fiinţe) Căruia-i place să se lupte, să poarte războaie; bătăios. *O naţie războinică şi unită, oricît de mică ar fi, n-a fost niciodată biruită.* BĂLCESCU, O. I 41.

RĂZBOINICÉSC, -EÁSCĂ, *războinicești*, adj. (Învechit) De războinic[1], ca de războinic[1]. *Pămîntul îl clăteşte războinicescul tunet.* ALEXANDRESCU, P. 27.

RĂZBOÍRE, *războiri*, s. f. Acţiunea de a se războ i; luptă, bătălie, război. *Staţi în odihn-aşteptînd războirea ce vine.* COŞBUC, AE. 170. *În poporul romînesc... viază un simţimînt al datoriniţelor sale către ţară şi un inimos avînt de războire la vreme de trebuinţă.* ODOBESCU, S. III 559.

RĂZBOÍT, -Ă, *războiţi, -te*, adj. (Neobişnuit) Combătut. *Patima stăpînitoare... oricît războită, pururea-i biruitoare.* CONACHI, P. 280.

RĂZBOITÓR, -OÁRE, *războitori, -oare*, adj. Care se războieşte. *Porneau ca nişte oşti războitoare şi, după ce vărsau cu bucurie sîngele animalelor necuvîntătoare, desfundau buţile cu vin şi începeau nişte chefuri ca în vremurile cele mari.* SADOVEANU, O. V 572. *Culmele cele coprinse de oştile războitoare.* ODOBESCU, S. III 596. *Se numiră... parlamentari din ambele părţi războitoare.* BĂLCESCU, O. II 149.

RĂZBOLÍ, *războlesc*, vb. IV. Refl. (Învechit şi popular) A cădea bolnav, a se îmbolnăvi. *Şi la împărat ea gîndeşte, De dor mi se războleşte.* SEVASTOS, N. 124.

RĂZBOLÍT, -Ă, *războliţi, -te*, adj. (Învechit şi popular) Bolnav, suferind. *Voinic tare războlit.* SEVASTOS, C. 166.

RĂZBUBUÍ, pers. 3 *răzbúbuie*, vb. IV. Intranz. (Despre tunet, trăsnet) A bubui tare, a detuna. *Tunetul răzbubui departe.* SANDU-ALDEA, D. N. 233. *Răzbubuind din nor în nor, Un trăsnet se descarcă.* IOSIF, PATR. 17. ✧ (Despre alte surse de zgomote, p. ext. despre locul în care se fac ele auzite) *Răzbubuie culmile, muntele geme.* IOSIF, Ţ. 60. [Furtuna] *răzbubuie pin brazii ce şuieră ca şerpii.* ODOBESCU, S. III 90. ✧ Tranz. fact. *Zeus, Plin de mînie, răzbubuie muntele Arima.* MURNU, I. 45.

RĂZBUCURÓS, -OÁSĂ, *răzbucuroşi, -oase*, adj. Foarte bucuros. *Biata babuşca lui era bucuroasă uneori şi răzbucuroasă în sufletul ei să-l vadă... urnit de-acasă.* CREANGĂ, P. 111.

RĂZBÚN s. n. **1.** (Învechit şi popular; în expr.) **A da răzbun** = a da pace. *Foamea... nu-i da răzbun.* CONTEMPORANUL, VII 389.

2. (Neobişnuit) Răzbunare. *Şi-i dulce să-ţi stîmperi Sufletul ars de răzbun.* COŞBUC, AE. 43.

RĂZBUNÁ, *răzbún*, vb. I. **1.** Refl. (Uneori urmat de determinări introduse prin prep. «pe», «asupra», «contra») A-şi face singur dreptate, a obţine satisfacţie pedepsind pe cel care a făcut un rău, o nedreptate etc.; a face (pe cineva) să plătească răul comis; a întoarce răul cu rău. *A început să se răzbune.* DUMITRIU, N. 131. *De cînd rămase feciorul de capul lui, a început să se răzbune în toată forma.* AGÎRBICEANU, S. P. 14. *Bine că te-am prins în mînile mele, să mă răzbun... Vino la luptă.* ALECSANDRI, T. I 445. ✧ (Cu pronumele în dativ) *Dar sfîntul Soare ziua-ntreagă Pindeşte briul — l-ar fura, Că lui de mult i-e fata dragă, Iar fata nu vrea să-nţeleagă Şi el acum şi-ar răzbuna.* COŞBUC, P. I 122. *A zis dumnezeu... să iasă Moartea la liman, ca să-şi răzbune şi ea acum pe Ivan.* CREANGĂ, P. 323. *De cel ce rău îmi face, de cela ce mă-nşală Să nu îmi răzbun eu.* ALEXANDRESCU, M. 36. ✦ A-şi vărsa focul, mînia, necazul pe cineva; a se descărca pe cineva. *Vine acasă supărat din oraş şi se răzbună pe mine.*

2. Tranz. (Complementul indică persoana în folosul căreia se face acţiunea) A satisface pe cel care nu este în măsură să-şi facă singur dreptate, pedepsind pe cel care i-a făcut un rău. *S-adună toţi vulturii stol... Pe Horea să-l răzbune.* BENIUC, V. 113. *Se-ntoarce apoi cu ochi păgîni Şi aruncă fierul crunt din mîni: «Te-or răzbuna copiii mei!».* COŞBUC, P. I 114. *Am răzbunat de nepăsarea ta pe sturzi, pe cocoşari şi pe graure.* ODOBESCU, S. III 32. ✦ (Complementul indică fapta ce trebuie pedepsită) A răscumpăra. *Episodul şi mutra lui Cotcodel răzbunau cu prisosinţă toate supliciile abnegaţiilor trecute.* C. PETRESCU, A. R. 20. *Acuma or răzbuna ei omorul fîrtaţilor săi.* SBIERA, P. 278.

II. (Popular) **1.** Refl. (Impersonal) A se face vreme bună, a se lumina, a se înseninа. *A stat ploaia? — Da, acum e frumos, s-a răzbunat.* SADOVEANU, O. I 98. *Cît stătură ei, afară se răzbunase.* ŞEZ. VII 138. ✧ (Cu subiectul «vremea») *Şi de se răzbuna cîte-o-leacă vremea înspre amiază, răpede, răpede vedeai ceriul iar îmbrobodit cu nouri.* CONTEMPORANUL, VI 290. ✦ (Despre nori) A se împrăştia. *Norii s-au mai răzbunat Spre apus, dar stau grămadă Peste sat.* COŞBUC, P. I 223.

2. Tranz. (În expr.) **A răzbuna** (pe cineva) **la inimă** sau (refl.) **a i se răzbuna** (cuiva) **inima** = a (se) îmbuna, a (se) înveseli. *Cînd te văd, badeo, la lună, inima mi se răzbună.* HODOŞ, P. P. 85. *Calul bun Şi mîndra bună, La inimă mă răzbună.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 15.

3. Tranz. (Rar) A însănătoşi, a vindeca. *Ia tu coasa de-o coseşte, De boală mă mîntuieşte Şi ia grebla de-o adună Şi de boală mă răzbună.* ALECSANDRI, P. P. 310.

RĂZBUNÁRE, *răzbunări*, s. f. Acţiunea de a (se) răzbuna; faptă prin care se răzbună cineva. *A stat aşa singur, cu ochii înghemaţi, cugetînd la o răzbunare cruntă, însă încă nedesluşită.* SADOVEANU, M. C. 44. *Spînul icnea în sine şi se gîndea numai la răzbunare.* CREANGĂ, P. 277. *Aş cînta ziua, la soare, Doina cea de răzbunare.* ALECSANDRI, P. A. 36.

RĂZBUNÁT, -Ă, *răzbunaţi, -te*, adj. (Despre oameni) Căruia i s-a făcut dreptate, i s-a dat satisfacţie, fiind pedepsit cel care i-a făcut un rău, o nedreptate etc.; (despre fapte) pedepsit, plătit. *Cine a rămas în lume nerăzbunat?* RETEGANUL, P. III 39.

RĂZBUNĂTÓR, -OÁRE, *răzbunători, -oare*, adj. Care se răzbună, care nu iartă răul ce i s-a făcut; vindicativ. *Oameni răzbunători.* ✧ (Substantivat) *Oh, ciocoi, te-ajung în fugă Toţi răzbunătorii tăi.* COŞBUC, P. II 110. *Sîngele-acelor ce-aicea se jertfiră Născu pe-ai libertăţii vestiţi răzbunători.* ALEXANDRESCU, P. 141.

RĂZBUNÍC, *răzbunici*, s. m. (Popular) Străbunic.

RĂZBUNÍCĂ, *răzbunici*, s. f. (Popular) Străbunică. *Răzbunica noastră Izabela Barcas.* SADOVEANU, N. P. 9.

RĂZDÁ, *răzdău*, vb. I. Tranz. (Rar, în corelație cu d a[3]) A da mult, în mare cantitate; a da mereu, neîncetat. *Ruștei lui Valică și Măriucăi lui Onofrei, găești să le dai și să le răzdai?* CREANGĂ, A. 17.

RĂZÉȘ, *răzeși*, s. m. (În orînduirea feudală, în Moldova) Țăran liber, posesor al unei proprietăți de pămînt (moștenită din tată în fiu); (în Țara Românească) moșnean; p. ext. (în vechime) membru al unei obști sătești în devălmășie. *Satului îi zicea Văleni, răzeși cu documente vechi.* SADOVEANU, P. M. 109. *Copil de răzeș, își făcuse toată copilăria în sat, cu copiii de țărani.* BUJOR, S. 167. *Poposii la casa unui răzeș bătrîn.* NEGRUZZI, S. I 296.

— Variante: **răzáș** (HOGAȘ, DR. II 154), (Mold.) **răzăș, rezáș** (HASDEU, R. V. 46) s. m.

RĂZEȘÉSC, -EÁSCĂ, *răzeșești*, adj. Care aparține răzeșilor, caracteristic răzeșilor; de răzeși. (Atestat în forma *răzășesc) Se sumețea plin de răzășească dîrjenie cu judecătorii.* C. PETRESCU, R. DR. 28. *Humuleștii... erau... sat vechi, răzășesc, întemeiat în toată puterea cuvîntului.* CREANGĂ, A. 1.

— Variantă: (Mold.) **răzășésc, -ăscă** adj.

RĂZEȘÍE, *răzeșii*, s. f. (Și în forma *răzășie)* **1.** Proprietate a unui răzeș. *Se zbuciumă douăzeci de ani... ca să-și scape răzeșia.* VLAHUȚĂ, O. A. III 13. *O răzeșie destul de mare, casa bătrînească cu toată pojijiea ei, o vie cu livadă frumoasă, vite și multe paseri alcătuiau gospodăria babei.* CREANGĂ, P. 3. *Prăpădi... tot... afară de o mică răzeșie în ținutul Herții.* NEGRUZZI, S. I 81.

2. Starea socială a răzeșului.

— Variante: (Mold.) **răzășie, rezeșie** (ALECSANDRI, P. P. 170) s. f.

RĂZEȘÍME s. f. (Cu sens colectiv) Totalitatea răzeșilor (ca pătură socială); mulțime de răzeși. *Nu vrea răzeșimea să-i vîndă al său ogor, Căci e legat prin sînge pămîntul de popor.* ALECSANDRI, O. 260.

— Variantă: (Mold.) **răzășíme** s. f.

RĂZEȘÍȚĂ, *răzeșițe*, s. f. (În orînduirea feudală, în Moldova) Țărancă liberă, proprietară de pămînt; soție de răzeș. *Într-această primă parte a ospățului, răzeșița lui Griga intră cu claponii în țiglă.* SADOVEANU, Z. C. 49.

— Variantă: (Mold.) **răzășíță** s. f.

RĂZGHINÁ, *răzghín*, vb. I. Refl. (Regional, mai ales despre animale) A-și frînge picioarele, din cauza îndepărtării lor (în laturi) prea mult unul de altul. [Caii] *s-au răzghinat, Jos că mi-au picat.* TEODORESCU, P. P. 57.

— Variantă: **răjghiná** vb. I.

RĂZGHINÁT, -Ă, *răzghinați, -te*, adj. Crăcănat. (Atestat în forma *răjghinat) Stoicea se ridică în două picioare, răjghinate de trei coți unul de altul.* GALACTION, O. I 54.

— Variantă: **răjghinát, -ă** adj.

RĂZGÎIÁ, *răzgîi*, vb. I. Tranz. A alinta peste măsură; a răsfăța. *E neputincios a veni în ajutorul prăpăditului pe care femeia îl răzgîiase o vreme și-l urgisea acum.* PAS, L. I 46. *Iată și d-ta... iar îl răzgîi, o să ți se suie în cap.* DELAVRANCEA, la CADE. *Tata... ne ducea-n brațe, mama... ne răzgîia.* MACEDONSKI, O. I 10.

RĂZGÎIÁLĂ, *răzgîieli*, s. f. Alintare, răsfăț. *Părinții în răsfățare și-n răzgîieli l-au crescut.* PANN, P. V. II 5.

RĂZGÎIÁT, -Ă, *răzgîiați, -te*, adj. Alintat, răsfățat. *Boala m-a schimbat în copil răzgîiat.* DELAVRANCEA, O. II 361. ✦ Fig. (Neobișnuit) Desfătat, satisfăcut; îmbuibat. *Pe cîmpul de bătălie vede mereu moartea răzgîiată trăgîndu-și fără milă danțul prin vecini.* ODOBESCU, S. III 595.

RĂZGÎNDÍ, *răzgîndesc*, vb. IV. Refl. **1.** A-și schimba gîndul, părerea sau hotărîrea, a-și lua de seamă, a se gîndi mai bine și a reveni asupra unei hotărîri luate. *Deschise gura să vorbească, apoi se răzgîndi și tăcu.* DUMITRIU, N. 148. *Mergea, de-i pîrîiau călcîiele, de frică să nu se răzgîndească sfînta Duminică.* CREANGĂ, P. 293.

2. (De obicei în corelație cu g î n d i) A se gîndi, a reflecta, a chibzui, a se socoti îndelung și bine asupra unei chestiuni. *Mergea... gîndindu-se și răzgîndindu-se cum să-și împlinească sarcina mai bine.* ISPIRESCU, L. 43. *Stăpînul... se răzgîndi bine și-i răspunse într-ast fel...* ODOBESCU, S. III 45.

RĂZGÎNDÍRE, (rar) *răzgîndiri*, s. f. Faptul de a se răzgîndi.

1. Revenire asupra unei păreri sau hotărîri. *Îi era însă greu să meargă-așa fără de veste și ar fi voit să-și mai facă timp de răzgîndire.* SLAVICI, O. II 80.

2. Meditare, reflectare adîncă. *Privirile și... răzgîndirile tutulor oneștilor consorți.* ODOBESCU, S. III 166.

RĂZIMÁ vb. I v. **rezema.**

RĂZIMÁT, -Ă adj. v. **rezemat.**

RĂZIMĂTOÁRE s. f. v. **rezemătoare.**

RĂZIȘOÁRĂ, *răzișoare*, s. f. (Rar; popular) Diminutiv al lui r a z ă. *Sorioară! Prinde-te de răzișoară.* SBIERA, P. 176.

RĂZJUDECÁ, *răzjudec*, vb. I. Tranz. (Rar) A supune din nou judecății; a judeca, a reflecta din nou sau în repetate rînduri asupra unei probleme. (Cu pronunțare regională) *Cu mintea sa răzjudicase drept ceea ce pe scenă judicase rău cu ochii și cu auzul.* ODOBESCU, S. II 537.

RĂZLÉȚ, -EÁȚĂ, *răzleți, -e*, adj. **1.** (Despre ființe) Care s-a desprins din colectivitate, care s-a depărtat sau s-a rătăcit de ceilalți și a rămas singur. *Soldați răzleți veneau dinspre codri.* CAMILAR, N. I 65. *Au mai rămas cîțiva oameni răzleți, ici și colo.* BOGZA, Ț. 31. *Răzleț din oștirea bătută... Căzu de pe cal, de durere, Pe marginea apei.* COȘBUC, P. II 28. ✦ Izolat, situat la distanță (unul de altul). *Pe toată costișa, în gospodăriile răzlețe, se auzeau chemări și înginări de glasuri.* SADOVEANU, B. 24. *Se mai vede o pată albă — o casă mai răzleață.* GALACTION, O. I 170. *Doar nici eu nu mai rătăceam Pe-atîtea căi răzlețe, Și-aveați și voi în curte-acum Un stîlp la bătrînețe.* GOGA, P. 32. ✧ (Despre abstracte) *Ieși Zamfira-n mers isteț, Frumoasă ca un gînd răzleț.* COȘBUC, P. I 56. ✧ (Adverbial) *Ard răzleț mărgeanuri Roșii-n pară.* COȘBUC, P. I 68. ✦ Care se produce la anumite intervale de timp; fără continuitate, izolat. *Liniștea fu sfîșiată de cîteva împușcături răzlețe.* SADOVEANU, O. VI 47. *Un tunet răzleț încercă... să mai răscolească clocotitor nemărginirile întunecoase.* HOGAȘ, M. N. 178.

2. Care rătăcește din loc în loc; pribeag, înstrăinat. *Oleoleo! frate răzleț, Ce nu vii să ne mai vezi?* ALECSANDRI, P. P. 379. ✧ (Substantivat) *Noi bieții din Troia, răzleții Mărilor și duși de vînturi.* COȘBUC, AE. 23.

3. (Despre privire, ochi) Rătăcit, aiurit. *Vînătorul zări... căpățîna lungăreață a unui dihor carele, cu ochii răzleți, căta drept la dînsul.* ODOBESCU, S. III 184. ✧ (Adverbial) *El a-ntrebat Privind așa pe deal, răzleț: «Departe-i pînă-n sat?».* COȘBUC, P. I 228.

— Variantă: **răznéț, -eățĂ** (TEODORESCU, P. P. 281, ALECSANDRI, P. P. 280) adj.

RĂZLEȚÍ, *răzlețesc*, vb. IV. Refl. **1.** A se desprinde dintr-o comunitate, a se depărta sau a se rătăci de alții; a se despărți unul de altul, a pleca (de lîngă...). *Mai la*

deal ajunseră pe Ana, care se răzleţise şi-i aştepta sub un fag bătrîn. VLAHUŢĂ, O. A. 277. *Aproape de paşti, ne-am răzleţit unii de alţii.* CREANGĂ, A. 115. *Oleoleo! frate răzleţ, Tu, de cînd ne-am răzleţit, Înapoi n-ai mai venit.* ŞEZ. I 235.

2. A se răspîndi în direcţii diferite, a porni care-ncotro, a se împrăştia, a se risipi. *Pentru tine nu mai are zile bune calendarul, Ţi s-au răzleţit ortacii.* GOGA, C. P. 37. *S-au strîns în muşuroaie ori s-au răzleţit în pustiuri.* ANGHEL, PR. 74. *Apele ei se răzleţesc şi se împrăştie ca viţele unei funii despletite.* VLAHUŢĂ, R. P. 30.

— Variante: **rezleţi** (CREANGĂ, P. 3), **răzneţi** (ANGHEL, Î. G. 25) vb. IV.

RĂZLEŢÍRE s. f. Faptul de a se răzleţi; îndepărtare, despărţire, rătăcire. *Fapta mea... era încă o dovadă de răzleţire de la calea înţelepciunii comune.* GALACTION, O. I 24.

RĂZLÓG, *răzlogi,* s. m. (Mold.; mai ales la pl.) Despicătură lungă din trunchiul unui copac, leaţ necioplit, întrebuinţate la facerea gardurilor. *Căsuţe albe şindrilite şi împrejmuite cu răzlogi.* SADOVEANU, la CADE. *O casă mică, cu înfăţişare destul de curată pe din afară... împrejmuită cu un gard de răzlogi.* HOGAŞ, M. N. 76. *Irinuca avea o cocioabă veche de bîrne... îngrădită cu răzlogi de brad.* CREANGĂ, A. 26.

RĂZMERÍ, *răzmeresc,* vb. IV. Tranz. (Neobişnuit) A alunga, a trimite departe, a îndepărta. *Peste cîteva zile, Vasia a fost răzmerit în altă parte.* POPA, V. 345.

RĂZMERIŢĂ, *răzmeriţe,* s. f. Răscoală, răzvrătire. *Dacă o veni ceasul răzmeriţii: el, în frunte!* C. PETRESCU, A. R. 58. *Acu dacă a venit răzmeriţa, oamenii vor s-apuce şi ei niţel pămînt.* REBREANU, R. II 91. *Găteşte-mă măiculiţă, De-un cal bun şi de-o suliţă Că la vară-i răzmeriţă.* SEVASTOS, C. 271.

— Pl. şi: *răzmeriţi* (ALECSANDRI, T. I 239). — Variante: **răzmiriţă** (ALECSANDRI, T. 955), **rézmeriţă** (RUSSO, S. 171) s. f.

RĂZMIRIŢĂ s. f. v. **răzmeriţă.**

RĂZNEPÓT, *răznepoţi,* s. m. (Popular) Strănepot. *S-or hrăni nepoţii şi răznepoţii lui.* I. CR. IV 288.

RĂZNÉŢ, -EÁŢĂ adj. v. **răzleţ.**

RĂZNEŢÍ vb. IV v. **răzleţi.**

RĂZNÍ, *răznesc,* vb. IV. Refl. (Popular, urmat de determinări introduse prin prep. «de»; despre vite) A se pierde, a se depărta (de cîrd sau de turmă); (despre oameni) a se despărţi, a se separa, a se izola de cineva; a se depărta, a pleca dintr-un loc, a se înstrăina; a se răzleţi. *De frica ocnei s-a răznit Şi-i dus de-atunci.* COŞBUC, P. I 130. *Oleoleo, frate răzneţ, De cînd te-ai răznit de noi Ne-am făcut nouă feciori.* TEODORESCU, P. P. 281. *Ce te-a tras să te răzneşti Şi să nu ne mai iubeşti.* ALECSANDRI, P. P. 280.

RĂZÓR [1], *răzoare,* s. n. **1.** Fîşie îngustă de pămînt nearat, val de pămînt (construit de oameni) servind drept hotar între două ogoare; hat. *Să arăm pămînturile laolaltă cîştigînd răzoarele, să muncim cu rînduială.* SADOVEANU, P. M. 201. *Locurile despărţite prin coamele răzoarelor păreau că se învîrtesc, alunecînd repede în urma trenului.* SANDU-ALDEA, D. N. 255. *Stetea frumoasa pe-un răzor; Voinicul lîngă ea, devale, Să-i scoată spinul din picior.* COŞBUC, P. I 181.

2. Loc arat; ogor, cîmp. *Fugea de-a razna pe răzoare.* COŞBUC, P. I 242. *Alunecînd de la o muchie a şoselei la alta, ca o coasă ascuţită într-un răzor de fineţe.* ODOBESCU, S. I 377. *Pentru ochi ca sfîntul soare Umblu noaptea pe răzoare.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 18. ✧ Fig. *Pornindu-mă a-ţi vorbi despre vînătoare, mă văz fără veste pribegind pe răzoarele literaturei.* ODOBESCU, S. III 12.

3. Strat (de flori sau de legume). *Străbătură curtea cu pietriş şi răzoare acoperite cu zăpadă murdară.* DUMITRIU, B. F. 91. *Cu toate că ziua fusese foarte caldă, aci între copaci şi răzoarele de flori era răcoare.* CAMIL PETRESCU, N. 157. *Răzoarele de flori, rînduite pe trepte, îşi amestecau miresmele.* ANGHEL-IOSIF, C. L. 15.

4. Cărăruie (într-o grădină). *Grădina are boltă de viţă, răzoare aşternute cu nisip, straturi de trandafiri.* SLAVICI, N. I 251.

RĂZÓR [2], *răzoare,* s. n. **1.** Arc mare de trăsură. *Avea porci la îngrăşare, două vaci cu lapte, căruţă pe răzoare.* SLAVICI, O. I 139. *Pe uliţa mare e o circulaţie vie, o nentreruptă fîşîitură de roate pe răzoare.* CARAGIALE, O. I 286.

2. Drug de oţel ascuţit la un capăt, folosit la facerea găurilor în gheaţă în vederea pescuitului cu năvodul, iarna.

RĂZORÍ, *răzoresc,* vb. IV. **1.** Tranz. A mărgini, a despărţi (o suprafaţă de pămînt); a hotărnici. ✧ Fig. A tivi, a chenărui. *Cerculeţele Chirei, răzorite cu arnici şi cu beteală.* DELAVRANCEA, S. 167.

2. Refl. (Urmat de determinări introduse prin prep. «cu») A se mărgini, a se învecina, a se hotărnici. *De pe culmea Tătarului, unde se răzoresc hotarele noastre cu ale Ardealului, ne luăm rămas bun de la mîndreţile ţinutului Prahova.* VLAHUŢĂ, O. A. II 143.

RĂZUÍ, *răzuiesc,* vb. IV. Tranz. **1.** A înlătura un strat subţire de pe suprafaţa unui lucru, cu ajutorul răzuitoarei; a rade (2). *Geamurile îi sînt îngheţate tun, cu frunze geruite, de nu le-ai răzui nici cu custura.* DELAVRANCEA, S. 184.

2. A freca un corp pe o unealtă sau cu o unealtă, pentru a obţine un material mărunţit.

RĂZUIÁLĂ, *răzuieli,* s. f. Răzuire, răzăluială.

RĂZUÍRE s. f. Acţiunea de a răzui; înlăturare, radere.

RĂZUÍT, -Ă, *răzuiţi, -te,* adj. Ras (2). *Ia tărîţe de grîu o mînă, săpun bun sau prost, răzuit, două dramuri.* PISCUPESCU, O. 225.

RĂZUITOÁRE, *răzuitori,* s. f. **1.** Răzătoare. *Morcovi raşi pe răzuitoare.* PISCUPESCU, O. 323.

2. Unealtă cu care se curăţă sau se răzuiesc diferite obiecte. *Ceea ce rămîne lipit de covată se rade cu răzuitoarea.* PAMFILE, I. C. 197. ✧ Maşină cu care se curăţă bobul de orez încolţit. ✧ Unealtă în formă de tîrnăcop mic sau de sapă cu care se curăţă de noroi sau de gheaţă drumul în locurile unde se întretaie cu calea ferată.

RĂZUITÓR, *răzuitoare,* s. n. Unealtă folosită la răzuirea lemnului sau a diferitelor piese de metal.

RĂZÚŞ, *răzuşuri,* s. n. **1.** Unealtă de fier (sau de lemn) cu care se rade ceea ce a rămas lipit sau s-a prins de ceva; răzuitoare (2). *Răzuşul este un băţ lat la un capăt, cu care se dă jos de pe cormană pămîntul care s-a prins de dînsa.* PAMFILE, A. R. 37.

2. Daltă folosită în tîmplărie, dulgherie, rotărie etc., cu care se sapă în lemn.

3. Unealtă de plivit, constînd dintr-un băţ de lemn cu vîrful de oţel; otic.

RĂZVEDÍT adv. (Rar) Clar, lămurit, desluşit; evident. *Chipul lui îl văd răzvedit înaintea ochilor.* La CADE.

RĂZVRĂTÍ, *răzvrătesc,* vb. IV. Refl. A se răscula, a se revolta. *Nu ne-am răzvrătit, ne-ai răzvrătit!* DELAVRANCEA, O. II 157. ✧ Tranz. (Rar) *Eu răzvrăteam imperii, popoarele cu gîndul.* EMINESCU, O. I 98. ✦ Intranz. (Neobişnuit) A unelti, a complota (îm-

potriva cuiva). *A fost vînzarea lui Tomas Viat, care a răzvrătit contra Kentului.* NEGRUZZI, S. III 337.

RĂZVRĂTÍRE, *răzvrătiri,* s. f. Acțiunea de a se răzvrăti și rezultatul ei; răscoală, revoltă, rebeliune. *Să se aventureze prin satele străbătute de fiorii răzvrătirii.* REBREANU, R. II 47. *Sufletul ți-l liniștește, bun părinte. Răzvrătirea noastră vede ținte-nalte, scopuri sfinte; Ea e lupta mîntuirii pentru noi și țara ta.* DAVILA, V. V. 122. ✧ Fig. *Biruit de răzvrătirea simțurilor... Constantin își descleștă mîinile din ierburile uscate de care se ținea ca deasupra unei prăpăstii, și-și dădu drumul să cadă.* GALACTION, O. I 138. *Eu nu pot iubi, zise el sculîndu-se, cel puțin nu pot iubi cu răzvrătiri de astea sufletești.* D. ZAMFIRESCU, R. 154. ✦ Ațițare la revoltă, instigare. *Colo, jos, în Suceava, găsi-vei răzvrătirea, Clocind și pregătindu-ți mărirea sau pieirea.* ALECSANDRI, T. II 68.

RĂZVRĂTÍT, -Ă, *răzvrătiți, -te,* adj. Răsculat, revoltat. *Au muncit ca salahori boierii tîrgovișteni, răzvrătiți împotriva cruntului domn.* VLAHUȚĂ, R. P. 96. *Ah! oraș nerușinat! Tîrg răzvrătit! Cetate blestemată.* NEGRUZZI, S. III 383. ✧ Fig. *Stejarii cu hohot izbeau Adînc răzvrătita coroană, Iar norii-n văzduhuri în goană, Cu urlet de groază veneau.* COȘBUC, P. I 236. *Iar sufletu-mi în zboru-i S-avîntă fericit Și scaldă vesel doru-i În sînu-ți răzvrătit, Scumpă Mediterană!* ALECSANDRI, P. III 99. ✧ (Substantivat) *Cum îi spunea acelui răzvrătit? — ne-a întrebat.* VORNIC, P. 136. *Capii răzvrătiților de la nr. 7 ieșiră la fereastră să parlamenteze.* VLAHUȚĂ, O. A. 162.

RĂZVRĂTITÓR, -OÁRE, *răzvrătitori, -oare,* adj. Care răzvrătește, care îndeamnă la răzvrătire; instigator. *Străbătu crescînd și un cîntec... aspru, dîrz, răzvrătitor.* C. PETRESCU, A. R. 56. ✧ (Substantivat) *Dar cine era-n capul răzvrătitorilor?* ALECSANDRI, T. 1398. *D-unde ies răzvrătitorii Și se scol să ne invite «La dreptate și frăție!».* BOLLIAC, O. 205. *Ce tot spui tu, frate păstor? Nu cumva ești răzvrătitor?* TEODORESCU, P. P. 111.

RE[1]- pref. Element de compunere cu sens iterativ formînd derivate de la verbe, ca: realege, reedita, recîștiga, restructura, reeduca etc.

RE[2] s. m. invar. Treapta a doua din gama majoră tip; sunetul și nota corespunzătoare.

REABILITÁ, *reabilitez,* vb. I. Tranz. **1.** A restabili buna reputație a cuiva; a dezminți învinuirile aduse cuiva. *Acest ajutor m-ar fi putut reabilita în fața gurilor căscate.* IBRĂILEANU, A. 147. *Timpul era s-o reabiliteze în ochii lui Alexandru.* BOLINTINEANU, O. 453. ✧ Refl. *Înainte de a te socoti independent, cată să te reabilitezi.* SADOVEANU, P. M. 120. (Fig.) *După război, cuvîntul «muiere» care era, în orașele regatului, pejorativ, s-a reabilitat.* SADOVEANU, E. 38.

2. (Jur.) A repune, a reintegra (pe cineva) în drepturile sale, prin ștergerea pe cale judiciară a condamnării la o pedeapsă criminală sau corecțională, cum și a decăderilor, interdicțiilor și incapacităților rezultate din pedeapsă.

— Pronunțat: *re-a-.*

REABILITÁRE, *reabilitări,* s. f. Acțiunea de a (se) reabilita și rezultatul ei; redobîndire a bunei reputații. *Lupta noastră și izbînda să fie pentru reabilitarea omului.* SADOVEANU, E. 265. *Încă în Grecia antică erau curente, epoci literare, cari întunecau literatura trecută și încă pe atunci era luptă pentru reabilitarea acestei literaturi.* GHEREA, ST. CR. III 154. ✦ (Jur.) Act juridic prin care cineva este repus în drepturile personale pierdute.

REABILITÁT, -Ă, *reabilitați, -te,* adj. Care a recăpătat reputația bună de mai înainte, care și-a refăcut buna reputație. ✦ (Jur.) Repus, reintegrat în drepturile personale pierdute.

REABONÁ, *reabonez,* vb. I. Refl. A se abona din nou, a-și reînnoi abonamentul.

REACOPERÍ, *reacópăr,* vb. IV. Tranz. A acoperi ceva din nou, a acoperi ceva la loc (după ce fusese descoperit un moment).

— Pronunțat: *re-a-.*

REA-CREDÍNȚĂ s. f. Atitudine necorectă, necinstită; perfidie, necinste. ✧ Loc. adj. și adv. **De rea-credință** = necinstit, incorect, perfid. *Atunci ești sau absurd, sau de rea-credință.* BARANGA, I. 184.

REACTÁNT, *reactanți,* s. m. Fiecare dintre substanțele definite care iau parte la o reacție chimică.

— Pronunțat: *re-ac-.*

REACTÁNȚĂ, *reactanțe,* s. f. (Fiz.) **1.** Mărime caracteristică a unui circuit electric la o anumită frecvență, egală cu cîtul dintre componenta reactivă a tensiunii efective a circuitului electric în regim armonic și intensitatea efectivă a curentului. ✦ Mărime caracteristică unui radiator acustic și mediului în care acesta radiază, egală cu cîtul dintre componenta reactivă a presiunii sonore și valoarea efectivă a vitezei. ✦ Mărime caracteristică a unui corp care oscilează rectiliniu sub acțiunea unei forțe elastice și a unei forțe exterioare, periodice, de frecvență dată, egală cu cîtul dintre componenta în cvadratură cu viteza forței efective exterioare și valoarea efectivă a vitezei.

2. Bobină electrică a cărei reactanță (**1**) este sensibilă.

REACTÍV[1], *reactivi,* s. m. Substanță chimică avînd proprietatea de a reacționa specific într-o reacție chimică.

— Pronunțat: *re-ac-.*

REACTÍV[2], -Ă, *reactivi, -e,* adj. **1.** (Chim.) Care servește ca reactiv[1]. *Substanță reactivă.*

2. (Fiz.) Care posedă inducție proprie sau capacitate electrică. *Rezistență reactivă.*

REACTIVÁ, *reactivez,* vb. I. Tranz. **1.** (Rar) A pune din nou în activitate. ✦ Refl. A reintra în cadrele active ale armatei; a fi reprimit în armată, a fi reintegrat în cadrele active ale armatei.

2. (Chim., Fiz.) A reînnoi substanțele epuizate dintr-o pilă, un acumulator etc. pentru a-l pune din nou în stare de funcționare.

REACTIVÁRE, *reactivări,* s. f. Acțiunea de a (se) reactiva și rezultatul ei; repunere sau reintrare în activitate.

REACTIVITÁTE s. f. Faptul de a fi reactiv; reacțiune la o excitație. *Cafeina excită ușor inima, micșorînd reactivitatea negativă.* DANIELOPOLU, F. N. II 65.

REACTOPROPULSÓR, *reactopropulsoare,* s. n. Reactor la care organul propulsor e o elice antrenată de o turbină cu gaze și care e alimentată de gazele evacuate din camera de combustie a reactorului.

REACTÓR, *reactoare,* s. n. (Tehn.) **1.** Aparat propulsor cu o cameră de ardere, la care propulsia se realizează prin interacțiunea mecanică a gazelor rezultate din arderea unui combustibil în această cameră și pereții recipientului prin care se evacuează aceste gaze.

2. Aparat de laborator sau industrial în care se produce o reacție chimică.

3. Bobină electrică sau condensator electric folosite ca sisteme fizice care prezintă în principiu reactanța într-un circuit electric.

— Pronunțat: *re-ac-.*

REACTUALIZÁ, *reactualizez,* vb. I. Tranz. (Rar) A actualiza din nou, a readuce în actualitate.

— Pronunțat: *re-ac-.*

REACTUALIZÁRE, *reactualizări,* s. f. (Rar) Acțiunea de a reactualiza; readucere în actualitate.

REÁCȚIE, *reacții,* s. f. **1.** Faptul de a reacționa; răspuns la o acțiune venită din afară, manifestare. *Impresionabil din cale-afară, era în același timp... și de o reacție vitală neașteptată, cînd condițiile erau schimbate.* CAMIL PETRESCU o. II 148. (În forma *reacțiune) Orice acțiune are reacțiunea sa.* BOLINTINEANU, O. 458.

2. (Biol.) Fenomen nemijlocit prin care materia vie răspunde acțiunii unui excitant (venit din interior sau din afară). ✧ *Reacția* (sau *reacțiunea) organismului* = desfășurarea mijloacelor proprii de apărare ale organismului contra agenților patogeni, contra unei substanțe introduse în organism etc.

3. (Chim.) Fenomen de transformare a uneia sau a mai multor substanțe chimice, cu ajutorul unor agenți fizici sau al altor substanțe chimice. *Reacția Bordet-Wassermann este constantă în afecțiunile sifilitice ale sistemului nervos și în paralizia generală.* MARINESCU, P. A. 80. ✧ (Fiz.) *Reacție nucleară* v. nuclear. ✦ (Fiz., în forma *reacțiune)* Forță sau cuplu exercitat de un sistem de corpuri asupra unui alt sistem de corpuri, în momentul în care ultimul exercită asupra primului o forță sau un cuplu care se consideră ca acțiune. ✦ Derivarea unei puteri din circuitul de ieșire al unui amplificator de radio cu tuburi electronice și introducerea ei în circuitul lui de intrare.

— Pronunțat: *re-ac-.* — Variantă: **reacțiúne** s. f.

REACȚIONÁ, *reacționez,* vb. I. Intranz. A răspunde într-un anumit fel la o excitare sau la o acțiune din afară. *Animalul trebuie să reacționeze în așa fel față de lumea exterioară, încît comportarea lui de răspuns să-i asigure existența.* ✦ A lua atitudine față de o situație sau împrejurare; a replica, a riposta. *Simțea cum i se înfierbîntă capul, fără să poată reacționa.* BART, E. 212.

REACȚIONÁL, -Ă, *reacționali, -e,* adj. (Rar) Care se referă la o reacție, de reacție.

REACȚIONÁR, -Ă, *reacționari, -e,* adj. Care aparține sau care este specific reacțiunii[2]; care se referă la reacțiune[2]; ostil față de ceea ce este nou, față de progres; retrograd. *Legea electorală pe care o vreți dumneavoastră este o lege reacționară.* CAMIL PETRESCU, O. II 635. *Aici, în momentul ăsta, romînii reacționari încep a fi în prea mare număr.* GHICA, A. 339. ✦ (Substantivat) Partizan al reacțiunii politice; adept al politicii de păstrare a orînduirii vechi.

REACȚIONARÍSM s. n. Concepție politică reacționară; caracterul retrograd al unei concepții, al unei filozofii etc.; caracterul a ceea ce este reacționar; atitudine ostilă față de ceea ce este nou, față de progres. *Una din pricinile acestei patimi pentru trecut este reacționarismul poeților... care au idealul lor social în trecut.* GHEREA, ST. CR. I 99.

REACȚIÚNE[1] s. f. v. **reacție.**

REACȚIÚNE[2]**,** *reacțiuni,* s. f. Împotrivire politică, economică, culturală etc. a claselor în declin față de progresul social și față de clasele în ascensiune; p. ext. (cu sens colectiv) totalitatea celor care susțin această împotrivire și urmăresc restaurarea unei orînduiri vechi răsturnate. *Reacțiunea a prins iar la limbă.* CARAGIALE, O. I 97.

READAPTÁ, *readaptez,* vb. I. Tranz. A adapta din nou.

— Pronunțat: *re-a-.*

READAPTÁRE, *readaptări,* s. f. Acțiunea de a readapta și rezultatul ei. *Readaptare la climă.*

READÚCE, *readúc,* vb. III. Tranz. A aduce din nou (la locul sau la starea de mai înainte); a aduce la loc. *La țărm îl readuce luntrașul fără milă.* MACEDONSKI, O. I 174. *Dar atuncea greieri, șoareci, Cu ușor-măruntul mers, Readuc melancolia-mi, Iară ea se face vers.* EMINESCU, O. I 106.

— Pronunțat: *re-a-.*

READÚCERE, *readuceri,* s. f. Acțiunea de a readuce.

READUNÁ, *readún,* vb. I. Refl. A se aduna din nou, a se strînge iarăși la un loc. *Și fiindcă ziua aceea era cea din urmă zi de tîrg, viața, care se zbătuse în Rîureni atîtea zile, se readunase îndîrjită și spumega cîntece, chef și chiote, în cîrciumele încă neînvinse.* GALACTION, O. I 262. *După un an, cam pe la decembre, boala a început a se domoli și lumea s-a readunat, încetul cu încetul, în oraș.* GHICA, S. A. 57.

— Pronunțat: *re-a-.*

REAFIRMÁ, *reafirm,* vb. I. Tranz. A afirma ceva din nou.

— Pronunțat: *re-a-.*

REAFIRMÁRE, *reafirmări,* s. f. Acțiunea de a reafirma și rezultatul ei.

REAJUSTÁ, *reajustez,* vb. I. Tranz. (Cu privire la un lucru, o piesă etc.) A ajusta din nou; a potrivi (ceva) unei noi situații sau unei noi nevoi.

— Pronunțat: *re-a-.*

REAJUSTÁRE, *reajustări,* s. f. Acțiunea de a reajusta și rezultatul ei; potrivire, adaptare la o nouă situație.

REÁL[1]**,** *reali,* s. m. Monedă spaniolă de argint. *Sicriul de argint și aur al sfîntului Grigorie Decapolitul... costînd 1500 reali.* ODOBESCU, S. I 336.

REÁL[2]**, -Ă,** *reali, -e,* adj. **1.** (În opoziție cu imaginar) Care are o existență obiectivă, independentă de conștiința sau de voința noastră. V. adevărat. *Nu iubesc o lume imaginară, o iubesc pe cea reală.* C. PETRESCU, Î. II 88. ✧ *Imagine reală* v. imagine (2). ✦ (Substantivat) Ceea ce există, realitate. *Animalul nu poate evada din real în ficțiune.* C. PETRESCU, Î. II 186. ✦ Care există de fapt. *Pericole reale creîndu-și singur, Lara scăpa ca prin minune.* MACEDONSKI, O. I 266. ✦ Veritabil, efectiv. *Persoana aceasta mi-a făcut reale servicii.*

2. (Ec. pol.; în expr.) *Valoare reală* = (în opoziție cu valoare nominală) valoare intrinsecă în aur a unei monede. (Fig.) *Am citit cîteva din articolele d-tale; știu cîtă reală valoare au.* CARAGIALE, O. VII 297. *Salariu real* = cantitatea de bunuri și avantaje care pot fi obținute cu salariul nominal. *Reducerea prețului de cost este unul din principalele izvoare ale creșterii salariului real al muncitorilor, tehnicienilor și funcționarilor.* SCÎNTEIA, 1954, nr. 2983.

3. (Jur.; în expr.) *Drept real* = (în opoziție cu drept personal) drept pe care o persoană îl exercită asupra unui lucru (mobil sau imobil) în mod direct și imediat.

4. (În vechea organizare a învățămîntului mediu; în expr.) *Liceu real* = școală medie în care se punea accentul pe științele exacte (matematică, fizică etc.).

REALÉGE, *realég,* vb. III. Tranz. A alege din nou.

— Pronunțat: *re-a-.*

REALÉGERE, *realegeri,* s. f. Acțiunea de a realege și rezultatul ei. *Realegerea unui candidat.*

REALGÁR s. n. Minereu constituit din sulfură de arsen cristalizată în sistemul monoclinic sau compactă, în cruste sau în pulbere.

REALIMENTÁ, *realimentez,* vb. I. Tranz. A alimenta din nou; a reînnoi provizia de alimente sau de combustibil.

REALÍSM s. n. (În artă și literatură) Metodă care promovează înțelegerea adîncă și redarea cît mai fidelă și mai completă a realității obiective în trăsăturile ei tipice. *Realismul d-lui Jean Bart, prin observația calmă, prin lipsa de acumulare excesivă de detalii și mai cu seamă prin stil, are un caracter clasic.* IBRĂILEANU, S. 90. ✧ *Realism socialist* = formă nouă și evoluată a dezvoltării realismului, care continuă tradițiile culturii progresiste, sintetizînd totalitatea trăsăturilor care definesc creația artistică în epoca de luptă pentru construirea comunismului. *În toate aceste spectacole s-a ținut întotdeauna seama de realismul socialist.* SAHIA, U.R.S.S. 149. *Realism critic* = curent artistic care înfățișează realitatea vieții sociale în caracterele ei esențiale, stăruind mai ales asupra aspectelor ei negative, pentru care în general nu dă soluții de îndreptare.

— Pronunțat: *re-a-.*

REALÍST, -Ă, *realiști, -ste,* adj. Bazat pe principiile realismului, pătruns de realism; specific realismului. *Piesele lui Maxim Gorki... sînt realiste.* SAHIA, U.R.S.S. 146. ✦ (Despre scriitori, artiști etc.) Care aderă la realism, care reprezintă realismul în artă, în literatură etc. *Începe să scrie o serie de povestiri în care izbucnesc dintr-o dată marile lui însușiri de scriitor realist.* SADOVEANU, E. 229. ✧ (Substantivat) *Jean Bart e un «progresist». Iar un nemulțumit de societate — un critic social — și un progresist e, de obicei, un realist.* IBRĂILEANU, S. 90. ✦ Care imită sau reproduce în mod exact realitatea. V. naturalist. *Vedem minunata colecțiune de grosolane vase de pămînt... în care s-a strecurat... vreo șase-șapte lulele de formele cele mai realiste.* ODOBESCU, S. II 422. ✦ (Despre oameni) Care cunoaște bine condițiile vieții, cu spirit practic. *Nora-mea, mai realistă... se arată mai puțin entuziasmată de bravura mea.* C. PETRESCU, Î. II 185.

REALITÁTE, *realități,* s. f. Existență efectivă, obiectivă; lucru real, fapt concret, situație, stare de fapt; p. ext. adevăr. *Noțiunea de libertate a democrației romantice trebuia revizuită și adusă la realități precise și necesare.* SADOVEANU, E. 55. *Cu atît mai dureros cu cît se apropia momentul cînd va trebui să descopere realitatea.* REBREANU, R. II 223. *Fusese vis, visul lui cel atît de aievea, sau fusese realitate.* EMINESCU, N. 71. ✧ Loc. adv. **În realitate** = de fapt, efectiv, în adevăr. [Veniseră] *la Leopole sub cuvînt de a onora prezința regelui, dar în realitate... mai ales pentru a asista pre Potcoavă.* HASDEU, I. V. 201. ✧ Expr. **A aduce (sau a readuce) la realitate** v. aduce (4). ✦ (Fil.; numai la sg., uneori determinat prin «obiectivă») Natura, universul, materia care există în afara conștiinței omenești și independent de ea.

REALIZÁ, *realizez,* vb. I. Tranz. **1.** A aduce (ceva) la îndeplinire, a face (ca ceva) să devină real; a înfăptui, a îndeplini. *Sub conducerea partidului nostru, să realizăm scopul măreț pentru care au luptat și au căzut sute și mii din cei mai buni fii ai poporului nostru — societatea socialistă.* GHEORGHIU-DEJ, ART. CUV. 175. *În curs de doi ani, principele nostru realiză visul domnilor celor mai mari.* HASDEU, I. V. 49. ✧ Absol. *Dar nu e capabil să treacă la fapte, să realizeze.* SADOVEANU, E. 237. ✧ Refl. *Deci mi se schimbă și mie starea și dorința mea se va realiza.* SADOVEANU, P. M. 155. *Voințele ți se realizează după gîndirea ta.* EMINESCU, N. 54.

2. (Cu privire la idei sau opere artistice) A crea, a plăsmui, a întruchipa, a înfăptui. *Eroii sînt mai mult ca niște pretexte pentru a putea pune în joc toate sentimentele omenești, și cine se amănunțește prea mult în a-i descrie nu realizează o poemă.* MACEDONSKI, O. IV 92. ✦ Refl. (Despre o persoană, mai ales despre un artist) A se dezvolta pe deplin, a se forma, a se desăvîrși; a-și pune în valoare posibilitățile de creație. *Și un cap ca ăsta — privește pe Danton — pleacă din lume fără să se realizeze.* CAMIL PETRESCU, T. II 620. *Să-mi găsesc o posibilitate de existență prin scris și să mă realizez.* C. PETRESCU, C. V. 149.

3. A obține, a dobîndi, a cîștiga ceva (ca rezultat al unui schimb sau al unei vînzări). (Refl. pas.) *Îndulciți de cîștigurile ce se realizează cu arendășia, nu pot să se lase de a fi și fermieri!* I. IONESCU, D. 216.

REALIZÁBIL, -Ă, *realizabili, -e,* adj. Care poate fi realizat, înfăptuit. *Totul îi păru din nou simplu și realizabil.* C. PETRESCU, C. V. 127.

REALIZÁRE, *realizări,* s. f. **1.** Acțiunea de a (se) realiza și rezultatul ei; îndeplinire, înfăptuire, împlinire. *Inima lui se contrase cu violență, căci el înțălese sensul, dar și neputința realizării viselor lui.* EMINESCU, N. 71.

2. Lucru realizat, înfăptuire. *În realizările naturii orice om e un exemplar unic și inedit.* CAMIL PETRESCU, U. N. 111. ✦ Creație, operă. *Eminescu aprofundează trecutul istoric, social și cultural, mai ales în ceea ce privește realizările literare ale poporului.* BENIUC, P. 27. *Literatura, zicea el, trebuie să fie numai estetică și numai realizare artistică.* SADOVEANU, E. 173.

REALIZÁT, -Ă, *realizați, -te,* adj. Înfăptuit, făcut. [Statuia lui Petru I] *este socotită una din puținele statui echestre din lume, bine realizate.* STANCU, U.R.S.S. 124. ✦ (Despre o operă de artă) Reușit (din punct de vedere artistic), izbutit, desăvîrșit.

REALIZATÓR, -OÁRE, *realizatori, -oare,* adj. (Rar) Care realizează, care înfăptuiește; înfăptuitor.

— Pronunțat: *re-a-.*

REALIZÁȚIE, *realizații,* s. f. (Învechit) Realizare. *Țălul nostru este realizația dorinții ca românii să aibă o limbă și o literatură comună pentru toți.* KOGĂLNICEANU, în DACIA LIT. XI.

REALMÉNTE adv. În mod real, în adevăr.

REAMINTÍ, *reamintesc,* vb. IV. Refl. (Cu pronumele în dativ) A-și aminti din nou, a rechema în minte. *Și-a reamintit de îndatoririle sale.* ✦ Tranz. A face pe cineva să-și aducă din nou aminte de ceva. *Fetele acestea îi reaminteau mult pe surorile lui.* BASSARABESCU, V. 17. ✧ Absol. *Numai Titu să aibă grijă să-i reamintească, dacă cumva ar uita.* REBREANU, R. I 42.

— Pronunțat: *re-a-.*

REAMINTÍRE, *reamintiri,* s. f. Acțiunea de a (-și) reaminti și rezultatul ei; rechemare, revenire a unei amintiri.

REANGAJÁT, -Ă, *reangajați, -te,* adj. Angajat din nou. ✦ (În vechea organizare a armatei; substantivat, m.) Subofițer. *S-a înconjurat de ofițeri și de reangajați și a plecat... să dea foc satului.* STANCU, D. 150.

— Pronunțat: *re-an-.*

REANIMÁ, *reanimez,* vb. I. Tranz. A readuce la viață, a reînsufleți.

REANIMÁRE, *reanimări,* s. f. Acțiunea de a reanima și rezultatul ei.

REAPARÍȚIE, *reapariții,* s. f. Faptul de a reapărea; apariție nouă. *Reapariția unei reviste.*

— Pronunțat: *re-a-.*

REAPĂREÁ, *reapár*, vb. II. Intranz. A apărea din nou. *Cînd însă jos cad rupte d-un trăsnet în mînie, Ce şuierînd le arde cu groaznicul său jar, Nici ramure, nici frunze, pe el nu reapar.* MACEDONSKI, O. I 256. *O, dulce înger blînd, Cu ochi uimiţi de mari, De ce mai reapari Să-ngreui al meu gînd?* EMINESCU, O. IV 273.

REAPRÍNDE, *reaprínd*, vb. III. Tranz. A aprinde din nou.

REAPRÍNDERE, *reaprinderi*, s. f. (Rar) Acţiunea de a reaprinde şi rezultatul ei; fig. reluare, reîncepere, reînsufleţire. *Profitînd de reaprinderea mai aprigă a discuţiei, Dragoş cu Herdelea îşi urmară calea, cotind pe ulicioara dinspre Vaideei.* REBREANU, R. I 106.

REASIGURÁ, *reasígur*, vb. I. Tranz. A asigura din nou, a reînnoi o asigurare.
— Pronunţat: *re-a-*.

REASIGURÁRE, *reasigurări*, s. f. Acţiunea de a reasigura şi rezultatul ei; operaţie prin care o societate de asigurări, după ce a contractat o asigurare pentru un client avînd ca obiect o sumă mare, caută să se acopere, pentru o parte din risc, asigurîndu-se ea însăşi la o altă societate; suma depusă pentru această operaţie.

REAŞEZÁ, *reaşez*, vb. I. Refl. A se aşeza din nou. *Se reaşează pe scaun în vreme ce tînărul se ridică să se mute cu scaunul la extremitatea mesei.* ARDELEANU, D. 163.
— Pronunţat: *re-a-*.

REAUDIÁ, *reaudiez*, vb. I. Tranz. (Jur.) A audia din nou, a supune unui nou interogatoriu.

REAUDIÉRE, *reaudieri*, s. f. (Jur.) Faptul de a reaudia.

REÁVĂN, -Ă, *reveni, -e*, adj. (Mai ales despre soluri) Care are atîta umiditate încît lucrările de cultură se pot executa în condiţii optime; jilav. V. umed. *Cu pasul liniştit mergînd mă leagăn, Îmi vine să mă culc pe lutul reavăn Şi să ascult cum lanurile cresc.* BENIUC, V. 55. *Mîna lui Petre era grea şi aspră şi reavănă ca pămîntul.* REBREANU, R. I 68. *Un miros de pămînt reavăn şi proaspăt plutea în urma plugului ca o mireasmă înviorătoare a ţarinii.* SANDU-ALDEA, U. P. 7. ✦ Cu puţină umezeală; răcoros, proaspăt. *Începu să bată uşor un vînt reavăn şi zăpada încetă să mai cadă.* DUMITRIU, N. 14. *Un copil ieşit din pădurea reavănă şi beznatecă ducea două capre înspre sat.* POPA, V. 240. *Un miros reavăn de pămînt te obsedează.* ANGHEL, PR. 173.

REA-VOÍNŢĂ s. f. Lipsă de bunăvoinţă, atitudine ostilă. V. duşmănie, răutate. *Reaua-voinţă de care dădeau dovadă funcţionarii episcopali faţă de profesori.* IORGA, L. II 203.

REÁZĂM s. n. v. **reazem.**

REÁZEM, *reazeme*, s. n. (Şi în formele *reazim, razem, reazăm*) **1.** Obiect, corp stabil de care cineva sau ceva se poate sprijini; rezemătoare. *Femeia a adormit... bîjbîind în gol, cu mîna înfrigurată, după un reazim.* POPA, V. 318. ✦ Balustradă. (Atestat în forma *razăm*) *Scuturî din cap, bătu cu mîna pe razămul scării.* DELAVRANCEA, la TDRG. ✧ (Mec.) *Punct de reazem* = punct fix în jurul căruia forţa şi rezistenţa tind să ajungă în echilibru.
2. Fig. Sprijin, ajutor, ocrotire. *Toată fiinţa cea simţitoare Cată un reazem mîngîietor.* ALECSANDRI, P. II 133. *În el Apolon află a slavei sale razem.* NEGRUZZI, S. II 176. *Trist lucru este să nu aibă cineva alt reazim decît meritele părinţilor.* BOLLIAC, O. 262. *Cine-şi cată reazăm afară din popor Se reazemă pe-o umbră de nour trecător.* ALECSANDRI, T. II 169. ✦ Motiv, temei. *Şterge-ţi ochii, nu mai plînge!... A fost crudă-nvinuirea, A fost crudă şi nedreaptă, fără razem, fără fond.* EMINESCU, O. I 30.
3. Parte a unui sistem tehnic prin care se face legătura între două solide şi care impune anumite restricţii deplasărilor relative ale acestora. *Reazem simplu. Reazem cilindric.*
— Variante: **rázăm** (SLAVICI, N. II 212), **rázem, rázim** (BENIUC, V. 9, ARDELEANU, D. 177), **reázăm** (BĂLCESCU, O. I 24), **reázim** s. n.

REÁZIM s. n. v. **reazem.**

REBARBATÍV, -Ă, *rebarbativi, -e*, adj. (Livresc) Cu aspect aspru, respingător; displăcut.

REBÉC, *rebecuri*, s. n. Vechi instrument de muzică, în formă de lăută, cu trei coarde, introdus în Europa de arabi.

REBEGEÁLĂ s. f. Faptul de a rebegi; starea celui rebegit. *Acum însă, cînd pierduse dalbele sale aripioare, fu nevoită să înoate şi ea prin noroi, ca orice muritor, şi să simtă ce e rebegeala.* POPESCU, B. III 74.

REBEGÍ, *rebegesc*, vb. IV. Intranz. (Uneori determinat prin «de frig») A amorţi, a înlemni, a îngheţa; a se zgribuli de frig.
— Variantă: **ribigí** (ŞEZ. IV 128) vb. IV.

REBEGÍT, -Ă, *rebegiţi, -te*, adj. **1.** (Popular) Pătruns de frig, înţepenit, amorţit de ger, îngheţat. *La întoarcere, rebegiţi de frig, ne abatem pe la Neculai... să ne mai încălzim.* VLAHUŢĂ, O. A. 387. *Vîntul de-afară duhneşte pe uşă, aruncînd înăuntru o fetiţă foarte rebegită.* CARAGIALE, O. I 362.
2. Răguşit. *Ai înnebunit, omule? şopti cu glas rebegit de spaimă.* REBREANU, P. S. 97.

REBÉL, -Ă, *rebeli, -e*, adj. (Despre oameni, p. ext. despre manifestările lor) Care ia parte activă la o rebeliune, care îndeamnă la revoltă, la rebeliune, la răzvrătire; răzvrătit. V. revoltat. *El răscoală în popoare a distrugerii seînteie Şi în inimi pustiite seamănă gîndiri rebele.* EMINESCU, O. I 51. ✦ Nesupus, recalcitrant. *Fire rebelă.* ✦ Care arată nesupunere, care exprimă revoltă. *Tovarăşul lui e aproape aşa cum l-a închipuit, zburlit, cu fruntea înaltă şi cu toată înfăţişarea rebelă.* C. PETRESCU, Î. II 79. *Se umple-ntreaga boltă de clînchete rebele.* ANGHEL-IOSIF, C. M. I 80. ✧ Fig. *Un mal de pietre suie, de stînci frînte, rebele, Ce stau lovind cu poala în înspumatul val.* EMINESCU, O. IV 170. ✦ Fig. (Despre păr, bucle etc.) Care nu se aşază, care nu stă pieptănat. *O pală castanie de păr rebel, nesupus de pieptene, îi atîrna totdeauna ca o aripă peste frunte.* SADOVEANU, E. 165. *Omul cel cu păr rebel şi mult.* GALACTION, O. I 307. *Cu mai multă atenţie supune şi aranjează cîrlionţii rebeli.* CARAGIALE, O. II 290. ✦ Fig. (Despre boli) Care nu cedează uşor la tratamentul medical; greu de vindecat. *Boală rebelă. Tuse rebelă.*

REBELIÚNE, *rebeliuni*, s. f. Acţiune colectivă violentă împotriva unei autorităţi sau a unei ordini constituite; răzvrătire, revoltă. *Uite-aşa să te porţi şi tu, băiete, ca dînşul, nu să-mi umbli cu rebeliuni.* REBREANU, R. I 141.

REBOBINÁ, *rebobinez*, vb. I. Tranz. A reface bobinajul unei maşini electrice.

REBOBINÁRE, *rebobinări*, s. f. Acţiunea de a rebobina.

RÉBUS, *rebusuri*, s. n. Joc în care un cuvînt sau o frază sînt reprezentate printr-o combinaţie de figuri, litere sau semne pe baza cărora urmează să ghiceşti un cuvînt sau o frază dată. ✦ Fig. Enigmă, şaradă.

REBÚT, *rebuturi,* s. n. Produs sau material care nu corespunde condițiilor tehnice cerute și care nu poate fi utilizat direct în scopul pentru care a fost produs. *A reduce rebuturile.* ◇ Loc. adv. **La rebut** = la reformă. *Asemenea operă a unui asemenea individ trebuie să cadă la rebut.* SADOVEANU, E. 179.

REBUTÁ, *rebutez,* vb. I. Tranz. A da, a trece (ceva) la rebut; a respinge (ceva) ca necorespunzător. *E un transport pe care l-au rebutat la depozit.* DAVIDOGLU, C. 33.

REBUTÁRE, *rebutări,* s. f. Acțiunea de a rebuta; operație de stabilire a rebuturilor.

REBUTÁT, -Ă, *rebutați, -te,* adj. (Despre produse sau materiale) Care este dat la rebut.

REC, *recuri,* s. n. Drug, bară fixă (pe care se fac exerciții gimnastice).

RECALCITRÂNT, -Ă, *recalcitranți, -te,* adj. Care se opune, care rezistă, care nu se lasă convins; încăpățînat, îndărătnic, refractar. V. rebel. *Un paragraf special e consacrat pentru a înnegri după cuviință pe recalcitrantul boier, «lup» cu fapta ca și cu numele.* IORGA, L. I 327.

RECALCITRÁNȚĂ, *recalcitranțe,* s. f. (Rar) Faptul de a fi recalcitrant; încăpățînare, îndărătnicie. *Cauza nu poate fi inaptitudinea la studii... ci o recalcitranță la ordine.* CĂLINESCU, E. 32.

RECALCULÁ, *recalculez,* vb. I. Tranz. A calcula din nou, a stabili ceva pe baza unor noi calcule. *S-a recalculat tariful curentului electric.*

RECALCULÁRE, *recalculări,* s. f. Acțiunea de a recalcula și rezultatul ei. *Recalcularea prețurilor.*

RECALIFICÁ, *recalific,* vb. I. Tranz. A pregăti, a instrui în vederea unei noi calificări profesionale. *Alți cinci sudori au fost recalificați la locul de muncă.*

RECALIFICÁRE, *recalificări,* s. f. Pregătire, instruire în vederea obținerii unei noi calificări profesionale; (concretizat) calificare nou dobîndită. *Curs de recalificare.*

RECAPITULÁ, *recapitulez,* vb. I. Tranz. A parcurge din nou o lucrare, o expunere etc. insistînd asupra punctelor esențiale; a relua o expunere, o lucrare pentru a o rezuma. ✦ A trece în revistă, a enumera, a readuce în memorie, a-și reaminti. *Toți își recapitulaseră, în gînd, cuvintele și gesturile.* C. PETRESCU, C. V. 9. *Haydn... puse capăt sutimilor sale de compoziții muzicale, prin oratoriul numit «Cele patru timpuri ale anului»... recapitulînd toate amintirile vieței sale.* ODOBESCU, S. III 94.

RECAPITULÁRE, *recapitulări,* s. f. Acțiunea de a recapitula și rezultatul ei; p. ext. sintetizare, revedere. ✦ Operație de revedere sistematică a materiei parcurse într-o anumită perioadă de învățămînt. *La sfîrșitul anului se face o recapitulare generală.* ✦ Enumerare, trecere în revistă, rememorare. *Să facem dar o recapitulare de lucrările cele mai importante pe care bunul simț, ajutat de experiență, le declară absolut trebuincioase.* ALECSANDRI, S. 18.

RECAPITULATÍV, -Ă, *recapitulativi, -e,* adj. Care recapitulează, care are rolul de a recapitula, destinat recapitulării; p. ext. rezumativ. *Capitol recapitulativ.*

RECARBURÁ, *recarburez,* vb. I. Tranz. A îmbogăți în carbon un oțel care în timpul elaborării a pierdut carbon sub limita prescrisă.

RECARBURÁRE, *recarburări,* s. f. Acțiunea de a recarbura; îmbogățire în carbon a oțelului în stare topită care în timpul elaborării a pierdut carbon sub limita prescrisă.

RECĂDEÁ, *recád,* vb. II. Intranz. **1.** A cădea, a se prăbuși din nou, a se răsturna. *Te-ai dus... murmură el c-o resignație dureroasă, recăzînd cu capul în perini.* EMINESCU, N. 80.

2. A se lăsa din nou în jos, a reveni la nivelul sau la starea normală; a cădea la loc. *Popa Tonea a intrat în barcă și a șezut între oamenii simpli și tihniți, ai căror mușchi puternici, în lupta cu undele, se umflau și recădeau ca unda.* GALACTION, O. I 195. *Se-nalță, dar recad Și murmură-ntr-una, Cînd pe păduri de brad Alunecă luna.* EMINESCU, O. I 219. *După ce rîsese — cine știe de ce? — ea lăsă perdeaua să recadă.* id. N. 71. ✦ Fig. (Rar) A reveni, a se întoarce din nou la ceva. *Biata femeie se muncea să-și aducă aminte ce învățase și, după fiecare forțare neizbutită, recădea în limba ei sîrbească, din care popa Tonea nu înțelegea mai nimic.* GALACTION, O. I 190.

RECĂDÉRE, *recăderi,* s. f. Acțiunea de a recădea și rezultatul ei. *O așa recădere a limbii la gradul de dialect n-a putut decît să fie dezastruoasă.* MACEDONSKI, O. IV 124.

RECĂL, *recăle,* s. n. (Regional) Haină scurtă (bărbătească) de postav; vestă.

RECĂPĂTÁ, *recápăt,* vb. I. Tranz. A căpăta din nou; a redobîndi, a recîștiga. *Copacii geometrici își recăpătaseră forma hirsută și se sălbăticiseră, stricînd alinierea.* C. PETRESCU, R. DR. 102. *Își recăpătă calmul complect.* REBREANU, R. I 216. *Totdeauna după epidemie, ca și după un război, omenirea caută a-și recăpăta nivelul.* GHICA, S. A. 57.

RECĂPĂTÁRE, *recăpătări,* s. f. Acțiunea de a recăpăta și rezultatul ei.

RECĂSĂTORÍ, *recăsătoresc,* vb. IV. Refl. A se căsători din nou.

RECĂSĂTORÍRE, *recăsătoriri,* s. f. Acțiunea de a se recăsători.

RECĂSĂTORÍT, -Ă, *recăsătoriți, -te,* adj. Căsătorit din nou.

RÉCE, *reci,* adj. **1.** (În opoziție cu cald, fierbinte) Lipsit de căldură, care are o temperatură mai scăzută față de un mediu oarecare (socotit cald) sau față de căldura corpului omenesc; care dă senzația de frig. *Parcă străbate-o săgeată De-a lungul cîmpiilor reci.* COȘBUC, P. II 9. *Ajungînd la izvor, odată și începe a bea hîlpav la apă rece.* CREANGĂ, P. 225. *Bătrînul alb și blînd În aer își ridică a farmecelor vargă Și o suflare rece prin dom atunci aleargă.* EMINESCU, O. I 94. *Bulgăraș de gheață rece Vin'mîndro, de mă petrece.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 297. ◇ *Climă rece* = clima polară; p. ext. clima regiunilor situate în apropierea cercului polar, unde verile sînt foarte scurte, temperatura neridicîndu-se de obicei peste 10°. *Locuință rece* = locuință care nu poate fi bine și ușor încălzită, care nu ține căldura, friguroasă. *Beție rece* v. beție (1). *Gamă rece* v. gamă (2). *Război rece* = stare de încordare, de tensiune provocată de un stat imperialist în rîndul populației proprii sau a altor state în scopul de a crea un climat favorabil înarmărilor și agresiunilor militare. *Abces rece* = abces fără caracter inflamatoriu. ◇ Expr. **A îmbăta** (pe cineva) **cu apă rece** v. îmbăta. ✦ (Substantivat, n. sg.) Frig, răceală, temperatură în jurul lui 0°. *Rece la gît cînd simțea Și puțin de se mișca Sfoara de pe gît sărea.* TEODORESCU, P. P. 540. ◇ Loc. adv. **La rece** = **a)** la o temperatură scăzută, în jurul sau sub 0°. *Alimentele se țin la rece;* **b)** la temperatură normală, fără a încălzi. *Nituire la rece;* **c)** fig. fără patimă, obiectiv; neinfluențat de sentimente, de interese personale. ◇ Expr. **A nu-i face** (cuiva) **nici cald, nici rece** = a-i lăsa indiferent, a nu-l impresiona. **A-i trece** (cuiva) **rece prin inimă** (sau **prin**

spate) = a se înfiora, a se înspăimînta. *Cînd i-au zărit împărăteasa i-au trecut numai rece pin inimă şi, leşinînd, au picat jos.* SBIERA, P. 109. **A scoate** (sau **a sufla**) **din gură cînd cald, (şi) cînd rece** = a susţine cînd una, cînd alta, a acţiona cînd într-un fel, cînd într-altul, a o scălda, a o întoarce în toate felurile. *Ai scos din gură cînd cald şi cînd rece, C-acel care suflă să se încălzească Ş-apoi iarăşi suflă caldul să răcească.* PANN, P. V. I 165. ✦ Care dă o senzaţie neplăcută de frig; care înfioară, care înfrigurează, care dă un tremur. *La gîndul că aş putea fi prins, mă cuprinde o deznădejde rece.* CAMIL PETRESCU, U. N. 402. *Un fior rece ca gheaţa îi trece prin vine.* CREANGĂ, P. 26. *Fiara-n codri tremura, Căci prin lumea spăimîntată, În uimire cufundată, Treceau reci fiori de moarte.* ALECSANDRI, P. II 11. (Pleonastic) *Apucîndu-l nişte răcori reci de frică.* ISPIRESCU, L. 100. ✦ (Despre hrană) Care şi-a pierdut căldura, care nu mai este cald; răcit; care se compune din alimente neîncălzite; care se consumă fără a fi în prealabil încălzit. *Hrană rece. Mîncare rece.* ▭ *De mîncare? o ceapă, un usturoi şi-o bucată de mămăligă rece din poliţă sînt destul pentru o nevastă tînără ca tine.* CREANGĂ, P. 6. *Să-mi faci bucate şi, cînd m-oi întoarce eu de la biserică, să le găsesc nici reci, nici fierbinţi, ci cum îs mai bune de mîncat.* id. ib. 289. ✦ (Regional; despre pîine) Care nu este proaspătă; veche. ✦ (Despre oameni; p. ext. despre organele sau membrele lor) Cu temperatura scăzută sub nivelul normal; înţepenit, îngheţat (de frig, de o emoţie puternică). *Îi luă mîna rece şi aspră.* DUMITRIU, N. 154. *Ea căzu ca moartă de groază pe peptul lui şi mîinile ei reci s-ascunseră în sînul lui.* EMINESCU, N. 11. ✧ Expr. **A(-i) fi** (cuiva) **inima rece** = a-i fi mereu teamă, a fi mereu înspăimîntat. *Plecat-am nouă din Vaslui Şi cu sergentul zece, Şi nu-i era, zău, nimănui În piept inima rece.* ALECSANDRI, O. 235. *Cînd, măicuţă, m-ai făcut, Mai bine să fi zăcut, Că de rău ţi-ar fi trecut; Dar de mine nu-ţi mai trece, Că ţi-e inima tot rece, Neştiind cum oi petrece!* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 184. **(Cu) sînge rece** = (cu) calm, (cu) prezenţă de spirit. *Prin urmare, văd lucrurile cu sînge rece.* BOLINTINEANU, O. 420. ✦ Care şi-a pierdut sau e lipsit de căldura animală; inert, neînsufleţit, ţeapăn, mort. *O să fiţi reci şi cu alge cafenii în gură şi în păr.* DUMITRIU, P. F. 22. *Într-o dimineaţă, Petre fu găsit rece, întins pe chei în faţa prăvăliei, c-un cuţit în inimă.* BART, E. 322. *De cînd căzu un trăsnet în dom... de-atunci în somn Ca plumbul surd şi rece el doarme ziua toată.* EMINESCU, O. I 96.

2. Fig. (Despre oameni) Lipsit de căldură sufletească, de sensibilitate, neprietenos, distant; indiferent, insensibil. *Pătimaş şi îndărătnic s-o iubeşti ca un copil, Cînd ea-i rece şi cu toane ca şi luna lui april?* EMINESCU, O. I 157. ✧ (Adverbial) *Uliana zîmbi rece.* DUMITRIU, P. F. 221. *Mi-a răspuns rece, calculat.* CAMIL PETRESCU, U. N. 191. *Iuga răspunse rece, ridicînd pălăria.* REBREANU, R. I 76. ✦ (Despre manifestări ale oamenilor) Care exprimă răceală, ostilitate, indiferenţă, lipsă de sensibilitate. *Răsună din trăsură o voce rece, ciudată.* DUMITRIU, N. 123. *Mă urmăreşti ca pasărea de pradă, Mă iscodeşti cu ochii răi şi reci.* CAZIMIR, L. U. 95. ✦ Nepăsător, impasibil, imperturbabil. *Nu spera şi nu ai teamă. Ce e val, ca valul trece; De te-ndeamnă, de te cheamă, Tu rămîi la toate rece.* EMINESCU, O. I 194. *Ci eu în lumea mea mă simt Nemuritor şi rece.* id. ib. 181. ✧ Expr. **A lăsa** (pe cineva) **rece** v. lăsa. ✦ (Despre gîndire, idei, noţiuni, cuvinte etc.) Cu caracter obiectiv, bazat numai pe elemente logice. *Vă vor face totdeauna ce v-au făcut azi, cu chibzuială rece.* CAMIL PETRESCU, U. N. 413. *Nădejdea caldă-n el slăbea, Pe cît creştea de rece gîndul.* COŞBUC, P. I 100. *Nu trebuie să cerem de la vînători o apreţuire* (= apreciere) *rece şi nepărtinitoare a întîmplărilor.* ODOBESCU, S. III 47. ✧ (Adverbial) *Şi în gîndu-mi trece vîntul, capul arde pustiit, Aspru, rece sună cîntul cel etern neisprăvit.* EMINESCU, O. I 158. ✦ (Despre o încăpere) Neprietenos, neospitalier, străin. *Trecu pragul fără să-l atingă — şi odaia în care eram deveni mai rece şi mai largă.* IBRĂILEANU, A. 136.

RECENSĂMÎNT, *recensămînturi,* s. n. Operaţie administrativă care constă în numărătoarea populaţiei, a animalelor, a vehiculelor etc. dintr-o ţară sau dintr-o regiune dată; catagrafie. *Succesele înregistrate în dezvoltarea economiei şi culturii noastre în anii ce s-au scurs de la ultimul recensămînt au făcut ca nivelul de trai material şi cultural al oamenilor muncii să sporească.* CONTEMPORANUL, S. II, 1956, nr. 489, 5/1. ✧ *Recensămînt fiscal* = numărătoarea contribuabililor şi înregistrarea averii şi veniturilor lor susceptibile de a fi impuse de fisc. *Recensămîntul fiscal se efectuează o dată la 3 ani în cursul lunii ianuarie de către secţiunea financiară raională sau orăşenească.* COL. HOT. DISP. 1953, nr. 10, 195.

— Variantă: (învechit) **recensiмént** (I. IONESCU, D. 66) s. n.

RECENSIMÉNT s. n. v. **recensămînt.**

RECENSIÚNE s. f. v. **recenzie.**

RECÉNT, -Ă, *recenţi, -te,* adj. Apărut (petrecut, întîmplat) de curînd; care datează de puţină vreme, care este mai nou (în raport cu altceva), ulterior. V. nou, proaspăt. *Îl întreb cu un zîmbet de recent operat.* CAMIL PETRESCU, U. N. 364. *Bucătarul care pregătea mîncările, asupra cărora se exercitau pomenitele cuţite şi furculiţe de recentă adopţiune, era un francez.* IORGA, L. II 17. ✧ (Adverbial) *Recent, Tairov a introdus în repertoriul său «Tragedia optimistă» de Vsevolod Vişnevski.* SAHIA, U.R.S.S. 147.

RECENZÁ, *recenzez,* vb. I. Tranz. **1.** (Cu privire la o lucrare literară, ştiinţifică, la un spectacol etc.) A face o scurtă dare de seamă critică, a analiza sau a prezenta critic.

2. (Cu privire la populaţie, animale, vehicule etc.) A întocmi tabele (sau liste) cu datele necesare recensămîntului; a înregistra în tabelele de recensămînt; a face un recensămînt. *Analele statistice... conţin un extract despre teritoriul şi populaţiunea ţării recenzate în 1858.* I. IONESCU, M. 14.

RECENZÉNT, -Ă, *recenzenţi, -te,* s. m. şi f. Autor al unei recenzii.

RECÉNZIE, *recenzii,* s. f. Scurtă prezentare cu comentarii sau aprecieri critice asupra unei opere literare, ştiinţifice etc. *Nu-şi dădeau seama cum au făcut trecerea de la reportajul gazetăresc la recenzia literară.* AGÎRBICEANU, S. P. 240.

— Variantă: (învechit) **recensiúne** (MACEDONSKI, O. IV 138) s. f.

RECENZÓR, -OÁRE, *recenzori, -oare,* s. m. şi f. Persoană care participă la lucrările unui recensămînt.

RECEPTÁ, *receptez,* vb. I. Tranz. (Mai ales despre unde sonore sau luminoase) A primi, a prinde, a înregistra, a capta.

RECEPTÁCLU s. n. v. **receptacul.**

RECEPTÁCOL s. n. v. **receptacul.**

RECEPTÁCUL, *receptacule,* s. n. **1.** Parte superioară, lărgită, a pedunculului unei flori, pe care se inserează organele acesteia (sepale, petale, stamine şi carpele). (În forma *receptaclu*) *Carpele numeroase dispuse în vîrf pe un receptaclu convex, mai mult sau mai puţin cărnos.* NEGRUZZI, S. I 103.

2. (Neobişnuit) Locul unde se adună ceva. (În forma *receptacol*) *După patru ani de învăţătură, după ce copilul fraged şi-a pregătit astfel creierul pentru a fi receptacolul*

unor fapte și date disparate, el intră în liceu. GHEREA, ST. CR. II 340.

— Variante: **receptáclu, receptácol** s. n.

RECEPTÁRE, *receptări,* s. f. Acțiunea de a r e c e p t a și rezultatul ei; înregistrare, captare (mai ales a undelor sonore sau luminoase).

RECEPTÍV, -Ă, *receptivi, -e,* adj. Susceptibil, predispus de a primi ușor și bine impresii din afară, care învață, care asimilează ușor. *Memorie receptivă.* ✦ (Med.) Predispus la anumite boli infecțioase. *Organism receptiv.* ▭ *Prin o simplă scădere a temperaturii de la 42° la 38°, găinile devin receptive* [la boala cărbunelui]. MARINESCU, P. A. 80.

RECEPTIVITÁTE s. f. sg. Însușirea de a fi receptiv; predispoziție de a primi (ușor) impresii sau înrîuriri din afară. ✦ (Med.) Predispoziție de a contracta cu ușurință o boală (mai ales infecțioasă).

RECEPTÓR[1], *receptoare,* s. n. Sistem tehnic care primește o anumită formă de energie pentru care este construit și o transformă în alta folosită sub această formă. ✧ *Receptor telegrafic* = aparat cu ajutorul căruia se primesc și se înregistrează pe o bandă de hîrtie semnalele telegrafice. *Receptor (telefonic)* = aparat care transformă oscilațiile electromagnetice dintr-un circuit electric în oscilații acustice pe care le iradiază pentru a se putea asculta sunetele sau convorbirile telefonice; p. e x t. piesă a unui telefon care cuprinde acest aparat (cîteodată împreună cu microfonul). *A așezat învingător receptorul pe aparat.* CAMIL PETRESCU, U. N. 72. *Am scos receptorul telefonului să nu mă ademenească nici o chemare.* C. PETRESCU, S. 158. *Bologa, în postul de comandă, cu receptorul telefonic la ureche, asculta indicațiile observatorilor.* REBREANU, P. S. 82. *Receptor acustic* = dispozitiv folosit pentru captarea undelor sonore. ✦ Sistem tehnic care primește un anumit material din interiorul sau din afara unui alt sistem tehnic.

RECEPTÓR[2]**, -OÁRE,** *receptori, -oare,* adj. (Tehn.) Care recepteză, care primește (o acțiune mecanică, un curent, un semnal etc.). *Post receptor. Roată receptoare.*

RECÉPȚIE, *recepții,* s. f. **1.** Luare în primire a unor materiale sau lucrări în urma operațiilor de verificare făcute pe baza unor prescripții stabilite în prealabil. ✧ *Comisie de recepție* = comisie care face o recepție. *Bază de recepție* = loc unde se primesc cotele de la colectarea unor produse agricole.

2. (Tehn.) Primire a unei anumite forme de energie pentru a o transforma într-o altă formă de energie cu ajutorul căreia să se transmită știri, semnalizări etc.

3. Reuniune cu caracter solemn și festiv, mai ales în cercurile oficiale. *Cunoscuse, spunea el, la o recepție la legație, o femeie splendidă.* CAMIL PETRESCU, U. N. 234. *Îndeosebi dezbătură pe larg numeroasele baluri, spectacole, recepții.* REBREANU, R. I 252.

4. (Învechit) Primire, întîmpinare (cu caracter ceremonios) a unui oaspete. (Atestat în forma *recepțiune*) *O depeșă de la București anunță prefectului ca să prepare recepțiune directorului Ministeriului de Interne.* ALECSANDRI, T. 856. ✧ *Discurs de recepție* = discurs rostit într-o ședință solemnă de către un membru nou ales al unei academii.

— Variantă: (învechit) **recepțiúne** s. f.

RECEPȚIONÁ, *recepționez,* vb. I. T r a n z. **1.** A lua în primire verificînd calitatea executării unei lucrări tehnice, a unui material etc. *Comerțul socialist va trebui să recepționeze cu exigență mărfurile.* GHEORGHIU-DEJ, R. 117.

2. (În radiodifuziune) A recepta.

RECEPȚIONÁR, -Ă, *recepționari, -e,* s. m. și f. Persoană care are misiunea de a recepționa o lucrare, un material etc. ✦ Persoană care primește sau are misiunea de a primi cele expediate.

RECEPȚIONÁRE, *recepționări,* s. f. **1.** Acțiunea de a r e c e p ț i o n a și rezultatul ei; luare în primire. **2.** (În radiodifuziune) Receptare, captare.

RECEPȚIÚNE s. f. v. **recepție.**

RECHEMÁ, *rechém,* vb. I. T r a n z. A chema înapoi, a chema din nou. *Am lăsat deschis larg fereastra, încercînd să adorm și să rechem visul meu.* ANGHEL, PR. 7. *Din tronul lui de piatră bătrînul preot vede Și-n vînturi el ridică adîncul glas de-aramă, Pe soare să-l oprească el noaptea o recheamă.* EMINESCU, O. I 98. ✧ *A rechema un ambasador, un ministru plenipotențiar* = a revoca un ambasador, un ministru plenipotențiar din postul încredințat chemîndu-l înapoi în țară. ✧ F i g. *O de-ai putea să mai rechemi La poarta ta acele vremi de trai patriarhal.* IOSIF, PATR. 7. ✦ (Cu privire la un fapt trecut, o imagine etc., uneori determinat prin «în minte») A evoca. *Am rechemat conacul nașilor... în schița mea «Bujorii».* GALACTION, O. I 10. *De cîte ori de-atuncea, timpul cel de altădată Nu l-am rechemat în minte să-mi revăd copilăria.* MACEDONSKI, O. I 10. *Parcă ei, din vremuri, un vis amar recheamă, Se măsură cu gîndul, se-nfioară, de teamă.* COȘBUC, P. II 203. ✦ F i g. (Neobișnuit, cu privire la o persoană) A trezi (la realitate); a dezmetici. *Respectul și încrederea acestor oameni simpli, față de soțul lor de primejdie, rechemară și precizară pe preot.* GALACTION, O. I 187.

RECHEMÁRE, *rechemări,* s. f. Acțiunea de a r e c h e m a și rezultatul ei; chemare înapoi. ✧ *Scrisoare de rechemare* = scrisoare prin care un diplomat este revocat din postul său și rechemat în țară.

RECHÍE, *rechii,* s. f. Plantă erbacee cu tulpina ramificată, cu flori mici galbene-verzui; crește pe coline aride și pietroase, pe lîngă drumuri și ziduri, cultivîndu-se uneori și în grădină *(Reseda lutea).*

RECHÍN, *rechini,* s. m. **1.** Pește marin răpitor, cu trupul în formă de fus, ajungînd pînă la 15 metri lungime, cu botul ascuțit și gura prevăzută cu mai multe șiruri de dinți *(Carcharias glaucus). Primul rechin țîșni fulgerător înainte, lovi apa cu coada și se întoarse pe spate.* TUDORAN, P. 329. *În împrejurimile Abazziei s-au ivit rechini.* CARAGIALE, O. VII 75.

2. F i g. Om lacom și fără scrupule. *O podoabă de-a dumneavoastră, acest domn Iordan hagi-Iordan. Un rechin de-al dumneavoastră pe care ni l-ați trimis să mai înghită și prin apele noastre.* C. PETRESCU, O. P. I 53.

RECHIZÍTE s. f. pl. Totalitatea obiectelor mărunte (cerneală, creioane, peniță etc.) necesare unui școlar, într-un birou etc. *Statul nou va da copiilor școli numeroase care să-i cuprindă pe toți, le va da cărți și rechizite școlare fără plată.* SADOVEANU, E. 26.

RECHIZITÓRIU, *rechizitorii,* s. n. **1.** Act elaborat de procuror prin care acesta cere judecarea (și pedepsirea) unui vinovat. ✦ Cuvîntare a procurorului, în care acesta expune, în fața instanței de judecată, punctele pe care se sprijină acuzarea.

2. F i g. Acuzare gravă și (uneori) violentă. *Rechizitoriul violent al lui Nicolaie Bălcescu împotriva castei dominante și poziția sa intransigentă au făcut ca izgonirea lui din țară să fie prelungită.* SADOVEANU, E. 52. *Trece la un rechizitoriu al claselor conducătoare.* C. PETRESCU, Î. II 86.

RECHIZÍȚIE, *rechiziții,* s. f. Măsură excepțională prin care statul obligă pe cetățeni la cedarea unor bunuri

(cai, vehicule, locuințe, alimente etc.) pentru nevoile armatei sau ale unor anumite autorități. *Nu se putu răbda să nu-i mîngîie coama. Hei... de bună-seamă ești din rechiziție.* CAMILAR, N. II 453. *L-au luat pe taică-meu cu carul la rechiziție.* STANCU, D. 214. ◇ Loc. adj. **De rechiziție** = luat, procurat pe cale de rechiziție, rechiziționat. *Într-o căruță de rechiziție, prinsă ca de pe gîrlă, Milescu se-ntorcea de la cuartierul general de la Poiana la Băilești.* D. ZAMFIRESCU, R. 201. ◇ Expr. **A lua** (ceva sau pe cineva) **pe cale** (sau **ca**) **de rechiziție** = a lua cu forța, vrînd-nevrînd. *În dreptul lui Capșa, întîlnim pe alt prietin; îl luăm, fără vorbă multă, ca de rechiziție.* CARAGIALE, S. N. 203.

— Variantă: **rechizițíúne** (ODOBESCU, S. III 578) s. f.

RECHIZIȚIONÁ, *rechiziționez,* vb. I. Tranz. A lua prin rechiziție, a supune rechiziției.

RECHIZIȚIONÁRE, *rechiziționări,* s. f. Acțiunea de a rechiziționa.

RECHIZIȚIONÁT, -Ă, *rechiziționați, -te,* adj. Luat pe cale de rechiziție, luat la rechiziție; de rechiziție. *Locuință rechiziționată.*

RECHIZIȚIÚNE s. f. v. **rechiziție.**

RECIDIVÁ, *recidivez,* vb. I. Intranz. **1.** (Jur.; despre un fost delincvent) A comite un delict identic sau de aceeași natură cu cel pentru care a suferit o condamnare.

2. (Med.; despre o boală) A se manifesta din nou după o vindecare aparentă; a reapărea, a reîncepe, a reveni. *Tumoarea a recidivat, invadînd... brațul.* PARHON, O. A. I 2. *Se găsesc cazuri în care o febră cu un tip oarecare își schimbă cu totul tipul cînd boala recidivează.* BABEȘ, O. A. I 344.

RECIDÍVĂ, *recidive,* s. f. **1.** (Jur.) Repetare a unei infracțiuni pentru care a suferit anterior o condamnare. *După a treia și a patra recidivă, onorabila dicasterie îi despărți.* NEGRUZZI, S. I 79. ◇ Fig. *«N-o să mai iubesc», zisese Biata-mi inimă naivă. Dar văzîndu-te pe tine, A căzut în recidivă.* TOPÎRCEANU, B. 56.

2. (Med.) Reapariție, revenire a unei boli după o vindecare aparentă. *După destulă vreme de mizerie, a venit recidiva și apoi, din fericire, moartea.* CARAGIALE, N. S. 25.

RECIDIVÍST, -Ă, *recidiviști, -ste,* adj. (Adesea substantivat) (Persoană) care comite din nou un delict sau o crimă pentru care a mai fost condamnată; p. ext. (persoană) care repetă aceeași greșeală. *Pentru un magistrat ca el, cazul Manlache era simplu și la fel cu toate cazurile de criminali recidiviști.* POPA, V. 93.

RECÍF, *recife,* s. n. (Geol.) Formație de stînci submarine, clădite de organisme (corali, alge, scoici, melci etc.) care secretă carbonat de calciu și care trăiesc sub formă de colonii în apele mărilor calde.

RECIPIENDÁR, -Ă, *recipiendari, -e,* s. m. și f. (Învechit) Persoană care urmează să fie primită (în mod solemn) într-o societate constituită; p. ext. persoană care urmează să primească un titlu, o funcție etc. *Într-o zi, fiind de rînd la esamenele de bacalaureat, vede numele familiei ofițerului de la Izlaz pe lista candidaților și, cînd se înfățișează recipiendarul, îl întreabă dacă cunoaște un ofițer cu același nume.* GHICA, S. 164.

RECIPIÉNT, *recipiente,* s. n. Vas destinat pentru depozitarea și transportarea unui lichid, a unui gaz sau a unui material solid sub formă de granule sau de pulbere. *Că acești oameni... au iubit în vremea lor progresul, o dovedesc atît de multele opaițe care s-au găsit aici: mici recipiente de lut cu o gaură, prin care ieșea din grăsime.* BOGZA, C. O. 202. ◇ Fig. *Un colț în fundul sufletului său ascundea o comoară de nesfîrșită bunătate, un recipient legat prin firul vieții sale cu natura cea mare.* GHEREA, ST. CR. I 273.

RECIPÍSĂ, *recipise,* s. f. Dovadă sau adeverință oficială (detașată de obicei dintr-un carnet special), prin care se confirmă primirea pentru expediere a unei sume de bani, a unor acte, telegrame, colete etc. *Puse întîi numere de ordine pe cotoarele unei pagini întregi din condica de recipise.* C. PETRESCU, Î. II 148. *Acel efect l-am dus și l-am înmînat pe vapor lui N. Golescu, pentru care mi-a dat o recipisă.* GHICA, A. 202.

RECIPRÓC, -Ă, *reciproci, -e,* adj. (Despre acțiuni, fenomene etc.) Care acționează unul asupra celuilalt, care se influențează unul pe altul, care vine din amîndouă părțile. *A urmat o serie de invitații reciproce.* CAMIL PETRESCU, U. N. 95. *Fu o dorință reciprocă de a se cunoaște mai de aproape.* VLAHUȚĂ, O. A. III 153. *Asemenea am luat oarecari îndatoriri reciproce.* BĂLCESCU, la GHICA, A. 434. ◇ (Adverbial) *S-ar părea că, dîndu-și fiecare seama de ceea ce le e esențialul vieții, încearcă să se influențeze reciproc.* BOGZA, C. O. 136. *Din mers, se confruntau cu priviri aparent nepăsătoare, cercetîndu-și reciproc modelul pălăriilor.* C. PETRESCU, C. V. 56. ◇ *Casă de ajutor reciproc* v. casă. (Logică) *Propoziții* sau *judecăți reciproce* = propoziții sau judecăți în care subiectul uneia poate deveni predicatul celeilalte și invers. (Gram.) *Reflexiv reciproc* = specie de reflexiv care arată că acțiunea este făcută în același timp de două sau mai multe subiecte, fiecare dintre ele suferind, în general, efectele acțiunii făcute de celelalte. *Figură reciprocă* = figură cu ajutorul căreia se determină forțele care acționează în barele unei grinzi cu zăbrele. *Ecuație reciprocă* = ecuație, cu o singură necunoscută, ale cărei rădăcini sînt două cîte două, una reciprocă celeilalte. *Teoremă reciprocă* (și substantivat, f.) = teoremă ale cărei premise sînt concluziile altei teoreme și invers. *Numere reciproce* = numere care, înmulțite unul cu celălalt, dau un produs egal cu unitatea.

RECIPROCITÁTE, *reciprocități,* s. f. Faptul de a fi reciproc; însușire a ceea ce este reciproc.

RECIRCULÁȚIE, *recirculații,* s. f. Reintroducere parțială sau totală a agentului caloric sau frigorific într-o instalație de încălzire sau de răcire; reintroducere a unui material printr-o instalație în care se produce o reacție chimică.

RECIȘÓR, -OÁRĂ, *recișori, -oare,* adj. (Rar) Diminutiv al lui rece; puțin cam rece; destul de rece.

RECITÁ, *recit,* vb. I. Tranz. A spune cu voce tare, din memorie, un text în versuri; a declama. *Radu cînta din gură, recita frumos poezii frumoase, spunea anecdote.* VLAHUȚĂ, O. A. 112. *Marioara, în acest amestec, trecînd pe lîngă mine, îmi recită o strofă.* BOLINTINEANU, O. 318. *Cîteodată... începea a-mi recita niscai versuri de a lui, pre care mi le traducea.* NEGRUZZI, S. I 219. ◇ (Complementul indică pe autorul textului) *L-au iubit și l-au recitat cu entuziasm.* SADOVEANU, E. 84.

RECITÁL, *recitaluri,* s. n. Concert al cărui program este interpretat de un singur artist; p. ext. manifestare artistică susținută de un singur interpret. *Recital de pian.*

— Pl. și: *recitale.*

RECITÁRE, *recitări,* s. f. Acțiunea de a recita și rezultatul ei; declamare. ✦ Poezie recitată; text de recitat.

RECITATÍV, *recitative,* s. n. Pasaj, în cadrul unei bucăți muzicale, care se execută de un solist în felul unei declamări, al unei recitări. V. cadență. *Cîntărețul își întovărășește recitativul c-o riturnelă de fluier ori o mlădiere de cimpoi.* SADOVEANU, E. 15.

RECITÍ, *recitesc*, vb. IV. Tranz. A citi din nou. *Frusina se pieptăna cu părul sus, se îmbrăca în camizole şi în fuste scrobite şi recitea, suspinînd, scrisorile lui Constantin.* GALACTION, O. I 133. *Scrisorile ei sînt minunate şi cu multă plăcere le citesc şi recitesc.* CARAGIALE, O. VII 444. ✧ (Poetic) *Nu mai am decît un vis... Orişiunde-l port cu mine, şi c-o dulce voluptate Mintea mea îl reciteşte pe cînd inima mea bate.* MACEDONSKI, O. I 127.

RECÎŞTIGÁ, *recîştíg*, vb. I. 1. Tranz. A cîştiga (ceva) din nou; a redobîndi, a recăpăta. *Judecînd mai rece, uşor s-ar fi putut convinge ce rău ales era momentul, pentru a recîştiga favoarea monarhului.* EMINESCU, N. 135. ✧ Fig. *Se împacă şi el destul de greu cu şcoala, rămînînd repetent şi recurgînd probabil la examene particulare pentru a recîştiga anii pierduţi.* CĂLINESCU, E. 32.

2. Refl. (Neobişnuit) A-şi reveni, a se reculege. *După prima întrebare, desăvîrşit de bine ştiută, m-am recîştigat cu totul.* GALACTION, O. I 58.

RECÎŞTIGÁRE s. f. Acţiunea de a (se) recîştiga şi rezultatul ei; redobîndire. *Tratatul de Adrianopoli aduse ţărilor recîştigarea a parte din drepturile pierdute pe atîta vreme.* NEGRUZZI, S. I 202.

RECLAMÁ, *reclám*, vb. I. 1. Tranz. A cere, a pretinde ceva (în baza unui drept); a revendica. *Ce reclami de la prevenit?* CARAGIALE, M. 304. *Am să-i reclam pur şi simplu banii ce s-a angajat a-mi numera din partea lui Hepytes.* ALECSANDRI, S. 167. *Astăzi nu e destul ca o naţie să-şi aibă un loc pe harta lumii sau să-şi reclame acest loc şi libertatea sa în numele suvenirelor istorice... trebuie însă ca ea să poată dovedi folosul ce a adus şi poate aduce lumii.* BĂLCESCU, O. II 11. ✦ Intranz. (Învechit) A protesta. *Acelaşi respect nu va opri glasul ţării de a se ridica către dvs. şi de a reclama contra votului dat de Comisiunea Centrală.* KOGĂLNICEANU, S. A. 133.

2. Tranz. Fig. A face necesar, a necesita, a cere. *Numai versurile de mai multe silabe o reclamă, dar, precum am spus-o, paza cezurei este lăsată... la bunul gust al poetului.* MACEDONSKI, O. IV 41. *Ţi-oi trimite în locu-i un «proverb» şi un «episod interesant» extras din romanul Dridri — care nu va reclama mult spaţiu în foaie.* ALECSANDRI, S. 44. *Nici o chestiune în hotărîrea ei nu reclamă mai mult patriotism, înţelepciune, dreptate şi abnegaţie totodată decît marea reformă ce sîntem chemaţi de a face.* KOGĂLNICEANU, S. A. 113.

3. Tranz. A face o reclamaţie împotriva cuiva, a denunţa pe cineva, a se plînge contra cuiva (în faţa justiţiei sau a altei autorităţi); a pîrî. *A reclama pe cineva la tribunal.* ✧ Intranz. (Învechit, construit cu prep. «asupra») *Sînt sigur că sînţii toţi asupră-ţi au reclamat.* ALEXANDRESCU, M. 238. *Un sărman poet odată-a reclamat Asupra unui om prostuţ dar prea bogat.* DONICI, F. 81.

4. Refl. (Franţuzism rar) A se da drept, a se prezenta. *Cei cari se reclamau de la mişcarea lui Heliade, precum şi cei cari se reclamau de la cea a lui Asachi.* MACEDONSKI, O. IV 119.

RECLAMAGÍU, *reclamagii*, s. m. 1. (Familiar) Persoană care face reclamaţii neserioase.

2. Cel care caută să-şi facă multă reclamă, multă publicitate, cel care face mult zgomot în jurul persoanei sale; lăudăros.

RECLAMÁNT, -Ă, *reclamanţi, -te*, s. m. şi f. Persoană care se adresează justiţiei pentru a obţine repararea unei nedreptăţi, a unei pagube cauzate de cineva, în general pentru a i se recunoaşte un drept. *Pui la îndoială spusele mele? a întors capul spre mine doamna reclamantă.* I. BOTEZ, ŞC. 114. *Ce ai d-ta să răspunzi la pretenţiile reclamantei?* CARAGIALE, O. II 38.

RECLAMÁRE s. f. Acţiunea de a (se) reclama şi rezultatul ei; reclamaţie. *Am făcut... reclamare la înalta Poartă despre călcarea făcută pămîntului romînesc.* I. IONESCU, M. 22.

RECLAMÁT, -Ă, *reclamaţi, -te*, adj. 1. Cerut, pretins, revendicat (în mod stăruitor).

2. Denunţat justiţiei. ✦ (Substantivat) Persoană denunţată; pîrît, inculpat, învinuit.

RECLAMÁŢIE, *reclamaţii*, s. f. Faptul de a reclama (1); cerere, petiţie, jalbă prin care se reclamă, se cere ceva sau se aduc anumite învinuiri cuiva. *La Londra furăm singuri a da acel memoriu şi a înfăţişa reclamaţiile romînilor.* GHICA, A. 803. *Numai atunci li se va lua în băgare de seamă reclamaţia, cînd vor da înscris şi chezăşie.* NEGRUZZI, S. I 280.

— Variantă: **reclamaţiúne** (GHICA, A. 627) s. f.

RECLAMAŢIÚNE s. f. v. **reclamaţie.**

RECLÁMĂ, *reclame*, s. f. Placardă, afiş, anunţ în presă etc., care se foloseşte pentru a atrage atenţia publicului asupra unui produs industrial, a unei cărţi, a unui spectacol etc. *De-a lungul liniei răsăreau şi piereau table cu reclame pe stîlpi anume ori pe calcane de case singuratice.* REBREANU, R. I 13. «*La noi e ocupat tot locul: Avem pe zi o deraiere, cinci sinucideri, şase drame Şi alte multe catastrofe, iar restul plin tot de reclame, Unde mai vrei să afli spaţiu să te plasez pe dumneata!*». ANGHEL-IOSIF, C. M. II 10. ✦ Răspîndire de informaţii elogioase (despre cineva sau ceva) cu scopul de a-i crea renume sau popularitate; (concretizat) publicaţie, articol prin care se face aceasta. *Cu toată reclama, conferinţele au trebuit să înceteze, pentru cuvîntul foarte puternic că nu mai veneau auditori.* VLAHUŢĂ, O. A. 219.

RECLASÁ, *reclasez*, vb. I. Tranz. 1. A clasa din nou, a supune unei noi clasări.

2. A educa, a reeduca un condamnat, un delincvent în vederea reabilitării sale.

RECLASÁRE, *reclasări*, s. f. Acţiunea de a reclasa şi rezultatul ei.

RECLĂDÍ, *reclădesc*, vb. IV. Tranz. (Cu privire la o clădire, un oraş etc.) A clădi din nou, a reface din temelii; a reconstrui. (Refl. pas.) *Într-acea biserică întemeiată de Ghiculeşti, pînă a nu se dărîma cea veche, ca să se reclădească... se vedea pe pereţi portretul lui Iănăchiţă Văcărescu.* ODOBESCU, S. I 261. ✧ Fig. *Subt aceste forme arhitectonice, care amintesc tranziţiunea stilului roman, pornit către ogive în secolul al XIII-lea, închipuirea noastră reclădeşte acea sală de trapezare de la Snagov.* ODOBESCU, S. I 443. ✧ Refl. Fig. *Stau de vorbă cu aceşti oameni din vremi de altădată şi la povestirile lor trecutul se reclădeşte.* SADOVEANU, E. 115.

RECLĂDÍRE, *reclădiri*, s. f. Acţiunea de a (se) reclădi şi rezultatul ei; reconstrucţie, refacere.

RECLÚZIE s. f. v. **recluziune.**

RECLUZIÚNE, *recluziuni*, s. f. (În vechiul cod penal) Pedeapsă criminală care constă în închidere într-un penitenciar şi supunere la diferite munci; închisoare. (Atestat în forma *recluzie*) *Ispăşiseră cîte opt ani recluzie pentru că în 1907 se sculaseră împotriva moşierilor.* I. BOTEZ, ŞC. 76. ✧ Fig. *Mirosul foilor de dafin... se răspîndi puternic şi plăcut şi muri în aer, după şaptesprezece veacuri de recluziune.* GALACTION, O. I 120.

— Variantă: **reclúzie** s. f.

RECOÁCE, *recóc*, vb. III. Tranz. (Tehn.; cu privire la un metal) A supune operaţiei de recoacere.

RECOÁCERE, *recoaceri*, s. f. (Tehn.) Acţiunea de a recoace şi rezultatul ei; tratament termic al materialelor în stare solidă, care constă în încălzirea pînă la o anumită temperatură, urmată de o răcire înceată în

scopul de a le modifica proprietăţile fizico-chimice, mecanice, tehnologice etc.

RECOLTÁ, *recoltez,* vb. I. Tranz. **1.** A strînge, a aduna, a culege recolta. *Gospodăriile colective au recoltat cereale multe în acest an.* ✧ Fig. *A descărcat traista sa cu zicale, anecdote şi întîmplări recoltate din cotloanele celor cinci continente.* C. PETRESCU, A. 479.

2. (Med.) A lua sînge, spută, urină etc. de la oameni sau animale pentru a le supune unor examene de laborator.

RECOLTÁRE, *recoltări,* s. f. Acţiunea de a recolta; culegere, cules, strîns al recoltei.

RECOLTÁT, -Ă, *recoltaţi, -te,* adj. (Despre cereale, fructe etc.) Strîns, cules, adunat.

RECÓLTĂ, *recolte,* s. f. **1.** Cantitate de cereale sau alte roade adunate într-o anumită perioadă; rod, strînsură. *Recoltă ca anul ăsta n-o mai fost de mult, nici la voi în sat.* DEMETRIUS, V. 104. *Era celebru... în cunoaşterea fără greş, de la prima gustare, a tuturor pivniţelor şi recoltelor faimoase de vinuri.* C. PETRESCU, Î. I 5. *Aduse vorba despre recolta care ar fi fost destul de bună.* REBREANU, R. I 41.

2. Operaţie de strîngere a roadelor pămîntului; recoltare, culegere. V. cules, adunat, strîns. ✦ Timpul, epoca recoltării.

RECOMANDÁ, *recománd,* vb. I. **1.** Tranz. A îndemna (pe cineva) la ceva, a sfătui (pe cineva) să facă ceva; a prescrie, a indica; a propune. *Miron Iuga le recomandă sînge rece şi energie, deşi îşi da seama că recomandaţia lui e vorbă în vînt.* REBREANU, R. II 20. *Nepricepînd nici ei realitatea, vor recomanda tot soluţii utopice.* IBRĂILEANU, SP. CR. 192. *I-am recomandat ca să te roage pe d-ta... să i le dai.* CARAGIALE, O. VII 10.

2. Tranz. A semnala în mod special atenţiei cuiva (pe cineva sau ceva); a prezenta în mod elogios (pe cineva sau ceva). *Era celebru în întocmirea măiastră a menuurilor, în reţetele de mîncări recomandate bucătarilor.* C. PETRESCU, Î. I 5. *Nu am nevoie a recomanda ce iese din pana lui.* ALECSANDRI, S. 145. *Ne-am aşezat la otelul... unde fusesem recomandaţi.* NEGRUZZI, S. I 326. ✦ (Franţuzism, cu privire la persoane) A da în grija cuiva, a încredinţa. *La săvîrşirea ei din viaţă, domniţa Marghioala mă recomandă iubirii şi îngrijirii fiului său.* KOGĂLNICEANU, S. A. 190. ✦ A propune pe cineva pentru un post sau o sarcină. *Te-aş ruga să recomanzi pe frate-meu Costache, care n-are nici o treabă aici şi se află cam în lipsă.* GHICA, A. 584. ✧ Refl. pas. *Voind să aibă cu dînsul pe cineva care să cunoască limba ţărei, i se recomandase un tînăr care pretindea că ştie vorbi romîneşte.* GHICA, A. 15.

3. Refl. A se prezenta (cuiva), a-şi spune numele; a face cunoştinţă (cu cineva). *S-a oprit, şi-a descoperit fruntea înaltă încununată cu păr alb şi s-a recomandat.* SADOVEANU, E. 170. *Îl întîlnea întotdeauna, prezent la aceleaşi ore. Se recomandase odată şi-i povestise necazul.* C. PETRESCU, C. V. 127. *Mă recomand Titu Herdelea, poet...* REBREANU, R. I 18. ✦ A se da drept..., a trece drept..., a se prezenta... *Ofiţerul se recomandă ca un francez în slujba regelui de Svedia.* NEGRUZZI, S. I 180. ✦ Tranz. A face prezentările. *Ghigu recomandă: — verişoarele mele: duduile Aspasia şi Hericlia Ovanez... domnu Ismail.* BASSARABESCU, V. 17.

— Variantă: (învechit) **recomanduí** (KOGĂLNICEANU, S. 42) vb. IV.

RECOMANDÁBIL, -Ă, *recomandabili, -e,* adj. Care poate fi recomandat, care merită să fie recomandat; indicat, potrivit. *Metodă recomandabilă.*

RECOMANDÁRE, *recomandări,* s. f. Acţiunea de a (se) recomanda şi rezultatul ei; recomandaţie. *Am încercat să aflu de la dînsul dacă nu are vreo recomandare specială în ce mă priveşte.* SADOVEANU, P. M. 113.

RECOMANDÁT, -Ă, *recomandaţi, -te,* adj. **1.** Indicat, prezentat ca bun; (Med.) eficace pentru..., prescris.

2. (Despre scrisori, colete etc.) Care este francat după un tarif special pentru care organele poştale emit recipisă şi garantează remiterea, sub semnătură, destinatarului. *Dau scrisoarea aceasta recomandată.* CARAGIALE, O. VII 12. ✧ Loc. adj. şi adv. **Recomandat-expres** = (despre scrisori, colete etc.) care este recomandat şi are un tarif de urgenţă, pentru care urmează a fi predat la destinaţie mai repede. ✦ (Substantivat, f.) Scrisoare cu un astfel de tarif.

RECOMANDÁŢIE, *recomandaţii,* s. f. Faptul de a (se) recomanda; sfat, îndemn, povaţă (stăruitoare), indicaţie, recomandare. *Cu amintirea recomandaţiilor duioase ale mamei... Eminescu îşi începu activitatea de licean.* CĂLINESCU, E. 68. *Îmi pare rău că nu mi-ai trimis recomandaţiile de la divan.* BĂLCESCU, la GHICA, A. 431. ✧ *Scrisoare* (sau *bilet, bileţel) de recomandaţie* = scrisoare prin care se recomandă cineva în vederea unei acţiuni, a unei bune primiri etc. *În drum poposea la ultimele mese, să împartă strîngeri de mînă, bileţele de recomandaţii, bilete de teatru.* C. PETRESCU, C. V. 72. *Mai tîrziu văzură că nu eram nici una, nici alta, ci nişte simpli călători cu scrisori bune de recomandaţie.* BOLINTINEANU, O. 296. ✦ Indicaţie, prescripţie medicală. *Am explicat tuturor că aceasta este recomandaţia medicilor.* C. PETRESCU, C. V. 356.

RECOMANDUÍ vb. IV v. **recomanda.**

RECOMBINÁ, *recombín,* vb I. Tranz. A combina din nou.

RECOMPENSÁ, *recompensez,* vb. I. Tranz. A da o recompensă; a răsplăti. *Voi fi mulţumit de a videa că ştiţi nu numai a recunoaşte merite, dar şi a le recompensa.* ALECSANDRI, S. 3.

RECOMPENSÁT, -Ă, *recompensaţi, -te,* adj. Răsplătit. *Tudor Stoenescu-Stoian a dovedit de mic copil o natură blîndă şi îngăduitoare; întotdeauna recompensată cu lauda părinţilor şi cu stima profesorilor.* C. PETRESCU, O. P. I 21.

RECOMPENSĂŢIE, *recompensaţii,* s. f. (Învechit) Recompensă.

RECOMPÉNSĂ, *recompense,* s. f. Răsplată; gratificaţie. *Pe drum îi spuse şi căpitanul că distrugerea reflectorului merită o recompensă deosebită.* REBREANU, P. S. 89. *Apără dreptul, legea, credinţa şi recompensa-i e nemurire.* ALEXANDRESCU, M. 144. ✦ Compensaţie, despăgubire; reparaţie. *Mutarea neaşteptată, aproape inexplicabilă, le-a căzut ca o recompensă.* C. PETRESCU, C. V. 10.

RECOMPOZÍŢIE, *recompoziţii,* s. f. Recompunere.

RECOMPRIMÁRE, *recomprimări,* s. f. Ridicare a presiunii gazelor dintr-o conductă de alimentare cu gaze, efectuată din loc în loc pe conductă.

RECOMPÚNE, *recompún,* vb. III. Tranz. A compune din nou, a reface; a reconstitui un lucru din elementele în care a fost descompus. *Aprinse becurile de diferite culori, ca să recompună lumina naturală a zilei şi se retrase după vitrina de cristal.* C. PETRESCU, A. 325.

RECOMPÚNERE, *recompuneri,* s. f. Acţiunea de a recompune şi rezultatul ei.

RECONCILIÁ, *reconciliez,* vb. I. Tranz. A împăca, a pune de acord. ✧ Refl. *Două mentalităţi care nu se pot reconcilia.* C. PETRESCU, Î. II 86.

RECONCILIÁBIL, -Ă, *reconciliabili, -e,* adj. Care poate fi reconciliat, pus de acord, împăcat.

RECONCILIÉRE, *reconcilieri,* s. f. Acțiunea de a (se) reconcilia și rezultatul ei; punere de acord, înțelegere, împăcare. *Tovarășul lui Radu Comșa înlocui cuvintele cu un gest care arăta că între el și autorul Cosmopolisului nici o reconciliere nu e posibilă.* C. PETRESCU, Î. II 61.

RECONDIȚIONÁ, *recondiționez,* vb. I. Tranz. (Tehn.) A restabili caracteristicile de funcționare și dimensiunile inițiale ale unui sistem tehnic care a fost uzat sau deteriorat, pentru ca acesta să poată fi folosit din nou. *Piese uzate recondiționate.*

RECONDIȚIONÁRE, *recondiționări,* s. f. Acțiunea de a recondiționa și rezultatul ei.

RECONDIȚIONÁT, -Ă, *recondiționați, -te,* adj. Care a fost restabilit la dimensiunile și caracteristicile inițiale.

RECONDÚCȚIE, *reconducții,* s. f. (Jur.) Reînnoire a unui contract de închiriere sau de arendă.

RECONFIRMÁ, *reconfirm,* vb. I. Tranz. A confirma din nou.

RECONFIRMÁRE, *reconfirmări,* s. f. Acțiunea de a reconfirma și rezultatul ei.

RECONFÓRT s. n. Reconfortare. *Îi aducea înțelegere și reconfort.* SADOVEANU, E. 95.

RECONFORTÁ, *reconfortez,* vb. I. Tranz. A reda (cuiva) forța, a întări, a fortifica, a întrema; fig. a reda (cuiva) energia, încrederea, curajul.

RECONFORTÁNT, -Ă, *reconfortanți, -te,* adj. Care reconfortează, care restabilește forțele vitale, care dă putere; întăritor. *Nu se mai gîndesc că există pe lumea aceasta sobe încălzite, pilpîiri reconfortante și blînde.* BOGZA, A. Î. 520. *Braga este, ca băutură, foarte răcoritoare... iar ca mîncare, cea mai ușoară și totdeodată cea mai reconfortantă.* CARAGIALE, M. 162. ✧ (Substantivat) *Somnul e bun reconfortant.*

RECONFORTÁRE, *reconfortări,* s. f. Acțiunea de a reconforta și rezultatul ei; întremare, întărire. *Prietenia ei cu Sabina se născuse și dura, tocmai fiindcă lîngă această copilă, cu șase ani mai tînără, loială, firească și fără ascunzișuri, găsea o reconfortare.* C. PETRESCU, C. V. 369.

RECONFORTÁT, -Ă, *reconfortați, -te,* adj. Care și-a recăpătat forțele; fortificat, întărit, întremat.

RECONSIDERÁ, *reconsider,* vb. I. Tranz. (Cu privire la un eveniment, la o lucrare literară sau științifică etc., mai ales din trecut) A privi, a cerceta, a interpreta dintr-un nou punct de vedere științific.

RECONSIDERÁRE, *reconsiderări,* s. f. Acțiunea de a reconsidera și rezultatul ei.

RECONSTITUÁNT, *reconstituante,* s. n. (Med.) Tonic.

RECONSTITUÍ, *reconstitui,* vb. IV. Tranz. **1.** A constitui din nou, a reface un întreg (din părțile în care a fost desfăcut); a recompune, a reîntregi. *Ne căutăm oamenii și din mers ne reconstituim unitățile.* CAMIL PETRESCU, U. N. 392. ✧ Refl. pas. *Cu greutate s-au putut reconstitui incomplet trei trupuri diforme, oribil sfîșiate.* BART, S. M. 75. ✦ A reface din memorie; a readuce în memorie, a evoca. *Matei reconstituia în fraze scurte, mormăite și destul de înțelese, o întîmplare dramatică de pe drumurile de munte.* SADOVEANU, O. VIII 73. *Începusem să caut... să-mi reconstitui întrebătoarea ființă sufletească a omului care influențase... întreg destinul vieții mele.* CAMIL PETRESCU, U. N. 47.

2. (Jur.) A restabili la fața locului condițiile în care s-a petrecut o infracțiune.

3. (Tehn.) A reface, fără modificări, un edificiu sau o operă de artă, în mărimea reală, în desen sau în plan, pe bază de fragmente sau de documente.

RECONSTITUÍRE, *reconstituiri,* s. f. Acțiunea de a reconstitui și rezultatul ei.

RECONSTRÚCȚIE, *reconstrucții,* s. f. Faptul de a reconstrui; reconstruire, refacere, recl ădire. *De cîte ori trec pe aci — spune belgianul — găsesc aceeași veșnică mișcare de dărîmare și reconstrucție.* BART, S. M. 43. ✦ (Lingv.) Stabilire a formei unui cuvînt neatestat dintr-o limbă care nu se mai vorbește sau dintr-o fază mai veche a limbii, pe baza legilor de corespondență fonetică; reconstruire. *O reconstrucție trebuie să se bazeze pe comparație, deci în cazul limbii latine avem nevoie de concordanța mai multor limbi romanice.* GRAUR, S. L. 166.

RECONSTRUÍ, *reconstruiesc,* vb. IV. Tranz. A construi din nou, a reclădi; a reface pe baze noi. ✦ (Lingv.) A stabili forma aproximativă a unui cuvînt neatestat dintr-o limbă, pe baza legilor de corespondență fonetică. *El a combătut în mai multe rînduri... pe savanții care reconstruiau cuvinte latine vulgare, cînd graiurile franțuzești puteau oferi explicații pentru cele mai multe probleme etimologice.* GRAUR, S. L. 166. ✦ (Poetic) A reconstitui. *Dorința mea Din amintiri, din resturi, Să te reconstruiască-ar vrea.* CAMIL PETRESCU, V. 92. *Urmam deci mai departe să reconstruiesc lanțul impresiilor mele încă fierbinți.* CARAGIALE, O. VII 525.

RECONSTRUÍRE, *reconstruiri,* s. f. Acțiunea de a reconstrui și rezultatul ei. *Reconstruirea unei șosele.* ✦ (Lingv.) Reconstrucție. *Se cunosc numeroase cazuri de etimologii sigure... obținute prin reconstruirea unui tip neatestat.* GRAUR, S. L. 164.

RECONVENȚIONÁL, -Ă, *reconvențional, -e,* adj. (Jur.; în expr.) *Cerere reconvențională* = reconvenție.

RECONVENȚIÚNE, *reconvenții,* s. f. (Jur.) Cerere introdusă de pîrît prin care acesta ridică pretenții în contra acțiunii reclamantului.

RECOPIÁ, *recopiez,* vb. I. Tranz. (Cu privire la un text, un act etc.) A copia din nou, a scoate o nouă copie.

RECÓRD, *recorduri,* s. n. Performanță, oficial constatată, care depășește tot ce s-a realizat pînă la o anumită dată în competițiile sportive. ✧ Expr. *A bate recordul* (în ceva) = a atinge treapta cea mai înaltă. *A (de)ține un record* = a păstra un record stabilit, a deține locul de frunte printre..., a fi neîntrecut în... *Noi țineam recordul gazetelor bine informate.* CARAGIALE, O. II 296. ✦ Obiect sau animal intrat într-o competiție (tîrg, expoziție etc.) și clasat oficial ca posedînd anumite calități în cel mai înalt grad. *Coarne de cerb record mondial.*

RECÓRDMAN, -Ă, *recordmani, -e,* s. m. și f. Deținător al unui record.

RECREÁ, *recreez,* vb. I. Refl. A se destinde, a se odihni (după un efort susținut); a-și reface forțele, a se înviora.

— Pronunțat: *-cre-a.*

RECREÁRE s. f. Acțiunea de a se recrea și rezultatul ei; recreație.

RECREÁT, -Ă, *recreați, -te,* adj. Odihnit, refăcut. *Se simți recreat ca de un curent răcoritor.* VLAHUȚĂ, O. A. III 62.

RECREATÍV, -Ă, *recreativi, -e,* adj. Care odihneşte, care recreează.

RECREATÓR, -OÁRE, *recreatori, -oare,* adj. (Neobişnuit) Recreativ.

RECREÁŢIE, *recreaţii,* s. f. **1.** Faptul de a se recrea; odihnă după o muncă încordată; recreare. *Apoi deodată, în timpul unei recreaţii, începea să îmbrăţişeze pe camaradele ei de clasă.* VLAHUŢĂ, O. A. III 37. ✦ Timp destinat recreării elevilor între orele de curs; pauză. *Luam parte la jocurile camarazilor mei cînd suna ora de recreaţie.* GHICA, S. 74.

2. Destindere; desfătare. (Atestat în forma *recreaţiune*) *Singura lui recreaţiune era poezia.* NEGRUZZI, S. I 333.

— Pronunţat: *-cre-a-.* — Variantă: (învechit) **recreaţiúne** (ODOBESCU, S. III 37) s. f.

RECREAŢIÚNE s. f. v. **recreaţie.**

RECRIMINÁ, *recriminez,* vb. I. Tranz. (Rar) A reproşa, a acuza.

RECRIMINÁRE, *recriminări,* s. f. Reproş, acuzaţie (cu care se răspunde unui alt reproş, unei alte acuzaţii). *Recriminările... nu se întemeiază pe nimic decît pe supărările personale ale scriitorului.* IORGA, L. I 354.

RECRISTALIZÁRE, *recristalizări,* s. f. (Chim.) Operaţie de purificare a unei substanţe chimice impure, care se realizează prin dizolvarea la cald a acelei substanţe, urmată de filtrarea soluţiei şi cristalizarea ei prin răcire. ✦ Fenomen de refacere a cristalelor unui metal sau ale unui aliaj deformate printr-un tratament mecanic la rece, însoţit de restaurarea proprietăţilor lui anterioare.

RECRUDESCÉNŢĂ, *recrudescenţe,* s. f. Izbucnire din nou, revenire, într-o formă mai acută, a unei boli sau a unei epidemii; înrăutăţire, înrăire. ✦ Fig. Creştere, reluare într-un ritm viu, accentuat şi mai intens a unei activităţi, a unei stări etc. *Şomajul propriu-zis nu cunoaşte... recrudescenţa din alte ţări.* BOGZA, A. Î. 568.

RECRÚT, *recruţi,* s. m. **1.** Tînăr aparţinînd ultimului contingent chemat sub arme; soldat de curînd încorporat. *A treia zi de revizie, înspre sară, toţi recruţii erau adunaţi din nou înaintea subprefecturii.* BUJOR, S. 39. *Trenul porni apoi în chiuitul recruţilor, ale căror rude şi părinţi rămaseră trişti în gara singuratecă.* SANDU-ALDEA, U. P. 231.

2. Fig. (Familiar) Membru de curînd cîştigat pentru o asociaţie, o mişcare; începător.

— Variante: (popular) **recrútă** (RETEGANUL, P. III 9), **răgútă,** *răgute* (JARNÍK-BÎRSEANU, D. 299), **răcútă,** *răcute,* s. f.

RECRUTÁ, *recrutez,* vb. I. Tranz. **1.** (Cu privire la un tînăr, la un contingent etc.) A chema la verificare în vederea încorporării în armată; a selecţiona şi a înregistra pentru serviciul militar. ✦ Intranz. A se prezenta pentru înrolare sau pentru înregistrare în armată.

2. Fig. A angaja, a primi (pe cineva) pe baza unei selecţii; a cîştiga, a lua (pe cineva) pentru o anumită activitate. *A organizat... reprezentaţii de teatru, recrutînd dintre fetele şi flăcăii mai deştepţi pe interpreţii operelor.* REBREANU, I. 67. *În primăvară, Vaillant mai recrutase un elev.* GHICA, S. A. 123. *Romînii sînt în picioare şi la trebuinţă vor putea cu înlesnire a recruta oameni spre a intra în ţară.* BĂLCESCU, la GHICA, A. 245.

RECRUTÁRE, *recrutări,* s. f. Acţiunea de a recruta şi rezultatul ei; operaţie de înregistrare a tinerilor pentru încorporarea în armată. ✦ Fig. Alegere, angajare.

RECRUTÁŢIE, *recrutaţii,* s. f. (Învechit) Recrutare. ✦ Rechiziţie. *Casele dorobanţilor se scutesc de capitaţie şi de recrutaţie.* BĂLCESCU, O. I 37.

— Variantă: **recrutaţiúne** (HASDEU, I. V. 131) s. f.

RECRUTAŢIÚNE s. f. v. **recrutaţie.**

RECRÚTĂ s. f. v. **recrut.**

RECT s. n. (Anat.) Ultima parte a intestinului gros, care se termină prin orificiul anal.

RECTÁL, -Ă, *rectali, -e,* adj. (Anat.) Care se referă la rect; care aparţine rectului.

RECTIFICÁ, *rectific,* vb. I. Tranz. **1.** A îndrepta, a corecta. *Copiii îşi rectificară ţinuta prea dezordonată, după atîtea ceasuri de călătorie plicticoasă.* C. PETRESCU, C. V. 9.

2. (Tehn.) A supune o suprafaţă metalică unei neteziri foarte fine cu ajutorul unor unelte abrazive.

3. (Chim.) A separa prin distilare dintr-un amestec de lichide un component sau un grup de componenţi care reprezintă, cantitativ, majoritatea amestecului.

RECTIFICÁRE, *rectificări,* s. f. Acţiunea de a rectifica şi rezultatul ei.

1. Îndreptare, corijare. *În principiu, prin rectificarea sau, altfel zis, prin repararea unei bucăţi în versuri înţelegem fireşte prefacerea numai a expresiunii materiale, adică a cuvîntării, iar nu şi a gîndirii, adică a poeziei în ea însăşi.* CARAGIALE, O. VII 473. ✦ (Concretizat) Notă prin care se rectifică ceva.

2. (Tehn.) Operaţie mecanizată de netezire foarte fină, prin aşchiere, a suprafeţei unei piese metalice cu ajutorul pietrelor abrazive. ✦ Distilare fracţionată prin care se separă dintr-un amestec de lichide un component sau un grup de componenţi care reprezintă, cantitativ, majoritatea amestecului.

RECTIFICATÓR, -OÁRE, *rectificatori, -oare,* adj. (Rar) Care rectifică; care aduce o rectificare. ✦ (Substantivat, m.) Muncitor calificat care lucrează la rectificare (2).

RECTILÍN, -Ă adj. v. **rectiliniu.**

RECTILINEÁR, -Ă, *rectilineari, -e,* adj. Ortoscopic.

— Pronunţat: *-ne-ar.*

RECTILÍNIU, -IE, *rectilinii,* adj. (Mat.) **1.** În linie dreaptă. *Mişcare rectilinie.* (Atestat în forma *rectilin*) *Şoseaua tăia o dîră lucioasă, rectilină, pe care sania aluneca vertiginos.* REBREANU, R. I 215.

2. (Despre figuri geometrice) Format din linii drepte. *Triunghi rectiliniu.*

— Variantă: **rectilín, -ă** adj.

RÉCTO s. n. invar. (În opoziţie cu verso) Pagina din faţă a unei coli de hîrtie scrise sau a unei foi de carte.

RÉCTOR, *rectori,* s. m. Persoană care conduce (din punct de vedere ştiinţific şi administrativ) o universitate sau un institut de învăţămînt superior. *Să te gătesti Ca rector a te-ntoarce la-a noastră Academie.* ALECSANDRI, T. II 155.

RECTORÁT, *rectorate,* s. n. Demnitatea, funcţia de rector; birourile şi serviciile administrative care ţin de rector. ✦ Interval de timp în care cineva îşi exercită funcţia de rector.

RECTRÍCE, *rectrice,* s. f. (Ornit.) Fiecare dintre penele mari, late din coada păsărilor.

REGŢIÚNE s. f. (Gram.) Calitatea unui cuvînt de a atrage în frază un anumit determinant; legătura dintre cuvinte şi determinantele lor.

RECUCERÍ, *recuceresc,* vb. IV. Tranz. A cuceri din nou, a lua înapoi; a relua.

RECUCERÍT, -Ă, *recuceriți, -te,* adj. Cucerit din nou.

RECÚL, *reculuri,* s. n. Mișcare îndărăt a unui corp solid, ca reacțiune provocată de o forță exercitată asupra lui de un alt corp, care se mișcă într-un anumit sens, considerat ca sens înainte. *Reculul unei arme de foc.* ✦ Distanța parcursă de un corp solid în timpul mișcării sale înapoi provocate prin reacțiune.

RECULÁ, *reculez,* vb. I. Intranz. (Tehn.) A se retrage, a se smuci înapoi, a avea o mișcare de recul.

RECULÁRE, *reculări,* s. f. Faptul de a recula.

RECULÉGE, *reculég,* vb. III. Refl. A-și veni în fire, a-și recîștiga calmul, liniștea (după o spaimă, o emoție etc.); a se regăsi, a-și reveni. *Reculegîndu-se din tulburarea ce-i încătușa pe toți... murmură cu un glas răgușit de spaimă.* REBREANU, R. II 107. ✦ A se adînci într-o meditație.

RECULÉGERE, *reculegeri,* s. f. Acțiunea de a se recule̦ge și rezultatul ei. *Unde era odihna aceea în care să găsești reculegerea?* C. PETRESCU, Î. II 109. *Fața i se crispă într-o penibilă sforțare de reculegere.* VLAHUȚĂ, O. A. III 193. ✦ Adîncire în gînduri, meditație. *Contemplația artistică presupune reculegere și tăcere.* RALEA, O. 81. *Odăile parcă nu erau făcute pentru hodină și reculegere.* ANGHEL, PR. 4. ✧ *Moment* sau *minut de reculegere* = moment în care se întrerupe orice activitate și se păstrează tăcere, în semn de omagiu pentru un dispărut.

RECUNOÁȘTE, *recunósc,* vb. III. Tranz. **1.** A identifica un lucru sau o persoană pe care ai mai văzut-o sau cu care ai mai fost în contact; a cunoaște **(6).** *Uite-l! N-a recunoscut pe Olga.* REBREANU, R. I 266. *O-nchide lungi genele tale Să pot recunoaște trăsurile-ți pale.* EMINESCU, O. I 41. *Nu mă recunoști?... Eu sînt Pepelea, care te-am scăpat de zmeu.* ALECSANDRI, T. I 435. ✦ A deosebi, a distinge ceva după anumite semne caracteristice. *Îl recunoscu după glas.* DUMITRIU, N. 61. ✦ Refl. A-și descoperi în altcineva trăsăturile personale caracteristice, a se regăsi pe sine. *El se recunoaște în fiul său.*

2. A admite (ca existent, ca bun, ca valabil, ca autentic, ca adevărat). *Recunosc că vînatul își are poezia lui; dar această poezie e legată de clipă și piere cu clipa.* SADOVEANU, O. A. II 229. *Recunosc, iubite autorule că... ai știut... să urmezi părinteștile lui povețe.* ODOBESCU, S. III 11. *Aceste principii... n-au fost niciodată recunoscute în țările noastre.* BĂLCESCU, O. II 14. ✦ (Diplomație) A considera un guvern sau un stat ca îndreptățit a-și exercita puterea și în situația de a avea relații diplomatice cu alte state. ✦ (Cu privire la un copil natural) A declara ca legitim. ✦ Refl. A se considera, a se socoti. *Eu mă recunosc dator cu multe răspunsuri lui Ion Ghica.* ALECSANDRI, S. 119.

3. A cădea de acord asupra valorii cuiva, a considera meritos, valoros, a socoti ceva valabil, de valoare; a consacra. *Fericească-l scriitorii, toată lumea recunoască-l... Ce-o să aibă din acestea pentru el, bătrînul dascăl?* EMINESCU, O. I 133.

4. A cerceta terenul pentru a-l cunoaște mai precis în vederea îndeplinirii unei misiuni de luptă. (Fig.) *Și deasupra tuturora, oastea să și-o recunoască, Își aruncă pocitura bulbucații ochi de broască.* EMINESCU, O. I 150.

RECUNOÁȘTERE, *recunoașteri,* s. f. Acțiunea de a (se) recunoaște și rezultatul ei.

1. Admitere (a unui lucru ca bun, ca existent, ca valabil etc.); apreciere, considerație. *Iașul romantic al bisericelor voievodale, aureolat de pulbere de ruini, recunoașterea publică a declinului capitalei Moldovei constituiau pentru scriitorii timpului ca o bucurie a suferinței.* SADOVEANU, E. 6.

2. (Jur.) Acordare de către stat a calității de cetățean unei persoane de altă cetățenie dar, aparținînd după origine populației de bază a statului respectiv. ✦ Declarare (de către tată) a unui copil ca legitim. ✦ (Diplomație) Admitere de către un guvern sau de către un stat a calității legale a altui guvern sau a altui stat de a-și exercita puterea și a avea relații diplomatice cu alte state. *A adăogat că dorea să cunoască vederile excelenței-tale despre recunoașterea Republicei Franceze.* GHICA, A. 32.

3. Activitate desfășurată de un militar sau un grup de militari, pentru a cunoaște amănunțit o porțiune de teren în vederea îndeplinirii misiunii de luptă. *Un tînăr ofițer... c-o patrulă de marinari debarcă pe țărmul Sulinei, în recunoaștere.* BART, E. 321. ✧ (Poetic) *Un erete, Poliței din naștere, Peste baltă și boschete Vine-n recunoaștere.* TOPÎRCEANU, B. 48. ✧ *Avion de recunoaștere* v. avion. ✦ (Rar) Unitate, formație militară care efectuează o asemenea acțiune. *O recunoaștere inamică, tare cam de un escadron, a așteptat ascunsă într-o pădurice.* CAMIL PETRESCU, U. N. 348.

RECUNOSCĂTÓR, -OÁRE, *recunoscători, -oare,* adj. Care recunoaște o binefacere primită, care poartă (cuiva) recunoștință. *Trebuie să fiu și eu recunoscător măcar cît pot.* REBREANU, R. II 81. *Îți voi rămînea tare recunoscător pentru peșcheș.* ODOBESCU, S. III 32. *O, cît am rămas de recunoscător bunului părinte pentru această dorită veste!* NEGRUZZI, S. I 7.

RECUNOSCÚT, -Ă, *recunoscuți, -te,* adj. **1.** Identificat, cunoscut. *Răufăcătorul recunoscut și-a mărturisit fapta.*

2. Admis, acceptat (ca bun, ca valabil, ca existent, ca adevărat). *Adevăr recunoscut.* ✦ (Despre persoane) Consacrat ca autoritate în materie. *Talent poetic unanim recunoscut.* ✦ Mărturisit, declarat. *Vină recunoscută.* ✦ (Jur.; despre un copil natural) Declarat ca legitim. ✦ (Despre un guvern, un stat etc.) Acceptat ca îndreptățit să-și exercite puterea și să întrețină relații diplomatice cu alte state.

3. (Despre o poziție, o formație militară etc.) Cercetat îndeaproape, cunoscut; care a făcut obiectul unei recunoașteri **(3).**

RECUNOȘTÍNȚĂ, *recunoștințe,* s. f. Obligație morală pe care cineva o simte față de cel ce i-a făcut un bine; recunoaștere a unei binefaceri primite, gratitudine. *L-a ajutat să plece în streinătate și acum își plătește în felul lui... o datorie de recunoștință.* C. PETRESCU, Î. II 237. *Îi trecu prin gînd că e tocmai clădirea lui Grigoriță, căruia el îi datorează numai recunoștință.* REBREANU, R. II 202. *Îi las aste scrieri ca o suvenire de recunoștință.* NEGRUZZI, S. I 209. *Jur să aibi recunoștință Către frații tăi romîni Ce te scot azi din robie.* BOLLIAC, O. 188. ✦ (Rar, învechit) Răsplată. *Spre recunoștința slujbelor sale... îl numi prinț rusesc.* NEGRUZZI, S. II 141.

RECUPERÁ, *recuperez,* vb. I. Tranz. **1.** A dobîndi din nou, a recîștiga, a recăpăta. *Pierdu timpul, capitalul și iluziile. Încercă să le recupereze.* C. PETRESCU, O. P. I 142.

2. A folosi total sau parțial energia răspîndită într-o instalație, deșeurile de materiale etc.

RECUPERÁBIL, -Ă, *recuperabili, -e,* adj. Care poate fi recuperat. *Deșeurile de fabricație sînt pierderi recuperabile.*

RECUPERÁRE, *recuperări,* s. f. Acțiunea de a recupera și rezultatul ei; folosire totală sau parțială a energiei răspîndite într-o instalație de producere sau de transformare a energiei, a resturilor sau a deșeurilor de materiale care altfel s-ar pierde sau s-ar degrada etc.

RECUPERATÓR, *recuperatoare,* s. n. Sistem tehnic care servește la recuperarea totală sau parțială a energiei

împrăştiate într-o instalaţie de producere sau de transformare a energiei, a resturilor sau a deşeurilor de materiale.

RECUPRÍNDE, *recuprind,* vb. III. Tranz. (Învechit) A cuprinde din nou; a cuceri din nou, a recuceri. *Amnestia care am dat cînd am recuprins Transilvania.* La GHICA, A. 307.

RECURÉNT[1], **-Ă,** *recurenţi, -te,* adj. (Med.) Care revine, care recidivează. ✧ *Febră recurentă* = boală infecţioasă caracterizată prin alternarea stărilor febrile cu stări nefebrile.

RECURÉNT[2], **-Ă,** *recurenţi, -te,* s. m. şi f. (Jur.) Persoană care face (sau se judecă în) recurs.

RECURÉNŢĂ s. f. Revenire, reacţiune asupra sa însăşi. ✧ (Logică) *Demonstraţie prin recurenţă* = demonstraţie prin inducţie completă.

RECÚRGE, *recúrg,* vb. III. Intranz. (Urmat de determinări introduse prin prep. «la») A apela la cineva sau la ceva, a cere (sau a se adresa cuiva pentru) ajutor, sprijin sau refugiu; a folosi. *Se împacă şi el destul de greu cu şcoala, rămînînd repetent şi recurgînd probabil la examene particulare.* CĂLINESCU, E. 32. *Cu tot regretul, trebuie să recurg la dumneata.* SEBASTIAN, T. 104.

RECÚRGERE s. f. Acţiunea de a recurge; adresare, referire.

RECÚRS, *recursuri,* s. n. **1.** (Jur.) Cale de atac prin care se cere unei instanţe superioare casarea (pentru motive prevăzute de lege) a unei hotărîri judecătoreşti. *A face sau a declara recurs.* ✧ *A avea recurs* = a avea dreptul de a cere instanţei superioare casarea unei hotărîri judecătoreşti anterioare.

2. (Franţuzism învechit) Referire, recurgere. *Ne-ar rămîne necunoscut de n-am avea recurs la cîteva fericite documente şi la cronica lui Urechia.* HASDEU, I. V. 249.

RECURSÓRIU, -IE, *recursorii,* adj. (Jur.) Prin care se exercită dreptul de recurs. *Acţiune recursorie.*

RECUZÁ, *recúz,* vb. I. Tranz. A respinge, a nu recunoaşte competenţa sau autoritatea unui judecător, a unui martor etc.; p. ext. a respinge, a nu recunoaşte ceva sau calitatea cuiva. *Soarta pare c-ar fi voit să ne recuze orice altă origine, decît pogorîrea noastră din neamul roman.* ODOBESCU, S. II 279. *După titlurile istorice a neamului, ce nu le recuză nimene, după analele pozitive a limbii, în zădar am mai cerca vreun temei.* RUSSO, S. 73.

RECUZÁBIL, -Ă, *recuzabili, -e,* adj. Care poate fi recuzat.

RECUZÁRE, *recuzări,* s. f. Acţiunea de a recuza şi rezultatul ei.

RECUZÁT, -Ă, *recuzaţi, -te,* s. m. şi f. (Despre judecători, martori etc.) Căruia i s-a respins sau nu i s-a recunoscut competinţa, calitatea sau autoritatea.

RECUZÍTĂ s. f. Totalitatea obiectelor necesare la montarea unei piese de teatru sau a unui film (mobilier, costume etc.). *Ansamblul a plecat în turneu cu toată montarea şi recuzita de la premieră.*

RECUZITÓR, -OÁRE, *recuzitori, -oare,* s. m. şi f. Persoană însărcinată (la teatru sau la studiourile cinematografice) cu procurarea şi păstrarea recuzitei. *Pe culoarele... din dosul scenei... maşiniştii şi recuzitorii alergau de colo pînă colo.* ARDELEANU, D. 182.

RECVIÉM, *recviemuri,* s. n. (La catolici) Slujbă religioasă la înmormîntarea sau pomenirea unei persoane decedate. V. parastas. ✦ Muzică compusă pentru această slujbă. *Recviem de Mozart.*

— Scris şi: *requiem.*

REDÁ, *redáu,* vb. I. Tranz. **1.** A da din nou (cuiva) un lucru, o situaţie etc. pe care le-a mai avut; a restitui. *Voi reda bietei Olimpia libertatea ei.* CĂLINESCU, E. O. I 99. *Redă-mi comoara unei clipe Cu ani de părere de rău.* EMINESCU, O. I 212. *De picioare-l descurcaţi, De mîini îl dezlegaţi, Puterea să i-o redaţi.* TEODORESCU, P. P. 383.

2. Fig. A exprima (un fapt, un sentiment etc.) prin viu grai, prin scris sau prin mijloace artistice; a reproduce. *Poeţii au reuşit să redea sentimentele cele mai scumpe poporului.* BENIUC, P. 84.

REDACTÁ, *redactez,* vb. I. Tranz. A formula în scris, în mod metodic şi ordonat, rezultatul unui proces de gîndire (povestire, descriere etc.); a redija. V. compune, elabora. *Redacta informaţii, făcea corecturi şi numai seara... îşi aducea şi el aminte că e trudit.* VLAHUŢĂ, O. A. 237. *Înainte chiar de luna lui martie 1848, Nicu Bălcescu a fost însărcinat de comitet a redacta proclamaţia revoluţionară.* GHICA, S. A. 155. ✦ (Învechit) A conduce o publicaţie (periodică). *«Foaia ştiinţifică şi literară», redactată de mine, tipări un număr extraordinar din 6 februarie 1844.* KOGĂLNICEANU, S. A. 195.

REDACTÁRE, *redactări,* s. f. Acţiunea de a redacta şi rezultatul ei; formulare în scris. *Cea mai grea încercare pentru lexicograf, în munca de alcătuire a dicţionarului, este redactarea definiţiei.* L. ROM. 1953, nr. 4, 31.

REDACTÁT, -Ă, *redactaţi, -te,* adj. (Despre un act oficial, un studiu, un articol etc.) Formulat în scris, compus.

REDÁCTOR, -OÁRE, *redactori, -oare,* s. m. şi f. Persoană care lucrează în mod permanent în redacţia unui ziar, a unei reviste etc.; persoană care redactează un articol, un studiu, o lucrare. *Ca niciodată odaia lui Roşu era plină de redactori şi de gălăgie.* REBREANU, R. II 24. *E directorul şi primul redactor al ziarului.* VLAHUŢĂ, O. A. III 20. ✧ *Redactor-şef (responsabil)* = persoană din colectivul de redacţie al unei reviste, al unui ziar etc. care are în mod oficial răspunderea celor publicate.

REDÁCŢIE, *redacţii,* s. f. **1.** Redactare. *Eu m-am declarat pentru cea din urmă redacţie.* BĂLCESCU, la GHICA, A. 434. ✦ Felul, forma în care e redactată o publicaţie. *«România literară»... are toate simpatiele noastre pentru călduroasa şi folositoarea sa redacţie.* RUSSO, S. 149.

2. Colectiv de redactori de la un ziar, o revistă etc.; serviciu al unui ziar, al unei reviste etc. la care lucrează un asemenea colectiv. *A doua zi se duse la «Drapelul». Un băiat îl introduse la secretarul de redacţie.* REBREANU, R. I 182. *Redacţia acestei foi va primi orice plîngere dreaptă a cetăţenilor.* BOLINTINEANU, O. 247. *Acest memoriu s-a îndreptat... apoi pe la redacţiile jurnalelor.* La GHICA, A. 802. ✦ Local sau parte a unui local în care se găsesc birourile redactorilor unui ziar, ale unei reviste etc. *Am ieşit într-o zi din redacţie şi, prins ca de-o spaimă, am plecat la ţară, la un prieten.* ANGHEL, PR. 56.

— Variantă: (învechit) **redacţiúne,** *redacţiuni* (HASDEU, I. V. 255), s. f.

REDACŢIONÁL, -Ă, *redacţionali, -e,* adj. Privitor la redacţie, de redacţie, al redacţiei. *Articol redacţional.*

REDACŢIÚNE s. f. v. **redacţie.**

REDÁN, *redane,* s. n. **1.** (Mil.) Lucrare simplă de fortificaţie, alcătuită dintr-un zid în formă de unghi cu vîrful în afară, cu aripile egale şi folosită pentru a înlesni apărarea unei treceri. *Dinspre tabia Abdul-Cherim, din re-*

danul scurmat în coastele ei... venea un foc iute de puşti care izbea din plin şirurile servanţilor. SADOVEANU, O. VI 30. *Burcel în şanţ moare zdrobind O tidvă păgînească. Şoimu-n redan cade, răcnind: Moldova să trăiască!* ALECSANDRI, O. 240.

2. Aliniere a clădirilor de-a lungul unei străzi astfel încît un colţ al lor să fie ieşit mai mult în stradă.

REDÁRE, *redări,* s. f. 1. Acţiunea de a r e d a şi rezultatul ei; restituire. *Redarea libertăţii.*

2. F i g. Descriere, exprimare, reproducere a unui fapt, a unui sentiment etc. *Eminamente obiectiv şi impersonal în redarea dragostei.* GHEREA, ST. CR. III 280.

REDĂTĂTÓR, -OÁRE, *redătători, -oare,* adj. (Rar) Care redă; dătător. *De viaţă e redătătoare... Privighetoarea-nvietoare.* MACEDONSKI, O. I 187.

REDESCHÍDE, *redeschíd,* vb. III. T r a n z. A deschide din nou (ceva). ✦ R e f l. p a s. (Despre şcoli, instituţii etc.) A-şi relua activitatea întreruptă pentru un timp. *Se redeschid şcolile.*

REDESCHÍDERE, *redeschideri,* s. f. Acţiunea de a (s e) r e d e s c h i d e. ✦ Reîncepere, reluare a unei acţiuni sau activităţi. *În faţa profesorilor erau şi cinci premianţi ai întîiului an de studii de la redeschiderea şcolii.* CAMIL PETRESCU, O. I 191. *Nici să mai gîndim la vreo redeschidere a faimosului proces.* CARAGIALE, O. VII 332.

REDESCHÍS, -Ă, *redeschişi, -se,* adj. Deschis din nou; început iar, reluat.

REDESCOPERÍ, *redescópăr,* vb. IV. T r a n z. A descoperi din nou, a afla, a regăsi. *Omul uită un adevăr, îl caută din nou. Îl redescoperă.* C. PETRESCU, Î. II 57.

REDEŞTEPTÁ, *redeştépt,* vb. I. **1.** R e f l. A se deştepta, a se trezi din nou, a-şi veni în fire, a reveni la viaţă. *Mă redeştept curînd acelaşi şi-n mine nu se face calm.* MACEDONSKI, O. I 98. ✦ F i g. A se stîrni, a se reaprinde, a reîncepe, a izbucni din nou. *Toată scîrba şi ura se redeşteptaseră mai crude.* C. PETRESCU, Î. II 227.

2. T r a n z. A aduce aminte, a aminti, a evoca. *Aducerile-aminte pe suflet cad în picuri, Redeşteptînd în faţă-mi trecutele nimicuri.* EMINESCU, O. I 107.

REDEŞTEPTÁRE, *redeşteptări,* s. f. Acţiunea de a (s e) r e d e ş t e p t a şi rezultatul ei; reînviere, trezire (din lîncezeală, din amorţeală). *Dîndu-şi seama de rolul burgheziei muntene şi redeşteptarea naţională... Odobescu are cuvinte de laudă.* IBRĂILEANU, SP. CR. 216. *Rolla a avut o mare influenţă asupra societăţii Iaşului... dînd mîna cu toţi tinerii din acea epocă pentru introducerea marelor reforme sociale şi, mai cu seamă, pentru redeşteptarea simţului de demnitate personală.* ALECSANDRI, S. 97.

REDEVENÍ, *redevín,* vb. IV. I n t r a n z. A se face din nou aşa cum era înainte; a se face iar ce-a fost. *Sub un cer limpede, oceanul de munţi redevine albastru; pe valurile lui, Ceahlăul reapare întreg.* BOGZA, C. O. 20. *El clipi cu ochii — ea redevenise umbră simplă.* EMINESCU, N. 58. *Regimul de privilegii, de scutiri, de favoruri redeveni o stare legală în Principate.* KOGĂLNICEANU, S. A. 202.

REDEVÉNŢĂ, *redevenţe,* s. f. (Fin.; în orînduirea capitalistă) Cotă din produsul unei exploatări care se plăteşte (în numerar sau în natură) la date fixe. *Sînt sătul de opţiuni şi puncte de redevenţă.* C. PETRESCU, R. DR. 201.

REDÍGE vb. III v. **redija.**

REDIJÁ, *redijez,* vb. I. T r a n z. (Franţuzism învechit) A redacta. *Găsirăm mijlocul a redija o protestaţie şi a o trimite la Constantinopol.* BOLINTINEANU, O. 266. *Trebile cu vechea formă nu cerc nici o-mpiedicare, Ş-un ofis redijat bine c-o lege-n prescurtare.* ALEXANDRESCU, M. 172.

— Variantă: (învechit) **redíge** (GHICA, A. 629) vb. III.

REDIJÁRE, *redijări,* s. f. (Franţuzism învechit) Acţiunea de a r e d i j a şi rezultatul ei; redactare.

REDIJÁT, -Ă, *redijaţi, -te,* adj. (Franţuzism învechit) Redactat.

REDINGÓTĂ, *redingote,* s. f. Haină bărbătească, de obicei de culoare neagră, cu poalele lungi şi încheiată cu două rînduri de nasturi. *Umbla c-o redingotă roşcată, care de-abia îi ajungea pînă la mijloc, căci el era nalt, lung şi slab.* SADOVEANU, O. II 61. *Apucase pe director de gulerul redingotei... zguduindu-l.* DELAVRANCEA, S. 159.

REDISPĂREÁ, *redispăr,* vb. II. I n t r a n z. (Rar) A dispărea din nou. *Se reivi, surîse... Redispăru.* EMINESCU, N. 72.

REDISTILÁ, *redistilez,* vb. I. T r a n z. A distila din nou un produs distilat, pentru a-l purifica mai bine.

REDISTILÁRE, *redistilări,* s. f. Acţiunea de a r e d i s t i l a.

RÉDIŞ, *redişuri,* s. n. (Regional) Rediu. *Apucă la fugă spre rediş, fugărit de cîini.* I. CR. III 168.

RÉDIU, *rediuri,* s. n. (Regional) Pădure mică şi tînără; pădurice, rediş. *Vînturi puternice usucă plantaţiile; rediurile abia vegetează.* SADOVEANU, E. 94. *În rediuri şi grădini, Pintre razele de stele zboară roiuri de lumini.* ALECSANDRI, P. II 152. *Unde sînt rediurile umbroase?* NEGRUZZI, S. I 95. *Şi cu roibul se lăsa Deasupra Copoului, Colea-n rediul Breazului.* ALECSANDRI, P. P. 88.

— Variantă: **rădiu** (ALECSANDRI, T. 1441, NEGRUZZI, S. I 194, ŞEZ. IV 225) s. n.

REDOBÎNDÍ, *redobîndesc,* vb. IV. T r a n z. A obţine, a dobîndi din nou (un lucru, o situaţie, o stare etc.); a recîştiga. *Primarul, ca să-şi redobîndească autoritatea, răcni mînios.* REBREANU, R. I 235. *Sănătatea mea s-a dus cu totul şi nu crez să o mai redobîndesc.* BĂLCESCU, la GHICA, A. 600.

REDOBÎNDÍRE, *redobîndiri,* s. f. Acţiunea de a r e d o b î n d i şi rezultatul ei; obţinere din nou, recîştigare.

REDOBÎNDÍT, -Ă, *redobîndiţi, -te,* adj. Dobîndit, căpătat din nou; recîştigat.

REDRESÁ, *redresez,* vb. I. T r a n z. **1.** A îndrepta, a aduce (ceva) în poziţie normală. *Avionul a fost redresat.* ✦ F i g. A readuce la starea normală, a aduce pe calea cea bună; a reface, a înviora. (R e f l.) *Bolnavul s-a redresat.*

2. (Tehn.) A transforma o putere, din forma de putere de curent electric alternativ, în forma de putere de curent electric continuu, prin suprimarea sau prin inversarea alternanţelor de un anumit sens ale curentului.

REDRESÁRE, *redresări,* s. f. Acţiunea de a (s e) r e d r e s a şi rezultatul ei.

1. Îndreptare, revenire la poziţia normală. ✦ Acţiune prin care o aeronavă în coborîre e adusă pe o traiectorie curbilinie în zbor orizontal, sub efectul comenzilor date de pilot sau al reacţiunilor aerodinamice provocate de deplasarea ei. *Redresarea avionului.*

2. F i g. Refacere, înviorare. *La căderea imperiului... Victor Hugo se întoarce în Franţa şi participă la opera de redresare a patriei.* SADOVEANU, E. 228.

3. (Tehn.) Transformare a puterii, din forma de putere de curent electric alternativ, în forma de putere de curent continuu pulsator, prin suprimarea sau prin inversarea alternanţelor de un anumit sens ale curentului.

REDRESÁT, -Ă, *redresați, -te,* adj. (Despre curentul electric) Care a suferit o transformare prin redresare.

REDRESÓR[1], *redresoare,* s. n. (Tehn.) **1.** Aparat sau dispozitiv care servește pentru a obține din curent electric alternativ curent electric continuu.

2. Lentilă, grup de lentile sau de prisme folosite pentru aducerea imaginii unui obiect, dată de un instrument optic obișnuit, în poziția și orientarea reală a acelui obiect.

3. Dispozitiv care readuce în direcția inițială un curent de fluid, abătut de un obstacol oarecare.

— Pl. și: (m.) *redresori.*

REDRESÓR[2], -OÁRE, *redresori, -oare,* adj. (Tehn.) Care redresează. *Lampă de radio redresoare.*

REDÚCE, *redúc,* vb. III. Tranz. (Urmat adesea de determinări introduse prin prep. «la», «pînă», «pînă la» etc.)

1. A face să fie mai mic, a micșora, a scădea, a diminua. *Reduse coada vulpei pînă la vreo doi stînjeni.* ODOBESCU, S. III 46. ✦ A micșora valoarea unei mărimi, față de o valoare de referință a ei. ✦ A micșora dimensiunile (unei hărți, ale unei piese etc.), păstrînd aceleași proporții, a reproduce la dimensiuni mai mici. *Hărțile pot fi reduse la o scară mai mică.* ✦ (Mat.; în expr.) *A (se) reduce o fracție* = a suprima factorii comuni de la numitorul și de la numărătorul unei fracții; a simplifica.

2. A restrînge, a limita, a mărgini. *I se pare că înalță... pe femeie, reducînd-o la rolul de «marmoră de Paros».* GHEREA, ST. CR. I 173. *Căci problema ei cea mare la nimic o ai redus.* EMINESCU, O. IV 46. *Mulți vor gîndi a fi ghicit sensul întîmplărilor... reducîndu-le la simple vise.* id. N. 84. ✧ Expr. **A reduce (pe cineva) la tăcere** = a face pe cineva să nu mai zică nimic, a-l sili să tacă. *Ana îl reduse la tăcere cu o singură privire.* C. PETRESCU, C. V. 241. *Domnul și cucoana ascultă consternați, reduși la tăcere de «logica faptelor».* SEBASTIAN, T. 120. (Fig.) *Bateriile inamicului au fost reduse la tăcere.* ✦ A aduce pe cineva într-o stare de inferioritate, într-o situație mai rea (față de alta pe care a avut-o). *Familiile istorice sînt... unele reduse la condiția de clăcași.* BOLINTINEANU, O. 423.

3. (Chim.) A scoate oxigenul dintr-o combinație cu ajutorul unui agent chimic.

4. (Franțuzism învechit) A cuceri, a subjuga, a cotropi. *Petru cel Șchiop pierdu un șir de zile și de nopți fără a putea reduce o casă.* HASDEU, I. V. 193. *Sigmund Bator... vru țeara să-ți reducă.* ALECSANDRI, P. III 253.

REDÚCERE, *reduceri,* s. f. Acțiunea de a (se) reduce și rezultatul ei.

1. Scădere, micșorare. *Reducerea prețului de cost.* ✦ Micșorare a prețului (la ceva); rabat. *Bilet cu reducere. La această marfă se face reducere.* ✦ (Mat.) Micșorare a valorii unei mărimi, față de o valoare de referință a ei. ✦ (Mat.) Simplificare a unei fracții sau a unei expresii algebrice prin suprimarea factorilor comuni. ✧ (În expr.) **Reducere la absurd** v. absurd.

2. Restrîngere, limitare.

3. (Chim.) Scoaterea oxigenului dintr-o combinație oxigenată, cu ajutorul unui agent chimic.

REDUCTÍBIL, -Ă, *reductibili, -e,* adj. Care poate fi redus. *Fracție reductibilă.*

REDUCTIBILITÁTE, *reductibilități,* s. f. Însușirea de a fi reductibil.

REDUCTÓR, -OÁRE, *reductori, -oare,* adj. (Și substantivat) **1.** (Tehn.) (Aparat sau mecanism) care micșorează valoarea unei mărimi caracteristice funcționării unui sistem tehnic (turația, presiunea, tensiunea electrică etc.).

2. (Substanță chimică) care are proprietatea de a se oxida în prezența unei substanțe chimice oxidante, pe care o reduce (3).

REDÚCȚIE, *reducții,* s. f. Faptul de a reduce; reducere. *Maiorescu... a voit să spună că pentru Eminescu, ca individualitate excepțională, reducția mijloacelor materiale era convenabilă.* CONTEMPORANUL, S. II, 1948, nr. 111, 5/2. ✦ (Concretizat, în forma *reducțiune*) Copie în mic a unui lucru. *Pompa de la curtea domnului era reducțiunea celei de la Țarigrad.* MACEDONSKI, O. IV 117. ✦ (Tehn.) Piesă de legătură între două piese tubulare cu diametre diferite.

— Variantă: **reducțiúne** s. f.

REDUCȚIÚNE s. f. v. **reducție.**

REDUPLICÁ, *redúplic,* vb. I. Tranz. (Gram.) A repeta unul sau mai multe elemente într-un cuvînt, pentru a-i da altă valoare morfologică ori stilistică sau pentru a forma un cuvînt nou.

REDUPLICÁRE, *reduplicări,* s. f. (Gram.) Repetiție totală sau parțială a unui element sau a mai multor elemente dintr-un cuvînt pentru a-i da o nouă valoare morfologică ori stilistică sau pentru a forma un cuvînt nou. *În latinește mai există un număr de verbe care formează perfectul cu reduplicare.* GRAUR, F. L. 175.

REDUPLICÁȚIE, *reduplicații,* s. f. Reduplicare.

REDÚS, -Ă, *reduși, -se,* adj. **1.** Care a fost micșorat, scăzut. *Mijloace reduse.*

2. (Despre oameni) Lipsit de inteligență sau de cultură, mărginit, prost.

3. (Chim.; despre substanțe) Care a suferit operația de reducere.

REDUTÁBIL, -Ă, *redutabili, -e,* adj. (Franțuzism) Care inspiră teamă, frică; de temut. «*Inspecția*» *aceea e a unui cunoscător redutabil.* SADOVEANU, A. L. 159.

REDÚTĂ[1], *redute,* s. f. (Mil.; învechit) Mic fort de apărare, înconjurat de șanțuri. V. meterez. *Și era prin șanț perire și văzduhul tremura, Iar dincolo, prin redută, moartea cea de veci era.* COȘBUC, P. II 44. *Alah! Alah! turcii răcnesc, Sărind pe noi o sută, Noi punem steagul romînesc Pe crîncena redută.* ALECSANDRI, O. 241.

REDÚTĂ[2], *redute,* s. f. (Învechit) Local public de petrecere cu muzică și dans. *Mîne... va fi iluminație strălucită, serenadă cu muzică și armonie, la redută.* NEGRUZZI, S. I 329.

REECHILIBRÁRE, *reechilibrări,* s. f. Revenire la o stare de echilibru.

REEDITÁ, *reeditez,* vb. I. Tranz. **1.** A publica într-o nouă ediție o lucrare, o operă etc. *Editura de Stat reeditează pe toți clasicii noștri.* ✦ A scoate o nouă ediție a operelor sau a unor opere ale unui scriitor. *Vechi poeți naționali au fost scoși din uitare, reeditați.* SADOVEANU, E. 189.

2. Fig. A pune din nou în circulație (o idee, o concepție etc., de obicei greșită); a face să reapară ceva, a relua, a repeta (într-o nouă versiune). *Din nefericire însă, idila rurală reedita tot pe Rodica de mucava a lui Alecsandri.* SADOVEANU, E. 9. *Caracterizînd acum pe domnul ucis, Radu Popescu nu mai crede că trebuie să reediteze laudele fără rezerve.* IORGA, L. I 187.

REEDITÁRE, *reeditări,* s. f. Acțiunea de a reedita și rezultatul ei. *Titlul exact este «Limba în circulațiune»... eu am folosit-o în reeditarea, sub formă de texte alese, a lui J. Byck.* GRAUR, F. L. 6.

REEDITÁT, -Ă, *reeditați, -te,* adj. 1. (Despre o operă literară, muzicală etc.; p. ext. despre un scriitor) Retipărit, publicat într-o nouă ediție.

2. Fig. (Despre o afirmație, o idee sau o concepție) Pus din nou în circulație, reluat, repetat.

REEDUCÁ, *reedúc,* vb. I. Tranz. (Cu privire la o persoană, o generație etc.) A reface educația (greșită) a cuiva; a da cuiva educație într-un spirit nou. ✦ A deprinde pe un infirm cu o meserie nouă (pe care o poate face).

REEDUCÁRE, *reeducări,* s. f. Acțiunea de a reeduca și rezultatul ei; refacere a educației cuiva.

REEDUCÁT, -Ă, *reeducați, -te,* adj. (Despre o persoană etc.) Care a primit o nouă educație, căruia i s-a refăcut educația (greșită). ✦ (Despre infirmi) Care a fost deprins să lucreze numai cu partea corpului rămasă sănătoasă.

REELIGÍBIL, -Ă, *reeligibili, -e,* adj. (Despre o persoană) Care poate fi ales din nou (într-o funcție etc.).

REEVALUÁ, *reevaluez,* vb. I. Tranz. A evalua din nou ceva.

REEVALUÁRE, *reevaluări,* s. f. Acțiunea de a reevalua și rezultatul ei.

REEXAMINÁ, *reexaminez,* vb. I. Tranz. A examina din nou un candidat (cînd primul examen n-a fost concludent). *Elevul trebuie reexaminat.* ✦ A cerceta, a lua din nou sub observație. *A reexamina valorile literare anterioare.*

REEXAMINÁRE, *reexaminări,* s. f. Acțiunea de a reexamina și rezultatul ei. *Reexaminarea elevilor.* ✦ Cercetare, studiere, discutare din nou (a unei probleme, a unei chestiuni etc.).

REEXAMINÁT, -Ă, *reexaminați, -te,* adj. Supus unui nou examen. ✦ Cercetat, studiat, discutat din nou.

REFÁCE, *refác,* vb. III. Tranz. 1. A face din nou (ceva rău făcut sau în parte distrus); a drege, a repara. *Muncitorii își iau angajamentul ca în 12 ore, cu experiența pe care o au acum, să refacă proba.* BARANGA, I. 218. ✧ Fig. *Avea-va el această putere uriașă să refacă totul din temelie, în viața lui atît de prost începută?* GALACTION, O. I 127. *Redă-mi puterea biruinții, Refă-mă omul care-am fost.* MACEDONSKI, O. I 38.

2. A aduce din nou în starea (de înflorire) în care era mai înainte; a reconstrui. *Mănăstirea fu arsă... la 1745, refăcută după patru ani.* IORGA, L. II 158. ✧ Refl. pas. *După alungarea francezilor, Moscova s-a refăcut.* STANCU, U.R.S.S. 99. ✦ Refl. A se face din nou sănătos, a se întrema, a se înzdrăveni, a se însănătoși. *Prin odihnă s-a refăcut complet.*

3. A preface, a schimba, a transforma. *Crestăturile păreau foarte vechi, fiindcă scoarța* [copacilor] *se refăcuse.* GALACTION, O. I 210. *Au imprimat o direcție nouă întregii psihologii... «refăcînd» toate capitolele.* IBRĂILEANU, S. 224.

REFÁCERE, *refaceri,* s. f. Acțiunea de a (se) reface și rezultatul ei; aducere din nou în starea (de înflorire) de mai înainte, acțiune de reconstrucție; reconstruire. *Se încăpățînează să creadă că... războiul n-a dezlănțuit alte crize decît deprecierea monetară și problema refacerilor.* C. PETRESCU, Î. II 219. ✦ (În legătură cu o lucrare, o casă etc.) Executare din nou, restaurare, reparare; reconstruire. ✦ Fig. (Cu privire la o persoană) Însănătoșire, întremare. ✧ Operație prin care o unitate militară este retrasă în spatele liniei de luptă, pentru odihna trupelor și pentru completarea efectivelor, a armamentului.

REFĂCÚT, -Ă, *refăcuți, -te,* adj. (Despre industrie, agricultură, economie etc.; p. ext. despre regiuni, țări etc.) Readus în starea de mai înainte, restabilit. ✦ (Despre o lucrare, o casă etc.) Executat din nou, restaurat, reparat. ✦ (Despre oameni) Însănătoșit, întremat, întărit.

REFÉC, *refecuri,* s. n. Cusătură cu ajutorul căreia se îmbină două bucăți de pînză (prin îndoirea și prinderea marginii sub îndoitură spre a nu se destrăma); tiv. ✧ Expr. **A lua** (pe cineva sau ceva) **la refec** (sau, mai rar, **a trage cuiva un refec**) = a mustra (pe cineva) aspru, a-i cere socoteală (despre ceva), a-l lua din scurt, a-l critica aspru. *Mai tîrziu aude iarăși De-un talent c-a răsărit... Furios se-nchide-n casă, Și-i ia cartea la refec.* VLAHUȚĂ, O. A. 179.

REFECÁ, *reféc,* vb. I. Tranz. 1. (Cu privire la o stofă, o pînză etc.) A coase cu refec, a tivi. *Cămașa de borangic subțire și refecată cu bibiluri.* FILIMON, C. 151.

2. A detașa cu ferăstrăul marginile țeșite ale scîndurilor brute pentru a obține scînduri paralelipipedice.

REFECÁRE, *refecări,* s. f. Acțiunea de a refeca și rezultatul ei; tivire.

REFECÁT, -Ă, *refecați, -te,* adj. Cusut cu refec, tivit. (Fig.) *Îi jucau fără astîmpăr ochișorii vioi și refecați, sclipind de vicleană răutate.* M. I. CARAGIALE, C. 45. *Cu ochi bolboșați, Roșii refecați.* PĂSCULESCU, L. P. 289.

REFECĂTÚRĂ, *refecături,* s. f. (Popular) Refec. (Cu pronunțare regională) *Cusutura... este de două feluri: cu răfecătură, cînd se răsucește pînza distrămată și apoi se coasă... ori tivind.* ȘEZ. IX 37.

REFECTÓR, *refectoare,* s. n. (Rar) Sală de mîncare într-un internat, într-o mănăstire etc.

REFENEÁ, *refenele,* s. f. 1. (Învechit) Sumă de bani reprezentînd contribuția cuiva la o cheltuială făcută în comun (la o petrecere, o consumație etc.); cotă-parte. *Bre... circiumăriță... Așterne epingeaua, Să ne dăm refeneaua.* PĂSCULESCU, L. P. 257. ✦ Petrecere în comun; beție, chef. *Întru în circiumă, unde fac refenea oameni mulți.* CARAGIALE, O. I 331. *La nunți, cumetrii, refenele, cîte unu... pune pă lăutari... să cînte.* ȘEZ. III 36.

2. (În expr.) **A lua** (pe cineva) **la refenea** = a cere socoteală cuiva de ceea ce a făcut. **A trage** (sau **a da** cuiva) **o refenea** = a lua în rîs pe cineva.

REFERÁ vb. I v. **referi.**

REFERÁT, *referate,* s. n. Dare de seamă, scrisă sau orală, asupra unei cărți, a unui studiu, a unei activități etc. *Secretarul adjunct al Comitetului ținuse un referat special.* MIHALE, O. 484. *Fac un mic referat asupra volumului cetit.* SAHIA, U.R.S.S. 129. ✦ Raport scris (uneori numai de cîteva rînduri) pe marginea unei cereri, a unui act etc.

REFERENDÁR, *referendari,* s. m. (Învechit și arhaizant) Referent, raportor, informator. *Revista ieșise din dorința ministrului Haret, care îndemnase pe Coșbuc și Vlahuță, referendari literari ai Casei Școalelor, să întreprindă o acțiune de înviorare a literaturii.* SADOVEANU, E. 9.

REFERÉNDUM s. n. Consultare a întregului popor, spre a hotărî prin vot asupra unor probleme de stat de importanță vitală sau asupra unor chestiuni de interes general. V. plebiscit.

REFERÉNT, -Ă, *referenți, -te,* s. m. și f. Specialist în cadrul unei instituții, a cărui atribuție este mai ales de a da îndrumări și informații în domeniul specialității sale. V. consilier. *Ar trebui să fiu... un fel de referent.* GALAN, B. I 64. ✦ Persoană care face un referat.

REFERÍ, *refér,* vb. IV. **1.** Intranz. (Şi în forma *refera;* adesea urmat de determinări introduse prin prep. «despre», «asupra» etc.) A face un referat; a raporta, a da referinţe, a relata. *Două zile Titu Herdelea avu să povestească ce-a păţit şi cum a petrecut la ţară... O seară întreagă a trebuit să refere familiei Gavrilaş:* REBREANU, R. I 178.

2. Refl. (Urmat de determinări introduse prin prep. «la») A se raporta (la ceva sau la cineva), a viza (ceva sau pe cineva). *Ar putea să întîmpine unii din aceia la care mă refer la începutul acestei comunicări că totuşi la noi se ceteşte.* SADOVEANU, E. 23.

— Forme gramaticale: prez. ind. pers. 3 *referă,* prez. conj. pers. 3 *refere.* — Variantă: **referá** vb. I.

REFERÍNŢĂ, *referinţe,* s. f. **1.** (Mai ales la pl.) Informaţii, lămuriri, explicaţii. *Am adăugat unele referinţe bibliografice la articole sau lucrări apărute ulterior.* ROSETTI, S. L. 3.

2. (În expr.) *Sistem de referinţă* = **a)** (Geom.) sistem de coordonate la care se raportează poziţiile figurilor geometrice; **b)** (Fiz.) grup format din toate sistemele de coordonate imobile unul faţă de altul, la care se raportează poziţiile corpurilor sau poziţiile în cîmpurile de forţă.

REFERÍRE, *referiri,* s. f. (Rar) Faptul de a (se) referi; raportare. ✧ Loc. prep. (În limbajul administrativ) **Cu referire la...** = în legătură cu..., referitor la..., cu privire la...

REFERITÓR, -OÁRE, *referitori, -oare,* adj. (Urmat de determinări introduse prin prep. «la») Care se referă la ceva sau la cineva; privitor. ✧ Loc. prep. **Referitor la...** = despre, cu privire la..., privitor la...

REFLÉCT, *reflecte,* s. n. (Învechit) Reflex. *Abia candela cea tristă cu reflectul ei roz-alb Blînd o rază mai aruncă ce peste-a lui faţă trece.* EMINESCU, O. I 50.

REFLECTÁ, *reflectez* şi *refléct,* vb. I. **1.** Tranz. (Cu privire la lumină, unde, imagini) A schimba direcţia de propagare a luminii, a undelor, a imaginilor cînd ele întîlnesc suprafaţa de separaţie a două medii diferite, fără trecere dintr-un mediu în celălalt; a răsfrînge. *Dar sticla poleită îl reflectă amputat de deasupra genunchilor.* C. PETRESCU, C. V. 46. *Iar undele-i uimite, profunde şi bălaie Reflectă-n ele ţărmii — se-ntunecă, se şterg.* EMINESCU, O. IV 84. ✧ Fig. *Ea reflectă-n lumea-i clară toată Grecia măreaţă.* EMINESCU, O. IV 118. ✧ Refl. *Ce s-o fi reflectînd oare în lentilele acelor ochi mari şi blînzi, cu irisul negru ca păcura.* BART, S. M. 84. *A nopţii stea răvarsă lumina p-a mea frunte şi raza-i se reflectă pe limpede izvor.* ALEXANDRESCU, M. 149. ✧ Refl. (Despre sunete) A se întoarce în mediul iniţial după ce s-a lovit de suprafaţa de separaţie a altui mediu; a se răsfrînge.

2. Tranz. Fig. (Cu privire la un fenomen, un sentiment etc.) A oglindi, a reda. *Au mai găsit şi că piesa nu reflectă realitatea.* BARANGA, I. 157. ✧ Refl. *Multe condiţii sociale... produc... anumite caractere... care se reflectează în artă.* GHEREA, ST. CR. III 363.

3. Intranz. (Uneori urmat de determinări introduse prin prep. «la» sau «asupra») A se gîndi, a cugeta, a medita. *Stătea pe gunoi şi reflecta adînc.* CARAGIALE, O. III 21.

REFLECTÁRE, *reflectări,* s. f. Acţiunea de a (se) reflecta şi rezultatul ei; răsfrîngere, oglindire. *Reflectarea ceriului înstelat într-un strop de rouă.* EMINESCU, N. 32. ✧ Fig. *Nu mai avea dureri, nici bucurii, decît acele ale copilului ei. Sufletul ei întreg era o reflectare umbroasă şi tristă a sufletului său de copil.* EMINESCU, N. 41.

REFLECTÓR, *reflectoare,* s. n. Parte a unui dispozitiv de iluminat destinat să formeze, prin reflexie, fasciculul de lumină care luminează un punct sau o suprafaţă; p. ext. aparat înzestrat cu un asemenea dispozitiv. V. proiector. *Cînd au pornit din nou în noaptea pădurii... un reflector îi primeşte, orbindu-i cu lumină verzuie.* C. PETRESCU, Î. II 38. *Întinseră hărţile, se sfătuiră, văzură unde a apărut reflectorul ultima dată şi chibzuiră unde trebuie să apară la noapte.* REBREANU, P. S. 63.

REFLÉCŢIE, *reflecţii,* s. f. **1.** Meditare, cugetare, gîndire. *Eminescu introdusese reflecţia filozofică şi lirismul în proză.* VIANU, A. P. 170. *Cîte reflecţii nu ne cuprind în faţa acestui dureros sfîrşit.* VLAHUŢĂ, O. A. 238. *Omul se mişcă întîi la întîmplări, şi apoi vin reflecţiile.* RUSSO, S. 26.

2. Reflexie (**2**).

— Variantă: **reflecţiúne,** *reflecţiuni* (EMINESCU, N. 33), s. f.

REFLECŢIÚNE s. f. v. **reflecţie.**

REFLÉX[1], *reflexe,* s. n. **1.** (Mai ales la pl.) Rază reflectată; sclipire, lucire, strălucire. *După ce se domolesc viscolele lui ianuarie, pe omătul cu reflexe violete şi pe dealuri, în lumina lunii, se înşiră lupii urlînd.* SADOVEANU, E. 94. *În umbră se ivise-o albă pată, Un corp suav ca un reflex de lună.* TOPÎRCEANU, B. 100. *Sub mustăţile mari şi albe o lumină misterioasă ca un început de ziuă parcă mijea, un reflex venit de cine ştie unde.* ANGHEL, PR. 65. ✧ Fig. *Acel reflex de frumuseţe interioară... dădea nu ştiu ce aer misterios ochilor lui căprii.* VLAHUŢĂ, O. A. 256.

2. Fig. (Mai ales la sg.) Oglindire, reflectare. *Moralitatea de acum o sută de ani era un reflex al acestor stări sociale.* SADOVEANU, E. 25. *Teoriile lingvistice devin un reflex al luptelor naţionale şi sociale.* IBRĂILEANU, SP. CR. 113.

REFLÉX[2], **-Ă,** *reflecşi, -xe,* adj. (Fiziol.; despre acte, mişcări ale organismului) De natura reflexului; produs în mod spontan, independent de voinţă. *Mişcare reflexă.* ▭ *Natura reflexă a fenomenului este mascată de prezenţa celui de al doilea factor, căldura.* PARHON, O. A. I 315. ✧ *Act reflex* (şi substantivat, n.) = răspuns secretor sau motor dat de organism la acţiunea unui excitant; (în sens curent), reacţie bruscă şi automată a organismului la anumiţi excitanţi.

REFLÉXIE, *reflexii,* s. f. (Şi în forma *reflexiune*) **1.** Reflecţie (**1**). *După o clipă de reflexiune... pune mîna pe pană şi scrie pe listă.* CAMIL PETRESCU, O. II 323. *Va răspunde mîine, după reflexiune matură.* REBREANU, R. I 47. *Pe cînd fac tristele mele reflexiuni, intră plouat ca un căţeluş lăţos tînărul şi simpaticul nostru colaborator literar.* CARAGIALE, O. II 319.

2. (Fiz.) Fenomen de schimbare a direcţiei de propagare a unei radiaţii acustice electromagnetice la incidenţa ei pe suprafaţa de separaţie a două medii diferite, fără ca radiaţia respectivă să treacă dintr-un mediu în celălalt.

— Variantă: **reflexiúne,** *reflexiuni,* s. f.

REFLEXIÚNE s. f. v. **reflexie.**

REFLEXÍV, -Ă, *reflexivi, -e,* adj. **1.** (Despre persoane) Predispus la reflexie, la meditare; meditativ. *Alecsandri a fost un clasic, o natură reflexivă, observatoare şi echilibrată.* SADOVEANU, E. 60. *Oamenii se împart, după caracter, în două categorii: reflexivi şi impulsivi.* GHEREA, ST. CR. III 88.

2. (Gram.; în expr.) *Diateză reflexivă* = diateză care arată că acţiunea unui verb este făcută de subiectul gramatical care îi suferă şi efectele. *Verb reflexiv* =

verb la diateza reflexivă. *Verbele tranzitive pot fi active, pasive și reflexive, cele intranzitive, numai active.* IORDAN, L. R. 421. *Verb reflexiv eventiv* v. e v e n t i v. *Pronume reflexiv* = pronume care arată în principiu că acțiunea exprimată de verb se răsfrînge asupra subiectului. *Pronumele reflexiv are forme proprii numai pentru persoana a 3-a.* GRAM. ROM. I 201. ✦ (Substantivat, n.) Funcțiunea verbului reflexiv; diateză reflexivă. *Reflexivul se deosebește formal de activ numai prin faptul că, la forma activă a verbului, se adaugă pronumele reflexiv.* GRAM. ROM. I 244.

REFLEXIVITÁTE s. f. (Rar) Faptul de a fi reflexiv (1); predispoziție spre meditare. *Reflexivitatea eminesciană își găsește astfel un continuator în Delavrancea, bucuros la orice popas să ne încredințeze gîndurile minții sale.* VIANU, A. P. 175. *Reflexivitatea e o urmare... a solitarismului.* GHEREA, ST. CR. III 87.

REFLEXOGÉN, -Ă, *reflexogeni, -e,* adj. (Neobișnuit) Care poate da naștere la reflexe[1].

REFLÚX, *refluxuri,* s. n. (În opoziție cu f l u x) Retragere periodică a apelor unei mări sau ale unui ocean, datorită atracției lunii și soarelui. V. m a r e e. ✦ F i g. Descreștere, regres.

REFORMÁ, *reformez,* vb. I. 1. T r a n z. A schimba (în bine); a înnoi, a primeni o stare de lucruri, o concepție etc.; a face o reformă (1).

2. T r a n z. (Cu privire la un material, o mașină, o unealtă etc.) A scoate din uz, a da la reformă (3).

3. T r a n z. (Mil.; învechit) A scoate un militar din evidența sau din serviciul armatei (ca inapt din punct de vedere fizic). *Fusese înrolat două luni și apoi reformat.* PAS, Z. I 305.

4. R e f l. (Franțuzism învechit) A forma din nou, a reface. *Greșeala este de a propovădui că limbile se reformează, cînd dimpotrivă, limbile se formează zi pe zi.* RUSSO, S. 65.

REFORMÁRE, *reformări,* s. f. Acțiunea de a (s e) r e f o r m a. ✦ (Neobișnuit) Reformă (2). *Un eveniment religios, reformarea... desparte omenirea de astăzi.* RUSSO, S. 71.

REFORMÁT, -Ă, *reformați, -te,* adj. 1. (Despre materiale, mașini, unelte etc.) Scos din uz, dat la reformă (3).

2. (Învechit, despre militari) Scos din evidența sau din serviciul armatei (ca inapt din punct de vedere fizic). ✧ (Substantivat, m.) *S-a făcut revizia scutiților și reformaților.* SADOVEANU, P. M. 101.

3. (Despre o biserică sau o persoană) Care ține de cultul religios protestant calvin. ✦ (Substantivat) Persoană de religie protestantă calvină.

REFORMATÓR, -OÁRE, *reformatori, -oare,* adj. (Și substantivat; despre persoane) Care reformează, care aduce reforme, care înnoiește. *Ne-au trimis... un reformator.* C. PETRESCU, Î. II 130. *Versul lui Eminescu se detașează într-un relief izbitor. Simți îndată că ai de-a face cu un reformator. Primele lui poezii sînt un strigăt puternic de revoltă artistică.* VLAHUȚĂ, O. A. 239. ✧ F i g. *Numai tu să fii nevrednic de-acest timp reformator?* ALECSANDRI, P. II 6. *O an, prezis atîta, măreț reformator! Începi, prefă, răstoarnă și îmbunătățează.* ALEXANDRESCU, M. 5.

REFÓRMĂ, *reforme,* s. f. 1. Schimbare, modificare (prin lege) a unei stări de lucruri (în general cu scopul de a obține o ameliorare sau un progres); schimbare într-o anumită orînduire, fără a modifica însă structura generală a acelei orînduiri. *Voi nu înțelegeți toate avantajele unei asemine reforme.* ALECSANDRI, T. I 261. *Faza de reforme... se prefăcea într-o combinație mai bună decît starea de mai înainte.* RUSSO, S. 116. *Este timpul ca poezia să se ocupe, să puie în mișcare toate resorturile sale la o prefacere întreagă, la o reformă totală de conștiință...* BOLLIAC, O. 43. ✧ *Reformă monetară* (sau *bănească*) = operație financiară prin care se înlocuiește moneda veche a unei țări cu o monedă nouă, avînd un curs diferit față de prima. *Reformă agrară* v. a g r a r.

2. Mișcare social-politică și religioasă împotriva feudalismului și a papalității, apărută în Europa apuseană în secolul al XVI-lea și care a dus la crearea unei noi biserici (numită reformată sau protestantă). *Luînd din reformă ceea ce era după înțelesul și folosul neamului... bisericile din Țeara Rominească și din Moldova... compun cazanii și evanghelii.* RUSSO, S. 73.

3. Totalitatea materialelor, uneltelor, efectelor, armelor etc. socotite inutilizabile; p. e x t. depozit în care se păstrează un asemenea material, unelte, efecte etc. *Un schimb de rufe de la reformă îți acoperă trupul lung.* SAHIA, N. 120.

4. Scoatere din rîndurile armatei active a unui militar pentru motive de incapacitate fizică.

REFORMÍSM s. n. Curent politic oportunist în mișcarea muncitorească, care, negînd necesitatea revoluției și a dictaturii proletariatului, preconizează, în locul luptei revoluționare, acțiuni pentru reforme mărunte, care nu ating bazele orînduirii capitaliste.

REFORMÍST, -Ă, *reformiști, -ste,* adj. Care preconizează reformismul, care se face în spiritul reformismului; (substantivat) adept al unei reforme, (mai ales) al reformismului ca doctrină politică.

REFRACTÁ, pers. 3 *refractă* și *refractează,* vb. I. R e f l. (Fiz.; despre unde, lumină sau raze de lumină) A se frînge, a devia, a se abate de la direcția inițială la trecerea dintr-un mediu în altul.

REFRACTÁR, -Ă, *refractari, -e,* adj. 1. (Fiz.; despre materiale) Care se înmoaie numai la temperatură înaltă; care rezistă în general temperaturilor înalte. *Pămîntul fertil... e prefăcut într-o materie definitiv refractară, în care nici apa nu mai pătrunde.* BOGZA, C. O. 217. ✧ *Cărămidă refractară* = cărămidă fabricată dintr-un material special, rezistent la temperaturi înalte, folosită la căptușirea focarelor de la cuptoarele industriale, de la cazanele de încălzire centrală, de la locomotive etc.

2. F i g. (Despre persoane, caractere etc.; adesea urmat de determinări introduse prin «la», «față de», «în fața» etc.) Care se împotrivește, care opune rezistență (la ceva), care nu este receptiv pentru... *Am rămas refractar la toată această lecție de viață practică, de luptă cu ogorul și de biruință, sensibilizată în lire sterline.* GALACTION, O. I 9. *Sînt oameni închiși... naturi posomorîte și refractare care împrăștie în jurul lor ca o senzație de frig.* VLAHUȚĂ, O. A. III 86.

REFRACTARÍSM s. n. (Neobișnuit) Atitudine refractară; împotrivire, nesupunere. *Unii sînt impacientați de refractarismul nostru.* HOGAȘ, DR. II 204.

REFRACTARITÁTE s. f. 1. Proprietate a unor materiale de a nu se înmuia decît la temperaturi înalte.

2. Temperatură la care se înmoaie un material refractar.

REFRACTÁT, -Ă, *refractați, -te,* adj. (Fiz.; despre unde sau despre raze luminoase) Frînt, deviat (după anumite legi) la trecerea dintr-un mediu în altul.

REFRACTOMÉTRU, *refractometre,* s. n. Instrument pentru măsurarea indicelui de refracție.

REFRACTÓR, *refractoare,* s. n. Lunetă astronomică al cărei obiectiv este o lentilă.

REFRÁCȚIE, *refracții,* s. f. (Fiz.) Fenomenul de schimbare a direcției de propagare a unei unde, în special

a unei raze luminoase sonore sau electromagnetice, cînd aceasta întîlneşte suprafaţa de separaţie dintre două medii diferite, trecînd dintr-un mediu în altul. *Refracţia luminii în structura pietrei s-a mutat şi un alt tablou, cu efecte picturale, se formează.* RALEA, O. 86. ◇ *Indice de refracţie* = număr care caracterizează fenomenul de refracţie a unei radiaţii luminoase sau a unor unde, egal cu raportul dintre viteza de propagare a acelei radiaţii sau a acelor unde în mediul din care provin şi viteza lor de propagare în mediul în care pătrund.

REFRANGÍBIL, -Ă, *refrângibili, -e,* adj. Care se poate refracta.

REFRANGIBILITÁTE, *refrangibilităţi,* s. f. Însuşirea de a se refracta.

REFRÉN, *refrene* şi *refrenuri,* s. n. Vers sau grup de versuri care se repetă după fiecare strofă (a unei poezii) sau după fiecare cuplet al unui cîntec; melodie care revine în cuprinsul unui cîntec al cărui text cuprinde un vers sau un grup de versuri care se repetă. *Îi veneau uneori în minte acorduri dulci de valsuri, refrenuri... de romanţe.* SANDU-ALDEA, D. N. 234. *E o voce ce şopteşte, ca să-şi uite de durere, Un refren din cîte-un cîntec simplu şi copilăros.* MACEDONSKI, O. I 86. ✦ Fig. Frază, expresie care se repetă stereotip. *« Te-ai crede la Paris » este refrenul pe care îl cîntă uimiţi, pînă în zorii zilei, în aceste nopţi albe.* CAMIL PETRESCU, O. II 400. *Vom ajunge oare la nădejdea noastră? Spre rîvnita ţintă, înginat refren, Poate să ne ducă goana unui tren?* LESNEA, C. D. 95.

REFRIGERÁ, pers. 3 *refrigerează,* vb. I. Intranz. (Tehn.) A îngheţa.

REFRIGERÁRE, *refrigerări,* s. f. Refrigeraţie. *Temperatura mai scăzută se poate obţine prin refrigerare (îngheţare) cu ajutorul jetului de clorură de etil, care, prin evaporare imediată, îngheaţă pielea.* NICOLAU-MAISLER, D. V. 115.

REFRIGERÁŢIE, *refrigeraţii,* s. f. Răcire la care transferul de căldură către agentul frigorific provoacă scăderea temperaturii sistemului răcit pînă sub o temperatură de referinţă, puţin superioară lui zero grade.

REFRIGERÉNT[1], *refrigerenţi, -te,* s. n. (Tehn.) Răcitor indirect, construit în general din una sau din mai multe ţevi răcite la exterior cu aer sau cu un lichid şi folosit la condensarea vaporilor.

REFRIGERÉNT[2], -Ă, *refrigerenţi, -te,* adj. Care răceşte; răcitor. *Amestecuri refrigerente.*

REFUGÍ vb. IV v. **refugia.**

REFUGIÁ, *refugiez,* vb. I. Refl. A fugi, a se pune la adăpost, a se retrage din faţa unui pericol, a unei neplăceri etc. (undeva sau la cineva) spre a găsi ocrotire, sprijin. *Oamenii se refugiaseră... în încăperi calde, în scaune trase la gura sobei.* C. PETRESCU, C. V. 137. *De cînd citea despre lumea care se refugiase la oraşe, îşi întreba într-una soţul că ea ce face şi cum rămîne aici.* REBREANU, R. II 63. ◇ Fig. *Speriat de asprele realităţi ale vieţii, se refugiă în liniştitul imperiu al trecutului.* VLAHUŢĂ, O. A. 238.

— Pronunţat: *-gi-a.* — Variantă: (învechit) **refugí** (HASDEU, I. V. 65) vb. IV.

REFUGIÁT, -Ă, *refugiaţi, -te,* adj. Care a fugit sau s-a retras (undeva sau la cineva) spre a se adăposti sau pentru a cere ocrotire în faţa unei primejdii. *În gara Piteşti aştepta un alai întreg de proprietari şi arendaşi refugiaţi.* REBREANU, R. II 221. ◇ (Substantivat) *Refugiat politic* = persoană care caută azil în altă ţară, din cauză că este prigonită în ţara sa pentru apartenenţa sau activitatea sa politică. *Poetul chinez a locuit la Moscova, ca refugiat politic, mai bine de zece ani.* STANCU, U.R.S.S. 110.

— Pronunţat: *-gi-at.*

REFUGÍT, -Ă, *refugiţi, -te,* adj. (Învechit) Refugiat. *Ne-am dus... ca să ne întîlnim cu rude, prieteni, cunoscuţi, refugiţi ca şi noi.* NEGRUZZI, S. I 217.

REFÚGIU, *refugii,* s. n. **1.** Loc de scăpare, de ocrotire, de adăpostire în faţa unei primejdii sau a unei neplăceri; azil. V. adăpost. *Mi-am găsit În iarbă Refugiul favorit.* TOPÎRCEANU, B. 30. *Vornicul Dumbravă reuşise a scăpa în Transilvania, avînd nobleţa de a căuta refugiu la generozitatea unui inamic.* HASDEU, I. V. 169. ✦ Fig. Consolare, mîngîiere, alinare. *Unu căutau refugiul în trecut, alţii în viitor.* IBRĂILEANU, SP. CR. 85. ✦ Porţiune ridicată, amenajată ca un trotuar, pe partea carosabilă a unei străzi (mai ales în staţiile de tramvai), pentru a reglementa circulaţia, a uşura traversarea străzii etc.

2. Faptul de a se refugia; timp petrecut ca refugiat într-un anumit loc. *Mulţimea asta nu vrea decît să despacheteze bagajele făcute pentru refugiu.* CAMIL PETRESCU, U. N. 422. *Se reîntîlniseră la Iaşi, în timpul refugiului.* id. N. 31.

REFULÁ, *refulez,* vb. I. Tranz. **1.** A respinge din domeniul conştientului în subconştient imagini sau tendinţe neplăcute sau care contrazic conştiinţa morală a individului. V. respinge.

2. (Tehn.) A deplasa sau a apăsa un fluid într-o conductă sau într-un recipient, astfel încît să-i crească presiunea sau să înceapă a se ridica.

REFULÁRE, *refulări,* s. f. Acţiunea de a refula şi rezultatul ei.

REFULÁT, -Ă, *refulaţi, -te,* adj. (Despre imagini, tendinţe etc.) Deplasat, căzut, respins în subconştient.

REFUTÁ, *refutez,* vb. I. Tranz. (Franţuzism învechit) A respinge, a combate cu argumente puternice ceea ce susţine cineva. *Nu mi-ai trimis articolul lui Arsache prin care refutează scrierea mea.* BĂLCESCU, la GHICA, A. 604. ◇ Refl. *Pe cît ne-a putut ierta starea lucrului şi cuviinţa de a nu ne discredita unii pe alţii şi a ne refuta prin jurnale.* La GHICA, A. 732.

REFUTÁRE, *refutări,* s. f. (Franţuzism învechit) Acţiunea de a (se) refuta şi rezultatul ei.

REFUTÁŢIE, *refutaţii,* s. f. (Franţuzism învechit) Respingere, combatere. *Cred că nu merită o refutaţie, căci ar fi a da importanţă acestei foi.* BĂLCESCU, la GHICA, A. 545. *Sînt lucruri serioase... şi vrednicesc refutaţii şi nopţi de neodihnă.* RUSSO, S. 77.

REFÚZ, *refuzuri,* s. n. **1.** Faptul de a refuza; respingere, neprimire, neacceptare. *Borivoje înţelese refuzul mai mult după ton. O expresie de negrăită jale trecu pe faţa tinerei femei.* GALACTION, O. I 190. *Refuzul însă ar însemna ruptura cu firma.* REBREANU, R. I 47. *Nu vrea să jignească pre nime cu refuz.* NEGRUZZI, S. II 265.

2. Material rămas după cernere (în ciur sau în sită).

REFUZÁ, *refúz,* vb. I. Tranz. A respinge, a nu primi, a nu accepta ceva ce ţi se oferă; a nu accepta propunerile cuiva. *Scrie-i şi invit-o la noi... Sper că nu o să ne refuze.* C. PETRESCU, C. V. 95. *Ei au exprimat aşa de călduros dorinţa de a intra în combinaţie, încît mi-am zis că nu i-aş putea refuza.* CARAGIALE, O. VII 18. *Refuză şi limbi şi caşcaval, Zicînd că e în post şi nu poate mînca.* ALEXANDRESCU, P. 73. ✦ A nu acorda ceva ce ţi se cere, a

nu consimți la ceva, a nu voi să faci ceva. *Refuza de peste zece ani să mai calce în oraș.* DUMITRIU, N. 102. *Bătrînul refuza să admită, deși nu spunea.* REBREANU, R. I 233. *Am să-i scriu, s-o rog... s-o rog să nu surîdă, să nu-mi împle sufletul de o vană, dureroasă iluziune. Asta... nu-mi va refuza ea.* EMINESCU, N. 72. ◇ Fig. *Fals, întrigant, șiret, ar fi fost periculos, dacă natura nu i-ar fi refuzat mijloacele intelectuale.* BOLINTINEANU, O. 414. ◇ Absol. *Îl chemase pe Constantin Lipan și îi ceruse să suspende urmărirea și să închidă dosarul. Constantin Lipan refuzase.* C. PETRESCU, C. V. 324. *Pe la cîte un lunecuș mai repede, el vroia s-o ajute... ea refuza c-un zîmbet de voinicie care sfidează.* VLAHUȚĂ, O. A. III 70. ✦ (Construit cu pronumele în dativ) A se priva de ceva, a renunța la ceva. *Nu-și refuza nimic socotind că i se datorează tot.* REBREANU, R. I 186. *Vrea nimic să nu-și refuze din tot ce simțul cere.* MACEDONSKI, O. I 261.

REFUZÁRE s. f. Acțiunea de a refuza; refuz. *Refuzarea unei propuneri.*

REGÁL[1], *regale*, s. n. (Învechit) Ospăț bogat, masă mare; banchet. *Cu așa feluri de bucate... sper să-mi servești un adevărat regal, care să mă dreagă de indigestia ce mi-a produs-o arta culinară a poeților noștri.* CARAGIALE, O. VII 359.

REGÁL[2], *regaluri*, s. n. Dulăpior în care se păstrează într-o tipografie casele cu litere sau formele care așteaptă tiparul. *Te bucurai să rămîi la regal și să împarți litera în casă.* PAS, Z. I 284.

REGÁL[3], **-Ă**, *regali*, *-e*, adj. De rege, al regelui, referitor la rege; regesc. *Cele două portrete regale priveau plictisite.* C. PETRESCU, Î. II 209. *Părăzi, decor de teatru, luminații, Tot ce pe vulg și pe copii înșală, Aceasta-i toată slava ta regală.* VLAHUȚĂ, O. A. 38. ◇ *Apă regală* v. apă (II 1). *Comisar regal* v. comisar. ✦ (Poetic) Maiestos, măreț, mîndru. *El revoacă-n dulci icoane a istoriei minune, Vremea lui Ștefan cel Mare, zimbrul sombru și regal.* EMINESCU, O. I 35.

REGALÁ, *regalez*, vb. I. Tranz. (Învechit) A oferi (cuiva) un ospăț bogat, a ospăta pe cineva bine.

REGÁLĂ, *regale*, s. f. (Ieșit din uz) Pahar de bere mai mic decît țapul; cantitatea de bere din acest pahar. *Perechi de crenvurști cu hrean... regale și ridichi negre cu pîine.* C. PETRESCU, C. V. 48.

REGALÍSM s. n. Atitudine politică de susținere a regalității ca formă de guvernămînt; atașament față de monarhie sau față de rege.

REGALÍST, **-Ă**, *regaliști*, *-ste*, adj. (Și substantivat) Adept, partizan al regalității, al monarhiei (ca formă de guvernămînt); monarhist.

REGALITÁTE, *regalități*, s. f. Formă de guvernămînt în care un stat este condus de un rege; monarhie. *La 1830, se aprinde la Paris revoluția burgheză, care avea să izgonească pentru totdeauna din Franța regalitatea reacționară.* SADOVEANU, E. 199.

REGÁT, *regate*, s. n. **1.** Formă de stat în care puterea supremă o deține, pe viață, o singură persoană numită rege; monarhie. *Bucură-te și te înveselește astăzi, nație română. Astăzi stăpînul tău... acela care «și-a clădit în timp de luptă al său regat și în timp de pace al său palat», sărbătorește a patra lui încoronare de rege.* LIT. ANTIMONARHICĂ 120. *Acest regat... se subjugă de Vasilie al II-lea.* BĂLCESCU, O. II 12.

2. (Uneori precedat de «vechi») Nume dat, după războiul din 1916-1918, teritoriului Romîniei de dinaintea acestui război.

REGÁTĂ[1], *regate*, s. f. Cursă de bărci sau de luntre (în cadrul unei competiții sportive).

REGÁTĂ[2], *regate*, s. f. (Rar) Un fel de cravată care se înnoadă ca o fundă și ale cărei capete atîrnă pe piept. *Totdeauna în jachetă neagră, purtînd la gît regate de colori nesigure.* BASSARABESCU, la CADE.

REGĂSÍ, *regăsesc*, vb. IV. Tranz. A găsi din nou (pe cineva sau ceva). *Nil încercă să regăsească poteca bisericii din munte.* GAL ACTION, O. I 256. *Uzina, a regăsit-o mai plină de viață.* SAHIA, N. 35. *Căci de-ai muri, ce-aș face eu în lume? N-aș regăsi în veci chipu-ți ușor.* EMINESCU, O. IV 71. ✦ Refl. A se afla, a se găsi din nou undeva. *Ne regăsim pe aceleași poziții... Regățeni și ardeleni.* C. PETRESCU, Î. II 214. ✦ Refl. A se reculege, a-și recăpăta starea sufletească obișnuită, echilibrul sufletesc (după o frămîntare, un zbucium etc.). *Tu așază-te deoparte, Regăsindu-te pe tine, Cînd cu zgomote deșarte, Vreme trece, vreme vine.* EMINESCU, O. I 194.

REGĂSÍRE, *regăsiri*, s. f. Acțiunea de a (se) regăsi. (Fig.) *Iubirea noastră cum a fost, Nu știe nimeni pe de rost, Doar rare regăsiri în minte, Ca giuvaiere în morminte.* BENIUC, V. 68.

REGĂȚEÁN, **-Ă**, *regățeni*, *-e*, s. m. și f. (Ieșit din uz) Locuitor din provinciile care constituiau Romînia înainte de războiul din 1916-1918. *Era un foarte elegant și frumos regățean de București.* C. PETRESCU, Î. II 110.

REGĂȚEÁNCĂ, *regățence*, s. f. (Ieșit din uz) Regățeană.

RÉGE, *regi*, s. m. **1.** Conducătorul unui regat, persoana care deține puterea supremă într-un regat. V. monarh, suveran, vodă. *Tu, cel mai lacom dintre regi, Ai umilit popoare-ntregi!* COȘBUC, P. I 91. *Minciuna stă cu regele la masă... Doar asta-i cam de multișor poveste: De cînd sînt regi, de cînd minciună este, Duc laolaltă cea mai bună casă.* VLAHUȚĂ, O. A. 36.

2. Fig. Stăpîn recunoscut, cel care are poziția cea mai însemnată (prin puterea sa, prin importanța sa etc.) într-un domeniu oarecare. *Un biet vultur — regele culmilor — sta pe o drugă de fier, într-o gratie murdară, privind în jos, umilit și somnoros.* DEMETRESCU, O. 118. *Ș-acel rege-al poeziei, vecinic tînăr și ferice, Ce din frunze îți doinește, ce cu fluierul îți zice, Ce cu basmul povestește — veselul Alecsandri.* EMINESCU, O. I 32.

3. Numele piesei principale de la jocul de șah, a cărei pierdere aduce înfrîngerea jucătorului. ✦ Numele unei figuri la cărțile de joc; popă, rigă.

REGEÁ s. f. v. **rageal.**

REGENERÁ, *regenerez*, vb. I. **1.** Refl. A se reface.

2. Tranz. Fig. A înnoi, a înviora, a primeni, a da o viață nouă (la ceva). *Partidul își regenerează cadrele cu elemente tinere și de viitor.* C. PETRESCU, R. DR. 302. *Individul piere fără a mai învia; nația însă se poate regenera dimpreună cu limba ei.* HELIADE, O. II 384.

3. Tranz. A readuce în condiții de folosire un material uzat, prin procedee care redau materialului totalitatea sau o parte din proprietățile lui inițiale. V. recondiționa.

REGENERÁRE, *regenerări*, s. f. Acțiunea de a (se) regenera și rezultatul ei; readucere în condiții de folosire a unui material uzat. *Procedeu de regenerare a cauciucului.* ✦ Fig. Înnoire, primenire, refacere. *S-au hotărît să se pună în fruntea unei mișcări de regenerare, al cărei țel este menținerea ordinei și proclamarea voinței poporului.* CAMIL PETRESCU, O. II 178. *Nu avea genul epocei de regenerare în care se afla.* BOLINTINEANU, O.

440. *Conlucrează serios la o operă de regenerare a minților.* ALECSANDRI, S. 52.

REGENERÁT, -Ă, *regenerați, -te,* adj. (Despre un organ sau un țesut) Refăcut. ✦ (Despre materiale uzate) Care a fost readus în condiții de folosire prin procedee speciale.

REGENERATÓR[1], *regeneratoare,* s. n. Sistem tehnic care servește la regenerarea unui material uzat.

REGENERATÓR[2], **-OÁRE,** *regeneratori, -oare,* adj. Care regenerează, de regenerare; înnoitor. *Nicolaie Bălcescu... împreună cu... Magheru... intră în mișcarea regeneratoare.* MACEDONSKI, O. IV 115.

REGÉNT, -Ă, *regenți, -te,* s. m. și f. Persoană care guvernează provizoriu o monarhie, ținînd locul monarhului în timpul unei regențe. *Prințesa Anna... fu declarată regentă.* NEGRUZZI, S. II 145.

REGENTÁ, *regentez,* vb. I. Tranz. (Neobișnuit) A conduce, a supune autorității cuiva, a guverna; a tiraniza. *Se mîndresc de truda ce și-au dat... a regenta înțălepciunea noastră.* RUSSO, S. 161.

REGÉNTĂ, *regente,* adj. f. (Gram.; despre o propoziție; și substantivat) (Propoziție) căreia îi este subordonată o altă propoziție.

REGÉNȚĂ, *regențe,* s. f. Guvernare provizorie, exercitată de una sau mai multe persoane în timpul minorității sau absenței unui monarh; timpul cît durează această guvernare. V. locotenență.

REGÉSC, -EÁSCĂ, *regești,* adj. De rege, al regelui; regal. *Tata... a fost treizeci de ani slugă pe pămîntul regesc.* VINTILĂ, O. 44. *Atunci cînd șuvoiul popular va fi pornit și dezlănțuit, el în calea-i impetuoasă va șterge de pe fața pămîntului nu numai palaturile bogaților, dar și tronurile regești.* LIT. ANTIMONARHICĂ 139. ✦ (Neobișnuit) Care are calitatea de rege. *Se gătea să reînceapă lupta și să răzbune pe regescul său părinte.* GHICA, A. 237.

REGÉȘTE adv. Ca un rege, în felul regelui; regal.

REGHIMÉNT s. n. v. regiment.

REGICÍD[1] s. n. Asasinare a unui rege.

REGICÍD[2], **-Ă,** *regicizi, -de,* adj. (Și substantivat) (Persoană) care a asasinat un rege.

REGÍE, *regii,* s. f. 1. Concepția interpretării textului și activitatea de îndrumare și de supraveghere a montării unui spectacol, unei piese de teatru, a unei opere, a turnării unui film etc. V. scenografie. *Cu o seară mai înainte, văzusem la Teatrul Moscovei «Othello», în regia profesorului Zavadski.* STANCU, U.R.S.S. 46.

2. Sistem de exploatare a unui bun sau de executare a unei lucrări (publice sau particulare) de către un administrator care urmează să justifice conturile organelor superioare sau față de proprietar. ✧ *Cheltuieli de regie* = cheltuieli de întreținere (la o întreprindere sau instituție), cheltuieli ce se fac cu ocazia executării unei lucrări și care se adaugă la costul materiei prime, al materialelor etc. *Scăderea cheltuielilor de regie.*

3. (Învechit) Administrație însărcinată cu percepera unor impozite indirecte. *Veniturile regiei n-au fost nici a zecea parte din ceea ce... încasa antreprenorul.* I. IONESCU, P. 148. ✦ Administrație a unor bunuri monopolizate de stat; localul acestei administrații. *Epitetul se adresa în aceeași măsură capitalei de județ... și țigărilor... pe care le punea în comerț regia monopolurilor.* C. PETRESCU, Î. II 131. *Noi plătim jumătate preț, că dumnealui e funcționar la regie.* SEBASTIAN, T. 116. ✦ Prăvălie unde se vînd țigări, chibrituri etc.; debit, tutungerie. *Intră la o regie să cumpere o cutie de țigări.* C. PETRESCU, C. V. 155.

REGÍM, *regimuri,* s. n. 1. Sistem de organizare și de conducere a vieții economice, politice și sociale a unui stat; formă de guvernămînt a unui stat. *Să servească interesele unei stări de lucruri nerecunoscute de puterile garante și să dea astfel mai multă tărie regimului de azi.* BOLINTINEANU, O. 420. *Strigarea obștiei este... giudecata regimului trecut, în care nimic nu e uitat, de la vechile privilegii pînă la școale.* RUSSO, S. 115. ✧ *Regim parlamentar* = formă de guvernămînt în care puterea supremă în stat este deținută de un parlament. *Auzim necontenit vorbindu-se de guvernul constituțional, de formele și uzanțele regimului parlamentar.* KOGĂLNICEANU, S. A. 132. *Criză de regim* v. criză. ✦ Perioadă de guvernare a unui rege, a unui partid politic etc. *Oare evenimentele astea din urmă, întîmplate sub regimul tău... să fie realizarea acelor promisiuni ale tale?* HASDEU, I. V. 197.

2. Sistem de norme sau de reguli proprii activității sau vieții dintr-o instituție, dintr-o întreprindere etc.; convenție prin care se stabilesc anumite drepturi și obligații. *Regimul de protecție a muncii. Regimul spitalelor. Regimul de economii este o metodă de gospodărire proprie socialismului.* ✧ *Regim dotal* v. dotal. ✦ Mod de viață, totalitatea condițiilor de viață, de lucru etc. dintr-un anumit loc. *A căutat o climă blîndă pentru boala sa de piept, urmare a regimului de carceră dură cu care își începuse experiența revoluționară.* SADOVEANU, E. 52. *Toți trăiau sub un regim de control reciproc.* C. PETRESCU, C. V. 42. ✧ *Regim celular* v. celular. ✦ Totalitatea regulilor impuse modului de viață sau de alimentare al cuiva (mai ales al unui om suferind). ✧ Fig. *Puneți arta la regim.* VLAHUȚĂ, P. 85.

3. (Tehn.) Ansamblul valorilor pe care le au, într-un moment dat, mărimile care caracterizează condițiile de utilizare a unui sistem tehnic (mașină, aparat, instalație, construcție etc.).

4. Raport gramatical dintre două cuvinte care sînt în așa fel legate între ele, încît unul atîrnă de celălalt și capătă forma cerută de cuvîntul de care depinde. V. complement.

REGIMÉNT, *regimente,* s. n. Unitate militară compusă din mai multe batalioane sau divizioane, mai mică decît brigada. *Compania nouă constituie avantgarda regimentului.* CAMIL PETRESCU, U. N. 250. *Și-auzi acum! De-or întreba În sat de-a mea venire, Tu-n loc de adevăr să spui Că n-ai de mine știre, Că n-am fost la un regiment.* COȘBUC, P. I 78. *Opt tunuri, cîteva sute de cazaci și un regiment de pedestrime tăbărîră pe cîmpul Copoului.* NEGRUZZI, S. I 292. ✧ *Regiment de linie* v. linie. ✦ (Cu sens colectiv) Oamenii care fac parte dintr-o astfel de unitate militară. *Tot regimentul, ca un riu negru, curgea domol prin albia șoselei.* SADOVEANU, O. VI 188. *Pe loc tot regimentul Se-nșiră, poartă arma, salută cu onor Rominul care pleacă trăgînd al lui picior.* ALECSANDRI, P. A. 211. *De-ar fi pușca de hămei, Regimentu de femei... Bucuros aș cătăni.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 299.

— Pl. și: (învechit) *regimenturi* (RUSSO, S. 29). — Variantă: (învechit) **reghiméntu** (GOLESCU, Î. 151) s. n.

REGIMENTÁR, -Ă, *regimentari, -e,* adj. 1. (Mil.; ieșit din uz; în expr.) *Tren regimentar* = convoi de căruțe (sau de camioane) care transportă, pe front, munițiile sau proviziile unui regiment. *Trenul regimentar se afla în urmă, între două dealuri, departe.* CAMILAR, N. I 132.

2. (Rar) Care aparține regimentului; de regiment. *Furgonul cu cai înhămați și cele două camioane regimentare*

și turismele comandanților așteptau loc de încolonare. SADOVEANU, M. C. 104.

REGÍNĂ, *regine,* s. f. **1.** Femeie care deține prerogativele unui rege, fiind suverana unui regat; soție de rege. V. d o a m n ă **(2).** *Făcliile ridică — se mișc'în line pasuri, Ducînd la groapă trupul reginei dunărene.* EMINESCU, O. I 92. *Stanislav... și soția sa... se proclamară rege și regină Poloniei.* NEGRUZZI, S. I 178.

2. Fig. Persoană sau lucru, (oraș, țară etc.) care deține o poziție privilegiată, socotită dominantă, importantă. *Trecut-ai cînd ceru-i cîmpie senină, Cu rîuri de lapte și flori de lumină, Cînd norii cei negri par sombre palate, De luna regină pe rînd vizitate.* EMINESCU, O. I 37. *Nobilul castelan, subt ochii dalbei regine a cugetelor sale, se pornea călare pe falnicu-i armăsar.* ODOBESCU, S. III 54. *A mea privire... Cu jale se oprește pe un oraș tăcut, Veneția, regină ce-n mare se oglindă.* ALECSANDRI, P. III 4. ◇ Compuse: **regina-nopții** = nume dat unor plante de grădină din familia solaneelor, cu flori albe, roșietice sau violete, care se deschid mai ales la căderea nopții și răspîndesc un miros puternic *(Nicotiana);* **floarea-reginei** v. f l o a r e.

3. (Entom.) Albină femelă fecundă care depune ouăle; matcă.

4. Piesă la jocul de șah care poate fi mutată în orice direcție, atît în linie dreaptă cît și în diagonală; damă **(II 2).**

REGIONÁL, -Ă, *regionali, -e,* adj. Care aparține unei regiuni dintr-o țară, al unei regiuni, caracteristic unei anumite regiuni, făcut în cadrul unei regiuni. *Abuzul de cuvinte regionale dăunează măiestriei artistice.* IORDAN, L. R. 92. ✦ (Substantivat, f.; de obicei urmat de o determinare) Unitate organizatorică a unei organizații politice sau de masă, corespunzătoare unei regiuni administrative. *Ședința s-a ținut la regionala U.T.M.*

— Pronunțat: *-gi-o-.*

REGIONALÍSM, (2) *regionalisme,* s. n. **1.** Atitudine care tinde să creeze în diferite provincii ale unei țări o activitate descentralizatoare, independentă de capitală; supraapreciere (exagerată) a unei provincii, patriotism local.

2. (Lingv.) Cuvînt folosit numai într-o anumită regiune a unei țări. *Pentru epocile trecute arhaismele se confundă adesea cu regionalismele.* IORDAN, L. R. 100.

REGIONALÍST, -Ă, *regionaliști, -ste,* adj. (Și substantivat) Care are tendința de a crea într-o provincie o stare de independență; stăpînit de patriotism local, adept al regionalismului **(1).**

REGISTRATÓR, -OÁRE, *registratori, -oare,* s. m. și f. Funcționar care înregistrează hîrtiile intrate și ieșite dintr-o instituție.

REGISTRATÚRĂ, *registraturi,* s. f. Serviciu, într-o instituție, unde se înregistrează hîrtiile intrate și ieșite; biroul, localul unde funcționează acest serviciu. *Leonică era șeful registraturii în unul din cele șapte ministere.* CARAGIALE, O. II 8.

REGÍSTRU, *registre,* s. n. **1.** Condică în care se trec încasările, cheltuielile, trimiterile și sosirile hîrtiilor, rezultatele unor măsurători etc. *Un furier slăbănog și un major cărunt desfăceau o ladă cu registre.* CAMILAR, N. I 78. *Apostol Bologa luă în primire, de la locotenentul pe care venea să-l înlocuiască, biuroul cu cele cîteva registre și imprimate.* REBREANU, P. S. 129. *Săndulescu, veșnic cu nasu-n registru, făcea socoteli.* VLAHUȚĂ, O. A. III 26. ◇ Fig. *Infernul pentru tine Își va deschide negrele registre.* TOPÎRCEANU, B. 93. ◇ *Registru de bord* = jurnal de bord pe o navă, v. j u r n a l **(2).** *Registru de casă* v. c a s ă. *Registru de intrare și ieșire* v. i n t r a r e.

2. (Tehn.) Sertar sau clapă (de oțel, de fontă, de material ceramic etc.) acționată manual sau automat, care servește la reglarea tirajului prin varierea secțiunii de trecere a gazelor de ardere sau la închiderea canalelor de fum de la căldările de abur sau de la cuptoarele industriale.

3. (Arhit.) Suprafață cuprinsă între două profiluri orizontale care se întind pe toată lungimea unei fațade. *Registrul de jos, corespunzător parterului, are ferestre mai mici, dreptunghiulare.* CAMIL PETRESCU, O. II 596.

4. Ansamblul semnelor de reper care indică suprapunerea exactă a tiparului pe ambele fețe ale hîrtiei.

5. (Muz.) Întinderea scării muzicale a unui instrument sau a unei voci, cuprinsă între nota cea mai de jos și cea mai de sus pe care le poate emite instrumentul sau vocea respectivă, fără schimbare de timbru. (Fig.) *Imaginația lui Arghezi se mișcă pe un întins registru, de la libera asociație vizionară pînă la notația exactă.* VIANU, A. P. 266. ✦ (Concretizat) Dispozitiv cu care se pun în mișcare diferite țevi de la orgă.

REGIÚNE, *regiuni,* s. f. **1.** Întindere mare de pămînt (dintr-o țară sau de pe glob) care prezintă caractere comune; ținut, zonă. *Oltul ajunge în cea de a doua regiune a trecerii lui prin acești munți.* BOGZA, C. O. 175. *Voioșia verdeții îmi arătă că intru în regiunea munților.* NEGRUZZI, S. I 308. ◇ Fig. *Entuziasmul ridică... pe poet în regiunile sale.* MACEDONSKI, O. IV 65. *Unei asemenea cărți i-aș da, în fiecare din părțile sale, cîte un titlu luat din regiunile ideale ale vînătoriei.* ODOBESCU, S. III 52. ◇ *Regiune abisală* v. a b i s a l. ✦ O anumită porțiune a corpului (unui om sau al unui animal). *Regiune abdominală. Regiunea inimii.*

2. Unitate administrativă și teritorială (care cuprinde mai multe raioane), fixată prin noua împărțire administrativă a Republicii Populare Romîne. *Regiunea Autonomă Maghiară a Republicii Populare Romîne este formată din teritoriul locuit de populația compactă maghiară secuiască și are conducere administrativă autonomă, aleasă de populația regiunii autonome.* CONST. R.P.R. 16.

— Pronunțat: *-gi-u-.*

REGIZÁ, *regizez,* vb. I. T r a n z. **1.** A organiza, a conduce, din punct de vedere artistic și tehnic, un spectacol; a face regia unei piese de teatru, a unui film etc.; a pune în scenă. *Zumzetul avioanelor care zburau pe deasupra făceau vocii oratorului, ca într-o dramă bine regizată, un acompaniament aproape înfricoșător.* BOGZA, A. Î. 622.

2. Fig. A pune la cale, a organiza, a conduce (din umbră) o activitate, o operație etc. *Din punctul de vedere... al logicei ce regizează poezia, tot ce autorul a scris mai poetic... este acel emistih.* MACEDONSKI, O. IV 77.

REGIZÓR, -OÁRE, *regizori, -oare,* s. m. și f. **1.** Persoană care se ocupă cu regia unui spectacol. *Vă instruia despre ce aveați de făcut în scenă. Vă examina apoi, încruntat și răstit, regizorul Davidescu.* PAS, Z. I 190. *Își freca mîinile ca un fericit regizor norocos, după fiecare premieră.* C. PETRESCU, C. V. 179. *Sufler ți-am fost, regizor ți-am fost și... m-am bucurat că ți-am fost pe plac.* CARAGIALE, O. VII 347. ◇ Fig. *Nu cumva îndărătul culiselor vieții e un regizor?* EMINESCU, N. 84.

2. (Franțuzism rar) Administrator al unei moșii sau al unei ferme; vechil. *Proprietăți... exploatate de... vechili (regizori).* I. IONESCU, M. 137.

REGIZORÁL, -Ă, *regizorali, -e,* adj. Care se referă la regizor, al regizorului, de regizor. *Spectacole ca «O noapte furtunoasă»... au fost exemple de înaltă măiestrie regizorală.* CONTEMPORANUL, S. II, 1951, nr. 223, 1/1.

REGIZORÁT s. n. Faptul de a regiza; arta regizorului; regie. ✦ (Concretizat) Birou, loc unde lucrează regizorul unui teatru, al unui studio cinema-

tografic etc. *A trecut din nou pe la regizorat, deschise uşa, ca şi cum ar fi căutat pe cineva.* ARDELEANU, D. 153.

REGLÁ, *reglez,* vb. I. Tranz. **1.** (Tehn.) A realiza sau a reface starea unui sistem tehnic ale cărui mărimi caracteristice s-au abătut de la anumite condiţii impuse. ✦ A institui în prealabil valorile acelor mărimi ale unui sistem tehnic, care trebuie să rămînă constante în timpul funcţionării; a potrivi.

2. (Mil.) A potrivi, a îndrepta, a fixa tirul unui tun, al unei unităţi de artilerie etc. ✦ A potrivi, a aranja. *Viteza reacţiei este reglată.*

REGLÁBIL, -Ă, *reglabili, -e,* adj. (Despre un sistem tehnic, tir etc.) Care poate fi reglat.

REGLÁJ, *reglaje,* s. n. (Tehn.) Reglare.

REGLÁRE, *reglări,* s. f. (Tehn.) Acţiunea de a regla şi rezultatul ei; ansamblul proceselor prin care se realizează sau se reface starea unui sistem tehnic, atunci cînd una sau mai multe dintre mărimile caracteristice ale acestuia s-au abătut de la anumite condiţii impuse; reglaj. ✦ (Mil.) Potrivire, fixare (a tirului unui tun, al unei baterii etc.).

REGLEMÉNT, *reglemente,* s. n. (Învechit) Regulament. *Curînd a ştiut tot ce i se cerea, şi reglemente şi exerciţii.* GALACTION, O. I 130. ✧ *Reglement Organic* = Regulament Organic. *Istoria va aprecia rodurile acestei combinaţii, statornicită sub numele de Reglement Organic.* RUSSO, S. 116.

REGLEMENTÁ, *reglementez,* vb. I. Tranz. A supune (ceva) unor norme sau unui regulament, a stabili raporturi legale, a legaliza; a pune în ordine, a aranja, a stabili. *Să vedem ce legi reglementează libertatea lor.* KOGĂLNICEANU, S. A. 177. *Art. 18, 19 şi 20 reglementează oastea... darea birului.* RUSSO, S. 118. ✧ Fig. *Raporturile stabilite între aceste două părţi reglementează gradul de simpatie.* BOLINTINEANU, O. 428.

REGLEMENTÁR, -Ă, *reglementari, -e,* adj. Care este (sau se face) conform unui regulament sau unor norme, potrivit cu regulamentul; regulamentar. (Glumeţ) *Întunericul sosi repede şi, mai mult din obişnuinţă decît din nevoie, aprinsei focul reglementar de noapte.* HOGAŞ, M. N. 183. ✧ (Adverbial) *Peste cîteva clipe Apostol Bologa stătea înfipt reglementar înaintea generalului Karg.* REBREANU, P. S. 91. *A pornit un viscol turbat care a ţinut trei zile (reglementar).* CARAGIALE, O. VII 129. ✦ (Învechit) Care este în legătură cu Regulamentul Organic, potrivit Regulamentului Organic. *Legea reglementară, şi-au zis nobilii comisari.* KOGĂLNICEANU, S. A. 120.

REGLEMENTÁRE, *reglementări,* s. f. Acţiunea de a reglementa şi rezultatul ei; orînduire, organizare, aşezare, dispunere (potrivit unor reguli sau principii). *Cum este posibilă o reglementare a unui complex atît de uriaş!* SAHIA, U.R.S.S. 71.

REGLÉT, *reglete,* s. n. Piesă de metal folosită la umplerea spaţiilor dintre rînduri în formele de tipografie sau la umplerea spaţiilor dintre formă şi ramă.
— Variantă: **regléte,** *regleţi,* s. m.

REGLÉTE s. m. v. **reglet.**

REGLÓR, -Ă, *reglori, -e,* s. m. şi f. Tehnician care reglează maşinile-unelte, dispozitivele şi uneltele montate pe acestea, astfel încît piesele rezultate prin prelucrare să aibă aceleaşi dimensiuni.

REGN, *regnuri,* s. n. (Şt. nat.) Fiecare dintre cele trei mari diviziuni ale corpurilor din natură: animal, vegetal şi mineral. *Moartea naturală se observă în regnul vegetal ca şi în cel animal.* MARINESCU, P. A. 60.

REGRÉS, *regrese,* s. n. (În opoziţie cu progres) Întoarcere de la o stare sau de la o formă de dezvoltare (economică, politică etc.) la o stare inferioară acesteia; mers înapoi, decădere. *În zilele aceste am descoperit două cuvinte pocite. Ţi le trimit ca să le adaugi la dicţionarul grotesc, după cuvintele «regres» şi «regles».* ALECSANDRI, S. 50. ✧ Loc. adj. şi adv. **În regres** = înapoi, către o stare inferioară, regresiv. *Am văzut pe semenii mei făcînd paşi în regres spre caverne.* SADOVEANU, A. L. 11.

REGRESÁ, *regresez,* vb. I. Intranz. (În opoziţie cu progresa) A da înapoi, a se întoarce de la o stare sau de la o formă superioară de dezvoltare la una inferioară, a decădea.

REGRESIÚNE, *regresiuni,* s. f. (Uneori determinat prin «a mării» sau «marină») Retragere a apelor mării de pe unele suprafeţe continentale, provocată de ridicarea uscatului prin mişcările lente ale blocurilor continentale sau prin scăderea nivelului general oceanic. ✦ (Învechit) Regres.

REGRESÍV, -Ă, *regresivi, -e,* adj. (În opoziţie cu progresiv) Care se opune progresului, care tinde către o stare sau o formă (economică, socială, politică etc.) înapoiată; care dă înapoi, care este în regres. ✧ *Derivare regresivă* = mod de formare a unui cuvînt nou prin suprimarea unui afix de la un cuvînt vechi. *Cuvintele se formează fie cu ajutorul afixelor... fie fără afixe (derivare regresivă, compunere sau schimbarea categoriei gramaticale).* GRAUR, F. L. 146.

REGRÉT, *regrete,* s. n. Părere de rău, cauzată de pierderea unui lucru sau a unei fiinţe, de o nereuşită sau de săvîrşirea unei fapte nesocotite; remuşcare. *Întîlni ochii lui Varga, întrebători, dar strînse din umeri, cu faţa mîhnită de regrete.* REBREANU, P. S. 123. *Oraşele sub ochii-mi le văd zăcînd de-a rîndul, Şi unul după altul, mai repede ca gîndul... Se şterg, fără să-mi lase vreo urmă de regret.* MACEDONSKI, O. I 52. *Valuri de regrete surde o năvăleau din toate părţile. Sufletul i se umplea de întuneric, ochii de lacrimi.* VLAHUŢĂ, O. A. 299. ✧ (Poetic) *Trei petunii subţirele Farmec dînd regretelor Stau de vorbă între ele: — Ce ne facem, fetelor?* TOPÎRCEANU, B. 48. ✧ Loc. adv. **Cu tot regretul** = regretînd mult, cu multă părere de rău. *E cam larg în spete, i-o spun cu tot regretul.* MACEDONSKI, O. I 167.

REGRETÁ, *regrét,* vb. I. Tranz. A simţi un regret, a fi cuprins de părere de rău (pentru o faptă), a-i părea rău (după ceva sau după cineva); a se căi. *Astăzi am regretat sprijinul pe care i l-am dat.* DUMITRIU, N. 36. *Acum regret şi mai mult despărţirea noastră.* SADOVEANU, Z. C. 77. *Regret albia-ţi frumoasă, Amaradie iubită, Regret piscurile tale coperite de păduri.* MACEDONSKI, O. I 9. *Nu poate cineva decît a regreta activitatea în darn cheltuită atîtor oameni laborioşi!* NEGRUZZI, S. I 341. ✧ Absol. *Regret, dar nu ştiu să dansez, declară umilit... Guţă.* C. PETRESCU, C. V. 196.
— Prez. ind. şi: (învechit) *regretez* (ALEXANDRESCU, M. 72).

REGRETÁBIL, -Ă, *regretabili, -e,* adj. (Despre o faptă, o situaţie etc.) Care provoacă părere de rău; (vrednic) de regret, de regretat. *Singurul lucru regretabil a fost că se afla clinica mea în reparaţie.* C. PETRESCU, C. V. 206. *E regretabil că cei în drept n-au luat măsuri generale în privinţa aceasta, ca să se evite situaţiile delicate.* REBREANU, P. S. 125. *Straniu şi regretabil rezultat.* GHEREA, ST. CR. II 272.

REGRETÁT, -Ă, *regretaţi, -te,* adj. (Mai ales articulat, precedînd numele unei persoane decedate; şi substantivat) De care îţi pare rău (că nu mai există), a

cărui dispariție a provocat regrete; (despre o întîmplare, o situație etc.) de care îți pare rău (că s-a întîmplat). *Mult regretata artistă juca pe regină într-o melodramă înfricoșată.* CARAGIALE, O. III 7.

REGRUPÁ, *regrupez,* vb. I. Tranz. A grupa din nou (ceva).

REGRUPÁRE, *regrupări,* s. f. Acțiunea de a regrupa și rezultatul ei; reunire. *Regruparea forțelor.*

REGULÁ, *regulez,* vb. I. Tranz. A pune în ordine, a aranja, a rîndui (ceva). *Bine, om regula socotelile mai pe urmă.* ALECSANDRI, T. I 405. *Regulă finanțele țării sleite de domnii fanarioți.* FILIMON, C. 197. ◇ Refl. pas. *Vino, dragă, la mine acasă... asemenea lucruri nu se regulează în mijlocul drumului.* HOGAȘ, DR. II 155. ✦ A regla, a potrivi. *O baterie regulează tirul.* C. PETRESCU, Î. II 14. ✦ A pune la punct un mecanism, un ceasornic etc., a face să funcționeze regulat. *Cinci ceasornici de părete... Leandru are într-u a sa casă; Toată ziua el nu face decît tot le regulează Înapoi sau înainte, le întoarce și le-așază.* NEGRUZZI, S. II 306. ✦ Fig. (Familiar) A aranja pe cineva; a-l învăța minte, a-i da o lecție, a-l reduce la tăcere, a pune la punct pe cineva. *Pe acest de la margine l-am regulat, ia să-l judec și pe celălalt... și începe a bate iar.* ȘEZ. I 264.

REGULAMÉNT, *regulamente,* s. n. Totalitatea instrucțiunilor și regulilor care stabilesc și asigură ordinea și bunul mers al unei organizații, al unei instituții, al unei întreprinderi etc.; totalitatea normelor după care se practică un joc, un sport etc. *Ce vreți? Datoria... Regulamentul. Trebuie să facem un proces-verbal.* SEBASTIAN, T. 237. *Bolnavul sare din pat, iese din dormitor și, fără să mai anunțe pe cineva după cum cere regulamentul, iese pe poartă.* CARAGIALE, O. I 297. *Chiar în ziua aceea ne-am adunat de am alcătuit statutele și regulamentele Frăției.* GHICA, S. A. 148. ◇ *Regulamentul Organic* = constituție a Principatelor române între 1832 și 1858. (Eliptic) *De trei ori cît întreg cap. VIII a Regulamentului.* NEGRUZZI, S. I 304. *Guvernul... Îmi da ranguri, pe tot anul, siluind Regulamentul.* ALEXANDRESCU, M. 170. *Regulament de ordine interioară* = totalitatea regulilor care stabilesc organizarea și disciplina muncii într-o unitate de producție, administrativă etc. *Regulamentele de ordine interioară nu pot contraveni legilor și contractului colectiv de muncă încheiat.* COD. M. 16. ✦ Norme elaborate de puterea executivă pentru aplicarea și completarea dispozițiilor unei legi.

REGULAMENTÁR, -Ă, *regulamentari, -e,* adj. (Rar) Care ține de regulament, conform cu regulamentul; reglementar. *În cele mai multe cazuri, un profesor își dă ceasul lui regulamentar de muncă numai pentru că e plătit.* GHEREA, ST. CR. III 12. *Reforma lui Mavrocordat, întrucît a coprins dispoziții regulamentare și de un interes mai secundar, s-a primit și s-a întărit de Obștească Adunare.* BĂLCESCU, O. I 33. ✦ Care se referă la Regulamentul Organic, care emană de la Regulamentul Organic. *Boieri, dezbrăcați... de privilegiile regulamentare... se adunase la o moșie lîngă Ploiești.* BOLINTINEANU, O. 413. ◇ *Domn regulamentar* = domnitor al Principatelor române, care a domnit pe baza Regulamentului Organic. *Servi pe cei trei domni regulamentari și înaintă.* BOLINTINEANU, O. 416.

REGULÁR, -Ă, *regulari, -e,* adj. (Învechit) Regulat, după regulament, după regulă. *Vînzarea făcută nu este nici regulară, nici conform cu legea.* I. IONESCU, P. 258. ✦ (Adverbial) Cu regularitate, punctual. *Regular orele vieții bateți ca un cronometru.* MACEDONSKI, O. I 95.

REGULÁRE, *regulări,* s. f. Acțiunea de a regula; punere în ordine, aranjare, ordonare. *A urmat pînă la regularea pensiei ce făcuse Poarta lui Eliad și Tell.* GHICA, A. 722.

REGULARISÍ, *regularisesc,* vb. IV. Tranz. (Învechit) A pune în ordine, a aranja, a orîndui, a regula; a lua măsuri cu privire la... *Înalta oblăduire... deocamdată se mulțumește a regularisi vitele.* ODOBESCU, S. II 38. *Să vedeți cum și-au regularisit el fiește-care ceas a zilii.* DRĂGHICI, R. 148. ✦ Refl. A se pregăti, a se prepara. *S-au pogorît îndată... ca să se regularisească spre apărare.* DRĂGHICI, R. 166. ✦ Fig. A da o lecție cuiva, a pedepsi pe cineva, a pune la punct pe cineva. *Regularisiți-l și pe acest trîntor ce s-au vîrît în stupul Academiei ieșane.* ALECSANDRI, S. 12.

REGULARISÍRE, *regularisiri,* s. f. (Învechit) Acțiunea de a regularisi și rezultatul ei; orînduire, aranjare. *Regularisirea de cheltuieli, venituri, Cu totul o lăsase pe sama vătăjească.* NEGRUZZI, S. II 235.

REGULARITÁTE, *regularități,* s. f. Calitate sau stare a ceea ce este regulat, conformitate cu o regulă sau cu o ordine fixată (sau cunoscută) dinainte. *Legătura sau înlănțuirea fenomenelor și condiționarea lor reciprocă constituie trăsătura cea mai generală și cea mai importantă a regularității schimbărilor cu caracter de lege.* ROSETTI, S. L. 16. ◇ Loc. adv. **Cu regularitate** = în mod regulat; regulat. *Pulberea și noroiul se succedă cu o regularitate de desperat.* NEGRUZZI, S. I 95. ✦ Proprietate a unui sistem sau a evoluției unor fenomene de a respecta o regulă dintr-un anumit punct de vedere. ✦ Simetrie, proporție. *Regularitatea trăsăturilor figurii.* ✦ Uniformitate. *Regularitatea unei țesături.*

REGULARIZÁ, *regularizez,* vb. I. Tranz. **1.** A supune unor anumite reguli, a face ca ceva să devină regulat. *Copiii încearcă să regularizeze verbul «a pune» folosind la mai mult ca perfect forma nouă «punesem».* GRAUR, F. L. 173.

2. A corecta conturul unui obiect pentru a-i da o formă geometrică regulată.

3. A amenaja un curs de apă pentru a corespunde unor anumite condiții de regularitate.

REGULARIZÁRE, *regularizări,* s. f. Acțiunea de a regulariza și rezultatul ei. *Cu cît formele neregulate sînt mai des întrebuințate... cu atît mai mare opunere vor exercita împotriva înnoirilor, a regularizării.* GRAUR, F. L. 172.

REGULÁT, -Ă, *regulați, -te,* adj. **1.** Care se petrece conform unei reguli stabilite în prealabil, care revine după o anumită regulă, într-o ordine anumită, fără abatere; care are regularitate. *Ascultam picușurile streșinii în bălțile de apă, regulate și dulci.* SADOVEANU, O. I 386. *În mișcarea regulată, toate amintirile îmi vin una cîte una.* RUSSO, O. 100. ◇ (Adverbial) *Dimineața și seara sîntem regulat alarmați de răpăiala violentă de focuri.* CAMIL PETRESCU, U. N. 315. *Mergea regulat la serviciul lui.* SAHIA, N. 109. *Merge mai regulat în buzunarul vestei... decît soarele pe cer.* CARAGIALE, O. III 147. ✦ Care se desfășoară cu regularitate; care merge bine; firesc, obișnuit, normal. *Respirația lui... era regulată și liniștită.* C. PETRESCU, A. 467. *A ocolit casa de două ori cu pas regulat.* SAHIA, N. 55. *O sistemă de administrațiune regulată ca ceasornicul.* ODOBESCU, S. II 37. *Calea nemărginită a unei dezvoltări regulate.* BĂLCESCU, O. II 9. ◇ (Gram.) *Verb regulat* = verb care se conjugă după regulile generale ale conjugărilor. ✦ Ordonat. *Ducea o viață regulată, măsurată cu ceasornicul.* SADOVEANU, O. V 346.

2. Care este organizat sau funcționează în baza unei legi; organizat legal, organizat pe baze permanente. *Se poate atribui... mai cu seamă la lipsa unei organizații regulate.* La GHICA, A. 796. ✦ Orînduit, sistematizat.

Am dormit în Briun, tîrg mare şi frumos, cu mahalale bine regulate. KOGĂLNICEANU, S. 10.

3. (Despre corpuri) Care permite o descompunere în părţi, astfel încît acestea să fie identice (sau aproape identice) şi în relaţii identice (sau aproape identice) unele în raport cu altele. *Poligon regulat.* ✦ (Despre trăsături, forme etc.) Alcătuit din elemente care se regrupează ordonat sau simetric; frumos, armonios. *Hainele sale simple şi uşoare destăinuiau formele cele mai regulate.* GANE, N. I 35. *Această prea regulată arhitectură.* NEGRUZZI, S. I 193.

REGULATÓR[1], *regulatoare*, s. n. (Mec.) Aparat sau instalaţie care efectuează un proces de reglare.

REGULATÓR[2], *regulatori*, s. m. Cel care reglează, care stabileşte regularitatea unei mişcări sau a unei funcţiuni, care efectuează procesul de reglare; care îndrumează (sau conduce). *Cît a apărut «Viaţa Românească» la Iaşi, G. Ibrăileanu... era regulatorul fiecărui număr.* SADOVEANU, E. 177. *Ceea ce ştim însă e că visurile sînt impresiunile şi imaginile din timpul vegherii, întunecate în somn şi care se combină fără nici un regulator.* GHEREA, ST. CR. II 137. *D-ta eşti regulatorul tuturor ceasornicelor din Bucureşti.* CARAGIALE, O. III 147.

RÉGULĂ, *reguli* şi *regule*, s. f. **1.** Normă pe baza căreia se desfăşoară o activitate, are loc un proces sau se produce un fenomen. V. l e g e, p r e c e p t. *Are şi războiul regulele lui... ca şi duelul.* CAMIL PETRESCU, U. N. 410. *Cine dresat dupe regulele artei.* ODOBESCU, S. III 19. *Perfecţionatu-s-a limba? Statornicitu-s-au regulele ei?* NEGRUZZI, S. I 339. ✧ *Regula de trei* = metodă pentru determinarea celei de-a patra proporţionale a trei numere date. *Părintele Duhu... ne dete la regula de trei tema următoare...* CREANGĂ, A. 76. *Regula de trei simplă* = regulă de trei în care numerele sînt direct proporţionale. *Regula de trei compusă* = regulă de trei în care cea de-a patra proporţională se referă la numere care sînt şi ele deduse printr-o regulă de trei. ✦ Principiu conducător, linie de conduită, obicei. *Eu nu-mi-am permis niciodată să-ţi dau un sfat... Dă-mi voie, înainte de a pleca, să mă abat de la această regulă.* C. PETRESCU, C. V. 363.

2. Rînduială, ordine; regularitate. *Să vă urcaţi în pod şi să faceţi regulă acolo.* PAS, Z. I 272. *Domţian îşi începu slujba cu aceeaşi statornicie şi regulă ca la Bucureşti.* BASSARABESCU, V. 18. *Credeam că adusesem partea mea de îmbunătăţire teatrului, punînd oarecare regulă.* ALECSANDRI, T. II 56. ✧ L o c. a d v. **De regulă** = în mod obişnuit, de obicei. **În (bună) regulă** = **a)** în ordine. *Uneori în burta şlepurilor, în hambarele goale care se tapisează cu steaguri şi bandiere, se dau baluri marinăreşti cu invitaţii în regulă.* BART, E. 331. *Gică Elefterescu se duse la geam şi privi afară, frecîndu-şi încîntat mîinile. Totul era în regulă.* C. PETRESCU, C. V. 111. *Soarele era la prînzul cel mare şi Irina aşezase toate în bună regulă: casa măturată, aşternuturile scuturate şi strînse, păsările hrănite.* BUJOR, S. 78. *Calabalîcul meu... se mai alcătuia şi dintr-o ghitară veche cu strunele ei în regulă, de care nu m-aş fi despărţit niciodată.* HOGAŞ, DR. II 46; **b)** adevărat, veritabil, aşa cum se cuvine, de-a binelea. **În toată regula** = adevărat, în lege, după toate regulile. *Era clar că hoţii lucrau după un plan şi că este la mijloc un complot în toată regula.* REBREANU, R. II 237.

3. (Popular) Menstruaţie.

REIÁT, -Ă, *reiaţi, -te*, adj. (Franţuzism; despre stofe,; p. e x t. despre obiecte de îmbrăcăminte) Care are dungi; vărgat.

REIEŞÍ, pers. 3 *reiése*, vb. IV. I n t r a n z. A rezulta, a apărea lămurit.

REIMPRIMÁ, *reimprím*, vb. I. T r a n z. A imprima din nou. V. r e t i p ă r i.

REIMPRIMÁRE, *reimprimări*, s. f. Acţiunea de a r e i m p r i m a şi rezultatul ei. V. r e t i p ă r i r e.

REINCARNÁ, *reincarnez*, vb. I. T r a n z. şi r e f l. A (se) incarna din nou.
— Variantă: **reîncarná** vb. I.

REINCARNÁRE, *reincarnări*, s. f. Acţiunea de a (s e) r e i n c a r n a şi rezultatul ei; concepţie mistică potrivit căreia sufletul, după moarte, trece în alte fiinţe. V. m e t e m p s i h o z ă.
— Variantă: **reîncarnáre** s. f.

REINSTALÁ, *reinstalez*, vb. I. T r a n z. A instala din nou, a amenaja ceva din nou. *Casa este complet reinstalată.* CARAGIALE, O. VII 105.

REINSTALÁRE, *reinstalări*, s. f. Acţiunea de a r e i n s t a l a şi rezultatul ei.

REINTEGRÁ, *reintegrez*, vb. I. T r a n z. (Cu privire la o persoană) A pune din nou într-un post (funcţie, demnitate etc.) pe care l-a mai avut; a pune iarăşi în drepturile sale, a repune în drepturi. V. r e î n c a d r a. *Greva generală este de neînlăturat dacă... nu-i reintegrează pe cei concediaţi.* PAS, Z. IV 218. *Funcţionarii prinşi cu abuzuri şi daţi în judecată de un minister erau graţiaţi şi reintegraţi de ministrul ce venea în urmă, şi reîncepeau să abuzeze.* BOLINTINEANU, O. 433. *Am avut nespusa mulţumire de a-l scăpa şi de a-l reintegra iarăşi în postul său de pitar al casei.* GHICA, S. 81. ✦ R e f l. A se introduce, a face parte din, a se îngloba, a se contopi. *Dar toate acestea nu se mai reintegrau în unitatea morală a femeii iubite.* D. ZAMFIRESCU, R. 75.

REINTEGRÁRE, *reintegrări*, s. f. Acţiunea de a (s e) r e i n t e g r a şi rezultatul ei.

REINTRÁ, *reíntru*, vb. I. I n t r a n z. A intra din nou. *În van voim a reintra-n natură. În van voim a scutura din suflet Dorinţa de mărire şi putere.* EMINESCU, O. IV 88. ✦ F i g. A recăpăta. *Pisicuţa — aşa o botezasem pe iapă — reintrase în deplinătatea formelor alese şi drăgălaşe.* HOGAŞ, M. N. 10. *Nu putuse... să reintre în linişte.* GHICA, S. 629.

REINTRÁRE, *reintrări*, s. f. Acţiunea de a r e i n t r a.

REINTRODÚCE, *reintrodúc*, vb. III. T r a n z. A introduce ceva din nou, a băga, a face să intre din nou.

REÎMBĂRBĂTÁ, *reîmbărbătez*, vb. I. T r a n z. A îmbărbăta, a încuraja, a însufleţi din nou (pe cineva care a suferit o înfrîngere). *Reîmbărbătînd pe ai săi, se aruncă puternic înainte.* BĂLCESCU, O. I 247.

REÎMPĂDURÍ, *reîmpăduresc*, vb. IV. T r a n z. A împăduri din nou, a planta din nou o pădure.

REÎMPĂDURÍRE, *reîmpăduriri*, s. f. Acţiunea de a r e î m p ă d u r i şi rezultatul ei; replantare a unei păduri. *Planul de reîmpădurire.*

REÎMPĂRŢÍ, *reîmpárt*, vb. IV. T r a n z. A împărţi din nou, a face din nou o împărţire.

REÎMPĂRŢÍRE, *reîmpărţiri*, s. f. Acţiunea de a r e î m p ă r ţ i şi rezultatul ei.

REÎMPROSPĂTÁ, *reîmprospătez*, vb. I. T r a n z. A împrospăta (ceva) din nou, a face (ceva) să fie din nou proaspăt. ✦ F i g. A reaminti, a readuce în memorie.

REÎNARMÁ, *reînarmez*, vb. I. T r a n z. A reface potenţialul de război al unei ţări; a înzestra armata cu noi mijloace de luptă, cu armament nou; a se înarma din nou. ✦ R e f l. A relua şi a folosi din nou armele.

REÎNARMÁRE, *reînarmări,* s. f. Acțiunea de a (se) reînarma și rezultatul ei; înzestrare din nou cu armament.

REÎNĂLȚĂ, *reînălț,* vb. I. Tranz. A înălța (sau a ridica) din nou.

REÎNĂLȚÁRE, *reînălțări,* s. f. Acțiunea de a reînălța și rezultatul ei.

REÎNCADRÁ, *reîncadrez,* vb. I. Tranz. A încadra pe cineva din nou într-un post pe care l-a ocupat anterior. V. reintegra.

REÎNCADRÁRE, *reîncadrări,* s. f. Acțiunea de a reîncadra și rezultatul ei.

REÎNCARNÁ vb. I v. **reincarna.**

REÎNCARNÁRE s. f. v. **reincarnare.**

REÎNCĂLZÍ, *reîncălzesc,* vb. IV. Tranz. A încălzi din nou. ✦ (Tehn.) A încălzi un material a cărui prelucrare urmează a fi continuată la o temperatură înaltă.

REÎNCĂLZÍRE, *reîncălziri,* s. f. Acțiunea de a reîncălzi și rezultatul ei. ✦ (Tehn.) Încălzire a unui material a cărui prelucrare urmează să fie continuată la temperatură înaltă și care, în prima fază a prelucrării, a ajuns la o temperatură sub limita necesară de prelucrare.

REÎNCÉPE, *reîncép,* vb. III. Tranz. A începe din nou, a relua. *Coborî capul și reîncepu să citească.* DUMITRIU, N. 40. *Funcționarii... reîncepeau să abuzeze.* BOLINTINEANU, O. 433. *A invitat pe agenții și plenipotenții puterilor străine din București ca să reînceapă relațiunile lor diplomatice cu guvernul cel nou.* GHICA, A. 129. ◇ Intranz. *În sine împăcată reîncep-eterna pace.* EMINESCU, O. I 112. *După repaos, colinda prin pustii reîncepe cu aceeași plăcere.* ODOBESCU, S. III 17.

REÎNCÉPERE s. f. Acțiunea de a reîncepe.

REÎNCHEGÁ, *reînchég,* vb. I. Tranz. A închega din nou; fig. a reface. *Îmbărbătat se-ntoarce Ștefan să-și reînchege oastea-i sfărîmată.* VLAHUȚĂ, la CADE.

REÎNCHEGÁRE s. f. Acțiunea de a reînchega.

REÎNCHÍDE, *reînchid,* vb. III. Tranz. A închide din nou. *Mi se păru un vis frumos și reînchisei ochii, de frică să nu mă trezesc.* BOLINTINEANU, O. 332.

REÎNCHÍDERE s. f. Acțiunea de a reînchide.

REÎNCOLȚÍ, pers. 3 *reîncolțește,* vb. IV. Intranz. A încolți din nou, a da din nou colț, a germina iar. (Fig.) *În adîncul inimilor, de teamă să nu mai fi rămas acolo un germene cît de infim, din care să poată rencolți, ați turnat leșia caustică... otrava scepticismului.* CARAGIALE, S. N. 108.
— Scris și: *rencolți.*

REÎNFĂȘURÁ, *reînfășór* și *reînfășur,* vb. I. Tranz. A înfășura din nou. (Fig.) *A speranței mîngîiere mă reînfășură treptat.* MACEDONSKI, O. I 162.

REÎNFIINȚÁ, *reînființez,* vb. I. Tranz. A înființa din nou, a reîntemeia, a reface.

REÎNFIINȚÁRE, *reînființări,* s. f. Acțiunea de a reînființa; reîntemeiere, refacere. *Reînființarea colectivului artistic.*

REÎNFLORÍ, *reînfloresc,* vb. IV. Intranz. A înflori din nou. *Ce-a-nflorit reînflorește, ce-a cîntat va mai cînta.* MACEDONSKI, O. I 31.

REÎNNOÍ, *reînnoiesc,* vb. IV. 1. Tranz. A schimba, a înnoi (1). *A reînnoi parcul de mașini. A reînnoi personalul.* ◇ Refl. pas. *Se golesc și se reînnoiesc mereu halbele.* BART, S. M. 13.
2. Tranz. (Cu privire la acte) A face din nou, a prelungi valabilitatea; a înnoi (3). *A reînnoi contractul.*
3. Refl. (Despre o acțiune) A se produce din nou, a se repeta. *În zilele noastre, Moldova privi reînnoindu-se o altă încercare polonă, soră geamănă cu acea din timpii lui Ion-vodă.* HASDEU, I. V. 23. ◇ Fig. *E primăvară dulce... Viața-și reînnoiește izvoarele-i eterne.* IOSIF, PATR. 90.
4. Tranz. A restabili, a relua, a reîncepe. ✦ (Despre suferințe) A stîrni din nou, a răscoli. *Venirea lui i-a reînnoit suferința.*
— Scris și: *rennoi.*

REÎNNOÍRE, *reînnoiri,* s. f. Acțiunea de a (se) reînnoi și rezultatul ei; (fig.) schimbare, prefacere, transformare. *Samăn în lume, de 20 de ani, pacea, sănătatea, reînnoirea, renașterea sufletească.* GALACTION, O. I 237.

REÎNNOÍT, -Ă, *reînnoiți, -te,* adj. Care a fost făcut din nou, refăcut; (fig.) schimbat, reîmprospătat, primenit. *Parfumele din mai înaltă reînnoite-apoteoze.* MACEDONSKI, O. I 62.

REÎNSĂNĂTOȘÍ, *reînsănătoșesc,* vb. IV. Refl. A se însănătoși din nou, a se face iar sănătos.

REÎNSĂNĂTOȘÍRE s. f. Faptul de a se reînsănătoși; redobîndire, restabilire a sănătății. *Dar ce fel de mîntuire aș putea să aștept... dacă nu pe calea... reînsănătoșirii mele sufletești?* GALACTION, O. I 187.

REÎNSUFLEȚÍ, *reînsuflețesc,* vb. IV. Tranz. A însufleți din nou, a face să prindă, să aibă din nou viață. *Primăvara reînsufletește natura.* ▭ *Chipul ei... avu darul de-a-l reînsufleți.* D. ZAMFIRESCU, la CADE.

REÎNSUFLEȚÍRE s. f. Acțiunea de a reînsufleți și rezultatul ei; animație; viață. *Plîngi; n-o s-o învieze șiroaiele amare Să-i dea rensuflețire nimic nu mai e-n stare.* MACEDONSKI, O. II 273.
— Scris și: *rensuflețire.*

REÎNTINERÍ, *reîntineresc,* vb. IV. Intranz. A deveni din nou tînăr; a recăpăta înfățișarea tinerească. *Vezi tu, în marea asta luminată, În care totul reîntinerește, Eu singur, unde trec, însemn o pată, De parc-aș fi în doliu totdeauna.* ANGHEL-IOSIF, C. M. I 151.

REÎNTINERÍRE s. f. Faptul de a reîntineri.

REÎNTINERÍT, -Ă, *reîntineriți, -te,* adj. Care a întinerit din nou.

REÎNTÎLNÍ, *reîntîlnesc,* vb. IV. Tranz. A întîlni din nou. ✦ Refl. Fig. A revedea, a regăsi. *Să mă reîntîlnesc cu holdele din copilărie.* GALACTION, O. I 28.

REÎNTOÁRCE, *reîntórc,* vb. III. Refl. A se întoarce din nou la locul de plecare, a reveni. *Proscris, în a mea țară eu nu mă voi rentoarce.* BOLINTINEANU, O. 2. *Ea stă-n palat ascunsă... Ce-o să devin cu ea, Căci a se reîntoarce la-al ei castel nu vrea.* ALECSANDRI, T. II 155. ◇ Fig. *Scumpa ei copilărie se reîntoarce înapoi.* MACEDONSKI, O. I 87.
— Scris și: *rentoarce.*

REÎNTOÁRCERE, *reîntoarceri,* s. f. Faptul de a se reîntoarce; revenire.

REÎNTREMÁ, *reîntremez,* vb. I. Refl. A se întrema din nou, a-și căpăta din nou sănătatea sau puterile.

REÎNTREMÁRE s. f. Faptul de a se reîntrema.

REÎNTREMÁT, -Ă, *reîntremați, -te,* adj. Care și-a căpătat din nou sănătatea sau puterile, care s-a înzdrăvenit din nou. *În cîteva clipe, moașa Lucsița s-a simțit rentrematâ.* CARAGIALE, M. 162.
— Scris și: *rentremat.*

REÎNTURNÁ, *reîntórn,* vb. I. 1. Refl. A se reîntoarce, a se înapoia, a reveni.

2. Tranz. A da înapoi, a înapoia. *Reînturnă Moldaviei drepturile și privilegile vechi.* NEGRUZZI, S. I 278.

REÎNTURNÁRE, *reînturnări,* s. f. Acțiunea de a (se) reîntorna și rezultatul ei; reîntoarcere. *Cum de renturnarea O-ntîrziase atîta?* MACEDONSKI, O. I 259. — Scris și: *renturnare.*

REÎNVERZÍ, *reînverzesc,* vb. IV. Intranz. (Despre vegetație) A înverzi din nou. *Pomii reînverzesc.*

REÎNVIÁ, *reînvii,* vb. I. Intranz. A reveni la viață (după ce a murit); a învia. (Fig.) *Sub mîna lui, un maistru, simți cum, sub ciocan, Motorul mort din iarnă a reînviat la viață Și cum oțelu-ncepe să miște.* D. BOTEZ, F. S. 76. *Florile lui Luchian sînt unice. Nu sînt flori rupte, care au fost puse într-un vas, ca să moară, ci ca să reînvie prin voința și arta unui maestru.* ANGHEL, PR. 169. ✦ Fig. A căpăta din nou viață, putere, a deveni din nou activ; a renaște. *Realismul vechii literaturi reînvia căutîndu-și însă obiective în legătură cu așezarea societății pe temelii nouă.* SADOVEANU, E. 184. *Acest regat... reînvie mai puternic supt frații romîni Petru Asan și Ioan.* BĂLCESCU, O. II 12. ✦ Fig. A se trezi în amintirea cuiva; a deveni viu în conștiința cuiva. *Mă simt din nou țăranul de pe Crișuri Și-mi reînvie-n minte vremea Iancului.* BENIUC, V. 29. ✦ Tranz. Fig. A readuce la viață, a face să fie din nou folosit. *Va fi de părere... să reînviem arhaismele pierdute de origine latină.* IBRĂILEANU, SP. CR. 213.

— Prez. ind. și: *reînviez* (BART, S. M. 54, MACEDONSKI, O. I 160, GHEREA, ST. CR. III 139).

REÎNVIÁT, -Ă, *reînviați, -te,* adj. Care a revenit la viață (după ce a murit); readus la viață, făcut să fie din nou viu. *Obiceiuri reînviate.*

REÎNVIÉRE, *reînvieri,* s. f. Faptul de a reînvia. *Văzut-a de atuncea vrun mort reînvierea Să-ți spună că dincolo vei fi recompensat?* EMINESCU, O. IV 16.

REÎNVIETÓR, -OÁRE, *reînvietori, -oare,* adj. (Rar) Care reînvie, care reînsuflețește. *Numele acestui preot mare la suflet... a rămas legat de reînvietoarea mișcare de la 48.* VLAHUȚĂ, la CADE.

RELANSÁ, *relansez,* vb. I. Intranz. (La jocul de cărți) A mări miza. (Tranz.) *Îi era teamă să nu-l relanseze Mitulescu.* C. PETRESCU, S. 108.

RELÁȘ s. n. Zi în care nu se dau reprezentații la un teatru.

RELATÁ, *relatez,* vb. I. Tranz. A povesti, a expune, a istorisi. *Nadina îi surîse indiferentă, rămînînd atentă la Brumaru care îi relata o povestire picantă.* REBREANU, R. I 213. *Lucrul e relatat de Nic. Costin, p. 45, ca și de Neculce.* IORGA, L. I 347. *Recunoaște că nu crede în ceea ce relatează.* HASDEU, I. V. 222.

RELATÁRE, *relatări,* s. f. Acțiunea de a relata și rezultatul ei; povestire, expunere, istorisire. *Scrierea... va păstra forma unei relatări de călătorie.* ALECSANDRI, S. 29.

RELATÍV, -Ă, *relativi, -e,* adj. **1.** Care se referă, se raportă la ceva sau la cineva, care are legătură cu ceva sau cu cineva. *Date relative la situația economică a țării noastre.* ✧ (Gram.) *Pronume relativ* = pronume care face legătura între propoziții subordonate și cuvinte din propozițiile regente pe care le determină. *Propoziție relativă* = propoziție subordonată introdusă printr-un pronume sau adverb relativ. ✧ Loc. prep. **Relativ la...** = în legătură cu..., referitor la..., cu privire la... *Orice primiți de la Costică relativ la venirea lui, rog să-mi faceți și mie cunoscut.* CARAGIALE, O. VII 29.

2. (În opoziție cu absolut) Care are o valoare dependentă de anumite condiții sau în funcție de punctul de vedere al cuiva. *Frumosul este o noțiune relativă.* ▭ *Clasificarea oamenilor în pesimiști și nepesimiști... nu poate fi decît relativă.* GHEREA, ST. CR. II 299. *Drepturile capatate au sfîrșenia lor relativă.* RUSSO, S. 157. ✧ *Adevăr relativ* v. adevăr. *Cronologie relativă* = cronologie care stabilește că un eveniment sau un fenomen a avut loc înaintea altuia sau după altul, fără ca să poată preciza cu exactitate data. ✦ Care depinde de un termen fără care ar fi fără sens. *Mișcarea în sensul din cinematică e relativă, fiindcă nu are sens fără indicarea corpului la care se referă.* ✦ (Adverbial) Aproximativ, mai mult sau mai puțin, aproape. *A avut o viață relativ liniștită.* SADOVEANU, E. 234. *Am stat și-am gîndit la soarta relativ bună pe care și-ar putea-o asigura un poet care s-ar deda la fabricarea versurilor de comandă.* VLAHUȚĂ, O. A. 225.

3. Care privește relația dintre termeni considerați independent de această relație. *Poziția relativă a două corpuri.* ✦ Care nu există decît în relație cu altceva. *După unele teorii idealiste spațiul ar fi relativ.*

RELATIVÍSM s. n. Teorie idealistă care, bazîndu-se pe relativitatea cunoștințelor noastre, neagă posibilitatea cunoașterii realității obiective.

RELATIVÍST, -Ă, *relativiști, -ste,* adj. Care ține de relativism, care se referă la relativism. *Teorie relativistă.* ✦ (Substantivat) Partizan, adept al relativismului. *Relativistul Mach.*

RELATIVITÁTE s. f. Faptul de a fi relativ. *Relativitatea cunoștințelor.* ✧ (Fiz.) *Teoria relativității* = teorie a tuturor fenomenelor fizice, bazată în esență pe două legi generale, numite principiul relativității restrînse și principiul constanței vitezei luminii în vid, prin care se stabilesc cu precizie mai mare decît în fizica clasică legile generale ale tuturor fenomenelor fizice și pentru cazurile în care vitezele corpurilor nu sînt neglijabile față de viteza de propagare a luminii în vid.

RELÁȚIE, *relații,* s. f. **1.** Legătură, raport între lucruri, fapte, idei etc. *Relație între cauză și efect.* ✦ (În logica matematică) Caracteristică a obiectelor unei clase pe care acestea o au (numai) în virtutea faptului că ele aparțin clasei. *Relația se exprimă printr-o funcțiune proporțională cu două sau mai multe variabile.*

2. (La pl.; de obicei urmat de determinări care indică felul, natura, caracterul) Legături între două sau mai multe persoane, popoare, state etc. *Nadina n-avusese relații cu țăranii.* REBREANU, R. I 169. *Prin relațiile lor cu barbarii, ei* [colonii romani] *introduseseră între dînșii cele dintîi cunoștințe de agricultură.* BĂLCESCU, O. II 12. ✧ *Relații de producție* = legăturile determinate care se stabilesc între oameni în procesul de producție a bunurilor materiale. ✧ Expr. **Relații de mîna stîngă** = legături nepermise, puțin onorabile. *Fiindcă o să mă-nsor, nu se cade să mai am relații de mîna stîngă.* ALECSANDRI, T. 758. ✦ Legături de prietenie (cu oameni de seamă, sus-puși). *Ca să răzbești în București, dragul meu, prima condiție e să-ți cultivi relațiile.* C. PETRESCU, C. V. 66.

3. Expunere, informație; povestire, relatare. *Relația manuscriptă a domnului Paul de Marenne, abate de Juvigny, rămasă la biblioteca națională pariziană, cuprinde lungi considerații morale și filozofice asupra acestei călătorii.* SADOVEANU, Z. C. 28. *Socot de prisos a-ți da aici o relație amănuntă despre deliberarea fraților noștri.* La GHICA, A. 151. ✧ Expr. **A da relații** = a informa, a referi, a relata.

— Variante: (învechit) **relațiúne** (BASSARABESCU, S. N. 153, CARAGIALE, O. II 89, ODOBESCU, S. II 184), **relăciúne** (ALECSANDRI, T. I 254) s. f.

RELAȚIÚNE s. f. v. **relație.**

RELAXÁ, *relaxez,* vb. I. Refl. **1.** A se destinde, a slăbi. *Trăsăturile feței i se relaxau.* CAMIL PETRESCU, P. 225.

2. (Despre tensiunile mecanice dintr-un corp) A scădea fără ca să varieze deformația corpului.

RELAXÁRE, *relaxări,* s. f. **1.** Faptul de a se relaxa; destindere, slăbire. *Bălcescu îl privește cu ochi strălucitori... căci violența lui e, în această creștere uimitoare, alternată cu clipe de relaxare.* CAMIL PETRESCU, O. II 619. *A fost o relaxare generală a spiritului de ordine și de autoritate.* REBREANU, R. II 240.

2. (Mec.) Scădere a tensiunilor mecanice dintr-un corp plastic fără ca să varieze deformația lui.

RELAXÁT, -Ă, *relaxați, -te,* adj. **1.** Destins, slăbit. *Mușchi relaxat.*

2. (Despre corpuri plastice) Care are tensiunile mecanice scăzute fără varierea deformației.

RELĂCIÚNE s. f. v. **relație.**

RELEGÁ, *relég,* vb. I. Tranz. (Franțuzism învechit) A expulza, a surghiuni, a izgoni. (Fig.) *Stai... cu mîinile pe piept în catacombele triste, unde creștinismul te-a relegat.* ANGHEL-IOSIF, C. L. 217. *Levante devine figura din primul plan al poemei și Calavryta este relegată tocmai în cel de al treilea.* MACEDONSKI, O. IV 73.

RELEGÁRE s. f. (Franțuzism învechit) Acțiunea de a relega și rezultatul ei; expulzare, surghiunire, izgonire.

RELEGÁT, -Ă, *relegați, -te,* adj. (Franțuzism învechit) Expulzat, surghiunit, izgonit.

RELEGĂȚIE, *relegații,* s. f. (Franțuzism învechit) Relegare. (Și în forma *relegațiune*) *Mișcările de la 1848 se sfîrșiseră cu o serie de relegațiuni, și Bucovina fiind socotită ca o margine de țară, mulți profesori distinși din Austria se pomeniră în Cernăuți.* CĂLINESCU, E. 58.

— Variantă: **relegațiúne** s. f.

RELEGAȚIÚNE s. f. v. **relegație.**

RELÉGE, *relegi,* s. f. (Învechit) Religie. *Romînii da numele de păgîn la toate neamurile ce nu erau de relegea lui.* ALECSANDRI, P. P. 82. *Începu a sili pre străini și pre catolici a-și lepăda relegea.* NEGRUZZI, S. I 144.

RELÉU, *relee,* s. n. **1.** Aparat care comandă anumite modificări într-un sistem tehnic, fiind acționat de variația unor mărimi caracteristice (temperatură, tensiune, putere etc.) ale unui alt sistem tehnic. *Cînd lucrez la aparat, dînsul stă nemișcat, cu ochii la releu și ascultă.* PĂUNPINCIO, P. 98.

2. Sistem de comunicații cu stații intermediare de recepție și retransmisie.

3. Înlocuire a cailor în cursul drumului, a cîinilor de vînătoare în timpul vînatului, a ștafetelor în timpul unei curse; locul unde se face schimbul; animalul de schimb.

RELEVÁ, *relév,* vb. I. Tranz. A pune, a scoate (ceva sau pe cineva) în evidență, a evidenția, a sublinia; a observa, a remarca. *A releva o calitate.* ▭ *Eu crez că asta trebuie relevat.* CARAGIALE, O. III 242. ✧ Refl. *Caracterul de sistem al limbii se relevă, între altele, atunci cînd încercăm să ne însușim structura gramaticală a unei limbi străine.* MACREA, F. 18.

RELEVÁRE, *relevări,* s. f. Acțiunea de a releva și rezultatul ei; punere în evidență.

RELEVÉU, *relevee,* s. n. Măsurarea și desenarea la scară a elementelor unei construcții, ale unui ansamblu de construcții sau ale unei amenajări existente. ✦ Schiță în care sînt reprezentate la scară aceste elemente.

RELÍCVĂ, *relicve,* s. f. **1.** Obiect rămas din trecut (de la o persoană iubită sau de la o personalitate de seamă) și păstrat ca o amintire scumpă. V. vestigiu. *Ce rană dureroasă aveam să-i scormonesc cu aceste relicve ale mortului, pe care i le aduceam în buzunarul meu!* C. PETRESCU, S. 162. ✧ Fig. *Bietul bătrîn... biata relică, peste a cărei ochi anii își lăsase paianjenitcle cortine, apărea adus ca un specimen rar de longevitate.* ANGHEL, PR. 62.

2. (De obicei la pl.) Moaște.

— Variantă: **relicvie,** *relicvii* (NEGRUZZI, S. I 214), s. f.

RELÍCVIE s. f. v. **relicvă.**]

RELIÉF, (rar) *reliefuri,* s. n. **1.** Ridicătură, proeminență pe o suprafață. *Aurul avea nuanțe verzui, vechi: reliefurile puțin tocite.* C. PETRESCU, A. 325. *Mă uitam în zarea capricios tăiată de relieful munților.* GALACTION, O. I 344. ✧ Loc. adj. **În relief** = cu trei dimensiuni, ieșit în afară dintr-un plan, proeminent. *Litere în relief.* ▭ *Vasele mari, de aur sau de argint, poartă pe marginile lor, în relief, oameni și cai în mișcare, excelente realizări de artă.* STANCU, U.R.S.S. 122. ✧ Expr. **A scoate în relief** = a scoate în evidență, a pune în lumină, a sublinia, a reliefa. **A ieși în relief** v. ieși. ✦ Fig. Contur, forță, strălucire. *Traducerile fără relief ale lui Aristia, Costache Caragiale le declama cu ifos și patos.* SADOVEANU, E. 69. *Și cîteodată această delicateță și acest adevăr se arată cu atîta relief într-un singur vers!* GHEREA, ST. CR. III 274.

2. Conformație a suprafeței solului din punctul de vedere al înălțimilor. *Relief accidentat.* ▭ *Satul întreg și jumătate din hotar se întindeau în fața lor ca o hartă mare cu reliefuri în culori.* REBREANU, I. 67.

3. (Impropriu) Basorelief. *În această versiune nu este văzut Bachus pre nici un relief, pre nici o pictură cunoscută pînă astăzi.* BOLLIAC, O. 268.

— Variantă: **reliév** (ODOBESCU, S. III 68) s. n.

RELIEFÁ, *reliefez,* vb. I. Tranz. A scoate ceva în relief; (fig.) a pune în evidență, a sublinia, a accentua. [Regizorii] *reliefează... semnificația socială, fără însă să se îndepărteze de adevăratul fond istoric al piesei.* SAHIA, U.R.S.S. 149.

RELIEFÁRE, *reliefări,* s. f. Acțiunea de a reliefa și rezultatul ei; (fig.) scoatere în evidență, subliniere, accentuare.

RELIEFÁT, -Ă, *reliefați, -te,* adj. Care este scos în relief. *Filip, masiv, cu mușchii reliefați puternic.* SAHIA, N. 30. ✦ Fig. Scos în evidență, subliniat, accentuat. *Numai artistul vede așa de clar, așa de reliefate liniile hotărîtoare.* GHEREA, ST. CR. III 139.

RELIÉV s. n. v. **relief.**

RELÍGIE, *religii,* s. f. Credință în forțe supranaturale și adorarea lor. *Voim să vorbim de înrîurirea religiei asupra artei din veacul de mijloc.* GHEREA, ST. CR. II 127. *Religia — o frază de dînșii inventată Ca cu a ei putere să vă aplece-n jug.* EMINESCU, O. I 59. ✦ Fig. Crez; cult. *Tinerețul... era admirator al altor religii literare și al altor zei.* SADOVEANU, E. 60. *O nație fără istorie este un popor încă barbar și vai de acel popor care și-a pierdut religia suvenirilor.* BĂLCESCU, O. I 53.

RELIGIÓS, -OÁSĂ, *religioși, -oase,* adj. Care ține de religie; bisericesc; evlavios, cuvios, pios. *Muzică religioasă.* ▭ *Fumară cu toată atenția încordată la plăcerea fumului sorbit pînă în adîncul plămînilor, cu o gravitate religioasă.* C. PETRESCU, Î. II 12. *Ascultau într-o religioasă tăcere.* NEGRUZZI, S. I 5. *Religiosul sunet curmînd astă tăcere, În aer se revarsă din turnul goticesc.* HELIADE, O. I 75.

RELIGIOZITÁTE s. f. Sentiment religios profund, evlavie. *De atunci încoace, mai mult din patriotism decît*

din religiozitate, sîntul cel cu diploma de național deveni obiectul celei mai înfocate veneraţiuni din partea moldovenilor. HASDEU, I. V. 35. ✦ Fig. Atenţie mare, reculegere. *Aşternu un prea frumos răvaş pe care Vitoria îl ascultă cu religiozitate.* SADOVEANU, B. 45.

RELUÁ, *reiáu,* vb. I. Tranz. 1. A lua din nou; a lua îndărăt; a lua înapoi. *De la ieşirea din spital, au trecut cîteva luni şi locul în uzină nu şi l-a mai reluat.* SAHIA, N. 35. *Reia-mi al nemuririi nimb Şi focul din privire!* EMINESCU, O. I 177.

2. A începe din nou, a continua, a urma (după o întrerupere). *Trebuie să reluăm cercetările liniştit. Irina avea dreptate.* BARANGA, I. 182. *Peste o jumătate de oră reluăm marşul.* CAMIL PETRESCU, U. N. 348. *Îşi reluă calea, fluierînd şi păşind mai apăsat.* REBREANU, I. 41.

RELUÁRE, *reluări,* s. f. Acţiunea de a relua şi rezultatul ei. ✦ Reprezentare a unei piese de teatru care nu s-a mai jucat de multă vreme.

REMAIÁ, *remaiez,* vb. I. Tranz. (Cu privire la ciorapi) A repara ridicînd şi prinzînd ochiurile scăpate, deşirate.

REMAIÉRE, *remaieri,* s. f. Acţiunea de a remaia.

REMAIÉZĂ, *remaieze,* s. f. Femeie care se ocupă cu remaierea ciorapilor.

REMANÉNŢĂ s. f. (În expr.) *Remanenţă magnetică* = polarizaţie magnetică care rămîne într-o substanţă după suprimarea cîmpului magnetizant.

REMANIÁ, *remaniez,* vb. I. Tranz. A face, a introduce modificări, schimbări, în cuprinsul unei lucrări, într-o instituţie etc.; (în special) a schimba compoziţia unui guvern.

REMANIÁRE s. f. v. **remaniere.**

REMANIÉRE, *remanieri,* s. f. Acţiunea de a remania şi rezultatul ei. *O ediţie specială cu remanierea guvernului.* C. PETRESCU, O. P. I 11.

— Variantă: (rar) **remaniáre** (IORGA, L. I 142) s. f.

REMARCÁ, *remárc,* vb. I. Tranz. A observa, a băga de seamă; a releva. *Numai delicateţa l-a făcut să nu remarce altfel lucrul.* C. PETRESCU, Î. II 67. *Oamenii serioşi, cinstiţi şi vrednici sînt remarcaţi.* VLAHUŢĂ, O. A. 185. ✦ Refl. A se distinge, a se deosebi, a se evidenţia. *S-a remarcat printr-o muncă asiduă.*

REMARCÁBIL, -Ă, *remarcabili, -e,* adj. Demn de a fi luat în seamă, remarcat; deosebit, ales, însemnat. *La vîrsta cînd unii îşi dau doctoratul el să aibă îndărătul lui o activitate publicistică remarcabilă.* CĂLINESCU, E. O. I 266. *Avea... pentru scenă un gust şi un talent remarcabile.* GALACTION, O. I 131. *În literatura română există cîteva talente remarcabile.* IBRĂILEANU, A. 61.

REMEDIÁ, *remediez,* vb. I. Tranz. A îndrepta, a îmbunătăţi.

REMEDIÁBIL, -Ă, *remediabili, -e,* adj. Care poate fi remediat, căruia i se poate aduce o îndreptare, o îmbunătăţire, căruia i s-a găsit un remediu, o soluţie.

REMEDIÉRE, *remedieri,* s. f. Acţiunea de a remedia şi rezultatul ei. *Remedierea situaţiei.*

REMÉDIU, *remedii,* s. n. Mijloc de îmbunătăţire sau de îndreptare a unei situaţii, a unei stări etc.; soluţie. *Iar remediile propuse de socialişti... au fost inspirate, în mare parte, de situaţia reală.* IBRĂILEANU, SP. CR. 194. *În loc de a păşi pre calea prin care s-ar putea aduce un remediu la suferinţele patriei, nu se ocupă decît d-a susţine, d-a apăra unii pe o persoană, alţii pe alta.* La GHICA, A. 765. ✦ Leac, doctorie. *Remediu contra gripei.*

REMEMORÁ, *rememorez,* vb. I. Tranz. (De obicei cu pronume în dativ) A-şi reaminti, a-şi aduce aminte din nou, a-şi readuce în minte. *Necunoscînd încă bine geografia ţării, Titu caută să-şi rememoreze harta, să vază unde vine judeţul Argeş.* REBREANU, R. I 67.

REMEMORÁRE, *rememorări,* s. f. Acţiunea de a rememora şi rezultatul ei.

REMILITARIZÁ, *remilitarizez,* vb. I. Tranz. (Cu privire la o ţară) A reorganiza (cu scopuri războinice) armata unei ţări, a reface industria de război a acesteia.

REMILITARIZÁRE, *remilitarizări,* s. f. Acţiunea de a remilitariza şi rezultatul ei.

REMINISCÉNŢĂ, *reminiscenţe,* s. f. Amintire vagă şi incompletă a unor fapte aproape dispărute din memorie. *Amintiri despre aceste hoinăriri nu ne-au rămas, afară de vreo vagă reminiscenţă.* CĂLINESCU, E. 54. *Şi nu s-ar putea ca cineva, trăind, să aibă momente de-o luciditate retrospectivă, cari să ni se pară ca reminiscenţele unui om ce de mult nu mai este?* EMINESCU, N. 84. ✦ Rămăşiţă, rest, urmă. *În toate învoielile se vede, pe lîngă asociaţiunea între muncă şi capital... şi o reminiscenţă a clăcii şi a zilelor de lucru.* I. IONESCU, M. 289.

REMÍTE, *remít,* vb. III. Tranz. 1. A preda, a înmîna. *A remite o scrisoare.* ▭ *Nu v-am remis încă hîrtiile, cheile.* DEMETRIUS, C. 60. *D. Florescu mi-a remis mie un pachet.* GHICA, A. 674.

2. A renunţa la o sumă de bani datorată de un debitor, a face să se stingă o datorie.

REMÍTERE, *remiteri,* s. f. Acţiunea de a remite şi rezultatul ei; înmînare, predare.

REMIZÁ, *remizez,* vb. I. Tranz. A termina cu remiză, nedecis, la egalitate, o partidă de şah.

REMIZÁRE, *remizări,* s. f. Acţiunea de a remiza.

REMÍZĂ[1], *remize,* s. f. 1. (La jocul de şah) Partidă la sfîrşitul căreia nici una din părţi nu cîştigă, fiind la egalitate.

2. Comision; rabat, reducere a unei datorii.

REMÍZĂ[2], *remize,* s. f. 1. Construcţie pentru adăpostirea vehiculelor, a uneltelor, (la gări) a locomotivelor, a vagoanelor etc. V. şopron, garaj. *Acolo avem grajdul de vite; dincolo, remiza de căruţe, maşini şi unelte.* MIHALE, O. 10. *Grămădise în remize enorme tot felul de maşinării şi unelte agricole perfecţionate.* SADOVEANU, E. 173.

2. Mic petic de pădure sau tufărie plantată cu scopul de a servi ca adăpost pentru vînatul mic (iepuri, potîrnichi, fazani etc.).

REMONTÁ, *remontez,* vb. I. Tranz. 1. (Cu privire la o fabrică, o instalaţie etc.) A monta din nou. ✦ Refl. A-şi reveni, a se redresa.

2. A procura cai necesari armatei.

REMONTÁNT, -Ă, *remontanţi, -te,* adj. (Despre unele plante) Care înfloreşte de mai multe ori în perioada de vegetaţie. *Trandafiri remontanţi.*

REMONTÁRE, *remontări,* s. f. Acţiunea de a (se) remonta.

REMÓNTĂ, *remonte,* s. f. Cal tînăr cumpărat pentru nevoile armatei. ✦ Serviciu militar însărcinat cu procurarea cailor necesari armatei.

REMONTOÁR, *remontoare,* s. n. Mecanism cu ajutorul căruia se întoarce un ceas.

REMORCÁ, *remorchez,* vb. I. Tranz. (Despre vehicule) A trage după sine (legat cu un cablu) un vapor, un vagon, un camion etc. care nu se poate mişca prin mijloace proprii. *A remorca o şalupă.* ✦ Fig. A lua cu sine,

a ataşa unui grup. *Te-oi remorca cu mine... În veşnica splendoare Pe unde nu sînt neguri, Ci numai lumi albastre.* ANGHEL-IOSIF, C. M. I 178. *Vor veni cu trenul de la 6... nişte oameni aşa de ispravă, că mi-ar fi stat pe suflet să nu-i remorchez.* CARAGIALE, O. VII 18.

— Prez. ind. şi: *remórc* (BOLINTINEANU, O. 265).

REMORCÁRE, *remorcări,* s. f. Acţiunea de a remorca şi rezultatul ei.

REMÓRCĂ, *remorci,* s. f. **1.** Vehicul fără autopropulsie care e tras de un vehicul motor. *Tractoarele aduceau pe chei remorci cu lăzi.* DUMITRIU, P. F. 69. ✧ *Vagon (de) remorcă* = vagon de tramvai ataşat la un vagon motor şi tras de acesta. ✧ Expr. **La remorcă** = legat pentru a fi tras de un vehicul; remorcat. *Vechea canonieră «Alexandru cel Bun», c-un şlep la remorcă, ancorase de dimineaţă.* BART, S. M. 71. *Vara porneau la remorcă de la Severin la Sulina, se opreau la vreun port, încărcau saci de porumb şi mergeau mai departe.* DUNĂREANU, CH. 145. **A fi la remorca** (cuiva sau a ceva) = a depinde cu totul (de cineva sau de ceva), a fi lipsit de libertatea de acţiune; a fi condus, dominat (de cineva sau de ceva). *S-au găsit la noi oameni care să ne spună că locul statului romîn trebuie să fie... la remorca politicei turceşti.* ODOBESCU, S. III 430.

2. Cablu, odgon cu care se remorchează o navă sau o ambarcaţie.

REMORCHÉR, *remorchere,* s. n. Navă cu motor propriu care serveşte la remorcarea altei nave (la ieşirea din port, în contra cursului unei ape curgătoare etc.). *Remorcherele de sute de cai-putere trec duduind din toate maşinile.* BOGZA, C. O. 405. *Două zile şi două nopţi a manevrat maşina în loc şi, de abia după ce au venit două remorchere, mi l-au scos.* DUNĂREANU, CH. 132.

REMUNERÁ, *remunerez,* vb. I. Tranz. A retribui, a plăti.

REMUNERÁRE, *remunerări,* s. f. Acţiunea de a remunera şi rezultatul ei; retribuire, plată, remuneraţie.

REMUNERATÓRIU, -ÓRIE, *remuneratorii,* adj. Care remunerează; care aduce cîştig, folos. V. rentabil. *Rosturi mai înalte şi mai remuneratorii.* C. PETRESCU, O. P. II 205. *Legumi... care se vînd cu preţuri destul de remuneratorii.* I. IONESCU, P. 74.

REMUNERÁŢIE, *remuneraţii,* s. f. Retribuţie, plată; remunerare. *Erau unele funcţiuni publice fără leafă; remuneraţia titularului era lăsată în seama vredniciei sale, s-o facă cît putea mai lucrativă.* GHICA, S. XVI.

REMUŞCÁRE, *remuşcări,* s. f. Mustrare de cuget; părere de rău simţită de cineva pentru o faptă rea comisă de el însuşi; regret. *Costea avu o clipă un început de remuşcare, văzînd-o îmbătrînită fără vreme.* C. PETRESCU, C. V. 99. *Eroul său, ridicat din popor, îşi «uită» «datoriile» către ai săi, pînă într-o zi cînd o întîmplare i le trezeşte cu o chinuitoare remuşcare în suflet.* IBRĂILEANU, S. 86.

REMUŞCĂTÓR, -OÁRE, *remuşcători, -oare,* adj. (Neobişnuit) Care provoacă mustrare de cuget, remuşcări. *Nevinovaţii şi suavii trandafiri... m-au torturat... ca o amintire remuşcătoare.* GALACTION, O. I 58.

REN, *reni,* s. m. Mamifer rumegător asemănător cu cerbul, cu coarne ramificate purtate de mascul şi de femelă şi care trăieşte în regiunile arctice sălbatic sau domesticit *(Hippelaphus; Cervus tarandus).*

RENÁL, -Ă, *renali, -e,* adj. Care ţine de rinichi, privitor la rinichi. *Nerv renal.*

RENÁN, -Ă, *renani, -e,* adj. Care ţine de fluviul Rin sau de regiunea străbătută de acest fluviu. *Port renan.*

RENÁŞTE, *renásc,* vb. III. Intranz. **1.** A se naşte din nou. *Poate că-ntr-un fir de iarbă vom renaşte amîndoi.* LESNEA, I. 137. *Sînt tot ei cei cari renasc în strănepoţi.* EMINESCU, N. 53. ✦ (Despre abstracte) A se ivi din nou, a reapărea. (Refl.) *Simţ o durere murind şi o bucurie renăscîndu-se în sufletul meu.* NEGRUZZI, S. III 360. ✦ A se trezi la viaţă, a se înnoi. *Natura renaşte primăvara.* ▭ *Livezile, după anul de pustiire, tînjesc; dar renasc apoi.* SADOVEANU, O. VI 402. ✧ (În comparaţii) *Iubire, sete de viaţă, Tu eşti puterea creatoare Sub care inimile noastre Renasc ca florile în soare.* VLAHUŢĂ, O. A. 65.

2. A se forma, a se reface. *Pe ruinile acestui sat a renăscut altul, un sat de pescari.* BOLINTINEANU, O. 304. *Secolul al XIX-lea... a văzut renăscînd ca din cenuşe state nouă ca Grecia, ca Belgia, Romînia, Serbia şi Bulgaria.* GHICA, S. A. 27.

RENÁŞTERE, *renaşteri,* s. f. Faptul de a renaşte; trezire la viaţă nouă; refacere; fig. avînt, înflorire. *Renaşterea şi bucuria primăverii stau închise în muguri.* SADOVEANU, O. VI 399. *Aparţine generaţiei care a pregătit sosirea măreţelor aşezăminte de unde au ieşit renaşterea şi însemnătatea Romîniei de astăzi.* ALECSANDRI, S. 172. ✦ Mişcare social-politică şi culturală, din secolele al XIV-lea pînă în al XVI-lea, în Europa occidentală, născută în cadrul luptei burgheziei împotriva feudalismului; se caracterizează prin mari invenţii şi descoperiri geografice, prin înflorirea ştiinţelor şi artelor, prin trezirea interesului pentru cultura antică. *Sculptorul francez* [Jean Goujon], *unul din luceferii acelei epoci — cu drept cuvînt numită Renaştere — în care producţiuni de frunte în litere şi arte, ca florile primăvara, răsăreau prin toată Europa din imaginaţiunile stimulate de studiul modelelor antice.* ODOBESCU, S. III 56.

RENĂSCĂTÓR, -OÁRE, *renăscători, -oare,* adj. (Livresc) Care renaşte; care face să renască. *Căci orice bob de strugur e o-nchisoare... Şi-n orice sticlă arşiţa solară A-nchis puteri în veci renăscătoare.* ANGHEL-IOSIF, C. M. I 131. *Tu n-ai iubit — nu ştii ce va să zică Puterea asta-n veci renăscătoare.* VLAHUŢĂ, O. A. I 80. *Că nu mai vrei să te arăţi, Lumină de-n departe, Cu ochii tăi întunecaţi, Renăscători din moarte.* EMINESCU, O. I 184.

RENĂSCÚT, -Ă, *renăscuţi, -te,* adj. Care s-a născut din nou; refăcut, trezit la viaţă, înviorat. *Se profilau noi schele pe-orizont: Un Iaşi pe care îl vedeam acum Viu, renăscut din lupte şi din scrum.* D. BOTEZ, F. S. 27. *Şi dacă gura ţi-o sărut Mă simt cu totul renăscut.* IOSIF, T. 116.

RENEGÁ, *renég,* vb. I. Tranz. A tăgădui, a nega; a se lepăda (de cineva sau de ceva), a nu recunoaşte ca fiind al său, a abjura. *Fata asta care zice că e sora mea şi pe care o reneg...* SEBASTIAN, T. 358. *Avea atîta încredere în propria-i experienţă şi cunoaştere a oamenilor, că s-ar fi considerat înjosit dacă tocmai în zilele grele şi-ar fi renegat mijloacele sale.* REBREANU, R. II 14. *O naţie însă nu poate decît prin o ameninţare de mare şi cumplită pedeapsă a-şi renega trecutul.* KOGĂLNICEANU, S. A. 98.

RENEGÁRE, *renegări,* s. f. Faptul de a renega.

RENEGÁT, -Ă, *renegaţi, -te,* s. m. şi f. Persoană care s-a înstrăinat, s-a lepădat de patria, de credinţa sa, care a renunţat la convingerile sau la părerile anterioare. *Renegaţii devin aspri pentru credinţa ce au avut înainte şi înfocaţi pentru credinţa ce îmbrăţişează.* BOLINTINEANU, O. 444. *Vreţi să faceţi cauză comună... cu renegaţii la principiile autonomiei şi suzeranităţii?* La GHICA, A. 792.

RENGHI, *renghiuri,* s. n. (Numai în expr.) **A juca renghiul** (sau **un renghi**) (cuiva) = a păcăli (pe cineva), a face (cuiva) o farsă, a-i juca o festă. *Încă de pe cînd era copil i-a jucat renghiuri.* BRĂTESCU-VOINEŞTI, Î. 79. *El nu lua aminte la şoaptele lor, nu se uita la tertipurile şi la renghiurile ce-i tot juca.* ISPIRESCU, L. 337. *Băiatul îi răs-*

punse că zîna, înfuriată de renghiul ce i s-a jucat, a pus mîna pe toate caprele. POPESCU, B. IV 61.

RENÍȘ, *renișuri,* s. n. (Regional) 1. Seminţiș de salcie. 2. Prag de nisip sau de pietriș pe fundul apelor curgătoare.

RÉNIU s. n. Metal care se găsește în natură în cantităţi foarte mici și se prepară prin reducerea oxidului sau sulfurii cu hidrogen sau prin descompunerea termică a halogenilor.

RENOVÁ, *renovez,* vb. I. Tranz. (Cu privire la o clădire, un sistem tehnic etc.) A reînnoi, a repara.

RENOVÁRE, *renovări,* s. f. Acţiunea de a renova. *Renovarea unei case. Închis pentru renovare.* ✦ Fig. Înnoire, schimbare. *Dacă în ideologia patruzecioptistă vorbește instinctul revoluţionar, dorinţa de renovare, în ideologia junimistă vorbește instinctul reacţionar.* IBRĂILEANU, SP. CR. 99.

RENOVATÓR, -OÁRE, *renovatori, -oare,* adj. Care renovează, reînnoiește, schimbă. *Spiritul renovator e acel ce ne-a creat ceea ce sîntem și dă viaţă pînă astăzi cugetării conștiente romînești.* IORGA, L. II 530. ✦ (Substantivat) Persoană care aduce prefaceri, care militează pentru reînnoiri, pentru progres; înnoitor. *Din acest an 54, Millo rămîne în București, prețuit ca un mare actor și renovator în arta dicţiunii.* SADOVEANU, E. 71.

RENOVÁȚIE, *renovaţii,* s. f. Renovare.

RENTÁ, pers. 3 *rentează,* vb. I. Intranz. A produce venituri, a aduce cîștig; a aduce rentă. *Aud că avocatura rentează.* C. PETRESCU, Î. II 132. *Pămîntul nu mai rentează ca odinioară.* REBREANU, R. I 165.

RENTÁBIL, -Ă, *rentabili, -e,* adj. Care aduce cîștig, care dă beneficii, care aduce rentă.

RENTABILITÁTE, *rentabilităţi,* s. f. Calitatea de a fi rentabil; posibilitate de cîștig, de beneficiu. *Profitul mijlociu reprezintă limita inferioară a rentabilităţii, sub care producţia capitalistă devine imposibilă.* LUPTA DE CLASĂ, 1953, nr. 7, 68.

RÉNTĂ, *rente,* s. f. (În sistemul capitalist) Venit, profit anual produs de un capital plasat; dobîndă produsă de o obligaţiune și plătită de stat. ✧ *Rentă viageră* v. viager. ✦ (În feudalism) Plată (în muncă, produse sau bani) la care era obligat iobagul faţă de stăpînul său. *În părţile muntelui, ţăranul nu este supus pentru aceeași parte de pămînt decît la o rentă fixă anuală.* KOGĂLNICEANU, S. A. 159.

RENTIÉR, -Ă, *rentieri, -e,* s. m. și f. Persoană care trăiește din rentă. *Un soare blînd... îi încălzea de-o săptămînă, în fiecare dimineaţă, plimbarea tacticoasă de bătrîn rentier cu tabieturi.* C. PETRESCU, R. DR. 207. *Vei cheltui și vei trăi ca un mare rentier.* CARAGIALE, O. III 157.

RENÚME s. n. Nume bun, reputaţie, faimă, celebritate. V. glorie. *Nimerise... momit de renumele bîlciului din Rîureni.* GALACTION, O. I 274. *N-aș vrea să am măriri deșerte, N-am nici o sete de renume.* MACEDONSKI, O. I 66. *Ne dase nume de curcani Un hîtru bun de glume; Noi am schimbat lîngă Balcani Porecla în renume!* ALECSANDRI, P. A. 204.

RENUMÍT, -Ă, *renumiţi, -te,* adj. Cu renume; celebru; vestit, faimos; strălucit, ilustru. *Maxima pe care, cu șapte secoli în urmă-i, a formulat-o... renumitul vînător al mediului ev.* ODOBESCU, S. III 60. *Turnul din care, odată, bărbaţii renumiţi vedeau romîne taberi pe cîmpi nemărginiţi.* ALEXANDRESCU, M. 10.

RENUNȚÁ, *renúnț,* vb. I. Intranz. (Adesea cu determinări introduse prin prep. «la») A părăsi de bunăvoie (ceva sau pe cineva); a se lăsa de ceva, a înceta de a mai face ceva. *Se gîndi o clipă să renunțe să se mai ducă în oraș.* DUMITRIU, N. 105. *Încercă să-și ia un aer melancolic, dar lucrul era așa de nepotrivit cu firea lui veselă, că renunță numaidecît.* VLAHUȚĂ, O. A. III 69. *Trebuie să renunț cu totul la așa falnice năzuiri.* ODOBESCU, S. III 13.

RENUNȚÁRE, *renunțări,* s. f. Faptul de a renunța; părăsire (a unui gînd, a unei activităţi etc.). *S-a simţit stînjenit cînd ai dat cu ochii de el... și a avut un zîmbet de obosealã și renunţare.* PAS, Z. I 305. *Deodată trece-o cugetare, Un văl pe ochii tăi fierbinţi. E-ntunecoasa renunţare, E umbra dulcilor dorinţi.* EMINESCU, O. I 117.

REORGANIZÁ, *reorganizez,* vb. I. Tranz. A organiza pe baze noi; a întocmi, a orîndui din nou. *A reorganiza învăţămîntul.* ▭ *Grigore Ghica reorganiză oarecum armata la 1672, cînd a însoţit oștile turcești în Polonia.* BĂLCESCU, O. I 20.

REORGANIZÁRE, *reorganizări,* s. f. Acţiunea de a reorganiza și rezultatul ei. *Sarcina realizării învăţămîntului politehnic în școala medie necesită reorganizarea predării multor discipline școlare.* L. ROM. 1953, nr. 3, 53.

REORGANIZATÓR, -OÁRE, *reorganizatori, -oare,* s. m. și f. Persoană care reorganizează. *Reorganizatorul... tipografiei din Iași.* IORGA, L. II 43.

REORGANIZĂȚIE, *reorganizaţii,* s. f. (Învechit) Reorganizare. *Adunarea ad-hoc a Moldovei dorește a se adopta la viitoarea reorganizaţie, ca principii fundamentale, I: Privilegiile de clase vor fi desființate.* KOGĂLNICEANU, S. A. 208.

REOSTÁT, *reostate,* s. n. Aparat care are o rezistenţă electrică putînd fi variată continuu și care servește la reglarea intensităţii curentului electric. ✧ *Reostat de excitaţie* = reostat prin care se reglează curentul de excitaţie al unei mașini electrice. *Reostat de pornire* = reostat prin care se reduce curentul cerut de un motor electric în perioada de pornire și de accelerare și care servește și la reglarea vitezei.

REPÁOS s. n. v. **repaus.**

REPARÁ, *repár,* vb. I. Tranz. 1. (Cu privire la obiecte stricate, uzate) A face propriu pentru folosire, a readuce în stare bună, a repune în stare de funcţionare; a drege. *Să sperăm că va funcţiona* [telefonul]. *Mai ales că l-ai reparat.* SEBASTIAN, T. 73. *I se huruie casa, iar de reparat nu și-o poate.* RETEGANUL, P. IV 54. ✦ A cîrpi. *Uneori se-ncuia în odaie și-și repara-n ascuns hainele.* VLAHUȚĂ, O. A. III 82.

2. Fig. A îndrepta, a corecta. *Dar imediat... se grăbi să repare impresia rea ce-o făcuse amîndurora.* VLAHUȚĂ, O. A. 40. *Sper că-n interesul d-tale chiar, te vei grăbi să repari scăparea din vedere.* CARAGIALE, O. VII 221. ✦ A înlocui, a compensa. *Lipsa de putere și voinţă omul caută s-o repare creîndu-și în cer o făptură puternică cu o voinţă absolută.* GHEREA, ST. CR. II 314. ✧ Refl. pas. *Mi-i timpul scurt și orișice zăbavă E-o pierdere ce nu se mai repară.* BENIUC, V. 17. ✦ (Jur.) A plăti. *Instanţa poate obliga pe condamnat să repare daunele fixate de justiţie.*

REPARÁBIL, -Ă, *reparabili, -e,* adj. Care poate fi reparat, dres; fig. care poate fi îndreptat, corectat. *Greșeală reparabilă.*

REPARÁRE, *reparări,* s. f. Acţiunea de a repara și rezultatul ei.

REPARÁT s. n. Acţiunea de a repara; reparare. *S-a terminat reparatul tractoarelor.* MIHALE, O. 15.

REPARATÓR, -OÁRE, *reparatori, -oare,* adj. Care repară; p. ext. care întremează, înviorează. *Așteaptă, calm, să dispară lumina zilei spre a putea gusta binefacerile somnului reparator.* CARAGIALE, O. VII 44.

REPARÁȚIE, *reparații,* s. f. 1. Ansamblu de operații efectuate asupra unui lucru stricat, uzat, pentru a-l readuce în stare bună, pentru a-l face din nou utilizabil. *Singurul lucru regretabil a fost că se afla clinica mea în reparație și nu te-am putut scuti pe dumneata de atîtea nopți grele.* C. PETRESCU, C. V. 206. ◇ *Reparație capitală* v. capital[2] (1).

2. Fig. (Franțuzism) Satisfacție pentru o ofensă.

— Varianță: **reparațiúne** (CARAGIALE, O. VII 59) s. f.

REPARAȚIÚNE s. f. v. **reparație.**

REPARTÍȚIE, *repartiții,* s. f. Distribuire, împărțire, repartizare. *Repartiția veniturilor.* ✦ (Ec. pol.) Proces de repartizare a produselor între membrii societății (determinat de relațiile de producție din acea societate).

REPARTIZÁ, *repartizez,* vb. I. Tranz. A împărți, a distribui (după anumite norme). *Brigadierul repartizează muncile între membrii brigăzii.* STAT. GOSP. AGR. 32.

REPARTIZÁRE, *repartizări,* s. f. Acțiunea de a repartiza și rezultatul ei; distribuire, repartiție. *Planul... prevedea de asemenea repartizarea brigăzilor pentru secerat, treierat și dezmiriștit.* MIHALE, O. 499.

REPARTIZÓR, *repartizoare,* s. n. Distribuitor.

REPATRIÁ, *repatriez,* vb. I. Refl. A se întoarce, a se înapoia în patrie după o absență îndelungată (voită sau silită).

REPATRIÉRE, *repatrieri,* s. f. Acțiunea de a se repatria și rezultatul ei; înapoiere, întoarcere în patrie. *Repatrierea prizonierilor.*

REPÁUS, *repausuri,* s. n. (Și în forma *repaos*) Stare în care e întreruptă orice funcție sau activitate; odihnă; liniște. *Statul pune apoi la dispoziția scriitorilor... case de repaus și de muncă.* SAHIA, U.R.S.S. 192. *Din chaos doamne-am apărut Și m-aș întoarce-n chaos Și din repaos m-am născut, Mi-e sete de repaos.* EMINESCU, O. I 177. *Dupe repaos, colinda prin pustii reîncepe cu aceeași plăcere.* ODOBESCU, S. III 17. ◇ Expr. (Mil.) **Pe loc repaus!** v. loc (I 1). ✦ Răgaz. (Atestat în forma regională *răpaos*) *Ștefan se folosi de acel scurt răpaos, spre a zidi... mănăstirea Războieni.* ARHIVA R. I 117. ✦ (Fiz.) Stare a unui corp în raport cu un alt corp sau cu un sistem de referință, în care distanțele dintre punctele corpului considerat și punctele corpului sau ale sistemului de referință nu variază cu timpul.

— Variante: (regional) **răpáos, răpáus** (SBIERA, P. 61), **repáos** s. n.

REPAUZÁ, *repauzez,* vb. I. 1. Refl. (Rar) A se odihni. *Fiți fără grije și vă repauzați de ostenelile dantului.* ISPIRESCU, L. 376.

2. Intranz. (Latinism rar) A muri. *N-au dus... colaci pentru fiii lor și... pentru cei ce au repauzat.* MARIAN, NA. 291.

REPAUZÁT, -Ă, *repauzați, -te,* s. m. și f. (Livresc, învechit) Răposat. *Într-o convorbire ce am avut cu repauzatul Beclard... i-am zis că această împotrivire... nu va putea ține mult.* GHICA, A. 616.

REPĂRȚÍRE, *repărțiri,* s. f. (Învechit) Repartiție, distribuție, împărțeală. *O repărțire cît se poate mai largă și mai egală a sarcinelor și a răspunderilor în stat.* ODOBESCU, S. III 340.

RÉPEDE[1] adv. 1. (În opoziție cu încet, domol) Iute, cu grabă. *Ca să nu fie observată o luă repede înapoi spre casă.* BART, E. 237. *Vestea se duse repede la primărie.* BUJOR, S. 46. *Orașele, sub ochii-mi... mai repede ca gîndul... Se șterg, fără să-mi lase vreo urmă de regret.* MACEDONSKI, O. I 52. *Caii mergeau acum destul de repede, că trăgeau acasă.* VLAHUȚĂ, O. A. 491. ◇ (Întărit prin repetare) *Baba Maranda scarmănă pene repede-repede, cu unghii ascuțite și aduse la vîrf.* C. PETRESCU, R. DR. 139. ✦ Grabnic, imediat, brusc, deodată. *Mi-am întors repede capul s-o văz.* CARAGIALE, P. 39. *Mihnea jos sare; Însă repede iară încalecă. Fuge mai tare.* BOLINTINEANU, O. 74. ◇ Expr. **A lua** (pe cineva) **repede** v. lua (V). **Repede-repejor** = îndată, fără întîrziere. (Cu pronunțare regională) *Zicea că-i frig și răpede-răpejor își cată de drum.* CONTEMPORANUL, VII 499.

2. Curînd, devreme, de timpuriu. *Angelo Deliu, cuceritorul, îmbătrînise repede.* BART, E. 392.

RÉPEDE[2], *repezi,* adj. (În opoziție cu încet, lin) 1. (Despre mișcări) Iute, rapid; (despre lucruri în mișcare) care se deplasează cu repeziciune, cu iuțeală. *Omenirea merge într-un progres continuu a cărui mișcare e cu atît mai repede, cu cît mai mult înaintează.* BĂLCESCU, O. II 10. ✦ (Despre timp) Care trece cu repeziciune. *Anii mei repezi, viața-mi trăită Le văz grămadă în urmă-mi stînd.* HELIADE, O. I 78. ✦ (Despre ființe sau unele părți ale corpului lor) Care se mișcă sau se poate mișca cu rapiditate; iute, ager, sprinten. *Degetele repezi poartă acul fin.* EMINESCU, O. IV 364. *Caii repezi, ageri, cu coame răsfirate Cu nările aprinse, cu gurile spumate... La sunete de luptă, pe cîmp își luau zborul.* ALEXANDRESCU, M. 30. ✦ (Despre manifestări ale omului) Grăbit, pripit, repezit. *Mă gîndeam la... băiatul plin de avînt, cu gesturile foarte repezi și nervoase.* SADOVEANU, O. VIII 17. ◇ Loc. adv. **Cu pași repezi** = grabnic, în ritm rapid. *Industria construcțiilor mecanice s-a dezvoltat cu pași foarte repezi.* SAHIA, U.R.S.S. 90. ✦ (Despre ape curgătoare) Care curge cu repeziciune. *În vaduri ape repezi curg Și vuiet dau în cale, Iar plopi, în umedul amurg, Doinesc eterna jale.* COȘBUC, P. I 191. *Piraie repezi s-azvîrl cu vuiet în Bistrița.* VLAHUȚĂ, O. A. 417. ✦ (Despre picături, stropi etc.) Care cade iute, succedîndu-se rapid. *Ploaia cade-n repezi picuri.* COȘBUC, P. I 119. *Caii aleargă îndemnați de țipetele vizitiului, speriați de răpăitul stropilor cari cad, repezi și grei, ca o grindină de gloanțe.* VLAHUȚĂ, R. P. 61.

2. (Despre agenți fizici) Care se manifestă cu putere, dar nu durează mult, care trece iute. *Pe aicea nu umblă niciodată ciobanii, fiind un loc primejdios la vreme de ploi repezi, cad risipituri din pereți și omoară oile.* SADOVEANU, F. J. 371. *Supărările iubirii Sînt ca ploile cu soare: Repezi, dar cu cît mai repezi Cu atît mai trecătoare.* TOPÎRCEANU, B. 56.

3. (Despre dealuri, pante sau planuri înclinate) Abrupt, pieziș, povîrnit, în pantă. *Albia îngustă într-o parte se înalță drept, pe lîngă mănăstire, se ridică într-o coamă repede.* SADOVEANU, O. VII 204. *Acoperișul de șindrilă destul de repede, căzînd pe strășini în chip de coadă de rîndunică, e străbătut, cam în dreptul tinzii, de un soi de foișor.* CĂLINESCU, I. C. 46.

4. (Despre drumuri) Care duce la țintă în cel mai scurt timp. *Își chibzuia drumurile cele mai scurte și repezi.* C. PETRESCU, A. R. 10.

REPEGIÓR adv. v. **repejor.**

REPEGIÚNE s. f. v. **repejune.**

REPEGÚȘ, *repegușuri,* s. n. Loc înclinat, coastă abruptă; povîrniș, pantă. *Se află acolo un repegu, un loc unde, ca un prag, albia Oltului se ridică spre suprafață, iar apele se urcă și ele, vînturîndu-și fiecare undă.* BOGZA, C. O. 300.

REPEJÓR adv. Diminutiv al lui repede[1]; (destul de) repede. *Intră în dumbravă și o ia repejor pe drumeagul care duce la Păuna Mare.* SADOVEANU, P. M. 159. *O iau*

repejor pe curături, mă las singurel în valea pustie, largă, luminoasă. VLAHUȚĂ, O. A. 425. ◇ Expr. **Repede-repejor** v. repede[1] (1).

— Variantă: (Mold.) **repegiór** (SADOVEANU, Z. C. 210) adv.

REPEJÚNE s. f. (Învechit și regional) Repeziciune, iuțeală. *Diomede în fugă urma repejunea Lăncii prin oastea din față.* MURNU, I. 225. *Ei trec în repejune pe rîuri fără punți.* EMINESCU, O. I 98.

— Variante: **răpegiúne** (CREANGĂ, P. 251), **repegiúne** (HOGAȘ, M. N. 222, ALECSANDRI, S. 11) s. f.

REPÉNT, -Ă, *repenți, -te,* adj. (Despre plante erbacee și tulpinile lor) Care se tîrăște pe pămînt.

REPÉR, *repere,* s. n. **1.** Corp sau sistem de corpuri la care se raportează poziția unui corp fix sau mobil. ✦ Semn trasat pe un obiect pentru a permite recunoașterea poziției pe care trebuie să o ocupe acel obiect într-un ansamblu. ◇ Expr. **Punct** (sau **puncte**) **de reper** = semn care servește la recunoașterea unui loc, la orientare. *Căutînd de acolo puncte de reper, s-a muncit să alcătuiască hărți.* GALAN, B. I 86. *Îl tîrî pe toate străzile și bulevardele principale, să-i fixeze cîteva puncte de reper în orașul necunoscut.* C. PETRESCU, C. V. 48. ✦ (Top.) Indicator de nivel servind la calcularea sau verificarea altitudinii unui punct de pe teren.

2. (Tehn.) Mecanism sau aparat de orientare.

REPERÁ, *reperez,* vb. I. Tranz. A marca puncte de reper; a determina cu ajutorul unui punct de reper poziția exactă a unui loc. *Toată ziua o petrecu... cu binoclul la ochi, examinîndu-și sectorul cu atenție, comparînd în gînd punctele reperate pe hartă.* REBREANU, P. S. 83.

REPERÁRE, *reperări,* s. f. Acțiunea de a repera și rezultatul ei.

REPERCUSIÚNE, *repercusiuni,* s. f. Urmare, consecință.

REPERCUTÁ, pers. 3 *repercutează,* vb. I. Refl. **1.** (Despre unde sonore sau luminoase) A se răsfrînge, a se retransmite, a reveni.

2. Fig. (Urmat de determinări introduse prin prep. «asupra», mai rar «în») A avea urmări, consecințe, a-și manifesta efectele. *Abuzul de mîncare și de băutură se repercutează asupra sănătății.* ▭ *Nu-mi sînt indiferenți... seceta ori foametea pe care o îndură ei știu că se repercutează în viața mea de fiecare zi.* C. PETRESCU, Î. II 267.

— Conj. prez. și: pers. 3 *să repercute* (ANGHEL-IOSIF, C. M. I 96).

REPERCUTÁT, -Ă, *repercutați, -te,* adj. (Despre unde sonore) Răsfrînt, retransmis, multiplicat (prin ecou). *Doi călărași veneau în trapul cel mare. În urma lor, răsunau comandele lungi, repercutate departe, pe văi: «drepți!».* D. ZAMFIRESCU, R. 255. *Și ce curios răsună pe aici, repercutat, huruitul roților.* VLAHUȚĂ, O. A. III 33.

REPERTÓR s. n. v. **repertoriu.**

REPERTÓRIU, *repertorii,* s. n. **1.** Caiet-registru (uneori cu literele alfabetului puse în evidență la marginea din dreapta) în care se înscriu în ordine alfabetică date, nume etc. pentru a putea fi ușor găsite. V. catalog, indice.

2. Totalitatea pieselor teatrale sau muzicale care se joacă (sau urmează să se joace) într-un teatru, de obicei în timpul unei stagiuni. *Repertoriile teatrelor sovietice sînt extrem de variate.* SAHIA, U.R.S.S. 147. *Publicul va rămînea mulțumit de concurența ce-și vor face ambii directori pentru a se întrece în alegerea repertoriului și în executarea lui.* ALECSANDRI, S. 4. ◇ Fig. *Privighetorile noastre își pregătesc și anul acesta repertoriul pentru livezile înflorite.* SADOVEANU, O. VI 332. ✦ (Rar) Totalitatea pieselor scrise de un autor dramatic. *Ți-am vorbit, mi se pare, de un proiect ce am de a publica întregul meu repertoriu dramatic.* ALECSANDRI, S. 41.

3. Culegere. *Pentru filolog, Nicolaie Costin e, firește, un bogat repertoriu de forme vechi.* IORGA, L. I 92. *Foaia noastră* [Dacia Literară] *va fi un repertoriu general al literaturii romînești, în care ca într-o oglindă se vor vedea scriitorii moldoveni, munteni, ardeleni, bănățeni, bucovineni, fiecare cu ideile sale, cu limba sa, cu chipul său.* KOGĂLNICEANU, S. A. 40.

— Variantă: **repertór** s. n.

REPETÁ, *repét,* vb. I. Tranz. A spune, a face încă o dată (sau de mai multe ori) ceea ce a mai fost spus sau făcut mai înainte. *Bălean trecu spre fereastra Mariei să repete loviturile.* DAVIDOGLU, M. 18. *Iorgu Vasiliu își repetă afirmarea.* SADOVEANU, B. 180. *Repetă dictonul lui favorit.* NEGRUZZI, S. I 72. ◇ Absol. *Eleonora asculta clipind din ochi, întrebînd-o din cînd în cînd sau cerîndu-i să repete.* DUMITRIU, B. F. 146. ✦ (Cu privire la o lecție, un rol) A citi sau a spune încă o dată (sau de mai multe ori) pentru a reține, pentru a fixa în memorie; (mai ales despre artiști) a face exerciții în vederea unui spectacol sau a unei audiții publice. ✦ (Despre elevi sau studenți) A urma încă un an cursurile clasei sau anului în care a rămas repetent. ✦ Refl. A se produce, a se întîmpla (ceva) încă o dată (sau de mai multe ori), a avea loc din nou. *În toate zilele se repetă această scenă.* CARAGIALE, O. III 144. *În fiece noapte se repeta acest vis, în fiece noapte el îmbla cu Maria în lumea solară a ceriurilor.* EMINESCU, N. 68.

— Prez. ind. și: *repetez* (ALEXANDRESCU, M. 15). — Variantă: **repeți,** *repețesc* (GHEREA, ST. CR. I 78, EMINESCU, O. I 25), vb. IV.

REPETÁRE, *repetări,* s. f. Acțiunea de a repeta și rezultatul ei; repetiție. *Cocoloșirea greșelilor are de cele mai multe ori ca rezultat repetarea lor.* ✦ Citire sau recitire de mai multe ori a unui text pentru a-l fixa în memorie sau pentru a-i înțelege bine conținutul. *Repetarea adîncește, sistematizează, generalizează cunoștințele căpătate anterior.* L. ROM. 1953, nr. 2, 98.

— Variantă: **repețíre** s. f.

REPETÁT, -Ă, *repetați, -te,* adj. Care este spus sau făcut încă o dată (sau de mai multe ori); care se repetă. *Și-n ceruri călătorul soare Rîdea cu hohot repetat.* COȘBUC, P. I 124. *Îi făcea viața amară prin repetatele cereri de a se însura cu dînsa.* BOLINTINEANU, O. 454.

— Variantă: **repețít, -ă** (C. PETRESCU, A. R. 46, EMINESCU, O. I 25) adj.

REPETÉNT, -Ă, *repetenți, -te,* adj. (Despre elevi sau studenți) Care repetă clasa sau anul de învățămînt. *Își aduce aminte cu oarecare milă de mîniile și grelele supărări ale bătrînului Alecu Negrea la vestea că băiatul «iar a rămas repetent».* SADOVEANU, O. IV 5. *Îi spuse fără înconjur că a rămas repetent de cîteva ori.* CĂLINESCU, E. O. I 59. *Scoase numai șase elevi, întrebă pe trei asupra unor subiecte pregătite dinainte... și-i lăsă pe toți trei repetenți.* IORGA, L. II 518.

REPETENȚÍE, *repetențiі,* s. f. Faptul de a rămîne repetent; situația de repetent. *Șerban urmase șase ani, lipsind unul ca să repare efectele repetenției.* CĂLINESCU, E. 66.

REPETITÓR[1], *repetitoare,* s. n. Sală de meditație într-un internat. *Mă gîndeam la serile lungi... La întristarea cu care feciorul muncitorului din Poiana, va privi... de la fereastra repetitorului.* C. PETRESCU, S. 138. *Elevii se duseseră în repetitor.* VLAHUȚĂ, O. A. 108.

REPETÍTÓR², **-OÁRE**, *repetitori, -oare*, s. m. și f. (Ieșit din uz) Persoană care ajută pe elevi la pregătirea lecțiilor date de profesori; pedagog, meditator. *Eu l-am autorizat ca să ia un repetitor de matematică.* BĂLCESCU, la GHICA, A. 512.

REPETÍȚIE, *repetiții*, s. f. **1.** Repetare, reluare a aceleiași vorbe, idei sau acțiuni. ◇ *Armă cu repetiție* = armă cu care se pot trage (fără a o reîncărca) mai multe focuri la rînd. ✦ Exercițiu făcut de către interpreți pentru pregătirea unui spectacol sau a unei audiții publice. *Pentru el a lipsit de la repetiții. A pierdut un rol.* C. PETRESCU, C. V. 210. *Trebuie să priveghez repetițiile Fîntînei Blanduzia.* ALECSANDRI, S. 169. ✦ Lecție care constă din repetarea materialului care a fost deja parcurs.

2. Figură de stil care constă în întrebuințarea de două (sau mai multe) ori a aceluiași cuvînt (sau a aceleiași fraze), pentru a da mai multă vigoare expunerii.

REPEȚÍ vb. IV v. **repeta.**

REPEȚÍRE s. f. v. **repetare.**

REPEȚÍT, -Ă adj. v. **repetat.**

REPÉZ, *repezuri*, s. n. (Rar) Îndemn viguros pentru a face pe cineva să se repeadă. (Cu pronunțare regională) *Calul își înfierbîntă Ș-un răpez voinic îi da, Calul rîndunel zbura.* ALECSANDRI, P. P. 176.

REPEZEÁLĂ, *repezeli*, s. f. **1.** Iuțeală, grabă, repeziciune. ◇ Loc. adv. **La repezeală** = foarte repede, cu mare grabă. *Își dezbrăcă la repezeală cojocul.* PREDA, Î. 98. *I-a arătat la repezeală grăjdurile cailor.* REBREANU, R. I 91.

2. (Rar) Goană, fugă. *Vremea este, deși călduroasă, minunată pentru o repezeală spre Marea Nordului.* CARAGIALE, O. VII 7.

REPEZÍ, *repéd*, vb. IV. **1.** Refl. A porni în grabă, a se duce repede, a se grăbi (spre...); a da fuga. *Otilia... se repezi ca vîntul pe o ușă.* CĂLINESCU, E. O. I 27. *C-o bucurie copilărească se repezi afară ca să-și înciute ochii.* BART, E. 308. *Toți se reped la geamuri să le închidă.* VLAHUȚĂ, O. A. III 33. (Cu pronunțare regională) *Ce-mi pasă, zise el, răpezindu-se să vadă unde-i.* EMINESCU, N. 9. ◇ Fig. *Faptul zilei în slavă se repede!* EMINESCU, O. I 89. ◇ Tranz. fact. *Bine vorba nu sfîrșea, Bidiviu-și repezea Șapte ziduri că sărea Porțile că descuia.* TEODORESCU, P. P. 654. ✦ A se duce (pînă undeva) în grabă (și pentru scurt timp); a da o fugă. *Eminescu se repezise cu puțin înainte la Botoșani, pentru vreo cinci zile.* CĂLINESCU, E. 251. *Pînă la Malu nu era mai mare depărtare decît doi kilometri. Se puteau repezi acasă și în cursul zilei.* SADOVEANU, M. C. 184. *S-a repezit în iatac, să-și schimbe un cîrlionț de păr așa cum îl purta acum Ilenuța adus după ureche.* C. PETRESCU, A. 455. *Cînd te hotărăști a te repezi pe aici?* CARAGIALE, O. VII 110. ✦ Tranz. A trimite pe cineva în grabă pînă undeva. *Zici tu că să repezi, pe Traian cu scrisoare și eu să-i dau răspuns.* SADOVEANU, P. M. 62.

2. Refl. A se năpusti, a se arunca. *Constantin se repezi ca vulturul pe pradă.* GALACTION, O. I 150. *Se repede și îi taie capul pe carele îl duce la Basta.* ISPIRESCU, M. V. 58. *Ca un leu s-au repezit asupra dușmanului.* DRĂGHICI, R. 168. ◇ Tranz. fact. (Cu pronunțare regională) *Se pornea călare pe falnicu-i armăsar, ca să vîneze... cerbul și mistrețul de prin codri sau ca să doboare, pe sub nouri, cocorii răpezind asupră-le agerii săi șoimi.* ODOBESCU, S. III 54.

3. Tranz. A trînti, a izbi. *Cînd Pîrvu se arătă în prag, repezind ușa de părete... îl măsură c-o privire dojenitoare și scîrbită.* VLAHUȚĂ, N. 127. ✦ A da, a aplica cu violență o lovitură, un pumn, o palmă etc. *Înainte de a o sprijini să se scoale, îi repede un bot de cizmă în coaste.* STANCU, D. 157. ✦ A arunca, a azvîrli. *Am repezit ciutura grea spre capul ei.* STANCU, D. 31. ◇ Fig. *Din lumina focului de la șopron, maică-sa o urmărea cu ochii în tăcere. Nu-i repezi nici o vorbă aspră.* SADOVEANU, O. VIII 215. *Din două gene de nouri se vedeau doi ochi albaștri ca ceriul, ce repezeau fulgere lungi.* EMINESCU, N. 27.

4. Tranz. Fig. A se răsti (la cineva), a-i vorbi aspru; a brusca (pe cineva).

— Prez. ind. și: *repéz.*

REPEZICIÚNE, *repeziciuni*, s. f. **1.** Grabă mare, iuțeală, rapiditate, viteză, repezeală. *Cei doi călăreți se apropiau acum cu repeziciune.* PREDA, Î. 63. *În repeziciunea gîndurilor, Milescu avu o pornire respingătoare.* D. ZAMFIRESCU, R. 165. *Monosilabele precipită totdeauna versul și în unele cazuri... sînt cerute de subiect, pentru a se arăta repeziciunea unei acțiuni.* MACEDONSKI, O. IV 38.

2. Înclinare mare a unei pante, a unei coaste. *Avîntul [batalioanelor]... se mărea, ajutat de repeziciunea văii.* D. ZAMFIRESCU, R. 262.

REPEZÍȘ, *repezișuri*, s. n. **1.** Mișcare violentă; goană, alergătură; năvală. *Vînturile sînt porniri și repezișuri ale valurilor aerului pămîntului dintr-un hotar într-altul.* PISCUPESCU, O. 70. ✦ Fig. Izbucnire; precipitare. (În forma *răpezuș*) *Grăia ca un cioban, însă fără răpezușuri de glas și fără asprime.* SADOVEANU, F. J. 308.

2. Pantă abruptă, repede; povîrniș foarte înclinat. V. repegueș.

3. Porțiune din cursul unui rîu unde apa curge foarte repede. *În repezișuri apa nu îngheață niciodată.*

— Variantă: **răpezúș** s. n.

REPEZÍT, -Ă, *repeziți, -te*, adj. **1.** Grăbit, făcut în grabă, la repezeală. *De mîncat, mîncase pe apucate, unde-i îngăduiau călătoriile astea repezite.* CAMIL PETRESCU, O. II 270. ✦ (Despre vorbe, gesturi etc., p. ext. despre oameni) Brusc, pripit, nervos, nestăpînit. *Om repezit.* ▭ *Nu se uita înapoi; gonea înainte, grăbind motorul cu mișcări repezite, necruțătoare.* MIHALE, O. 170. *Vorba multă și cam repezită mă făceau să mă uit cu oareșcare bănuială la domnul Neculăiеș Crăciun.* SADOVEANU, O. VIII 57. ◇ (Adverbial) *Plutonierul vorbi repezit, nervos.* DUMITRIU, P. F. 50.

2. Izbit cu putere, vijelios. *Vîrtejuri repezite Bat în ușă mînioase.* VLAHUȚĂ, O. A. 87. *Peste mii de șloiuri de valuri repezite O pasăre plutește cu aripi ostenite.* EMINESCU, O. I, 114.

REPEZITÚRĂ, *repezituri*, s. f. (Neobișnuit; construit cu verbul «a da») Goană, fugă. *Dete o repezitură înainte.* ISPIRESCU, L. 293.

REPLANTÁ, *replantez*, vb. I. Tranz. A planta din nou, a transplanta. V. răsădi. *Vor fi aduși din pădurile din împrejurimi, cu rădăcini cu tot, copaci... și vor fi replantați aici.* STANCU, U.R.S.S. 40. ◇ Fig. *Niște brațe pasionate — cari voiau să smulgă, să ducă departe și să replanteze într-o altă viață — vibrau, argumentau.* GALACTION, O. I 307.

REPLANTÁRE, *replantări*, s. f. Acțiunea de a replanta și rezultatul ei. *Trebuie organizată în primul rînd munca țărănimii... irigație, replantări.* SADOVEANU, E. 31.

REPLICÁ, *réplic*, vb. I. Tranz. A da o replică, a răspunde (la ceea ce s-a spus mai înainte). *Cred și eu, a replicat convins domnul gras.* SAHIA, N. 99. *Voi prefera să mă inițiez la fața locului, replică tînărul Herdelea.* REBREANU, R. I 57. *De ești fecior, replică bătrîna îngrijită, Să-ți fie calea floare și urma înflorită.* ALECSANDRI, P. A. 180.

RÉPLICĂ, *replici,* s. f. **1.** Răspuns (care comentează sau combate cele spuse anterior de altcineva); ripostă. *A da o replică.* ▭ *Apăsa pe cuvîntul «specială», cu un drept care nu admitea replică.* C. PETRESCU, Î. II 49. *Se gîndea la o replică zdrobitoare, nu-i venea nimic în minte și se enerva.* REBREANU, R. I 224. ✧ Loc. adj. **Fără replică** = la care nu se mai poate răspunde; definitiv. *N-am umor s-ascult dascălii; răspunsul meu ar fi fără replică.* NEGRUZZI, S. III 155. ✧ Expr. **A fi tare în replici** = a găsi prompt răspunsul cel mai potrivit într-o discuție. (Jur.) **A vorbi în replică** = a răspunde (în cursul unor dezbateri) combătînd afirmațiile și atacurile părții adverse.

2. Porțiune din rolul unui actor, constituind un răspuns la cele spuse de partenerul său. *Un rol de două duzini de replici îl ținuse prizonier la teatru toată seara.* C. PETRESCU, C. V. 48. *Vine actul al patrulea; replica se apropie.* CARAGIALE, O. III 7. ✦ Partea finală a unei fraze sau a unei tirade, pe care o rostește pe scenă un actor și care arată interlocutorului său momentul cînd trebuie să ia cuvîntul.

— Pl. și: *replice* (SEBASTIAN, T. 177).

REPOPULÁ, *repopulez,* vb. I. Tranz. A popula din nou un teritoriu. *Ca și cum ar fi menite să repopuleze pămîntul, vacile, caprele și oile se revarsă de pe podul plutitor în luncile de pe malul Oltului.* BOGZA, C. O. 377.

REPOPULÁRE, *repopulări,* s. f. Acțiunea de a repopula și rezultatul ei. *Repopularea cu pește a bălților Dunării.* ✦ (Silv.) Refacere naturală sau artificială a unui teren forestier despădurit.

REPÓRT, *reporturi,* s. n. (Contabilitate) Trecere a unei sume (reprezentînd un total parțial) din josul unei coloane în fruntea coloanei de pe pagina următoare, pentru a fi adunată la rîndul ei; p. ext. suma reportată sau orice sumă rămasă dintr-un calcul anterior.

REPORTÁ, *reportez,* vb. I. Tranz. (Contabilitate) A face report, a trece, a nota, a scrie în altă coloană o sumă contabilizată; a repeta în capul unei coloane suma obținută prin adunarea cifrelor de pe pagina precedentă.

REPORTÁJ, *reportaje,* s. n. Articol de ziar cuprinzînd relatarea unui fapt, descrierea unui loc etc. pe baza unor informații culese la fața locului. *Tu ai dat reportajul cu remanierea?* C. PETRESCU, C. V. 132.

REPORTÁRE, *reportări,* s. f. (Contabilitate) Acțiunea de a reporta și rezultatul ei; report.

REPÓRTER, *reporteri,* s. m. Ziarist însărcinat să culeagă și să redacteze știri și informații pentru a fi publicate în ziar. *Prinseseși ticurile redactorilor și reporterilor.* PAS, Z. I 285. *Spre amiazi își mai făceau apariția reporteri, redactori, veșnic grăbiți și agitați.* REBREANU, R. I 209. ✧ *Reporter cinematografic* = operator care filmează jurnale cinematografice, filme documentare etc.

— Accentuat și: *reportér.*

REPORTERÁȘ, *reporterași,* s. m. Diminutiv al lui reporter; reporter lipsit de valoare. *Are strînse legături de prietenie cu reporterașul unei mari gazete bucureștene.* CARAGIALE, la CADE.

REPOVESTÍ, *repovestesc,* vb. IV. Tranz. A povesti din nou, a povesti încă o dată. *Și cînd gîndesc la viața-mi, îmi pare că ea cură Încet, repovestită de o străină gură.* EMINESCU, O. I 71.

REPREHENSÍBIL, -Ă, *reprehensibili, -e,* adj. (Franțuzism rar) Care merită blam, care atrage reproșuri; blamabil.

REPREHENSIÚNE, *reprehensiuni,* s. f. (Franțuzism rar) Mustrare, blam.

REPRESÁLII s. f. pl. Măsuri drastice ordonate de o autoritate de stat împotriva unei colectivități, ca pedeapsă pentru o acțiune de opoziție, de răzvrătire. V. represiune. *Era glasul unui telefonist, vorbind sugrumat: — Alló... allo... allo... Da, s-au pornit represaliile. Cîți au căzut dintre soldați? Nu se știe... nu... nu!* CAMILAR, N. I 176. ✦ Mijloace de constrîngere practicate în relațiile internaționale și constînd din aplicarea unor măsuri împotriva organelor altui stat și a cetățenilor aceluia, ca răspuns la măsuri similare luate de acel stat.

REPRESÍBIL, -Ă, *represibili, -e,* adj. (Rar) Care poate sau trebuie să fie reprimat.

REPRESIÚNE, *represiuni,* s. f. Reprimare prin violență a unei acțiuni de opoziție, de revoltă; (la pl.) acțiuni drastice (arestări, schingiuiri, execuții în masă) întreprinse în acest scop. V. represalii. *Apărau pe țărani și protestau vehement ca nu cumva să se recurgă la represiuni sîngeroase.* REBREANU, R. II 22. *Guvernul superior al Transilvaniei nu cutează a întreprinde contra românilor revoltați nici o represiune prin forță.* ODOBESCU, S. III 535.

REPRESÍV, -Ă, *represivi, -e,* adj. Care se referă la represiune, care reprimă. *Măsuri represive.* ▭ *Tot ce izbuti fu să se renunțe la unele ordine represive și textul să rămînă doar la amenințări vagi.* CAMIL PETRESCU, O. II 494.

REPREZENTÁ, *reprezint,* vb. I. Tranz. **1.** A avea forma sau înfățișarea unui anumit obiect; a realiza (în miniatură) un obiect. *Mîna dreaptă a împins înainte mult, pe masă, o călimară cu cerneală, care reprezenta un tun.* SAHIA, N. 72. ✦ A înfățișa (un obiect sau un fenomen) în chip artistic, prin linii, culori, cuvinte, sunete. *Tabloul reprezintă un peisaj.*

2. (Cu privire la o lucrare dramatică) A prezenta, a juca în fața publicului. (Refl. pas.) *De-l vei întreba a doua zi ce s-a reprezentat, a să-ți spuie că s-a jucat comedia lui Vodevil.* NEGRUZZI, S. I 237.

3. A acționa în numele unei persoane, al unei colectivități, al unui stat, ca împuternicit, ca mandatar; a avea un împuternicit sau un mandatar. *Județul nostru nu poate fi mai bine reprezentat decît de un bărbat independent.* CARAGIALE, O. I 116. ✦ A fi exponent al unui curent, al unei școli etc., înfățișînd, întruchipînd aspectele lor caracteristice, esențiale.

4. A constitui, a fi, a însemna. *Victoria revoluției din China și făurirea puternicei Republici Populare Chineze reprezintă una dintre cele mai mari victorii ale socialismului și democrației.* LUPTA DE CLASĂ, 1953, nr. 10, 4.

5. A exprima o legătură între mai multe mărimi printr-o relație matematică.

REPREZENTÁNT, -Ă, *reprezentanți, -te,* s. m. și f. **1.** Persoană delegată, autorizată, împuternicită să reprezinte pe cineva, să țină locul cuiva, să acționeze în numele unei persoane, al unei colectivități, al unui stat. *Reprezentant diplomatic.*

2. Persoană care reprezintă un curent, o școală, o clasă socială etc., în aspectele lor caracteristice și esențiale; exponent. *Rudin este reprezentantul tipic al păturii intelectuale ruse din deceniile trei și patru ale veacului XIX.* SADOVEANU, E. 237. *Au fost și în Moldova cîțiva reprezentanți ai exagerărilor.* IBRĂILEANU, SP. CR. 30. *Școala romantică germană a avut ca reprezentanți și întemeietori pe frații Schlegel, pe Hoffman.* GHEREA, ST. CR. II 103.

REPREZENTÁNȚĂ, *reprezentanțe,* s. f. **1.** Filială, sucursală, agenție a unei instituții sau a unei întreprinderi (comerciale). *Reprezentanța casei «Singer» vindea mașini de cusut în rate.* PAS, Z. I 241.

2. Organ care reprezintă o colectivitate. ✧ *Reprezentanță națională* = organ de stat constituit din totalitatea deputaților.

REPREZENTÁRE, *reprezentări,* s. f. Acțiunea de a r e p r e z e n t a și rezultatul ei.

1. Înfățișare, redare, reproducere a unui lucru (prin mijloace plastice). *Reprezentări plastice ale scenelor de vînătoare.* ODOBESCU, S. III 50. ✧ *Reprezentare topografică* = înscrierea pe un plan, o hartă etc. a detaliilor planimetrice și de nivelment cu ajutorul semnelor topografice.

2. Prezentare pe scenă a unei lucrări dramatice. *Interzic oricărui teatru reprezentarea pieselor fără autorizația mea în scris.* CARAGIALE, O. VII 434.

3. (În e x p r.) *Cheltuieli de reprezentare* = sume prevăzute în bugetul unui stat, al unei instituții sau al unei întreprinderi cu scopul de a acoperi cheltuielile rezultate din îndeplinirea funcțiilor oficiale pe care le deține o persoană.

4. (Psih.) Reflectare în conștiința omului a obiectelor și fenomenelor care au acționat anterior asupra simțurilor sale; capacitatea de a readuce în conștiință imaginile obiectelor sau fenomenelor percepute anterior. *Aș fi avut reprezentarea fizică a părăsirii.* CAMIL PETRESCU, U. N. 179.

REPREZENTATÍV, -Ă, *reprezentativi, -e,* adj. 1. (Despre un organ sau un sistem de guvernare) Care reprezintă o colectivitate și acționează în numele ei, fiind constituit prin alegeri. *Aici nu mai e vorba de ridiculizarea naivităților politice ale unui mahalagiu, cum e conu Leonida, ci de funcționarea întregului sistem constituțional, reprezentativ, în condițiuni special românești.* GHEREA, ST. CR. I 340.

2. Care prin însușirile sale reprezintă, ilustrează epoca, mediul, curentul din care face parte; ilustrativ. *Bădița era unul din cele mai reprezentative tipuri românești din localitate, prin statura, ținuta și trecutul său.* BART, E. 265. *Un om devine reprezentativ numai cînd are un temperament și o cultură potrivite cu epoca sa.* IBRĂILEANU, SP. CR. 95. *Într-o revistă al cărei nume l-am uitat... am citit un roman reprezentativ.* IONESCU-RION, C. 118.

REPREZENTÁȚIE, *reprezentații,* s. f. 1. Prezentare pe scenă a unei opere dramatice, a unui program artistic etc.; spectacol. *La prima reprezentație, teatrul fu așa de plin, încît unii trebuiră să se întoarcă acasă.* CĂLINESCU, E. 135. *D-na Negruzzi voiește să declame această poezie în seara reprezentației.* ALECSANDRI, S. 94. *Abia avui vreme a-mi schimba hainele, ca să nu scap reprezentația de la teatru.* NEGRUZZI, S. I 67.

2. (Învechit, atestat în forma *reprezentațiune*) Reprezentanță (2). *Așezămintele din 1851, făcute fără împreuna lucrare a reprezentațiunii naționale.* KOGĂLNICEANU, S. A. 134.

— Variantă: **reprezentațiúne** s. f.

REPREZENTAȚIÚNE s. f. v. **reprezentație.**

REPRIMÁ, *reprim,* vb. I. T r a n z. A pune capăt, a curma, a înăbuși prin mijloace drastice, prin violență (o acțiune, desfășurarea unui proces etc.). *Orice încercare de dezordine, înainte de-a servi ca îndemn altora, să fie reprimată energic și exemplar.* REBREANU, R. II 21. *Mihaivodă Viteazul la anul al doilea al domniei sale (1594)... avu a reprima o răscoală de boieri.* ODOBESCU, S. I 430.

REPRIMÁRE, *reprimări,* s. f. Acțiunea de a r e p r i m a și rezultatul ei. *Sfaturile populare îndeplinesc atît funcția economico-organizatorică și cultural-educativă, cît și pe cea de reprimare a uneltirilor dușmanului de clasă.* LUPTA DE CLASĂ, 1953, nr. 11, 5.

REPRIMÍ, *reprimesc,* vb. IV. T r a n z. A primi înapoi (un lucru care a fost cedat, împrumutat, luat). ✦ A reangaja o persoană care a fost concediată. *Muncitorii concediați nu vor fi reprimiți.* BARANGA, V. A. 15.

REPRIMÍRE, *reprimiri,* s. f. Acțiunea de a r e p r i m i și rezultatul ei.

REPRÍZĂ, *reprize,* s. f. 1. Fiecare dintre părțile sau etapele succesive în care se împarte desfășurarea unei activități (în special a unei competiții sportive). *Prima repriză a meciului.* ✧ L o c. a d v. **În reprize** = pe rînd, în etape. *A vorbit în reprize.*

2. Trecere a unui motor de autovehicul de la un regim de mers cu turație joasă la un regim cu turație înaltă, printr-o accelerare bruscă.

3. Reluare a unei operații tehnice întrerupte.

4. Durată a unei faze dintr-o operație tehnică.

REPROBÁ, *reprób,* vb. I. T r a n z. A dezaproba un act, o acțiune; a respinge, a condamna, a blama. *Autoritatea materială a marilor puteri europene este azi în deplin acord cu forța morală a opiniunii publice, spre a reproba purtarea noastră.* ODOBESCU, S. III 484. ✧ A b s o l. *Suscită lacrămile, mîngîie sau reprobă.* MACEDONSKI, O. IV 87.

REPROBÁBIL, -Ă, *reprobabili, -e,* adj. Care trebuie reprobat; care merită să fie condamnat, blamat. *A mutila lucrarea de artă... este a te face vinovat de o faptă reprobabilă.* CARAGIALE, O. III 244.

REPROBÁRE, *reprobări,* s. f. Faptul de a r e p r o b a; dezaprobare. *Ascultă... cu un amestec de uimire, de reprobare.* C. PETRESCU, O. P. I 125. [Bătrînul] *se prefăcu că nu observase simțimîntul de reprobare și de ură al nobilei copile.* FILIMON, C. 54.

REPROBATÓR, -OÁRE, *reprobatori, -oare,* adj. Care reprobă, de reprobare. *Atitudine reprobatoare.*

REPROBAȚIÚNE, *reprobațiuni,* s. f. (Rar) Reprobare. *Am crezut că această reprobațiune provine de la vreun sentiment de antipatie în contră-mi.* MACEDONSKI, O. IV 94. *Acea critică... urzicînd pe cei demni de rîs și de reprobațiune.* ODOBESCU, S. I 32.

REPRODUCĂTÓR, -OÁRE, *reproducători, -oare,* adj. Care se reproduce (6), care se referă la reproducere (2). *Animale reproducătoare.* ✦ (Substantivat, m.) Animal (selectat) pentru reproducere. *Reproducători pentru îmbunătățirea raselor (de animale).*

REPRODÚCE, *reprodúc,* vb. III. 1. T r a n z. A spune sau a scrie întocmai ceea ce a mai fost spus sau scris; a reda cu exactitate. *Foaia umoristică a unui cunoscut ziar din țară mi-a reprodus o poezie fără știrea și voia mea.* I. BOTEZ, ȘC. 59. *În numărul de mîine al foii noastre vom reproduce o interesantă scrisoare.* CARAGIALE, O. I 128. *Aceste balade, doine, hore, care Alecsandri... a știut a le întocmi și a le reproduce.* BOLINTINEANU, O. 358. ✦ A reda, a înfățișa ceva cu fidelitate, a reprezenta (în forme concrete). *Fotografiile din diferite epoci reproduc un obraz de țăran și mîini care par de pămînt.* BOGZA, M. S. 93. *Geniul sau talentul au știut... să conceapă, să ilustreze, să reproducă și să idealizeze instinctele și faptele vînătorești ale omului.* ODOBESCU, S. III 51. ✦ A imita, a copia. *Ea știe exact vorbele pe care și le-au spus, gesturile, atitudinile, expresiile figurilor, pe care ea le reproduce inconștient.* VLAHUȚĂ, O. A. III 101.

2. R e f l. A se oglindi în conștiință (printr-o imagine fidelă). *Prin actul percepерii obiectul se reproduce ca atare în capul nostru.* GHEREA, ST. CR. III 233.

3. R e f l. A se produce, a se ivi, a se arăta din nou; a se repeta. *Astronomul cr dori ca cursul Uranului să se pripească, ca astfel, fenomenele sale reproducîndu-se, să confirme adevărul calculelor sale.* BĂLCESCU, O. II 10.

4. Tranz. (Ec. pol.) A repeta în mod continuu procesul de producție; a produce din nou, a produce încă o dată.

5. Tranz. A produce în serie; a multiplica (prin mijloace mecanice). *Era reprodus zilnic, în zeci de ediții.* DEȘLIU, G. 41.

6. Refl. A se perpetua prin generare; a se înmulți. *Peștii se reproduc prin ouă.* ▭ *O celulă ce se divide își pierde individualitatea și moare reproducîndu-se.* MARINESCU, P. A. 58.

REPRODÚCERE, *reproduceri,* s. f. Acțiunea de a (se) reproduce și rezultatul ei.

1. Redare, înfățișare fidelă a unui lucru. *Vigoare în loc de grație, demnitate în loc de frumusețe, strictă exactitate la reproducerea naturei omenești în loc de forme estetice ideale, iată calitățile ce caracterizează stilul sculpturii din timpul lui Traian.* ODOBESCU, S. III 75. ✦ Copie (făcută după o operă de artă). *O rugă să-și ridice părul auriu în sus... așa cum văzuse el în reproducerile care umpluseră lumea.* CAMIL PETRESCU, O. II 112.

2. Procesul de perpetuare a unei specii.

REPRODUCTÍBIL, -Ă, *reproductibili, -e,* adj. (Rar) Care poate fi reprodus.

REPRODÚCȚIE, *reproducții,* s. f. **1.** (Ec. pol.) Reînnoire, repetare neîntreruptă a procesului de producție.

2. Reproducere (2). *O să cumpărăm douăzeci de vaci de rasă și un taur pentru reproducție.* V. ROM. martie 1952, 163.

REPRÓȘ, *reproșuri,* s. n. Imputare, dojană, mustrare, învinuire. *În loc să-mi fii recunoscătoare, îmi mai faci reproșuri.* SEBASTIAN, T. 36. *Mă uit la tine și te văd gînditoare și-mi zic că tu poate suferi... și-mi aduc aminte de unele vorbe ale tale, de unele căutături de reproș.* VLAHUȚĂ, O. A. III 178. *Am să-ți fac reproșuri... — Pentru ce? — Ai început a mă neglija.* ALECSANDRI, T. 1670.

— Pl. și: (învechit) *reproșe* (KOGĂLNICEANU, S. 219).

REPROȘÁ, *reproșez,* vb. I. Tranz. A-și face (sau a-i face cuiva) imputări, mustrări, reproșuri. *Îmi reproșam neîncrederea și neliniștea de altădată.* CAMIL PETRESCU, U. N. 205. *Calitățile noastre cele mai lăudate Ne sînt adesîn lume drept crime reproșate.* ALEXANDRESCU, M. 377. ✧ (Cu pronumele în dativ) *În «Cîntecul fusului», fata își cîntă și plînge durerea, dar n-are nimic să-și reproșeze.* GHEREA, ST. CR. III 271.

REPROȘÁBIL, -Ă, *reproșabili, -e,* adj. (Rar) Care merită reproșuri. *Atitudine reproșabilă.*

REPTÍLĂ, *reptile,* s. f. Animal care face parte din clasa vertebratelor tîrîtoare, cu temperatura corpului rece, cu corpul acoperit de o piele groasă, solzoasă, fără picioare sau cu picioare scurte, dispuse lateral; (la pl.) clasa acestor animale. [Dovlecii] *au o coajă iritantă, care duce gîndul spre pielea scorțoasă a reptilelor.* BOGZA, C. O. 391. *Pentru ce au trebuit fiarele și ierburile veninoase? reptilele, vulcanii, bolile și moartea?* BOLINTINEANU, O. 361.

REPUBLICÁ, *republic,* vb. I. Tranz. A publica încă o dată, a publica din nou. (Refl. pas.) *Acest dicționar ar fi a se republica în Convorbiri.* ALECSANDRI, S. 46.

REPUBLICÁN, -Ă, *republicani, -e,* adj. Referitor la republică, al republicii; în favoarea republicii. *Emigranții noștri fac propagandă republicană.* BĂLCESCU, la GHICA, A. 245. ✦ (Substantivat) Adept, partizan al republicii ca formă de guvernămînt. *Bălcescu a fost republicanul care a văzut limpede, acum un veac, crudele nedreptăți sociale.* SADOVEANU, E. 54. *Ai uitat că sînt republicană.* CARAGIALE, T. II 110.

REPUBLICANÍSM s. n. (Rar) Concepție politică care susține republica ca formă de guvernămînt; atitudine, activitate în favoarea republicii.

REPUBLICÁRE, *republicări,* s. f. Acțiunea de a republica și rezultatul ei.

REPÚBLICĂ, *republici,* s. f. **1.** Formă de guvernămînt în care organele supreme ale puterii de stat sînt alese pe un timp determinat; țară cu o astfel de formă de guvernămînt. *Cînd e republică, dreptul e sfînt.* CARAGIALE, O. I 93. *Republica este un stat în care oamenii adunați îngrijesc singuri de soarta lor.* BĂLCESCU, O. I 350. ✧ *Republică socialistă* sau *stat socialist* v. stat.

2. (Rar) Populația unei republici (1). (Glumeț) *Mă pișcau de spate și de ceafă o întreagă republică de furnici.* HOGAȘ, M. N. 11.

— Variantă: (învechit) **răspúblică** s. f.

REPUDIÁ, *repudiez,* vb. I. Tranz. A respinge pe cineva sau ceva, a îndepărta de la sine, a nu mai recunoaște; a renega. *A-și repudia propriile afirmații.*

REPUDIÉRE, *repudieri,* s. f. Acțiunea de a repudia și rezultatul ei; respingere.

REPUGNÁ, pers. 3 *repúgnă,* vb. I. Intranz. (Construit cu dativul) A produce silă sau dezgust; a displăcea profund. *Poliţismul îi repugna.* REBREANU, P. S. 122. *Doctrina aceasta a fost ēgoistă și a repugnat întotdeauna spiritelor generoase.* IBRĂILEANU, SP. CR. 101.

REPÚLSIE, *repulsii,* s. f. **1.** Aversiune instinctivă. *Și-a biruit repulsia două săptămîni.* C. PETRESCU, C. V. 210. *De Stănică ăsta am avut repulsie chiar de la început.* CĂLINESCU, E. O. I 128. *Studiase odinioară medicina... dar n-a practicat niciodată, simțind o repulsie fizică față de boli și suferințe.* REBREANU, R. I 218.

2. (Fiz.) Respingere (2). *Atracția și repulsia magnetică.*

— Variantă: **repulsiúne** (MARINESCU, P. A. 56, D. ZAMFIRESCU, R. 101) s. f.

REPULSIÚNE s. f. v. **repulsie.**

REPULSÍV, -Ă, *repulsivi, -e,* adj. Care inspiră repulsie, respingător.

REPÚNE, *repún,* vb. III. Tranz. A pune din nou. *Îi lipsea ceva nedesluşit, dar ce înceta să-i mai lipsească de cum repunea piciorul pe pămîntul romînesc.* MACEDONSKI, O. III 22.

REPURTÁ[1], *repurtez,* vb. I. Tranz. A obține, a cîștiga (victorii, succese). *Mișcarea muncitorească însuflețită de conștiința socialistă a repurtat succese strălucite.* CONTEMPORANUL, S. II, 1954, nr. 387, 3/3.

REPURTÁ[2], *repórt,* vb. I. Tranz. (Rar) A-și îndrepta gîndul asupra unor oameni, idei, fapte din trecut; a se întoarce cu mintea înapoi. *Nu-mi place, amice, a-mi repurta mintea către momente așa înnorate ale trecutului.* ODOBESCU, S. III 96. ✧ Refl. *Gîndul nu se repoartă... asupra acelor puternici despoți ai Persiei.* ODOBESCU, S. III 108.

REPUTÁT, -Ă, *reputați, -te,* adj. (Rar) Care se bucură de o reputație bună; renumit, prețuit. *Am consultat doi dintre cei mai reputați membri ai baroului.* CAMIL PETRESCU, U. N. 38. *Veche, reputată firmă, istoricul ei se pierde în noaptea timpurilor.* BART, E. 320.

REPUTÁȚIE, *reputații,* s. f. Părere (bună sau rea) pe care o are lumea despre cineva sau ceva, felul în care cineva este cunoscut sau apreciat; nume bun sau rău. *Ea riscă a-și compromite reputația în ochii lumii.* BOLINTINEANU, O. 382. ✦ Renume, faimă. *Savant cu reputație europeană.* IORGA, L. I 381. *Își păstra curată reputația lui de om drept și dezinteresat.* VLAHUȚĂ, O. A. III 44.

La Anhial, în Turcia, se afla un negutător c-o mai mare reputație. BĂLCESCU, O. I 97.

— Variantă: (învechit) **reputațiúne** (HASDEU, I. V. 191, KOGĂLNICEANU, S. A. 191) s. f.

REPUTAȚIÚNE s. f. v. **reputație.**

REQUIÉM s. n. v. **recviem.**

RESÁC, *resacuri,* s. n. Val de apă produs prin întoarcerea violentă a apei care a lovit un obstacol.

RESCIZIÚNE, *rescisiuni,* s. f. (Jur.) Anulare a unui act din cauza unui viciu radical.

RESCRÍPT, *rescripte,* s. n. Răspuns dat de împărații romani la chestiunile de drept asupra cărora erau consultați de magistrații sau de guvernatorii provinciilor; p. ext. ordin emanat de la un suveran într-o afacere particulară.

RESEMNÁ, *resemnez,* vb. I. Refl. A se împăca cu o situație grea, defavorabilă; a accepta, a suporta un rău fără împotrivire. *Se resemnează și, la treizeci de ani... e femeie bătrînă.* PAS, Z. I 222. ✧ (Urmat de determinări introduse prin prep. «la», arătînd obiectul resemnării) *S-ar fi resemnat în definitiv la tot ce-i contrariase proiectele romantice.* C. PETRESCU, C. V. 45. *S-o resemna la o viață modestă.* id. R. DR. 197.

RESEMNÁRE, *resemnări,* s. f. Faptul de a se resemna; împăcare cu răul. *Obida ei venea din adîne de inimă și se stingea pe buze, tălmăcind resemnarea.* PAS, Z. I 277. *Umbla tăcută prin casă, cu un aer de resemnare.* CĂLINESCU, E. 30. *Ion e bun, blînd, suferă în tăcere și cu resemnarea unui copil nefericit și bolnav.* GHEREA, ST. CR. II 149.

RESEMNÁT, -Ă, *resemnați, -te,* adj. Care se împacă cu o situație grea, care suportă un rău fără împotrivire. *Lăsați, spuse resemnat omul.* C. PETRESCU, C. V. 130. *Resemnată, ca o eroină din romanele ce le citea cu pasiune, trăia fără nici o țintă lămurită.* REBREANU, I. 104. *Mă întorc iar la mine în sat, sfîrșit bătrînul resemnat.* BART, S. M. 33. ✦ Care exprimă resemnare. *Și fără nici o vorbă ne privim... Schimbînd surîsuri... pocăite, resemnate.* CAMIL PETRESCU, V. 19. *În sufletul tînărului Iuga dăinuia o liniște resemnată.* REBREANU, R. II 290.

RESENTIMÉNT, *resentimente,* s. n. Sentiment ostil (față de cineva), pornire (izvorîtă dintr-o nemulțumire mai veche) împotriva cuiva. V. ciudă, pică. *Îmi sînt frați și-i dojenesc fără resentiment.* SADOVEANU, E. 24. *Resentimentul meu împotriva lui se întoarse împotriva Clarei.* GALACTION, O. I 103. *Anca nu-l iubește pe Dragomir; are chiar un resentiment surd în contra lui.* GHEREA, ST. CR. II 257.

RESFIRÁ vb. I v. **răsfira.**

RESFIRÁRE s. f. v. **răsfirare.**

RESFIRÁT, -Ă adj. v. **răsfirat.**

RESIGNÁ, *resignez,* vb. I. Refl. (Franțuzism) A se resemna. *M-am resignat să trec drept cel mai mărginit și mai bucher dintre toți colegii.* GALACTION, O. I 14.

RESIGNÁRE, *resignări,* s. f. (Franțuzism) Resemnare. *Pacea, resignarea, calmul serii, resfirat pe vecernia greierilor, îmi impuneau și mă biruiau.* GALACTION, O. I 348. *Politica sa e făcută toată din iertare, abdicație și resignare.* IORGA, L. I 78. *Ce vieți, ce poeme mari de suferință și de resignare!* DEMETRESCU, O. 150.

RESIGNÁT, -Ă, *resignați, -te,* adj. (Franțuzism) Resemnat. *Mi-au tras o perdea de pe ochi, să văd și altceva decît traiul de vită la care eram condamnat și la care mă simțeam resignat.* C. PETRESCU, R. DR. 123. *Privi resignată nucii din livada bătrînească.* id. O. P. I 81.

RESIGNÁȚIE, *resignații,* s. f. (Franțuzism) Resemnare. *Te-ai dus... murmură el c-o resignație dureroasă.* EMINESCU, N. 80.

RESIMȚĂMÎNT, *resimțăminte,* s. n. (Rar) Resentiment. (Atestat în forma *resimțimînt*) *Oamenii... își înfrînară resimțimîntele.* ODOBESCU, S. III 468.

— Variantă: **resimțimînt** s. n.

RESIMȚÍ, *resimt,* vb. IV. **1.** Tranz. A simți. *Îmi tremură mîna ca și cînd prin descrierea crimelor aș resimți eu, în locul ucigașilor, remușcările conștiinței.* HASDEU, I. V. 175. *Impresiune ce resimte cîmpeanul care, trecînd prin pădure, vede deodată... un dobitoc mare și negru.* ODOBESCU, S. III 134. ✧ Refl. (Neobișnuit) *De-o năprasnică putere mă resimt însuflețit.* MACEDONSKI, O. I 29. *Zefirii pintre frunze cu-a lor aripi răcoroase Răspîndesc un dulce sunet pe natură-nveselind Și la glasul lor făptura se resimte înviind.* NEGRUZZI, S. II 13.

2. Refl. A simți urmările, consecințele unei imprejurări anterioare. *Și auzul se resimte de vibrări asurzitoare, De răsunetul metalic al tam-tamului de bronz.* ALECSANDRI, P. III 84. ✦ A se face simțit, a avea repercusiuni. *Revoluția franceză, zguduind Europa pînă în cele mai adînei ale sale temelii, se resimți și între romîni.* KOGĂLNICEANU, S. A. 74.

RESIMȚIMÎNT s. n. v. **resimțămînt.**

RESORBÍ, *resórb,* vb. IV. Refl. (Med.) A dispărea prin resorbție.

RESÓRBȚIE, *resorbții,* s. f. (Med.) Proces (natural sau provocat prin mijloace terapeutice) de dispariție a unei pungi de lichid (patologic) prin absorbția lui treptată de către țesuturile învecinate.

RESORCÍNĂ s. f. Substanță chimică extrasă din anumite rășini, întrebuințată în medicină și în industria materiilor colorante.

RESÓRT[1], *resorturi,* s. n. Element, de obicei metalic, folosit pentru realizarea legăturilor elastice între diferite organe ale unui sistem tehnic; (sens curent) arc. *E cum s-ar fi rupt deodată resortul unui mecanism.* C. PETRESCU, C. V. 261. *Pentru ce?... țipă deodată... ca zvîrlit de forța unui resort.* SAHIA, N. 82. *Amicul apasă resortul capacului.* CARAGIALE, O. III 148. ✦ Fig. Sursă de energie fizică sau morală; imbold, izvor, suport moral. *Interminabilul bombardament a sfărîmat toate resorturile din mine.* CAMIL PETRESCU, U. N. 370.

— Pl. și: *resoarte* (HASDEU, I. V. 153).

RESÓRT[2], *resoarte,* s. n. Sector, domeniu de activitate; p. ext. persoanele care îl reprezintă. ✧ *Autoritate de resort* = autoritate sub a cărei jurisdicție intră o problemă și care are competența de a o rezolva. ✧ Expr. **A fi de resortul cuiva** = a fi, a ține de competența, de specialitatea cuiva; a intra în atribuțiile cuiva.

RESPÉCT s. n. Atitudine și sentiment de deferență dictat de stima, considerația, cinstirea sau prețuirea acordată unei persoane (mai rar unui lucru). *Își trase din cap cușma și înălță doi ochi cuminți, plini de o sfială și-un respect nemărginit.* SADOVEANU, O. VI 359. *Pentru respectul sentimentelor lui, nu vrea să-și amintească decît lucrurile de care n-are nevoie să roșească.* REBREANU, R. I 254. *Toată lumea în drum îl saluta cu respect.* BART, E. 339. ✧ Expr. **A ține** (pe cineva) **la (în) respect** = a ține pe cineva la distanță; a nu-l lăsa să devină prea familiar. *Radul știa a ține în respect pe... vecini.* NEGRUZZI, S. I 106. **A pune** (pe cineva) **la respect** = a impune cuiva o atitudine respectuoasă; a pune la punct, v. punct. **Respectele mele,** formulă de salut. *Înainte de plecare, trec să depun respectele mele la picioarele amfitrioanei.* C. PETRESCU, C. V. 198. *Respectele mele nepoatei*

mătalè! IBRĂILEANU, A. 143. *Te îmbrățișez din tot sufletul, alăturînd pentru dama-ta respectele mele.* La GHICA, A. 599.

— Formă gramaticală: pl. art. (în expr.) *respectele.*

RESPECTĂ, *respéct,* vb. I. Tranz. **1.** A simți și a manifesta respect față de cineva; a cinsti, a stima. *Toată lumea te respectă.* DUMITRIU, N. 127. *Artistele îl iubeau și-l respectau pe maestru, care le ocrotea și le învăța să cînte.* BART, E. 366. ✦ A ține seama de..., a acorda atenția cuvenită; a nu neglija. *Eu vă respect durerea ce viața vă-nconjoară.* BOLINTINEANU, O. 19. *Să respectăm armonia limbei, să ne conducem de notele ei melodioase și să ne ferim de tot ce ar produce cacofonii în concertul ei.* ALECSANDRI, S. 55. ✦ Refl. A-și păstra demnitatea, a nu face nimic care ar fi sub demnitatea sa. ✦ (Glumeț) A cruța (pe cineva, mai rar ceva), a nu vătăma. *Curios... hingherii îl respectară* [pe cățel]. GALACTION, O. I 308.

2. (Cu privire la contracte, angajamente) A ține întocmai, a nu se abate de la... *Se trezește obștia cu citație... subt cuvînt că nu ți-a respectat la vreme contractul.* C. PETRESCU, Î. II 208. *Respecți tu jurămîntul de-a o lua soție?* ALECSANDRI, T. II 160.

RESPECTÁBIL, -Ă, *respectabili, -e,* adj. **1.** Care merită să fie respectat, care impune respect. *«Baba Hîrca»* [reprezintă] *un trecut, o valoare artistică și o tradiție respectabilă.* SADOVEANU, E. 72. *Erau doi bătrîni respectabili.* BART, S. M. 24. *Matroană respectabilă... mîndu-se cu mulțemire la trecuta ei viață.* NEGRUZZI, S. I 289.

2. Considerabil, mare; impresionant, impozant. *Omul care vorbise era un zdrahon, cu bărbia sprijinită într-o bîtă respectabilă.* C. PETRESCU, C. V. 101. *S-a îmbarcat ieri dimineață cu fetele ei și cu o încărcătură respectabilă de provizii diferite.* REBREANU, R. II 71. ✧ (Glumeț) *Pe nasu-i respectabil, o clipă încălecă o pereche de ochelari rotunzi.* SADOVEANU, E. 126.

RESPECTÁRE, *respectări,* s. f. Faptul de a respecta; cinstire, prețuire. *Internaționalismul proletar cere respectarea intereselor naționale și a tradițiilor naționale progresiste ale popoarelor.* CONTEMPORANUL, S. II, 1953, nr. 334, 6/3.

RESPECTÁT, -Ă, *respectați, -te,* adj. Care se bucură de respect. *Boierul cel bătrîn era pentru ei adevăratul stăpîn respectat, al cărui cuvînt trebuia totdeauna ascultat.* REBREANU, R. II 88.

RESPECTÍV, -Ă, *respectivi, -e,* adj. Care privește împrejurarea, persoana sau obiectul de care este vorba; (vorbind despre mai multe persoane sau despre mai multe lucruri) care se raportă la fiecare în particular, care privește fiecare dintre părțile interesate. *Asta se datorește fără îndoială zburdălniciei și lipsei de simpatie pentru respectivii domni profesori.* CĂLINESCU, E. 71. *Îi asigură că vor fi despăgubiți și-i invită să depună cererile respective.* REBREANU, R. II 229. *Să tocmească oameni pre care, îmbrăcîndu-i în hainele respective, să iasă pe scenă pentru formă și rolul lor să se citească de un lector ad-hoc între culise.* NEGRUZZI, S. I 342. ✧ (Adverbial) *Ca și în epopeile zeii, aici sfinții țin întruniri cerești, respectiv soboare.* IORGA, L. II 480. ✦ (Substantivat, familiar) Soțul sau iubitul cuiva (în raport cu această persoană) sau soția (în raport cu soțul). *Biletul meu l-a găsit în odaie la Didina d-tale respectivul ei.* CARAGIALE, O. I 200.

RESPECTUÓS, -OÁSĂ, *respectuoși, -oase,* adj. Plin de respect, pătruns de respect, cu respect. *Cei trei cazangii... stăteau la distanță respectuoși.* PAS, Z. I 212. *Abia te-ai așezat pe scaun și o persoană respectuoasă și cochetă, în frac, ți-a adus un pahar de apă.* SADOVEANU, E. 137. ✧ (Adverbial) *Începură respectuos să-i povestească durerea lor.* REBREANU, R. I 269. *Stamate... cerea respectuos voie căpitanului să permită îmbarcarea soției sale.* BART, E. 46. *Umbra se desprinse încet, ca dintr-un cadru, sări jos de pe perete și sta diafană și zîmbitoare, rostind limpede și respectuos: bună sară!* EMINESCU, N. 60.

— Pronunțat: *-tu-os.*

RESPINGĂTÓR, -OÁRE, *respingători, -oare,* adj. **1.** Care inspiră dezgust, silă, aversiune. *Amîndoi erau bucălați, rotunzi, albi și grași; de o grăsime respingătoare.* C. PETRESCU, C. V. 122. *O casă mărginașă, cu odăile întunecoase și respingătoare.* id. Î. II 127. *Ce mișcări respingătoare!* HĂSDEU, R. V. 82.

2. Care respinge. ✧ *Pompă aspiratoare-respingătoare* = pompă cu piston, în care lichidul aspirat în cilindru este pompat la o anumită înălțime prin presiunea exercitată de piston.

RESPÍNGE, *respíng,* vb. III. Tranz. **1.** A refuza, a nu admite, a nu primi, a nu accepta. *A respinge un proiect.* ▭ *Trimiseseși ceva la «Universul literar» care te respinsese.* PAS, Z. I 313. *Poate că Frusina ar fi respins pe Badea, dar părinții și rudele i-ar fi stat ciocan pe cap, pînă cînd și-ar fi dat consimțămîntul.* GALACTION, O. I 126. *Geniul limbii respinge neîncetat orice vorbe străine, barbare și parazite, ce vin a o disforma.* HELIADE, O. II 386. ✧ *A respinge* (pe cineva) *la un examen* = a declara (pe cineva) căzut, a nu-l promova.

2. A îndepărta de la sine, a da la o parte. *Ozun respinse cu mîna o prezență supărătoare.* C. PETRESCU, C. V. 301. *Cu o mînă îl respinge, Dar se simte prinsă-n brață.* EMINESCU, O. I 104. ✧ Fig. *Urările de anul nou, capra și căluțul și toată zvoana și veselia cotlonului aceluia din munte le respinse de către sine.* SADOVEANU, B. 64. ✦ A arunca înapoi. *O săgeată Vîjîie, vine, lovește Scutul care zinghenește Și-o respinge.* ALECSANDRI, P. II 14.

3. A ține piept unui atac armat, a sili pe dușman să se retragă. *Un regiment care a făcut o încercare cu două zile înainte a fost însă respins.* CAMIL PETRESCU, U. N. 309. *Puternica armată... Stînd gata să respingă românii din asalt.* ALECSANDRI, P. III. 219.

4. (Rar, cu privire la sentimente, porniri) A înăbuși. *Ținînd și respingînd în el orice semn al supărării, se îngriji des-de-dimineață și de-aproape de tot ceea ce privea ospățul.* SADOVEANU, Z. C. 132.

RESPÍNGERE, *respingeri,* s. f. **1.** Faptul de a respinge; neadmitere, neacceptare, refuz. *Respingerea cererii.* ✦ (Neobișnuit) Dezgust, repulsie. *Zaharia Duhu simți din nou, pentru fostul lui camarad de școală, respingerea și dușmănia care îl încercau de cîte ori dăduse ochii cu el în ultimii ani.* C. PETRESCU, R. DR. 177.

2. (Fiz.; în opoziție cu atracție) Exercitare a unei forțe dirijate dinspre corpul care o exercită spre corpul asupra căruia se exercită. *Între două corpuri încărcate cu sarcini electrice de același nume se exercită o respingere.*

RESPÍR s. n. (Rar) Respirație. *Se văd, stau muți, Pe buză respirul lor înghețată.* COȘBUC, P. II 202.

RESPIRÁ, *respír,* vb. I. **1.** Intranz. A introduce în plămîni prin inspirație aerul ambiant (conținînd oxigenul necesar întreținerii vieții) și a da afară prin expirație acidul carbonic și vaporii de apă rezultați din arderile care au loc în organism; a răsufla. *Cobor geamul, aplecîndu-mă să respir.* CARAGIALE, O. II 270. ✦ Tranz. A înhala aer în plămîni; a inspira. *O parte din lume ieșea în grădinița din față, ca să respire aerul curat și rece care adia dinspre mare.* BART, E. 145. *Să ne oprim să respirăm Aerul suav și dulce.* MACEDONSKI, O. I 238. ✧ Fig. *Sînt fericit de a respira dulcele aer al țării.* ALECSANDRI, S. 205.

2. Tranz. Fig. A răspîndi, a revărsa, a împrăștia, a degaja. *Lumina feerică a saloanelor, zgomotul, mișcarea invitaților respirau veselie.* BASSARABESCU, S. N. 147.

Scrîcrile unuia... vor respira energie, sănătate, ale altuia, moliciune. GHEREA, ST. CR. II 23. *Pădurile, munții respirau o dulce liniște de seară.* VLAHUȚĂ, O. A. III 70. ✦ Intranz. A se degaja, a se revărsa. *De pretutindeni în opera sa respiră aerul de țară.* CĂLINESCU, E. 52. *Din povestirea aceasta respiră o iubire adîncă pentru pămînt și oameni.* SADOVEANU, E. 218. *Din toate manifestările intelectuale, morale și artistice ale acestor clase respiră un aer greoi de descompunere.* IONESCU-RION, C. 109.

RESPIRÁRE s. f. (Rar) Respirație. *Nu-și mai putea ține respirarea cînd dădu bună ziua lui moș Trifu.* BUJOR, S. 141. *Un abur tare, îmbătător, îmi înecă respirarea.* VLAHUȚĂ, O. A. II 39. ✦ Aerul respirat; p. ext. boare, adiere. *Borivoje căuta să deslușească, în sufletu-i, ce guri de luncă, ce grădini suflau în ziua aceea respirarea lor ferice peste simțirea ei.* GALACTION, O. I 181. *Respirarea cea de ape îl îmbată, ca și sara; Peste farmecul naturii dulce-i picură ghitara.* EMINESCU, O. I 152.

RESPIRATÓR, -IE, *respiratorii,* adj. De respirație, privitor la respirație; care folosește la respirație. *Aparat respirator. Mișcări respiratorii.*

RESPIRÁȚIE, *respirații,* s. f. Proces fiziologic constînd din schimburi de gaze între țesuturile vii ale plantelor și animalelor și mediul înconjurător; acțiune ritmică și mecanică prin care animalele superioare inspiră (pe nas sau pe gură) aerul ambiant conținînd oxigenul necesar întreținerii vieții și expiră bioxidul de carbon și vaporii de apă rezultați din arderi; răsuflare. *Și toți, îngrămădiți la provă, ca o turmă speriată, muți și palizi, cu respirația tăiată, privesc țintă înainte la orizont.* BART, S. M. 38. *El urmă mai departe rar, de-abia vorbind, cu respirația scurtă.* D. ZAMFIRESCU, R. 57. ✧ (Poetic) *După ora două nu s-a mai auzit decît respirația domoală a orașului adormit.* BOGZA, M. S. 10. ✧ (Rar, considerat ca unitate de măsură) *Izvorul e aproape, la cîteva respirații numai.* BOGZA, C. O. 18. ✧ *Respirație artificială* = mișcare mecanică care se execută asupra corpului unui pacient, pentru a provoca reluarea mișcărilor normale respiratorii, întrerupte în caz de asfixie, sincopă etc. ✧ Expr. **Operă (studiu, lucrare) de largă respirație** = operă (studiu, lucrare) de mare amploare. ✦ Aerul expirat, suflare. *Încep a obosi, te ocolesc, nu se mai pleacă deasupra să le simți respirația caldă.* C. PETRESCU, Î. II 54. *Îi simt respirația fierbinte.* SAHIA, N. 20.

RESPONSÁBIL, -Ă, *responsabili, -e,* adj. Care poartă răspunderea unui lucru, a unui fapt; răspunzător. *Clientul meu nu e responsabil, pentru că n-a știut ce face.* CARAGIALE, O. II 42. ✧ (Substantivat) *Regele Ferdinand e... singurul și adevăratul responsabil de toate crimele săvîrșite în numele lui și de toate urmările pe care, fatal, le vor avea aceste crime.* LIT. ANTIMONARHICĂ 161. ✦ (Substantivat, de obicei urmat de determinări indicînd felul, natura responsabilității) Persoană care este însărcinată cu o funcție de conducere, care are o sarcină de răspundere, căreia i s-a încredințat o responsabilitate. *Responsabil cultural.* ▭ *Noi ne-am însușit propunerea tovarășului responsabil organizatoric.* DUMITRIU, N. 284. *Este responsabil cu cantina. A cîntărit de dimineață materialul pentru masa tovarășilor săi.* I. BOTEZ, ȘC. 229.

RESPONSABILITÁTE, *responsabilități,* s. f. **1.** Obligația de a efectua un lucru, de a răspunde, de a da socoteală de felul cum a fost efectuat; răspundere. *Să luăm asupră-ne o așa mare responsabilitate...?* ALECSANDRI, S. 19.

2. Funcția, sarcina de responsabil. *I s-a încredințat responsabilitatea resortului cultural.*

REST, *resturi,* s. n. **1.** Ceea ce rămîne de executat dintr-o lucrare, dintr-o acțiune, după ce o parte a fost dusă la bun sfîrșit. *Restul drumului l-am făcut furat de ginduri, cu pușca în spate, pe muchea răzoarelor.* C. PETRESCU, S. 27. *Ah! Pepeleo! Ce mi-ar folosi un rest de viață dacă ai muri tu?* ALECSANDRI, T. I 436.

2. (Mai ales la pl.) Ceea ce rămîne dintr-un tot distrus, consumat, lichidat în cea mai mare parte. *Pe colțurile mesei sînt farfurii cu resturi de mîncare sleite.* C. PETRESCU, Î. II 128. *Trec oameni în cîrje, schilozi, betegiți, marii mutilați ai războiului... Majoritatea sînt zdrențeroși și unii mai poartă resturi de haine militare.* SAHIA, N. 16. ✧ Fig. *Mă dădui ceva mai de o parte și mai în umbră, stăpînit de un rest de bănuială.* GALACTION, O. I 85.

3. Parte dintr-un tot, care rămîne în afară de partea în discuție. *Numai în catul de sus o lampă cu petrol ardea, restul mocnea în întuneric.* CĂLINESCU, E. O. I 9. *În Constantinopol nu se mai constată o viață intelectuală grecească și nici în restul Turciei.* IORGA, L. I 26. *Un salon, o sală de mîncare, o bibliotecă... Restul* [casei] *se compune din nouă camere mici.* BOLINTINEANU, O. 413.

4. Sumă de bani care se înapoiază celui care face o plată cu monede reprezentînd o sumă mai mare decît cea cuvenită. *Se opreau, așteptau rest, porneau, ținînd cornetul între degete.* C. PETRESCU, C. V. 118.

5. (Mat.) Număr care reprezintă rezultatul unei scăderi; diferență. ✦ Parte care rămîne nedivizată la o împărțire (care nu se face exact) și care, adăugată produsului dintre împărțitor și cît, dă deîmpărțitul; diferență.

— Pl. și: (rar) *reste* (NEGRUZZI, S. I 203).

RESTABILÍ, *restabilesc,* vb. IV. **1.** Tranz. A stabili din nou, a readuce în starea de la început (sau în alta mai bună). *Adela, conștiincioasă, a restabilit situația de mai înainte.* IBRĂILEANU, A. 204. *Accidentul acesta totuși m-a demoralizat foarte mult și numai o petrecere bună mi-ar restabili acuma buna humoare.* CARAGIALE, O. VII 59.

2. Refl. (Despre o persoană) A-și reface sănătatea zdruncinată, a se întrema; a se însănătoși.

3. Tranz. A reconstitui cuvinte, texte, manuscrise etc. în forma (presupusă) originală. *A restabili cuvinte sau forme gramaticale ale latinei populare.*

4. Tranz. A restatornici, a reîntrona. *Restabilești ordinea în afaceri.* CARAGIALE, O. III 147. *Să restabilească ordinea legală sub cămăcănia unui boier.* BOLINTINEANU, O. 262.

RESTABILÍRE, *restabiliri,* s. f. Acțiunea de a (se) restabili și rezultatul ei. *Restabilirea unui bolnav.*

RESTÁNT, -Ă, *restanți, -te,* adj. Rămas în urmă; întîrziat. *Ordonanță de plată restantă.*

RESTÁNȚĂ, *restanțe,* s. f. **1.** Lucru, lucrare în întîrziere. ✦ Examen care n-a fost trecut la termen.

2. Plată (în special impozit) neachitată în termen legal.

RESTANȚIÉR, -Ă, *restanțieri, -e,* adj. Care a rămas în urmă cu o lucrare, cu o plată. ✦ (Despre studenți) Care nu și-a trecut examenul la termen.

— Pronunțat: *-ți-er.*

RESTATORNICÍ, *restatornicesc,* vb. IV. Tranz. (Învechit) A statornici din nou, a restabili (în forma sau în situația de mai înainte). *Slobozi o sinodicească carte... prin care... restatornicește vechea legiuire a țării.* NEGRUZZI, S. I 241. *Zamoisky să-l ajute pe Sigismund din toate puterile cu bani și oameni, spre a-l restatornici pe tron.* BĂLCESCU, O. II 277. ✧ Refl. pas. *Liniștea se restatornicește.* NEGRUZZI, S. I 293.

RESTATORNICÍRE, *restatorniciri,* s. f. (Învechit) Acțiunea de a restatornici și rezultatul ei; restabilire.

RESTAURÁ, *restaurez*, vb. I. **1.** Tranz. A reface în forma inițială un monument arhitectural, pictural etc. deteriorat; a repara. *Palatul fusese restaurat în 1832, de soția banului.* CAMIL PETRESCU, O. II 306. *Nu știu cînd a fost clădită și de cîte ori a fost restaurată o biserică.* C. PETRESCU, C. V. 351.

2. Tranz. A readuce la conducere un suveran, o dinastie sau o formă de guvernămînt înlăturate; a instaura din nou.

3. Refl. (Franțuzism rar) A-și reface forțele, a recăpăta puteri, a se reface printr-o hrană suculentă. *Avem... puțină brînză și fructe ș-un pateu rece de pasăre... Încercînd a te restaura, te rog să binevoiești a asculta unele din plîngerile și suferințele noastre.* SADOVEANU, Z. C. 96.

RESTAURÁNT, *restaurante*, s. n. Local public unde se poate mînca contra plată. V. ospătărie. *Pe terasa restaurantului cîțiva tineri au isprăvit cina.* SADOVEANU, O. VII 226. *Amîndoi se opresc multă vreme în fața unui restaurant unde cîntă lăutarii afară.* C. PETRESCU, S. 46. *Restaurantul era gol.* BRĂTESCU-VOINEȘTI, Î. 11.

RESTAURÁRE, *restaurări*, s. f. Acțiunea de a (se) restaura și rezultatul ei.

1. Reparare, refacere a unei opere de artă. *Nu mă cred îndestul de autorizat a face parte din comisia ce ai numit pentru restaurarea bisericii.* ALECSANDRI, S. 15.

2. Reîntronare a unui suveran sau a unei dinastii care fusese detronată; readucere, reinstaurare a unei forme de guvernămînt care fusese înlăturată. *A legat astfel numele lui de o restaurare de domn.* ALECSANDRI, S. 169.

RESTAURATÓR, -OÁRE, *restauratori, -oare*, s. m. și f. **1.** Persoană care face restaurări; care reface, repară opere de artă. *Mai jos, în loc de strașina grosolană de tinichele ce o așternuse în piez dasupra pereților restauratorii începți ai secolilor din urmă, am admirat noua brînă de piatră, săpată întocmai ca alesăturile unei bogate cămeși țărănești.* ODOBESCU, S. II 503. ✧ Fig. *Frații ardeleni se fălesc că au fost... restauratorii limbii.* RUSSO, S. 43.

2. Proprietarul sau administratorul unui restaurant.

RESTAURÁȚIE, *restaurații*, s. f. Restaurare.

RESTÉI s. n. v. **resteu.**

RESTÉU, *resteie*, s. n. Fiecare dintre cele două bețe în formă de cui, făcute din fier sau din lemn, cu care se închid laturile jugului, pentru a reține grumazul animalului. *Un resteu de carpăn, gros și vînjos.* MARIAN, O. I 347. *Cum? ziseră bărbații înspăimîntați, scăpînd resteiele din mînă.* CREANGĂ, P. 14. ✧ Expr. **A lua** (pe cineva) **cu resteul** = a se purta (cu cineva) cu asprime, a-l amenința.

— Pl. și: *restele* (JARNÍK-BÎRSEANU, D. 208), *resteuri* (POPESCU, B. III 147). — Variante: **rîstéu** (POPA, V. 71, HOGAȘ, DR. II 284), **restói** (TEODORESCU, P. P. 624) s. n.

RESTITUÍ, *restitui*, vb. IV. Tranz. (De obicei construit cu dativul) A da îndărăt cuiva ceva; a înapoia. *Am lăsat manuscrisul să pledeze în numele meu. Servitoarea mi l-a restituit neatins.* C. PETRESCU, C. V. 148.

RESTITUÍRE, *restituiri*, s. f. Acțiunea de a restitui și rezultatul ei; înapoiere. *Într-un proces pentru restituire de salar, intentat de Ministerul de Justiție unui magistrat destituit telegrafic, tînărul Priboianu, printr-o sentință foarte bine motivată, a respins acțiunea ministerului ca nefundată.* VLAHUȚĂ, O. A. III 22.

RESTRICTÍV, -Ă, *restrictivi, -e*, adj. Care îngrădește, care creează restricții. *Clauze restrictive.*

RESTRÍCȚIE, *restricții*, s. f. Măsură care limitează, îngrădește un drept, o libertate etc. *Dreptul său nu este mărginit decît prin restricțiile prevăzute de toate legislațiile reclamate în interesul comun.* KOGĂLNICEANU, S. A. 151. ✧ Loc. adv. **Fără restricție** = fără rezerve, pe de-a-ntregul, deplin. *Nu-ți cer decît să-ți îndeplinești misiunea. Fără nici o rezervă, fără de nici o restricție.* C. PETRESCU, C. V. 109.

— Variantă: **restricțiúne** (GHEREA, ST. CR. II 297) s. f.

RESTRICȚIÚNE s. f. v. **restricție.**

RESTRÎȘTE, (rar) *restriști*, s. f. Situație grea, șir de nenorociri abătute asupra cuiva. V. cumpănă. *În acele vremi de restriște, singurul cheag care ținea pe bătrîni erau limba și credința.* SADOVEANU, E. 11. *Clopotul suna mereu a restriște.* GANE, N. I 162. ✧ (Metaforic) *Izvoarele în liniștea pustiei Își tînguie eterna lor restriște.* IOSIF, V. 70.

— Variantă: **rîstrîște** (ODOBESCU, S. I 93) s. f.

RESTRÎNGE, *restrîng*, vb. III. Tranz. A micșora, a reduce; a limita, a mărgini. *A restrînge cheltuielile.* ▭ *Iată la ce, cred eu, că trebuie să vă restrîngeți cercetările.* BARANGA, I. 205. ✦ Refl. A-și organiza viața pe baze mai modeste, a se adapta unor condiții materiale mai reduse.

RESTRÎNGERE, *restrîngeri*, s. f. Acțiunea de a (se) restrînge și rezultatul ei; limitare, mărginire; îngrădire, restricție. *Acolo unde iubirea va fi... fără restrîngeri.* GALACTION, O. I 202.

RESTRÎNS, -Ă, *restrînși, -se*, adj. Redus, limitat, mărginit. *Mahalaua pe care o satirizează Caragiale nu e o categorie socială... ale cărei mijloace materiale... sînt restrînse.* IBRĂILEANU, SP. CR. 236. *Pe lîngă mine, aice, în cetate, Nu am decît un număr restrîns de buni plăieși.* ALECSANDRI, T. II 159.

RESTRUCTURÁ, *restructurez*, vb. I. Tranz. A schimba structura unui lucru organizat, a reorganiza pe baze noi.

RESTRUCTURÁRE, *restructurări*, s. f. Acțiunea de a restructura și rezultatul ei; reorganizare. *Concluziile acestor dezbateri au dus la restructurarea planului de organizare a capitolelor.* L. ROM. 1953, nr. 5, 10.

RESURÉCȚIE, *resurecții*, s. f. (Franțuzism rar) Reînviere; trezire, deșteptare.

RESÚRSĂ, *resurse*, s. f. (Mai ales la pl.) Rezervă sau sursă de mijloace, posibilitate, mijloc (material sau spiritual) susceptibil de a fi valorificat într-o împrejurare dată; disponibil. *Resursele unui popor chemat la viață prin revoluție sînt nelimitate.* CAMIL PETRESCU, O. II 620.

RESUSCITÁ, *resuscitez*, vb. I. Tranz. (Franțuzism rar) A reînvia, a readuce la viață.

RESUSCITÁRE, *resuscitări*, s. f. (Franțuzism rar) Acțiunea de a resuscita și rezultatul ei; reînviere, revenire la viață. *Psihofiziologia ne arată că e perfect cu putință această înviere a unei paralitice... știința ne zice dar că e perfect posibilă această resuscitare prin voință.* GHEREA, ST. CR. I 254.

RESUVENÍRE, *resuveniri*, s. f. (Franțuzism neobișnuit) Aducere-aminte, reamintire. *În asemenea resuveniri, în care el se juca cu imagina-i, prezența ei aievea îi era chiar supărătoare.* EMINESCU, N. 119.

RÉȘCĂ, *rește*, s. f. Instrument de pescuit la adîncimi mari, adaptat din matița năvodului. *Scot matița de la năvod și o transformă într-un instrument de pescuit de sine stătător, pe care-l numesc «rește».* ANTIPA, P. 431.

REȘEDÍNȚĂ, *reședințe*, s. f. Sediul unei autorități sau al unei persoane oficiale (mai rar particulare); localitate sau clădire în care se află acest sediu. *Tîrgușorul, reședință de vară a unei familii de conți.* REBREANU, I. 67. *La cîțiva kilometri mai sus... era o gară mare, lîngă*

o reședință de plasă. BASSARABESCU, S. N. 87. ✧ L o c. a d j. **De reședință** = care servește drept sediu unei autorități sau (mai rar) unei persoane. *Mai ales iarna, cînd se duceau... la Galați, unde aveau casa lor de reședință.* SADOVEANU, P. M. 143. *De dimineață orașul de reședință... e foarte animat.* CARAGIALE, O. I 301.

REȘÓU, *reșouri,* s. n. Aparat încălzit cu gaz sau cu electricitate, servind pentru a încălzi sau a fierbe alimente, preparate de laborator etc. *Produse ce se lucrează astăzi în întregime în țară sînt de asemeni:... butelii și reșouri de aragaz, răcitoare de diferite tipuri etc.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2547.

RETASÚRĂ, *retasuri,* s. f. Defect al pieselor sau lingourilor de metal turnate, constînd din goluri formate în părțile masive, în urma contracției care are loc la trecerea metalului din stare lichidă în stare solidă.

RETÉNȚIE, *rețenții,* s. f. **1.** Oprire, reținere. ✧ (Jur.) *Drept de rețenție* = drept acordat unei persoane (obligată să restituie cuiva ceva) de a păstra un lucru, pînă i se achită ce i se datorează.

2. (Med.) Funcționare defectuoasă a unor glande cu secreție externă, care are drept rezultat dificultatea sau imposibilitatea eliminării materiilor de excreție; dificultatea de a elimina aceste materii.

3. (Chim.) Proprietate a unor substanțe pastoase de a încetini evaporarea solventului cu care au fost amestecate omogen.

— Variantă: **retențiúne** (BABEȘ, O. A. I 447) s. f.

RETENȚIÚNE s. f. v. **rețenție.**

RETEVÉI, *reteveie,* s. n. Bucată de lemn scurtă și groasă; scurtătură. *Miai apucase un retevei de jos și se năpustise spre bătrîn.* PREDA, Î. 122. *Avea ciomag scurt subsuoară, retevei, să se apere de landra cîinilor.* STANCU, D. 38. *Stai-mi-te, hoțomane, c-am să-ți rup oasele! Și puse mîna p-un retevei.* DELAVRANCEA, O. II 275.

RETEVEIÁT, -Ă, *reteveiați, -te,* adj. (Neobișnuit) În formă de retevei, tare ca reteveiul. *Pantaloni creți, cefi groase, brațe reteveiate îl împingeau înainte.* MACEDONSKI, O. III 52.

RETÉZ, *reteze,* s. n. **1.** (Popular, în e x p r.) **La retezul părului** = în locul unde se taie, se retează părul; la ceafă. *Mi-l lua cam la cătare... La retezul părului, Împotriva fesului, Unde-i păs voinicului.* TEODORESCU, P. P. 589. *Și chitesc și socotesc Pe unde să mi-l lovesc? La retezul părului Pe din dosul fesului.* ALECSANDRI, P. P. 260.

2. (Învechit) Diametru. *Pădure mare... ca de o palmă în retez (diametru).* I. IONESCU, P. 492.

RETEZÁ, *retéz,* vb. I. T r a n z. **1.** A tăia transversal, cu o singură tăietură completă, un obiect (pentru a-l scurta sau pentru a utiliza partea tăiată) sau o parte a corpului unei ființe. *Se opri să reteze cu un ferestrău îngust capătul scîndurii.* C. PETRESCU, Î. II 181. *Să-i reteze nasul despre partea dreaptă!* BOLINTINEANU, O. 61. *La cătane m-a luat, Părul mi l-a retezat.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 319. (A b s o l.) *Petrarii lui Manole croiau, retezau, ciopîrteau și făureau gros din ciocan.* ODOBESCU, S. II 513. ✧ E x p r. **A-i reteza** (cuiva) **unghiile** = a face pe cineva inofensiv; a pune pe cineva la punct. (Cu pronunțare regională) *Stăpîne, ia, de-acum ai femeie cumsecade; numai s-o cam ții din frîu și să-i rătezi unghiile din cînd în cînd, ca nu cumva să-ți pună coarne.* CREANGĂ, P. 178. **A-l reteza** (pe cineva) **scurt** sau **a i-o reteza** (cuiva) = a-i limita (cuiva) pretențiile, a pune (pe cineva) la locul lui, a-i tăia (cuiva) vorba, a pune brusc capăt discuției. *M-am bucurat cînd am văzut cum l-ai retezat scurt.* C. PETRESCU, R. DR. 125.

2. A tăia fagurii dintr-un stup pentru a recolta mierea. *Ca să le meargă bine stupilor peste an, trebuie să-i retezi la sînt-Ilie.* MARIAN, la CADE. ✦ (Construit cu pronumele feminin «o», cu sens neutru) A o lua de-a curmezișul pentru a scurta drumul. *De la Brebu o retezăm călări peste culmea Negrașului.* VLAHUȚĂ, la TDRG.

3. F i g. (Cu privire la abstracte) A pune capăt la ceva, a face să înceteze brusc; a curma, a întrerupe. *Toți rîd... dar ce retează deodată rîsul lor?* ALECSANDRI, P. III 451.

RETEZÁRE, *retezări,* s. f. Acțiunea de a r e t e z a; tăiere.

RETEZÁT[1] s. n. Retezare; tăiat. *Retezatul părului.* ✦ Tăierea fagurilor dintr-un stup, pentru a recolta mierea. *Retezatul se face tăindu-se vîrfurile fagurilor ca de-o palmă în adîncime sau și mai puțin.* I. IONESCU, M. 381.

RETEZÁT[2]**, -Ă,** *retezați, -te,* adj. Tăiat, scurtat. *Bustul... înfățișează un bărbat sever... cu barba retezată scurt.* STANCU, D. 381. *Din crengi retezate își făcea un fluier.* C. PETRESCU, C. V. 215. *Cu păr galben, retezat.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 515. ✦ (Despre stupi) Din care s-au scos fagurii, pentru a se recolta mierea.

RETEZĂTÚRĂ, *retezături,* s. f. **1.** Retezare, tăiere; locul unde a fost retezat un lucru.

2. Partea care se taie dintr-un lucru. V. s c u r t ă t u r ă.

RETICÉNT, -Ă, *reticenți, -te,* adj. (Rar, despre cuvinte) Care lasă să se înțeleagă că ar mai fi ceva de spus, că s-a trecut ceva sub tăcere.

RETICÉNȚĂ, *reticențe,* s. f. Trecere sub tăcere a unui lucru; reținere, rezervă față de ceva sau de cineva. *Putem continua* [discuția] *fără reticențe protocolare.* C. PETRESCU, O. P. I 127. *O țesătură de jumătăți de adevăruri, de reticențe perfide, de exagerații din care însă fără greutate se desface partea utilizabilă.* IORGA, L. II 623. *În acest «cînd ai și», urmat de o trăgănată și oarecum confidențială și dureroasă reticență, un tîlmăcitor de gînduri omenești ar fi putut ceti întreaga istorie a unui suflet dezgustat.* HOGAȘ, M. N. 100. ✦ Figură de stil care arată întreruperea bruscă a vorbirii, autorul trecînd la altă idee și lăsînd numai să se înțeleagă ceea ce a voit să spună.

RETÍCUL, *reticule,* s. n. (Fiz.) Ansamblu de linii orizontale și verticale care se întretaie în unghi drept și care servesc la precizia vizării într-o lunetă.

RETICULÁR, -Ă, *reticulari, -e,* adj. (Mai ales despre fibre nervoase) Care se întretaie în formă de rețea.

RETICULÁT, -Ă, *reticulați, -te,* adj. Reticular. *Structura reticulată este mai puțin pronunțată, ea rezultînd mai mult din unirea unor striații transversale.* FAUNA R.P.R. VIII[1] 11.

RETÍNĂ, *retine,* s. f. Membrană sensibilă la lumină care se află în fundul ochiului și pe care se formează imaginea vizuală. *Pornim prin galeria nesfîrșită. Felinarele își pîlpîie flacăra pe perete. Imagini răzlețe și stranii se prind de retină.* BOGZA, Ț. 66. *Și străbătînd a norilor perdele Cu-nveninate ace de lumină, Sclipeau în întuneric șapte stele. Eu le simțeam arsura pe retină.* TOPÎRCEANU, B. 88.

RETIPĂRÍ, *retipăresc,* vb. IV. T r a n z. A tipări din nou. V. r e i m p r i m a. *Editura retipărește pe clasici.*

RETIPĂRÍRE, *retipăriri,* s. f. Acțiunea de a r e t i p ă r i.

RETIRÁT, -Ă, *retirați, -te,* adj. (Franțuzism învechit) Retras. *Un șoarece de neam și anume Raton, Petrecea retirat într-un vechi parmazan.* ALEXANDRESCU, M. 313.

RÉTOR, *retori*, s. m. **1.** (În antichitatea greco-romană) Profesor de retorică.

2. Orator. (Atestat în forma *ritor*) *Filozofi, poeți și ritori înțelepți cu adîncime.* CONACHI, P. 304.

— Variantă: (învechit) **rítor** s. m.

RETÓRIC, -Ă, *retorici, -e*, adj. De retor; privitor la retorică, de retorică. *Nu se nasc glorii pe stradă și la ușa cafenelii? N-avem oameni ce se luptă cu retoricele suliți În aplauzele grele a canaliei de uliți?* EMINESCU, O. I 150.

RETÓRICĂ s. f. Arta de a vorbi frumos; ansamblul regulilor care ajută la însușirea acestei arte. V. o r a t o r i e. *Coconi îmbrăcați în catifele deprindeau retorica cu zîmbete fine și gesticulații alese.* SADOVEANU, O. VI 411. ✧ *Figură de retorică* = formă expresivă a vorbirii, care înfrumusețează stilul, dîndu-i mai multă vigoare și caracter sugestiv. ✦ (Peiorativ) Declamație emfatică, elocvență seacă și afectată; mijloace oratorice întrebuințate spre a convinge auditoriul. *Ceea ce ei afecționează mai mult în polemica lor este de a zice acelor pe care-i atacă că au trădat și că au furat; educațiunea și retorica lor se învoiește foarte bine cu asemenea acuzațiuni, căci ele convin politicei și aspirațiunilor de cari sînt conduși.* GHICA, S. 143.

— Variantă: **ritórică** (DACIA LIT. 36) s. f.

RETORÍSM s. n. Elocvență seacă, vorbărie pompoasă și lipsită de conținut. *Izgonea din juru-i ca pe ceva brutal retorismul patriotic.* SADOVEANU, E. 173.

RETOROMÁN, -Ă, *retoromani, -e*, adj. (Despre limbă, dialect etc.) Vorbit de populația romanică care trăiește în unele regiuni ale Elveției orientale, în Tirol și în Friul. *Limba retoromană.*

RETÓRTĂ, *retorte*, s. f. **1.** Vas de sticlă, de pămînt sau de platină, în formă de balon, cu gîtul lung și curbat, întrebuințat în laboratoare.

2. Vas mare, de obicei cilindric, construit dintr-un material refractar sau din metal, care se folosește la distilat în industrie. ✧ *Cărbune de retortă* = cărbune dur, bun conducător de electricitate, care se depune pe pereții retortelor în care se distilează cărbunele la fabricarea gazului de iluminat.

RETRACTÁ, *retractez*, vb. I. **1.** T r a n z. (Folosit și absolut) A reveni asupra celor afirmate înainte (recunoscîndu-și greșeala); a nu mai susține ceva, a retrage cele spuse; a se lepăda de o faptă, de o atitudine din trecut. *Ei, atunci, poftim, retractez.* CAMIL PETRESCU, U. N. 89.

2. R e f l. (Despre mușchi, tegumente, tendoane etc., rar despre ființe) A se strînge, a se zgîrci, a se contracta. (Fig.) *De cum simțea curiozitatea sau indiscreția, consilierul se închidea în armura țepoasă a ariciului, se retracta, se retrăgea în spirala de var, în coaja protectoare a melcului.* EFTIMIU, N. 49. ✦ (Despre materiale) A-și micșora volumul; a se contracta.

RETRACTÁRE, *retractări*, s. f. Acțiunea de a (s e) r e t r a c t a și rezultatul ei.

RETRACTÍL, -Ă, *retractili, -e*, adj. (Despre unele organe sau părți ale trupului) Care are facultatea de a se strînge, de a se zgîrci, de a se trage înapoi sau în interior. *Capul teniei are un cioc retractil.*

RETRÁCȚIE, *retracții*, s. f. Însușirea unui țesut sau a unui organ de a se contracta din cauza unei excitații, a unei boli etc.

RETRADÚCE, *retradúc*, vb. III. T r a n z. A traduce din nou, a traduce încă o dată. *Acum un oarecine care ar pricepe zicerile, fără a ști și înțelesul ce le-ați dat domniavoastră, vrînd a retraduce din cuvînt în cuvînt tradu[c]ția d-tale în franțeză, ar trebui să zică...* NEGRUZZI, S. I 257.

RETRADÚCERE, *retraduceri*, s. f. Acțiunea de a r e t r a d u c e și rezultatul ei.

RETRÁGE, *retrág*, vb. III. **1.** T r a n z. A trage înapoi. *La picioarele noastre roia o grămadă de furnici. Tata și-a retras atent piciorul beteag — să nu le calce.* SAHIA, N. 61. ✦ A scoate, a lua înapoi un lucru din locul unde fusese pus (dat pentru a fi păstrat sau cu alt scop). *A retrage o sumă de bani de la bancă. A-și retrage actele de la școală.* ✦ R e f l. A ieși dintr-o instituție, dintr-o organizație în care ai fost înscris, dintr-o funcție; a renunța la... *Cununară pe tineri, iar bătrînii se retraseră de la domnie.* RETEGANUL, P. I 42. *Obosit de atîta carieră, s-a retras cu o pensioară de treizeci de lei.* CARAGIALE, O. II 228.

2. R e f l. A merge înapoi, a se îndepărta. *Ciinele se apropia cîțiva pași, se retrăgea, privea îndărăt distanța pînă la gard, neîncrezător.* C. PETRESCU, Î. II 93. ✧ F i g. *Dar vremea aceea se retrăgea tot mai departe dinaintea lui.* VLAHUȚĂ, N. 13. ✦ (Despre armate) A da înapoi din fața dușmanului. *Acum știm precis că inamicul s-a retras pe celălalt mal, deluros.* CAMIL PETRESCU, U. N. 299. *Să se retragă dinaintea unei cetățui de nimică, ei, care au apărat cetatea Vienii!* ALECSANDRI, T. II 36. ✦ A se duce într-o parte, a se da deoparte. *Toată lumea se retrăsese de la fereastră.* DUMITRIU, N. 111. *El se retrase după perdea, ca s-o observe.* EMINESCU, N. 75. *Și amîndoi bătrînii deoparte s-au retras.* ALECSANDRI, P. III 226. ✦ A părăsi un loc, o casă, o încăpere; a pleca. *Cînd i se păru mai priincios dădu bună seara și se retrase.* CĂLINESCU, E. O. I 52. *Ana se retrase și închise ușa în urma sa.* SLAVICI, O. I 146. *Leșii s-o retras din Ieși.* ALECSANDRI, T. II 11. ✧ (Poetic) *Razele lui lunecă pe fața apei și se retrag, lăsînd lumea în stăpînirea nopții.* ALECSANDRI, O. P. 291. ✦ A se izola evitînd societatea. *Mai am o altă casă la țară, unde mă retrag în cursul anului să lucrez.* SAHIA, U.R.S.S. 192. *Ea părea că încă mai mult se retrăsese din lume.* NEGRUZZI, S. I 47.

3. T r a n z. F i g. A nu mai susține (o părere), a reveni (asupra celor spuse anterior); a retracta. *Grăbește căci îmi retrag oferta.* C. PETRESCU, C. V. 315.

4. R e f l. (Despre ape curgătoare) A reintra în albie (după o inundație).

RETRÁGERE, *retrageri*, s. f. Acțiunea de a (s e) r e t r a g e și rezultatul ei.

1. Dare înapoi, îndepărtare. *Bătrînul... avu o mișcare de retragere.* SADOVEANU, E. 171. ✦ Părăsire a pozițiilor de către o armată în fața dușmanului. *Războiul ăsta a cunoscut ceea ce se numește retragerea strategică.* CAMIL PETRESCU, U. N. 329. *Ai uitat de noaptea retragerii de pe front?* SAHIA, N. 77. ✧ E x p r. **A bate în retragere** v. b a t e. **(III 2).** ✧ *Retragere cu torțe* = paradă sau manifestație făcută (seara) cu făclii aprinse.

2. Ieșire, plecare dintr-o funcție, dintr-un post, renunțare la o îndeletnicire. *Mărturisesc că retragerea arendașului de pe moșie mă pune într-o stare...* ALECSANDRI, T. I 288. ✧ *Ofițer în retragere* = ofițer care, din cauza vîrstei înaintate sau a unei invalidități, a ieșit din cadrele active ale armatei (și nu mai face parte nici din cadrele de rezervă).

3. Izolare de lume. *Această mînăstire istorică a fost nu numai un loc de retragere și de rugăciune pentru cei cuvioși, ci și o cetate de pază și de ocrotire în zile de primejdie.* VLAHUȚĂ, R. P. 88. ✦ Starea celui care s-a izolat de lume, care trăiește retras. *Mă aflam, duminica trecută, într-o plăcută retragere rurală.* SADOVEANU, E. 5. ✦ Locul unde se izolează cineva, unde trăiește retras; refugiu. *La 1872... în încîntătoarea sa retragere de la Mircești, poetul petrece în amintirea sa aceste fapte.* SADOVEANU, E. 59.

RETRANSMISIÚNE, *retransmisiuni,* s. f. Transmitere, chiar în momentul recepției, de către un post anume amenajat, a unor semnale de telecomunicații sau a unei emisiuni radiofonice primite de acel post.

RETRANSMÍTE, *retransmít,* vb. III. Tranz. (Despre un post de telecomunicații) A transmite, chiar în momentul recepției, semnalele de telecomunicații sau emisiuni radiofonice primite de la alt post.

RETRANSMÍTERE, *retransmiteri,* s. f. Acțiunea de a retransmite și rezultatul ei.

RETRANȘÁ, *retranșez,* vb. I. Refl. A se întări într-o poziție militară, prin tranșee și alte lucrări de fortificație; a se fortifica. *Asaltul ce se dă pozițiunilor în cari dușmanul s-a retranșat este hotărîtor.* MACEDONSKI, O. III 80. *Era o puternică rațiune militară ca ei să nu se retranșeze în poziținea lor.* HASDEU, I. V. 90.

RETRANȘAMÉNT, *retranșamente,* s. n. (Franțuzism) Obstacol natural sau artificial, folosit ca mijloc de apărare împotriva atacurilor inamicului; fortificație. *Intraseră în retranșamentul din fața redutei, gonind pe turci.* D. ZAMFIRESCU, R. 263.

RETRANȘÁRE, *retranșări,* s. f. Acțiunea de a se retranșa.

RETRÁS, -Ă, *retrași, -se,* adj. (Despre persoane) Izolat, singur, singuratic, solitar. *Olga viețuia foarte retrasă.* NEGRUZZI, S. I 44. ✦ (Despre clădiri, locuri etc.) Plasat mai la o parte; dosnic; depărtat, izolat. *Căsuța Ioanei, unde stau, e retrasă spre stînga.* CAMIL PETRESCU, U. N. 242. *Eu cunosc un loc retras, Unde nimeni n-o să poată Să urmeze-al nostru pas.* MACEDONSKI, O. I 226.

RETRATÁ, *retratez,* vb. I. Tranz. A trata un material textil cu anumite soluții, pentru a mări rezistența la spălare a culorii cu care a fost vopsit.

RETRATÁRE, *retratări,* s. f. Acțiunea de a retrata.

RETRĂÍ, *retrăiesc,* vb. IV. Tranz. A simți intens ceea ce ai mai simțit o dată; a avea impresia că treci prin aceleași întîmplări prin care ai mai trecut o dată. *Se întunecă puțin, retrăind întîmplările din palatul arhiducelui.* VORNIC, P. 135. *Sara... mă cufundam în somn și-n vise, retrăind și mai agitat întîmplările zilei.* SADOVEANU, O. VIII 210. *A plecat în străinătate să retrăiască un trecut.* C. PETRESCU, C. V. 243. ✦ A simți intens ceea ce a simțit altul, a avea impresia că trece prin aceleași întîmplări prin care a trecut altul. *Impresia de autenticitate e dată de forța cu care Rebreanu retrăiește zbuciumul lui Bologa, Klapka, al celorlalți eroi.* V. ROM. noiembrie 1953, 295.

RETRĂÍRE, *retrăiri,* s. f. Faptul de a retrăi.

RETRÉCE, *retréc,* vb. III. Intranz. (În corelație cu trece) A trece din nou, a trece de mai multe ori. *Așezată la porțile împărăției și în trecătoarea barbarilor, Dacia noastră mai mult de opt secoli îi văzu trecînd și retrecînd pe pămîntul său.* BĂLCESCU, O. II 12. ✧ Tranz. *Scurtul pod de bîrne este retrecut.* MACEDONSKI, O. I 187.

RETRÉTĂ, *retrete,* s. f. (Franțuzism învechit) Retragere. *Te-am slujit cît am fost tînăr cu credință, precum știi, La năvăli și la retrete, în cetăți și pe cîmpii.* CONACHI, P. 226.

RETRIBUÍ, *retribui,* vb. IV. Tranz. (Cu privire la persoane) A plăti o sumă de bani pentru o muncă prestată; a remunera; p. ext. (cu privire la muncă, lucrări etc.) a recompensa în bani. *Lucrările cele mai ostenitoare și mai puțin retribuite.* GHICA, S. 225.
— Prez. ind. și: *retribuiesc.*

RETRIBUÍRE, *retribuiri,* s. f. Acțiunea de a retribui și rezultatul ei; remunerare. *Sindicatele trebuie să vegheze la justa aplicare a sistemului socialist de retribuire.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2535.

RETRIBÚȚIE, *retribuții,* s. f. Plată în bani pentru o muncă prestată; leafă, salariu, remunerație. *Retribuția cunoscută i-a fost atît de puțină, încît... nu i-ar fi ajuns nici la întreținerea vieții.* BOLINTINEANU, O. 414.

RETRIMÍTE, *retrimít,* vb. III. Tranz. A trimite din nou.

RETRIMÍTERE, *retrimiteri,* s. f. Acțiunea de a retrimite.

RETROACTÍV, -Ă, *retroactivi, -e,* adj. Care se aplică unor fapte din trecut. *Lege cu efect retroactiv.*

RETROACTIVITÁTE, *retroactivități,* s. f. Acțiune retroactivă. *Retroactivitatea unei legi penale.*

RETROCEDÁ, *retrocedez,* vb. I. Tranz. A da înapoi (cuiva) un drept, un teritoriu etc. pe care acesta îl cedase înainte.

RETROCEDÁRE, *retrocedări,* s. f. Acțiunea de a retroceda.

RETROCESIÚNE, *retrocesiuni,* s. f. Act prin care se retrocedează ceva.

RETROGRÁD, -Ă, *retrograzi, -de,* adj. 1. (Despre persoane) Care se opune progresului, tinzînd să readucă starea de lucruri din trecut; reacționar; (despre idei, concepții etc.) contrar progresului, învechit. [Reacționarii] *au slăbăciunea absurdă și retrogradă de a crede și propăvedui că instrumentul cu care s-ar putea cînta romînește este bun, dar că meșterii nu sînt vrednici.* RUSSO, S. 75. ✧ (Substantivat) *După ce dete mîna cu toate partidele pe care le trădă una după alta, se dete cu cei mai înfocați retrograzi.* BOLINTINEANU, O. 444.
2. Care merge înapoi; care merge din prezent spre trecut. *Memoria bătrînilor este de obicei retrogradă.*
3. (Astron.; despre corpurile cerești sau despre mișcarea lor) Care merge în direcție opusă mișcării soarelui, de la răsărit la apus.

RETROGRADÁ, *retrogradez,* vb. I. 1. Tranz. A trece pe cineva într-un post mai mic în grad decît cel pe care l-a avut înainte. *Grozavă propunere. Să-l retrogradăm pe Petrăchescu.* V. ROM. aprilie 1954, 25.
2. Intranz. (Învechit) A se retrage. *Ion-vodă vede infanteria retrogradînd, iar cavaleria plecînd steagul.* HASDEU, I. V. 148. ✦ (Despre aștri) A se mișca în direcție opusă mișcării soarelui.

RETROGRADÁRE, *retrogradări,* s. f. Acțiunea de a retrograda și rezultatul ei.

RETROGRADĂȚIE, *retrogradații,* s. f. (Astron.) Mișcarea aparentă a planetelor printre stele, care se face de la răsărit la apus.

RETROMORFÍSM s. n. Trecerea unor roci cristaline la o stare inferioară de metamorfism.

RETROSPECTÍV, -Ă, *retrospectivi, -e,* adj. Care privește în urmă, care se referă la fapte și situații din trecut. *Se rușina de ce gîndise, ca de un acces de nebunie prin care trecuse și care îi umplea conștiința de-o spaimă retrospectivă.* VLAHUȚĂ, O. A. III 142. *Nu s-ar putea ca cineva, trăind, să aibă momente de-o luciditate retrospectivă, cari să ni se pară ca reminiscențele unui om ce de mult nu mai este?* EMINESCU, N. 84. *Vom urma înainte cercetările retrospective.* RUSSO, S. 84. ✧ *Expoziție retrospectivă* = expoziție de artă plastică cuprinzînd opere din trecut (ale unui artist).

RETROVERSIÚNE, *retroversiuni,* s. f. Traducerea din nou a unui text în limba din care a fost tradus.

✦ (Impropriu) Traducere a unui text din limba maternă într-o limbă străină.

RETROVIZÓR, *retrovizoare*, s. n. Oglindă mobilă fixată la vehicule (bicicletă, automobil, avion etc.) într-o parte sau în fața conductorului pentru a-i da posibilitatea să vadă ce se petrece în spate.

RETÚR s. n. 1. Întoarcere, revenire pe același drum la locul de plecare. *Autobusul circulă pe distanța Cluj-Bistrița și retur.* ✦ Indicație pentru serviciul poștal (pe un plic, pe un colet sau pe un act), arătînd că obiectul trebuie înapoiat trimițătorului.

2. (Sport) A doua parte a unui campionat sau a altei competiții sportive, în care aceiași participanți se întîlnesc din nou.

RETÚȘ, *retușuri*, s. n. Îndreptare, corectură a unui tablou, a unei fotografii, piese etc.

RETUȘÁ, *retușez*, vb. I. Tranz. (Cu privire la tablouri, fotografii, p. ext. opere, scrieri, piese) A îndrepta, a corecta; a perfecționa. (Fig.) *E soluția adoptată de oameni... Se poate retușa, nu se poate răsturna.* C. PETRESCU, Î. II 89.

RETUȘÁRE, *retușări*, s. f. Acțiunea de a retuși și rezultatul ei.

REȚEÁ, *rețele*, s. f. 1. Împletitură de fire (de ață, sfoară, sîrmă) lucrată în ochiuri mari; plasă, fileu; p. ext. țesătură rară, imitînd acest fel de împletitură. *Două raze ale soarelui de mai... străbăteau pe la marginea perdelei de rețea.* STĂNOIU, C. I. 73. ✧ Fig. *Un pîlc de copaci se arătă cu rețeaua uscată de ramuri tremurînd, șuierînd, fîșiind în năvala vîntului.* SADOVEANU, O. III 334. *Paianjenii dormeau în rețelele întinse între strășină și trandafiri.* GALACTION, O. I 42. *O nesfîrșită și subțire rețea viorie de aburi auriți se așternuse peste marea frămîntată, parcă de valuri, a brădetului.* HOGAȘ, M. N. 57. ✦ (Învechit) Dantelă, horbotă. (Cu pronunțare regională) *2 perne de tulpan cu flori de tiriplic, cu rățele de fir.* ODOBESCU, S. I 422. *Am primit de curînd: mătăsării de Veneția, tulpanuri, panglice, rățele și horbote din Lipsca.* FILIMON, C. 109.

2. Obstacol în fața tranșeelor sau îngrăditură la un teren, făcută din sîrmă ghimpată întinsă în rînduri dese între stîlpii susținători. *Se văd ici-colo rețelele de sîrmă, creneluri de tranșee.* CAMIL PETRESCU, U. N. 300. *Rețeaua de sîrmă ghimpată, în licărirea albă a cîtorva stele, părea uneori o panglică de flori de gheață.* REBREANU, N. 56.

3. Obiect făcut din rețea (1): a) plasă de vînătoare sau, mai ales, de pescărie. V. mreajă. *Ajunse cu luntrea la mal, o priponi, ieși în drum cu rețeaua plină de pește.* SADOVEANU, O. II 57; b) poliță din împletitură de sfoară sau de sîrmă groasă, pe care se așază bagajele în tren, autobus etc.; c) pungă făcută din plasă. *În rețeaua gentei pe care o purta la șold, observai cinci ori șase rațe împușcate.* SADOVEANU, O. VIII 206.

4. Fig. Sistem de conducte, galerii, străzi, drumuri etc. cu multe ramificații și întretăieri. *O rețea de galerii, perfect orizontale, străbate toată mina.* BOGZA, Ț. 63. *Soarele cobora spre asfințit și deodată rețele de apă, pînă atunci nevăzute, începură să licărească.* SADOVEANU, O. VIII 83. ✧ *Rețea de distribuție* = ansamblu de conducte prin care se distribuie consumatorilor dintr-un oraș apa, gazele, electricitatea. *Rețea de difracție* = placă transparentă care are săpate pe suprafața sa linii echidistanțate foarte fine, folosită în locul prismei pentru dispersarea luminii și producerea unui spectru. *Rețea de drenaj* v. drenaj. ✦ Ansamblu de instituții, școli etc. răspîndite într-o localitate, regiune etc. *Rețeaua brigăzilor ieșite în campanie le apăru din nou în față și în minte, ca un cîmp de bătălie cu unitățile desfășurate.* MIHALE, O. 132. *S-a creat... o mare rețea de instituții pentru protecția copilului.* SAHIA, U.R.S.S. 108.

REȚÉTĂ, *rețete*, s. f. 1. Formula preparării unui medicament; p. ext. hîrtia pe care medicul a scris această formulă. *Nu e nimic prea grav, vorbi medicul, zgîriind cu tocul automat o rețetă cu ieroglife indescifrabile.* C. PETRESCU, Î. II 241. *Ultimele două rețete au fost prescrise degeaba. Stau ascunse într-o carte.* SAHIA, N. 98. ✦ Formula preparării unei alifii, loțiuni etc. *Bătrîna știa să le invețe rețete multe pentru păr și obraz.* BASSARABESCU, V. 7.

2. Formulă pentru prepararea unei mîncări sau băuturi. *Cînd gospodina lui Lăzărel Griga... intră și așează pe masa ospățului potrocul bun pentru mahmuri, abatele ceru rețeta.* SADOVEANU, Z. C. 65. *Am și rachiu făcut de mine și de Sara, după o rețetă a noastră.* C. PETRESCU, R. DR. 297.

3. Fig. Soluție practică. *Și ca să ne ațipim cugetul, bem mai multe doze de whisky. E rețeta la care recurg zece mii de oameni pe zi.* C. PETRESCU, A. 418. *Eu am aflat o rețetă, îmi răspunse, cu care am scăpat.* NEGRUZZI, S. I 198.

4. Sumă de bani realizată din vînzarea biletelor unui spectacol.

REȚINĂTÓR, *reținătoare*, s. n. (Tehn.) Valvă automată care permite circulația fluidului într-un singur sens. ✦ Casetă cu supape, care comandă aspirația sau refularea fluidului într-o pompă cu piston sau într-un compresor.

REȚÍNE, *rețin*, vb. III. Tranz. 1. A ține pe loc, a nu lăsa să plece, să iasă etc.; a opri, a împiedica de la ceva. *Annie e destul de voluntară, și are destul tact ca să știe cum să-l rețină acasă.* C. PETRESCU, C. V. 193. *Stăpîn și peste sine, stăpîn și peste-ai săi, Și fără ca să aibă un frîu spre a-l reține, Cu nimenea, să-i spuie ce este rău sau bine.* MACEDONSKI, O. I 258. ✦ A lipsi temporar pe cineva de libertate, a închide (în vederea unor cercetări judiciare etc.). *Delincventul a fost reținut.* ✦ Fig. A stăpîni, a înfrîna. *Îmi rețin mînia.* ▭ *Simțind că o revoltă neputincioasă îl înăbușă, doctorul, reținîndu-și lacrimile, se ridică încet, apropiindu-se de pat.* BART, E. 388. ✧ Refl. *Îi venea să plîngă, dar s-a reținut.*

2. A nu înapoia, a nu restitui; a păstra. *A reține talonul unui bilet.*

3. (Cu privire la un bilet, la un loc într-o sală de spectacol, într-un tren etc.) A opri dinainte, a rezerva. *A reținut un loc la operă. A reținut o cameră la hotel.*

4. A nu achita o parte din drepturile bănești sau dintr-o sumă de bani datorată cuiva; a popri.

5. A ține minte, a-și aminti, a-și întipări în minte ceva, a nu fi uitat ceva. *Ochii se deschid mari cătînd a reține cu vederea corpul acela negru care dispare înghițit de valuri.* BART, S. M. 19.

— Variantă: reținé vb. II.

REȚINEÁ vb. II v. reține.

REȚÍNERE, *reținere*, s. f. Acțiunea de a reține și rezultatul ei; păstrare, oprire. *Una din cele mai importante măsuri agrotehnice de iarnă este reținerea zăpezii pe semănături și ogoare.*

REȚINÚT, -Ă, *reținuți, -te*, adj. (Despre persoane și atitudinea lor) Stăpînit, rezervat, sobru, moderat. *Schițează un gest ca și cum ar vrea să-l îmbrățișeze, dar, în fața atitudinii reținute a lui Ambruș, se oprește.* V. ROM. aprilie 1954, 37. *Pe fețele celor întovărășiți creștea mîndria; pe ale celorlalți, o mulțumire reținută.* MIHALE, O. 104.

REUMÁTIC, -Ă, *reumatici, -e*, adj. Cauzat de reumatism. *E chircită* [prăvălia] *acum ca o bătrînă, și parcă știrbă, și parcă strîmbată de dureri reumatice.* PAS, Z. I 13. *Am început să am junghiuri reumatice... Iau iod, dar nu văd nici un folos.* CĂLINESCU, E. O. II 179.

✦ Care suferă de reumatism, bolnav de reumatism. *D-na M., anemică şi reumatică, a îmbătrînit mult.* IBRĂILEANU, A. 34. ✧ (Substantivat) *Vremea umedă intensifică durerile reumaticilor.*

— Pronunţat: *re-u-*.

REUMATÍSM, (2) *reumatisme*, s. n. **1.** Denumire generală dată unui grup de afecţiuni cu cauze multiple, caracterizate prin inflamaţii ale organelor aparatului locomotor şi cardio-vascular, şi prin dureri şi tulburări diverse, influenţate de factorii climatici. *De cîteva ierni, săptămîni de-a rîndul nu mai poate merge, din pricina reumatismului.* BOGZA, C. O. 361. *Emoţiile dese şi reumatismul fac pe cei mai mulţi să-şi termine meseria zdruncinaţi şi bolnavi de inimă.* BART, S. M. 60. *Vînatul pentru dînsul este o pasiune neînvinsă... reumatismul de la picioare atestează mii de isprăvi.* BOLINTINEANU, O. 329.

2. (La pl.) Durere reumatică. *Iar m-au apucat reumatismele cu ticăloşia de-afară.* C. PETRESCU, C. V. 265. *De atunci l-am mai întîlnit o dată la Piatra, slăbănogit, plin de reumatisme.* GHICA, S. 84. *Junghiurile, reumatismele şi guturaiele îi ameninţă într-una.* ALECSANDRI, S. 18.

— Pl. şi: (2; învechit) *reumatismuri* (NEGRUZZI, S. I 39).

REUMATISMÁL, -Ă, *reumatismali, -e*, adj. De natură reumatică. *Endocardită reumatismală.*

REÚMPLE, *reúmplu*, vb. III. Tranz. A umple din nou. (Refl.) *Inima i se reumplea astfel de nădejde.* MACEDONSKI, O. III 21.

REUNÍ, *reunesc*, vb. IV. Tranz. A aduna, a strînge laolaltă, a întruni. *Hrisant reunea multe însuşiri în persoana sa activă şi dibace.* IORGA, L. I 45.

REUNÍRE, *reuniri*, s. f. Acţiunea de a reuni; întrunire, adunare la un loc.

REUNIÚNE, *reuniuni*, s. f. **1.** Întîlnire a unui grup de persoane; întrunire, adunare. *El a scris nişte însemnări în care arăta cum se înfăţişa o reuniune boierească.* CAMIL PETRESCU, O. II 433. ✦ (Sport) Întrecere, competiţie. *Reuniune de box.*

2. (Învechit) Asociaţie, societate. *Reuniunea femeilor romîne.*

REURCÁ, *reúrc*, vb. I. Intranz. şi refl. (Rar) A se urca din nou. *Efebul din Novara cu ochii de mister, Reurcă din adîncuri, lumină sidefată, Ca luna oglindită de mare şi de cer.* MACEDONSKI, O. I 174.

REURCÁRE, *reurcări*, s. f. (Rar) Acţiunea de a (se) reurca şi rezultatul ei. *Reurcarea pe tron a lui Bathori, ca şi abdicaţia lui, trebui să fie fatală unui om ce-l slujise cu atîta credinţă.* BĂLCESCU, O. II 198.

REUŞÍ, *reuşesc*, vb. IV. Intranz. **1.** A ajunge la rezultatul dorit, a o scoate la capăt, a izbuti, a izbîndi. *A reuşi la examen.* ✧ Tranz. (Urmat de o completivă sau de un infinitiv) *A reuşit să scoată pe stăpînul său din casă.* REBREANU, R. I 70. *Nu reuşise să emigreze, dar rămăsese ataşată pentru totdeauna de marinari.* BART, E. 192. *Vornicul Dumbravă reuşise a scăpa în Transilvania.* HASDEU, I. V. 169.

2. A fi realizat după plac, a ieşi bine, a avea succes. *Festivalul a reuşit.* ▭ *Toate experienţele de laborator ne-au reuşit.* BARANGA, I. 184. ✦ Tranz. A termina bine, a face ceva cu pricepere şi îndemînare. *Pictorul a reuşit portretul.*

REUŞÍRE s. f. (Rar) Acţiunea de a reuşi şi rezultatul ei. *Doresc ca reuşirea victorioasă a «Convorbirilor» să fie cel mai bun răspuns.* ALECSANDRI, S. 38.

REUŞÍT, -Ă, *reuşiţi, -te*, adj. Bine realizat, izbutit. *Al doilea tip, tot aşa de secundar ca şi Anca, e Ion nebunul; acesta din urmă însă e mai reuşit decît Anca.* GHEREA, ST. CR. II 148.

REUŞÍTĂ, *reuşite*, s. f. Izbîndă, succes. *Nu putem noi oare găsi această pricină a deosebirii în reuşita a două tipuri, chiar în concepţia dramei?* GHEREA, ST. CR. II 148.

REUTILÁ, *reutilez*, vb. I. Tranz. A utila din nou, a înzestra cu un nou utilaj.

REUTILÁRE s. f. Acţiunea de a reutila şi rezultatul ei.

REVACCINÁ, *revaccinez*, vb. I. Tranz. A vaccina din nou pentru a reactualiza, a întări sau a prelungi efectul primei vaccinări. *Doi cîini vaccinaţi şi revaccinaţi au furnizat material vaccinal.* BABEŞ, O. A. I 129.

REVACCINÁRE, *revaccinări*, s. f. Acţiunea de a revaccina.

REVALORIFICÁ, *revalorific*, vb. I. Tranz. A valorifica din nou, a repune în valoare. ✦ (Tehn.) A aduce o piesă uzată în starea de a putea fi folosită din nou.

REVALORIFICÁRE, *revalorificări*, s. f. Acţiunea de a revalorifica; p. ext. reconsiderare (a unei opere literare sau ştiinţifice, a unui autor). *Revalorificarea operei lui I. L. Caragiale.*

REVALORIZÁ, *revalorizez*, vb. I. Tranz. (Rar) A revalorifica.

REVANDICÁ vb. I v. **revendica.**

REVANŞÁ, *revanşez*, vb. I. Refl. A întoarce cuiva binele sau răul făcut; a-şi lua revanşa.

REVANŞÁRD, -Ă, *revanşarzi, -de*, adj. Care caută revanşa, care urmăreşte răzbunarea; caracterizat prin dorinţa de răzbunare.

REVÁNŞĂ, *revanşe*, s. f. Acţiune prin care cineva se răzbună pentru un rău suferit, sau (mai rar) răsplată pentru un serviciu primit. *Un demon ascuns îl împingea să-şi cîştige o revanşă cît mai urgentă.* C. PETRESCU, O. P. I 85. ✧ *Spirit de revanşă* = dorinţă de răzbunare. ✦ (Sport) A doua partidă prin care jucătorul sau echipa învinsă încearcă să obţină victoria.

REVÁR s. n. v. **răvar.**

REVÁŞ s. n. v. **răvaş.**

REVĂRS s. n. (Rar) Revărsat[2]. *La revărsul zorilor, Cîntatul cocoşilor, Toţi boierii se-mbăta.* TEODORESCU, P. P. 504.

REVĂRSÁ, *revărs*, vb. I. **1.** Refl. (Despre ape curgătoare) A se vărsa peste margini, a trece peste maluri, a ieşi din albie; a inunda. *Rîul s-a revărsat.* ✧ Fig. *Satul, cu casele răzăşilor, curate şi albe, se revărsa pe coastă în livezi.* SADOVEANU, O. VII 101. ✦ A curge îmbelşugat. (Cu pronunţare regională) *Un şuvoi de apă... cu repegiune se răvarsă din vîrful unor prea înalţi munţi.* DRĂGHICI, R. 9. ✧ (Metaforic) *Un pîrîu de sînge purpuriu se revărsa pe umerii şi sînul ei.* NEGRUZZI, S. I 295. ✦ Fig. (Familiar; despre trupul omului sau despre părţi ale lui) A se lăţi şi a atîrna de prea multă grăsime. *Acel ochi şi cu tovarăşul lui, împreună c-o faţă rumănă şi c-un trup revărsat din sîni şi din şolduri, se arătară în umbră.* SADOVEANU, B. 182. ✦ Tranz. A face sau a lăsa să curgă, în cantitate mare, peste ceva. *Pîrău mic şi fără nume, Ce curgea tainic în lume Printre flori revărsînd spume.* ALECSANDRI, P. I 30.

2. Refl. Fig. (Despre oameni, vehicule etc.) A se răspîndi, a se împrăştia în număr mare, a năvăli, a împînzi. *Cînd se deschideau porţile uzinelor, se revărsa spre oraş un fluviu de oameni.* BOGZA, C. O. 308. *S-au revăr-*

sat ca lăcustele asupra țării... birarii. SADOVEANU, O. VII 104. *Mulțimea se revărsase din uliță în ograda și în parcul conacului ca un riu care și-a schimbat brusc albia.* REBREANU, R. II 188. *Nemaiîncăpînd pe drumul îngust,* [casele] *se revărsaseră peste cîmp, prin arătură.* D. ZAMFIRESCU, R. 84. ◇ Tranz. *Dimineața, care nu întîrzie să se ivească, revarsă spre podurile plutitoare ale Oltului un adevărat șuvoi de oameni.* BOGZA, C. O. 294.

3. Refl. (Despre lumină sau căldură) A se împrăștia, a se răspîndi, a se difuza. *Frumos e-aici la margine de sat! A înflorit în curte oțetarul... Lumina prin ferești s-a revărsat.* DEȘLIU, M. 37. *Dorm și-arinii de pe maluri Și căldura valuri-valuri Se revarsă.* COȘBUC, P. I 222. *Și din oglindă luminiș Pe trupu-i se revarsă, Pe ochii mari, bătînd închiși Pe fața ei întoarsă.* EMINESCU, O. I 168. ◇ Expr. **A se revărsa zorile** (sau **zori de ziuă**) sau **a se revărsa de ziuă** = a se ivi zorile, a se lumina de ziuă. *Curînd o să se reverse de ziuă.* GANE, N. II 180. *Cînd se revărsa zorile, noi ne și luaserăm ziua bună.* ALECSANDRI, C. 33. *Zori de ziuă se revarsă peste vesela natură.* id. P. A. 120. ◇ Tranz. *În locul lui menit din cer Hyperion se-ntoarsă Și ca și-n ziua cea de ieri lumina și-o revarsă.* EMINESCU, O. I 178. *A nopții stea revarsă lumina p-a mea frunte.* ALEXANDRESCU, P. 28. ◇ (Despre sunete) *Părea că ascultă cîntarea gravă a clopotului din turn, care se revărsa tremurînd în întinderi.* SADOVEANU, O. VII 102. *Falnic freamăt vine Pe înalte căi, Crește, se revarsă Pînă-n fund de văi.* CERNA, P. 115. *Al muzicilor sunet care-n valsuri cadențate Se revarsă.* MACEDONSKI, O. I 242. ◇ Tranz. *Apele Oltului își revarsă cîntecul lor larg și generos.* BOGZA, C. O. 221. (Fig.) *Se tîngui și se revoltă, revărsîndu-și durerile... într-un puhoi de fraze.* REBREANU, P. S. 148.

4. Tranz. (Popular) A arunca, în cantitate mare, peste ceva; a împrăștia, a risipi, a presăra din belșug. *Peste masă, Grîu revarsă.* TEODORESCU, P. P. 18. *Împle-ți* [de galbeni] *poala plină, rasă, Și-o revarsă-aici pin casă.* ALECSANDRI, P. P. 125. ◇ Fig. *Mi-s cînturile otrăvite Și-n veci eu n-am tăgăduit-o: Pe primăvara vieții mele Otravă revărsași, iubito.* IOSIF, T. 118. *Cu farmecul luminii reci Gîndirile străbate-mi Revarsă liniște de veci Pe noaptea mea de patemi.* EMINESCU, O. I 179.

REVĂRSÁRE, *revărsări,* s. f. Acțiunea de a (se) revărsa.

1. Ieșire peste maluri a unei ape; inundație. *Jijia și Prutul au avut revărsări în primăvara asta, și unde a stat apa, acuma-i iarba ca peria.* SADOVEANU, F. J. 489. ✦ (Învechit, rar) Vărsare (a unei ape în alta). *Revărsarea Motrului în Jiu.* I. IONESCU, M. 42.

2. Fig. Răspîndire (în număr mare); năvălire. (Cu pronunțare regională) *Răvărsarea popoarălor nouă a prefăcut pămîntul.* RUSSO, S. 92.

3. Difuzare, împrăștiere, radiație în toate direcțiile (mai ales a luminii sau a căldurii). *Într-o revărsare de lumină nesfîrșită soarele sui în cerul albastru.* SADOVEANU, O. VI 336. *Sub revărsarea slabă a unei lămpi de bucătărie spînzurată într-un cui în marginea ferestrei, trei țigani... își înstrunau vioara, țambalul și contrabasul.* ARDELEANU, D. 158.

REVĂRSÁT[1] adv. **1.** (Pe lîngă verbul «a semăna») Împrăștiat, răsfirat, rar.

2. (Pe lîngă verbul «a crește», despre plante) Îmbelșugat, abundent. (Cu pronunțare regională) *Să-i spui că florile din strat Le ud și cresc mai răvărsat, Dar florile pe-obrazul meu Pălesc, că prea le ud mereu.* COȘBUC, P. I 283. *Acolo-i pămînt lăudat, Crește grîul revărsat.* HODOȘ, P. P. 108.

REVĂRSÁT[2] s. n. (Mai ales în expr., precedat de prepoziții) *Revărsatul zorilor* (sau *zilei*) sau *revărsat de zori* (sau *de ziuă*) = timpul cînd se luminează de ziuă; zori de zi. *De undeva se ridica, domol deocamdată, simfonia de pretutindeni a revărsatului zilei.* HOGAȘ, H. 44. *Pe deal, în revărsat de zori, Un bucium repetat Da sunet și lătrau zăvozi.* COȘBUC, P. II 222. *Se știa că nu-i mai fură somnul pînă-n revărsat de zi.* VLAHUȚĂ, O. A. 113.

REVĂRSÁT[3], **-Ă,** *revărsați, -te,* adj. **1.** (Despre ape curgătoare) Care s-a vărsat peste maluri, care a ieșit din albie. *Se apucau strîns unii de alții, ca-ntr-o primejdie de ape revărsate.* CAMILAR, N. I 91. *Șuvoaiele duceau departe pe Bistrița revărsată bucăți de case, brazi fărmați, stejari uriași și trupuri zdrobite.* RUSSO, O. 115.

2. Răspîndit, risipit, împrăștiat. *Ileana, îmbrăcată în alb, cu părul blond revărsat pe umeri, se sprijină de el.* EFTIMIU, Î. 123. *Zărim în curînd și pădurea de la Adîncata: revărsată pe o coastă, e îmbrăcată în vălul negurilor care se ridică.* DUNĂREANU, N. 132. ✦ (Rar, cu pronunțare regională) Presărat. *Și cît e drumul de lat... Și de lacrămi răvărsat.* ȘEZ. I 107.

3. Întins, lățit. *Conacul Hagiu... era așezat între salcîmi rari, bătrîni, pe un gorgan revărsat, la marginea pustiei de la Dropii.* SADOVEANU, M. C. 20. [Acoperișul caselor] *se-ntindea jur împrejur cu streșine largi și revărsate.* ODOBESCU, S. I 107.

4. (Familiar; despre trupul omului sau despre părți ale lui) Care atîrnă de prea multă grăsime; lăbărțat, lăsat. *E o femeie trupeșă, cît trei muieri de voinică, cu picioarele groase ca uleiele și cu sînii mari, revărsați.* STANCU, D. 461. *Moș Dănilă era un om cît trei... cu foalele revărsate pe care abia le stăpînea chimirul lat de piele.* SADOVEANU, O. L. 38.

REVĂRSĂTÚRĂ, *revărsături,* s. f. (Învechit) Revărsare. (Cu pronunțare regională) *Din topirea zăpezii și a gheții să întîmplă și răvărsături de potoape.* PISCUPESCU, O. 183.

REVĂZÚT, -Ă, *revăzuți, -te,* adj. (Despre opere scrise) Examinat din nou; revizuit. *Ediție revăzută și adăugită.*

REVEDEÁ, *revăd,* vb. II. Tranz. **1.** A vedea din nou (pe cineva sau ceva); a întîlni iar, după mai multă vreme. *Acum veniți cu drag în țară! Voi revedeți cîmpia iară, Și cuiburile voastre-n crîng! E vară, vară!* COȘBUC, P. I 90. *Îmi revăzui țeara, familia, amicii cu o duioasă bătaie de inimă.* ALECSANDRI, O. P. 283. *Eram să văd... rude, prieteni ce nu-i revăzusem de 22 ani!* NEGRUZZI, S. I 67. ◇ Refl. reciproc. *Cînd ne-am revăzut... ea era măritată, eu însurat.* GALACTION, O. I 77. ✦ Refl. Fig. A se vedea în amintire așa cum era odinioară; a-și evoca trecutul. *Mă revăd băiatul tînăr cu superbe-nsuflețiri.* MACEDONSKI, O. I 28.

2. (Cu privire la texte scrise) A examina din nou, a revizui. *Am revăzut manuscrisul.* ▭ *Îmi revăd notele aruncate în grabă.* STANCU, U.R.S.S. 45.

REVEDÉRE, *revederi,* s. f. Faptul de a (se) revedea. *Tovarășul ei prea stătea într-o statornică nepăsare; veșnic verde, voinic și vesel la revedere, ca și la despărțire.* BASSARABESCU, V. 50. *Revedere* [titlu]. EMINESCU, O. I 123. ◇ Expr. **La revedere** = formulă de salut la despărțire. *Așadar, la revedere luni.* CARAGIALE, O. VII 4.

REVEIÓN s. n. v. **revelion.**

REVELÁ, *revelez,* vb. I. Tranz. **1.** A face cunoscut, a dezvălui, a descoperi; a destăinui. *O împrejurare neașteptată revelă prietenilor pe tînărul poet și-l făcu să debuteze mai curînd decît se aștepta el însuși.* CĂLINESCU, E. 96. *Creangă revelase în vorbirea poporului și în tezaurul lui de ziceri tipice o bogată vînă a humorului și un larg cîmp de mijloace ale caracterizării literare.* VIANU, A. P. 170. *Emoțiunile revelează natura esențială a individului.* GHEREA,

ST. CR. III 211. ✧ Refl. pas. *Prestigiul lui, viu încă, se revelase înainte de a-l cunoaşte.* M. I. CARAGIALE, C. 144.

2. A developa (un film).

REVELÁRE, *revelări,* s. f. Acţiunea de a revela; dezvăluire.

REVELATÓR[1], *revelatori,* s. m. (În fotografie) Developator.

REVELATÓR[2], -OÁRE, *revelatori, -oare,* adj. Care dezvăluie, care duce la descoperirea unui adevăr ascuns, a unei taine etc. *Fapt revelator.* ▭ *Din interiorul minelor adînci putem să ridicăm o imagine revelatoare pentru felul cum au trăit oamenii.* BOGZA, Ţ. 13.

— Variantă: (învechit) **revelatóriu, -ie** (GALACTION, O. I 16) adj.

REVELATÓRIU, -IE adj. v. **revelator[2].**

REVELÁŢIE, *revelaţii,* s. f. Dezvăluire, descoperire (neaşteptată) a unui adevăr ascuns, a unui fenomen neobservat, a unui talent etc.; p. ext. lucru revelat. *Se opreşte ca străbătut de o revelaţie.* SEBASTIAN, T. 83. *Simţea foarte desluşit o nemărginită mulţumire ca şi cînd întregul cu întregul întreaga lui fiinţă s-ar fi topit într-o imensă revelaţie.* REBREANU, P. S. 153. ✧ Expr. **A fi o revelaţie** = a depăşi aşteptările, a surprinde în chip neaşteptat. *Tînărul pianist a fost o revelaţie.*

— Variantă: **revelaţiúne** (GALACTION, O I 243) s. f.

REVELAŢIÚNE s. f. v. **revelaţie.**

REVELIÓN, *revelioane,* s. n. Noaptea dintre 31 decembrie şi 1 ianuarie, în care se sărbătoreşte anul nou; petrecere făcută în această noapte. *Vrea să zică oi juca şi eu la revelion.* ALECSANDRI, T. I 36.

— Variantă: **reveión** s. n.

REVENDICÁ, *revéndic,* vb. I. Tranz. A reclama un drept sau un bun ce ni se cuvine sau ne aparţine şi care se află în posesia altei persoane. *Adunaţi sub un steag romînesc, ca toate naţiunile care revendicau dreptul la o viaţă naţională.* GHICA, A. 178. ✧ A cere, a pretinde. *Între Grigore şi Dumescu se încinse o controversă asupra notei, fiecare revendicînd pentru sine obligaţia de plată.* REBREANU, R. I 42.

— Variantă: (învechit) **revandicá** (RUSSO, S. 65) vb. I.

REVENDICÁRE, *revendicări,* s. f. Acţiunea de a revendica; (concretizat) ceea ce se revendică. *Revolta împotriva acestei societăţi putrede şi înţelegerea lui pentru revendicările proletariatului le găsim exprimate puternic în poemul «Împărat şi proletar».* SADOVEANU, E. 77. *Tudor Vladimirescu... plimbase din Cerneţi şi pînă la Bucureşti lumina unor revendicări profetice.* GALACTION, O. I 275.

REVENDICATÍV, -Ă, *revendicativi, -e,* adj. Care revendică, care reclamă un bun, un drept cuvenit. *Luptele revendicative ale muncitorilor din ţările capitaliste.*

REVENEÁLĂ, *reveneli,* s. f. **1.** Umezeală, jilăveală din pămînt, din atmosferă. *Cîteva stele ard... încă, în aer e o reveneală caldă.* CAMIL PETRESCU, O. I 298. *În oasele mele se încuiba tot mai jilav frigul şi reveneala toamnei.* I. BOTEZ, ŞC. 70. *Ploile şi reveneala pămîntului nu strică nimic din fin.* PAMFILE, A. R. 163.

2. Răcoare, răcoreală, adiere uşoară de vînt. (Fig.) *Banii — cînd e zăduf — ţi-aduc reveneală... cînd ţi-e frig, îţi ţin de cald.* DELAVRANCEA, O. II 297. ✦ Emanaţie, miros. *Ţuica te ameţea cu reveneala ei de prune.* CAMIL PETRESCU, O. I 328.

— Variantă: **răvineálă** (SADOVEANU, O. I 27) s. f.

REVENÍ[1], *revenesc,* vb. IV. Intranz. şi refl. **1.** A deveni jilav, a se umezi. *Cînd văd femeile că ies mugurii la duzi... atunci scot sămînţa* [de gîndaci] *din cenuşă, o pun în casă la căldură... şi o lasă pînă ce reveneşte, pînă ce înviază viermii.* I. IONESCU, M. 375.

2. A se răcori.

REVENÍ[2], *revín* şi *reviu,* vb. IV. Intranz. **1.** A veni înapoi, a se întoarce (în locul de unde a plecat). *Desigur a aflat că am fost plecată şi încă nu ştie că am revenit.* C. PETRESCU, Î. II 229. *De unde eşti revino iarăşi, Să fim singuri.* EMINESCU, O. I 122. *Floarea oaspeţilor luncii cu grăbire se adună, Ca s-asculte-o cîntăreaţă revenită-n primăvară.* ALECSANDRI, P. III 54. ✧ (Poetic) *A revenit albastrul mai! Flori în grădină, flori pe plai Şi flori la pălărie!* IOSIF, PATR. 15. *A revenit frumoasa primăvară, Copacii parcă-s ninşi de-atîta floare.* VLAHUŢĂ, O. A. 84. ✦ A apărea, a se ivi iar; a se face văzut (simţit etc.) din nou. *Parcă din senin am început să sufăr în tot corpul, cum revin durerile dacă a trecut prea repede anestezicul.* CAMIL PETRESCU, P. 11. *E viu încă... vorbeşte... şi în faţă culorile-i revin.* MACEDONSKI, O. I 264.

2. (Urmat de determinări introduse prin prep. «la») A se întoarce la o stare (sufletească) anterioară. *Mama Ruxanda... să revină la sentimente mai bune.* C. PETRESCU, R. DR. 121. *Să revenim la vechile noastre stări de suflet.* GALACTION, O. I 335. ✧ Expr. **A reveni la viaţă** = a scăpa dintr-o boală sau dintr-o criză mortală; a se însănătoşi. *E a treia oară cînd medicul o socoate pierdută şi de două ori pînă acum a revenit la viaţă.* C. PETRESCU, C. V. 193. *E rece ca de gheaţă... Hai să cercăm de a-l face a reveni la viaţă.* ALECSANDRI, T. II 175. ✦ (Adesea construit cu dativul pronumelui reflexiv) A se întoarce la starea normală, obişnuită (mai ales după o emoţie puternică); a-şi recăpăta echilibrul (sufletesc), a se regăsi. *Încremeni aşa un răstimp. Dar deodată îşi reveni.* REBREANU, I. 54. *Apoi, fără a lăsa pe uimiţii spectatori ai teribilului supliciu să revină din înlemnirea lor, el porunci pedestrimii a escalada murii.* HASDEU, I. V. 102. *Cînd din fărmecare cercăm să revenim, În braţele durerii cuprinse ne găsim.* ALECSANDRI, T. II 100. ✧ Expr. **A-şi reveni (în fire** sau, rar, **în sine)** = a deştepta, a se trezi după o criză, un leşin etc., la starea de mai înainte; a-şi recăpăta cunoştinţa. *Îşi revine din oră în oră din zdruncinătura aceea a minţii.* DUMITRIU, B. F. 151. *L-a udat cu apă, l-a frecat şi consulul şi-a revenit în fire.* ARDELEANU, D. 205. *Abia a doua zi ea începu a-şi reveni în sine şi recunoscu că se află în casa părintească.* GANE, N. I 82.

3. (Urmat de determinări introduse prin prep. «la» sau «asupra») A se opri, a se ocupa din nou de..., a relua (un subiect, o idee). *Asupra defectelor acestei teorii voi reveni mai departe.* GRAUR, F. L. 7. *De ideea d-lui Xenopol voi vorbi mai la vale. Revin la subiectul conferinţei.* IONESCU-RION, C. 65. *Vom reveni asupra acestor mînăstiri, ca să vorbim mai amănunţit.* BOLINTINEANU, O. 312. ✦ (Fără determinări) A repeta, a insista. *Te întreb, reveni sublocotenentul, dacă doreşti ceva.* SAHIA, N. 84.

4. (Construit cu dativul) A i se atribui, a i se repartiza (cuiva ceva); a fi de resortul, de datoria (cuiva). *Lui îi va reveni cuvîntul hotărîtor în alegerea carierii tînărului vlăstar.* VORNIC, P. 10. ✦ A i se cuveni. *În afară de linia de purtare politică pe care o adoptase, Şerban ocupase încă... moşii care reveneau fraţilor şi nepoţilor săi.* IORGA, L. I 159.

5. (Urmat de determinări introduse prin prep. «asupra») A nu mai respecta, a nu se mai ţine de..., a renunţa la..., a revoca. *Am revenit asupra hotărîrii de ieri.* ✧ Refl. impers. *S-a revenit asupra deciziei.* C. PETRESCU, Î. II 152.

6. (Construit cu un pronume în dativ) A costa. *Chiria îmi revine 50 de lei.*

REVENÍRE, *reveniri,* s. f. **1.** Acţiunea de a reveni; întoarcere. *Voievozi şi vlădici, coconi şi jupîniţe, soli străini şi călugări... au trecut... ori au rămas aici şi vor mai sta pînă la revenirea domnului.* GALACTION, O. I 221.

Sus şi jos nu era decît un freamăt de revenire la viaţă. GANE, N. II 183.

2. Operaţie de încălzire, la temperaturi înalte, şi de răcire lentă a oţelului călit, cu scopul de a-i mări tenacitatea.

REVÉNT s. n. Plantă erbacee (originară din Tibet) cu frunze mari şi flori mici verzui, a cărei rădăcină, foarte amară la gust, se întrebuinţează în medicină ca purgativ *(Rheum officinale);* rubarbă. *Levant şi revent e o tufuşoară ce o cunosc puţin sătenii.* ŞEZ. XV 56. ✦ Purgativ extras din rădăcina acestei plante. *Acum ţi dai o linguriţă de revent şi mîine... o să vedem.* VLAHUŢĂ, la CADE.

REVÉR, *revere,* s. n. Partea răsfrîntă a unei haine, în prelungirea gulerului, de o parte şi de alta a pieptului. *Reverele hainei erau pătate de scrumul nenumăratelor ţigări fumate.* MIHALE, O. 300. *Se opri şi, îndreptîndu-mi reverul hainei cu un gest familiar, mă privi în ochi alintată.* C. PETRESCU, S. 166.

— Pl. şi: *reveruri* (GALAN, Z. R. 139, C. PETRESCU, C. V. 354).

REVERBÉR, *reverbere,* s. n. Oglindă de metal, adaptată la o lampă, pentru a aduna şi reflecta razele de lumină într-o anumită direcţie.

REVERBERÁŢIE, *reverberaţii,* s. f. **1.** Persistenţa, datorită reflexiei pe pereţi, a unui sunet într-o încăpere închisă, după ce izvorul sonor a încetat să mai emită unde. ✦ Reflexie a luminii. *Ascultam cum cîntă vîntul toamnei, cum trosnesc lozbele de fag în soba de faianţă cu reverberaţii ca zăpada Ceahlăului.* I. BOTEZ, ŞC. 98.

2. (Tehn.) Reflexia repetată a căldurii pe pereţii unui focar sau ai unui cuptor special. ✧ *Cuptor cu reverberaţie* = cuptor cu acoperişul boltit, căptuşit cu cărămidă refractară, în care încălzirea materialului se face prin contactul cu gazele de ardere şi prin radiere din acoperişul boltit.

REVERÉNDĂ, *reverende,* s. f. Haină preoţească lungă, de obicei de culoare neagră; anteriu. *Popa Ion, pe cînd îmbrăca reverenda, zise preotesei: de ce m-o fi chemat aşa de grabnic boierul Manolache?* SADOVEANU, la TDRG. *Părintele Avesalon Toda... îmbrăcat în reverendă de mătase, căptuşită cu roş.* SLAVICI, O. I 105.

REVERÉNŢĂ, *reverenţe,* s. f. **1.** Închinăciune, plecăciune, în semn de respect; temenea. *Ea se desprinde de braţul lui şi face o reverenţă pentru care s-a chinuit acasă îndelung.* CAMIL PETRESCU, O. I 349. *Întrebatul făcu o reverenţă plină de recunoştinţă.* ANGHEL-IOSIF, C. L. 148. *Mersi... zise domnul Georges, cu o frumoasă reverenţă.* HOGAŞ, M. N. 39.

2. Respect, consideraţie, stimă. (Atestat în forma învechită *reverinţă) Acesta-i omul care arde de dorinţă Ca să vă înfăţoşeze adînca sa reverinţă.* NEGRUZZI, S. III 96. ✧ *Pronume de reverenţă* (sau *de politeţe)* = pronume personal de pers. 2 şi 3, întrebuinţat în semn de respect faţă de persoana căreia ne adresăm. *Dumneata şi dumneavoastră sînt pronume de reverenţă.*

— Variantă: (învechit) **reverínţă** s. f.

REVERENŢIÓS, -OÁSĂ, *reverenţioşi, -oase,* adj. Respectuos, ceremonios. *Atitudine reverenţioasă.* ✧ (Adverbial) *O salutau reverenţios, cu zîmbetul pe buze.* ARDELEANU, D. 48.

REVERÍE, *reverii,* s. f. Stare sufletească a celui furat de imaginaţie, de amintiri, de visuri, de gînduri; visare. *Se deşteptă din reveria sa.* EMINESCU, N. 47. *S-ar lăsa bucuros la o dulce reverie dacă pocnelele biciuştei postilionului... nu l-ar turbura.* NEGRUZZI, S. I 191.

REVERÍNŢĂ s. f. v. **reverenţă.**

REVÉRS, *reverse,* s. n. **1.** Dosul unei medalii, al unei monede, al unei foi scrise etc. *Acolo... se înălţa steagul cel mare al ţării, cu capul unui taur înstelat pe o parte şi o cruce pe revers.* HASDEU, I. V. 141. *Reversul foaiei din urmă e ocupat de o notă explicativă.* ODOBESCU, S. I 355. ✧ Expr. **Reversul medaliei** = partea neplăcută a unui lucru sau a unei situaţii.

2. Fig. Aspect, înfăţişare (în contrast cu aceea care e de obicei mai cunoscută sau mai obişnuită) a unui lucru, a unei probleme, a unei situaţii.

REVERSÍBIL, -Ă, *reversibili, -e,* adj. **1.** Care poate reveni, care poate fi adus, întors înapoi. *Timpul nu e reversibil.*

2. (Jur.; despre bunuri de care proprietarul a dispus în favoarea altei persoane) Care urmează să se întoarcă, în anumite cazuri, în posesiunea fostului proprietar. ✦ (Despre rente, pensii) Care, la moartea titularului, trece asupra altei persoane. *Ar fi dar cu dreptul ca ţara noastră să facă ceva pentru el, votîndu-i pensie reversibilă, după moartea lui, văduvei.* ALECSANDRI, S. 155.

3. (Fiz.; despre unele transformări) Care se poate produce şi în sens invers, fenomenul trecînd succesiv prin aceleaşi stări, pentru a se întoarce la starea iniţială. ✦ (Chim.; despre o reacţie chimică) În care corpurile ce iau naştere din combinarea unor substanţe pot să se recombine pentru a forma din nou o anumită cantitate din acele substanţe iniţiale.

4. (Mec.) Care poate acţiona, care se poate mişca în două sensuri opuse. *Laminor reversibil.* ✧ *Plug reversibil* = plug care are o mişcare de dus şi întors pe aceeaşi brazdă şi care serveşte la arături pe coastă, pe fîşii înguste de teren sau la arături efectuate cu tracţiune cu cablu.

REVERSIBILITÁTE, *reversibilităţi,* s. f. Faptul de a fi reversibil.

REVÉRSIE s. f. v. **reversiune.**

REVERSIÚNE, *reversiuni,* s. f. (Şi în forma *reversie)* **1.** (Jur.; ieşit din uz) Drept prin care bunurile donate unei persoane se reîntorc la cel care le-a dat, în cazul cînd donatarul moare fără să aibă copii.

2. Reîntoarcere, revenire, recidivă. *Cazul de reversie el îl cunoştea în carne şi oase.* CARAGIALE, S. 142.

— Variantă: **revérsie** s. f.

REVÍNDE, *revînd,* vb. III. Tranz. A vinde din nou ceva cumpărat.

REVIRIMÉNT, *revirimente,* s. n. Schimbare bruscă şi totală, în bine; înviorare. *Un reviriment literar însemnat se schiţează de cîtva timp în spiritul neolatinilor.* MACEDONSKI, O. IV 108. ✧ *Reviriment de fonduri* = mod de a achita o datorie prin transferul unei creanţe echivalente cu suma datorată.

REVÍSTĂ, *reviste,* s. f. **1.** Publicaţie periodică cuprinzînd bucăţi literare sau articole, studii, dări de seamă, note (din domenii variate sau dintr-o specialitate). *Am cîteva comunicări la revistele de specialitate.* C. PETRESCU, Î. II 265. *Am citit într-o mare revistă literară un articol.* CARAGIALE, O. III 25. *Mai tîrziu, pe la anii 1844, 1845 şi 1846, el* [Bălcescu] *a publicat mai multe lucrări istorice în revista intitulată «Magazinul istoric».* GHICA, S. A. 142. ✦ Conducere, redacţie a unei astfel de publicaţii. [Criticul] *porni din nou... Pe la gazetele opozante, pe la ziare cu tiraj, Pe la reviste, — pretutindeni.* ANGHEL-IOSIF, C. M. II 11.

2. (În expr.) **A trece în revistă** = a inspecta trupele, adunate în acest scop într-o anumită formaţie; a trece pe dinaintea unei formaţii militare care dă onorul; fig. a examina pe rînd, succesiv. *Generalul a trecut în revistă trupele.* ▭ *Trece în revistă situaţiunea diferitelor state faţă cu războiul ce izbucnea.* GHICA, la CADE.

3. Reprezentație teatrală, constînd dintr-o succesiune variată de dansuri, tablouri, cîntece, scenete cu subiect din actualitate etc.

REVÍZIE, *revizii,* s. f. Cercetare din nou, control, verificare, revizuire. *Revizia unei lucrări.* ✦ (Mil., în trecut) Reexaminare a celor amînați la recrutare pentru debilitate fizică sau boală și a celor reformați. *Îl chema la revizie. Era timpul recrutației din primăvara anului 1882.* BUJOR, S. 37. ✦ Inspecție. *Am plecat cu revizia prin pădurari.* HOGAȘ, M. N. 189. *Cîte soboare și revizii de fețe bisericești și politicești n-au trecut prin satul nostru...?* CREANGĂ, A. 74. ✦ Ultima corectură în pagini (a unei lucrări care se tipărește); (concretizat) textul supus acestei corecturi. *Se înțelege că, împreună cu revizia, îmi trimiteți și corectura a doua a mea, ca să am după ce revizui.* CARAGIALE, O. VII 317.

— Variantă: **reviziúne** (KOGĂLNICEANU, S. A. 123) s. f.

REVIZIONÍSM s. n. Curent ideologico-politic, dușman marxismului, apărut în mișcarea muncitorească și care tinde să înlocuiască bazele politice, filozofice și economice ale marxismului revoluționar, prin teorii reformiste. *Falsificarea din ce în ce mai subtilă a marxismului, adaptarea din ce în ce mai rafinată a teoriilor antimaterialiste la marxism — iată ce caracterizează revizionismul contemporan.* LENIN, O. XIV 324.

REVIZIONÍST[1], **-Ă,** *revizioniști, -ste,* adj. **1.** Care ține de revizionism.

2. Care are drept scop revizuirea unei legi, a unei atitudini etc.

REVIZIONÍST[2], **-Ă,** *revizioniști, -ste,* s. m. și f. **1.** Adept al revizionismului.

2. Persoană care preconizează o revizuire (a unei legi, a unei atitudini etc.).

REVIZIÚNE s. f. v. **revizie.**

REVIZÓR, -OÁRE, *revizori, -oare,* s. m. și f. Persoană care revizuiește, care controlează (ceva). *Revizor de vagoane.* ✦ Persoană care are atribuția de a controla aplicarea dispozițiilor legale și normative într-un sector de activitate. *Sînt, chipurile, revizor peste păduri.* HOGAȘ, M. N. 189. ✦ (În vechea organizare școlară, de obicei determinat prin «școlar») Inspector al școlilor primare dintr-un județ. *Pe revizor îl cunoaște el bine și știe că vine de două ori pe an.* SADOVEANU, O. A. I 163. *Iuga a cerut revizorului școlar să-i caute un om cu care să se poată înțelege și care să nu-i mai bage zizanie între țărani.* REBREANU, R. I 96.

— Accentuat și: *revízor.*

REVIZORÁT s. n. Funcția de revizor; p. ext. timpul cît cineva ocupă această funcție.

REVIZUÍ, *revizuiesc,* vb. IV. Tranz. A cerceta din nou cu scopul de a modifica, perfecționa sau rectifica; a reexamina, a revedea, a controla. *Trebuie să revizuim calculele, punct cu punct.* BARANGA, I. 180. *Aproape toate concluziile lui sînt de revizuit.* C. PETRESCU, R. DR. 310.

REVIZUÍRE, *revizuiri,* s. f. Acțiunea de a revizui.

1. Reexaminare, control. *Revizuirea și repararea întregului parc de mașini și tractoare din S.M.T. și gospodăriile agricole de stat.*

2. Modificare. *Mai ales e admirabil caracterizat programul lui Farfuridi prin frazele din urmă, unde cere revizuirea constituției, însă cu condiția să nu se schimbe nimica.* GHEREA, ST. CR. I 350.

REVIZUÍT, -Ă, *revizuiți, -te,* adj. Reexaminat, revăzut, controlat, corectat, modificat. *Aici e locul să ne întrebăm în ce formă a fost transmisă această cronică neisprăvită, nerevizuită, incompletă.* IORGA, L. I 129.

REVOCÁ, *revóc,* vb. I. Tranz. **1.** (Cu privire la decrete, ordine, testamente etc.) A anula, a abroga, a contramanda.

2. (Cu privire la miniștri, diplomați) A destitui, a scoate, a îndepărta dintr-o funcție.

3. (Rar) A evoca. *Tipurile drăgălașe toate-mi trec pe dinainte Și-mi revoacă-un veac de aur, plin de farmec dulce-n minte.* COȘBUC, P. II 139. *Alecsandri... deșteaptă-n sînul nostru dorul țării cei străbune, El revoacă-n dulci icoane a istoriei minune.* EMINESCU, O. I 35.

REVOCÁBIL, -Ă, *revocabili, -e,* adj. Care poate fi revocat. *Act revocabil.*

REVOCÁRE, *revocări,* s. f. Acțiunea de a revoca. *Dreptul de revocare a deputaților reprezintă unul dintre cele mai importante principii ale democrației noastre.*

REVOCÁT, -Ă, *revocați, -te,* adj. **1.** (Despre acte, decrete, ordine etc.) Anulat, abrogat.

2. (Despre miniștri, diplomați) Destituit, concediat dintr-un post.

REVOLTÁ, *revólt,* vb. I. Refl. **1.** A fi cuprins de revoltă (2); a se indigna. *Croiți un univers de sisteme rigide, la care ați vrea să se supună natura și cînd natura nu se supune, vă mirați, vă lamentați și vă revoltați.* C. PETRESCU, Î. II 88. *Din toate privilegiile Moldaviei, ale relegei rămăseseră încă neatinse și intriga voia a lovi și în aceste! însă duhurile se revoltară.* NEGRUZZI, S. I 242.

2. A se răscula, a se răzvrăti. *La 1564, oștirea streină se măcelări mai toată de hatmanul Tomșa și Ilie Tomoran, cînd aceștia se revoltară asupra lui Despot-vodă.* BĂLCESCU, O. I 119.

REVOLTÁNT[1], *revoltanți,* s. m. (Învechit) Persoană care ia parte la o revoltă; răsculat. *Cetele revoltanților răslățindu-se peste tot coprinsul ținuturilor... pustiesc peste 60 de sate.* ODOBESCU, S. III 534. *Revoltanții își daseră cuvînt să se îmbrace în costume de irozi.* ALECSANDRI, T. I 63.

REVOLTÁNT[2], **-Ă,** *revoltanți, -te,* adj. (Rar) Care revoltă, care indignează; revoltător din cale-afară. *Unele cuvinte create de dînșii... poartă semnele trivialității celei mai revoltante.* ALECSANDRI, la CADE.

REVOLTÁT, -Ă, *revoltați, -te,* adj. **1.** Cuprins de revoltă, indignat. *El, revoltat, se uită țintă în ochii ei scînteietori.* D. ZAMFIRESCU, R. 48. *Pentru-a mă plînge de soarta mea nemeritată, Eu voi lăsa ca să vorbească o conștiință revoltată.* MACEDONSKI, O. I 218.

2. Răsculat, răzvrătit.

REVÓLTĂ, *revolte,* s. f. **1.** Sentiment de mînie amestecată cu amărăciune, provocat de o faptă sau o întîmplare socotită nedemnă sau injustă; indignare. *Clocotea de revoltă că bătălia în care au pierit peste două mii de oameni... nici măcar n-a fost pomenită în comunicatele de război.* REBREANU, P. S. 113. *În pieptul tău coboară Revolta caldă, ca un val.* TOPÎRCEANU, B. 67. *Se înțelege că e o groaznică imoralitate tortura și osîndirea nedreaptă a lui Ion, și autorul ne sugerează revolta morală contra acestei cruzimi.* GHEREA, ST. CR. II 277.

2. Răscoală spontană, neorganizată împotriva samavolniciei autorității de stat, a conducerii; răzvrătire, rebeliune. *Dintre registre n-a izbucnit niciodată flacăra revoltei.* BOGZA, A. Î. 112. *Un ofițer din artileria turcă ar fi trimes aici, ca pedeapsă pentru că luase parte la o revoltă din Stambul.* BART, S. M. 23. *Îndată după vestita biruință a lui Matei-vodă la Finta, în 17 mai 1653, revolta izbucni.* BĂLCESCU, O. I 20.

REVOLTĂTÓR, -OÁRE, *revoltători, -oare,* adj. Care provoacă revoltă, indignare. *Cei care au tot, pămînt, capital, dregătorii ale statului, nu plătesc absolut nimic...*

Iată crima revoltătoare a castei parazite din Principatele dunărene. SADOVEANU, E. 51. *Polemica lui e blîndă, demnă, stăpînită și în fața celor mai revoltătoare absurdități el rămîne liniștit.* VLAHUȚĂ, O. A. 228.

REVOLÚȚIE, *revoluții,* s. f. **I. 1.** (Fil.) Schimbare de obicei bruscă și prin salt a unui fenomen, care trece de la o stare calitativă veche la o stare calitativă nouă, superioară.

2. (Urmat de determinări care arată caracterul mișcării) Schimbare radicală și de obicei bruscă, pașnică sau violentă, în raporturile economice, sociale și politice ale unei societăți, și care constă în sfărîmarea vechilor relații de producție și instaurarea unor relații de producție noi, corespunzătoare nivelului de dezvoltare a forțelor de producție, precum și în trecerea puterii de stat din mîinile vechii clase dominante, exploatatoare și decadente, în mîinile unei noi clase progresiste. *Revoluția bolșevică a transformat Rusia dintr-o temniță a popoarelor într-o unitate frățească.* SADOVEANU, E. 192. ✧ *Revoluție burgheză* = revoluție care luptă pentru desființarea relațiilor feudale, fără depășirea cadrului orînduirii capitaliste. *Revoluție proletară* (sau *socialistă)* = revoluție în care proletariatul, sub conducerea partidului său marxist și în alianță cu elementele semiproletare de la orașe și sate, zdrobește burghezia, instaurînd dictatura proletară. *Revoluția socialistă nu este un singur act, nu este o singură bătălie pe un singur front, ci o întreagă epocă de ascuțite conflicte de clasă, un șir îndelungat de bătălii pe toate fronturile.* LENIN, O. XXII 139.

3. (Popular) Răscoală, revoltă. *S-a iscat revoluție în toată țara. Au fost și mai demult răscoale.* STANCU, D. 126. *Acolo e cuibul revoluției și de-acolo au pornit toate.* REBREANU, R. II 223.

4. F i g. Schimbare, transformare radicală într-un anumit domeniu. *Revoluția tehnică a adus progresul modern al metodelor de producție mecanizată.* ✧ *Revoluție culturală* = acțiune întreprinsă și înfăptuită de clasa muncitoare, în condițiile create de instaurarea dictaturii proletariatului și ridicării nivelului de trai al maselor, avînd drept scop crearea unei culturi corespunzătoare relațiilor socialiste de producție și răspîndirea ei în mase cît mai largi. *Revoluția culturală în țara noastră are ca efect o creștere uriașă a cererii de tipărituri.* CONTEMPORANUL, S. II, 1956, nr. 483, 1/3.

II. 1. (Astron.) Mișcare periodică a unui corp ceresc care parcurge o traiectorie închisă, o orbită. ✧ *Perioadă de revoluție* = timpul necesar unui corp (ceresc), ca să parcurgă întreaga sa orbită.

2. (Geom.) Mișcare de rotație a unui corp în jurul unei drepte fixe. ✦ (Mec.) Rotație completă a unei roți în jurul osiei.

— Variantă: (învechit) **revoluțiúne** (GHEREA, ST. CR. II 215) s. f.

REVOLUȚIONÁ, *revoluționez,* vb. I. T r a n z. **1.** (Cu privire la popoare, clase sociale, colectivități de oameni etc.) A aduce în stare de revoluție, a îndemna la revoluție. *În cale, în toate părțile, Mihai revoluționa popoarele și le silea... a se uni cu armia sa.* BĂLCESCU, O. II 233.

2. A schimba radical, a transforma de obicei brusc și din temelie. *Aburul și mașinile au transformat manufactura în industrie modernă, revoluționînd întreaga temelie a societății burgheze.*

REVOLUȚIONÁR[1], -Ă, *revoluționari, -e,* adj. **1.** Care ține de revoluție, care e în legătură cu revoluția, care aderă la revoluție, care propagă revoluția. *Fără teorie revoluționară nu poate să existe nici mișcare revoluționară.* LENIN, O. V 355. *I-a adus știrea că la Izlaz a izbucnit revoluția, că s-a numit acolo un guvern revoluționar.* CAMIL PETRESCU, O. II 270. [« Noi vrem pămînt »] *e una din cele mai revoluționare poezii din toate literaturile.* GHEREA, ST. CR. III 351.

2. F i g. Care produce o transformare radicală într-un anumit domeniu; care e în stare să schimbe situația veche. *Republicanul și democratul Bălcescu preconizează o istorie revoluționară, care să nu se ocupe de biografiile principilor, ci de instituțiile poporului.* SADOVEANU, E. 54.

REVOLUȚIONÁR[2], -Ă, *revoluționari, -e,* s. m. și f. Partizan, adept al revoluției; participant la revoluție. *Ochi-Verzi era un revoluționar ca cei care lucraseră la dărîmarea împărăției rusești.* SADOVEANU, M. C. 69. *Un om atît de avut nu poate fi un revoluționar.* BOLINTINEANU, O. 424.

REVOLUȚIONÁRE, *revoluționări,* s. f. Acțiunea de a r e v o l u ț i o n a; transformare de obicei bruscă și profundă (într-un domeniu oarecare). *Revoluționarea modului de producție într-o sferă a industriei provoacă revoluționarea ei și în altă sferă.* MARX, C. I 355.

REVOLUȚIONARÍSM s. n. Ideologie revoluționară. ✦ Atitudine revoluționară. *Pentru un adevărat revoluționar, primejdia cea mai mare — poate chiar singura primejdie — este exagerarea revoluționarismului, uitarea limitelor și a condițiilor unei aplicări oportune și victorioase a metodelor revoluționare.* LENIN, O. A. II 762.

REVOLUȚIÚNE s. f. v. **revoluție.**

REVOLVÉR, *revolvere,* s. n. **1.** Armă de foc portativă, mînuită cu o singură mînă și avînd o magazie în care se pot introduce mai multe cartușe, pentru a face trageri cu repetiție; pistol. *Sta răzimat în baltag și privea și el țintă la revolverul meu englezesc.* SADOVEANU, O. VIII 244. *Punînd mîna pe revolver, mă sculai iute și drept în picioare.* HOGAȘ, M. N. 110.

2. (Mec.) Ciocan pneumatic. *Nituirea se face automat cu ciocanul pneumatic, numit și revolver.* ✦ *Strung (sistem) revolver* = strung cu mai multe unelte care lucrează succesiv și care sînt fixate într-un suport rotativ montat pe o sanie. ✧ Compus: **cap-revolver** = suportul rotativ care se găsește pe sania strungului-revolver.

REVUÍSTIC, -Ă, *revuistici, -e,* adj. (Rar) Care ține de o revistă-spectacol.

REVÚLSIE, *revulsii,* s. f. Iritație locală a pielii, provocată în scopul de a face să înceteze o stare de congestie sau o inflamație existentă în altă parte a corpului sau să stimuleze sistemul nervos.

REVULSÍV, -Ă, *revulsivi, -e,* adj. (Și substantivat, n.) (Medicament) care provoacă revulsie.

REZÁȘ s. m. v. **răzeș.**

REZĂMÁ vb. I v. **rezema.**

REZĂMÁT, -Ă adj. v. **rezemat.**

REZBÉL s. n. v. **război.**

REZBÉLNIC, -Ă, *rezbelnici, -e,* adj. (Învechit) De război. *Aș putea fi de folos la organizația măsurilor rezbelnice.* La GHICA, A. 152.

REZÉCȚIE, *rezecții,* s. f. (Med.) Operație care constă în tăierea și scoaterea, în parte sau în întregime, a unui organ sau a unui țesut. *Rezecția stomacului.* ▭ *Metoda pentru determinarea localizărilor musculare există și constă fie în secționarea sau rezecția neuronului care dă inervarea mușchiului, fie în rezecția mușchiului însuși.* PARHON, O. A. I 27.

REZÉDĂ, *rezede,* s. f. (Bot.; Transilv.) Rozetă (1). *O romanță cu mușcate și frunze de rezedă, cu suflul larg și adînc de stepă.* VORNIC, P. 140.

REZEMÁ, *reázem,* vb. I. (Și în forma *răzima)* 1. Tranz. A pune un lucru astfel încît să se sprijine pe un altul; a sprijini, a propti. *Cristina apucă scara și-o răzimă iar la gura podului.* SADOVEANU, O. VIII 228. *Mai trebuindu-i încă și două furci, ca să razime frigarea, au căutat niște crenguțe.* DRĂGHICI, R. 69. ◇ Fig. *În zadar te-ai fi silit să-ți razimi ochiul pe lunecarea sclipitoare a undelor.* HOGAȘ, M. N. 218. ◇ (Complementul indică o parte a trupului) *Rezemă capul de perete.* DELAVRANCEA, H. T. 142. *Își ridică fruntea rezemîndu-și palmele pe genunchi.* CARAGIALE, O. III 70. *Cum ea pe coate-și răzima Visînd ale ei tîmple, De dorul lui și inima Și sufletu-i se împle.* EMINESCU, O. I 167. ◇ Expr. (Familiar) **A rezema pereții** (sau **peretele**) = a nu lua parte, cu ceilalți, la dans, la joc etc.; a-și pierde vremea, a sta degeaba. *Dragile mele de fete Cum razimă cel perete!* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 448. ◇ Refl. *Mama Anghelina se rezemase de sobă, cu mîna la gură.* SADOVEANU, N. F. 16. *Își alese un loc singuratic și depărtat de orice pom și de ziduri, astfel ca să n-aibă de ce se rezema.* ISPIRESCU, L. 73. *Abu-Hasan, rezemîndu-se pe umărul robului, sui treptele și se așeză în tron.* CARAGIALE, O. III 70.

2. Refl. Fig. A se întemeia, a se baza (pe cineva sau pe ceva). *Rezemat pe cunoștințele geografice ale Pisicuții, urcam în pas de voie și fără grijă suișul.* HOGAȘ, M. N. 157. *Toată nădejdea lui se răzima pe întoarcerea tinerilor.* CARAGIALE, O. III 39.

— Prez. ind. și: *reázim* (ODOBESCU, S. III 55), *rázim* (EMINESCU, O. I 38). — Variante: (Mold.) **rezămá,** *rézăm* (NEGRUZZI, S. I 146), **răzimá,** *rázim,* vb. I.

REZEMÁRE, *rezemări,* s. f. 1. Faptul de a (se) rezema.

2. Mod în care se realizează legătura între două corpuri.

REZEMÁT, -Ă, *rezemați, -te,* adj. (Urmat de determinări introduse prin prep. «de», «pe», «cu», «în») Sprijinit, proptit. *Sta rezemat de zid.*

— Variante: (Mold.) **rezămát, -ă** (NEGRUZZI, S. I 17), **răzimát, -ă** adj.

REZEMĂTOÁRE, *rezemători,* s. f. (Și în forma *răzimătoare)* 1. Spătar, spetează (de scaun). *Lăsă capul înapoi pe răzimătoarea fotoliului și închise ochii.* REBREANU, R. I 227. *Se duse pînă la fereastră, se întoarse și rămase cu mîna pe rezemătoarea unui scaun, gîndindu-se.* D. ZAMFIRESCU, R. 39. ✦ Fiecare dintre părțile laterale ale unui scaun sau fotoliu, pe care se reazemă brațele. *Scaunele erau de nuc, cu spătare înalte și cu rezemători pentru mîni.* GANE, N. II 160.

2. Balustradă, parapet, rampă. *Se așezară toți cinci sprijiniți de rezemătoarea podețului.* D. ZAMFIRESCU, R. 134.

— Variantă: (Mold.) **răzimătoáre** s. f.

REZERVÁ, *rezérv,* vb. I. Tranz. A reține, a opri, a păstra, a pune deoparte (ceva pentru cineva sau pentru ceva). *Firește eu îi rezervasem locul lîngă mine, dar a trebuit să fac la fel cu ceilalți.* CAMIL PETRESCU, U. N. 103. *Îi rezervam pateticul finalului.* HASDEU, I. V. 171. ◇ Expr. **A-și rezerva dreptul de a...** = a-și păstra pentru sine dreptul de a... *Îmi rezerv dreptul de a face ultima corectură.* ✦ Fig. A destina, a hărăzi, a pregăti, a-i face cuiva parte de... *Nici nu aruncase o privire la tovarășa de drum pe care i-o rezerva întîmplarea.* C. PETRESCU, C. V. 19. *Cîtă umilire mi-a rezervat azi soarta! S-a sfîrșit tot.* ALECSANDRI, T. II 189.

— Prez. ind. și: (învechit) *rezervez* (ALECSANDRI, S. 5).

REZERVÁRE, *rezervări,* s. f. Acțiunea de a rezerva.

REZERVÁT, -Ă, *rezervați, -te,* adj. 1. Pus la o parte; păstrat, reținut pentru cineva. *Locuri rezervate. Spectacol rezervat.*

2. (Despre persoane; p. ext. despre sentimente, atitudini etc.) Care se ține în rezervă, cumpătat (în manifestări); reținut, prudent, discret. [În poezia lui Coșbuc] *mai sfiicioasă, mai rezervată... la fete, dragostea e mai îndrăzneață, mai poruncitoare, mai triumfătoare la flăcău.* GHEREA, ST. CR. III 280. ✦ (Adverbial) Cu rezervă, cu prudență. *A vorbi rezervat.*

REZERVATÁR, -Ă, *rezervatari, -e,* adj. (Jur.; și substantivat) (Moștenitor) care are dreptul la rezerva legală din succesiune.

REZERVĂȚIE, *rezervații,* s. f. Teritoriu ocrotit prin lege pentru a nu suferi transformări, deoarece în cuprinsul lui se găsesc plante și animale rare, de o importanță deosebită din punct de vedere științific, sau pe cale de dispariție.

REZÉRVĂ, *rezerve,* s. f. 1. Cantitate (de alimente, de obiecte, de bani etc.) pusă deoparte și păstrată spre a fi întrebuințată mai tîrziu; depozit (2). *Trebuie să producem atît, încît nu numai să acoperim nevoile de materii prime ale industriei, ci să creăm rezerve de stat.* GHEORGHIU-DEJ, ART. CUV. 542. *Nu pomenea nimic despre rezervele în monedă bună ce le avea la banca din București.* REBREANU, R. II 19. ◇ (Jur.) *Rezervă legală* = parte din averea succesorală de care testatorul nu poate dispune liber, în paguba unor anumiți moștenitori. *Fond de rezervă* v. fond (II 1). ◇ Loc. adj. (Despre o piesă oarecare) **De rezervă** = care e la fel cu piesa în funcțiune și poate fi utilizată la nevoie. *Ion Ozun își cumpărase un lacăt solid și discret, cu o cheie de rezervă.* C. PETRESCU, C. V. 44. ◇ Expr. **Rezervă internă** = posibilitate de creștere a capacității de producție a unei întreprinderi, care poate consta în mai buna așezare și folosire a mașinilor, în reducerea consumului de materiale, în mai buna organizare a procesului tehnologic etc. ✦ Cantitate de substanțe minerale utile, industrializabile, care se găsește în subsolul unui anumit teren. *Rezerve geologice de țiței.*

2. Cameră de spital în care se internează un singur bolnav sau cel mult doi. *La spitalul județean... sînt într-o rezervă cu un camarad din regiment.* CAMIL PETRESCU, U. N. 418.

3. Parte din armată, chemată sub arme numai în caz de război; trupe neangajate în luptă, păstrate pentru a interveni la nevoie. *După un scurt schimb de vederi între comandanții de batalioane, se găsește că e rîndul nostru să fim trecuți la rezervă.* CAMIL PETRESCU, U. N. 308. ◇ *Ofițer de rezervă* = ofițer care nu face parte din cadrele active ale armatei. ✦ Persoană sau grup de persoane destinat să ia locul altora în anumite condiții sau împrejurări. *Activul de partid va deveni principala rezervă de cadre pentru întărirea conducerii organizațiilor de partid, de stat, economice și obștești.* SCÎNTEIA, 1954, nr. 2869. ✦ (Sport) Jucător care înlocuiește, la nevoie, pe unul dintre jucătorii angajați în competiție.

4. Obiecție, îndoială, lipsă de încredere. *Față de lumea străină care îl exploata, a avut o rezervă deosebită.* SADOVEANU, E. 24. *Foarte lăudabil. Cu singura rezervă că eu nu sînt un oficiu de plasare.* C. PETRESCU, C. V. 134. ◇ Loc. adv. **Fără rezervă** = fără reticențe; cu totul, în întregime. *Mușat și-a deschis inima fără rezervă și i-a spus o mulțime de lucruri.* GALACTION, O. I 131. **Sub toate rezervele** = fără nici o garanție. **Cu multă rezervă** (sau **cu toată rezerva**) = fără siguranță, cu îndoială, fără a-și lua răspunderea pentru autenticitatea, veracitatea, exactitatea sau oportunitatea unui fapt. *Știrile acestea trebuiesc primite cu multă rezervă.* REBREANU, R. II 225.

◇ Loc. prep. **Sub rezerva...** = cu condiția... *Sub rezerva aprobării ulterioare.* ◇ Expr. **A face rezerve** = a-și exprima îndoieli asupra justeței unei teze. *N-am aprobat redacția răspunsului celor de la Brussa făcută de Rosetti, și deși am subscris-o, dar am spus tutulor rezervele ce fac.* BĂLCESCU, la GHICA, A. 462. *Făcînd rezervele noastre în privința dreptului ce voia Europa a-și însuși, adică de a interveni în organizațiunea dinăuntru a unei țări... și astăzi recunosc că bine am făcut.* KOGĂLNICEANU, S. A. 204. ✦ Fig. Faptul de a fi prudent, circumspect, reținut în vorbe, acțiuni etc.; discreție; p. ext. răceală, jenă. *Rezerva de la început se risipise. Toți vorbeau tare.* C. PETRESCU, C. V. 297. *Căpitanul vaporului se ținuse pe tot timpul conflictului la distanță, într-o prudentă rezervă.* BART, S. M. 91.

REZERVÍST, *rezerviști,* s. m. Persoană care a satisfăcut serviciul militar și nu mai face parte din cadrele active ale armatei. *Pe ici, pe colo, se zărea haina de uniformă a vreunui rezervist chemat la regiment.* DUMITRIU, N. 98. *Poziția lui Milescu, ca a tuturor voluntarilor și rezerviștilor cu dare de mînă, era printre camarazii săi dintre cele mai curioase.* D. ZAMFIRESCU, R. 201.

REZERVÓR, *rezervoare,* s. n. Bazin sau recipient în care se depozitează o cantitate de fluide, de materiale granulare sau pulverulente. *Nu ajunsese să-și încheie ziua de lucru numai cu motorina cu care își încărcase rezervorul.* MIHALE, O. 93. *Într-o zi, sirenele fabricilor au sunat nebunește, cum nu mai sunaseră niciodată pînă atunci, chiar cînd luau foc rezervoarele cu benzină.* BOGZA, C. O. 308. *Tocuri de scris cu două cerneli — apeși butonul aci, scrie cu roșu; apeși dincoace, curge din rezervor cerneală albăstrie.* C. PETRESCU, C. V. 128. ◇ Fig. *Materia e imensul rezervor de energie al naturii.* MARINESCU, P. A. 36. ◇ *Toc rezervor* = stilou. ✦ Depresiune de teren amenajată spre a colecta apele de pe un anumit teritoriu, pentru a le folosi în scopuri tehnice (irigație, navigație, producere de forță etc.).

REZEȘÍE s. f. v. **răzeșie.**

REZIDÁ, pers. 3 *rezidă,* vb. I. Intranz. (Urmat de determinări introduse prin prep. «în») A consta, a exista. *Izvorul forței și invincibilității partidului rezidă în legătura strînsă și indistructibilă cu poporul.*

REZIDÉNT, *rezidenți,* s. m. Reprezentant diplomatic inferior în grad unui ministru plenipotențiar sau unui ambasador.

REZIDÉNȚĂ, *rezidențe,* s. f. (Învechit) Reședință. *Toți aderenții șezători în orice parte de loc... vor trimite voturile lor la rezidența comitetului.* La GHICA, A. 798. *Acest tîrg a fost odată rezidența domnească.* NEGRUZZI, S. I 191.

REZIDÍ, *rezidesc,* vb. IV. Tranz. A zidi din nou.

REZIDÍRE, *rezidiri,* s. f. Acțiunea de a rezidi; zidire din nou. *Rezidirea unui cuptor.*

REZIDUÁL, -Ă, *reziduali, -e,* adj. Care rămîne (ca reziduu). *Azotul rezidual din țesuturi.*

REZÍDUU, *reziduuri,* s. n. Restul rămas de la o operație de prelucrare chimică a unui material; materie care se depune pe pereții sau pe fundul recipientelor în care se păstrează diferite substanțe lichide.
— Pronunțat: *-du-u.* — Pl. și: *reziduri* (BOGZA, A. Î. 66).

REZÍL, *rezile,* s. n. (Franțuzism neobișnuit) Un fel de rețea cu care se înfășoară părul; fileu. (Fig., în forma *rizil*) *Roma se întinde ca un rizil presărat de diamante.* DELAVRANCEA, la CADE.
— Variantă: **rizíl** s. n.

REZILIÁ, *reziliez,* vb. I. Tranz. A desface un contract, o convenție.

REZILIÁRE s. f. v. **reziliere.**

REZILIÉRE, *rezilieri,* s. f. Acțiunea de a rezilia; desfacere. *Rezilierea unui contract.*
— Variantă: **reziliáre** (GHICA, S. 454) s. f.

REZINÁJ, *rezinaje,* s. f. Operație de extragere a rășinii din arborii rășinoși.

REZINÁT, *rezinați,* s. m. Substanță obținută prin combinarea unei rășini cu un metal, întrebuințată în industria lacurilor, a materiilor colorante etc.

REZÍNĂ, *rezini,* s. f. (Franțuzism) Rășină.

REZINIFICÁ, *rezinific,* vb. I. Tranz. A transforma o substanță chimică într-o substanță asemănătoare rășinii.

REZISTÁ, *rezist,* vb. I. Intranz. A ține piept, a se opune, a se împotrivi; a nu ceda, a nu se lăsa învins de... *El rezistă puțin, cum ar rezista un bolnav căruia îi deplasezi o mînă scrîntită.* SEBASTIAN, T. 90. *Te mirai că mai rezistă torentelor de ploaie.* EMINESCU, N. 34. *Românii, duși de Ștefan, în lagăr se izbesc! Nimic nu le rezistă, nici tunuri, nici desime.* ALECSANDRI, P. III 231. ◇ (Urmat de determinări introduse prin prep. «la») *A rezista bine la boală, la oboseală.* ✦ A face față, a se ține tare. *Unsprezece luni pe an sînt și eu un om grăbit, un om crispat, un om care aleargă, care discută, care rezistă, dar după unsprezece luni mă duc undeva departe de oraș.* SEBASTIAN, T. 64.

REZISTÉNT, -Ă, *rezistenți, -te,* adj. (Despre lucruri) Care rezistă; durabil, trainic. *Stofă rezistentă.* ✦ (Despre corpuri) Care suportă, fără modificări în masa lui, acțiunea altui corp sau a unei forțe străine. *Staniul este foarte rezistent la acțiunea agenților atmosferici.* ✦ (Despre ființe) Care suportă bine o boală, o oboseală etc., care nu se lasă doborît, care se ține tare.

REZISTÉNȚĂ, *rezistențe,* s. f. **I.** Acțiunea de a rezista; împotrivire, opoziție, apărare împotriva unui atac. *A opune rezistență.* ▭ *Orice rezistență va fi imediat reprimată cu forța armată.* REBREANU, R. II 228. *I-am sili* [pe țărani]... *la o grozavă rezistență înlăuntrul țării.* KOGĂLNICEANU, S. A. 183. ✦ Mișcare de patrioți care, în țările ocupate de fasciști între anii 1940 și 1944, s-au opus cotropitorilor și politicii de colaborare cu aceștia. *Rezistența franceză.*

II. Calitatea de a fi rezistent.

1. Putere de a înfrunta boala, oboseala, foamea, lipsurile etc. ◇ Loc. adj. **De rezistență** = care te ajută să reziști (la foame, la lipsuri etc.). *Îți făceam rost de cîteva mii de lei ca să ai un fond de rezistență.* C. PETRESCU, C. V. 134.

2. Proprietatea unui corp de a suporta, fără modificări în masa lui, acțiunea altui corp sau a unei forțe străine. *Rezistența fierului.* ▭ *Cu toată sensibilitatea foarte mare a celulei nervoase față de substanțele toxice, ea prezintă o mare rezistență.* MARINESCU, P. A. 57. ◇ *Rezistența materialelor* = studiul comportării corpurilor deformabile cînd se exercită asupra lor forțe din afară și al dimensionării acestora ca să nu-și modifice forma. ✦ Forța de opunere a unui mediu la realizarea unei acțiuni. *Rezistența apei la înaintarea unei corăbii. Rezistență de frecare.*

3. Forță pe care un conductor o opune trecerii curentului electric și care depinde de materialul din care e făcut conductorul, de grosimea și de lungimea lui.

4. Rezistor.

REZISTIVITÁTE s. f. Rezistența electrică a unui conductor de lungime egală cu unitatea și a cărui secțiune transversală are o arie egală cu unitatea de arie.

REZISTÓR, *rezistoare,* s. n. Aparat care prezintă rezistență electrică și poate fi introdus într-un circuit electric.

REZÍTĂ, *rezite,* s. f. Rășină sintetică obținută prin condensarea la cald a formaldehidei cu fenoli, întrebuințată pentru fabricarea izolatorilor electrici, a plăcilor de gramofon etc.

RÉZMERIȚĂ s. f. v. **răzmeriță.**

REZOLÚT, -Ă, *rezoluți, -te,* adj. (Latinism învechit) Hotărît, ferm. (Adverbial) *Craiul a zis aste vorbe rezolut, aprins și tare, Apoi apucă îndată singur pe-o altă cărare.* COȘBUC, P. II 129.

REZOLÚȚIE, *rezoluții,* s. f. **1.** Hotărîre luată într-un colectiv în urma unor dezbateri. *Rezoluția Congresului Partidului Muncitoresc Romîn.*

2. Rezolvare a unui act, a unei cereri (scrisă de obicei pe actul respectiv). *Să mi-o aduci* [plîngerea], *ca să scriu pe dînsa rezoluția.* SADOVEANU, B. 79. *Înainta cereri, devize, cu... rezoluții.* C. PETRESCU, Î. II 49. *Îmi aduce rezoluția ministrului.* ALECSANDRI, T. 1376.

3. (Jur.; în forma *rezoluțiune)* Anulare (a unui act). — Variantă: **rezoluțiúne** s. f.

REZOLUȚIÚNE s. f. v. **rezoluție.**

REZOLVÁ, *rezólv,* vb. I. Tranz. A găsi dezlegarea, soluția unei chestiuni, a dezlega (o problemă); a soluționa. *Te-ai făcut luntre și punte și i-ai rezolvat cazul.* PAS, Z. I 143. *Duțu se miră de simplitatea și siguranța cu care streinul le rezolvă pe toate.* C. PETRESCU, A. 296. ✦ A obține valoarea necunoscutei dintr-o ecuație. ✦ (Cu privire la contradicții) A lichida, a pune capăt. *Crezi tu că tocmai cele cîteva biete sute de pogoane ale mele au să rezolve problema?* REBREANU, R. I 36. ✦ Refl. impers. A se realiza, a se obține. *Lichidarea deosebirilor esențiale dintre munca fizică și munca intelectuală se rezolvă prin creșterea nivelului cultural și tehnic al clasei muncitoare.*

REZOLVÁBIL, -Ă, *rezolvabili, -e,* adj. Care poate fi rezolvat.

REZOLVÁRE, *rezolvări,* s. f. Acțiunea de a (s e) rezolva; soluționare, dezlegare. *Rezolvarea problemei țărănești este o sarcină a dictaturii proletariatului.* GHEORGHIU-DEJ, ART. CUV. 177.

REZÓN, *rezoane,* s. n. (Franțuzism învechit, astăzi numai glumeț) **1.** Îndreptățire, justificare, motiv, temei. *Nu s-a gîndit Toader de loc să arunce mănușa lui Gavrilă Țonțoroi, pentru simplul rezon că Toader, mai întîi, n-are mănuși.* HOGAȘ, DR. II 190. *Nu-i aceea; este un alt rezon... Eu sînt strein, fără hîrtii.* NEGRUZZI, S. III 234. *Căci acesta mai cu seamă fu rezonul cel mai mare.* ALEXANDRESCU, M. 170.

2. Rațiune, judecată dreaptă. *De să caută rezonul și dreptatea de se ține.* PANN, P. V. II 23. ✧ Expr. **A pune** (pe cineva) **la rezon** = a învăța minte (pe cineva), a pune la respect; a constrînge să judece mai bine, să se poarte cum trebuie. *Începe să devină primejdios și trebuiește pus la rezon.* C. PETRESCU, R. DR. 221. ✦ (Eliptic, subînțelegîndu-se verbul «a avea») Ai dreptate, just! *Eu am ambiț, domnule, cînd e vorba la o adică de onoarea mea de familist. (Ipingescu:) Rezon!* CARAGIALE, O. I 44.

REZONÁ, *rezonez,* vb. I. Intranz. (Franțuzism învechit) A judeca, a gîndi. *Scrisorile... vor avea un rezultat folositor, căci sînt bine rezonate și limpede scrise.* ALECSANDRI, S. 94. *Apoi au rezonat și au făcut știre în toate laturile.* ȚICHINDEAL, F. 8.

REZONÁBIL, -Ă, *rezonabili, -e,* adj. (Franțuzism) **1.** (Despre oameni) Care are o judecată sau o comportare rațională; cumpănit, cuminte. ✦ (Despre acțiuni, fapte) Care se menține în limitele normale, obișnuite; care nu are nimic exagerat. *Atitudine rezonabilă.*

2. (Despre prețuri) Corespunzător cu valoarea lucrului cumpărat; potrivit, acceptabil. *Poate să fie un om de înțelegere, să ofere un preț rezonabil.* C. PETRESCU, R. DR. 211.

REZONÁNȚĂ, *rezonanțe,* s. f. **1.** Proprietate a unor corpuri, a unor încăperi de a întări și prelungi sunetele; răsunet. *Acesta de la Ateneu, e drept, mai are în favoarea sa și rezonanța excelentă a emiciclului.* CARAGIALE, N. F. 108. *Acel minunat cor de vînători... se pierde apoi cu vuiet armonios, prin tainica rezonanță a codrilor de brazi.* ODOBESCU, S. III 93. ✧ Fig. *Fiecare sentiment, fiecare stare nouă sufletească trezește un fel de rezonanțe nebănuite în versurile acestui genial copil al durerii* [Eminescu]. SADOVEANU, O. VI 466. *Fiece amănunt, oricît de neînsemnat, avea o rezonanță vie pentru întreaga lui fire.* REBREANU, R. I 32. *Deși intriga nu e lipsită de peripeții, deși analiza e minuțioasă și subtilă, această nuvelă-roman, prin subiect și prin atmosfera de melancolie, are rezonanța unui poem.* IBRĂILEANU, S. 92. ✧ *Cutie de rezonanță* = cutie care produce rezonanța unui diapazon sau a unui instrument cu coarde.

2. Stare de vibrație în care se găsește un corp sau un sistem fizic cînd asupra lui se exercită o acțiune exterioară periodică, cu o frecvență egală cu frecvența proprie vibrației corpului sau sistemului.

REZONATÓR, *rezonatori,* s. m. Aparat sau sistem fizic care poate oscila cînd se găsește într-un cîmp de forțe periodice, datorit unui izvor de oscilații. ✧ *Rezonator acustic* = aparat care intră în oscilație numai cînd este lovit de unde sonore de o anumită frecvență și care este folosit pentru analiza unui sunet compus. *Rezonator electric* = circuit în care apare un curent electric, atunci cînd se găsește într-un cîmp electromagnetic alternativ.

REZORCÍNĂ s. f. Substanță folosită la prepararea unor revelatoare fotografice, ca materie primă în industria chimică și ca medicament cu proprietăți antiseptice.

REZULTÁ, pers. 3 *rezúltă,* vb. I. Intranz. A urma, a apărea drept consecință logică; a reieși, a decurge din... *Comicul rezultă din contrastul dintre atitudinea personagiilor și împrejurările în care se produce.* IBRĂILEANU, S. 270. ✦ (Mat.; mai ales la calcule aritmetice) A ieși, a rămîne.

REZULTÁNTĂ, *rezultante,* s. f. **1.** (Mec.) Forță a cărei aplicare este echivalentă din punctul de vedere al efectului cu mai multe forțe date care se aplică în același timp asupra aceluiași punct material. *Rezultanta înlocuiește acțiunea mai multor forțe producînd același efect cu ele.*

2. Fig. Efectul îmbinat al unor cauze multiple. *Cantitatea de proteină dintr-o celulă este rezultanta a două procese opuse: sinteza și degradarea.* CONTEMPORANUL, S. II, 1956, nr. 492, 5/5.

REZULTÁT, *rezultate,* s. n. Ceea ce rezultă dintr-o acțiune, dintr-un fapt, dintr-o socoteală; consecință, urmare, efect. *Greutatea este rezultatul mișcării.* MARINESCU, P. A. 31. *Am misiunea grea să-ți comunic rezultatul judecății dumitale.* SAHIA, N. 83. *Omenirea a intrat în calea care o duce gradat către perfecția sa... Care oare va fi rezultatul final al acestei căi?* BĂLCESCU, O. II 9. ✧ Loc. adv. **Fără rezultat** = fără efect, inutil. [Voind să fluiere] *se strîmbă de cîteva ori, însă fără rezultat.* SAHIA, N. 100. ✧ Expr. **A da rezultat** (sau **rezultate**) =

a produce efectul dorit, a da roade. *Cocsul, antracitul, aceste negre escedente A capitalului teluric din timpul antediluvian Abia acum, în vremea noastră, dau rezultate excelente În sobele de teracotă, de fontă şi de porţelan.* ANGHEL-IOSIF, C. M. II 34.

REZUMÁ, *rezúm*, vb. I. Tranz. **1.** A prezenta pe scurt, concis, esenţialul dintr-o expunere orală sau scrisă. *Deci, pentru a rezuma impresia pe care o produce analiza acestor două capitole de istorie contemporană, dacă Dimitrie Cantemir ni dă ştiri nouă, el ni dă şi ştiri confuze.* IORGA, L. I 329. ✦ Refl. A se limita, a se mărgini la..., a se mulţumi cu... *Mă rezum la cîteva chestiuni.*

2. (Urmat de determinări introduse prin prep. «în») A cuprinde în (sine); a sintetiza, a însuma. *Clasicii se chem clasici, pentru că rezumă în ei, cu talentul sau cu geniul, civilizaţia şi calităţile veacului lor.* RUSSO, S. 83. ✧ Refl. pas. *Cît sînt de fecunde şi de variate simţirile şi gîndurile ce au putut să se rezume în aşa frumoase şi felurite concepţiuni.* ODOBESCU, S. III 53.

REZUMÁT, *rezumate*, s. n. Redare, prezentare pe scurt a ideilor unei lucrări, ale unei expuneri, ale unei conferinţe etc. *Copiază pe caietele lor desene ori fac rezumatul povestirilor citite.* STANCU, U.R.S.S. 33. ✧ Loc. adv. **În rezumat** = pe scurt, cu alte cuvinte, rezumînd.

REZUMATÍV, -Ă, *rezumativi, -e*, adj. În formă de rezumat; succint. *Expunere rezumativă.*

REZUMATÓR, -OÁRE, *rezumatori, -oare*, adj. (Rar) Care rezumă, care prezintă un rezumat. (Substantivat) *Analele oficiale, despre care ni putem face o slabă idee din expunerea pripită a rezumatorului polon.* IORGA, L. II 552.

RIBIGÍ vb. IV v. **rebegi.**

RICANÁ, *ricanez*, vb. I. Intranz. A rîde batjocoritor, a rînji. *Prea multe ştii! ricană directorul «Voinţii».* C. PETRESCU, C. V. 339.

RICHÍTĂ s. f. v. **răchită.**

RICÍN, *ricini*, s. m. Plantă erbacee sau arborescentă originară din Africa, cu tulpina de culoare roşiatică, cu frunze mari, crestate ca o palmă, strălucitoare, cu florile dese, cele femele roşietice şi cele mascule gălbui *(Ricinus communis)*; căpuşă **(2).** ✧ *Ulei* (sau *unt*) *de ricin* = ulei extras din seminţele acestei plante, întrebuinţat, în medicină, ca purgativ; (popular) ricină.

— Variantă: (învechit) **riţín** (PISCUPESCU, O. 293) s. m.

RICÍNĂ, *ricine*, s. f. **1.** Toxină vegetală care se găseşte în seminţele de ricin şi care are proprietatea de a aglutina globulele sîngelui.

2. (Popular) Ulei de ricin.

RICOŞÁ, *ricoşez*, vb. I. Intranz. (Despre un proiectil, p. ext. despre orice lucru aruncat sau izbit cu putere) A sări înapoi, a-şi schimba direcţia iniţială cînd se loveşte de un obstacol.

RICOŞÉU, *ricoşeuri*, s. n. (Mai ales la pl.) Faptul de a ricoşa; săritură înapoi, schimbare de direcţie a unui proiectil (p. ext. a altui lucru) cînd se loveşte de un obstacol. ✦ Fig. Efect indirect.

RÎCŞĂ, *ricşe*, s. f. Trăsurică cu două roate, trasă de oameni, folosită în unele ţări din Orient.

RÎCTUS, *rictusuri*, s. n. Strîmbătură a gurii provocată de o contracţie a muşchilor feţei sau de un rîs forţat. *Deşi se calmase, pe figură îi rămăsese imprimat încă un rictus de suferinţă.* BART, E. 382. ✧ Fig. *Aceşti oameni care afectează o superioritate intelectuală şi se alătură rictusului unei infirmităţi la modă se simt desfăcuţi de povara trecutului.* SADOVEANU, E. 159.

RID, *riduri*, s. n. (Mai ales la pl.) Încreţitură a pielii obrazului; zbîrcitură. *Faţă plină de riduri.*

RIDICÁ, *ridic*, vb. I. **I.** Tranz. Predomină ideea de îndepărtare de pămînt.

1. A lua de jos şi a duce în sus (cu forţa braţelor sau a unui mecanism); a sălta. *După ce negustorul a numărat hîrtiile de bancă şi le-a pus clit pe masă, Vitoria le-a ridicat cu atenţie şi le-a mai numărat şi ea o dată.* SADOVEANU, B. 100. *Ea vine de la moară; Şi jos în ulicioară Punîndu-şi sacul, iacă, Nu-l poate ridica.* COŞBUC, P. I 63. *Greuceanu... unde ridică, nene, o dată pe zmeu şi, trîntindu-mi-l, îl băgă în pămînt pînă în gît.* ISPIRESCU, L. 223. ✧ Expr. **A ridica în spate** (sau **în spinare**) = a lua în spate spre a ţine sau, mai ales, spre a duce, a transporta. (Cu pronunţare regională) *Harap-Alb... cum ajunge în grădină, odată începe a smulge la sălăţi într-ales şi leagă o sarcină mare-mare, cît pe ce să n-o poată ridica în spinare.* CREANGĂ, P. 215. **A ridica mănuşa** = a primi o provocare. **A ridica paharul (cupa** sau **un toast)** = a închina în cinstea cuiva. *Sînt fericit a constata că nu uiţi a ridica şi pentru amicul d-tale cîte un toast bine simţit (toast, adică pahar).* CARAGIALE, O. VII 8. *Rîzînd Odin şi ridicîndu-şi cupa M-ar saluta.* EMINESCU, O. IV 104. **A ridica panaghia** (cuiva) v. panaghie. ✧ Absol. *Lelea mică, mititică, Dac-o pui la sac, ridică.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 435. ✦ A duce, a trage în sus, a înălţa. *Ca la un semn, cînd ridică baltagul, începe a suna măreţ şuvoiul.* SADOVEANU, O. VIII 241. [Preoţi bătrîni] *făcliile ridică se mişc-în line pasuri, Ducînd la groapă trupul reginei dunărene.* EMINESCU, O. I 92. ✧ Refl. pas. *Cînd spectacolul a luat sfîrşit, cortina... s-a lăsat şi s-a ridicat de peste 20 de ori.* STANCU, U.R.S.S. 75. ✧ Expr. **A ridica armele** (împotriva cuiva) v. armă **(1). A ridica ancora** v. ancoră **(1).**

2. (Cu privire la un obiect care acoperă ceva, care stă sau se sprijină pe ceva) A lua (de pe ceva), a îndepărta, a înlătura. *Auzind Aleodor unele ca acestea şi că îi zise şi pre nume, odată ridică piciorul şi lăsă pe tăune să se ducă în voia lui.* ISPIRESCU, L. 44. *Ridică capacul chichiţei şi un glas slăbănogit îi zise: Bine ai venit, că, de mai întîrziai, şi eu mă prăpădeam.* id. ib. 10. [Lupul] *ridică chersinul binişor, înfiacă iedul de urechi şi-l flocăieşte, şi-l jumuleşte şi pe acela, de-i merg petecile!* CREANGĂ, P. 24. ✧ Expr. **A ridica** (cuiva) **o piatră de pe inimă** = a scăpa (pe cineva) de o grijă apăsătoare. **A ridica masa** = a lua, a strînge masa. *După ce au isprăvit de mîncare, mama lui Abu-Hasan a ridicat masa şi le-a adus fel de fel de poame.* CARAGIALE, P. 125. *Lăpuşneanul porunci să ridice masa şi să strîngă tacîmurile.* NEGRUZZI, S. I 156. (Refl. pas.) *Masa cînd s-a ridicat, De la masă s-a sculat, Prin odaie s-a plimbat.* TEODORESCU, P. P. 117. **A-şi ridica pălăria** = a-şi scoate pălăria din cap (pentru a saluta). *Trecătorii se opreau să-şi ridice pălăriile.* C. PETRESCU, C. V. 296. **Întinde-te** (sau **pune-te**) **masă, ridică-te masă,** se spune în legătură cu cei care duc o viaţă de huzur. ✦ (Cu privire la mîneci, la poalele hainelor etc.) A sumete, a sufleca. ✦ Fig. A suspenda, a face să înceteze, a desfiinţa, a anula; a îndepărta. *A ridica o pedeapsă. A ridica starea de asediu.* ▭ *Se vede că aceste propuneri au ridicat îndoielile lui Caragheorghe şi l-au hotărît a lucra în acest sens.* BĂLCESCU, la GHICA, A. 247. (Cu pronunţare regională) *Poftim!... mai dăunăzi, s-o ridicat bătaia... lege nouă în ţară veche.* ALECSANDRI, T. I 239. *Îmi ridică toată foamea şi setea şi îmi didese putere multă.* GORJAN, H. IV 148. ✧ Expr. **A ridica şedinţa** = a declara o şedinţă închisă, terminată. ✦ Fig. A lua (cuiva) ceva, a lipsi (pe cineva) de ceva; a răpi, a sustrage. *Te rog linişteşte-te şi nu-mi ridica mîngîierea acestei surprinderi!... Să nu*

se afle nimica pînă mîine! MACEDONSKI, O. II 418. ◇ Expr. **A ridica** (cuiva) **viața** (sau **zilele**) = a omorî (pe cineva). *Al cui e acel jungher? a întrebat împăratul... — Vreau să-l dau măriei-tale. Ia-l și ridică-mi cu el viața.* SADOVEANU, D. P. 61. [Mihai] *văzu și pedeștri venind către el; dară nu se temu de loc, socotind că-i vine pentru oarecare porunci. Ei însă, de trei ori blestemații, veneau să-i ridice viața.* ISPIRESCU, M. V. 57. *Cale-ntoarsă, cloanță fa, Unde-alergi curînd așa? — Merg la casa Vîlcului De pe malul Prutului, Ca să-i ridic zilele, Să mă duc cu dînsele.* ALECSANDRI, P. P. 39.

3. A lua și a duce, a muta din loc; a strînge de pe jos, a culege. *N-am putut nici chiar portretu-ți, umbră scumpă, să-l ridic; Am plecat cu mîna goală, fără-n urmă a privi!...* MACEDONSKI, O. I 9. *Chemat de slujba mea de a vedea și a trăi cu moartea în toate zilele în acea vreme, a ridica strejele ce picau, a îngropa fără deosebire soldații și civilii, rugasem pe doctorul stabului să-mi dea vrun leac* [împotriva holerii]. RUSSO, O. 49. *Domnu-i asculta Și pe gînduri sta, Apoi poroncea Schelele să strice, Scări să le ridice, Iar pe cei zidari, Zece meșteri mari, Să mi-i părăsească, Ca să putrezească Colo pe grindiș, Sus pe coperiș.* ALECSANDRI, P. P. 191. ◇ Expr. **A ridica stîna** = a pleca cu turmele și cu toate uneltele păstorești de la munte, toamna, părăsind coliba stînii. ✦ Refl. (Învechit) A pleca în altă parte, a se muta. *Locuitorii ce vor fi pe moșiile boierești și ale altora nu pot avea voie a se ridica fără voia stăpînului.* KOGĂLNICEANU, S. A. 177. ✦ (Cu privire la o sumă de bani) A încasa. *Și-a ridicat salariul.* ✦ (Cu privire la persoane) A lua cu forța, a aresta. *De ce te-au arestat pe dumneata? — Păi, iaca aiasta nu știu... Și chiar v-aș ruga, dom'judicător, să-mi spuneți și mie de ce m-o ridicat jăndarii.* POPA, V. 220. *Arhon spătare, zise Ghica, să trimiți patruzeci de arnăuți la Bucov, ca să ridice pe cel nelegiuit ispravnic, să-l pecetluiască și să-l bage în ocna părăsită.* FILIMON, C. 298.

4. (Cu privire la un obiect aplecat sau culcat) A pune, a așeza drept, a readuce la poziția verticală; a îndrepta. *A ridica un gard.* ▭ *Mîntuitorul Apolon un vînt prielor le trimise Și ridicară catargul și-ntinseră pînzele albe.* MURNU, I. 17.

5. (Top.; numai în expr.) *A ridica un plan* = a determina, prin măsurători de distanțe și unghiuri, poziția punctelor dintr-o regiune și a le reprezenta pe o hartă. *Dacă m-am așezat cu instrumentele mele pe movila de lîngă grădină, am făcut-o ca să ridic planul locului pe unde are să treacă drumul de fier.* ALECSANDRI, T. I 358.

II. Predomină ideea de mișcare ascendentă.

1. Refl. (Despre ființe) A se scula de jos (părăsind poziția de așezat sau de culcat). *Cel care era sus, în carul încărcat cu fîn, se ridicase în picioare și-și făcuse umbră ochilor cu palma.* POPA, V. 71. *Și vesel Murgu-împărat Ca cel dintîi s-a ridicat Și cu paharul plin în mîni, Precum e felul din bătrîni... El a-nchinat.* COȘBUC, P. I 59. *Tocmai se ridica să plece, cînd Ana dădu cu ochii de el și-l strigă.* VLAHUȚĂ, O. A. III 38. ◇ Expr. **A se ridica în capul oaselor** = a se scula și a sta așezat pe locul unde mai înainte fusese culcat. *Radu se deșteptă vesel de dimineață, se ridică singur în capul oaselor.* VLAHUȚĂ, O. A. 130. **A se ridica în scări** = a se înălța în scările șeii. (Cu pronunțare regională) *În scări el s-a rădicat, Peste cîmpuri s-a uitat, Ca s-aleag-un loc curat, De arat și semănat.* TEODORESCU, P. P. 145. ✦ Tranz. A susține, a ajuta; a face să se scoale. *Calul meu de-abia stă! răcni, ridicîndu-și fugarul în două picioare, Mîndrilă.* SADOVEANU, O. I 444. [Lăpușneanu] *îndată, stăpînindu-se, se plecă și ridicînd pre Ruxanda de jos: Doamna mea! îi zise, să nu-ți mai scape din gură astfel de vorbe nebune.* NEGRUZZI, S. I 146. ◇ Expr. (Învechit; despre domnitori) **A ridica din scaun** = a lua domnia, a detrona. V. mazili: *Acel circasian cerchez — Mehmet-aga, care ridicase pe Dimitrie-vodă din scaun.* IORGA, L. I 333. ✦ A se pune pe picioare, a se întrema, a se îndrăveni, a se însănătoși. *Mătușă, tot chiteam că s-a ridica* [copilul bolnav]. CONTEMPORANUL, VI 293. *După șase luni mă ridicai de pe boală.* ALECSANDRI, O. P. 23. *De mă voi și ridica din boala aceasta, sînt hotărît a mă duce la călugărie.* NEGRUZZI, S. I 159. ◇ Tranz. *Mîndră, mîndruleana mea, Floricică gingășea, Ochii tăi mă bagă-n boală, Sprîncenele iar mă scoală; Ochii tăi mă bagă-n frică, Sprîncenele mă ridică.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 23.

2. Refl. (Despre construcții înalte, copaci etc.) A sta drept, a se afla în poziție verticală; a se înălța. *La marginea orașelor, coșurile marilor uzine se ridică spre cer fumegînd.* BOGZA, M. S. 162. *Colo se ridic' trufașe Și eterne ca și moartea piramidele-uriașe, Racle ce încap în ele epopeea unui scald.* EMINESCU, O. I 43. *Apoi tainicele-i raze dînd pieziș pre o zidire Ce pe muche se ridică, locaș trist nelocuit, Mîngîie a ei ruină cu o palidă zîmbire.* ALEXANDRESCU, M. 20.

3. Tranz. (Cu privire la o parte a corpului omenesc, mai ales în expr.) A mișca, a îndrepta în sus, a duce mai sus. *Ridică în sus brațul cu felinarul.* DUMITRIU, N. 55. *Răzășii îl priveau venind, ridicară capetele, dar nu-și scoaseră cușmele.* SADOVEANU, O. VII 168. *Conrad ridică fruntea și pare-ntinerit.* BOLINTINEANU, O. 228. *Sprîncenele dumitale, Pene de privighetoare; Cînd le sui, cînd le ridici, Rău la inimă mă strici.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 24. ◇ (Poetic) *Pleacă gura la ureche-i, blînd pe nume el o cheamă, Ea ridică somnoroasă lunga genelor maramă.* EMINESCU, O. I 84. ◇ Expr. **A(-și) ridica ochii** (sau **privirea**) = a îndrepta privirea (spre cineva sau spre ceva care se află mai sus); a privi; a se uita. *A sa privire Hugo de jos nu și-o ridică, Spre-a se uita l-aceea pe care o iubea.* MACEDONSKI, O. I 249. *Ea, îmbătată de amor, Ridică ochii. Vede Luceafărul. Și-ncetișor Dorințele-i încrede.* EMINESCU, O. I 179. *Uneori un tremur fioros o apuca, alteori ridica frumoșii săi ochi spre cer și, suspinînd, își frîngea mîinele cu deznădăjduire.* NEGRUZZI, S. I 27. **A(-și) ridica capul** = **a)** a-și reveni dintr-o situație proastă; a se redresa; **b)** a se arăta dîrz, plin de curaj, a deveni amenințător; a se răzvrăti. *(Ștefăniță:) Vornice, nu ridica capul în sus!* DELAVRANCEA, O. II 89. (Cu pronunțare regională) *Privește la miazăzi, la miazănoapte, popoarele își ridică capul... Gîndirea se ivește luminoasă pe deasupra întunericului...* RUSSO, O. 23. **A ridica cap** v. cap[1] **(I 1). A(-și) ridica nasul** (sau **mai sus decît se cuvine**) = a fi încrezut, înfumurat, a se ține mare, a deveni obraznic; a umbla cu nasul pe sus, a-și lua nasul la purtare. *Nu-s datori nici cu o lețcaie pentru că nu-și ridică nasul mai sus decît se cuvine... ca de-alde d-ta.* ALECSANDRI, T. I 165. **A ridica mîna** (sau **degetul**) = a cere cuvîntul. **A ridica mîna** (sau **mîinile** asupra cuiva) = a ataca, a lovi (pe cineva). *Îndrăznești să ridici mîna? Să dai în frate-meu?* DUMITRIU, P. F. 44. **A ridica mîinile** (către cineva) = a cere ajutor. (Refl.) **A (i) se ridica** (cuiva) **părul (măciucă)** = a se speria foarte tare. ◇ Intranz. *Bărbat oi lua Care s-a afla Dunărea să-noate Ridicînd din coate, În picioare stînd, Buzdugan purtînd.* ALECSANDRI, P. P. 122. (Expr.) **A ridica (mirat, surprins) din sprîncene** = a face ochii mari de mirare, de surpriză, a privi mirat, surprins. *Bătrînul se supuse. Ridică mirat din sprîncene la văzul celor trei juvaiere de pe fundul cutiei.* C. PETRESCU, A. 337. **A ridica** (sau **a da**) **din umeri** = a-și arăta nedumerirea, a arăta că nu-și aduce aminte (de ceva sau de cineva), că-i este indiferent (ceva sau cineva). *Tell, totdeauna serios, ridică din umeri, arătînd astfel că sînt și riscuri inevitabile și e bine să fie cu grijă.* CAMIL PETRESCU, O. I 402. *Tata s-a uitat lung la el, apoi a ridicat din umeri.* VLAHUȚĂ, O. A. 495.

4. Refl (Despre păsări) A porni în zbor, a-și lua zborul; a se înălța în văzduh. *Cîte-un stol de potîrnichi se ridica zbîrnîind.* SADOVEANU, O. I 361. *Vezi tu vulturul falnic, o! scumpa mea iubită, Cum saltă, se*

ridică și zboară către nori? ALECSANDRI, P. I 136. ✦ (Despre nori, fum, praf etc.) A porni, a se îndrepta, a merge în sus; a se înălța. *Ici și colo se ridică cîte-un nour alb de praf.* TOPÎRCEANU, M. 31. *Valurile de ceață alburie se ridicau pe maluri.* DUNĂREANU, CH. 210. *Din tuspatru părți a lumii se ridică-nalt pe ceruri, Ca balauri din poveste, nouri negri plini de geruri.* ALECSANDRI, P. A. 111. ✧ Tranz. *Cîte un vîrtej de aer se răsucea pe stradă, măturînd praful, ridicîndu-l și aruncîndu-l pe trotuare.* REBREANU, R. I 43. *Și-atunci vîntul ridicat-a tot nisipul din pustiuri, Astupînd cu el orașe, ca gigantice sicriuri.* EMINESCU, O. I 45. ✦ (Despre aștri; p. ext. despre lumină, zori etc.) A se înălța deasupra orizontului, a se sui pe bolta cerului; a răsări, a se ivi. *Am încălecat ș-am ajuns către girezi cînd se ridicase luna plină de două suliți către amiază.* SADOVEANU, O. VIII 34. *Soarele se ridică strălucind deasupra apei.* DUNĂREANU, CH. 83. *Se ridicau zorii zilei de 21 iulie. Pe seninul străveziu al cerului se resfirau raze de opal, pierzîndu-se departe, în slava albăstrie a văzduhului.* D. ZAMFIRESCU, R. 221. ✦ (Despre ceață, negură etc.) A se duce în sus, a se împrăștia; fig. a se risipi, a dispărea. *Atacul, lupta... Ah! în fine!... Își aducea aminte!... I se ridică după memorie ca un văl de ceață.* D. ZAMFIRESCU, R. 268. *Foaie verde din costiță, Ridică-te neguriță, De pre pari, de pre nuiele, De pre ochii mîndrei mele.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 134. ✦ (Despre obiecte cufundate într-un lichid) A ieși la suprafață. (Cu pronunțare regională) *Pe luciul Dunării merge și se întoarce, se afundă și se ridică un iatagan scînteietor.* RUSSO, O. 33.

5. Refl. (Despre sunete) A se auzi (mai) tare; a se înălța, a răsuna. *Cîntece duioase se ridică prin pîlpîirile focului.* SADOVEANU, O. I 50. *Umpleau cuprinsul gării cu un zgomot aspru din care se ridicau ici-colo izbucniri de rîsete.* REBREANU, R. I 16. *Mii de glasuri spăimîntate Se ridică de prin codri, de pe dealuri, de prin sate.* ALECSANDRI, P. A. 114. ✦ Tranz. A face să se audă cu putere, să răsune; a înălța. *Sătenii ridicară glasuri de mulțămire.* SADOVEANU, O. VII 132. *Din lungul horelor amestecate Barzii ridic-a lor glasuri bărbate.* EMINESCU, O. IV 31. ✧ (Metaforic) *Din ce în ce cîntarea în valuri ea tot crește, Se pare că furtuna ridică al ei glas.* EMINESCU, O. I 94. ✧ Expr. **A ridica glasul** (sau **tonul**) = a vorbi pe un ton ridicat, cu îndrăzneală sau protestînd (împotriva cuiva); a protesta. (Cu pronunțare regională) *Cum îndrăzniți voi să ridicați glasul dinaintea... lui Sobieski?* ALECSANDRI, T. II 36. (Fig.) *Glasul său se va ridica cu energie în contra tiraniei.* BOLINTINEANU, O. 247.

6. Tranz. (Cu privire la o înălțime) A urca, a sui. *Pipăind, ne strecurarăm pe scară... După un răstimp ridicarăm și cele din urmă două trepte.* SADOVEANU, O. VI 13. *Flăcăii au lăsat carul în drum și au luat-o cu fereală pe lungul hatului. Cînd au ridicat dîmbulețul, care le stătea în cale, au văzut limpede trupul omului.* POPA, V. 71. *A doua zi, ridică malul de la sf. Gheorghe, trecu în ograda bisericii și s-ascunse în niște tufe.* DUNĂREANU, CH. 237. ✧ Refl. *Cine poartă arme să se împotrivească... Cei slabi, bătrînii, femeile, copiii să se ridice la munte.* SADOVEANU, O. I 529. *În fiecare zi ne ridicăm pe malul ripei și privim dealul de dincolo.* CAMIL PETRESCU, U. N. 301. *Toți ciobanii s-aduna, Oile le-amesteca... La munte se ridica.* ANT. LIT. POP. I 492.

7. Refl. (Despre oameni; p. ext. despre popoare, țări, clase sociale etc.) A protesta vehement, a sta împotrivă, a se opune, a porni la luptă; a se răzvrăti, a se răscula. *A pierit ucis de buzdugan mișelesc, pentru că s-a ridicat pentru drepturile și ocinile noastre strămoșești, sculînd la război toate neamurile.* SADOVEANU, O. VII 62. *Socoteala* [moșierilor] *a ieșit pe dos, că țăranii s-au ridicat pe urmă să împartă între ei pămîntul.* REBREANU, R. II 9. *La 1688, Șerban al II-lea Cantacuzino, cînd umbla să se ridice împotriva Porții, reformă și mări armata.* BĂLCESCU, O. I 21. ✧ Expr. **A-i ridica cuiva pe cineva în cap** = a face (pe cineva) să se răzvrătească împotriva (cuiva). *Voiai să chemi Siguranța de față cu el și cu Dan. Să ne ridici tipografia în cap.* BARANGA-MORARU, F. 35.

8. Tranz. Fig. (Cu privire la o colectivitate) A pune în mișcare, a face să pornească dintr-un loc pentru un scop oarecare; a mobiliza, a strînge, a aduna (oameni). *Îl trimise să ridice calfele de măcelărie.* CAMIL PETRESCU, O. II 456. *Sosirea neașteptată a boilor de export ridicase în picioare toate autoritățile de uscat și de apă.* BART, S. M. 83. *Îi plăceau anticele, și pe unde auzea sau bănuia că se află antice, degrabă el trămitea ispravnici, zapcii și pomojnici ca să ridice satele, să sape și să scormone sălașele de vechi cetăți.* ODOBESCU, S. II 411. ✧ Refl. *Înfuriat, ordonă să se ridice îndată mic și mare, ostași, tîrgoveți, săteni și să bată codrii ca să prinză pe fugari.* NEGRUZZI, S. I 108. ✧ Expr. (Învechit) **A ridica trupe** (sau **oaste, oștire**) = a strînge, a aduna, a recruta oaste, a înrola ostași pentru a porni la luptă. *Leul, de multă vreme, ridicase oștire, Să se bată cu craiul ce se numea Pardos.* ALEXANDRESCU, P. 110.

9. Refl. A se isca, a se stîrni, a se naște. *În timpul axionului, cînd toată lumea din biserică era numai un ochi ș-o ureche, se ridică o sărăcie de fir de tusă și astupă gîtlejul mațicii Nataliei, tocmai cînd trebuia să facă o floare frumoasă.* STĂNOIU, C. I. 195. *Grație viscolului ce s-a ridicat, de vro trei zile mă aflu încă tot pe loc.* ALECSANDRI, S. 49. ✦ A apărea, a se ivi, a se arăta. [În Dobrogea] *se ridicase un bandit cu faimă: Naum Naslung. Hoțise cu pricepere și se făcuse nevăzut dintr-o dată.* SADOVEANU, P. M. 116. *Deodată se ridică între ei o solemnitate curioasă.* D. ZAMFIRESCU, R. 247. *Un om dacă dispare, un altul se ridică.* MACEDONSKI, O. I 48. ✧ Tranz. fact. (Cu privire la umbre, lumini etc.) *Între ziduri, printre arbori ce se scuturâ de floare, Cum revarsă luna plină liniștita ei splendoare!... Și ridică mii de umbre după stinsul luminării.* EMINESCU, O. I 136.

10. Tranz. Fig. (Franțuzism învechit) A scoate în evidență; a releva. *Nu vom ridica ce este greșit în aprecierea d-lui G. C. despre autorii francezi și limba franțuzească vorbită în Paris.* RUSSO, O. 76.

III. Predomină ideea de creștere în înălțime.

1. Refl. (Despre copii, p. ext. despre puii de animale) A se face mare, a crește. *Eu abia mă ridicam; mama mă învăța buchile înainte de-a mă da la școală.* SADOVEANU, P. M. 54. *Începusem și eu, drăgăliță-doamne, a mă ridica băieteș la casa părinților mei, în satul Humulești.* CREANGĂ, O. A. 33. ✧ Tranz. *Mi-i fată și una am! Numai eu știu cu cît greu și amar am ridicat-o, singurică, fără mamă.* MIRONESCU, S. A. 91. *Îl văd gospodar însurat, fruntaș în satul lui, ridicînd copii sănătoși, deștepți și harnici.* VLAHUȚĂ, O. A. 510. [Femeile] *mai vorbesc... cîți pui sau bobocei a putut ridica.* SEVASTOS, N. 51. ✦ Fig. A se dezvolta, a se forma. *În țară se pornise de cîtva timp un curent sănătos, idei generoase însufleteau tinerîmea care se ridica.* VLAHUȚĂ, O. A. III 188.

2. Refl. A se face (mai) înalt; a se înălța. *Nivelul apei se ridică.* ✧ Tranz. (Cu pronunțare regională) *Văile și munții se uimeau auzindu-i cînticele, apele își ridicau valurile mai sus ca să-l asculte.* EMINESCU, N. 5.

3. Tranz. Fig. (Cu privire la valori sociale, morale etc.; p. ext. cu privire la oameni) A aduce, a promova la o treaptă superioară, a face să progreseze. *Partidul și guvernul au hotărît ca toate valorile din trecut ale poporului nostru să fie ridicate la locul ce li se cuvine.* SADOVEANU, E. 76. [Heliade] *creează un vocabular de cuvinte noi, ridică pe cele căzute în desuetudine, formează aproape întreaga limbă.* MACEDONSKI, O. IV 118. *Trebuie ca prin cultură să ridicăm pe țăranul nostru ca el să aibă cunoștință profundă și energică de drepturile și de datoriile lui.* KOGĂLNICEANU, S. A. 239.

◇ Expr. **A ridica din cenuşă** (sau **din ruine**) = a reface, a reconstrui (după o distrugere totală). **A ridica moralul** (cuiva) = a inspira (cuiva) curaj, încredere; a întări, a îmbărbăta (pe cineva). *O strîngere de mînă cordială... îmi ridică imediat moralul.* CARAGIALE, M. 94. ✦ Tranz. (Cu privire la oameni) A pune pe o treaptă mai înaltă din punctul de vedere al respectului, al aprecierii, a sălta în ochii lumii; a înălţa în grad, în rang. *Împăratul ridică pe Ţugulea la mare cinste.* ISPIRESCU, L. 319. *Cît de sus ridici acuma în gîndirea ta pe-o roabă, Cînd durerea ta din suflet este singura-mi podoabă.* EMINESCU, O. I 154. *Alecsandri publică primele sale poezii, ce avură atîta răsunet şi care îl ridicară îndată la titlul necontestat de întîiul poet naţional al Romîniei.* NEGRUZZI, S. I 339. ◇ Expr. **A ridica** (pe cineva) **în slavă** (sau **în slava cerului**) = a lăuda foarte tare, peste măsură (pe cineva). **A ridica în scaun** = (învechit şi popular) a înălţa pe tronul ţării, a face domn. *Toţi boierii şi împăratul deteră în genunchi cu rugăciune ca să nu părăsească împărăţia, fiindcă, ziceau boierii, tatăl tău de aci înainte e bătrîn şi o să te ridicăm pe tine în scaun.* ISPIRESCU, L. 3. ✦ Refl. (Despre oameni) A-şi face o situaţie mai bună, a progresa; a se situa pe o poziţie mai înaltă, pe o treaptă superioară. *Cu viaţa nouă a democraţiei va fi posibil ca plugarii să se ridice.* SADOVEANU, E. 28. *Te-ai ridicat mai presus de orice critică sau calomnie.* CARAGIALE, O. III 211. *Deasupra tuturora se ridică cine poate, Pe cînd alţii, stînd în umbră şi cu inima smerită, Neştiuţi se pierd în taină ca şi spuma nezărită.* EMINESCU, O. I 133. ◇ Expr. **A se ridica prin cineva** (sau **a se ridica pe umerii cuiva**) = a ajunge la o situaţie cu ajutorul cuiva.

4. Tranz. A mări, a spori, a face să crească. *A ridica producţia la hectar.* ◇ Expr. **A ridica preţul** = a scumpi (marfa). (Mat.; despre numere) **A ridica la o putere** = a înmulţi un număr cu el însuşi de atîtea ori de cîte ori arată exponentul. **A ridica** (un număr) **la pătrat** = a înmulţi un număr cu el însuşi. **A ridica la cub** = a înmulţi pătratul unui număr cu numărul simplu. ✦ Refl. A atinge o anumită valoare, a ajunge la o anumită cantitate, sumă etc.; a se cifra. *La cît se ridică cheltuielile? Numărul locuitorilor se ridică la un milion.*

5. Tranz. (Cu privire la construcţii) A zidi, a construi, a clădi, a edifica. *Neamul se întindea în vreo trei mahalale, ale căror case şi sobe le-au zidit ei. Au ridicat şi case în mijlocul tîrgului.* PAS, Z. I 28. *Trei regi ce ridicară aceste piramide, Trei umbre în tăcere, s-aşază la banchet.* BOLINTINEANU, O. 188. *Meşterii grăbea... Şanţuri mari săpa Şi mereu lucra Zidul ridica.* ANT. LIT. POP. I 498. ✦ Fig. A făuri, a crea, a întemeia. *Pe unde n-a fost pînă acum nimic, O lume nouă Eu am să ridic.* BENIUC, V. 15. *Iert copiii care au călcat pe urme rele şi au ridicat astă literatură tigărită şi sortită, fără noimă, fără cap şi rădăcină.* RUSSO, O. 65. ◇ (Poetic) *În regiunile de munte, primăvara ridică din pămînt mii şi mii de forme ale vieţii, oferindu-le soarelui într-o largă dăruire.* VORNIC, O. 239.

6. Tranz. A da naştere, a da loc; a pricinui, a cauza, a provoca. [De] *cele mai multe ori masa se face la logodnă, să nu ridice cheltuială aşa multă.* SEVASTOS, N. 58. *Mihai îşi aşează apoi oştirea în deosebite comitate pentru iernat, împărţind-o mai ales prin cetăţi; dar oarecare excesuri ce făcură ostaşii... ridicară plîngeri din partea locuitorilor.* BĂLCESCU, O. II 265. ◇ (Construit cu un abstract, echivalează cu verbul a cărui idee o exprimă abstractul) *A ridica o învinuire* (sau *o acuzaţie*) = a formula o acuzaţie; a învinui, a acuza. *A ridica pretenţii* = a formula o cerere, a pretinde să i se dea ceva, a revendica (ceva). *A ridica o obiecţie* = a obiecta. *A ridica o problemă* (sau *o chestiune*) = a aduce, a pune în discuţie o problemă.

— Variante: **aridicá** (ISPIRESCU, L. 362), (învechit) **ardicá**, (regional) **rădicá** vb. I.

RIDICÁRE, *ridicări*, s. f. Acţiunea de a (se) ridica.

I. 1. Luare de jos; săltare. *Ridicarea unui pahar. Ridicarea greutăţilor.*

2. Îndepărtare, înlăturare, luare (a unui obiect ce stă pe ceva sau acoperă ceva). *Ridicarea capacului de pe o oală.* ✦ Fig. Încetare; desfiinţare, anulare. *Ridicarea stării de asediu. Ridicarea unei pedepse.*

3. Ducere sau tragere în sus, săltare într-o poziţie mai înaltă. *Ridicarea storurilor. Ridicarea cortinei.*

4. Încărcare şi mutare din loc. *Ridicarea gunoiului.* ✦ Încasare. *Ridicarea unei sume de bani.* ✦ Arestare.

5. Punere în poziţie (normală) verticală (a unui obiect căzut, aplecat sau culcat). *Ridicarea unui scaun.* ▭ *După cotăritul viei se face ridicarea ei la un harag.* I. IONESCU, P. 249.

6. (Top., numai în expr.) *Ridicare a unui plan* = operaţie care are drept scop determinarea, prin măsurători de distanţe şi unghiuri, a poziţiei punctelor importante dintr-o regiune şi reprezentarea lor pe o hartă.

II. 1. Sculare în picioare (de jos, de pe scaun etc.). ✦ Însănătoşire. (Cu pronunţare regională) *Văd acuma că nu mai e nici un chip de scăpare, însănătoşare şi rădicare.* MARIAN, Î. 18.

2. Îndreptare în sus; înălţare. *Ridicarea braţelor.* ✦ Mişcare, pornire în sus; ascensiune. *Ridicarea avionului.*

3. (Învechit) ✦ Răscoală, revoltă. *Ridicarea lui Tudor fu deşteptarea naţiei.* BĂLCESCU, O. I 325. ◇ *Ridicarea gloatelor* = punere în mişcare, mobilizare a gloatelor; adunare de oşti. (Cu pronunţare regională) *La o trebuinţă neapărată sau cînd patria era în primejdie, se chema «rădicarea gloatelor».* BĂLCESCU, O. I 23.

III. Fig. **1.** Creştere (cantitativă sau calitativă). *Ridicarea temperaturii. Ridicarea presiunii unui cazan.*

2. Mărire, sporire, urcare. *Ridicarea preţurilor.* ◇ (Mat.) *Ridicare la o putere* = calculare a puterii indicate de exponentul unui număr sau al unei paranteze algebrice.

3. Dezvoltare, propăşire; îmbunătăţire, perfecţionare. *Plugarilor de la ţară li se deschide perspectiva eliberării definitive şi a ridicării economice, după care va urma imediat ridicarea intelectuală.* SADOVEANU, E. 20. ✦ Creare, formare. *Ridicare de noi cadre.* ✦ Promovare la o treaptă superioară; trecere într-o funcţie mai înaltă, mai plină de răspundere; înaintare. *Ridicarea curajoasă a cadrelor tinere la munci de răspundere.*

IV. Fig. Construire, zidire, edificare. *În scurtă vreme Miai avea să înceapă ridicarea căsuţei şi se hotărî nunta pentru duminica de dinaintea sfîntului Constantin.* CAMIL PETRESCU, O. I 83.

— Variantă: (învechit) **aridicáre** (PISCUPESCU, O. 260) s. f.

RIDICÁT[1] s. n. Ridicare. (Cu pronunţare regională) *După rîdicatul viei la un harac, se sapă tot pămîntul şi apoi se încordează.* I. IONESCU, P. 249. *Eu n-am fost faţă la rădicatul acei grinzi.* DRĂGHICI, R. 118.

RIDICÁT[2], **-Ă**, *ridicaţi, -te*, adj. **I. 1.** (Despre capace) Dat la o parte, înlăturat.

2. Dus mai sus; tras. *Storuri ridicate. Cortină ridicată.* ✦ (Despre mîneci) Sumes, suflecat.

3. (Despre oameni) Sculat în picioare. ✦ (Determinat prin «după» sau «de pe boală») Întremat, înzdrăvenit, însănătoşit. *Vulcan vizită aşadar pe Pascali, pe care îl găsi în grădina hotelului, ridicat abia după boală.* CĂLINESCU, E. 139. *Bunul bătrîn, slab şi abia ridicat de pe cumplita boală care nu-l cruţase, şide pe un jilţ în balcon, încălzindu-şi slăbitele mădulări la razele soarelui.* NEGRUZZI, S. I 293. ✦ Îndreptat în sus; care stă drept, în poziţie verticală. *Seceratul se face cu spor cînd pînea este ridicată; dimpotrivă, dacă este trîntită, seceratul merge greu.* PAMFILE, A. R. 120.

II. 1. (Despre părți ale corpului) Îndreptat în sus; înălțat. *Înaintă cu fruntea ridicată, cuprinsă în viltoarea a zeci de gînduri pe care nu le mai cunoștea.* MIHALE, O. 452. *Privea numai zările, cu capul ridicat, ca și cum ar fi căutat să miroase urmele vrăjmașilor.* SADOVEANU, O. I 256.

2. Înalt. *Este-o casă nouă Cu ferești vro două... Cu ograda mare, Cu porți ridicate, Cu uși largi și late.* COȘBUC, P. II 142. *În nori corbii croncăiesc Și pe-o creangă ridicată Doi ochi dușmani strălucesc.* ALECSANDRI, P. I 10.

III. Fig. **1.** Mărit, sporit, urcat. *Înaintea crăciunului porumbul are prețul ridicat.* STANCU, D. 74. ✦ (Despre voce) Tare, intens. ✧ *Ton ridicat* = ton răstit, aspru, poruncitor.

2. (Despre oameni și felul lor de viață) Cu un nivel înalt, superior; înaintat. *În caz de divorț, cînd există copil, va decide tribunalul cui să rămînă. Se lasă de obicei părții care prezintă condiții de viață mai ridicată, adică aceluia care va putea să-i dea o educație mai sigură.* SAHIA, U.R.S.S. 118.

— Variantă: (învechit) **aridicát, -ă** (ODOBESCU, S. I 126) adj.

RIDICÁTA s. f. art. (Numai în loc. adj. și adv.) **Cu ridicata** = **a)** (în legătură cu vînzarea și cumpărarea mărfurilor, în opoziție cu în detaliu, cu amănuntul) în cantități mari, cu toptanul; angro. *Cumpărau... și vindeau numai cu ridicata.* I. BOTEZ, ȘC. 56; **b)** fig. în bloc, cu grămada. *Toată suflarea bărbătească... pornește cu ridicata de pe la vetre.* La TDRG. *Ai un noroc orb... Ne-ai luat banii la toți cu ridicata.* ALECSANDRI, T. 1702. ✧ *Comerciant cu ridicata* = angrosist, toptangiu. *Comerț cu ridicata* = comerț de mărfuri vîndute în cantități mari; angro. *Preț cu ridicata* = preț de mărfuri vîndute în cantități mari.

RIDICĂTÚRĂ, *ridicături,* s. f. **1.** Înălțime, proeminență; loc ridicat, dîmb. *Nu era chiar un deal, căci nicăiri ridicătura de pămînt nu trecea de înălțimea unui copac mare.* CAMIL PETRESCU, O. I 27.

2. Ridicare (I 1) de lucruri grele. (Cu pronunțare regională) *Moș Nichifor fugea de cărușie, de-și scotea ochii; el se ferea de rădicături, pentru că se temea de surpătură.* CREANGĂ, P. 107.

RIDÍCHE, *ridichi,* s. f. Plantă erbacee din familia cruciferelor avînd la baza tulpinii un tubercul cărnos, comestibil *(Raphanus sativus). Prin verdețuri, poporul romîn înțelege toate zarzavaturile, dar mai ales morcovii, pătrunjelul, țelina, ridichea și sfecla.* PAMFILE, A. R. 197. *Dar pe ea unde-o găsea? La surcele-n bătătură La cepele din grădină De ridichi cu poala plină.* TEODORESCU, P. P. 539. ✧ *Ridiche-de-lună* = ridiche cu tuberculi mici, rotunzi sau lungăreți, cu coaja albă sau roșie. *Ridiche-neagră* (sau *-de-iarnă)* = ridiche cu tubercul mare, rotund sau lunguieț și cu coaja mai groasă, de culoare neagră. ✦ Rădăcina comestibilă a ridichii. *Crenvurști cu hrean, salate de boeuf, regale și ridichi-negre cu pîine.* C. PETRESCU, C. V. 48. ✧ Expr. (Familiar) **A frece** (cuiva) **ridichea** = **a)** a bate zdravăn (pe cineva). *Făt-Frumos privea și creștea carnea pe el de mulțumire, cînd vedea că freacă ridichea becisnicului de zăcaș, după cum i se cuvenea.* ISPIRESCU, L. 108; **b)** a-i face (cuiva) greutăți, mizerii. *Vorbeau tare, să audă conservatorii: azi le frecăm ridichea numărul unu! Am adunat documente.* PAS, L. I 281.

— Variantă: (Munt., Olt.) **ridíchie,** *ridichii,* s. f.

RIDÍCHIE s. f. v. **ridiche.**

RIDICHIOÁRĂ, *ridichioare,* s. f. Plantă erbacee din familia cruciferelor, cu frunze ovale neegal dințate și cu flori galbene, care crește prin semănături și prin locuri virane *(Sinapsis arvensis);* rapiță-sălbatică. *Ridichioara sau rapița-sălbatică crește prin ogoare, nesemănată. Se înmulțește din semințele ei cele negre, care nu degeră iarna în pămînt.* ȘEZ. XV 41.

RIDÍCOL[1], *ridicole,* s. n. Ceea ce este vrednic de rîs, de batjocură; aspect caraghios, absurd (al unui lucru, al unei ființe etc.). *A cădea în ridicol.* ▭ *Profesoara și prietina mea mă învățase să cunosc și ridicolele societății în care intram: lenea orientală, ignoranța și lipsa desăvîrșită de cavalerism.* SADOVEANU, O. VIII 46. *Mult amar și mult ridicol întrunește o făptură Ce se naște prin iubire și se mistuie prin ură.* BELDICEANU, P. 123.

— Variantă: **ridícul** (CĂLINESCU, E. O. I 19, DEMETRESCU, O. 158) s. n.

RIDÍCOL[2]**, -Ă,** *ridicoli, -e,* adj. **1.** Care stîrnește rîsul sau batjocura, vrednic de rîs sau de batjocură; de rîs; caraghios. V. comic. *D-ta știi de ce am eșuat eu cu cercetările astea? De ce am ajuns să mă fac ridicol?* BARANGA, I. 195. *Chiriac, în ipostasul lui de sergent în garda civică, e un tip ridicol.* IBRĂILEANU, S. 49. ✧ (Adverbial) *Pe străzile-ncrustate cu toată viața ta, Ridicol și încet te vor purta Într-o cutie nouă, lustruită, Mulțimea neagră pentru-o zi mihnită.* D. BOTEZ, P. O. 153.

2. (Despre cifre, sume de bani etc.) Foarte mic, neînchipuit de mic în raport cu valoarea reală; derizoriu. *Abordăm acum numărul armatei polone, pe care Paprocki o reduce la 1300 de oameni. Ne ajunge a spune că această cifră se părea ridicolă chiar traducătorului.* HASDEU, I. V. 244.

— Variantă: **ridícul, -ă** (EMINESCU, O. I 141, BOLINTINEANU, O. 285) adj.

RIDÍCUL[1] s. n. v. **ridicol**[1].

RIDÍCUL[2]**, -Ă** adj. v. **ridicol**[2].

RIDICULIZÁ, *ridiculizez,* vb. I. Tranz. A scoate în evidență ridicolul, a face (pe cineva sau ceva) să apară ridicol; a-și bate joc (de cineva sau de ceva). *De atunci Radu Popescu... ținu ură lui Cornea, și în lucrările literare el găsi prilej să-și răzbune ridiculizîndu-l.* IORGA, L. I 152. *Autorul... ridiculiza defectul ce aveau... junii educați în streinătate de a găsi toate cele rele în țara lor.* NEGRUZZI, S. I 344.

RIF, *rifi,* s. m. (Învechit și regional) Unitate de măsură pentru lungimi valorînd aproximativ 77 cm. *Ieși afară, maică dragă, Să vezi domnii cum mă leagă Cu 3 rifi de primă neagră.* ȘEZ. VII 167.

RÍFLURI s. n. pl. Șanțuri longitudinale, în elice, cu profil dințat, săpate pe valțurile folosite în morărit.

RÍGĂ, *rigi,* s. m. **1.** (Învechit și arhaizant) Rege. *Este un semn de război între riga leșilor și spurcatul de Mehmed-sultan. Mare zdruncin va fi deci pentru creștinătate.* SADOVEANU, F. J. 96. *O alianță să cat ele m-obligă, Pentru-ale mele planuri... cu spița unui rigă.* ALECSANDRI, T. II 161.

2. Carte de joc cu figura regelui; popă, crai. *Riga de verde și valetul de verde mă prigonesc.* SADOVEANU, N. F. 8. *Cărți de joc unse la suprafață: rigi pe jumătate șterși, valeți pătați de muște, asul de cupă refăcut de mînă cu cerneală violetă.* BASSARABESCU, V. 32. *De ce ai tras acu pe riga dedesubtul cărților?* ALECSANDRI, T. I 162.

RIGÍD, -Ă, *rigizi, -de,* adj. **1.** Lipsit de flexibilitate; întărit, țeapăn. *Lucrurile i se păreau că devin rigide dacă stăteau încremenite două zile locului.* ANGHEL, PR. 3. ✦ (Tehn.) Care nu se deformează sub acțiunea forțelor exterioare.

2. Fig. (Despre persoane) Care nu îngăduie abateri; dur, sever, neînduplecat, intransigent. *Își spuse*

că reprezintă acum tipul... ardeleanului rigid și solemn. C. PETRESCU, Î. II 214. *Înconjurat de întregul stat-major vamal, șeful, rigid, neînduplecat, părăsi terenul pe care era deplin stăpîn.* BART, S. M. 89. ✦ (Despre expresia sau trăsăturile feței) Aspru, care trădează neînduplecare.

RIGIDITÁTE s. f. **1.** Lipsă de flexibilitate; înțepeneală. ✧ *Rigiditate cadaverică* = înțepenire a mușchilor după moarte. ✦ (Tehn.) Proprietatea corpurilor de a nu suferi deformări cînd se exercită asupra lor anumite forțe.

2. Fig. Severitate, austeritate; intransigență. *Avea ceva... din rigiditatea oamenilor ce au o răspundere în societate.* ARDELEANU, D. 114. ✦ Respect excesiv al formei; formalism. *Nu e îndoială că se vor găsi aceia cari să zică că aceasta este o rigiditate excesivă.* MACEDONSKI, O. IV 33.

RIGLÁT, -Ă, *riglați, -te,* adj. **1.** (Neobișnuit) Liniat. *Hîrtie riglată.*

2. (Geom.; despre suprafețe) Care se obține prin mișcarea unei linii drepte.

RÍGLĂ, *rigle,* s. f. **1.** Piesă plată, lungă și dreaptă, făcută de obicei din lemn sau din metal, uneori gradată, cu ajutorul căreia se trag linii drepte, se verifică suprafețele plane etc.; linie, lineal. *Școlarii trăgeau cu rigla în caiete linii în lungiș.* I. BOTEZ, ȘC. 27. [Profesorul] *mai are și o riglă în mînă și astfel, îndată ce d-sa își arată nasul pe ușe, zgomotul haotic, ca prin farmec, stă înțelenit locului.* CARAGIALE, N. F. 17. ✧ Fig. *Pe fața mării, se deschidea ca în urma unei torpile vii un evantaliu imens de spumă albă, dantelată, cu rigle lungi, întinsă pînă la țărm.* BART, E. 101. ✧ *Riglă de calcul* = instrument folosit pentru efectuarea calculelor rapide, format dintr-o riglă fixă și una mobilă care lunecă pe cea fixă, ambele avînd diviziuni logaritmice; înmulțirea și împărțirea se fac prin adunarea geometrică a diviziunilor corespunzătoare numerelor date de pe cele două rigle, citindu-se cu ajutorul unui cursor.

2. Piesă de lemn groasă și lată obținută prin tăierea dulapilor sau a scîndurilor groase.

RIGLÉTĂ, *riglete,* s. f. **1.** Riglă lungă de 2-5 m folosită la măsurarea lungimilor aliniamentelor.

2. Rigla mobilă a riglei de calcul.

RIGOÁRE, *rigori,* s. f. Asprime, severitate, strășnicie. *Nemulțumiți de rigorile acestui magistrat scrupulos pînă la manie.* C. PETRESCU, C. V. 10. *Se mulțumi a aplica în toată rigoarea teribila lege penală contra neplatei dărilor.* HASDEU, I. V. 46. ✧ Loc. adj. **De rigoare** = care este cerut de o împrejurare anumită; de etichetă. *Vizită de rigoare.* ▭ *Organizatorii serbării i-au prezentat, cu discursurile de rigoare, o cunună de argint.* SADOVEANU, E. 167. *Vorbele mari, de rigoare în astfel de ocazii, gîlgîiau ca niște bășici goale.* REBREANU, R. II 85. ✧ Loc. adv. **La rigoare** = în caz de extremă necesitate. ✧ Expr. **A suferi rigorile legii** = a fi pedepsit conform legii. ✦ (La pl.) Principii severe, rigurozitate. *Dacă vrei să reușești în cariera dumitale de cercetător, urmează numai rigorile științei.* BARANGA, I. 195.

RIGÓLĂ, *rigole,* s. f. **1.** Șanț mic sau amenajare specială de-a lungul străzilor, lîngă trotuar, pentru scurgerea apei.

2. Mic canal dintr-o rețea de irigație.

RIGURÓS, -OÁSĂ, *riguroși, -oase,* adj. **1.** Sever, strict, aspru. *Întregul serviciu riguros al bordului începuse să mă satur.* BART, S. M. 11. [Academia] *să nu fie riguroasă în alegerea cuvintelor românești și în etimologism și să nu fie «prodigă» în neologisme.* IBRĂILEANU, SP. CR. 211. ✧ (Jur.) *Detențiune riguroasă* = pedeapsă cu închisoarea pentru crime în materie politică.

2. Care nu admite abateri; inflexibil, exact. [Arta vînătoriei e] *înjghebată în regule mai mult sau mai puțin riguroase.* ODOBESCU, S. III 13.

RIGUROZITÁTE s. f. Severitate, stricteță, asprime. *O căsătorie, dacă nu este întemeiată pe dragoste, rigurozitatea legii nu mai are absolut nici un rost.* SAHIA, U.R.S.S. 112. ✧ Loc. adv. **Cu rigurozitate** = în mod sever, riguros.

RIHTUÍ, *rihtuiesc,* vb. IV. Tranz. A croi piesele de piele care compun obiectele de încălțăminte; a îmbina prin cusături și a pune căptușeală unei fețe croite la încălțăminte.

RIHTUÍT s. n. Faptul de a rihtui. *Mașină de rihtuit.*

RIHTUITÓR, -OÁRE, *rihtuitori, -oare,* s. m. și f. Persoană care rihtuiește. *Meșter rihtuitor.*

RIMÁ, *rimez,* vb. I. Intranz. **1.** (Despre două sau mai multe cuvinte, mai ales la sfîrșitul versurilor) A avea aceleași sunete în silabele finale (începînd de la ultima silabă accentuată). *Cuvintele «soare» și «floare» rimează.* ▭ *Dacă ești poet, găsește cu ce rimează poetul? — Cu ușurel, răspunse altul.* BOLINTINEANU, O. 397. ✦ Fig. (Despre lucruri, idei, persoane etc.) A se potrivi. *Asachi... are timiditățI, care nu prea rimează cu cele ce și-a impus în programul activității sale culturale.* IBRĂILEANU, SP. CR. 45. *Cum rimează aceste două deducțiuni și nu există oare nici o contrazicere?* GHEREA, ST. CR. II 51.

2. (Rar) A face versuri cu rimă. [Pantazi Ghica] *a fost și rămîne poet, deși nu rimează mai niciodată, fără ca pentru aceasta scrierile sale să rămîie mai puțin poetice și cantonetele sale mai puțin de spirit.* MACEDONSKI, O. IV 89.

RÍMĂ, *rime,* s. f. **1.** Potrivire a sunetelor finale a două sau mai multe versuri, începînd de la ultima silabă accentuată; p. ext. potrivire a sunetelor finale a două cuvinte. *Dacă e vorba, spre exemplu, de o poemă, aici va fi vorba de stil, de rimă, de ritm.* GHEREA, ST. CR. II 12. *Rima pentru rimă e un vădit semn de slăbiciune.* VLAHUȚĂ, O. A. 467. *Ei cer să cînt... durerea mea adîncă, S-o lustruiesc în rime și-n cadențe.* EMINESCU, O. IV 103. ✦ Cuvînt care rimează cu altul. *Pe terasa aceasta, am vînat primele mele rime.* GALACTION, O. I 14. *Și cu multă plecăciune rima mîndră o aștept.* ALEXANDRESCU, M. 250. ✦ Fig. Vers. *Se vede că în cîntecul ce cînta... era vreo rimă supărătoare pentru domnia Veneției.* NEGRUZZI, S. III 401. *Bărbatul acesta care s-a pus cu dinadinsul să șteargă pata robiei în singura nație ce a mai rămas în Europa care să sufere robia, nu merită pentru aceasta două rime din partea dumneavoastră?* BOLLIAC, O. 55.

RIMÉL s. n. Pastă de culoare închisă folosită în machiaj pentru a-și acoperi genele (ca să pară mai lungi). *Își pierdu... răbdarea, gesticulînd în fața oglinzii cu periuța neagră de rimel în mînă.* C. PETRESCU, C. V. 234.

RINDEÁ, *rindele,* s. f. (Și în forma *rîndea*) Unealtă compusă dintr-unul sau mai multe cuțite fixate cu pene într-un corp de lemn sau de metal, folosită de tîmplari la prelucrarea lemnului (netezirea fețelor pieselor, fasonarea după diferite profile etc.). *E dulgher și vine de la lucru cu ferăstrăul pe um.ăr, cu o rîndea și o teslă în mînă.* PAS, Z. I 17. *Din teslă frumos lucrată, Cu rindeaua îndreptată.* TEODORESCU, P. P. 529. ✧ Expr. **A da la rindea** = a prelucra cu rindeaua; a rindelui, a gelui. ✦ Unealtă folosită la netezirea unor piese făcute dintr-un metal sau dintr-un aliaj moale.

— Variantă: **rîndeá** s. f.

RINDELÁ, *rin.delez,* vb. I. Tranz. A rindelui.

RINDELÁRE, *rindelări,* s. f. Rindeluire.

RINDELUÍ, *rindeluiesc,* vb. IV. Tranz. A da la rindea.

RINDELUÍRE, *rindeluiri,* s. f. Acțiunea de a rindelui; netezire cu rindeaua.

RINDELUÍT s. n. Rindeluire. *Mașină de rindeluit.*

RING, *ringuri,* s. n. 1. (Sport) Platformă împrejmuită de obicei cu corzi și pe care se desfășoară meciurile de box.

2. (În industria textilă) Mașină pentru întinderea (sau pentru dublarea) tortului, pentru răsucirea firului și înfășurarea lui pe țevi.

3. (Mar.) Cerc de metal pentru scoaterea navelor, fixat de bulonul de pe peretele cheiului.

RINÍCHI, *rinichi,* s. m. Fiecare dintre cele două organe interne, de forma boabelor de fasole, care secretă și excretă urina, situate în regiunea lombară în afara cavității peritoneale, de fiecare parte a coloanei vertebrale; (popular) rărunchi. *Începuse să povestească oamenilor cum i-au scos doctorii cei mari un rinichi.* REBREANU, I. 24.

RINOCÉR, *rinoceri,* s. m. Mamifer pachiderm ierbivor, mare și foarte puternic, având pe nas un corn caracteristic; trăiește în regiunile calde și umede din Asia și Africa *(Rhinoceros unicornis).*

RINOPLASTÍE, *rinoplastii,* s. f. Operație chirurgicală prin care se reface un nas distrus, prin grefarea sau transplantarea pielii din alte părți ale corpului.

RIPEÁG, *ripeaguri,* s. n. (Regional) Șir de cîrlige folosit la prinderea sturionilor din mare.

RIPÍDĂ, *ripide* și *ripidii,* s. f. (În biserica creștină) Obiect liturgic de metal sau de lemn de diferite forme, folosit în altar pentru apărarea de muște a sfintelor daruri sau la procesiuni. *Șapte băieți... poartă ripidele și sfeșnicele în fața altarului.* EMINESCU, N. 142. *Ripidii... pentru procesiunile religioase.* ODOBESCU, S. I 452.

RIPOLINÁT, -Ă, *ripolinați, -te,* adj. (Ieșit din uz) Vopsit cu un lac special; lăcuit. *În jilțul de trestie împletită și ripolinată.* C. PETRESCU, O. P. I 86.

RIPOSTÁ, *ripostez,* vb. I. Intranz. A răspunde în contradictoriu, a replica (repede și cu energie). *A intervenit în discuție cu o pasiune și o îndîrjire de care nu o credeam în stare. Riposta indignată, amenința.* CAMIL PETRESCU, U. N. 37. *Zaharia Duhu îi puse mîna pe umăr, ripostîndu-i cu surîsul subțire al răzășului din Piscul Voievodesei.* C. PETRESCU, A. 321. *Înțeleg reproșurile d-tale, ripostă Nadina contrariată.* REBREANU, R. II 53.

RIPÓSTĂ, *riposte,* s. f. Răspuns prompt și energic, replică; acțiune hotărîtă, care respinge un atac.

RIPS, *ripsuri,* s. n. Țesătură de bumbac sau de mătase, cu dungi dese în relief, utilizată mai ales pentru tapițarea mobilelor. *Panglică de rips.*

RIPSÁT, -Ă, *ripsați, -te,* adj. (Despre țesături) Cu dungi dese reliefate, ca ripsul. *Se juca, mîngîind stofa ripsată a fotoliului cubic.* CAMIL PETRESCU, P. 11.

RIS s. n. v. **riz.**

RISC, *riscuri,* s. n. Posibilitatea de a cădea într-o primejdie, într-un necaz, într-o pagubă; pericol posibil. *M-am hotărît să mă apropii cu sentimentul de risc incalificabil cu care un trădător se duce la o legație străină.* CAMIL PETRESCU, P. 225. *Tot profitul și nici un risc; o politică mult lăudată — cînd izbutește.* IORGA, L. I 185. ◇ (Urmat de determinări în genitiv) *Voi lupta cu riscul vieții.* ◇ Expr. (Învechit) **A pune în risc** = a expune, a pune în primejdie. *El puse în risc o aripă întreagă micșurîndu-și înadins lungimea frontului.* HASDEU, I. V. 117.

RISCÁ, *risc,* vb. I. 1. Tranz. A pune în primejdie, a expune pericolului. *Eu îmi risc viața zilnic pentru dumneavoastră.* DUMITRIU, B. F. 38. *Decît să-și riște o reputațiune... el preferi... să renunțe de bunăvoie la coroana fraternă.* HASDEU, I. V. 191. ✦ A se expune la..., a fi în primejdie de... *Nu riști o întîlnire, oricum, neplăcută.* C. PETRESCU, Î. II 124. *Ar risca să fie trimis în judecata consiliului de război, dacă s-ar afla.* REBREANU, R. II 150. *Riscă a-și compromite reputația în ochii lumii și fericirea vieții sale.* BOLINTINEANU, O. 382.

2. Intranz. A intra într-o acțiune periculoasă (cu rezultat nesigur), a înfrunta un pericol. *Virtutea nu-l împiedică să invidieze soarta celor mai puțin virtuoși, care măcar riscă și ies la larg, să înfrunte riscurile.* C. PETRESCU, C. V. 175. ✦ Refl. (Învechit) A cuteza, a îndrăzni, a se încumeta. *La 1827, septemvrie, nime nu s-ar fi riscat a merge pe jos singur pe uliți după ce înnopta.* NEGRUZZI, S. I 15.

RISCÁNT, -Ă, *riscanți, -te,* adj. (Despre situații sau acțiuni) Riscat.

RISCÁT, -Ă, *riscați, -te,* adj. (Despre situații sau acțiuni) Expus primejdiilor, nesigur, primejdios. *Întoarcerea fără rost a lui Mihai acasă era din orice punct de vedere o acțiune riscată.* CĂLINESCU, E. 86. *Întreprindere riscată.* NEGRUZZI, S. I 342.

RISÍPĂ, *risipe,* s. f. 1. (În opoziție cu economie) Cheltuială fără măsură; irosire. *Se aprinde luminarea lui moș Gheorghe, apoi alta și alta, pînă ce le spune tot el să nu facă risipă, ca să ajungă pînă la Galați.* SP. POPESCU, M. G. 31. *Ia punga și-ntr-o clipă Azvîrle-un pumn de galbeni cu darnica risipă A celui ce pe brazde stă vesel semănînd.* COȘBUC, P. II 96. ✦ Fig. Belșug, abundență. *Prada fusese peste toate așteptările și era acum risipă de toate.* CAMIL PETRESCU, O. II 60.

2. (Învechit și arhaizant) Sfărîmare, surpare, distrugere, ruinare, prăbușire. (Cu pronunțare regională) *Dumneavoastră știți că m-a silit numai dorința de a vedea contenind gîlcevirile și vînzările unora și altora, care țînteau la răsipa țării și la peirea mea.* NEGRUZZI, S. I 149. ◇ Loc. adj. **În risipă** = care se sfărîmă, se dărîmă; în ruină. *L-a lovit un corn de clădire în risipă.* SADOVEANU, P. M. 126. ✦ (Învechit; la pl. în forma *risipuri)* Ruină, dărîmătură. *Îngeri iubitori Într-o noapte fără nori S-or opri din a lor cale Pe risipurile tale.* ALECSANDRI, P. II 37. *Se mai văd încă urme din risipurile cetății Smeredova.* NEGRUZZI, S. I 194.

3. Împrăștiere, răspîndire, fugă în dezordine; risipire. *Un lung fior de spaimă pătrunde într-o clipă Prin deasa tătărime ce-i gata de risipă.* ALECSANDRI, P. A. 170. ◇ Loc. adj. și adv. **În risipă** = în debandadă, în dezordine. *Însăși din cer aruncînd puternicul foc al lui Joe, Flota-n risip-a sfărîmat-o.* COȘBUC, AE. 12.

— Pl. și: (2) *risipuri.*

RISIPÉLNIC, -Ă, *risipelnici, -e,* adj. (Rar) Risipitor. *Părinții oftau... profețind o soartă cumplită unei generații frivole, risipelnice și lipsite de instinctul de conservare.* C. PETRESCU, O. P. I 158.

RISIPÍ, *risipesc,* vb. IV. 1. Tranz. (Cu privire la lucruri) A arunca, a împroșca în toate părțile; a împrăștia. *Și-n fuga lui turbată, risipea cu piciorul pietrele ce se rostogoleau în vale.* GANE, N. I 80. *Scorpia... dete cu coada și risipi focul.* ISPIRESCU, L. 138. ◇ Refl. *Praful se risipi pe lemnul mesuței.* C. PETRESCU, C. V. 377. ✦ Refl. (Despre abstracte) A se răspîndi, a se propaga. *Printre școlari se risipi iute zvonul respectuos că venise un student de la Cernăuți care citise întreaga bibliotecă gimnazială.* CĂLINESCU, E.

107. ✦ A aşeza ici şi colo; a presăra. *Cumpăr singură flori pe care le aduc şi le risipesc în vasele smălţuite.* CAMIL PETRESCU, P. 12.

2. Tranz. (Cu privire la avere, la bunuri materiale etc.; în opoziţie cu economisi) A cheltui fără socoteală, a împrăştia fără cruţare; a irosi, a părădui. *Zăbovise o viaţă întreagă la Paris, risipise toată averea adunată de strămoşii săi din truda şerbilor.* I. BOTEZ, ŞC. 41. *Mare stare să ai tu, tinere, de o risipeşti aşa.* ISPIRESCU, L. 279. *Îi place banul ca să-l risipească: de aceea îl adună de oriunde poate, cu orice preţ.* BOLINTINEANU, O. 252. (Absol.) *Lucrul adună, iar lenea risipeşte* = omul harnic e economn, iar omul leneş, cheltuitor. (Refl. pas.) *Rezerva de la început se risipise.* C. PETRESCU, C. V. 297. ✧ Fig. *Risipit-am fără milă tinereţea, viaţa mea.* EFTIMIU, Î. 105. *Căci pentru care altă minune decît tine, Mi-aş risipi o viaţă de cugetări senine?* EMINESCU, O. I 232. (Refl.) *Mi se risipea viaţa în moliciune... şi cărţi de joc.* D. ZAMFIRESCU, R. 96. ✦ A distruge, a prăpădi. (Refl.) *Să nu o asculte* [pe nevastă] *îi era că i se risipeşte casa şi îşi pierde rostul.* ISPIRESCU, L. 333.

3. Refl. (Despre oameni) A se răspîndi în toate părţile; a se împrăştia, a se răsfira, a se răzleţi. *Cele ale căror bărbaţi nu sosiseră nici de data asta se risipeau pe ţărm, cu mîna la gură şi cu ochii la orizontul plumburiu.* DUMITRIU, P. F. 32. *Mii întregi se risipesc, Alte mii în loc sosesc.* ALECSANDRI, P. II 16. ✧ Expr. **A se risipi ca potîrnichile** (sau **ca puii de potîrniche**) v. potîrniche. ✧ Tranz. *Am o cloşcă: noaptea strînge puii şi ziua-i risipeşte* (Casa). GOROVEI, C. 47. ✦ Tranz. (Cu privire la cete, armate etc.) A pune pe fugă, a respinge, a înfrînge. *Mergi în Dacia, grăbeşte, Pe barbari de-i risipeşte.* ALECSANDRI, P. II 12. *Şi tăia, nene, tăia, Pe tătari îi risipea.* id. P. P. 198.

4. Refl. (Despre nori, ceaţă, aburi etc.) A se destrăma, a se spulbera, a dispărea, a pieri. *A venit primăvara, s-au risipit norii.* STANCU, D. 108. *Cum se risipeşte mireasma în ger, aşa s-au dus toate.* SADOVEANU, B. 67. *Ceaţa se risipi şi ei rămaseră teaferi.* ISPIRESCU, L. 99. ✧ Fig. *Clipele acelui popas se risipeau ca fulgii de păpădie în adierea vîntului.* SADOVEANU, N. P. 143. *Se risipesc toate dimprejuru-ţi, timp şi spaţiu fug.* EMINESCU, N. 55.

5. Tranz. A face să dispară; a îndepărta, a înlătura. *O puicuţă ca o floare, Ce-mi risipea grijile, Îmi gonea durerile.* TEODORESCU, P. P. 283.

6. Refl. A se dărîma, a se prăbuşi, a se nărui, a se surpa. *Aicea n-avem grijă, afară numai dacă s-ar risipi muntele întreg.* GANE, N. I 94. *Numai iată ce dă de un cuptori nelipit şi mai să se risipească.* CREANGĂ, P. 287. ✦ Tranz. (Rar) A măcina. *Muntele îşi risipea necontenit ripile şi costişele erau cu totul lipsite de păşune.* SADOVEANU, F. J. 372. ✦ A se nimici, a se distruge; a se prăpădi. *De mult s-au risipit şi-aceï Bătrîni ce-n umbră ţi-au stătut.* IOSIF, PATR. 8. ✧ Fig. *Mama şi surorile plîng de se risipesc.* SEVASTOS, N. 90.

RISIPÍRE, *risipiri,* s. f. Acţiunea de a (se) risipi şi rezultatul ei.

1. Împrăştiere, răspîndire, dispersare. *Sergentul moare şuierînd Pe turci în risipire, Iar căpitanul admirînd Stindardu-n filfîire.* ALECSANDRI, P. A. 209. ✦ (Concretizat) Rarişte. *O apă sticlea departe într-o luncă: mai încoace, într-o risipire de pomi înfloriţi, se înălţau acoperişuri roşii de olane.* SADOVEANU, O. V 675.

2. Fig. Destrămare, spulberare, îndepărtare. *Risipirea îndoielilor.*

3. (Învechit) Dărîmare, ruinare. (Cu pronunţare regională) *Brădet nalt, în ziduri negre, înconjoară Agapia din Deal, bătrînă biserică pornită spre risipire.* SADOVEANU, O. VII 212. ✦ (Concretizat) Dărîmătură. (Cu pronunţare regională) *Părintele Veniamin ne arăta chiliile din nou ridicate din risipire.* SADOVEANU, O. VII 186.

RISIPÍT, -Ă, *risipiţi, -te,* adj. 1. Răspîndit în toate părţile; împrăştiat, răsfirat. *Stelele sclipeau mărunt, risipite pe toată nemărginirea bolţii.* MIHALE, O. 184. *Caracteristic pentru aşezările omeneşti din Ţara Moţilor e felul în care sînt risipite casele satului: cîteva case într-o vale şi pe urmă restul satului împrăştiat pe dealuri, prin munţi, prin văgăuni.* BOGZA, Ţ. 42. *Ce să fie asta de n-am întîlnit eu... nici un sufleţel de om p-aci la voi, fără numai grămezi, grămezi de oase de oameni, risipite colea şi colea?* ISPIRESCU, L. 100. ✧ Fig. *Mi-e sufletul în soarele de-amiază Pe holde risipit ca vîntul cald.* BENIUC, V. 55. *Stătu privind într-acolo, spre lumina risipită în depărtări şi pe livada înmugurită.* SADOVEANU, O. IV 389. *A mele visuri risipite.* VLAHUŢĂ, P. 33.

2. (Despre bunuri materiale sau morale) Cheltuit fără socoteală; irosit. *Avere risipită.*

3. (Despre cete, armate etc.) Pus pe fugă, alungat, înfrînt. *Cetele de leşi răzleţe erau... sfărîmate şi risipite.* SADOVEANU, O. I 255. *Risipite se-mprăştie a duşmanilor şiraguri.* EMINESCU, O. I 148.

4. (Despre un întreg) Stricat, sfărîmat; dărîmat, prăbuşit. *Munţii Gorjului se arătau... ca nişte sfinţi făcuţi cu var pe cel din urmă zid rămas al unei mănăstiri risipite.* GALACTION, O. I 64. *Văzînd mănăstirea aşa de risipită şi vechie, m-am întors îndărăpt.* RETEGANUL, P. I 39.

RISIPITÓR, -OÁRE, *risipitori, -oare,* adj. 1. (În opoziţie cu strîngător, econom) Care îşi risipeşte averea, bunurile; cheltuitor. *Cu cît egumenul este econom, cu atît frate-său e risipitor.* NEGRUZZI, S. I 313. ✧ (Adverbial) *Nici un romîn nu avea atîţia bani şi nu trăia atît de risipitor ca el.* VORNIC, P. 126.

2. (Învechit) Care produce ruină; distrugător, nimicitor. *Ţara slăbită de atîtea nevoi ale războaielor, ale domnilor tirani şi risipitori de ţară.* BĂLCESCU, O. II 143.

RISIPITÚRĂ, *risipituri,* s. f. (Mai ales la pl.) Dărîmătură, ruină. *Din risipiturile cîtorva colibe acoperite cu stuh... o fiinţă în zdrenţe răsări amenînţătoare.* SADOVEANU, Z. C. 25.

RÍSLING s. n. Varietate de viţă de vie ai cărei struguri au boabele îndesate, de culoare galben-verzuie şi cu mici puncte negre; p. ext. vin scos din strugurii acestei varietăţi de vie.

RISTÁV s. n. v. **răstav**[1].

RISTÍC s. n. 1. (În expr.) *Gogoaşă de ristic* = gogoaşă care se formează pe ghinde sau pe păhăruţele lor în urma înţepăturii făcute de viespe; fiind bogate în tanin, se întrebuinţează în industria tăbăcăriei. *Marghioala... plămădea pe prispă, la umbră, gogoşi de ristic pentru suliman.* CARAGIALE, la CADE.

2. Suliman făcut dintr-un amestec de antimoniu şi de gogoşi de ristic, întrebuinţat pentru înnegrirea sprîncenelor, a genelor sau a părului. *Cere mai cu inimă, babo, cere, Că-ţi trebuie ristic pentru sprîncene.* TEODORESCU, P. P. 132.

RIŞCÁR, *rişcari,* s. m. Jucător de rişcă. [Gore Pirgu era] *de mic stricat pînă la măduvă, giolar, rişcar.* M. I. CARAGIALE, C. 15.

RÍŞCĂ s. f. Joc de noroc la care cîştigă cel care ghiceşte pe ce parte va cădea o monedă aruncată în sus. *Dacă le rămînea ceva, păstrau pentru rişcă.* PAS, Z. I 268. *N-o să-mi joc leafa la rişcă, pe maidan.* G. M. ZAMFIRESCU, SF. M. N. I 56.

RIŞLUÍ vb. IV v. **răşlui.**

RIT, *rituri,* s. n. 1. Practică religioasă, ceremonie bisericească; ritual. *Iubirea ta să fie asemeni unui rit Ca sufletul din rugă să iasă-ntinerit.* ARGHEZI, V. 151. *El*

era în vîrstă de douăzeci şi opt ani numai, înalt la stat, barba şi părul capului galben, pe care, după ritul religiei, el avea obicei a le purta rase. BĂLCESCU, O. II 257. ✦ Fig. Rînduială, tipic. *Pe masa din careul ofiţerilor erau aşezate după anume rit, lîngă actele de bord, cerneală şi condeie.* BART, S. M. 97.

2. Confesiune (3), religie. *Ostrogski, pe de o parte, fiind de rit grecesc, simpatiza cu coreligionarii romîni.* HASDEU, I. V. 111. *La egumen se aflau mai mulţi greci şi arabi de ritul nostru.* BOLINTINEANU, O. 293. *Grecii asemenea îndemnară pre romîni ca să se servească cu slovele cirilice, ca nu cumva să se strecoare pintre ei, o dată cu literele, şi ritul apusean.* NEGRUZZI, S. I 347.

RITM, *ritmuri,* s. n. **1.** Aşezare simetrică şi periodică a silabelor accentuate şi neaccentuate într-un vers ori în proză, sau a accentelor tonice într-o frază muzicală; cadenţă, tact. *Costache Negruzzi a fost cel mai entuziasmat faţă de... ritmurile originale, de rimele rare, de armonia interioară a versificaţiei.* SADOVEANU, E. 225. *Un vers cald... în ritmul căruia să simtă bătăile propriei lui inimi.* VLAHUŢĂ, O. A. III 72. *De ce pana mea rămîne în cerneală, mă întrebi? De ce ritmul nu m-abate cu ispita-i de la trebi?* EMINESCU, O. I 137. ✦ (Prin generalizare) Vers. *Răsune iar cornul de moarte Străbătător al ritmurilor mele.* BENIUC, V. 63.

2. Desfăşurare gradată, treptată, evoluţie mai rapidă sau mai lentă a unei acţiuni, a unei activităţi, condiţionată de anumiţi factori determinanţi. *Iată însă că avionul care a schimbat ritmul circulaţiei şi a scurtat distanţele, zboară la fel deasupra apei ca şi pe uscat.* BART, E. 122. ✦ Mişcare regulată; cadenţă, tempo. *Tot trupul fetei se purta într-un ritm mlădios, de un farmec nespus.* SADOVEANU, O. I 408. *Respiraţia i se auzea într-un ritm regulat.* BART, E. 337.

RITMÁ, *ritmez,* vb. I. Tranz. A pune accentul (pe silabele unui vers, p. ext. ale unei fraze). (Intranz. Fig.) *Zadarnic plînge lira şi ritmează în dureri, Căci meteahna şi păcatul nu-s de astăzi, nici de ieri.* BELDICEANU, P. 124.

RITMÁT, -Ă, *ritmaţi, -te,* adj. Care are ritm; cadenţat. *O deosebită atenţie acordă Creangă şi sfîrşitului ritmat al frazelor.* VIANU, A. P. 116. *Bucuria jucătorilor izbucnea în frînturi de strigături, în floricele de paşi ritmaţi.* REBREANU, R. I 128.

RÍTMIC, -Ă, *ritmici, -e,* adj. Care are ritm; cadenţat, regulat. *Poetul creează astfel o valoare nouă: vorbirea ritmică.* VIANU, S. 7. *Gîndurile lui adese se transformau în şiruri ritmice.* EMINESCU, N. 42. ✧ *Gimnastică ritmică* = ramură a gimnasticii în care exerciţiile se execută ritmic şi cu acompaniament muzical. ✧ (Adverbial) *Mulţimea adormită în coloane Se mişcă totuşi ritmic.* CAMIL PETRESCU, V. 18. *I-ar fi recunoscut — deşi erau tot paşi de femeie: tocuri înalte, bătînd mărunt şi ritmic cimentul.* C. PETRESCU, Î. II 75. *Ritmic valurile cad, Cum se zbate-n dulce ropot Apa-n vad.* COŞBUC, P. I 48.

RÍTMICĂ s. f. Ansamblu de reguli privitoare la folosirea ritmului în poezie şi, mai rar, în proză; ritm. *Structura poeziei lui s-a sprijinit pe ritmica populară.* SAHIA, U.R.S.S. 172. ✦ (Muz.) Ştiinţă care studiază simetria timpilor accentuaţi şi slabi, precum şi a diferitelor valori de note într-o compoziţie muzicală. ✦ Întrebuinţarea ritmului; totalitatea ritmurilor. *Un element de expresie care are o foarte mare importanţă este ritmica.*

RÍTOR s. m. v. **retor.**

RITÓRICĂ s. f. v. **retorică.**

RITORNÉLĂ, *ritornele,* s. f. (Şi în forma *riturnelă*) **1.** (Muz.) Fragment de muzică instrumentală care serveşte ca preludiu şi adeseori şi ca încheiere a unei arii. *Coardele şi naiul începură riturnela simplă a vechii balade, iar lăutarul... prinse a ne spune, în versuri surprinzătoare şi măreţe, povestea lui Corbea.* SADOVEANU, E. 170. *Semnal pe care tot francezul îl ştie şi-l cîntă pe riturnela poporană.* ODOBESCU, S. III 97.

2. Poezie de trei versuri, dintre care primul rimează cu al treilea.

— Variantă: **riturnélă** s. f.

RITÓS adv. Categoric, hotărît; deschis. *Am declarat ritos: nu vreau să ştiu nimic!* REBREANU, R. I 180. [Bărbatul meu] *mi-o hotărît ritos: că de n-oi izbuti să prind gineri prin Eşi, pînă la sfîrşitul cîşlegilor, apoi...* ALECSANDRI, T. 421. *Mărturiseşte ritos sentimentele inimei tale.* id. ib. 1009.

RITUÁL[1], *ritualuri,* s. n. Rînduială prescrisă a unei slujbe religioase; ceremonial religios. *Totul pare că se petrece undeva într-un ţinut african, unde membrii unui trib ar îndeplini un straniu şi primejdios ritual.* BOGZA, C. O. 302. *Dar ritualul funebru nu exprimă numai filozofia pesimistă a crăiesei, ci şi optimismul bătrînului sfetnic.* GHEREA, ST. CR. III 337. ✧ Fig. *Ca mai toţi specialiştii, colonelul Voinescu voia să facă din meserie o castă, cu un fel de ritual al ei.* CAMIL PETRESCU, O. II 528. *Cred că-ţi place introducerea, Luminiţo, e după ritual: o consideraţie generală, înainte de a trece la amănunt.* C. PETRESCU, Î. II 64.

RITUÁL[2]**, -Ă,** *rituali, -e,* adj. Privitor la rituri, care ţine de rituri; care se face după anumite rituri. *Cîntec ritual.* ✧ Fig. *Tina Diaconu şi Nevăstuica se pregăteau pentru plimbarea rituală din fiecare duminecă după-amiază.* C. PETRESCU, A. 310.

RITUÁLIC, -Ă, *ritualici, -e,* adj. (Neobişnuit) Ritual[2]. *Ca bun credincios... îşi făcuse toate datoriile ritualice înaintea cinei.* SADOVEANU, O. L. 47.

RITUALÍSM s. n. Supunere excesivă la ceremoniile bisericeşti; formalism religios.

RITURNÉLĂ s. f. v. **ritornelă.**

RIŢ, *rituri,* s. n. (Tipogr.) Crestătură liniară făcută pe o foaie de carton pentru a o putea îndoi cu uşurinţă, fără să plesnească.

RIŢÍN s. m. v. **ricin.**

RIŢUÍ, *riţuiesc,* vb. IV. Tranz. (Tipogr.) A cresta un carton (sau o mucava) spre a-l putea îndoi uşor.

RIŢUÍT s. n. (Tipogr.) Acţiunea de a *riţui.*

RIVÁL, -Ă, *rivali, -e,* s. m. şi f. Persoană care aspiră, în concurenţă cu alta, la aceeaşi situaţie, la aceleaşi succese; concurent, adversar. *Nerăbdătoare să-l vadă scos din domnie pe Bibescu şi mai ales pe rivala ei personală, Maricica-doamna.* CAMIL PETRESCU, O. II 508. *Aflînd despre mişcarea periculosului rival, Petru cel Şchiop începu a-şi organiza armata.* HASDEU, I. V. 183. ✧ Fig. *Doi rivali erau acum: un armăsar negru şi o iapă sură.* NEGRUZZI, S. I 42. ✦ Persoană care aspiră, deodată cu alta, la dragostea aceleiaşi persoane. *Sîntem rivali!... Unul din noi, dar, e de prisos pe lume; trebuie să piară!* ALECSANDRI, T. I 396. *Hotărîsem să mă duc la rivala mea.* NEGRUZZI, S. I 52. *Fără de pizmă, acum de tine Chiar cu rivalu-mi poci să vorbesc.* ALEXANDRESCU, M. 134. ✦ Persoană care are merite egale sau e la fel de talentată cu o altă persoană. *Poetul iubeşte natura şi în privinţa asta el are puţini rivali în literatura românească.* GHEREA, ST. CR. I 142. ✧ Expr. Fără

rival = fără pereche, fără asemănare, cu care nu se poate nimeni măsura; inegalabil.

RIVALITÁTE, *rivalități,* s. f. Concurență între două sau mai multe persoane care aspiră la același lucru. *Boierii munteni se temeau de rivalitatea boierilor moldoveni și viceversa.* HASDEU, I. V. 98.

RIVALIZÁ, *rivalizez,* vb. I. Intranz. (Urmat de determinări introduse prin prep. «cu») A se sili să ajungă sau să întreacă pe cineva în ce privește talentul, meritul, puterea, vaza, dragostea; a concura. *A rivalizat cu cei mai mari scamatori ai lumii.* SAHIA, N. 66. ✦ A sta alături de, a egala, a sta pe aceeași treaptă.

RIVERÁN, -Ă, *riverani, -e,* adj. (Despre țări, locuri) Așezat pe malul unei ape sau străbătut de o apă curgătoare (mai ales de un fluviu reprezentînd o cale de comunicație internațională). [Dunărea] *reprezintă pentru noi, ca și pentru celelalte țări riverane, cea mai importantă sursă de energie hidraulică.* GHEORGHIU-DEJ, R. 87. ✧ *Proprietar riveran* = proprietar al unui loc situat pe malul unui rîu.

RIZ, *rizuri,* s. n. Zgîrietură sau șanț foarte puțin adînc care se produce prin uzură la suprafața unei piese pe care alunecă altă piesă. ✦ Zgîrietură făcută de un vîrf ascuțit pe o piesă pentru a o însemna într-un anumit fel.

— Variantă: **ris** s. n.

RIZÁCĂ, *rizace,* s. f. (Regional) Unealtă asemănătoare cu o coasă cu coada lungă, folosită pentru a tăia plantele care împotmolesc bălțile; sabiță. *În stufăria deasă se fac cărări artificiale, tăindu-se stuful cu... sabițele sau rizacele.* ANTIPA, P. 547.

RIZÁFCĂ s. f. v. **rizeafcă.**

RIZEÁFCĂ, *rizeafce,* s. f. Specie mică de scrumbie care trăiește în Marea Neagră, de unde migrează în Dunăre pentru reproducere și hrană; se consumă proaspătă sau conservată în ulei ca sardele *(Alosa Nordmanni).* [Este] *devreme pentru* [pescuit] *rizeafcă.* DAVIDOGLU, O. 27.

— Variantă: **rizáfcă** s. f.

RIZÍBIL, -Ă, *rizibili, -e,* adj. (Rar) De rîs, ridicol.

RÍZIC, *rizicuri,* s. n. (Învechit) Risc. *Mă hotărăsc să-ți răspund, cu rizicul de a-mi face și din tine un vrăjmaș.* VLAHUȚĂ, la CADE.

RIZICULTÚRĂ, *riziculturi,* s. f. Cultura orezului.

RIZÎL s. n. v. **rezil.**

RIZÓM, *rizomi,* s. m. Tulpină subterană a anumitor plante. *Rizomul emite tulpini sterile și fertile.* FLORA R.P.R. II 80.

RIZOPÓD, *rizopode,* s. n. (La pl.) Clasă de protozoare cu corpul unicelular, care se mișcă cu ajutorul unor prelungiri protoplasmatice; (la sg.) animal făcînd parte din această clasă.

RÎCĂ s. f. (Regional) Ceartă; sfadă. ✧ Expr. **A purta (cuiva) rîcă** = a purta (cuiva) dușmănie. *Credea că mai ține minte și că-i port rîcă.* C. PETRESCU, C. V. 105. **A se pune rîcă** (cu cineva) = a se împotrivi (cuiva) luîndu-se la ceartă.

RÎCÎI, *rîcîi,* vb. IV. Tranz. (Despre păsări sau animale) A scurma sau a scormoni (pămîntul) cu ghearele sau cu labele. *Lighioana începu să rîcîie țărîna cu lubele.* ODOBESCU, S. III 184. ✧ Expr. **A rîcîi** (pe cineva) **la inimă** = a-l chinui pe cineva gîndul că trebuia să facă un lucru și nu l-a făcut sau că știe un lucru care interesează pe altul și nu-l spune. ✧ Intranz. *Cînii neîntrerupt se preumblau în giurul... fîntînii, rîcîind cu picioarele în pămînt.* RETEGANUL, P. IV 46. *Găina rîcîie cu picioarele.* PANN, P. V. I 129. *Vija mirosea... Și-unde-mi lătra, Și tot rîcîia, Piatra dezgropa.* TEODORESCU, P. P. 417. ✦ (Despre oameni) A zgîria cu unghiile sau cu ajutorul unui instrument. *Îl văzu pe bătrîn ...ștat; cu degetele descărnate făcea sforțări ...ctînd plapoma.* BART, E. 344. *Rîcîie cu bățul... pămîntul dinaintea lui.* BRĂTESCU-VOINEȘTI, F. 11. *Ideea ce turbură pe oarecari amatori de antichități că n-au decît să rîcîie pămîntul ca să găsească obiecte de artă.* BOLINTINEANU, O. 306. ✦ A îndepărta prin zgîriere un înveliș, un strat. *Rîcîi mușchiul care ascunsese încuietoarea.* GALACTION, O. I 256. *Ea rîcîie de pe zidurile monumentelor scoarța depusă.* CARAGIALE, N. S. 35.

RÎCÎÍRE s. f. Acțiunea de a **rîcîi** și rezultatul ei.

RÎCÎÍT s. n. Faptul de a **rîcîi**; zgomotul produs prin rîcîirc.

RÎCÎITÚRĂ, *rîcîituri,* s. f. Rîcîire; zgomotul produs prin rîcîit. *O rîcîitură de chibrit se auzi, și scînteia... umplu odaia c-o lumină gălbuie.* DELAVRANCEA, S. 156.

RÎDE, *rîd,* vb. III. Intranz. **1.** A-și manifesta satisfacția printr-o mișcare a feței și a gurii, scoțînd sunete specifice, nearticulate. *Împăratul trăia singur, ca un leu îmbătrînit, slăbit de lupte și suferințe, împărat ce-n viața lui nu rîsese niciodată.* EMINESCU, N. 3. *Nu mă vreți, nu mă iubiți? Ha, ha, ha! rîdea; mușchii i se suceau în rîsul acesta și ochii lui hojma clipeau.* NEGRUZZI, S. I 140. ✧ (Cu subiectul «inima», «gura») *Lui Domițian parcă îi rîdea inima.* BASSARABESCU, V. 10. *De plăcinte rîde gura; de vărzare și mai tare.* CREANGĂ, A. 10. ✧ (Urmat de determinări modale, adesea hiperbolice) *Rîd pe înfundate cu lacrimi, aruncînd căutături de milă spre dreapta.* BASSARABESCU, S. N. 21. *Virgolici rîse din toată inima.* HOGAȘ, DR. II 133. *A rîs cu mare poftă.* CARAGIALE, O. III 72. *Le-am lăsat și eu pe fete să rîdă, pînă li s-a duce gura la urechi.* CREANGĂ, O. A. 66. *Te fac să rîzi de te ții de pîntece.* ȘEZ. I 39. ✧ Expr. **A rîde** (rar **a-și rîde**) **în barbă** sau **pe sub mustață** = a rîde reținut, pe ascuns. *Porni să-și rîdă în barbă, bucurîndu-se.* MIHALE, O. 287. *Vodă rîdea în barbă și strecura în juru-i privirea-i ascuțită.* SADOVEANU, O. VII 74. **A rîde mînzește** v. mînzește. (Rar) **A rîde galben** = a rîde fals, silit, prefăcîndu-se că se bucură. *Rîdem toți, rîde galben și locotenentul.* CAMIL PETRESCU, U. N. 384. **A rîde** (cuiva) **în nas** (**în față** sau **în obraz**) = a-și bate joc de cineva care e prezent, a sfida pe cineva cu nepăsare. *Ctitorul vorbea mereu, iar ceilalți trei îmi rîdeau în obraz.* DELAVRANCEA, H. T. 6. *Ea își bate joc de dînsul și-i rîde în față.* SBIERA, P. 152. ✦ (Rar, despre păsări) A scoate sunete care sugerează veselie. *Rîde ciudat huhubul sălbatic.* SADOVEANU, O. VIII 240.

2. A se distra, a se amuza, a face haz. *Păcat că n-am fost mai multe, să rîdem.* C. PETRESCU, C. V. 258. *Ce-aș mai rîde să te văz întorcîndu-te cu nasul în jos.* ISPIRESCU, L. 15. ✦ A fi mulțumit, vesel, fericit; a se bucura. *Copiii vor rîde în fiece casă, Pîini albe vor crește pe fiece masă.* TULBURE, V. R. 36. *Cine rîde la urmă rîde mai bine* (= nu trebuie să te bucuri prea devreme, căci lucrurile pot lua altă întorsătură). ✧ Fig. *Soarele rîdea afară.* BART, E. 380. *În glastre rîde floare lîngă floare.* IOSIF, P. 18. *În Vrancea la izvoarele Milcovului curge apa limpede; rîd codrii în apusul soarelui.* D. ZAMFIRESCU, R. 246. *Lunca rîde și-nverzește, Doru-n suflet se trezește.* ALECSANDRI, P. I 235. ✦ (Cu determinări în dativ sau introduse prin prep. «la») A arăta cuiva simpatie surîzîndu-i. *Erai de paisprezece ani cînd mi-ai rîs întîi.* DELAVRANCEA, A. 18. ✧ Fig. *Cerul era limpede și luce-*

ferii sclipitori rideau la stele. CREANGĂ, P. 56. ✦ (Despre soartă, noroc) A-i fi cuiva favorabil. *Alungă mîhnirea din inima ta, căci norocul îţi ride din toate părţile.* CREANGĂ, O. A. 223.

3. A-şi bate joc de cineva sau de ceva; a face haz pe socoteala cuiva, a lua în rîs. *Va ride-ntregul neam arab de bietul Ben-Ardun.* COŞBUC, P. I 111. *Pînă acum toţi rideau de Prepeleac, dar acum a ajuns să rîdă el şi de dracu.* CREANGĂ, P. 51. *Cît eşti de mare şi puternic, eu rîd de mînia ta.* ALECSANDRI, T. II 18. ◇ F i g. *Rău e cînd ride culmea de muşunoi.* ALECSANDRI, T. II 150. ◇ R e f l. (Cu pronumele în dativ) *Nici visezi că înainte-ţi stă un stîlp de cafenele Ce îţi ride de-aste vorbe, îngînîndu-le pe ele.* EMINESCU, O. I 150. *Băieţii, ca să-şi rîdă de el, îi zic...* ŞEZ. IX 135. ◇ T r a n z. *Îl rîd toţi de faţă.* SEVASTOS, N. 98. *Au început fraţii a-l ride.* SBIERA, P. 3. *Măsură-ţi vorbele, băiete! Auzi, soră nicovală, cum ne ride acuşorul?* CREANGĂ, O. A. 288. ◇ E x p r. **Rîd (sau ar rîde) şi cîinii (curcile sau ciorile) de cineva** sau (t r a n z.) **mă rîd (sau m-ar, te-ar etc. rîde) şi cîinii** etc., se spune despre cineva care a ajuns de rîsul tuturor. *Asta ţi-i supărarea?... Fugi d-aici, Ioane, că rîd şi curcile de tine.* REBREANU, I. 109. *Am să vă muştruluiesc de-au să rîdă şi cîinii de voi.* CREANGĂ, P. 304. ✦ R e f l. (Popular, cu pronumele în dativ) A sîlui o femeie, a-şi bate joc de ea. *Mi-a chemat fata la curte şi şi-a rîs de ea Gogu Cristofor.* STANCU, D. 134. ✦ R e f l. (Adesea cu pronumele în dativ) A nu ţine seamă de ceva; a nesocoti. *Îmi rîd de ritm Şi de-orice reguli îmi rîd.* MACEDONSKI, O. I 13. *Ţi-ai rîs de toate, crezînd că asta e-o putere; şi-ai trecut nepăsătoare printre durerile celor din jurul tău.* VLAHUŢĂ, O. A. 505.

— Prez. ind. şi: (regional) *rîz* (DELAVRANCEA, O. II 292, CARAGIALE, O. I 63, ALEXANDRESCU, M. 6).

RÎGÎI, *rîgîi,* vb. IV. I n t r a n z. A scoate din gît un zgomot caracteristic, provocat de gazele din stomac. *Nu suferea mirosul de rachiu... iar Vasile mereu îi duhnea în nas şi rîgîia.* REBREANU, I. 26.

RÎGÎIÁLĂ, *rîgîieli,* s. f. Faptul de a rîgîi; ieşirea pe gît (cu zgomot) a gazelor din stomac; rîgîit.

RÎGÎÎT, *rîgîituri,* s. n. Rîgîială. *Din gălăgia ameţitoare se înălţau, stăpînitoare, rîsete zvăpăiate, cîte un rîgîit larg.* REBREANU, I. 34.

RÎIE s. f. (Popular) **1.** Boală de piele transmisibilă la oameni şi la animale, cauzată de un parazit şi caracterizată prin apariţia unor bubuliţe (localizate mai ales între degete) care produc mîncărime; scabie. *Cu nasul şi cu ochii plini de rîie... nu mai erau cîini, ci nişte strigoi.* GALACTION, O. I 310. *Avea două capre pline de rîie.* CREANGĂ, O. A. 286. ◇ *Rîie căprească* v. c ă p r e s c. ◇ E x p r. **Se ţine ca rîia de om,** se zice despre cineva de care nu mai poţi scăpa.

2. F i g. Termen depreciativ pentru oameni şi animale; pacoste, năpastă, plagă (socială). V. l e p r ă. *Moşia asta... a fost a bătrînilor noştri, pînă ce s-a încuibat între noi o rîie boierească.* SADOVEANU, N. P. 24. [Capra] *se smucea în toate părţile, încît îi era acum lehamite de dînsa. — De-aş ajunge mai degrabă în tîrg, zise Prepeleac, să scap de rîia asta.* CREANGĂ, P. 42. *N-am făcut bine că... am scăpat ţara de o aşa rîie?* NEGRUZZI, S. I 153.

RÎIÓS, -OÁSĂ, *rîioşi, -oase,* adj. Bolnav de rîie. *Şi un cîţel rîios, cînd te mîngîie cu devotament, se alege din cînd în cînd cu o mîngîiere.* DEMETRIUS, C. 52. *Cocioaba de pe malul sting al Bistriţei, bărbatul, fata şi boii din pădure, un ţap şi două capre slabe şi rîioase ce dormeau pururea în tindă, era toată averea Irinucăi.* CREANGĂ, A. 27. ◇ (Substantivat) *O duceam într-un cîntec... zburdind şi hîrjonindu-ne, de parcă nu eram noi rîioşii din Broşteni.* CREANGĂ, A. 29. ◇ E x p r. (Familiar) **A face pe rîiosul** = a-şi da aere, a fi mîndru sau înfumurat fără motiv. ◇ Compus: **broască-rîioasă** v. b r o a s c ă.

RÎLĂ[1] s. f. v. rînă.

RÎLĂ[2] s. f. v. liră[2].

RÎMĂ, pers. 3 *rîmă,* vb. I. I n t r a n z. (Despre porci) A scormoni pămîntul cu rîtul. *Porcii, tot rîmînd şi trăgînd de rădăcini, puteau să dărîme gropile peste ei.* GALACTION, O. I 296. ✦ T r a n z. (Popular, despre oameni) A roade; a fi curios. *Pe mine mă rîmă la inimă să ştiu ceva despre istoria acelei biserici,* ISPIRESCU, la CADE.

RÎMĂ, *rîme,* s. f. Vierme cu corpul lung, de culoare roşcată, care trăieşte în pămînt în galerii sau pe sub pietre şi se hrăneşte cu pămînt bogat în resturi vegetale *(Lumbricus terrestris). Mi-am aruncat undiţile cu rîmă în balta adîncă şi m-am cinchit atent lîngă ele.* SADOVEANU, N. P. 63. *Ca rîma se tîrîi, lipit de pămînt.* MIRONESCU, S. A. 120. *Rîma vînătă, pe brazdă, se subţie, se întinde; Apoi cioara, clonţ de pradă, venind repede, o prinde.* BELDICEANU, P. 64. *Cu rîma mică se prinde peştele mare* (= cu mijloace mici se poate realiza mult).

RÎMĂTÓR, *rîmători,* s. m. Porc. *Am fost chiar slugă Şi-am păzit o turmă de rîmători.* TOPÎRCEANU, P. 93.

RÎMĂTÚRĂ, *rîmături,* s. f. Locul unde a rîmat un porc; pămîntul scormonit de porc.

RÎMLEÁN, *rîmleni,* s. m. (Învechit) Din Roma sau din imperiul roman; roman. *Iovan Iorgovan, Fecior de rîmlean, Frumos se gătea, Bine se-narma Şi singur pleca.* TEODORESCU, P. P. 419.

RÎMNÍ vb. IV v. rîvni.

RÎMNIC, *rîmnice,* s. n. Iaz cu peşte; heleşteu. *Văd păduricea revărsată pe coastă, potecile străjuite de lilieci şi tei şi rîmnicul de la poalele dealului, din poiana de mesteceni.* SADOVEANU, O. I 284. *Şi-a rînduit o vie şi un rîmnic la gospodărie.* DUNĂREANU, N. 133.

RÎMNÍT, -Ă adj. v. rîvnit.

RÎMNITÓR, -OÁRE adj. v. rîvnitor.

RÎNĂ s. f. (De obicei în construcţie cu verbele «a se ridica», «a se lăsa», «a sta») Latura dreaptă sau stîngă a corpului omenesc. V. c o a s t ă, ş o l d. *Botea doarme la stupină, Cu capul pe-o rădăcină, Cu paloşul pus pe mînă, Cu durda pe lîngă rînă.* TEODORESCU, P. P. 604. ◇ (Mai ales în l o c. a d v., rar, în l o c. a d j.) **Într-o (sau pe o) rînă** = (culcat sau aplecat) pe o parte (uneori cu partea de sus a corpului rezemată într-un cot); (în legătură cu obiecte) înclinat, strîmb. *Curţile ca maidanele, fără împrejmuiri sau cu gardurile într-o rînă.* PAS, Z. IV 47. *Moşneagul tot strîmb sta, într-o rînă.* SADOVEANU, O. I 336. *Mă ridic într-o rînă şi privesc în jurul meu.* CAMIL PETRESCU, U. N. 287. *Stam într-o rînă Sub un stejar.* IOSIF, V. 83. *Baba s-apleacă pe o rînă.* CARAGIALE, O. III 54. ◇ F i g. *Colo sus, culcat pe-o rînă, Stă Negoiul mohorît.* TOPÎRCEANU, S. A. 25.

— Variantă: (Mold.) **rîlă** (C. PETRESCU, Î. II 42, SADOVEANU, O. L. 221, CREANGĂ, P. 131) s. f.

RÎNCÁCI, *rîncaci,* adj. m. (Regional, despre animale, în special despre cai) Care are unul sau amîndouă testiculele nedezvoltate; p. e x t. castrat.

RÎNCĂ, *rînci,* s. f. **1.** Vînă de bou; p. e x t. gîrbaci, cravaşă. *Îl bătu cu o rîncă atît de tare, încît şi astăzi vînătăile stau neşterse pe pe corpul bătrînului.* La TDRG.

2. Inel (de răchită) cu care se leagă partea de sus a leucii de carîmbul de sus al loitrei unui car.

RÎNCED, -Ă, *rîncezi, -de,* adj. (Despre materii grase) Cu gust şi miros neplăcut (din cauza descompunerii parţiale, în contact cu aerul). *Roade un hărtănaş de slănină rîncedă.* SADOVEANU, E. 90. *Untul rînced se îndreaptă dacă se ia la bătaie cu de două ori mai mult lapte.* PAMFILE, I. C. 24. *Ţuţuienii veniţi din Ardeal care mănîncă slănină rîncedă... şi sînt vestiţi pentru teascurile de făcut oloi.* CREANGĂ, A. 72. ✦ (Despre gust, miros) Caracteristic grăsimilor alterate; neplăcut, iute. *Aci mirosul era mai mult rînced.* BOGZA, A. Î. 99. *O duhoare rîncedă... îi izbi în obraz.* VLAHUŢĂ, N. 204.

RÎNCEZEÁLĂ, *rînceze/i,* s. f. Stare a ceea ce este rînced. *Untul prea vechi... capătă rîncezeală.* PAMFILE, I. C. 24.

RÎNCEZÍ, pers. 3 *rîncezeşte,* vb. IV. Intranz. şi refl. A deveni rînced. *Untul prea vechi... se rîncezeşte.* PAMFILE, I. C. 24.

RÎNCEZÍRE, *rînceziri,* s. f. Faptul de a (se) rînceZi.

RÎNCHÉZ s. n. (Rar) Rînchezat. *Voi mereu dormiţi Şi nu-mi auziţi, La margini de crîng, Rînchez de cal murg.* TEODORESCU, P. P. 498.

RÎNCHEZÁ, pers. 3 *rînchează,* vb. I. Intranz. (Despre cai) A necheza. *Boii rag, caii rînchează, cînii latră la un loc, Omul, trist, cade pe gînduri şi s-apropie de foc.* ALECSANDRI, O. 167. *Glasul trîmbiţii răsună, cai rînchează sforăind.* HELIADE, O. I 100. *Murgul paşte şi rînchează, Mîndra plînge şi oftează.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 255.

RÎNCHEZÁRE, *rînchezări,* s. f. Nechezare. *Iată se aude zgomot, împuşcături şi strigări, Chiote de biruinţă ş-a cailor rînchezări.* NEGRUZZI, S. I 125.

RÎNCHEZÁT s. n. Faptul de a rîncheza; nechezat.

RÎNCOÁRE s. f. (Transilv.) Ură, pizmă. *Aşa cobesc muierile în răutatea inimii lor, din rîncoare.* RETEGANUL, P. V 19.

RÎND, *rînduri,* s. n. **1.** Şir (drept, aliniat) de lucruri sau de fiinţe. *Se vedeau rîndurile* [grîului] *încrucişate, dese, ca o ţesătură verzuie întinsă peste ogoare.* MIHALE, O. 436. [Mihai] *pătrunse printre rîndurile deschise.* C. PETRESCU, C. V. 35. *Număr etajele după rîndurile ferestrelor luminate.* BART, S. M. 39. ✧ (În construcţie cu verbele «a fi», «a sta», «a merge», «a se aşeza» etc. şi precedat de prep. «în» sau, regional, fără prep.) *Stam în faţa comisiei, trei candidaţi în rînd pe cîte un scaun.* I. BOTEZ, ŞC. 82. *Ne aşezam în două rînduri şi deschideam calea.* CREANGĂ, A. 10. *Numai Petrea nu-i în rînd; El de-o parte stă pe gînd.* ALECSANDRI, P. A. 94. *Merg cătanele tot rînd.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 303. ✧ Loc. adv. **De-a rîndul** (învechit şi regional **de** sau **de-a rînd**) = **a)** unul după altul, fără întrerupere, în şir, consecutiv. *Gheonoaia, de bucurie, ţinu masa trei zile d-a rîndul.* ISPIRESCU, L. 5. *Îi arată apoi o fîntînă, unde trebuia să se ducă trei zile de-a rîndul.* CREANGĂ, P. 95. *Bădiţa... mă întreabă Fostu-i-am vreodată dragă? Eu răspund dintr-un cuvînt... Că i-am fost trei ani de-a rînd.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 44; **b)** de la un capăt la altul, peste tot, pretutindeni. *Vezi, de-atunci eu alergai Lumile de-a rîndul.* COŞBUC, P. I 260. *Comoara nu să găseşte cînd ici, cînd colea săpînd, Ci lesne să nemereşte cînd iei pămîntul de rînd.* PANN, P. V. II 90. **Ce rînd** = **a)** unul după altul, succesiv. *Luară pe rînd pe toţi cei mai dcocheaţi din toate trei satele.* REBREANU, R. I 99. *Cerul acum se învălea cu o haină posomorîtă; stelele piereau pe rînd.* NEGRUZZI, S. I 57. *Dragele mele nepoate, Nu vă pot juca pe toate; Faceţi bine şi iertaţi, Că pe rînd toate jucaţi.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 362. *Aud vinul gîlgîind Şi mîndruţele-alergînd, Ca să le sărut pe rînd.* ALECSANDRI, P. P. 314; **b)** de la unul la altul. *Femeile... umplu paharul şi-l poartă pe rînd.* COŞBUC, P. I 143. **(Pe) rînd, pe rînd** (sau **rînduri-rînduri**) = treptat-treptat, unul după altul. *Rînduri-rînduri, spre cîmpie Se perindă nori de plumb.* TOPÎRCEANU, P. 212. *Au plecat toţi... rînd pe rînd ca şi la sosire.* CARAGIALE, O. III 72. *Şi se duc pe rînd, pe rînd, Zarea lumii-ntunecînd.* EMINESCU, O. I 214. **În primul rînd** = înainte de toate, mai ales. ✧ Expr. **A fi în primele rînduri** = a ocupa locul întîi într-un şir; fig. a fi în fruntea unei activităţi. *Comuniştii sînt în primele rînduri ale întrecerii socialiste.* ✧ *Haină (încheiată) la două rînduri* = haină bărbătească cu două şiruri de nasturi, unul pentru a se încheia şi unul ca garnitură. ✦ Fiecare dintre şirurile orizontale de cuvinte formînd o linie dreaptă într-un text scris sau tipărit. [Apucă] *tocul să continue rîndul început.* C. PETRESCU, C. V. 291. *O muscă ameţită, întîrziată în iarnă, se plimbă cu nelinişte pe rîndurile scrisorii.* BASSARABESCU, V. 33. *Scrie două-trei rînduri Şi-l ajung nişte gînduri.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 120. ✧ *Rînd alb* = interval nescris între două şiruri scrise. ✧ Expr. **A citi printre rînduri** = a pricepe (sau a se strădui să priceapă) şi ceea ce nu se spune direct (într-un text). *Am să mai cetesc o dată bucata aceea... dar mai mult printre rînduri.* SADOVEANU, E. 109. ✦ Şir de obiecte suprapus altuia. *Se întocmise o sală mare, cu parter, galerii şi trei rînduri de loji.* SADOVEANU, E. 65. *Şi io ţi-oi aşterne Trei rînduri de perne.* TEODORESCU, P. P. 644. ✦ (Astăzi rar) Cat. V. etaj. *Pe o uliţă răsare o lungă construcţie de un singur rînd, destinată în chip vădit dughenelor.* CĂLINESCU, I. C. 64. *A găsit o casă mare şi frumoasă cu mai multe rînduri.* SADOVEANU, B. 76. *Casa proprietarului nostru era făcută de zece ani numai. Cu două rînduri, cu un balcon de fier la rîndul întîi.* BOLINTINEANU, O. 413. ✧ *Rîndul de jos* = parterul. *Rîndul al doilea* = etajul întîi.

2. Locul cuvenit cuiva sau ocupat de cineva într-un şir sau în cadrul unei activităţi; momentul indicat pentru o activitate. *O veşnică larmă şi certuri aprinse se ridicau între cărăuşi pentru rîndul cuvenit.* ANGHEL-IOSIF, C. L. 23. ✧ Loc. adv. **La rînd** = unul după altul, potrivit ordinii stabilite sau momentului indicat. *Şi multe veacuri la rînd A răbdat ţara gemînd, Cu fruntile la pămînt.* DEŞLIU, M. 65. *N-avea înscrise nici numele, nici adresa... Urma să-i afle pe fiecare, la rînd, după răbojul întipărit în cuget.* C. PETRESCU, A. R. 10. **Cu rîndul** = cu schimbul, alternativ. *Stam la masă toţi împreună, făcînd mîncare cu rîndul, fiecare dintr-al său, pentru o zi.* CREANGĂ, O. A. 83. ✧ Expr. **A lua pe cineva la** (sau **după**) **rînd** = a se ocupa de cineva conform ordinii stabilite sau cuvenite. *Acum să stăm aici în ceea ce te priveşte pe dumneata şi să luăm pe istalalt la rînd.* CREANGĂ, A. 148. **A ţine rîndul** = a respecta locul stabilit sau ordinea stabilită. **A intra la rînd** = a începe să acţioneze la momentul potrivit, după ordinea stabilită, în urma altora. *Şi intră la rînd moşneagul cu baba.* ŞEZ. III 182. **A lăsa** (sau **a ceda**) **cuiva rîndul** = a se retrage dintr-un loc sau dintr-o activitate, pentru a permite altuia să ocupe locul sau să acţioneze. (Fig.) *Goneşe vîntul nopţii furtunile cereşti, Lăsînd acuma rîndul furtunii omeneşti.* ALECSANDRI, P. A. 144. **A fi** (sau **a veni**) **rîndul cuiva** sau **a veni rîndul** (pentru ceva) = a sosi momentul pentru a se face un lucru. *Venise şi rîndul său să le arate ce poate.* C. PETRESCU, A. 450. *E rîndul domnului să vă judece.* DELAVRANCEA, O. II 159. *Aştepta de două zile să-i vie rîndul la moară.* SLAVICI, O. I 228. **La rîndul meu (tău** etc.) = atunci cînd este momentul potrivit pentru mine (tine etc.), în urma altora; din partea mea (a ta etc.), în ce mă (sau te) priveşte. *Vezi că nu le-am uitat* [cuvintele] *şi le semăn şi eu la rîndul meu şi fac dar din darul tău.*

VLAHUȚĂ, O. A. III 92. *Iar Pandele-i asculta Și la rîndu-i cuvînta...* ALECSANDRI, P. P. 136. **De rînd** = de serviciu, conform ordinii stabilite. *Din noaptea acelei zile am intrat de rînd la telefon.* I. BOTEZ, ȘC. 73. *Pe cînd era de rînd viteazul nostru să pîndească, ieși balaurul.* ISPIRESCU, L. 200. (Regional) **A nu-și da rînd** = a lucra de zor, a fi neobosit, a se îmbulzi la treabă, la vorbă. *Sărea piticu-ntr-un picior, De nu-și da rînd.* COȘBUC, P. I 58. *Cum s-au văzut, îndată s-au îmbrățișat... și-apoi nu-și mai da rînd unul altuia cu întrebările.* SBIERA, P. 52. *O tulesc la fugă... și de la o casă la alta nu-și dau rînd cu uratul.* ȘEZ. III 179. **A nu-și putea da rînd cu cineva** = a nu o putea scoate la capăt cu cineva. *De bună seamă că... nu-și vor fi putînd da rînd cu dînsele* [cu jigăniile]. MARIAN, O. II 311. **A da rînd la...** = a ține seamă de... *Iar tată-său, ca și-altădată, N-a dat acestor vorbe rînd.* COȘBUC, P. I 255. **Fără (de) rînd** = fără chibzuială, fără seamăn. *Cîntă cucu pe pămînt, Necăjită-s fără rînd; Cîntă cucu jos pe iarbă, Necăjită-s fără treabă.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 220. *De ce sînt cu fața slabă?... Eu zic dorului plîngînd C-am iubit fără de rînd.* ALECSANDRI, P. P. 300. *Sac fără fund e omul fără rînd.*

3. Cantitate, grup, număr care urmează după alte grupuri de același fel. *Un rînd de plăcinte și un rînd de vin — pînă ce picioarele se muiară și glasurile se înduioșară.* SADOVEANU, O. I 302. *Nu cumva actele făcute... au vreun clenci și ne mai scoate datori să plătim încă un rînd de parale Iloveanului?* C. PETRESCU, R. DR. 252. *Am început a plînge cu zece rînduri de lacrimi.* CREANGĂ, A. 27. ✦ Grup de obiecte care formează un tot, o serie, și care se folosesc deodată. *Am fost tocmit... cu două rînduri de schimburi pe an.* C. PETRESCU, R. DR. 241. *C-un rînd de haine o văd mergînd La muncă, La joc și hori același rînd.* COȘBUC, P. I 127. *Argintarul nu mai putea de bucurie și-i făcu un rînd de haine.* ISPIRESCU, L. 92. ✧ *Un rînd de case* = un corp de case, v. corp (3). *Singure au rămas, mama și fata, cu două rînduri de case, alături de aceea în care stăteau.* SADOVEANU, M. 115. *Știu că Scarlat are un rînd de case și o moșioară.* C. PETRESCU, Î. II 68. ✦ (Precedat de numerale sau de adjective) Dată, oară. *Într-alt rînd am socotit și m-am gîndit că tot pe șoseaua Romanului ar trebui... o fîntînă.* SADOVEANU, O. VII 270. *În atîtea rînduri Leonida îi împrumutase, la nevoi.* VLAHUȚĂ, O. A. 253. *Da bine, moșnege, cînd ai venit în cela rînd parcă erai în toată mintea.* CREANGĂ, P. 83. ✧ (Cu precizări temporale) *De rîndul trecut am intrat eu, acum intră tu.* ISPIRESCU, L. 372.

4. Grup de persoane (mai rar de obiecte) formînd un tot omogen. *O parte din versurile sale au trecut în rîndurile cîntecelor populare.* BENIUC, P. 24. *În rîndurile dușmane se iscă... o frămîntare grăbită.* SADOVEANU, O. VI 47. *M-aș prăvăli de pe scaunul Moldovei drept la mănăstirea Putnei, în rîndul strămoșilor.* DELAVRANCEA, O. II 54. ✧ Expr. **În rînd cu cineva** (sau **în rîndul cuiva**) = în categoria cuiva, alături de cineva; pe aceeași treaptă, la același nivel. *Nu mă voi dezlipi de tine pînă ce nu te-oi... vedea om în rîndul oamenilor.* ISPIRESCU, L. 287. *Ne-a pus în rînd cu ceilalți școlari și ne-a dat de învățat.* CREANGĂ, A. 27. *Istoria pe drept l-ar pune în rîndul lui Tit.* NEGRUZZI, S. I 193.

5. (Învechit) Categorie sau clasă socială; tagmă. *Întîmplîndu-se ca Mihai și Pătrașcu să moară fără moștenitori... împăratul să aibă a întări pe domnul ce se va alege prin învoirea obștească a boierilor, staturilor și rîndurilor țării.* BĂLCESCU, O. II 192. ✧ (Astăzi în loc. adj.) **De rînd** = din popor, fără rang; p. ext. lipsit de strălucire, comun, obișnuit, vulgar. *Era o biată fată săracă, din oameni de rînd.* SADOVEANU, O. VIII 221. *M-a privit cu o ură ștearsă, de rînd.* CAMIL PETRESCU, U. N. 156. *Da, împărate, căci moșneagul ce privești Nu e om de rînd, el este domnul Țării Românești.* EMINESCU, O. I 147. *Dacă sînt într-o grădină, pe la flori de rînd nu merg.* ALEXANDRESCU, P. 49.

6. Obicei, rînduială, fel (de a fi, de a trăi); rost. *Ce rînd e pe acest pămînt de umblă viii cu morții?* RETEGANUL, P. IV 68. *Atunci Petre ia cuvînt: Așa-i rîndul pe pămînt!* ALECSANDRI, P. A. 94. *Și la nuntă petrecea în cîntări și veselie, Cum e rîndul la domnie.* id. P. P. 108. ✧ Expr. **A ști rîndul** = a ști rînduiala, a cunoaște rostul, mersul treburilor. *De unde aș putea cumpăra pușină pîne de-aici; eu nu știu rîndul; n-ai face bine să te îngrijești d-ta?* RETEGANUL, P. IV 40. *Dolca, haita cea bătrînă... știa rîndul la stînă.* ALECSANDRI, P. P. 55. (Regional) **Cum e rîndul?** = cum stau lucrurile? cum e situația? *Cum e rîndu la oraș? — Nu prea bine, Grigoraș.* MARIAN, S. 191. **A umbla de rîndul cuiva** = a avea grijă de cineva, a purta de grijă cuiva. *Că m-o trimes tatu-tău Să-ți umblu de rîndul tău.* ȘEZ. I 109. *Corbăcele, dragul meu! Ce mă blestemi așa rău? Că îmblu de rîndul tău.* ALECSANDRI, P. P. 141. ✦ (Regional) Fel, soi. *Se duse... să-și aducă niște lemne de rîndul meșteșugului său, căci toate lemnele cîte le avusese... i s-au fost sfîrșit.* MARIAN, O. II 159. **De rîndul gurii** (sau **al mîncării**) = pentru a mînca, pentru a-și potoli foamea. *Avea ce-i trebuie de rîndul gurii.* RETEGANUL, P. III 63. *Sfarmă-Piatră au rămas acasă, să caute de rîndul mîncării.* SBIERA, P. 82.

RÎNDÁȘ, *rîndași,* s. m. (Ieșit din uz) Om de serviciu pentru munci de rînd, într-o gospodărie particulară. *Trase îndelung de sîrma clopotului, și abia tîrziu veni un rîndaș să-i deschidă.* DUMITRIU, N. 105. *Vede în partea grajdului o spărtură în uluci... pe unde aruncau rîndașii gunoiul.* CARAGIALE, O. III 20. *Se înfățișă înainte-i un rîndaș de la bucătărie.* FILIMON, C. 242.

RÎNDEÁ s. f. v. **rindea.**

RÎNDUÍ, *rînduiesc,* vb. IV. Tranz. (Folosit și absolut) **1.** A așeza într-o succesiune regulată, într-un șir, într-un șirag; p. ext. a dispune, a aranja într-un anumit fel (pentru a da un aspect plăcut sau pentru a face să corespundă unui anumit scop); a face ordine. *Traian se ridică de pe scăunaș și prinse a rîndui în polițele de subt șopru.* SADOVEANU, P. M. 248. *Rîndui pe măsuța de la căpătîiul bolnavului cele cîteva reviste.* C. PETRESCU, C. V. 211. *Cuvinte prea frumoase le-am rînduit șirag Și-am spus și eu la lume ce-mi este scump sau drag.* EMINESCU, O. IV 288. ✧ Refl. pas. *Se taie și se rînduiește pînea.* SADOVEANU, P. M. 77. ✧ Refl. *Fruntașii păuneni s-au rînduit cuviincios în două laturi.* SADOVEANU, P. M. 213. *În fața casei, Ioana cu cei doi copilași ai ei s-au rînduit ca la intrarea în biserică.* CAMIL PETRESCU, U. N. 256. [Pedestrimea] *era armată cu suliți și se rînduia în «falange».* BĂLCESCU, O. I 26. ✦ Refl. A urma unul după altul, a se succeda, a se perinda. *Cîți domnitori... s-au rînduit la scaunul Moldovei... au trebuit să treacă măcar o dată prin Humulești.* CREANGĂ, A. 73. ✦ Refl. A se afla, a fi așezat sau situat unul în urma altuia, într-o anumită ordine; a se înșirui. *Case mărunte... se rînduiesc pînă la marginea liniei ferate.* SAHIA, U.R.S.S. 6. *În spate aveam culmea întinsă a Penteleului... și pe sub dînsul se rînduiau, ca trepte ale unei scări de uriași, plaiul Răboiului, munții Neharnița.* ODOBESCU, S. III 174.

2. A pune ordine într-un domeniu de activitate, a organiza. *Asociații se strînseră în multe seri... în localul școalei de la Trei-Ierarhi, încît chestiunea era acum mai mult de a rîndui materia.* CĂLINESCU, I. C. 139. *Se frămînta Tetea, rînduindu-și compania.* SADOVEANU, O. VI 32. ✧ Absol. *Rînduiți, c-o să petrecem nouă zile înșirate. Să petreacă toți în țară.* EFTIMIU, Î. 56. ✧ (Complementul indică acțiuni ale omului) *Domnul... rînduia cele întîi afaceri ale stăpînirii.* SADOVEANU, O. VII 73. *Cum venea seara, își rînduia rosturile și se culca.* DUNĂREANU, CH. 27.

3. A da cuiva o însărcinare sau o dispoziție, a prescrie cuiva ceva; a dispune, a hotărî, a porunci. *Cuviosul stareț rîndui fratelui arhondar să pregătească cină.* SADOVEANU,

z. C. 261. *Se cununară cu fetele, după cum rînduise Prislea.* ISPIRESCU, L. 89. *Întrebînd pe doftorul... mi-au rînduit apile de mare.* KOGĂLNICEANU, S. 90. ◇ (Impersonal) *Ca și-n poveștile cele bătrînești, i-a fost rînduit să slujească la grădinărie.* SADOVEANU, O. VIII 222. *După cine va fi rînduită să se mărite și fetița noastră.* RETEGANUL, P. IV 73. ✦ A decide, a fixa, a stabili. *Deci ție din visterie pensie îți rînduiesc.* NEGRUZZI, S. I 132. *Au rînduit locul unde trebuia să se culce supusul său.* DRĂGHICI, R. 176.

4. (Învechit și arhaizant) A numi pe cineva într-o slujbă, a repartiza într-o funcție. [Am luat] *800 de galbini de la comisul Trufandachi, pentru ca să-l rînduim ispravnic la Hîrlău.* ALECSANDRI, T. 1353. *Rînduiră... pe fiecare dobitoc la ce are să fie bun.* ȘEZ. II 31.

RÎNDUIÁLĂ, *rînduieli,* s. f. **1.** Faptul de a rîndui, fel de aranjare a lucrurilor în mod ordonat; p. ext. ordine. *Cancelaria mi-o țin în bună rînduială.* SADOVEANU, P. M. 98. *Avea gust și rînduială în toate.* VLAHUȚĂ, O. A. 511. *Cînd caravana ajunge la un izvor, toți călătorii descalecă și... cu ierarhică rînduială... își potolesc setea.* RUSSO, O. 101.

2. Felul în care se desfășoară o acțiune, sistem de organizare statornicit, stabilit sau impus; regulă, obicei, datină, lege. *E rînduiala firii bujorul să-nflorească.* DEȘLIU, G. 51. *După un sfat scurt și grabnic... hotărîră tustrei rînduiala bătăliei.* SADOVEANU, O. VII 10. *Noi sîntem proști și nu știm bine rînduielile.* REBREANU, R. I 144. ✦ Măsură, directivă, dispoziție, aranjament; (învechit) dare, impozit. *Acest tovarăș de osîndă al meu mi-a arătat în mai multe rînduri care sînt rînduielile pe care le scoate domnia pentru pieirea acestei sărace țări.* SADOVEANU, Z. C. 165. *Dacă noi vă dăm pămînt și vine turcul și zice: «rînduiala asta nu-i place sultanului» și dă să vă ia pămîntul înapoi?* CAMIL PETRESCU, O. II 285. *Tu te duci, bădiță-n țară, Nu-mi lași nici o rînduială? — Rînduială ți-am lăsat Să nu faci mult sărutat!* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 378. ◇ Expr. **A face rînduială** = a face ordine, aranjînd, luînd măsuri, dînd dispoziții, poruncind. *Să mergem să-mi văd oștenii; să fac rînduială pentru lipsa mea.* SADOVEANU, O. VII 24. *Făcu rînduială ca să macine grîul ce mai era la moară.* SLAVICI, O. I 227.

3. Ceremonial, forme statornicite. *Pe urmă a făcut toată rînduiala morților, după datină.* SADOVEANU, O. VIII 188. *Sfînta Duminecă a primit-o cu aceeași rînduială și tot așa de bine, ca și surorile sale.* CREANGĂ, P. 92.

RÎNDUÍRE, *rînduiri,* s. f. Acțiunea de a (se) rîndui.

RÎNDULÉȚ, *rînduleți,* s. n. Diminutiv al lui rînd.

RÎNDUNEÁ, -ÍCĂ, *rîndunele* și (rar) *rîndunici,* s. f. **1.** Pasăre călătoare, cu coada despicată, cu pene albe pe burtă și negre pe restul corpului; își face cuibul sub streșinile caselor *(Hirundo rustica). Rînduneaua de mult se călătorise.* C. PETRESCU, S. 13. *Cuibul se strîmbase și el; dar ce-i păsa rîndunichii?* BASSARABESCU, V. 51. *Întreabă tu pe rîndunici De ce sînt trist.* IOSIF, T. 136. *Cu o rîndunică nu se face primăvară* (= un singur fapt îmbucurător nu dă dreptul la concluzii de generalizare favorabilă). ◇ (În comparații) *Chipul ei din calea noastră Orice piedică gonea Și făcea din mine până Și din roibu-mi, rîndunea.* EFTIMIU, Î. 36. ✦ Compuse: (Bot.) **rochița-rîndunelei** v. rochiță; **poala-rîndunicii** v. poală.

2. Ultima dintre cele cinci pînze ale unui catarg, așezată în vîrful acestuia. *Fiind mic și sprinten îl rînduise la manevra pînzelor tocmai sus, în vîrful catargului, la rîndunică.* BART, E. 272.

— Gen.-dat. și: *rîndunichii.*

RÎNDUNÉL, *rîndunei,* s. m. Masculul rîndunicii. [Ea] *s-a prefăcut în rîndunică și el în rîndunel, și-amîndoi au zburat pe o fereastă.* MARIAN, O. II 98. ✦ (Adverbial) Repede (ca rîndunica). *Zboară calul rîndunel, Costea tot cu jale-n el.* COȘBUC, P. I 132. *Calul rîndunel zbura Și în curte că era.* ALECSANDRI, P. P. 176.

RÎNÍ, *rînesc,* vb. IV. Tranz. A curăța un loc (în special un grajd) de stratul de murdărie depus. *Trebuia să rînească grajdul, curtea și locul de dinaintea circiumii.* SLAVICI, O. I 116. *Fata rînește fîntîna și o grijește foarte bine.* CREANGĂ, P. 287. ◇ (Complementul indică stratul îndepărtat; atestat în forma *răni*) *Să rămîi aci, să răneșți balegă.* C. PETRESCU, Î. II 178. ◇ Intranz. *Trebuie să se ducă la moară să macine. Pe urmă să rînească în grajduri.* PREDA, Î. 178.

— Variantă: **răní** vb. IV.

RÎNJET, *rînjete,* s. n. Grimasă de batjocură sau de răutate, care strîmbă figura și descoperă dinții; rîs sau zîmbet răutăcios, sarcastic. *Rînjetul lui Todericiu se adînci.* VORNIC, P. 21. *Nu mai vedea rînjete, ci numai chipuri senine.* TUDORAN, P. 337. *După o secundă de șovăire, îi înfruntă privirea cu un rînjet obraznic.* REBREANU, R. II 195. ◇ Fig. *Ferestruicile se strîmbau într-un rînjet.* CAMILAR, N. I 19. ✦ Manifestare de furie sau de amenințare la unele animale, constînd din arătarea dinților. *Încercă să rîdă, dar rîsul fu ca un rînjet de cîine bătut.* C. PETRESCU, C. V. 146.

RÎNJÍ, *rînjesc,* vb. IV. Intranz. și refl. **1.** (Despre animale, mai ales despre cîini și lupi) A-și arăta amenințător dinții, a mîrîi arătîndu-și dinții. *Fiara rînji și se repezi clămpănind printre cîni.* SADOVEANU, O. I 449. *Ursul... se opri o clipă în loc, se rînji la dînsa, o scuipă drept în față.* GANE, N. II 48. ◇ Fig. *De-acum e toamnă. Din nori alburii Iarna rînjește cu dinți de zăpadă.* BENIUC, V. 76. ◇ Tranz. (Cu complementul «dinții») *O înfricoșată tigroaie... deschizîndu-și gura, își rînjea dinții.* DRĂGHICI, R. 46.

2. (Despre oameni) A-și arăta dinții într-o grimasă de răutate, de batjocură, de prostie. *Iordan Buză se rînji într-un fel ciudat la Pralea.* VORNIC, P. 186. *Rînjea prostește, gogeamite găligan, cu o frunte de un deget.* BRĂTESCU-VOINEȘTI, F. 42. *Rînjind sarcastic sub mustața întărîtată, Ladima îi puse mîna pe umăr.* CAMIL PETRESCU, N. 39. ◇ Tranz. (Cu complement intern) *Rînjea rînjet uscat.* BOLLIAC, O. 197. ✦ A rîde silit, fără veselie. *Sergentul Mezenucă era foarte vesel, rînjea larg la gluma căpitanului.* SADOVEANU, O. VI 210. ✦ A-și bate joc de cineva. (Fig.) *Cine scrie și cum scrie? — Nu cumva iarăși vrun cîntec, rînjind de biata domnie?* HASDEU, R. V. 18.

RÎNJÍRE, *rînjiri,* s. f. Faptul de a (se) rînji; rînjet. *Plătit voi fi de munca fără seamăn c-o rînjire?* MACEDONSKI, O. I 231.

RÎNJÍT, -Ă, *rînjiți, -te,* adj. (Despre dinți sau gură, p. ext. despre oameni și animale) Care rînjește. [Lupoaica] *se învîrti greoaie în loc și din gura rînjită i se prelingeau bale ruginii.* SADOVEANU, O. VIII 108. *Dulăii rînjiți zvîcneau din cotloane, lătrînd și schelălăind.* C. PETRESCU, A. R. 9. *Era scheletul scorojit, cu dinții rînjiți.* I. BOTEZ, ȘC. 119.

RÎNJITÓR, -OÁRE, *rînjitori, -oare,* adj. Care rînjește, care rîde batjocoritor. *Oglindea pe fața-i rînjitoare... josnicia cea mai murdară.* M. I. CARAGIALE, C. 45.

RÎNJITÚRĂ, *rînjituri,* s. f. Rînjire; rînjet. *Ea clăti cu capul și-ntre rînjitură Îi arătă dinții cei pociți din gură.* PANN, la CADE.

RÎNSĂ, *rînse,* s. f. Nume popular pentru inflorescența masculină a unor arbori. *Arinii, mestecenii și alunul fac un feli de mugur lung în forma unei omizi; acest mugur se cheamă rînsă.* ȘEZ. II 43.

RÎNTÁȘ, *rîntașuri,* s. n. Sos făcut din făină prăjită în grăsime, pentru a fi adăugat la unele mîncări. [Mama] *învîrtea cu-o lingură de lemn Prin cratița în care sfîrîia rîntașul.* BENIUC, V. 37.

RÎNZĂ, *rînze,* s. f. 1. (Regional) Pipotă. *Să mănînce mai sau rînză de pasere.* ŞEZ. III 150.

2. (Familiar) Stomacul omului sau al animalelor (uneori considerat ca sediu al sentimentelor sau al puterii, v. inimă). *Mai toarnă-mi un pahar, mă Neculăieş, că crapă rînza în mine.* SADOVEANU, P. M. 303. *Auzi d-ta, noi nu ştim cum să-l mai ţinem pe maniacul ăla pe vîrful degetelor şi poftim... d-ta îi întorci rînza pe dos.* CAMIL PETRESCU, U. N. 31. *Ajungînd la un izvor limpede ca cristalul, se puse puţinel să odihnească şi să se împace cu rînza, ca astfel să poată merge mai departe.* BOTA, P. 48. ✦ Numele popular al unor boli de stomac. *Rînza... se cîştigă din ridicături peste măsură.* ŞEZ. IV 25.

RÎNZÓS, -OÁSĂ, *rînzoşi, -oase,* adj. (Popular) Răutăcios, arţăgos, iute la mînie. *Un convoi de vreo cincizeci de ţărani fu pornit spre Piteşti, încadrat de soldaţi cu armele încărcate, subt comanda unui plutonier bătrîn şi rînzos.* REBREANU, R. II 297. *Tare-i rînzos la inimă.* ŞEZ. II 74.

RÎPĂ, *rîpe* şi *rîpi,* s. f. Coastă abruptă a unui deal; surpătură de pămînt făcută de torente sau de şuvoaie. *Rîpele erau pline de troiene, drumurile la Bistriţa erau închise.* SADOVEANU, B. 65. *Colo în depărtare e valea lui natală, Cu codri plini de umbră, cu rîpe fără fund.* EMINESCU, O. IV 318. *Prin rîpi adînci zăpada de soare se ascunde.* ALECSANDRI, O. 174. ✧ Expr. **A (se) da (a merge** sau **a (se) duce) de rîpă** = a (se) distruge, a (se) nimici; (despre persoane, rar) a se omorî. *Uneori îl băteau gîndurile să-şi facă seamă singur, să se dea de rîpă.* ISPIRESCU, L. 214. *Ai mai crescut haraciul... Făr-a vedea că ţara sărmană-o dai de rîpă.* ALECSANDRI, T. II 169.

RÎPÓS, -OÁSĂ, *rîpoşi, -oase,* adj. (Despre un teren) Plin de rîpe, cu coaste repezi, abrupt. *Ieşim sub dealul rîpos.* SADOVEANU, O. VII 192. *La vreo două sute de metri e o nouă cotitură rîpoasă.* CAMIL PETRESCU, U. N. 366. *De la mănăstirea Hurez în sus, locurile se sălbătăcesc, văile-s tot mai înguste şi mai rîpoase.* VLAHUŢĂ, R. P. 82.

RÎS[1], *rîşi,* s. m. Animal sălbatic, cu blana roşiatică, asemănător cu pisica sălbatică; trăieşte în regiunile muntoase *(Felix linx* sau *Linx vulgaris);* linx. *Erau mai cu seamă nişte piei de rîşi... şi stăpînul meu le preţăluia una cîte una.* SADOVEANU, F. J. 210. ✦ Blana prelucrată a animalului descris mai sus. *Că rîşii şi jderii Nu poartă numai domnii.* SEVASTOS, N. 136.

RÎS[2], (rar) *rîsuri,* s. n. 1. Acţiunea de a rîde şi rezultatul ei; manifestare a veseliei exprimată printr-o mişcare caracteristică a gurii, însoţită de un sunet specific, nearticulat. *Păţania doamnei Lungeanu cu Veta dumneaei a stîrnit un rîs general.* BRĂTESCU-VOINEŞTI, Î. 88. *Califul nu şi-a mai putut stăpîni rîsul şi a rîs cu mare poftă.* CARAGIALE, P. 140. ✧ (Urmat de determinări care arată felul, caracteristica) *Flăcăul părea tot cel de odinioară, cu glumele-i felurite, cu rîsu-i puternic.* SADOVEANU, O. VII 307. *Izbucniră într-un rîs gălăgios.* REBREANU, R. I 131. *Prin rîsuri cu hohote ele răscumpără lungile ore de tăcere.* ODOBESCU, S. III 19. ✧ (În construcţii hiperbolice) *Dănilă... se strica de rîs.* CREANGĂ, P. 53. *Băieţii leşinau de rîs.* id. ib. 306. ✧ Fig. *De la pajiştile cu rîsuri în mii de feţe ale florilor... trebuia Jderul cel mititel să-şi ia rămas bun.* SADOVEANU, F. J. 86.

2. (Mai ales în expr., construit cu verbele «a fi», «a se face», «a ajunge», «a rămîne») **De rîs** (sau **de rîsul lumii**) = de ocară, de batjocură; ridicol. *Am auzit c-o să rămînem de risul lumii.* DUMITRIU, N. 24. *Amîndoi se legară cu aţă la deget şi-şi făcură nod la batistă, ferindu-se să spuie aceasta unul celuilalt, de teamă să nu se facă de rîs.* BASSARABESCU, V. 42. *Nu, nu vreau s-ajung de risul lumii.* DELAVRANCEA, O. II 346. *Nimic nu-i mai de rîs ca plînsul În ochii unui luptător.* COŞBUC, P. I 194. *Mă tem că m-oi face de rîs.* CREANGĂ, P. 195. **A face** (pe cineva) **de rîs** (sau **de tot rîsul**) = a face ca cineva să ajungă de rîsul lumii (v. compromite) sau a atrage (printr-o purtare nedemnă) batjocura asupra persoanelor care răspund de tine. *Spune cîte-o vorbă de ne face de tot rîsul şi ocara.* SADOVEANU, O. VIII 223. *Se vorbiră... să facă pe fratele lor cel mic de rîs şi de ocară.* ISPIRESCU, L. 37. **A lua** (pe cineva) **în rîs** = a-şi bate joc (de cineva). *Îl durea la inimă cînd îl luau în rîs.* ISPIRESCU, L. 37. **A-şi face rîs de cineva** (sau **de ceva**) = a-şi bate joc de cineva sau de ceva. *Îşi face rîs de ţara noastră cea blagoslovită.* SADOVEANU, O. VII 135. *Vrei să-şi facă dracul rîs de mine.* CREANGĂ, P. 154. *Auzi, să-şi facă el rîs de lucrul meu!* ALECSANDRI, T. 274. ✦ Sunet în cascade, scos de unele păsări. *Eu ascultam în pădure rîsul hulubului sălbatic.* SADOVEANU, O. VIII 15.

RÎSET, *rîsete,* s. n. (La sg. adesea cu sens colectiv) Rîs[2]. *Oamenii izbucniră în rîsete.* PREDA, Î. 97. *Se auzeau exclamări de compătimire sau rîset înfundat.* SAHIA, N. 55. *Între curteni se făcea un rîset ca acela şi un chicot, cît socoteai că se răstoarnă curtea.* SBIERA, P. 41.

RÎSOÁICĂ, *rîsoaice,* s. f. (Rar) Femela rîsului[1]. *Puii acelei risoaice scheaună de foame şi pier dacă n-au carne.* SADOVEANU, V. F. 132.

RÎŞCHÍG s. n. (Regional) Ghiuden. *Se mai îndeletniceau cu căsăpia şi cîrnăţăria, producînd cîrnaţi uscaţi, tari şi afumaţi, din carne de oaie şi de vită, numiţi... şi rîşchig sau potcoave.* ŞEZ. XII 3.

RÎŞCOV, *rîşcovi,* s. m. Ciupercă comestibilă, care creşte prin pădurile de fag şi de brad *(Lactarius deliciosus, Agaricus deliciosus* sau *canthorellus). Plecai în pădure după ciuperci... Peste puţin, mă întorsei cu desagii plini de hribi, de rîşcovi.* HOGAŞ, M. N. 171. *Rîşcovii se fac pe unde sînt păduri de brad.* ŞEZ. VIII 6.

RÎŞCOVÍŢĂ, *rîşcoviţe,* s. f. Gen de rîşcov. *Bureţii cunoscuţi de sătenii din judeţul Suceava ca buni de mîncare sînt... rîşcovii, rîşcoviţele, drelele.* PAMFILE, I. C. 247.

RÎŞNÍ, *rîşnesc,* vb. IV. Tranz. (Folosit şi absolut) A măcina cu o rîşniţă. *Puneai meiul la rîşniţă şi rîşneai.* STANCU, D. 29. *Irina, cu o mînă pe hădăraşu rîşniţei şi cu cealaltă în poala cu grăunţe, rîşneşte cam alene.* BUJOR, S. 75. *Ea aleargă-n fuga mare, Seceră orz de prînzare... Pînă un copil să sugă, Se azvîrle ca vîrtejul Şi rîşneşte tot în fugă.* ALECSANDRI, P. P. 353. ✧ Refl. pas. *De cîte ori era nevoie de cafea, se rîşneau numai atîtea boabe cît le ştia măsura în pumnul lui sting.* SADOVEANU, O. L. 252. ✦ Fig. A zdrobi. *A aruncat polul, a sculpat asupra lui şi l-a rîşnit cu cizma.* SADOVEANU, M. C. 43.

RÎŞNICIOÁRĂ, *rîşnicioare,* s. f. Diminutiv al lui rîşniţă. *Am o rîşnicioară, toată ziua rîşneşte şi noaptea s-opreşte* (Gura). GOROVEI, C. 183.

RÎŞNIŢÁR, *rîşniţari,* s. m. Persoană care lucrează cu rîşniţa de măcinat sare, porumb etc. *Se îmbulzeau amarnic... boccegii, salahori, rîşniţari şi jupînese cu rochiile înfoiate.* C. PETRESCU, A. R. 7.

RÎŞNIŢĂ, *rîşniţe,* s. f. Maşină rudimentară de măcinat sare, porumb etc., compusă din două pietre, dintre care cea de deasupra se învîrteşte cu ajutorul unui mîner. *O zi întreagă aplecat pe rîşniţă, învirteai, învirteai, pentru o mămăligă.* STANCU, D. 29. *Nici rîşniţa, care se găseşte în toate cetăţile romane, nu era cunoscută locuitorilor acestui pisc.* BOLLIAC, O. 266. *Cine strică-aşezămînt, N-aibă ţărnă pe mormînt; Nici hodină pe pămînt; Fie-i moara rîşniţă Şi hodina-n temniţă!* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 282. ✧ Expr. **A ajunge de la moară la rîşniţă** = a ajunge dintr-o situaţie bună într-una rea; a scăpăta.

Omul nemulțumit fuge de bine și dă peste mărăcine, Sare din lac în puț Și ajunge de la moară la rîșniță. PANN, P. V. III 105. ✦ Moară primitivă mișcată cu ajutorul animalelor de tracțiune. *Cînd îi veni* [catîrului] *bătrînețea, La rîșniță el fu pus.* ALEXANDRESCU, M. 292. ✦ Mașină mică de bucătărie cu mecanism simplu, cu care se macină boabele prăjite de cafea, piperul etc.

RÎT[1], *rîturi*, s. n. Botul porcului. *Porcul însă își scoase deodată rîtul din zeama de tărîțe.* REBREANU, R. I 147. *Purcelul... răstoarnă cîteva oale cu rîtul.* CREANGĂ, P. 81. *Mistreți... cu rîturile întinse, cu colții ascuțiți, cu spinarea încovoiată și cu codița sumeasă dau năvală prin leasă și prin mocirlă.* ODOBESCU, S. III 110. *Belciug de aur la rîtul porcului*, se zice cînd cineva dă un lucru bun cuiva care nu-l merită sau nu știe să-l prețuiască.

RÎT[2], *rîturi*, s. n. (Regional) Loc șes (de-a lungul unei ape curgătoare) pe care crește iarbă pentru cosit sau pentru pășunat. V. p a j i ș t e. *Să las lunca cea cu spini Și să nu mai văd pe luncă Lătrînd cînii cum s-aruncă Peste rît.* COȘBUC, P. II 167. *De lacrămi n-aș băga seamă, Că le șterg cu-a mea năframă, Dar mi-i milă de obraz Că rămîne fript și ars Și rămîne ofilit Ca otava de pe rît, Cîndu-i bună de cosit!* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 102.

RÎTÁN, *rîtani*, s. m. Porc; f i g. termen de ocară pentru oameni. *Afară! dați-l afară! Să nu-l văz în ochii mei pe rîtanul de Negoiță!* CARAGIALE, O. III 46.

RÎU, *rîuri*, s. n. **1.** Apă curgătoare mare (uneori navigabilă) care se formează din unirea mai multor pîraie și care se varsă într-un fluviu sau în alt rîu. *Dăm de o vînă liniștită de apă, care se desprinde din rîu, se abate îmbrățișînd un cot de luncă.* SADOVEANU, O. VII 338. *Cu cofița pe-ndelete Vin neveste de la rîu.* COȘBUC, P. I 47. *Riul adapă cîmpul ce roua smălțează; Răcoarea dă viață și stelile albesc.* HELIADE, O. I 183. ✧ (În metafore și comparații) *Pe umeri pletele-i curg rîu, Mlădie ca un spic de grîu, Cu șorțul negru prins în brîu...* COȘBUC, P. I 118.

2. Cantitate mare de lichid care curge; torent, val. (Prin exagerare) *Iar la ospăț! Un rîu de vin!* COȘBUC, P. I 57. *Mult, măicuță, te-am rugat, Rîu de lacrimi am vărsat.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 174. ✧ F i g. *Din sufletu-ți rece tu fă o grădină, Cu rîuri de cînturi, cu flori de lumină.* EMINESCU, O. IV 11. *Printre rîuri de lumină și ogoare de senin, Unde lacrimile seacă, unde nu răsare chin.* BELDICEANU, P. 125. *Zbor caii lăsînd rîuri de foc în urma lor.* ALECSANDRI, P. A. 183. ✦ Șir, coloană, mulțime de oameni în mers. *Ieși în uliță și se cufundă și el în rîul de trupuri.* DUMITRIU, B. F. 108. *Pe toate podurile, pe toate ulițele, rîuri de bărbați, femei și copii se îndreaptă spre locul de adunare.* CAMIL PETRESCU, O. II 350. ✧ E x p r. **Rîuri-rîuri** = în număr mare, fără sfîrșit; potop. [Neamurile] *se mișcară rîuri-rîuri, Ori din codri răscolite, ori stîrnite din pustiuri.* EMINESCU, O. I 146.

3. (La pl.) Cusătură în linii șerpuitoare, făcută cu arnici sau cu mătase la mînecile și la pieptul iilor. *Avea o cămașă albă ca zăpada, de inișor, cu rîuri de mătase albăstrie și bete cu mărgele.* CAMIL PETRESCU, O. I 94.

RÎULÉȚ, *rîulețe*, s. n. Diminutiv al lui r î u (1). *În fiecare zi făceam cîte o baie în rîulețul rece.* GANE, N. III 58. *Se duse pînă ajunse la o poiană frumoasă, pe marginea căreia curgea un rîuleț.* ISPIRESCU, L. 108.

RÎURÁ, pers. 3 *rîurează* și *rîură*, vb. I. **1.** I n t r a n z. A curge ca un rîu. *Insultele nu-l pleacă* [pe poet], *să rîure potop.* MACEDONSKI, O. I 109. ✦ F i g. A cădea în unde, a undui. *P-un nor de aur lunecînd, A zînelor crăiasă Venea cu părul rîurînd, Rîu galben de mătasă.* COȘBUC, P. I 66. *Era palidă; părul ei cel frumos se desfăcuse și rîura plin de apă pe umerii săi.* BOLINTINEANU, O. 427.

2. T r a n z. (Rar; despre rîuri) A străbate un loc (alimentîndu-l cu apă). *Marginea rîului... care rîurează aici un grup de sate.* I. IONESCU, D. 336. ✧ (Poetic) *De mult ce plîngi și te frămînți în spumă, Mi-e fața-n veci de lacrămi rîurată.* CERNA, P. 94.

— Variantă: **rîuri** (BOLINTINEANU, O. 53) vb. IV.

RÎURÁT, -Ă, *rîurați, -te*, adj. Împodobit, cusut cu rîuri (3). *Aștept... pași goi să se ivească și rîurată ie.* STANCU, C. 97.

RÎURÍ vb. IV v. **rîură.**

RÎUȘÓR, *rîușoare*, s. n. Rîuleț.

RÎVNĂ, *rîvne*, s. f. **1.** Imbold lăuntric puternic, pornire aprinsă spre ceva, însuflețire la muncă; silință, sîrguință, zel. *Credem că astăzi, pentru a scrie romînește, nu trebuie gramatici, trebuie rîvnă, idei și giudecata dreaptă a lucrurilor.* RUSSO, O. 69. *Învăța cu mare rîvnă pe Vineri limba nemțască.* DRĂGHICI, R. 192. ✦ Ardoare, evlavie (în special pentru dumnezeire). [Moșul] *îmi zice să mă întorc, căci rîvna noastră a ascultat-o dumnezeu.* ISPIRESCU, L. 96. *În a mea rîvnă, pe locul părintesc, Fiu al astor ruine, țărîna lor slăvesc.* ALEXANDRESCU, M. 11. *Cu rîvnă... ridică ochii în sus, mulțămînd lui d-zeu.* ȘEZ. II 200.

2. Dorință, poftă, invidie. *Cete de cîini hîrbari stăteau dinaintea ușilor, privind cu rîvnă buturile de carne ce spînzurau în cîrlige.* DUNĂREANU, CH. 76. *Ștefan-vodă de-l vedea* [calul]... *La boieri că-l arăta, Rîvna-n suflet le intra.* TEODORESCU, P. P. 522. ✧ L o c. a d j. **De rîvnă** = de invidiat, de dorit. *Un copaci... ce făcea o umbră cu totul de rîvnă.* GORJAN, H. IV 137.

RÎVNÍ, *rîvnesc*, vb. IV. **1.** I n t r a n z. A simți un imbold puternic spre un lucru, a dori din toată inima să ajungi la ceva, să posezi ceva; a aspira, a năzui, a jindui. *Să mănînc și să dorm, — la altceva nu mai rîvneam pe lumea asta.* SADOVEANU, O. I 353. *O fi rîvnit și el, dar niciodată nu mi s-a plîns.* DELAVRANCEA, O. II 129. *Am fost om sărac... nu rîvneam la bogăție.* SLAVICI, O. I 380. ✧ T r a n z. *Generații după generații au rîvnit tihna și pacea fără să le aibă.* SADOVEANU, E. 217. [Titu Herdelea] *avu o clipă de decepție. Altceva rîvnise dînsul.* REBREANU, R. I 180. *Adevăru-ntreg să aflu este ținta ce rîvnesc.* MACEDONSKI, O. I 271. ✦ A invidia ceea ce posedă altul, a dori să-ți însușești un lucru deposedînd pe altul. *Nu se cade să rîvnești la moșia omului care-o muncește.* REBREANU, R. II 91. *Ăștia... n-au rîvnit la ale altuia și n-au zavistiit și n-au furat.* DELAVRANCEA, H. T. 8. ✦ T r a n z. (Neobișnuit, cu privire la persoane) A invidia, a pizmui. *Toți mă rîvnesc, Și ca de-un drac toți se feresc, Că-s subprefect de un ocol Și-n țara mea joc mare rol!* ALECSANDRI, T. I 258.

2. R e f l. (Rar) A se înflăcăra pentru cineva sau ceva. *Se rîvniră de frumusețea lor.* RETEGANUL, P. II 34.

— Variantă: **rîmni** (ISPIRESCU, L. 386) vb. IV.

RÎVNÍT, -Ă, *rîvniți, -te*, adj. Dorit, invidiat, pizmuit.

— Variantă: **rîmnít, -ă** adj.

RÎVNITÓR, -OÁRE, *rîvnitori, -oare*, adj. (Adesea substantivat) Care tinde spre ceva sau ceva, care este plin de rîvnă; însuflețit de o dorință, zelos. *Îndeletnicirile frumoase... aveau mulți rîvnitori.* GALACTION, O. I 212. *Rîvnitori să-i păstreze chipul... iscodiră meșteșugul zugrăvirii.* CONACHI, P. 301.

— Variantă: **rîmnitór, -oáre** (ȘEZ. VI 95) adj.

RÎZĂ, *rîze*, s. f. (Regional) Haină proastă, urîtă, ruptă. V. z d r e a n ță. *A vîndut muierea o găină și vreo 4-5 pui și a dat banii pe o rîză.* RETEGANUL, la CADE.

RÎZĂRÉȚ, -EÁȚĂ, *rîzăreți, -e,* adj. (Neobișnuit) Rîzător. *A răspuns puțintel zbîrlit, dar și puțintel rîzăreț.* POPA, B. 210.

RÎZĂTÓR, -OÁRE, *rîzători, -oare,* adj. Care rîde, care arată sau răspîndește veselie, bună dispoziție; vesel. *I se păru că vede o figură de om strein, cu zîmbet înveninat, cu ochii rîzători.* GANE, N. II 18. *Stăm cu glume, rîzători, Pînă-n noapte.* COȘBUC, P. II 212. ◇ Fig. *L-al orelor zilei șirag rîzător Se-nșir' cele negre și mute.* EMINESCU, O. IV 27.

RÎZÍNDĂ, *rîzînde,* adj. f. (Astăzi rar) Care rîde, care exprimă veselie. *Și-o copiliță dulce, rîzîndă, grațioasă, În reverențe intră, ușoară și frumoasă.* BOLLIAC, O. 91.

RÎZNÁR, *rîznari,* s. m. (Regional) Muncitor care lucrează la rîznă.

RÎZNĂ, *rîzne,* s. f. (Regional) Vagonet cu care se transportă piatra și minereul de la locul de extracție pînă la gura unei mine. *A trimis la ziuă 28 de rîzne, aproape două norme.* DAVIDOGLU, M. 34.

ROÁBĂ, *roabe,* s. f. 1. Vehicul cu o ladă sau cu o platformă, cu o roată și cu două brațe de care împinge omul, folosit pentru a căra materiale pe o distanță mică; tărăboanță. *Ana lasă roaba în drum ca să intre în curtea Mariei.* DAVIDOGLU, M. 17. *Din cîte o văgăună întunecoasă un om iese, cu o roabă plină de minereu.* BOGZA, Ț. 65. *El răsuflă ușurat, cînd Dumitru plecă cu roaba plină.* SLAVICI, O. I 315.

2. Cantitate de material care se poate căra o dată cu roaba (1). *Două-trei roabe de gunoi de cal.* La TDRG.

ROÁDĂ s. f. v. **rod.**

ROÁDE, *rod,* vb. III. 1. Tranz. A rupe cu dinții, puțin cîte puțin, mici fărîme dintr-un obiect tare (de obicei dintr-un aliment, pentru a mînca). *Să rod piinea uscată a străinului.* DELAVRANCEA, O. II 258. *În odaie prin unghere S-a țesut păinjeniș, Și prin cărțile în vravuri Îmblă șoarecii furiș. În această dulce pace Îmi ridic privirea-n pod Și ascult cum învelișul De la cărți ei mi le rod.* EMINESCU, O. I 105. *De zece zile caii n-au ros decît coaja copacilor.* NEGRUZZI, S. I 167. *Căprioare, sorioare, sculați în două picioare, Roadeți poala codrului, Să văd matca Oltului.* ALECSANDRI, P. P. 291. *Cine poate oase roade, cine nu, nici carne moale.* ◇ Expr. **A roade** (cuiva) **urechile** = a plictisi (pe cineva) repetîndu-i mereu același lucru, revenind mereu asupra aceluiași subiect; a-i împuia cuiva capul. *Dară muierea tot nu înceta să-i roadă urechile ca să-i prăpădească* [pe copii]. SBIERA, P. 169. *Aista-i grofu cel vestit despre care-mi rodea urechile cucoana Gahița?* ALECSANDRI, T. 1036. ◇ Intranz. *Cariu-n grindă s-aude-acum rozînd.* COȘBUC, P. II 51. *Ospătînd la masă... rodeam la un picioruț de rață.* SBIERA, P. 80. *Tremură popa să moară Cu prescura subsuoară; Ar muri și nu se-ndură, C-ar mai roade la prescură.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 468.

2. Tranz. Fig. (Despre gînduri, sentimente, stări sufletești) A preocupa fără încetare, a frămînta, producînd suferințe, chinuind, torturînd. *Pe Titu Herdelea îl rodea de mult o întrebare.* REBREANU, R. I 80. *Își ascundea gelozia care începuse s-o roadă.* BART, E. 319. *Marcu bea și nu prea bea. Căci amar grija-l rodea.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 489. ◇ (Impersonal) *Îl rodea să întrebe ce s-a mai întîmplat, dar se sfia.* REBREANU, I. 36. ◇ (În legătură cu «inimă», «rărunchi» etc.) *Trist și mut, își ascundea chinul sufletesc care-i rodea ca un vierme inima rănită.* BART, E. 59. *Să ne-nfrățim, noroade! La ce al urii vierme în suflet ne-ar mai roade?* NECULUȚĂ, Ț. D. 55. *Săracă inimă-ntreagă, Cum o roade-o goangă neagră.* HODOȘ, P. P. 70. ◇ Intranz. *Ca să alunge gîndul care rodea în el, schimbă altăceva: ce voiam să te rog?* C. PETRESCU, Î. II 60. ✦ A distruge în ascuns, a submina. *Uritul și întristarea îi rodeau sănătatea.* SADOVEANU, O. I 309.

3. Tranz. A morfoli în gură fără a fărîmița sau a mînca. *În cele din urmă el începu să-și roadă mustața cu dinții și să zîmbească în el.* SLAVICI, O. I 170. *Copilul... rodea o bucată de mănușă de piele.* DRĂGHICI, R. 26. *Din barbă-și rodea Și se necăjea.* TEODORESCU, P. P. 494.

4. Tranz. A distruge (un material) pe încetul printr-o acțiune îndelungată de măcinare, de frecare; a toci, a uza printr-o întrebuințare îndelungată. (Fig.) *Anii rod arginții zimții, Copiii cărunțesc și mor părinții.* BENIUC, V. 83. ◇ Expr. **A roade cuiva pragul** = a vizita pe cineva prea des, prea stăruitor. *Mă îmbrac repede și pornesc să le rod pragul oamenilor.* C. PETRESCU, O. P. I 267. ✦ A freca suprafața pielii de pe un deget, picior etc. (producînd răni, jupuiri). *A început a scrîșni și a da dracului o cizmă care-l roade la piciorul sting.* SADOVEANU, O. VI 233. ◇ Refl. *I se rosese degetele toreînd la lînă.* BOLINTINEANU, O. 377.

5. Refl. Fig. A se șlefui, a se ciopli, a căpăta maniere, a se civiliza. *Am hotărît să introduc în provincie obiceiurile din Eș, doar o-om mai roade puțintel și noi.* ALECSANDRI, T. 482. *Se vede, a zis bătrînul, că... nu te-ai ros în lume, de nu știi ce grăiești.* NEGRUZZI, S. II 235. *Îl trimit (pe fiul meu) la domnia-ta, ca să se mai roadă.* FILIMON, la TDRG.

— Prez. ind. și: *roz.*

ROÁDERE s. f. Acțiunea de a (se) roade. *Toarcerea greierului, roaderea carîiului, iată atîtea și atîtea imagini.* GHEREA, ST. CR. I 140.

ROÁTĂ[1], *roți* și *roate,* s. f. 1. Cerc de lemn sau de metal, cu spițe sau plin, care, învîrtindu-se în jurul unei osii, pune în mișcare un vehicul. *Roțile pocneau tot mai des peste încrucișări, treceau de pe o linie pe alta cu o siguranță mașinală.* REBREANU, R. I 13. *Drumul era lung și obositor. Roatele căruței scoteau un țipăt ascuțit și se părea că taie auzul.* DEMETRESCU, O. 116. [Moș Nichifor] *pune roata la loc, vîră leuca, sucește lamba și-o strînge la scară.* CREANGĂ, P. 125. *Lua stejarul cît de gros, îl îndoia cu mîinile și-l făcea obadă de roată.* NEGRUZZI, S. I 245. ◇ *Caii* (sau *boii*) *de la roată* = caii (sau boii) rotași. *Caii de la roată fură schimbați cu o pereche din cei legați de codîrlă.* CAMIL PETRESCU, O. II 286. *Cînd sînt două perechi de boi, perechea din urmă se cheamă... boii de la roate, rotași.* PAMFILE, A. R. 50. ◇ Expr. **A fi cu trei roate la car** = a nu fi întreg la minte, zăpăcit, nebun. *Înțeles-ați oare vrun singur cuvînt măcar? Mă tem că hatmanul nostru e cu trei roate la car.* HASDEU, R. V. 149. **A pune** (o acțiune) **pe roate** sau (despre acțiuni) **a merge (ca) pe roate** = a organiza (sau a fi organizat) așa ca să funcționeze fără piedici, a face ca cineva sau ceva să fie activ. **A pune** (cuiva) **bețe în roate** v. bă ț. **A fi a cincea roată la car** (sau **la căruță**) v. cincilea. (În construcție cu verbul «a bate» sau cu verbe care sugerează această acțiune) **De la roate** = foarte tare, strașnic. *Să apuci un băț scurt, dar gros și sănătos, și cu acela să începi a mi-o măsura peste spate, știi colea... de la roate.* MARIAN, O. I 345.

2. Organ de mașină în formă de cerc de metal sau de lemn, cu spițe sau plin, care servește într-un sistem tehnic la transmiterea sau la transformarea unei mișcări. *Sonda e numai un vuiet de roți.* BOGZA, A. I. 49. *Patru oameni stau la roata de la cîrmă.* VLAHUȚĂ, R. P. 6. *Fîntîna era adîncă și nu avea nici roată, nici cumpănă, ci numai o scară de coborît pînă la apă.* CREANGĂ, O. A. 230. ◇ *Roata morii* = roată, acționată de o apă curgătoare, care pune în mișcare o moară. *Am stat la roata morii, Și roata umblă des.* COȘBUC, P. I 60.

3. Nume dat diferitelor obiecte asemănătoare cu roata (1) și având diverse utilizări:

a) unealtă care servește la torsul lînii, cînepii și inului. *Roata ședea în mijlocul casei, și canură toarsă nu era pentru bătătură.* CREANGĂ, A. 62. *La cusut și sărăduit sumane, și mai ales la roată, mă întreceam cu fetele cele mari din tors.* id. ib. 63;

b) (determinat prin «olarului») mașină de lucru rudimentară a olarului, constituită dintr-un disc orizontal fixat pe un arbore rotitor vertical, pe care olarul rotunjește lutul și dă formă oalelor;

c) instrument de tortură pe care se legau altădată osîndiții, pentru a fi zdrobiți printr-o mișcare repede de învîrtire;

d) (determinat prin «norocului») cerc mare, numerotat cu numere cîștigătoare, care este învîrtit cu mîna de cumpărătorii biletelor de tragere. *Se opri în grădina lui Eliade, chiar în fața unei roate a norocului.* CAMIL PETRESCU, O. II 113;

e) (în expr.) *roata lumii* (sau *a vremii*) = succesiunea evenimentelor. *Cine zice altfel, moșule, decît, vezi dumneata, roata lumii se învîrtește și noi cu dînsa.* HOGAȘ, M. N. 67. *Ascultînd cu adîncime glasul gîndurilor mele, Uriașa roat-a vremii înapoi eu o întorc și privesc.* EMINESCU, O. IV 111. ✧ **S-a întors roata** = s-a schimbat situația (în defavoarea cuiva); s-a întors norocul (de partea altcuiva);

f) vîrtelniță.

4. Obiect, desen sau contur rotund ca un cerc; disc. *Soarele scapăt-acum, iar roata-i s-ascunde sub culme, Vîntul alene cîntînd deasupra pădurii, prin vîrfuri Spune trăite povești din lumile albastre-ale zării.* COȘBUC, P. II 63. [Corăbii învechite] *trecînd încet ca umbre — țin pînzele umflate În fața lunei care prin ele-atunci străbate, Și-n roată de foc galben stă fața-i ca un semn.* EMINESCU, O. I 63. ✦ Obiect fabricat, așezat sau împachetat în formă de cerc, de colac sau de covrig. *Roată de cașcaval. Roată de frînghie.*

5. Figură formată de mai multe ființe sau lucruri așezate în formă de cerc. *Roate de frunze moarte năvăleau la fereastră.* SADOVEANU, O. I 330. ✧ (În metafore și comparații) *Una, mai cu moț, a rămas lîngă buduroi să-i înfrunte* [pe turci]. *Turcii călări, cu fesuri, cu cealmale, mustăcioși, bărboși, roată în jurul ei.* STANCU, D. 10. ✧ (În construcție cu verbele «a sta», «a ședea», «a se aduna», «a se strînge» etc.) *Împrejurul focului, stătură toți roată, pînă tîrziu de tot.* BUJOR, S. 136. *Făcîndu-se toți roată împrejurul mămăligii, își trase fiecare înspre dînsul partea sa.* HOGAȘ, M. N. 195. *La un semn dat de zmeul cel cu trei ochi, zmeii se adunară roată pe lîngă foc.* BOTA, P. 69. *Fetele se prind roată, iar în mijlocul horei vornicelul și cu gazda frămîntă pămîntul.* SEVASTOS, N. 77. *Flăcăi voinici șed roată pe lîngă un foc mare.* ALECSANDRI, P. III 234. ✧ (Repetat) *Oamenii au aprins focuri din paie vechi și mărăcinișuri și s-au strîns roate-roate, zvonind din glasuri cu mare însuflețire.* SADOVEANU, M. C. 206.

6. Mișcare circulară; învîrtitură, răsucire, rotocol, cerc. *Și filfiie deasupra-i, gonindu-se în roate Cu-aripile-ostenite un alb și-un negru corb.* EMINESCU, O. I 93. *Paloșul Radului zbură un minut, făcînd roată împrejuru-i, dar săbiile și lăncile îl înconjurau.* ODOBESCU, S. I 157. *Ghiță se necăjea... Mîna-n chimir că-i punea, De mijloc că-l apuca Vreo trei roate-l învîrtea.* TEODORESCU, P. P. 629. *Șoimule, șoimuț ușor, Fă-te roată sus în zbor.* ALECSANDRI, P. P. 172. ✧ (În construcție cu verbe ca «a se uita», «a privi» sau în construcții legate de ideea de a privi) *Ziulica, ziua toată Își poartă vederea roată, Degeaba că o rotește, Pe mine nu mă zărește.* DEȘLIU, M. 31. *Negoiță s-a suit într-un dud mare și s-a uitat pretutindeni roată.* CARAGIALE, P. 88. *Ursane frate! să-ți faci ochirea roată, Și cît îi vedea zare a ta să fie toată!* ALECSANDRI, P. A. 164. *Ochii roată că-și făcea, Jur prejur că se uita Și-o fîntînă că-mi zărea.* TEODORESCU, P. P. 440. *Murgule, coamă rotată, Mai scoate-mă-n deal o dată, Să-mi fac ochișorii roată, Să mă uit în lumea toată, Pe unde-am umblat odată.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 314. ✧ Expr. **A da roată** = a merge de jur împrejur, a descrie un cerc (în mers, în zbor); a face ocoluri. *Augurul... dă roată prin odaie și... roagă cerul cu stelele și luna.* COȘBUC, P. II 192. *Vînători de dropii au dat roată, ore, zile și luni întregi, împrejurul falnicilor dropioi.* ODOBESCU, S. III 14. *Apoi Corbea ce-mi făcea? În scară picior punea, Pe Roșul încălica Și-o roată curții că da. Dete-o roată, dete două, Dete, mare, pîn' la nouă.* TEODORESCU, P. P. 531. (Rar) **A face o roată** = a alerga, a da o fugă; a da o raită. *Maică, măiculița mea, Fă o roată pîn' acasă.* BIBICESCU, P. P. 327. ✦ (De obicei în construcție cu verbele «a face» sau «a se da») Figură de acrobație constînd în rotirea laterală a corpului prin sprijinirea succesivă pe mîini și pe picioare. *Se țineau de caretă, alergînd după ea, iar cei mai sprinteni se dau tumba sau făceau roata pe lîngă porțile ei.* MACEDONSKI, O. III 25. [Atletul] *îmbla pe mîini și pe cap și cu picioarele sta în sus... se da de-a roata peste cap.* SBIERA, P. 262. ✧ Expr. **A (se) duce de-a roata** = a (se) rostogoli. *O fărîmătură de stîncă se duce de-a roata în vale.* GANE, N. I 94. *Deasupra sufla furtuna așa de puternic, încît ducea păsările de-a roata în aer.* id. ib. 91. *Știubeiul... se duse de-a roata pînă devale.* ȘEZ. III 24. ✧ *Roata morții* = acrobație care constă din alergatul în cerc cu motocicleta pe pereții unei construcții special amenajate.

ROÁTĂ[2], *roate*, s. f. (Mil.; învechit) Companie de ostași. *Roatele de războinici treceau negre prin painjenișul fumuriu, care întuneca rumeneala focurilor.* SADOVEANU, O. I 170. *Pleșoianu comanda pe Dunăre, la Gura Oltului, la Izlaz, roata a cincea din regimentul de la Craiova.* CAMIL PETRESCU, O. II 35. *O roată de călărași după Isac... Un' l-o apuca să-l taie..* DELAVRANCEA, O. II 150.

ROB, ROÁBĂ, *robi, roabe*, s. m. și f. 1. Om lipsit total sau parțial de libertate, aflat sau ajuns în proprietatea (deplină) a altuia și obligat să muncească pentru acela. V. sclav, iobag. *În urma lui mergea un rob mare și voinic, o namilă de om.* CARAGIALE, P. 124. *Armașul Manolache Florescu a căutat să-i stabilească* [pe țigani] *împărțindu-i ca robi pe la proprietarii care au voit să-i primească pe moșiile lor.* GHICA, S. A. 35. *Mai curînd sau mai tîrziu le luă și libertatea și îi făcu robi ai pămîntului.* BĂLCESCU, O. I 252. ✧ (Glumeț) *Răcit, gutunărit... de patru zile sînt robul nasului meu.* ALECSANDRI, S. 70. ✦ Persoană luată în captivitate, prin război (și folosită la munci grele, uneori ținută închisă, izolată). *Între corturile taberei și carele de război, trecură robii, cu ochii spăriați, cu capetele goale, zbîrlite și plecate.* SADOVEANU, O. VII 16. *Decît roabă turcilor, Mai bin' hrană peștilor!* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 496. *Să te duci, bădiță, duci Pîn' îi pica rob la turci, Cu picioarele-n butuci Și cu mînele-n cătuși.* ALECSANDRI, P. P. 17. ✦ (Popular) Deținut, întemnițat. *L-or prinde și l-or lega Și-n temniță l-or băga În temnița cea mai grea, Unde n-a fost rob în ea.* ȘEZ. I 109. ✦ Fig. Persoană foarte supusă, foarte devotată cuiva. «*L-a scutit*» *de armată și cu asta l-a cîștigat rob pe viață.* GALAN, B. I 69. [Pedagogul] *a rămas robul copiilor altora.* ANGHEL, PR. 79. ✦ (În limbajul bisericesc, de obicei precizat prin «lui dumnezeu») Persoană credincioasă; creștin. *Să pomenească... cît or trăi că au dat peste Ivan, robul lui dumnezeu.* CREANGĂ, P. 305. *Doamne, odihnește sufletul robului tău Ioan.* NEGRUZZI, S. I 254. ✧ (Învechit, în formule de salut, de obicei ca încheiere la o scrisoare) *Cu credință nestrămutată rămîi de veci plecat rob — Luca Arbore.* DELAVRANCEA, O. II 140. *N-am încetat de a fi pentru de-a pururea al dumitale credincios rob.* NEGRUZZI, S. I 22.

2. Om aflat în relaţii social-politice de subjugare, de aservire. *Ce s-a întîmplat în aceste ţări ale Rusiei se va întîmpla şi în ţara mea. Se vor ridica robii şi vor cădea stăpînii.* SADOVEANU, M. C. 113. *Consideră ţara a sa şi din trupul ei a rupt douăsprezece moşii, cele mai mari şi mai frumoase, pentru a-şi face sieşi stare şi robi noi.* LIT. ANTIMONARHICĂ 148. *Pe tine... nu te doare chinul de rob, bătut de ploi, De mîna celui tare...* PĂUN-PINCIO, P. 45. ✧ Fig. *Arón-vodă domnea în ţara Moldovei şi Alexandru Bogdan în Ţara Românească. Robi tremurînd în mijlocul desfătărilor, pe un tron cumpărat cu bani.* BĂLCESCU, O. II 25.

3. Fig. (Urmat de determinări în genitiv sau în dativ) Persoană subjugată de o pasiune, de o preocupare, de o obligaţie. *Era un cărturar încă tînăr... prins la alte îndatoriri, care-l ţineau rob oraşului.* C. PETRESCU, R. DR. 43. *Erau robi ai formulelor.* IBRĂILEANU, SP. CR. 204. *A mea minte, a farmecului roabă, Din orişice durere îţi face o podoabă.* EMINESCU, O. I 232.

4. (În expr.) *Calea* (sau *drumul*) *robilor* = calea lactee, v. lactee.

ROBÁCI, -E, *robaci, -e,* adj. (Mold., Bucov.) Rezistent şi neobosit la muncă; harnic, muncitor. *Fiind femeie robace şi cuminte, s-a lipit pe lîngă nişte bătrîni singuri.* SADOVEANU, P. M. 40. [Baba] *umbla valvîrtej să-i găsească mireasă... nu prea tînără, naltă şi uscăţivă, însă robace şi supusă.* CREANGĂ, P. 4. ✧ *Cal robaci* = cal de dîrvală, care trage bine la greutate.

ROBÁNC, *robancuri,* s. n. (Regional) Gealău.

RÓBĂ, *robe,* s. f. Haină lungă (şi neagră) cu mîneci largi, pe care o purtau altădată magistraţii şi avocaţii în şedinţe, precum şi profesorii universitari la anumite solemnităţi. *Judecătorul vecin, un bătrîn mîncat de scepticism şi de reumatisme, îşi frecă genunchiul sub robă.* C. PETRESCU, C. V. 265.

ROBÍ, *robesc,* vb. IV. 1. Tranz. A lua cuiva libertatea; a ţine în captivitate, a supune la o viaţă de rob. *Staţi, boieri!... Nu mă-ţi robi voi pe mine.* HASDEU, R. V. 41. *Hai, dar să le ieşim în cale şi să-i robim.* ALECSANDRI, T. I 457. *Nu ştiu, turcii l-au robit, De opt zile n-a venit.* HODOŞ, P. P. 217. ✧ Fig. *Hei, doamne, măria-ta, Oile sînt româneşti, Din sat de la Zărneşti: Ori voieşti să le robeşti?* TEODORESCU, P. P. 478. ✧ Absol. *Boierii, ca să robească, unii cu alţii se ceartă.* HASDEU, R. V. 41.

2. Tranz. A menţine o persoană sau o colectivitate în relaţii de subjugare politică, economică şi socială; a exploata. [Îl văzu pe Sava] *robind munca săracilor pescari, vînzîndu-le uneltele, călcîndu-le casele.* SADOVEANU, O. VIII 236. ✧ Refl. pas. *Mi-e viaţa turburată Şi mi-e inima-ntristată De cînd ţara s-a robit* [turcilor]. BOLINTINEANU, O. 8.

3. Intranz. A trăi în robie, a fi rob. [Ercule] *nu va avea tămăduire fără numai dacă se va vinde pre el şi va robi măcar un an de zile.* ISPIRESCU, U. 70. *Mai bine să murim, decît să robim.* ALECSANDRI, T. II 12. ✦ A munci din greu, a duce viaţă de rob. *Robesc aci toată ziua. Nici nu ies din casă.* C. PETRESCU, C. V. 96. *La ce, maică, m-ai făcut Chiar sub umbra spinului Să robesc străinului?* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 179. *Eu voios aş cătăni, La străini de n-aş robi.* ALECSANDRI, P. P. 294.

4. Tranz. Fig. A înlănţui, a încătuşa, a subjuga (prin farmecul pe care îl exercită). *Pe el îl respectam şi-l admiram, robit de mintea lui superioară, de inima lui francă.* GALACTION, O. I 100. *Cîntă greieri la izvor, Apa strălucind se mişcă; Ascultînd, robit de farmec Stă drumeţul visător.* IOSIF, T. 162. *Zîna se purtă cu mare bună-cuviinţă şi vorbi astfel încît robi toate inimile.* ISPIRESCU, L. 39. ✧ Absol. *Este o minune cum robeşti... Voi face tot ce poruncesti.* MACEDONSKI, O. II 315. ✦ Refl. A se lăsa dominat (de cineva sau de ceva); a fi robul unei pasiuni. *Tu, moglanule de Oşlobene... te robeşti pîntecelui şi nu-ţi dai cîtuşi de puţină osteneală minţei.* CREANGĂ, A. 78. *Dumneata ai luat un capriţ drept amor... dar... inima mea n-are plecare a se robi.* NEGRUZZI, S. I 25.

5. Tranz. (Popular) A întemniţa.

ROBÍE, (rar) *robii,* s. f. 1. Stare, condiţie socială de rob (v. sclavie), de iobag (v. iobăgie, şerbie) sau de captiv. *Luau turcii pe atunci fete şi muieri în robie.* STANCU, D. 11. *Şerbi ai pămîntului, pribegiţi ca să scape de robie.* C. PETRESCU, A. R. 55. *Robia este o consecuenţă* (= consecinţă) *neapărată a sistemii de clacă, ea totdeauna a însoţit-o sau a venit îndată după dînsa.* BĂLCESCU, O. I 137. ✦ Fig. Dominaţie. *Bunurile spirituale eliberează pe tînăr de robia instinctelor şi deschid orizont larg generozităţii.* SADOVEANU, E. 47.

2. Stare de dependenţă politică, socială şi economică în care este ţinută o ţară, o clasă socială, un individ. *Curata voie bună şi sfînta bucurie Din lanţul de robie nu pot să mai învie.* ARGHEZI, V. 119. *Vouă ce vă rămîne?... Robia viaţa toată, lacrimi pe-o neagră pîne.* EMINESCU, O. I 60. *Viaţa şi robia nu pot sta-mpreună, Nu e tot d-odată pace şi furtună.* BOLINTINEANU, O. 58. ✧ (Personificat) *Dă-mi tot amarul, toată truda Atîtor patimi fără leacuri, Dă-mi viforul în care urlă Şi gem robiile de veacuri.* GOGA, P. 7.

3. (Popular) Menţinerea unei persoane în temniţă; temniţă, închisoare. *Frunză verde iacă-aşa, Temniţa-i numai colea: Ce lucru poate să fie Să mă bage în robie Nelegat, nevinovat?... Numai mîndra m-o băgat!* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 101.

ROBINÉT, *robinete,* s. n. Dispozitiv prevăzut cu un mecanism de închidere şi de deschidere, care se aplică la o conductă sau la un rezervor, pentru a permite scurgerea după voie a lichidului sau a gazului aflat acolo. *De afară se auzi şiroind robinetul pompei din curte.* DUMITRIU, N. 261. *Vorbele curgeau inepuizabile, ca apa dintr-un robinet uitat deschis.* C. PETRESCU, Î. II 53. *Robinetele spălătoarelor din cabine începeau să curgă în plin debit de apă.* BART, E. 47. ✧ Fig. *La el, n-are decît să întoarcă robinetul şi vorbele curg cu nemiluita.* VLAHUŢĂ, O. A. 200.

ROBÍRE, *robiri,* s. f. Acţiunea de a robi şi rezultatul ei; stare de rob, robie. *Românii din Principatul Valahiei, după mai multe veacuri de amărăciune şi robire... sparseră lanţurile.* BOLINTINEANU, O. 247. *Cînd omul s-a aflat în faţă cu omul, cel dintîi rezultat al luptei a fost robirea celor mai slabi.* KOGĂLNICEANU, S. A. 91. *Vai de acele naţii unde un mic număr de cetăţeni îşi întemeiază puterea şi fericirea lor pe robirea gloatelor.* BĂLCESCU, O. I 144. ✧ Fig. *Această robire unui singur simţimînt face din Anca un tip unilateral.* GHEREA, ST. CR. II 157.

ROBÎT, -Ă, *robiţi, -te,* adj. 1. (Adesea substantivat) (Cel) care este exploatat economiceşte şi politiceşte; rob. *O ţară unde legea pe fiii tăi împarte În liberi şi robiţi.* BOLINTINEANU, O. 7.

2. Fig. Subjugat, fermecat. *Şi mă plecam robită dezmierdării.* CERNA, P. 93.

ROBITÓR, -OÁRE, *robitori, -oare,* adj. (Rar) Care captivează, care farmecă; fermecător. *Maro era aşa de robitoare.* G. M. ZAMFIRESCU, SF. M. N. I 245.

RÓBOT[1] s. n. v. robotă.

ROBÓT[2], *roboţi,* s. m. Automat care îndeplineşte anumite lucrări complicate, dînd impresia unor acţiuni omeneşti. ✦ Fig. Persoană care munceşte din greu şi fără (mult) folos personal, muncitor de corvadă.

ROBOTÁŞ, *robotaşi,* s. m. (Transilv.) Clăcaş. *Fă-mă, doamne, ce mi-i face... Fă-mă trestie pe baltă, Să cresc*

subţirea şi naltă, Să mă cosească cosaşii, Să mă stringă robotaşii. HODOŞ, P. P. 57.

RÓBOTĂ s. f. (Şi în forma *robot*) **1.** Muncă pe care o prestau altădată ţăranii în folosul moşierilor; clacă. *Împărţeala săptămînii: patru zile de robot (adică de clacă); a cincea la pescărit; a şasea la vînătoare.* ODOBESCU, S. III 530.

2. (Astăzi) Muncă, activitate; roboteală. [Mîinile] *noastre sînt învăţate cu robotul.* C. PETRESCU, A. R. 54. *Nesfîrşit i s-a părut ceasul cît a mai stat pe prispa de lut a lui Ţigău, privind robotul potolit al Rusandei.* POPA, V. 285. *Bărbatul (era) toată ziua cu robota prin lan sau prin tîrg şi nevasta făcea ce-i plăcea acasă.* La TDRG.

— Accentuat şi: (Transilv.) *robótă.* — Variantă: **róbot** (accentuat şi *robót*) s. n.

ROBOTEÁLĂ, *roboteli,* s. f. Faptul de a roboti; (în special) muncă măruntă, de alergătură (pe lîngă gospodărie). *După o roboteală de o vară întreagă pe la alţii... s-a ales cu vreo sută de zloţi.* REBREANU, I. 90.

ROBOTÍ, *robotesc,* vb. IV. Intranz. **1.** A munci din greu. *Ţăranii noştri, robotind mai rău ca robii, nu ajung să-şi cîştige nici mîncarea omenească.* REBREANU, R. I 95.

2. A îndeplini, a face treburi mărunte în jurul gospodăriei, trecînd de la una la alta; a trebălui. *Nevasta umbla cu paşi nesimţiţi în jurul nostru, robotind.* SADOVEANU, P. S. 51. *Doamna Herdelea robotea toată ziua cu bucătăria.* REBREANU, I. 66. *Sima robotea prin curte.* SANDU-ALDEA, U. P. 27. ✧ Tranz. *Cînd se crăpă de ziuă, moş Ion robotea cîte ceva pe lîngă car, iar mama Catrina îi gătea de-ale mîncării.* BUJOR, S. 31. *Oană ce roboteşti? — Spăl, măria-ta.* DELAVRANCEA, A. 39.

ROBOTÍT s. n. Acţiunea de a roboti. *Femeia se opri din robotitul ei vioi şi vesel prin casă.* SADOVEANU, O. VIII 119.

ROBÚST, -Ă, *robuşti, -ste,* adj. Înzestrat cu o constituţie fizică puternică, viguroasă, rezistentă. *Era un bărbat oacheş, mijlociu de statură, robust şi cu ochii negri sprîncenaţi.* CAMIL PETRESCU, O. I 207. [Rănitul] *a fost bine îngrijit la ambulanţă înainte de a ajunge aci. Şi este un organism robust — un om tare.* C. PETRESCU, Î. II 45. *Musculoşi, calmi, fără nervi, cu osatura robustă şi crupa lată,* [boii] *abia se clinteau greoi pe loc.* BART, S. M. 84. ✧ Fig. *În loc să caut, după pilda tatei, cărarea muncii robuste... m-am rătăcit în visuri.* GALACTION, O. I 9. ✧ (Despre acţiunile omului şi despre tot ce ţine de natura omenească) *Respira o sănătate robustă, cuceritoare.* VORNIC, P. 9. *Ne-ar plăcea să vedem că începe să se ridice o poezie nouă, sănătoasă, robustă.* VLAHUŢĂ, O. A. 465.

ROBUSTÉŢE s. f. Faptul de a fi robust; putere, vigoare fizică.

ROC, *rocuri,* s. n. (Regional) Un fel de palton scurt (pînă mai sus de genunchi) care se poartă mai ales la ţară. *Mi-aş schimba măcar rocul pe-un cojocel şi ciubotele pe nişte opinci.* SADOVEANU, A. L. 7. *Portul este întocmit ca în Elveţia, adecă: pălărie, roc (o haină pînă la genunche), veste.* GOLESCU, Î. 185.

ROCÁDĂ, *rocade,* s. f. Mişcare la jocul de şah, care nu se poate face decît o singură dată într-o partidă şi care constă în aducerea unuia dintre turnuri lîngă rege şi în trecerea regelui peste turn. ✧ (Mil.; învechit) *Linie de rocadă* = linie pe care se mişcă rezervele unei armate, în spatele frontului.

ROCÁRNIŢĂ, *rocarniţe,* s. f. Cerc de oţel sau de parîmă, care serveşte la ridicarea pînzelor unei nave de-a lungul catargului.

RÓCĂ, *roci,* s. f. Mineral sau asociaţie de minerale de compoziţie aproape uniformă, care constituie scoarţa pămîntului (în special partea solidă). *Odată ajunşi în vîrf, la 1200 de metri, pe aceleaşi roci pe care altădată lava a urcat gîlgîind, oamenii coboară acum în crater, printre copaci bătrîni şi puternici.* BOGZA, C. O. 167.

— Pl. şi: *roce* (PROBL. GEOGR. I 65).

RÓCHE s. f. v. **rochie.**

RÓCHIE, *rochii,* s. f. Îmbrăcăminte femeiască lucrată din diferite ţesături, la care bluza şi fusta formează o singură piesă, de obicei din acelaşi material. *Elena Lipan adusese o croitoreasă cu ziua, în casă, să-i prefacă o rochie neagră.* C. PETRESCU, C. V. 169. *Stăpîna casei, îmbrăcată într-o rochie neagră de mătasă uşoară, încinsă peste mijloc cu un colan lucrat în solzi auriţi, stătea în picioare dinaintea mea şi mă privea nemişcată.* HOGAŞ, M. N. 20. *Îi foşnea uscat pe frunze poala lung' a albei rochii.* EMINESCU, O. I 85.

— Pronunţat: *-chi-e.* — Variantă: **róche,** *rochi* (MACEDONSKI, O. III 38, CARAGIALE, M. 308), s. f.

ROCHIOÁRĂ, *rochioare,* s. f. Rochiţă. *Lasă pîn' la primăvară, Că ţi-oi face-o rochioară.* ŞEZ. III 19.

— Pronunţat: *-chi-oa-.*

ROCHÍŢĂ, *rochiţe,* s. f. Diminutiv al lui rochie; rochie mică, de copil. [Fetiţa] *arăta cu un gest de o mută elocvenţă că rochiţa i-a rămas prea scurtă.* C. PETRESCU, A. 311. *De mic copil, Hagiul fusese cuminte şi aşezat. Nu i s-auzea guriţa, nici paşii. Nu rupea pantofii. Nu-şi hărtănea rochiţa.* DELAVRANCEA, H. TUD. 16. *Am o copiliţă Cu o roşie rochiţă* (Ceapa). GOROVEI, C. 67. ✦ (Popular) Rochie. *Surioara mijlocie, Cu păr lung pînă-n călcîie, Surioara a mai mică Cu rochiţa picăţică.* TEODORESCU, P. P. 282. *Dă-ţi, Domnico, rochiţa De-mi deschide temniţa. Dă şi carul cu doi boi, De mă scapă de nevoi.* ALECSANDRI, P. P. 238. ✧ (Poetic) *Mîndră nuntă pregătea, Pe Ileana şi-o gătea Cu peteală de mireasă, Cununa de-mpărătească, Şi rochiţa neţesută, Din pietre scumpe bătută.* ALECSANDRI, P. P. 28. ✧ Compus: (Bot.) **rochiţa-rîndunelei** = volbură. *Era frumoasă, albă şi plăpîndă ca o rochiţa-rîndunelei.* La TDRG.

— Pl. şi: (Mold.) *rochiţi* (SADOVEANU, B. 120, ALECSANDRI, P. III 55).

ROCOCÓ adj. invar. **1.** (În arhitectură şi în arta decorativă; în expr.) *Stil rococo* = stil artistic (răspîndit în secolul al XVIII-lea, provenind din Franţa) caracterizat printr-o bogăţie excesivă de linii curbe şi ghirlande împletite asimetric încrustate cu cochilii etc. *Stilul arhitectural al bisericilor* [din Havana] *e acela al Renaşterii spaniole, amestecat cu acel rococo iberic.* RALEA, O. 51.

2. Fig. Extravagant. *Cîteva conferinţi la Ateneu, cu subiecte rococo, vor fi indispensabile.* VLAHUŢĂ, la CADE.

ROCOÍNĂ, *rocoine,* s. f. Numele mai multor plante erbacee cu fructul o capsulă (*Stellaria media, Alsine verna* etc.). *Ea la foc punea... Fir de rocoină, Măduvă de soc.* COŞBUC, P. II 150.

— Variante: **răcoínă** (ŞEZ. XV 113), **răcuínă** (HODOŞ, P. P. 107) s. f.

ROCOŞÍ, *rocoşesc,* vb. IV. Refl. (Învechit şi arhaizant) A se răzvrăti, a se răscula. *Constantin Serdarul Cantemir învăluise pe mazilii şi răzeşii care se rocoşiseră împotriva domniei.* SADOVEANU, Z. C. 203.

ROD, *roade,* s. n. **1.** (Şi în forma *roadă;* la sg. adesea cu sens colectiv) Nume generic dat produselor vegetale cultivate (în special fructului lor). V. bucate, recoltă. *După zile şi săptămîni de muncă, vor urca la ei în podul bordeiului saci cu grîu, secară, tot felul de rod — totul cîştigat cu cele trei coase.* CAMILAR, N. II 385. *Într-o zi văzu că pomul înmugureşte, înfloreşte, se scutură*

florile şi roadele se arată. ISPIRESCU, L. 72. *Multe flori sînt, dar puţine Rod în lume o să poarte.* EMINESCU, O. I 226. *Omul neînvăţat e ca un copac neîngrijit, care nici o roadă nu aduce.* NEGRUZZI, S. I 8. ✧ (În contexte figurate) *Deci trebuie să sameni şi dumneata ca şi alţii, aşteptînd roada cu răbdare.* SADOVEANU, D. P. 19. *Critici, voi, cu flori deşerte, Care roade n-aţi adus — E uşor a scrie versuri Cînd nimic nu ai de spus.* EMINESCU, O. I 227. ✧ Loc. adj. (Despre pomi) **Cu rod** = roditor, fructifer. *Casele s-au încunjurat de umbrele pomilor cu rod.* C. PETRESCU, S. 179. ✧ Compuse: **rodul-pămîntului** = plantă erbacee veninoasă, cu frunze mari, late şi lucioase şi după a cărei dezvoltare florală poporul apreciază recolta anului *(Arum maculatum)*; piciorul-viţelului. *Piciorul-viţelului ori rodul-pămîntului creşte în locuri umede şi umbrite, prin păduri.* ŞEZ. XV 105; **rod-de-zahăr** = rodozahar. *Într-o zi... îmi găsi pricină de la te mieri ce, de la un rod-de-zahăr care se zăhărise.* GANE, N. II 164.

2. Fig. Efect (al unei acţiuni, al unei munci), urmare, produs, rezultat. *Am un întreg proiect care ar da roade frumoase.* C. PETRESCU, C. V. 110. *Ei, mamă, să-mi încerc şi eu norocul, că cercarea bună roade rele n-are.* DELAVRANCEA, S. 22. ✦ Folos, avantaj. *Al sudorilor streine rod, ei nu-l vor mai culege; Va fi mare tot romînul, ţării lui folositor.* ALEXANDRESCU, M. 23.

3. Prunc, copil, vlăstar, odraslă. *Din dragostea mea cu împărăteasa n-a ieşit încă fecior. Ce să fac, o filozofilor... ca să am roadă?* SADOVEANU, D. P. 9. *Îi părea rău ca să-şi părăsească soţia şi să se ducă în lume după cîştig, măcar că ea nu-l îmbucurase nici cu un rod.* SBIERA, P. 225. *Complimentele mele lui Burduf şi nuntă veselă cu roadă.* ALECSANDRI, S. 307.

— Pl. şi: (învechit şi popular) *roduri* (NEGRUZZI, S. I 9, TEODORESCU, P. P. 173, ALECSANDRI, P. P. 246). — Variantă: **roádă** s. f.

RODÁ, *rodez,* vb. I. Tranz. **1.** A face operaţia de rodaj.

2. A netezi foarte fin suprafaţa unui obiect, cu ajutorul unor pulberi sau al unor paste speciale.

RODÁJ, *rodaje,* s. n. Punerea în funcţiune a unui motor nou fără a-l forţa, cu scopul ca piesele lui să se acomodeze treptat între ele; perioadă în care un motor (sau maşina respectivă) funcţionează în felul acesta. *Autocamionul staţiunii era cuplat la un tractor, pentru rodaj.* MIHALE, O. 22.

RODÁN, *rodane,* s. n. Unealtă casnică cu care se deapănă firele de lînă, bumbac, in etc. de pe scul pe ţevi sau pe mosoare. *Ale lui sînt sculurile, jurubiţele şi ghemurile de găietane; ale lui războaiele, rodanele şi maldările de lînă.* DELAVRANCEA, H. T. 21.

RODÁT, -Ă, *rodaţi, -te,* adj. (Despre maşini, motoare etc.) Care a trecut prin operaţia de rodaj (şi are segmenţii lucioşi, lunecoşi).

RODENTICÍD, *rodenticizi,* s. m. Substanţă toxică sau cultură bacteriană, folosite la combaterea rozătoarelor.

RODÍ, *rodesc,* vb. IV. Intranz. A produce roade. *Ogorul lui rodea şi livada înflorea.* SADOVEANU, O. VII 117. *Toţi copacii înfrunzesc, Dar mulţi din ei nu rodesc.* PANN, P. V. I 105. *Via-n vară înfloreşte, Iar în toamnă cum rodeşte, Vine graur de-o ciupeşte.* ALECSANDRI, P. P. 334. ✧ Fig. *Numai în suferinţă creşte şi rodeşte iubirea cea mare, cea adevărată şi biruitoare.* REBREANU, P. S. 56. (Tranz.) *Vede cineva toată tinerimea aceea rătăcită a-şi număra ceasurile în care n-a rodit nimic.* BOLLIAC, O. 49. ✧ Tranz. fact. *S-ar zice că sîngele vărsat de mine rodeşte pămîntul.* GANE, la CADE.

— Variantă: **înrodi** (DELAVRANCEA, S. 81) vb. IV.

RÓDIE, *rodii,* s. f. **1.** Fructul comestibil al rodiului[2], de mărimea unui măr, cu o coajă groasă, roşiatică şi cu numeroase seminţe înconjurate de un înveliş cărnos şi roşiatic; (învechit şi popular) granată. *Gura ei părea rodie coaptă.* SADOVEANU, D. P. 30. *Pînă nu vei găsi cele trei rodii aurite, să nu te însori.* ISPIRESCU, L. 357.

2. Pomul care face fructul descris mai sus; rodiu[2]. *Vino la grădina ta, c-a înflorit rodia.* ŞEZ. VIII 41.

RODIÉR, *rodieri,* s. m. (Bot.; rar) Rodiu[2]. *O pădure de măslini, de carubi, de lauri şi de rodieri.* ALECSANDRI, la TDRG.

— Pronunţat: *-di-er.*

RÓDIN s. n. v. **rodină.**

RÓDINĂ, *rodini,* s. f. (Popular) Dar adus femeii care a născut. *A trebuit... să intre la lehuză şi să-i puie rodină sub pernă.* SADOVEANU, B. 145.

— Variantă: **ródin** s. n.

RODÍRE, *rodiri,* s. f. Acţiunea de a rodi. *Orice sămînţă... pierind în actul rodirii, se înmulţeşte însutit.* CAMIL PETRESCU, O. II 345. *O mulţime de comune au fost bîntuite de nerodire în anul 1866.* I. IONESCU, M. 125.

RODÍT, -Ă, *rodiţi, -te,* adj. Care a făcut rod (bogat); care are roade (multe). *Răsărise o viţă de vie înfrunzită şi rodită.* RETEGANUL, P. IV 74. *Eu să rămîn curat, luminat ca un strat de busuioc, ca un vişin înflorit, ca un pom mîndru rodit.* ŞEZ. II 95.

RODITÓR, -OÁRE, *roditori, -oare,* adj. Care dă rod; (despre terenuri) care produce roade îmbelşugate (v. fertil); (despre arbori) cu fructul comestibil (v. fructifer). *Copaci roditori de toate soiurile răsăreau... din fineţul înalt şi înflorit.* HOGAŞ, M. N. 150. *Priviţi pe cea cîmpie frumoasă, roditoare, Plugarii, muncitorii, lucrînd în foc de soare.* ALECSANDRI, O. 245. *L-am văzut* [pe ţăran] *aruncînd pe pămînt sămînţa roditoare.* BĂLCESCU, O. I 324. ✧ Fig. *Te văd ieşind din şcoală şi părăsind oraşul în care ai muncit, ca să-ţi ajungă sufletul şi mintea roditoare.* ARGHEZI, P. T. 9. *Lumina... se aprindea din ce în ce mai biruitoare şi roditoare.* REBREANU, I. 51.

RÓDIU[1] s. n. Metal rar asemănător cu platina, care se găseşte în natură împreună cu aceasta şi se întrebuinţează aliat cu ea la confecţionarea instrumentelor de laborator.

RÓDIU[2], *rodii,* s. m. Arbore mediteranean cu flori roşii, cu fructe comestibile de forma şi mărimea unui măr *(Punica granatum). Buzele îi sînt floare de rodiu.* MACEDONSKI, O. IV 111.

RÓDNIC, -Ă, *rodnici, -e,* adj. Care produce mult rod (v. roditor, fertil), care face să producă mult rod. *Soarele vărsa pulbere de aur peste întinsele şi rodnicele cîmpii bucovinene.* SADOVEANU, O. I 255. *Ai alergat, ca norul Cu rodnicele-i ploi.* COŞBUC, P. II 306. ✧ (În contexte figurate) *Purtaţi cu braţele-amîndouă A muncii rodnică povară.* GOGA, P. 9. *Nerodnică osteneală! Deşartă trudă! Nime n-a voit să-i asculte.* NEGRUZZI, S. I 261.

RODNICÍ, *rodnicesc,* vb. IV. Tranz. fact. (Rar) A face să fie rodnic. *Ţăranii rodniceau pămîntul, ţiind coarnele plugului.* BOLLIAC, la TDRG.

RODNICÍE, *rodnicii,* s. f. Calitatea de a fi rodnic; fertilitate. *Dar partea* [de seminţe] *ce s-oprea-ntre brazde, c-o însutită rodnicie, îl răsplătea.* MACEDONSKI, O. I 61. *Rodnicia păşunilor şi holdelor.* VLAHUŢĂ, la TDRG.

RODODÉNDRON s. m. v. **rododendru.**

RODODÉNDRU, *rododendri,* s. m. (Bot.) Smirdar. *Văd aici grădini în care înfloreşte mirtul şi cresc... cedri şi rododendri.* GHICA, la CADE.

— Variantă: **rododéndron** s. m.

RODOMONTÁDĂ, *rodomontade,* s. f. (Franţuzism) Vorbire sau tiradă emfatică, conţinînd o laudă de sine zgomotoasă. V. f a n f a r o n a d ă. *Ei se dedau, pentru efectul făcut asupra fetelor de pe trotuar, la rodomontade impresionante.* RALEA, O. 57. *Titu Herdelea avea pe buze un răspuns, dar tăcu văzînd că Baloleanu şi Grecescu, cei chemaţi să vorbească, primesc fără obiecţie rodomontadele ofiţerului.* REBREANU, R. II 281.

RODÓR, *rodoare,* s. n. Unealtă de rodat.

RODÓS, -OÁSĂ, *rodoşi, -oase,* adj. (Rar) Roditor. *Cînd plouă la zile mari, e anul rodos.* GOROVEI, la CADE.

RODOZAHÁR s. n. (Grecism învechit) Dulceaţă de trandafiri. *Le învăţa... fierturi de fel de fel de dulcеţuri: rodozahar, şerbeturi de trandafiri...* GHICA, S. 295.

ROENTGENTERAPÍE s. f. Radioterapie.
— Pronunţat: *röntghenterapie.*

RÓFII s. f. pl. Numele popular al unor bube care apar uneori la copii pe cap sau pe faţă, îndată după naştere. *Pentru rofii se fac leacuri cu brebenei.* ŞEZ. XV 146. (Cu pronunţare regională) *Cînd a fost mic a pătimit de rohii.* CONTEMPORANUL, VII 387.

ROGATÓRIE, *rogatorii,* adj. f. (Jur.; în e x p r.) *Comisie rogatorie* = intervenţie făcută de o instanţă judiciară către o instanţă din altă localitate, pentru a o solicita să efectueze un act de procedură sau de instrucţie judiciară.

ROGODÉLE s. f. pl. (Popular) Fructe mărunte, poame de tot felul. *Casele văruite se afundau în grădini cu rogodele, veselia copiilor.* DELAVRANCEA, S. 215. *Şi de aveţi rogodele uscate, Să dăm gurilor căscate.* SEVASTOS, N. 111.

ROGOJINÁR, *rogojinari,* s. m. Persoană care face sau vinde rogojini. *Pentru aşternut în case... se pun şi rogojine făcute de meseriaşi rogojinari.* I. IONESCU, M. 686.

ROGOJÍNĂ, *rogojini,* s. f. Împletitură de rogoz sau de papură. *Seara s-a culcat pe o rogojină întinsă jos pe podeaua unei odăi de crîşmă.* CĂLINESCU, E. 117. *Se opri în poiana răscrucii o sanie cu coviltir de rogojini.* CAMIL PETRESCU, O. I 38. *Se întinseră pe rogojina de pe prispă, ca să se odihnească.* BUJOR, S. 48.
— Pl. şi: *rogojine* (I. IONESCU, M. 686).

ROGÓZ, *rogozuri,* s. n. Nume purtat de mai multe plante erbacee care cresc prin mlaştini şi prin locuri umede, frunzele late ale unor specii fiind întrebuinţate la împletitul rogojinilor (*Carex* şi *Scirpus*). *Acolo ne aşezarăm pe un pat de rogoz, lîngă o poiană de trestii.* SADOVEANU, O. VIII 66. *Rogozul se aprinse, pîrîind.* D. ZAMFIRESCU, R. 126. *Vină, bădiţo, prin dos, Că-i portiţa de rogoz, Cum pui mîna pică jos.* HODOŞ, P. P. 43.
— Variantă: (regional) *răgóz* (CREANGĂ, P. 210, ŞEZ. XV 114) s. n.

ROGOZÍŞ, *rogozişuri,* s. n. (Rar) Locul unde creşte mult rogoz.

ROGOZÓS, -OÁSĂ, *rogozoşi, -oase,* adj. Cu (mult) rogoz. *Finu-i bun, nu-i rogozos.* MARIAN, NU. 408.

ROHÁTCĂ, *rohătci,* s. f. (Mold.) Locul pe unde se intră într-un sat sau într-un oraş (şi unde odinioară se plăteau anumite taxe pentru mărfuri); barieră. *Dintr-o dată* [măgăruşul] *s-a plictisit de drum şi s-a oprit la rohatca satului.* SADOVEANU, O. III 533. *Tocmai cînd intram în Iaşi, pe rohatca Păcurari, un flăcoan al dracului ne-a luat în ris.* CREANGĂ, A. 127. ✦ Bară mobilă de lemn cu care se închide intrarea într-o localitate sau orice trecere. *Unii dintre fiii Uspeniei ne-am duce la sfînta leturghie, dar... un oarecare Costa Luli, pripăşit în tîrgul nostru, a pus rohatcă şi a plecat cumpăna, închizînd drumul.* SADOVEANU, N. P. 213.

ROI[1], *roi,* s. m. Roit, roire. *În vremea roilor, în toate zilele line se repezea din sat, de la Păuna-Mare, şi priveghea, ascultînd cîntecul prisăcii.* SADOVEANU, P. M. 50.

ROI[2], *roiuri,* s. n. **1.** Grup compact de albine, ieşite din stup împreună cu matca lor în căutarea altui locaş. *Oriunde s-ar fi adunat roiul, pe-o creangă cît de sus, băiatul îl cobora cu uşurinţă.* SADOVEANU, P. M. 50. *Mii de roiuri de albine Curg în rîuri sclipitoare peste flori de miere pline.* EMINESCU, O. I 85.
2. (De obicei urmat de determinări introduse prin prep. «de») Mulţime mare de insecte sau de păsări mici, zburînd în grupuri. *Prin boltitura de frunze bîrîiau roiuri nevăzute de gîngănii.* AGÎRBICEANU, S. P. 18. *Se strîng totdeauna roiuri de muscuţe să bîzîie pe creasta monumentului înfierbîntată de arşiţă.* CARAGIALE, O. III 243. *Ne-am adunat în juru-i ca muştele de roi.* ALECSANDRI, T. II 164. ✦ Grup compact de oameni în mişcare, în freamăt. [Ţăranii] *năvăliră în goană către soldaţi. După ei se desprinseră roiuri care soseau în fugă, strigînd.* DUMITRIU, N. 110. *Văzu... pe tătari izvorînd din zare în roiuri negre.* GALACTION, O. I 53. *Din fundul lumii, mai din sus... Venit-au roiuri de-mpăraţi.* COŞBUC, P. I 55. ✦ Mulţime de obiecte de acelaşi fel (văzute în mişcare). *Din tot roiul de care şi căruţe întîlnite la podul Herăstăului, nu se vedea nici una pe şosea.* POPA, V. 111. *Un foc uriaş ardea în Poiana Cerbului, aruncînd în văzduh... un roi de scîntei.* GANE, N. I 133. *Un roi de frunze joacă-n drum.* IOSIF, PATR. 16. ✧ (În contexte figurate) *Roiuri negre de prevederi urîte îi troieneau închipuirea.* VLAHUŢĂ, N. 36. *De atunci şi pînă astăzi colonii de lumi pierdute Vin... în roiuri luminoase, izvorînd din infinit.* EMINESCU, O. I 132. *În ochi-mi scînteiază un roi de năluciri.* ALECSANDRI, P. III 502. ✦ (Adjectival) Plin, saturat. *Mă văd cum şedeam singur în banca mea... cu capul roi de materia bine învăţată.* GALACTION, O. I 57.
— Pl. şi: (m.) *roi* (I. IONESCU, M. 380).

ROÍ[3], *roiesc,* vb. IV. I n t r a n z. (Despre albine) A ieşi din stup zburînd în roiuri, spre a-şi căuta un nou locaş şi a da naştere unui stup nou; p. e x t. (despre orice insecte şi păsări mici) a se mişca în număr mare de colo pînă colo. *În juru-i roiesc albinele ca o pleavă de aur, scînteietoare la bătaia piezişă a razelor.* SADOVEANU, O. VII 205. *La picioarele noastre roia o grămadă de furnici.* SAHIA, N. 61. *Văd fluturi albaştri, uşori, Roind şi bînd miere din flori.* EMINESCU, O. I 493. ✦ T r a n z. (Despre albine) A întemeia, prin roire, un stup nou. *A fi roit ştiubeiul ceala acuma vro trei!* CONTEMPORANUL, VII 99. ✦ (Despre oameni) A se răspîndi în grupuri, pornind din acelaşi loc; a umbla forfotind de colo pînă colo. *O droaie de tineri... roiau în jurul ei.* BART, E. 104. *De pe atunci au trebuit să fie îmbelşugate şi atrăgătoare locurile acestea, pentru ca să roiască şi să s-aşeze pe-aici popoare venite din depărtări aşa de mari.* VLAHUŢĂ, R. P. 44. *Călăreţii împlu cîmpul şi roiesc după un semn Şi în caii lor sălbateci bat cu scările de lemn.* EMINESCU, O. I 148. ✧ (Despre lucruri în mişcare) *Tractoarele... trăgeau plugurile cu semeţie, roind de-a latul pămînturilor alăturate.* MIHALE, O. 197. *Zăpada măruntă roia licărind în jurul nostru.* SADOVEANU, O. I 400. ✧ F i g. *Ariile roiau limpezi... în mintea lui.* EMINESCU, N. 69.

ROIB, ROÁIBĂ, *roibi, roaibe,* adj. (Despre cai) Cu părul roşcat. *Potcoavele calului roib sunau rar şi dulce pe şosea: tac-tac, tac-tac...* SADOVEANU, O. I 369. *Cheleş chemă calul cel roib.* POPESCU, B. III 44. ✦ (Substantivat) Cal cu părul roşcat. *Roibul cela... mănîncă foc nu altăceva!* BUJOR, S. 102. *Arabii toţi răsar din cort, Să-mi vadă roibul cînd îl port.* COŞBUC, P. I 109.

RÓIBĂ, *roibe,* s. f. Plantă erbacee a cărei rădăcină conține o materie colorantă roșie, cu care se vopsesc fibrele textile *(Rubia tinctorum);* otrățel; garanță, pătachină. *Foaie verde foi de roibă.* MAT. FOLK. 184.

ROIBULÉȚ, -EĂȚĂ, *roibuleți, -e,* adj. Diminutiv al lui roib. *Alelei! cal roibuleț... Unde ești voinicule, Să-mi mai scapi tu zilele.* ALECSANDRI, P. P. 91. ◇ (Substantivat) [Codrul de pîine] *îl dau roibulețului.* SADOVEANU, M. C. 32. *Sima se lipise cu tot sufletul de roibulețul lui și toată ziua îl giugiulea.* SANDU-ALDEA, U. P. 14.

RÓINIC, -Ă, *roinici, -e,* adj. (Rar, despre grupuri, colectivități) Care este în mișcare vie, care se răspîndește pornind din același loc. *Domnind semeț și tînăr pe roinicele stoluri* [ale avarilor]... *Simțeam că universul la pasu-mi tresărea.* EMINESCU, O. I 91.

RÓINIȚĂ, *roinițe,* s. f. **I.** Plantă erbacee cu flori albe și miros plăcut, care crește prin păduri sau se cultivă, fiind căutată de albine; frunzele se întrebuințează în medicină pentru calitățile lor stimulente și antispasmodice *(Melissa officinalis);* melisă.

II. Stup mic, portativ, cu care se prinde un roi de albine plecate să întemeieze un stup nou. *Cînd se înălța zvonul cel mare al ieșirii roiului... dădea fuga după roiniță.* SADOVEANU, P. M. 50.

ROÎRE, *roiri,* s. f. Acțiunea de a roi; ieșirea unui grup de albine dintr-un stup, pentru a întemeia un stup nou; p. ext. zborul agitat al unui număr mare de insecte sau de păsări. *Un cîntec nesfîrșit, încet, dulce, ieșind din roirea fluturilor și a albinelor, îmbătau grădina.* EMINESCU, N. 8. ◇ Fig. *Cum sta ascultînd prin roirile fulgilor, — deodată fu izbit de glas jalnic omenesc.* SADOVEANU, O. VII 365.

RÓIȘTE s. f. Plecarea în roi a albinelor din stup, cu scopul de a întemeia un nou stup. [Hrișca] *pe vremea roiștii să fie totdeauna înflorită.* La CADE.

ROÎT s. n. Roire. *Camera zumzuia discret, ca un stup în ajunul roitului.* REBREANU, R. I 195.

ROITÓR, -OÁRE, *roitori, -oare,* adj. Care roiește. *Albine roitoare luminoasă miere sug.* EMINESCU, O. IV 132.

ROL, *roluri,* s. n. **I.** (De obicei în construcție cu verbele «a avea», «a juca» etc.) **1.** Însărcinare pe care o primește un artist în distribuția unei piese, a unui program artistic; totalitatea replicilor pe care trebuie să le recite un actor pe scenă. *Millo juca rolul unui plăieș.* SADOVEANU, E. 68. *Peste un an, doi, îl vezi jucînd rol de primamorez.* C. PETRESCU, C. V. 211. *Olga avea un rol, firește de dans, și se găsea în frigurile creației.* REBREANU, R. I 253. *Rolul lor să se citească de un lector... între culise.* NEGRUZZI, S. I 342. ◇ Fig. *Făcea parte din guvernul acesta, însă nu accepta rolul de a-doua sau a treia vioară.* PAS, Z. IV 188.

2. Sarcină sau atribuție care îi revine cuiva în cadrul unei acțiuni mai largi. *Avu un sentiment de încredere, simțind că poate aci să-și îndeplinească un rol pentru care simțea că are chemare.* BART, E. 313. *Oameni care mai tîrziu au jucat un rol însemnat în țară.* CARAGIALE, O. III 12. *Sînt subprefect de un ocol Și-n țara mea joc mare rol.* ALECSANDRI, T. I 257.

II. Registru în care sînt trecuți contribuabilii la percepție. *Numărul răzeșilor cultivatori săteni este, după rolul făcut în 1869... de 13638 familii.* I. IONESCU, P. 83. ✦ Listă care cuprinde procesele în ordinea în care urmează a se judeca la un tribunal.

— Variantă: **(I,** astăzi rar) **rólă,** *role* (SADOVEANU, E. 68, CAMIL PETRESCU, O. II 126, CARAGIALE, O. III 230), s. f.

RÓLĂ[1] s. f. v. **rol.**

RÓLĂ[2], *role,* s. f. (Mold., Bucov.) Cuptorul mașinii de gătit.

— Variante: **rúlă, rúră** s. f.

RÓLĂ[3], *role,* s. f. Rotiță sau cilindru care se învîrtește în jurul unui ax, pentru a face să alunece mai repede un lanț, o curea de transmisie etc. *Proțapul* [fîntînii] *purta o rolă de lemn pe care luneca funia.* MIHALE, O. 511. ✦ Corp în formă de cilindru, care poate fi rostogolit în jurul axei sale de simetrie; e folosit ca organ de rulare sau ca unealtă de prelucrare prin apăsare.

ROM[1], *romi,* s. m. Țigan. *Cei șase romi din colectiv, cu copiii lor, înjghebaseră o bandă tuciurie de lăutari care cîntau înfocat.* V. ROM. februarie 1952, 130.

ROM[2], *romuri,* s. n. Băutură alcoolică obținută prin fermentarea și distilarea melasei de la trestia de zahăr. *Maiorul porunci o cafea cu rom.* SADOVEANU, O. IV 255. *Damigene cu romuri albe și roșii.* HOGAȘ, DR. 273.

— Variantă: **rum** (MARIAN, NU. 23, NEGRUZZI, S. I 74) s. n.

ROMÁN[1], *romane,* s. n. Narațiune epică în proză, de întindere mare, cu conținut complex și dezvoltat, care reflectă evenimente, episoade, fenomene ale vieții în dezvoltare și, de obicei, într-un interval mare de timp. *Ți-a căzut cumva în mînă vreunul din romanele mele?* C. PETRESCU, C. V. 24. *Pe mescioara de lîngă patul lui era un roman.* BRĂTESCU-VOINEȘTI, Î. 36. *Atîta neglijență nu se pomenește nici în romane, nici într-o piesă de teatru.* CARAGIALE, O. I 129. ✦ Fig. Împletire de întîmplări cu multe episoade care par neverosimile. *Viața fiecăruia e un roman.* PAS, Z. I 86.

— Pl. și: (rar) *romanuri* (GANE, N. III 181). — Variantă: (învechit) **románț,** *romanțuri* (ODOBESCU, S. III 20), s. n.

ROMÁN[2], **-Ă,** *romani, -e,* adj. Propriu Romei antice sau imperiului întemeiat de Roma. *Ard albastrele armure ale zeilor romani.* EMINESCU, O. IV 136. ◇ *Cifre romane* (spre deosebire de cifre arabe) = cifre reprezentate prin litere din alfabetul latin (și folosite astăzi mai ales pentru redarea numeralelor ordinale). *Biserică română* = biserică catolică; catolicism. *Balanță romană* v. balanță.

ROMÁN[3], **-Ă,** *romani, -e,* s. m. și f. **1.** Persoană care făcea parte din populația statului roman și care se bucura de drepturile de cetățenie. *Cucerirea Daciei de către romani.* ▭ *Sînt roman din Dacia Transcarpatină.* ALECSANDRI, T. I 247.

2. Locuitor al Romei (antice sau moderne).

ROMANCIÉR, -Ă, *romancieri, -e,* s. m. și f. Autor de romane. *Un artist, să-i zicem poet, romancier... sau nuvelist, era privit la noi ca un individ apocaliptic.* ANGHEL, PR. 183.

— Variantă: (învechit) **romanțiér** (GANE, N. III 182, MACEDONSKI, O. IV 51) s. m.

ROMANÉSC, -Ă, *romanești,* adj. Ca într-un roman, cu caracter de roman[1], de aventură; fantezist. *Episod romanesc.*

ROMÁNIC, -Ă, *romanici, -e,* adj. Care se trage din romani, care are legătură cu Roma antică, cu poporul roman. *Popoare romanice.* ✦ (Despre limbi) Care derivă din limba latină. V. neolatin. *Limba romînă este singura limbă romanică în care s-au păstrat forme cazuale distincte pentru genitiv-dativ.* GRAUR, S. L. 107. *Romîna este o limbă romanică de tip oriental.* IORDAN, L. R. 28. ✦ Care se ocupă de limbile derivate din latină. *Se impune intensificarea studiilor romanice în țara noastră.* CONTEMPORANUL, S. II, 1956, nr. 503, 5/2.

ROMANÍST, *romaniști,* s. m. 1. Specialist în studiul limbilor romanice.
2. Specialist în studiul dreptului roman.

ROMANÍSTICĂ s. f. Ramură a lingvisticii, care se ocupă cu studiul comparativ al limbilor neolatine.

ROMANITÁTE s. f. 1. Totalitatea popoarelor romanice; lumea romană.
2. Caracter roman (al unui popor sau al unei culturi); origine, descendență romană.

ROMANÍȚĂ, *romanițe,* s. f. Plantă asemănătoare cu mușețelul, dar mai mare decît acesta *(Anthemis). Fetele strîng soponele, romaniță, măzăriche.* SADOVEANU, O. II 189. *Cu o măiastră uşurință, rupse un mare și frumos fir de romaniță albă.* HOGAȘ, M. N. 102.
— Accentuat și: (Mold.) *rómaniță.* — Variante: **romăníță** (ALECSANDRI, P. III 55), **romînítă** (GALACTION, O. I 344) s. f.

ROMANIZÁ, *romanizez,* vb. I. Tranz. A imprima (unei țări, unei regiuni) caracterul romanității, a face (să fie) roman, a introduce civilizația romană. *Dacii au fost romanizați.*

ROMANIZÁRE s. f. Acțiunea de a romaniza și rezultatul ei; imprimarea caracterului, a organizației, a civilizației romanității într-o regiune, într-o colectivitate. *Cercetarea istorică a romanizării în regiunea balcano-dunăreană.*

ROMANIZÁT, -Ă, *romanizați, -te,* adj. Care și-a părăsit limba, obiceiurile, caracterele proprii, adoptînd pe cele ale romanilor. *Cînd a început convietuirea populației romanizate cu slavii vechi... s-a produs o nouă încrucișare, care a dus la formarea limbii române.* IORDAN, L. R. 54.

ROMÁNTIC, -Ă, *romantici, -e,* adj. 1. Care se inspiră din romantism, care ține de epoca sau de curentul romantismului sau prezintă aspecte caracteristice acestui curent. *Tazlăul ce șerpuiește pe vale înfățoșează un peisaj romantic.* NEGRUZZI, S. I 308. *Teoriile italiene și romantice... nu au prins rădăcină.* RUSSO, S. 82. ✦ (Substantivat, m.) Scriitor care a ilustrat romantismul, care se încadrează în acest curent literar. *În poezia întregului continent se simțeau rezonanțe ale marilor romantici francezi.* SADOVEANU, E. 60.
2. Care are înclinări spre visare, spre subiectivism, spre depărtarea de realitate. [Dunărea] *deschide fugarilor romantici calea ei plină de dor, de nebunie, de necunoscut și de îndrăzneală.* GALACTION, O. I 194. *Cea ce-nconjură mulțimea i-o romantică copilă.* EMINESCU, N. 43.

ROMANTÍSM s. n. Școală literară și artistică, apărută ca o reacțiune împotriva clasicismului strîmt și rigid, caracterizată prin abolirea regulilor formale, prin introducerea notelor de lirism, sensibilitate și imaginație și prin zugrăvirea figurilor excepționale (ajungînd uneori la un individualism excesiv, la ruperea de realitate și de actualitate). ✦ Ansamblu de aspecte care caracterizează curentul romantic; înclinare spre lirism, spre individualism, spre visare, spre melancolie. *Ceva ca viața de vis din piesele de teatru, pline de romantism și de parfum exotic.* VORNIC, P. 172. *Simți nevoie să se împotrivească romantismului pe care el îl socotea fără noimă.* SADOVEANU, P. M. 298.

ROMÁNȚ s. n. v. **roman**[1].

ROMANȚÁ, *romanțez,* vb. I. Tranz. A descrie viața unui om celebru, cu adaosuri imaginate de autor, pentru a da impresia unui roman creat de imaginație.

ROMANȚÁT, -Ă, *romanțați, -te,* adj. Prezentat ca un roman[1]. *Viața romanțată a lui Eminescu.*

ROMÂNȚĂ, *romanțe,* s. f. Cîntec duios și sentimental, pe versuri cu conținut elegiac. *Melodiile plîngătoare colindau străzile înguste, înălțînd în văzduhul liniștit romanțe melancolice.* SADOVEANU, O. II 158. *Fetele, în frunte cu mama lor, începeau să cînte romanțe vechi românești.* REBREANU, I. 67.

ROMANȚIÉR s. m. v. **romancier.**

ROMANȚIÓS, -OÁSĂ, *romanțioși, -oase,* adj. Stăpînit de idei rupte de realitate, dornic de o viață ca cele descrise în anumite romane; visător, aplecat spre aventuri. V. romantic. *Foarte romanțioasă, ea ținea mult la societatea tinerilor studenți.* CARAGIALE, O. II 258. ✧ (Substantivat) *Pe ici, pe colea trecea cîte un romanțios fluierînd.* EMINESCU, N. 34. ✦ Care tratează teme rupte de realitate, care predispune la individualism, la visare. *Fusese la Cernăuți la școală și se hrănise cu lecturi romanțioase, care dezlănțuiră în el un sentimentalism vaporos.* CĂLINESCU, E. 58.
— Pronunțat: *-ți-os.*

ROMÂNȚĂ s. f. v. **romanță.**

ROMB, *romburi,* s. n. Patrulater cu toate laturile egale și cu diagonalele perpendiculare. *O foaie era împărțită în romburi alăturate albe și negre.* CAMIL PETRESCU, U. N. 237.

RÓMBIC, -Ă, *rombici, -e,* adj. În formă de romb. *Era o încăpere scundă, cu pereții rombici.* C. PETRESCU, S. 5. ✧ *Sistem rombic* = sistem de cristalizare a cărui formă fundamentală este o prismă dreaptă cu bazele romburi.

ROMBOÉDRIC, -Ă, *romboedrici, -e,* adj. Care are fețele rombice. ✧ *Sistem romboedric* = sistem de cristalizare a cărui formă de bază este o prismă dreaptă cu bazele triunghiuri. *Magnezitul cristalizează în sistemul romboedric.*

ROMBOÉDRU, *romboedre,* s. n. Poliedru cu toate fețele în formă de romb.

ROMBOÍD, -Ă, *romboizi, -de,* adj. Asemănător cu un romb. ✦ (Substantivat, n., rar) Figură în formă de romb. *În centrul tăvii este o rozetă de fine arabescuri în octogoane, rotocoale și romboide.* ODOBESCU, S. II 188.
— Pronunțat: *-bo-i-.*

ROMBOIDÁL, -Ă, *romboidali, -e,* adj. Rombic. *Citeși-patru țin în mînă lănci înalte, cu ascuțiș romboidal la vîrf.* ODOBESCU, S. III 74.

ROMÎN[1], **-Ă,** *romîni, -e,* adj. Propriu românilor, al românilor, de român; românesc. *Limba română este continuarea limbii latine vorbite acum peste un mileniu și jumătate în părțile de răsărit ale imperiului roman.* IORDAN, L. R. 199. *A trecut armata română în cîmpiile Bulgariei în ziua de 20 august 1877.* VLAHUȚĂ, R. P. 15. *Atît de pariziană în spiritul său, atît de română în inima sa.* ALECSANDRI, O. P. 128. ✦ (Substantivat, f.) Limba vorbită de români ca limbă maternă. *Profesor de română.*

ROMÎN[2], *romîni,* s. m. 1. Bărbat aparținînd populației de bază a Republicii Populare Române.
2. (Popular) Țăran. *Oh! va plînge obștea-ntreagă — a țării noastre, din român pîn' la boier.* DAVILA, V. V. 187. *Să iasă tot satul pentru ca să-mi culeagă pînea de pe cîmp. — Oare? Dacă-i așa, cucoane, grăiește d-ta cu românii, că eu degeaba m-am cercat să-i scot azi la lucrul boierescului.* ALECSANDRI, T. I 249. *Noroc bun! pe cîmpul neted ies românii cu-a lor pluguri!* id. P. III 41. ✦ (Popular) Bărbat, soț. (Atestat în forma *rumîn*) *Femeia zice: rumînu meu (bărbatul meu), rumîne hăi! (măi bărbate!).* I. CR. III 53. ✦ Om (în general). *Am intrat în vorbă cu unul din căruși, un român oacheș și sprinten.* SADOVEANU, E. 103. *De la deal un român c-o traistă-n băț, scobora la vale pe poteca strîmtă.* HOGAȘ, M. N. 73.

3. (În forma *rumîn*, în orînduirea feudală a Țării Românești) Șerb, iobag, vecin, clăcaș. *Mihai Viteazul fu cel dintîi domn care legiui... că fiecare țăran, pe a cui moșie se va afla atunci, acolo să rămîie rumîn veșnic.* BĂLCESCU, O. I 139.

— Variantă: **rumîn** s. m.

ROMÎNÁȘ, *romînași*, s. m. Diminutiv al lui r o m î n. *Voinicul de romînaș în dîrdora luptei nu bägă de seamă ce se făcu al treilea zmeu.* ISPIRESCU, L. 123.

— Variantă: **rumînáș** (MAT. FOLK. 97) s. m.

ROMÎNCĂ, *romînce*, s. f. 1. Femeie aparținînd populației de bază a Republicii Populare Române.

2. (Popular) Țărancă. *Și să țese pînzele, precum țes romîncele.* MAT. FOLK. 1238.

ROMÎNCÚȚĂ, *romîncuțe*, s. f. Diminutiv al lui r o m î n c ă. *Romîncuța mulțumește, suflă-ncet peste cofiță Și cu apa nencepută udă rumena-i guriță.* ALECSANDRI, P. III 65.

ROMÎNÉSC, -EÁSCĂ, *romînești*, adj. (Uneori în concurență cu r o m î n) Propriu românilor, al românilor sau al țării lor; de român. *Succese care stîrniseră entuziasmul patriotic al tuturor iubitorilor de spectacole dramatice în limba românească.* CAMIL PETRESCU, O. II 125. *Noi punem steagul românesc Pe crîncena redută.* ALECSANDRI, P. A. 209. *Poeziile ei... au să facă o mare revoluție în republica literaturii românești.* NEGRUZZI, S. I 76. ✧ (Rar la alte grade de comparație decît pozitivul) *Sinteză a vieții și operei celui mai original și mai românesc dintre scriitorii noștri.* SADOVEANU, E. 86. ✧ *Țara Românească* = numele oficial al Munteniei pînă la Unire. *Căci moșneagul ce privești, Nu e om de rînd, el este domnul Țării Românești.* EMINESCU, O. I 147. ✦ (Substantivat, f.) Limba poporului român. [Vorbeau] *o românească franțuzită.* IBRĂILEANU, SP. CR. 139. *Atunci imamul ne zise în românească cea mai românească cuvintele: mormîntul lui Baiazed este tocmai colo în deal.* GHICA, A. 19.

— Variantă: **rumînéso, -eáscă** (CARAGIALE, O. III 31) adj.

ROMÎNÉȘTE adv. În felul românilor, ca românii; în limba română. *Lumea care se credea aristocrată nu vorbea niciodată românește, chiar dacă știa.* CAMIL PETRESCU, N. 48. *Mai rămăsese o școală... unde se învăța încă românește, aproape de Iași, în monastirea Socola.* NEGRUZZI, S. I 4.

ROMÎNÍ, *romînesc*, vb. IV. T r a n z. (Învechit) 1. A face să adopte obiceiurile, caracterul, limba românilor; a româniza. *Spre a plăcea românilor, le zidise mitropolie în Alba-Iulia... Toate acestea dovedeau la Mihai planul de a romîni cu încetul Ardealul.* BĂLCESCU, O. II 296. ✧ R e f l. [Se temeau ca] *cei mai mulți dintr-înșii... să nu se lepede cu încetul de naționalitatea lor și a se romîni.* BĂLCESCU, O. II 296.

2. A traduce în românește. *Ne este oare permis ... a cere de la scriitorii romîni... o perfecțiune de stil clasică, totdauna în raport cu aceea a autorului pe care ei au a-l romîni?* ODOBESCU, S. II 360.

ROMÎNÍE s. f. (Învechit) Limba română. *Tălmăcirile uricilor slobozite o dată cu acturile oficiale slavone sînt încă dovezi a romîniei.* RUSSO, S. 82. ✧ E x p r. **Pe romînie** = în românește, în limba română. *Titlul era scris... pe romînie tîlcuită.* EMINESCU, N. 45.

— Variantă: **rumîn'o** (MAT. FOLK. 93) s. f.

ROMÎNÍME s. f. (Cu sens colectiv) Totalitatea românilor, număr mare de români. « *Limba lui Bălcescu este... culmea la care a ajuns romînimea îndeobște de la 1560* ». L. ROM. 1953, nr. 4, 29. [Mircea cel Bătrîn] *voiește a întrupa toată romînimea într-un singur stat.* BĂLCESCU, O. II 13.

ROMÎNÍSM, (2) *romînisme*, s. n. 1. Sentimentul național al românilor; spirit românesc. *Alecsandri a fost primul din elita romînismului, luptător, interpret și cîntăreț.* SADOVEANU, E. 59.

2. (Rar) Cuvînt sau expresie specifică limbii române.

ROMÎNÍȚĂ s. f. v. **romaniță.**

ROMÎNIZÁ, *romînizez*, vb. I. T r a n z. 1. A asimila (din cauza unor anumite împrejurări istorice) o anumită populație cu populația de limbă română.

2. A da unui cuvînt sau unei expresii străine introduse în limbă o formă potrivită cu structura limbii române.

ROMÎNIZÁRE, *romînizări*, s. f. Acțiunea de a r o m î n i z a.

ROMÎNIZÁT, -Ă, *romînizați, -te*, adj. 1. Trecut (în anumite împrejurări istorice) la naționalitatea română.

2. (Despre cuvinte și expresii străine introduse în limbă) Care a căpătat o formă potrivită cu structura limbii române.

ROND, *ronduri*, s. n. 1. Strat de flori (într-o grădină), de obicei de formă rotundă și ridicat deasupra nivelului terenului din jur. *Locuia într-o casă cu globuri de sticlă galbene și roșii, înfipte în rondurile grădinii de la stradă.* C. PETRESCU, S. 93. *Aleea se lărgea și în fața casei cuprindea un rond mare, în forma unei inimi veșnic aprinsă cu flori roșii.* REBREANU, R. I 79.

2. Piațetă rotundă de unde pleacă mai multe artere de circulație, avînd la mijloc o plantație de flori sau un monument. *Anișoara trimisese mașina înainte, la rondul doi, și ea venea acum pe alee încet, pe jos.* CAMIL PETRESCU, U. N. 94.

3. Inspecție de noapte făcută la un post militar de pază, pentru a controla sentinelele; p. e x t. oamenii care fac această inspecție. *Întîiul rond îl face locotenentul nostru cel blajin, Velea.* SADOVEANU, O. VI 281. *Trei camarazi Ieșirăm din tranșee pentru rond.* CAMIL PETRESCU, V. 53. ✧ E x p r. **A fi de rond** (sau **a face rondul**) = a fi însărcinat cu inspecția. *Jupîne, da deseară știi că ești de rond...* CARAGIALE, O. I 50.

RÓNDĂ, *ronde*, adj. f. (În e x p r.) *Scriere* (sau *literă*) *rondă* = fel de scriere cu litere rotunde, groase, neaplecate nici la dreapta, nici la stînga. *S-a pus d. Niță pe brînci... exercitîndu-se în fiecare zi, pe hîrtie velină, la fel de fel de scrieturi... gotice, batarde, ronde.* CARAGIALE, O. II 245. *Peniță rondă* = peniță specială cu vîrful lat, cu care se pot scrie litere ronde.

RONDEÁ, *rondele*, s. f. Rondelă.

RONDÉL, *rondeluri* și *rondele*, s. n. Gen de poezie cu formă fixă, compusă cu două rime și cu anumite repetări ale primelor două versuri, ale cărui cuvinte se repetă după al optulea și ultimul vers. *Rondelul crinilor* [titlu]. MACEDONSKI, O. I 181.

RONDÉLĂ, *rondele*, s. f. Piesă plată, circulară, perforată sau neperforată și avînd uneori fețele profilate; rondea. V. ș a i b ă. ✦ Căpăcel în formă de disc, din carton subțire, care se așază în cartușul de vînătoare, deasupra alicelor. ✦ Disc de metal folosit la baterea monedelor sau metalelor.

RONDÓ, *rondouri*, s. n. Arie instrumentală a cărei temă revine în cursul piesei.

RONDÓU, *rondouri*, s. n. Loc de formă circulară (amenajat în grădini, în piețe, în localuri). *Răzbiră dinspre rondoul de dans strigăte.* VORNIC, P. 54. ✦ Manevră prin care se schimbă direcția unei nave cu un număr mare de grade. *Alunecăm încet, făcînd rondoul în fața cheiului.* BART, S. M. 14.

RONȚĂÍ, *rónțăi* și *ronțăiesc,* vb. IV. Tranz. A mînca, sfărîmînd între dinți puțin cîte puțin dintr-un aliment tare și făcînd să se audă un zgomot ușor, caracteristic. *Caii rontăiau cu mulțămire orzul, vîrîndu-și adînc boturile în trăistile aninate pe după urechile lor.* SADOVEANU, B. 171. *Luă și ea un baston* [de ciocolată] *pe care începu să-l rontăiască.* CĂLINESCU, E. O. I 39. *Veveriţele şugubeţe, cu coada vîlvoi... sar zglobii pe crăcile copacilor, rontăind alune, ghindă și scoruşe.* ODOBESCU, S. III 185. ◇ Absol. *În colțul casei cîțiva șoareci începură a ronțăi.* DUNĂREANU, CH. 10. *Murgul nechează încet și prinde a ronțăi, în vreme ce moșneagul îl mîngîie.* PĂUN-PINCIO, P. 100. ✦ A roade cu dinții, fără a mînca. *Meșterul Lupu lăsase ochii în pămînt și ronțăia vîrful creionului.* GALAN, Z. R. 21. ✦ Fig. (Neobișnuit, despre gînduri, stări sufletești) A roade, a chinui. [Acarul] *era un om cu fața cenușie, secată de grija și de mîhnirea care-l ronțăia pe dinăuntru ca un șoarece harnic cu dinții înveninați.* DUMITRIU, N. 11.

RONȚĂIÁLĂ, *ronțăieli,* s. f. Faptul de a ronțăi și zgomotul produs; ronțăire. *S-auzea numai prin răcoarea nopții ronțăiala calului.* CARAGIALE, la CADE.

RONȚĂÍRE, *ronțăiri,* s. f. Acțiunea de a ronțăi; sfărîmare cu dinții.

RONȚĂÍT s. n. Ronțăială. *Calul se opri și el din ronțăit.* CAMILAR, N. I 224. *Cățelul... se întoarce în buruieni, unde se aude îndată un ronțăit căznit și flămînd.* REBREANU, I. 11.

ROPĂÍ, *rópăi,* vb. IV. Tranz. (Rar) A ropoti. *Tot strigînd și ropăind.* MARIAN, la CADE.

RÓPOT, *ropote,* s. n. **1.** Zgomot produs de loviturile dese ale copitelor unui cal care aleargă (tare) *În tăcere deodată răzbătu ropotul unui umblet de cal.* SADOVEANU, O. I 381. *Creşte-n zare goana pulberii stîrnite, Zguduie pămîntul ropot de copite.* IOSIF, P. 59. ✦ Mersul unui cal în trap; goană. *La țipătul de năvală cunoscut de ei, călăreții porniră în ropot spre Murgeni.* SADOVEANU, O. VII 170. *Dă bici iepelor și iar mai trage un ropot.* CREANGĂ, O. A. 124. ◇ Fig. *Un ropot de alergătură repede... se auzi prin cerdacul larg din față.* HOGAȘ, M. N. 29.

2. Cădere precipitată și zgomotoasă (de scurtă durată) de ploaie sau grindină; zgomotul produs de această cădere. *Cu un ropot de parcă li se prăbușea cerul în cap, îi izbi vijelia.* DUMITRIU, P. F. 15. *Începu să se audă ropotul ploii venind din urmă.* SADOVEANU, O. IV 441. *Vara acelui an se vestea sub semnul ropotelor de grindină.* C. PETRESCU, A. R. 5. *Și ca ropotul de grindeni, Orizonu-ntunecîndu-l, vin săgeți de pretutindeni.* EMINESCU, O. I 184. ✦ Curgere repede (și zgomotoasă) a unui torent sau a valurilor în mișcare. *Ropotele valurilor care se zvîrcoleau năvalnic... o învăluiau cu zgomote asurzitoare.* REBREANU, I. 117. *Ca un glas domol de clopot Sună codrii mari de brad, Ritmic valurile cad, Cum se zbate-n dulce ropot Apa-n vad.* COȘBUC, P. I 48. *Apele în ropot S-aud din munte coborînd.* VLAHUȚĂ, O. A. 30.

3. (De obicei determinat prin «de aplauze») Zgomot produs de aplauze; izbucnire (repetată) de aplauze. *În ropotul aplauzelor se amestecă acuma glasul lui Grigore.* REBREANU, R. I 197. *Un ropot de aplauze — și cortina de dril se lăsă pe mica scenă acoperită de ramurile a doi salcîmi.* VLAHUȚĂ, O. A. 243.

4. Mișcare vioaie, săltăreață (și zgomotoasă) de învîrtire la dans. *Și tragem un ropot și două și trei, de era cît pe ce să scoatem sufletul din popă.* CREANGĂ, A. 94.

ROPOTÍ, *ropotesc,* vb. IV. Intranz. A produce zgomote repezi și cadențate, lovind ritmic în ceva. *În mijlocul văii e un lac, în care curg patru izvoare care ropotesc... toată ziua și toată noaptea.* EMINESCU, N. 102. ◇ (Subiectul e corpul lovit) *Coamele lor filfîie în zborul cailor. Pămîntul ropotește și larma surdă umple cîmpia.* SADOVEANU, O. I 193. *Pămîntul ropotește sub tropot de copite.* ALECSANDRI, P. A. 146.

ROPOTÍRE, *ropotiri,* s. f. Faptul de a ropoti; curgere repede (și zgomotoasă) a apei (de ploaie). *Simțea cum șingele îi năvălește în inimă, într-o goană nebună. Închizînd ochii avea senzația că torentul roșu îi sparge vinele și curge într-o ropotire de ploaie.* ARDELEANU, D. 175.

ROPOTITÓR, -OÁRE, *ropotitori, -oare,* adj. Care ropotește. *Ca un tunet ropotitor trecură prin mulțimea ce se adunase în jurul palatelor împărătești.* La CADE.

— Variantă: (creație personală) **rotopitór, -oáre** (ALECSANDRI, P. A. 165) adj.

ROS, ROÁSĂ, *roși, roase,* adj. **1.** Distrus (la suprafață) prin acțiunea lentă a unui agent exterior; subțiat, măcinat. *Își potrivește surtucul cam boțit și ros la coate.* SADOVEANU, O. V 335. *Să-i mai spui Să-mi cumpere o coasă, Cea veche nu știu este ori nu-i, Și-o fi acum și roasă De cînd rugina scurmă-n ea.* COȘBUC, P. II 59. *Și tu citești scrisori din roase plicuri.* EMINESCU, O. I 119. *Un pat de scînduri, acoperit cu o cergă roasă, un scaun... și o masă...* ALECSANDRI, C. 27. ◇ (Cu arătarea agentului) *Apoi intră, nu prin spărtura gardului, ci pe portița cu balamalele roase de rugină.* DUMITRIU, P. F. 59. *Pupitrul vechi și ros de coatele atîtor generații.* BART, S. M. 11. ✦ Fig. Care a avut mult de-a face cu..., care e plictisit de... *Era ros de tribunale și se pricepea în daraveri.* VLAHUȚĂ, O. A. 207. *Doar de lume am fugit... Lui Ivan i-s roase urechile de dînsa.* CREANGĂ, P. 314.

2. Fig. Mîncat, consumat de... *Oaneță s-a arătat a fi un om ros de nevoi.* SAHIA, N. 95. *Penelopa, roasă de suferință, simți că un nou val de mînie îi turbură vederea.* BART, E. 164. *Păsăruică cu cununa, La ce cînți seara pe lună, Cînd inima mea nu-i bună? Că-i legată cu curele Și roasă de multe rele.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 121.

ROSĂTÚRĂ, *rosături,* s. f. **1.** Rană superficială, provenită dintr-o frecătură, dintr-o roadere; eroziune. *Fără ciorapi, mă ard postalii, mă rod... Nu-i nimic, o să-mi treacă rosătura.* STANCU, D. 404.

2. Loc tocit, ros, găurit. *Într-un colț al corabiei vede o rosătură mare.* ȘEZ. II 4.

— Variantă: **rozătúră** s. f.

RÓSBIF, *rosbifuri,* s. n. Un fel de friptură de mușchi de vacă, foarte puțin fript, aproape crud la mijloc.

RÓSBRAT, *rosbraturi,* s. n. Carne de vacă friptă înăbușit, cu multă ceapă prăjită.

RÓSHAR s. n. Păr provenit din coama sau din coada cailor, folosit ca material de umplutură în tapițerie și ca urzeală pentru confecționarea anumitor țesături.

ROSPÍSCĂ s. f. (Învechit) Chitanță, dovadă. *Cinovnicul vine... cere podpiscă, dă rospiscă.* ALECSANDRI, T. 1358.

ROST, *rosturi,* s. n. **1.** (Urmat de determinări în genitiv) Sens, tîlc, scop, menire, justificare (a unui lucru, a unei acțiuni). *Trecu fără zăbavă în birou și-l invită să-i spună numaidecît rostul telegramei.* VORNIC, P. 170. *Numai cei nepricepuți nu pot pătrunde rostul cuvîntului.* REBREANU, R. I 162. *În curtea mitropoliei, Ion cunoaște rostul tuturor lucrurilor.* SP. POPESCU, M. G. 82. *Unde ni-s entuziaștii, visătorii, trubadurii, Să ne cînte rostul lumii și splendorile naturii?* VLAHUȚĂ, O. A. 69. ◇ Fig. *Ce vorbe-ar fi putut să-nșire Adîncul rost din ochii tăi!* VLAHUȚĂ, O. A. 62. ◇ Loc. adv. **Cu (sau fără) rost.** *Unii voiau să se repeadă fără rost după trăsură.* DUMITRIU, N. 57. *Alerg fără rost în toate părțile.* CAMIL PETRESCU, U. N. 259. *Oameni mulți se vor opri o*

clipă-n drum Şi s-or descoperi în faţa ta fără rost, Întrebîndu-se-ntre ei abia acum Cine-ai fost. D. BOTEZ, P. O. 154. ✧ (În construcţie cu verbul «a avea») *Are mult de lucru la birou şi n-are rost să-l întrerup.* DEMETRIUS, C. 8. *Atunci ce rost are, după d-ta, codicilul ăsta?* CAMIL PETRESCU, U. N. 35. [Cîntecul] *nu-şi avea rost în casa lor.* C. PETRESCU, A. R. 56. ✦ Atribuţie, rol, misiune, slujbă. *Se trudi... să-şi aducă aminte cum o cheamă pe una din slujnice care avea rostul să-ncarce sobele.* DUMITRIU, B. F. 83.

2. Întocmire, înjghebare, mod de a-şi întocmi viaţa; stare, situaţie socială, familiară sau materială; p. ext. gospodărie. *Fierul nenorocirii spintecase în trei rînduri rostul şi viaţa romînului Dănilă.* GALACTION, O. I 156. *Nu rostul meu, de-a pururi pradă Ursitei maştere şi rele, Ci jalea unei lumi, părinte, Să plîngă-n lacrimile mele.* GOGA, P. 6. *Şi Ţinteş cel cu trainic rost Cu Lia lui sosit a fost Şi Bardeş cel cu adăpost Prin munţi sîlhui.* COŞBUC, P. I 55. ✦ (În construcţie cu verbele «a avea», «a găsi», «a pierde», «a face») Ocupaţie, post; sursă de cîştig. *Un băiat care munceşte, încet-încet îşi face un rost.* PREDA, Î. 113. *El i-a făgăduit că se căsătoresc îndată ce-şi face un rost.* PAS, Z. I 93. *Unde a stat, ce rosturi a avut, se poate numai bănui, de ştiut cu certitudine este însă greu.* CĂLINESCU, E. 79. *Grigore le spuse că tînărul Herdelea ar dori să-şi găsească un rost în ţară.* REBREANU, R. I 41. *Să fi rămas în sat la noi, De-ai fi avut şi tu vreun rost.* IOSIF, PATR. 33. ✧ Expr. **A (nu) şti de rostul cuiva** = a (nu) şti unde se află şi cum îşi organizează cineva viaţa. *Nu-i ştia de rost de vreo trei zile.* ISPIRESCU, la CADE. **A fi** (sau **a face**, mai rar **a simţi**) **rost de ceva** = a exista (sau a găsi) modalităţi pentru a-şi procura ceva (greu de obţinut, de realizat). *Facem rost de cal şi de păturî, domnule sublocotenent.* CAMIL PETRESCU, U. N. 318. *Azi o întoarce, pentru că simte rost de chilipir.* REBREANU, R. I 237. *Dacă poţi face rost de un sutar, am o afacere minunată, o afacere din care putem pune mîna pe trei miişoare.* VLAHUŢĂ, O. A. 484.

3. Mod de organizare a unei activităţi; ordine după care se desfăşoară o acţiune, plan de executare a unui lucru. *Şi tot rostul gospodăriei, pentru ziua întreagă, îl regula cuconu Ioniţă, de cu revărsatul zorilor.* HOGAŞ, DR. II 88. *Îi lipsea rostul obicinuit şi ticna de toate zilele.* SLAVICI, N. I 125. *Făcură tot ce trebuia pentru rostul căsătoriei lor.* ISPIRESCU, L. 63. ✧ Expr. **A nu-şi afla rost** = a nu-şi găsi astîmpăr, a nu avea linişte. *Alelei, tu Costeo, frate, spune-ne ce gînd te bate? — Măi fîrtaţi, nu-mi aflu rost; Vesel eu ca voi am fost. Mă gîndeam la maica, biata, Eu în foc, sub cruce tata.* COŞBUC, P. I 130. **A-şi pierde rostul** = a se zăpăci, a-şi pierde cumpătul. *Pentru aceasta le trebuia un sol îndemănatic, carele să nu-şi piardă rostul în curţile împărăteşti.* ODOBESCU, S. III 526. *Jian rostul nu-şi pierdea, El se arunca înot, Cu suflet, cu cal cu tot.* ALECSANDRI, P. P. 159. **A fi în rostul lui** = a fi acolo unde îi este locul, unde se cuvine sau se potriveşte să fie. *Sabie şi şuşanea, vechi şi în neputinţă de a mai sluji, mi se înfăţişau nepotrivite .. mai degrabă era în rostul ei o carabină scurtă cu repetiţie, răzimată de părete şi la îndemînă.* SADOVEANU, O. L. 35. (De obicei în construcţii negative) **A şti de rostul bogăţiei** = a şti cîtă avere are, a cunoaşte firul, capătul unei averi (mari). *Zice că erau odată doi fraţi: unul bogat tare, că de bogat ce era singur nu-şi mai ştia de rostul bogăţiei.* ŞEZ. I 239. ✦ Ordine stabilită, cunoscută, stare de lucruri; rînduială. *Ziceau unii mai bătrîni şi mai îndărătnici — de ce să schimbăm rosturile vechi?* PAS, L. I 144. ✧ (În construcţie cu verbele «a cunoaşte», «a şti», «a pierde», «a afla») *Ei ştiu mai bine rosturile.* DUMITRIU, N. 118. *Deschideţi, bre, careva, poarta... Nedelca, dumneata cunoşti rosturile... Virâ-ţi mîna printre ostreţe.* GALAN, Z. R. 195.

4. Spaţiul în formă de unghi format la război între firele de urzeală ridicate de iţe şi cele rămase jos, prin care se trece suveica cu firul de bătătură; p. ext. activitatea ţesătorului, ţesut. *Marişa ca o nevastă vrea rostul să şi-l pornească.* ŞEZ. IX 187. ✦ Spaţiul îngust dintre cărămizile unui zid, dintre scîndurile unei duşumele, dintre ţiglele unui acoperiş etc. (uneori astupat cu un material de umplutură). *Face să curgă printre rosturile bagdadiei sămînţă de cînepă.* SADOVEANU, O. VIII 179. *Ţiglele se pun rînduri-rînduri una lîngă alta, şi rîndul de deasupra încalecă peste rosturile celui de jos.* La TDRG. ✦ Jgheab săpat în lemn, pe care alunecă o ferestruică, o uşă, un capac. ✧ Expr. **A pune** (un lucru) **în rost** = a pune (un lucru) la locul pe care trebuie să-l aibă într-un mecanism, pentru ca mecanismul să poată funcţiona bine. *Decît să mă rog de prost, Pin-a pune podu-n rost...* MAT. FOLK. 166.

5. (Învechit) Gură; (astăzi livresc) grai, vorbire. *Îi ascultam rostul greu şi încîlcit.* SADOVEANU, O. III 516. *Ah! ce frumoase vorbe din rostul lui răsar.* COŞBUC, P. I 160. *Sfînt să fie rostul tătîne-meu, că bine m-a învăţat.* CREANGĂ, P. 212. ✧ (Azi în expr.) **A şti** (sau **a spune, a recita**) **pe de rost** (rar **de rost**) = a şti (sau a spune, a recita etc.) din aducere-aminte (şi nu citind sau repetînd după alţii). *Asta era scrisoarea lui Gheorghiţă şi Vitoria o ştia pe de rost.* SADOVEANU, B. 15. *Cine-i acel ce-mi spune povestea pe de rost, De-mi ţin la el urechea şi rîd de cîte-ascult.* EMINESCU, O. I 71. *Un răvaş pică pe genunchii-mi... Îl ştiu de rost.* ALECSANDRI, O. P. 22. **A învăţa pe de rost** = a învăţa un text pentru a-l putea recita din memorie. *Învăţasem pe de rost aproape toate cuvintele normale, şi-n faţa mea era tot pîclă de nepătruns.* SADOVEANU, E. 110. *Dar severul Iorgu Carpen a înghiţit de trei ori pînă să înceapă cuvîntarea, pe care o învăţase pe de rost.* POPA, V. 215. **A lua** (pe cineva) **la rost** v. lua. (Neobişnuit) **De rost** = (în opoziţie cu în scris) prin viu grai, verbal. *Totodată rog pre milostivul zidi-toriu ca să mă învrednicească în puţînă vreme de a vă vide sănătos şi mulţămit, ca să pot a vă zice di rost că sînt cu multă fiiască plecăciune.* KOGĂLNICEANU, S. 93. ✦ (Învechit şi arhaizant) Facultatea de a vorbi. *Voise să vorbească ceva cu veselie, ş-acuma parcă-i amorţise rostul limbii.* SADOVEANU, O. V 220.

ROSTÍ, *rostesc,* vb. IV. **1.** Tranz. A articula, a pronunţa sunete, cuvinte cu ajutorul organelor vorbirii. *Sunetul vorbelor lui, rostite tare şi fără voie, îl înfiorau.* VLAHUŢĂ, O. A. 118. *Nu poţi rosti pe î, ă, s, ţ şi alte vro cîteva.* NEGRUZZI, S. I 9. *Papagalul lui... rostea cîte un cuvînt.* DRĂGHICI, R. 150.

2. Tranz. A zice, a spune, a vorbi, a glăsui. *Bună rînduială! Atîta a rostit Dima cu glas tare.* GALAN, Z. R. 280. [Tudor] *cugetă ce vorbe alese să rostească în faţa măritului divan.* SADOVEANU, O. VII 107. *A rostit vorbele acestea cu glasul aşa de cald.* CARAGIALE, O. III 79. ✧ Fig. *San Marc sinistru miezul nopţii bate. Cu glas adînc, cu graiul de sibile, Rosteşte lin în clipe cadenţate: Nu-nvie morţii — e-n zadar, copile!* EMINESCU, O. I 202. ✦ A povesti. *Focul pîlpîia în întunericul ogrăzii, şi unul rostea domol o istorie din vechime.* SADOVEANU, O. II 239. ✦ A exprima prin vorbe. *Cine ar putea să rostească tot ce spun ochiului şi minţii aceste splendide idealizări plastice ale artei vînătoreşti...* ODOBESCU, S. III 53. *Inima mea simţăşte mai mult decît nu mi-i cu putinţă a rosti.* KOGĂLNICEANU, S. 55. ✦ A expune. *Am auzit pe Delavrancea rostindu-şi conferinţa lui despre «Poezia populară».* SADOVEANU, E. 159. ✧ Refl. pas. *Autorităţile superioare s-au supărat foarte mult pentru discursurile ce s-au fost rostit.* SADOVEANU, P. M. 111.

3. Refl. (Astăzi rar) A se pronunţa, a-şi spune părerea (autorizată). *Să-mi fie cu iertare că mă rostesc.* MIRONESCU, S. A. 141. *De-un veac şi jumătate nu se mai rostise glasul ţării pentru alegerea domnitorului ei.* VLAHUŢĂ, R. P. 63. *În mod provizoriu, pînă cînd se vor putea rosti*

și emigrații. GHICA, A. 645. *Adunarea din Iași a făcut un program despre deosebitele chestiuni asupra cărora înțelegem a ne rosti.* KOGĂLNICEANU, S. A. 204. ✦ Tranz. A comunica o dispoziție, un ordin, o sentință. *Emilian s-a înălțat pe cataligele lui și a rostit o poruncă.* SADOVEANU, A. L. 205.

4. Tranz. A fixa locul sau atribuțiile care îi revin cuiva într-un cadru mai larg; a rostui. *Sta mai mult la izvorul Iablanicioarei... rostind pe ciobani.* GALACTION, O. I 157. *Toate... își aveau vătaful lor și nimic nu era nerostit.* ISPIRESCU, L. 354. ✦ (Neobișnuit) A face rost de ceva; a procura. *Acum deocamdată trebuie să-i rostim o odaie.* STĂNOIU, C. I. 63. ✦ A se îngriji de..., a aranja totul pentru...; a pregăti. *Acum vezi de rostește de masă, să mîncăm și să ne veselim.* ISPIRESCU, L. 268.

5. Intranz. A înfășura pe sulul din față al războiului porțiunea de pînză țesută, desfășurînd în același timp o porțiune corespunzătoare de urzeală de pe sulul dinapoi, pentru a putea continua țesutul cînd rostul se micșorează. *Cu cît bătătura crește, cu atît rostul se face mai scurt; atuncea țăsătoarea «rostește», adică trage vergelele aceste înapoi.* ȘEZ. VIII 150.

ROSTÍRE, *rostiri,* s. f. Faptul de a (s e) rosti; exprimare; (concretizat) vorbă, spusă. *Se vedea că orice cuvînt și orice lămurire mai de aproape ar fi fost prea mult pentru puterea lui de rostire.* CAMIL PETRESCU, O. II 100. *În urma acestor rostiri... mai mult nu putea să vorbească.* DRĂGHICI, R. 205. ✦ Mod de a se exprima; elocvență. *Se crede de om desăvîrșit. Rostirea-i, o minune; purtarea-i, un model Ce poate să slujească de pildă tuturora.* NEGRUZZI, S. II 206.

ROSTITÓR, -OÁRE, *rostitori, -oare,* adj. (Rar) **1.** Care spune, rostește ceva. (Substantivat) *Rostitorii de palavre nu prea facă mare gură.* BELDICEANU, P. 119.

2. Rostit, exprimat, spus. *Părinte, vorbei tale prielnic rostitoare Am dat precum se cade deplină ascultare.* NEGRUZZI, S. II 140.

ROSTOGÓL, *rostogoluri,* s. n. **1.** (În legătură cu verbe de mișcare) Mișcare de rostogolire. *Peste această mișcare a rostogolului mai are pămîntul și alta.* PISCUPESCU, O. 55. ✧ Fig. *Cînd rostogolul* [împușcăturii] *ajunse cine știe unde și fumul se risipi, Mantu Miu văzu jăraticul măturat în două brazde.* GALACTION, O. I 271. *Se ducea bietul arap Rostogolul peste cap.* ALECSANDRI, P. P. 108. ✧ Loc. adv. **De-a rostogolul** sau (învechit și popular) **de-a rostogol,** (rar) **de-a rostogoala** = rostogolindu-se, învîrtindu-se peste cap; de-a tumba, de-a dura, de-a berbeleacul. [Vîntul] *sălta acoperișul, încercînd... să-l poarte de-a rostogolul peste pădure.* DUMITRIU, N. 187. *Pietre mărunte, măcinîndu-se și ciuruind, curgeau de-a rostogolul la vale.* HOGAȘ, M. N. 160. *Zmeoaica... venea de-a rostogol, gemînd.* ISPIRESCU, L. 195. *Să mă dau de-a rostogoala, Să ajung la Timișoara.* HODOȘ, P. P. 95. ✧ (Adverbial) *Luna mere* (= merge) *rostogol Și ți-a fi, mîndră, cu dor.* JÂRNÍK-BÎRSEANU, D. 133.

2. Pantă cu înclinare destul de mare într-o mină, pentru a permite transportarea materialului prin simplă alunecare sau rostogolire.

— Formă gramaticală: (în expr.) *rostogoala.*

ROSTOGOLÍ, *rostogolesc,* vb. IV. **1.** Refl. A cădea, a aluneca, a înainta (de obicei pe un plan înclinat) prin rotirea în jurul lui însuși; a se da de-a dura, de-a berbeleacul, de-a rostogolul. *Dintr-o scorbură încep să se rostogolească niște bolovani.* BOGZA, Ț. 64. *O copită cu măiestrie și la timp îndreptată împotriva încăpățînatului dușman, îl făcu să se rostogolească schiolălăind.* HOGAȘ, M. N. 65. *Arnăuții se-mbrîncea, Pe Iordachi s-arunca... Și din zbor capu-i tăia. Capul se rostogolea, în sînge se tăvălea.* ALECSANDRI, P. P. 182. ✧ (Întărit prin «peste cap») *Dar mașina nu se desfăcu și nu se rostogoli peste cap.* C. PETRESCU, Î. II 201. ✧ Fig. *Timpul se rostogolea încet, asemenea unui glob uriaș.* VORNIC, P. 140. *Sufletul lui plutea între vis și realitate, nehotărît, zdrobit de imensa putere a totului... Totul se lega, se încurca și se rostogolea mai departe.* D. ZAMFIRESCU, R. 274. *Orice cuvînt, îndată ce s-a scris, se rostogolește pretutindeni.* ODOBESCU, S. I 190. ✦ Fig. A da impresia unei mișcări de rostogolire. *Siretul împarte Moldova în două ținuturi fundamental deosebite. Pe stînga lui, mergînd înspre gură, se rostogolesc coline aride, egale.* CĂLINESCU, I. C. 5. *Munții de nouri se rostogoleau... în văzduhul neguros.* SADOVEANU, O. III 75. *Văd cum se rostogolește soarele după deal.* CREANGĂ, O. A. 248. ✧ (Despre ape și despre obiecte care plutesc pe ape agitate) *Oltul se rostogolește mereu în valea adîncă de la picioarele Hasmașului Mare.* BOGZA, C. O. 111. *«Mircea» — o jucărie minunată — se rostogolește zbuciumat.* BART, S. M. 15. *Șuvoaiele crescute deodată se rostogoleau din mărunțaiele munților, minioase.* RUSSO, O. 113. ✦ A se prăbuși (de la înălțime). *Frumoasa salce... se va rostogoli ca un uriaș pletos.* ANGHEL, PR. 12.

2. Tranz. A face să cadă, să înainteze mișcîndu-se în jurul lui însuși. *Apele se bat, rostogolesc bolovanii... și sar peste stîncile lustruite.* DELAVRANCEA, T. 184. *Se aruncă rostogolind pietre și bolovani.* NEGRUZZI, S. I 316. ✧ (Prin exagerare) *Zguduiturile lotcii îl rostogoleau cînd pe o coastă, cînd pe un cot.* DUMITRIU, P. F. 17. *Îi trînti brusc un picior, rostogolindu-l la cîțiva pași.* REBREANU, R. II 62. ✧ Expr. **A rostogoli ochii** = a mișca ochii foarte repede (sub imperiul unei agitații sufletești). *Își rostogolea ochii înspăimîntați de la fața lui Dima la cercurile lui Susan.* GALAN, Z. R. 93. ✦ Fig. A împinge înainte, dînd impresia unei mișcări de rotire. *Numaidecît niște nourași albi se destrămară în aer, iar prăpăstiile rostogoliră un ropot de pistoale.* GALACTION, O. I 160. *Norii rostogoliți de vîntoasele înalte se adunaseră deasupra.* C. PETRESCU, A. R. 28. [Dunărea] *C-un murmur rostogolește a ei valuri gînditoare.* EMINESCU, O. IV 133. ✦ A face să se prăbușească (de la înălțime, cu o mișcare de învîrtire în jurul său). *Un cutremur de pămînt a rostogolit colosul* [din Rodos]. BART, S. M. 48. *Pe oricine cuteza să se scoale asupra lui,* [Jupiter] *îl rostogolea din înaltul cerului.* ISPIRESCU, U. 82.

ROSTOGOLÍRE, *rostogoliri,* s. f. Acțiunea de a (s e) rostogoli și rezultatul ei.

1. Cădere, înaintare, învîrtire, prăbușire (însoțită de zgomot) a unui obiect, printr-o mișcare de rotire în jurul lui însuși. *Peste liniștea aceasta năvăli un zgomot strein, dușmănos. Întîi învălmășit, nelămurit, ca o rostogolire de bolovăniș.* V. ROM. iulie 1953, 130. *Tunetul părea dintr-o dată o rostogolire a munților în juru-ne.* SADOVEANU, O. VIII 243. *Sub bolta cerului cîntecul lui părea rostogolirea unui ban de argint pe fundul unei căldări de aramă.* DAN, U. 52. ✧ Fig. *Rostogolire de întîmplări ciudate, ca în visuri.* BASSARABESCU, S. N. 67.

2. Mișcarea continuă făcută de valurile unei ape sau de norii care alunecă pe cer. *Apele* [erau] *de un verde cenușiu, cu rostogoliri încete și mari.* DUMITRIU, P. F. 5. *Oltul trece, pătrîndu-și aceeași îngîndurată rostogolire a undelor.* BOGZA, C. O. 200. ✦ Ceea ce se rostogolește; grămezi care cad, se prăbușesc, se rostogolesc. *Rostogoliri de nouri veneau din urmă.* SADOVEANU, M. 182.

ROSTOGOLÍT s. n. Acțiunea de a (s e) rostogoli; zgomotul care însoțește o mișcare de rostogolire. *În aceeași clipă am auzit un rostogolit de tacîmuri.* CAMIL PETRESCU, U. N. 15.

ROSTOPÁLĂ, *rostopale,* s. f. (Regional) Pală mare de fîn. ✧ Expr. **A lua cu rostopala** = a lua cu hapca.

ROSTOPÁSCĂ s. f. Plantă erbacee din familia papaveraceelor, a cărei tulpină conține un lapte galben-portocaliu, acru, veninos *(Chelidonium majus). Foaie verde*

rostopască, De la deal de casa noastră Creşte-o floricic-albastră. ŞEZ. I 71.

ROSTRÁL, -Ă, *rostrali, -e,* adj. (Despre elemente de arhitectură sau obiecte de artă) Care are forma unei nave antice. ◇ *Coloană rostrală* = coloană cu vîrfuri de nave sculptate în piatră.

ROSTUÍ, *rostuiesc,* vb. IV. Tranz. **1.** A pune în ordine; a aranja aşa cum trebuie. *Ar trebui totuşi să-şi rostuiască treburile.* DAN, U. 5. *N-am mai zăbovit pe aici o zi mai mult decît mi-a trebuit ca să-mi rostuiesc daraverile.* M. I. CARAGIALE, C. 92. [Bolovanii] *la rînd ciocanul îi aşază, frumos mistria-i rostuieşte.* CARAGIALE, O. III 123. ◇ Fig. *Rostuia curăţenia, încît sticlea sărăcia ca apa din fîntînă.* VORNIC, P. 201. ✦ A aşeza pe cineva într-un loc, într-un post, într-o situaţie convenabilă. V. căpătui. *Luna trecută putuse să ajungă la Iaşi, unde-şi găsise prieteni, care au căutat să-l rostuiască.* CAMIL PETRESCU, O. II 549.

2. A procura ceva prin mijloace improvizate; a face rost de ceva. *Nici nu s-a gîndit ieri de loc că s-ar putea sau ar trebui să-şi rostuiască un porc.* REBREANU, R. II 162.

3. A umple cu un material de etanşare şi a netezi rosturile dintre cărămizile sau blocurile de piatră ale unei zidării, dintre pavelele sau bordurile unei şosele etc.

4. A forma cu mîna rostul urzelii la războiul de ţesut.

ROSTUÍRE, *rostuiri,* s. f. Acţiunea de a rostui.

ROSTUÍT, -Ă, *rostuiţi, -te,* adj. **1.** (Despre persoane) Aşezat într-un loc sau într-o slujbă convenabilă, aflat într-o situaţie bună; cu situaţie, cu gospodărie. *O avea pe nevastă-sa rostuită aici.* PAS, L. I 90.

2. (Despre zidărie, pavaj etc.) Care are rosturile umplute cu un material etanş.

ROSÚRĂ, *rosuri,* s. f. (Regional) Rosătură. *Se întrebuinţează... şi ca leac contra mai multor boale, precum rosuri sau rosături de picioare.* MARIAN, la CADE. ◇ *Rosura urechilor* = faptul de a împuia cuiva capul, repetîndu-i neîncetat acelaşi lucru. *Împăratul... nemaiputînd răbda rosura urechilor din partea ţigăncii s-au învoit.* SBIERA, P. 111.

ROŞ[1] s. n. v. **roşu**[1].

ROŞ[2], **-Ă** adj. v. **roşu**[3].

ROŞÁTEC, -Ă adj. v. **roşiatic.**

ROŞÁTIC, -Ă adj. v. **roşiatic.**

ROŞCÁT, -Ă, *roşcaţi, -te,* adj. Cu reflexe roşietice. V. roşiatic. *Era înalt şi lat în umeri, cu o barbă mare, roşcată.* DUMITRIU, P. F. 3. *Peste pînză, de-a latul, era aşternut un ştergar cu rîuri albastre şi roşcate.* CAMIL PETRESCU, O. II 93. *Vasilică păr roşcat, Vino iară pe-nsărat.* ŞEZ. IV 238. ✦ (Substantivat, n.) Culoare care bate în roşu. *Un păr aspru şi des, de coloare castanie bătînd în roşcat-ruginiu.* CARAGIALE, M. 71.

ROŞCOBÁN, -Ă adj. v. **roşcovan.**

ROŞCODÁN, -Ă adj. v. **roşcovan.**

RÓŞCOV, *roşcovi,* s. m. (Bot.; numai în expr.) **Roşcov-sălbatic** = plătică[2]. *Din faţa casei lui Hagiu pleca spre oraş calea Plevnei, pe stînga cu umbră firavă de roşcovi-sălbatici.* G. M. ZAMFIRESCU, M. D. I 13.

ROŞCOVÁN, -Ă, *roşcovani, -e,* adj. De culoare roşie sau cu reflexe roşietice. *Covaci... avea o faţă trasă, roşcovană.* DUMITRIU, N. 194. *Într-o fereastră se ivi un cap cu coade roşcovane.* GALAN, Z. R. 9. *Ne latră dulăul roşcovan.* STANCU, D. 238. ◇ (Substantivat) *Trîntit pe spate, roşcovanul asculta cu luare-aminte.* GALAN, Z. R. 378. ◇ (Rar, despre lucruri) *Dă de un păr cu nişte pere... galbine-roşcovane şi mari ca ouăle celea de gîscă.* RETEGANUL, P. II 77.

— Variante: **roşcobán, -ă** (ŞEZ. II 34). **roşcodán, -ă** (DELAVRANCEA, O. II 212, CARAGIALE, M. 45) adj.

RÓŞCOVĂ, *roşcove,* s. f. (Mai ales la pl.) Fructul dulce şi comestibil al unui arbore care creşte în regiunea mediteraneană *(Ceratonia siligna);* are forma unei păstăi cu pereţii tari, de culoare cafenie-închisă şi cu multe seminţe. [Copiii] *găseau întotdeauna o punguliţă cu stafide, cîteva roşcove, covrigi sau bomboane.* SAHIA, N. 96. *Căutînd cîte ceva de mîncare, dete peste nişte roşcove.* ISPIRESCU, L. 281. *Moşnege, zise baba, nu uita să aduci şi nişte roşcove pentru ist băiet.* CREANGĂ, P. 76.

ROŞEÁLĂ, *roşele,* s. f. (Popular) **1.** Substanţă roşie, cu care se vopsesc pînzeturile şi alte obiecte. *În oală nouă şi smălţuită se fac roşele şi se înroşesc ouăle de paşti.* ŞEZ. VIII 67. ✦ Cerneală roşie. *Scrie viii cu roşeală Şi pe morţii cu negreală.* MARIAN, Î. 179.

2. (La pl.) Fard roşu; rumenele, suliman. *Se spăla-a mea mîndruţă... Cu albele, cu roşele.* HODOŞ, P. P. 193. *Sări, Mărie, cît de sus, Că roşele ştiu c-ai pus.* ŞEZ. VII 163.

ROŞEÁŢĂ, *roşeţi,* s. f. Culoare roşie. *Nu se mai vedea roşeaţa cerului.* DUMITRIU, N. 53. *Şi se făcu-n văzduh roşeaţă, Ca-ntr-un pahar cu sînge-umplut.* COŞBUC, P. I 242. *Cum ei mergînd alături se ceartă şi se-ntreabă, Nu văd în fundul nopţii o umbră de roşeaţă.* EMINESCU, O. I 97. ✦ Împurpurare, culoare roşie a feţei (trecătoare, ca semn al unei emoţii, sau permanentă). *O roşeaţă uşoară trecu repede peste faţa copilului.* DUMITRIU, N. 148. *Roşeaţa mustrării i se ridicase în obraji.* BART, E. 253.

ROŞÍ, *roşesc,* vb. IV. (Adesea în concurenţă cu înroşi) **1.** Intranz. şi refl. A căpăta o culoare roşie, a deveni roşu. *Soarele în abur, ca un foc roşeşte.* BOLINTINEANU, O. 10. *Ceru-n zare se roşeşte.* ALECSANDRI, P. A. 127. ✦ Tranz. A face să devină roşu (vopsind, colorînd, fardînd). *Doamna deschise poşeta, îşi pudră nasul, îşi roşi buzele.* C. PETRESCU, Î. II 245. ◇ (Hiperbolic) *Făcînd din pieptul vostru un zid, hotar de ţeară, Roşind cu-a vostru sînge fierbinte, plin de viaţă, Siretul, Prutul.* ALECSANDRI, P. III 217. ✦ (Despre persoane) A deveni roşu la faţă, a se îmbujora (ca efect al anumitor stări fizice sau, mai ales, psihice). *Îşi umfla glasul, gesticula, se roşea.* REBREANU, R. II 85. *Şi de ce-ai roşit?... Ai ceva de ascuns?* DELAVRANCEA, O. II 139. *Un astfel de răspuns îl făcu să roşească pe trimisul sultanului.* BOLINTINEANU, O. 252. ◇ (Întărit prin comparaţii sau prin alte precizări) *Se roşise toată de bucurie.* STANCU, D. 322. *Nu ţi-e ruşine? iară Huţu s-a roşit pînă la urechi.* SLAVICI, O. I 92. *S-a roşit pînă-n vîrful urechilor.* CARAGIALE, O. III 85. *Feţele noastre se roşiseră ca nişte rodii coapte.* ALECSANDRI, O. P. 281. ◇ (Despre părţi ale corpului) *I se roşeşte obrazul.* STANCU, D. 312. *Peliţele de pe lumina ochiului i se roşise ca focul.* EMINESCU, N. 25.

2. Intranz. (Poetic) A ieşi în evidenţă (datorită culorii roşii); a apărea distinct pe un fond de altă culoare. *Şi pretutindeni pe ogoare-nguste... Roşesc ca macii, roşi batiste, fuste, Şi-albesc ca neaua pînzele de ii.* D. BOTEZ, F. S. 79.

ROŞIÁTEC, -Ă adj. v. **roşiatic.**

ROŞIÁTIC, -Ă, *roşietici, -e,* adj. (Şi în forma *roşietic)* Care bate în roşu, în care predomină nuanţa de roşu. *Gura sobei mai împrăştia o dată pentru cîteva clipe o lumină slabă, roşiatică, care nu lumina nimic.* DUMITRIU, N. 132. *Coasta înaltă, roşietică, dintr-un şirag de stînci colţurate... opreşte vîntul.* BART, S. M. 20. *Se vedea cetatea, care acum stetea-n zarea roşiatică a unui foc mare, ca o mogîldeaţă nemişcată.* SLAVICI, O. I 215.

— Variante: **roșiétic, -ă, roșiátec, -ă** (DUNĂREANU, CH. 8), **roșátic, -ă** (ODOBESCU, S. III 20), **roșátec, -ă** (NEGRUZZI, S. II 47) adj.

ROȘIÉTIC, -Ă adj. v. **roșiatic.**

ROȘIOÁRĂ[1], (2) *roșioare*, s. f. **1.** Soi de struguri. *Cîrlomănenii au sădit vii pe coasta roșie, de dincolo de baltă, vii în care cresc numai struguri roșioară, cu boabe mici, bătute, dulci ca mierea.* STANCU, D. 177.

2. Pește mic de baltă, cu ochii colorați în roșu și cu aripioarele roșietice *(Scardinius erythrophthalmus)*.

ROȘIOÁRĂ[2], *roșioare*, s. f. (Rar) Adeptă a mișcării revoluționare din Principatele Romîne de la jumătatea veacului trecut. *Donici fabulistul, văzînd într-o zi Nunta unui roșu cu o roșioară, În drum se opri Și ne spuse această mică istorioară.* BOLINTINEANU, O. 195.

ROȘIÓR[1], *roșiori*, s. m. (La pl.) Corp de elită al cavaleriei, în organizarea mai veche a armatei romîne. *Atunci pătrunsese în piață, venind pe bulevardul gării, regimentul 4 roșiori.* DUMITRIU, B. F. 126. *Pe peron... cîrdurile vînzolite de copii gureși și alămurile fanfarei de roșiori dădeau o fremătare surdă și veselă, plină de aer sărbătoresc.* POPA, V. 209. *L-am găsit îmbrăcat ca maior de roșiori, în uniformă de mare ținută.* CARAGIALE, O. II 164. ✦ (Și la sg.) Ostaș din corpul de cavalerie descris mai sus.

ROȘIÓR[2], -OÁRĂ, *roșiori, -oare*, adj. Diminutiv al lui roșu[3]. *Bre! ce de gavanoșele cu dresuri... și alb și roșior și negru.* ALECSANDRI, T. I 140. *Dau aste viorele, Mîndre floricele, Roze fără spini, Roze roșioare, Pline de răcoare, Garoafe și crini.* NEGRUZZI, S. II 66. *Vinu-i roșu dulcișor, Ca și dalbu-ți obrăjor, Că-i din boabe roșioare, Ca ș-a tale buzișoare!* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 373. ✧ *Pere roșioare* = soi de pere care se păstrează bine toată iarna. *Prune roșioare* = soi de prune care se coc timpuriu.

ROȘÍT, -Ă, *roșiți, -te*, adj. Colorat în roșu; (despre persoane) aprins la față; roșu. *Ana tresări și se ridică, roșită ca bujorul.* SLAVICI, O. I 137.

ROȘTÉI, *roșteie*, s. n. (Transilv.) Dispozitiv făcut din vergele de lemn sau de oțel, folosit ca închizătoare la uși și la ferestre; gratie, zăbrea. *Pune mîna pe roștei, Da așa îl scutura, Toată temnița crepa.* BIBICESCU, P. P. 300. ✦ Grătarul de la sobă, prin care cade cenușa.

RÓȘU[1] s. n. (Și în forma *roș*) **1.** Culoarea roșie (a șaptea din spectrul solar). *Luncile de sălcii, desișurile de lozii își amestecau verdele, galbenul și roșul.* SADOVEANU, O. VIII 135. *Roșul macului îți lăcrămează ochiul.* SAHIA, N. 24. *Spre răsărit o pată de un roșu-pal se întindea între cer și apă.* BART, S. M. 95. ✧ Loc. adj. (Despre clădiri) **De** (sau **din**) **roșu** = cu zidăria de cărămidă terminată și cu acoperișul pus (rămînînd de lucrat interiorul și tencuielile). ✧ Loc. adv. (În construcție cu verbele «a încălzi» sau «a înfierbînta») **Pînă la roșu** = pînă la starea de incandescență. *Înfierbîntă un fier lat pînă la roș.* ȘEZ. III 202. ✧ Expr. **A vedea** (sau **a î se face cuiva**) **roșu** (**înaintea ochilor**) = a se înfuria. *Mi s-a făcut roșu înaintea ochilor... Pe cine să iau de gît?* PREDA, Î. 24. ✦ (Concretizat) Substanță colorantă de culoare roșie; vopsea roșie. *Tablele erau pline de schemele unei sisteme lumești imaginare... Constelațiuni zugrăvite cu roș, calcule geometrice zidite după o închipuită și mistică sistemă.* EMINESCU, N. 45.

2. (Uneori determinat prin «de buze») Fard de culoare roșie, pentru obraz și buze; ruj. *Își scoase oglinda, roșul și pudra.* C. PETRESCU, C. V. 124.

3. Stofă, panglică, broderie de culoare roșie. *L-am văzut... purtînd pinteni și șapcă cu roșu.* NEGRUZZI, S. I 70. *Pe fereastră se uita, Se uita și se mira: Fi-vor spinii înfloriți, Ori-s turcii învăliți, Tot cu roșu-mpodobiți?* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 432.

4. (În expr., în limbajul celor ce ghicesc în cărți) **De roșu** = de culoarea numită cupă. *De roșu, de ghindă, de tobă ori de verde?* CARAGIALE, T. II 97.

— Variantă: **roș** s. n.

RÓȘU[2], *roșii*, s. m. (Mai ales la pl.) **1.** Adept al unor idei progresiste sau revoluționare, luptător pentru cauza unei revoluții. ✦ Poreclă dată de adversari membrilor aripii radicale a partidului liberal din Romînia, din a doua jumătate a veacului trecut. *Cine a adus aici pe acest roșu? întrebă principele Iordache.* BOLINTINEANU, O. 424.

2. (La pl., învechit, adesea precizat prin «de țară») Corp de trupă de călăreți sau de pedestrași în vechea armată a Țării Romînești, compus din boieri de țară (cu uniformă de culoare roșie); (la sg.) ostaș din acest corp de trupă. *La 1630, aga Matei Basarab, cu roșii de peste Olt, se răscoală împotriva lui Leon-vodă.* BĂLCESCU, O. I 15. *Șade domnul Negru-vodă. Dar cu el cin'mai ședea? Roșii după Dîmbovița.* MAT. FOLK. 100.

RÓȘU[3], -IE, *roșii*, adj. (Și în forma *roș, -ă*) **I. 1.** De culoarea sîngelui. *Și colo, departe, departe, de unde izvorăște Suceava, cerul e roșu, parc-ar arde o cetate.* DELAVRANCEA, A. 107. *Mergînd el așa... dă de un măr mare cu niște mere roșii ca focul.* RETEGANUL, P. II 77. ✧ (Urmat de alt adjectiv care precizează nuanța) *O geană roșă-aurie mai sclipește pe cer.* BART, S. M. 13. *Costumul lui... e compus, într-acel portret, de un anteriu de sevai roș-gălbui.* ODOBESCU, S. I 262. ✧ *Ouă roșii* = ouă vopsite (cu roșu, p. ext. cu orice culoare), tradiționale la creștini de paști. *Pătlăgea roșie* (și substantivat, f.) v. pătlăgea. *Pămînt roșu* = tip de sol de culoare roșiatică (întîlnit mai ales în ținuturile mediteraneene). *Brad-roșu* v. brad. *Fir roșu* v. fir. ✦ (Adverbial) Cu roșu, în roșu. *Fata se arătă sprintenă, cu cămașă albă și catrință neagră vîrstată roș.* SADOVEANU, B. 21.

2. Roșcat, roșcovan, arămiu. *Cu spînul tot am dus-o, cum am dus-o, cine-cineșt pînă acum. Dar cu omul roș nu știu zău la cît mi-a sta capul.* CREANGĂ, P. 234. *Am un bou roșu, unde se pune de se culcă o dată, într-un an i se cunoaște locul* (Focul). ✧ *Pieile-roșii* v. piele.

3. De culoare rumenă-aprinsă (din cauza afluenței de sînge sau a unui defect de circulație). *Era voinic, roșu la față.* DUMITRIU, N. 18. *Nasul tău prea e roșu.* DELAVRANCEA, O. II 178. *Vai, mîndruță, albă ești, frumoasă ești; Dar ești albă de albele, Roșie de rumenele.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 439. ✧ (Întărit prin comparații) *Pînă eram pe sub codru, Eram roșu ca și măru.* BIBICESCU, P. P. 165. *Badea meu, tînăr copil, Roșu ca un trandafir. Din obraz îi pică sînge, Unde-l văz inima-mi plînge.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 39. ✦ (Despre ochi) Injectat, congestionat. *Avea ochii veșnic roșii de plîns ascuns.* REBREANU, I. 114. ✦ Îmbujorat la față (din cauza unui aflux de sînge provocat de o emoție, de un sentiment). *Roșie ca focul de rușine.* REBREANU, I. 19. *Smărăndița se făcea roșie ca sfecla, ceilalți rîdeau.* VLAHUȚĂ, O. A. III 14. *Fiul craiului, cel mai mic, făcîndu-se atunci roș cum îi gotca, iese afară în grădină și începe a plînge în inima sa.* CREANGĂ, P. 189. *Ea-și acopere cu mîna fața roșă de sfială.* EMINESCU, O. I 82.

4. (Despre metale) Înroșit în foc; incandescent. [Podul rulant] *își schimbă de la sine direcția, purtînd peste capetele a sute de muncitori un trup de fier roșu.* SAHIA, N. 33. *Dă foc casei de aramă... de se face casa roșă cum e jăraticul.* CREANGĂ, O. A. 251. ✧ *Fier roșu* = fier incandescent cu care se înfierează animalele (odinioară sclavii și ocnașii). *Calificația ce da persoanelor despre care vorbea era atît de ingenioasă, încît ai fi zis că le pune un fier roșu pe frunte.* BOLINTINEANU, O. 378.

5. (Învechit, în expr.) *Ban roșu* v. ban[1] **(2).**

II. Fig. Inspirat sau pătruns de idei revoluționare; creat de o mișcare revoluționară (în special de cea comunistă, bolșevică). *Mult te-ai schimbat în opiniile politice!... Ar zice cineva că ești roșu! Toată țara este roșie.* BOLINTINEANU, O. 457. ✧ Fig. *Prin aerul cel roșu, femei trec cu-arme-n braț.* EMINESCU, O. I 62. ✧ *Gărzile Roșii* = detașamente revoluționare de muncitori, organizate în Rusia în timpul revoluției din 1917. *Armata Roșie* v. armată. *Colț roșu* v. colț (12).
— Variantă: (Mold.) **roș, -ă,** *roși,* adj.

ROTACÍSM s. n. Fenomen fonetic constînd în transformarea unei consoane în «r»; (în limba romînă) fenomen dialectal constînd în transformarea lui «n» intervocalic în «r». *Rotacismul se păstrează astăzi în istroromînă și în cîteva cătune din jurul Scărișoarei (Munții Apuseni).*

ROTACIZÁ, *rotacizez,* vb. I. Intranz. și refl. A vorbi cu rotacism. *În comuna Scărișoara din Munții Apuseni, unde se mai păstrează rotacismul, rotacizează mai ales femeile și copiii.*

ROTACIZÁNT, -Ă, *rotacizanți, -te,* adj. (Despre graiuri, p. ext. despre texte etc.) Care prezintă fenomenul rotacismului. *Unele din cele dintîi texte romînești, păstrate în manuscrise, sînt rotacizante.*

ROTACIZÁRE s. f. Faptul de a rotaciza.

ROTACIZÁT, -Ă, *rotacizați, -te,* adj. Cu rotacism. *În textele din Codex Sturdzanus se găsesc numeroase forme rotacizate.*

ROTAMÉTRU, *rotametre,* s. n. Instrument pentru măsurarea debitelor de fluide.

ROTÁR, *rotari,* s. m. **1.** Meseriaș care face roți, care, căruțe etc. (Cu pronunțare regională) *Omul de gazdă fiind rotari, își lucrase un car.* CREANGĂ, O. A. 293.
2. Lucrător care introduce și scoate formele din presa de imprimerie.

ROTÁRE, *rotări,* s. f. Exercițiu de gimnastică constînd din executarea unor mișcări circulare cu corpul sau cu părți ale lui.

ROTÁȘ, -Ă, *rotași, -e,* adj. (Despre animale de tracțiune, mai ales despre cai) Înhămat, prins lîngă roata și oiștea carului sau a căruței, în spatele înaintașului. *Doi surugii... se aflau, unul călare pe un cal fruntaș, altul cocoțat dinapoia cailor rotași, pe capră.* PAS, L. I 55. ✧ (Substantivat) *Caii, smuciți brusc de hamuri, se înghesuiră speriați unii într-alții, rotașii încercînd să se ridice în două picioare.* CAMIL PETRESCU, O. II 149. *S-aud zurgălăii în noapte cum sună, Merg spornic rotașii.* ANGHEL, P. 94. *Cînd sosea cîte un jupîn, ori nea cutare, călare pe rotașul din stînga, plesnind voinicește pe naintași, lelițele, cumetrele, finele, suratele îi ieșeau voioase înainte.* DELAVRANCEA, S. 215. ✦ Vizitiu care conduce caii înhămați în felul descris mai sus. *Caii trăgeau la deal din toate puterile. Se auzea gîrbaciul rotașului pocnind, iar glasul lui strigînd la înaintaș.* D. ZAMFIRESCU, R. 240.

ROTÁT, -Ă, *rotați, -te,* adj. **1.** Care are formă de roată, rotund, înfoiat: **a)** (despre coroana pomilor, despre corola florilor, p. ext. despre pomi, despre flori) *Am umblat... în tăcere cam doi kilometri pe sub sălcii rotate.* SADOVEANU, A. L. 142. *Hotărîră să nu mai meargă la Bălcești, ci să mănînce retrași în livada unui han, la umbra unui păr rotat.* CAMIL PETRESCU, O. I 328. *Spunea de-un trandafir brumat, În doina ei; de-un ulm rotat Și de-o iubire cu păcat, Sosită de pe-aiurea.* COȘBUC, P. I 255. *Trandafir mîndru rotat.* POP.; **b)** (despre penele, creasta sau coada păsărilor, despre coama calului) *Cînd aproape să scot pupăza afară, nu știu cum se face că mă spariu de creasta ei cea rotată.* CREANGĂ, A. 53. *Murgule, coamă rotată, Mai scoate-mă-n deal o dată.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 314; **c)** (despre alte obiecte care pot avea o formă rotundă) *Cute largi, ca în picturile Renașterii, se lasă de pe piept și de pe mîneci în raze centripete spre talie, pentru a se desface, probabil, în jos, într-o unduitoare, rotată crinolină.* CĂLINESCU, E. 30. *Un cort mare și rotat Cît un cort de împărat.* ALECSANDRI, P. P. 198. *Într-un deal rotat șade moșu umflat* (Claia). GOROVEI, C. 85.
2. (Despre părul calului, p. ext. despre cai, mai rar, despre boi) Cu pete de altă culoare decît restul părului. *La capătul uliței... aștepta cabrioleta galbenă, cu roțile roșii și armăsarul rotat.* C. PETRESCU, A. R. 41. *Suie pe un superb cal vînăt-rotat, pune trîmbița la gură și, legănîndu-se călare, începe să bată toba.* CARAGIALE, O. II 165. *Armăsăruș arăbesc... cu părul vînăt-rotat și cu o șiră de stele roșcate pe piept și pe spinare.* ODOBESCU, S. I 132.

ROTATÍV, -Ă, *rotativi, -e,* adj. **1.** (Despre mișcare) Circular.
2. (Despre sisteme tehnice) Care poate efectua o mișcare de rotație (și funcționează datorită acestei mișcări); care are părți importante putînd efectua o mișcare de rotație. *Scaun rotativ. Cuptor rotativ.* ▭ *În dreapta, la o mașină rotativă, freză de metal colorat, se încolăceau schije aurii arzînd în toate culorile curcubeului.* V. ROM. decembrie 1950, 157. ✧ *Presă rotativă* (și, mai des, substantivat, f.) = presă de imprimat care funcționează prin rotația a doi cilindri ale căror suprafețe sînt în contact, unul servind ca suport al clișeului, iar celălalt ca organ de presiune; se folosește la imprimatul ziarelor și al altor publicații de mare tiraj. *Acum, rotativele scuipă munți de ziare.* BOGZA, A. Î. 251. *Se îmbrînceau... să înșface foile umede scoase atunci din rotativă.* PAS, Z. I 166. *Foile nepaginate zburau, pe măsură ce erau scrise, în subsolul unde rotativa înțepenise.* C. PETRESCU, C. V. 342.

ROTÁȚIE, *rotații,* s. f. **1.** (Și în expr. *mișcare de rotație)* Mișcare în jurul unui punct fix sau al unei axe, în cursul căreia fiecare punct al corpului care se mișcă rămîne la distanță constantă de punctul fix sau de axa respectivă. ✦ Mișcare a pămîntului sau a altor corpuri cerești în jurul axei proprii.
2. Schimb alternativ de persoane sau de echipe efectuat în cursul unei activități, pentru a asigura acesteia continuitate. *Lucrătorii au părăsit însă singuri munca... Au urmat amenințări energice, amenzi, întrerupere de la rotație. Nimeni, însă, nu s-a mișcat.* SAHIA, N. 41. ✧ Loc. adv. **Prin rotație** = pe rînd, revenind după ce s-au succedat o dată toți cei care fac parte din aceeași serie. ✦ Alternarea sau succesiunea metodică a culturilor pe același teren, în cadrul unui asolament, pentru ca să nu sărăcească pămîntul. *Sistemul rotației culturilor, permite acumularea în sol a unei cantități ridicate de humus.*
3. (În expr.) *Rotația capitalului* = repetarea periodică a circuitului capitalului.

ROTĂREÁSĂ, *rotărese,* s. f. Soție de rotar.

ROTĂRÍE, *rotării,* s. f. **1.** Meseria rotarului.
2. Atelierul în care lucrează rotarul. *Va aduna în fața rotăriei lui cinci-șase sute de oameni.* CAMIL PETRESCU, O. II 668. *Astfel cum este ea astăzi, strungăria se confundă cu rotăria.* PAMFILE, I. C. 169. *Ateliere pentru toate meșteșugurile necesare agriculturii precum: rotărie, fierărie...* I. IONESCU, D. 192.
3. (Cu sens colectiv) Obiecte fabricate de rotar.

ROTĂRÍT s. n. Rotărie (1).

ROTĂRÍȚĂ, *rotărițe,* s. f. Rotăreasă. *Deodată cu împărăteasa născu rotărița și făurița împăratului.* RETEGANUL, P. I 32.

ROTÍ, *rotesc,* vb. IV. **1.** Refl. A se mișca descriind unul sau mai multe cercuri. *Pe sub pîlcurile albe de nouri, sus, în cerul adînc-albastru, se roteau vulturi.*

SADOVEANU, O. VI 97. *Stolul de cocori s-a rotit tot mai aproape de pămînt.* C. PETRESCU, R. DR. 192. *Paiele din cîmp, de spaimă, În vîrtej acolo prinse, Se rotesc şi joacă-mpinse, Se ridică-n sus.* COŞBUC, P. II 17. ◇ Intranz. *Deasupra lor porumbii vineţi roteau voioşi.* ANGHEL, Î. G. 29. ✦ (Popular; rar) A juca, a dansa mişcîndu-se în cerc. *Frunză verde liliac, Bată-l vina de gîndac, C-au mîncat frunza de fag; N-au lăsăt să odrăslească, Fetele să se umbrească, Flăcăii să se rotească.* SEVASTOS, C. 83. ◇ Tranz. (Complementul e dansul sau fata jucată) *Rar le vine feciorilor chef să aducă lăutarul... de mai rotesc cele fete.* SEVASTOS, N. 3. *Danţul cine-l trage?... Bun jupîn (cutare) Cu toiag în dreapta, Danţul îmi roteşte.* TEODORESCU, P. P. 80. ✦ (Despre ape) A forma cercuri de unde concentrice; a produce ochiuri, vîrtejuri. *Şi apa, unde-au fost căzut, În cercuri se roteşte, Şi din adînc necunoscut Un mîndru tînăr creşte.* EMINESCU, O. I 170. ◇ Intranz. *Iar prin mîndrul întuneric al pădurii de argint, Vezi izvoare zdrumicate peste pietre licurind... Ele sar în bulgări fluizi peste prundul din răstoace, În cuibar rotind de ape, peste care luna zace.* EMINESCU, O. I 85. (Fig.) *Cum el din cer o auzi, Se stinse cu durere, Iar ceru-ncepe a roti În locul unde piere.* EMINESCU, O. I 171.

2. Refl. (Mai ales urmat de determinări introduse prin prep. «împrejurul», «în jurul» etc.) A face o mişcare de rotaţie în jurul a ceva; a se învîrti. *Pămîntul se roteşte în jurul soarelui.* ▭ *Ursa-mare se rotea în jurul polului ceresc.* DUMITRIU, N. 267. ✦ Fig. A sta mereu în preajma cuiva, căutînd să-i cîştige simpatia sau bunăvoinţa. *Fiul împăratului era mîndru nevoie-mare, fiindcă zîna numai cu dînsul jucă cît ţinu hora. Şi unde se rotea pe lîngă dînsa şi se îngîmfa ca un curcan.* ISPIRESCU, L. 311. ✦ (Despre oameni; uneori determinat prin «pe loc») A se întoarce roată, a se răsuci, a se învîrti pe loc. *Se rotesc pe loc, fără astîmpăr, într-o panică adevărată.* SAHIA, N. 18. *Se roti puţin înaintea oglinzii şi ieşi în balcon.* CONTEMPORANUL, IV 390.

3. Tranz. A-şi schimba, a-şi plimba ochii, privirea în toate părţile, de jur împrejur. *Îşi roti un moment privirea asupra pieţii, care era o mare de capete.* PAS, Z. IV 39. *De-ţi roteai pe lanul vieţii ochii mari şi visători, Nu-ntîlneai decît podoabe, fluturi, pajişte şi flori.* VLAHUŢĂ, P. 24. *Eram un copilandru. Din codri vechi de brad Flăminzii ochi rotindu-i, eu mistuiam pămîntul, Eu răzvrăteam imperii, popoarele cu gîndul.* EMINESCU, O. I 88.

4. Tranz. (Cu privire la arme sau la obiecte analoge) A învîrti în aer, deasupra capului, înainte de a lovi. *Muncitorii roteau bastoanele.* PAS, Z. IV 265. ◇ Fig. *Albert Kiraly... prădînd şi pustiind, îşi roteşte armele fulgerînd prin toată Bulgaria.* BĂLCESCU, O. II 51.

5. Refl. (Despre păsări) A-şi desface penele din coadă; a se înfoia. *Cîntă cucul, se roteşte, Ca mîndra cînd se găteşte.* TEODORESCU, P. P. 346. *Pe cea verde moviliţă, Se roteşte-o păuniţă Ş-un păun cu chica scurtă.* ALECSANDRI, P. P. 410. ◇ Tranz. (Cu privire la coadă sau la pene) [Păunul] *se primbla pe sub fereşti rotindu-şi coada cea lungă şi frumoasă.* SBIERA, P. 33.

ROTICÍCĂ, *roticele,* s. f. 1. Rotiţă (1). *Omul căutat-a de a cioplit Dintr-o scoarţă o roticică mărişoară potrivit, Cam aşa ca irmilic.* CONTEMPORANUL, III 428.

2. Rotiţă (2). *Simţea că maşina încîlcită a vieţii lui nu mai era decît o roticică simplă a unei maşine mai mari.* D. ZAMFIRESCU, R. 224.

ROTIFÉR, *rotifere,* s. n. Animal (microscopic) făcînd parte dintr-o clasă de viermi (de apă), cu orificiul bucal înconjurat de peri vibratili. ✦ (La pl.) Clasă din care fac parte aceşti viermi.

ROTILÁT, -Ă, *rotilaţi, -te,* adj. (Popular) 1. În formă de roată, rotund. *Era masă rotilată De îngeri împrejurată.* MARIAN, S. 11.

2. Încovoiat, adus. *Capul i-au rătezat Cu paloşul rotilat.* SEVASTOS, C. 305. *Acasă că mi-am uitat Paloşul cel rotilat.* ALECSANDRI, P. P. 21.

ROTÍLĂ, *rotile,* s. f. 1. Rotiţă (1). *Un butoi mare cu vin, aşezat pe nişte rotile, încît se putea mişca din loc.* La TDRG. [Cuptorul] *pe rotile l-a făcut.* PANN, N. H. 18.

2. Fiecare dintre cele două roţi ale cotigii plugului; (mai ales la pl.) cotiga plugului. *Cînd doarme plugul pe rotile În pacea serilor de toamnă, La voi coboară Cosînzeana, A visurilor noastră doamnă.* GOGA, P. 10. [La plug] *roatele, roţile, rotilele... sînt de o construcţie analoagă cu cele ale carului.* PAMFILE, A. R. 38. *Cu cealmaua capului Cît rotila plugului.* TEODORESCU, P. P. 577.

ROTILÍŢĂ, *rotiliţe,* s. f. (Popular) Rotiţă. *Asta-i roata, rotiliţa, Fără osii, fără spiţe.* MAT. FOLK. 1445. ✦ (Adjectival) Rotunjoară. *Fă, leliţă rotiliţă, Dă-mi gura peste portiţă.* ALECSANDRI, P. P. 366. ✦ (Adverbial) De jur împrejur, roată. *Am pus mîna pe baltag Şi m-am vîrtit rotiliţă, Ş-am scăpat de-o poteriţă.* SEVASTOS, C. 299.

ROTÍN, *rotine,* s. n. (Regional) Camera mare sau oborul propriu-zis de la coteţele de pescuit în iazuri şi în bălţi. *Coteţele sînt de stuf... Ele constau din două camere: una mare, numită rotin (oborul de la alte coteţe), şi alta numită coteţul prinzător, în care se prinde peştele.* ANTIPA, P. 64.

ROTÍRE, *rotiri,* s. f. Acţiunea de a (se) roti; învîrtire, mişcare în cerc sau în spirală; cerc, roată. [Vulturul] *venind de departe, cu zborul întins, S-oprise deasupra Ceahlăului nins, Ş-apoi din rotiri tot mai strîmte-n cuprins Căzu, ca să prindă vro pradă.* COŞBUC, P. II 297. *Sub mînă-i buzduganul, unealtă de pieire, Ca un balaur face în giuru-i o rotire, Un cerc de moarte-n care amar de cine-i prins!* ALECSANDRI, P. A. 168. *Cînd a putut din rotirea lor să-i prindă un pui, îl ia ca pradă.* ŞEZ. II 58. ✦ Mişcare de rotaţie; învîrtire. *Culmea dulcii muzice de sfere Ce-o aude cum se naşte din rotire şi cădere.* EMINESCU, O. I 160.

ROTÍŞ adv. (Popular) În cerc, în formă de roată. *Băieţii jucători se pun rotiş pe scaune sau pe un pat.* MARIAN, Î. 198. *Vulturi şi cucoare... se-nvîrtesc în zbor Sub cerul ce se-ntoarce rotiş deasupra lor.* ALECSANDRI, P. III 144.

ROTÍT s. n. 1. Acţiunea de a (se) roti.

2. Cîntecul şi jocul cocoşului de munte în epoca de împerechere.

ROTITÓR, -OÁRE, *rotitori, -oare,* adj. Care se roteşte. *În ziua pe sfîrşite se împuţina lumina, iar din asfinţit, de la munţi, parcă veneau spre noi neguri rotitoare.* SADOVEANU, O. V 155. *Şi păduri şi zbătutele-adîncuri Dorm în ocean, şi pe cer rotitoarele stele spre culme Suie, şi văile tac.* COŞBUC, AE. 79. *Stă castelul singuratic, oglindindu-se în lacuri, Iar în fundul apei clare doarme umbra lui de veacuri; Se înalţă în tăcere dintre rariştea de brazi, Dînd atîta întunerec rotitorului talaz.* EMINESCU, O. I 152.

ROTITÚRĂ, *rotituri,* s. f. (Popular) Rotire, roată, ocol. *Făcînd o rotitură cu rădvanul pe lîngă lac.* SBIERA, P. 124.

ROTÍŢĂ, *rotiţe,* s. f. Diminutiv al lui roată.

1. v. roată (1). *Au făcut o rotiţă de lemn, bortindu-o în mijloc.* DRĂGHICI, R. 140.

2. v. roată (2). *Rotiţele ceasornicului.* ▭ *Îşi simţi creierul mişcîndu-se ca o maşină cu nenumărate rotiţe.* PREDA, Î. 139.

— Pl. şi: *rotiţi* (SEVASTOS, N. 304).

ROTOCÓL[1], *rotocoale,* s. n. 1. Imagine, contur, figură sau corp în formă de disc, de cerc sau de inel. *În casă era întunerec. Numai focul din vatră răspîndea un rotocol de lumină roşcată.* REBREANU, R. I 204. *Rotocolul*

de lămîie ce plutește în fiece pahar îi-adoarme prin rotirea sa leneșă și fermecată. DELAVRANCEA, S. 140. *Fine arabescuri în octogone, rotocoale și romboide.* ODOBESCU, S. II 188. ◇ Loc. adj. și adv. **În rotocol**=în spirală. *Berbecele... are coarnele... învîrtite în rotocol ca un melc.* ODOBESCU-SLAVICI, la TDRG. ✦ Suprafață rotundă. *Pămîntul a pierit de sub copite... cum piere gheața în rotocolul copcii.* GALACTION, O. I 74. (În forma *rotogol*) *Ți-am scos plugul din ogor Și-am arat un rotogol.* HODOȘ, P. P. 202. ◇ (Adverbial) *În cerc Sub cer* [vulturii] *se rotesc rotocol.* BENIUC, V. 113.

2. Mișcare sau trăsătură descriind unul sau mai multe cercuri; rotire. *Și-a pus iscălitura complicată cu fel de fel de rotocoale și de puncte.* BRĂTESCU-VOINEȘTI, la CADE. ◇ Expr. **A da rotocoale cuiva** (sau **la ceva**) = a înconjura pe cineva (sau ceva) de mai multe ori, a-i da tîrcoale. *Vodă... la cal mi se uita, Rotocoale îi dădea.* La TDRG. **A da rotocol** = a se roti, a se mișca în cerc.

— Variantă: **rotogól** (COȘBUC, AE. 16, HODOȘ, P. P. 202), *rotogoale* (DUMITRIU, N. 227, G. M. ZAMFIRESCU, SF. M. N. I 166) și *rotogoluri* (CAMILAR, N. I 241), s. n.

ROTOCÓL[2], **-OÁLĂ**, *rotocoli, -oale*, adj. (Popular) Rotund, în formă de cerc. *Satul mic și rotocol.* PANN, P. V. I 112. (Și în forma *rotogol*) *La capătul patului, Meri cu mere rotungioare Cu frunzele rotogoale.* MARIAN, Î. 306.

— Variantă: **rotogól, -oálă** adj.

ROTOCOLÁT, -Ă, *rotocolați, -te*, adj. Rotocolit. (Atestat în forma *rotogolat*) *Doi brazi rotogolați.* HODOȘ, P. P. 73.

— Variantă: **rotogolát, -ă** adj.

ROTOCOLÍ, *rotocolesc*, vb. IV. Refl. A se roti. *Stoluri de berze se rotocoleau prin văzduh, ca niște pete de lumină.* SANDU-ALDEA, U. P. 8.

ROTOCOLÍT, -Ă, *rotocoliți, -te*, adj. În formă de cerc; circular. *Doi castani bătrîni, stufoși, stau neclintiți cu frunza lor lată, întrerupînd albastrul cerului și întinzîndu-și pe verdeață umbrele lor împreunate ca două poloage negricioase și rotocolite.* DELAVRANCEA, S. 222. *Tigrului i se urîse cu această goană rotocolită, întocmai ca alergătura cailor cînd treieră la arie.* ODOBESCU, S. III 254.

ROTOFÉI, -ÉIE, *rotofei, -eie*, adj. (Despre ființe) Dolofan, gras, durduliu. *Cizmele roșii cu carîmb de mușchetar... grozav de mari față de făptura scundă și rotofeie a stăpînului.* GALAN, Z. R. 127. *Popa se făcea zi cu zi tot mai rotofei, obrajii i se umflau în grăsime.* CAMILAR, N. I 331. ✦ Fig. (Despre lucruri) Rotund (și mare). *Ai cumpărat pîinea rotofeie pe care o ții ca pe o pernă, pe piept, cu amîndouă brațele, neputînd s-o cuprinzi toată.* PAS, Z. I 140.

ROTOGHÍLĂ, *rotoghile*, s. f. (Rar) Sferă, glob. *Soarele se învîrtea și se suia, rotoghilă arsă în foc.* GALACTION, O. I 46.

ROTOGÓL[1] s. n. v. **rotocol**[1].

ROTOGÓL[2], **-OÁLĂ** adj. v. **rotocol**[2].

ROTOGOLÁT, -Ă adj. v. **rotocolat.**

ROTÓNDĂ, *rotonde*, s. f. Sală mare, circulară, de obicei cu tavanul în formă de cupolă. *Cînd se întorc înapoi în rotondă, moș Gheorghe, vrînd să vadă mai cu amănuntul, dă cu ochii mai întîi de statuia sculptată a unui bătrîn.* SP. POPESCU, M. G. 71. ✦ Clădire circulară cu acoperișul în formă de cupolă.

ROTOPITÓR, -OÁRE adj. v. **ropotitor.**

ROTÓR, *rotoare*, s. n. Partea unei mașini de forță, care se rotește în timpul funcționării în jurul axei arborelui pe care e montată și care servește la preluarea și la transmiterea unui cuplu. *La mașinile electrice indusul este stator, iar inductorul rotor.* ▭ *Omul cu șapcă și jambiere de piele nu e singurul care și-a împletit viața cu aceea a unui motor, care și-a prelungit nervii în bobinele și rotorul lui.* BOGZA, V. J. 82.

ROTOTÉCĂ, *rototeci*, s. f. Catalog mecanic cu fișe puse pe plăci situate într-o tobă rotativă, putînd fi consultate fără a fi scoase de la locul lor.

ROTOȚÉLE s. f. pl. (Și în forma *rotoțele-albe*) Plantă erbacee din familia compozeelor, cu tulpina dreaptă, cu frunzele lanceolate și dințate și cu florile albe-gălbui dispuse în capitule; crește prin locuri umede (*Achillea Ptarmica*).

ROTÚLĂ, *rotule*, s. f. **1.** Os mic în formă de disc, mobil, așezat în partea anterioară a genunchiului, care închide încheietura astfel încît flexiunea se poate face numai într-un singur sens; oul genunchiului.

2. (Mec.) Nucă (3). *Capul șurubului de calaj se termină cu un platou așezat pe o rotulă.*

ROTÚND[1], *rotunduri*, s. n. Figură sau suprafață în formă de disc sau de cerc. *Rotundul de lumină al lămpii peste foi, Încercuiește alte visări și alte cînturi.* DEȘLIU, G. 6. ✦ (Poetic) Globul pămîntesc. *Ca ieri cuvîntul din vecini S-a dus ca astăzi prin străini, Lăsînd pe toți, din cît afund O mie de crăimi ascund, Toți craii multului rotund, De veste plini.* COȘBUC, P. I 54.

ROTÚND[2], **-Ă**, *rotunzi, -de*, adj. **1.** De forma unui cerc, a unei sfere, a unui disc. *Tudor intră în cortul rotund al lui Tomșa.* SADOVEANU, O. VII 25. *Soarele rotund și palid se prevede printre nori Ca un vis de tinerețe pintre anii trecători.* ALECSANDRI, P. A. 112. *Codrule, frunză rotundă, De mi-ai da puțină umbră.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 199. ✦ (Despre dealuri, coline etc.) Cu creasta fără muchii sau colțuri; rotat. *Iașul se întinde în albia făcută de cîteva dealuri rotunde, dar mai ales între povîrnișul Copoului și valea bătută a șerpuitului Bahlui.* CĂLINESCU, I. C. 62. *Un deal rotund, îmbrăcat în brazi, se culcă în fața apei.* VLAHUȚĂ, O. A. II 168. ✦ (Mat.; despre o curbă plană sau despre o suprafață) Care are toate punctele la aceeași distanță de un punct dat. ✦ Fig. Care se rotește de jur împrejur, circular. *Circiumarul constată dintr-o privire rotundă că n-a rămas nimeni neplătit.* REBREANU, R. I 137.

2. (Despre ființe sau despre unele părți ale trupului lor) Împlinit, grăsuț, dolofan, durduliu. *Obraji rotunzi.* ▭ *Al vieții vis de aur ca un fulger, ca o clipă-i, Și-l visez, cînd cu-a mea mînă al tău braț rotund îl pipăi.* EMINESCU, O. I 82.

3. (Despre cifre, sume, cantități etc.) Fără fracțiuni sau subdiviziuni; întreg, complet. *Totalul va fi dat în număr rotund.* ✦ De o valoare importantă. *Oricît de ieftină va fi fost căsuța de mahala pe care și-o va cumpăra în curînd, ea va trebui să fie plătită cu o sumă de bani rotundă.* CĂLINESCU, I. C. 112.

— Pl. și: (m.) *rotunji* (ODOBESCU, S. I 390). — Variantă: (învechit și regional) **rătúnd, -ă** (KOGĂLNICEANU, S. 5) adj.

ROTUNJÉL, -EÁ, *rotunjei, -ele*, adj. Rotunjor. (Atestat în forma *rotunzel*) *Da-ți-oi dulce sărutat Și dulci poame de mîncat, Două mere-n umbră coapte... Rotunzele amîndouă.* ALECSANDRI, P. P. 241.

— Variantă: **rotunzél, -eă** adj.

ROTUNJÍ, *rotunjesc*, vb. IV. **1.** Tranz. (Și în forma *rotunzi*) A face rotund, a da unui lucru formă rotundă. *În cîteva ore a pus un strat de nisip să se curețe apa, a rotunjit fîntîna și a terminat.* PREDA, Î. 159. *Cînd îa o bucată de lut, o rotunjește și o azvîrle cu putere în tipar.* BOGZA, C. O. 220. *Și rotunjindu-și gura pe o pronunție afectată, declamatoare, își înecă vorbele... într-un*

ris artificial. VLAHUȚĂ, O. A. III 59. ✦ A fixa hotarul unei regiuni în așa fel încît linia hotarului să fie cît mai puțin sinuoasă, a întregi, a mări suprafața regiunii respective. (Refl. pas.) *Cea mai de pe urmă modificare în întinderea județului a fost făcută în domnia lui Mihai Sturza, cînd s-a rotunzit județele.* I. IONESCU, D. 9. ✧ Fig. *Spune... că spătarul Dragomir Și-a văzut de datorie patruzeci de ani în șir; Că hotarele domniei sînt de spada-i rotunjite Și că orice biruințe sînt pe trupu-i răbojite.* DAVILA, V. V. 157. ✦ Refl. Fig. A se așeza roată. *Fruntea flăcăilor hotărăște la care circiumă să se rotunjească hora.* STANCU, D. 169. *Au mai sosit cu măciniș și alți gospodari. S-a rotunzit sfat subt șopru.* SADOVEANU, M. C. 157.

2. Refl. A se îngrășa, a se împlini. *S-a rotunjit la obraji.*

3. Tranz. A completa. (Fig.) *Nu mă pot, totuși, despărți de d-voastră fără a adăuga o simplă propoziție, menită a rotunzi conținutul celei de mai sus.* HOGAȘ, DR. II 192. ✦ (Cu privire la sume de bani, la avere etc.) A întregi, a mări. *Și-și mai rotunjește starea și cu plocoane și cu mînă de lucru, pe care n-o plătește — de la unii într-un fel, de la alții într-altul.* PAS, Z. I 155. ✧ Refl. *Banul umbla. Trecea de la unul la altul, dintr-un buzunar într-o tejghea, de acolo era băgat în altă afacere, creștea, se rotunjea.* PAS, Z. II 229. ✦ (Cu privire la sume, numere, cantități etc.) A elimina subdiviziunile, fracțiunile; a face întreg.

— Variante: **rătunjí** (DELAVRANCEA, A. 59), (Mold.) **rotunzí** vb. IV.

ROTUNJÍME, *rotunjimi,* s. f. (Și în forma *rotunzime*) **1.** Calitate a ceea ce este rotund; p. ext. linie, formă rotundă. *Rotunjimea pămîntului.* ▭ *El privi din nou în rotunjimea senină a chipului și nu răspunse.* D. ZAMFIRESCU, R. 133. *Desagii mei se lecuiseră pe deplin de oftiga de care zăcuseră, și-și recăpătaseră din nou vechea și îmbelșugata lor rotunzime.* HOGAȘ, M. N. 154.

2. (Mai ales la pl.) Formă rotundă, plină a trupului. *Se mișca la dreapta și la stînga, și șorțul încheiat la spate îi strîngea talia, accentuîndu-i rotunzimile.* IBRĂILEANU, A. 122.

— Variantă: **rotunzíme** s. f.

ROTUNJÍRE, *rotunjiri,* s. f. Acțiunea de a (se) rotunji; împlinire, completare, întregire.

ROTUNJÍT, -Ă, *rotunjiți, -te,* adj. (Și în forma *rotunzit*) **1.** Cu o formă rotundă (1), cu un contur curb. *Colț rotunjit.* ▭ *Dealul se urca rotunzit, ca un sîn, iar marginile lui se prăvăleau repezi.* GÎRLEANU, L. 29. *Sulcina era bălaie, cu părul galben ca spicul copt și rotunjit pe spate.* DELAVRANCEA, O. II 187. ✧ (Adverbial) *Avea barbă și mustăți tăiate rotunjit și țepos.* SADOVEANU, B. 96. ✦ (Despre ochi) Larg deschiși, holbați. *Rămăsese ca fulgerat, cu ochii rotunziți, înfricoșați de groază.* SADOVEANU, O. VII 62. ✧ *Consoane rotunjite* = consoane la rostirea cărora se adaugă o articulație suplimentară de rotunjire a buzelor.

2. (Despre părți ale trupului) Plin, gras, împlinit, rotund² (2).

3. Mărit, sporit, întregit, împlinit.

— Variante: **rătunjít, -ă** (ODOBESCU, S. I 105), **rotunzít, -ă** adj.

ROTUNJITÓR, *rotunjitoare,* s. n. Unealtă care servește la fasonarea, îndreptarea sau netezirea pieselor cu secțiune circulară.

ROTUNJOÁRE s. f. pl. Mică plantă erbacee cu frunze lungi, lucitoare și cu flori roșii-purpurii, dispuse într-un capitul mic, situat la vîrful tulpinii; crește prin pădurile și pășunile din regiunile alpină și subalpină *(Homogyne alpina).*

ROTUNJÓR, -OÁRĂ, *rotunjori, -oare,* adj. Diminutiv al lui rotund².

1. v. rotund (1). *Sfîntul soare, rotunjor, Nu i-o spune că mi-e dor.* TEODORESCU, P. P. 279. (Cu pronunțare regională) *Să-ți facă un pat în rai, La capătul patului Meri cu mere rotungioare.* MARIAN, Î. 306.

2. v. rotund (2). *Subțirică și năltuță, cu obrajii rumeni, rotunjori și grăsulii.* HOGAȘ, M. N. 211. *Cînd întîlnesc o munteancă rotunjoară... îi răspund la prietenească salutare.* RUSSO, O. 101.

3. v. rotund (3). *Ș-am tors colțișori, Să-mi dai bani rotunjori.* SEVASTOS, N. 161.

— Variantă: **rotunzór, -oáră** adj.

ROTUNZÉL, -EÁ adj. v. **rotunjel.**

ROTUNZÍ vb. IV v. **rotunji.**

ROTUNZÍME s. f. v. **rotunjime.**

ROTUNZÍT, -Ă adj. v. **rotunjit.**

ROTUNZÓR, -OÁRĂ adj. v. **rotunjor.**

RÓUĂ s. f. Picături de apă care se formează în timpul nopților de primăvară, vară și toamnă, prin condensarea vaporilor din atmosferă, și se depun pe plante, pe pămînt și pe lucrurile lăsate în aer liber. *Cîmpia scoate-n brazde bijuterii de rouă și pomii pun coroane și nimburi pentru mine.* ARGHEZI, V. 121. *Frumoasă ești, pădurea mea... Cînd strălucesc sub rouă grea Cărări de soare pline.* TOPÎRCEANU, B. 8. *Zori de ziuă se revarsă peste vesela natură, Prevestind un soare dulce cu lumină și căldură. În curînd și el apare pe-orizontul aurit, Sorbind roua dimineții de pe cîmpul înverzit.* ALECSANDRI, O. 175. *Rîul adapă cîmpul ce roua însmălțează; Răcoarea dă viață.* HELIADE, O. I 183. ✧ (Metaforic) *Cînd trecea prea multă vreme, și după paloarea feții, și după roua frunții, înțelegeam că e la marginea puterilor.* GALACTION, O. I 95. *S-ar putea deștepta... mii de idei energice și salubre care ar scălda mintea obosită și sufletul amorțit în roua întăritoare a timpilor de antică virtoșie trupească.* ODOBESCU, S. III 51. ✧ Loc. adv. **Pe rouă** = dis-de-dimineață. *Trifoiul e bun de tăiat pe rouă.* ✧ Loc. adj. **Ca roua** = fraged. **De rouă** = limpede, curat. *Vreau cu noaptea să rămîn, Ca să-i sărut privirile de rouă.* BENIUC, V. 45. ✧ Compus: (Transilv.) **roua-cerului** = mică plantă erbacee, insectivoră, cu flori mici, cu frunze acoperite cu peri secretori, de care se prind insectele; crește prin turbării (specii de *Drosera).*

ROURÁ, pers. 3 *rourează,* vb. I. **1.** Intranz. A cădea rouă.

2. Tranz. Fig. A stropi, a umezi, a acoperi cu stropi ca de rouă. [Cugetările] *dulci și duioase... fac uneori ca o lacrimă de dor și de îndurare să-i roureze geana.* ODOBESCU, S. III 51. *Gălbinarea firească a lui Ipolit se făcuse mai grozavă la lumina făcliilor de ceară, și sudoarea roura melancolica lui frunte.* NEGRUZZI, S. I 53. ✧ Refl. *Este oare de milă sau de mîndrie lacrima cu care tot ochiul se rourează, urmînd cu gîndul în cale pe viteazul dorobanț romîn?* ODOBESCU, S. II 530.

ROURÁT, -Ă, *rourați, -te,* adj. Acoperit, stropit de rouă, plin de rouă. *Să-și deschidă o dată lărgimea imensă a pasului tău... pe întinderea de mușchi verde a plaiului rourat.* HOGAȘ, M. N. 202. *Pe cîmpia rourată pasul lasă urmă verde.* ALECSANDRI, P. III 58. *Haide, mîndro, să fugim, Amîndoi să ne-nsoțim, Unde-s munții rourați.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 58. ✧ Fig. *Călina-și pleacă ochii, pornește-o lăcrămare: La sînu-i doarme pruncul, o rourată floare.* PĂUN-PINCIO, P. 79.

ROURÍCĂ, *rourele,* s. f. Plantă acvatică din familia gramineelor, cu tulpina culcată, cu frunzele late, unele plutitoare, cu inflorescența desfăcută în spiculețe verzui și cu fructe dulci, comestibile *(Glyceria fluitans).*

ROURÓS, -OÁSĂ, *rouroşi, -oase,* adj. (Rar) Acoperit cu rouă. *Era momentu-acela cînd pasărea răpită S-ascunde-n coama verde a cîmpului rouros.* BOLINTINEANU, O. 203.

ROURÚSCĂ s. f. (Bot.; Mold.) Lăuruscă, răuruscă. *Mîhnit, pe murgul neclintit, sta Andrieş Hamură înaintea pridvorului încununat de rouruscă şi de flori.* SADOVEANU, O. I 518. *Stăteam într-un balcon încununat de rouruscă, într-o uliţă liniştită, în lumina schimbătoare a amurgului.* id. ib. V 103.

ROUŞOÁRĂ s. f. Diminutiv al lui r o u ă. *Au... trup ca şi rouşoara de pe flori.* SLAVICI, la CADE.

ROÚŢĂ s. f. (Rar) Rouşoară. *Rouţa s-a scutura Şi urmuţa s-astupa.* MARIAN, Î. 546.

ROVÍNĂ, *rovine* şi *rovini,* s. f. **1.** Groapă, adîncătură, surpătură de teren, rîpă (de obicei mocirloasă). *Din risipiturile cîtorva colibe acoperite cu stuh, grămădite în rovină, o fiinţă în zdrenţe răsări ameninţătoare.* SADOVEANU, Z. C. 25. *Urcăm... prin păduri brăcuite, prin meleaguri pustii, scrijelate de rovine.* VLAHUŢĂ, la TDRG. *Cerbul, în fuga sa minunată, se avîntă ca în zbor dasupra rovinilor.* ODOBESCU, S. III 136.

2. Loc mlăştinos; mlaştină, mocirlă. *După o jumătate de ceas de umblet prin întunecime, într-o rovină de izvor, ieşiră în lumină la un prag.* SADOVEANU, F. J. 372.

— Accentuat şi: *róvină.*

ROZ, -Ă, *rozi, -e,* adj. (Azi, de obicei, invariabil) Roşu foarte deschis, trandafiriu. *Aruncau totul sub terasa unei case mari, cu tencuiala roz.* GALAN, B. I 22. *Curgeau lumini din ceruri roze, Vocalizau privighietori.* MACEDONSKI, O. I 73. *Era aninat într-un cui bustul în mărime naturală a unui copil ca de vro optsprezece ani — cu păr negru şi lung, cu buzele subţiri şi roze.* EMINESCU, N. 39. *Îi tinse un bilet scris pe o hîrtie roză.* NEGRUZZI, S. I 22. ✧ (Substantivat, n., mai ales în e x p r.) **A vedea** sau **a privi (ceva) în roz** = a fi optimist, a privi (lucrurile) cu optimism. *A privi viaţa în roz.*

ROZACÉE s. f. pl. Familie de plante dicotiledonate, cu flori dispuse simetric, din care fac parte trandafirul şi majoritatea pomilor fructiferi de la noi. *Mărul, părul, prunul fac parte din familia rozaceelor.*

ROZÁLB, -Ă, *rozalbi, -e,* adj. Trandafiriu-deschis, care bate în alb. *Cele din urmă flori rozalbe de gutui se desfoiau şi tremurau în lumina dimineţii.* SADOVEANU, O. IV 405. *Ninseseră din piersic suave flori rozalbe.* MACEDONSKI, O. I 139. *Abia candela cea tristă cu reflectul ei rozalb, Blînd o rază mai aruncă.* EMINESCU, O. I 50.

ROZÁSĂ, *rozase,* s. f. Deschidere circulară, ornamentată, pe faţadele bisericilor în stil gotic; rozetă **(3).**

ROZÁTIC, -Ă, *rozatici, -e,* adj. (Neobişnuit) Care bate în roz; roşiatic, trandafiriu. *Lumina rozatică din zori.* ALECSANDRI, P. III 277.

RÓZĂ, *roze,* s. f. **1.** Trandafir. *Forţat de închipuirea lui, mă urca în balcoane imaginare, împodobite de roze, şi-mi arăta privelişlea.* ANGHEL, PR. 57. *Ştiu eu bine că iar vei iubi tu, Şi iar vei pune roze în blondele cosiţă.* COŞBUC, P. II 193. *Din balcon i-aruncă-o roză şi, cu mînile la gură, Pare că îl dojeneşte.* EMINESCU, O. I 154. ✧ E x p r. (Mai ales în forma negativă) **A sta pe roze** = a se găsi într-o situaţie favorabilă. ✧ Compuse: **roza-vînturilor** = reprezentare grafică, în formă de stea (cu 32 de raze), a direcţiilor punctelor cardinale, fixată de obicei în cutia unei busole; se întrebuinţează pentru a determina direcţia vînturilor. *Porni fără busolă şi fără harta în care stă zugrăvită roza-vînturilor.* ANGHEL, PR. 71; **roză-magnetică** = roza-vînturilor fixată pe cutia care conţine acul magnetic al unei busole. *Roza-magnetică vibra ca o vietate închisă în cutia de sticlă a busolei.* BART, E. 397.

2. Gen special de şlefuire ce se dă diamantului. *Diamant în roză.*

3. Mare fereastră circulară, uneori cu vitralii, aşezată de obicei în faţada catedralelor romanice sau gotice, deasupra porţii de intrare.

ROZĂTÓR, -OÁRE, *rozători, -oare,* adj. Care roade. ✦ (Substantivat, n.; la pl.) Ordin de mamifere caracterizate prin lipsa caninilor şi prin marea dezvoltare a dinţilor incisivi, cu ajutorul cărora aceste animale pot roade foarte uşor; (la sg.) animal care face parte din acest ordin. *Iepurii, şoarecii, veveriţele etc. sînt rozătoare.*

ROZĂTÚRĂ s. f. v. **roşătură.**

ROZEÓLĂ, *rozeole,* s. f. Mică pată roşiatică ce apare pe piele în unele erupţii provocate de anumite boli infecţioase. ✧ *Rozeolă sifilitică* (sau *de sifilitic)* = erupţie caracteristică sifilisului secundar, care apare la 40-50 de zile după şancru.

ROZÉTĂ, *rozete,* s. f. **1.** Mică plantă erbacee, cu tulpină ramificată, cu frunze lunguieţe, spintecate şi cu flori galbene-aurii, mirositoare, dispuse la capătul ramurilor *(Reseda odorata);* rezedă. *Să stropească rondurile de rozete.* C. PETRESCU, O. P. I 10. *În mai dădeau micsandrele şi în iunie se îndesau ca peria, la un loc cu rozetele şi verbinele.* BASSARABESCU, V. 221. *Rozeta, care îşi scutura sămînţa coaptă, împrăştia mireazma ei în zorii unora din dimineţi.* GÎRLEANU, L. 41. ✧ (Poetic) *Micsandra spre rozetă se pleacă fermecată.* MACEDONSKI, O. I 117.

2. Nasture de alamă pe care-l purtau în trecut, la tunică şi la cizme, ostaşii din trupele de cavalerie şi de roşiori. *Firma pe care sta o cizmă ofiţerească, lustruită, cu rozetă.* CAMILAR, N. II 319. *Cizmele oglindă, cu pinteni şi rozetă.* STANCU, D. 408.

3. Motiv decorativ sau ornament în formă de roză, în pictură, sculptură şi arhitectură. *Ferestrele au deasupra un fel de rozete de stuc.* CAMIL PETRESCU, O. II 391. *Ferestre de o înălţime absurdă, formînd în vîrful lor cîte o rozetă gotică.* CĂLINESCU, E. O. I 9. *În centrul tăvii este o rozetă de fine arabescuri în octogone, rotocoale şi romboide.* ODOBESCU, S. II 188.

4. (Tehn.) Armătură sau guler marginal al unei tije, care serveşte ca element de legătură, de suspensie sau de protecţie.

ROZÍU, -ÍE, *rozii,* adj. (Rar) Trandafiriu. *Şi deodată Aurora se iveşte radioasă... Dulce, veselă, rozie.* ALECSANDRI, P. III 60.

ROZMARÍN, *rozmarini,* s. m. Mic arbust, cu miros plăcut, avînd frunzele totdeauna verzi şi florile albastre, roşii sau albe, aşezate la subsuoara frunzelor; are întrebuinţări în medicină şi în industria parfumurilor *(Rosmarinus officinalis). Pe perina cu foi de rozmarin Alunecase capul ei la vale.* GOGA, C. P. 136. *Niţă, băietul, stetea şi el în prag, cu o creangă de rozmarin în mînă.* SLAVICI, N. I 244. *Şi pe mine m-au scăldat Tot în rozmarin şi flori, Să fiu dragă la feciori, În rozmarin de cel verde Să fiu dragă cui mă vede.* ŞEZ. XV 115.

RUBÁRBĂ s. f. (Bot.) Revent.

RUBEDÉNIE, *rubedenii,* s. f. (Popular) Rudă **(1);** rudenie. *Rubedenii printre atotputernicii zilei.* C. PETRESCU, A. R. 17. *Om să-i pui alăturea şi să-l cauţi în şapte sate, nu găseşti unul mai bun decît pe Mihu, care nu-şi mai ştie rubedeniile şi cuscrii şi finii.* SLAVICI, N. I 83. *Aş! Abia ţi-ai întins mîna, sare ivărul la uşă, E-un congres de rubedenii, vreun unchi, vreo mătuşă...* EMINESCU, O. I 155.

RUBELÍT s. n. Piatră preţioasă roză.

RUBEROÍD s. n. Carton elastic şi neinflamabil, impregnat cu asfalt; fiind rezistent la acţiunea precipitaţiilor atmosferice, se întrebuinţează ca material la

acoperişuri şi la izolarea părţilor subterane ale clădirilor în contra igrasiei.

RUBIÁ, *rubiele,* s. f. (Învechit) Mică monedă turcească de aur. *Descurca şirele de mărgăritare ca boabele de mei şi salba de rubiele.* MACEDONSKI, O. III 21. *La capătul albiuţei au găsit cîteva rubiele, puse de turci se vede.* CREANGĂ, A. 21. *Şi ştiu turme de berbeci, Izvoare cu ape reci, Şi neveste frumuşele, Şi desagi cu rubiele.* ALECSANDRI, P. P. 156.

RUBIACÉE s. f. pl. Familie de plante dicotiledonate, cu frunzele înguste, situate mai multe la un nod, cu flori mici grupate în inflorescenţe bogate. *Roiba face parte din familia rubiaceelor.*

— Pronunţat: *-bi-a-.*

RUBICÓND, -Ă, *rubiconzi, -de,* adj. (Rar) Roşu, rumen. *Îşi ştergea ochelarii privind, ca prin ceaţă, figura rubicondă a lui Fernando.* EFTIMIU, N. 15.

RUBÍDIU s. n. Metal alcalin, strălucitor ca argintul, foarte uşor oxidabil în aer umed; se găseşte răspîndit în natură în cantităţi mici, însoţind sodiul şi potasiul.

RUBÍN, *rubine,* s. n. Varietate de corindon, de culoare roşie, foarte dură, folosită ca piatră preţioasă. *Licăreşte-n umbra dulce, ca o piatră de rubin.* TOPÎRCEANU, B. 73. ✧ Fig. *La răsărit se deschisese o poartă de rubin.* SADOVEANU, F. J. 446. *Iar tînăra copilă cu buze de rubin Eroului la masă în cupă turna vin.* BOLINTINEANU, O. 63. *Şi cînd apune ziua, cerescul ei senin Reflectă cu splendoare al vinului rubin.* ALECSANDRI, P. III 381.

— Pl. şi: *rubinuri* (SADOVEANU, Z. C. 134, ISPIRESCU, M. V. 43), (m.) *rubini* (EMINESCU, N. 50, ODOBESCU, S. A. 137).

RUBINÍU, -ÍE, *rubinii,* adj. De culoarea rubinului; roşu-închis. *Puse jos paharul cu pelin rubiniu şi începu să se bîlbîie.* CAMIL PETRESCU, O. II 57. ✧ (Substantivat, n.) *Ferestrele, deschise spre tuspatru zările pămîntului, ardeau în rubiniul amurgurilor.* CAMILAR, N. I 115.

RUBINÓS, -OÁSĂ, *rubinoşi, -oase,* adj. (Învechit) Rubiniu. *Curînd bobocii ce băuseră roua cerurilor se veştejiră şi pieriră, iar acele pe care rubinoasele valuri le-a fost văpsit s-au deschis.* NEGRUZZI, S. II 47. *Apoi* [luna], *glob rubinos, nopţii dînd mişcare şi viaţă, Se-nălţă.* ALEXANDRESCU, M. 20. *Soarele după dealuri mai străluceşte încă; Razele-i rubinoase vestesc al lui apus.* HELIADE, O. I 178.

RÚBLĂ, *ruble,* s. f. **1.** Unitate principală a sistemului monetar rusesc şi sovietic; moneda care reprezintă această unitate. *Împinse la o parte cu nerăbdare* [lucrurile], *ca să numere monedele de aur turceşti, mari de tot şi găurite la mijloc, şi rublele ruseşti.* DUMITRIU, B. F. 96. *Era plină de galbini, de sorocoveţi şi ruble, şi, răsturnîndu-se jos, s-au vărsat o gramadă.* SBIERA, P. 3. *Doi care întrec pe ceilalţi ajungînd mai nainte ţinta, primesc, cel întîi un vas de argint preţuit 1500 ruble... cel al doilea, 500 ruble.* NEGRUZZI, S. I 36.

2. (Învechit şi popular) Nume dat în trecut monedelor de argint străine.

RÚBRICĂ, *rubrici,* s. f. **1.** Despărţitură (verticală sau orizontală) cuprinzînd una sau mai multe coloane într-un registru, formular, grafic etc. *Rubrica «debit». Rubrica «credit».*

2. Spaţiu rezervat într-o publicaţie periodică pentru articole, comunicări etc., dintr-un anumit domeniu. *Rubrica informaţiilor.* ▭ *Materialul înregistrat subt această rubrică prezintă un interes deosebit şi din punctul de vedere al istoriei sociale.* IORDAN, N. L. 9. *Nu omitea niciodată să o pomenească rubrica mondenă a ziarelor din capitală.* C. PETRESCU, C. V. 235.

3. (Învechit) Titlu de pagină sau de capitol, care, în vechile manuscrise şi cărţi, se scria cu roşu.

RÚCSAC, *rucsacuri,* s. n. Sac de turism purtat în spate; raniţă.

RUDÁR, *rudari,* s. m. Meşter ţigan care lucrează din lemn albii, linguri, fuse etc. *A intrat noaptea în coşar, a dezlegat cîrlanul de la iesle, l-a scos afară din curte de căpăstru a sărit pe el şi pe-aci ţi-e drumul. L-a vîndut rudarilor la tîrg.* STANCU, D. 253. [Ţiganii de laie] *se deosebeau, după meseriile ce ezersau, în rudari, ursari, cărămidari, fierari, spoitori şi salahori la ziditi.* GHICA, S. A. 35.

RUDÁŞCĂ s. f. v. **rădaşcă.**

RÚDĂ[1], *rude,* s. f. **1.** Persoană care face parte din aceeaşi familie cu alte persoane, unite între ele prin legături de sînge sau prin alianţă. *Venise la singura rudă rămasă în viaţă, fratele mamei.* BART, E. 42. *Toate rudele o mîngîiau cu vorba, ca să-i facă curaj.* BUJOR, S. 39. *Din copilăria lui se trezise prin străini, fără să cunoască tată şi mamă şi fără nici o rudă, care să-l ocrotească şi să-l ajute.* CREANGĂ, P. 139. ✧ *A fi rudă* (sau *rude*) *cu cineva* sau *a-i fi* (cuiva) *rudă* = a face parte din aceeaşi familie, a se înrudi (cu cineva). *Om bun, dumneata trebuie să fii rudă măcar de departe cu unul Ion Creangă, care a trăit în tîrgul Ieşilor.* SADOVEANU, E. 103. *Toţi sînt rudă, rudenie, rubedenie, cuscri, fini, naşi, că pe nume curat nu-şi zic.* DELAVRANCEA, S. 222. *A se ţine rudă cu* (cineva) = a se socoti din aceeaşi familie, din acelaşi neam cu (cineva). ✧ Expr. **Rude la Ierusalim** = persoane care-ţi fac protecţie, care-ţi acordă sprijin nemeritat; proptele. *Dar oameni cu proptele! Nu ştiu cum vine asta... — Ce sînt proptelele? — Rude la Ierusalim, băiete...* STANCU, D. 290. **Pe rudă (şi pe sămînţă = a)** pe toţi, fără excepţie, pînă la unul, pe de-a-ntregul. *Minunat om era pentru bolnavi căpraru Cărămidă. Îi cunoştea pe toţi pe rudă şi pe sămînţă.* MIRONESCU, S. A. 125. *Păsări-Lăţi-Lungilă ademenea zburătoarele — şi jumulite, nejumulite, ţi le păpa pe rudă pe sămînţă, de nu se mai stăvea nimene cu păseri pe lîngă casă de răul lui.* CREANGĂ, P. 247; b) peste tot. *O să-l caut pe rudă pe sămînţă şi o să-l găsesc, din pămînt, din iarbă verde.* VISSARION, B. 96.

2. (Învechit şi popular) Familie, neam, viţă. *A fost odată ca-n poveşti, A fost ca niciodată, Din rude mari împărăteşti O prea frumoasă fată.* EMINESCU, O. I 167.

3. (Popular) Soi, sămînţă, rasă de animale, (mai rar) de plante. ✧ Loc. adj. **De rudă** = de prăsilă, de reproducţie. *Berbec de rudă.* ✧ (Rar, în legătură cu oamenii) *Acuma nu mai sînt nici un fel de oameni opăciţi pe pămînt, li s-a pierdut ruda la toţi.* ŞEZ. III 31.

RÚDĂ[2], *rude,* s. f. (Regional) **1.** Prăjină, par, drug. *Iau mai înainte de toate două năfrămi... le prind de partea superioară a unei rude frumos împestriţă.* MARIAN, NU. 267. *Armele lor cele mai cumplite Era furce şi rude de şatră.* BUDAI-DELEANU, Ţ. 66. *Rudă lungă, fără umbră* (Valea). GOROVEI, C. 391.

2. Oişte, proţap. *Cocoşul, urcat pe ruda carului, îşi înalţă creasta împreună cu un picior, făcînd găinilor din preajmă-i semn să tacă.* DAN, U. 215. *Un car cu cîte două proţapuri sau rude.* MARIAN, O. II 286. *Dragă, hai de mă sărută, Că-ţi dau boii de la rudă.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 78. ✦ Carîmb (2). *Gujbă se numeşte în Transilvania o împletitură de carpăn, cu care se leagă leucele de rudele carălor.* MARIAN, O. II 395.

RUDĂRÉSC, -EÁSCĂ, *rudăreşti,* adj. De rudar, făcut de rudar; ţigănesc. *Oarecare meşteraş A trimis un băieţaş, Cu un taler rudăresc... Ca să ia de la băcan Icre roşii de un ban.* PANN, P. V. III 64.

RUDĂRÍE s. f. Meseria rudarului.

RUDÉNIE, (2) *rudenii,* s. f. **1.** Legătură directă sau colaterală între două sau mai multe persoane care fac parte

din aceeaşi familie; înrudire. *Rudenia constituie un impediment la căsătorie.* ▭ *Iarăşi mai crede poporul romîn a fi piedică la căsătorie şi rudenia sufletească, precum: cumătria, frăţia, cumnăţia.* MARIAN, NU. 64. ✧ *Grad de rudenie* v. grad **(II 1)**.

2. Rudă [1]. *A venit în Brăila cu o rudenie, ca să caute pe tată-său.* GALACTION, O. I 85. *Rudeniile, maica-ţi se află sănătoşi.* NEGRUZZI, S. II 184. *Lăsă în locul său pe o rudenie a sa.* GORJAN, H. I 83.

RUDÍ vb. IV v. **înrudi.**

RUDIMÉNT, *rudimente,* s. n. **1.** (Mai ales la pl.) Primele noţiuni, noţiunile elementare ale unei ştiinţe, ale unei arte. *În ultimul sfert de veac, zeci de naţiuni ale Uniunii Sovietice, pînă azi în pustiul izolării, şi-au creat un alfabet şi rudimente de literatură.* SADOVEANU, E. 189. *Dar cu toată buna lor voinţă... nu cunoşteau nici rudimentele artei dramatice.* NEGRUZZI, S. I 343.

2. Organ care abia începe să se formeze sau care a rămas nedezvoltat; început. *Rudiment de coadă.*

RUDIMENTÁR, -Ă, *rudimentari, -e,* adj. Care abia începe să se formeze, să se nască, care e la începutul dezvoltării sale; primitiv, neevoluat. *Un vienez deschisese un atelier cam rudimentar pentru rafinarea petrolului.* CAMIL PETRESCU, O. II 27. *În alcătuirea cea veche a societăţii, instalaţiile erau rudimentare şi sărăcăcioase.* C. PETRESCU, A. 463. *Existenţa unor scrieri istorice, oricît de rudimentare, e un mare pas spre cultură.* IBRĂILEANU, SP. CR. 38.

RUDÍRE s. f. v. **înrudire.**

RUDIŞOÁRĂ, *rudişoare,* s. f. Diminutiv al lui rudă [1]. *Sînteţi două rudişoare C-aţi uscat rufe la un soare.* PANN, P. V. II 107.

RÚDIŢĂ, *rudiţe,* s. f. (Regional) Hulubă.

RÚFĂ, *rufe,* s. f. **1.** (Mai ales la pl.; uneori urmat de determinări introduse prin prep. «de») Obiect confecţionat din pînză, mătase etc., servind ca îmbrăcăminte purtată direct pe corp sau la înfăţatul patului, la aşternutul mesei sau la alte trebuinţe casnice; albituri, schimburi. *Rufe de corp.* ▭ *Familiilor noastre, de trei luni şi jumătate, nu li s-a îngăduit să ne trimită barem rufe de schimb sau un pachet cu mîncare.* GALAN, Z. R. 353. *Mîtrea s-a dus la moară să-şi ia legătura de rufe.* SADOVEANU, M. C. 62. *Mărita-m-aş şi eu, biata, Rufele de pat nu-s gata.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 442. ✧ Expr. **Rufele murdare se spală în familie** = neînţelegerile şi certurile din familie sau dintr-un cerc intim nu trebuie purtate în public.

2. (Regional) Zdreanţă. *S-a dus la o vecină să facă din două rufe o cămeşă bună.* SBIERA, la CADE.

RUFĂRÍE s. f. (Cu sens colectiv) Totalitatea rufelor (de corp, de pat, de masă etc.); lenjerie. *Pentru ele şi pentru rufăria casei, nu vor trebui să dea bani croitoreselor din mahala.* PAS, Z. I 241. *Păuna spăla şi coana Frosa călca toată rufăria casei.* BASSARABESCU, V. 45. *Pînzeturile şi cusăturile de tot felul, ceaprăzăria, rufăria felurită, haine bărbăteşti şi femeieşti.* ODOBESCU, S. II 95.

RUFÓS, -OÁSĂ, *rufoşi, -oase,* adj. Zdrenţăros. *Şi eu aşa rufos ca un mişăl, nici n-am ochi să ies în lume.* C. PETRESCU, R. DR. 241. ✧ (Substantivat) *Omuşor într-un picior, Ghici, rufoaso, ce-i?* (Varza). SADOVEANU, P. C. 4.

RUG [1], (1, 2, 4) *rugi,* s. m., şi **(3)** *ruguri,* s. n. **1.** (Şi în forma *rug-de-mure*) Mur [1]. *O fetişcană cu marama albă culegea mure tîrzii, din rugii înfloriţi a doua oară.* C. PETRESCU, S. 228. *Cînd zorul primenelei soseşte, cu pînze de flori pe cîmpii şi bălării prin părăgini, rugii şi troscotul se tîrăsc către colibă şi-o acopăr c-o velinţă răcoroasă.* DELAVRANCEA, S. 163. *Frunză verde rugi-de-mure, A mea casă-i subt pădure.* ŞEZ. XXII 74.

2. Măcieş.

3. Tulpina unor plante; viţă. *Se strecurau sîrmele de aur ale lunii prin rugurile viţei sălbatice.* SADOVEANU, O. I 518.

4. Compus: **rug-de-munte** (sau **rug-de-zmeură**) = zmeur.

RUG [2], *ruguri,* s. n. Grămadă de lemne pe care se ardeau în antichitate jertfele sau morţii şi, în evul mediu, condamnaţii la moarte. *Podul rulant s-a prăbuşit cu geamăt surd peste cazanul de plumb, turtindu-l complet... Din grămada enormă se înalţă aburi ca dintr-un rug.* SAHIA, N. 34. *Gunoaie ca ruguri aprinse pentru jertfă ardeau răspîndind un fum acru pretutindeni.* ANGHEL, PR. 110. *Rugurile sacrificiilor, făcute în cinstea lui Zeus, ardeau pretutindeni.* ANGHEL-IOSIF, C. L. 35. ✧ (Glumeţ) *Vreascurile n-apucaseră încă să se prefacă în jaratec şi hribii nu fuseseră puşi încă pe rug.* HOGAŞ, M. N. 116. ✧ Fig. *De-al meu propriu vis mistuit, mă vaiet, Pe-al meu propriu rug mă topesc în flăcări.* EMINESCU, O. I 199.

RUGÁ, *rog,* vb. I. **1.** Tranz. A se adresa cuiva cerîndu-i stăruitor îndeplinirea unei dorinţe, un serviciu. V. implora. *Te rog să-mi dai bani de cheltuială.* CREANGĂ, P. 184. *Te-am, ruga, mări, ruga, Să-mi trimiţi prin cineva Ce-i mai mîndru-n valea ta.* EMINESCU, O. I 149. *Eu am venit cu d-ta, precum m-ai rugat.* ALECSANDRI, T. I 90. *Da te rog să nu porţi flori, Nici să mi te-mpodobeşti, Nici la joc să nu porneşti.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 149. ✧ Expr. (Rar) **A ruga** (pe cineva) **de toţi dumnezeii** (sau **cu dumnezeu**) = a cere foarte insistent (ceva de la cineva). *Harap-Alb începe a-i spune toate cu de-amănuntul şi o roagă de toţi dumnezeii ca să-i deie ajutor.* CREANGĂ, P. 271. *Hei, Aniţă crîşmăriţă, Eu te rog cu dumnezeu, Nu-i spune unde şed eu.* ŞEZ. IV 8. **Te rog** sau **rogu-te,** formulă de politeţe cu care te adresezi cuiva cînd îi ceri un serviciu; fii bun, fii amabil. *Spune-mi, te rog, cît este ceasul.* ▭ *Lasă-mă, rogu-te, să mă duc.* ISPIRESCU, L. 14. **A-şi ruga moartea** = a-şi dori moartea. **A-i ruga** (cuiva) **moartea** = a dori moartea (cuiva). *Cîte flori de pe departe, Toate-mi roagă mie moarte.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 189. ✧ (Învechit şi regional; obiectul rugăminţii e introdus prin prep. «de») *A rugat-o de conac preste noapte.* RETEGANUL, P. IV 40. ✧ Refl. *Pe la porţi domneşti n-am fost milog. N-am ştiut şi nu pot să mă rog.* BENIUC, V. 10. *De două zile tot vreau să mă rog la mata şi mă ţinea aşa, un fel de ruşine.* C. PETRESCU, R. DR. 80. *Şi-n genunchi îngenuncheai Şi de maica mă rugai.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 187. ✧ (Învechit şi regional; obiectul rugăminţii e introdus prin prep. «de») *Încearcă să se roage de iertare.* RETEGANUL, P. III 30. ✦ A adresa o invitaţie, a pofti. *Socrul roagă-n capul mesei să poftească să se pună Nunul mare, mîndrul soare, şi pe nună, mîndra lună.* EMINESCU, O. I 85. *Ne roagă să nu bem îndată, fiind încă prea înfierbîntaţi.* ALECSANDRI, O. P. 350.

2. Refl. (În practicile religioase; numele persoanei invocate este în dativ sau, mai rar, introdus prin prep. «de» sau «la») A face o rugăciune, a invoca divinitatea. *Din cînd în cînd mă gîndeam şi la dumnezeu, mă rugam, aşa cum fac soldaţii pe front.* SAHIA, N. 79. *Se ruga lui dumnezeu cu credinţă.* ISPIRESCU, L. 28. *M-oi ruga la Precista.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 60. ✧ (Scopul rugăciunii este introdus prin prep. «pentru») *Puneam cărţile în ghiozdan, ne rugam pentru «minte, învăţătură şi sănătate, părinţi şi profesori», şi-o tuleam la poarcă, la arşice şi la zmeu.* DELAVRANCEA, H. TUD. 43. ✧ Tranz. (Complementul indică persoana invocată) *În suflet ei rugau pe dumnezeu.* ISPIRESCU, L. 25.

3. Refl. A cere voie, îngăduinţă cuiva (să facă ceva). *Din zări un tînăr călător, Sosind pe-acolo, s-a rugat să bea din cana lor.* COŞBUC, P. I 281. ✧ Expr. **Mă rog,**

formulă întrebuințată mai mult sub forma unei propoziții incidentale, fără legătură directă cu restul frazei. *Mă rog, vorbește din carte, n-ai ce-i face!* CARAGIALE, S. 8. *Alții cărau, alții durau cirezi, — mă rog, claca dracului era.* CREANGĂ, P. 158. *Da cine-i, mă rog, turcul ist călare?* ALECSANDRI, T. 342.

RUGĂRE, *rugări,* s. f. Rugă, rugăciune, rugăminte. *O rugare eu ți-aș face Să mi te-ntorci în bună pace.* COȘBUC, P. II 117. *Mult mă mai rugai, O rugare mare, Cu multă răbdare.* MARIAN, Î. 108. ✦ (Învechit și regional) Petiție, cerere. *Se roagă... să binevoiești a-i primi, avînd a pune o rugare la picioarele măriei-tale.* SADOVEANU, Z. C. 334.

RÚGĂ, *rugi,* s. f. **1.** Rugăminte, implorare. *Vin cu rugă în cuvinte și cu lacrămi în priviri Să mă ierți că voiei tale am ieșit cu-mpotriviri.* EFTIMIU, Î. 21. *Doi vineți ochi în suflet mă săgeată... Să fie numai o părere oare? Mi s-a părut că-mi povesteau o rugă.* IOSIF, P. 19. *Ea-l oprește-n loc cu ochii și c-o mult smerită rugă.* EMINESCU, O. I 80.

2. Rugăciune. *Ruga mea e fără cuvinte Și cîntul, doamne, mi-e fără glas.* ARGHEZI, V. 48. *Erau ocări în larma lunaticei orhestre Și rugă arzătoare în tainicul ei zvon.* TOPÎRCEANU, B. 38. *Te rog soție iubită, fă o rugă umilită pentru sufletelul meu.* MARIAN, Î. 21. *Precum se urcă tămîia-n sus, Nalță-se ruga-mi pînă la tine.* HELIADE, O. I 110.

3. (Transilv.) Cruce sau troiță ridicată la marginea satului. *Lîngă Ripița este o rugă, lîngă rugă este o fîntînă.* SLAVICI, O. I 68.

4. (Transilv.) Serbarea patronului unei biserici sau mănăstiri; p. ext. tîrg care are loc cu acest prilej.

RUGĂCIÚNE, *rugăciuni,* s. f. **1.** Cerere (mulțumire sau laudă) adresată de credincioși divinității (oral sau în minte, liber sau după text). *Se săvîrșesc rugăciunile și praznicul acesta, spre a cere milostivire de la dumnezeu.* SADOVEANU, E. 96. *Făcură rugăciune mare către Mahomet al lor.* ISPIRESCU, M. V. 32. *Înduplecată de rugăciunile împărătesei îngenuncheate, pleoapele icoanei reci se umeziră.* EMINESCU, N. 4. ✧ (Poetic) *Valea largă se umplu, pînă la marginile de deasupra ale munților săi, de glasul sfînt al rugăciunii și al păcii.* HOGAȘ, M. N. 133. *Stelele albe sunau în aeriane coarde rugăciunea universului.* EMINESCU, N. 67. ✧ Expr. **A fi în rugăciune** = a se ruga, a se închina. *Ștefan al Moldovei, Daniel îi spune, Să aștepte-afară! Sînt în rugăciune.* BOLINTINEANU, O. 58.

2. (Rar) Rugăminte insistentă. *Toate rugăciunile celor trei femei... n-au fost în stare să-i potolească dorul părinților.* ISPIRESCU, L. 9.

RUGĂMÍNTE, *rugăminți,* s. f. Cerere adresată cuiva (în mod stăruitor). *Stăruiește pe lîngă dînsul cu rugăminte că ai să-l înduplecí.* CREANGĂ, P. 191.
— Pl. și: *rugăminte* (ODOBESCU, S. I 87).

RUGĂTÓR, -OÁRE, *rugători, -oare,* adj. Care exprimă o rugăminte, care cere cu umilință, care se roagă. *Cîteva glasuri rugătoare se auziră înginînd în clasă.* BASSARABESCU, V. 3. *Și-i închina astfel vorbe rugătoare.* ALECSANDRI, P. II 132. ✧ Fig. *Glasuri de clopote-n turn Își plîng rugătorul lor cîntec.* COȘBUC, P. II 61. *Întind copacii brațe uscate, rugătoare.* ALECSANDRI, P. III 242. ✧ (Adverbial) *Îl trase iar de mînecă și-l privi rugător, ca o biată muiere bătrînă și slabă ce era.* DUMITRIU, N. 158.

RÚGBI s. n. Joc sportiv asemănător cu fotbalul; se joacă cu o minge ovală care poate fi lovită și aruncată de jucători și cu mîna.

RÚGET, *rugete,* s. n. (Neobișnuit) Răget, muget. *Cît pe ce să zguduie masa și pe toți cei dimprejur cu rugetul de leu al rîsului său.* HOGAȘ, H. 93.

RUGINĂRE s. f. Mic arbust cu frunze înguste, liniare, lucioase, cu flori albe, dispuse cîte 2-3 în mănunchiuri la vîrful ramurilor; crește prin mlaștini și turbării *(Andromeda polifolia).*

RUGÍNĂ, *rugini,* s. f. **I. 1.** Substanță brun-roșcată care se formează pe obiectele de fier în urma oxidării și care duce la distrugerea metalului. *Apoi intră, nu prin spărtura gardului, ci pe portița cu balamalele roase de rugină.* DUMITRIU, P. F. 59. *Un arc, niște săgeți, un paloș și un buzdugan, toate pline de rugină.* CREANGĂ, P. 194. ✧ Fig. *Toamna cu-a ei albă frunte Și cu galbenii conduri, A lăsat argint pe munte Și rugină pe păduri.* TOPÎRCEANU, P. 130. ✦ Pojghiță brună care acoperă uneori pietrele și care se produce prin oxidarea minereurilor cu conținut de fier. *Pretutindenea sfărîmături de stînci vinete și roșii, arse, fulgerate, pătate de rugină.* BART, S. M. 54.

2. Fig. (Uneori cu o determinare introdusă prin prep. «de») Armă veche, prost întreținută; ruginitură, rablă. *Porunci să-i dea și lui o mîrțoagă de cal și o rugină de paloș.* ISPIRESCU, L. 169. *Cu o rugină de pușcă... nimerea mai bine decît altul cu o carabină ghintuită.* ODOBESCU, S. III 14. *Să-mi mai cerc astă rugină Și să-mi fac bani de iernat.* ALECSANDRI, P. I 61.

3. Fig. Idee, teorie, mentalitate înapoiată, învechită. *De ne-am fi potrivit acestei vechi rugine, am purta încă barbe.* NEGRUZZI, S. I 255. ✦ Om cu idei înapoiate, retrograd. *În aprinderea lor, numeau pe cei bătrîni «rugini învechite, șiicari, strigoi».* CREANGĂ, A. 153. *În risc de a fi numărat între ruginile literaților, nu mă pot opri de a face o comparație mitologică.* NEGRUZZI, S. I 312.

II. (Bot.) **1.** (Uneori determinat prin «grîului» sau «cerealelor») Boală a cerealelor cauzată de o ciupercă parazită *(Puccinia graminis),* care atacă spicele, frunzele și tulpina gramineelor, distrugînd uneori culturi întregi. *Pagubele aduse de rugini plantelor atacate se datoresc slăbirii și pieirii de timpuriu a frunzelor, ceea ce provoacă slăbirea și chiar pieirea plantei în întregime.* SĂVULESCU, M. U. I 91. *În nici un an pînea n-a ieșit gustoasă: era amară din pricina ruginii.* PAMFILE, VĂZD. 17.

2. Plantă erbacee, cu tulpina netedă de un verde închis, cu frunze rotunde, lungi, țepoase, la vîrf cu o inflorescență ramificată, cu flori mici, brune; crește prin mlaștini și prin bălți *(Juncus effusus);* iarba-mlaștinei, pipirig.
— Pl. și: *rugine.*

RUGINĂTÚRĂ s. f. v. **ruginitură.**

RUGINÍ, *ruginesc,* vb. IV. **1.** Intranz. (Despre fier și obiecte de fier) A prinde rugină. *Un adăpost de stuf în care rugineau trei semănători.* GALAN, B. I 52. *Pușculița-mi ruginește, Ținta-n ghioagă se tocește.* ALECSANDRI, P. I 59. *Coasa-n cui a ruginit Și eu, maică, n-am venit.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 197.

2. Intranz. Fig. (Despre frunze, cîmp etc.) A căpăta culoarea galben-roșiatică a ruginii. *Acest măreț și molcom apus de soare, întins ca o coadă de păun peste pădurile care începeau să ruginească.* CAMIL PETRESCU, O. I 28. *Era toamnă. Codrul de fagi începuse a rugini.* VLAHUȚĂ, O. A. 503.

3. Refl. Fig. A se învechi, a nu mai corespunde, a nu mai fi actual. *A lumii temelie se mișcă, se clătește, Vechile-i instituții se șterg, s-au ruginit.* ALEXANDRESCU, M. 5.

RUGINÍRE, *ruginiri,* s. f. Faptul de a (se) rugini. (Fig.) *Pe la ruginirea amurgului, regimentul se opri în bivuac într-o pădurice.* CAMILAR, N. I 156.

RUGINÍT, -Ă, *ruginiți, -te,* adj. **1.** (Despre fier și obiecte de fier) Acoperit, ros de rugină. *Hainele... sînt vechi și ponosite și armele ruginite.* CREANGĂ, P. 191.

Au ajuns să rupă gratii ruginite-a unei bolți. EMINESCU, O. I 76. *Pentru-o pușcă ruginită, Rămase casa jelită.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 319. ✦ Fig. Tăbăcit, înăsprit. *Întinse înspre mine o mînă ruginită și-mi ceru 12 bani.* HOGAȘ, M. N. 56. ✦ Fig. Vechi, învechit. *Peste cetățile de sute și sute de ani, ruginite, arse de vreme ca de foc, au căzut foi de salcîmi.* SAHIA, U.R.S.S. 41. ✦ Fig. (Despre voce, glas) Îmbătrînit, vechi; dogit. *I se păru că aude un glas ruginit de bătrînă.* DUMITRIU, N. 66. *Mureșan scutură lanțul cu-a lui voce ruginită.* EMINESCU, O. I 32.

2. Fig. (Despre frunze, cîmp etc.) De culoarea galben-roșiatică a ruginii. *Se zăreau dealurile cu vii arămii și cu păduri ruginite, singura comoară prețioasă a orășelului.* BASSARABESCU, S. N. 23. *La miazăzi, pe culmea de tufe ruginite, se văd niște ocoale, cu lungi șuri pentru boi.* BELDICEANU, P. 62. *Lunca bătută de brumă acum pare ruginită.* ALECSANDRI, P. III 7.

3. Fig. (Despre persoane, idei, concepții etc.) Care nu ține pas cu progresul; înapoiat, învechit. *Îi convingea gazda, trecînd surîzătoare de la unul la altul, că nu e bine să ne arătăm ruginiți și că, în saloanele cele mai de frunte... e acum obiceiul să se întîlnească lumea veche cu lumea nouă.* PAS, L. I 104. ✧ (Substantivat) *Fiecare scotea la iveală faptele săvîrșite de Lascăr Catargiu și de ruginiții și pleșcarii din preajma lui.* PAS, L. II 280. *Subt amenințarea de a fi numărați între ignoranți și ruginiți, nu vom zice: apt, aptiv... în loc de act, activ.* NEGRUZZI, S. I 348.

4. (Despre plante) Atacat de rugină (II 1). *Pierderea mare de apă a plantelor ruginite poate fi și mai agravată în consecințele sale atunci cînd este favorizată de uscăciune și căldură.* SĂVULESCU, M. U. I 151.

RUGINITÚRĂ, *ruginituri,* s. f. Obiect ruginit; p. ext. lucru vechi, stricat, lipsit de valoare, nefolositor. *O ruginitură de decorație.* La TDRG.

— Variantă: **ruginătúră** (C. PETRESCU, R. DR. 24) s. f.

RUGINÍU, -ÍE, *ruginii,* adj. De culoarea galben-roșiatică a ruginii. *Văzui o apă mare, și-mi nălucirăsubt undă crapi de zece ocale, cu solzi ruginii.* SADOVEANU, P. M. 310. *Face pînă la 25 și mai mulți struguri, cari, după ce se coc, capătă culoare ruginie și gust dulce.* La HEM 1531. *Jderii pădureți cu blana ruginie.* ODOBESCU, S. III 185.

RUGINÓS, -OÁSĂ, *ruginoși, -oase,* adj. (Învechit și regional) Ruginit.

RUGÓS, -OÁSĂ, *rugoși, -oase,* adj. Aspru.

RUGOZITÁTE, *rugozități,* s. f. **1.** Proprietate a unei suprafețe sau a unui obiect de a fi aspru.

2. (De obicei la pl.) Mică ridicătură de formă neregulată, sensibilă la pipăit, care apare pe suprafața unui corp din natură sau a unui material fabricat.

RUGULÉȚ, *rugulețe,* s. n. Diminutiv al lui rug. *Foaie verde rugulet, Îndeamn', îndeamnă, murgulet.* MAT. FOLK. 338. *Frunzuliță rugulet, Căpitane de județ, Nu mă mai ține-n cotet.* TEODORESCU, P. P. 299.

RUÍN s. n. Plantă erbacee înaltă, cu tulpina acoperită cu peri, cu flori albastre, dispuse în capitule sferice, la vîrful lujerilor; crește prin fînețele umede din regiunile muntoase *(Scabiosa succisa).*

RUINÁ, *ruinez,* vb. I. **1.** Refl. (Despre o construcție, o localitate) A cădea sau a se preface în ruină, a se dărăpăna, a se nărui, a se surpa, a se degrada. *Intri pe o poartă boltită, pe sub clopotnița care începe să se ruineze.* SADOVEANU, O. VII 204.

2. Tranz. Fig. A face pe cineva să-și piardă averea, a sărăci; a distruge. *Nu vede că omul acest fățarnic îl înșală, îl ruinează, îl trage la pieire.* NEGRUZZI, S. III 151. ✦ A distruge sănătatea cuiva. *I-a ruinat sănătatea.* ▭ *Începu să asculte... privind pe gînduri trupurile și fețele lor ruinate de vreme.* SADOVEANU, O. VIII 224.

RUINÁRE, *ruinări,* s. f. **1.** Acțiunea de a (s e) ruina și rezultatul ei; dărăpănare, năruire. *Pe toată ziua rupem cîte o foaie din frumoasa carte a vechiei; și curînd... vom mîntui ruinarea tuturor acestor sfinte ruine.* NEGRUZZI, S. I 204.

2. Fig. Sărăcire, istovire; distrugere. *Cutezările turcilor se înmulțiră și țara mergea cu grăbire spre o ruinare totală, cînd brațul de fier al lui Mihai o opri la marginea prăpastiei.* BĂLCESCU, O. I 194.

RUINÁT, -Ă, *ruinați, -te,* adj. **1.** (Despre o clădire, o construcție etc.) Căzut în ruină; dărăpănat, năruit, surpat. *Un fior ușor trecea printre zidurile ruinate.* SADOVEANU, O. VII 195. *Pe Neajlov, de la vale de satul Crevedia, s-a găsit o zidire ruinată.* BĂLCESCU, O. I 31. *Ruinata cetățuie ce acopere cel munte Și de unde pe cîmpie ochiul vede lucruri multe.* ȘEZ. XVIII 9.

2. Fig. (Despre persoane) Care și-a pierdut bunăstarea sau sănătatea; sărăcit, scăpătat. *Era prevenit că intră într-o casă de om ruinat.* C. PETRESCU, C. V. 74. *Am trebuință să găsesc mijloace d-a trăi și încă d-a face bani, căci sînt ruinat.* BĂLCESCU, la GHICA, A. 547.

RUÍNĂ, *ruine,* s. f. **1.** Ceea ce a rămas dintr-o construcție sau o localitate dărîmată; dărîmătură. *Se zărește pe piscu-i sălbatic, departe, ruina cetății Neamțului.* SADOVEANU, O. VII 216. *De-amar de ani adăpostește Ruina casei părintești Pe care azi o cînt.* IOSIF, PATR. 8. *Aici sînt ruinile celui mai mare și mai însemnat oraș din perioada tracică.* VLAHUȚĂ, R. P. 14. *Natura toată doarme, ființa-mi privegheazăDasupra pe ruine, mormîntul strămoșesc.* HELIADE, O. I 179. ✧ Fig. *De-acum vreau sufletul să-mi port Printre ruinele gîndirii.* D. BOTEZ, P. O. 115. *La razele de sară se deslușește-n gînd: Ruina unui farmec, iubirea mea dintîi.* PĂUN-PINCIO, P. 80. *Firește, nici nu-mi trece prin minte să vorbesc despre această ruină a unei inteligenți.* IONESCU-RION, C. 118. ✧ Loc. adj. **În ruină** (sau **ruine**) = ruinat, dărăpănat, stricat. *Trist razele prin cetini curg Și luminează în amurg Castelul în ruină.* IOSIF, PATR. 59. *Să fumege nainte-mi orașe-n ruine.* EMINESCU, O. I 92. ✦ Fig. Rămășiță a trecutului. *Adio, cîntece vechi, adio ruine! Pe linia dreaptă a razei solare În zare Nou drum s-a deschis pentru mine.* BENIUC, V. 144. *Nu este vina voastră, știm, bunule romîne, Știm cît vă bateți capul cu cetele stăpîne, Aceste vechi ruine ce strică chiar căzînd: Fărîmă ce e tînăr, ce-i fraged și născînd.* BOLINTINEANU, O. 153.

2. Faptul de a se ruina. *De la o vreme, căsuța se bolnăvi greu de ruină și oamenii o părăsiră.* BASSARABESCU, V. 50.

3. Fig. Pierdere a averii, a sănătății etc.; distrugere, dezastru. *Vedea el bine că de cițiva ani se pierde-n datorii... Și mintea lui parcă se temea mai mult de cuvîntul «ruină» decît de efectele lui.* VLAHUȚĂ, O. A. III 42.

— Pl. și: *ruini.*

RUINĂTÓR, -OÁRE, *ruinători, -oare,* adj. Care ruinează; distrugător. *Ei începură a stoarce munca locuitorilor în modul cel mai ruinător, apăsîndu-i în tot felul.* GANE, N. I 57.

RUJ, *rujuri,* s. n. Produs cosmetic de diferite nuanțe de roșu, folosit pentru a colora buzele și fața; roșu (de buze). V. fard. *O clipă doar, vîrful bont al rujului încremeni pe buze; apoi, grăbit parcă să recîștige timpul pierdut, lunecă mai departe.* GALAN, B. I 5. *Își scoase grăbită din poșetă pămătuful și rujul ca să se aranjeze puțin.* BART, E. 115.

RUJÁ, *rujez,* vb. I. Refl. A-şi da cu ruj pe buze sau pe faţă.

RUJALÍNĂ, *rujaline,* s. f. (Bot.) Nalbă-de-grădină.

RÚJĂ, *ruje,* s. f. **1.** (Regional) Măceş. *La doi paşi de noi înnegrea un gărduţ de spini; dincolo de el, ca într-o grădină din basme, luceau pline de rouă rujele uriaşe, pe tulpini drepte şi nalte.* SADOVEANU, O. III 523. *Roza la noi se numea rujă, pînă ce aŭ venit grecii şi i-au zis trandafir.* NEGRUZZI, S. I 100. ✦ Fig. (Popular) Nume dat unei persoane frumoase. *Şi-o venit pînă la prag Şi-o luat ce-am avut drag, Şi-o venit pînă la uşă Şi mi-o luat mîndră rujă.* MARIAN, Î. 543. *Pentru tine, mîndruliţă, Mă rup cîinii pe uliţă; Pentru tine, rujă-nvoaltă Mă rup cîinii şi mă latră.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 370. ✦ (Adjectival) Roşu. *Finul uscat ca iasca începu să trosnească, încins de vîlvătăi, înălţînd o pară de lumină rujă, sub bolta cerului.* DELAVRANCEA, S. 207.

2. Fig. Roşeaţa, rumeneala din faţă, din obraz. *În ochi mişeşte-ntîi şi zboară Pe ruja gurii şi s-aprinde; Iar inima de ţi-o cuprinde, Rămîne-n ea pîn' te omoară.* ANGHEL, P. 160. *Plîng seara pîn' dimineaţa, Văd cu ochii că-mi pierd faţa, Plîng seara pînă-n amiazi Şi pierd ruja în obraz.* EMINESCU, L. P. 47.

3. Plantă erbacee cu frunze cărnoase şi flori galbene-purpurii, grupate într-un buchet; creşte pe stîncile din regiunea alpină *(Rhodiola rosea).*

RUJEÓLĂ s. f. (Med.) Pojar.
— Pronunţat: *-je-o-.*

RUJÍŢĂ, *rujiţe,* s. f. (Bot.; Transilv.) Rujuliţă. *Un copilaş frumos ca o rujiţă.* RETEGANUL, P. III 59. *Nu te-am rupt, rujiţă, eu, Ci te-a rupt mîndra Mărie, Să te pună-n pălărie.* HODOŞ, P. P. 100.

RUJULÍNĂ, *rujuline,* s. f. (Bot.) Rujuliţă. *Rujulină Din grădină, Ce-ai grăbit De-ai înflorit?* SEVASTOS, N. 234.

RUJULÍŢĂ, *rujuliţe,* s. f. (Bot.) Diminutiv al lui rujă.

1. v. rujă (1). *Rujă creaţă, rujuliţă, Măi bădiţă Niculiţă.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 49. ✧ Fig. *Bine-ai venit sănătos, Trandafirul meu frumos! — Bine-am găsit sănătoasă, Rujuliţa mea frumoasă!* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 146.

2. v. rujă (2). *Rujuliţe şi bujori după dalbii-ţi obrăjori.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 103.

RUJÚŢĂ, *rujuţe,* s. f. (Bot.) Rujuliţă. *Mîndro, de iubirea noastră Răsărit-a ruja-n coastă. Cine-n lume s-ar afla Ca să rupă rujuţa, Mare iubire-ar strica.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 12.

RULÁ, *rulez,* vb. I. **1.** Tranz. A înfăşura ceva în formă de sul.

2. Intranz. (Despre filme) A se desfăşura, a se proiecta pe ecran. *Rula de pildă, chiar în zilele acelea, un film.* CAMIL PETRESCU, U. N. 158.

3. Tranz. (Cu complementul «bani» sau un termen echivalent) A face să circule (investind în afaceri).

4. Tranz. A deplasa un corp prin rostogolire. ✦ Intranz. (Despre vehicule) A se deplasa prin intermediul unor roţi sau role.

5. Tranz. A netezi sau a întinde o suprafaţă, prin apăsare cu un obiect în rostogolire.

RULÁDĂ[1], *rulade,* s. f. Prăjitură făcută dintr-o foaie de aluat, înfăşurată în formă de sul şi umplută cu dulceaţă, cremă etc.

RULÁDĂ[2], *rulade,* s. f. (Astăzi rar) Ornament muzical de coloratură, bazat pe un şir de acorduri cîntate pe o singură silabă. *Orchestra dă acordul şi tenorul porneşte. Rulada introductivă merge bine, intră în măsură.* CARAGIALE, N. S. 115.

RULÁJ, *rulaje,* s. n. **1.** Timpul scurs din momentul încărcării unui vagon de marfă pînă în momentul cînd vagonul devine liber pentru o nouă încărcare.

2. Mişcare sau circulaţie a fondurilor băneşti, a mărfurilor etc. *Ministerul Comerţului Interior... coordonează proiectele planurilor rulajului de mărfuri.* B. O. 1951, 313.

RULÁNT, -Ă, *rulanţi, -te,* adj. Care se deplasează prin intermediul unor organe de rostogolire (roţi, rotile, rulmenţi etc.). ✧ *Pod rulant* v. pod. *Bandă rulantă* = fîşie fără sfîrşit, de piele, pînză, cauciuc sau metal, care este petrecută peste doi cilindri, cîte unul la fiecare extremitate, şi care are o mişcare în lungul ei, deplasînd încărcătura pe care o poartă. *O neîntreruptă bandă rulantă urcă una după alta... cupele metalice pline cu stînci sfărîmate.* BOGZA, C. O. 254. *Material rulant* = totalitatea locomotivelor, vagoanelor, drezinelor etc. care circulă pe liniile ferate.

RULÁRE, *rulări,* s. f. **1.** Acţiunea de a rula şi rezultatul ei; rostogolire, înfăşurare, învăluire.

2. Proiectare (a unui film) pe un ecran cinematografic.

3. Mişcare a unui vehicul (prin învîrtirea roţilor). *Aparatele de rulare a vagoanelor cuprind: osiile, roţile, cutiile de unsoare.*

RÚLĂ s. f. v. **rolă**[2].

RULÉTĂ, *rulete,* s. f. **1.** Instrument pentru măsurători, format dintr-o panglică lungă de pînză sau de oţel, împărţită în centimetri, care se poate înfăşura pe un ax metalic aflat de obicei într-o cutie plată.

2. Joc de noroc, constînd dintr-un disc împărţit în compartimente colorate şi numerotate şi dintr-o bilă care se învîrteşte o dată cu discul indicînd, la oprire, numărul cîştigător; p. ext. jocul însuşi. *O ruletă în miniatură se învîrtea zbîrnîind, în palpitaţia unor jucători savanţi.* BART, E. 137. *Aice era întinsă o masă... în mijlocul căriia sta o ruletă... coţcă privilegiată care scurge pungile.* NEGRUZZI, S. I 326.

3. Mic instrument format dintr-o rotiţă de metal cu margine dinţată, care se foloseşte la desenarea tiparelor pe stofă, la tăierea aluatului, a biscuiţilor.

RULÍ s. n. v. **ruliu.**

RULÍU s. n. (În opoziţie cu tangaj) Mişcare alternativă de înclinare a unei nave sau a unei aeronave în jurul axei sale longitudinale; legănare. *Se leagănă dublu, ca pe-un vas bîntuit de îndoită furtună; ruliu şi tangaj.* C. PETRESCU, Î. II 191.
— Variantă: (învechit) **rulí** (BOLINTINEANU, O. 270) s. n.

RULMÉNT, *rulmenţi,* s. m. **1.** Piesă de maşină compusă din două inele concentrice, separate prin bile sau cilindri cu acelaşi diametru, care transformă mişcarea de alunecare în mişcare de rostogolire, micşorînd prin aceasta rezistenţa la frecare. *Rulmenţii sînt piese de foarte mare precizie.* SCÎNTEIA, 1952, nr. 2525.

2. (În expr.) *Fond de rulment* = capitalul pe care îl are la dispoziţie o instituţie sau o întreprindere pentru cheltuielile curente de producţie. *Fondul de rulment e factorul de bază al gospodăriei socialiste a întreprinderilor.*

RULÓU, *rulouri,* s. n. **1.** Cilindru de lemn sau de metal, folosit în uzine sau pe şantiere pentru a face să alunece cu uşurinţă obiectele grele. ✦ Sul subţire de lemn (prevăzut cu un arc pentru a putea fi uşor de manipulat), pe care se înfăşoară transperantul de la ferestre; p. ext. transperantul însuşi.

2. Pieptănătură femeiască, în care părul este înfăşurat în formă de sul. *Masele grele de păr ca grîul copt ti erau ridicate în sus de pe tîmple şi-o încoronau de-a dreapta şi de-a stînga, cu două rulouri mari, strălucitoare.* DUMITRIU, B. F. 37.

3. Jaluzea.

RUM s. n. v. **rom²**.

RUMB, *rumburi,* s. n. Gură de aerisire a magaziilor unui şlep.

RUMBATRÓN, *rumbatroane,* s. n. Aparat folosit pentru obţinerea curenţilor de foarte înaltă frecvenţă, care dau unde electromagnetice cu lungimi de undă de ordinul decimetrului şi al centimetrului.

RUMEGÁ, *rúmeg,* vb. I. **1.** Intranz. (Despre animalele rumegătoare) A mesteca a doua oară mîncarea întoarsă din stomac. *Se trezea cu mult înaintea zorilor. Asculta un timp cum rumegă boii la cară, apoi îi pătrundeau în auz alte zgomote ale pustiei.* SADOVEANU, M. C. 35. *Într-o curte mare rumegă, culcate, două vaci ungureşti.* REBREANU, I. 10. *Cămilele şi-au pregătit siesta Şi rumegă culcate lîngă cort.* TOPÎRCEANU, P. 72.

2. Tranz. A mesteca ceva în gură. *Trecură întăi feciorii de împăraţi, îmbrăcaţi în zale şi în aur, pe cai ce-şi rumegau frînele în spume.* VISSARION, B. 33. ✧ Fig. *Voievodul rămase tăcut, cu o mişcare necontenită a fălcilor, rumegînd în măsele nelinişte şi mînie.* SADOVEANU, F. J. 186. *Tolăniţi pe lîngă ape, Munţii rumegă tăcere.* LESNEA, I. 145. ✦ (Depreciativ, despre oameni) A mînca. *Nici de la naşu-său nu a mai căpătat ce să rumege... cu ce să-şi îndoape foalele.* RETEGANUL, P. I 60.

3. Tranz. Fig. A medita pe îndelete asupra unui lucru, a-l examina îndelung, a-l relua mereu în cercetare. *Lupu Chiriţoiu, care-şi rumega aceleaşi gînduri, se adresă acuma lui Luca cu imputare.* REBREANU, R. I 133. *L-a lăsat pe Ion să-şi rumege bucuria, nedumerirea şi teama.* POPA, V. 311. *Aceste lucruri, pe care Radu le rumegase multă vreme în capul lui... i se păreau foarte limpezi.* VLAHUŢĂ, O. A. 114. *Vulpoiul, rumegînd în mintea lui alte nezdrăvănii, îl rugă să-i dea voie a se duce mai întîi la o mănăstire.* ODOBESCU, S. III 240.

RUMEGÁRE, *rumegări,* s. f. **1.** Acţiunea de a rumega şi rezultatul ei.

2. Fig. Cercetare îndelungată a unei idei, a unei teorii, a unui plan.

RUMEGĂTÓR, -OÁRE, *rumegători, -oare,* adj. (Despre animale) Care rumegă. ✦ (Substantivat, f. pl.) Ordin de mamifere avînd conformaţia dinţilor şi stomacul (compus din mai multe camere) adaptate pentru rumegare. *Verde, luţerna nu se dă la vitele cornute, boi şi oi — rumegătoare — căci acestea o mănîncă fără a o mesteca.* PAMFILE, A. R. 150. *Gălbaza e o boală foarte primejdioasă, o capătă rumegătoarele.* ŞEZ. III 147.

RUMEGĂTÚRĂ, *rumegături,* s. f. **1.** Hrană rumegată.

2. Rumeguş. *Roţile călcară pe pămînt moale, cu rumegătură de lemn şi aşchii.* C. PETRESCU, Î. II 201.

RUMEGÚŞ s. n. (Cu sens colectiv) Particule mici de lemn, asemănătoare cu tărîţele, produse prin tăierea lemnului cu ferăstrăul; rumegătură (2). *Pentru ocrotirea peştelui este oprit:... aruncarea în apă a rumeguşului de lemn sau a gunoaielor.* B. O. 1953, 39.

RUMEIOÁRĂ, *rumeioare,* s. f. (Bot.) Cîrmîz.

RUMEIÓR, -OÁRĂ, *rumeiori, -oare,* adj. (Şi în forma *rumeor)* Diminutiv al lui rumen². *Se întoarse cu un merişor rumeor şi aurit în mînă.* ISPIRESCU, U. 5. *Tinerică rumeoară Cu cosiţa gălbioară Cu albaştri ochişori!* BOLINTINEANU, O. 8. *Buzele ei fragede şi rumeioare se resfoiră într-un rîs de nebunatică bucurie.* ODOBESCU, S. III 202. *Rumeiorii obrăjori sînt tocmai ca doi bujori.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 136.

— Variantă: **rumeór, -oáră** adj.

RÚMEN¹, *rumene,* s. n. Primul şi cel mai mare compartiment al stomacului rumegătoarelor.

RÚMEN², -Ă, *rumeni, -e,* adj. **1.** (Despre obraji sau buze) De o culoare care bate în roşu. *Iată ochii negri şi obrajii rumeni ca o floare de măr.* SADOVEANU, O. I 230. *Braţul stîng nălţîndu-l, ea-şi aduse mîna Pînă peste-obrajii rumeni şi învolţi.* COŞBUC, P. I 250. *Copiii lor... cu obrajii rumeni, aprinşi şi cu ochii scînteietori.* VLAHUŢĂ, O. A. 244. *Spune-mi, dalbă copiliţă, Cu rumena ta guriţă.* ALECSANDRI, P. P. 33. ✦ (Despre persoane) Cu faţa îmbujorată (din cauza unui aflux de sînge). *M-am abătut şi eu cîteodată, cu vorbe şi şăgi, la fetele rumene.* SADOVEANU, E. 120. *Rumen de timiditate, El se uită-n jos posac.* TOPÎRCEANU, P. 242. *Rumenă de bucurie se repede înaintea flăcăului.* VLAHUŢĂ, O. A. 351. ✧ Fig. *Iată vin pe rînd, păreche şi pătrund cole-n poiană Bujorelul falnic, rumen, cu năltuţa odoleană.* ALECSANDRI, P. III 55. ✦ (Despre fructe şi despre unele alimente) Care a căpătat o culoare roşiatică (sub acţiunea soarelui sau a focului); copt bine; rumenit. *Un băiat cu şorţ alb aleargă cu două franzele rumene şi calde.* C. PETRESCU, C. V. 119. *Apoi colaci învîrtea... Şi-n cuptor îi arunca... Rumeni îi scotea şi gata.* ALECSANDRI, P. P. 390.

2. (În contexte figurate) De un roşu-aprins; trandafiriu. *În apus, se vedeau bucăţi rumene de cer, ori nouri vineţi în care soarele înflăcărat se cufunda.* SADOVEANU, O. III 568. *În aer rumene văpăi Se-ntind pe lumea-ntreagă.* EMINESCU, O. I 171. *Şi-aşa-mi vine, uneori, Să zic rumenelor zori Să mai steie ele-n loc.* BELDICEANU, P. 108.

RUMENEÁ, *rumenele,* s. f. (Popular) Fard; rumeneală. *Dar frumuseţea nu-i la ea, Că-i în tîrg la rumenea.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 441.

RUMENEÁLĂ, *rumeneli,* s. f. **1.** Culoare rumenă, roşeaţă. *Norod cu ghioage ghintuite şi cu coase — furnicau prin rumeneala zorilor.* SADOVEANU, P. 8. *Văzu pe masa lui mîncări de-acele ce merg la inimă şi aduc rumeneala-n faţă.* GANE, N. III 26. *Atunci rumeneala plăcutei fecioare Pe faţă-i luci Ca sîngele mierlei, ce p-alba ninsoare Voios ar stropi.* BOLINTINEANU, O. 84. ✧ (Poetic) *A rupt crinilor frăgezimea şi albeaţa, iar trandafirilor rumeneala lor şi le-a pus pe faţa ei.* HOGAŞ, DR. II 144.

2. (Popular, mai ales la pl.) Dresuri, suliman, fard. (Cu pronunţare regională) *A Nastei frumuseţă e-n şipuri şi cutii, Albeaţa, rumineala o cumpără din tîrg.* NEGRUZZI, S. II 208. *Te cunoşti, lele, pe frunte, C-ai pus rumenele multe.* ŞEZ. XXIII 35. *Albă eşti, frumoasă eşti; Dar eşti albă de albele, Roşie de rumenele!* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 439.

RUMENÉL, -EÁ, -ÍCĂ, *rumenei, -ele,* adj. Diminutiv al lui rumen². *A făcut un colăcel, rumenel şi-mpleticel.* TEODORESCU, P. P. 153.

RUMENÍ, *rumenesc,* vb. IV. Refl. **1.** A deveni rumen, a se colora în roşu. *Fata închise ochii şi obrajii iar i se rumeniră.* SADOVEANU, O. VII 35. *Cînd soarele-o răsări, Flori de măr s-or vesteji, Feţele ne-or rumeni, Ca doi-trei trandafirei.* TEODORESCU, P. P. 77. ✧ Intranz. (Rar) *Ce nume s-a rostit De buzele acele ce-n somn au rumenit?* MACEDONSKI, O. I 246. ✧ Tranz. fact. *La răsărit, zorii rumeneau zarea.* SADOVEANU, O. I 153. *Avîntul jocului o rumenea, făcînd-o şi mai atrăgătoare.* BART, E. 113. *Pe un deal răsare luna, ca o vatră de jăratic, Rumenind străvechii codri şi castelul singuratic.* EMINESCU, O. I 76.

2. (Popular) A se farda, a se vopsi; a se sulemeni. *Vai, mîndră, frumoasă eşti, Vara, cînd te rumeneşti, Dar*

cînd eşti nerumenită, Eşti ca via neplivită. JARNÍK-BÎRSEANU, D. 439.

3. (Despre fructe şi despre unele alimente) A căpăta o culoare rumenă (sub acţiunea soarelui sau a focului). *Cădea în cuptor, unde se rumenea frumos.* ŞEZ. II 26. ✧ (Prin metonimie) *O frigare lungă şi plină de pui... se umenea sfîrîind.* HOGAŞ, DR. II 103. ✧ Tranz. (Cu pronunţare regională) *Să-i puie-n frigare... să mi-i ruminească frumos.* ALECSANDRI, T. 989.

RUMENÍRE s. f. Acţiunea de a (se) rumeni şi rezultatul ei; culoare roşie, roşeaţă. *Te-ai însenina văzîndu-i rumenirea din obraji.* EMINESCU, O. I 160.

RUMENÍT, -Ă, *rumeniţi, -te,* adj. **1.** Rumen. *Mama rîdea rumenită la faţă în umbra odăii de ţară.* SADOVEANU, O. VII 293. *Din pahare ce-mi înghit? Vinul alb şi rumenit, De la vii moldoveneşti, Din podgorii munteneşti.* TEODORESCU, P. P. 500.

2. (Popular) Sulemenit, fardat. *De puica dor mi-aduce, De puicuţa rumenită, Şi de puşca-mi oţelită.* HODOŞ, P. P. 201.

3. (Despre alimente) Fript sau copt pînă cînd capătă o culoare rumenă. *Cuptorul... era plin de plăcinte crescute şi rumenite.* CREANGĂ, P. 290. *O găină grasă, friptă... Pe deasupra rumenită.* ŞEZ. II 78.

RUMENÍU, -ÍE, *rumenii,* adj. Roşiatic. *Lumina lunii se schimbă în polei rumeniu.* DELAVRANCEA, T. 25. *Vrăbiile ciripeau în merii cu bobocii rumenii.* La TDRG. ✧ (Substantivat) *I se părea mai tînără şi mai frumoasă în rumeniul zorilor.* CAMILAR, N. II 386.

RUMEÓR, -OÁRĂ adj. v. **rumeior.**

RUMINÉŢ, -EÁŢĂ, *rumineţi, -e,* adj. (Popular) Rumen. *Măru roşu de la vie, Măru roşu rumineţ.* HODOŞ, P. P. 71.

RUMÎN s. m. v. **romîn.**

RUMÎNÁŞ s. m. v. **romînaş.**

RUMÎNÉSC, -EÁSCĂ adj. v. **romînesc.**

RUMÎNÍE[1] s. f. v. **romînie.**

RUMÎNÍE[2] s. f. (În orînduirea feudală a Ţării Romîneşti) Starea de şerbie a ţăranului; iobăgie, vecinătate. *Alţi săteni, toţi cîţi sînt şi să vor afla... să fie... slobozi de ruminie.* La HEM 3213.

RÚMMY s. n. Numele unui joc de societate la care se folosesc cărţi de joc sau un număr fix de piese dreptunghiulare marcate cu cifre de diferite culori.

— Pronunţat: *römi.*

RUMOÁRE, *rumori,* s. f. Zgomot confuz de voci care se aud în acelaşi timp. *Din grădină se ridicau rumoarea glasurilor, zăngănitul paharelor şi al tacîmurilor, chemările clienţilor şi răspunsul chelnerilor.* C. PETRESCU, A. 375. *Dansurile şi balurile... umplu cu rumoare de carnaval castilian drumurile.* RALEA, O. 100. ✧ Expr. **A (se) produce** (sau **stîrni) rumoare** = a (se) produce murmure, comentarii în surdină, proteste de mirare sau de nemulţumire. *Doamna îşi alesese cel mai celebru avocat al timpului în penal. Îmi aduc aminte ce rumoare stîrnise vestea.* SADOVEANU, E. 160.

RÚMPE vb. III v. **rupe.**

RUNC, *runcuri,* s. n. Loc despădurit sau lăzuit, întrebuinţat ca păşune sau ca ogor; poiană în pădure la munte, curătură. *Vaci mugind colindă runcul.* BENIUC, V. 51. *La stînga se înalţă, cu gingăşie tăiat, un runc verde, întîia treaptă a Ceahlăului.* RUSSO, O. 105.

RÚNDĂ, *runde,* s. f. Parte a unui joc din durata anumitor competiţii sportive; repriză, tur. ✦ Una dintre seriile de partide (din cadrul unui turneu de şah) în cursul căreia fiecare participant joacă o dată. ✦ Fiecare dintre reprizele, de obicei de trei minute, care compun un meci de box.

RÚNE s. f. pl. Caractere grafice ale celor mai vechi alfabete germanice, care s-au păstrat în inscripţii şi documente, mai ales la vechii scandinavi.

RÚNIC, -Ă, *runici, -e,* adj. Cu caracter de rune. *Inscripţie runică.*

RUPĂTÓR, -OÁRE, *rupători, -oare,* adj. (Rar) Care rupe, care sfîşie.

RÚPE, *rup,* vb. III. **1.** Tranz. A distruge continuitatea unui material (trăgîndu-l sau întinzîndu-l în direcţii contrare); a despărţi (intenţionat) un obiect în două sau mai multe bucăţi. *Colacul îl rupe vornicelul bucăţele.* SEVASTOS, N. 124. *Vaca, ca vaca; îmi irosea ogrinjii din căruţă, ba cîteodată rupea leuca.* CREANGĂ, P. 115. *Din două, una: ori rupem zapisu de vînzare, ori îmi dai pe Mîndica.* ALECSANDRI, T. I 327. *Amar de zilele mele, Că lanţurile le-am rupt, Dar mătasa n-am putut, C-aia-mi taie mînile.* BIBICESCU, P. P. 287. ✧ Refl. *Cînd să strîngă nodul, pîc! se rupse aţa, căci era putredă.* ISPIRESCU, L. 55. *Dînd într-un văgaş adînc, îngheţat, m-am pomenit cu trăsura într-un peş: se rupsese osia şi rămăsese în trei roate.* GHICA, S. A. 96. *Dar cînd Gruie se-ntindea, Două funii se rupea.* ALECSANDRI, P. P. 145. ✧ (În contexte figurate) *Romînul cu-a sa mînă rupe lanţul de robie.* ALECSANDRI, O. 74. *Ah! nu pot eu trăi fără tine; Eu încă a vieţii fir mi-oi rupe, Pe amîndoi o groapă să ne astupe.* BUDAI-DELEANU, Ţ. 167. ✧ Expr. **A rupe** (sau, refl., **a i se rupe** cuiva) **inima** (mai rar **sufletul, rărunchii**) = a produce cuiva (sau a simţi) o mare durere. *Începu a se boci de ţi se rupea rărunchii de milă.* ISPIRESCU, L. 30. *Milă mi-e de tine; dar de mine, mi se rupe inima de milă ce-mi este.* CREANGĂ, A. 68. *Treci, dorule, Murăşul, Nu-mi mai rupe sufletul; Treci, dorule, Tîrnava, Nu-mi mai rupe inima.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 116. **A rupe inima tîrgului** v. inimă (IV). ✦ (Complementul indică o parte a corpului) A fractura. *Ei, cum căzui eu, neiculiţă!... Să-mi rup nasul şi mai mult nu.* DELAVRANCEA, O. II 114. *Iute se întoarnă înapoi, zburînd neîncetat, de frică să nu-i mai rupă cineva şi celalalt picior.* CREANGĂ, P. 96. *Da daţi-mi pace, că mi-ţi rupe vro mînă.* ALECSANDRI, T. 87. ✧ (Prin exagerare) *O să mă bată, o să-mi rupă oasele.* AGÎRBICEANU, S. P. 39. ✧ Expr. **A-şi rupe picioarele** = a umbla mult, a obosi (umblînd fără folos). **A-şi rupe gîtul** (sau **grumajii**) = a o păţi rău de tot, a-şi pierde viaţa, cinstea, averea. *Maşina săltă vertiginos peste gropi şi pietroaie... viră nebuneşte şi dispăru. — Ce oameni! Ce oameni! se minună cu indignare Onisfor Sachelarie. Au să-şi rupă gîtul.* C. PETRESCU, Î. II 222. **A-şi rupe pieptul** = a-şi obosi plămînii (vorbind sau cîntînd prea mult). ✦ A întrerupe, a curma. *Nici unul nu-ncearcă să rupă Tăcerea.* COŞBUC, P. I 290. *Soţia... sa era în stare să rupă relaţiile cu cei mai buni amici.* BOLINTINEANU, O. 416. ✧ Expr. **A o rupe cu cevа** sau **cu cineva** = a pune capăt unui obicei, unei sistem, unei atitudini sau legături. *În chipul acesta credeau autorii că au rupt-o cu metoda tratajelor.* CĂLINESCU, I. C. 145. **A rupe preţul** (sau **tîrgul**) = a ajunge la învoială (după o tocmeală îndelungată); a cădea de acord asupra condiţiilor, preţului. *S-a înamorat de domnişoara... şi m-a rugat ca să intru în vorbă cu d-ta... să rupem tîrgul, cum se zice.* ALECSANDRI, T. 774.

2. Tranz. A distruge un obiect prin întrebuinţare. *Au început a ţupăi... şi a se sfărma jucînd, cît şi-au rupt tot cojocul bucăţele.* SBIERA, P. 9. *După tine alergînd, Trei perechi de cizme-am rupt.* TEODORESCU, P. P. 324.

3. Tranz. A distruge continuitatea unui obiect (prin sfărîmare, spargere, bătaie, tăiere, frîngere). *Dunărea se aruncă furioasă, rupînd cu zgomot cele din urmă stăvilare.* VLAHUŢĂ, R. P. 7. ✧ Fig. *Dintr-o dată o salvă rupea*

văzduhul. SADOVEANU, O. VI 48. ◇ Expr. **A rupe frontul** = a străpunge linia de apărare a inamicului. *Muscalii rupseră frontul într-un loc ce se cheamă Uman; şi prinseră a-i fugări pe nemţi.* SADOVEANU, M. C. 129. **A rupe** sau (refl.) **a se rupe gheaţa** v. gheaţă.

4. Tranz. A sfîşia un lucru smulgînd bucăţi dintr-însul; a smulge o parte dintr-un obiect. *Zări pasărea rupînd cu lăcomie ficaţii bietului Prometeu.* ISPIRESCU, U. 47. *Cu toate că rupea din ea, turta rămînea tot întreagă.* ŞEZ. I 260. ✦ A sfîşia un animal sau (de obicei prin exagerare) un om (atacîndu-l, lovindu-l, bătîndu-l). *Copiii după ei se ţin Şi cîinii dau să-i rupă.* IOSIF, PATR. 52. *Vede că se răped cinii să rupă omul, nu altăceva.* CREANGĂ, P. 147. *Ici a furat un cîrlan, dincolo o rupt un mînz, la cutare un porc.* CONTEMPORANUL, III 700. ✦ A zdrobi. *Izbi cu pumnul în masă spre vioară, Şi-n murmur carnea pumnului a rupt.* COŞBUC, P. I 140. ◇ (Prin exagerare) *Înainte de a pleca, soldaţii au fost rupţi cu instrucţia şi cu teoria.* PAS, Z. III 281. *Dacă nu era cocoana să sară pentru mine... mă rupea, că nu-ş' ce-avea, era turbat rău de tot.* CARAGIALE, O. I 55.

5. Tranz. A desprinde (trăgînd cu putere) din locul unde este fixat; a smulge. *Comandantul vostru îşi răsucea mustaţa, parcă ar fi vrut s-o rupă.* PAS, Z. I 58. *Rupse un copaciu din rădăcină.* RETEGANUL, P. IV 18. *Atunci fata i-au rupt pe nesimţite trei peri de aur din cap.* SBIERA, P. 124. *Avură grijă să pornească argatului ca, în minutul ce va auzi ceva zgomot în cămăruţa cu baia, să rupă o şindrilă din straşina casei, ca să le dea de ştire.* ISPIRESCU, L. 149. ◇ Expr. **A rupe** (cuiva) **urechile** = a-i aplica cuiva o pedeapsă, trăgîndu-l de urechi. *Nu-mi pasă, măcar să-mi şi rupă urechile.* ALECSANDRI, T. I 38. **A-şi rupe de la gură** = a se lipsi de strictul necesar în folosul altcuiva. *Îşi rupe pîinea de la gură să-şi trimită plodurile la învăţătură.* C. PETRESCU, R. DR. 352. *Abia întors, se urcase în tren, poate călătorise pe un vagon, poate îşi rupsese de la gură ultimii bani, pentru a-mi aduce mie amintirile pe care le socotea atît de nepreţuite.* id. S. 160. ✦ (Cu privire la flori, fructe) A desprinde de pe tulpină; a culege. *După ce dete cîteva tîrcoale prin grădină cu roabele după dînsa, veni şi la stuful de trandafir, să rupă cîteva flori.* ISPIRESCU, L. 78. *Din cînd în cînd cu mîna argintoasă Ea rupe cîte-o floare şi-o aruncă.* EMINESCU, O. IV 93. *Ele că-mi plecau Şi pe cîmp umblau, A rupe începură Iederă şi mure.* ANT. LIT. POP. I 310. ◇ Fig. *Chipul tău e rupt din soare.* BOLINTINEANU, O. 56. ✦ A obţine (cu greu) o sumă de bani. *Cum voi rupe ceva parale de la tatăl tău, am să ţi le pun deoparte.* La TDRG. *Cum a auzit Negoiţă toate astea, şi-a desfăcut coşurile la precupeţi cu ridicata pe ce a putut rupe şi s-a dus d-a dreptul să vază şi el pe fata apucată.* CARAGIALE, O. III 42. ◇ Fig. *Cheltuiala e mare şi oamenii greu o să-şi rupă din sărăcie.* REBREANU, R. I 267.

6. Refl. A se desprinde (cu oarecare efort) de lîngă cineva sau ceva, a se depărta de cineva sau de ceva. *Brigadierul se rupse de grup şi se îndreptă spre Gheorghe Soare.* MIHALE, O. 108. *Hăitaşii se rupseră din grămadă.* SADOVEANU, O. I 60. ◇ Tranz. *Şi-a stricat copiii. Nu-i pune la muncă. I-a rupt de sat.* STANCU, D. 44. *Pe mireasă o înhaţă zmeul de mijloc, o rupse dintre ai săi, se înălţă în aer şi se făcu nevăzut cu fată cu tot.* ISPIRESCU, L. 258. ✦ (Despre grupuri, colectivităţi) A se desface în două (sau în mai multe), a se împrăştia. *Se sună de culcare. Mulţimea se rupse zgomotos.* VLAHUŢĂ, O. A. 158. *În piaţă ne rupem cîrduri, apoi ne despărţim pe uliţi ş-apucăm fiecare spre casă.* id. ib. 234. ◇ Tranz. (În expr.) **A rupe** (sau, rar, refl., **a se rupe**) **rîndurile** = (despre un grup de oameni) a strica ordinea unui şir aliniat, a se împrăştia; (despre rînduri) a înceta să formeze un şir aliniat. *V-aţi oprit scurt în faţa hingheriei. Aţi rupt rîndurile şi v-aţi împrăştiat primprejur şi-aţi cules toate pietrele de pe cîmp.* PAS, Z. I 58. *Soldaţii şi-au lăsat armele jos... Se comandă drepţi — şi nimeni nu mişcă. Se rup rîndurile cu noi — şi iar ne comandă drepţi.* SAHIA, N. 120. **A o rupe la** (sau **de**) **fugă** (mai rar **la goană, la sănătoasa** sau **de-a fuga**) = a o lua la fugă. *Omul se întoarse şi o rupse la fugă, cu capul înainte, printre sălcii.* DUMITRIU, N. 248. *Lăsînd culionul şi toiagul, o rupse la sănătoasa.* STĂNOIU, C. I. 158. *Calul sări şi o rupse la goană.* DELAVRANCEA, O. II 99. *Case mici, tupilate... parcă stau gata s-o rupă de fugă.* VLAHUŢĂ, R. P. 16. *Am lăsat în urmă pe tovarăşii mei şi am rupt-o de-a fuga înainte.* ALECSANDRI, T. I 457. ✧ Tranz. A-şi deschide (cu efort) drumul (obţinînd un loc de trecere). *Şi cînd veneau cele două ajunuri, cîte treizeci, patruzeci de băieţi fugeam înaintea popii, de rupeam omătul de la o casă la alta.* CREANGĂ, A. 10. ◇ (Complementul indică drumul deschis) *Rupînd drumul printre oameni învălmăşiţi, pe cal înspumat, venea vijelios un olăcar.* SADOVEANU, O. I 511. *Duruind soseau călării ca un zid înalt de suliţi, Printre cetele păgîne trec rupîndu-şi large uliţi.* EMINESCU, O. I 148.

7. Tranz. (Cu complementul «vorbă» sau în expr. **a o rupe** (**pe**)...) A se exprima cu greu într-o limbă străină, a şti numai puţine cuvinte. *Generalul... o rupea binişor româneşte.* CAMILAR, N. I 259. *Vorbeşte încai franţuzeşte?... A fi rupînd şi el vro două vorbe ca toată lumea.* ALECSANDRI, T. I 36.

— Variantă: (învechit) **rúmpe** (EMINESCU, O. I 76, ALECSANDRI, P. II 15, NEGRUZZI, S. I 62) vb. III.

RÚPERE, *ruperi,* s. f. Acţiunea de a (se) rupe şi rezultatul ei.

1. Distrugerea continuităţii unui material solid; frîngere. *Ruperea cablurilor.* ◇ *Ruperea frontului* = străpungerea liniei de apărare a inamicului. *Rupere de nori* = ploaie torenţială însoţită de descărcări electrice. ◇ Loc. adv. **Cu rupere de inimă** = cu durere mare, adîncă. *Cînd o auzi cu ce rupere de inimă plînge după trandafiri... se porni şi ea pe plîns.* STĂNOIU, C. I. 205. *La plecare, mama Ilinca l-a sărutat mai cu rupere de inimă şi a plîns mai cu foc.* VLAHUŢĂ, O. A. 102. ✦ Desfacere, descompunere. ◇ *Ruperea emulsiei* = desfacerea unei emulsii în cele două elemente componente.

2. Încetare a unei acţiuni, curmare a unor raporturi, a unor legături, a unor negocieri. *Ruperea cu romantismul de tip vechi.* SAHIA, U.R.S.S. 161.

3. (În expr.) **Ruperea preţului** = fixarea, stabilirea preţului unei vînzări (prin tocmeală). *Avea doar doi oameni de credinţă... Emil Sava pentru acte, Ilie Secară... pentru ruperea preţului cu negustorii de grîne şi de lemne.* C. PETRESCU, R. DR. 97.

RÚPIE, *rupii,* s. f. Monedă de argint care constituie unitatea sistemului monetar din India. ✦ Veche monedă turcească de aur.

RUPT[1] s. n. **1.** Faptul de a (se) rupe.

2. (În expr.) **Ruptul preţului** = fixarea, stabilirea preţului unei vînzări. **(Nici) în ruptul capului** = cu nici un preţ, pentru nimic în lume. *Nu putea pricepe nici în ruptul capului năzdrăvana întîmplare de la birt.* CAMIL PETRESCU, O. II 12. *Abia se mai purta pe picioare, şi-n ruptu capului nu s-ar fi înduplecat să intre într-un spital.* VLAHUŢĂ, N. 6. *Satul, văzînd că acest om nu se dă la muncă nici în ruptul capului, hotărî să-l spînzure.* CREANGĂ, P. 329. **Cu ruptul** (sau **cu rupta**) = cu ridicata, cu toptanul, cu ghiotura. *Posesorul vinde roada anului... iarna cu ruptul... pe ce-o da tîrgul şi norocul.* La TDRG. *Spune-i că m-am măritat... Dup-un sec de mărăcine Ce mă bate-n toate zile Şi-mi dă lucru cu ruptul Şi mîncare cu pumnul.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 182. **Pe rupte** sau **pe ruptele(a)** = cu mare intensitate, din răsputeri, pe brînci. *Munceşte pe rupte.*

— Forme gramaticale: (în expr.) *rupta, rupte, ruptelea, ruptele.*

RUPT[3], **-Ă**, *rupți, -te*, adj. **1.** Făcut bucăți, ciopîrțit; (despre obiecte de îmbrăcăminte) ros, uzat, găurit (prin întrebuințare). *Trimise pe Marioara să ceară un rînd de haine, oricît de rupte, de la unchiul ei.* REBREANU, R. II 208. *Un bordei, ca vai de el, niște țoale rupte, așternute pe lăiți și atîta era tot.* CREANGĂ, P. 73. *Bietul om slab, palid, avînd sumanul rupt Și-o cămeșă ruptă bucăți pe dedesupt, Pășea trăgînd piciorul încet.* ALECSANDRI, P. A. 210. ✦ Cu carnea trupului sfîșiată; rănit. *Rupți îi sînt genunchii și rupte a sale coate.* ALECSANDRI, P. III 307. ✧ Fig. *Spune, mîndră, și-mi ghicește: Codru de ce-ngălbinește, Voinic de ce-mbătrînește. — Codrul, de zăpadă multă, Voinic, de inimă ruptă.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 212. ✦ (Despre animale, mai rar despre oameni) Sfîșiat, sfîrtecat. *Ei, ei! ce-i de făcut? Gardul și casa femeii dărîmate la pămînt, o capră ruptă în bucăți, nu-i lucru de șagă.* CREANGĂ, A. 29. *Mulți le rămîn în urmă, rupți, morți, căzuți pe brînci!* ALECSANDRI, P. A. 145. ✦ Fig. (Despre oameni, urmat de determinări introduse prin prep. «de», arătînd cauza) Zdrobit, copleșit, sleit. *Oamenii în repaus, rupți de osteneala din timpul nopții, adorm duși.* BART, S. M. 20. *Pleca dimineața și nu se mai întorcea acasă decît noaptea, de obicei foarte tîrziu și rupt de osteneală.* VLAHUȚĂ, O. A. III 21. *Flămînzilă și Setilă... așteptau cu neastîmpăr, fiind rupți în coș de foame și de sete.* CREANGĂ, P. 261.

2. Lipsit de continuitate, despărțit în două (sau în mai multe) părți. *Lanț rupt.* ✦ Fig. (Despre relații sociale) Desfăcut, anulat, stricat. *Consideră prietenia ruptă definitiv.* SAHIA, N. 97. ✧ Expr. (Regional) **Rupt-ales** = precizat, accentuat. *Iar eu vă zic rupt-ales Că așa fără nici o rînduială Nu putem nici pînă dimineață Rămînea.* BUDAI-DELEANU, Ț. 111. ✦ Sfărîmat; (despre părți ale corpului) fracturat. *Cînd, iacă, se întîlnește cu un corb ce avea o aripă ruptă.* ISPIRESCU, L. 43.

3. Desprins (cu forța) din loc; smuls. V. cules. *Floare ruptă.* ✧ Expr. **Bucățică ruptă** v. bucățică.

4. Care a pierdut legătura cu...; izolat, îndepărtat, înstrăinat de... *Cîntecele rupte cu totul de intonațiile muzicii populare, cu formele ritmice stereotipe, cu rezonanță de operetă ieftină... se îndepărtează definitiv de inima poporului.* CONTEMPORANUL, S. II, 1954, nr. 380, 2/3.

RUPTOÁRE s. f. **1.** (În expr.) **Ruptoarea prețului** = fixarea, stabilirea prețului; ruptul prețului, v. rupt[1]. *La ziuă a-nceput a furnica negustorii printre care și a face ruptoarea prețului.* SANDU-ALDEA, U. P. 222.

2. (Învechit, în construcție cu verbul «a face») Început, primul pas. *Îi ucid fără cruțare, scăpînd pe al lor căpitan. Ruptoarea era făcută; șingele cursese.* ODOBESCU, S. III 533.

RUPTÓR, *ruptoare*, s. n. Întrerupător electric al cărui element de contact se găsește în poziție de repaus cînd este închis circuitul electric în care este montat.

RUPTÚRĂ, *rupturi*, s. f. **1.** Faptul de a se rupe; întrerupere a continuității materiei, fig., a relațiilor, a colaborării între oameni. *Se gîndea cu groază... la clipa cînd ruptura va veni totuși odată.* REBREANU, I. 83. *Se temea să împingă lucrurile pînă la o ruptură.* GHICA, A. 31.

2. Locul unde un obiect este rupt; sfîșietură, gaură (într-un material țesut); spărtură, crăpătură (într-un corp tare). *Dincolo, pe malul celălalt... se zărește pînă și ruptura parapetului de scînduri putrede.* CAMIL PETRESCU, O. II 38. *O ruptură a covorașului din dreptul patului îmi puse piedică și căzui.* BASSARABESCU, S. N. 22. ✦ Locul unde un teren este rupt (de ape, de puhoaie). *Cu tîmplele vîjîind răzbi în ruptura de mal, în lătratul ascuțit și întărîtat al cînelui.* SADOVEANU, B. 226. *E clădită chiar în ruptura ripei ca și casele vecine.* CAMIL PETRESCU, O. II 237. ✧ *Ruptură de pantă* = loc în care crește brusc panta unui deal sau a unui munte.

3. Bucată ruptă din ceva. *O mulțime de găteje și de rupturi de copaci.* SBIERA, P. 67. ✧ Fig. *Cupola* [tunului] *miroase a pulbere și prin ea se jucau rupturi de nori de fum.* SANDU-ALDEA, U. P. 135. ✦ Obiect de îmbrăcăminte foarte uzat; zdreanță. *Ai chiar nebunit de tot, de porți ruptura aceea de pălărie pe cap.* RETEGANUL, P. I 7. *Îl spălă și-l primeni cu niște rupturi de haine de-ale sale.* ISPIRESCU, L. 136.

RUPTURÍ, *rupturesc*, vb. IV. Tranz. (Regional) A pronunța (cu greu), întrerupînd vorbele. *Din cînd în cînd rupturea cîte o vorbă îndreptată către Cîrlan și mai arareori către Costan.* SLAVICI, N. II 6. ✧ Refl. (Despre cuvinte) *Glasul lui tremura, cuvintele i se rupteau pe buze.* SLAVICI, N. II 19.

RURÁL, -Ă, *rurali, -e*, adj. (Spre deosebire de urban) De la sat, sătesc. *Medic rural.* ▭ *Opera lui e atît de diversă, de la descrierea unui peisagiu rural într-o dimineață de primăvară pînă la elegii de mare adîncime sufletească.* SADOVEANU, E. 203. *Toată puterea stătea în mîna fostului factor rural.* C. PETRESCU, Î. II 142. ✧ (În vechea împărțire administrativă) *Comună rurală* = cea mai mică unitate administrativă, condusă de un primar.

RÚRĂ s. f. v. **rolă**[2].

RUS[1], *ruși*, s. m. Persoană care face parte din populația de bază a vechii Rusii, iar astăzi din R.S.F.S.R. *Amu cică era odată un rus, pe care îl chema Ivan.* CREANGĂ, P. 297. *Cele mai frumoase icoane și daruri ale bisericii vin de la ruși.* BOLINTINEANU, O. 295. ✦ (În vorbirea curentă) Cetățean al Uniunii Sovietice. *Fie-le lor acolo la Berlin... Văz că-i proțăpesc rușii înapoi și-i bat de le merg fulgii.* SADOVEANU, M. C. 126.

RUS[2], **-Ă**, *ruși, -se*, adj. Al rușilor; propriu rușilor, provenit din Rusia, din Uniunea Sovietică. *Limba rusă. Literatura rusă.*

RUSÁLE s. f. pl. v. **rusalie.**

RUSÁLIE, *rusalii*, s. f. **1.** (Numai la pl.) Sărbătoare religioasă creștină (care cade la 50 de zile după paști). *Acu trei săptămîni, după rusalii.* SEBASTIAN, T. 203.

2. (Mai ales la pl.; în basme și în mitologia populară) Ființe rele, care dezlănțuie furtunile sau zăpăcesc oamenii. V. iele, știmă.

3. (Entom.) Efemeră. *Larvele de rusalii se găsesc întotdeauna în maluri, la o adîncime de 6-8 metri.* ANTIPA, F. I. 248. *Este de o mare importanță ca pescarul să aibă... cît de mari cantități de nadă, adică de larve de rusalii.* id. P. 310.

— Variantă: **(1) rusále** (JARNÍK-BÎRSEANU, D. 166) s. f. pl.

RUSCÚȚĂ, *ruscuțe*, s. f. Plantă erbacee cu flori roșii, care crește prin semănături *(Adonis aestivalis).* ✧ Compus: **ruscuță-de-primăvară** = plantă otrăvitoare, caracteristică vegetației de stepă, unde formează pajiști întinse *(Adonis vernalis).*

RUSÉSC, -EÁSCĂ, *ruseți*, adj. Al rușilor, caracteristic rușilor, în felul rușilor; rus. *Vizitiul în vechi costum rusesc, cu barba lungă, ți mîna cu hățuri coperite cu ținte de argint.* NEGRUZZI, S. I 37. ✦ Provenit din Rusia, din Uniunea Sovietică. *Ceai rusesc.* ▭ *Așteptau mereu... fumînd țigarete cu carton lung, ruseți, oferite de Nicolaie Golescu.* CAMIL PETRESCU, O. II 309. *Un amiral cu somptuoasă barbă albă trecu... cu un ogar rusesc prins în lanț.* Ç. PETRESCU, Î. I 11.

RUSÉȘTE adv. În felul rușilor, ca rușii, în limba rusă. *Vorbește rusește.*

RUSIENÉSC, -EÁSCĂ, *rusieneşti,* adj. (Popular) Rusesc. *Să ne sfîşie sufletul cu un cîntec rusienesc.* G. M. ZAMFIRESCU, SF. M. N. I 17. *Renunţase la avere şi colindase tot imperiul rusienesc cu toiagul în mînă.* id. M. D. I 105.

• **RUSÍSM,** *rusisme,* s. n. Cuvînt sau expresie împrumutate din limba rusă (şi neasimilate încă).

RUSNÁC, *rusnaci,* s. m. Rutean; p. ext. rus. *Mă întorc la rusnacii... mei la Bălţi.* C. PETRESCU, Î. II 132.

RUSOÁICĂ, *rusoaice,* s. f. Femeie care face parte din populaţia de bază a vechii Rusii, astăzi din R.S.F.S.R. *O rusoaică zdravănă, care născuse de curînd la spital, alăpta la început copilul Evantiei.* BART, E. 383.

RUSOFÍL, -Ă, *rusofili, -e,* s. m. şi f. Persoană care are simpatie deosebită pentru poporul rus şi pentru cultura lui; adept al politicii de apropiere de Rusia. — *Bravo, Zoe Dimitrievna! Eşti cea mai admirabilă rusofilă din Moldovalahia.* C. PETRESCU, Î. I 181. *Conachi va fi fost, în sensul său de rusofil şi de ambiţios, un patriot bun.* IORGA, L. II 503.

RÚSTIC, -Ă, *rustici, -e,* adj. (Livresc) De ţară, ca la ţară, imitînd anumite aspecte ale vieţii de ţară. V. cîmpenesc. *O casă... încăpătoare şi gospodărească, nu lipsită de anume eleganţă rustică.* CĂLINESCU, E. 49. *Acolo, bătrîni şi dezamăgiţi, în pacea rustică, găseau consolarea cea mare.* C. PETRESCU, R. DR. 39. *Pe jgheabul verde al cişmelei un faun rustic c-o naiadă S-au prins de vorbe şi de glume sub licăririle din cer.* MACEDONSKI, O. I 63. ✧ (Adverbial) *Dar ocnaşul, traducînd rustic, în limba lui, întîmplarea asta, care-l supăra, a liniştit-o domol.* POPA, V. 34. ✦ Necioplit, grosolan, neşlefuit. *Strînsei verde... cu dreapta mea cam rustică, dreapta grăsulie... a domnului Georges.* HOGAŞ, M. N. 31. ✦ (Despre elemente de arhitectură şi ornamente) Cu suprafaţa brută, nefinisată.

RUSTICÁN, -Ă, *rusticani, -e,* adj. (Italienism rar) Rustic. *Mi-a dat ginsacul cea mai fină pană Şi-un strugure de boz mi-a dat cerneală, Zicîndu-mi: « Scrie cea mai colosală Poemă scrisă-n Dacia Traiană. Să pui într-însa viaţa rusticană ».* ANGHEL-IOSIF, C. M. II 12.

RUŞFÉRT s. n. v. **ruşfet.**

RUŞFÉT, *ruşfeturi,* s. n. (Turcism învechit) **1.** Mită. *Deşi e un pumn de om, e mîndru, n-a vrut să plătească ruşfet la oamenii agiei, care umblă după gheliruri.* CAMIL PETRESCU, O. II 220. *Într-a păpuşilor ţeară, La mulţi cinstea-i chiar de ceară; Cît ruşfetul se iveşte, Cinstea-ndată se topeşte!* ALECSANDRI, T. 1133. *Am zis că isprăvnicăile se dau cu ruşfet, ai înţeles ori ba?* FILIMON, C. 137.

2. Obligaţie suplimentară în muncă sau în natură, pe care ţăranii trebuiau s-o facă în trecut moşierilor. *Omul se îndoapă cu ciorbă de lobodă şi corcoduşi, cu urzici şi cu ştevie, ca să aibă ruşfetul pentru stăpîn.* PAS, Z. II 26.

— Variante: **ruşfért** (SADOVEANU, P. M. 200, RUSSO, O. A. 47), **răşfét** (SANDU-ALDEA, D. N. 209) s. n.

RUŞINÁ, *ruşinez,* vb. I. **1.** Refl. A-i fi cuiva ruşine, a fi cuprins de ruşine, a se jena. *Şi-atîta mă laudă, că foarte mă ruşinez şi mă doare-n suflet că nu sînt aşa cum spune mămuca.* VLAHUŢĂ, O. A. 428. *Se ruşina să-şi spună păţania.* RETEGANUL, P. I 63. ✧ Fig. *Satul Broştenii fiind împrăştiat mai ca toate satele de la munte, nu se ruşina lupul şi ursul a se arăta ziua mare prin el.* CREANGĂ, A. 26. ✦ Tranz. fact. A face pe cineva să-i fie ruşine. *Eu trăgeam cu coada ochiului... fierbeam în mine, dar nu vream să spui cucoanelor. — Rezon! ca să nu le ruşinezi.* CARAGIALE, O. I 46. ✦ A se simţi stingherit, încurcat; a se sfii (în faţa cuiva). *Se gătise cu hainele cele negre si totuşi se cam rusină la început cu ele.* REBREANU, R. I 264. *Eu de-aş fi flăcău odată Nu m-aş ruşina de-o fată Nicidecum.* COŞBUC, P. I 239.

2. Tranz. (Învechit şi arhaizant) A face ca cineva să se simtă jenat, încurcat; a face de batjocură. *Se aduseră toţi vracii... rămaseră însă ruşinaţi, care n-avură ce-i face.* ISPIRESCU, L. 311. *Na, c-a spart ghergheful! Ei, da m-ai ruşinat urît, măi badeo.* ALECSANDRI, T. I 46. ✦ A necinsti, a dezonora. *A cunoscut... pe boierul care-i ruşinase logodnica în tinereţă.* SADOVEANU, O. VII 367.

RUŞINÁRE s. f. Faptul de a (se) ruşina; ruşine. *Şi numaidecît simţi o ruşinare, o mustrare de conştiinţă.* AGÎRBICEANU, S. P. 42. *A ta faţă... Rumenă de ruşinare şi cu nurii înfloriţă... Au zîmbit.* CONACHI, P. 100.

RUŞINÁT, -Ă, *ruşinaţi, -te,* adj. Cuprins, copleşit de ruşine; jenat. *Miron se simţea ruşinat şi aproape umilit în faţa ţăranilor.* REBREANU, R. II 87. *Harap-Alb şi ceilalţi, nemaiavînd ce zice, pleacă capul ruşinaţi, mulţămind lui Păsărilă şi vestitului Ochilă.* CREANGĂ, P. 269. *Ea se scuză... ruşinată de cele ce zisese... şi ochii ei cei mari se plecară.* EMINESCU, N. 9. ✦ Batjocorit, făcut de ocară. *Cît a stat la închisoare tata, eu şi mama am trăit ruşinaţi, flămînzi, goi.* SADOVEANU, P. M. 54.

RUŞÍNE s. f. **1.** Sentiment penibil de jenă, provocat de un eşec sau de o greşeală. *Aş trebui să mă ascund în fundul pămîntului de ruşine şi să nu mă mai arăt printre ei.* SBIERA, P. 180. *Îşi muşca fata acum degeţelele... de ciudă şi de ruşine, dar n-avea ce face.* CREANGĂ, P. 294. ✧ Expr. **A-i fi** (rar, **a avea**) sau **a muri (a-i plesni cuiva obrazul) de ruşine,** se zice cînd cineva se simte foarte ruşinat, cînd încearcă un sentiment de jenă. *Vasile nu îndrăznea nici să mai crîcnească. Îi era ruşine să strige ajutor la vecini.* BUJOR, S. 93. *Şi mai că-mi venea să-i cîrpesc, dar mi-era ruşine de lume.* CARAGIALE, O. I 45. *Îmi plesneşte obrazul de ruşine, cînd gîndesc cum am să mă înfăţoşez înaintea femeii celeia, cu vorbe de-acestea.* CREANGĂ, P. 172. **N-ai (n-are** etc.) **ruşine** sau **nu-ţi (nu-i** etc.) **e ruşine (obrazului),** se spune (uneori interogativ-retoric) în chip de dojană unui obraznic sau unui nesimţitor. *Nu mai aveţi nici ruşine, nici bună-cuviinţă.* REBREANU, R. I 145. *Nu ţi-e ruşine obrazului!... te tîrguieşti pentru o cartofă.* ALECSANDRI, T. 750.

2. Rezervă, modestie (impusă de respect, de decenţă, de pudoare). *Văzîndu-ne... spălaţi curat şi pieptănaţi, cu ruşinea zugrăvită în faţă şi cu frica lui dumnezeu în inimă, arunca o privire părintească spre noi.* CREANGĂ, A. 75. ✧ Loc. adj. şi adv. **Fără ruşine** = fără jenă, cu obrăznicie, în mod nerusinat. *Se legau de nevestele oamenilor, fără ruşine, şi mulţi bărbaţi cu frica în oase nu ziceau nici pis.* CAMIL PETRESCU, O. II 49. *Aşa sînteţi, măi, fără ruşine şi fără obraz.* REBREANU, R. II 82. ✦ Timiditate, sfiiciune. *Creangă mărturisea a fi fost un băiat ruşinos şi fricos şi de umbra lui. Dar totdeodată, ruşinea fiind un semn al temperamentului nervos, era în stare de împotrivire şi mînie.* CĂLINESCU, I. C. 40.

3. Ocară, batjocură, ofensă. *Ruşinea ce i-o făcuse Vasile Baciu i se aşezase pe inimă.* REBREANU, I. 35. *Dacă văzu, tăcu din gură şi înghiţi ruşinea ce-i făcură fraţii înaintea tatălui său.* ISPIRESCU, L. 36. ✧ Expr. **A fi (a rămîne, a se da, a se face** sau **a da pe cineva, a face pe cineva) de ruşine** sau **a face cuiva ruşine** = a (se) face de rîs, a ajunge (sau a pune pe cineva) într-o situaţie penibilă. *Băiatul nu l-a făcut de ruşine.* REBREANU, R. I 95. *Să-mi aleg de bărbat pe unul care să facă tatălui meu, împăratu, ruşine în lume?* ISPIRESCU, L. 173. *Prea făcurăţi neamul nostru de ruşine şi ocară.* EMINESCU, O. I 151.

4. Motiv de a se simţi ruşinat; fapt, situaţie umilitoare, necinste, dezonoare, umilinţă. *Mai şti păcatul, poate să-ţi iasă înainte vrun iepure, ceva... şi popîc! m-oi trezi cu tine acasă, ca şi cu frate-tău, şi-apoi atunci ruşinea ta n-a fi proastă.* CREANGĂ, P. 187. [Hasan-paşa] *merse de-şi ascunse ruşinea într-un crîng spinos, de unde de-abia a doua zi îndrăzni să iasă la ai săi.* BĂLCESCU, O. I 201. *Aoleo şi vai de mine, Aş juca şi nu ştiu bine; M-aş*

lăsa şi iar nu-mi vine, Că mi-e frică de ruşine. JARNÍK-BÎRSEANU, D. 419. ◇ Expr. **A păţi (o sau vreo) ruşine** = a ajunge de ocară sau de batjocură. *Să nu dai ochi cu mine Că-i păţi, zău, o ruşine.* ALECSANDRI, T. I 191. *Drag mi-i jocul romînesc, Dar nu ştiu cum să-l pornesc; Şi de nu l-oi porni bine, Lesne voi păţi ruşine!* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 359. (E) **ruşine** sau (e) **mai mare ruşinea** = (e) nepotrivit, necorespunzător, umilitor, ruşinos. *Ar fi mai mare ruşinea să lipsesc eu, cînd ştiţi doar bine ce-am păţit eu...* REBREANU, R. II 112. *O ţine într-una că-i mai mare ruşinea să pleci tu de-acasă, să-ţi pierzi vremea pe uliţile Bucureştilor şi să te faci de rîsul negustorilor.* SP. POPESCU, M. G. 53. *Băiat de nouă ani şi nici măcar să citească nu ştie?... Asta-i ruşine.* VLAHUŢĂ, O. A. 428. *E ruşine să nu ştii limba ta.* NEGRUZZI, S. I 4. **A fi ruşinea cuiva** = a fi om de nimic, netrebnic, ticălos, de ale cărui fapte cineva se ruşinează. *Ah! el e ruşinea şi nenorocirea maicei sale!* NEGRUZZI, S. I 28. **A da cinstea pe ruşine** v. cinste.

RUŞINÓS, -OÁSĂ, *ruşinoşi, -oase,* adj. **1.** (Despre persoane) Care se ruşinează uşor; sfios, timid, pudic. *Cînd au văzut că eşti ruşinos,* [fetele] *găseau o plăcere să-şi facă semne şi să te necăjească.* PAS, Z. I 266. *Eu îl vedeam cu coada ochiului; dar nu vream să le spui cucoanelor ca să nu le ruşinez. Ştii cum e Veta mea... ruşinoasă.* CARAGIALE, O. I 46. *Şi unde nu s-au adunat o mulţime de băieţi şi fete la şcoală, între care eram şi eu, un băiet prizărit, ruşinos şi fricos şi de umbra mea.* CREANGĂ, A. 2. ◇ Fig. *De-a lungul drumului nu e casă, nici sat; la dreapta şi la stînga se zăresc în depărtare cîteva colibe, ruşinoase — s-ar crede — d-a se arăta.* RUSSO, O. 144. ◇ (Adverbial) *Ea-l asculta pe copilaş uimită şi distrasă, Şi ruşinos şi drăgălaş Mai nu vrea, mai se lasă.* EMINESCU, O. I 175.

2. Care constituie o ruşine, care aduce ruşine, dezonorează; blamabil, reprobabil. *Fuga-i ruşinoasă, da-i sănătoasă!* CREANGĂ, P. 23. ◇ (Adverbial) *Să abuzeze de sentimentele femeii iubite pentru a dobîndi avantagii i se părea atît de ruşinos, că se făcu deodată palid.* REBREANU, R. I 22.

RUŞULIŢĂ, *ruşuliţe,* s. f. Plantă erbacee din familia compozeelor cu frunzele şi tulpina acoperite cu peri lungi, cu florile de culoare roşie-portocalie dispuse în capitule; creşte în regiunea alpină şi subalpină *(Hieracium aurantiacum).*

RÚTĂ[1], *rute,* s. f. Cale parcursă de un vehicul spre a merge dintr-un loc în altul; drum, traseu. *Rută terestră.*

RÚTĂ[2], *rute,* s. f. (Bot.) Virnanţ.

RUTEÁN[1], **-Ă,** *ruteni, -e,* adj. Al rutenilor, caracteristic rutenilor. *Dialect rutean.*

RUTEÁN[2], **-Ă,** *ruteni, -e,* s. m. şi f. Nume dat ucrainenilor din fosta Austro-Ungarie. *Noaptea o petrecură la un gospodar rutean, la o margine de sat.* SADOVEANU, O. VII 80.

RUTENÍSM, *rutenisme,* s. n. Cuvînt sau locuţiune de origine ruteană introduse în limba romînă şi neasimilate încă.

RUTÉNIU s. n. Metal cenuşiu, asemănător cu platina, care se găseşte în natură împreună cu aceasta; este foarte refractar, casabil şi greu fuzibil şi se întrebuinţează la fabricarea filamentului pentru lămpile cu incandescenţă.

RUTIÉR, -Ă, *rutieri, -e,* adj. (Franţuzism) Care se referă la drumuri şi la şosele; privitor la drumuri şi şosele. ◇ *Transport rutier* = transport care se face pe şosele. *Tractor rutier* = tractor prevăzut cu roţi cu cauciuc şi cu remorcă, servind pentru tracţiunea pe şosele. *Tractorul rutier se opri în faţa lor, scîrţiind înfundat.* MIHALE, O. 97. *Claxonînd strident, un tractor rutier tîra încotrova o platformă încărcată cu zarzavat.* GALAN, B. I 16. *Maşină rutieră* (şi substantivat, n.) = maşină folosită la construirea şoselelor. *Unul dintre cele două rutiere nu va putea face nimic altceva decît să transporte motorina la gară.* MIHALE, O. 78. *Adunîndu-şi puterile, Filip goni în urma rutierului.* GALAN, B. I 16.

RUTINÁR, *rutinari,* s. m. Cel care lucrează prin rutină; (depreciativ) care este anchilozat de o disciplină excesivă.

— Variantă: (franţuzism) **rutiniér** (CONTEMPORANUL, S. II, 1950, nr. 156, 6/3) s. m.

RUTINÁT, -Ă, *rutinaţi, -te,* adj. Care are experienţă; priceput, versat, dibaci.

RUTÍNĂ s. f. Capacitate cîştigată printr-o practică îndelungată (uneori fără cunoaşterea principiilor şi a regulilor generale); (depreciativ) respectare prea servilă a unui şablon de lucru, lipsă de supleţe pentru deprinderi noi; anchiloză.

RUTINIÉR s. m. v. **rutinar.**

RUTIŞÓR s. n. Nume dat mai multor plante erbacee: **a)** plantă cu tulpina înaltă, cu flori galbene dispuse în buchete pe vîrfurile ramurilor *(Thalictrum foetidum);* **b)** plantă cu frunze ovale şi flori trandafirii sau albe cu numeroase stamine verzi sau liliachii *(Thalictrum aquilegifolium).* ◇ Compus: **rutişor-galben** = plantă cu rizom galben tîrîtor şi cu numeroase flori mici dispuse în umbele *(Thalictrum flavum).*

LISTA ABREVIERILOR

Absol.	= absolut
Acuz.	= acuzativ
Adj.	= adjectiv
Adj. dem.	= adjectiv demonstrativ
Adj. interog.-rel.	= adjectiv interogativ-relativ
Adj. nehot.	= adjectiv nehotărît
Adj. pos.	= adjectiv posesiv
Adv.	= adverb
Aeron.	= aeronautică
Agric.	= agricultură
Agron.	= agronomie
Anat.	= anatomie
Apic.	= apicultură
Arheol.	= arheologie
Arhit.	= arhitectură
Aritm.	= aritmetică
Art.	= articol; articulat
Art. adj.	= articol adjectival
Art. hot.	= articol hotărît
Art. nehot.	= articol nehotărît
Art. pos.	= articol posesiv
Astron.	= astronomie
Ban.	= Banat
Biol.	= biologie
Bis.	= termen bisericesc
Bot.	= botanică
Bucov.	= Bucovina
Chim.	= chimie
Conj.	= conjuncție
Cor.	= coregrafie
Cosm.	= cosmografie
Dat.	= dativ
Dial.	= dialect; dialectal
Ec. pol.	= economie politică
Entom.	= entomologie
Expr.	= expresie
F.	= feminin
Farm.	= farmacie; farmacologie
Fig.	= figurat
Fil.	= filozofie
Filol.	= filologie
Fin.	= finanțe
Fiz.	= fizică
Fiziol.	= fiziologie
Fon.	= fonetică; fonologie
Gen.	= genitiv
Geogr.	= geografie
Geol.	= geologie
Geom.	= geometrie
Gram.	= gramatică
Hort.	= horticultură
Ib.	= ibidem
Id.	= idem
Imper.	= imperativ
Imperf.	= imperfect
Impers.	= impersonal
Ind.	= industrie
Inf.	= infinitiv
Interj.	= interjecție
Intranz.	= intranzitiv
Invar.	= invariabil
Ist.	= istorie
Jur.	= științele juridice
Lingv.	= lingvistică
Loc. adj.	= locuțiune adjectivală
Loc. adv.	= locuțiune adverbială
Loc. conj.	= locuțiune conjuncțională
Loc. prep.	= locuțiune prepozițională
M.	= masculin
Mar.	= marină
Maram.	= Maramureș
Mat.	= matematică
Mec.	= mecanică
Med.	= medicină
Med. vet.	= medicină veterinară
Met.	= meteorologie
Mil.	= termen militar
Min.	= mineralogie
Mitol.	= mitologie
M. m. perf.	= mai mult ca perfect
Mold.	= Moldova
Munt.	= Muntenia
Muz.	= muzică
N.	= neutru
Neg.	= negativ
Nom.	= nominativ
Nr.	= numărul
Num.	= numeral
Num. card.	= numeral cardinal
Num. col.	= numeral colectiv
Num. multipl.	= numeral multiplicativ
Num. nehot.	= numeral nehotărît
Num. ord.	= numeral ordinal
Numism.	= numismatică
Olt.	= Oltenia
Opt.	= optică
Ornit.	= ornitologie
Part.	= participiu
Perf. c.	= perfectul compus
Perf. s.	= perfectul simplu
Pers.	= persoană
P. ext.	= prin extensiune
Pict.	= pictură
Pl.	= plural